

जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालजी-महाराज-
विरचितया प्रमेयद्योतिकाख्यया व्याख्यया समलङ्कृतं
हिन्दी-गुर्जर-भाषाऽनुवादसहितम्

॥ श्री-जीवाभिगमसूत्रम् ॥

(तृतीयो भागः)

नियोजकः

संस्कृत-प्राकृतज्ञ-जैनागमनिष्णात-प्रियव्याख्यानि
पण्डितमुनि-श्रीकन्हैयालालजी-महाराजः

प्रकाशकः

ध्रांगध्रानिवासि-श्रेष्ठिश्रीजीवराजभाई मूलचंदभाई शाह
प्रदत्त-द्रव्यसाहाय्येन
अ० भा० श्वे० स्था० जैनशास्त्रोद्धारसमितिप्रमुखः
श्रेष्ठि-श्रीशान्तिलाल मङ्गलदासभाई-महोदयः
मु० राजकोट

प्रथम-आवृत्ति
प्रति १२००

वीर-संवत्
२५०१

विक्रम-संवत्
२०३१

ईसवीसन्
१९७४

मूल्यम्-रु० ३५-००

भगवान्मु ठेकाणुः :
 श्री आ. भा. स्वे. स्थानकेवासी
 जैनशास्त्रोद्धार समिति,
 ठे. गरेडिया कुवा रोड,
 राजकोट, (सौराष्ट्र)

Published by :
 Shri Akhil Bharat S. S.
 Jain Shastroddhara Samiti,
 Garedia Kuva Road, RAJKOT,
 (Saurashtra), W. Ry, India

ये नाम केचिदिह नः प्रथयन्त्यवज्ञां,
 जानन्ति ते किमपि तान् प्रति नैप यत्नः ।
 उत्पत्स्यतेऽस्ति मम कोऽपि समानधर्मा,
 कालोह्वयं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी ॥ १ ॥

हरिगीतच्छन्दः

करते अवज्ञा जो हमारी यत्न ना उनके लिये ।
 जो जानते हैं तच्च कुछ फिर यत्न ना उनके लिये ॥
 जनमेगा मुझसा व्यक्ति कोई तच्च इससे पायगा ।
 है काल निरवधि विपुलपृथ्वी ध्यान में यह लायगा ॥ १ ॥

मूल्यः ३. ३५-००

प्रथम आवृत्ति प्रत १२००
 वीर संवत् २५०१
 विक्रम संवत् २०३१
 धनवीसन् १९७४

: मुद्रकः :
 भण्डिलाल छगनलाल शाह
 नवप्रभात प्रिन्टींग प्रेस,
 धीकांटा रोड, अमदावाद,

સ્વ. શ્રીમાન શેઠશ્રી જીવરાજભાઈના પવિત્ર

જીવનનો ટુંક પરિચય

જ્ઞાન ધ્યાન અને વ્રતનું સતત શ્રદ્ધાપૂર્વક આરાધન કરી પોતાના જીવનને પવિત્ર અને આદર્શ બનાવનાર પરમ-પદના અધિકારી કેવળજ્ઞાનોપાસક ધર્મ જીવી શેઠ શ્રી જીવરાજભાઈ મૂળચંદ્રભાઈનો જન્મ ચાંતુર્માસના ધર્મમય વાતાવરણમાં સંવત-૧૯૩૧નાં આસો સુ-પ-સને ૧૮૭૫નાં ચોકટોમ્બર માસની પાંચમી તારીખે સૌરાષ્ટ્ર ભૂમિના ઇતીહાસમાં પ્રસિદ્ધ એવા, ધ્રાંગધ્રામાં થયો હતો તેમના પિતાશ્રી શ્રી મૂળચંદ્રભાઈ પણ ધર્માનુરાગી પવિત્રાત્મા હોવા ઉપરાંત એક સારા વ્યાપારી સદ્ગુણસ્થ હતા. તેમજ સર્વ-જીવો પર પ્રેમાળ એવા અને નામને અનુરૂપ ગુણવાળા પ્રેમાળાઈ નામના તેમનાં માતૃશ્રી હતાં ઊભય દંપતીનું ગાર્હસ્થ્ય જીવન જપ તપ રૂપ ધર્મની આરાધના પૂર્વક પરમ શાંતી પૂર્વકનું હતું.

આ રીતે પરમધર્માનુરાગી માતા પિતા અને અન્ય ધર્મપ્રાણ કુટુંબી જનોના ઊત્તમ ધર્મ સંસ્કારોથી અને વ્યવહારીક નીતિમત્તાને લઈ શ્રી જીવરાજભાઈનું ભૌતિક-જીવન સમૃદ્ધી મય બન્યું અને જેમ જેમ સમૃદ્ધીને આવિર્ભાવ થયો. તેમ તેમ તેમના અંગેઅંગમાં જ નહિ પણ અંગના અણુએ અણુમાં જપ તપ વ્રત અને જ્ઞાન ધ્યાન પ્રત્યેની શ્રદ્ધા વધુને વધુ બની બાલ્યા-અવસ્થાથીજ ધાર્મિક, સંસ્કારોના સિંચનને લઈ. તેમની ધર્મ ભાવનાની ઉત્કૃષ્ટ પ્રબળતાને લીધે તેઓ ભૌતિક વિદ્યાના અભ્યાસમાં ધો-૭થી આગળ વધી ન શક્યા અને એજ રીતે પૂર્ણ રીતે શક્તિ અને સવડ હોવા છતાં વારસામાં મળેલા વ્યાપાર-ધંધા પ્રત્યે એમની-રૂચી ઓછી હતી-કારણ કે તેઓ માનતા. કે સર્વથા વ્યવહાર કર્મ-બંધનનું કારણ છે અને તેથી જ આત્મચિંતવન અને ધર્મ ભાવના એમની અપ્રતીમ હતી.

બાલ્યકાળથીજ-એમણે અનેક પૂજ્ય વિદ્વાન સાધુઓના સંસર્ગ અને તેઓના ધર્મોપદેશના પ્રવચનો સાંભળીને તથા-તેને મનન ચિંતવન કરીને જૈન-ધર્મના રહસ્યનો નિષ્પ્રમ પરિચય મેળવ્યો હતો અને એ ઉપદેશેલ વિષયોનું ધર્મગ્રંથ દ્વારા વાંચન પણ કરી સારી રીતે સંશય-રહિત બની ગયા હતા વળી જૈન ધર્મના આગમનું જ નહીં પણ અન્ય સુપ્રસિદ્ધ ગ્રંથોનું પણ તેમણે સારી રીતે વાંચન કર્યું હતું.

તેમને ભગવતી સૂત્ર પ્રત્યે ખાસ અનુરાગ હતો અને તેથી તેનું વાંચન તેમણે અનેકવાર કરેલું પરમ પૂજ્ય-મ.-સા.-કેશવલાલજી મ.-સા.-ના ધર્મોપદેશ શ્રવણ અને તેમના સંગરંગમાં તેઓ-ખૂબ રંગાયા-હતા અને તેમના પરમ

ભક્તો ધૈન્યા હતાં તેથી તેઓ જ્યારે જ્યારે ધ્રાંગધ્રા પધારતા ત્યારે તેઓ મહારાજશ્રીની સેવા માટે અમદાવાદથી ધ્રાંગધ્રા અચૂક પહોંચી જતાં.

સ્વ. શ્રીયુત જીવરાજભાઈના જીવનમાં ડોકીયું કરતા જણાય છે કે તેઓનું સમગ્ર જીવન જૈન ધર્મના સુપ્રસીદ્ધ ધર્મગ્રંથોના અધ્યયન વાંચન મનન અને તેના રહસ્યનું ગ્રહણ કરવામાંજ રચ્યું પચ્યું રહેતું હતું તેમણે પોતાના આ દુર્લભ-જીવન અને નશ્વર શરીરને ધર્મચરણ તથા-સ્થાનકવાસી-જૈન ધર્મોપાસક સાધુ સાધ્વીજીઓની નિઃસ્વાર્થ સેવામાંજ સમર્પિત કર્યું હતું આશરે દશેક વર્ષથી એમણે અમદાવાદનેજ પોતાનું નિવાસ્થાન બનાવ્યું હતું. જીવનમાં છેલ્લી વખતે જ એમને હૃદયરોગની મોટી બીમારી લાગુ પડી હતી. તે બીમારીને લીધે-તેની મહાવેદના હોવા છતાં સમાધિ પૂર્વક ત્રણ માસ પર્યન્ત તેનો સામનો કરીને સં. ૨૦૧૭ના ધર્મમય એવા ચાતુર્માસના ભાદરવા વદ-૭ સાતમ સને ૧૯૬૦ના ઓક્ટોબરની પહેલી તારીખે સ્વર્ગસ્થ-થયા આ રીતે તેમનો પ્રાદુર્ભાવ-જન્મ અને તિરોભાવ-મરણ બન્ને ચાતુર્માસના ધર્મમય વાતાવરણમાંજ થયેલ છે.

તેઓ બાલ્યકાળથીજ ધર્મારાધનમાં પ્રવૃત્ત થયા- હતા અને તેથી ધર્મારાધનમાં તેઓ એક-અઠંગ યોગીની જેમ મરણની છેલ્લી ઘડી પર્યન્ત જરા પણ ડગ્યા વિના અવિચળ રહ્યા હતા એમનું ધર્મચરણ એટલું બધું શુદ્ધ દૃઢ નિયમિત હતું-જીવનના છેલ્લા દિવસે પણ એમણે સામાયિક અને પ્રતિ ક્રમણ છોડ્યું-નહી આ તેમના જીવનની ઉર્ધ્વગામિતાનો પ્રત્યક્ષ પુરાવો છે. એમનું અંતઃકરણ એટલું બધું શુદ્ધ પવિત્ર અને અધ્યાત્મમય હતું કે એમને પોતાના અંતકાળની જાણ અગાઉથી થઈ ગઈ હતી એટલે એમના સુપુત્રને આ માહિતી સવારથીજ તેમણે આપી દીધી હતી અને પોતે સ્વસ્થતા જાળવી રાખીને નવકાર મંત્રનું ઉચ્ચારણ પણ સંપૂર્ણ સલામ અવસ્થામાં કર્યું હતું અને આ રીતે આ ધર્મપરાયણ જીવે લૌકિક દેહનો ત્યાગ કર્યો હતો.

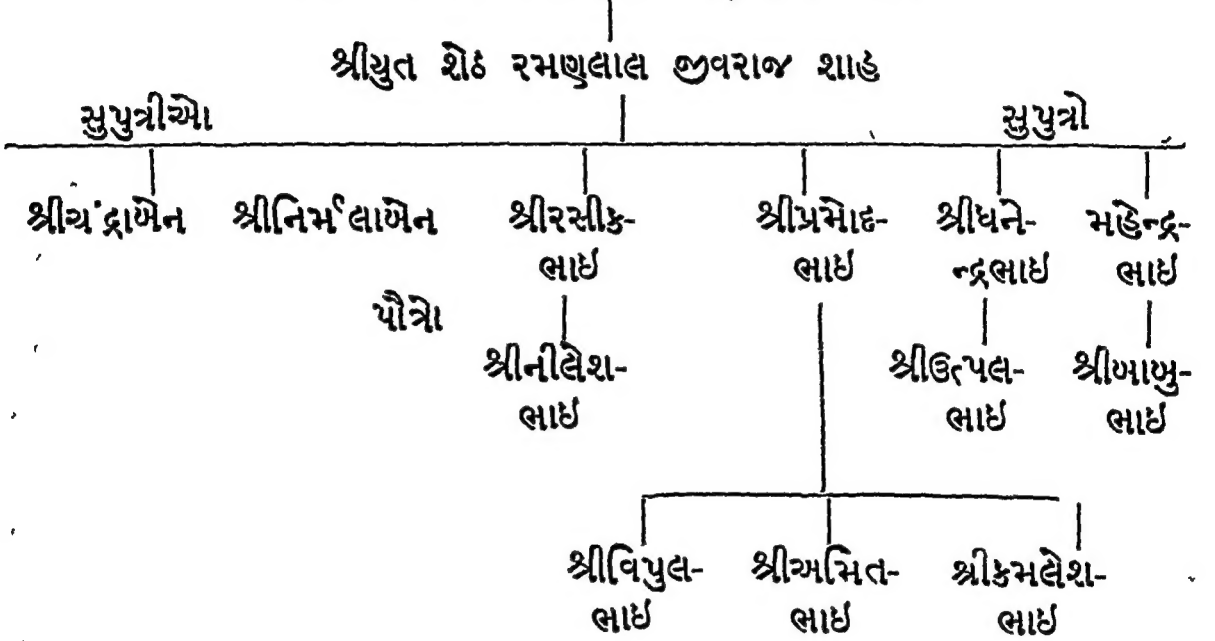
આજીવન ધર્મોપાસક તરીકે પંકાએલ તથા અનેક પાઠ વ્રત નિયમ જ્ઞાન ધ્યાન-તપ અને પચખાણોથી જીવનને ઉર્ધ્વગામી બનાવનાર ચશસ્ત્રી પુણ્ય-શાળી શ્રી જીવરાજભાઈ પ્રત્યે ધ્રાંગધ્રાના સ્થાન૦ જૈન-મોટા સંઘને પહેલેથીજ ખૂબ માન શ્રદ્ધા અને પૂજ્ય ભાવ હતાજ તેથી એ સંચિત લાગણી વ્યક્ત કરવા ખાતર સંઘે તેઓશ્રીનું ઘણું જ સન્માન અને ગૌરવ કર્યું હતું.

તેઓ પોતાના ધર્મકર્મ અને પવિત્ર આચરણને જગતમાં પ્રવર્તાવવા ખાતરજ પોતાની પાછળ એક ધર્મત્મા એવું વિશાળ કુટુંબ મુક્તા-ગયા છે જેઓનો સામાન્ય પરિચય નીચે મુજબ છે.

એમના-ધર્મમાર્ગને આગળ-ધર્માવનાર એમના સુપુત્ર શ્રી રમણલાલભાઈ જીવરાજ શાહ પોતાના પિતાના બધાજ ગુણોથી અલંકૃત હોઈ તેમનામાં રહેલી અત્યંત તીવ્ર ધર્મભાવનાને લીધે તેઓ સમાજમાં ખૂબ પ્રતિષ્ઠિત છે તેઓ ઉત્તમ દક્ષ બુદ્ધિ પરાયણ અને દયાળુ છે-તેઓ જ્ઞાન-ધ્યાન સૂક્ષ્મ વિચારને વરેલા છે તથા-સ્વભાવના ખૂબજ દયાળુ અને મળતાવડા છે તેઓ-ખૂબજ ઉદાર-હૃદયના છે એમના ઊન્નત સંસ્કારથી એમનું સમગ્ર કુટુંબ પણ ધર્માનુરાગીજ હોય તેમાં કહેવા પાછુંજ ન હોય

એમના વિશાળ કુટુંબને બતાવતું આ તેમનું વંશવૃક્ષ છે.

સ્વ. શ્રી જીવરાજભાઈ મૂલચંદ શાહ

શ્રી રમણલાલભાઈના આ વારસદારો પોતાના પૂર્વજોની માફક શુદ્ધ શ્રદ્ધવાન અને ખૂબજ ઉદાર ધર્મપ્રાણ સદ્ભાવી અને વ્રતામાં રૂચીવાલા છે. તેઓએ અત્યાર સુધી આ મહાન શાસ્ત્રોદ્ધારના કામમાં ખૂબ સહકાર આપેલ છે. પૂજ્ય આચાર્ય મ. શ્રીના પ્રત્યે અપાર લાગણી ધરાવે છે તેમના અધુરા રહેલ કાર્યને પાર કરવા પણ એટલોજ ખંત ધરાવે છે તેમના સુપુત્રજ અત્યારે સમિતિના મુખ્ય હેતુદારોમાં એક છે. અને તેઓ આ કાર્યને સંપૂર્ણ કરાવીનેજ રહેશે એવી અમોને દૃઢ શ્રદ્ધા છે.

મંત્રીઓ

श्रीजीवाभिगमसूत्र की विषयानुक्रमणिका

क्रमाङ्क	विषय	पृष्ठाङ्क
	तीसरी प्रतिपत्ति	
१	वनपण्डित वापी आदिका वर्णन—	१-३५
२	जम्बूद्वीप द्वार संख्या का निरूपण—	३५-६५
३	विजयद्वार के दोनों पार्श्वभाग का वर्णन—	६५-८१
४	विजयद्वार के पार्श्व में रहे हुवे नैपेथिकी का वर्णन—	८१-११०
५	विजयद्वार में रहे हुवे चक्रध्वजादिक का निरूपण—	११०-१२८
६	विजया राजधानी का स्थल एवं उनका विस्तार आदिका कथन—	१२८-१४७
७	विजया राजधानी के चारों ओर वनपण्डादि का निरूपण—	१४७-१७७
८	सुधर्मासभा का एवं उसकी मणिपीठिका का वर्णन—	१७७-२३०
९	इशानकोण का सिद्धायतन तथा उपपातसभा का वर्णन—	२३०-२५९
१०	विजयदेव का अभिषेक का वर्णन—	२५९-३३१
११	विजयदेव का जिन (कामदेव) प्रतिमा का पूजन का वर्णन—	३३१-३६६
१२	विजयद्वार का वर्णन—	३६६-४०३
१३	यमकपर्वत के नाम एवं नीलवंतादि द्रव्य का कथन—	४०४-४५६
१४	जम्बूद्वीप के स्वरूप का कथन—	४५६-४६६
१५	जम्बूद्वीप की चार शाखाओं का वर्णन—	४६६-४७६
१६	पुष्करिणी के मध्य में रहे हुए प्रासादावतंसक का कथन—	४७७-४९७
१७	जम्बूद्वीप में रहे हुए सूर्य चन्द्रमा की संख्या आदिका कथन—	४९७-५०१
१८	लवणसमुद्र एवं लवणसमुद्र में रहे हुए चन्द्रादि की संख्या का कथन—	५०१-५२८
१९	लवणसमुद्र में जल की न्यूनाधिकता होने का कथन—	५२८-५५२
२०	वेलन्धर नागराज तथा अनुवेलन्धर के आवास पर्वतों का निरूपण—	५५२-५८५
२१	गौतमद्वीप के अधिपति सुस्थित के गौतमद्वीप का निरूपण—	५८५-५९९

२२	जम्बूद्वीप में कहे गये दो चन्द्र के चंद्रद्वीप का निरूपण—	५९९-६१९
२३	धातकीखण्ड एवं देवद्वीप में कहे हुवे चन्द्र सूर्य का निरूपण—	६१९-६५१
२४	लवणसमुद्र के उद्वेध परिवृद्धि एवं गोतीर्थ का निरूपण—	६५१-६६३
२५	लवणसमुद्र के संस्थान का निरूपण—	६६३-६८२
२६	धातकीखण्ड का एवं कालोदधिसमुद्र का निरूपण—	६८२-७१२
२७	पुष्करद्वीप एवं मनुष्यक्षेत्र का निरूपण—	७१२-७६३
२८	मानुषोत्तर पर्वत का निरूपण—	७६३-७८४
२९	मनुष्यक्षेत्रगत ज्योतिष्कदेव के उपपात एवं पुष्करोद समुद्र का निरूपण—	७८४-८११
३०	वरुणवरद्वीप एवं क्षीरोदादिद्वीप का निरूपण—	८११-८३५
३१	क्षोदोदादिद्वीप एवं अरुणादि द्वीपों का निरूपण—	८३५-९०३
३२	जम्बूद्वीपादि द्वीपों के नाम निर्देश—	९०३-९१७
३३	बहुमतस्य कच्छपाकीर्ण समुद्रों की संख्या का कथन—	९१७-९२१
३४	इन्द्रिय पुद्गल के परिणाम का एवं देव शक्ति का निरूपण—	९२१-९४१
३५	सूर्य चन्द्र के परिवारादि का कथन एवं ज्योतिष्कदेव की चारगति का निरूपण—	९४१-९५५
३६	चन्द्रादि देवों के विमानों के संस्थान आदि का कथन— एवं चन्द्रादि विमानवाहक देवों की संख्या का कथन—	९५५-९९२
३७	चन्द्रसूर्यादि की गति का व जम्बूद्वीपस्थ तारारूप के अन्तर आदि का निरूपण—	९९२-१००६
३८	चन्द्रविमानस्थ देवों की स्थिति का निरूपण—	१००६-१०१०
३९	वैमानिक देवों के विमानों के स्थल तथा शक्रादि देवों की परिषदा आदि का निरूपण—	१०१०-१०५०
४०	ऊर्ध्वलोक के देवों के विमानों की स्थिति एवं देव विमान पृथिवी के विस्तारादिका कथन—	१०५०-१०९६
४१	अवधिक्षेत्र परिमाण तथा सौधर्म ईशान आदि देवों के सषुद्धात एवं विभूषा आदि का निरूपण—	१०९६-११२२
४२	सर्व प्राणभूत आदि के पूर्वोत्पत्ति का निरूपण— चतुर्थी प्रतिपत्ति	११२२-११३६
४३	पांच प्रकार के संसारी जीवों का निरूपण—	११३७-११५२

४४	एकेन्द्रिय जीवों के अल्पवहुत्व का कथन	११६२-११६४
	पांचवीं प्रतिपत्ति	
	छह प्रकार के संसारी जीवों का निरूपण-	११६४-११७९
४५	पृथ्वीकायादि छह प्रकार के जीवों का एवं सूक्ष्म- पृथ्वीकाय आदि जीवों का अल्पवहुत्व का कथन-	११७९-१२०६
४६	वादरकायादि जीवों की स्थिति एवं वादरादि जीवों के अल्पवहुत्व का निरूपण-	१२०६-१२५१
४७	निगोद जीवों का स्वरूप निरूपण-	१२५१-१२७४
	छट्टि प्रतिपत्ति	
४८	सात प्रकार के संसारी जीवों का निरूपण-	१२७५-१२८३
	सातवीं प्रतिपत्ति	
४९	आठ प्रकार के संसारी जीवों का निरूपण-	१२८४-१३०२
	आठवीं प्रतिपत्ति	
५०	नव प्रकार के संसारी जीवों का निरूपण-	१३०३-१३१०
	नववीं प्रतिपत्ति	
५१	दश प्रकार के संसारी जीवों का निरूपण-	१३१०-१३२६
	दशवीं प्रतिपत्ति	
५२	संसारासंसारसमापन्न सर्व जीवों की द्वैविध्यता का निरूपण-	१३२६-१३८६
५३	सर्व जीवों के त्रैविध्यता का कथन-	१३८६-१४१८
५४	सर्व जीवों के चतुर्विध्यता का निरूपण-	१४१८-१४४८
५५	सर्व जीवों के पांचप्रकारता का निरूपण-	१४४८-१४५५
५६	सर्व जीवों के छह प्रकारता का निरूपण-	१४५५-१४७५
५७	सर्व जीवों के सप्त प्रकारता का निरूपण-	१४७५-१४८९
५८	सर्व जीवों के आठ प्रकारता का निरूपण-	१४८९-१५०९
५९	सर्व जीवों के नवप्रकारता का निरूपण-	१५०९-१५३४
६०	सर्व जीवों के दशप्रकारता का निरूपण-	१५३५-१५६४

સ્વ. શેઠ શ્રી જીવરાજભાઈ મૂળચંદભાઈ શાહ

જન્મ

સંવત્ ૧૯૩૧ આસો સુ. ૫

તા. ૫-૧૦-૧૮૭૫

ધ્રાંગધ્રા.

મરણ સંવત્

૨૦૧૭ ના ભાદરવા વદ ૭

તા. ૧-૧-૧૯૬૦

અમદાવાદ.

આધ્યમુરખીશ્રીઓ

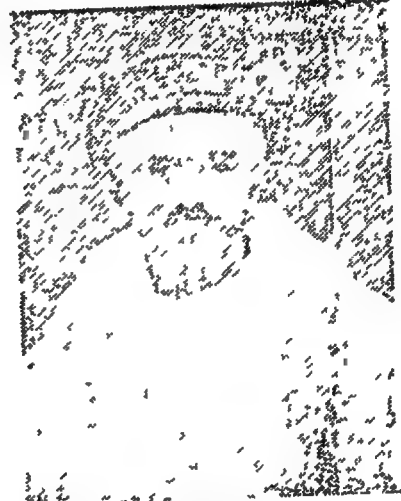
શ્રી શાંતિલાલ મંગળદાસભાઈ
અમદાવાદ

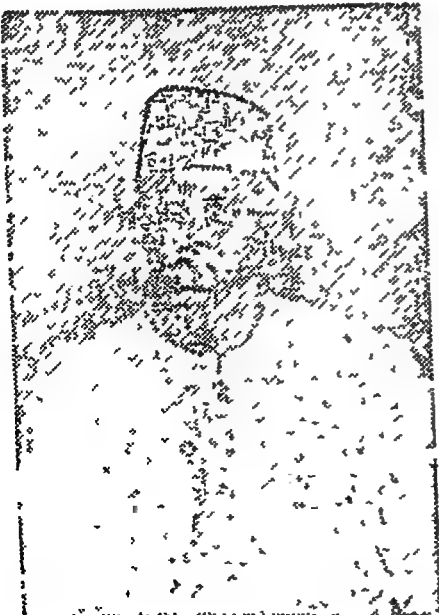
(સ્વ.) શ્રી શામળભાઈ વેલળભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ

શ્રી ચોપરલાલ ભાવળભાઈ-મહેતા

(સ્વ.) શ્રી છગનલાલ શામળદાસ
ભાવસાર અમદાવાદ.

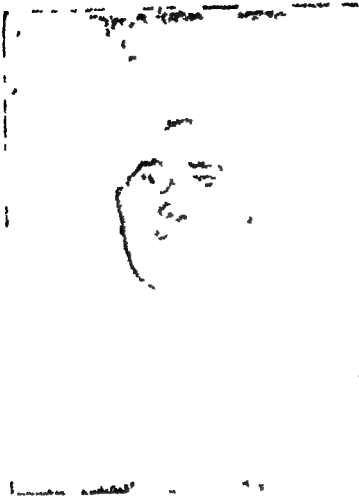

શ્રી શામળભાઈ શામળભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ.

બચ્ચે વેઠેલ-લાલાજી કિશનચંદજી સા. જૌહરી
એમ્લ-સુપુત્ર ચિ. મહેતાવચ્ચંદજી સા.
નાના-અનિલકુમાર જૈન દોયત્તા દિલ્હી

આધિમુરબીશ્રીઓ

માનવંતા આદિ
મુરબી શ્રી
માંગુકલાલભાઈ
અમુલખભાઈ મહેતા
ધારકોપર-મુંબઈ

(સ્વ.) શેઠશ્રી હરખચંદ કાલીદાસ વારિયા
ભાણવડ.

(સ્વ.) શેઠશ્રી દિનેશભાઈ કાંતિલાલ શાહ
અમદાવાદ.

(સ્વ.) શેઠ રંગજીભાઈ મોહનલાલ શાહ
અમદાવાદ.

શેઠશ્રી જસિંગભાઈ પોચાલાલભાઈ
અમદાવાદ

સ્વ. શેઠશ્રી આત્મારામ માણીકલાલ
અમદાવાદ

આધ્યમુરખીશ્રીઓ

સ્વ. શેઠશ્રી હરિલાલ અનોપચંદ શાહ સ્વ. શેઠ શ્રી તારાચંદજી સાહેવ ગેલડા
ખંભાત. મદ્રાસ.

શેઠશ્રી ચીમનલાલજી કમ્લમચંદજી
અજીતવાલે (સપરિવાર)

શેઠ શ્રી કીશનલાલજી ફુલચંદજી લુણિયા
બેંગલોરવાલે

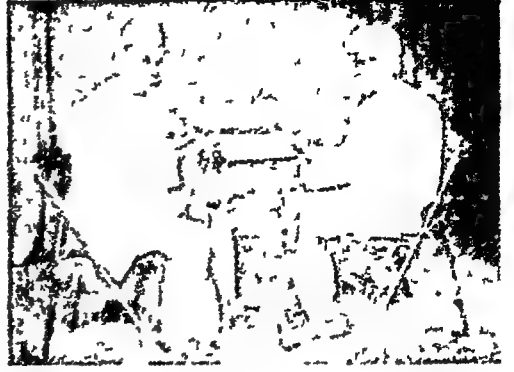
વચ્ચે વેઠેલા-મોટાભાઈ શ્રીમાન્ મૂલચંદજી
જવાહીરલાલજી વરડિયા
માણસાં વેઠેલા-ભાઈ મિશ્રીલાલજી વરડિયા
ઝમેલા-ભાઈ પૂનમચંદજી વરડિયા

શ્રીમાન્ શેઠશ્રી
શ્રીવરાજજી સા. ચોરડિયા
મુ૦ મદ્રાસ

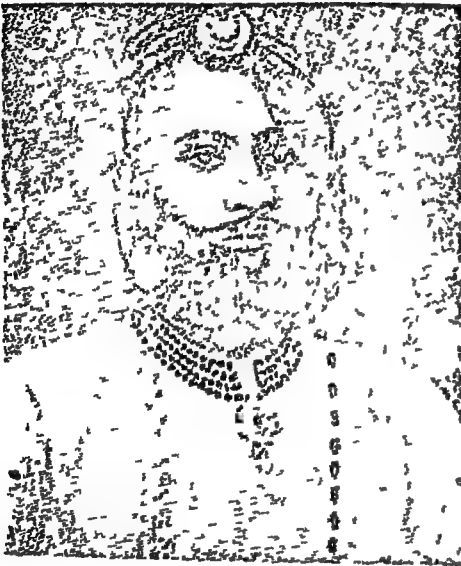
આવમુરુબીશ્રીગો

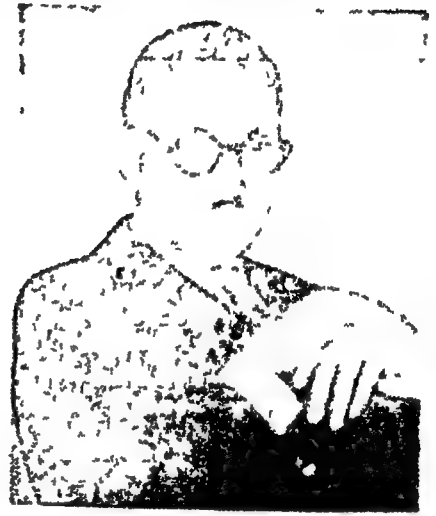
પટેલ ડાસાભાઈ ગોપાલદાસ
મુ. સાણંદ (જ. અમદાવાદ)

૧ અમીચંદભાઈ તથા
૨ ગીરધરભાઈ બાંટવિયા મુ. બેંગલોર

શાહજી શ્રી મોહીલાલજી ગલુન્ડિયા
મુ: હદયપુર

મદ્રાસવાલા સ્વર્ગસ્થ ન્યાયમૂર્તિ
૨૨ તાતલ ઈ ભાયચંદભાઈ મહેતા

સ્વ. શેઠ માણેકચંદ નેમચંદ
મુ. માંગેસ

અમલનેર

પારસ છાંગમલજી મુલતાનમલજી
શેઠ રઘુનાથમલજી, શેઠ વાવુલાલજી
પન્નાલાલજી, શેઠ સુગનચંદજી

આઘમુરવ્વીશ્રીઓ

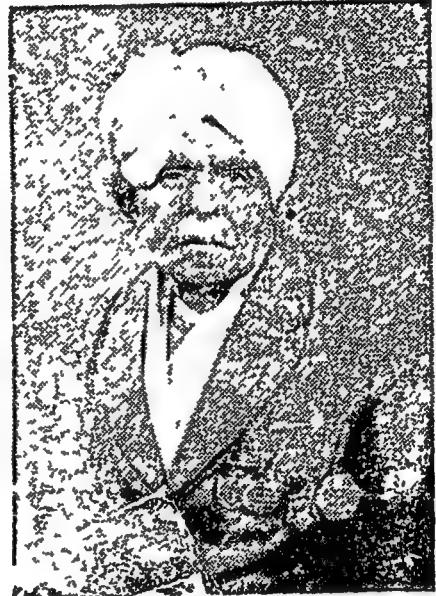
શ્રીમાન્ શેઠ મણીલાલ પાપટલાલ વોરા
અમદાવાદ, જન્મ તા. ૧૦-૬-૧૯૦૪

શ્રીમાન્ શેઠ લાલાજી કપૂરચન્દજી
નાહટા, મુ. દેહલી

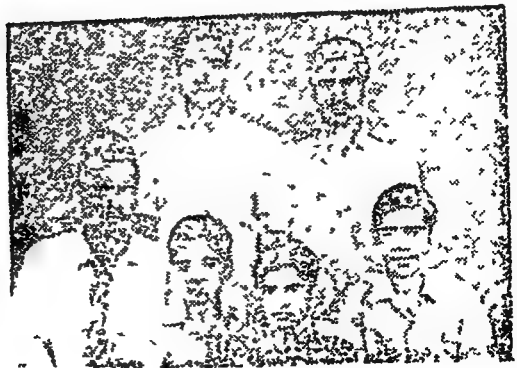
શ્રી પ્રજલાલ દુર્લભભાઈ પારેખ
રાજકોટ.

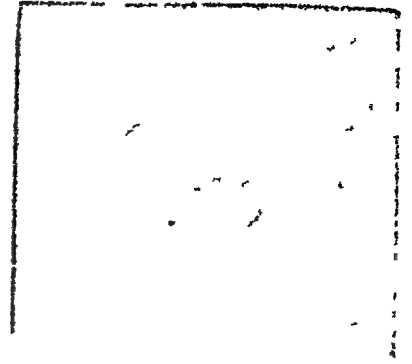
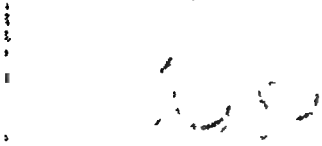
કેશરી હરગાવિંદ જેઠાલાઈ
રાજકોટ.

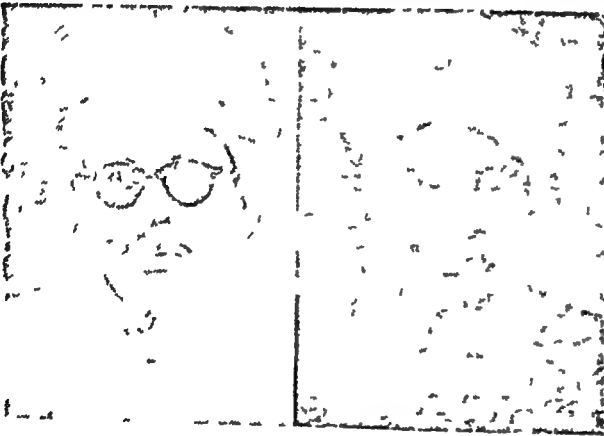
શેઠશ્રી મણીલાલ જેઠુલાલ
ખાલનપુરવાળા

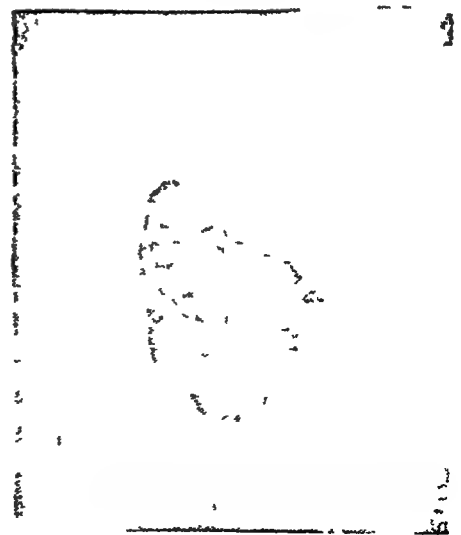
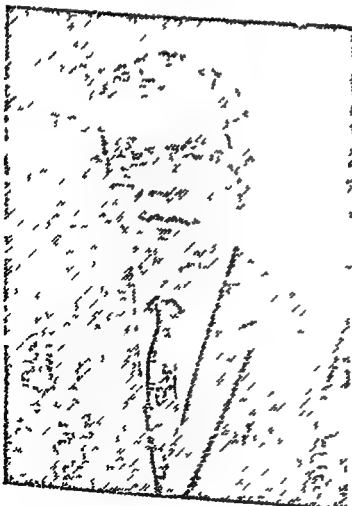
શ્રીમાન્ લાલાજી પન્નાલલજી નાહટા
સપરિવાર દિલ્લી

શ્રીમાન્ શેઠ ધનરાજજી પન્નાલાલજી
શ્રીમાન્ શેઠ કાનુંગા ધિંગડમલજી અમદાવાદ જાંગડા, મુ. જાલના (મહારાષ્ટ્ર)

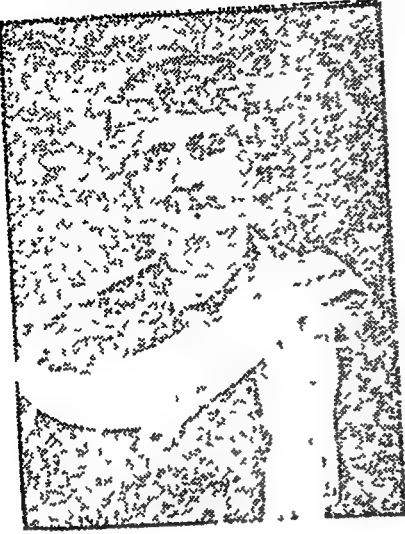
શેઠ શ્રી મિશ્રીલાલજી લાલચંદ્રજી સા. લુણિયા શેઠ પ્રભુદાસભાઈ મૂલશભાઈ દોશી
તથા શેઠશ્રી જેવંતરાજજી અમદાવાદ રાજકોટ

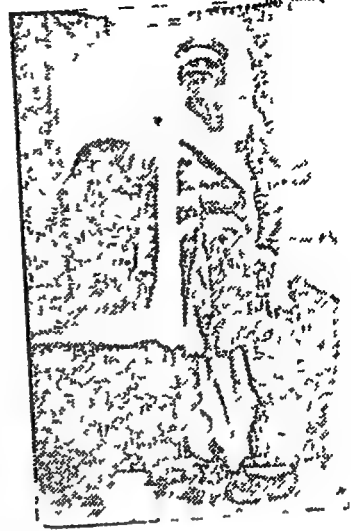
અવેરી રસીકલાલ મણીલાલ મહેતા
મદ્રાસ

સ્વ. શ્રીમાન્ શેઠશ્રી મુકનચંદ્રજી સા.
વાલિયા પાલી મારવાડ

આધ્યમુરખીશ્રીઓ

પાલનપુરવાલા
કોઠારી અમુલખચંદ મલુકચંદ

લાલુભાઈ કેશવલાલ લાલુસાલી
પાલનપુર-મુખઈ

શેઠ શ્રી ભેરુદાનજી અગરચંદજી
શેઠિયા વીકાનેર

ભોગીલાલ છગનલાલ લાવસાર
સરસપુર-અમદાવાદ

શ્રીમાન લાલાજી હજારી લાલજી
સાવેરી-દેહલી

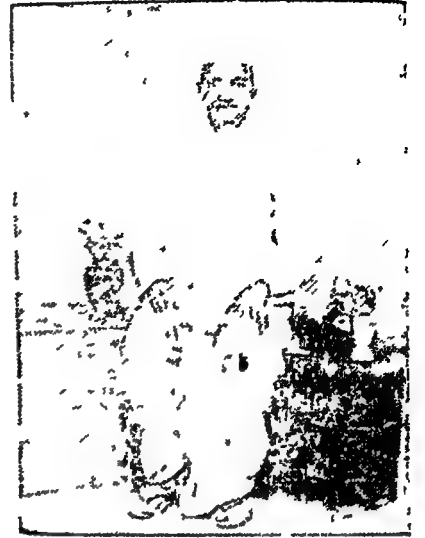

શ્રી લક્ષ્મીચંદુલ જસકરણુલ ઝવેરી
પાલનપુર

આદ્યમુરવ્વીશ્રીઓ

(સ્વ.) શેઠશ્રી ધારશીલાલ જીવણલાલ
બારસી

શ્રીમાન્ શેઠ જગજીવનલાલ રતનસીલા
બગાડયા, મુ. દામનગર

શેઠશ્રી દેવચંદલાલ ફેજલાલલાલ
વલાણી-મુરત

શ્રી વિનોદકુમાર
વિરાણી
રાજકોટ

સ્વ. મુધીરલાલ જયંતીલાલ ઝવેરી
મુ.બધ.

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

श्री जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर पूज्य श्रीघासीलाल व्रतिविरचितया
प्रमेयद्योतिकाख्यया व्याख्यया समलङ्कृतम्
हिन्दी-गुर्जरभाषानुवादसहितम्

॥ श्री-जीवाभिगमसूत्रम् ॥

(तृतीयो भागः)

पुनः वनषडमधिकृत्याऽह-‘तस्स णं वणसंडस्स’ इत्यादि ।

मूलम्-तस्स णं वणसंडस्स तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं बहवे
खुड्डा खुड्डियाओ वावीओ पुक्खरिणीओ गुंजालियाओ दीहि-
याओ सरसीओ सरपंतियाओ सरसरपंतीओ बिलपंतीओ
अच्छाओ सण्हाओ रययामयकूलाओ वइरामयपासाणाओ तव-
णिज्जमयतलाओ वेरुलियमणि फालियपडलपच्चोयडाओ णव-
णीयतलाओ सुवण्ण सुज्झरययमणि वालुयाओ सुहोयारा सुउ-
त्तराओ णाणामणि तित्थ सुबद्धाओ चार चउक्कोणाओ समती-
राओ आणुपुवसुजायवप्पगंभीरसीयलजलाओ संछण्णपत्तभि-
समुणालाओ बहुउप्पलकुमुयणलिणसुभगसोगंधियपोंडरीयस-
यपत्तसहस्सपत्तफुल्लकेसरोवइयाओ छप्पयपरिभुज्जमाणकम-
लाओ अच्छविसलसलिलपुण्णाओ परिहत्थभमंतमच्छकच्छभ
अणेगसउणमिहुणपरिचरियाओ पत्तेयं पत्तेयं पउमवरवेदिया
परिक्खित्ताओ पत्तेयं पत्तेयं वणसंड परिक्खित्ताओ, अप्पेगइयाओ
आसवोदाओ अप्पेगइयाओ वारुणोदाओ अप्पेगइयाओ खीरो-
दाओ अप्पेगइयाओ घओदाओ अप्पेगइयाओ खोदोदाओ
अमयरसससरसोदाओ, अप्पेगइयाओ अप्पेगइयाओ पगतीए
उदगरसेणं पणत्ताओ पासाईयाओ४, तासि णं खुड्डियाणं वावीणं

जाव विलपंतियाणं तत्थ तत्थ देसे २ तहिं तहिं बहवे तिसो-
वाण पडिरूवगा पणत्ता । तेसि णं तिसोवाण पडिरूवगाणं अय-
मेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते तं जहा-वइरामया नेमा रिट्टामया
पतिट्टाणा वेरुलियामया खंभा सुवण्णरूपामया फलगा वइ-
रामया संधी लोहितक्खमईओ सूईओ णाणामणिमया अवलं-
बणा अवलंबणवाहाओ ॥ तेसि णं तिसोवाणपडिरूवगाणं पुरओ
पत्तेयं पत्तेयं तोरणा पणत्ता । ते णं तोरणा णाणामणिमय
खंभेसु उवणिविट्ठसणिविट्ठा विविहमुत्तंतरोवइया विविहतारा-
रूवोवचिया ईहा मिग उसभतुरगणरविहग वालगकिण्णररू-
सरभचमरकुंजरवणलय पउमलय भत्तिचित्ता खंभुग्गयवइरवेइया
परिगयाभिरामा विज्जाहरजमलजुयल जंतजुत्ताविव अच्चिसह-
स्समालणीया भिसमाणा भिब्भिसमाणा चक्खुलोयणलेस्सा
सुहफासा सस्सिरीयरूवा पासादीया ४ ॥ तेसि णं तोरणाणं
उप्पिं बहवे अट्ठमंगलगा पन्नत्ता । सोत्थिय-सिरिवच्छ-णंदि-
यावत्त-वद्धमाण-भद्दासण-कलस-मच्छ-दप्पणा-सव्वरयणा-
मया अच्छा सण्हा जाव पडिरूवा । तेसि णं तोरणाणं उप्पिं
बहवे क्रिण्ह चामरज्झया नीलचामरज्झया लोहियचामरज्झया
हालिदचादरज्झया सुक्किल्लचामरज्झया अच्छा सण्हा रूपपट्टा
वइरदंडा जलयामलगंधीया सुरम्मा सुरूवा पासाइया ४ । तेसि
णं तोरणाणं उप्पिं बहवे छत्ताइछत्ता पडागाइपडागा घंटाजुयला
चामरजुयला उप्पलहत्थया जाव सयसहस्सवत्त हत्थगा सव्व-
रयणामया अच्छा जाव पडिरूवा । तासि णं खुइडियाणं वावीणं
जाव विलपंतियाणं तत्थ तत्थ देसे २ तहिं तहिं बहवे उप्पाय
पठ्वया णियइपठ्वया जगई पठ्वया दारुपठ्वया दगवगा, दग-
मंचगा दगमालगा दगपासायगा ऊसडाखुल्ला खडहडगा अंदो-

लगा पक्खंदोलणा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा ।
 तेसु णं उप्पायपव्वएसु जाव पक्खंदोलएसु बहवे हंसासणाइं
 कोंचासणाइं गरुलासणाइं उण्णयासणाइं पणयासणाइं दीहा-
 सणाइं भद्दासणाइं पक्खासणाइं मगरासणाइं उसभासणाइं सीहा-
 सणाइं पउमासणाइं दिसासोवत्थियासणाइं सव्वरयणामयाइं
 अच्छाइं सण्हाइं लण्हाइं घट्टाइं मट्टाइं णीरयाइं णिम्मलाइं णिप्पं-
 काइं णिक्कडच्छायाइं सप्पभाइं समरीयाइं सउज्जोयाइं पासादी-
 याइं दारिसणिज्जाइं अभिरूवाइं पडिरूवाइं । तस्स णं वणसंडस्स
 तत्थ तत्थ देसे देसे तहिं तहिं बहवे आलिघरा मालिघरा कय-
 लिघरा, लयाघरा अच्छणघरा पेच्छणघरा मज्जणघरगा पसाहणं-
 घरगा गब्भघरगा मोहणघरगा सालघरगा जालघरगा कुसुमघ-
 रगा चित्तघरगा गंधव्वघरगा आयंसघरगा सव्वरयणामया अच्छा
 सण्हा लण्हा घट्टा मट्टा णीरया णिम्मला णिप्पंका निक्कडच्छाया
 सप्पभा समरीया सउज्जोया पासादीया दरिसणिज्जा अभिरूवा
 पडिरूवा । तेसु णं आलिघरएसु जाव आयंसघरएसु बहूइं हंसा-
 सणाइं जाव दिसासोवत्थियासणाइं सव्वरयणामयाइं जाव पडिरू-
 वाइं । तस्स णं वणसंडस्स तत्थ तत्थ देसे देसे तहिं तहिं बहवे
 जाइमंडवगा जुहियामंडवगा णवमालियामंडवगा वासंतीमंड-
 वगा दधिवासुयमंडवगा सूरिल्लिमंडवगा तंबोलीमंडवगा मुद्दि-
 यामंडवगा णागलयामंडवगा अतिसुत्तमंडवगा अप्फोयामंडवगा
 मालुयामंडवगा सामलयामंडवगा णिच्चं कुसुमिया णिच्चं जाव
 पडिरूवा ॥ तेसु णं जातीमंडवएसु जाव सामलयामंडवएसु बहवे
 पुढवी सिलापट्टगा पन्नत्ता, तं जहा—हंसासणसंठिया कोंचासण-
 संठिया गरुलासणसंठिया उण्णयासणसंठिया पणयासणसंठिया
 दीहासणसंठिया भद्दासणसंठिया पक्खासणसंठिया मगरासण-

संठिया उसभासणसंठिया सीहासणसंठिया पउमासणसंठिया
 दिसा सोत्थियासणसंठिया पन्नत्ता । तत्थ बहवे वरसयणासणवि-
 सिट्ठसंठाणसंठिया पन्नत्ता समणाउसो? आईणगरूयबूरणवनीत-
 तूलफासा मउया सवरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा । तत्थ णं
 बहवे वाणमंतरा देवा देवीओ य आसयंति सयंति चिट्ठंति णिसी-
 दंति तुयट्ठंति रमंति ललंति कीलंति मोहंति पुरापोराणाणं
 सुविण्णाणं सुपरिकंताणं सुभाणं कल्लाणाणं कडाणं कम्माणं
 कल्लाणं फलवित्तिविसेसं पच्चणुब्भवमाणा विहरंति ॥ तीसे णं
 जगतीए उप्पि अंतो पउमवरवेइयाए एत्थ णं एगे महं वण-
 संडे पण्णत्ते । देसूणाइं दो जोयणाइं विक्खंभेणं वेइयासमए
 णं परिवेवेणं किण्हे किण्होभासे वणसंडवण्णओ मणितण-
 सद्विहुणो णेयवो, तत्थ णं बहवे वाणमंतरा देवा देवीओ य
 आसयंति सयंति चिट्ठंति णिसीयंति तुयट्ठंति रमंति कीडंति
 मोहंति पुरापोराणाणं सुपरिकंताणं सुभाणं कंताणं कम्माणं
 कल्लाणं फलवित्तिविसेसं पच्चणुब्भवमाणा विहरंति ॥सू० ५४॥

छाया-तस्य खलु वनपण्डस्य तत्र तत्र देशे तत्र तत्र बहवः क्षुद्राः क्षुद्रिका-
 वाप्यः पुष्करिण्यो गुञ्जालिका दीर्घिकाः सरांसि सरःपङ्क्तयः सरःसरःपङ्क्तयः
 विलपङ्क्तयः अच्छाः इलक्षणाः रजतमयकूला वज्रमयपापाणाः तपनीयतलाः वैडूर्य-
 मणिस्फटिकपटलप्रत्यवतटाः नवनीततलाः सुवर्णसुज्जरजतमणिवालुकाः सुखाव-
 ताराः सुखोत्ताराः नानामणितीर्थसुवद्धाः चारुचतुष्कोणाः समतीराः आनुपूर्व्य-
 सुजातवप्रगम्भीरशीतलजलाः संछन्नपत्रविसमृणालाः बहूत्पलकुमुदनलिनसुभग-
 सौगन्धिक पौण्डरीकशतपत्रसहस्रपत्रफुल्लकेसरोपचिताः पट्पदपरिभुज्यमान-
 कमलाः अच्छविमलसलिलपूर्णाः पडिहत्थभ्रमन्मत्स्यकच्छपानेकशकुनमिथुनपरि-
 चरिताः प्रत्येकं प्रत्येकं पद्मवरवेदिकापरिक्षिप्ताः प्रत्येकं प्रत्येकं वनपण्डपरिक्षिप्ताः,
 अप्येकका आसवोदकाः, अप्येकका वारुणोदकाः, अप्येककाः क्षीरोदकाः, अप्येकका
 वृतोदकाः, अप्येककाः क्षोदोदकाः, अप्येककाः अमृतरससमरसोदकाः, अप्येककाः
 प्रकृत्या उदकरसेन प्रज्ञप्ताः, प्रासादीयाः ४। तासां खलु क्षुद्राणां वापीनां यावद्

विलपङ्क्तीनाम् तत्र तत्र देशे तत्र बहूनि त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि प्रज्ञप्तानि ।
 तेषां खलु त्रिसोपानप्रतिरूपकाणामयमेतावद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-वज्र-
 मयानेमाः रिष्टमयाः प्रतिष्ठानाः वैडूर्यमयाः स्तम्भाः सुवर्णरूप्यमयाः फलकाः
 वज्रमयाः सन्धयः लोहिताक्षमय्यः सूच्यः नानामणिमया अवलम्बना अवलम्बन-
 बाहाः । तेषां खलु त्रिसोपानकानां पुरतः प्रत्येकं प्रत्येकं तोरणानि प्रज्ञप्तानि ।
 तानि खलु तोरणानि नानामणिमयस्तम्भेषु उपविष्टानि सन्निविष्टानि विविध-
 मुक्तान्तरोपचितानि विविधतारारूपोपचितानि ईहामृगवृषभतुरगनरमकरविहग-
 व्यालकिन्नररूसरभकुञ्जरवनलतापद्मलताभक्तिचित्राणि स्तम्भोद्भूतवज्रवेदिका
 परिगताभिरामाणि विद्याधरयमलयुगलयन्त्रयुक्तानीव । अर्चिःसहस्रमालनीयानि
 भिसमाणा भिम्भिसमाणा, दीप्यमानानि अतिशयेन दीप्यमानानि चक्षुर्लोकन-
 लेख्यानि सुखस्पर्शानि सश्रीकरूपाणि प्रासादीयानि ४। तेषां खलु तोरणाना-
 मुपरि बहूनि अष्टाष्टमङ्गलकानि प्रज्ञप्तानि, स्वस्तिकं १-श्रीवत्स २-नन्दिकावर्त्त ३-
 वर्द्धमान ४-भद्रासन ५-कलश ६-मत्स्य ७ दर्पणानि सर्वरत्नमयानि अञ्छानि
 श्लक्ष्णानि यावत् प्रतिरूपाणि । तेषां खलु तोरणानामुपरि बहवः कृष्णचामरध्वजा
 नीलचामरध्वजा लोहितचामरध्वजा हरिद्राचामरध्वजाः शुक्लचामरध्वजा अञ्छाः
 श्लक्ष्णा रूप्यपट्टा वज्रदण्डा जलजामलगन्धिकाः सुरम्याः सुरूपाः प्रासादीयाः ४ ।
 तेषां खलु तोरणानामुपरि बहूनि छत्रातिच्छत्राणि पताकातिपताकाः घण्टायुग-
 लानि चामरयुगलानि उत्पलहस्तका यावच्छतसहस्रवृत्तहस्तकाः सर्वरत्नमयाः
 यावत्प्रतिरूपाः । तासां खलु झुल्लिकानां वापीनां यावद् विलपङ्क्तीनां तत्र तत्र
 देशे २ तत्र तत्र बहव उत्पातपर्वता, नियतिपर्वता जगतीपर्वता दारुपर्वताः दक्ष-
 मण्डपका दक्षमञ्चका दक्षमालका दक्षप्रासादका उसडाः 'उच्चा' झुल्लाः खड्गहडगा
 अन्दोलकाः पक्ष्यन्दोलकाः सर्वरत्नमया अञ्छा यावत्प्रतिरूपाः । तेषु खलुत्पात-
 पर्वतेषु यावत् पक्ष्यन्दोलकेषु बहूनि हंसासनानि क्रौञ्चासनानि गरुडासनानि
 उन्नतासनानि प्रणतासनानि दीर्घासनानि भद्रासनानि पक्ष्यासनानि मकरासनानि
 वृषभासनानि सिंहासनानि पद्मासनानि दिक्सौवस्तिकासनानि सर्वरत्नमयानि
 अञ्छानि श्लक्ष्णानि लण्णानि घृष्टानि मृष्टानि नीरजस्कानि निर्भलानि निष्पङ्कानि
 निष्कंकरच्छायानि सप्रभाणि समरीचिकानि सोद्योतानि प्रासादीयानि दर्श-
 नीयानि अभिरूपाणि प्रतिरूपाणि । तस्य खलु वनपण्डस्य तत्र तत्र देशे तत्र-
 तत्रालिकगृहकाणि कदलीगृहकाणि लतागृहकाणि अवस्थानगृहकाणि, प्रेक्षणगृह-
 काणि, मञ्जनगृहकाणि प्रसाधनगृहकाणि गर्भगृहकाणि मोहनगृहकाणि शालगृह-
 काणि जालगृहकाणि कुसुमगृहकाणि चित्रगृहकाणि गन्धर्वगृहकाणि आदर्शगृह-

काणि सर्वरत्नमयानि अच्छानि इलक्षणानि लण्हानि घृष्टानि मृष्टानि नीरज-
स्कानि निर्मलानि निष्पङ्कानि निष्कङ्कटच्छायानि सप्रभाणि समरीचीनि सोद्यो-
तानि प्रासादीयानि दर्शनीयानि अभिरूपाणि प्रतिरूपाणि । तेषु खलु आलिक-
गृहकेषु यावदादर्शगृहकेषु बहूनि हंसासनानि यावद्विक्कसौवस्तिकासनानि सर्वरत्न-
मयानि यावत्प्रतिरूपाणि । तस्य खलु वनपण्डस्य तत्रतत्र देशे तत्रतत्र बहवो
जातीमण्डपका यूथिकामण्डपका मल्लिकामण्डपका नवमल्लिकामण्डपका वास-
न्तीमण्डपका दधिवासुकमण्डपकाः सूरिल्लिमण्डपकाः ताम्बूलीमण्डपका मुद्रि-
कामण्डपका नागलतामण्डपका अतिमुक्तमण्डपका अप्फोयामण्डपका मालुका-
मण्डपकाः श्यामलतामण्डपकाः नित्यं कुसुमिता नित्यं यावत् प्रतिरूपाः ।
तेषु खलु जातीमण्डपकेषु यावत् श्यामलतामण्डपकेषु बहवः पृथिवीशिलापट्टकाः
प्रज्ञप्ताः तद्यथा—हंसासनसंस्थिताः क्रौंचासनसंस्थिताः गरुडासनसंस्थिता उन्नता-
सनसंस्थिताः प्रणतासनसंस्थिता दीर्घासनसंस्थिता भद्रासनसंस्थिताः पक्ष्यासन-
संस्थिता मकरासनसंस्थिता वृषभासनसंस्थिताः सिंहासनसंस्थिताः पद्मासन-
संस्थिता दिक्कसौवस्तिकासनसंस्थिताः प्रज्ञप्ताः । तत्र बहवो वरशयनासनविशिष्ट-
संस्थानसंस्थिताः प्रज्ञप्ताः श्रमणायुष्मन् ! आजिनकरुतवूरनवनीततूलस्पर्शा मृदुकाः
सर्वरत्नमया अच्छा यावत् प्रतिरूपाः । तत्र खलु बहवो वानव्यन्तरा देवा देव्यश्चा-
सते शेरते तिष्ठन्ति निषीदन्ति त्वग्वर्तयन्ति रमन्ते ललन्ति क्रीडन्ति मोहन्ति
पुरापुराणानां सुचीर्णानां सुपरिक्रान्तानां शुभानां कल्याणानां कृतानां कर्मणां
कल्याणं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन्तो विहरन्ति । तस्याः खलु जगत्या उपरि
अन्तः पद्मवरवेदिकायाः, अत्र खलु एको महान् वनपण्डः प्रज्ञप्तः, देशोने द्वे
योजने विष्कम्भेण वेदिकासमकः खलु परिक्षेपेण कृष्णावभासो वनपण्डवर्णको
मणितृणशब्दविहीनो ज्ञातव्यः, तत्र खलु बहवो वानव्यन्तरा देवा देव्यश्च आसते
शेरते तिष्ठन्ति निषीदन्ति त्वग्वर्तयन्ति रमन्ते ललन्ति क्रीडन्ति मोहन्ति
पुरापुराणानां सुपरिक्रान्तानां शुभानां कृतानां कर्मणां कल्याणं फलवृत्तिविशेषं
प्रत्यनुभवन्तो विहरन्ति ॥५४॥

टीका—‘तस्स णं वणसंडस्स’ तस्य खलु वनपण्डस्य मध्ये ‘तत्थ तत्थ’ तत्र २
‘देसे २’ देशे देशे ‘तहिं तहिं’ तस्यैव देशस्य तत्र तत्रैकदेशे ‘बहवे खुड्डा

‘तस्स णं वणसंडस्स तत्थ २ देसे तहिं तहिं बहवे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—‘तस्स णं वणसंडस्स’ उस वनपण्ड में जगह जगह पर—

वनपण्डने छेदीने इथन इरवाभां आवे छे.

‘तस्स णं वणसंडस्स तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं बहवे’ इत्यादि

टीकार्थ—‘तस्स णं वणसंडस्स’ ओ वनपण्डभां स्थणे स्थणे ‘बहवे’ अनेइ

‘खुड्डियाओ वावीओ’ बह्वयः क्षुद्राः क्षुद्रिकाः-लघवो लघव इत्यर्थः वाप्यः चतुस्त्राकाराः, ‘पुक्खरिणीओ’ पुष्करिण्यः-वृत्ताकाराः यद्वा पुष्कराणि-कमलानि विद्यन्ते यासु ताः पुष्करिण्यः ‘दीहियाओ’ दीर्घिकाः-निर्झरसहिता वाप्यः सारिण्यः ‘गुंजालियाओ’ गुञ्जालिकाः-वक्राः सारिण्य एव गुञ्जालिकाः ‘सरसीओ’ सरांसि बहूनि केवलानि पुष्पावकीर्णानि, ‘सरपंतियाओ’ सरःपंक्तयः-बहूनि सरांसि एकपंक्त्या व्यवस्थितानि सरःपंक्तिस्ता एव बह्व्यः सरःपंक्तयः ‘सर-सरपंतीओ’ सरःसरः पङ्क्तयः येषु सरस्सु पंक्त्या व्यवस्थितेषु कूपोदकं प्रणालिकया संचरति सा सरः सरः पंक्तिः ता एव बह्वयः सरः सरः पङ्क्तयः, ‘विल-पंतीओ’ विलपङ्क्तयः, विलानीव विलानि-कूपा स्तेषां पङ्क्तयो विलपङ्क्तयः, एताश्च सर्वाः कथं भूतास्तत्राह-‘अच्छाओ’ इत्यादि, ‘अच्छाओ’ अच्छाः-

‘बहवे’ अनेक ‘खुड्डा खुड्डियाओ’ छोटी २ ‘वावीओ पुक्खरिणीओ गुंजालियाओ दीहियाओ सरसीओ सरपंतियाओ, सरसरपंतीओ’ चौखूँटीबापिकाएं हैं, जगह जगह अनेक गोल आकार वाली या पुष्करोंवाली पुष्करिणियां हैं। जगह जगह झरनों वाली वावडियां हैं, जगह जगह टेढे मेढे आकार वाली वावडियां हैं जगह जगह पुष्पावकीर्ण अनेक तालाव है, जगह जगह अनेक सरः पंक्तियां हैं एक पंक्तिसे रहे हुए अनेक तलावों को सरः पंक्ति कहा गया है-ऐसी अनेक सरः पंक्तियां वहां पर है जगह २ अनेक सरः सर पंक्तियां हैं-पंक्तियां से व्यवस्थित जिन तालावों में कुए का पानी नालियों द्वारा लाया जाता है उसका नाम सरः सरः पंक्ति है, ऐसी सरः सरः पंक्तियां वहां पर अनेक हैं ‘विलपंतियाओ’ जगह २ कुओं की पंक्तियां हैं ये सब जलाशय ‘अच्छाओ सण्हाओ’ आकाश और स्फाटिककी तरह

‘खुड्डाखुड्डियाओ’ નાની વાવડિયો ‘પુક્ખરિણીઓ ગુંજાલિયાઓ દીહિયાઓ સરસીઓ સરપંતિયાઓ, સરસરપંતિયાઓ’ ચાર ખૂણિયા વાવો છે, સ્થળે સ્થળે અનેક ગોળ આકારવાળી અથવા પુષ્કરોવાળી પુષ્કરિણિયો છે. સ્થળે સ્થળે ઝરણાઓવાળી વાવો છે. સ્થળે સ્થળે વાંકાચુંકા આકારવાળી વાવડિયો છે. સ્થળે સ્થળે પુષ્પોથી ઢંકાયેલા અનેક તળાવો છે. સ્થળે સ્થળે અનેક સર પંક્તિયો છે એક પંક્તિ માં રહેલા અનેક તળાવોની પંક્તિને સર:પંક્તિ કહે છે. એવી અનેક સર: પંક્તિયો ત્યાં એ વનખંડમાં છે. સ્થળે સ્થળે અનેક સર:સર:પંક્તિયો છે. જે પંક્તિ બદ્ધ તળાવોમાં કુવાનું પાણી નળિયો દ્વારા લાવવામાં આવે તેનું નામ સર:સર:પંક્તિ છે. એવી અનેક સર:સર:પંક્તિયો એ વન ખંડમાં છે. ‘વિલ-પંતિયાઓ’ સ્થળે સ્થળે કુવાઓની પંક્તિયો છે. આ બધા જલાશયો ‘અચ્છાઓ

વાપ્યાદયઃ સ્ફટિકવદ્-વહિર્નિર્મલપ્રદેશાઃ, 'સપ્તાઓ' શ્લક્ષ્ણાઃ-શ્લક્ષ્ણપુદ્ગલ-
 નિપ્પાદિત વહિઃ પ્રદેશાસ્તા વાપ્યાદયઃ 'રચ્યામયકૂલાઓ' રજતમયકૂલાઃ-રજત-
 નિર્મિતતટાઃ, રજતમયં કૂલં-તટં યાસાં વાપ્યાદિકાનાં તાસ્તથા, 'સમતીરાઓ'
 સમતીરાઃ, સમં-ગર્તાભાવાત્ અવિપમં તીરં-તીરાવર્તિજલાપૂરિતં સ્થાનં યાસાં તાઃ
 સમતીરાઃ 'વહ્રામયપાસાણાઓ' વજ્રમયા પાપાણાઃ-પ્રસ્તરશિલા યાસાં તાસ્તથા,
 તથા-'તવણિજ્જમયતલાઓ' તપનીયમયતલાઃ, તપનીયં-સ્પર્શવિશેષસ્તન્મયં તલં-
 ભૂયિતલં યાસાં તાસ્તથા, તથા-'વેરુલિયમણિફાલિયપડલપચ્ચોયડાઓ' વૈદૂર્ય-
 મણિસ્ફટિકપટલ-પ્રત્યવતટાઃ, વૈદૂર્યમણિમયાનિ સ્ફટિકપટલમયાનિ પ્રત્યવ-
 તટાનિ-તટસમીપવર્તિનોઽત્યુન્નતપ્રદેશા યાસાં તાસ્તથા, 'ણવણીયતલાઓ' નવ-
 નીતતલાઃ, નવનીતવત્ સુકોમલં તલં યાસાં તાસ્તથા, 'સુવર્ણ સુજ્ઞરચયમણિ
 વાલુયાઓ' સુવર્ણસુજ્ઞરજતમણિવાલુકાઃ, તત્ર સુવર્ણં-પીતકાન્તિ હેમ, સુજ્ઞ-
 રૂપ્યવિશેષઃ રજતં પ્રતીતં તન્મય્યો વાલુકાઃ-સિકતા યાસુ તાસ્તથા, 'સુહોયારા

સ્વચ્છનિર્મલ-પ્રદેશોવાલે હૈં 'રચ્યામયકૂલાઓ વહ્રામયપાસાણાઓ'
 રજત-ચાંદી કે બને હુએ-इनके तट है इनमें जो पत्थर लगे हुए है वज्र
 रत्न के बने हुए है 'तवणिज्जमयतलाઓ' इनका तलभाग तपनीय
 सुवर्ण का बनाहुआ है 'वेरुलियमणिफालियपडलपच्चोयडाઓ' इनके
 जो तट समीपवर्ती अत्युन्नतप्रदेश है वे वैदूर्यमणि और स्फटिक
 मणिके बने हुए है 'णवणीयतलाઓ' नवनीतमखन के जैसे इनके
 सुकोमलतल है 'समतीराઓ' वे इनके तीर गर्त आदिके अभाव से
 सम है विषम नहीं है 'सुवर्ण सुज्जरचयमणिवालुयाઓ' इनमें जो
 वालुका है वह सुवर्ण पीतकान्तिवाले सुवर्ण की-और शुद्ध रजत-
 चांदी की एवं मणियों की है । 'सुहोयारा सुउत्तराઓ' ये सब जला-
 शय ऐसे है कि जिनके भीतर प्रवेश करने में किसी भी प्रकार की

સપ્તાઓ' આકાશ અને સ્ફટિકની માફક સ્વચ્છ નિર્મળ પ્રદેશોવાળા છે. 'રચ-
 યામયકૂલાઓ વહ્રામય પાસાણાઓ' રજત ચાંદીના બનેલા અનેક તટો છે. એમાં
 જે પથરો લાગેલા છે. એ વજ્રરત્નના બનેલા છે. 'તવણિજ્જમય તલાઓ' એના
 તલભાગ તપનીય સોનાનો બનેલો છે. 'વેરુલિયમણિફાલિય પડલપચ્ચોયડાઓ'
 કીનારા નજીકના અતિ ઉન્નત પ્રદેશો છે તે વૈદૂર્યમણિ અને સ્ફટિક મણિના
 બનેલા છે. 'ણવણીયતલાઓ' નવનીત કહેતાં માખણ જેવા સુકોમળ તેના તળો
 છે. 'સમતીરાઓ' તેમજ એના તીર પ્રદેશો ખાડા ખખડા વિનાના હોવાથી સમ છે.
 વિષમ નથી. 'સુવર્ણસુજ્ઞરચયમણિવાલુયાઓ' એમાં જે વાલુકા-એટલેકે રેતી છે,
 તે પીળી કાંતીવાળા સોનાની અને શુદ્ધ ચાંદીની અને મણિયોની છે. 'સુહોયારા

સુઉત્તરાઓ' સુઘ્રાવતારાઃ સુઘ્રોત્તારાઃ, સુઘ્રેન-જલમધ્યે પ્રવેશનં યાસુ તાસ્તથા, તથા સુઘ્રેન ઉત્તારો જલમધ્યાદિર્નિર્ગમનં યાસુ તાઃ સુઘ્રોત્તારાઃ, 'ળાળા મણિ તિત્થસુવદ્ધાઓ' નાનામણિ તીર્થસુવદ્ધાઃ, નાનામણિભિઃ-નાનાપ્રકારકૈર્મણિભિઃ તીર્થાનિ-તટાનિ સુવદ્ધાનિ યાસાં તાસ્તથા, 'ચારુ ચતુષ્કોણાઓ' ચારુચતુષ્કોણાઃ ચારુ ઇતિ મનોજ્ઞાશ્રત્વારઃ કોણા યાસુ તાસ્તથા, એતચ્ચ વિશેષણં વાપીઃ કૂપાંશ્વા-ધિકૃત્ય વિજ્ઞેયમ્ તેષામેવ ચતુષ્કોણત્વસંભવાત્, 'આણુપુવ્વસુજાયવપ્પગંભીર સીયલજલાઓ' અનુપૂર્વ્ય સુજાતવપ્રગમ્ભીરશીતલજલાઃ, અનુપૂર્વ્યેણ-ક્રમેણ નીચૈ-સ્તરભાવરૂપેણ સુષ્ટુ-અતિશયેન યો જાતો વપ્રઃ-કેદારો જલસ્થાનં તત્ર ગમ્ભીરમ્ અલબ્ધસ્થાનં શીતલં જલં યાસુ તાસ્તથા, 'સંછળ્લપત્તમિસમુળાલાઓ' સંછળ્લપત્ર-વિસમુળાલાઃ, સંછળ્લાનિ-જલેનાન્તરિતાનિ પત્રવિસમુળાલાનિ યાસુ તાસ્તથા, અત્ર સ્ખલુ વિસમુળાલસાહચર્યાત્ પત્રાણિ-પદ્મિનીપત્રાણિ જ્ઞાતવ્યાનિ, તત્ર વિસાનિ-કન્દાઃ, મુળાલાનિ-પદ્મનાલા ઇતિ । 'વહુ ઉપ્પલકુમુયળલિણમુભગ-અસુવિધા નહીં હોતી હૈ ઓર ડન મેં પ્રવેશ કરને કે બાદ બાહર નિક-લને મેં મી કિસી તરહ કી અડચન નહીં હોતી હૈ 'ળાળામણિતિત્થ-સુવદ્ધાઓ' ઇનકે જો ઘાટ હૈ વે નાના પ્રકાર કી મણિયોં કે બને હુએ હૈ 'ચારુચતુષ્કોણાઓ' ઇનકે ચારોં કોને વડે હી મનોજ્ઞ હૈ યહ વિશેષણ વાપી ઓર કૂપ કો લેકર કહા હૈ ક્યોં કિ ચતુષ્કોણ તો વાવડી ઓર કૂપ કે હો સકતે હૈ 'આણુપુવ્વ સુજાયવપ્પગંભીર સીયલજલાઓ' ઇનકા વપ્ર-જલસ્થાન હૈ વહ ક્રમશઃ નીચે ૨ ગહરા હોતા હૈ ઓર ડસમેં જો જલ હૈ વહ આગાધ હૈ તથા-શીતલ હૈ 'સંછળ્લપત્તમિસમુળાલાઓ' ઇનમેં જો પદ્મિની કે વિસ, મુળાલ એવં પત્ર હૈ વે જલ સે ઢકે રહતે હૈ કન્દોં કા નામ વિસ ઓર પદ્મનાલકાનામ મુળાલ હૈ 'વહુ ઉપ્પલકુમુ-

સુઉત્તરાઓ' એ બધા જલાશયો એવા છે કે જેની અંદર પ્રવેશ કરવામાં કોઈ પણ પ્રકારની અસુવિધા થતી નથી. અને તેમાં પ્રવેશ કર્યા પછી તેમાંથી નીકળવામાં પણ કોઈ પ્રકારની અડચણ થતી તથી. 'ળાળામણિતિત્થ સુવદ્ધાઓ' એના જે ઘાટ છે તે અનેક પ્રકારના મણિયોથી બનેલા છે. 'ચારુચતુષ્કોણાઓ' એના ચારે ખૂણા ઘણાજ મનોજ્ઞ છે. આ વિશેષણ વાવો અને કુવાઓને ઉદ્દેશીને કહેવામાં આવેલ છે. કેમકે ચતુષ્કોણ તો વાવો અને કુવાઓજ હોય છે. 'આણુ પુવ્વસુજાયવપ્પગંભીરસીયલજલાઓ' તેનું વપ્ર જલસ્થાન છે તે ક્રમશઃ નીચે નીચે ઉડાણવાળું હોય છે. અને એમાં જે પાણી છે તે ઘણુંજ અગાધ છે. અને શીતળ છે. 'સંછળ્લપત્તમિસમુળાલાઓ' તેમાં જે પદ્મિનીયોના ગિસ, મુળાલ અને પત્રો છે, તે પાણીથી ઢંકાયેલા રહે છે. કંદોનું નામ ગિસ અને પદ્મલતા-

સોગંધિયપોંડરીયસયપત્તસહસ્રપત્તફુલ્લકેસરોવચિયા' વહૃત્પલકુમુદનલિનસુભગ-
સૌગંધિકશતપત્રસહસ્રપત્રફુલ્લકેસરોપચિતાઃ । અત્ર ફુલ્લકેસરેતિ વિશેષણપદસ્ય
પરનિપાતઃ પ્રાકૃતત્વાત્, તેન ફુલ્લકેસરૈઃ-પ્રફુલ્લિતકેસરયુક્તૈર્વહુભિરુત્પલાદિ
ભિન્નભિન્ન જાતીયકમલૈરુપચિતા ઉપચયં પ્રાપ્તા યાસ્તાસ્તથા । 'છપ્પયપરિમુજ્જ-
માણકમલાઓ' પટ્ટપદપરિમુજ્જમાણકમલાઃ, પટ્ટપદૈઃ-ભ્રમરૈઃ પરિમુજ્જમા-
નાનિ કમલાનિ ઉપલક્ષણાત્ કુમુદાદીનિ ચ યામુ તાસ્તથા, 'અચ્છવિમલસલિલ-
પુણ્ણાઓ' અચ્છવિમલસલિલપૂર્ણાઃ, અચ્છૈઃ-સ્વરૂપતઃ સ્ફટિકિવત્ શુભ્રઃ વિમલૈ-
રાગન્તુકદોષપરિવર્જિતૈઃ સલિલૈઃ-જલૈઃ પૂર્ણા યાસ્તથા, 'પઢિહત્થમમંતમચ્છક-
ચ્છમા' 'કચ્છમ' इति लुप्तविभक्तिकम् आर्पत्वात्, तेन पडिहत्थममन्तमचछक-
कच्छपाः 'पडिहत्थ' इति देशीशब्दोऽतिरेकतावाचकस्तेन पडिहत्थाः-प्रभूता

यणलिण सुभगसौगंधिय पोंडरीयसयपत्त सहस्रपत्तफुल्लकेसरोव-
चिया' इनके अनेक उत्पल कुमुद नलिन सुभग, सौगंधिक पुण्डरीक
शतपत्र और सहस्रपत्र फूले रहते हैं, और ये उनके किञ्चल्कों से
व्याप्त बने रहते हैं 'छप्पयपरिमुज्जमाणकमलाओ' इनमें जो प्रफु-
ल्लितकमल और उपलक्षण से कुमुद हैं उनपर भ्रमर बैठे रहते हैं
और रसास्वादलिया करते हैं 'अच्छविमलसलिलपुण्णआओ' स्वभावतः
स्फटिक के जैसे शुभ्र और विमल-आगन्तुक दोषों से रहित होने के
कारण निर्मल जल से ये सब जलाशयपरिपूर्ण भरे रहते हैं । 'परिहत्थ
ममन्तमचछकच्छमा' यह लुप्तविभक्ति वाला है इनमें बहुत अधिक
संख्या में मच्छ और कच्छप इधर से उधर-घूमते रहते हैं यहां 'पडि-
हत्थ' यह देशी शब्द है इसका अर्थ अतिरिक्त अनेक पक्षियों के जोड़े

નું નામ મૃણાલ છે. 'વહુત્પલ કુમુદ ણલિણ સુભગસૌગંધિયપોંડરિય સયપત્ત
સહસ્રપત્ત ફુલ્લકેસરોવચિયાઓ' એમાં અનેક કુમુદો, ઉત્પલો નલિન, સુભગ, સૌગં-
ધિક પુંડરિક, શતપત્ર અને સહસ્રપત્રો ખીલેલા રહે છે. અને એ તેના કિંજ-
લકોથી પરાગોથી વ્યાપ્ત રહે છે. 'છપ્પય પરિમુજ્જમાણકમલાઓ' તેમાં બે પ્રફુ-
લ્લિત કમળ અને ઉપ લક્ષણથી કુમુદો છે. તેના પર ભ્રમરાઓ સદા બેસી રહે
છે. અને તેનો રસાસ્વાદ લીધા કરે છે. 'અચ્છ વિમલસલિલપુણ્ણાઓ' સ્વભા-
વથીજ સ્ફટિકના જેવા સફેદ અને વિમલ આગન્તુક દોષો વિનાના હોવાથી આ
બધા જલાશયો નિર્મળ જળથી પૂરેપૂરા ભરાયેલા રહે છે. 'પઢિહત્થમમંતમચ્છ
કચ્છમા' આ પદ લુપ્ત વિભક્તિ વાળું છે. આ જલાશયોમાં ઘણી અધિક સંખ્યામાં
માછલા અને કાચળાઓ આમતેમ ઘૂમ્યા કરે છે, અહીંયાં 'પઢિહત્થ' એ દેશીય
શબ્દ છે. અને તેનો અર્થ આ શિવાય અનેક પક્ષિયોના બેડલાઓ પણ તેમાં

इत्यर्थः, भ्रमन्तो मत्स्यकच्छपा यत्र ताः पडिहत्थभ्रमन्मत्स्यकच्छपाः, तथा-
 'अणेगसउणमिहुणपरिचरियाओ' अनेक-शकुनमिधुनपरिचरिताः, तत्र अनेकैः
 शकुनमिधुनैः परिचरिताः-इतस्ततो गमनेन सर्वतो व्याप्ताः, 'पत्तेयं पत्तेयं'
 प्रत्येकं प्रत्येकम् एता वाप्यादयः सरःसरः पङ्क्त्यन्ताः प्रत्येकं प्रत्येकम्-एकमेकं
 प्रति, इति प्रत्येकं सर्वा इत्यर्थः । 'पउमवरवेइया परिक्खित्ताओ' पञ्चवरवेदिकया
 परिक्षिप्ताः-सर्वतः परिवेष्टिताः, तथा-'पत्तेयं पत्तेयं वणसंडपरिक्खित्ताओ'
 प्रत्येकं प्रत्येकम्-एकैकं वनपण्डपरिक्षिप्ताश्च, 'अप्पेगइयाओ आसवोदाओ'
 अप्येकका आसवोदकाः, अत्रापि शब्दोवाढार्थे तथा च वाढमेककाः काश्चन
 वाप्यादयः अत्र माधुर्यमधिकृत्य आसवेन सह औपम्यम्, तेन आसवमिवमधुरम्
 उदकं-जलं यासां ता आसवोदकाः, तथा-'अप्पेगइयाओ वारुणोदाओ'
 अप्येककाः वाढमेककाः काश्चनवाप्यादयः वारुणस्य-वारुणसमुद्रस्येव उदकं-जलं
 यासां ता वारुणोदकाः तथा-'अप्पेगइयाओ खीरोयाओ' अप्येककाः काश्चन
 वाप्यादयः क्षीरं दुग्धमिवोदकं जलं यासां ताः क्षीरोदकाः, तथा-'अप्पे-

भी इन में चारों ओर इधर से उधर भ्रमण करते रहते हैं 'पत्तेयं पत्तेयं वणसंडपरिक्खित्ताओ' इन सब जलाशयों में से हर एक जलाशय वनपण्ड से चारों ओर से घिरा हुआ है 'पत्तेयं २ पउमवर-वेदिया परिक्खित्ताओ' और प्रत्येक जलाशय पञ्चवरवेदिका से युक्त है 'अप्पेगइयाओ आसवोदाओ' इनमें कितनेकवापी आदि जलाशय ऐसे हैं कि जिनका जल आसव के जैसे मधुर स्वादवाला है 'अप्पेगइयाओ वारुणोदाओ' कितनेकवापी आदिजलाशय ऐसे हैं कि जिनका जल वारुणसमुद्र के जल जैसे स्वादवाला है 'अप्पेगइयाओ खीरो-दाओ' कितनेकवापी आदि जलाशय ऐसे हैं कि जिनका जल दुग्ध के जैसे स्वाद वाला है 'अप्पेगइयाओ घओदाओ' कितनेक जलाशय ऐसे

આરે તરફ આમતેમ ફરતા રહે છે. 'પત્તેયં પત્તેયં વણસંડપરિક્ખિત્તાઓ' આ બધા જલાશયો પેકી દરેક જલાશયો વનપંડથી આરે તરફ ઘેરાયેલા છે. 'પત્તેયં પત્તેયં પડમવરવેહ્યા પરિક્ખિત્તાઓ' અને દરેક જલાશયો પંચવર વેદિકાથી યુક્ત છે. 'અપ્પેગહ્યાઓ આસવોદાઓ' તેમાં કેટલાક વાવ વિગેરે જલાશયો એવા છે કે જેનું જલ આસવ જેવા મીઠા સ્વાદ વાળું છે. 'અપ્પેગહ્યાઓ વારુણોદાઓ' કેટલાક વાવ વિગેરે જલાશયો એવા છે કે જેનું જલ વારુણ સમુદ્રના જલના સ્વાદ જેવા સ્વાદવાળા જલયુક્ત છે. 'અપ્પેગહ્યાઓ ધીરોદાઓ' કેટલાક વાવ વિગેરે જલાશયો એવા છે કે જેનું પાણી દૂધના જેવા સ્વાદ વાળું છે. 'અપ્પેગહ્યાઓ ઘઓદાઓ' કેટલાક જલાશયો

મહ્યાઓ ઘઓદાઓ' અપ્યેકકાઃ કાશ્ચન વાપ્યાદયઃ ઘૃતમિવોદકં જલં
 યાસાં તા ઘૃતોદકાઃ, તથા-‘અપ્પેગહ્યા યોદોદાઓ’ અપ્યેકકાઃ કાશ્ચન
 વાપ્યાદયઃ ક્ષોદ ઇવ-ઇશ્ચુરસ ઇવોદકં-જલં યાસાં તાઃ ક્ષોદોદકાઃ, તથા-
 ‘અપ્પેગહ્યાઓ અમયરસસમરસોદાઓ’ અપ્યેકકાઃ કાશ્ચન વાપ્યાદયઃ અમૃતરસ-
 સમરસમુદકં યાસાં તા અમૃતરસસમરસોદકાઃ, તથા-‘અપ્પેગહ્યાઓ ઉદગરસેણં
 પન્નત્તાઓ’ અપ્યેકકાઃ કાશ્ચન વાપ્યાદયઃ પ્રકૃત્યા-સ્વભાવેન ઉદકરસેનયુક્તાઃ
 પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ‘પાસાઈયાઓ’ ૪ પ્રાસાદીયા દર્શનીયા અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ ‘તાસિણં
 સુહૃદિયાણં વાવીણં જાવ વિલપંતિયાણં’ તાસાં સ્વલુ ક્ષુદ્રિકાનાં વાપીનાં યાવદ્
 વિલપદ્ભક્તીનામ્ પુષ્કરિણ્યાદીનાં વિલપદ્ભક્તચન્તાનામ્ ‘તત્થ તત્થ દેસે તહિં તહિં’
 તત્ર તત્ર દેશે તત્ર તત્રેકદેશે ‘વહવે તિસોવાણપહિરૂવગા પન્નત્તા’ વહૂનિ તિસો-
 પાનપ્રતિરૂપકાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ, પ્રતિ-વિશિષ્ટં રૂપં યેષાં તાનિ પ્રતિરૂપકાણિ

હૈં કી જિનકા જલ ઘૃત કે જૈસે સ્વાદવાલા હૈ। ‘અપ્પેગહ્યા યોદોદાઓ’
 કિતનેક જલાશય એસે હૈં કિ જિનકા જલ ઇશ્ચુરસ કે જૈસા સ્વાદ
 વાલા હૈ ‘અપ્પેગહ્યાઓ અમયરસસમરસોદાઓ’ કિતનેક જલાશય
 એસે હૈ કિ જિનકા જલ અમૃત રસકે જૈસા સ્વાદવાલા હૈ ‘અપ્પેગહ્યાઓ
 પગતીએ ઉદગરસેણં પન્નત્તાઓ’ કિતનેક જલાશય સ્વભાવતઃ હી અપને
 ઉદકરસ સે યુક્ત હૈ, ‘પાસાઈયાઓ’ ૪ યે સબ જલાશય પ્રાસાદિક
 હૈ દર્શનીય હૈ અભિરૂપ હૈ ઓર પ્રતિરૂપ હૈ ઇન પ્રાસાદિક આદિ વિશે-
 ષણોં કા અર્થ પહિલે કહા જા ચૂકા હૈ, ‘તાસિણં સુહૃદિયાણં વાવીણં જાવ
 વિલપંતિયાણં તત્થ ૨ દેસે તહિં ૨ વહવે તિસોવાણપહિરૂવગા પન્નત્તા’
 ડન છોટી છોટી વાપિકાઓં કે રૂપવાલે યાવત્ પુષ્કરિણિયોં સે લેકર
 વિલપંતિયોં કૂપોં કે ડન ૨ પ્રદેશોં મેં ડન ડન સ્થાનોં મેં અનેક તિસો-

એવા છે કે જેનું પાણી ધીના જેવું સ્વાદવાળું છે. ‘અપ્પેગહ્યાઓ યોદોદાઓ’
 કેટલાક જલાશયો એવા છે કે જેનું પાણી શેરડીના રસ જેવા સ્વાદવાળું છે.
 ‘અપ્પેગહ્યાઓ અમયરસસમરસોદાઓ’ કેટલાક જલાશયો એવા છે કે જેનું પાણી
 અમૃતના રસ જેવા સ્વાદવાળું છે. ‘અપ્પેગહ્યાઓ પગતીએ ઉદગરસેણં પન્નત્તાઓ’
 કેટલાક જલાશયો સ્વભાવથી જ પોતાના ઉદકરસથી યુક્ત છે. ‘પાસાઈયાઓ’
 આ બધા જલાશયો પ્રાસાદીય છે. દર્શનીય છે. અભિરૂપ છે, અને પ્રતિરૂપ
 છે. આ પ્રાસાદિક વિગેરે પદોનો અર્થ પહેલાં કહેવામાં આવી ગયેલ છે. ‘તાસિ-
 ણં સુહૃદિયાણં વાવીણં જાવ વિલપંતિયાણં તત્થ તત્થ દેસે તહિં તહિં વહવે તિસો-
 વાણપહિરૂવગા પન્નત્તા’ એ નાની નાની વાવોના રૂપવાળા યાવત્ પુષ્કરિણિયો
 થી લઈને બિલ પંક્તિયો અને કૂવાઓના એ એ પ્રદેશોમાં એ એ સ્થાનોમાં

ત્રયાણાં સોપાનાનાં સમાહારસ્ત્રિસોપાનં તાનિ ચ તાનિ પ્રતિરૂપકાણિ ચેતિ ત્રિસોપાનપ્રતિરૂપકાણિ કથિતાનિ વિશેષણસ્ય પરનિપાતઃ પ્રાકૃતત્વાત્ । ‘તેસિ ણં તિસોવાણપઢિરૂવગાણં’ તેષાં સ્વલુ ત્રિસોપાનપ્રતિરૂપકાણામ્ ‘અયમેયારૂવે વણ્ણાવાસે પન્નત્તે’ અયં વક્ષ્યમાણઃ એતાવદ્ભૂપઃ—અનુપદં વક્ષ્યમાણસ્વરૂપો વર્ણાવાસો વર્ણકનિવેશઃ પ્રજ્ઞસઃ—કથિતઃ, ‘તં જહા’ તદ્વથા—‘વહ્રામયાનેમા’ વજ્રમયાઃ—વજ્રરત્નમયા નેમાઃ—ભૂમેરધોભાગપ્રદેશાઃ ‘રિઢ્ઢમયા પહ્ઢાણા’ રિઢ્ઢમયાનિ—રિઢ્ઢ-રત્નમયાનિ પ્રતિષ્ઠાનાનિ ત્રિસોપાનમૂલપાદાઃ, ‘વેરુલિયામયા સંભા’ વૈદૂર્યરત્ન-મયાઃ સ્તમ્ભાઃ, ‘સુવણ્ણરૂપમયા ફલગા’ સુવર્ણરૂપમયાનિ ફલકાનિ ત્રિસોપા-નાઙ્કભૂતાનિ, ‘વહ્રામયા સંધી’ વજ્રરત્નમયાઃ સન્ધયઃ ફલકદ્વયાપાન્તરાલપ્રદેશાઃ ‘લોહિતક્ખમઈઓ સૂઈઓ’ લોહિતાક્ષમય્યઃ સૂચ્યઃ ફલકદ્વયસમ્બન્ધ વિઘ્નનાભાવ-હેતુકપાદુકાસ્થાપનીયાઃ, ‘ણાણામણિમયા અવલંવણા’ નાનામણિમયા અવલંવનાઃ,

પાન પ્રતિરૂપક અર્થાત્ વિશિષ્ટ ત્રિસોપાન કહે ગયે હૈં પ્રતિરૂપકશબ્દ કા વહ વિશિષ્ટ રૂપ અર્થ હૈં એસી ત્રીન ત્રીન સીડિયાં ડનવાપી આદિ જલાશયોં કે ડપર ચઢને કે લિધે હૈં ‘તેસિ ણં’ તિસોગણપઢિરૂવગાણં અયમેયારૂવે વણ્ણાવાસે પણ્ણત્તે’ ડન ત્રિસોપાન પ્રતિરૂપકોં કા વર્ણ ન્યાસ વર્ણ પ્રકાર ઇસ પ્રકાર સે હૈં—‘તં જહા’ જૈસે—‘વહ્રામયા નેમા’ ઇનકા મૂલ ભાગ—જહ વજ્ર રત્નકા વના હુઆ હૈં, ‘રિઢ્ઢા મયા પહ્ઢાણા’ ઇનકે મૂલપાદ રિઢ્ઢ રત્ન કે—વને હુએ હૈં ‘વેરુલિયામયા સંભા’ ઇનકે સ્તમ્ભ વૈદૂર્ય રત્નકે વને હુએ હૈં ‘સુવણ્ણરૂપમયા ફલગા’ સુવર્ણ ઓર રૂપ્ય—ચાંદી કે ઇનકે ફલક પહિયાં હૈં ‘વહ્રામયા સંધી’ ઇન પટિયોં કી સંધિયાં વજ્ર રત્ન કી હૈં ‘લોહિતક્ખમઈઓ સૂઈઓ’ લોહિતાક્ષરત્નમય ઇનકી સૂચિયાં હૈં ડોનોં પટિયોં કો આપસ મેં જુઢારખને કે લિધે પાડુકા

અનેક ત્રિસોપાન પ્રતિરૂપક અર્થાત્ વિશેષ પ્રકારના ત્રિસોપાન કહેવામાં આવેલ છે. પ્રતિરૂપક શબ્દનો એ વિશેષ પ્રકારનો અર્થ છે. અર્થાત્ ત્રણ ત્રણ નિસર-ણિયો એ વાવ વિગેરે જલાશયોમાં ઉપર ચઢવા માટે રાખેલ છે. ‘તેસિ ણં તિસો-વાણપઢિરૂવગાણં અયમેયારૂવે વણ્ણાવાસે પણ્ણત્તે’ એ ત્રિસોપાન પ્રતિરૂપકોનું વર્ણન આ રીતે છે. ‘તં જહા’ જગડે ‘વહ્રામયા નેમા’ એનો મૂળ ભાગ—મૂળનો પ્રદેશ વજ્ર રત્નનો બનેલ છે. ‘રિઢ્ઢામયા પહ્ઢાણા’ એના મૂળપાદ રિઢ્ઢરત્નના બનેલ છે. ‘વેરુ-લિયામયા સંભા’ એના સ્તમ્ભ વૈદૂર્ય રત્નના બનેલા છે. ‘સુવણ્ણ રૂપમયાફલગા’ એના અને ચાંદીના તેના ફલક કહેતાં પાટિયા છે. ‘વહ્રામયાસંધી’ એ પાટિયા-એનો સંધી ભાગ વજ્રરત્નનો બનેલો છે. ‘લોહિતક્ખમઈઓ સૂઈઓ’ લોહિતાક્ષ રત્નમય એની સૂચિયો છે. બન્ને પાટિયાઓને પરસ્પર જોડે રાખવાવાળા સાંધાં

અવલમ્બ્યન્તે इति अवलम्बनाः, अवतरतामुत्तरतां चावलम्बने हेतुभूताः
 अवलम्बनवाहातो विनिर्गताः केचिदवयवाः । ‘अवलंबणवाहाओ’ अवलम्बनवाहा
 अपि नानामणिमया ज्ञातव्याः त्रिसोपानप्रतिरूपकाणाम् उभयोरुभयोः पार्श्व-
 योरवलम्बनाश्रयभूता भित्तयोऽवलम्बनवाहाः प्रोच्यन्ते ॥ ‘तेसि णं तिसोवाण-
 पडिरूवगाणं’ तेषां खलु त्रिसोपानप्रतिरूपकाणाम् ‘पुरओ पत्तेयं पत्तेयं तोरणा
 पन्नत्ता’ पुरतः—अग्रे प्रत्येकं प्रत्येकं तोरणानि प्रज्ञप्तानि कथितानीति । ‘ते णं
 तोरणा’ तानि खलु तोरणानि ‘णाणामणिमयखंभेसु उवणिविट्ठसण्णिविट्ठा’
 नानामणिमयेषु स्तम्भेषु उपनिविष्टानि-समीप्येन स्थितानि, तानि च कदाचिच्च-
 लानि स्युरत्—आह—संनिविष्टानि—सम्यग्निश्चलतया अवस्थानपरिहारेण निवि-
 के स्थानापन्न—कीलों के जैसी सूचियां—है ‘णाणामणिमया अवलंबणा’
 इनके उपर चढ़ने उतरने के लिये जो आजू बाजू में लम्बे लम्बे दंडे
 के जैसे अवलम्बन लगे हुए हैं वे अवलम्बन यहां नानामणियों के बने
 हुए हैं इनका पकड़ कर ही चढ़ने वाले और उतरनेवाले इनके उपर
 ढते हैं, और उपर से नीचे उतरते हैं । ‘अवलंबणवाहाओ’ अवच-
 लम्बणवाहा भी अनेक मणियों के बने हुए हैं । अवलम्बन जिनके
 सहारे पर रहता है ऐसी दोनों तरफ की जो भित्तियां हैं उनका नाम
 अवलम्बनवाहा है ‘तेसिणं तिसोवाणपडिरूवगाणं’ उन प्रतिरूपक
 त्रिसोपानों के ‘पुरओ’ आगे ‘पत्तेयं पत्तेयं’ प्रत्येक प्रत्येक अलग २
 —‘तोरणा पन्नत्ता’ तोरण कहे गये हैं । ‘ते णं तोरणा’ ये तोरण
 ‘णाणामणिमयखंभेसु उवणिविट्ठसण्णिविट्ठा’ अनेक मणियों के बने
 हुए स्तम्भों के उपर पास में ही स्थित हैं और मजबूती के साथ ठीक

ના સ્થાનાપન્ન ખીલાઓ જેવી સૂચિયો હોય છે. ‘ણાણામણિમયા અવલંબણા’ તેની
 ઉપર ચડવા ઉતરવા માટે આજૂ બાજુમાં શરિયાઓના જેવા અવલંબન લાગેલા
 છે. તે અવલંબનો ત્યાં અનેક પ્રકારના મણિયોથી બનેલા છે. તેને પકડીનેજ
 ચડનારાઓ અને ઉતરનારાઓ તેના પર ચડે ઉતરે છે. ‘અવલંબણ વાહાઓ’ અવ
 લંબન વાહાપણુ અનેક પ્રકારના મણિયોની બનેલ છે. અવલંબન જેના આધારે
 રહે છે, એવી બન્ને બાજુની જે ભીતો છે, તેનું નામ અવલંબન વાહા કહે-
 વાય છે. ‘તેસિ ણં તિસોવાણપડિરૂવગાણં’ એ પ્રતિરૂપક ત્રિસોપાનોના ‘પુરઓ’
 આગળ ‘પત્તેયં પત્તેયં’ દરેકે દરેક અલગ અલગ ‘તોરણા પન્નત્તા’ તોરણો હોય છે.
 ‘તે ણં તોરણા’ એ તોરણો ‘ણાણા મણિમયખંભેસુ ઉવણિવિટ્ઠ સંનિવિટ્ઠા’ અનેક
 મણિયોના બનેલ થાંભલાઓની ઉપર પાસેજ સ્થિર રહેલા છે. અને મજબૂતિ
 થી યોગ્ય સ્થાન પર નિવેશિત છે. ‘વિવહ મુત્તંતરોવહ્યા’ તેમાં અનેક પ્રકારની

ષ્ટાનીતિ નાનામણિમયસ્તમ્ભેષુ ઉપનિવિષ્ટસન્નિવિષ્ટાનિ, 'વિવિહમુત્તંતરોવદ્યા' વિવિધમુક્તાન્તરોપચિતાનિ, વિવિધા-વિવિધવિચ્છિત્તિકલિતામુક્તા-મુક્તાફલાનિ અન્તરા શબ્દોઽત્ર વીપ્સામપેક્ષતે તેન અન્તરેતિ અન્તરા ૨ મધ્યે ૨ ઉપચિતા આરોપિતા યત્ર તાનિ વિવિધમુક્તાન્તરોપચિતાનિ, 'વિવિહતારારૂવોચિયા' વિવિધતારારૂપોપચિતાનિ, વિવિધૈરનેકપ્રકારકૈસ્તારારૂપૈરુપચિતાનિ તોરણેષુ શોભાતિશયાર્થ તારકા વદ્ધ્યન્તે इति લોકપ્રસિદ્ધિરિતિ । 'ઈહામિયઉસમતુરગણરમગરવિહગ-વાલગકિણ્ણરરુસરમચમરકુંજરવળલય પડમલયમત્તિચિત્તા' ઈહામૃગવૃષમતુરગ નરમકરવિહગવ્યાલકિન્નરરુસરમકુન્જરવનલતાપદ્મલતામત્તિચિત્રાણિ, તત્ર ઈહા મૃગાદિ પદ્મલતાન્તાનાં મત્તયા-વિચ્છિત્ત્યા ચિત્રં-વિચિત્રમાલેખો યેષુ તાનિ તથા, તથા-'સ્વંમુગયવદ્ધરવેદ્યાપરિગયાભિરામા' સ્તમ્ભોદ્રતવજ્રવેદિકાપરિગતા-ભિરામાણિ, સ્તમ્ભોદ્રતાભિઃ-સ્તમ્ભોપરિવર્તિનીભિર્વજ્રરત્નમયીભિર્વેદિકાભિઃ પરિગતાનિ સન્તિ યાનિ અભિરામાણિ-સુન્દરાણિ તાનિ તથા, તથા-'વિજ્ઞાહર-જમલજુયલજંતજુત્તાવિવ' વિદ્યાધરયમલયુગલયન્ત્રયુક્તાનીવ, વિદ્યાધરયોર્યદ્યમલં-

સ્થાન પર નિવિષ્ટ હૈ 'વિવિહ મુત્તંતરોવદ્યા' इनमें अनेक प्रकार की रचानाओं से युक्त बीच बीच में मुक्तामणिलगे हुए हैं । 'विविह तारा-रूवोवचिया' विविध अनेक प्रकार के तारारूपों से ये तोरण उपचित-खचित-है शोभा के निमित्त तोरणों में तारकाएं लगाइ जाती हैं यह बात लोक मे भी देखी जाती है 'इहामिय उसभ-तुरग-णर-मगर-विहग-वालग-किण्णर-रुस-सरभ-चमर कुंजर वणलय-पडमलय-भत्तिचिन्ता' ईहामृग-वृक-वृषभ-वैल-तुरग-घोड़ा-नर-मनुष्य, मकर-विहग-पक्षी-व्याल-श्वापद-भुजग, -किन्नर, रुस, मृग, सरभ-अष्टा पद कुञ्जर हाथी, वनलता एवं पद्मलता इन सब के उन तोरणों में चित्र बने हुये हैं 'स्वंमुगयवदरवेद्या परिगयाभिरामा' इन तोरणों के स्तम्भों के ऊपर वज्रमयीवेदिकाएं हैं इस कारण ये तोरण बहुत ही

રચનાઓથી યુક્ત વચમાં વચમાં મોતિયો લાગેલા છે. 'વિવિહ તારારૂવોવચિયા' અનેક પ્રકારના તારા રૂપોથી એ તોરણો રચેલા છે. શોભાને માટે તોરણોમાં તારાઓ લગાવવામાં આવે છે. આ બાબત લોક પ્રસિદ્ધ છે. 'ઈહામિય ઉસમ તુરગણરમગરવિહગવાલગકિણ્ણર રુસરમ ચમર કુંજર વળલય પડમલય મત્તિ-ચિત્તા' ઈહામૃગ વૃક વૃષભ બળદ તુરગ ઘોડા ભુજગ સર્પ કિન્નર રૂઝ મૃગ સરભ અષ્ટાપદ કુંજર હાથી વનલતા અને પદ્મલતા આ બધાના એ તોરણોમાં ચિત્રો ચિત્રેલા-બનાવેલા છે. 'સ્વંમુગય વદરવેદ્યા પરિગયાભિરામા' આ તોરણોના થાંભલાઓ ઉપર વજ્રમયી વેદિકાઓ છે. તેથી એ તોરણો ઘણાજ સુંદર લાગે

સમશ્રેણીકં યુગલં-દ્વન્દ્વં તેષાં યન્ત્રાણિ તૈર્યુક્તાનીવ તોરણાનીતિ સમ્બન્ધઃ,
 ‘અચ્ચિસહસ્સમાલનીયા’ અર્ચિઃસહસ્સમાલનીયાનિ, અર્ચિપાં સહસ્રૈર્માલનીયાનિ-
 પરિવારણીયાનિ, અયમર્થઃ-એવં નામ પ્રભાસમુદાયોપેતાનિ યેનેત્યં સંભાવ્યતે
 યથા નૂનમેતાનિ ન સ્વાભાવિકપ્રભા સમુદાયોપેતાનિ કિન્તુ વિશિષ્ટવિદ્યાશક્તિ-
 મત્પુરુષવિશેષ પ્રપન્થયુક્તાનીવામાન્તિ તાનિ તોરણાનિ, ‘રૂવગસહસ્સકલિયા’ રૂપ-
 કસહસ્રકલિતાનિ રૂપકાણાં સહસ્રાણિ તૈઃ કલિતાનિ યુક્તાનિ, ઇતિ । ‘ભિસમાણા’
 દીપ્યમાનાનિ ‘ભિભિસમાણા’અતિશયેન દીપ્યમાનાનિ તોરણાનિ ‘ચક્ષુલ્લોય-
 ણલેસા’ ચક્ષુર્લોકનલેસાનિ, ચક્ષુઃ નેત્રં લોકને-અવલોકને લિસતીવ-દર્શનીય-
 ત્વાતિશયતઃ કિલિપ્યતીવ યત્ર તાનિ ચક્ષુર્લોકનલેસાનિ ‘સુહ્ર્વાસા’ સુખ-પર્શાનિ-

સુન્દર લગતે હૈ ‘વિજ્જાહર જમલ જુયલજંતજુત્તાવિવ અચ્ચિસહસ્સ-
 માલનીયા’ इनके ऊपर समश्रेणि में विद्याधरों के युगलों के चित्र बने
 हुए हैं तथा ये तोरण स्वाभाविक प्रभासमुदाय से युक्त हैं तात्पर्य
 इस कथन का ऐसा है कि यद्यपि ये तोरण इस प्रकार से प्रभासमु-
 दाय से युक्त हैं कि जिससे ऐसी संभावना होती है ये स्वाभा-
 विक प्रभासमुदाय से युक्त नहीं हैं किन्तु विशिष्ट विद्याशक्ति
 शाली पुरुषविशेष के प्रपञ्च से युक्त हो रहे हैं ‘रूवगसहस्सकलिया’
 रूपक सहस्रों से-सैकड़ों नाना प्रकार के चित्रों से-ये तोरण युक्त हैं
 ‘भिसमाणा’ अपनी प्रभा से चारों ओर चमकीले बने हुए हैं
 ‘भिभिसमाणा’ और ये इस प्रकार से विशिष्टरूप में चमकीले
 बने हुए हैं कि जिससे ये ‘चक्षुल्लोयणलेसा’ देखने पर मानों
 दोनों नेत्रों को आलिङ्गन सा करते हों उनसे चिपकने से ही इन
 आत्माओंका ‘सुह्र्वासा’ स्पर्श सुख है ‘सस्सिरीयरूवा’ पसाइया ४॥

છે. ‘વિજ્જાહરજમલજુયલજંતજુત્તા વિવ અચ્ચિસહસ્સમાલનીયા’ તેના ઉપર સમ-
 શ્રેણીમાં વિદ્યાધરોના યુગલોના ચિત્રો બનેલા છે. તથા એ તોરણો સ્વાભાવિક
 પ્રભાસમુદાયથી યુક્ત છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે બે કે આ તોરણો
 એવા પ્રકારની પ્રભાસમુદાયથી યુક્ત નથી. પરંતુ વિશિષ્ટ વિદ્યાશક્તિશાળી
 પુરુષ વિશેષના પ્રપન્થથી યુક્ત થઈ રહેલ છે. ‘રૂવગસહસ્સ કલિયા’ રૂપક સહ-
 સ્રોથી અર્થાત્ સેંકડો અનેક પ્રકારના ચિત્રોથી એ તોરણો યુક્ત છે. ‘ભિસમાણા’
 પોતાની પ્રભાથી ચારે તરફ ચમકિત બનેલા છે. ‘વિભિસમાણા’ એ આ પોતાની
 પ્રભાથી ચમકિત બનેલા છે કે બેનાથી એ ‘ચક્ષુલ્લોયણલેસા’ તેને બેતાંબ
 બાજુ તે બન્ને નેત્રોને આલિંગન આપતા ન હોય તેમ બાજુ તેમાં ચોંટી બંધ
 છે. એ તોરણોનો સ્પર્શ ‘સુહ્ર્વાસા’ સુખદ છે. ‘સસ્સિરીય રૂવા, પાસાઈયા ૪’

સુખદસ્પર્શયુક્તાનિ, 'સસ્તિરીયરૂવા' સશ્રીકરૂપાણિ, સશ્રીકાણિ સશોભાકાનિ રૂપાણિ યત્ર તાનિ, તથા—'પાસાદીયાઃ' ગ્રાસાદીયાનિ દર્શનીયાનિ અભિરૂપાણિ પ્રતિરૂપાણિ એતત્પદચતુષ્ટયસ્યાર્થઃ પ્રાગ્વત્ । 'તેસિ ણં તોરણાણં ઉવરિં' તેષાં સ્વલુ તોરણાનામુપરિ—ઝર્ધ્વભાગે 'બહવે અદ્વદ્વમંગલગા પળ્લતા' બહૂનિ અષ્ટાષ્ટમઙ્ગલ-કાનિ પ્રંજ્ઞમાનિ કથિતાનિ કાનિ તાનિ અષ્ટાષ્ટમઙ્ગલકાનિ તત્રાહ—'તં જહા' ઇત્યાદિ, 'તં જહા' તદ્યથા—'સોત્થિય—સિરિવચ્છ—'ણંદિયાવત્તવદ્ધમાણ—ભદ્રાસણ—કલસમચ્છદપ્પણા' સ્વસ્તિક—શ્રીવત્સ—નન્દિકાવર્ત્ત—વર્દ્ધમાનક—ભદ્રાસન—કલશ-મત્સ્ય—દર્પણાનિ સ્વસ્તિકાદીનિ સ્વલુ અષ્ટ અષ્ટ અષ્ટાષ્ટસંખ્યાકાનિ મઙ્ગલ-કાનિ—મઙ્ગલચિહ્નાનિ, એભિર્યુક્તાનિ તાનિ તોરણાનિ, ઇતિ, એતાનિ સ્વસ્તિકાદીનિ કિં સ્વરૂપાણિ તત્રાહ—'સવ્વરયણામયા' સર્વ રત્નમયાનિ તાનિ સ્વસ્તિકાદીનિ અષ્ટાષ્ટમઙ્ગલાનીતિ । કથં ભૂતાનિ તત્રાહ—'અચ્છા સળ્હા જાવ પહિ-રૂવા' અચ્છાનિ યાવત્પ્રતિરૂપાણિ અર્થઃ પ્રાગ્વત્ । 'તેસિ ણં તોરણાણં ઉપ્પિ'

देखने वालों को इनका रूप बहुत ही सुहावना लगता है अतः ये सश्रीक रूप वाले हैं ये तोरण प्रासादीय दर्शनीय अभिरूप और प्रति-रूप इन चार विशेषणोंवाले हैं इन विशेषणों का अर्थ जगह जगह लिखा जा चुका है 'तेसिणं तोरणणं उवरिं बहवे अद्वद्व मंगलगा-पण्णत्ता' इन तोरणों के ऊपर अनेक आठ आठ मंगल द्रव्य कहे गये हैं 'सोत्थिय, सिरिवच्छ, णंदियावत्तवद्धमाण, भद्रासण, कलसमच्छ-दप्पणा' उन आठ मंगल द्रव्यों के ये नाम हैं—स्वस्तिक १, श्रीवत्स २, नंदिकावर्त्त ३, वर्द्धमान ४, भद्रासन ५, कलश ६, मत्स्य ७, और दर्पण ये ८, सब आठ मंगल द्रव्य 'सव्वरयणामया अच्छा सण्हा, जाव, पडिरूवा' सर्वात्मना रत्नमय है आकाश और स्फटिक मणि के

જેનારાઓને એનું રૂપ ઘણું જ સોહામણું લાગે છે. તેથી તે સશ્રીક રૂપવાળા છે. એ તોરણો પ્રાસાદીય, દર્શનીય, અભિરૂપ, અને પ્રતિરૂપ, આ ચારે વિશે-ષણોનો અર્થ અનેક સ્થળે આવી ગયેલ છે તેથી તે ત્યાંથી સમજી લેવો.

'તેસિ' ણં તોરણાણં ઉવરિં બહવે અદ્વદ્વમંગલગા પળ્લતા' એ તોરણોની ઉપર અનેક આઠ આઠ મંગલ દ્રવ્યો કહેવામાં આવેલ છે. 'સોત્થિય સિરિવચ્છ ણંદિ-યાવત્ત વદ્ધમાણ ભદ્રાસણ કલસ, મચ્છ દપ્પણા' એ આઠ મંગલ દ્રવ્યોના નામો આ પ્રમાણે છે.—સ્વસ્તિક ૧ શ્રીવત્સ ૨ નંદિકાવર્ત ૩ વર્દ્ધમાન ૪ ભદ્રાસન ૫, કલશ ૬, મત્સ્ય ૭ અને દર્પણ ૮ આ આઠ મંગલ દ્રવ્યો 'સવ્વરયણામયા અચ્છા સળ્હા જાવ પહિરૂવા' સર્વ પ્રકારે રત્નમય છે. આકાશ અને મણિયોની જેમ સ્વચ્છ છે. શ્વેત્કણુ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે, શ્વેત્કણુથી પ્રતિરૂપ સુધીના આ પદોની

તેષાં खलु तोरणानामुपरि-ऊर्ध्वभागे 'बहवे किण्हचामरज्झया' बहवः-अनेकेः कृष्णाचामरैर्युक्ता ध्वजा स्तोरणानामुपरिभागे विद्यन्ते तथा-'नीलचामरज्झया' बहवो नीलचामरैर्युक्त ध्वजा विद्यन्ते तथा-'लोहियचामरज्झया' बहवो लोहित-चामरध्वजा विद्यन्ते, तथा 'हारिद्रचामरज्झया' हारिद्रचामरध्वजाः, पीतवर्णध्वजा इत्यर्थः 'सुक्किल्लचामरज्झया' शुक्लवर्णोपेतचामरयुक्ताध्वजाः सन्ति, ते च 'अच्छा' अच्छाः स्फटिकवदन्ति शुभ्राः 'सण्हा' श्लक्ष्णपुद्गलस्कन्धनिर्मिताः 'रूपपट्टा' रूप्यपट्टाः, रूप्यं रजतं तन्मयाः वज्रदण्डस्योपरिपट्टा येषां ते रूप्यपट्टा ध्वजाः 'वइरदंडा' वज्रदण्डाः, वज्रो-वज्ररत्नमयो दण्डो रूप्यपट्ट-मध्यवर्ती येषां ते वज्रदण्डाः, 'जलयामलगंधिया' जलजामलगन्धिकाः, जला-ज्जातं-समुद्भूतं जलजं-कमलं तेषामिव जलजकुसुमानां पद्मादीनामिव अमलो-निर्मलो यो गन्धः-सुरभिगन्धः स विद्यते येषां ते तथा, अतएव 'सुरम्मा'

જैसे स्वच्छ है श्लक्ष्ण यावत् प्रतिरूप है । श्लक्ष्ण आदि प्रतिरूपपर्यन्त के इन पदों की व्याख्या पीछे की जा चुकी है 'तेसिणं तोरणानं उप्पि बहवे किण्हचामरज्झया' उन तोरणों के उर्ध्वभाग में अनेक कृष्ण-कान्तिवाले चामरों से युक्त ध्वजाएं हैं 'नील चामरज्झया' नीलवर्ण-वाले चामरों से युक्त ध्वजाएं हैं 'लोहिय चामरज्झया' लोहित लाल-वर्णवाले चामरों से युक्त ध्वजाएं हैं 'हारिद्रचामरज्झया' हारिद्रवर्ण के पीलेवर्ण के चामरों से युक्त ध्वजाएं हैं 'सुक्किल्लचामरज्झया' शुक्लवर्ण के चामरों से युक्त ध्वजाएं हैं । 'अच्छा सण्हा रूपपट्टावइर दंडा जलयामलगंधिया सुख्वा पासाइया ४' ये सब ध्वजाएं अच्छ स्वच्छ है- आकाश और स्फटिकमणि के समान अति शुभ्र हैं श्लक्ष्ण चिकनी है वज्रदण्ड के उपर में इनके पद चांदी के बने हुए हैं 'वइर दंडा' इनके दण्डवज्ररत्न के बने हुए हैं इनका गंध जलज-कमल के

ગાળના પહેલાં કહેવામાં આવી ગયેલ છે. 'તેસિ' નં તોરણાં ઉપિં બહવે કિણ્હ-ચામરજ્ઝયા' એ તોરણોના ઉપરના ભાગમાં અનેક કૃષ્ણ કાંતિવાળા ચામરોથી યુક્ત ધ્વજો છે. 'લોહિયચામરજ્ઝયા' લાલરંગ વાળા ચામરો યુક્ત ધ્વજો છે. 'હારિદ્ર ચામરજ્ઝયા' પીળા વર્ણના ચામરોવાળી ધ્વજો છે. 'સુક્કિલ્લચામરજ્ઝયા' સફેદ વર્ણવાળા ચામરોથી યુક્ત ધ્વજો છે. 'અચ્છા સણ્હા રૂપપટ્ટા વજ્રદંડા જલયામલગંધિયા સુખ્વા પાસાઈયા ૪' આ બધી ધ્વજો અચ્છ સ્વચ્છ છે, આકાશ અને સ્ફટિક મણિ સરખી અત્યંત શ્વેત છે. શ્લક્ષ્ણ ચીકણી છે. વજ્રદંડની ઉપર એના પદ ચાંદિના બનેલા છે. 'વજ્રદંડા' એનો દંડ વજ્ર રત્નનો બનેલ છે. એની ગંધ જલજ-કમલના ગંધ જેવી છે. એવીજ એ સુરમ્ય છે મનોહર છે. 'સુખ્વા' એનું રૂપ શ્રેષ્ઠ છે. અને એ પ્રાસાદીય વિગેરે વિશેષણોથી યુક્ત છે.

सुरम्याः-अतीवरमणीयाः 'सुरूवा' सुरूपाः-सुन्दराकाराः 'पासाइया' प्रासादीया दर्शनीया अभिरूपाः प्रतिरूपास्ते ध्वजास्तोरणाश्रिता विद्यन्ते इति ॥

'तेसि णं तोरणाणं उप्पि' तेषां खलु अनन्तरकथितानां तोरणानामुपरि ऊर्ध्वभागे 'बहवे छत्ताइच्छत्ता' बहूनि-अनेकानि छत्रातिछत्राणि छत्रात् लोक-प्रसिद्धात् एकसंख्यात् अतिशायीनि द्विसंख्यकानि त्रिसंख्यकानि वा यानि तानि छत्रातिछत्राणि 'पडागाइपडागा' पताकातिपताकाः बह्व्यः पताकाभ्यो लोक-प्रसिद्धाभ्यः अतिशायिन्यो दीर्घत्वेन विस्तारेण च याः पताकास्ताः पताकाति-पताकाः, 'घंटाजुयला' बहूनि घण्टायुगलानि, 'चामरजुयला' बहूनि चामरयुगलानि 'उप्पलहत्थया जाव सयसहससपत्तहत्थगा' उत्पलहस्तकाः-उत्पलाख्य-जलजकुसुमसमूहविशेषाः, हस्तकशब्दोऽत्रसमूहवाचकः, यावत्पदेन एतेषां संग्रहः बहवः पत्रहस्तकाः, बहवो नलिनहस्तका बहवः सुभगहस्तकाः, बहवः सौगन्धिक हस्तकाः, बहवः पुण्डरीकहस्तकाः बहवः शतपत्रहस्तकाः, बहवः सहस्रपत्रहस्तकाः ।

गन्ध जैसा है अत एव ये सुरम्य-मनोहर हैं 'सुरूवा' इनका रूप श्रेष्ठ है और ये प्रासादीय आदि ४ विशेषणों से युक्त हैं ।

'तेसि णं तोरणाणं उप्पि' इन तोरणों के उपर-'बहवे छत्ताइ छत्ता-पडागाइपडागा घंटाजुयला चामरजुयला उप्पलहत्थया जाव सय-सहससपत्तहत्थगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिख्वा' अनेक छत्राति छत्र है-एक छत्रके उपर दूसरा छत्र, दूसरे छत्र के उपर तीसरा छत्र इस रूप से हैं अनेक पताकाति पताकाएँ हैं-एक पताका के उपर दूसरी पताका, दूसरी पताका के उपर तीसरी पताका इस तरह से हैं, अनेक घंटायुगल है अनेक चामर युगल है अनेक उत्पल-हस्तक है-समूह का नाम हस्तक है यहां प्रथम यावत्पद से 'अनेक नलिन हस्तक हैं अनेक सुभगहस्तक हैं । अनेक सौगंधिक हस्तक हैं,

'तेसि' णं तोरणाणं उप्पि' ओ तोरणोनी उपर 'बहवे छत्ताइछत्ता पडागाइ-पडागा घंटाजूयला उप्पलहत्थया जाव सयसहरसपत्तहत्थगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिख्वा' अनेक छत्राति छत्र छे. ओक छत्रनी उपर-भीणु छत्र भीणु छत्रनी उपर भीणु छत्र आ रीते छे. अनेक पताकातिपताका छे. ओक पताकानी उपर भीणु पताका भीणु पताकानी उपर भीणु पताका आ रीते रहल छे. अनेक घंटा युगलो छे. अनेक चामर युगलो छे. अनेक उत्पल हस्तक-समूहो छे. हस्तकनो अर्थ समूह ओ प्रमाणे छे. अहीयां पडेलो यावत्पदथी अनेक नलिन हस्तको छे. अनेक सुभगा हस्तको छे. अनेक सौगंधिक हस्तक छे. अनेक पुंडरिक

પદ્માદિ પદાનિ પૂર્વં વ્યાख्याતાનિ, સર્વેચૈતે છત્રાતિચ્છત્રાદિ સહસ્રપત્રહસ્તકાન્તાઃ, 'સવ્વરયણામયા' સર્વરત્નમયાઃ નિરવશેષતયા રત્નમયાઃ, તથા—'અચ્છા જાવ પહિ-
રુવા' અચ્છા યાવત્પ્રતિરૂપાઃ અચ્છાદિવિશેષણાનિ વ્યાख्याતપૂર્વાણિ, 'તાસિણં
સુહ્રુહિયાણં વાવીણં જાવ વિલપંતિયાણં' તાસાં સ્વલ્પ ક્ષુલ્લિકાનાં વાપીનાં યાવદ્
વિલપંતીનાં પુષ્કરિણીતાં વિલપંતિ પર્યન્તાનામપાન્તરાછેપુ 'તત્થ તત્થ દેસે તદ્દિ
તદ્દિ' તત્ર તત્ર દેશે તસ્યૈવ દેશસ્ય તત્ર તત્રૈકદેશે, પ્રદેશૈકભાગે इत्यर्थः 'बह्वे-
उप्पायपव्वया' बहवोऽनेके उत्पातपर्वताः, यत्रागत्य बहवो वानव्यन्तरदेवा देव्यश्च
विचित्रक्रीडानिमित्तं वैक्रियशरीरमाश्रयन्ति, 'णियइ पव्वया' नियतिपर्वताः,
नियत्या—नैयत्येन पर्वताः नियतिपर्वताः सदा भोग्यत्वेनावस्थिताः 'जगई पव्वया'

अनेक पुण्डरीक हस्तक हैं । अनेक शतपत्र हस्तक हैं और अनेक
सहस्रपत्र हस्तक हैं । इस प्रकार के पाठ का संग्रह हुआ है ये सब
'सव्वरयणामया' सर्वात्मना रत्नमय है अच्छ आकाश और स्फटिक-
मणि के जैसे अति शुभ्र है यावत् प्रतिरूप है श्लक्षणादि पदों का अर्थ
पूर्ववत् समझलेना चाहिये 'तासिणं सुह्रुहियाणं वावीणं जाव विलपंति-
याणं' उन छोटी छोटी वापिकाओं के विल पंक्तियों के उत्तर २ प्रदेशों
में, प्रदेशों के भी एक एक देश में भी 'बह्वे उप्पायपव्वया' अनेक
उत्पाद पर्वत है इन पर अनेक व्यन्तर देव और देवियां आकर के
विचित्र प्रकार के क्रीडा करने की निमित्त उत्तर वैक्रिय शरीर की
रचना करते हैं इसलिये इनका नाम उत्पाद पर्वत है अनेक 'णियइ
पव्वया' नियति पर्वत हैं ये वानव्यन्तरो के नियतरूप से सदा भोग्य
मे आने वाले होने से इनको नियति पर्वत कहते हैं 'जगईपव्वया' अनेक

હસ્તક છે. અનેક શતપત્ર હસ્તક છે. અને અનેક સહસ્રપત્ર હસ્તક છે. આ
પ્રકારના પાઠનો સંગ્રહ થયેલ છે. આ બધા સમૂહો 'સવ્વરયણામયા' સર્વાત્મના
રત્નમય છે. અચ્છ આકાશ અને સ્ફટિક મણિ પ્રમાણે અત્યંત શ્વેત છે. યાવ-
ત્પ્રતિરૂપ છે. શ્લક્ષણ વિગેરે પદોનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે સમજી લેવો. 'તાસિ-
ણં સુહ્રુહિયાણં વાવીણં જાવ વિલપંતિયાણં' એ નાની નાની વાવડિયોની બિલ
પંક્તિયોના ઉત્તર ઉત્તરના પ્રદેશોમાં પ્રદેશોના પણ એક એક દેશમાં પણ 'બહ્વે
ઉપ્પાયપવ્વયા' અનેક ઉત્પાત પર્વતો છે. તેના પર અનેક વ્યન્તર દેવો અને
દેવિયો આવીને વિચિત્ર પ્રકારની ક્રીડા કરવા માટે ઉત્તર વૈક્રિય શરીરની રચના
કરે છે. તેથી તેનું નામ ઉત્પાત પર્વત છે. 'ણિયઇપવ્વયા' અનેક નિયતિ પર્વત
છે. આ પર્વતો વાનવ્યન્તરોના ભોગ્યતરિકે ઉપયોગમાં આવનાર હોવાથી તેને
નિયતિ પર્વત કહે છે. 'જગતી પવ્વયા' અનેક જગતી પર્વતો છે. 'દારુપવ્વયા'

જગતીપર્વતાઃ પર્વતવિશેષાઃ, 'દારુપવ્વયા' દારુપર્વતાઃ, દારુનિર્માપિતા ઇવ પર્વતા દારુપર્વતાઃ 'દગમંડવગા' દકમણ્ડપકાઃ, સ્ફટિકનિર્માપિતમણ્ડપકા इत्यर्थः, 'દગમંચગા' દકમશ્ચકાઃ સ્ફટિકમશ્ચકા इत्यर्थः 'દગમાલગા' દકમાલકાઃ સ્ફટિકનિર્માપિતા માલકા इत्यर्थः 'દગપાસાદકા' દકપ્રાસાદકાઃ, इमे च दकमण्डपादयः केचित् 'ऊसडा' उत्सृता उच्चा इत्यर्थः, केचित् 'खुल्ला' क्षुद्रा लघीयांसो लघव इत्यर्थः 'खडहडगा' लघव आयताश्च केचनेति 'अंदोलगा' अन्दोलकाः 'पक्खंदोलगा' पक्ष्यन्दोलकाः, यत्र तत्राऽऽगत्य आत्मानमन्दोलयन्ति ते अन्दोलकाः, 'झूला' इति लोकप्रसिद्धा, तथा-यत्रागत्य पक्षिण आत्मनमन्दोलयन्ति ते पक्ष्यन्दोलकाः ते च अन्दोलकाः पक्ष्यन्दोलकाश्च तस्मिन् वनवण्डे तत्रतत्र प्रदेशे वानव्यन्तर देवदेवी क्रीडायोग्या बहवः सन्ति । ते चोत्पातपर्वतादयः कथंभूतास्तत्राह—

જગતી પર્વત વિશેષ હૈ અનેક 'દારુપવ્વયગા' દારુ પર્વત હૈ દારુ લકડી કે વને હુણ જૈસે હોને સે યે પર્વત દારુ પર્વત કહે ગયે હૈ 'દગમંડવગા' અનેક દકમંડપક હૈ । સ્ફટિક મણિ સે રચિત મંડપ હૈ 'દગમંચગા' સ્ફટિક મણિકે વને હુણ મંચ હૈ 'દકમાલગા' અનેક સ્ફટિક મણિ કે વને હુણ પ્રાસાદક-મહલ-ભવન હૈ इन दकमण्डपादिकों में से कितनेक 'ऊसडा' ऊंचे है कितनेक 'खुड्डा' छोटे है 'खडहडगा' और कितनेक लघु और आयत-लंबे है 'अंदोलगा पक्खंदोलगा सञ्चरयणामया' इनमें कितनेक मंडपादिक तो अन्दोलकरूप हैं और कितनेक पक्ष्यन्दोलकरूप है जहां पर आकर के देव देवियां अपने आपको झुलाती है अर्थात् झूलती है-उनका नाम अन्दोलक है । और जहां पर आकर के पक्षी झूलते है वे पक्ष्यान्दोलक है । ऐसे आन्दोलक और पक्ष्यान्दोलक उस वनवण्ड में जगह जगह पर बहुत है । ये सब व्यन्तरदेव और

દાડ પર્વતો છે. એટલેકે લાકડાના બનેલા જેવા હોવાથી એ પર્વત દાડ પર્વત કહેવાય છે 'દગમંડવગા' અનેક દક મંડપો છે. એટલે કે સ્ફટિક મણિથી રચેલ પર્વતો છે. 'દગમંચગા' સ્ફટિક મણિના બનાવવામાં આવેલ મંચો છે. 'દકમાલગા' અનેક સ્ફટિક મણિના બનાવેલ પ્રાસાદ-મહેલો છે. આ દક મંડપાદિકોમાંથી કેટલાક 'ऊसडा' ઉચા છે. કેટલાક 'खुड्डा' નાના છે. 'खडहडगा' અને કેટલાક નાના અને આયત-લાંબા છે. 'अंदोलगा पक्खंदोलगा सञ्चरयणामया' કેટલાક મંડપ વિગેરે તો અંદોલક રૂપ છે. અને કેટલાક પક્ષ્યંદોલક રૂપ છે. જ્યાં આગળ દેવ દેવિયો આવીને પોતે પોતાને ઝુલાવે છે. અર્થાત્ પોતે ઝુલા ખાય છે, તેને આંદોલક કહેવામાં આવે છે. અને જ્યાં આગળ પક્ષિઓ આવીને ઝુલે છે તે પક્ષ્યાંદોલક કહેવાય છે. એવા આંદોલક અને પક્ષ્યાંદોલક એ વન

‘સવ્વરયણામયા’ સર્વરત્નમયાઃ સર્વાત્મનાઃ રત્નમયાઃ, ‘અચ્છા જાવ પઢિહ્વા’ અચ્છા યાવત્પ્રતિરૂપાઃ । ‘તેસિં ણં ઉપ્પાયપવ્વણ્ણસુ જાવ પક્ખંદોલ્લણ્ણસુ’ તેપુ સ્વલ્પ ઉત્પાતપર્વતેપુ યાવત્ પક્ષ્યન્દોલકેપુ યાવત્પદેન નિયતિ પર્વતાદીનાં સંગ્રહઃ । તેપુ ‘વહ્વે હંસાસણાઈ’ વહૂનિ હંસાસનાનિ, તત્ર યેપામાસનાનામધોભાગે હંસા વ્યવસ્થિતાઃ, યથા સિંહાસને સિંહાઃ તાનિ હંસાસનાનિ ‘કોંચાસણાઈ’ ક્રોશ્વાસનાનિ યેપામાસનાનામધઃ ક્રોશ્વાઃ—પક્ષિવિશેષા વ્યવસ્થિતાસ્તાનિ ક્રોશ્વાસનાનિ એવમ્—‘ગરુલાસણાઈ’ ગરુડાસનાન્યપિ જ્ઞાતવ્યાનિ, ‘ઉણ્ણયાસણાઈ’ ઉન્નતાસનાનિ—ઉચ્ચાસનાનિ ‘પણયાસણાઈ’ પ્રણતાસનાનિ—પ્રકર્ષેણ નતાનિ યાનિ આસનાનિ તાનિ પ્રણતાસનાનિ, ‘દીહાસણાઈ’ દીર્ઘાસનાનિ દીર્ઘાણિ આસનાનીત્યર્થઃ ‘મહાસણાઈ’

દેવિયોં કે ક્રીડાયોગ્ય સ્થાન હૈ । યે ઉત્પાદ પર્વતાદિક ‘સવ્વરયણામયા’ સર્વાત્મના રત્નમય હૈ ‘અચ્છા જાવ પઢિહ્વા’ આકાશ ઓર સ્ફટિક મણિ કે જૈસે યે સવ અતિ શુભ્ર હૈ તથા શ્લક્ષણ આદિ વિશેષણોંવાલે હૈ ‘તેસુણં ઉપ્પાયપવ્વતેસુ જાવ પક્ખંદોલેસુ વહ્વે હંસાસણાઈ કોંચાસણાઈ ગરુલાસણાઈ’ ઉત્પાદપર્વતોં સે લેકર પક્ષ્યાન્દોલનતક કે इन सबों पर अनेक हंसासन हॆ—सिंहासन में जॆसॆ अधो भाग मे चित्रितसिंह व्यवस्थित होते हैं उसी प्रकार से जिन सिंहासनों के अधो भाग में हंस चित्रित होते हैं वे हंसासन हॆ ऐसे हंसासन यहां अनेक हॆ इसी प्रकार अनेक कॆोंचासन हॆ अनेक गरुडासन हॆ ‘उण्णयासणाई’ अनेक उन्नतासन ऊंचे २ आसन हॆ अनेक ‘दीहासणाई’ दीर्घ लम्बे २ आसन हॆ और ये शय्यारूप में हैं ‘महासणाई’

ખંડમાં સ્થળે સ્થળે ઘણા છે. એ બધા વ્યન્તર દેવ અને દેવિયોને ક્રીડા કરવાને યોગ્યસ્થાનો છે. આ ઉત્પાત પર્વત વિગેરે ‘સવ્વરયણામયા’ સર્વાત્મના રત્નમય છે. ‘અચ્છા જાવ પઢિહ્વા’ આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવા એ બધા ઘણાજ શુભ્ર—પ્રેત છે. તથા શ્લક્ષણ વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. ‘તેસુ ણં ઉપ્પાયપવ્વણ્ણસુ જાવ પક્ખંદોલેસુ વહ્વે હંસાસણાઈ કોંચાસણાઈ ગરુલાસણાઈ’ ઉત્પાદ પર્વતો થી આરંભીને પક્ષ્યાન્દોલક સુધીના આ બધાજ પર્વતો ઉપર અનેક હંસાસનો છે, સિંહાસનોમાં જેમ નીચેના ભાગમાં ચિત્રેલા સિંહ હોય છે, એજ રીતે આ સિંહાસનોની નીચેના ભાગમાં હંસો ચિત્રેલા હોય છે. તેને હંસાસન કહેવાય છે. એવા અનેક હંસાસનો એ પર્વતો પર છે. એજ રીતે ક્રોશ્વાસનો છે. અનેક ગરુડાસનો છે. ‘ઉણ્ણયાસણાઈ’ અનેક ઉન્નતાસન ઉંચા ઉંચા આસનો છે. અનેક ‘દીહાસણાઈ’ દીર્ઘ લાંબા લાંબા આસનો છે. અને તે શય્યા જેવા હોય છે, ‘મહાસણાઈ’ અનેક ભદ્રાસનો છે. જેની નીચેના ભાગમાં પીઠિકાબંધ

भद्रासनानि, येषामधोभागे पीठिका बन्धो भवति तानि 'पक्खासणाई' पक्ष्यास-
नानि, येषामधोभागे नानास्वरूपाः पक्षिणो व्यवस्थितास्तानि पक्ष्यासनानि,
एवम्—'मगरासणाई' मकरासनानि, मकराकारासनानि 'उसभासणाई' वृषभा-
सनानि 'सीहासणाई' सिंहासनानि 'पउमासणाई' पद्मासनानि पद्माका-
राणि आसनानि 'दिसासोवत्थियासणाई' दिक्सौवस्तिकासनानि, येषामासना-
नामधोभागे दिक्सौवस्तिकाआलिखिताः रान्ति तानि तथाभूतानि, अत्र यथा-
क्रममासनानां संग्राहिका संग्रहणी गाथा—

‘हंसे कौंचे गरुळे, उण्णय पणए य दीह भदेय ।

पक्खे मयरे उसहे, सीहदिसा सोत्थि वारसमे’ ॥१॥

हंसः क्रोञ्चो गरुड उन्नतः प्रणतो दीर्घो भद्रश्च ।

पक्षीमकरो वृषभः सिंहो दिक्सौवस्तिको द्वादशः ॥१॥ इतिच्छाया

एतानि द्वादशसंख्याकानि हंसासनादीनि कथंभूतानि तत्राह—‘सव्वरयणा-

अनेक भद्रासन हैं जिनके अधोभाग में पीठिका बन्ध होता है वे भद्रा-
सन कहलाते हैं । अनेक ‘पक्खासणाई’ पक्ष्यासन है इसके अधोभाग
में पक्षियों के चित्र बने हुए होते हैं अनेक ‘मगरासणाई’ मकरासन है
अनेक ‘उसभासणाई’ वृषभासन है, अनेक ‘सीहासणाई’ सिंहासन
है अनेक ‘पउमासणाई’ पद्मासन है अनेक ‘दिसासोवत्थियासणाई’
जिन आसनों के अधोभाग में दिशा सौवस्तिक आलिखित होते हैं वे
आसन दिक् सौवस्तिक है यथाक्रम से इन आसनों की संग्राहिका
गाथा इस प्रकार से है ‘हंस, कौंचे१, इत्यादि, हंस१ क्रौंच२, गरुड३,
उन्नत४, प्रणत५, दीर्घ६ भद्र७, पक्षी८, मकर९, वृषभ, १०, सिंह११,
दिक् सौवस्तिक १२बारहवां, ये सब बारह आसन ‘सव्वरयणामयाई’
सर्वात्मना रत्नमय है ‘अच्छाई’ आकाश और स्फटिकमणि के समान

હોય છે, તે ભદ્રાસન કહેવાય છે, અનેક ‘પક્ખાસણાઈ’ પક્ષ્યાસનો છે. તેના
નીચેના ભાગમાં પક્ષિયોના ચિત્રો બનેલા હોય છે. અનેક ‘મગરાસણાઈ’ મકરા-
સનો છે. અનેક ‘ઉસભાસણાઈ’ વૃષભાસનો છે. અનેક ‘સીહાસણાઈ’ સિંહાસનો છે.
અનેક ‘પડમાસણાઈ’ પદ્માસનો છે. અનેક ‘દિસાસોવત્થિયાસણાઈ’ જે આસનોની
નીચેના ભાગમાં દિશા સૌવસ્તિક આલેખવામાં આવેલ હોય છે. એ આસન
દિશા સૌવસ્તિક છે. એ આસનોના નામો સંગ્રહીત કરીને બતાવનારી ગાથા
આ પ્રમાણે છે. ‘હંસે કૌંચે’ ઇત્યાદિ હંસ ૧, કૌંચ ૨, ગરુડ ૩, ઉન્નત ૪, પ્રણત ૫
દીર્ઘ ૬, ભદ્ર ૭ પક્ષી ૮ મકર ૯ વૃષભ ૧૦ સિંહ ૧૧ અને દિક્ સૌવસ્તિક ૧૨
આ બારે આસન ‘સવ્વરયણામયાઈ’ સર્વ પ્રકારે રત્નમય છે. ‘અચ્છાઈ’ આકાશ

મયાઈ' સર્વરત્નમયાનિ-સર્વાત્મના રત્નમંયાનિ-રત્નઘટિતાનિ 'અચ્છાઈ' અચ્છાનિ અચ્છાદિ પ્રતિરૂપપર્યન્તં વિશેષણકદમ્બકં વ્યાખ્યાતપૂર્વમ્ ।

‘તસ્સ ણં વણસંહસ્સ’ તસ્ય સ્વલુ વનપણ્ડસ્ય ‘તત્થ તત્થ દેસે’ તત્ર તત્ર દેશે ‘તહિં તહિં’ તસ્યૈવ દેશસ્ય તત્ર તત્રૈકદેશે ‘બહ્વે આલિઘરા’ વહ્નિ આલિ-ગૃહકાણિ, તત્ર આલિ:-વનસ્પતિવિશેષઃ તન્મયાનિ ગૃહકાણીતિ આલિગૃહકાણિ ‘માલિઘરા’ માલિકગૃહકાણિ, માલિર્વનસ્પતિવિશેષઃ તન્મયાનિ ગૃહકાણિ ‘કયલી-ઘરા’ કદલીગૃહકાણિ-કદલીમયાનિ ગૃહકાણીતિ ‘લયઘરા’ લતાગૃહકાણિ ‘અચ્છળઘરા’ અચ્છળગૃહકાણિ-અવસ્થાનગૃહકાણિ યેષુ યદા તદા વા આગત્ય બહ્વો દેવા દેવ્યશ્ચ મુલાસનેનાવતિષ્ઠન્તે इति । ‘પેચ્છળઘરા’ પ્રેક્ષણગૃહકાણિ યત્રાગત્ય પ્રેક્ષણાનિ વિદ્યતિ નિરીક્ષન્તે ચ, ‘મજ્જળઘરા’ મજ્જનગૃહકાણિ, યત્રા-

અતિશુભ્ર હૈ શ્લક્ષ્ણ આદિ પ્રતિરૂપપર્યન્ત વિશેષણોવાલે હૈં इन सब पदों की व्याख्या पीछे की जा चुकी है । ‘तस्स णं वणसंहस्स तत्थ २ देसे तहिं तहिं बह्वे आलिघरा’ उस वनखंड के उन २ स्थानों में अनेक आलिगृह है आलिनामक वनस्पतियों के गृह है ‘मालिघरा’ अनेक मालिनामक वनस्पतियों के घर है ‘कयलीघरा’ अनेक कदली केलों के घर है अर्थात् जिन गृहों में आलिनामकवनस्पतियां है वे आलिगृह है जिन गृहों में मालिनामकवनस्पति की प्रचुरता है वे मालिगृह -है जिन गृहों में कदलीके वृक्षों की प्रचुरता दिखती है वे कदलीगृह है । ‘लयघरा’ अनेकलता प्रधानतावाले गृह है ‘अच्छलणघरा, पेच्छलण-घरा, मज्जलणघरा’ अनेक अवस्थानगृह हैं ये गृह धर्मशाला के स्थाना पन्न होते हैं, क्योंकि कि यदा कदा आकर के यहाँ पर व्यन्तर देव देवियां

અને સ્ફટિક મણિની જેમ અત્યંત શુભ્ર છે. શ્લક્ષ્ણ નિગેરે પ્રતિરૂપ પર્યન્તના વિશેષણો વાળા છે, આ બધાજ પદોના અર્થનું કથન પહેલા આવી ગયેલ છે.

‘તસ્સ ણં વણસંહસ્સ તત્થ તત્થ દેસે તહિં તહિં બહ્વે આલિઘરા’ એ વન ખંડના એ એ સ્થાનોમાં અनेક આલિગૃહો છે. એટલે કે આલિ નામની વનસ્પતિના ગૃહો છે. ‘માલિઘરા’ અनेક માલિઘર માલિનામની વનસ્પતિયોના ગૃહો છે. ‘કય-લીઘરા’ અનેક કદલી ગૃહો-કેળના ઘરો છે. અર્થાત્ જે ગૃહોમાં આલિનામની વનસ્પતિયો છે તે આલિગૃહ છે. જે ગૃહોમાં માલિ નામની વનસ્પતિયોનું અધિકપાત્રું છે તે માલિઘર છે. જે જે ગૃહોમાં કેળના વૃક્ષો વિશેષ પ્રમાણમાં હોય તે કદલી ગૃહો છે. ‘લયઘરા’ અને લતા પ્રધાનતાવાળા ગૃહો છે. ‘અચ્છળઘરા, પેચ્છળઘરા, મજ્જળઘરા’ અનેક અવસ્થા ગૃહો છે. આ ગૃહો ધર્મ-શાળા જેવા હોય છે. કેમકે બ્યારે ત્યારે વ્યંતર દેવો અને દેવિયો પોતાની

ગત્ય સ્વેચ્છયા મર્જનં સ્નાનં કુર્વન્તિ, 'પસાહણઘરગા' પ્રસાધનગૃહકાણિ, યત્રા-
ગત્ય સ્વં પરંચ પ્રસાધયન્તિ મળ્ડયન્તીત્યર્થઃ । 'ગબ્મઘરગા' ગર્ભગૃહકાણિ-ગર્ભ-
ગૃહાકારાણિ, 'મોહણઘરગા' મોહનગૃહકાણિ, મોહનમ્-મૈથુનસેવા તત્પ્રસાધકાણિ
ગૃહકાણિ મોહનગૃહકાણિ વાસમ્ભવનાનીત્યર્થઃ । 'સાલઘરગા' શાલાગૃહકાણિ પટ્ટ-
શાલાપ્રધાનાણિ ગૃહકાણિ 'જાલઘરગા' જાલગૃહકાણિ જાલયુક્તાણિ ગૃહકાણિ
'કુસુમઘરગા' કુસુમગૃહકાણિ-કુસુમપ્રકારોપચિતાણિ ગૃહકાણિ । 'ચિત્તઘરગા'
ચિત્રગૃહકાણિ-ચિત્રપ્રધાનાણિ ગૃહકાણિ, 'ગંધવ્વઘરગા' ગન્ધર્વગૃહકાણિ-ગીત-
નૃત્યાધ્મ્યાસયોગ્યાણિ ગન્ધર્વગૃહકાણિ, ઇતિ, 'આયંસઘરગા' આદર્શગૃહકાણિ-

અપ્ની ઇચ્છા કે અનુસાર આનન્દ સે ઠહરતે હૈં અનેક પ્રેક્ષણ ગૃહ હૈ
યહાં આકર કે દેવ દેવિયાં અનેક પ્રકાર કે કૌતુંકોં કો-ખેલોં કો
દેખતે હૈં ઓર અનેક પ્રકાર કે ખેલોં કો સ્વયં મી કરતે હૈં । મજ્જન ગૃહ
હૈ-અનેક સ્નાનગૃહ હૈ યહાં પર આકર વ્યન્તર દેવ દેવિયાં સ્વેચ્છા સે
ખૂબ સ્નાન કરતે હૈં । 'પસાહણઘરગા' અનેક પ્રસાધનગૃહ હૈ-યહાં પર
આકરકે વ્યન્તરદેવાદિક અપને કો ઓર પરકો વિભૂષાઓં સે વિભૂ-
ષિત કરતે હૈ 'ગબ્મઘરગા' અનેક ગર્ભગૃહ કે આકાર કે ઘર હૈ
'મોહણઘરગા' મૈથુન સેવન જહાં પર ક્રિયા જાય એસે અનેક મોહન
ઘર હૈં । ઇન્હે વાસમ્ભવન મી કહા જાતા હૈ 'સાલઘરગા' અનેક
પટ્ટશાલા પ્રધાન ઘર હૈં અનેક 'જાલઘરગા' જાલયુક્ત ઘર હૈ ।
અનેક 'કુસુમઘરગા' પુષ્પોં કે સમૂહ સે યુક્ત ગૃહ હૈ । અનેક
'ચિત્તઘરગા' ચિત્રોં કી પ્રધાનતાવાલે ગૃહ હૈ 'ગંધવ્વઘરગા' ગીત
-નૃત્ય આદિ અભ્યાસ જિન મેં ક્રિયા જાતા હૈ એસે મી અનેક ગંધર્વ

ઇચ્છા પ્રમાણે આનંદપૂર્વક ત્યાં નિવાસ કરે છે. અનેક પ્રેક્ષણ ગૃહો છે. અહીંયાં
આવીને દેવ દેવિયોં અનેક પ્રકારના ખેલોં જોવે છે અને સ્વયં પણ અનેક પ્રકારના
ખેલોં કરે છે. અનેક મજ્જન ગૃહો છે. અનેક સ્નાન ગૃહો છે. અહીંયાં આવીને
વ્યંતર દેવ દેવિયોં સ્વેચ્છાપૂર્વક ખૂબ સ્નાન કરે છે. 'પસાહણઘરગા' અનેક
પ્રસાધન ગૃહો છે. અહીંયાં આવીને વ્યંતર દેવ દેવિયોં પોતે અને અન્યને
આભૂષણોથી ખૂબ સારી રીતે વિભૂષિત કરે છે. 'ગબ્મઘરગા' અનેક ગર્ભગૃહના
આકારના ઘરો છે 'મોહણઘરા' જ્યાં રમણ-મૈથુન સેવન કરવામાં આવે એવા
અનેક મોહનઘરો છે. એને વાસઘર પણ કહેવામાં આવે છે. 'સાલઘરગા' અનેક
પટ્ટશાળા પ્રધાન ઘરો છે. 'જાલઘરગા' અનેક જાળવાળા ઘરો છે. 'કુસુમઘરગા'
અનેક પુષ્પોના સમૂહોથી યુક્ત ગૃહો છે. 'ચિત્તઘરગા' અનેક રમણીય ચિત્રોની
પ્રધાનતાવાળા ગૃહો છે. 'ગંધવ્વઘરગા' અનેક ગીત અને નૃત્ય વિગેરેના જેમાં અભ્યાસ

આદર્શમયાનિ દર્પણમયાનિ ગૃહકાણીત્યર્થઃ । એતાનિ આલિકગૃહકાદિ આદર્શગૃહ-
કાન્તાનિ કથં ભૂતાનિ, તત્રાહ—‘સવ્વરયણામયા’ સર્વરત્નમયાનિ સર્વાત્મના રત્ન-
નિર્માપિતાનીવાભાન્તિ, ‘અચ્છા’ અચ્છાનિ—સ્ફટિકવદતિ શુભ્રાણિ ઇત્યાદીનિ
‘પહિરૂવા’ પ્રતિરૂપકાણિ ઇતિ પર્યન્તાનિ વિશેષણાનિ વ્યાખ્યાતપૂર્વાણીતિ ।
‘તેસુ ણં આલિઘરણ્ણુ જાવ આયંસઘરણ્ણુ’ તેપુ ચ્છલુ આલિકગૃહેષુ યાવત્-
યાવત્પદગ્રાહ્યેષુ આદર્શગૃહપર્યન્તેષુ ‘વહ્હં હંસાસણાં’ જાવ દિસાસોવત્થિયાસણાં’
વહ્હં હંસાસનાનિ યાવત્પદગ્રાહ્યાણિ દિશાસૌવસ્તિકાસનાનિ, ઇતિ પર્યન્તાનિ-
આસનાનિ સન્તિ । તાનિ કીદશાનીત્યાહ—‘સવ્વરયણામયાં જાવ પહિરૂવાં’
સર્વરત્નમયાનિ યાવત્-પ્રતિરૂપાણિ ગ્રાગ્વત્, ‘તસ્સ ણં વણસંહરસ’ તસ્ય ચ્છલુ
વનપણ્ડરય મધ્યે ‘તત્થ ૨ દેસે ૨’ તત્ર તત્ર દેશે દેશે ‘તહિં તહિં’ તસ્યૈવ દેશસ્ય
તત્ર તત્રૈકદેશે ‘વહ્હે જાહમંહવગા’ વહ્વો જાતીમણ્ડપકાઃ, જાતીનામપુષ્પ-
વિશેષઃ, ‘જૂહિયામંહવગા’ યુથિવામણ્ડપકાઃ, યુથિકા-પુષ્પલતાવિશેષરૂપા,

ગૃહ હૈ । ‘આયંસઘરણા’ અનેક દર્પણમય ગૃહ હૈ । એ સવ ‘સવ્વરયણા-
મયા’ અચ્છા ઇત્યાદિ પ્રતિરૂપ પર્યન્ત કે વિશેષણોં વાલે હૈં ઇન સવ
પદોં કી વ્યાખ્યા પીછે કી જા ચૂકી હૈ । ‘તેસુ ણં આલિઘરણ્ણુ જાવ
આયંસઘરણ્ણુ વહ્હં હંસાસણાં જાવ દિસાસોવત્થિયાસણાં’ ઇન
આલિઘર સે લેકર આદર્શ ઘર તક કે સમસ્ત ઘરોં મેં અલગ અલગ
રૂપ મેં અનેક હંસાસન સે લેકર અનેકદિક્ સૌવસ્તિકાસન તક કે
આસન હૈ । ‘તસ્સ ણં વણસંહરસ તત્થ ૨ દેસે ૨ તહિં તહિં વહ્હે જાહ-
મંહવગા જૂહિયામંહવગા’ હસ વનપણ્ડ કે વીચ મેં જગહ ૨ પર ઉન ૨
સ્થાનોં પર અનેક જાતિ મંડપ હૈ=ચમેલી કે પુષ્પોં લદે હુએ મંડપ
કુઝ—હૈ અનેક સ્વર્ણ જુહી કે પુષ્પોં સે લદે હુએ મંડપ—કુઝ હૈ ‘મલ્લિ-
યામંહવગા’ અનેક મલ્લિકાકે મંડપ હૈ મોઘરા કે પુષ્પોં સે લદે હુએ
કુઝ હૈ ‘વગાલિયા મંહવગા’ નવ મલ્લિકા કે મંડપ હૈ ‘વાસંતી મંહ-

કરવામાં આવે એવા અનેક ગૃહનાં ગૃહો છે. ‘આયંસઘરણા’ અનેક આદર્શગૃહ
દર્પણમય ગૃહો છે. એ બધા ‘સવ્વરયણામયા’ અચ્છ ઇત્યાદિથી પ્રતિરૂપ પર્યન્તાના
વિશેષણોવાળા છે. આ બધા પદોનો અર્થ પહેલા કહેવામાં આવી ગયેલ છે.
‘તેસુ ણં આલિઘરણ્ણુ જાવ આયંસઘરણ્ણુ વહ્હં હંસાસણાં જાવ દિસાસોવત્થિયાસણાં’
આ આલિઘરથી આરંભીને આદર્શ ઘર સુધીના સઘણા ઘરોમાં અલગ અલગ
રૂપે અનેક હંસાસનથી આરંભીને અનેક દિશાસૌવસ્તિકાસન સુધીના આસનો છે.
‘તસ્સ ણં વણસંહરસ તત્થ તત્થ દેસે દેસે તહિં તહિં વહ્હે જાહમંહવગા જૂહિયા
મંહવગા’ એ વનપંડમાં સ્થળે સ્થળે એ એ સ્થાનો પર અનેક બધના મંડપો છે.
અમેલીના પુષ્પોથી લઢાયેલા અનેક મંડપો છે, અનેક સોનાની જુધના પુષ્પોથી

‘મલિયામંડવગા’ મલિકામણ્ડપકાઃ, મલિકાડપિ પુષ્પલતાવિશેષરૂપૈવ, ‘ળવ-
માલિયામંડવગા’ નવમાલિકામણ્ડપકાઃ, ‘વાસંતી મંડવગા’ વાસન્તીમણ્ડપકાઃ,
વાસન્તીપુષ્પવિશેષરૂપા, ‘દધિવાસુયામંડવગા’ દધિવાસુકામણ્ડપકાઃ, દધિવાસુકા
નામ વનસ્પતિવિશેષઃ, તન્મયામણ્ડપકાઃ, ‘સૂરિલ્લીમંડવગા’ સૂરિલ્લીમણ્ડપકાઃ
સૂરિલ્લીકિલ વનસ્પતિવિશેષસ્તન્મયા મણ્ડપકાઃ, ‘તંબોલીમંડવગા’ તંબૂલી-
મણ્ડપકાઃ તાંબૂલી-નાગવહ્લી તન્મયા મણ્ડપકાઃ ‘મુદિયામંડવગા’ મૃદ્વીકામણ્ડ-
પકાઃ, મૃદ્વીકા-દ્રાક્ષા તન્મયામણ્ડપકાઃ, ‘નાગલયામંડવગા’ નાગલતામણ્ડપકાઃ
નાગો વૃક્ષવિશેષઃ સ એવ લતા નાગલતા, અત્ર ચ્છલુ યસ્ય તિર્યક્ તથાવિધા
શાખાપ્રશાખા ન પ્રસ્ટતા સા લતેત્યભિધીયતે, નાગલતામયમણ્ડપકાઃ, ‘અતિમુત્ત-
મંડવગા’ અતિમુક્તકમણ્ડપકાઃ, અતિમુક્તાભિધો વૃક્ષસ્તન્મયા મણ્ડપકાઃ, ‘અપ્ફોયા-
મંડવગા’ અપ્ફોયામણ્ડપકા, અપ્ફોયા વનસ્પતિવિશેષસ્તન્મયા મણ્ડપકાઃ, ‘માલુયા
મંડવગા’ માલુકામણ્ડપકાઃ, માલુકાઃ એકાસ્થિફલા વૃક્ષવિશેષાસ્તદ્યુક્તા મણ્ડ-
પકાઃ, ‘સામલયામંડવગા’ શ્યામલતામણ્ડપકાઃ, શ્યામલતા-લતાવિશેષસ્તન્મયા
વગા’ વાસન્તીલતા કે મંડપ હૈ ‘દધિવાસુયામંડવગા’ અનેક દધિવાસુકોં
કે મંડપ હૈ યે દધિવાસુક વનસ્પતિવિશેષ હૈ । ‘સૂરિલ્લિમંડવગા’ સૂરિ-
લ્લિનામક વનસ્પતિવિશેષ કે મંડપ હૈ ‘તંબોલીમંડવગા’ અનેક
તાંબૂલી-પાનોં કી વેલોં કે મંડપ હૈ ‘મુદિયામંડવગા’ અનેક મૃદ્વી
કા-દ્રાક્ષા કે મંડપ હૈ ‘નાગલયામંડવગા’ અનેક નાગલતારૂપ વૃક્ષ
વિશેષ કે મંડપ હૈ । અનેક ‘અતિમુત્તમંડવગા’ અતિમુક્તકલતાઓં કે
મંડપ હૈ । અનેક ‘અપ્ફોયામંડવગા’ અપ્ફોયા નામકી વનસ્પતિવિશેષ
કે મંડપ હૈ । ‘માલુયામંડવગા’ અનેક માલુકાકે મંડપ હૈ એક ગુઠલી
હી જિસ ફલ મેં હોતી હૈ- ઉસ ફલ વાલે વૃક્ષકા નામ માલુકા હૈ

લઢાયેલ મંડપો છે. ‘મલિયા મંડવગા’ અનેક મલિકા પુષ્પોની વેલના મંડપો
છે. અર્થાત્ મોગરાના પુષ્પોથી લઢાયેલ કુંબો છે. ‘ળવમાલિયા મંડવગા’ નવ
મલિકાના મંડપો છે. ‘વાસંતિમંડવગા’ વાસંતિલતાઓના મંડપો છે. ‘દધિવાસુયા
મંડવગા’ અનેક દધિવાસુકોના મંડપો છે. આ દધિવાસુક એ એક પ્રકારની વન-
સ્પતિનું નામ છે. ‘સૂરિલ્લિ મંડવગા’ સૂરિલી નામની વનસ્પતિના મંડપો છે.
તંબોલિમંડવગા’ અનેક તાંબુલોના-પાનની વેલોના મંડપો છે. ‘મુદિયામંડવગા’
અનેક મુદ્રિકા-દરાખની વેલોના મંડપો છે. ‘નાગલયામંડવગા’ અનેક નાગલતા
નામની વનસ્પતિના મંડપો છે. અનેક ‘અતિમુત્ત મંડવગા’ અતિમુક્તક લતાના
મંડપો છે. ‘અપ્ફોયા મંડવગા’ અપ્ફોયા નામની વનસ્પતિ વિશેષના મંડપો
છે. ‘માલુયા મંડવગા’ અનેક માલુકાના મંડપો છે. એક ગોટલી જે ફળમાં

મળપકાઃ, એતે કીદશાસ્ત્રાહ-‘ણિચ્ચં કુસુમિયા’ નિત્યં કુસુમિતાઃ-પુષ્પભારા
વનતા इत्यर्थः ‘णिच्चं जाव पडिरूवा’ नित्यं यावत्-प्रतिरूपाः, अत्र यावत्पदेन-
‘मउलिया निच्चं लवइया निच्चं थवइया निच्चं गुम्मिया निच्चं गोच्छिया निच्चं
जमलिया निच्चं जुयलिया निच्चं विणमिया निच्चं पणमिया निच्चं कुसुमियमउ-
लियलवइयथवइयगुम्मिय गुच्छिय जमलिय जुयलियविणमिय पणमिय सुविभत्त
परिमंजरिवडंसगधरा सच्चरयणामया अच्छा सण्हा लण्हा घट्ठा मट्ठा नीरया निम्मला
निप्पंका निक्कंकडच्छाया सप्पभा सउज्जोया समरीया पासादीया दरिसणिज्जा
अभिरूवा’ इत्येतेषां संग्रहः, एषां व्याख्या पद्मवरवेदिका वर्णनप्रकरणे द्रष्टव्या ।

‘तेसु णं जातीमंडवएसु’ जाव सामलया मंडवेसु’ तेषु खलु जातीमण्डपेषु यावत्
श्यामलतामण्डपेषु जातीमण्डपादारभ्य श्यामलतापर्यन्तेषु मण्डपेषु ‘बहवे पुढवी-
सिलापट्टगा पणत्ता’ बहवोऽनेके पृथिवीशिलापट्टकाः प्रज्ञप्ताः-कथिताः ‘तं जहा’

‘सामलया मंडवगा’ अनेक श्यामलताओं के मंडप हैं ये सब मंडप
‘णिच्चं कુસુમિયા ણિચ્ચં જાવ પડિરૂવા’ સર્વદા પુષ્પોં સે યુક્ત રહતે હૈ,
યાવત્ત્ યે પ્રતિરૂપ તક કે સમસ્તવિશેષણોં સે યુક્ત હૈં યહાં યાવત્પદ
સંગ્રાહ્ય પદોં કા અર્થ ઇસ પ્રકાર હૈ-વે સર્વદા-મુકુલિતપલ્લવિત સ્તવ-
કિત્ત ગુલ્મિત ગુચ્છિત યમલિત યુગલિત વિનમિત પ્રણમિત રહતે હૈં ઇન
સવ વિશેષણોં સે યુક્ત હોકર સુન્દર રચનાયુક્તવિશિષ્ટ મંજરી રૂપ અવ-
તંસ શિરો ભૂષણવાલે હૈ, ઓર સર્વાત્મના રત્નમય હૈ તથા અચ્છ આદિ
પ્રતિરૂપતકકે વિશેષણોં વાલે હૈ ઇસ સવવિશેષણોં કા પૂરા પાઠ ઓર
અર્થ પદ્મવર વેદિકા કી લતાઓં કે વર્ણન મેં દેખ લેના ચાહિયે ।
‘તેસુ ણં જાતીમંડવેસુ જાવ સામલયમંડવેસુ’ બહવે પુઢવિસિલાપટ્ટગા
પણત્તા’ ઇન જાતી મંડપોં મેં યાવત્ત્ યૂથિકા મંડપોં સે લેકર શ્યામલતા-

હોય એ ઇળવાળા વૃક્ષનું નામ માલુકા છે. ‘સામલયામંડવગા’ અનેક શ્યામ-
લતાઓના મંડપો છે. આ બધા મંડપો ‘ણિચ્ચં કુસુમિયા ણિચ્ચં જાવ પડિરૂવા’
સર્વદા પુષ્પોથી યુક્ત રહે છે. યાવત્ત્ એ બધા પ્રતિરૂપ સુધીના સઘળા વિશેષણો
વાળા છે. અહીં યાવત્પદથી સંગ્રહ થયેલ પદોનો અર્થ આ પ્રમાણેનો છે. એ
સર્વદા મુકુલિત, પલ્લવિત, સ્તબ્ધકિત, ગુલ્મિત, ગુચ્છિત, યમલિત, યુગલિત,
વિનમિત, અને પ્રણમિત રહે છે. આ બધાજ વિશેષણોથી વિશેષિત બનીને
સુંદર રચનાથી યુક્ત વિશિષ્ટ મંજરીરૂપ અવતંસક શિરોભૂષણવાળા છે. અને
સર્વજકારે રત્નમય છે. તથા અચ્છ વિગેરે પ્રતિરૂપ સુધીના વિશેષણો વાળા
છે. એ બધા વિશેષણોનો પુરોપાઠ અને સંપૂર્ણ અર્થ પદ્મવર વેદિકાની લતા-
ઓના વર્ણનમાં જોઈ લેવા. ‘તેસુ ણં જાતીમંડવેસુ જાવ સામલયામંડવેસુ બહવે
પુઢવીસિલાપટ્ટગા પણત્તા’ આ બીજી મંડપોમાં યાવત્ત્ યૂથિકા મંડપોથી લઈને

તથા ‘હંસાસનસંઠિયા’ હંસાસનસંસ્થિતાઃ, ‘કોંચાસનસંઠિયા’ ક્રૌંચાસન-
સંસ્થિતાઃ, ‘ગરુલાસનસંઠિયા’ ગરુડાસનસંસ્થિતાઃ, ‘ઉળયાસનસંઠિયા’
ઉન્નતાસનસંસ્થિતાઃ ‘પળયાસનસંઠિયા’ પ્રળતાસનસંસ્થિયાઃ, ‘દીહાસન-
સંઠિયા’ દીર્ઘાસનસંસ્થિતાઃ, ‘મદાસનસંઠિયા’ મદ્રાસનસંસ્થિતાઃ ‘પક્ષાસન-
સંઠિયા’ પક્ષ્યાસનસંસ્થિતાઃ ‘મગરાસનસંઠિયા’ મકરાસનસંસ્થિતાઃ ‘ઉસમા-
સનસંઠિયા’ વૃષભાસનસંસ્થિતાઃ, ‘સીહાસનસંઠિયા’ સિંહાસનસંસ્થિતાઃ, ‘પડમા-
સનસંઠિયા’ પદ્માસનસંસ્થિતાઃ ‘દિસાસોવત્થિયાસનસંઠિયા’ દિક્સૌવસ્તિ-

મંડપોં પર્યન્ત કે મંડપોં મેં અનેક પૃથિવી શિલાપટ્ટક કહે ગયે હૈ ‘તં જહા
-હંસાસન સંઠિયા કોંચાસન સંઠિયા, ગરુલાસનસંઠિયા, ઉળયા-
સનસંઠિયા’ इनमें कितनेक पृथिवी शिलापट्टक ऐसे हैं । जो हंसासन के
जैसे स्थित है कितनेक क्रोंचासन के समान स्थित है कितनेक गरुडा-
सन के समानस्थित है । कितनेक उन्नतासन के समान स्थित है कित-
नेक ‘पणयासनसंठिया’ प्रणतासन के समानस्थित है । ‘मदासन-
संठिया’ कितनेक मद्रासन के समानस्थित है । ‘पक्खासनसंठिया’
कितनेक पक्ष्यासन के समानस्थित है । ‘मगरासनसंठिया’ कितनेक
पृथिवीशिलापट्टक मकरासन के समानस्थित है, ‘उसभासनसंठिया’
कितनेक वृषभासन के समानस्थित है । ‘सीहासनसंठिया’ कितनेक
सिंहासन के जैसे स्थित है । ‘पडमासनसंठिया’ कितनेक पद्मासन के
समानस्थित है । ‘दीहासनसंठिया’ कितनेक दीर्घासन के समानस्थित
है । ‘दिसासोवत्थियासनसंठिया’ और कितनेक पृथिवी शिलापट्टक

શ્યામલતા મંડપો સુધીના મંડપોમાં અનેક પૃથ્વી શિલા પટ્ટકો કહેવામાં આવે-
લા છે. ‘તં જહા હંસાસનસંઠિયા કોંચાસનસંઠિયા ગરુલાસનસંઠિયા ઉળયાસન-
સંઠિયા’ તેમાં કેટલાક પૃથ્વીશિલાપટ્ટકો હંસાસનોની જેવા છે. અને કેટલાક
ક્રોંચાસનની જેમ રહેલા છે. કેટલાક ગરુડાસનની માફક રહેલા છે. કેટલાક ઉન્નત
આસનની સરખા રહેલા છે. ‘પળયાસનસંઠિયા’ કેટલાક પ્રણતાસન સમાન રહેલા
છે. ‘મદાસનસંઠિયા’ અને કેટલાક મદ્રાસનની જેમ સ્થિત છે. ‘પક્ષાસનસંઠિયા’
કેટલાક પક્ષ્યાસનની જેમ સ્થિત છે. ‘મગરાસનસંઠિયા’ કેટલાક પૃથ્વીશિલા
પટ્ટકો મકરાસનોની માફક આવેલા છે. ‘ઉસમાસનસંઠિયા’ કેટલાક વૃષભાસનોની
જેમ સ્થિત છે. ‘સીહાસનસંઠિયા’ કેટલાક સિંહાસનોની જેમ સ્થિત રહેલા છે.
‘પડમાસનસંઠિયા’ કેટલાક પદ્માસનોની જેમ સ્થિત-રહેલા છે. ‘દીહાસનસંઠિયા’
કેટલાક દીર્ઘાસનોની માફક સ્થિત-રહેલા છે. ‘દિસાસોવાત્થિયાસનસંઠિયા’ અને
કેટલાક પૃથ્વીશિલા પટ્ટકો દિશા સૌવસ્તિકાસનની માફક સ્થિત રહેલા છે.

કાસનસંસ્થિતા-પ્રજ્ઞપ્તાઃ, પૃથિવીશિલાપટ્ટકાઃ । આસનાનાં વ્યાખ્યા પૂર્વવત્ ।
 ‘તત્થ વહવે વરસયણાસણ વિસિદ્ધસંઠાણસંઠિયા પન્નત્તા સમણાઉસો !’ હે
 શ્રમણ હે આયુષ્મન્ તત્ર-તેષુ શિલાપટ્ટકેષુ મધ્યે વહવઃ કેચન શિલાપટ્ટકાઃ,
 યાનિ વિશિષ્ટચિહ્નાનિ વિશિષ્ટનામાનિ ચ વરાણિ પ્રધાનાનિ શયનાનિ આસનાનિ
 ચ તદ્વત્ સંસ્થિતા इति वरशयणासनविशिष्टसंस्थानसंस्थिताः प्रज्ञप्ताः कथिता
 इति । ते शिलापट्टकाः क्रीदशस्पर्शवन्तः ? तत्राह-‘आङ्णगरुयवूरणवणीततूल-
 फासा मउया सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिख्वा’ आजिनकं चर्ममयं वस्त्रम्,
 रूतं-‘रुई’ इति प्रसिद्धम्, बूरः-वनस्पतिविशेषः, नवनीतं-मृक्षणं मक्खन
 इति भाषा प्रसिद्धम् तूल इति-हंस गर्भतुली, तत्स्पर्शवत् सुकुमालस्पर्शः; मृदुकाः
 कोमलाः सर्वरत्नमयाः सर्वात्मनाः रत्नघटिताः अच्छा यावत् प्रतिरूपाः,
 अच्छादि विशेषणकदम्बकं पूर्ववत् पूर्वोक्तस्वरूपाः शिलापट्टका इति किम् ? तत्राह-
 ‘तत्थ णं’ तत्र तेषु उत्पातपर्वतादि गत हंसासनादिषु यावन्नानारूपसंस्थान-

દિક્સૌવસ્તિકાસન કે સમાન સ્થિત હૈ ‘તત્થ વહવે વરસયણાસણવિસિદ્ધ
 સંઠાણસંઠિયા પણ્ણત્તા સમણાઉસો’ હે શ્રમણ-આયુષ્મન્ ! વહાં પર
 ઉન પૃથિવીશિલાપટ્ટકોં મેં અનેક પૃથિવીશિલાપટ્ટક જિતનેવિશિષ્ટ
 ચિન્હ હૈ ઔર જિતને વિશિષ્ટ નામ હૈ ઔર ખી જિતને પ્રાધાન શયન
 ઔર આસન હૈ ઉનકે સમાનસ્થિત હૈ-ઉનકે સ્પર્શ કિસ પ્રકાર કા
 હોતા હૈ સો કહતે હૈ ‘આઙ્ણગ રુયવૂરણવણીય તૂલફાસા મઝયા સવ્વ-
 રયણામયા અચ્છા જાવ પડિહ્વા’ ઉનકા સ્પર્શ આજિનક ચર્મમયવસ્ત્ર
 રૂઈ બૂરવનસ્પતિમક્ખન-તૂલ હંસ તુલી ઇનકે સ્પર્શ જૈસે સુકુમાર-
 કોમલસ્પર્શવાલે હૈ સર્વાત્મના રત્નમય હૈ અચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈ
 યહાં યાવત્પદ સે ‘સણ્હા ઇલક્ષ્ણા’ યહાં સે લેકર પ્રતિરૂપ પર્યન્ત કે

‘તત્થ વહવે વરસયણાસણવિસિદ્ધસંઠાણસંઠિયા પણ્ણત્તા સમણાઉસો’ હે શ્રમણ આયુ-
 ષ્મન્ ત્યાં એ પૃથ્વીશીલા પટ્ટકોમાં અનેક પૃથ્વીશીલા પટ્ટકો જેટલા વિશેષ-
 પ્રકારના ચિન્હોવાળા છે અને જેટલા વિશિષ્ટ તેના નામો છે, અને બીજા પણ
 જેટલા મુખ્ય શયન, આસન વિગેરે છે, તેની જેમ સ્થિત છે. તેનો સ્પર્શ કેવા
 પ્રકારનો હોય છે તે સૂત્રકાર હવે બતાવે છે. ‘આઙ્ણગરુયવૂરણવણીય તૂલફાસા
 મઝયા સવ્વરયણામયા અચ્છા જાવ પડિહ્વા’ તેનો સ્પર્શ આજીનક અજીન
 ચર્મમય વસ્ત્ર, કોમળરૂ, ખૂર નામની વનસ્પતિ માળાણ ‘તૂલહંસતુલી’ તેના
 સ્પર્શ જેવો સુકુમાર કોમળ સ્પર્શ તેનો છે. સર્વ પ્રકારથી રત્નમય છે.
 અચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. અહીંયાં યાવત્પદથી ‘સણ્હા-શ્લક્ષ્ણા’ અહીંથી લઈને
 પ્રતિરૂપ સુધીના વિશેષણોનો અર્થ પહેલાં આવી ગયેલ છે તે પ્રમાણે અહીં

संस्थित पृथिवीशिलापट्टकेषु खलु 'बहवे वाणमंतरा देवा देवीओ य' बहवोऽनेके वानव्यन्तरा देवा देव्यश्च 'आसयंति' यथा सुखमासते—उपविशन्तीत्यर्थः 'सयंति' शेरते—दीर्घकायप्रसारणेन वर्तन्ते नतु निद्रां कुर्वन्ति, तेषु देवयोनिगतया निद्राया असंभवादिति, 'चिद्वन्ति' तिष्ठन्ति—ऊर्ध्वस्थानेन वर्तन्ते 'णिसीदन्ति' निषीदन्ति उपविशन्तीत्यर्थः, 'तुयद्वन्ति' त्वक्परिवर्तयन्ति—वामपार्श्वतः परावृत्त्य दक्षिणपार्श्वे—नावतिष्ठन्ति दक्षिणपार्श्वतो वा परावृत्त्य वामपार्श्वेनावतिष्ठन्ति, 'रमन्ति' रमन्ते—रतिमाबध्नन्ति, 'ललन्ति' ललन्ति—मन ईप्सितं यथा भवति तथा वर्तन्ते इति ।

विशेषणों की व्याख्या पहले जैसी ही है । 'तत्थ णं बहवे वाण मंतरा देवा देवीओय आसयंति सयंति, चिद्वन्ति, णिसीदन्ति, तुयद्वन्ति' इन उत्पातपर्वत आदिकों पर जो हंसासन आदि आसन है और नाना रूप संस्थानवाले जो पृथिवी शिलापट्टक है इन पर अनेक वानव्यन्तर देव और देवियों का समूह सुख पूर्वक उठती बैठती है सोती है अर्थात् अपने शरीर को लम्बा करके लेटती है निद्रा नहीं लेती है । क्यों कि देवयोनि होने से इनमें निद्राका अभाव रहता है तथा इच्छानुसार खड़े रहते हैं इच्छानुसार आराम करते हैं इच्छानुसार वाम करवट को बदलकर दक्षिण करवटलेते हैं और दक्षिण करवट को बदलकर वाम करवटलेते हैं इस तरह से वहाँ वे विश्राम करते हैं । रति क्रीडा किया करते हैं मनके अनुसार जैसा करना चाहते हैं वैसा सब कुछ कार्य करते हैं तथा इधर उधर जाने रूप विनोद से एवं गीत नृत्यादिरूप-विनोद से अपने मनको बहलाते रहते हैं 'मोहन्ति' एवं मैथुन सेवन

समञ्ज देवो. 'तत्थ णं बहवे वाणमंतरा देवा देवीओय आसयंति, सयंति, चिद्वन्ति, णिसीदन्ति, तुयद्वन्ति' એ ઉત્પાદપર્વત વિગેરે પર્વતો પર જે હંસાસન વિગેરે આસનો છે, તે અને અનેક પ્રકારના સંસ્થાનવાળા પૃથ્વીશિલા પટ્ટકો છે, તેના પર અનેક વાનવ્યંતર જાતીના દેવ અને દેવિયોનો સમૂહ સુખ પૂર્વક ઉઠે બેસે છે અને સૂવે છે. અર્થાત્ પોતાના શરીરને લાંબુ કરીને સુવે છે. પણ તેઓ ઉંઘતા નથી. કેમકે તેઓ દેવયોનિ હોવાથી તેઓને નિદ્રાનો અભાવ હોય છે. તથા તેઓ ઇચ્છાપૂર્વક ઉભા રહે છે. ઇચ્છાનુસાર આરામ કરે છે. ઇચ્છાપૂર્વક ડાબા પડખાને ફેરવીને જમણી બાજુ કરે છે. અને જમણા પડખાને બદલીને ડાબી તરફ ફેરવીદે છે. આ રીતે તેઓ ત્યાં વિશ્રામ કરે છે. રતિક્રીડા કરે છે. તથા પોતાના મન પ્રમાણે જે કાર્ય કરવા ઇચ્છે છે તેવા બધાજ કામો કરે છે. તથા આમતેમ જવા રૂપ વિનોદ અને ગીત નૃત્ય વિગેરે પ્રકારના વિનોદથી પોતાના મનને બહેલાવ્યા કરે છે. 'મોહન્તિ' અને મૈથુન સેવન કરે છે. આ

‘ક્રીલંતિ’ ક્રીડન્તિ—યથા સુખ મિતસ્તતો ગમનવિનોદેન ગીતનૃત્યાદિ વિનોદેન વા ક્રીડાં કુર્વન્તીતિ । ‘મોહંતિ’—મૈથુનં સેવન્તે इत्येवं प्रकारेण ‘पुरापोराणाणं’ પુરા-પૂર્વ પ્રાગ્ભવે કૃતાનામ્ અતएव પૌરાણાનામ્ ‘સુચિણ્ણાણં’ સુચીર્ણાનામ્ વિશિષ્ટ તથા-વિંધધર્માનુષ્ઠાનવિષયાપ્રમાદકરણક્ષાન્ત્યાદિ શુભાચરણેન સમુપાર્જિતાનામ્, તથા-‘સુપરિક્કંતાણં’ સુપરિક્રાન્તાનામ્ । સકલસત્ત્વમૈત્રી—સત્યભાષણપરદ્રવ્યાનપહરણ-સુશીલાદિ સુપરાક્રમજનિતાનામ્, અત एव ‘સુમાણં’ શુમાનામ્ इह किञ्चिदशुभ-ફલમપિ મતિવિપર્યાસાત્ શુભફલમાભાતિ તતસ્તાત્ત્વિક શુભત્વપ્રતિપત્યર્થમસ્યૈવ પર્યાયશબ્દમાહ—‘કલ્લાણાણં’ કલ્યાણાનામ્ તત્ત્વતસ્તથાવિધવિશિષ્ટફલદાયિનામ્ અથવા—કલ્યાણાનામ્—અનર્થોપશમકારિણામ્ ‘કહાણં કમ્માણં’ કૃતાનાં પૂર્વભવે સમાચરિતાનામ્ કર્મણાં ‘કલ્લાણં ફલવિત્તિવિસેસં’ કલ્યાણં કલ્યાણરૂપં ફલવૃત્તિવિશેષં ફલવિપાકમ્, ‘પચ્ચણુબ્ભવમાણા’ પ્રત્યનુભવન્તો યથા મુક્તમ્, ‘વિહરંતિ’ વિહરન્તિ તિષ્ઠન્તીતિ ॥

કરતે હૈં इस प्रकार वे ‘पुरापोराणाणं सुचिण्णाणं’ पूर्व जन्म में उस प्रकार के धर्मानुष्ठान विषयक अप्रमाद क्षांत्यादि शुभ आचरणों से अर्जित किये गये हैं ‘सुपरिक्कंताणं सुमाणं’ समस्तजीवों के साथ मैत्री भाव सत्यभाषण पर द्रव्य अनपहरण सुशीलता आदि रूप शुभ पराक्रम से जनिन होने से शुभ, ऐसे तो अशुभ भी बुद्धि के विपर्यास से शुभप्रतीत होते हैं इसका निराकरण करते हैं ‘कल्लाणाणं’ एकान्त तः अशुभ फलको दूर कर तात्त्विक शुभ फलको ही प्रदान करने वाले होते हैं इस प्रकार के ‘कह्हाणं कम्माणं’ अपने पूर्व में किये गये कर्मों के ‘कल्लाणं फलवित्तिविसेसं’ ‘कल्याणरूप फलविपाकको ‘पच्चणु-बभवमाणा’ भोगते हुए ‘विहरंति’ सुख शान्ति पूर्वक अपने समय को व्यतीत करते रहते हैं । ‘तीसेणं जगतीए उप्पि अंतो पउमवरवेदि-

રીતે તેઓ ‘પુરાપોરાણાણં સુચિણ્ણાણં’ પૂર્વ જન્મમાં એ પ્રકારના ધર્માનુષ્ઠાન સંબંધિ અપ્રમાદ અને ક્ષાન્ત્યાદિ શુભ આચરણોથી મેળવેલ છે. સુપરિક્કંતા-ણં સુમાણં સઘળા જીવો સાથે મૈત્રિભાવ સત્યભાષણ પરદ્રવ્યાનપહરણ—પરધન ગ્રહણ ન કરવું તે તથા સુશીલપણુ વિગેરે પ્રકારના શુભ પરાક્રમેથી મેળેલ હોવાથી શુભ, એમતો શુભપણુ બુદ્ધિના ફેરફારથી શુભ હોતા નથી. તેનું નિવારણુ કરતા સૂત્રકાર કહે છે ‘કલ્લાણાણં’ એકાન્તતઃ અશુભ ફળને દૂર કરીને તાત્ત્વિક શુભ ફળનેજ પ્રદાન કરવાવાળા હોય છે. એ પ્રકારના ‘કહ્હાણં કમ્માણં’ પોતે પૂર્વ જન્મમાં કરેલા કર્મોના ‘કલ્લાણં ફલવિત્તિવિસેસં’ કલ્યાણરૂપ ફળ વિપાકને ‘પચ્ચણુબ્ભવમાણા’ ભોગવતા થકા ‘વિહરંતિ’ સુખશાન્તિ પૂર્વક પોતાના સમયને વીતાવતા રહે છે. ‘તીસે ણં જગતીએ ઉપ્પિ અંતો પડમવરવેદિયા’ એ જગતીની

‘તીસે ણં જગતીએ’ તસ્યાઃ સ્વલુ જગત્યાઃ ‘ઉર્ષિં અતો પદમવરવેદ્યાએ’ ઉર્ષિં
 હર્ધ્વભાગે પદમવરવેદિકાયા અન્તર્ભાગે ‘એત્થ ણં એગે મહં વણસંઢે પણ્ણત્તે’ ‘एको
 महान् वनषण्डः प्रज्ञप्तः—कथितः, ‘देसूणाइं दो जोयणाइं विक्खंभेण’ देशोने द्वे
 योजने विष्कम्भेण ‘वेइया समएणं परिकखेवेण’ वेदिकासमकः स्वलु परिक्षेपेण,
 कीदृशः स वनषण्डः ? तत्राह—‘किण्हे किण्होभासे’ कृष्णो वनषण्डः कृष्णावभास-
 श्चेति इत्यादि सर्वः ‘वणसंडवण्णओ’ वनषण्डवर्णकः ।

वनषણ્ડવર્ણનપ્રકારઃ—પદ્મવરવેદિકા બાહ્યભાગવર્તિવનષણ્ડવર્ણનપ્રકાર—
 વદેવ જ્ઞાતવ્યઃ, નવરમ્—વિશેષસ્ત્વયમ્—યત્ તત્ર તૃણમણિ શબ્દવર્ણનપ્રકારો

યાએ’ उस जगती के ऊपर और पद्मवर वेदिका के अन्तर मार्गमें
 ‘एतथणं एगे महं वणसंडे पण्णत्ते’ एक विशाल वनखंड कहा गया है
 ‘देसूणाइं दो जोयणाइं विक्खंभेण वेइया समएणं परिकखेवेण किण्हे
 किण्होभासे वणसंडवण्णओ मणितणसद्विहूणो णेयव्वो’ यह पद्म
 वरवेदिका के भीतर का वनषण्ड कुछ कम दो योजन के विस्तार
 वाला है तथा इसका परिक्षेप पद्म वरवेदिका के बाहर के भाग में स्थित
 वन षण्ड के परिक्षेप जैसा है इत्यादि सब कथन रूप वर्णन यहां पर
 पहिले ही जैसा कहलेना चाहिये परन्तु इस भीतरी वगषण्ड में तृण
 और मणियों का शब्द नहीं होता है ऐसा जानना चाहिये तथा—वह
 वनषण्ड भी कृष्ण और कृष्णावभास आदि विशेषणों वाला है,
 इत्यादि रूप से जैसा वनषण्डका वर्णन पहिले पद्मवर वेदिका के
 बाह्य वनषण्ड का किया गया है वैसा ही वह सब वर्णन इस वनषण्ड

ઉપર અને પદ્મવર વેદિકાના અંદર ભાગમાં ‘એત્થ ણં એગં મહં વણસંઢે પણ્ણત્તે’
 એક વિશાળ વનખંડ કહેલ છે. ‘દેસૂણાઈં દો જોયણાઈં વિક્ખંભેણ વેइया समए
 णं परिकखेवेण कीण्हे कीण्होभासे वणसंडवण्णओ मणितणसद्विहूणो णेयव्वो’
 એ પદ્મવર વેદિકાની અંદરનું વનખંડ કંઈકે કમ છે યોજનના વિસ્તારવાળું
 છે. તથા તેનો પરિક્ષેપ પદ્મવર વેદિકાની બહારના ભાગમાં રહેલા વનખંડના
 પરિક્ષેપ જેવો છે. ઇત્યાદિ તમામ કથન રૂપ વર્ણન અહીંયાં પહેલાના કથન
 પ્રમાણેનું સઘળું કથન સમજી લેવું જોઈએ. પરંતુ એ અંદરના વનખંડમાં તૃણ
 અને મણિયોના શબ્દો હોતા નથી. તેમ સમજવું, તથા એ વનખંડ પણ કૃષ્ણ
 અને કૃષ્ણાવભાસ વિગેરે વિશેષણોવાળું છે. વિગેરે પ્રકારથી જેવું વર્ણન વનખંડનું
 પહેલા પદ્મવર વેદિકાના બાહ્ય વનખંડનું કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું
 એ તમામ વર્ણન આ વનખંડના વર્ણનમાં પણ સમજવું જોઈએ. અહિંયાં જે
 જી. ૫

વર્તેતે, અત્ર તુ 'તૃણમણિસદ્વિહૂનો ણેયન્વો' તૃણમણિ શબ્દવિહીનો વર્ણન-
પ્રકારો જ્ઞાતવ્ય इत्येवविशेषो જ્ઞાતવ્યઃ—અત્ર વનપણ્ડવર્ણને તૃણાનાં મળીનાં ચ
શબ્દવર્ણન ન વક્તવ્યમ્, પદ્મવરવેદિકાન્તરિતતયા તથાવિધવાતાભાવતસ્તૃણાનાં
મળીનાં ચ ચલનાભાવેન પરસ્પરસઙ્ગર્ષાભાવાદિતિ । 'તત્થ ણં વહવે વાળમંતરા દેવા
દેવીઓ ય' તત્ર—પદ્મવરવેદિકાન્તર્ગતવનપણ્ડે સ્વલ્પ વહવોડનેકે વાનવ્યન્તરા દેવા
દેવ્યશ્ચ 'આસયંતિ સયંતિ ચિદંતિ ણિસીયંતિ તુયદંતિ રમંતિ લલંતિ કીડંતિ

કે વર્ણન મેં મી કહલેના ચાહિયે યહાં જો તૃણ ઓર મળિયોં કે શબ્દ
હોને કાં નિષેધ કિયા ગયા હૈં ઉસકા કારણ એસા હૈં કિ પદ્મવર વે-
દિકા કે અન્દર કે ભાગમેં હોને કે કારણ તથાવિધ વાતકા પ્રવેશ વહાં
નહીં હો સકતા હૈં । અતઃ તૃણોં ઓર મળિયોં મેં ચલન રૂપ ક્રિયા નહીં
હોતી હૈં હસલિયે પરસ્પર મેં સંઘર્ષ કે અભાવ સે શબ્દોત્થાન મી નહીં
હોતા હૈં । 'તત્થ ણં વહવે વાળમંતરા દેવા દેવીઓય આસયંતિ' ઉસ
મીતરી વનપણ્ડ મેં મી અનેક વાનવ્યન્તર દેવ ઓર દેવિયોં કે ગણ
સુખ પૂર્વક ઉઠતે વૈઠતે રહતે હૈં 'સયંતિ' પસર કર સોતે રહતે હૈં
આરામકરતે હૈં । નિદ્રા નહીં લેતે હૈં કયો કિ દેવોં મેં નિદ્રા કા અભાવ
કહા ગયા હૈં, 'ચિદંતિ તુયદંતિ ણિસીયંતિ' સ્વડે રહતે હૈં પરિશ્રમકો
દૂર કરતે હૈં કરવટોં બદલા કરતે હૈં 'રમંતિ' રમણકરતે રહતે હૈં 'લલંતિ'
હચ્છાનુસાર કામ કરતે રહતે હૈં 'કીડંતિ' વિવિધ પ્રકાર કે સ્વેલતમાશે
કિયા કરતે હૈં 'મોહંતિ' મૈથૂન સેવન કિયા કરતે હૈં હસ પ્રકાર વે દેવ
દેવિયોં કે ગણ વહાં પર પૂર્વભવ મેં અચ્છી તરહ સે કિયે ગયે અપને
શુભકર્મોં કે જો કિ શુભફલોં કે હીં દેનેવાલે હૈં । કલ્યાણ કારક ફલ

તૃણ અને મણિયોના શબ્દો હોવાનો નિષેધ કરેલ છે. એનું કારણ એવું છે કે
પદ્મવર વેદિકાના અંદરના ભાગમાં હોવાથી તેવા પ્રકારના વાયુ વિગેરેનો પ્રવેશ ત્યાં
થઈ શકતો નથી. તેથી તૃણો અને મણિયોમાં ચલન રૂપ ક્રિયા થતી નથી. તેથી
અરસ પરસ ઘસાવાના અભાવથી શબ્દને ઉદ્ભવ થતો નથી. 'તત્થ ણં વહવે વાળ-
મંતરા દેવા દેવીઓય આસયંતિ' એ અંદરના વનપણ્ડોમાં પણ અનેક વાનવ્યન્તર
દેવો અને દેવિયોના સમૂહો સુખપૂર્વક ઉઠતા બેસતા રહે છે. 'સયંતિ' સારી રીતે
શયન કરે છે. આરામ કરે છે. પણ નિદ્રા લેતા નથી. કેમકે દેવોમાં નિદ્રાનો
અભાવ કહેલ છે. 'ચિદંતિ તુયદંતિ ણિસીયંતિ' ઉભા રહે છે. થાક ઉતારે છે. પડખા
બદલે છે. 'રમંતિ' રમણ કરે છે. 'લલંતિ' ઇચ્છાનુસાર કામ કરે છે. 'કીડંતિ' બુદ્ધ
બુદ્ધ પ્રકારના અનેક ખેલ અને તમાશાઓ દ્વારા મનરંજન કર્યા કરે છે. 'મોહંતિ'
મૈથુન સેવન કરતા રહે છે. એ રીતના એ દેવ અને દેવિયોના ગણો પૂર્વ

મોહંતિપુરાપોરાણાણં સુચિણાણં સુપરિકંતાણં સુભાણં કડાણં કમ્માણં કલ્લાણં
ફલવિત્તિવિસેસં પચ્ચણુબ્ભવમાણા વિહરંતિ' એતાનિ 'આસયંતિ' इत्यारभ्य
'विहरंति' इत्यन्तानि पदानि-अनुपदमेव पूर्वं व्याख्यातानि ॥५४॥

सम्प्रति-जम्बूद्वीपस्य द्वारसंख्या प्रतिपादनार्थमाह-'जंबुद्वीवस्सणं' इत्यादि,

मूलम्-जंबुद्वीवस्स णं भंते ! दीवस्स कइ दारा पन्नत्ता ?
गोयमा ! चत्तारि दारा पन्नत्ता, तं जहा-विजए वेजयंते जयंते
अपराजिए४। कहि णं भंते ! जंबुद्वीवस्स दीवस्स विजएनामं
दारे पन्नत्ते, गोयमा ! जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पुर-
त्थिमेणं पणयालीसं जोयणसहस्साइं अबाधाए जंबुद्वीवे दीवे
पुरत्थिमपेरंते लवणसमुद्द पुरत्थिमद्धस्स पच्चत्थिमेणं सीयाए
महाईए उप्पि एत्थ णं जंबुद्वीवस्स दीवस्स विजए णामं दारे
पणत्ते, अट्ठ जोयणाइं उट्ठं उच्चत्तेणं चत्तारि जोयणाइं विक्खं-
भेणं तावतीयं चेव पवेसेणं सेए वरकणगथूभियागे ईहामिय
उसभतुरगनरमगरविहगवालकिण्णररुसरभ कुंजरवणलय पउ-
मलयभत्तिचित्ते, खंभुगगयवइरवेइया परिगयाभिरामे, विज्जाहर
जमलजुयलजंतजुत्ते इव अच्छी सहस्समालिणीए ख्वगसहस्स
कलिए भिसमाणे भिब्भिसमाणे चक्खुल्लोयणलेसे सुहफासे
सस्सिरीयरूवे वण्णोदारस्स तस्सिमो होइ, तं जहा-वइरामया
णिम्मा, रिट्टामया, पइट्टाणा, वेरुलियामया खंभा, जायरूवोव-
चियवर पंचवण्ण मणिरयणकोट्टिमतले, हंसगब्भमए एल्लए
गोमेज्जमए इंदकीले लोहितक्खमइयोदारचेडीओ जोईरसमए
उत्तरंगे, वेरुलियामया कवाडा, वइरामया संधी, लोहितक्ख-

परिपाक को 'पच्चणुबभ्रवमाणा' भोगते हुए 'विहरंति' सुख पूर्वक
अपने समय को सुख शान्ति के साथ व्यतीत करते रहते हैं ॥सू०५४॥

લવમાં સારી રીતે કરેલ પોતાના શુભ કર્મો કે જે શુભ ફળોજ આપનારા હોય
છે. કલ્યાણકારક ફળ પરિપાકને 'પચ્ચણુબ્ભવમાણા' લોગવતાથકા 'વિહરંતિ' સુખ
પૂર્વક પોતાના સમયને વીતાવતા રહે છે. ॥ સૂ. ૫૪ ॥

मईओ सूर्इओ णाणामणिमया समुग्गया, वइरामईओ अग्ग-
 लाओ अग्गलपासाया, वइरामई आवत्तणपेढिया अंकुत्तरपासए
 णिरंतरियघणकवाडे भित्तीसु चैव भित्तीगुलिया छप्पण्णा तिण्णि
 होंति गोमाणसी तत्तिया णाणामणिमयरयणवालरूवगलीलट्टिय
 सालभंजिया वइरामए कूडे रययामए उस्सेहे सव्वतवणिज्जमए
 उल्लोए णाणामणिमयरयणजालपंजरमणिवंसग लोहियक्ख-
 पडिवंसगरययभोम्मे अंकामया पक्खवाहाओ जोतीरसामया
 वंसा वंसकवेल्लुगा य, रययामईओ पट्टियाओ जायरूवमईओ
 ओहाडणी वइरामईओ उवरिपुच्छणीओ सव्वसेय रययमए-
 च्छायणे अंकमयकणगकूड तवणिज्जथूभियाए सेए संखतल-
 विमलणिम्मलदधिघणगोखीरफेणरययणिगरप्पगासे तिलगरय-
 णद्धचंदचित्ते णाणामणिमयदामालंकिए अंतो य बहिं य सण्हे
 तवणिज्जरुइलवालुयापत्थडे सुहप्पासे सस्सिरीयरूवे पासार्इए॥
 विजयस्स णं दारस्स उभयोपासि दुहओ णिसीहियाए दो दो
 चंदणकलसपडिवाडीओ पणत्ताओ । ते णं चंदणकलसा वर-
 कमलपइट्ठाणा सुरभिवरवारिपडिपुण्णा चंदणकयचच्चागा आव-
 द्धकंठेगुणा पउमुप्पलपिहाणा सव्वरयणामया अच्छा सण्हा जाव
 पडिरूवा महया महया महिंद कुंभसमाणा पणत्ता समणाउसो !
 विजयस्स णं दारस्स उभओ पासिं दुहओ णिसीहियाए दो
 दो णागदंत परिवाडीओ पणत्ताओ । ते णं णागदंता मुत्ता-
 जालंतरुस्सिय हेमजालगवक्खजालखिंखिणी घंटाजाल परि-
 खित्ता अब्भुग्गया अभिणिसिट्ठा तिरियं सुसंपग्गहिया अहे
 पण्णगद्धरूवा पण्णगद्धसंठाणसंठिया सव्वरयणामया अच्छा जाव
 पडिरूवा, महया महया गयदंत समाणा पन्नत्ता समणाउसो ! ॥

तेसु णं णागदंतएसु बहवे किण्हसुत्त बद्धवग्घारियमल्ल-

दामकलावा जाव सुक्किल्ल सुत्त वद्धवग्घारियमल्लदामकलावा।
ते णं दामा तवणिज्ज लंबूसगा सुवण्णपतरगमंडिया णाणा-
मणिरयणविविहहारद्धहारउवसोभिय समुदया जाव सिरीए
अतीव अतीव उवसोभेमाणा उवसोभेमाणा चिट्ठंति ॥ तेसि णं
णागदंतगाणं उवरिं अण्णाओ दो दो णागदंतपरिवाडीओ
पन्नत्ताओ। तेसि णं णागदंतगाणं मुत्ताजालंतरुसिया तहेव
जाव समणाउसो।। तेसु णं णागदंतएसु बहवे रययामया
सिक्कया पन्नत्ता, तेसु णं रययामएसु सिक्कएसु बहवे वेरुलिया
मईओ धूवघडीओ पन्नत्ताओ तं जहा-ताओ णं धूवघडीओ
कालागुरुपवरकुंदरुक्कतुरुक्ख धूवमघमघंतगंधुद्धूयाभिरामाओ
सुगंधवरगंधगंधियाओ गंधवट्ठिभूयाओ ओरालेणं मणुण्णेणं
घाणमणणिव्वुइकरेणं गंधेणं ते पएसे सव्वओ समंता आपूरे-
माणीओ आपूरेमाणीओ अतीव अतीव सिरीए जाव चिट्ठंति।
विजयस्स णं दारस्स उभयओ पासिं दुहओ णिसीहियाए दो
दो सालभंजिया परिवाडीओ पणत्ताओ ताओ णं सालभंजि-
याओ लीलट्ठियाओ सुपयट्ठियाओ सुअलंकियाओ णाणागार-
वसणाओ णाणामल्लपिणद्धाओ मुट्ठिगेज्झमज्झाओ आमेलग-
जमलजुयलवट्ठिय अब्भुण्णय पीणरइय संठियपओहराओ
रत्तावंगाओ असियकेसीओ मिउविसय पसत्थलक्खण संवे-
ल्लियग्गसिरयाओ ईसिं असोगवरपायवसमुवट्ठियाओ वाम-
हत्थगहियग्गसालाओ ईसिं अड्ढुच्छिकडक्ख चिट्ठिण्हिं लूसे-
माणीओ इव चक्खुलोयणलेसाहिं अण्णमण्णं खिज्जमाणीओ
इव पुढवी परिणामाओ सासयभावमुवगयाओ चंदाणणाओ
चंदविलासणीओ चंदद्धसमनिडालाओ चंदाहियसोम्मदंस-

णाओ उक्काइव उज्जोएमाणीओ विज्जुघणमरीचिसूरदीप्पंतते
 यसंनिकासाओ सिंगारागारचारुवेसाओ पासाइयाओ४, तेय
 सा अतीव अतीव उवसोभेमाणीओ उवसोभेमाणीओ चिट्ठंति ।
 विजयस्स णं दारस्स उभयओ पासिं दुहओ णिसीहियाए दो
 दो जालकडगा पन्नत्ता । ते णं जालकडगा सव्वरयणामया
 अच्छा जाव पडिरूवा ॥ विजयस्स णं दारस्स उभयओ पासिं
 दुहओ णिसीहियाए दो दो घंटा परिवाडीओ पन्नत्ताओ ।
 तासि णं घंटाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते, तं जहा-
 जंबूनय मईओ घंटाओ वइरामईओ लालाओ णाणामणिया
 घंटा पासगा, तवणिज्ज मईओ संकलाओ रययामईओ रज्जुओ ।
 ताओ णं घंटाओ ओहस्सराओ मेहस्सराओ हंसस्सराओ
 कोंचस्सराओ णंदिस्सराओ णंदिवोसाओ सीहस्सराओ सीहघो-
 साओ मंजुस्सराओ मंजुघोसाओ सुस्सराओ सुस्सरणिग्घोसाओ
 ते पदेसे ओरालेणं मणुण्णेणं कण्णमणणिव्वुड्ढकरेण सद्देण
 जाव चिट्ठंति । विजयस्स णं दारस्स उभयओ पासिं णिसीहि-
 याए दो दो वणमाला परिवाडीओ पन्नत्ताओ, ताओ णं वणमा-
 लाओ णाणादुमलया किसलयपल्लवसमाउलाओ छप्पयपरि-
 भुज्जमाणकमल सोभंत सस्सिरीयाओ पासाइयाओ४, ते पएसे
 उरालेणं जाव गंधेणं आपूरेमाणीओ २ जाव चिट्ठंति ॥सू० ५५॥

छाया-जम्बूद्वीपस्य खलु भदन्त ! द्वीपस्य कति द्वाराणि प्रज्ञप्तानि ?
 गौतम ! चत्वारि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि तद्यथा-विजयं वैजयन्तं जयन्तमपराजितम् ।
 कुत्र खलु भदन्त ! जम्बूद्वीपस्य द्वीपस्य विजयं नाम द्वारं प्रज्ञप्तम् ? गौतम !
 जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य पौरस्त्ये चत्वारिंशद् योजनसहस्राणि अवा-
 धया जम्बूद्वीपस्य द्वीपस्य पौरस्त्ये पर्यन्ते लवणसमुद्रपूर्वार्द्धस्य पाश्चात्ये
 शीताया महानद्या उपरि अत्र खलु जम्बूद्वीपस्य द्वीपस्य विजयं नाम द्वारं
 प्रज्ञप्तम्, अष्टयोजनानि ऊर्ध्वमच्चत्वेन, चत्वारि योजनानि विष्कलमेण, तावत्क-

मेव प्रवेशेन श्वेतं वरकनकस्तूपिकाकम् ईहामृगवृषभतुरगनरमकरविहगव्याल-
 किन्नररुरुसरभचमरकुञ्जरवनलता पद्मलताभक्तिचित्रम्, स्तम्भोद्गतवज्रवेदिका
 परिगताभिरामम्, विद्याधरयमलयुगलयन्त्रयुक्तमिव अर्चिसदृशमालिकं रूपकसदृश-
 कलितं दीप्यमानं देदीप्यमानं चक्षुर्लोकनलेसं सुखस्पर्शं सश्रीकरूपं वर्णो द्वारस्य
 तस्यायं भवति, तद्यथा-वज्रमया नेमाः, रिष्टमयाः प्रतिष्ठानाः, वैदूर्यमयाः
 स्तम्भाः, जातरूपोपचितप्रवरपञ्चवर्णमणिरत्नकुट्टिमतलो हंसगर्भमयवज्रुकः, गोमे-
 दमय इन्द्रकीलः, लोहिताक्षमय्यौ द्वारचेटयौ, ज्योतीरसमयमुत्तरङ्गम्, वैदूर्यमयाः
 कपाटाः, वज्रमय्यः संधयः लोहिताक्षमय्यः सूच्यः, नानामणिमयाः समुद्रकाः,
 वज्रमय्यः अर्गलाः अर्गलप्रसादाः वज्रमय्य आवर्त्तनपीठिकाः, अङ्कोत्तरपार्श्वकं
 निरन्तिकधनकपाटम्, भित्तिष्वेव भित्तिगुटिकाः पटूपश्चादतिविका भवन्ति,
 गोमानस्यस्तावतिकाः, नानामणिरत्नव्यालरूपकलीलास्थितसालभञ्जिकाः, वज्र-
 मयः कूटः, रजतमय उत्सेधः सर्वतपनीयमय उल्लोकः, नानामणिरत्नजाल-
 पञ्जरमणिवंशकलोहिताक्षप्रतिवंशकरजतभौमः, अङ्कमयाः पक्षयाहाः, ज्योतीरस-
 मया वंशाः वंशकवेल्लुकाश्च, रजतमय्यः पट्टिकाः, जातरूपमय्योऽवघाटिन्यः
 वज्रमय्य उपरि पुच्छन्यः सर्वश्वेतरजतमयं छादनम्, अङ्कमयकनककूटतपनीयस्तू-
 पिका, श्वेतं शंखतलविमलनिर्मलदधिधनगोक्षीरफेनरजतनिकरप्रकाशम्, तिलक-
 रत्नार्द्धचन्द्रचित्रम्, नानामणिमयदामालङ्कृतम्, अन्तर्वह्निश्च श्लक्ष्णम्. तपनीय-
 बालुकाप्रस्तटम्, शुभस्पर्शं सश्रीकरूपं प्रासादीयम्४। विजयस्य खलु द्वारस्यो-
 भयो पार्श्वयो द्विधातो नैषेधिव्यां द्वे द्वे चन्दनकलशपरिपाटयौ प्रज्ञप्ते, ते खलु
 चन्दनकलशाः वरकमलप्रतिष्ठानाः सुरभिवरवारिपूर्णाः चन्दनकृतचर्चाकाः आवि-
 ष्कण्ठेगुणाः पद्मोत्पलपिधानाः सर्वरत्नमया अच्छाः श्लक्ष्णा यावत्प्रतिरूपाः,
 महातिमहन्महेन्द्रकुम्भसमानाः प्रज्ञप्ताः श्रमणायुष्मन् ? । विजयस्य खलु द्वारस्य
 उभयोः पार्श्वयो द्विधातो नैषेधिव्यां द्वे द्वे नागदन्तपरिपाटयौ प्रज्ञप्ते, ते
 खलु नागदन्तामुक्ताजालान्तरोत्सृतहेमजालगवाक्षजालकिङ्किणीघण्टाजालपरिक्षिप्ता
 अभ्युद्गता अभिनिसृष्टास्तिर्यक्सुसंप्रगृहीता अधःपद्मगार्द्धरूपाः पद्मगार्द्धसंस्थान
 संस्थिताः सर्वरत्नमया अच्छा यावत्प्रतिरूपाः, महातिमहद् गजदन्तसमानाः
 प्रज्ञप्ताः श्रमणायुष्मन् ! ॥ तेषु खलु नागदन्तकेषु बहवः कृष्णसूत्रवद्धव्याधारित-
 माल्यदामकलापा यावच्छुक्लसूत्र वद्धव्याधारितमाल्यदामकलापाः । तानि दामानि
 तपनीय लम्बूसकानि सुवर्णप्रतरकमण्डितानि नानामणिमयरत्नविविधहारार्द्धहारो-
 पशोभितसमुदायानि यावच्छ्रूया आतीवातीवोपशोभमानानि उपशोभमानानि
 तिष्ठन्ति ॥ तेषां खलु नागदन्तकानामुपरि अन्ये द्वे द्वे नागदन्तपरिपाटयौ
 प्रज्ञप्ते, तेषां खलु नागदन्तकानां मुक्ताजालान्तरोत्सृता स्तथैव यावत् श्रमण !

आयुष्मन् ! तेषु खलु नागदन्तकेषु वह्नि रजतमयानि सिक्ककानि प्रज्ञप्तानि,
 तेषु खलु रजतमयेषु सिक्ककेषु वह्न्यः वैदूर्यमय्यो धूपघटिकाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-
 ताः खलु धूपघटिकाः कालागुरुप्रवरकुन्दरुक्कतुरुक्क धूपमधमघायमानगन्धो-
 दधूताभिरामाः सुगन्धवरगन्धगन्धिकाः गन्धवर्त्तिभूता उदारेण मनोज्ञेन घ्राण-
 मनोनिर्वृत्तिकरेण गन्धेन तान् प्रदेशान् सर्वतः समन्तात् आपूरयन्त्योऽतीवातीव
 श्रिया यावत्तिष्ठन्ति ॥ विजयस्य खलु द्वारस्योभयोः पार्श्वयो द्विधातो नैपे-
 धिक्यां द्वे द्वे शालभञ्जिका परिपाटयौ प्रज्ञप्ते, खलु शालभञ्जिकाः लीलास्थिताः
 सुप्रतिष्ठिताः स्वलङ्कृता नानाकारवासना नानामाल्यपिनद्धा मुष्टिग्राह्यमध्या
 आमेलकयमलयुगलवर्त्तिताऽभ्युन्नत पीनरतिद संस्थितपयोधरा रक्तापाङ्गा असित-
 केचयः सृदुविशदप्रशस्तलक्षणसंवेल्लिताग्रशिरोजा ईपदशोकवरपादपसमुपस्थिता
 वामहस्तगृहीताग्रशाखः, ईपद् अङ्गाक्षिकटाक्षचेष्टि तैमुष्णन्त्य इव चक्षुर्लोकन-
 लेसैरन्योन्यं खिद्यन्त्य इव पृथिवीपरिणामाः शाश्वत-भावमुपगताश्चन्द्राननाश्चन्द्र-
 विलासिन्यश्चन्द्रार्धसमललाटाश्चन्द्राधिकसौम्यदर्शनाः, उत्का इव उद्धोतमाना
 विद्युद् घनमरीचि सूर्यदीव्यत्तेजोधिकतरसन्निकाशाः शृङ्गाराकारचारुवेपाः प्रासा-
 दीयाः४ तेजसा अतीवातीव उपशोभमाना उपशोभमानास्तिष्ठन्ति । विजयस्य
 खलु द्वारस्योभयोः पार्श्वयो द्विधातो नैपेधिक्यां द्वौ द्वौ जालकटकौ प्रज्ञप्तौ, ते
 खलुजालकटकाः सर्वरत्नमया अच्छा यावत् प्रतिरूपा । विजयस्य खलु द्वारस्योभयोः
 पार्श्वयो द्विधातो नैपेधिक्यां द्वे द्वे घण्टापरिपाटयौ प्रज्ञप्ते, तासां खलु घण्टाना-
 मयमेतावद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः तद्यथा-जाम्बूनदमय्यो घण्टाः, वज्रमय्योलालाः,
 नानामणिमया घण्टापार्श्वाः, तपनीयमय्यः शृङ्खला, रजतमय्यो रज्ज्वः ताः खलु
 घण्टा ओघस्वरा मेघस्वरा हंसस्वराः क्रौञ्चस्वरा नन्दिस्वरा नन्दिघोषाः सिंहस्वराः
 सिंहघोषा मञ्जुस्वरा मञ्जुघोषाः सुस्वराः सुस्वरनिर्घोषाः, तान् प्रदेशान् उदारेण
 कर्णमनोनिर्वृत्तिकरेण शब्देन यावत्तिष्ठन्ति विजयस्य खलु द्वारस्योभयोः पार्श्वयोर्द्वि-
 धातो नैपेधिक्यां द्वे द्वे वनमालापरिपाटयौ प्रज्ञप्ते ताः खलु वनमाला नानाद्रुम-
 लताकिसलयपल्लवसमाकुलाः पट्टपदपरिशुज्यमानकमलशोभमानसश्रीकाः प्रासा-
 दीयाः४, तान् प्रदेशान् उदारेण यावद् गन्धेन आपूर्यमाणान् यावत्तिष्ठन्ति । सू. ५५।

सम्प्रति जम्बूद्वीपस्य द्वारवर्णनं करोति सूत्रकारः 'जम्बुद्वीवस्स णं भंते !
 दीवस्स' इत्यादि ।

टीका-‘जम्बुद्वीवस्स णं भंते ! दीवस्स’ जम्बूद्वीपस्य खलु भदन्त ! द्वीपस्य,

‘जम्बुद्वीवस्स णं भंते । दीवस्स कइ दारा पन्नत्ता’ इत्यादि

टीकार्थ-श्रीगौतमस्वामी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा है ‘जम्बुद्वीवस्स णं

‘जम्बुद्वीवस्स णं भंते ! दीवस्स कइ दारा पणत्ता’ इत्यादि

टीकार्थ-श्रीगौतमस्वामीने प्रभुश्रीने ओपुं पूछथुं डे ‘जम्बुद्वीवस्स णं भंते !

कइदारा पन्नत्ता' कति-कियत्संख्यकानि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि-कथितानीति प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘चत्तारि दारा पन्नत्ता’ जम्बूद्वीपस्य चत्वारि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि-कथितानि तान्येव द्वाराणि नामतो दर्शयति-‘तं जहा’ इत्यादि, तं जहा’ तद्यथा-‘विजए वेजयंते जयंते अपराजिए’ विजयं नामकं प्रथमम् १, वैजयन्तं द्वितीयम् २, जयन्तनामकं तृतीयम् ३, अपराजितं चतुर्थम् ४, ‘कहि णं भंते !’ कुत्र कस्मिन् स्थाने खलु भदन्त ! ‘जंबुदीवस्स दीवस्स’ जम्बूद्वीपनामकस्य द्वीपस्य ‘विजए नामं दारे पणत्ते’ विजयनामकं द्वारं प्रज्ञप्तं-कथितमिति प्रश्नः भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जंबुदीवे दीवे’ जम्बूद्वीपे द्वीपे ‘मंदरस्स पव्वयस्स’ मन्दरस्य पर्वतस्य ‘पुरत्थिमे णं’ पौरस्त्ये-पूर्वस्यां दिशि ‘पणयालीसं जोयणसहस्साइं’ पञ्चचत्वारिंशद् योजनसहस्रप्रमाणया ‘अवाधाए’ अवाधया-अपान्तरालेन ‘जंबुदीवे दीवे पुरत्थिमपेरंते’ जम्बूद्वीपनामकद्वीपे पौरस्त्यपर्यन्ते ‘लवणसमुद्द पुरत्थिमद्वस्स’ लवणसमुद्रपौरस्त्यार्द्धस्य ‘पच्चत्थिमेणं’ पाश्चात्ये पश्चिमे

भंते दीवस्स कइ दारा पणत्ता’ हे भदन्त ! जम्बूद्वीप के कितने द्वार कहे गये है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं ‘गोयमा ! चत्तारि दारा पन्नत्ता’ हे गौतम जम्बूद्वीप के चार द्वार कहे गये हैं ‘तं जहा’ उनके नाम इस प्रकार से हैं ‘विजये’ ‘वेजयंते’ ‘जयंते’ ‘अवराजिए’ ‘विजय’ ‘वैजयन्त’ ‘जयन्त’ और अपराजित ‘कहिणं भंते’ जंबुदीवस्स दीवस्स विजये नामं दारे पणत्ते’ हे भदन्त ! जम्बूद्वीप नाम के द्वीप का विजयनाम का द्वार कहां पर कहा गया है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं ‘गोयमा ! जंबुदीवे दीवे’ मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमेणं पणयालीसं जोयणसहस्साइं अवाधाए जंबुदीवे दीवे पुरत्थिमपेरंते लवणसमुद्दपुरत्थिमद्वस्स पच्चत्थिमेणं सीताए महाणईए उप्पि एत्थ णं जम्बूदीवस्स दीवस्स विजये-

दीवस्स कइ दारा पणत्ता’ हे भगवन् जंबूद्वीपना केटला द्वारे कइला छे ? उत्तरमां प्रभुश्री कइ छे के ‘गोयमा ! चत्तारि दारा पणत्ता’ हे गौतम ! जंबूद्वीपना चार द्वारे कइला छे. ‘तं जहा’ तेना नामो आ प्रमाणे छे. ‘विजए, वेजयंते, जयंते, अवराजिए’ विजय, वैजयन्त जयन्त अने अपराजित ‘कहि णं भंते ! जंबुदीवस्स दीवस्स विजये नामं दारे पणत्ते’ हे भगवन् ! जंबूद्वीप नामना द्वीपनुं विजय नामनुं द्वार कथां कइवामां आवेला छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री कइ छे के ‘गोयमा ! जंबुदीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमेणं पणयालीसं जोयणसहस्साइं - अवाधाए जंबुदीवे दीवे पुरत्थिमपेरंते लवणसमुद्द पुरत्थिमद्वस्स पच्चत्थिमेणं सीताए महाणईए उप्पि एत्थ णं जंबुदीवस्स दीवस्स विजये नामं दारे पणत्ते’ हे गौतम ! जंबूद्वी-

માગે 'સીયાએ મહાનર્દેએ ઉર્પિ' શીતાયા મહાનદ્યા ઉપરિમાગે 'એથ ણં જંતુદ્વી-
વસ્સ દીવસ્સ વિજણામં દારે પણ્ણત્તે' અત્ર ચલ્લ-અસ્મિન્ પ્રદેશે જમ્બૂદ્વીપસ્ય
દ્વીપસ્ય વિજયં નામ દ્વારં પ્રજ્ઞપ્તમ્-કથિતમિતિ । તત્પ્રમાણમાદ- 'અટ્ટ જોયણાં
ઉડ્ડં ઉચ્ચત્તેણં' અષ્ટયોજનાનિ ઝર્ચમ્-ઉપરિમાગે ઉચ્ચેસ્ત્વેન 'ચત્તારિ જોયણાં
વિક્કલંભેણં' ચત્તારિ યોજનાનિ વિપ્કલંભેણ 'તાવડ્યં ચેવ પવેસેણં' તાવત્કમેવ
ચત્તારિ યોજનાન્યેવ પ્રવેશેન-પ્રવેશમાર્ગેણ, કયંભૂતં વિજયનામકં દ્વારં તત્રાદ-
'સેએ' इत्यादि, 'સેએ' શ્વેતમ્-શુક્લવર્ણયુક્તમ્ વાહુલ્યેનાઙ્કરત્નમયત્વાત્ તથા-
'વરકનગથૂભિયાએ' વરકનકસ્તૂપિકાકમ્-વરકનકમયો સ્તૂપિકા-શિખરં યસ્ય
તદ્વરકનકસ્તૂપિકાકં દ્વારમ્, 'ઈહામિય ઉસમતુરગનરમગરવિહગવાલકિન્નરરુ-
સરમચમરકુંજરવળલયપડમલયમત્તિચિત્તે' ઈહામૃગવૃષમતુરગનરમકરવિહગવ્યાલ-

ણામં દારે પણ્ણત્તે' હે ગૌતમ ! જમ્બૂદ્વીપ કે મધ્ય મેં વર્તમાનમન્દર પર્વત
પૂર્વ દિશા મેં ૪૫ હજાર યોજન આગે આને પર જમ્બૂદ્વીપ કે પૂર્વ કે
અન્ત મેં એવં લવણ સમુદ્ર મે પૂર્વાર્ધ કે પશ્ચિમ ભાગ મેં સીતામહાનદી
કે ઉપર યહાં પર જમ્બૂદ્વીપકા વિજયનામકા દ્વાર કહા ગયા હૈ । અબ
ઉસકા પ્રમાણ કહતે હૈ 'અટ્ટજોયણાં ઉડ્ડં ઉચ્ચત્તેણં ચત્તારિ જોય-
ણાં વિક્કલંભેણં તાવતિયં ચેવ પવેસેણં' યહ દ્વાર આઠ યોજનકા ઝંચા
હૈ ઓર ચાર યોજન કા ચૌડા હૈ ઓર ચાર યોજન કા હી ઇસકા
પ્રવેશ હૈ વહ દ્વાર કિસ પ્રકાર કા હૈ, ઉસકા વર્ણન કરતે હૈ 'સેએ વર
કનગથૂભિયાગે' ઇસકા વર્ણ શુક્લ હૈ, કયોં કિ 'અઙ્કરત્ન કા વના
હુઆ હૈ, ઇસકા શિખર શ્રેષ્ઠ સુવર્ણ કા વના હુઆ હૈ 'ઈહામિય ઉસમ
તુરગનર મગર વિહગવાલકિન્નરરુસરમચમર કુંજરવળલય પડમલય
મત્તિચિત્તે' ઇસ પર ઇહામૃગકે, વૃષભકે, તુરગ-ઘોડે કે-નર-મનુષ્ય કે

પના મધ્યમાં રહેલ મંદર પર્વતની પૂર્વ દિશામાં ૪૫ પિસ્તાળીસ હજાર યોજન
આગળ જવાથી જમ્બૂદ્વીપની પૂર્વના અન્તમાં તથા લવણ સમુદ્રમાં પૂર્વાર્ધના
પશ્ચિમ ભાગમાં સીતામહાનદીની ઉપર જમ્બૂદ્વીપનું વિન્ય નામનું દ્વાર કહેલ છે.
હવે એ દ્વારનું પ્રમાણ બતાવવામાં આવે છે. 'અટ્ટજોયણાં ઉડ્ડં ઉચ્ચત્તેણં ચત્તારિ
જોયણાં વિક્કલંભેણં તાવતિયં ચેવ પવેસેણં' આ દ્વાર આઠ યોજનની ઉંચાઈ વાળું
છે. અને ચાર યોજન પહોળું છે. અને તેના પ્રવેશ પણ ચાર યોજનનો છે.
એ દ્વાર કેવા પ્રકારનું છે હવે તેનું વર્ણન કરવામાં આવે છે. 'સેએ વરકનગ
થૂભિયાગે' તેના રંગ સફેદ છે. કેમકે તે અંક રત્નોનું બનેલ છે. તેનું શિખર
શ્રેષ્ઠ સુવર્ણનું બનેલ છે. 'ઈહામિય ઉસમ તુરગનરમગર વિહગવાલકિન્નરરુ
સરમચમરકુંજરવળલયપડમલયમત્તિચિત્તે' તેના પર ધિહા મૃગના, વૃષભ-બળદના,

કિન્નરરુશરભચમરકુન્જરવનલતાપદ્મલતાભક્તિચિત્રમ્, ર્હામૃગાદિચિત્રવિચ્છિન્નયા
 ચિચરચનયા ચિત્રિતમ્, 'સ્ખંભુગયવરવેદ્યા પરિગયાભિરામે' સ્તમ્ભોદ્રતવજ્રવે-
 દિકા પરિગતાભિરામમ્, વિજ્ઞાહરજમલજુયલજંતજુત્તે ઇવ' વિદ્યાધરયમલયુગલયંત્ર
 યુક્તમિવ 'અચ્ચિસહસ્સમાલિની' અર્ચિઃસહસ્સમાલિનીકમ્ 'રૂવગસહસ્સકલિ'
 રૂપકસહસ્સકલિતમ્ 'મિસમાણે મિઙ્મિસમાણે' દીપ્યમાનં દેદીપ્યમાનમ્, 'ચક્ષુ-
 લોચણલેસે' ચક્ષુર્લોકનલેસમ્ 'સુહ્ર્વાસે' સુખસ્પર્શમ્ 'સસ્સિરીયરૂવે' સશ્રીકરૂપમ્
 -મકર કે-પક્ષી કે, વ્યાલ-સર્પરાજ કે-કિન્નર કે, રુ-મૃગ કે, સરભ
 -અષ્ટાપદ કે, ચમરી ગાય કે, કુંજર-હાથી કે, વનલતાઓં કે, ઓર
 પદ્મલતાઓં કે ચિત્ર બને હુએ હૈ 'સ્ખંભુગયવરવેદ્યા પરિગયાભિરામે'
 યહ દ્વાર વજ્રવેદિકાઓં સે જો કિ ર્હસકે સ્ખંભો પર બની હુઈ હૈ બહુત હી
 અધિક આકર્ષક હૈ । 'વિજ્ઞાહર જમલજુયલજંતજુત્તે ઇવ અચ્ચિસહસ્સ
 માલિની' વિદ્યાધરોં કે સમશ્રેણિકયુગલ-જોડે યંત્ર મે લગે હુએ પ્રતીત
 હોતે હૈ અર્થાત્ વે એસે પ્રતીત હોતે હૈ કિ યે સ્વાભાવિક નહીં હૈ કિન્તુ
 વિશિષ્ટ વિદ્યાશક્તિવાલે કિસી પુરુષને અપની દિવ્ય શક્તિ કે પુરુષ
 કે પ્રપન્ન સે બનાએ હૈ ઓર પ્રભાસમુદાયસે યુક્ત હૈ । 'રૂવગસહસ્સ-
 કલિ' યહ હજારોં રૂપોં સે યુક્ત હૈ 'મિસમાણે' અપની પ્રભા સે ચમકતા
 રહતા હૈ ઓર 'મિઙ્મિસમાણે' બહુત હી અધિક રૂપ મેં તેજસ્વી પ્રતીત
 હોતા હૈ, 'ચક્ષુલોચણલેસે' દેઘને પર યહ એસા પ્રતીત હોતા હૈ કિ
 માનો આંસોં મેં હી સમાયા જા રહા હૈ । 'સુહ્ર્વાસે' ર્હસકા સ્પર્શ અધિક
 સુખજનક હૈ 'સસ્સિરીયરૂવે' ર્હસકારૂપ અધિક સુહાવના ઓર લુભા-

તુરગ-ઘોડાના નર-મનુષ્યના મધરના પક્ષીના સર્પના કિન્નરના રૂ નામના મૃગના
 સરભ અષ્ટાપદના, ચમરી ગાયના કુંજર હાથીના. વનલતાઓના અને પદ્મ-
 લતાઓના ચિત્રો બનેલા છે. 'સ્ખંભુગયવરવેદ્યા પરિગયાભિરામે' આ દ્વાર વજ્ર-
 વેદિકાઓથી કે જે તેના થાંભલાઓ પર બનેલા છે. અને ઘણાજ અધિક
 પ્રમાણથી આકર્ષિત લાગે છે. 'વિજ્ઞાહરજમલજુયલજંતજુત્તે ઇવ અચ્ચિસહસ્સ
 માલિની' વિદ્યાધરોના સમ શ્રેણિવાળા યુગલો-જોડેલા યંત્રમાં લગાડેલા જેવા
 જણાય છે. અર્થાત્એ એવા જણાય છે કે તેઓ સ્વાભાવિક નથી. પરંતુ વિશેષ
 પ્રકારની વિદ્યાશક્તિવાળા કેઈ પુરૂષે પોતાની વિદ્યાના પ્રભાવથી બનાવેલા છે.
 અને તે પ્રભાસમુદાયથી યુક્ત છે. 'રૂવગસહસ્સકલિ' તે હબરો રૂપોથી યુક્ત છે.
 'મિસમાણે' પોતાની પ્રભા કાંતીથી ચમકતા રહે છે. 'મિઙ્મિસમાણે' ઘણાજ
 વધારે પ્રમાણમાં તેજસ્વી જણાય છે. 'ચક્ષુલોચણલેસે' જેવાથી એવા જણાય
 છે કે જાણે આંખોમાંજ સમાઈ જાય છે. 'સુહ્ર્વાસે' તેનો સ્પર્શ વધારે સુખ

‘ઈહામિય૦’ इत्यारभ्य ‘सस्तिरीयरूवे’ इत्यन्तानां द्वारविशेषणानां व्याख्या-
 पञ्चवरवेदिका वहिर्वर्त्ति वनपण्डगततोरणवर्णने द्रष्टव्या । ‘वण्णोदारस्स तस्सिमो
 होइ’ तस्य द्वारस्यायं वर्णो भवतीति, वर्णो वर्णकनिवेशः द्वारस्य तस्य विजय-
 नामकस्य अयं वक्ष्यमाणरूपो भवति । तदेव दर्शयति=‘तं जहा’ इत्यादि, ‘तं
 जहा’ तद्यथा ‘वइरामया णिम्मा’ वज्रमया नेमाः भूमिभागादूर्ध्वं निष्क्रामन्तः
 प्रदेशाः ‘रिट्ठमया पइट्ठाणा’ रिष्टरत्नमयानि प्रतिष्ठानानि-मूलपादाः ‘वेरुलिया-
 मया खंभा’ वैडूर्यरत्नमयाः स्तम्भाः, ‘जायरूवोवचियपवरपंचवण्णमणिरयण-
 कोट्ठिमतले’ जातरूपोपचितप्रवरपञ्चवर्णमणिरत्न कुट्टिमतलम्, जातरूपेण-
 सुवर्णेनोपचितैर्युक्तैः प्रधानैः पञ्चवर्णैर्मणिभिश्चन्द्रकान्तादिभिः रत्नैः कर्केतनादिभिः
 कुट्टिमतलम्-वद्धभूमितलं, यस्य तत्तथा, ‘हंसगव्वमए एलुए’ हंसगर्भमय एलुकः,
 हंसगर्भः-रत्नविशेषस्तन्मय एलुकः-देहली, ‘गोमेज्जमए इंदकीले’ गोमेयकमय

चना है इहामृग’ से लेकर यहां तक के पदों की सविस्तर व्याख्या
 पद्मवर वेदिका के बाहर के वनपण्ड में रहे हुए तोरणों के वर्णन में
 देखलेनी चाहिये । ‘वणो दारस्स तस्सिमो होइ’ इस द्वार का वर्णन इस
 इस प्रकार से है-‘तं जहा वइरामया णेमा’ इस द्वारके भूमि भाग से
 ऊपरकी ओर निकले हुए प्रदेश रूप निम्न वज्रमय है इसके मूलपादरूप
 प्रतिष्ठान रिष्टरत्नमय है ‘वेरुलियरुइलखंभे’ इसके रुचिर-सुहावने
 स्तम्भ वैडूर्यरत्नके बने हुवे हैं । ‘जायरूवोवचियपवर पंचवण्णमणिर-
 यणकोट्ठिमतले’ इसका कुट्टिमतल-वद्धभूमितल-सुवर्ण से उपचित
 प्रवर-प्रधान-श्रेष्ठ ऐसे-पांच वर्णोंवाले चन्द्रकान्त आदि मणियों से
 एवं कर्केतनादि रत्नों से बनायागया है । ‘हंसगव्वमए एलुए’ इसकी
 एलुक-देहली-हंसगर्भरूप रत्नविशेष की बनी हुई है ‘गोमेज्जमए

જનક છે. ‘સસ્તિરીયરૂવે’ તેનું ૩૫ વધારે સોહામણું અને લોભાવના ૩ છે.
 ‘ઈહામિગ’ થી લઈને અહીં સુધીના પદોની વિસ્તાર પૂર્વકની વ્યાખ્યા પદ્મવર
 વેદિકાના બહારના વનખંડમાં તોરણોના વર્ણનમાં કરેલ છે તે બેઠ લેવી.

‘વણ્ણો દારસ્સ તસ્સિમો હોઈ’ આ દ્વારનું વર્ણન આ રીતે છે. ‘તં જહા વइरामया
 णिम्मा’ એ દ્વારની ભૂમિભાગની ઉપરની તરફ નીકળેલા પ્રદેશ ૩૫ નિમો વજ્ર
 મય છે. તેના મૂળપાદ ૩૫ પ્રતિષ્ઠાન રિષ્ટ રત્નમય છે. ‘વેરુલિયરુइलखंभे’
 તેના સ્તંભો રૂચિર સોહામણા છે અને તે વૈડૂર્ય રત્નના બનેલા છે. ‘જાયરૂવો
 वचिय पवर पंचवण्णमणिरयणकोट्ठिमतले’ તેનું કુટ્ટિમતલ બદ્ધ ભૂમિભાગ
 सुवर्णથી રચિત અત્યંત શ્રેષ્ઠ એવા પાંચ વર્ણોવાળા ચંદ્રકાંત વિગેરે મણિયોથી
 અનેક કર્કેતન વિગેરે રત્નોથી બનાવવામાં આવેલ છે. ‘हंसगव्वमए एलुए’ તેના
 એલુક દેહલી હંસગર્ભ ૩૫ રત્ન વિશેષની બનેલ છે. ‘गोमेज्जमए इंदकीले’

इन्द्रकीलः गोमेयको रत्नविशेषस्तन्मय इन्द्रकीलः, 'लोहितक्खमईओ दार-
चेडीओ' लोहिताक्षरत्नमयौ द्वारचेट्यौ द्वारशाखे 'जोतीरसमए उत्तरंगे'
ज्योतीरसमयमुत्तरङ्गम् द्वारस्योपरि तिर्थम् व्यवस्थितं काष्ठम् 'वेरुलिया मया
कवाडा' वैदूर्यरत्नमयौ कपाटौ, 'वइरामया संधी' वज्रमयः संधय सन्धिमेलाः
फलकानाम्, वज्ररत्नापूरिताः फलकानां सन्धय इत्यर्थः 'लोहितक्खमईओ
सूईओ' लोहिताक्षरत्नात्मिकाः सूचयः फलकद्वयसम्बन्ध विघनाभावहेतुपादुका-
स्थानीयाः, 'णाणामणिमया समुग्गया' नानामणिमयाः समुद्रकाः, समुद्रका इव
समुद्रकाः सूतिकागृहाणि तानि नानामणिमयानि 'वइरामईओ अगगलाओ
अगगलपासाया' वज्ररत्नमय्योऽर्गला अर्गलाप्रासादाः, तत्र अर्गलालोकप्रसिद्धा

इदकीले' गोमेद रत्न का इसका इन्द्रकील बना हुआ है 'लोहितक्ख-
मईओ दारचेडीओ' लोहिताक्षरत्न की इसकी द्वार शाखाएं बनी हुई है।
'जोइरसामए उत्तरंगे' इसका उत्तरंग द्वार के ऊपर तिर्थम् रूप से रखा
हुआ काष्ठ-ज्योतीरस रत्न का बना हुआ है 'वेरुलियामया कवाडा'
इस द्वार के किवाडवैदूर्यरत्न के बने हुए है। 'वइरामया संधी' इन
किवाडों की संधिया वज्ररत्न की हैं। अर्थात् इन किवाडों के पटियों की
जो संधिया है वे वज्ररत्न की हैं। अर्थात् इन किवाडों के पटियों की
जो संधियां है वे वज्ररत्न से भरी हुई हैं। 'लोहितक्खमईओ सूईओ'
किवाडों के दोनों पटियों को आपस में विवटित न होने देने में कारण
भूत पादुका के स्थानापन्न सूचियां-कीले लोहिताक्ष रत्न की बनी हुई
है। 'णाणामणिमया समुग्गया' समुद्रक की तरह समुद्रक-सूतिका
गृह-नानामणियों के बने हुए है। 'वइरामईओ अगगलाओ' अर्गला
वज्ररत्नकीबनी हुई है। 'अगगलपासाया' अर्गला प्रासाद-अर्गलाओं के

तेना इन्द्र कील गोमेद रत्नने अनेक छे. 'लोहितक्खमईओ दारचेडीओ'
लोहिताक्ष रत्ननी तेनी द्वार शाखाओ अनेक छे. जोइरसामए उत्तरंगे' तेनुं
उत्तरंग अर्थात् द्वारनी उपर तिर्थुं राखवाभां आवेल काष्ठ ज्योतीरस रत्ननुं
अनेक छे. 'वेरुलियामया कवाडा' ते द्वारना घणुअ सुंदर कमाड वैदूर्य
रत्नना अनेक छे. 'वइरामया संधी' ओ कमाडोना सांधानो लाग वज्ररत्नने
अनेक छे. अर्थात् ओ कमाडोना पाटियाना सांधानो ने लाग छे, ते वज्र
रत्नथी पूरेक छे. 'लोहितक्खमईओ सूईओ' कमाडोना अन्ने पाटियाओने
ओक भीअथी बूझा न पडवा देवाना कारणु इप तेमां ने सूचियो भीला
लगववाभां आवेल छे ते लोहिताक्षर रत्नोना अनेक छे. 'णाणामणिमया समुग्गया'
समुद्रक सूतिकाओ अनेक प्रकारना भणियोना अनेक छे. 'वइरामईओ अगग-

અર્ગલાપ્રાસાદાઃ યત્ર અર્ગલા નિયમ્યન્તે, તથા ચૈતૌ દ્રાવપિ વજ્રરત્નમયૌ ઇતિ ।
 ‘વજ્રરામઈ આવત્તળપેઢિયા’ વજ્રરત્નમયી આવર્તનપીઠિકા યત્રેન્દ્રકીલકો ભવતિ,
 ‘અંકોત્તરપાસણ’ અઢ્કોત્તરપાર્શ્વકમ્, અઢ્કરત્નમયા ઉત્તરપાર્શ્વા યસ્ય તત્ અઢ્કોત્તર-
 પાર્શ્વકમ્ ‘નિરંતરિયઘણકવાઢે’ નિરન્તરિકઘનકપાટમ્, નિર્ગતા અન્તરિકા લઘ્વ-
 ન્તરરૂપા યયોસ્તૌ નિરન્તરિકૌ અતણ્વ ઘનો કપાટૌ યસ્ય તન્નિરન્તરિકઘનકપાટમ્
 ‘ભિત્તિસુ ચેવ ભિત્તિગુલિયા છપ્પણા તિન્નિ હોંતિ’ તસ્ય દ્વારસ્યોભયોઃ પાર્શ્વયો
 ભિત્તિષુ ભિત્તિગતા ભિત્તિગુલિકાઃ પીઠસંસ્થાનીયા સ્તિસ્રઃ પટ્ટપશ્ચાશત્ત્રિક
 પ્રમાણા ભવન્તીતિ । ‘ગોમાણસી તત્તિયા’ ગોમાનસ્યઃ શય્યા સ્તાવન્માત્રાઃ પટ્ટ-
 પશ્ચાશત્ત્રિક ત્રિકપ્રમાણા ભવન્તીત્યર્થઃ ‘ણાણા મણિરયણવાલરૂવગલીલદ્વિય-
 સાલિભંજિયા’ નાનામણિરત્નાનિ-નાનામણિરત્નમયાનિ વ્યાલ (નાગ) રૂપકાણિ
 લીલાસ્થિતશાલમઙ્ગિકાશ્ચ-લીલાસ્થિત-પુત્તલિકાશ્ચ યસ્ય તત્તથા ‘વજ્રરામય

રહને કે સ્થાન ભી વજ્રરત્ન કે વને હુણ્ હૈ જિન પર અર્ગલા લટકાઈ
 જાતી હૈ વે યહાં અર્ગલા પ્રાસાદ શબ્દ સે કહે ગયે હૈ । ‘વજ્રરામઈ આવ-
 ત્તળપેઢિયા’ જહાં પર ઇન્દ્રકીલિકા રહતી હૈ ઈસી વહ આવર્તનપીઠિકા
 ભી વજ્રરત્નકી વની હુઈ હૈ ‘અંકોત્તરપાસણ’ ઇન કિવાઢોં કા ઉત્તર
 પાર્શ્વ ભીતર કા પાર્શ્વ ભાગ-અઢ્કરત્નકા વના હુઆ હૈ । ‘નિરંતરિય-
 ઘણકવાઢે’ ઇસ દ્વાર કે કપાટ ઈસે મજબૂત ઔર આપસ મેં જુઢે હુણ્ હૈ
 કિ જિનમે થોઢા સા ભી અન્તર નહોં પઢતા હૈ અર્થાત્ છિદ્ર નહી
 દિખાઈ પઢતા હૈ । ‘ભિત્તિસુ ચેવ ભિત્તિગુલિયા છપ્પણા તિન્નિ હોંતિ’ ભીતોં
 મેં ૧૬૮ ભિત્તિગુલિકા-ખૂટિયાં-હૈ ‘ગોમાણસીતત્તિયા’ ગોમાનસી-
 શય્યાએ-ભી ૧૬૮ હી હૈ । ‘ણાણામણિરયણ વાલરૂવગલીલદ્વિય સાલ-
 ભંજિયા’ નાનામણિયોં ઔર રત્નોં કે ઇસ દ્વાર પર વ્યાલોં કે ચિત્ર

લાઓ’ તેની અર્ગલા સાંકળ વજ્ર રત્નની બનેલ છે. ‘અર્ગલાપ્રાસાદા’ અર્ગલા
 પ્રાસાદ એ શબ્દથી કહેલ છે. ‘વજ્રરામઈ આવત્તળપેઢિયા’ જેમાં ઇન્દ્રકીલિકા
 રહે છે એવી તે આવર્તન પીઠિકાપણુ વજ્રરત્નની બનેલ છે. ‘અંકોત્તરપાસણ’ એ
 કમાડોનો ઉત્તર પાર્શ્વ-અંદરની બાજુનો ભાગ અંક રત્નનો બનાવેલ છે.
 ‘નિરંતરિયઘણકવાઢે’ એ દ્વારના કમાડ એવા મજબૂત અને પરસ્પર જોડાયેલા
 છે કે જેમાં જરા સરખું પણ અંતર પડતું નથી. અર્થાત્ છિદ્ર દેખાતું નથી.
 ‘ભિત્તિસુ ચેવ ભિત્તિગુલિયા છપ્પણા તિન્નિ હોંતિ’ તેની ભીતોમાં ૧૬૮ એકસો
 અડસઠ ભિત્તિગુલિયા-ખૂટિયો છે ‘ગોમાણસીતત્તિયા’ શય્યાઓ પણ ૧૬૮
 એકસો અડસઠ જ છે. ‘ણાણામણિરયણવાલરૂવગલીલદ્વિય સાલભંજિયા’ અનેક
 પ્રકારના મણિયો અને રત્નોથી નિર્મિત એ દ્વારો પર વ્યાલો-સર્પોના ચિત્રો

કૂડે' વજ્રરત્નમયઃ કૂટઃ માડભાગાઃ 'રયયામણ ઉસ્સેહે' રજતમય ઉત્સેધઃ શિખરમ્ અત્ર કેવલં શિખરં તુ તસ્યૈવ માડભાગસ્ય સમ્બન્ધિ વિજ્ઞેયમ્ નતુ દ્વારમય, દ્વારસ્ય તુ પ્રાગેવોક્તૃત્વાત્ 'સવ્વતવણિજ્જમણ ઉલ્લોણ' સર્વાત્મના તપનીયમયઃ—સુવર્ણમય ઉલ્લોકઃ—ઉપરિભાગઃ, 'ણાણામણિરયણજાલપંજરમણિવંસંગલોહિતક્ષપહિવંસગરયય મોમ્મે' નાનામણિરજતજાલપંજરમણિવંશકલોહિતાક્ષપ્રતિવંશકરજતમૌમય, મણયો—મણિમયા વંશા યેષાં તાનિ મણિવંશકાનિ લોહિતાક્ષાઃ—લોહિતાક્ષમયાઃ પ્રતિવંશા યેષાં તાનિ લોહિતાક્ષપ્રતિવંશકાનિ, રજતા—રજતમયા ભૂમિર્યેષાં તાનિ રજતમૌમાનિ, મણિવંશકાનિ લોહિતાક્ષપ્રતિવંશકાનિ રજતમૌમાનિ નાનામણિરત્નાનિ—નાનામણિરત્નમયાનિ જાલપંજરાણિ-ગવાક્ષાપર્યાયાણિ યસ્મિન્ દ્વારે તત્તથા, 'અંકમયા પક્ષવાહાઓ અઢ્ઢમયાઃ—અઢ્ઢરત્નમયાઃ પક્ષવાહાઃ, 'જોતીરસામયા વંસા' જ્યોતીરસમયાવંશાઃ 'વંસકવેલ્લુગા' વંશકવેલ્લુકાશ્ચ, 'રયયા

બને હુણ હૈ તથા લીલાસ્થિત શાલભણ્ણિકાણં મી—પુત્તલિકાણં મી નાના મણિયોં ઓર રત્નોં કી બની હુઈ હૈ 'વઙ્ગરામણ કૂડે' વજ્રરત્નકા હિસકા કૂટ—માડ ભાગ હૈ । 'રયયામણ ઉસ્સેહે' શિખર હિસકા રત્નમય—હૈ યહ શિખર માડભાગ કા હી સમજના ચાહિયે દ્વાર કા નહીં' દ્વારકા શિખર પહેલે બતા જા ચૂકા હૈ । 'સવ્વતવણિજ્જમણ ઉલ્લોણ' ચન્દ્ર-વારૂપ ડપર કા ભાગ અર્થાત્ છતકા નીચે કા બીચ કા ભાગ હિસકા સર્વાત્મના તપનીય સુવર્ણ કા બના હુઆ હૈ । 'ણાણામણિરયણ-જાલપંજરમણિવંસંગલોહિતક્ષપહિવંસગરયયમોમ્મે' હિસકી દ્વાર કી યિહકિયાં મણિમય વંશોંવાલી લોહિતાક્ષમય પ્રતિવંશોંવાલી રજતમય ભૂમિવાલી ઓર નાનામણિયોં વાલી હૈ । 'અંકમયા પક્ષવા પક્ષવાહાઓ' હિસકે પક્ષ ઓર પક્ષવાહ અઢ્ઢરત્ન કે બને હુણ હૈ ।

ચિત્રેલા છે. તે તેમજ લીલા કરતી શાલભણ્ણિકા—પુતળીયો પણ અનેક પ્રકારના મણિયો અને રત્નોની બનેલા છે. 'વઙ્ગરામણ કૂડે' વજ્રરત્નનો તેનો કૂટ—માડભાગ છે. 'રયયામણ ઉસ્સેહે' તેનું શિખર રત્નમય છે. એ શિખર માડભાગનું જ સમજવું પણ દ્વારનું સમજવાનું નથી કારણ કે દ્વારના શિખરનું વર્ણન પહેલા કરાઈ ગયેલા છે. 'સવ્વતવણિજ્જમણ ઉલ્લોણ' તેના ચંદ્રવા ૩૫ ઉપરનો ભાગ છતની નીચેનો એટલેકે વચ્ચેનો ભાગ સર્વ પ્રકારે તપનીય સોનાનો બનેલા છે. 'ણાણામણિરયણજાલપંજરમણિવંસંગલોહિતક્ષ પહિવંસગરયયમોમ્મે' તેના દ્વારની ખડકીયો મણિમય વંશોવાળી લોહિતાક્ષમય પ્રતિવંશોવાળી રજતમય ભૂમિવાળી અને અનેક પ્રકારના મણિયોવાળી છે. 'અંકમયા પક્ષવા પક્ષવાહાઓ' તેના પક્ષો અને પક્ષવાહા અંક રત્નના બનેલા છે. જોતિરસામયા વંસા વંસકવેલ્લુગાય'

મહ્ઓ પટ્ટિયાઓ' રજતમય્યઃ પટ્ટિકાઃ 'જાયરુવમહ્ઓ ઓહાણી' જાતરૂપ-મય્યોઽવઘાટિન્યઃ, 'વહ્રામહ્ઓ ઉવરિ પુંછણીઓ' વજ્રમય્ય ઉપરિભાગે પુઞ્છન્યઃ 'સન્વસેતરયયમણ છાયણે' સર્વ-શ્વેતરજતમયં છાદનમ્, 'અંકમયા પક્ષ્વા' इत्य-ન્તશબ્દાનાં વિસ્તારાર્થઃ પદ્મવરવેદિકાપ્રકરણે દ્રષ્ટવ્યઃ, 'અંકમયકણગકૂડતવ-ણિજ્જથૂભિયાગે' અહ્કમયતપનીયસ્તૂપિકાકમ્, અહ્કમયમ્-વાહુલ્યેનાહ્કરત્નમયં પક્ષવાહાદીનામહ્કરત્નાત્મકત્વાત્ કનકં-કનકમયં-સુવર્ણમયં કૂટં શિખરં यस્ય તત્કનકકૂટં તપનીયા-તપનીયમયી-સુવર્ણમયી સ્તૂપિકા-લઘુશિખરરૂપા यस્ય તત્ તપનીયસ્તૂપિકાકમ્ તતઃ પદત્રયસ્ય પદદ્વયમીલનેન કર્મધારયઃ, एतेन यत्

‘જોતિરસામયા વંસા વંસકવેલ્લુગા ય’ જ્યોતિરસ કે इसके ऊपर के वंश-वांस है और ज्योतिरसरत्न के ही इसके वंशकवेल्लुक-वांसों के ऊपर छाये गये स्वपरा है। ‘रययामह्ओ पट्टियाओ’ चांदी की इसकी पट्टियां हैं वांसों को आपस में बिखर न जाने में कारणभूत नीचे की ओर छाई गई वांसों की ही पंखों (छिपाटें) के रूप में ये पट्टिकाएं होती हैं। ‘जातरूपमह्ओ ओहाउणी’ इसकी अवघाटनी जातरूप की है ‘वह्रामह्ओ उवरि पुंछणीओ’ इसके ऊपर के भाग में पुंछणियां हैं वे वज्रकी बनी हुई हैं। ‘सन्वसेतरययमण छायणे’ इसका छादन रत्नका बना हुआ है और वह सम्पूर्ण रूप से सफेद है ‘अंकमया पक्खा’ पूर्वोक्त इन पदों की व्याख्या-पद्मवरवेदिका के प्रकरण में की जा चुकी है। ‘अह्कमयकणगकूडतवणिज्जथूभियागे’ इसका प्रधान शिखर-अह्करत्न का और कनकसुवर्ण का बना हुआ है। तथा-स्तूपिका-छोटी छोटी शिखरें तपनीय सुवर्ण की हैं।

તેના ઉપરનાવંશે જ્યોતિરસ રત્નના છે. અને તેના વંશકવેલ્લુકો વાંસની ઉપરના છેવેલા ખપાટિયા પણ જ્યોતિરસ રત્ન જ છે. ‘રયયામહ્ઓ પટ્ટિયાઓ’ તેની પટ્ટિયો ચાંદીની બનેલ છે. એટલે કે વાંસ એક બીજાથી છૂટા ન પડે બધે તે માટે નીચેની તરફ છેવામાં આવેલ વાંસોનીજ એ પટ્ટિયો હોય છે. ‘જાતરૂપમહ્ઓ ઓહાણી’ તેની અવઘાટની બાત રૂપ રત્નથી બનેલ છે. ‘વહ્રામહ્ઓ ઉવરીપુંછણીઓ’ તેના ઉપરના ભાગમાં જે પુંછણિયો છે. તે વજ્રની બનેલ છે. ‘સન્વસેતરયયમણ છાયણે’ તેનું છાદન રત્નનું બનેલ છે. અને તે સંપૂર્ણ પણેથી સફેદ છે. ‘અંકમયા પક્ષ્વા’ આ વિશેષણથી લઇને ઉપર આવેલા તમામ પદોની વ્યાખ્યા પદ્મવર વેદિકાના પ્રકરણમાં કરવામાં આવી ગયેલ છે. તો તે ત્યાંથી સમજી લેવું. ‘અંકમયકણગકૂડતવણિજ્જથૂભિયાગે’ તેનું મુખ્ય શિખર અંક રત્નનું અને કનક સોનાનું બનેલ છે. તથા સ્તૂપિકા નાના નાના શિખરો તપનીય સોનાની બનેલ છે.

સામાન્યેન પૂર્વે કથિતમ્ ‘સેષ વરકણગથૂભિયાગે’ તદેવાત્ર વિસ્તારેણ પ્રદર્શિતમ્, સમ્પ્રતિ-તદેવ શ્વેતત્વમુપસંહારવ્યાજેન પુનરપિ પ્રદર્શયતિ-‘સેષ’ શ્વેતમ્ શ્વેતત્વ-મેવોપમયા દૃઢી કરોતિ-‘સંસ્થ’ इत्यादि, ‘સંસ્થતલવિમલણિમ્મલદધિઘણગોક્ષીર-ફેણરયયણિગરપ્પગાસે’ શઙ્ખતલવિમલનિર્મલદધિઘણગોક્ષીરફેણરજતનિકરપ્રકાશમ્, વિમલં-વિગતમલં યત્ શઙ્ખતલમ્ શઙ્ખસ્યોપરિતનો ભાગઃ યથ્ નિર્મલો દધિઘનો-ઘનીભૂતદધિ ગોક્ષીરફેનો રજતનિકરથ્ તદ્વત્ પ્રકાશો યસ્ય તત્તથા, ‘તિલગરયણદ્વ-ચંદ્રચિત્તે’ તિલકરત્નાર્દ્ધચંદ્રચિત્રમ્, તિલકરત્નાનિ-પુણ્ડ્રવિશેષાસ્તૈઃ તથાડર્દ્ધ-ચંદ્રૈશ્ચ ચિત્રમ્=નાનારૂપં તત્તથા, ‘ળાળામણિમયદામાલંકિણ’ નાનામણિમય-દામાલંકૃતમ્ નાનામણિમયાનિ-દામાનિ-માલાસ્તૈરલંકૃતમ્ ‘અંતોચ્ચ વહિંય સંણ્હે’ અન્તશ્ચ વહિશ્ચ શ્લક્ષણં શ્લક્ષણપુદ્ગલસ્કન્ધનિર્માપિતમ્ ‘તવણિજ્જવાલુયા પત્થઢે’ તપનીયવાલુકાપ્રસ્તટમ્, તપનીયાઃ-તપનીયમય્યઃ સુવર્ણમય્યો બાલુકાઃ

અવ સૂત્રકાર ‘સેષવરકણગથૂભિયાગે’ ઇસ પાઠ મેં જો શ્વેત પદ કંહા ગયા હૈ ઉસ શ્વેત તત્વકી પુષ્ટિ કરને કે લિયે ‘સંસ્થતલવિમ-લણિમ્મલદધિઘણગોક્ષીરફેણરયયણિગરપ્પગાસે’ કહતે હૈ કિ જૈસાં શ્વેત શઙ્ખતલ હોતા હૈ, ઓર જૈસા વહ વિમલ-વિગતમલવાલા-હોતા હૈ, ઇસી પ્રકાર કા યહ બી સફેદ હૈ તથા જૈસા નિર્મલ ઘનીભૂતદધિ હોતા હૈ । ગાય કે ક્ષીર કા ફેન જૈસા નિર્મલ સફેદ હોતા હૈ, તથા રજત ચાંદી કા નિકર જૈસા નિર્મલ સફેદ હોતા હૈ ડસી પ્રકાર કા ઇસકા શુભ્ર પ્રકાશ હૈ ‘તિલગરયણદ્વચંદ્રચિત્તે’ તિલકરત્નો-પુણ્ડ્ર-વિશેષોં ઇવં અર્ધ ચંદ્રોં સે જો નાનારૂપ બના હુઆ હૈ ।

‘ળાળામણિદામાલંકિણ’ અનેકમણિમયમાલાઓં સે જો અલંકૃત હો રંહા હૈ ‘અંતોચ્ચ વહિંય સંણ્હે’ બીતર ઓર બાહર મેં જો શ્લક્ષણ પુદ્ગલોં

હવે સૂત્રકાર ‘સેષ વરકણગથૂભિયાગે’ આ પાઠમાં જે શ્વેતપદ કહ્યું છે, તે શ્વેતપણ્ણની પુષ્ટિ કરવા માટે સૂત્રકાર નીચેના સૂત્ર પાઠથી કહે છે ‘સંસ્થતલ વિમલણિમ્મલદધિઘણગોક્ષીરફેણરયયણિગરપ્પગાસે’ જેવું સફેદ શંખતલ હોય છે, અને તે જેવું વિમલ મલવિનાનું હોય છે. એજ રીતથી આ પણ શ્વેત છે. તથા જેવું નિર્મલ જમાવેલ દહીં હોય છે, ગાયના દૂધના ફીણ જેવા સફેદ હોય છે. તથા રજન-ચાંદીનો સમૂહ જેવો નિર્મલ અને સફેદ હોય છે. એજ રીતનો તેનો પ્રકાશ શ્વેત છે. ‘તિલગરયણદ્વચંદ્રચિત્તે’ તિલક રત્નો પુંડ્ર વિશેષો અને અર્ધ ચંદ્રોથી જે અનેક પ્રકારથી સોહામણા બનેલા છે. ‘ળાળામણિદામાલંકિણ’ અનેક મણિમય માળાઓથી જે અલંકૃત થઈ રહેલ છે. ‘અંતોચ્ચ વહિંયસંણ્હે’ અંદરનો અને બહાર જે શ્લક્ષણ પુદ્ગલોના સ્કંધોથી બનાવેલ છે. તવણિજ્જ

સિકતાઃ તાસાં પ્રસ્તટઃ-પ્રસ્તારો યસ્મિન્ તત્તથા 'સુહ્રુપાસે' સુખસ્પર્શમ્ સુખદ-
સ્પર્શયુક્તમ્, 'સસ્સિરીયરૂવે' સશ્રીકરૂપમ્-અતિશયસુશોભિતરૂપવિશિષ્ટમ્ 'પાસા-
ઈણ' પ્રાસાદીયં દર્શનીયમ્ અભિરૂપં પ્રતિરૂપમિતિ ॥

‘વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉભયોપાસિં’ વિજયસ્ય સ્વલુ દ્વારસ્યોભયોઃ પાર્શ્વયો-
રેકૈકનૈષેધિકીભાવેન ‘દુહ્ઓ’ દ્વિધાતો દ્વિપ્રકારાયાં નૈષેધિક્યામ્ નૈષેધિકી-
નિષીદનસ્થાનમ્ ‘દો દો ચંદણકલસપરિવાડીઓ પન્નત્તાઓ’ દ્વે દ્વે ચન્દનકલ્લ-
પરિપાટચૌ-દ્વયો દ્વયોઃ કલ્લશયોઃ પહ્લક્તિઃ કલ્લશપરિપાટીત્યુચ્યતે તે દ્વે દ્વે
પ્રજ્ઞપ્તે-કથિતે ‘તે ણં ચંદણકલસા વરકમલપહ્લદાણા’ તે સ્વલુ ચન્દનકલ્લશઃ
વરકમલપ્રતિષ્ઠાનાઃ, વરં-પ્રધાનં યત્ કમલં તત્ પ્રતિષ્ઠાનમ્-આધારો યેષાં તે
તથા શ્રેષ્ઠ કમલોપરિ પ્રતિષ્ઠિતા इत्यर्थः, તથા-‘સુરભિવરવારિ પહ્લિપુણ્ણા’ સુરભિ-

કે સ્કન્ધ સે નિર્માપિત હૈ ‘તવણિજ્જવાલુયાપત્થહે’ તપનીય સુવર્ણ
કી વાલુકાઓં કા જિસ મેં પ્રસ્તટ-પ્રસ્તાર હૈ ‘સુહ્રુપાસે’ સ્પર્શ જિસકા
સુખપ્રદ હૈ । ‘સસ્સિરીયરૂવે’ રૂપ જિસકા બડા સુહાવના યા લુભાવના
હૈ ઓર ‘પાસાઈણ’ જો પ્રાસાદીય દર્શનીય અભિરૂપ એવં પ્રતિરૂપ ઇન
વિશેષણોં વાલા હૈ એસા યહ જમ્બૂદ્વીપ કા વિજય નામકા દ્વાર હૈ
‘વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉભયોપાસે’ વિજયદ્વાર કી દોનોં તરફ ‘દુહ્ઓ-
ણિસીહિયાણ’ દો નૈષેધિકિયાં હૈ । બૈઠને કે સ્થાન હૈ ‘દો દો ચંદણ-
કલસપરિવાડીઓ’ ઇન દોનોં સ્થાનોં પર દો દો ચન્દન કે કલશોં કી
પંક્તિ રચી હુઈ હૈ ‘તે ણં ચંદણકલસા વરકમલપહ્લદાણા’ યે ચન્દનકલ્લશ
સુન્દરકમલ જિનકા આધાર હૈ એસે હૈ અર્થાત્ ઇન ચન્દનકલ્લશોં કે
નીચે સુન્દર કમલ હૈ ઉનકે ઉપર યે સ્થાપિત હૈ । ‘સુરભિવરવારિ-
પહ્લિપુણ્ણા’ ઇન મેં સુગંધિત જલ ભરા હુઆ હૈ ‘ચંદણકયચચ્ચાગા’

વાલુયાપત્થહે’ તપનીય સોનાની વાલુકા રેતીનો પ્રસ્તટ બનેલ છે. ‘સુહ્રુપાસે’ જેનો
સ્પર્શ સુખકર છે. ‘સસ્સિરીયરૂવે’ જેનું રૂપ ઘણું જ સોહામણું અને લોભામણું
છે. અને ‘પાસાઈણ’ તે પ્રાસાદીય, દર્શનીય, અભિરૂપ, અને પ્રતિરૂપ એ બધાજ
વિશેષણોવાળું અને ઘણું જ રમણીય આ જમ્બૂદ્વીપનું વિજય નામનું દ્વાર છે.
‘વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉભયોપાસે’ વિજય દ્વારની બન્ને બાજુ ‘દુહ્ઓણિસીહિયાણ’
એ નૈષધકીયો છે. નૈષેધિકી એટલે બેસવાનું સ્થાન છે. ‘દો દો ચંદણકલસ
પરિવાડીઓ’ એ બન્ને સ્થાનો પર બે બે ચંદનના કલશોની પંક્તિ રાખવામાં
આવેલ છે. ‘તે ણં ચંદણકલસા વરકમલપહ્લદાણા’ એ ચંદન કલશો સુંદર કમલ જેનો
આધાર છે. એવા છે. અર્થાત્ એ ચંદન કલશોની નીચે સુંદર કમળો છે.
તે ઘણું જ સુંદર છે. તેના પર તે કલશો રાખેલ છે. ‘સુરભિવારિપરિપુણ્ણા’ તેમાં

વરવારિપરિપૂર્ણાઃ-સુગન્ધિયુક્ત સ્વચ્છજલપરિપૂર્ણાં इत्यर्थः ‘चंदणकयचच्चागा’ चन्दनकृतचर्चाकाः चन्दनकृतोपरागा इत्यर्थः ‘आविद्ध कंठे गुणा’ आविद्धः-आरोपितः कण्ठे-ग्रीवायां गुणो रक्तसूत्ररूपो येषु ते तथा । ‘पउमुप्पलपिहाणा’ पद्मोत्पलपिधानाः, पद्ममुत्पलं च यथायोगं पिधानं येषां ते तथा, ‘सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिख्वा’ सर्वरत्नमया अच्छाः-स्फटिकवदति स्वच्छाः यावत् प्रतिरूपाः, अर्थः प्राग्वत् । ‘महया महया महिंदकुंभसमाणा पणत्ता समणाउसो’ महान्तो महान्तो महेन्द्रकुम्भसमानाः कुम्भानामिन्द्र इति इन्द्रकुम्भः महांश्चासौ इन्द्रकुम्भश्चेति महेन्द्रकुम्भस्तस्य समानाः-तुल्या महाकलशप्रमाणाः प्रज्ञप्ताः-कथिता हे श्रमण ! हे आयुष्मन् ! ‘विजयस्सणं दारस्स उभयो पारिं’ विजयस्य खलु द्वारस्योभयोः पार्श्वयोरेकैक नैषेधिकी सद्भावात्, ‘दुहओ णिसीहियाए’ द्विधातो नैषेधिक्याम्, ‘दो दो णागदंतपरिवाडीओ’ द्वे द्वे नागदन्त

इन कलशों के ऊपर चन्दन का लेप हो रहा है ‘आविद्ध कंठेगुणा’ इनके कंठों में रक्त डोरा-मौली-बांधा गया है । ‘पउमुप्पलपिहाणा’ इनके मुखपर पद्म और उत्पलका ढक्कन रखा गया है ‘सव्वरयणामया अच्छा सण्हा जाव पडिख्वा’ ये चन्दनकलश सर्वात्मनारत्नों से जड़ित है आकाश और स्फटिकमणि के जैसे अतिशुभ्र है-निर्मल है और इलक्षण आदि विशेषणों से लेकर प्रतिरूप तक के समस्त विशेषणों से विशेषित है । ‘महतार महिंद कुंभसमाणा-पणत्ता समणाउसो’ हे श्रमण आयुष्मन् ! ये चन्दनकलश विशाल बड़े बड़े महेन्द्र कुम्भ के समान कहे गये हैं अर्थात् महाकलश के जैसे प्रकट किये गये हैं ‘विजयस्स णं दारस्स उभओ पारिं दुहतो णिसीहियाए दो दो णागदंतपरिवाडीओ’ विजयद्वार के दोनों पार्श्व में अर्थात् दोनों

સુગંધિયુક્ત જળ ભરવામાં આવેલ છે. ‘ચંદણકયચચ્ચાગા’ એ કલશોની ઉપર ચંદનનો લેપ કરવામાં આવેલ છે. આવિદ્ધ કંઠેગુણા’ તેના ગળામાં લાલ રંગનો દોરો બાંધેલ છે. ‘પડમુપ્પલપિહાણા’ તેના મુખભાગમાં પદ્મ અને ઉત્પલનું ઢાંકણ રાખેલ છે. ‘સવ્વરયણામયા અચ્છા સણ્હા જાવ પડિખ્વા’ આ ચંદન કલશ સર્વ પ્રકારના રત્નોથી જડેલ છે. આકાશ અને સ્ફટિક મણિ રત્ન જેવા અત્યંત સફેદ છે. નિર્મલ છે. અને શ્લક્ષણ વિગેરે વિશેષણોથી લઇને અભિરૂપ પ્રતિરૂપ સુધિના સઘળા વિશેષણો વાળા છે. ‘મહતા મહતા મહિંદકુંભસમાણા પણત્તા સમણાઉસો’ હે શ્રમણ આયુષ્મન્ આ ચંદન કલશ મોટા મોટા મહેન્દ્ર કુંભ સરખા છે. અર્થાત્ તે મહાકલશની જેવા હોવાનું કહેલ છે. વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉભઓ પારિં દુહતો ણિસીહિયાએ દો દો ણાગદંતપરિવાડીઓ’ વિજય દ્વારના બન્ને

પરિપાટચૌ પ્રજ્ઞપ્તે, 'તે ણં નાગદંતગા' તે સ્વલ નાગદંતકાઃ 'મુક્તાજાલંતરુસિય-
 હેમજાલગવક્ષજાલચિંચિણી ઘંટાજાલપરિચ્છિન્ના' મુક્તાજાલાનામન્તરેષુ યાનિ
 ઉત્સૃતાનિ-લમ્બમાનાનિ હેમજાલાનિ-સુવર્ણમયદામસમૂહાઃ યાનિ ચ ગવાક્ષ-
 જાલાનિ-ગવાક્ષાકૃતિરત્નવિશેષદામસમૂહાઃ યાનિ ચ કિંકિણી શુદ્રઘણ્ટિકા
 કિંકિણી જાલાનિ-શુદ્રઘણ્ટાસમુદાયાઃ એભિઃ પરિક્ષિપ્તાઃ-સર્વતો વ્યાપ્તા इति,
 'અવ્ભુગયા' અભ્યુદ્રતાઃ 'અભિ-અભિમુખમ્ ઉદ્રતા અગ્રિમભાગે મનાગ્ ઉન્નતા
 इत्यभ्युદ્રતાઃ 'અભિણિસિદ્ધા' અભિનિસૃષ્ટાઃ અભિ-અભિમુખમ્ વહિર્ભાગાભિમુખં
 નિસૃષ્ટા इत्यભિનિસૃષ્ટાઃ 'તિરિયં સુસંપગહિયા' તિર્યગ્ સુસંપ્રગૃહીતાઃ, તિર્યગ્ભિત્તિ
 પ્રદેશે સુ-સુષ્ટુ-અતિશયેન સમ્યગ્ મનાગપિ અચલનેન પ્રગૃહીતા इति સુસંપ્રગૃ-
 હીતાઃ, 'અહે પળ્લગદ્ધરુવા' અધઃ-અધોભાગે પલ્લગાર્દ્ધરૂપાઃ પલ્લગાર્દ્ધ વદતિસરલા
 દીર્ઘાશ્વેતિ ભાવઃ, एतदेव विवृणोति 'પળ્લગદ્ધસંઠાણસંઠિયા' પલ્લગાર્દ્ધસંસ્થાન-
 સંસ્થિતાઃ અધઃ પલ્લગાર્દ્ધસંસ્થાનસંસ્થિતાઃ 'સવ્વરયણામયા અચ્છા જાવ પહિરુવા'

તરફ દોનોં નિષેધિકાઓં મેં દો દો નાગદંતકોં-સ્વૂટિયાંં કી પરિપાટી
 હૈ 'તેણં નાગદંતગા મુક્તાજાલંતરુસિય હેમજાલગવક્ષજાલચિંચિણી-
 ઘંટાજાલપરિચ્છિન્ના' યે સઘ નાગદંતક મુક્તાજાલોંં કૈ અન્તર મેંં મીતર
 મેંં લટકતી હુઈ સુવર્ણમયમાલાઓંં સે ઓર છોટીર ઘણ્ટિકાઓંં સે
 ચારોંં ઓર સે ઘિરે હુએ હૈંં । 'અવ્ભુગયા' આગે કૈ ભાગ મેંં યે નાગ-
 દંતક કુછર ઝંચાઈ કો લિયે હુએ હૈંં । 'અભિણિસિદ્ધા' અભિનિસૃષ્ટ
 હૈંં-અર્થાત્ નિષેધિકાઓંં કી મીત મેંં યે સ્વૂબ ગહરે રૂપ મેંં ટુકે હુએ હૈંં ।
 'તિરિયં સુસંપગહિયા' યહી બાત ઇસ પદ દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ હૈ । 'અહે
 પળ્લગદ્ધરુવા' અધોભાગ મેંં યે સર્પ કૈ અર્ધભાગ જૈસે આકારવાલે
 હૈંં-અર્થાત્ અતિસરલ ઓર દીર્ઘ હૈ । 'પલ્લગદ્ધસંઠાણસંઠિયા' ઇસ પદ
 દ્વારા સ્પષ્ટ કી ગઈ હૈ । 'સવ્વરયણામયા અચ્છા જાવ પહિરુવા' ઇન

પડખામાં એટલે કે બન્ને બાબુની બન્ને નિષેધિકાઓમાં બબ્બે નાગદંત-ખૂટિયો
 પંક્તિ રૂપે રાખવામાં આવેલ છે. તેણં નાગદંતગા મુક્તાજાલંતરુસિય હેમજાલ
 ગવક્ષજાલચિંચિણી ઘંટાજાલપરિચ્છિન્ના' આ બધી જ નાગદંત મુક્તાબદ
 ખૂટિયોની પંક્તિની અંદરનો ભાગ લટકતી સોનાની માળાઓ અને નાની
 નાની ઘંટડિયોથી ચારે બાબુથી ઘેરાયેલ છે. 'અવ્ભુગયા' આગળના ભાગમાં
 એ નાગદંત-ખૂટિયો કંઈક કંઈક ઉંચાઈ વાળી છે. 'અભિણિસિદ્ધા' અભિનિષ્ઠિત
 અર્થાત્ નિષેધિકાઓની ભીંતમાં એ ખૂબ ઉંડે સુધી ઘેસાયેલ છે. 'તિરિયં સુસં-
 પગહિયા' એજ વાત આ પદ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. 'અહે પળ્લગદ્ધરુવા' નીચેના
 ભાગમાં એ સાપના અર્ધભાગ જેવા આકારવાળી છે. અર્થાત્ અત્યંત સરલ
 અને દીર્ઘ છે. 'પલ્લગદ્ધસંઠાણસંઠિયા' આ પદ દ્વારા પણ એજ વાત સ્પષ્ટ-

सर्वरत्नमया अच्छा यावत्प्रतिरूपाः, एषामर्थः प्राग्वत् । 'महया महया गयदंत
समाणा पण्णत्ता समणाउसो' महाति महान्तो गजदन्तसमानाः-अतिशयेन महान्तो
गजदन्ततुल्याः प्रज्ञप्ताः-कथिताः हे श्रमण ! हे आयुष्मन् ! 'तेसु णं णागदंत-
एसु' तेषु खलु नागदन्तकेषु 'बहवे किण्हसुत्त वद्धवग्घारियमल्लदामकलावा' बहवः
कृष्णसूत्रे बद्धा व्याघारिता अवलम्बिताः माल्यदामकलापाः-पुष्पमालासमूहाः
'जाव सुक्किल्लसुत्तवग्घारियमल्लदामकलावा' यावन्नीलसूत्रवद्धा व्याघारिता
माल्यदामकलापाः, लोहितसूत्रवद्धा व्याघारिता माल्यदामकलापाः, हारिद्रसूत्र
वद्धा व्याघारिता माल्यदामकलापाः शुक्लसूत्र वद्धा व्याघारिता माल्यदामकलापाः
सन्तीति, 'ते णं दामा तवणिज्जलंबूसगा' तानि खलु दामानि तपनीयलम्बूस-
कानि, तपनीयः-सुवर्णस्तन्मयो लम्बूसकः-दाम्ना मग्निमग्निमभागे प्राङ्गणे लम्ब-
मानो मण्डनविशेषो गोलकाकृति र्येषां तानि तथा, 'सुवण्णपतरगमंडिया' सुवर्ण,

पदों का अर्थ जैसा पहिले स्पष्ट किया गया है वैसा ही है । 'महयार
गयदंतसमाणा पण्णत्ता समणाउ सो' हे श्रमण आयुष्मन् ! ये नाग-
दन्तक ऐसे प्रतीत होते हैं कि जैसे मानों बहुत विशाल गजदन्त ही
हों 'तेसु णं णागदंतएसु' उन नागदन्तकों के ऊपर 'बहवे किण्ह सुत्त-
वग्घारियमल्लदामकलावा जाव सुक्किल्लसुत्तवग्घारियमल्लदामकलावा'
कृष्णसूत्र से बंधी हुई अनेक पुष्पमालाएं लटक रही हैं और यावत्पद-
ग्राह्य-नील-सूत्र में बंधी हुई, लोहित-लाल-सूत्र में, हारिद्रसूत्र में,
पीलेसूत्र में बंधी हुई और शुक्लसूत्र में बंधी हुई अनेक पुष्पमालाएं
लटक रही हैं । 'ते णं दामा तवणिज्जलंबूसगा' इन मालाओं के
अग्रिमभाग में गोलाकार एक मंडनविशेष लटका हुआ है 'सुवण्ण-
पतरगमंडिया' ये सब पुष्पमालाएं सुवर्ण के पत्र से मण्डित हैं ।

કરેલ છે. 'સન્વરયણામયા અચ્છા જાવ પઢિરૂવા' આ પદોનો અર્થ જેમ પહેલા
કહેવામાં આવેલ છે તેમજ છે. 'મહયા મહયા ગયદંતસમાણા પણ્ણત્તા સમણા
ઉસો' હે શ્રમણ આયુષ્મન્ ! એ નાગદન્તકો એવા જથ્થા છે કે બાણે મોટા
વિશાળ ગજદંતકોજ હોય 'તેસુ, ણં ણાગદંતેસુ' એ નાગદંતો ઉપર 'બહવે
કિણ્હસુત્તવગ્ગારિય મલ્લદામકલાવા જાવ સુક્કિલ્લ સુત્તવગ્ગારિયમલ્લદામકલાવા' કૃષ્ણ
સૂત્રથી બાંધેલ અનેક પુષ્પ માળાઓ લટકી રહેલ છે. અને યાવત્ પદથી ગ્રહીત
થયેલ નીલ સૂત્રમાં બાંધેલ લોહિત-લાલ સૂત્રમાં પીળા સૂત્રમાં બાંધેલ અને
સફેદ સૂત્રમાં બાંધેલ અનેક પુષ્પ માળાઓ લટકીરહેલ છે. 'તે ણં દામા તવ-
ણિજ્જલંબૂસગા' એ માળાઓના આગળના ભાગમાં ગોળાકાર એક મંડન વિશેષ
લટકે છે. એ બધી પુષ્પમાળાઓ 'સુવણ્ણપત્તરગમંડિયા' સોનાના પત્રાથી મંદેલ

પ્રતરકમણ્ડિતાનિ પાર્શ્વતઃ સામસ્ત્યેન સુવર્ણપ્રતરકેણ-સુવર્ણપત્રકેણ મણ્ડિતાનિ,
 'નાનામણિરયણવિવિહારદ્વહારઊવસોભિયસમુદયા' નાનામણિરત્નવિવિધહારાદ્ધ-
 હારોપશોભિતસમુદાયાનિ, નાનામણીનાં રત્નાનાશ્ચ વિવિધાઃ-વિચિત્રવર્ણા-
 હારાઃ-અષ્ટાદશસરિકાઃ અર્ધહારાઃ નવસરિકાસ્તૈરુપશોભિતઃ સમુદાયો યેષાં તાનિ
 તથા 'જાવ સિરીએ અતીવ અતીવ ઊવસોભેમાણા ઊવસોભેમાણા ચિદ્વંતિ' યાવત્
 શ્રિયા અતીવાતીવોપશોભમાનાનિ તિષ્ઠન્તિ, અત્ર યાવત્પદેન-'ઈસિ અણ્ણમણ્ણમ-
 સંપત્તા પુવ્વાવરદાહિણુત્તરગણ્હિં વાણ્હિં મંદાયં એજ્જમાણા એજ્જમાણા પલંવમાણા
 પલંવમાણા ઝંઝમાણા ૨ પઙ્ગંઝમાણા ૨ તે ણં ઓરાલેણં મણુણેણં મણહરેણં કણ્ણ-
 મણિવ્વુહ્કરેણં સદ્દેણં (તે પએસે) સવ્વઓ સમંતા આપૂરેમાણા ૨ સિરીએ અર્હવ
 અર્હવ ઊવસોભેમાણા ઊવસોભેમાણા ચિદ્વંતિ' इति । एतेषां व्याख्यानं पद्मवर-
 वेदिका वर्णने एव कृतमिति तत्रैवाऽवलोकनीयम् ।

'નાનામણિરયણવિવિહારદ્વહારઊવસોભિયસમુદયા' અનેક મણિયોં
 સે, રત્નોં સે તથા અનેક પ્રકાર કે હારોં સે એવં અર્ધહારોં સે યે
 માલાએ વિશેષરૂપ સે સુશોભિત હૈં । 'જાવ સિરીએ અતીવ અતીવ
 ઊવસોભે માણાર ચિદ્વંતિ' યાવત્ इन માલાઓં કી શોભા વહુત હી
 અધિક વઢી વઢી હુઈ હૈ । યહાં યાવત્પદ સે 'ઈસિ અણ્ણમણ્ણમ સંપત્તા-
 પુવ્વાવરદાહિણુત્તરગણ્હિં વાણ્હિં મંદાયં એજ્જમાણાર પલંવમાણાર
 ઝંઝમાણાર પઙ્ગંઝમાણાર તેણં ઓરાલેણં મણુણેણં મણહરેણં કણ્ણ-
 મણિવ્વુહ્કરેણં સદ્દેણં (તે પએસે) સવ્વઓ સમંતા આપૂરેમાણાર
 સિરીએ અર્હવર ઊવસોભેમાણાર ચિદ્વંતિ' इस पाठ का संग्रह हुआ है ।
 इन पदों को व्याख्या पद्मवरवेदिका के वर्णन करते समय की जा
 चुकी है इसलिये वहीं से इन पदों की व्याख्या समझ लेनी चाहिये ।

છે. 'નાનામણિરયણવિવિહારદ્વહારઊવસોભિય સમુદયા' અનેક મણિયોથી તથા અનેક પ્રકારના હારોથી અને અર્ધ હારોથી એ માણાઓ વિશેષ પ્રકાર થી શોભે છે. 'જાવ સિરીએ અતીવ અતીવ ઊવસોભેમાણાર ચિદ્વંતિ' યાવત્ એ માણા ઓની શોભા ધણીજ વધારે સુંદર લાગે છે. અહીં યાવત્પદથી 'ઈસિ અણ્ણમણ્ણમસંપત્તા પુવ્વાવરદાહિણુત્તરગણ્હિં વાણ્હિં મંદાયં એજ્જમાણા એજ્જમાણા પલંવમાણા પલંવમાણા ઝંઝમાણા ઝંઝમાણા પઙ્ગંઝમાણા પઙ્ગંઝમાણા તેણં ઓરાલેણં મણુણેણં મણહરેણં કણ્ણમણિવ્વુહ્કરેણં સદ્દેણં (તે પએસે) સવ્વઓ સમંતા આપૂરેમાણા સિરીએ અર્હવ અર્હવ ઊવસોભેમાણા ઊવસોભેમાણા ચિદ્વંતિ' આ પાઠને સંગ્રહ થયેલ છે. આ બધા પદોની વ્યાખ્યા પદ્મવર વેદિકાનું વર્ણન કરતી વખતે કરવામાં આવી ગયેલ છે. તેથી તે પદોનો અર્થ ત્યાંથીજ સમજ લેવો.

‘તેસિં નાગદંતગાળં ઉવરિં’ તેપામનન્તરપૂર્વપ્રકરણે વર્ણિતાનાં નાગદન્તકાના-
મુપરિ-ઝર્ધ્વભાગે ‘અળ્લાઓ દો દો નાગદંતપરિવાડીઓ પન્નત્તાઓ’ અન્યે દ્વે
દ્વે નાગદન્તપરિપાટચો પ્રજ્ઞપ્તે । ‘તેસિ નં નાગદંતગાળં મુત્તાજાલંતરુસિય તહેવ
જાવ સમળાડસો !’ તેષાં સ્વલુ નાગદન્તકાનાં મુત્તાજાલાન્તરોત્સુત તથૈવ યાવત્,
અત્ર યાવત્પદેન પૂર્વગતનાગદન્તવર્ણનં સર્વમત્ર વાચ્યમ્ યાવન્મહાતિ મહાન્તો ગજ-
દન્તસમાનાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ હે શ્રમણ ! હે આયુષ્મન્ ! ઇતિ । ‘તેસુ નં નાગદંતેસુ બહવે
રયયામયા સિક્કયા પન્નત્તા’ તેષુ સ્વલુ નાગદન્તકેષુ વહૂનિ રજતમયાનિ સિક્કકાનિ
પ્રજ્ઞપ્તાનિ-કથિતાનિ ‘તેસુનં રયયામણસુ સિક્કણસુ બહવે વેરુલિયા મઠ્ઠો ધૂવ-
ઘડીઓ પન્નત્તાઓ’ તેષુ સ્વલુ રજતમયેષુ સિક્કકેષુ વહુચો વૈદૂર્યરત્નમય્યો વૈદૂર્ય-
‘તેસિ નં નાગદંતગાળં ઉવરિં’ એ નાગદન્તોં કે ઉપર ‘અળ્લાઓ દો
દો નાગદંતપરિવાડીઓ પન્નત્તાઓ’ ઓર મી દૂસરી દો દો નાગદન્તકોં
કી પરિપાટી કહી ગઈ હૈ । ‘તેસિ નં નાગદંતાળં મુત્તાજાલંતરુસિય-
તહેવ જાવ સમળાડસો’ એન દો દો નાગદન્તોં કે અન્તર મેં-મીતર મેં
મુત્તાજાલ આદિ કા જૈસા વર્ણન પૂર્વ કે નાગદન્તકોં કે સમ્બન્ધ મેં
ઉપર કિયા ગયા હૈ વૈસા હી યહાં પર મી વહ કહ દેના ચાહિયે યહાં
યાવત્પદ સે યહી વાત પ્રકટ કી ગઈ હૈ । ઓર યહ સવ વર્ણન ‘યાવ-
ન્મહાતિમહાન્તો ગજદન્તસમાનાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ’ એસ પાઠ તક કા યહાં
ગ્રહણ કર લેના ચાહિયે ‘તેસુ નં નાગદંતેસુ બહવે રયયામયા સિક્કયા
પન્નત્તા’ એન નાગદન્તોં પર અનેક રત્નમય સીકેં રહે હુએ કહે ગયે
હૈ । ‘તેસુ નં રયયામણસુ સિક્કણસુ બહવે વેરુલિયા મઠ્ઠો ધૂવઘડીઓ
પન્નત્તાઓ’ એન છીકોં કે ઉપર અનેક વૈદૂર્યરત્ન કે બને હુએ ધૂપઘટ રહે

‘તેસિં નં નાગદંતગાળં ઉવરિં’ એ નાગદંતકો-ખુટિયોની ઉપર ‘અળ્લાઓ દો દો
નાગદંતપરિવાડીઓ પન્નત્તાઓ’ બીજી બખ્ખે ખુટિયોની હાર હોવાનું કહેલ છે.
‘તેસિં નં નાગદંતાળં મુત્તાજાલંતરુસિય તહેવ જાવ સમળાડસો’ હે શ્રમણ આયુષ્મન્
એ બખ્ખે નાગદંતકોની વચમાં મુક્તાબલ વિગેરેનું વર્ણન પહેલાના નાગ-
દન્તકોના વર્ણનમાં જે પ્રમાણે ઉપર કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું
અહીંયા પણ સમજી લેવું અહીંયાં યાવત્પદથી એજ વાત પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે.
અને એ તમામ વર્ણન ‘યાવન્મહાતિમહાન્તો ગજદન્તસમાના પ્રજ્ઞપ્તાઃ’ આ પાઠ
પર્યન્તનું કથન અહીંયાં ગ્રહણ કરી લેવું. ‘તેસુ નં નાગદંતેસુ બહવે રયયામયા
સિક્કયા પન્નત્તા’ આ નાગદંતોની ઉપર અનેક રત્નમય સીકાઓ રાખવામાં આવે-
લ છે. ‘તેસુનં રયયામણસુ સિક્કણસુ બહવે વેરુલિયા મઠ્ઠો ધૂવઘડીઓ પન્નત્તાઓ’
એ સીકાઓની ઉપર વૈદૂર્ય રત્નના અનેક અનેક ધૂપઘટો રાખવામાં આવેલા

રત્નાત્મિકાઃ ધૂપઘટયો ધૂપઘટિકાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ-કથિતાઃ 'તાઓ ણં ધૂવઘડીઓ કાલાગુરુપવરકુંદરુક્કતુરુક્કધૂવમઘમઘંતગંધુદ્ધૂયાભિરામાઓ' તાશ્ચ સ્વલ્લુ ધૂપઘટયઃ કાલાગુરુપવરકુંદરુક્કતુરુક્કધૂપમઘમઘાયમાનગન્ધોદ્ધૂતાભિરામાઃ, તત્ર કાલા-ગુરુધૂપવિશેષો લોકપ્રસિદ્ધઃ પ્રવરઃ-પ્રધાનઃ, કુંદરુક્કશ્ચીડા, તુરુક્ક-સિલ્હકં, કાલાગુરુશ્ચ પ્રવરકુંદરુક્કતુરુક્કશ્ચેતિ કાલાગુરુકુંદરુક્કતુરુક્કાણિ તેપાં ધૂપસ્ય યો મઘમઘાયમાનો ગન્ધ ઉદ્ધૂતઃ-ઇતસ્તતો નિઃસૃતસ્તેનાભિરામાઃ-મનોદ્વારેતિ, તથા સુગંધવરગંધગંધિયાઓ' સુગન્ધવરગન્ધગન્ધિકાઃ શોભનો ગન્ધો યેપાં તે સુગન્ધઃ સુગન્ધાશ્ચ તે વરગન્ધા સ્તેપાં ગન્ધસ્તાદૃશો ગન્ધોઽસ્તિ આમુ ઇતિ તે તથા, અત એવ 'ગંધવદ્ધિભૂયાઓ' ગન્ધવર્ત્તિભૂતાઃ-સૌરભ્યાતિશયાદ્ ગન્ધદ્રવ્યગુટિકા સદૃશાઃ 'ઓરાલેણં' ઉદારેણ સ્ફારેણેત્યર્થઃ 'મણુણેણં' મનોજ્ઞેન મનોઽનુકૂલેન ગન્ધેનેત્યર્થઃ, કથં મનોનુકૂલત્વં તત્રાહ-'ઘાણમણો' ઇત્યાદિ, 'ઘાણમણોણિવ્વુ-ઝકરેણં' ઘ્રાણમનોનિર્વૃત્તિકરેણ, ઘ્રાણમનોનિર્વૃત્તિકરેણેત્યત્ર હેતૌ તૃતીયા, તથા ચ યતો ઘ્રાણમણોનિર્વૃત્તિકરસ્તસ્માદ્ મનોજ્ઞઃ, ઘ્રાણેન્દ્રિયમનસશ્ચાહ્લાદજનકઃ એતાદૃશેન 'ગંધેણં' ગન્ધેન-સુરભિણા 'તે પપ્પસે તાન્ પ્રદેશાન્-આસન્નવર્ત્તિદેશાન્

હુણે હૈ 'તાઓ ણં ધૂવઘડીઓ કાલાગુરુપવરકુંદરુક્કતુરુક્કધૂવમઘમઘંતગંધુદ્ધૂયાભિરામાઓ' એ ધૂપઘટ કાલાગુરુ-ધૂપવિશેષ-ચિઝડી ધૂપવિશેષ એવં સિલ્હક-લોવાનની ધૂપવિશેષની ગન્ધ સે જો કિ ઇધર ઉધર ફેલ રહી હૈ વડે હી મનોરમ વને હુણે હૈ 'સુગંધવરગંધ-ગંધિયાઓ' શોભનગંધવાલે પદાર્થોની જૈસી ગંધ હોતી હૈ વૈસી હી ગંધ ઇન ઘટિકાઓ સે સદા નિકલતી રહતી હૈ । અત એવ એ ઘટ 'ગંધ-વદ્ધિ ભૂયાઓ' ગંધવર્ત્તિ-ગંધની ગુટિકા-જૈસે પ્રતીત હોતે હૈ । 'ઓરા-લેણં મણુણેણં ઘાણમણો નિવ્વુઝકરેણં ગંધેણં તે પપ્પસે સવ્વઓ સમંતા આપૂરેમાણીઓ અતીવર સિરીણે જાવ ચિદંતિ' ઓર હસી કારણ એ

છે. - 'તાઓ ણં ધૂવઘડીઓ કાલાગુરુપવરકુંદરુક્ક તુરુક્ક ધૂવમઘમઘંત ગંધુદ્ધૂયા-ભિરામાઓ' આ ધૂપઘટો કાલાગુરુ ધૂપવિશેષ જેને શુભરાતીમાં અગર કહે છે. તે તથા ચિઝડી ધૂપવિશેષ એવં સિલ્હક લોવાનની ગંધથી કે જે ગંધ આમ તેમ ફેલાઈ રહેલ હોય તેનાથી મનોરમ બણાય છે. 'સુગંધવરગંધગંધિયાઓ' સારી ગંધવાળા પદાર્થોની જેવી સુંદર ગંધ હોય છે. એજ રીતની સુગંધ આ ગંધ ઘટિકાઓમાંથી કાયમ નીકળ્યા કરે છે. તેથીજ એ ગંધ ઘટિકા 'ગંધવદ્ધિભૂયાઓ' ગંધવર્ત્તિ-ગંધગુટિકા-સુગંધની ગોળી જેવી બણાય છે. 'ઓરા લેણં મણુણેણં ઘાણમણોણિવ્વુઝકરેણં ગંધેણં તે પપ્પસે સવ્વઓ સમંતા આપૂરે મણીઓ અતીવર સિરીણે જાવ ચિદંતિ' તેથીજ એ ઉદાર, મનોજ્ઞ, મનને આનંદ

‘સવ્વઓ સમંતા’ સર્વતઃ—સર્વાસુ દિક્ષુ સમન્તાત્—સર્વાસુ વિદિક્ષુ ‘આપૂરેમાળીઓ આપૂરેમાળીઓ’ આપૂરયન્ત્ય આપૂરયન્ત્યઃ—ગન્ધવ્યાપ્તિં કુર્વન્ત્યઃ, અતएव ‘અતીવ અતીવ સિરીए જાવ ચિટ્ઠંતિ’ અતીવાતીવ—અતિશયયા શ્રિયા—ગન્ધશોભારૂપયા યાવદુપશોભમાના ઉપશોભમાના સ્તિષ્ઠન્તીતિ ॥ ‘વિજયસ્સ ણં દારસ્સ’ વિજયસ્ય ચલુ દ્વારસ્ય ‘ઉમયઓ પાર્સિ’ ઉમયોઃ પાર્શ્વયોઃ ‘દુહઓ ણિસીદિયાए’ દ્વિધાતો—દ્વિપ્રકારાયાં નૈષેધિક્યામ્ ‘દો દો સાલમંજિયા પહિવાડીઓ પન્નત્તાઓ’ દ્વે દ્વે શાલમંજિકા પરિપાટચૌ પ્રજ્ઞપ્તે—કથિતે ‘તાઓ ણં સાલમંજિયાઓ’ તાઃ ચલુ શાલમંજિકાઃ—લઘુપુત્તલિકાઃ, ‘લીલદિયાઓ’ લીલાસ્થિતાઃ લીલયા—લલિતા—જ્ઞાનિવેશરૂપયા સ્થિતા इति લીલાસ્થિતાઃ, ‘સુપહિદિયાઓ’ સુપ્રતિષ્ઠિતાઃ, સુ—સુષ્ટુ મનોજ્ઞતયા પ્રકર્ષેણ સ્થિતા इति, ‘સુઅલંકિયાઓ’ સ્વલંકૃતાઃ, સુ—સુષ્ટુ અતિશયેન રમણીયતયા અલંકૃતા इति, ‘ણાણાવિહરાગવસણાઓ’ નાનાવિધરાગ-

ઉદાર—સ્ફાર—મનોજ્ઞ ગંધ સે નાસિકા ઓર મન કો શાન્તિ પ્રદાન કરતે રહતે હૈં ઓર ચારોં દિશાઓં મેં ઉનર પ્રદેશોં કો—ભૂભાગોં કો—एवं વિદિશાઓં કે પ્રદેશોં કો ગન્ધ કી વ્યાપ્તિ સે ભરતે રહતે હૈં । इसलिये ये अपनी शोभा की गरिमा से बहुत अधिक सुहावने लगते हैं । ‘विजयस्स णं दारस्स उमओ पारिं’ विजयद्वार की दोनों ओर की नैषेधिकी में—बैठक शाला में—‘दो दो सालमंजिया पडिवाडीओ पन्न-त्ताओ’ दो दो शालमंजिकाओं—छोटीर पुत्तलिकाओं की परिपाटी कतार कहीं गई हैं ‘ताओ णं सालमंजियाओ लीलदियाओ’ वहां ये पुत्तलि-काएं ब्रीडारत हुई चित्रित की गई हैं ‘सुपहदियाओ’ और ये बड़े ही सुन्दर ढंग से वहां प्रकट की गई हैं । तथा ‘सुअलंकियाओ’ वेषभूषा से सुसज्जित की गई हैं ‘णाणाविहरागवसणाओ’ रंगविरंगे कपड़ों से

આપવાવાળા એવા ગંધથી નાક અને મનને આનંદ ઉપજાવે છે. અને ચારે દિશાઓના એ એ પ્રદેશોને ભૂમિભાગને અને દિશા વિદિશાઓના પ્રદેશોને ગંધની વ્યાપકતાથી ભરતા રહે છે. એથીજ એ પોતાની શોભાની ગરિમાથી ઘણાજ વધારે સોહામણા લાગે છે. ‘વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉમઓ પારિં’ વિન્ય દ્વારની બન્ને બાજુની નૈષેધકીમાં બેઠક શાળામાં ‘દો દો સાલમંજિયા પરિવા-ડીઓ પણ્ણત્તાઓ’ બે બે શાલમંજિકાઓ નાની નાની પુતળિયોની હારે કહેલ છે. ‘તાઓ ણં સાલમંજિયાઓ લીલદિયાઓ’ ત્યાં તે પુતળિયો ક્રીડાકરતી ચીતરેલી છે. ‘સુપહિદિયાઓ’ અને તે ઘણાજ સુંદર પ્રકારથી ત્યાં બતાવેલ છે. તથા ‘સુઅલંકયાઓ’ વેષ અને ભૂષણોથી સારી રીતે સજેલી છે. ‘ણાણાવિહ રાગ વસણાઓ’ રંગ વિરંગ કપડાઓથી તેને ઘણીજ સરસ રીતે સજાવવામાં

વસનાઃ, નાનાવિધોઽનેકપ્રકારો રાગો યેપાં તાનિ નાનાવિધરાગાણિ તાનિ ચ વસનાનિ-વસ્ત્રાણિ સંવૃતતયા યાસાં તાસ્તથા 'ળાણામલ્લપિણદ્વાઓ' નાનામાલ્ય-પિનદ્વાઃ, નાનારૂપાણિ માલ્યાનિ પુષ્પાણિ પિનદ્વાનિ-આવિદ્વાનિ યાસાં તાસ્તથા 'મુદ્ધિગેજ્જમજ્ઞાઓ' મુદ્ધિગ્રાહ્યમધ્યાઃ, મુદ્ધિગ્રાહ્યં-મુદ્ધિયા ગ્રહણયોગ્યં પ્રતલમિત્યર્થઃ મધ્યં-મધ્યભાગઃ-કટિભાગો યાસાં તાસ્તથા, 'આમેલગજમલજુયલવદ્વિય અબ્ધુળ્ળય પીળરઙ્ગસંઠિયપઓહારાઓ' આમેલકયમલયુગલવર્તિતાઽમ્બુન્નતપીન-રતિદસંસ્થિતપયોધરાઃ, આમેલકઃ આપીડઃ શેઘરક ઇત્યર્થઃ, આમેલક સાદૃશ્યાદ્ આમેલક ઇતિ ચૂચુકમિત્યર્થઃ, તસ્ય યમલં-સમશ્રેણિકં યુગલં યુગ્મં યત્ર તૌ આમેલક યમલયુગલૌ સમશ્રેણિકચૂચુકયુગલયુક્તૌ ઇતિ ભાવઃ, તથા-વર્તિતૌ-વર્તુલૌ કાઠિન્યેન ગોલાકારૌ અમ્બુન્નતૌ-અભિમુખમુન્નતૌ, પીનૌ-પુષ્પૌ ન તુ કૃશૌ, અતએવ રતિદસંસ્થિતૌ-રત્યુત્પાદક સંસ્થાનવન્તૌ એતા-દૃશૌ પયોધરૌ-સ્તનૌ યાસાં તાઃ-આમેલકયમલયુગલવર્તિતામ્બુન્નત પીનરતિ દસંસ્થિતપયોધરાઃ । 'રક્તાવંગાઓ' રક્તાપાદ્માઃ, રક્તો લોહિતવર્ણઃ, અપાદ્મઃ-નયનોપાન્તદેશો યાસાં તત્તથા, 'અસિય કેસીઓ' અસિતકેઙ્ગ્યઃ, અસિતાઃ-ભ્રમરવત્ કૃષ્ણાઃ કેશાઃ-શિરોરુદ્ધા યાસાં તાસ્તથા કૃષ્ણકેશા ઇત્યર્થઃ, 'મિડ-વિસયપસત્થલક્ષણ સંવેલ્લિતગ્ગસિરયાઓ' મૃદુવિશદ પ્રશસ્તલક્ષણ સંવેલ્લિતા-

આવૃત્ત કર ઇન્હે સજાયા ગયા હૈં 'ળાણામલ્લપિનદ્વાઓ' અનેક માલાણં ઇન્હે પહિરાઈ ગઈ હૈં । 'મુદ્ધિગેવેજ્જમજ્ઞાઓ' ઇનકી કમર ઇતની પતલી હૈ કિ વહ મુઠી મૈં ભર લી જાતી હૈ । 'આમેલગજમલ-જુયલવદ્વિયઅબ્ધુળ્ળય પીળરઙ્ગ સંઠિયપઓહરાઓ' ઇનકે પયોધર સમશ્રેણિક ચુચુકયુગલ સે યુક્ત હૈં । કઠિન હોને સે યે ગોલ આકાર વાલે હૈં યે સામ્હને કી ઓર તને હુએ હૈ શુકે હુએ નહીં હૈ પુષ્ટ હૈં । કૃશ નહીં હૈ અતઃ યે રતિદ-રત્યુત્પાદક હૈં । 'રક્તાવંગાઓ' ઇનકે નેત્ર પ્રાન્તરક્ત હૈ । 'અસિયકેસીઓ' વાલ ઇનકે કૃષ્ણવર્ણ કૈ હૈં-ભ્રમર જૈસે

આવેલ છે. 'ળાણામલ્લપિનદ્વાઓ' અનેક પ્રકારની માળાઓ પહેરાવીને તેને સારી રીતે શોભાવે છે. 'મુદ્ધિગેવેજ્જમજ્ઞાઓ' તેના કટિભાગ એટલે પાતળો છે કે તે એક મૂઠિમાં સમાઈ જાય છે. 'આમેલગ જમલજુદલ વદ્વિય અબ્ધુળ્ળય પીળરઙ્ગ સંઠિય પઓહરાઓ' તેના પયોધરે-સ્તને સમશ્રેણી વાળા ચુચુક-ડીડીયોથી યુક્ત છે. કંઠણ હોવાથી એ ગોલાકારવાળા છે. એ સામેની બાજુ ઉન્નત રહેલ છે. નમેલા હોતા નથી. એ પુષ્ટ છે. કૃશ નથી. તેથીજ એ રતિદ-આનંદ કારક રતિને ઉત્પન્ન કરવાવાળા છે. 'રક્તાવંગાઓ' તેના નેત્રોના પ્રાંતભાગ લાલ છે. 'અસિય કેસીઓ' તેના વાળો કાળા વર્ણના છે. એટલે કે ભમરાના રંગ સરખા

પ્રશિરોજાઃ, મૃદવઃ-કોમલાઃ વિશદાઃ-સ્વાભાવિકાગન્તુકમલરહિતાઃ પ્રશસ્તાનિ શોભનાનિ અસ્ફુટિતત્વ પ્રમૃતીનિ લક્ષણાનિ યેષાં તે પ્રશસ્તલક્ષણાઃ સંવેલિતં સંવૃતમ્ અગ્રમ્-અગ્રભાગો યેષાં શેખરકકારણાત્ તે સંવેલિતાગ્રાઃ શિરોજા-કેશા યાસાં તા સ્તથા, 'ઈસિ અસોગવરપાદવસમુવટ્ટિયાઓ' ઈપદશોકવરપાદપસમુપ-સ્થિતાઃ, ઈપત્-મનાક્ અશોકવરપાદપે-શ્રેષ્ઠાશોકવૃક્ષે સમ્યગ્ ઉપસ્થિતા આશ્રિતા ઇતિ ઈપદશોકવરપાદપસમુપસ્થિતાઃ, 'વામહત્થગાહિયગસાલાઓ' વામ-હસ્ત ગૃહીતાગ્રશાખાઃ, વામહસ્તેન ગૃહીતમગ્રમ્ અશોકપાદપસ્ય શાખાયા અગ્ર-ભાગો યામિ સ્તાસ્તથા, 'ઈસિં અહુચ્છિકકડકલ્લચિટ્ટિપિહિં લૂસેમાણીઓ ઇવ' ઈપદ-હુશ્ચિકકટાક્ષચેષ્ટિતૈમુષ્ણન્ત્ય ઇવ, ઈપત્-મનાક્ અહું તિર્યગ્ વલિતમ્ અક્ષિ-નેત્રં યેષુ કટાક્ષરૂપેષુ ચેષ્ટિતેષુ તૈઃમુષ્ણન્ત્ય ઇવ-ચોરયન્ત્ય ઇવ દર્શકાનાં મનાંસિ 'ચક્કલ્લોયણ લેસાહિં અણ્ણ મણ્ણં સ્વિજ્જમાણીઓ ઇવ' ચક્ષુર્લોકનલેશૈરન્યોન્યં સ્થિયમાના ઇવ, અન્યોન્ય પરસ્પરં ચક્ષુષાં નેત્રાણાં લોકનેન-અવલોકનેન લેશાઃ સંલેષાસ્તૈ સ્થિયમાના ઇવ અયમર્થઃ એવં તાઃ તિર્યગ્વલિતાક્ષિ કટાક્ષૈઃ પર-

કાલે હૈં 'મિઝવિસયપસત્થલક્ષણસંવેલિતગ્ગસિરયાઓ' તથા યે કેશા ઇનકે મૃદુ-કોમલ હૈં વિશદ-સ્વાભાવિક એવં આગન્તુક મલ સે વિહીન હૈં પ્રશસ્ત લક્ષણોં સે યુક્ત હૈં મસ્તક મુકુટ સે યુક્ત હોને કે કારણ ઇન કેશોં કા અગ્રભાગ ઢકા હુઆ હૈં 'ઈસિં અસોગવરપાદવસ-મુવટ્ટિયાઓ' યે અશોકવૃક્ષ કા કુચ્છ સહારા લિયે હુઈં સ્વહી હુઈં હૈં। 'વામહત્થગાહિયગસાલાઓ' વામહસ્ત સે ઇન્હોંને અશોક વૃક્ષ કી શાખા કે અગ્રભાગ કો પકડ રસા હૈં 'ઈસિં અહુચ્છિકકડકલ્લચિટ્ટિપિહિં લૂસેમાણીઓ ઇવ' અપને તિરછે કટાક્ષોં સે દર્શકજનોં કે મનકો માનોં યે ચુરા રહી હૈં। 'ચક્કલ્લોયણલેસાહિં અણ્ણમણ્ણં સ્વિજ્જમાણીઓ ઇવ' પરસ્પર કે તિરછે અવલોકન સે એસા પ્રતીત હોતા હૈં કિ માનોં યે

કાળા છે. મિઝવિસય પસત્થ લક્ષણ સંવેલિતગ્ગસિરયાઓ' તથા તેમના કેશો અત્યંત કોમળ છે. સ્વાભાવિક અને આગંતુક મેલ વિનાના છે. પ્રશસ્ત લક્ષણો વાળા છે. અને મસ્તકનો ભાગ મુગુટોથી યુક્ત હોવાથી એ કેશોનો અગ્રભાગ ઢંકાયેલ છે. 'ઈસિં અસોગવરપાદમુવટ્ટિયાઓ' એ અશોક વૃક્ષનો આશરો લઇને ઉભેલ છે. 'વામહત્થગાહિયગસાલાઓ' ડાબા હાથથી તેઓએ અશોક વૃક્ષની ડાળનો અગ્રભાગ પકડી રાખેલ છે. 'ઈસિં અહુચ્છિક કડકલ્લચિટ્ટિપિહિં લૂસેમાણીઓ ઇવ' પોતાના તીર્છા કટાક્ષોથી જોનારાઓના મનને જાણે તે ચોંટી રહી છે. 'ચક્કલ્લોયણલેસાહિં અણ્ણમણ્ણં સ્વિજ્જમાણીઓ ઇવ' એક બીજાના તીર્છા અવલો-કનોથી એવું જણાય છે કે જાણે એ એક બીજાના સૌભાગ્યની અદેખાધથી

સ્પરમવલોકમાના અવતિષ્ઠન્તે યથા નૂનં પરસ્પર સૌભાગ્યા સહનતસ્તિર્યગ્વલિતાશ્ચિ
કટાક્ષૈઃ પરસ્પરં ચિદ્યન્તે ઇવ પ્રતિભાતીતિ 'પુઢવી પરિણામાઓ સાસયભાવમુવ-
ગયાઓ' પૃથિવી પરિણામરૂપાઃ શાઙ્ગતભાવમુપગતાઃ ।

અર્થ ભાવઃ—ઈમાઃ શાલભઙ્ગિકાઃ વિજયદ્વારવદેવ સદાવસ્થાનાત્ શાઙ્ગતભાવં
નિત્યત્વં પ્રાપ્તાઃ નિત્યા इत्यर्थः, तथा—'ચંદાણનાઓ' ચન્દ્રાનનાઃ, ચન્દ્રવદાનનં—
મુખં યાસાં તાશ્ચન્દ્રાનનાઃ, યથા પૂર્ણચન્દ્રઃ પૂર્ણિમાયામાલ્હાદકૈર્ણૈર્લોકાન્ રઙ્ગ-
યતિ તથા ઇમા અપિ શાલભઙ્ગિકાઃ દર્શકાનામાનન્દજનકલાત્ ચન્દ્રાનના इति
વ્યપદિશ્યતે । 'ચંદવિલાસિણીઓ' ચન્દ્રવિલાસિન્યઃ ચન્દ્રવદ્ વિલસન્તીત્યેવં
શીલા इति, 'ચંદદ્વસમનિડાલાઓ' ચન્દ્રાર્દ્રસમલલાટાઃ, ચન્દ્રાર્દ્રેન—અષ્ટમી ચન્દ્રેણ
સમં—તુલ્યં લલાટં યાસાં તાસ્તથા, 'ચંદાહિય સોમ્મદંસણાઓ' ચન્દ્રાધિકસૌમ્ય-
દર્શનાઃ, ચન્દ્રાદપિ અધિકં સૌમ્યં—કાન્તિમદર્શનમાકારો યાસાં તાસ્તથા, 'ઉક્કા
ઇવ ઉજ્જોષમાણીઓ' ઉલ્કા—મૂલતો વિચ્છિન્નજ્વલદગ્નિપુઙ્ગદ્વોદ્યોતમાના, 'વિજ્જુ-

एक दूसरे के सौभाग्य के असहनभाव से खेद खिन्न सी ही हो रही
हैं । 'पुढवी परिणामाओ सासयभावमुवगयाओ' ये शालभञ्जिकाएं
पृथिवी परिणाम उपगत हैं—अर्थात् पार्थिवकाय है और विजय द्वारकी
तरह नित्य हैं 'चंदाणणाओ' इनका मुख चंद्रमाका जैसा है चन्द्रमा-
जिस प्रकार पूर्णिमाके दिन अपने शीतलादि गुणों द्वारा दर्शक जनों के
चित्त को आल्हादित करता है उसी प्रकार ये भी दर्शक जनों के मन को
मुदित करती हैं 'चंदविलासिणीओ' चंद्रमंडल की तरह ये सुशोभित
होती हैं 'चंदद्वसमनिडालाओ' इनका ललाट अष्टमी के चन्द्रमा के
जैसा सुशोभित है 'चंदाहिय सोमदंसणाओ' चन्द्रके दर्शन से भी
अधिक इनका दर्शन है—अर्थात् चन्द्रके आकार से भी इनका आकार
अधिक कान्तिवाला है 'उक्का इव उज्जोषमाणीओ' उल्का—मूल से

ખેદ યુક્ત બની રહી છે. 'પુઢવી પરિણામાઓ સાસયભાવમુવગયાઓ' આ શાલ
ભંજિકાઓ પૃથિવી પરિણામ વાળી છે. અર્થાત્ પાર્થિવ શરીર વાળી છે.
અને વિજય દ્વારની જેમ નિત્ય છે. 'ચંદાણનાઓ' તેઓનું મુખ ચંદ્રમા સમાન
છે. એટલે કે ચંદ્રમા પૂર્ણિમાને દિવસે પોતાના શુભ, શીતલ વિગેરે ગુણોથી
જેનારાઓના મનને આલ્હાદવાળા બનાવે છે. એજ પ્રમાણે આ પણ જેનારા-
ઓના મનને આનંદિત કરે છે. 'ચંદવિલાસિણીઓ' ચંદ્રમંડલની જેમ એ
સુશોભિત હોય છે. 'ચંદદ્વસમનિડાલાઓ' તેના ભાલ પ્રદેશ લલાટ આક્રમના
ચંદ્રમા જેવો છે. 'ચંદાહિય સોમદંસણાઓ' ચંદ્રના દર્શનથી પણ વધારે સુંદર
તેમનું દર્શન છે. અર્થાત્ ચંદ્ર કરતાં પણ તેઓનો આકાર વધારે કાન્તિ યુક્ત

ઘણમરીચિસૂરદિપ્પંતતેય અહિયરસંનિગાસાઓ' વિદ્યુદ્ધનમરીચિ સૂર્યદીપ્યમાન-
તેજોઽધિકતરસન્નિકાશઃ, વિદ્યુતો યે ઘના વહુલતરા મરીચયસ્તેભ્યઃ યચ્ચ
સૂર્યસ્ય દીપ્યમાનમનાવૃતં તેજસ્તસ્માદપિ અધિકતરઃ સન્નિકાશઃ-પ્રકાશો યાસાં
તાસ્તથા, 'સિંગારાગારચારુવેસાઓ' શૃંગારાકારચારુવેષાઃ, શૃંગારો મળ્ડન-
ભૂષણવિશેષસ્તત્પ્રધાન આકાર આકૃતિ યાંસાં તાઃ શૃંગારાકારાઃ ચારુઃ-સુન્દરો વેષો
નેપથ્યં યાસાં તાઃ ચારુવેષાઃ, શૃંગારાકારાશ્ચ ચારુવેષાશ્ચેતિ શૃંગારાકારચારુ-
વેષાઃ, 'પાસાર્દ્યાઓ' પ્રાસાદીયા દર્શનીયા અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ ૪॥ 'તેયસા
અતીવ અતીવ' તેજસા-પ્રકાશેન અતીવાતીવ-અતિશયેન 'ઉવસોભેમાણીઓ ઉવ-
સોભેમાણીઓ ચિદ્વંતિ' ઉપશોભમાના ઉપશોભમાના સ્તિષ્ઠન્તિ । 'વિજયસ્સ ણં
દારસ્સ' વિજયસ્ય સ્વલુ દ્વારસ્ય 'ઉભયો પાસિં' ઉભયોઃ પાર્શ્વયોઃ 'દુહતો નિસી-
હિયાણ' દ્વિધાતો દ્વિપ્રકારાયાં નૈષેધિક્યામ્ 'દો દો જાલકડગા પન્નત્તા' દ્વૌ
દ્વૌ જાલકટકૌ પ્રજ્ઞપ્તૌ-કથિતૌ 'તે ણં જાલકડગા સવ્વરયણામયા અચ્છા જાવ

વિચ્છિન્ન જાજ્વલ્યમાન અગ્નિ પુજ્જ-કે જૈસી યે ચમકીલી હૈ 'વિજ્જુ
ઘણમરીચિસૂરદીપ્પંતતેય અહિયરસંનિગાસાઓ' इनका प्रकाश
विजली की सान्द्रमरीचियों से और अनावृत सूर्य के तेज से भी अधि-
कतर है 'सिङ्गारागार चारुवेषाओ' इनकी आकृति शृङ्गार प्रधान है-
इसी से इनकावेष चारु-सुहावना हैं 'पासार्दयाओ' अतः ये प्रसादीय
हैं दर्शनीय हैं अभिरूप हैं और प्रतिरूप हैं 'तेयसा अतीव २ उवसोभे-
माणीओ २ चिद्वन्ति' इस तरह ये अपने तेज से प्रकाश से-अत्यन्त
सुशोभित होती हुई विजयद्वार की ओर दोनों ओर की नैषेधिकी में
खड़ी हुई हैं 'विजयस्स णं दारस्स उभयो पारिं दुहतो निसीहियाए दो
दो जालकडगा पन्नत्ता' विजयद्वार की दोनों ओर की दोनों नैषेधि-

છે. 'ઉક્કાઢવ ડજ્જોમણીઓ' ઉલ્કામુખ વીજળીથી લેદાધેદા જાજ્વલ્યમાન
અગ્નિ પુજ્જના જેવી એ ચમકીલી છે. 'વિજ્જુઘણમરીચિ સૂરદીપ્પંતતેયઅહિયર
સંનિગાસાઓ' તેનો પ્રકાશ વિજલીના કિરણોથી અને નહોં ઢંકાયેલ સૂર્યના તેજથી
પણ વધારે છે. 'સિંગારાગારચારુવેસાઓ' તેનો આકાર શૃંગાર પ્રધાન છે.
અને તેથીજ તેનો વેશ આડ કહેતાં સુંદર અને સોહામણો છે. 'પાસાર્દ્યાઓ'
તેથીજ તેઓ પ્રાસાદીય છે. દર્શનીય છે. અભિરૂપ છે અને પ્રતિરૂપ છે.
'તેયસા અતીવ અતીવ ઉવસોભેમાણીઓર ચિદ્વંતિ' તેથી તેઓ પોતાના તેજથી
પ્રકાશથી અત્યંત સુશોભિત રીતે વિજય દ્વારની બન્ને નૈષેધિકીઓમાં ઉભી રહે
છે. 'વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉભઓ પારિં દુહઓ નિસીહિયાએ દો દો જાલકડગા
પણત્તા' વિજય દ્વારની બન્ને તરફની બેઉ નૈષેધિકીઓમાં બાબે બાલ કટકો

પડિરૂવા' તે સ્વલુ જાલકટકાઃ સર્વરત્નમયા અચ્છા યાવત્ પ્રતિરૂપાઃ । 'વિજયસ્સ
 ણં દારસ્સ' વિજયસ્ય સ્વલુ દ્વારસ્ય 'ઉભયોપાસિં' ઉભયોઃ પાર્શ્વયોઃ 'દુહઓ
 નિસીહિયાણ' દ્વિધાતો દ્વિપ્રકારાયાં નૈષેધિક્યામ્ 'દો દો ઘંટાપરિવાડીઓ પન્ન-
 ત્તાઓ' દ્વે દ્વે ઘંટાપરિપાટયો પ્રજ્ઞપ્તે-કથિતે 'તાસિણં ઘંટાણં' તાસાં સ્વલુ
 ઘંટાનામ્ 'અયમેયારૂવે વણ્ણાવાસે પન્નત્તે' અયમ્-અનન્તરસ્વરૂપકઃ એતાવદ્વૂપો
 વક્ષ્યમાણસ્વરૂપો વર્ણાવાસો વર્ણકનિવેશઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ-કથિતઃ 'તં જહા' તદ્વથા-'જંબૂ-
 ણદ મઈઓ ઘંટાઓ' જામ્બૂનદમય્યો ઘંટાઃ 'વહ્રામઈઓ લાલાઓ' વજ્રમય્યો-
 લાલાઃ 'ણામણિમયા ઘંટાપાસગા' નાનામણિમયા ઘંટાપાર્શ્વાઃ, 'તવણિજ્જ-
 મઈઓ સંઘલાઓ' તપનીયઃ-સુવર્ણસ્તન્મય્યઃ શૃંગલાઃ યાસુ ઘંટા અવલમ્બિતા
 સ્તિપ્થન્તિ, 'રયયામઈઓ રજ્જૂઓ' રજતમય્યો રજ્જ્વઃ ઘંટાવાદનાર્થં યા લાલાસુ

કાઓં મે દો દો જાલકટક કહે ગયે હૈં । 'તે ણં જાલકટકા સન્વરય-
 ણામયા અચ્છા જાવ પડિરૂવા' યે સવ્વ જાલ કટક સર્વરત્નમય હૈં અચ્છ-
 આકાશ ઓર સ્ફટિકકે સમાન અતિસ્વચ્છ હૈં । યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં ।
 'વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉભયોપાસિં દુહઓ નિસીહિયાણ દો દો ઘંટાપરિ-
 વાડીઓ' હસ વિજયદ્વારકી દોનોં ઓર કી દોનોં નૈષેધિકાઓં મેં દો દો
 ઘંટાઓ કી પરિપાટી-કતાર હૈ । 'તાસિણં ઘંટાણં' હન ઘંટાઓં કા
 'અયમેયારૂવે-વણ્ણાવાસે પણ્ણત્તે' હન ઘંટાઓં કા વર્ણન હસ પ્રકાર
 સે હૈ-'તં જહા' જૈસે 'જંબૂણદમઈઓ ઘંટાઓ' યે સવ્વ ઘંટાણં સુવર્ણમય
 હૈ । 'વહ્રામઈઓ લાલાઓ' હન મેં જો લાલાણં હૈં । વેં વજ્રરત્નમય હૈં ।
 'ણાનામણિમયા ઘંટાપાસગા' અનેક મણિયોં કે બને હુણ ઘંટાપાર્શ્વ હૈં ।
 'તવણિજ્જમઈઓ સંઘલાઓ' ઘંટાઓં કી સાંકળેં તપનીય સુવર્ણ કી બની
 હુઈ હૈ । 'રયનામઈઓ રજ્જૂઓ' રજતમય રજ્જુણં હૈં-અર્થાત્ ઘંટા વજાને

કહેવામાં આવેલ છે. 'તેણં જાલકટકા સવ્વ રયનામયા અચ્છા જાવ પડિરૂવા' આ
 તમામ જાલકટકો સર્વ રત્નમય છે. અચ્છ આકાશ અને સ્ફટિકની જેમ અત્યંત
 સ્વચ્છ નિર્માણ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. 'વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉભઓ પાસિં
 દુહઓ નિસીહિયાણ દો દો ઘંટા પરિવાડીઓ' એ વિજય દ્વારની બન્ને બાજુની
 બેઠે નૈષેધિકાઓમાં બબે ઘંટાઓની પરિપાટી લાઇન છે. 'તાસિણં ઘંટાણં
 અયમેયારૂવે વણ્ણાવાસે પણ્ણત્તે' એ ઘંટાઓનું વર્ણન આ પ્રમાણેનું છે. 'તં જહા'
 જેમકે 'જંબૂણદમઈઓ ઘંટાઓ' એ તમામ ઘંટા સુવર્ણમય છે. 'વહ્રામઈઓ
 લાલાઓ' તેમાં જે લાલઓ-લોલકો છે તે વજ્રરત્નમય છે. 'ણાનામણિયા ઘંટા
 પાસગા' અનેક મણિયોના બનેલ ઘંટા પાર્શ્વ છે. 'તવણિજ્જમઈઓ સંઘલાઓ'
 ઘંટાઓની સાંકળો તપનીય સુવર્ણની બનેલ છે. 'રયનામઈઓ રજ્જૂઓ' રજતમય

વદ્ધાસ્તિષ્ઠન્તિ 'તાઓ ણં ઘંટાઓ' તાઃ खलु घण्टाः 'ઓહસ્સરા' ઓઘસ્વરા-ઓઘેન પ્રવાહેણ સ્વરો યાસાં તાઃ ઓઘસ્વરાઃ, એકવારં વાદિતાનાં ઘણ્ટાનાં સ્વરધ્વનિર્બહુકાલં યાવચ્છૂયતે, 'મેહસ્સરાઓ' મેઘસ્વરાઃ, મેઘસ્યેવ અતિદીર્ઘો ગમ્भीરઃ સ્વરો યાસાં તાઃ મેઘસ્વરાઃ, 'હંસસ્સરાઓ' હંસસ્વરાઃ હંસસ્યેવ મધુરઃ સ્વરો યાસાં તાઃ હંસસ્વરાઃ, 'કૌંચસ્સરાઓ' કૌંચસ્વરાઃ, કૌંચસ્ય-પક્ષિવિશેષસ્યેવ સ્વરઃ કોમલો યાસાં તાઃ કૌંચસ્વરાઃ, 'ણંદિસ્સરાઓ' નન્દિસ્વરાઃ 'ણંદિઘોસા' નન્દિઘોષાઃ, દ્વાદશતૂર્યસંઘાતો નન્દિઃ નન્દિવદ્ ઘોષો નિનાદો યાસાં તાઃ નન્દિઘોષાઃ 'સીહસ્સરાઓ' સિંહસ્વરાઃ સિંહગર્જનાવત્સ્વરો યાસાં તાસ્તથા, एतादृश्यः सत्यः

કે લિયે લાલાઓં મેં જો ડોરી બંધી હુઈ હૈ, વહ ચાંદી કી બની હુઈ હૈ 'તાઓ ણં ઘંટાઓ ઓહસ્સરા મેહસ્સરાઓ હંસસ્સરાઓ કૌંચસ્સરાઓ ણંદિસ્સરાઓ સીહસ્સરાઓ મંજુસ્સરાઓ સુસ્સરાઓ સુસ્સરણિગ્ધોસાઓ' इन घंटाओं का स्वर आवाज एकवार बजाने पर बहुत देर तक सुनने में आती रहती है इसलिये इन्हें ओघस्वरबाला कहा गया है वह उनका स्वर मेघ का स्वर बजते समय जैसा गंभीर होता है वैसा है इसलिये इन्हें मेघस्वर जैसा कहा गया है । वह उनका स्वर हंसके स्वर जैसा धीरेर कम होता हुआ मधुर हो जाता है, इसलिए इन्हें हंसस्वर जैसा कहा गया है । इनका वह स्वर कौंच पक्षी के जैसा धीरेर फिर कोमल हो जाता है, इसलिये इनके स्वर को कौंचपक्षी के स्वर जैसा कहा गया है नन्दिघोष-द्वादश-तुर्यों के संघात के स्वर जैसा वह स्वर होता है, इसलिये उस स्वर को नन्दिघोष जैसा कहा गया है । सिंह की

દોરિયો છે. અર્થાત્ ઘંટા વગાડવા માટે તેમાં જે દોરિયો બાંધવામાં આવેલ છે તે ચાંદીની બનાવેલ છે. 'તાઓ ણં ઘંટાઓ ઓહસ્સરાઓ, મેહસ્સરાઓ, હંસસ્સરાઓ કૌંચસ્સરાઓ, ણંદિસ્સરાઓ, સીહસ્સરાઓ, મંજુસ્સરાઓ, સુસ્સરાઓ, સુસ્સરણિગ્ધોસાઓ' એ ઘંટાઓનો અવાજ એકવાર વગાડવાથી ઘણા વખત સુધી સાંભળવામાં આવે છે. અર્થાત્ સાંભળાય છે. તેથી તેને ઓઘસ્વર વાળા કહેલ છે. એનો સ્વર વાગતી વખતે મેઘના સ્વર જેવો ગંભીર હોય છે. તેથી તેને મેઘસ્વર જેવો કહેલ છે. તેઓનો સ્વર હંસના સ્વરની જેમ ધીરે ધીરે કમ થતો થતો મધુર થઈ જાય છે. તેથી એને હંસસ્વર જેવો કહેવામાં આવેલ છે. તેઓનો એ સ્વર કૌંચપક્ષિના સ્વર જેવો ધીરે ધીરે પાછો કોમળ બની જાય છે તેથી એના સ્વરને કૌંચપક્ષીના સ્વર જેવો કહેલ છે. નંદિઘોષ બાર તુરૈયોના સમુદાયના સ્વર જેવો એ સ્વર હોય છે. તેથી એ સ્વરને નંદિઘોષ જેવો કહેલ છે. સિંહની ગર્જના જેવો એઓનો સ્વર હોય છે, તેથી એને સિંહ સ્વર

‘મંજુસ્સરા’ મઝ્જુસ્વરાઃ મઝ્જુઃ-પ્રિયઃ સ્વરો યાસાં તાઃ મઝ્જુસ્વરાઃ ‘મંજુઘોસા’ મઝ્જુઘોષાઃ, મઝ્જુઃ-પ્રિયઃ ઘોષો નિનાદો યાસાં તાસ્તથા, કિં વહુના ‘સુસ્સરાઓ’ સુસ્વરાઃ સુ-સુષ્ટુ સ્વરો યાસાં તાઃ સુસ્વરાઃ ‘સુસ્સરણિઘોસાઓ’ ‘સુસ્વરનિર્ઘોષાઃ’ ‘તે પએસે’ તાન્ પ્રદેશાન્ ‘ઓરાલેણં મણુણેણં’ ઉદારેણ-સ્ફારેણ મનોજ્ઞેન-મનસ આહ્વાદજનકેન ‘કણ્ણમણિવ્વુહ્કરેણં સદ્દેણં જાવ ચિટ્ઠંતિ’ કર્ણમનો-નિર્વૃત્તિકરેણ શબ્દેન યાવદિતિ સર્વતઃ સમન્તાત્ આપૂરયન્ત્યઃ ૨ આતીવાતીવ શ્રિયા ઉપશોભમાના ઉપશોભમાના સ્તિષ્ઠન્તીતિ ।

‘વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉભયોપાસિં’ વિજયસ્ય ચલુ દ્વારસ્યોભયોઃ પાર્શ્વયોઃ ‘દુહતો ણિસીહિયાએ’ દ્વિધાતો-દ્વિપ્રકારાયાં નૈષેધિક્યામ્ ‘દો દો વણમાલાપરિ-વાહીઓ પણ્ણત્તાઓ’ દ્વે દ્વે વનમાલાપરિપાટચૌ પ્રજ્ઞપ્તે-કથિતે ‘તાઓ ણં વણ-માલાઓ’ તાઃ ચલુ વનમાલાઃ ‘ણાણા દુમલયાકિસલયપલ્લવસમાકુલાઓ’

ગર્જના કે જૈસા વહુ ઉનકા સ્વર હોતા હૈ । ઇસલિયે ઉસે સિંહસ્વર જૈસા કહા ગયા હૈ । ઉન ઘંટાઓં કા વહુ સ્વર સુનને મેં વડા પ્રિય મન કો સુહાવના પ્રતીત હોતા હૈ તથા કાનૌં કો વડા હી પ્યાર લગતા હૈ । ઇસ સમ્બન્ધ મેં અધિક ક્યા કહા જાવે વે સબ ઘંટાએં ઇસ તરહ અચ્છે સ્વર વાલી ઓર અચ્છે નિર્ઘોષવાલી હૈ ‘તે પએસે ઓરા-લેણં મણુણેણં કણ્ણમણમણિવ્વુહ્કરેણં સદ્દેણં જાવ ચિટ્ઠંતિ’ વે અપને કર્ણ ઓર મનોજ્ઞ શબ્દ સે-શ્રાવાજ સે-યાવન્ દિશા ઓર વિદિશા કે પ્રદેશોં કો વાચાલિત કરતી હુઈ વિશિષ્ટ શોભા સંપન્ન બની હુઈ હૈં ।

‘વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉભયોપાસિં દુહઓ ણિસીહિયાએ દો દો વણમાલાપરિવાહીઓ પણ્ણત્તાઓ’ ઉસ વિજયદ્વાર કી દોનોં ઓર કી દોનોં નૈષેધિકાઓં મેં દો દો વનમાલાઓં કી કતાર હૈ ‘ણાણાદુમ-

જેવો કહેલ છે- એ ઘંટાઓનો સ્વર સાંભળવામાં ઘણોજ પ્રિય અને મનને આહ્વાદ કારક જણાય છે. તથા કાનોને ઘણોજ પ્રીતિકર હોય છે. એ સંખ-ધમાં વધારે શું કહેવાય ? તે બધીજ ઘંટાઓ આ ઉપરોક્તરીતે સુંદર સ્વર વાળી અને સુંદર નિર્ઘોષ વાળી છે. ‘તે પએસે ઓરાલેણં મણુણેણં કણ્ણમણ ણિવ્વુહ્કરેણં સદ્દેણં જાવ ચિટ્ઠંતિ’ એ પ્રદેશમાં શ્રોતાઓના કર્ણ અને મનને અત્યંત આનંદ આપનાર ઉદાર અને મનોજ્ઞ શબ્દથી-પોતાના અવાજથી યાવત્ દિશા અને વિદિશાના ભૂ ભાગને વાચાલિત કરતી થકી વિશેષ પ્રકારની શોભાથી યુક્ત બનેલ છે. ‘વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉભયોપાસિં દુહઓ ણિસીહિયાએ દો દો વણમાલા પરિવાહીઓ પણ્ણત્તાઓ’ એ વિજય દ્વારની બન્ને બાજુની બન્ને નૈષેધિકીમાં બપ્પે વનમાળાઓની હાર હોવાનું કહ્યું છે. ‘ણાણાદુમલયા

નાનાદ્રુમલતા કિસલયપલ્લવસમાકુલાઃ નાનાદ્રુમાણાં નાનાલતાનાં ચ યે કિસલય રૂપા અતિકોમલાઃ પલ્લવાસ્તૈઃ સમાકુલાઃ સંમિશ્રાઃ ‘છપ્પયપરિભુજ્જમાણકમલ- સોમંતસસ્સિરીયાઓ’ પટ્પદપરિભુજ્યમાનકમલશોભમાનસશ્રીકાઃ, પટ્પદૈઃ- ભ્રમરૈઃ પરિભુજ્યમાનાનિ યાનિ કમલાનિ તૈઃ શોભમાનાઃ અતएव સશ્રીકાઃ- શોભાતિશયતાં ગ્રામ્નાઃ ‘પાસાઈયાઓ’ પ્રાસાદીયા દર્શનીયા અભિરૂપાઃ, પ્રતિ- રૂપા ‘તે પएसे’ તાન પ્રદેશાન્ ‘ઊરાલેણં જાવ ગંધેણં આપૂરેમાણીઓ ૨ ચિદ્દંતિ’ ઉદારેણ યાવત્-મનોજ્ઞેન ઘ્રાણમનોનિર્વૃત્તિકરેણ ગન્ધેન સર્વતઃ સમન્તાત્ આપૂર- યન્ત્યઃ ૨ અતીવાતીવશ્રિયા ઉપશોભમાનાઃ ૨ તિષ્ઠન્તીતિ ॥સૂ. ૫૫॥

મૂલમ્-વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉભયો પાસિં દુહઓ ણિસીં હિયાણ દો દો પગંઠગા પન્નત્તા, તે ણં પગંઠગા ચત્તારિં જોય- ણાઈં આયામવિક્કલંભેણં દો જોયણાઈં બાહલ્લેણં સઠ્ઠવરયણા- મયા અચ્છા જાવ પઢિરૂવા । તેસિ ણં પયંઠગાણં ઉવરિં પત્તેયં પત્તેયં પાસાયવડેંસગે પન્નત્તે, તે ણં પાસાયવડિંસગા ચત્તારિં જોયણાઈં ઉઢું ઉચ્ચત્તે ણં દો જોયણાઈં આયામવિક્કલંભેણં અબ્ભુ-

લયા કિસલયપલ્લવસમાકુલાઓ’ યહ વનમાલાએ અનેક વૃક્ષોં ઓર અનેકલતાઓં કે કિસલયરૂપ પલ્લવોં સે કોમલરપત્તોં સે યુક્ત હૈ ‘છપ્પય- પરિભુજ્જમાણકમલસોમંતસસ્સિરીયાઓ’ ભ્રમરોં દ્વારા ભુજ્યમાન કમલોં સે સુશોભિત હૈં અતएव યે શોભાતિશયવાલી હૈં ‘પાસાઈયાઓ’ પ્રાસા- દીય હૈ, દર્શનીય હૈં અભિરૂપ હૈ પ્રતિરૂપ હૈ ‘તે પएसे ઊરાલેણં જાવ ગંધેણં આપૂરેમાણીઓ ૨ ચિદ્દંતિ’ યે અપની ઉદારગંધ સે જો કિ ઘ્રાણ ઓર મન કો શાન્તિ પ્રદાન કરતા હૈ સમસ્ત દિશાઓં ઓર વિદિશાઓં કે ભૂપ્રદેશોં કો ગંધ સે ધર કર સુગંધિત કરતી રહતી હૈં ॥સૂ. ૫૫॥

સિસલયપલ્લવસમાકુલાઓ’ આ વનમાળાઓ અનેક વૃક્ષો અને અનેક લતા- ઓના કિસલય રૂપ પલ્લવોથી અર્થાત્ કુમળા કુમળા પાનોથી યુક્ત છે. ‘છપ્પય- પરિભુજ્જમાણકમલસોમંતસસ્સિરીયાઓ’ શુભયમાન થતા ભ્રમરાઓ દ્વારા ખવાયેલ કુમળોથી સુશોભિત છે. તેથીજ એ શોભાના અતિશય વાળી છે. ‘પાસાઈયાઓ’ ૪ પ્રાસાદીય છે. દર્શનીય છે. અભિરૂપ છે. અને પ્રતિરૂપ છે. ‘તે પएसे ઊરાલેણં જાવ ગંધેણં આપૂરેમાણીઓ આપૂરેમાણીઓ ચિદ્દંતિ’ એ પોતાના ઉદાર ગંધથી કે જે નાક અને મનને શાંતી આપનાર છે, સઘળી દિશાઓ અને વિદિશાઓ ના મૂળ પ્રદેશને ગંધથી ભરીને સુગંધવાળો બનાવતા રહે છે. ॥ ૫૫ ॥

गयमूसिय पहसियाविव विविहमणिरयणभत्तिचित्ता वाउद्धूय
 विजयवेजयंती पडागछत्तातिछत्तकलिया तुंगा गगणतलमणु-
 लिहंतसिहरा जालंतररयणपंजरुम्मिलियव्वमणिकणगथूभि-
 यागा वियसियसयपत्त पोंडरीयतिलगरयणद्धचंदचित्ता णाणा-
 मणिमयदामालंकिया अंतो य बाहिं सण्हा तवणिज्जरुइल
 वालुयपत्थडा सुहफासा सस्सिरीयरूवा पासाईया ४। तेसि णं
 पासायवडिंसगाणं उल्लोया पउमलया जाव सामलया भत्ति-
 चित्ता सव्वतवणिज्जमया अच्छा जाव पडिरूवा । तेसि णं
 पासायवडिंसगाणं पत्तेयं पत्तेयं अंतो बहुसमणिज्जे भूमिभागे
 पन्नत्ते, से जहा णामए आलिंगपुक्खरेइ वा जाव मणीहिं उव-
 सोभिए, मणीणं गंधो वण्णो फासो य नेयव्वो । तेसि णं
 बहुसमरमणिज्जाणं भूमिभागाणं बहुसज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं
 मणिपेढिया पन्नत्ता, ताओ णं मणिपेढियाओ जोयणं आयाम-
 विक्खंभेणं अद्धजोयणं बाहल्लेणं सव्वरयणामईओ जाव पडि-
 रूवाओ । तासि णं मणिपेढियाणं उवरिं पत्तेयं पत्तेयं सीहासणे
 पन्नत्ते, तेसि णं सीहासणाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते,
 तं जहा-तवणिज्जमया चक्रवाला रययामया सीहा सोवणिणया
 पादा णाणामणिमयाइं पायपीठाइं जंबूणयमयाइं गत्ताइं वइरा-
 मया संधी णाणामणिमए वेच्चे, ते णं सीहासणा इहामिय
 उंसभ जाव पउमलयभत्तिचित्ता ससारसारोवइय विविहमणि-
 रयणपायपीठा, अच्छरगमिउमसूरग नवतयकुसंतलिच्च सीह-
 केसरपच्चुत्थताभिरामा उवचिय खोमदुगुल्लयपडिच्छायणा
 सुविरइयरयत्ताणा रत्तंसुयसंवुया सुरम्मा आईणगरूयवूरणव-
 णीय तूलमउयफासा मउया पासाईया ४। तासि णं सीहा-

सणाणं उप्पि पत्तेयं पत्तेयं विजयदूसे पन्नत्ते, ते णं विजयदूसा
सेया संखकुंददगरय अमयमहियफेणपुंजसंनिगासा सव्वरयणा
मया अच्छा जाव पडिरूवा ॥ तेसि णं विजयदूसाणं बहुमज्झ-
देसभाए पत्तेयं पत्तेयं कुंभिकामुत्तादामा पन्नत्ता, ते णं कुंभि-
कामुत्तादामा अन्नेहिं चउहिं चउहिं तदद्धुच्चप्पमाणमेत्तेहिं
अद्धकुंभिकेहिं मुत्तादामेहिं सव्वओ समंता संपरिक्रिखत्ता, ते णं
दामा तवणिज्जलंबूसगा सुवण्णपयरगमंडिया जाव चिट्ठंति,
तेसि णं पासायवडिंसगाणं उप्पि बहवे अट्ठमंगलगा पन्नत्ता
सोत्थिय तहेव जाव छत्ता ॥सू० ५६॥

छाया-विजयस्य खलु द्वारस्य उभयोः पार्श्वयो द्विधातो नैषेधिक्यां द्वौ द्वौ
प्रकण्ठकौ प्रज्ञप्तौ, ते खलु प्रकण्ठका श्रुत्वारि योजनानि आयामविष्कम्भेण द्वे
योजने बाहल्येन सर्वरत्नमया अच्छा यावत्प्रतिरूपाः । तेषां खलु प्रकण्ठकाना-
मुपरि प्रत्येकं प्रत्येकं प्रासादावतंसकाः प्रज्ञप्ताः, ते खलु प्रासादावतंसकाश्चत्वारि
योजनानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन, द्वे योजने आयामविष्कम्भेण, अभ्युद्रतोत्सृतग्रहसिता
इव विविधमणिरत्नभक्तिचित्रा वातोद्धूत विजयवैजयन्तीपताका छात्रातिच्छत्र-
कलिताः तुङ्गा गगनतलानुलिखच्छिखरा जालान्तररत्न-पञ्जरोन्मिलिता इव
मणिकनकस्तूपिकाः विकसितशतपत्रपुण्डरीक तिलकरत्नार्धचन्द्रचित्राः नानामणि-
मयदामालङ्कृताः, अन्तर्वहिश्च श्लक्ष्णाः, तपनीयरुचिरवाल्लुकाप्रस्तटाः सुख-
स्पर्शाः सश्रीकरूपाः प्रासादीयाः ४ । तेषां खलु प्रासादावतंसकानाम् उल्लोकाः
पद्मलता यावत् श्यामलता भक्तिचित्राः सर्वतपनीयमया अच्छा यावत्प्रतिरूपाः ।
तेषां खलु प्रासादावतंसकानां प्रत्येकं प्रत्येकम् अन्तर्बहुसमरमणीयो भूमिभागः
प्रज्ञप्तः तद् यथा नामकः, आलिङ्ग-पुष्करमिति वा यावन्मणिभिरुपशोभितः
मणीनां वर्णो गन्धः स्पर्शश्च ज्ञातव्यः । तेषां खलु बहुसमरमणीयानां भूमिभागानां
बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं प्रत्येकं मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, ताः खलु मणिपीठिकाः
योजनमायामविष्कम्भेण, अर्द्धयोजनं बाहल्येन सर्वरत्नमय्यौ यावत् प्रतिरूपाः,
तासां खलु मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं प्रत्येकं सिंहासनं प्रज्ञप्तम्, तेषां खलु
सिंहासनानामयमेतावद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-तपनीयमयाः चक्रवालाः,
रजतमयाः सिंहाः सौवर्णिकाः पादाः नानामणिमयानि पादपीठकानि, जम्बून
दमयानि गात्राणि, बज्रमय्यः सन्धयः, नानामणिमयं व्यूतम्, तानि खलु सिंहा-

સનાનિ, ઈહામૃગવૃષભ યાવત્ પદ્મલતા ભક્તિચિત્રાણિ સસારસારોપચિતવિવિધ-
મણિરત્નપાદપીઠાઃ આસ્તરકમૃદુમસૂરકનવત્વક્ કુશાન્તલિપ્તસિંહકેસરપ્રત્યવસૃતા-
ભિરામાણિ ઉપચિતક્ષૌમદુકૂલપ્રતિચ્છાદનાનિ સુવિરચિતરજસ્રાણાણિ રક્તાંશુક-
સંવૃતાનિ સુરમ્યાણિ આજિનકરૂતવૂરનવનીતતૂલમૃદુકસ્પર્શાનિ, મૃદુકાનિ ગ્રાસા-
દીયાનિ૪ । તેષાં યલ્લુ સિંહાસનાનામુપરિ પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં વિજયદૃષ્યં પ્રજ્ઞતમ્,
તાનિ યલ્લુ વિજયદૃષ્યાણિ શ્વેતાનિ શઙ્ખકુન્દદરજોઽમૃતમથિતફેનપુન્નસન્નિકા-
શાનિ સર્વરત્નમયાનિ અચ્છાનિ યાવત્પ્રતિરૂપાણિ । તેષાં યલ્લુ વિજયદૃષ્યાણાં
વહુમધ્યપ્રદેશભાગે પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં વજ્રમયા અઙ્કુશાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તેષુ યલ્લુ વજ્રમ-
યેષુ અઙ્કુશેષુ પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં કુમ્ભાગ્રં મુક્તાદામ પ્રજ્ઞતમ્ । તાનિ યલ્લુ કુમ્ભાગ્રાણિ
મુક્તાદામાનિ અન્યૈશ્વતુર્ભિશ્વતુર્ભિસ્તદર્થોઽપ્રમાણમાત્રૈરર્ધકુમ્ભાગ્રૈ મુક્તાદામભિઃ
સર્વતઃ સમન્તાત્ સંપરિક્ષિપ્તાઃ તાનિ યલ્લુ દામાનિ તપનીયલમ્બૂસકાનિ સુવર્ણ-
પ્રતરકમણ્ડિતાનિ યાવત્ તિષ્ઠન્તિ । તેષાં યલ્લુ ગ્રાસાદાવતંસકાનામુપરિ વહૂનિ અષ્ટા-
ષ્ટમજ્જલકાનિ પ્રજ્ઞતાનિ સૌવસ્તિક યાવત્ તથૈવ છત્રાણિ ॥સૂ૦ ૫૫॥

ટીકા—‘વિજયસ્સ પં દારસ્સ’ વિજયસ્ય યલ્લુ દ્વારસ્ય ‘ઉભયો પાસિં’ ઉભયોઃ
પાર્શ્વયોઃ ‘દુહઓ ગિસીહિયાએ’ દ્વિધાતો—દ્વિપ્રકારાયાં નૈષેધિક્યામ્ ‘દો દો
પગંઠગા પણ્ણત્તા’ દ્વૌ દ્વૌ પ્રકળ્ઠકૌ પ્રજ્ઞતૌ—કથિતૌ, પ્રકળ્ઠકો નામ પીઠવિશેષઃ,
તદુક્તમ્—‘પ્રકળ્ઠો પીઠવિશેષો’ ‘તે પં પગંઠગા’ તે યલ્લુ પ્રકળ્ઠકાઃ ‘ચત્તારિ
જોયણાં આયામવિક્કલંભેણ’ ચત્તારિ યોજનાનિ આયામવિક્કલંભેણ—આયામવિ-
ક્કલંભાભ્યામિત્યર્થઃ । ‘દો જોયણાં વાહલ્લેણ’ દ્વે યોજને વાહલ્યેન સ્થૌલ્યે-
નેત્યર્થઃ ‘સવ્વરયણામયા અચ્છા જાવ પઢિરૂવા’ સર્વરત્નમયાસ્તે પ્રકળ્ઠકાઃ અચ્છાઃ

‘વિજયસ્સ પં દારસ્સ’ इत्यादि—

ટીકાર્થ—‘વિજયસ્સ પં દારસ્સ ઉભયો પાસિં દુહઓ ગિસીહિયાએ-
દો દો પગંઠગા પણ્ણત્તા’ વિજયદ્વારની બંને બાજુની બંને નૈષેધિકીઓમાં બંને
પ્રકંઠકો છે. પીઠ વિશેષનું નામ પ્રકંઠક છે. ‘તેસિં પં પગંઠગા ચત્તારિ જોયણાં
આયામવિક્કલંભેણ દો જોયણાં વાહલ્લેણ’ આ પીઠ વિશેષ રૂપ પ્રકંઠકો ચાર યોજનાની
બંને બાજુ પડેલાં હોય છે. અને તે યોજનાના ઘેરાવાવાળા છે. ‘સવ્વરયણામયા’

‘વિજયસ્સ પં દારસ્સ’ इत्यादि

ટીકાર્થ—‘વિજયસ્સ પં દારસ્સ ઉભયો પાસિં દુહઓ ગિસીહિયાએ દો દો
પગંઠગા પણ્ણત્તા’ વિજય નામના દ્વારની બંને બાજુની બંને નૈષેધિકીઓમાં બંને
પ્રકંઠકો છે. પીઠ વિશેષનું નામ પ્રકંઠક છે. ‘તેસિં પં પગંઠગા ચત્તારિ જોયણાં
આયામવિક્કલંભેણ દો જોયણાં વાહલ્લેણ’ આ પીઠ વિશેષ રૂપ પ્રકંઠકો ચાર યોજનાની
બંને બાજુ પડેલાં હોય છે. અને તે યોજનાના ઘેરાવાવાળા છે. ‘સવ્વરયણામયા’

આકાશસ્ફટિકવદતિ સ્વચ્છા યાવત્ પ્રતિરૂપાઃ, 'તેસિં ણં પગંઠગાણં ઉવરિં' તેષાં
 સ્વલુ પ્રકળ્ઠકાનામુપરિ-ઝર્ધ્વભાગે 'પત્તેયં પત્તેયં પાસાયવર્ડેસગે પળ્ણત્તે' પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં
 પ્રાસાદાવતંસકઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ-કથિતઃ, તત્ર પ્રાસાદાવતંસકો નામ પ્રાસાદવિશેષઃ પ્રાસાદા-
 વતંસક ઇવ શેખરઇવ ભાતિ યઃ સ પ્રાસાદાવતંસકઃ । 'તે ણં પાસાયવર્ડેસગા' તે
 સ્વલુ પ્રાસાદાવતંસકાઃ, 'ચત્તારિ જોયણાઈં ઉહું ઉચ્ચત્તેણં' ચત્તારિ યોજનાનિ ઝર્ધ્વ-
 મુચ્ચૈસ્ત્વેન 'દો જોયણાઈં આયામવિક્કલંભેણં' દ્વે યોજને આયામવિક્કલંભેણ 'અબ્બુ-
 ગ્ગયમૂસિય પહસિયાવિવ' અબ્બુદ્ગતોત્સૃત પ્રહસિતા ઇવ, અબ્બુદ્ગતાઃ-અભિ-આભિમુ-
 ર્યેન ઉદ્ગતા ઉન્નતાઃ સર્વતો વિનિર્ગતાઃ ઉત્સૃતાઃ પ્રબલતયા સર્વાસુ દિક્ષુ પ્રસૃતાઃ
 ધવલત્વેન પ્રહસિતા ઇવ તિષ્ઠન્તીત્યર્થઃ । 'વિવિહમણિરયણમત્તિચિત્તા' વિવિધમણિ-
 રત્નમત્તિચિત્રાઃ, વિવિધાઃ-અનેકપ્રકારકા મણયઃ-ચન્દ્રકાન્તપ્રભૃતયઃ યાનિ ચ

દો યોજન કે હૈં । 'સન્વરરયણામયા' યે પ્રકંઠક સર્વાત્મના વજ્રરત્નમય
 હૈ 'અચ્છા જાવ પડિરૂવા' આકાશ ઓર સ્ફટિક કે સમાન અતિસ્વચ્છ
 હૈ યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈ 'તેસિં ણં પગંઠગાણં ઉવરિં' ઇન પ્રકંઠકોં કે
 ઉપર-ઝર્ધ્વભાગ મેં-'પત્તેયં' અલગ અલગ 'પાસાયવર્ડેસગે પળ્ણત્તે'
 પ્રાસાદાવતંસક કહા ગયા હૈ । જો પ્રાસાદોં કે વીચ મેં મુકુટ કે
 જૈસા પ્રતીત હોતા હૈ, વહ પ્રાસાદાવતંસક હૈ । 'તે ણં પાસાયવર્ડેસગા'
 યે પ્રાસાદાવતંસક 'ચત્તારિ જોયણાઈં ઉહું ઉચ્ચત્તેણં' ચાર યોજન કે
 ઝંચે ઓર 'દો જોયણાઈં આયામવિક્કલંભેણં' દો યોજન કે લમ્બે ચૌડે
 કહે ગયે હૈં । 'અબ્બુગ્ગયમૂસિય પહસિયાવિવ' યે પ્રકંઠક અબ્બુદ્ગત
 પ્રભાવાલે સમસ્ત દિશાઓં મેં ફેલે હુએ સે એવં હંસતે હુએ સે-પ્રતીત
 હોતે હૈં । 'વિવિહ મણિરયણમત્તિચિત્તા' અનેક પ્રકાર કી ચન્દ્રકાન્ત
 આદિ મણિયોં કી ઓર કર્કેતનાદિ રત્નોં કી રચના સે યે એક રૂપ હો

આ પ્રકંઠકો સર્વ પ્રકારે વજ્રમય હોય છે. 'અચ્છા જાવ પડિરૂવા' આકાશ અને
 સ્ફટિકમણિની જેમ અચ્છ-અત્યંત નિર્મળ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. 'તેસિં ણં
 પગંઠગાણં ઉવરિં' આ પ્રકંઠકોની ઉપર 'પત્તેયં પત્તેયં' અલગ અલગ 'પાસાયવર્ડેસગે
 પળ્ણત્તે' પ્રાસાદાવતંસક કહેવામાં આવેલ છે. જે પ્રાસાદોમાં મુકુટો જેવા જણાય
 છે. તે પ્રાસાદાવતંસક કહેવાય છે. 'તેણં પાસાયવર્ડેસગા' એ બધા પ્રાસાદાવતંસકો
 'ચત્તારિ જોયણાઈં ઉહું ઉચ્ચત્તેણં' ચાર યોજનની ઉંચાઈવાળા અને 'દો જોયણાઈં
 આયામવિક્કલંભેણં' બે યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ વાળા કહ્યા છે. 'અબ્બુગ્ગય
 મૂસિય પહસિયાવિવ' એ બધા પ્રકંઠકો ઉન્નત પ્રભાવાળા સઘળી દિશાઓમાં
 ફેલાઈ ગયેલા જેવા અને હસતા ન હોય તેવા દેખાય છે. 'વિવિહ મણિરયણ
 મત્તિચિત્તા' ચન્દ્રકાંત વિગેરે મણિયો અને કર્કેતન વિગેરે રત્નો વાળી અનેક

રત્નાનિ કર્કેતનાદીનિ તેપાં ભક્તિભિઃ-વિચ્છિત્તિભિશ્ચિત્રાઃ-અનેકરૂપા આશ્ચર્યવન્તો
 વા, 'વાઉદ્ધૂય વિજયવેજયંતી પડાગચ્છત્તાતિચ્છત્તકલિયા' વાતોદ્ધૂત વિજયવૈજ-
 યન્તીપતાકચ્છત્રાતિચ્છત્રકલિતાઃ, વાતેનોદ્ધૂતાઃ-વાયુના કમ્પિતાઃ વિજયઃ-
 અભ્યુદયસ્તત્સંસ્રુચિકાઃ વૈજયન્તી નામ્ન્યો યાઃ પતાકાઃ, અથવા-વિજયા ઇતિ
 વૈજયન્તીનાં પાર્શ્વકાઃ, કથ્યન્તે તત્પ્રધાના વૈજયન્ત્યો વિજયવૈજયન્ત્યઃ પતાકા
 સ્તાએવ વિજયવૈજયન્ત્યઃ છત્રાતિચ્છત્રાણિ-ઉપર્યુપરિ વિદ્યમાનાનિ છત્રાણિ તૈઃ
 કલિતા ઇતિ, । 'તુંગા' તુઙ્ગા ઉચ્ચા ઉચ્ચૈસ્ત્વેન ચતુર્યોજનપ્રમાણત્વાત્, અત એવ
 'ગગનતલમનુલિહંત સિહરા' ગગનતલાનુલિખચ્છિશ્ચરાઃ, ગગનતલમ્-આકાશતલમ્
 અનુલિખન્તિ-સ્પૃશન્તિ શિશ્ચરાણિ યેપાં તે તથા, 'જાલંતરરયણપંજરુમ્મિલિયવ્વ'
 જાલાન્તરરત્નપઞ્જરોન્મીલિતા ઇવ, જાલાનિ-લોકપ્રસિદ્ધાનિ તદન્તરેષુ વિશિષ્ટ-
 શોભાનિમિત્તં રત્નાનિ યેષુ તે જાલાન્તરરત્નાઃ તથા પઞ્જરાદુન્મીલિતા ઇવ-વહિ-

કર ભી અનેક રૂપવાલે પ્રતીત હોતે હૈં । આશ્ચર્યકારક જ્ઞાત હોતે હૈં
 'વાઉદ્ધૂયવિજયવેજયંતીપડાગચ્છત્તાતિચ્છત્તકલિયા' યે પ્રકંઠક વાયુ
 સે કંપિત એવં વિજય કી સંસ્રુચિક જો વૈજયન્તી નામકી પતાકાએ હૈં
 ડન સે એવં તરકે ડપર રહે હુએ છત્રાતિચ્છત્રોં સે યુક્ત હૈ 'તુંગા' વહુત
 ડચે હૈ ક્યોંકિ ડનકી ડંચાઈ ૪ યોજન કી કહી ગઈ હૈ અતએવ યે એસે
 જ્ઞાત હોતે હૈં કિ 'ગગનતલમનુલિહંતસિહરા' માનોં ડનકા શિશ્ચર
 આકાશતલ કો હી સ્પર્શ કર રહા હૈ । 'જાલંતરરયણપંજરુમ્મિલિય-
 વ્વ' તથા ડન મેં જો જાલિયાં લગી હુઈ હૈં ડન મેં વિશિષ્ટ શોભા-
 સંપાદન કે નિમિત્ત ધીચ મેં રત્ન લગે હુએ હૈ અતઃ યે એસે માલૂમ દેતે
 હૈં કિ માનોં ડન્હેં અભીર પિંજરા કે ભીતર સે વાહર નિકાલા ગયા

પ્રકારની રચનાથી એક રૂપ હોવા છતાં પણ અનેક રૂપોવાળા જણાય
 છે. અર્થાત્ અત્યંત આશ્ચર્ય કારક દેખાવવાળા જણાય છે. 'વાઉદ્ધૂય વિજય
 વેજયંતી પડાગચ્છત્તાતિચ્છત્તકલિયા' એ પ્રકંઠક પવનથી કંપિત તથા વિજયને
 સૂચિત કરવાવાળી જે વૈજયન્તિ નામની પતાકાઓ છે તેનાથી તથા ઉપર
 રહેલા છત્રાતિચ્છત્રોથી યુક્ત છે. 'તુંગા' અત્યંત ઉંચા છે. કેમકે-તેની ઉંચાઈ
 ૪ ચાર યોજનની કહેવામાં આવેલ છે. તેથી એ એવા જણાય છે કે 'ગગનત
 લમનુલિહંતસિહરા' જાણે કે તેના શિખરે આકાશતળનેજ સ્પર્શ કરી રહ્યા ન
 હોય તેમ જણાય છે. 'જાલંતરરયણ પંજરુમ્મિલિયવ્વ' તથા તેમાં જે જાળિયો
 લાગેલી છે, તેમાં વિશેષ પ્રકારની શોભા માટે વચમાં વચમાં રત્નો લગાડવામાં
 આવેલ છે. તેથી એ એવા જણાય છે કે જાણે એને હમણાંજ પાંજરામાંથી
 બહાર કહાડવામાં આવેલ છે. વાંસ વિગેરેથી બનાવવામાં આવેલ પાંજરાઓની

ષ્કૃતા ઇવ, યથાહિ કિમપિ વસ્તુવંશાદિમય પ્રચ્છાદન વિશેષાદ્રહિષ્કૃતમત્યન્તમવિ
ષ્ટચ્છાયં ભવતિ, એવં તેઽપિ પ્રાસાદાવતંસકાઃ પ્રકાશિતપ્રભાવન્તઃ સન્તીતિ ।
'મણિક્ષણગથૂભિયાગા' મણિકનકસ્તૂપિકાઃ, તત્ર મણિકનકમય્યઃ સ્તૂપિકાઃ—
શિખરાણિ યેષાં તે તથા, તથા—'વિયસિયસયપત્તપોંડરીયતિલગરયણદ્વચંદચિત્તા'
વિકસિતશતપત્રપોંડરીકતિલકરત્નાદર્ધચન્દ્રચિત્રાઃ વિકસિતાનિ યાનિ શતપત્રાણિ
પુણ્ડરીકાણિ ચ દ્વારાદૌ પ્રતિકૃતિત્વેન સ્થિતાનિ તિલકરત્નાનિ મિત્યાદિષુ પુણ્ડ્ર-
વિશેષા અર્ધચન્દ્રાશ્ચ દ્વારાદિષુ તૈશ્ચિત્રાઃ નાનારૂપા આશ્ચર્યભૂતા વા ઇતિ,
'જાણામણિમયદામાલંકિયા' નાનામણિમયદામાલંકૃતાઃ, નાના-અનેકપ્રકારકા યે
ચન્દ્રકાન્તાદિ મણયઃ તન્મયાનિ યાનિ દામાનિ=કુસુમમાલાઃ તૈરલઙ્કૃતાનિ-
ઉપશોભિતાનીતિ, 'અંતો બાહિં ચ સપ્પહા' અન્તર્વહિશ્ચ શ્લક્ષ્ણાઃ—શ્લક્ષ્ણ પુદ્ગલ-
સ્કન્ધયુક્તાઃ, 'તવણિજ્જ્વલ્લુ વાલુયપત્થડગા' તપનીયરુચિરવાલુકાપ્રસ્તટાઃ,
હો વંશાદિકી પંચોં સે નિર્મિત પિંજરાદિ કે ખીતર જો વસ્તુ રચી
રહતી હૈ ઉસકી છાયા-ફીકી નહીં પડતી હૈ, હસી તરહ સે ઇન
જાલિયોં મેં જો રત્ન લગે હુએ હૈં ઉનસે ઇનકી કાન્તિ વઢ ગઈ હૈ-અતઃ
ઈન્હેં સૂત્રકારને હસ પ્રકાર સે ઉપમિત કિયા હૈ 'મણિક્ષણગથૂભિ-
યાગા' ઇન કે ઉપર જો શિખરેં હૈં વે મણિયોં કા ઓર સુવર્ણ કે
વને હુએ હૈં 'વિયસિયસયપત્તપોંડરીયતિલગરયણદ્વચંદચિત્તા' ઇનકે
દ્વાર પ્રદેશ મેં વિકસિત શતપત્રોં કે શતપત્રવાલે કમલોં કે ઓર
પુણ્ડરીકોં કે ચિત્ર વને હુએ હૈં ખીતોં મેં તિલક રત્ન જડે હુએ હૈં ઓર
અર્ધ ચન્દ્ર કે ચિત્ર રીંચે હુએ હૈં 'જાણામણિમયદામાલંકિયા' ચે પ્રકં-
ઠક અનેક મણિયોં કી વની હૂઈ માલાઓં સે અલંકૃત વને હુએ હૈં
'અંતો બાહિં ચ સપ્પહા' ખીતર ઓર બાહર ચે ચિકને હૈં । શ્લક્ષ્ણ-પુદ્ગલોં
સે યુક્ત હૈં 'તવણિજ્જ્વલ્લુ વાલુયપત્થડગા' ઇનકે ખીતર તપનીય સુવર્ણકી

અંદર જે વસ્તુ રાખેલ હોય છે, તેની છાયા ફીકીપડતી નથી. એજ રીતે એ
બાળીયોમાં જે રત્નો લગાડેલા છે, તેનાથી તેની કાંતી ઘણીજ વધેલી જણાય છે.
તેથીજ સૂત્રકારે તેને આ રીતે ઉપમાં આપેલ છે 'મણિક્ષણગથૂભિયાગા' તેના
પર જે શિખરો છે, તે મણિયોના અને સોનાના બનાવેલ છે. 'વિયસિયસય
પત્તપોંડરીયતિલગરયણદ્વચંદચિત્તા' તેના દ્વાર પ્રદેશોમાં વિકસિત થયેલ શતપત્રોના
શતપત્રોવાળા કમળો અને પુંડરીકોના ચિત્રો ચિત્રેલા છે. તથા ભીંતોમાં તિલક
રત્નો જડેલા છે. તેમજ અર્ધ ચંદ્રાકાર ચિત્રો ખેંચેલા છે. 'જાણામણિમય
દામાલંકિયા' આ પ્રકંઠકો અનેક પ્રકારના મણિયોથી બનાવેલ માળાઓથી અલં-
કૃત કરેલા છે. 'અંતો બાહિં ચ સપ્પહા' એ અંદર અને બહાર ચિકાશવાળા છે.

તત્ર તપનીયં—સુવર્ણં તેન યુક્તમ્ અતएव रुचिरं बालुकायाः—सिकतायाः प्रस्तटम्
प्रतरो येषु ते तथा, 'सुहृफासा' शुभस्पर्शाः मुखस्पर्शा वा 'सस्सिरियरूवा'
सथ्रीकरूपाः 'पासादीया' प्रासादीयाः दर्शनीया अभिरूपाः प्रतिरूपा इति ॥

‘તેસિ ણં પાસાયવડિંસગાણં’ તેપાં સ્વલુ પ્રાસાદાવતંસકાનામ્ ‘ઉલ્લોયા
પડમલયા જાવ સામલયા ભત્તિચિત્તા’ ઉલ્લોકાઃ પદ્મલતા યાવત્ શ્યામલતા ભક્તિ-
ચિત્રાઃ, તત્ર ઉલ્લોકાઃ પ્રાસાદાનામુપરિતનભાગાઃ પદ્મલતા યાવત્ શ્યામલતા ભક્તિ-
ચિત્રાઃ, યાવત્પદેન—અગોકચમ્પકચૂતવનવાસન્તિકાતિમુક્તકુન્દલતાનાં સંગ્રહઃ ।
તથા—‘સન્વતવાણજ્જમયા’ સર્વતપનીયમયાઃ સર્વાત્મના સુવર્ણપ્રધાના इत्यर्थः
‘અચ્છા જાવ પડિરૂવા’ અચ્છા યાવત્પ્રતિરૂપાઃ ।

બાલુકા વિઠી હુઈ છે । અતएव ‘સુહ્રુફાસા’ इनका स्पर्श अत्यंत सुख-
जनक है । ‘सस्सिरियरूवा’ इनका रूप लुभावना है ये प्रासादा-
वतंसक—‘प्रासादीय’ दर्शनीय अभिरूप और प्रतिरूप विशेषणों वाले
हैं । ‘तेसिणं पासायवडिंसगाणं’ इन प्रासादावतंसकों के ‘उल्लोया
पडमलया जाव सामलया भत्तिचित्ता’ उल्लोक—उपर के जो भाग है
पद्मलताओं की रचना के जो चित्र है अशोकलताओं की रचना के
जो चित्र है चम्पकलताओं की रचना के जो चित्र है चूतलताओं की
रचना के जो चित्र है वनलताओं की रचना के जो चित्र है और वासा-
न्तक एवं अतिमुक्तक और कुन्द लताओं के जो चित्र है वे सब सर्वा-
त्मना तपनीयमय है तथा ‘अच्छा जाव पडिरूवा’ अच्छादि विशेषणों
वाले हैं यावत् प्रतिरूप हैं ‘तेसि णं पासायवडिंसगाणं’ इन प्रासा-
दावतंसकों में से प्रत्येक प्रासादावतंसक में ‘अंतोबहुसमरमणिज्जे

શ્લક્ષણુ પુદ્ગલોથી યુક્ત છે. ‘તવણિજ્જવાલુચપત્થહગા’ તેની અદર તપનીય
સોનાની વાલુકા—રેત પાથરેલ છે. તેથી જ ‘સુહ્રુફાસા’ તેનો સ્પર્શ સુખકારક છે.
‘સસ્સિરિયરૂવા’ એનું રૂપ લોભામણું છે. એ પ્રાસાદાવતંસકો પ્રાસાદીય દર્શનીય
અભિરૂપ અને પ્રતિરૂપ વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. ‘તેસિ ણં પાસાયવડિંસગાણં’
એ પ્રાસાદાવતંસકોમાં ‘ઉલ્લોયા પડમલયા જાવ સામલયા ભત્તિચિત્તા’ ઉલ્લેખ
એટલેકે ઉપરનો ભાગ છે. તેમાં પદ્મલતાઓની રચના વાળા ચિત્રો છે. અશોક
લતાઓની રચના વાળા ચિત્રો છે. ચમ્પકલતાઓની રચનાવાળા ચિત્રો છે.
આમ્રલતાઓની રચનાવાળા જે ચિત્રો છે. વનલતાઓની રચનાવાળા જે ચિત્રો
છે. અને વાસન્તિક અને અતિમુક્તક અને કુંદલતાઓની રચનાવાળા જે ચિત્રો
છે તે બધાજ સર્વ પ્રકારે સુવર્ણમય છે. તથા ‘અચ્છા જાવ પડિરૂવા’ અચ્છ
વિગેરે વિશેષણોવાળા છે. ‘તેસિ ણં પાસાયવડિંસગાણં’ એ પ્રાસાદાવતંસકો પૈકી

‘તેસિ ણં પાસાયવહિંસગાણં’ તેષાં-ખલુ પ્રાસાદાવતંસકાનામ્ ‘પત્તેયં પત્તેયં’ પ્રત્યેકં પ્રત્યેકમ્ ‘અંતો બહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પન્નત્તે’ અન્તર્મધ્યે બહુસમરમ-
ણીયો ભૂમિભાગો-ભૂમેઃ પ્રદેશઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ-કથિતઃ । બહુસમરમણીયતામેવ દૃષ્ટા-
ન્તેન દર્શયતિ-‘સે જહાણામણ’ ઇત્યાદિ, ‘સે જહાણામણ’ સ યથા નામકઃ
‘આલિંગપુક્કલેહવા’ આલિંગપુક્કરમિતિ વા ‘જાવ મણીહિં ઉવસોમિણ’ યાવન્મ-
ણિભિરુપશોભિતઃ, ‘મણીણં ગંધો વણ્ણો ફાસો ય નેયવ્વો’ મણીનાં ગંધો વર્ણઃ
સ્પર્શસ્ત્ર નેતવ્યઃ, આલિંગપુક્કરમિતિ વા ઇત્યાદિ સર્વમપિ ભૂમિવર્ણનં પદ્મવરવે-
દિકા ભૂમિવદ્ મણીનાં વર્ણપશ્ચકસુરભિગન્ધશુભસ્પર્શવર્ણનં પદ્મવરવેદિકાવર્ણન-
વદેવ જ્ઞાતવ્યમ્, ‘તેસિ ણં બહુસમરમણિજ્જાણં ભૂમિભાગાણં’ તેષાં-ખલુ બહુસમ-
રમણીયાનાં ભૂમિભાગાનામ્ ‘બહુમજ્જદેસમાણ’ બહુમધ્યદેશભાગે ‘પત્તેયં પત્તેયં’
પ્રત્યેકં પ્રત્યેકમ્ ‘મણિપેઠિકા પન્નત્તા’ મણિપીઠિકા પ્રજ્ઞપ્તા-કથેતેતિ । ‘તાઓ
ભૂમિભાગે પન્નત્તે’ મીતરી ભૂમિભાગં બહુસમરમણીયં હૈ । ‘સે જહા નામણ
આલિંગ પુક્કલેહવા જાવ મણીહિં ઉવસોમિણ’ ઇસ બહુસમરમણીય
ભૂમિભાગ કા વર્ણન-જૈસા આલિંગ-મૃદંગ કે ઉપર ચઢા હુઆ ચમડા-
સમપ્રદેશો’ વાલા હોતા હૈ ઇત્યાદિ રૂપ સે પહિલે કહા હુઆ જા
ચૂકા હૈ એસા હી યહાં પર વર્ણન ઇસકા કર લેના ચાહિયે યાવત્ યહ
મીતરી ભૂમિભાગ અનેક મણિયોં સે ઉપશોભિત હૈ । યહાં પર
‘મણીણં ગંધો વણ્ણો ફાસો ય નેયવ્વો’ મણિયોં કે ગંધકા વર્ણકા ઓર
સ્પર્શકા વર્ણન પૂર્વ મેં કિયે અનુસાર સમજ્ઞ લેના ચાહિયે । યહ સબ
વર્ણન પદ્મવરવેદિકા કે વર્ણન મેં કિયા જા ચૂકા હૈ ‘તેસિ ણં બહુ-
સમરમણિજ્જાણં ભૂમિભાગાણં બહુમજ્જદેસમાણ’ ઉન બહુસમરમણીય
ભૂમિભાગોં કે બહુમધ્ય દેશભાગ મેં ‘પત્તેયં’ અલગર ‘મણિપેઠિયા

દરેક પ્રાસાદોમાં ‘અંતો બહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પન્નત્તે’ અંદરનો ભૂમિભાગ
બહુ સરખો અને રમણીય છે. ‘સે જહા નામણ આલિંગપુક્કલેહવા જાવ મણીહિં
ઉવસોમિણ’ આ બહુ રમણીય ભૂમિભાગનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે. જેમકે આલિંગ-
-મૃદંગની ઉપર ચડાવવામાં આવેલ સમપ્રદેશવાળું હોય છે. ઇત્યાદિ પ્રકારથી પહેલા
જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે એજ પ્રમાણેનું વર્ણન અહીંયાં પણ સમજી લેવું
ચાવતુ એ અંદરનો ભૂમિભાગ અનેક પ્રકારના મણિયોથી શોભાયમાન છે. અહીંયાં
‘મણીણં ગંધો વણ્ણો ફાસો ય નેયવ્વો’ મણિયોના ગંધનું, વર્ણન અને સ્પર્શનું
વર્ણન પહેલાં આજ ત્રીજી પ્રતિપતિમાં કરવામાં આવેલ છે, તે પ્રમાણે સમજી લેવું.
આ ઉપર કહેલ બધું વર્ણન પદ્મવર વેદિકાના વર્ણનમાં કરવામાં આવેલ છે. ‘તેસિ
ણં બહુસમરમણિજ્જાણં ભૂમિભાગાણં બહુમજ્જદેસમાણ’ એ બહુસમરમણીય ભૂમિભાગોના

ળં મણિપેદિયાઓ' તાઃ સ્વલુ મણિપીઠિકાઃ 'જોયળં આયામવિક્ષંભેળં' યોજનમ્-
 ઇકયોજનપ્રમાણમ્ આયામવિષ્કમ્ભેળ, આયામો દૈર્ઘ્યં વિષ્કમ્ભો વિસ્તારસ્તાભ્યા-
 માયાનવિષ્કમ્ભાભ્યામ્ 'અદ્વજોયળં વાહલ્લેળં' અર્ધ યોજનં વાહલ્યેન-સ્થૌલ્યેન
 પ્રજ્ઞપ્તાઃ 'સવ્ય રયણામર્દઓ જાવ પહિરુવાઓ' રત્નમયો યાવત્ પ્રતિરૂપા ઇતિ ।

'તેસિ ળં મણિપેદિયાળં ઉવરિ' તાસાં સ્વલુ મણિપીઠિકાનામુપરિ-ઝર્ધ્વભાગે
 'પ્ત્તેયં પ્ત્તેયં' પ્રત્યેકં પ્રત્યેકમ્ 'સીહાસણે' પન્નત્તે' સિંહાસનં પ્રજ્ઞપ્તમ્-કથિતમ્ ।
 'તેસિ ળં સીહાસાણાળં અયમેયારૂવે વણ્ણાવાસે પન્નત્તે' તેપાં સ્વલુ સિંહાસનાનામ્
 અયમેતાવદ્ભૂપો વર્ણાવાસઃ-વક્ષ્યમાણો વર્ણકનિવેશઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ-કથિત ઇતિ । 'તં જહા'
 તદ્વથા-'તવણિજ્જમયા ચક્કવાલા' તપનીય મયાનિ ચક્કવાલાનિ-મણ્ડનાનિ સુવર્ણ-
 પ્રધાનાનિ ચક્કવાલાનિ પાદાનામધઃ પ્રદેશા ભવન્તિ, 'રજતમયા સીહા' રજતમયાઃ

પન્નત્તા' મણિપીઠિકા કહી ગઈ છે । 'તાઓ ળં મણિપેદિયાઓ જોયળં
 આયામવિક્ષંભેળં' એ મણિપીઠિકાએ લંબાઈ ઓર ચોડાઈ મેં એક-
 યોજન કી છે ઓર 'અદ્વજોયળં વાહલ્લેળં' 'મોટાઈ' મેં આધે યોજન
 કી છે 'સવ્વરયણામર્દઓ જાવ પહિરુવાઓ' એ સવ મણિપીઠિકાએ
 સર્વાત્મના રત્નમય છે । યાવત્ પ્રતિરૂપ તક કે વિશેષણોં વાલી છે ઇન
 સમસ્ત પદોં કી વ્યાખ્યા પીછે કી જા ચૂકી છે । 'તેસિળં મણિ-
 પેદિયાળં ઉવરિ' ઇન મણિપીઠિકાઓં કે ઉપર-ઊર્ધ્વભાગ મેં-'પ્ત્તેયં
 પ્ત્તેયં' હર એક મણિપીઠિકા મેં 'સીહાસણે-પન્નત્તે' એકર સિંહાસન
 કહા ગયા છે' તેસિળં સીહાસણાળં અયમેયારૂવે વણ્ણાવાસે પન્નત્તે'
 ઇન સિંહાસનોં કે સમ્બન્ધ મેં વર્ણન ઇસ પ્રકાર કા છે-'તં જહા-તવણિ-
 જ્જમયા ચક્કવાલા' ઇનકે પાયોં કે જો અધઃ પ્રદેશ છે એ તપનીય સુવર્ણ
 કે બને હુએ છે 'રજતમયા સીહા' ઇન સિંહાસનોં પર જો અધો ભાગ મેં

અહુમધ્ય દેશભાગમાં 'પ્ત્તેયં પ્ત્તેયં' અલગ અલગ 'મણિપેદિયા પન્નત્તા' 'મણિપીઠિ-
 કાઓ' કહેલ છે. 'તાઓ ળં મણિપેદિયાઓ જોયળં આયામવિક્ષંભેળં' એ મણિપીઠિકા-
 ઓની લંબાઈ અને પહોળાઈ એક યોજનની છે. અને 'અદ્વજોયળં વાહલ્લેળં' અને
 તેની મોટાઈ અર્ધ યોજનની છે. 'સવ્વરયણામર્દઓ જાવ પહિરુવાઓ' એ અધી
 મણિપીઠિકાઓ સર્વ પ્રકારથી રત્નમય છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ વિગેરે વિશેષણો વાળી
 છે. એ અધાજ પદોની વ્યાખ્યા પહેલા કહેવાઈ ગયેલ છે. 'તેસિ ળં મણિ-
 પેદિયાળં ઉવરિ' એ મણિ પીઠિકાઓની ઉપર 'પ્ત્તેયં પ્ત્તેયં' દરેક મણિ પીઠિકામાં
 'સીહાસણે પન્નત્તે' એકર સિંહાસનો કહ્યા છે. 'તેસિ ળં સીહાસણાળં અયમેયારૂવે
 વણ્ણાવાસે પન્નત્તે' તે સિંહાસનો સંબંધી વર્ણન આ રીતે છે. 'તં જહા-તવ-
 ણિજ્જમયા ચક્કવાલા' તે સિંહાસનોના પાયાઓનો જે નીચેનો ભાગ છે, તે
 તપનીય સોનાનો બનાવેલ છે. 'રજતમયા સીહા' એ સિંહાસનોની ઉપર નીચેના

सिंहाः रजतमयसिंहै रूपशोभितानि सिंहासनानीत्यर्थः, 'सोवणिग्यापादा' सोव-
णिगाः पादाः—सुवर्णमयाः पादाः, 'णाणामणिमयाइं पायपीठगाइं' नानामणिम-
यानि पादपीठकानि—पादशीर्षकाणि पादानामुपरितनाः—अवयवविशेषाः 'जंबूणय-
मयाइं गत्ताइं' जाम्बूनदः—सुवर्णविशेष स्तन्मयानि गात्राणि, शरीराणीत्यर्थः
'वइरामई संधी' वज्रमय्यः सन्धयः—गात्राणां सन्धिमेलाः 'नानामणिमए वेच्चे
'नाना मणिमयं व्यूतम्—मध्यम्—व्यूतस्यार्थो द्रष्टव्यः, 'ते णं सीहासणा' तानि
खलु सिंहासनानि 'ईहामियउसभ जाव पउमलयभत्तिचित्ता' ईहामृग वृषभ
तुरगनरमकरव्यालकिन्नररुसरभचमरकुञ्जरवनलता पद्मलता भक्तिचित्राणि
'ससारसारोवइय विविहमणिरयणपायपीठा' ससारसारोपचितविविधमणिरत्नपाद-
पीठानि, सारसारैः प्रधानप्रधानै विविधैरनेकप्रकारकैर्मणिभिश्चन्द्रकान्तादिभिः

सिंह के चित्र बने हुए हैं वे चांदी के बने हुए हैं । 'सोवणिग्या पादा'
सुवर्ण के इनके पाये बने हुए हैं । 'णाणामणिमयाइं पायपीठगाइं'
अनेक मणियों के इनके पादपीठ—पैर रखने के पीठ बने हुए हैं 'जंबूण-
दमयाइं गत्ताइं' इन सिंहासनों का जो कलेवर है वह जम्बूनदका—
सुवर्णविशेषका बना हुआ है 'वइरामई संधी' इन सिंहासनों के कले-
वर की जो संधिया है दरारे हैं—वे वज्र रत्न की बनी हुई है । 'णाणा-
मणिमए वेच्चे' अनेकमणियों का इनका मध्यभाग बना हुआ है 'तेणं
सिंहासणा ईहामिय उसभ जाव पउमलयभत्तिचित्ता' ये सिंहासन
इहामृग—व्याघ्र—वृषभ—यावत्—तुरग—नर—मकर—व्याल—किन्नर रु-
सरभ, चमर—कुञ्जर—वनलता—और पद्मलता इनकी रचनाओं से चित्रित
है 'ससार सारोवइय विविहमणिरयणपायपीठा' इन सिंहासनों के जो

भागमां ने सिंहासना चित्रो चित्रेला छे ते आंहीना अनेला छे. 'सोवणिग्या पादा'
सोनाना अनेला पाया अनेला छे. 'णाणामणिमयाइं पायपीठगाइं' अनेला पादपीठो
पगाराभवाना पीठो अनेक प्रकारना भणियोना अनेला छे. 'जंबूणदमयाइं गत्ताइं'
अे सिंहासनोना ने कलेवरो छे ते जंबूनद नामना सुवर्ण विशेषना अनेला
छे. 'वइरामईसंधी' अे सिंहासनना कलेवरोनी ने संधियो छे अर्थात् सिंहासननो
सांधानो लाग छे ते वज्ररत्ननो अनेल छे. अेटले के सांधानी ने दरारे—तडो
छे ते वज्ररत्नथी पूरवाभां आवेल छे. 'णाणामणिमए वेच्चे' अेनो मध्य लाग
अनेक प्रकारना भणियोनो अनेल छे. 'ते णं सीहासणा ईहामिय उसभ जाव
पउमलयभत्तिचित्ता' अे सिंहासन ईहामृग व्याघ्र वृषभ यावत् तुरग नर मकर
—मधर व्याल—सर्प किन्नर इइ सरल चमर कुञ्जर वनलता अने पद्मलता
अेनी रचनाओथी चित्रेला छे. 'ससारसारोवइय विविह मणिरयणपायपीठा' अे

રત્નૈશ્ચોપચિતૈઃ પાદપીઠૈઃ સહ યાનિ, તાનિ તાનિ સસારસૌરોપચિત વિવિધમણિ-
રત્નપાદપીઠાનિ 'અચ્છરગમિઉમસૂરગનવતયકુસંતલિચ્ચસીહકેસરપચ્ચુત્થુયામિ-
રામા' આસ્તરકમ્ આચ્છાદનં મૃદુ-કોમલં યેપાં મસૂરકાણાં તાનિ આસ્તરકમૃદુનિ
આસ્તરકવિશેષણસ્યાપિ મૃદુશબ્દસ્ય પરનિપાતઃ પ્રાકૃતત્વાત્, નવા-નૂતના ત્વેક્
તે નવત્વચઃ કુશાન્તાઃ દર્ભપર્યન્તાઃ નવત્વચશ્વતે કુશાન્તાઃ પ્રત્યગ્રત્વગૃદર્ભપર્યન્ત-
રૂપાણિત્વતિ-કોમલાનિ-નમ્ર (મનઃ) શીલાનિ ચ કેસરાણિ, અથવા 'સીહકેસર'
ઇતિ પાઠસ્તત્ર સિંહકેસણાણીવ કેસરાણિ મધ્યે મસૂરકાણાં તાનિ નવત્વેક્
કુશાન્તલિચ્ચ સિંહકેસરાણિ આસ્તરકમૃદુભિર્મસૂરકૈર્નવત્વક્ કુશાન્તકેસરૈઃ પ્રત્યવ-
સ્તૃતાનિ આચ્છાદિતાનિ સન્તિ યાનિ અભિરામાણિ-મનોજ્ઞાનિ તાનિ આસ્તરક-
મૃદુમસૂરકનવત્વક્ કુશાન્તલિચ્ચ સિંહકેસર પ્રત્યવસ્તૃતાભિરામાણિ, 'ઉવચિય
સ્વોમદુકૂલપડિછાયણા' ઉપચિતક્ષોમદકૂલપ્રતિચ્છાદનાનિ, ઉપચિતં-પરિક-

પાદપીઠ હૈ વે પ્રધાનોં મે ભી પ્રધાન એસે અનેક પ્રકાર કે ચન્દ્રકાન્ત
આદિ મણિયોં સે ઔર કર્કેતનાદિ રત્નોં કે બને હુએ હૈ । 'અચ્છરગમિ-
ઉમસૂરગ નવતયકુસંતલિચ્ચસીહ કેસરપચ્ચુત્થુયામિરામા' इन पर
प्रत्येक पर मृदु आच्छादन वस्त्र ऊपर से बिछाया गया है और आच्छा-
दन वस्त्र के नीचे प्रत्येक बड़े सिंहासन पर ऐसे गढ़े कि जिनमें नम्री
भूत अग्रभागवाले और नवीन त्वचावाले दर्भतक के कोमल तृण भरे
हैं बिछाये हैं और इसी कारण ये बड़े अभिराम हैं, इस सूत्र में विशे-
षणों का पूर्वापर निपात प्राकृत होने से हुआ है इन सिंहासनो पर
प्रत्येक सिंहासन पर जो गढ़ों के ऊपर आच्छादनवस्त्रबिछायागया है
उस आच्छादनवस्त्रके ऊपर भी एक और दूसरा 'उवचियस्वोमदुकूल
पडिछायणा' उपचित-जिस पर अनेक वेलवूटे आदिबने हुए हैं-बस्त्र

સિંહાસનોના જે પાદપીઠ છે તે પ્રધાનમાં પણ પ્રધાન એવા અનેક પ્રકારના
ચન્દ્રકાંતમણિ વિગેરે મણિયોથી અને કર્કેતન વિગેરે મણિયોથી બનેલા છે. 'અચ્છરગ
મિઉ મસૂરગ નવતયકુસંતલિચ્ચસીહકેસર પચ્ચુત્થુયામિરામા' તે પ્રત્યેક પાદપીઠોની
ઉપર કોમળ આચ્છાદન વસ્ત્ર પાથરવામાં આવેલ છે. અને દરેક મોટા સિંહા-
સનોના આચ્છાદન વસ્ત્રોની નીચે એવી ગાદી રાખવામાં આવેલ છે કે જેની
અંદર નમેલા અગ્રભાગવાળા અને નવીન ત્વચા-છાલવાળા કોમળ તૃણો ભરવામાં
આવેલ હોય અને એ કારણથી ઘણીજ સુંદર-કોમલ જણાય છે. આ સૂત્રમાં
વિશેષણોનો પૂર્વાપર નિપાત પ્રાકૃત હોવાથી થયેલ છે. એ દરેક સિંહાસનોની
ઉપર જે આચ્છાદન વસ્ત્ર ઓંછાડવામાં આવેલ છે. એ ઓંછાડની ઉપર પણ
એક બીજું વસ્ત્ર કે જે 'ઉવચિયસ્વોમદુકૂલપડિછાયણા' ઉપચિત જેના પર અનેક

મિતં યત્ક્ષૌમં દુકૂલં કાર્પાસિકં વસ્ત્રં તત્પ્રતિચ્છાદનં રજતસ્ત્રાણસ્યોપરિ દ્વિતીય-
માચ્છાદનં પ્રત્યેકં યેષાં તાનિ ઉપચિત ક્ષૌમદુકૂલપ્રતિચ્છાદનાનિ ‘સુવિરચિય-
રયત્તાણા’ સુવિરચિતરજસ્ત્રાણાનિ સુવિરચિતં રજસ્ત્રાણં પ્રત્યેકમુપરિ યેષાં તાનિ
તથા, ‘રત્તંસુયસંવુયા’ રક્તાંશુકસંવૃતાનિ રક્તઞ્ચ તદંશુકં ચ તેન સંવૃતાનિ, અતएव
‘સુરમ્મા’ સુરમ્યાણિ ‘આઈળગરૂયવૂરણવળીયતૂલમડયફાસા’ આજિનકરુતબૂરનવ-
નીતતૂલમૃદુસ્પર્શાણિ, તત્રાજિનકં-ચર્મમયં વસ્ત્રં તત્સ્વભાવાદેવાતિ કોમલં ભવતિ,
રુતં કર્પાસપક્ષ્મ, બૂરો વનસ્પતિવિશેષઃ, નવનીતં-મક્ષનમિતિ લોકપ્રસિદ્ધમ્
તૂલમ્ અર્કતૂલં તેષામિવ સ્પર્શો યેષાં તાનિ તથા, ‘મડયા’ મૃદૂનિ-અતિ કોમલાનિ
પાસાઈયાઃ’ પ્રાસાદીયાનિ દર્શનીયાનિ અભિરૂપાણિ પ્રતિરૂપાણિ ઇતિ । ‘તેસિણં
સીહાસણાણં ઉપ્પિ’ તેષાં યલુ સિંહાસનાનામુપરિ-ઝર્ધ્વભાગે ‘પત્તેયં પત્તેયં’

પલંગપોસ-જો કિ સૂતી હૈ વિછાયા ગયા હૈ ‘સુવિરચિયરયત્તાણા’ હસ
પલંગપોસ કે ઉપર સુન્દર પ્રકાર કા બના હુઆ એક ઓર ધૂલી આદિ
કો દૂર કરને કા વસ્ત્ર સંભાલકર રક્ષાગયા હૈ ‘રતંસુયસંવુયા’ યે સબ
સિંહાસન લાલવસ્ત્ર સે ઉપર સે ઢકે રહતે હૈ અતएव ‘સુરમ્મા’ બડે અચ્છે
પ્રતીત હોતે હૈ ‘આઈળગરૂયવૂરણવળીયતૂલમડયફાસા’ હનકા સ્પર્શ
જૈસા ચર્મ મયવસ્ત્રકા હોતા હૈ કપાસ સે યુક્તવસ્ત્ર કા હોતા હૈ । બૂરનામ
કી વનસ્પતિકા હોતા હૈ, નવનીત-મક્ષન કા હોતા હૈ ઓર તૂલ-અર્ક-
તૂલ આકકે રુઓં કા હોતા હૈ વૈસા હી અતિ કોમલ હૈ । સબ સિંહા-
સન ‘મડયા’ અતિ મૃદુ હૈ-કઠોર નહીં હૈ ‘પાસાઈયા’ તથા પ્રાસાદીય-
આદિ પ્રતિરૂપતક કે વિશેષણોં વાલે હૈ ‘તેસિણં સીહાસણાણં ઉપ્પિ’ હન

પ્રકારના રમણીય વેલખૂટા વિગેરે બનેલા છે. જેને પલંગપોસ કહેવામાં આવે છે
અને જે સૂતરનું બનેલ હોય છે. ‘સુવિરચિયરયત્તાણા’ આ પલંગપોસની ઉપરની
ધૂળ વિગેરે દૂર કરવામાં એક બીજું વસ્ત્ર સંભાળ પૂર્વક રાખવામાં આવેલ છે.
‘રતંસુયસંવુયા’ આ બધા સિંહાસનો લાલ વસ્ત્રથી ઉપરથી ઢાંકાયેલા રહે છે.
એથીજ એ ‘સુરમ્મા’ ઘણાજ સુંદર બન્યા છે. ‘આઈળગરૂયવૂરણવળીય તૂલમડય-
ફાસા’ એનો સ્પર્શ જેવો ચર્મમય વસ્ત્રનો હોય છે. કાર્પાસ-સુતરાઉ કપડાનો-
વસ્ત્રોનો હોય છે. બૂર નામની વનસ્પતિનો જેવો સ્પર્શ હોય છે. નવનીત
માખણનો જેવો સ્પર્શ હોય છે, અને તૂલ આંકડાના રૂનો જેવો કોમળ સ્પર્શ
હોય છે એજ પ્રકારનો અત્યંત કોમળ હોય છે. આ બધા સિંહાસનો ‘મડયા’
અત્યંત મૃદુ કોમળ છે. કઠોર હોતા નથી. ‘પાસાઈયા’ પ્રાસાદીય મનોહર હોય
છે. અર્થાત્ પ્રાસાદીયથી લઈને પ્રતિરૂપ સુધીના વિશેષણોવાળા છે. ‘તેસિં ણં
સીહાસણાણં ઉપ્પિ’ તે સિંહાસનોની ઉપર ‘પત્તેયં પત્તેયં’ દરેક સિંહાસનની ઉપર

પ્રત્યેકં પ્રત્યેકમ્ ‘વિજયદૂસે પન્નત્તે’ વિજયદૂષ્યં-વસ્ત્રવિશેષઃ પ્રજ્ઞપ્તમ્-કથિતમ્, તદુક્તમ્-વિજયદૂષ્યં વસ્ત્રવિશેષ इति । ‘તેણં વિજયદૂસા સેતા’ તાનિ સ્વલ્પ વિજય દૂષ્યાણિ શ્વેતાનિ ‘સંસ્વકુંદદગરય અમયમહિયફેણપુંજસંનિગાસા’ શંસ્વકુંદદક-રજોઽમૃતમથિતફેનપુજ્જસન્નિકાશાનિ શંસ્વો-લોકપ્રસિદ્ધઃ, કુંદેતિ કુંદપુષ્પમ્ દકરજ ઉદકકળા અમૃતસ્ય ક્ષીરાવર્ણવજલસ્ય મથિતસ્યાલોહિતસ્ય યઃ ફેનપુજ્જઃ તત્સન્નિકાશાનિ તત્સમપ્રમાણિ, પુનઃ કથંભૂતાનિ તત્રાહ-‘સવ્વરયણા’ इत्यादि, ‘સવ્વરયણામયા’ સર્વરત્નમયાનિ વિજયદૂષ્યાણિ ‘અચ્છા જાવ પઢિરૂવા’ અચ્છાનિ -આકાશસ્ફટિકવત્ અતિનિર્મલાનિ શ્લક્ષ્ણાનિ ઘૃષ્ટાનિ મૃષ્ટાનિ નીરજસ્કાનિ નિર્મલાનિ નિષ્પઙ્કાનિ નિષ્કઙ્કટચ્છાયાનિ સપ્રમાણિ સોદ્યોતાનિ દર્શનીયાનિ પ્રાસાદીયાનિ અભિરૂપાણિ પ્રતિરૂપાણીતિ ॥

સિંહાસનો’ કે ઉપર ‘પત્તેયં પત્તેયં’ પ્રત્યેક સિંહાસન પર અલગર ‘વિજય દૂસે પન્નત્તે’ વિજય દૂષ્ય વસ્ત્ર વિશેષ રક્ત્રા હુઆ કહા ગયા હૈ, તદુક્તમ્ -વિજયદૂષ્યં વસ્ત્રવિશેષઃ । ‘તેણં વિજયદૂસા સેતા’ યે વિજયદૂષ્ય સફેદ હોતે હૈં । ‘સંસ્વકુંદદગરય અમય મહિય ફેણ પુંજસંનિગાસા’ એસે સફેદ હોતે હૈં કિ જૈસા શઙ્ખસફેદ હોતા હૈ કુંદ-મોગરા કા પુષ્પ સફેદ હોતા હૈ, દક-જલ બિન્દુ સફેદ હોતા હૈ અમૃત કા મથિત ફેન-પુજ્જ સફેદ હોતા હૈ-મથિત ક્ષીરાર્ણવ કા ફેન પુજ્જ સફેદ હોતા હૈ । યે સ્વ વિજય દૂષ્ય ‘સવ્વરયણામયા અચ્છા જાવ પઢિરૂવા’ સર્વાત્મના રત્નમય હૈ અચ્છ હૈ, યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈ । યહાં યાવત્પદ સે શ્લક્ષણ, ઘૃષ્ટ, મૃષ્ટ, નીરજસ્ક, નિર્મલ-નિષ્પઙ્ક-નિષ્કંકટચ્છાય, સપ્રભ, સોદ્યોત, દર્શનીય પ્રાસાદીય, અભિરૂપ ઓર પ્રતિરૂપ, ઇન પદોં કા સંગ્રહ હુઆ

‘વિજયદૂસે પન્નત્તે’ વિજયદૂષ્ય વસ્ત્રવિશેષ રાખવામાં આવેલ છે. એ પ્રમાણે કહ્યું છે ‘વિજયદૂષ્યં વસ્ત્રવિશેષઃ’ વિજય દૂષ્ય વસ્ત્ર વિશેષને કહે છે. ‘તેણં વિજયદૂસા સેતા’ એ વિજયદૂષ્ય વસ્ત્ર ધોળા રંગનું હોય છે. ‘સંસ્વકુંદ દગરયઅમયમથિય ફેણ પુંજસંનિગાસા’ એ વસ્ત્રો એવા સફેદ હોય છે કે જેવો સફેદ શંખ હોય છે. કુંદન-મોગરાનું પુષ્પ જેવું સફેદ હોય છે. દક-જલબિન્દુ જેવું સફેદ હોય છે. મંથન કરવામાં આવેલ અમૃત ક્ષીણનો પુંજ ઢગલો જેવો સફેદ હોય છે. મંથન કરવામાં આવેલ ક્ષીર સાગરના ક્ષીણનો પુંજ ઢગલો જેવો સફેદ હોય છે. આ બધા વિજય દૂષ્યો ‘સવ્વરયણામયા અચ્છા જાવ પઢિરૂવા’ સર્વ પ્રકારે રત્નમય છે. અચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. અહીંયાં યાવત્પદથી શ્લક્ષણ ઘૃષ્ટ, મૃષ્ટ, નીરજસ્ક, નિર્મલ, નિષ્પંક નિષ્કંકટચાય સપ્રભ, સોદ્યોત, દર્શનીય પ્રાસાદીય અભિરૂપ અને પ્રતિરૂપ આ બધા પદોનો સંગ્રહ થયેલ છે. આ

‘તેસિં ણં વિજયદૂસાણં बहुमज्झदेसभाए’ तेषां खलु विजयदूष्याणां बहुमध्यदेशभागे ‘पत्तेयं पत्तेयं’ प्रत्येकं प्रत्येकम् ‘वइरामया अंकुसा’ वज्रमयाः-वज्ररत्नात्मिका अङ्कुशाः-अङ्कुशाकारा मुक्तादामावलम्बनभूताः प्रज्ञप्ताः-कथिताः ‘तेसु णं वइरामएसु अंकुसेसु’ तेषु खलु वज्ररत्नमयेषु अङ्कुशेषु ‘पत्तेयं पत्तेयं’ प्रत्येकं प्रत्येकम् ‘कुंभिका मुत्तादामा पन्नत्ता’ कुम्भग्रं मगधदेशप्रसिद्धम् कुम्भ-प्रमाणमुक्तामयम् मुक्तादाम-मुक्तामाल्यं प्रज्ञप्तं कथितम् ‘तेणं कुंभिका मुत्ता-दामा’ तानि खलु कुम्भाग्राणि मुक्तादामानि ‘अन्नेहिं चउहिं चउहिं अन्यैश्चतुर्भि-श्चतुर्भिर्मुक्ताभिः ‘तदद्ध्युच्च पमाणमेत्तेहिं’ तदर्धोच्च प्रमाणमात्रैः ‘अद्धकुंभिकेहिं मुक्तादामेहिं’ अर्द्धकुम्भाग्रैर्मुक्तादामभिः ‘सव्वओ समंता संपरिक्खत्ता’ सर्वतः-सर्वासु दिक्षु समंतात्-सामस्त्येन संपरिक्षिप्तानि वेष्टितानि इति ।

है इन पदों की व्याख्या यथास्थान लिखी जा चुकी है ‘तेसिं णं विजय दूसाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं २ वइरामया अंकुसा’ इन विजय दूष्यों के बहुमध्यदेश-बिल्कुल बीच के भाग में प्रत्येक में अलग अलग वज्र-मय अङ्कुश है-अङ्कुश के आकार के मुक्तादामों के अवलम्बन स्थान है ‘तेसुणं वइरामएसु अंकुसेसु’ इन वज्रनिर्मित अंकुशों में ‘पत्तेयं पत्तेयं’ प्रत्येक अंकुश के ऊपर मगधदेश प्रसिद्ध कुम्भ प्रमाणवाले मुक्ताओं के मुक्तादाम रखे हुए कहे गये हैं, ‘तेणं कुंभिका मुत्तादामा अन्नेहिं चउहिं २ तदद्ध्युच्चपमाणमेत्तेहिं अद्धकुंभिकेहिं मुत्तादामेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खत्ता’ ये कुम्भप्रमाणवाले मुक्ताओं के मुक्तादाम और दूसरे चार अर्द्धकुम्भ प्रमाणवाले मुक्ताओं के मुक्तादामों से कि जिनकी ऊँचाई का प्रमाण उन मुक्ता मालाओं से आधा है सब ओर से वेष्टित

પહોની યાજ્ઞ્યા યોગ્ય સ્થળે આગળ કહેવામાં આવી ગયેલ છે તે ત્યાંથી સમજી લેવી. ‘તેસિં ણં વિજયદૂસાણં बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं वइरामया अंकुसा’ એ વિજય દૂષ્ય વસ્ત્રોના બહુમધ્ય દેશ-બરોબર વચ્ચેના ભાગમાં અલગ અલગ વજ્રમય અંકુશો છે. અર્થાત્ અંકુશના આકારના મોતીની માળાઓના અવલંબન સ્થાનો છે. ‘તેસુ ણં વइरामएसु अंकुसेसु’ આ વજ્રમય અંકુશોમાં ‘पत्तेयं पत्तेयं’ દરેક અંકુશોની ઉપર મગધ દેશ પ્રસિદ્ધ કુમ્ભ પ્રમાણવાળી મોતીયોની માળાઓ રાખવામાં આવેલ છે. ‘ते. णं कुम्भिका मुत्तादामा अन्नेहिं चउहिं तदद्ध्युच्चपमाणमेत्तेहिं’ अद्धकुंभिकेहिं मुत्तादामेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खत्ता’ આ કુમ્ભ પ્રમાણવાળી મોતીયોની માળાઓ ખીણ ચાર અર્ધકુલ પ્રમાણવાળી મોતીયોની માળાઓથી કે જેની ઉચાઈનું પ્રમાણ એ મુક્તા મા

‘તેણં દામા તવણિજ્જલંબૂસગા સુવણ્ણપયરગમંડિયા જાવ ચિટ્ઠંતિ’ તાનિ
 સ્વલ્લુ દામાનિ તપનીયલમ્બૂસકાનિ સુવર્ણપ્રતરકમણ્ડિતાનિ નાનામણિરત્ન-
 વિવિધહારાર્દ્રહારોપશોભિતસમુદાયાનિ ઈપદન્યોન્યમસંપૃક્તાનિ પૂર્વાપરદક્ષિણોત્તરા-
 ગતૈર્વાતૈર્મન્દં મન્દ મેજમાનાનિ એજમાનાનિ વ્યેજમાનાનિ વ્યેજમાનાનિ પ્રક-
 મ્પમાનાનિ પ્રકમ્પમાનાનિ ઉદારેણ મનોજ્ઞેન મનોહરેણ કર્ણમનોર્નિર્વૃત્તિ-

હૈં । ‘તેણં દામા તવણિજ્જ લંબૂસગા સુવણ્ણપયરગમંડિયા-જાવ ચિટ્ઠંતિ’
 વે માલાણં તપનીય સુવર્ણ કે લંબૂસકોં સે ઝૂમકોં સે યુક્ત હૈં એવં સુવર્ણ
 કે પતરોં સે મંડિત હૈં । યહાં યાવત્પદ સે ‘નાનામણિરયણવિવિદ્દ હારદ્ધ
 હારઉવસોભિયસમુદાયા, ઈસિઅન્નમન્નમસંપત્તા, પુવ્વા-વરદાહિણુત્તરગ-
 ણહિં વાણિ મંદાયં મંદાયં એહ્જ્જમાણા ૨ વેહ્જ્જમાણા ૨ પકંપમાણા ૨
 પઙ્ગંઝમાણા પઙ્ગંઝમાણા ઓરાલેણં મણુણેણં મણહરેણં કણમણનિવ્વુહ
 કરેણં તે પણે સવ્વઓ સમંતા આપૂરેમાણા સિરીણ ઉવસોભેમાણા-
 ચિટ્ઠંતિ’ હિસ પાઠ કા સંગ્રહ હુઆ હૈં યે સુક્તાદામ અનેક પ્રકાર કી
 મણિયોં સે અનેક પ્રકાર કે રત્નોં સે અનેક પ્રકાર કે ૧૮ સર વાલે
 હારોં સે ઓર અનેક પ્રકાર કે ૯ સરવાલે અર્દ્ધહારોં સે શોભિત સમુ-
 દાયવાલે હૈં । પૂર્વ પશ્ચિમ, ઉત્તર, ઓર દક્ષિણ સે આગત વાયુ કે ઝોકોં
 હિન માલાઓં કો થોડે ૨ રૂપ સે હિલાતે રહતે હૈં જોર ૨ સે નહીં
 હિલાતે હૈં, હિસી કારણ યે આપસ મેં એક દૂસરે સુક્તાદામોં સે ડલદ્ધતે
 નહીં હૈં મંદ મંદ રૂપ સે હિલને પર હી યે આપસ મેં એક દૂસરે સે દૂર

વીટળાયેલ છે. ‘તેણં દામા તવણિજ્જલંબૂસગા સુવણ્ણપયરગમંડિયા જાવ
 ચિટ્ઠંતિ’ એ માળાઓ તપનીય સોનાના લંબૂસકો ઝૂમખાઓથી યુક્ત છે અને
 સોનાના પતરાથી મઢેલ છે. અહીં યાવત્પદથી ‘નાનામણિરયણવિવિદ્દહારદ્ધહાર
 ઉવસોભિયસમુદાયા ઈસિ અન્નમન્નમસંપત્તા પુવ્વાવરદાહિણુત્તરગણિં વાણિ
 મંદાયં મંદાયં એહ્જ્જમાણા એહ્જ્જમાણા વેહ્જ્જમાણો વેહ્જ્જમાણા પકંપમાણા પકંપ
 માણા પઙ્ગંઝમાણા પઙ્ગંઝમાણા ઓરાલેણં મણુણેણં મણહરેણં કણમણનિવ્વુહકરેણં
 તે પણે સવ્વઓ સમંતા આપૂરેમાણા સિરીણ ઉવસોભેમાણા ચિટ્ઠંતિ’ આ પાઠનો
 સંગ્રહ થયેલ છે. આ બધી સુક્તાદામો અનેક પ્રકારના મણિયોથી અનેક
 પ્રકારના રત્નોથી અનેક પ્રકારની ૧૮ અઢાર લેરોવાળા હારોથી અનેક પ્રકારના
 ૯ નવ લેરોવાળા અર્ધ હારોથી શોભિત સમુદાય વાળી છે. પૂર્વ, પશ્ચિમ
 ઉત્તર અને દક્ષિણથી આવેલ વાયુ આ માળાઓને થોડી થોડી હલાવતો રહે છે.
 જોર જોરથી હલાવતો નથી. અને એજ કારણથી એ માળાઓ પરસ્પર એક
 બીજાને અથડાતી નથી. મંદ મંદ રીતે હલાવાથીજ તે પરસ્પર એક બીજાથી

કરેણ તાન્ પ્રદેશાન્ આપૂર્યમાણાનિ આપૂર્યમાણાનિ શ્રિયોપશોભિતાનિ તિષ્ઠન્તીતિ ।
'તેસિ ણં પાસાયવડિંસગાણં' તેણં ચલુ પ્રાસાદાવતંસકાનામ્ 'ઉપ્પિં વહવે અટ્ટ
મંગલગા પન્નત્તા' ઉપરિ-ઊર્ધ્વભાગે વહૂનિ અષ્ટમઙ્ગલકાનિ પ્રજ્ઞમાનિ 'સોત્થિય
તહેવ જાવ છત્તા' સ્વસ્તિક 'સૌવસ્તિકપતાકા છત્રાતિચ્છત્રણીતિ ॥સૂ. ૫૬॥

મૂલમ્-વિજયસ્થાનં દારસ્સ ઉભયો પાર્સિં દુહઓ ણિસી-
હિયાણ દો દો તોરણાણાણાં, તે ણં તોરણા ણાણામણિમયા
તહેવ જાવ અટ્ટ મંગલગા ય છત્તાતિચ્છત્તા । તેસિ ણં તોરણાણં
પુરઓ દો દો સાલભંજિયાઓ પન્નત્તાઓ, જહેવ ણં હેટ્ટા તહેવ
તેસિ ણં તોરણાણં પુરઓ દો દો ણાગદંતા પન્નત્તા, તે ણં ણાગ-
દંતગા મુત્તાજાલંતરુસિયા તહેવ, તેસુ ણં ણાગદંતણ્ણસુ વહવે

૨ રહતે હૈં યહી ભાવ 'હસિમન્નમન્નમસંપત્તા' હસ સૂત્રપાઠ દ્વારા
પ્રકટ કિયા ગયા હૈં વાર ૨ યે વિશિષ્ટરૂપ સે મી હિલતે હૈં વાર વાર
યે કંપિત મી હોતે હૈં । હસ સ્થિતિ મેં હન સે જો શબ્દ નિકલતા હૈં
વહ ઉદાર હોતા હૈં મનોજ્ઞ હોતા હૈં મનોહર હોતા હૈં એવં કર્ણ ઓર
મનકો અત્યંત શાંતિ પહુંચાને વાલા હોતા હૈં હસસે વહાં કા હનકે
આસપાસકા પૂરા પ્રદેશ વાચાલિત બના રહતા હૈં યે સબ મુક્તાદામ અપને
અનુપમ સૌન્દર્ય સે બહુત હી સુહાવને લગતે હૈં । 'તેસિણં પાસાય-
વડિંસગાણં ઉપ્પિં' હન પ્રાસાદાવતંસકોં કે ઉર્ધ્વભાગ મેં 'વહવે' અનેક
પ્રકાર કે 'અટ્ટમંગલગા પન્નત્તા' આઠ મંગલદ્રવ્ય કહે ગયે હૈં । હન
મંગલ દ્રવ્યોં કે નામ 'સોત્થિય તહેવ જાવ છત્તા' સ્વસ્તિક સે લેકર
છત્રાતિચ્છત્ર તક જૈસે પીઢે પ્રકટ કિયે ગયે હૈં વૈસે હી હૈં ॥સૂ. ૫૬॥

હર રહે છે. એજ ભાવ 'હસિમન્નમન્નમસંપત્તા' એ સૂત્રપાઠથી પ્રગટ કરવામાં
આવેલ છે. વારંવાર એ વિશેષ પ્રકારથી પણ હલે છે. વારંવાર તે કંપિત પણ
થાય છે. એ વખતે એમાંથી જે શબ્દો નીકળે છે, તે ઉદાર હોય છે. મનોજ્ઞ હોય
છે. મનોહર હોય છે. તેમજ કર્ણ અને મનને અત્યંત શાંતી કારક હોય છે.
તેથી ત્યાંનો તેની આસપાસનો તમામ પ્રદેશ વાચાલિત બનેલ રહે છે. આ
બધી મુક્તાદામો પોતાના અનુપમ સૌન્દર્યથી ઘણીજ સોહામણી લાગે છે. 'તેસિ ણં
પાસાયવડિંસગાણં ઉપ્પિં' એ પ્રાસાદાવતંસકોની ઉપર 'વહવે' અનેક પ્રકારના 'અટ્ટ
મંગલગા પન્નત્તા' આઠ મંગલ દ્રવ્ય કહેવામાં આવેલ છે. એ મંગલ દ્રવ્યોના
નામે 'સોત્થિય તહેવ જાવ છત્તા' સ્વસ્તિકથી લઈને છત્રાતિચ્છત્ર સુધી જેમ
પહેલા કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે અહિં પણ સમજી લેવા, ॥ સૂ. ૫૬ ॥

किण्हसुत्तवट्ठवग्घारियमत्तलदामकलावा जाव चिट्ठंति ॥ तेसि
 णं तोरणाणं पुरओ दो दो हयसंघाडा पन्नत्ता, सव्वरयणामया
 अच्छा जाव पडिरूवा, एवं पंतीओ वीहिओ मिहुणगा, दो दो
 पउमलयाओ जाव पडिरूवाओ, तेसि णं तोरणाणं पुरओ
 अक्खा असोवत्थिया सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा,
 तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो चंदणकलसा पन्नत्ता, ते णं
 चंदणकलसा वरकमलपड्डाणा जाव सव्वरयणामया अच्छा
 जाव पडिरूवा समणाउसो ! । तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो
 भिंगारगा पणत्ता वरकमलपड्डाणा जाव सव्वरयणामया
 अच्छा जाव पडिरूवा महया महया मत्तगय मुहागिति समाणा
 पन्नत्ता समणाउसो ! । तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो आयं-
 सगा पणत्ता, तेसि णं आयंसगाणं अयमेयारूवे वण्णावासे
 पन्नत्ते, तं जहा तवणिज्जमया पयंठगा वेरुलियामया छरुहा
 (थंभया) वड्डरामया वरंगा, णाणामणिमया वलक्खा अंकमया
 मंडला अणोघसिय निम्मलाए छायाए सव्वओ चेव समणु-
 वद्धा चंदमंडल पडिनिकासा महया महया अद्धकायसमाणा
 पन्नत्ता समणाउसो ! । तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो वड्ड-
 रामए थाले पन्नत्ते, ते णं थाला अच्छतिच्छडियसालि तंदुल
 नह संदट्टु बहुसमपडिपुण्णा चेव चिट्ठंति, सव्व जंबूणया मया
 अच्छा जाव पडिरूवा, महयामहया रहक्कसमाणा समणा-
 उसो ! । तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो पातीओ पन्नत्ताओ,
 जाओ णं पातीओ अच्छोदयपडिहत्थाओ णाणाविह पंचवण-
 स्स फलहरियगस्स बहुपडिपुण्णाओ विव चिट्ठंति, सव्वरयणा-
 मईओ जाव पडिरूवाओ महयामहया गोगलिंजक चक्कसमा-
 णाओ पणत्ताओ समणाउसो ! ॥ तेसि णं तोरणाणं पुरओ

दो दो सुपइट्टुगा पन्नत्ता, ते णं सुपइट्टुगा णाणाविह पंचवण
 पसाहणगभंडविरचिया सव्वोसधिपडिपुण्णा सव्वरयणामया
 अच्छा जाव पडिरूवा ॥ तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो
 मणोगुलियाओ पन्नत्ताओ, तासु णं मणोगुलियासु बहवे सुव-
 णरूपमया फलगा पन्नत्ता, तेसु णं सुवणरूपमएसु फलएसु
 बहवे वइरामया णागदंता मुत्ताजालंतरुसिया हेम जाव गयदंत-
 गसमाणा पणत्ता समणाउसो! ॥ तेसु णं वइरामएसु णागदंत-
 एसु बहवे रययामया सिक्रया पन्नत्ता, तेसु णं रययामएसु सिक्र-
 एसु बहवे वायकरगा पन्नत्ता ॥ ते णं वायकरगा किण्हसुत्तसिक्र-
 गवत्थिया जाव सुक्किल्ल सुत्तसिक्रगवत्थिया सव्वे वेरुलियामया
 अच्छा जाव पडिरूवा । तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो चित्ता
 रयणकरंडगा पन्नत्ता, से जहाणामए, रणो चाउरंत चक्रवट्टिस्स
 चित्ते रयणकरंडगे वेरुलिय मणिफालियपडलपच्चोयणे साए
 पभाए ते पएसे सव्वओ समंता ओभासइ उज्जोवेइ तावेइ
 पभासेइ । एवामेव ते चित्तरयणकरंडगा पन्नत्ता वेरुलियपडल
 पच्चोयडा साए पभाए ते पएसे सव्वओ समंता ओभासंति ॥
 तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो हयकंठगा जाव दो उसभ-
 कंठगा पन्नत्ता सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा । तेसु णं
 हयकंठएसु जाव उसभकंठएसु दो दो पुप्फचंगेरीओ, एवं मल्ल
 गंधचुण्णवत्थाभरण चंगेरीओ सिद्धत्थ चंगेरीओ लोमहत्थ चंगे-
 रीओ सव्वरयणामईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ । तेसि णं
 तोरणाणं पुरओ दो दो पुप्फपडला जाव लोमहत्थपडला सव्व-
 यणामया जाव पडिरूवा । तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो
 सीहासणाई पणत्ताई, तेसि णं सीहासणाणं अयमेयारूवे
 वण्णावासे पन्नत्ते तहेव जाव पासाइया ४ । तेसि णं तोरणाणं

पुरओ दो दो रूप्यच्छदा छत्ता पन्नत्ता, ते णं छत्ता वेरुलियभि-
 संतविमल दंडा जंबूणय कण्णिका वड्डरसंधी मुत्ताजाल परिगया
 अट्टसहस्स वरकंचणसलागा दद्धरमलयसुगंधी सव्वोउअ सुरभि
 सीयलच्छाया मंगलभत्तिचित्ता चंदागारोवमा वट्ठा । तेसि णं
 तोरणणं पुरओ दो दो चामराओ पन्नत्ताओ ताओ णं चामराओ
 (चंदप्पभवड्डरवेरुलिय नानामणिरयणखचियदंडा) णाणामणि-
 कणगरयणविमलमहरिहतवणिज्जुज्जलविचित्तदंडाओ चिह्नि-
 याओ संखकुंददगरयभ्रमग्रमहियफेणपुंजसण्णिकासाओ सुट्ठु-
 मरयत्त दीहवालाओ सव्वरयणामयाओ अच्छाओ जाव
 पडिरूवाओ । तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो तेहसमुग्गा
 कोट्टसमुग्गा पत्तसमुग्गा चोयसमुग्गा तयरसमुग्गा एलासमुग्गा
 हरियालसमुग्गा हिंगुलयसमुग्गा मणोसिलासमुग्गा अंजणसमु-
 ग्गा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा ॥सू० ५७॥

छाया—विजयस्य खलु द्वारस्योभयोः पार्श्वयो द्विधातो नैषेधिकां द्वे द्वे
 तोरणे प्रज्ञप्ते । तानि खलु तोरणानि नानामणिमयानि तथैव यावत् अष्ट-
 मङ्गलकानि छत्रातिच्छत्राणि । तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वे द्वे शालभञ्जिके
 प्रज्ञप्ते यथैव खलु अभस्तात् तथैव । तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ नाग-
 दन्तकौ प्रज्ञप्तौ, ते खलु नागदन्तकाः मुक्ताजालान्तरोत्सृता तथैव । तेषु खलु
 नागदन्तकेषु बहवः कृष्णसूत्रवृत्तावलम्बितमाल्यदामकलापाः यावत्तिष्ठन्ति ।
 तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ हयसंघाटकौ प्रज्ञप्तौ, सर्वरत्नमया अच्छा
 यावत्प्रतिरूपाः, एवं पंक्तयो वीथयो मिथुनकानि, द्वे द्वे पद्मलते यावत् प्रति-
 रूपाः तेषां खलु तोरणानां पुरतोऽक्षाश्च सौवस्तिकाः सर्वरत्नमया अच्छा याव-
 त्प्रतिरूपाः, तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ चन्दनकलशौ प्रज्ञप्तौ, ते खलु
 चन्दनकलशाः वरकमलप्रतिष्ठानाः यावत् सर्वरत्नमया अच्छा यावत्प्रतिरूपाः
 श्रममणायुष्मन् ! । तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ भृङ्गारकौ प्रज्ञप्तौ, वर-
 कमलप्रतिष्ठानाः यावत्सर्वरत्नमया अच्छा यावत्प्रतिरूपाः । महता महता
 मत्तगजपुष्पाकृतिसमानाः प्रज्ञप्ताः श्रमणायुष्मन् । तेषां खलु तोरणानां पुरतो
 द्वौ द्वौ आदर्शकौ प्रज्ञप्तौ, तेषां खलु आदर्शकानाम् अयमेतावद्रूपो वर्णावासः

प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—तपनीयमयाः प्रकण्ठकाः वैडूर्यमयाः स्तम्भकाः वज्रमयाः वराङ्गाः
नानामणिमया वलङ्काः अङ्गमयानि मण्डलानि अनवधर्षित निर्मलया छाया
सर्वत एव समनुवद्धा श्रन्द्रमण्डलप्रतिनिकाशाः महता महता अर्द्धकायसमानाः
प्रज्ञप्ताः श्रमणायुष्मन् । तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वे द्वे वज्रमये स्थाले
प्रज्ञप्ते । तानि खलु स्थालानि अच्छत्रिछटित शालि तन्दूलनखसंदष्ट बहु-
समपरिपूर्णानीव तिष्ठन्ति सर्वजाम्बूनदमयानि अच्छानि यावत्प्रतिरूपाणि,
महता महता रथचक्रसमानानि श्रमणायुष्मन् ! । तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वे द्वे
पात्र्यौ प्रज्ञप्ते । याः खलु पात्र्यः अच्छोदकपरिपूर्णाः नानाविधपञ्चवर्णैः हरित-
फलैर्बहुप्रतिपूर्णा इव तिष्ठन्ति सर्वरत्नमय्यो यावत्प्रतिरूपाः महता महता गोक-
लिञ्जकचक्रसमानाः प्रज्ञप्ताः श्रमणायुष्मन् ! । तेषां खलु तोरणानां पुरतो
द्वौ द्वौ सुप्रतिष्ठकौ प्रज्ञप्तौ, ते खलु सुप्रतिष्ठकाः नानाविध पञ्चवर्णप्रसाधनक
भाण्डविरचिताः सर्वोषधिप्रतिपूर्णाः सर्वरत्नमया अच्छा यावत्प्रतिरूपाः ।
तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वे द्वे मनोगुलिके प्रज्ञप्ते, तासु खलु मनोगुलिकासु
बहूनि सुवर्णरूप्यमयानि फलकानि प्रज्ञप्तानि तेषु खलु सुवर्णरूप्यमयेषु फलकेषु
बहवो वज्रमया नागदन्ता मुक्ताजालान्तरोत्सृता हेम यावत् गजदन्तकसमानाः
प्रज्ञप्ताः श्रमणायुष्मन् ! । तेषु खलु वज्रमयेषु नागदन्तकेषु बहूनि रजतमयानि
सिक्ककानि प्रज्ञप्तानि, तेषु खलु रजतमयेषु सिक्ककेषु बहवो वातकारकाः
प्रज्ञप्ताः । ते खलु वातकारकाः कृष्णसूत्रसिक्कगवस्थिताः यावच्छुक्लसूत्रसिक्क-
गवस्थिताः सर्व वैडूर्यमयाः अच्छा यावत्प्रतिरूपाः तेषां खलु तोरणानां पुरतो-
द्वौ द्वौ चित्रौ रत्नकरण्डकौ प्रज्ञप्तौ, स यथानामकः राज्ञश्चातुरन्तचक्रवर्तिनः
चित्रो रत्नकरण्डको वैडूर्यमणिस्फटिक पटलमयाच्छादनः स्वकीयया प्रभया तान्
प्रदेशान् सर्वतः समन्तात् भासयति उद्योतयति तापयति प्रभासयति, एवमेव ते
चित्ररत्नकरण्डकाः प्रज्ञप्ताः वैडूर्य पटलमयाच्छादनाः स्वया प्रभया तान् प्रदेशान्
सर्वतः समन्तात् अवभासयन्ति । तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ हयकण्ठकौ
यावत् ऋषभकण्ठकौ प्रज्ञप्तौ, सर्वरत्नमयौ अच्छौ यावत् प्रतिरूपौ । तेषु खलु
हयकण्ठकेषु यावत् वृषभकण्ठकेषु द्वे द्वे पुष्पचङ्गेय्यौ, एवं माल्यगन्धचूर्णवस्त्रा-
भरणचङ्गेय्यः सिद्धार्थकचङ्गेय्यः लोमहस्तकचङ्गेय्यः सर्वरत्नमय्यः अच्छा यावत्
प्रतिरूपाः । तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वे द्वे पुष्पपटले यावत्लोमहस्त पटलानि
सर्वरत्नमयानि यावत् प्रतिरूपाणि । तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वे द्वे सिंहासने
प्रज्ञप्ते । तेषां खलु सिंहासनानां मयमेतावद्रूपो वर्णायासः प्रज्ञप्त स्तथैव यावत् प्रासा-
दीयाः ४ । तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वे द्वे रूप्याच्छादने छत्रे प्रज्ञप्ते, तानि
च छत्राणि वैडूर्यदीप्यमानविमलदण्डानि जाम्बूनदकर्णिकानि वज्रसन्धीनि मुक्ता-

જાલપરિગત્તાનિ અષ્ટસહસ્રવરકાશ્વનશલાકાનિ, દર્દગમઙ્ગય યુગન્ધિ સર્વર્તુ મુરભિ-
શીતલચ્છાયાનિ મઙ્ગલમત્તિચિત્રાણિ ચન્દ્રાકારોપમવૃત્તાનિ । તેપાં યલુ તોરણાનાં
પુરતો દ્વે દ્વે ચામરે પ્રજ્ઞપ્તે, તાંનિ યલુ ચામરાણિ ચન્દ્રપ્રભવઞ્ચવૈદ્ય નાનામણિ
રત્નચ્ચિત્તદણ્ડાનિ નાનામણિકનકરત્નવિમલમહાર્વતપનજ્વલવિચિત્રદણ્ડાનિ ચિલ્હિ-
કાનિ શંખકુન્દકરજોઽમૃતમથિતફેનપુઙ્ગસાન્નિકાશાનિ સૂક્ષ્મરજત દીર્ઘવાલાનિ
સર્વરત્નમયાનિ અચ્છાનિ યાવત્પ્રતિરૂપાણિ । તેપાં યલુ તોરણાનાં પુરતો દ્વૌ દ્વૌ
તૈલસમુદ્રકૌ કોષ્ઠસમુદ્રકૌ પત્રસમુદ્રકૌ ચૂત (આમ્ર) સમુદ્રકૌ તગરસમુદ્રકૌ
ણાસમુદ્રકૌ હરિતાલસમુદ્રકૌ દ્વિદ્વગુલકસમુદ્રકૌ મનઃશિલાસમુદ્રકૌ અઙ્ગન-
સમુદ્રકૌ સર્વરત્નમયા અચ્છા યાવત્ પ્રતિરૂપાઃ ॥સૂ.૫૭॥

ટીકા—‘વિજયસ્સ ણં દારસ્સ’ વિજયસ્ય યલુ દ્વારસ્ય ‘ઉભયો પાસિં’
ઉભયોઃ પાર્શ્વયોઃ ‘દુહઓ ણિસીહિયાએ’ દ્વિધાતો-દ્વિપ્રકારાયામ્-નૈવેધિકીયમ્
‘દો દો તોરણા પન્નત્તા’ દ્વે દ્વે તોરણે પ્રજ્ઞપ્તે-કથિતે ‘તેણં તોરણા’ તાનિ યલુ
તોરણાનિ ‘ણાણામણિમયા તહેવ જાવ અટ્ટ મંગલગાય’ નાના-અનેક પ્રકારકમણિ-
મયાનિ તથૈવ યાવત્ અષ્ટમઙ્ગલકાનિ ચ ‘છત્તાત્તિછત્તા’ છત્રાત્તિછત્રાણિ અત્ર
યાવત્પદેન પૂર્વવર્ણિતતોરણપ્રકરણમનુસન્ધેયમ્, તથાહિ-‘તેણં તોરણા ણાણામણિમ-

‘વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉભયો પાસિં દુહઓ ણિસીહિયાએ’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ-વિજયદ્વાર કી દોનોં ઓર જો દો નૈવેધિકીં હૈ, ડન પર
‘દો દો તોરણા પન્નત્તા’ દો દો તોરણ કહે ગયે હૈં । ‘તેણં તોરણા’ યે
તોરણ ‘ણાણામણિમયા’ અનેક પ્રકાર કી મણિયોં કે વને હુએ હૈં ।
‘તહેવ જાવ અટ્ટમંગલગાય’ છત્તાત્તિછત્તા ઇન તોરણોં કે સમ્બન્ધકા
વર્ણન ડસી તરહ સે યાવત્ યે છત્રાત્તિછત્ર તત્ક કે આટર મંગલદ્રવ્ય
વાલે હૈં યહાં યાવત્ શબ્દ સે યહ સમજાયા ગયા હૈ કિ પૂર્વવર્ણિત
તોરણકા પ્રકરણ યહાં ઇનકે વર્ણન મેં ગ્રહણ કર લેના ચાહિયે વહ
પૂર્વવર્ણિત તોરણ પ્રકરણ ઇસ પ્રકાર સે હૈં-‘તેણં તોરણા ણાણામણિ-

‘વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉભયો પાસિં દુહઓ ણિસીહિયાએ’ इत्यादि

ટીકાર્થ-વિજયદ્વારની બન્ને બાજુ બે બે નૈવેધિકીયો છે, તેના પર ‘દો
દો તોરણા પન્નત્તા’ બાજુ તોરણો કહેવામાં આવેલ છે. ‘તેણં તોરણા એ
તોરણો ‘ણાણામણિમયા’ અનેક પ્રકારની મણિયોથી બનાવેલ છે. ‘તહેવ જાવ અટ્ટ
મંગલગાય છત્તાત્તિછત્તા’ આ તોરણો સંબંધી વર્ણન એજ રીતે છે કે જે વર્ણન
યાવત્ છત્રાત્તિછત્ર સુધીના આઠ આઠ મંગલ દ્રવ્યવાળા છે. અહિં યાવત્ શબ્દથી
એ સમબંધવામાં આવેલ છે કે પહેલાં વર્ણવેલ તોરણનું પ્રકરણ અહિયાં પણ

સ્વંમેસુ ઉવણિવિદ્વસણિવિદ્વા વિવિહમુત્તં તરોવૈતા વિવિહતારારૂવોવચિયા ઈહામિ-
યડસમતુરગનરમગરવિહગવાલકિન્નરરૂસરમચમરકુંજરવળલયપડમલયમત્તિચિત્તા -
સ્વંમુગયવૈરવેદિયા પરિગયામિરામા વિજ્ઞાહરજમલજુગલ જંતજુત્તા વિવ અચ્ચિ-
સહરસ માલનીયા મિસમાણા મિબ્મિસમાણા ચક્કુલ્લોયળેસા સુહફાસા સસિસ-
રીયરૂવા પાસાદીયા ૪ । તેસિણં તોરણાણં ઉપ્પિં બહવે અટ્ટમંગલા પન્નત્તા સોત્થિ-
યસિરિવચ્છળંદિયાવત્તવદ્ધમાણભદ્દાસણકલસમચ્છદપ્પણા સવ્વરયણામયા અચ્છા
સળ્હા જાવ પઢિરૂવા ॥ તેસિ ણં તોરણાણં ઉપ્પિં બહવે કિણ્હચામરજ્ઞયા
નીલચામરજ્ઞયા લોહિયચામરજ્ઞયા હારિદ્ધચામરજ્ઞયા સુકિલ્લચામરજ્ઞયા
અચ્છા સળ્હા રૂપ્પપદા વૈરદંડા જલયામલગંધિયા સુરૂવા પાસાઈયા ૪ । તેસિ ણં
તોરણાણં ઉપ્પિં બહવે છત્તાઈછત્તા પડાગાઈપડાગા ઘંટાજુયલા ચામરજુયલા
ઉપ્પલહત્થયા જાવ સયસહસ્સપત્તહત્થગા સવ્વરયણામયા અચ્છા જાવ પઢિ-

મયસ્વંમેસુ ઉવણિવિદ્વસણિવિદ્વા વિવિહ મુત્તંતરોવૈતા, વિવિહ તારા-
રૂવોવચિયા, ઈહામિયડસમતુરગનરમગરવિહગવાલકિન્નર રૂસરમ-
ચમર કુંજરવળલયપડમલયમત્તિચિત્તા સ્વંમુગયવૈરવેદિયા પરિગયા-
મિરામા, વિજ્ઞાહરજમલજુગલજંતજુત્તાવિવ-અચ્ચિસહસ્સમાલનીયા
મિસમાણામિબ્મિસમાણા ચક્કુલ્લોયળેસા સુહફાસા સસિસરીય-
રૂવા, પાસાદીયા તેસિ ણં તોરણાણં ઉપ્પિં બહવે અટ્ટમંગલા પન્નત્તા,
સોત્થિયસિરિવચ્છળંદિયાવત્તવદ્ધમાણભદ્દાસણકલસમચ્છદપ્પણા, સ-
વ્વરયણામયા અચ્છા સળ્હા, જાવ પઢિરૂવા, તેસિ ણં તોરણાણં
ઉપ્પિં બહવે કિણ્હચામરજ્ઞયા, નીલચામરજ્ઞયા, લોહિયચામરજ્ઞયા,
હારિદ્ધચામરજ્ઞયા, સુવિકલ્લચામરજ્ઞયા અચ્છા સળ્હા રૂપ્પપદા-
વૈરદંડા, જલયામલગંધિયા સુરૂવા પાસાઈયા ૪ તેસિ ણં તોરણાણં
ઉપ્પિં બહવે છત્તાઈછત્તા પડાગાઈપડાગા ઘંટાજુયલા ચામરજુયલા

આ વર્ણુન પ્રકરણમાં સમજી લેવું જોઈએ. પહેલાં વર્ણુવેલ તે તોરણ પ્રકરણ આ
રીતે છે. 'તે ણં તોરણા ણાણામણિમયસ્વંમેસુ ઉવણિવિદ્વસણિવિદ્વા વિવિહમુત્તંતરોવૈતા
વિવિહ તારારૂવોવચિયા ઈહામિયડસમતુરગનરમગરવિહગવાલકિન્નરરૂસરમચમરકુંજર-
વળલયપડમલયમત્તિચિત્તા સ્વંમુગયવૈરવેદિયા પરિગયામિરામા વિજ્ઞાહર જમલજુગલ-
જંતજુત્તાવિવ અચ્ચિસહસ્સમાલનીયા મિસમાણા મિબ્મિસમાણા ચક્કુલ્લોયળેસા
સુહફાસા સસિસરીયરૂવા પાસાદીયા તેસિ ણં તોરણાણં ઉપ્પિં બહવે અટ્ટમંગલા પન્નત્તા
સોત્થિયસિરિવચ્છળંદિયાવત્તવદ્ધમાણ ભદ્દાસણકલસમચ્છદપ્પણા, સવ્વરયણામયા,
અચ્છા સળ્હા જાવ પઢિરૂવા તેસિ ણં તોરણાણં ઉપ્પિં બહવે કિણ્હચામરજ્ઞયા, નીલ-
ચામરજ્ઞયા, લોહિયચામરજ્ઞયા, હારિદ્ધચામરજ્ઞયા, સુકિલ્લચામરજ્ઞયા અચ્છા સળ્હા
રૂપ્પપદા વૈરદંડા જલયામલગંધિયા સુરૂવા પાસાઈયા ૪ તેસિ ણં તોરણાણં ઉપ્પિં

વા' 'તાનિ ચલુ તોરણાણિ નાનામણિમયસ્તમ્ભેષુ ઉપનિવિષ્ટસન્નિવિષ્ટાનિ વિવિધમુક્તાન્તરોપચિતાનિ વિવિધતારારૂપોપચિતાનિ ઈદામૃગવૃષભતુરગનરમ-કરવિહગવ્યાલકિન્નરરુક્સરમચમરકુન્નરવનલતાપદ્મલતામક્તિચિત્રાણિ સ્તમ્ભો-દ્વતવજ્રવેદિકાપરિગતાભિરામાણિ વિદ્યાધરયમલયુગલયન્ત્રયુક્તાનીવ અર્ચિઃસહ-સમાલીનિ દીપ્યમાનાનિ દેદીપ્યમાનાનિ ચક્ષુર્લોકનલેસાનિ શુભસ્પર્શાનિ સશ્રીકરૂપાણિ ગ્રાસાદીયાનિ ૪ । તેષાં ચલુ તોરણાનામુપરિ વહૂનિ અષ્ટમઙ્ગલ-કાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ સ્વસ્તિકશ્રીવત્ત્રાનન્દિકાવર્ત્ત વર્દ્ધમાનમદ્રાસનકલશમત્સ્ય દર્પણાનિ સર્વરત્નમયાનિ અચ્છાનિ શ્લક્ષ્ણાનિ યાવત્ પ્રતિરૂપાણિ ॥ તેષાં ચલુ તોરણાના-મુપરિ વહવઃ કૃષ્ણચામરધ્વજાઃ નીલચામરધ્વજાઃ લોહિતચામરધ્વજાઃ હારિદ્રચા-મરધ્વજાઃ શુક્લચામરધ્વજા અચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણાઃ રૂપ્યપટ્ટાઃ વજ્રદણ્ડાઃ જલ-જામલગન્ધિકાઃ સુરૂપાઃ ગ્રાસાદીયાઃ ૪ । તેષાં ચલુ તોરણાનામુપરિ વહૂનિ છત્રાતિચ્છત્રાણિ પતાકાતિપતાકાનિ ઘન્ટાયુગલાનિ ચામરયુગલાનિ, ઉત્પલ-હસ્તકાઃ પદ્મહસ્તકાઃ નલિનહસ્તકાઃ વહવઃ સુભગહસ્તકાઃ વહવઃ સૌગ-ન્ધિકહસ્તકાઃ વહવઃ પુન્ડરીકહસ્તકાઃ વહવઃ શતપત્રહસ્તકાઃ સહસ્રપત્રહસ્તકાઃ સર્વરત્નમયાઃ અચ્છાઃ યાવત્પ્રતિરૂપા ઇતિચ્છાયા, એતસ્ય પ્રકરણસ્ય યાવત્પદ-ગ્રાહ્યસ્ય વ્યાખ્યાનં વનપણ્ડીય વાપીવર્ણનપ્રકરણે કૃતં તદ્વદેવ ઇદાપિ જ્ઞાતવ્યમ્, વિસ્તરભયાન્નેહ વ્યાખ્યાયતે ઇતિ ॥

‘તેસિ ણં તોરણાણં પુરઓ’ તેષાં ચલુ તોરણાનાં પુરતોઽગ્રિમભાગે ‘દો દો સાલભંજિયાઓ પન્નત્તાઓ’ દ્વે દ્વે શાલભંજિકે-પુત્તલિકે પ્રજ્ઞપ્તે-કથિતે ‘જહેવ ણં હેટ્ટા તહેવ’ યથૈવ ચલુ અધસ્તાદ્ વાપી વર્ણને યથાકૃતં તથૈવાત્રાપિ કર્તવ્યમ્ તથાહિ

ઉપ્પલહત્થયા જાવ સયસહસ્સપત્તહત્થયા સચ્ચરયણામયા અચ્છા જાવ પહિરુવા’ ઇસ પાઠ મેં આગતપદોં કી વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ હૈ ‘તેસિ ણં તોરણાણં પુરઓ’ ઇન તોરણોં કે અગ્રભાગ મેં-આગે કે ભાગ મેં ‘દો દો સાલભંજિયાઓ પન્નત્તાઓ’ દો દો શાલભંજિકાણં કહી ગઈ હૈ ‘જહેવ ણં હેટ્ટા તહેવ’ વાપી કે વર્ણન મેં જૈસા ઇનકા વર્ણન ક્રિયા ગયા હૈ વૈસા હી વર્ણન ઇનકા યહાં પર ઓ કર લેના ચાહિયે વહ

વહવે છત્રાતિચ્છત્રા પટ્ટાગાઇપટ્ટાગા ઘટાજુયલા ચામરજુયલા ઉપ્પલહત્થયા જાવ સય-સહસ્સપત્તહત્થયા સચ્ચરયણામયા અચ્છા જાવ પહિરુવા’ આ પાઠમાં આપેલ પટ્ટોની વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ છે. ‘તેસિ ણં તોરણાણં પુરઓ’ એ તોરણોના અગ્ર-ભાગમાં ‘દો દો સાલભંજિયાઓ પન્નત્તાઓ’ બાબે શાલભંજિકાઓ-પુતળીયો કહેલ છે. ‘જહેવ ણં હેટ્ટા તહેવ’ વાવના વર્ણનમાં જે પ્રમાણે આ શાલભંજિકા પુતળીયોનું વર્ણન કરેલ છે એજ રીતનું વર્ણન અહિંયા પણ કરવું જોઈએ.

‘ताओ णं सालभंजियाओ लीलट्टियाओ सुपयट्टियाओ सु अलंक्रियाओ
 णाणागारवसणाओ णाणामल्लपिणद्धिओ मुट्ठिगेज्झमज्झाओ आमेलगजमल-
 जुगलवट्ठि अब्भुण्णयपीणरइयसंठियपओहराओ रत्तावंगाओ असियकेसीओ मिदु-
 विसयपसत्थलक्खणसंवेल्लियग्गसिरयाओ ईसिं असोगवरपादवसमुट्ठियाओ
 वामहत्थगहियग्गसालाओ ईसिं अट्ठच्छिक्कडक्खविट्ठएहिं मुसेमाणीओ इव
 चक्खुल्लोयणलेसाहिं अण्णमण्णं खिज्जमाणीओ इव पुढवीपरिणामाओ सासय
 भावमुवगयाओ चंदाणणाओ चंदविलासिणीओ चंदद्धसमनिडालाओ चंदाहिय
 सोमदंसणाओ उक्काइव उज्जोमाणीओ विज्जुघणमरीचिसूरदीप्पंततेय अहिय-
 यरसंनिकासाओ सिंगारागारचारुवेसाओ पासाइयाओ४, तेयसा अतीव अतीव
 सोभेमाणीओ सोभेमाणीओ चिट्ठंति’ ‘ताः खलु शालभञ्जिकाः लीलास्थिताः
 सुप्रतिष्ठिताः स्वलङ्कृताः नानाकारवसनाः नानामल्यपिनद्धाः मुष्टिग्राह्यमध्याः

वर्णन इस प्रकार से है ‘ताओ णं सालभंजियाओ लीलट्टियाओ सुप-
 यट्टियाओ सुअलंक्रियाओ णाणागारवसणाओ णाणामल्लपिन-
 द्धाओ मुट्ठिगेज्झमज्झाओ’ आमेलगजमलजुयलवट्ठि-अव्भुण्णयपीण-
 रइयसंठियपओहराओ रत्तावंगाओ, असिय केसीओ मिदुविसयपस-
 त्थलक्खणसंवेल्लियग्गसिरयाओ ईसिं असोगवरपादवसमुट्ठियाओ,
 वामहत्थगहियग्गसालाओ, ईसिं अट्ठक्खिक्कडक्खविट्ठएहिं मुसेमा-
 णीओ, इव चक्खुल्लोयण-लेसाहिं अण्णमण्णं खिज्जमाणीओ इव
 पुढवी परिणामाओ सासयभावमुवगयाओ चंदाणणाओ, चंदविला-
 सिणीओ चंदद्धसमनिडालाओ, चंदाहिय-सोमदंसणाओ, उक्का इव
 उज्जोमाणीओ, विज्जुघणमरीचि सूरदीप्पंततेय अहिययरसंनिगा-
 साओ, सिंगारागारचारुवेसाओ, पासाइयाओ४ तेयसा अतीवर
 सोभेमाणीओ२ चिट्ठंति’ इस पाठ की पद व्याख्या पीछे की जा चुकी है।

ते वरुण आ प्रभाणे छे. ‘ताओ णं सालभंजियाओ लीलट्टियाओ सुपयट्टियाओ
 सुअलंक्रियाओ णाणागारवसणाओ णाणामल्लपिनद्धाओ मुट्ठिगेज्झमज्झाओ आमेलक
 जमलजुयलवट्ठि अब्भुण्णयपीणरइयसंठियपओहराओ रत्तावंगाओ असिय केसीओ
 मिदुविसय पसत्थ लक्खणसंवेल्लियग्गसिरयाओ ईसिं असोगवरपादवसमुट्ठियाओ वाम-
 हत्थगहियग्गसालाओ, ईसिं अट्ठच्छिक्कडक्खविट्ठएहिं मुसेमाणीओ इव चक्खुल्लो-
 यणलेसाहिं अण्णमण्णं खिज्जमाणीओ इव पुढवी परिणामाओ सासयभावमुवग-
 याओ चंदाणणाओ, चंदविलासिणीओ चंदद्धसमनिडालाओ, चंदाहिय सोमदंसणाओ
 उक्काइव उज्जोमाणीओ, विज्जुघणमरीचिसूरदिप्पंततेय अहिययरसंनिगासाओ, सिंगारा-
 गारचारुवेसाओ पासाइयाओ तेयसा अतीव अतीव सोभेमाणीओ सोभेमाणीओ

આમેલક્રયમલયુગલવર્ત્યભ્યુન્નતપીનરતિદસંસ્થિતપયોધરાઃ રક્તાપાઙ્ગાઃ અસિતકે-
શ્યઃ મૃદુવિસદપ્રશસ્તલક્ષણસંવેલિતાગ્રશિરોજાઃ ઈપદશોકવરપાદપસમુત્થિતાઃ વામ-
હસ્તગૃહીતાગ્રશાઘ્વાઃ ઈપદર્ધાક્ષિકટાક્ષવિદ્વૈર્મુષ્ણન્ત્ય ઇવ ચક્ષુર્લોકનલેશૈઃ અન્યોન્યં
સ્વેદયન્ત્ય ઇવ પૃથિવી પરિણામાઃ શાશ્વતમાવસુપગતાશ્ચન્દ્રાનના શ્ચન્દ્રવિલાસિન્યઃ
ચન્દ્રાર્ધસમલલાટાઃ ચન્દ્રાધિકસૌમ્યદર્શનાઃ ઉલ્કેવોદ્યોતમાનાઃ વિદ્યુદ્ધનમરીચિ
દીવ્યત્સૂર્યતેજોઽધિકતરસન્નિકાશાઃ શૃંગારાકારચારુવેશાઃ પ્રાસાદીયાઃ તેજસા
અતીવાતીવોપશોભમાના ઉપશોભમાનાઃ તિષ્ઠન્તીતિચ્છાયા, એતત્પ્રકરણસ્ય
વ્યાખ્યાનં પૂર્વવદેવાત્રાપિ જ્ઞાતવ્યમ્ ઇતિ ॥

‘તેસિ ણં તોરણાણં પુરઓ દો દો ણાગદંતાઓ પન્નત્તાઓ’ તેણં સ્વલુ
તોરણાણં પુરતોઽગ્રે દ્વો દ્વો નાગદન્તકો પ્રજ્ઞપ્તો-કથિતો ‘તેણં નાગદંતગા’
તે સ્વલુ નાગદન્તકાઃ ‘મુત્તાજાલંતરુસિયા તહેવ’ મુત્તાજાલાન્તરોત્સૃતા સ્તથૈવ-
પૂર્વવદેવ તથાહિ-‘મુત્તાજાલંતરુસિય હેમજાલ ગવક્ષજાલચિંચિણી ઘંટાજાલ
પરિચ્છિન્ના અબ્હુગ્ગયા અભિણિસિટ્ઠા તિરિયં સુસંપરિગ્ગહિયા અહે પન્નગદ્ધરૂવા
પન્નગદ્ધસંઠાણસંઠિયા સવ્વરયણામયા અચ્છા જાવ પઢિરૂવા મહયા મહયા
ગયદંતસમાણા પન્નત્તા સમણાહસો ॥’ ‘તે સ્વલુ નાગદન્તકાઃ મુત્તાજાલાન્તરોત્સૃત
હેમજાલગ્વાક્ષજાલકિંચિણી ઘંટાજાલપરિચ્છિન્નાઃ અભ્યુદ્ગતાઃ અભિનિસૃષ્ટા-
સ્તિર્યક્ સુસંપરિગૃહીતાઃ અધઃપન્નગાર્ધરૂપાઃ પન્નગાર્ધસંસ્થાનસંસ્થિતાઃ સર્વ-
રત્નમયા અચ્છા ચાવત્પ્રતિરૂપાઃ મહતા મહતા ગજદન્તસમાનાઃ પ્રજ્ઞપ્તા શ્રમણા-

‘તેસિણં તોરણાણં પુરઓ દો દો નાગદંતાઓ પન્નત્તાઓ’ હન
તોરણોં કે ઓગે દો દો નાગદન્ત-સ્વૂટિયાં કહી ગઈ હૈ ‘તેણં નાગદંતગા
મુત્તાજાલંતરુસિયા તહેવ’ હસ ચિપય કે વર્ણન મેં પાઠ હસ પ્રકાર
સે હૈ ‘મુત્તાજાલંતરુસિય હેમજાલગવક્ષજાલચિંચિણીઘંટાજાલપરિ-
ચ્છિન્ના અબ્હુગ્ગયા અભિણિસિટ્ઠા, તિરિયં સુસંપરિગ્ગહિયા, અહે
પન્નગદ્ધરૂવા, પન્નગદ્ધસંઠાણસંઠિયા, સવ્વરયણામયા અચ્છા જાવ
પઢિરૂવા ૪ મહયા ૨ ગયદંતસમાણા પન્નત્તા સમણાહસો’ હન પદોં કી

ચિદ્વૃત્તિ’ આ ઉપરના પાઠના પદોની વ્યાખ્યા પહેલાં કરવામાં આવી ગયેલ છે.
‘તેસિ ણં તોરણાણં પુરઓ દો દો નાગદંતાઓ પન્નત્તાઓ’ એ તોરણોની આગળ
બાજે નાગદંત-સ્વૂટિયો કહેલ છે. ‘તે ણં નાગદંતગા મુત્તાજાલંતરુસિયા તહેવ’
આ સંબંધના વર્ણનનો પાઠ આ પ્રમાણે છે. ‘મુત્તાજાલંતરુસિયહેમજાલગવક્ષ
જાલચિંચિણીઘંટાજાલપરિચ્છિન્ના અબ્હુગ્ગયા અભિણિસિટ્ઠા’ તિરિયં સુસંપરિગ્ગહિયા
અહે પન્નગદ્ધરૂવા પન્નગદ્ધસંઠાણસંઠિયા સવ્વરયણામયા અચ્છા જાવ પઢિરૂવા
૪ મહયા મહયા ગયદંતસમાણા પન્નત્તા સમણાહસો’ આ પદોની પહેલાં વ્યાખ્યા

યુગ્મન્ इतिच्छाया' व्याख्या प्राग्वत् कर्तव्या । 'तेसु णं णागदंतएसु' तेषु खलु नागदन्तकेषु 'बहवे किण्हसुत्तवट्टवगधारियमल्लदामकलावा' बहवः कृष्ण-सूत्रवृत्तावलम्बितमाल्यदामकलापाः 'नीलसुत्तवट्टवगधारिय मल्लदामकलावा' नीलसूत्रवद्धावलम्बितमाल्यदामकलापाः यावत् 'सुक्किल्लसुत्तवट्टवगधारिय मल्लदामकलावा' शुक्लसूत्रवद्धावलम्बितमाल्यदामकलापाः 'चिट्ठंति' तिष्ठन्ति 'तेसि णं तोरणणं पुरओ' तेषां खलु तोरणानां पुरतः 'दो दो हयसंघाडा पन्नत्ता' द्वौ द्वौ हयसंघाटकौ द्वौ द्वौ गजसंघाटकौ द्वौ द्वौ नरसंघाटकौ द्वौ द्वौ किंपुरुषसंघाटकौ द्वौ द्वौ महोरगसंघाटकौ द्वौ द्वौ गन्धर्वसंघाटकौ द्वौ द्वौ वृषभसंघाटकौ प्रज्ञप्तौ, ते च संघाटाः कथंभूता स्तत्राह—'सव्वरयणामया

व्याख्या पहिले की जा चुकी है 'तेसु णं णागदंतएसु बहवे किण्ह सुत्तवट्टवगधारियमल्लदामकलावा' इन नागदन्तों के ऊपर अनेक काले डोरों से गूथी हुई गोल २ पुष्पों की मालाएं लटक रही है कहीं २ 'नीलसुत्तवट्टवगधारियमल्लदामकलावा' नीले सूत्र से गूथी हुई पुष्पों की मालाएं लटक रही है यावत् कहीं २—'सुक्किल्लसुत्तवट्टवगधारिय-मल्लदामकलावा' कहीं सफेद डोरों से गूथी हुई पुष्पों की मालाएं लटक रही है । 'तेसि णं तोरणणं पुरओ' इन तोरणों के आगे 'दो दो-हयसंघाडा पन्नत्ता' दो दो हयसंघाटक, 'दो दो गजसंघाडा' दो दो गजसंघाटक—दो दो हाथियों की पंक्ति 'दो दो नरसंघाडा' दो दो मनुष्य संघाटक—दो दो किन्नरसंघाडा' दो दो किन्नरसंघाटक 'दो दो किंपुरिस-संघाडा' दो दो किंपुरुषसंघाटक, दो दो महोरगसंघाटक दो दो गंधर्वसंघा-टक एवं दो दो वृषभसंघाटक कहे गये हैं । ये सब संघाटक 'सव्वरयणा-

કરવામાં આવી ગયેલ છે. 'તેસુ ણં ણાગદંતંસુ બહવે કિણ્હસુત્તવટ્ટવગધારિય મલ્લ-દામકલાવા' એ નાગદન્તકોની ઉપર અનેક કાળા દોરાથી પરોવેલ ગોળ ગોળ પુષ્પોની માળાઓ લટકી રહેલ છે. ક્યાંક ક્યાંક 'નીલસુત્તવટ્ટવગધારિયમલ્લદામ કલાવા' નીલ સૂત્રથી ગૂંથવામાં આવેલ પુષ્પોની માળાઓ લટકી રહેલ છે-યાવત્ ક્યાંક ક્યાંક 'સુક્કિલ્લસુત્તવટ્ટવગધારિયમલ્લદામકલાવા' સફેદ દોરાથી ગૂંથ-વામાં આવેલ પુષ્પોની માળાઓ લટકી રહેલ છે. 'તેસિં ણં તોરણણં પુરઓ' એ તોરણોની આગળ 'દો દો હયસંઘાડા પણ્ણત્તા' બપ્પે હયસંઘાટાઓ બપ્પે ઘોડાની પંક્તિ 'દો દો ગજસંઘાડા' બપ્પે ગજ સંઘાટાઓ બપ્પે હાથીની પંક્તિ 'દો દો નરસંઘાટા' બપ્પે મનુષ્ય સંઘાટા—બપ્પે મનુષ્યની પંક્તિ 'દો દો કિન્નરસંઘાટા' બપ્પે કિન્નર સંઘાટાઓ 'દો દો કિંપુરિસ સંઘાડા' બપ્પે કિંપુરુષની પંક્તિઓ, બપ્પે મહોરગસંઘાટક, બપ્પે ગંધર્વ સંઘાટક, અને બપ્પે

અચ્છા જાવ પઢિરૂવા' સર્વરત્નમયા સ્તે સંઘાતાઃ અચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણાઃ લળ્હાઃ
 ઘૃષ્ટાઃ મૃષ્ટાઃ નીરજસ્કાઃ નિર્મલાઃ નિષ્પઙ્કાઃ નિષ્કંકટચ્છાયાઃ સપ્રભાઃ
 સોદ્યોતાઃ સમરીચિકાઃ દર્શનીયાઃ પ્રાસાદીયાઃ અભિરૂપાઃ । 'એવં હયપદ્મકિ
 ગજપદ્મકિ વૃષભપદ્મકિ, હયવીથિ ગજવીથિ વૃષભાદિવીથિ, હયમિથુનક ગજ-
 મિથુનક વૃષભાદિમિથુનકાન્યપિ વક્તવ્યાનિ 'દો દો પડમલયાઓ જાવ પઢિ-
 રૂવાઓ' દ્વે દ્વે પદ્મલતે યાવત્પ્રતિરૂપાઃ, । તેપાં તોરણાનાં પુરતો દ્વે દ્વે પદ્મલતે
 દ્વે દ્વે નાગલતે દ્વે દ્વે અશોકલતે દ્વે દ્વે ચમ્પકલતે દ્વે દ્વે ચૂતલતે આમ્રલતે દ્વે દ્વે
 વાસન્તિકલતે દ્વે દ્વે કુન્દલતે દ્વે દ્વે અતિમુક્તલતે દ્વે દ્વે શ્યામલતે પ્રજ્ઞપ્તે-કથિતે
 એતાશ્ચ લતાઃ કથં ભૂતા સ્તત્રાહ-'ણિચ્ચં કુસુમિયાઓ ણિચ્ચં મઝલિયાઓ ણિચ્ચં

મયા' સર્વાત્મના રત્નમય હૈ 'અચ્છા જાવ પઢિરૂવા અચ્છ આકાશ ઓર
 સ્ફટિકમણિ કે જૈસે અતિનિર્મલ હૈ યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈ । યહાં
 યાવત્ શબ્દ સે 'શ્લક્ષ્ણ લળ્હ, ઘૃષ્ટ મૃષ્ટ, નીરજસ્ક, નિર્મલ, નિષ્પઙ્ક,
 નિષ્કંકટચ્છાય, સપ્રભ, સોદ્યોત, સમરીચિક, દર્શનીય, પ્રાસાદીય,
 અભિરૂપ' इन विशेषणों का ग्रहण हुआ है । इसी तरह से उन
 तोरणों के आगे हयपंक्ति, गजपंक्ति, और वृषभादिपंक्तियां भी
 है तथा हयवीथिकाः गजवीथिका और वृषभादि वीथिकाएं भी है और
 हयमिथुनक, गजमिथुनक और वृषभादिमिथुनक भी है 'दो पडम-
 लयाओ जाव पडिरूवाओ' इसी प्रकार से उन तोरणों के आगे दो
 दो पद्मलताएं यावत्-दो दो नागलताएं दो दो अशोकलताएं, दो दो
 चम्पकलताएं, दो दो आम्रलताएं, दो दो वासन्तिकताएं, दो दो
 कुन्दलताएं दो दो अतिमुक्तलताएं और दो दो श्यामलताएं हैं । ये

વૃષભ પંક્તિયો કહેલ છે. આ બધા સંઘાટકો 'સન્નરયણામયા' સર્વાત્મના રત્ન
 મય છે. 'અચ્છા જાવ પઢિરૂવા' અચ્છ-આકાશ અને સ્ફટિક મણીની જેમ
 અત્યંત નિર્મળ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. અહીયાં યાવત્ શબ્દથી શ્લક્ષ્ણ, સણ્હ,
 ઘૃષ્ટ, મૃષ્ટ, નીરજસ્ક, નિર્મલ, નિષ્પંક નિષ્કંકટચ્છાય સપ્રભ સોદ્યોત સમરી
 ચિક, દર્શનીય પ્રાસાદીય અને અભિરૂપ આ તમામ વિશેષણો ગ્રહણ થયા
 છે. જેજ રીતે એ તોરણોની આગળ હયપંક્તિ, ગજપંક્તિ અને વૃષભાદિ
 પંક્તિયો પણ કહેવામાં આવેલ છે. તથા હયવીથિકા, ગજવીથિકા અને વૃષભાદિ
 વીથિકાઓ પણ છે. તથા હયમિથુન, ગજમિથુન, અને વૃષભાદિ મિથુનો પણ
 છે- 'દો પડમલયાઓ જાવ પઢિરૂવાઓ' એજ રીતે એ તોરણોની આગળ બબ્બે
 પદ્મલતાઓ, યાવત્ બબ્બે આમ્રલતાઓ બબ્બે વાસન્તિકલતાઓ બબ્બે કુંદ
 લતાઓ બબ્બે અતિમુક્ત લતાઓ અને બબ્બે શ્યામલતાઓ છે. અને આ

પલ્લવિયાઓ ણિચ્ચં થવડિયાઓ ણિચ્ચં ગોચ્છિયાઓ ણિચ્ચં જમલિયાઓ ણિચ્ચં
વિળમિયાઓ ણિચ્ચં પળમિયાઓ ણિચ્ચં સુવિભક્તપડિમંજરિવડંસગધરીઓ
ણિચ્ચં કુસુમિય મુઝલિય લવડિય થવડિય 'નિત્યં ગોચ્છિય વિળમિય પળમિય
સુવિભક્ત મંજરિવડંસગધરીઓ' નિત્યં કુસુમિતા નિત્યં મુકુલિતા નિત્યં પલ્લવિતા-
નિત્યં સ્તવકિતા નિત્યં ગુચ્છિતા નિત્યં યમલિતા નિત્યં વિનમિતા નિત્યં
પ્રળમિતાઃ નિત્યં સુવિભક્ત પ્રતિમઞ્જરીવડિંસગધર્યઃ નિત્યં કુસુમિતમુકુલિત પલ્લ-
વિતસ્તવકિત નિત્યં ગુચ્છિતવિનમિતપ્રળમિતસુવિભક્તપ્રતિમઞ્જરી વડંસકધર્યઃ
इतिच्छाया, व्याख्यानं पूर्ववत् ।

‘તેસિ ણં તોરણાણં પુરઓ અક્ષા’ અસોસ્તિયા સઘ્વરયણામયા અચ્છા
જાવ પડિરૂવા’ તેપાં ધલુ તોરણાનાં પુરતોઽધાશ્ચ સૌવસ્તિકાઃ સર્વરત્નમયાઃ
અચ્છા યાવત્પ્રતિરૂપાઃ, इतिच्छाया, ‘તેસિણં તોરણાણં પુરઓ’ તેપાં ધલુ તોર-
ણાનાં પુરતઃ ‘દો દો ચંદણકલસા પળ્લતા’ દ્વૌ દ્વૌ ચન્દનકલણી પ્રજ્ઞપ્તી-

સત્ત લતાએ ‘ણિચ્ચં કુસુમિયાઓ’ સર્વદા કુસુમિત-પુષ્પોવાલે સર્વદા
મુકુલિત વિકસિત ‘ણિચ્ચં લવડિયાઓ’ ણિચ્ચં થવડિયાઓ’ ણિચ્ચં
ગોચ્છિયાઓ, ણિચ્ચં જમલિયાઓ, ણિચ્ચં વિળમિયાઓ, ણિચ્ચં
પળમિયાઓ, ણિચ્ચં સુવિભક્તપડિમંજરિવડિંસગાઓ, ણિચ્ચં કુસુ-
મિયમઝલિયલવડિય થવડિય ણિચ્ચં ગોચ્છિયવિળમિય સુવિભક્તપડિ-
મંજરિવડિંસગધરીઓ’ તથા ઇસ પાઠ કે અનુસાર સર્વદા પલ્લવિત,
સર્વદા સ્તવકિત સર્વદા ગુચ્છિત, સર્વદા યમલિત સર્વદા વિનમિત
સર્વદા પ્રળમિત હૈ એવં સુવિભક્ત શ્રેષ્ઠ મંજરીઓં કો ધારણ કિયે
રહતી હૈ ઇસ પ્રકાર નિત્ય કુસુમિત મુકુલિત આદિ વિશેષણોં વાલી યે
લતાએં ડન તોરણોં કે આગે પ્રકટ કી ગઈ હૈ ।

‘તેસિ ણં તોરણાણં પુરઓ’ ડન તોરણોં કે આગે ‘દો દો ચંદણ

બધીજ લતાઓ ‘ણિચ્ચં કુસુમિયાઓ’ સર્વદા કુસુમિત, કુલોવાળા સર્વદા મુકુ-
લિત વિકસિત ‘ણિચ્ચં લવડિયાઓ ણિચ્ચં થવડિયાઓ ણિચ્ચં ગોચ્છિયાઓ ણિચ્ચં
જમલિયાઓ, ણિચ્ચં વિળમિયાઓ, ણિચ્ચં પળમિયાઓ ણિચ્ચં સુવિભક્તપડિમંજરિવડિં-
સગાઓ, ણિચ્ચં કુસુમિયમઝલિય લવડિય, થવડિય, ણિચ્ચં ગોચ્છિય વિળમિય સુવિ-
ભક્તપડિમંજરિવડિંસગધરીઓ’ આ પાઠ અનુસાર સર્વદા પલ્લવિત સર્વદા સ્તવકિત
સર્વદા ગુચ્છિત, સર્વદા યમલિત, સર્વદા વિનમિત સર્વદા પ્રળમિત હોય છે. એજ
રીતે નિત્ય કુસુમિત, મુકુલિત વિગેરે વિશેષણો વાળી એ લતાઓ એ તોરણોની
આગળ કહેવામાં આવી છે. ‘તેસિ ણં તોરણાણં પુરઓ’ એ તોરણોની આગળ
‘દો દો ચંદણકલસા પળ્લતા’ બધો ચંદન કલશે કહેલા છે. ‘તેણં ચંદણકલસા

કથિતો । ‘તેણં કલસા વરકમલપદ્મઢાણા’ તે ચલુ કલશાઃ વરકમલપ્રતિષ્ઠાનાઃ શ્રેષ્ઠકમલોપરિ વિદ્યમાનાઃ સુરભિ ચન્દનવારિ પૂર્ણાં ચન્દનકૃતચર્ચકાઃ આવદ્ધકળ્થે ગુણાઃ પદ્મોત્પલપિધાનાઃ સર્વરત્નમયાઃ અચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણાઃ ઘૃષ્ઠા મૃષ્ઠા નીરજસ્કાઃ નિર્મલાઃ નિષ્પક્કાઃ નિષ્કઙ્કટચ્છાયાઃ સપ્રભાઃ સોઘોતાઃ સમરીચિકાઃ ઢર્શનીયાઃ અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ શ્રમણાયુષ્મન્ ! ॥ ‘તેસિણં તોરણાણં પુરઓ’ તેપાં ચલુ તોરણાનાં પુરતઃ—અગ્રે ‘દો દો ભિંગારગા પન્નત્તા’ ઢ્ઠી ઢ્ઠી મૃજ્જારકૌ પ્રજ્ઞસૌ, તે ચ મૃજ્જારકાઃ ‘વરકમલપદ્મઢાણા’ વરકમલપ્રતિષ્ઠાનાઃ સુરભિવારિ પૂર્ણાઃ ચન્દનચર્ચકાઃ આવદ્ધકળ્થે ગુણાઃ પદ્મોત્પલપિધાનાઃ સર્વરત્નમયાઃ અચ્છા યાવત્પ્રતિરૂપાઃ, સર્વમત્ર કલશવર્ણનવદેવ વર્ણનીયમ્ નવરમત્ર મત્તમહાગજ-

કલસા વરકમલપદ્મઢાણા’ યે ચન્દન કલશ સુન્દર કમલોં કે ડપર પ્રતિષ્ઠિત હૈ । સુરભિત ચન્દન જલ સે પરિપૂર્ણ—મરે હુએ હૈં તથા ઇન કલશોં કે ડપર ચન્દન કા હી લેપ હો રહા હૈ ઇનકે કંઠ મ્હાગ મેં ઢોરા બંધા હુઆ હૈ । પદ્મ ઓર ઉત્પલકા ઇનકે ઢક્કન હૈ યે સર્વાત્મના રત્નમય હૈ ઓર હે શ્રમણ આયુષ્મન્ અચ્છાદિ વિશેષણોં વાલે હૈ । ‘તેસિ ણં તોરણાણં પુરઓ’ ડન તોરણોં કે આગે ‘દો દો ભિંગારગા પન્નત્તા’ દો દો મૃજ્જારક—ઝારી કહી ગઈ હૈં, યે મૃજ્જારક—‘વરકમલપદ્મઢાણા’ શ્રેષ્ઠકમલોં કે ડપર રક્ષે હુએ હૈં । ઇન મેં સુગંધિતજલ મ્હરા હુઆ હૈ ચન્દન કા ઇન પર લેપ હો રહા હૈ ઇન કે કંઠ મેં સૂત્ર બંધા હુઆ હૈ પદ્મ ઓર ઉત્પલકા ઇનકા ઢક્કન હૈ યે સમ્પૂર્ણરૂપ સે રત્નમય હૈ ઓર પૂર્વોક્ત સમસ્ત અચ્છાદિ વિશેષણોં વાલે હૈં । તાત્પર્ય યહી હૈ કિ ઇન

વર કમલપદ્મઢાણા’ આ ચંદન કલશેા સુંદર ખીલેલા કમળોની ઉપર રાખવામાં આવેલ છે. સુગંધવાળા ચંદન જળથી પૂર્ણ રીતે ભરેલા છે. તથા એ કલશેાની ઉપર ચંદનનોજ લેપ કરવામાં આવેલ છે. તેના કંઠ પ્રદેશમાં દોરેા ખાંધેલ છે. પદ્મ અને ઉત્પલના તેના ઢાંકણેા છે. એ સર્વ પ્રકારે રત્નમય છે. અને હે શ્રમણ આયુષ્મન્ અચ્છાદિ વિશેષણેા વાળા છે. ‘તેસિ ણં તોરણાણં પુરઓ’ એ તોરણેાની આગળ ‘દો દો ભિંગારગા પણ્ણત્તા’ બખ્ખે ભૃંગારક ઝારી કહેલ છે. એ ઝારિયેા ‘વર કમલપદ્મઢાણા’ શ્રેષ્ઠ કમળોની ઉપર રાખવામાં આવેલ છે. તેમાં સુગંધ યુક્ત જલ ભરી રાખેલ છે. અને તેના પર ચંદનનો લેપ કરેલ છે. તેના કંઠમાં સૂત્ર ખાંધેલ છે. પદ્મ અને કમલના તેના ઉપર ઢાંકણેા છે. એ સંપૂર્ણ રીતે રત્નમય છે. અને પૂર્વોક્ત અચ્છ વિશેરે વિશેષણેા વાળા છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એજ છે કે આ ભૃંગારકો—ઝરિયેાનું વર્ણન કલશેાના વર્ણન પ્રમાણે જ સમજાવેલું. કેવળ એટલુંજ અંતર છે કે આ ભૃંગારકોનો

મુખાકૃતિસમાનાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ શ્રમણાયુષ્મન્ ! इत्यधिकं विशेषणं वक्तव्यमिति ॥
 ‘तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो आयंसगा पन्नत्ता’ तेषां खलु तोरणानां
 पुरतो द्वौ द्वौ आदर्शकौ-दर्पणौ प्रज्ञप्तौ-कथितौ, ‘तेसि णं आयंसगाणं अय-
 मेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते’ तेषां खलु आदर्शकानाम् अयमेतावद्रूपो-वक्ष्यमाण-
 स्वरूपः वर्णावासः-वर्णकनिवेशः-प्रज्ञप्तः-कथितः, वर्णकनिवेशमेव दर्शयति-
 ‘तं जहा’ इत्यादिना, ‘तं जहा’ तद्यथा ‘तवणिज्जमया पगंठगा’ तपनीयमयाः
 सुवर्णप्रचुराः-प्रकण्ठकाः-पीठविशेषाः ‘वेरुलियमया छरुहा थंभया’ वैडूर्यरत्नमयाः
 स्तम्भकाः आदर्श गण्डप्रतिबन्धप्रदेशाः आदर्शगण्डानां मुष्टिग्रहणयोग्या इत्यर्थः
 ‘वहरामया वरंगा’ वज्रमया वज्ररत्नमया वराङ्गाः कपोला इत्यर्थः, ‘णाणामणि-
 मया वलक्खा’ नानामणिमयाः-अनेकमणिनिष्पादिता वलक्षाः वलक्षो नाम शृंख-

ભૃંગારકોં કા વર્ણન કલશોં કે વર્ણન જૈસા હી હૈ । અન્તર કેવલ
 इतना ही है कि इन भृंगारकों का आकार मत्त महागज के मुखकी
 आकृति के जैसा ही है, तब कि कलशों का आकार ऐसा नहीं है । अतः
 इन भृङ्गारकों के दर्शन में-‘मत्तमहागजमुखाकृति समान’ यह विशेषण
 अधिकरूप से कहने योग्य कहा गया है । ‘तेसिणं तोरणणं पुरओ
 दो दो आयंसगा पन्नत्ता’ इन तोरणों के आगे दो दो आदर्शक-
 दर्पण कहे गये हैं ‘तेसि णं आयंसगाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पणत्ते’
 इन आदर्शों के वर्णन के सम्बन्ध में ऐसा बतलाया गया है-‘तं जहा-
 तवणिज्जमया पगंठगा’ इन आदर्शों के जो प्रकण्ठक-पीठविशेष-
 है-वे तपनीय सुवर्ण का बना हुआ है ‘वेरुलियमया छरुहा-
 थंभया’ वैडूर्यमय इनके रत्नम्भ है ‘वहरामयावरंगा’ वज्रमय इनके
 वराङ्ग-कपोल-है ‘णाणामणिमयाव लक्खा’ शृङ्खलादिरूप अवलम्बन

આકાર મદોન્મત્ત મહાગજરાજના મુખની આકૃતી જેવોજ છે. અને કલશોનો
 આકાર એવો હોતો નથી. એથીએ ભૃંગારકોના વર્ણનમાં ‘મત્તમહાગજ મુખની
 આકૃતિ સમાન’ આ વિશેષણ વધારે કહેવાનું છે. તે શિવાચનું કથન કલશોના
 વર્ણન પ્રમાણે જ સમજવું. ‘તેસિ ણં તોરણણં પુરઓ દો દો આયંસગા પણત્તા’ એ
 તોરણોની આગળ બંને આદર્શક-દર્પણો કહેલ છે. ‘તેસિ ણં આયંસગાણં અય-
 મેયારૂવે વણ્ણાવાસે પણત્તે’ એ આદર્શો સંબંધી વર્ણન આ પ્રમાણેનું કહેલ છે.
 ‘તં જહા તવણિજ્જમયા પગંઠગા’ એ આદર્શોના જે પ્રકંઠકો-પીઠ વિશેષો છે, તે
 તપનીય સોનાના બનેલ છે. ‘વેરુલિયમયા છરુહા થંભયા’ એના સ્તમ્ભો વૈડૂર્યરત્ન-
 મય બનેલા છે. ‘વહરામયા વરંગા’ વજ્રરત્નમય એનો વરાંગ-કપોલનો ભાગ છે.
 ‘ણાણામણિમયાવલક્ખા’ શૃંગલા વિગેરે રૂપ અવલંબન અનેક મણિયોનું બનેલ

લાદિરૂપમવલમ્બનમ્, 'અંકમયા મંડલા' અઙ્કરત્નમયાનિ મળ્ડલાનિ, મળ્ડલં નામ
 યત્ર પ્રતિવિમ્બસંભૂતિઃ પ્રતિવિમ્બોદ્રમ્ इत्यर्थः । 'અળોઘસિય નિમ્મલાણ છાયાણ
 સન્વતો ચેવ સમણુવદ્ધા' અનવઘર્પિતયા-નિર્મલયા છાયાયા ચૈવ સર્વતઃ સમણુવદ્ધાઃ
 અવઘર્પિતસ્યાભાવોઽનવઘર્પિતં તેન નિર્મલા ઇતિ અનવઘર્પિતનિર્મલા સ્વાભાવિકી
 इत्यर्थः તયા છાયાયા સમણુવદ્ધાઃ યુક્તા इत्यर्थः 'ચંદમંડલપડિનિગાસા' ચન્દ્ર-
 મળ્ડલપ્રતિનિકાશાઃ ચન્દ્રમળ્ડલતુલ્યાઃ, 'મહયા મહયા' મહન્મહાન્તઃ-અતિ-
 શયેન મહાન્તઃ 'અદ્ધકાયસમાણા' અર્ધકાયસમાનાઃ દ્રઘ્દુઃ ગરીરાર્ધપ્રમાણાઃ
 'પન્નત્તા સમણાઁસો' વ્રજ્જપ્પાઃ-કથિતાઃ હે શ્રમણાયુષ્મન ગૌતમ ! 'તેસિ ણં તોરણા-
 ણં પુરતો દો દો વહ્રામણ થાલે પન્નત્તે' તેપાં સ્થલુ તોરણાનાં પુરતોઽગ્રભાગે
 દ્વૌ દ્વૌ વજ્રમયે થાલે વ્રજ્જપ્પત્તે કથિતે 'તેણં થાલા' તાનિ સ્થલુ સ્થાલાનિ 'અચ્છ-
 તિચ્છડિય સાલિતંદુલનહસંદઢવહુપડિપુણ્ણા' અચ્છત્તિચ્છટિત શાલિતંદુલનસ-

इनका अनेकमणियों का बना हुआ है 'अंकमया मंडला' 'अङ्करतनका
 बना हुआ इनका मंडल-जहां पर प्रतिविम्ब पड़ता है वह भाग है
 'अणोघसिय निम्मलाए छायाए सन्वतो चैव समणुवद्धा चंद-
 मंडलपडिणिकासा महता महता अद्धकायसमाणा पन्नत्ता समणा-
 उसो' ये स्वाभाविक छाया से युक्त है अतः बहुत ही अधिक निर्मल है।
 जैसा गोल चन्द्रमण्डल होता है वैसे ही गोल आकार वाले हैं तथा
 ये बहुत ही बड़े हैं हे श्रमण आयुष्मन् देखनेवालेका जितना अपने
 शरीर के आगे के भाग का प्रमाण होता है उतने बड़े प्रमाणवाले हैं।
 'तेसिणं तोरणाणं पुरतो दो दो वहरामए थाले पन्नत्ते' इन तोरणों
 के आगे दो दो वज्र के बने हुए स्थाल कहे गये हैं।

'तेणं थाला अच્छत्तिच્छडिय सालितंदुलनहसंदद्ध-वहुपडिपुण्णा'
 ये स्थाल तीनबार सुप आदि द्वारा फटकार कर साफ सुथरे किये

છે. 'અંકમયા મંડલા' તેનું મંડળ કે વ્યા તેનું પ્રતિબિંબ પડે છે તે ભાગ
 અંક રત્નનો બનેલ છે. 'અળોઘસિય નિમ્મલાણ છાયાણ સન્વતો ચેવ સમણુવદ્ધા
 ચંદમંડલપડિણિકાસા મહતા મહતા અદ્ધકાયસમાણા પણ્ણત્તા સમણાઁસો' એ સ્વાભાવિક
 છાયાથી યુક્ત છે. તેથીજ તે ખૂબજ અધિક નિર્મળ દેખાય છે. ચંદ્રમંડળ
 જેવું ગોળ આકારનું હોય છે તેવોજ ગોળ આકાર એ ઝારિયોનો પણ છે.
 એ ઘણીજ મોટી છે. હે શ્રમણુ આયુષ્મન્ જોનારાઓના શરીરોના અર્ધભાગનું
 જેટલું પ્રમાણુ-માપ છે. એટલા પ્રમાણુવાળી એ વિશાળ છે. 'તેસિ ણં તોરણા
 ણં પુરતો દો દો વહ્રામણ થાલે પણ્ણત્તે' એ તોરણોની આગળ બબે વજ્રરત્નના
 બનાવેલ થાલ-થાળીયો કહ્યા છે. 'તે ણં થાલા અચ્છત્તિચ્છડિય સાલિતંદુલનહસંદઢ
 વહુપડિપુણ્ણા' એ સ્થાલ-થાળીયો સુપડા વિગેરેથી ત્રણવાર ફેડકારીને સાફસુદ્ધ

સંદષ્ટં બહુપરિપૂર્ણનીવ, અચ્છા નિર્મલાઃ શુદ્ધસ્ફટિકવત્ ત્રિચ્છટિતા અતएव સંદ-
ષ્ટાઃ નચ્ચાઃ મુસલાદિભિશ્ચુંવિતા ચૈષાં તે તથા, અચ્છૈસ્ત્રિચ્છટિતૈઃ શાલિતન્દુલૈઃ
નચ્ચસંદષ્ટૈર્વહુપરિપૂર્ણનીવ इति અચ્છત્રિચ્છટિતશાલિતન્દુલનચ્ચસંદષ્ટવહુપરિપૂર્ણ-
નીવ 'ચેવ ચિદ્વંતિ' एव તિષ્ઠન્તિ, 'સચ્ચ જંબૂળયમયા અચ્છા જાવ પઢિરુવા'
સર્વાત્મના જામ્બૂનદમયાનિ અચ્છાનિ શ્લક્ષ્યાનિ ઘૃષ્ટાનિ મૃષ્ટાનિ નિર્મલાનિ
નીરજસ્કાનિ નિષ્પક્વાનિ નિષ્કઙ્કટચ્છાયાનિ સપ્રમાણિ સોઘોતાનિ દર્શનીયાનિ
અભિરૂપાણિ પ્રતિરૂપાણિ, 'મહયા મહયા રહચક્કસમાણા પન્નત્તા સમાણાઉસો'
અતિશયેન મહાન્તિ રથચક્કસમાનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ हे श्रमण ! हे आयुष्मन् ! 'તેસિ
ળં તોરણાળં પુરઓ' તેષાં ચલુ તોરણાનાં પુરતઃ—અગ્રમાગે 'દો દો પાતીઓ પન્ન-
ત્તાઓ' દ્વે દ્વે પાત્રીયો—પાત્રવિશેષરૂપે પ્રજ્ઞપ્તે 'તાઓ ણં પાતીઓ અચ્છોદયપરિ-
પુણ્ણાઓ વિવ ચિદ્વંતિ' તાઃ ચલુ પાત્રીયઃ અચ્છોદકપરિપૂર્ણાઃ 'ણાણાવિહસ્સ

જાને કે કારણ આકાશ એવં શુદ્ધ સ્ફટિક કે જૈસે શાલિ—ચાવલોં
સે પરિપૂર્ણ ભરે હુએ હૈંયે ચાવલ મુસલાદિ દ્વારા જિનકી અંગુલિયોં કે
નચ્ચ ચુસ્મિત હુએ હૈં—વિસે ગયે હૈં, એસે સ્વ્યાદિજનોં દ્વારા સાફ કિયે
ગયે હૈં 'સચ્ચ જંબૂળયમતા અચ્છા જાવ પઢિરુવા મહતા મહતા રહ-
ચક્કસમાણા પન્નત્તા સમાણાઉસો' વે થાલ સર્વાત્મના સુવર્ણમય હૈં ।
અચ્છ સે લેકર પ્રતિરૂપાન્ત તક કે વિશેષણોં વાલે હૈં તથા જૈસા રથકા
પહિયા બહુત વિશાલ હોતા હૈં વૈસે ચે થાલ મી વિશાલ હૈં । 'તેસિ ણં
તોરણાળં પુરઓ દો દો પાતીઓ પન્નત્તાઓ' ઉન તોરણોં કે સામને દો
દો પાત્રી કહી ગઈ હૈં । 'તાઓ ણં પાતીઓ અચ્છોદયપઢિહત્થાઓ' ચે
દોનોં પાત્રીયોં સ્વચ્છ પાની સે ભરી હુઈ 'ણાણાવિધ પંચ વણ્ણસ્સ ફલ
હરિયસ્સ બહુપઢિપુણ્ણાઓ વિવ ચિદ્વંતિ' તથા નાના પ્રકાર કે પાંચ-

કરવાથી આકાશ અને શુદ્ધ સ્ફટિકના જેવા ચોખ્ખાથી પૂર્ણરીતે ભરેલા છે. એ
ચોખ્ખા સાંભેલા વિગેરેથી જેની આંગળીયોના નખો ચુસ્મિત થયા છે. તેવા
સાંભેલાથી છડીને સાફ કરવામાં આવેલ છે. 'સચ્ચ જંબૂળયમયા અચ્છા
જાવ પઢિરુવા મહતા મહતા રહચક્કસમાણા પન્નત્તા સમાણાઉસો, આ થાળીયો
સર્વ પ્રકારથી સુવર્ણમય છે. અને અચ્છથી લઈને પ્રતિરૂપ સુધીના વિશેષણો
વાળી છે. તથા જેમ રથના પૈડા ઘણા વિશાળ હોય છે. એ રીતે આ થાળીયો
પણ ઘણી વિશાળ હોય છે. 'તેસિ ણં તોરણાળં પુરઓ દો દો પાતીઓ પન્નત્તાઓ' એ
તોરણોની સામે બન્ને પાત્રી કહેલ છે. 'તાઓ ણં પાતીઓ અચ્છોદયપઢિહત્થાઓ'
એ બન્ને પાત્રીયો સ્વચ્છ પાણીથી ભરેલી જેવી છે. 'ણાણાવિધ પંચવણ્ણસ્સ
ફલહરિયસ્સ બહુપઢિપુણ્ણાઓ વિવ ચિદ્વંતિ' તથા અનેક પ્રકારના પાંચ વર્ણોવાળા

ફલહરિયસ્સ વહુપહિપુણાઓ' અત્ર તૃતીયાર્થે પટ્ટી વહુવચને ચૈકવચનં પ્રાકૃત-
ત્વાત્, નાનાવિધૈઃ અનેકપ્રકારૈઃ હરિતપલ્લૈઃ 'ફલહરિયસ્સ' इत्यत्र विशेषणस्य
हरितशब्दस्य परनिपातः प्राकृतत्वात् बहुप्रभूतं प्रतिपूर्णा इव तिष्ठन्ति न खलु
तानि जलानि फलानिवा किन्तु तथारूपाः शाश्वतभावमुपगताः पृथिवीपरि-
णामा स्तत उपमानमिति । 'सव्वरयणामइओ जाव पडिख्वाओ' सर्वरत्नमयस्ताः
पात्र्यः अच्छाः इलक्षणाः लण्हाः घृष्टाः मृष्टाः निरजस्काः निर्मलाः निष्पङ्का
निष्कंकटच्छायाः सप्रभाः सोद्योताः समरीचिकाः दर्शनीयाः प्रासादीयाः
अभिरूपाः प्रतिरूपाः 'महया महया गोकलिंजगच्चक्रसमाणा पन्नत्ता समणाउसो'
महता महता-अतिशयेन महत्तयः गोकलिंजकचक्ररुमानाः प्रज्ञप्ताः-कथिताः
हे श्रमण ! हे आयुष्मन् ! । तेसि णं तोरणणं पुरओ दो दो सुपइट्ठगा पन्नत्ता'
तेषां खलु तोरणानां पुरतोऽग्रे द्वौ द्वौ सुप्रतिष्ठकौ-आधारविशेषौ प्रज्ञप्तौ-कथितौ
'तेणं सुपइट्ठगा णाणाविह पंचवण्ण पसाहणगभंडविरचिया' ते खलु सुप्रतिष्ठकाः-
आधारविशेषाः नानाविधपञ्चवर्णप्रसाधनकभाण्डविरचिताः, 'सव्वोसधिपडि-

વર્ણોવાલે હરે ૨ ફલોં સે ભરી હુઈ જૈસી પ્રતીતહોતી હૈ તાત્પર્ય કહને
કા એસા હૈ કિ ઇન પાત્રિયોં મેં ન જલભરા હૈ ઓર ન હરે ૨ ફલ ભરે
હુઈ હૈ કિન્તુ પૃથિવી પુદ્ગલ હી શાશ્વતરૂપ સે હસી નરહ કે પરિણામ સે
પરિણત હુઈ હૈ 'સવ્વરયણામઇઓ જાવ પહિરૂવાઓ' યે પાત્રિયાં
સર્વાત્મના રત્નમય હૈ, ઓર અચ્છ આદિ સે લેકર પ્રતિરૂપતક કે
વિશેષણોં વાલી હૈ । 'મહયા મહયા ગોકલિંજગસમાણા પન્નત્તા
સમણાઉસો' અતઃ યે ભી એસી હી પ્રતીત હોતી હૈ જૈસે માનો રથકે દો
વિશાલપહિયે હોં । 'તેસિ ણં તોરણણં પુરઓ દો દો સુપઇટ્ઠગા પન્નત્તા'
उन तोरणों के आगे दो दो सुप्रतिष्ठक आधारविशेष-कहे गये हैं ।
'तेणं सुपइट्ठगा णाणाविह पंचवण्ण पसाहणगभंडविरचिया' ये सुप्रति-

લીલા લીલા ફળોથી ભરેલી હોય તેમ જણાય છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એવું છે
કે એ પાત્રિયોમાં નથી પાણી ભરેલ કે નથી લીલા લીલા ફળો ભરેલા પરંતુ
પૃથ્વી પુદ્ગલોજ શાશ્વત રીતે આ રીતના પરિણામથી પરિણત થયેલા છે.
'સવ્વરયણામઇઓ જાવ પહિરૂવાઓ' એ પાત્રિયો સર્વાત્મના રત્નમય છે. અને
સ્વચ્છ વિગેરેથી લઈને પ્રતિષ્ઠ સુધીના વિશેષણો વાળી છે. 'મહયા મહયા
ગોકલિંજગસમાણા પન્નત્તા સમણાઉસો' તેથી એ એવી જણાય છે કે બાણે
રથના બે વિશાળ પૈડા જ ન હોય 'તેસિં ણં તોરણા ણં પુરઓ દો દો સુપઇટ્ઠગા
પન્નત્તા' એ તોરણોની આગળ બાબે સુપ્રતિષ્ઠક-આધાર વિશેષ કહેલ છે.
'તેણં સુપઇટ્ઠગા ણાણાવિહપંચવણ્ણપસાહણગમંડવિરચિયા' એ સુપ્રતિષ્ઠકો અનેક

પુણ્ણા' સર્વોષધિપરિપૂર્ણાઃ, નાનાવિધૈરનેકપ્રકારકૈઃ પञ्चवर्णैर्विविधवर्णोपेतैઃ પ્રસા-
ધનકભાણ્ડૈશ્ચ સર્વોષધિમિશ્ર વહુપરિપૂર્ણાં ઇવ તિષ્ઠન્તિ, 'સવ્વરચણામયા અચ્છા
જાવ પડિરૂવા' સર્વરત્નમયા અચ્છાઃ-સ્ફટિકાકાશવદતિ સ્વચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણાઃ
ઘૃષ્ટાઃ મૃષ્ટાઃ નિર્મલાઃ નિરજસ્કાઃ નિષ્પક્ષ્ણાઃ નિષ્કંકટચ્છાયાઃ સપ્રભાઃ
સોઘોતાઃ સમરીચિકાઃ પ્રાસાદીયાઃ દર્શનીયાઃ અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ । 'તેસિં
તોરણાણં પુરઓ' તેષાં ચલુ તોરણાનાં પુરતોઽગ્રભાગે 'દો દો મનોગુલિયાઓ
પન્નત્તાઓ' દ્વે દ્વે મનોગુલિકે-પીઠિકે પ્રજ્ઞપ્તે-કથિતે, મનોગુલિકાનામ પીઠિકા,
તદુક્તમ્-મનોગુલિકા પીઠિકેતિ । 'તાસુ ણં મનોગુલિયાસુ' તાસુ ચલુ મનોગુલિ-
કાસુ-પીઠિકાસુ 'વહવે સુવર્ણરૂપામયા ફલગા પન્નત્તા' વહવઃ સુવર્ણરૂપ્ય-
મયાઃ ફલકાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ-કથિતાઃ 'તેસુ ણં સુવર્ણરૂપમણસુ ફલણસુ' તેષુ ચલુ
સુવર્ણરૂપ્યમયેષુ ફલકેષુ 'વહવે વઙ્ગમયા ણાગદંતગા મુક્તાજાલંતરુસિયા હેમ
જાવ ગયદંતગસમાણા પન્નત્તા' વહવો વજ્રમયા નાગદન્તકા મુક્તાજાલાન્તરોત્સૃત

ષ્ઠકનાનાવિધ પાંચવર્ણોં કે પ્રસાધનભાણ્ડોં સે એવં 'સવ્વોસધિપડિ-
પુણ્ણા' સર્વોષધિયોં સે ભરે હુએ હૈં 'સવ્વરચણામયા અચ્છા જાવ પડિ-
રૂવા' યે સુપ્રતિષ્ઠક સર્વાત્મના રત્નમય હૈ તથા અચ્છ સે લગાકર
પ્રતિરૂપતક કે સમસ્ત વિશેષણોં સે યુક્ત હૈ । 'તેસિ ણં તોરણાણં પુરઓ
દો દો મનો ગુલિયાઓ પન્નત્તાઓ' ઇન તોરણોં કે આગે દો દો મનો
ગુલિકાણં-પીઠિકાણં-કહી ગઈ હૈ । 'તાસુ ણં મનોગુલિયાસુ' ડન
મનોગુલિકાઓં કે ડપર 'વહવે સુવર્ણરૂપમયા ફલગા પણ્ણત્તા'
અનેક સુવર્ણ ઓર ચાંદી કે ફલક-પટિયે રચે હુએ હૈ । 'તેસુ ણં સુવ-
ર્ણરૂપમણસુ ફલણસુ' ઇન સુવર્ણ રૂપ્યમયફલકોં મેં 'વહવે વઙ્ગ-
મયા ણાગદંતગા મુક્તાજાલંતરુસિયા હેમ જાવ ગયદંતગસમાણા પન્નત્તા'
અનેક વજ્રમય નાગ દંતક-ચૂટિયાં-લગી હુઈ હૈ યે ચૂટિયાં મુક્તાજાલોં

પ્રકારના પાંચવર્ણવાળા પ્રસાધન વાસણોથી તથા 'સવ્વોસધિ પડિપુણ્ણા' સર્વોષ-
ધિયોથી ભરેલા છે. 'સવ્વરચણામયા અચ્છા જાવ પડિરૂવા' એ પ્રતિષ્ઠકે સર્વ
પ્રકારે રત્નમય છે. તથા અચ્છથી લઈને પ્રતિરૂપ સુધીના સઘણા વિશેષણોવાળા
છે. 'તેસિં ણં તોરણાણં પુરઓ દો દો મનોગુલિયાઓ પન્નત્તાઓ' એ તોરણોની
આગળ બળ્ળે મનોગુલિકાઓ-પીઠિકાઓ કહેલા છે. 'તાસુ ણં મનોગુલિયાસુ' એ
મનોગુલિકાઓની ઉપર 'વહવે સુવર્ણરૂપમયા ફલગા પણ્ણત્તા' અનેક સોના
ચાંદીના ફલકો-પાટિયાઓ રાખવામાં આવેલા છે. 'તેસુ ણં સુવર્ણરૂપા મયેસુ
ફલણસુ' આ સુવર્ણ અને ચાંદીમય પાટિયાઓમાં 'વહવે વઙ્ગમયાનાગદંતગા
મુક્તાજાલંતરુસિયા હેમ. જાવ ગયદંતગસમાણા પણ્ણત્તા' અનેક વજ્રમય નાગદંતક

હેમજાલ ગવાક્ષજાલ કિંકિણી ઘંટાજાલ પરિક્ષિપ્તાઃ અભ્યુદ્રતા અભિનિસૃષ્ટાઃ તિર્ય-
ક્સુસંપરિગૃહીતા અધઃપતિત પન્નગાર્દ્ધરૂપાઃ પન્નગાર્દ્ધસંસ્થાનસંસ્થિતાઃ સર્વરત્નમયા
અચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણાઃ ઘૃષ્ટા મૃષ્ટા નિર્મલા નીરજસ્કા નિષ્પદ્માઃ નિષ્કંકટચ્છાયાઃ
સપ્રભાઃ સોદ્યોતાઃ સમરીચિકાઃ પ્રાસાદીયાઃ દર્શનીયા અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ
અતિશયેન મહાન્તો ગજાદન્તસમાનાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ હે શ્રમણ ! હે આયુષ્મન્ ! ॥
'તેસુ ણં વહ્રામણ્ણુ ણાગદંતણ્ણુ' તેષુ ચ્છલુ વજ્રમયેષુ નાગદન્તકેષુ 'વહ્રવે રય-
યામયા સિક્કયા પન્નત્તા' વહ્નિ રજતમયાનિ સિક્કકાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ કથિતાનિ
'તેસુ ણં રયયામણ્ણુ' તેષુ ચ્છલુ રજતમયેષુ સિક્કકેષુ 'વહ્રવે વાયકરગા પન્નત્તા'
કે અન્તર મેં લટકતે હુણ હેમમયમાલા સમૂહોં સે ગવાક્ષ જાલ કી જૈસી
આકૃતિવાલે રત્નવિશેષોં કી માલાઓં સે શુદ્રધંટિકાઓં કે સમૂહ સે,
અં વહે ૨ ઘંટાઓં કે સમૂહ સે સર્વતઃ વ્યાપ્ત હૈ । યે નાગદન્તક આગે
કે ભાગ મેં કુછ ઉન્નત હૈ તથા વાહર કી ઓર નિકલે હુણ હૈ અં વહાં
પર યે હસ તરહ સે લગે હુવે હૈ, કિ જિસસે યે ઢધર ઉધર હિલ નહીં
સકતે હૈ યે સવ નાગદન્તક નીચે પડે હુણ સર્વ કે અર્ધભાગ કે જૈસે
સીધે ઓર લમ્બે હૈ । હસી કારણ હનકા સંસ્થાન પન્નગ-સર્પ કે આધે
શરીર કે જૈસા હો ગયા હૈ યે નાગદન્તક સર્વાત્મના રત્નમય હૈ અચ્છ
હૈ શ્લક્ષ્ણ હૈ ઓર ઘૃષ્ટસે લેકર પ્રતિરૂપાન્ત તક કે વિશેષણોંવાલે હૈ ।
'તેસુ ણં વહ્રામણ્ણુ ણાગદંતણ્ણુ' હન વજ્રરત્નમયનાગદન્તો મેં 'વહ્રવે
રયયામયા સિક્કયા પન્નત્તા' અનેક વજ્રરત્નમય છીકેં લટકે હુણ હૈ ।
'તેસુ ણં રયયામણ્ણુ સિક્કણ્ણુ' હન રત્નમયસીકોં કે ડપર 'વહ્રવે વાય

ખૂંટિયો લગાડવામાં આવેલ છે. એ ખૂંટિયો મુકતાબલોની મધ્યમાં લટકતા
સુવર્ણની માળા સમૂહોથી અને મોટા મોટા ઘંટાઓના સમૂહોથી ચારે બાજુથી
વ્યાપ્ત થયેલ છે. એ ખૂંટિયો આગળના ભાગથી કંઈક ઊંચી છે. તથા બહારની
તરફથી નીકળેલ છે. અને ત્યાં એ એવી રીતે બેસારેલ છે કે જેથી તે આમતેમ
હલી શકતી નથી આ બધી ખૂંટિયો નીચે જમીન પર પડેલા સાપના અર્ધા
ભાગની જેમ સીધી અને લાંબી છે. તેથી જ તેનું સ્થાન સાપના અર્ધાશરીર
પ્રમાણે કહેલ છે. આ ખૂંટિયો સર્વ પ્રકારથી રત્નમય છે અચ્છ છે શ્લક્ષ્ણ
છે. અને ઘૃષ્ટથી લઈને પ્રતિષ્પ સુધીના સઘળા વિશેષણો વાળી છે. 'તેસુ ણં
વહ્રામણ્ણુ ણાગદંતણ્ણુ' આ વજ્રરત્નમય નાગદંતકોમાં-ખીંટીયો પર 'વહ્રવે રયયા
મયા સિક્કયા પન્નત્તા' અનેક રત્નમય શીકાઓ લટકાવવામાં આવેલ છે.
'તેસુ ણં રયયામણ્ણુ સિક્કણ્ણુ' એ રત્નમય શીકાઓની ઉપર 'વહ્રવે વાયકરગા
પન્નત્તા' અનેક વાતકરક-પાણી વગરના ઘડાઓ રાખવામાં આવેલ છે. 'તે ણં

બહવો વાતકરકાઃ-જલશૂન્યા ઘટાઃ પ્રજ્ઞપ્તા-કથિતાઃ 'તેણં વાયકરગા તે સ્વલુ
વાતકરકાઃ જલશૂન્યકરકાઃ-ઘટાઃ 'કિંહસુત્તસિક્કગવત્થિયા' કૃષ્ણસૂત્રસિક્કગવ-
સ્થિતાઃ, તત્ર આચ્છાદનં ગવસ્થાઃ તાઃ સંજાતા એષુ ઇતિ ગવસ્થિતાઃ કૃષ્ણસૂત્રૈઃ
કૃષ્ણસૂત્રમયૈર્ગવસ્થૈરિત્યર્થઃ સિક્કકેષુ ગવસ્થિતા ઇતિ કૃષ્ણસૂત્રગવસ્થિતાઃ,
'જાવ સુવિકલ્લસુત્તસિક્કગવત્થિયા' યાવચ્છુલ્લસૂત્રસિક્કગવસ્થિતાઃ, અત્ર યાવ-
ત્પદેન નીલસૂત્રસિક્કગવસ્થિતાઃ લોહિતસૂત્રસિક્કગવસ્થિતાઃ હારિદ્રસૂત્રસિક્કગવ-
સ્થિતાઃ એતેષાં ગ્રહણં ભવતીતિ, તે ચ વાતકરકાઃ 'સવ્વ વેરુલિયામયા અચ્છા
જાવ પઢિરુવા' સર્વં વૈદૂર્યમયાઃ-સર્વાત્મના વૈદૂર્યરત્નપ્રધાનાઃ અચ્છાઃ સ્ફટિકા-
કાશવદતિ સ્વચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણાઃ ઘૃષ્ટા મૃષ્ટા નીરજસ્કા નિર્મલા નિપ્પંકા નિષ્કં-
કટચ્છાયાઃ સપ્રભાઃ સોદ્યોતાઃ સમરોચિકાઃ પ્રાસાદીયાઃ દર્શનીયા અભિરૂપાઃ
પ્રતિરૂપાઃ । 'તેસિણં તોરણાણં પુરતો દો દો ચિત્તા રયણકરંડગા પન્નત્તા' તેષાં
સ્વલુ તોરણાનાં પુરતોઽગ્રભાગે દ્વૌ દ્વૌ ચિત્રૌ ચિત્રવર્ણયુક્તૌ-આશ્ચર્યભૂતૌ વા રત્ન-
કરંડકૌ-રત્નમયકરંડકૌ પ્રજ્ઞપ્તૌ કથિતૌ । 'સે જહા ણામણ' સ યથાનામકઃ
'રણ્ણો ચાઉરંતચક્કવટ્ઠિસ્સ'રાજ્ઞશ્ચાતુરન્ત ચક્રવર્ત્તિનઃ-ચતુર્પુ-પૂર્વપશ્ચિમદક્ષિણો-

કરગા પન્નત્તા' અનેક વાત કરક-જલશૂન્ય ઘટ રચે હુએ હૈ । 'તેણં વાય-
કરગા કિંહ સુત્તસિક્કગવત્થિયા' એ જલશૂન્ય ઘટ કાલે સૂત્ર કે બને હુએ
આચ્છાદન સે યાવત્ શુક્લ સૂત્ર કે બને હુએ આચ્છાદન સે નીલ સૂત્ર
કે બને હુએ આચ્છાદન સે એવં લાલ સૂત્ર કે બને હુએ આચ્છાદન સે
તથા-પીલે સૂત્ર કે બને હુએ આચ્છાદન સે-ઢક્કન સે યુક્ત હૈ એ સબ
વાતકરક-સર્વાત્મના વૈદૂર્યરત્નમય હૈ ઓર અચ્છ સે લેકર પ્રતિરૂપા-
ન્તતકકે વિશેષણોવાલે હૈ 'તેસિ ણં તોરણાણં પુરતો દો દો ચિત્તરયણ-
કરંડગા પન્નત્તા' ડન તોરણોં કે આગે દો દો ચિત્ર વર્ણયુક્ત રત્નમય
પિટોર હૈ । 'સે જહાનામણ રણ્ણો ચાઉરંતચક્કવટ્ઠિસ્સ' એ રત્નમય-

વાયકરગા કિંહસુત્ત સિક્કગવત્થિયા' એ પાણી વગરના ઘડાઓ ડાળા સૂતરથી
બનેલા આચ્છાદન-ઢાંકવાના વસ્ત્રથી યાવત્ સફેદ સૂતરથી બનેલા વસ્ત્રથી નીલ
સૂત્રથી બનેલા વસ્ત્રથી તેમજ લાલ સૂત્રથી બનેલા વસ્ત્રથી તથા પીળા સૂત્રથી
બનેલા વસ્ત્રથી ઢાંકેલા છે. આ બધા ઘડાઓ સર્વ પ્રકારથી વૈદૂર્ય રત્નમય છે.
અને અચ્છથી લઈને પ્રતિરૂપ સુધીના તમામ વિશેષણો વાળા છે. 'તેસિ ણં
તોરણાણં પુરતો દો દો ચિત્તા રયણકરંડગા પન્નત્તા' એ તોરણોની આગળ
બળે ચિત્ર વિચિત્ર વર્ણયુક્ત રત્નમય પટારાઓ છે. 'સે જહાનામણ રણ્ણો-
ચાઉરંતચક્કવટ્ઠિસ્સ' એ રત્નમય પટારાઓ આતુરન્ત ચક્રવર્ત્તિ-પૂર્વ પાશ્ચિમ
ઉત્તર અને દક્ષિણ એ ચારે દિશાઓના અન્તર્યન્ત એક એકથી રાખ્ય કરવા

તરેપુ સમુદ્રપર્યન્તેપુ ચક્રેણ-ચતુર્વિધસૈન્યેન વર્તિતું શીલસ્ય તસ્ય 'ચિત્તે' ચિત્રઃ
 ચિત્રવર્ણોપેત આશ્ચર્યભૂતો વા 'રચણકરંડે' રત્નમયઃ કરણ્ડકઃ 'વેરુલિયમણિ-
 ફાલિયપડલપચ્ચોયડે' વૈદૂર્યમણિરફટિકપટલમયાચ્છાદનઃ 'સાણ પમાણ'
 સ્વકીયયા પ્રમયા 'તે પણ્ણે સવ્વઓ સમંતા' તાન સમીપવર્તિપ્રદેશાન્ સર્વતઃ-
 સર્વાસુ દિક્ષુ, સમન્તાત્-સામસ્ત્યેન 'ઓમાસઈ' અવભાસયતિ, एतवदेव पर्याय-
 त्रयेण व्याचष्टे-'उज्जोवेइ तावेइ पमासेइ' उद्योतयति तापयति प्रभासयति
 'एवामेव चित्तरयणकरंडगा पन्नत्ता' एवमेव ते चित्ररत्नकरण्डकाः प्रज्ञप्ताः
 कथिताः । 'वेरुलियपडलपचोयडा' वैदूर्यरत्नपटलमयाच्छादनाः 'साण पमाण'
 स्वकीयया प्रमया 'ते पण्णे' तान्-प्रत्यासन्नान् प्रदेशान् 'सव्वओ समंता
 ओभासंति' सर्वतઃ સર્વાસુ દિક્ષુ, સમન્તાત્-સામસ્ત્યેન સર્વાસુ વિદિક્ષુ અવભા-

પિટોર ચાતુરન્ત ચક્રવર્તી પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર ઓર દક્ષિણ ઇન ચાર
 દિશાઓં મેં એક છત્રરાજ્યવાલે ચક્રવર્તી નરેશકા 'રચણકરંડે'-રત્ન-
 કરણ્ડ-રત્નમયપિટારા કિ જો 'વેરુલિયમણિફલિહ્પડલપચ્ચોયડે'
 વૈદૂર્યમણિ એવં સ્ફટિકમણિ કે બને હુએ ઢક્કનવાલા હોતા હૈ ઓર
 'સાણ પમાણ' અપની પ્રમા સે 'તે પણ્ણે સવ્વઓ સમંતા' જૈસા વહ
 ડન ડન સમીપવર્તી પ્રદેશોં કો સમસ્ત દિશાઓં મેં સવ તરફ સે
 'ઓમાસઈ' પ્રકાશિત કરતા રહતા હૈં । 'ઉજ્જોવેઈ તાવેઈ' પમાસેઈ'
 ઉદ્યોતિત કરતા રહતા હૈ એવં ચમકતા રહતા હૈ કાન્તિ સે યુક્ત કરતા
 રહતા હૈ 'એવામેવ ચિત્તરયણકરંડગા પન્નત્તા' ઇસી તરહ સે વે
 ચિત્ર રત્ન કરણ્ડક કહે ગયે હૈં । યે ચિત્ર રત્ન કરણ્ડક ભી વૈદૂર્ય
 રત્ન કે બને હુએ ઢક્કનવાલે હૈં ઓર 'સાણ પમાણ' અપની પ્રમા સે
 'તે પણ્ણે' ડન સમીવર્તી પ્રદેશોં કો 'સવ્વઓ સમંતા ઓમાસંતિ'
 સમસ્તદિશાઓં મેં ઓર સમસ્તવિદિશાઓં મેં પ્રકાશિત કરતે રહતે હૈં

વાળા ચક્રવર્તિ રાજના 'રચણ કરંડે' રત્નકરંડ રત્નમય પટારા કે જે 'વેરુલિય
 મણિફલિહ્પડલપચ્ચોયડે' વૈદૂર્યમણિ અને સ્ફટિકમણિથી બનેલા ઢાંકણોથી
 ઢાંકેલ છે. અને 'સાણ પમાણ' પોતાની પ્રભાથી 'તે પણ્ણે સવ્વઓ સમંતા' તે તે
 સમીપમાં આવેલા પ્રદેશોને સઘળી દિશાઓમાં બધી તરફથી 'ઓમાસેઈ'
 પ્રકાશિત કરતા રહે છે. 'ઉજ્જોવેઈતા પમાસેઈ' ઉદ્યોતિત કરતા રહે છે અને ચમકતા
 રહે છે. અર્થાત્ કાંતિથી યુક્ત કરતા રહે છે. 'એવામેવ ચિત્તરયણકરંડગા
 પણ્ણત્તા' એ પ્રકારના એ ચિત્ર રત્ન કરંડકો કહેલા છે. એ ચિત્ર રત્ન કરંડકો
 પણ વૈદૂર્યરત્નના બનેલ છે ઢાંકણુઓવાળા છે. અને 'સાણ પમાણ' પોતાની પ્રભાથી
 'તે પણ્ણે' એ નજીકમાં રહેલ પ્રદેશોને 'સવ્વઓ સમંતા ઓમાસેતિ' સઘળી દિશા-
 ઓને અને સઘળી વિદિશાઓને પ્રકાશિત કરતા રહે છે. ઉદ્યોતિત કરતા રહે છે.

સયન્તિ ઉદ્યોતયન્તિ તાપયન્તિ પ્રમાસયન્તીતિ ॥ ‘તેસિ ણં તોરણાણં પુરઓ’
તેષાં સ્વલુ તોરણાનાં પુરતઃ—અગ્રભાગે ‘દો દો હયકંઠગા જાવ ઉસમકંઠગા પન્નત્તા’
દ્વૌ દ્વૌ હયકંઠકૌ—હયકંઠપ્રમાણૌ રત્નવિશેષૌ, દ્વૌ દ્વૌ ગજકંઠકૌ, દ્વૌ દ્વૌ
કિન્નરકંઠકૌ, દ્વૌ દ્વૌ કિંપુરુષકંઠકૌ દ્વૌ૨ ગન્ધર્વમહોરગકંઠકૌ, દ્વૌ દ્વૌ વૃષ-
મકંઠકૌ પ્રજ્ઞસૌ—કથિતૌ, તે ચ હયકંઠાદિ વૃષમકંઠાન્તરત્નવિશેષાઃ ‘સત્ત્વ-
રયણામયા અચ્છા જાવ પહિરુવા’ સર્વરત્નમયા અચ્છાઃ યાવત્—શ્લક્ષણાઃ ઘૃષ્ટા-
મૃષ્ટા નિરજસ્કા નિર્મલા નિપ્પંકા નિષ્કંકટકચ્છાયા અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપા इति ।
‘તેસુ ણં હયકંઠણ્ણુ જાવ ઉસમકંઠણ્ણુ’ તેષુ સ્વલુ હયકંઠકેષુ યાવત્—ગજકિન્નર
કિંપુરુષમહોરગગન્ધર્વવૃષમકંઠકેષુ ‘દો દો પુષ્પચંગેરીઓ’ દ્વે દ્વે પુષ્પ ચઙ્ગેર્ય્યૌં ‘એવં
મલ્લગંધચુણ્ણવત્થા ભરણચંગેરીઓ’ એવમેવ—પુષ્પચંગેરીવદેવ માલ્યગન્ધચૂર્ણવસ્ત્રાભર-

ઉદ્યોતિત કરતે રહતે હૈં ચમકાતે રહતેહૈં એવં કાન્તિ સે યુક્ત કરતે
રહતે હૈં । ‘તેસિ ણં તોરણાણં પુરઓ દો દો હયકંઠગા જાવ ઉસમકં-
ઠગા પન્નત્તા’ इन तोरणों के साम्हने दो दो हयकंठक-हयकंठ प्रमाण
रत्न विशेष दो दो गजकंठक-गजकंठ प्रमाण रत्नविशेष दो दो किन्नर
कंठ प्रमाण रत्नविशेष, दो दो किंपुरुष कंठप्रमाण रत्नविशेष, दो
दो गंधर्व कंठप्रमाण रत्नविशेष और दो दो वृषभकंठप्रमाण रत्न
विशेष कहे गये हैं । ये हय कंठादि से लेकर वृषभकंठ तक के समस्त
रत्नविशेष ‘सत्त्वरयणामया’ अच्छा जाव पडिरुवा’ सर्वात्मना रत्नमय
ही है और अच्छ से लेकर प्रतिरूप तक के विशेषणों वाले हैं । ‘तेसु
णं हयकंठण्णु जाव उसमकंठण्णु दो दो पुष्पचंगेरीओ’ इन हयकंठ
से लेकर वृषभ कंठ तक के रत्नों के ऊपर दो दो पुष्पचंगेरिकाएं है,
‘दो दो मल्लगंधचुण्णवत्था भरण चंगेरीओ’ माल्य-मालाओं को रखने

અમકાવતાઅને કાંતિથી યુક્ત કરતા રહે છે. ‘તેસિં ણં તોરણાણં પુરઓ દો દો હય-
કંઠગા જાવ ઉસમકંઠગા પન્નત્તા’ એ તોરણોની સામે અખે હય કંઠક એટલે કે
હયકંઠ પ્રમાણના રત્નવિશેષ અખે ગજકંઠક ગજના કંઠ પ્રમાણવાળા રત્નવિશેષ
અખે કિન્નર કંઠ પ્રમાણવાળા રત્નવિશેષ અખે કિંપુરુષ કંઠ પ્રમાણ વાળા
રત્નવિશેષ અખે ગંધર્વકંઠ પ્રમાણવાળા રત્નવિશેષ અને અખે વૃષભકંઠ પ્રમાણ
વાળા રત્નવિશેષ કહેલ છે. આ હયકંઠકથી લઈને વૃષભકંઠક સુધીના સઘળા
કંઠકેા રત્નવિશેષથી નિર્મિત છે. ‘સત્ત્વરયણામયા, અચ્છા જાવ પહિરુવા’
સર્વાત્મના રત્નમય છે. અને અચ્છથી લઈને પ્રતિરૂપ સુધીના બધાજ વિશેષણો
વાળા છે. ‘તેસુ ણં હયકંઠણ્ણુ જાવ ઉસમકંઠણ્ણુ દો દો પુષ્પચંગેરીઓ’ આ
હય કંઠકથી લઈને વૃષભ કંઠક સુધીના રત્નોની ઉપર અખે પુષ્પચંગેરીકાઓ

ળચંગેર્યોઽપિ વક્તવ્યા જ્ઞાતવ્યાશ્ચ, 'સિદ્ધત્થ ચંગેરીઓ' સિદ્ધહસ્ત ચઙ્ગેર્યઃ 'લોમ-
હત્થ ચંગેરીઓ' લોમહસ્ત ચઙ્ગેર્યઃ—મયૂરપિચ્છહસ્ત ચંગેર્યઃ, ચંગેરીનામ પાત્રવિ-
શેષઃ અપિ વક્તવ્યા જ્ઞાતવ્યાશ્ચ, કથંભૂતા ઇમા ચઙ્ગેર્યસ્તત્રાહ—'સવ્વરયણા' इत्यादि,
'સવ્વરયણામઈઓ અચ્છાઓ જાવ પઢિરૂવાઓ' સર્વરત્નમયોઽચ્છાઃ યાવત્ શ્લક્ષણા
ઘૃષ્ટા મૃષ્ટા નીરજસ્કા નિર્મલા નિષ્પક્કા નિષ્કંકટચ્છાયા અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપા
इति । 'તેસિણં તોરણાણં પુરઓ' તેષાં સ્વલ્પ તોરણાનાં પુરતઃ—અગ્રભાગે 'દો દો
પુષ્પપટલાઈં' દ્વે દ્વે પુષ્પપટલે 'જાવ લોમહત્થપટલાઈં' યાવત્—હયપટલાનિ
ગજપટલાનિ કિન્નર કિંપુરુષમહોગગન્ધર્વવૃષભ સિદ્ધહસ્તપટલાનિ જ્ઞાતવ્યાનિ કથં
ભૂતાનિ એતાનિ પટલાનિ તત્રાહ—'સવ્વરયણામયા' इत्यादि, 'સવ્વરયણામયાઈં
જાવ પઢિરૂવાઈં' સર્વરત્નમયાનિ—યાવત્—અચ્છાનિ શ્લક્ષણાનિ નીરજસ્કાનિ

કી—ચંગેરિકાણં હૈ દો દો ગંધચૂર્ણ કો રક્ષને કી ચંગેરિકાણં હૈ દો દો વસ્ત્ર
રક્ષને કી ચંગેરિકાણં હૈ, દો દો આભરણોં કો રક્ષને કી ચંગેરિકાણં
(ટોકરી) હૈ । 'સિદ્ધત્થ ચંગેરીઓ' દો દો સિદ્ધાર્થ—સરસોં કો રક્ષને કી
ચંગેરિકાણં હૈ । 'લોમહત્થચંગેરીઓ' દો દો મયૂર પિચ્છોં કો રક્ષને કી
ચંગેરિકાણં હૈ । યે સ્વ ચંગેરિકાણં 'સવ્વરયણા મઈયો અચ્છાઓ જાવ
પઢિરૂવાઓ' સર્વાત્મના રત્નમય હૈ, ઔર અચ્છ આદિ વિશેષણોં
વાલી હૈ । 'તેસિણં તોરણાણં પુરઓ' इन तोरणों के सामने दो दो
पुष्पपटलाईं' दो दो पुष्पपटल हॆ दो २ हयपटल हॆ, दो २ गजपटल हॆ
दो दो किन्नर पटल हॆ दो दो किं पुरुष पटल हॆ दो दो महोरग पटल
हॆ दो दो गंधर्व पटल हॆ, दो दो वृषभपटल हॆ दो दो सिद्धार्थ पटल हॆ,
ये स्व पटल 'सव्वरयणामयाईं जाव पडिरूवाईं' सर्वात्मना रत्नमय

છે. તેમજ બપ્પે 'મલ્લગંધવુણ્ણવત્થાભરણચંગેરીઓ' માળાઓ રાખવાની ચંગેરી-
કાઓ છે. બપ્પે ગંધચૂર્ણ રાખવાની ચંગેરીકાઓ છે. બપ્પે વસ્ત્રો રાખવાની
ચંગેરીકાઓ છે. અને બપ્પે આભૂષણો રાખવાની ચંગેરીકાઓ છે. 'સિદ્ધત્થ ચંગેરી-
કાઓ' બપ્પે સિદ્ધાર્થ—સરસવને રાખવાની ચંગેરિકાઓ છે. 'લોમહત્થ ચંગેરીઓ'
બપ્પે મોરના પીંછા રાખવાની ચંગેરિકાઓ છે. આ બધીજ ચંગેરીકાઓ (ટોપલી)
'સવ્વરયણા મઈઓ અચ્છાઓ જાવ પઢિરૂવાઓ' સર્વાત્મના રત્નમય છે. તેમજ
અન્ય વિગેરે વિશેષણો વાળી છે. 'તેસિ ણં તોરણાણં પુરઓ' એ તોરણોની સામે
'દો દો પુષ્પપટલાઈં' બપ્પે પુષ્પ પટલ છે. બપ્પે હય પટલ છે. બપ્પે ગજ
પટલ છે. બપ્પે કિન્નર પટલ છે. બપ્પે કિંપુરુષ પટલો છે. બપ્પે વૃષભ
પટલો છે. બપ્પે સિદ્ધાર્થ પટલ છે. આ બધાજ પટલો 'સવ્વરયણામયાઈં જાવ
પઢિરૂવાઈં' સર્વાત્મના રત્નમય છે. અને અન્યથી લઈને પ્રતિરૂપ સુધીના

નિર્મલાનિ નિષ્કંકટચ્છાયાનિ યાવત્ પ્રતિરૂપાણિ ઇતિ । ‘તેસિણં તોરણાણં પુરતો દો દો સીહાસણાઈં પળ્લત્તાઈં’ તેણાં યલ્લ તોરણાનાં પુરતો ઢે ઢે સિંહાસને પ્રજ્ઞપ્તે-કથિતે ‘તેસિણં સીહાસણાણં’ તેણાં યલ્લ સિંહાસનાનામ્ ‘અયમેયારૂવે વળ્ણાવાસે પળ્લત્તે’ અયમેતાવદ્રપો વક્ષ્યમાણસ્વરૂપો વર્ણાવાસઃ-વર્ણકનિવેશઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ કથિતઃ, ‘તહેવ જાવ પાસાઈયા ૪’ તથૈવ યાવત્પ્રાસાદીયાઃ, તદ્યથા-તપનીયમયાઃ ચક્રવાલાઃ-પાદાધઃપ્રદેશાઃ રજતમયાનિ સિંહાસનાનિ સૌવર્ણિકાઃ પાદાઃ નાના-મણિમયાનિ જામ્બૂનદમયાનિ ગર્તાનિ વજ્રમય્યઃ સન્ધયઃ નાનામણિમયં વ્યૂતં મધ્યભાગઃ, તાનિ યલ્લ સિંહાસનાનિ ઈહામૃગકૃષ્ણભતુરગનરમકરવિહગવ્યાલવનલતા પદ્મલતા ભક્તિચિત્રાણિ સસારોચિત વિવિધમણિરત્નપીઠાનિ અચ્છરગમૃદુમસૂરકુશા-

હૈ ઓર અચ્છ સે લેકર પ્રતિરૂપતક કે વિશેષણોંવાલે હૈં । ‘તેસિણં તોરણાણં પુરતો દો દો સીહાસણાઈં પળ્લત્તાઈં’ ઇન તોરણોં કે આગે દો દો સિંહાસનકહે ગયે હૈં । ‘તેસિણં સીહાસણાણં અયમેયારૂવે વળ્ણા-વાસે પળ્લત્તે’ ઇન સિંહાસનોં કા વર્ણન ઇસ પ્રકાર સે કહા ગયા હૈ ‘તહેવ જાવ પાસાઈયા ૪’ ઇસ સૂત્રપાઠ કે અનુસાર ઇનકે ચક્રલ તપ-નીય સુવર્ણમય હૈ । ઇન પર જો સિંહ કે ચિત્ર હૈ વે રજતમય હૈ ઇનકે પાયે સુવર્ણ કે બને હુએ હૈ ઇન પાયોં કે જો ગર્ત-ગડે હૈં કિ જિનમેં યે પાયે રચે રહતે હૈં વે અનેક મણિયોં કે ઓર સુવર્ણ કે બને હુએ હૈં ઇન સિંહાસનોં કી સંધિયા વજ્રમય હૈ । નાના મણિયોં કા બના હુઆ ઇનકા મધ્યભાગ હૈ, યે સબ ઈહામૃગ-વૃક-વૃષભ-ચૈલ-તુરગ-ઘોડા-નર-મનુષ્ય-મકર-મગર-વિહગ-પક્ષી-વ્યાલ-સર્પ, વનલતા ઓર પદ્મલતા કી રચના રૂપ ચિત્રોં સે યુક્ત હૈ । ઇનકે પાદપીઠ ઉત્તમોત્તમસાર કે ચન્દ્રકાન્ત આદિમણિયોં કે બને હુએ હૈં, તથા ઇનમેં અનેક પ્રકાર કે મણિ

વિશેષણો વાળા છે. ‘તેસિ ણં તોરણાણં પુરતો દો દો સીહાસણાઈં પળ્લત્તાઈં’ એ તોરણોની આગળ બળ્લે સિંહાસનો કહેવામાં આવેલ છે. ‘તેસિ ણં સીહાસણાણં અયમેયારૂવે વળ્ણાવાસે પળ્લત્તે’ તે સિંહાસનોના વર્ણન આ પ્રમાણે કહેલ છે. ‘તહેવ જાવ પાસાઈયા ૪’ આ સૂત્રપાઠ પ્રમાણે તેના ચક્રલો તપનીય સુવર્ણના બનેલ છે. તેના પર જે સિંહોના સુંદર ચિત્રો છે તે રજતમય ચાંદીના બનેલ છે. તેના પાયાઓ સોનાના બનાવેલા છે. એ પાયા રાખવાના જે ગર્તો છે કે જ્યાં એ પાયાઓ રાખવામાં આવે છે. તે અનેક મણિયો અને સોનાના બનેલ છે. એ સિંહાસનોની સંધિયો વજ્રરત્નમય છે. અનેક પ્રકારના મણિયોનો બનેલ તેનો મધ્યભાગ છે. તે બધા ભાગો પર ઈહામૃગ મૃગ મોર હંસ વિગેરે પક્ષી સર્પ વનલતા અને પદ્મલતાની રચના રૂપ ચિત્રોથી યુક્ત છે, તેના પાદપીઠો ઉત્તમોત્તમ

ન્તલિપ્તસિંહકેસરપ્રત્યુત્થિતાભિરામાણિ ઉપચિત ક્ષૌમદુકૂલપ્રતિચ્છાદનાનિ સુરવિર-
ચિતરજસ્નાણાણિ રક્તાંશુકસંવૃતાનિ સુરમ્યાણિ આદર્શરૂતઘૂરનવનીતતૂલ મૃદુકાનિ
પ્રાસાદીયાનિ દર્શનીયાનિ અભિરૂપાણિ પ્રતિરૂપાણિ । ‘તેસિ ણં તોરણાણં
પુરઓ’ તેપાં સ્વલુ તોરણાનાં પુરતોઽગ્રભાગે ‘દો દો રૂપ્પચ્છદા છત્તા પન્નત્તા’ દ્વે દ્વે
રૂપ્યાચ્છાદને છત્રે પ્રજ્ઞપ્તે-કથિતે ‘તેણં છત્તા વેરુલિયમિસંત વિમલદંડા’ તાનિ
સ્વલુ છત્રાણિ વૈદૂર્યરત્નમયવિમલદણ્ડાનિ ‘જંબૂળયકણિકા વઙ્ગરસંધી’ જામ્બૂનદ-
સુવર્ણવિશેષ કર્ણિકાનિ વજ્રમયસન્ધીનિ, ‘મુક્તાજાલપરિગયા’ મુક્તાઃ-મણિવિશેષ
સ્તાસાંજાલૈઃ પરિગતાનિ-સુશોભિતાનિ ‘અદ્દસહસ્સ વરકંચણસલાગા’ અદ્દસહસ્સવર-
કાશ્વનશલાકાનિ અપ્પટ્ટૌ સહસ્ત્રાણિ અપ્પટ્ટસહસ્સસંસ્થયકાઃ વરકાશ્વનશલાકાઃ-શ્રેષ્ઠ

ઔર રત્ન જડે હુણ હૈ । इत्यादि रूप से इन सिंहासनों के सम्बन्ध में
सब वर्णन पीछे किया जा चुका है सो वहीं से इसे देखलेना चाहिये ।
‘तेसिणं तोरणाणं पुरओ’ इन तोरणों के आगे ‘दो दो रूपच्छदा छत्ता
पन्नत्ता’ दो दो रूप्य के आच्छादन भूत-उन सिंहासनों की धूप आदि
से रक्षा करनेवाले-छत्र कहे गये हैं । ‘तेणं छत्ता वेरुलियमिसंत-
विमलदंडा’ इन छत्रों का दण्ड वैदूर्य रत्नका बना हुआ है अतएव वह
विमल है ‘जंबूणयकणिका’ जाम्बूनदस्वर्ण की इनकी कर्णिका है-
जिनमें छत्र के ताणीये तार में पोये हुए रहते हैं । इन छत्रों
की संधियां वज्ररत्न की हैं बहुत मजबूत वह सुन्दर हैं । ‘मुक्ता-
जालपरिगया’ ये सब छत्र मणिविशेषके जालोंसे परिगत सुशोभित
हैं । ‘अद्वसहस्सवरकंचणसलागा’ १००८ शलाकाएँ-ताणीये-इन
प्रत्येक छत्रों में लगी हुई हैं । ये शलाकाएँ सुन्दर व सुवर्ण की

સારવાળા અંદ્રકાંત વિગેરે મણિયોના બનાવેલ છે. તથા તેમાં અનેક પ્રકારના
મણિયો અને રત્નો જડવામાં આવેલ છે. વિગેરે પ્રકારથી એ સિંહાસનોતું
વર્ણુન પહેલાં કરવામાં આવી ગયેલ છે. તે ત્યાંથી તે સમજી લેવું. ‘તેસિ ણં
તોરણાણં પુરઓ’ એ તોરણોની આગળ ‘દો દો રૂપ્પચ્છદા છત્તા પન્નત્તા’ બબ્બે
રૂપાના આચ્છાદન એટલે કે તડકા વિગેરેથી એ સિંહાસનોની રક્ષા કરવાના
છત્રો કહેલા છે. ‘તે ણં છત્તા વેરુલિયમિસંતવિમલદંડા’ એ છત્રોના દંડ વૈદૂર્ય
રત્નના બનાવેલ છે. અને તેથી જ એ નિર્મલ છે. ‘જંબૂળયકણિકા’ જંબૂનદ
સોનાથી બનાવેલ તેની કર્ણિકા છે. અર્થાત્ જેમાં એ છત્રોના સળીયાઓ ભરાવવામાં
આવે છે. એ છત્રોની સંધિયો વજ્રરત્નોની છે. ‘મુક્તાજાલપરિગયા’ એ બધા
છત્રો મણિવિશેષની બળોથી શણગારેલ હોવાથી વધારે સુશોભિત લાગે છે.
‘અદ્દ સહસ્સ વરકંચણસલાગા’ એ દરેક છત્રોમાં ૧૦૦૮ એક હબાર ને આઠ

સુવર્ણમય્યઃ શલાકાઃ વિઘન્ટે યેષુ તાનિ તથા, 'દહરમલય સુગંધિ સવ્વોડય સુરભિસીયલચ્છાયા' દર્દરમલયસુગન્ધિસર્વઋતુ સુરભિસીયલચ્છાયાનિ, દર્દરઃ ચીવરાવનદ્દં કુણ્ડિકાદિ ભાજનમુખમ્ તેન ગાલિતસ્તત્ર પકો વા યો મલયઃ-મલય-જાતં શ્રીખણ્ડમ્ તત્સંવન્ધિનઃ યે સુગન્ધયો ગન્ધવાસા સ્તદ્વત્ સર્વેષુ ઋતુષુ સુરભિઃ સુગન્ધિપૂર્ણા શીતલા છાયા યેષાં તાનિ તથા, 'મંગલભત્તિચિત્તા' મઙ્ગલભત્તિ-ચિત્રાણિ, તેષા મષ્ટાનાં મઙ્ગલાનાં સ્વસ્તિકાદીનાં ભવર્યા-વિચ્છિર્યા ચિત્રમ્-આલેખો યેષાં તાનિ તથા, 'ચંદાગારોવમા વટ્ટા' ચન્દ્રાકારોપમાણિ વૃત્તાનિ, ચન્દ્રા-કારઃ-ચન્દ્રાકૃતિઃ સ ઉપમા યેષાં તાનિ ચન્દ્રાકારોપમાણિ અતેવ વૃત્તાનિ-ગોલા-કૃતીનિ ચન્દ્રમણ્ડલવદ્વૃત્તાનીત્યર્થઃ 'તેસિણં તોરણાણં પુરઓ' તેષાં ચલુ તોર-ણાનાં પુરતઃ-અગ્રભાગે 'દો દો ચામરાઓ પન્નત્તાઓ' દ્વે દ્વે ચામરે પ્રજ્ઞપ્તે-કથિતે, 'તાઓ ણં ચામરાઓ' તાનિ ચલુ ચામરાણિ 'ચંદપ્પભવરૂવેરુલિય ણાણામણિરયણ-ચચિયદંડા' ચન્દ્રપ્રભવજ્ઞવૈદૂર્ય નાનામણિરત્નચચિતદણ્ડાનિ, ચન્દ્રપ્રભઃ-ચન્દ્રકાન્ત-મણિઃ, વજ્રમ્-તદાલ્યો રત્નવિશેષઃ વૈદૂર્ય પ્રસિદ્ધમ્ એતાનિ ચન્દ્રપ્રભવજ્ઞવૈદૂર્યાણિ શેષાણિ ચ નાના-અનેકપ્રકારાણિ ચ મણિરત્નાનિ ચચિતાનિ યેષુ દણ્ડેષુ તાનિ

બની દુર્ડિ હૈં । 'દહરમલયસુગંધિસવ્વોડયસુરભિસીયલચ્છાયા' કપડે સે છાને ગયે મલયચન્દન કે દ્રવ્યકી જૈસી ચુસબૂ હોતી હૈ વૈસી ચુસબૂ ઇનકી શીતલ છાયા મેં આતી હૈ, ઓર વહ શીતલ છાયા છહ ઋતુઓં કી સુરભિ સે પરિપૂર્ણ બની રહતી હૈ 'મંગલભત્તિચિત્તા' ઇન છત્તો પર-હર એક છત્તે કે ડપર-સ્વસ્તિક આદિ આઠ મંગલ દ્રવ્યોં કે ચિત્ર બને હુએ હૈ । 'ચંદાગારોવમા વટ્ટા' ચન્દ્રમાકે આકાર કે જૈસા ઇનકા આકાર હૈ અર્થાત્ વહ-વૃત્ત-ગોલ હૈ 'તેસિં ણં તોરણાણં પુરઓ દો દો ચામરાઓ પન્નત્તાઓ' ઇન તોરણોં કે આગે દો દો ચામર કહે ગયે હૈં । 'તાઓ ણં ચામરાઓ ચંદપ્પભવરૂવેરુલિયણાણામણિરયણચચિય-

આઠ શલાકાઓ-સરિયાઓ લગાવવામાં આવેલ છે. એ સરિયાઓ સુંદર એવા સોનાના બનાવેલ છે. 'દહરમલયસુગંધિ સવ્વોડય સુરભિસીયલચ્છાયા' કપડાથી ઘાળવામાં આવેલ મલય ચંદનના દ્રવ્યની જેવી ખુસબો-સુગંધ હોય છે એવી સુગંધ તેની શીતલ છાયામાંથી આવે છે. અને તે શીતલછાયા છ એ ઋતુઓની સુગંધથી પરિપૂર્ણ બનેલ રહે છે. 'મંગલભત્તિચિત્તા' એ દરેક છત્રોની ઉપર સ્વસ્તિક વિગેરે આઠ પ્રકારના મંગળ દ્રવ્યોના ચિત્રો બનેલા છે. 'ચંદાગારોવમા વટ્ટા' ચંદ્રમાના આકાર જેવો તેનો આકાર છે. અર્થાત્ તે વૃત્ત-ગોળાકારવાળા છે. 'તેસિં તોરણાણં પુરઓ દો દો ચામરાઓ પન્નત્તાઓ' એ તોરણોની આગળ બખ્ખે ચામરો રાખવામાં આવેલ છે. 'તાઓ ણં ચામરાઓ ચંદપ્પભવરૂવેરુલિય

ચન્દ્રપ્રભવજ્વૈર્યનાનામણિરત્નચિત્તાનિ દણ્ડાનિ 'ણાણામણિકણગરયણવિમલ-
મહરિહ તવણિજ્જુજ્જલવિચિત્તદંડા' નાનામણિકનકરત્ન વિમલમહાર્ધતપનીયોજ્વલ-
વિચિત્રદણ્ડાનિ, નાનામણ્યાદિ તપનીયોજ્વલાન્તરૂપાઃ ચિત્રાઃ-આશ્ચર્યકરા દણ્ડા
યેપાં ચામરાણાં તાનિ તથા 'સંઘંકકુંદદગરય અમયમહિયફેણપુંજસન્નિકાસાઓ'
શઘ્વાઙ્કુન્દદકરજોઽમૃતમથિતફેનપુજ્જસન્નિકાશાનિ, તત્ર શંઘો લોકપ્રસિદ્ધઃ અઙ્કો-
લોકપ્રસિદ્ધઃ કુન્દોદ્દિ પુષ્પવિશેષઃ દકરજઃ-ઉદકકળા અમૃતમથિતફેનપુજ્જઃ
ક્ષીરોદાર્ણવજલમથનસમુત્થફેનસમુદાય એતેષામિવ સન્નિકાશઃ-પ્રમા યેપાં તાનિ
તથોક્તાનિ 'સુહુમરયયદીહવાલાઓ' સૂક્ષ્મરજતદીર્ઘવાલાનિ, સૂક્ષ્મરજતમયા
દીર્ઘાઃ-વિસ્તૃતાવાલા યેપાં તાનિ તથોક્તાનિ 'સત્ત્વરયણામયાઓ' 'સર્વરત્નમયાનિ
સર્વાત્મના રત્નમયાનીત્યર્થઃ 'અચ્છાઓ જાવ પઢિરૂવાઓ' અચ્છાનિ યાવત્-
શ્લક્ષણાનિ ઘૃષ્ઠાનિ ગૃષ્ઠાનિ નીરજસ્કાનિ નિર્મલાનિ પિપ્પઙ્કાનિ નિષ્કંકટચ્છા-
યાનિ સપ્રમાણિ સોદ્યોતાનિ પ્રાસાદીયાનિ દર્શનીયાનિ અભિરૂપાણિ પ્રતિરૂપા-

દંડા' इन चामरों के दण्डों में चन्द्रकान्तमणि, वज्ररत्न एवं वैडूर्यमणि
आदि अनेक प्रकार के रत्न खचित है 'णानामणिकणगरयणविमल-
महरिहतवणिज्जुज्जलविचित्तदंडा' इस तरह खचित अनेक प्रकार के
मणियों से कनक से और रत्नों से एवं जडित विमल और अमूल्य-
तपनीय सुवर्ण से उज्ज्वलविचित्र दण्डवाले तथा 'संघंककुंददगरय-
अमयमहियफेणपुंजसन्निकासाओ' शंख, अंक, रत्न, कुन्दपुष्प, दक-
रज-जल बिन्दु, एवं अमृत का मथित फेन पुञ्ज की जैसी शुभ्रतावाले
'सुहुमरययदीहवालाओ' सूक्ष्म एवं रजत के जैसे दीर्घवालो-वाले ये
चामर 'सत्त्वरयणामया' सर्वात्मना रत्नमय है तथा-'अच्छाओ जाव
पडिरूवाओ' अच्छ से लेकर प्रतिरूप तक के विशेषणों वाले हैं। 'तेसिं

ણાણામણિરયણચિત્તદંડા' એ આમરોના દંડાઓમાં ચંદ્રકાંતમણિ, વજ્રરત્ન
અને વૈડૂર્યમણિ વિગેરે અનેક પ્રકારના રત્નો જડેલા છે. 'ણાણામણિકણગરયણ
વિમલમહરિહ તવણિજ્જુજ્જલવિચિત્તદંડા' આ પ્રકારથી અનેક પ્રકારના મણિયોથી
સોનાથી અને રત્નોથી જડેલ અને વિમલ અને અમૂલ્ય તપનીય સુવર્ણથી
ઉજ્જ્વલ અને વિચિત્ર દંડવાળા તથા 'સંઘંકકુંદદગરયઅમયમહિય ફેણપુંજસન્નિકા-
સાઓ' શંખ અંક રત્ન, કુંદપુષ્પ દકરજ-જલબિંદુ તથા મથન કરવામાં આવેલ
અમૃતના કીણના ઢગલા જેવા સફેદ છે. 'સુહુમરયય દીહવાલાઓ' જીણા અને
આંદીની જેવા સફેદ તથા લાંબાવાળો વાળા એ આમરો 'સત્ત્વરયણામયા' સર્વ
પ્રકારથી રત્નમય છે. તથા 'અચ્છાઓ જાવ પઢિરૂવાઓ' અચ્છથી લઈને પ્રતિરૂપ
સુધીના વિશેષણો વાળા છે. 'તેસિં ણં તોરણાણં પુરઓ' એ તોરણોની આગળ

ળીતિ । ‘તેસિણં તોરણાણં પુરઓ’ તેવાં સ્થલ તોરણાનાં પુરતોડપ્રમાણે ‘દો દો તિલ્લસમુગ્ગા’ દ્વૌ દ્વૌ તૈલસમુદ્ગકૌ-સુગન્ધિતતૈલાધારવિશેષૌ, તદુક્તમ્-તૈલ-સમુદ્ગકૌ સુગન્ધિ તૈલાધારૌ, એવમેવ વક્ષ્યમાણ કોષ્ઠાદિ સમુદ્ગકા અપિ વક્તવ્યાઃ ‘કોટ્ઠ સમુગ્ગા પત્તસમુગ્ગા’ કોષ્ઠસમુદ્ગકૌ, કોષ્ઠઃ સુગન્ધિદ્રવ્યં તદાધારવિશેષૌ પત્રસમુદ્ગકૌ ‘ચોયસમુગ્ગા’ ચોયસમુદ્ગકૌ ‘તયરસમુગ્ગા’ તયરસમુદ્ગકૌ ‘ણા-સમુગ્ગા’ ણાસમુદ્ગકૌ ‘હરિયાલસમુગ્ગા’ હરિતાલસમુદ્ગકૌ ‘હિંગુલયસમુગ્ગા’ હિંગુલકસમુદ્ગકૌ ‘મળોસિલાસમુગ્ગા’ મનઃશિલાસમુદ્ગકૌ ‘અંજણસમુગ્ગા’ અંજનસમુદ્ગકૌ, સર્વે એતે ‘સવ્વરયણામયા’ સર્વરત્નમયાઃ સર્વાત્મના રત્નપ્રધાના इत्यर्थः ‘અચ્છા જાવ પઢિરૂવા’ અચ્છાઃ-સ્ફટિકાકાશવત્ અતિસ્વચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણા

ણં તોરણાણં પુરઓ એક તોરણોં કે આગે ‘દો દો તિલ્લસમુગ્ગા’ દો દો સુગન્ધિત તૈલ કો ધરને કે લિયે તૈલ સમુદ્ગક હૈ । હસી પ્રકાર સે એક તોરણોં કે આગે દો દો કોષ્ઠાદિસમુદ્ગક હૈ । યહી વાત સૂત્રકારને ‘કોટ્ઠ-સમુગ્ગા પત્તસમુગ્ગા ચોયસમુગ્ગા ણાસમુગ્ગા, મળોસિલાસમુગ્ગા, હરિયાલસમુગ્ગા, હિંગુલયસમુગ્ગા, અંજણ સમુગ્ગા’ હસ સૂત્ર પાઠ દ્વારા સમજાઈ ગઈ હૈ । સુગન્ધિત દ્રવ્ય વિશેષકા નામ કોષ્ઠ હૈ તજ કે પત્રોં કા નામ પત્ર હૈ ઓર હનકે આધાર ભૂત પાત્રોં કા નામ પત્ર સમુદ્ગક હૈ ચોય ભી એક પ્રકાર કા સુગન્ધિત દ્રવ્ય હૈ તગર ભી સુગન્ધિત દ્રવ્ય હૈ ઇલાયચી કા નામ ણા હૈ હરિતાલ ઓર હિંગુલક યે લોકપ્રસિદ્ધ હૈ । મનઃ શિલા એક ધાતુ વિશેષ કા નામ હૈ । આંજોં મેં આંજને કે અંજન કા નામ અંજન હૈ હન સવ કે જો આધાર વિશેષ પાત્ર હૈ યે સવ યહાં સમુદ્ગક શબ્દ સે પ્રકટ કિયે ગયે હૈ । યે સવ સમુદ્ગક ‘સવ્વરયણામયા’

‘દો દો તિલ્લસમુગ્ગા’ સુગન્ધિત તૈલ રાખવાના બળ્લે તૈલ સમુદ્ગકો છે. એજ રીતે એ તોરણોની આગળ બળ્લે કોષ્ઠ આદિ સમુદ્ગકો રાખેલા છે. એજ વાત સૂત્રકારે ‘કોટ્ઠસમુગ્ગા પત્તસમુગ્ગા ચોયસમુગ્ગા ણાસમુગ્ગા મળોસિલા સમુગ્ગા, હરિયાલસમુગ્ગા, હિંગુલયસમુગ્ગા અંજણસમુગ્ગા’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા સમજાવવામાં આવેલ છે. સુગન્ધિત દ્રવ્યવિશેષનું નામ કોષ્ઠ છે. તજના પત્રોનું નામ પત્ર છે. અને તેને રાખવાના પાત્રોનું નામ સમુદ્ગક છે. ‘ચોય’ એ એક પ્રકારના સુગન્ધિત દ્રવ્યનું નામ છે. તગર એ પણ એક પ્રકારનું સુગન્ધિત દ્રવ્ય છે. ઇલાયચીનું નામ ણા છે. હરિતાલ અને હિંગુલક-હિંગુલોક લોકપ્રસિદ્ધ દ્રવ્યો છે. મનઃશિલા એક પ્રકારની ધાતુને કહે છે. આંજોમાં આંજવાના અંજનનું નામ અંજન છે. એ બધાને રાખવાના જે આધાર વિશેષપાત્ર છે. એ બધાને અહીં ‘સમુદ્ગક’ શબ્દથી ઓળખાવેલ છે. આ બધા સમુદ્ગકો ‘સવ્વરયણામયા’ સર્વ

ઘૃષ્ટા મૃષ્ટા નીરજસ્કા નિર્મલા નિષ્પઙ્કા નિષ્કંકટચ્છાયાઃ સપ્રભાઃ સોદ્યોતાઃ
સમરીચિકાઃ ગ્રાસાદીયાઃ દર્શનીયા અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપા इति ॥૨૦૫૭॥

મૂલમ્—વિજયેણં દારે અટ્ટસયં ચક્રજ્ઞયાણં અટ્ટસયં
મિગજ્ઞયાણં અટ્ટસયં ગરુડજ્ઞયાણં અટ્ટસયં વિગજ્ઞયાણં અટ્ટ-
સયં રુરુજ્ઞયાણં અટ્ટસયં છત્તજ્ઞયાણં અટ્ટસયં પિઠજ્ઞયાણં
અટ્ટસયં સડણિજ્ઞયાણં અટ્ટસયં સીહજ્ઞયાણં અટ્ટસયં ઉસમ-
જ્ઞયાણં અટ્ટસયં સેયાણં ચડવીસાણાણં ણાગવરકેતૂણં એવા-
મેવ સપુઠ્ઠાવરેણં વિજયદારેય અસીયં કેડસહસ્સં ભવંતીતિ
મક્ખાયં । વિજયેણં દારે ણવ ભોમા પન્નત્તા, તેસિ ણં ભોમાણં
અંતોબહુસમરમણિજ્ઞા ભૂમિભાગા પન્નત્તા જાવ મણીણં ફાસો,
તેસિ ણં ભોમાણં ઉપ્પિં ઉલ્લોયા પડમલયા જાવ સામલયા
ભત્તિચિત્તા જાવ સઠ્ઠ તવણિજ્ઞમયા અચ્છા જાવ પઢિરૂવા,
તેસિ ણં ભોમાણં બહુમજ્ઞદેસમાણે જે સે પંચ ભોમ્મે તસ્સ
ણં ભોમસ્સ બહુમજ્ઞદેસમાણે, એત્થ ણં એગે મહં સીહાસણે
પન્નત્તે, સીહાસણ વણ્ણઓ વિજયદૂસે જાવ અંકુસે જાવ દામા
ચિટ્ઠંતિ તસ્સ ણં સીહાસણસ્સ અવરુત્તરેણં ઉત્તરેણં ઉત્તરપુર-
ત્થિમેણં એત્થ ણં વિજયસ્સ દેવસ્સ ચડપ્પહં સામાણિયસહસ્સાણં
ચત્તારિ ભદ્દાસણસાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ, તસ્સ ણં સીહાસણસ્સ
પુરત્થિમેણં એત્થ ણં વિજયસ્સ દેવસ્સ અગ્ગમહિસીણં સપરિવારાણં

સર્વાત્મના રત્નકે બને હુણે હૈં ઓર યે સઘ અચ્છ-આકાશ ઓર સ્ફ-
ટિક કી તરહ અતિસ્વચ્છ શ્લક્ષણ, ઘૃષ્ટ, મૃષ્ટ, નીરજસ્ક, નિર્મલ,
નિષ્પઙ્ક, નિષ્કંકટચ્છાય, સપ્રભ, સોદ્યોત, સમરીચિક પ્રાસાદીય, દર્શ-
નીય અભિરૂપ ઓર પ્રતિરૂપ વિશેષણવાલે હૈં ॥૫૭॥

પ્રકારથી રત્નના બનેલા છે. અને એ બધાજ સમુદ્ગઠો અચ્છ આકાશ અને
સ્ફટિકની જેમ અત્યંત સ્વચ્છ છે. શ્લક્ષણ, ઘૃષ્ટ, મૃષ્ટ, નીરજસ્ક, નિર્મલ,
નિષ્પંક નિષ્કંકટચ્છાય, સપ્રભ, સોદ્યોત, સમરીચિક પ્રાસાદીય, દર્શનીય,
અભિરૂપ અને પ્રતિરૂપ એ વિશેષણોથી યુક્ત છે. ॥ સૂ. ૫૭ ॥

चत्तारि भदासणा पन्नत्ता, तस्स णं सीहासणस्स दाहिणपुरत्थि-
मेणं एत्थणं विजयस्स देवस्स अब्भितरियाए परिसाए अट्ठण्हं
देवसाहस्सीणं अट्ठण्हं भदासणसाहस्सीओ पन्नत्ताओ, तस्स णं
सीहासणस्स दाहिणेणं विजयस्स देवस्स मज्झिमियाए परिसाए
दसण्हं देवसाहस्सीणं दसभदासणसाहस्सीओ पन्नत्ताओ,
तस्स णं सीहासणस्स दाहिण पच्चत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स
देवस्स बाहिरियाए परिसाए बारसण्हं देवसाहस्सीणं बारस
भदासणसाहस्सीओ पन्नत्ताओ, तस्स णं सीहासणस्स पच्च-
त्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स सत्तण्हं अणियाहिवईणं
सत्तभदासणा पन्नत्ता, तस्सं णं सीहासणस्स पुरत्थिमेणं दाहि-
णेणं पच्चत्थिमेणं उत्तरेणं एत्थणं विजयस्स देवस्स सोलस
आयरक्खदेवसाहस्सीणं सोलस भदासणसाहस्सीओ पन्न-
त्ताओ, तं जहा—पुरत्थिमेणं चत्तारि देवसाहस्सीओ, एवं चउसु
जाव उत्तरेणं चत्तारि साहस्सीओ, अवसेसेसु भोमेषु पत्तेयं
पत्तेयं भदासणा पन्नत्ता ॥ विजयस्स णं दारस्स उवरिमागारा
सोलसविहेहिं रयणेहिं उवसोभिया, तं जहा—रयणेहिं वइरेहिं
वेरुलिएहिं जाव रिट्ठेहिं । विजयस्सणं दारस्स उप्पि बहवे अट्ठ
मंगलगा पन्नत्ता, तं जहा—सोत्थिय सिरिवच्छ जाव दप्पणा,
सव्वरयणामया अच्छा छाव पडिरूवा ॥ विजयस्स णं उप्पि बहवे
कण्हचामरज्झया जाव सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा ।
विजयस्स णं दारस्स उप्पि बहवे छत्तत्तिछत्ता तहेव से केण-
ट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ विजए णं दारे २, गोयमा ! विजए णं दारे
विजए णाम देवे महड्ढिए महज्जुईए जाव महाणुभावे पलियोवम-
ट्ठिईए परिवसइ, से णं तत्थ चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं चउण्हं
अग्गमहिसीणं सपरिवाराणं तिण्हं परिसाणं सण्हं अणियाणं

सत्तण्हं अणियाहिवईणं सोलसण्हं आयरक्खदेवसाहस्सीणं विज-
यस्सणं दारस्स विजयाए रायहाणीए अणोसिं च वट्ठणं विज-
याए रायहाणीए वत्थव्वगाणं देवाणं देवीण य आहेवच्चं जाव
दिठ्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणो विहरइ। से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं
वुच्चइ विजएदारे विजएदारे । अदुत्तरं च णं गोयमा ! विजय-
स्स णं दारस्स सासए णामधेज्जे पणत्ते जण्ण कयाइ णत्थिण
कयाइ ण भविस्सइ, जाव अवट्ठिए णिच्चे विजए दारे ॥सू० ५८॥

छाया—विजये खलु द्वारे अष्टशतं चक्रध्वजानाम्, अष्टशतं मृगध्वजानाम् ।
अष्टशतं गरुडध्वजानाम् अष्टशतं वृकध्वजानाम् अष्टशतं रुरुध्वजानाम् अष्टशतं
छत्रध्वजानाम् अष्टशतं पिच्छध्वजानाम् अष्टशतं शकुनिध्वजानाम् अष्टशतं
सिंहध्वजानाम् अष्टशतं वृषभध्वजानाम् अष्टशतं ज्वेतानां चतुर्विंशानां नागवर-
केतूनाम् एवमेव स पूर्वापरेण विजयद्वारे च अशीतं केतुसहस्रं भवतीत्याख्या-
तम् । विजये खलु द्वारे नवभौमानि प्रज्ञप्तानि, तेषां भौमानामन्तर्बहुसमरमणीयो
भूमिभागः प्रज्ञप्तो यावन्मणीनां स्पर्शः, तेषां खलु भौमानामुपरि उल्लोकाः
पद्मलता यावत् श्यामलता भक्तिचित्रा यावत् सर्वं तपनीयमयाः अच्छा याव-
त्प्रतिरूपाः, तेषां खलु भौमानां बहुमध्यदेशभागे यः स पञ्च भौमः तस्य खलु
भौमस्य बहुमध्यदेशभागः, अत्र खलु एकं महत् सिंहासनं प्रज्ञप्तम्, सिंहासन-
वर्णनं विजयदृष्यं यावदङ्कुशो यावद्दामानि तिष्ठन्ति, तस्य खलु सिंहासनस्य,
अपरोत्तरस्यामुत्तरस्याम् उत्तरपूर्वस्याम् । अत्र खलु विजयस्य देवस्य चतुर्णां
सामानिकसहस्राणां चत्वारि भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि, तस्य खलु सिंहासनस्य
पूर्वस्याम् अत्र खलु विजयस्य देवस्य चतसृणामग्रमहिषीणां स परिवाराणां
चत्वारि भद्रासनानि प्रज्ञप्तानि तस्य सिंहासनस्य दक्षिणपूर्वस्याम् अत्र खलु
विजयस्य देवस्याभ्यन्तरिकायां पर्षदि अष्टानां देवसहस्राणाम् अष्टौ भद्रासन-
सहस्राणि प्रज्ञप्तानि, तस्य खलु सिंहासनस्य दक्षिणस्यां विजयस्य देवस्य मध्य-
मिकायां पर्षदि दशानां देवसहस्राणां दशभद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि, तस्य खलु
सिंहासनस्य दक्षिणपश्चिमस्याम् अत्र खलु विजयस्य देवस्य बाह्यायां पर्षदि
द्वादशानां देवसहस्राणां द्वादशभद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि, तस्य खलु सिंहासनस्य
पश्चिमस्याम् अत्र खलु विजयस्य देवस्य सप्तानामनीकाधिपतीनां सप्तभद्रासनानि
प्रज्ञप्तानि, तस्य खलु सिंहासनस्य पूर्वस्यां दक्षिणस्यां पश्चिमायामुत्तरस्याम्
अत्र खलु विजयस्य देवस्य षोडशात्मरक्षकदेवसहस्राणां षोडशभद्रासनसहस्राणि

प्रज्ञप्तानि, तद्यथा-पूर्वस्यां चत्वारि देव सहस्राणि एवं चतसृष्वपि यावदुत्तरस्यां चत्वारि सहस्राणि, अवशेषेषु भौमेषु प्रत्येकं प्रत्येकं भद्रासनानि प्रज्ञप्तानि विजयस्य खलु द्वारस्य उपरितनाकाराः षोडशविधैः रत्नैरुपशोभिताः, तद्यथा-रत्नैर्वैभूयैर्वज्रैर्यावद्विष्टैः, । विजयस्य खलु द्वारस्योपरिवहूनि अष्टमङ्गलानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा-स्वस्तिक श्रीवत्स यावद्वर्षणाः सर्वरत्नमया अच्छा यावत् प्रतिरूपाः ॥ विजयस्य खलु द्वारस्योपरि बहवः कृष्णचामरध्वजा यावत्सर्वरत्नमया अच्छा यावत् प्रतिरूपाः, विजयस्य खलु द्वारस्योपरि बहूनि छत्रातिच्छत्राणि तथैव ॥ तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते, विजयः खलु द्वारं विजयः खलु द्वारम्, गौतम ! विजये खलु द्वारे विजयो नाम देवो महर्द्धिको महाद्युतिको यावन्महानुभावः पल्योपमस्थितिकः परिवसति, स खलु तत्र चतुर्णां सामानिकसहस्राणाम् चतसृणामग्रमहिषीणां सपरिवाराणां तिसृणां पर्षदां सप्तानामनीकानाम् सप्तानामनीकाधिपतीनां षोडशात्मरक्षकदेवसहस्राणां विजयस्य खलु द्वारस्य विजयायां राजधान्या अन्येषां च बहूनां विजयाराजधानी वास्तव्यानां देवानां देवीनां चाधिपत्यं यावद् दीव्यान् भोगभागान् भुञ्जानो विहरति, तत्तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते-विजयद्वारम् विजयद्वारम् । अथोत्तरं च खलु गौतम ! विजयस्य खलु द्वारस्य शाश्वतोनामधेयः प्रज्ञप्तः, यस्मान्न कदाचित् नास्ति न कदाचिन्न भविष्यति यावदवस्थितं नित्यं विजयद्वारम् ॥सू.५८॥

टीका-‘विजए णं दारे’ तस्मिन् विजये खलु द्वारे ‘अट्टसयं चक्कज्झयाणं’ अष्टशतम्-अष्टोत्तरशतम् चक्रध्वजानाम् चक्राकारचिह्नयुक्तध्वजानाम् ‘अट्टसयं’ अष्टशतम्-अष्टाधिकशतम् ‘मिगज्झयाणं’ मृगध्वजानाम्-मृगाकारचिह्नोपेतानाम् ‘अट्टसयं गरुलज्झयाणं’ अष्टशतं अष्टोत्तरशतम् गरुडध्वजानाम् ‘अट्टसयं विगज्झयाणं’ अष्टशतं वृकध्वजानाम् ‘अट्टसयं रुरुज्झयाणं’ अष्टशतं रुरुकध्वजा-

‘विजए णं दारे अट्टसयं चक्कज्झयाणं’-इत्यादि ।

‘विजए णं दारे’उस विजयद्वार के ऊपर ‘अट्टसयंचक्कज्झयाणं’ चक्र के जैसे आकारवाले चिह्न से युक्त १०८ ध्वजाएं हैं । इसी प्रकार से ‘अट्टसयं मिगज्झयाणं’ १०८ मृग के जैसे आकारवाले चिह्नवाली ध्व-

‘विजए णं दारे अट्टसयं चक्कज्झयाणं’ इत्यादि

टीका-‘विजए णं दारे’ ये विजय द्वारनी उपर ‘अट्टसयं चक्कज्झयाणं’ अठ्ठना जेवा आकारवाणा चिह्नीयुक्त अठ्ठ सो आठ धलओ छे. ओज प्रभाणे ‘अट्टसयं मिगज्झया णं’ अठ्ठ सो आठ १०८ मृगना जेवा आकारवाणी धलओ छे. ‘अट्टसयं गरुलज्झयाणं’ १०८ अठ्ठसो आठ गइउना जेवा आकार वाणा चिह्नीवाणी धलओ छे. ‘अट्टसयं विगज्झयाणं’ वृकना आकार जेवा

નામ્ 'અટ્સયં છત્તઙ્ગયાણં' અટ્શતમ્ અટ્ઠાધિકશતં છત્રાકારચિહ્નોપેતધ્વજા-
નામ્ 'અટ્સયં પિચ્છઙ્ગયાણં' અટ્શતં પિચ્છધ્વનાજામ્, અટ્સયં સઙ્ગિ-
ઙ્ગયાણં' અટ્શતમ્-અટ્ઠોત્તરશતં શકુનિધ્વજાનામ્ પક્ષિચિહ્નોપેતધ્વજાનામિ-
ત્યર્થઃ 'અટ્સયં સીહઙ્ગયાણં' અટ્શતમ્-અટ્ઠાધિકશતં સિંહધ્વજાનાં સિંહચિહ્નો-
પેતધ્વજાનામ્-સિંહચિહ્નોપેતધ્વજાનામિત્યર્થઃ 'અટ્સયં ઉસમઙ્ગયાણં' અટ્શતં
વૃષભધ્વજાનામ્, 'અટ્સયં સેયાણં ચઙ્ગવિસાણાણં નાગવરકેતૂણં' અટ્શતં શ્વેતાનાં
ચતુર્વિપાણાનામ્-ચતુર્દંતાનાં નાગવરકેતૂનામ્ ચતુર્દંતહસ્તિશ્રેષ્ઠધ્વજાનામિત્યર્થઃ,
'એવામેવ સપુઙ્ગાવરેણ વિજયદારેય' એવામેવ સપૂર્વાપરેણ વિજયદ્વારે ચ અસીયં
કેઠસહસ્સં ભવતીતિમવસ્થાયં' અશીતમ્-અશીત્યધિકં કેતુસહસ્સં ભવતીત્યાख्याતમ્

જાણં હૈ । 'અટ્સયં ગરુડઙ્ગયાણં ૧૦૮ ગરુડ કે જૈસે આકાર વાલે ચિહ્ન-
વાલી ધ્વજાણં હૈ 'અટ્સયં વિગઙ્ગયાણં' ૧૦૮ વૃક કે જૈસે આકારવાલે
ચિહ્નવાલી ધ્વજાણં હૈ 'અટ્સયં છત્તઙ્ગયાણં' ૧૦૮ છત્ર કે જૈસે આકાર-
વાલે ચિહ્નવાલી ધ્વજાણં હૈ । 'અટ્સયં પિચ્છઙ્ગયાણં' ૧૦૮ મયૂરપિચ્છ
કે આકાર જૈસે ચિહ્ન સે યુક્ત ધ્વજાણં હૈ 'અટ્સયં સઙ્ગિઙ્ગયાણં'
૧૦૮ શકુનિ-પક્ષી-કે-આકાર જૈસે ચિહ્ન સે યુક્ત ધ્વજાણં હૈ 'અટ્સયં
સીહઙ્ગયાણં' ૧૦૮ સિંહ કે જૈસે આકારવાલે ચિહ્ન સે યુક્ત ધ્વજાણં
હૈ 'અટ્સયં ઉસમઙ્ગયાણં' ૧૦૮ વૃષભ કે જૈસે આકારવાલે ચિહ્ન સે
યુક્ત ધ્વજાણં હૈ । 'અટ્સયં સેયાણં ચઙ્ગવિસાણં નાગવરકેતૂણં'
૧૦૮ શ્રેષ્ઠ નાગકે કેતુ ભૂત શ્વેત ચારદંતોં કે જૈસે આકારવાલે ચિહ્નકે
યુક્ત ધ્વજાણં હૈ । 'એવામેવ સપુઙ્ગાવરેણ વિજયદારેય' રૂપ પ્રકાર સે
સવમિલાકર ઉસ વિજય દ્વાર પર 'અસીઈ કેઠસહસ્સં ભવંતીતિ-
મવસ્થાયં' એક હજાર અસી ધ્વજાઓં કા પરિમાણ કહા ગયા હૈ ।

આકારવાળી ૧૦૮ એકસોને આઠ ધન્યો છે. 'અટ્સયં છત્તઙ્ગયાણં' છત્રના જેવા
આકારવાળા ચિહ્નોવાળી ૧૦૮ એકસોને આઠ ધન્યો છે. 'અટ્સયં પિચ્છઙ્ગયાણં'
૧૦૮ એકસોને આઠ મોર પીંછના આકાર જેવા આકારવાળી ધન્યો છે.
'અટ્સયં સઙ્ગિઙ્ગયાણં' એકસો આઠ ૧૦૮ પક્ષીના આકાર જેવા ચિહ્નોવાળી
ધન્યો છે. 'અટ્સયં સીહઙ્ગયાણં' ૧૦૮ એકસો આઠ સિંહના જેવા આકાર
વાળા ચિહ્નોથી યુક્ત ધન્યો છે. 'અટ્સયં ઉસમઙ્ગયાણં' એક સો આઠ ૧૦૮
વૃષભના જેવા આકારવાળી ધન્યો છે. 'અટ્સયં સેયાણં ચઙ્ગવિસાણં નાગવર
કેતૂણં' ૧૦૮ એકસો આઠ શ્રેષ્ઠ નાગ-હાથીઓમાં કેતુરૂપ અર્થાત્ ઉત્તમ એવા
અને ધોળા ચાર દાંતોવાળા હાથિઓના આકારવાળી ધન્યો છે. 'એવામેવ સપુઙ્ગા
વરેણ વિજયદારેય' આ પ્રમાણે બધા મળીને એ વિન્ય દ્વાર પર 'અસીઈ
કેઠસહસ્સં ભવંતીતિમવસ્થાયં' એક હજારને એસી ૧૦૮૦ ધન્યોતું પ્રમાણ

કથિતં મયા અન્યૈશ્ચ તીર્થકૌરેરિતિ । ‘વિજય ણં દારે ણવભૌમા પન્નત્તા’ વિજયસ્ય
 खलु द्वारस्य पुरतो नव-नवसंख्यकानि भौमानि प्रज्ञप्तानि-कथितानि ‘तेसि णं
 भोमाणं अंतो बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पणत्ते’ तेषां खलु भौमानामन्तर्वहुसम-
 रमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः-कथितः ‘जाव मणीणं फासो’ यावन्मणीनां स्पर्शः
 मणीनां तृणानां स्पर्शवर्णनपर्यन्तं भूमिभागस्य वर्णनं कर्तव्यम्, तथाहि-स
 यथानामक आलिङ्ग पुष्करमिति वा मृदङ्ग पुष्करमिति वा करतलमिति वा आदर्श-
 मण्डलमिति वा, चन्द्रमण्डलमिति वा, उरभ्रचर्म इति वा, वृषभचर्म इति वा, वरा-
 हचर्म इति वा, सिंहचर्म इति वा, व्याघ्रचर्म इति वा, वृकचर्म इति वा, द्वीपिचर्म
 इति वा, अनेक शङ्कुकीलकसहस्रविततः आवर्तप्रत्यावर्त श्रेणीप्रश्रेणिस्वस्तिक
 सौवस्तिक पुष्पमाण वर्द्धमानमत्स्याण्डमकराण्डजारमारफुल्लवलिपद्मपत्रसागर-
 तरङ्ग वासन्तिकलता पद्मलता भक्तिचित्रैः सच्छायैः समरीचिकैः सोद्योतैः
 नानाविधपञ्चवर्णैः तृणैश्च मणिभिश्चोपशोभित स्तद्यथा-कृष्णवर्णैर्यावच्छुक्लवर्णैः
 तत्र ये ते कृष्णमणय स्तृणानि च तेषामयमेतावद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः स यथा
 नामकः जीमूत इति वा अञ्जनमिति वा, खञ्जनमिति वा, मर्पाति वा, गुलिकेति
 वा गवलकइति वा गवलगुटिकेति वा, अमर इति वा अमरावलीति वा अमरपत्र-
 गतसर इति वा जम्बूफलमिति वा यावत् कृष्णबन्धुकजीवक इति वा, एतावत्युक्ते
 भगवति गौतमः ग्राह-भवेदेतावद्रूपः कृष्णो मणेः भगवानाह-नायमर्थः समर्थः
 किन्तु इतोऽपि इष्टतरको यावदमन आमतरकः कृष्णवर्णो भवतीति । एवमेव

अर्थात् इतની ધ્વજાણં ઉસ વિજય દ્વાર કે ઉપર ફહરાતી રહતી હૈ ।
 ऐसा मेरा यह कहना अन्य पूर्व के तीर्थकरों की परम्परा के अनुसार
 ही हैं ऐसा जानना चाहिये ।

‘વિજય ણં દારે ણવ ભૌમા પન્નત્તા’ વિજય દ્વાર કે આગે ૯ ભૌમ
 વિશિષ્ટ સ્થાન કહે ગયે હૈ ‘તેસિ ણં ભોમાણં અંતો વહુસમરમણિજ્જે
 ભૂમિભાગે પણત્તે’ इन विशिष्ट स्थान रूप भौमों का जो भीतरी भूमि
 भाग है वह बहुसम होने से अत्यन्त रमणीय है इस भूमिभाग का
 वर्णन ‘जाव मणीणं फासो’ इस सूत्र पाठ तक जैसा पीछे के प्रकरण मे

કહેવામાં આવેલ છે. અર્થાત્ એટલી ધ્વજાણં એ વિભ્ય દ્વારની ઉપર ફરકતી
 રહે છે. આ પ્રમાણેનું આ માર્ગ કથન અન્ય પૂર્વના તીર્થકરોની પરંપરાઓ
 પ્રમાણે જ છે. તેમ સમજવું.

‘વિજયાણં દારે ણવ ભૌમા પન્નત્તા’ વિભ્ય દ્વારની આગળ ૯ નવ ભૌમ
 વિશેષ પ્રકારના સ્થાનો કહેવામાં આવેલ છે. ‘તેસિ ણં ભોમાણં અંતો વહુસમર-
 મણિજ્જે ભૂમિભાગે પણત્તે’ એ વિશેષ પ્રકારનો ભૌમોનો જે અંદરનો ભૂમિભાગ
 છે તે ધણેજ રમણીય છે. આ ભૂમિભાગનું વર્ણન ‘જાવ મણીણં ફાસો’ આ

નીલલોહિતહારિદ્રશુક્લવર્ણાનાં વર્ણનં કર્તવ્યમ્, એવમેવ ગન્ધોऽપિ વર્ણનીયઃ, તેષાં
 સ્વલુ તૃણાનાં મળીનાં ચ કીટશઃ સ્પર્શઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ભગવાનાદ્-આદર્શં ઇતિ વા સ્ત
 ઇતિ વા ચૂરેતિ વા, નવનીતમિતિ વા હંસગર્ભતૂલિકેતિ વા સિરીપકુસુમનિચિતેતિ
 વા વાલકુમુદપત્રરાશિરિતિ વા એવમુક્તે ભગવતિ ગૌતમઃ પ્રાહ-ભવેદેતાવદ્રૂપો
 મળીનાં તૃણાનાં ચ સ્પર્શઃ કિમ્, તતો ભગવાનાદ્-નાયમર્થઃ સમર્થઃ પ્રદર્શિતા
 દર્શકાદિ સ્પર્શપેક્ષયા ઇષ્ટતરકો યાવદમન આમતરક એવ સ્પર્શો ભવતીત્યેવં
 રૂપેણ ભૂમિભાગસ્ય સ્પર્શાન્ત વર્ણનં પૂર્વપ્રકરણપર્યાલોચનેન કર્તં ભવતીતિ ॥

‘તેસિ ણં ભૌમાણં ઉર્પિ’ તેષાં સ્વલુ ભૌમાનામુપરિ-અગ્રભાગે ‘ઉલ્લોયા
 પડમલયા જાવ સામલયા ભક્તિચિત્તા જાવ સવ્વ તવણિજ્જમયા અચ્છા જાવ
 પઢિરૂવા’ ઉલ્લોકાઃ-પ્રાસાદોપરિ પ્રાસાદવિશેષાઃ પદ્મલતા વનલતા ચૂતલતા
 શ્યામલતા ભક્તિચિત્રા યાવત્ સર્વ તપનીયમયા અચ્છાઃ શલક્ષ્ણા ઘૃષ્ટા મૃષ્ટા
 નીરજસ્કા નિર્મલા નિષ્કંકટચ્છાયા યાવત્પ્રતિરૂપા ઇતિ । ‘તેસિ ણં ભૌમાણં
 વહુ મજ્ઞદેસભાણં’ તેષાં સ્વલુ ભૌમાનાં વિશિષ્ટસ્થાનાનાં વહુમધ્યે દેશભાગે
 ‘જે સે પંચમે ભૌમે’ યત્ તત્ પશ્ચમં ભૌમમ્ ‘તસ્સણં ભૌમસ્સ વહુમજ્ઞદેસભાણં’

કહા જા ચૂકા હૈ વૈસા હી યહાં પર કરલેના ચાહિયે । ‘તેસિણં ભૌમાણં
 ઉર્પિ ઉલ્લોયા, પડમલયા જાવ સામલયા ભક્તિચિત્તા જાવ સવ્વતવ-
 ણિજ્જમયા અચ્છા જાવ પઢિરૂવા ‘અનવિશિષ્ટ સ્થાનરૂપ ભૌમોં કે ઉપર
 ઉલ્લોક હૈ । પ્રાસાદ કે ઉપર જો પ્રાસાદ વિશેષ હોતે હૈં ઉનકા નામ
 ઉલ્લોક હૈ પદ્મલતાણં હૈ, આમ્રલતાણં હૈ । શ્યામલતાણં હૈ અનેક પ્રકાર
 કે જીવોં કી રચના કે યહાં ચિત્ર હૈ । યાવત્ એ ભૌમ સર્વાત્મના
 તપનીય સુવર્ણ મય હૈ ઓર અચ્છ શલક્ષ્ણ, ઘૃષ્ટ મૃષ્ટ આદિ
 પૂર્વોક્ત વિશેષણોં વાલે હૈં ‘તેસિણં ભૌમાણં વહુમજ્ઞદેસભાણં’ ઇન
 ભૌમોં કે વહુમધ્યપ્રદેશભાગ મેં ‘જે સે પંચમે ભૌમે’ જો વહ પાંચવાં

સૂત્રપાઠ સુધી જે પ્રમાણે પહેલાના પ્રકરણમાં કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે
 આહીયાં પણ સમજી લેવું. ‘તેસિ ણં ભૌમાણં ઉર્પિ ઉલ્લોયા પડમલયા જાવ સામ-
 લયા ભક્તિચિત્તા જાવ સવ્વતવણિજ્જમયા અચ્છા જાવ પઢિરૂવા’ એ વિશેષ પ્રકારના
 ભૌમાની ઉપર જે પ્રાસાદ વિશેષ હોય છે તેનું નામ ઉલ્લોક છે. એ ઉલ્લોકોની
 ઉપર પદ્મલતાના ચિત્રો છે. વનલતાના ચિત્રો છે. આમ્રલતાના ચિત્રો છે. શ્યામ-
 લતાના ચિત્રો છે. તેમજ અનેક પ્રકારના પ્રાણિયોના ચિત્રો ચિત્રેલા છે. યાવત્ એ
 ભૌમે સર્વાત્મના તપનીય સુવર્ણમય છે. તથા અચ્છ, શલક્ષ્ણ, ઘૃષ્ટ, મૃષ્ટ;
 વિગેરે પૂર્વોક્ત વિશેષણો વાળા છે. ‘તેસિ ણં ભૌમાણં વહુમજ્ઞદેસભાણં’ એ
 ભૌમાના બહુમધ્ય દેશભાગમાં ‘જે સે પંચમે ભૌમે, જે પાંચમે ભૌમે’ એ ‘તસ્સ

તસ્ય ચલુ ભૌમસ્ય વહુમધ્યદેશભાગે 'एत्थ णं एगे महं सीहासणे पण्णत्ते' अत्र खलु एकं महत् सिंहासनं प्रज्ञप्तम् 'सीहासण वण्णओ विजयदूसे जाव अंकुसे जाव दामा चिट्ठंति' सिंहासनवर्णनं विजयदूष्यं यावदङ्कुशो यावदामानि तिष्ठन्ति । तेषां च भौमानामुपरि प्रत्येकं प्रत्येकं सिंहासनं प्रज्ञप्तम्, तेषां सिंहासनानां मयमेतावद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः तद्यथा—तपनीयमयाः चक्रवालाः रजतमयानि सिंहासनानि सौवर्णिकाः पादाः नानामणिमयानि पादपीठानि जाम्बूनदमयानि गात्राणि वज्रमय्यः सन्धयः नानामणिमयं व्यूतम्—तानि सिंहासनानि ईदामृग ऋपभनरमकरविहगव्यालकिन्नरवनलता पद्मलताभक्तिचित्राणि ससारसारोपचित

ભૌમ છે 'તસ્સણં ભોમસ્સ વહુમઙ્ગલદેસમાણ' એ સ ભૌમ કે વહુમધ્ય-દેશ મેં 'एत्थ णं एगे महं सीहासणे पण्णत्ते' 'વિશાલ સિંહાસન કહા-ગયા છે 'સીહાસણવણ્ણઓ વિજય દૂસે જાવ અંકુસે જાવ દામા ચિટ્ઠંતિ' યહાં પર સિંહાસનકા વર્ણન, વિજયદૂષ્યકા વર્ણન એવં કુંભાગ્રપ્રમાણં મુક્તાઓં કી માલાઓં કા વર્ણન જૈસા પહિલે કિયા જા ચૂકા છે વૈસા હી વહ સંવ વર્ણન વહાં પર ભી કરલેના ચાહિયે ઇન ભૌમોં મેં સે પ્રત્યેક ભૌમકે ડપર એક એક સિંહાસન કહા ગયા છે ઇન સિંહાસનોં કે વર્ણન કે સમ્બન્ધ મેં એસા કહા ગયા છે કિ 'ઇનકે ચક્કલ તપનીયમય છે ઇનકે અધોભાગ મેં રજત કે બને હુણ સિંહ કે ચિત્ર છે સુવર્ણ કે ઇનકે પાયે હૈં । અનેક મણિકે બને હુણ ઇનકે પાદપીઠ હૈં । ઇન સિંહાસનોં કા કલે-બર જામ્બૂનદ-સુવર્ણ વિશેષકાબના હુઆ છે । ઇનકી સંધિયાં-વજ્રમય છે । ઇત્યાદિ રૂપ સે વર્ણન જૈસા પીછે કિયા જા ચૂકા છે વૈસા હી

ણં ભોમસ્સ વહુમઙ્ગલદેસમાણ' એ ભૌમેના બહુમધ્ય દેશ ભાગમાં 'एत्थ णं एगे महं सीहासणे पण्णत्ते' એક વિશાળ સિંહાસન કહેવામાં આવેલ છે. 'સીહાસણ વણ્ણઓ વિજયદૂસે જાવ અંકુસે જાવ દામા ચિટ્ઠંતિ' અહીંયા સિંહાસનોનું વર્ણન વિન્યદૂષ્યનું વર્ણન અને કુલાત્ર પ્રમાણવાળી મોતીયોની માળાઓનું વર્ણન જેમ પહેલાં કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે એ તમામ વર્ણન અહીંયાં પણ કરી લેવું જોઈએ. એ ભૌમોમાંથી દરેક ભૌમેની ઉપર એક એક સિંહાસન રાખવામાં આવેલ છે. આ સિંહાસનોના વર્ણન સંબંધમાં એવું કહેવામાં આવેલ છે કે—તેના ચક્રો તપનીયમય છે. તેની નીચેના ભાગમાં રજત ચાંદીના બનેલા સિંહોના ચિત્રો છે. સોનાના તેના પાયાઓ છે. તેના પાદપીઠો અનેક મણિયોના બનેલા છે. એ સિંહાસનોનું કહેવર જંબૂનદ સુવર્ણ વિશેષનું બનેલ છે. તેની સંધિયો વજ્રમય છે. ઇત્યાદિ પ્રકારથી વર્ણન જેમ પહેલાં કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું એ તમામ વર્ણન અહીંયાં

વિવિધમણિરત્ન પાદપીઠાનિ અચ્છમૃદમસૂરકનવલક્ષ્મિકુશાન્તલિપ્તસિંહકેસરપ્રત્યુત્થિ-
તાભિરામાણિ ઉપચિતક્ષૌમદુકૂલપ્રતિચ્છાદનાનિ સુવિરચિતરજસ્રાણાનિ રક્તાંશુક-
સંવૃતાનિ મુરમ્યાણિ આદર્શકરુતવૂરનવનીતતૂલ્યમૃદુસ્પર્શાનિ મૃદુકાનિ ગ્રાસાદી-
યાનિ દર્શનીયાનિ અભિરૂપાણિ પ્રતિરૂપાણિ ॥ તેપાં સિંહાસનાનામુપરિ પ્રત્યેકં
પ્રત્યેકં વિજયદૃષ્યં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । તાનિ વિજયદૃષ્યાણિ શ્વેતાનિ શંખકુન્દદકરજોઽમૃત-
મથિતફેનપુન્નસન્નિકાશાનિ સર્વરત્નમયાનિ અચ્છાનિ યાવત્ પ્રતિરૂપાણિ, તેપાં
ખલુ વિજયદૃષ્યાણાં વહુમધ્યદેશભાગે પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં વજ્રમયા અઙ્કુશાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ
તેપુ વજ્રમયેપુ અઙ્કુશેપુ પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં કુમ્ભાગ્રં મુક્તાદામ પ્રજ્ઞપ્તમ્ તાનિ ખલુ
કુમ્ભાગ્રાણિ મુક્તાદામાનિ અન્યૈરન્યૈશ્વતુર્ભિસ્તદર્ધોઽંચ પ્રમાણમાત્રૈરર્ધકુમ્ભાગ્રૈરુક્તા-
દામભિઃ સર્વતઃ સમન્તાત્ સંપરિક્ષિપ્તાનિ, તાનિ ખલુ મુક્તાદામાનિ તપનીયલમ્બૂ-
સકાનિ સુવર્ણપ્રતરકમણ્ડિતાનિ નાનામણિરત્નવિવિધદ્વારાર્દ્ધદ્વારોપશોભિત સમુદા-
યાનિ ઈષદન્યોન્યમસંપૃક્તાનિ પૂર્વાપરદક્ષિણોત્તરાગતૈર્વાતૈર્મદં મન્દમેજમાનાનિ વ્યે-
જમાનાનિ પ્રકમ્પમાનાનિર ઉદારેણ મનોજ્ઞેન સ્પનોહરેણ કર્ણમનોનિર્વૃત્તિકરેણ તાન
પ્રદેશાન્ સમન્તાત્ આપૂર્યમાણાનિ શ્રિયોપશોભિતાનિ તિષ્ઠન્તીતિ ॥

‘તસ્સ ણં સીંહાસણસ્સ અવરુત્તરેણ’ તસ્ય ખલુ સિંહાસનસ્ય અપરોત્તરેણ
વાયવ્યકોણે इत्यर्थः, ઉત્તરેણ—ઉત્તરસ્યાં દિશિ ‘ઉત્તરપુરત્થિમેણ’ ઉત્તર પૂર્વસ્યાં
દિશિ ईशानकोणे इत्यर्थः ‘एत्थ णं विजयस्स देवस्स’ અત્ર વિજયસ્ય દેવસ્ય
‘चउण्हं सामाणियसहस्साणं’ ચતુર્ણામ્—ચતુઃસંખ્યા પરિમિતાનાં સામાનિકસહ-
સ્રાણામ્ ‘चत्तारि भद्रासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ’ ચત્વારિ ભદ્રાસનસહસ્રાણિ
પ્રજ્ઞપ્તાનિ—કથિતાનિ, ‘तत्थ णं सींहासणस्स’ તસ્ય ખલુ સિંહાસનસ્ય ‘पुरत्थिमेण’

વહ વર્ણન યહાં પર મી કરલેના ચાહિયે સિંહાસન સમ્બન્ધી યહ સવ
કથન ૫૪ નમ્બર કે સૂત્ર મેં કિયા જા ચુકા હૈ । ‘તસ્સણં સીંહાસણસ્સ
અવરુત્તરેણ’ ઉસ સિંહાસન કે વાયવ્યકોણ મેં ‘ઉત્તર દિશા મેં ‘ઉત્તર
પુરત્થિમેણં’ ઓર ઇશાન કોણ મેં ‘एत्थणं विजयदेवस्स चउण्हं सामाणिय
सहस्साणं’ વિજય દેવ કે ૪હજાર સામાનિક દેવોં કે ‘चत्तारि भद्रासण-
साहस्सीओ पण्णत्ताओ’ ૪હજાર ભદ્રાસન કહે ગયે હૈ । ‘तस्स णं सींहा-
सणस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स चउण्हं अग्गमाहिस्सी णं

‘પથુ સમણ લેવુ’. સિંહાસન સંબંધી આ તમામ કથન સૂત્ર ૫૪માં કરવામાં
આવેલ છે. ‘તસ્સ ણં સીંહાસણસ્સ અવરુત્તરેણ’ એ સિંહાસનના વાયવ્ય ખૂણામાં
‘ઉત્તરેણ’ ઉત્તર દિશામાં ‘ઉત્તરપુરત્થિમેણં’ અને ઇશાન ખૂણામાં ‘एत्थ णं विजय
देवस्स चउण्हं सामाणियसहस्साणं’ વિજય દેવના ૪ આર હજાર સામાનિક
દેવોના ‘चत्तारि भद्रासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ’ આર હજાર ભદ્રાસનો રાખવામાં
આવેલ છે. ‘तस्स णं सींहासणस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स चउण्हं

पूर्वस्यां दिशि 'एत्थ णं विजयस्स देवस्स' अत्र खलु विजयस्य देवस्य 'चउण्हं अग्गमहिसीणं सपरिवाराणं' चतसृणामग्रमहिषीणां सपरिवाराणाम् 'चत्तारि भद्दासणा पण्णत्ता' चत्वारि भद्रासनानि प्रज्ञप्तानि-कथितानीति । 'तस्सणं सीहासणस्स दाहिणपुरत्थिमेणं' तस्य खलु सिंहासनस्य दक्षिणपौरस्त्येन दक्षिणपूर्वस्याम् अग्निकोणे इत्यर्थः, 'एत्थ णं विजयरस देवस्स' अत्र खलु विजयस्य देवस्य 'अट्ठिभत्तरियाए परिसाए' आभ्यन्तरिकायां प्रथमायां पर्षदि-सभायाम् 'अट्ठण्हं देवसाहस्सीणं' अष्टानां देवसहस्राणाम् 'अट्ठण्हं भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ' अष्टौ-अष्टसंख्या परिमितानि भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि-कथितानीति । 'तस्स णं सीहासणस्स दाहिणे णं' तस्य खलु सिंहासनस्य दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि 'विजयस्स देवस्स' विजयनामकस्य देवस्य 'मज्झिमियाए परिसाए' मध्यमिकायां द्वितीयस्यां पर्षदि-सभायाम् 'दसण्हं देवसाहस्सीणं' दशानां दश-संख्या परिमितानां देवसहस्राणाम्, 'दसभद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ' दश-भद्रासनसहस्राणि-प्रज्ञप्तानि-कथितानि 'तस्स णं सीहासनस्स दाहिणपच्चत्थि-

सपरिवाराणं चत्तारि भद्दासणा पण्णत्ता' तथा उस सिंहासनकी पूर्वदिशा में विजय देवकी ४ सपरिवार अग्रमहिषियों के चार भद्रासन कहे गये हैं । 'तस्सणं सीहासणस्स दाहिणपुरत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स' तथा उस सिंहासन के आग्नेयकोण में विजयदेवकी 'अट्ठिभत्तरियाए परिसाए अट्ठण्हं देवसाहस्सीणं अट्ठण्हं भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ' आभ्यन्तरपरिषदा के आठ हजार देवों के आठ हजार भद्रासन कहे गये हैं । 'तस्सणं सीहासणस्स दाहिणेणं' उस सिंहासन की दक्षिण-दिशा में 'विजयस्स देवस्स' विजयदेवकी मज्झिमियाए परिसाए' द्वितीयमध्यमसभा के 'दसण्हं देवसाहस्सीणं' दश हजार देवों के 'दस-भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ' दश हजार भद्रासन कहे गये हैं 'तस्स

अग्रमहिसीणं सपरिवाराणं चत्तारि भद्दासणा पण्णत्ता' तथा अ सिंहासनानी पूर्वदिशाभां विजय देवनी ४ चार अग्रमहिषियोना सपरिवार चार भद्रासनो छडेल छे. 'तस्स णं सीहासणस्स दाहिणपुरत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स' तथा अ सिंहासनना अग्निपुष्पाभां विजयदेवनी 'अट्ठिभत्तरियाए परिसाए अट्ठण्हं देव-साहस्सीणं अट्ठण्हं भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ' आभ्यन्तर परिषदाना आठ हजार देवोना आठ हजार भद्रासनो राखवामां आवेल छे 'तस्स णं सीहा-सणस्स दाहिणेणं' अ सिंहासननी दक्षिण दिशाभां 'विजयरस देवस्स' विजय देवनी 'मज्झिमियाए परिसाए' मील मध्यम परिषदाभां 'दसण्हं देवसाह-स्सीणं' दस हजार देवोना 'दस भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ' दस हजार

મેળું' તરય ચલુ સિંહાસનસ્ય દક્ષિણપશ્ચિમેન દક્ષિણપશ્ચિમસ્યાં દિશીત્યર્થઃ, 'એત્થ ણં વિજયસ્સ દેવસ્સ વાહિરિયાએ પરિસાએ' અત્ર ચલુ વિજયસ્ય દેવસ્ય બ્રાહ્મ્યાભિધાનાયાં તૃતીયસ્યાં પર્વદિ-સભાયામ્ 'વારસણ્ઠં દેવસાહસ્સીણં' દ્વાદશાનાં દ્વાદશસંખ્યા પરિમિતાનાં દેવસહસ્રાણામ્ 'વારસ મદ્દાસણસાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ' દ્વાદશ મદ્દાસનસહસ્રાણિ ગ્રજ્જ્ઞાણિ કથિતાણિ 'તસ્સ ણં સીહાસણસ્સ પચ્ચત્થિમેળં' તસ્ય ચલુ સિંહાસનસ્ય પાશ્ચાત્યેન પશ્ચિમસ્યાં દિશીત્યર્થઃ, 'એત્થ ણં વિજયસ્સ દેવસ્સ' અત્ર-પશ્ચિમસ્યાં દિશિ ચલુ વિજયસ્ય દેવસ્ય 'સત્તણ્ઠં અણીયાહિવ્વણં' સપ્તાનામનીકાધિપતીનામ્-વલાધ્યક્ષાણામ્ 'સત્ત મદ્દાસણા પન્નત્તા' સપ્ત-સપ્ત સંખ્યાપરિમિતાણિ મદ્દાસનાણિ ગ્રજ્જ્ઞાણિ-કથિતાણિ, 'તસ્સ ણં સીહાસણસ્સ પુરત્થિમેળં' તસ્ય ચલુ સિંહાસનસ્ય પૂર્વસ્યાં દિશિ 'પચ્ચત્થિમેળં' પાશ્ચાત્યેન-પશ્ચિમસ્યાં દિશિ 'ઉત્તરેણં' ઉત્તરસ્યાં દિશિ 'એત્થ ણં વિજયસ્સ દેવસ્સ' અત્ર ચલુ વિજયસ્ય દેવસ્ય 'સોલસ આયરક્કદેવસાહસ્સીણં' પોઢશાત્મકરક્ષક દેવસહસ્રાણામ્ 'સોલસ મદ્દાસણસાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ' પોઢશ મદ્દાસનસહસ્રાણિ ગ્રજ્જ્ઞાણિ

ણં સીહાસણસ્સ દાહિણપચ્ચત્થિમેળં, ઉસ સિંહાસન કી દક્ષિણ પશ્ચિમ-દિશા મેં 'એત્થ' ણં વિજયસ્સ દેવસ્સ વાહિરિયાએ પરિસાએ' વિજયદેવ કી બ્રાહ્મ્યાપરિપદાકે 'વારસણ્ઠં દેવસાહસ્સીણં' ૧૨ હજાર દેવોં કે 'વારસ-મદ્દાસણસાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ' ૧૨ વારહ હજાર સિંહાસનકહે ગયે હૈં । 'તસ્સ ણં સીહાસણસ્સ પચ્ચત્થિમેળં' ઉસ સિંહાસન કી પશ્ચિમદિશા મેં 'એત્થ ણં વિજયસ્સ દેવસ્સ સત્તણ્ઠં અણીયાહિવ્વણં' વિજયદેવ કે સાત અનીકાધિપતિયોં કે 'સત્ત મદ્દાસણા પન્નત્તા' સાત મદ્દાસન કહે ગયે હૈં । 'તસ્સ' ણં સીહાસણસ્સ પુરત્થિમેળં' ઉસ સિંહાસન કી પૂર્વદિશા મેં પંચત્થિમેળં' પશ્ચિમદિશા મેં 'ઉત્તરેણં' ઉત્તરદિશા મેં 'એત્થ ણં વિજય-સ્સ દેવસ્સ સોલસ આયરક્કદેવસાહસ્સીણં સોલસ મદ્દાસણસાહસ્સીઓ

ભદ્રાસનો કહેલ છે, 'સીહાસણસ્સ દાહિણપચ્ચત્થિમેળં' એ સિંહાસનની દક્ષિણ પશ્ચિમ દિશામાં 'એત્થ ણં વિજયસ્સ દેવસ્સ વાહિરિયાએ પરિસાએ' વિજય દેવની બાહ્ય પરિપદાના 'વારસણ્ઠં દેવસાહસ્સીણં' ૧૨ હજાર દેવોના 'વારસ મદ્દાસણ સાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ' ૧૨ ૫૨ હજાર સિંહાસનો રાખવામાં આવેલ છે. 'તસ્સ ણં સીહાસણસ્સ પચ્ચત્થિમેળં' એ સિંહાસનની પશ્ચિમ દિશામાં 'એત્થ ણં વિજય સ્સ દેવસ્સ સત્તણ્ઠં અણીયાહિવ્વણં' વિજય દેવના સાત અનીકાધિપતિયોના 'સત્ત મદ્દાસણા પન્નત્તા' સાત ભદ્રાસનો રાખેલ છે. 'તસ્સ ણં સીહાસણસ્સ પુરત્થિમેળં' એ સિંહાસનની પૂર્વ દિશામાં 'પચ્ચત્થિમેળં' પશ્ચિમદિશામાં 'ઉત્તરેણં' ઉત્તર દિશામાં 'એત્થ ણં વિજયસ્સ દેવસ્સ સોલસ આયરક્કદેવસાહસ્સીણં સોલસ મદ્દાસણ-

કથિતાનિ ષોડશેશદમેવ દર્શયતિ-‘તં જહા’ તથા ‘પુરત્થિમેળં ચત્તારિ સાહ-
સ્સીઓ’ પૌરસ્ત્યેન-પૂર્વસ્યાં દિશિ ચત્તારિ-ચતુઃસંખ્યાકાનિ ભદ્રાસનસહસ્રાણિ
‘એવં ચઉસુ વિ જાવ ઉત્તરેણં ચત્તારિ સાહસ્સીઓ’ એવં પૂર્વવદેવ ચતસૃષ્વપિ યાવ
દુત્તરેણ ચત્તારિ સહસ્રાણિ અયં ભાવઃ-દક્ષિણસ્યાં દિશિ ચત્તારિ ભદ્રાસનસહ-
સ્રાણિ, તથા પશ્ચિમસ્યાં દિશિ ચત્તારિ ભદ્રાસનસહસ્રાણિ, ઉત્તરસ્યાં દિશિ
ચત્તારિ ભદ્રાસનસહસ્રાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ તદેવં સર્વસંકલનયા વિજયદેવસ્યાત્મરક્ષક-
ષોડશદેવસહસ્રાણાં ષોડશ ભદ્રાસનસહસ્રાણિ ભવન્તીતિ । તદેવં પશ્ચમે ભૌમે
સિંહાસનં સપરિવારં સામાનિકદેવયોગ્યં ભદ્રાસનં ચ પ્રદર્શિતમ્ ‘અવસેસેસુ
ભૌમેસુ’ અવશેષેષુ-પ્રથમદ્વિતીયતૃતીયચતુર્થેષુ ભૌમેષુ ‘પત્તેયં પત્તેયં ભદ્રાસણા
પન્નત્તા’ પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં સિંહાસનમપરિવારં સામાનિકદેવયોગ્યભદ્રાસનરૂપપરિવાર-
રહિતં ભદ્રાસનં પ્રજ્ઞપ્તં કથિતમિતિ ॥

પન્નત્તાઓ’ વિજયદેવ કે ૧૬ હજાર આત્મરક્ષક દેવોં કે સોલહ હજાર
ભદ્રાસન કહે ગયે હૈં । ‘તં જહા’ જો હસ પ્રકાર સે હૈં-‘પુરત્થિમેળં
ચત્તારિ સાહસ્સીઓ’ પૂર્વદિશા મેં ચાર હજાર ‘એવં ચઉસુ વિ જાવ ઉત્ત-
રેણં ચત્તારિસહસ્સીઓ’ દક્ષિણદિશા મેં ચાર હજાર પશ્ચિમદિશા મેં ચાર
હજાર ઓર ઉત્તરદિશા મેં ૪ હજાર હસ પ્રકાર સે યે આત્મરક્ષક દેવોં
કે ૧૬ હજાર ભદ્રાસન હો જાતે હૈં । હસ પ્રકાર સે પંચમ ભૌમ મેં સિંહા-
સન કા એવં સપરિવાર સામાનિક દેવયોગ્ય ભદ્રાસન હનકા કથન
કિયા બાકિ કે ભૌમોં મેં પ્રથમ-દ્વિતીય તૃતીય ઓર ચતુર્થ હન ચાર
ભૌમોં મેં ‘પત્તેયં પત્તેયં ભદ્રાસણા પન્નત્તા’ પ્રત્યેક ભૌમ મેં એક એક
સિંહાસન સામાનિક આદિ દેવયોગ્ય ભદ્રાસન રૂપ પરિવાર સે રહિત
કહા ગયા હૈ ‘વિજયસ્સ પં દારસ્સ’ વિજયદ્વાર કા ‘ઉવરિમાગારા’ જો

સાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ’ વિજયદેવના ૧૬ સોળ હજાર અને આત્મરક્ષક દેવોના સોળ
હજાર ભદ્રાસનો રાખેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘પુરત્થિમેળં ચત્તારિ
સાહસ્સીઓ’ પૂર્વ દિશામાં ચાર હજાર ‘એવં ચઉસુ વિ જાવ ઉત્તરેણં ચત્તારિ સાહસ્સીઓ’
દક્ષિણ દિશામાં ચાર હજાર પશ્ચિમ દિશામાં ચાર હજાર અને ઉત્તર દિશામાં
ચાર હજાર આ પ્રમાણે આત્મરક્ષક દેવોના ૧૬ સોળ હજાર ભદ્રાસનો થઈ
જાય છે. આ રીતે પાંચમાં ભૌમમાંના સિંહાસનોનું અને સપરિવાર સામાનિક
દેવ યોગ્ય ભદ્રાસનોનું કથન કરવામાં આવેલ છે. બાકીના ભૌમોમાં એટલે કે
પહેલા, બીજા ત્રીજા અને ચોથા એ ચારે ભૌમોમાં ‘પત્તેયં પત્તેયં ભદ્રાસણા પન્નત્તા’
દરેક ભૌમમાં એક એક સુંદર સિંહાસન સામાનિક વિગેરે દેવ યોગ્ય ભદ્રાસન
વિગેરે ૩૫ પરિવાર વગરના કહેલ છે. ‘વિજયસ્સ પં દારસ્સ’ વિજય દ્વારનો જે

‘વિજયસ્સ ણં દારસ્સ’ વિજયસ્ય ચલુ દ્વારસ્ય ‘ઉવરિમાગારા’ ઉપરિત્તના આકારાઃ—ઉત્તરાદ્વાદિરૂપાઃ ‘સોલસવિહેહિ’ પોહશવિધૈઃ—પોહશ પ્રકારકૈઃ ‘રય-નેહિ ઉવસોમિયા’ રત્નૈઃ—કર્કેતનાદિભિરુપશોમિતાઃ—અલઙ્કૃતાઃ ‘તં જહા’ તથથા—રયનેહિ’ રત્નૈઃ—સામાન્યતઃ કર્કેતનાદિ રત્નૈઃ ‘વયરેહિ’ વજ્રનામકરત્નૈઃ ‘વેરુલિણ્હિ’ વૈઙ્ઘ્ર્યૈઃ—વૈઙ્ઘ્ર્યનામકૈઃ ‘જાવ રિદ્દેહિ’ યાવદ્રિષ્ટૈઃ અત્ર યાવત્પદેન લોહિતાક્ષરત્નૈઃ મસારગલ્લૈઃ હંસગર્ભૈઃ પુલકૈઃ સૌગન્ધિકૈઃ ડ્યોતીરસૈઃ અંકૈઃ અઙ્ગનૈઃ રજતૈઃ જાતરૂપૈ અઙ્ગનપુલકૈઃ સ્ફટિકૈ, એતેપાં રત્નાનાં ગ્રહણં ભવતિ, તથા ચ સામાન્યરત્નત આરભ્ય રિષ્ઠાન્તરત્નૈઃ વિજયદ્વારસ્યોપરિત્તનાકારાઃ સમુ-પશોમિતા इति । ‘વિજયસ્સ ણં દારસ્સ’ વિજયસ્ય ચલુ દ્વારસ્ય, ‘ઉપ્પિ’ ઉપરિ-ઉપરિત્તને ભાગે ‘વહવે અદ્દહમંગલગા પણ્ણત્તા’ વહૂનિ—અનેકપ્રકારકાણિ અષ્ટ—અષ્ટ-સંખ્યકાણિ મઙ્ગલકાણિ પ્રજ્ઞાણાણિ—કથિતાણિ, મઙ્ગલાનામપ્પટ્ઠૌ ભેદાનેવ દર્શયતિ—‘તં જહા’ તથથા—‘સોત્થિય સિરિવચ્છ જાવ દપ્પણા’ સ્વસ્તિક શ્રીવત્સ યાવત્ —નન્દિકાવર્તવર્દ્ધમાનભદ્રાસનકલશમત્સ્યદર્પણરૂપાણિ મઙ્ગલકાણિ કથંભૂતાણિ તાણિ એતાણિ તત્રાહ ‘સવ્વરયણામયા’ इत्यादि, ‘સવ્વરયણામયા અચ્છા જાવ

ऊपर का आकार है वह ‘सोलसविहेहिं रयणेहिं उवसोमिया’ १६ प्रकार के रत्नों से सुशोभित है, ‘तं जहा’ उनरत्नों के नाम इस प्रकार से हैं ‘वयरेहिं’ वज्ररत्न, ‘वेरुलिण्हिं’ वैङ्घ्र्यरत्न, ‘जाव’ रिद्वेहिं’ यावत्—लोहि-ताक्षरत्न, मसारगल्लरत्न, हंसगर्भरत्न, पुलकरत्न, सौगन्धिकरत्न, ड्योतिरसरत्न अंकरत्न अङ्गनरत्न रजतरत्न जातरूपरत्न, अङ्गन-पुलकरत्न, स्फटिकरत्न एवं रिष्ठरत्न ‘विजयस्सणं दारस्स उप्पि वहवे अद्वहमंगलगा पण्णत्ता’ विजय द्वार के ऊपर अनेक आठ २ मंगलद्रव्य कहे गये हैं । ‘तं जहा’ उनमंगलद्रव्यों के नाम इस प्रकार से हैं—‘सोत्थिय सिरिवच्छ जाव दप्पणा’ स्वस्तिक, श्रीवत्स, नन्दिकावर्त वर्द्धमानक, भद्रा-

‘उवरिमागारा’ ઉપરનો આકાર છે તે ‘સોલસવિહેહિં રયણેહિં ઉવસોમિયા’ સોળ પ્રકારના રત્નોથી સુશોભિત છે. ‘તં જહા’ એ રત્નોના નામો આ પ્રમાણે છે. ‘વયરેહિં’ વજ્રરત્ન ‘વેરુલિણ્હિં’ વૈઙ્ઘ્ર્યરત્ન ‘જાવ રિદ્દેહિં’ યાવત્ લોહિતાક્ષરત્ન મસારગલ્લ રત્ન હંસગર્ભરત્ન, પુલકરત્ન, સૌગન્ધિકરત્ન, ડ્યોતિરસરત્ન અંક રત્ન, અંજનરત્ન, રજતરત્ન, જાતરૂપરત્ન અંજનપુલકરત્ન સ્ફટિકરત્ન અને રિષ્ઠરત્ન ‘વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉપ્પિં વહવે અદ્દહ મંગલગા પણ્ણત્તા’ વિવિધ દ્વારની ઉપર આઠ આઠ મંગલ દ્રવ્ય કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ તે મંગલ દ્રવ્યો ના નામો આ પ્રમાણે છે. ‘સોત્થિય સિરિવચ્છ જાવ દપ્પણા’ સ્વસ્તિક, શ્રીવત્સ, નન્દિકાવર્ત, વર્ધમાનક, ભદ્રાસન, કલશ, મત્સ્ય, અને દર્પણ ‘સવ્વરયણામયા

પડિરૂવા' સર્વરત્નમયાનિ અચ્છાનિ યાવત્-શ્લક્ષ્ણાનિ ઘૃષ્ટાનિ મૃષ્ટાનિ નીરજ-
સ્કાનિ નિર્મલાનિ નિષ્કંકટચ્છાયાનિ સપ્રભાણિ સોદ્યોતાનિ સમરીચિકાનિ
પ્રાસાદીયાનિ દર્શનીયાનિ અભિરૂપાણિ પ્રતિરૂપાણિ । 'વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉપ્પિ'
વિજયસ્ય સ્વલુ દ્વારસ્યોપરિ-અગ્રતનભાગે 'બહવે કળ્હચામરજ્ઞયા જાવ સવ્વ-
રયણામયા અચ્છા જાવ પડિરૂવા' બહવઃ કૃષ્ણચામરધ્વજા નીલચામરધ્વજા લોહિ-

તચામરધ્વજા હારિદ્રચામરધ્વજા શુક્લચામરધ્વજાઃ સર્વરત્નમયા અચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણા
નીરજસ્કા નિષ્પઙ્કા નિર્મલા નિષ્કંકટચ્છાયાઃ સપ્રભાઃ સોદ્યોતાઃ સમરીચિકાઃ
પ્રાસાદીયા દર્શનીયા અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપા इति ॥ 'વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉપ્પિ'
વિજયસ્ય સ્વલુ દ્વારસ્ય ઉપરિ-અગ્રભાગે 'બહવે છત્તાતિચ્છત્તા તહેવ' વહૂનિ છત્રા-
સન, કલશ, મત્સ્ય, એવં દર્પણ, 'સવ્વરયણામયા અચ્છા જાવ પડિરૂવા'
યે સબ મંગલ દ્રવ્ય સર્વાત્મના રત્નમય હૈ, ઔર અચ્છ સે લેકર યાવત્
પ્રતિરૂપતક કે વિશેષણોં સે યુક્ત હૈ । 'વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉપ્પિ
બહવે કળ્હચામરજ્ઞયા જાવ સવ્વરયણામયા અચ્છા જાવ પડિરૂવા'
વિજય દ્વાર કે ઉપર અનેક કૃષ્ણ ચામરોં કી ધ્વજાં હૈ અનેક નીલ
ચામરોં કી ધ્વજાં હૈ । અનેક લોહિતવર્ણવાલે ચામરોં કી ધ્વજાં હૈ
અનેક હારિદ્રવર્ણ કે ચામરોં કી ધ્વજાં હૈ અનેક શુક્લવર્ણ વાલે
ચામરોં કી ધ્વજાં હૈ યે સબ ધ્વજાં સર્વાત્મના રત્નમય હૈ ઔર અચ્છ
શ્લક્ષ્ણનીરજસ્ક નિષ્પઙ્ક નિર્મલ નિષ્કંકટચ્છાય સપ્રભ-સોદ્યોત સમરી-
ચિક પ્રાસાદીય દર્શનીય અભિરૂપ-એવં પ્રતિરૂપ વિશેષણોં વાલી હૈ । હૈન
અચ્છાદિપદોં-કી વ્યાખ્યા પીછે અનેક સ્થાનોં પર કી જા ચુકી હૈ । અતઃ
વહીં સે હસે દેખલેના ચાહિયે. 'વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉપ્પિ બહવે-

અચ્છા જાવ પડિરૂવા' આ બધાજ મંગલ દ્રવ્યો સર્વ પ્રકારે રત્નમય છે. અને
અચ્છથી લઇને યાવત્ પ્રતિરૂપ સુધીના વિશેષણોવાળા છે. 'વિજયસ્સ ણં દાર-
સ્સ ઉપ્પિ બહવે કળ્હચામરજ્ઞયા જાવ સવ્વરયણામયા અચ્છા જાવ પડિરૂવા'
વિજયદ્વારની ઉપર અનેક પ્રકારની કૃષ્ણ વર્ણવાલી ચામરોની ધ્વજાઓ છે. અનેક
પ્રકારની નીલ વર્ણવાળી ચામરોની ધ્વજાઓ છે. અનેક પ્રકારની લાલ વર્ણવાળી
ચામરોની ધ્વજાઓ છે. અનેક પ્રકારની પીળા રંગવાળી ચામરોની ધ્વજા છે.
અનેક પ્રકારની સફેદ વર્ણ વાળી ચામરોની ધ્વજાઓ છે. આ બધી ધ્વજાઓ
સર્વાત્મના રત્નમય છે. અને અચ્છ, શ્લક્ષ્ણ, નીરજસ્ક, નિષ્પંક, નિર્મલ,
નિષ્કંકટચાય સપ્રભ, સોદ્યોત, સમરીચિક પ્રાસાદીય, દર્શનીય, અભિરૂપ અને
પ્રતિરૂપ એ બધાજ વિશેષણો વાળી છે. અને તે બધી જ સુંદર છે. આ અચ્છ
વિગેરે પદોની વ્યાખ્યા આની પહેલાં પણ અનેક સ્થળે કરવામાં આવી ગયેલ છે
તેથી તે ત્યાંથી જ સમજી લેવી. 'વિજયસ્સ ણં દારસ્સ ઉપ્પિ બહવે ચ્છત્તાઇચ્છત્તા તહેવ'

તિચ્છત્રાણિ તથૈવ પતાકાતિપતાકાનિ ઘણ્ટાયુગલાનિ ચામરયુગલાનિ ઉત્પલ-
હસ્તકાઃ-ઉત્પલસમૂહાઃ, કુમુદહસ્તકાઃ, હસ્તકશબ્દોઽત્ર સમૂહવાચી એવગ્રેઽપિ
નલિનહસ્તકાઃ પૌંડરીકહરતકાઃ શતપત્રસહસ્રપત્રહસ્તકાઃ સર્વરત્નમયાઃ શ્લક્ષ્ણા
ઘૃષ્ટા મૃષ્ટા નીરજસ્કા નિર્મલાઃ પ્રાસાદીયા અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપા ઇતિ ।

‘સે કેળદેળં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ’ તત્કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવ મુચ્યતે-કથ્યતે-
‘વિજયેળં દારે વિજયેળં દારે’ વિજય નામકં સ્થલ દ્વારમ્ વિજયનામકં સ્થલ
દ્વારમ્ ઇતિ, એતસ્ય વિજયદ્વારમિતિ નામકરણે કો હેતુરિતિ ગૌતમસ્વામિનઃ ભગ-
વન્તં પ્રતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘વિજયેળં દારે વિજયેળામ
દેવે’ વિજયનામકે દ્વારે વિજયનામકો દેવઃ ‘મહદ્દિણ’ મહદ્દિકઃ મહતી-વિશાલા

છત્તાઈચ્છત્તા તહેવ’ વિજયદ્વાર કે ઉપર અનેક છત્રાતિછત્ર-છત્રકે ઉપર
છત્ર હૈ, પતાકાતિપતાકાં હૈ, ઘણ્ટાયુગલ હૈ, ચામરયુગલ હૈ ઉત્પલ સમૂહ
હૈ । કુમુદ સમૂહ હૈ, નલિનસમૂહ હૈ, પૌંડરીકસમૂહ હૈ, શતપત્ર ઓર
સહસ્રપત્રસમૂહ હૈ, જિન કમલોં મેં સૌ પત્ર હોતે હૈં વે શતપત્ર સમૂહ હૈ,
ઓર જિનમેં એક હજાર પત્ર હોતે હૈં વે સહસ્રપત્ર હૈ । યે સવ મી સર્વા-
ત્મના રત્નમય હૈ એવં અચ્છ શ્લક્ષ્ણ આદિ પૂર્વોક્ત વિશેષણોંવાલે હૈં ।
‘સે કેળદેળં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ વિજયેળં દારે વિજયેળં દારે’ હે
ભદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં કિ યહ વિજયદ્વાર હૈ-
અર્થાત્ વિજયદ્વાર કા વિજય દ્વાર એસા નામ કિસ કારણ સે
હુઆ હૈ ? હિસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! વિજયેળં દારે
વિજયેળામ દેવે’ હે ગૌતમ । વિજય દ્વાર મેં વિજય નામકા દેવ
રહતા હૈ, યહ દેવ ‘મહદ્દિણ’ બહુત વડી ભવન પરિવાર આદિરૂપ

વિજયદ્વારની ઉપર અનેક છત્રાતિછત્ર છત્રની ઉપર છત્ર છે, પતાકાતિપતાકા ધળની
ઉપર ધળ છે. અને ઘંટા યુગલ છે. ચામરયુગલ છે. કમળના સમૂહો છે. કુમુદ સમૂહ
છે. નલિન સમૂહ છે. પૌંડરીક સમૂહ છે. શતપત્ર અને સહસ્ર પત્રના સમૂહો
છે. જે કમળોમા સો પાંખડીયો હોય છે તે શતપત્ર કહેવાય છે અને જે કમળોમા
હજાર પાંખડીયો હોય છે તે સહસ્રપત્ર કહેવાય છે. આ બધા સર્વ પ્રકારથી
રત્નમય તથા અચ્છ શ્લક્ષણ વિગેરે પૂર્વોક્ત વિશેષણો વાળા છે. ‘સે કેળદેળં
મંતે ! એવં વુચ્ચઈ વિજયેળં દારે વિજયેળં દારે’ હે ભગવન્ એવું આપ શા કારણથી
કહોછોકે આ વિજયદ્વાર છે. અર્થાત્ વિજયદ્વારનું વિજયદ્વાર એવું નામ શા
કારણથી થયેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘ગોયમા ! વિજય
ેળં દારે વિજયેળામ દેવો’ હે ગૌતમ ! વિજયદ્વારમાં વિજય નામના દેવ રહે
છે. એ દેવ ‘મહદ્દિણ’ ભવન પરિવાર રૂપ ધણીજ મોટી એવી ઋદ્ધિવાળા છે.

ઋદ્ધિઃ-ભવનપરિવારાદિકા यस્ય असौ महर्द्धिकः 'महज्जुईए' महद्द्युतिकः महती विशाला द्युतिः शरीरगता आभरणगता यस्यासौ महाद्युतिकः 'महाबले' महाबलः 'महाजसे' महायशः महद् यशः-ख्याति र्यस्यासौ महायशः 'महासोक्खे' महा-सौख्यः, महत् सौख्यं प्रभूत सद्बोधोदयवशात् यस्य स महासौख्यः, 'महाणुभावे' महानुभावः-परमतेजः सम्पन्नः 'पलिओवमट्ठिईए' पल्योपमस्थितिकः पल्यो-पमप्रमाणा स्थितिः आयुष्यकालो यस्य स पल्योपमस्थितिकः । एतादृशविशे-षण्विशिष्टो विजयाख्योदेवः 'परिवसइ' परिवसतीति । 'से णं तत्थ देवे' स खलु तत्र देवो विजयाख्यः 'चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं' चतुર્णां सामાનિક સહસ્રાણામ્, 'ચઉણ્હં અગ્ગમહિસી ણં સપરિવારાણં' ચતસ્રણામગ્રમહિષીણાં સપરિ-વારાણામ્, 'તિણ્હં પરિસાણં' તિસ્રણાં પરિપદામ્ આભ્યન્તરિક માધ્યમિક બાહ્યા-ભિધાનામ્ 'સત્તણ્હં અણિયાણં' સપ્તાનામનીકાનામ્ 'સત્તણ્હં અણિયાહિવઈ ણં' સપ્તાનામનીકાધિપતીનામ્, 'સોલસણ્હં આયરક્ખદેવસાહસ્સીણં' ષોડશાનામાત્મ-

ઋદ્ધિવાળા છે । 'મહજ્જુઈએ' બહુત બડી શરીર સમ્બન્ધી યા આભરણ સમ્બન્ધી દ્યુતિવાળા છે 'મહાબલે' બહુત બડે બલવાળા છે 'મહાજસે' બહુત બડી રૂપતિવાળા છે 'મહાસોક્ખે' પ્રભૂતસાતાવેદનીયકર્મ કે ઉદય સે જન્ય બહુત બડે સુખ કા ભોક્તા છે । 'મહાણુભાવે' બહુતબડે તેજ વાળા છે, તથા 'પલિઓવમટ્ઠિઈએ' એક પલ્યોપમ કી સ્થિતિ વાળા છે, ઇન વિશેષણો વાળા વહ વિજય દેવ ઉસ વિજયદ્વાર પર 'પરિવસઈ' રહતા છે, 'સે ણં તત્થ દેવે ચઉણ્હં અગ્ગમહિસીણં સપરિવારાણં' વહ દેવ વહાં રહતા હુઆ અપની સપરિવાર ચાર અગ્રમહિષિયોં કી 'તિણ્હં પરિસાણં' ત્રણ પરિપદાઓં કી-આભ્યન્તરિક માધ્યમિક એવં બાહ્ય પરિપદાઓં કી 'સત્તણ્હં અણિયાઈવઈણં' સાત અનીકાધિપતિયોં

'મજ્જુઈએ' શરીર સંબંધી અથવા આભૂષણ સંબંધી ઘણીજ મોટી દ્યુતિવાળા છે. 'મહાબલે' ઘણીજ બળવાન છે. 'મહાજસે' ઘણીજ વિશાળખ્યાતિવાળા છે. 'મહા સોક્ખે' સાતાવેદનીયકર્મના ઉદયથી ઘણીજ મોટા સુખને ભોગવનારા છે- 'મહા ણુ ભાવે' ઘણીજ તેજસ્વી છે. તથા 'પલિઓવમટ્ઠિઈએ' એક પલ્યોપમની સ્થિતિ વાળા છે. આ બધા વિશેષણો વાળા એ વિજયદેવ એ વિજયદ્વાર પર નિરંતર 'પરિવસઈ' નિવાસ કરે છે. 'સે ણં તત્થ દેવે ચઉણ્હં અગ્ગમહિસીણં સપરિવારાણં' તે દેવ ત્યાં રહેતા થકા પોતાની પરિવાર સહિતની ચાર અગ્રમહિષિયોની 'તિણ્હં પરિસાણં' ત્રણ પરિપદાઓની અર્થાત્ આભ્યન્તરિક, માધ્યમિક અને બાહ્ય એ ત્રણે પરિપદોની 'સત્તણ્હં અણિયાઈવઈણં' સાત અનીકાધિપતિયોની અર્થાત્ સેનાપતિયોની 'સત્તણ્હં અણિયાણં' સાત સેનાઓની 'સોલસણ્હં આયરક્ખદેવસાહ-

રક્ષકદેવસહસ્રાણામ્ 'વિજયસ્સ ણં દારસ્સ' વિજયસ્ય ચલુ દ્વારસ્ય 'વિજયા
 રાયહાણીએ' વિજયાયા રાજધાન્યાઃ, 'અણેસિં ચ વહૂણં' અન્યેપાં ચ વહૂનામને-
 કેપામ્ 'વિજયાએ રાયહાણીએ વત્થવ્વગાણં' વિજયારાજધાની વાસ્તવ્યાનામ્,
 'દેવાણં દેવીણય' દેવાનાં દેવીનાં ચ 'આહેવચ્ચં' આધિપત્યમ્ અધિપતેઃ કર્મ
 આધિપત્યં રક્ષા इत्यर्थः, સા ચ રક્ષા સામાન્યેનાપિ આરક્ષકેન કર્તુ શક્યતે તત
 આહ-પૌરેવચ્ચં' 'પૌરપત્યં પુરસ્ય પતિઃ પુરપતિઃ તસ્ય કર્મ પૌરપત્યમ્ સર્વેપા-
 મગ્રેસરત્વમિત્યર્થઃ, તચ્ચાગ્રેસરત્વમ્ નાયકત્વમન્તરેણાપિ સ્વનાયક નિયુક્ત-તથા
 વિધગૃહચિન્તકસામાન્યપુરુષસ્યેવ સ્યાત્ તતો નાયકત્વ પ્રતિપત્યર્થમાહ-સ્વામિ-
 ત્વમ્, સ્વમ્ અસ્યતીતિ સ્વમી તદ્ભાવઃ સ્વામિત્વં નાયકત્વમિત્યર્થઃ, તદપિ ચ નાય-
 કી-સેનાપતિયોં કી 'સત્તણ્હં અણિયાણં' સાત સેનાઓં કી 'સોલસણ્હં
 આયરક્કદેવસાહસ્સીણં' ઔર ૧૬ હજાર આત્મરક્ષક દેવોં કી તથા
 -'વિજયસ્સ ણં દારસ્સ' વિજયદ્વાર કી 'વિજયાએ રાયહાણીએ અણે-
 સિંચ વહૂણં વિજયાએ રાયહાણીએ વત્થવ્વગાણં દેવાણં દેવીણય આહે-
 વચ્ચં' વિજય નામકી અપની રાજધાની કી ઔર વિજયા રાજધાની મેં
 રહને વાલે અનેક દેવ દેવીઓં કી રક્ષા કરતા હુઆ 'જાવ દિવ્વાઈ
 ભોગભોગાઈ ઝુંજમાણે વિહરઈ' યાવત્ દિવ્ય ભોગ ઉપભોગોં કો ભોગતા
 હુઆ અપને સમય કો આનન્દ સે વ્યાતીત કરતા રહતા હૈ । યહાં
 યાવત્ શબ્દ સે 'પૌરપત્ય નાયકત્વ-સ્વામિત્વ ભર્તૃકત્વ પોષકત્વ મહ-
 ત્તરકત્વ, 'આણાઈસરસેણાવચ્ચં' ઇત્યાદિ સર્વ પૂર્વોક્ત પાઠ ગ્રહીત હુઆ
 હૈ યહાં જો યે પૌરપત્ય નાયકત્વ આદિ પદ આયે હૈં ડનકી સાર્થકતા
 ઇસ પ્રકાર સે હૈં આધિપત્ય-રક્ષા-વિના પુરપત્ય હુએ ભી સામાન્ય
 જન કે દ્વારા જૈસી કી જાતી હૈ વૈસી હો સકતી હૈ અતઃયહ રક્ષા ઇસ

સ્સીણં' અને સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવોની તથા 'વિજયસ્સ ણં દારસ્સ' વિજય દ્વારની
 'વિજયાએ રાયહાણીએ અણેસિંચ વહૂણં વિજયાએ રાયહાણીએ વત્થવ્વગાણં દેવાણં
 દેવીણય આહેવચ્ચં' વિજય નામની પોતાની રાજધાનીની અને વિજયારાજધાનીમાં
 રહેવાવાળા અનેક દેવ દેવિયોની રક્ષા કરતા થકા 'જાવ દિવ્વાઈ ભોગભોગાઈ
 ઝુંજમાણે વિહરઈ' યાવત્ દિવ્ય ભોગોપભોગોને ભોગવતા થકા પોતાના સમયને
 આનંદ પૂર્વક વીતાવતા રહે છે. ત્યાં યાવત્ શબ્દથી પૌરપત્ય, નાયકત્વ
 સ્વામિત્વ, ભર્તૃત્વ, પૌષકત્વ, મહત્તરકત્વ, 'આણાઈસરસેણાવચ્ચં' ઇત્યાદિ
 પૂર્વોક્ત તમામ પાઠ ગ્રહણ થયેલ છે. અહીયાં પૌરપત્ય નાયકત્વ વિગેરે જે
 પદો આવેલા છે તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે. આધિપત્ય-અધિપતિ પાણું રક્ષા,
 પુરપત્ય વિનાપણુ સામાન્ય જનદ્વારા જેવી રક્ષા થઈ શકે છે તેવી તો થઈ

કલ્પ' કદાચિત્ પોષકત્વમન્તરેણાપિ સંભવતિ યથા ઠરિણ યુથાધિપતેઃ સિંહસ્ય તત આહ- ભર્તૃત્વં-પોષકત્વમિત્યર્થઃ, અતઃપ્ર મહત્તરકત્વં, તદપિ મહત્તરકત્વં કસ્યચિદાજ્ઞાવિકલસ્યાપિ સંભવતિ યથા કસ્યચ્ચિદ્વિજિજ્ઞઃ સ્વદાસદાસીવર્ગ પ્રતિ તત્રાહ-'આણાઈસરસેણાવચ્ચં' આજ્ઞેશ્વરસેનાપત્યમ્, આજ્ઞયા ઈશ્વર આજ્ઞેશ્વરઃ સેનાયાઃ પતિઃ સેનાપતિ આજ્ઞેશ્વરશ્ચાસૌ સેનાપતિશ્ચેતિ આજ્ઞેશ્વરસેનાપતિઃ તસ્ય કર્મ આજ્ઞેશ્વરસેનાપત્યમ્, સ્વસૈન્યં પ્રતિ અદ્ભૂતમાજ્ઞા પ્રધાન્ય મિત્યર્થઃ, કારયન્ અન્યૈ નિયુક્તૈઃ પુરુષૈઃ પાલયન્ 'અહયત્તિ' આખ્યાનક પ્રતિવદ્ધાનિ, યદિ વા અહતાનિ અવ્યાહતાનિ નિત્યાનિ-નિત્યાનુબન્ધીનીત્યર્થઃ યે નાટ્ય ગીતે-નાટ્ય નૃત્યં ગાનમ્, યાનિ ચ વાદિતાનિ તન્ત્રીતલતાલત્રુટિતાનિ, તન્ત્રી-વીણા, તલૌ -હસ્તતલૌ તાલઃ-કંસિકા, ત્રુટિતાનિ-વાદિત્રાણિ, તથા યશ્ચ ઘનમૃદઙ્ગઃ પટુના -પુરુષેણ પ્રવાદિતઃ, તત્ર ઘનમૃદઙ્ગો નામ-મેઘસમાનઘ્વનિર્યો મૃદઙ્ગઃ ઘનમૃદઙ્ગઃ, તેષાં રવેણ 'દિવ્યાઈ મોગમોગાઈ' દિવ્યાન્ પ્રધાનાન્ મોગમોગાન્ શબ્દા-

પ્રકાર કી નહીં થી કિન્તુ પુરપતિ હોકર જૈસી રક્ષા કી જાતી હૈ ઉસ પ્રકાર કી થી ઇસી વાત કો પ્રકટ કરને કે લિયે પૌરપત્ય યહ વિશેષણ દિયા ગયા હૈ, પૌરપત્ય નાયકતા કે વિના મી હો સકતા હૈ અતઃ યહ પૌરપત્ય ઇસા નહીં થા કિન્તુ નાયકતા કે સાથ થા, નાયકતા સ્વામિતા કે સાથ થી સ્વામિતા પોષકતા કે સાથ થી પોષકતા મહત્તરકતા આજ્ઞેશ્વર્ય સેનાપત્ય કે સાથ થી ઇસ પ્રકાર સે વહ વિજયદેવ ઇન સવવાતોં કો અપની પ્રજાજનોં સે અપને નિયુક્ત પુરુષોં દ્વારા પલવાતા થા, નાટક ઓર ગીતોં કા નિરીક્ષણ કરતા થા ઇનમેં ઇક સા થા ચતુર પુરુષોં દ્વારા વજાયે ગયે વાદિત્રોં કે શબ્દોં કા શ્રવણ કરતા થા યે વાદિત્રોં કી ધ્વનિ મેઘકી ધ્વનિ કે જૈસી સ્નિગ્ધ ઓર અતિગંભીર હોતી થી ઇસ પ્રકાર

શકે છે પરંતુ આ રક્ષા તેવી ન હતી પરંતુ પુરપતી થઈને જેવી રક્ષા કરી શકાય છે. એવા પ્રકારની હતી. એ વાત પ્રગટ કરવા માટે પૌરપત્ય એ વિશેષણ આપવામાં આવેલ છે. પૌરપત્ય નાયકપણુ વગર પણ થઈ શકે છે. પરંતુ આ પૌરપત્ય એવું ન હતું પરંતુ નાયકપણુથી યુક્ત હતું. નાયકપણું સ્વામીપણુ થી યુક્ત હતું. સ્વામિપણું પોષકપણુથી યુક્ત હતું. પોષકપણું મહત્તરકપણું આજ્ઞા ઐશ્વર્ય સેનાપત્ય પણુથી યુક્ત હતું. આ રીતે એ વિજયદેવ આ તમામ વાતોને પોતાની પ્રજાજનો પાસે પોતે નિયુક્ત કરેલ પુરુષો દ્વારા પળાવતા હતા. નાટક અને ગીતોનું નીરીક્ષણ કરતા હતા. તેમાં એકીસાથે ચતુર પુરુષો દ્વારા વગાડવામાં આવેલ રમણીય વાજાંત્રોના શબ્દોનું શ્રવણ કરતા હતા. એ વાજાંત્રોની ધ્વનિ મેઘની ધ્વનીના જેવી સ્નિગ્ધ અને ગંભીર હતી. આ પ્રમાણેના ઠાઠમાઠથી

દયો ભોગાસ્તાન્ ભુજમાણે' શુદ્ધાનઃ 'વિહરઈ' વિહરતિ-આસ્તે 'સે તેણદ્વેણં
ગોયમા ! એવં વુચ્છઈ' તત્તેનાથેન ગૌતમ ! એવમુચ્યતે 'વિજણં દારે વિજય દારે'
વિજયદ્ધારં વિજયદ્ધારસ્સુ, તત્ એતેન કારણેન કથયામિ વિજયદ્ધારં વિજયદ્ધાર-
મિતિ, વિજયાભિધાનદેવ સ્વામિકત્વાદ્વિજયમિતિ ભાવઃ । 'અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા !'
અથોત્તરં ચ સ્ખલુ ગૌતમ ! 'વિજયસ્સ ણં દારસ્સ' વિજયસ્ય સ્ખલુ દ્ધારસ્ય 'સાસણ
નામધેજ્જે પણ્ણત્તે' શાશ્વતં નામધેયં પ્રજ્ઞત્તમ્, 'જણ્ણ કયાઈ નત્થિ' યદ્ કદાચિ-
ન્નાસ્તિ, 'ણ કયાઈ ણ ભવિસ્સઈ' યન્ન કદાપિ ન ભવિષ્યતિ જાવ યાવત્ ન
કદાપિ નાભૂત્ અપિ તુ ભવત્યેવ ભવિષ્યત્યેવ અભૂદેવ, અતએવ 'અવઢ્ઢિણ્ણ ણિચ્છે
વિજણં દારે' અવસ્થિતં નિત્યં વિજયદ્ધારમિતિ ॥ સૂ. ૦૫૮ ॥

મૂલમ્—કહિ ણં ઇતે ! વિજયસ્સ દેવસ્સ વિજયા ણામ
રાયહાણી પન્નત્તા ? ગોયમા ! વિજયસ્સ ણં દારસ્ય પુરત્થિમેણં

ઠાઠવાઠ સે દિવ્યશબ્દાદિક ભોગોં કો ભોગતાં હુઆ અપને સમય કો
વહ વિજયદેવ શાન્તિ કે સાથ વ્યાપિત કરતા રહતા હૈ । 'સે તેણદ્વેણં
ગોયમા ! એવં વુચ્છઈ વિજણં દારે વિજણં દારે' હિસ કારણ હે ગૌતમ !
વિજયદ્ધાર કા નામ વિજયદ્ધાર હુઆ હૈ 'અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા ! વિજ-
યસ્સ ણં દારસ્સ સાસણ નામધેજ્જે' અથવા-વિજયદ્ધાર કા વિજયદ્ધાર
એસા નામ હે ગૌતમ શાશ્વત હી હૈ ઉસમેં કોઈ નિમિત્ત નહીં હૈ ક્યોં
કિ 'જણ્ણ કયાઈ ણત્થિ ણ કયાઈ ણ ભવિસ્સતિ જાવ અવઢ્ઢિણ્ણ ણિચ્છે
વિજણં દારે' એસા તો હૈ નહીં હૈ કિ વિજયદ્ધાર એસા હિસ કા નામ
પહિલે નહીં થા વર્તમાન મેં નહીં હૈ ઓર ભવિષ્યત્ મેં મી એસા હિસકા
નામ નહીં રહેગા કિન્તુ હિસકા એસા નામ ત્રિકાલવસ્થાથી હૈ । અતઃ
એસા હી નામ હિસકા મૈને કહા હૈ ॥સૂ. ૦૫૮ ॥

એ વિજય દેવ દિવ્ય શબ્દાદિક લોગોને લોગવતા થકા પોતાના સમયને શાંતી
પૂર્વક વીતાવતા રહે છે. 'સે તેણદ્વેણં ગોયમા ! એવં વુચ્છઈ વિજણં ણં દારે વિજણ
દારે' આ કારણથી હે ગૌતમ ! વિજયદ્ધારનું નામ વિજયદ્ધાર એ પ્રમાણ થયેલ છે.
'અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા ! વિજયસ્સ ણં દારસ્સ સાસણ નામધેજ્જે' અથવા તો હે
ગૌતમ ! વિજય દ્ધારનું વિજયદ્ધાર એ પ્રમાણેનું નામ છે તે શાશ્વતજ છે.
તેમાં કોઈ નિમિત્ત નથી કેમકે 'જણ્ણ કયાઈ ણત્થિ ણ કયાઈ ણ ભવિસ્સઈ જાવ
અવઢ્ઢિણ્ણ ણિચ્છે વિજણં દારે' એવું તો છે જ નહીં કે વિજયદ્ધાર એ નામ પહેલાં
ન હતું વર્તમાનમાં નથી અને ભવિષ્યમાં એ નામ રહેશે નહીં પરંતુ તેનું
એ નામ ત્રણે કાળમાં નિત્ય રહેવાવાળું છે. તેથી તેનું એ પ્રમાણેનું નામ
મેં કહેલ છે. ॥સૂ. ૫૮ ॥

तिरियमसंखेज्जे दीवसमुद्दे वीतिवइत्ता अण्णंमि जंबुद्दीवे दीवे
 बारसजोयणसहस्साइं ओगाहित्ता, एत्थ णं विजयस्स देवस्स
 विजया णाम रायहाणी पन्नत्ता, बारसजोयणसहस्साइं आयाम-
 विक्खंभेणं सत्ततीस जोयणसहस्साइं नव य अडयाले जोय-
 णसए किंचि विसेसाहिए परिकखेवेणं पन्नत्ता ॥ सा णं एगेणं
 पागारेणं सव्वओ समंता संपरिविखत्ता । से णं पागारे सत्त-
 तीसं जोयणाइं अद्धजोयणं च उडुं उच्चत्तेणं मूले अद्धतेरस
 जोयणाइं विक्खंभेणं, मज्झेत्थ सक्कोसाइं छजोयणाइं विक्खं-
 भेणं, उप्पि तिण्णि सद्धकोसाइं जोयणाइं विक्खंभेणं मूले
 विच्छिण्णे मज्झे संखित्ते उप्पि तणुए बाहिं वट्टे अंतो
 चउरंसे गोपुच्छ संठाणसंठिए सव्वकणगामए अच्छे जाव
 पडिरूवे । से णं पागारे णाणाविह पंचवण्णेहिं कविसीसएहिं
 उवसोभिए, तं जहा किणहेहिं जाव सुक्किल्लेहिं । ते णं कवि-
 सीसंगा अद्धकोसं आयामेणं पंचधणुसयाइं विक्खंभेणं देसोण-
 मद्धकोसं उडुं उच्चत्तेणं सव्वमणिमया अच्छा जाव पडिरूवा ।
 विजयाएणं रायहाणीए एगमेगाए बाहाए पणुवीसं पणुवीसं
 दारसयं भवंतीति मक्खायं ॥ तेणं दारा वावट्ठिं जोयणाइं अद्ध-
 जोयणं च उडुं उच्चत्तेणं एक्कतीसं जोयणाइं कोसं च विक्खंभेणं
 तावइयं चेव पवेसेणं सेया वरकणगथूभिया ईहा मिय तहेव
 जहा विजए दारे जाव तवणिज्जवालुग पत्थडा सुहफासा सस्सि-
 रीया सुरूवा पासाईया ४ ॥ तेसि णं दाराणं उभयपासिं दुहतो
 णिसीहियाए दो दो चंदणकलसपरिवाडीओ पणत्ताओ तहेव
 भाणियव्वं जाव वणमालाओ ॥ तेसि णं दाराणं उभयो पासिं
 दुहतो णिसीहियाए दो दो पगंठगा पन्नत्ता, तेणं पगंठगा एक्क-
 तीसं जोयणाइं कोसं च आयामविक्खंभेणं पन्नरसजोयणाइं

अङ्गाईज्जे कोसे बाहल्लेणं पन्नत्ता सव्ववइरामया अच्छा जाव
 पडिरूवा ॥ तेसि णं पगंठगाणं उप्पिं पत्तेयं पत्तेयं पासायवडिं-
 सगा एक्कतीसं जोयणाइं कोसं च उडुं उच्चत्तेणं पन्नरस जोय-
 णाइं अङ्गाईज्जे य कोसे आयामविक्खंभेणं सेसं तं चेव जाव
 समुग्गया, णवरं बहुवयणं भणियठ्वं । विजयाए णं रायहाणीए
 एगमेगे दारे अटूसयं चक्कज्झयाणं जाव अटूसयं सेयाणं चउ-
 विसाणाणं णागवरकेऊणं, एवामेव सपुवावरेण विजयाए
 रायहाणीए एगमेगे दारे आसीतं आसीतं केउसहस्सं भवतीति
 मक्खायं ॥ विजयाएणं रायहाणीए एगमेगे (तेसि णं दाराणं
 पुरओ) सत्तरस भोमा पन्नत्ता, तेसि णं भोमाणं (भूमिभागा)
 उल्लोया (य) पउमलया भत्तिचित्ता ॥ तेसि णं भोमाणं बहु-
 मज्झदेसभाए जे ते नवमनवमा भोमा तेसि णं भोमाणं बहु-
 मज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं सीहासणा पन्नत्ता, सीहासणवण्णओ
 जाव दामा जहा हेट्टा, एत्थ णं अवसेसेसु भोमेसु पत्तेयं पत्तेयं
 भदासणा पन्नत्ता । तेसि णं दाराणं उत्तिमं (उवरिमा) गारा
 सोलसविहेहिं रयणेहिं उवसोभिया तं चेव जाव छत्ताइच्छत्ता,
 एवामेव पुवावरेण विजयाए रायहाणीए पंचदारसया भवं-
 तीति मक्खाया ॥सू० ५९॥

छाया—कुत्र खलु भदन्त ! विजयस्य देवस्य विजया नाम्नी राजधानी
 प्रज्ञप्ता, विजयस्य खलु द्वारस्य पौरस्त्येन तिर्यगसंख्येयान् द्वीपसमुद्रान् व्यति-
 ब्रज्य अन्यस्मिन् जम्बूद्वीपे द्वीपे द्वादशयोजनसहस्राणि अवगाह्य अत्र खलु विज-
 यस्य देवस्य विजया नाम्नी राजधानी प्रज्ञप्ता, द्वादशयोजनसहस्राणि आयाम-
 विष्कम्भेण सप्तत्रिंशद् योजनसहस्राणि नव च अष्टचत्वारिंशद् योजनशतं किञ्चि-
 द्विशेषाधिकं परिक्षेपेण प्रज्ञप्ता, । सा खलु एकेन प्राकारेण सर्वतः समन्तात्
 संपरिक्षिता ॥ स खलु प्राकारः सप्तत्रिंशद् योजनानि अर्द्धयोजनं चोर्ध्वमुच्च-
 त्वेन, मूले अर्धत्रयोदशयोजनानि विष्कम्भेण, मध्येऽत्र संक्रोशानि षड्योजनानि
 विष्कम्भेण उपरि त्रीणि सार्धक्रोशानि योजनानि विष्कम्भेण मूले विस्तीर्णौ

मध्ये संक्षिप्त उपरि तनुको बहिर्वृत्तोऽन्तश्चतुरस्रो गोपुच्छसंस्थानसंस्थितः सर्व-
 कनकमयोऽच्छो यावत् प्रतिरूपः ॥ स खलु प्राकारः नानाविध पञ्चवर्णैः कपि-
 शीर्षकैरुपशोभितः तद्यथा-कृष्णैर्यावच्छुक्लैः । ते खलु कपिशिर्षका अर्धक्रोश-
 मायामेन पञ्चधनुःशतानि विष्कम्भेण देशोनमर्धक्रोश मूर्ध्वमुच्चवत्वेन सर्वमणि-
 मया अच्छा यावत्प्रतिरूपाः । विजयायाः खलु राजधान्या एकैकस्यां बाहायां
 पञ्चविंशतिः पञ्चविंशतिर्द्वारशतं भवन्तीत्याख्यातम्, तानि खलु द्वाराणि द्वाषष्टि-
 योजनानि अर्द्धयोजनं चोर्ध्वमुच्चवत्वेन एकत्रिंशद् योजनानि क्रोशं च विष्क-
 म्भेण तावदेव च प्रवेशेन श्वेता वरकनकस्तूपिका इहामृग तथैव यथा विजयद्वारे
 यावत् तपनीयवालुका प्रस्तटाः शुभस्पर्शाः सश्रीकाः सुरूपाः प्रासादीयाः ४॥
 तेषां खलु द्वाराणाम् उभयोः पार्श्वयोः द्विधातो नैषेधिक्यां द्वे द्वे चन्दकलश-
 परिपाटयौ प्रज्ञप्ते, तथैव भणितव्यं यावद्वनमालाः ॥ तेषां खलु द्वाराणामुभयतः
 पार्श्वयोः द्विधातो नैषेधिक्यां द्वौ द्वौ प्रकण्ठको प्रज्ञप्तौ ते खलु प्रकण्ठकाः
 एकत्रिंशद् योजनानि क्रोशश्चायामविष्कम्भेण पञ्चदशयोजनानि सार्द्धद्विक्रोशं
 बाह्येन प्रज्ञप्ता सर्व वज्रमया अच्छा यावत्प्रतिरूपा ॥ तेषां खलु प्रकण्ठकानामु-
 परि प्रत्येकं प्रत्येकं प्रासादावतंसकाः प्रज्ञप्ताः ते खलु प्रासादावतंसकाः एकत्रि-
 शद् योजनानि क्रोशं चोर्ध्वमुच्चवत्वेन पञ्चदशयोजनानि सार्द्धं द्विक्रोशं चाया-
 मविष्कम्भेण शेषं तदेव यावत् समुद्रकाः, नवरं बहुवचनं भणितव्यम् । विजयायाः
 खलु राजधान्याः एकैकस्मिन् द्वारे अष्टशतं चक्रध्वजानाम् यावदष्टशतं श्वेतानां
 चतुर्विंशानां नागवरकेतुनाम् एवमेव सपूर्वापरेण विजयाया राजधान्या एकैक-
 स्मिन् द्वारे अशीतमशीतं केतुसहस्रहस्रं भवतीत्याख्यातम् ॥ विजयायाः खलु-
 राजधान्या एकैकस्मिन् द्वारे तेषां द्वाराणां पुरतः सप्तदश भौमानि प्रज्ञप्तानि, तेषां
 खलु भौमानाम् 'भूमिभागाः' उल्लोकाश्च पद्मलता भक्तिचित्राः तेषां खलु
 भौमानां बहुमध्यदेशभागे यानि तानि नवमनप्रमानि भौमानि, तेषां खलु
 भौमानं बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं प्रत्येकं सिंहासनानि प्रज्ञप्तानि, सिंहासनवर्णनं
 यावद् दामानि यथा अधस्तात्, अत्र खलु अवशेषेषु भौमेषु प्रत्येकं प्रत्येकं भद्रा-
 सनानि प्रज्ञप्तानि तेषां खलु द्वाराणामुपरितनाकाराः षोडशविधैः रत्नैरुपशोभिताः
 तदेव यावत् छत्रातिच्छत्राणि एवमेव पूर्वापरेण विजयाया राजधान्याः पञ्चद्वार-
 शतानि भवन्तीत्याख्यातम् । सू० ५९॥

टीका—'कहि णं भंते' कुत्र-कस्मिन्नेवस्थाने खलु भदन्त ! 'विजयस्स देवस्स'

'कहिणं भंते ! विजयस्स देवस्स विजया णाम रायहाणी पन्नत्ता' इ० ।

'कहि णं भंते ! विजयस्स देवस्स विजया णाम रायहाणी पणत्ता' इत्यादि

વિજયસ્ય દેવસ્ય 'વિજયા ણામ રાયહાણી પન્નત્તા' વિજયા નામ્ની વિજયામિ-
ધાના રાજધાની પ્રજ્ઞપ્તા-કથિતેતિ ગૌતમસ્ય પ્રશ્નઃ ભગવાનાહ—'ગોયમા' इत्यादि
'गोयमा !' हे गौतम ! 'विजयस्स णं दारस्स' विजयस्य खलु द्वारस्य 'पुरत्थिमेण'
पौरस्त्येन पूर्वस्यां दिशीत्यर्थः । 'तिरियमसंखेज्जे दीवसमुद्दे' तिर्यग् असंख्येयान्
द्वीपसमुद्रान् 'विइवइत्ता' व्यतिव्रज्य-अतिक्रम्य 'अण्णंमि जंबुदीवे दीवे' अन्य-
स्मिन् एतस्माद् जम्बूद्वीपादन्यो यस्तस्मिन् जम्बूद्वीपे, एतावता जम्बूद्वीपानाम-
संख्येयत्वं सूचितम् । 'वारस जोयणसहस्साइं ओगाहिता' द्वादशयोजनसहस्राणि
अवगाह्य-अन्तः प्रविश्य 'एत्थ णं' अत्र खलु 'विजयस्स देवस्स' विजय नामक
देवस्य-विजयद्वाराधिपतेः 'विजया णाम रાયहाणी पन्नत्ता' विजया नाम्नी राज-
धानी प्रज्ञप्ता-कथितेति । सा च विजया नाम्नी राजधानी 'वारस जोयणसहस्साइं
आयामविक्खंभेण' द्वादशयोजनसहस्राणि आयामविष्कम्भेण, तत्रायामो दैर्घ्यं
विष्कम्भो विस्तारस्तथा च दैर्घ्यविस्ताराभ्यामित्यर्थः 'सत्ततीसजोयणसहस्साइं'

टीકાર્થ-હે ભદ્રન્ત ! વિજયસ્સ દેવસ્સ' વિજયદેવકો 'વિજયા ણામ રાય-
હાણી' વિજયા નામકી રાજધાની કિસ સ્થાનપર કહી ગઈ है इसके उत्तर
में प्रभुश्री कहते हैं 'गोयमा ! विजयस्स णं दारस्स पुरत्थिमेणं तिरियम-
संखेज्जे दीवसमुद्दे विइवइत्ता अण्णंमि जंबुदीवे' हे गौतम ! विजयद्वारकी
पूर्वदिशा में तिर्यग् असंख्यातद्वीप समुद्र को पार करके आगत अन्य
जम्बूद्वीप में १२ हजार योजन जाने पर ठीक इसी स्थान पर 'विजस्स-
देवस्स' विजयदेवकी 'विजया णाम रાયहाणी पन्नत्ता' विजया नाम की
राजधानी कही गई है, अन्य जम्बूद्वीप पद के कहने से यह सूचित होता
है कि जम्बूद्वीप असंख्यात है । 'वारस जोयणसहस्साइं आयामविक्खं-
भेण सत्ततीसजोयणसहस्साइं नव य अडयाले जोयणसए किंचि विसे

ટીકાર્થ-હે ભગવન્ 'વિજયસ્સ દેવસ્સ' વિજયદેવની 'વિજયા ણામ રાયહાણી'
વિજયાનામની રાજધાની કયા સ્થાન પર આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે 'ગોયમા ! વિજયસ્સ ણં દારસ્સ પુરત્થિમેણં તિરિયમસંખેજ્જે દીવ
સમુદ્દે વિइवइत्ता अण्णंमि जंबुदीवे दीवे' હે ગૌતમ ! વિજયદ્વારની પૂર્વદિશમાં
તિર્યગ્ અસંખ્યાત દ્વીપસમુદ્રોને પાર કરીને આવતા બીજા જંબૂદ્વીપમાં ૧૨
ખાર હજાર યોજન જવાથી બરોબર એજ સ્થાન પર 'વિજયસ્સ દેવસ્સ' વિજય
દેવની 'વિજયા ણામ રાયહાણી પન્નત્તા' વિજયાનામની રાજધાની કહેવામાં આવેલ
છે. અન્ય જંબૂદ્વીપ પદ કહેવાથી એ ધ્વનિત થાય છે કે જંબૂદ્વીપો અસંખ્યાત
છે. 'વારસ જોયણ સહસ્સાઈં આયામવિક્ખંભેણ સત્તતીસજોયણસહસ્સાઈં, નવય અડ-
યાલે જોયણસए किंचिविसेसाहिए परिक्रमेवेणं पण्णत्ते' આ વિજયરાજધાનીની

સપ્તત્રિંશદ્ યોજનસહસ્રાણિ 'ળવય' નવ ચ 'અડયાલે જોયણસણ' અષ્ટચત્વારિંશદ્-
યોજનશતમ્ 'કિંચિવિસેસાહિણ' કિંચિદ્વિશેષાધિકમ્ 'પરિક્ષેવેણ પન્નત્તા'
પરિક્ષેપેણ પ્રજ્ઞપ્તા-કથિતા ॥ 'સા ણં ણેણં પાગારેણં' સા યલ્લુ વિજયારાજધાની
એકેન પ્રાકારેણ 'સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ષિત્તા' સર્વતઃ-સર્વાસુ દિક્ષુ, સમન્તાત્-
સર્વાસુ વિદિક્ષુ સંપરિક્ષિપ્તા-પરિવેષ્ટિતા 'સે ણં પાગારે' સ યલ્લુ પ્રાકારઃ 'સત્ત-
ત્તીસં જોયણાં' સપ્તત્રિંશદ્ યોજનાનિ 'અદ્ધુ જોયણં ચ ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં' અર્ધ-
યોજનં ચોર્ધ્વમુચ્ચત્ત્વેન 'મૂલે અદ્ધતેરસજોયણાં વિક્કલંભેણં' મૂલે-મૂલભાગે
અર્ધત્રયોદશયોજનાનિ વિષ્કમ્ભેણ 'મજ્જેત્થ સક્કોસાં છ જોયણાં' વિક્કલં-
ભેણં' મધ્યેઽત્ર સક્કોશાનિ પઢ્યોજનાનિ વિષ્કમ્ભેણ એકેન ક્રોશેનાધિકાનિ
પઢ્યોજનાનીત્યર્થઃ 'ઉપ્પિં તિણિં સદ્ધકોસાં જોયણાં વિક્કલંભેણં' ઉપરિ-
ઊર્ધ્વભાગે ત્રીણિ યોજનાનિ સાર્ધક્રોશયુક્તાનિ 'મૂલે વિચ્છિણ્ણે' મૂલે સ પ્રાકારો
વિસ્તીર્ણઃ 'મજ્જે સંખિત્તે' મધ્યે-મધ્યભાગે સંક્ષિપ્તઃ-સંકુચિતઃ મૂલવિષ્કમ્ભ-

સાહિણ પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે' યહ વિજય રાજધાની લમ્બાઈ-ચૌડાઈ મેં
૧૨ યોજન કી હૈ તથા ઇસ્કા પરિક્ષેપ-૩૭૯૪૮ યોજન સે કુછ
અધિક હૈ 'સા ણં ણેણં પાગારેણં સવ્વતો સમંતા સંપરિક્ષિત્તા' યહ
રાજધાની એક પ્રાકાર સે ચારોં ઓર ઘિરી હુઈ હૈ, 'સે ણં પાગારે સત્તત્તીસ
જોયણાં અદ્ધ જોયણં ચ ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં મૂલે અદ્ધતેરસજોયણાં
વિક્કલંભેણં' યહ પ્રાકાર ઝંચાઈ મેં ૩૭॥ યોજન કા ઝંચા હૈ ઓર મૂલ
મેં ૧૨॥ યોજન કા વિસ્તારવાલા હૈ 'મજ્જેત્થ સક્કોસાં છ જોયણાં
વિક્કલંભેણં ઉપ્પિં' એવં મધ્ય મેં એક કોશ સહિત ૬ યોજન કા
વિસ્તારવાલા હૈ તથા ઊપર મેં 'તિણિં સદ્ધકોસાં જોયણાં વિક્કલંભેણં'
૩॥ ત્રીન યોજન કા વિસ્તાર વાલા હૈ ઇસ તરહ યહ પ્રાકાર મૂલ મેં
વિસ્તીર્ણ 'મજ્જે સંખિત્તે' મધ્યભાગ મેં સંક્ષિપ્ત સંકુચિત હૈ ઓર 'ઉપ્પિં

લંબાઈ પહોળાઈ ધાર ૧૨ ધાર યોજનની છે. તથા તેનો પરિક્ષેપ ૩૭૬૪૮
યોજનથી કંઈક વધારે છે. 'સા ણં ણેણં પાગારેણં સવ્વતો સમંતા સંપરિક્ષિત્તા'
આ રાજધાની એક પ્રાકારથી ચારે બાજુ ઘેરાયેલ છે. 'સે ણં પાગારે સત્તત્તીસ
જોયણાં અદ્ધજોયણં ચ ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં મૂલે અદ્ધતેરસ જોયણાં વિક્કલંભેણં' આ પ્રાકાર
ઉંચાઈમાં ૩૭॥ સાડી સાડત્રીસ યોજનનો છે. અને મૂલમાં ૧૨॥ સાડાબાર
યોજનના વિસ્તારવાળો છે. 'મજ્જેત્થ સક્કોસાં છ જોયણાં વિક્કલંભેણં ઉપ્પિં' તથા
મધ્યમાં એક કોષ સહિત છ યોજનના વિસ્તાર વાળો કહેવામાં આવેલ છે.
તથા ઉપરમાં 'તિણિં સદ્ધકોસાં જોયણાં વિક્કલંભેણં' ૩॥ સાડા ત્રણ યોજનના
વિસ્તાર વાળો છે. આ રીતે આ પ્રાકાર મૂળમાં વિસ્તાર યુક્ત તથા 'મજ્જે

તોડ્ધર્ધત્રુટિતત્વાત્ 'ઉર્ણિ તણુ' ઉપરિભાગે તનુકઃ મધ્યવિષ્કમ્ભાદપિ અર્ધસ્ય ત્રુટિતત્વાત્ 'વાહિં વઢે' વર્ધિર્વૃતઃ વાહ્યભાગે વૃત્તાકારો ગોલાકારઃ 'અંતો ચડરંસે' અન્તર્મધ્યભાગે ચતુરસઃ-ચતુષ્કોણાકારઃ 'ગોપુચ્છસંઠાણસંઠિ' ગોપુચ્છ-સંસ્થાનસંસ્થિતઃ ઊર્ધ્વીકૃત ગોપુચ્છસંસ્થાનસંસ્થિત इत्यर्थः, 'સવ્વકળગામણ અચ્છે જાવ પહિરુવે' સર્વકનકમયઃ-સુવર્ણમયઃ, અચ્છઃ સ્ફટિકાકાશવદ્ અતિશુભ્રઃ શ્લક્ષ્ણઃ ઘૃષ્ઠો મૃષ્ઠો નીરજસ્કો નિર્મલો નિષ્પદ્ધો નિષ્કંકણ્ટચ્છાયઃ સપ્રભઃ સોદ્ધોતઃ પ્રાસાદીયો દર્શનીયોઽભિરૂપઃ પ્રતિરૂપ ઇતિ । 'સે ણં પાગારે' સ સ્વલ પ્રાકારઃ, 'નાનાવિહ પંચ વળ્ણેહિં કવિસીસણ્ણિં ઉવસોમિણ્ણ' નાનાવિધ પશ્ચવર્ણેઃ અનેક પ્રાકારક કૃષ્ણનીલાદિમિ વિંશિષ્ટૈઃ કપિશીર્ષકંરુપશોભિતસ્સર્વતઃ સમલઙ્ક-કૃતઃનાનાવિધત્વં ચ-વર્ણાપેક્ષયા, કૃષ્ણનીલાદિ વર્ણતારતમ્યાપેક્ષયા વા, પશ્ચવર્ણ-ત્વમેવોપપાદયતિ, 'તં જહેત્યાદિ । 'તં જહા'—તથા—'કિણ્ણેહિં જાવ મુક્કિલ્લેહિં

તણુ' ઉપર કે આગ મે પતલા હો ગયા હૈ । 'વાહિં વઢે' વાહ્યભાગ મે યહ વૃત્તાકાર-ગોલ આકાર વાલા હૈ 'અંતો ચડરંસે' મધ્ય મે ચૌરસ હૈ । વહુ ઝંચે ઉઠાણ હુણ ગોપુચ્છ કે સંસ્થાનવાલા હૈ વહ પૂરા કા પૂરા સુવર્ણમય હૈ, આકાશ ઓર સ્ફટિકમણિ કે જૈસા સ્વચ્છ હૈ ચિકના હૈ ઘિસા હુઆ મઠારા હુઆ રજ રહિત નિર્મલ, કિસી પ્રકાર કે લેપ નહીં હોને સે નિષ્પંક નિષ્કંકટ પ્રભાવાલા, પ્રકાશવાન મનકો પ્રસન્ન કરને વાલા દેખને યોગ્ય રૂપવાન જિસકે સમાન દૂસરા કોઈ રૂપવાન ન હો અતઃવહ પ્રતિરૂપ હૈ । ફિર વહ પ્રાકાર 'નાનાવિહ પંચવળ્ણેહિં કવિસીસણ્ણિં ઉવસોમિણ્ણ' નાનાવિધ પાંચ પ્રકાર કે વર્ગવાલે કંશુરોં સે ઉપશોભિત હૈ વે પાંચ પ્રકાર કે વર્ણ કહતે હૈ 'તં જહા' વે હસ પ્રકાર કે હૈ—કાલે નીલે

સંસ્થિતે' મધ્યભાગમાં સંક્ષિપ્ત સંકુચિત છે. અને 'ઉર્ણિ તણુ' ઉપરના ભાગમાં પાતળો થયેલ છે. 'વાહિં વઢે' બહારના ભાગમાં તે વૃત્તાકાર ગોળઆકાર વાળો છે. 'અંતો ચડરંસે' મધ્યમાં ચોરસ છે. બહુ ઉંચું કરવામાં આવેલ ગાયના પૂંછડાના આકાર જેવા આકારવાળો એ પ્રાસાદ છે. તે સંપૂર્ણ પણે સુવર્ણમય છે. આકાશ અને સ્ફટિકમણિના જેવો સ્વચ્છ છે. ચિત્રાશવાળો છે. અર્થાત્ લીસો છે. ઘસવામાં આવેલ છે. અને મઠારેલ છે. રજરહિત હોવાથી નિર્મલ છે. કોઈ પણ પ્રકારનો લેપ ન હોવાથી નિષ્પંક નિષ્કંટક પ્રભાવાળો, પ્રકાશવાન મનને પ્રસન્ન કરવાવાળો જેવા યોગ્ય રૂપવાન જેના સરખો બીજો કોઈ રૂપવાન ન હોય તેવો હોવાથી એ પ્રતિરૂપ છે. તથા તે પ્રાકાર 'નાનાવિહ પંચવળ્ણે હિં કવિસીસણ્ણિં ઉવસોમિણ્ણ' અનેક પ્રકારના પાંચ પ્રકારના વર્ણુવાળા કાંચરાઓથી શોભાયમાન છે તે પાંચ પ્રકારના વર્ણુ આ પ્રમાણે છે. 'તં જહા' કાળાવર્ણુવાળા

કૃષ્ણવર્ણે-નીલવર્ણે-લોહિતવર્ણે-હારિદ્રવર્ણે:-શુક્લવર્ણે-શ્વેતિ । ‘તે ણં કવિસીસગા
અદ્ધ કોસં આયામેણં’ તાનિ સ્થલ કપિશીર્ષકાણિ અર્ધ ક્રોશં યાવત્, આયામેન-
દૈર્ઘ્યેણ, ‘પંચધણુસયાઈ વિક્કલંમેણં’-પશ્ચધણુ:શતાનિ વિષ્કમ્ભેણ-વિસ્તારેણ,
‘દેસોણ મદ્ધકોસં ઉહું ઉચ્ચત્તેણં’ દેશોનં-દેશતઃ પડિહીનમર્ધક્રોશ મૂર્ધ્વમુચ્ચ-
ત્વેન ‘સવ્વમણિમયા અચ્છા જાવ પડિરૂવા’-સર્વમણિમયાઃ સર્વાત્મના મણિપ્રચુરાઃ
અચ્છા:-શ્લક્ષ્ણા ઘૃષ્ટા-મૃષ્ટા:-નીરજસ્કાઃ નિર્મલાઃ નિષ્કણ્ટકચ્છાયાઃ સપ્રભાઃ-
સોદ્ધોતાઃ પ્રાસાદીયાઃ-દર્શનીયાઃ અભિરૂપા-પ્રતિરૂપા ઇતિ । ‘વિજયાએ
રાયહાણીએ-‘વિજયાયાઃ સ્થલ રાજધાન્યાઃ, ‘એગમેગાએ વાહાએ’ એકેકસ્યાં વાહા-
યામ, ‘પણુવીસં પણુવીસં દારસયં ભવન્તીતિ મક્ખાયં’ પશ્ચવિંશં પશ્ચવિંશં-
પશ્ચવિંશત્યધિકદ્વારશતં ભવતીત્યાખ્યાતં પૂર્વકૃદ્ધિર્મયા ચ । ‘તે ણં દારા વાવઢિં
જોયણાઈ’ અદ્ધ જોયણં ચ ઉહું ઉચ્ચત્તેણં’ તાનિ સ્થલ દ્વારાણિ દ્વાષષ્ટિયોજનાનિ
અર્ધયોજનં ચોર્ધ્વમ્ ઉપરિભાગે-ઉચ્ચત્વેન, ‘એકતીસં જોયણાઈ’ કોસં ચ વિવલ્લં-

લાર પીલે ઓર શ્વેત વે કંગુરે લંબે ચૌડે કિતને હૈં ઉસકા વર્ણન કરતે
હૈં-‘તે ણં કવિસીસગા અદ્ધકોસં આયામેણં’ વે કંગુરે લંબાઈ મેં આધે
કોશકેં હૈં ‘પંચધણુસયાઈ વિક્કલંમેણં’ ચૌડાઈ મેં પાંચસૌ ધણુષ કે હૈં ।
‘દેસોણમદ્ધકોસં ઉહું ઉચ્ચત્તેણં’ એક દેશકમ આધે કોશ વે ડંચે ઉઠે હુએ
અર્થાત્ ડંચે હૈં ફિર કૈસે હૈં । ‘સવ્વમણિમયા અચ્છા જાવ પડિરૂવા’ વે
સર્વથા મણિયોં સે હી બને હુએ અચ્છે આદિ વિશેષણોં વાલે પ્રાસાદીય
દર્શનીય અભિરૂપ ઓર પ્રતિરૂપ હૈં ‘વિજયાએ રાયહાણીએ’ હિસ વિજયા
નામકી રાજધાની મેં ‘એગમેગાએ વાહાએ’ એક એક વાહા મેં ‘પણુવીસં
પણુવીસં દારસયં’ એક સૌ પચીસ એકસૌ પચીસ દ્વાર હૈં એસા પહેલે કે
તીર્થકરો ને કહા હૈં ઓર મૈં ભી કહતા હૂં ‘તે ણં દારા વાવઢિં જોયણાઈ

નીલવણુવાળા લાલવણુવાળા પીળાવણુવાળા અને સફેદવણુવાળા. એ કાંગરાઓ
લાંબાઈ પહોળાઈમાં કેટલાં કેટલા છે? તેનું હવે સૂત્રકાર વણુન કરે છે
‘તે ણં કવિસીસગા અદ્ધકોસં આયામેણં’ તે કાંગરાઓ લાંબાઈમાં અર્ધાકોશના છે.
‘પંચધણુસયાઈ વિક્કલંમેણં’ પહોળાઈમાં પાંચસો ધણુવાળા છે. ‘દેસોણમદ્ધકોસં
ઉહું ઉચ્ચત્તેણં’ એક દેશકમ અર્ધા કોશની ઉંચાઈ વાળા છે. ‘સવ્વમણિમયા
અચ્છા જાવ પડિરૂવા’ તે બધી રીતે મણુથોનાજ બનેલા છે. અચ્છ વિગેરે
વિશેષણો વાળા છે. પ્રાસાદીય છે. દર્શનીય છે. અભિરૂપ છે. અને પ્રતિરૂપ છે.
‘એગમેગાએ વાહાએ’ એક એક વાહામાં ‘પણુવીસં પણુવીસં દારસયં’ એકસો પચીસ
એકસો પચીસ દ્વારો છે તેમ પહેલાના તીર્થકરોએ કહેલા છે. અને હું પણ
કહું છું. ‘તે ણં દારા વાવઢિં જોયણાઈ અદ્ધ જોયણં ચ ઉહું ઉચ્ચત્તેણં’ એ

મેળ' એકત્રિંશદ્ યોજનાનિ ક્રોઐકં ચ વિપ્લવમેળ-વિસ્તારેણ 'તાવતિયં પવેસેળં' તાવદેવ પ્રવેશેન તાવદેવ-એકત્રિંશદ્ યોજનાનિ ક્રોઐકં ચેત્યર્થઃ પ્રવેશેનેતિ, 'સેતા વરકનકથુભિયા' ર્વેતા વરકનકમયસ્તૂપિકા, 'ઈહામિયં તદેવ જહા વિજય દારે' ઈહામૃગકૃતમતુરગનસ્ય કરવિહગવ્યાલવિખરરુસરમચમરકુંજરવનલતા-પદ્મલતાભક્તિચિત્રાણિ સ્તમ્બોદ્રતવજ્રવેદિકાપરિગતાભિરામાણિ વિદ્યાધરયમલયુગ-લયન્ત્રયુક્તાનીવાડર્ચિઃસહસ્રનાલીનિ રૂપકસહસ્રકલિતાનિ દીપ્યમાનાનિ દેદી-પ્યમાનાનિ ચક્ષુર્લોકનલેશાનિ શુભરપર્ણાનિ સશ્રીકરૂપાણિ વર્ણો દ્વારસ્ય તદ યથા વજ્રમયા નેમાઃ રિષ્ટમયાનિ પ્રતિષ્ઠાનાનિ વૈદૂર્યમયાઃ રતમ્ભાઃ જાલરૂપો-પચિતપ્રવરપશ્ચવર્ણાભાનિ રત્નકુદ્દિમતલાનિ ઠંસગર્ભમય એલુકઃ ગોમેદમય ઇન્દ્ર-કીલકઃ લોહિતાક્ષમયો દ્વારચેટ્યો 'શાસ્ત્રે-' જ્યોતીરસમય મુત્તરંગં દ્વારસ્યોપરિ

અદ્વજોયણં ચ ઉહું ઉચ્ચત્તે પં' વે પ્રત્યેક દ્વાર સાથે વાસટયોજન કે ઝંચે
 ઓર 'એકતીસં જોયણાં કોસં ચ વિક્ષંમેળં' ઇકતીસયોજન ઓર
 એકકોશ કે વિસ્તારવાલે હૈં । ઓર 'તાવદ્યં ચેવ પવેસેળં' इतना ही अर्थात्
 इकतीस योजन और एककोश विस्तार का ही प्रवेशस्थल (प्रवेशमार्ग)
 है फिर वे द्वार श्वेतवर्ण के और श्रेष्ठ सोने के तथा छोटे छोटे शिखरों
 वाले हैं 'इहामियं तदेव जहा विजय दारे जाव तवणिज्जवालुय
 पत्थडा सुहफासा सस्सिरीयरूवा पासादीया ४' विजयद्वार की तरह
 इहामृग-वृषभ आदि पद्मलता तक के चित्रों की छटा से चित्रित है,
 विजयद्वार के वर्णन जैसा ही सब वर्णन इन द्वारों का समझलेना
 चाहिये । इन द्वारों की बनावट का वर्णन करते हैं उनके वज्ररत्नमय
 नेम अर्थात् भूमिभाग से ऊंचे बाहर निकलते हुए प्रदेश है, रिष्ट रत्न
 के प्रतिष्ठान अर्थात् मूलभाग है । वैदूर्यरत्न के बने हुए खंभे हैं, सुवर्ण

દરેક દ્વારે સાડા બાર યોજનની ઉંચાઈ વાળા અને 'એકતીસં જોયણાં કોસં ચ
 વિક્ષંમેળં' એકત્રીસ યોજન અને એક કોસના વિસ્તારવાળા છે. અને
 'તાવદ્યં ચેવ પવેસેળં' એટલું જ અર્થાત્ એકત્રીસ યોજન અને એક કોસનું જ
 પ્રવેશસ્થળ (પ્રવેશમાર્ગ) છે. તથા એ દ્વાર સફેદ વર્ણના અને ઉત્તમસોનાના
 તથા તથા નાના નાના શિખરોવાળું છે. 'ઈહામિય તદેવ જહા વિજય દારે જાવ
 તવણિજ્જવાલુયપત્થડા સુહફાસા સસ્સિરીયરૂવા પાસાદીયા ૪' વિજયદ્વારના
 વર્ણન પ્રમાણે જ તમામ વર્ણન આ દ્વારોનું પણ છે. તે ત્યાંથી સમજી લેવું.
 આ દ્વારોની બનાવટનું વર્ણન કરવામાં આવે છે. તેના તેમ અર્થાત્ ભૂમિભાગથી
 ઉંચો બહાર નીકળતો પ્રદેશ છે તે વજ્રરત્નમય છે. રિષ્ટરત્નનું પ્રતિષ્ઠાન
 — અર્થાત્ મૂલ પ્રદેશ છે. તેના સ્તંભો વૈદૂર્યરત્નના બનેલા છે. તેના ભૂમિતલનો

તિર્યગ્ વ્યવસ્થિતં કાષ્ઠમ્ વૈદૂર્યમયાઃ કપાટાઃ વજ્રમયાઃ સન્ધયઃ નાનામણિ-
મયાઃ સમુદ્રકાઃ સૂતિકાગૃહાણિ લોહિતાક્ષમયઃ સૂચંયઃ, વજ્રમયા અર્ગલાઃ,
અર્ગલપ્રાસાદાઃ રજતમયઃ આવર્તનપીઠિકાઃ અઙ્કરત્નોત્તરપાર્શ્વાનિ નિરન્તરઘન,
કપાટાનિ ભિત્તિષુ ભિત્તિગુલિકાસ્તિભ્યઃ પદ્ પશ્ચગતં ભવન્તિ ગોમાનસ્યઃ (શય્યાઃ)
તાવન્માત્રા ભવન્તિ, નાનામણિરત્નવ્યાલરૂપકલીલાસ્થિતશાલભક્તિકાયુક્તં વિજય-

મેં જડી હુઈ ચન્દ્રકાન્ત આદિ પ્રધાન પાંચ વર્ણોં કી મણિયોં સે કર્કેતન
આદિરત્નોં સે અનેકે શ્રૂમિતલ બને હુએ હૈ હંસગર્ભરત્ન કી દેહલી દ્વાર
કે બીચ કા ભાગ-હૈ ગોમેદરત્નકે ઇન્દ્ર કીલક હૈ, લોહિતાક્ષ રત્નોં
કી દ્વાર શાખાં હૈ, દ્વારકે ઉપર ટેહા રહ્યા હુઆ કાષ્ઠ જિસકો ઉત્ત-
રાંગ કહતે હૈં વે ય્યોતિરત્ન કે બને હુએ હૈં અનેક કપાટ વૈદૂર્યમણિકે
હૈ, કપાટોં કી દોનો પાટિયોં કે સંબંધ કો બનાયે રચ્વનેવાલી સૂચિકાં
લોહિતાક્ષરત્નકી બની હુઈ હૈં । કપાટોં કે પાટિયોં કી સંધિયાં વજ્રરત્નોં
સે પૂરિત હૈ, અનેક પ્રકાર કે મણિયોં સે બને હુએ વહાં પર સૂતિકા
ગૃહ હૈ, અનેકારોં કી અર્ગલાં હૈં ઓર અર્ગલા પ્રાસાદ અર્થાત્ જહાં
અર્ગલાનિયંત્રિત હોતી હૈ વે અર્ગલા પ્રાસાદ વજ્રરત્ન કે બને હુએ હૈં,
જહાં ઇન્દ્રકીલ રહતા હૈ વહ આવર્તન પીઠિકાં રજતમયી હૈ, અંકરત્ન
કે ઉત્તર પાર્શ્વ હૈં વે કપાટ ઇતને ઘન મિલે હુએ હૈં જિનમેં થોડાસા ભી
અન્તર નહીં હૈ, અનેકી ભિત્તિયોં મે છપ્પનકો ત્રીનવાર કરને સે જો
સંખ્યા હોતી હૈં ઉતની પદ્ડે કે સંસ્થાનવાલી ભિત્તિ ગુલિકાં હૈ અર્થાત્

ભાગ સોનામાં જડેલા ચંદ્રકાન્ત વિગેરે પ્રધાન પાંચ વર્ણોના મણિયોથી કેરતન
વિગેરે રત્નોથી બનેલ છે. તેની દેહલી દ્વારનો વચ્ચેનો ભાગ હંસગર્ભ રત્નનો
બનેલ છે. ગોમેદરત્નના ઇન્દ્રકીલકો છે. લોહિતાક્ષ રત્નોની દ્વાર શાખાઓ છે,
દ્વારની ઉપર રાખવામાં આવેલ કાષ્ઠ-દાળણિયું. જેને ઉત્તરાંગ પણ કહેવામાં
આવે છે. તે જ્યોતિરત્નોનું બનેલ છે. તેના કમાડ વૈદૂર્યમણિયોના છે.
કમાડોના બન્ને પાટિયાઓને જોડી રાખવાળી સૂચિકાઓ-ખીલાઓ લોહિતાક્ષ
રત્નોના છે. કમાડોના પાટિયાઓનો સંધીભાગ વજ્રરત્નથી પૂરવામાં આવેલ
ત્યાં સૂતિકાગૃહો છે. તે દ્વારોની અર્ગલા સાંકળો અને અર્ગલા પ્રાસાદ નકુચા
કે જ્યાં અર્ગલા નિયંત્રિત થાય છે તે વજ્ર રત્નના બનાવવામાં આવેલ છે,
જ્યાં ઇન્દ્રકીલ રહે છે. તે આવર્તન પીઠીકાઓ રજતમય છે. અંકરત્નના
ઉત્તર પાર્શ્વ છે. એ કમાડો એટલા દઢરીતે મળેલા છે કે જેમાં જરા સરખું
પણ અંતર પડતું નથી. તેની ભીંતોમાં છપ્પનને ત્રણવાર-ત્રણગણા કરવાથી
જે સંખ્યા થાય છે એટલા પદ્દની સંસ્થાનવાળી ભિત્તિગુલિકાઓ છે.

દ્વારમ્ इदं द्वारविशेषयम् वज्रमयः कूटः माण्डभागस्तस्य रजतमयः—उत्सेधः
'शिखरम्' सर्वतपनीयमय उल्लोकः 'उपरिभागः' नानामणिरत्नजालपञ्जरमणि-
वंशकलोहिताक्षप्रतिवंशकरजतभौमानि अंकरत्नमयाः पक्षा पक्षवाहाश्च ज्योतीरसमय-
वंशाः वंशकवेल्लुकाश्च रजतमय्यः पट्टिकाः जातरूपमय्योऽवधान्य वज्रमयीः पुंछनी
सर्वश्वेतरजतमयमाच्छादनम् अंकमय कनककूटतपनीयमयस्तूपिकानि शङ्खतल-
विमलनिर्मलदधिघनगोक्षीरफेनरजतनिकरप्रकाशानि तिलकरत्नाऽर्धचन्द्रचित्राणि-

(૧૬૮) એકસૌ અડસઠભિત્તિ ગુલિકાણં હૈ ઔર इतनी ही वहां पर
गोमानसिकाणं अर्थात् शय्याणं है उनपर नानाविधमणियां और रत्नों
के बने हुए सर्पों के रूप और लीलास्थित-क्रीडाणं करती हुई शाल-
भंजिकाणं अर्थात् पुतलियां है यह विजयद्वार का विशेषण है । वज्र-
रत्नों का कूट जिसको मांडभाग कहते हैं उस मांडभाग का शिखर
रजतमय है, तपनीयमय उल्लोक-उपर का भाग है । उसमें लगे हुए
वांस मणियों के बने हुए हैं और प्रतिवंश अर्थात् उन वांसों के सामने
लगे हुए वांसलोहिताक्षरत्नों के हैं, वहां की भूमि रजतमयी है उस द्वार
में नाना प्रकार की मणियां और रत्नों के जाल पंजर अर्थात् गोखडे हैं
अंकरत्नों के पक्ष और पक्ष वाहाणं है ज्योतिरसरत्नों के वंश और वंश
कवेल्लुक-वांसों के उपर के केलु है, पट्टिकाणं रजतमयी हैं जातरूप
मयी ओहाडणियां है वज्ररत्नों की पुंछनिकाणं है और उपर के आच्छा-
दन-ढक्कन श्वेतरत्नों के हैं 'सेया वरकनकथूभियागा' इत्यादि सब

અર્થાત્ ૧૬૮/ એકસૌ અડસઠ ભિત્તિગુલિકાઓ છે. અને એટલીજ ત્યાં
ગોમાનસિકાઓ અર્થાત્ શય્યાઓ છે. તેની ઉપર અનેક પ્રકારના મણિયો અને
રત્નોના બનાવેલ સર્પોના આકારવાળી અને લીલાસ્થિત ક્રીડા કરતી એવી શાલ-
ભંજિકાઓ-પુતળીયો છે. આ વિન્યદ્વારનું વિશેષણ છે. વજ્રરત્નના કૂટ કે
જેને માંડભાગ કહેવામાં આવે છે. એ માંડભાગનું શિખર રજતમય છે. તપનીય
મય ઉલ્લોક-ઉપરનો ભાગ છે. તેમાં લગાડવામાં આવેલ વાંસડાઓ મણિયોના
બનેલા છે. અને પ્રતિવંશ અર્થાત્ એ વાંસોની સામે લગાડેલ વાંસ લોહિતાક્ષ
રત્નોના છે. ત્યાંના ભૂમિભાગ રજતમય છે. એ દ્વારમાં અનેક પ્રકારના મણિયો
અને રત્નોના જાલપંજર અર્થાત્ ગોખલાઓ છે. અંક રત્નોના પક્ષ અને
પક્ષવાહાઓ છે. જ્યોતિરરત્નોના વંશ અને વંશકવેલ્લુકો છે. અર્થાત્ વાંસોની
ઉપરની પટ્ટિકાઓ ખપાટિયા રજતમય છે. જાતરૂપ રત્નોની ઓહાડણિયો છે.
વજ્રરત્નોની પુંછણીકાઓ છે. અને ઉપરનું આચ્છાદન ઢાંકણ સફેદ રત્નોનું છે. 'સેયા
વરકનકથૂભિયાગા' વિગેરે પ્રકારનું તમામ વર્ણન પદ્મવર વેદિકાના વર્ણનની જેમજ

નાનામણિમયદામાડલકૂતાનિ અન્તર્વહિશ્ચ-શ્લક્ષ્ણાનિ તપનીય વાલુકા પ્રસ્ત-
ટાનિ સુખસ્પર્શાનિ સશ્રીકાનિ સુરૂપાણિ પ્રાસાદીયાનિ દર્શનીયાનિ અભિ-
રૂપાણિ પ્રતિરૂપાણીતિ । ‘તેસિ ણં દારાણં ઉમઓ પાસિં’ તેષાં ચલુ દ્વારાણાં-
ઉમયોઃ પાર્શ્વયોઃ, ‘દુહતો ણિસીહિયાણ’ દ્વિધાતો-દ્વિપ્રકારાયાં નૈષેધિક્યામ્ ‘દો
દો ચંદણકલસપરિવાડીઓ પન્નત્તાઓ’ દ્વૌ દ્વૌ ચન્દનકલશૌ પરિપાટચૌ પ્રજ્ઞસૌ
તે ચન્દનકલશાઃ વરકમલપ્રતિષ્ઠાનાઃ સર્વરત્નમયાઃ-અચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણાઃ ઘૃષ્ટાઃ

વર્ણન પદ્મવરવેદિકા જૈસે હી સમજાલેના ચાહિયે । અંકરત્નોં કે ઓર
કનક-સોને કે કૂટ-શિખર હૈ તપનીય શ્વેત સુવર્ણમયસ્તૂપિકાણં-છોટે
શિખર હૈં વહ શ્વેત કિસ પ્રકાર કા હૈ વહ કહતે હૈં ‘સંસ્થતલ’ ઇત્યાદિ,
નિર્મલ મલરહિત જૈસા શંખ કે ઉપર કા ભાગ હોતા હૈં વૈસા તથા ગાઢા
જમા હુઆ દહી ગાયકે દૂધ કા ફેન ચાંદી કા પુંજ ઇનકે જૈસા શ્વેત હૈ,
રત્નોં કે તિલક ઓર અર્ધ ચન્દ્રોં કે ચિત્રોં સે ચિત્રિત હૈ વહાં અનેક
પ્રકાર કી મણિયોં કી માલાણં લગી હુઈ હૈ અન્દર ઓર બાહર સે
શ્લક્ષ્ણ-ચિકને હૈં, તપનીય સુવર્ણમયવાલુકાવિછી હુઈ હૈં જિસકા સ્પર્શ-
સુખદ હૈ સશ્રીક આદિ પ્રતિરૂપ પર્યન્ત કે વિશેષણોં કા અર્થ પહલે
કહ ચૂકે હૈં । ‘તેસિ ણં દારાણં ઉમઓ પાસિં’ ડન પૂર્વોક્ત વિશેષણોં
વાલે વિજયદ્વારોં કે ડોનોં પાર્શ્વોં મેં ડો ડો પ્રકાર કી નૈષેધિકાઓં પર
‘દો ડો ચંદણકલસપરિવાડીઓ પન્નત્તાઓ’ ડો ડો ચંદનકલશોં કી
શ્રેણિયાં હૈ વે ચન્દન કલશ સુન્દર કમલોં કે-પ્રતિષ્ઠાન-આધાર પર

સમજી લેવું, તે શિખરો અંક રત્નોના તથા કનક કહેતાં સોનાના બનેલ છે.
અને તેની સ્તૂપિકાઓ અર્થાત્ નાના નાના શિખરો તપનીય શ્વેતસુવર્ણના બનેલ
છે. તે કેવા શ્વેત છે? એ માટે કહે છે કે-‘સંસ્થતલ’ ઇત્યાદિ શંખની ઉપરનો
ભાગ જેવો નિર્મલ મલવગરનો હોય છે. તેવો તથા ખૂબ જામી ગયેલ દહી,
ગાયના દૂધના કીણ ચાંદીનો ઢગલો એ જેવા સફેદ હોય છે, તેવો સફેદ એ હોય
છે. એ શિખરો રત્નોના તિલક અને અર્ધચંદ્રના ચિત્રોથી ચિત્રિત છે. ત્યાં
અનેક પ્રકારના મણિયોની માળાઓ લગાડેલ છે. અંદર અને બહારથી શ્લક્ષ્ણ
ચીકણા છે. તપનીય સુવર્ણમય રેત પાથરેલ છે. કે જેનો સ્પર્શ ઘણોજ
સુખદ હોય છે, એ સશ્રીકથી લઈને પ્રતિરૂપ સુધીના તમામ વિશેષણોવાળા છે.
આ વિશેષણોનો અર્થ પહેલા કહેવામાં આવી ગયેલ છે, તો તે ત્યાંથી સમજી
લેવો. ‘તેસિ ણં દારાણં ઉમઓ પાસિં’ એ પૂર્વોક્ત વિશેષણોવાળા વિજયદ્વારોના
બન્ને પડખાઓમાં બખે પ્રકારની નૈષેધિકાઓ ખૂંટિયો પર ‘દો ડો ચંદણ-
કલસપરિવાડીઓ પન્નત્તાઓ’ બખે ચંદન કલશોની પંક્તિયો છે. એ ચંદન

મૃષ્ટાઃ નીરજસ્કાઃ નિર્મલાઃ નિષ્કમ્પાઃ નિષ્કંઠકચ્છાયાઃ સપ્રભાઃ સોદ્-
 ઘોતાઃ પ્રાસાદીયાઃ દર્શનીયાઃ અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ અતિશયેન મહન્મહેન્દ્રકુમ્ભ-
 સમાનાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, આયુષ્મન્ ! વિજયસ્ય ચ્છલ દ્વારસ્યોભયોઃ પાર્શ્વયો દ્વિપ્રકા-
 રાયાં નૈષેધિક્યાં દ્વૌ દ્વૌ નાગદન્તકૌ પ્રજ્ઞસૌ, તે ચ-નાગદન્તકાઃ મુક્તાજાલાન્ત-
 રોત્સૃત હેમજાલગવાક્ષજાલકિઙ્કિણી ઘન્ટાજાલપરિક્ષિપ્તાઃ અભ્યુદ્ગતાઃ અભિસૃષ્ટા
 સ્તિર્યક્ સુસંગ્રહીતાઃ અધઃ પન્નગાર્ધરૂપાઃ પન્નગાર્ધસંસ્થાનસંસ્થિતાઃ સર્વરત્નમયાઃ
 અચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણાઃ ઘૃષ્ટાઃ મૃષ્ટાઃ નીરજસ્કાઃ નિર્મલાઃ નિષ્પઙ્કાઃ નિષ્કંઠક-
 ચ્છાયાઃ સપ્રભાઃ સોદ્ઘોતાઃ પ્રાસાદીયાઃ દર્શનીયા અભિરૂપા પ્રતિરૂપાઃ મહતા
 મહતાં ગજદન્તેન સમાનાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । શ્રમણાયુષ્મન્ ? તેષુ નાગદન્તેષુ વહવઃ
 કૃષ્ણસૂત્રવદ્દાઽવલમ્બિત નીલસૂત્રવદ્દાવલમ્બિત લોહિતસૂત્રવદ્દાઽવલમ્બિત હારિદ્ર-
 સૂત્રવદ્દાઽવલમ્બિત શુક્લસૂત્રવદ્દાઽવલમ્બિતમાલ્યકલાપાઃ, તાનિ ચ્છલ-દામાનિ

રહે હુએ હૈં, વે કલશપૂરે રત્નમય સ્વચ્છ શ્લક્ષણ સે લેકર પ્રતિરૂપતક
 કે વિશેષણોં વાલે હૈં ઓર મહા મહેન્દ્ર કુંભ કે સમાન હૈ, હે આયુ-
 ષ્મન્ ગૌતમ ! 'તહેવ ભાણિયવ્વં જાવ વણમાલાઓ' यह-सब वर्णन
 વનમાલાતક કા યહાં સમજલેના ચાહિયે વહ સંક્ષેપ સે હસ પ્રકાર હૈ-
 ઉસ વિજય દ્વારકે દોનોં તરફ દો પ્રકારકી નૈષોધિકાઓં મેં દો દો
 નાગદન્ત હૈ વે નાગદન્ત, મોતિયોં કી જાલોં કે અન્દર ડંચે ડટે હુએ હેમ
 જાલ ગવાક્ષ જાલ કિઙ્કિણી-છોટી ઘન્ટિકાઓં કે સમૂહ સે પરિવેષ્ટિત
 હૈ । ડંચે ડટે હુએ હૈ ચિકણે હૈ ટેઢે પકડા હુઆ નીચે સે આધે સર્પ કે
 આકારકે હૈ, સર્વરત્નમય હૈં અચ્છશ્લક્ષણ સે લેકર પ્રતિરૂપતકકે વિશે-
 ષણોં વાલે હૈં વે વડે વડે ગજદન્ત કે સમાન કહે ગયે હૈં । હે શ્રમણ
 આયુષ્મન્ ? ઉન નાગદન્તોં મેં બહુત સી કૃષ્ણ નીલલોહિત હારિદ્ર ઓર

કલશે સુંદર કમલોના પ્રતિષ્ઠાન આધાર પર રાખવામાં આવેલ છે. એ કલશે
 સંપૂર્ણ રત્નમય સ્વચ્છ અને શ્લક્ષણથી લઈને પ્રતિરૂપ સુધીના વિશેષણો વાળા
 છે. અને મહામહેન્દ્ર કુંભની સરખા છે. હે આયુષ્યમન્ ગૌતમ ! 'તહેવ ભાણિ-
 યવ્વં જાવ વણમાલાઓ' આ વનમાળા સુધી તમામ વર્ણન સમજી લેવું એ
 એ સંક્ષેપથી આ પ્રમાણે છે. એ વિજય દ્વારની બન્ને બાજુ બે પ્રકારની
 નૈષેધિકાઓમાં બળે નાગદંતકો છે. એ નાગદંતકો મોતિયોની બાજોની અંદર
 ઉંચા નીકળેલ હેમબલ ગવાક્ષ બલ કી કિણી નાની નાની ઘન્ટકોના સમૂહથી
 ઘેરાયેલ છે. ઉપર નીકળેલ છે. ચિકણ છે. વાંકાવળેલ છે. અર્ધા સર્પનાં
 આકાર જેવા છે. સર્વરત્નમય છે. અને અચ્છ શ્લક્ષણથી લઈને પ્રતિરૂપ સુધીના
 વિશેષણો વાળા છે. તે તે મોટા મોટા ગજદંત-હાથીદંત જેવા કહેવામાં

તપનીયલમ્બૂસકાનિ સુવર્ણપ્રતરકમણ્ડિતાનિ નાનામણિરત્નવિવિધહારાર્ધહારોપ-
શોભિતસમુદાયાનિ શ્રિયાઽતીવાઽતીવોપશોભમાનાનિ ઉપશોભમાનાનિ તિષ્ઠન્તીતિ
એતત્પર્યન્તં પૂર્વપ્રકારોક્તં વનમાલાપર્યન્તવર્ણનમત્ર કર્તવ્યમ્ । એતદાશયેનૈવાહ-
'તહેવાહ-તહેવ ભાણિયવ્વં જાવ વણમાલાઓ' ।

‘તેસિ ણં દારાણં’ એતિ-તેષાં સ્વલુ-દ્વારાણામુભયોઃ પાર્શ્વયોઃ ‘દુહતો નિસી-
હિયાએ’ દ્વિધાતો-દ્વિપ્રકારાયાં નૈષેધિક્યામ્, ‘દો દો પગંઠગા પન્નત્તા’ દ્વૌ દ્વૌ
પ્રકણ્ઠકૌ-પીઠવિશેષૌ પ્રજ્ઞપ્તૌ-કથિતૌ ‘તે ણં પગંઠગા’ તે સ્વલુ પ્રકણ્ઠકાઃ
'એકતીસં' જોયણાઈં કોસં' ચ આયામવિક્કલંભેણ' પ્રત્યેકં-પ્રત્યેકમેકત્રિંશદ્
યોજનાનિ ક્રોશમેકં ચ, આયામવિક્કલંભેણ-દૈર્ઘ્યવિસ્તારાભ્યામ્, 'પન્નરસજોયણાઈં'
અઢ્ઠાઈજ્જે કોસે વાહલ્લેણં પન્નત્તા' પશ્ચદશયોજનાનિ અર્ધતૃતીયાંશ્ચ ક્રોશાન્

શુક્લ સફેદ સૂત્રોં મેં ગૂથી :હુઈ પુષ્પમાલાં લટક રહી હૈં વે માલાં
નીચે લટકતે હુએ તપનીય જાતિ કે સોને કે ગોલાકાર લમ્બૂસકો-
દ્રૂમકો સે યુક્ત હૈ, સોને કે પતરોં સે મઢે હુએ હૈ વે સબકે સબ નાના-
વિધમણિયોં ઓર રત્નોં કે હારોં આર્દ્ર હારોં સે શોભિત હો રહે હૈં,
અતઃ વે અપની કાન્તિસે શોભિત હોતે હુએ રહે હુએ હૈ, ઇસ સબ વર્ણન
કો લેકર હી મૂલ મેં પહેલે 'તહેવ ભાણિયવ્વં જાવ વણમાલાઓ' એસા
કહા ગયા હૈ । 'તેસિ ણં દારાણં' ડન પ્રત્યેક દ્વારોં કે ડોનોં તરફ એક
એક નૈષેધિકા હોને સે 'દુહઓ નિસીહિયાએ' ડોનોં પ્રકાર કી નૈષેધિ
કી મેં ડો ડો પ્રકંઠક પીઠ વિશેષ કહે ગયે હૈ 'તે ણં પગંઠગા' વે પીઠ
વિશેષ પ્રત્યેક 'એકતીસ જોયણાઈં કોસંચ આયામવિક્કલંભેણં' ઇકતીસ

આવેલ છે. હે શ્રમણ આયુષ્મન્ એ નાગદંતકોમાં ઘણી એવી કાળા. નીલ.
લાલ પીળા, અને સફેદ સૂતરમાં ગૂંથવામાં આવેલ પુષ્પમાળાઓ લટકી રહેલ
છે. એ માળાઓ નીચે લટકતા એવા તપનીય જાતના સોનાના ગોળ આકાર વાળા
લંબૂસકો-દ્રૂમમાળાઓથી યુક્ત છે. તે નાગદંતકો સોનાના પત્રાઓથી મઢવામાં
આવેલ છે. એ બધાજ નાગદંતકો અનેક પ્રકારના મણિયો અને રત્નોના હારો
અર્ધ હારોથી શોભાયમાન બનેલ છે. તેથી તે પોતાની કાંતીથી શોભિત થતા
રહે છે. આ તમામ વર્ણનને ધ્યાનમાં લઈનેજ સૂત્રકારે પહેલાં મૂળમાં 'તહેવ
ભાણિયવ્વં જાવ વણમાલાઓ' આ પ્રમાણેનો સૂત્રપાઠ કહેલ છે. 'તેસિ ણં દારાણં'
એ દરેક દ્વારોની બન્ને બાજુ એક એક નૈષેધિકાઓ હોવાથી 'દુહઓ નિસીહિ-
યાએ' બન્ને પ્રકારની નૈષેધિકાઓમાં બબ્બે પ્રકંઠકો-પીઠવિશેષ કહેલ છે. 'તે ણં
પગંઠગા' તે દરેક પીઠ વિશેષ 'એકતીસ જોયણાઈં કોસંચ આયામવિક્કલંભેણં'
એક ત્રીસ યોજન અને એ કોશની લંબાઈ પહોળાઈ વાળા છે. 'પન્નરસ જોય-

વાહલ્યેન-સ્થૌલ્યેન પ્રજ્ઞપ્તાઃ-કથિતાઃ, 'સન્વવદ્રામયા અચ્છા જાવ પહિરુવા' તે ચ પ્રકળ્ઠકાઃ સર્વં વજ્રમયાઃ અચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણાઃ ઘૃષ્ટા મૃષ્ટા નીરજસ્કાઃ નિર્મલા નિષ્પેક્ષાઃ નિષ્કળ્ઠકચ્છાયાઃ સપ્રમાઃ સોદ્ધોતાઃ પ્રાસાદીયા દર્શનીયા અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ ઇતિ । 'તેસિ ણં પગંઠગાણં ઉપ્પિ' તેપાં સ્વલ્પ પ્રકળ્ઠકાનામુપરિ ઉદ્ધર્વભાગે 'પત્તેયં-પત્તેયં' પ્રત્યેકં-પ્રત્યેકમ્, 'પાસાયવહિંસગા પન્નત્તા' પ્રાસાદાવતંસકાઃ પ્રાસાદવિશેષાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ-કથિતાઃ, 'તે ણં પાસાયવહિંસગા' તે સ્વલ્પ પ્રાસાદાઽવતંસકાઃ 'એકતીસં જોયણાઈ' કોસં ચ ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં' એકત્રિંશદ્ યોજનાનિ ક્રોશમેકં ચોદ્ધર્વમુચ્ચત્વેન, 'પન્નરસજોયણાઈ' અઢ્ઠાઙ્ગજેય કોસે આયામવિક્ખંભેણં' પશ્ચદશયોજનાનિ- અર્દ્ધતૃતીયાંશ્ચ ક્રોશાન્ આયામવિષ્કમ્મેણ દૈર્ઘ્યવિસ્તારાભ્યામિત્યર્થઃ । 'સેસં તં ચેવ જાવ સમુગ્ગયા' શેપં તદેવ યાવત્સમુદ્ગકાઃ, તેપાં સ્વલ્પ દ્વારાણામ્ 'અબ્બુગ્ગય મૂસિયપહસિયા વિવ' અબ્બુદ્ધતોત્સુત

યોજન ઓર ઉપર એકકોશ કે લમ્બે ચૌડે હૈ 'પન્નરસજોયણાઈ અઢ્ઠાઙ્ગજે કોસે વાહલ્લેણં' પન્દ્રહ યોજન ઓર ઢાઙ્કોસ કી વહ મોટાઈ વાલે હૈ પૂરે કે પૂરે વજ્રરત્નોં કે હૈ અચ્છ શ્લક્ષણ આદિ વિશેષણોં વાલે હૈ 'તેસિ ણં પગંઠગાણં ઉપ્પિ' ડન પીઠ વિશેષોં કે ઉપર ઝંચે ભાગમે 'પત્તેયં ૨' એક એક મેં 'પાસાયવહિંસગા પળ્લત્તા' પ્રાસાદાવતંસક કહે ગયે હૈ તેણં પાસાયવહિંસગા' વે પ્રસાદાવતંસક 'એકતીસં જોયણાઈ' ઇત્યાદિ, ઇગતીસયોજન કે ઉપર એકકોસ જિતને ઝંચે હૈ પન્દ્રહ યોજન ઓર ઢાઙ્કોસ કે લમ્બે ચૌડે હૈ 'સેસં તં ચેવ' શેષ સર્વ વર્ણન સમુદ્ગકપર્યન્ત-સૂતિકા ગૃહપર્યન્ત પહેલે જૈસા હી સમજાલેના ચાહિયે' ડન દ્વારોં કા 'અબ્બુગ્ગય-મૂસિય, ઇત્યાદિ સ્વરૂપવર્ણન, ઉલ્લોક વર્ણન, મધ્યભૂમિભાગવર્ણન, સિંહાસનવર્ણન-વિજયદૃષ્યકા વર્ણન, સુક્તા માલાઓં કા વર્ણન, યહ

ણાઈ અઢ્ઠાઙ્ગજે કોસે વાહલ્લેણં' પંદર યોજન અને અઢી કોસના વિસ્તારવાળા છે. અને પૂરેપૂરા વજ્રરત્નના છે. અને અચ્છ શ્લક્ષણ વિગેરે તમામ વિશેષણો વાળા છે. 'તેસિ ણં પગંઠગાણં ઉપ્પિ' એ પીઠ વિશેષોના ઉપર અર્થાત્ ઉપરના ભાગમાં 'પત્તેયં પત્તેયં' દરેકમાં 'પાસાયવહિંસગા' એ પ્રાસાદાવતંસકો. 'એકતીસં જોયણાઈ' ઇત્યાદિ એકત્રીસ યોજન ઉપર એક કોસ બેટલા ઉંચા છે. પંદર યોજન અને અઢી કોસના લંબાઈ વાળા છે. 'સેસં તં ચેવ' બાકીનું તમામ વર્ણન સમુદ્ગક મુધીનું અર્થાત્ સૂતિકા ગૃહ પર્યન્તનું પહેલા કહ્યા પ્રમાણે જ છે. તે ત્યાંથી સમજા લેવું. એ દ્વારાના 'અબ્બુગ્ગયમૂસિય' ઇત્યાદિ પ્રકારનું વર્ણન, વિજયદૃષ્યનું વર્ણન, સુક્તાઓની માળાઓનું વર્ણન આ તમામ પ્રકારનું વર્ણન વિજયદ્વારના

ग्रहसिता विव-इत्यादि सामान्यतः स्वरूपवर्णनम्-उल्लोकवर्णनं-मध्यभूमिभाग वर्णनम् सिंहासनवर्णनम्, विजयदुष्यवर्णनम् मुक्तादामोपवर्णनं च विजयद्वारवदेव ज्ञातव्यम् शेषमपि तोरणादिकं विजयद्वारवदेव ज्ञातव्यम्, विशेषजिघृक्षुभिस्तत एत दृष्टव्यं विस्तरभयान्नेह वितन्यते। 'नवरं बहुवचनं भाणियव्वं' नवरं-विजय-द्वारतोरणादिवर्णने यत्रैकवचनं प्रयुक्तं तादृशस्थानेऽत्र बहुवचनं वर्णनीयम् अन्य-त्सर्वं पूर्ववदेव-विजयद्वारवदेव ज्ञातव्यमिति ॥

'विजयाए णं रायहाणीए'-विजयायाः खलु राजधान्या, 'एगमेगे दारे' एकैकस्मिन् द्वारे-प्रतिद्वारमित्यर्थः 'अट्टसयं चकज्झयाणं' अष्टशतम्-अष्टोत्तरं शतं चक्रध्वजानाम्, 'जाव अट्टसयं सेयाणं चउविसाणाणं णागवरकेऊणं' यादष्टशतं श्वेतानां चतुर्विपाणानां नागवरकेतूनाम् यावत्पदेनायं भावः-द्वारेषु प्रत्येकम्-एकै-कस्यां नैषेधिकायां द्वे द्वे तोरणे वक्तव्ये, तेषाञ्च तोरणानामुपरि प्रत्येकमष्टावष्टौ मङ्गलकानि, तेषाञ्च तोरणानामुपरि-कृष्णलोहितादि चामरध्वजादयो ध्वजा वक्तव्याः, तदनन्तरं तोरणानां पुरतः शालभञ्जिका वक्तव्याः, तदन्तरं नागदन्तका वक्तव्याः, तदन्तरं-तेषु नागदन्तकेषु दामानि वक्तव्यानि, तदनन्तरं-हयादि संघाटादयः संघाटा वक्तव्याः, तदनन्तरं-हयपंक्त्यादयः-पङ्क्तयः वक्तव्याः, तदनन्तरं-हयवीथ्यादयो वीथयो वक्तव्याः, तदनन्तरं-हयमिथुनकादीनि मिथु-नानि वक्तव्यानि, तदनन्तरं-पञ्चलतादिका लताः वक्तव्याः, ततश्चतुर्दिक्षु चतुरदिक् सौवस्तिका वक्तव्याः, तदनन्तरं चन्दनकलशाः वक्तव्याः, तदनन्तरं-भृङ्गारका वक्तव्याः तदनन्तरम्-आदर्शकाः वक्तव्याः, तदनन्तरं-स्थालानि वक्तव्यानि, तद-नन्तरं पात्र्यो वक्तव्याः, तदनन्तरं सुप्रतिष्ठानि, तदनन्तरं मनोगुलिकाः तदनन्तरं

सब वर्ण विजयद्वार के वर्णन में देखलेना चाहिये, इसी प्रकार तोरण आदि का वर्णन भी वहीं से समझलेना चाहिये। 'नवरं बहुवचनं भाणियव्वं' अन्तर इतना ही है कि वहां विजय द्वारके वर्णन में एक वचन है और यहां बहुवचन से कहना चाहिये। फिर चन्दन कलश, फिर भृङ्गारक-झारिये, फिर आदर्शक, स्थाल पात्रिकाएं सुप्रतिष्ठक, मनोगुलिकाएं, उन मनोगुलिकाओं के ऊपर जलविना के वातकरक वायु-

वर्णन प्रमाणे छे. तो त्यांथी समञ्ज देवुं ओज प्रमाणे तोरण विगेरेनुं वर्णन पणु त्यांना प्रमाणे छे. 'नवरं बहुवचनं भाणियव्वं' अन्तर ओटलुं न छे के त्यां विन्यद्वारना वर्णनमां ओक वचननो प्रयोग थयेव छे, अने अहीयां णहु वचननो प्रयोग करवानो छे. ते पछी चन्दन कलश, ते पछी भृङ्गारक-आरियो ते पछी आदर्शक, स्थाल पात्रिकाओ सुप्रतिष्ठके, मनोगुलिकाओ, ते मनो गुलिकाओनी उपर जलवगरना वातकरक वायु बरेवा घडाओ ते पछी अनेक

મનોગુલિકાસુ-જલશૂન્યા વાતકરકાઃ તદનન્તરં ચિત્રા રત્નકરણકાઃ તદનન્તરં-
 હયકણ્ઠાઃ-ગજકણ્ઠાઃ-નરકણ્ઠાઃ કિન્નર-કિં પુરુષ-મહોરગ ગન્ધર્વ-વૃષભકણ્ઠકાઃ
 ક્રમેણ વક્તવ્યાઃ, તદનન્તરં-પુષ્પાદિ ચઙ્ગેર્થઃ વક્તવ્યાઃ, તદનન્તરં પુષ્પાદિ પટલ-
 કાનિ, તદનન્તરં-સિંહાસનાનિ, તદનન્તરં છત્રાણિ, તદનન્તરં-ચામરાણિ વક્તવ્યાનિ
 તદનન્તરં ચક્રધ્વજાદયો ધ્વજા વક્તવ્યાઃ । તેષાંચ ધ્વજાનામિદં ચરમસૂત્રમ્-
 ‘એવામેવ સપુષ્પાવરેણ વિજયાએ રાયહાણીએ’-એવમેવ સપૂર્વાપરેણ વિજયાયાઃ રાજ-
 ધાન્યા-‘એગમેગે દારે’ એકૈકસ્મિન્ દ્વારે-પ્રતિદ્વાર મિત્યર્થઃ । અશીતંર’-અશીત્ય
 શીતિસંખ્યકમ્, ‘કેઝસહસ્સં ભવંતીતિ મક્ષાયં’ કેતુસહસ્સમ્-અશીત્યધિકં સહસ-
 કેતૂનાં ભવન્તીતિ વ્યાખ્યાતં-કથિત મિતિ । તદનન્તરં ભૌમાનિ વક્તવ્યાનિ તત્સૂત્રં
 સાક્ષાદેવ દર્શયતિ ‘વિજયાએ ણં’ इत्यादि । ‘વિજયાએ રાયહાણીએ’ વિજયાયાઃ
 खलु राजधान्या ‘एगमेगे दारे’ एकैकस्मिन् द्वारे प्रतिद्वारोपरि ‘सत्तरस भोमा
 पण्णत्ता’-સપ્તદશ ભૌમાનિ પ્રાસાદારૂપવિશિષ્ટસ્થાનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ-કથિતાનિ,
 ‘તેસિ ણં ભોમાણં’ તેષાં खलु भौमानाम्, ‘भूमिभागा उल्लोया य पउमलया वणलया

મહે ઘડે તદનન્તર અનેક પ્રકાર કે રત્નકરણક, ફિર હયકંઠ ગજકંઠ
 નરકંઠ કિન્નર કિંપુરુષ મહોરગગન્ધર્વ ઓર વૃષભકંઠક ફિર પુષ્પાદિ
 પટલક, સિંહાસન છત્ર ચામર ચક્રધ્વજાએ હૈ, એસા સબ વર્ણન યહાં
 સમઘલેના ચાહિયે ‘એવામેવ સપુષ્પાવરેણ વિજયાએ રાયહાણીએ’ ઇસ
 પ્રકાર કે સબ મિલાકર વિજયા રાજધાની કે ‘એગમેગે દારે’ એક એક
 દ્વાર મેં ‘અસીતિ-અસીતિ કેઝસહસ્સં ભવંતીતિમક્ષાયં’ એક હજાર
 અસી એક હજાર અસી કેતુ-ધ્વજાવિશેષ હૈ એસા ભગવાનને કહા હૈ ।
 ફિર ‘વિજયાએ ણં રાયહાણીએ’ વિજયા રાજધાની કે ‘એગમેગે દારે’ એક
 એક દ્વાર કે ઉપર ‘સત્તરસભોમા પણ્ણત્તા’ સત્તરહ સત્તરહ-ભૌમ-ઉપર કે
 મહલ-હૈ ‘તેસિ ણં ભોમાણં ભૂમિભાગા ઉલ્લોયા ય પઝમલયા, વણલયા

પ્રકારના રત્ન કરંડકો, તે પછી હયકંટક ગજકંટક, નરકંટકો તે પછી કિન્નર
 કિંપુરુષ મહોરગ ગંધર્વ અને વૃષભ કંટક તે પછી પુષ્પાદિ પટલકો, સિંહાસન
 છત્ર, ચામર, ચક્ર અને ધ્વજો છે. એ રીતે તમામ વર્ણન અહિંયા સમજી
 લેવું. ‘એવામેવ સપુષ્પાવરેણ વિજયાએ રાયહાણીએ’ એ રીતે બધા મળીને વિજયા
 રાજધાનીના ‘એગમેગે દારે’ એક એક દ્વારમાં ‘અસીઈ કેઝસહસ્સા ભવંતીતિ મક્ષાયં’
 એક હજારને એટલી ધ્વજો થાય છે. એ પ્રમાણે ભગવાને કહેલ છે તે પછી
 ‘વિજયાએ રાયહાણીએ’ વિજયા રાજધાનીના ‘એગમેગે દારે’ એક એક દ્વારની ઉપર
 ‘સત્તરસભોમા પણ્ણત્તા’ સત્તર સત્તર ભૌમ ઉપરના માળ છે. ‘તેસિ ણં ભોમાણં ભૂમિ-
 ભાગા ઉલ્લોયા ય પઝમલયા વણલયા મત્તિચિત્તા’ એ ભૌમોના ભૂમિભાગ અને ઉલ્લોક

મત્તિચિત્તા' ભૂમિભાગા ઉલ્લોકાશ્ચ પદ્મલતા-વનલતા મત્તિચિત્રાઃ, ભૂમિભાગો-
લ્લોકાદીનાં વર્ણનં પૂર્વવદેવ કર્તવ્યમિતિ । 'તેસિ ણં મોમાણં વહુમજ્જદેસ-
માણ' તેષાં સ્થલ-મૌમાનાં પ્રાસાદરૂપવિશિષ્ટસ્થાનાનામ્ વહુમધ્યદેશભાગે, 'જે
તે નવમનવમા મૌમા' યાનિ સ્થલ તાનિ નવમ-નવમાનિ મૌમાનિ 'તેસિ ણં મોમાણં
વહુમજ્જદેસમાણ' તેષાં સ્થલ નવમનવમાનાં મૌમાનાં વહુમધ્યદેશભાગે 'પત્તેયં
પત્તેયં સીહાસણા પણ્ણત્તા' પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં વિજયદેવ યોગ્યાનિ સિંહાસનાનિ
પ્રજ્ઞમાનિ, 'સીહાસણ વણ્ણઓ જાવ દામા જહા હેટ્ઠા' સિંહાસન વર્ણનં દામપર્યન્તં
પૂર્વકથિતવિજયદ્વારપ્રકરણગતમણિપીટિકાસ્થિતસિંહાસનવર્ણનવદેવાઽત્રાપિ વર્ણનં
કર્તવ્યમ્ । તથાહિ-તપનીયમયાચ્ચક્રવાલઃ રજતમયાઃ સિંહાઃ સૌવર્ણિકાઃ પાદાઃ

મત્તિચિત્તા' उन भौमों के भूमिभाग और उल्लोक-अन्दर की छत पद्म-
लता अशोकलता चंपकलता-चूललता (आमकीलता) वनलता वासंति-
कलता के अनेक चित्रों कि छटासे चित्रित हैं, यह सब वर्णन पूर्व में कहे
हुवे प्रासादावतंसक जैसा ही यहां समझलेना चाहिये 'तेसि णं मोमाणं
वहुमज्जदेषमाए' उन भौमों के बीचों बीच के भाग में 'जे ते नवम
नवमा भौमा' जो वे नवम नवम नौवें से नौवा अर्थात् प्रत्येक भौम के
जो सत्रहवां सत्रहवां भौम है उन उन सब भौमों के बीचों बीच प्रत्येक
भौम में 'सीहासणा पण्णत्ता' सिंहासन कहे गये हैं 'सीहासन
वण्णओ जाव दामा जहा हेट्ठा' उन सिंहासनों का दामपर्यन्त का वर्णन
जैसा पहले विजय द्वार के वर्णन में मणिपीटिका स्थित सिंहासनों के
वर्णन जैसा यहां भी वर्णन करलेना चाहिये, जैसे उन सिंहासनों के
तपनीयमय चक्रवाल हैं रजतमय सिंह हैं सोने के पाये हैं, इत्यादि । यहां

અંદરનો ભાગ પદ્મલતા, અશોકલતા, ચંપકલતા, આમ્રલતા, વનલતા અને
વાસંતિકલતાના અનેક ચિત્રોની છટાથી ચિત્રેલા છે. આ તમામ વર્ણન પહેલાં
કહેવામાં આવેલ પ્રાસાદાવતંસક પ્રમાણે જ અહીંયાં સમજી લેવું જોઈએ. 'તેસિ-
ણં મોમાણં વહુમજ્જદેસમાણ' એ ભૌમોની વચ્ચે. વચ્ચેના ભાગમાં 'જે તે નવમ
નવમા મૌમા જાવ' નવમાથી નવમાં અર્થાત્ દરેક ભૌમોનો જે સત્તરમો સત્તરમો
ભૌમ-માળ છે તે તે બધા ભૌમોની વચ્ચે વચ્ચે દરેક ભૌમમાં 'સીહાસણા
પણ્ણત્તા' સિંહાસનો કહેવામાં આવેલા છે. 'સીહાસણ વણ્ણઓ જાવ દામા જહા હેટ્ઠા'
એ સિંહાસનોના દામ-પર્યન્તનું વર્ણન પહેલાં જેમ વિજયદ્વારના વર્ણનમાં મણિ
પીઠિકામાં કહેલ સિંહાસનોના વર્ણન પ્રમાણેનું વર્ણન અહીંયાં પણ કરી લેવું
જોઈએ. જેમકે-એ સિંહાસનોના ચક્રવાલ તપનીય સોનાના છે. રજતમય સિંહ
છે સોનાના પાયાઓ છે ઇત્યાદિ પ્રકારથી કહેવું જોઈએ. અહીંયાં અંતર કેવળ
જી૦ ૧૯

इत्यादि । नवरं विजयद्वारे सपरिवाराणि सिंहासनानि कथितानि इह तु-
भद्रासनानि वक्तव्यानि-अतएवोक्तम्-‘एत्थ णं अवसेसेसु भोमेसु पत्तेयं पत्तेयं
भद्रासणा पणत्ता’ अत्र खलु-अवशेषेषु नवमनवमातिरिक्तेषु भौमेषु प्रत्येकं प्रत्येकं
भद्रासनानि सपरिवाराणि प्रज्ञप्तानि, । ‘तेसि णं दाराणं उवरिमागारा’ तेषां
खलु-द्वाराणामुपरितनाकारभागाः, ‘सोलसविहेहिं रयणेहिं उवसोभिया’ पोड-
शविधैः रत्नैरुपशोभिताः रत्न १ वज्र २ वैडूर्य ३ लोहिताक्ष ४ मसारगल्ल ५ हंसगर्भ ६
पुलक ७ सौगन्धिक ८ ज्योतीरसा ९ अञ्जन १० जामलक ११ रजत १२ जातरूपा १३
अङ्क १४ स्फटिक १५ रिष्ट १६ रत्नैरुपशोभिताः । ‘तं चेव जाव छत्ताइछत्ता’
अन्यत् सर्वं वनमालादिकं छत्राऽतिछत्रपर्यन्तं विजयद्वारवदेव पट्टं चत्वारिंशत्
सूत्रवदेव वर्णनीयम् । ‘एवामेव पुव्वावरेण’ एवमेव पूर्वापरेण, ‘विजयाए’ रायहा-

अन्तर केवल इतना ही है कि वहां पर सब में सपरिवार सिंहासन कहे हैं
किन्तु ‘एत्थ णं अवसेसेसु भोमेसु ‘पत्तेयं पत्तेयं भद्रासणा पणत्ता’ यहां
पर अवशेष जो नवमनवम भौमों के सिवाय के सब भौमों में प्रत्येक में
भद्रासन कहे गये हैं । ‘तेसि णं दाराणं उवरिमागारा’ उनद्वारों के उपर
के भाग है सब ‘सोलसविहेहिं रयणेहिं उवसोभिया’ सोलह प्रकार के
रत्न जैसे-रत्न १ वज्र २ वैडूर्य ३ लोहिताक्ष ४ मसारगल्ल ५ हंसगर्भ ६
पुलक, सौगन्धिक ८ ज्योतीरस ९ अञ्जन १० अञ्जनपुलक ११ रजत १२
जातरूप १३ अङ्क १४ स्फटिक १५ रिष्ट १६ इन सोलह प्रकार के रत्नों
से उपशोभित है । ‘तं चेव जाव छत्ताइछत्ता’ दूसरा सब वर्णन वन-
माला से लेकर छत्रातिछत्र पर्यन्त का वर्णन छयालीसवें सूत्र में कहे
गये विजयद्वार के वर्णन जैसा ही समझ लेना चाहिये । ‘एवामेव
सपुव्वावरेण विजयाए रायहाणीए पंचदारसया भवंतीति मक्खाया’ इस

એટલું જ છે કે ત્યાં બધેજ સપરિવાર સિંહાસનો કહેલ છે. પરંતુ ‘એત્થ ણં અવસેસેસુ
ભોમેસુ પત્તેયં પત્તેયં ભદ્રાસણા પણત્તા’ અહિયાં અવશેષ જે નવમનવમ-નવમાંથી નવમાં
ભૌમેના વિનાના બધા ભૌમેમાં દરેકમાં ભદ્રાસને કહ્યા છે. ‘તેસિં ણં દારાણં
ઉવરિમાગારા’ એ દારેનો જે ઉપરનો ભાગ છે. તે બધો ‘સોલસવિહેહિં રયણેહિં
ઉવસોભિયા’ સોળ પ્રકારના રત્નોથી શોભાયમાન છે. એ સોળ પ્રકારના રત્નો
આ પ્રમાણે છે. રત્ન ૧ વજ્ર ૨, વૈડૂર્ય ૩ લોહિતાક્ષ ૪ મસારગલ્લ ૫ હંસ
ગર્ભ ૬ પુલક ૭ સૌગન્ધિક ૮ જ્યોતિરસ ૯ અંજન ૧૦ અંજનપુલક ૧૧
રજત ૧૨ જાતરૂપ ૧૩ અંક ૧૪ સ્ફટિક ૧૫ રિષ્ટ ૧૬ ‘તં ચેવ જાવ છત્તાઇછત્તા’
વનમાળાથી લઇને છત્રાતિચ્છત્ર સુધીનું બીજું તમામ વર્ણન છે તાળીસમાં સૂત્રમાં
કહેવામાં આવેલ વિજયદ્વારનાં વર્ણનની જેમજ સમજ લેવું. ‘એવામેવ સપુવ્વાવરેણં

णीए' विजयायां राजधान्याम्' 'पंचदारसताभवंतीतिमक्खाया'—पंच द्वारशतानि भवन्तीति व्याख्यातमिति ॥सू.५९॥

मूलम्—विजयाएणं रायहाणीए चउदिसि पंच जोयणसयाइं
अवाहाए, एत्थ णं चत्तारि वणसंडा पन्नत्ता तं जहा—असोगवणे
चंपगवणे सत्तवण्णवणे चूयवणे पुरत्थिमेणं असोगवणे, दाहि-
णेणं—सत्तवण्णवणे, पच्चत्थिमेणं—चंपगवणे उत्तरेणं—चूयवणे ।
तेणं वणसंडा साइरेगाइं दुबालसजोयणसहस्साइं आयामेणं
पंचजोयणसयाइं विक्खंभेणं पणत्ता पत्तेयं पत्तेयं पागारपरि-
क्खत्ता किण्हा किण्हावभासा वणसंड वण्णओ भाणियव्वो
जाव बहवे वाणमंतरा देवा देवीओ य आसयंति-सयंति-
चिट्ठंति-णिसीयंति-तुयट्ठयंति-रमंति-ललंति-कीलंति-मोहंति
पुरापोराणाणं सुचिण्णाणं सुपरिक्कंताणं सुभाणं कम्माणं कडाणं
कल्लाणं फलवित्तिविसेसं पच्चणुब्भवमाणा विहरंति । तेसि णं
वणसंडाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं पासायवडिंसगा पन्नत्ता
तेणं पासायवडिंसगा वावट्ठिं जोयणाइं अद्धजोयणं च उड्डं उच्च-
त्तेणं एक्कतीसं जोयणाइं कोसं च आयामविक्खंभेणं अब्भुगत
भूसिया, तहेव जाव संतो बहुसमणिज्जा भूमिभागा पन्नत्ता,
उल्लोया पउमभत्तिचित्ता भाणियव्वा तेसिं णं पासायवडिंसगाणं
बहुमज्झदेसभागे पत्तेयं पत्तेयं सीहासणा पन्नत्ता वण्णावासो
सपरिवारो तेसि णं पासायवडिंसगाणं उप्पि बहवे अट्ठमंगल-
गाजया छत्ताइछत्ता तत्थ णं चत्तारि देवा महड्डिया जाव पलि-
ओवमट्ठितीया परिवसंति तं जहा—असोए सत्तवण्णे चंपए चूते ।

प्रकार पूर्वापर-आगेपीछे के मिलाकर विजया राजधानी के सब पांच सौ द्वार कहे गये हैं ॥सू० ५९॥

विजयाए रायहाणीए पंचदारसया भवंतीतिमक्खाया' आ रीते पूर्वापर आगण पाछण
ना णधायमणीने विजयाराजधानीना पांचसो द्वारो कडेवाभां आवेल, छे ॥सू. ५९॥

तत्थ णं ते साणं वणसंडाणं साणं साणं पासायवडिंसगाणं साणं
 साणं सामाणियाणं साणं साणं अग्गमहिसीणं साणं साणं
 परिसाणं साणं साणं आयरक्खदेवाणं आहेवच्चं जाव विहरंति ।
 विजयाए णं रायहाणीए अंतोवहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पन्नत्ते
 जाव पंचवण्णेहिं मणीहिं उवसोभिए तणसद्विहुणे जाव देवा
 य देवीओ य आसयंति जाव विहरंति । तस्स णं बहुसमरम-
 णिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं एगे महं
 ओवरियालेणे पणत्ते वारस जोयणसयाइं आयामविक्खंभेणं
 तिन्नि जोयणसहस्साइं सत्तय पंचाणउत्ते जोयणसते किंचिवि-
 सेसाहिए परिक्खेवेणं अद्धकोसं बाहल्लेणं सव्वजंबूणतामत्तेणं
 अच्छे जाव पडिरूवे । तेणं एगाए पउमवरवेइयाए एगेणं वण-
 संडेणं सव्वतो समंता संपरिक्खत्ते पउमवरवेइयाए वण्णओ
 वणसंडवण्णओ जाव विहरंति, से णं वणसंडे देसूणाइं दो जोय-
 णाइं चक्कवालविक्खंभेणं ओवरियालयणसंपरिक्खेवेणं । तस्स
 णं ओवरियालयणस्स चउदिसिं च चत्तारि तिसोत्राणपडि-
 रूवगा पन्नत्ता, वण्णओ तेसि णं तिसोवाणपडिरूवगाणं पुरतो
 पत्तेयं पत्तेयं तोरणा पन्नत्ता छत्ताइछत्ता । तस्स णं उवरियालय-
 णस्स उप्पि बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पन्नत्ते जाव मणीहिं उव-
 सोभिते मणिवण्णओ गंधरसफासो तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स
 भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं एगे महं मूलपासायव-
 डिंसगे पन्नत्ते सेणं पासायवडिंसगे वावट्ठिं जोयणाइं अद्धजोयणं
 च उड्डं उच्चत्तेणं एकतीसं जोयणाइं कोसं च आयामविक्खंभेणं
 अब्भुगयभूसियप्पहसिते तहेव तस्स णं पासायवडिंसगस्स
 अंतो बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पन्नत्ते जाव मणिफासे उल्लोए ।
 तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए

एत्थ णं एगा महं मणिपेढिया पन्नत्ता सा च जोयणं आयाम-
विकखंभेणं अद्धजोयणं बाहल्लेणं सब्बमणिमई अच्छा सण्हा।
तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एगे सहं सीहासणे पन्नत्ते एवं
सीहासण वण्णओ सपरिवारो तस्स णं पासायवडिंसगस्स उप्पि
बहवे अट्टमंगलगा झया छत्तातिछत्ता। से णं पासायवडिंसए
अण्णेहिं चउहिं तदद्दधुच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं पासायवडिंसएहिं सब्ब-
तोसमंता संपरिक्खित्ते, ते णं पासायवडिंसगा एकतीसं जोय-
णाइं कोसं च उट्ठं उच्चत्तेणं अद्धसोलसजोयणाइं अद्धकोसं च
आयामविकखंभेणं अब्भुग्गत० तहेव तेसि णं पासायवडिंस-
गाणं अंतोवहुसमरमणिज्जां भूमिभागा उल्लोया। तेसि णं बहु-
समरमणिज्जाणं भूमिभागाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं
सीहासणं पणत्तं वण्णओ। तेसि परिवारभूता भदासणा पन्नत्ता
तेसि णं अट्टमंगलगा झया छत्ताइं छत्ता। तेणं पासायवडिंसगा
अण्णेहिं चउहिं चउहिं तदद्दधुच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं पासायवडिं-
सएहिं सब्बतो समंता संपरिक्खित्ता। तेणं पासायवडिंसगा
अद्धसोलसजोयणाइं अद्धकोसं च उट्ठं उच्चत्तेणं देसूणाइं अट्ट-
जोयणाइं आयामविकखंभेणं अब्भुगय० तहेव तेसि णं पासा-
यवडिंसयाणं अंतोवहुसमरमणिज्जा भूमिभागा उल्लोया तेसि णं
बहुसमरमणिज्जाणं भूमिभागाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं
पत्तेयं पडमासणा पन्नत्ता तेसि णं पासायाणं अट्टमंगलगा झया
छत्तातिछत्ता। तेणं पासायवडिंसगा अण्णेहिं चउहिं तदद्दधुच्चत्त-
प्पमाणमेत्तेहिं पासायवडिंसएहिं सब्बतो समंता संपरिक्खित्ता।
तेणं पासायवडिंसगा देसूणाइं अट्टजोयणाइं उट्ठं उच्चत्तेणं देसू-
णाइं चत्तारिजोयणाइं आयामविकखंभेणं अब्भुग्गत० भूमिभागा

उल्लोया भद्रासणाइं उवरिं मंगलगा झया छत्तातिछत्ता । तेणं
पासायवडिसगा अण्णैहिं चउहिं तदद्दुच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं
पासायवडिसएहिं सव्वतो समंता संपरिक्खित्ता । तेणं पासाय
वडिसगा देसूणाइं चत्तारि जोयणाइं उडुं उच्चत्तेणं देसूणाइं दो
जोयणाइं आयामविक्खंभेणं अव्वमुग्गय मूसिय० भूमिभागा
उल्लोया पउमासणाइं उवरिं अट्टमंगलगा झया छत्ताइछत्ता ।
सुत्तस्स मूलं समत्तं ॥सू० ६०॥

छाया-विजयायाः खलु-राजधान्याः चतुर्दिक्षु पञ्चयोजनशतानि अवाधया,
अत्र खलु चत्वारो वनपण्डा प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-अशोकवनं, चम्पकवनं, सप्तपर्णवनं,
चूतवनम्, पूर्वेणाऽशोकवनं, दक्षिणेन-सप्तपर्णवनं, पश्चिमेन-चम्पकवनम्, उत्तरेण
चूतवनम् । ते खलु-वनपण्डाः सातिरेकाणि द्वादशयोजनसहस्राणि-आयामेन
पञ्चयोजनशतानि विष्कम्भेण प्रज्ञप्ताः प्रत्येकं प्रत्येकं प्राकारपरिक्षिप्ता कृष्णाव-
भासाः वनपण्डवर्णनं भणितव्यं यावत् बहवो वानव्यन्तरा देवाश्च-देव्यश्चाऽऽ-
सते-शेरते-तिष्ठन्ति-निपीदन्ति-त्वक्परिवर्तयन्ति रमन्ते-ललन्ति-क्रीडन्ति-
मोहन्ति पुरापोराणानां सुचीर्णानां सुपरिक्रान्तानां शुभानां कर्मणां कृतानां
कल्याणफलवित्तिविशेषं प्रत्यनुभवन्तो विहरन्ति । तेषां खलु-वनपण्डानां
बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं प्रत्येकं प्रासादाऽवतंसकाः प्रज्ञप्ता, ते खलु प्रासादा-
वतंसकाः द्वापष्टियोजनानि अर्द्धं योजनञ्चोर्ध्वं मुच्चत्वेन एकत्रिंशद् योज-
नानि क्रोशश्चाऽऽयामविष्कम्भेणाऽभ्युद्रतोत्सृता स्तथैव यावत्-अन्तर्वहुसमर-
मणीया भूमिभागाः प्रज्ञप्ता उल्लोकाः पद्मभक्तिचित्रा भणितव्याः, तेषां खलु
प्रासादावतंसकानां बहुदेशमध्यभागे प्रत्येकं प्रत्येकं सिंहासनानि प्रज्ञप्तानि वर्णा-
वासः सपरिवारः, तेषां खलु प्रासादावतंसकानामुपरि बहून्यष्टमङ्गलकानि ध्वजा-
श्छत्रातिच्छत्राणि ॥ तत्र खलु-चत्वारो देवा महर्द्धिका यावत्पल्योपमस्थितिकाः
परिवसन्ति तद्यथा-ऽशोकः सप्तपर्ण-श्चम्पक-श्चूतः । तत्र खलु-ते स्वेपां स्वेपां
वनपण्डानां स्वेपां स्वेपां प्रासादावतंसकानां स्वेपां स्वेपां सामानिकानां स्वासां
स्वासां-अग्रमहिषोणां स्वसां स्वासां पर्पदां स्वेपां स्वेपामात्मरक्षक देवानामाधि-
पत्यं यावद् विहरन्ति । विजयायाः खलु-राजधान्याः अन्तर्वहुसमरमणीयो
भूमिभागः प्रज्ञप्तो यावत्-पञ्चवर्णैर्मणिभिरुपशोभितः तृणशब्दविहीनो यावत्
देवाश्च-देव्यश्चाऽऽसते यावद् विहरन्ति ॥ तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य भूमि-

भागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु-एकं महदुपकारिकालयनं प्रज्ञप्तं द्वादश-
योजनशतानि-आयामविष्कम्भेण, त्रीणि योजनसहस्राणि सप्तयोजनशतानि पंच
नवतानि किञ्चिद्विशेषाधिकानि परिक्षेपेणाऽर्द्धक्रोशं वाहल्येन सर्वजाम्बूनदमय-
मच्छं यावत् प्रतिरूपम् । तत् खलु-एकया पद्मवरवेदिकया-एकेन वनषण्डेन च
सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्तं पद्मवरवेदिका वर्णनं-वनषण्डवर्णनं यावद् विहरन्ति,
स खलु-वनषण्डो देशोने द्वे योजने चक्रवालविष्कम्भेण उपकारिकालयन समप-
रिक्षेपेण ॥ तस्य खलु उपकारिकालयनस्य चतुर्दिक्षु चत्वारि त्रिसोपानकप्रतिरूप
काणि प्रज्ञप्तानि वर्णकः, तेषां खलु त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां पुरतः प्रत्येकं प्रत्येकं
तोरणानि प्रज्ञप्तानि छत्रातिछत्राणि ॥ तस्य खलु-उपकारिकालयनस्योपरि
बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तो यावन्मणिभिरुपशोभितः मणिवर्णकः गन्ध-
रस-स्पर्शाः, तस्य बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र
खलु-एको महान् मूलप्रासादावतंसकः प्रज्ञप्तः, स खलु प्रासादावतंसकः द्वाषष्टि
योजनानि-अर्द्ध योजनञ्चोर्ध्वं मुच्चत्वेन-एकत्रिंशद् योजनानि क्रोशश्चाऽऽयाम
विष्कम्भेणाऽभ्युद्गतोत्सृत प्रहसित स्तथैव तस्य खलु-प्रासादावतंसकस्याऽन्तर्बहु-
समरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तो यावन्मणि स्पर्श उल्लोकः॥ तस्य खलु-बहु-
समरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु-एका महती मणिपीठिका
प्रज्ञप्ताः सा चैकं योजनमायाविष्कम्भेणाऽर्द्धयोजनं वाहल्येन सर्वमणिमयी
अच्छा इलक्षणाः ॥ तस्याः खलु मणिपीठिकाया उपरि एकं महत् सिंहासनं
प्रज्ञप्तम्, एवं सिंहासनवर्णकः सपरिवारः, तस्य खलु प्रासादावतंसकस्यो-
परि बहून्यष्टमङ्गलकानि ध्वजाश्छत्रातिछत्राणि ॥ तत्र खलु प्रासादावतंसको-
ऽन्यैश्चतुर्भिस्तदर्थोच्चत्वप्रमाणमात्रैः प्रासादावतंसकैः सर्वतः समन्तात्-संपरि-
क्षिप्तः, स खलु प्रासादावतंसकः एकत्रिंशद् योजनानि क्रोशं चोर्ध्वमुच्चत्वेन
अर्द्धषोडशयोजनानि अर्द्धक्रोशश्चाऽऽयामविष्कम्भेणाऽभ्युद्गत स्तथैव । तेषां खलु
प्रासादावतंसकानाम् अन्तर्बहुसमरमणीया भूमिभागा उल्लोकाः । तेषां
खलु बहुसमरमणीयानां भूमिभागानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं प्रत्येकं
सिंहासनं प्रज्ञप्तम् वर्णकः, तेषां परिवारभूतानि भद्रासनानि प्रज्ञप्तानि
तेषां खलु अष्टमङ्गलकानि ध्वजाश्छत्राऽतिछत्राणि॥ ते खलु प्रासादा-
वतंसका अन्यैश्चतुर्भिश्चतुर्भिस्तदर्थोच्चत्वप्रमाणमात्रैः प्रासादावतंसकैः सर्वतः
समन्तात् संपरिक्षिप्ताः ॥ ते खलु प्रासादावतंसकाः अर्द्धषोडशयोजनानि-अर्ध-
क्रोशं चोर्ध्वं मुच्चत्वेन देशोनानि-अष्टौ योजनान्यायामविष्कम्भेणाऽभ्युद्गत
स्तथैव, तेषां खलु प्रासादावतंसकानामन्तर्बहुसमरमणीया भूमिभागा उल्लोकाः,
तेषां खलु-बहुसमरमणीयानां भूमिभागानां मध्यदेशभागे प्रत्येकं प्रत्येकं पद्मासनं

પ્રજ્ઞસમ્ તેષાં પ્રાસાદાનાં અપ્ટમદ્ગ્લકાનિ ધ્વજાઙ્ગત્રાતિચ્છત્રાણિ ॥ તે સ્વલુ-
પ્રાસાદાવતંસકા અન્યૈશ્વતુર્ભિ સ્તદર્ધોચ્ચત્વપ્રમાણયાત્રૈઃ પ્રાસાદાવતંસકૈઃ સર્વતઃ
સમન્તાત્ સંપરિક્ષિપ્તાઃ ॥ તે સ્વલુ-પ્રાસાદાવતંસકા દેગોનાનિ અપ્ટો યોજનાનિ
ઊર્ધ્વમુચ્ચત્વેન દેગોનાનિ ચત્વારિ યોજનાનિ આયામવિપ્લુમ્ભેણ, અધ્યુદ્ગત૦ ધૂમિ
ભાગા ઉલ્લોકાઃ મદ્રાગનાનિ ઉપરિમદ્ગ્લકાનિ ધ્વજા ઙ્ગત્રાતિચ્છત્રાણિ । તે સ્વલુ-
પ્રાસાદાવતંસકા અપ્ટો ચતુર્ભિ સ્તદર્ધોચ્ચત્વ પ્રમાણયાત્રૈઃ પ્રાસાદાવતંસકૈઃ
સર્વતઃ સમન્તાત્ સંપરિક્ષિપ્તાઃ તે સ્વલુ-પ્રાસાદાવતંસકાઃ દેગોનાનિ ચત્વારિ યોજના
ન્યુર્ધ્વમુચ્ચત્વેન દેગોને દ્વે યોજને આયામવિપ્લુમ્ભેણાધ્યુદ્ગતોન્મૃતધૂમિયાના
ઉલ્લોકાઃ પદ્માસનાનિ ઉપરિ-અપ્ટમદ્ગ્લકાનિ ધ્વજાઙ્ગત્રાતિચ્છત્રાણિ સૂ॥૬૦॥

ટીકા-‘વિજયાણ રાઘાણીણ’-વિજયાયાઃ-વિજયામિથાયાઃ સ્વલુ-રાજધાન્યાઃ,
‘ચઉદ્દિસિ’-ચતુર્દિક્ષુ, ચતસ્રો દિશઃ સમાદૃતા-इति ચતુર્દિક્ તસ્મિન્ ચતુર્દિગિ
ચતસ્રણુ દિશાસુ-इत्यर्थः । ‘પંચજોયણસયાઈ’ અવાધાણ-પાંચપશ્ચયોજનગતોનાનિ
અવાધયા-વાધનં વાધા, આક્રમણમ્ ન વાધાઽવાધ્યા તદ્યામવાધાગ્યામ્ इति કૃત્વા
અપાન્તરાણેષુ મુકત્વા-इति भावः । ‘एतथ णं चत्तारि वनखंडा पण्णत्ता’ અત્ર રાજ-
ધાન્યાશ્ચતુર્દિક્ષુ ચત્વારો વનપણ્ડાઃ યતુઃસંખ્યકા વનસમુદાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ કથિતાઃ ।
તાનેવ વનપણ્ડાન્ નામતો-दिग्देशतश्च दर्शयितुमाह-‘तं जहा-इत्यादि, ‘तं जहा-’
તથા, ‘અસોગવણે’-અશોકવનમ્, અશોકો નામ વૃક્ષવિશેષો લોકે પ્રસિદ્ધઃ, તત્પ્ર-
ધાનકં વનમ્, વૃક્ષસમુદાયાત્મકમશોકવનમ્ । ‘સત્તવણ્ણવણે’-સપ્તપર્ણવનમ્ સપ્તપર્ણઃ

‘વિજયાણ ણં રાઘહાણીણ’ इत्यादि ।

‘વિજયાણ ણં રાઘહાણીણ’ વિજયા નામકી રાજધાની કી ‘ચઉ-
દ્દિસિ’ ચારદિશાઓં મેં ‘પંચજોયણસયાઈ અવાહાણ’ પાંચ સૌ યોજન
આગે જાને પર ‘एतथ णं चत्तारि वनखंडा पण्णत्ता’ ટીકા ઇસી સ્થાનપર
ચાર વનખંડ કહે ગયે હૈં ‘तं जहा’ જિનકે નામ ઇસ પ્રકાર સે હૈં ‘असो-
गवणे’ અશોકવન ઇસ વન મેં અશોક વૃક્ષોં કી પ્રધાનતા હૈ ‘सत्तवण्ण-
वणे’ સપ્તપર્ણ પુષ્પોં સે યુક્ત જો વૃક્ષ હોતે હૈં ઉનકા નામ સપ્તપર્ણ-

‘વિજયાણ ણં રાઘહાણીણ’ इत्यादि

ટીકાર્થ-‘વિજયાણ ણં રાઘહાણીણ’ વિજયા નામની રાજધાનીની ‘ચઉદ્દિસિ’
ચારે દિશાઓમાં ‘પંચજોયણસયાઈ અવાહાણ’ પાંચસો યોજન આગળ બીય ત્યારે
‘एतथ णं चत्तारि वनखंडा पण्णत्ता’ બરાબર એજ સ્થાનપર ચાર વનખંડો કહે-
વામાં આવેલા છે. ‘तं जहा’ જેના નામે આ પ્રમાણે છે. ‘असोगवणे’ અશોક
વન, એમાં અશોક નામના વૃક્ષોનું પ્રધાન પાણું છે. ‘सत्तवण्णवणे’ સપ્તપર્ણ
પુષ્પોવાળા જે વૃક્ષો હોય છે, તેનું નામ સપ્તપર્ણ વનખંડ છે. ‘चंपकवणे’ ત્રીબી

પુષ્પવૃક્ષવિશેષ સ્તત્પ્રધાનકં વનં—સપ્તર્ણવનમ્—‘ચંપગવणे’—ચમ્પકવનમ્, ચમ્પકવૃક્ષ પ્રધાનકવનમ્ । ‘ચૂતવणे’—ચૂતવનમ્, ચૂત આમ્રવૃક્ષ: ‘આમ્રચૂતો રસાલોડસૌ’ इत्य-
મરાત્ તત્પ્રધાનકવનમ્—આમ્રવનમિતિ । ‘પુરત્થિમેળં અસોગવणे’—પૂર્વેણ રાજધાન્યા: પૂર્વ-
સ્થાં દિશિ—અશોકવનમ્ । ‘દાહિણેણં સત્તવણ્ણવणे’ દક્ષિણેન રાજધાન્યા: દક્ષિણ-
સ્થાં દિશિ સપ્તર્ણવનં વિદ્યતે । ‘પચ્ચત્થિમેળં ચંપગવणे’—પશ્ચિમેન રાજધાન્યા: પશ્ચિ-
મદિગ્ધિભાગે ચમ્પકવનમ્ । ‘ઉત્તરેણં ચૂતવणे’—ઉત્તરેણ રાજધાન્યા: ઉત્તરસ્થાં દિશિ
આમ્રાણાં વનં ભવતીતિ । ‘તે ણં વણસંડા’—તે સ્વલુ વનવણ્ડા: ‘સાહરેગાઈ’ સાતિ-
રેકાણિ, ‘દુવાલસજોયણસહસ્સાઈ આયામેળં’ દ્વાદશ યોજનસહસ્રાણિ—આયામેન—
દૈર્ઘ્યેણ, ‘પંચજોયણસહસ્સાઈ વિક્કલંમેળં’—પંચયોજનશતાનિ વિષ્કમ્મેણ—સ્થૂલ્યેન,
‘પન્નત્તા’—પ્રજ્ઞપ્તા—કથિતા: । ‘પત્તેયં પત્તેયં પાગારપરિક્કિલ્લત્તા’—પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં
પ્રાકારેણ પરિક્ષિપ્તા: સંવેષ્ટિતા इत्यर्थ: । અથ—કથંભૂતા અશોકવનવણ્ડા:—તત્રાહ
‘કિણ્હા’ इत्यादि, ‘કિણ્હા કિણ્હોભાસા’ કૃષ્ણા:—કૃષ્ણવર્ણચ્છાયોપેતત્ત્વેન કૃષ્ણા:,

વનસ્તંડ હૈ ‘ચંપકવणे’ તીસરાવન હૈ ચંપકવન, इसमें चंपक वृक्षो की प्रधानता है । ‘चूयवणे’ आम्रवृक्ष का वनखंड हैं, ‘पुरत्थिमेणं असोग-
वणे’ राजधानी की पूर्वदिशा में अशोकवन है ‘दाहिणेणं सत्तवण्णवणे’
दक्षिण दिशा में सप्तपर्णवन है । ‘पच्चत्थिमेणं चंपगवणे’ पश्चिमदिशा
में चंपकवन है ‘उत्तरेणं चूयवणे’ और उत्तरदिशा में आम्रवन हैं । ‘तेणं
वणसंडा’ ये सब प्रत्येक वन ‘साहरेगाई दुवालसजोयणसहस्साई
आयामेणं’ लम्बाई में कुछ अधिक १२ हजार योजन के हैं और ‘पंच-
जोयणसयाई विकलंमेणं’ चौड़ाई में ५०० सौ योजन के हैं । ‘पत्तेयं
पत्तेयं पागार परिकिखत्ता’ प्रत्येक वन प्राकार—कोट से घिरा हुआ है
अशोक वन खंड ‘किण्हा किण्हावभासा’ अत्यन्त घना होने के कारण

વનનું નામ ચંપકવન છે. તેમાં ચંપક વૃક્ષોનું પ્રધાનપણું છે. ‘ચૂયવणे’ આમ્ર-
વનમાં આમ્ર વૃક્ષોનું પ્રધાનપણું છે. ‘પુરત્થિમેળં અસોગવणे’ રાજધાનીની પૂર્વ
દિશામાં અશોક વન છે. ‘દાહિણેણં સત્તવણ્ણવणे’ દક્ષિણ દિશામાં સપ્તર્ણુ વન છે.
‘પચ્ચત્થિમેળં ચંપગવणे’ પશ્ચિમ દિશામાં ચંપકવન છે. ‘ઉત્તરેણં ચૂયવणे’ અને
ઉત્તરદિશામાં આમ્રવન છે. તેણં વણસંડા’ એ દરેક વન ‘સાહરેગાઈ દુવાલસજોયણ-
સહસ્સાઈ આયામેળં’ લંબાઈમાં કંઈક વધારે ૧૨ ખાર હજાર યોજન છે. અને
‘પંચજોયણસયાઈ વિક્કલંમેળં’ પહોળાઈમાં ૫૦૦ પાંચસો યોજનના છે. ‘પત્તેયં
પત્તેયં પાગારપરિક્કિલ્લત્તા’ દરેક વન પ્રાકાર કોટથી ઘેરાયેલા છે. અશોક વનખંડ
‘કિણ્હા કિણ્હાવભાસા’ અત્યંત ઘન—ગાઢ હોવાથી ક્યાંક ક્યાંક તો કાળા જણાય
છે, તથા એમાં જે છાયા નીકળે છે તે પણ કાળીજ દેખાય છે. અને ક્યાંક

કૃષ્ણવર્ણાવભાસાઃ, 'એવં-નીલાઃ નીલવર્ણાઽવભાસાઃ, હરિતાઃ-હરિતાવભાસાઃ, શીતાઃ (શ્વેતાઃ) શીતાવભાસાઃ કૃષ્ણાઃ કૃષ્ણચ્છાયાઃ ઘનપૂરિતકટચ્છાયાઃ રમ્યાઃ મહામેઘનિકુરંવભૂતાઃ, વનપણ્ડાન્તર્ગતપાદપાઃ મૂલવન્તઃ સ્કન્ધવન્તઃ ત્વગ્વન્તઃ પ્રવાલવન્તઃ પત્રવન્તઃ પુષ્પવન્તઃ ફલવન્તો વીજવન્તઃ, इत्यादि पूर्व-प्रदर्शितक्रमेणैवेहाऽपि वनपण्डवर्णनं कर्तव्यम् विस्तरभयान्नेह तत्तत्प्रकरणानि

કહીં કહીં તો કૃષ્ણ કાલા પ્રતીત હોતા હૈ તથા ઇસમેં જો છાયા નિકલતી હૈ વહ બી કાલી હી નિકલતી હૈ કહીં ૨ યહ-નીલાઃ નીલવર્ણાવભાસાઃ' નીલવર્ણ કા પ્રતીત હોતા હૈ ઓર નીલવર્ણ કી હી ઇસમેં સે છાયા નીકલતી હૈ 'હરિતાઃ હરિતાવભાસાઃ' કહીં ૨ યહ હરે વર્ણ કા પ્રતીત હોતા હૈ ઓર ઇસસે છાયા બી હરી હરી હી નિકલતી હૈ 'શીતાઃ શીતાવભાસાઃ' કહીં કહીં યહ ચિલકુલ સફેદ પ્રતીત હોતા હૈ ઓર સફેદ રંગવાલી હી ઇસમેં સે છાયા નિકલતી હૈ, इत्यादि सब वर्णन जैसा कि पहिले किया जा चुका है वैसा ही वह सब वर्णन यहां पर भी कर लेना चाहिये ये सब वनखंड बहुत रम्य-सुन्दर है और ऐसे मालूम देते हैं कि जैसे मानो बड़े बड़े मेघों का समुदाय ही एकत्रित हुआ है। इन वन खंडों के अन्तर्गत जो पादप-(वृक्ष) हैं वे सब प्रशस्त मूलवाले हैं, प्रशस्त स्कन्धोंवाले हैं प्रशस्त छालवाले हैं। प्रशस्त प्रवालों वाले हैं, प्रशस्त पत्रों वाले हैं, प्रशस्त एवं सुन्दर फूलों वाले हैं फलों वाले हैं और बीजवाले हैं इत्यादि सबवर्णन भी पूर्व में प्रदर्शित क्रम के अनुसार यहां पर भी कर लेना चाहिये विस्तार हो जाने के भय से हम उसे

કયાંક તે 'નીલાઃ નીલવર્ણાવભાસાઃ' નીલવર્ણના દેખાય છે. અને નીલવર્ણનીજ તેમાં છાયા નીકળે છે. 'હરિતાઃ હરિતાવભાસાઃ' કયાંક કયાંક તે હરિતવર્ણના જણાય છે. અને તેમાં છાયા પણ હરિત રંગની જ દેખાય છે. 'શીતાઃ શીતાવભાસાઃ' કયાંક કયાંક એ બિલકુલ સફેદ દેખાય છે. અને તેમાં છાયા પણ સફેદ જ નીકળે છે. વિગેરે પ્રકારથી બધું જ વર્ણન અહીંયાં પણ કરી લેવું જોઈએ. આ તમામ વનખંડો ઘણાજ રમ્ય સુંદર છે. અને તે વનખંડો એવા જણાય છે કે જાણે મોટા મોટા મેઘોના સમુદાયોજ એકઠા થયેલા છે. એ વનખંડોની અંદર જે પાદપો-વૃક્ષો છે તે બધા પ્રશસ્ત મૂળવાળા છે. પ્રશસ્ત સ્કંધો વાળા છે. પ્રશસ્ત છાલો વાળા છે. પ્રશસ્ત પ્રવાલો વાળા છે. પ્રશસ્ત પત્રોવાળા છે. સુંદર ફૂલોવાળા છે. સુંદર ફળોવાળા છે. અને સુંદર બી વાળા છે. ઇત્યાદિ પ્રકારથી તમામ વર્ણન પણ પહેલાં કહેવામાં આવેલ છે તે પ્રમાણે અહીંયાં પણ કરી લેવું જોઈએ. વધારે વિસ્તાર થવાના કારણે તે અહીંયાં વર્ણવેલ નથી. આ

પુનરુલ્લિખ્યન્તે એતદાશાયેનાઽઽહ-‘વણસંડવણઓ ભાણિયવ્વો’ વનવણડવર્ણનકો
મણિતવ્યઃ, પૂર્વપ્રદર્શિતવનવણડવર્ણકઃ સમગ્રોઽપ્યત્ર વક્તવ્યઃ કિયત્પર્યન્તં વનવણડ-
વર્ણકો વક્તવ્યસ્તત્રાહ-‘જાવ બહવે વાળમંતરા’ इत्यादि। ‘बहवे वाणमंतरा देवा-
देवीओ’ बहवोऽनेके वानव्यन्तरा देवाश्च देव्यश्च-‘आसयंति’ यथा सुखमासते,
‘सयंति’ शेरते, दीर्घकायप्रसारणेन वर्तन्ते, न तु-निद्रां कुर्वन्ति वानव्यन्तराणां
देवयोनिगतयाऽस्मदादिवत् निद्राया अभावाद् इति। ‘चिद्वंति’-तिष्ठन्ति, ऊर्ध्व-
स्थानेन वर्तन्ते। ‘णिसीदंति’-निषीदन्ति-उपविशन्ति, ‘तुयद्वंति’-त्वग्वर्तयन्ति त्वक्
परावर्त्तनं कुर्वन्ति वामपार्श्वतः परावृत्य दक्षिणपार्श्वेनाऽवतिष्ठन्ते, दक्षिणपार्श्वोद्वा
परावृत्य वामपार्श्वेनाऽवतिष्ठन्ते इति। ‘रमंति’ रमन्ते रतिमावधन्ति, ‘ललंति’=
ललन्ति, मनईप्सितं यथा भवति तथा वर्तते इत्यर्थः ‘कीलंति’-क्रीडन्ति-यथा

यहां नहीं कर रहे हैं इसी वर्णन के करने की बात ‘वणसंडवणओ
भाणियव्वो’ सूत्रकारने इस सूत्र द्वारा यहां प्रकट की है बनों का वर्णन
‘जाव बहवे वाणमंतरा’ इस सूत्रानुसार यहां ऐसा करलेना चाहिये कि
इन वनवण्डों में ‘बहवे वाणमंतरा देवा देवीओ’ अनेक वानव्यन्तर देव-
और देवियां आकरके सुख पूर्वक उठा बैठा करती है। ‘सयंति’ सोती
हैं पैर पसार करके आराम करती है। नकि हमारे जैसी निद्रा लेती
हैं क्यों कि देवयोनि होने से उनके हमारे जैसी निद्रा नहीं होती हैं
‘चिद्वंति’ कहीं कहीं बैठ रही रहती हैं ‘णिसीदंति’ कहीं २ बे बैठी रहती
हैं, कहीं २ पर बे ‘तुयद्वंति’ लेटी रहती हैं, करवट बदलती हुई आराम
करती है। ‘रमंति’ कहीं कहीं वे आपस में प्रेमालिङ्गन करती हैं ‘ललंति’
तथा-कहीं कहीं उनके मनमें जैसा रुचता है वैसा काम भी किया
करती है। ‘कीलंति’ कभी ये खेलती है। अर्थात् इनको जिस-प्रकार

વર્ણન કરવાના સંબંધમાં સૂત્રકારે ‘વણસંડવણઓ ભાણિયવ્વો’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા
અહીંયાં પ્રગટ કરેલ છે. વનોનું વર્ણન ‘જાવ બહવે વાળમંતરા’ આ સૂત્ર પાઠના
કથન પ્રમાણે અહીંયાં એ પ્રમાણે કરવું જોઈએ કે આ વનવણડોમાં ‘બહવે વાળ
મંતરા દેવાય દેવીઓયા’ અનેક વાનવ્યન્તર દેવ અને દેવિયો આવીને સૂખપૂર્વક
ઉઠે બેસે છે. ‘સયંતિ’ સૂવે છે. પગ ફેલાવીને આરામ કરે છે. મનુષ્યો પ્રમાણે
તેઓ ઉદ્ધતા નથી. કેમકે દેવયોનિ હોવાથી તેઓને મનુષ્યો પ્રમાણે નિદ્રા હોતી
નથી. ‘ચિદ્વંતિ’ ક્યાંક ક્યાંક તેઓ ઉભા રહે છે. ‘ણિસીદંતિ’ ક્યાંક ક્યાંક તેઓ
બેસી રહે છે. ક્યાંક ક્યાંક તેઓ ‘તુયદ્વંતિ’ સૂઈ રહે છે, પડખા બદલે છે. અને
આરામ કરે છે. ‘રમંતિ’ ક્યાંક ક્યાંક તેઓ પરસ્પર પ્રેમાલિંગન કરે છે. ‘લલંતિ’
તથા ક્યાંક ક્યાંક તેના મનમાં જે રૂચે એવું કામ કર્યા કરે છે. ‘કીલંતિ’

સુખમિતસ્તતો ગમનવિનોદેન ગીતનૃત્યાદિ વિનોદેન વા તિષ્ઠન્તિ, 'મોહંતિ' વિષય સેવનં કુર્વન્તિ इत्येवं रूपेण 'पुरापोराणाणं' પુરાપૌરાણાનામ્ પુરા ગ્રાહ્ય, ભવે કૃતાનાં કર્મણાં इत्यગ્રિમેण सम्बन्धः, અતઃપૂર્વ પૌરાણાનામ્, 'સુચિણ્ણાણં' સુચી-ર્ણાનાં-સુચરિતાનામ્, इह सुचरितं कर्माऽपि मुचरितं 'कार्यकारणोपचारात्' તદયમર્થઃ વિશિષ્ટ તથાવિધ ધર્માઽનુષ્ઠાનવિષયાઽપ્રમાદકરણ ક્ષાન્ત્યાદિ સુચરિતા-નામ્, તથા 'સુપરિક્રંતાણં' સુપરાક્રાન્તાનામ્ સુપરાક્રાન્તજનિતાનિ કર્માણ્યેવ સુપરા ક્રાન્તાનિ, સકલમૈત્રી-સત્યભાષણ-પરદ્રવ્યાઽનપહાર સુશીલાદિ રૂપપરાક્રમજ-નિતાનામિતિ અતઃપૂર્વ-'સુમાણં' શુમાનાં શુભફલાનામ્ શુભફલાનામ્, इह किञ्चिद् शुभफलमपीन्द्रियविपर्यासात् शुभफलमाभाति ततस्तात्त्विक शुभत्वं प्रतिपत्यर्थमस्यैव पर्याय शब्दमाह-'कल्लाणं' કલ્યાણાનામ્ તત્ત્વવૃત્ત્યા તથાવિધ વિશિષ્ટફલદાયિ-નામ્ । અથવા-કલ્યાણાનામનર્થોપશમકારિણામ્ 'કલ્લાણં' કલ્યાણસ્વરૂપમ્, 'ફલ-વિત્તિવિસેસં' ફલવિત્તિવિશેષં-ફલવિપાકમ્, 'પચ્છણુમવમાણા' પ્રત્યેક મનુભવ-

સે સુખમિલતા હૈ उस प्रकार से ये इधर उधर उन वन षंडों में फिरती हैं तथा मनोविनोद के निमित्त ये कभी कभी-नाचती है कभी-गाती भी हैं और कभी नाना प्रकार के वादित्रों को भी बजाती है । 'मोहंति' कभी २ वे वहां विषय सेवन भी करती है । इस रूप से ये देव देवियां 'पुरा पोराणाणं' पूर्व भव में किये हुए अपने ऐसे पुराने कर्मों के जो कि 'सुचिण्णाणं' उस समय में विशिष्ट तथाविध धार्मिक अनुष्ठान करने में अप्रमाद करने से क्षमा आदि भावों के रखने से उपार्जित किये गये, 'सुपरिक्रंताणं' मैत्री सत्य भाषण, परद्रव्यांनपहार, एवं सुशीलता आदि रूपपराक्रम के कारण जिनमें अनुभागबन्ध शुभ ही पडा और इसी कारण 'सुमाणं' जो शुभ फल के देने वाले हुए हैं 'कल्लाणं' अनर्थों को उपशमन करने वाले हुए हैं 'कल्लाणं फलवित्तिविसेसं'

કચારેક તે જેલે છે. અર્થાત્ તેને જે રીતે સુખ લાગે તે પ્રમાણે તેઓ આમ તેમ એ વનખંડોમાં ફરે છે. તથા મનોવિનોદ માટે તેઓ કચારેક કચારેક નાચે પણ છે. કચારેક કચારેક ગાય છે અને કચારેક અનેક પ્રકારના વાદ્યો ત્રી વગાડે છે. 'મોહંતિ' કચારેક કચારેક તેઓ ત્યાં વિષય સેવન પણ કરે છે. આ પ્રમાણે તે દેવ અને દેવિયો 'પુરાપોરાણાણં' પૂર્વભવમાં કરેલા પોતાના એવા પૂર્વના કર્મોના કે જે 'સુચિણ્ણાણં' એ સમયમાં વિશેષ પ્રકારથી તે કાળને ઉચિત ધાર્મિક અનુષ્ઠાન કરવામાં અપ્રમાદ કરવાથી ક્ષમા વિગેરે ભાવો રાખવાથી પ્રાપ્ત કરવામાં આવેલ 'સુપરિક્રંતાણં' મૈત્રી સત્યભાષણ, પરદ્રવ્યાંનપહરણ અને સુશીલપણું વિગેરે રૂપ પરાક્રમના કારણે જેમાં અનુભાગ બંધ શુભરૂપ જ થાય અને એજ કારણે 'સુમાણં' જે શુભફલને આપવા વાળા થયેલ છે. 'કલ્લાણં' અનર્થોને ઉપશમ

ન્તઃ, 'વિહરંતિ' યથા સુખં વિહરન્તિ-આસતે, ઇતિ । 'તેસિ ણં વણસંઢાણં વહુમજ્ઞ-
દેસમાએ' તેણાં સુલુ વનવણ્ડાનાં વહુદેશમધ્યમાગે, 'પત્તેયં પત્તેયં પાસાયવહિંસગા'
પણ્ણત્તા' પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં પ્રાસાદાવતંસકાઃ પ્રાસાદ શ્રેષ્ઠાઃ પ્રજ્ઞપ્પાઃ કથિતાઃ । 'તે ણં
પાસાયવહિંસગા' તે સુલુ પ્રાસાદાવતંસકાઃ, 'વાવહિં જોયણાં અદ્ધ જોયણં ઉહું
ઉચ્ચત્તેણં' દ્વાપણ્ટિયોંજનાન્યર્ધક્રોશં ચોર્ધ્વમુચ્ચત્ત્વેન, 'એકતીસં જોયણાં કોસં
ચ આયામવિક્ખંભેણં' એકત્રિંશઘોજનાનિ ક્રોશૈકંચાડડયામવિક્કમ્ભેણ, દૈર્ઘ્યવિસ્તા-
રામ્યામ્, 'અબ્બુગ્ગતમૂસિયા' અમ્યુદ્ધતોત્સુતપ્રહસિત ઇવ વિવિધમણિરત્નમક્તિ-
ચિત્રા વાતોદ્ધૂતવિજયવૈજયન્તી પતાકા છત્રાડતિચ્છત્રકલિતાઃ મણિકનકસ્તૂ-

આનન્દપ્રદ ઉદય વિશેષ કો 'પચ્ચણુવ્ભવમાણા' ભોગતે રહતે હૈં ।
'તેસિણં વણસંઢાણં' ઉનવનવણ્ડોં કે 'વહુમજ્ઞદેસમાએ' ઠીક બીચોં
બીચ મેં 'પત્તેયં પત્તેયં પાસાયવહિંસગા પણ્ણત્તા' અર્થાત્ પ્રત્યેક વન વણ્ડ
કે વિલકુલ મધ્યદેશ મેં શ્રેષ્ઠ પ્રાસાદ કહે ગયે હૈં । 'તેણં પાસાયવહિં
સગા વાવહિં જોયણાં અદ્ધ જોયણં ઉહું ઉચ્ચત્તેણ' ઇન પ્રાસાદોં કી
જંચાઈ ૬૨ યોજન એવં અર્ધ કોશ કી હૈ 'એકતીસજોયણાં કોસં ચ
આયામવિક્ખંભેણં' તથા-ઇનકો લમ્વાઈ ઓર ચોડાઈ ૩૧ યોજન એવં
એક કોશ કી હૈ । 'અબ્બુગ્ગતમૂસિયા તહેવ જાવ અંતો વહુ સમર-
મણિજ્ઞા ભૂમિમાગા પણ્ણત્તા' ઇસ પ્રાસાદાવતંસકોં કે વિષય મેં ઇસ
સૂત્રપાઠ દ્વારા જૈસા વર્ણન વહુસમરમણીય ભૂમિમાગ તક પહિલે કિયા
ગયા હૈ વેસા હી વર્ણન યહાં પર ભી કરલેના ચાહિયે । ઇસ વર્ણન મેં
'અમ્યુદ્ધતોત્સુત પ્રહસિતા ઇવ, વિવિધમણિરત્નમક્તિચિત્રા વાતોદ્ધૂત
વિજય વૈજયન્તી પતાકા' ઇત્યાદિ સબ પાઠ આતા હૈ અન્ત મેં ઇન પ્રાસા-

કરવાવાળા એવા 'કલ્લાણં ફલવિત્તિવિસેસં' આનંદ કારક ઉદય વિશેષને 'પચ્ચણુ
વ્ભવમાણા' લોગવતા રહે છે. 'તેસિણં વણસંઢાણં' એ વનવણ્ડોના 'વહુમજ્ઞદેસમાએ'
ખરોખર વચ્ચે વચ્ચે 'પત્તેયં પત્તેયં પાસાયવહિંસગા પણ્ણત્તા' અર્થાત્ દરેક
વનવણ્ડોના ખરોખર મધ્ય ભાગમાં શ્રેષ્ઠ પ્રાસાદો કહ્યા છે. આ પ્રાસાદોની
ઊંચાઈ ૬૨ ખાસઠ યોજન અને અર્ધ કોસની છે. 'એકતીસજોયણાં કોસં
ચ આયામવિક્ખંભેણં' તથા તેની લાંબાઈ પહોળાઈ ૩૧ એકત્રીસ યોજન અને
એક કોસની છે. 'અબ્બુગ્ગતમૂસિયા તહેવ જાવ અંતો વહુસમરમણિજ્ઞા ભૂમિમાગા
પણ્ણત્તા' આ પ્રાસાદાવતંસકોના સંબંધમાં આ સૂત્રપાઠ દ્વારા જે પ્રમાણેનું વર્ણન
ખડું સમરમણીય ભૂમિભાગ સુધી પહેલાં કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું
વર્ણન અહીંયા પણ કરીલેલું જોઈએ. આ વર્ણનમાં 'અમ્યુદ્ધતોત્સુતપ્રહસિતા ઇવ

પિકાકાઃ તુઙ્ગાઽઽગગનતલમભિલંઘ્યમાનશિશ્વરાઃ જાલાન્તરરત્નપદ્મરોન્મીલિતા
 ઇવ મણિકનકસ્તૂપિકાકાઃ વિકસિતશતપત્રપુન્ડરીક તિલકરત્નાઽર્ધચન્દ્રચિત્રાઃ
 નાનામણિમયમાલાઽલઙ્કૃતાઃ અન્તર્વહિશ્ચ ઝલક્ષ્ણાઃ સુવર્ણસ્તવાલુકાપ્રસ્તટાઃ
 શુભસ્પર્શાઃ સશ્રીકરૂપાઃ પ્રાસાદીયાઃ દર્શનોયાઃ અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ । એત-
 દેવદર્શિતમ્ । ‘તદેવ જાવ અંતો વહુસમરમણિજ્જા ભૂમિમાગા પન્નત્તા’ તથેવ-યાવત્-
 અન્તર્વહુસમરમણીયાઃ ભૂમિમાગાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ કથિતાઃ । ‘ઉલ્લોયા પડમમત્તિચિત્તા-
 માણિયવ્વા’ ઉલ્લોકાઃ પદ્મલતામત્તિચિત્રાઃ મણિતવ્યાઃ અત્ર સમગ્રોઽપિ
 ઉલ્લોકવર્ણકો વ્યતવ્યઃ ‘તેસિ ણં પાસાયવહિંસગાણં’ તેપાં સ્વલુ પ્રાસાદાવતંસકા-
 નામ્; ‘વહુમજ્જદેસમાણ’ વહુમઘ્યદેશમાગે, ‘પત્તેયં પત્તેયં સીહાસણા પન્નત્તા’
 પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં સિંહાસનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ, ‘વણ્ણાવાસો સપરિવારો’ વર્ણાવાસો વર્ણક-
 નિવેશઃ સપરિવારઃ, ‘ભદ્રાસનવર્ણનપૂર્વકં સિંહાસનવર્ણનં કર્તવ્યમ્’ ‘તેસિ ણં
 પાસાયવહિંસગાણં ઉપ્પિ’ તેપાં સ્વલુ પ્રાસાદાવતંસકાનામુપરિ, ‘વહવે અદ્દમંગલગ-
 છત્તાઈછત્તા’ વહુન્યષ્ટમઙ્ગલકાનિ શ્રીવત્સ સ્વસ્તિક વર્દ્ધમાનકાદીનિ કૃષ્ણ નીલ-

દાવતંસકોં કે વર્ણન મેં એસા કહા ગયા હૈ કિ इनका जो भीतर का
 भाग है उसकी भूमि बहुसम है और इसी से वह बड़ी रमणीय है
 यहां ‘उल्लोया पडममत्तिचित्ता माणियव्वा’ इस पाठ की सूचनानुसार
 पद्मलता की रचना से विचित्रित उल्लोकों-चन्द्रबों-का भी वर्णन पूरा
 कहलेना चाहिये ‘तेसिणं पासायवहिसगाणं’ इन प्रासादावतंसकों
 के ठीक ठीक मध्यभाग में अर्थात् ‘पत्तेयं २ सीहासणा पन्नत्ता’ प्रत्येक
 श्रेष्ठ प्रासाद में सिंहासन है ‘वण्णावासो सपरिवारो’ यहां पर भद्रासनों
 के वर्णन पूर्वक ही सिंहासनों का वर्णन करना चाहिये ‘तेसिणं पासा-
 यवहिसगाणं उप्पि’ इन प्रासादावतंसकों के ऊपर ‘वहवे अद्वमंगलगा-

વિવિધમણિરત્નમત્તિચિત્રા વતોદ્ધૂતવિજયવૈજયન્તી પતાકા’ વિગેરે બધે જ પાઠ
 સમજી લેવો. અંતમાં આ પ્રાસાદાવતંસકોના વર્ણનમાં એવું કહેવામાં આવેલ
 છે. કે એનો જે અદરનો ભાગ છે, તેની ખૂમિ ઘણીજ સમ સરખી છે. અને
 તેથી જ તે ઘણીજ રમણીય છે. અહીંયાં ‘ઉલ્લોયા પડમમત્તિચિત્તા માણિયવ્વા’
 આ પાઠના કથનાનુસાર પદ્મલતાની રચનાથી ચિતરવામાં આવેલ ઉલ્લોકો-ચન્દ્ર-
 વાઓનું વર્ણન પણ પૂરેપૂરું કરી લેવું જોઈએ ‘તેસિ ણં પાસાયવહિંસગાણં’
 એ પ્રાસાદાવતંસકોની બરોબર મધ્યભાગમાં અર્થાત્ ‘પત્તેયં પત્તેયં સીહાસણા
 પણ્ણત્તા’ દરેક શ્રેષ્ઠ પ્રાસાદોમાં સિંહાસનો કહેલા છે. ‘વણ્ણાવાસો સપરિવારો’
 અહીંયાં ભદ્રાસનોના વર્ણન પૂર્વક જ સિંહાસનોનું વર્ણન કરવું જોઈએ. ‘તે
 સિ ણં પાસાયવહિંસગાણં ઉપ્પિ’ એ પ્રાસાદાવતંસકોની ઉપર ‘વહવે અદ્દમંગલગાણ્યા

લૌહિતાદિધ્વજા: પતાકાતિપતાકા: છત્રાઽતિચ્છત્રાણિ વક્તવ્યાનિ । ‘તત્થળં’ તત્ર વનવણ્ડમધ્યે સ્વલુ ‘ચત્તારિ દેવા’ ચત્વારો દેવા:; ‘મહદ્વિયા જાવ પલિઓવમ- દ્વિયા પરિવસંતિ’ મહર્દ્ધિકા: મહદ્યુતિના: મહાવલા: મહાયશસ: મહાસૌર્યા: મહાનુભાવા: પલ્યોપમસ્થિતિકા: પરિવસન્તિ, તં જહા-તદ્યથા ‘અસોએ’ અશોકો અશોકવને અશોકો દેવ: પ્રતિવસતિ, ‘સત્તવણે’-સપ્તવર્ણ: સપ્તર્ણવને સપ્તર્ણ- વનો નામાદેવ: પરિવસતિ, -‘ચંપણ’ ચમ્પક: ચમ્પકવને ચમ્પકો નામદેવ: પરિવસતિ, ‘ચૂણ’ ચૂત: ચૂતવને ચૂતો નામદેવ: પરિવસતિ, ઇતિ ‘તત્થ ણં તેસાણં તેસાણં વણસંઢાણં’ તત્રાઽશોકવનાદૌ વિદ્યમાનાસ્તે સ્વલુ-અશોકાદયો દેવા: જ્ઞયા છતાઽછત્તા’ અનેક અષ્ટ મંગલ દ્રવ્ય હૈ-इनके नाम श्रीवत्स स्व- स्तिक वर्द्धमानक आदि है । तथा कृष्णवर्ण की नीलेवर्ण की और लोहित रक्त आदि वर्ण की અનેક ધ્વજાં હૈ । અર્થાત્ અનેક પતાકાતિપતા- કાં હૈ અનેક છત્રો કે ઉપર મેં મી અનેક છત્ર લટકે હુએ હૈ । ‘તત્થળં વણસંઢે’ इन वनखंडो के बीच में ‘चत्तारि देवा’ चार देव जो कि ‘महद्विद्या जाव पलिओवमद्विद्या परिवसन्ति’ परिवार आदि रूप महाकृद्विवाले है शरीर आभरण आदि के विशिष्ट कान्ति पुंज से जो युक्त है महाबलशाली है महायश संपन्न और महा सुखों के भोक्ता है । तथा जिनका प्रभाव भी बहुत अधिक है एवं जिनकी एकपल्यो- पम की स्थिति है रहते है ‘तं जहा’ जैसे-‘असोए’ अशोक वन में अशोक नामका देव रहता है ‘सत्तवण्णे’ सप्तपर्णवन में सप्तपर्ण- वन नामका देव रहता है ‘चंपण’ चम्पकवन में चम्पक नामका देव रहता है ‘चૂए’ आम्रवन में चूय नामका देव रहता है ‘તત્થ ણં તેસાણં

છત્તાઽછત્તા’ અનેક અષ્ટમંગલ દ્રવ્ય છે. તેના નામ શ્રીવત્સ; સ્વસ્તિક, વર્ધમાનક વિગેરે પહેલા કહેવામાં આવી ગયેલા છે તે પ્રમાણે સમજવા. તથા કાળાવર્ણની નીલાવર્ણની અને લાલવર્ણની વિગેરે રંગોની અનેક ધ્વજાઓ છે. અને તેમાં છત્રોની ઉપર પણ અનેક છત્રો લટકેલા છે. ‘તત્થ ણં વણસંઢે’ એ વનખંડની વચ્ચેમાં ‘ચત્તારિ દેવા’ ચાર દેવો કે જેઓ ‘મહદ્વિયા જાવ પલિઓવમદ્વિયા પરિ- વસંતિ’ પરિવાર વિગેરે રૂપ મહાકૃદ્ધિ વાળા છે. શરીર આભરણ વિગેરેથી વિશિષ્ટ કાંતિપુન્નેથી યુક્ત છે. મહાબલશાલી છે. મહાયશ સંપન્ન અને મહા- સુખોને ભોગવવા વાળા છે. તથા જેનો પ્રભાવ પણ ઘણો વધારે છે. અને જેની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે. એવા ચાર દેવો રહે છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘અસોએ’ અશોકવનમાં અશોક નામના દેવ નિવાસ કરે છે. ‘સત્તવણે’ સપ્ત- પર્ણવનમાં. સપ્તર્ણ નામના દેવો રહે છે. ‘ચૂણ’ આમ્રવનમાં ચૂયનામના દેવ રહે

સ્વેપાં વનપણ્ડાનામ્, । ‘સાણં સાણં પાસાયવહિંસગાણં’ સ્વેપાં સ્વેપાં પ્રાસાદાવ-
તંસકાનામ્ ‘સાણં સાણં સામાણિયાણં- સ્વેપાં સ્વેપાં સામાનિકાનામ્, ‘સાણં સાણં
અગ્ગમહિસીણં’=સ્વાસાં સ્વાસામગ્ગમહિસીણામ્ ‘સાણં સાણં આયરક્કલ્લેયાણં’-
સ્વેપાં સ્વેપામાત્મરક્ષકદેવાનામ્ ‘આહેવચ્ચં જાવ વિહરંતિ’ આધિપત્યં પૌર-
સ્ત્યમાગેશ્વરસેનાપત્યં યાવત્-યથામુખં વિહરન્તીતિ ‘વિજયાણં રાયદ્દાણીણં’-
વિજયાયાઃ સ્વલુ રાજધાન્યાઃ, ‘અંતોવહુસમરમણિજ્જે ભૂમિમાગે પન્નત્તે’ અન્તર્મધ્યે
વહુસમરમણીયો ભૂમિમાગઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ-કથિતઃ, ‘જાવ પંચવણ્ણેહિં મણીહિં ઉવસોમિણં’
યાવત્ પંચવર્ણૈર્મણિભિરુપશોભિતઃ [અત્ર યાવત્પદેન સ યથા નામક આલિન્ન પુષ્ક-
રમિતિ વા-મૃદ્ગપુષ્કરમિતિ વા, સરસ્તલમિતિ વા, કરતલમિતિવા, આદર્શમण्डल-
મિતિ વા,-ચન્દ્રमण्डलमिति वा, सूर्यमण्डलमिति वा, उरभ्रचर्ममिति वा, वृषभचर्म

तेसाणं वणसंडाणं’ उन अशोक आदि वनों में विद्यमान ये अशोक
आदिदेव ‘साणं साणं पासायवहिसगाणं’ अपने अपने प्रासादावतंसकों
का ‘साणं २ सामाणियाणं’ अपने २ सामानिक देवों का ‘साणं २
अगमहिमीणं’ अपनी २ पट्टदेवियों का ‘साणं साणं आयरक्कदेवाणं’
अपने अपने आत्मरक्षक देवों का ‘आहेवच्चं जाव विहरइ’ आधिपत्य
करते हुए वहां सुख पूर्वक रहते हैं । यहां यावत्पद से ‘पौरस्त्यमागे-
श्वर सेनापत्यम्’ इस पाठ का ग्रहण हुआ है । ‘विजयाणं रायद्वानीणं’
विजया राजधानीका ‘अंतो बहुसमरमणिज्जे’ भीतर का भाग बहुत
अधिक सम होने के कारण बड़ा ही मनोहर कहा गया है ‘जाव पंच
वण्णेहिं मणीहिं उवसोमिणं’ यावत् वह पांच वर्णों की मणियों से उप-
शोभित है । यहां यावत्पद से-‘स यथा नामक आलिन्न पुष्करमिति
वा, मृदङ्ग पुष्करमिति वा, सरस्तलमिति वा, आदर्शमण्डलमिति वा’

છે. ‘તત્થ ણં તેસાણં તેસાણં વણસંડાણં’ એ અશોક વિગેરે વનોમાં રહેવાવાળા
અશોક વિગેરે દેવો ‘સાણં સાણં પાસાયવહિંસગાણં’ પોતપોતાના પ્રાસાદાવતંકાના
‘સાણં સાણં સામાણિયાણં’ પોતપોતાના સામાનિક દેવોનું ‘સાણં સાણં અગ્ગમહિસીણં’
પોતપોતાની અગ્રમહિપી દેવીઓનું ‘સાણં સાણં આયરક્કલ્લેયાણં’ પોતપોતાની
આત્મરક્ષક દેવોનું ‘આહેવચ્ચં જાવ વિહરંતિ’ અધિપતિપણું કરતા થકા ત્યાં સુખ
પૂર્વક રહે છે. અહિંયા યાવત્પદથી ‘પૌરસ્ત્યમાગેશ્વર સેનાપત્યમ્’ આ પાઠનો સંગ્રહ
થયો છે. ‘વિજયાણં રાયદ્દાણીણં’ વિજયા રાજધાનીના ‘અંતોવહુસમરમણિજ્જે’
અંદરનો ભાગ ઘણો વધારે સમ હોવાથી ઘણું જ મનોહર કહેલ છે. ‘જાવ પંચ-
વણ્ણેહિં ઉવસોમિણં’ યાવત્ તે પાંચ વર્ણોના મણિયોથી શોભાયમાન છે. અહિંયા
યાવત્પદથી ‘સ યથાનામક આલિન્નપુષ્કરમિતિ વા, મૃદ્ગપુષ્કરમિતિ વા સરસ્તલમિતિ વા

इति वा, वराहचर्म इति वा, सिंहचर्म इति वा, व्याघ्रचर्म इति वा, वृकचर्म इति वा, द्वीपचर्म इति वा, अनेकशङ्खकीलकसहस्राणि, तत आवर्त्त प्रत्यावर्त्त-श्रेणी प्रश्रेणी-स्वस्तिक सौवर्णिक-पुष्पमाणववर्द्धमानमत्स्याण्डमकराण्डजारमारफुल्ला-वलीपद्मपत्रसागरतरङ्गवासंतिकलतापद्मलताभक्तिचित्रैः सञ्छायैः समरोचिकैः सोद्द्योतैः मणिभिः) इत्यन्तस्य प्रकरणस्य संग्रहो भवतीति । 'तणसद्विहूणे जाव' तृणशब्दविहीनो यावत् (अत्र तृणानां मणीनां च वर्णगन्धादयः शब्द-विहिनाः वर्णयितव्याः) मणिप्रकरणं च, 'तं जहा-किण्हेहिं जाव सुक्केहिं, तत्थ णं जे ते किण्हा तण-रस-मणीय तेसि णं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते, से जहा णामए-जीमूतेति वा-खंजणेति वा, (इत्यादि स्वयमेवोहनीयम्) अति विस्तरत्वान्नपुनरत्र लिख्यते, क्रियत्पर्यन्तं मणिप्रकरणं नेतव्यं तत्राह-'जाव देवाय-देवीओय' इत्यादि । देवाय-देवीओय आसयन्ति-देवाश्च देव्यश्चाऽऽसते-शेरते तिष्ठन्ति-निषीदन्ति-त्वग्वर्तयन्ति-रमन्ते-ललन्ति-क्रीडन्ति-मोहन्ति पुरापौराणां-सुवर्णानां-सुपराक्रान्तानां-शुभानां-कृतानां-कर्मणां, कल्याणं-

इत्यादि पूर्वोक्त समस्तवर्णन 'मणिभिः' पदतकका ग्रहीत हुआ है 'तण-सद्विहूणे जाव' यहां इस सूत्रपाठ के अनुसार तृणों का वर्णन नहीं करना चाहिये मणि प्रकरण में 'किण्हेहिं जाव सुक्केहिं तत्थ णं जे ते किण्हा तण-रसमणीय तेसिणं' इत्यादि रूप से यह सब पाठ पूर्व में वर्णित हो चुका है अतः उसे स्वयं ही उद्भावितकर समझलेना चाहिये यहां जो वह पाठ नहीं लिखा गया है उसका कारण ग्रन्थ के कलेवर का विस्तृत हो जाना है यहां वह मणि प्रकरण 'जाव देवाय देवीओय' यहां तक का ग्रहण हुआ है । अर्थात् यहां पर देव और देवियां उठती बैठती रहती है, इत्यादि रूप से जैसा अभी वर्णन इनके सम्बन्ध में किया गया है वैसा ही वह सब वर्णन यहां पर भी 'जहा सुखं विहरन्ति' इस

आदर्शमण्डलमिति वा' इत्यादि प्रकारथी तमाम वणु'न 'मणिभिः' ओ 'पद सुधीनु' अणुणु थयेद छे. 'तणसद्विहूणे जाव' आ सूत्र पाठ प्रमाणे तृणानु' वणु'न करवु'न नोधओ. मणिना प्रकरणमां 'किण्हेहिं जाव सुक्केहिं तत्थ णं जे ते किण्हा तणरसमणीय तेसिणं' इत्यादि प्रकारथी सधणे पाठ पढेदां वणु'ववामां आवी गयेद छे. तेथी तेने स्वयं उद्भावित करीने समणु देवे नोधओ. अहीयां ते पाठ वणवामां आवेद नथी तेनु' कारण ग्रन्थने विस्तार वधी न जय ते छे. अहीयां ते मणिप्रकरण 'जाव देवाय देवीओय' अहीयां देवे अने देविये उठे जेसे छे. विगेरे प्रकारथी जेम दुमणुंज आ प्रकरणमां करवामां आवेद ओज प्रमाणेनु' ओ तमाम वणु'न अहीयां पणु 'जहा सुखं' अही सुधीनु' करी

શુભં-ફલવિપાકોદયં પ્રત્યેકમનુભવન્તો યથામુખં વિહરન્તીતિ ॥ ‘તસ્સ ણં વહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ’ તસ્ય સ્વલુ વહુસમરમણીયસ્ય ભૂમિભાગ-સ્ય, ‘વહુમજ્જદેસમાણ’ વહુમધ્યદેશભાગે, ‘એગે મહં ઓવરિયાલેણે પન્નત્તે’ અત્રેકં મહદુપકારિકાલયનં પ્રજ્ઞપ્તં-કથિતમ્ રાજધાની સ્વામિસત્ક પ્રાસાદાવતં-સકાદીન્ ઉપકરોતિ ઉપટ્થનાતિ-इत्युપકારિકા, રાજધાનીસ્વામિસત્ક પ્રાસાદા-વતંસકાદીનાં પીઠિકાઃ અન્યત્રેયમુપકાર્યોપકારે પ્રસિદ્ધાઃ । તદુક્તમ્-ગૃહસ્થાનં સ્મૃતં રાજ્ઞામુપકાર્યોપકારિકા’ ઇતિ । ઉપકારિકાલયનમિવ-ઉપકારિકાલયનં વિશ્રામસ્થાનમ્ । તત્-‘વારસજોયણસયાઈ આયામવિક્કલંભેણં’ દ્વાદશયોજનશતાનિ આયામવિક્કલંભેણ, દૈર્ઘ્ય-વિસ્તારાભ્યાં દ્વાદશયોજનશતાનીત્યર્થઃ । ‘તિન્નિ જોય-ણાસહસ્સાઈં સત્તજોયણ સતે’ ત્રીણિ યોજનસહસ્રાણિ સપ્ત ચ યોજનશતાનિ, ‘પંચાણઉતે’ પશ્ચનવતાનિ-પશ્ચનવત્યધિકાનિ, ‘કિંચિદ્ વિસેસાદ્દિણ’ કિંચિદ્ વિશેષાધિકાનિ, ‘પરિક્કલેવેણં’ પરિક્ષેપેણ પ્રજ્ઞપ્તાનિ, ‘અદ્ધકોસં વાહલ્લેણં’ અદ્ધ-ક્રોશં ધનુઃસહસ્રપરિમાણં વાહલ્યેન, ‘સવ્વ જંવૂણતામતે ણં’ સર્વ જામ્બૂનદમયં-સર્વાત્મના સુવર્ણમયમ્ સુવર્ણરૂપમ્, ‘અચ્છે જાવ પહિરુવે’ અચ્છં સ્ફટિકવદ્

કથન પર્યન્ત કરલેના ચાહિયે ‘તસ્સ ણં વહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિ-ભાગસ્સ’ ઉપર વહુત અધિક સમપ્રદેશવાલે રમણીય ભૂમિ ભાગ કે ‘વહુમજ્જદેસમાણ’ ટીક વીચ ભાગ મેં ‘એગે મહં ઓવરિયાલેણે પન્નત્તે’ એક વહુત વડા ઉપકારિકાલયન-વિશ્રામ સ્થાન હૈ । યહ ‘વારસજોયણ-સયાઈં આયામવિક્કલંભેણં’ લમ્વાઈં ઓર ચોડાઈં મેં ૧૨ સૌ યોજન કા હૈ । ‘તિન્નિજોયણસહસ્સાઈં સત્તયજોયણસયે’ હસકા પરિક્ષેપ ૩ હજાર સાતસૌ ૯૫ યોજન સે કુછ અધિક હૈ ‘અદ્ધકોસં વાહલ્લેણં’ તથા હસકી મોટાઈં આધે કોશ કી એવં ૧ હજાર ધનુષકી હૈ યહ સ્થાન પૂરા કા પૂરા ‘સવ્વજંવૂણમયયં’ સુવર્ણમય હૈ ઓર ‘અચ્છે જાવ પહિરુવે’ સ્ફ-

લેવું ‘તસ્સ ણં વહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ’ એ ઘણા અધિક સમપ્રદેશવાળા રમણીય ભૂમિભાગના ‘વહુમજ્જદેસમાણ’ ગરોળાર વચ્ચેના ભાગમાં ‘એગં મહં ઓવ-રિયા લેણે પન્નત્તે’ એક એક ઘણું મોટું ઉપકારિકાલયન-વિશ્રામસ્થાન છે. આ વિશ્રામ સ્થાન ‘વારસજોયણસયાઈં આયામવિક્કલંભેણં’ લંબાઈ પહોળાઈમાં ૧૨ ગાર યોજનના વિસ્તારવાળું છે. ‘તિન્નિ જોયણસહસ્સાઈં સત્તય જોયણસયે’ તેનો પરિક્ષેપ ઘેરાવે ત્રણ હજાર સાતસો પંચાણું યોજનથી કંઈક વધારે છે. ‘અદ્ધ કોસં વાહલ્લેણં’ તથા તેનો વિસ્તાર એક કોસ અને એક હજાર ધનુષ જેટલો છે. આ પૂરે પૂરું સ્થાન ‘સવ્વા જંવૂણમયયં’ સુવર્ણમય છે. અને ‘અચ્છે જાવ પહિરુવે’ સ્ફટિક મણિના જેવો નિર્ભળ છે. ત્રિશાશ યુક્ત છે. ધૂળ વિગેરેના

વિમલં, શ્લક્ષ્ણં-નીરજસ્કમ્-નિર્મલં નિષ્પદ્મં નિષ્ક્રાંટકચ્છાયમ્, સપ્રભં-સોદ-
ઘોતમ્, સમરીચિકમ્-પ્રાસાદીયં-દર્શનીયમ્, અભિરૂપં-પ્રતિરૂપમ્ इति 'સે ણં
એગાએ પડમવરવેદ્યાએ એગેણં વણસંઢેણં સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ખિત્તે' ઉપકારિ-
કાલયનં ચલુ એકયા પદ્મવરવેદિકયા એકેન વનવણ્ડેન સર્વતઃ-સર્વાસુ દિક્ષુ સમ-
ન્તતઃ સામસ્ત્યેન સંપરિક્ષિત્તમ્ પરિવેષ્ટિતમ્, 'પડમવરવેદ્યાએ વણઓ' પદ્મવર-
વેદિકાયા વર્ણકે હિ કર્તવ્યઃ । તથાહિ-'સા ણં પડમવરવેદિયા અટ્ટજોયણં ઉટ્ટું
ઉચ્ચત્તેણં પંચ ધણુસયાઈ' વિક્કલંભેણં સવ્વરયણામે જગતી સામિતા પરિક્ખેવેણં
સવ્વરયણામઈ૦ । તીસે ણં પડમવરવેદિયાએ અયમેવારૂવે વણાવાસે પન્નત્તે, તં
જહા-વડરામયા નેમા રિટ્ઠામયા-પડિટ્ઠાણા-વેરુલિયામયા ચુમ્મા-સુવણ્ણરૂપમયા
ફલગા વડરામયા સંઘી લોહિતવક્ખમઈઓ સૂઈઓ ણાણામણિમયા કલેવરા કલેવર-
સંઘાડા ણાણામણિમયારૂવા નાણામણિમયા રૂવસંઘાડા અંકામયા પક્ખા પક્ખવા-
હાઓ જોતીરસામયા વંસા વંસકવેલ્લુગાય રયયામઈઓ પટ્ટિયાઓ જાતરૂપમઓ
ઓહાડળીઓ વડરામઈઓ ઉવરિ પુંછળીઓ સવ્વસેએ રયયામતે છાદણે ।
સાણં પડમવરવેદિયા એગમેગેણં હેમજાલેણં એગમેગેણં ગવક્ખજાલેણં એગમેગેણં
ચિંચિળીજાલેણં જાવ મણિજાલેણં કણયજાલેણં રયણજાલેણં એગમેગેણં પડમવર-
જાલેણં સવ્વરયણામેણં સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ખિત્તા । 'તે ણં જાલા તવણિ-
જ્જ લંબુસગા સુવણ્ણપયરગમંડિયા નાનામણિ રયણ વિવિહહારદ્ધહાર ઉવસોમિતસમુ-
દાયા ર્હિંસિં અણ્ણમણ્ણસંપત્તા પુવ્વાવરદાહિણ ઉત્તરાગતેહિં વાણિં મંદાગંર એજ્જ-

ટિકમણિ કે જૈસા વિમલ છે .ચિકના છે । ધૂલ આદિ કે સંસર્ગ સે
બિલકુલ રહિત છે નિર્મલ છે નિષ્પદ્મ છે નિષ્ક્રાંટક છાયા વાળા છે સપ્રભ
છે ઉદ્યોત સહિત છે સમરીચિક છે પ્રાસાદીય છે દર્શનીય છે અભિરૂપ
ઑર પ્રતિરૂપ છે । इन पदों की व्याख्या पहिले के अनुवाद में की जा
चुकी है । 'सेणं एगाए पडमवरवइयाए एगेणं वणसंढेणं सव्वओस-
मंता संपरिक्खित्ते' यह उपकारिकालयनरूप विश्रामस्थल एक पद्मवर
वेदिका से और एक वनखण्ड से चारों ओर से घिरा हुआ है, 'पडम-
वरवइयाए वणओ' यहां पद्मवर वेदिका का वर्णन कर लेना चाहिये

સંસર્ગથી બિલકુલ રહિત છે. નિર્મળ છે. નિષ્ક્રાંટક છાયાવાળો છે. સપ્રભ છે.
ઉદ્યોતસહિત છે. સમરીચિક છે. પ્રાસાદીય છે. દર્શનીય છે. અભિરૂપ અને
પ્રતિરૂપ છે. આ પદોની વ્યાખ્યા પહેલાં કરવામાં આવી ગયેલ છે. 'સે ણં
એગાએ પડમવરવેદિયાએ એગેણં વણસંઢેણં સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ખિત્તે' આ ઉપકારિકા
લયન રૂપ વિશ્રામ સ્થાન એક પદ્મવર વેદિકાથી અને એક વનખંડથી ઘેરાયેલું
ધરાયેલ છે. 'પડમવરવેદ્યાએ વણઓ' અહીંયાં પદ્મવર વેદિકાનું વર્ણન કરી

માનાર કંપિજ્જમાનાર લંબમાનાર પદ્મજ્જમાનાર સદાયમાનાર તે નં ઓરાણેનં
મણુણેનં કણ મણિવ્વુતિકરેનં સદેનં સવ્વતો સમંતા આપૂરેમાણા સિરીણ
અતીવ ઉવસોમેમાણા ઉવચિટ્ઠંતિ । તીસે નં પડમવરવેદિયાણ તત્થર દેસે તહિં
તહિં વહવે હયસંઘાઢા ગયસંઘાઢા નરસંઘાઢા કિણ્ણરસંઘાઢા કિંપુરિસંઘાઢા
મહોરગસંઘાઢા ગંધવ્વસંઘાઢા વસહસંઘાઢા સવ્વરયણામયા અચ્છા સળ્હા લળ્હા
ઘટ્ટા મટ્ટા ણીરયા ણિમ્મલ ણિપ્પંકા ણિક્કંકડછાયા સપ્પમા સમરીઈયા સડજ્જોયા
પાસાઈયા દરસણિજ્જા અભિરૂવા પઢિરૂવા । તીસે નં પડમવરવેદિયાણ તત્થ તત્થ
દેસે તહિં તહિં વહવે હયપંતીઓ તહેવ જાવ પઢિરૂવાઓ । એવં હયવીહીઓ જાવ
પઢિરૂવાઓ । એવં-હયમિહુણાઈ જાવ પઢિરૂવાઈ તીસે નં પડમવરવેદિયાણ તત્થ
તત્થ દેસે તહિં તહિં વહવે પડમલતાઓ નાગલતાઓ, એવં અસોગં ચંપગં
ચૂતવળં વાસંતિં અતિમુત્તગં કુંદં સામલતાઓ ણિચ્ચં કુસુમિયાઓ જાવ સુવિ-
ભત્ત પિંડ મંજરીવડિંસગધરીઓ સવ્વરયણામઈઓ સળ્હાઓ લળ્હાઓ ઘટ્ટાઓ મટ્ટાઓ
ણીરયાઓ ણિમ્મલાઓ ણિપ્પંકાઓ ણિક્કંકડછાયાઓ સપ્પમાઓ સમરીયાઓ
સડજ્જોયાઓ પાસાઈયાઓ દરસણિજ્જાઓ અભિરૂવાઓ પઢિરૂવાઓ । તેસિ નં
પડમવરવેદિયાણ તત્થ તત્થ દેસે તહિં તહિં વહવે અક્ખય સોત્થિયા પન્નત્તા સવ્વર-
યણામયા અચ્છા જાવ પઢિરૂવા । સે કેણટ્ટેનં મંતે ! એવં બુચ્ચઈ પડમવરવેદિયા
પડમવરવેદિયા ગોયમા ! પડમવરવેદિયાણ તત્થ-તત્થ દેસે તહિં તહિં વેદિયાસુ
વેદિયા વાહાસુ વેદિયાસુ સીસફલણસુ વેદિયા પુહંતરેસુ ધંભેસુ ધંભવાહાસુ
ધંભસીસેસુ ધંભપુહંતરેસુ સુઈસુ સુઈસુહેસુ સુઈફલણસુ સુઈપુહંતરેસુ પક્ખેસુ પક્ખ
વાહાસુ પક્ખપેરંતરેસુ વહૂઈ ઉપ્પલાઈ પડમાઈ, જાવ સત સહસ્સપત્તાઈ સવ્વરયણા-
મયાઈ અચ્છાઈ સળ્હાઈ લળ્હાઈ ઘટ્ટાઈ મટ્ટાઈ ણીરયાઈ ણિમ્મલાઈ ણિપ્પંકાઈ
નિક્કંકડછાયાઈ સપ્પમાઈ સમરીયાઈ સડજ્જોયાઈ પાસાદીયાઈ દરિસણિજ્જાઈ
અભિરૂવાઈ પઢિરૂવાઈ મહતા મહતા વાસિક્કચ્છત્તસમયાઈ પળ્લણ્ણત્તાઈ સમણા-
ઉસો ! સે તેણટ્ટેનં ગોયમા ? એવં બુચ્ચઈ પડમવરવેદિયા પડમવરવેદિયા 'ઈતિ'

‘સાં સ્વલુ-પદ્મવરવેદિકાઽષ્ટયોજનમૂર્ધ્વમ્-ઉચ્ચત્વેન પશ્ચધનુઃશતાનિ વિષ્ક-
મ્ભેણ સર્વરત્નમયા જગતીસમિતા, પરિક્ષેપેણ સર્વરત્નમયી, તસ્યાઃ સ્વલુ પદ્મવર-

જો હસ પ્રકાર સે હૈ ‘સાણં પડમવર વેદિયા અટ્ટજોયણં ઉટ્ઠું ઉચ્ચત્તેણં
પંચ ઘણુ સયાઈ વિક્કલંભેણં, સવ્વરયણામણ’ ઇત્યાદિ હસ પાઠગત પદોં
કી વ્યાખ્યા ૪૩ વેં સૂત્ર મેં કી ગઈ વ્યાખ્યા કે અનુસાર હી હૈ અતઃ

લેવું નેધએ. ને આ પ્રમાણે છે. ‘સાણં પડમવરવેદિયા અટ્ટજોયણં ઉટ્ઠું ઉચ્ચત્તેણં
પંચધણુમયાઈ વિક્કલંભેણં સવ્વરયણામણ’ ઇત્યાદિ પ્રકારથી છે. આ પાઠમાં આવેલ
પદોની વ્યાખ્યા ૪૩ તેંતાળીસમા સૂત્રમાં કરવામાં આવેલ વ્યાખ્યા પ્રમાણે

वेदिकायाः अयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा वज्रमया नेमा रिष्टमयाः प्रतिष्ठानाः वैदूर्यमयाः स्तम्भाः सुवर्णरूप्यमयाः फलकाः वज्रमयाः, सन्धयः-लोहिताक्ष-मय्यः सूच्यः, नानामणिसयानि कलेवराणि, कलेवरसंघाताः नानामणिसयानि रूपाणि, नानामणिसयाः रूपसंघाटाः, अङ्गमयाः पक्षाः, पक्षवाहाः ज्योतीरस-मयाः वंशाः, वंशकवेलुकाश्च रजतमयाः, पट्टिकाः जातरूपमय्यः अवधान्यः वज्रमय्यः उपरि पुंछन्यः सर्वश्वेतं रजतमयं, तत् खलु आच्छादनम् । सा खलु पद्मवरवेदिका एकैकेन-हेमजालेन, एकैकेन गवाक्षजालेन, एकैकेन किङ्किणी-जालेन यावन्मणिजालेन, कनकजालेन रत्नजालेन, एकैकेन पद्मवरजालेन सर्व-रत्नमयेन सर्वतः समन्तात् सम्परिक्षिप्ता । तानि खलु जालानि तपनीयलम्बू-सकाणि सुवर्णप्रतरकमण्डितानि नानामणिरत्नानि विविधहारार्द्धहारोपशोभित समुदायानि ईषदन्योन्यमसम्प्राप्तानि पूर्वापरदक्षिणोत्तरागतैर्वातैर्मन्दं मन्दम् एज-मानानि कम्पमानानि लम्बमानानि शब्दायमानानि, तेनोदारेण मनोज्ञेन कर्ण-मनोनिर्वृतिकरेण शब्देन सर्वतः समन्तात् आपूर्यमाणानि श्रियाऽतीवोपशोभमा-नानि उपतिष्ठन्ति । तस्याः खलु पद्मवरवेदिकायाः तत्र तत्र देशे तत्र तत्र बहवो हयसंघाटाः, गजसङ्घाटाः, किन्नरसंघाटाः, किम्पुरुषसंघाटाः, महोरग-संघाटाः, गन्धर्वसंघाटाः, वृषभसंघाटाः, सर्व रत्नमयाः अच्छाः श्लक्षणाः लण्हा घृष्टाः मृष्टाः नीरजस्काः निर्मलाः निष्पङ्काः निष्कण्टकच्छायकाः समरीचिकाः सोद्द्योताः प्रासादीयाः दर्शनीयाः अभिरूपाः प्रतिरूपाः । तस्याः खलु पद्म-वरवेदिकाया स्तत्र तत्र देशे तत्र तत्र बहवो हयपङ्क्तयः तथैव यावत् प्रतिरूपाः । एवं-हयवीथयो यावत्प्रतिरूपाः । एवम् हयमिथुनकानि यावत्प्रतिरूपाणि तस्याः खलु पद्मवरवेदिकायाः तत्र तत्र देशे तत्र तत्र बह्वयः पद्मलता नागलताः, एवम-शोक० चंपकचूतवनवासन्तिकाऽतिमुक्तककुन्दश्यामलताः नित्यं कुसुमिताः यावत् सुविभक्त पिण्डमञ्जरीवतंसकधर्यः सर्वरत्नमय्यः श्लक्षणाः लण्हाः घृष्टाः मृष्टाः नीरजस्काः निर्मलाः निष्पङ्काः निष्कण्टकच्छायाः सप्रभाः समरीचिकाः सोद्द्योताः प्रासादीयाः दर्शनीयाः अभिरूपाः प्रतिरूपाः । तस्याः खलु पद्म-वरवेदिकाया स्तत्र तत्र देशे तत्र तत्र बहवोऽक्षयसौवस्तिकाः प्रज्ञप्ताः सर्वरत्न-मयाः अच्छाः यावत्प्रतिरूपाः तत्केनाऽर्थेन भदन्त ! एव मुच्यते पद्मवरवेदिका पद्मवरवेदिका, गौतम ! पद्मवरवेदिकायास्तत्र तत्र देशे तत्र तत्र वेदिकासु वेदिकासु वेदिकाशीर्षकफलकेषु वेदिकपुटान्तरेषु स्तम्भेषु स्तम्भवाहासु स्तम्भ-शीर्षेषु स्तम्भपुटान्तरेषु सूचीषु सूचीमुखेषु सूचीफलकेषु सूचीपुटान्तरेषु पक्षेषु पक्षवाहासु पक्षपर्यन्तेषु बहून्युत्पलानि पद्मानि यावत् शतसहस्रपत्राणि सर्वरत्न-मयाः अच्छानि श्लक्षणानि लण्हानि घृष्टानि नीरजस्कानि निर्मलानि निष्प-

ङ्कानि निष्कण्टकच्छायानि सप्रभाणि समरीचिकानि सोद्योतानि, प्रासादीयानि, दर्शनीयानि, अभिरूपाणि प्रतिरूपाणि । महता महता-वार्षिकछत्र समयानि प्रज्ञप्तानि श्रमणाऽऽयुष्मन् ! तत्तेनाऽर्थेन गौतम ! एवमुच्यते पद्मवरवेदिका पद्मवरवेदिका [इति छाया] एतस्य पद्मवरवेदिका प्रकरणस्य व्याख्या त्रिचत्वारिंशत्सूत्रप्रदर्शितक्रमेण ज्ञातव्या पौनःपुन्येन न व्याख्यायते ॥

व्याख्या—‘वनसंडवण्णओ जाव विहरंति’ वनपण्डवर्णको यावद् विहरन्ति, ‘किण्हे किण्होभासे जाव अणेगसगडरहजाणजुग्गपरिमोयणे सुरम्मे पासाइए सण्हे लण्हे घट्टे मट्टे नीरए निप्पंके निम्मले निक्कंकडछाए सप्पमे समरीए सउज्जोए पासाइए दरिसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे’ कृष्णः कृष्णाऽवभासो यावद्नेकशकटरथयानयुग्यपरिसोचनः सुरम्यः प्रासादीयः श्लक्ष्णो लण्हो घृष्टो मृष्टो नोरजस्को निर्मलो निप्पङ्को निष्कण्टकच्छायः सप्रभः समरीचिकः सोद्योतः प्रासादीयो दर्शनीयोऽभिरूपः प्रतिरूपः एवं क्रमेण वनपण्डवर्णनं कर्तव्यम्, यावद् विहरन्तीति ॥ ‘से णं वणसंडे देसूणाइं दो जोयणाइं चक्कवालविकखंभेणं’ स खलु वनपण्डः देशोने द्वे योजने चक्रवालविष्कम्भेण, ‘ओवारियालयण समपरिक्खेवेणं’ उपकारिकालयन-विश्रामस्थानसमपरिक्षेपेण, [त्रीणि योजनसहस्राणि

द्वारा उसे यहां नहीं लिखा है । ‘वणसंडवण्णओ जाव विहरंति’ वनखण्ड का वर्णन भी ‘यावत् विहरन्ति’ पाठ तक यहां करलेना चाहिये यह वर्णन इस प्रकार से है—‘किण्हे, किण्होभासे, जाव अणेग सगड रह जाण जुग्गपरिमोयणे, सुरम्मे पासादीए सण्हे लण्हे घट्टे, मट्टे, नीरए निप्पंके निम्मले निक्कंकडछाए सप्पमे समरीए सउज्जोए पासादीए, दरिसणिज्जे अभिरूवे, पडिरूवे’ । ‘से णं वणसंडे, देसूणाइं दो जोयणाइं चक्कवालविकखंभेणं’ यह वनखण्ड चक्रवाल विष्कम्भ की अपेक्षा कुछ कम दो योजन का है अर्थात् इस वनखण्डका घेर दो योजन में कुछ कम है ‘ओवारियालयणसमपरिक्खेवेणं’ उपकारिका

छे. तेथी पुनर्इत्ति थवाना डारण्णे अडीयां डडेल नथी. तो ते तभाम व्याख्या त्यांथी समञ्च लेवी. ‘वणसंडवण्णओ जाव विहरंति’ वनखंडनुं वण्णि पणु ‘यावद्विहरंति’ आ पाठ सुधी अडीयां डरी लेवुं जेधये. आ वण्णि आ रीते छे. ‘किण्हे किण्होभासे, जाव अणेग सगडरह जाण जुग्गपरिमोयणे, सुरम्मे पासादीए सण्हे लण्हे घट्टे मट्टे नीरए निप्पंके निम्मले निक्कंकडछाए सप्पमे समरीए सउज्जोए पासादीए दरिसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे से णं वणसंडे देसूणाइं दो जोयणाइं चक्कवाल विकखंभेणं’ आ वनखंड अडवाल विष्कंभनी अपेक्षाथी डंछं ओछुं जे योजननुं अर्थात् आ वनखंडनो घेरावे जे योजनथी डंछं ओछे छे,

સપ્તયોજનશતાનિ પશ્ચનવતાનિ કિશ્ચિદ્ વિશેષાધિકાનિ પરિક્ષેપેણ इत्यर्थः.] 'तस्स णं ओवारियालयणस्स' तस्य खलु उपकारिकालयनस्य, 'चउद्दिस्सिं' चतुर्दिशि चतसृषु दिक्षु, 'चत्तारि' चत्वारि एकैकस्यां दिशि एकैकभावेन चतुःसंख्यकानि, 'ति सोवाणपडिरूवगा पन्नत्ता' त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि परिविशिष्टरूपाणि त्रिसो-
पानानि प्रज्ञप्तानि कथितानि, 'वण्णओ' वर्णकः [अत्र त्रिसोपानवर्णनं कर्तव्यम्]
तथाहि-तेसि णं तिसोवाणपडिरूवाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पणत्ते, तं जहा-
वइरामया नेमा रिट्ठामया सुपइट्ठाणा वेरुलिया मया खंभा सुवण्णरूपमया फलगा
वइरामईसंधी लोहितक्खमईओ सूईओ णाणामणिमया अवलंबणा अवलंबणवाहाओ'
तेषां खलु त्रिसोपानप्रतिरूपकाणाम् अयम् एतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-
वज्रमया नेमा रिष्टमयाः सुप्रतिष्ठानाः वैडूर्यमयाः स्तम्भाः सुवर्णरूप्यमयाः
फलकाः वज्रमय्यः सन्धयः लोहिताक्षमय्यः सूच्यः, नानामणिमयानि अवल-

लयनरूप विश્રામસ્થાન ૩૭૯૫ યોજન સે કુછ અધિક પરિક્ષેપવાલા હૈ
'તસ્સણં ઓવારિયાલયણસ્સ' હસ ઉપકારિકાલયન રૂપ વિશ્રામસ્થાન
કો 'ચઉદ્દિસિં' ચારદિશાઓં મેં-અર્થાત્ એક એક દિશા મેં 'તિસોવા-
ણપડિરૂવગા પન્નત્તા' સુન્દર ૨ તીન ૨ સોપાન હૈ । યહાં પર ત્રિસો-
પાનોં કા વર્ણન હસ પ્રકાર સે કરના ચાહિયે-'તેસિં ણં તિસોવાણ-
પડિરૂવાણં અયમેયારૂવે વણ્ણાવાસે પણત્તે' તં જહા-વइरामया, नेमा-
रिट्ठमया, पइट्ठाणा वेरुलिया मया खंभा सुवण्णरूपमया' फलगा वइरा-
मई, संधी लोहितक्खमईओ सूईओ णाणामणिमया अवलंबणा अवलं-
बणवाहाओ' पुरतो पत्तेयं २' आगे के भाग में प्रत्येक सोपान के ऊपर
'तोरणा पणत्ता०' तोरण है । ओर ये तोरण 'छत्ताइ छत्ता' एक एक

'ઓવારિયાલયણસમપરિક્ષેવેણ' ઉપકારિકાલયન ૩૫ આ વિશ્રામસ્થાન ૩૭૯૫
ત્રણ હજાર સાતસો પંચાણુ યોજનથી કંઈક વધારે પરિક્ષેપ વાળું છે. 'તસ્સ
ણં ઓવારિયાલયણસ્સ' એ ઉપકારિકા લયન૩૫ વિશ્રામસ્થાનને 'ચઉદ્દિસિં' ચારે
દિશાઓમાં અર્થાત્ દરેક દિશામાં 'તિસોવાણપડિરૂવગા પણત્તા' સુંદર સુંદર
ત્રણ ત્રણ સોપાન-પગથીયાઓ છે. અહીંયાં ત્રિસોપાનોનું વર્ણન આ રીતે કરવું
જોઈએ. 'તેસિં ણં તિસોવાણપડિરૂવાણં અયમેયારૂવે વણ્ણાવાસે પણત્તે તં જહા
વइरामया नेमा, रिट्ठामया पइट्ठाणा, वेरुलिया मया खंभा सुवण्णरूपमया फलगा, वइरा-
मई संधी, लोहितक्खमईओ सूईओ, णाणामणिमया अवलंबणा, अवलंबणवाहाओ
पुरतो पत्तेयं पत्तेयं' આગળના ભાગમાં દરેક સોપાન-પગથીયાની ઉપર 'તોરણા
પણત્તા' તોરણો છે. અને એ તોરણોની ઉપર 'છત્તાઈ છત્તાઈ' એ દરેક તોરણો
ઉપર એક એક છત્ર છે. અહીંયાં તોરણો વિગેરેનું વર્ણન પહેલાંની જેમ કરી

સ્વનાનિ અવલમ્બનવાદાઃ [ઈતિ છાયા] ‘પુરતો પત્તેયં પત્તેયં’ પુરતોઽગ્રભાગે પ્રત્યેકં પ્રત્યેકમ્ ‘તોરણા પળ્ળત્તા’ છત્તાઙ્છત્તા’ તોરણાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ છત્રાતિચ્છત્રાણિ, (તોરણાદીનાં વર્ણનં પૂર્વવદેવ કર્તવ્યમ્) ‘તસ્સ ણં ઉવરિયાલયણસ્સ ઉપ્પિ’ તસ્ય ચલુ-ઉપકારિકાલયનસ્યોપરિ-ઋદ્ધ્વભાગે, ‘વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પળ્ળત્તે-‘વહુસમરમણીયો ભૂમિભાગઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ-કથિતઃ, ‘જાવ મણીહિં ઉવસોમિએ’ યાવત્ મણિભિરુપશોભિતઃ, ‘મણિ વળ્ળઓ ગંધ-રસફાસો’-મણિવર્ણકો ગન્ધ-રસ સ્પર્શઃ [અત્ર મણિવર્ણનં કર્તવ્યમ્] તથા-મણીનાં વર્ણ-ગન્ધ-રસ-સ્પર્શા અપિ વર્ણનીયાઃ । ‘તસ્સ ણં વહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ’ તસ્ય ચલુ વહુ સમરમણીયસ્ય ભૂમિભાગસ્ય, ‘વહુમજ્ઞદેસમાએ’ વહુમધ્યદેશભાગે, ‘એત્થ ણં’ અત્ર વહુમધ્યદેશભાગે ચલુ, ‘એગં મહં મૂલપાસાયવડિંસએ પળ્ળત્તે’ એકો મહાન્ મૂલ-પ્રસાદાઽતંતંસકઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ-કથિતઃ, ‘સે ણં પાસાયવડિંસએ’ સ ચલુ મૂલપ્રાસાદા-ઽવતંતંસકઃ, ‘વાવટ્ઠિં જોયણાં’ અદ્વ જોય ણં ચ’ દ્વાપટ્ટિર્યોજનાનિ -અર્દ્ધયોજનં

કે ઉપર એક એક હૈ યહાં પર તોરણાદિકોં કા વર્ણન પહિલે કી તરહ હી કરલેનાં चाहिये । ‘तस्सणं उवरियालयणस्स उप्पि’ इस उपकरिका लयनरूप विश्रामस्थल के ऊपर का भाग ‘वहुसमरमणिज्जे भूमि-भागेपण्णत्ते’ बहुसम होने से बहुत ही रमणीय है । यह भूमिभाग ‘जाव मणीहिं उवसोमिए’ यावत् मणियों से अलङ्कृत है । ‘मणि-वण्णओ गंधरसफासो’ यहां मणियों के गन्ध रस और स्पर्शके वर्णन के सम्बन्ध में कथन करना चाहिये ‘तस्सणं बहुसमरमणिज्जस्स’ भूमिभागस्स’ इस बहुसमरमणीय भूमिभाग के ‘वहुमज्झदेसमाए’ ठीकबीचों बीच के भाग में ‘एगं महं मूलपासायवडिंसए पण्णत्ते’ एक बहुत बड़ा मूल प्रासादावतंसक है ‘सेणं पासायवडिंसए’ यह मूल प्रासादावतंसक ‘वावट्ठिं जोजणां अद्वजोयणं च’ ६२ योजन तथा आधे

લેવું જોઈએ. ‘તસ્સ ણં ઉવરિયાલયણસ્સ ઉપ્પિ’ એ ઉપકારિકાલયન રૂપ વિશ્રામ સ્થાનની ઉપરનો ભાગ ‘વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પળ્ળત્તે’ ધણે સમહોવાથી ધણેજ રમણીય છે. આ ભૂમિભાગ ‘જાવ મણીહિં ઉવસોમિએ’ યાવત્ મણિયોથી સુશોભિત છે. ‘મણિવળ્ળઓ ગંધરસફાસો’ અહિયાં મણિયોના ગંધ રસ અને સ્પર્શના વર્ણન સંબંધમાં કથન કરવું જોઈએ. ‘તસ્સ ણં વહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ’ આ બહુ સમરમણીય ભૂમિભાગની ‘વહુમજ્ઞદેસમાએ’ બરોબર મધ્યભાગમાં ‘એગં મહં મૂલપાસાયવડિંસએ પળ્ળત્તે’ એક ધણે મોટો મૂલપ્રાસાદાવતંસક છે. ‘સે ણં પાસાયવડિંસએ’ આ મૂલ પ્રાસાદાવતંસક ‘વાવટ્ઠિં જોયણાં અદ્વજોયણં ચ’ ૬૨ બાસક યોજન અને અર્ધાયોજનની ‘અદ્વ’

ચ, 'ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં' ડદ્ધર્વ મુચ્ચત્ત્વેન, 'એકતીસં જોયળાં કોસં ચ' એકત્રિં-
શદ્ યોજનાનિ ક્રૌઠૈકં ચ, 'આયામવિક્કલંભેણં' આયામો દૈર્ઘ્યં, વિષ્કમ્ભો વિસ્તાર-
સ્તામ્ભ્યામ્, 'અબ્ભુગ્ગયમ્ભૂસિયપ્પહસિતે તહેવ' અભ્યુદ્ગતોત્પ્રતપ્રહસિતઃ, તથૈવ-
વનવળ્લડવદેવ, 'તસ્સ ણં પાસાયવડિંસગસ્સ-તસ્ય ચલુ મૂલપ્રાસાદાવતંસકસ્ય,
'અંતો વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પન્નત્તે' અન્તર્મધ્યે વહુસમરમણીયો ભૂમિભાગઃ
પ્રજ્ઞપ્તઃ પ્રસ્તુતઃ, 'જાવ મણિપાસે ઉલ્લોએ' યાન્મણિસ્પર્શં ઉલ્લોકઃ, 'સે જહા
નામએ' [ઇત્યાદિ ભૂમિભાગવર્ણનં મણિસ્પર્શાદિવર્ણનં કર્તવ્યમ્] 'તસ્સ ણં-
વહુસમરમણિજ્જસસ ભૂમિભાગસ્સ' તસ્ય ચલુ વહુસમરમણીયસ્ય ભૂમિભાગસ્ય,
'વહુમજ્ઞદેસમાએ' વહુમધ્યદેશભાગે, 'એત્થ ણં એગા મહં મણિપેઢિયા પન્નત્તા'-
અત્ર વહુમધ્યદેશભાગે ચલુ એકા મહતી મણિપીઠિકા પ્રજ્ઞપ્તા-કથિતા, તત્ર મણિ-

યોજન કા 'ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં' ડંચા હૈ તથા 'એગતીસં જોયળાં કોસં ચ
આયામવિક્કલંભેણં' ૩૧ યોજન ઓર ૧ કોશકા ઇસકા આયામ લમ્બા.
પના ઓર વિષ્કમ્ભ ચોડાઈ હૈ, 'અબ્ભુગ્ગયમ્ભૂસિયપ્પહસિતે, અતઃયહ એસા
પ્રતીત હોતા હૈ કિ માનોં યહ આકાશતલ કા હી અવલમ્બન કર રહા હૈ
'તસ્સ ણં પાસાયવડિંસગસ્સ' ઇસ પ્રાસાદાવતંસકકે 'અંતો વહુસમરમ-
ણિજ્જે ભૂમિભાગે પણ્ણત્તે' મધ્ય મેં એક વહુતસમ રમણીય ભૂમિભાગ
કહા ગયા હૈ 'જાવ મણિપાસે ઉલ્લોએ' યહાં પર મણિયોં કે સ્પર્શં કા
ઓર ઉલ્લોક-ચન્દરવા કા વર્ણન 'સે જહા નામએ' ઇત્યાદિ સૂત્રપાઠ
દ્વારા કરલેના ચાહિયે, 'તસ્સ ણં વહુસમરમણિજ્જસસ ભૂમિભાગસ્સ'
ઇસ વહુસમરમણીય-ભૂમિભાગ કે 'વહુમજ્ઞદેસમાએ' ટીક વીચોં વીચ
કે ભાગ મેં 'એત્થ ણં એગા મહં મણિપેઢિયા પન્નત્તા' એક વહુત વડી-
મણિપીઠિકા કહી ગઈ હૈ । 'સા ચ એગં જોયળં આયામવિક્કલંભેણં'

ઉચ્ચત્તેણં ઉંચાઈ વાળો છે. અર્થાત્ ૬૨૧ સાડી ળાસઠ યોજનની ઉંચાઈ વાળો
છે. તથા 'એકતીસં જોયળાં કોસં ચ આયામવિક્કલંભેણં' ૩૧ એકત્રીસ યોજન
અને એક કોસનો તેનો આયામ-લમ્બાઈ અને વિષ્કંભ-પહોળાઈ છે. 'અબ્ભુ-
ગ્ગયમ્ભૂસિયપ્પહસિતે' તેથી એ એવું પ્રતીત થાય છે કે જાણે એ આકાશતલને જ
અવલંબન કરી રહેલ છે. 'તસ્સ ણં પાસાયવડિંસગસ્સ' આ પ્રાસાદાવતંસકના
'અંતોસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પણ્ણત્તે' મધ્યમાં એક ઘણેજ સમ અને રમણીય ભૂમિ
ભાગ કહેલ છે. 'જાવ મણિણં પાસે ઉલ્લોએ' અહીંયાં મણિયોના સ્પર્શનો અને
ઉલ્લોક ચન્દરવાનું વર્ણન 'સે જહા નામએ' ઇત્યાદિ સૂત્રપાઠ દ્વારા કરી લેવું
જોઈએ. 'તસ્સ ણં વહુસમરમણિજ્જસસ ભૂમિભાગસ્સ' આ વહુસમરમણીય ભૂમિભાગના
'વહુમજ્ઞદેસમાએ' બરેબર વચ્ચે વચ્ચેના ભાગમાં 'એત્થ ણં એગા મહં મણિપેઢિયા

પીઠિકા મણિપીઠવિશેષ: 'સા ચ એગં જોયણં આયામવિક્ષંભેણં' સા ચ મણિ-
પીઠિકા-એકં યોજનં દૈર્ઘ્યવિસ્તારાભ્યાં ભવતિ, 'અદ્ભુ જોયણં વાહલ્લેણં' વાહ-
લ્યેન સ્થૌલ્યેન ચ સ્વલુ સા મણિપીઠિકાઽર્ધયોજનપ્રમાણા, 'સવ્વ મણિમઈ
અચ્છા-સળ્હા' સર્વમણિમયી-સર્વાત્મના મણિનિર્મિતા: અચ્છા: સ્ફટિકવન્નિર્મલા
શ્લક્ષ્ણા: લળ્હા: ઘૃષ્ટા: મૃષ્ટા: નીરજસ્કા: નિર્મલા નિષ્પઙ્કા નિષ્કાંટકચ્છાયા
-સપ્રભાસ-ઉદ્ધોતા-સમરીચિકા-પ્રાસાદીયા દર્શનીયાઽભિરૂપા પ્રતિરૂપેતિ ॥
'તીસે ણં મણિપીઠિયાએ ઉવરિં' તસ્યા: સ્વલુ-મણિપીઠિકાયા ઉપયુદ્ધર્વ-
ભાગે, 'એગં મહં સીહાસણે પન્નત્તે' એકં મહત્ સિંહાસનં પ્રજ્ઞતમ્-ચલ્લતમ્, 'એવં
સીહાસણવળ્ણઓ સપરિવારો' એવ મત્ર પરિવારસહિતસિંહાસનવર્ણનં કર્તવ્યમ્ ।

यह मणिपीठिका आयाम और विष्कम्भ की अपेक्षा एक योजन की
है । 'अद्भुजायणं वाहल्लेणं' तथा-मोटाइ में आये योजन की है यह
'सव्वमणि मई अचछा सल्ला' समस्त रूप से मणियों की बनी हुई है
तथा स्फटिक के जैसी यह निर्मल है श्लक्ष्ण-चिकनी है और यावत्
यहां यावत्पद से 'लल्ला, घृष्टा, मृष्टा नीरजस्का निर्मला, निष्पङ्का
निष्कंटकचछाया सप्रभा स उद्योता समरीचिका प्रासादीया दर्शनीया
अभिरूपा, इन पदों का ग्रहण हुआ है इन लक्ष्य आदि पदों का अर्थ
अन्यत्र लिखा गया है । अतः वहां से देखलेना चाहिये 'तीसेणं मणी-
पीठियाए उवरिं' इस मणिपीठिका के ऊपर 'एगं महं सीहासणे पन्नत्ते'
एक बहुत बड़ा सिंहासन कहा गया है । 'एवं सीहासणवण्णओ सपरि-
वारो' इस सिंहासन के आस पास और भी अनेक भद्रासन आदि रूप
सिंहासन है इस तरह से सिंहासन का परिवार सहित यहां वर्णन

પણત્તા' એક ઘણી મોટી મણિપીઠિકા કહેવામાં આવેલ છે. 'સા ચ એગં જોયણં
આયામવિક્ષંભેણં' આ મણિ પીઠિકાનો આયામ અને વિષ્કંભ-લંબાઈ પહોળાઈ
એક થોડાનનો છે. 'અદ્ભુજોયણં વાહલ્લેણં' તથા બાહુત્વની અપેક્ષાથી અર્ધા
થોડાનની છે. અને સમસ્ત રીતે મણિયોની બનેલ છે. તથા તે સ્ફટિકના જેવી
નિર્મળ છે. શ્લક્ષ્ણ ચીકણી છે. અને યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. અહીંયાં યાવત્પદથી
'લળ્હા, ઘૃષ્ટા મૃષ્ટા નીરજસ્કા નિર્મલા નિષ્પઙ્કા નિષ્કાંટકચ્છાયા સપ્રભાસ ઉદ્યોતા
સમરીચિકા પ્રાસાદીયા દર્શનીયા, અભિરૂપા' આ પદો ગ્રહણ કરાયા છે. આ લક્ષ્ય
વિગેરે પદોનો અર્થ પહેલા કહેવામાં આવી ગયેલ છે. તેથી તે ત્યાંથી જોઈ
લેવો. 'તીસેણં મણિપીઠિયાએ ઉવરિં' આ મણિ પીઠિકાની ઉપર 'એગં મહં સીહાસણે
પણત્તે' એક ઘણું વિશાલ સિંહાસન કહેવામાં આવેલ છે. 'એવં સીહાસણ-
વળ્ણઓ સપરિવારો' આ સિંહાસનની આબુબાબુ બીબા પણ અનેક ભદ્રા-

તસ્ય ચ સિંહાસનસ્ય પરિવારભૂતાનિ વિશેષાણિ ભદ્રાસનાદીનિ પૂર્વવદેવ વક્તવ્યાનિ
 इति । 'तस्स णं पासायवडिंसगस्स उप्पि' तस्य खलु प्रासादावतंसकस्योपरि,
 'बहवे अट्ठमंगला ज्ञया छत्ताइछत्ता' बहून्यष्टमङ्गलानि स्वस्तिक सौवस्तिकादीनि-
 ध्वजाः कृष्ण-नीलादिकाः छत्रातिछत्राणि पूर्ववदेव वक्तव्यानि । 'तेणं पासाय-
 वडिंसए' स खलु प्रासादावतंसकः, 'अण्णेहिं चउहिं' अन्यैश्चतुःसंख्यकैः,
 'तदद्धुच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं' तदर्धउच्चत्व प्रमाणमात्रैः, 'पासायवडिंसएहिं' प्रासा-
 दावतंसकैः-प्रासादावतंसकोद्धर्वाऽधः प्रमाणैः मूल प्रासादावतंसकपरिवार-
 भूतप्रासादावतंसकानामूद्धर्वाऽधः प्रमाणमात्रैः मूलप्रासादाऽपेक्षया चतुर्भाग-
 प्रमाणमात्रैरित्यर्थः । 'सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते'-सर्वतः, सर्वासु दिक्षुः
 समन्ततः सामस्त्येन संपरिक्षिप्तः परिवेष्टितः ॥ तद्धर्वाऽधः प्रमाणमेव दर्शयति
 'तेणं' इत्यादि । 'तेणं पासायवडिंसगा' ते खलु-शेषभूताः प्रासादावतंसकाः,
 'एकतीसं जोयणाइं कोसं च उड्डं उच्चत्तेणं' एकत्रिंशद् योजनानि क्रोशैकं चोद्धर्वा
 मुच्चत्वेन, 'अट्ठसोलसजोयणाइं' अट्ठकोसं च आयामविवर्धनं' अर्धषोडश

करलेना चाहिये 'तस्स णं पासायवडिंसगस्स उप्पि' इस प्रासादावतं-
 सक के ऊपर 'बहवे अट्ठमंगलज्झया छत्तातिछत्ता' अनेक अष्ट स्वस्तिक
 आदि मङ्गल द्रव्य है, तथा सौवस्तिक आदि काले नीले वर्ण की अनेक
 ध्वजाएं हैं, छत्रों के ऊपरा ऊपर अनेक छत्र भी हैं 'ते णं पासायवडिंसए
 अण्णेहिं चउहिं तदद्धुच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं पासायवडिंसएहिं सव्वओ
 समंता संपरिक्खित्ते' इस प्रासादावतंसक के आस पास चारों दिशाओं
 में इसकी ऊंचाई से आधी ऊंचाई वाले चार प्रासादावतंसक और हैं ।
 'ते णं पासायवडिंसगा एकतीसं जोयणाइं कोसं च उड्डं उच्चत्तेणं' ये
 प्रासादावतंसक ऊंचाई में ३१ योजन के और १ कोश के हैं । । 'अट्ठ

સનો વિગેરે ૩૫ સિંહાસનો છે. એ રીતે આ સિંહાસન સપરિવાર
 અહીંયાં વર્ણવવું બોધાયે. 'તસ્સ ણં પાસાયવડિંસગસ્સ ઉપ્પિ' આ પ્રાસાદા
 વતંસકની ઉપર 'બહવે અટ્ઠમંગલજ્ઞયા છત્તાતિછત્તા' અનેક આઠ સ્વસ્તિક
 વિગેરે મંગલ દ્રવ્ય છે. તથા સૌવસ્તિક વિગેરે કાળા લીલા વિગેરે
 વર્ણની અનેક ધ્વજાઓ છે. તેમજ છત્રોની ઉપરાઉપર અનેક છત્રો પણ
 છે. 'તે ણં પાસાયવડિંસએ અણ્ણેહિં ચઉહિં તદદ્ધુચ્ચત્તપ્પમાણમેત્તેહિં પાસાય-
 વડિંસએહિં સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ખિત્તે' આ પ્રાસાદાવતંસકની આબુખાબુની
 ચારે દિશાઓમાં તેની ઉંચાઈથી અર્ધિ ઉંચાઈ વાળા બીજા પણ ચાર પ્રાસાદા
 વતંસકો છે. 'તેણં પાસાયવડિંસગા એકતીસં જોયણાઈં કોસંચ ઉડ્ઢં ઉચ્ચત્તે ણં'
 એ પ્રાસાદાવતંસકો ઉંચઈમાં ૩૧ એકત્રીસ યોજન અને એક કોશના છે.

યોજનાનિ અર્ધકોશં ચ, પञ्च દશયોજનાનિ-અર્ધ તૃતીયાંશ્વ ક્રોશાનિત્યર્થઃ
 આયામવિષ્કમ્ભાભ્યાં-દૈર્ઘ્યવિસ્તારાભ્યામ્, 'અઽશુગય૦ તહેવ' અશ્યુદ્ગતોત્સૃત
 પ્રહસિત ઇવેત્યાદિ વિશેષણં નિરવશેષં પૂર્વવદેવાડત્રાપિ વક્તવ્યમ્ । 'તેસિ ણં પાસા-
 પાસાયવહ્નિસગાણં' તેષાં સ્વલુ પ્રાસાદાવતંસકાનામ્, 'અંતો વહુસમરમણિજ્જા-
 ભૂમિભાગા ઉલ્લોયા' અન્તર્મધ્યભાગે વહુસમરમણીયા ભૂમિભાગા ઉલ્લોકાશ્વ
 'આલિંગપુક્કલરેતિવા' ઇત્યાદિ ભૂમિભાગવર્ણનમુલ્લોકવર્ણનં ચ કર્તવ્યમ્ ।
 'તેસિ ણં વહુસમરમણિજ્જાણં ભૂમિભાગાણં' તેષાં સ્વલુ વહુસમરમણીયાનાં ભૂમિ-
 ભાગાનામ્, 'વહુમજ્ઞદેસમાણ' વહુમધ્યદેશભાગે, 'પત્તેયં પત્તેયં સીહાસણં પન્નત્તં'
 પ્રત્યેકં પ્રત્યેકમેકૈકસ્મિન્ સિંહાસનં પ્રજ્ઞપ્તમ્, 'વણ્ણઓ' વર્ણકઃ સિંહાસનસ્યાત્ર-

સોલસ જોયળાઈ અઢ્ઢકોસંચ આયામવિક્કલંભેણં' તથા-લમ્વાઈ ઓર
 ચૌડાઈ મેં યે ૧૫॥ યોજન એવં ૨॥ ઢાઈ કોશ કે હૈ । 'અઽશુગય૦ તહેવ'
 હસ તરહ સે યે એસે માલૂમ હોતે હૈં, કિ માનોં યે આકાશ કો હી
 છૂનાં ચાહતે હૈં । 'તેસિણં પાસાયવહ્નિસગાણં અંતો વહુસમરમણિજ્જા
 ભૂમિભાગા ઉલ્લોયા' ઇન પ્રાસાદાવતંસકોં કે મધ્યમભાગ મેં વહુસમરમ-
 ણીય ભૂમિભાગ હૈ, ઓર ઉલ્લોક-ચન્દ્રવાં હૈ યહાં 'આલિંગપુક્કલરેતિવા'
 ઇત્યાદિ રૂપ સે ભૂમિ ભાગ કા વર્ણન ઓર ઉલ્લોકોંકા વર્ણન કરલેના
 ચાહિયે 'તેસિણં વહુસમરમણિજ્જાણં' હસ વહુસમરમણીય 'ભૂમિભાગા
 ણં' ભૂમિભાગોં કે 'વહુમજ્ઞદેસમાણ' ઠીક વીચોં વીચ કે ભાગ મેં
 'પત્તેયં ૨ સિંહાસણં પન્નત્તં' પ્રત્યેક ૨ પૃથક્ ૨ પ્રાસાદાવતંસકોં મેં ભદ્રા-
 સન કહે ગયે હૈં 'વણ્ણઓ' યહાં પરિવાર ભૂત ભદ્રાસન રૂપ સિંહાસનોં
 કા વર્ણન વિજય સૂત્ર કે અનુસાર કરલેના ચાહિયે 'તેસિણં અઢ્ઢમંગલળા

'અઢ્ઢસોલસ જોયળાઈ અઢ્ઢકોસંચ આયામવિક્કલંભેણં' તથા લંખાઈ પહોળાઈમાં
 ૧૫॥ સાડા પંદર યોજન અને ૨॥ કોસના છે. 'અઽશુગય૦ તહેવ' આ પ્રમાણે
 એ એવા જણાય છે કે જાણે એ આકાશનોજ સ્પર્શ કરવા આડે છે. 'તેસિણં
 પાસાયવહ્નિસગાણં અંતો વહુસમરમણિજ્જા ભૂમિભાગા ઉલ્લોયા' આ પ્રાસાદાવતંસકોના
 મધ્ય ભાગમાં બહુસમરમણીય ભૂમિભાગ છે. અને ઉલ્લોક-ચન્દ્રવાઓ છે. અહીંયાં
 'આલિંગપુક્કલરેતિવા' ઇત્યાદિ પ્રકારથી ભૂમિભાગનું વર્ણન અને ઉલ્લોકનું વર્ણન
 કરી લેવું 'તેસિણં વહુસમરમણિજ્જાણં, આ બહુસમરમણીય 'ભૂમિભાગાણં' ભૂમિભા-
 ગની 'વહુમજ્ઞદેસમાણ' બરોબર વચ્ચેવચ્ચના ભાગમાં 'પત્તેયં પત્તેયં સીહાસણે પન્નત્તે'
 દરેકે દરેકમાં જુદા જુદા પ્રાસાદાવતંસકોમાં ભદ્રાસનો કહેલા છે 'વણ્ણઓ' અહિયા
 પરિવાર ૩૫ જે 'ભદ્રાસણા પણ્ણત્તા' ભદ્રાસનો કહ્યા છે તેનું વર્ણન તથા સિંહા
 સનોનું વર્ણન વિન્ય દ્વારના વર્ણનમાં કહ્યા પ્રમાણે કરી લેવું. 'તેસિ ણં અઢ્ઢમંગલળા

વિજયસૂત્રતો વક્તવ્યઃ ॥ 'તેસિં પરિવારભૂતા મદ્રાસના પન્નત્તા' તેષાં સિંહાસનાનાં પરિવારભૂતાનિ અવાન્તરસિંહાસનાનિ મદ્રાસનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ, પ્રથિતાનિ. 'તેસિં ણં અટ્ઠમંગલગા જ્ઞયા છત્તાઈછત્તા' તેષાં મદ્રાસનાનામટ્ઠમજ્જલકાનિ સ્વસ્તિકાદીનિ ધ્વજા, કૃષ્ણ નીલાદિકાઃ છત્રાતિચ્છત્રાણિ વક્તવ્યાનિ, 'તેણં પાસાયવડિંસગા' તે સ્વલુ પ્રાસાદાવતંસકાઃ; 'અન્નેહિં ચઉહિં ચઉહિં' અન્યૈશ્વતુર્મિશ્વતુર્મિઃ, 'તદ્દધુચ્ચપ્પમાણમેત્તેહિં પાસાયવડિંસઈહિં' તદર્થોચ્ચ પ્રમાણમાત્રૈઃ પ્રાસાદાવતંસકૈઃ, 'સવ્વતો સમંતા સંપરિવિજ્ઞત્તા' સર્વતઃ સર્વાસુ દિશુ સમન્તાત્ સામસ્ત્યેન સંપરિક્ષિપ્તાઃ પરિવેષ્ટિતાઃ, 'તે ણં પાસાયવડિંસગા' તે સ્વલુ પ્રાસાદાવતંસકાઃ 'અદ્ધસોલસ જોયનાઈ અદ્ધકોસં ચ ઉહું ઉચ્ચત્તેણં' અર્ધપોઢશ યોજનાનિ અર્ધક્રોશં ચોદ્ધ્વમુચ્ચત્ત્વેન, 'દેસૂનાઈ અટ્ઠ જોયનાઈ આયામવિક્કલંમેણં' દેશોનાનિ દેશતઃ પરિહીનાનિ અટ્ઠ-

જ્ઞયા છત્તાઈછત્તા' इन सिंहासनो के परिवार भूत जो अवान्तर भद्रासनादि रूप सिंहासन कहे गये है । और इन भद्रासनों के आठमंगल-द्रव्य तथा—काली नीली ध्वजाएं कही गई है और तरके ऊपर छत्र कहे गये हैं इन सब का यहां पर वर्णन कर लेना चाहिये । 'ते णं पासायवडिंसगा' ये प्रासादावतंसक 'अंनेहिं चउहिं २ तदद्ध्युच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं पासायवडिंसइहिं' ये प्रासादावतंसक अन्य चार २ प्रासादावतंसकों से कि जिनकी ऊंचाई उन प्रासादावतंसकों से आधी है आस पास में चारों दिशाओं में घिरे हुए है । 'ते णं पासायवडिंसगा' ये सब प्रासादावतंसक 'अद्वसोलसजोयणाई अद्वकोसं च उहुं उच्चत्तेणं, अद्वसोलह योजन के १५॥ योजन के और आधे कोश के ऊंचे कहे हैं 'देसूणाई अट्ठ जोयणाई आयामविकलंमेणं' तथा इनकी लम्बाई चौड़ाई

જ્ઞયા છત્તાઈછત્તા' આ સિંહાસનોના પરિવાર રૂપ જે અંતર્ગત ભદ્રાસનાદિ રૂપ સિંહાસનો પર આઠ આઠ મંગલ દ્રવ્યો તથા કાળી નીલી વિગેરે ધ્વજો કહેલા છે. અને છત્રોની ઉપરછત્રો કહેલા છે. એ તમામનું વર્ણન અહીંયા કરી લેવું બેઠું છે. 'તે ણં પાસાયવડિંસગા' એ પ્રાસાદાવતંસકો 'અંનેહિં ચઉહિં તદ્દધુચ્ચત્તપ્પમાણમેત્તેહિં પાસાયવડિંસઈહિં' બીજા ચાર ચાર પ્રાસાદાવતંસકો થી કે જેની ઉચ્ચાઈ એ પ્રાસાદાવતંસકોથી અર્ધ છે. અને આસપાસ ચારે દિશાઓમાં ઘેરાયેલા છે. 'તે ણં પાસાયવડિંસગા' એ પ્રાસાદાવતંસકો 'અદ્ધસોલસજોયનાઈ અદ્ધકોસંચ ઉહું ઉચ્ચત્તેણં' અર્ધા સોળ યોજન સહિત અર્થાત્ ૧૫૥ સાડા પંદર યોજન અને અર્ધાકોશના ઉંચા છે. 'દેસૂનાઈ અટ્ઠજોયનાઈ આયામવિકલંમેણં' તથા તેની લંબાઈ પહોળાઈ કંઈક ઓછા આઠ યોજનની છે. 'અન્નુગય' ૦ તેથી એવું લાગે છે કે બાણે એ બધા આકાશનો સ્પર્શ કરવા આડે છે. 'તેસિં

યોજનાનિ આયામવિષ્કમ્ભાભ્યામ્; દૈર્ઘ્યવિસ્તારાભ્યાં દેશોનાષ્ટયોજનાનીત્યર્થઃ,
 'અવ્ભુગ્ગય૦ તદેવ' અભ્યુદ્ગતોત્સૃત પ્રદક્ષિતેનેત્યાદિ વિશેષણં નિરવશેષં પૂર્વવદેવ
 સંગ્રાહ્યમ્ ઇતિ ॥ 'તેસિ ણં પાસાયવડિસાગાણં' તેપાં સ્વલુ પ્રાસાદાવતંસકાનામ્;
 'અંતો વહુસમરમણિજ્જા ભૂમિભાગા ઉલ્લોયા' અન્તર્મધ્યભાગે વહુસમરમણીયા
 ભૂમિભાગા ઉલ્લોકાથ ભવન્તિ [ભૂમિભાગવર્ણનમ્ ઉલ્લોકવર્ણનં ચાઽત્ર વિજય-
 સૂત્રવત્ । 'તેસિણં વહુસમરમણિજ્જાણં ભૂમિભાગાણં' તેપાં સ્વલુ વહુસમરમણીયાનાં
 ભૂમિભાગાનામ્, 'વહુમજ્ઞદેસમાણ' વહુમધ્યદેશભાગે, 'પત્તેયં-પત્તેયં પડમાસણા
 પન્નત્તા' પ્રત્યેકમેકૈક પદ્માસનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ પ્રતિષ્ઠાપિતાનિ સન્તિ; 'તેસિણં
 પાસાયાણં અદ્દુઢ મંગલગા ઘ્રયા છત્તાઇછત્તા' તેપાં સ્વલુ પ્રાસાદાનામ્ અઘ્રાવઘ્ટૌ
 મજ્જલકાનિ સ્વસ્તિકાદીનિ ધ્વજા છત્રાઽતિચ્છત્રાણિ સન્નિવેશિતાનિ; 'તે ણં
 પાસાયવડેસગા 'તે સ્વલુ પુનઃ પ્રાસાદાવતંસકાઃ; 'અણ્ણેહિં ચઉહિં તદ્ધુચ્ચપ્પમાણ-

કુછ કમ આઠ યોજન કી હૈ 'અવ્ભુગ્ગય૦' ઇસસે એસા લગતા હૈ કિ
 માનો યે સવ આકાશ કો હી છૂના ચાહતે હૈં । 'તેસિણં પાસાયવડિ-
 સગાણં અંતો વહુ સમરમણિજ્જા ભૂમિભાગા' ઇન પ્રાસાદાવતંસકોં
 કા ખીતરી ભૂમિભાગ ખી વહુસમરમણીય હૈ । ઓર 'ઉલ્લોયા' ઇન
 સવમેં ડપર મેં અંદરવા તને હુગ હૈ । યહાં વિજય સૂત્ર કે અનુસાર હી
 ભૂમિ ભાગ કા વર્ણન ઉલ્લોકોં કા વર્ણન કર લેના ચાહિયે, 'તેસિણં
 વહુસમરમણિજ્જાણં ભૂમિભાગાણં વહુમજ્ઞદેસમાણ પત્તેયં ૨' ઇન
 વહુસમરમણીયભૂમિભાગોં કે મધ્ય ભાગ મેં પ્રત્યેક ૨ ભૂમિભાગ મેં
 'પડમાસણા પન્નત્તા' પદ્માસન કહે ગયે હૈં । 'તેસિણં પાસાયાણં અદ્દુઢ-
 મંગલગ ભૂયા છત્તાઇછત્તા' ઇન પ્રાસાદાવતંસકોં કે અગ્ર ભાગ મેં આઠ ૨
 સ્વસ્તિક આદિ મંગલદ્રવ્ય હૈ ઓર છત્રાતિ છત્ર હૈ । 'તે ણં પાસાય-
 વડેસગા અણ્ણેહિં ચઉહિં તદ્ધુચ્ચત્તપ્પમાણમેત્તેહિં પાસાયવડેસણ્ણેહિં

પાસાયવડિસગાણં અંતો વહુસમરમણિજ્જા ભૂમિભાગા' એ પ્રાસાદાવતંસકોને
 અંદરનો ભાગ પણ ધણેજ સમરમણીય છે. અને 'ઉલ્લોયા' એ બધાની ઉપર
 અંદરવા બાધેલા છે. આડીયાં વિન્ય સૂત્રના કથન પ્રમાણેજ ભૂમિભાગનું વર્ણન
 અને ઉલ્લાકોનું વર્ણન કરી લેવું. 'તેસિ ણં વહુસમરમણિજ્જાણં ભૂમિભાગાણં
 વહુમજ્ઞદેસમાણ પત્તેયં પત્તેયં' આ બહુસમરમણીય ભૂમિ ભૂમિભાગોની મધ્યમાં
 દરેકે દરેક ભૂમિભાગમાં 'પડમાસણા પન્નત્તા' પદ્માસનો કહેલા છે. 'તેસિણં
 પાસાયાણં અદ્દુઢમંગલગભૂયા છત્તાઇછત્તા' એ પ્રાસાદાવતંસકોની અગ્રભાગમાં આઠ
 આઠ સ્વસ્તિક વિગેરે મંગલ દ્રવ્યો છે. અને છત્રાતિ છત્રો છે. 'તેણં પાસાય
 વડિસગા અણ્ણેહિં ચઉહિં તદ્ધુચ્ચત્તપ્પમાણમેત્તેહિં પાસાયવડેસણ્ણેહિં' સવ્વઓ સમંતા

મેત્તેહિ' અન્યૈશ્વતુર્ભિસ્તદર્થોચ્ચપ્રમાણમાત્રૈ, 'પાસાયવડેસંઈ' પ્રાસાદાવતંસકૈઃ
'સન્વતો સમંતા સંપરિક્ષિત્તા' સર્વતઃ સર્વાસુ દિશુ સમન્તતઃ સર્વત્ર સંપરિક્ષિતાઃ
નિવેશિતાઃ ॥ 'તેણં પાસાયવડિંસગા' તે સ્થલ પ્રાસાદાવતંસકાઃ, 'દેસૂણાઈ અદ્દ-
જોયણાઈ ઉડ્ડં ઉચ્ચત્તેણં' દેશોનાનિ અષ્ટ યોજનાનિ ઝડ્ધ્વમુચ્ચત્ત્વેન, 'દેસૂણાઈ
ચત્તારિ જોયણાઈ આયામવિક્કલ્લભેણ' દેશોનાનિ ચત્તારિ યોજનાનિ આયામવિક્ક-
લ્લભેણ, 'અવ્વમુગ્ગયં' અમ્યુદ્ગતોત્સૃતપ્રહસિત ઇત્યાદિ, 'ભૂમિભાગા' આલિંગ
પુક્કલ-ઇત્યન્ત ભૂમિભાગવર્ણનમ્, 'ઉલ્લોયા મદ્દાસણાઈ' ઉલ્લોકાઃ મદ્દાસનાનિ,
'ઉવરિં મંગલગા મૂયા છત્તાઈછત્તા' મદ્દાસનોપરિ અષ્ટ મઙ્ગલકાનિ સ્વસ્તિકાદીનિ

સન્વતો સમંતા સંપરિક્ષિત્તા' એ પ્રાસાદાવતંસક અન્યચાર પ્રાસા-
દાવતંસકોં સે કિ જિનકી ઝંચાઈ ઉન ચાર પ્રાસાદાવતંસકોં સે આધી
હૈ, ચારોં ઓર સે ઘિરે હુએ હૈં । 'તેસિણં પાસાયાણં અદ્દમંગલમૂયા-
છત્તાઈછત્તા' ઇન પ્રાસાદાવતંસકોં કે આગે આઠમંગલદ્રવ્ય હૈ ઓર
છત્રાતિછત્ર હૈ । 'તે ણં પાસાયવડિંસગા દેસૂણાઈ અદ્દજોયણાઈ ઉડ્ડં ઉચ્ચ-
ત્તેણં' એ પ્રાસાદાવતંસક કુછ કમ આઠ યોજન કી ઝંચાઈ વાલે હૈ ।
'દેસૂણાઈ ચત્તારિ જોયણાઈ આયામવિક્કલ્લભેણં' તથા કુછ કમ ચાર
યોજન કે લમ્બે ચૌડે હૈં 'અવ્વમુગ્ગયં' ઇસસે એસા જ્ઞાત હોતા હૈ કિ માનોં
એ આકાશ કો હી છૂ રહે હૈં । 'ભૂમિભાગા આલિંગપુક્કલ' યહાં કે ભૂમિ-
ભાગ ઇસ સૂત્ર કે અનુસાર 'આલિંગપુક્કલ કે જેસે હૈં ઇસ રૂપ સે વર્ણન
કર લેના ચાહિયે 'ઉલ્લોયા મદ્દાસણાણિ' યહાં ઉલ્લોકોં કા એવં મદ્દા-
સનોં કા મી કથન કરલેના ચાહિયે 'ઉવરિં મંગલગા મૂયા છત્તાઈછત્તા'

સંપરિક્ષિત્તા' આ પ્રાસાદાવતંસકો ળીલ ચાર પ્રાસાદાવતંસકોથી કે જેની ઉચાઈ
એ ચાર પ્રાસાદાવતંસકોથી અર્ધિ છે. તેનાથી ચારે બાજુ એ ઘેરાયેલા છે.
'તેસિં ણં પાસાયાણં અદ્દમંગલમૂયા છત્તાઈ છત્તા' એ પ્રાસાદાવતંસકોની આગળ
આઠ મંગલ દ્રવ્યો કહ્યા છે. અને છત્રાતિ છત્રો છે. 'તેણં પાસાયવડિંસગા દેસૂણાઈ
અદ્દજોયણાઈ ઉડ્ડં ઉચ્ચત્તેણં' એ પ્રાસાદાવતંસકો કંઈકે ઓછા આઠ યોજનની ઉચાઈ
વાળો છે. 'દેસૂણાઈ ચત્તારિ જોયણાઈ આયામવિક્કલ્લભેણં' તથા કંઈકે ઓછા ચાર
યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ વાળો છે. 'અવ્વમુગ્ગયં' આ પાઠથી એમ જણાય
છે કે એ પ્રાસાદાવતંસકો બાણે આકાશનોજ સ્પર્શ કરી રહ્યા છે. 'ભૂમિભાગા
આલિંગપુક્કલ' આ સૂત્ર પાઠના કથન પ્રમાણે ત્યાંનો ભૂમિભાગ 'આલિંગ
પુક્કલે ઇવા' અલિંગ પુષ્કરના જેવો છે. આ રીતનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ
'ઉલ્લોયા મદ્દાસણાણિ' અહીંયાં ઉલ્લોકો અને મદ્દાસનોનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ

કૃષ્ણ નીલાદિધ્વાજાશ્છત્રાઽતિચ્છત્રાણિ [एतत्सर्वं यथावद्वर्णनीयमत्र] 'ते णं पासा-
वडिसगा' ते खलु प्रासादावतंसकाः, 'अण्णेहिं चउहिं तदद्ध्युच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं
पासायवडंसएहिं' अन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैस्तदर्थोच्च प्रमाणमात्रैः, 'सव्वतो
समंता संपरिक्खित्ता' सर्वतो दिक्षु समन्ततः सामस्त्येन संपરिक्षिताः । तदर्थोच्चल
प्रमाणमेव दर्शयति 'ते णं' इत्यादि, 'तेणं पासायवडिसगा' ते खलु प्रासादावत-
सकाः, 'देसूणाइं चत्तारि जोयणाइं उडुं उच्चत्तेणं' देशोनानि चत्वारि योजनानि
ऊर्ध्वं मुच्चत्वेन, 'दो जोयणाइं आयामविकखंभेणं' द्वे योजने आयामविस्तारा-
भ्याम्, 'अव्वुग्गयमुसिय' भूमिभागा उल्लोया' अभ्युद्रतोत्सृतेत्यादि भूमिभागा

इन सब प्रासादावतंसकों के आगे आठ आठ मंगल द्रव्य तथा काली
नीली ध्वजाएं एवं छत्रातिछत्र हैं ऐसा भी वर्णन करलेना चाहिये 'ते
णं पासायवडिसगा अण्णेहिं तदद्ध्युच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं पासायवडि-
सएहिं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता' ये प्रासादावतंसक भी उन चार
प्रासादावतंसकों से आधी ऊंचाईवाले अन्य चार प्रासादावतंसकों से
चारों ओर से घिरे हुए हैं । 'ते णं पासायवडिसगा देसूणाइं
चत्तारि जोयणाइं उडुं उच्चत्तेणं' ये प्रासादावतंसक कुछ कम चार
योजन की ऊंचाई वाले हैं 'दो जोयणाइं आयामविकखंभेणं' और
लम्बाई चौड़ाई इनकी दो योजन की है । 'अव्वुग्गय मुसिय भूमि-
भागा उल्लोया' इस कथन के अनुसार यहां पर भी ऐसा कहना
चाहिये कि ये चार प्रासादावतंसक अपनी ऊंचाई से ऐसे ज्ञात होते
हैं कि मानो ये आकाश को ही छू रहे हैं इनका भूमिभाग समझने से
बहुत ही रमणीय है उल्लोक भी यहां पर है । इनका वर्णन पहिले ही

'उवरिं मंगलगाभूया छत्ताइ छत्ता' આ બધાજ પ્રાસાદાવતંસકોની આગળ આઠ
આઠ મંગલ દ્રવ્ય તથા કાળી નીલી વિગેરે ધ્વજાઓ અને છત્રાતિ છત્ર છે. એ
પ્રમાણેનું પણ વર્ણન કરી લેવું: 'તે ણં પાસાયવડિંસગા અણ્ણેહિં તદ્દધ્યુચ્ચત્તપ્પ-
માણમેત્તેહિં પાસાયવડિંસએહિં સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ખિત્તા' એ પ્રાસાદાવતંસકો
પણ એ ચાર પ્રાસાદાવતંસકોથી અર્ધિ ઉંચાઈવાળા બીજા ચાર પ્રાસાદાવતંસકો-
થી ચારે બાજુએ ઘેરાયલા છે. 'તે ણં પાસાયવડિંસગા દેસૂણાઈ ચત્તારિ જોયણાઈ
ઉડું ઉચ્ચત્તેણં' એ પ્રાસાદાવતંસકો કંઈક ઓછા ચાર યોજનની ઉંચાઈવાળા
છે. 'દો જોયણાઈ આયામવિક્કલંભેણં' અને તેની લંબાઈ પહોળાઈ બે યોજનની
છે. 'અવ્વુગ્ગયમૂસિય ભૂમિ ભાગા ઉલ્લોયા' આ કથન પ્રમાણે અહીંયા પણ એવું
કહેવું જોઈએ કે એ ચાર પ્રાસાદાવતંસકો પોતાની ઉંચાઈથી એવા જણાય છે
જાણે તેઓ આકાશનોજ સ્પર્શ કરી રહ્યા છે. તેનો ભૂમિભાગ સમજાવવાથી

ઉલ્લોકવર્ણનં પૂર્વવદેવ । ‘પડમાસળાઈ’ પદ્માડસનાનિ, ‘ઉવરિં અટ્ટ મંગલગા ઝાયા છતાઈછતા’ પદ્માસનોપરિ-અષ્ટમજ્જલકાનિ ધ્વજાશ્ચ છત્રાડતિચ્છંત્રાણિ ઇત્યાં-
દિકં સર્વં વર્ણનં પૂર્વવત્ (તદેવં તે ચતસ્રઃ પ્રાસાદાવતંસકપરિપાઠો ભવન્તિ ઇતિ । ૬૦।

મૂલમ્-તસ્સ ણં મૂલપાસાયવડિંસગસ્સ ઉત્તરપુરત્થિમેણં
એત્થ ણં વિજયસ્સ દેવસ્સ સમા સુધર્મા પન્નાત્તા અદ્ધ તેરસ
જોયળાઈ આયામેણં છ સક્કોસાઈ જોયળાઈ વિવલ્લંભેણં નવ-
જોયળાઈ ઉઠ્ઠં ઉચ્ચત્તેણં. અણેગલ્લંભ સત્ત સંનિવિટ્ઠા. અબ્ભુગય
સુફયવંદરવેદિયા તોરણવરરતિય સાલમંજિયા સુસિલિટ્ઠ વિસિ-
ટ્ઠલટ્ઠસંઠિયપસત્થવેરુલિયવિમલલ્લંભા નાણામણિ કળગરંયણ-
લ્લંભયંજ્જલબહુસમસુવિભત્તચિત્તણિચિયરમણિજ્જકુટ્ઠિમતલા ઈહા
મિય પડમલયભત્તિચિત્તા થંભુગયવંદરવેદિયા પરિગયાભિરામા-
વિજ્ઞાહરજમલજુયલજંતજુત્તાવિવ અચ્ચિ સહસ્સ માલણીયા રૂવ-
ગસહસ્સકલિયા ભિસમાણીભિભિસમાણી ચલ્લુલોચણલેસા
સુહફાસા સસ્સિરીયરૂવા કંચળમણિરંયણથૂભિયાગા નાણાવિહં
પંચવળ્લણઘંટાપડાગપડિમંડિતગ્ગસિહરા ધવલાભિરિય કવચ્ચે
વિણિમ્મુયંતી લાઉલ્લોઢ્યમહિયા ગોસીસ સરંસરત્તચંદળદંદર-
દિન્નપંચંગુલિતલા ઉવચિય ચંદળકલસા ચંદળઘડસુકયતોરણ

જૈસા કરલેના ચાહિયે । ‘પડમાસળાઈ’ ઇન સબ પ્રાસાદાવતંસકોં મેં
પ્રત્યેક પ્રાસાદાવતંસક મેં પૃથક્ પૃથક્ રૂપ સે પદ્માસન હૈ । ‘ઉવરિં
મંગલગા ધજા છતાઈછતા’ ઇનકે ડપર આઠ ૨ મંગલ દ્રવ્ય હૈ । કાલી
નીલી ધ્વજાઈ હૈ ઓર છત્રાતિ છત્ર હૈ । ઇત્યાદિ સબ વર્ણન પહિલે હી
જૈસા હી સમજના ચાહિયે ॥સૂ. ૦૬૦॥

ધણેજ-રમણીય છે. ઉલ્લોક પણ ત્યાં રાખેલ છે. તેનું વર્ણન પહેલાની જેમ
આડીયાં પણ સમજી લેવું. ‘પડમાસળાઈ’ એ બધા પ્રાસાદાવતંસકોમાં અર્થાત્
દરેક પ્રાસાદાવતંસકોમાં જુદા જુદા પદ્માસનો રાખેલ છે. ‘ઉવરિ મંગલગા ધજા
છતાઈછતા’ તેની ઉપર આઠ આઠ મંગલદ્રવ્યો છે. અને કાળી, નીલી, વિગેરે
ધ્વજાઓ છે. તથા છત્રાતિછત્ર છે. વિગેરે પ્રકારથી તમામ વર્ણન પહેલા કહેલ
તે રીતે સમજવું ॥ સૂ. ૬૦ ॥

पडिदुवारदेसभागा-आसत्तोसत्त विउलबहूवग्धारिय मल्लदाम-
 कलावा पंचवण्ण मुरससुरभिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलिता काला-
 गुरुपवरकुंदरुक्कतुरुक्कधूवमघमघेंत गंधुद्धूयाभिरामा सुगंधवरगं-
 धिया गंधवट्ठिभूया अच्छरगणसंघसंविक्किन्ना दिव्वतुडियमहुर-
 सद्दसंपडाइया सुरंमा सव्वरयणामई अच्छा जाव पडिरूवा ।
 तीसे णं सोहम्माए सभाए तिदिसिं तओ दारा पन्नत्ता । तेणं
 दारा पत्तेयं पत्तेयं दो दो जोयणाइं उडुं उच्चत्तेणं एगं जोयणं
 विक्खंभेणं तावइयं चेव पवेसेणं सेया वरकणगथूभियागा जाव
 वणमालादारवन्नओ । तेसि णं दाराणं पुरओ मुहमंडवा पन्नत्ता ।
 तेणं मुहमंडवा अद्धतेरस जोयणाइं आयामेणं छ जोयणाइं
 सक्कोसाइं विक्खंभेणं साइरेगाइं दो जोयणाइं उडुं उच्चत्तेणं
 मुहमंडवा अणोगखंभसयसंनिविट्ठा जाव उल्लोया भूमिभाग
 वण्णओ । तेसि णं मुहमंडवाणं उवरिं पत्तेयं पत्तेयं अट्ठट्ठ मंग-
 लगा पण्णत्ता जाव मच्छा । तेसि णं मुहमंडवाणं उवरिं पत्तेयं
 पत्तेयं पेच्छाघरमंडवा पन्नत्ता तेणं पेच्छाघरमंडवा अद्धतेरस
 जोयणाइं आयामेणं जाव दो जोयणाइं उडुं उच्चत्तेणं जाव
 मणिफासो । तेसि णं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं वइरामय
 अक्खाडगा पन्नत्ता । तेसि णं वइरामयाणं अक्खाडगाणं बहु-
 मज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं मणिपीढिया पन्नत्ता । ताओ णं
 मणिपीढियाओ जोयणमेगं आयामविक्खंभेणं अद्धजोयणं
 बाहल्लेणं सव्वमणिमईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ ।
 तासि णं मणिपीढियाणं उप्पिं पत्तेयं पत्तेयं सीहासणा पन्नत्ता
 सीहासण वण्णओ जाव दामा परिवारो । तेसि णं पेच्छाघरमंड-
 वाणं उप्पिं अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइछत्ता । तेसि णं पेच्छाघर-

मंडवाणं पुरतो तिदिसिं तओ मणिपीढियाओ पन्नत्ताओ ताओ
 णं मणिपेढियाओ दो जोयणाइं आयामविक्रखंभेणं जोयणं बाह-
 ल्लेणं सव्व मणिमईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ । तासि णं
 मणिपेढियाणं उप्पिं पत्तेयं पत्तेयं चेइय थूभा पन्नत्ता तेणं चेइय
 थूभा दो जोयणाइं आयामविक्रखंभेणं सातिरेगाइं दो जोय-
 णाइं उड्डं उच्चत्तेणं सेया संखंक कुंददगरयामयमहितफेणपुंज
 संणिकासा सव्व रयणामया अच्छा जाव पडिरूवा । तेसि णं
 चेइयथूभाणं उप्पिं अट्ठट्ठ मंगलगा बहुकिण्ह चामरज्झया पण्ण-
 त्ता छत्ताइछत्ता । तेसि णं चेइयथूभाणं चउदिसिं पत्तेयं पत्तेयं
 चत्तारि मणिपेढियाओ पन्नत्ताओ ताओ णं मणिपेढियाओ
 जोयणमायामविक्रखंभेणं अद्धजोयणं बाहल्लेणं सव्वमणिमईओ
 तासि णं मणिपेढियाणं उप्पिं पत्तेयं पत्तेयं चत्तारि जिणपडि-
 माओ जिण्णोस्सेह पमाणमेत्ताओ पलियंकणिसण्णाओ थूभा-
 भिमुहीओ संनिविट्ठाओ चिट्ठंति । तं जहा-उसभा वद्धमाणा
 चंदाणणा वारिसेणा तेसि णं चेतियथूभाणं पुरतो तिदिसिं
 पत्तेयं पत्तेयं मणिपेढियाओ पन्नत्ताओ । ताओणं मणिपेढियाओ
 दो दो जोयणाइं आयामविक्रखंभेणं जोयणं बाहल्लेणं सव्व-
 मणिमईओ अच्छाओ सण्हाओ लण्हाओ मट्ठाओ घट्ठाओ
 परियाओ णिव्वांकाओ जाव पडिरूवाओ । तासि णं मणिपे-
 ढियाणं उप्पिं पत्तेयं पत्तेयं चेइयरुक्खा पन्नत्ता । ते णं चेइय
 रुक्खा अट्ठ जोयणाइं उड्डं उच्चत्तेणं अद्धजोयणं उव्वेहेणं दो
 जोयणाइं खंधी अद्धजोयणं विक्रखंभेणं छ जोयणाइं विडिमा
 बहुमज्झदेसभाए अट्ठजोयणाइं आयामविक्रखंभेणं साइरेगाइं
 अट्ठजोयणाइं सव्वग्गेणं पणत्ताइं । तेसि णं चेइयरुक्खाणं अय-

मेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते, तं जहा—वइरामया मूला रययसुपइ-
 द्विया विडिमा रिट्टामय विपुलकंदवेरुलियरुइलखंधा सुजायरूवं
 पढमगविसालसाली नानामणिरयण विविध साहप्पसाहवेरुलियं
 पत्तत्तवणिज्ज पत्तवेंटा जंबूणयरत्तमउसुकुमालपवालपल्लवसो-
 भेंतवरंकुरगसिहरा विचित्त मणिरयणसुरभिकुसुमफलभरणमि-
 यसाला सच्छाया सप्पभा समरीईया स उज्जोया अमयरससमर-
 सफला अधियं णयणमणिवुत्तिकरा पासाईया दरिसणिज्जा
 अभिरूवा पडिरूवा । तेणं चेइयरूक्खा अन्नेहिं बहुहिं तिल-
 यलवयच्छत्तोवगसिरोस सत्तवन्न दहिवन्न लोद्धधवचंदणनीव-
 कुडयकयवंपणस तालतमालपियालपियंगुपारावयरायरूक्खनंदि-
 रुक्खेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खत्ता ॥ तेणं तिलया जाव
 नंदिरूक्खा मूलवंतो कंदवंतो जाव सुरम्मा । तेणं तिलया जाव
 नंदिरूक्खा अन्नेहिं बहुहिं पउमलयाहिं जाव सामलयाहिं
 सव्वंतो समंता संपरिक्खत्ता ताओणं पउमलयाओ जाव
 सामलयाओ णिच्चं कुसुमियाओ जाव पडिरूवाओ । तेसि णं
 चेइयरूक्खाणं उप्पि बह्वे अट्टमंगलगा झया छत्ताइछत्ता । तेसि
 णं चेइयरूक्खाणं पुरतो तिदिसिं तओ मणिपेढियाओ पन्न-
 ताओ ताओ णं मणिपेढियाओ जोयणं आयामविकखंभेणं
 अद्धजोयणं बाहल्लेणं सव्वमणिमईओ अच्छाओ जाव पडिरू-
 वाओ । तासि णं मणिपेढियाणं उप्पि पत्तेयं पत्तेयं माहिंद
 झया अद्धट्टमाइं जोयणाइं उहुं उच्चत्तेणं अद्धकोसं उव्वेहेणं
 अद्धकोसं विकखंभेणं वइरामय वट्टलट्टं संठिय सुसिलिट्ट परि-
 घट्टमट्ट सुपतिट्टिता विसिट्टा अणेगवरपंचवण्ण कुडभी सहस्स
 परिमंडियाभिरामा वाउद्धूय विजयवेजयंती पडागा छत्ताइछत्त-

कलिया तुंगा गगणतलमभिलंघमाणसिहरा पासादीया जाव
 पडिरूवा ॥ तेसि णं माहिंदज्झयाणं उप्पि अट्टु मंगलगा झया
 छत्ताइछत्ता । तेसि णं माहिंदज्झयाणं पुरतो तिदिसिं तओ
 णंदाओ पुक्खरिणीओ पन्नत्ताओ ताओ णं पुक्खरिणीओ अच्च-
 तेरस जोयणाइं आयामेणं सक्कोसाइं छ जोयणाइं विक्खंभेणं
 दसजोयणाइं उव्वेहेणं अच्छाओ सण्हाओ पुक्खरिणी वण्णओ
 पत्तेयं पत्तेयं पउमवरवेदिया परिकिखत्ताओ पत्तेयं पत्तेयं वण-
 संडपरिकिखत्ताओ वण्णओ जाव पडिरूवाओ ॥ तासि णं
 पुक्खरिणीणं पत्तेयं पत्तेयं तिदिसिं तिसोवाणपडिरूवगा
 पन्नत्ता । तेसि णं तिसोवाणपडिरूवगाणं वण्णओ तोरणा
 भाणियव्वा जाव छत्ताइछत्ता सभाए णं सुहम्माओ छ मणो-
 गुलि साहस्सीओ पण्णत्ताओ तं जहा-पुव्वेणं दो साहस्सीओ,
 पच्चत्थिमेणं दो साहस्सीओ दाहिणेणं एगा साहस्सीओ उत्तरेणं
 एगा साहस्सी तासु णं मणोगुलियासु बहवे सुवण्ण रूप्पामया
 फलगा पन्नत्ता तेसु णं सुवण्णरूप्पामएसु फलगेसु बहवे वड्ढ-
 रामया णागदंतगा पन्नत्ता तेसु णं वड्ढरामएसु णागदंतएसु
 बहवे किण्हसुत्त वट्ठवग्घारित मल्लदामकलावा जाव-सुक्क सुत्त
 वट्ठवग्घारिय मल्लदामकलावा तेणं मल्लदामा तवणिज्ज लंबूसगा
 जाव चिट्ठंति । सभाएणं सुहम्माए छ गोमाणसी साहस्सीओ
 पन्नत्ताओ तं जहा-पुरत्थिमेणं दो साहस्सीओ एवं पच्च
 त्थिमेण वि दाहिणेणं सहस्सं एवं उत्तरेण वि । तासु णं
 गोमाणसीसु बहवे सुवण्णरूप्पामया फलगा पन्नत्ता जाव तेसु
 णं वड्ढरामएसु णागदंतएसु बहवे रयतामया सिक्कगा पन्नत्ता
 तेसु णं रयतामएसु सिक्कएसु बहवे वेरुलिया मईओ धूवघडि-

याओ पणत्ताओ ताओ णं धूवघडियाओ कालागुरुपवरकुंदरुक्क
 तुरुक्क जाव घाणमणणिवुइकरेणं गंधेणं सव्वतो समंता आपू-
 रेमाणीओ चिट्ठंति । सभाएणं सुहम्माए अंतोबहुसमरमणिज्जे
 भूमिभागे पणत्ते जाव मणीणं फासो उल्लोया पउमलयभति-
 चित्ता जाव सव्वतवणिज्जमए अच्छे जाव पडिरूवे ॥सू० ६१॥

छाया-‘तस्य खलु मूल प्रासादावतंसकस्योत्तरपूर्वस्या मत्र खलु विजयस्य
 देवस्य सभा सुधर्मा प्रज्ञप्ता-अर्द्धत्रयोदशयोजनानि-आयामेन षट्सक्रोशानि
 योजनानि विष्कम्भेण नवयोजनानि-ऊर्ध्वमुच्चत्वेन अनेकस्तम्भशतसन्निविष्टा
 अभ्युद्गत सुकृत वज्रवेदिका तोरणवररचितशालभञ्जिकाः सुश्लिष्टविशिष्टलष्ट
 संस्थितप्रशस्तवैडूर्यविमलस्तम्भाः नानामणि कनकरत्नखचितोज्ज्वलबहुसम
 सुविभक्तचित्रनिचितरमणीयकृत्त्रिमतलाः ईहामृगऋषभतुरगनरमकरविहगव्याल-
 किन्नररुरुसरभचमरकुञ्जरवनलता-पद्मलताभक्तिचित्राः स्तम्भोद्गत वज्रवेदिका-
 परिगताऽभिरामाः विद्याधरयमलयुगल यन्त्रयुक्ताऽर्वाचिःसहस्रमालनीया-रूप-
 कसहस्रकलिता दीप्यमाना देदीप्यमानाः चक्षुर्लोकनलेश्याः शुभस्पर्शाः
 सश्रीकरूपाः काञ्चनमणिरत्नस्तूपिकाः, नानाविधपञ्चवर्णघण्टापताकपरिमण्डि-
 ताग्रशिखराः धवलाः मरीचिकवचं विनिर्मुञ्चन्ती उल्लोयितमहिताः गोशीर्ष
 सरसरक्तचन्दनदर्दरदीर्ण पञ्चाङ्गुलितलाः उपचितचन्दनकलशाः चन्दनघट
 सुकृततोरणप्रतिद्वारदेशभागाः आसक्तोत्सक्तविपुलवृन्ताऽवलम्बितमाल्यदामक
 लापाः पञ्चवर्णसुरभिमुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलिताः कालागुरुप्रवरकुन्दरुक्कतुरुक्क-
 धूपमधमघायमान गन्धोद्भूताऽभिरामाः सुगन्धवरगन्धिता गन्धवर्तिभूता
 अप्सरोगणसंघसंविक्लीर्णाः दिव्यत्रुटितमधुरशब्दसंप्रणादिताः सुरम्याः सर्व-
 रत्नमय्यः अच्छाः यावत्प्रतिरूपाः । तस्याः खलु सुधर्मसभाया स्त्रिदिशि
 त्रीणि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि । तानि खलु द्वाराणि प्रत्येकं प्रत्येकं द्वे द्वे योजने
 ऊर्ध्वमुच्चत्वेन एकैकयोजनं विष्कम्भेण तावदेव, प्रवेशेन श्वेतानि वरकनक-
 स्तूपिकाकानि यावद्वनमालाद्वारवर्णकः । तेषां खलु द्वाराणां पुरतो मुखमण्डपाः
 अर्द्धत्रयोदशयोजनानि आयामेन षड्योजनानि विष्कम्भेण सातिरेके द्वे योजने
 ऊर्ध्वमुच्चत्वेन मुखमण्डपा अनेकस्तम्भशतसन्निविष्टाः यावदुल्लोकाः भूमिभाग-
 वर्णकः तेषां खलु मुखमण्डपानामुपरि प्रत्येकं प्रत्येकमष्टावष्टौ मङ्गलकानि
 प्रज्ञप्तानि यावन्मत्स्याः । तेषां खलु मुखमण्डपानां पुरतः प्रत्येकं प्रत्येकं प्रेक्षा-
 गृहमण्डपाः प्रज्ञप्ताः । ते खलु प्रेक्षागृहमण्डपाः अर्द्धत्रयोदशयोजनानि-आया-

मेण यावत्-द्वे योजने, ऊर्ध्वमुच्चत्वेन यावन्मणिस्पर्शाः ॥ तेषां खलु बहुमध्य-
देशभागे प्रत्येकं प्रत्येकं वज्रमयाः अक्षवाटकाः प्रज्ञप्ताः तेषां खलु वज्रमयाना-
मक्षवाटकानाम् बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं प्रत्येकं मणिपीठिकाः प्रज्ञप्ताः । ताः खलु
मणिपीठिकाः योजनमेकमायामविष्कम्भेणाऽर्द्धयोजने बाहल्येन सर्वमणिमय्यो-
ऽच्छाः यावत् प्रतिरूपाः । तासां खलु मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं प्रत्येकं सिंहा-
सनानि प्रज्ञप्तानि सिंहासन वर्णको यावद्दामानि परिवारः । तेषां खलु प्रेक्षागृहमण्ड-
पानामुपरि-अष्टावष्टौ मङ्गलकानि ध्वजाच्छत्रातिच्छत्राणि ॥ तेषां खलु
प्रेक्षागृहमण्डपानां पुरतस्त्रिदिशि तिस्रो मणिपीठिकाः प्रज्ञप्ताः । ताः खलु मणि-
पीठिकाः द्वे योजने आयामविष्कम्भेण योजनं बाहल्येन सर्वरत्नमय्योऽच्छाः
यावत्प्रतिरूपाः ॥ तासां खलु मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं प्रत्येकं चैत्यस्तूपाः
प्रज्ञप्ताः ते खलु चैत्यस्तूपाः द्वे योजने आयामविष्कम्भेण सातिरेके द्वे योजने
ऊर्ध्वमुच्चत्वेन श्वेताः शङ्खाङ्कुन्दोदकरजोऽमृतमथितफेनपुञ्जसन्निकाशा सर्व-
रत्नमयाः अच्छा यावत्प्रतिरूपाः । तेषां खलु चैत्यस्तूपानामुपरि-अष्टौ-अष्टौ
मङ्गलकानि बहुकृष्णचामरध्वजाः प्रज्ञप्तानि छत्रातिच्छत्राणि । तेषां चैत्यस्तूपानां
चतुर्दिशि प्रत्येकं प्रत्येकं चतस्रो मणिपीठिकाः प्रज्ञप्ताः । ताः खलु मणिपीठिकाः
योजनमायामविष्कम्भेणाऽर्द्धयोजनं बाहल्येन, सर्वमणिमय्यः । तासां खलु मणि-
पीठिकानामुपरि प्रत्येकं प्रत्येकं चतस्रो जिनप्रतिमाः जिनोत्सेधप्रमाणमात्राः
पर्यङ्कनिषण्णाः स्तूपिकाऽभिमुख्यः सन्निविष्टास्तिष्ठन्ति । तद्यथा-ऋषभा वर्द्ध-
मानाः-चन्द्रानना-वारिसेनाः । तेषां खलु चैत्यस्तूपानां पुरतस्त्रिदिशि प्रत्येकं
प्रत्येकं मणिपीठिकाः प्रज्ञप्ताः । ताः खलु मणिपीठिकाः द्वे द्वे योजनेनाऽऽयाम-
विष्कम्भेण सर्वमणिमयोऽच्छाः लण्डः श्लक्षणाः घृष्टा मृष्टा निष्पङ्का नीरजस्का
यावत्प्रतिरूपाः तासां खलु मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं प्रत्येकं चैत्यवृक्षाः प्रज्ञप्ताः
ते खलु चैत्यवृक्षाः अष्टयोजनानि ऊर्ध्वमुच्चत्वेनाऽर्द्धयोजनमुत्सेधेन द्वे योजने
स्कन्धः अर्द्धयोजनं विष्कम्भेण षड्योजनानि विडिमा बहुमध्यदेशभागेऽष्ट-
योजनानि आयामविष्कम्भेण सातिरेकाणि अष्टयोजनानि सर्वाग्रेण प्रज्ञप्ताः ॥
तेषां खलु चैत्यवृक्षाणाम् अयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः । तद्यथा-वज्रमया मूलाः
रजतसुप्रतिष्ठिता 'विडिमा' रिष्टमयविपुलकन्दवैडूर्यरुचिरस्कन्धाः सुजातरूपप्रथ-
मक विशालशालाः नानामणिरत्न विविध शाखप्रशाख वैडूर्यपत्र तपनीयपत्र-
वृन्ताः जाम्बूनदरत्न मृदुसुकुमारप्रवालपल्लवशोभमानवराङ्कुराऽग्रशिखराः विचित्र-
मणिरत्न सुरभि कुसुमफलभरनतशाखाः सच्छायाः सप्रभाः समरीचिकाः सोद्-
घोताः अमृतरससमरसफलाः, अधिकं नयनमनोनिवृत्तिकराः प्रासादीयाः दर्श-
नीयाः अभिरूपाः प्रतिरूपाः । ते खलु चैत्यवृक्षाः अन्यैर्बहुभिस्तिलक-लवंग-

छत्रोपगशिरीष-संपर्ण - दधिपर्ण - लोभ्रध्वचन्दननीपकुटर्जकदम्बपनसतालत-
मालप्रियालप्रियङ्गु-पारावतराजवृक्षनन्दिवृक्षैः सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्ताः ॥ ते
खलु तिलका यावत् नन्दिवृक्षाः मूलवन्तः कन्दवन्तो यावत्सुरम्याः ते खलु
तिलकाः यावन्नन्दिवृक्षाः अन्याभिर्वह्नीभिः पञ्चलताभिर् यावत्-श्यामलताभिः
सर्वतः समन्तात् सम्परिक्षिप्ताः, ताः खलु पञ्चलताः यावत्-श्यामलताः नित्यं
कुसुमिताः यावत्प्रतिरूपाः तेषां खलु चैत्यवृक्षाणामुपरि बहूनि-अष्टमङ्गलकानि
ध्वजाश्छत्रातिच्छत्राणि । तेषां खलु चैत्यवृक्षाणां पुरतस्त्रिदिशि तिस्रो मणि-
पीठिकाः प्रज्ञप्ताः । ताः खलु मणिपीठिकाः योजनमायामविष्कम्भेणाऽर्द्धयोजनं
बाह्येन सर्वमणिमय्यः अच्छा यावत् प्रतिरूपाः तासां खलु मणिपीठिकानामुपरि
प्रत्येकं प्रत्येकं माहेन्द्रध्वजा अर्द्धाष्टमानि योजनानि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन अर्धक्रो-
शमुद्वेधेनाऽर्द्धकोशं विष्कम्भेण वज्रमयवृत्तलष्ठसंस्थित सुल्लिष्ट परिघृष्टमृष्टसु-
प्रतिष्ठिताऽविशिष्टाः अनेकवरपञ्चवर्णकुडभी सहस्रपरिमण्डिताऽभिरामाः वातोद्धृत
विजयवैजयन्तीपताकाः छत्रातिच्छत्रकलिताः तुङ्गा गगनतलमभिलङ्घ्यमानशिखराः
प्रासादिकाः यावत्प्रतिरूपाः । तेषां खलु माहेन्द्रध्वजानामुपरि-अष्टावष्टौ मङ्ग-
लकानि ध्वजाश्छत्रातिच्छत्राणि । तेषां खलु माहेन्द्रध्वजानां त्रिदिशि तिस्रो
नन्दाः पुष्करिण्यः प्रज्ञप्ताः ताः खलु पुष्करिण्यः अर्द्धत्रयोदश योजनानि आयामेन
स क्रोशानि पङ्कयोजनानि विष्कम्भेण दशयोजनानि उद्वेधेनाऽऽच्छाः श्लक्ष्णाः
पुष्करिणी वर्णकः प्रत्येकं प्रत्येकं पञ्चवरवेदिकाः परिक्षिप्ताः प्रत्येकं प्रत्येकं
वनपण्डपरिक्षिप्ताः वर्णको यावत् प्रतिरूपाः । तासां खलु पुष्करिणीनां प्रत्येकं
प्रत्येकं त्रिदिशि तिस्रोपानप्रतिरूपकाः प्रज्ञप्ताः, तेषां खलु तिस्रोपानप्रतिरूप-
काणां वर्णकः-तोरणानि भणितव्यानि यावत्-छत्रातिच्छत्राणि सभा सुधर्मायाः
खलु पद्मनोगुलिसाहस्र्यः प्रज्ञप्ताः । तद्यथा-पूर्वस्यां द्वे साहस्र्यौ पश्चि-
मायां द्वे साहस्र्यौ दक्षिणस्यां-एकसाहस्री तासु खलु मनोगुलिकासु बहवः
सुवर्णरूप्यमया फलकाः प्रज्ञप्ताः । तेषु खलु सुवर्णरूप्यमयेषु फलकेषु बहवो वज्र-
मया नागदन्तकाः प्रज्ञप्ताः तेषु खलु वज्रमयेषु नागदन्तकेषु बहवः कृष्णसूत्रवृत्ता-
वलम्बित माल्यदामकलापाः यावत् शुक्लसूत्रवृत्तावलम्बित माल्यदामकलापाः तानि
खलु माल्यदामानि तपनीयलम्बुसगानि यावत्तिष्ठन्ति ॥ सभायाः खलु सुधर्मायाः
पद्मगोमानसीसाहस्र्यः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-पूर्वस्यां द्वे साहस्र्यौ एवं पश्चिमायामपि
दक्षिणस्यां सहस्रम्-एवमुत्तरस्यामपि तासु खलु गोमानसीषु बहवः सुवर्णरूप्य-
मया फलकाः प्रज्ञप्ता यावत्तेषु खलु वज्रमयेषु नागदन्तकेषु बहवो रजतमयाः
सिकाः प्रज्ञप्ताः, तेषु खलु रजतमयेषु सिककेषु बहवो वैडूर्यमय्यो धूपघटिकाः
प्रज्ञप्ताः, ताः खलु धूपघटिकाः कालागुरु-प्रवरकुन्दरुक्तरुक्क यावद् घ्राण-

‘મનોનિર્વૃત્તિકરેણ ગન્ધેન સર્વતઃ’ સમન્તાત્ આપૂર્યમાણાસ્તિષ્ઠન્તિ । સભાયાઃ સ્વલુ
‘સુધર્માયાઃ’ અન્તર્બહુસમરમણીયો ભૂમિભાગઃ પ્રજ્ઞપ્તો યાવન્મણીનાં સ્પર્શ ઉલ્લોકાઃ
‘પદ્મલતા ભક્તિચિત્રાઃ’ યાવત્-સર્વતપનીયમયોઽચ્છો યાવત્ પ્રતિરૂપઃ ॥સુ૦૬૧॥

ટીકા-‘તસ્સ ણં મૂલપાસાયવડિંસગસ્સ’-તસ્ય સ્વલુ મૂલપ્રાસાદાવતંસકસ્ય,
‘ઉત્તરપુરત્થિમેણં’-ઉત્તરપૂર્વરયામીશાનકોણે, ‘એત્થ ણં’ અત્રોત્તરપૂર્વસ્યાં સ્વલુ,
‘વિજયસ્સ દેવસ્સ’ વિજયનામ્નો દેવસ્ય, ‘સભા સુધર્મ્મા પન્નત્તા’ સભા સુધર્મા
નામ્નો પ્રજ્ઞપ્તા-કથિતા, સા ચ સભા-‘અદ્ધ તેરસજોયણાં આયામેણં’ અદ્ધ ત્રયોદશ
યોજનાનિ-આયામેન દૈર્ઘ્યેણ, ‘છ સક્કોસાં જોયણાં વિક્કલંભેણં’ પદ્મ સક્કોશાનિ
યોજનાનિ વિધ્કમ્મેણ, ‘ણવ જોયણાં ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં’ નવ યોજનાન્યૂર્ધ્વ મુચ્ચૈસ્ત્વેન
‘અણેગલંભસતસંનિવિટ્ઠા’ અનેકૈઃ સ્તમ્ભાનાં શતૈઃ સન્નિવિટ્ઠાઃ, સા સ્વલુ-
‘અબ્ભુગય સુકયવરરવેદિયા’ અભ્યુદ્ગતાઽધઃ પ્રદેશાદારમ્બ્યોદ્ધર્વ યાવત્ સુપ્પટ્ઠ કૃતા
વજ્રેણ વેદિકા યત્રૈવં નિર્મિતા, ‘તોરણવરરતિયસાલભંજિયા’ તોરણવરે (તોરણે
વરા-વા) રચિતા શાલભઙ્ગિકા શોભામુદ્દિશ્યાતિરમણીયા કૃત્રિમ પુત્તલિકા યત્ર સા

‘તસ્સ ણં મૂલપાસાયવડિંસગસ્સ ઉત્તરપુરત્થિમેણં’ इत्यादि ॥सु०५९॥

‘તસ્સ ણં મૂલપાસાયવડિંસગસ્સ’ મૂલપ્રાસાદાવતંસક કી ‘ઉત્તર
પુરત્થિમેણં’ ईशानदिशा में ‘एतथ णं विजयस्स देवस्स सभा सुधम्म
पन्नत्ता’ વિજયદેવકી સુધર્મા નામકી સભા કહી ગઈ છે ‘અદ્ધતેરસ-
જોયણાં આયામેણં છ સક્કોસાં જોયણાં વિક્કલંભેણં’ यह सभा १२॥
યોજન કી લમ્બી છે ઓર ૬। યોજન કી ચૌડી છે ‘ણવજોયણાં ઉદ્ધં
ઉચ્ચત્તેણં’ इसकी ऊंचाई नौ योजन की है, ‘અણેગલંભસયસંનિવિટ્ઠા’
અનેક સૈકંડોસ્તમ્ભ ઉસમે લગે હુએ છે । ‘અબ્ભુગયસુકયવરરવેદિયા’-
નીચે સે લેકર ઉપર તક અચ્છી તરહ સે બની હુઈ વેદિકા સે यह युक्त
છે ‘તોરણવર રતિયસાલભંજિયા’ इसके उत्तम-तोरण पर बाहिरी दर-

‘तस्स णं मूलपासामवडिंसगस्स उत्तरपुરत्थिमेणं’ इत्यादि

ટીકાર્થ-‘તસ્સ ણં મૂલપાસાયવડિંસગસ્સ’ તે મૂલ પ્રાસાદાવતંસકની ‘ઉત્તર-
પુરત્થિમેણં’ ઉત્તર પૂર્વ અર્થાત્ ઈશાન કોણમાં ‘એત્થ ણં વિજયસ્સ દેવસ્સ સભા સુધર્મ્મા
પન્નત્તા’ વિજયદેવની સુધર્મા નામની સભા કહેવામાં આવેલ છે. ‘અદ્ધતેરસ
જોયણાં આયામેણં છ સક્કોસાં જોયણાં વિક્કલંભેણં’ એ સભા ૧૨॥ સાડા બાર
યોજનની લાંબી છે. અને ૬। સવા છ યોજનની પહોળી છે. ‘ણવ જોયણાં
ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં’ તેની ઉંચાઈ નવ યોજનની છે. ‘અણેગલંભસયસંનિવિટ્ઠા’ તેમાં
અનેક સૈકંડો થાંભલાઓ લાગેલા છે. ‘અબ્ભુગયસુકયવરરવેદિયા’ નીચેથી ઉપર સુધી
સારી રીતે બનાવેલ વેદિકાથી તે યુક્ત છે. ‘તોરણવરરતિયસાલભંજિયા’ તેના ઉત્તમ

‘સુસિલિટ્વવિસિટ્વલટ્વસંઠિયપસત્થવેરુલિયવિમલસંભા’ સુશ્ચિલ્પટઃ સંયોજિતો યો વિશિષ્ટો લટ્ઃ સુધાલેપવિશેષઃ હંસ ઇવ શ્વેતતર સ્તત્ર સંસ્થિત પ્રશસ્તવૈદ્ય-મણિભિર્વિમલાઃ સ્તન્મ્ભાઃ યસ્યાઃ સા સભા, ‘ળાળામણિકળગરયળ સ્વદ્ય ઉજ્જલ વહુસમસુવિભક્તચિત્તા ણિચિયરમણિજ્જકુટ્ટિમતલા’ નાનામણિકનકરત્નૈઃ સ્વચિત્તઃ, અંતોઽપ્યુજ્જ્વલનિર્મલઃ વહુસમઃ, અત્યન્તસમઃ સુવિભક્તશ્ચિત્રનિચિત્તઃ-ચિત્રૈ-વ્યાપ્તો રમણીયથ કૃત્રિમતલો યસ્યાં સા-નાનામણિ કનકરત્નસ્વચિતોજ્જ્વલ-વહુસમસુવિભક્તચિત્ર નિચિતરમણીયકૃત્રિમતલા, ‘ઈહામિય=ઉસમ-તુરગ-ળર-મગર-વિહગવાલગકિળ્ણરરુસરમચમરકુંજરવળયપડમલય મત્તિચિત્તા’ ઈહામ્લગ-

વાજે પર શોભા વધાને કે નિમિત્ત એક શાલમજ્જિકા પુત્તલિકા-વની હુદ્ હૈ ‘સુસલિટ્વવિસિટ્વ લટ્વસંઠિયપસત્થવેરુલિયા વિમલસંભા’ इनके खंभों पर सुधा-चूना-का बहुत ही अच्छी तरह से लेप पलस्तर-किया गया है और उसमें वैदूर्यमणि खचित है। इस कारण खम्भे इसके बड़े निर्मल प्रतीत होते हैं ‘लट्’ शब्द का अर्थ मनोज्ञ है सुश्लिष्ट शब्द यह ‘लट्’ का विशेषण है अच्छी तरह से लगाया गया’ ऐसा अर्थ सुश्लिष्ट पद का है ‘णालामणिकणगरयणरइय उज्जलवहुसमसुविभक्त चित्ता णिचि-यरमणिज्जकुट्टिमतला’ इस सभा का जो भूमिभाग है वह अनेक मणियों से सुवर्ण से एवं रत्नों से (जडा हुआ) खचित है अतः बड़ा ही वह उज्ज्वल लगता है। तथा-यह भूमि भाग एकसा है-ऊंचा नीचा नहीं है निबिड है कठोर है-फुस फुसा नहीं है सुविभक्त है-और रमणीय है। ‘इहामिय-उसम-तुरग-णर-मगर-विहग-वालग-किण्णर-रु-

તોરણોની ઉપર બહારના દરવાજાની ઉપર શોભા વધારવા માટે એક અતિ રમ-ણીય શાલભંજિકા-પુતળી બનેલ છે. ‘સુસલિટ્વ વિસિટ્વલટ્વસંઠિય પસત્થવેરુલિયા વિમલસંભા’ તેના થાંભલાઓની ઉપર સુધા કહેતા હંસને સમાન અતિ ઉજ્જ્વલ ચુનાનો લેપ ધણીજ સુંદર રીતે કરેલ છે. અર્થાત્ પલાસ્તર કરેલ છે. અને તેમાં વૈદૂર્ય મણિયો જડેલા છે. તેથી તે સ્તંભો ધણીજ નિર્મળ જણાય છે. ‘લટ્’ શબ્દનો અર્થ મનોજ્ઞ એ પ્રમાણે છે. સુશ્લિષ્ટ એ શબ્દ ‘લટ્’ એ પદનું વિશેષણ છે. સુશ્લિષ્ટ પદનો અર્થ સારી રીતે લગાડવામાં આવેલ એ પ્રમાણે થાય છે. ‘ણાળામણિ-કળગરયળરइय उज्जल बहुसमसुविभक्तचित्ता णिचियरमणिज्ज कुट्टिमतला’ આ સભાનો જે ભૂમિભાગ છે, તે અनेક પ્રકારના કીમતિ મણિયોથી સુવર્ણથી અને રત્નોથી જડેલ છે. તેથી તે ધણીજ ઉજ્જ્વલ લાગે છે. તથા આ ભૂમિભાગ એક સરખો છે ઉંચો નીચો નથી. નિબિડ-ગાઢ છે. કઠોર છે. પોચો નથી. સુવિભક્ત છે. અને રમણીય છે. ‘इहामिय उसमतुरगणर मगर विहगवालगकिन्तररुसरमचमरकुंजरवणलय

વૃષભતુરગનરમકરવિહગવ્યાલ કિન્નરરુસરભચમરકુંજરવનલતાપદ્મલતાભક્તિચિત્રા, પુનશ્ચૈભિ ચિત્રસ્થૈશ્વમત્કૃતા સુધર્માઽઽસ્તે, તથા-‘થંભુગય વદ્રવેદ્યા પરિગયાભિરામા’ સ્તમ્ભોદ્રતવજ્રવેદિકા પરિગતાભિરામા, તત્ર સ્તમ્ભોદ્રતયા-સ્તમ્ભોપરિવર્તિન્યા વજ્રવેદિકયા-વજ્રરત્નમય્યા વેદિકયા પરિગતા સતી યાઽભિરામા મનસ આહ્વાદિકા સા સ્તમ્ભોદ્રત વજ્રવેદિકાભિરામા ‘વિજ્ઞાહર જમલજુગલજંતજુત્તાવિવ અચ્ચિસહસ્સ માલનીયા’ વિદ્યાધરયમલ યુગલયન્ત્રયુક્તાનીવાઽર્ચિઃસહસ્સમાલનીયા, ‘વિદ્યાધરયોર્યદ્ યમલં સમશ્રેણીકં યુગલં-દ્વન્દ્વમ્’ इति વિદ્યાધર-યમલયુગલં તસ્ય યંત્રાણિ પ્રપંચાસ્તૈર્યુક્તાઽવા-ઽર્ચિપાં સહસ્રૈર્માલનીયા શોભનીયા. इत्यર્ચિઃસહસ્સમાલનીયા । ‘અયમ્ભાવઃ’ એવં નામ પ્રભાસમુદાયોપેતા સમા યેનૈવં સમ્ભાવના જાયતે યથા નૂનમેતાનિ નાસ્વભાવિકપ્રભાસમુદાયાનિ કિન્તુ-વિશિષ્ટ વિદ્યાધરશક્તિમત્પુરુષવિશેષપ્રપન્નયુક્તાનીતિ । ‘રુવગસહસ્સ કલિયા’ રૂપક સહસ્સકલિતાઃ રૂપકાણાં સહસ્રાણિ રૂપકસહસ્રાણિ તૈઃ કલિતેતિ રૂપક-

સરભ-ચમર-કુંજર-વળલય-પડમલય-ભક્તિચિત્તા’ ઉસ સભામેં ર્હા-મૃગ વૃષભ-વેલ તુરગ-ઘોડા-નર-મનુષ્ય, મકર-મગર-વિહગ-પક્ષી-વ્યાલ-સર્પ-કિન્નર-દેવજાતિ વિશેષ, રુરુ-મૃગવિશેષ, -સરભ-અષ્ટાપદ, ચમર-ચમરીગાય, કુંજર-હાથી, વનલતા-પદ્મલતા, इन सबके चित्र बने हुए हैं अतः इनसे वह सभावडी सुहावनी हो रही है, ‘થંભુગયવદ્રવેદ્યા પરિગયાભિરામા’ इस में थंभो के ऊपर वज्र की वेदिकाएं बनी हुई हैं । अतः उनसे युक्त हुई यह सभा बडी ही चित्ताकर्षक हो रही है ‘विज्ञाहर्जमलजुगलजंतजुत्ताविव अच्चिसहस्स मालनीया’ विद्याधरों की जोडी की जैसी हजारों की मालाओं से यह चारों ओर से परिवृत्त बनी हुई है ‘रुवगसहस्सकलिया’ हजारों रूपों से यह युक्त है, ‘मिसमाणी भिन्मिसमाणी’ तेज से सहित है और विशेष रूप से

પડમલયભક્તિચિત્તા’ એ સભામાં ઇંડામૃગ વૃષભ-બળદ તુરગ-ઘોડાના-મનુષ્ય મકર-મગર વિહગ-પક્ષિ વ્યાલ-સર્પ કિન્નર-દેવ વિશેષ રૂ-મૃગવિશેષ-સરભ અષ્ટાપદ ચમર ચમરી ગાય કુંજર-હાથી વનલતા, પદ્મલતા આ બધા પ્રકારના ચિત્રો બનાવવામાં આવેલ છે. તેથી એ સભા ઘણીજ સોહામણી લાગે છે. ‘થંભુગય વદ્રવેદ્યા પરિગયાભિરામા’ તેમાં સ્તંભોની ઉપર વજ્રની વેદિકાઓ બનાવેલ છે. તેથી આ સભા ઘણીજ ચિત્તાકર્ષક બન્યા છે. ‘વિજ્ઞાહરજમલજુગલજંતજુત્તાવિવ અચ્ચિસહસ્સમાલનીયા’ વિદ્યાધરોના બેડલાઓની જેમ હબરો માળાઓથી એ ચારે બાજુથી વીંટળાયેલ છે. ‘રુવગસહસ્સકલિયા’ તે હબરો રૂપથી યુક્ત છે. ‘મિસમાણી ભિન્મિસમાણી’ તેજ યુક્ત છે. અને વિશેષ પ્રકારના તેજના પ્રભાવથી

સહસ્રકલિતા, 'મિસમાળીનિદ્ધિમમાળી' દીપ્યમાના દેદીપ્યમાના-પ્રકાશમા-
નાઽતિશયેન પ્રકાશમાના, 'ચક્ષુલ્લોચણલેસા-ચક્ષુર્લોકનલેસાઃ ચક્ષુર્લોક-
નેઽવલોકને દર્શનીયત્વાઽતિશયતઃ કિલ્લપ્યતીતિ ચક્ષુર્લોકનલેસ્યા, 'મુદ્ધફાસા'
શુભસ્પર્શાઃ, 'સસ્મિરીયસ્વા' સશ્રીકરૂપા, સ ગોભાકાનિ સ્પાણિ વિદ્યન્ને યત્ર સા-
સ શ્રીકરૂપા, 'કંચનમણિરચણથૃભિયાગા' કાંચનમણિ રત્નન્ત્રપિકાકાઃ કાશ્ચન-
મણિરત્નાનાં સ્તૃપિકા-શિખરં યસ્યાઃ મા કાશ્ચનમણિરત્નન્ત્રપિકાકા, 'ળા-
વિહ પંચ વળ્લ પઢાગ પઢિમંહિતગ્ગસિહરા' નાનાવિધ પશ્ચવર્ણ ઘંટા પતાકા
પરિમણ્ડિતાગ્રશિખરા, નાનાવિધાભિરનેકપ્રકારાભિઃ પતાકાભિઃ પશ્ચવર્ણઃ
સંયુતાભિર્ઘંટાભિશ્ચ પરિમણ્ડિતાનિ અગ્રશિખરાણિ યસ્યાઃ સા તથેતિ । 'ધવલા'
ધવલાઃ-શ્વેતાઃ 'મરીઙ્કવચં વિણિમ્મુયંતી' મરીચયઃ એવ કવચં વિમુઞ્જન્તીવ
ભાસતે । 'લાલ્લોદ્ય મહિયા-લાલ્લોદ્યમહિતા, લાલ્લોદ્યં નામ ચદ્ ભૂમે ગોમયા-
દિના-ઉલ્લેપનમ્ ઉલ્લોદ્યં કુહવાનાં માલમ્ય ચ સેટિકાદિભિઃ સમપ્તી કરણ-
મિતિ, તાભ્યામિવ મહિતા-પૂજિતા ઇતિ 'લાલ્લોદ્ય મહિતા યુક્તા । તથા

તેજ કે હી પ્રભાવ સે ચમક દમકવાલી ચની ઢુઈ હૈ । 'ચક્ષુલ્લોચણ-
લેસા' દેઘ્વનેપર યહ-એસી લગતી હૈ કિ માનો દેઘ્વનેવાલોં કે નેત્રોં કો
યહ પકડ રહી હૈ 'મુદ્ધફાસા' ઇસકા સ્પર્શ સુઘ્વકારી હૈ । 'સસ્મિરીય-
સ્વા' રૂપ ઇસકા વડા મનોહર હૈ 'કંચનમણિરચણથૃભિયાગા' ઇસકે
શિખર સુવર્ણ મણિ ંવં રત્નોં કે વને ઢુગ હૈ । 'ળાનાવિહ પંચવળ્લ ઘંટા
પઢાગપઢિમંહિતગ્ગસિહરા' અનેક પ્રકાર કી પતાકાઓં સે ંવં પાંચ-
વર્ણોં સે યુક્ત ઘંટાઓં સે ઇસકે આગેકે શિખર સુશોભિત હૈ । 'ધવલા'
યે શિખર સફેદ હૈ । 'મરીઙ્કવચં વિણિમ્મુયંતી' અતઃ ડનસે યહ એસી
જ્ઞાત હોતી હૈ કિ માનો યહ કિરણરૂપી કવચોં કોં હી છોડ રહી હૈ
અર્થાત્ કિરણોં કે સમૂહ કોં હી ડગલ રહી હૈ 'લાલ્લોદ્યમહિયા'
ગોમય સે ઇસકા નીચેકા સવ ભાગ લિપા હુઆ હૈ ંર ંતેં ઇસકી

અમકવાળી ંનેલ છે. 'ચક્ષુલ્લોચણલેસા' જોવાથી એ એવી લાગે છે કે જાણે
જોનારાઓના નેત્રોને પકડી રહેલ છે. 'મુદ્ધફાસા' તેનો સ્પર્શ અત્યંત સુખકારક
છે. 'સસ્મિરીયસ્વા' તેનું રૂપ ઘણું જ મનોહર છે. 'કંચનમણિરચણથૃભિયાગા' તેનું
શિખર સુવર્ણ, મણી અને રત્નોના બનેલ છે. 'ળાનાવિહ પંચવળ્લ ઘંટાપઢાગપઢિ-
મંહિતગ્ગસિહરા' અનેક પ્રકારની પતાકાઓથી અને પાંચ વર્ણોથી યુક્ત ઘંટાઓથી
તેના આગળના શિખરો સુશોભિત છે. 'ધવલા' એ શિખરો હંસ જેવા સફેદ છે
'મરીઙ્કવચંવિણિમ્મુયંતિ' તેથી એ એવો જણાય છે. કે જાણે એ કિરણ રૂપી કવ-
ચોને જ છોડી રહેલ છે. અર્થાત્ કિરણોના સમૂહોને જ ઓગાળી રહેલ હોય છે.

‘ગોસીસ સરસરસચંદનદહરદિન્નપંચગુલિતલા’ ગોશીર્ષ સરસરક્તચંદનદર્દરદીર્ણ-
પશ્ચાદ્ગુલિતલા’ તત્ર-ગોશીર્ષેણ ગોશીર્ષકનામક ચંદનેન-રક્તચંદનેન-દર્દરેણ
હસ્તતલાઘાતેન ચપેટાકારેણ વા દત્તાઃ પશ્ચાદ્ગુલયસ્તલા યત્ર સા, તથા-
‘ઉવચિય ચંદનકલસા’ ઉપચિત ચંદન કલશાઃ ઉપચિતા-નિવેશિતાઃ ચંદનનાં
વરકલશાઃ મઙ્ગલઘટા યસ્યામ્ એવંવિધા, તથા-‘ચંદનઘડસુકય તોરણપડિ-
દુવારદેસભાગા’ ચંદનઘટસુકૃતતોરણપ્રતિદ્વારદેશભાગા તત્ર-ચંદનકલશૈઃ સુષ્ટુ
સંપાદિતાનિ શોભનાનિ તોરણાનિ પ્રતિપ્રવેશદ્વારે પ્રતિ નિર્ગમદ્વારે દેશભાગે
યસ્યામેવંવિધા, તથા-‘આસત્તોસત્ત વિલવદ્વગ્ધારિય મલ્લદામકલાવા’ આ-
અવાક્ અધોભૂમૌ સક્તઃ આસક્તઃ ભૂમૌ લગ્નઃ, ઉત્-ઊર્ધ્વમ્ ઉત્સક્તઃ ઉલ્લો-
ચતલે-ઉપરિ સવદ્વ્યુત્યર્થઃ વિપુલો વિસ્તીર્ણો વૃત્તો વર્તુલઃ વગ્ધારિતઃ આલમ્બિતો
માલ્યદામકલાપઃ પુષ્પાણાં માલાસમુદાયો યસ્યાં સા, તથા-‘પંચ વર્ણસરસ-
સુરભિમુક્કપુષ્પપુંજોવયારકલિયા’ પંચવર્ણસરસસુરભિમુક્તપુષ્પપુન્જોપચારકલિતા-
પશ્ચવર્ણેન-કૃષ્ણનીલાદિના યુક્તેન સરસેન-સચ્ચાયેન સુરભિઃસુક્તેન ક્ષિપ્તેન-
પુષ્પચંદનલક્ષણેનોપચારેણ-પૂજયા કલિતા કલ્પિતાઃ સુશોભિતેત્યર્થઃ તથા-

સવ ચૂના સે પુતી હુઈ હૈ । ‘ગોસીસસરસરક્તચંદનદહર દિન્નપંચગુલિ-
તલા’ इसकी भित्तियों पर गोशीर्षचंदन एवं रक्तचंदन के लेपों के
मोटे २ हाथे-थापे लगाए गये हैं । ‘उवचियचंदनकलसा’ बहुतसा
चंदनकलश-मङ्गलघट-इसमें रखे गये हैं । ‘चंदन घडसुकय तोरण
पडिदुवारदेसभागा’ प्रवेश द्वारों के आगे चंदन के कलशोंका तोरण
इसमें स्थापित किया गया है । ‘आसत्तो सत्तविउलवद्वगधारियमल्ल-
दामकलावा’ इसकी ऊपर की भीतरीछतपर जो विस्तृत एवं गोल २
मालाओं का समूह लटकाया गया है वह नीचे तक जमीन पर लटक
रहा है ‘पंचवर्ण सरससुरभि मुक्कपुष्पपुंजोवयारकलिया’-पंचवर्ण

(ગળીરહેલ છે.) ‘લાલ્લોઈયમહિયા’ તેના નીચેના ભાગ ગાયના છાણથી લીપેલ છે.
અને તેની તમામ ભીતો ચુનાથી ઘોળેલ છે. ‘ગોસીસસરસરક્તચંદનદિન્નપંચ-
ગુલિતલા’ એની ભીતો ઉપર ગોશીર્ષ ચંદન અને રક્ત ચંદનના લેપોથી મોટા
મોટા હાથે-થાપા લગાડેલ છે. ‘ઉવચિય ચંદનકલસા’ ઘણા સુંદર ચંદન કલશો-
મંગલ ઘટો તેમાં રાખવામાં આવેલ છે. ‘ચંદનઘડસુકયતોરણપડિદુવારદેસભાગા’
તેના પ્રવેશ દ્વારોની આગળ ચંદનના કલશોના તોરણો રાખવામાં આવેલ છે.
‘આસત્તોસત્તવિલવદ્વગ્ધારિયમલ્લદામકલાવા’ તે સુધર્માસભાના ઉપરની અંદરની
ભીત પર જે મોટી અને ગોળ ગોળ માળાઓનો સમૂહ લટકાવેલ છે. તે નીચે
સુધી જમીન પર લટકી રહેલ છે. ‘પંચવર્ણ સરસસુરભિમુક્કપુષ્પપુંજોવયારકલિયા’

‘કાલાગુરુપવરકુંદુરુક્કતુરુક્કધૂવમઘમઘંત ગધુદ્ધૂયામિરામા’ કાલાગુરુપવરકુંદુરુક્ક તુરુક્ક ધૂવમઘમવાયમાનગન્ધોદ્ધૂતામિરામા, કાલાગુરુપવરકુંદુરુક્કતુરુક્કાદયો યે ધૂપા સ્તેપાં સર્વદિશિ પ્રસરન્તો યે ગન્ધા આમોદાસ્તૈર્મનોદરેતિ યાવત્, તથા— ‘સુગંધવરગંધિયા’ સુશોમનો યો ગન્ધસ્તેન વરગંધા, ‘ગંધવદ્વિભૂયા’ ગન્ધવર્તિ-ભૂતા, સૌરભ્યાતિશયાત્ ગન્ધદ્રવ્યગુટિકા તુલ્યા, તથા—‘અચ્છરગણસંગસંવિકિન્ના’ પૃથક્ પૃથક્ અપ્સરસોગણાનાં મંથૈર્વિકીર્ણાં વ્યાપ્તા, તથા—‘દિવ્ય તુલિય મહુરસદ સંપડાહ્યા’ દિવ્યત્રુટિતમધુરશબ્દસંપ્રણાદિતા, દિવ્યઃ મુરલૌકિકઃ ત્રુટિતઃ સતાલ-મૃદજ્ઞાદિવાદ્યૈઃ સમ્પાદિતો અતएव મધુરો યઃ શબ્દસ્તૈઃ સંપ્રણાદિતા ‘સુરમ્મા’ સુરમ્યા મનસો રમણસ્થાનત્વેન સ્થિતા ‘સવ્વ રયણામર્ઈ’ સર્વરત્નમયી ‘અચ્છા જાવ પડિરુવા’ અચ્છા—આકાશસ્ફટિકવત્ નિર્મલા=શ્લક્ષ્ણા લળ્હા ઘૃષ્ટા મૃષ્ટા નિર્મલા

કે સરસ સુગંધિત પુષ્પો કે પુંજ સે યહ સભા યુક્ત હૈ—સુશોભિત હૈ । ‘કાલાગુરુપવર કુંદુરુક્કતુરુક્ક ધૂવમઘમઘંતગંધદ્ધૂયામિરામા’ કાલા ગુરુ-આદિ જો સુગંધિત દ્રવ્ય હૈ, વે સવ યહાં પદ રખી હુઈ હૈ અતઃ ચારોં દિશાઓં મેં ઇનકા ગંધ ફેલ રહા હૈ અતઃ ડસસે યહ સુશોભિત હૈ— ‘સુગંધવરગંધિયા’ સુગંધ સે યહ સરાવોરવની હુઈ હૈ । અતઃ ‘ગંધ-વદ્વિભૂયા’ યહ ગન્ધવર્તી કે જૈસી વની હુઈ પ્રતીત હોતી હૈ ‘અચ્છરગણ સંગસંવિકિન્ના’ પૃથક્ પૃથક્ યહ ફેલે હુએ અપ્સરાઓં કે ગળોં સે સ્વચાસ્વચભરીહુઈ હૈ । દિવ્યતુલિયમહુરસદસંપડાહ્યા’ દિવ્યવાદિત્રોં કે મધુર શબ્દોં સે યહ પ્રતિધ્વનિત વની હુઈ હૈ । ‘સુરમ્મા’ ઇસે દેખને વાલોં કે મનકો વડા ઇસસે આનન્દ હોતા હૈ । ‘સવ્વરયણામર્ઈ’ યહ સર્વાત્મના રત્નમયી હૈ ‘અચ્છા જાવ પડિરુવા’ આકાશ ઇવં સ્ફટિક-

પાંચ વર્ણના સરસ સુગંધિત પુષ્પોના પુંજેથી આ સભા યુક્ત છે. અર્થાત્ ઘણીજ સુશોભિત છે. ‘કાલાગુરુ પવર કુંદુરુક્કતુરુક્ક ધૂવમઘમઘંતગધુદ્ધૂયા મિરામા’ કાલા ગુરુ વિગેરે જે સુગંધિત દ્રવ્યો છે તે બધાજ દ્રવ્યો અહીંયા રાખવામાં આવેલ છે. તેથી આરે દિશામાં તેની સુગંધ ફેલાઈ રહેલ છે. તેથી તેનાથી તે શોભાયમાન જણાય છે. ‘સુગંધવર ગંધિયા’ સુગંધથી એ તરબોળ બનેલ છે. તેથી ‘ગંધવદ્વિભૂયા’ તે ગંધ વર્તિ—સુગંધની વાટ જેવી બનેલ જણાય છે. ‘અચ્છરગણસંગસંવિકિન્ના’ જુદા જુદા ફેલાયેલા અપ્સરાઓના સમૂહોથી, ખીચોખીચ ભરાયેલ છે. ‘દિવ્ય તુલિયમહુરસદસંપડાહ્યા’ દિવ્ય વાજાંત્રોના મધુર મધુર શબ્દોથી તે પ્રતિધ્વનિત બનેલ છે. ‘સુરમ્મા’ તેને જોનારાઓના મનને ઘણીજ આનંદ થાય છે. ‘સવ્વરયણામર્ઈ’ એ સર્વાત્મના રત્નમય છે. ‘અચ્છા જાવ પડિરુવા’ આકાશ અને સ્ફટિકમણિની જેમ તે નિર્મળ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ

નિષ્પક્ષા નીરજાઃ-નિષ્કંટકચ્છાયા-સોદ્યોતા-પ્રાસાદીયા દર્શનીયાઽભિરૂપા-
પ્રતિરૂપા ॥ ‘તીસે ણં સુહમ્માએ સમાએ’ તસ્યાઃ ચલુ સુધર્માસભાયાઃ, ‘તિદિસિ’
તિમ્મુ દિશ્વ પ્રત્યેકભાગે ‘તઓ દારા પન્નત્તા’ ત્રીણિ દ્વારાણિ પ્રખ્યાતાનિ-પૂર્વ-
દક્ષિણ-પશ્ચિમાસુ, ‘તે ણં દારા પત્તેયં પત્તેયં’ તાનિ ચલુ દ્વારાણિ પ્રત્યેકં પ્રત્યે-
કમ્, ‘દો દો જોયણાઈ’ ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં’ દ્વે દ્વે યોજને ઝદ્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન; ‘એગં
જોયણં વિક્કલંભેણં’ એકં યોજનં વિષ્કમ્ભેણ, ‘તાવદ્દયં ચેવ પવેસેણં’ તાવદેવ-
એકૈકમેવ યોજનં પ્રવેશેન, ‘સેયા વરકનકથૂભિયા’ શ્વેતાનિ વરકનકસ્તૂપિ-
કાનિ, વરૈઃ શ્રેષ્ઠૈઃ કનકૈઃ કૃતા નિર્મિતા સ્તૂપિકા-ઉપરિતનભાગા યેષુ તાનિ,
તથા-‘જાવ વણમાલાદારવન્નઓ’ યાવદ્વનમાલાદારવર્ણકઃ તથાહિ-ઈહામૃગ-

મણિ કે સમાન. યહ નિર્મલ હૈ યાવત્-પ્રતિરૂપ હૈ યાવત્ શબ્દ સે
શ્લક્ષણા-લળહા-ઘૃષ્ટા મૃષ્ટા નિર્મલા-નિષ્પંકા, નીરજા-નિષ્કંટક-
ચ્છાયા, સોદ્યોતા પ્રાસાદીયા દર્શનીયા અભિરૂપા, યહાં ઇન પદોં કા
સંગ્રહ હુઆ હૈ ‘તીસેણં સુહમ્માએ સમાએ’ ડસ સુધર્માસભાકી ‘તિદિસિ’
તીન દિશાઓં મેં ‘તઓ દારા પણ્ણત્તા’ તીન દરવાજે કહે ગયે હૈ ‘તં
જહા’ જૈસે-‘પુરત્થિમેણં દાહિણેણં ઉત્તરેણં’ એક દરવાજા પૂર્વદિશા મેં
દૂસરા દરવાજા દક્ષિણદિશા મેં ઓર તીસરા દરવાજા ઉત્તર દિશા મેં
હૈ । ‘તેણં દારા પત્તેયં ૨’ યે દરવાજે પ્રત્યેક-અર્થાત્ ઇન તીનોં દરવાજોં
મેં સે પ્રત્યેક દરવાજા-‘દો ૨ જોયણાઈ ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં’ ઝંચાઈ મેં દો
દો યોજન કા હૈ ‘એગં જોયણં વિક્કલંભેણં’ ઓર ચોડાઈ મેં એક ૨
યોજન કા ‘તાવદ્દયં ચેવ પવેસેણં’ ઇનકા પ્રત્યેકકા પ્રવેશ ઇતના હી હૈ-
અર્થાત્-૧ યોજન કા હૈ । ‘સેયા વરકનકથૂભિયા’ ઇન દરવાજોં કે
ઉપરિતનભાગ શ્વેત એવં શ્રેષ્ઠ એસે સુવર્ણ કે બને હુએ હૈં । ‘જાવ વન્ન-

છે. યાવત્ શબ્દથી ‘શ્લક્ષણા-લળહા-ઘૃષ્ટા-મૃષ્ટા-નિર્મલા-નિષ્પંકા-નીરજા-નિષ્કંટક-
ચ્છાયા, સોદ્યોતા પ્રાસાદીયા દર્શનીયા અભિરૂપા’ આ પદોનો અર્થ સંગ્રહ થયેલ
છે. ‘તીસે ણં સુહમ્માએ સમાએ’ એ સુધર્માસભાની તિદિસિ ત્રણે દિશાઓમાં ‘તઓ
દારા પણ્ણત્તા’ ત્રણ દરવાજાઓ કહેલ છે. ‘તં જહા’ જેમકે ‘પુરત્થિમેણં, દાહિણેણં
ઉત્તરેણં’ એક દરવાજો પૂર્વદિશામાં બીજો દરવાજો દક્ષિણ દિશામાં અને ત્રીજો
દરવાજો ઉત્તર દિશામાં છે ‘તેણં દારા પત્તેયં પત્તેયં’ એ દરેક દરવાજા એટલે કે
ત્રણે દરવાજાઓ પૈકી એકે એક દરવાજા ‘દો દો જોયણાઈ ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં’
ઉંચાઈમાં બંને યોજનના છે. ‘એગં જોયણં વિક્કલંભેણં’ અને પહોળાઈમાં એક
એક યોજનના છે. ‘તાવદ્દયં ચેવ પવેસેણં’ તે દરેકનો પ્રવેશ પણ એટલો જ છે.
અર્થાત્ એક યોજનનો છે. ‘સેયા વરકનકથૂભિયા’ એ દરવાજાઓની ઉપરનો ભાગ
સફેદ અને ઉત્તમ એવા સોનાનો બનેલ છે. ‘જાવ વણમાલા દારવણઓ’ અહીંયાં

वृषभतुरगनरमकरविहगव्यालकिन्नररूसरभचमरकुञ्जरवनलतापद्मलताभक्तिचित्रम्,
स्तम्भोद्गतवज्रवेदिका परिगताभिरामम् दिद्याधरयमलयुगलयन्त्रयुक्तमिवाऽर्चिः
सहस्रमालिनम् रूपकसहस्रकलितम् दीप्यमानं देदीप्यमानम् चक्षुर्लोचनलेशम्
शुभस्पर्शम् सश्रीकरूपम् वर्णो द्वारस्य तस्य भवति तद्यथा—वज्रमया नेमाः रिष्ट-
रत्नमयानि प्रतिष्ठानानि वैडूर्यरत्नमयाः स्तम्भाः जातरूपोपचितप्रवरपञ्चवर्ण-
मणिरत्नकुट्टिमतलम् हंसगर्भमय एलुकः (देही) गोमेदरत्नमय इन्द्रकीलः,
लोहिताक्षरत्नमय्यौ द्वारचेटयौ (द्वारशाखे) ज्योतीरसमय मुत्तरद्गम् (द्वारस्यो-
परिव्यतिर्यम् व्यवस्थितं काण्डम्) वैडूर्यरत्नमयाः कपाटाः, वज्रमयाः सन्धयः,
लोहिताक्षमय्यः सूचयः (फलकद्वय सम्बन्धविधटनाभाव हेतुपादुकास्थानीयाः)
नानामणिमयाः समुद्रकाः (सूतिकागृहाणि) वज्रमया अर्गला प्रासादाः वज्रमयी
आवर्तनपीठिका (यत्रेन्द्रकीलो वर्तते) अङ्गरत्नमयमुत्तरपार्श्वम्, निरन्तरित घन-
कपाटम् तस्य द्वारस्योभयोः पार्श्वयोर्भित्तिगता भित्तिगुलिका, (पीठकसंस्था-
नीयाः) पट्टत्रिंशत्प्रमाणा भवन्ति गोमानस्यः शय्याः पट् पञ्चाशत् त्रिकप्रमाणाः,
नानामणिरत्न व्यालरूपकलीलास्थितशालभञ्जिकाः वज्ररत्नमयः कूटो माणभागः
रजतमयः उत्सेधः (शिखरम्) सर्वात्मना तपनीय मय उल्लोकः उपरिभागः
नानामणिरत्नजालपंजरमणिवंशक लोहिताक्ष प्रतिवंशक रजतभूमानि अङ्गरत्नमयाः
पक्षा पक्षवाहाः ज्योतीरसमया वंशाः वंशकवेलुकाश्च, रजतमयी पट्टिका, जातरूप-
मय्योऽवधान्यः, वज्रमयी उपरि पुञ्छनी, सर्वश्वेत रजतमयाऽऽच्छादनम्, अङ्ग-
मय कनककूटतपनीयारतूपिकाकम् श्वेतम् शंखतलविमलनिर्मलदधिघनगोक्षीर-

मालादारवन्नओ' यहाँ वनमाला और द्वारों का इस प्रकार से वर्णन
करना चाहिये—'ईहामृगवृषभ-तुरग-नर-मकर-विहग-व्याल-किन्नर-
रूसर-भ-चमर-कुञ्जर-वनलता-पद्मलता भक्तिचित्रम्, स्तम्भोद्गत
वज्रवेदिकापरिगताभिरामम्, विद्याधरयमलयुगलयन्त्रयुक्तमिव अर्चि-
सहस्रमालिनम्, रूपकसहस्रकलितम्, दीप्यमानम् देदीप्यमानम् चक्षु-
र्लोचनलेशम्, शुभस्पर्शम्, सश्रीकरूपम् 'इन पदों का अर्थ अभी अभी
लिखा जा चुका है। तथा—'वज्रमया नेमा' पाठ से लेकर प्रतिरूपम् पाठ

रमणीय वनमालाओ अने द्वारों' नीचे आपवाभां आवेल पदो प्रमाणे वर्णन
करधुं जेधओ 'ईहामृगवृषभ तुरगनरमकर विहगव्यालकिन्नररूसरभचमरकुञ्जर-
वनलतापद्मलताभक्तिचित्रम् स्तम्भोद्गतवज्रवेदिका परिगताभिरामम् विद्याधरयमल-
युगलयन्त्रयुक्तमिव अर्चिसहस्रमालिनम् रूपकसहस्रकलितम् दीप्यमानम् देदीप्यमानम्
चक्षुर्लोचनलेशम् शुभस्पर्शम् सश्रीकरूपम्) आ पदोने अर्थ उभयान्न लभवाभां आवी
जेधे छे. तथा 'वज्रमया नेमा' ओ पाठधी लधने 'प्रतिरूपम्' ओ पाठ सुधीना

ફેનરજતનિકરપ્રકાશં તિલકરત્નાર્ધચન્દ્રચિત્રમ્ નાનામણિદામાલંકૃતમ્ અન્તર્વહિશ્ચ શ્લક્ષ્ણમ્ તપનીયવાલુકાપ્રસ્તટમ્ શુભસ્પર્શમ્ સશ્રીકરૂપમ્ પ્રાસાદીયમ્ દર્શનીયમ્ અભિરૂપમ્ પ્રતિરૂપમ્ इत्यादि माल्यदामपर्यन्तं वर्णनीयम् ॥

‘તેસિ ણં દારાણં પુરઓ મુહમંડવા પન્નત્તા’ તેપાં યલુ દ્વારાણાં પુરતોઽગ્ર-
ભાગે મુખમણ્ડપાઃ વિશિષ્ટભાવકલિતાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, ‘તેણં મુહમંડવા’ તે યલુ મુખ-
મણ્ડપાઃ, ‘અદ્ધ તેરસ જોયણાઈ’ આયામેણં-‘અર્દ્ધત્રયોદશયોજનાંનિ સાર્ધ-
દ્વાદશાંનિ યોજનાનીત્યર્થઃ આયામેન-દૈર્ઘ્યેણં ‘જોયણાઈ’ સકોસાઈં વિક્કલંભેણ-
પદ્મયોજનાંનિ સક્રોશાંનિ-ક્રોશાધિકાનીત્યર્થઃ વિષ્કમ્ભેણ પૃથુત્વેન, ‘સાહરેગાઈં
દો જોયણાઈં ઉડ્ડં ઉચ્ચત્તેણં’ સાતિરેકે દ્વે યોજને ઝદ્ધર્મુચ્ચૈસ્ત્વેન, ‘મુહમંડવા-
ણેગલંભસયસંનિવિટ્ઠા’ તે મુખમણ્ડપા અનેક સ્તમ્ભશતસન્નિવિટ્ઠાઃ ‘જાવ ઉલ્લોયા
ભૂમિભાગ વણ્ણાઓ’ યાવદુલ્લોકા ભૂમિભાગવર્ણકઃ ઉલ્લોકસ્ય ભૂમિભાગાદીનાં
ચ વર્ણનં યથા પૂર્વપ્રકરણે કૃતં તથૈવાત્રાપિ કર્તવ્યમ્ ॥ ‘તેસિ ણં મુહમંડવાણં
ઉવરિં’-તેપાં યલુ મુખમણ્ડપાનામુપરિતનભાગે, ‘પત્તેયં પત્તેયં’ પ્રત્યેકં પ્રત્યેકમ્,
તક કે પાઠ કા અર્થ મ્હી અન્ય પ્રતિયોં સે જાના જા સકતા હૈ વહાં
વ્યાખ્યા હન સબ પદોં કી કર દી ગઈ હૈ ।

‘તેસિ ણં દારાણં પુરઓ મુહમંડવા પન્નત્તા’ હન દરવાજોં કે
સામને મુખમંડપ-વિશિષ્ટ ભાવયુક્ત સ્થાનવિશેષ હૈં । ‘તેણં મુહમં-
ડવા’ યે સબ મુખમંડપ અદ્ધતેરસજોયણાઈં’ ૧૨॥ યોજન કે ‘આયા-
મેણં’ લમ્બાઈવાલે હૈં । ‘છ જોયણાઈં’ સકોસાઈં વિક્કલંભેણં’ ઓર
અક કોશ અધિક ૬ યોજન કી ચોડાઈવાલે હૈં । ‘સાહરેગાઈં દો
જોયણાઈં ઉડ્ડં ઉચ્ચત્તેણં’ કુછ અધિક દો યોજન કી હનકી ઝંચાઈ
હૈ ‘મુહમંડવા અણેગલંભસયસંનિવિટ્ઠા’ યે સબ મુખમંડપ સૈંકડોં
લંબો સે યુક્ત હૈ । ‘જાવ ઉલ્લોયા ભૂમિભાગવણ્ણાઓ’ યહાં ઉલ્લોક

પાઠનો સંગ્રહ થયેલ છે. તેનો અર્થ પણ પહેલા આવી ગયેલ છે. તે ત્યાંથી સમજ
લેવો. ‘તેસિણં દારાણં પુરઓ મુહમંડવા પણ્ણત્તા’ એ દરવાજાઓની સામે મુખ
મંડપ વિશેષ પ્રકારના ભાવ યુક્ત સ્થાન વિશેષ છે. ‘તે ણં મુહમંડવા’ એ બધાજ
મુખ મંડપો ‘અદ્ધતેરસ જોયણાઈ’ ૧૨॥ સાડા બાર યોજનની ‘આયામેણં’ લંબાઈ
વાળા છે. ‘છ જોયણાઈં સકોસાઈં વિક્કલંભેણં’ અને એક કોસથી વધારે છ
યોજનની પહોળાઈ વાળા છે. ‘સાહરેગાઈં દો જોયણાઈં ઉડ્ડં ઉચ્ચત્તેણં’ કંઈક
વધારે એ યોજનની તેની ઊંચાઈ છે. ‘મુહમંડવા અણેગલંભસયસંનિવિટ્ઠા’ એ
બધા મુખમંડપો સૈંકડો સ્તંભોથી યુક્ત છે. ‘જાવ ઉલ્લોયા ભૂમિભાગવણ્ણાઓ’
અહીંયાં ઉલ્લોક અને ભૂમિભાગ વિગેરેનું વર્ણન જેમ પહેલાના પ્રકરણમાં

‘અદ્વૃટ્ મંગલા પન્નત્તા’ અઘ્રાવપ્ટી મદ્ગલકાનિ પ્રજ્ઞાનિ, તથા-સ્વસ્તિક-શ્રીવત્સનન્દિકાવર્ત-વર્દ્ધમાન—મદ્રાસનકલશમત્સ્ય-દર્પણાગ્ન્યાનિ । ‘તેસિ ણં મુહમંડવાણં પુરઓ’ તેણં સ્વલુ મુગ્ધમંડપાનાં પુરસ્તાત્, પત્તેયં પત્તેયં’ પ્રત્યેકૈકસ્મિન્; ‘પેચ્છાઘરમંડવા પન્નત્તા’ પ્રેક્ષાગૃહમંડપાઃ નિર્મિતાઃ, ‘તે ણં પેચ્છાઘરમંડવા’ તે સ્વલુ પ્રેક્ષાગૃહમંડપાઃ, ‘અદ્વૃતેરસ જોયણાઈં આયામેણં’ ‘અદ્વૃત્તયોદશયોજનાનિ દૈર્ઘ્યેણ, ‘દો દો જોયણાઈં ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં’ દ્વે દ્વે યોજને ઝઞ્ઞમુચ્ચત્ત્વેન, ‘જાવ મણિફાસો’ યાવન્મણિસ્પર્શઃ પ્રેક્ષાગૃહમંડપાનાં ભૂમિભાગવર્ણનં મણિસ્પર્શવર્ણન-પર્યન્તં વક્તવ્યમિતિ । ‘તેસિ ણં વહુમજ્ઞદેસમાણં’ તેણં સ્વલુ વહુસમરમણીયાનાં

અર્થાત્ ભૂમિભાગ આદિકોં કા વર્ણન જૈસા પૂર્વ પ્રકરણ મેં કિયા જા ચુકા હૈ વૈસા હી કરના ચાહિયે ‘તેસિણં મુહમંડવાણં ઉવરિ’ इन मुखमंडपों के ऊपर के भाग में अर्थात् पत्तयं पत्तयं’ प्रत्येक प्रत्येक मुखमंडप के उपरित भाग में ‘अद्वृट्मंगला पन्नत्ता’ आठ आठ मंगल द्रव्य कहे गये हैं । वे मंगलद्रव्य इस प्रकार से हैं १, स्वस्तिक २, श्रीवत्स ३, नन्दिकावर्त ४, वर्द्धमानक ५, मद्रासन ६, कलश ७, मत्स्य ८, और दर्पण ‘तेसिणं मुहमंडवाणं पुरओ’ इन मुखमंडपों के आगे ‘पत्तयं पत्तयं’ अर्थात् प्रत्येक मुखमंडप के आगे ‘पेच्छाघरमंडवा पन्नत्ता’ प्रेक्षा गृहमंडप बने हुए हैं—रंगशालाएं बनी हुई है ‘तेणं पेच्छाघर-मंडवा’ ये प्रत्येक प्रेक्षागृहमंडप ‘अद्वतेरसजोयणाईं आयामेणं’ १२॥ योजन के लम्बे हैं ‘दो दो जोयणाईं उडुं उच्चत्तेणं’ तथा दो दो योजन की इनकी प्रत्येक की ऊंचाई हैं ‘जाव मणिफासो’ यहां प्रेक्षागृहों के भूमिभाग का वर्णन मणियों के स्पर्श के वर्णन तक जैसा पहिले किया

કરવામાં આવેલ છે, એ જ રીતે કરવું બોધાયે.

‘તેસિણં મુહમંડવાણં ઉવરિ’ એ મુખ મંડપોની ઉપરના ભાગમાં અર્થાત્ ‘પત્તેયં પત્તેયં’ દરેકે દરેક મુખ મંડપના ઉપરના ભાગમાં ‘અદ્વૃટ્ મંગલા પન્નત્તા’ આઠ આઠ મંગલ દ્રવ્યો કહેલા છે, તે મંગલ દ્રવ્યોના નામો આ પ્રમાણે છે. સ્વસ્તિક ૧, શ્રીવત્સ ૨, નન્દિકાવર્ત ૩, વર્દ્ધમાનક ૪, ભદ્રાસન ૫, કલશ ૬, મત્સ્ય ૭, અને દર્પણ ૮, ‘તેસિ ણં મુહમંડવાણં પુરઓ’ એ મુખમંડપોની આગળ ‘પત્તેયં પત્તેયં’ અર્થાત્ દરેક મુખમંડપોની આગળ ‘પેચ્છાઘરમંડવા પન્નત્તા’ પ્રેક્ષાગૃહ મંડપો બનેલા છે. અર્થાત્ રંગશાળાઓ બનેલ છે. ‘તેણં પેચ્છાઘરમંડવા’ એ દરેક પ્રેક્ષાગૃહ મંડપો ‘અદ્વતેરસ જોયણાઈં આયામેણં’ સાડા બાર યોજનની લંબાઈવાળા છે. ‘દો દો જોયણાઈં ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં’ તે દરેકની ઉંચાઈ બપ્પે યોજનની છે. ‘જાવ મણિફાસો’ અહીંયા પ્રેક્ષાગૃહોના ભૂમિભાગનું વર્ણન મણિયોના સ્પર્શના વર્ણન સુધી જેવી રીતે પહેલાં કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે કરી દેવું ‘તેસિણં

ભૂમિભાગાનાં બહુમધ્યદેશભાગે, 'પત્તેયં પત્તેયં વહ્રામયા અક્ષાડગા પન્નત્તા' પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં વજ્રરત્નમયા અક્ષવાટકાઃ ઘૂતક્રીડાસ્થાનવિશેષાઃ ચતુરસ્રાકાં પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ॥ 'તેસિ ણં વહ્રામયાણં અક્ષાડગાણં' તેપાં ચલુ વજ્રમયાણામક્ષવાટકાનામ્, 'બહુમજ્ઞદેસમાણ' બહુમધ્યદેશભાગે, 'પત્તેયં પત્તેયં મણિપીઠિયા પન્નત્તા' પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં મણિપીઠિકાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, 'તાઓ ણં મણિપેઢિયાઓ' તાઃ ચલુ મણિપીઠિકાઃ, 'જોયણમેગં આયામવિક્ખંભેણં' આયામવિષ્કમ્ભાભ્યામેકયોજનં પ્રમાણા ભવન્તિ । 'અદ્ધ જોયણં બાહલ્લેણં' પૃથુત્વેનાર્દ્યયોજનમ્, 'સવ્વમણિમહો' સર્વાત્મના મણિમયઃ, 'અચ્છા જાવ પઢિરૂવાઓ' અચ્છા આકાશવત્ શલ્કણાઃ-લળ્હા-ઘૃષ્ટા-મૃષ્ટા-નીરજસ્કાઃ નિર્મલા નિષ્પઙ્કાઃ નિષ્કણ્ટકચ્છાયાઃ સમરીચિકાઃ-સોદ્ધોતાઃ-સપ્રમાઃ પ્રાસાદીયા દર્શનીયાઃ અભિરૂપાઃ-પ્રતિરૂપાઃ 'તાસિ ણં મણિપેઢિયાણં ઉપ્પિં' તાસાં ચલુ મણિપીઠિકાનામુપરિ, 'પત્તેયં પત્તેયં'

જા ચુકા હૈ વૈસા કરના ચાહિયે । 'તેસિ ણં બહુમજ્ઞદેસમાણ' इन बहु-समरमणीय भूमिभागवाले प्रेक्षागृहों के बीच में 'पतेयं पत्तेयं' प्रत्येक में 'वह्रामया अक्खाडगा पन्नत्ता' वज्ररत्न के अखाडे हैं 'तेसिणं वह्रामयाणं अक्खाडगाणं' इन वज्ररत्नमय अखाडों के 'बहुमज्झदेसमाण' बहुमध्यदेशभाग में 'पत्तेयं पत्तेयं मणिपीठिका पन्नत्ता' अलग-अलग मणिपीठिकाएं हैं । 'ताओ णं मणिपेडियाओ जोयणमेगं आयामविक्खंभेणं' ये मणिपीठिकाएं एक योजन की लम्बी चौड़ी है । 'अद्धजोयणं बाहल्लेणं' तथा-आधे योजन की मोटी है । 'सव्वमणिमहो' ये सब मणिपीठिकाएं सर्वात्मना मणिमय है । 'अच्छाओ जाव पडिरूवाओ' एवं अच्छ-आकाश तथा स्फटिक मणि के जैसी निर्मल है यावत् प्रतिरूप है । यहां यावत् शब्द से 'लण्हा, घृष्टा मृष्टा नीरजस्का, निर्मला' आदि पदों का ग्रहण हुआ है 'तासि णं मणिपेडियाणं उप्पिं' इन मणिपीठि-

बहुमज्झदेसमाण' એ બહુસમ રમણીય ભૂમિભાગવાળા પ્રેક્ષાગૃહોની વચ્ચેમાં 'પત્તેયં પત્તેયં' દરેકે દરેકમાં 'વહ્રામયા અક્ષાડગા પન્નત્તા' વજ્ર રત્નના અક્ષખાડગો છે. 'તેસિણં વહ્રામયાણં અક્ષાડગાણં' એ વજ્રરત્નમય અક્ષખાડગોના 'બહુમજ્ઞદેસમાણ' બહુ મધ્યદેશ ભાગમાં 'પત્તેયં પત્તેયં મણિપેઢિયા પન્નત્તા' અલગ-અલગ મણિપીઠિકાઓ છે. 'તાઓ ણં મણિપેઢિયાઓ જોયણમેગં આયામવિક્ખંભેણં' એ મણિપીઠિકાઓ એક યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ વાળી છે. 'અદ્ધજોયણં બાહલ્લેણં' અર્ધા યોજનના વિસ્તારવાળી છે. 'અચ્છાઓ જાવ પઢિરૂવાઓ' તથા અચ્છ-આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવી નિર્મળ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. અહીંયાં યાવત્ શબ્દથી 'લળ્હા ઘૃષ્ટા, મૃષ્ટા, નિરજસ્કા, નિર્મલા' વિગેરે પદોનો સંગ્રહ થયેલ છે. 'તાસિણં મણિ-

પ્રત્યેકં પ્રત્યેકમ્, 'સીંહાસણા પળ્ણત્તા' સિંહાસનાનિ સંસ્થિતાનિ, 'સીંહાસણ વળ્ણઓ જાવ દામા પરિવારો' તેપાં સિંહાસનાનાં વર્ણનં-દામપરિવારવર્ણનં ચ પૂર્વ-વદેવ જ્ઞાતવ્યમ્ ॥ 'તેસિ ણં પેચ્છાઘરમંડવાણં ઉપ્પિ' તેપાં સ્વલ્પ પ્રેક્ષાગૃહમળ્ણ-પાનામુપરિ-અગ્રભાગે, 'અદ્દુમંગલગા મૂયા છત્તાઇછત્તા' અપ્પાવપ્પટ્ટી મઙ્ગલકાનિ સ્વસ્તિકાદીનિ દર્પણાન્તાનિ કૃળ્ણનીલાદિધ્વજાઃ છત્રાતિચ્છત્રાણિ ॥ 'તેસિ ણં પેચ્છાઘરમંડવાણં પુરઓ' તેપાં સ્વલ્પ પ્રેક્ષાગૃહમળ્ણપાનાં પુરસ્તાત્ 'તિદિસિં તઓ મણિ પેઢિયાઓ પન્નત્તાઓ' ત્રિદિશિ-પૂર્વ દક્ષિણાદિપુ-અન્યાસ્તિસ્ત્રો મણિપીઠિકાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ॥ 'તાઓ ણં મણિપેઢિયાઓ દો જોયણાઈ' આયામવિક્કલ્લંભેણં' તાઃ સ્વલ્પ મણિપીઠિકા દ્વે યોજને આયામવિક્કલ્લંભાભ્યામ્ દૈર્ઘ્યવિસ્તારાભ્યામ્, 'જોયણં વાહલ્લેણં' યોજનમેકં વાહલ્લેયેન, 'સવ્વમણિમહ્ઓ' સર્વાત્મના મણિમયઃ 'અચ્છાઓ જાવ પઢિરુવાઓ' અચ્છાઃ ક્ષણ્ણાઃ ઘૃષ્ટા મૃષ્ટા યાવત્પ્રતિરૂપાઃ ॥ 'તાસિ ણં

કઓં કે ઉપર 'પત્તેયં પત્તેયં' પૃથક્ પૃથક્ 'સીંહાસણા પન્નત્તા' સિંહાસન કહે ગયે છે' । इन सिंहासनों का तथा मालाओं का वर्णन यहां पर जैसा इनका वर्णन पहिले किया जा चुका है वैसाही करना चाहिये, 'तेसि णं पेच्छाघरमंडवाणं उप्पि' इन प्रेक्षागृहमंडपों के ऊपर अग्रभाग में 'अदुमंगलगा भूया छत्ताइछत्ता' आठ आठ स्वस्तिक आदि मंगल द्रव्य तथा कृष्णनील आदि वर्ण की ध्वजाएं हैं और छत्रातिछत्र है । 'तेसिणं पेच्छाघरमंडवाणं पुरओ' उन प्रेच्छाघरमंडपों के सामने 'तिदिसिं' तीन दिशाओं में 'मणिपेडियाओ पन्नत्ताओ' अन्य और मणिपीठिकाएं हैं । 'ताओ णं मणिपेडियाओ दो जोयणाई आयामविकल्लंभेणं' वे मणिपीठिकाएं दो योजन की लम्बी चौड़ी हैं । 'जोयणं वाहल्लेणं' और एक योजन की मोटी है । 'सव्वमणिमहओ' ये सब मणिपीठिकाएं सर्वा-

પેઢિયાણં ઉપ્પિ' એ મણિપીઠિકાઓની ઉપર 'પત્તેયં પત્તેયં' પૃથક્ પૃથક્ 'સીંહાસણા પળ્ણત્તા' સિંહાસનો કહેલાં છે. એ સિંહાસનો અને માળાઓનું વર્ણન પહેલાં જેમ કરવામાં આવી ગયેલ છે તે પ્રમાણે કરી લેવું જોઈએ. 'તેસિણં પેચ્છાઘરમંડવાણં ઉપ્પિ' એ પ્રેક્ષાગૃહ મંડપોની ઉપરના અગ્રભાગમાં 'અદ્દુમંગલગા મૂયા છત્તાઇછત્તા' સ્વસ્તિક વિગેરે આઠ આઠ મંગલ દ્રવ્યો તથા કૃષ્ણ, નીલ, વિગેરે રંગોની ધ્વજાઓ છે અને છત્રાતિ છત્ર છે. 'તેસિણં પેચ્છાઘરમંડવાણં પુરઓ' એ પ્રેક્ષાગૃહ મંડપોની સામે 'તિદિસિં' ત્રણે દિશાઓમાં 'મણિપેઢિયાઓ પન્નત્તાઓ' ત્રણ મણિ પીઠિકાઓ છે. 'તાઓ ણં મણિપેઢિયાઓ દો જોયણાઈ આયામવિક્કલ્લંભેણં' એ મણિ પીઠિકાઓ એ યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ વાળી છે. 'જોયણં વાહલ્લેણં' અને એક યોજનની વિસ્તાર વાળી છે. 'સવ્વ મણિમહઓ' એ બધીજ મણિ

અચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણાઃ-ઘૃષ્ટા-મૃષ્ટા નિર્મલા નિષ્પક્ષા નીરત્રસ્તાઃ સોદ્યોતા સપ્રમાઃ
 પ્રાસાદીયાઃ દર્શનીયાઃ અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ ઇતિ । ‘તેસિણં ચેદ્યથૂમાણં ઉપ્પિ’
 તેષાં ચ્છલુ ચૈત્યસ્તૂપાનામુપરિતને, ‘અદ્દમંગલગા’ અપ્પાવપ્પી મદ્દલકાનિ સ્વસ્તિ-
 કાદીનિ, ॥ ‘વહુક્કિણ્હચામરજ્જયા-વહુકુણ્ણચામરધ્વજાઃ, ‘પન્નત્તા’ પ્રજ્ઞપ્પાઃ, તથા
 ‘છત્તાઈછત્તા’ છત્તાતિછત્તાણિ પ્રજ્ઞપ્પાનિ ॥ ‘તેસિણં ચેદ્યથૂમાણં ચડદિસિં’-
 તેષાં ચ્છલુ ચૈત્યસ્તૂપાનાં ચતુર્દિશિ પૂર્વદક્ષિણપશ્ચિમોત્તરરૂપાણુ, ‘પત્તેયં પત્તેયં’
 પ્રત્યેકં પ્રત્યેકમ્, ‘ચત્તારિ મણિપેઢિયાઓ પન્નત્તાઓ’ ચતસ્રો મણિપીઠિકાઃ
 પ્રજ્ઞપ્પાઃ કથિતાઃ । ‘તાઓ ણં મણિપેઢિયાઓ’ તાશ્ચતસ્રોઽપિ ચ્છલુ મણિપીઠિકાઃ,
 ‘જોયણં આયામવિક્કલંભેણં’ એકયોજનપ્રમાણાઃ આયામવિષ્કમ્ભાભ્યાં ભવન્તિ,

પદ કહે ગયે હૈ । ‘સવ્વરચણામયા અચ્છા જાવ પહિરુવા’ યે સય સર્વા-
 ત્મના રત્નમય હૈ ઓર આકાશ એવં સ્ફટિકમણિ કે જૈસે નિર્મલ હૈ
 યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈ યહાં યાવત્પદ સે શ્લક્ષ્ણા’ આદિ પદોં કા ગ્રહણ હુઆ
 હૈ । ‘તેસિણં ચેદ્યથૂમાણં ઉપ્પિ અદ્દમંગલગા’ ડન ચૈત્યસ્તૂપોં કે આગે
 સ્વસ્તિક આદિ આઠ આઠ મંગલ દ્રવ્ય હૈ । ‘વહુ કિણ્હચામરભૂયા
 પણ્ણત્તા’ અનેક કુણ્ણવર્ણ કે ચામર હૈ ઓર ધ્વજાણં હૈ । તથા ‘છત્તા
 ઇછત્તા’ છત્તાતિછત્ર હૈ । ‘તેસિણં ચેદ્યથૂમાણં ચડદિસિં પત્તેયં પત્તેયં’
 ડન ચૈત્યસ્તૂપોં કી ચારોં દિશાઓં મેં અલગ અલગ ‘ચત્તારિ મણિપેઢિ-
 યાઓ પન્નત્તાઓ’ ચાર મણિપીઠિકાણં હૈ ‘તાઓ ણં મણિપેઢિયાઓ’ વે-
 મણિપીઠિકાણં ‘જોયણં આયામવિક્કલંભેણં’ એક યોજનકી લમ્બી ચૌડી
 હૈ । ‘અદ્દજોયણં’ બાહલ્લેણં ઓર આધે યોજન કી યે મોટી હૈ । ‘સવ્વ-
 મણિમહો’ તથા યે સય સર્વાત્મના મણિમય હૈ ‘તાસિ ણં મણિપેઢિ-

સદ્દેહ હોય છે એવાજ આ સ્તૂપો સદ્દેહ હોય છે. ‘સવ્વ રચણામયા અચ્છા જાવ
 પહિરુવા’ એ બધા ચૈત્યસ્તૂપો સર્વ રીતે રત્નમય છે. અને આકાશ તથા સ્ફટિક
 મણિના જેવા નિર્મળ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. અહીંયાં યાવત્પદથી શ્લક્ષ્ણ
 વિગેરે પદોને સંગ્રહ થયેલ છે. ‘તેસિણં ચેદ્યથૂમાણં ઉપ્પિ અદ્દ મંગલગા’
 એ ચૈત્યસ્તૂપોની આગળ આઠ આઠ મંગલ દ્રવ્યો છે. ‘વહુ કિણ્હચામર-
 ભૂયા પણ્ણત્તા’ અનેક કાળા રંગની ચામરો છે. અને ધ્વજો છે. તથા
 ‘છત્તાઈછત્તા’ છત્તાતિછત્ર છે. ‘તેસિ ણં ચેદ્યથૂમાણં ચડદિસિં પત્તેયં પત્તેયં’
 ચૈત્ય સ્તૂપોની ચારે દિશાઓમાં જૂદી જૂદી ‘ચત્તારિ મણિપેઢિયાઓ પણ્ણત્તાઓ’
 ચાર મણિપીઠિકાઓ કહેલી છે. ‘તાઓ ણં મણિપેઢિયાઓ’ એ મણિપીઠિકાઓ
 ‘જોયણં આયામવિક્કલંભેણં’ એક યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ વાળી છે. ‘અદ્દ
 જોયણં બાહલ્લેણં’ અને અર્ધા યોજનના વિસ્તાર વાળી છે. ‘સવ્વમણિમહો’

‘અદ્વજોયન વાહસ્ત્રેણં સ્થૂલત્વેન ‘સન્ન મણિમર્દઓ’ સર્વાત્મના મણિમયો ભવન્તિ । ‘તાસિણં મણિપેઢિયાણં ઉપ્પિ’ તાસાં ચલુ મણિપીઠિકાનામુપરિ, ‘પત્તેયં પત્તેયં ચત્તારિ જિણપઢિમાઓ’ પ્રત્યેકૈકસ્યાં ચતસ્રો ૨ જિણપ્રતિમાઃ, ‘જિણુસ્સેહપમાણમેત્તાઓ’ ‘જિણોત્સેધપ્રમાણમાત્રાઃ, જિણોત્સેધોહિ-ઉત્કર્ષતઃ-પશ્ચધનુક્ષતાનિ જઘન્યતઃ સપ્તહસ્તાઃ, ‘પલિયંકણિસણ્ણાઓ’ પર્યઙ્કાસનનિપણ્ણાઃ પર્યઙ્કાત્સનેષૂ-પવિષ્ટા इत्यर्थः ‘થૂમાભિમુખીઓ ચિટ્ઠંતિ’ સ્તૂપાભિમુખાસ્તિષ્ઠન્તિ इति ॥ ‘તં-જહા’-તથથા-‘ઉસમા વદ્ધમાણા ચંદાણણા વારિસેણા’ ઋષભા વદ્ધમાણાચન્દ્રાનના વારિષેણાઃ । ‘તેસિણં ચેહ્યથૂમાણં પુરઓ તિદિસિ-તેષાં ચલુ ચૈત્યસ્તૂપાનાં પુરસ્તાત્ ત્રિદિક્ષુ પૂર્વ દક્ષિણોત્તરાસુ, ‘પત્તેયં પત્તેયં’ પ્રત્યેકૈકસ્યામ્, ‘મણિપેઢિ-

યાણં ઉપ્પિ’ ઉન મણિપીઠિકાઓં કે ઉપર ‘પત્તેયં પત્તેયં’ પ્રત્યેકમણિ-પીઠિકા કે ઉપર ‘ચત્તારિ જિણપઢિમાઓ’ ચાર જિણ પ્રતિમાએં હૈ । યહાં જિણ શબ્દ કામદેવોં કી પઢિમાવાચક હૈ વિશેષજિજ્ઞાસુઓં કો જ્ઞાતા-ધર્મકથાઙ્ગ સૂત્રકા અનગારધર્મામૃતવર્ષિણી ટીકા મેં દ્રૌપદીચર્ચા અધ્ય-યન સોલહ મેં સેજાન લેના । ‘જિણુસ્સેહપમાણમેત્તાઓ’ જિણકા ઉત્સેધ-ઉત્કૃષ્ટ સે પાંચ સૌ ધનુષકા હૈ ઓર જઘન્ય સે સાત હાથકા હૈ ‘પલિ-યંકણિસણ્ણાઓ’ યે સબ જિણ પ્રતિમાએં પર્યઙ્કાસન સે વૈઠી હુઈ હૈ । ‘થૂમાભિમુખીઓ ચિટ્ઠંતિ’ તથા ઇન સબકા મુખ સ્તૂપ કી ઓર હૈ ઇન પ્રતિમાઓં કે નામ ઇસ પ્રકાર સે હૈ ‘ઉસમા-વદ્ધમાણા, ચંદાણણા, વારિસેણા’ ઋષભ, વદ્ધમાણ, ચન્દ્રાનન, ઓર વારિસેણ, ‘તેસિણં ચેહ્યથૂમાણં પુરઓ તિદિસિ’ ઇન ચૈત્યસ્તૂપોં કે આગે પૂર્વ દક્ષિણ ઓર ઉત્તર

તથા તે બધી મણિપીઠિકાઓ સર્વાત્મના મણિમય છે. ‘તાસિ ણં મણિપેઢિયા ણં ઉપ્પિ’ એ મણિ પીઠિકાઓની ઉપર ‘પત્તેયં પત્તેયં’ દરેકે દરેક મણિપીઠિકાની ઉપર ‘ચત્તારિ જિણપઢિમાઓ’ ચાર જીન પ્રતિમા છે. અહીંયાં જીન શબ્દ કામ-દેવના અર્થમાં વપરાયેલ છે. તેથી કામદેવ પ્રતિમા છે તેમ સમજવું વિશેષ-જિજ્ઞાસુઓએ જ્ઞાતાધર્મ કથાંગ સૂત્રની અનગાર ધર્મામૃત વર્ષિણી ટીકામાં દ્રૌપદી ચર્ચા અધ્યયન ૧૬ સોળમાં જોઈ સમજ લેવું. ‘જિણુસ્સેહ પમાણમેત્તાઓ’ જેનો ઉત્સેધ ઉત્કૃષ્ટથી ૫૦૦ પાંચસો ધનુષનો છે. અને જઘન્યથી સાત હાથનો છે. ‘પલિયંકણિસણ્ણાઓ’ એ બધી જીનપ્રતિમાઓ પર્યંકાસનમાં બેઠેલ છે. ‘થૂમાભિમુખીઓ ચિટ્ઠંતિ’ તે બધી પ્રતિમાઓનું મુખ સ્તૂપની તરફ છે. તે પ્રતિમાઓના નામો આ પ્રમાણે છે. ‘ઉસમા વદ્ધમાણા ચંદાણણા વારિસેણા’ વૃષભ વદ્ધમાણ ચન્દ્રાનન અને વારિસેણ ‘તેસિ ણ ચેહ્યથૂમાણં પુરઓ તિદિસિ’ એ ચૈત્યસ્તૂપોની આગળ પૂર્વ, દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશામાં અર્થાત્ દરેક દિશામાં

‘તાઓ પન્નત્તાઓ’ મણિપીઠિકા આસનવિશેષાઃ પ્રજ્ઞસાઃ । ‘તાઓ ણં મણિપેદિ-
યાઓ’ તાશ્ચ ચ્છલુ મણિપીઠિકાઃ ‘દો દો જોયણાઈં આયામવિક્કલંભેણં-દે દે
જોજને દૈર્ઘ્યવિસ્તારાભ્યામ્ । ‘જોયણં વાહલ્લેણં’ પૃથુત્વેન યોજનમેકં ભવન્તિ,
‘સન્નવ મણિમહો’ સર્વમણિમયસ્તા ભવન્તિ મણિપીઠિકાઃ, ‘અચ્છાઓ’ અચ્છાઃ
સ્વચ્છાઃ આકાશવત્ ‘લળહાઓ’ લળહાઃ, ‘સળહાઓ’ શ્લક્ષ્ણાઃ, ‘ઘટ્ટાઓ’ ઘટ્ટાઃ
ઘર્ષિતાઃ, ‘મટ્ટાઓ’ મૃટ્ટાઃ મર્દિતાઃ, ‘ણિપ્પંકાઓ’ નિષ્પક્કાઃ સ્વભાવતઃ સ્વતો-
મલરહિતાઃ, ‘ળીરયાઓ’ ‘નીરજસ્કાઃ’ ‘ણિમ્મલા’ નિર્મલાઃ આગન્તુકમલરહિતાઃ
સપ્રભાઃ સોદ્ધોતાઃ પ્રાસાદીયાઃ દર્શનીયાઃ અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ એતદેવ દર્શયતિ-
‘જાવ પહિરૂવા’ યાવત્પ્રતિરૂપા ભવન્તિ તાસ્તામણિપીઠિકાઃ ‘તાસિ ણં મણિપેદિયાણં

દિશાઓં મેં સે પ્રત્યેક દિશા મેં ‘મણિપેદિયાઓ પન્નત્તાઓ’ મણિ-
પીઠિકાં આસનવિશેષ હૈ । ‘તાઓ ણં મણિપેદિયાઓ’ વે મણિપીઠિકાં
‘દો દો જોયણાઈં આયામવિક્કલંભેણં’ લમ્વાઈ-ચૌડાઈ મેં દો દો યોજન
કી હૈ । ‘જોયણં વાહલ્લેણં’ તથા મોટાઈ મેં એક યોજન કી હૈ । ‘સન્નવ-
મણિમહો’ યે સવ મણિપીઠિકાં સર્વાત્મના મણિમય હૈ ‘અચ્છાઓ
જાવ પહિરૂવાઓ’ એવં યે સવ મણિપીઠિકાં આકાશ એવં સ્ફટિક-
મણિ કે સમાન નીર્મલ યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈ । યહાં યાવત્પદ સે ‘લળહાઓ
સળહાઓ ઘટ્ટાઓ મટ્ટાઓ ણિપ્પંકાઓ’ ળીરયાઓ, ળિમ્મલાઓ’
હત્યાદિ અભિરૂપ તક કે પદોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ હસસે યહ ચતલાયા-
ગયા હૈ કિ યે સવ મણિપીઠિકાં ચિકની હૈ ૨ ઘિસી હુઈ હૈ સ્પષ્ટ હૈ
સ્વભાવતઃ મલરહિત હૈ નીરજસ્ક હૈ-આગન્તુક મેલ સે રહિત હૈ । અત
એવ નિર્મલ-ચિલકુલ સાફ સુથરી હૈ । પ્રભા સહિત હૈ । ઉચોત

‘મણિપેદિયાઓ પન્નત્તાઓ’ મણિ પીઠિકાઓ અર્થાત્ આસન વિશેષ છે. ‘તાઓ
ણં મણિપેદિયાઓ’ એ મણિપીઠિકાઓ. ‘દો દો જોયણાઈં આયામવિક્કલંભેણં’
લંબાઈ પહોળાઈમાં બળે યોજનની છે. ‘જોયણં વાહલ્લેણં’ તથા વિસ્તારમાં
એક યોજનની છે. ‘સન્નવમણિમહો’ એ તમામ મણિપીઠિકાઓ સર્વાત્મના
મણિમય છે. ‘અચ્છાઓ જાવ પહિરૂવાઓ’ એ તમામ મણિ પીઠિકાઓ આકાશ
અને સ્ફટિક મણિ સરખી નિર્મળ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. અહિંયા યાવત્પદથી.
‘લળહાઓ સળહાઓ ઘટ્ટાઓ મટ્ટાઓ ણિપ્પંકાઓ ળીરયાઓ ળિમ્મલાઓ’ ઇત્યાદિ
અભિરૂપ સુધીના પદોનો સંગ્રહ થયેલ છે. એનાથી એ બતાવવામાં આવેલ છે
કે આ બધીજ મણિપીઠિકાઓ ચીકણી છે. ઘસેલી છે. મૃષ્ટ છે. સ્વભાવથીજ
મલ વિનાની છે. અને રજ વિનાની છે. અર્થાત્ આગંતુક મેલ વિનાની છે.
તેથી જ તે ઘણીજ નિર્મલ એકદમ સાફ સુદ્ધ છે. પ્રભાચુતક છે. ઉચોત

ઉપ્પિ' તાસાં સ્વલુ મણિપીઠિકાનામગ્રભાગે, 'પત્તેયં પત્તેય'—ચેદ્યરુક્ષા પન્નત્તા' પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં ચૈત્યવૃક્ષાઃ જ્ઞાનપ્રયોજના વૃક્ષાઃ યમાસાઘ જ્ઞાનં વિવર્ધતે નિર્મલં ચ ભવતિ તથાભૂતાસ્તેવૃક્ષાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ—રુચ્યાર્તિ ગતા લોકે । 'તેણં ચેદ્યરુક્ષા' તે સ્વલુ ચૈત્યવૃક્ષાઃ 'અદ્ધ જોયણાઈં ઉહું ઉચ્ચત્તેણં' અઘૌ યોજનાનિ ઝર્ધ્વમુચ્ચત્ત્વેન, 'અદ્ધયોજણં ઉન્વેહેણં' અર્દ્ધયોજનં યાવદુદ્ધેણ દિગન્તરાલે ચતુર્દિશુ વિસ્તૃત્યા, 'દો જોયણાઈં સંધી' દ્વે યોજને સ્કન્ધાઃ, 'અદ્ધ જોયણં વિક્કલંભેણં' અર્દ્ધયોજનં વિષ્કમ્ભવૃત્ત્યા, 'છ જોયણાઈં વિહિમા' ષડ્ધયોજનાનિ વિહિમા યાવદ્ધુમધ્યદેશ-ભાગે ઝર્ધ્વ વિનિર્ગતા શાખા સા વિહિમા સા ચ ષડ્ધયોજનાનિ ઝર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન, 'વહુમજ્જદેસમાણ અદ્ધ અદ્ધ જોયણાઈં આયામવિક્કલંભેણં' વહુમધ્યદેશભાગેઽષ્ટ યોજનાનિ—આયામવિષ્કમ્ભાભ્યામ્ દૈર્ઘ્યવિસ્તારાભ્યાં અર્દ્ધયોજનં વિષ્કમ્ભેણ,

સહિત હૈ પ્રાસાદીય હૈ દર્શનીય હૈં ઓર અભિરૂપ હૈ । 'તાસિ ણં મણિ-પેઢિયાણં ઉપ્પિ' ડન મણિપીઠિકાઓં કે અગ્રભાગ મેં 'પત્તેયં ૨' અદ્ધ જોયણાઈં ઉહું ઉચ્ચત્તેણં' યે ચૈત્યવૃક્ષ ઝંચાઈ મેં આઠ યોજન કે કહે ગયે હૈ । 'અદ્ધજોયણં ઉન્વેહેણં' ઓર ઉદ્ધેધ કી અપેક્ષા યે આધે યોજન કે—દો કોશ કે કહે ગયે હૈં । ચારોં દિશાઓં મેં જો હસકા ફેલાવ હૈ વહ યહાં ઉદ્ધેધ શબ્દ સે પ્રકટ કિયા ગયા હૈ 'દો જોયણાઈં કંધે' દો યોજન તક હનકે સ્કન્ધ વિસ્તૃત હૈ । 'અદ્ધજોયણં વિક્કલંભેણં' આધે યોજનકા વહ સ્કન્ધ મોટા હૈ 'છ જોયણાઈંવિહિમા' છ યોજન કી હસકી શાખાં હૈ જો શાખાં વૃક્ષ કે ઠીક—વીચ મેં સે નિકલતી હુઈ ઝંચી જાતી હૈ । ડનકા નામ વિહિમા હૈ । 'વહુમજ્જદેસમાણ અદ્ધજોય-ણાઈં આયામવિક્કલંભેણં' વીચ મેં હસ વિહિમા કી લમ્બાઈ ચોડાઈ આઠ

યુક્ત છે. દર્શનીય છે અને અભિરૂપ છે. 'તાસિણં મણિપેઢિયાણં ઉપ્પિ' એ મણિપીઠિકાઓની ઉપરના ભાગમાં 'પત્તેયં પત્તેય' અલગ અલગ 'ચેદ્યરુક્ષા પન્નત્તા' ચૈત્ય વૃક્ષો છે. 'તેણં ચેદ્યરુક્ષા અદ્ધ જોયણાઈં ઉહું ઉચ્ચત્તેણં' એ ચૈત્ય વૃક્ષો આઠ યોજનની ઉંચાઈવાળા છે. 'અદ્ધ જોયણં ઉન્વેહેણં' અને ઉદ્ધેધની અપેક્ષાએ એ અર્ધા યોજનના અર્થાત્ એ કેસના કહેલ છે. ચારે દિશાઓમાં જે તેનો ફેલાવો છે. તેને અહિયાં ઉદ્ધેધ શબ્દથી કહેવામાં આવેલ છે. 'દો જોય-ણાઈં કંધે' એ યોજન પર્યન્ત તેના સ્કન્ધ—ડાળીયોનો વિસ્તાર છે. 'અદ્ધજોયણં વિક્કલંભેણં' અર્ધા યોજનનો તે સ્કન્ધનો વિસ્તાર છે. 'છ જોયણાઈં વિહિમા' છ યોજનની તેની શાખાઓ છે. જે શાખાઓ વૃક્ષના ખરેખર વચમાંથી નીકળીને ઉંચે જાય છે. તે શાખાને વિહિમાં કહેવામાં આવે છે. 'વહુમજ્જદેસમાણ અદ્ધ જોયણાઈં આયામવિક્કલંભેણં' એ ડાળોની લંબાઈ પહોળાઈ આઠ યોજનની છે.

‘સાદરેગાઈ’ અટ્ટ જોયણાઈ સવ્વગ્ગેણં પણ્ણત્તાઈ’ સર્વાગ્રેણ પ્રજ્ઞપ્તાનિ સાતિરેકા-
 પ્યપ્પટ્ઠી યોજનાનિ તે ચૈત્યવૃક્ષાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ‘તેસિ ણં ચેદ્ધયરુક્ખાણં’ તેપાં સ્વલુ
 ચૈત્યવૃક્ષાણામ્, ‘અયમેયારુવે વણ્ણાવાસે પન્નત્તે’ અયમેતદ્દૂપો વક્ષ્યમાણ-
 સ્વરૂપો વર્ણાવાસો વર્ણૈકઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ પ્રકાશિતઃ । ‘તં જહા’ તદ્યથા ‘વહ્રામયા મૂલા’
 વજ્રમયાણિ મૂલાનિ વજ્રસંજ્ઞકરત્નમયાન્યેવ મૂલાનિ, ‘રયયસુપહટ્ઠિયા વિહિમા’
 રજતસુપ્રતિષ્ઠિત વિહિમાઃ રજતમયીમુપ્રતિષ્ઠિતા વિહિમાઃ વહુમધ્યદેશભાગે ઉદ્ધર્વ
 વિનિર્ગતાઃ શાખાસ્તે તથા સુપ્રષ્ઠિતા વિહિમાઃ, તથા—‘રિટ્ટામય વિપુલકંદે વેરુલિય-
 રુહલ્લખંધા’ રિટ્ટમયવિપુલકન્દાઃ, વૈદૂર્ય રુચિરસ્કન્ધાઃ, તત્ર રિટ્ટમયઃ રિટ્ટ-
 રત્નમયઃ કન્દો યેપાન્તે રિટ્ટમયકન્દાઃ, તથા—વૈદૂર્યમયઃ વૈદૂર્યરત્નમયો
 રુચિરો મનોજ્ઞઃ સ્કન્ધો યેપાં તે વૈદૂર્યરુચિરસ્કન્ધાઃ, ‘સુજાતવર જાયરુવ
 પડમગવિસાલસાલા’ સુજાત—વરજાતરૂપપ્રથમકવિશાલશાખાઃ, સુજાતં
 મૂલદ્રવ્યશુદ્ધં વરં પ્રધાનં ચજ્જાતરૂપં તદાત્મકા પ્રથમા મૂલભૂતા વિશાલા
 શાખા યેપાં તે સુજાતવરજાતરૂપ-પ્રથમકવિશાલશાખાઃ, ‘નાનામણિરયણ-

યોજન કી હૈ । તથા યહ વિહિમા આધે યોજન કી મોટી હૈ । ‘સાદર-
 ગાઈ અટ્ટ જોયણાઈ સવ્વગ્ગેણં પણ્ણત્તાઈ’ યે સવ ચૈત્યવૃક્ષ મિલકર
 કુલ્હ અધિક આઠયોજન કે વિસ્તારવાલે કહે ગયે હૈ । ‘તેસિણં ચેદ્ધય-
 રુક્ખાણં અયમેયારુવે વણ્ણાવાસે પન્નત્તે’ ઇન ચૈત્યવૃક્ષોં કા વર્ણન ઇસ
 પ્રકાર સે હૈ જૈસે—‘વહ્રામયા મૂલા’ ઇનકી જડે—મૂલભાગ—વજ્રરત્ન કી
 હૈ ‘રયયસુપહટ્ઠિયા વિહિમા’ ચાંદી કી ઇનકી વિહિમા—શાખાં હૈ ।
 ‘રિટ્ટામય વિપુલકંદે વેરુલિયરુહલ્લખંધા’ રિટ્ટ રત્નમય ઇનકે વિપુલ કન્દ
 હૈ । વૈદૂર્યરત્ન કે ઇનકે રુચિર સ્કન્ધ હૈ ‘સુજાતવર જાયરુવપડમગ-
 વિસાલસાલી’ તથા ઇનકી જો મૂલ ભૂત પ્રથમ શાખાં હૈ વે શુદ્ધ
 શ્રેષ્ઠ સુવર્ણ કી હૈ । ‘નાનામણિરયણવિવિધસાહસાહા’ ઇનકી અનેક
 પ્રકારં કી ઓર પ્રશાખાં નાના પ્રકાર કે મણિયોં કી ઓર રત્નોં કી

અને એ વિહિમા ડાળ અર્ધા યોજનના વિસ્તાર વાળી છે. ‘સાદરેગાઈ અટ્ટ
 જોયણાઈ સવ્વગ્ગેણં પણ્ણત્તાઈ’ એ બધા ચૈત્યવૃક્ષો મળીને કંઈક વધારે આઠ
 યોજનના વિસ્તારવાળા કહેલા છે. ‘તેસિણં ચેદ્ધયરુક્ખાણં અયમેયારુવે વણ્ણા
 વાસે પણ્ણત્તે’ એ ચૈત્યવૃક્ષોનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે. જેમકે ‘વહ્રામયા મૂલા’
 તેનો મૂળ ભાગ વજ્ર રત્નનો છે. ‘રયયસુપહટ્ઠિયા વિહિમા’ તેની વિહિમા શાખા
 ચાંદીની છે. ‘રિટ્ટામય વિપુલકંદે વેરુલિયરુહલ્લખંધા’ રિટ્ટ રત્નમય તેના વિપુલ
 કંદો છે. વૈદૂર્ય રત્નના તેના રુચિર સ્કંધો છે. ‘સુજાતવરજાયરુવપડમગ
 વિસાલસાલી’ તથા તેની જે મૂલ રૂપ પહેલી શાખાઓ છે, તે શુદ્ધ અને ઉત્તમ
 એવા યોનાની છે. ‘નાનામણિરયણવિવિધસાહસાહા’ તેની અનેક પ્રકારની જે

વિવિધ સાહપસાહા, વેરુલિયપત્તા તવણિજ્જપત્તવંટા—' નાનામણિરત્નવિવિધશાખ-
પ્રશાખાઃ, વૈદૂર્યમયપત્રાસ્તપનીયપત્રવૃન્તાઃ તત્ર-નાનામણિરત્નાત્મિકાઃ અનેક
પ્રકારકમણિરત્નરૂપાઃ વિવિધાઃ શાખાઃ પ્રશાખાશ્ચ યેષાં તે નાનામણિરત્નવિવિધ-
શાખપ્રશાખાઃ, વૈદૂર્યાણિ-વૈદૂર્યમયાણિ પત્રાણિ યેષાં તે વૈદૂર્યપત્રાઃ, તથા-
તપીયાનિ-તપનીયમયાનિ સુવર્ણાત્મિકાનિ પત્રવૃન્તાનિ યેષાં તે તપનીયપત્રવૃન્તાઃ
તથા - 'જંબૂગયરત્તમઝયસુકુમાલપવાલપલ્લવસોમંતવરંકુરગ્ગસિહરા' - જામ્બૂનદરત્ત-
મૃદુકસુકુમારપ્રવાલપલ્લવશોભમાનવરાઙ્કુરાગ્રશિખરાઃ તત્ર-જામ્બૂનદાઃ જામ્બૂનામક
સુવર્ણવિશેષમયાઃ રક્તા-રક્તવર્ણા મૃદવો મનોજ્ઞાઃ સુકુમારાઃ સુકુમારસ્પર્શાઃ યે
પ્રવાલાઃ ઈષદુન્મીલિતપત્રભાવાઃ પલ્લવાઃ સંજાતપરિપૂર્ણપ્રથમપત્રભવાઃ શોભ-
માના વરાઙ્કુરાઃ શિખરા યેષાં તે તથા, તથા- 'વિચિત્તમણિરયણસુરભિકુસુમફલ-
ભરણમિયસાલા' - વિચિત્રમણિરત્નસુરભિકુસુમફલભરણમિતશાખાઃ તત્ર-વિચિ-
ત્રાણિ રત્નાનિ વિચિત્રમણિરત્નમયાનિ યાનિ સુરભીણિ કુસુમાનિ-ફલાનિ ચ
તેષાં ભરેણ-ભારેણ નમિતાઃ પૂર્વમનમ્રા અપિ નતાઃ શાખા યેષાં તે તથા, 'સ
ચ્છાયા' - સતી-શોભના છાયા યેષાં તે-સ ચ્છાયાઃ, 'સપ્પમા' - સપ્રમાઃ પ્રમયા
સહ વર્તમાનાઃ, 'સમરીચિયા' - સમરીચિકાઃ, ચાક્રચિત્તચિરણયુક્તાઃ 'સ ઝ્જો-

હૈ । इनके पत्र वैदूर्यरत्नके हैं । और पत्रों के वृन्त डंठल-तपे हुए सुवर्ण
के हैं । 'जंबूगयरत्तमउयसुकुमालपवालपल्लव सोमंतवरंकुरगगसि-
हरा' जाम्बू नामक सुवर्ण विशेषमय इनके लालवर्णन के मृदु मनोज्ञ
प्रवाल और पल्लव है । और इन से उनके पास के सुन्दर अङ्कुर
सुशोभित है । 'विचित्तमणिरयणसुरभि कुसुमफलभरणमियसाला'
इनकी शाखाएं विचित्रमणिरत्नों के सुरभित कुसुमों और फलों के
भार से झुकी हुई हैं । 'सच्छाया' इनकी छाया बड़ी भव्य है । 'सप्पमा'
प्रभासहित है 'समरीईया' किरणों से युक्त है 'सउज्जोइया' उद्योतसहित

પ્રશાખાઓ છે તે અનેક પ્રકારના મણિયોની અને રત્નોની છે. તેના પાન
વૈદૂર્ય રત્નના છે. અને પાનના ડીંટાઓ તપાવવામાં આવેલ પરમશુદ્ધ સોનાના
છે. 'જંબૂગયરત્તમઝય સુકુમાલપવાલપલ્લવસોમંતવરંકુરગ્ગસિહરા' જંબૂ નામના
સુવર્ણ વિશેષના લાલવર્ણવાળા કોમળ અને મનોજ્ઞ પ્રવાલ ફૂંપળો અને પત્રો
પાનડાઓ છે. અને તેની પાંસેના અંકુરો સુંદર અને સુશોભિત જણાય
છે. 'વિચિત્ત મણિરયણસુરભિકુસુમફલભરણમિયસાલા' તેની 'શાખાઓ ડાળો વિચિત્ર
મણિ રત્નોના સુગંધવાળા પુષ્પો અને ફળોના ભારથી નમેલી છે. 'સચ્છાયા'
તેની છાયા ઘણીજ ભવ્ય છે. 'સપ્પમા' પ્રભા યુક્ત છે. 'સમરીઈયા' કિરણોથી
યુક્ત છે. 'સઝ્જોયા' ઉદ્યોત સહિત છે. 'અમયરસસમરસફલા' તેના ફળો એક

इया' सोदूद्योताः मणिरत्नानामुद्धोतेन सह वर्तन्ते मृदुभावात्, 'अमयरस-
समरसफला'-अमृतरसस्य समरसानि फलानि येषां ते तथाभूताः, 'अधियं णयण-
मणनिव्वुइकरा'-अधिकं नयनयोर्मनसश्च निवृत्तिकराः, 'पासाइया'-प्रासादीयाः
'दरिसणिज्जा' दर्शनीयाः द्रष्टुं योग्याः, 'अभिरूवा'-अभिरूपाः, अतएव-'पडि-
रूवा' प्रतिरूपाः । 'ते णं चेइयरूक्खा अन्नेहिं बहुहिं'-ते खलु चैत्यवृक्षाः अन्यैः
स्वातिरिक्तैरपि बहुभिः, 'तिलयलवय छतोवगसिरीससत्तवण्णदहिवन्नलोद्धव-
चंदणनीवकुडयकयवपणसतालतमाल पियाल-पियंगु-पारावय-रायरूक्ख-नंदि-
रूक्खेहिं'-तिलकलवङ्ग छत्रोपग शिरीष सप्तपर्ण दधिपर्ण लोध्रधवचन्दननीपकुटज-
कदम्बपनसतालतमालप्रियाल-प्रियङ्गु पारावत-राजवृक्षनन्दिवृक्षैः-एतन्नामक-
पुष्पविशेषैः 'सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता' सर्वतः श्रुतिदिक्षु समन्तात् सर्वतो भावेन
है 'अमयरससमरसफला' इनके फल समानरसवाले हैं, और उनका
वह रस अमृत के रस जैसा सुस्वादु है । 'अधियं णयणमणनिव्वुइकरा'
ये सब बहुत ही अधिक रूप में नयनों और मनको शान्तिलाभ देने-
वाले हैं । 'पासाइया' प्रसन्न करनेवाले हैं 'दर्शनीयाः' देखने योग्य
हैं । 'अभिरूवा' अभिरूप और प्रतिरूप है । 'तेणं चेइयरूक्खा अन्नेहिं
बहुहिं' वे चैत्यवृक्ष अन्य और भी बहुत से 'तिलय लवय छतोवग-
सिरीस सत्तवण्णदहिवन्न, लोद्ध-धव, चंदण, नीव-कुडया कयव-
पणसताल तमाल पियाल पियंगु पारावय रायरूक्ख नंदिरूक्खेहिं'
तिलक वृक्षों से लवङ्ग वृक्षों से, छत्रोपगवृक्षों से शिरीषवृक्षों से सप्त-
पर्णवृक्षों से दधिपर्णवृक्षों से लोध्रवृक्षों से चन्दन वृक्षों से नीववृक्षों
से कुटजवृक्षों से कदम्बवृक्षों से पनसवृक्षों से तालवृक्षों से तमाल-
वृक्षों से प्रियालवृक्षों से प्रियंगुवृक्षों से, परावतवृक्षों से, राजवृक्षों

સરખા રસવાળા છે અને તેના એ રસ અમૃત રસના જેવો સ્વાદીષ્ટ છે,
'અધિયં ણયણમણિવ્વુઈકરા' એ બધા નેત્રો અને મનને ધણાજ અધિક પણે
શાંતી પમાડવાવાળા છે. 'પાસાઈયા' પ્રસન્ન કરવા વાળા છે. 'દર્શનીયાઃ' જોવા
લાયક છે. 'અભિરૂવા પડિરૂવા' અભિરૂપ અને પ્રતિરૂપ છે. 'તે ણં ચેઈયરૂક્ખા
અન્નેહિં વહુહિં' એ ચૈત્યવૃક્ષો બીજા પણ ધણા એવા 'તિલય લવય છત્તોવગ
સિરીસસત્તવણ્ણદહિવણ્ણલોદ્ધવચંદણનીવકુડયકયવપણસતાલતમાલપિયાલપિયંગુપારાવય
રાયરૂક્ખનંદિરૂક્ખેહિં' તિલક વૃક્ષોથી લવંગ વૃક્ષોથી છત્રોપગ વૃક્ષોથી શિરીષ
વૃક્ષોથી સપ્તપર્ણ વૃક્ષોથી દધિપર્ણવૃક્ષોથી લોધ્રવૃક્ષોથી અને ચંદનના વૃક્ષોથી
નીવવૃક્ષોથી કુટજ વૃક્ષોથી કદમ્બ વૃક્ષોથી પનસ વૃક્ષોથી તાલ વૃક્ષોથી તમાલ
વૃક્ષોથી પ્રિયાલ વૃક્ષોથી પ્રિયંગુ વૃક્ષોથી પારાવત વૃક્ષોથી રાજ વૃક્ષોથી અને

સંપરિક્ષિપ્તાઃ વ્યાપ્તાઃ (અદત્તપ્રાયોઽવકાશાઃ) ‘તે ણં તિલયા જાવ નંદિરુક્ષા’
તે સ્વલુ તિલકલવંગાદિ નન્દિવૃક્ષાન્તા વૃક્ષાઃ, ‘મૂલવંતો કંદવંતો જાવ સુરમ્મા’—
મૂલવન્તઃ કન્દવન્તઃ સ્કન્ધવન્તઃ શાખા પ્રવાલપત્રપુષ્પફલવન્તઃ અતદ્વ- સુરમ્યાઃ
‘તે ણં તિલયા જાવ નંદિરુક્ષા’ તે સ્વલુ તિલકાઃયા વત્-નન્દિવૃક્ષાઃ (અત્ર યાવત્પ-
દેન લવંગ છત્રોપગશિરીપ સપ્તપર્ણાદિ રાજવૃક્ષાન્તાનાં સંગ્રહઃ કાર્યઃ) ‘અન્નેહિ
વહુહિ પડમલયાહિ જાવ સામલયાહિ’ અન્યાભિઃ પદ્મલતાભિર્નાગલતાભિરશોકલ-
તાભિ શ્રમ્પકલતાભિ ચૂતલતાભિ વનલતાભિ વાસન્તિકલતાભિ વિમુક્તકલતાભિઃ
કુન્દલતાભિઃ શ્યામલતાભિઃ—‘સવ્વતો સમંતા સંપરિક્ષિપ્તા’ સર્વતઃ સર્વદિશુ
સમન્તઃ સકલપ્રદેશેષુ યથા સ્થાનં પરિવેષ્ટિતાઃ । ‘તાઓ ણં પડમલયાઓ જાવ
સામલયાઓ’ તાઃસ્વલુ પદ્મલતાઃ અશોકલતાઃ ચમ્પકલતાઃ ચૂતલતાઃ વનલતાઃ

સે ઓર નન્દિવૃક્ષોં સે ‘સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ષિપ્તા’ ચારોં ઓર સે
ઘિરે હુએ હૈ । ‘તેણં તિલયા જાવ નંદિરુક્ષા’ યે સવ તિલકવૃક્ષ સે લેકર
નન્દિવૃક્ષ તકકે જિતને વૃક્ષ હૈ સવ ‘મૂલવંતો કંદવંતો’ પ્રશસ્ત મૂલવાલે
ઓર પ્રશસ્ત કન્દવાલે હૈ । ‘યાવત્ સુરમ્મા’ યાવત્ સુરમ્ય હૈ । યહાં
યાવત્પદ સે સ્કન્ધવન્તઃ’ શાખાપ્રશાખાવન્તઃ પ્રવાલવન્તઃ પત્ર પુષ્પ
ફલવન્તઃ’ ઇન પદોં કા સંગ્રહ હુઆ હૈ । ‘તેણં તિલયા જાવ નંદિરુક્ષા’
યે સવ તિલકવૃક્ષ સે લેકર યાવત્ નન્દિવૃક્ષ તક કે જિતને ભી વૃક્ષ હૈ
વે સથ ‘અન્નેહિ વહુહિ પડમલયાહિ જાવ સામલયાહિ સવ્વઓ સમંતા
સંપરિક્ષિપ્તા’ અન્ય ઓર અનેક પદ્મલતાઓં સે યાવત્ શ્યામલતાઓં
સે ચારોં ઓર સે ઘિરે હુએ હૈ । યહાં યાવત્ શબ્દ સે નાગલતાઓં
કા અશોક લતાઓં કા ચમ્પકલતાઓં કા, વિમુક્ત લતાઓં કા ઓર
કુન્દલતાઓં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ ‘તાઓ ણં પડમલયાઓ જાવ સામલ-

નંદી વૃક્ષોથી ‘સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ષિપ્તા’ ચારે બાજુથી ઘેરાયેલા છે. ‘તેણં
તિલયા જાવ નંદિરુક્ષા’ તિલક વૃક્ષથી લઈને નંદીવૃક્ષ સુધીના એ બધા વૃક્ષો
‘મૂલવંતો કંદવંતો’ પ્રશસ્ત મૂળવાળા અને પ્રશસ્ત કંદવાળા છે. યાવત્ ‘સુરમ્મા’
સુરમ્ય છે. અહીંયાં યાવત્પદથી ‘સ્કન્ધવન્તઃ શાખાપ્રશાખાવન્તઃ પ્રવાલવન્તઃ
પત્રપુષ્પફલવન્તઃ’ આ પદોનો સંગ્રહ થયેલ છે. ‘તેણં તિલયા જાવ નંદિરુક્ષા’
તિલક વૃક્ષથી લઈને યાવત્ નંદિવૃક્ષ સુધીના બેટલા વૃક્ષો છે, તે બધા ‘અન્નેહિ’
વહુહિ પડમલયાહિ જાવ સામલયાહિ સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ષિપ્તા’ બીજા અનેક
પદ્મલતાઓથી યાવત્ શ્યામલતાઓથી ચારે બાજુથી ઘેરાયેલા છે, અહીં યાવત્
શબ્દથી નાગલતાઓ અશોકલતાઓ અં પદ્મલતાઓ વિમુક્તલતાઓ અને કુંદલતાઓ
ગ્રહણ થયેલ છે. ‘તાઓ ણં પડમલયાઓ જાવ સામલયાઓ’ આ બધી પદ્મલતાઓ,

વાસન્તિકલતાઃ અતિમુક્તલતાઃ કુન્દલતાઃ શ્યામલતાઃ—‘માણિયવ્વં કુસુમિયાઓ જાવ પઢિરુવાઓ’ નિત્યં કુસુમિતાઃ ફલિતાઃ પલ્લવિતાઃ સ્તવકિતાઃ ગુલ્મિતાઃ નિત્યંયુગલિતાઃ ફલભારનતાઃ સુવિભક્ત વિશિષ્ટ મઙ્ગરી અવતંસકધારિણ્યઃ સર્વ-રત્નમયાઃ શ્લક્ષ્ણાઃ લળ્હાઃ ઘૃષ્ટા મૃષ્ટા નીરજસ્કા નિર્મલાનિષ્પંકા નિષ્કંટક-ચ્છાયાઃ સપ્રભાઃ સમરીચિકાઃ સોદ્યોતાઃ પ્રાસાદિકા દર્શનીયા અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ ‘તેસિ ણં ચેદ્યરુક્ષાણં ઉપ્પિ’—તેપાં સ્વલુ ચૈત્યવૃક્ષાણામુપરિ—ઊર્ધ્વ-ભાગે, ‘વહવે અટ્ટમંગલગામ્ભ્યા છતાઈછતા’ વહન્યપ્ટૌમઙ્ગલકાનિ સ્વસ્તિક શ્રીવત્સ—વર્ધમાન નન્દિકાવર્ત ભદ્રાસન કલશમત્સ્યદર્પણાલ્યાનિ કૃષ્ણનીલલોહિત-હારિદ્રશુક્લચામરધ્વજાઃ છત્રાતિચ્છત્રાણિ, । ‘તેસિ ણં ચેદ્યરુક્ષાણં પુરઓ તિદિસિ’ તેપાં સ્વલુ ચૈત્યવૃક્ષાણાં પુરતસ્ત્રિદિશિ પૂર્વદક્ષિણોત્તરાસુ’ ‘તઓ મણિ

યાઓ’ યે સર્વ પદ્મલતાં અશોકલતાં. ચમ્પકલતાં ચૂચ—આમ્બલતાં, વનલતાં, વાસન્તિકલતાં, અતિમુક્તકલતાં, કુન્દલતાં એવં શ્યામલતાં, ‘માણિયવ્વં કુસુમિયાઓ જાવ પઢિરુવાઓ’ કુસુમિત હૈ । ઓર યાવત્ પ્રતિરૂપક હૈ । યહાં યાવત્પદ સે ‘ફલિતાઃ, પલ્લવિતાઃ, ગુલ્મિતાઃ, નિત્યં યુગલિતાઃ, ફલભારનતાઃ, સુવિભક્ત વિશિષ્ટ મઙ્ગરી અવતંસકધારિણ્યઃ, સર્વરત્નમયાઃ, શ્લક્ષ્ણાઃ, લળ્હાઃ ઘૃષ્ટાઃ, નીરજસ્કાઃ નિર્મલાઃ, નિષ્પંકાઃ, નિષ્કંટકચ્છાયાઃ, સપ્રભાઃ, સમરીચિકાઃ, સોદ્યોતાઃ, પ્રાસાદિકાઃ દર્શનીયાઃ અભિરૂપાઃ,’ ઇન સમસ્ત પદોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । ‘તેસિણં ચેદ્યરુક્ષાણં ઉપ્પિ’ ઇન ચૈત્યવૃક્ષોં કે ઉર્ધ્વભાગ મેં ‘વહવે અટ્ટમંગલગા મ્ભ્યા છતાઈછતા’ અનેક સ્વસ્તિક, શ્રીવત્સ, વર્ધમાન, નન્દિકાવર્ત ભદ્રાસન, કલશ મત્સ્ય, દર્પણ યે અટ્ટમંગલ દ્રવ્ય હૈ । તથા કૃષ્ણનીલ લોહિત હારિદ્ર શુક્લ વર્ણ કી ચમરાકારવાલી ધ્વજાં

અશોકલતાઓ, અંપકલતાઓ, આમ્બલતાઓ અને શ્યામલતાઓ ‘માણિયવ્વં કુસુ-મિયાઓ જાવ પઢિરુવાઓ’ કુસુમિત છે, યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. અહીંયાં યાવત્પદથી ‘ફલિતાઃ પલ્લવિતાઃ ગુલ્મિતાઃ નિત્યં યુગલિતાઃ ફલભારનતાઃ સુવિભક્ત વિશિષ્ટમઙ્ગરી અવતંસકધારિણ્યઃ, સર્વરત્નમયાઃ શ્લક્ષ્ણાઃ લળ્હાઃ ઘૃષ્ટાઃ મૃષ્ટાઃ નીરજસ્કાઃ નિર્મલાઃ નિષ્પંકાઃ નિષ્કંટકચ્છાયાઃ સપ્રભાઃ સમરીચિકાઃ સોદ્યોતાઃ પ્રાસાદિકાઃ દર્શનીયા અભિ-રૂપાઃ’ આ બધાંજ પદો ગ્રહણ કરાયા છે. તેસિંણં ચેદ્યરુક્ષાણં ઉપ્પિ’ એ ચૈત્યવૃક્ષોના ઉપરના ભાગમાં ‘વહવે અટ્ટમંગલગા મ્ભ્યા છતાઈછતા’ અનેક સ્વસ્તિક, શ્રીવત્સ નન્દિકાવર્ત વર્ધમાન, ભદ્રાસન, કલશ, મત્સ્ય દર્પણ એ આઠ મંગલ દ્રવ્ય છે. તથા કૃષ્ણ, નીલ, લાલ, પીળા, સફેદરંગની ચમરાકારવાળી ધ્વજાઓ છે. અને છત્રાતિચ્છત્ર છે. ‘તેસિંણં ચેદ્યરુક્ષાણં પુરઓ તિદિસિ’ એ ચૈત્યવૃક્ષોની આગળ ત્રણ

પેઢિયાઓ પન્નત્તાઓ’-ત્રિસંખ્યકા મણિપીઠિકાઃ કથિતાઃ । ‘તાઓ ણં મણિ-
પેઢિયાઓ’ તાઃ खलु मणिपीठिकाः, ‘જોયણં આયામવિક્ખંભેણં’ एकं योजन-
मायामविष्कम्भाभ्याम्, ‘અદ્દ જોયણાં બાહલ્લેણં’ अर्द्धयोजन मात्रं पृथक्त्वेन,
‘સવ્વમણિમઈઓ’-सर्वात्मना मणिमय्यः, ‘આચ્છા જાવ પઢિરૂવાઓ’ अच्छा जाव पडिरूवाओ अच्छा
आकाशस्फटिवत् श्लक्षणाः लण्हाः घृष्टा मृष्टा नीरजस्काः निर्मला निष्पङ्का
निष्कण्टकच्छायाः सप्रभाः सोद्द्योताः समरीचिकाः प्रासादीया दर्शनीया
અભિરૂપાઃ प्रतिरूपाः ॥ ‘તેસિ ણં મણિપેઢિયાણં ઉપ્પિ’-तासां खलु मणिपीठि-
कानामुपरि, पत्तेयं पत्तेयं माहिंदझया’ प्रत्येकं प्रत्येकं माहेन्द्रध्वजाः, અદ્દટ્ટમાઈ
જોયણાં ઉડ્ડું ઉચ્ચત્તેણં’-अर्द्धाष्टमानि सार्द्धं सप्तयोजनानि-ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन ‘અદ્દ-
કોસં ઉવ્વેહેણં’ अर्धक्रोशं चतुःसहस्रप्रमाणमुद्वेधेनाऽधोभागे, ‘અદ્દકોસં વિક્ખં-

है और छत्रातिछत्र है । ‘તેસિ ણં ચેદ્દયરુક્ખાણં પુરઓ તિદિસિ’ इन
चैत्यवृक्षों के आगे तीन दिशाओं में-पूर्वदिशा, दक्षिणदिशा और
उत्तर दिशा में-‘તાઓ મણિપેઢિયાઓ પણ્ણત્તાઓ’ तीन मणिपीठिकाएं
है । ‘તાઓ ણં મણિપેઢિયાઓ જોયણં આયામવિક્ખંભેણં’ ये मणि-
पीठिकाएं लम्बाई चौड़ाई में एक योजन की है । ‘અદ્દજોયણં બાહલ્લેણં’
तथा आधे योजन की इनकी मोटाई है । ‘સવ્વમણિમઈઓ’ ये सब मणि-
पीठिकाएं सर्वात्मना मणियों की बनी हुई है । ‘आच्छा जाव पडिरू-
वाओ’ ये सब मणिपीठिकाएं आकाश और स्फटिकमणि के जैसी निर्मल
हैं और यावत् प्रतिरूप है यहां यावत्पद से ‘श्लक्षणा लण्हा’ आदि
पदों का ग्रहण हुआ है ‘તેસિ ણં મણિપેઢિયાણં ઉપ્પિ’ इन मणिपीठि-
काओं के उपर ‘पत्तेयं पत्तेयं’ अलग अलग ‘माहिंदझया’ माहेन्द्रध्वजाए
है । ‘અદ્દટ્ટમાઈ જોયણાં ઉડ્ડું ઉચ્ચત્તેણં’ साढे सात योजनकी ये ऊंची

દિશાઓમાં ‘તવો મણિપેઢિયાઓ પણ્ણત્તાઓ’ ત્રણ મણિપીઠિકાઓ છે. ‘તાઓ ણં
મણિપેઢિયાઓ જોયણં આયામવિક્ખંભેણં’ એ મણિપીઠિકાઓ લંબાઈ પહોળાઈમાં
એક યોજનની છે. ‘અદ્દજોયણં બાહલ્લેણં’ તથા અર્ધા યોજનનો તેનો વિસ્તાર
છે. ‘સવ્વમણિમઈઓ’ એ બધીજ મણિપીઠિકાઓ સર્વરીતે મણિયોની બનેલ
છે. ‘આચ્છા જાવ પઢિરૂવાઓ’ આ બધી મણિપીઠિકાઓ આકાશ અને સ્ફટિક
મણિના જેવી નિર્મળ છે. અને યાવત્પ્રતિરૂપ છે. અહિયાં યાવત્પદથી ‘શ્લક્ષણા લણ્હા’
વિગેરે પદોનો સંગ્રહ થયેલ છે ‘તેસિ ણં મણિપેઢિયાણં ઉપ્પિ’ તે મણિપીઠિકાઓની
ઉપર ‘પત્તેયં પત્તેયં’ અલગ અલગ ‘માહિંદઝયા’ માહેન્દ્રધ્વજાઓ છે. ‘અદ્દટ્ટમાઈ
જોયણાં ઉડ્ડું ઉચ્ચત્તેણં’ એ સાડાસાત યોજનની ઉંચાઈવાળી છે. ‘અદ્દકોસં
ઉવ્વેહેણં’ અર્ધા કોસનો તેનો ઉદ્વેધ ઉડાઈ છે. અને ‘અદ્દકોસં વિક્ખંભેણં’ અર્ધા

મેળું’-અર્ધક્રોશં ધનુઃસહસ્રપ્રમાણં વિષ્કમ્ભેળ, ‘વહ્રામય વટ્થલટ્થસંઠિયસુસિ-
લિટ્થપરિઘટ્થમટ્થસંપદ્ધિયા’ વજ્રમય વૃત્તલપ્થ સંસ્થિત સુઠિલપ્થ પરિઘટ્થ મૃટ્થ
સુપ્રતિષ્ઠિતાઃ ॥ અત્ર વજ્રમયાઃ-વજ્રરત્નમયાઃ તથા-વૃત્તં વર્તુલમ્, લપ્થ-મનોજ્ઞમ્,
સંસ્થિતં સંસ્થાનં યેષાં તે વૃત્તલપ્થસંસ્થિતાઃ તથા-ઠિલપ્થાઃ યથા ભવન્તિ પરિ-
ઘટ્થાઃ દ્રવઘટ્થાઃ ઠિલપ્થપરિપ્થાઃ મૃપ્થાઃ સુપ્રતિષ્ઠિતાઃ મનાગપ્યચલનાત્ । ‘અણેગ-
વરપંચવળ્લકુડમીસહસ્સપરિમંડિયાભિરામા-’ અનેકૈર્વરૈઃ પ્રધાનૈઃ પશ્ચવર્ણૈઃ
કૃષ્ણાદિભિઃ કુડમીસહસ્રૈઃ લઘુપતાકાસહસ્રૈઃ પરિમંડિતા સન્તોઽભિરામાઃ-
મનોજ્ઞાઃ, ‘વાઉદ્ધુયા વિજય વૈજયંતી પડાગા’-વાતોદ્ધૃત વિજય વૈજયન્તી-
પતાકાઃ તત્ર-વાતોદ્ધૂનાઃ વાયુનાઽનવરતં પ્રકમ્પિતાઃ, વિજયોઽભ્યુદયઃ તત્
સંસૂચિકા વૈજયન્તી નામ્ન્યો યાઃ પતાકા, અથવા-વિજયા ઇતિ વૈજયન્તીનાં
પાર્શ્વકર્ણિકાઃ ઉચ્યન્તે તત્પ્રધાના વૈજયન્ત્યો વિજયવૈજયન્ત્યઃ પતાકા

હૈ । ‘અદ્ધકોસં ઉઠ્ઠેહેળું’ આઘેકોશ કા ઇન કા ઉઘ્ઘેઘ ગહરાઈ હૈ ઓર
‘અદ્ધકોસં વિષ્કમ્ભેળું’ આઘે હી કોશ કી ઇનકી ચૌડાઈ હૈ । ‘વહ્ર-
રામય વટ્થલટ્થ સંઠિયસુસિલિટ્થ પરિઘટ્થમટ્થસંપદ્ધિયા’ યે માહેન્દ્રધ્વજાણં
વજ્રરત્ન કી હૈ ઓર ઇનકા સંસ્થાન ગોલ હૈ । મનોજ્ઞ હૈ, યે સબ
એસી પ્રતીત હોતી હૈ કિ માનોં અચ્છી તરહ સે ઘિસી ગઈ હૈ તથા
પ્રમાર્જિત કી ગઈ હૈ । ઓર અપને સ્થાન સે થોડી સી મી નહીં ચલને
કે કારણ યે સુપ્રતિષ્ઠિત હૈ । ‘અણેગવરપંચવળ્લકુડમીસહસ્સપરિમં-
ડિયાભિરામા’ તથા યે સબ માહેન્દ્રધ્વજાણં અન્ય અનેક શ્રેષ્ઠ પાંચ-
વર્ણોં વાલી છોટી છોટી હજારોં લઘુપતાકાઓં સે પરિમંડિત હૈ ।
અતઃ દેખને મેં વડી સુન્દર જચતી હૈ । ‘વાઉદ્ધુયા વિજયવૈજયંતી-
પડાગા’ વિજય વૈજયન્તી નામકી ઓર મી ધ્વજાણં હૈ । જો નિરન્તર
વાયુ સે ઉડતી રહતી હૈ । વૈજયન્તી નામકી ધ્વજાણં-પતાકાણં વિજય
કી અર્થાત્ અભ્યુદય કી સૂચિકા હૈ । ઇસલિયે ઇન્હેં વિજય વૈજયન્તી

કોસનીજ તેની પહોળાઈ છે. ‘વહ્રામય વટ્થલટ્થસંઠિય સુસિલિટ્થ પરિઘટ્થમટ્થ સંપદ્ધિ-
દિયા’ એ માહેન્દ્ર ધ્વજાણો વજ્રરત્નની છે. અને તેનું સંસ્થાન ગોળ છે. મનોજ્ઞ
છે. એ બધી એવી જણાય છે કે જાણે સારી રીતે ઘસવામાં આવેલ છે. તથા
પ્રમાર્જિત કરવામાં આવેલ છે. અને પોતાના સ્થાનથી થોડીપણુ ન ચાલવાથી
તે સુપ્રતિષ્ઠિત છે. ‘અણેગવરપંચવળ્લ કુડમી સહસ્સ પરિમંડિયાભિરામા’ તથા એ
બધી માહેન્દ્ર ધ્વજાણો બીજી અનેક શ્રેષ્ઠ પાંચવર્ણી વાળી નાની નાની હજારો
લઘુપતાકાઓથી પરિમંડિત છે. તેથી જોવામાં ઘણીજ સુંદર જણાય છે.
‘વાઉદ્ધુયા વિજય વૈજયંતી પડાગા’ વિજય વૈજયન્તી નામની બીજી પણ ધ્વજાણો
છે. જે હંમેશાં વાયુથી ઉડતી રહે છે. વૈજયન્તી નામની ધ્વજાણો, પતાકાઓ

‘છત્તાઇછત્તકલિયા’—છત્રાતિચ્છત્રકલિતાઃ છત્રાતિચ્છત્રાણિ ઉપર્યુપરિસ્થિતાનિ—
આતપત્રાણિ તૈઃ કલિતઃ, ‘તુંગા’—તુઙ્ગા ઉચ્ચાઃ, ઉચ્ચૈસ્ત્વેન ચતુર્યોજન પ્રમાણ-
ત્વાત્ । અતएव—‘ગગનતલમભિલંઘમાણસિહરા’ ગગનતલમભિલંઘ્યમાનશિખરાઃ
ગગનતલમાકાશપ્રદેશોઽભિલંઘ્યમાનં શિખરં યેષાં તે તથા; ‘પાસાઈયા જાવ પઢિ-
રૂવા’—પ્રાસાદીયાઃ દર્શનીયા અભિરૂપાઃ, ‘તેસિણં માર્હિંદજ્ઞયાણં ઉપ્પિ’—તેષાં
સહ માહેન્દ્રધ્વજાનામુપરિ, ‘અટ્ટમંગલગા જ્ઞયા છત્તાઇછત્તા’—અષ્ટાવષ્ટૌ મંગલ-
કાનિ સ્વસ્તિકાદીનિ કૃષ્ણનીલાદિધ્વજાઃ છત્રાતિચ્છત્રાણિ । ‘તેસિણં માર્હિંદ-
જ્ઞયાણં પુરઓ’—તેષાં સહ માહેન્દ્રધ્વજાનાં પુરસ્તાત્, ‘તિદિસિં તઓ નંદાઓ
પુલ્લુરિણીઓ પન્નત્તા’—ત્રિદિશિ પૂર્વદક્ષિણોત્તરાસુ તિસ્રો નન્દા નન્દાભિધાનાઃ

કહા ગયા હૈ । અથવા વૈજયન્તી પતાકાઓં કે પાસ કી જો કર્ણિકાણં
હૈ । ઉનકા નામ વિજય હૈ । સ વિજય પ્રધાનતાવાલી જો પતાકાણં
હૈ વે વિજય વૈજયન્તી હૈ । યે વિજય વૈજયન્તી પતાકાણં ‘છત્તાઇછત્ત-
કલિયા’ અપને ડપર ડપર સ્થિત છત્રોં સે-આતપત્રોં સે-યુક્ત હૈ । યે
સવ વિજય વૈજયન્તી પતાકાણં ‘તુઙ્ગા’ બહુત ડંચી હૈ । ક્યોંકિ ઇનકી
ડંચાઈ કા પ્રમાણ ચાર યોજન કા હૈ અતएव યે ઇસી પ્રતીત હોતી હૈ
કિ ‘ગગનતલમભિલંઘમાણસિહરા’ માનોં ઇનકે શિખર-અગ્રભાગ-
આકાશતલકો હી ડલંઘન કરને કે લિયે કટિબદ્ધ હો રહે હૈ ।
‘પાસાઈયા જાવ પઢિરૂવા’ યે પ્રાસાદીય હૈ-ચિત્ત મેં પ્રસન્નતા ભર દેતી
હૈ ઓર યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈ । ‘તેસિણં માર્હિંદજ્ઞયાણં ઉપ્પિ’ ઇન પૂર્વોક્ત-
માહેન્દ્રધ્વજાઓં કે ડપર ‘અટ્ટમંગલગા જ્ઞયા છત્તાઇછત્તા’ આઠ આઠ
સ્વસ્તિકાદિ મંગલ દ્રવ્ય હૈ ધ્વજાણં હૈ ઓર છત્ર કે ડપર છત્ર ભી હૈ

વિજયને અર્થાત્ વૈજયન્તી સૂચવનારી છે. તેથી તેને વિજય વૈજયન્તી કહે
છે. અથવા વૈજયન્તી પતાકાઓની પાંસેની જે કર્ણિકાઓ છે. તેનું નામ વિજય
છે, એ વિજય પ્રધાનવાળી જે પતાકાઓ છે. તે વિજય વૈજયન્તિ છે. ‘છત્તાઇ
છત્તકલિયા’ પોતાની ઉપર ઉપર રહેલા છત્રોથી યુક્ત છે. એ બધી વિજય
વૈજયન્તી પતાકાઓ ‘તુંગા’ ઘણીજ ઉચી છે કેમકે-તેની ઉંચાઇનું પ્રમાણ ચાર
યોજનનું છે. તેથી એ એવી જણાય છે કે-‘ગગનતલમભિલંઘમાણસિહરા’ બાણે કે
એના શિખરે આકાશતલનેજ ઓળંગવા માંટે તૈયાર થઈ રહેલ છે. ‘પાસાઈયા
જાવ પઢિરૂવા’ એ પ્રસાદીય છે, ચિત્તમાં પ્રસન્નતા ભરીદે છે. અને યાવત્પ્રતિરૂપ
છે. ‘તેસિ ણં માર્હિંદજ્ઞયાણં ઉપ્પિ’ આ પૂર્વોક્ત માહેન્દ્ર ધ્વજાઓની ઉપર
અટ્ટમંગલગા જ્ઞયા છત્તાઇછત્તા’ આઠ આઠ સ્વતિક વિગેરે મંગલ દ્રવ્યો છે. ધ્વજો
છે. અને છત્રની ઉપર છત્રો છે. ‘તેસિણં માર્હિંદજ્ઞયાણં પુરઓ તિદિસિ તઓ

પુષ્કરિણ્યઃ પ્રજ્ઞસા વિશ્રુતાઃ, 'તાઓ પુસ્કરિણીઓ' તાઃ સ્વલુ પુષ્કરિણ્યઃ, 'અદ્-
તેરસ જોયળાઈં આયામેળં'-સાર્દ્દ દ્વાદશ યોજનાનિ દૈર્ઘ્યેણ 'સક્કોસાઈં છ જોય-
ળાઈં વિક્કલંભેળં' પદ્મયોજનાનિ ક્રોશૈકેનાધિકાનિ વિષ્કમ્ભેળ વિસ્તારેળ 'દસ
જોયળાઈં ઉઘ્વેહેળં'-દસ યોજનાન્યુદ્ધેધેન, 'અચ્છાઓ સળ્હાઓ પુસ્કરિણી
વળ્ણઓ' અચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણાઃ યાવત્ પુષ્કરિણી વર્ણકઃ કર્તવ્યઃ તાઃ સ્વલુ પુષ્કરિણ્યઃ
'પત્તેયં પત્તેયં-પ્રત્યેકૈકમ્, 'પડમવરવેડ્યા પરિક્કિલ્લતાઓ' પદ્મવરવેદિકયા પરિ-
વેષ્ટિતાસ્તાસ્તાઃ, 'પત્તેયં પત્તેયં વળસંઢપરિક્કિલ્લતાઓ'-પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં વળવળ્ણઃ
પરિક્કિલ્લતાઃ, 'વળ્ણઓ જાવ પડિલ્લવાઓ'-અત્ર પદ્મવરવેદિકાવર્ણનં વળવળ્ણઃ

‘તેસિણં મહિંદલ્લણાણં પુરઓ તિદિસિ તઓ નંદાઓ પુસ્કરિણીઓ
પળ્ણત્તા’ इन माहेन्द्रध्वजाओं के आगे पूर्वदिशा दक्षिणदिशा और
उत्तरदिशा इन तीन दिशाओं में नन्दा नामकी तीन पुष्करिण्यां
हैं। वे पुष्करिण्यां ‘अद्वतेरसजोयणाइं आयामेणं सक्कोसाइं छ
जोयणाइं विकलंभेणं’ १२॥ योजनकी लम्बी है और सवा छ योजन
की चौड़ी है। ‘दस जोयणाइं उव्वेहेणं’ तथा इनकी गहराई १०
योजन की है ‘अच्छाओ सण्हाओ पुस्करिणी वण्णओ’ यहां पूर्व की
तरह इन पुष्करिणियों का वर्णन ‘ये आकाश और स्फटिक की तरह
निर्मल है श्लक्ष्ण-चिकनी है। इत्यादि रूप से कह लेना चाहिये
‘पत्तेयं पत्तेयं पडमवरवेड्या परिकिखत्ताओ’ ये प्रत्येक पुष्करिण्यां
पद्मवरवेदिकाओं से परिवेष्टित है। ‘पत्तेयं पत्तेयं वणसंढपरीक्खत्ताओ’
पद्मवरवेदिकाएं वनखण्डों से परिवेष्टित है। ‘वण्णओ जाव पडि-
ल्लाओ’ यहां इन पद्मवरवेदिकाओं का और वनखण्डों का वर्णन

નંદાઓ પુસ્કરિણીઓ પળ્ણત્તા’ એ માહેન્દ્ર ધ્વજાઓની આગળ પૂર્વદિશા, દક્ષિણ
દિશા, અને ઉત્તર દિશા એ ત્રણ દિશાઓમાં નંદા નામની ત્રણ પુષ્કરિણીઓ છે.
એ પુષ્કરિણીઓ ‘અદ્વતેરસજોયળાઈં આયામેળં સક્કોસાઈં છજોયળાઈં વિકલંભેળં ૧૨॥
સાડા બાર યોજનના વિસ્તારવાળી છે. અને સવા છ યોજનની પહોળી છે.
‘દસ જોયળાઈં ઉઘ્વેહેળં’ તથા તેની ઉંડાઈ ૧૦ દસ યોજનની છે. ‘અચ્છાઓ
સળ્હાઓ પુસ્કરિણી વળ્ણઓ’ અહીંયાં પહેલાની જેમ આ પુષ્કરિણીઓનું વર્ણન
તે આકાશ અને સ્ફટિક મણીઓના જેવી નિર્મળ છે. શ્લક્ષ્ણ ચિકળી છે. વિગેરે
પ્રકારથી કરી લેવું ‘પત્તેયં પત્તેયં પડમવરવેડ્યા પરિક્કિલ્લતાઓ’ એ દરેક પુષ્કરિણીઓ
પદ્મવર વેદિકાઓથી વીંટળાયેલી છે. ‘પત્તેયં પત્તેયં વળસંઢપરિક્કિલ્લતાઓ’ એ દરેક
પુષ્કરિણીઓ વનખંડોથી વીંટળાયેલી છે. ‘વળ્ણઓ જાવ પડિલ્લવાઓ અહીંયાં

વર્ણનશ્ચ કર્તવ્યં યાવત્પ્રતિરૂપાઃ । ‘તેસિ ણં પુક્કરિણીણં’-તાસાં સ્વલુ પુક્કરિ-
ણીનામ્ ‘પત્તેયં પત્તેયં તિદિસિ’-પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં ત્રિદિશિ પૂર્વદક્ષિણોત્તરાસુ,
‘તિસોવાણપહિરૂવગા વણ્ણઓ’-તેપાં સ્વલુ ત્રિસોપાનપ્રતિરૂપકાણાં વર્ણન મત્ર
કર્તવ્યમ્, ‘તોરણા ભાણિયવ્વા’=તોરણાનિ ભણિતવ્યાનિ તદ્વર્ણનમપિ પૂર્વદેવ,
ક્રિયત્પર્યન્તં તોરણાદિ વર્ણનં તત્રાહ-‘જાવ છત્તાઈછત્તા’-યાવત્-છત્રાતિચ્છત્રાણિ
અષ્ટમજ્જલકધ્વજાદીનાં સંગ્રહઃ । ‘સમાણં સુહમ્માણ છમણોગુલિય સાહસ્સીઓ
પણ્ણત્તાઓ’-સમાયાં સ્વલુ સુધર્માયાં પદ્ પદ્ સંખ્યાપરિમિતાનિ મનોગુલિકા
સહસ્રાણિ પ્રજ્ઞાપાનિ-કથિતાનિ, ‘તં જહા’ તદ્વથા-‘પુરત્થિમેણં દો સાહસ્સીઓ=
‘પૂર્વસ્યાં દિશિ દ્વે સહસ્રે, ‘પચ્ચત્થિમેણં દો સાહસ્સીઓ’-પશ્ચિમાયાં દિશિ દ્વે

પૂર્વ કી તરહ યાવત્ પ્રતિરૂપ’ પદ તક કર લેનાં ચાહિયે ‘તેસિણં
પુક્કરિણીણં પત્તેયં ૨ તિદિસિ’ ઇન પુક્કરિણિયોં કી અર્થાત્ પ્રત્યેક
પુક્કરિણીકી-વાવડી કી પૂર્વદક્ષિણ ઓર ઉત્તર ઇન ત્રીન દિશા મેં
‘તિસોવાણપહિરૂવગા વણ્ણઓ’ ત્રીન ત્રીન સોપાન પંક્તિયાં હૈ । યે
ત્રિસોપાનપંક્તિયાં યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં એસા યહાં વર્ણન કર લેના
ચાહિયે તથા ‘તોરણા ભાણિયવ્વા’ યહાં તોરણોં કા ભી વર્ણન કર
લેના ચાહિયે ‘જાવ છત્તાઈછત્તા’ ઓર યહ વર્ણન યાવત્ છત્રાતિચ્છત્ર-
પાઠતક કરના ચાહિયે । યહાં પર યાવત્ શબ્દ સે અષ્ટ મહામંગલ ઓર
ધ્વજા આદિકોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । ‘સમાણં સુહમ્માણ છમણોગુલિયા
સાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ’ સુધર્માસમા મેં છ હજાર મનોગુલિકાં કહી
ગઈ હૈ । ‘તં જહા’ જો ઇસ પ્રકાર સે હૈ-‘પુરત્થિમેણં દો સાહસ્સીઓ’
પૂર્વદિશા મેં દો હજાર ‘પચ્ચત્થિમેણં દો સાહસ્સીઓ’ પશ્ચિમદિશા મેં

એ પદ્ધત્તર વેદિકાઓનું અને વનખંડોનું વર્ણન પહેલાં કહેલ તે પ્રમાણે યાવત્
પ્રતિરૂપ એ પદ પર્યન્ત કરી લેવું ‘તેસિણં પુક્કરિણીણં પત્તેયં પત્તેયં તિદિસિ’ આ
પુક્કરિણિયોની એટલે કે દરેક પુક્કરિણીની ત્રણ દિશામાં એટલે કે પૂર્વ, દક્ષિણ
અને ઉત્તર દિશામાં ‘તિસોવાણપહિરૂવગા વણ્ણઓ’ ત્રણ ત્રણ સોપાન-પગથિયાઓની
પંક્તિ છે. એ ત્રિસોપાન પંક્તિયો યાવત્ પ્રતિરૂપ છે એ પ્રમાણે અહિંયાં
વર્ણન કરી લેવું જોઈએ. તથા ‘તોરણા ભાણિયવ્વા’ અહીંયાં તોરણોનું વર્ણન પણ
કરી લેવું જોઈએ. ‘જાવ છત્તાઈછત્તા’ અને એ વર્ણન યાવત્ છત્રાતિચ્છત્ર એ પાઠ
સુધી કરી લેવું. અહીંયાં યાવત્ શબ્દથી આઠ મહા મંગલ દ્રવ્ય અને ધન્યો ગ્રહણ
થયેલ છે. ‘સમાણં સુહમ્માણ છ મણોગુલિયા સાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ’ સુધર્મા
સભામાં છ હજાર મનોગુલિકાઓ કહેલ છે. ‘તં જહા’ જે આ પ્રમાણે છે.
‘પુરત્થિમેણં દો સાહસ્સીઓ’ પૂર્વદિશામાં જે હજાર ‘પચ્ચત્થિમેણં દો સાહસ્સીઓ’

સહસ્રે, 'દાહિણેણં ઇગા સાહસ્સી'—દક્ષિણસ્યાં દિશિ સહસ્રમેકમ્, 'ઉત્તરેણં ઇગા સાહસ્સી'—ઉત્તરસ્યાં દિશિ સહસ્રમેકમ્ તદેવં સંકલનયા પઙ્ મનોગુલિકા સહસ્રાણિ ભવન્તિ ॥ 'તાસુ ણં મણોગુલિયાસુ'—તાસુ સ્વલ્પ મનોગુલિકાસુ, 'વહવે સુવર્ણ-રૂપ્યામઆ ફલગા પણ્ણત્તા'—વહવઃ સુવર્ણરૂપ્યમયાઃ ફલકાઃ વ્રજ્ઞતાઃ, 'તેસુ ણં સુવર્ણરૂપ્યામણુ ફલગેસુ'—તેસુ સ્વલ્પ સુવર્ણરૂપ્યમયેષુ ફલકેષુ 'વહવે વહ્રામઆ ણાગદંતગા પણ્ણત્તા'—વહવો વજ્રમયા નાગદંતકાઃ પ્રથિતાઃ, 'તેસુ ણં વહ્રામણુ ણાગદંતણુ'—તેસુ સ્વલ્પ વજ્રમયેષુ નાગદંતકેષુ, 'વહવે કિણ્હસુત્તવટ્ટવગ્ધારિયમલ્લ-દામકલાવા'—વહવોઽનેકે કૃષ્ણસૂત્રવૃત્તાવલમ્બિતમાલ્યદામકલાપાઃ નીલસૂત્રવૃત્તા-વલમ્બિત માલ્યદામકલાપાઃ લોહિતસૂત્રવૃત્તાવલમ્બિતમાલ્યદામકલાપાઃ હારિદ્રસૂત્ર-વૃત્તાવલમ્બિતમાલ્યદામકલાપાઃ, 'જાવ મુક્કિલસુત્તવટ્ટવગ્ધારિયમલ્લદામકલાવા'—

દો હજાર 'દાહિણેણં ઇગા સાહસ્સી' દક્ષિણદિશા મેં એક હજાર 'ઉત્ત-રેણં ઇગા સાહસ્સી' ઓર ઉત્તરદિશા મેં એકહજાર ઇસ પ્રકાર સે મનો-ગુલિકાઓં કા યહ ૬ હજાર કા પ્રમાણ હો જાતા હૈ । 'તાસુ ણં મણો-ગુલિયાસુ' ડન મનોગુલિકાઓં મેં—વૈઠકોં મેં—'વહવે સુવર્ણરૂપ્યામ આ ફલગા પણ્ણત્તા' અનેક સુવર્ણ ઓર ચાંદી કે પટિયે કહે ગયે હૈ 'તેસુ ણં સુવર્ણરૂપ્યામણુ ફલગેસુ' ડન સુવર્ણ ઓર ચાંદી કે ફલકોં મેં 'વહવે વહ્રામયા ણાગદંતગા પણ્ણત્તા' અનેક વજ્રમય નાગદંત—કીલેં લગી હુઈ હૈ । 'તેસુ ણં વહ્રામણુ ણાગદંતણુ' ડન વજ્રમય નાગદંતોં મેં 'વહવે કિણ્હસુત્તવટ્ટવગ્ધારિયમલ્લદામકલાવા' અનેક કૃષ્ણસૂત્ર સે યાવત્ નીલસૂત્ર સે ગૂંથી હુઈ પુષ્પોં કી માલાઓં કે સમૂહ ટંગે હુએ હૈ । યહી વાત 'નીલસૂત્ર વૃત્તાવલમ્બિતમાલ્યદામકલાપાઃ, લોહિતસૂત્રવૃત્તા-વલમ્બિતમાલ્યદામકલાપાઃ' આદિ પાઠોં દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ હૈ 'તેણં

પશ્ચિમદિશામાં એ ૬૦૦૨ 'દાહિણે ણં ઇગા સાહસ્સી' દક્ષિણ દિશામાં એક ૬૦૦૨ 'ઉત્તરેણં ઇગા સાહસ્સી' ઉત્તર દિશામાં એક ૬૦૦૨ એ પ્રમાણે મનોગુલિકાઓનું આ ૭ ૬૦૦૨નું પ્રમાણ મળી જાય છે. 'તાસુ ણં મણોગુલિયાસુ' એ મનોગુલિકા ઓમાં—એકઠેમાં 'વહવે સુવર્ણરૂપ્યામઆ ફલગા પણ્ણત્તા' અનેક સોના અને ચાંદીના પાટિયાઓ કહ્યા છે. 'તેસુ ણં સુવર્ણરૂપ્યામણુ ફલગેસુ' એ સોના અને ચાંદીના પાટિયાઓમાં 'વહવે વહ્રામયા ણાગદંતગા પણ્ણત્તા' અનેક વજ્રમય નાગદંત ખીલાઓ લાગેલા છે. 'તેસુ ણં વહ્રામણુ નાગદંતણુ' એ વજ્રમય નાગદંતકોમાં 'વહવે કિણ્હસુત્ત વટ્ટવગ્ધારિયમલ્લદામકલાવા' અનેક કૃષ્ણ સૂત્રમાં યાવત્ નીલસૂત્રમાં શુંથવામાં આવેલ પુષ્પોની અતિસુંદર માળાઓનો સમૂહ રાખેલ છે. એજ વાત 'નીલસૂત્રવૃત્તાવલમ્બિત માલ્યદામકલાપાઃ લોહિતસૂત્ર વૃત્તાવલમ્બિત માલ્યદામકલાપાઃ'

યાવત્ શુક્રસૂત્રવૃત્તાઽવલમ્બિતમાલ્યદામકલાપાઃ, 'તે નં દામા તવણિજ્જલંબૂસગા જાવ ચિટ્ઠંતિ' તાનિ ચલુ દામાનિ તપનીયલમ્બૂસગાનિ યાવત્તિષ્ઠન્તિ ઇતિ ॥ 'સમાણં સુહમ્માણ'—સંભાયાં ચલુ સુધર્માયામ્, 'છ ગોમાણસસાહસ્સીઓ પન્ન-ત્તાઓ'—પદ્મગોમાનસિકાઃ શય્યારૂપાઃ સ્થાનવિશેષાઃ તાસાં સહસ્રાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ, 'તં જહા'—તદ્યથા—'પુરત્થિમેણં દો સાહસ્સીઓ'—પૂર્વસ્થાં દિશિ દ્વે સહસ્ત્રે, 'એવં પચ્ચત્થિમેણાવિ'—એવં પૂર્વવદેવ પશ્ચિમાયામપિ દિશિ દ્વે સહસ્ત્રે, 'દાહિણેણં સહસ્સં'—દક્ષિણસ્થાં દિશિ સહસ્ત્રમેકમ્, 'એવં ઉત્તરેણા વિ'—ઉત્તરસ્થામપિ સહસ્ત્ર-મેકં દક્ષિણદિગ્વત્, 'તાસુ નં ગોમાણસીસુ'—તાસુ ચલુ ગોમાનસિકાસુ'—બહવે સુવર્ણરૂપમઆ ફલગા પન્નત્તા'—બહવોઽનેકે સુવર્ણરૂપ્યમયાઃ ફલકાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ કથિતાઃ । 'તેણં વહિરમણ્ણુ નાગદંતણ્ણુ'—તેષુ ચલુ વજ્રમયેષુ નાગદન્તકેષુ, 'બહવે રયયામયા સિક્કત્તા પણ્ણત્તા'—બહુનિ રજતમયાનિ શિક્કાનિ (સૈકતાનિ) પ્રજ્ઞપ્તાનિ—પ્રથિતાનિ, 'તેસુ નં રયતામણ્ણુ સિક્કણ્ણુ' તેષુ ચલુ રજતમયેષુ શિક્કેષુ

દામા તવણિજ્જલંબૂસગા જાવ ચિટ્ઠંતિ' વે માલાણં તપે હુણ સુવર્ણ કે લંબૂસગોંબાલી હૈ । 'સમાણં નં સુહમ્માણ છ ગોમાણસસાહસ્સીઓ પન્નત્તા' ઉસ સુધર્મા સંભા મેં છ હજાર ગોમાનસિક જો કિ શય્યારૂપ-સ્થાન વિશેષ રૂપ હોતે હૈં । યે 'પુરત્થિમેણં દો સાહસ્સીઓ' પૂર્વ દિશા મેં દો હજાર હૈ । 'એવં પચ્ચત્થિમેણાવિ' પશ્ચિમદિશા મેં મી યે દો હજાર હૈ 'દાહિણે નં સહસ્સં એવં ઉત્તરેણા વિ' તથા દક્ષિણદિશા મેં યે એક હજાર હૈ ઓર ઉત્તર દિશા મેં મી યે એક હજાર હૈ । 'તાસુ નં ગોમાણસીસુ' ઇન ગોમાનસિક રૂપ સ્થાન વિશેષોં મેં 'બહવે સુવર્ણરૂપમઆ ફલગા પણ્ણત્તા' અનેક સુવર્ણ ઓર ચાંદી કે બને હુણ ફલક કહે ગયે હૈં 'તેસુણં વહિરમણ્ણુ નાગદંતણ્ણુ' ઉન વજ્રમય નાગદંતોં મેં' બહવે રયયામયા સિક્કત્તા પણ્ણત્તા' અનેક ચાંદી કે બને

વિગેરે પાઠોદ્ધાર પ્રગટ કરેલ છે. 'તેણં દામા તવણિજ્જલંબૂસગા જાવ ચિટ્ઠંતિ' એ માળાઓ તપેલા સોનાના લંબૂસકો વાળી છે. 'સમાણં સુહમ્માણ છ ગોમાણસ-સાહસ્સીઓ પન્નત્તા' એ સુધર્માસંભામાં છ હજાર ગોમાનસિક અર્થાત્ બે શય્યાના સ્થાન વિશેષ રૂપ હોય છે. એ 'પુરત્થિમેણં દો સાહસ્સીઓ' પૂર્વદિશામાં બે હજાર છે. 'એવં પચ્ચત્થિમેણાવિ' પશ્ચિમ દિશામાં પણ એ બે હજાર છે. 'દાહિણે નં સહસ્સં એવં ઉત્તરેણા વિ' તથા દક્ષિણ દિશામાં એ એક હજાર છે. અને ઉત્તર દિશામાં પણ એ એક હજાર છે. 'તાસુ નં ગોમાણસીસુ' એ ગોમાનસિક રૂપ સ્થાન વિશેષોમાં 'બહવે સુવર્ણરૂપમઆ ફલગા પણ્ણત્તા' સોના ચાંદીના બનેલા અનેક ફલકો—પાટિયા છે. 'તેસુણં વહિરમણ્ણુ નાગદંતણ્ણુ' એ વજ્રમય નાગદંતકોમાં

‘વહવે વેરુલિયામઈઓ ધૂપઘટિયાઓ પન્નત્તાઓ’—વહ્વ્યો વૈદૂર્યમય્યઃ ધૂપઘટિકાઃ પ્રજ્ઞસા, કથિતાઃ ‘તાઓ ણં ધૂવઘટિયાઓ’ તાશ્ચ સ્વલુ ધૂપઘટિકાઃ, કાલાગુરુ-પવરકુંદરુક્કતુરુક્કજાવ ઘાણમણોણિવ્વુઙ્કરેણં ગંધેણં’—કાલાગુરુપવરકુંદરુક્કતુરુ-ષ્કધૂપમઘમઘાયમાનઘાણમનોનિર્વૃત્તિકરણગન્ધેન, ‘સવ્વતો સમંતા આપૂરેમાણીઓ ચિદ્દંતિ’—સર્વતઃ સર્વાસુ દ્વિધુ સમન્તતઃ સામસ્ત્યેનાડડપૂર્યમાણાસ્તિષ્ઠન્તિ, । ‘અત્ર ફલક તોરણ નાગદન્તધૂપઘટિકાવર્ણનં વિજયદ્વારવદેવ કર્તવ્યમ્) વિસ્તરભયાન્નેહ પુનઃ પ્રપચ્ચયતે ॥ ‘સમાણં સુહમ્માણ’—સમાયાઃ સ્વલુ સુધર્માયાઃ, ‘અંતો વહુસ-મરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પન્નત્તે’—અન્તર્મધ્યભાગે વહુસમરમણિયો ભૂમિભાગઃ પ્રજ્ઞસઃ, ‘જાવ મણીણં ફાસઃ’—યાવન્મણીનાં સ્પર્શઃ, વિજયદ્વારવદેવાડડત્રાપિ ભૂમિભાગ વર્ણનં મણિસ્પર્શાન્તં યાવત્કર્તવ્યમ્ । ‘ઉલ્લોયા પડમમત્તિચિત્તા જાવ સવ્વ તવ-

હુણ છીંકે હૈં ‘તેસિણં રયયાયણ્ણુ સિક્કણ્ણુ’ ઉન ચાંદી કે સીકોં પર ‘વહવે વેરુલિયામઈઓ ધૂવઘટિયાઓ પન્નત્તાઓ’ અનેક વૈદૂર્યરત્નકે બને હુણ ધૂપ ઘટ રચે હુણ હૈં । ‘તાઓ ણં ધૂવઘટિયાઓ’ યે ધૂપઘટ ‘કાલા-ગુરુપવર કુંદરુક્કતુરુક્ક જાવ ઘાણમણો ણિવ્વુઙ્કરેણં ગંધેણં’ કાલાગુરુ કી પ્રવર કુંદરુક્કી ઓર તુરુક્ક-લોભાન કી ઘાણ ઓર મનકો આનન્દિત કરને વાલી ગંધ સે ‘સવ્વઓ સમંતા આપૂરેમાણીઓ ચિદ્દંતિ’ ચારોં ઓર સે સ્વૂવ ભરે હુણ હૈં । યહાં પર ફલક, તોરણ નાગદન્ત ઓર ધૂપ ઘટિકાઓં કા વર્ણન વિજયદ્વાર કે વર્ણન કે જૈસે હી કરલેના ચાહિયે યહાં ‘સમાણં સુહમ્માણ’ સુધર્મા સમા કે ‘અંતો વહુસમ-રમણિજ્જે ભૂમિભાગે પન્નત્તે’ મીતર મેં જો ભૂમિભાગ હૈં વહ વહુ સમ-રમણીય હૈં । ‘જાવ મણીણં ફાસો’ યહાં મણિસ્પર્શ તક કો વિજયદ્વાર કે જૈસા હી ભૂમિ ભાગ કા વર્ણન કર લેના ચાહિયે ‘ઉલ્લોયા પડમ-

‘વહવે રયયામયા સિક્કગા પન્નત્તા’ આંદીના બનેલા અનેક સીકાઓ છે. ‘તેસિણં રયયામણ્ણુ સિક્કણ્ણુ’ એ આંદીના સીકાઓની ઉપર ‘વહવે વેરુલિયામઈઓ ધૂવ-ઘટિયાઓ પન્નત્તા’ વૈદૂર્યરત્નની બનેલા અનેક ધૂપઘટિકાઓ—ધૂપદાનીયો રાખેલા છે. ‘તાઓ ણં ધૂવઘટિયાઓ’ એ ધૂપઘટો. ‘કાલાગુરુ પવરકુંદરુક્કતુરુક્ક જાવ ઘાણમણિવ્વુઙ્કરેણં ગંધેણં’ કાલાગુરુના પ્રવર કુંદરુક્કની અને તુરુક્ક-લોભાનના મન અને ઘાણ ધંદ્રિયને આનંદ પમાડવાવાળા ગંધથી ‘સવ્વઓ સમંતા આપૂરે-માણીઓ ચિદ્દંતિ’ આરે તરફથી ખૂબ ભરેલા છે. અહીંયાં ફલક, તોરણ, નાગદંત અને ધૂપઘટિકાઓનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ. અહીં ‘સમાણં સુહમ્માણ’ સુધર્મ સલાના ‘અંતો વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પન્નત્તે’ અંદરનો જે ભૂમિભાગ છે તે બહુસમરમણીય છે. ‘જાવ મણીણં ફાસો’ અહીંયાં સુંદર મણિયોના સ્પર્શ સુધી વિજયદ્વારના વર્ણન પ્રમાણે ભૂમિભાગનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ. ‘ઉલ્લોયા

णिज्जमए अच्छे जाव पडिरूवे' उल्लोकाः पद्मभक्तिचित्रा यावत् सर्व तपनीय-
मयः अच्छः श्लक्ष्णो यावत् प्रतिरूपः, इहापि-उल्लोकादि वर्णनं विजय-
द्वारवदेव करणीयम् सू०॥६१॥

मूलम्-तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहु-
मज्झदेसभाए एत्थ णं एगा महं मणिपेढिया पन्नत्ता, सा णं
मणिपेढिया दो जोयणाइं आयामविक्रंभे णं जोयणं बाहल्लेणं
सव्वमणिमया ॥ तीसे णं मणिपेढियाए उप्पि एत्थ णं माण-
वए णामं चेइयखंभे पणत्ते अद्धट्टमाइं जोयणाइं उड्डं उच्च-
त्तेणं अद्धकोसं उव्वेहेणं अद्धकोसं विक्रंभेणं छकोडीए छलं
से छविग्गहिए वइरामयवट्टलट्टसंठिए एवं जहा माहिंदज्झयस्स
वण्णओ जाव पासाइए । तस्स णं माणवगस्स चेइय खंभस्स
उवरिं छकोसे ओगाहिता हेट्टा वि छकोसे वज्जेत्ता मज्झे अद्ध-
पंचमेसु जोयणेसु एत्थ णं बहवे सुवण्णरुप्पमया फलगा पन्नत्ता

भक्तिचित्ता जाव सव्व तवणिज्जमए अच्छे जाव पडिरूवे' सुधर्मा
सभा में उल्लोक ऊपर की छत्तपर चन्दोवा है पद्मलता के चित्र हैं
यावत् ये सब तपे हुए सुवर्ण के बने हुए है 'अच्छे जाव पडिरूवे'
अच्छ आकाश और स्फटिक मणि के जैसे निर्मल हैं और यावत्
प्रतिरूप है इस तरह से उल्लोक आदिकों का वर्णन विजयद्वार के
वर्णन के जैसा ही जानना चाहिये ।

अर्हन्नपि जिनश्चैव, जिनः सामान्य केवली ।

कंदर्पोऽपि जिनश्चैव जिनो नारायणो हरिः इति । हैमीनाममाला

॥सू०६१॥

पद्मभक्तिचित्ता जाव तवणिज्जमए अच्छे जाव पडिरूवे' सुधर्मासभाभां उल्लोका
ऊपरनी भाणु यदरवो छे. पद्मलताना चित्रो छे. यावत् ओ अधा तपेला सोनाना
छे. 'अच्छे जाव पडिरूवे' अच्छ-आकाश अने स्फटिक मणि प्रभाणु निर्माण छे.
अने यावत् प्रतिरूप छे. ओ रीते उल्लोका विगेरेनुं वर्णन विजय द्वारना वर्णन
प्रभाणु करी देवुं.

'अर्हन्नपि जिनेश्चैव, जिनः सामान्य केवली

कंदर्पोऽपि जिनश्चैव, जिनो नारायणो हरिः ॥ इति हैमीमाला ॥ सू. ६१ ॥

तेसु णं सुवण्णरुप्पमएसु फलएसु बहवे वइरामया णागदंता
 पणत्ता तेसु णं वइरामएसु णागदंतएसु बहवे रजतमयासि-
 क्कणा पणत्ता तेसु णं रययामयसिक्कएसु बहवे वइरामया गोल-
 वट्टसमुग्गका पणत्ता । तेसु णं वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु
 बहवे जिण सकहाओ संनिक्खित्ताओ चिट्ठंति जाओ णं विज-
 यस्स देवस्स अण्णेसिं च बहूणं वाणमन्तराणं देवाण य देवीण
 य अच्चणिज्जाओ वंदणिज्जाओ पूयणिज्जाओ सक्कारणिज्जाओ
 संमाणणिज्जाओ कल्लाणं मंगलं देवयं चेतियं पज्जुवासणि-
 ज्जाओ । माणवस्स णं चेतियखंभस्स उवरिं अट्ट मंगलगा झया
 छत्ताइछत्ता ॥ तस्स णं माणवकस्स चेइयखंभस्स पुरच्छिमेणं
 एत्थ णं एगा महा मणिपेढिया पन्नत्ता सा णं महामणिपेढिया
 दो जोयणाइं आयामविकखंभेणं जोयणं बाहल्लेणं सव्वमणि-
 मई जाव पडिरूवा ! तीसे णं मणिपेढियाए उप्पि एत्थ णं
 एगे महं सीहासणे पणत्ते सीहासण वण्णओ । तस्स णं माण-
 वगस्स चेइयखंभस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ णं एगा महं मणिपेढिया
 पन्नत्ता जोयण आयामविकखंभेणं अट्टजोयणं बाहल्लेणं सव्व-
 मणिमई अच्छा । तीसेणं मणिपेढियाए उप्पि एत्थ णं एगे-
 महं देवसयणिज्जे पन्नत्ते तस्स णं देवसयणिज्जस्स अयमेया-
 रूवे वण्णावासे पन्नत्ते । तं जहा-नानामणिमया पडिपादा सोव
 णिया पादा णाणामणिमया पायसीसा जंबूणयमयाइं गत्ताइं
 वइरामया संधी नानामणिमए चिच्चे रययामयातूली लोहिय-
 क्खमया बिव्वोयणा तवणिज्जमई गंडोवहाणिया, से णं देव-
 सयणिज्जे उभयो बिव्वोयणे दुहओ उण्णए मज्झेण य गंभीरे
 सालिंगणवट्ठीए गंगापुलिण वालु उद्दाल सालिसए उवचि-
 खोमदुगुल्लपट्टपडिच्छायणे ओयविय विसिट्ट परिकम्मियं
 सुविरचितरयत्ताणे रत्तसुयसंवुए सुरम्मे आईणगरुतबूरण-

वणीय तूलफासमउए पासाइए ॥ तस्स णं देवसयणिज्जस्स
उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं महई एगा मणिपीठिया पन्नत्ता जोय-
णमेगं आयामविक्खंभेणं अद्धजोयणं बाहल्लेणं सव्वमणिमई
जाव अच्छा । तीसे णं मणिपेठियाए उप्पि एगं महं खुड्डए
महिंदज्जए पन्नत्ते अट्टटुमाइं जोयणाइं उडुं उच्चत्तेणं अद्ध-
कोसं उव्वेहेणं अद्धकोसं विक्खंभेणं वेरुलियामय वट्टलट्टुसंठिए
तहेव जाव अट्टटु मंगला झया छत्ताइछत्ता । तस्स णं खुड्ड-
महिंदज्जयस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स चुप्पालए
नाम पहरणकोसे पन्नत्ते । तत्थ णं विजयस्स देवस्स फलिह-
रयणपामोक्खा बहवे पहरणरयणा संनिक्खित्ता चिट्ठंति उज्जल
सुणिसिय सुतिक्खधारा पासाईया । तीसे णं सभाएसु सुह-
म्माए उप्पि बहवे अट्टटु मंगलगा झया छत्ताइछत्ता ॥सू० ६२॥

छाया-तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र
खलु एका महती मणिपीठिका प्रज्ञप्ता-सा खलु मणिपीठिका द्वे योजने आया-
मविष्कम्भेण योजनं बाहल्येन सर्वमणिमयी । तस्याः खलु मणिपीठिकायाः उपरि
अत्र खलु माडवनामा चैत्यस्तम्भः प्रज्ञप्तः । अर्द्धाष्टमानि योजनानि ऊर्ध्वं मुच्चै-
स्त्वेनाऽर्द्धक्रोशमुद्वेधेनाऽर्द्धक्रोशं विष्कम्भेण षट्कोटिकः षड्स्रिकः षड्विग्रहिकः
वज्रमयवृत्तलष्टसंस्थितः, एवं यथा माहहेन्द्रध्वजस्य वर्णको यावत्प्रासादीयः ।
तस्य खलु माणवकस्य चैत्यस्तम्भस्योपरि षट्क्रोशानवगाह्याऽधस्तात् अपि
षट् क्रोशान् वर्जयित्वा मध्येऽर्धपञ्चमेषु योजनेषु अत्र खलु बहवः सुवर्णरूप्य-
मयाः फलकाः प्रज्ञप्ताः, तेषु खलु सुवर्णरूप्यमयेषु फलकेषु बहवो वज्रमया
नागदन्ताः प्रज्ञप्ताः तेषु खलु वज्रमयेषु नागदन्तकेषु वज्रमयेषु बहूनि रजतमयानि
शिककानि प्रज्ञप्तानि तेषु खलु रजतमय शिककेषु बहवो वज्रमयाः गोलवृत्त
समुद्रकाः प्रज्ञप्ताः, तेषु खलु वज्रमयेषु गोलवृत्तसमुद्रकेषु बहूनि
जिसक्थीनि संनिक्षिप्तानि तिष्ठन्ति यानि खलु विजयस्य देवस्याऽन्येषां
च बहूनां वानव्यन्तराणां देवानां च देवीनां चाऽर्चनीयानि वन्दनीयानि
पूजनीयानि सत्कारणीयानि कल्याणं मङ्गलं दैवतं चैत्यं पर्युपासनीयानि ।
माणवकस्य खलु चैत्यस्तम्भस्योपरि-अष्टावष्टौ मङ्गलकानि ध्वजाश्छत्रातिच्छ

त्राणि । तस्य खलु माणवकस्य चैत्यस्तम्भस्य पूर्वस्याम् अत्र खलु एका महा-
मणिपीठिका प्रज्ञप्ता सा खलु महामणिपीठिका द्वे योजने आयामविष्कम्भेण,
योजनं बाहल्येन सर्वमणिमयी यावत्प्रतिरूपा । तस्याः । खलु मणिपीठिकायाः
उपरि-अत्र खलु एकं महत् सिंहासनं प्रज्ञप्तम् सिंहासनवर्णकः । तस्य खलु माणव-
कस्य चैत्यस्तम्भस्य पश्चिमायाम् अत्र खलु-एका महती मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, योज-
नमायामविष्कम्भेणार्द्धयोजनं बाहल्येन सर्वरत्नमयी-अच्छा यावत् प्रतिरूपा ।
तस्याः खलु मणिपीठिकाया उपरि अत्र खलु एकं महद् देवशयनीयं प्रज्ञप्तम् ।
तस्य खलु देवशयनीयस्याऽयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः तद्यथा-नानामणिमयाः
प्रतिपादाः सौवर्णिकाः पादाः नानामणिमयानि पादशीर्षानि जाम्बूनदमयानि
गात्राणि, वज्रमयाः सन्धयः नानामणिमयं च्युतम् रजतमयीतूली लोहिताक्ष-
मयाणि विव्वोयणा उपधानकानि तपनीयमय्यो-गण्डोपधानकाः तत् खलु देव-
शयनीयमुभयतो विव्वोयणम् उभयत उन्नतम् मध्ये नतगम्भीरम् सालिङ्गनवर्तिकम्
गङ्गापुलिनवाल्कावदालसदृशम् उपचितर्धौमदुक्कल्पद्विप्रतिच्छादनम् आविकविशिष्ट-
परिकर्मितम् सुविरचितरजतत्राणम् रक्तांशुकसंवृत्तम् सुरम्यम् आदर्शकरुतवूरनव-
नीततूलस्पर्शमृदुकम् प्रासादीयम् । तस्य खलु देवशयनीयस्योत्तर-पूर्वस्याम् अत्र
खलु महत्येका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता योजनमेकमायामविष्कम्भेण अर्धयोजनं
बाहल्येन सर्वमणिमयी अच्छा यावत्प्रतिरूपा । तस्याः खलु मणिपीठिकाया उपरि
एको महान् क्षुल्लको माहेन्द्रध्वजः प्रज्ञप्तः अर्धाष्टमानि योजनानि-ऊर्ध्वमुच्चत्वे-
नाऽर्धक्रोगमुद्वेगेनाऽर्धक्रोशं विष्कम्भेण वैदूर्यमयवृत्तलपट्संस्थित स्तथैव यावदष्टावष्टौ
मङ्गलकानि ध्वजाश्छात्रातिच्छात्राणि । तस्य खलु क्षुल्ल माहेन्द्रध्वजस्य पश्चिमायाम्
अत्र खलु विजयस्य देवस्य चोपालको नाम प्रहरणकोशः प्रज्ञप्तः तत्र खलु
विजयस्य देवस्य परिवरत्नप्रमुखाणि वह्निं प्रहरणरत्नानि तिष्ठन्ति । उज्ज्वलमुनि-
शितगुतीक्ष्णधाराणि प्रासादिकानि । तस्याः खलु सुधर्मायाः सभायाः उपरि
अष्टावष्टौ मङ्गलकानि ध्वजा-छात्रातिच्छात्राणि सू.॥ ६२॥

टीका-‘तस्स णं बहुसमरमणीयस्स’-तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य, भूमि-
भागस्स’-भूमिभागस्य, ‘बहुमज्झदेसभाए’-बहुमध्यदेशभागे, ‘एत्थणं एगा महं-

‘तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स’ इत्यादि ।

टीकार्थ-‘तस्सणं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स’ उस्स बहु-
समरमणीय भूमि भाग के ‘बहुमज्झदेसभाए’ टीक बीच में ‘एत्थ णं

‘तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स’ इत्यादि

टीकार्थ-‘तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स’ ओ णहु समरमणीय
भूमिभागना ‘एत्थ णं एगं महं मणिपीठिया पणत्ता’ ओइ धण्णी विशाण भण्णि

મણિપેઢિયા પન્નત્તા' અત્ર ચલુ એકા મહતી મહાવિશાલા મણિપીઠિકા પ્રજ્ઞસા-
કથિતા, 'સા ણં મણિપેઢિયા'—સા ચલુ મણિપીઠિકા, 'દો જોયળાઈ' આયામ-
વિક્કલ્લેણં' દ્વે યોજને આયામવિષ્કમ્ભાભ્યામ્—દૈર્ઘ્યવિસ્તરાભ્યામિત્યર્થઃ, તથા—
'જોયળં બાહલ્લેણં'—યોજનમેકં બાહલ્યેન, 'સવ્વમણિમયા' સર્વમણિમયાણિ—
સર્વાત્મના મણિપુચુરા, 'તીસે ણં મણિપેઢિયાણ' ઉપ્પિ'—તસ્યાઃ ચલુ મણિપીઠિ-
કાયા ઉપરિ ભાગે, 'એત્થળં માણવણ્ણામ ચેદ્ધયલ્લે પન્નત્તે'—અત્ર મણિપીઠિકો-
પરિભાગે ચલુ માણવકનામા ચૈત્યસ્તમ્ભઃ પ્રજ્ઞસઃ, સ ચ—'અદ્દમાઈ' જોયળાઈ'
ઉદ્ધુ ઉચ્ચત્તેણં'—અર્ધાષ્ટમાણિ સાર્ધાણિ સપ્તયોજનાણિ ઝદ્ધર્ધમુચ્ચૈસ્ત્વેન, 'અદ્દ
કોસં ઉચ્ચેહેણં'—અર્ધક્રોશં ધનુઃસહસ્ર પ્રમાણમુદ્દેવેનાઽધોભૂમિભાગે, 'અદ્દ-
કોસં વિક્કલ્લેણં' અર્ધક્રોશં ધનુઃસહસ્રં વિષ્કમ્ભેણ, 'છકોડીએ'—પટ્ટકોટિકઃ,
'છલંસે' પટ્ટસિકઃ, 'છવિગ્ગહિતે વડ્ડરામયવટ્ટલટ્ટસંઠિએ'—પટ્ટવૈગ્રહિકો વજ્રમય-
વૃત્તલટ્ટસંસ્થિતઃ, 'સુસિલિટ્ટ પરિવટ્ટમટ્ટસુપત્તિટ્ટિતે'—સુશિલ્પટ પરિવૃટ્ટ મૃષ્ટ

એકા મહં મણિપીઠિયા પળ્લત્તા' એક બહુત વડી મણિપીઠિકા—ચવુતરા
હૈં 'સા ણં મણિપીઠિયા' વહ મણિપીઠિકા—'દો જોયળાઈ, આયામવિક્કલ્લે
ભેણં' લમ્બાઈ ચૌડાઈ મેં દો-યોજન કી હૈ તથા 'જોયળં બાહલ્લેણં'
મોટાઈ મેં એક યોજન કી હૈ 'સવ્વમણિમયા' યહ સર્વાત્મના મણિયોં
કી બની હુઈ હૈ 'તીસેણં મણિપેઢિયાણ ઉપ્પિ' ઉસમણિપીઠિકા કે
ઉપર 'એત્થ ણં માણવણ્ણામ ચેદ્ધેણં પળ્લત્તે' એક માણવક નામક
ચૈત્ય સ્તમ્ભ હૈ 'અદ્દમાઈ જોયળાઈ' ઉદ્ધુ—ઉચ્ચત્તેણં' યહ માણવક ચૈત્ય
સ્તમ્ભ સાઢે સાત યોજન કા ઝંચા હૈં 'અદ્દકોસં ઉચ્ચેહેણં' અધો ભૂમિ
ભાગ મેં ઇસકા વિસ્તાર આધેકોશકા હૈ 'છ કોડીએ છલંસે છવિગ્ગહિતે
વડ્ડરામયવટ્ટલટ્ટસંઠિએ' ઇસકે ૬ કોને હૈં, ૬ સંધિયાં હૈં છ સ્થાન હૈં
યહ વજ્રકા બના હુઆ હૈ, ગોલ હૈં ઓર સુન્દર હૈં । 'સુસિલિટ્ટપરિવટ્ટ

પીઠિકા—ચવુતરા છે. 'સા ણં મણિપીઠિયા' એ મણિપીઠિકા 'દો જોયળાઈ આયામ-
વિક્કલ્લેણં' લંબાઈ પહોળાઈમાં એ યોજનની બતાવેલ છે. તથા 'જોયળં બાહલ્લેણં'
તેનો વિસ્તાર એક યોજનનો છે. 'સવ્વમણિમયા' એ સર્વ પ્રકારથી મણિયોની
જ બનેલ છે. 'તીસેણં મણિપીઠિયાણ ઉપ્પિ' એ મણિપીઠિકાની ઉપર 'એત્થ ણં
માણવણ્ણામ ચેદ્ધેણં પળ્લત્તે' એક માણવક નામનો ચૈત્યસ્તંભ છે. 'અદ્દમાઈ
જોયળાઈ ઉદ્ધુ ઉચ્ચત્તેણં' એ માણવક ચૈત્યસ્તમ્ભ સાડા સાત યોજનની ઉચાઈ
વાળો છે. 'અદ્દકોસં ઉચ્ચેહેણં' નીચેની ભૂમિભાગમાં તેનો વિસ્તાર અર્ધા કોશનો
છે. 'છકોડીએ છલંસે છ વિગ્ગહિતે વડ્ડરામયવટ્ટલટ્ટસંઠિએ' તેના છ ખૂણાઓ છે.
છ સંધિયો છે. છ સ્થાન છે. તે વજ્રનું અતિરમણીય બનેલ છે. ગોળ છે. અને

પ્રતિષ્ઠિતઃ ‘વિસિદ્ધે’-વિશિષ્ટઃ, ‘અણેગવરપંચવર્ણકુડમીસદસસ પરિમંડિયા-
ભિરામે’-અનેકવરપશ્ચવર્ણ કુડમીસદસસૈઃ લઘુપતાકાસદસસૈઃ પરિમણિતાભિ-
રામઃ વાતોદ્ધૂત વિજયવૈજયન્તીપતાકઃ છત્રાતિચ્છત્રકલિતઃ તુઙ્ગો ગગન-
તલમભિલંઘ્યમાનશિખરઃ પ્રાસાદિકઃ, એતદાશયેનૈવાદ-‘એવં જહા’-ઇત્યાદિ ।
‘એવં જહા માર્હિદજ્ઞયસ્સ વર્ણઓ જાવ પાસાદીણ’-એવં યથા માહેન્દ્રધ્વજસ્ય
વર્ણકો યાવત્ પ્રાસાદીયઃ, માહેન્દ્રધ્વજવદેવ માણવકનામક ચૈત્યસ્તમ્મસ્યાપિ
વર્ણનમશેષં કર્તવ્યં યાવત્પ્રતિરૂપ ઇતિ । ‘તસ્સ ણં માણવયસ્સ ચેદ્દયસ્થંમસ્સ’-

મદ્દ સુપદ્દિયા’ યદ્દ સુશિષ્ટ હૈ । શ્વરશાળ સે ઘિસે હુણ પાપાળ કી
તરહ સુકુમાળશાળ સે ઘિસે હુણ પાપાળ કી તરહ યદ્દ ચિકના હૈ ઓર
સુપ્રતિષ્ઠિત હૈ વિશિષ્ટ હૈ ‘અણેગવર પંચવર્ણકુડમિસદસસપરિમંડિ-
યાભિરામે’ તથા અનેક સુન્દર પાંચવર્ણોવાલી છોટી છોટી હજારો
ધ્વજાઓ સે યદ્દ પરિમંડિત હૈ ઇસસે-વદ્દ વડા હી સુન્દર દિશ્વતા હૈ
હવા સે કંપિત વિજયવૈજયન્તી પતાકાણં સદા હવા સે ઇસ પર ફહરાતી
રહતી હૈ । ઇસ પર છત્રાતિચ્છત્ર ભી હૈ યદ્દ તુઙ્ગ-ઝંચા હૈં અતઃ ઝંચાઈ
સે યદ્દ એસા જ્ઞાત હોતા હૈ કિ માનોં યદ્દ આકાશ-તલ કો હી ઉલ્લ-
હ્વન કર રહા હૈ યદ્દ ચિત્ત કો પ્રસન્ન દેશ્વતે હી કર દેતા હૈ ઇસી અશય
કો લેકર ‘એવં જહા માર્હિદજ્ઞયસ્સ વર્ણઓ જાવ પાસાદીણ’ એસા
સૂત્રપાઠ-ઇસકે વર્ણન કરને કે નિમિત્ત કહા ગયા હૈ તાત્પર્ય ઇસકા
યહી હૈ કિ ઇસ માણવક ચૈત્ય સ્તમ્મ કા વર્ણન યાવત્ ‘પાસાદીણ’
ઇસ પાઠ તક માહેન્દ્રધ્વજા કે જૈસા હી હૈં । ‘તસ્સ ણં માણવયસ્સ-

સુંદર છે. ‘સુસિલિદ્ધ પરિવદ્દ મદ્દ સુપદ્દિયા’ એ ધણેાજ સુશિષ્ટ છે. ખરસાણથી
ધસેલા પાપાણના જેવો ચિકણો છે. અને સુપ્રતિષ્ઠિત છે. વિશિષ્ટ છે. ‘અણેગવર
પંચવર્ણ કુડમિસદસસપરિમંડિયાભિરામે’ તથા અનેક પ્રકારના સુંદર પાંચવર્ણોવાળી
નાની નાની હજારો ધજાઓથી એ પરિમંડિત-સુશોભિત છે. તેનાથી તે ધણુંજ
સુંદર દેખાય છે. હવાથી કંપાયમાન વિન્ય વૈજયન્તી પતાકાઓ હમેશાં તેના
પર ફરકતી રહે છે. તેના પર છત્રાતિચ્છત્ર પણ છે. તે ધણુંજ તુંગ છે, અર્થાત્
ધણુંજ ઉંચું છે. તેથી ઉંચાઈથી તે એવું જણાય છે કે જાણે તે આકાશ-
તલનેજ ઓળંગીરહ્યા છે. તેને જોતાંજ ચિત્તમાં પ્રમન્નતાજ ઉપજે છે. એજ
આશય ને લઈને ‘એવં જહા માર્હિદજ્ઞયસ્સ વર્ણઓ જાવ પાસાદીણ’ આ સૂત્રપાઠ
કહેલ છે. આકથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે-આ માણવક સ્તંભનું વર્ણન યાવત્
‘પાસાદીણ’ આ પાઠ સુધી માહેન્દ્રધજના અગાઉ કરેલ વર્ણન પ્રમાણેજ છે.
‘તસ્સ ણં માણવયસ્સ ચેદ્દયસ્થંમસ્સ’ એ માણવક ચૈત્યસ્તંભની ‘ઊર્ધ્વ’ ઉપર ‘છત્રોસે

તસ્ય સ્વલુ માણવક નામ્નઃ ચૈત્યસ્તમ્મસ્ય-‘ઉવરિં છક્કોસે ઓગાહિ ત્તા’-ઉપરિ-
 ઊર્ધ્વે ષટ્ ક્રોશાનવગાહ્ય, ‘હેટ્ટા વિ છક્કોસે વજ્જેત્તા’-અધસ્તાદપિ ષટ્ ક્રોશાન્
 વર્જયિત્તા, ‘મજ્ઝે અદ્ધ પંચમેસુ જોયણેસુ’-મધ્યે મધ્યભાગેઽર્ધપશ્ચમેષુ સાર્ધચતુર્ણુ
 યોજનેષુ, ‘એત્થણં બહવે સુવણ્ણરૂપ્પમયાઃ ફલગા પન્નત્તા’-અત્ર અર્ધપશ્ચમ યોજનેષુ
 સ્વલુ બહવઃ સુવર્ણરૂપ્પમયા ફલકાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, અત્ર ફલકાનાં વર્ણનં પૂર્વવત્ इति ॥
 ‘તેસુ ણં સુવણ્ણરૂપ્પમએસુ ફલગેસુ’-તેષુ સ્વલુ સુવર્ણરૂપ્પમયેષુ ફલકેષુ, ‘બહવે
 વડ્ડરામયા ણાગદંતા પન્નત્તા’-અનેકે વજ્રરત્નમયા નાગદન્તકાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ [અત્ર
 નાગદન્તવર્ણનં કર્તવ્યમ્] ‘તેસુ ણં વડ્ડરામએસુ નાગદંતએસુ’-તેષુ સ્વલુ વજ્રરત્ન-
 મયેષુ નાગદન્તકેષુ, ‘બહવે રજતમયા સિક્કગા પન્નત્તા’-વહૂન્યનેકાનિ રજતમ-
 યાનિ સિક્કકાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ (અત્ર સિક્કક વર્ણનં યથાવત્પૂર્વવર્ણનવત્) ‘તેસુ ણં
 રયયામયસિક્કએસુ’-તેષુ સ્વલુ રજતમયસિક્કકેષુ, ‘બહવે વડ્ડરામયા ગોલવટ્ટ

ચેદ્દયસ્વંભસ્સ’ इस माणवक चैत्यस्तम्भ के ‘उवरिं’ ऊपर ‘छक्कोसे
 ओगाहित्ता’ छक्कोस आगे जाकर ओर ‘हेट्टा वि छक्कोसे वज्जेत्ता’
 नीचे के भाग के छ कोस छोड़कर ‘मज्झे अद्धपंचमेसु जोयणेसु’ बीच
 में ४॥ योजनों में ‘एत्थणं बहवे सुवण्णरूपमया फलगा पन्नत्ता’ अनेक
 सुवर्ण और चांदी के फलक पाटिये हैं । इन फलकों का वर्णन पहिले
 के जैसा ही हैं । ‘तेसु णं सुवण्णरूपमएसु फलगेसु’ उन सुवर्ण और
 चांदी के बने हुए फलकों में ‘बहवे वड्ढरामया णागदंता पन्नत्ता’ अनेक
 वज्ररत्नों के बने हुए नागदन्त-कीले हैं । यहां नागदन्तों का भी वर्णन
 करलेना चाहिये ‘तेसु णं वड्ढरामएसु नागदंतएसु बहवे रजतमया-
 सिक्कगा पणत्ता’ इन वज्रमय नागदंतों पर अनेक चांदी के बने हुए
 छीके लटके हुए हैं ‘तेसु णं रययामयसिक्कएसु’ इन चांदी के छीकों में
 ‘बहवे वड्ढरामया गोलवट्टसमुग्गका पन्नत्ता’ अनेक वज्रके बने हुए गोला-

ओगाहित्ता’ छ कोस आगण ऋधने અને ‘હેટ્ટાવિ છક્કોસે વજ્જેત્તા’ નીચેના ભાગના છ
 કોસ છોડીને ‘મજ્ઝે અદ્ધપંચમેસુ જોયણેસુ’ બાકી રહેલા વચ્ચલા સાડાચાર યોજનમાં
 ‘એત્થણં બહવે સુવણ્ણરૂપમયા ફલગા પણ્ણત્તા’ સોના અને ચાંદીના અનેક કલાત્મક
 પાટિયાઓ છે. આ ફલકોનું વર્ણન પહેલાની જેમજ છે. “તેસુ ણં સુવણ્ણરૂપમએસુ
 ફલગેસુ” એ સોના ચાંદીના બનેલા ફલકોમાં ‘બહવે વડ્ડરામયા ણાગદંતા પણ્ણત્તા’ વજ્ર-
 રત્નના બનેલા અનેક નાગદંતકો-ખીલાઓ છે. અહીંયા નાગદંતકોનું વર્ણન પણ
 કરી લેવું જોઈએ ‘તેસુ ણં વડ્ડરામએસુ નાગદંતએસુ બહવે રજતમયા સિક્કગા પન્નત્તા’ એ
 વજ્રમય નાગદંતકોની ઉપર ચાંદીના બનેલા અનેક સીકાઓ લટકાવેલ છે. ‘તેસુ ણં
 રયયામયસિક્કએસુ’ એ ચાંદીના સીકાઓમાં ‘બહવે વડ્ડરામયા ગોલવટ્ટસમુગ્ગકા પણ્ણત્તા’

સમુદ્ગકા પન્નત્તા’-વહ્વોડનેકે વજ્રરત્નમયાઃ ગોલવૃત્તાઃ સમુદ્ગકાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । ‘તેસુ ણં વહ્રામણ્ણુ ગોલવટ્ટસમુદ્ગણ્ણુ-તેપુ સ્ખલુ વજ્રરત્નમયેપુ ગોલવૃત્તસમુદ્ગકેપુ, ‘વહ્વે જિણ સકહાઓ સંનિવિલ્લત્તાઓ ચિટ્ઠંતિ-વહૂન્યનેકાનિ જિનસવ્થીનિ જિનાસ્થીનીત્યર્થઃ સંનિવિલ્લપ્તાનિ તિષ્ઠન્તિ । ‘જાઓ ણં વિજયસ્સ દેવસ્સ’-યાનિ સ્ખલુ જિનસવ્થીનિ વિજયસ્ય દેવસ્ય વિજયનામકદેવાધિપતેઃ, તથા-‘અણ્ણેસિં ચ વહૂણં વાણમંતરાણં દેવાણ-ય દેવીણ ય=અન્યેષાં જિનદેવાતિરિક્તાનાં ચ વહૂનાં વાનવ્યન્તરાણાં દેવાનાં ચ દેવીનાં ચ, ‘અચ્ચણિજ્જાઓ’-અર્ચનીયાનિ, ‘વંદણિજ્જાઓ’-વંદનીયાનિ, ‘પૂયણિજ્જાઓ’-પૂજનીયાનિ, ‘સક્કારણિજ્જાઓ’-સત્કારણીયાનિ, ‘સમ્માણણિજ્જાઓ’ સંમાનનીયાનિ, કલ્લાણં મંગલં દેવયં ચેતિયં પજ્જુવાસણિજ્જાઓ’ કલ્યાણં મઙ્ગલં દૈવતં ચૈત્યમિતિ પર્યુપાસનીયાનિ તાનિ સવ્થીનિ । માણવસ્સ ણં ચેદ્દયસ્ખંભસ્સ’ માણકનામ્ન ચૈત્યસ્તમ્ભસ્ય, ‘ઉવરિં અદ્ધ-

કાર વાલે સમુદ્ગક-ડબ્બે હૈં ‘તેસુ ણં વહ્રામણ્ણુ ગોલવટ્ટસમુદ્ગણ્ણુ’ ઇન વજ્રનિર્મિત ગોલાકાર વાલે સમુદ્ગકોં મેં ‘વહ્વે જિણસકહાઓ સંનિવિલ્લત્તાઓ ચિટ્ઠંતિ’ અનેક-જિનેન્દ્રોં કી હઢિયાં રચી હુઈ હૈં । ‘જાઓ ણં વિજયસ્સ દેવસ્સ અણ્ણેસિંચ વહૂણં વાણવંતરાણં દેવાણયદેવીણય’ યે જિનેન્દ્રદેવોં કી અસ્થિયોં દેવાધિ દેવપતિ વિજયદેવ તથા વાનવ્યન્તર-દેવોં ઓર દેવિયોં દ્વારા ‘અચ્ચણિજ્જાઓ’ અર્ચના કરને કે યોગ્ય હૈં ‘વંદણિજ્જાઓ’ વંદના કરને યોગ્ય હૈં । ‘પૂયણિજ્જાઓ’ પૂજા કરને યોગ્ય હૈં । ‘સક્કારણિજ્જાઓ’ સત્કાર કરને યોગ્ય હૈં ‘સમ્માણણિજ્જાઓ’ સમ્માન કરને યોગ્ય હૈં । કયોંકિ યે ડનેકેલિયે ‘કલ્લાણં મંગલં દેવયં-ચેતિયં પજ્જુવાસણિજ્જાઓ’ કલ્યાણકારી દેવસમાન ઇવં ચૈત્ય સમાન હૈં । અતઃ યે પર્યુપાસનીય હૈં ‘માણવસ્સ ણં ચેદ્દયસ્ખંભસ્સ ઉવરિં’ માણવક

વજ્રના અનેકા અનેક ગોળ આકરવાળા સમુદ્ગકો-ડબ્બાઓ છે. ‘તેસુ ણં વહ્રામણ્ણુ ગોલવટ્ટસમુદ્ગણ્ણુ’ આ વજ્રના અનેક ગોળાકારના સમુદ્ગકોમાં ‘વહ્વે જિણ સકહાઓ સંનિવિલ્લત્તાઓ ચિટ્ઠંતિ’ અનેક શ્રીજીનેન્દ્ર ભગવાનના, હાડકાઓ રાખેલા છે. ‘તાઓ ણં વિજયસ્સ દેવસ્સ અણ્ણેસિં ચ વહૂણં વાણમંતરાણં દેવાણયદેવીણય’ એ જીનેન્દ્રદેવોના હાડકાઓ દેવાધિદેવપતિ વિજય દેવ તથા વાનવ્યન્તર દેવો અને દેવિયોદ્વારા ‘અચ્ચણિજ્જાઓ’ અર્ચના કરવા યોગ્ય છે. ‘વંદણિજ્જાઓ’ વંદના કરવા યોગ્ય છે. ‘પૂયણિજ્જાઓ’ પૂજાકરવાને યોગ્ય છે. ‘સક્કારણિજ્જાઓ’ સત્કાર કરવાને યોગ્ય છે. ‘સમ્માણણિજ્જાઓ’ સન્માનકરવાને યોગ્ય છે. કેમકે એ તેમના માટે ‘કલ્લાણં મંગલં દેવયં ચેતિયં પજ્જુવાસણિજ્જાઓ’ કલ્યાણકારી દેવ સમાન અને ચૈત્ય સમાન છે. તેથી એ પર્યુપાસનીય છે. ‘માણવસ્સ ણં ચેદ્દયસ્ખંભસ્સ ઉવરિં’ માણવક ચૈત્ય

મંગલગા' ઊર્ધ્વભાગેઽષ્ટાવષ્ટૌ મંગલકાનિ સ્વસ્તિક-શ્રીવત્સ વર્દ્ધમાનક-નન્દિકા-વર્ત્ત-ભદ્રાસનકલશ-મત્સ્ય-દર્પણાખ્યાનિ સન્તિ । તથા-‘ઝયા’ ધ્વજાઃ કૃષ્ણનીલ-લોહિતહારિદ્રશુક્લચામરધ્વજાઃ ભવન્તિ, તથા-‘છત્તાઈછત્તા’-છત્રાતિછત્રાણિ ઇતિ । ‘તસ્સ ણં માણવયસ્સ ચેદ્દયસ્સંભસ્સ’-તસ્ય સ્વલુ માણવકનામ્નચ્ચૈત્યસ્ત-મ્મસ્ય, ‘પુરચ્છિમેણં’-પૂર્વસ્યામ્, ‘એગા મહા મણિપેઢિયા પણ્ણત્તા’ એકા મહત્તી મણિપીઠિકા પ્રજ્ઞપ્તા । ‘સા ણં મહામણિપેઢિયા’-સા સ્વલુ મહામણિપીઠિકા, દો જોયણાઈ આયામવિક્કંભેણં’-યોજનદ્વયપ્રમાણા ભવત્યાયામવિક્કમ્માભ્યામ્ ‘જોયણં વાહલ્લેણં’-પૃથુત્વેન યોજનમેકમ્, ‘સવ્વમણિમઈ જાવ પઢિરૂવા’-સર્વા-ત્મના મણિમયી અચ્છા-શ્લક્ષ્ણા-ઘૃષ્ટા મૃષ્ટા નિર્મલા નીરજસ્કા નિષ્પક્કા નિષ્ક-ષ્ટકચ્છાયા સપ્રભા સોદ્ધોતા સમરીચિકા પ્રાસાદીયા દર્શનીયાઽભિરૂપા પ્રતિ-રૂપેતિ॥ ‘તીસે ણં મણિપેઢિયાએ ઉપ્પિ’-ઉપરિ મણિપીઠિકાયાસ્તસ્યાઃ, ‘એત્થ ણં

ચૈત્યસ્તમ્મ કે ઉપર અદ્વદ્વમંગલયા’ આઠ આઠ મંગલ દ્રવ્ય હૈ તથા ‘ઝયા’ કૃષ્ણ, નીલ, લોહિત, હારિદ્ર, ઓર શુક્લવર્ણ કી ધ્વજાએ હૈ ઓર છત્રાતિછત્ર હૈ । ‘તસ્સ ણં માણવયસ્સ ચેદ્દયસ્સંભસ્સ’ ઉસ માણવક ચૈત્યસ્તમ્મ કી ‘પુરચ્છિમેણં’ પૂર્વદિશા મેં ‘એગા મહા મણિપેઢિયા પણ્ણત્તા’ એક વિશાલમણિપીઠિકા હૈ ‘સા ણં મણિપેઢિયા દો જોયણાઈ આયામવિક્કંભેણં’ વહ મણિપીઠિકા ૨ યોજન કી લમ્બી ચૌડી હૈ । ‘જોયણં વાહલ્લેણં’ તથા એક યોજન કી મોટી હૈ ‘સવ્વમણિમઈ જાવ પઢિરૂવા’ યહ મણિપીઠિકા સર્વાત્મના મણિમયી હૈ ઓર યાવત્ પ્રતિ-રૂપ હૈ । યહાં યાવત્ શબ્દ સે અચ્છા શ્લક્ષ્ણા ઘૃષ્ટા મૃષ્ટા નિર્મલા, નીરજસ્કા નિષ્પક્કા નિષ્કંષ્ટકચ્છાયા સપ્રભા સોદ્ધોતા, સમરીચિકા પ્રાસાદીયા દર્શનીયા અભિરૂપા, ઇન પદોં કા સંગ્રહ હુઆ હૈ । ‘તીસેણં

સ્તંભની ઉપર ‘અદ્વદ્વમંગલયા’ આઠ આઠ મંગલદ્રવ્ય છે. તથા ‘ઝયા’ કૃષ્ણ, નીલ, લોહિત, (લાલ) હરિદ્ર, (પીળો) અને સફેદ વર્ણની ધ્વજાઓ છે. અને છત્રાતિછત્રો છે. ‘તસ્સ ણં માણવયસ્સ ચેદ્દયસ્સંભસ્સ’ એ માણવક ચૈત્યસ્તંભની ‘પુરચ્છિમેણં’ પૂર્વદિશામાં ‘એગા મહા મણિપેઢિયા પણ્ણત્તા’ એક વિશાળ મણિપીઠિકા છે. ‘સા ણં મણિપેઢિયા દો જોયણાઈ આયામવિક્કંભેણં’ એ મણિપીઠિકા એ યોજનની લાંબી પહોળી છે. ‘જોયણં વાહલ્લેણં’ તથા એક યોજનના વિસ્તારવાળી છે. ‘સવ્વ-મણિમઈ જાવ પઢિરૂવા’ આ મણિપીઠિકા સર્વાત્મના મણિમયી છે. અને યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. અહીંયાં યાવત્શબ્દથી ‘અચ્છા, શ્લક્ષ્ણા, ઘૃષ્ટા મૃષ્ટા, નિર્મલા, નીરજસ્કા નિષ્પંકા નિષ્કંષ્ટકચ્છાયા સપ્રભા સોદ્ધોતા સમરીચિકા પ્રાસાદીયા દર્શનીયા, અભિરૂપા’ આપદોનો સંગ્રહ થયેલ છે. ‘તીસે ણં મણિપેઢિયાએ ઉપ્પિ’ એ મણિ-

एगे महं सीहासणे पन्नत्ते'—अत्र मणिपीठिकोपरि खल्वेकं महत्सिंहासनं प्रज्ञप्तम्, 'सीहासणवण्णओ' (अत्र सिंहासनवर्णनं पूर्ववत्) 'तस्सणं माणवगस्स चेइय खंभस्स पच्चत्थिमेणं'—माणवकनाम्नस्तस्य चैत्यस्तंभस्य पश्चिमायाम्, 'एत्थ णं—एगा महं मणिपेढिया पन्नत्ता'—अत्र खल्वेका महती मणिपीठिका प्रज्ञप्ता । 'सा खल्ल मणिपीठिका—'जोयणं आयामविवखंभेणं'—योजनमेकं यावद् दैर्घ्यविताराभ्याम्, 'अद्ध जोयणं बाहल्लेणं' धनुःसहस्रं यावद्भवति बाहल्येन (इयञ्च) 'सव्व मणिमई अच्छा'—सर्वात्मना मणिमयी अच्छा इलक्षणा घृष्टा मृष्टा निर्मला तीरजस्का निष्पङ्का—निष्कण्टकच्छाया—सप्रभा सोद्द्योता प्रासादीया दर्शनीया ऽभिरूपा प्रतिरूपेति । 'तीसेणं मणिपेढियाए उप्पि' तस्याश्च मणिपीठिकाया ऊर्ध्वभागे, 'एत्थणं एगे महं देवसयणिज्जे पन्नत्ते' महदत्रैकं देवशयनीयं मणिपी-

मणिपेढियाए उप्पि' इस मणिपीठिका के ऊपर 'एगे महं सीहासणे पन्नत्ते' एक विशाल सिंहासनरत्ना है । 'सीहासणवण्णओ' यहाँ सिंहासन का वर्णन पहिले जैसा वर्णन किया गया है, वैसा ही कर लेना चाहिये । 'तस्स णं माणवगस्स चेइयखंभस्स पच्चत्थिमेणं' उस माणवक चैत्यस्तम्भ की पश्चिमदिशा में एत्थ णं एगा महं मणिपेढिया पन्नत्ता' एक विशालमणिपीठिका है । वह मणिपीठिका 'जोयणं आयामविवखंभेणं, अद्धजोयणं बाहल्लेणं' एक योजन की लम्बी चौड़ी है । और आधे योजन की मोटी है यह मणिपीठिका 'सव्वमणिमई अच्छा' सर्वरूप से मणिश्यों की है और आकाश एवं स्फटिकमणियों के जैसी निर्मल है यहाँ—इलक्षणा घृष्टा, मृष्टा, निर्मला आदि पूर्वोक्तपदों को ग्रहण कर लेना चाहिये । 'तेसिणं मणिपेढियाणं उप्पि' उन मणिपीठिकाओं के ऊपर 'एत्थणं एगे महं देवसयणिज्जे पन्नत्ते' एक विशाल

पीठિકાની ઉપર 'એગં મહં સીહાસણે પણ્ણત્તે' એક વિશાળ સિંહાસન રાખેલ છે. 'સીહાસણવણ્ણઓ' અહિંયા સિંહાસનનું વર્ણન પહેલાં જેમ કરવામાં આવેલ છે તે પ્રમાણે કરી લેવું. 'તસ્સ ણં માણવગસ્સ ચેઇયખંભસ્સ પચ્ચત્થિમેણં' એ માણવક ચૈત્યસ્તંભની પશ્ચિમદિશામાં 'એત્થ ણં એગા મહં મણિપેઢિયા પણ્ણત્તા' એક વિશાળ-મણિપીઠિકા છે તે મણિપીઠિકા 'જોયણં આયામવિવખંભેણં અદ્ધજોયણં બાહલ્લેણં' એક યોજનની લાંબી પહોળી છે. અને અર્ધા યોજનના વિસ્તારવાળી છે. આ મણિપીઠિકા 'સવ્વમણિમઈ અચ્છા' સર્વ પ્રકારે મણિયોની છે. અને આકાશ અને સ્ફટિક મણિયો ના જેવી નિર્મળ છે. અહિંયાં 'ઇલક્ષણા, ઘૃષ્ટા, મૃષ્ટા, નિર્મલા, વિગેરે પૂર્વોક્ત પદોને ગ્રહણ કરેલ છે, 'તેસિણં મણિપેઢિયાણં ઉપ્પિ' એ મણિપીઠિકાઓની ઉપર 'એત્થ ણં એગે મહં દેવસયણિજ્જે પણ્ણત્તે' એક વિશાળ દેવ-

ઠિકોપરિ પ્રજ્ઞપ્તમ્ 'તસ્સ ણં દેવસયણિજ્જસ્સ'—તસ્ય દેવશયનીયસ્ય સ્વલુ, અય-
મેયારૂવે વણ્ણાવાસે પન્નત્તે'—અયમેતદ્વૂપો વક્ષ્યમાણાઽઽકારવાન્ વર્ણાવાસઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ
'તં જહા-તદ્યથા—'ણાણામણિમયા પહિપાયા—'નાનામણિમયાઃ પ્રતિપાદાઃ મૂલ
પાદાનાં પ્રતિવિશિષ્ટોપષ્ટમ્મ કરણાય પાદાઃ ઇતિ પ્રતિપાદાઃ 'સોવણ્ણિયા પાયા'
સૌવર્ણિકાઃ પાદાઃ મૂલપાદાઃ ઇત્યર્થઃ । 'ણાણામણિમયા પાયસીસા'—નાનામણિમયા
પાદશીર્ષકાઃ, 'જંબૂળયમયાઈં ગત્તાઈં'—જામ્બૂનદમયાનિ ગાત્રાણિ શરીરાણીત્યર્થઃ
'વહ્નરામયા સંધી'—વજ્રમયાઃ—વજ્રાશ્ચરત્નસંઘટિતાઃ સન્ધયઃ, 'ણાણામણિમય-
ચિચ્ચે' નાનામણિમયં ચ્યુતમ્ 'ચય્યામયા તૂલી' તૂલી—તૂલિકા રજતમયી, 'લોહિય-
ક્ખમયા વિવ્વોયણા'—લોહિતરત્નમયાનિ વિવ્વોયણાઃ ઉપધાનકાનિ । 'તવણિજ્જ-
મઈં ગંઢોવહાણિયા—તપનીયમયા ગણ્ઢોપધાનિકાઃ (કપોલસ્થલ સ્થાપનીયાનિ)
'સે ણં દેવસયણિજ્જે'—તત્સ્વલુ દેવશયનીયમ્, 'ઉમ્મઓ વિવ્વોયણે—'ઉમ્મયતો
વિવ્વોયણમ્—ઉમ્મયતઃ, ઉમ્મૌ શિરોન્તપાદાન્તૌ—આશ્રિત્ય વિવ્વોયણે—ઉપધાને

દેવશયનીય શબ્દા હૈ 'તસ્સ દેવસયણિજ્જસ્સ અયમેયારૂવે વણ્ણાવાસે
પન્નત્તે' ઉસ દેવશયનીય કા વર્ણન ઇસ પ્રકાર કા હૈ—'ણાણામણિમયા
પહિપાયા' અનેક મણિયોં કે તો ઇસકે પ્રતિપાદ હૈ । મૂલપાયોં કે નીચે
રખે ગયે પાયે હૈ 'સોવણ્ણિયા પાયા' મૂલપાદ સુવર્ણ કે બને હુએ
હૈ । 'ણાણા મણિમયા પાયસીસા' ઇસકે પાદ કે ઉપર કે ભાગ અનેક-
મણિયોં કે બને હુએ હૈ । 'જંબૂળયાઈં ગત્તાઈં' ઇસકા સારા શરીર સુવર્ણ-
કા બના હુઆ હૈ 'વહ્નરામયા સંધી' ઇસકી સંધી વજ્રરત્નકી બની હુઈ
હૈ । 'ચય્યામયા તૂલી' રત્નોં કી બની હુઈ ઇસકી નિવાર હૈ 'લોહિય-
ક્ખમયા વિવ્વોયણા' લોહિતાક્ષમણિ કે બને હુએ તકિયે હૈ । 'તવણિજ્જ-
મઈં ગંઢોવહાણિયા' તપે હુએ સુવર્ણ કે ગંઢોપધાન હૈ—ગાલોં કે નીચે

શયનીય—શબ્દા છે. 'તસ્સ દેવસયણિજ્જસ્સ અયમેયારૂવે વણ્ણાવાસે પન્નત્તે' એ દેવ-
શયનીયનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે 'ણાણામણિમયા પહિપાયા' અનેક મણિયોના
તો તેના પ્રતિપાદ છે. અર્થાત્ મૂળ પાયાઓની નીચે રાખેલ પાયા છે. 'સોવ-
ણ્ણિયા પાયા' તેના મૂળ પાદ સોનાના અનેલા છે. 'ણાણામણિમયા પાયસીસા' તેના
પગની ઉપરનો ભાગ અનેક મણિયોનો અનેલ છે. 'જંબૂળયાઈં ગત્તાઈં' તેનું
સંપૂર્ણ શરીર સોનાનું અનેલ છે. 'વહ્નરામયા સંધી' તેની સંધી વજ્રરત્નની
અનેલ છે. 'ચય્યામયા તૂલી' તેની નિવાર રત્નોની અનેલ છે. 'લોહિયક્ખમયા
વિવ્વોયણા' તેના તકીયા લોહિતાક્ષમણિયોના અનેલા છે. 'તવણિજ્જમઈં ગંઢોવ-
હાણિયા' તપેલા સોનાના અનેલ ગાલોપધાન—ગાલોની નીચે રાખવામાં આવનારા

यत्र तद् उभयतो विव्वोयणम्, 'दुहओ उण्णए'-उभयत उन्नतम्, 'मज्जे णय-
गंभीरे'-मध्यभागतो नत गम्भीरं कपोलभराक्रान्तत्वात्, 'सालिङ्गणवट्टिए'-
सालिङ्गनवर्तिकम् आलिङ्गनवर्तिना शरीरप्रमाणोपधानेन सह यद्वर्तते तत् सा
लिङ्गनवर्तिकम् । 'गंगापुलिण वालु उद्दालसालिसए'-गङ्गापुलिनवालुकाऽवदाल-
सदृशम्, गङ्गा तटस्थवालुकाया अवदालोऽधोगमनं पादन्यासेन विदलनं तेन तुल्यं
यत् यथाभवेत्तथा, । 'उपचितक्खोमदुगुल्लपट्टपडिछायणे'-उपचित क्षौमदुकुल-
प्रतिच्छादनम्, 'ओयवियविसिट्ठ परिकम्मियं' आविकेन कम्बलादिना विशिष्टं
परिकर्मितं क्षौमं-कार्पासिकं वा यद्दुकूलं तद् आच्छादनम्, [अधोन्यस्त कम्बलो

रखे' जाने वाले तकिये हैं 'से णं देवसयणिज्जे' वह देवशयनीय दोनों तरफ शिरकी ओर और पैरों की ओर उपधानवाला है। 'दूहओ उन्नए' इस तरह यह दोनों ओर तो उन्नत है। 'मज्झे णयगंभीरे' और मध्यभाग में नत और गंभीर है। 'सालिणवट्टिए' यह सालिङ्गन वर्त्तिक है। अर्थात् सोते समय जो करवट के पास तकिया लगाया जाता है उसका नाम सालिङ्गन वर्त्तिका हैं। 'गंगा पुलिण-वालु उद्दाल सालिसए' जिस प्रकार गंगा के तट पर रही हुई वालु पर पैर रखने से मनुष्य नीचे की ओर धसता सा प्रतीत होता है- इसी प्रकार से इस पर भी उठते बैठते नीचे की ओर कमर का भाग धस जाता है। अतः यह गंगा के पुलिन की वालु के जैसा कहा गया है। 'उवचित्तखोमदुगुल्लपट्ट पडिच्छायणे' उनके कम्बल से और रेशमी वस्त्र के चादर से यह ढका हुआ है। 'ओयविय विसिद्ध परिकम्मियं' अथवा उनका जिस पर काम हो रहा है 'वेलावूटाजिस

તકિયા છે. ‘સે જં દેવસયણિજ્ઞે’ એ દેવશયનીય બન્ને બાજુ માથાની બાજુ અને પગની બાજુ ઉપધાન વાળું છે. ‘દુહ્ઓ ઝન્નઈ’ આ રીતે એ બન્ને બાજુ તો ઉંચા છે ‘મજ્ઞે જયગમીરે’ મધ્ય ભાગમાં નમેલ અને ગંભીર છે. ‘સાર્લિ-ગણવટ્ટિઈ’ એ સાલિંગનવર્તિ છે. અર્થાત્ સૂતી વખતે કરવટ-પડબાની પાંસે જે તકિયા રાખવામાં આવે છે, તેનું નામ સાલિંગનવર્તિ એ પ્રમાણે છે. ‘ગંગાપુલિંગવાલુહલાલસાલિસઈ’ જેમ ગંગાના કિનારા પર રહેલ રેતની ઉપર પગ રાખવાથી મનુષ્ય નીચેની તરફ ખસકતો જણાય છે. એજ પ્રમાણે તેના પરપણુ ઉઠતી બેસતી વખતે નીચેની તરફ કમરનો ભાગ ખસીજાય છે. એથી એ ગંગાના કિનારાની રેતની જેમ ફહેવામાં આવેલ છે. ‘અવચિત્તસ્થોમ દુગુલ્લ-પટ્ટપડિચ્છાયણે’ તેને કાંબળ અને રેશમી વસ્ત્રની આદર થી ઢાંકેલ છે. ‘ઓય-વિય વિસિટ્ટપરિકમ્મિયં’ અથવા જેનાપર વેલ, ખૂટા, વિગેરે લેરેલ છે. એવી

પરિક્ષોમાદિ વિસ્તીર્ણ] યસ્ય તત્તથા । ‘સુવિરઙ્ગયરયત્તાણે’-સુવિરચિતરજસ્ત્રાણમ્, ‘રત્તંસુયસંવુઢે’ રક્તાંશુકસંવૃતમ્, અતઃ-‘સુરમ્મે’-સુરમ્યમ્, ‘આઙ્ગગરુત્તૂરણ-વર્ણીતતલ્પાસમઉ’-આદર્શકરુત્તૂરણવર્ણીતતૂલમ્, મૃદુસ્પર્શમ્ એવં ભૂતઃ શય્યા-સ્પર્શઃ ‘પાસાઈ’-પ્રાસાદિકં દર્શનીયમ્ અભિરૂપં પ્રતિરૂપમિતિ ॥

‘તસ્સ ણં દેવસયણિજ્જસ્સ’-તસ્ય ચલુ દેવશયનીયસ્ય, ‘ઉત્તરપુરત્થિમેણં’-ઉત્તરપૂર્વસ્યાં દિશિ-ઈશાનકોણે, ‘એત્થ ણં મહઈ ઇગા મણિપેઢિયા પન્નત્તા’ અત્ર દેવ-શયનેશાનકોણે મહત્યેકા મણિપીઠિકેતિ વિશેષઃ પ્રજ્ઞપ્તા-કથિતા સા ચલુ-‘જોયણમેણં આયામવિક્ખંભેણં’-યોજનમેકમાયામવિક્કમ્ભાભ્યામ્ ‘અદ્ધ જોયણં

પર ઝન સે ભરે હુણ હૈં એસે સુન્દર સૂતી ચદર સે યહ ઢકા હુઆ હૈ તાત્પર્ય કહને કા યહી હૈ કિ હસકે નીચે ઝનકી કમ્બલ વિછી હુઈ હૈ ઓર ઉસપર વેશ કીમતી સૂતી ચાદર વિછી હુઈ હૈ । ‘સુવિર-ઙ્ગયરયત્તાણે’ પૈર પોંછને કે લિયે વહીં પર એક રજસ્ત્રાણ વસ્ત્ર ભી પાસ મેં રખા હુઆ હૈ ‘રત્તંસુયસંવુઢે’ યહ લાલવસ્ત્ર સે ઢકા હુઆ હૈ । ‘સુરમ્મે’ અતઃ દેખને મેં યહ બડા સુહાવના જચતા હૈ । ‘આઙ્ગગરુત-તૂરણવર્ણીતતૂલપાસમઉ’ મૃગચર્મકા ઓર રૂઢી કા યા પાલાશ કા જૈસા મૃદુસ્પર્શ હોતા હૈ । ઊસી પ્રકાર સે હસકા ભી મૃદુસ્પર્શ હૈ । યહ દેવ-શય્યા ‘પાસાઈ’ ચિત્ત કો આહ્વાદકારિણી હૈ । દર્શનીય હૈ અભિરૂપ હૈ ઓર પ્રતિરૂપ હૈ ઇન પદોં કા અર્થ પીછે લિખા જા ચૂકા હૈ ‘તસ્સ-ણં દેવસયણિજ્જસ્સ’ હસ દેવશયનીય કી ઉત્તર પૂર્વદિશા મેં-ઈશાન-કોને મેં ‘એત્થ ણં મહઈ ઇગા મણિપેઢિયા પન્નત્તા’ એક બહુત બડી-વિશાલ-મણિપીઠિકા હૈ । યહ મણિપીઠિકા ‘જોયણં ઇગં આયામવિ-

સુંદર સૂતરની ચાદરથી તે ઢાંકેલ છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એજ છે કે-તેની નીચેની બાજુ કાંબળ પાથરેલ છે. અને તેના પર રેશમી અને સૂતરની ચાદર પાથરેલ છે. ‘સુવિરઙ્ગયરયત્તાણે’ અને પગ લુંછવા માટે ત્યાંજ એક રજસ્ત્રાણ વસ્ત્ર પોંચુ રાખેલ છે. ‘રત્તંસુયસંવુઢે’ તે લાલ વસ્ત્રથી ઢાંકેલ છે. ‘સુરમ્મે’ તેથી બેવામાં એ ઘણું જ શોભામણું લાગે છે. ‘આઙ્ગગરુત્તૂરણવર્ણીતતૂલપાસમઉ’ મૃગચર્મનો ઇનો અને પાલાશનો જેવો કોમળ સ્પર્શ હોય છે, એજ પ્રમાણેનો તેનો સ્પર્શ પણ ઘણો કોમળ છે. આ દેવશય્યા ‘પાસાઈ’ ચિત્તને આહ્વાદ ઉત્પન્ન કરવા વાળી છે. દર્શનીય છે. અભિરૂપ અને પ્રતિરૂપ છે. આ પદોનો અર્થ પહેલાં લખવામાં આવી ગયેલ છે ‘તસ્સ ણં દેવસયણિજ્જસ્સ’ એ દેવશયનીય ની ઉત્તર પૂર્વ દિશામાં અર્થાત્ ઇશાન ખૂણામાં ‘એત્થ ણં મહઈ ઇગા મણિપેઢિયા પન્નત્તા’ એક ઘણી વિશાલ મણિપીઠિકા છે, આ મણિપીઠિકા ‘જોયણં ઇગં આયા-

વાહલ્લેણં’-અર્ધયોજનં-ધનુઃસહસ્રપ્રમાણં વાહલ્યેન ‘સન્ધ્યમણિમર્દ જાવ અચ્છા પડિ-
રૂવા’-સર્વરત્નમયી યાવદ્ અચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણા ઘૃષ્ટા મૃષ્ટા નિર્મલા નીરજસ્કા નિષ્પક્કા
નિષ્કણ્ટકચ્છાયાઃ સપ્રભાઃ સોઘોતાઃ પ્રાસાદીયા દર્શનીયા અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ
‘તીસે ણં મણિપેઢિયાએ ઉપ્પિ’-તરયાઃ મ્વલુ મણિપીઠિકાયાઃ ઉપરિતનભાગે,
‘એગં મહં સુહુદુએ મહિંદજ્ઞાએ પન્નત્તે’-એકઃ શુભ્રકો લઘુર્મહેન્દ્રધ્વજઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ
કથિતઃ, સ ચમરેન્દ્રધ્વજઃ-‘અદ્વટ્ટમાઈં જોયણાઈં ઉડું ઉચ્ચત્તેણં’-અર્થાટ્ટમાનિ-
સાર્થસમ્પ્રયોજનાનિ-ઋર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન, ‘અદ્વકોસં ઉચ્ચેહેણં’ ધનુઃસહસ્રમાનમિત-
મુદ્ધેધેનાઽધોભાગાસ્થિતમાનેન, ‘અદ્વકોસં વિક્કલંભેણં’ વિષ્કમ્ભેણ-વિસ્તારદૃષ્ટ્યા-
ઽપિ તાવદેવાઽર્ધક્રોશમ્, ‘વેરુલિયામયવટ્ટલટ્ઠસંઠિએ’-વૈદૂર્યમય વૃત્તલટ્ઠ સંસ્થિતઃ
સુશિલ્પટ ઘૃષ્ટ મૃષ્ટ સુપ્રતિષ્ઠિતોઽનેકવરપશ્ચવર્ણ કુડમ્બીસહસ્રપરિમણિટતાઽભિ-

ક્કલંભેણં’ લમ્બાઈં ચૌડાઈં મેં એકયોજનકી હૈ ઓર ‘અદ્વજોયણં વાહ-
લ્લેણં’ મોટાઈં મેં આધેયોજન કી હૈ ‘સન્ધ્યમણિમર્દ જાવ અચ્છા પડિ-
રૂવા’ યહ મણિપીઠિકા પૂર્ણરૂપ સે રત્નનિર્મિત હૈં યાવત્ આકાશ ઓર
સ્ફટિકમણિ કે જૈસી નિર્મલ હૈ । એવં યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈ યહાં યાવત્
શબ્દ સે ‘શ્લક્ષ્ણા’ આદિ પદોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । ‘તીસેણં મણિપીઠિ-
યાએ ઉપ્પિ’ હિસ મણિપીઠિકા કે ઉપર ‘એગે સુહુદુએ મહિંદજ્ઞાએ પન્નત્તે’
એક છોટી સી મહેન્દ્રધ્વજા ઓર હૈ ‘અદ્વટ્ટમાઈં જોયણાઈં ઉડું ઉચ્ચત્તેણં’
યહ મહેન્દ્રધ્વજ સાઢે સાત યોજન કા ઝંચા હૈ । ‘અદ્વકોસં ઉચ્ચેહેણં’
ઓર હિસકા ઉદ્ધેધ આધેકોસ કા હૈ । અર્થાત્ નીચે જમીન મેં હિસકા
પ્રમાણ ૧ હજાર ધનુષ કા હૈ । ‘અદ્વકોસં વિક્કલંભેણં’ હિસકા વિષ્કંભ
આધેકોશ કા હૈ । ‘વેરુલિયામયવટ્ટલટ્ઠસંઠિએ’ યહ વજ્રરત્ન કા બના
હુઆ હૈ ગોલ આકાર કા હૈ ચિકના હૈ યહાં હિસકે વર્ણન મેં, સુશિલ્પટ

મવિક્કલંભેણં’ લંબાઈ પહોળાઈમાં એક યોજનની છે. અને ‘અદ્વજોયણં વાહલ્લેણં’
મોટાઈમાં અર્ધા યોજનની છે. ‘સન્ધ્યમણિમર્દ જાવ અચ્છા પડિરૂવા’ આ મણિપીઠિકા
સંપૂર્ણરીતે રત્નથી બનાવેલ છે. અને આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવી
નિર્મળ છે. તથા યાવત્પ્રતિરૂપ છે. અહીંયાં યાવત્શબ્દ થી ‘શ્લક્ષ્ણા’ વિગેરે
પદો ગ્રહણ કરાયા છે. ‘તીસે ણં મણિપેઢિયાએ ઉપ્પિ’ એ મણિપીઠિકાની ઉપર ‘એગે-
સુહુદુએ મહિંદજ્ઞાએ પન્નત્તે’ એક બીજી નાની ધબ્બ છે. ‘અદ્વટ્ટમાઈં જોયણાઈં ઉડું
ઉચ્ચત્તેણં’ આ મહેન્દ્ર ધબ્બ ૭૧૧ સાડા સાત યોજનની ઊંચી છે. ‘અદ્વકોસં
ઉચ્ચેહેણં’ અને તેનો ઉદ્ધેધ અર્ધા કોસનો છે. અર્થાત્ નીચે જમીનમાં તેનું
પ્રમાણ ૧ એક હજાર ધનુષનું છે. ‘અદ્વકોસં વિક્કલંભેણં’ તેનો વિષ્કંભ અર્ધા
કોષનો છે. ‘વેરુલિયામયવટ્ટલટ્ઠસંઠિએ’ એ વજ્રરત્નનો બનેલ છે. ગોળ આકારનો

રામો વાતોદ્ધૂતા વિજયવૈજયન્તીપતાકઃ છત્રાતિચ્છત્રકલિતસ્તુજ્ઞો ગગનતલલંઘ-
માનશિખરઃ પ્રાસાદિકો યાવત્પ્રતિરૂપઃ । તસ્ય ચલુ માહેન્દ્રધ્વજસ્યોપારિ-અષ્ટા-
વષ્ટો મઙ્ગલકાનિ સ્વસ્તિક શ્રીવત્સાદીનિ કૃષ્ણનીલાદિ ચામરધ્વજચ્છત્રાતિચ્છ-
ત્રાણિ, એતદભિપ્રાયેણાહ ‘તહેવ જાવ મંગલાજ્ઞયાછત્તાઈછત્તા’-તથૈવ યાવન્મઙ્ગલ-
કાનિ ધ્વજાશ્છત્રાતિચ્છત્રાણિ । ‘તસ્સ ણં ચુદ્ધમહિંદજ્ઞયસ્સ’-તસ્ય ચલુ
શુદ્રમહેન્દ્રધ્વજસ્ય, ‘પચ્ચત્થિમેણં’-પશ્ચિમાયાં દિશિ, ‘એત્થણં વિજયસ્સ દેવસ્સ’
અત્ર મહેન્દ્રધ્વજપશ્ચિમદિગ્વિભાગે વિજયસ્ય દેવસ્ય, ‘ચોપ્પાલણ નામ પહરણકોસે
પન્નત્તે’-ચોપાલકો નામ પ્રહરણકોશઃ પ્રહરણસ્થાનં શસ્ત્રાગારઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ‘તત્થણં
વિજયસ્સ દેવસ્સ’ અત્ર ચલુ વિજયસ્ય દેવસ્ય, ‘ફલિહરયણપામોક્ખા’-પરિઘ-
રત્નપ્રમુખાણિ, ‘વહવે’ વહૂનિ, ‘પહરણરયણા સંણિક્ખત્તા ચિટ્ઠંતિ’-પ્રહરણ-

ઘૃષ્ટ મૃષ્ટ સુપ્રતિષ્ઠિત’ इन पदों को भी लगाना चाहिये तथा ‘अनेक-
वर पञ्चवर्णं कुडभी सहस्रपरिमण्डिताभिरामः वातोद्धूत विजय
वैजयन्तीपताका छत्रातिछत्र कलितः तुङ्गो, गगतललंघमानशिखरः
प्रासादिको यावत्प्रतिरूपः, इस पाठको भी लगाना चाहिये इन सबका
अर्थ पीछे स्पष्ट कर लिखा जा चुका है । ‘तस्स णं’ इस महेन्द्रध्वज के
ऊपर आठ आठ स्वस्तिकादि मंगलद्रव्य है इसी अभिप्राय को लेकर
‘तहेव जाव मंगला ज्ञया छत्ताइछत्ता’ ऐसा सूत्रकारने कहा है ‘तस्सणं
चुदुमहिंदज्जयस्स’ इस शूद्र महेन्द्रध्वजा की ‘पच्चत्थिमेणं’ पश्चिम-
दिशा में ‘एत्थ णं विजयस्स देवस्स’ विजयदेव का चोप्पालण नाम पहर-
णकोसे पणत्ते’ चौपाल नामका शस्त्रागार है । ‘एत्थणं विजयदेवस्स
फलिहरयणपामोक्खा वहवे पहरणरयणा सणिक्खत्ता चिट्ठंति’

છે, ચિકણે છે. અહીં તેના વર્ણનમાં ‘સુશ્લિષ્ટ’ ઘૃષ્ટ મૃષ્ટ સુપ્રતિષ્ઠિત વિગેરે
પહેને લગાવી લેવા તથા ‘અનેકવર પચ્ચવર્ણકુડમીસહસ્રપરિમણિટાભિરામઃ વાત્તો-
દ્ધૂત વિજય વૈજયન્તીપતાકાછત્રાતિચ્છત્રકલિતઃ તુજ્ઞો ગગનતલલંઘમાનશિખરઃ પ્રાસા-
દિકો યાવત્પ્રતિરૂપઃ’ આ પાઠ પણ લગાવીલેવો આ બધાજ શબ્દોનો અર્થ સ્પષ્ટ-
રીતે પડેલા કહેવામાં આવીગયેલ છે. ‘તસ્સણં’ એ મહેન્દ્ર-ધ્વજની ઉપર આઠ
આઠ સ્વસ્તિકા વિગેરે મંગલ દ્રવ્ય છે. એજ અભિપ્રાય થી ‘તહેવ જાવ
મંગલા જ્ઞયા છત્તાઈછત્તા’ આ પ્રમાણેનો સૂત્રપાઠ સૂત્રકારે કહેલ છે. ‘તસ્સ ણં
ચુદ્ધમહિંદજ્ઞયસ્સ’ એ શૂદ્ર મહેન્દ્ર ધ્વજની ‘પચ્ચત્થિમેણં’ પશ્ચિમદિશામાં ‘એત્થ-
વિજયદેવસ્સ’ વિજય દેવનો ‘ચોપ્પાલણ નામ પહરણકોસે પણત્તે’ ચૌપાલ નામનો
શસ્ત્રાગાર છે. ‘એત્થ ણં વિજયદેવસ્સ ફલિહરયણપામોક્ખા વહવે પહરણરયણી સણિ-
ક્ખિત્તા ચિટ્ઠંતિ’ અહીંયાં વિજય દેવના સ્ફટિક વિગેરે અનેક શસ્ત્ર રત્નો રાખેલા છે.

फासे ॥ तस्स णं सिद्धायतणस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं
 एगा महई मणिपेढिया पणत्ता दो जोयणाइं आयामविक्रं-
 भेणं जोयणं बाहल्लेणं सव्वमणिसई अच्छा० तीसेणं मणि-
 पीढियाए उप्पि एत्थ णं एगे महं देवछंदए पन्नत्ते दो जोय-
 णाइं आयामविक्रंभेणं साइरेगाइं दो जोयणाइं उड्डं उच्चत्तेणं
 सव्व रयणामए अच्छे । तत्थ णं देवछंदए अट्टुसयं जिणपडि-
 माणं जिणुस्सेहप्पमाणमेत्ताणं सण्णिक्रित्तं चिट्ठइ । तासिणं
 जिणपडिमाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते, तं जहा-तव-
 णिज्जमया हत्थतला अंकामयाइं णक्खाइं अंतोलोहियक्खपरि-
 सेयाइं कणगमया पाया कणगामया गोप्फा कणगामईओ
 जंघाओ कणगामया जाणू कणगामया ऊरू कणगामयाओ
 गायलट्ठीओ तवणिज्जमईओ णाभीओ रिट्टामईओ रोमराईओ
 तवणिज्जमया चुच्चुया तवणिज्जमया सिरिवच्छा कणगमयाओ
 बाहाओ कणगमईओ पासाओ कणगमईओ गीवाओ रिट्टामए
 मंसु सिलप्पवालमया उट्ठा फलिहामया दंता तवणिज्जमईओ
 जीहाओ तवणिज्जमया तालुया कणगमईओ णासाओ अंतो
 लोहितक्खपरिसेयाओ अंकामयाइं अच्छीणि अंतो लोहितक्ख
 पडिसेयाइं पुलगमईओ दिट्ठीओ रिट्टामईओ तारगाओ रिट्टा-
 मयाइं अच्छिपत्ताइं रिट्टामईओ भमुहाओ कणगामयक्वोला
 कणगामया सवणा कणगामया णिडाला वट्ठा वइरामईओ सीस-
 घडिओ तवणिज्जमईओ केसंत केसभूमीओ रिट्टामया उवरि-
 मुद्धजा । तासि णं जिणपडिमाणं पिट्ठुओ पत्तेयं पत्तेयं छत्त-
 धारपडिमाओ पणत्ताओ, ताओ णं छत्तधारपडिमाओ हिम-
 रजतकुंदेदु सप्पकासाइं सकोरेटमल्लदामधवलाइं आतपत्ताइं

सलीलं ओहारमाणीओ चिट्ठंति, तासि णं जिणपडिमाणं उभओ
 पासिं पत्तेयं पत्तेयं चामरधारपडिमाओ पण्णत्ताओ, ताओ णं
 चामरधारपडिमाओ चंदप्पहवइरवेरुलिय नानामणिकणगरयण-
 विमलमहरिह तवणिज्जुज्जल विचित्तदंडाओ चिल्लियाओ संखं-
 ककुंददगरयअमयमथितफेणपुंजसंनिकासाओ सुट्ठुम रययदीह-
 वालाओ चामराओ सलीलं ओहारेमाणीओ चिट्ठंति । तासि णं
 जिणपडिमाणं पुरओ दो दो नागपडिमाओ दो दो जक्खपडि-
 माओ दो दो कुंडाधारपडिमाओ विणओवणयाओ पायवडि-
 याओ पंजलिउडाओ संगिक्खित्ताओ चिट्ठंति । सव्वरयणामईओ
 अच्छाओ सण्हाओ लण्हाओ घट्ठाओ मट्ठाओ णीरयाओ णिप्पं-
 काओ जाव पडिख्खाओ । तासि णं जिणपडिमाणं पुरओ
 अट्ठसयं घंटाणं अट्ठसयं चंदणकलसाणं एवं अट्ठसयं भिंगार-
 गाणं एवं आयंसगाणं थालाणं पाईणं सुपइट्ठुकाणं मणगुलि-
 याणं वायकरगाणं चित्ताणं रयणकरंडगाणं हयकण्ठगाणं जाव
 उसभकंठगाणं पुप्फचंगेरी णं जाव लोमहतथचंगेरीणं पुप्फपड-
 लगाणं अट्ठसयं तेल्लसमुग्गाणं जाव धूवकडुच्छुयाणं संगिखित्तं
 चिट्ठइ । तस्स णं सिद्धाययणस्स णं उप्पि बहवे अट्ठमंगलगा-
 ज्ञया छत्ताइछत्ता उत्तिमागारा सोलसविहेहिं रयणेहिं उवसो-
 भिया तं जहा—रयणेहिं जाव रिट्ठेहिं ॥सू० ६३॥

छाया—सभायाः खलु सुधर्मायाः उत्तरपूर्वस्यां दिशि अत्र एकं महत् सिद्धाय-
 तनं प्रज्ञप्तम्, अर्धत्रयोदश योजनान्यायामेन सक्रोशानि पट्योजनानि विष्कम्भेण
 नवयोजनान्यूर्ध्वमुच्चैस्त्वेन यावद् गोमानसी वक्तव्या यैव सभायाः सुधर्माया-
 वक्तव्यता सैव निरवशेषेण भणितव्या, तथैव द्वाराणि मुखमण्डपाः प्रेक्षागृहमण्डपाः
 ध्वजाः स्तूपाः चैत्यवृक्षाः माहेन्द्रध्वजाः नन्दाः पुष्करिण्यः ततश्च—सुधर्मायां
 यथा प्रमाणं मनोगुलिकानां गोमानस्यो धूपघटिकाः तथैव भूमिभाग उल्लोकश्च
 यावन्मणिस्पर्शः । तस्य खलु सिद्धायतनस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु एका-

महती मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, द्वे योजने आयामविष्कम्भेण योजनं बाह्व्येन,
सर्वमणिमयी अच्छा० । तस्याः खलु मणिपीठिकायाः उपरि अत्र खलु एको-
महान् देवच्छन्दकः प्रज्ञप्तः द्वे योजने आयामविष्कम्भेण सातिरेके द्वे योजने
ऊर्ध्वमुच्चत्वेन सर्वरत्नमयोऽच्छः । तत्र खलु देवच्छन्दकेऽष्टशतं जिनप्रतिमानाम्
जिनोत्सेधप्रमाणमात्राणाम् संनिक्षिप्तं तिष्ठन्ति । तासां खलु जिनप्रतिमानामयमे-
तद्रूपो वर्णवासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-रूपनीयमयानि हस्ततलानि, अङ्गुलमया नखाः
अन्तर्लोहिताक्षप्रतिषेकाः कनकमयाः पादाः कनकमयागुल्फाः कनकमयो जंघाः
कनकमयानि जानूनि कनकमया ऊरुः कनकमयो गात्रयष्टयः तपनीयमया-
नाभयः रिष्टमयो रोमराजयः तपनीयमयाश्चक्षुकाः तपनीयमयाः श्रीवत्साः
कनकमया वाहाः कनकमयाः पार्श्वाः कनकमयो ग्रीवाः रिष्टमयं मांसम् शिला-
ग्रावालमया ओष्ठाः स्फटिकमया दन्ताः तपनीयमयो जिह्वाः तपनीयमयानि
तालुकानि कनकमयो नासिकाः अन्तर्लोहिताक्षप्रतिषेकाः अङ्गुलमयानि अक्षीणि
अन्तर्लोहिताक्षप्रतिषेकाणि पुलकमयो दृष्टयः, रिष्टमयस्तारिकाः रिष्टमया-
न्यक्षिपत्राणि रिष्टमयो भ्रुवः कनकमयाः कपोलाः कनकमयाः श्रवणाः कनक-
मयो ललाटाः वृत्ताः वज्रमयः शीर्षघटिकाः तपनीयमयः केशान्तकेशभूमयः
रिष्टमया उपरिमूर्धजाः तासां खलु जिनप्रतिमानां पृष्ठतः प्रत्येकं छत्रधरप्रतिमाः
प्रज्ञप्ताः ताः खलु छत्रधरप्रतिमाः हिमरजतकुन्देन्दुसप्रकाशानि । सकोरण्टकं
माल्यदामधवलानि आतपत्राणि सलीलम् अवधारयन्त्यस्तिष्ठन्ति । तासां खलु
जिनप्रतिमानाम् उभयोः पार्श्वयोः प्रत्येकं प्रत्येकं चामरधरप्रतिमाः प्रज्ञप्ताः
ताः खलु चामरधरप्रतिमाः चन्द्रप्रभवज्रवैडूर्यनानामणिकनकरत्नविमलमहार्ध-
तपनीयोज्ज्वलविचित्रदण्डानि चित्राणि शङ्खाङ्गकुन्दोदकरजोऽमृतमथितफेनपुञ्ज-
सन्निकाशानि सूक्ष्मरजतदीर्घवालानि धवलानि चामराणि सलीलम् अवधारयन्त्य-
स्तिष्ठन्ति । तासां खलु जिनप्रतिमानां पुरतो द्वे द्वे नागप्रतिमे द्वे द्वे यक्षप्रतिमे
द्वे द्वे भूतप्रतिमे, द्वे द्वे कुण्डधारप्रतिमे, विनयोपनते पादपतिते प्राञ्जलिपुटे संनि-
क्षिप्ते तिष्ठतः । सर्वरजतमया अच्छाः श्लक्षणाः लण्हाः घृष्टाः मृष्टाः नीरजस्का
निष्पङ्काः यावत्प्रतिरूपा ॥ तासां खलु जिनप्रतिमानां पुरतोऽष्टशतं घण्टानामष्ट-
शतं चन्दनकलशानाम् एवमष्टशतं भृङ्गारकाणामेवमादर्शानां स्थालानां पात्रीणां
सुप्रतिष्ठकानां मनोगुलिकानां वातकरकाणां चित्राणां रत्नकरण्डकानां हयकण्ठकानां
यावत् ऋषभकण्ठकानां पुष्पचंगेरीणां यावत्-लौमहस्तचङ्गेरीणां पुष्पपटलकानां-
मष्टशतं तैलसमुद्रकानां यावत्-धूपकडुच्छुकानां सन्निक्षिप्तं तिष्ठति । तस्य खलु
सिद्धायतनस्य खलूपरिबहून्यष्टावष्टौ मङ्गलकानि ध्वजाच्छत्रातिच्छत्राणि-उत्त-
माकाराणि षोडशविधः-रत्नैरुपशोभितानि तद्यथा-रत्नैर्यावद्विष्टैः ॥सू० ६३॥

ટીકા—‘સમાણં સુહમ્મા’—સમાયાઃ સ્વલુ સુધર્માયાઃ, ઉત્તરપુરત્થિમેણં’ ઉત્તરપૂર્વસ્યાં દિશિ-ઈશાનકોણે, ‘એત્થ ણં’ અત્ર સુધર્માયા ઈશાનકોણે સ્વલુ, ‘એગે મહં સિદ્ધાયતણે પન્નત્તે’ એકં મહત્ સિદ્ધાયતનં પ્રજ્ઞપ્તમ્, તત્ત્વ સિદ્ધાયતનમ્ ‘અદ્ધતેરસજોયણાઈ’ આયામેણં’—અર્ધત્રયોદશ-સાર્ધદ્વાદશ યોજનાનિ દૈર્ઘ્યેણ, ‘છ જોયણાઈ સકોસાઈ વિક્કલંભેણં’ પદ્મયોજનાનિ સકોશાનિ—ક્રોશૈકાધિકાનિ વિષ્કમ્ભેણ—વિસ્તારેણ—‘નવજોયણાઈ’ ઉહું ઉચ્ચત્તેણં’ નવયોજનાનિ—ઉર્ધ્વમુઘ્ન-સ્ત્વેનેત્યાદિ સુધર્માસમાવદેવવક્તવ્યં યાવદ્ગોમાનસી વક્તવ્યતા । તથા ચ સ્વયમેવ વક્ષ્યતિ—‘જા ચેવ સમાણ સુધમ્માણ વત્તવ્વયા સા ચેવ નિરવસેસા માણિયવ્વા જાવ ગોમાણસીઓ’—યા એવ સમાયાઃ સુધર્માયાઃ વક્તવ્યતા—સા—એવ વક્તવ્યતા નિરવશેષેણ સિદ્ધાયતનસ્યાપિ મણિતવ્યા, યાવદ્ગોમાનસ્યઃ, અયં ભાવઃ—યથા

‘સમાણ ણં સુહમ્માણ ઉત્તરપુરત્થિમેણં’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—‘સમાણં સુહમ્મા’ સુધર્માસમા કે ઉત્તર પૂર્વ દિશામેં ઈશાન કોને મેં ‘એત્થણં એગે મહં સિદ્ધાયતણે પણ્ણત્તે’ એક વિશાલ સિદ્ધાયતન હૈ ‘અદ્ધ તેરસજોયણાઈ આયામેણં’ હસકી લમ્બાઈ ૧૩૥ યોજન કી હૈ ઓર ‘છ જોયણાઈ સકોસાઈ વિક્કલંભેણં’ ઓર ચૌડાઈ હસકી એક કોશ સહિત ૬ યોજન કી હૈ તથા ‘નવ જોયણાઈ ઉહું ઉચ્ચત્તેણં જાવ ગોમાણસિયા વત્તવ્વયા’ હસકી ઝંચાઈ નૌ યોજન કી હૈ । ઇત્યાદિ સર્વ કથન યહાં સુધર્મા સમા કી તરહ ગોમાનસી-શર્યાકાર સ્થાનવિશેષ—વક્તવ્યતા તક કહનાં ચાહિયે યહી વાત ‘જા ચેવ સમાણ સુધમ્માણ વત્તવ્વયા સા ચેવ નિરવસેસા માણિયવ્વા જાવ ગોમાણસીઓ’ હસ સૂત્રપાઠ દ્વારા પુષ્ટ કી ગઈ હૈ તાત્પર્ય યહ હૈ કિ

‘સમાણ ણં સુહમ્માણ ઉત્તરપુરત્થિમેણં’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘સમાણ ણં સુહમ્મા’ સુધર્મા સભાની ઉત્તર પૂર્વદિશામાં અર્થાત્ ઈશાન ખૂણામાં ‘એત્થણં એગે મહં સિદ્ધાયતણે પણ્ણત્તે’ એક વિશાલ સિદ્ધાયતન છે. ‘અદ્ધતેરસ જોયણાઈ આયામેણં’ તેની લંબાઈ ૧૨૥ સાડા બાર યોજનની છે. અને ‘છજોયણાઈ છકોસાઈ વિક્કલંભેણં’ અને તેની પહોળાઈ એક કોશ અને છ યોજનની છે. તથા ‘નવ જોયણાઈ ઉહું ઉચ્ચત્તેણં જાવ ગોમાણસિયા વત્તવ્વયા’ તેની ઊંચાઈ નવ યોજનની છે. વિગેરે પ્રકારથી તમામ કથન અહીં સુધર્મા સભાના કથન પ્રમાણે ગોમાનસિક શર્યાકાર—સ્થાનવિશેષ એ કથન પર્યન્ત કહી લેવું. એજ વાત ‘જા ચેવ સમાણ સુહમ્માણ વત્તવ્વયા સા ચેવ નિરવસેસા માણિયવ્વા જાવ ગોમાણસીઓ’ આ સૂત્રપાઠથી સૂત્રકારે પુષ્ટ કરેલ છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે—જે પ્રમાણે સુધર્મા સભાના દ્વારો પૂર્વ, દક્ષિણ અને ઉત્તર

સુધર્માયાઃ સભાયાઃ પૂર્વદક્ષિણોત્તરદિક્ષુ દ્વારાણિ તેષાં ત્રયાણાં પુરતો મુખમણ્ડપાઃ મુખમણ્ડપાનાં પુરતઃ પ્રેક્ષાગૃહમણ્ડપાઃ, તેષાં ચ પ્રેક્ષાગૃહમણ્ડપાનાં પુરતઃ ચૈત્યસ્તૂપાઃ તેષાં ચૈત્યસ્તૂપાનાં પુરતઃ ચૈત્યવૃક્ષાઃ, તેષાં ચ ચૈત્યવૃક્ષાણાં પુરતો મહેન્દ્રધ્વજાઃ તેષાં મહેન્દ્રધ્વજાનાં પુરતો નન્દાપુષ્કરિણ્યઃ કથિતાઃ તદનન્તરં સુધર્માસભાયાં ષડ્મનોગુલિકાઃ—સહસ્રાણિ ષડ્ગોમાનસીસહસ્રાણિ કથિતાનિ ધૂપઘટિકા કથિતા તથૈવાઽત્ર—સિદ્ધાયતનેઽપિ નિરવશેષં વક્તવ્યમ્ ઉલ્લોકવર્ણન—બહુસમરમણીય ભૂમિભાગવર્ણનમપિ તથૈવ વક્તવ્યમ્ યદાહ સ્વયમેવ—‘તહેવ’—ઇત્યાદિના । ‘તહેવ-દારા’ તથૈવ યથા—સુધર્મસભાયાં ત્રીણિ દ્વારાણિ તથૈવાત્રાપિ ત્રીણિ દ્વારાણિ વક્તવ્યાનિ ‘મુહમંડવા’—મુખમણ્ડપાઃ દ્વારાણાં પુરતો મુખમણ્ડપાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, મુખ-મણ્ડપાનાં પુરતઃ—‘પેચ્છાઘરમંડવા—પ્રેક્ષાગૃહમણ્ડપાઃ વક્તવ્યાઃ તદનન્તરં—તદગ્રે—

જિસ પ્રકાર સે સુધર્મા સભા કા પૂર્વદક્ષિણ ઉત્તરદિશાઓં મેં દ્વાર હૈં । ઓર इनके आगे मुखमण्डप है । इन मुखमण्डपां के आगे प्रेक्षागृह मण्डप है । प्रेक्षागृह मण्डपां के आगे चैत्यस्तूप है । चैत्यस्तूपों के आगे चैत्यवृक्ष हैं । इन चैत्यवृक्षों के आगे महेन्द्र ध्वजाएं हैं । महेन्द्रध्वजाओं के आगे मन्दापुष्करिण्यां वावडियां है । तथा सुधर्मासभा में ६ हजार मनोगुलिका हैं । ये मनोगुलिकाएं पूर्व पश्चिम में २-२ हजार है । और उत्तर दक्षिण में ये १-१ हजार है । इसी प्रकार का वर्णन इस सिद्धायतन के सम्बन्ध में भी कर लेना चाहिये तथा यहां उल्लोक और भूमिभाग का वर्णन भी मणिस्पर्श सुधर्मासभा के जैसा ही वर्णित हुआ है । ऐसा जानना चाहिये, इस सिद्धायतन के बहुमध्य देशभाग में एक विशाल मणिपीठिका है यह मणिपीठिका दो योजन की लम्बी चौड़ी है । और एक योजन की मोटी है यह सर्वात्मना

દિશામાં છે અને તેની આગળ સુખ મંડપો છે. એ સુખમંડપોની આગળ પ્રેક્ષાગૃહ મંડપો છે. પ્રેક્ષાગૃહ મંડપોની આગળ ચૈત્યસ્તૂપ છે. ચૈત્યસ્તૂપોની આગળ ચૈત્યવૃક્ષ છે. એ ચૈત્યવૃક્ષોની આગળ માહેન્દ્ર ધ્વજાઓ છે. માહેન્દ્ર ધ્વજાઓની આગળ નન્દા પુષ્કરિણીઓ અર્થાત્ વાવો છે. તથા સુધર્માસભામાં ૬ હજાર મનોગુલિકાઓ છે. એ મનોગુલિકાઓ પૂર્વ પશ્ચિમમાં બબે હજાર છે. અને ઉત્તર દક્ષિણ દિશામાં એ ૧-૧—એક એક હજાર છે. એજ પ્રકારનું વર્ણન આ સિદ્ધાયતનના સંબંધમાં પણ કરી લેવું જોઈએ. તથા અહીંયાં ઉલ્લોક અને ભૂમિભાગનું વર્ણન પણ મણિ સ્પર્શ વિગેરે પ્રકારથી સુધર્માસભાના વર્ણન પ્રમાણે જ વર્ણવેલ છે. તેમ સમજવું. એ સિદ્ધાયતનના બહુ મધ્યદેશભાગમાં એક વિશાલ મણિપીઠિકા છે. આ મણિપીઠિકા બે યોજનની લાંબી પહોળી

‘જ્ઞયા’ ધ્વજાઃ વક્તવ્યાઃ ‘શુભા’ સ્તૂપાઃ, તદનન્તરં ચૈત્યસ્તૂપાઃ વક્તવ્યાઃ ‘મહિંદ
 જ્ઞયા’-ચૈત્યવૃક્ષાણાં પુરતો માહેન્દ્રધ્વજા વક્તવ્યાઃ, તેષાં મહેન્દ્રધ્વજાનાં પુરતઃ
 ‘નંદાઓ-પુલ્કરિણીઓ’-નન્દા પુલ્કરિણ્યો વક્તવ્યાઃ ‘તઓય સુહમ્માએ જહા
 પમાણં મણગુલિયાણં’ તતશ્ચ યથા સુધર્માયાં સમાયાં મનોગુલિકાનાં કથિતં
 તથૈવાત્રાપિ જ્ઞાતવ્યમ્, ‘ગોમાણસીઓ ધૂવઘડિઓ’-ગોમાનસ્યઃ શમ્યા સદશસ્થાન
 વિશેષો ધૂપઘટિકા અપિ સુધર્માસભાવદેવાઽત્રાપિ જ્ઞાતવ્યાઃ । ‘તહેવ ભૂમિભાગે
 ઉલ્લોએ ય જાવ મણિફાસે’ તથૈવ बहुसमरमणीयो भूमिभागः उल्लोकश्च वर्णयि-
 તવ્ય इहापि यावत् तृणानां-मणीनां च स्पर्शः किं बहुना-सर्वमपि-सुधर्मासभा-
 वदेवाऽत्रापि ज्ञातव्यमिति ॥ ‘तस्स णं सिद्धायतणस्स’ तस्य खलु सिद्धायतनस्य,
 ‘बहुमज्झदेसभाए’-बहुमध्यदेशभागे, ‘एत्थ णं एगा महं मणिपेढिया पन्नत्ता’-
 अत्र सिद्धायतनबहुमध्यदेशभागे खलु एका महती मणिपीठिका-पीठविशेषः
 प्रज्ञप्ता-कथिता, सा खलु मणिपीठिका ‘दो जोयणाई’-द्वे योजने, ‘आयाम-
 विक्खंभेणं’ आयामविष्कम्भाभ्याम् दैर्घ्यविस्ताराभ्यां योजनद्वयप्रमाणा भवति
 मणिपीठिकेत्यर्थः । ‘जोयणं वाहल्लेणं’ योजनमेकं वाहल्येन-पृथुत्वेन, ‘सब्ब
 मणिमई अच्छा’ सर्वमणिमयी-सर्वात्मना मणि प्रचुरा, ‘अच्छा’ आकाशस्फटिकरत्न
 वत्-शुभ्रा, इलक्षणा—घृष्टा-मृष्टा-नीरजस्का-निर्मला-निष्पङ्का—निष्कण्टक-
 च्छाया-प्रासादीया-सप्रभा-सोद्द्योता-समरीचिका-दर्शनीयाऽभिरूपा-प्रतिरूपा ।
 ‘तीसेणं मणिपेढियाए उप्पि’ तस्याः खलु मणिपीठिकाया उपरि, एत्थ णं
 अत्र मणिपीठिकोपरितनभागे खलु, ‘एगे महं देवच्छंदए पन्नत्ते’ एको महान् देव-
 च्छन्दकः आसनविशेषः प्रज्ञप्तः कथितः, -स च देवच्छन्दकः-‘दो जोयणाई
 आयामविक्खंभेणं’ आयामविष्कम्भाभ्यां द्वे योजने, दैर्घ्यविस्ताराभ्यामित्यर्थः ।

મણિયોં કી વની હુઈ હૈં । ઇસકે વર્ણન મેં અચ્છાદિ પદોં કા પ્રયોગ
 કરના ચાહિયે ? ઇસ મણિપીઠિકા કે ઝપર એક-વિશાલ દેવચ્છન્દક
 હૈ યહ દો યોજન કા લમ્બા ચૌડા હૈ । ઓર કુછ અધિક દો યોજન
 કા ઝંચા હૈ । યહ દેવચ્છન્દક મી અચ્છ એવં ઇલક્ષણ આદિ વિશેષણોં
 વાલા હૈ ઇસ દેવચ્છન્દક મેં ૧૦૮ જિન પ્રતિમાએ અર્થાત્ કામદેવોં કી
 મૂર્તિયાં હૈ । ઇનકા સમ્બન્ધ કા વર્ણન ઇસ પ્રકાર સે હૈં । રક્ત સુવર્ણ

છે. અને એક યોજનના ઘેરાવાવાળી છે. એ સર્વ રીતે મણિયોની બનેલ છે.
 તેના વર્ણનમાં અચ્છ વિગેરે પદોનો પ્રયોગ કરી લેવો. એ મણિપીઠિકાની
 ઉપર એક વિશાલ દેવચ્છંદક છે. એ બે યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ વાળો છે,
 અને કંઈક વધારે બે યોજનની ઉંચાઈ વાળો છે. આ દેવચ્છંદક પણ અચ્છશ્લક્ષણ
 આદિ વિશેષણો વાળો છે. એ દેવચ્છંદકમાં ૧૦૮ જીન પ્રતિમાઓ અર્થાત્

‘સાફરેગાઈ’ ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં’ સાતિરેકે દ્વે યોજને—ઝર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન, ‘સવ્વરયણામણ અચ્છે’ સર્વાત્મનાઽચ્છઃ શ્લક્ષ્ણે ઘૃષ્ટો મૃષ્ટો લળ્હો નીરજસ્કો નિર્મલો નિષ્પદ્ધો નિષ્કણ્ટકચ્છાયો યાવત્પ્રાસાદીયો દર્શનીયોઽભિરૂપપ્રતિરૂપઃ ઇતિ ॥ ‘તત્થ ણં દેવછંદણ’ તત્ર ચલુ દેવચ્છન્દકઃ, ‘અટ્ટસયં જિણપહિમાણં’ અષ્ટાધિકં શતં જિનપ્રતિમાનામ્, કથમ્ભૂતાનાં તાસાં તત્રાહ—‘જિણુસ્સેહે’ ત્યાદિ, ‘જિણુસ્સેહપ્પમાણ મેત્તાણં’ જિનોત્સેધપ્રમાણમાત્રાણામ્ ‘સણ્ણિક્ખત્તં ચિટ્ઢિ’ સન્નિક્ષિપ્તં તિષ્ઠતિ, તત્ર દેવચ્છન્દકે એતાવત્યો વ્યવસ્થિતાઃ પ્રતિમા ઇત્યર્થઃ । ‘તાસિણં જિણપહિમાણં’ તાસાં ચલુ જિનપ્રતિમાણામ્, ‘અયમેયારૂવે વણ્ણાવાસે પન્નત્તે’ અયમેતેદ્રૂપો વર્ણા-વાસો વર્ણનિવેશઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ કથિતઃ । ‘તં જહા’ તદ્યથા—‘તવણિજ્જમયા હત્થતલા’—તપનીયઃ—સુવર્ણસ્તન્મયાનિ હસ્તતલાનિ ‘અંકામયાઈ ણકલાઈ’—અઙ્કમયા અઙ્કરનમયા-નલાઃ, ‘અંતોલોહિયકલ પરિસેયાઈ’—અન્તર્મધ્યે લોહિતાક્ષરત્નપ્રતિષેકાઃ, ‘કણગ-મયા પાયા’ કનકમયાઃ પાદાઃ, ‘કણગમયા ગોપ્પા’—કનકમયા ગુલ્ફા, કણગામ-ઈઓ જંઘાઓ’ કનકમયો જઙ્ઘાઃ, ‘કણગમયા જાણૂ’ કનકમયાનિ જાનૂનિ, ‘કણગા-મયાઓ ઝરૂ’ કનકમયા ઝરવઃ, ‘કણગમયાઓ ગાયલટ્ટી’ કનકમયો ગાત્રયષ્ટયઃ શરીરમિત્યર્થઃ, ‘તવણિજ્જમઈઓ ણામ્મીઓ’—તપનીયમયા નાભયઃ, ‘રિટ્ઠાયઈઓ રોમરાઈઓ’ રિષ્ટમયો રોમરાજયઃ—રોમાવલયઃ, ‘તવણિજ્જમયા ચુચ્ચુયા’—તપનીય-મયાચ્ચૂચુકાઃ, સ્તનાગ્રભાગાઇત્યર્થઃ, ‘તવણિજ્જમયા સિરિવચ્છા—તપનીયમયાઃ—

કે જૈસે इनके हाथों के तलिये हैं अंक रत्न के जैसे इनके नख हैं । लोहिताक्षरत्न की इनकी रेखाएं हैं । ‘कणगामया पाया’ इनके पैर सुवर्ण के हैं । ‘कनकमया गोप्पा’ इनकी एडियां कनककी बनी हुई हैं । ‘कनकमयो जंघा’ सुवर्णमय इनको जंघाएं हैं । ‘कनकमयानि जानूनि’ सुवर्णमय इनके जानू हैं ‘कनकमयाओ उरू’ सुवर्णमय इनकी उरू हैं ‘कनकमयो गात्रयष्टयः’ ‘घुटने’ सुवर्ण के बने हुए हैं । तपनीय-मया नाभयः’ तपे हुए—सुवर्ण की इनकी नाभियां हैं । ‘रिषट्-मयो रोमराजयः’ इनकी रोमराजियां रिषट् रत्नकी हैं । तपनीय-

કામદેવેનાની મૂર્તિયો છે. તેના સંબંધો વર્ણુન આ રીતે છે. તેના હાથોના તળિયા લાલ સુવર્ણના જેવા છે. અક્ષરત્નોના જેવા તેના નખો છે. લોહિતાક્ષરત્નની રેખાઓ છે. ‘કણગામયા પાયા’ તેના પાયાઓ સોનાના છે. ‘કણગામયા ગોપ્પા’ તેની એડિયો કનકની બનેલ છે. ‘કણગામયો જંઘા’ સુવર્ણમય તેની જંઘા છે. ‘કનકમયાનિ જાનૂનિ’ સુવર્ણમય તેના જાનુઓ છે ‘કનકામયા ઝરવઃ’ સુવર્ણ મય તેનાં ઊર છે. ‘કનકમય ગાત્રયષ્ટયઃ’ તેના ઘુટણો સુવર્ણમય છે. ‘તપનીય મયા નાભયઃ’ તપેલા સોનાની તેની નાભિયો બનેલી છે. ‘રિષ્ટમયો રોમરાજયઃ’ તેની

શ્રીવત્સા: 'કળગમયાઓ વાહાઓ'—કનકમયા વાહા: 'કળગમઈઓ પાસાઓ' કનકમયા: પાર્શ્વા: 'કનગમઈઓ ગીવાઓ' કનકમય્યો ગ્રીવા: 'રિષ્ટમય મંસુ' 'રિષ્ટરત્નમયં માંસમ્' 'સિલ્પવાલમયા ઓઢા' શિલાપ્રવાલમયા ઓઢા: વિદ્રુમવિ- નિર્મિતાં ઇતિયાવત્, 'ફલિહામયા દંતા'—સ્ફટિકરત્નમયા: દન્તા:, 'તવણિજ્ઞ- મઈઓ જીહાઓ' તપનીયમયા જિહ્વા: 'તવણિજ્ઞમયા તાલુયા' તપનીયમયાનિ તાલુકાનિ, 'કળગમઈઓ પાસાઓ' કનકમય્યો નાસિકા: 'અંતો લોહિતવક્ષપરિસે- યાઓ' અન્તર્મધ્યે લોહિતાક્ષરત્નપ્રતિપેકા:, 'અંકમયાઈ અચ્છિણી અંતો લોહિતવક્ષ પરિસેયાઈ' અન્તર્મધ્યપ્રદેશે લોહિતાક્ષરત્નપ્રતિપેકાણિ—અઢ્કરત્નમયાનિ—અક્ષીણિ, 'મયાશ્ચૂકા:' તપે હુએ સુવર્ણ કે ઇનકે ચૂચુક હૈં—સ્તન કે અગ્રભાગ હૈ । 'તપનીયમયા: શ્રીવત્સા' તસ સુવર્ણ કે ઇનકે શ્રીવત્સ હૈં—છાતી કે ઉપર રહે હુએ ચિન્હ વિશેષ હૈં । 'કળગમયા વાહાઓ કળગામઈઓ પાસાઓ' સુવર્ણમય ઇનકે વાહ હૈં સુવર્ણમય ઇનકે દોનોં પાર્શ્વભાગ હૈં । 'કનકમય્યો ગ્રીવા' સુવર્ણમય ઇનકી ગ્રીવાએં ગર્દને હૈં । 'રિષ્ટમયં- માંસમ્' રિષ્ટમય ઇનકા માંસ હૈ 'શિલાપ્રવાલમયા ઓઢા' ઇનકે ઓઢ- 'શિલાપ્રવાલ—મૂંગા' કે હૈં । 'સ્ફટિકમયા દન્તા' ઇનકે દાંત સ્ફટિકમણિ કે બને હુએ હૈં । 'તપનીયમય્યો જિહ્વા' ઇનકી જીભેં તપનીય સુવર્ણ કી બની હુઈ હૈં । 'તપનીયમયાનિ તાલુકાનિ' તાલુભાગ ઇનકા તપનીય સ્વર્ણ કા બના હુઆ હૈ 'કનકમય્યો નાસિકા:' ઇનકી નાસિકાએં સુવર્ણ કી બની હુઈ હૈ 'અન્તર્લોહિતાક્ષપ્રતિપેકા:' નાક કે મોતર કી રેખાએં લોહિતા- ક્ષરત્નકી બની હુઈ હૈં 'અઢ્કમયાનિ અક્ષીણિ' અઢ્કરત્નકી ઇનકી આંખે-

શેખ (૩'વાટા) રાજીયો રિષ્ટ રત્નોની છે. 'તપનીયમયાશ્ચૂકા:' તપેલા સોનાના તેના ચિથુકે છે. અર્થાત્ સ્તનનો અગ્રભાગ છે. 'તપનીયમયા ! શ્રીવત્સા:' તપેલા સોનાના તેના શ્રીવત્સ છાતીની ઉપર રહેલ ચિન્હ વિશેષ છે. 'કળગમયા વાહાઓ કળગામઈઓ પાસાઓ' સુવર્ણમય તેના બાહુ-હાથો છે અને સુવર્ણમય તેના ખન્ને પડખાઓ છે. 'કનકમય્યો ગ્રીવા' તેની ગ્રીવા-ગણું સુવર્ણમય છે. 'રિષ્ટમયં માંસમ્' રિષ્ટમય તેનું માંસ છે. 'શિલાપ્રવાલમયા ઓઢા, તેના ઓઢ શિલા પ્રવાલ મૂંગાના છે. 'સ્ફટિકમયા દન્તા' તેના દાંતો સ્ફટિક મણિના બનેલા છે. 'તપનીય- મય્યો જિહ્વા' તેની જીભ તપનીય સોનાની બનેલ છે. 'તપનીયમયાનિ તાલુકાનિ' તેના તાલુનો પ્રદેશ તપનીય સુવર્ણનો બનેલ છે. 'કનકમય્યા નાસિકા' તેના નાકો સોનાના બનેલા છે. 'અન્તર્લોહિતાક્ષ પ્રતિપેકા' નાકની અંદરની રેખાઓ લોહિતાક્ષ રત્નની બનેલ છે. 'અઢ્કમયાનિ અક્ષીણિ' તેની આંખો અંક રત્નની બનેલ છે. 'અન્તર્લોહિતાક્ષપ્રતિપેકાણિ' આંખોની અંદરની રેખાઓ લોહિતાક્ષ-રત્નની બનેલ

‘पुलगमईओ दिट्ठीओ’ पुलकमय्यो दृष्टयः ‘रिट्टामईओ तारगाओ’ रिष्टमय्योऽ-
क्षिमध्यगतास्तारिकाः कनीनिकाः ‘रिट्टामयाइ’ अच्छिपत्ताइ’ रिष्टरत्नमयान्यक्षि
पत्राणि, ‘रिट्टामईओ भमुहाओ’ रिष्टरत्नमय्यो भ्रुवः, ‘कणगामया कपोला’-
कनकमयाः कपोलाः ‘कणगामया सवणा’-कनकमयानि श्रवणानि-कर्णाः,
‘कणगामया णिडाला’-कनकमया ललाटाः कपोलेत्यर्थः ‘वट्टा’ वृत्ताः, ‘वइरा-
मईओ सीसघडीओ’-वज्रमय्यः शीर्षघटिकाः ‘तवणिज्जमईओ केसंत केसभूमिओ’
तपनीयमय्यः केशान्तकेशभूमयः ‘रिट्टमया उवरि मुद्धजा’-रिष्टरत्नमया उपरि
भागे मूर्धजाः केशाः, ॥ ‘तासिणं जिणपडिमाणं’-तासां खलु जिनप्रतिमानाम्,
‘पिट्ठतो पत्तेयं पत्तेयं’-पृष्ठतः परभागे प्रत्येकं प्रत्येकमेकैकमित्यर्थः ‘छत्तधार पडि-

वनी हुई है ‘अन्तर्लोहिताक्ष प्रतिवेकाणि’ आंखों के भीरत की रेखाएं
लोहिताक्षरत्न की बनी हुई है । रिष्टमय्यस्तारिकाः’ आंखें की तारि-
काएं-कनीनिकाएं रिष्ट रत्नकी बनी हुई हैं । ‘रिष्टमयानि अक्षिप-
त्राणि’ आंखों की बरोनियां रिष्टरत्नों की बनी हुई है । ‘रिष्टमय्यो-
भ्रुवः’ इनकी दोनों भौएं रिष्ट रत्नों की बनीहुई हैं ‘कनकमया कपोलाः’
इनके दोनों गाल सुवर्ण के बने हुए है । कनकमयाः श्रवणाः’ इनके
दोनों कान सुवर्ण के बने हुए हैं । ‘कणगामया निडाला’ सुवर्ण के इनके
भाल हैं । ‘वइरामईओ सीसघडिओ’ वज्र के इनके मस्तक हैं । ‘तव-
णिज्जमईओ केसंतकेसभूमिओ’ तपनीयसुवर्ण की इनकी केशभूमि है ।
‘रिष्टमया उपरिमूर्धजाः’ रिष्ट रत्नके इनके मस्तकके बाल हैं । ‘तासिणं
जिणपडिमाणं पिट्ठता पत्तेयं २ छत्तधारपडिमाओ’ इन जिन प्रतिमाओं
-कामदेव की प्रतिमाओं पैकी प्रत्येकजिन प्रतिमा-कामदेव की प्रतिमा के

छे. ‘रिष्टमय्यस्तारिकाः’ आंघोना ताराओ रिष्ट रत्नना अनेद छे. रिष्टमयानि
आक्षपत्राणि’ आंघोनी पांयणो रिष्ट रत्नोनी अनेद छे. ‘रिष्टमय्यो भ्रुवः’ तेना
अन्ने लभरे रिष्ट रत्नना अनेद छे. ‘कनकमया कपोलाः’ तेना अन्ने गाळे
सुवर्णनां अनेद छे. ‘कनकमयाः श्रवणाः’ तेना अन्नेकानो सुवर्ण निर्मित छे.
‘कणगामया निडाला’ तेना लाल प्रदेश सुवर्णो छे. ‘वइरामईओ सीसघडीओ’
तेना मस्तको वज्ररत्नना अनेद छे. ‘तवणिज्जमईओ केसंत केसभूमिओ’ तपनीय
सुवर्णनी तेनी केश भूमियो छे. ‘रिष्टमया उवरिमुद्धजा’ तेना माथानावाणो रिष्ट
रत्नना अनेद छे. ‘तासिणं जिणपडिमाणं पिट्ठतो पत्तेयं पत्तेयं छत्तधार पडिमाओ पण-
त्ताओ’ आ उन प्रतिमाओ-कामदेवनी प्रतिमाओ पैकी दरेक उन प्रतिमानी
पाछण तेना पर छत्र धरी राअनारी प्रतिमाओ छे. ते अधी व्यंतर जतना
देवेनी छे. ‘ताओ णं छत्तधारपडिमाओ हिमरजकुंदेन्दुपमासाइं कोरिंटमल्लदामाइं

માઓ પન્નત્તાઓ’-છત્રધરપ્રતિમાઃ, છત્રધારણકર્ત્ર્યઃ પ્રતિમાઃ કથિતાઃ, ‘તાઓ ણં છત્તધારપટ્ટિમાઓ’-તાશ્ચ સ્વલ્લે છત્રધારપ્રતિમાઃ, ‘હિમરયતકુંદેદુસપ્પગાસાઈ’-હિમરજતકુન્દેન્દુપ્રકાશાનિ, અતએવ ‘સકોરેંટમલ્લદામધવલાઈ’—સકોરણ્ઠક્ર માલ્યદામધવલાનિ-સ્વચ્છાનિ, ‘આતપત્તાઈ’ આતપત્રાણિ, છત્રાણીતિ યાવત્ ‘સલીલં’ સલીલં-અનાયાસતો યથા ભવેત્ તથા, ‘ઓહારમાણીઓ’-અવધારયન્ત્યઃ, ‘ચિંટંતિ’ તિષ્ઠન્તીતિ ॥ ‘તાસિણં જિણપરિમાણં ઉભઓ પાસિં’-તાસાં સ્વલ્લુ જિન-પ્રતિમાનામુભયોઃ પાર્શ્વયોઃ, ‘પત્તેયં પત્તેયં’-પ્રત્યેકં પ્રત્યેકમ્, ચામરધારપટ્ટિમાઓ પન્નત્તાઓ’ ચામરધારકપ્રતિમાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ‘તાઓ ણં ચામરધારપટ્ટિમાઓ’ ચામર-ધારિણ્યશ્ચ સ્વલ્લુ તાઃપ્રતિમાઃ, ‘ચંદપ્પહવેરુલિય નાનામણિ કળગરયણ વિમલ મહરિહ તવણિજ્જુજ્જલ વિચિત્તદંડાઓ’ ચન્દ્રપ્રભ વજ્રવૈદૂર્ય નાનામણિકનકવિમલમહર્થ તપનીયોજ્જ્વલવિચિત્રદણ્ડાનિ, ચન્દ્રપ્રભશ્ચન્દ્રકાન્તો મણિઃ વજ્રં ચ-વૈદૂર્યચેતિ

પીછે ઉનપર છત્રકો ધારણ કરને વાલી છત્ર ધારિણી પ્રતિમાएं हैं । ये सब प्रतिमा व्यन्तर जाती के देवकी है ‘ताओ णं छत्तधारपट्टिमाओ हिमर-जतकुंदेदुप्पभासाइं कोरिंट मल्लदामाइं धवलाइं आतपत्ताइं सलीलं ओहा-रमाणीओ २ चिंटंति’ ये छत्रधारिणी प्रतिमाएं हिम रज कुन्द पुष्प एवं इन्दु के जैसी श्वेत प्रभावाले एवं कोरंट पुष्पों की माला से युक्त ऐसे सफेद आतपत्रों को बड़े ही नखरों के साथ उन प्रतिमाओं के उपर ताने हुए हैं । ‘तासिणं जिणपट्टिमा णं उभओ पासिं पत्तेयं २ चामरधारपट्टिमाओ पण्ण-त्ताओ’ इन जिनप्रतिमाओं कामदेव की प्रतिमाओं को दोनों ओर और-भी २-२ चामरधारिणी प्रतिमाएं हैं, ‘ताओ णं चामरधारपट्टिमाओ चंदप्पहवेरुलियणाणामणिकणगरयणविमलमह रिहतवणिज्जुज्जलविचि-त्तदंडाओ’ ये चामर धारिणी प्रतिमाएं उन प्रतिमाओं के उपर चामरों को ढोर रही हैं इन चामरों के दण्ड चन्द्रकान्तमणियों के

ધવલાઈ આયવત્તાઈ સલીલં ઓહારમાણીઓ ઓહારમાણીઓ ચિંટંતિ’ એ છત્રધારિણી પ્રતિમાઓ હિમ, રજત, કુંદ પુષ્પ, અને ચંદ્રના જેવી શ્વેત છે. તથા પ્રભા વાળા અને કોરંટ પુષ્પોની માળાથી યુક્ત એવા સફેદ છત્રોને ઘણાજ નખરાની સાથે એ પ્રતિમાઓની ઉપર ધરેલ છે. ‘તાસિણં જિણપટ્ટિમાણં ઉભઓ પાસિં પત્તેયં પત્તેયં ચામરધારપટ્ટિમાઓ પન્નત્તાઓ’ એ ૭૫ન પ્રતિમાઓ-કામદેવની પ્રતિમાઓને બન્ને બાજુ બીજી પણ બપ્પે બપ્પે ચામર નાખવાવાળી પ્રતિમાઓ છે. ‘તાઓણં ચામરધારપટ્ટિમાઓ ચંદપ્પહવેરુલિય ણાણામણિકળગરયણવિમલમહરિય તવણિ જ્જુજ્જલવિચિત્તદંડાઓ’ એ ચામરધારી પ્રતિમાઓ તે પ્રતિમાઓની ઉપર ચમરો ઢોળી રહી છે એ ચામરોનો દંડ ચંદ્રકાન્ત મણિયોથી વૈદૂર્ય વિગેરે અનેક પ્રકારના

ચન્દ્રપ્રભ વજ્રવૈદૂર્યાણિ નાનામણિકનકરત્નાનિ વિમલમહાર્ધતપનીયાનિ ચૈભિરુ-
જ્જ્વલા વિચિત્રા દણ્ડા યેષાં તાનિ, ‘ચિલ્લિયાઓ’ ચિત્રાણ્યાશ્ચર્યાણિ ‘સંસ્થંકકુંદદ-
ગરય અમયમહિયફેણપુંજસણિકાસાઓ’ ગદ્ધાઽઙ્કુન્દોદકરજોઽમૃતમથિતફેનપુઙ્ગ-
સન્નિકાશાનિ, ‘સુહુમરયતદીર્ઘવાલાઓ’-સૂક્ષ્મરજતદીર્ઘવાલાનિ, ‘ચામરાઓ’-
ચામરાણિ; ‘સલીલં’-સ્વેદરહિતં યથા તથા, ‘ઓહારેમાળીઓ’ અવધારયન્ત્યઃ
‘ચિદ્વંતિ-આસતે ॥ ‘તાસિણં જિણપડિમાણં પુરઓ દો દો નાગપડિમાઓ’-
તાસાં સ્થલુ જિનપ્રતિમાનાં પુરતો દ્વે-દ્વે નાગપ્રતિમે, સન્નિક્ષિપ્તે તિષ્ઠતઃ इत्य-
ગ્રિમેણ સહાન્વયઃ, તથા-‘દો દો જક્ષપડિમાઓ’-દ્વે દ્વે યક્ષ પ્રતિમે, દો દો

વૈદૂર્ય આદિ અનેક પ્રકાર કે સળિયોં કે ણ્વં કનક રત્ન કે તથા વિમલ
વેશ કી બની તપનીય સ્વર્ણ કે બને દુણે હૈં, અતઃ યે બડે હી વિચિત્ર
ઔર ઉજ્જ્વલ દેખને યેં લગતે હૈં । ‘ચિલ્લિયાઓ’ યે ચામર અનેક પ્રકાર
કે હૈં અથવા ઇનકે દણ્ડ અનેક પ્રકાર કે હૈં । ‘સંસ્થંકકુંદગરય અમય-
મહિયફેણ પુંજ સંનિકાસાઓ’ તથા શંખ અંક કુંદ, ઉદક, રજ, ઔર
મથિત અમૃત કે ફેન પુંજ કે જૈસે યે ચામર પ્રતીત હોતે હૈં । ‘સૂક્ષ્મ-
રજતદીર્ઘવાલા’ ઇન ચામરોં કે બાલ વિલ્કુલ સૂક્ષ્મ ચાંદી કે તારોં કે
જૈસે દીર્ઘ હૈ, યે ચામર ‘ધવલાઓ’ ધવલ હૈં એસે ઇન ચામરોં કો યે
ચામર ધારિણી પ્રતિમાણં બડે હી નસ્તરોં કે સાથ ઢોરતી હુઈ સ્થડી હૈ ।
‘તાસિણં જિણપડિમાણં’ ઇન જિન પ્રતિમાઓં-કામદેવ કી પ્રતિમાઓં
કે સામને ‘દો દો નાગપડિમાઓ પંજલિઉડાઓ સંનિક્ષિવત્તાઓ
ચિદ્વંતિ’ દો દો નાગપ્રતિમાણં હાથ જોડે દુણે સ્થડી હુઈ હૈ તથા ‘દો દો
જક્ષપડિમાઓ દો દો ભૂતપડિમાઓ દો દો કુંડાધારપડિમાઓ

મણિયોથી તથા કનક રત્નોથી તથા વિમલ વેશથી અનેક તપનીય સોનાથી
અનેક છે. તેથી તે દેખવામાં ઘણાજ વિચિત્ર અને ઉજ્જ્વલ લાગે છે. ‘ચિલ્લિયાઓ’
એ ચામરો અનેક પ્રકારના છે. અથવા તેના દંડો અનેક પ્રકારના છે. ‘સંસ્થંક-
કુંદગરય અમયમહિયફેણપુંજસંનિકાસાઓ’ તથા શંખ અંક કુંદ ઉદક રજ અને
મંથન કરવામાં આવેલ અમૃતના કીણુના ઢગલા જેવા એ ચામરો જણાય છે.
સૂક્ષ્મરજતદીર્ઘવાલા’ એ ચામરોના વાળો એકદમ સૂક્ષ્મ ચાંદીના તારો જેવા
લાંબા છે. એ ચામરો ‘ધવલાઓ’ ધોળીયો છે. એવી એ ચામરોને તે ચામર
ધરવાવાળી પ્રતિમાઓ ઘણાજ નખરાઓ પૂર્વક ઢાળતી હોય તેમ ઉભેલ છે.
‘તાસિણં જિણપડિમાણં’ એ જીન પ્રતિમાઓની સામે ‘દો દો નાગપડિમાઓ
પંજલિઉડાઓ ચિદ્વંતિ’ બપ્પો નાગ પ્રતિમાઓ હાથ બેડીને ઉભેલ છે. તથા

ભૂયપદિમાઓ' દ્વે દ્વે ભૂતપ્રતિમે, તથા—'દો દો કુંડાધારપદિમાઓ—દ્વે દ્વે કુણ્ડા-
ધારપ્રતિમે, (કયંભૂતે હમે) તત્રાહ—'વિણઓવણતાઓ' વિનયોપનતે, 'પાયપદિ-
યાઓ—પાદપતિતે, 'પંજલિહડાઓ પ્રાજ્જલિપુટે, 'સંણિવિવત્તે ચિટ્ઠંતિ'—સન્નિ-
ક્ષિપ્તે તિષ્ઠતઃ—સર્વાત્મના રત્નમય્યોઽચ્છા આકાશસ્ફટિકવદતિ સ્વચ્છાઃ
'સળ્હાઓ'—શ્લક્ષ્ણાઃ, 'લળ્હાઃ, 'ઘટ્ટાઓ—મટ્ટાઓ'—ઘૃષ્ટાઃ મૃટાઃ 'ળીરયાઓ'—
નીરજસ્કાઃ 'ણિપ્પંકાઓ'—નિપ્પજ્ઞા 'જાવ પદિરુવાઓ'—નિષ્કણ્ટકચ્છાયાઃ
સપ્રભાઃ સોદ્ધોતાઃ સમરીચિકાઃ પ્રાસાદીયા દર્શનીયા અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપા
ઇતિ । 'તાસિ ણં જિણપદિમાણં'—તાસાં સ્વલુ જિન પ્રતિમાનામ્, 'પુરઓ અટ્ટસયં
ઘંટાણં' અગ્રભાગેઽષ્ટાધિકં શતં ઘન્ટાનામ્, 'અટ્ટસયં ચંદણકલસાણં—અષ્ટશતં
ચન્દનકલસાનામ્, 'એવં અટ્ટસયં મિંગારગાણં'—અષ્ટશતં પૂર્વવદ્ મૃજ્જારાણામ્, 'એવં
આયંસગાણં' એવમષ્ટશતમ્, આદર્શકાણાં—દર્પણાનામ્, 'થાલાણં' અષ્ટશતં સ્થા-

વિણયોવણયાઓ પાયવહિયાઓ પંજલિહડાઓ સન્નિવિવત્તાઓ
ચિટ્ઠંતિ' દો દો યક્ષ પ્રતિમાએ દો દો ભૂત પ્રતિમાએ એવં 'દો દો કુણ્ડ-
ધાર પ્રતિમાએ વિનય સે યુક્ત હુઈ, પૈરોં મેં પતિત હુઈ હાથ જોડે હુએ
સ્વહી હુઈ હૈ 'સન્વરયણામહઓ અચ્છાઓ, સળ્હાઓ લળ્હાઓ ઘટ્ટાઓ,
મટ્ટાઓ, ળીરયાઓ, ણિપ્પંકાઓ જાવ પદિરુવાઓ' યે સર્વ પ્રતિમાએ
સર્વાત્મના રત્નમય હૈ આકાશ ઓર સ્ફટિક મણિ કે જૈસી નિર્મલ હૈ
શ્લક્ષ્ણ હૈ ઘૃષ્ટ હૈ, મૃષ્ટ હૈ, નીરજસ્ક હૈ, નિષ્પજ્ઞ હૈ એવં યાવત્ પ્રતિરૂપ
હૈ । 'તાસિણં જિણપદિમાણં પુરઓ અટ્ટસયં ઘંટાણં અટ્ટસયં ચંદણકલ-
સાણં' હન જિન પ્રતિમાઓં 'કામદેવ કી પ્રતિમાઓં કે સમક્ષ ૧૦૮
ઘટાએ હૈ । ૧૦૮ ચંદન કલશ હૈ 'એવં અટ્ટસયં મિંગારગાણં એવં આયં-
સગાણં થાલાણં' હસી તરહ સે ૧૦૮ મૃજ્જારક—ઝારી—હૈ । ૧૦૮ આદ-

'દો દો જન્નપદિમાઓ દો દો ભૂતપદિમાઓ દો દો કુંડાધારપદિમાઓ વિણયોવણયા
ઓ પાયવહિયાઓ પંજલિહડાઓ સન્નિવિવત્તાઓ ચિટ્ઠંતિ' યાએ યક્ષ પ્રતિમાઓ
યાએ ભૂત પ્રતિમાઓ અને યાએ કુંડાધાર પ્રતિમાઓ વિનય પૂર્વક પગોમાં
પડતી હોય તેમ હાથ બેડીને ઉભેલ છે. 'સન્વરવણામહઓ અચ્છાઓ સળ્હાઓ
લળ્હાઓ ઘટ્ટાઓ મટ્ટાઓ ળીરયાઓ ણિપ્પંકાઓ જાવ પદિરુવાઓ' એ પ્રતિમાઓ
સર્વાત્મના રત્નમય છે. આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવી નિર્મળ છે. શ્લક્ષ્ણ
છે, ઘૃષ્ટ છે, મૃષ્ટ છે. નીરજસ્ક છે; નિષ્પંક છે. અને યાવત્પ્રતિ રૂપ છે.
'તાસિણં જિણપદિમાણં પુરઓ અટ્ટસયં ઘંટાણં અટ્ટસયં ચંદણકલસાણં' એ ૭૫
પ્રતિમાઓની સામે ૧૦૮ એકસો આઠ ઘંટાઓ છે. ૧૦૮ એકસો આઠ
ચંદન કલશે છે 'એવં અટ્ટસયં મિંગારાણં એવં આયંસગાણં થાલાણં' એજ રીતે

लकानाम्, 'पात्रीणं' पात्रीणामष्टशतम् कटोरीतिभाषाप्रसिद्धा 'सुपतिष्ठानम्' अष्टशतं सुप्रतिष्ठकानाम्, 'मणगुलियाणं' अष्टशतं मनोगुलिकानाम्, 'वातकरगाणं' वातकरकाणां जलरहितघटानामष्टशतम्, 'चित्ताणं रयणकरंडगाणं'—चित्राणां रत्नकरण्डकानामष्टशतम्, 'हयकंठगाणं जाव उसभकंठगाणं'—हयकण्ठकानामजकण्ठकानां शतमष्टौ, नरकण्ठकानां—किन्नरकण्ठानां—किंपुरुषकण्ठानां महोरगकण्ठानां—गन्धर्वकण्ठानां—ऋषभकण्ठानां—वृषभकण्ठानां चाऽष्टशतम् 'पुष्पचंगेरीणं जाव लोमहत्थचंगेरी णं'—पुष्पचङ्गेरीणां यावल्लोमहस्तचंगेरीणां—माल्यचंगेरीणां—चूर्णचङ्गेरीणां—वस्त्रचंगेरीणामाभरणचंगेरीणां यावदष्टशतम्, । तत्र—लोमहस्तका मयूरपिच्छपुञ्जनिका, 'पुष्पपडलगाणं'—अष्टशतं पुष्पपटलकानाम्, अष्टशतं माल्यपटलकानाम् नेत्रकलीनि पुष्पाणि ग्रथितानि माल्यानि चूर्णपटलकानां—गन्धपटलकानां—वस्त्राभरणसिद्धार्थलोमहस्तपटलकानामपि प्रत्येकं प्रत्येकमष्टशतं वक्तव्यम् । सिंहासनानां—छत्राणां—चामराणामष्टशतं ज्ञेयम्, 'अट्टसयं तेल्लसमुग्गकाणं—धूवकडुच्छुयाणं'—अष्टशतं तैलसमुद्रकानामष्टशतं कोष्ठसमुद्रकानामष्टशतं

शक-दर्पण हैं १०८ बडे २ थाल है 'एवं पाईणं सुपइड्डगाणं मणगुलियाणं वातकरगाणं' १०८ छोटी-छोटी पात्री-छोटा पात्र विशेष हैं, १०८ सुप्रतिष्ठित है, १०८ मनोगुलिक पीठिकाविशेष हैं 'वातकरगाणं, चित्ताणं रयणकरंडगाणं, हयकंठगाणं जाव उसभ कंठगाणं' १०८ वातकरक-जलरहित घट-घडा हैं, १०८ चित्र हैं १०८ रत्नकरण्ड है १०८ हयकंठ है । यावत् १०८ वृषभकंठ हैं 'पुष्पचंगेरीणं जाव लोमहत्थचंगेरीणं, पुष्पपडलगाणं अट्टसयं तेल्लसमुग्गकाणं जाव धूवकडुच्छुयाणं संणिक्खित्तं चिट्ठइ' १०८ पुष्पचंगेरी हैं—पुष्पों को रखने की टोकरियां हैं । यावत्—१०८ रोमहस्तक चंगेरीकाएं—मयूरपिच्छिकाएं हैं १०८ पुष्प पटलक है, १०८ तेल समुद्रक

१०८ એકસો આઠ ભૂંગારક-આરીયો છે. ૧૦૮ એકસો આઠ આદર્શક દર્પણો છે. ૧૦૮ એકસો આઠ મોટા મોટા થાલો છે. 'એવં પાઈણં સુપડડગાણં મણગુલિયાણં વાતકરગાણં' ૧૦૮ એકસો આઠ નાની નાની પાત્રીયો-નાનું વાસણ છે. ૧૦૮ એકસો આઠ સુપ્રતિષ્ઠકો છે. ૧૦૮ મનોગુલિકા પીઠિકા વિશેષ છે. 'વાતકરગાણં ચિત્તાણં રયણકરંડગાણં હયકંઠગાણં જાવ ઉસમકંઠગાણં' ૧૦૮ વાતકરકો-ખાલી ઘડાઓ છે. ૧૦૮ ચિત્રો છે. ૧૦૮ રત્નકરંડકો છે. ૧૦૮ હયકંઠકો છે. યાવત્ ૧૦૮ વૃષભકંઠકો છે. 'પુષ્પચંગેરીણં જાવ લોમહત્થચંગેરીણં પુષ્પપડલગાણં અટ્ટસયં તૈલ્લસમુગ્ગકાણં જાવ ધૂવકડુચ્છુયાણં સંણિક્ખિત્તં ચિટ્ઠઈ' ૧૦૮ પુષ્પ ચંગેરીયો છે. પુષ્પોને રાખવાની ટોપલીયો. યાવત્ ૧૦૮ એકસો આઠ રોમહસ્તક ચંગેરિકાઓ અર્થાત્ મયૂર પીછીકાઓ છે. ૧૦૮ પુષ્પ પટલો છે. ૧૦૮ તૈલ સમુદ્રકો છે. યાવત્ ૧૦૮

ચૌયસમુદ્રકાનામષ્ટશતં તગરસમુદ્રકાનામષ્ટશતમેલાસમુદ્રકાનામષ્ટશતં હરિતાલ-
સમુદ્રકાનામષ્ટશતં હિગુલકસમુદ્રકાનામષ્ટશતં મનશિલાસમુદ્રકાનામષ્ટશતમજ્જન-
સમુદ્રકાનામ્, સર્વાણ્યેતાનિ તૈલાદીન્યજ્જનાન્તાનિ પરમસુરભિગન્થોપેતાનિ દ્રષ્ટ-
વ્યાનિ-અષ્ટશતં ધ્વજાનામ્ ‘સંણિક્ષિત્તં ચિટ્ઠઈ’ સન્નિક્ષિત્તં તિષ્ઠતિ ॥ ‘તસ્સણં
સિદ્ધાયતણસ્સ ઉપ્પિ’-તસ્ય સિદ્ધાયતનસ્યોપરિ સ્વલુ, ‘વહવે અટ્ટટ્ટ મંગલગાઘ્યા
છત્તાઈછત્તા’ અષ્ટમજ્જલકાનિ-સ્વસ્તિકાદીનિ-ધ્વજાઃ કૃષ્ણનીલાદિકાઃ છત્રાતિ-
છત્રાણિ ‘ઉત્તિમાગારા’-ઉત્તમપ્રકારાણિ ‘સોલસવિહેહિં રયણેહિં’-પોઢશપ્રારકૈ
રત્નૈઃ; ‘ઉવસોમિયા’-ઉપશોભિતાનિ, ‘તં જહા’ તથથા-‘રયણેહિં જાવ રિટ્ઠેહિં’-
રત્નૈઃ સામાન્યૈર્યાવદ્દરિટ્ઠૈઃ, યાવત્-પદેન-વજ્ર-વૈદૂર્યસ્ફટિકાદીનાં સંગ્રહો-
જ્ઞાતવ્યઃ इति ॥સૂ.૦॥૬૩॥

મૂલમ્-તસ્સ ણં સિદ્ધાયયણસ્સ ઉત્તરપુરત્થિમેણં એત્થણં એગા
મહં ઉવવાયસમા પન્નત્તા જહા સુધમ્મા તહેવ જાવ ગોમાણ-
સીઓ ઉવવાયસમાએ વિ દારા સુહમંડવા સઠ્ઠં ભૂમિભાગે તહેવ
જાવ મણિફાસો (સુહમ્મા સમા વત્તઠ્ઠવા ભાણિયઠ્ઠા જાવ
ભૂમીએ ફાસો) તસ્સ ણં બહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ બહુ-
મજ્જદેસમાએ-એત્થ ણં એગા મહં મણિપેઢિયા પન્નત્તા જોયણં
આયામવિક્કલંભેણં અદ્ધજોયણં વાહલ્લેણં સઠ્ઠવ મણિમઈ અચ્છા. ૦।
તીસે ણં મણિપેઢિયાએ ઉપ્પિ એત્થ ણં એગે મહં દેવસયણિજ્જે

હૈ, યાવત્ ૧૦૮ ધૂપકડુચ્છુક હૈં । અર્થાત્ યે સર્વ વસ્તુએં ઉનકે સમક્ષ
રચી હુઈ હૈ । ‘તસ્સ ણં સિદ્ધાયતણસ્સ ણં ઉપ્પિ વહવે અટ્ટટ્ટમંગલગા મુયા
છત્તાઈછત્તા ઉત્તમાગારા સોલસવિહેહિં રયણેહિં ઉવસોમિયા, રયણે-
હિ જાવ રિટ્ઠેહિં’ ઉસ સિદ્ધાયતનકે ઉપર આઠ સ્વસ્તિક આદિ મંગલ-
દ્રવ્ય હૈં ધ્વજાએં હૈં ઓર છત્રાતિછત્ર હૈં, યે સર્વ ઉત્તમ આકારવાલે
હૈ । તથા સોલહ પ્રકાર કે રિટ્ઠાદિ રત્નોં સે સુશોભિત હૈ ॥સૂ.૦૬૩॥

ધૂપકડુચ્છુકો છે અર્થાત્ એ બધી વસ્તુઓ તેમની સામે રાખેલ છે. ‘તસ્સણં
સિદ્ધાયતણસ્સ ણં ઉપ્પિ વહવે અટ્ટટ્ટમંગલગા મુયા છત્તાઈછત્તા ‘ઉત્તમાગારા સોલસ-
વિહેહિં રયણેહિં ઉવસોમિયા રયણેહિ જાવ રિટ્ઠેહિં’ એ સિદ્ધાયતનની ઉપર
સ્વસ્તિક વિગેરે આઠ મંગલ દ્રવ્યો છે. ધ્વજો છે અને છત્રાતિછત્રો છે.
એ બધા ઉત્તમ આકારવાળા છે. તથા સોળ પ્રકારના રિટ્ઠ વિગેરે રત્નોથી
સુશોભિત છે ॥ સૂ. ૬૩ ॥

पन्नत्ते तस्स णं देवसयणिज्जस्स वण्णओ उववायसभाएणं
उप्पि अट्ठु मंगलगा झया छत्ताइछत्ता जाव उत्तिमागारा तीसे
णं उववायसभाए उत्तरपुरच्छिमेणं एत्थणं एगे महं हरए पन्नत्ते
से णं हरए अद्ध तेरसजोयणाइं आयामेणं छक्कोसाइं जोयणाइं
विकखंभेणं दस जोयणाइं उव्वेहेणं अच्छे सण्हे वण्णओ जहेव
णंदाणं पुक्खरिणीणं जाव तोरण वण्णओ तस्स णं हरतस्स
उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं एगा महं अभिसेयसभा पन्नत्ता जहा
सभा सुहम्मा तं चेव निरवसेसं जाव गोमाणसीओ भूमिभागे
उल्लोए तहेव ॥ तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स
बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं एगा महं मणिपेढिया पन्नत्ता जोयणं
आयामविकखंभेणं अद्धजोयणं बाहल्लेणं सव्व मणिमया
अच्छा ॥ तीसे णं मणिपेढियाए उप्पि एत्थ णं एगे महं सीहासणे
पन्नत्ते सीहासणवण्णओ अपरिवारो । तत्थ णं विजयस्स देव-
स्स सुबहु अभिसेक्के भंडे संणिक्खत्ते चिट्ठइ । अभिसेयसभाए
उप्पि अट्ठु मंगलए जाव उत्तिमागारा सोलसविहेहिं रयणेहिं
तीसेणं अभिसेयसभाए उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं एगा महं अलंका-
रिय सहा वत्तव्वया भाणियव्वा जाव गोमाणसीओ मणिपेढि-
याओ जहा अभिसेयसभाए उप्पि सीहासणं अपरिवारं । तत्थ
णं विजअस्स देवस्स सुबहु अलंकारिए भंडे निक्खित्ते चिट्ठइ ।
उत्तिमागारा अलंकारियसभाए उप्पि मंगलगा झया छत्ताइ-
छत्ता । तीसे णं अलंकारियसभाए उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं एगा
महं ववसायसभा पन्नत्ता अभिसेयसभा वत्तव्वया जाव सीहा
सणं अपरिवारं ॥ एत्थ णं विजअस्स देवस्स एगे महं पोत्थयरयणे
संनिक्खित्ते चिट्ठइ तस्स णं पोत्थयरयणस्स अयमेयाह्वे वण्णा-

वासे पन्नत्ते तं जहा-रिट्टामईओ कंवियाओ [रययामयाइं पत्त-
काइं रिट्टामयाइं अक्खराइं] तवणिज्जमए दारे णाणामणिमए
गंठी [अंकमयाइं पत्ताइं] वेरुलियमए लिप्पासणे तवणिज्जमई
संकलारिट्टमई मसी वइगमई लेहिणी रिट्टामइं अक्खराइं धम्मिण
सत्थे । ववसायसभाएणं उप्पि अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइछत्ता
उत्तिमागारेइ ॥ तीसे णं ववसायसभाए उत्तरपुरत्थिमेणं एगे
महं बलिपेढे पन्नत्ते दो जोयणाइं आयामविक्खंभेणं जोयणं
बाहल्लेणं सव्व रययामए अच्छे जाव पडिरूवे ॥ एत्थ णं तस्स
णं बलिपेढस्स उत्तरपुरत्थिमेणं एगा महं नंदा पुक्खरिणी पन्नत्ता
तं चेव माणं हरयस्स तं चेव सव्वं ॥ २० ६४॥

छाया-तस्य खलु सिद्धायतनस्योत्तरपूर्वस्याम् अत्र खलु एका महती-उप
पातसभा प्रज्ञप्ता । यथा सुधर्मा तथैव यावद्भोमानस्यः, उपपातसभायामपि
द्वाराणि मुखमण्डपाः सर्वे भूमिभागाः तथैव यावन्मणिस्पर्शः सुधर्मासभा
वक्तव्यता भणितव्या यावद्भूमिस्पर्शः) तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य भूमिभा-
गस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु एका महती मणिपीठिका प्रज्ञप्ता योजनमायाम-
विष्कम्भेणाऽर्धयोजनं बाहल्येन सर्वमणिमयी-अच्छा । तस्याः खलु मणिपीठि-
काया उपरि-अत्र खलु एकं महदेवशयनीयं प्रज्ञप्तम् तस्य खलु देवशयनीयस्य
वर्णकः, उपपातसभायाः खलूपरि-अष्टावष्टौ मङ्गलकानि ध्वजा इच्छातिच्छ-
त्राणि यावत् उत्तमाकाराणि । तस्याः खलूपपातसभाया उत्तरपूर्वस्याम् अत्र
खल्वेको महान् ह्रदः प्रज्ञप्तः स खलु ह्रदः अर्द्धत्रयोदश योजनानि-आयामेन षट्
क्रोशानि योजनानि विष्कम्भेण दशयोजनानि-उद्वेधेनाऽच्छः इलक्षणो वर्णकः
यथैव नन्दायाः पुष्करिण्याः यावत्-तोरणवर्णनम् । तस्य खलु ह्रदस्योत्तरपूर्वस्याम्
अत्र खल्वेका महत्यभिषेकसभा प्रज्ञप्ता यथा सभा सुधर्मा तदेव निरवशेषं
यावद्भोमानस्यो भूमिभाग उल्लोकस्तथैव । तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य
भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु एका महती मणिपीठिका प्रज्ञप्ता
योजनमायामविष्कम्भेणाऽर्धयोजनं बाहल्येन सर्वमणिमयी-अच्छा तस्याः खलु
मणिपीठिकायाः उपरि अत्र खलु एकं महत्सिंहासनं प्रज्ञप्तम् सिंहासन वर्णकोऽ-
परिवारः । तत्र खलु विजयदेवस्य सुबहु-अभिषेकभाण्डं सन्निक्षिप्तं तिष्ठति
अभिषेकसभाया उपरि-अष्टावष्टौ मङ्गलकानि यावदुत्तमाकाराणि षोडशविधै-

રત્નૈ તસ્યાઃ खलु अभिषेकसभाया उत्तरपूर्वस्याम् अत्र खलु एका महत्यलङ्कार-
सभा वक्तव्यता भणितव्या यावत्-गोमानस्यो मणिपीठिकाः यथाऽभिषेकसभाया
उपरि सिंहासनमपरिवारम् । तत्र खलु विजयस्य देवस्याऽऽलंकारिकभाण्डं सन्नि-
क्षिप्तं तिष्ठति उत्तमाकाराऽलङ्कारसभाया उपरि मङ्गलकानि ध्वजा इत्यत्राऽतिच्छ-
त्राणि । तस्याः खलु अलङ्कारिकसभायाः उत्तरपूर्वस्याम् अत्र खलु एका महती
व्यवसायसभा प्रज्ञप्ता अभिषेकसभा वक्तव्यता यावत्सिंहासनमपरिवारम् अत्र खलु
विजयस्य देवस्यैकं महत्पुस्तकरत्नं सन्निक्षिप्तं तिष्ठति । तस्य खलु पुस्तकरत्न-
स्याऽयमेतद्रूपो दर्णावासः प्रज्ञप्तः तद्यथा-रिष्टमय्यौ कंविके तपनीयमयो दवरकः
नानामणिमया ग्रन्थिः वैडूर्यमयं लिप्यासनं तपनीयमयी शृङ्खला रिष्टमयं छादनं
रिष्टमयी मषी वज्रमयी लेखनी रिष्टमयान्यक्षराणि धार्मिकं शास्त्रम् । व्यवसाय-
सभायाः उपरि-अष्टावष्टौ मङ्गलकानि ध्वजा इत्यत्राऽतिच्छत्राणि-उत्तमाका-
राणि । तस्याः खलु उपपात (व्यवसाय) सभाया उत्तरपूर्वस्यामेकं महद्वलिपीठं
प्रज्ञप्तम् द्वे योजने आयामविष्कम्भेण योजनं बाह्येन सर्वरजतमयमच्छं यावत्प्रति
रूपम् । अत्र खलु तस्य बलिपीठस्योत्तरपूर्वस्यामेका महती नन्दा पुष्करिणी
प्रज्ञप्ता यदेवमानं ह्रदस्य तदेव सर्वम् ॥सू० ६३॥

ટીકા-‘તસ્સ ણં સિદ્ધાયયણસ્સ’-તસ્ય खलु सिद्धायतनस्य ‘उत्तरपुरत्थि-
मेणं’ उत्तरपूर्वस्यां दिशि ईशानकोणे, ‘एत्थ णं एगा महं उववायसभा पण्णत्ता’ अत्र
सिद्धायतनस्यैशान्यां खल्वेका महती-विशाला-उपपात सभा, यत्र स्थितः सन्
अन्यत्र गन्तुमुत्पतति-तादृशीसभा प्रज्ञप्ता कथिता ‘जहा सुहम्मा तहेव जाव
गोमाणसीओ’-यथा सुधर्मासभा वर्णिता तथैवोपपातसभामपि वर्णनीया यावद्दो-

‘तस्स णं सिद्धाययणस्स णं उत्तरपुरत्थिमेणं’-इत्यादि ।

ટીકાર્થ-उस सिद्धायतन की ईशान दिशा में ‘एगा महं उववायसभा-
पण्णत्ता’ एक विशाल उपपात सभा हैं ‘जहा सुधम्मा तहेव’ जैसी
सुधर्मा-सभा हैं वैसी ही उपपात सभा है, इस सभा में रहकर ही
देव अन्यत्र जाने के लिये उत्तर वैक्रिय शरीर की रचना करते हैं ।
‘जाव गोमाणसीओ उववायसभाए वि-दारा मुंहमंडवा सव्व’ इस

‘तस्स णं सिद्धाययणस्स उत्तरपुरत्थिमेणं’ इत्यादि

ટીકાર્થ-‘તસ્સ ણં સિદ્ધાયયણસ્સ ઉત્તર પુરત્થિમેણં’ એ સિદ્ધાયતનની ઈશાન
દિશામાં ‘એગા મહં ઉવવાયસભા પણ્ણત્તા’ એક વિશાળ ઉપપાત સભા છે ‘જહા સુધમ્મા
તહેવ’ એ પ્રમાણેની સુધર્મા સભા છે એજ પ્રમાણેની ઉપપાત સભા છે. એ
સભામાં રહીનેજ દેવો ખીજે જગા માટે ઉત્તર વૈક્રિય શરીરની રચના કરે છે.
‘જાવ ગોમાણસીઓ ઉવવાયસભાએ વિ દારા મુહમંડવા સવ્વ’ એ ઉપપાત સભાના

માનસ્યસ્તાવત્પર્યન્તમ્ । ‘ઉવવાયસમાઽવિ દારા મુહમંડવા સવ્વં’ ઉપપાતસમાયા-
મપિ દ્વારાણિ મુલમણ્ડપાઃ સર્વં વક્તવ્યમ્ ‘ભૂમિભાગે તદેવ જાવ મણિફાસે-ભૂમિભા-
ગેઽપિ તથૈવ-સુધર્માસમા ભૂમિવદેવ વર્ણયિતવ્યા યાત્રન્મણિ સ્પર્શઃ । અયમ્ભાવઃ ઇય
મુપપાતસમાઽર્ધત્રયોદશયોજનાન્યાયામેન પદ્યયોજનાનિ ક્રોશાધિકાનિ વિષ્કમ્ભેણ
નવયોજનાન્યૂર્ધ્વમુચૈસ્ત્વેન અનેકશતસ્તમ્ભૈઃ સન્નિવિષ્ટાઽમ્યુદ્રત સુકૃત વજ્રવેદિકા
ઇત્યાદિ પ્રમાણસ્વરૂપવર્ણનમ્ તસ્યાશ્રોપપાતસમાયાસ્ત્રીણિ દ્વારાણિ પૂર્વદક્ષિણો-
ત્તરદિક્ષુઃ તેપાં દ્વારાણાં પુરતો મુલમણ્ડપાઃ તે ચ મુલમણ્ડપાઃ અર્ધયોજન ત્રયો-
દશયોજનાન્યાયામેન ક્રોશાધિકાનિ પદ્યયોજનાનિ વિષ્કમ્ભેણ સાતિરેકે દ્વે યોજને
ઊર્ધ્વમુચૈસ્ત્વેન તે મુલમણ્ડપા-અનેકસ્તમ્ભશતસન્નિવિષ્ટા, ઇત્યાદ્યુલ્લોકવર્ણનં
ભૂમિભાગવર્ણનમ્ ॥ મુલમણ્ડપાનાં પુરતઃ પ્રેક્ષાગૃહમણ્ડપવર્ણનમ્ પ્રેક્ષાગૃહમણ્ડપાનાં
ઉપપાત સમા કે સમ્બન્ધ મેં વર્ણન સવ ગોમાનસીતક જૈસા સુધર્મા-
સમા કા કિયા જા ચુકા હૈ વૈસા હી હૈ, અતઃ ઇસ ઉપપાત સમા મેં મી
તીન દ્વાર હૈં । ઉનકે આગે મુલમંડપ હૈં ઇત્યાદિ સવ કા કથન યહાં
પર ગોમાનસી કે વર્ણન તક કરલેના ચાહિયે ‘ભૂમિભાગે તદેવ જાવ-
મણિફાસે’ ઇસકે વાદ ઉલ્લોક કા વર્ણન ઓર ભૂમિભાગ કા વર્ણન
મણિસ્પર્શો કે વર્ણન તક કરલેના ચાહિયે ઇસ પ્રકાર કે કથન સે’ યહ
ઉપપાતસમા ૧૨ યોજન કી લમ્બી હૈ, ૧ કોશ અધિક ૬ યોજન કી
ચોડી હૈ તથા ૧ યોજન કી ચોડી હૈ તથા ૧ યોજન કી ઝંચી હૈ, સૈકડો
સંમો ઇસમેં લગે હુ઼ા હૈ, ઇસ મેં એક સુન્દર વજ્રવેદિકા હૈ’ ઇત્યાદિ રૂપ
સે સવ વર્ણન યહાં પર કરલેના ચાહિયે ઇસ ઉપપાત સમા મેં પૂર્વદક્ષિણ
ઓર ઉત્તર-દિશા મેં તીન દ્વારોં કે આગે મુલ મંડપ હૈ, ૧૨ ॥ યોજન
કે તો લમ્બે હૈં ઓર ૬ ॥ યોજન કે ચોડે હૈં, તથા કુદ્ધ અધિક દો યોજન

સંબંધમાં તમામ વર્ણન ગોમાનસિક સુધીનું જેમ સુધર્મા સલાનું વર્ણન
કરેલ છે તેમજ છે. તે પ્રમાણે ઉપપાત સલામાં પણ ત્રણ દ્વારો છે. તેની આગળ
મુખમંડપો છે. ઇત્યાદિ પ્રકારથી બધુંજ કથન અહીંયાં ગોમાનસિકના વર્ણન
સુધી કરી લેવું. ‘ભૂમિભાગે તદેવ જાવ મણિફાસે’ તે પછી ઉલ્લોકનું વર્ણન અને
ભૂમિભાગનું વર્ણન મણિસ્પર્શના વર્ણન સુધી કરી લેવું. આ રીતના કથનથી
આ ઉપપાત સલા ૧૨ યોજન લાંબી છે. એક કોશ વધારે છ યોજન પહોળી
છે. તથા ૬ નવ યોજન ઉચી છે. તેમાં સેંકડો થાલલાઓ લાગેલા છે. તેમાં
એક સુંદર વજ્રવેદિકા છે, બિગેરે પ્રકારથી તમામ વર્ણન અહીંયાં કરી લેવું.
એ ઉપપાતસલામાં પૂર્વ દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશામાં ત્રણ દ્વારો છે. એ દ્વારોની
આગળ મુખમંડપો છે. એ મુખ મંડપો ૧૨ ॥ સાડા બાર યોજન લાંબા છે.

પુરતસ્ત્રિદિશિ મણિપીઠિકાવર્ણનમ્ इत्यादि गोमानसी वर्णनपर्यन्तं वर्णनीयम्
 उल्लोकवर्णनं-भूमिभागवर्णनं च सर्वमधि कर्त्तव्यमिति । 'तस्स णं बहुसमर-
 मणिज्जस्स' तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य, 'भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए'
 भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे, 'एत्थ णं' बहुसमरमणीय भूमिभागस्य बहुमध्य-
 देशभागे खलु, 'एगा महं मणिपेठिया पन्नत्ता'—एका महती मणिपीठिका प्रथिताः
 सा खलु मणिपीठिका—'जोयणं आयामविक्खंभेणं' योजनमेकमायामविष्कम्भा-
 भ्याम्, दैर्घ्यविस्ताराभ्यां योजनैरुप्रमाणामणिपीठिकेत्यर्थः, 'अद्धजोयणं वाह-
 ल्लेण' अर्धयोजनं—धनुःसहस्रप्रमाणं वाहल्येन—पृथुत्वेन, 'सव्वमणिमई अच्छा'
 सर्वात्मना मणिमया—अच्छा—इलक्षणा—वृष्टा गृष्टा नीरजस्का निर्मला निष्पङ्का

के उंचे हैं। ये मुख्यमंडप सैकड़ों खंभो से युक्त है। यहां पर उल्लोक का
 वर्णन और भूमिभाग का वर्णन जैसा सुधर्मासभा में किया गया है
 वैसा ही करलेना चाहिये, मुख्यमंडपों के आगे प्रेक्षागृह मंडप है,
 प्रेक्षागृह मंडपों के आगे तीन दिशाओं में मणिपीठिकाएं हैं इत्यादि
 रूप से सब प्रकार का वर्णन यहां गोमानसीके वर्णन तक करलेना
 चाहिये 'तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए'
 उस बहुसमरमणीय भूमिभाग के मध्यभाग में 'एगा महं मणिपीठिया
 पन्नत्ता' एक बहुतविशाल मणिपीठिका कही गई है यह मणिपीठिका
 'जोयणं आयामविक्खंभेणं' लम्बाई चौड़ाई में १ योजन की है 'अद्ध-
 जोयणं वाहल्लेण' तथा मोटाई में आधे योजन का है, यह मणि-
 पीठिका 'सव्वमणिमई अच्छा' सर्वात्मना मणियों की ही बनी हुई है,
 और, आकाश एवं स्फटिकमणि के जैसी निर्मल है यहां 'इलक्षणा,

અને ૬૧ સવા છ યોજન પહોળા છે. તથા કંઈક વધારે જે યોજન ઉંચા છે.
 જે મુખમંડપો સેકડો સ્તંભોથી યુક્ત છે. અહીંયાં ઉલ્લોકનું વર્ણન અને
 ભૂમિભાગનું વર્ણન જે રીતે સુધર્માસભાના કથનમાં કહેલ છે એજ પ્રમાણે કરી
 લેવું. મુખમંડપોની આગળ પ્રેક્ષાગૃહ છે. પ્રેક્ષાગૃહ મંડપોની આગળ ત્રણ
 દિશાઓમાં મણિપીઠિકાઓ છે. ઇત્યાદિ રીતે તમામ પ્રકારનું વર્ણન અહીંયાં
 ગોમાનસીના વર્ણન સુધી કરી લેવું જોઈએ. 'તસ્સ ણં બહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિ-
 ભાગસ્સ બહુમજ્જદેસભાએ' એ બહુસમર મણીય ભૂમિભાગની મધ્યમાં 'એગા
 મહં મણિપેઠિયા પન્નત્તા' એક ઘણી મોટી મણિપીઠિકા કહેલ છે. એ મણિપીઠિકા
 'જોયણં આયામવિક્ખંભેણં' લંબાઈ પહોળાઈમાં ૧ એક યોજનની છે. 'અદ્ધ-
 જોયણં વાહલ્લેણં' તથા અર્ધા યોજનના વિસ્તાર વાળી છે. આ મણિપીઠિકા
 'સવ્વમણિમઈ અચ્છા' સર્વાત્મના મણિયોની જ બનેલ છે. અને આકાશ તથા

નિષ્ક્રાંતકચ્છાયા સપ્રભા સોદ્યોતા સમરીચિકા ગ્રાસાદીયા દર્શનીયાઽભિરૂપા-
પ્રતિરૂપા । ‘ત્રીસેણં મણિપેદિયાં ઉર્ણિ’ તસ્યા યથાસ્વરૂપં વર્ણિતાયાઃ મણિપી-
ઠિકાયા ઉપરિ, ‘અથ ણં’ અત્ર મણિપીઠિકોપરિ સ્થલુ, ‘અગે મહં દેવસયણિજ્જે
પન્નત્તે’ એકં મહદેવશયનીયં પ્રજ્ઞપ્તમ્, ‘તસ્સ ણં દેવસયણિજ્જસ્સ વણ્ણઓ’ તસ્ય
સ્થલુ દેવશયનીયસ્ય વર્ણકઃ તથાહિ-તસ્ય સ્થલુ દેવશયનીયસ્યાઽયમેતદ્ રૂપો વર્ણા-
વાસઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ નાનામણિમયાઃ પ્રતિપાદાઃ સૌવર્ણિકા મૂલપાદાઃ જામ્બૂનદમયાનિ
ગાત્રાણિ, વજ્રરત્નપૂરિતાઃ સન્ધયઃ રજતમયી-તૂલી લોહિતાક્ષરત્નમયાનિ ઉપ-
ધાનકાનિ, તપનીયમચ્ચો ગણ્ડોપધાનિકાઃ, ઉચ્ચત ઉન્નતં-મધ્યે નતગમ્भीરં-
સાલિન્નન વર્તિકમ્, (સહ આલિન્નવર્ત્યા શરીર પ્રમાણેનોપધાનેન યદ્વર્તતે તત્તથા)

ઘૃષ્ટા, ઘૃષ્ટા, નીરજસ્કા’ આદિ જો વિશેષણ પૂર્વ મેં જગહ જગહ
કહે જા ચૂકે હૈં । વે સચ યહાં પર મી પ્રતિરૂપવિશેષણ તક લગાલેના
ચાહિયે । ‘ત્રીસેણં મણિપેદિયાં ઉર્ણિ’ હસ મણિપીઠિકા કે ઉપર ‘અથ ણં
અગે મહં દેવસયણિજ્જે પન્નત્તે’ એક વિશાલ દેવશયનીય હૈં । ‘તસ્સ ણં
દેવસયણિજ્જસ્સ વણ્ણઓ’ હસ દેવશયનીયકાવર્ણન હસ પ્રકાર સે હૈં-
હસ દેવશયનીય કે પ્રતિપાદ પાદોં કે નીચે કે પાદ અનેક મણિયોં કે
બને હુએ હૈં । મૂલપાદ સુવર્ણ કે બને હુએ હૈં । દેવશયનીય કા પૂરા
શરીર જામ્બૂનદ સુવર્ણ કા બના હુઆ હૈં । હસકી સંધિયાં વજ્રરત્ન
સે ભરી હુઈ હૈં । વજ્રરત્ન કી હસકી નિવાર હૈં લોહિતાક્ષરત્ન કે હસ
પર તકિયે રહે હુએ હૈં । ગાલોં કે નીચે લગાયા જાનેવાલા તકિયા
તપે હુએ સુવર્ણ કા બના હુઆ હૈં યહ દેવશયનીય પૈરોં કી તરફ ઓર
શિરહાને કી તરફ ઉન્નત હૈં । ઓર વીચ મેં નમ્ર હૈં ગંભીર-હૈં તથા

સ્ફટિકમણિના જેવી નિર્મળ છે. અહીંયા ‘શ્લક્ષ્ણા, ઘૃષ્ટા, ઘૃષ્ટા, નીરજસ્કા’
વિગેરે જે વિશેષણો પહેલાં અનેક સ્થળે કહેવામાં આવેલ છે. એ બધા પ્રતિ-
રૂપ સુધીના વિશેષણો અહીંયાં પણ સમજાવેલા. ‘ત્રીસે ણં મણિપેદિયાં ઉર્ણિ’
એ મણિપીઠિકાની ઉપર ‘અથ ણં અગે મહં દેવસયણિજ્જે પન્નત્તે’ એક વિશાલ
દેવશયનીય છે. આ દેવશયનીયનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે.-એ દેવશયનીયના
પ્રતિપાદો-પાયાઓની નીચેના પાયાઓ અનેક મણિયોના બનેલા છે. મૂળ-પાયા
સોનાના બનેલ છે. સંપૂર્ણ દેવશયનીય જંબૂનદ નામના સોનાથી બનેલ છે. તેની
સંધિયો વજ્રરત્નથી ભરવામાં આવેલ છે. વજ્ર રત્નના તેના નીવાર છે.
લોહિતાક્ષ રત્નના તેના પર તકિયાઓ છે. ગાલોની નીચે રાખવામાં આવનારા
તકિયા તપાવેલા સોનાના બનેલા છે. આ દેવશયનીય પગની બાજુ અને માથાની
બાજુ ઉંચા છે. અને વચમાં નમેલ છે. ગંભીર છે, તથા શરીર પ્રમાણ તકિયાથી

ગજાપુલિનબાલુકાવદાલસદમ્, ઓયવિયક્ષૌમદુકૂલ પ્રતિચ્છાદનમ્, રક્તાંશુક-
સંવૃતમ્, સુરમ્યં ગ્રાસાદિકં-દર્શનીયમભિરૂપં પ્રતિરૂપમ્ । તસ્યાઃ खलु-‘उववाय-
सभाए णं उप्पिं’ उपपातसभाया उपरि, ‘अट्टमंगलगा’ अष्टावष्टौ मङ्गलकानि
स्वस्तिक-श्रीवत्स-भृतीनि, ‘झया’ ध्वजाः कृष्णनीलादिकाः ‘छत्ताइछत्ता
जाव उत्तिमागरा’ छत्रातिछत्राणि-उत्तमप्रकाराणि षोडशविधैः रत्नवैडूर्या-
दिभिरूपशोभितानि । ‘तीसे णं उववायसभाए’ तस्याः खलूपपातसभायाः
‘उत्तरपुरत्थिमेणं’ ऐशान्याम्, ‘एत्थणं एगे महं हरए पन्नत्ते’ अत्र खलूपपात-
सभाया उत्तरपूर्वदिग्भागे-एको महान् ह्रदः प्रज्ञप्तः ॥ ‘से णं हरए’ स खलु ह्रदः
‘अद्धतेरस जोयणाइं आयामेणं’ अर्धत्रयोदश-सार्धद्वादश योजनान्यायामेन, ‘छक्को-
साइं जोयणाइं विक्खंभेण’ षट् क्रोशानि योजनानि विष्कम्भेण-क्रोशाधिकानि
षड् योजनानि विस्तारवृत्त्या इत्यर्थः ‘दसजोयणाइं उव्वेहेणं’ दशयोजनान्यु-

શરીર પ્રમાણ તકિયે સે યુક્ત હૈ ‘इत्यादि रूप से जैसे सुधर्मासभा-
स्थित देवशयनीय देवशय्याका वर्णन किया गया है वैसा ही वर्णन
यहां पर भी इसका करलेना चाहिये ‘तस्सा उववायसभाएणं
उप्पिं’ उस उपपात सभा के उपर ‘अट्टमंगलगा’ आठ आठ मंगलद्रव्य
है एवं कृष्ण नील आदि वर्णवाली अनेक ध्वजाएं हैं तथा छत्रातिछत्र
हैं । ये छत्राति छत्र सोलह प्रकार के वैडूर्य आदिरत्नों से सुशोभित
है । ‘तीसेणं उववायसभाए’ उस उपपात सभा की ‘उत्तरपुरत्थिमेणं’
ईशानदिशा में ‘एत्थणं एगे महं हरए पन्नत्ते’ एक विशाल ह्रद हैं ‘सेणं
हरए’ यह ह्रद ‘अद्धतेरसजोयणाइं आयामेणं छक्कोसाइं जोयणाइं
विक्खंभेणं’ लम्बाई में १२॥ योजन का है और चौड़ाई में ६॥ योजन
का है । ‘दस जोयणाइं उव्वेहेणं’ तथा इसका उद्देश १० योजन का है,

યુક્ત છે. વિગેરે પ્રકારથી સુધર્માસભાના દેવશયનીયનું જે રીતે વર્ણન કરેલ
છે, એજ પ્રમાણેનું વર્ણન અહીંયાં પણ કરી લેવું ‘તસ્સા ઉવવાયસભા
ણં ઉપ્પિં’ એ ઉપપાત સભાની ઉપર ‘અટ્ટમંગલગા’-સ્વસ્તિક વિગેરે આઠ આઠ
મંગલ દ્રવ્યો છે. અને કૃષ્ણનીલ વિગેરે રંગની ધ્વજો છે. તથા છત્રાતિછત્ર
છે. આ છત્રાતિછત્રો સોળ પ્રકારના વૈડૂર્ય વિગેરે રત્નોથી સુશોભિત છે. ‘તીસે-
ણં ઉવવાયસભાએ’ એ ઉપપાત સભાની ‘ઉત્તરપુરત્થિમેણં’ ઇશાન દિશામાં
‘એત્થ ણં એગે મહં હરએ પન્નત્તે’ એક વિશાલ હ્રદ છે. ‘સે ણં હરએ’ એ હ્રદ ‘અદ્ધ-
તેરસ જોયણાઈં આયામેણં છક્કોસાઈં જોયણાઈં વિક્કંભેણં’ લંબાઈમાં ૧૨॥ સાડા
બાર યોજન છે. અને પહોળાઈમાં ૬॥ સળા છ યોજન છે. ‘દસ જોયણાઈં
ઉવ્વેહેણં’ તથા તેનો ઉદ્દેશ ૧૦ દસ યોજનનો છે. ‘અચ્છે સળ્હે’ આ હ્રદ અચ્છ;

દ્વેધેન, 'અચ્છે સળ્હે'—અચ્છઃ શલક્ષ્ણો ઘૃષ્ટો મૃષ્ટો નીરજસ્કો નિર્મલો નિષ્પદ્ધો નિષ્કણ્ટકચ્છાય ઇત્યાદિ રૂપેણ હૃદ વર્ણકો વિધેયઃ । 'જહેવ નંદાણં પુક્કરિણીણં જાવ તોરણ વળ્ણઓ' યથૈવ નન્દાપુષ્કરિણ્યા વર્ણકસ્તથેહાઽપિ કર્તવ્યઃ—ઈતિ । 'તસ્સ ણં હરતસ્સ' યથોક્તસ્વરૂપં વર્ણિતહૃદસ્ય, 'ઉત્તરપુરત્થિમેણં' ઉત્તરપૂર્વયોરન્તરાલે, 'एत्थ णं एगा महं अभिसेयसभा पन्नत्ता' અત્ર સ્થલુ એકા વૃહત્યભિષેકસભા વિસ્તારિતાઽઽસ્તે યા હિ—પ્રમાણ—સ્વરૂપ—મુખમંડપ—પ્રેક્ષાગૃહમંડપ—ચૈત્યસ્તૂપ વર્ણન પ્રકારેણ સુધર્માવત્તાવદ્વાચ્યાસ્યાધાવદ્ગોમાનસીવક્તવ્યતા, અનન્તરંચ-ઉલ્લોક વર્ણન—ભૂમિભાગવર્ણનં યાવત્તૃણાનાં મળીનાં ચ સ્પર્શઃ । એતદભિપ્રાયેનાહ—'જહા સુહમ્મા સભા તં ચેવ નિરવસેસં જાવ ગોમાણસીઓ ભૂમિભાગે ઉલ્લોએ તહેવ' યથા—

'અચ્છે, સળ્હે,' યહ હૃદ અચ્છ, શલક્ષ્ણ આદિ પ્રતિરૂપ તક કે વિશેષણોં વાલા હૈ 'જહેવ નંદાણં પુક્કરિણીણં જાવ તોરણ વળ્ણઓ' જિસ પ્રકાર સે નંદા પુષ્કરિણી—વાવરો કા વર્ગન પીછે કિયાજાચુકા—હૈ હસી પ્રકાર હસ હૃદ કા મી વર્ગન તોરણોં કે વર્ગન તક કર લેના ચાહિયે 'તસ્સ ણં હરતસ્સ ઉત્તરપુરત્થિમેણં' હસ હૃદ કી હશાન દિશા મેં 'एत्थ णं एगा महं अभिसेयसभा पन्नत्ता' એક વિશાલ અભિષેક સભા હૈ સુધર્મા સભા કે જૈસા હી હસકા પ્રમાણ હૈં હસકે આગે કે મુખ-મંડપોં કે આગે કે પ્રેક્ષાગૃહ મંડપોં કી ઓર ચૈત્યસ્તૂપોં કા વર્ગન સુધર્મા સભા મેં જૈસા હનકા વર્ગન કિયા ગયા હૈ વૈસા હી હૈ અભિષેક સભા કે હન મુખમંડપ આદિકોં કા વર્ગન ગોમાણસી કે વર્ગન તક હી ગ્રહણ કરના ચાહિયે. હસકે બાદ વહાં કે ઉલ્લોકોં કા ઓર ભૂમિભાગ કા

શ્લક્ષ્ણુ વિગેરે પ્રતિરૂપ સુધીના વિશેષણો વાળું છે. 'જહેવ નંદાણં પુક્કરિણીણં જાવ તોરણ વળ્ણઓ' જે પ્રમાણે નંદા પુષ્કરિણી—વાવનું વર્ણન પહેલાં કરવામાં આવી ગયેલ છે. એજ પ્રમાણે આ હૃદનું પણ વર્ણન તોરણોના વર્ણન સુધી કરી લેવું. 'તસ્સ ણં હરતસ્સ ઉત્તરપુરત્થિમેણં' એ હૃદની ઈશાન દિશામાં 'एत्थ णं एगा महं अभिसेयसभा पन्नत्ता' એક વિશાલ અભિષેક સભા છે. તે સભાનું પ્રમાણ સુધર્મા સભાના પ્રમાણ જેટલુંજ છે. તેની આગળના મુખમંડપોનું પ્રેક્ષાગૃહમંડપોનું તથા ચૈત્યસ્તૂપોનું વર્ણન સુધર્માસભાનું વર્ણન કર્યું છે એજ પ્રમાણે તેનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે તેમ સમજી લેવું અભિષેક સભાના આ મુખમંડપો વિગેરેનું વર્ણન ગોમાણીના વર્ણન સુધી જ ગ્રહણ કરવાનું છે. તેના પછી ત્યાંના ઉલ્લોકોનું તથા ભૂમિભાગનું વર્ણન મણિયોના સ્પર્શ સુધી કરી લેવું અને તે જેમ પહેલા કરવામાં આવેલ છે તેજ પ્રમાણે સમજવું એ જ વાત

સુધર્માસભા તદેવ નિરવશેષં યાવદ્ગોમાનસ્યો વિશ્રામસ્થાનેભૂમિભાગ ઉલ્લોકસ્થૈવેતિ ।
'તસ્સ બહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ' તસ્ય ચલુ બહુસમરમણીયસ્ય ભૂમિભાગ-
સ્ય, 'બહુમજ્જદેસમાએ' બહુમધ્યદેશભાગે, 'એત્થ ણં એગા મહં મણિપેઢિયા પણ્ણત્તા'
અત્ર બહુમધ્યદેશભાગે એકા બૃહત્તરા મણિપીઠિકા વિશ્રુતા સા ચલુ—'જોયણં
આયામવિક્કલંભેણં' યોજનમાત્રમાયામવિસ્તારાભ્યામ્ 'અદ્વજોયણં બાહલ્લેણં'—
અર્ધયોજનં બાહલ્યેન—ધનુઃસહસ્રમાનં પૃથુત્વેન 'સન્વમણિમયા અચ્છાં' સર્વભાવેન
મણિમયી—અચ્છા શ્લક્ષ્ણા—લળ્હા ઘૃષ્ટા મૃષ્ટા નીરજસ્કા નિર્મલા નિષ્પક્કા નિષ્ક-
પ્પટકચ્છાયા સપ્રમા સોદ્ધોતા સમરીચિકા પ્રાસાદીયા દર્શનીયાઽભિરૂપા
પ્રતિરૂપા ઇતિ 'તીસેણં મણિપેઢિયા ઉપ્પિં' તસ્યાઃ મણિપીઠિકાયા ઉપરિ ચલુ
'એત્થ ણં એગે મહં સીહાસણે પન્નત્તે' અત્ર મણિપીઠિકોપરિ—એકં મહર્ત્તિસહાસનં

વર્ણન મણિયોં કે સ્પર્શ તક કર લેના, જૈસા કિ પહિલે યહ કિયા જા
ચુકા હૈ । યહી બાત 'જહા સુધમ્મા સભા તં ચેવ નિરવસેસં જાવ ગોમાણ-
સીઓ ભૂમિભાગે ઉલ્લોએ તહેવ' ઇસ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ હૈ
'તસ્સ ણં બહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ બહુમજ્જદેસમાએ એત્થ ણં
એગા મહં મણિપેઢિયા પણ્ણત્તા' ઉસ બહુસમરમણીય ભૂમિભાગ કે બીચ
મેં એક વિશાલ મણિપીઠિકા હૈ 'જોયણં આયામવિક્કલંભેણ અદ્વજોયણં
બાહલ્લેણં સન્વમણિમયા અચ્છા' યહ મણિપીઠિકા લમ્બાઈ ચૌડાઈ મેં
એક યોજન કી હૈં ઓર મોટાઈ મેં આધે યોજન કી હૈ । યહ સર્વાત્મના
મણિયોં કી બની હુઈ હૈ તથા અચ્છા—આકાશ ઓર સ્ફટિકમણિ કે
જૈસી નિર્મલ હૈં યહાં ઇસકે વર્ણન મેં 'શ્લક્ષ્ણા, લળ્હા, ઘૃષ્ટા, મૃષ્ટા,'
ઇત્યાદિ વિશેષણોં કા ભી કથન કર લેના ચાહિયે, ઓર યહ કથન
પ્રતિરૂપ વિશેષણ તક કરના ચાહિયે 'તીસેણં મણિપેઢિયાએ ઉપ્પિં'
ઇસ મણિપીઠિકા કે ઉપર 'એત્થ ણં મહં એગે સીહાસણે પન્નત્તે' એક

'જહા સુધમ્મા સભા તં ચેવ નિરવસેસં જાવ ગોમાણસીઓ ભૂમિભાગે ઉલ્લોએ તહેવ'
આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. 'તસ્સ ણં બહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ બહુ-
મજ્જ દેસમાએ એત્થ ણં એગા મહં મણિપેઢિયા પણ્ણત્તા' એ બહુસમરમણીય ભૂમિભાગની
પથમાં એક વિશાલ મણિપીઠિકા છે. 'જોયણં આયામવિક્કલંભેણ અદ્વજોયણં
બાહલ્લેણં સન્વ મણિમયા અચ્છા' આ મણિપીઠિકા લંબાઈમાં એક યોજનની
છે. અને તેનો વિસ્તાર અર્ધયોજનનો છે. તે સર્વ રીતે મણિયોથી બનેલ છે.
તથા 'અચ્છા' આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવી તે નિર્મલ છે. અહિં તેના
પણ્ણનમાં 'શ્લક્ષ્ણા, લળ્હા, ઘૃષ્ટા, મૃષ્ટા' ત્રિગેરે વિશેષણોનું કથન પણ કરી
લેવું. 'તીસેણં મણિપેઢિયાએ ઉપ્પિં' એ મણિપીઠિકાની ઉપર 'એત્થ ણં મહં એગે

યચ્ચેત્થં સુસજ્જિતમ્, 'સીંહાસણ વણ્ણઓ અપરિવારો' અત્ર સિંહાસન વર્ણનં
 કર્તવ્યમ્ ભદ્રાસનાત્મકપરિવારવર્ણનરહિતમિતિ । 'તત્થ ણં' તત્ર સ્વલુ સિંહાસને
 'વિજયસ્સ દેવસ્સ સુવહુ અભિસેકકે મંદે સણ્ણિવિસુત્તે ચિટ્ઠહ' વિજયસ્ય દેવસ્ય
 સુવહુ અભિપેકસમાણ્ણમેકં સન્નિક્ષિપ્તં તિપ્પત્તિ । 'અભિસેયસમાણ ઉપ્પિ અટ્ઠ-
 મંગલણ જાવ ઉત્તિમાગારા સોલસવિહેરિં રયણેરિં' અભિપેકસમાયા ઉપરિ અઘ્ઠા-
 વઘ્ઠો મઙ્ગલકાનિ યાવદ્ ઉત્તમાકારાણિ પોહણવિથે રત્તનં: 'તીસે ણં અભિસેય-
 સમાણ ઉત્તરપુરત્થિમેણં' તસ્યા: સ્વલુ અભિપેકસમાયા: ઉત્તરપૂર્વસ્યામ્-દેશાનકોણે
 'एत्थ णं एगा महं अलंकारियसहा वत्तव्वया भाणियच्चा जाव गोमाणसीओ
 मणिपेढियाओ' અત્ર સ્વલુ એકા મહતી-વૃહત્તરા અલંકારસમાવત્તવ્યતા મણિતવ્યા

વિશાલ સિંહાસન હૈ 'સીંહાસણવણ્ણઓ' હસ સિંહાસન કા વર્ણન
 યહાં ઉસકે ભદ્રાસન આદિરૂપ પરિવાર સિંહાસનોં કો છોડકર કરના
 ધાહિયે યહી વાત 'અપરિવારો પદ ઢારા યહાં પ્રકટ કી ગઈ હૈ. 'તત્થ ણં
 વિજયસ્સ દેવસ્સ' ઉસ સિંહાસન પર વિજય દેવ કા 'સુવહુ અભિસેકકે
 મંદે સંનિક્ષિત્તે ચિટ્ઠહ' એક વહુન સુન્દર અભિપેકપાત્ર રગ્વા હુઆ
 હૈ 'અભિસેય સમાણ ઉપ્પિ અટ્ઠમંગલણ જાવ ઉત્તિમાગારા સોલસવિહે
 રિં રયણેરિં' અભિપેક સમા કે ઉપર આઠ આઠ સ્વસ્તિક આદિ મંગલ
 દ્રવ્ય હૈ યાવત્ યહાં કૃષ્ણ નીલ આદિ વર્ણોં કી ધ્વજાણં હૈં ઔર છત્રાતિ
 છત્ર હૈં इनके आकार सोलह प्रकारों के रत्नों से युक्त होने के कारण
 ઘડે ઉત્તમ હૈં । 'તીસેણં અભિસેયસમાણ ઉત્તરપુરત્થિમે ણં एत्थ णं एगा
 महं अलंकारियसभावत्तव्वया भाणियच्चा' હસ અભિપેક સમા કી
 દેશાન દિશા મેં એક વિશાલ અલંકારિક સમા હૈં હસકે પ્રમાણ કા

સીંહાસણે વણ્ણત્તે' એક વિશાળ સિંહાસન છે. 'સીંહાસણવણ્ણઓ' આ સિંહા-
 સનનું વણ્ણન અહીંયા તેનાં ભદ્રાસન વિગેરે પ્રકારથી પરિવાર અને સિંહા-
 સનેને છોડીને કરી લેવું એજ વાત 'અપરિવારો' એ પદથી અહીં પ્રગટ કરેલ છે.
 'તત્થ ણં વિજયસ દેવસ્સ' એ સિંહાસનની ઉપર વિજય દેવનું 'સુવહુ અભિસેક-
 મંદે સંનિક્ષિત્તે ચિટ્ઠહ' એક ધણુંજ સુંદર અભિપેક પાત્ર રાખેલ છે. 'અભિસેય-
 સમાણ ઉપ્પિ અટ્ઠમંગલણ જાવ ઉત્તમાગારા સોલસવિહેરિં રયણેરિં' અભિપેક સભાની
 ઉપર આઠ આઠ સ્વસ્તિક વિગેરે મંગલ દ્રવ્ય છે. યાવત્ કૃષ્ણ, નીલ, વિગેરે રંગની
 ધ્વજાઓ છે. અને છત્રાતિછત્રો છે. તેનો આકાર સોળ પ્રકારના રત્નોથી યુક્ત
 હોવાથી તે ધણુંજ ઉત્તમ જણાય છે 'તીસેણં અભિસેયસમાણ ઉત્તરપુરત્થિમેણં
 एत्थ णं एगा महं अलंकारियसभावत्तव्वया भाणियच्चा' એ અભિપેક સભાની
 દેશાન દિશામાં એક વિશાળ અલંકારિક સભા છે. તેના પ્રમાણનું વણ્ણન પરિવાર

યાવદ્ ગોમાનસ્યો મણિપીઠિકાઃ 'જહા અભિસેયસભાએ ઉર્પિં સીહાસણં અપરિ-
વારં' યથા અભિષેકસભાયા ઉપરિ સિંહાસનમ્ અપરિવારમ્ પરિવારરહિતં યથા
તથા વક્તવ્યમિત્યર્થઃ । 'તત્થ ણં' તત્ર खलु સિંહાસને 'વિજયસ્સ દેવસ્સ' વિજ-
યસ્ય દેવસ્ય યોગ્યમ્, 'સુવહુ અલંકારિએ મંડે' સુવહુ-અલંકારિકમ્-અલંકારણ
યોગ્યવસ્તૂપેતં માણ્ડમેકમ્ 'સંનિક્ખિત્તે ચિટ્ઢિ' સન્નિક્ષિપ્તં તિષ્ઠતિ, 'ઉત્તિમાગારા
અલંકારિયસભાએ ઉર્પિં' ઉત્તમાકારાલંકારસભાયા ઉપસ્થિતે ભાગે, 'મંગલઙ્ગયા
છત્તાઇછત્તા' મંજ્જલકાનિ-અષ્ટૌ સ્વસ્તિકાદીનિ ધ્વજાઃ કૃષ્ણનીલાદિકાશ્ચત્રાતિ-
ચ્છત્રાણિ, 'તીસેણં અલંકારિયસભાએ' તસ્યાઃ खलु અલંકારિકસભાયાઃ 'ઉત્તર-
પુરત્થિમેણં' એશાન્યામ્ 'એત્થણં એગા મહં' અત્ર खलુ એકા મહતી 'વવસાયસભા

દ્વારત્રયકા મુખ મણ્ડપોં કા, ઓર પ્રેક્ષા ગૃહ મણ્ડપ આદિકોં કા વર્ણન
અપરિવાર ભૂત સિંહાસન કે વર્ણન તક કર લેના ચાહિયે હ્રસ વર્ણન કે
અન્તર્ગત ગોમાનુષીયોં કા-વિશ્રામ સ્થાનોં કા-ઓર મણિપીઠિકાઓં
કા ભી વર્ણન આ જાતા હૈ યહી બાત 'જહા અભિસેયસભાએ ઉર્પિં
સીહાસણં અપરિવારં' હ્રસ સૂત્રપાઠ દ્વારા સૂત્રકાર ને પ્રકટ કી હૈ 'તત્થ ણં
વિજયસ્સ દેવસ્સ સુવહુ અલંકારિએ મંડે સંનિક્ખિત્તે ચિટ્ઢિ' હસ અલં-
કારિક સભા કે અપરિવાર ભૂત સિંહાસન કે ઉપર વિજયદેવ કા એક
બહુત અચ્છા યોગ્ય અલંકાર માણ્ડ રક્ષા હુઆ હૈ । 'ઉત્તિમાગારા અલં-
કારિય સભાએ ઉર્પિં મંગલગા ઙ્ગયા જાવ છત્તાઇછત્તા' હ્રસ અલંકાર
સભા કે ઉપર ભાગ મેં આઠ આઠ મંગલ દ્રવ્ય હૈ । કૃષ્ણ નીલ આદિ
વર્ણોં કી ધ્વજાએં હૈ । ઓર સોલહ પ્રકાર કે રત્નોં સે જટિત હોને કે
કારણ ઉત્તમ આકાર વાલે છત્રાતિચ્છત્ર હૈ । 'તીસેણં અલંકારિયસભાએ
ઉત્તરપુરત્થિમેણં' હ્રસ અલંકાર સભા કી હ્રશાન દિશા મેં 'એત્થણં એગા

શિવાયના સિંહાસનના વર્ણન સુધી કરી લેવું. એ વર્ણનની અંદર ગોમાનુ-
ષિયોનું અર્થાત્ વિશ્રામસ્થાનોનું અને મણિપીઠિકાઓનું વર્ણન પણ આવી-
ભય છે. એજ વાત 'જહા અભિસેયસભાએ ઉર્પિં સીહાસણં અપરિવારં' આ સૂત્ર
પાઠ દ્વારા સૂત્રકારે પ્રગટ કરેલ છે. 'તત્થ ણં વિજયસ્સ દેવસ્સ સુવહુ અલંકારિએ
મંડે સંનિક્ખિત્તે ચિટ્ઢિ' એ અલંકારિકા સભાના અપરિવાર રૂપ સિંહાસનોની
ઉપર વિજયદેવનું એક ધણુંજ સુંદર અને યોગ્ય અલંકાર ભાંડ રાખવામાં આવેલ
છે. 'ઉત્તિમાગારા અલંકારિય સભાએ ઉર્પિં મંગલગા ઙ્ગયા જાવ છત્તાઇછત્તા' એ અલંકાર
સભાની ઉપર આઠ આઠ મંગલ દ્રવ્ય છે. કૃષ્ણ, નીલ વિગેરે રંગની ધબ્બો
છે, અને સોળ પ્રકારના રત્નોથી જડેલ ઉત્તમ આકારવાળા છત્રાતિચ્છત્રો છે.
'તીસેણં અલંકારિયસભાએ ઉત્તરપુરત્થિમેણં' એ અલંકારિક સભાની ઈશાન દિશામાં

પન્નત્તા' વ્યવસાયસભા કથિતા, અભિસેયસભાવત્તવ્વયા જાવ સીહાસણં અપ-
રિવાર' અભિપેક્ષસભાવત્તવ્વયા યાવત્સિંહાસનમપરિવારમ્, ઇયંચ વ્યવસાયસભા-
અભિપેક્ષસભાવત્ પ્રમાણ-સ્વરૂપ-દ્વારત્રય-મુખમંડપ પ્રેક્ષાગૃહમંડપાદિ વર્ણન
પ્રકારેણ તાવદ્વત્તવ્વયા યાવદ્ભદ્રાસનાદિ પરિવારગૃહિતં સિંહાસનમ્ ઇતિ । અત્ર
સિંહાસને 'વિજયસ્સ દેવસ્સ' વિજયસ્ય દેવસ્ય 'एगे महं पोत्थयरयणे' મહદેકં
પુસ્તકરત્નમ્ 'સંનિવિસ્સત્તે ચિટ્ઠ' સન્નિશ્ચિત્તં તિષ્ઠતિ 'તસ્સ ણં-પોત્થયરયણસ્સ'
તસ્ય સ્વલ્લુ પુસ્તકરત્નસ્ય, 'અયમેયારુવે વણ્ણાવાસે પન્નત્તે' અયમેતદ્દુપો વક્ષ્યમાણ-
પ્રકારકો વર્ણાવાસો વર્ણકઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, 'તં જદ્ધા' તથથા-
રિટ્ઠમર્દઓ કંવિકાઓ' રિટ્ઠમર્દઓ-રિટ્ઠરત્નમયે કંવિકે પુટ્ટકે પ્રજ્ઞપ્તે, 'તવણિજ્જમણ દોરે' તપનીયમયો-
દવરકઃ યત્ર પત્રાણિ પ્રોપ્તાણિ (અનુલ્પૂનાણિ) વર્તન્તે, 'નાનામણિમયાગંઠી' નાના-
મહં વ્યવસાયસભા પન્નત્તા' એક વિશાલ વ્યવસાય સભા હૈં 'અભિસેય
સભા વતવ્વયા જાવ સીહાસણં અપરિવારં' યદ્ વ્યવસાય સભા
અભિપેક્ષ સભા કી તરહ્ કે પ્રમાણ યુક્ત હૈં ઇસ મેં ત્રીન દાર હૈં ડનકે
આગે મુખમંડપ હૈં મુખમંડપોં કે આગે પ્રેક્ષાગૃહ મંડપ હૈં ઇત્યાદિ
સબકા વર્ણન યહાં પર સિંહાસન કે વર્ણન તક કર લેના ચાહિયે
પરન્તુ સિંહાસન કે વર્ણન મેં ડસકે પરિવાર ભૂત સિંહાસનોં કા વર્ણન
નહીં કરના ચાહિયે ઇસ સિંહાસન પર વિજયસ્સ દેવસ્સ 'एगे महं पोत्थ-
यरयणे संनिविस्सत्ते चिट्ठ' વિજય દેવ કા એક વિશાલ પુસ્તક રત્ન
રખા હુઆ હૈં 'तस्सणं पोत्थयरयणस्स अयमेयारुवे वण्णावासे पन्नत्ते'
ઇસ પુસ્તકરત્ન કા વર્ણન ઇસ પ્રકાર સે હૈં-
'रिट्ठमर्दओ कंविकाओ' ઇસકે જો પુટ્ટે હૈં વે રિષ્ટ રત્ન કે વને હુએ હૈં । 'तवणिज्जमण दोरे' ડોરે
ઇનકે તપનીય સુવર્ણ કે વને હુએ હૈં કિ જિનમેં પુસ્તક કે પત્ર પોયેં હુએ

‘एत्थ णं एगा महं व्यवसायसभा पन्नत्ता’ એક વિશાલ વ્યવસાય સભા છે. આ
વ્યવસાય સભા અભિપેક્ષ સભાના પ્રમાણ બેટલા પ્રમાણ વાળી છે. તેમાં ત્રણ
દારો છે. તેની આગળ મુખ મંડપો છે. મુખમંડપોની આગળ પ્રેક્ષાગૃહ મંડપો
છે. વિગેરે પ્રકારથી તમામ વર્ણન અહિંયાં સિંહાસનના વર્ણન સુધી કરી લેવું
પરંતુ સિંહાસનના વર્ણનમાં તેના પરિવાર રૂપ સિંહાસનોનું વર્ણન કરવાનું
નથી. એ સિંહાસનની ઉપર ‘विजयस्स देवस्स एगे महं पोत्थयरयणे संनिविस-
स्सत्ते चिट्ठ’ વિજય દેવનું એક વિશાળ પુસ્તક રત્ન રાખવામાં આવેલ છે.
‘एत्थ णं पोत्थयरयणस्स अयमेयारुवे वण्णावासे पणत्ते’ આ પુસ્તક રત્નનું વર્ણન
આ પ્રમાણે છે. ‘रिट्ठमर्दओ कंविकाओ’ તેના બે પુંઠા છે તે રિષ્ટ રત્નના
બનેલ છે. ‘तवणिज्जमण दोरे’ તેના દોરા તપનીય સોનાના બનેલા છે. કે બેમાં

મણિમયી ગ્રન્થિઃ દવરકસ્યાદૌ યેન પત્રાણિ ન નિર્ગચ્છન્તિ, ‘અંકમયાઈ પત્તાઈ’ અંકમયાન્યઙ્કરત્નમયાનિ પત્રાણિ, ‘વેરુલિયમણ લિપ્પાસણે’ વૈદૂર્યમયં લિપ્પાસનમ્, મષીભાજનમ્, ‘તવણિજ્જમઈ સંકલા’ તપનીયમયી શૃંગલા મષીભાજનસ્થા ‘રિટ્ઠમણ છાદણે’ રિટ્ઠમયમુપરિતનં મષીપાત્રસ્ય છાદનમ્ ‘રિટ્ઠમઈ મસી’ રિટ્ઠરત્નમયી મષી, ‘વઙ્ગરામઈ લેહણી’ વજ્રમયીલેખની ‘રિટ્ઠામયાઈ અક્ખરાઈ’ રિટ્ઠરત્નમયાન્યક્ષરાણિ ‘ધમ્મિણ સત્થે’ ધાર્મિકં શાસ્ત્રમ્ ‘વવસાયસમાણ પં ઉપ્પિ’ વ્યવસાયસભાયા ઉર્ધ્વભાગે ‘અદ્દુદ્ધ મંગલગા’ અઢટાઢઢટૌ મઙ્ગલકાનિ ‘જ્ઞયા છત્તાઈ છત્તા’ ઉત્તિમા-ગારા’ ધ્વજાઃ કૃષ્ણનીલાદિકાશ્ચત્રાતિચ્છત્રાણિ-ઉત્તમપ્રકારાણિ ઇતિ । ‘તીસેણ

હૈ ‘નાનામણિમયીગંઠી’ અનેક મણિયોં કી ઇન દોરોં મેં ગાંઠે લગી હુઈ હૈ ‘અંકમયાઈ પત્તાઈ’ અંકરત્નમય ઇસકે પત્ર હૈં । ‘વેરુલિયમણ લિપ્પાસણે’ વૈદૂર્યરત્ન કે દાવાત મષીપાત્ર હૈ ‘તવણિજ્જમઈ સંકલા’ મષીપાત્ર મેં જો સાંકલ લગી હુઈ હૈ વહ તપનીય સુવર્ણ કી હૈ ‘રિટ્ઠમયે છાયણે’ મષી પાત્રે કા જો છાદન-ઢક્કન-હૈ વહ રિટ્ઠ રત્ન કા હૈ ‘રિટ્ઠમઈ મસી’ ઓર ઇસ મેં જો સ્યાહી હૈ વહ રિટ્ઠ રત્ન કી બની હુઈ હૈ ‘રિટ્ઠમયાઈ અક્ખરાઈ’ ઇસ પુસ્તક રત્ન કે જો અક્ષર હૈં વે રિટ્ઠ રત્ન કે બને હુએ હૈં ‘ધમ્મિણ સત્થે’ યહ પુસ્તક રત્ન ધર્મ શાસ્ત્ર કા હૈ ‘વવસાય સમાણ ઉપ્પિ’ ઇસ વ્યવસાય સભા કે ઉપર ‘અદ્દુદ્ધ મંગલગા’ આઠ આઠ માંગલિક દ્રવ્ય હૈ ‘જ્ઞયા’ કૃષ્ણ નીલ આદિ વર્ણોં કી ધ્વજાં હૈં ‘છત્તાઈ છત્તા’ ઓર સોલહ પ્રકાર કે રત્નોં સે સ્વચિત્ત હોને કે કારણ ઉત્તમ અલંકાર કે છત્રાતિચ્છત્ર હૈં । ‘તીસેણ વવસાયસમાણ ઉત્તરપુરત્થિમેણં એગે મહં

પુસ્તકના પાના પરોવેલ છે. ‘નાના મણિમયાગંઠી’ એ દોરામાં અનેક મણિયોની ગાંઠો લગાડેલ છે. ‘અંકમયાઈ પત્તાઈ’ અંક રત્નમય તેના પાનાઓ છે. ‘વેરુલિયમણ લિપ્પાસણે’ વૈદૂર્ય રત્નના ખડિયા છે. ‘તવણિજ્જમઈ સંકલા’ તે ખડિયામાં જે સાંકળ લગાડેલ છે તે તપનીય સોનાની છે. ‘રિટ્ઠમણ છાયણે’ તે ખડિયાનું જે ઢાંકણું છે તે રિટ્ઠ રત્નનું છે. ‘રિટ્ઠમઈ મસી’ અને તેમાં જે શાહી છે તે રિટ્ઠ રત્નની બનેલ છે. ‘વઙ્ગરામયી લેહણી’ કલમ વજ્ર રત્નની બનેલ છે. ‘રિટ્ઠમયાઈ અક્ખરાઈ’ એ પુસ્તકમાં જે અક્ષરો લખેલા છે તે રિટ્ઠ રત્નનાં બનેલ છે. ‘ધમ્મિણ સત્થે’ આ પુસ્તક રત્ન ધાર્મિક શાસ્ત્રનું છે. ‘વવસાયસમાણ ઉપ્પિ’ આ વ્યવસાય સભાની ઉપર ‘અદ્દુદ્ધ મંગલગા’ આઠ આઠ મંગલ દ્રવ્યો છે. ‘જ્ઞયા’ કૃષ્ણ, નીલ વિગેરે રંગોની ધ્વજાઓ છે. ‘છત્તાઈ છત્તા’ અને છત્રાતિ છત્રો સોળ પ્રકારના રત્નોથી બંડેલા ઉત્તમ અલંકાર યુક્ત છે. ‘તીસે પં વવસાયસમાણ ઉત્તરપુરત્થિમેણં એગે મહં બલિવેદે પન્તત્તે’ એ વ્યવસાય સભાની ઈશાન દિશામાં

વ્યસાયસમાપ્ત' તસ્યાઃ સ્વલુ વ્યવસાયસમાયાઃ 'ઉત્તરપુરત્થિમેળં' એશાન્યામ્ 'એગે મહં વલિપેઢે પન્નત્તે' એકો મહાન્ વલિપીઠઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, સ ચ વલિપીઠઃ—'દો જોયણાં આયામવિક્કલ્લભેણં' દ્વે યોજને આયામવિક્કમ્માભ્યામ્ 'જોયણં વાહલ્લેણં' યોજનમેકં પૃથુત્વેન, 'સવ્વરયયામપ્પ અચ્છે જાવ પઢિરુવે' સર્વથા રજતમયોઽચ્છ આકાશવત્ યાવત્ શ્લક્ષ્ણો લળ્હો નીરજસ્કો નિર્મલો નિપ્પક્કુઃ નિષ્કણ્ટકચ્છાયઃ સપ્રભઃ સોદ્ધોતઃ સમરીચિકઃ ગ્રાસાદીયો દર્શનીયોઽભિરુપઃ પ્રતિરુપઃ 'એત્થ ણં તસ્સ ણં વલિપેઢસ્સ' અત્ર સ્વલુ તસ્ય સ્વલુ વલિપીઠસ્ય, 'ઉત્તરપુરત્થિમેળં' 'ઉત્તર-પૂર્વસ્યાં દિશિ, એગા મહં ણંદા પુવ્વરિણી પ્પણત્તા' મહત્ત્યેકા નન્દા નામ્નીપુષ્ક-રિણી પ્રસ્તુતા, સાઽર્ધ-ત્રયોદશયોજનાનિ-આગમતઃ, ક્રોશાધિકાનિ પદ્મયોજ-નાનિ વિષ્કમ્ભેણ, દશયોજનાનિ-ઉદ્ધેધાઽચ્છા શ્લક્ષ્ણા યાવત્ પ્રતિરુપા એત-દેવાહ—'જં ચેવ માણં હરયસ્સ તં ચેવ સવ્વં' યદેવ પ્રમાણં દ્વદસ્ય તદેવ સર્વં નન્દા પુષ્કરિણ્યા અપિ ઇતિ ॥ સૂ. ૬૪ ॥

વલિપેઢે પ્પણત્તે' હસ વ્યવસાય સમા કી ર્શાન દિશા મેં એક વિશાલ પલિપીઠ હૈ યહ વલિપીઠ 'દો જોયણાં આયામવિક્કલ્લભેણં' લમ્બાઈ ચૌડાઈ મેં દો યોજન કા હૈ 'જોયણં વાહલ્લેણં' ઓર મોટાઈ મેં એક યોજન કા હૈ 'સવ્વરયયામપ્પ અચ્છે જાવ પઢિરુવે' યહ સર્વાત્મના ચાંદી કા બના હુઆ હૈ તથા યહ આકાશ ઓર સ્ફટિક મણિ કે જૈસા નિર્મલ હૈ યાવત્ પ્રતિરુપ હૈ । યહાં યાવત્ શબ્દ સે શ્લક્ષ્ણ' આદિ-વિશેષણોં કા સંગ્રહ હુઆ હૈ 'તસ્સ ણં વલિપેઢસ્સ ઉત્તરપુરત્થિમેળં' હસ વલિપીઠ કી ર્શાન દિશા મેં 'એગા મહં ણંદા પુવ્વરિણી પ્પણત્તા' એક વિશાલ નંદા પુષ્કરિણી હૈ યહ લમ્બાઈ મેં ૧૨॥ યોજન કી હૈ ઓર ચૌડાઈ મેં ૬। યોજન કી હૈ તથા હસકા ઉદ્ધેધ દસ યોજન કા હૈ યહ

એક વિશાળ બલિપીઠ રાખવામાં આવેલ છે. એ બલિપીઠ 'દો જોયણાં આયામવિક્કલ્લભેણં' લંબાઈ પહોળાઈમાં એ યોજનનું છે. 'જોયણં વાહલ્લેણં' અને તેના વિસ્તાર એક યોજનનો છે. 'સવ્વરયયામપ્પ અચ્છે જાવ પઢિરુવે' એ સર્વ રીતે આંદીતું બનેલ છે. તથા તે આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવું નિર્મળ છે. યાવત્પ્રતિ રૂપ છે. અહીંયાં યાવત્પદ્ધતી 'શ્લક્ષ્ણ' વિગેરે વિશેષણોનો સંગ્રહ થયેલ છે. 'તસ્સ ણં વલિપેઢસ્સ ઉત્તરપુરત્થિમેળં' આ બલિ પીઠની ઈશાન દિશામાં 'એગા મહં ણંદા પુવ્વરિણી પ્પણત્તા' એક વિશાલ નંદા પુષ્કરિણી છે. તે લંબાઈમાં ૧૨॥ સાડા બાર યોજનની છે. અને પહોળાઈમાં ૬। સવા છ યોજનની છે. તથા તેના ઉદ્ધેધ દસ યોજનનો છે. તે અચ્છ વિગેરે વિશેષણો વાળી છે.

‘तदेव क्रमेण यत्र यादृशी राजधानी विजयदेवस्य सा यथावद्वर्णिता,
सम्प्रति-तत्कृतिमुपादिशति-

मूलम्-तेषां कालेणं तेषां समएणं विजए देवे विजयाए
रायहाणीए उववायसभाए देवसयणिज्जंसि देवदूसंतरिण
अंगुलस्स असंखेज्जइ भागमेत्तीए बांदीए विजयदेवत्ताए उव-
वण्णे । तएणं से विजए देवे अहुणोववण्णमेत्ताए चेव समाणे
पंचविहाए पज्जत्तीए पज्जत्तीभावं गच्छति तं जहा-आहारपज्ज-
त्तीए सरीरपज्जत्तीए इंदियपज्जत्तीए आणापाणु पज्जत्तीए भासा-
मणपज्जत्तीए । तएणं तस्स विजअस्स देवस्स पंचविहाए पज्ज-
त्तीए पज्जत्तीभावं रायस्स इमे एयारूवे अज्झत्थिए चित्थिए
पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था किं मे पुढ्वं सेयं किं मे पच्छा
सेयं किं मे पुढ्वं करणिज्जं किं मे पच्छा करणिज्जं किं मे पुढ्वं
वा पच्छा वा हिआए सुहाए खेमाए णिस्सेयसाए अणुगामिय-
त्ताए भविस्सती तिकट्ठु एवं संपेहेति । तएणं तस्स विजयस्स
देवस्स सामाणिय परिसोववण्णगा देवा विजयस्स देवस्स इमं
एयारूवं अज्झत्थियं चित्थियं पत्थियं मणोगयं संकप्पं समुप्पणं
जाणित्ता जेणामेव से विजए देवे तेणामेव उवागच्छंति तेणामेव
उवागच्छित्ता विजयं देवं करतलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए
अंजलिं कट्ठु जएणं विजएणं वच्चावेति जएणं विजएणं वच्चा-
वेत्ता एवं वयासी एवं खलु देवाणुप्पियाणं विजयाए रायहा-
णीए सिद्धायतणंसि अट्टसयं जिणपडिमाणं जिणुस्सेहयमाण-
मेत्ताणं संनिक्खित्तं चिट्ठु सभाए य सुहम्माए माणवए चेइय

अच्छादि विशेषणों वाली है ‘जं चेव पमाणं हरयस्स’ इस नंदा पुष्क-
रिणी का प्रमाण हृद् का जो प्रमाण कहा गया है वैसा ही है ॥सू० ६३॥

‘जं चेव पमाणं हरयस्स०’ आ नंदा पुष्करिणीतुं प्रमाणे खटुं ते प्रमाणे
खटुवाभां आवेद छे अेज्ज प्रमाणे छे ॥ सू. ६४ ॥

खंभे वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गकेसु बहुओ जिणसकहाओ
 संनिक्खित्ताओ चिट्ठंति जाओणं देवाणुप्पियाणं अन्नेसिं च
 बहूणं विजयरायहाणिवत्थव्वाणं देवाणं देवीण य अच्चणि-
 ज्जाओ वंदणिज्जाओ पूयणिज्जाओ सक्कारणिज्जाओ सम्माणणि-
 ज्जाओ कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं पज्जुवासणिज्जाओ एयणं
 देवाणुप्पियाणं पुठ्विं वि सेयं एयणं देवाणुप्पियाणं पच्छा
 वि सेयं एयणं देवाणुप्पियाणं पुठ्विं करणिज्जं पच्छा करणि-
 ज्जं एतणं देवाणुप्पियाणं पुठ्विं वा पच्छा वा जाव आणु-
 गामियत्ताए भविस्सई तिकट्ठु महया महया जयजयसदं
 पडंजंति ॥ तएणं से विजए देवे तेसिं सामाणियपरिसोव-
 वणणगाणं देवाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठुट्ठु जाव
 हियए देवसयणिज्जाओ अब्भुट्ठेइ अब्भुट्ठित्ता दिव्वं देवदूस-
 जुयलं परिहेइ परिहेइत्ता देवसयणिज्जाओ पच्चोरुहइ पच्चोरुहित्ता
 उववायसभाओ पुरत्थिमेणं दारेणं णिग्गच्छइ णिग्गच्छित्ता
 जेणेव हरते तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता हरयं अणुपदा-
 हिणं करेमाणे करेमाणे पुरत्थिमेणं तोरणेणं अणुप्पविसइ अणु-
 प्पविसत्ता पुरत्थिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहति
 पच्चोरुहित्ता हरयं ओगाहंति हरयं ओगाहित्ता जलावगाहणं
 करेति करेत्ता जलमज्जणं करेति करेत्ता जलकिट्ठं करेति
 करित्ता आयंते चोक्खे परमसूइभूते हरयाओ पच्चुत्तरति पच्चु-
 त्तरित्ता जेणामेव अभिसेयसभा तेणामेव उवागच्छति उवा-
 गच्छित्ता अभिसेयसभं पयाहिणं करेमाणे पुरत्थिमिल्लेणं
 दारेणं अणुप्पविसति अणुप्पविसित्ता जेणेव सए सीहासणे तेणेव
 उवागच्छइ उवागच्छित्ता सीहासणवरगते पुरच्छाभिमुहे सणिण
 सण्णे ॥५५॥ तएणं तस्स विजयस्स देवस्स सामाणिय परि-

सोववण्णगा देवा आभिजोगियदेवे सदावेति सदावेत्ता एवं
वयासी खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया विजयस्स देवस्स महत्थं
महग्घं महरिहं विपुलं इंदाभिसेयं उवट्टुवेह । ततेणं ते आभि-
जोगिया देवा सामाणियपरिसोववण्णेहिं एवं वुत्ता समाणा
हट्टुतुट्टु जाव हियया करतलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं
कट्टु एवं देवा तहत्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणंति
पडिसुणित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमंति अवक्कमित्ता
वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति समोहणित्ता संखेज्जाइं जोय-
णाइं दंडं णिसरंति तं जहा-रयणाणं जाव रिट्ठाणं अहा बायरे
पोग्गले परिसाडंति पडिसाडित्ता अहा सुहुमे पोग्गले परियायंति
परियाइत्ता दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति समोह-
णित्ता अट्टु सहस्सं सोवण्णियाणं कलसाणं अट्टु सहस्सं रूप-
मयाणं कलसाणं अट्टु सहस्सं मणिमयाणं अट्टु सहस्सं सुवण्ण-
रूपमयाणं अट्टु सहस्सं सुवण्ण मणिमयाणं अट्टु सहस्सं रूप-
मणिमयाणं अट्टु सहस्सं सुवण्णरूपमयाणं अट्टु सहस्सं भोमे-
ज्जाणं अट्टु सहस्सं भिंगारगाणं एवं आयंसगाणं थालाणं
पाईणं सुपइट्टुगाणं चित्ताणं रयणकरंडगाणं पुप्फचंगेरीणं जाव
लोमहत्थचंगेरीणं पुप्फपडलगाणं जाव लोमहत्थगपडलगाणं अट्टु
सतं सीहासणाणं छत्ताणं चामराणं अवपडगाणं वट्टुगाणं तव-
सिप्पाणं खोरकाणं पीणकाणं तेल्लसमुग्गकाणं अट्टुसतं धूवकडु-
च्छुयाणं विउव्वंति ते साभाविए विउव्विए य कलसेय जाव
धूवकडुच्छुए य गेण्हंति नेण्हित्ता विजयातो रायहाणीतो
पडिणिकखसंति पडिणिन्नखमित्ता ताए उक्किट्ठाए जाव उद्धूताए
दिठ्वाए देवगतीए तिरियससंखेज्जाणं दीवसमुद्दाणं मज्झं मज्झे
णं वीइवयमाणा २ जेणेव छीरोदे समुदे तेणेव उवागच्छंति तेणेव

उवागच्छिता खीरोदगं गिण्हिता जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सत-
 सहस्सपत्ताइं ताइं गिण्हन्ति, गिण्हिता जेणेव पुक्खरोदे समुदे
 तेणेव उवागच्छन्ति उवागच्छिता पुक्खरोदगं गेण्हन्ति, पुक्खरो-
 दगं गिण्हिता जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सतसहस्सपत्ताइं ताइं
 गिण्हन्ति, ताइं गिण्हिता जेणेव समयखेत्ते जेणेव भरहेरवयाइं
 वासाइं जेणेव मागधवरदाम पभासाइं तित्थाइं तेणेव उवाग-
 च्छन्ति तेणेव उवागच्छिता तित्थोदगं गिण्हन्ति गिण्हिता तित्थ
 मट्ठियं गेण्हन्ति गेण्हिता जेणेव गंगा-सिंधु रत्ता-रत्तवती सलिला
 तेणेव उवागच्छन्ति तेणेव उवागच्छिता सरितोदगं गेण्हन्ति
 गिण्हिता उभओ तडमट्ठियं गेण्हन्ति गिण्हिता जेणेव चुल्लहिम-
 वंतसिहरिवासधरपव्वया तेणेव उवागच्छन्ति तेणेव उवागच्छिता
 सव्वतूवरेय सव्वपुप्फेय सव्वगंधेय सव्वमल्लेय सव्वोसहिसिद्ध-
 त्थए गिण्हन्ति सव्वोसहिसिद्धत्थए गिण्हिता जेणेव पउम-
 दह पुंडरीयदहा तेणेव उवागच्छन्ति तेणेव उवागच्छिता
 दहोदगं गेण्हन्ति जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सतसहस्सपत्ताइं
 ताइं गेण्हन्ति ताइं गिण्हिता जेणेव हेमवयहेरणवयाइं वासाइं
 जेणेव रोहियरोहितंस सुवण्णकूल रूपकूलाओ तेणेव उवा-
 गच्छन्ति तेणेव उवागच्छिता सलिलोदगं गेण्हन्ति सलिलोदगं
 गेण्हिता उभओ तडमट्ठियं गिण्हन्ति गेण्हिता जेणेव सद्वावाति
 मालवंत परियागा वट्ठवेतड्डपव्वया तेणेव उवागच्छन्ति तेणेव
 उवागच्छिता सव्वतुवरेय जाव सव्वोसहि सिद्धत्थए य गेण्हन्ति
 सिद्धत्थए य गेण्हिता जेणेव महाहिमवंत रुपिवासधरपव्वता
 तेणेव उवागच्छन्ति तेणेव उवागच्छिता सव्व पुप्फे तं चेव
 जेणेव महापउमदह महापुंडरीयदहा तेणेव उवागच्छन्ति तेणेव
 उवागच्छिता जाइं तत्थ उप्पलाइं तं चेव जेणेव हरिवासे रम्मा
 वासेति जेणेव हरकांत हरिकंत णरकंत नारीकंताओ सलिलाओ

तेणेव उवागच्छंति तेणेव उवागच्छित्ता सलिलोदगं गेण्हंति
 सलिलोदगं गेण्हित्ता जेणेव वियडावइ गंधावइ वट्टवेयड्ड पव्वया
 तेणेव उवागच्छंति सव्व पुप्फेय तं चेव जेणेव णिसह नील-
 वंतवासहरपव्वया तेणेव उवागच्छंति तेणेव उवागच्छित्ता
 सव्वतुवरेय तहेव जेणेव तिगिच्छदह केसरिदहा तेणेव
 उवागच्छंति उवागच्छित्ता जाइं तत्थ उप्पलाइं तं चेव जेणेव
 पुव्वविदेहावरविदेहवासाइं जेणेव सीया सीओयाओ महा-
 णईओ जहाणईओ जेणेव सव्वचक्रवट्टिविजया जेणेव सव्व-
 मागहवरदामपभासाइं तित्थाइं तहेव जहेव जेणेव सव्ववक्खार
 पव्वता सव्वतुवरेय जेणेव सव्वंतरणदीओ सलिलोदगं गेण्हंति
 गिण्हित्ता तं चेव जेणेव मंदरे पव्वते जेणेव भद्दसालवणे तेणेव
 उवागच्छंति सव्वंतुवरेय जाव सव्वोसहिसिद्धत्थए गिण्हंति
 गेण्हित्ता जेणेव णंदणवणे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता
 सव्वतुवरे जाव सव्वोसहि सिद्धत्थएय सरसं च गोसीसचंदणं
 गिण्हंति गिण्हित्ता जेणेव सोमणसवणेतेणेव उवागच्छंति उवा-
 गच्छित्ता सव्वतुवरेय जाव सव्वोसहि सिद्धत्थएयसरसगोसीस-
 चंदणं दिव्वं च सुमणदामं गेण्हंति गेण्हित्ता जेणेव पंडगवणे
 तेणामेव समुवागच्छंति तेणेव समुवागच्छित्ता सव्वतुवरे
 जाव सव्वोसहि सिद्धत्थए सरसं च गोसीसं चंदणं दिव्वं
 च सुमणो दामं ददरयमलय-सुगंधिण्य गंधे गेण्हंति
 गिण्हित्ता एगतो मिलंति मिलित्ता जवुद्दीवस्स पुरत्थिमिल्लेणं
 दारेणं णिग्गच्छंति पुरत्थिमिल्लेणं निग्गच्छित्ता ताए उक्किट्टाए
 जाव दिव्वाए देवगतीए तिरियमसंखेज्जाणं दीवसमुद्दाणं मज्झं
 मज्झेणं वीयीवयमाणा २ जेणेव विजया रायहाणी तेणेव उवा-
 गच्छंति उवागच्छित्ता विजयं रायहाणिं अणुप्पयाहिणं करे-

माणा २ जेणेव अभिसेयत्तमा जेणेव विजए देवे तेणेव उवा-
गच्छंति उवागच्छित्ता करतरारिग्गहीतं शिरसावत्तं मत्थए
अंजलिं कट्ठु जएणं विजएणं वद्धावेंति विजयस्स देवस्स तं
महत्थं महग्घं महरिहं विपुलं अभिसेयं उवट्ठवेंति ॥सू० ६५॥

छाया—‘तस्मिन् काले तस्मिन्-समये विजयो देवो विजयाया राजधान्या
उपपातसभायां देवशयनीये देवदूष्यान्तरितेऽङ्गुलस्याऽसंख्येयभागमात्रया-
ऽवगाहनया विजयदेवतया समुपन्नः ततः खलु स विजयदेवोऽधुनोपपन्नमात्रएव
सन् पञ्चविधया पर्याप्त्या पर्याप्तिभावं गच्छति तद्यथा—आहारपर्याप्त्या १ शरी-
रपर्याप्त्या २ इन्द्रियपर्याप्त्या ३ आनत-प्राणतपर्याप्त्या ४ भाषामनः पर्याप्त्या ५
ततः खलु विजयस्य देवस्य पञ्चविधया पर्याप्त्या पर्याप्तिभावं गतस्याऽयमेतद्रूप
आध्यात्मिकचिन्तितः प्रार्थितो मनोगतः संकल्पः समुदपद्यत किं मे पूर्वं
श्रेयः किं मे पश्चादश्रेयः किं मे पूर्वं करणीयं किं मे पश्चात्करणीयम् किं मे पूर्वं वा,
पश्चाद्वा हिताय-सुखाय-क्षेमाय-निःश्रेयसायाऽनुगामिकतायै भविष्यतीति कृत्वा-
एवं संप्रेक्षते ॥ ततः खलु विजयस्य देवस्य सामानिकर्पणदुपपन्नकाश्च देवा विज-
यस्य देवस्य इममेतद्रूपमाध्यात्मिकं चिन्तितं—प्रार्थितं—मनोगतं—संकल्पं समुत्पन्नं
ज्ञात्वा यत्रैव स विजयो देव स्तत्रैवोपगच्छन्ति तत्रैवोपगत्य विजयं देवं करतल-
परिगृहीतं शिरसावर्तं मस्तकेऽञ्जलिङ्कृत्वा जयेन—विजयेन वर्धापयन्ति । जयेन—
विजयेन वर्धापयित्वा—एवमवादिषुः—एवं खलु देवानुप्रियाणां विजयाया राजधान्याः
सिद्धायतनेऽष्टशतं जिनप्रतिमानां जिनोत्सेधप्रमाणमात्राणां संनिक्षिप्तं तिष्ठति ।
सभायाश्च सुधर्मायाः माणवके चैत्यस्तम्भे वज्रमयेषु गोलवृत्तसमुद्रकेषु बहूनि
जिनसक्थीनि संनिक्षिप्तानि तिष्ठन्ति यानि खलु—देवानुप्रियाणामन्येषां च
बहूनां विजयाराजधानी वास्तव्यानां देवानां—देवीनां चाऽर्चनीयानि वन्दनीयानि
पूजनीयानि सत्कारणीयानि सम्माननीयानि कल्याणं—मङ्गलं—दैवतं—चैत्यं पर्यु-
पासनीयानि एतत्खलु देवानुप्रियाणां पूर्वमपिश्रेयः एतत्खलु देवाऽनुप्रियाणां
पश्चादपि श्रेयः एतत्खलु देवानुप्रियाणां पूर्वं करणीयं पश्चात् करणीयम् एतत्खलु
देवानुप्रियाणां पूर्ववा—पश्चाद्वा यावद् आनुगामिकतायै भविष्यतीति कृत्वा महता
महता—जयशब्दं प्रयुज्जन्ति । ततः खलु स विजयोदेव स्तेषां सामानिकानां
कर्पणदुपपन्नकानां देवानामन्तिके—एवमर्थं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्टो यावत्-हृदयो
देवशयनीयादभ्युत्तिष्ठते, अभ्युत्थाय दिव्यं देवदूष्ययुगलं परिधत्ते परिधाय
देवशयनीयात्—प्रत्यवरोहति प्रत्यवस्थोपपातसभाया पूर्वेण द्वारेण निर्गच्छति ।
निर्गच्छत्येनैव [यत्रैव] हृदस्तत्रैवोपागच्छति उपागत्य हृदं मनुप्रदक्षिणं कुर्वन्—

पूर्वेण तोरणेनाऽनुप्रविशति अनुप्रविश्य पूर्वेण त्रिसोपानप्रतिरूपकेण प्रत्यवरोहति
 प्रत्यवरुह्य हृदमवगाहते । अवगाह्य जलावगाहनं करोति—जलावगाहनं कृत्वा जल-
 मज्जनं करोति जलमज्जनं कृत्वा जलक्रीडां करोति जलक्रीडां कृत्वा चान्तश्चोक्षः
 परमशुचिभूतो हृदात् प्रत्युत्तरति प्रत्युत्तीर्य यत्रैवाऽभिषेकसभा तत्रैवोपागच्छति
 तत्रैवोपागत्य-अभिषेकसभां प्रदक्षिणी कुर्वन् पूर्वेण द्वारेणाऽनुप्रविशति अनुप्रविश्य,
 यत्रैव स्वकीयं सिंहासनं तत्रैवोपागच्छति तत्रैवोपागत्य सिंहासनवरगतः पूर्वाऽभि-
 मुखः सन्निषण्णः । ततः खलु तस्य विजयस्य देवस्य सामानिकर्षर्षदुपपन्नका देवाः
 अभियोगिकान् देवान् शब्दायन्ते शब्दयित्वा—एवमयादिषुः, क्षिप्रमेव भोः ?
 देवाऽनुप्रिया ? विजयस्य देवस्य महार्थं महार्थं महार्हं विपुलम् इन्द्राभिषेकमुपस्था-
 पयत । ततस्ते आभियोगिका देवाः सामानिकर्षर्षदुपपन्नकैः एवमुक्ता हृष्टतुष्टायावद्
 हृदयाः करतल परिगृहीतं शिरसाऽऽवर्तं कृत्वाऽञ्जलिं मस्तके—एवं देवाः—तथाऽस्तु,
 आज्ञया विनयेन वचनं प्रतिश्रृण्वन्ति प्रतिश्रुत्योत्तरपूर्वं दिग्विभागमवक्रामन्ति,
 अवक्रम्य वैक्रियसमुद्घातेन समवध्नन्ति—समवहत्य संख्येयानि योजनानि दण्डं
 निःसृजन्ति, तद्यथा—रत्नानां यावद्द्रिष्टानाम् यथा बादरान् पुद्गलान् परिशातयन्ति
 परिशात्य यथा सूक्ष्मान् पुद्गलान् पर्याददते, पर्यादाय द्वितीयेनाऽपि वैक्रिय-
 समुद्घातेन समवध्नन्ति समवहत्य, अष्टसहस्रं सौवर्णिकानां कलशानाम्, अष्टसहस्रं
 रूप्यमयाणां कलशानाम् अष्टसहस्रं मणिमयानाम् अष्टसहस्रं सुवर्णरूप्यमयानाम्
 अष्टसहस्रं सुवर्णमणिमयानाम्, अष्टसहस्रं रूप्यमणिमयानाम्, अष्टसहस्रं सुवर्ण-
 रूप्यमयानाम्, अष्टसहस्रं भौमेयानाम्, अष्टसहस्रं भृंगारकाणाम्, एवमादर्शकानां
 स्थालानां पात्रीणां—सुप्रतिष्ठकानां चित्राणां रत्नकरण्डकानां पुष्पचंगेरीणां यावत्
 लोमहस्तचंगेरीणां पुष्पपटलकानां यावत्लोमहस्तपटलकानाम् अष्टशतं सिंहास-
 नानां छत्राणां चामराणाम् अवपट्टकानाम् वर्तकानां तपः सिप्राणाम् क्षौरकाणां
 पीणकानां तैलसमुद्गकानामष्टशतं धूपकडुच्छुकानां विकुर्वन्ति, तान् स्वाभा-
 विकान् विकुर्विताश्च कलशांश्च यावद्धूपकडुच्छुकांश्च गृह्णन्ति गृहीत्वा विजयातो
 राजधानीतः प्रतिनिष्क्रामन्ति प्रतिनिष्क्रम्य तथा उत्कृष्टया यावदुद्धूतया दिव्यया
 देवगत्या तिर्यगसंख्येयानां द्वीपसमुद्राणां मध्ये मध्ये व्यतिव्रजन् यत्रैव क्षीरोदः
 समुद्रस्तत्रैवोपागच्छन्ति उपागत्य क्षीरोदकं गृहीत्वा यानि तत्रोत्पलानि यावच्छत
 सहस्रपत्राणि तानि गृह्णन्ति गृहीत्वा यत्रैव पुष्करोदः समुद्रस्तत्रैवोपागच्छन्ति तत्रै-
 वोपागत्य पुष्करोदकं गृह्णन्ति गृहीत्वा पुष्करोदकं यानि तत्रोत्पलानि यावत् शत-
 सहस्रपत्राणि तानि गृह्णन्ति तानि गृहीत्वा यत्रैव समयक्षेत्रं यत्रैव भरतैरावतानि
 वर्षाणि यत्रैव मागधवरदामप्रभासानि तीर्थानि तत्रैवोपा गच्छन्ति तत्रैवोपागत्य
 तीर्थोदकं गृह्णन्ति, तीर्थोदकं गृहीत्वा तीर्थमृत्तिकां गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव गङ्गासिन्धु

रक्ता रक्तवती सलिला तत्रैव उपागच्छन्ति, तत्रैवोपागत्य सरितोदकं गृह्णन्ति गृही-
त्वोभयतटमृत्तिकां गृह्णन्ति गृहीत्वा यत्रैव चुल्लहिमवत्-शिखरि वर्षधरपर्वतास्त-
त्रैवोपागच्छन्ति, तत्रैवोपागत्य सर्वर्तुवरांश्च सर्व पुष्पाणि च सर्वान् गन्धान् च
सर्वमाल्यानि च सर्वौषधीः सिद्धार्थान् गृह्णन्ति सर्वौषधिसिद्धार्थान् गृहीत्वा यत्रैव
पद्महृदपुण्डरीकहृदास्तत्रैवोपागच्छन्ति तत्रैवोपागत्य हृदोदकं गृह्णन्ति गृहीत्वा
यानि तत्रोत्पलानि यावत् शतसहस्रपत्राणि तानि तानि गृह्णन्ति गृहीत्वा यत्रैव
हैमवत हैरण्यवतानि वर्षाणि यत्रैव रोहित रोहितांगमुवर्णाकूलरूप्यकूला स्तत्रैवोपा-
गच्छन्ति उपागत्य सलिलोदकं गृह्णन्ति सलिलोदकं गृहीत्वा उभयतटमृत्तिकां
गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव शब्दापाती माल्यवन्तप्रयागाः वृत्तचैतादृश्यपर्वतास्तत्रैवो-
पागच्छन्ति, तत्रैवोपागत्य सर्वर्तुवरान् यावत्सर्वौषधिसिद्धार्थांश्च गृह्णन्ति सिद्धार्थांश्च
गृहीत्वा यत्रैव महाहिमवत् रूप्यवर्षधरपर्वतास्तत्रैवोपागच्छन्ति, तत्रैवोपागत्य
सर्वपुष्पाणि तदेव । यत्रैव, महापद्महृदमहापुण्डरीकहृदास्तत्रैव उपागच्छन्ति,
तत्रैवोपागत्य, यानि तत्रोत्पलानि तदेव, यत्रैव हरिवर्षको रम्यवर्ष इति यत्रैव
हरकान्त हरिकान्त नरकान्त नारीकान्ताः सलिलास्तत्रैवोपागच्छन्ति तत्रैवोपागत्य-
सलिलोदकं गृह्णन्ति सलिलोदकं गृहीत्वा यत्रैव विकटावती गन्धापातिवृत्त-चैतादृश्य-
पर्वतास्तत्रैवोपागच्छन्ति सर्वपुष्पाणि च तदेव, यत्रैव निषधनीलवद् पर्यधर-
पर्वतास्तत्रैवोपागच्छन्ति, तत्रैवोपागत्य, सर्वर्तुवरांश्च तथैव तिगिच्छहृदकेसरि-
हृदास्तत्रैवोपागच्छन्ति उपागत्य यानि तत्रोत्पलानि तदेव, तत्रैव पूर्वविदेहापर-
विदेहवर्षाणि यत्रैव सीताशीतोदका महानद्यो यथा नद्यः, यत्रैव सर्वचक्रवर्ति-
विजयाः यत्रैव सर्व मागधवरदाम प्रभासाख्यानि तीर्थानि यथैव तथैव, यत्रैव
सर्ववक्षस्कारपर्वताः सर्वर्तुवरांश्च यत्रैव सर्वान्तरनद्यः, सलिलोदकं गृह्णन्ति गृहीत्वा
तदेव यत्रैव मन्दरः पर्वतः यत्रैव भद्रशालवनं तत्रैवोपागच्छन्ति, सर्वर्तुवरांश्च
यावत्सर्वौषधिसिद्धार्थान् गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव नन्दनवनं तत्रैवोपागच्छन्ति,
उपागत्य सर्वर्तुवरान् यावत्सर्वौषधि सिद्धार्थांश्च सरसं च गोशीर्षचन्दनं गृह्णन्ति
गृहीत्वा यत्रैव सौमनसवनं तत्रैवोपागच्छन्ति तत्रैवोपागत्य सर्वर्तुवरांश्च यावत्
सर्वौषधि सिद्धार्थांश्च सरसगोशीर्षचन्दनं दिव्यञ्च सुमनोदाम गृह्णन्ति, गृहीत्वा
यत्रैव पण्डकवनं तत्रैव समुपागच्छन्ति तत्रैव समुपागत्य सर्वर्तुवरान् यावत्सर्वौषधि
सिद्धार्थान् सरसं च गोशीर्षचन्दनं दिव्यं च सुमनोदाम दर्दर मलयसुगन्धिकं
च गृह्णन्ति, गृहीत्वैकत्र मिलन्ति एकत्र मिलित्वा जम्बूद्वीपस्य पूर्वेण द्वारेण
निर्गच्छन्ति पूर्वेण द्वारेण निर्गत्य तयोत्कृष्टया यावद् दिव्यया देवगत्या तिर्यग-
संख्येयानां द्वीपसमुद्राणां मध्यमध्येन व्यतिव्रजन् यत्रैव विजया राजधानी तत्रै-
वोपागच्छति, तत्रैवोपागत्य विजयां राजधानीम् अनुप्रदक्षिणीकुर्वन् यत्रैवाऽभि-

‘षेकसभा यत्रैव विजयोदेवस्तत्रैवोपागच्छन्ति, तत्रैवोपागत्य करतल परिग्रहीतं शिरसोवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा जयेन विजयेन वर्धापयन्ति विजयस्य देवस्य तं महार्थं महार्थं महार्थं विपुलमभिषेकमुपस्थापयन्ति ॥सू० ६५॥

टीका—‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ इत्यादि, ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन्काले तस्मिन् समये ‘विजए देवे’ विजयनामको देवः ‘विजयाए रायहाणीए’ विजयाया राजधान्याः ‘उववायसभाए’ उपपातसभायाम्, ‘देवसयणिज्जंसि’ देवशयनीये, ‘देवदूसंतरिण’ देवदूष्यान्तरिते—वस्त्राच्छादिते देवसभायाम्, ‘अंगुलस्स असंखेज्जइ भागमेत्तीए बौदीए’ अंगुलस्याऽसंख्येयभागमात्रप्रमाणेन, शरीरेण ‘विजयदेवत्ताए उववण्णे’ विजयदेवत्वेनोत्पन्नः समुत्पन्नः, । ‘तएणं से विजयदेवे’ तस्मादनन्तरम्—उत्पत्तेरनन्तरं स विजयदेवः, ‘अहुणोववण्णमेत्तए चेव समाणे’ अधुनोत्पन्नमात्र एव—तत्क्षणोत्पन्नः सन्नेव ‘पंचविहाए पज्जत्तीए’—पञ्चविधयाऽऽहारेन्द्रिय—प्राण—भाषा—मनोरूपया पर्याप्त्या, ‘पज्जत्तीभावं गच्छति’ पर्याप्ति भावं—पर्याप्तितां गच्छति—प्राप्नोति, पञ्चपर्याप्तिभिः पर्याप्तो भवतीत्यर्थः तदेव दर्शयति—‘तं जहा’—तद्यथा ‘आहार पज्जत्तीए’—अहारपर्याप्तिः

तेणं कालेणं तेणं समएणं—इत्यादि

टीकार्थ—तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उस कालमें और उस समय में—‘विजए देवे विजयाए रायहाणीए उववायसभाए’ विजय देव विजय राजधानी की उपपात सभामें ‘देवदूसंतरिते देवसयणिज्जंसि’ देवदूष्य से अंतरित देव शय्या पर ‘अंगुलस्स असंखेज्जइ भाग मेत्तीए’ अंगुल के असंख्यात वे भाग मात्र ‘बौदीए’ अवगाहना वाले शरीर से ‘विजय देवत्ताए उववण्णे’ विजयदेव के रूप में उत्पन्न हुआ ‘तएणं से विजये देवे’ इसके अनन्तर ही वह विजयदेव ‘अहुणोववण्णमेत्तए चेव समाणे’ उत्पन्न होते ही ‘पंचविहाए पज्जत्तीए पज्जत्तीभावं गच्छइ’ पांच प्रकार की पर्याप्तियों से पर्याप्त बन गया ‘तं जहा’ वे पांच प्रकार की पर्याप्तियां ये

‘तेणं कालेणं तेणं समए णं’ इत्यादि

टीकार्थ—‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ એ કાળ અને એ સમયમાં ‘વિજણ દેવે વિજયાણ રાયહાણીણ ઉવવાયસભાણ’ વિજય દેવ વિજય રાજધાનીની ઉપપાત સભામાં ‘દેવદૂસંતરિતે દેવસયણિજ્જંસિ’ દેવદૂષ્યથી અંતરિત દેવશય્યાની ઉપર ‘અંગુલસ્સ અસંખેજ્જઈ ભાગમેત્તીણ’ આંગૂલના અસંખ્યાત ભાગમાત્ર ‘બૌદીણ’ અવગાહના વાળા શરીરથી ‘વિજયદેવત્તાણ ઉવવણ્ણે’ વિજય દેવપણુથી ઉત્પન્ન થયા. ‘તણં સે વિજયે દેવે’ તેના પછી તે વિજય દેવ ‘અહુણોવવણ્ણમેત્તણ ચેવસમાણે’ ઉત્પન્ન થઈને તરતજ ‘પંચવિહાણ પજ્જત્તીણ પજ્જત્તિભાવં ગચ્છઈ’ પાંચ પ્રકારની પર્યાપ્તિઓથી પર્યાપ્ત બની ગયા ‘તં જહા’ એ પાંચ પ્રકારની પર્યાપ્તિઓ આ

‘સરીર પજ્જત્તીએ’-શરીરપર્યાપ્તિઃ, આહારસાધ્યત્વાત્-શરીરસ્યેતિ’ ‘ઇંદ્રિય પજ્જત્તીએ’
 ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિઃ, શરીરાધીનત્વાદિન્દ્રિયાણામ્, । ‘આણાપાણુ પજ્જત્તીએ’ આનત-
 પ્રાણતપર્યાપ્ત્યા ‘ભાસામણપજ્જત્તીએ’ ભાપામનઃ પર્યાપ્તિઃ સત્યેવ પ્રાણે ભાષા-
 મનસોર્દર્શનાત્, । ‘તएणं तस्स विजयस्स देवस्स’ તતઃ સ્વલુ તસ્ય વિજયદેવસ્ય,
 ‘પંચવિહાએ પજ્જત્તીએ પજ્જત્તીભાવં ગયસ્સ’-પશ્ચવિધયાઽઽહાર શરીરેન્દ્રિય
 પ્રાણભાપામનરૂપપર્યાપ્ત્યા પર્યાપ્તિભાવં પ્રાપ્તસ્ય સતઃ, ‘इमेयारूवे’ અયમેત-
 દ્રૂપો વક્ષ્યમાણપ્રકારઃ, ‘સંકપ્પે’ મનોવ્યાપારરૂપઃ સંકલ્પઃ સમુદપ્પઘત્ત ઇત્ય-
 ગ્રેણ સમ્બન્ધઃ । કાંદશઃ સંકલ્પઃ સ્તત્રાહ-‘અજ્ઞત્થિએ’-આધ્યાત્મિકઃ આત્મનિ
 ઇતિ અધ્યાત્મં તત્રાઽઽત્મવિષયક ઇત્યર્થઃ, સંકલ્પોહિ-દ્વિ પ્રકારકો ભવતિ,
 આધ્યાત્મિકઃ-૧ ચિન્તારૂપશ્ચર તયોર્મધ્યેઽયં ચિન્તાત્મકઃ સંકલ્પ ઇતિ દ્યોતયિતુ-
 માહ-‘ચિંતિએ’-ચિન્તિતઃ ચિન્તા સંજાતાઽસ્મિન્નિતિ ચિન્તિતઃ ચિન્તાત્મકઇત્યર્થઃ ।
 ચિંતિતોઽપિ સંકલ્પઃ કશ્ચિદભિલાપાત્મકઃ કશ્ચિદન્યથા ભવતિ । તત્રાઽયમભિ-
 લાપાત્મકસ્તત્રાહ-‘પત્થિએ’-પ્રાર્થિતઃ પ્રાર્થના સંજાતાઽસ્યેતિ પ્રાર્થિતોઽભિલાપા-
 ત્મક ઇત્યર્થઃ । પૌનઃ પુન્યેન કથંભૂતસ્તત્રાહ=‘મણોગએ’ મનોગતઃ મનસ્યેવ જાતો
 ન તુ-વચસા પ્રકટો કૃતરૂપઃ, ‘સંકપ્પે’ સંકલ્પઃ, ‘સમુપ્પજ્જિત્થા’ સમુદપ્પઘત્ત-
 પ્રાદુરાસીત્, । કિમાકારકઃ સંકલ્પસ્તત્રાહ-‘કિં મે પુવ્વં સેયં-કિં મે પચ્છાસેયં’
 હૈ ‘અહારપજ્જત્તીએ, સરીરપજ્જત્તીએ, ઇંદ્રિયપજ્જત્તીએ, આણપાણુ પજ્જત્તીએ
 ભાસામણ પજ્જત્તીએ’ આહાર પર્યાપ્તિ ‘શરીર પર્યાપ્તિ’ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ
 શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાપ્તિ ઓર ભાષા મનપર્યાપ્તિ इन पांच पर्याप्तियों से
 वह पर्याप्त हुआ, ‘तए णं तस्स विजयस्स देवस्स पंच विहाए पज्जत्तीए
 पज्जत्तीभावं गयस्स’ इस प्रकार से पूर्वोक्त इन पांच पर्याप्तियों से पर्याप्त
 बने हुए उस विजय देव के मनमें’ इमे एयारूवे अज्झत्थिए चिंतिए पत्थिए
 मनोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था’ इस प्रकार का यह आध्यात्मिक
 चिन्तित प्रार्थित मनोगत संकल्प हुआ ‘किं मे पुव्वं सेयं किं मे पच्छा

પ્રમાણે ડહેલ છે ‘આહારપજ્જત્તીએ, સરીરપજ્જત્તીએ, ઇંદ્રિયપજ્જત્તીએ, આણપાણુપજ્જ-
 ત્તીએ ભાસામણપજ્જત્તીએ’ આહારપર્યાપ્તિ. શરીરપર્યાપ્તિ, ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ, શ્વાસોચ્છ્વાસ
 અને ભાષામન પર્યાપ્તિ, આ પાંચ પર્યાપ્તિયોથી તે પર્યાપ્ત બન્યા. ‘તएणं तस्स
 विजयस्स देवस्स पंचविहाए पज्जत्तीए पज्जत्तीभावं गयस्स’ આ પ્રમાણે પૂર્વોક્ત
 એ પાંચ પ્રકારની પર્યાપ્તિયોથી પર્યાપ્ત બનેલા એ વિજય દેવના મનમાં ‘इमे-
 एयारूवे अज्झत्थिए चिंतिए पत्थिए मनोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था’ આ પ્રમાણેને
 આ આધ્યાત્મિક ચિંતિત, પ્રાર્થિત, મનોગત, સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો ‘किं मे
 पुव्वं सेयं किं मे पच्छा सेयं’ હવે મારી લલાઈ પહેલા શેમા છે ? અને પછીથી

किं मे पूर्व श्रेयः, किं मम पश्चात्-श्रेयः किं मे पुर्व्वं करणिज्जं-किं मे पच्छांकर-
णिज्जं-किं मम पूर्वं कर्तुमुचितं, किं पश्चात्-किं मे पुर्व्विवा-पच्छावा हिताय,
किं मे पूर्वमपि-पश्चादपि हिताय भाव प्रधानोऽयन्निर्देश स्तथा च-देवभवविषये न
तु परलोके हिताय-परिणामसुन्दरतायै, 'सुहाए' सुखाय-शर्मणे' 'खेमाए' क्षेमाय,
'णिस्सेयसाए' निःश्रेयसाय निश्चितकल्याणायेत्यर्थः 'अणुगामियत्ताए'-आनुगा-
मिकतायै यावद्भवस्तावत्पर्यन्तम्, 'भविस्सइ' भविष्यति, इदं सर्वं गतिपुन्यादिकं
सावध मतोदेवभावाय-न तु-परलोकाय, 'त्ति कट्ठु' इति कृत्वा-'एवं संपेहेइ'
एवम् यथोक्तप्रकारेण सम्प्रेक्षते-विचारयति, । 'तए णं' ततः खलु-एतद्विचारणान-
न्तरमेव दिव्यानुभावतः-'तस्स विजयस्स देवस्स' तस्य विजयस्य देवस्य 'सामाणिय-
परिसोववन्नगा देवा'-सामानिकर्षदुपपन्नकाश्च देवाः सामानिकाः-आभ्यन्तरिक
माध्यमिक-बाह्यर्षद्युपगता देवाः, 'विजयस्स देवस्स' विजयस्य देवस्य, 'इमं एया
रूवं' इमं मनन्तरोक्तम्-एतद्रूपम्, अनन्तरोदितस्वरूपम्, 'अज्झत्थियं' आध्यात्मि-
कम्, 'चित्तिए' चिन्तितम्, 'पत्थियं' प्रार्थितम्, 'मनोगयं' मनोगतम्, 'संकप्पं'
सङ्कल्पम्, 'समुववण्णं' समुत्पन्नम्, 'जाणित्ता' ज्ञात्वा, परिज्ञायेत्यर्थः, 'जेणामेव

सेयं' अब मेरी पहिले भलाई किसमें है और पीछे भलाई किसमें है
'किं मे पुर्व्वं करणिज्जं, किं मे पच्छा करणिज्जं' पहिले मुझे क्या करना
चाहिये और पिछे क्या करना चाहिये 'किं मे पुर्व्विवा पच्छावा हियाए
सुहाए खेमाए णिस्सेयसाए आणुगामियत्ताए भविस्सइति कट्ठु एवं संपे
हेइ' पहिले अथवा पीछे हितके लिये सुख के लिये क्षेमके लिये, निः-
श्रेयस के लिए और साथ में जाने के लिये मुझे कोनसी वस्तु होगी
इस प्रकार से उसने विचार किया 'तए णं तस्स विजयस्स देवस्स सामा-
णिय परिसोववन्नगा देवा' इसके बाद उस विजयदेव के सामानिक देवों
ने 'विजयस्स देवस्स इमं एयारूवं अज्झत्थियं, चित्तियं, पत्थियं, मनो-
गयं संकप्पं समुपण्णं जाणित्ता' विजयदेव के उत्पन्न हुए इस प्रकार के

बलाध श्रेमां छे ? 'किं मे पुर्व्व करणिज्जं, किं मे पच्छा करणिज्जं' भारे पडेलां
शुं करवुं लेधये अने पछी शुं करवुं लेधये ? 'किं मे पुर्व्विवा पच्छावा
हियाए सुहाए खेमाए णिस्सेयसाए आणुगामियत्ताए भविस्सइतिकट्ठु एवं संपेहेइ'
पडेलां अगर पछीना छित भारे सुण भारे क्षेम भारे निःश्रेयस भारे अने
साथे जवा भारे भारे शुं करवुं लेधये ? आ प्रमाणे ते विजयदेवे विचार धुर्ये
'तएणं, तस्स विजयस्स देवस्स सामाणियपरिसोववण्णगा देवा' ते पछी विजयदेवना
सामानिक देवाये 'विजयस्स देवस्स इमं एयारूवं अज्झत्थियं चित्तियं पत्थियं मनो
गयं संकप्पं समुपण्णं जाणित्ता' विजय देवने उत्पन्न थयेद आ प्रकारना आ

‘से विजए देवे’ यत्रैव स विजयो देवः समुपविष्ट आसीत्, ‘तेणामेव उवागच्छन्ति’ तत्रैव विजयदेवसमीपे उपागच्छन्ति ‘तेणामेव उवागच्छित्ता’—तत्रैवोपागत्य, ‘विजयं देवं मत्थए’ विजयं देवं (नमस्कृतुं) मस्तके, ‘करतलपरिगहियं सिरसावत्तं’ द्वयोर्हस्तयोरन्योन्यान्तरिताङ्गुलिकयोः संपुटरूपतया यदेकत्रमीलनं सोऽञ्जलिः तं करतलाभ्यां निष्पाद्य परिगृहीतस्तम्, परिभ्रामणमावर्त्तः शिरसि यस्मिन्कर्मणि-स तम्, ‘अंजलि कट्ठु’—शिरस्याञ्जलिं निधाय, ‘जएणं विजए णं’—जयेन—विज-येन च, ‘वद्धावेति’—वर्धापयन्ति जयत्वं विजस्वदेव ! उच्चैर्घोषयन्ति परैरनभि-भूयमानता जयः, विजयस्तु—परेषामसहमानानां पराभवोत्पादः । ‘जएणं विजएणं वद्धावेत्ता’—जय विजयाभ्यां वर्धापयित्वा, ‘एवं वयासी’—एवमवादिषु किमवादिषु-स्तत्राह—‘एवं खलु देवाणुप्पियाणं’—एवं खलु देवानुप्रियाणाम्, ‘विजयाए रायहा-णीए’—विजयाराजधान्याः ‘सिद्धायतणंसि’—सिद्धायतने, ‘अट्ठसयं जिणपडिमाणं’

इस आध्यात्मिक, चिन्तित, प्रार्थित मनोगत संकल्प को जाना और जानकर के ‘जेणामेव से’ विजए देवे तेणामेव उवागच्छन्ति’ फिर वे जहां वह विजयदेव था वहां पर आये ‘तेणामेव उवागच्छित्ता विजयं देवं करतलपरिगहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु जएणं विजए णं वद्धावेति’ वहां आकर के उन्होंने विजयदेव को दोनों हाथ जोड़ कर और मस्तक के ऊपर से उस अंगुली को बार २ घुमाकर जयविजय शब्दों के द्वारा बधाइ दी ‘जएणं विजएणं वद्धावेत्ता’ जय विजय शब्दों से बधाइ देकर फिर वे ‘एवं वयासी’ उससे इस प्रकार कहने लगे ‘एवं खलु देवाणुप्पियाणं विजयाए रायहाणीए सिद्धायतणंसि अट्ठसयं जिणपडिमाणं’ आपदेवानुप्रिय की विजय राजधानी में वर्तमान सिद्धा-यतन में १०८ जिन प्रतिमाएं कामदेव की प्रतिमाएं हैं । और इनका

अध्यात्मिक, चिन्तित, प्रार्थित, मनोगत संकल्पने लक्ष्यो अने लक्ष्मीने ‘जेणा मेव विजए देवे तेणामेव उवागच्छन्ति’ ते पछी तेओ ल्यां ते विजय देव हुता त्यां तेओ आल्या ‘तेणामेव उवागच्छित्ता विजयं देवं करतलपरिगहियं सिस्सावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु जएणं विजएणं वद्धावेति’ त्यां आवीने तेओओ विजयदेवने भन्ने हाथ जेडीने अने मस्तक उपरथी ओं जेडेला हाथने बार-बार झेरीने लय विजय शब्दो द्वारा वधाई आपी ‘जएणं विजएणं वद्धावेत्ता’ लय विजय शब्दथी वधाई आपीने ते पछी तेओ एजं वयासी’ ओभने आ प्रमाणे कडेवा दाओ. ‘एव खलु देवाणुप्पियाणं विजयाए रायहाणीए सिद्धायतणंसि अट्ठसयं जिण-पडिमाणं’ आप देवानुप्रियनी विजय राजधानीमां आवेलां सिद्धायतनमां १०८ ओक सो आठ एन प्रतिमाओ—कामदेवनी प्रतिमाओ छे. अने ‘जिणुस्सेह पणा

અષ્ટોતરશતં જિનપ્રતિમાનામ્, 'જિણુસ્સેહપમાણમેત્તાણં'-જિનોત્સેધપ્રમાણમાત્રાણામ્, 'સંનિક્ખિત્તં ચિટ્ઠંતિ'-સન્નિક્ષિપ્તં સન્નિધાપિતં તિષ્ઠતિ, તથા-'સમાણ સુધમ્માણ' સમાયાશ્ચ સુધર્માયાઃ, 'માણવણ ચેતિય યંમે'-માણવકનામ્નિ ચૈત્યસ્તમ્મે' વહ્રામણસુ ગોલવટ્ટસમુગ્ગણસુ' વજ્રનિર્મિત ગોલવર્તુલસમુદ્રકેષુ, 'વહૂઓ જિનસકહાઓ' સંનિક્ખિત્તાઓ ચિટ્ઠંતિ'-વહૂનિ જિનસક્થીનિ સન્નિક્ષિપ્તાનિ સન્તિ, 'જાઓણં'-યાનિ યલ્લ સક્થીનિ, 'દેવાણુપ્પિયાણં'-દેવાણુપ્રિયાણામ્, 'અણ્નેસિં ચ વહૂણં'-અન્યેષાશ્ચ વહૂનામ્, વિજયરાયધાની વત્થવ્વાણં દેવાણં દેવીણય'-વિજયરાજધાની વાસ્તવ્યાનાં દેવાનાં દેવીનાં ચ, 'અચ્ચણિજ્જાઓ'-અર્ચનીયાનિ, 'વંદણિજ્જાઓ' વંદનીયાનિ 'પૂયણિજ્જાઓ' પૂજનીયાનિ 'સક્કારણિજ્જાઓ'-સત્કારણોયાનિ, 'સંમાણ-
'જિણુસ્સેહ પમાણમેત્તાણં' ઉત્સેધ જિન જિનોંકા જિતના કહા ગયા હૈ ઉતના હૈ इस प्रकार अपने अपने शरीर की ऊंचाई वाली ऐसी १०८ जिन प्रतिमाएं वहां सिद्धायतन में विराजमान हैं 'सभाए सुहम्माण माणवए चेतिययंमे वहरामणसु गोलवट्टसमुग्गणसु बहुओ जिणसकहाओ सन्निक्खित्ताओ चिट्ठंति' तथा सुधर्मा सभा में एक माणवक नामका चैत्य स्तम्भ है इसमें वज्र के बने हुए गोल २ समुद्रक है। उनमें जिनेन्द्र देवों की हड्डियां रखी हुई है। 'जाओणं देवाणुप्पियाणं अण्नेसिं च वहुणं विजयरायहाणि वत्थव्वाणं देवाणं देवीणय अचचणिज्जाओ' ये हड्डियां आप देवानुप्रिय को और विजयराजधानी में रहने-वाले अन्य देवों और देवियों को अर्चनीय है 'वंदणिज्जाओ' वंदनीय है 'पूयणिज्जाओ' पूजनीय है 'सक्कारणिज्जाओ' सत्कार करने योग्य है 'सम्माणणिज्जाओ' सन्मानकरने योग्य है, 'कल्लाणं मंगलं देवयं

णમેત્તાણં' તેનો ઉત્સેધ જે જીનનો જેટલો કહેવામાં આવેલ હોય એ પ્રમાણે છે. એ રીતે પોત પોતાના શરીર પ્રમાણે ઉંચાઈવાળી એવી ૧૦૮ એક સો આઠ જીન પ્રતિમાઓ ત્યાં સિદ્ધાયતનમાં ગિરાજમાન છે. 'સમાણ સુહમ્માણ માણવણ ચેટિયયંમે વહ્રામણસુ ગોલવટ્ટસમુગ્ગણસુ વહુઓ જિણસકહાઓ સન્નિક્ખિત્તાઓ ચિટ્ઠંતિ' તથા સુધર્માસભામાં એક માણવક નામનો ચૈત્યસ્તંભ છે. તેમાં વજ્રના બનેલ ગોળ ગોળ સમુદ્રકે છે. તેમાં જીનેન્દ્ર દેવોના હાડકા રાખવામાં આવેલા છે. 'જાઓણં દેવાણુપ્પિયાણં અણ્નેસિં ચ વહૂણં વિજયરાયહાણિ વત્થવ્વાણં દેવાણં દેવીણય અચ્ચણિજ્જાઓ' એ હાડકા આપ દેવાણુપ્રિયને અને વિજય રાજધાનીમાં રહેલાવાળા બીજા દેવો અને દેવિઓને અર્ચનીય છે. 'વંદણિજ્જાઓ' વંદનીય છે. 'પૂયણિજ્જાઓ' પૂજનીય છે. 'સક્કારણિજ્જાઓ' સત્કારવા લાયક છે. 'સંમાણણિજ્જાઓ' સન્માનનીય છે. 'કલ્લાણં મંગલં દેવયં' પજ્જુવાસણિજ્જાઓ.

ણિજ્જાઓ'—સમ્માનનીયાનિ 'કલ્લાણં મંગલં—દેવયં—ચેતિયં'—કલ્યાણં—મદ્ગલં—
 દૈવતમ્ ચૈત્યમિતિમત્વા—'પજ્જુપાસણિજ્જાઓ' પર્યુપાસનીયાનિ, 'એતણ્ણં'
 એતત્ત્થલ્લ, 'દેવાણુપ્પિયાણં'—દેવાણુપ્રિયાણામ્, 'પુવ્વિપિ' પૂર્વમપિ વ્યતીત-જન્મ
 ન્યપિ, 'સેયં'—શ્રેયઃ કલ્યાણકારકમ્, 'એતણ્ણં દેવાણુપ્પિયાણં પચ્છા વિ સેયં'—
 એતત્ત્થલ્લ પૂજનીયાદિત્વં દેવાણુપ્રિયાણાં પશ્ચાદપિ દેવભવે-પરિત્યાગોઽપિ ચ શ્રેયઃ
 કલ્યાણકારકમ્, 'એતણ્ણં દેવાણુપ્પિયાણં પુવ્વિ કરણિજ્જં—એતદેવ યલ્લ દેવાણુપ્રિ-
 યાણાં પૂર્વ કરણીયમ્ 'એતણ્ણં દેવાણુપ્પિયાણં પચ્છા કરણિજ્જં'—એતદેવ દેવાણુપ્રિ-
 યાણાં વિદુપાં પશ્ચાદપિ યલ્લ કરણીયમ્, 'એતણ્ણં દેવાણુપ્પિયાણં પુવ્વિ વા—પચ્છા વા
 જાવ આણુગામિત્તાએ ભવિસ્સતિ—એતદેવ યલ્લ દેવાણુપ્રિયાણાં પૂર્વવા-પશ્ચાદ્વા દિતાય
 સુખાય—ક્ષેમાય—નિઃશ્રેયસે આણુગામિકતાયૈ ભવિષ્યતિ, 'ત્તિ કદ્દુ'—ઇતિકૃત્વા-
 ઝ્વધાર્ય—'મહતા મહતા જયસદં પડંજંતિ'—મહન્મહજ્જય શબ્દં પ્રયુજ્જન્તિ-સંયોજ-

ચેતિયં પજ્જુવાસણિજ્જાઓ' તથા યે કલ્યાણકારી મંગલ કે લિયે દેવ-
 સ્વરૂપ હૈં ઇસ પ્રકાર માનકર 'પજ્જુવાસણિજ્જાઓ' યે પર્યુપાસના કરને
 કે યોગ્ય હૈં, 'એયણ્ણં દેવાણુપ્પિયાણં પુવ્વિ પિ સેયં' યે સબ આપ
 દેવાણુપ્રિય કે લિયે પ્રથમ મી કલ્યાણપ્રદ હૈં ઓર—'એયણ્ણં દેવાણુ-
 પ્પિયાણં પચ્છાવિ સેયં' યે સબ આપ દેવાણુપ્રિય કો પીછે મી
 કલ્યાણપ્રદ હૈં. ઇસલિયે 'એયણ્ણં દેવાણુપ્પિયાણં પુવ્વિ કરણીયં
 એયણ્ણં દેવાણુપ્પિયાણં પચ્છા કરણિજ્જં' આપદેવાણુપ્રિય કો યહ પહિલે
 મી કરણીય હૈં ઓર બાદ મેં મી કરણીય હૈં ક્યોં કિ 'એયણ્ણં
 દેવાણુપ્પિયાણં પુવ્વિ વા પચ્છા વા જાવ આણુગામિયત્તાએ ભવિ-
 સ્સતિ' યહી આપદેવાણુપ્રિય કે લિયે પૂર્વ મેં ઓર બાદ મેં હિતકે લિયે
 સુખ કે લિયે ક્ષેમકે લિયે નિશ્રેયસ કે લિયે હોગા 'ત્તિકદ્દુ' ઇસ પ્રકાર
 કહકર 'મહતા ૨ જયસદં પડંજંતિ' ઉન્હોંને વડે જોર જોર સે જય જય

તથાએ કલ્યાણકારી, મંગલકારી તથા દેવ સ્વરૂપ છે. એ પ્રમાણે માનીને
 'પજ્જુવાસણિજ્જાઓ' પર્યુપાસના કરવા યોગ્ય છે. એયણ્ણં દેવાણુપ્પિયાણં પુવ્વિ પિ
 સેયં' એ બધા આપ દેવાણુપ્રિયને કલ્યાણ કરનારા છે. અને 'એયણ્ણં દેવાણુપ્પિયાણં
 પચ્છાવિસેયં' એ બધા આપ દેવાણુપ્રિયને પછીથી થવાવાળા કલ્યાણ પ્રદ છે. તેથી
 'એયણ્ણં દેવાણુપ્પિયાણં પુવ્વિ કરણીયં એયણ્ણં દેવાણુપ્પિયાણં પચ્છા કરણીયં' આપ
 દેવાણુપ્રિયે આ પહેલા પશુ કરવા યોગ્ય છે અને બાદમાં પછીથી પણ કરવા યોગ્ય
 છે. 'એયણ્ણં દેવાણુ પુવ્વિવા પચ્છાવા જાવ અણુગામિયત્તાએ ભવિસ્સતિ' એ જ
 આપ દેવાણુ પ્રિયે પહેલા અને પછી હિત માટે સુખ માટે ક્ષેમ માટે નિશ્રેયસ
 માટે થશે 'ત્તિકદ્દુ' આ પ્રમાણે કહીને 'મહતા મહતા જયસદં પડંજંતિ' તેઓએ
 ઘણા મોટા અવાજથી જય જય શબ્દોથી વધાવ્યા. 'તણ્ણં સે વિજયે દેવે' તે

यन्ति । 'तए णं से विजए देवे'—तत एतद्वचः श्रवणानन्तरं खलु विजयो देवः सः—'तेसिं सामाणियपरिसोववण्णगाणं देवाणं अंतिए'—तेषां सामानिकपर्वदु-
पपन्नकानां देवानामन्तिके 'एयमट्ठं सोच्चा' एतत्पूर्वोदित हितवचनमाकर्ण्य
निसम्म'—निश्म्य—मनसि परिणमस्य, 'हट्ठतुट्ठ जाव हियए'—हृष्टतुष्ट परमानन्दितः
सौमनस्यितः हर्षवशविसर्पद् हृदयो हृष्टतुष्टोऽतीवतुष्टः, यद्वा—हृष्टो नाम विस्मयमा-
पन्नः यथा—शोभनमहो ! एतैरुपदिष्टम्, तुष्टस्तोषं गतः यथा—भव्यमभूत् यदेतैरि-
त्थमुपदिष्टम्, तोषवशादेव चित्तमानन्दितम् स्फीतीभूतम्, प्रीतमनाः—प्रीतं—प्रसन्नं
शरदि सरितां जलमिव यस्याऽसौ मनःप्रीतमनाः जिनार्चनविषये बहुमानपरायणः
ततः क्रमेण बहुमानोत्कर्षवशात्परमसौमनस्यितः, शोभनं मनो यस्याऽसौ सुमनाः
तस्य भावः सौमनस्यं परमं च सौमनस्यं जातमस्येति सौमनस्यितः (तारका-
दित्वादितर च—) अतएव—विसर्पद् हृदयः हर्षवलेन चलद् हृदयो विजयदेवो देवः,
'देवसयणिज्जाओ'—'अब्भुट्ठेइ'—देवशयनीयादभ्युत्तिष्ठति—उत्थितो भवतीत्यर्थः,

शब्दों से बधाया 'तए णं से विजए देवे' इसके बाद वह विजयदेव 'तेसिं
सामाणियपरिसोववण्णगाणं देवाणं अंतिए' 'विजय देवने जब उन
सामानिकदेवों के पाससे 'एयमट्ठं सोच्चा' इस अर्थ को—हित कारक
कथन को सुना—तो सुनकर और 'निसम्म' उसे हृदय में धारण कर
वह 'हट्ठ तुट्ठ जाव हियए' हृष्ट हुआ और तुष्ट हुआ—अथवा—हृष्ट
हुआ—विस्मय युक्त हुआ—ओह—इन सबने बहुत सुन्दर कहा तथा तुष्ट
हुआ बहुत अच्छा हुआ जो इन्होंने मुझे इस प्रकारका उपदेश दिया
इस विचार से उसका चित्त इस कार्य में बहुत बढ़गया—शरद्काल में
नदियों के जल के प्रसन्न मन समान हुआ वह जिनार्चन—कामदेव की
मूर्तिके विषय में बहुमानशाली होकर परम सौमनस्यित हुआ—सब
कार्यको छोड़कर इसी कार्य के करने में उसका मन' कथ यह कार्य करूँ।

पक्षी ओ विजयदेव 'तेसिं सामाणिय परिसोववण्णगाणं देवाणं अंतिए' विजयदेव
न्यारे ओ सामानिक देवो पासोथी 'एयमट्ठं सोच्चा' आ अर्थने अर्थात् डिता
वंड कथनने सांलण्युं अने सांलणीने अने 'निसम्म' तेने हृदयमां धारण करीने
तेओ 'हट्ठतुट्ठ जाव हियए' हृष्ट थया तुष्ट थया विस्मय युक्त थयां अरे आ
अधाओ धणुं सुंदर कहुं. धणुं साइं थयुं के आभाणे मने आ प्रभाणे उप-
देश आओ. आ विचारथी तेनुं चित्त ओ कार्य भाटे धणुं पधी गयुं शरद
काणमां नदीथोना नदीनी नेम प्रसन्नमन थई ते जिनार्चन—कामदेवनी भूति
संअंधमां धणुं मानयुक्त अनीने परम सौमनस्यित थयो. अधाओ कामोने
ओडीने आओ काम करवामां तेनुं मन क्यारे आ कार्य कइं ओ-रीते उतावणुं

‘अभ्युद्विक्ता’ अभ्युत्थाय च, ‘दिव्यं देवदूसजुगलं परिहेइ’—दिव्यं देवदूष्यवस्त्रं-
परिधत्ते, ‘परिहेइत्ता’—परिधाय, ‘देवसयणिज्जाओ पच्चोरुहइ’ देवशयनीया देव-
शय्यातः प्रत्यवरोहति—अदतरति, ‘पच्चोरुहिक्ता’ अवतीर्य, ‘उववायसभाओ
पुरत्थिमेणं दारेण’=उपपातसभायाः पूर्वदिग्द्वारेण, ‘णिग्गच्छइ’ निर्गच्छति—
निर्याति—बहिः प्रदेशं निष्क्रामति, ‘णिग्गच्छित्ता जेणेव हरते’—निर्गत्य यत्रैव-
हृदः, ‘तेणेव उवाग गच्छइ-तेनैवोपागच्छति हृदसमीपमुपधावति, ‘उवागच्छित्ता
हरयं अणुपदाहिणं करेमाणे’ उपागत्य हृदसमीपं हृदमनुप्रदक्षिणं कुर्वन् हृदमनु-
प्रदक्षिणीकृत्य ‘पुरत्थिमेणं तोरणेणं’ पूर्वेण तोरणेन ‘अणुप्पविसइ’ अनुप्रविशति
‘अणुपविसित्ता’ अनुप्रविश्य ‘पुरत्थिमिल्लेणं’ पूर्वेण ‘तिसोवाणपडिरुवणं पच्चोरु-
हइ, पच्चोरुहिक्ता हरयं ओगाहइ’ तिसोपानप्रतिरूपकेण प्रत्यवरोहति प्रत्यवरुह्य

इस प्रकार से उतावला बन गया इस उतावली में उसका हृदय आनंद
के मारे उछलने लगा और वह ‘देवसयणिज्जाओ अभ्युद्वेइ’ देवशय्या से
उठ बैठा अभ्युद्विक्ता’ उठकर ‘दिव्यं देवदूसजुगलं परिहेइ’ उसने दिव्य
देवदूष्य युगल वस्त्र को पहिरा ‘देवसयणिज्जाओ पच्चोरुहइ’ उन वस्त्र
को पहिनकर फिर वह देवशयनीय से नीचे उतरा—‘पच्चोरुहिक्ता’
नीचे उतरकर ‘उववायसभाओ पुरत्थिमेणं दारेणं णिग्गच्छइ’ वह
उस उपपातसभा के पूर्वदिग्द्वार से बाहर निकला ‘णिग्गच्छित्ता
जेणेव हरये’ बाहर निकल कर फिर वह जहां पर हृद था ‘तेणेव उवा
गच्छइ’ वहां गया—‘उवागच्छित्ता’ वहां जाकर के उसने ‘हरयं अणु-
पदाहिणं करेमाणे करेमाणे पुरत्थिमेणं तोरणेणं अणुप्पविसइ’ उस
हृदकी बार बार प्रदक्षिणा की प्रदक्षिणा करके फिर वह उसमें पूर्व
तोरण द्वार से होकर प्रविष्ट हुआ ‘अणुपविसित्ता’ ‘पुरत्थिमिल्लेणं

‘अनी गयुं. अये उतावणमां तेनुं’ इहं अहं आनंदने लभने उछलना लायुं अने ते-
देवसयणिज्जाओ अभ्युद्वेइ’ देव शय्याथी उठये। ‘अभ्युद्विक्ता’ उठीने ‘दिव्यं देवदूस
जुगलं परिहेइ’ तेणे दिव्य देवदूष्य युगलने धारणु कयुं ‘देवसयणिज्जाओ
पच्चोरुहइ’ ते पडेरिने पछीथी अये देवशयनीयथी नीचे उतर्यो ‘पच्चोरुहिक्ता’
नीचे उतरिने ‘उववायसभाओ पुरत्थिमेणं दारेणं णिग्गच्छइ’ ते अये उपपात
सभाना पूर्व दिशाना द्वारथी गइर नीकय्ये। ‘णिग्गच्छित्ता, जेणेव हरयं’ गइर
नीकणीने ते पछी ते न्यां रुद्ध हुतुं ‘तेणेव उवागच्छइ’ त्यां गया। ‘उवागच्छित्ता’
त्यां लभने तेणे ‘हरयं अणुपयाहिणं करेमाणे पुरत्थिमेणं तोरणेणं अणुप्पविसइ’
त्यां लभने अये रुद्धनी बार-बार प्रदक्षिणा करीने ते पछी ते तेना पूर्वदिशाना
तोरणु द्वारे थधने तेमां प्रवेश कय्यो ‘अणुपविसित्ता पुरत्थिमिल्लेणं तिसोवाण-

हृदमवगाहते 'हरयं ओगाहत्ता जलावगाहणं करेइ' हृदमवगाह्य जलावगाहनं करोति, 'जलावगाहणं करेत्ता जलमज्जनं करेइ' जलावगाहनं कृत्वा ततो जलमज्जनं करोति 'जलमज्जनं करेत्ता जलकिड्डं करेइ' जलमज्जनं कृत्वा जलक्रीडां करोति 'जलकिड्डं करेत्ता' जलक्रीडां कृत्वा 'आयंते चोक्खे परमसुइभूए हरयाओ पच्चुत्तरइ' आचान्तश्चोक्षः परमशुचिभूतो हृदात्प्रत्युत्तरति नवानामपि स्रोतसां शुद्धजलप्रक्षालनेनाऽऽचान्तः गृहीताचमनः चोक्षः स्वल्पस्याऽपि मलस्याऽपनयनात् अतएव-परमशुचिभूतः हृदाज्जलाशयात्प्रत्युत्तरति, निष्क्रामतीत्यर्थः 'पच्चुत्तरित्ता' प्रत्युत्तीर्य 'जेणामेव अभिसेयसभा तेणामेव उवागच्छइ' यत्रैव प्रदेशे-ऽभिषेकसभा विद्यते तामेवाऽभिषेकसभामुपागच्छति, 'उवागच्छित्ता अभिसेयसभं पदाहिणं करेमाणे' उपागत्य समीपमभिषेकसभायाः प्रदक्षिणं कुर्वाणः 'पुरत्थिमिल्लेण दारेण अणुपविसइ' पूर्वद्वारेणाभिषेकसभामनुप्रविशति 'अणुपविसित्ता जेणेव

तिसोवाणपडिरूवणं पच्चोरुहइ' प्रविष्ट होकर वह पूर्वदिशा की ओर जो त्रिसोपानपङ्क्ति थी उस पर गया-चढ़ा खड़ा हो गया 'पच्चोरुहित्ता हरयं ओगाहइ' खड़े होने के बाद फिर वह हृद में प्रविष्ट हुआ 'ओगाहित्ता जलावगाहणं करेइ' हृद में प्रवेश करके उसने वहाँ स्नान किया 'करेत्ता जलमज्जनं करेइ' स्नान करके उसने फिर अपने शरीर को मला मलकर बार २ जल में डुबकी लगाई-'करेत्ता जल किड्डं करेइ' फिर उसने जल क्रीडा की 'आयंते चोक्खे परमसुइभूए हरयाओ पच्चोरुहइ' आचमन किया शुद्धि के इस प्रकार से परमशुचीभूत हुआ वह विजयदेव हृद से बाहर निकला 'पच्चोत्तरित्ता जेणामेव अभिसेयसभा तेणामेव उवागच्छइ' बाहर निकलकर वह जहाँ अभिषेक सभा थी वहाँ पर गया 'उवागच्छित्ता' वहाँ जाकर के उसने 'अभिसेयसभा पयाहिणं करेइ' अभिषेक सभा की प्रदक्षिणा

पांडरूवणं पच्चोरुहइ' तेमां प्रवेशीने ते पूर्व दिशा आबुनी जे त्रिसोपान पङ्क्ति छती. तेना पर ते गया. उपर थंढीने-त्यां उला रह्या. 'पच्चोरुहित्ता हरयं ओगाहइ' उला रह्या आइ तेणु छइमां प्रवेश कर्यो. 'ओगाहित्ता जलावगाहणं करेइ' छइमां प्रवेशीने तेणु त्यां स्नान कर्यु 'करेत्ता जलमज्जनं करेइ' स्नान करीने ते पछी तेणु जलमां वारंवार डुण्डीयो लगावी 'करेत्ता जल किड्डं करेइ' ते पछी तेणु जलक्रीडा करी 'आयंते चोक्खे परमसुइभूए हरयाओ पच्चोरुहइ' ते पछी तेणु आचमन कर्यु' अने शुद्धि करी आ रीते ते परम शुचीभूत थयो शुचीभूत थयने ते विजय देव छइथी अडार नीकणयो. 'पच्चुत्तरित्ता जेणामेव अभिसेयसभा तेणामेव उवागच्छइ' अडार नीकणीने ते जयां अभिषेक सभा

सीहासणे तेणेव उवागच्छइ' अनुप्रविश्याभिषेकसभां यत्रैव सिंहासनं स्वकीयं तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता सीहासणवरगण पुरत्थाभिमुहे सन्निसण्णे' अभिषेकसभामुपागत्य सिंहासनवरगतः सिंहासने-उपविष्टः पूर्वाभिमुखो भूत्वा सन्निसण्णः समुपविष्टः । 'तएणं तस्स विजयस्स देवस्स' ततः खलु सिंहासनो, प्रवेशनानन्तरं तस्य विजयदेवस्य 'सामाणियपरिसोववन्नगा देवा' सामानिकाः पर्ष-दुपपन्नकाश्च देवाः 'आभिजोगिए देवे सदावे'ति' आभियोगिकान् देवान् नियोजन कर्मणि संलग्नान् शब्दायन्ति-आहुता भवन्ति, अभियोगे ग्रन्थकर्मणि कर्मकरत्वेन स्थापिताभियोगिकानाकारयन्ति स्मेत्यर्थः, 'सदावेत्ता एवं वयासी' शब्दयित्ताऽऽ-हूय तान् प्रति एवमवादिषुः । 'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया' भोः भोः देवानु-प्रियाः क्षिप्रमेवाऽलं विलम्बेन 'विजयस्स देवस्स' विजयदेवस्य 'महत्थं' महानर्थो 'यस्मिंस्तन्महार्थम्' 'महग्घं' अर्थो मूल्यं महान्यत्र तन्महार्थम् 'महरिहं' महोऽभि-षेकोत्सवस्तमर्हतीति महार्हम्, 'विउलं' विपुलं-शक्राभिषेकवद्विस्तीर्णम् 'इंदाभि-सेयं उवद्वेह' इन्द्राभिषेक-समारम्भमुपस्थापयत, 'तएणं ते आभियोगिया' तत्

की और प्रदक्षिणा करके फिर वह उसमें 'पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणु-प्पविसइ' उसके पूर्व द्वार से प्रविष्ट हुआ 'अणुपविसित्ता जेणेव सण्ण सीहासणे तेणेव उवागच्छइ' प्रविष्ट होकर वह जहां पर सिंहासन था वहां पर गया 'उवागच्छित्ता' वहां जाकर वह 'पुरत्थाभिमुहे सन्नि-सण्णे' उसपर पूर्व दिशा की ओर मुंह करके बैठगया 'तएणं तस्स विज-यस्स देवस्स सामाणियपरिसोवण्णगा देवा' इसके बाद उस विजयदेव के सामानिक देवों ने 'आभियोगिकदेवे सदावे'ति' आभियोगिकदेवों को नियोजन कर्म के संलग्न देवों को-बुलाया 'सदावेत्ता एवं वयासी' और बुलाकर उनसे ऐसा कहा 'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया' । हे देवानुप्रियों तुमलोग बहुत ही जल्दी 'विजयस्स देवस्स महत्थं-महग्घं

हुती त्यां गथे। 'उवागच्छित्ता' त्यां ७४१ने 'अभिसेयसभा पयाहीणं करेइ' अलिषेक सलानी प्रदक्षिणा करी अने प्रदक्षिणा करीने 'पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणु-प्पविसइ' पूर्व द्वारथी तेणे तेमां प्रवेश कर्ये 'अणुपविसित्ता जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ' तेमां प्रवेश करीने ते ७४२यां सिंहासन हुतुं त्यां गथे। 'उवागच्छित्ता' त्यां ७४३ने 'पुरत्थाभिमुहे सन्निसण्णे' पूर्व दिशा तरइ अणु करीने ते तेना पर जेसी गथे। 'तएणं तस्स विजयदेवस्स सामाणियपरिसोवण्णगा देवा' ते ५४४ी जे विजयदेवना सामानिक देवाजे 'आभियोगिक देवे सदावे'ति' आलियेजिइ देवाने अर्थात् नियोजित कार्यमां लागेला देवाने जोलाव्या। 'सदावेत्ता एवं वयासी' अने जोलावीने तेने आ प्रमाणे कहुं 'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय तमे धणी उतापणी 'विजयस्स देवस्स महत्थं महग्घं महरिहं विउलं इंदाभिसेयं उव-

आभियोगिका देवा आदेश श्रवणानन्तरमेव 'सामाणिय परिसोववण्णेहिं एवं वुत्ता समाणा' सामानिक पर्षदुपपन्नकैराज्ञप्ताः सन्तः 'हट्टतुट्ट जाव हियया' हट्टतुष्ट-मानन्दिताः प्रतिमनसो हर्षविसर्पद्भृदयाः, 'करयलपरिग्गहियं' करतलपरिगृही-तम् 'सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु' शिरसावर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा 'एवं देवा तहत्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणंति, एवम्, यथैव युष्माभिरादिष्टः तथैव कुर्मः इत्थं विनयेन सामानिकानामाज्ञावचनं प्रतिगृण्वन्ति, 'पडिसुणित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवकमंति' प्रतिश्रुत्य सामानिकानां मनोभिप्रायसूचकं वचनमुत्तरपूर्वयोरन्तराले दिक्शूलादि दोषवर्जितत्वात् आदेयवस्त्वाधारत्वाच्च प्रथमं

महरिहं विपुलं इन्दाभिसेयं उवट्टेह' विजयदेव को इन्द्रासन पर अभिषेक करने के लिये महान् अर्थवाली वेश कीमती विस्तृत ऐसी अभिषेक की सामग्री उपस्थित करो 'तएणं ते आभियोगिया देवा' तब उन अभियोगिक देवों ने 'सामाणियपरिसोववण्णेहिं एवं वुत्ता समाणा' जो कि सामानिकदेवों द्वारा इस प्रकार से आदेशित किये-गये थे 'हट्टतुट्ट जाव हियया' और उपदेश सुनकर-जो हट्ट एवं तुष्ट हुए थे। और जिनका हृदय आनन्द के वशवर्ती होकर विशेषरूप से उछल रहा था-'करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलि कट्टु' दोनों हाथ जोड़कर अंजलिके रूप में उन्हें माथे पर घुमाया और घुमाकर 'एवं देवा तहत्ति' हे देवों जैसा आप कहते हैं-हमें आपकी आज्ञा प्रमाण हैं' इस प्रकार 'आणाए' उनकी आज्ञा के 'विणएणं वयणं पडिसुणंति' वचनों को बड़ी ही विनय के साथ स्वीकार करलिया 'पडि-

'हूवेह' विजय देवने। इन्द्रासन पर अभिषेक करवा भाटे भडान अर्थशुद्ध वेश कीमती अने विस्तार वाणी अभिषेक भाटेनी सामग्री लावीने अडि' डान्द करे' 'तएणं ते आभियोगिया देवा' ते पछी ओ आभियोगिक देवाओ 'सामाणिय परिसोववण्णेहिं' एवं वुत्ता समाणा के जेओ सामानिक देवा द्वारा उपर प्रमाणे आदेश करायेला डता तेओ 'हट्टतुट्ट जाव हियया' अने उपदेश सांलणीने जेओ हट्ट अने तुष्ट थया डता अने जेओनु' हृदय आनंद वशवर्ती अनीने विशेष प्रकारथी उछली रह्यु डतु' 'करयल परिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु' अन्ने डथे जेडीने अंजली करीने तेले ओ अंजलीने पोताना मस्तक पर डेरवी अने ओ प्रमाणे माथा पर डेरवीने 'एवं देवा तहत्ति' डे देवा जेभ तमो डडो छे अर्थात् अमोने आपनी आज्ञा मान्य छे. आ प्रमाणे 'आणाए' ओभनी आज्ञाना 'विणएणं वयणं सुणंति' वचनोने घणुअ विनय पूर्व स्वीकारी दीधा 'पडिसुणित्ता' स्वीकार करीने ते पछी तेओ उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं

તત્રૈવાપક્રામતિ, 'અવક્રમિત્તા વેઽવિચયસમુઘાણં સમોહંતિ' અપક્રમ્ય વૈક્રિય-સમુદ્ઘાતેન વૈક્રિયવિધિના સમવવધનન્તિ-સમવહતા ભવન્તિ, 'સમોહણિત્તા' સમવ-હત્ય વહતાંશ્ચાઽઽત્મપ્રદેશાન્દૂરતો નિક્ષિપન્તિ 'સંખેજ્ઞાં જોયણાં દંડં ણિસીરંતિ' સંખ્યેયાનિ યોજનાનિ દણ્ડં નિઃસૃજન્તિ, તત્ર દણ્ડવદ્ દણ્ડઃ ઋધ્વમધશ્ચાઽઽયતઃ શરીરવાહલ્યો જીવપ્રદેશસમૂહસં શરીરાદ્વહિઃ સંખ્યેયાનિ યોજનાનિ યાવન્નિઃ સૃજન્તિ-નિષ્કાશયન્તિ, નિઃસૃજ્ય તથાવિધાન્ પુદ્ગલાનાદદતે તદેવ દર્શયતિ 'તં જહા' તદ્ યથા 'રયણાણં જાવ રિટ્ઠાણં' રત્નાનાં કર્કેતનાદીનામ્, વૈદૂર્યા-ણામ્ લોહિતાક્ષાણામ્ મસારાણાં-ગલ્લાનામ્-હંસગર્ભાણાં-પુલકાનાં-સૌગન્ધિ-કાનાં-જ્યોતિરસાનામ્-અંજનાનામ્-અંજનપુલકાનામ્-રજતાનાં-જાતરૂપકાણામ્ અઙ્કાનાં રિષ્ટાનામ્ । 'આહાવાયરે પોગ્ગલે' યથાઽસારાન્ વાદરાન્ પુદ્ગલાન્ 'પરિ-

સુણિત્તા' સ્વોકાર કરકે ફિર વે 'ઉત્તર પુરત્થિયં દિસીમાગં' દિશાન દિશા કી ઓર 'અવક્રમંતિ' ચલે ગયે 'અવક્રમિત્તા' વહાં જાકર કે 'વેઽવિચયસમુઘાણં સમોહંતિ' ઉન્હોંને વૈક્રિયસમુદ્ઘાત કિયા 'વૈક્રિય-સમુદ્ઘાત કરકે 'સંખેજ્ઞાં જોયણાં દંડં નિસીરંતિ' ઉન્હોંને સંખ્યાત યોજનોં તક અપને આત્મપ્રદેશોંકો દણ્ડ કે રૂપ મેં વાહર નિકાલા હસ સ્થિતિમેં આત્મપ્રદેશ ઊર્ધ્વ ઓર અધઃ દણ્ડ કી તરહ લમ્બે હો જાતે હૈં ઓર ઉન્કી મોટાઈ શરીર કે પ્રમાણ રહતી હૈ, આત્મ પ્રદેશોં કો દણ્ડ કે આકાર મેં વાહર નિકાલ કર ફિર ઉન્હોંને 'રયણાણં જાવ રિટ્ઠાણં અહાવાયરે પોગ્ગલે પરિસાહંતિ' કર્કેતન આદિ રત્નોં કે, વજ્રોં કે, વૈદૂર્યોં કે, લોહિતાક્ષોં કે, મસારગલ્લોં કે, હંસ ગર્ભોં કે, પુલકોં કે સૌગં-ધિકોં કે, જ્યોતીરસોં કે, અંજનોં કે, અંજનપુલકોં કે, રજતોં કે, જાત રૂપોં કે, અઙ્કોં કે, સ્ફટિકોં કે, ઓર રિષ્ટોં કે-હન સવ કે યથા વાદર

દિશાન દિશાની તરફ 'અવક્રમંતિ' અલ્યા ગયા ત્યાં જઈને 'વેઽવિચય સમુઘાણં સમોહંતિ' તેઓએ વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કર્યો વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને 'સંખેજ્ઞાં જોયણાં દંડં નિસીરંતિ' તેઓએ સંખ્યાત યોજનો સુધી પોતાના આત્મપ્રદેશોને દંડાકારે બહાર કહાડયા. આ સ્થિતિમાં અર્થાત્ દંડાકાર કરવાથી આત્મપ્રદેશો નીચે અને ઉપર દંડનો માફક લાંબા લાંબા થઈ જાય છે. અને તેની બહાઈ શરીર પ્રમાણની રહે છે. આત્મપ્રદેશોને દંડાકારે બહાર કહાડીને તે પછી તેઓ એ 'રયણાણં જાવ રિટ્ઠાણં અહાવાયરે પોગ્ગલે પરિસાહંતિ' કર્કેતન વિગેરે રત્નોના પંજોના વૈદૂર્યરત્નોના, લોહિતાક્ષ રત્નોના, મસારગલ્લ રત્નોના હંસ ગર્ભ રત્નોના, પુલાકોના, રજતોના બતરૂપોના, સૌગન્ધિકોના જ્યોતિરસોના, અંજન રત્નોના અંજન પુલાકોના, બતરૂપોના અંકોના, સ્ફટિકોના, અને રિષ્ટોના એ બધાના યથા બાદર અસાર પુદ્ગલોની પરિશાટના કરી અને યથા શુકલ

साडंति' परिशातयन्ति, 'परिसाडित्ता जहा सुहुमे पोग्गले परियायंति' परि-
शात्य स्थूलान् पुद्गलान् यथा सूक्ष्मान् सारपुद्गलान् पर्याददते 'परियाइत्ता'
पर्यादाय च चिकीर्षितरूपार्थम् 'दोच्चंपि' द्वितीयमपि वारम् 'वेउव्विय समुग्घा-
एणं समोहणंति' वैक्रियसमुद्घातेन समवधनन्ति 'समोहणित्ता' समवहत्य यथोक्त
रत्नादीनां योग्यान् यथा बादरान् पुद्गलान् परिशातयन्ति-यथा सूक्ष्मसार-
पुद्गलानाददते आदाय च 'अट्ट सहस्सं सोवणियाणं' अष्टाधिकसहस्रं सुवर्णमयाणां
कलशानां विकुर्वन्ति-अग्रिमेण सम्बन्धः, 'अट्टसहस्सं रूपमयाणं कलसाणं' अष्ट-
सहस्रं रूप्यमयकलशानाम्, 'अट्टसहस्सं मणिमयाणं' अष्टाधिकसहस्रं मणिमय-
कलशानाम् 'अट्टसहस्सं सुवणरूपमयाणं' सुवर्णरूप्यमय कलशानामष्टाधिक-
सहस्रम्, 'अट्टसहस्सं सुवणमणिमयाणं' सुवर्णमणिमयकलशानामष्टाधिकसहस्रम्
'अट्ट सहस्सं रूपमणिमयाणं, अट्टसहस्सं सुवणरूपमयाणं' अष्टाधिकसहस्रं
रूप्यमणिमयकलशानाम्, अष्टाधिकसहस्रं सुवर्णरूप्यमयकलशानाम् 'अट्ट सहस्सं

असार-पुद्गलों की परिशातना की और यथा 'शुक्ल-सारभूत पुद्गलों
को ग्रहण किया' इस प्रकार करके फिर उन्होंने 'दोच्चंपि-वेउव्विय समु-
ग्घाएणं समोहणंति' दुवारा भी वैक्रिय समुद्घात किया दुवारा वैक्रिय
समुद्घात करके 'अट्टसहस्सं सोवणियाणं कलसाणं अट्टसहस्सं रूप्य-
मयाणं कलसाणं अट्टसहस्सं मणिमयाणं अट्टसहस्सं सुवणरूपमयाणं'
फिर उन्होंने १००८ सुवर्ण के कलशों को १००८ चांदी के कलशों को
१००८ मणियों के कलशों को १००८ सुवर्ण और रूपा के कलशों को
'अर्थात् गंगा जमुनी के कलशों को 'अट्टसहस्सं सुवणमणिमयाणं'
१०८ सुवर्ण और मणि के मिश्रित कलशों को 'अट्टसहस्सं रूपमणि-
मयाणं' १००८ चांदी और मणियों के मिश्रित श्लक्ष्णों को 'अट्टसहस्सं
सुवणरूपमयाणं' १००८ सुवर्ण और चांदी के मिश्रित कलशों को

सारभूत पुद्गलोंने अड्डणु कर्था आ प्रमाणे करीने तेओओ 'दोच्चंपि वेउव्विय
समुग्घाएणं समोहणंति' भीण वार तेओओ वैक्रियसमुद्घात कर्था वैक्रियसमुद्घात
करीने 'अट्टसहस्सं सोवणियाणं कलसाणं अट्टसहस्सं रूपमयाणं कलसाणं अट्टसहस्सं
मणिमयाणं अट्टसहस्सं सुवणरूपमयाणं' ते पछी तेओओ १००८ ओक डुन्नरने
आठ सोनाना कलशो १००८ ओक डुन्नरने आठ आंदीना कलशो १००८ ओक
डुन्नरने आठ भणियोना कलशो १००८ सोना अने उपाणा कलशो अर्थात्
गंगाजमुनी कलशो 'अट्टसहस्सं सुवणमणिमयाणं' १००८ ओक डुन्नरने आठ सोना
अने भणियोना मिश्रणुवाणा कलशो 'अट्टसहस्सं रूपमणिमयाणं' १००८ ओक
डुन्नरने आठ आंदी अने भणियोना मिश्रीत कलशो 'अट्टसहस्सं सुवण रूपमयाणं'

‘ભોમેજ્જાણ’ ભોમેયકલ્પાનામપ્રાચિનસહસ્રમ્, ‘અદ્વ સહસ્રં મિંગારગાણં’ અપ્રાચિન સહસ્રં મૃદ્ધારકાણામ્, ‘એવં આયંસગાણં’ એવમેવાપ્તસહસ્રં દર્પણાનામ્, ‘થાલાણં પ્રાઈણં સુપટ્ટકાણં-ચિત્તાણં-રયણકરંડગાણં-પુષ્પચંગેરીણં જાવ લોમહત્થ ચંગેરીણં’ એવમેવ સ્થાલાનાં-પાત્રીણાં-સુપ્રતિષ્ઠકાનાં ચિત્રાણાં-રત્નકરણ્ડકાનાં પુષ્પચંગેરીણાં-યાવલ્લોમહસ્તચંગેરીણાં પ્રત્યેકૈકસ્યાઽપ્તાધિકસહસ્રમ્, ‘પુષ્પપટલગાણં-જાવ લોમહત્થપટલગાણં’ પુષ્પપટલકાનાં યાવલ્લોમહસ્તપટલકાનામ્, ‘અદ્વસયં સીહાસણાણં-છત્તાણં-ચામરાણં-અવપટ્ટગાણં-વટ્ટકાણં-તવસિપ્પાણં-ઘોરકાણં-પીણકાણં-તેલ્લસમુગ્ગકાણં’ એવમેવ સિંહાસનાનામ્ છત્રાણાં-ચામરાણામ્-અવપટ્ટકાનામ્-વર્તકાનાં-તપઃસિપ્રાણાં-ઘોરકાણાં-પીનકાનાં-તેલ્લસમુદ્ગ-‘અદ્વસહસ્રં ભોમેજ્જાણં’ ૧૦૦૮ મિટ્ટીકે કલશોં કો ‘અદ્વસહસ્રં મિંગારગાણં’ ૧૦૦૮ દ્વારિયોં કો ‘એવં આયંસગાણં’ ૧૦૦૮ દર્પણોં કો ‘થાલાણં’ ૧૦૦૮ થાલોં કો ‘પાત્રીણં’ ૧૦૦૮ પાત્રિયો કો ૧૦૦૮ ‘સુપટ્ટિકાણં’ સુપ્રતિષ્ઠકોં કો ‘ચિત્તાણં’ ૧૦૦૮ ચિત્રકોં કો ‘રયણકરંડગાણં’ ૧૦૦૮ રત્ન કે પિટારોં કો, ‘પુષ્પચંગેરીણં’ ૧૦૦૮ પુષ્પચંગેરીયોં કો ‘જાવ લોમહત્થ ચંગેરીણં’ યાવત્ લોમહસ્ત ચંગેરિકાઓં કો ‘પુષ્પપટલગાણં’ પુષ્પપટલોં કો ‘જાવ લોમહસ્તપટલગાણં’ યાવત્ લોમહસ્ત પટલોં કો તથા ‘અદ્વસયં ૧૦૮ સિંહાસનોં કો ‘છત્તાણં ચામરાણં અવપટ્ટગાણં વટ્ટકાણં તવસિપ્પાણં, ઘોરકાણં, પીણકાણં તેલ્લસમુગ્ગકાણં અદ્વસતં ધૂવકકુચ્છયાણં વિ ઉચ્ચંતિ’ ૧૦૮ છત્રોં કો, ૧૦૮ ચામરોં કો ૧૦૮ અવપટ્ટકોં કો-ધ્વજાઓં કો, ૧૦૮ વર્તકોં કો, ૧૦૮ તપઃ સિપ્રોં કો, ૧૦૮

૧૦૦૮ એક હજારને આઠ સોના અને ચાંદીના મિશ્રણવાળા કલશે. ‘અદ્વસહસ્રં ભોમેજ્જાણં’ ૧૦૦૮ એક હજારને આઠ માટીના કલશે. ‘અદ્વસહસ્રં મિંગારાણં’ ૧૦૦૮ એક હજારને આઠ આરીયો. ‘એવં આયંસગાણં’ ૧૦૦૮ એક હજારને આઠ દર્પણો. ‘થાલાણં’ ૧૦૦૮ એક હજારને આઠ થાળો તથા ‘પાત્રીણં’ ૧૦૦૮ એક હજારને આઠ પાત્રિયો. સુપટ્ટિકાણં’ ૧૦૦૭ એક હજારને આઠ સુપ્રતિષ્ઠકો. ‘ચિત્તાણં’ ૧૦૦૮ ચિત્રોને ‘રયણકરંડગાણં’ ૧૦૦૮ એક હજારને આઠ રત્નના પિટારાઓ. ‘પુષ્પચંગેરીણં’ પુષ્પ ચંગેરીયો. ‘જાવ લોમહત્થ ચંગેરીણં’ યાવત્ લોમહસ્ત ચંગેરીયો. ‘પુષ્પપટલગાણં’ પુષ્પ પટલોને ‘જાવ લોમહત્થ પટલગાણં’ યાવત્ લોમહસ્ત પટલો તથા ‘અદ્વસયં સીહાસણાણં’ ૧૦૮ એકસો આઠ સિંહાસનો. ‘છત્તાણં ચામરાણં અવપટ્ટગાણં વટ્ટકાણં તવસિપ્પાણં ઘોરકાણં પીણકાણં તેલ્લસમુગ્ગકાણં અદ્વસતં ધૂવકકુચ્છયાણં વિચ્ચંતિ’ ૧૦૮ એકસો આઠ છત્રો ૧૦૮ ચામરો ૧૦૮ એકસો આઠ અવપટ્ટકો અર્થાત્ ધ્વજાઓ ૧૦૮ એકસો આઠ વટ્ટકો ૧૦૮

કાનામણ્ડાધિક્ષતમ્ । ‘અદસ્યં ધૂવકડુચ્છુયાણં’-શનમણ્ડાધિકં ધૂપકડુચ્છુકા-
નામ્ ‘વિઊવ્વંતિ’-ઉપરોક્ત કલશાદીનાં પ્રત્યેકં પ્રત્યેકમણ્ડશતં (સહસ્રમ્-)
વિકુર્વન્તિ, ‘તે સામાવિષ્ વિઊવ્વિષ્ ય કલસેય જાવ ધૂવકડુચ્છુણ્ણય ગેણંતિ’
તાન્ સ્વભાવિકાન્ વિકુર્વિતકલશાન્ યાવદ્ધૂપકડુચ્છુકાન્ તે-આભિયોગિક-
દેવા મૃલ્લન્તિ, ‘ગિણિહત્તા વિજયાઓ રાયહાણીતો પડિનિવ્વસંતિ’-કલશાદીન્
તાંસ્તાન્ વિકુર્પિતાનાદાય વિજયારાજધાનીતઃ પ્રતિનિષ્ક્રામન્તિ, ‘પડિણિવ્વસ-
મિત્તા’-વિનિર્ગત્ય રાજધાનીતઃ-‘તાણ ઉવ્વિકઠ્ઠાણ જાવ ઉદ્ધૂતાણ દિવ્વાણ દેવ-
ગર્હણ’-તયોત્કૃષ્ટયા ચપલયા ત્વરિતયોદ્ધતયા દેવગત્યા, ‘તિરિયમસંસેજ્જાણં
દીવસમુદ્દાણં મજ્ઝં મજ્ઝેણં વીરિવયમાણા વીરિવયમાણા’-‘તિર્યમસંસેય દ્વીપ-
સમુદ્દાણાં મધ્યં મધ્યેન વ્યતિવ્રજન્તઃ૨ ‘જેણેવ સ્તીરોદે સમુદે તેણેવ ઉવા-
ગચ્છંતિ’-યત્રૈવ ક્ષીરોદસમુદ્રઃ તત્રૈવોપાગચ્છન્તિ, ‘તેણેવ ઉવાગચ્છિત્તા’-તત્રૈવ

ક્ષૌરકોં કો ૧૦૮ પીઠકોં કો ઓર ૧૦૮ તૈલસમુદ્ગકોં કો તથા-
૧૦૮ ધૂપકડુચ્છકોં કો વિકુર્વિત ક્રિયા-અર્થાત્ અપની ઉત્તર-
વિક્રિયા શક્તિ કે પ્રભાવ સે इन सबको उन्होंने बनाया उत्पन्न
ક્રિયા ‘તે સામાવિષ્ વિઊવ્વિષ્ ય કલસેય જાવ ધૂવકડુચ્છુણ્ણય ગેણંતિ’
इन स्वाभाविक विकुर्वित हुए कलशों की यावत् धूपकडुचछकों को
उन्होंने उठाया और ‘गिणिहत्ता’ उठाकर वे ‘विजयाओ’ रायहाणीतो
‘पडिनिव्वसं’ વિજયા રાજધાની મેં સે હોકર નિકલે ‘પડિણિવ્વસ-
મિત્તા તાણ ઉવ્વિકઠ્ઠાણ જાવ ઉદ્ધૂતાણ દિવ્વાણ દેવગર્હણ’ નિકલકર
वे उस-उत्कृष्ट चपल-त्वरित, और उद्धूत देवगति से तिरिप्रम
संसेज्जाणं दीवसमुद्दाणं मज्झंमज्जेणं वीथीवयमाणा२’ तिर्थम्
असंख्यात द्वीप समुद्रों के बीच में से होकर चलते चलते ‘जेणेव’
स्त्रीरોદે સમુદે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ’-જહાં ક્ષીરોદધિ સમુદ્ર થા વહાં

એકસો આઠ તપઃસિંગોને ૧૦૮ એકસો આઠ ક્ષૌરકો ૧૦૮ એકસો આઠ પીઠકો
અને ૧૦૮ એકસો આઠ તેલ સમુદ્ગકો તથા ૧૦૮ એકસો આઠ ધૂપકડુચ્છકો
ધૂપદાનીયોને વિકુર્વણ શક્તિથી ઉત્પન્ન કર્યા અર્થાત્ વૈક્રિય શક્તિથી બનાવ્યા
‘તે સામાવિષ્ વિકુર્વિષ્ કલસેય જાવ ધૂવકડુચ્છુણ્ણય ગેણંતિ’ એ સ્વાભાવિક
વિકુર્વણ શક્તિથી ઉત્પન્ન કરેલા કલશોને યાવત્ ધૂપકડુચ્છકોને તેણે ઉઠાવ્યા
અને ‘ગિણિહત્તા’ ઉઠાવીને તેઓ ‘વિજયાઓ રાયહાણીઓ પડિણિવ્વસંતિ’ વિન્ત્યા
રાજધાનીમાં થઇને નીકળ્યા ‘પડિણિવ્વસમિત્તા તાણ ઉવ્વિકઠ્ઠાણ જાવ ઉદ્ધૂતાણ દિવ્વાણ
દેવગર્હણ’ નીકળીને તેઓ એ ઉત્કૃષ્ટ ચપલત્વરિત અને ઉદ્ધૂત દેવગતિથી ‘તિરિય-
મસંસેજ્જાણં દીવસમુદ્દાણં મજ્ઝંમજ્જેણં વિરિવયમાણા વિરિવયમાણા’ તિર્થમ્ અસં

ક્ષીરસમુદ્રસમીપં ગત્વા, 'સ્ત્રીરોદગં ગેળ્હંતિ'—ક્ષીરસમુદ્રજલં ગૃહ્ણન્તિ, 'સ્ત્રીરોદગં ગેળ્હંત્તા'—ક્ષીરોદજલં ગૃહીત્વા 'જાઈં તત્થ ઉપ્પલાઈં' જાવ સત્તસહસ્સ પત્તાઈં'—યાનિ તત્ર ક્ષીરોદસ્થોત્પલાનિ કમલ—કુમુદ—નીલોત્પલ—પુણ્ડરીકશતસહસ્સ-પત્રાણિ તાનિ ગૃહ્ણન્તિ 'ગેળ્હંત્તા'—તાનિ તાનિ સંગૃહ્ય—'જેણેવ પુક્કરોદે સમુદે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ'—યત્ર પુક્કરોદસમુદ્ર સ્તત્રૈવોપાગચ્છન્તિ, 'ઉવાગચ્છંત્તા'—પુક્કરોદ-મુપાગત્ય, 'પુક્કરોદગં ગેળ્હંતિ'—પુક્કરોદકં ગૃહ્ણન્તિ, 'પુક્કરોદગં ગેળ્હંત્તા'—પુક્કરોદકં ગૃહીત્વા, 'જાઈં તત્થ ઉપ્પલાઈં' જાવ સત્ત સહસ્સપત્તાઈં તાઈં ગિળ્હંતિ'—યાનિ તત્રોત્પલાનિ યાવચ્છત્તસહસ્સપત્રાણિ તાનિ તાનિ ગૃહ્ણન્તિ, 'ગેળ્હંત્તા—ગૃહીત્વા, 'જેણેવ સમયચ્છેત્તે જેણેવ ભરહેરવયાતિંવાસાઈં'—યત્રૈવ સમયક્ષેત્રં

પર આચે 'તેણેવ ઉવાગચ્છંત્તા' વહાં આકર કે ઉન્હોંને 'સ્ત્રીરોદગં ગિળ્હંતિ' ક્ષીરોદક કો ભરા સ્ત્રીરોદગં ગેળ્હંત્તા' ક્ષીરસાગર કે જલ-કો ભરકર ફિર ઉન્હોંને 'જાઈં તત્થ ઉપ્પલાઈં' જાવ સત્તસહસ્સપત્તાઈં' જિતને ખી વહાં પર ઉત્પલ યાવત્—કુમુદનીલોત્પલ પુણ્ડરીક શત-પત્ર ઔર સહસ્સ પત્ર કમલ થે । 'તાઈં ગિળ્હંતિ' ઉન સવકો લિયા 'ગિળ્હંત્તા જેણેવ પુક્કરોદે સમુદે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' લેકર ફિર વે સવકે સવ જહાં પુક્કરવર સમુદ્ર થા વહાં પર આચે 'ઉવાગચ્છંત્તા 'પુક્કરોદગં ગેળ્હંતિ' વહાં આકર ઉન્હોંને ઉસમેં સે પુક્કરોદક ભરા 'પુક્કરોદગં ગિળ્હંત્તા જાઈં તત્થ ઉપ્પલાઈં' જાવ સત્તસહસ્સપત્તાઈં' તાઈં ગિળ્હંતિ' પુક્કરોદક ભરકર ફિર ઉન્હોંને વહાં પર જિતને ઉત્પલ યાવત્ શતપત્ર ઔર સહસ્સ પત્રવાલે કમલ થે ઉન સવકો લિયા 'ગિળ્હંત્તા જેણેવ સમયચ્છેત્તે જેણેવ ભરહેરવયાઈં વાસાઈં' । ઉન

ખ્યાત દ્વીપ-સમુદ્રોની વચ્ચમાં થઈને ચાલતા ચાલતા 'જેણેવ સ્ત્રીરોદે તેણેવ ઉવા-ગચ્છંતિ' ન્યાં ક્ષીરોદધિ સમુદ્ર હોતો ત્યાં તે આવ્યો 'તેણેવ ઉવાગચ્છંત્તા' ત્યાં આવીને 'સ્ત્રીરોદગં ગિળ્હંતિ' ક્ષીરોદક ભર્યું 'સ્ત્રીરોદગે ગિળ્હંત્તા' ક્ષીર સાગરમાંથી ક્ષીરસાગરના જલને ભરીને તે પછી તેણે 'જાઈં તત્થ ઉપ્પલાઈં' જાવ સત્તસહસ્સ પત્તાઈં' જેટલાં ત્યાં આગળ ઉત્પલો યાવત્ કુમુદ નીલોત્પલ પુણ્ડરીક શતપત્ર અને સહસ્સ પત્ર કમળો હતા 'તાઈં ગિળ્હંતિ' એ બધાને લીધા 'ગિળ્હંત્તા જેણેવ પુક્કરોદે સમુદે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' તે લઈને પછીથી તે બધા ન્યાં પુક્કરવર સમુદ્ર હોતો ત્યાં આગળ તેઓ આવ્યા 'ઉવાગચ્છંત્તા પુક્કરોદગં ગેળ્હંતિ' ત્યાં આવીને તેઓએ તેમાંથી પુક્કરોદક ભર્યું 'પુક્કરોદગં ગિળ્હંત્તા જાઈં તત્થ ઉપ્પલાઈં' જાવ સત્તસહસ્સપત્તાઈં તાઈં ગિળ્હંતિ' પુક્કરોદક ભરીને તે પછી તેઓ એ ત્યાં આગળ જેટલા ઉત્પલ યાવત્ શતપત્ર અને સહસ્સ પત્રોવાળા કમળો હતા એ બધાને લીધા 'ગેળ્હંત્તા જેણેવ સમયચ્છેત્તે જેણેવ ભરહેરવયાઈં વાસાઈં'

यत्रैव भरतैरवतादि वर्षाणि क्षेत्राणि, 'जेणेव मागध-वरदाम-प्रभासाइं तित्थाइं' यत्रैव मागध-वरदाम-प्रभासाख्यनि तीर्थानि 'तेणेव उवागच्छंति'-तत्रैव भरतादि प्रभासान्तं तत्तत्तीर्थसमीपमुपागच्छन्ति 'तेणेव उवागच्छित्ता' तत्रोपागत्य, 'तित्थोदगं गेण्हंति'-तत्तत्तीर्थोदकं गृह्णन्ति, 'तित्थोदगं गेण्हित्ता'-तीर्थोदकं गृहीत्वा, 'तित्थमद्वियं गेण्हंति'-तीर्थमृत्तिकां गृह्णन्ति, 'तित्थ मद्वियं गेण्हित्ता'-तीर्थमृत्तिकां गृहीत्वा, 'जेणेव गंगासिंधु रक्ता-रक्तवती सलिला'-यत्रैव गङ्गा-सिन्धु-रक्ता रक्तवती सलिला महानद्यः, 'तेणेव उवागच्छंति'-तत्रैवोपागच्छन्ति-'तेणेव उवागच्छित्ता' तत्रोपागत्य, 'सरितोदगं गेण्हंति'-सरितामुदकं गृह्णन्ति, 'सारितोदगं गेण्हित्ता'-सरितामुदकं प्रतिगृह्य, 'उभयो तटमद्वियं गेण्हंति'-उभय तटवर्त्तिनीमृत्तिकां गृह्णन्ति, 'गेण्हित्ता'-गृहीत्वोभय तटमृत्तिकाम्, 'जेणेव चुल्ल हिमवंतसिहरिवासहरपव्वत्ता तेणेव उवागच्छंति' यत्रैव क्षुद्रहिमवत्-शिखरि-वर्षधरपर्वतास्तत्रैवोपागच्छन्ति 'उवागच्छित्ता'-उपा-

सबको लेकर फिर वे जहां मनुष्यक्षेत्र में भरतक्षेत्र और ऐरवतक्षेत्र थे। 'जेणेव मागधवरदामप्रभासाइं तित्थाइं' और उनमें जहां पर मागधवरदाम एवं प्रभास नामके तीर्थ थे 'जेणेव सव्ववक्खारपव्वया' एवं जहां पर सर्व वक्षस्कार पर्वत थे 'तेणेव उवागच्छंति' वहां आये, वहां पर आकरके उन्होंने 'तित्थोदगं गिण्हंति' तीर्थोदक भरा 'तित्थोदगं गिण्हित्ता' तीर्थोदक भरकर 'तित्थमद्वियं गेण्हंति' फिर उन्होंने तीर्थ की मृत्तिकाली तीर्थ की मृत्तिका लेकर 'जेणेव गंगासिंधुरत्तारक्तवती सलिला तेणेव उवागच्छंति' फिर वे जहां पर गंगासिन्धु रक्ता और रक्तवती महानदियां थी वहां पर आए वहां आकरके उन्होंने उनमें से 'सरितोदगं गेण्हंति' पानी भरा, पानी भरकर फिर उन्होंने उनके 'उभयो' दोनों तटों से 'तटमद्वियं गेण्हंति' मृत्तिका ली 'गेण्हित्ता जेणेव चुल्ल-

ते अधाने दधने ते पछी तेओ न्यां मनुष्यक्षेत्रमां भरतक्षेत्र अने ऐरवतक्षेत्र हुता. 'जेणेव मागधवरदाम प्रभासाइं तित्थाइं' न्यां मागधवरदाम अने प्रभास नामना तीर्थो हुता 'तेणेव उवागच्छंति' त्यां आगण तेओ आब्या 'तेणेव उवागच्छित्ता' त्यां आगण आवीने तेओओ तित्थोदगं गिण्हंति' तीर्थोदक अडण्डु कथुं 'गिण्हित्ता' तीर्थोदक भरिने 'तित्थ मद्वियं गेण्हंति' ते पछी तेओओ तीर्थनी माटी दीधी तीर्थनी माटी दधने 'जेणेव गंगासिंधुरत्तारक्तवती सलिला तेणेव उवागच्छंति' ते पछी तेओ न्यां आगण गंगा सिंधु रक्ता रक्तवती ओ नामनी महानदीओ हुती त्यां आगण आब्या. त्यां आवीने तेओओ तेमांथी 'सरितोदगं गेण्हंति' पाण्णी लथुं पाण्णी भरिने ते पछी तेओओ तेना 'उभयो'

गन्ध-‘सर्वतूवरेय सर्वपुष्पेय सर्वगन्धेय सर्वमल्लेय सर्वोत्तमि सिद्धत्थएय
गिण्हंति’-सर्वतुवरान् सर्व पुष्पाणि च सर्वगन्धान् सर्वमालयानि च सर्वोपधी
सिद्धार्थान् गृह्णन्ति, हिरण्यदादितः सर्वतुवरान् विभिन्नजाति सर्व पुष्पाणि
च सर्वगन्धान् सर्वमालयानि च सर्वोपधीः सिद्धार्थकान् सर्वपांश्च गृह्णन्ति,
इत्यर्थः ‘सर्वोत्तमि सिद्धत्थए गेण्हत्ता’-सर्वोपधि सिद्धार्थान्संगृह्य, ‘जेणेव पउम-
दह पुंडरीयदहा तेणेव उवागच्छंति’-यत्रैव पद्महृद पुण्डरीकहृदाः तत्रैवोपाग-
च्छन्ति, ‘तेणेव उवागच्छित्ता’ तत्रैव पद्महृदादिपूपागत्य, ‘दहोदगं गेण्हंति’-हृदो-
दकं गृह्णन्ति ‘दहोदगं गेण्हत्ता’ हृदोदकं गृहीत्वा, ‘जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव

हिमवंत सिहरिवासधर पन्वया तेणेव उवागच्छंति’ श्रुतिका लेकर
फिर वे जहां क्षुद्र हिमवान और शिखरी वर्षधर पर्वत थे वहां पर
आये ‘तेणेव उवागच्छित्ता सर्व तूवरेय सर्व पुष्पेय सर्व गन्धेय
सर्व मल्लेय’ वहां आकरके उन्होंने सब वस्तुओं के उत्तम समस्त
पुष्पोंको समस्त सुगंधको, समस्त मालाओं को ‘सर्वोत्तमि सिद्ध-
त्थए य गिण्हंति’ समस्त औषधियों को, समस्त सिद्धार्थकों को और
समस्त सर्वों को लिया ‘सिद्धत्थए गेण्हत्ता’ सर्व सिद्धार्थकों को
लेकर ‘जेणेव पउमदह पुंडरीयदहा तेणेव उवागच्छंति’ फिर वे जहां
पद्महृद और पुण्डरीकहृद था वहां पर आये ‘तेणेव उवागच्छित्ता’
वहां आकर के उन्होंने ‘हृदोदगं गेण्हंति’ हृदोदकलिया ‘हृदोदगे
गेण्हत्ता’ हृदोदक लेकर ‘जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सयसहस्सपत्ताइं’
फिर वहां जितने उत्पल और शतपत्रवाले एवं सहस्रपत्रवाले कमल
थे, ‘ताइं गेण्हंति’ उन्हें लिया ‘ताइं गेण्हत्ता’ उन्हें लेकर ‘जेणेव

णन्ने ङिनाशओ परथी ‘तटमट्टियं गेण्हंति’ माटी लीधी गिण्हत्ता जेणेव चुल्ल
हिमवंत सिहरिवासधरपन्वया तेणेव उवागच्छंति’ तट परथी माटी लधने ते पछी
तेओ न्यां आगण डिभवान् अने शिखरिवर्षधर पर्वतो हुता त्यां आगण तेओ
आव्या ‘तेणेव उवागच्छित्ता सर्वतूवरेय सर्वपुष्पेय सर्वगन्धेय सर्वमल्लेय’ त्यां
आगण आवीने तेओओ पधी वनस्पतियोना पधा उत्तम उत्तम सधणां पुष्पेने
सधणा सुगंधित द्रव्येने सधणी भाणाओने ‘सर्वोत्तमि सिद्धत्थएय गिण्हंति’
सधणी औषधियो, सधणा सिद्धार्थके अने सधणा सर्वेणेने तेओओ लीधा
‘सिद्धए गेण्हत्ता’ सर्व सिद्धार्थकेने लधने ‘जेणेव पउमदह पुंडरीय दहा तेणेव
उवागच्छंति’ ते पछी तेओ न्यां पद्महृद अने पुंडरीक हृद हुता त्या आगण
आव्या, ‘तेणेव उवागच्छित्ता’ त्या आवीने तेओओ ‘हृदोदगं गेण्हंति’ हृदोदक
लीधु ‘हृदोदगे गेण्हत्ता’ हृदोदक लधने ‘जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सयसहस्स पत्ताइं’ ते
पछी त्या नेटके उत्पले अने शत पत्रेवाणा अने सहस्र पत्रेवाणा कमले

सयसहस्रपत्ताइं ताइं गेण्हंति' यानि तत्र तत्र हूडेदूत्पलानि यावच्छतसहस्रपत्रा-
न्तानि तानि गृह्णन्ति' 'ताइं गेण्हित्ता' तानि उत्पलानि गृहीत्वा, 'जेणेव हेमवय-
हेरणवयाइं वासाइं'-यत्रैव हेमवत हेरणवतारुणानि वर्षाणि 'जेणेव रोहिय रोहि-
यंस सुवण्णकूल रूपकूलाओ' यत्रैव रोहित रोहितांशु सुवर्णरजतकूलाः महानद्यः,
'तेणेव उवागच्छ' -तत्रैव रोहितांशु सुवर्णकूला रजतकूलासु महानदीषु उपागच्छन्ति
'तेणेव उवागच्छित्ता' -तत्रैवोपागत्य, 'सलिलोदगं गेण्हंति' -नद्या जलं गृह्णन्ति'
'गेण्हित्ता उभओ तडमट्टियं गिण्हंति' गृहीत्वा जलमुभयतटमृत्तिकां गृह्णन्ति,
'गेण्हित्ता' मृत्तिकां गृहीत्वा, 'जेणेव सदावाति मालवंतपरिआगा वट्ट वेतड्ड पव्वता
तेणेव उवागच्छंति' -यत्रैव शब्दातिपाती-माल्यवन्त प्रयागवृत्तवैताढ्य पर्वतास्त-
त्रैवोपागच्छन्ति, 'तेणेव उपागच्छित्ता' तत्रैवोपागम्य, 'सव्वतूवरेय जाव
सव्वोसहि सिद्धत्थए य गेण्हंति' -सर्वतुरगन् सर्व पुष्पाणि -यावत् सर्वौषधि
गन्धवासादीन् सर्वार्थसिद्धार्थकांश्च गृह्णन्ति, 'सिद्धत्थएय गेण्हित्ता' सर्वार्थसिद्धा-

हेमवय हेरणवयाइं वासाइं' फिर वे जहां हैमवतक्षेत्र और हैरण्य-
वतक्षेत्र थे 'जेणेव रोहिय रोहितंस सुवण्णकूलरूपकूलाओ तेणेव
उवागच्छंति' और उनमें जहां रोहित और रोहितांशु सुवर्णकूला
और रूपकूला ये महानदियां थी वहां पर आये, वहां आकर के
उन्होंने उनमें से पानी भरा और उनके दोनों तटों की मिट्टीको लिया
'गेण्हित्ता जेणेव सदावाति मालपवंत परिआगा वट्टवेयड्डपव्वता
तेणेव उवागच्छंति' मिट्टी को लेकर फिर वे जहां शब्दापाति, माल्य-
वन्त, प्रयाग वृत्त, और वैताढ्यपर्वत थे वहां पर आये, 'तेणेव
उवागच्छित्ता' वहां आकरके उन्होंने 'सव्वतूवरेय जाव सव्वोसहि
सिद्धत्थवरेय गेण्हंति' समस्त ऋतुओं के उत्तम यावत् सर्वौषधि को

हुता 'ताइं गेण्हंति' तेने तेओओे दीधा 'ताइं गिण्हित्ता' तेने लधने 'जेणेव
हेमवय हेरणवयाइं वासाइं' ते पछी तेओे न्यां डैभवतक्षेत्र अने डैरइयतक्षेत्र
हुता अने 'जेणेव रोहिय रोहितंस सुवण्ण कूलरूपकूलाओ तेणेव उवागच्छंति'
तेमां न्यां डैभवतक्षेत्र अने डैरइयवतक्षेत्र रोहित अने रोहितांशु सुवर्णकूला
रूपकूला ओे महुा नदीयो हुती त्यां आव्या. त्यां आवीने तेओेओे तेनुं नल
लथुं' अने तेना अन्ने डिनाराओेनी भाटी दीधी. 'गेण्हित्ता जेणेव सदावाति
मालवंत परिआगा वट्ट वेयड्ड पव्वता तेणेव उवागच्छंति' भाटी लधने ते पछी
तेओेन्यां शब्दापाति माल्यवंत प्रयागवृत्त अने वैताढ्य पर्वतो हुता त्यां तेओे
आव्या. 'तेणेव उवागच्छित्ता' त्यां आवीने तेओेओे 'सव्वतूवरेय सव्वोसहि
सिद्धत्थवरेय गेण्हंति' अधणी लूमियोना उत्तम यावत् सर्वौषधीने अने उत्तम

ર્થકાંશ્ચ ગૃહીત્વા, 'જેણેવ મહાહિમવંત રુપિવાસહર પચ્વતા તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' યત્રૈવ મહાહિમવદ્રૂપ્ય વર્ષધરપર્વતા સ્તત્રૈવોપાગચ્છન્તિ, 'તેણેવ ઉવાગચ્છિત્તા સઘ્વ પુષ્કે તં ચેવ'—તત્રૈવ ઉપાગત્ય મહાહિમવદાદિપુ નિર્ગત્ય સર્વ પુષ્પ માલ્યૌ-પધી સિદ્ધાર્થકાંશ્ચ ગૃહ્ણન્તિ, ગૃહીત્વા, 'જેણેવ મહાપુઝમદ્દહ મહાપુંડરીયદહા તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ—યત્રૈવ મહાપન્નહૂદ મહાપુણ્ડરીક હૂદાસ્તત્રૈવોપાગચ્છન્તિ, 'તે-ણેવ ઉવાગચ્છિત્તા' તત્રૈવ મહાપન્નહૂદાદિપૂપાગત્ય, 'જાઈં તત્થ ઉપ્પલાઈં તં ચેવ' યાનિ તત્રોત્પલાદીનિ માઙ્ગલ્યાનિ તાનિ ગૃહ્ણન્તિ, તાનિ ગૃહીત્વા—'જેણેવ હરિવા-સેરંમ્મગવાસેતિ જેણેવ હરકાંત હરિકાંત—ણરકાંત—ણારીકાંતાઓ સલિલાઓ તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ'—યત્રૈવ હરિવર્ષોરમ્યક વર્ષ ઇતિ યત્રૈવ હરકાન્ત હરિકાન્ત નરકાન્ત

और उत्तमसिद्धार्थों को लिया 'सिद्धत्थेय गेण्हित्ता' सिद्धार्थों को लेकर फिर वे 'जैणेव महाहिमवंत रुपिवासहर पच्वया 'तेणेव उवागच्छंति' जहां महाहिमवान और रुप्यपर्वत थे वहां पर आये 'तेणेव उवाग-च्छित्ता सव्व पुष्के तं चेव' वहां आकरके उन्होंने सर्व पुष्पों को सर्व मालाओं को सब औषधियों को और सिद्धार्थकों को लिया लेकर फिर वे 'जैणेव महापुजमदह महापुंडरीय दहा तेणेव उवागच्छंति' जहां महापद्म-हूद और महापुण्डरीक हूद थे वहां पर आये 'तेणेव उवागच्छित्ता' वहां आकरके 'जाइं तत्थ उप्पलाइं तं चेव' जितने वहां उत्पल से लेकर शतपत्र एवं सहस्रपत्रवाले कमल थे उन सबको उन्होंने लिया और उन्हें लेकर फिर वे 'जैणेव हरिवास रम्मगवासंति जैणेव हरकान्त-हरिकंत णरकंत नारिकंताओ सलिलाओ तेणेव उवागच्छंति' जहां पर हरिवर्ष और रम्यकवर्ष तथा हरकान्त—हरिकान्त आदि महानदियां

સિદ્ધાર્થકોને (સર્વધોને) લીધા 'સિદ્ધત્થેય ગેણ્હિત્તા' સિદ્ધાર્થકોને લઈને તે પછી તેઓ 'જેણેવ મહાહિમવંત રુપિવાસહરપચ્વયા તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' જ્યાં મહાહિમવાન અને રૂપ્ય પર્વત હતા ત્યાં તેઓ આવ્યા. 'તેણેવ ઉવાગચ્છિત્તા સઘ્વ પુષ્કે તં ચેવ' ત્યાં આવીને તેઓએ બધી જ પ્રકારના પુષ્પોને સર્વ માળાઓને સર્વ પ્રકારની ઔષધિઓને અને સિદ્ધાર્થકોને લીધા તે બધા દ્રવ્યો લઈને તે પછી તેઓ 'જેણેવ મહાપુઝમદ્દહ મહાપુંડરીય દહા તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' જ્યાં મહા પદ્મહૂદ અને મહા પુંડરીક હૂદ હતા ત્યાં તેઓ આવ્યા. 'તેણેવ ઉવાગચ્છિત્તા' ત્યાં આવીને 'જાઈં તત્થઉપ્પલાઈં તં ચેવ' ત્યાં આગળ બેટલા ઉત્પલોથી લઈને શતપત્રવાળા અને સહસ્રપત્રો વાળા કમળો હતા એ બધાને તેઓએ લીધા અને તેને લઈને તે પછી તેઓ 'જેણેવ હરિવાસે રમ્મગવાસંતિ જેણેવ હરકાંત હરિકંત ણરકાંત નારિકંતાઓ સલિલાઓ તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' જ્યાં આગળ હરિવર્ષ અને રમ્યકવર્ષ તથા હરિ

નારીકાન્તાઃ સલિલા મહાનઘ સ્તત્રૈવ હરિકાન્તાદિ મહાનદીષૂપાગમ્ય સલિલોદકં
ગૃહ્ણન્તિ, સલિલોદગં ગેળિહત્તા' 'સરિતોદગં ગેળિહત્તા' સલિલોદકં મહાનઘા
ગૃહીત્વા, 'જેનેવ વિયડાવઙ્ ગંધાવઙ્-વટ્ટ વેયઙ્ પવ્વયા તેનેવ ઉવાગચ્છંતિ'—
યત્રૈવ વિકટાપાતિ ગન્ધાપાતિ વૃત્તવૈતાદય પર્વતાસ્તત્રૈવોપાગચ્છન્તિ, તત્રૈવોપાગત્ય
'સવ્વપુપ્ફેય તં ચેવ' સર્વર્તુવરાન્ સર્વાણિ પુષ્પાણિ સર્વમાલ્યાનિ સર્વોષધીઃ
સર્વાર્થસિદ્ધકાંશ્ચ ગૃહ્ણન્તિ તાનિ સર્વાણિ સંગૃહ્ય-જેનેવ ગિસહ નીલવંત-
વાસહરપવ્વયા તેનેવ ઉવાગચ્છંતિ'—યત્રૈવ નિષધનીલવદ્ વર્ષધરપર્વતા સ્તત્રૈવોપા-
ગચ્છન્તિ, 'તેનેવ ઉવાગચ્છિતા સવ્વતુવરેય તહેવ'—તત્રૈવોપાગત્ય સર્વર્તુવરાન્ સર્વ
પુષ્પાણિ સર્વમાલ્યાનિ સર્વોષધીઃ સિદ્ધાર્થકાંશ્ચ ગૃહ્ણન્તિ તાનિ સર્વાણિ ગૃહીત્વા
'જેનેવ તિગિચ્છદહ કેસરિદહા તેનેવ ઉવાગચ્છંતિ'—યત્રૈવ તિગિચ્છ કેસરિદહા-
સ્તત્રૈવોપાગચ્છન્તિ 'તેનેવ ઉવાગચ્છિતા-તત્રૈવોપાગમ્ય, 'જાઈ' તત્થ ઉપ્પલાઈ' તં

થી વહાં પર આયે વહાં આકરકે ઉન્હોને 'સલિલોદગં ગેળિહત્તિ' ઉનમેં
સે પાની ભરા 'સલિલોદગં ગેળિહત્તા જેનેવ વિયડાવઙ્ ગંધાવઙ્ વટ્ટ-
વેયઙ્ પવ્વયા તેનેવ ઉવાગચ્છંતિ' પાની ભરકર ફિર વે જહાં પર
વિકટાપાતિ ગન્ધાપાતિ ઓર વૃત્તવૈતાદય પર્વત થે વહાં પર આયે 'સવ્વ-
પુપ્ફેય તં ચેવ' વહાં આકરકે ઉન્હોને સબ ઋતુઓં કે સમસ્ત પુષ્પોંકો
યાવત્ સર્વાર્થ સિદ્ધકોં કો લિયા 'જેનેવ ગિસહનીલવંતવાસહરપવ્વતા
તેનેવ ઉવાગચ્છંતિ' ઉન સબકો લેકર ફિર વે જહાં નિષધ પર્વત ઓર
નીલવાનપર્વત થે વહાં પર આે 'તેનેવ ઉવાગચ્છિતા સવ્વતુવરેય
તહેવ' વહાં આકરકે ઉન્હોને સમસ્ત ઋતુઓં કે સમસ્ત પુષ્પાદિકોં કો
લિયા ઓર લેકર 'જેનેવ તિગિચ્છદહકેસરિદહા તેનેવ ઉવાગચ્છંતિ'
જહાં પર તિગિચ્છદહ ઓર કેસરીદહ થે વહાં પર આયે 'તેનેવ ઉવાગ-

કાંત વિગેરે મહા નદીયો હતી ત્યાં તેઓ આવ્યા. ત્યાં આવીને તેઓએ
'સલિલોદગં ગેળિહત્તિ' તેમાંથી પાણી લયું. 'સલિલોદગં ગેળિહત્તા જેનેવ વિયડાવઙ્
ગંધાવઙ્ વટ્ટ વેયઙ્ પવ્વયા તેનેવ ઉવાગચ્છંતિ' પાણી ભરીને તે પછી તેઓ
ન્યાં વિકટાપાતી ગંધાપાતિ અને વૃત્ત વૈતાદય પર્વતો હતા ત્યાં આગળ આવ્યા.
'સવ્વ પુપ્ફેય તં ચેવ' ત્યાં આવીને તેઓએ બધી ઋતુના સઘળા પુષ્પો યાવત્
સર્વાર્થ સિદ્ધકોને ગ્રહણ કર્યા 'જેનેવ ગિસહનીલવંતવાસહરપવ્વયા તેનેવ ઉવાગચ્છંતિ'
એ બધી વસ્તુઓ લઈને તેઓ ન્યાં નિષધ અને નીલવાન પર્વત હતા ત્યાં
આવ્યા. 'તેનેવ ઉવાગચ્છિતા સવ્વતુવરેય તહેવ' ત્યાં આવીને તેઓએ સર્વ ઋતુ-
ઓના સઘળા પુષ્પો વિગેરે લીધા અને તે બધી વસ્તુઓ લઈને 'જેનેવ તિગિચ્છ
દહ કેસરિદહા તેનેવ ઉવાગચ્છંતિ' ન્યાં તિગિચ્છદહ અને કેસરિ દહ હતા ત્યાં

चेव' यानि तत्रोत्पलादीनि जतपत्र सहस्रपत्रान्तानि तानि गृह्णन्ति गृहीत्वा च-
 'जेणेव पुव्वविदेहावरविदेहवासां जेणेव सीयासीओयाओ महाणईओ जहा णईओ'
 यत्रैव पूर्वविदेहाऽपरविदेवर्षाणि यत्रैव सीतोदका नद्यानद्यो यथानद्यः 'जेणेव सव्व-
 चक्रवट्टि विजया'-यत्रैव सर्वचक्रवर्त्ति विजयाः 'जेणेव सव्वमागहवरदामपभासाइं
 तित्थाइं तहेव जहेव'-यत्रैव सर्वमागध-वरदाम प्रभासागव्यतीर्थानि तत्रोपोपा-
 गच्छन्ति तत्रैवोपागत्य तीर्थोदकं तटवर्त्तिभूतिकांश्च गृहीत्वा, 'जेणेव सव्व-
 वक्खारपव्वया सव्वतूवरेय' तत्रैव सर्ववक्षस्कार पर्वतास्तत्रैवोपागच्छन्ति तत्रैवो-
 पागत्य सर्वर्तुसर्वपुष्पाणि सर्वसाल्यानि सर्वोपधीः सिद्धार्थकांश्च गृह्णन्ति, गृहीत्वा
 'जेणेव सव्वंतरणईओ सरितोदगं गेण्हंति' तं चेव' यत्रैव सर्वान्तर नद्यस्तत्रैवो-
 च्छित्ता जाइं तत्थ उत्पलाइं तं चेव' वहां आकरके उन्होने वहां से जितने
 उत्पल जादि थे उन सब को लिया फिर 'जेणेव पुव्वविदेहावरविदेह
 वासाइं जेणेव सीयासीओयाओ महाणईओ जहा णईओ' वे जहां
 पर पूर्वावदेह और अपरविदेह थे और जहां सीता और शीतोदका
 नदियां थी तथा 'जेणेव सव्वचक्रवट्टि विजया' जहां पर सर्व चक्रव-
 र्तियों के विजेतव्य विजय थे एवं 'जेणेव सव्वमागहवरदामपभासाइं
 तित्थाइं तहेव जहेव' जहां पर सर्व मागध, वरदाम और प्रभास नामके
 तीर्थ थे 'जेणेव सव्ववक्खार पव्वया' एवं जहां पर सर्ववक्षस्कार
 पर्वत थे वहां पर आये वहां आकरके उन्होने वहां से 'सव्वतूवरेय'
 तीर्थोदक आदिको एवं समस्त ऋतुओं के पुष्पादिकों को ग्रहण किया
 सबको यथा स्थान से लेकर फिर वहां से वे 'जेणेव सव्वं तरणदीओ
 सलिलोदगं गेण्हंति' जहां सर्वान्तर नदियां थी वहां पर आये वहां

तेओ आओ. 'तेणेव उन्नागच्छित्ता जाइं तत्थ उत्पलाइं तं चेव' त्यां आवीने
 तेओओ ते उद्दोभा नेटला उत्पल विगेरे हुता ओ अधाने दीधा ते पछी 'जेणेव
 पुव्व विदेहावरविदेहवासाइं जेणेव सीया सीओयाओ महाणईओ' तेओ न्यां
 आगण पूर्वविदेहू अने अपर विदेहू हुता अने न्यां सीता अने शीतोदका
 नदीयो हुती तथा 'जेणेव सव्व चक्रवट्टि विजया' न्यां आगण सर्व अर्धवर्तिना
 विष्णुतव्य विजयो हुता अने 'जेणेव सव्व मागहवरदाम पभासाइं तित्थाइं
 तहेव जहेव' न्यां आगण सर्व मागध वरदाम अने प्रभास नामना तीर्थो हुता
 'जेणेव सव्व वक्खारपव्वया' अने न्यां आगण सर्ववक्षस्कार पर्वतो हुतो
 तेओ आओ त्यां आवीने तेओओ त्यांथी 'सव्वतूवरेय' तीर्थोदक विगेरे तथा
 समस्त ऋतुओना पुष्पादिओने अणु धर्या ते पछी वस्तुओ योग्य स्थान
 परथी लधने ते पछी त्याथी नीक्षणीने तेओ 'जेणेव सव्वंतरणदीओ सलिलो

पागच्छन्ति तत्रैवोपागत्य सरितोदकं तटमृत्तिकांश्च गृह्णन्ति गृहीत्वा 'जेणेव
'सव्वंतरणईओ सरितोदकं गेण्हन्ति' तं चेव यत्रैव सर्वान्तरनद्यस्तत्रैवोपागच्छन्ति,
तत्रैवोपागत्य सरितीदकं तटमृत्तिकांश्च गृह्णन्ति, गृहीत्वा 'जेणेव मंदरे पव्वए जेणेव
भइसालवणे तेणेव उपागच्छइ'—यत्रैव मंदरो पर्वत, यत्रैव भद्रशालवनं च तत्रैवो-
पागच्छन्ति तत्रैवोपागत्य सर्वर्तुवरान् सर्वाणि पुष्पाणि सर्वाणि माङ्गल्यानि सर्वौ-
षधीः सिद्धार्थकांश्च गृह्णन्ति सर्वार्थसिद्धार्थकांश्च गृहीत्वा 'जेणेव नंदणवणे तेणेव
उवागच्छन्ति'—यत्रैव नन्दनवनं तत्रैवोपागच्छन्ति 'तेणेव उवागच्छित्ता'—तत्रैव
नन्दनवन एवोपागम्य 'सव्वतूवरेय जाव सव्वोसहि सिद्धत्थए सरसं च गोसीसचंदणं
गेण्हन्ति'—सर्वर्तुवरान् सर्वपुष्पाणि सर्वमाल्यानि सर्वौषधीः सिद्धार्थकांश्च गोशीर्ष-
चन्दनं च गृह्णन्ति 'गेण्हित्ता'—गृहीत्वा सिद्धार्थकांश्च—'जेणेव सोमणसवणे तेणेव

आकरके उन्होंने वहाँ से जल और तटमृत्तिका ली और लेकर फिर
वे 'जेणेव मंदरे पव्वए जेणेव भइसालवणे तेणेव उवागच्छइ' जहाँ
मन्दर पर्वत था और उसमें भी जहाँ भद्रशालवन था वहाँ पर आये
वहाँ आकरके उन्होंने 'सव्वतूवरेय जाव सव्वोसहि सिद्धत्थए
गिण्हन्ति' समस्त ऋतुओं के पुष्पादिकों को एवं सर्वौषधियों को और
सर्षपों को लिया 'गिण्हित्ता जेणेव नंदणवणे तेणेव उवागच्छइ' उन्हें
लेकर फिर वे जहाँ नन्दनवन था वहाँ पर आये 'उवागच्छित्ता सव्व-
तूवरे जाव सव्वोसहि सिद्धत्थए य सरसं च गोसीसचंदणं गिण्हन्ति'
वहाँ आकरके उन्होंने वहाँ समस्त ऋतुओं के पुष्पादिकों को एवं
सर्वौषधियों को और सर्षपों को साथ में सरस गोशीर्षचन्दन को
गौरोचन को भी लिया 'गिण्हित्ता जेणेव सोमणसवणे तेणेव उवा-

दकं गेण्हन्ति' ज्यां आगण सर्वान्तर नदीये हुती त्यां तेओ आओ. त्यां आवीने
तेओओ त्यांथी तीर्थोदक तथा तेना छिनारा परनी भाटी दीधी अने ते दधने
ते पछी तेओ 'जेणेव मंदरे पव्वए जेणेव भइसालवणे तेणेव उवागच्छन्ति' ज्यां
आगण मंदर पर्वत हुतो अने तेमां पणु ज्यां भद्रशाल नामनु वन हुतुं
त्यां आगण तेओ आओ त्यां आवीने तेओओ 'सव्वतूवरे य जाव सव्वोसहि
सिद्धत्थए गेण्हन्ति' सधणी ऋतुओना पुष्प विगेरेने अने सर्वौषधियोने तथा
सर्षपोने दीधा 'गिण्हित्ता जेणेव नंदणवणे तेणेव उवागच्छन्ति' तेने दधने ते पछी
तेओ ज्यां आगण नंदनवन हुतुं त्यां आओ. 'उवागच्छित्ता सव्वतूवरे जाव
सव्वोसहि सिद्धत्थए सरसगोसीसचंदणं गिण्हन्ति' त्यां आवीने तेओओ सधणी
ऋतुओना पुष्पो तथा सर्वौषधियो अने सर्षपोने दीधा तेमज साथे साथे
गोशीर्ष चंदन गोरोचन पणु दीधा 'गिण्हित्ता जेणेव सोमणसवणे तेणेव उवा

‘ઉવાગચ્છંતિ’ યત્રૈવ સૌમનસવનં તત્રૈવોપાગચ્છન્તિ, ‘તેણેવ ઉવાગચ્છિત્તા’ સવ્વતૂ-
વરેય જાવ સવ્વોસહિસિદ્ધત્થેય સરસગોસીસચંદણં દિવ્વં ચ સુમણદામં ગેણ્હંતિ-
તત્રૈવ સૌમનસવને ઉપાગત્ય સર્વતુવરાન્ સર્વાણિ પુષ્પાણિ સર્વમાલ્યાનિ સર્વૌપધીઃ-
સિદ્ધાર્થકાન્ સરસગોશીર્ષચન્દનં સુમનોદામં ચ ગૃહ્ણન્તિ ‘ગેણ્હિત્તા’-ગૃહીત્વા પુષ્પા-
દીનિ ‘જેણેવ પંડગવણે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ’ યત્રૈવ પંડકવનં તત્રૈવોપાગચ્છન્તિ-
‘તેણેવ ઉવાગચ્છિત્તા સવ્વતૂવરે જાવ સવ્વોસહિ સિદ્ધત્થેય સરસં ચ ગોસીસચંદણં-
દિવ્વં ચ સુમણોદામં દદ્દરમલય સુગંધિય ગંધે ગેણ્હંતિ’-તત્રૈવોપાગત્ય સર્વતુવરાન્
સર્વપુષ્પાણિ સર્વમાલ્યાનિ સર્વૌપધીઃ સિદ્ધાર્થકાન્ સરસં ચ ગોશીર્ષચન્દનં દિવ્યં
સુમનોદામં દદ્દરમલયસુગન્ધાન્ ગન્ધાન્, તત્ર-દદ્દરઃ ચીવરાવનદ્ધકણ્ડિકાદિ-

ગચ્છંતિ’ લેકર ફિર વે જહાં પર સૌમનસવન થા વહાં પર આયે
‘તેણેવ ઉવાગચ્છિત્તા સવ્વતૂવરેય જાવ સવ્વોસહિ સિદ્ધત્થેય સરસ-
ગોસીસચંદણં દિવ્વં ચ સુમણદામં ગેણ્હંતિ’ વહાં આકરકે-ઉન્હોને,
સમસ્ત ઋતુઓં કે પુષ્પાદિકોં કો ઓર સર્વૌષધિ એવં સિદ્ધાર્થકોં કો
લિયા તથા સાથ મેં સરસ ગોશીર્ષ ચન્દન કો એવં દિવ્ય પુષ્પોં કી
સાલા કો ખી લિયા ‘ગેણ્હિત્તા જેણેવ પંડગવણે તેણેવ-ઉવા-
ગચ્છંતિ’ સવ કો લેકર વહાં પર આયે કિ જહાં પર પાણ્ડુકવનં થા
‘તેણેવ ઉવાગચ્છિત્તા સવ્વતૂવરે’ વહાં આકરકે-ઉન્હોને વહાં સે
સમસ્ત ઋતુઓં કે પુષ્પાદિકોં કે યાવત્ સર્વૌષધિયોં કો ઓર
સિદ્ધાર્થકોં-સરસોં કો લિયા ‘સરસં ગોસીસચંદણં દિવ્વં ચ સુમણો-
દામં દદ્દરમલય સુગંધિય ગંધે ગેણ્હંતિ’ સાથ મેં વહાં સે-ઉન્હોને
સરસગોશીર્ષ ચન્દન લિયા એવં દિવ્ય સુમનમાલાણં લી ઓર વહાં સે

ગચ્છંતિ’ તે ષધી વસ્તુઓ લઇને તે ષધી તેઓ જ્યાં આગળ સૌમનસવન-
હતું ત્યાં આવ્યા. ‘તેણેવ ઉવાગચ્છિત્તા સવ્વતૂવરેય જાવ સવ્વોસહિ સિદ્ધત્થેય
સરસ ગોસીસચંદણં દિવ્વં ચ સુમણોદામં ગેણ્હંતિ’ ત્યાં આગળ આવીને તેઓએ
સઘળી ઋતુઓના પુષ્પો વિગેરેને તથા સર્વૌષધિ અને સિદ્ધાર્થકો લીધા તથા-
તે સાથે સરસ ગોશીર્ષચન્દન અને દિવ્ય પુષ્પો અને માળાઓ પણ લીધી,
‘ગેણ્હિત્તા જેણેવ પંડગવણે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ’ એ ષધી વસ્તુઓ લઇને તેઓ
ત્યાં આગળ આવ્યા કે જ્યાં પંડકવન હતું ‘તેણેવ ઉવાગચ્છિત્તા, સવ્વતૂવરે-
ત્યાં આવીને તેઓએ ત્યાંથી સઘળી ઋતુઓના પુષ્પોદિકોને યાવત્ સર્વૌષધિઓને
અને સિદ્ધાર્થકો-સર્પવોને લીધા ‘સરસં ગોસીસચંદણં દિવ્વં ચ સુમણોદામં દદ્દર-
મલય સુગંધિય ગંધે ગેણ્હંતિ’ સાથે સાથે ત્યાંથી તેઓએ સરસ ગોશીર્ષચન્દન-
લીધું અને દિવ્ય પુષ્પમાળાઓ લીધી અને વસ્ત્રથી બેસું મુખ ધોધા છે.

ભાજનં મુખં તેન ગાલિતં, પક્વં વા યન્મલયોદ્ભવતયા પ્રસિદ્ધત્વાન્મલયં શ્રીઘ્ણંદં યેષુ
ત્તાન્ સુગન્ધાન્ પરમગન્ધોપેતાન્ ગન્ધાન્ ગૃહ્ણન્તિ 'ગેણિહત્તા'—એતાન્ ગૃહીત્વા
'એગતો મિલંતિ'—એકત્ર મિલન્તિ-સમવેતા ભવન્તિ તે સર્વેઽપિ—આભિયોગિકા દેવાઃ
'એગતોમિલિત્તા' એકત્ર સંયુજ્ય, 'જંબુદ્વીવસ્સ પુરત્થિમિલ્લેણં દારેણં ણિગ્ગ-
ચ્છંતિ'—જમ્બૂદ્વીપનામ્નોદ્વીપસ્ય પૂર્વેણ દ્વારેણ કૃતકાર્યાઃ સર્વે દેવા નિર્ગચ્છન્તિ
નિષ્ક્રામન્તિ, 'પુરત્થિમિલ્લેણ દારેણ ણિગ્ગચ્છિત્તા'—પૂર્વદ્વારેણ નિર્ગત્ય, 'તાણ
ઉક્કિદ્ધાણ જાવ દિવ્વાણ દેવગઈણ'—તયોત્કૃષ્ટયા ચપલયા ત્વરિતયા દિવ્યયા
દેવગંત્યા 'તિરિયમસંલેજ્જાણં દીવસમુદ્ધાણં મજ્ઞં મજ્ઞેણં' તિર્યગસંખ્યેયાણાં
દ્વીપસમુદ્ધાણાં મધ્યં મધ્યેન, 'વીયીવયમાણા વીયીવયમાણાં'—વ્યતિવ્રજન્તો વ્ય-
તિવ્રજન્તઃ ગચ્છન્તઃ, 'જેનેવ વિજયા રાયહાણી—તેનેવ ઉવાગચ્છંતિ'—યત્રૈવ સ્થલ
વિજયા રાજધાની તત્રૈવોપાગચ્છન્તિ, વિજયામભિમુખીકૃત્ય કૃતકાર્યાઃ કૃતાર્થાઃ

જિસકાં મુખ બંધા હુઆ હૈ એસે પાત્ર મેં ગાલા ગયા યા ઉસમેં
પકાયા જો મલય—શ્રીઘ્ણંદ ચન્દન હૈ ઉસકા નામ દર્દર હૈ—એસા
ચન્દન જિન ગંધ દ્રવ્યોં મેં મિલા હુઆ હૈ એસે સુગંધિત દ્રવ્યોં કો
લિયા । 'ગેણિહત્તા એગતો મિલંતિ' इन सबको लेकर फिर वे एक स्थान
पर सबके सब एकत्रित हुए 'मिलित्ता' और एकत्रित होकर वे
'जंबूद्वीवस्स पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं णिगगच्छंति' जम्बूद्वीपके पूर्वद्वार से
होकर निकले 'पुरत्थिमिल्लेण दारेण णिगगच्छित्ता ताए उक्किद्विआ जाव
दिव्वाए देवगइए' और पूर्वद्वार से निकलकर वे अपनी उस उत्कृष्ट
यावत् दिव्य देवगति 'से तिरियमसंलेज्जाणं दीवसमुद्धानं मज्झं
मज्झेणं वीयीवयमाणां २ जेनेव विजया रायहाणी' तिर्यग् असंख्यात
द्वीप समुद्रों के बीचों बीच से जाते हुए जहाँ विजया राजधानी थी,
'तेनेव उवागच्छंति' वहाँ पर आए' 'उवागच्छित्ता विजयं रायहाणिं

એવા પાત્રોમાં રાખેલ અથવા તેમાં પકાવવામાં આવેલ જે મલય શ્રીઘ્ણંદ
ચંદન છે તેનું નામ દર્દર છે. એવું ચંદન જે દ્રવ્યોમાં મેળવવામાં આવેલ
છે એવા સુગંધિત દ્રવ્યો લીધા. 'ગેણિહત્તા એગતો મિલંતિ' એ બધી વસ્તુઓ
લઈને તેઓ એક સ્થાન પર એકઠા થયા. 'મિલિત્તા' અને એકઠા થઈને 'જંબૂ-
દ્વીવસ્સ પુરત્થિમિલ્લેણં દારેણં ણિગગચ્છંતિ' જંબૂદ્વીપના પૂર્વદ્વારે થઈને તેઓ
નીકળ્યા. 'પુરત્થિમિલ્લેણ દારેણ ણિગગચ્છિત્તા તાણ ઉક્કિદ્ધાણ જાવ દિવ્વાણ
દેવગઈણ' અને પૂર્વદ્વારેથી નીકળીને તેઓ પોતાની ઉત્કૃષ્ટ યાવત્ દિવ્યગતિથી
'તિરિયમસંલેજ્જાણં દીવસમુદ્ધાણં મજ્ઞં મજ્ઞેણં વીયીવયમાણા વીયીવયમાણા જેનેવ
વિજયા રાયહાણી' તીર્થગ્ અસંખ્યાત દ્વીપસમુદ્રોની વચ્ચે વચમાંથી જઈને

सन्तः समागताः, 'उवागच्छित्ता विजयं रायहाणि अणुप्पयाहिणं करेमाणा करेमाणा'—उपागत्य विजयां राजधानीं प्रदक्षिणमनुकुर्वन्तः अनुकुर्वन्तः 'जेणेव अभिसेयसभा जेणेव विजए देवे तेणेव उवागच्छन्ति' यत्रैवाऽभिषेकसभाः यत्रैव विजयोदेवः तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता—आभियोगिका देवा विजयदेवस्य समीपमागत्य, 'करयल परिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिकट्टु' करतलाभ्यां गृहीतं शिरसावत्तं मस्तके शिरसि अञ्जलिनाऽञ्जलिं कृत्वा, 'जएणं विजएणं वद्धावे'ति' जयेन विजयेन विजयं देवं वद्धापयन्ति, जयदेव—विजयस्व देव ! इत्येवं रीत्या 'विजयस्स देवस्स तं महत्थं महग्गं महरिहं विउलं—अभिसेयं उवट्ठवे'ति' वद्धापयित्वा विजयस्य देवस्य महार्थं महार्थं—महार्हं विपुलमिन्द्राभिषेकयोम्यं क्षोरोदपत्र पुष्पादि सामग्री समुदायमुपस्थापयन्ति-उपनयन्ति-समर्पयन्ति ॥ सू. ६५ ॥

मूलम्—तएणं तं विजयं देवं चत्तारिय सामाणिय साह-
स्सीओ चत्तारि अग्गमहिसीओ सपरिवाराओ तिणिणपरिसाओ

अणुप्पयाहिणं करेमाणार जेणेव अभिसेयसभा 'जेणेव विजए देवे तेणेव उवागच्छन्ति' वहां आकर वे विजया राजधानी की प्रदक्षिणा करते हुए जहां अभिषेकसभा थी और उसमें भी जहां विजयदेव था वहां आये 'उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलि कट्टु जएणं विजएणं वद्धावे'ति' वहां आकरके उन्होंने दोनों हाथों को जोड़कर अंजली बनाई और उसे मस्तक के ऊपर से घुमाते हुए जय विजय शब्दों के उच्चारण पूर्वक विजयदेव को वधाई दी 'विजयस्स देवस्स तं महत्थं महग्गं, महरियं, विउलं अभिसेयं उवट्ठवे'ति' और फिर विजयदेव के अभिषेक की वह महार्थ वाली, वेश-कीमती, विपुल सामग्री उसके समक्ष उपस्थित कर दी ॥ सू. ६५ ॥

न्यां विजया राजधानी इती 'तेणेव उवागच्छन्ति' त्यां आग्या. 'उवागच्छित्ता विजयं रायहाणि अणुप्पयाहिणं करेमाणा करेमाणा जेणेव अभिसेयसभा जेणेव विजए देवे तेणेव उवागच्छन्ति' त्यां आवीने तेओओ विजया राजधानीनी प्रदक्षिणा करी प्रदक्षिणा करीने न्यां अभिषेक सभा इती अने तेमां न्यां विजयदेव इती त्यां आग्या. 'उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलि कट्टु जएणं विजएणं वद्धावे'ति' त्यां आवीने तेओओ अंने हाथ ओडीने अंजली अनावी अने ओ अंजली नेमाथा उपर ईरवीने न्य विजय शब्दो ओलीने विजयदेवने वधाई आपी 'विजयस्स देवस्स तं महत्थं महग्गं विउलं अभिसेयं उवट्ठवे'ति' ते पछी विजयदेवना अभिषेकनी ते भडाअर्थवाणीवेश, कीमती ओवी विपुल सामग्री तेओानी सामे उपस्थित करी दीधी. ॥ सू. ६५ ॥

सत्त अणिया सत्त अणियाहिवई सोलस आयरक्खदेवसाह-
 स्सीओ अन्ने य बहवे विजयरायहाणीवत्थव्वया वाणमंतरा
 देवा य देवीओ य तेहिं साभाविएहिं उत्तरवेउव्विएहिं वर-
 कमलपड्डाणेहिं सुरभिवरवारिपडिपुण्णेहिं चंदणकयचच्चीएहिं
 आविद्ध कंठगुणेहिं पउमुप्पल पिधाणेहिं करतलसुकुमालकोमल
 परिग्गहिएहिं अट्ट सहस्साणं सोवणिगयाणं कलसाणं रूप्पमयाणं
 ताव जाव अट्ट सहस्साणं भोमेयाणं कलसाणं सव्वोदएहिं सव्व-
 मट्ठियाहिं सव्वतूवरेहिं सव्वपुप्फेहिं जाव सव्वोसहिं सिद्धत्थएहिं
 सव्वड्डीए सव्वजुईए सव्वबलेणं सव्वसमुदएणं सव्वायरेणं सव्व-
 विभूइए सव्वविभूसाए, सव्वसंभमेणं सव्वारोहेणं सव्वणाडएहिं
 सव्वपुप्फगंधमल्लालंकारविभूसाए सव्वदिव्वतुडियणिणाएणं महया
 इड्डीए महया जुईए महया बलेणं महया समुदएणं महया तुरिय
 जमगसमगपडुप्पवाइयरवेणं संख-पणव-पडह-भेरी-झल्लरी-
 खरमुहि-मुरय-मुयंग-टुंदुहि हुडुक्कणिग्घोससंनिनादितरवेणं
 महया-महया इंदामिसेएणं अभिसिचंति । तए णं तस्स विजय-
 स्स देवस्स महया महया इंदामिसेयंसि वट्टमाणंसि अप्पेगइया
 देवा णच्चोदगं णाइमट्ठियं पविरलफुसियं दिव्वं सुरभिं रयरेणु
 विणासणं गंधोदगवासं वासंति, अप्पेगइया देवा णिहयरयं
 णट्ठुरयं भट्ठुरयं पसंतरयं उवसंतरयं करेंति, अप्पेगइया देवा विजयं
 रायहाणिं सब्भिमतं वाहिरियं आसियं संमज्जिओवलित्तं सित्तसुइ
 सम्मट्ठुरत्थंतरावणवीहियं करेंति, अप्पेगइया देवा विजयं राय-
 हाणिं मंचाइमंचकलियं करेंति, अप्पेगइया देवा विजयं राय-
 हाणिं णाणाविहरागरंजियऊसियजयविजयवेजयंती पडागाइ-
 पडागमंडियं करेंति, अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं लाउल्लो-
 इयमहियं करेंति, अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं गोसीस-

सरसरत्तचंदणदहरदिण्णपंचगुलितलं करेंति, अप्पेगइया देवा
 विजयं रायहाणिं उवचियचंदणकलसं चंदणधडसुकयतोरण
 पडिंदुवारदेसभागं करेंति, अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं
 आसत्तोसत्तविउलवट्टवग्घारिय मल्लदामकलापं करेंति, अप्पे
 गइया देवा विजयं रायहाणिं पंचवण्णसरससुरभिमुक्कपुप्फ-
 पुंजोवयारकलियं करेंति, अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं
 कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमघमघेतंगंधुद्धूयाभिरामं सुगंध
 वरगंधियं गंधवट्टिभूयं करेंति अप्पेगइया देवा हिरण्णवासं
 वासंति अप्पेगइया देवा सुवण्णवासं वासंति अप्पेगइया देवा
 एवं रयणवासं वडरवासं पुप्फवासं मल्लवासं गंधवासं चुण्णवासं
 वत्थवासं आहरणवासं अप्पेगइया देवा हिरण्णविधिमाइंति
 एवं सुवण्णविधिं रयणविधिं वडरविधिं पुप्फविधिं मल्लविधिं
 चुण्णविधिं गंधविधिं वत्थविधिमाइंति आभरणविधिं । अप्पे
 गइया देवा दुयणट्ठाविधिं उवदंसेंति अप्पेगइया देवा विलंबित-
 णट्टविहिं उवदंसेंति अप्पेगइया देवा दुतविलंबितं नाम णट्ट-
 विहिं उवदंसेंति अप्पेगइया देवा अंचियं णट्टविहिं उवदंसेंति
 अप्पेगइया देवा रिभितं णट्टविहिं उवदंसेंति अप्पेगइया देवा
 अंचितरिभितं णट्टविहिं उवदंसेंति अप्पेगइया देवा आरभडं
 णट्टविहिं उवदंसेंति अप्पेगइया देवा भसोलं णट्टविहिं उव-
 दंसेंति अप्पेगइया देवा आरभडभसोलं णाम दिव्वं णट्टविहिं
 उवदंसेंति अप्पेगइया देवा उप्पायणिवायपवुत्तं संकुचियपसा-
 रियं रियारियं भंतसंभंतं णाम दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति
 अप्पेगइया देवा चउव्विहं वातियं वादेंति तं जहा-ततं विततं
 घणं झुसिरं अप्पेगइया देवा चउव्विहं गेयं गायंति तं जहा-
 उक्खित्तयं पवत्तये मंदायं रोइयावसाणं, अप्पेगइया देवा चउव्विहं

अभिणयं अभिणयन्ति, तं जहा—दिट्ठन्ति पाडन्ति सामन्तोवणि-
वातिं लोगमज्झावसाणिं, अप्पेगइया देवा पीणन्ति अप्पेग-
इया देवा बुक्कारेन्ति, अप्पेगइया देवा तंडवेन्ति, अप्पेगइया देवा
लासेन्ति, अप्पेगइया देवा पीणन्ति—बुक्कारेन्ति—तंडवेन्ति—लासेन्ति,
अप्पेगइया देवा अप्फोडेन्ति, अप्पेगइया देवा वग्गन्ति, अप्पेगइया
देवा तिपेन्ति छिंदन्ति, अप्पेगइया देवा अप्फोडन्ति—वग्गन्ति
तिपेन्ति छिंदन्ति, अप्पेगइया देवा हयहेसियं करेन्ति, अप्पेगइया
देवा हत्थिगुलगुलाइयं करेन्ति, अप्पेगइया देवा रहघणघणायितं
करेन्ति, अप्पेगइया देवा हयहेसियं करेन्ति, हत्थिगुलगुलाइयं
करेन्ति, रहघणघणाइयं करेन्ति, अप्पेगइया देवा उच्छोलेंति, अप्पे-
गइया देवा पछोलेंति, (अप्पेगइया देवा उक्किट्ठि करेन्ति) अप्पेग-
इया देवा उक्किट्ठिओ करेन्ति, अप्पेगइया देवा उच्छोलेंति—पछो-
लेंति—उक्किट्ठिओ करेन्ति, अप्पेगइया देवा सीहणादं करेन्ति,
अप्पेगइया देवा पादददरयं करेन्ति अप्पेगइया देवा भूमि-
चवेडं दलयन्ति, अप्पेगइया देवा सीहणादं पादददरयं भूमिचवेडं
दलयन्ति, अप्पेगइया देवा हक्कारेन्ति, अप्पेगइया देवा बुक्का-
रेन्ति, अप्पेगइया देवा थक्कारेन्ति, अप्पेगइया देवा पुक्कारेन्ति, अप्पे-
गइया नामाइं सावेन्ति, अप्पेगइया देवा हक्कारेन्ति—बुक्कारेन्ति,
थक्कारेन्ति—पुक्कारेन्ति णामाइं सावेन्ति, अप्पेगइया देवा उप्प-
तन्ति—अप्पेगइया देवा णिवयन्ति, अप्पेगइया देवा परिवयन्ति,
अप्पेगइया देवा उप्पयन्ति, णिवयन्ति, परिवयन्ति, अप्पे-
गइया देवा जलेंति, अप्पेगइया देवा तवन्ति अप्पेगइया
देवा पतवन्ति अप्पेगइया देवा जलन्ति—तवन्ति पतवन्ति,
अप्पेगइया देवा गज्जेन्ति, अप्पेगइया देवा विज्जुयायन्ति,
अप्पेगइया देवा वासन्ति, अप्पेगइया देवा गज्जन्ति, विज्जु-

यायंति-वासंति, अप्पेगइया देवा देवसन्नवायं करेंति, अप्पे-
 गइया देवा देवुअकलियं करेंति, अप्पेगइया देवा देवकहकहं
 करेंति, अप्पेगइया देवा दुहदुहं करेंति, अप्पेगइया देवा देव-
 सन्निवायं देव उक्कलियं-देवकहकहं-देवदुहदुहं करेंति, अप्पे-
 गइया देवा देवुज्जोयं करेंति, अप्पेगइया देवा विज्जुयाइं करेंति,
 अप्पेगइया देवा चेलुअखेवं करेंति, अप्पेगइया देवा देवुज्जोयं
 विज्जुयाइं चेलुअखेवं करेंति, अप्पेगइया देवा उप्पलहत्थगया
 जाव सहस्सपत्तहत्थगया घंटाहत्थगया, कलसहत्थगया जाव
 धूवकडुच्छहत्थगया हट्ठुट्ठा जाव हरिसवसविसप्पमाणहियया
 विजयाए रायहाणीए सव्वओ समंता आधावेंति परिधावेंति ।
 तएणं तं विजयं देवं चत्तारि सामाणिय साहस्सीओ चत्तारि
 अग्गमहिसीओ सपरिवाराओ जाव सोलस आयरक्ख देव
 साहस्सीओ अण्णे य बहवे विजयरायहाणी वत्थव्वया वाण-
 मंतरा देवा य देवीओ य तेहिं वरकमलपइट्ठाणेहिं जाव अट्ठ-
 सएणं सोवणियाणं कलसाणं तं चेव जाव अट्ठसएणं भोमे-
 ज्जाणं कलसाणं सव्वोदएहिं सव्वमट्ठियाहिं सव्वतूवरेहिं
 सव्वपुप्फेहिं जाव सव्वोसहि सिद्धत्थएहिं सव्विड्ढीए जाव
 निग्घोसनाइयरवेणं महया महया इंदाभिसेएणं अभिसिंचंति
 पत्तेयं पत्तेयं सिरसावत्तं अंजलिकट्ठु एवं वयासी जय-
 जय णंदा ? जयजय भद्दा ? जयजय नंद भद्दं ते अजियं
 जिणेहि जियं पालयाहि अजियं जिणेहि सत्तु पक्खं जियं पालेहि
 मित्तपक्खं जियमज्झे वसाहि तं देव ! निरुवसग्गं इंदो इव
 देवाणं चंदो इव ताराणं चमरो इव असुराणं धरणो इव नागाणं
 भरहो इव मणुयाणं बहूणि पलिओवमाइं बहूणि सागरोवमाणि
 चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं जाव आयरक्खदेवसाहस्सीणं

विजयस्स देवस्स विजयाए रायहाणीए अन्नेसिं च बहूणं विज-
यरायहाणी वत्थव्वगाणं वाणमंतराणं देवाणं देवीण य आहे-
वच्चं जाव आणाईसरसेणावच्चं कारेमाणे पालेमाणे विहराहि
त्तिकट्टु महया महया सद्देणं जयजयसदं पउंजंति ॥सू० ६६॥

छाया-ततः खलु तं विजयं दवं चत्वारि च सामानिकसहस्राणि चतस्रोऽग्र-
महिष्यः सपरिवाराः तिस्रः परिषदः सप्ताऽऽनीकानि सप्तानीकाधिपतयः षोड-
शात्मरक्षकदेवसहस्राणि अन्ये च बहवो विजयराजधानी वास्तव्या वाणमन्तरा
देवादेव्यश्च तैः स्वाभाविकै रुत्तरवैकुण्ठिकैश्च वरकमलप्रतिष्ठानैः सुरभिवरवारि
परिपूर्ण-श्चन्दनकृतचर्चकैः आविद्धकण्ठेगुणैः पद्मोत्पलपिधानैः करतलसुकुमाल-
कोमलपरिगृहीतैः अष्टसहस्राणां सौवर्णिककलशानां रूप्यमयाणां तावत् यावद्
अष्टसहस्राणां भौमेयकलशानाम्, सर्वौषधीभिः सर्वमृत्तिकाभिः सर्वर्तुवरैः सर्वपुष्पैः
यावत्सर्वौषधि सवार्थसिद्धकैः सर्वऋद्ध्या सर्वद्युत्या सर्वबलेन सर्वसमुदयेन सर्वा-
दरेण सर्वविभूत्या सर्वविभूषया सर्वसंभ्रमेण सर्वारोहेण सर्वनाटकैः सर्वपुष्पगन्ध-
माल्यालङ्कारविभूषया सर्वदिव्यत्रुटितनिनादेन, महत्त्या ऋद्ध्या, महत्या द्युत्या,
महता बलेन महता समुदयेन महता त्रुटितयमकसमक पटु प्रवादितरवेण शंख
पणव पटह भेरी झल्लरी खरमुखी मृदङ्ग दुन्दुभि हुडुक निर्घोष सन्निनादितरवेण
महता इन्द्राभिषेकेण अभिसिञ्चन्ति । तस्य खलु विजयस्य देवस्य महता महता
इन्द्राभिषेके वर्त्तमाने-अप्येकका देवा नात्युदकं नातिमृत्तिकं प्रविरलस्पृष्टं दिव्यं
सुरभिं रजोरेणुविनाशनं गन्धोदकवर्षं वर्षन्ति, अप्येकका देवा निहतरजसं नष्ट-
रजसं भ्रष्टरजसं-प्रशान्तरजसमुपशान्तरजसं कुर्वन्ति, अप्येकका देवा विजयां राज-
धानीं सर्वाऽऽभ्यन्तर-बाह्यामासिक्त-सम्मार्जितो-पलिप्ताम्-सिक्त-शुचि-सम्मृष्ट-
रथ्यान्तराऽऽपण-बोधिकां कुर्वन्ति, अप्येकका देवाः विजयां राजधानीं-मञ्चाऽति-
मञ्चकलितां कुर्वन्ति, अप्येकका देवा विजयां राजधानीं नानाविधरागरञ्जितोच्छ्रित
जयविजय वैजयन्ती पताकाऽतिपताकमण्डितां कुर्वन्ति, अप्येकका देवा विजयां
राजधानीं गोशीर्षरक्तचन्दनदर्दरदत्तपञ्चाङ्गुलितलां कुर्वन्ति-अप्येकका देवा
विजयां राजधानीमुपचितचन्दनकलशां चन्दनघटसुकृततोरणप्रतिद्वारदेशभागां
कुर्वन्ति, अप्येकका देवा विजयां राजधानीम्-आसक्तोत्सक्त विपुलवृत्तावलम्बित-
माल्यदामकलापां कुर्वन्ति, अप्येकका देवा विजयां राजधानीम्पञ्चवर्णसरससुरभि
मुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलितां कुर्वन्ति अप्येकका देवाः विजयां राजधानीं कालागुरु-
प्रवरकुन्दरुष्कतुरुष्कधूपमघमनायमानां गन्धोद्धृताभिरागां सुगन्धवरगन्धवर्त्तिभूतां
कुर्वन्ति अप्येकका देवा हिरण्यवर्षं वर्षन्ति अप्येकका देवाः सुवर्णवर्षं वर्षन्ति,

अप्येकका देवा एवं रत्नवर्षं वज्रवर्षं-पुष्पवर्षं-माल्यवर्षं-गन्धवर्षं-चूर्णवर्षं-वस्त्रवर्षम्
 आभरणवर्षम्, अप्येकका देवा हिरण्यविधिं-भाजयन्ति-एवं-सुवर्णविधिं-रत्नविधिं
 -चूर्णविधिं-गन्धविधिं-वस्त्रविधिं-भाजयन्ति-आभरणविधिम् अप्येककाः देवा
 द्रुतं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति अप्येकका देवा द्रुतविलम्बितं नाम नाट्यविधिमुप-
 दर्शयन्ति, अप्येकका देवा अश्रितं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति अप्येकका देवा रिभितं
 नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति अप्येकका देवा अश्रितरिभितं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति,
 अप्येकका देवा आरम्भं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति, अप्येकका देवा भसोलं नाट्य-
 विधिमुपदर्शयन्ति अप्येकका देवा आरम्भभसोलं नाम दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्श-
 यन्ति, अप्येकका देवा उत्पात-निपातप्रवृत्तं संकुचितप्रसारितं गमनमागमनं
 भ्रान्तसंभ्रान्तं नाम दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति, अप्येकका देवाश्रतुर्विधं वाद्यं-
 वादयन्ति तद्यथा-ततं-विततं-घनं-शुषिम्, अप्येकका देवाश्रतुर्विधं गेयं गायन्ति,
 तद्यथा-उत्क्षिप्तं-प्रवृत्तम्-मन्दायम्-रोचितादसानम् । अप्येकका देवाश्रतुर्विधम-
 भिनयमभिनयन्ति तद्यथा-दाष्टान्तिकं-प्रतिश्रुटितं-सामान्यतो विनिपातिकं-
 लोकमध्यावसानिकम्-अप्येकका देवाः पीनयन्ति, अप्येकका देवा बुक्कारयन्ति,
 अप्येकका देवाः ताण्डवयन्ति, अप्येकका देवा लास्यन्ति । अप्येकका देवाः पीन-
 यन्ति-बुक्कारयन्ति-ताण्डवर्यान्त-लास्यन्ति, अप्येकका देवा आस्फोटयन्ति, अप्ये-
 कका देवा वलगन्ति, अप्येकका देवा त्रिपादिकां छिन्दन्ति, अप्येकका देवा
 आस्फोटयन्ति वलगन्ति, त्रिपादिकां छिन्दन्ति अप्येकका देवा हयहेपितं
 कुर्वन्ति-अप्येकका देवा हस्तिगुलगुलायितं कुर्वन्ति-अप्येकका देवा रथघन-
 घनायितं कुर्वन्ति, अप्येकका देवा हयहेपितं कुर्वन्ति-हस्तिगुलगुलायितं कुर्वन्ति
 रथघनघनायितं कुर्वन्ति, अप्येकका देवा उच्छलन्ति-अप्येकका देवाः प्रच्छ-
 लन्ति (अप्येककादेवा उत्कृष्टिं कुर्वन्ति) अप्येकका देवा उत्कृष्टीः कुर्वन्ति अप्ये-
 कका देवा उच्छलन्ति-प्रच्छलन्ति-उत्कृष्टीः कुर्वन्ति, अप्येकका देवाः सिंह-
 नादं कुर्वन्ति-अप्येकका देवाः पाददर्दरकं कुर्वन्ति, अप्येकका देवाः भूमिचपेटां
 दलयन्ति, अप्येकका देवाः सिंहनादं-पाददर्दरकं-भूमिचपेटां दलयन्ति, अप्येकका-
 देवा हक्कारयन्ति, अप्येकका देवा बुक्कारयन्ति अप्येकका देवा थक्कारयन्ति, अप्ये-
 कका देवाः पूत्कारयन्तिः अप्येकका देवा नामानि श्रावयन्ति, अप्येकका देवा हक्का-
 रयन्ति-बुक्कारयन्ति-थक्कारयन्ति-पूत्कारयन्ति-नामानि श्रावयन्ति, अप्येकका देवा
 उत्पतन्ति, अप्येकका देवा निपतन्ति अप्येकका देवा परिपतन्ति अप्येकका देवा उत्प-
 तन्ति-निपतन्ति-परिपतन्ति-अप्येकका देवा ज्वलन्ति अप्येकका देवास्तपन्ति अप्ये-
 कका देवाः प्रतपन्ति अप्येकका देवा ज्वलन्ति-तपन्ति-प्रतपन्ति, अप्येकका देवा
 गर्जन्ति, अप्येकका देवा विद्युतायन्ते अप्येकका देवा वर्षन्ति, अप्येकका देवा

गर्जन्ति-विद्युतायन्ते-वर्षन्ति अप्येकका देवा देवसन्निपातं कुर्वन्ति अप्येकका देवा देवोत्कलितं कुर्वन्ति अप्येकका देवा देव कहकहं कुर्वन्ति अप्येकका देवा देवदुहदुहं कुर्वन्ति अप्येकका देवा देवसन्निपातं देवोत्कलिकां देवकहकहं देवदुहदुहं कुर्वन्ति अप्येकका देवा देवोद्द्योतं कुर्वन्ति अप्येकका देवा विद्युतं कुर्वन्ति अप्येकका देवाश्चैलोत्क्षेपं कुर्वन्ति अप्येकका देवा देवोद्द्योतं विद्युतं-चैलोत्क्षेपं कुर्वन्ति, अप्येकका देवा उत्पलहस्तगताः यावत्-सहस्रपत्रहस्तगताः घण्टाहस्तगताः कलश-हस्तगताः यावत्-धूपकडुच्छुकहस्तगताः हृष्टतुष्टाः यावत्-हर्षवशविसर्पमाण-हृदयाः विजयाया राजधान्याः सर्वतः समन्तात् आधावन्ति-परिधावन्ति ॥ ततः खलु तं विजयं देवं चत्वारि सामानिकसहस्राणि=चतस्रोऽग्रमहिष्यः-स परिवाराः यावत्षोडशात्मरक्षकदेवसहस्राणि अन्ये च बहवो विजयाराजधानी वास्तव्या वानव्यन्तरा देवाश्च देव्यश्च तैर्वरकमलप्रतिष्ठानै र्यावत्-अष्टशतं सौवर्णि-कानां कलशानां तदेव यावत् अष्टशतं भौमानां कलशानां सर्वोदकैः सर्वमृत्तिकाभिः सर्वतुवरैः सर्वपुष्पैः यावत्-सर्वौषधिसिद्धार्थकैः सर्वद्धर्मा यावत्-निर्घोषनादितै-रवेण महता-महतेन्द्राभिषेकेणाभिषिञ्चन्ति २। प्रत्येकं प्रत्येकं शिरसावर्त्तं मञ्जलिं कृत्वा एवमवादिषुः-जयजयनन्द-! जयजय भद्र ! जयजयनन्दभद्र-? तेऽजितम् जय-जितं पालय अजितं जय शत्रुपक्षं जितं पालय मित्रपक्षं जितमध्येवासय तदेव निरुपसर्गः-इन्द्रइव देवानाम्, चन्द्रइव ताराणाम् चमरइवाऽसुराणाम् धरणइव नागानाम्, भरतइव मनुष्याणाम् बहूनि पत्योपमानि-सागरोपमाणि-चतुर्णां सामा-निकसहस्राणाम्-यावत्-आत्मरक्षकदेवसहस्राणाम् विजयस्य देवस्य विजयाया राज-धान्याः अन्येषाश्च बहूनां विजयाराजधानी वास्तव्यानां वानव्यन्तराणां देवानां देवी-नाश्चाऽऽधिपत्यं यावत्-आज्ञया-ईश्वर सैन्याऽधिपत्यं कुर्वन्-पालयन् विहर इति कृत्वा महता महता शब्देन जयजयशब्दं प्रयुञ्जन्ति ॥ (इति छाया) सू०॥६६॥

टीका-‘तएणं’ ततोऽभिषेकसामग्र्युपस्थापनाऽनन्तरं खलु, ‘विजयं देवं’ विजयनाम्ना प्रख्यातं देवम्-अभिषेकं कुर्वन्तीत्यग्रिमेण सम्बन्धः-‘चत्वारि य

‘तए णं तं विजयदेवं चत्वारिय सामाणिय साहस्सीओ’ इत्यादि ।

टीकार्थ-‘तएणं’ अभिषेक सामग्री उपस्थित करने के बाद ‘तं विजयदेवं’ उस विजयदेव का अभिषेक किया गया यह अभिषेक किन किन ने किया अब यही बात प्रकट की जाती है-‘चत्वारि सामाणिय

‘तए णं तं विजयदेवं चत्वारिय सामाणिय साहस्सीओ’ इत्यादि

टीकार्थ-‘तए णं’ अभिषेकनी सामग्री ओझडी कर्था पछी ‘तं विजयदेवं’ ओ विजयदेवने त्यां अभिषेक करवाभां आओ आ अभिषेक ओणु ओणु कर्था ओ पात सूत्रकार भतावे छे. ‘चत्वारि सामाणियसाहस्सीओ’ आर ७७२ सामानिक

‘सामाणिय साहस्सीओ’-चत्तारि च सामानिकसहस्राणि, ‘चत्तारि अगमहिस्सीओ सपरिवाराओ’=चतस्रोऽग्रमहिष्यः सपरिवाराः, ‘तिण्णि परिसाओ’ तिस्रः-आभ्यन्तरिक माध्यमिक बाह्याः परिषदः, यथाक्रमम्-अष्टौ, दश-द्वादश, ‘सत्तानीका’ सप्तानीकानि, ‘सत्त अणियाहिर्वई’-सप्ताऽऽनीकाधिपतयः, ‘सोलस आयरक्ख-देवसाहस्सीओ’ षोडशात्मरक्षकदेव सहस्राणि, ‘अन्नेय वहवे विजयरायहाणी वत्थव्वगा’ अन्ये च वहवो विजयराजधानी वास्तव्यकाः, ‘वाणमंतरा देवा देवीओय’-वानव्यन्तरा देवाश्च देव्यश्च वक्ष्यमाणसामग्रीभिर्विजयदेवम् अभिषेकमहोत्सवं वर्त्तयन्ति, तथाहि-‘तेहिं’ तै स्तद्व्रतदेवजनप्रसिद्धैः, ‘साभाविएहिं उत्तरवेउव्वितेहिंय’ स्वाभाविकैर्विकुर्विकैश्च, ‘वरकमलपड्डाणेहिं’ वरकमलप्रतिष्ठानैः सुरभिवरवारिपडिपुण्णेहिं-मुरभिवरवारिपरिपूर्णैः, ‘चंदणकयचच्चाएहिं’

‘साहस्सीओ’ चार हजार सामानिक देवोंने ‘स परिवाराओ चत्तारि अगमहिस्सीओ’ सपरिवार चार हजार अग्रमहिषियोंने ‘तिण्णि परिसाओ’ तीन परिषदाओं-आभ्यन्तरिक-माध्यमिक और बाह्य परिषदाओं ने ‘सत्त अणिया सत्त अणियाहिर्वई’ सात अनीकोंने-सात अनीकके अधिपतियोंने ‘सोलस आयरक्खदेवसाहस्सीओ’ १६ हजार आत्मरक्षक देवोंने ‘अन्नेय वहवे विजयरायहाणि वत्थव्वगा वाणमंतरा देवाय देवीओय’ तथा अन्य और भी अनेक विजयराजधानी के निवासी वानव्यन्तर देवोंने यह अभिषेक किया अभिषेक किससे किया ? तो इसके लिये कहा गया है कि-‘तेहिं साभाविएहिं उत्तर विउव्वित्तिएहिं य वरकमलपतिट्टाणेहिं’ उस देवजन प्रसिद्ध स्वाभाविक सामग्री से एवं उत्तर विक्रिया करके आभियोगिक देवों द्वारा लाइ गई सामग्री से अभिषेक हुआ इसी बात को सूत्रकार

हेवेओ ‘सपरिवाराओ चत्तारि अगमहिस्सीओ’ पोत पोताना परिवार सहित थार डुण्णर अग्रमहिषियोओ ‘तिण्णि परिसाओ’ त्रणु परिषदाओ-आभ्यन्तर, माध्य, अने मध्यमा ओ त्रणु परिषदाओओ ‘सत्त अणिया सत्त अणियाहिर्वई’ सात अनीकोओ-सैन्योओ सात अनीकना अधिपतीयोओ ‘सोलस आयरक्ख देवसाहस्सीओ’ १६ सोण डुण्णर आत्मरक्षक हेवेओ ‘अन्नेय वहवे विजयराजधानि वत्थव्वगा वाणमंतरा देवाय देवीओय’ तथा भील पणु अनेक विजयराजधानीमां पसनारा वानव्यन्तर हेवेओ अने हेवियोओ ते अलिषेक कुर्ये ते अलिषेक कथं कथं वस्तुओथी करवामां आव्यो ? ते अताववा माटे सूत्रकार नीचेना सूत्रपाठ कडे छे-‘तेहिं साभाविएहिं उत्तरविउव्वित्तिएहिं य वरकमलपतिट्टाणेहिं’ ओ अलिषेक हेवणोमा प्रसिद्ध स्वाभाविक सामग्रीथी तेमज उत्तर विक्रिया करीने आलियोगिक हेवेा द्वारा लाववामा आवेल समथ सामग्री वडे अलिषेक

चन्दनकृतचर्चकैः, चन्दनेनानुलिप्तैः 'आविद्ध कंठेगुणेहि' आविद्धकण्ठेगुणैः,
'पउमुप्पलपिहाणेहि'—पद्मोत्पलपिधानैः, 'करतलसुकुमालकोमलपरिगगहिहि'
करतलसुकुमारकोमलपरिगृहीतैः, अष्टसहस्रसंख्यककलशैः, तानेव कलशानाह—
'अट्टसहस्साणं सोवणिगयाणं कलसाणं' अष्टसहस्रं सौवर्णिककलशानाम्, 'रूपमयाणं
ताव जाव अट्टसहस्साणं भोमेज्जकलसाणं' रूप्यमयकलशानां तावद् यावद् अष्ट-
सहस्रेण मणिमयानां कलशानाम्, अष्टसहस्रेण सुवर्णरूप्यमयानां कलशानाम्, अष्ट-
विशेषरूप से स्पष्ट करते हैं—जिन कलशों से उस विजयदेवका अभि-
षेक किया गया वे कलश उत्तरविक्रिया द्वारा निष्पन्न हुए थे—और
वे सब भिन्नर स्थान से लाये गये कमलों के ऊपर स्थापित किये गये
थे 'सुरभिवरवारि पडिपुण्णेहि' उनमें सुगंधित श्रेष्ठ पानी भरा हुआ
था । 'चंदण कयचच्चाएहि' चन्दन से चर्चित किये गये थे । 'आविद्ध
कंठेगुणेहि' उनके कंठों में सूत्र बंधा हुआ था 'पउमुप्पलपिहाणेहि'
पद्म और उत्पल का उन पर ढक्कन लगा हुआ था 'करतलसुकुमाल-
कोमलपरिगगहिहि' वे सुकोमल हस्ततल में धारण किये हुये थे अर्थात्
ऐसे हाथों द्वारा वे पकडे हुए थे 'अट्टसहस्साणं सोवणिगयाणं कल-
साणं' इन कलशों में १००८ सुवर्णके बने हुए कलश थे । 'रूपमयाणं
जाव अट्टसहस्साणं भोमेयाणं कलसाणं' १००८ चांदी के बने हुए
कलश थे यावत् १००८ मिट्टी के बने हुए कलश थे । यहां यावत् से
पद से १००८ मणि के बने हुए कलशों का १००८ सुवर्ण और चांदी

करवामां आव्यो. ओज वात डवे सूत्रकार विशेष रीते अताववा नीचेना सूत्र
पाठ डडे छे.—जे डलशोथी ते विजय देवना अलिषेक करवामां आव्यो ओडलशो
उत्तर विक्रिया शक्तिथी उत्पन्न थया डता. अने ते अथा डलशो जूडा जूडा
स्थानाभांथी लाववामां आवेला डभणोनी उपर स्थापित करवामां आव्यो डता.
'सुरभिवरवारिपडिपुण्णेहि' तेमां सुगंध युक्त श्रेष्ठ पाणी भरवामां आवेद
डतुं. 'चंदणकय चच्चातेहि' चंदनथी ते चर्चित करवामां आव्यो डता.
'आविद्धकंठेगुणेहि' पद्म अने उत्पलाना तेना पर ढांङ्गु राखवामां आवेद
डता. 'करतल सुकुमाल कोमल परिगगहिहि' ते सुकोमल हाथोभां धारण करवामां
आव्यो डता अर्थात् ओवा हाथोभां धारण करवामां आव्यो डता अर्थात् ओवा
हाथोथी ते डलशो पकडेला डता. 'अट्टसहस्साणं सोवणिगयाणं कलसाणं' ओ डल-
शोभां १००८ ओड डलरने आठ सोनाथी अनावेद डलशो डता. 'रूपमयाणं
जाव अट्ट सहस्साणं भोमेयाणं कलसाणं' १००८ ओड डलर आठ आंहीनां अनेद
डलशो डता. यावत् १००८ ओड डलरने आठ माटिना अनेद डलशो डता.

સહસ્રેણ સુવર્ણમણિમયાનાં કલશાનામ્, અષ્ટસહસ્રેણ રૂપ્યમણિયાનાં કલશાનામ્
 અષ્ટસહસ્રેણ સુવર્ણરૂપ્યમણિયાનાં કલશાનામ્, અષ્ટસહસ્રેણ ભૌમેયાનાં કલશાનામ્,
 સર્વસંખ્યયાઽષ્ટસહસ્રૈશ્વતુઃ પૃષ્ઠચધિકૈઃ, તથા-‘સવ્વોદણ્ઠિ’ સર્વોદકૈઃ, ગંગાદિ
 સર્વજલૈરિત્યર્થઃ, ‘સવ્વમદ્રિયાહિ’ સર્વમૃત્તિકાભિઃ, ‘સવ્વતૂવરેહિ’ સર્વતૂવરૈઃ,
 ‘સવ્વપુષ્પેહિ’ જાવ સવ્વોસહિસિદ્ધત્થણ્ઠિ’ સર્વપુષ્પૈઃ સર્વગન્ધૈઃ સર્વમાલ્યૈઃ સર્વ-
 ચૂર્ણૈઃ સર્વૌષધીભિઃ સિદ્ધાર્થકૈઃ-સર્પપૈરિત્યર્થઃ, ‘સવ્વિહ્વીણ’ સર્વઋદ્ધ્યા-પરિવા-
 રાદિરૂપયા, ‘સવ્વજુહીણ’-સર્વધૃત્યા, યથાશક્તિ વિસ્ફારિતેન શરીરતેજસા,
 ‘સવ્વ વલેણ’ સર્વવલેન સામસ્ત્યેન સ્વ સ્વહસ્ત્યાદિ સૈન્યેન, ‘સવ્વ સમુદણં’
 સર્વસમુદયેન સ્વસ્વાભિયોગ્યાદિ સમસ્તપરિવારેણ, ‘સવ્વાયરેણ’ સર્વાદરેણ-
 સમસ્ત યાવત્-શક્તિતોલનેન, ‘સવ્વ વિભૂહીણ’ સર્વવિભૂત્યા સ્વસ્વાભ્યન્તર વૈક્રિય-
 કરણાદિ વાહ્યરત્નાદિ સમ્પદા, સવ્વ વિભૂસાણ’-સર્વવિભૂપયા યાવત્-શક્તિસ્ફારો-
 દાર શ્રદ્ધારકરણેન, ‘સવ્વ સંભમેણ’ સર્વસમ્ભ્રમેણ-સર્વોત્કૃષ્ટસમ્ભ્રમેણેત્યર્થઃ,

કી મિલાવટ સે બને હુણ કલશોં કા, ૧૦૦૮ સુવર્ણ ઓર મણિ કી
 મિલાવટ સે બને હુણ કલશોં આદિકોં કા’ ગ્રહણ હુઆ હૈ । ઇસ તરહ
 ૮ હજાર ૬૪-કલશોં દ્વારા ડસકા અભિષેક કિયા ગયા તથા-‘સવ્વો-
 દણ્ઠિ’ સવ્વમદ્રિયાહિ સવ્વતૂવરેહિ સવ્વ પુષ્પેહિ જાવ સવ્વોસહિ
 સિદ્ધત્થણ્ઠિ’ ગંગા આદિ મહાનદિયોં કે જલ દ્વારા મહાનદિયોં કે
 દોનોં તટોં સે લાઈ ગઈ મૃત્તિકા કે દ્વારા સમસ્ત ઋતુઓં કે શ્રેષ્ઠ
 પુષ્પાદિકોં દ્વારા યાવત્ સર્વૌષધિયોં એવં પીત સર્પોં દ્વારા ‘સવ્વિ-
 હ્વીણ, સવ્વજુહીણ, સવ્વવલેણં સવ્વસમુદણં સવ્વાદરેણં સવ્વ-
 વિભૂતિણ સવ્વ વિભૂસાણ, સવ્વ સંભમેણ સવ્વારોહેણં સવ્વણાહણ્ઠિ

અહીંયાં યાવત્ શાબ્દથી ૧૦૦૮ એક હજારને આઠ મણિથી બનેલા કલશોનો
 ૧૦૦૮ એક હજારને આઠ સોના અને ચાંદીની મિલાવટથી બનાવવામાં આવેલા
 કલશોનો ૧૦૦૮ એક હજારને આઠ સોના અને મણિયોની મિલાવટથી બનાવેલા
 કલશો વિગેરે ગ્રહણ કરાયા છે. આ પ્રમાણે ૮૪ ચોર્યાશી હજાર અને ૬૪
 ચોસઠ કલશોથી તે વિશ્વદેવનો અભિષેક કરવામાં આવેલ હતો. તથા
 ‘સવ્વોદણ્ઠિ’ સવ્વમદ્રિયાહિ સવ્વતૂવરેહિ સવ્વપુષ્પેહિ જાવ સવ્વોસહિસિદ્ધ-
 ત્થણ્ઠિ’ ગંગા વિગેરે મહાનદીયોના જલ દ્વારા અને એ મહાનદિયોના બન્ને
 કિનારેઓ પરથી લાવવામાં આવેલ માટિથી સઘળી ઋતુઓના ઉત્તમ પુષ્પો
 વિગેરેથી યાવત્ સર્વૌષધિયો અને પીળા સર્પો દ્વારા ‘સવ્વિહ્વીણ સવ્વ-
 જુહીણ સવ્વવલેણં સવ્વસમુદણં સવ્વાદરેણં સવ્વવિભૂતિણ સવ્વવિભૂસાણ
 સવ્વસંભમેણં સવ્વારોહેણં સવ્વણાહણ્ઠિ સવ્વપુષ્પગંધમત્સલાલંકારવિભૂસાણ’ તઓએ

‘सव्वारोहेणं’ सर्वारोहेण सर्वाभिः सामग्रीभिः, ‘सव्वनाडएहिं’—सर्वनाटकै, अनेकप्रकारकै नाटकैरित्यर्थः, ‘सव्वपुष्प गंधमल्लालंकारविभूसाए’—सर्वपुष्प-गन्धमाल्यालङ्कारविभूषया, तत्र-पुष्पाणि, चम्पकादीनि, गन्धा—वासाः, माल्यानि पुष्पग्रथित दामानि, अलङ्कारा आभरणजातानि कटककेयूरादीनि एतेषां विभूषयां शोभया ‘सव्वदिव्व तुडियणिणाएणं’ सर्वदिव्य त्रुटितनिनादेन सर्वेषां दिव्यानां विलक्षणानाम्, दिविभवानां वा त्रुटितानां वाद्यानाम्—आतोद्यादीनां निनादेन—विलक्षणकर्णमनोनिर्वृतिकरेण शब्देन, ‘महया इड्डीए’—महत्या ऋद्ध्या, महत्या—यावत्—शक्ति तुलितया, ऋद्ध्या—परिवारादिकया, ‘महया जुईए’—महत्या द्युत्या विस्फारितविकाशिततेजसा, ‘महया बलेन’ महता बलेन—स्वहस्त्यश्वरथपदाति

सव्वपुष्पगंधमल्लालंकारविभूसाए’ उन्होंने परिवार सहित आदि-रूप ऋद्धि के अनुसार, शक्ति के अनुसार विस्फारित शारीरिक तेज के अनुसार, अपनीर हस्त्यादिरूप सैन्य के अनुसार तथा अपने अपने अभियोग्य आदि समस्त परिवार के अनुसार एवं बहुत ही अधिक आदर के साथ साथ अपनी अपनी आभ्यन्तरिक वैक्रिय कर-णादिरूप एवं विभूति के साथ साथ एवं बाह्य में रत्नादि सम्पत्ति के साथ साथ सर्वरूप से अपनीर शक्ति के अनुरूप शृङ्गार आदिक कर सब प्रकार के आदर भाव के साथर समस्त प्रकार की सामग्री के साथर अनेक प्रकार के नाटकों के करनेरूप महान् उत्सवों के साथ साथ समस्त पुष्प, गंधमालाएं और अलंकार रूप विभूषाओं के साथ साथ ‘सव्व दिव्व तुडियणिणाएणं’ समस्त दिव्य वाजों की ध्वनी के साथर ‘महया इड्डीए’ बड़ी भारी अपनी परिवार आदि रूप ऋद्धि के साथ साथ ‘महया जुत्तीए’ बड़े भारी तेज के साथर ‘महया बलेन’

परिवार युक्त विगेरे प्रकारनी ऋद्धि अनुसार, शक्ति अनुसार, विस्फा-रित शारीरिक तेज प्रमाणे पोत पोताना हाथी विगेरे प्रकारना सैन्य प्रमाणे तथा पोत पोताना आभियोग्य विगेरे सधणा परिवार प्रमाणे तेमज धणुज वधारे आदर पूर्वक पोत पोतानी आभ्यन्तरिक वैक्रियकरणआदि रुप शक्तिथी अने पोत पोतानी विभूति साथे तथा बाह्यमां रत्नादि संपत्तिथी सर्व प्रकारथी पोत पोतानी शक्ति प्रमाणे शृंगार विगेरे करीने तमाम प्रकारना आदर भाव साथे सधणी प्रकारनी सामग्री साथे तेमज अनेक प्रकारना नाटके करवाइय मडान उत्सवे पूर्वक सधणा पुष्पो गंध, माणाओ, अने अलंकार रुप विभूषाओनी साथे साथे ‘सव्व दिव्व तुडियणिणाएणं’ सधणा दिव्य वाजओ नी ध्वनीना—अवाज पूर्वक ‘महया इड्डीए’ धणुी मोटी ओवी पोत पोतानी

સૈન્યેન, 'મહયા સમુદણં' મહતા સમુદયેન સ્વસ્વામિ યોગ્યાદિસમસ્ત ભાગ્યોદ-
યેન, 'મહયા તુલિયજમગસમગપટુપ્પવાદિતરવેણં' મહતા ત્રુટિત યમક-સમક
પટુપ્રવાદિતરવેણ, મહતા-સ્ફૂર્તિમતા ત્રુટિતાનામસ્ફોટિતાનામાતોદ્યાનાં વાદ્યવિશે-
ષાણાં યમકસમકેન સમકાલં પટુભિઃ પુરુષૈઃ પ્રવાદિતાનાં પ્રકર્ષેણ વાદિતાનાં યો
રવઃ શબ્દસ્તેન । સામાન્યતઃ કથિતમેવ વિશેષતઃ કથયતિ- 'સંસ્વ-પણવ પટહ-
મેરિ- જ્વલ્લરિ-ચરમુહિ-મુરજ-મુયંગ-દુંદુહિ હુડુકકણિગ્ધોસ સંનિનાદિતરવેણં'
શહ્નો જલજઃ, પળવો-મળ્લવાદ્યઃ, પટહો લોકપ્રસિદ્ધઃ, મેરી ઢક્કા, 'ઢોલ' इति
भाषाप्रसिद्धः' જ્વલ્લરી ચર્માવનદ્વા વિસ્તીર્ણાં વલરૂપા ચરમુચ્છી-વાદ્યવિશેષઃ રજો
લઘુપ્રમાણો મર્દલઃ, મૃદજ્ઞ દુન્દુભિ હુડુકા-મહાપ્રમાણો મર્દલઃ એતેષાં નિર્ઘોષો
મહાન્ શબ્દઃ સંપાદિતે ચ ઘન્ટાભિર્વાદને તદુત્તરકાલભાવી સતતધ્વનિઃ તલ્લક્ષણો
યો રવસ્તેન, 'મહયા-મહયા ઇંદાભિસેગેણં અભિસિંચંતિ' મહતા-મહતા-ઇન્દ્રાભિ-

અપને અપને હસ્તી, અશ્વ, રથ, પદાતિ-પૈદલ-સૈન્ય કે સાથ સાથ
'મહયા સમુદણં' અપને સ્વામી આદિ રૂપ અભ્યુદય કે સાથર 'મહતા-
તુલિયજમગસમગપટુપ્પવાદિતરવેણં' તથા એક સાથ વહુત સુન્દર
ઢંગ સે ચતુર પુરુષોં દ્વારાં વજાયે ગયે વાજોં કી ધ્વનિ કે સાથર
'સંસ્વપણવપટહમેરિજ્વલ્લરિચરમુહિમુયંગદુંદુહિહુડુકકણિગ્ધોસસંનિનાદિ-
તરવેણં' એવં શહ્નપળવ મળ્લવાદ્ય, પટહ મેરી ઢક્કા-ઢોલ--જ્વલ્લરી-
નગાડા, મુરજ-મર્દલ, મૃદજ્ઞ, લઘુ આકૃતિ-કા વાદ્ય વિશેષ તબલા
હુડુક-બડી આકૃતિકા વાદ્ય વિશેષ-તબલા એવં ઘંટા આદિ કે વજાને
પર જો ઉસકી-વજાને કે બાદ મી ઘાંઈ સી નિકલતી રહતી હૈ इन
सबके शब्दों के साथ 'महयार इंदामिसेगेणं अभिसिंचति' जैसा
इन्द्रका अभिषेक होना चाहिये उसके अनुसार बड़े ही ठाट बाट से

પરિવાર વિગેરે પ્રકારની ઋદ્ધિ પૂર્વક 'મહયા જુત્તીણ' ઘણા મોટા તેજ પૂર્વક
'મહયા વલેણ' પોત પોતાના હાથી, ઘોડા, રથ, પદાતિ-પાયદળ સૈન્યની સાથે
સાથે 'મહયા સમુદણં' પોત પોતાના સ્વામી વિગેરે અભ્યુદયની સાથે સાથે
'મહયા તુલિય જમગસમગ પટુપ્પવાદિતરવેણં' તથા એક સાથે ઘણાજ સુંદર પ્રકારથી
ચતુર પુરુષો દ્વારા વગાડવામાં આવેલા વળત્રોના અવાજ પૂર્વક 'સંસ્વ પળવ
પટહમેરિજ્વલ્લરિચરમુહિમુયંગદુંદુહિ હુડુકકણિગ્ધોસસંનિનાદિતરવેણં' તથા શંખ,
પણવ, ભંડ એ નામનું વાદ્ય પટહ મેરી ઢોલ, આલર, નગારા મુરજ-મર્દલ
મૃદંગ નાના આકારનું વાદ્ય વિશેષ તબલા હુડુકક-મોટા આકારનું વાદ્યવિશેષ
તબલા તથા ઘંટા વિગેરેને વગાડવાથી જે તેને વગાડ્યા પછી પણ રણકાર
નીકળ્યા કરે છે. એ બધાજ પ્રકારના શબ્દો પૂર્વક 'મહયા મહયા ઇંદાભિસેગેણં
અભિસિંચંતિ' જે પ્રમાણે ઇંદ્રનો અભિષેક કરવામાં આવે છે. તે પ્રમાણે ઘણાજ

ષેકેણ વિજયં દેવમભિષિશ્વતિ, 'તए णं तस्स विजयस्स देवस्स'—ततः खलु तस्य विजयस्य देवस्य, 'महया महया इंदाभिसेगंसिं वट्टमाणंसिं'—महामहतीन्द्राऽभिषेके वर्तमाने सति, 'अप्पेगइया देवा' अप्येकका देवाः विजयायां राजधान्याम्—'णच्चोदगं' नाऽत्युदकम् प्रभूत जलसंग्रहभावतो वैरस्योपपत्ते, 'णातिमट्ठियं'—नाऽतिमृत्तिकम् अतिमृत्तिकाया अपि कर्दमरूपतायाम्—उत्साहवृद्धिजनकत्वाऽभावात्, 'पविरलफुसियं'—प्रविरलस्पृष्टम्, तत्र—प्रविरलानि घनभावे कर्दमसंभवात् प्रकर्षेण यावता रेणवः स्थगिता भवन्ति तावन्मात्रेणोत्कर्षेण स्पृष्टानि—स्पर्शनानि यत्र वर्षणे तत्—प्रविरलस्पृष्टम्, 'दिव्वंसुरभिं' रथरेणुविणासणं—दिव्यं सुरभिं रजोरेणुविनाशनम् तत्र श्लक्ष्णतरारेणु पुद्गलाः रजांसि आख्यायन्ते, तएव पुद्गलाः स्थूलाः सन्तो रेणवो भवन्ति रजांसि च रेणवश्चेति रजोरेणवस्तेषामुभयेषां विनाशनम्, 'गंधोदगवासं-

उस विजयदेव का इन्द्रपद में अभिषेक किया। 'तए णं तस्स विजयस्स देवस्स महता महता इंदाभिसेगंसि वट्टमाणंसि' इस प्रकार के बड़े भारी ठाटबाट से जब विजयदेव का इन्द्रपद में अभिषेक हो रहा था—तब 'अप्पेगइया देवा णच्चोदगं णाति मट्ठियं पविरलफुसियं दिव्वं सुरभिं रथरेणुविणासणं गंधोदगवासं वासंति' कितनेक देवोंने विजया राजधानी में मेघ के रूप में होकर जल के द्वारा छिड़काव किया इसमें अधिक पानी का उपयोग नहीं किया गया वह जलका छिड़काव सिर्फ़ ऐसा ही हुआ कि जिसमें मार्ग में कीचड़ नहीं हुई इस तरह बिरली बूंदों वाला पानी छिड़का गया इससे उड़ती हुई धूलि रास्तों में जम गई, अतः पानी की बूंदों का और रास्ते की धूलिका केवल आपस में स्पर्श मात्र ही हुआ उससे कीचड़ रास्ते में नहीं हो पाई

ઠાઠમાઠથી એ વિજયદેવનો ઇન્દ્ર પદમાં અભિષેક કર્યો 'તए णं तस्स विजयस्स देवस्स महता महता इंदाभिसेगंसि वट्टमाणंसि' એ પ્રમાણે ઘણાજ ઠાઠમાઠ સમા-
રોહ પૂર્વક જ્યારે વિજય દેવનો ઇન્દ્રપદનો અભિષેક થતો હતો ત્યારે અપ્પે-
ગइया દેવા ણच्चोदगं णातिमट्ठियं पविरलफुसियं दिव्वं सुरभिं रथरेणुविणासणं गंधो-
दगवासं वासंति' કેટલાક દેવોએ મેઘના રૂપે ધારણ કરીને વિજયા રાજધાનીમાં
જલથી છંટકાવ કર્યો એ છંટકાવમાં વધારે પડતો પાણિનો ઉપયોગ કરવામાં
આવેલ ન હતો એ છંટકાવ કેવળ એટલોજ કર્યો હતો કે જેથી રસ્તાઓમાં
કાદવ ન થાય એ રીતથી વિરલ બીંદુઓ વાળું પાણી છાંટવામાં આવેલ જેથી
ઉડતી ઘૂળ રસ્તામાં જામી ગઇ. આ રીતે પાણીના બિંદુઓનો અને રસ્તાની
ધૂળનો કેવળ પરસ્પર સ્પર્શ માત્રજ થયો. જેથી રસ્તામાં કાદવ ન થયો. કેટલાક

વાસેતિ’-ગન્ધોદકવર્ષ વર્ષન્તિ । ‘અપ્પેગઈયા દેવા’-અપિ કેચન દેવાઃ, ‘ણિહરયં’ નિહતરજસં-નિહતાનિ રજાંસિ યત્ર તાં નિહતરજસમ્ ‘નટ્ટરયં’ નટ્ટરજસં-નટ્ટ રજો-યત્ર તામ્ ‘મટ્ટરયં-મટ્ટરજસં-વાતોદ્ધૂત તયા રાજધાન્યાદૂરતઃ પલાયિતં રજો યસ્યોઃ સા-તામ્-અબ્રમેવાર્થમેવાર્થિકવિશેષણદ્વયેન પ્રકટયતિ-‘પસંતરયં’ પ્રશાન્તરજસંમ્, ‘ઉવસંતરયં કરેતિ’ ઉપશાન્તરજસં વિજયાં રાજધાનીં કુર્વન્તિ । ‘અપ્પેગઈયા દેવા’ અપ્યેકકાઃ કેચન દેવાઃ, ‘વિજયં રાયહાણી’-વિજયાં રાજધાનીમ્, ‘સર્વિભતર વાહિરિયં’ સર્વાભ્યન્તરવાહ્યામ્ ‘આસિત્ત સમ્મજ્જિત્તોવલિત્તં’ આસિત્ત-સમ્મા-

કિતનેક દેવોંને ઉસ સમય રજરેણુ વિનાશક છોટે વહે ધૂલિ કે કળોં કો શાન્ત કરને વાલે એસે દિવ્ય સુગંધિત જલ કી વર્ષાં કી ‘અપ્પેગતિયા દેવા ણિહતરયં નટ્ટરયં મટ્ટરયં’ કિતનેક દેવોંને ઉસ સમય વિજયા રાજ-ધાની કો નિહત રજવાલી નટ્ટ રજવાલી મટ્ટરજવાલી અતએવ ‘પસં-તરયં, ઉવસંતરયં કરેતિ’ પ્રશાન્ત રજવાલી ઉપશાંત રજવાલી બનાયા યદ્યપિ યે સબ શબ્દ એકાર્થ કે હી વાચક હૈ પરન્તુ સૂક્ષ્મતા સે જવ इनके अर्थ का विचार किया जाता है तो इन सब शब्दों का अर्थ अलग-प्रतीत होता है जैसी उड़ती हुई धूलि को या पड़ी हुई धूलिको दाब-दाब कर दबा देना यह अर्थ निहतरजका है धूलिको वहां से विलकुल साफ कर देना इसका नाम नट्टरज है तथा वहां से धूलिको उठाकर दूसरी जगह फेंक देना इसका नाम मट्टरज है अब विजयाराज-धानी की स्थिति धूलिको लेकर ऐसी हो गई तब वह प्रशान्तरजवाली और उपशमनरजवाली बन गई ‘अप्पेगईया देवा विजयं रायहाणि’ कितनेक देवोंने उस समय विजया राजधानीं को ‘अभिन्तर वाहिरियं’

દેવોએ તે સમયે રજરેણુને શમાવનારા નાના મોટા ધૂળના કણોને શમન કરવા-વાળા એવા દિવ્ય અને સુગંધીવાળા જળનો વરસાદ વરસાવ્યો. ‘અપ્પેગઈયા દેવાં ણિહત્તરયં નટ્ટરયં મટ્ટરયં’ કેટલાક દેવોએ તે સમયે વિજયારાજધાની નિહત-રજવાળી નટ્ટરજવાળી મટ્ટરજવાળી અને તેથીજ ‘પસંતરયં ઉવસંતરયં કરેતિ’ પ્રશાન્ત રજવાળી બનાવી. ઉપશાંત રજવાળી બનાવી જો કે આ બધા પદો એકાર્થ બતાવનારા છે. પરંતુ સૂક્ષ્મપણાથી જ્યારે તેનો વિચાર કરવામાં આવે તો એ બધા શબ્દોનો અર્થ જુદોજ જણાય છે. જેમકે-ઉડતી ધૂળને અથવા પડેલ ધૂળને દબાવી દબાવીને દબાવી દેવી એ અર્થ નિહતરજ એ શબ્દનો છે. ધૂળને ત્યાંથી બિલકુલ સાફ કરવી એ નટ્ટરજ પદનો અર્થ છે. તથા ધૂળને ત્યાંથી ઉઠાવીને બીજે સ્થળે ફેંકી દેવીએ મટ્ટરજ એ શબ્દનો અર્થ છે. આ પ્રમાણે વિજયારાજધાની ધૂળ વિનાની બની ગઈ ત્યારે તે પ્રશાન્તરજ વાળી અને ઉપશમન રજવાળી બની ગઈ ‘અપ્પેગઈયા દેવા વિજયં રાયહાણિ’ કેટલાક દેવોએ એ વખતે

जित्तो-पलिप्ताम्, आसेचित-सम्माजित्तोपलिप्तां, जलसेचन-कचवरशोधन-
गोमयाद्युपलेपनैः कुर्वन्ति 'सित्तसुइ सम्मट्ठरत्थंतरावणवीहियं करे'ति'-सिक्त-
भुचि-सम्मृष्ट-रथ्यान्तराऽऽपणवीथिका कुर्वन्ति जलेन सिक्तानि-अतएव-शुचीनि
पवित्राणि सम्मृष्टानि संमार्जितानि कचवराऽपनोदनेन रथ्यान्तराणि-आपणवीथयो
हृद्मार्गो यस्यां सा तां तथा कुर्वन्ति, । 'अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं मंचाति-
मंचकलियं करे'ति'-अपि नाम केचन देवा विजयां राजधानीं मञ्चातिमञ्चैः
कलितं कुर्वन्ति, 'अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं' अप्येककाः केचन देवा
विजयां राजधानीम्-'णाणाविहरागरंजिय ऊसियजय विजयवेजयन्ती पडागमं-
डियं करे'ति-नानाविधरागरञ्जितोच्छ्रितविजयवैजयन्तीपताकातिपताका मण्डितं
कुर्वन्ति तत्र-नानाविधैः अनेकविशिष्टभेदवद्भिः रागैः रञ्जिता उच्छ्रिताः ऊर्ध्वं
स्थापिताश्च याः जयविजयद्योतिकाः वैजयन्तीपताकातिपताकास्ताभिर्मण्डितं

भीतर-एवं बाहर से-सब तरफ से 'आसित्तसम्मजित्तोवलित्तं' जलका
छिडकाव देकर और पोछ पोछकर तथा उसे लीप-पोतकर उसकी
'सित्तसुइसम्मट्ठरत्थंतरावणवीहियं करे'ति' गलियों को उसके बाजार के
रास्तों को बिलकुल साफ सुतराकरने में लगे हुए थे 'अप्पे गइया देवा
विजयं रायहाणिं मंचातिमंचकलितं करे'ति' कितनेक देव इस समय
विजयाराजधानी को मंचों के ऊपर मंचे जिसमें बिछाई जा रही हैं ।
इस प्रकार की करने में लगे हुए थे 'अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं
णाणाविहरायरंजिय ऊसिय जयविजयवेजयन्ती पडागातिपडाग-
मंडियं करे'ति' कितनेक देव विजयाराजधानी को अनेक प्रकार के रंगों
से रंगी हुई एवं जय सूचक विजय वैजयन्ती नामकी पताकाओं पर
पताकाओं से मंडित करने में लगे हुए थे 'अप्पेगइया देवा विजयं

विजयां राजधानीने 'अब्भितर वाहिरियं' अंदर अने बाहरथी अधी आबुथी
'आसित्तसम्मजित्तोवलित्तं' पाणीने छंटकाव करीने तथा धुंधी पूछीने तथा
तेने लीपी पोतीने तेनी 'सित्तसुइ सम्मट्ठरत्थंतरावणवीहियं करे'ति' तेनी गलियोने
तेना अजरना रस्ताओने ओकदम साइ सुइ करवाभां लागेला हुता. 'अप्पेगइया
देवा विजयं रायहाणिं मंचातिमंचकलितं करे'ति' ओ वणते डेटलाइ हवे। विजया
राजधानीने मंचोनी उपर मंचो जेभां पाथरवाभां आवे तेना प्रकारथी शणु
गारवाभां लागेला हुता. 'अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं णाणाविह राय-
रंजिय ऊसिय जयविजयवेजयन्ती पडागातिपडागमंडियं करे'ति' डेटलाइ हवे।
विजया राजधानीने अनेक प्रकारना रंगोथी रंगवाभां तेमज जय सूचक
विजय वैजयन्ती नामनी धनओनी उपर धनओथी शणुगारवाभां लाग्या हुता.

कुर्वन्ति, 'अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं लाउल्लोइयमहियं करे'ति-अप्येकका देवा विजयां राजधानीं लाउल्लोइयमहितां गोमयोदकादिना लिप्तां कुर्वन्ति, 'अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं' अप्येकका देवा विजयां राजधानीम्-'गोसीस-सरसरत्तचंदणदहरदिण्णपंचंगुलितलं करे'ति' गोशीर्षसरसरत्तचन्दनदर्दरत्त पञ्चा-ङ्गुलितलैश्चित्रितां कुर्वन्ति, 'अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं' अप्येककाः केचन देवा विजयां राजधानीम्-'उवचिय चंदणकलसं चंदणघड सुकय तोरणपडिदुवार-देसभागं करे'ति'-उपचितचन्दनकलशाम् चन्दनघटमुकृत तोरणप्रतिद्वारदेशभागं कुर्वन्ति, 'अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं'-अप्येककादेवाः विजयां राजधानीम्-

रायहाणिं लाउल्लोइय महियं करे'ति' कितनेक देव उस विजया राज-धानी को गोमय आदि से लीपने में लगे हुए थे और उदक आदि से तर करने में लगे हुए थे या उसमें जगह जगह चंदरवा बांधने में लगे हुए थे 'अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं' कितनेक देव उस विजया-राजधानी को 'गोसीससरसरत्तचंदणदहरदिण्णपंचंगुलितलं करे'ति' गोशीर्ष चंदनसरसरत्तचंदन एवं दर्दर चन्दन के लेपों से अपने हाथों को लिस करके पांचों अंगुलियों से युक्त छापों वाली कर रहे थे 'अप्पे-गइया' कितनेक देव 'विजयं रायहाणिं विजयाराजधानी को 'उवचिय-चंदणघडसुकयतोरणपडिदुवारदेसभागं करे'ति' प्रत्येक दरवाजों पर जहां चन्दन के घट रखे गये हैं और उन्हीं के तोरणों से जहां का प्रत्येक द्वार सजाया गया है ऐसी बनाने लगे हुए थे 'अप्पेगइया देवा विजयं

'अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं लाउल्लोइयमहियं करे'ति' डेटलाइ देवे। ओ विजया राजधानीने गोमय- गायना छाणु विगेरेथी लीपवामां लागेला हुता अने पाण्णी विगेरेथी तरओण करवामां लागेला हुता. अथवा तेमां स्थणे स्थणे अंदरवा बांधवामां लागेला हुता. 'अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं' डेटलाइ देवे। ओ विजया राजधानीने 'गोसीससरसरत्तचंदणदहरदिण्णपंचंगुलितलं करे'ति' गोशीर्ष अंदन सरस रक्त अंदन अने दर्दर अंदनना लेपथी पोताना हाथोमां लेप करीने पांचे आंगणीयोथी युक्त ओवा छापवाणी बनावी रह्या हुता अर्थात् हाथना थापा लगावी रह्या हुता. 'अप्पेगइया' डेटलाइ देवे। 'विजयं राय-हाणिं' विजया राजधानीने 'उवचिय चंदणघडसुकयतोरणपडिदुवारदेसभागं करे'ति' दरेक दरवाजाओनी उपर डे न्यां अंदन कलशो राखवामां आवेला हुता अने तेनाज तोरणोथी न्यांना दरेक द्वारे सजववामां आवेला होय ओवा भेनोववामां ओवा बनाववामां लागेला हुता. 'अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं'

‘आसत्तोसत्तविपुलवट्टवग्धारियमल्लदामकलावं करे’ति’-आसक्तोत्सक्त विपुलवृत्त-
वग्धारित [अवलंबित] माल्यदामकलापां कुर्वन्ति, ‘अप्पेगइयां देवा’-अप्येकका देवाः,
विजयं रायहाणिं’ विजयां राजधानीम्-‘पंचवणसरससुरभि मुक्कपुप्फपुंजोवयार-
कलियं करे’ति’-पञ्चवर्णसरससुरभिमुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलितां कुर्वन्ति, ‘अप्पेग-
इया देवा विजयं रायहाणिं’-‘अप्येकका देवा विजयां राजधानीम् ‘कालागुरुपवर-
रकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमघमघायमान गंधुद्धूयाभिरामं करे’ति’-कालागुरुप्रवरकुन्दरु-
क्कतुरुक्कधूपमघमघायमान गन्धोद्धूताऽभिरामं कुर्वन्ति । ‘सुगंधवरगंधियं गंध-
वट्टिभूयं करे’ति’-सुगन्धवरगन्धगन्धिताम्-अतएव गन्धवर्तिभूतां कुर्वन्ति एतेषां
विशेषणानां व्याख्यानं प्राक्वर्णित विजयाराजधानी प्रकरणादेव-ज्ञातव्यम् । ‘अप्पे-

रायहाणिं’ कितनेक देव उस विजयाराजधानी को ‘आसत्तोसत्तविपुल-
वट्टवग्धारियमल्लदामकलावं करे’ति’ ऊपर से नीचे तक लटकने वाली
बड़ी गोलाकार पुष्पमालाओं से शृङ्गारित कर रहे थे ‘अप्पेगइया
देवा विजयं रायहाणिं’ कितनेक देव उस विजयाराजधानी को ‘पंच-
वणसरससुरभिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं करे’ति’ पांच वर्णों के श्रेष्ठ
सुगंधित पुष्पों के पुंजों से युक्त बना रहे थे । ‘अप्पेगइया देवा विजयं
रायहाणिं’ कितनेक देव उस विजयाराजधानी का ‘कालागुरुपवरकुंद-
रुक्कतुरुक्कधूवमघ मघायमानगंधुद्धूयाभिरामं करे’ति’ कृष्णागुरु उत्तम
कुन्दरुक्क एवं तुरुक्क-लोमान-जलार कर उठी हुई सुगन्ध का महक-
वाली बना रहे थे ‘सुगंधवर गंधियं गंधवट्टिभूयं करे’ति’ अतएव वह
राजधानी ऐसी लग रही थी कि मानों यह सुगंध से विशिष्ट हुई
गंध की वर्तिका-बत्ती-ही है इन सब विशेषणों की व्याख्या
विजया राजधानी के प्रकरण में पहले किया गया है अतः वहां

डेटलाड देवाये विजया राजधानीने ‘आसत्तोसत्तविपुलवट्ट वग्धारियमल्लदाम-
कलावं करे’ति’ उपरथी नीचे सुधी लटकाववाणी मोटीमोटी गोण आकारनी
पुष्पोनी भाणाओथी शणुगारी रह्या डता. ‘अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं’ डेटलाड
देवाये विजया राजधानीने ‘पंचवणसरससुरभिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं करे’ति’
पांच रंगना उत्तम अने सुगंधवाणा पुष्पोना ढगला वाणी भनावी रह्या डता.
‘अप्पेगइया देवा विजयं रायहाणिं’ डेटलाड देवाये विजया राजधानीने ‘काला-
गुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमघमघायमाणगंधुद्धूयाभिरामं करे’ति’ कृष्ण अशुड,
उत्तमकुंडरुक्क, अने तुरुक्क-लोमानने सणगावीने तेमांथी नीकणती सुगंधवाणी
भनावता डता. ‘सुगंधवरगंधियं गंधवट्टिभूयं’ आकारणुथी ओ विजया राजधानी
ओवी लागती डती डे जणु आ नगरी विशेष प्रकारना सुगंध द्रव्यनी वृत्तिका
-वाटण छे. आ अथा विशेषणुनी व्याख्या विजया राजधानीना प्रकरणां

गङ्गायां देवा हिरण्यवासं वासंति' अप्येकका देवा हिरण्यवर्षं वर्षन्ति, 'अप्पेगङ्गा देवा सुवर्णवासं वासंति—अप्येकका देवाः सुवर्णवर्षां वर्षन्ति, सुवर्णवर्षां कुर्वन्ति इत्यर्थः 'अप्पेगङ्गा देवा एवं रयणवासं'—अप्येके देवा रत्नवर्षं वर्षन्ति,—'वड्ढरवासं' वज्रवर्षं वर्षन्ति, 'पुप्फवासं' पुष्पवर्षं वर्षन्ति, 'मल्लवासं'—माल्यवर्षं वर्षन्ति, 'गंधवासं' गन्धानां वर्षां कुर्वन्ति, 'चुण्णवासं'—चूर्णानां वर्षं वर्षन्ति, 'वत्थवासं' आहरणवासं—वस्त्राभरणयोर्वर्षं वर्षन्तीति । 'अप्पेगङ्गा देवा हिरण्यवीहिं भाइंति'—अप्येकका देवाः शेषदेवेभ्यः हिरण्यविधिं भाजयन्ति विश्राणयन्ति—ददन्तीतिभावः । 'एवं सुवर्णविधिं भाजयन्ति ददतोत्यर्थः, 'रयणविधिं वड्ढरविधिं'—रत्नविधिं वज्रविधिं भाजयन्ति—ददति, 'पुप्फविधिं मल्लविधिं गंधविधिं'—पुष्पमाल्यगन्धानां विधिं भाजयन्ति, चूर्णविधिञ्च, 'वत्थविधिं आभरणविधिं' वस्त्राभरणानां विधिं भाजयन्ति । इति

है इसे देखलेना चाहिये 'अप्पेगङ्गा देवा सुवर्णवासं वासंति' कितनेक देवों ने उस समय सुवर्ण की वरषा की 'अप्पेगङ्गा देवा एवं रयणावासं' कितनेक देवों ने उस समय रत्नों की वरषा की, 'वड्ढरवासं' वज्ररत्नों की वर्षा की 'पुप्फावासं' पुष्पों की वरषा की, 'मल्लवासं' मालाओं की वरषा की 'गंधवासं' गंध की वर्षा की 'चुण्णवासं' सुगंधित चूर्ण की वरषा की 'वत्थवासं' वेश—कीमती वस्त्रों की वरषा की 'आभरणवासं' आभरणों की वर्षा की 'अप्पेगङ्गा देवा हिरण्यवीहिं भाइंति' कितनेक देवों ने सुवर्णका दान दिया 'रयणवीधि' रत्नों का दान दिया 'वड्ढरवीधि' वज्ररत्नों का दान दिया 'पुप्फविधिं, मल्लविधिं, गंधविधिं' पुष्पों का दान दिया, मालाओंका दान दिया, सुगंधित द्रव्यों का दान दिया 'चुण्णविधिं, वत्थविधिं, आभरणविधिं' चूर्णका दान दिया, वस्त्रों का दान दिया, और आभ

पड्डेला करवामां आवी गयेला छे. तेथी ते त्यांथी सभल्ल लेवी. 'अप्पेगङ्गा देवा सुवर्णवासं वासंति' डेटलाड देवाये ते वण्णते सोनानो वरसाह वरसाव्यो. 'अप्पेगङ्गा देवा एवं रयणवासं' डेटलाड देवाये ये सभये रत्नानो वरसाह वरसाव्यो. 'वड्ढरवासं, वज्ररत्नानो वरसाह वरसाव्यो. 'पुप्फावासं' पुष्पोनो वरसाह वरसाव्यो 'मल्लवासं' भाणाव्यो नो वरसाह वरसाव्यो. 'गंधवासं' सुगंध द्रव्यनो वरसाह वरसाव्यो. 'चुण्णवासं' सुगंधित चूर्णनो वरसाह वरसाव्यो. 'वत्थवासं' कीमती वस्त्रोनो वरसाह वरसाव्यो. 'आहरणवासं' आभूषणोनो वरसाह वरसाव्यो. 'अप्पेगङ्गा देवा हिरण्यवीहिं भाइंति' डेटलाड देवाये सोनाना दान दीधा. 'रयणवीहिं' डेटलाड देवाये रत्नाना दान दीधा. 'वड्ढरवीहिं' डेटलाड देवाये वज्ररत्नाना दान दीधा. 'पुप्फवीहिं, मल्लवीहिं, गंधवीहिं' डेटलाड देवाये पुष्पोना दान दीधा भाणाव्योना दान दीधा सुगंधित द्रव्योनो दान दीधा 'चुण्णवीहिं

‘અપ્પેગહ્યા દેવા દુયનદ્વિધિ ઉવદંસેતિ—અપ્પેકકાદેવા દ્રુતનામકે દ્વાવિંશતિ તમો નાટ્યવિધિ મુદર્શયન્તિ, અંત્ર સ્વલ્લુ દ્વિત્રિંશત્પ્રકારકા નાટ્યવિધિયો ભવન્તિ તે ચ યેન ક્રમેણ ભગવતો વર્દ્ધમાનસ્વામિનઃ પુરતઃ સૂર્યામદેવેનભાવિતાં રાજપ્રશ્નીયોપાંગે, તૈ—ઈહાપિ પ્રદર્શ્યન્તે, તત્ર—સ્વસ્તિક શ્રીવત્સનન્દાવર્ત વર્દ્ધમાનક મદ્રાસન કલેશ મસ્ત્ય દર્પણોઽઽહ્યાષ્ટમજ્જલાકારાઽભિનયાત્મકઃ પ્રથમો નાટ્યવિધિઃ—દ્વિતીયઃ—આવર્ત—પ્રત્યાવર્તશ્રેણિ પ્રશ્રેણીસ્વસ્તિકપુષ્પમાળવક વર્દ્ધમાનકમત્સ્યાણ્ડક મકરાણ્ડકજારમારપુષ્પાવલિ પત્ર સાગરતજ્જ વાસન્તીલતા પદ્મલાં ભક્તિચિત્રાભિનયાત્મકઃ—૨ તૃતીયઃ—ઈહામૃગ ઋષભતુરગ નરમકર વિહગ વ્યાલ કિષ્કરસ્તરણોં કા દાન દિયા ‘અપ્પેગહ્યા દેવા’ કિતનેક દેવોંને ‘દુયં નદ્વિધિ ઉવદંસેતિ’ દ્રુતનામક રચી નાટ્યવિધિકા પ્રદર્શન કિયા, નાટ્યવિધિયાં ૩૨ પ્રકારં કી હોતી હૈં યે જિસ ક્રમ સે ભગવાન્ વર્દ્ધમાનસ્વામી કે સમક્ષ સૂર્યામદેવ ને રાજપ્રશ્નીય ઉપાસકાજ્ઞ મેં પ્રકટ કી હૈં વે સબં ઉંસી તંરંહ સે યહાં પર બી દેવોં ને કી એસા યહાં દિલ્લાયાં જાતોં હૈં । ઇંનમેં સ્વસ્તિકં, શ્રીવત્સ, નન્દાવર્ત, વર્દ્ધમાનક, મદ્રાસન, કલેશ, મસ્ત્ય, ઓર દર્પણ—નામકે જો અષ્ટમંગલ દ્રવ્યં હૈં ઇન આઠ મંગલ દ્રવ્યોં કે આકારકા અભિનયરૂપ જો નાટ્યવિધિ હૈં વહ પ્રથમ નાટ્યવિધિ હૈં ૧ આવર્ત પ્રત્યાવર્ત શ્રેણી પ્રશ્રેણી સ્વસ્તિક પુષ્પમાળવક, વર્દ્ધમાનક મત્સ્યાણ્ડક મકરાણ્ડક જારમાર પુષ્પાવલિપત્ર પત્ર સાગરતંરજ્જ, વાસન્તીલતા, પદ્મલતા, ઇન સબ રચના કરને રૂપ જો અભિનય હૈં વહ દ્વિતીય નાટ્યવિધિ હૈં ૨ ઈહામૃગ, ઋષભ, તુરગ, નરમકર, વિહંગ, વ્યાલ,

વંત્યવિધિ આમરણવિધિ’ ચૂર્ણોના દાન દીધા. વસ્ત્રોના દાન દીધા. અને આભૂષણોના દાન દીધા. ‘અપ્પેગહ્યા દેવા’ કેટલાક દેવોએ. ‘દુયં નદ્વિધિ ઉવદંસેતિ’ દ્રુતનામના નાટ્યવિધીનું પ્રદર્શન કર્યું. નાટ્યવિધિ ૩૨ બીજીસ પ્રકારની હોય છે. એ નાટ્યવિધિ બે ક્રમથી શ્રીભગવાન વર્ધમાન સ્વામીની સંમુખે સૂર્યામદેવે રાજપ્રશ્નીય ઉપાંગમાં પ્રગટ કરેલ છે. એ તમામ ક્રમ એજ રીતે અહીંયાં પણ દેવોએ બતાવ્યો. એ પ્રમાણે અહીંયાં બતાવવામાં આવે છે. તેમાં સ્વસ્તિક, શ્રીવત્સ નંદાવર્ત, વર્ધમાનક, ભદ્રાસન, કલેશ, મસ્ત્ય, અને દર્પણ એ નામના બે આઠ મંગલ દ્રવ્યો છે. એ મંગલ દ્રવ્યના આકારની બે અલિનય રૂપ નાટ્યવિધિ છે. તે પહેલી નાટ્યવિધિ છે. ૧, આવર્ત, પ્રત્યાવર્ત શ્રેણી, પ્રશ્રેણી, સ્વસ્તિક, પુષ્પમાળવક, વર્ધમાનક; મત્સ્યાંડક મકરાણ્ડક જારમાર પુષ્પાવલીપત્ર પત્ર, સાગરતંરજ, વાસન્તીલતા, પદ્મલતા આ બધી રચના કરવા ૩૫ બે અલિનય છે એ બીજી નાટ્યવિધિ છે. ૨.

સરભચમરકુઝરવનલતા પદ્મલતાભક્તિચિત્રાત્મકઃ ૩ ચતુર્થઃ-એકતશ્ચક્ર દ્વિધાતશ્ચક્ર
 એકતશ્ચક્રવાલ દ્વિધાતશ્ચક્રવાલચક્રાર્ધચક્રવાલાભિનયાત્મકઃ-૪ પञ्चमः-ચન્દ્રા-
 વલિપ્રવિભક્તિ સૂર્યાવલિપ્રવિભક્તિ વલયાવલિપ્રવિભક્તિહંસાવલિપ્રવિભક્તિ તારા-
 વલિપ્રવિભક્તિ મુક્તાવલિપ્રવિભક્તિ રત્નાવલિપ્રવિભક્તિ પુષ્પાવલિપ્રવિભક્તિ
 નામાનાટ્યવિધિઃ-૫ । પण्डश्चन्द्रोद्गमप्रविभक्ति सूर्योद्गमप्रविभक्ति-આત્મકઃ
 ઉદ્ગમોદ્ગમનપ્રવિભક્તિનામા-૬ । सप्तमश्चन्द्रागमन-सूर्यागमन-प्रविभक्त्यभिन्ना-
 ત્મક આગમનાગમનપ્રવિભક્તિનામા-૭ अष्टमः चन्द्रावरणप्रविभक्ति-सूर्यावरण
 પ્રવિભક્ત્યાત્મક આવરણાવરણપ્રવિભક્તિનામા ૮ नवमः-ચન્દ્રાસ્તમનપ્રવિભક્તિ

કિન્નર, રુદ્ર, સરભ, ચમર, કુઝર, વનલતા, પદ્મલતા, इन सबकी रचना
 કરને રૂપ જો નાટ્યવિધિ હૈં, वह तृतीय नाट्यविधि हँ ३ एकतः चक्र,
 द्विधातोचक्र, एकतः-चक्रवाल, द्विधातः चक्रवाल, चक्रार्ध चक्रवाल
 इनके अभिनयात्मक जो नाट्यविधि हँ, वह चतुर्थ नाट्यविधि
 हँ ४ । चन्द्रावलि प्रविभक्ति सूर्यावलि प्रविभक्ति वलयावलि प्रविभक्ति
 हंसावलि प्रविभक्ति तारावलि प्रविभक्ति मुक्तावलिप्रविभक्ति रत्नावलि
 प्रविभक्ति और पुष्पावलिप्रविभक्ति नामकी जो नाट्यविधि हँ वह
 पांचवीं नाट्यविधि हँ चन्द्रोद्गमप्रविभक्ति, एवं सूर्योद्गमप्रविभक्ति इनकी
 जो अभिनयात्मक नाट्यविधि हँ ५ । वह उद्गमोद्गमन नामकी ६ वीं नाट्य-
 विधि है । जिस नाट्यविधि में चन्द्र के आगमनका एवं सूर्य के आग-
 मन का अभिनय किया जाता है वह ७ वीं अभिनयात्मक प्रविभक्ति
 नामकी नाट्यविधि हँ जिस नाट्यविधि में चन्द्र के आवरण होने रूप

છેડામૃગ, ઋષભ, તુરગ, નરમકર, વિહગ, બ્યાલ-સર્પ, કિન્નર, રૂદ્ર, સરભ,
 ચમર, કુઝર, વનલતા પદ્મલતા આ બધાની રચના કરવા ૩૫ જે નાટ્યવિધિ
 છે. એ ત્રીજી નાટ્યવિધિ છે. ૩ એકતઃવક્ર, દ્વિધાતોવક્ર, એકતઃચક્રવાલ, દ્વિધાતઃ
 ચક્રવાલ, ચક્રાર્ધ-ચક્રવાલ, આના અભિનયાત્મક જે નાટ્યવિધિ છે. એ ચોથા
 પ્રકારની નાટ્યવિધિ છે. ચંદ્રાવલિ પ્રવિભક્તિ, તારાવલિપ્રવિભક્તિ, મુક્તા
 વલિપ્રવિભક્તિ, હંસાવલિપ્રવિભક્તિ. અને પુષ્પાવલિ પ્રવિભક્તિ, નામની
 જે નાટ્યવિધિ છે તે પાંચમા પ્રકારની નાટ્યવિધિ છે. પંચંદ્રોદ્ગમ પ્રવિભક્તિ
 અને સૂર્યોદ્ગમ પ્રવિભક્તિ, એની જે અભિનયાત્મક નાટ્યવિધિ છે. તે ઉદ્ગમો
 દ્ગમ એ નામની છઠ્ઠા પ્રકારની નાટ્યવિધિ છે. ૬ જે નાટ્યવિધિમાં ચંદ્રના
 આગમનનો અને સૂર્યના આગમનનો અભિનય કરવામાં આવે છે તે સાતમી
 અભિનયાત્મક પ્રવિભક્તિ એ નામની નાટ્યવિધિ છે. ૭ જે નાટ્યવિધિમાં
 ચંદ્રના આવરણ થવારૂપ અને સૂર્યના આવરણ થવારૂપ અભિનય બતાવવામાં

सूर्यास्तमनप्रविभक्त्यभिनयात्मकोऽस्तमयनप्रविभक्तिनामा ९ दशमः—
चन्द्रमण्डलप्रविभक्ति—सूर्यमण्डलप्रविभक्ति नागमण्डलप्रविभक्ति—यक्षमण्डलप्रवि-
भक्ति—भूतमण्डलप्रविभक्ति—अभिनयात्मको मण्डलप्रविभक्तिनामा १० एकादश
ऋषभमण्डलप्रविभक्ति—सिंहमण्डलप्रविभक्ति—हयविलम्बित—गजविलम्बित—हयविलं-
सित—गजविलसित—मत्तहयविलसित—मत्तगजविलसित—मत्तहयविलम्बित—मत्त-
गजविलम्बिताऽभिनयो द्रुतविलम्बितनामा ११ द्वादशः—सागरप्रविभक्ति नागप्रवि-
भक्त्यभिनयात्मकः सागर—नागप्रविभक्ति नामा १२ त्रयोदशः—नन्दाप्रविभक्ति
चम्पाप्रविभक्त्यभिनयात्मको नन्दा—चम्पाप्रविभक्त्यात्मकः १३ चतुर्दशः—मत्स्याण्ड-

और सूर्य के आवरण होने रूप अभिनय का प्रदर्शन किया जाता है वह आठवीं आवरणावरण नामकी नाट्यविधि है जिस नाट्यविधि में चन्द्र के अस्त होने का और सूर्यका अस्त होने का अभिनय दिखाया जाता है वह नाट्यविधि अस्तमयनास्तमयन नामकी नवमीं नाट्यविधि है । जिस नाट्यविधि में चन्द्रमंडल, सूर्यमंडल, नागमंडल यक्षमंडल, भूतमंडल, इनका अलग अलग अभिनय करके दिखाया- जाता है । वह मंडल प्रविभक्ति नामकी १०वीं नाट्यविधि है । ऋषभ- मंडल प्रविभक्ति, सिंहमंडल प्रविभक्ति, हयविलम्बित प्रविभक्ति, गजविलम्बित प्रविभक्ति, हयविलसित, गजविलसित, मत्तहयविल- सित, मत्तगजविलसित, मत्तहयविलम्बित, एवं मत्तगजविलम्बित इन सबका अभिनय जिसमें दिखाया जाता है वह नाट्यविधि द्रुतविलम्बित नामकी ११ वीं नाट्यविधि है । सागर प्रविभक्ति और नागप्रविभक्ति का अभिनय जिसमें दिखाया जाता है । वह सागर

आवे ते आवरण्णावरणु नामनी आठमी नाट्यविधि छे. जे नाट्यविधिमां चंद्रना अस्तथवानो अने सूर्यना अस्त थवानो अलिनय भताववाभां आवे छे ते नाट्यविधि अस्तमयनास्तमय जे नामनी नवमी नाट्यविधि छे. ए जे नाट्यविधिमां चंद्रमंडल, सूर्यमंडल, नागमंडल, यक्षमंडल, भूतमंडल, जे अधानो जुहो जुहो अलिनय कुरीने भताववाभां आवे छे. जे मंडल प्रविलक्षित नामनी १० दसमी नाट्यविधि छे. ऋषभमंडल प्रविलक्षित सिंहमंडल प्रवि- लक्षित, हयविलसित, गजविलसित. मत्तहयविलसित. अने मत्तगजविलसित आ अधानो जेमां अलिनय भताववाभां आवे छे. ते द्रुतविलम्बित नामनी अगियारमी नाट्यविधि छे. ११ सागर प्रविलक्षित अने नाग प्रविलक्षितने जेमां अलिनय भताववाभां आवे छे, ते सागर नामनी गारमी नाट्यविधि छे. १२ नंदा प्रविलक्षित, अने चंपा प्रविलक्षितने जेमां अलिनय भताववाभां

કપ્રવિભક્તિ-મકરાણ્ડકપ્રવિભક્તિ જારપ્રવિભક્તિમારપ્રવિભક્ત્યભિનયાત્મકઃ મત્સ્યા-
 ણ્ડકમકરાણ્ડક-જારમારપ્રવિભક્તિનામા કથ્યતે-૧૪ પચ્ચદશઃ-કઙ્ગિતિ કકારપ્રવિ-
 ભક્તિઃ સ્વઙ્ગિતિ સ્વકારપ્રવિભક્તિઃ-ગઙ્ગિતિ ગકાર પ્રવિભક્તિઃ-ઘઙ્ગિતિ ઘકાર પ્રવિભક્તિઃ
 -ઙ્ગિતિ-ઙકાર પ્રવિભક્તિઃ इत्येवं क्रमभाविककारादि प्रविभक्त्यभिनयात्मकः-
 કકાર-સ્વકાર-ગકાર-ઘકાર-ઙકાર પ્રવિભક્તિનામા-૧૫ एवं-પોડશઃ-ચકાર
 -છકાર-જકાર-ઙ્ગકાર-ઞકાર પ્રવિભક્તિ નામા-૧૬ सप्तदशः-ટકાર-ઠકાર-
 ઢકાર-ણકાર પ્રવિભક્તિનામા ૧૭ अष्टादश-સ્તકાર-થકાર-દકાર-ધકાર-
 નકાર પ્રવિભક્તિનામા ૧૮ एकोनविंशति-પકાર-ફકાર-વકાર-ભકાર-મકાર-
 પ્રવિભક્તિનામા ૧૯ विंशतिर्नाट्यविधिः - અશોકપલ્લવપ્રવિભક્ત્યામ્રપલ્લવ

નામકી ૧૨વીં નાટ્યવિધિ હૈ । નન્દા પ્રવિભક્તિ ઔર चम्पाप्रवि-
 भक्ति का अभिनय जिसमें दिखाया जाता है । वह १३ वीं
 नाट्यविधि हैं । इस नाट्यविधि का नाम नन्दा चम्पा प्रविभक्ति
 है मत्स्याण्डक प्रविभक्ति, मकराण्डप्रविभक्ति, जार प्रविभक्ति, मार
 प्रविभक्ति इनका अभिनय जिसमें दिखाया जाता है, वह १४वीं
 नाट्यविधि हैं इसका नाम मत्स्याण्डक मकराण्डक जारमारप्रवि-
 भक्ति है जिस नाट्यविधि में क ख ग घ और ङ इनकी प्रविभक्ति का
 अभिनय दिखाया जाता है, वह १५ वीं नाट्यविधि है । जिस नाट्य-
 विधि में चकार छकार जकार झकार ञकार की प्रविभक्ति का अभि-
 नय दिखाया जाता है वह १६वीं नाट्यविधि है । ट ठ ड ढ और ण इनकी
 प्रविभक्ति का अभिनय जिसमें दिखाया जाता है वह १७वीं नाट्य-
 विधि है । त थ द ध और न इनकी प्रविभक्ति का जिसमें अभिनय
 दिखाया जाता है, वह १८वीं नाट्यविधि हैं प फ व भ और म इनकी

આવે તે તેરમી નાટ્યવિધિ છે. ૧૩ આ નાટ્યવિધિનું નામ નંદા ચંપા
 પ્રવિભક્તિ એ પ્રમાણે છે. મત્સ્યાંડક પ્રવિભક્તિ, મકરાંડક પ્રવિભક્તિ. જાર
 પ્રવિભક્તિ, મારપ્રવિભક્તિ આનો જેમાં અભિનય બતાવવામાં આવે છે. તે
 ઔદમી નાટ્યવિધિ છે, આનું નામ મત્સ્યાંડક મકરાંડક જારમાર પ્રવિભક્તિ
 એ પ્રમાણે છે. ૧૪ જે નાટ્યવિધિમાં ચકાર, છકાર, જકાર, ઙકાર, ઞકાર
 પ્રવિભક્તિનો અભિનય બતાવવામાં આવે છે તે સોળમી નાટ્યવિધિ છે. ૧૬
 ટ, ઠ, ડ, ઢ અને ણ આની પ્રવિભક્તિનો જે નાટ્યવિધિમાં અભિનય બતા-
 વામાં આવે છે. તે સત્તરમી નાટ્યવિધિ છે. ૧૭ જે નાટ્યવિધિમાં ત, થ,
 દ, ધ, અને ન આની પ્રવિભક્તિનો અભિનય બતાવવામાં આવે તે અઠારમી
 નાટ્યવિધિ છે. ૧૮ જે નાટ્યવિધિમાં પ, ફ, વ, ભ, અને મ ની પ્રવિભક્તિનો

પ્રવિભક્તિ જમ્બૂપલ્લવપ્રવિભક્તિકોશોપલ્લવપ્રવિભક્ત્યભિનયાત્મકઃ પલ્લવપ્રવિ-
ભક્તિનામા-૨૦ એકવિંશતિસ્તુ - પદ્મલતાપ્રવિભક્તિ - અશોકલતા - પ્રવિભક્તિ
ચમ્પકલતા પ્રવિભક્તિ ચૂતલતા પ્રવિભક્તિ વનલતા પ્રવિભક્તિ વાસન્તી લતાપ્રવિ-
ભક્તિ-અતિમુક્તકલતા પ્રવિભક્તિ શ્યામલતાપ્રવિભક્તિચભિનયાત્મકો લતાપ્રવિ-
ભક્તિનામા ૨૧ દ્વાવિંશતિ-દ્રુતનામા ૨૨, ત્રયોવિંશતિતમો વિલમ્બિત નામા-૨૩
ચતુર્વિંશતિતમો દ્રુતવિલમ્બિતનામા ૨૪ પશ્ચવિંશતિઃ-અશ્ચિતનામા ૨૫ ષટ્વિંશતિ
તમો રિમ્બિતનામા ૨૬ સપ્તવિંશતિતમો અંચિતરિમ્બિતનામા ૨૭ અષ્ટાવિંશતિતમઃ
-આરમ્ભનામા ૨૮ એકોનવિંશત્તમો-મસોલનામા ૨૯ ત્રિંશત્તમઃ-આરમ્ભ મસો-

પ્રવિભક્તિ કા જિસમેં અભિનય દિશ્વાયા જાતા હૈ વહ ૧૯વીં નાટ્ય-
વિધિ હૈં । જિસમેં અશોક પલ્લવોં કી પ્રવિભક્તિ, આશ્ર કે પલ્લવોં કી
પ્રવિભક્તિ, જમ્બૂકે પલ્લવોં કો પ્રવિભક્તિ એવં કોશામ્બકે પલ્લવોં કી
પ્રવિભક્તિ કા પ્રદર્શન કિયા જાતા હૈ । વહ પલ્લવ પ્રવિભક્તિ નામકી
૨૦વીં નાટ્યવિધિ હૈં જિસમેં પદ્મલતા પ્રવિભક્તિ, અશોકલતા પ્રવિ-
ભક્તિ ચમ્પકલતા પ્રવિભક્તિ ચૂતલતા પ્રવિભક્તિ, વનલતા પ્રવિભક્તિ,
વાસન્તીલતા પ્રવિભક્તિ, અતિમુક્તકલતા પ્રવિભક્તિ ઓર શ્યામલતા
પ્રવિભક્તિ કા અભિનય પ્રદર્શિત કિયા જાતા હૈં વહ લતા પ્રવિભક્તિ
નામકી ૨૧વીં નાટ્યવિધિ હૈં ૨૨વીં નાટ્યવિધિકા નામ દ્રુત હૈ ।
૨૩વીં નાટ્યવિધિકા નામ વિલમ્બિત હૈં । ૨૪વીં નાટ્યવિધિકા નામ
દ્રુતવિલમ્બિત હૈં ૨૫વીં નાટ્યવિધિકા નામ અશ્ચિત હૈ ૨૬વીં નાટ્ય-
વિધિકા નામ રિમ્બિત હૈં । ૨૭વીં નાટ્યવિધિકા નામ અંચિતરિમ્બિત હૈ

અભિનય યતાવવામાં આવે તે ઓગણીસમી નાટ્યવિધિ છે. ૧૯ જેમાં અશોક
પદ્મવોની પ્રવિભક્તિ, આંખાના પદ્મવોની પ્રવિભક્તિ, જાંખૂનો પદ્મવોની
પ્રવિભક્તિ તેમજ કોશાંખના પદ્મવોની પ્રવિભક્તિ યતાવવામાં આવે છે. તે
પદ્મવ પ્રવિભક્તિ એ નામની વીસમી નાટ્યવિધિ છે. ૨૦ જે નાટ્યવિધિમાં
પદ્મલતા પ્રવિભક્તિ, અશોકલતા પ્રવિભક્તિ અંપકલતા પ્રવિભક્તિ; આમ્રલતા
પ્રવિભક્તિ, વનલતા પ્રવિભક્તિ, વાસન્તીલતા પ્રવિભક્તિ, અતિમુક્તલતા પ્રવિ-
ભક્તિ, અને શ્યામલતા પ્રવિભક્તિનો અભિનય યતાવવામાં આવે એ લતા
પ્રવિભક્તિ એ નામની એકવીસમી નાટ્યવિધિ છે. ૨૧ બાવીસમી નાટ્યવિધિ
નું નામ દ્રુત છે. ૨૨ તેવીસમી નાટ્યવિધિનું નામ વિલમ્બિત એ પ્રમાણે છે.
૨૩ એવીસમી નાટ્યવિધિનું નામ દ્રુતવિલમ્બિત એ પ્રમાણે છે. પચીસમી
નાટ્યવિધિનું નામ અશ્ચિત એ પ્રમાણે છે. ૨૪ છઠ્ઠીસમી નાટ્યવિધિનું નામ
રિમ્બિત એ પ્રમાણે છે. ૨૬ સત્યાવીસમી નાટ્યવિધિનું નામ અંચિતરિમ્બિત

लनामा ३० एकत्रिंशत्तमः—उत्पातनिपातप्रसक्तसंकुचितप्रसारितरेकरचितभ्रान्त-
संभ्रान्तनामा ३१ द्वात्रिंशत्तमः—चरमाचरमनामा निवद्धनामा स च सूर्याभदेवेन
भगवतो वर्द्धमानस्वामिनः पुरतो भगवत्श्रम पूर्वमनुष्यभवचरमदेवलोक भवचरम-
च्यवन चरमगर्भसंहरण चरमभरतक्षेत्रावसर्पिणी तीर्थकर जन्माभिपेक चरमबाल-
भाव चरमयौवन चरमकामभोग चरमनिष्क्रमण चरम तपश्चरण चरमज्ञानोत्पाद
चरमतीर्थप्रवचन चरम निर्वाणाभिनयात्मको भावितः ३२ । तत्रैतेषां द्वात्रिंशतो
नाट्यविधीनां मध्ये कांश्चन नाट्यविधीनुपन्यस्यति—‘अप्येगइया देवा-अप्येककाः
कंचन देवाः, ‘दुयं नट्विहिं उवदसेंति=द्रुतं—द्रुतनायकं द्वाविंशतितमं नाट्यविधि-

२८वीं नाट्यविधि का नाम आरभट हैं २९वीं नाट्यविधिका नाम
भसोल है ३० वीं नाट्यविधिका नाम आरभटभसोल है। ३१वीं
नाट्यविधि का नाम उत्पातनिपात प्रसक्त संकुचित प्रसारित रेकरचित
भ्रान्तसंभ्रान्त है। और ३२वीं नाट्यविधिका नाम चरमाचरम या
निवद्ध है यह नाट्यविधि सूर्याभदेवने भगवान् श्री वर्द्धमान स्वामीके
समक्ष उनके चरम मनुष्यभव के और पूर्व के मनुष्यभव के अभिनय-
रूप में चरमदेवलोक के अभिनयरूप में चरमच्यवन के अभिनयरूप
में चरमगर्भापहार के अभिनयरूप में चरमभरतक्षेत्रावसर्पिणी के
तीर्थकर के जन्माभिपेकरूप में चरम उनके बालभाव के अभिनयरूप
में चरम उनके यौवन के अभिनयरूप में चरम उनके कामभोग के
अभिनयरूप में चरम उनके निष्क्रमण कल्याण के अभिनयरूप में
उनके चरम तपश्चरण अभिनयरूप में, उनके चरम केवल ज्ञानकी
प्राप्ति के अभिनयरूप में उनके चरम तीर्थ के प्रवचन के अभिनयरूप
में और अन्तिम उनके निर्वाण प्राप्ति के अभिनय के रूप में की थी।

ये प्रमाणे छे. अठ्यावीसभी नाट्यविधितुं नाम आरभट ये प्रमाणे छे. २८
ओगणुत्रीसभी नाट्यविधितुं नाम भसोल ये प्रमाणे छे. २९ त्रीसभी
नाट्यविधितुं नाम आरभट भसोल ये प्रमाणे छे. ३० ओकत्रीस भी नाट्य-
विधितुं नाम उत्पात निपात प्रसक्त संकुचित प्रसारित रेकरचित भ्रान्त
संभ्रान्त ये प्रमाणे छे. ३१ तथा णत्रीसभी नाट्यविधितुं नाम चरमाचरम
अथवा निवद्ध ये प्रमाणे छे. ३२ आ नाट्यविधि सूर्याभदेवे श्रीवर्द्धमान
भड्ढावीस्वामीनी साथे तेओना चरममनुष्यलपना तथा पूर्वना मनुष्यलपना
अभिनयइये चरमगर्भापहारना अभिनयइये चरम भरत क्षेत्रावसर्पिणीमा तीर्थ-
करना जन्माभिपेकइये तेओना चरम बालभावना अभिनयइये चरम तेओना
यौवनना अभिनयइये तेओना कामभोगना चरम अभिनय इये तेओना निष्क्रमण
कल्याणना चरम अभिनयइये तेओना चरमतपश्चरणना अभिनयपण्ठाथी तेओना

મહિનય પ્રકારમુપદર્શયન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા-વિલંબિયં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ' અપ્પે-
કકા દેવાઃ વિલંબિયં નાટ્યવિધિમુપદર્શયન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા-દુયવિલંબિયં
નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ'-અપિ કેચન દેવા દ્રુતવિલંબિયં નામ નાટ્યવિધિ મુપદર્શયન્તિ,
'અપ્પેગહ્યા દેવા-અપ્પેકકા દેવાઃ-અંચિયં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ'-અશ્ચિત નામકં
નાટ્યવિધિં દર્શયન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા રિમિતં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ'-અપિકેચનૈકે
દેવા રિમિતં નામ નાટ્યવિધાનં દર્શયન્તિ । 'અપ્પેગહ્યા દેવા અંચિય-રિમિતં નટ્ટ-
વિહિં ઉવદંસેતિ'-અપ્પેકકા દેવા અશ્ચિતરિમિતનામકં નાટ્યવિધિમુપદર્શયન્તિ,
'અપ્પેગહ્યા દેવા-અપિકેચન દેવાઃ-આરમહં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ'-આરમટ નામકં
નાટ્યવિધિમુપદર્શયન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા મસોલં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ'-અપ્પે-

દેવોં ને ૩૨ પ્રકાર કી નાટ્યવિધિયોં મેં સે કિતનેક નાટ્યવિધિયોં
કા ૩૨ સમય પ્રદર્શન કિયા ૩૨ વાર કો સૂત્રકાર પ્રકટ કર રહે હૈં ।

'અપ્પેગહ્યાદેવા દુયં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ' ૩૨ વાર પ્રદર્શન મેં કિત-
નેક દેવોંને ૩૨ વાર દ્રુત નાટ્યવિધિકા પ્રદર્શન કિયા 'અપ્પેગહ્યા
દેવા વિલંબિયં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ' કિતનેક દેવોં ને ૩૨ સમય
વિલંબિત નાટ્યવિધિ કા ઉપદર્શન કિયા । 'અપ્પેગહ્યા દેવા
દુય વિલંબિયં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ' કિતનેક દેવોંને ૩૨ સમય દ્રુત-
વિલંબિત નાટ્યવિધિકા પ્રદર્શન કિયા 'અપ્પેગહ્યા દેવા અંચિયં નટ્ટ-
વિહિં ઉવદંસેતિ' કિતનેક દેવોંને ૩૨ સમય અંચિત નાટ્યવિધિકા
પ્રદર્શન કિયા । 'અપ્પેગહ્યા દેવા રિમિતં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ' કિતનેક
દેવોં ને ૩૨ સમય રિમિત નાટ્યવિધિકા ઉપદર્શન કિયા 'અપ્પેગહ્યા
દેવા અંચિયરિમિયં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ' કિતનેક દેવોંને ૩૨ સમય

ચરમ કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિના અભિનય રૂપે તેઓના ચરમ તીર્થના પ્રવચનના
અભિનયરૂપે અને છેલ્લા તેઓની નિર્વાણ પ્રાપ્તિના અભિનયરૂપે બતાવેલ હતી.

દેવોએ આ બત્રીસ પ્રકારની નાટ્યવિધિઓમાંથી કેટલીક નાટ્યવિધિઓ આ
સમયે બતાવેલ એ વાત સૂત્રકાર પ્રગટ કરે છે. 'અપ્પેગહ્યા દેવા દુયં નટ્ટવિહિં
ઉવદંસેતિ' એ પ્રદર્શનમાં કેટલાક દેવોએ ૨૨ બાવીસમી દ્રુત નામની
નાટ્યવિધિ બતાવી 'અપ્પેગહ્યા દેવા વિલંબિયં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ' કેટલાક
દેવોએ તે સમયે વિલંબિત નાટ્યવિધિ બતાવી 'અપ્પેગહ્યા દુયાવિલં-
બિયં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ' કેટલાક દેવો તે વખતે દ્રુતવિલંબિત નાટ્યવિધિ
બતાવી. 'અપ્પેગહ્યા દેવા અંચિયં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ' કેટલાક દેવોએ
તે વખતે અંચિત નામની નાટ્યવિધિ બતાવી. 'અપ્પે ગહ્યાદેવા રિમિતં નટ્ટવિહિં
ઉવદંસેતિ' કેટલાક દેવોએ એ સમયે રિમિત નામની નાટ્યવિધિ બતાવી. 'અપ્પે
ગહ્યા દેવા અંચિયરિમિયં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ' કેટલાક દેવોએ એ વખતે અંચિત

કકાઃ કેચન દેવાઃ ભસોલનામકં નાટ્યવિધિન્દર્શયન્તિ, 'અપ્પેગઈયા દેવા'—અપિ એકે દેવાઃ—'અરમહમસોલ નામદિવ્યં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ'—આરમટ ભસોલનામ દિવ્યં નાટ્યવિધિ મુપદર્શયન્તિ, 'અપ્પેગઈયા દેવા'—અપ્પેકકા દેવાઃ—ઉપ્પાયનિવાય પવુત્તં—ઉત્પાતઃ ઉત્પતનં, નિપાતોઽયઃ પતનં તત્પ્રયુક્તમ્, 'સંકુચિયપસારિય'—સંકુચિતપ્રસારિતમ્, 'રિયારિયં'—ગમનાગમમ્ 'મંત—સંમંતં'—આન્ત સમ્પ્રાન્તમ્ એતન્નામકમ્, 'દિવ્યં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ'—દિવ્યં—સુરલોકોચિતં નાટ્યવિધિમુપદર્શયન્તિ । 'અપ્પેગઈયા દેવા ચઽવ્વિહં વાતિયં વાદેતિ'—અપ્પેકકા દેવાઃ—ચતુષ્પ્રકારકં વાદ્યમાતોદ્યાદિકં વાદયન્તિ—વાદ્યભેદાન્ દર્શયતિ—'તં જઠા'—તથથા—'તતં વિતતં—ઘણં—ઘુસિરં' તતં વિતતં ઘનં શુપિરમ્, તત્ર—તતં—મૃદંગ પટહાદિઃ, વિતતં

અંચિતરિમિત નાટ્યવિધિકા પ્રદર્શન ક્રિયા 'અપ્પેગઈયા દેવા આરમહં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ' કિતનેક દેવોંને ઉસ સમય આરમટ નામકી નાટ્યવિધિકા પ્રદર્શન ક્રિયા 'અપ્પેગઈયા દેવા ભસોલં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ' કિતનેક દેવોંને ઉસ સમય ભસોલ નામકી નાટ્યવિધિકા ઉપદર્શન ક્રિયા 'અપ્પેગઈયા દેવા આરમહમસોલનામદિવ્યં—નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ' કિતનેક દેવોંને ઉસ સમય આરમટ ભસોલ નામકી દિવ્ય નાટ્યવિધિકા પ્રદર્શન ક્રિયા 'અપ્પેગઈયા દેવા ઉપ્પાય નિવાય પવુત્તં' કિતનેક દેવોંને ઉસ સમય ઉત્પાત—ઉપર ઉછલને રૂપ ઓર નિપાત અધઃ પતન હોને રૂપ, સંકુચિત પ્રસારિત કરને રૂપ, ગમન આગમનરૂપ ઓર આન્તરૂપ સમ્પ્રાન્તરૂપ દિવ્ય નાટ્યવિધિકો ઉપદર્શિત ક્રિયા 'અપ્પેગઈયા દેવા ચઽવ્વિહં વાદિયં વાદેતિ' કિતનેક દેવોંને ઉસ સમય ચાર પ્રકાર કે વાજોં કો બજાયા વે ચાર પ્રકાર કે વાજે ઇસ પ્રકાર સે હૈં 'તતં વિતતં ઘણં ઘુસિરં' તત વિતત ઘન ઓર ઘુસિર ઇનમેં મૃદંગ ઓર પટહ આદિ

રિલિત એ નામની નાટ્યવિધિ બતાવી. 'અપ્પેગઈયા દેવા આરમહં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ' કેટલાક દેવોએ તે વખતે આરમટ નામની નાટ્યવિધિ બતાવી 'અપ્પેગઈયા દેવા ભસોલં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ' કેટલાક દેવોએ એ સમયે ભસોલ નામની નાટ્યવિધિ બતાવી. 'અપ્પેગઈયા દેવા આરમહમસોલ નામ દિવ્યં નટ્ટવિહિં ઉવદંસેતિ' કેટલાક દેવોએ તે વખતે આરમટ ભસોલ નામની નાટ્યવિધિ બતાવી. 'અપ્પેગઈયા દેવા ઉપ્પાયનિવાયપવુત્તં' કેટલાક દેવોએ તે વખતે ઉત્પાત ઉપરઉછળવારૂપ અને નિપાત—નીચે પડવારૂપ, સંકુચિત પ્રસારિત કરવારૂપ ગમન આગમનરૂપ તથા આન્ત સમ્પ્રાન્તરૂપ દિવ્ય નાટ્યવિધિ બતાવી. 'અપ્પેગઈયા દેવા ચઽવ્વિહં વાદિયં વાદેતિ' કેટલાક દેવોએ એ વખતે ચાર પ્રકારના વાજાઓ વગાડ્યા. તે ચાર પ્રકારના વાજાઓ આ પ્રમાણે છે. 'તતં વિતતં ઘણંઘુસિરં' તત

વીણા વિપશ્ચી પ્રમૃતિઃ, ઘનં-કંસિકાદિઃ, શુષિરં કાહલાદિઃ એતાન્ વાદ્યવિશેષાન્ વાદયન્તિ-ઇતિ । ‘અપ્પેગહ્યા દેવા ચઽવ્વિહં ગેયં ગાયંતિ’ અપિ કેચન દેવાશ્ચતુર્વિધં ગેયં-ગાનં ગાયન્તિ, ગેય ચાતુર્વિધ્યં દર્શયતિ-‘તં જહે’ ત્યાદિ, ‘તં જહા’ તદ્યથા ‘ઉક્કિલ્લત્તયં’ ઉત્કિલ્લપ્પં પ્રથમતઃ સમારભમાણમ્, ‘પવત્તયં’ પ્રવૃત્તમ્, ઉત્કેષાવસ્થાતો વિક્રાન્તં મનાગ્મરેણ પ્રવર્ત્તમાણમ્ ‘મંદાયં’ મધ્યભાગે મૂર્ચ્છનાદિગુણ યુક્તતથા-મન્દં-મન્દં ઘોલનાદ્યાત્મકમ્, ‘રોહ્યાવસાણં’ રોચિતાવસાણમ્ રોચિતં યથોચિત-લક્ષણોપેતતથા ભાવિતં સત્યાપિતમ્ અવસાનં યસ્ય તત્ । ‘અપ્પેગહ્યા દેવા’ અપ્પે-કકા દેવાઃ ‘ચઽવ્વિહં અભિણયં અભિણયંતિ’ ચતુષ્પ્રકારકમભિનયમ્-અભિલક્ષી-

રૂપ જો બાજે હૈં વે તત કહલાતે હૈં । વીણા વિપશ્ચી આદિ રૂપ જો બાજે હૈં વે વિતત હૈ કાસિકાદિ રૂપ જો બાજે હૈં વે ઘનરૂપ હૈં ઓર કાહલ આદિ રૂપ જો બાજે હૈં વે ઝુસિર હૈ ‘અપ્પેગહ્યા દેવા ચઽવ્વિહં ગેયં ગાયંતિ’ કિતનેક દેવોંને ઉસ સમય ચાર પ્રકાર કે ગાને કો ગાયા ‘તં જહા’ વહ ચાર પ્રકાર કા ગાના ઇસ પ્રકાર સે હૈં ‘ઉક્કિલ્લત્ત’ ૧ ઉત્કિલ્લ-જો ગાના સબ સે પહિલે પ્રારમ્ભ કિયા જાતા હૈં ઉઠાયા જાતા હૈ વહ ઉત્કિલ્લ હૈ । ‘પવત્તયં’ પ્રવૃત્ત-ગાને કો પ્રારમ્ભ કરને કે બાદ જો ઉસે કુછ ગલે પર ભાર દેકર ગાયા જાતા હૈં વહ પ્રવૃત્ત હૈં ૨ ‘મંદાયં’ બીચ મેં જો ગાન મૂર્ચ્છના આદિ ગુણોં સે યુક્ત કરકે મન્દ સ્વર સે ગાયા જાતા હૈ વહ મંદ ગાના હૈ । ‘રોહ્યાવસાણં’ ઓર ગાને કી વિધિ કે અનુસાર જો અન્ત મેં સમાસ કિયા જાતા હૈ । વહ રોચિતાવસાણ ગાના હૈ ‘અપ્પે-ગહ્યા દેવા ચઽવ્વિહં અભિણયં ઉવદંસેતિ’ કિતનેક દેવોંને ઉસ સમય

વિતત ઘન અને ઝુસિર તેમાં મૃદંગ અને પટક-ટાળ વિગેરે જે વાજીંગ છે, તત છે. વીણા વિપશ્ચીરૂપ જે વાજીંગ છે તે વિતત છે. કાસિકાદિ રૂપ જે વાજીંગ છે તે ઘનરૂપ છે. અને કાહલ વિગેરે જે વાજીંગ છે તે ઝુસિર છે. ‘અપ્પેગહ્યા દેવા ચઽવ્વિહં ગેયં ગાયંતિ’ કેટલાક દેવોએ તે વખતે ચાર પ્રકારના ગાયનો ગાયા. ‘તં જહા’ એ ચાર પ્રકારના ગાયન આ પ્રમાણે છે. ‘ઉક્કિલ્લત્ત’ ઉક્લિષ્ઠ જે ગાયન બધાની પહેલા પ્રારંભ કરવામાં આવે અર્થાત્ ઉઠાવવામાં આવે તે ઉક્લિષ્ઠ નામનું ગાન છે. ૧, ‘પવત્તયં’ પ્રવૃત્ત-ગાયનનો પ્રારંભ કર્યા પછી તેને કંઈક ગળા પર ભાર દઈને ગાવામાં આવે તે પ્રવૃત્ત નામનું ગાન છે. ૨, ‘મંદાયં’ વચમાં જે ગાયન મૂર્ચ્છિત વિગેરે ગુણોથી યુક્ત કરીને મંદ સ્વરથી ગાવામાં આવે તે મંદગાન કહેવાય છે. ૩, ‘રોહ્યાવસાણં’ ગાયનની વિધિ પ્રમાણે જે અંતે સમાસ કરવામાં આવે તે રોહિતાવસાણ નામનું ગાયન કહેવાય છે. ‘અપ્પેગહ્યા દેવા ચઽવ્વિહં અભિણયં ઉવદંસેતિ’ કેટલાક દેવોએ તે વખતે

કૃત્યાઽભિનયં કુર્વન્તિ 'તં જહા' તદ્વગા—'દિઢંતિયં' દાઢીન્તિકમ્ 'પાઢિસુતિયં' પ્રાતિશ્રુતકમ્ 'સમંતોવણિવાત્યં' સામાન્યતો વિનિપાતિકમ્ 'લોગમજ્ઞાવસાણિયં' લોકમધ્યાવસાનિકમ્, એતેઽભિનયપ્રકારાઃ નાટ્યકુશલૈર્જાતવ્યાઃ સન્નપ્રદાયાદ્વા-જ્ઞાતવ્યાઃ ઇતિ । 'અપ્પેગઈયા દેવા પીણંતિ' અપ્પેકકા દેવાઃ પીનયન્તિ પીનં—સ્થૂલં માત્માનં કુર્વન્તિ, અતિસ્થૂલા ધવન્તીત્યર્થઃ । 'અપ્પેગઈયા દેવા બુક્કારેંતિ' એકે દેવા-બુત્કારયન્તિ—બુત્કારં કરોતિ 'અપ્પેગઈયા દેવા તાંડવેંતિ' એકે કેચન દેવાસ્તાણ્ડ-વયન્તિ—તાણ્ડવનામ નૃત્યં કુર્વન્તિ । 'અપ્પેગઈયા દેવા લાસેંતિ' અપ્પેકકા દેવાઃ કેચન લાસ્યન્તિ લાસ્યયન્તિ લાસ્યરૂપં નૃત્યં કુર્વન્તિ 'અપ્પેગઈયા દેવા પીણંતિ બુક્કારેં—તંડવેંતિ—લાસેંતિ' અપ્પેકકા દેવાઃ પીનયત્યાત્માનં—બુત્કારયન્તિ તાણ્ડવં કુર્વન્તિ—લાસ્ય નૃત્યં કુર્વન્તિ ઇતિ । એતાનિ પીનત્વાદીનિ ચત્વારિ કુર્વન્તિ ઇત્યર્થઃ,

ચાર પ્રકાર કા અભિનય દિશ્વાયા 'તં જહા' વહ ચાર પ્રકાર કા અભિ-નય હસ પ્રકાર સે હૈં 'દિઢંતિયં, પાઢિસુતિયં, સામંતોવણિવાતિયં, લોગમજ્ઞાવસાણિયં' દાઢીન્તિક પ્રતિશ્રુતિક, સામાન્યતોવિનિપાનિક, ઓર લોક મધ્યાવસાનિક, હન અભિનય પ્રકારોં કા સ્વરૂપ નાટ્યકલા મેં કુશલ પુરુષોં સે જ્ઞાત કરલેના ચારિયે અથવા સંપ્રદાય સે જ્ઞાત કરલેના ચાહિયે 'અપ્પેગઈયા દેવા પીણંતિ, અપ્પેગઈયા દેવા બુક્કારેંતિ અપ્પેગઈયા દેવા તંડવેંતિ' કિતનેકદેવોં ને ઉસ સમય અપને આપકો વહુત હી સ્થૂલ—મોટા—બનાલિયા, કિતનેકદેવોં ને ઉસ સમય અપને મુહસે હી વાજોં કી ધ્વનિકે જૈસી ધ્વનિ કી, કિતનેકદેવોં ને ઉસ સમય તાણ્ડવ નામકા નૃત્યક્રિયા 'અપ્પેગઈયા દેવા લાસેંતિ' અપ્પેગઈયા-દેવા પીણંતિ, બુક્કારેંતિ તંડવેંતિ, લાસેંતિ' કિતનેકદેવોં ને ઉસ સમય લાસ્યરૂપ નૃત્ય ક્રિયા ઓર કિતનેક દેવોં ને અપને આપકો સ્થૂલ મી

ચાર પ્રકારનો અભિનય બતાવ્યો. 'તં જહા' તે ચાર પ્રકારનો અભિનય આ પ્રમાણે છે. 'દિઢંતિયં, પાઢિસુતીયં, સામંતોવણિવાતિયં લોગમજ્ઞાવસાણિયં' દાઢી-ન્તિક, પ્રતિશ્રુતિક, સામાન્યતોવિનિપાતિક અને લોકમધ્યાવસાનિક આ અભિનય પ્રકારોનું સ્વરૂપ નાટ્ય કલામાં કુશળ પુરુષો પાસેથી જણાસુઓએ સમજ લેવું અથવા સંપ્રદાયથી જાણી લેવું જોઈએ. 'અપ્પેગઈયા દેવા પીણંતિ અપ્પેગઈયા દેવા બુક્કારેંતિ, અપ્પેગઈયા દેવા તંડવેંતિ' કેટલાક દેવોએ તે વખતે પોતાને ઘણાજ સ્થૂલ—બડા બનાવ્યા. કેટલાક દેવોએ પોતાના મુખથીજ વાળના અવાજ જેવા અવાજો કર્યા કેટલાક દેવોએ એ વખતે તાંડવ નામનું નૃત્ય કર્યું, 'અપ્પેગઈયા દેવા લાસેંતિ, અપ્પેગઈયા દેવા પીણંતિ, બુક્કારેંતિ, તંડવેંતિ, લાસેંતિ' કેટલાક દેવોએ એ વખતે લાસ્ય રૂપ નૃત્ય કર્યું, અને કેટલાક દેવોએ પોતાને

‘અપ્પેગહ્યા દેવા અપ્પોહંતિ’ અપ્પેકકા દેવા આસ્ફોટયન્તિ વિલક્ષણશબ્દં કુર્વન્તિ, ‘અપ્પેગહ્યા દેવા વગ્ગંતિ’ અપ્પેકકા દેવા વલ્ગન્તિ હસ્તિનાદં નદન્તિ, ‘અપ્પેગહ્યા-દેવા તિપેંતિ-છિંદંતિ’ અપ્પેકકા દેવાઃ તિપ્યન્તિ-છિન્દન્તિ, ‘અપ્પેગહ્યા દેવાઃ અપ્પેકકા દેવાઃ ‘અપ્પોહંતિ વગ્ગંતિ તિપેંતિ છિંદેંતિ’ આસ્ફોટયન્તિ-વલ્ગંતિ-તિપ્યન્તિ-છિન્દન્તિ-આસ્ફોટાદીનિ ચત્વારિ કુર્વન્તીત્યર્થઃ । ‘અપ્પેગહ્યા દેવા’ અપ્પેકકાઃ કેચન દેવાઃ ‘હયહેસિયં કરેંતિ’ હયાનાં હ્રેવા શબ્દં કુર્વન્તિ, ‘હત્થિ-ગુલગુલાઇયં કરેંતિ’ હસ્તિવત્ ગુહગુહઇત્યાકારકં શબ્દં કુર્વન્તિ, ‘અપ્પેગહ્યા દેવા ‘રહઘણઘણાઇયં કરેંતિ’ અપ્પેકકા દેવા રથસ્ય સંચલને યાદશોઽવ્યક્તઃ શબ્દસ્ત-

બનાલિયા, સુંહ સે બાજોં કે જૈસી ધ્વનિ ઓ કી તાળડવ નૃત્ય ઓ કિયા ઓર લાસ્યરૂપ નૃત્ય ઓ કિયા ‘અપ્પેગહ્યા દેવા અપ્પોહંતિ’ કિતનેક-દેવોં ને ઉસ સમય વિલક્ષણ પ્રકાર કા શબ્દોચ્ચારણ કિયા ‘અપ્પે-ગહ્યા દેવા વગ્ગંતિ’ કિતનેક દેવોં ને ઉસ સમય હસ્તિનાદ ચિંઘાડનો કે જૈસી ધ્વનિ કિયા ‘અપ્પેગહ્યા દેવા તિપેંતિ છિંદંતિ’ કિતનેક દેવોં ને ઉસ સમય ત્રિપદિકા છેદન કિયા ‘અપ્પેગહ્યા દેવા અપ્પોહંતિ, વગ્ગંતિ, તિપેંતિ છિંદેંતિ’ કિતનેક દેવોં ને ઉસ સમય વિલક્ષણ પ્રકારકા શબ્દોચ્ચારણ ઓ કિયા હાથી કે જૈસી આવાજ ઓ કિયા ઓર ત્રિપ-દિકા છેદન ઓ કિયા ‘અપ્પેગહ્યા દેવા હયહેસિયં કરેંતિ અપ્પેગહ્યા દેવા હત્થિગુલગુલાઇયં કરેંતિ’ કિતનેક દેવોં ને ઉસ સમય ઘોડે કે હિન હિનાને કે શબ્દોં કા ઉચ્ચારણકિયા, કિતનેકદેવોં ને ઉસ સમય હસ્તી કી તરહ ગુહ ગુહ શબ્દ કા ઉચ્ચારણ કિયા ‘અપ્પેગહ્યા દેવા રહઘણઘણાઇયં કરેંતિ’ કિતનેક દેવોં ને ઉસ સમય રથ કે ચલને પર

બડા બનાવ્યા. મોઢેથી વાજ્યોના જેવો અવાજ પણ કર્યો, તાંડવ નૃત્ય પણ કર્યું, અને લાસ્ય નામનું નૃત્ય પણ કર્યું. ‘અપ્પેગહ્યા દેવા અપ્પોહંતિ’ કેટલાક દેવોએ એ વખતે વિલક્ષણ પ્રકારનો શબ્દોચ્ચારણ કર્યું. ‘અપ્પેગહ્યા દેવા વગ્ગંતિ’ કેટલાક દેવોએ એ સમયે હસ્તિનાદ ચિંઘાટકોના જેવી ધ્વની કરી. ‘અપ્પેગહ્યા દેવા તિપેંતિ છિંદંતિ’ કેટલાક દેવોએ એ સમયે ત્રિપદીનું છેદન કર્યું અપ્પે ગહ્યા દેવા અપ્પોહંતિ, વગ્ગંતિ તિપેંતિ છિંદેંતિ’ કેટલાક દેવોએ એ સમયે વિલક્ષણ પ્રકારનો શબ્દોચ્ચારણ પણ કર્યો હાથીના જેવો અવાજ પણ કર્યો અને ત્રિપદીનું છેદન પણ કર્યું ‘અપ્પેગહ્યા દેવા હયહેસિયં કરેંતિ અપ્પેગહ્યા દેવા હત્થિગુલગુલાઇયં કરેંતિ’ કેટલાક દેવોએ એ સમયે ઘોડાના જેવા હણહણાટવાળા શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કર્યું કેટલાક દેવોએ એ વખતે હાથીના જેવા ગડગડાટવાળા શબ્દનું ઉચ્ચારણ કર્યું ‘અપ્પેગહ્યા દેવા રહઘણઘણાઇયં કરેંતિ’ કેટલાક દેવોએ

મનુકુર્વન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા હ્યહેસિયં કરેંતિ, હત્થિગુલગુલાહ્યં કરેંતિ, રહઘણઘણાહ્યં કરેંતિ' અપિ કેચન એકકાદેવાઃ હ્યહેપિતાદીનિ ત્રીન્યપિ શબ્દાન્ કુર્વન્તીત્યર્થઃ । 'અપ્પેગહ્યા દેવા ઉચ્છોલેંતિ' અપ્યેકકા દેવા ઉચ્છલન્તિ ઝર્ધ્વમારોહન્તે 'અપ્પેગહ્યા દેવા પચ્છોલેંતિ' અપ્યેકકા દેવા પ્રચ્છલન્તિ-ભ્રૂક્ષેપં કુર્વન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા ઉક્કિઢિઓ કરેંતિ' અપ્યેકકા દેવા ઉત્કૃષ્ટીઃ કુર્વન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા ઉચ્છોલેંતિ-પચ્છોલેંતિ-ઉક્કિઢિઓ કરેંતિ' અપિ કેચન દેવાઃ ઉચ્છલન્તિ પ્રચ્છલન્તિ ઉત્કૃષ્ટીઃ કુર્વન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા સીહણાદં કરેંતિ' અપ્યેકકાઃ કેચન દેવાઃ સિંહનાદં કુર્વન્તિ-સિંહસ્ય ઘનાનુકારિ નદન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા પાદદહરયં કરેંતિ' અપ્યેકકા દેવાઃ પાદદર્દરકં ભૂમૌ-પાદાઘાતં કુર્વન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા ભૂમિચવેડં દલયંતિ' અપ્યેકકા દેવા ભૂમૌ ચપેટાં હસ્તતલેન તાડનં દલયન્તિ કુર્વન્તિ, ઇતિ । 'અપ્પેગહ્યા દેવા સીહણાદં પાદદહરયં

જેસા અવ્યક્ત શબ્દ હોતા હૈ, વૈસે શબ્દ કા ઉચ્ચારણ કિયા 'અપ્પેગ-હ્યા દેવા ઉચ્છોલેંતિ' કિતનેક દેવ ઉસ સમય હર્ષ કે મારે ડપર ઉછલને-લગે 'અપ્પેગહ્યા દેવા પચ્છોલેંતિ' કિતનેક દેવ ઉસ સમય દૃષ્ટિ મટ-કાને લગે 'અપ્પેગહ્યા દેવા ઉક્કિઢિઓ કરેતિ' કિતનેકદેવોં ને એક દૂસરે દેવ કો અપની ગોદી મેં ભરલિયા 'અપ્પેગહ્યા દેવા ઉચ્છોલેંતિ, પચ્છોલેંતિ ઉક્કિઢિઓ કરેંતિ' કિતને દેવ ઉસ સમય ડપર મી ઉછલે આઘોં કો મી મટકાને લગે ઓર એક દૂસરે કો હાથોં મેં ભરકર ગોદ મેં મી વૈઠાને લગે 'અપ્પેગહ્યા દેવા સીહણાદં કરેતિ' કિતનેક-દેવોં ને ઉસસમય સિંહનાદ કિયા સિંહ કે જેસા મેઘોં કી ગર્જનાકો અલુકરણ કરનેવાલા શબ્દ કિયા 'અપ્પેગહ્યા દેવા પાદદહરયં કરેતિ, અપ્પેગહ્યાદેવા ભૂમિચવેડં દલયંતિ' કિતનેક દેવોં ને ઉસ સમય જોર જોર સે જમીન પર દોનોં પૈરોં કો પટકા કિતનેકદેવોં ને ઉસ સમય

એ સમયે રથ ચલાવવાથી જેવો અવ્યક્ત શબ્દ થાય છે. એવા પ્રકારના શબ્દનું ઉચ્ચારણ કર્યું 'અપ્પેગહ્યા દેવા ઉચ્છોલેંતિ' કેટલાક દેવો તે સમયે હર્ષને લઈને ઉપર ઉછળવા લાગ્યા. 'અપ્પેગહ્યા દેવા પચ્છોલેંતિ' કેટલાક દેવો એ સમયે આખો મટકાવવા લાગ્યા. 'અપ્પેગહ્યા દેવા ઉક્કિઢિઓ કરેંતિ' કેટલાક દેવોએ એક બીજા દેવોને પોતાની બથમાં સમાવી લીધા 'અપ્પેગહ્યા ઉચ્છોલેંતિ પચ્છોલેંતિ ઉક્કિઢિઓ કરેંતિ' કેટલાક દેવો એ સમયે ઉપર પણ ઉછળ્યા. આખો પણ મટકાવવા લાગ્યા અને એક બીજાને બથ ભરી ભરીને પોતાની ગોદમાં બેસાડવા લાગ્યા. 'અપ્પેગહ્યા દેવા સીહણાદં કરેંતિ' કેટલાક દેવોએ એ સમયે સિંહનાદ કર્યો અર્થાત્ સિંહના જેવો મેઘોની ગર્જનાનું અનુકરણ કરવાવાળા શબ્દો કર્યા, અપ્પેગહ્યા દેવા પાદદહરયં કરેંતિ અપ્પેગહ્યા દેવા ભૂમિચવેડ દલયંતિ' કેટલાક

ભૂમિચવેહં દલયંતિ' અપ્યેકકા દેવાઃ સિંહનાદં પાદદર્શકં ભૂમિચવેટાં દલયન્તિ—એતત્ ત્રીણ્યપિ કુર્વન્તીત્યર્થઃ । 'અપ્પેગહ્યા દેવા હક્કારે'તિ' અપ્યેકકા દેવા હક્કારયન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા બુક્કારે'તિ'—અપ્યેકકા દેવા બુત્કારયન્તિ—બુત્કારં કુર્વન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા થક્કારે'તિ'—અપ્યેકકા દેવા થૂત્કારયન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા પુક્કારે'તિ'—અપ્યેકકા દેવાઃ પૂત્કારયન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા નામાઈં સાવેતિ'—અપ્યેકકાઃ દેવા નામાનિ શ્રાવયન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા હક્કારે'તિ—બુક્કારે'તિ—થક્કારે'તિ—પુક્કારે'તિ નામાઈં સાવયંતિ' અપ્યેકકા દેવા હક્કારયન્તિ—બુક્કારયન્તિ—થત્કારયન્તિ—પૂત્કારયન્તિ નામાનિ શ્રાવયન્તિ—સર્વાનેતાન્કુર્વન્તીત્યર્થઃ । 'અપ્પેગહ્યા દેવા ઉપ્પ-

જમીન પર દોનોં હાથોં કો પટકા 'અપ્પેગહ્યા દેવા સીંહનાદં પાદદર્શકં ભૂમિચવેહં દલયંતિ' કિન્હીં એક દેવોં ને ઉસ સમય સીંહનાદ ભી ક્રિયા, દોનોં પૈરોં કો જમીન ડપર ભી પટકા ઓર દોનોં હાથોં કો ભી જમીન પર પટકા 'અપ્પેગહ્યા દેવા હક્કારે'તિ' કિતનેક દેવોં ને ઉસ સમય એક દૂસરે દેવોં કો હાંકના પ્રારમ્ભ ક્રિયા—જેસા કિ—ખેલ ખેલ મેં છોટે છોટે વચ્ચે એક દૂસરે છોટે વચ્ચોં કો વૈલ આદિ બનાકર હાંકતે હૈ 'અપ્પેગહ્યા દેવા બુક્કારે'તિ' કિતનેક દેવોં ને ઉસ સમય બુક્કારના પ્રારમ્ભ ક્રિયા—બકરો કે તરહ મેં મેં બોલના પ્રારમ્ભ ક્રિયા 'અપ્પેગહ્યા દેવા થુક્કારે'તિ' કિતનેકદેવોં ને ઉસ સમય થૂત્કાર કરના પ્રારમ્ભ ક્રિયા—થૂ થૂ ઇસ પ્રકાર કે શબ્દોં કા ઉચ્ચારણ કરતે હુએ ખેલ તમાશા કરના શુરુ કરદિયા 'અપ્પેગહ્યાદેવા પુક્કારે'તિ' કિતનેક દેવોં ને 'ફૂ ફૂ' એસા શબ્દ કરના પ્રારમ્ભ કર દિયા 'અપ્પેગહ્યા દેવા નામાઈં સાવેતિ' કિત-

દેવોએ એ સમયે જોર જોરથી બન્ને પગોને જમીન પર પછાડ્યા. અને કેટલાક દેવોએ એ સમયે જમીન પર બન્ને હાથો પછાડ્યા. 'અપ્પેગહ્યા દેવા સીંહનાદં પદદર્શકં ભૂમિચવેહં દલયંતિ' કેટલાક દેવોએ એ સમયે સિંહનાદ પણ કર્યો બન્ને પગો જમીન પર પણ પછાડ્યા. અને બન્ને હાથોને પણ જમીન પર પછાડ્યા. 'અપ્પેગહ્યા દેવા હક્કારે'તિ' કેટલાક દેવોએ એ સમયે એક બીજા દેવોને હાંકવા લાગ્યા. જેમ રમન કરવામાં નાના નાના છોકરાઓ એક બીજા નાના નાના છોકરાઓને બળદ વિગેરે બનાવીને હાંકે છે તેમ. 'અપ્પેગહ્યા દેવા—બુક્કારે'તિ' કેટલાર દેવોએ એ વખતે બેંકારવાનો પ્રારંભ કર્યો અર્થાત્ બકરીના જેમ બેં બેં એ પ્રમાણે બોલવાનો પ્રારંભ કર્યો 'અપ્પેગહ્યા દેવા થુક્કારે'તિ' કેટલાક દેવોએ એ સમયે થુકારવાનો પ્રારંભ કર્યો અર્થાત્ થૂ થૂ એ પ્રકારના શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કરતા કરતા બેલ તમાશો કરવાની શરૂઆત કરી. 'અપ્પેગહ્યા દેવા પુક્કારે'તિ' કેટલાક દેવોએ ફૂ ફૂ એવા પ્રકારના શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કરવાનો પ્રારંભ કર્યો. 'અપ્પેગહ્યા દેવા નામાઈં સાવેતિ' કેટલાક દેવોએ એ સમયે પરસ્પર

તંતિ'—અપિ કેચન દેવા ઉત્પતન્તિ—અર્થ ગચ્છન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા ણિવયંતિ'—અપ્પેગહ્યાઃ દેવા કેચન નિપતન્તિ—તીર્થેર્ગચ્છન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા પરિવયંતિ' અપ્પે-
કકા દેવાઃ પરિપતન્તિ 'અપ્પેગહ્યા દેવા ઉપ્પયંતિ-ણિવયંતિ—પરિવયંતિ'—'અપ્પેકકા
દેવા ઉત્પતન્તિ—નિપતન્તિ—પરિપતન્તિ, ઉત્પતનાદિત્રયં કુર્વન્તીત્યર્થઃ । 'અપ્પેગહ્યા
દેવા જલેતિ'—અપ્પેકકાઃ દેવાઃ ડગ્ધન્તિ ડગ્ધાઢાઢાઢા ડગ્ધા મવન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા
તવંતિ'—અપ્પેકકાઃ—દેવાસપ્તિ તાપ—તપ્તા મવન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા પતવંતિ'—
અપિ કેચન દેવાઃ પ્રપન્તિ—સાતિશયં તપ્તા મવન્તિ, 'અપ્પેગહ્યા દેવા જલેતિ તવંતિ
નેક દેવોં ને ઉસ સમય આપસ મેં મક દસરે દેવોં કે નામોં કો મુનાના
પ્રારમ્મ કિયા 'અપ્પેગહ્યા દેવા હ્કારેતિ, બુક્કારેતિ શુક્કારેતિ' કિતનેક
દેવોં ને ઉસ સમય હ્કાર કરના બુક્કાર કરના ઓર શુક્કાર કરના યે
તીનોં કામ કરના પ્રારમ્મ કિયા તથા 'નામાઢં સાવેતિ' નામોં કો મુનાના
મી શુરુકિયા 'અપ્પેગહ્યા દેવા ઉપ્પતંતિ' કિતનેકદેવોં ને ઉસ સમય
ઉછલ કૂદ કરના પ્રારમ્મ કિયા તો 'અપ્પેગહ્યા ણિવયંતિ' કિતનેક
દેવોં ને જમીન ઉપર લોટ પોટ કરના પ્રારમ્મ કિયા 'અપ્પેગહ્યા દેવા
પરિવયંતિ' કિતનેક દેવ ઉસ સમય પરિપતન કરના પ્રારમ્મ કિયા 'અપ્પે-
ગહ્યા દેવા ઉપ્પયંતિ, ણિવયંતિ, પરિવયંતિ' કિતનેક દેવોં ને ઉસ સમય
યે તીનોં કામ કરના મી પ્રારમ્મ કિયેં યે ઉપર કી ઓર ઉછલે મી,
જમીન પર લોટે મી ઓર ઇધર ડધર ફિરકર ગિરે મી 'અપ્પેગહ્યા
દેવા જલેતિ' કિતનેકદેવોં ને ઉસ સમય મેસા નમાસા ચતાયા કિ માનોં
વે અગ્નિ કી જ્વાલા સે હી આકૂલ વ્યાકૂલ હો રહે હેં 'અપ્પેગહ્યા દેવા

એક બીજા દેવોના નામે સંભળાવવાનો પ્રારંભ કર્યો 'અપ્પેગહ્યા દેવા હ્કારેતિ
બુક્કારેતિ શુક્કારેતિ કેટલાક દેવોએ એ સમયે હુકાર કરવાનું શુકાર કરવાનું
અને શુકાર કરવાનું એ ત્રણે કરવાનો પ્રારંભ કર્યો તથા 'નામાઢં સાવેતિ' નામે
સંભળાવવાની પણ શરૂઆત કરી. 'અપ્પેગહ્યા દેવા ઉપ્પતંતિ' કેટલાક દેવોએ
એ વખતે ઉછળ કૂદ કરવાનો પ્રારંભ કર્યો. તો 'અપ્પેગહ્યા ણિવયંતિ'
કેટલાક દેવોએ જમીન પર આંખોટવાનો પ્રારંભ કર્યો 'અપ્પેગહ્યા
દેવા પરિવયંતિ' કેટલાક દેવો તે વખતે પરિપતન કરવા લાગ્યા અર્થાત્
કુદરડી ફરીફરીને પડવા લાગ્યા. 'અપ્પેગહ્યા દેવા ઉપ્પયંતિ ણિવયંતિ
પરિવયંતિ' કેટલાક દેવોએ એ સમયે ઉપરની તરફ ઉછળવા પણ
લાગ્યા જમીન પર આંખોટવા પણ લાગ્યા. અને આમતેમ કુદરડી ફરીને
પડવા પણ લાગ્યા. એમ ત્રણ પ્રકારથી તમાસાગ્યા કરતા હતા. 'અપ્પેગહ્યા
દેવા જલેતિ' કેટલાક દેવો આ વખતે એવો ખેલ ખતાવવા લાગ્યા કે
જાણે તેઓ અગ્નિની જ્વાલાઓથીજ આકુળ વ્યાકુળ થઈ રહ્યા છે. 'અપ્પેગહ્યા

पतवन्ति'—अप्येककाः केचन देवा ज्वलन्ति तपन्ति प्रतपन्ति, ज्वलनादित्रिरुमपि कुर्वन्ति, । 'अप्येगइया देवा गज्जेति'—एके केचन देवा गर्जन्ति—गर्जनमुच्चैर्नादं कुर्वन्ति, 'अप्येगइया देवा विज्जुयायन्ति'—अपि केचन देवा विद्युतं कुर्वन्ति, 'अप्येगइया देवा वासेति'—वर्षन्ति—केचनैके वर्षां कुर्वन्ति, 'अप्येगइया देवा गज्जन्ति विज्जुयायन्ति—वासन्ति'—अपि केचन देवा गर्जनादि त्रितयं कुर्वन्ति, 'अप्येगइया देवा देवसन्निवायं करेन्ति'—अप्येककाः देवाः देवसन्निपातं—सम्यक्सुयोगं

तवन्ति' कितनेकदेवों ने उस समय ऐसा ठाट रचा कि मानों वे ताप-गर्मी से अत्यन्त तप्त हो रहे हैं 'अप्येगइया देवा पतवन्ति' कितनेक देवों ने ऐसी स्थिति जाहर की कि मानों वे गर्मी से बूरी तरह से घायल हो रहे हैं । 'अप्येगइया देवा जज्जन्ति तवन्ति पतवन्ति' कितनेक देवों ने अपने आपको उस समय उवाला माला से आकूल व्याकूल होना भी, गर्मी से तप्त होना भी और गर्मी से बूरी तरह से घायल होना भी प्रकट किया अर्थात् इस प्रकार के उन्होंने उस समय स्वांग रचे, 'अप्येगइया देवा गज्जेन्ति अप्येगइया विज्जुयायन्ति अप्येगइया देवा वासन्ति' कितनेकदेवों ने उस समय ऐसा दृश्य उपस्थित किया कि मानों वे मेघों के जैसे गरजरहे हैं कितनेकदेवों ने ऐसा दृश्य उपस्थित किया कि मानों वे विजली रूप में चमक रहे हैं और कितनेक देवों ने ऐसा दृश्य उपस्थित किया कि मानों वे पानी के रूप में वरस रहे हैं कितनेकदेवों ने ये तीनों काम भी किये वे गरजे भी चमके भी और वरसे भी 'अप्येगइया देवा देवसन्निवायं करेन्ति' कितनेकदेवों

देवा तवन्ति' डेटलाङ्क देवाओ ओ समये ओवो णि कुर्यां डे न्नेते तेओ ताप-गर्मीथी अत्यन्त तपो रह्या होय 'अप्येगइया देवा पतवन्ति' डेटलाङ्क देवाओ ओवी स्थिति ते समये भतावी डे न्नेते तेओ गर्मीथी घण्णीण भराण रीते घायल थर रह्या होय 'अप्येगइया देवा जज्जन्ति तवन्ति पतवन्ति' डेटलाङ्क देवाओ पोताने ओ समये. न्वाला मालाथी आकुण व्याकुल थवानुं पणु, गर्मीथी तपायमान थवानुं पणु, अने गर्मीथी पुरी रीते घायल थवानुं पणु प्रगट कुर्युं अर्थात् ओ प्रकारना तेओओ ते पभते स्वांग रन्थो. 'अप्येगइया देवा गज्जेन्ति, अप्येगइया विज्जुयायन्ति अप्येगइया देवा वासन्ति' डेटलाङ्क देवाओ ओ समये ओवुं दृश्य भताव्युं डे न्नेते तेओ मेघानी नेम गण्ण रह्या होय डेटलाङ्क देवाओ ओवुं दृश्य उपस्थित कुर्युं डे न्नेते तेओ पिण्णी नेवा यमकी रह्या होय अने डेटलाङ्क देवाओ ओवुं दृश्य भताव्युं डे न्नेते तेओ पाणीनी नेम वरसी रह्या छे. तथा डेटलाङ्क देवाओ त्रिणे कुर्यां पणु कुर्यां तेओओ गर्जनाओ पणु करो यमकारा पणु कुर्यां अने वरश्या पणु भरा. 'अप्येगइया देवा देवसन्निवायं

સમ્બન્ધં કુર્વન્તિ, 'અપ્પેગ્ગયા દેવા દેવુક્કલિયં કરેંતિ'—અપ્પેકકા દેવા દેવોત્કલિકાં દેવાનાં વાતસ્યેવોત્કલિકા—તાં કુર્વન્તિ, 'અપ્પેગ્ગયા દેવા કહ્કહં કરેંતિ'—અપ્પે-કકાઃ કેચન દેવાઃ દેવકહ્કહં કુર્વન્તિ—પ્રભૂતાનાં દેવાનાં પ્રમોદવશાન્ સ્વેચ્છાવચનંઃ કેલિર્દેવ કહ્કહસ્તં કુર્વન્તીત્યર્થઃ । 'અપ્પેગ્ગયા દેવા દેવદુહ્કહં કરેંતિ'—અપ્પેકકા દેવા દેવ દુહ્કહં (અનુકરણમેતત્) કુર્વન્તિ । 'અપ્પેગ્ગયા દેવા દેવસન્નિવાયં દેવ-ઉક્કલિયં—દેવકહ્કહં—દેવદુહ્કહં કરેંતિ'—અપિ કેચન દેવાઃ દેવસન્નિવાતં—દેવો-ત્કલિકાં—દેવ કહ્કહં—દેવ દુહ્કહં કુર્વન્તિઃ । 'અપ્પેગ્ગયા દેવા દેવુજ્જોયં કરેંતિ'—અપ્પેકકા દેવા દેવોદ્દ્યોતં કુર્વન્તિ, 'અપ્પેગ્ગયા દેવા વિજ્જુયારં કરેંતિ'—અપ્પેકે કેચન દેવા વિદ્યુતં કુર્વન્તિ, 'અપ્પેગ્ગયા દેવા ચેલુક્કલેવં કરેંતિ'—અપ્પે-કકા દેવા શ્રેલોક્ષેપં કુર્વન્તિ, 'અપ્પેગ્ગયા દેવા દેવુજ્જોયં વિજ્જુયારં ચેલુક્કલેવં

ને उस समय देव सन्निपात किया—अर्थात् आपस में बहुत अच्छा सम्बंध किया 'अप्पेगग्गया देवा देवुक्कलियं करे'ति' कितनेक देवों ने उस समय देवोत्कलिकाकी—देवों को हवा की तरह नचाया 'अप्पे-गग्गया देवा देव कह्कहं करे'ति' कितनेकदेवों ने कह् कह् किया—प्रमोद के वश होकर इच्छानुसार वचनों द्वारा जो देव क्रीड़ा करते हैं उसका नाम देव कह् कह् हैं 'अप्पेगग्गया देवा देवदुह्कं करे'ति' कितनेकदेवों ने उस समय 'दुह्कं दुह्कं' इस प्रकार का अनुकरण शब्द किया 'अप्पे-गग्गया देवा देवुज्जोयं करे'ति' कितनेकदेवों ने उस समय देवोद्योत किया 'अप्पेगग्गया देवा, विज्जुयारं करे'ति' कितनेकदेवों ने उस समय-विजलियां चमकाई 'अप्पेगग्गया देवा चेलुक्कल्लेवं करे'ति' कितनेकदेवों ने उस समयवस्त्रों को हवा में फरकाया 'अप्पेगग्गया देवा देवुज्जोयं, विज्जुयारं चेलुक्कल्लेवं करे'ति' कितनेक देवों ने उस समय देशोद्योत भी

करे'ति' કેટલાક દેવોએ એ વળતે દેવસન્નિપાત કર્યો અર્થાત્ પરસ્પર ઘણાજ સારો સંબંધ બાંધ્યો. 'અપ્પેગગ્ગયા દેવા દેવુક્કલિયં કરે'તિ' કેટલાક દેવોએ એ સમયે દેવોત્કલિકા કરી અર્થાત્ દેવોને હવાની જેમ નચાવ્યા. 'અપ્પેગગ્ગયા દેવા દેવ કહ્કહં કરે'તિ' કેટલાક દેવોએ દેવ કહ્કહ્ક કર્યો અર્થાત્ આનંદ વશ બનીને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણેના વચનો દ્વારા જે દેવો ક્રીડા કરે છે. તેનું નામ દેવ કહ્કહ્ક છે. 'અપ્પેગગ્ગયા દેવા દુહ્કહં કરે'તિ' કેટલાક દેવોએ એ સમયે દુહ્કહ્કહ્ક આ પ્રમાણેના અનુકરણ શબ્દોનો ઉચ્ચાર કર્યો 'અપ્પેગગ્ગયા દેવા દેવુજ્જોયં કરે'તિ' કેટલાક દેવોએ એ સમયે દેવોદ્યોત કર્યો. 'અપ્પેગગ્ગયા દેવા વિજ્જુયારં કરે'તિ' કેટલાક દેવોએ એ સમયે વિજળીથી ચમકાવી. 'અપ્પેગગ્ગયા દેવા ચેલુક્કલેવં કરે'તિ' કેટલાક દેવોએ એ સમયે વસ્ત્રોને ફરકાવ્યા. 'અપ્પેગગ્ગયા દેવા દેવુજ્જોયં વિજ્જુ-યારં ચેલુક્કલેવં કરે'તિ' કેટલાક દેવોએ એ સમયે દેવોદ્યોત પણ કર્યો, વિજળી

करे'ति'-अप्येकका देवाः देवोद्घोतं विद्युतं चैलोत्क्षेपं च कुर्वन्ति । 'अप्येगइया देवा उप्पलहत्थगता जाव सहस्सपत्तहत्थगता'-अप्येकका देवाः उत्पलहस्तगताः कुमुदहस्तगताः शतपत्रहरतगताः सहस्रपत्रहस्तगताः, 'घंटाहत्थगता कलसहत्थगता जाव धूवकडुच्छहत्थगता'-घण्टाहस्तगताः कलशहस्तगताः यावत्-धूपकडुच्छुकहस्तगताः, यावत्पदेन भृङ्गारादर्श स्थालपात्री सुप्रतिष्ठक वातकरक चित्ररत्न करण्डपुष्पचंगेरी, यावल्लोमहस्तचंगेरी पुष्पपटलकयावल्लोमहस्तपटलक सिंहासनचामरतैलसमुद्गक यावदञ्जनसमुद्गकधूपकडुच्छुकहस्तगताः 'हट्टतुट्टा जाव हरिसवसविसप्पमाणहियया'-हट्टतुष्टाः-प्रमोदिताः हर्षवशविसर्पद्हृदयाः 'विज-

किया, विजलिया भी चमकाई और हवा में वस्त्रों को भी फहराया 'अप्येगइया देवा उप्पलहत्थगता जाव सहस्सपत्तहत्थगता' कितनेक देवों ने उस समय कमलों को हाथ में ले रक्खा था, कितनेक देवों ने यावत् सहस्र पत्र वाले कमलों को हाथ में ले रक्खा था 'घंटाहत्थगता कलसहत्थगता जाव धूवकडुच्छुकहत्थगता' कितनेक देवों ने घंटा को हाथ में ले रक्खा था, कितनेक देवताओं ने कलशों को हाथ में ले रक्खा था कितनेक देवताओं ने धूप के कड्डे को हाथ में ले रक्खा था यहाँ अन्त के यावत्पद से भृङ्गार, आदर्श, स्थाल, पात्री, सुप्रतिष्ठक, वातकरक, चित्र, रत्नकरण्ड पुष्पचंगेरी यावल्लोमहस्त चंगेरी पुष्पपटलक यावत् लोमहस्तपटलकसिंहासन, चामर, तैलसमुद्गक यावत् अंजन समुद्गक और धूपकडुच्छुक' इन सब का ग्रहण हुआ है 'हट्टतुट्टा जाव हरिसवसविसप्पमाणहियया' इस प्रकार से वे सबके सब देव हट्ट,

पणु यमकावी, अने हुवाभां वस्त्रो पणु इरकाव्या. 'अप्येगइया देवा उप्पलहत्थ गता जाव सहस्सपत्तहत्थगता' डेटलाड देवाये ओ समये डमणेो हाथभां अडणु कर्या हुता, डेटलाड देवाये यावत् सहस्रपत्रो वाणा डमणेोने हाथभां धारणु कर्या हुता. 'घंटाहत्थगता कलसहत्थगता जाव धूवकडुच्छहत्थगता' डेटलाड देवाये घंटायेो हाथभां लीधा हुता. डेटलाड देवाये डलशो हाथभां अडणु कर्या हुता. डेटलाड देवायेो धूपदानीयेोने हाथभां धारणु करी राणेल हुती. अहीया सूत्रना अंतभां आवेल यावत्पदथी भृङ्गार, आदर्श, स्थाल, पात्री, सुप्रतिष्ठक वातकरक, चित्र, रत्नकरंडक, पुष्पचंगेरी, यावत् लोमहस्तचंगेरी, पुष्पपटलक, यावत् लोमहस्त पटलक, सिंहासन, चामर, तैलसमुद्गक यावत् अंजन समुद्गक. अने धूपकडुच्छुक आ गधा पदो अडणु करायो छे. 'हट्टतुट्टा जाव हरिसवसविसप्पमाणहियया' आ रीते तेयो गधाण देवो हट्ट, तुष्ट, यावत्

याए रायहाणीए सच्चतोसमंता आधावेति पधावेति' विजयाया राजधान्याः सर्वतः चतुर्दिक्षु समन्तात्सामस्त्येन आधावन्ति=प्रधावन्ति, इति ।

राजधान्या आसमन्तात् चतुर्दिक्षु धावन्ति, प्रकरणेण धावन्ति ।

'तण्णं तं विजयं देवं' ततः खलु तं विजयं देवम् ।

'चत्तारि सामाणियमाहस्सीओ'-चत्वारि सामानिकमहस्त्राणि, 'चत्तारि अगमहिंसीओ सपरिवाराओ'-चत्वारो राजमहिष्यः सपरिवाराः, 'जाव सोलस-आयरक्खदेवसाहस्सीओ'-सप्तानीकानि सप्तानीकाधिपतयः षोडशात्मरक्षकदेव सहस्राणि, 'अण्णेय वहवे'-अन्ये च वहवः 'विजयरायहाणीवत्थव्या'-विजयराज-धानी वास्तव्याः निवासिनः, 'वाणमंतगादेवाय देवीओय'-वानव्यन्तराः किन्विपा-देवाः तदीयदेव्यश्च-सर्वेऽप्येने 'तेहिं वरकमल पतिट्ठाणेहिं'-तैर्वरकमलप्रति-ष्ठानैः वरकमलसंस्थितैः 'जाव अट्ठसतेणं सोवणियाणं कलसाणं'-यावदष्टगतेन

तुष्ट यावत् हर्ष के वश से उछलते हुए तद्वत् चाले होकर 'विजयाए रायहाणीए सच्चतो समंता आधावेति पधावेति' विजयराजधानी की चारों दिशाओं में चले और दौड़े 'तण्णं तं विजयदेवं' इसके बाद उस विजयदेव को 'चत्तारि सामाणिय महस्सीओ' चार हजार सामा-निक देवों ने 'चत्तारि अगमहिंसीओ सपरिवाराओ' अपने अपने परि-वार सहित चार अग्रमहिषीयों ने 'जाव सोलस आयरक्खदेव सहस्सी-ओ' यावत् १६ हजार आत्मरक्षक देवों ने तथा 'तथा अण्णे य वहवे विजयरायहाणीवत्थव्या' और अनेक विजयराजधानी के निवासी देवों ने जैसे 'वाणमंतरा देवा य देवीओय' वानव्यन्तर देवों ने एवं इनकी देवियों ने 'तेहिं वरकमलपट्ठाणेहिं' उन सुन्दर कमलों के ऊपर रखे हुए 'जाव अट्ठसतेणं सोवणियाणं कलसाणं' यावत् १०८ सुवर्ण के

दर्पना अतिरेकथी उल्लसता इहोवाणा थधने अर्थान् आनन्दथी प्रकुल्लित थधने 'विजयाए रायहाणीए सच्चतो समंता आधावेति पधावेति' विजया राजधानीनी आरे दिशाओसां आलता अने होडना हुता. 'तण्णं तं विजयदेवं' पछी ओ विजय देवने 'चत्तारि सामाणियमाहस्सीओ' आर हुत्तर सामानिक देवोओ 'चत्तारि अगमहिंसीओ सपरिवाराओ' पोतपोताना परिवार साथे आर अग्रमहि-पियोओ 'जाव सोलस आयरक्खदेवसाहस्सीओ' यावत् १६ सोण हुत्तर आत्म-रक्षक देवोओ तथा 'अण्णे य वहवे विजयराजधानी वत्थव्या' भील पावु अनेक विजय राजधानीमां निवास करवावाणा देवो अने देवियोओ जेमडे-वाणमंतरा देवाय देवीओय' वानव्यन्तर देवोओ अने तेमनी देवियोओ 'तेहिवरकमलपट्ठाणेहिं' ओ सुंदर कमणोनी उपर राखवामां आवेल 'जाव अट्ठसतेणं सोवणियाणं कल-

सौवर्णिकानां कलशानाम्, 'तं चेव अट्टसएणं भोमेज्जाणं कलसाणं'—तदेव—
अस्मिन् एव सूत्रेऽमूषां सामग्रीणां समुपस्थापनसमये यद् यद् यथाकथितं—तत्त-
थैव यावत् अष्टशतेन भौमेयानां कलशानाम्, 'सव्वोदएहिं सव्वमट्ठियाहिं'—सर्वो-
दकैः—सर्वतीर्थजलैः सर्वमृत्तिकाभिः, 'सव्वतूवरेहिं सव्वपुप्फेहिं जाव सव्वोसहिं
सिद्धत्थएहिं'—सर्वतुवरैः सर्व ऋतुषु जातैः सर्व पुष्पैः नन्दिनादि वनानीतैः सर्व-
माल्यैः चूर्णादिभिः यावत्-सर्वौषधिभिः सर्वार्थसिद्धकैश्च, 'सव्वड्ढीए जाव निग्घोस
नाइयरवेणं' सर्वऋद्ध्या—सर्वद्युत्या यावत्—निर्घोषनादितरवेणै, 'महया महया
इंदाभिसेएणं' अभिसिंचि'—महता महता—इन्द्राभिषेकेण तं विजयं देवमभिषि-
ञ्चन्ति इति । 'पत्तेयं पत्तेयं सिरसावत्तं अंजलिं कट्ठु एवं वयासी'—प्रत्येकं प्रत्येकं
सामानिकादयो देवाः शिरसावत्तं करतलपरिगृहीतमञ्जलिं कृत्वा—एवं वक्ष्य-

कलशों के 'तं चेव जाव अट्टसएणं भोमेज्जाणं कलसाणं' पूर्वोक्ता-
नुसार यावत् १०८ मृत्तिका के कलशों के 'सव्वोदएहिं सव्वमट्ठियाहिं'
समस्त उदकों से और समात् मिट्टियों से 'सव्वतूवरेहिं सव्वपुप्फेहिं
जाव सव्वोसहिसिद्धत्थएहिं' एवं समस्त ऋतुओं के श्रेष्ठ समस्त पुष्पों
से यावत् सर्वौषधियों से और पीत सर्पों से 'सव्वड्ढीए जाव निग्घो-
सनाइयरवेणं' सर्वऋद्धि के अनुसार सर्वद्युति के अनुसार यावत् वार्जों
के गंडगडाहट के साथ२ महया महया इंदाभिसेएणं' बड़े भारी उत्सव
से युक्त उस इन्द्राभिषेक की सामग्री से 'तं विजयदेवं अभिसिंचति'
उस विजय देव का अभिषेक किया 'पत्तेयं पत्तेयं सिरसावत्तं अंजलि-
कट्ठु एवं वयासी' और फिर अलग अलग रूप से दोनों हाथों की
अंजलि करके और उसे शिर पर घुमाकर आशीर्वाद के रूप में उससे

साणं' यावत् १०८ ओकसो आठ सुवर्णना अमकदार कलशोथी 'तं चेव जाव अट्ट-
सएणं भोमेज्जाणं' कलसाणं' पड़ेवां कड़ेवाभां आव्या प्रमाणे यावत् १०८ ओकसोने
आठ भाटीना कलशोथी. 'सव्वोदएहिं सव्वमट्ठियाहिं' सधणा तीर्थोना उदकेथी
अने सधणी नदीओ अने सधणा तीर्थोनी भाटीथी 'सव्वतूवरेहिं सव्वपुप्फेहिं
जाव सव्वोसहिं सिद्धत्थएहिं' तथा सधणी ऋतुओना उत्तम उत्तम समस्त पुष्पोथी
यावत् सर्वौषधियोथी तेमज पीणा रंगवाणा सर्षपोथी 'सव्वड्ढीए जाव निग्घो-
सनाइयरवेणं' सर्व प्रकारनी ऋद्धि अनुसार सर्व द्युति अनुसार यावत्
वाजोओना गडगडाटवाणी दिव्य ध्वनीओनी साथे साथे 'महया महया इंदाभिसेएणं'
धण्णा मोटा ओवा उत्सव पूर्वक ओ धंद्रालिषेकनी समग्र सामग्रीथी 'तं विजय
देवं अभिसिंचति' ओ विजय देवने। अलिषेक कर्था 'पत्तेयं पत्तेयं सिरसावत्तं
अंजलि कट्ठु एवं वयासी' अने ते पछी जूही जूही रीते अन्ने डोथोनी अंजली

માણવચનૈરાશીર્વચાંસ્યવાદિપુઃ, 'જયજયનંદા જયજયભદ્રા'—હે નન્દ ! જયજય, હે ભદ્ર ! જયજય 'જયજયનંદભદ્રા'—હે નન્દભદ્ર ! જયજય, 'અજિયં જિણેહિ જિતં પાલયાહિ'—અજિતં વશમાનય જિતં ચ પાલય, 'અજિતં જિણેહિ સત્તુપક્ષં પાલેહિ મિત્તપક્ષં જિયમજ્ઞેવસાહિ તં દેવ'—અજિતં વિજયસ્વ શત્રુપક્ષં જિતં પાલય, મિત્રપક્ષં જિતમધ્યે વાસય ત્વં દેવ ! 'નિરુવસગ્ગં ઇંદો ઇવ દેવાણં—ચંદો ઇવ તારાણં'—નિરુપસર્ગ—યથાસ્યાત્ વિહરેતિ—અગ્રિમેણ સમ્બન્ધઃ સંવદ્ધઃ, દેવાનામિન્દ્ર ઇવ—ચન્દ્રઇવ તારાણામ્ 'ચમરોઇવ અસુરાણં'—અસુરાણાં ચમર ઇવ, ધરણો ઇવ નાગાણં'—નાગાણાં મધ્યે ધરણઇવ, 'ભરહોઇવ મણુયાણં'—મનુજાનાં મધ્યે ભરતઇવ, 'વહૂણિ પલિયોવમાઈ વહૂણિ સાગરોવમાણિ'—વહૂણિ પલ્યોપમાનિ યાવદ્ વહૂણિ સાગરોપમાણિ

ऐसा कहा 'जय जय नंदा जय जय भद्रा' हे नन्द आपकी जय हो जय हो हे भद्र आपकी जय हो जय हो 'जय जय नंदभद्रा ! हे नन्द भद्र ! आपकी बार बार जय हो 'अजियं जिणेहि जितं पालयाहि' आप अजित को वश में करें और जितेका पालन करें 'अजितं जिणेहि सत्तुपक्खं, पालेहि मित्तपक्खं' अजित—शत्रुपक्ष को आप वश में करें और मित्र पक्ष का आप पालनपोषण एवं रक्षण करें । 'जियमज्झे वसाहि (तं देव) हे देव तुम जित पक्ष में अपने मित्र को वसाओ 'निरुवसग्गो इंदो इव देवाणं चंदो इव ताराणां' देवों के बीच में इन्द्र की तरह तारागणों के बीच में चन्द्र की तरह तुम निरुपसर्ग होकर विचरो इसी तरह तुम असुरों में चमर की तरह 'धरणो इव नागाणं' नागों में धरण की तरह 'भरहो इव मणुयाणं' मनुष्यों में भरत की तरह निरुपसर्ग होकर

કરીને અને તે અંજલીને માથા પર ફેરવીને આશીર્વાદ રૂપે તેઓને આ પ્રમાણે કહ્યું 'જયજય નંદા જયજય ભદ્રા' હે નંદ તમારો જય થાઓ જય થાઓ. હે ભદ્ર તમારો જય થાઓ જય થાઓ. 'જયજય નંદા ભદ્રા' હે નન્દ હે ભદ્ર તમારો વાર વાર જય જયકાર થાઓ. 'અજિયં જિણેહિ જિતં પાલયાહિ' આપ અજિતો—નહીં જીતાયેલાઓને વશ કરો અને જીતેલાઓનું પાલન પોષણ કરો. 'અજિતં જિણેહિ સત્તુપક્કં, પાલેહિ મિત્તપક્કં' નહીં જીતાયેલા શત્રુપક્ષને વશ કરો—જિતો અને મિત્ર પક્ષનું પાલન કરો—રક્ષણ કરો. 'જિયમજ્ઞે વસાહિ (તં દેવ)' હે દેવ આપ જિત પક્ષમાં તમારા મિત્રોને વસાવો. નિરુવસગ્ગો ઇંદોઇવ 'દેવાણં, ચંદોઇવ તારાણં' દેવોમાં ઇન્દ્ર પ્રમાણે અને તારા ગણોમાં ચંદ્રની જેમ આપ નિરુપસર્ગ બનીને વિચરણ કરો. તેમજ અસુરોમાં ચન્દ્રની જેમ 'ધરણો ઇવ નાગાણં' નાગદેવોમાં ધરણેન્દ્રની જેમ 'ભરહોઇવ મણુયાણં' મનુષ્યોમાં ભરતની જેમ આપ નિરુપસર્ગ બનીને વિચરણ કરો. આપ 'વહૂણિ પલિયોવમાઈ વહૂણિ

यावत्, 'चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं जाव आयरक्खदेवसाहस्सीणं'—चतुर्णां सामानिकसहस्राणां यावदात्मरक्षकदेवसहस्राणाम्, 'विजयस्स देवस्स विजयाए-रायहाणीए'—विजयस्य देवस्य विजयाराजधान्याः, 'अण्णेहिं बहूणं विजय रायहा-णिवत्थव्वाणं'—अन्येषाञ्चबहूनां विजयाराजधानी वास्तव्यानाम्, 'वाणमंतराणं देवाणं देवीणय'—वानव्यन्तराणां देवानां देवीनां च, 'आहेवच्चं जाव आणाई-सरसेणावच्चं'—आधिपत्यं पौरपत्यं यावत्—आज्ञेश्वरसेनापत्यम्, 'कारेमाणे पालेमाणे'—कुर्वन्—पालयन्= 'विहराहि त्ति कट्ठु'—विहर यथासुख मितिकृत्वाऽऽ-शीर्वचनं प्रयुज्य, 'महया महया सदेणं जयजयसइं वउंजंति' महता—महता शब्देन जयजयशब्दं प्रयुज्जन्ति इति ॥सू०६६॥

विचरो तुम 'बहूणि पलियोवमाइं बहूणि सागरोवमाइं' अनेक पत्थोपम की और अनेक सागरोपम की आयुतक 'चउण्हं सामाणिय साहस्सीणं' चार हजार सामानिक देवों के 'जाव आयरक्ख देवसाहस्सीणं' यावत् १६ हजार आत्मरक्षक देवों के 'विजयस्स देवस्स विजयाए रायहाणीए' विजयदेव की विजयराजधानी के 'अण्णेसिं बहूण विजयरायहाणि-वत्थव्वाणं' तथा और भी विजया राजधानी के निवासी 'वाणमंतराणं देवाणं देवीणं' वानव्यन्तर देवों के देवियों के 'आहेवच्चं जाव आण-ईसर सेणावच्चं' अधिपत्यको, आज्ञा से ईश्वर सेनापत्यको 'कारे-माणे पालेमाणे' करते हुए एवं उन्हें पालते हुए 'विहराहित्ति कट्ठु' सुख पूर्वक विहार करो इस प्रकार के आशीर्वादात्मक वचन को कह कर 'महया महया सदेणं जय जय सइं पउंजंति' उन्होंने जोर जोर से जय हो जय हो इस प्रकार का उच्चारण किया ॥६६॥

सागरोवमाइं अनेक पत्थोपमनी अने अनेक सागरोपमनी आयुध्य पथन्त 'चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं' चार हजार सामानिक देवोना 'जाव आयरक्खदेव साहस्सीणं' यावत् १६ सोण हजार आत्मरक्षक देवोना 'विजयस्स देवस्स विजयाए रायहाणीए' विजयदेवनी विजयाराजधानीना 'अण्णेसिं बहूण विजय रायहाणिवत्थ-व्वाणं' तथा भील पणु विजया राजधानीमां निवास करनारा 'वाणमंतराणं देवाणं देवीणं' वानव्यन्तर देवो अने देवियोना 'आहेवच्चं जाव आणा ईसरसेणावच्चं' अधिपतिपणु आज्ञाथी ईश्वर सेनापति पणुने 'कारेमाणे पालेमाणे' कट्ठा थका तथा तेओनुं पालन करता थका 'विहराहित्ति कट्ठु' सुणपूर्वक विहारकरे ओ प्रमा-णुना आशीर्वादात्मक वचनोने कहीने 'महया महया सदेणं जयजयसइं पउंजंति' तेओओ जेर जेरथी जय हो जय हो ओ प्रमाणुने उन्चार कर्यो ॥ सू. ६६॥

मूलम्—तएणं से विजए देवे महयामहया इंदाभिसेएणं
 अभिसित्ते समाणे सीहासणाओ अब्भुट्टेइ सीहासणाओ अब्भु-
 ट्टेत्ता अभिसेयसभाओ पुरत्थिमेणं दारेणं पडिनिक्खमइ पडि-
 निक्खमित्ता जेणामेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छति
 तेणेव उवागच्छित्ता अलंकारियसभं अणुपयाहिणी करेमाणे २
 पुरत्थिमेणं दारेणं अणुपविसति पुरत्थिमेणं दारेणं अणुपवि-
 सित्ता जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ तेणेव उवागच्छित्ता
 सीहासणवरगते पुरत्थाभिमुहे सण्णिसण्णे । तए णं तस्स विजय-
 स्स देवस्स सामाणियपरिसोववण्णगा देवा आभिजोगिए देवे
 सदावेति सदावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया
 विजयस्स देवस्स अलंकारियं भांडं उवणेह ते अलंकारियं
 भंडं जाव उवइवेति । तएणं से विजए देवे तप्पढमयाए पम्हल
 सुकुमालाए दिव्वाए सुरभीए गंधफासाईए गायाइं लूहेति,
 गायाइं लूहेत्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिंपति
 सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिंपइ, अणुलिंपेत्ता तओ-
 ऽणंतरं च णं णासाणी सासवायवज्झं चक्खुहरं वण्णफरिसजुत्तं
 हयलाला पेलवाइरेगं धवलं कणगरवइयंत कम्मं आगास-
 फलिहसरिसप्पभं अहतं दिव्वं देवदूसजुयलं णियंसेइ णियंसेत्ता
 हारं पिण्छेइ हारं पिण्छेत्ता एवं एकावलिं पिणिंघेइ पिणिंघेत्ता
 एवं एएणं अभिलावेणं मुत्तावलिं—कणगावलिं—रयणावलिं—
 कडगाइं—तुडियाइं—अंगयाइं—केऊराइं दसमुदिताणंतकं—कडि-
 सुत्तगं ते अत्थिसुत्तगं—सुरविं कंठमुरविं पालंवंसि कुंडलाइं चूडा-
 मणिं चित्तरयणुकुडं मउडं पिणिंघेइ पिणिंधित्ता गंधिमवेढिम
 पूरिम संघाइमेणं चउव्विहेणं मल्लेणं कप्परुक्खयंपिव अप्पाणं
 अलंकियविभूसियं करेइ कप्परुक्खयंपिव अप्पाणं अलंकिय-

विभूसियं करेत्ता दहरमलयसुगंधगंधिहं गंधेहिं गाथाइं सुक्कि-
डति सुक्किडित्ता दिव्वं च सुमणदामं पिणिद्धति ॥ तएणं से
विजए देवे केसालंकारेणं वत्थालंकारेणं मल्लालंकारेणं आभ-
रणालंकारेणं चउव्विहेणं अलंकारेण अलंकिते विभूसिए समाणे
पडिपुण्णालंकारे सीहासणाओ अब्भुट्टेइ अब्भुट्टेत्ता अलंका-
रियसभाओ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं पडिनिक्खमति, पडिनि-
क्खमित्ता जेणेव ववसायसभा तेणेव उवागच्छइ तेणेव उवा-
गच्छित्ता ववसायसभं अणुप्पयाहिणं करेमाणे २ पुरत्थिमिल्लेणं
दारेण अणुप्पविसति अणुप्पविसित्ता जेणेव सीहासणे तेणेव
उवागच्छइ उवागच्छित्ता सीहासणवरगते पुरत्थाभिमुहे सण्णि
सणे । तएणं तस्स विजयस्स देवस्स आभिजोगिका देवा
पोत्थयरयणं उवणेति । तएणं विजयए देवे पोत्थयरयणं गेण्हइ
गेण्हित्ता पोत्थयरयणं मुयइ पोत्थयरयणं मुएत्ता पोत्थयरयणं
विहाडेति विहाडेत्ता पोत्थयरयणं वाएति पोत्थयरयणं वाएत्ता
धम्मियं ववसायं गेण्हंति धम्मियं ववसायं गेण्हित्ता पोत्थयरयणं
पडिनिक्खवेइ पडिनिक्खवित्ता सीहासणाओ अब्भुट्टेइ अब्भु-
ट्टेत्ता ववसायसभाओ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं पडिनिक्खमइ पडि-
निक्खमित्ता जेणेव णंदा पुक्खरिणि तेणेव उवागच्छइ तेणेव
उवागच्छित्ता णंदा पुक्खरिणी अणुप्पदाहिणी करेमाणे पुरत्थि-
मिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ अणुपविसित्ता पुरत्थिमिल्लेणं
तिसोवाणपडिरुवगएणं पच्चोरहइ पच्चोरुहित्ता हत्थं पादं
पक्खालेति हत्थं पायं पक्खालित्ता एगं महं सेयं रयया-
मयं विमलसलिल पुण्णं भत्तगय महासुहाकिति समाणं भिंगारं
पगिण्हंति पगिण्हित्ता ज्ञाइं तत्थ उप्पलाइं पउमाइं जाव सत-
सहस्सपत्ताइं ताइं गिण्हंति गेण्हित्ता नंदाओ पुक्खरिणीओ

पच्चुत्तरेइ पच्चुत्तरित्ता जेणेव सिद्धायतणे तेणेव पहारेत्थ गम-
 णाय । तएणं तस्स विजयस्स देवस्स चत्तारि सामाणियसाह-
 स्सीओ जाव अण्णे य बहवे वाणमंतरा देवा देवीओ य अप्पे-
 गइया उपालहत्थगया जाव हत्थगया विजयं देवं पिटुतो पिटुतो
 अणुगच्छंति ॥ तएणं तस्स विजयस्स देवस्स बहवे आभिजो-
 गिया देवा देवीओ य कलसहत्थगता जाव धूवकडुच्छुय हत्थ
 गया विजयं देवं पिटुतो २ अणुगच्छंति । तएणं से विजए देवे
 चउहिं सामाणियसाहस्सेहिं जाव अण्णेहिं य बहूहिं वाणमंत-
 रेहिं देवेहि य देवीहिय सद्धिं संपरिवुडेय सब्बद्धीए सब्बजुइए
 जाव णिग्घोसणाइयरवेणं जेणेव सिद्धाययणे तेणेव उवागच्छइ,
 उवागच्छित्ता सिद्धायतणं अणुपयाहिणीकरेमाणे २ पुरत्थि-
 मिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ अणुपविसित्ता जेणेव देवच्छंदए
 तेणेव उपागच्छति उवागच्छेत्ता आलोए जिणपडिमाणं पणामं
 करेति पणामं करेत्ता लोमहत्थगं गेण्हिति लोमहत्थगं गेण्हित्ता
 जिणपडिमाओ लोमहत्थएणं पमज्जति पमज्जित्ता सुरभिणा गंधो-
 दएणं णहाणेति णहाणेत्ता दिब्बाए सुरभिगंधकासाइए गाताइं
 लूहेति लूहेत्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं गाताणि अणुलिंपइ अणु-
 लिंपेत्ता जिणपडिमाणं महयाइं सेताइं दिब्बाइं देवदूसजुगलाइं
 णियंसेइ णियंसेत्ता अग्गेहिं वरेहिं य गंधेहिं य मल्लेहि य
 अच्चेति अच्चेत्ता पुप्फारुहणं गंधारुहणं मल्लारुहणं वण्णारुहणं
 चुण्णारुहणं आभरणारुहणंकरेति करेत्ता आसत्तोसत्तविउलवट्ठव-
 ग्धारितमल्लदामकलावं करेइ करेत्ता अच्चेहिं सण्हेहिं रययामएहिं
 अच्छरसा तंडुलेहिं जिणपडिमाणं पुरओ अट्ठुमंगलए आलि-
 हति सोत्थिय सिरिवच्छ जाव दप्पण अट्ठुमंगलगे आलिहति
 आलिहित्ता कयग्गाहग्गहित करतल पब्भट्ठविप्पमुक्केणं दसद्ध-

वण्णेणं कुसुमेणं मुक्कपुप्फपुंजोवयारकलितं करेइ करेत्ता चंद
 प्पभवइरवेरुलिय विमलदंडं कंचणमणि रयणभत्तिचित्तं काला-
 गुरुपवरकुंदुरुक्कतुरक्कधूवगंधुत्तमाणुविद्धं धूमवट्ठिं विणुम्मुयंतं
 वेरुलियामयं कडुच्छुयं पगहित्तु पयत्तेण धूवंदाउण जिणवराणं
 अट्टसयविसुद्धगंधजुत्तेहिं महावित्तेहिं अत्थजुत्तेहिं अपुणरत्तेहिं
 संथुणित्ता सत्तट्टपयाइं ओसरति सत्तट्टपयाइं ओसरित्ता वामं
 जाणुं अंचेइ अंचेत्ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि णिवाडेइ
 त्तिखुत्तो मुद्धाणं धरणियलंसि णमेइ णमित्ता इसिं पच्चुण्णमति
 पच्चुण्णमित्ता कडयतुडियथंभियाओ भुजाओ पडिसाहरति
 पडिसाहरेत्ता करतलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु
 एवं वयासी णमोत्थुणं अग्गिहंताणं भगवंताणं जाव सिद्धिगइ-
 णामधेयं ठाणं संपत्ताणं त्तिकट्टु वंदति नमंसति ।सू० ६७॥

छाया—ततः खलु स विजयो देवो महता-महता इन्द्राभिषेकेणाऽभिषिक्तः
 सन् सिंहासनादभ्युत्तिष्ठति, सिंहासनात्-अभ्युत्थायाऽभिषेकसभायाः पूर्वेण
 द्वारेण प्रतिनिष्क्रामति प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैवालङ्कारसभा तत्रैवोपागच्छति-तत्रैवो-
 पागत्यालङ्कारसभा मनुप्रदक्षिणीकुर्वन्-२ पूर्वेण द्वारेणाऽणुप्रविशति पूर्वेण द्वारेणा-
 ऽणुप्रविश्य यत्रैव सिंहासनं तत्रैवोपागच्छति तत्रैवोपागम्य सिंहासनवरगतः पूर्वा-
 ऽभिमुखः सन्निषण्णः । ततः खलु तस्य विजयस्य देवस्य सामानिकपर्पदुपपन्ना-
 देवा आभियोगिकान् देवान् शब्दायन्ते शब्दयित्वा-एव-मवादिषुः-क्षिप्रमेव भो
 देवानुप्रियाः ! विजयस्य देवस्याऽऽलङ्कारिकं भाण्डमुपनयत, तत्रैव ते-आल-
 ङ्कारिकं भाण्डं यावत्-उपस्थापयन्ति ! ततः खलु स विजयो देवः तत्प्रथमतया
 पद्मलसुकुमारतया दिव्यया सुरमितया गन्धकाषायिक्या गात्राणि रक्षयन्ति
 गात्राणि रक्षयित्वा सरसेण गोशीर्षचन्दनेन गात्राण्यनुलिम्पन्ति सरसेण गोशीर्ष-
 चन्दनेन गात्राण्यनुलिप्य तदनन्तरं च खलु नासानिःश्वासवातवाहं चक्षुर्हरं वर्ण-
 स्पर्शयुक्तं हयलालापेलवाऽतिरेकं बलकनकखचितान्तकर्म-आकाशस्फटिक सदृश-
 प्रभमहतं दिव्यं देवदृष्ययुगलं निवस्ते निवस्य हारं पिनहति हारं पिनह-एवम्-
 एकावलिं पिनहति एकावलिं पिनह्य एवमेतेनाभिलापेन मुक्तावलिं कनकावलिं
 रत्नावलिं कटकानि त्रुटितानि-अङ्गदानि केयूराणि दशमुद्रिकाऽनन्तकं कटि-

सूत्रकं च स्थिसूत्रकं मुरविं कण्ठपुरविं प्रालम्बकुण्डले चूडामणिं चित्ररत्नोत्कटं
मुकुटं पिनहति, पिनह्य ग्रन्थिम-वेष्टिम-पूरिम संघातिमेन चतुर्विधेन मालयेन
कल्पवृक्षमिवाऽऽत्मानमलङ्कृतविभूषितं करोति कल्पवृक्षमिवाऽलङ्कृतविभूषितं
कृत्वा दर्दरमलयसुगन्ध गन्धिकैर्गन्धैर्गात्राणि सुक्रीडति सुक्रीड्य दिव्यं च
सुमनोदामपिनहति । ततः खलु स विजयो देवः केशाऽलङ्कारेण वस्त्रालङ्कारेण
माल्यालङ्कारेणाऽऽभरणालङ्कारेण चतुर्विधेनाऽलङ्कारेणालङ्कृतो विभूषितः सन्
परिपूर्णालङ्कारः सिंहासनादभ्युत्तिष्ठति सिंहासनादभ्युत्थायाऽलङ्कारिकसभायाः
पूर्वेण द्वारेण प्रतिनिष्क्रमति-प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव व्यवसायसभा तत्रैवोपागच्छति
तत्रैवोपागत्य व्यवसायसभा मनुप्रदक्षिणी कुर्वन्-२ पूर्वद्वारेणानुप्रविशति पूर्व-
द्वारेणानुप्रविश्य यत्रैव सिंहासनं तत्रैवोपागच्छति तत्रैवोपागत्य सिंहासनवरगतः
पूर्वाभिमुखः सन्निषण्णः । ततः खलु तस्य विजयस्य देवस्याऽऽभियोगिका देवा
पुस्तकरत्नमुपनयन्ति ततः खलु स विजयो देवः पुस्तकरत्नं गृह्णाति पुस्तकरत्नं
गृहीत्वा मुञ्चति मुक्त्वा पुस्तकरत्नं विघाटयति पुस्तकरत्नं विघाट्य पुस्तकरत्नं
वाचयति पुस्तकरत्नं वाचयित्वा धार्मिकं व्यवसायं प्रगृह्णाति धार्मिकं व्यवसायं
प्रगृह्य पुस्तकरत्नं प्रतिनिक्षिपति पुस्तकरत्नं प्रतिनिक्षिप्य सिंहासनादभ्युत्तिष्ठति
अभ्युत्थाय व्यवसायसभायाः पूर्वद्वारेण प्रतिनिष्क्रमति पूर्वद्वारेण प्रतिनिष्क्रम्य
यत्रैव नन्दा पुष्करिणी तत्रैवोपागच्छति तत्रैवोपागत्य पुष्करिणीमनुप्रदक्षिणी-
कुर्वन् पूर्वद्वारेणानुप्रविशति पूर्वद्वारेणानुप्रविश्य त्रिसोपानप्रतिरूपकेण प्रत्य-
वरोहति त्रिसोपानप्रतिरूपकेण प्रत्यवरूढ हस्तौ पादौ प्रक्षालयति हस्तौ पादौ
प्रक्षाल्य एकं महत् श्वेतं रजतमयं विमलसलिलपूर्णं मत्तगजमहामुखाकृतिसमानं
भृङ्गारं प्रगृह्णति भृङ्गारं प्रगृह्य यानि तत्रोत्पलानि पद्मानि यावत्-शतसहस्र-
पत्राणि तानि गृह्णाति तानि गृहीत्वा नन्दातः पुष्करिणीतः प्रत्युत्तरति नन्दा-
पुष्करिणीतः प्रत्युत्तीर्य यत्रैव सिद्धायतनं तत्रैव प्रधावितवान् गमनाय । ततः
खलु तस्य विजयस्य देवस्य चत्वारि सामानिकसहस्राणि यावदन्ये च बहवो
वानव्यन्तराः देवाः देव्यश्च अप्येकका उत्पलहस्तगताः यावत्-हस्तगताः विजयं
देवं पृष्ठतः पृष्ठतोऽनुगच्छन्ति, ततः खलु तस्य विजयस्य देवस्य बहव आभि-
योगिकाः देवा देव्यश्च कलशहस्तगताः यावत्-धूपकडुच्छुकहस्तगताः विजयं देवं
पृष्ठतः पृष्ठतोऽनुगच्छन्ति । ततः खलु स विजयो देवश्चतुर्भिः सामानिकसहस्रैः
यावदन्यैश्च बहुभिर्गानत्र्यनरैर्देवैश्च देवीभिश्च सार्धं सम्परिवृतः सर्वक्रद्ध्या सर्वद्युत्या
यावत्-निर्घोषनादितरवेण यत्रैव सिद्धायतनं तत्रैवोपागच्छति तत्रैवोपागत्य-
सिद्धायतनमनुप्रदक्षिणी कुर्वन्-२ पूर्वद्वारेणानुप्रविशति अनुप्रविश्य यत्रैव देव-
च्छन्दक स्तत्रैवोपागच्छति तत्रैवोपागत्याऽऽलोके जिनप्रतिमानां प्रणामं करोति-

प्रणामं कृत्वा लोमहस्तकं गृह्णाति लोमहस्तकं गृहीत्वा जिनप्रतिमाः लोमहस्तकेन प्रमार्जयति प्रमार्ज्य सुरभिणा गन्धोदकेन स्नापयति स्नापयित्वा दिव्यया सुरभि गन्धकापायिक्या गात्राणि रूक्षयति रूक्षयित्वा सरसेन गोशीर्षचन्दनेन गात्राणि अनुलिम्पति गात्राण्यनुलिप्य जिनप्रतिमाभ्यः अहतानि श्वेतानि दिव्यानि देव-दृष्ययुगलानि (नियंसेइ) परिधापयति परिधाप्याऽग्रैर्वरैश्च गन्धैश्च माल्यैश्चाऽर्चयति अर्चयित्वा—पुष्पारोपणं गन्धारोपणं माल्यारोपणं वर्णकारोपणं चूर्णारोपण—माभरणारोपणं करोति कृत्वाऽऽसक्तोत्सक्तविपुलवृत्तवग्धारितमाल्यदामकलापं-करोति कृत्वाऽच्छैः श्लक्ष्णैः रजतमयैः अच्छरसतण्डुलैर्जिनप्रतिमानां पुरतः अष्टौ—अष्टौ मङ्गलकानि—आलिखति स्वस्तिक श्रीवत्स यावत् दर्पणम् अष्टावष्टौ मङ्गलकानि आलिखति—आलिख्य कचग्राहगृहीत करतलप्रभ्रष्टविप्रमुक्तेन दशार्ध-वर्णेन कुसुमेन मुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलितं करोति कृत्वा—चन्द्रप्रभवज्रवैडूर्यविमल-दण्डां काञ्चनमणिरत्नभक्तिचित्रां कालागुरुप्रवरकुन्दरुष्कतुरुष्कधूपगन्धोत्तमानु-विद्धां धूपवर्त्तिं विनिर्मुञ्चन्तं वैडूर्यमयं कडुच्छुकं प्रगृह्य प्रयत्नेन धूपं दत्वा जिनवरेभ्योऽष्टशतविशुद्धग्रन्थयुक्तैर्महावृत्तैरर्थयुक्तैरपुनरुक्तैः संस्तौति संस्तुत्य सप्ताष्टपदानि—अपसरति सप्ताष्टपदानि—अपसृत्य वामं जानुमञ्चति वामं जानु-मञ्चयित्वा दक्षिणं जानुं धरणितले निपातयति त्रिःकृत्वः मूर्धानं धरणितले नमयति नमयित्वा—ईषत्प्रत्युन्नमयति—ईषत्प्रत्युन्नमय्य कटकत्रुटितसंस्तम्भितौ भुजौ प्रतिसंहरति प्रतिसंहत्य करतलप्रतिगृहीतं शिरसावर्त्त मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा—एवमवादीत् ‘नमोऽस्तु खलु अर्हद्भ्यः भगवद्भ्यः यावत् सिद्धगतिनामधेयं स्थानं सम्प्राप्तेभ्यः’ इति कृत्वा वन्दते—नमस्यति ॥६७॥

टीका—‘तए णं से विजए देवे’ ततः खलु स विजयो देवः ‘महया महया इंदाभिसेएणं’ ‘अभिसित्ते समाणे’ सामानिकादिवानव्यन्तरादि देवैर्महतामहता इन्द्राभिषेकेणाऽभिषिक्तः सन् ‘सीहासणाओ अब्भुट्टेइ’ सिंहासनाद् अभ्युत्तिष्ठति,

‘तएणं से विजए देवे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—‘तए णं से विजए देवे’ इसके बाद वह विजय देव जब बड़ेभारी ठाट वाट के साथ इन्द्राभिषेक से अभिषिक्त हो चुका तब वह ‘सीहासणाओ अब्भुट्टेइ’ सिंहासन से उठा ‘अब्भुट्टेत्ता’ और उठकर फिर वह ‘अभिसेयसभाओ पुरत्थिमेणं दारेणं पडिणिक्खमइ’

‘तएणं से विजए देवे’ इत्यादि

टीकार्थ—‘तए णं से विजए देवे’ तो पछी वो विजयदेव न्यारे धणुण्ठा ठाठ भाठनी साथे साथे इन्द्राभिषेकथी अबिषिक्त थछ युक्था त्यारे ते ‘सीहासणाओ’ अब्भुट्टेइ’ सिंहासन परथी उठया. ‘अब्भुट्टेत्ता’ उठीने ते पछी ते ‘अभिसेयसभाओ’

‘अभ्युद्वेत्ता’ अभ्युत्थाय सिंहासनात्—‘अभिसेयसभाओ पुरत्थिमेणं दारेणं पडि-
णिक्खमइ’ अभिषेकसभातः पूर्वद्वारेण प्रतिनिष्क्रामति, ‘पडिणिक्खमित्ता’ प्रति-
निष्क्रम्याऽभिषेकसभातः—‘जेणामेव—अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ’ यत्रै-
वालङ्कारिकसभा तत्रैवोपागच्छति, ‘तेणेव उवागच्छित्ता’ तत्रैवाऽलङ्कारिकसभाया
मुपागत्य, ‘अलंकारियसभं अणुप्पयाहिणीकरेमाणे’ अलङ्कारिकसभामनुप्रदक्षिणी-
कुर्वन् २ ‘पुरत्थिमेणं दारेणं अणुपविसइ’—पूर्वदिग्द्वारेणालङ्कारिकसभा मनुप्रविशति-
‘पुरत्थिमेणं दारेणं अणुपविसित्ता’ पूर्वद्वारेणानु प्रविश्य, ‘जेणेव सीहासणे तेणेव-
उवागच्छति’ यत्रैव सिंहासनं तत्रैवोपागच्छति, ‘तेणेव उवागच्छित्ता’—तत्रैव
सिंहासनसंनिधाने—उपागत्य, ‘सीहासणवरगते पुरत्थाभिमुहे सणिसण्णे’ सिंहा-

अभिषेक सभा से पूर्व के द्वार से बाहर होकर निकला ‘पडिणिक्ख-
मित्ता जेणामेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ’ और बाहर
निकल कर वह जहां अलङ्कारिक सभा थी वहां पर आया ‘तेणेव
उवागच्छित्ता’ वहां आकर के वह ‘अलंकारिय सभं अणुप्पयाहिणी
करेमाणे’ उसने उस अलङ्कारिक सभा की प्रदक्षिणा की और प्रद-
क्षिणा करके फिर वह ‘पुरत्थिमेणं दारेणं अणुपविसइ’ पूर्व के द्वार से
होकर उसमें प्रविष्ट हुआ ‘पुरत्थिमेणं दारेणं अणुपविसित्ता’ पूर्व के द्वार
से होकर जब वह प्रविष्ट हुआ तो वह फिर ‘जेणेव सीहासणे तेणेव
उवागच्छइ’ वहां गया जहां कि सिंहासन था । ‘तेणेव उवागच्छित्ता’
वहां जाकर वह ‘पुरत्थाभिमुहे’ पूर्वदिशा की और मुह करके ‘सीहा-
सण वरगए सन्निसण्णे’ उस श्रेष्ठ सिंहासन के ऊपर बैठ गया ‘तएणं
तस्स विजयदेवस्स सामाणिय परिसोववण्णगा देवा आभिणिओगिए देवे’

पुरत्थिमेणं दारेणं पडिणिक्खमइ’ अभिषेक सभाना पूर्व दिशाना दरवाने थधने
थडार नीकण्था. ‘पडिणिक्खमित्ता जेणामेव अलंकारिय सभा तेणेव उवागच्छइ’
थडार नीकणीने ते न्थां अलंकारिक सभा डुती त्यां आगण आन्था. ‘तेणेव
उवागच्छित्ता’ त्यां आवीने ते ‘अलंकारियसभं अणुप्पयाहिणीकरेमाणे’ तेणु अ
अलंकारिक सभानी प्रदक्षिणा करी. अने प्रदक्षिणा करीने ते पछी ते ‘पुरत्थिमेणं
दारेणं अणुपविसइ’ पूर्व दिशाना द्वारेथी तेमां प्रवेश कर्यो. पुरत्थिमेणं दारेणं
अणुपविसित्ता’ पूर्वना द्वारेथी तेमां प्रवेश करीने ते पछी ते ‘जेणेव सीहासणे
तेणेव उवागच्छइ’ न्थां सिंहासन डुतुं त्यां गया. ‘तेणेव उवागच्छित्ता’ त्यां
नधने ते ‘पुरमुहे’ पूर्व दिशानी तरक्क भुण राभीने ‘सीहासणवरगए सन्निसण्णे’
अे श्रेष्ठ सिंहासन पर ते जेसी गया ‘तए णं तस्स विजयदेवस्स सामाणिय-

सनवरगतः पूर्वाऽभिमुखः सन्निपण्णः सदुपविष्टः 'तए णं तस्स विजयस्स देवस्स'
ततः सिंहासने-उचितोपवेशनाऽनन्तरं खलु तस्य विजयदेवस्य, 'सामाणिय-
परिसोववण्णा देवा आभिणि भोगि ए देवे सहावेति' सामानिकपर्षदुपपन्नका देवा
आभियोगिकान् देवान् शब्दायन्ते-आह्वयन्ति । 'सहावेत्ता एवं वयासी' शब्द-
यित्वा एवं वक्ष्यमाणं वचोऽवादिषुः- 'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया' भो-भोः ?
देवाऽनुप्रियाः शीघ्रं यथा तथा- 'विजयस्स देवस्स अलंकारियं भंडं उवणेह'
विजयदेवस्य हेतो रलङ्कारिकं भाण्डं मुपनयत, 'तेणेव ते अलंकारियं भंडं जाव
उवट्ठवेति' ते-आभियोगिकाः आज्ञासमनन्तरं तत्रैव तदैव तदेवाऽलंकारिकं
भाण्डं मुपस्थापयन्ति, 'तए णं से विजए देवे' ततः खलु स विजयोदेवः- 'तप्प-
ढमयाए' तत्प्रथमतया तस्यामरुङ्गारसभायां प्रथमतएव- 'पम्हलसुकुमालाए'
पक्ष्मलसुकुमारया-पक्ष्मला च सुकुमाराचेति पक्ष्मलसुकुमारा तथा पक्ष्मलयुक्तया

सदावेति' इस के बाद उस विजयदेव के सामानिक देवों ने अभि-
नियोगिक देवों को बुलाया 'सदावेत्ता एवं वयासी' बुला कर उन्होंने
उन से ऐसा कहा 'खिप्पामेव ओ देवाणुप्पिया ।' हे देवानुप्रियो !
तुम सब बहुत ही जल्दी 'विजयस्स देवस्स अलंकारियं भाण्डं उव-
णेह' विजयदेव के निमित्त अलंकारिक भाण्ड को ले आओ 'तेणेव
ते अलंकारियं भंडं जाव उवट्ठवेति' इस प्रकार की सामानिक देवों
की बात को स्वीकार कर वे आभियोगिकदेव वहां पर उसी समय
उस अलंकारिक भाण्ड को ले आये 'तए णं से विजए देवे तप्पढम-
याए पम्हलसु कुमालाए' इसके बाद सब से पहिले उस अलंकारिक
सभा में विजयदेव ने रोमवाली एवं सुकुमार तथा 'दिब्बाए सुरभीए'
दिव्य और सुगंधित 'गंधकासाईए' तथा सुगंध युक्त कषाय द्रव्यसि

[illegible]

सुकुमारयाचेत्यर्थः 'दन्वाए सुरभीए' दिव्यया सुरभितया 'गंधकासाईए' सुर-
भिगन्धकापायिकया—सुरभिगन्धकपाय द्रव्यपरिकर्मितया लघुशाटिकया, 'गाताइं-
लूहेति' गात्राणि—शरीराणि रूक्षयति, 'गाताइं लूहेत्ता' गात्राणि रूक्षयित्वा 'सर-
सेण गोसीसचंदणेण गाताइं अणुलिंपति' सरसेनाऽतिशयितगन्धयुक्तेन गोशीर्ष-
चन्दनेन शरीराणि अनुलिम्पति, 'सरसेन गोसीसचंदणेण गाताइं अनुलिंपेत्ता'
सरसगोशीर्षचन्दनेन स्वशरीरमनुलिप्य, 'तओ अंतरे च णं' तत्पश्चात् खलु,
'नासाणीसासवायवज्झं' नासिकानि सश्वासवातवाह्यं—नासाश्वासं निरुध्य, 'चक्खु-
हरे' मनोहारित्वात्—चक्षुर्हरति—आत्मवशं नयति रूपातिशयितत्वाच्च यत्तत्—चक्षुर्ह-
रम्, 'वण्णफरिसजुत्तं' वर्णातिशयेन स्पर्शातिशयेन च संयोज्याऽऽकलिकम्, 'ह्य-
लालापेलवातिरेगं' ह्यलालापेलवातिरेकम्—ह्यस्याऽश्वस्य लालातोऽपि—अधिकं-
पेलवं सुकुमारम्—'धवलं' इवेतम् 'कणगखइयंतकम्मं' कनकखचितान्तकर्म—कन-

वनी होने के कारण विशेष सुगंधवाली ऐसी एक छोटी सी तौलिया
से 'गायाइं लूहेति' अपने शरीर को पोछा 'गायाइं लूहिता' शरीर को
पोछकर 'सरसेण गोसीसचंदणेण गायाइं अणुलिंपति' फिर उसने
अपने शरीर पर सरस गोशीर्ष चन्दन का लेपन किया 'सरसेन
गोसीस चंदणेण गायाइं अणुलिंपेत्ता' सरस गोशीर्ष चन्दन से शरीर
पर लेप करके 'तओ अंतरे च णं' फिर बाद में उसने 'नासाणीसास-
वायवज्झे' नाक की निश्वास के वायु से—उडजाय ऐसे 'चक्खुहरम्'
तथा चक्षु को हरण करने वाले—जवर्दस्ती आखों को भी अतिशय सुन्द-
रता के कारण अपनी ओर खींच लेने वाले ऐसे 'वण्णफरिसजुत्तं'
तथा सुन्दर वर्ण और सुन्दर स्पर्श इन दोनों से युक्त ऐसे 'ह्यलाला-
पेलवातिरेगं' तथा घोंडे की लार से भी अधिक सुकुमार 'धवल'

प्रकारना सुगंधवाणा जेवा जेक नाना जेवा इमादधी 'गायाइं लूहेति' पोताना
शरीरने लूछथु 'गायाइं लूहिता' शरीर लूछीने 'सरसेण गोसासचंदणेण गायाइं
अणुलिंपेत्ता' ते पछी गोशीर्षचंदनने पोताना शरीर पर लेप कर्यो. 'सरसेण
गोसीसचंदणेण गायाइं अणुलिंपेत्ता' सरस गोशीर्षचंदनथी शरीर पर लेप करीने
'तओ अंतरे च णं' ते पछी तेणे 'नासाणीसायवायवज्झे' नाकना निःश्वासना
पवनथी डी जय जेवा 'चक्खुहरम्' आंजोने डुरणु डुरवावाणा अर्थात् अति-
शय सुंदरताना डारणे आंजोने पोतानी तरङ्ग आकृषित डुरवावाणा जेवा
'वण्ण फारिसत्तं' सुंदर वणु जेने सुंदर स्पर्श जे जेनेथी युक्त 'ह्यलाला पेल-
वातिरेगं' घोंडानी लाणथी पणु पधारे सुंदर 'धवलं' तथा सङ्केत 'कणगखइयं
तकम्मं' तथा जेना जेने छेडाजो सोनाना किनारेथी लारेला जेवा 'आकास

कविच्छुरितानि-अन्तः कर्माणि-अश्वलयोर्वानलक्षणानि यस्य तत्तथा, 'आकास-
फलिहसरिसप्पभं' आकाशस्फटिकसदृशप्रभाभिर्विरोचमानं-आकाशस्फटिको
विलक्षणः कश्चित्कचिद्भवति तत्प्रभाभासुरमित्यर्थः, 'दिव्यं'-दिविभवं-विलक्षणं
वा दिव्यम् 'देवदूसजुयलं'-देवदूष्ययुगलम् देव परिधानीयक्षमं वासोयुगम्,
'णियंसेइ' निवस्ते-परिधत्ते, 'णियंसेत्ता' निवस्य-परिधाय 'हारंपिण्डेत्ति' हारं-
पिनहति-उरसि प्रक्षिपति, तत्र-हारः-अष्टादशसरिकः, 'हारं पिण्डेत्ता' हारं पि-
नह, 'एवं एगावलिं पिणिधंति'-एवमेकावलिं विचित्रमणिकां पिनहति 'एगावलिं
'पिण्डेत्ता'-एकावलिं पिनह, 'एवं एतेणं अभिलावेणं-एवमेतेनाभिलापेन,
'मुत्तावलिं' मुक्तावलिं मुक्ताफलमयीं मालाम् 'कणगावलिं' कनकमणिमयीं मालाम्
'रयणावलिं' रत्नावलिं-रत्नमयीं मालाम् 'कडगाइं' कटकानि-कलाचिकाभरणानि,

तथा शुभ्र-धवल, 'कणगखइयंतकम्म' एवं जिसके दोनों अंचल-छोर
केवान कनक केनारों से खचित थे ऐसे 'आकास फालिहसरिसप्पभं'
आकाश और स्फटिक के जैसा-जो अपनी प्रभा से चमक रहा था
'दिव्यं' अतएव स्वर्गीय होने के कारण प्रचलित वस्त्र से विलकुल
अनोखा था ऐसे 'देवदूसजुयलं' देवदूष्य युगल को देवों के पहिरने
योग्य वस्त्र युगल को 'णियंसेइ' पहिरा 'णियंसेत्ता' देवदूष्य युगल को
धारण करके फिर उसने 'हारं पिण्डेइ' गले में १८ लर का हार को
पहिरा 'हारं पिण्डेत्ता' हार को पहिर कर फिर उसने 'एवं एगावलिं
'पिणिधंति' एक एकावली हार विशेष-को पहिरा 'एगावलिं पिणिधेत्ता'
एकावली पहिन कर फिर 'एवं एतेणं अभिलावेणं' उसने इसी अभि-
लाप-कथन के अनुसार 'मुत्तावलिं' मुक्तावली-मुक्ताफल मयी माला
को-'कणगावलिं' कनकमणिमयी माला को 'रयणावलिं' रत्नमयी

'फालिह सरिसप्पभं' आकाश अने स्फटिकना जेवी पोतानी छांतीथी जेओ अमझी
रह्या हुता. 'दिव्यं' तेथी जे जे स्वर्गीय होवाना कारणे प्रचलित वस्त्रोथी ओइ
हम जुहा प्रकारना हुता ओवा 'देवदूसजुयलं' देवदूष्य युगल के जे देवाने
पडेरवा योग्य ओवा वस्त्र युगलने 'णियंसेइ' पडेर्या 'णियंसेत्ता' देवदूष्य युगलने
धारण करीने ते पछी तेणे 'हारंपिण्डेइ' १८ अठार सेरवाणो अहुभूद्व्यहार गणामां
पडेर्या 'हारंपिण्डेत्ता' हार पडेरिने ते पछी तेणे 'एवं एगावलिं पिण्डंति'
ओकावलि-हारविशेषने धारण कर्यो 'एगावलिं पिणिधेत्ता' ओकावली हारने
पडेरिने 'एवं एतेणं अभिलावेणं' तेणे आं अलिलाप-कथन प्रभाणे 'मुत्तावलिं'
मुक्तावली-मुक्ता इव वाणी भावाने 'कणगावलिं' कनकमयी भाणाने 'रयणावलिं'
रत्नोनी भाणाने 'कडगाइं' कटकेने-छांडाना आभूषणने 'तुडियाइं' चुटितोने

‘તુડિયાઈ’ ત્રુટિતાનિ-વાહુરક્ષકાઃ હસ્તાભરણાઃ ‘અંગયાઈ’ અન્ગદાનિ-વાદ્યાભરણ-
વિશેષાઃ ‘કેયૂરાઈ’ કેયૂરાણિ, ‘દસમુદિતાણંતકં’ દશમુદ્રિકાનન્તકં હસ્તાન્ગુલિસ
મ્વન્ધિ મુદ્રિકાદશકમ્ ‘કહિસુત્તકં’ કટિસૂત્રકમ્ ‘તે અત્થિસુત્તકં’ ત્ર્યસ્થિ સૂત્રકમ્
‘મુરવિં-કંઠમુરવિં-મુચ્છીં-કણ્ઠમુચ્છીમ્-આભરણવિશેષો, ‘પાલંચસિ’-પ્રાલમ્બં, તપ-
નીયમયઃ વિચિત્રમણિરત્નભક્તિચિત્રાત્મનઃ પ્રમાણેન સ્વપ્રમાણઃ આભરણવિશેષઃ ।
‘કુંડલાઈ’-કુણ્ડલે-કરુણાભરણે, ‘ચૂડામણિ’-ચૂડામણિઃ, તત્ર ચૂડામણિર્નામ-
સકલપાર્થિવ-રત્નસર્વસારઃ દેવેન્દ્રમનુષ્યેન્દ્રશિરઃ કૃતનિવાસઃ નિઃશેષાડપમદ્ગલ
શાન્તિરોગપ્રમુખદોષાપહારકારી પ્રવરલક્ષણોપેતઃ પ્રવરમદ્ગલભૂતઆભરણવિશેષઃ,

માલા કો ‘કડગાઈ’ કટકોં કો કલાઈ કે આભરણોં કો ‘તુડિયાઈ’
ત્રુટિતોં કો-વાહુરક્ષકોં કો ‘અંગયાઈ’ અંગદોં કો-વાહુ કે વિશેષોં કો
‘કેયૂરાઈ’ કેયૂરોં કો ‘દસમુદિતાણંતકં’ ૧૦ મુદ્રિકાઓં કો અંગૂઠિયોં
કો ‘કહિસુત્તયં’ કટિસૂત્ર કો-કરધોંની કો ‘તે અત્થિસુત્તકં’ ત્ર્યસ્થિ
સૂત્ર કો ‘મુરવિં’ કંઠ મુરવિ કો ‘પલંચસિ’ પ્રાલમ્બક કો-તપનીય
સુવર્ણ કે બને હુણ વિચિત્ર મણિયોં કે ચિત્રોં સે વિચિત્ર તથા
પહિરને વાલે કે વરાવર જો આભરણ વિશેષ હોતા હૈં ઉસકા નામ
પ્રાલમ્બક હૈં એસે પ્રાલમ્બક રૂપ આભરણ વિશેષ કો ‘કુંડલાઈ’ કાનોં
મેં કુણ્ડલોં કો ‘ચૂડામણિ’ શિરોરત્ન કો યહ રત્ન સર્વ પાર્થિવ રત્નોં
મેં સારભૂત માના ગયા હૈ, ઇન્દ્ર ઓર ચક્રવર્તી કે મસ્તક પર યહ
ધારણ ક્રિયા જાતા હૈ । સમસ્ત અમંગલોં કા ઇવં રોગોં કા ઓર
દોષોં કા યહ વિનાશક હોતા હૈ તથા સુન્દર લક્ષણોં સે યહ યુક્ત હોતા
હૈ, એસા યહ મદ્ગલ ભૂત આભરણ વિશેષ હોતા હૈ । એસે આભરણ

ખાહુ રક્ષકોને ‘અંગયાઈ’ અંગદોને અર્થાત્ કાંડાના આભૂષણ વિશેષને
‘કેયૂરાઈ’ કેયૂરોને ‘દસમુદિયાણંતકં’ ૧૦ દસ મુદ્રિકાઓ-વીંટીયોને ‘કહિસુત્તયં’
કટિસૂત્ર કંદેરોને ‘તે અત્થિસુત્તકં’ ત્ર્યસ્થિસૂત્રને ‘મુરવિં’ મુરવીને ‘પાલંચસિ’
પ્રાલંચકોને એટલે કે-તપનીય સોનાના બનેલ વિચિત્ર મણિયોના ચિત્રોથી
ચિતરેલ તથા પહેરવાવાળાની બરોબરનું જે આભૂષણ વિશેષ હોય છે,
તેનું નામ પ્રાલંચક છે. એવા પ્રાલંચકને ‘કુંડલાઈ’ કાનમાંના કુંડલોને ‘ચૂડા-
મણિ’ માથાના રત્નને આ મસ્તકનું આભૂષણ પાર્થિવ રત્નોમાં સાર રૂપ
માનવામાં આવેલ છે. અને તે ઇન્દ્ર અને ચક્રવર્તી રાજાના મસ્તક પર ધારણ
કરાવવામાં આવે છે. એ સઘળા અમંગલોનું તથા સઘળા રોગોનું અને સઘળા
દોષોનું વિનાશક હોય છે. તથા સુંદર લક્ષણોથી એ યુક્ત હોય છે. આવું એ
એક મંગલ રૂપ આભૂષણ વિશેષ છે. આવા આભૂષણ વિશેષને તથા ‘ચિત્તરચ્છણ

‘ચિત્તરયણુકઢં મઝડં’-ચિત્તરત્નોત્કટં મુકુટમ્ તત્ર ચિત્રાણિ નાનાપ્રકારકાણિ યાનિ રત્નાનિ તૈઃ ઉત્કટઃ પ્રભૂતરત્નનિચયોપેતઃ इत्यर्थः । ‘પિણિધેઈ’-एतादृश-
માભરણાદિકં પિનહ્યતિ, ‘પિણિધિત્તા’-પિનહ્યોત્તરત્નાભરણાનિ, ‘ગંઠિમવેઢિમ-
પૂરિમસંઘાઈમેણ ચઝવ્વિહેણં મલ્લેણં’ ग्रन्थिमवेष्टिमपूरिमसंघातिमेन चतुर्विधेन
માલ્યેન, તત્ર-ग्रन्थिमं ग्रन्थनिर्वृतं वेष्टिमं-यद्ग्रन्थितं सत् वेष्टयते यथा पुष्पलंबू-
સકં (झम्मनकम्) पूरिमं येन वंशशलाकादि मयपञ्जरी पूर्यते, संघातिमं-यत्पर-
સ્પરતો નાલસંઘાતેન સંઘાત્યતે, ‘કપ્પ રુક્ખયંપિવ અપ્પાણં અલંકિયવિભૂસિયં
કરેતિ’-एवंविधेन चतुर्विधेन माल्येनाऽऽत्मानं कल्पवृक्षमिवाऽलङ्कृतविभूषितं
કરોતિ, ‘કપ્પરુક્ખયંપિવ અપ્પાણં અલંકિયવિભૂસિયં કરેત્તા’-कल्पवृक्षमिवस्वा-

વિશેષકોં તથા ‘ચિત્તરયણુકઢં મઝડં’ નાના પ્રકાર કે રત્નોં સે ઉત્કૃષ્ટ
મુકુટ કો ‘પિણિધેઈ’ પહિરા ‘પિણિધેત્તા’ હસ પ્રકાર કે પૂર્વોક્ત સમસ્ત
આભરણોં કો યથા સ્થાન પહિર કરકે ‘ગંઠિમવેઢિન પૂરિમ સંઘાઈમેણ
ચઝવ્વિહેણં મલ્લેણં’ ફિર ઉસને ગ્રન્થિમ ડોરે મેં ગાંઠે લગાર કર
વનાઈ ગઈ માલા સે વેષ્ટિમ-પુષ્પલંબૂસક ઝમ્મનક કી તરહ ડોરોં કો
વેષ્ટિત કરકે વનાઈ ગઈ માલા સે પૂરિમ વેશ શલાકાઓં કો આપસ
મેં પૂરકર વનાઈ ગઈ ટોકરી આદિ કી તરહ ફૂલોં કો પૂરકર વનાઈ
ગઈ માલા સે ઔર સંઘાતિમ-પરસ્પર મેં નાલોં કો જોડકર વનાઈ-
માલા સે-इन चार प्रकार की मालाओं से अपने आपको अलंकृत कर
વિભૂષિત કિયા ઉસ સમય વહ એસા લગા થા કિ માનોં યહ એક
‘કપ્પરુક્ખયંપિવ’ કલ્પવૃક્ષ હી હૈ ‘કપ્પરુક્ખયંપિવ અપ્પાણં અલંકિય-
વિભૂસિયં કરેત્તા’ કલ્પવૃક્ષ કી તરહ અપને કો અલંકૃત એવં વિભૂષિત

કઢં મઝડં’ અનેક પ્રકારના રત્નોથી ઉત્તમ મુગટને ‘પિણિધેઈ’ પહેર્યો ‘પિણિધેત્તા’
આ રીતના પૂર્વોક્ત સઘળા આભરણોને યોગ્ય સ્થાને પહેરીને ‘ગંઠિમ વેઢિમપૂરિમ
સંઘાઈમેણ ચઝવ્વિહેણં મલ્લેણં’ તે પછી તેણે ગ્રન્થિમ-દોરામાં ગાંઠો લગાવી
લગાવીને બનાવવામાં આવેલ માળાથી વેષ્ટિમ-પુષ્પના લંબૂસક-ઝમ્મનકના
જેમ દોરાથી વીંટીને બનાવવામાં આવેલ માળાથી પૂરિમ-શલાકાઓને પરસ્પર
પરોવીને બનાવવામાં આવેલ ટોપલી વિગેરેની જેમ કુલોને પરોવીને બનાવવામાં
આવેલ માળાઓથી અને સંઘાતિમ-એક બીજામાં નાળોને બેડીને બનાવવામાં
આવેલ માળાથી આ રીતે આ ચાર પ્રકારની માળાઓથી પોતાને અલંકારિત
કરીને વિભૂષિત કર્યા તે વખતે એવું જણાતું હતું કે જાણે આ એક ‘કપ્પરુ
ક્ખયંપિવ’ કલ્પવૃક્ષ જ છે ‘કપ્પરુક્ખયં પિવ અપ્પાણં અલંકિયવિભૂસિયં કરેત્તા’
સુંદર એવા કલ્પવૃક્ષની જેમ પોતાને અલંકૃત અને વિભૂષિત કરીને ‘દદરમલય

करके 'दह्रमलयसुगंधगंधितेहिं गंधेहिं गाताइं सुक्किडति' फिर उसने दर्दरमलय चन्दन की सुगंधित गंध से अपने शरीर को अलंकृत किया 'सुक्किडित्ता' इस प्रकार से अपने शरीर को अलंकृत करके 'दिव्वं च सुमणोदामं पिणिद्धति' फिर उसने दिव्य पुष्पमाला को पहिरा 'तएणं से विजए देवे' इसके बाद वह विजयदेवने 'केसालंकारेण, वत्थालंकारेण, मल्लालंकारेण, आभरणालंकारेण चउव्विहेणं अलंकारेणं अलंकिए विभूसिए समाणे' इस के बाद विजय देव ने केशों को मनोहर करने वाले अलङ्कार से, वस्त्रों को सुहावने जचाने वाले अलङ्कार से, एवं मालाओं को भी अलङ्कृत करने वाले अलङ्कार से और आभरणों को भी विशेष रूप से उद्दीपित करने वाले अलङ्कार से इस प्रकार के चार प्रकार वाले अलङ्कारों से जब वह 'पडिपुण्णालंकारे' सम्पूर्ण रूप से सज अलंकारों को पहिन चुका तब वह 'सीहासणाओ

સુગંધગંધિતેર્હિ ગાતાઈં સુક્ષિદ્ધતિ' તે પછી તેણે દર્દરમલય ચંદનની સુગંધવાળા ચંદનથી પોતાના શરીરને અલંકૃત કર્યું. 'સુક્ષિદ્ધિતા' આ પ્રમાણે પોતાના શરીરને અલંકાર વાળું બનાવીને 'દિવ્યંચ સુમનોદ્ગમં વિણિદ્ધંતિ' તે પછી તેણે દિવ્ય એવી પુષ્પોની માળા ધારણ કરી 'તણ્ણ' સે વિજય દેવે' તે પછી એ વિજયદેવે 'કેમ્પાલંકારેણં વત્થાલંકારેણં મલ્લાલંકારેણં આમરણાલંકારેણં ચ્ચ વ્વિદ્ધેણં અલંકિયત્થિમ્મૂસિય સમ્પાણે' તે પછી વિજયદેવે કેશોને સુંદર બનાવવા વાળા અલંકારથી વસ્ત્રોને સુંદર લગાડવાવાળા અલંકારથી તેમજ આભૂષણોને પણ વિશેષ પ્રકારથી શોભાવવાવાળા અલંકારથી આ પ્રમાણેના ચાર પ્રકારવાળા અલંકારોથી પોતાને દિવ્ય રીતે શોભાયમાન કરી લીધા અને જ્યારે 'પહિપુણ્ણાલંકારે' સંપૂર્ણ પણાથી બધાજ અલંકારો પહેરીલીધા ત્યાર પછી તે 'સીહાસનાઓ અવ્વમુદ્દટેઈ' સિંહાસન પરથી ઉભો થયો અવ્વમુદ્દટેત્તા' ઉભા થયા પછી તે

कारियसभाओ पुरत्थिमिल्लेण दारेण पडिनिक्खमति' अलङ्कारिकसभायाः पूर्व-
द्वारेण प्रतिनिष्क्रामति बहिर्गच्छति, 'पडिनिक्खमेत्ता-प्रतिनिष्क्रमस्य, 'जेणेव-
ववसायसभा तणेव उवागच्छइ' यत्रैव व्यवसायसभा तत्रैवोपागच्छति, 'तेणेव उवा-
गच्छित्ता' तत्रैवोपागत्य व्यवसायसभायाम्, 'ववसायसभं अणुपयाहिणं करेमाणे
करेमाणे' व्यवसायसभामनुप्रदक्षिणी कुर्वन्-२ 'पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुप्प-
विसइ-पूर्व द्वारेणानुप्रविशति व्यवसायसभाम् 'अणुप्पविसित्ता जेणेव सीहासणे
तेणेव उवागच्छइ'-व्यवसायसभां प्रविश्य यत्रैवास्ते सिंहासनं तत्रैवोपागच्छति,
'तेणेव उवागच्छित्ता सीहासणवरगते पुरत्थाभिमुहे सण्णिसण्णे'-तत्रैवोपागत्य
सिंहासनवरगतः पूर्वाभिमुखो भूत्वा समुपविष्टः स विजयो देवः इति ।

'तएणं तस्स विजयस्स देवस्स'-सिंहासनोपवेशनतः पश्चात् खलु तस्य विजयस्य
देवस्य, 'आभिजोगिया देवा' प्रेण्ये कर्मणि नियोजिताः 'पोत्थयरयणं उवणेति'-
अवमुहेइ' सिंहासन से उठा 'अवमुहेत्ता' उठकर वह 'अलंकारिय
सभाओ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं पडिनिक्खमइ' उस अलंकारिक सभा
के पूर्वद्वार से होकर बाहर निकला 'पडिनिक्खमित्ता जेणेव ववसाय
सभा तेणेव उवागच्छइ' बाहर निकल कर फिर वह जहां व्यवसाय
सभा थी वहां पर आया 'तेणेव उवागच्छित्ता' वहां आकर के उसने
'ववसायसभं अणुपयाहिणं करेमाणे करेमाणे' उस व्यवसाय सभा
की प्रदक्षिणा दी प्रदक्षिणा देकर फिर वह 'पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं
अणुपविसइ' पूर्व के द्वार से उस में प्रविष्ट हुआ 'अणुपविसित्ता जेणेव
सीहासणे तेणेव उवागच्छइ' वहां प्रविष्ट होकर वह जहां सिंहासन
था वहां पर गया 'उवागच्छित्ता' वहां जाकर 'सीहासणवरगए
पुरत्थाभिमुहे सण्णिसण्णे' वह श्रेष्ठ सिंहासन के ऊपर पूर्व दिशा
की ओर मुंह करके बैठ गया 'तएणं तस्स विजयस्स देवस्स आहि

'अलंकारिय सभाओ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं पडिनिक्खमइ' ये अलंकारिक सभाना
पूर्वद्वारेथी अंदार नीकण्ये। 'पडिनिक्खमित्ता जेणेव ववसायसभा तेणेव उवा-
गच्छइ' अंदार नीकणीने ते पछी ते न्यां व्यवसाय सभा हुती त्यां आगण
ते आव्या। 'तेणेव उवागच्छित्ता' त्यां आवीने तेणे 'ववसायसभं अणुपयाहिणं
करेमाणे करेमाणे' प्रदक्षिणा करीने ते पछी ते 'पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ'
पूर्व दिशाना द्वारेथी तेमां प्रवेश कर्ये 'अणुपविसित्ता जेणेव सीहासणे तेणेव
उवागच्छइ' त्यां प्रवेश करीने न्यां सिंहासन हुतुं त्यांते गये। 'उवागच्छित्ता
सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सण्णिसण्णे' तेउत्तम सिंहासननी उपर पूर्वदिशा
तरङ्ग मुण्ण राणीने जेसी गये। 'तएणं तस्स विजयस्स देवस्स आहिओगियादेवा

પુસ્તકરત્નમુપતયન્તિ-દેવાયાઽર્પયતીત્યર્થઃ 'તર્ણં સે વિજા દેવે પોત્યયરયણં ગેણંતિ'—તત આનીતં પુસ્તકમુત્તમં દેવો ગૃહ્ણાતિ, 'ગેણંતેત્તા પોત્યયરયણં મુયતિ' ગૃહીત્વા પુસ્તકરત્નં સ્વોત્સન્જે મુશ્રતિ, સ્થાપયતિ, 'પોત્યયરયણં મુણ્ણા'—પુસ્તકરત્નં નિધાયોત્સન્જે, 'પોત્યયરયણં વિહાડેતિ'—પુસ્તકરત્નં પઠિત્તુમુદ્ધાટયતિ, 'પોત્યયરયણં વિહાડેત્તા'—પુસ્તકરત્નં સમુદ્ધાટય, 'પોત્યયરયણં વાણ્ણતિ' વાચયતિ પુસ્તકરત્નમ્—વિશિષ્ટમર્થમુપલબ્ધમ્, 'પોત્યયરયણં વાણ્ણા' પુસ્તકરત્નં વાચયિત્વા, 'ધમ્મિયં વવસાયં ગેણંતિ'—ધાર્મિકં વ્યવસાયં પ્રગૃહ્ણાતિ, વ્યવસાયં કર્તુમભિલપતિ, વ્યવસાયસભાયાઃ શુભાઽધ્યવસાયનિવન્ધતાત્ । ક્ષેત્રાદેરગિ કર્મક્ષયોપશમહેતુતાત્, તદુક્તમ્—'ઉદયક્ખઓવસમો વસમા જં ચ કમ્મુણો મણિયા—દવ્વં સેત્તં કાલં ભવં

ઓગિયા દેવા પોત્યયરયણં ઉવગેંતિ' इसके बाद उस विजय देव के अभियोगिक देवों ने वहां उसे एक पुरतकरतन अर्पित किया 'तर्णं से विजए देवे पौत्थयरयणं गेणंहंति' तब उस श्रेष्ठ पुरतक को उस विजयदेव ने ले लिया 'गेणहेत्ता पौत्थयरयणं मुयति' लेकर उसे उसने अपनी गोदी में रख लिया 'पौत्थयरयणं मुण्णत्ता' पुस्तकरतन को गोदी में रख कर 'पौत्थयरयणं विहाडेति' उसने उसे पढ़ने के लिए खोला 'पौत्थयरयणं विहाडेत्ता' पुस्तक रतन को खोलकर 'पौत्थयरयणं वाण्णति' फिर वह उसे वाचने लगा 'पौत्थयरयणं वाण्णत्ता धम्मियं ववसायं गेणहइ' वाचकर फिर उसने धार्मिक व्यवसाय काम करने की अभिलाषा की क्योंकि व्यवसाय सभा शुभाध्यवसाय का कारण होती है और इसका कारण भी यह है कि क्षेत्रादिक भी कर्म के क्षयोपशम में हेतु पड़ते हैं कहा भी है 'उदयक्खओवसमोवसमा जं च कम्मणो

પાત્યરયણં ઉવગેંતિ' તે પછી એ વિજયદેવને આભિયોગિક દેવોએ ત્યાં તેને એક પુસ્તક રતન અર્પણ કર્યું. 'તર્ણં સે વિજા દેવે પાત્યરયણં ગેણંતિ' ત્યારે એ શ્રેષ્ઠ પુસ્તક રતન એ વિજય દેવે લીધું. 'ગેણંતેત્તા પોત્યયરયણં મુયતિ' તે લઈને તેને તેણે પોતાના ખોળામાં રાખ્યું. 'પોત્યયરયણં મુણ્ણા' પુસ્તકરતન ખોળામાં રાખીને 'પોત્યયરયણં વિહાડેતિ' તે પુસ્તક રતનને તેણે વાંચવા માટે ઉઘાડ્યું. 'પોત્યયરયણં વિહાડેત્તા' પુસ્તક રતનને ખોલીને 'પોત્યયરયણં વાણ્ણતિ' પુસ્તકરતનને વાંચવા લાગ્યા. 'પોત્યયરયણં વાણ્ણા, ધમ્મિયં વવસાયં ગેણહइ' વાંચીને તે પછીતેણે ધાર્મિક વ્યવસાય ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા કરી. કેમકે વ્યવસાય સભા શુભ અધ્યવસાયના કારણે રૂપ હોય છે. અને તેનું કારણ પણ એજ છે કે ક્ષેત્રાદિક પણ કર્મના ક્ષયોપશમમાં હેતુ રૂપ હોય છે. કહ્યું પણ છે કે—'ઉદયક્ખઓવસમોવસમાજં ચ કમ્મુણો મણિયા, દવ્વં, સેત્તં, કાલં, ભવં ચ ભાવં ચ

ચ ભાવં ચ અપપ્પ’-ઉદય ક્ષયોપશમાઃ યે ચ કર્મણો ભણિતાઃ, દ્રવ્યં ક્ષેત્રં કાલં
ભવં ચ ભાવશ્ચ સંપ્રેક્ષસ્વ’-ઇતિ છાયા, ‘ધર્મિયં વવસાયં પગેણિત્તાં પોત્થયરયણં
પઢિનિક્કલ્લવેહ’-ધાર્મિકં વ્યવસાયં ગૃહીત્વા પુસ્તકરત્નં પ્રતિક્ષિપતિ-પરિત્યજતી-
ત્યર્થઃ, ‘પઢિનિક્કલ્લવેત્તા’ પ્રતિનિક્ષિપ્ય વ્યવસાયં-પુસ્તકં ચ, ‘સીહાસણાઓ
અબ્બુદ્દેહ’-સિંહાસનાદભ્યુત્તિષ્ઠતિ, ‘અબ્બુદ્દેત્તા’ સિંહાસનાદભ્યુત્થાય, ‘વવસાય-
સમાઓ પુરત્થિમિલ્લેણં દારેણં પઢિનિક્કલ્લમહ’-વ્યવસાયસમાયાઃ પૂર્વદ્વારેણ બહિર્નિઃ
સરતિ-વહિઃ પ્રયાતિ, ‘પઢિનિક્કલ્લમિત્તા’-પ્રતિનિક્ષિપ્ય વ્યવસાયસમાતઃ ‘જેણેવ-
ણંદા પુક્કલ્લરિણી તેણેવ ઉવાગચ્છહ’-યત્રૈવ પૂર્વોક્તવિશેષણવિશિષ્ટા નન્દા પુષ્કરિણી
-તત્રૈવોપાગચ્છતિ, ‘તેણેવ ઉવાગચ્છિત્તા ણંદાપુક્કલ્લરિણીં અણુપયાહિણી કરેમાણે
પુરત્થિમિલ્લેણં દારેણં અણુપવિસહ’-તત્રોપાગત્ય નન્દાં પુષ્કરિણીમ્ અનુપ્રદક્ષિણી

ભણિયા દ્રવ્યં, ક્ષેત્રં કાલં ભવં ચ ભાવં ચ સંપપ્પ’ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભવ
और भावको आश्रित करके भी कर्म की उदय, क्षय
ક્ષયોપશમ और उपશમ, अवस्थाएं होती हैं। ‘धर्मियं ववसायं
गेण्हित्ता पोट्थयरयणं पडिणिक्कल्लवेह’ धार्मिक व्यवसाय करके फिर
‘उसने उस पुस्तक रत्न को रख दिया ‘पडिणिक्कल्लवेत्ता सीहासणाओ
अब्बुद्वेह’ पुस्तकरत्न को रखकर फिर वह सिंहासन से उठा
‘अब्बुद्वेत्ता’ सिंहासन से उठकर वह ‘ववसायसमाओ पुरत्थि-
मिल्लेणं दारेणं पडिणिक्कल्लमह’ उस व्यवसाय सभा से उसके
पूर्वद्वार से होकर निकला ‘पडिणिक्कल्लमिक्का’ बाहर निकल कर
‘जेणेव णंदा पुक्कल्लरिणी तेणेव उवागच्छह’ वह जहां नन्दा पुष्करिणी
थी वहां पर गया ‘तेणेव उवागच्छित्ता णंदा पुक्कल्लरिणीं अणुपया-
हिणी करेमाणे पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसह’ वहां जाकर वह
उस नंदा पुष्करिणी में प्रदक्षिणा देकर उसके पूर्वद्वार से प्रविष्ट हुआ

સંસપ્પ’ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભવ અને ભાવનો આશ્રય કરીને પણ કર્મની ઉદય,
ક્ષય, ઉપશમ અને અવસ્થાઓ હોય છે. ‘ધર્મિયં વવસાયં ગેણિત્તા પોત્થયરય-
ણં પઢિનિક્કલ્લમહ’ ધાર્મિક વ્યવસાય કરીને તે પછી તેણે એ પુસ્તક રત્નને
મૂકી દીધું. ‘પઢિનિક્કલ્લમિત્તા સીહાસણાઓ અબ્બુદ્દેહ’ પુસ્તક રત્નને મૂકીને તે
પછી તે સિંહાસન પરથી નીચે ઉતર્યો. ‘અબ્બુદ્દેત્તા’ સિંહાસન પરથી ઉતરીને
તે ‘વવસાયસમાઓ પુરત્થિમિલ્લેણં દારેણં પઢિનિક્કલ્લમહ’ એ વ્યવસાય સભાના
પૂર્વ દિશાના દારે થઈને બહાર નીકળ્યો. ‘પઢિનિક્કલ્લમિત્તા’ બહાર નીકળીને
‘જેણેવ ણંદા પુક્કલ્લરિણી તેણેવ ઉવાગચ્છહ’ તે જ્યાં નંદા પુષ્કરિણી હતી ત્યાં
ગયા. ‘ઉવાગચ્છિત્તા ણંદાપુક્કલ્લરિણીં અણુપયાહિણી કરેમાણે પુરત્થિમિલ્લેણં દારેણં
અણુપવિસહ’ ત્યાં જઈને તેણે એ નંદા પુષ્કરિણીની પ્રદક્ષિણા કરીને તેના પૂર્વ

‘अणुपविसिन्ता’ प्रविष्ट होकर ‘अणुपविसिन्ता’ पुष्करिणी में प्रविष्ट होकर ‘पुरत्थिभिल्लेणं तिस्रोवाणपडिरुवगएणं पच्चोरुहइ’ वह उसकी तिस्रोपान पंक्ति से उतर कर उसमें प्रविष्ट हुवा ‘पच्चोरुहत्ता हत्थपाइं पक्खालेंति’ प्रवेश करके हाथों और पैरों को धोया ‘पक्खालित्ता एगं महं सेतं रयणामयं विमलसलिलपुण्णं मत्तगय महा कित्तिसमाणं भिंगारं पणिण्हति’ हाथ पैरों को धोकर उसने चांदी की बनी हुई एक विमल जल से परिपूर्ण भृंगार-झारी को उठाया जिसके मुह की आकृति मदोन्मत्त गजराजके शृण्डादण्ड जैसी थी ‘भिंगारं पणिण्हत्ता जाइं तत्थ उप्पलाइं पउमाइं जाव सयसहस्सपत्ताइं ताइं गणिण्हति’ भृंगार उठाने के बाद फिर उसने जितने भी वहां उत्पल पद्म यावत् शतसहस्र पत्तों वाले कमल थे उन सब को ले लिया ‘गणिण्हत्ता णंदाओ पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरेइ’ लेकर फिर वह णंदा

દિશાના દરવાજે થઈને તેમાં પ્રવેશ કર્યો. ‘અણુપવિસિત્તા’ પ્રવેશ કરીને ‘પુર-
ત્યમિલ્લેણં તિસોવાળપહિરૂવગણં પચ્ચોરુહ્હ’ તે તેની ત્રિસોપાન પાંક્તિથી ઉતરીને
તેમાં પ્રવેશ કર્યો. ‘પચ્ચોરુહિત્તા હત્થવાદં પઞ્જલાલેંતિ’ તેમાં પ્રવેશ કરીને તેણે પોતાના
હાથ પગ ધોયા. ‘પઞ્જલાલિત્તા ઇમં મહં સેત્તં રયયામયં વિમલસલિલપુણં મત્તગય
મહાકિત્તિસમાણં મિંગારં પગિણ્હ’ હાથ પગ ધોઈને તેણે ચાંદીની બનેલ એક
નિર્મળ જળથી ભરેલ આરી ઉઠાવી કે જેનું મુખ મદોન્મત્ત હાથીની સુંઠ
જેવું હતું. ‘મિંગારં ગેણિહિત્તા જાઈં તત્થ લપલાઈં પલ્લમાઈં જાંવ સયસહસ્સપત્તાઈં
તાઈં ગિણ્હંતિ’ આરી લીધા પછી તેણે ત્યાં જોટલા ઉત્પલો, પશ્ચો ચાવત શત
પત્ર, સહસ્રપત્રો વાળા કમળો હતા તે બધાને લીધા. ‘ગિણિહિત્તા ણંદાઓ
પુક્કલરિણીઓ પચ્ચુત્તરેઈ’ તે લઈને તે નંદા પુષ્કરિણીઓમાંથી બહાર નીકળ્યો.

गच्छति, 'नंदातो पुक्खरिणीतो पच्चुत्तरित्ता' नन्दापुष्करिणीतः प्रत्युत्तीर्यः 'जेणेव सिद्धायतणे तेणेव पहारेत्थ गमणाय' यत्रैव सिद्धायतनं तत्रैवोपाधावितवान् गमनाय. 'तएणं तस्स विजयस्स देवस्स' ततश्च तस्य विजयदेवस्य, 'चत्तारि सामाणियसहस्सीओ जाव' चत्वारि सामानिकानां सहस्राणि यावत् चतस्रोऽग्रमहिष्यः सपरिवाराः सप्तसप्ताऽनीकाऽनीकाधिपतयः, 'अण्णे य बहवे वाणमंतरा देवा देवीओ य' अन्ये च बहवो वानव्यन्तरदेवा देव्यश्च, 'अप्पेगइया उप्पलहत्थगया जाव हत्थगया' अप्येककादेवाः पद्मोत्पल कुमुदकैरवशतपत्रसहस्रपत्राणि यावत्प्रगृहीतहस्तकाः समभवन्, 'विजयं देवं पिट्ठतो पिट्ठतो अनुगच्छंति' विजयदेव पृष्ठतोरऽनुव्रजन्ति, वात्या नीयमाना इव स्वयं गच्छन्ति, 'तएणं तस्स विजयस्स

पुष्करिणी से बाहर निकला 'णंदाओ पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरित्ता' नंदा पुष्करिणी से बाहर निकल कर फिर वह 'जेणेव सिद्धायतणे तेणेव पहारेत्थ गमणाए' जहां सिद्धायतन था उस ओर चला 'तएणं तस्स विजयस्स देवस्स' तब उस विजय देव के 'चत्तारि सामाणिय साहस्सीओ जाव अण्णेय बहवे वाणमंतरा देवाय देवीओ य' चार हजार सामानिक देव यावत्-परिवार सहित चार अग्रदेवियां, सात अनीकाधिपति, और दूसरे भी अनेक वानव्यन्तरदेव एवं देवियां जो कि इनमें से 'अप्पेगइया' कितनेक 'उप्पलहत्थगया जाव सहस्सपत्त हत्थगया' हाथों में जिनके उत्पल हैं ऐसे थे यावत् कुमुद, कैरव, शतपत्र और सहस्रपत्र हाथ में लिये हुए थे तथा हाथों में हाथ डालकर चल रहे थे सो वे सब 'विजयं देवं पिट्ठतो पिट्ठतो अनुगच्छंति' उस विजयदेव के ही पीछे चल रहे थे और ऐसे लगते थे जैसे-मानों हवा ही इन्हें उठाकर

'णंदाओ पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरित्ता' नंदा पुष्करिणीमांथी पट्टार नीकणीने ते पछी ते 'जेणेव सिद्धायतणे तेणेव पहारेत्थ गमणाए' ज्थां सिद्धायतन उतुं ते तरश्चाववा लाग्था. 'तएणं तस्स विजयस्स देवस्स' ते पछी ते विजय देवना चत्तारिसामाणियसाहस्सीओ जाव अण्णेय बहवे वाणमंतरा देवाय देवीओय' चार उन्नर सामानिक देव यावत् पोतपोताना परिवार साथे चार अग्रमहिषियो सात अनीकाधिपति अने भीन्ना पणु अनेक वानव्यन्तर देवो अने देवियो के जेओ मांथी 'अप्पेगइया' केटलाक 'उप्पलहत्थगया जाव सहस्सपत्तहत्थगया' पोताना हाथोमां उत्पलो राख्या उता यावत् कुमुद, कैरव, शतपत्र अने सहस्र पत्रो हाथमां लीधा उता. तेमज ओक भीन्ना हाथमां हाथ राभीने आवता उता ओ पधा. 'विजयदेवं पिट्ठतो पिट्ठतो अनुगच्छंति' ओ विजय देवनी पाछण पाछण आवता उता. अने तेओ ओवा लागता उता के जण्णे उवाज तेमने उडाडीने

વહવે આમિજોગિયા દેવાદેવીઓ ય કલસહત્યગયા જાવ ધૂવકડુચ્છહત્યગયા' વિજયદેવં યાન્તમનુગચ્છન્તિ વહવો ઽન્યેઽપિ વાનવ્યન્તરદેવા દેવ્યથ કલશ-મૃદ્ધા-રાદર્શસ્થાલ-પાત્રી-સુપ્રતિષ્ઠક-વાતકરક-ચિત્રકણ્ઠક-પુષ્પચંગેરી યાવલ્લોમ-હસ્તચઙ્ગેરી - પુષ્પપટલક-લોમહસ્તપટલક - સિંહાસન-છત્ર-ચામર - તૈલમુદ્રક-યાવદઙ્ગનસમુદ્રક-ધૂપ કડુચ્છકહસ્તા: 'વિજયં દેવં પિટ્વતો પિટ્વતો અનુ ગચ્છેતિ' વિજયદેવાનુસરણક્રમેણ પૃથ્વતોઽનુગચ્છન્તિ, 'તદ્દેવં સે વિજય દેવે ચરહિં સામાણિયસહસ્ત્રીર્હિં જાવ' તતથ્થ વિજયો દેવઃ ચતુઃ સામાનિકસહસ્રૈઃ યાવત્-ચતસ્રભિઃ સપરિવારાભિરગ્રમહિષીભિઃ સપ્તાનીકૈરનીકાધિપૈશ્વ પોડશાત્મ-રક્ષકસહસ્રૈઃ પરિવૃત્તઃ- 'અણ્ણેર્હિં ય વહૂર્હિં વાણમંતરેર્હિં દેવેર્હિં દેવીર્હિં સદ્ધિં અન્યૈશ્વ કત્તિપયૈ વાનવ્યન્તરદેવૈશ્વ દેવીભિશ્ચ સાર્ધમ્, 'સંપરિવુડે' સમ્પરિવૃત્તઃ, 'સવ્વહૂદીં સવ્વજુહીં જાવ ણિગ્ધોસનાદિયરવેણં' સર્વ ઋદ્ધિયા સર્વદ્યુત્યા યાવત્-સર્વવલેન સર્વસમુદયેન સર્વવિશ્રુત્યા સર્વસમ્પ્રમેણ સર્વપુષ્પગન્ધમાલ્યાલઙ્કારેણ સર્વત્રુટિત શબ્દનિનાદેન મહત્યા ઋદ્ધિયા મહત્યા દ્યુત્યા મહતા વલેન મહતા-

લે જા રહી હૈ 'તદ્દેવં તત્સ વિજયસ્સ દેવસ્સ અભિયોગિયા દેવા દેવીઓ ય કલસહત્યગયા જાવ ધૂવકડુચ્છહત્યગયા' તથા ઓર મી જો અભિયોગિક દેવ થે એવં દેવિયાં થીં વે સવ હાથોં મેં કલશોં કો યાવત્ ધૂપકડુચ્છકોં કો લેકર 'વિજયં દેવં પિટ્વતો પિટ્વતો અનુગચ્છન્તિ' વિજય-દેવ કે પીછેર ચલ રહે થે 'તદ્દેવં સે વિજય દેવે ચરહિં સામાણિયસાહ-સ્ત્રીર્હિં જાવ અણ્ણેર્હિં ય વહૂર્હિં વાણમંતરેર્હિં દેવેર્હિં દેવીર્હિં સદ્ધિં સંપરિ-વુડે સવ્વહૂદીં સવ્વજુહીં જાવ ણિગ્ધોસનાદિયરવેણં જેણેવ સિદ્ધાચયણે તેણેવ ઉવાગચ્છહ' હસ પ્રકાર વહ વિજયદેવ ચાર હજાર સામાનિક દેવોં સે યાવત્ ઓર મી અનેક વાનવ્યન્તર દેવોં સે એવં દેવિયોં સે ઘિરા હુઆ સમસ્ત ઋદ્ધિ ઓર દ્યુતિ સે યુક્ત હુઆ વાજોં કી ગડગડા-

લઈ બાથ છે. 'તદ્દેવં તત્સ વિજયસ્સ દેવસ્સ આભિયોગિયા દેવા દેવીઓય કલસ-હત્યગયા જાવ ધૂવકડુચ્છહત્યગયા' તથા ખીબ પણ બે આભિયોગિક દેવો હતા. અને દેવિયો હતા તે બધા હાથોમાં કલશો યાવત્ ધૂપ કડુચ્છકોને લઈને 'વિજયં દેવં પિટ્વતો પિટ્વતો અનુગચ્છન્તિ' વિજયદેવની પાછળ પાછળ ચાલતાહતા. 'તદ્દેવં સે વિજય દેવે ચરહિં સામાણિયસાહસ્ત્રીર્હિં જાવ અણ્ણેર્હિં વહૂર્હિં વાણમંતરેર્હિં દેવેર્હિં દેવીર્હિં સદ્ધિં સંપરિવુડે સવ્વહૂદીં સવ્વજુહીં જાવ ણિગ્ધોસનાદિયરવેણં જેણેવ સિદ્ધાચયણે તેણેવ ઉવાગચ્છહ' આરીતે તે વિજયદેવ ચાર હજાર સામાનિક દેવોની યાવત્ ખીબ પણ અનેક વાનવ્યન્તર દેવોથી અને દેવિયોથી ઘેરાઈને સઘળા પ્રકારની ઋદ્ધિ અને દ્યુતિથી યુક્ત બનીને વાનવ્યોનાગડગડાટની

समुदयेन महता वरत्रुटित यमकसमकपदुप्रवादितरवेण शंख-पटह-मेरी-
झल्लरी-खरमुखी-हुडक-दुन्दुभिनिर्घोषनादितरवेण, 'जेणेव सिद्धायतणं तेणेव
उवागच्छइ' यत्राऽऽस्ते सिद्धायतनं तत्रैवोपागच्छति, 'तेणेव उवागच्छित्ता
सिद्धायतणं अणुपयाहिणी करेमाणे, तत्रोपागत्य सिद्धायतनम्-अनुप्रदक्षिणी
कुर्वन्-२ 'पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ' पूर्वद्वारेण प्रविशति सिद्धायत-
नम्' 'तेणेव-अणुपविसित्ता जेणेव देवच्छंदए तेणेव उवागच्छइ' तत्रैव सिद्धा-
यंतमनुप्रविश्य ततो यत्र देवच्छन्दक स्तत्रैवोपागच्छति, 'तेणेव उवाग-
च्छित्ता' आलोए जिणपडिमाणं पणामं करेइ' तत्रैवोपागत्याऽऽओके जिनप्रति-
मानां प्रणामं करोति, 'पणामं करेत्ता' प्रणामं कृत्वा-ततः-लोमहत्थयं गेण्हइ'
लोमहस्तकम्-मयूरपिच्छनिर्मितां प्रमार्जिकां शृङ्गाति, 'लोमहत्थयं गेण्हित्ता'
लोमहस्तकं प्रगृह्य, 'जिणपडिमाओ लोमहत्थएणं पमज्जइ-जिनप्रतिमां तेन प्रमा-
र्जति, 'लोमहत्थएणं पमज्जित्ता लोमहस्तकेन जिनप्रतिमां चारु प्रमर्ज्य, 'सुरभिणा

हट के साथर जहाँ सिद्धायतन था वहाँ गया 'तेणेव उवागच्छित्ता
सिद्धाययणं अणुपयाहिणी करेमाणे पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ'
वहाँ जाकर उसने सिद्धायतन की प्रदक्षिणा की और फिर उसके पूर्व-
द्वार से वह उसमें प्रविष्ट हो गया 'तेणेव अणुपविसित्ता जेणेव देवच्छं-
दए तेणेव उवागच्छइ' वहाँ पहुँच कर वह उस ओर गया कि जहाँ
देवच्छन्दक-देव का आसन विशेष था 'तेणेव उवागच्छित्ता आलोए
जिणपडिमाणं पणामं करेइ' वहाँ जाकर उसने जिन-कामदेव की
प्रतिमा के देखते ही उसे प्रणाम किया 'पणामं करेत्ता' प्रणाम करके
'लोमहत्थयं गेण्हइ' उसने मयूरपिच्छ निर्मित मुष्टि को उठाया 'लोम-
हत्थयं गेण्हित्ता' उस मुष्टि को उठाकर फिर उसने 'जिणपडिमाओ
लोमहत्थएणं पमज्जइ' उन जिन-कामदेव प्रतिमाओं का उस लोम-

साथे साथे जहाँ सिद्धायतन-व्यन्तरायत हुतुं त्यां गया, 'तेणेव उवागच्छित्ता
सिद्धाययणं अणुपयाहिणी करेमाणे पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ' त्यां जधने तेण्हे
सिद्धायतननी प्रदक्षिणा करी अने ते पछी तेना पूर्व दिशाना द्वारेथी तेण्हे तेमां
प्रवेश कर्यो 'तेणेव अणुपविसित्ता जेणेव देवच्छंदए तेणेव उवागच्छइ' तेमां प्रवेश
करीने ते जयां देवरछंदक-देवनुं आसन विशेष हुतुं ते जाजु गये. 'तेणेव
उवागच्छित्ता आलोए जिणपाडमाणं पणामं करेइ' त्यां जधने तेण्हे एन प्रतिमा
-कामदेवनी प्रतिमाने प्रणामकर्यो. 'पणामं करेत्ता' प्रणाम करीने 'लोमहत्थयं
गेण्हइ' तेण्हे मोर पीछा थी जनावेल मुष्टि ने उठावी 'लोमहत्थयं गेण्हित्ता'
अे मुष्टिने उठावीने ते पछी तेण्हे 'जिणपडिमाओ लोमहत्थएणं पमज्जइ' अे एन

ગંધોદણં પ્હાણેતિ' સુરભિતગન્ધજલેન સ્નપયતિ, 'ગંધોદણં પ્હાણેત્તા' સ્નપ-
યિત્વા ગન્ધોદકેન, 'દિવ્વાણ સુરભિગંધકાસાર્ણે ગાતાઈ' લૂહેઈ' દિવ્યયા સુરભિ-
ગન્ધકાપાયિકયા-સુરભિતગન્ધસારિકયા ગાત્રાણિ રૂક્ષયતિ, જિનપ્રતિમાયાં સ્થિતં
જલમપનયતિ, પ્રક્ષાલયતીત્યર્થઃ 'ગાતાઈ લૂહેત્તા' ગાત્રાણિ રૂક્ષયિત્વા પ્રક્ષાલ્ય
'સરસેણ ગોસીસચંદ્રણેણ ગાતાઈ અણુલિપઈ' અતિર્વચનીયગોશીર્ષસહકૃત મલ-
યચન્દનેન ગાત્રાણિ સર્વતો લિમ્પયતિ, 'ગાતાઈ અણુલિપેત્તા' 'ગાત્રાણ્યણુલિપ્ય,
'જિણપહિમાણં અહ્યાઈ' સેતાઈ દિવ્વાઈ દેવદૂસજુયલાઈ ણિયંસેઈ અહતાઽપરિ-
મર્દિતદિવ્યદેવપરિધાનયોગ્યપદ્મચત્રયુગલાણિ જિનપ્રતિમાભ્યઃ સમર્પ્ય પરિધાપ-
યતિ, 'ણિયંસેત્તા' પરિધાપ્ય, 'અગ્ગેહિં વરેહિય ગંધેહિય મલ્લેહિય અચ્ચેતિ'અન્યૈઃ

હસ્તક સે પ્રમાર્જન ક્રિયા 'લોમહસ્થણં પમજ્જિત્તા' લોમહસ્તક સે
પ્રમાર્જિત કરકે 'સુરભિણા ગંધોદણં પ્હાણેતિ' ફિર उसने उस प्रतिमा
का सुगंधित गंधोदक से अभिषेक किया 'गंधोदणं प्हाणेत्या' गंधो-
दक से अभिषेक करके फिर उसने 'दिव्वाण सूरभिगंधकासारिण
गायाइ लूहेइ' दिव्य एवं सुरभि गंध से युक्त काषायिक तोलिया से
पवित्र छन्ने से उस जिन-कामदेव प्रतिमा के शरीर को पोंछा 'गायाइ
लूहेत्ता' शरीर के उपर का पानी पोंछ कर 'सरसेण' गोसीसचंद-
णेणं गायाइ अणुलिपइ' फिर उसने गोशीर्ष चन्दन से उसके सारे
शरीर पर लेप किया, 'गायाइ अणुलिपेत्ता' शरीर पर लेप करके
'जिणपडिमाणं अह्याइ' सेताइ दिव्वाइ' देवदूसजुयलाइ' णियंसेइ'
फिर उसने अहत अपरिमर्दित श्वेत दिव्य दूष्य युगल उन प्रतिमाओं
को पहिराया 'णियंसेत्ता' पहिरा कर 'अग्गेहिं वरेहिय गंधेहिय मल्ले-

પ્રતિમા-કામદેવની પ્રતિમાનું એ લોમહસ્તથી, પ્રમાર્જન કર્યું 'લોમહસ્થણં
પમજ્જિત્તા' લોમહસ્તથી પ્રમાર્જન કરીને. 'સુરભિણા ગંધોદણં પ્હાણેતિ' તે પછી
તેણે તે પ્રતિમા ઉપર સુગંધ વાળા ગંધોદકથી અભિષેક કર્યોઅભિષેક કરીને તે
પછી તેણે 'દિવ્વાણ સુરભિગંધકાસારિણ ગાયાઈ લૂહેઈ' દિવ્ય અને સુગન્ધવાળા ગંધથી
યુક્ત ટુવાલથી તે જીન-કામદેવ પ્રતિમાના શરીરને લૂછ્યું 'ગાયાઈ લૂહેત્તા' શરીર
ઉપરનું પાણી લૂછીને 'સરસેણ ગોસીસચંદ્રણેણ ગાયાઈ અણુલિપઈ' તે પછી તેણે
ગોશીર્ષ ચંદનથી તેના સમ્પૂર્ણ શરીર પર લેપ કર્યો 'ગાયાઈ અણુલિપિત્તા'
શરીર પર લેપ કરીને 'જિણપહિમાણં અહ્યાઈ' સેતાઈ દિવ્વાઈ' દેવદૂસજુયલાઈ
ણિયંસેઈ' તે પછી તેણે અહત, અપરિમર્દિત શ્વેત અને દિવ્ય એવું દેવ
દૂષ્ય યુગલ પ્રતિમાઓને પહેરાવ્યું 'ણિયંસેત્તા' પહેરાવીને 'અગ્ગેહિં વરેહિય ગંધે-
હિય મલ્લેહિય અચ્ચેતિ' વસ્ત્ર પહેરાવીને તે પછી તેણે શ્રેષ્ઠ સુગંધવાળી એવી

अपरिभुक्तैर्वैरैर्गन्धैर्माल्यैश्चार्चयति, 'अञ्चेत्ता पुष्कारुहणं गंधारुहणं मल्लारुहणं वण्णारुहणं चुण्णारुहणं आभरणारुहणं करेति' अर्चित्वा पुष्पारोपणं-पुष्पैः पूजाम्, गन्धारोपणं-माल्यारोपणं-वर्णारोपणं-चूर्णारोपणम्-आभरणारोपणं गन्धाद्यैः पूजां च करोति, 'करेत्ता' कृत्वा पुष्पाद्यारोपणम्, 'आसत्तोसत्त विपुलवट्टवगंधारित मल्लदामकलावं करोति' आसत्तोत्सक्त विपुलवृत्तव्याधारित माल्य दामकलापं करोति, 'करेत्ता' प्रशस्त माल्यदामकलापं कृत्वा, 'अच्छेहि सण्हेहि रययामएहि अच्छरसा तंडुलेहि' अच्छैः इलक्षणे रजतमयैरच्छरसतण्डुलैः-तत्राऽच्छ आकाशस्फटिकवदति-निर्मलः इलक्षणे-मसृणः, अच्छो रसो येषां ते-अच्छरसाः, प्रत्यासन्नवस्तु प्रतिवि-
हिय अञ्चेति' पहिरा कर फिर उसने अष्ट सुगंधित ऐसी अपरिभुक्त मालाओं से उनकी अर्चना की 'अञ्चेत्ता पुष्कारुहणं गंधारुहणं, मल्लारुहणं, वण्णारुहणं चुण्णारुहणं, आभरणारुहणं, करेति' अर्चना करके फिर उसने उनपर पुष्प चढ़ाये, पुष्पों से उनकी अर्चना की गंध से धूप से उनकी अर्चना की माल्य-मालाओं से-उनकी अर्चना की, वर्णक से उनकी अर्चना की चूर्ण से उनकी अर्चना की और आभरणों से उनकी अर्चना की 'करेत्ता' पुष्पादिकों से अर्चना करके, 'आसत्तोसत्तविपुलवट्टवगंधारियं मल्लदामकलावं करोति' फिर उसने वहाँ पर पृथिवी तेल तक लम्बी होती हुई ऐसी पुष्प मालाओं का समूह वहाँ रक्खा 'करेत्ता' इस प्रकार से पुष्पमालाओं का समूह वहाँ करके 'अच्छेहि सण्हेहि रययामएहि अच्छरसातंडुलेहि' फिर उसने स्वच्छ-आकाश और स्फटिक जैसे निर्मल चिकने, अच्छे रस वाले-प्रत्यासन्ने वस्तुका जिनमें प्रतिविम्ब पड़ जावे ऐसे रजतमय

अपरिभुक्त भुक्ताभाणाद्योथी तेनु अर्थन कथु 'अञ्चेत्ता पुष्कारुहणं गंधारुहणं मल्लारुहणं वण्णारुहणं चुण्णारुहणं आभरणारुहणं करेति' अर्थना कथा पछी तेणु ते कामदेव प्रतिमानी उपर पुष्पो यडाव्या. अर्थात् पुष्पोथी तेनु अर्थन कथु तथा गंध अने धूप द्रव्योथी तेनी अर्थना करी, पुष्पभाणाद्योथी तेनी अर्थना करी, वर्णु कथी तेनी अर्थना करी, चूर्णु द्रव्योथी तेनी अर्थना करी तेमज आभूषणोथी तेनी अर्थना करी. 'करेत्ता' आ प्रमाणे पुष्प विगरेथी अर्थना करीने 'आसत्तोसत्तविपुलवट्ट वगंधारियमल्लदामकलावं करोति' ते पछी तेणु त्यां आगण् नमीनसुधी पडोये ओपी लांगी पुष्पोनी भाणाओनी समूह त्यां राख्यो 'करेत्ता' आरीते पुष्प भाणाओना समूहथी अर्थना करीने 'अच्छेहि सण्हेहि रययामएहि अच्छरसातंडुलेहि' ते पछी तेणु स्वच्छ-आकाश अने स्फटिक जेवा निर्मल चिकण्णु अच्छरसवाणा अर्थात् समीपमां रहेल वस्तुत

વાધારમૂતા ઇવાઽતિનિર્મલાઃ इत्यर्थः एतादृशाश्च ते तण्डुला इति-अच्छरसतण्डुलाः तैरच्छरसतण्डुलैः, 'जिणपडिमाणं-पुरओ' 'जिनप्रतिमानां पुरतः' 'अट्टमंगलए आलिहइ'-आष्टाष्टौ मङ्गलान्यालिखति, प्रतिमापुरो भागे, तान्यष्टमङ्गलानि निर्दिशति -'सोत्थियसिरिवच्छ जाव दप्पणा'-स्वस्तिक-श्रीवत्स-वर्द्धमानक-नन्दिकावर्त्त-महासन-कलश-मत्स्य-दर्पणाख्यानि मङ्गलानि लिखति, 'आलिहित्ता'-स्वस्तिकादिमङ्गलान्यालिख्य-'कयग्गाहग्गहितकरतल पव्भट्टविप्पमुक्के' कचग्राहगृहीतकर-तलप्रभ्रष्टविप्रमुक्तेन, पञ्चाङ्गुलिभिः केशेषु ग्रहणं कचग्राहः तेन गृहीतं करतलाद् विमुक्तं सत् प्रभ्रष्टमिति करतलप्रभ्रष्टविमुक्तम् तेन, 'दसद्धकुसुमेणं'-दशार्धेन-पञ्च कालनीलादि वर्णवता कुसुमेन-पुष्पेण-'मुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं करेति' मुक्तो यः पुष्पाणां पुञ्जः समुदायः स एवोपचारः पूजा तेन कलितं मुक्त-पुष्पपुञ्जोपचारकलितं-युक्तं करोति, । 'करेत्ता' कृत्वा-'चंदप्पभवइरवेरुलिय-

चावलों से 'अट्टमंगलए आलिहइ' आठ २ मंगल द्रव्यों का उन प्रति-माओं के आगे आलेखन किया-अर्थात् ऐसे चावलों से उसने आठ २ स्वस्तिक आदि मांगलिक द्रव्यों के वहां चित्र बनाए 'सोत्थिय, सिरी-वच्छ जाव दप्पणा' वे आठ मांगलिक द्रव्य इस प्रकार से हैं-१ स्व-स्तिक २ श्रीवत्स, ३ वर्द्धमानक, ४ नन्दिकावर्त्त, ५ महासन, ६ कलश, ७ मत्स्य और ८ दर्पण 'आलिहित्ता' इन आठ मांगलिक द्रव्यों का वहां चावलों से बनाकर 'कयग्गाहग्गहित करतल पव्भट्टविप्पमुक्केण दसद्धवन्नेणं कुसुमेणं मुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं करेति' केश पाश को ग्रहण करने जैसे हाथ से ग्रहण किये गये अतएव करतल से नीचे गिरे हुए ऐसे पुष्पों को छोड़कर शेष पांच वर्ण के पुष्पों का उसने वहां पुंजकिया-अर्थात् उपचार अर्चना की 'करेत्ता' इस प्रकार से उपचार

જેમાં પ્રતિબિંબ-પડછાયો પડે એવા રજતમય ચોખાથી 'અટ્ટમંગલए आलिहइ' આઠ આઠ મંગલદ્રવ્યોનું એ પ્રતિમાઓની આગળ આલેખન કર્યું' અર્થાત્ એવા ચોખાથી તેઓએ સ્વસ્તિક વિગેરે આઠ આઠ મંગલાદિ દ્રવ્યોના ત્યાં ચિત્રો બનાવ્યા. તે માંગલિક દ્રવ્યો આ પ્રમાણે છે.-'સોત્થિય, સિરીવચ્છ જાવ દપ્પણા', સ્વસ્તિક ૨, શ્રીવસ્ત ૩, વર્દ્ધમાનક ૪, નન્દિકાવર્ત્ત ૫, મહાનસ ૬, કલશ ૭, મત્સ્ય અને ૮ દર્પણ 'આલિહિત્તા' આઠ માંગલિક દ્રવ્યોના ચિત્રો ત્યાં એ ચોખાથી બનાવીને 'કયગ્ગાહગ્ગહિયકરતલપવ્ભટ્ટ વિપ્પમુક્કેણ દસદ્ધવણ્ણેણં કુસુમેણં મુક્કપુપ્ફ-પુંજોવયારકલિયં કરેતિ' કેશપાશને ગ્રહણ કરવા જેવા હાથથી ગ્રહણ કરેલ અને તેથી જ હાથમાંથી નીચે પડેલા એવા પુષ્પોને છોડીને બાકીના પાંચ-વર્ણના પુષ્પોનો તેણે ત્યાં ઢગલો કર્યો અર્થાત્ ઉપચાર અર્ચના કરી. 'કરેત્તા'

વિમલદંડાં' ચન્દ્રપ્રભો વજ્રવૈદૂર્યમયોડત એવ વિમલો દંડો યસ્યાસ્તામ્—'કંચનમ-
ગિરયણભત્તિચિત્તં' કાશ્ચનમગિરત્ન ભત્તિચિત્રામ્, 'કાલાગુરુપવરકુંદરુક્તરુક્કધૂવ-
ગંધુત્તમાણુ વિદ્ધં'—કાલાગુરુપવરકુંદરુક્કરુક્કધૂપગન્ધોત્તમાણુવિદ્ધામ્, 'ધૂવવદ્દિં'
ધૂપવર્ત્તિમ્, ધૂમધૂમમિત્યર્થઃ વિનિમ્મુયંતં'—વિનિર્મુશ્ચન્તં—બહિર્નિઃસારયન્તમ્, 'વેરુ-
લિયામયં'—વૈદૂર્યરત્નમયમ્ 'કડુચ્છુયં' ધૂપાધારપાત્રમ્ 'પગ્ગહિત્તુ'—પ્રગૃહ્ય, 'પયત્તેણં'
પ્રયત્તેનેન, 'ધૂવં દાઝણં'—ધૂપં દત્વા, 'જિણવરાણં'—જિનવરેભ્યઃ, જિનપ્રવરેભ્ય
ઇત્યર્થઃ । 'અટ્ઠસયવિસુદ્ધગંધજુત્તેહિં' અષ્ટશતવિશુદ્ધગન્ધવદ્ધિઃ, 'મહાવિત્તેહિં' મહા-
વૃત્તૈઃ, 'અત્થજુત્તેહિં' અર્થયુક્તૈઃ—અર્થસારૈઃ 'અપુણરુત્તેહિં'—અપુનરુક્તૈઃ—પુનરુક્તિદોષર-
હિતૈઃ 'સંથુણઈ'—સંસ્તૌતિ—જિનવરસ્તુતિં કરોતિ, 'સંથુણેત્તા' સંસ્તુત્ય, 'સત્તટ્ઠપયાઈ'
'ઓસરઈ'—સપ્તાષ્ટૌ વા પદાનિ અપસરતિ પશ્ચાદાગચ્છતિ, 'સત્તટ્ઠપદાઈ ઓસરિત્તા—

અર્ચના કરકે 'ચંદ્રપ્પભવહરવેરુલિયવિમલદંડા' ફિર ડસને ચન્દ્ર-
કાન્ત વજ્ર ઓર વૈદૂર્ય રત્નમય વિમલ દંડોં વાલે 'કંચનમગિરયણ-
ભત્તિચિત્તં' કાશ્ચન ઓર મગિરત્ન કી વિચિત્ર રચનાઓં સે યુક્ત
'કાલાગુરુપવરકુંદરુક્ક તુરુક્ક ધૂવગંધુત્તમાણુવિદ્ધં' એવં કાલાગુરુ,
કુંદરુક્ક ઓર લોબાન કી ધૂપ સે ઉત્તમ સુગંધિ વાલે અતએવ 'ધૂવ
વદ્દિં' ધૂપ કી વર્ત્તી કો હી 'વિનિમ્મુયંતં' માનોં વાહર નિકાલ રહાહો
એસે 'વેરુલિયામયં કડુચ્છુયં પગ્ગહિત્તુ' વજ્ર રત્ન કે બને હુએ ધૂપ કે
આધાર ભૂત પાત્ર કો લેકર 'પયત્તેણ' ડસને વડી સાવધાની સે 'ધૂવં
દાઝણં' ધૂપ દેકર 'જિણવરાણં અટ્ઠસયવિસુદ્ધ ગંધજુત્તેહિં મહાવિત્તેહિં
અન્નજુત્તેહિં અપુણરુત્તેહિં સંથુણઈ' જિનવરોં—કામદેવોં કી ૧૦૮ વિશુદ્ધ
બડેર સાર્થક અપુનરુક્ત એસે છન્દોં સે સ્તુતિ કી 'સંથૂણિત્તા સત્તટ્ઠ-

આ પ્રમાણે ઉપચાર અર્ચના કરીને 'ચંદ્રપ્પભવહરવેરુલિયવિમલદંડા' તે પછી તેણે
ચન્દ્રકાંત, વજ્ર અને વૈદૂર્ય રત્નમય વિમલદંડોવાળા 'કંચનમગિરયણભત્તિચિત્તં'
કાંચન અને મગિરત્નોની વિચિત્ર એવી રચનાઓથી યુક્ત 'કાલાગુરુ પવરકુંદરુ-
ક્તરુક્કધૂપગંધુત્તમાણુવિદ્ધં' અને કાલાગરુ, કુંદરુક્ક, તુરુક્ક, અને લોબાન ના ધૂપ-
થી ઉત્તમ સુગંધવાળા અને એટલા માટેજ 'ધૂવવદ્દિં' ધૂપની વાટનેજ 'વિનિમ્મુયંતં'
જાણે બહાર કહાડતો હોય એવા 'વેરુલિયામયં કડુચ્છુયં પગ્ગહિત્તુ' વજ્રરત્નના
બનેલ ધૂપના આધારવાળા પાત્રને અર્થાત્ ધૂપદાનીને લઈને 'પયત્તેણ' તેણે ઘણી
જ સાવધાની પૂર્વક 'ધૂવં દાઝણં' ધૂપ કરીને 'જિણવરાણં અટ્ઠસયવિસુદ્ધ ગંધ-
જુત્તેહિં મહાવિત્તેહિં અન્નજુત્તેહિં અપુણરુત્તેહિં સંથુણઈ' જીનવરો—કામદેવની ૧૦૮
એકસો ને આઠ વિશુદ્ધ અને મોટા મોટા સાર્થક—અર્થવાળા અ પુનરુક્ત એવા
છંદોથી સ્તુતિ કરી 'સંથૂણિત્તા સત્તટ્ઠપયાઈ ઓસરઈ' સ્તુતિકરીને સાત આઠ

સપ્તાઽષ્ટૌ પદ્મન્યપસૃત્ય, 'વામં-જાણું અંચેઈ'-વામં જાણુ મશ્ચતિ ઉત્પાંટયતિ,
 'અંચિત્તા દાહિણં જાણું ધરણિતલંસિ ણિવાડેઈ'-અશ્ચયિત્વા દક્ષિણં જાણું ધરણિતલે
 -ભૂમૌ નિપાતયતિ, 'તિક્કલુત્તો મુદ્ધાણં ધરણિતલંસિ ણિવાડેઈ'-ત્રિઃ કૃત્વો વારત્રયં
 ભૂમૌ મસ્તકં નિપાતયતિ નમયતિ, 'ધરણિતલંસિ નમિત્તા ઈસિં પચ્ચુણ્ણમઈ' ભૂમૌ-
 શિરો નમયિત્વા ઈપત્-પ્રત્યુન્નમયતિ, 'પચ્ચુણ્ણમિત્તા કઢયતુડિયયંભિયાઓ ભુયાઓ
 પહિસાહરતિ'-ઈપત્પ્રત્યુન્નમય્ય કટકત્તુટિત સ્તંભિતૌ ભુજૌ પ્રતિસંહરતિ-સઙ્કોચયતિ,
 'પહિસાહરેત્તા કરતલપરિગ્ગહિયં સિરસાવત્તં મત્થપ્પ અંજલિં કટ્ટહુ' એવં વયાસી'-
 ભુજૌ-સંહત્ય કરતલપરિગૃહીતં શિરસાવત્તં મસ્તકેઽઙ્ગલિં નિધાય-એવં વક્ષ્યમાણં
 વચોઽવાદીત્-નમોત્થુણં અરિહંતાણં' નમોઽતુ-અર્હદ્મથઃ, 'ભગવંતાણં જાણ સિદ્ધિ-

પયાઈં ઓસરઈ' સ્તુતિ કરકે ફિર વહ સાત આઠ પૈર આગે સરક ગયા
 ઓર સરક કર આગે જાકર 'વામં જાણુ અંચેઈ' उसने अपनी बाईं जानु
 को पैर को ऊपर उठाया 'अंचित्ता दाहिणं ज्ञाणु धरणितलंसि णिवा-
 डेई' और उठाकर दाहिनी जानु युक्त पैर को जमीन पर रखा फिर
 उसने 'तिल्लुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि णिवाडेई' अपने मस्तक को
 तीन बार जमीन पर झुकाया-नमाया 'धरणि तलंसि नमित्ता' मस्तक
 को तीन बार जमीन पर नमाकर फिर वह 'इसिपच्चुण्णमई' कुछ
 ऊंचा उठा 'पच्चुण्णमित्ता' कुछ ऊंचा उठकर 'कडयतुडिय थंभियाओ
 भुयाओ पडिसाहरई' फिर उसने अपनी कटक और त्रुटित से स्तम्भित
 दोनों भुजाओं को पसारा 'पडिसाहरिता करतलपरिगहियं, सिर-
 सावत्तं मत्थप्प अंजलिं कट्टहु एवं वयासी' पसार कर उनकी अंजली
 बनाई और उसे मस्तक पर घुमाया फिर वह इस प्रकार से कहने लगा

ડગલા આગળ ખસી ગયા. અને એ પ્રમાણે ખસી જઈને-જરા આગળ જઈને
 'વામં જાણુ અંચેઈ' તેણે પોતાના ડાબી જાણુના બાજુ ને પગની ઉપર ચડાવી
 'અંચિત્તા દાહિણં જાણુ ધરણિતલંસિ ણિવાડેઈ' અને એરીતે ઉઠાવીને જમણા બાજુ
 ને પગથી નીચે જમીન પર રાખ્યો. તે પછી તેણે 'તિક્કલુત્તો મુદ્ધાણં ધરણિતલંસિ
 ણિવાડેઈ' પોતાના મસ્તકને ત્રણવાર જમીન તરફ નમાવ્યું 'ધરણિતલંસિ નમિત્તા'
 મસ્તકને ત્રણવાર જમીન પર નમાવીને તે પછી તે 'इसि पच्चुण्णमई' કંઈક
 ઉંચેથયે 'पच्चुण्णमित्ता' કંઈક ઉંચે થઈને 'कडय तुडिय थंभियाओ भुयाओ
 पडिसाहरई' તે પછી તેણે પોતાની કટક અને ત્રુટિત થી સ્તંભિત એવી બન્ને
 ભુજાઓ ને ફેલાવી. 'पडिसाहरिता करतलपरिगहियं सिरसावत्तं-मत्थप्प अंजलिं
 कट्टहु एवं वयासी' હાથ ફેલાવીને તેની અંજલી બનાવી અને તેને પોતાના
 મસ્તક પર ફેરવી તે પછી તે આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા, 'नमोत्थु-णं' अरिहंताणं

गङ्गामधेयं ठाणं संपत्ताणं भगवद्भ्यः समस्तैश्वर्ययुक्तेभ्यः अदिकरेभ्य
स्तीर्थकरेभ्यो यावत् अपुनरावृत्तिं गतेभ्यः सिद्धिगतिनामधेयं स्थानं सम्प्राप्ते
भ्यः, 'त्तिकट्टु' एवं कृत्वा, 'वंदइ नमंसइ'—वन्दते—नमस्यति, भगवन्तं नम-
स्करोति वन्दनं कुरुते विजयो देवः इति ॥ सू० ६७ ॥

मूलम्—वंदित्ता नमंसित्ता जेणेव सिद्धायतणस्स बहुमज्झ
देसभाए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता दिव्वाए उदगधाराए
अब्भुक्खइ अब्भुक्खित्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं पंचंगुलितलेणं
मंडलं आलिहइ मंडलं आलिहेत्ता वच्चए दलयइ वच्चए दलइत्ता
कयंगाहंगहिय करयलपब्भट्टविमुक्केणं दसद्धवण्णेणं कुसुमेणं
मुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं करेति करेत्ता धूवं दलयति धूवं दल-
इत्ता जेणेव सिद्धायतणस्स दाहिगिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ
उवागच्छित्ता लोमहत्थयं गेण्हइ गेणिहत्ता दारचेडीओ य साल-
भंजियाओ य बालरूवए य लोमहत्थएणं पमज्जइ पमज्जेत्ता
बहुमज्झदेसभाए सरसेणं गोसीसचंदणेणं पंचंगुलितलेणं अणु-
लिपइ अणुलिपित्ता चच्चए दलयति दलइत्ता पुप्फारुहणं जाव
आहरणां रुहणं करेति करेत्ता आसत्तोसत्तविपुलं जाव मल्ल-

‘णमोत्थूणं आरिहंताणं भगवंताणं जाव सिद्धिगङ्गणायधेयं ठाणं
संपत्ताणंत्ति कट्टु वंदति णमंसति’ यावत् सिद्धिगति नामक स्थान
को प्राप्त हुए समस्त तीर्थकर अरिहंत भगवन्तो को मेरा नमस्कार हो
‘त्तिकट्टु वंदइ णमंसइ वंदित्ता णमंसित्ता जेणेव सिद्धायतणस्स बहु-
मज्झदेसभाए तेणेव उवागच्छइ’ इस प्रकार कहकर उसने उनकी
वंदना की और नमस्कार किया ॥६७॥

भगवन्ताणं जाव सिद्धिगङ्गायधेयं ठाणं त्तिकट्टु वंदति णमंसति’ यावत् सिद्धि-
गति नामका स्थानने प्राप्त थयेला सधणा तीर्थकरे अरिहंत भगवन्तोने
भारो नमस्कारहो ‘त्तिकट्टु वंदइ णमंसइ वंदित्ता णमंसित्ता जेणेव सिद्धायतणस्स
बहुमज्झदेसभाए तेणेव उवागच्छइ’ आ प्रमाणे छडीने तेणे तेओने वंदनाकरी
नमस्कारकर्या वंदना नमस्कार करीने न्यां सिद्धायतणने मध्यलागने प्रवेश
होती थारिती आर्या ॥ सू० ६७ ॥

दामकलावं करेति करेत्ता कयग्गहगहित जाव पुंजोवयारकलियं
 करेति करेत्ता धूवं दलयति, धूवं दलइत्ता जेणेव मुहमंडवस्स
 बहुमज्झदेसभाए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता बहुमज्झदेस-
 भाए लोमहत्थएणं पमज्जइ पमज्जित्ता दिव्वाए उदगधाराए
 अब्भुक्खेइ अब्भुक्खेत्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं पंचगुलितलेणं
 मंडलगं आलिहति आलिहित्ता चच्चए दलयइ दलइत्ता कयग्गाह
 जाव धूवं दलयइ दलइत्ता जेणेव मुहमंडवस्स पच्चत्थिमिल्ले
 दारे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छेत्ता लोमहत्थगं गेणहइ गेणहित्ता
 दारचेडीओ य सालभंजियाओ य बालरूवएय लोमहत्थगेण
 पमज्जइ पमज्जित्ता दिव्वाए उदगधाराए अब्भुक्खेति अब्भु-
 क्खेत्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं जाव चच्चए दलयंति दलइत्ता
 आसत्तोसत्त० कययग्गाह० धूवं दलयइ दलइत्ता जेणेव मुह-
 मंडवस्स उत्तरिल्लाणं खंभपंतीए तेणेव उवागच्छइ उवागच्छेत्ता
 लोमहत्थगं परा० सालभंजियाओ दिव्वाए उदगधाराए सरसेणं
 गोसीसचंदणेणं पुप्फारुहणं जाव आसत्तोसत्त० कयग्गाह धूवं
 दलयइ जेणेव मुहमंडवस्स पुरत्थिमिल्ले दारे तं चेव सव्वं
 भाणियव्वं जाव दारगस्स अच्चणिया जेणेव दाहिणिल्ले दारे तं
 चेव सव्वं जेणेव पेच्छाघरमंडवस्स बहुमज्झदेसभाए जेणेव वइरा-
 मए अक्खाडए जेणेव मणिपेढिया जेणेव सीहासणे तेणेव उवा-
 गच्छइ उवागच्छित्ता लोमहत्थगं गेणहति लोमहत्थगं गेणहित्ता
 अक्खाडगं च सीहासणं च लोमहत्थगेणं पमज्जइ पमज्जेत्ता
 दिव्वाए उदगधाराए अब्भु० पुप्फारुहरणं जाव धूवं दलयइ
 जेणेव पेच्छाघरमंडव पच्चत्थिमिल्ले दारे दारच्चणिया उत्तरि-
 ल्ला खंभपंती तहेव पुरत्थिमिल्ले दारे तहेव जेणेव दाहिणि-
 ल्ले दारे तहेव जेणेव चेतिय थूमे तेणेव उवागच्छइ उवाग-

च्छित्ता लोमहत्थगं गेणहइ गेण्हत्ता चेतिय थूभं लोमहत्थएण
 पमज्जइ पमज्जित्ता दिव्वाए दग० सरसेण० पुप्फारुहणं आस-
 त्तोसत्त जाव धूवं दलयति दलइत्ता जेणेव पच्चत्थिमिल्ला मणि-
 पेढिया जेणेव जिणपडिमा तेणेव उवागच्छइ जिणपडिमाए
 आलोए पणामं करेइ करित्ता लोमहत्थगं गेणहइ गेण्हत्ता तं
 चेव सव्वं जं जिणपडिमाणं जाव सिद्धिगइनामधेज्जं ठाणं संप-
 त्ताणं वंदइ नमंसइ । एवं उत्तरिल्लाए वि एवं पुरत्थिमिल्लाए
 वि एवं दाहिनिल्लाए वि जेणेव चेइयरुक्खा दारविहीय मणि-
 पेढिया जेणेव महिंदज्झए दारविही जेणेव दाहिनिल्ला नंदा
 पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता लोमहत्थगं गेणहइ
 गेण्हत्ता चेतियाओय तिसोवाणपडिरूवएय तोरणेय साल-
 भंजियाओय बालरूवएय लोमहत्थएणं पमज्जइ पमज्जित्ता
 दिव्वाए उदगधाराए सिंचइ सरसेणं गोसीसचंदणमणुलिंपइ
 अणुलिंपित्ता पुप्फारुहणं जाव धूवं दलयति धूवं दलइत्ता
 सिद्धायतणं अणुप्पयाहिणं करेमाणे जेणेव उत्तरिल्ला गंदा-
 पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता तहेव महिंदज्झया
 चेइयरुक्खो चेइयथूभे पच्चत्थिमिल्ला मणिपेढिया जिणपडिमा
 उत्तरिल्ला पुरत्थिमिल्ला दाहिनिल्ला पेच्छाघरमंडवस्स वि तहेव
 जहा दक्खिनिल्लस्स पच्चत्थिमिल्ले दारे जाव दाहिनिल्लाणं
 खंभपंती मुहमंडवस्स वि, तिण्हं दाराणं अच्चणिया भणिऊणं
 दाहिनिल्लाणं खंभपंती उत्तरे दारे पुरच्छिमे दारे सेसं तेणेव
 कमेणं जाव पुरत्थिमिल्लाणं दारपुक्खरिणी जेणेव सभा सुह-
 म्मा तेणेव पहारेत्थ गमणाय ॥सू० ६८॥

छाया-‘वन्दित्वा नमस्यित्वा यत्रैव सिद्धायतनस्य बहुमध्यदेशभाग स्तत्रैवो-
 पागच्छति तत्रैवोपागत्य दिव्ययोदकधारयाऽभ्युक्षति-अभ्युक्ष्य सरसेन गोशीर्ष-

चन्दनेन पञ्चाङ्गुलितलेन मण्डलमालिखति मण्डलमालिख्याऽर्चनिकां ; ददाति
 दत्त्वा कचग्राहगृहीत करतलप्रभृद्विप्रमुक्तेन दशार्धवर्णेन कुसुमेन मुक्तापुष्प
 पुञ्जोपचारकलितं करोति कृत्वा धूपं ददाति दत्त्वा यत्रैव सिद्धायतनस्य दक्षि-
 णात्त्यं द्वारं तत्रैवोपागच्छति तत्रैवोपागम्य लोमहस्तकं गृह्णाति गृहीत्वा द्वार-

वन्दित्ता नमसित्ता इत्यादि ।

टीकार्थ-वन्दना नमस्कार करके फिर वह जहां सिद्धायतन का
 बहुमध्य देश भाग था वहां पर गया 'उवागच्छित्ता दिव्वाए उदग-
 धाराए अम्भुक्खइ' वहां जाकर उसने दिव्य उदक धारा से उसे सींचा
 'अम्भुक्खित्ता सरसेन गोसीसचंदणेणं पंचगुलितलेणं मंडलं आलिहइ'
 सींच कर फिर उसने वहां सरस गोशीर्ष चन्दन से हाथों को लिस
 करके पांचों अंगुलिओं के छापे से युक्त एक मंडल लिखा 'मंडलं आलि-
 हित्ता' मंडल लिखकर 'वच्चए दलयइ' अर्चना की 'वच्चए दलयित्ता'
 अर्चना करके फिर उसने 'कयग्गाहगहियकरयल पवमट्ट विप्प-
 मुक्केणं दसद्ववणेणं कुसुमेणं मुक्कपुष्फपुंजोवयारकलियं करेति'
 केश पाश को पकड़ने जैसे हाथ में से पड़े हुए पुष्पों को छोड़कर शेष
 पांच वर्ण वाले पुष्पों का पुंज किया 'करेत्ता धूवं दलयइ' पुष्पों का पुंज
 करके फिर उसने धूप जलाई 'धूवं दलयित्ता जेणेव सिद्धायतनस्स दाहि-
 णिल्ले' धूप जलाकर फिर वह जहां पर सिद्धायतन का दक्षिण दिशा
 की ओर 'दारे' द्वार था 'तेणेव उवागच्छइ' वहां पर आया 'उवाग-

वन्दित्ता नमसित्ता इत्यादि ।

टीकार्थ-वन्दना नमस्कार करीने सिद्धायतनना मध्य प्रदेशमां आये।
 'उवागच्छित्ता दिव्वाए उदगधाराए अम्भुक्खइ' त्यां गधने तेणे दिव्य अवी
 'उदक' धाराथी तेनुं सिचनं करु' 'अम्भुक्खित्ता सरसेन गोसीसचंदणेणं पंचगुलि-
 तलेणं मंडलं आलिहइ' सीचन करीने ते पछी तेणे त्यां गोशीर्ष चन्दनथी
 हाथी पर लेप करीने पांचे आंगणीयेथी युक्त छापे लगाव्या ते पछी अक
 'मंडलं लिखु' अर्थात् बनाव्यु 'मंडलं आलिहित्ता' मंडलं बनावीने 'वच्चए
 दलयइ' अर्थना करी 'वच्चए दलयित्ता' अर्थना करीने ते पछी तेणे 'कयग्गाह-
 गहिय करयलपवमट्टविप्पमुक्केण दसद्ववणेणं कुसुमेणं मुक्कपुष्फोवयारकलियं
 करेति' केशपाशने पकडवा जेवा हाथमांथी पडेला पुष्पेने छोडीने आडीना
 पांचवर्ण वाणा पुष्पेना ढगदो बनाव्यो 'करेत्ता धूवं दलयइ' पुष्पेना ढगदो
 बनावीने ते पछी तेणे त्यां धूप करी 'धूवं दलयित्ता जेणेव सिद्धायतनस्स दाहि-
 णिल्ले' धूप सणगावीने ते पछी ते त्यां सिद्धायतननी दक्षिण आगुनु 'दारे'

शाखाशालभञ्जिका व्यालरूपकाणि च लोमहस्तकेन प्रमार्जयति—लोमहस्तकेन प्रमार्ज्य बहुमध्यदेशभागं सरसेन गोशीर्षचन्दनेन पञ्चाङ्गुलितलेनाऽनुलिम्पति अनुलिप्य—चर्चकं ददाति दत्त्वा पुष्पारोपणं यावत्—आभरणारोपणं करोति—कृत्वा—ऽऽसक्तोत्सक्त विपुल यावत्—माल्यदामकलापं करोति कृत्वा कचग्राह गृहीत यावत्पुञ्जोपचारकलितं करोति कृत्वा धूपं ददाति धूपं दत्त्वा यत्रैव मुखमण्डपस्य बहुमध्यदेशभागः तत्रैवोपागच्छति तत्रैवोपागत्य बहुमध्येभागं लोमहस्तकेन प्रमार्जयति प्रमार्ज्य दिव्योदकधारयाऽभ्युक्षति अभ्युक्ष्य सरसेन गोशीर्षचन्दनेन पञ्चाङ्गुलितलेन मण्डलमालिखति—आलिख्य—चर्चकं ददाति दत्त्वा—कचग्राह यावद् धूपं ददाति दत्त्वा यत्रैव मुखमण्डपस्य पश्चिमं द्वारं तत्रैवोपागच्छति उपागत्य लोमहस्तकं गृह्णाति—गृहीत्वा—द्वारशाखे च शालभञ्जिकाश्च व्यालरूपकाणि च लोमहस्तकेन प्रमार्जयति प्रमार्ज्य दिव्योदकधारयाऽभ्युक्षति अभ्युक्ष्य—सरसेन गोशीर्षचन्दनेन यावद् चर्चकं ददाति दत्त्वाऽऽसक्तोत्सक्त० कचग्राह० धूपं ददाति दत्त्वा

छित्ता लोमहत्थयं गेण्हइ' वहां आकर के उसने मयूरपिच्छिको उठाइ 'गेण्हित्ता दारचेडीओ सालभंजियाओय' मयूरपिच्छिका उठाकर उसने उस से द्वार की चेटिका रूप शालभंजिकाओं का और 'वालरुवण्य लोमहत्थणं पमज्जइ' व्याल रूपों का प्रमार्जन किया 'पमज्जेत्ता बहुमज्ज देसभाए सरसेणं गोसीसचंदणेणं पंचंगुलितलेणं अणुलिंपइ' प्रमार्जन करके फिर उसने उस सिद्धायतन के बहुमध्य देश भाग में सरस गोशीर्ष चंदन से पांचों अंगुलियों के छापे लगाए 'अणुलिंपित्ता' छापे लगाकर फिर उसने 'चच्चए दलयइ' वहां अर्चना की 'दलइत्ता पुष्फारुहणं जाव आहरणारुहणं करेइ' अर्चना करके फिर उसने वहां पुष्प चढ़ाए यावत् आभरण पहिराये 'करेत्ता आसतोसत्त विपुल जाव

द्वार उतुं 'तेणेव उवागच्छइ' त्यां ते आओ 'उवागच्छित्ता लोमहत्थयं गेण्हइ' त्यां आवी तेणे मयूर पिच्छिका लीधी. 'गेण्हित्ता दारचेडीओ सालभंजियाओय' मयूर पिच्छिका लधने तेणे तेनाथी द्वारनी चेटिका इप शाख लंछुकाओ—पुतणीथोनुं अने 'वालरुवण्य लोमहत्थणं पमज्जइ' व्याल इपोतुं प्रमार्जन करुं 'पमज्जेत्ता बहुमज्जदेसभाए सरसेणं गोसीसचंदणेणं पंचंगुलितलेणं अणुलिंपइ' प्रमार्जन करीने ते पछी तेणे ओ सिद्धायतनना गहु मध्य देश लागमां सरस गोशीर्ष चंदनथी पांचे आंगणीथीथी युक्त ओवा छपा लगाओ 'अणुलिंपित्ता' छपाओ लगावीने ते पछी तेणे 'चच्चए दलयइ' त्यां अर्थना करी 'दलइत्ता पुष्फारुहणं जाव आहरणारुहणं करेइ' अर्थना करीने ते पछी तेणे पुष्पो चढाओ. यावत् आभूषणो पहिराये 'करेत्ता आसतोसत्त विपुल जाव मल्लदामकलाव

યત્રૈવ ચ્ચલુ મુખમણ્ડપસ્યોત્તરા ચ્ચલુ સ્તમ્ભપદ્મક્રિતિ સ્તત્રૈવોપાગચ્છતિ ઉપાગત્ય લોમ-
હસ્તકં પરામૃશતિ પરામૃશ્ય શાલભઙ્ગિકાઃ દિવ્યયોદકધારયા સરસેન ગોશીર્ષ ચન્દ-
નેન પુષ્પારોપણં યાવત્-આસવતોત્સક્તઃ કચગ્રાહઃ ધૂપં દદાતિ યત્રૈવ મુખમણ્ડપસ્ય
પૂર્વ દ્વારં તદેવ સર્વ ભણિતવ્યં યાવત્-દ્વારસ્યાર્ચનિકા યત્રૈવ દક્ષિણાત્યં દ્વારં તદેવ
સર્વમ્ યત્રૈવ પ્રેક્ષાગૃહમણ્ડપસ્ય દહુમધ્યદેશભાગઃ યત્રૈવ વજ્રમયઃ અક્ષાટકો યત્રૈવ
મણિપીઠિકા યત્રૈવ સિંહાસનં તત્રૈવોપાગચ્છતિ, તત્રૈવોપાગત્ય લોમહસ્તકં ગૃહ્ણતિ
લોમહસ્તકં ગૃહીત્વા ઽક્ષાટકચ-સિંહાસનં ચ-લોમહસ્તકેન પ્રમાર્જયતિ પ્રમાર્જ્ય
દિવ્યયોદકધારયા ઽયુક્ષતિ-પુષ્પારોપણં યાવત્ ધૂપં દદાતિ યત્રૈવ પ્રેક્ષાગૃહ-
મણ્ડપપશ્ચિમદ્વારં દ્વારાર્ચનિકા-ઉત્તરાસ્તમ્ભપદ્મક્રિતિઃ તથૈવ-પૂર્વ દ્વારં તથૈવ
યત્રૈવ દક્ષિણાત્યં દ્વારં તથૈવ યત્રૈવ ચૈત્યસ્તૂપઃ તત્રૈવોપાગચ્છતિ, ઉપાગત્ય
લોમહસ્તકં ગૃહ્ણતિ ગૃહીત્વા ચૈત્યસ્તૂપં લોમહસ્તકેન પ્રમાર્જયતિ. પ્રમાર્જ્ય
દિવ્યોદકધારયા ઽ સરસેન ઽ પુષ્પારોપણમ્ આસક્તોત્સવત યાવત્ ધૂપં દદાતિ
દત્ત્વા યત્રૈવ પાશ્ચાત્યા મણિપીઠિકા યત્રૈવ જિનપ્રતિમા તત્રૈવોપાગચ્છતિ તત્રૈવો-
પાગત્ય જિનપ્રતિમાયા આલોકે પ્રણામં કરોતિ પ્રણામં કૃત્વા લોમહસ્તકં ગૃહ્ણતિ
ગૃહીત્વા તદેવ સર્વમ્ યજ્જિનપ્રતિમાનાં સિદ્ધિગતિનામથેયં સ્થાનં સમપ્રાપ્તાનાં
વન્દતે-નમસ્યતિ 'એવમ્ ઉત્તરે ઽપિ, એવં પૂર્વસ્મિન્નપિ, એવં દાક્ષિણાત્યે ઽપિ,
યત્રૈવ ચૈત્યવૃક્ષાઃ દ્વારવિધિશ્ચ મણિપીઠિકાઃ યત્રૈવ મહેન્દ્રધ્વજો દ્વારવિધિઃ, યત્રૈવ
દાક્ષિણાત્યા નન્દાપુષ્કરિણી તત્રૈવોપાગચ્છતિ ઉપાગત્ય લોમહસ્તકં ગૃહ્ણતિ ગૃહી-
ત્વા, ચૈત્યાનિ ચ ત્રિસોપાનપ્રતિરૂપકાણિ ચ તોરણં ચ શાલભઙ્ગિકાશ્ચ વ્યાલ-
રૂપકાણિ ચ લોમહસ્તકેન પ્રમાર્જયતિ પ્રમાર્જ્ય દિવ્યોદકધારયા સિશ્ચતિ
સરસેન ગોશીર્ષચન્દનેના ઽનુલિમ્પતિ અનુલિપ્ય પુષ્પારોપણં યાવત્ ધૂપં દદાતિ ।
ધૂપં દત્ત્વા સિદ્ધાયતન મનુપ્રદક્ષિણી કુર્વન્ યત્રૈવોત્તરાનન્દાપુષ્કરિણી તત્રૈવોપા-
ગચ્છતિ તત્રૈવોપાગત્ય તથૈવ માહેન્દ્રધ્વજશ્ચૈત્ય વૃક્ષશ્ચૈત્યસ્તૂપઃ પાશ્ચાત્યા મણિપીઠિકા
જિનપ્રતિમા ઉત્તરા પૌરસ્ત્યા-દાક્ષિણાત્યા-પ્રેક્ષાગૃહમણ્ડપસ્યા ઽપિ તથૈવ-તથૈવ
યથા દાક્ષિણાત્યસ્ય પાશ્ચાસ્ત્યં દ્વારં યાવત્ દાક્ષિણાત્યા ચ્ચલુ સ્તમ્ભપદ્મક્રિતિઃ મુખ-
મણ્ડપસ્યા ઽપિ ત્રયાણાં દ્વારાણામર્ચનિકા ભણિતવ્યા દાક્ષિણાત્યા ચ્ચલુ સ્તમ્ભ-

મલ્લદામકલાઞ્ચં કરેતિ' આભરણ પહિરાકર ફિર ઉસને ડપર સે
નીચે તક વિપુલ યાવત્ માલાઓં કા સમૂહ વહાં રખાં ઇત્યાદિ રૂપ
સે ઇસ સૂત્ર કી વ્યાખ્યા પૂર્વોક્ત રૂપ સે સ્પષ્ટ હી હૈ ॥૬૮॥

કરેતિ' આભૂષણો પહેરાવીને તે પછી તેણે ઉપરથી નીચે સુધી વિપુલ યાવત
માલાઓનો સમૂહ ત્યાં રાખ્યો. ઇત્યાદિ પ્રકારથી આ સૂત્રની વ્યાખ્યા પહેલાં
કહ્યા પ્રમાણે જ સ્પષ્ટ રીતે છે. ॥ સૂ. ૬૮ ॥

पङ्क्तिः, उत्तरद्वारं-पौरस्त्यद्वारं शेषं तथैव क्रमेण यावत्पौरस्त्या लन्दापुष्करिणी यत्रैव सभासुधर्मा तत्रैव प्रधायितवान् गमनाय ॥ सू० ६८ ॥

टीका—व्याख्यानिगदसिद्धाः इति ।

मूलम्—तएणं तस्स विजयस्स देवस्स चत्तारि सामाणिय
साहस्सीओ एयप्पभि २ जाव सव्वद्धिण्ण जाव णाइरवेणं जेणेव
सभासुहम्मा तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता तं सभं सुधम्मं
अणुपयाहिणी करेमाणे २ पुरत्थिमिल्लेणं अणुपविसइ अणुप-
विसित्ता आलोए जिणसकहाणं पणामं करेइ करेत्ता जेणेव
मणिपेढिया जेणेव माणवचेइयखंभे जेणेव वइरामया गोलवट्ट
समुग्गका तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता लोमहत्थयं गेण्हइ
गेण्हित्ता वइरामए गोलवट्टसमुग्गए लोमहत्थए पमज्जइ पम-
ज्जित्ता वइरामए गोलवट्टसमुग्गए विहाडेति विहाडेत्ता जिण-
सकहाओ लोमहत्थएणं पमज्जइ पमज्जेत्ता सुरभिणा गंधोद-
एणं तिसत्तखुत्तो जिणसकहाओ पक्खालेति पक्खालेत्ता सरसेणं
गोसीसचंदणेणं अणुलिपइ अणुलिपेत्ता अग्गेहिं वरेहिं गंधेहिं
मल्लेहिय अच्चिणइ अच्चिणेत्ता धूवं दलयइ धूवं दलयित्ता वइरा-
मएसु गोलवट्ट समुग्गएसु पडिणिक्खमइ पडिणिक्खमेत्ता माण-
वकं चेइयखंभं लोमहत्थएणं पमज्जइ पमज्जेत्ता दिव्वाए उदग-
धाराए अब्भुक्खेइ अब्भुक्खेत्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं चच्चए
दलयइ चच्चए दलयित्ता पुप्फारुहणं जाव आसत्तोसत्त० कय-
ग्गह० धूवं दलयइ धूवं दलयित्ता जेणेव सभाए सुधम्माए बहु-
मज्झदेसभाए तं चेव जेणेव सीहासणे तेणेव जहा दारच्चाणित्ता
जेणेव देवसयणिज्जे तं चेव जेणेव खुड्डागे महिंदज्झए तं चेव
जेणेव पहरणकोसे चोप्पाले तेणेव उवागच्छइ तेणेव उवा-
गच्छित्ता पत्तेयं पत्तेयं पहरणाइ लोमहत्थएणं पमज्जति पम-
ज्जित्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं तहेव सव्वं सेसंपि दाहिणि-
ल्लं दारं आदि काउं णेयव्वं जाव पुगच्छिमिल्लाणंदार

पुक्खरिणी सव्वाणं सभाणं जहा सुधम्माए सभाए तहा
 अच्चणिया उववायसभाए णवरं देवसयाणिज्जस्स अच्चणीया
 सेसासु सीहासणा ण अच्चणिया हरयस्स जहा णंदाए पुक्ख-
 रिणीए अच्चणिया ववसायसभाए पोत्थयरयणं लोमहत्थ०
 दिव्वाए उदगधाराए सरसेणं गोसीसचंदणेणं अणुलिंपति
 अग्गेहिं वरेहिं गंधेहिय मल्लेहिय अच्चिणइ अच्चिणिता सीहा-
 सणे लोमहत्थएणं पमज्जति जाव धूवं दलयति सेसं तं चेव
 णंदाए जहा हरयस्स तहा जेणेव वलिपीढं तेणेव उवागच्छइ
 उवागच्छेत्ता आभिओगे देवे सदावेत्ति सदावेत्ता एवं वयासी
 खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ? विजयाए रायहाणीए सिंघाडए
 सुयतिए सुय चउक्कए सुयचच्चरे सुय चउमुहे सुय महापहे सुय
 पासाए सुयपागारे सुय अट्टालए सुयचरिया सुयदारे सुय
 गोपुरे सुय तोरणे सुय वावी सुय पुक्खरिणी सुय जाव विल-
 पंतिगा सुय आरामेसुय उज्जाणेसुय काणणेसुय वणेसुय वण-
 संडेसुय वइराईसुय अच्चणियं करेइ करेत्ता ममेय माणत्तियं
 खिप्पामेव पच्चप्पिणइ । तएणं ते आभिजोगिका देवा विजएणं
 देवेणं एवं वुत्ता समाणा जाव हट्टुट्टा विणएणं पडिसुणेंति
 पडिसुणिता विजयाए रायहाणीए सिंघाडएसुय जाव अच्चणियं
 करेत्ता जेणेव विजए देवे तेणेव उवागच्छंति तेणेव उवाग-
 गच्छित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणंति । तएणं से विजए देवे
 तेसिणं आभिजोगियाणं देवाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म
 हट्टुट्ट चित्तमागंदिय जाव हियहियए जेणेव पुक्खरिणी तेणेव
 उवागच्छइ उवागच्छित्ता पुरत्थिमिल्लेलं तोरणेणं जाव हत्थ
 पायं पक्खालेति पक्खालेत्ता आयंते चोक्खे परमसुइभूए णंदा
 पुक्खरिणीओ पच्चुतरति पच्चुतरित्ता जेणेव सभा सुहम्मा तेणेव

पहारेत्थ गमगाए । तएणं से विजए देवे चउहिं सामाणिय
साहस्सीहिं जाव सोलसएहिं आयरवखदेवसाहस्सीहिं सव्व-
ड्ढिए जाव णिग्घोस नाइयरवेणं जेणेव सभा सुहम्मा तेणेव उवा-
गच्छति उवागच्छेत्ता सभं सुधम्मं पुरत्थिमिल्ले दारेणं अणुपवि-
सइ अणुपविसित्ता जेणेव मणिपेढिया तेणेव उवागच्छइ उवाग-
च्छित्ता सीहासणवरगते पुरच्छाभिमुहे सण्णिसण्णे ॥सू० ६९॥

छाया—ततः खलु तस्य विजयस्य देवस्य चत्वारि सामानिकसहस्राणि—एत-
त्प्रभृतिं यावत्सर्वकुद्धया यावद् नादितरवेण यत्रैव सुधर्मासभा तत्रैवोपागच्छति
तत्रैवोपागत्य तां खलु सभां सुधर्मा मनुप्रदक्षिणीकुर्वन्—२ पौरस्त्येनाऽनुप्रविशति
अनुप्रविश्याऽऽलोक्य जिनसक्थिभ्यः प्रणामं करोति प्रणामं कृत्वा यत्रैव मणिपीठिका
यत्रैव माणवकस्तम्भः यत्रैव वज्रमयाः गोलवृत्तसमुद्रकास्तत्रैवोपागच्छति तत्रैवो-
पागत्य लोमहस्तकं गृह्णाति गृहीत्वा वज्रमयं गोलवृत्तसमुद्रकं लोमहस्तकेन प्रमार्ज-
यति प्रमार्ज्य वज्रमयं गोलवृत्तसमुद्रकं विघाटयति विघाट्य जिनसक्थि लोमहस्त-
केन प्रमार्जयति प्रमार्ज्य सुरभिगन्धोदकेन त्रिसप्त कृत्वो जिनसक्थीनि प्रक्षालयति
प्रक्षाल्य सरसेन गोशीर्षचन्दनेनाऽनुलिम्पति, अनुलिप्याऽग्रैर्वैर्गन्धैर्माल्यैश्चार्चयति
अर्चयित्वा धूपं ददाति धूपं दत्वा वज्रमयेषु गोलवृत्तसमुद्रकेषु प्रतिनिष्क्रामति
प्रतिनिष्क्रम्य माणवकं चैत्यस्तम्भं लोमहस्तकेन प्रमार्जयति प्रमार्ज्य दिव्योदक
धारयाऽभ्युक्षति अभ्युक्ष्य सरसेन गोशीर्षचन्दनेन चर्चकं ददाति—दत्वा पुष्पा-
ऽऽरोपणं यावत्—आसक्तोत्सक्त० कचग्राह० धूपं ददाति दत्वा धूपं यत्रैव
सभा सुधर्मायाः बहुमध्यदेशमाणस्तदेव सीहासनं तत्रैव यथाद्वारार्चनिका
यत्रैव देवशयनीयं तदेव यत्रैव झुल्लको महेन्द्रध्वजस्तदेव यत्रैव ग्रह-
रणकोशश्चोपालकस्तत्रैवोपागच्छति तत्रैव उपागत्य प्रत्येकं प्रत्येकं ग्रहरणानि
लोमहस्तकेन प्रमार्जयति प्रमार्ज्य सरसेन गोशीर्षचन्दनेन तथैव सर्वम् शेषमपि
दक्षिणद्वारादिकं तथैव नेतव्यं यावत्पौरस्त्या नन्दापुष्करिणी सर्वासां समानां
यथा सुधर्मायाः सभायाः तथाऽर्चनिका उपपातसभायां नवरं देवशयनीयस्या-
ऽर्चनिकाशेषास्तु सिंहासनमर्चनिका हृदस्य यथा नन्दायाः पुष्करिण्या अर्चनिका
व्यवसायसभायां पुस्तकरत्नं लोमहस्तकेन० दिव्योदकधारया सरसेन गोशीर्ष-
चन्दनेनाऽनुलिम्पति अग्रैर्वैर्गन्धैश्च—माल्यैश्चाऽर्चयति अर्चयित्वा सिंहासनं लोम-
हस्तकेन प्रमार्जयति—यावद् धूपं ददाति शेषं तदेव नन्दायाः यथा हृदस्य तथा
यत्रैव वज्रिणोऽसत्रैवोपागच्छति तत्रैवोपागच्छत्याऽऽभिषेकितान् देवान् शब्दायति

शब्दायित्वा-एवम् अवादीत्-क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः ! विजयाया राजधान्याः
 सिंघाटकेषु चित्रेषु चतुष्कोणेषु च चत्वरेषु च चतुर्मुखेषु च महापथपथेषु प्रासा-
 देषु च प्राकारेषु चाऽष्टालकेषु च चरिकासु च द्वारेषु च गोपुरेषु च तोरणेषु च
 वापीषु च पुष्करिणीषु च यावत्-विलपङ्क्तिं गु चाऽऽरामेषु च-उद्यानेषु
 च काननेषु च वनेषु च वनपण्डेषु च वनराजिषु चाऽर्चनिकां कुरुत
 कृत्वा ममाज्ञप्तिकां क्षिप्रमेव प्रत्यर्पयत । ततः खलु ते आभियोगिका देवा
 विजयेन देवेन-एवमुक्ताः सन्तः यावत्-हृष्टतुष्टाः विजयेन प्रतिशृण्वन्ति
 प्रतिश्रुत्य विजयायाः राजधान्याः सिंघाटकेषु च यावदर्चनिकां कृत्वा यत्रैव
 विजयो देवस्तत्रैवोपागच्छन्ति तत्रैवोपागत्य-एतम् आज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयन्ति ।
 ततः खलु स विजयो देव स्तेषामाभियोगिकानां देवानां मन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा-
 निश्चय्य हृष्टं तुष्टं चित्तानन्दितो यावत् हृदयः यत्रैव नन्दा पुष्करिणी तत्रैवोपा-
 गच्छति उपागत्य पूर्वेण तोरणेन यावत् हस्तौ पादौ प्रक्षालयति प्रक्षाल्याऽऽचान्त
 श्रोक्षः परमशुचिभूतो नन्दा पुष्करिणीतः प्रत्युत्तरति प्रत्युत्तीर्य यत्रैव सभासुधर्मा
 तत्रैव प्रधावितवान् गमनाय ततः स खलु स विजयो देवश्चतुर्भिः सामानिक सहस्रैः
 यावत् षोडशाऽऽत्तरक्षकदेवसहस्रैः सर्वश्रद्धया यावद् निर्घोषनादितरवेण यत्रैव
 सभा सुधर्मा तत्रैवोपागच्छति तत्रैवोपागत्य सभां सुधर्मा पूर्वेण द्वारेणाऽनुप्रवि-
 शति अनुप्रविश्य यत्रैव मणिपीठिका तत्रैवोपागच्छति तत्रैवोपागत्य सिंहासन-
 वरगतः पूर्वाऽभिमुखः सन्निपण्णः ॥ सू० ६९ ॥

व्याख्यानिगदसिद्धा

मूलम्-तएणं तस्स विजयस्स देवस्स चत्तारि सामाणिय
 साहस्सीओ अवरुत्तरेणं उत्तरेणं उत्तरपुरत्थिमेणं पत्तेयं पत्तेयं
 पुव्वणत्थेसु भद्दासणेसु णिसीयन्ति । तएणं तस्स विजयस्स
 देवस्स चत्तारि अग्गमहिसीओ पुरत्थिमेणं पत्तेयं पत्तेयं पुव्व-
 णत्थेसु भद्दासणेसु णिसीयन्ति । तएणं तस्स विजयस्स दाहि-
 णपुरत्थिमेणं अविंभतरियाए परिसाए अट्ट देवसाहस्सीओ
 पत्तेयं २ जाव णिसीयन्ति । एवं दक्खिणेणं मज्झिमियाए परि-
 साए दस देवसाहस्सीओ जाव णिसीयन्ति । दाहिणपच्छिमेणं
 बाहिरियाए परिसाए बारस देवसाहस्सीओ पत्तेयं पत्तेयं जाव
 णिसीयन्ति । तएणं तस्स विजयस्स देवस्स पच्चत्थिमेणं सत्त

अणियाहिवई पत्तेयं २ जाव णिसीयंति । तस्स णं विजयस्स
 देवस्स पुरत्थिमेणं दाहिणेणं पच्चत्थिमेणं उत्तरेणं सोलस आय-
 रक्ख देवसाहस्सीओ पत्तेयं २ पुव्वणत्थेसु भद्रासणेषु णिसी-
 दंति । तं जहा—पुरत्थिमेणं चत्तारि साहस्सीओ जाव उत्त-
 रेणं ४ तेणं आयरक्खा सन्नद्ध बद्धवम्मिय कवया उप्पिलीय
 सरासणवट्ठिया पिणद्धगेवेज्जविमलवरचिंघपट्टगहियाउहपहरणा
 तिणयाइं तिसंघीणि वड्ढरामया कोडीणिधणूइं अहिगिज्झपरि-
 याइय कंडकलावा णीलपाणिणो पीयपाणिणो रत्तपाणिणो
 चावपाणिणो चारुपाणिणो चम्मपाणिणो खग्गपाणिणो दंडपा-
 णिणो णीयपीयरत्तचावचारुचम्मखग्गदंडपासवरधरा आयरक्खा
 रक्खोवगा गुत्तागुत्तपालिता जुत्ता जुत्तपालिता पत्तेयं २ समयतो
 विणयंतो किंकरभूताविव चिट्ठंति । विजयस्स णं भंते ! देवस्स
 सामाणियाणं देवाणं केवइयं कालं ठिई पन्नत्ता ? गोयमा !
 एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता । एवं महड्डिण्णं एवं महज्जुईण्णं
 एवं महब्बले एवं महाजसे एवं महासोक्खे एवं महाणुभावे
 विजए देवे विजए देवे ॥ सू० ७०॥

छाया—ततः खलु तस्य विजयस्य देवस्य चत्वारि सामानिकसहस्राणि
 अपरोत्तरेण—उत्तरेण—उत्तरपूर्वेण—प्रत्येकं प्रत्येकं पूर्व न्यस्तेषु भद्रासनेषु निसी-
 दन्ति । ततः खलु तस्य विजयस्य देवस्य चतस्रोऽग्रमहिष्यः पूर्वेण प्रत्येकं प्रत्येकं
 पूर्वन्यस्तेषु भद्रासनेषु निपीदन्ति । ततः खलु तस्य विजयस्य देवस्य दक्षिणपूर्वेणा-
 ऽऽभ्यन्तरिकायां पर्वदि अष्टौ देवसहस्राणि प्रत्येकं—२ यावन्निपीदन्ति । एवं
 दक्षिणेन माध्यमिकायां पर्वदि द्वादशदेवसहस्राणि प्रत्येकं—२ यावत् निपीदन्ति ।
 ततः खलु तस्य विजयस्य देवस्य पूर्वेण—दक्षिणेन पश्चिमेनो—त्तरेण षोडशात्म-
 रक्षकदेवसहस्राणि प्रत्येकं—२ पूर्वन्यस्तेषु भद्रासनेषु निपीदन्ति तद्यथा—पूर्वेण
 चत्वारि सहस्राणि यावदुत्तरेण—४ । ते खलु आत्मरक्षकाः सन्नद्धबद्धवर्भित
 कवचाः उत्पीडितशरासनपट्टिकाः पिणद्धग्रैवेयकविमलवरचिह्नपट्टाः गृहीता
 —ऽऽयुधप्रहरणाः त्रिनतानि त्रिसन्धीनि वज्रमयकोटीनि धनूंषि अभिगृह्य
 पर्याप्त काण्डकलापाः नीलपाणयः पीतपाणयः रत्तपाणयः चापपाणयः चारुपा-

णयः चर्मपाणयः खड्गपाणयः दण्डपाणयः पाशपाणयः नील-पीत-रक्त चाप चारु
चर्मखड्गदण्डपाशवरधराः आत्मरक्षकाः गुप्ताः गुप्तपालिताः युक्ताः युक्तपालिताः
प्रत्येकं-२ समयतो विजयतः किंकरभूता इव तिष्ठन्ति । विजयस्य खलु भदन्त !
देवस्य कियत्कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! एकं पल्योपमं स्थितिः प्रज्ञप्ता । विज-
यस्य खलु भदन्त ! देवस्य सामानिकानां देवानां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ?
गौतम-! एकं पल्योपमम् स्थितिः प्रज्ञप्ता एवं महर्द्धिकः एवं महाश्रुतिकाः
एवं महाबलः एवं महायशः एवं महासौख्यः एवं महानुभागे विजयो
देवो विजयो देवः ॥ सू० ७०॥

टीका--‘तएणं तस्स विजयस्स’ ततः सिंहासने उपवेशनतः परक्षणे विज-
यदेवस्य, ‘चत्तारि सामाणिय साहस्सीओ’ चत्वारि सामानिकानां सहस्राणि,
‘अवरुत्तरेण’ अपरोत्तरेण ‘उत्तरेणं’ उत्तरदिग्भ्यः उत्तरपुरच्छिमेणं’ पूर्वतः उत्तर-
तश्च परिवार्य-आवेष्टय, ‘पत्तेयं-२’ प्रत्येकं प्रत्येकम्, “पुव्वणत्थेसु भद्दास-
णेसु” पूर्वन्वस्तभद्रासनेषु पूर्वमेव गुसज्जित भद्रासनेषु, “णिसीयन्ति” निपीदन्ति
‘तएणं तस्स विजयस्स देवस्स’ ततः परं तद्विजयदेवस्य, ‘चत्तारि अग-
महिसीओ’ चतस्रोऽग्रमहिष्यः ‘पुरत्थिमेणं’ पूर्वस्यां दिशि, ‘पत्तेयं’ २ प्रत्येकं

‘तएणं तस्स विजयस्स देवस्स’-इत्यादि ।

टीकार्थ-जब विजयदेव सिंहासन पर बैठ गया तब थोड़ी ही देर
बाद उस विजयदेव के ‘चत्तारि सामाणिय साहस्सीओ’ चार हजार
सामानिक देव ‘अवरुत्तरेण उत्तरेणं उत्तर पुरत्थिमेणं’ अनुक्रम से
उत्तर आदि दिग्भागों में-इशान दिदिशा में आ आ करके ‘पत्तेयं
पत्तेयं’ एक एक ‘पुव्वणत्थेसु’ पूर्व से रखे हुए ‘भद्दासणेसु’ भद्रासनों
पर ‘णिसीयन्ति’ बैठ गये ‘तएणं तस्स विजयस्स देवस्स’ इसके बाद
उस विजयदेव की ‘चत्तारि अगमहिसीओ’ चार पट्टदेवियां ‘पुरत्थि-
मेणं’ पूर्व दिशा में ‘पत्तेयं २’ एक एक ‘पुव्वणत्थेसु भद्दासणेसु’ पूर्व से

‘तएणं तस्स विजयस्स देवस्स’ इत्यादि

टीकार्थ-ज्यारे विजयदेव सिंहासन पर बैसी गया त्यारे थोड़ी देर
पछी ज्ये विजय देवना ‘चत्तारिसामाणियसाहस्सीओ’ चार हजार सामानिक देव
‘अवरुत्तरेण उत्तरेणं उत्तरपुरत्थिमेणं’ अनुक्रमथी उत्तर विगेरे चारे दिग्भागां-
इशानादि दिशांओमां आवीने ‘पत्तेयं पत्तेयं’ ओक ओक ‘पुव्वणत्थेसु’ पछेलेथी
राणेसा ‘भद्दासणेसु’ भद्रासने पर ‘णिसीयन्ति’ बैसी गया. ‘तएणं तस्स विज-
यस्स देवस्स’ ते पछी ज्ये विजय देवनी ‘चत्तारि अगमहिसीओ’ चार पट्टरात्रियो
‘पुरत्थिमेणं’ पूर्व दिशांमां ‘पत्तेयं पत्तेयं’ ओक ओक ‘पुव्वणत्थेसु भद्दासणेसु’

प्रत्येकम्, प्रत्येकैकस्मिन् प्रत्येकैकस्मिन् 'पुव्वण्णत्थेसु भद्रासणेसु णिसी-
अंति' पूर्वोपकल्पितशुभासनेषु निषीदन्ति, 'तए णं तस्स विजयरस देवस्स'
ततः परस्तात् विजयदेवस्य, 'दाहिणपुरत्थिमेण' दक्षिणपूर्वस्याम्, 'अट्ठिभतरियाए
परिसाए' आभ्यन्तरिकायां परिषदि 'अट्ठदेवसाहस्सीओ' अष्टौ देवानां
सहस्राणि, 'पत्तेयं-२' प्रत्येकं प्रत्येकम्, 'जाव णिसीयंति' यावत्सुसज्जिता
निषीदन्ति भद्रासनेषु । 'एवं दक्खिणेणं मज्झिमियाए परिसाए' एवं दक्षिणस्यां
मध्यमिकायाः पर्वदः स्थाने, 'दसदेवसाहस्सीओ जाव निसीयंति' दश सह-
स्राणि देवानां यावत् निषीदन्ति भद्रासनेषु 'दाहिणपच्चत्थिमेणं बाहिरियाए
परिसाए' एवं विजयस्य दक्षिणपश्चिमदिशि तृतीयवाह्यायाः पर्वदोऽपि स्थाने
'वारसदेवसाहस्सीओ' द्वादश सहस्राणि देवानाम्, 'पत्तेयं-२ जाव णिसीयंति'
प्रत्येकस्य भद्रासने यावत् शीघ्रमुपविशन्ति । 'तएणं तस्स विजयस्स देवस्स'

रखे गये भद्रासनों पर 'णिसीयंति' बैठ गई । 'तएणं तस्स विजयस्स
देवस्स' इसके बाद उस विजय देव की 'दाहिणपुरत्थिमेणं' अग्नेय
दिशा में 'अट्ठिभतरियाए परिसाए' आभ्यन्तरिक परिषदा के 'अट्ठदेव
साहस्सीओ' आठ हजार देव 'पत्तेयं २' एक एक 'जाव णिसीयंति'
भद्रासन पर बैठ गये 'एवं दक्खिणेणं मज्झिमियाए परिसाए दस-
देवसाहस्सीओ जाव निसीयंति' इसी प्रकार से दक्षिण दिशा में
मध्यम परिषदा के १० हजार देव बैठ गये 'दाहिण पच्चत्थिमेणं बाहि-
रियाए परिसाए वारसदेवसाहस्सीओ' 'पत्तेयं २ जाव णिसीयंति'
दक्षिण पश्चिम दिक्कोण-नैर्ऋत्य विदिशा में बाह्य परिषदा के १२
हजार देव एक एक पूर्वन्वयस्य सिंहासनों पर बैठ गये 'तएणं तस्स

पडेवेथी राणेला भद्रासने पर 'णिसीयंति' भेसी गधथे। 'तएणं तरस विजय-
स्स देवस्स' ते पछी ओ विवथ देवनी 'दाहिणपुरत्थिमेणं' अग्निदिशाभां
'अट्ठिभतरियाए परिसाए' आभ्यन्तरिक परिषदाना 'अट्ठदेवसाहस्सीओ' आठ
हजार देवो। 'पत्तेयं पत्तेयं' ओक ओक 'जाव णिसीयंति' भद्रासन पर भेसी गया।
'एवं दक्खिणेणं मज्झिमियाए परिसाए दस देव साहस्सीओ जाव निसीयंति' ओज
रीते दक्षिण दिशाभां मध्यम परिषदाभां १० दस हजार देवो भेसी गया।
'दाहिणपच्चत्थिमेणं बाहिरियाए परिसाए वारस देवसाहस्सीओ पत्तेयं पत्तेयं जाव
णिसीयंति' दक्षिण पश्चिम दिक्कोण-नैर्ऋत्य विदिशाभां बाह्य परिषदाना १२
थार हजार देवो ओक ओक पडेला राणेला सिंहासनोनी उपर भेसी गया।
'तए णं तस्स विजयस्स देवस्स पच्चत्थिमेणं' ते पछी ओ विवथ देवनी पश्चिम
दिशाभां सात अनीकाधिपतिथे। 'सत्त अणीयाहिर्वई पत्तेयं पत्तेयं णीसीयंति'

अनन्तरं विजयदेवस्य 'पञ्चत्थिमेणं सत्त अणियाह्विती पत्तेयं-२ णिसीयंति' पश्चिमदिशि सप्ता-ऽनीकाधिपतयः प्रत्येकं-२ भद्रासनेषु निषीदन्ति 'तण्णं तस्स विजयस्स देवस्स' ततः परं विजयदेवस्य 'पुरत्थिमेणं दाहिणेणं पञ्चत्थिमेणं' पूर्वस्यां दक्षिणस्यां पश्चिमायाम्, 'उत्तरेणं' उत्तरस्यां दिशि, 'सोलस आयरक्ख-देवसाहस्सीओ' षोडशात्मरक्षकदेवसहस्राणि 'पत्तेयं-२ पुव्वणत्थेणु भद्रासनेषु निसीयंति' प्रत्येकं प्रत्येकं पूर्वन्यस्तेषु भद्रासनेषु निषीदन्ति सर्वतः समन्तात् 'तं जहा' तद्यथा-'पुरत्थिमेणं चत्तारि साहस्सीओ' पूर्वस्यां चत्वारि सहस्राणि चतुर्षु भद्रासनेषु निषीदन्ति 'जाव उत्तरेणं-४' यावत् उत्तरेण, एवमेव दक्षिणस्यां पश्चिम-स्यां चोत्तरस्यां दिशि स्वात्मरक्षकसहस्राणि पूर्वन्यस्तभद्रासनेषु निषीदन्ति । कथं-भूतास्त आत्मरक्षकास्तत्रहि 'तेणं आयरक्खा' ते आत्मरक्षकाः-'संनद्ध वद्ध वम्मिय-

विजयस्स देवस्स पञ्चत्थिमेणं' इस के बाद उस विजयदेव के पश्चिम दिशा में 'सत्त अणियाह्विई पत्तेयं २ णिसीयंति' सात अनीकाधिपति एक एक सिंहासन पर बैठ गये 'तण्णं तस्स विजयस्स देवस्स पुरत्थिमेणं दाहिणेणं पञ्चत्थिमेणं' इसके बाद उस विजयदेव के पूर्वदिशा में, दक्षिणदिशा में पश्चिमदिशा में और 'उत्तरेणं' उत्तरदिशा में 'सोलस आयरक्खदेवसाहस्सीओ पत्तेयं २ पुव्वणत्थ भद्राभद्रासणे निसीयंति' १६ हजार आत्मरक्षक देव पूर्व से रखे गये एक एक भद्रासन पर चारों ओर बैठ गये । 'तं जहा' जैसे 'पुरत्थिमेणं चत्तारि साहस्सीओ' पूर्वदिशा में चार हजार आत्मरक्षक बैठ गये 'जाव उत्तरेणं ४' यावत् उत्तरदिशा में चार हजार आत्मरक्षक देव बैठ गए इसी तरह से दक्षिण दिशा में चार हजार और पश्चिम दिशा में चार हजार आत्मरक्षक देव पूर्वन्यस्त सिंहासनों पर बैठ गये ऐसा जानना

એક એક સિંહાસન પર બેસી ગયા. 'તણ્ણં તસ્સ વિજયસ્સ દેવસ્સ પુરત્થિમેણં દાહિણેણં પચ્ચત્થિમેણં' તે પછી એ વિજયદેવની પૂર્વ દિશામાં દક્ષિણ દિશામાં પશ્ચિમ દિશામાં અને 'ઉત્તરેણં' ઉત્તર દિશામાં 'સોલસ આયરક્ખ દેવસાહસ્સીઓ પત્તેયં પત્તેયં પુવ્વણત્થમદ્રાસણેણુ ણિસીયંતિ' ૧૬ સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવ પહેલેથી રાખેલા એક એક ભદ્રાસન પર ચારે બાજુ બેસી ગયા. 'તં જહા' જેમકે 'પુરત્થિમેણં ચત્તારિ સાહસ્સીઓ, પૂર્વ દિશામાં ચાર હજાર આત્મરક્ષક દેવો બેઠા 'જાવ ઉત્તરેણં' યાવત્ ઉત્તર દિશામાં ચાર હજાર આત્મરક્ષક દેવો બેઠા અને એજ પ્રમાણે દક્ષિણ દિશામાં ચાર હજાર તથા પશ્ચિમ દિશામાં ચાર હજાર આત્મરક્ષક દેવો પહેલેથી રાખેલા સિંહાસનો પર બેઠા તેમ સમજવું. 'તેણં આયરક્ખા સંનદ્ધવદ્ધવમ્મિકવયા' એ આત્મરક્ષક દેવોએ લોખંડના ખીલાઓથી યુક્ત એવા

कवचा' कवचं-तनुत्राणं, वर्म-लोहमय कुतुलिका दिरूपम् तत्संजातं यस्मिन्नि-
तिवर्मितं, संनद्धं-शरीरे संयोजितं ततो बद्धं वर्मितं कवचं यैस्ते संनद्धवद्धवर्मित-
कवचाः 'उष्पीलियसरासनपट्टिया' उत्पीडिता शरासनानां पट्टिका धनुषां मृष्टिग्र-
हणस्थानं यैस्ते उत्पीडितशरासनपट्टिकाः 'पिणद्धगेवेज्ज विमलवरचिंधपट्टा'
पिनद्धग्रैवेयकं ग्रीवाभरणं विमलवरचिह्नपट्टश्च यैस्ते पिनद्धग्रैवेयकविमलवरचिह्नपट्टाः
पदाः 'गहियाउहप्पहरणा' गृहीतानि आयुधानि प्रहरणानि च यैस्ते गृहीतायुधप्रह-
रणाः 'तिणयाइ' त्रिषु आदि मध्यावसानेषु नतानि 'तिसंधीणि' त्रिषु स्थानेषु
सन्धिर्येषां तानि त्रिसन्धीनि, 'वइरामया कोटिणि' वज्रमयकोटीनि, 'धणूइं धनू' पि
'अहिगिज्झ' अधिगृह्य, 'परियाइ कंडकलावा' पर्याप्तकाण्डकलापाः विचित्र काण्ड-
कलापयोगात् 'नीलपाणिणो' नीलः काण्डकलापः पाणौ येषां ते नीलपाणय
आत्मरक्षकाः केचनाऽऽसन्, 'पीयपाणिणो' पीतपाणयः 'रत्तपाणिणो' रक्त-

चाहिए 'ते णं आयरक्खा संनद्धवद्धवस्मिकवया' ये आत्मरक्षक देव
लोहमय कीलों से युक्त बख्तर को खूब कस कर पहिरे हुए थे
'उष्पीलियसरासरपट्टिया' हाथों में धनुष लिए हुए थे, 'पिणद्धगेवेज्ज-
विमलवरचिंधपट्टा' गले में हार और विमल सुभट चिह्न पट से युक्त
थे 'गहियाउहपहरणा' हाथों में आयुधों को लिये हुए थे 'तिणयाइं
तिसंधीणिवइरामयकोडिणी धणूइं अभिगिज्झ पडियाइंतकंडकलावा'
तीन स्थानों में आदि मध्य और अन्तरूप तीन स्थानों में नत, तीन
संधियों वाले, वज्रमय कोटि वाले ऐसे 'धूणूइं' धनुषों को लेकर जिनके
पासवाण बहुत हैं अथवा बाणों से भाथा जिनका पूर्णरूप से भरा हुआ
है इसी से कितनेक आत्मरक्षकों के हाथ में नीले नीले बाण हैं तथा
कितनेक आत्मरक्षकदेव 'पीयपाणिणो' पीले बाण जिनके हाथों में हैं
ऐसे हैं। कितनेक आत्मरक्षकदेव 'रत्तपाणिणो' रक्तबाण जिनके हाथों

भक्षयतरे भूणञ्ज कसीने पडिरेला डता. 'उष्पीलिय सरासनपट्टिया' डथेभां धनुष
धारणु करेला डता. 'पिणद्ध गेवेज्ज विमलवरचिंधपट्टा' गणाभां डार अने विमल
सुभट चिह्नवाणा पट्टथी युक्त डता. 'गहियाउहपहरणा' तेओओ पोताना
डथेभां डथियारे दीधेला डता. 'तिणयाइं तिसंधीणी वइरामयकोडिणी धणुइं
अभिगिज्झपडियाइंत कंडकलावा' त्रणु स्थानेभां आदि, मध्यम, अने अंतर्द्वय त्रणु
स्थानेभां नभेद त्रणु संधीये वाणा अने वज्रमय कोटिवाणा 'धणूइं' धनुष्ये
ने दधने नेनी पांसे गाण्णे धण्णा छे; अथवा गाण्णेथी नेओाना भाथाओ पुरे
पूरा भरला छे. अने तेथीञ्ज डेटेलाड आत्मरक्षक देवोना डथभां नील वणुंना
गाण्णे छे. तथा डेटेलाड आत्मरक्षक देवो 'पीयपाणिणो' पीणा रंगना गाण्णे नेना

પાણયઃ 'ચાવપાણિણો' ચાપપાણયઃ ચારુપાણિણો' ચારુપાણયઃ ચમ્મપાણિણો
 ચર્મપાણયઃ 'સ્વર્ગપાણિણો' સ્વર્ગપાણય 'દંડપાણિણો' દંડપાણયઃ 'પાસપાણિણો'
 પાશઃ પ્રાશો વા પાણૌ યેષાં તે પાશપાણયઃ एतदेव समुद्रितगावेन दर्शयति
 'નીલપીયરત્તચાવચારુચમ્મસ્વર્ગદંડપાસવરધરા' નીલપીતરત્ત ચાપપારુચર્મસ્વર્ગ-
 દંડપાશપ્રહરણધારિણઃ 'આયરક્ષા' આત્મનો રક્ષકા વિજયસ્ય, 'રક્ષોવગા'
 રક્ષોપગાઃ રક્ષાકર્મણિ દત્તચિત્તાઃ 'ગુત્તા' ગુપ્તાઃ નૈતાનન્યે જાનન્તિ ઇમેઽસ્યા-

મેં હું એસે હું । કિતનેક આત્મરક્ષકદેવ 'ચાવપાણિણો' કેવલ ધનુષ
 હી જિનકે હાથોં મેં હું એસે હું કિતનેક આત્મરક્ષક દેવ 'ચારુપાણિણો'
 હાથોં મેં ચારુ નામક હથિયાર વિશેષ લિયે હુણ હું । 'ચમ્મપાણિણો'
 કિતનેક આત્મરક્ષકદેવ એસે હું કિ જિનકે હાથોં મેં ચમડે કે કોડે
 હું કિતનેક આત્મરક્ષક દેવ એસે હું કિ જિનકે 'સ્વર્ગપાણિણો' હાથોં
 મેં કેવલ તલવાર હૈ કિતનેક આત્મરક્ષક દેવ એસે હૈ કિ 'દંડપાણિણો'
 જિનકે હાથોં મેં કેવલ દંડ હી હૈ તથા કિતનેક આત્મરક્ષકદેવ એસે
 હું કિ 'પાસપાણિણો' જિનકે હાથોં મેં કેવલ પાશ-જાલ-અથવા પ્રાશ
 -મુગ્ધર-હી હૈ । હસ પ્રકાર સે વે આત્મરક્ષક દેવ 'નીલપીયરત્તચાવ-
 ચારુચમ્મ સ્વર્ગદંડપાસધરા' નીલ, પીત, લાલ, વર્ણોં કો લિયે હુણ,
 કેવલ ધનુષ કો લિયે હુણ તથા ચારુ નામક હથિયાર વિશેષ કો
 લિયે હુણ ચમડે કે કોડોં કો લિયે હુણ, તલવારોં કો લિયે હુણ તથા
 દંડોં કો એવં પાશોં કો લિયે વહાં ચારોં દિશાઓં મેં પહિલે સે રક્ષે
 ગયે ભદ્રાસનોં પર બેઠે હું યે આત્મરક્ષકદેવ વિજયદેવ કે 'આયર-

હાથોમાં છે. એવા હતા. કેટલાક આત્મરક્ષકદેવો 'રત્તપાણિણો' લાલ રંગના બાણો
 જેમના હાથોમાં છે. એવા હતા. તથા કેટલાક આત્મરક્ષક દેવો 'ચાવપાણિણો'
 દેવળ ધનુષજ હાથોમાં છે એવા હતા. કેટલાક આત્મરક્ષક દેવો 'ચારુપાણિણો'
 હાથોમાં ચારુ નામનું હથિયાર વિશેષ લીધેલા હતા, 'ચમ્મપાણિણો' કેટલાક
 આત્મરક્ષક દેવોએ પોતાના હાથમાં ચામડાના ચાણુકો ગ્રહણ કર્યા હતા 'સ્વર્ગ
 પાણિણો' કેટલાક આત્મરક્ષક દેવોએ હાથોમાં તલવારો ધારણ કરી હતી
 'દંડપાણિણો' કેટલાક આત્મરક્ષક દેવોએ હાથોમાં દેવળ દંડાઓજ ધારણ કરેલ
 હતા. 'પાસપાણિણો' કેટલાક આત્મરક્ષક દેવોએ પોતાના હાથોમાં પાશ-જાલ
 અથવા પ્રાશ મુગ્ધરોજ ધારણ કરેલા હતા, આ પ્રમાણે તે આત્મરક્ષક દેવો
 'નીલપીયરત્તચાવચારુચમ્મસ્વર્ગદંડપાસધારા' નીલ, પીળા, રાતા, વર્ણોના
 ધનુષોનેજ પોતાના હાથમાં ધારણ કરેલ હતા. તથા કેટલાક આત્મરક્ષક દેવો
 પોતાના હાથોમાં ચામડાના ચાણુકો, તલવારો અને દંડાઓને તથા પાશોને
 લઈને ચારે દિશાઓમાં રાખવામાં આવેલ ભદ્રાસનો પર બેઠેલા હતા. કેટલાક

ત્મરક્ષકા इति, 'गुत्तपालिया' गुप्ताः अप्राकाश्यंगताः पालिकाः परिखा-
दयो येषां ते गुत्तपालिकाः 'जुत्ता' युक्ताः स्वमनोनीतसेवकैरुपेताः 'जुत्तपालिया'
युक्तपालिताः युक्ताः परस्परं बद्धा नतु-बृहदन्तरालापालिः सेतुर्येषान्ते, 'पत्तेयं
प्रत्येयं २ 'समयतो विणयतो' समयविनयाभ्याम् 'किंकरभूयाविव चिद्वृत्ति' किं-
करा इव तेऽमरास्तिष्ठन्ति, नेमे किंकराः किन्तु-शिष्टाचारवन्तो विनीताश्चात
एतैर्विजयो देवः संमान्यते, यतोहि एतेषामपि साक्रमनेन सम्मानासनादीनि
शास्त्रे लभ्यन्ते, एतेषां परिचयार्थं प्रश्नः 'गोयमा' गौतम ! इत्थं संबोध्य
भगवत उत्तरम् । तथाहि- 'विजयस्स णं भंते ! देवस्स' हे भदन्त ! विजयदेवस्य

कखगा' अंगरक्षक हैं 'रक्खोवगा' उसके रक्षा कर्म में निरत है 'गुत्ता
गुत्तपालिया' ये विजयदेव के अङ्गरक्षक हैं' इस प्रकार से अन्य देव
इन्हें नहीं जानते तथा इनकी परिखा आदि को भी कोई नहीं जानता
क्यों कि वह इनकी गुप्त रूप में रहती है 'जुत्ता' ये स्वमनोनीत सेवकों
से युक्त होते हैं 'जुत्तपालिया' तथा इनकी जो सेतु रूपपालि हैं वह
परस्पर में बद्ध रहती है बहुत अन्तराल वाली नहीं होती है ये पत्तेयं
प्रत्येक आत्मरक्षकदेव 'समयतो विणयतो किंकरभूताविव चिद्वृत्ति' अपने
आचार के अनुसार विनय पूर्वक किङ्कर के जैसे होकर वहां बैठे रहते
हैं वैसे ये उसके किङ्कर नहीं हैं ये तो शिष्टाचार वाले और विनीत हैं
अतः इनके द्वारा विजय देव सम्मानित होता है विजय देव के समान
ही इनकी समानता होती है और इनके समान ही इनके आसन आदि
हैं ऐसा शास्त्रों में देखा जाता है अब गौतमस्वामी प्रभु से पूछते हैं-
'विजयस्स णं भंते ! देवस्स केवत्थिं कालं ठिली पणत्ता' हे भदन्त !

આત્મરક્ષક દેવો વિજય દેવના 'આયરક્ખગા' અંગ રક્ષકો હતા 'રક્ખોવગા'
તેઓ વિજય દેવના અંગરક્ષકો છે એ પ્રમાણે અન્ય દેવો તેમને બાણુતા નથી
તથા તેઓની પરીખા વિગેરેને પણ કોઈ બાણુતું નથી. કેમકે તે ગુપ્ત રીતે
રહે છે. 'જુત્તા' એ પોતાના મનોનીત સેવકોથી યુક્ત રહે છે. 'જુત્તપાલિયા'
તથા તેઓની સેતુ રૂપ બે પાળ છે તે એક બીજાને સંબંધિત રહે છે.
વધારે પડતા આંતરાવાળી હોતી નથી. એ 'પત્તેયં પત્તેયં' દરેક આત્મરક્ષક
દેવો 'સમયતો વિણયતો કિકરભૂતા વિવચ્ચિદ્વૃત્તિ' પોતાના આચાર અનુસાર
વિનય પૂર્વક સેવકોની જેમ ત્યાં બેસી રહે છે. આમ તો તે તેઓના સેવકો
નથી. તેઓતો શિષ્ટાચાર વાળા અને વિનયાન્વિત છે. તેથી તેઓ દ્વારા વિજય
દેવ સન્માનીત થાય છે. વિજય દેવની સરખાજ તેઓ છે. અને તેઓના
સમાનજ તેઓના આસન વિગેરે છે. એ પ્રમાણે શાસ્ત્રોમાં બેવામાં આવે છે,

સ્વરૂપજ્ઞાનાય પૃચ્છામિ, 'કેવદ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લન્તા' કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ ભવતિ' ગોયમા ? એગંપલિઓવમં ઠિઈ પળ્લન્તા' એકં યાવત્પલ્યોપમં સ્થિતિં વિદ્ધિ-ગૌતમ ! 'વિજયસ્સ ણં મંતે ! દેવસ્સ સામાણિયાણં દેવાણં કેવદ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લન્તા ?' વિજયદેવસ્ય સામાનિકાનાં દેવાનાં બ્રૂહિ ભગવન્ કિયન્તં કાલં સ્થિતિ રુક્તા ? ભગવાનાહ—'ગોયમા' ગૌતમ ! 'એગં પલિઓવમં ઠિઈ પળ્લન્તા' એકં પલ્યોપમં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞાતા ઇતિ । 'એવં મહહિંદુએ—એવં મહજ્જુત્તીએ—એવં મહવ્વલે—એવં મહાજસે એવં મહાસુક્કલે—એવં મહાણુભાગે' એવમેવ મહદ્ધિકઃ—મહાદ્યુતિકઃ—મહાવલઃ—મહાયશઃ—મહાસૌખ્યઃ મહાણુભાગઃ પ્રત્યેકૈકસ્ય સ્થિતિર્જ્ઞાતવ્યા, સર્વે-ડ્ઢુત સુલસન્પન્ના ઇત્યર્થઃ, 'વિજએ દેવે—વિજએદેવે' એવં પ્રભાવો વિજયો દેવો વિજયો દેવઃ । પ્રકરણસમાપ્તિં ઘોતયિતું દ્વિરુક્તિર્દર્શિતા ॥સૂ.૦॥૭૦॥

વિજયદેવ કી સ્થિતિ કિતને કાલ કી કહી ગઈ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ 'ગોયમા ! એગં પલિઓવમં ઠિતી પળ્લન્તા' હે ગૌતમ ! વિજય-દેવ કી સ્થિતિ એક પલ્યોપમ કી કહી ગઈ હૈ 'વિજયસ્સ ણં મંતે ! દેવસ્સ સામાણિયાણં દેવાણં કેવતિયં કાલં ઠિતી પળ્લન્તા' હે ભદન્ત ! વિજયદેવ કે સામાનિક દેવોં કી સ્થિતિ કિતને કાલ કી કહી ગઈ હૈ ? 'એગં પલિઓવમં ઠિતી પળ્લન્તા' હે ગૌતમ એક પલ્યોપમ કી સ્થિતિ વિજયદેવ કે સામાનિક દેવોં કી કહી ગઈ હૈ 'એવં મહિંદુએ, એવં મહજ્જુત્તીએ, એવં મહવ્વલે, એવં મહાયસે, એવં મહાસુક્કલે, એવં મહાણુભાગે વિજએ દેવે' વિજય દેવ કી એસી મહાઋદ્ધિ હૈ એસી મહા-દ્યુતિ હૈ એસા મહાવલ હૈ એસા મહાયશ હૈ એસા મહાસૌખ્ય હૈ ઓર એસા ઉસકા મહાપ્રભાવ હૈ ॥૭૦॥

હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે—'વિજયસ્સ ણં મંતે ! દેવ સ્સકેવતિયં કાલં ઠિઈ પળ્લન્તા ! ભદન્ત ! વિજય દેવની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહેવામાં આવી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે 'ગોયમા ! એગં પલિઓવમં ઠિઈ પળ્લન્તા ? હે ગૌતમ ! વિજયદેવની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની કહેલ છે. 'વિજયસ્સ ણં મંતે ! દેવસ્સ સામાણિયાણં દેવાણં કેવદ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લન્તા' હે ભગવન્ વિજય દેવોના સામાનિક દેવોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહેવામાં આવી છે ? 'એગં પલિઓવમં ઠિઈ પળ્લન્તા' હે ગૌતમ વિજય દેવના સામાનિક દેવોની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની કહેલ છે. 'એવં મહિંદુએ, એવં મહજ્જુઈઈ, એવં મહવ્વલે, એવં મહાજસે, એવં મહાસુક્કલે, એવં મહાણુભાગે વિજએ દેવે' વિજય દેવની એવી મહા ઋદ્ધિ છે. એ રીતની મહાદ્યુતિ છે. એ પ્રમાણે મહાણુ છે. એ પ્રમાણે મહાયશ છે. એ પ્રમાણે મહાસૌખ્ય છે. અને એ રીતનો એનો મહાપ્રભાવ છે. ॥ સૂ. ॥ ૭૦ ॥

अवतरणमाह—तदेवं विजयद्वारवक्तव्यता कथिताः सम्प्रति वैजयन्तद्वार
वक्तव्यतां प्रस्तोतुं प्रश्नयन्माह—‘कहि णं भंते ! इत्यादि ।

मूलम्—कहिणं भंते ! जंबुद्वीवस्स वेजयंते णामं दारे पन्नत्ते
गोयमा ! जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स दक्खिणेणं पणया-
लीसं जोयणसहस्साइं अबाधाए जंबुद्वीव दीवदाहिण पेरंते लव-
णसमुद्द दाहिणद्धस्स उत्तरेणं एत्थ णं जंबुद्वीवस्स णं दीवस्स
वेजयंते णामे दारे पन्नत्ते । अट्ठजोयणाइं उट्ठं उच्चत्तेणं सच्चेव
सव्वा वत्तव्वया जाव णिच्चे । कहि णं भंते ! रायहाणी दाहिणेणं
जाव वेजयंते देवे वेजयंते देवे । कहि णं भंते ! जंबुद्वीवस्स
दीवस्स जयंते णामं दारे पन्नत्ते, गोयमा ! जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स
पव्वयस्स पच्चत्थिमपेरंते लवणसमुद्दपच्चत्थिमद्धस्स पुरच्छि-
मेणं सीयोदाए महाणदीए उट्ठि एत्थ णं जंबुद्वीवस्स जयंते
णाम दारें पन्नत्ते तं चेव सेवमाणं जयंते देवे पच्चत्थिमेणं से
रायहाणी जाव महड्डिए । कहि णं भंते ! जंबुद्वीवस्स अपरा-
जिए णामं दारे पन्नत्ते गोयमा ! मंदरस्स पव्वयस्स उत्तरेणं
पणयालीसं जोयणसहस्साइं अवाहाए जंबुद्वीवे दीवे उत्तर-
पेरंते लवणसमुद्दस्स उत्तरद्धस्स दाहिणेणं एत्थ णं जंबुद्वीवे
दीवे अपराइए णामं दारे पन्नत्ते तं चेव पमाणं, रायहाणी उत्त-
रेणं जाव अपराइए देवे, चउण्ह वियण्णंमि जंबुद्वीवे । जंबुद्वीव-
स्स णं भंते ! दीवस्स दारस्स दारस्सय एसणं केवइयं अबा-
धाए अंतरे पन्नत्ते गोयमा ! अणुणासीतिं जोयणसहस्साइं
बावण्णं च जोयणाइं देसूणं च अद्धजोयणं दारस्स य दारस्स य
अबाधाए अंतरे पन्नत्ते ॥सू० ७१॥

छाया—कुत्र खलु भदन्त ! जम्बूद्वीपस्य वैजयन्तं नाम द्वारं प्रज्ञप्तम्
गौतम ! जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य दक्षिणेन पञ्चचत्वारिंशद्योजन

स्वरूपज्ञानाय पृच्छामि, 'केवइयं कालं ठिई पणत्ता' कियन्तं कालं स्थितिः भवति' गोयमा ? एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता' एकं यावत्पल्योपमं स्थितिं विद्धि-
 गौतम ! 'विजयस्स णं भंते ! देवस्स सामाणियाणं देवाणं केवइयं कालं ठिई
 पन्नत्ता ?' विजयदेवस्य सामानिकानां देवानां ब्रूहि भगवन् कियन्तं कालं स्थिति
 रुक्ता ? भगवानाह—'गोयमा' गौतम ! 'एगं पलिओवमं ठिई पन्नत्ता' एकं पल्यो-
 पमं स्थितिः प्रज्ञप्ता इति । 'एवं महड्ढिए—एवं महज्जुत्तीए—एवं महव्वले—एवं
 महाजसे एवं महासुक्खे—एवं महानुभागे' एवमेव महद्धिकः—महाद्युतिकः—
 महावलः—महायशः—महासौख्यः महानुभागः प्रत्येकैकस्य स्थितिर्ज्ञातव्या, सर्वे-
 ऽद्भुत सुखसम्पन्ना इत्यर्थः, 'विजए देवे—विजएदेवे' एवं प्रभावो विजयो देवो
 विजयो देवः । प्रकरणसमाप्तिं द्योतयितुं द्विरुक्तिर्दर्शिता ॥सू०॥७०॥

विजयदेव की स्थिति कितने काल की कही गई है ? उत्तर में प्रभु
 कहते हैं 'गोयमा ! एगं पलिओवमं ठिती पणत्ता' हे गौतम ! विजय-
 देव की स्थिति एक पल्योपम की कही गई है 'विजयस्स णं भंते !
 देवस्स सामाणियाणं देवाणं केवतियं कालं ठिती पणत्ता' हे भदन्त !
 विजयदेव के सामानिक देवों की स्थिति कितने काल की कही गई
 है ? 'एगं पलिओवमं ठिती पणत्ता' हे गौतम एक पल्योपम की
 स्थिति विजयदेव के सामानिक देवों की कही गई है 'एवं महड्ढीए,
 एवं महज्जुत्तीए, एवं महव्वले, एवं महायसे, एवं महासुक्खे, एवं
 महानुभागे विजए देवे' विजय देव की ऐसी महाऋद्धि है ऐसी महा-
 द्युति है ऐसा महावल है ऐसा महायश है ऐसा महासौख्य है और
 ऐसा उसका महाप्रभाव है ॥७०॥

हुवे गौतमस्वामी प्रभुश्रीने ओपुं पूछे छे डे—'विजयस्स णं भंते ! देव
 स्सकेवतियं कालं ठिई पणत्ता ! लदन्त ! विजय देवनी स्थिति डेटला डाणनी
 छडेवाभां आवी छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री गौतमस्वामीने छडे छे डे
 'गोयमा ! एगं पलिओवमं ठिई पणत्ता ? डे गौतम ! विजयदेवनी स्थिति ओक
 पल्योपमनी छडेल छे. 'विजयस्स णं भंते ! देवस्स सामाणियाणं देवाणं केवइयं
 कालं ठिई पणत्ता' डे लगवन् विजय देवोना सामानिक देवोनी स्थिति डेटला
 डाणनी छडेवाभां आवी छे ? 'एगं पलिओवमं ठिई पणत्ता' डे गौतम विजय
 देवना सामानिक देवोनी स्थिति ओक पल्योपमनी छडेल छे. 'एवं महड्ढीए,
 एवं महज्जुईइ, एवं महव्वले, एवं महाजसे, एवं महासुक्खे, एवं महानुभागे
 विजए देवे' विजय देवनी ओपी मडा ऋद्धि छे. ओ रीतनी मडाद्युति छे. ओ
 प्रभाणे मडावल छे. ओ प्रभाणे मडायश छे. ओ प्रभाणे मडासौख्य छे.
 ओने ओ रीतने ओने मडाप्रभाव छे. ॥ सू. ॥ ७० ॥

अवतरणमाह—तदेवं विजयद्वारवक्तव्यता कथिताः सम्प्रति वैजयन्तद्वार वक्तव्यतां प्रस्तोतुं प्रश्नयन्नाह—‘कहि णं भंते ! इत्यादि ।

मूलम्—कहिणं भंते ! जंबुद्वीवस्स वेजयंते णामं दारे पन्नत्ते गोयमा ! जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स दक्खिणेणं पणयालीसं जोयणसहस्साइं अबाधाए जंबुद्वीव दीवदाहिण पेरंते लवणसमुद्द दाहिणद्धस्स उत्तरेणं एत्थ णं जंबुद्वीवस्स णं दीवस्स वेजयंते णामे दारे पन्नत्ते । अट्ठजोयणाइं उड्डं उच्चत्तेणं सच्चेव सव्वा वत्तव्वया जाव णिच्चे । कहि णं भंते ! रायहाणी दाहिणेणं जाव वेजयंते देवे वेजयंते देवे । कहि णं भंते ! जंबुद्वीवस्स दीवस्स जयंते णामं दारे पन्नत्ते, गोयमा ! जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पच्चत्थिमपेरंते लवणसमुद्दपच्चत्थिमद्धस्स पुश्चिच्छमेणं सीयोदाए महाणदीए उप्पि एत्थ णं जंबुद्वीवस्स जयंते णाम दारं पन्नत्ते तं चेव सेवमाणं जयंते देवे पच्चत्थिमेणं से रायहाणी जाव महड्डिण । कहि णं भंते ! जंबुद्वीवस्स अपराजिणं णामं दारे पन्नत्ते गोयमा ! मंदरस्स पव्वयस्स उत्तरेणं पणयालीसं जोयणसहस्साइं अवाहाए जंबुद्वीवे दीवे उत्तरपेरंते लवणसमुद्दस्स उत्तरद्धस्स दाहिणेणं एत्थ णं जंबुद्वीवे दीवे अपराइणं णामं दारे पन्नत्ते तं चेव पमाणं, रायहाणी उत्तरेणं जाव अपराइणं देवे, चउण्ह वियण्णंमि जंबुद्वीवे । जंबुद्वीवस्स णं भंते ! दीवस्स दारस्स दारस्सय एसणं केवइयं अवाधाए अंतरे पन्नत्ते गोयमा ! अणुणासीतिं जोयणसहस्साइं वावण्णं च जोयणाइं देसूणं च अद्धजोयणं दारस्स य दारस्स य अबाधाए अंतरे पन्नत्ते ॥सू० ७१॥

छाया—कुत्र खलु भदन्त ! जम्बूद्वीपस्य वैजयन्तं नाम द्वारं प्रज्ञप्तम् गौतम ! जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य दक्षिणेन पञ्चचत्वारिंशद्योजन

સહસ્રાણિ અવાધયા જમ્બૂદ્વીપ દ્વીપદક્ષિણપર્યન્તે લવણસમુદ્રદક્ષિણાર્ધસ્યોત્તરે-
 ણાઽત્ર खलु जम्बूद्वीपस्य खलु द्वीपस्य वैजयन्तं नामद्वारं प्रज्ञप्तम् । अष्टौ योज-
 नानि ऊर्ध्वं मुच्चैस्त्वेन सैव सर्वा वक्तव्यता यावद् नित्यम् । कुत्र खलु भदन्त !
 राजधानी० दक्षिणेन यावत् वैजयन्तो देवः २ । कुत्र खलु भदन्त ! जम्बूद्वीपस्य
 द्वीपस्य जयन्तं नाम द्वारं प्रज्ञप्तम् ! गौतम ? जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य-
 पश्चिमेन पश्च चत्वारिंशद्योजनसहस्राणि । जम्बूद्वीप पश्चिमपर्यन्ते लवणसमुद्र
 पश्चिमार्धस्य पूर्वेण शीतोदकाया महानद्याः उपरि अत्र खलु जम्बूद्वीपस्य द्वीपस्य
 जयन्तं नाम द्वारं प्रज्ञप्तम् तदेव तत्प्रमाणं जयन्तो देवः पश्चिमेन सा राजधानी याव-
 न्महर्द्धिकः कुत्र खलु भदन्त ! जम्बूद्वीपस्य द्वीपस्याऽपराजितं नाम द्वारं प्रज्ञ-
 तम् ? गौतम ! मन्दरस्य पर्वतस्योत्तरेण पश्च चत्वारिंशद् योजनसहस्राणि अवा-
 धया जम्बूद्वीपे द्वीपे उत्तरपर्यन्ते लवणसमुद्रस्य उत्तरार्धस्य दक्षिणेनाऽत्र खलु
 जम्बूद्वीपे द्वीपेऽपराजितं नाम द्वारं प्रज्ञप्तम् तदेव प्रमाणम् राजधानी-उत्तरेण
 यावत्-अपराजितो देवः । चतुर्णामपि अन्यस्मिन् जम्बूद्वीपे । जम्बूद्वीपस्य खलु
 भदन्त ! द्वीपस्य द्वारस्य द्वारस्य च एतत्खलु कियत्यम् अवाधयाऽन्तरं प्रज्ञप्तम् ?
 गौतम ! एकोनाशीतिर्योजनसहस्राणि द्विपश्चाशद्योजनानि देशोऽनं चा-र्धयोजनं
 द्वारस्य च-द्वारस्य चा-ऽवाधयाऽन्तरं प्रज्ञप्तम् ॥सू० ७१॥

टीકા—‘કહિ ણં મંતે !’ કુત્ર खलु भदन्त ! કસ્મિન્ સ્થાને ‘જંબુદીવસ્સ
 વૈજયંતે ણામં દારે પન્નત્તે’ જમ્બૂદ્વીપસ્ય વૈજયન્તં નામ દ્વારં પ્રજ્ઞપ્ત ? મિત્તિપ્રશ્નઃ ?
 મગવાનાહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જંબુદીવે દીવે’ જમ્બૂદ્વીપે खलु द्वीपे मध्य
 जम्बूद्वीपे इत्यर्थः ‘મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ’ મન્દરનામ્નઃ પર્વતસ્ય, ‘દક્ષિણેણં’ દક્ષિણ-

‘કહિ ણં મંતે ! જંબુદીવસ્સ વૈજયંતે ણામં દારે પન્નત્તે’

ટીકાર્થ—इस प्रकार से विजयद्वार की वक्तव्यता कहकर अब सूत्र-
 कार वैजयन्तद्वार की वक्तव्यता का कथन करते हैं—गौतम स्वामी
 ने प्रभु से ऐसा प्रश्न किया है—हे भदन्त ! जम्बूद्वीप का वैजयन्तद्वार
 कहाँ पर कहाँ गया है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं ‘गोयमा ! जंजुदीवे
 दीवे मंदरस्स पव्वयस्स दक्खिणेणं’ हे गौतम ! यह जो जम्बूद्वीप

‘કહિ ણં મંતે ! જંબુદીવસ્સ વૈજયંતે ણામં દારે પન્નત્તે’

ટીકાર્થ—આ પ્રમાણે વિજય દ્વાર સંબંધી કથન કરીને હવે સૂત્રકાર
 વૈજયન્ત દ્વારનું કથન કરે છે.—તે સંબંધમાં ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવો
 પ્રશ્ન પૂછ્યો છે કે—હે ભગવન્ જંબૂદ્વીપનું વૈજયન્ત દ્વાર કયાં આગળ આવેલ
 છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જંબુદીવે દીવે મંદરસ્સ
 પવ્વયસ્સ દક્ષિણેણં’ હે ગૌતમ ! આ જંબૂદ્વીપ નામનો દ્વીપ છે અને

સ્યાં દિશિ 'પળ્યાલીસં જોયણસહસ્સાઈ' પશ્ચચત્વારિંશદ્ યોજનસહસ્ત્રાણિ, 'અવાધા' અવાધયા 'જંબુદીવ દીવ દાહિણપેરંતે' જમ્બૂદ્રીપ નામકસ્ય દ્રીપસ્ય દક્ષિણપર્યન્તે 'લવણસમુદ્રદાહિણદ્વસ્સ' લવણસમુદ્રદક્ષિણાર્ધસ્ય 'ઉત્તરેણ' ઉત્તરેણ યો ભાગ આસ્તે 'एत्थ णं जंबुदीवस्स णं दीवस्स' અત્ર સ્વલ્લુ જમ્બૂદ્રીપસ્ય સ્વલ્લુ દ્રીપસ્ય, 'વૈજયંતે ણામં દારે પળ્ણત્તે' વૈજયન્તં નામ દ્વારં પ્રોક્તમ્, 'અદ્વજોયણાઈ' ઉદ્ધું ઉચ્ચત્તેણં' અદ્વૌ યોજનાનિ ઊર્ધ્વમ્-આકાશતલે ઉચ્ચૈસ્ત્વેન વર્તતે, 'સચ્ચેવ સઘ્વા વત્તવ્વયા જાવ ણિચ્ચે' સૈવ સર્વા વત્તવ્વયા યાવત્ નિત્યમ્ ચત્વારિ યોજનાનિ વિષ્કમ્મેણ ચત્વારિ યોજનાનિ પ્રવેશનકેન। શ્વેતં વરકનકસ્તૂપિકાકમ્-ઈહામૃગ-ઋપમ-તુરગ-નર-મકર-વિહગ-વ્યાલ-કિંનર રુરુ ચમરસરમ કુંજર વનલતા-પન્નલતા-મક્તિચિત્રં સ્તંભોદ્રત વજ્રવેદિકાકં પરિગતાઽભિરામં વિદ્યાધર-યમલયુગલયંત્રયુક્તમિત્વાર્ચિઃ સહસ્રમાલિકં રૂપકસહસ્રકલિતં દીપ્યમાનમ્ અતિ દીપ્યમાનં ચક્ષુર્લોકિતલેશં શુભસ્પર્શમ્ રાશ્રીકરૂપં વર્ણનં દ્વારસ્ય વૈજયન્તાશ્રયસ્ય । તદ્યથા-વજ્રમયા નૈવાઽરિષ્ઠ (નેમરિષ્ઠ) રત્નમયં પ્રતિષ્ઠાનં વૈદૂર્યમયાઃ સ્તમ્ભાઃ જાતરૂપોપચિત પશ્ચવર્ણમણિરત્નકુટ્ટિમતલં હેમગર્ભમયણ્લૂકઃ ગોમેદમયમ્ ઇન્દ્ર-કીલં વજ્રમય્યૌ દ્વારશાખે' ઇત્યાદિ ક્રમેણ વિજયદ્વારવદેવ તોરણમણિપીઠિકા-

નામ કા દ્રીપ હૈ ઓર ઉસમેં જો સુમેરુ પર્વત હૈ સો ઉસ સુમેરુપર્વત કી દક્ષિણ દિશા મેં 'પળ્યાલીસં જોયણસહસ્સાઈ' ૪૫ હજાર યોજન 'અવાધા' જંબુદીવદીવ દાહિણપેરંતે લવણસમુદ્ર દાહિણદ્વસ્સ ઉત્તરેણં एत्थ णं जंबुदीवस्स दीवस्स वेजयंते दारे पण्णत्ते' આગે જાને પર ઉસ દ્રીપ કી દક્ષિણ દિશા કે અન્ત મેં તથા દાક્ષિણ દિશા કે લવણ-સમુદ્ર સે ઉત્તર મેં જમ્બૂદ્રીપ નામ કે દ્રીપ કા વૈજયન્તદ્વાર કહા ગયા હૈ 'અદ્વજોયણાઈ' ઉદ્ધું ઉચ્ચત્તેણં સચ્ચેવ સઘ્વા વત્તવ્વયા જાવ ણિચ્ચે' યહ આઠ યોજન કા ઝંચા હૈ ઓર ચાર યોજન કા ચૌડા હૈ । હસકી વત્તવ્વયા સવ વિજયદ્વાર કે જૈસી હી હૈં યાવત્ યહ નિત્ય હૈ ।

તેમાં જે સુમેરૂ પર્વત છે, એ સુમેરૂ પર્વતની દક્ષિણ દિશામાં 'પળ્યાલીસં જોયણસહસ્સાઈ' પીસ્તાળીસ હજાર યોજન 'અવાધા' જંબુદીવદીવદાહિણપેરંતે લવણસમુદ્રદાહિણદ્વસ્સ ઉત્તરેણં एत्थं जंबुदीपस्स दीवस्स वेजयंते दारे पण्णत्ते' આગળ જવાથી એ દ્રીપના દક્ષિણ દિશાના અંતલાગમાં તથા દક્ષિણ દિશાના લવણ સમુદ્રથી ઉત્તરમાં જંબુદ્રીપ નામના દ્રીપનું વૈજયન્ત નામનું દાર કહેલું છે. 'અદ્વ જોયણાઈ' ઉદ્ધું ઉચ્ચત્તેણં સચ્ચેવ સઘ્વા વત્તવ્વયા જાવ-ણિચ્ચે' એની ઉંચાઈ આઠ યોજનની છે. અને તેની પહોળાઈ ચાર યોજનની છે. તેનું સમગ્ર કથન વિજય દ્વારના કથન પ્રમાણે જ છે. યાવત્ તે નિત્ય છે.

સિંહાસન-નાગદન્તક સિદ્ધપુષ્પપટલાદિ હયસંઘાટાદિકં સર્વં નિરૂપ્ય તત્ સ્થલ
વૈજયન્તદ્વારં શાશ્વતનામધેયં યદ્ ન કદાપિ નાસીત્ યન્ન કદાપિ ન ભવિષ્યતિ
યન્ન કદાપિ ન ભવતિ, કિન્તુ-અભૂત્ એવ ભવિષ્યત્યેવ ભવત્યેવ અવસ્થિતમવ્યયં
નિત્યમ્ હત્યન્તં વિજયદ્વારવદેવ વર્ણનીયમ્, વિશેષતો વિજયદ્વારાત્ ।

‘કહિ ણં મંતે ! વેજયંતસ્સ દેવસ્સ વેજયંતી નામ રાયહાણી પળ્લણ્ણા’ કુત્ર
સ્થાને સ્થલ ભદન્ત ! વૈજયન્તસ્ય દેવસ્ય વૈજયન્તી નામની રાજધાની પ્રજ્ઞપ્તા-
ઇતિ પ્રદને-ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! ‘વેજયંતસ્સ દારસ્સ’ વૈજયન્તાશ્વસ્ય દ્વારસ્ય
‘દાહિણે’ દક્ષિણેન, ‘જાવ વેજયંતે દેવે ૨’ યાવદ્ વેજયન્તો દેવો વૈજયન્ત
દ્વારસ્ય પશ્ચિમાયાં દિશિ તિર્યગસંખ્યેયાન્ દ્વીપસમુદ્રાન્ વ્યતિવ્રજ્યાડન્યસ્મિન્
જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે દ્વાદશ યોજનસહસ્રાણિ સમુદ્રાન્તરમવગાહ્ય, અત્ર સ્થલવૈજયન્તાશ્વા-
રાજધાની પ્રજ્ઞપ્તા સા સ્થલ રાજધાની દ્વાદશ યોજનસહસ્રાણિ આયામવિષ્કમ્ભા-
ભ્યામ્ સપ્તત્રિંશદ્ યોજનસહસ્રાણિ નવશતમપૃચત્વારિંશત્-શતં કિશ્ચિદ્વિશેષાધિકં
પરિક્ષેપેણ પ્રજ્ઞપ્તા સા સ્થલ રાજધાની એકેન પ્રાકારેણ સર્વતઃ સમન્તાત્ સંપરિ-

‘કહિ ણં મંતે ! રાયહાણી વેજયંતસ્સ દેવસ્સ વેજયંતે નામ’ હે
ભદન્ત ! વૈજયન્ત દેવ કી વૈજયન્તી નામ કી રાજધાની કહાં પર હૈ ।
ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-‘વેજયંતસ્સ દારસ્સ દાહિણે જાવ વેજયંતે દેવે ૨’
હે ગૌતમ ! વૈજયન્તદ્વાર કી પશ્ચિમ દિશા મેં તિર્યગ્ અસંખ્યાત દ્વીપ
સમુદ્રોં કો ઉલ્લઙ્ઘન કરકે દૂસરે જમ્બૂદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં ૧૨ હજાર
યોજન પ્રમાણ સમુદ્ર કે ખીતર ઘુસને પર વૈજયન્ત દેવ કી વૈજયન્તી
નામકી રાજધાની હૈ યહ રાજધાની ૧૨ હજાર યોજન કી લમ્બી ચૌડી
હૈ હસકા પરિક્ષેપ ૩૭૯૮૪ યોજન સે ખી કુછ અધિક હૈ । યહ રાજ-
ધાની ચારોં ઓર સે એક પ્રાકાર સે વેષ્ટિત હૈ-યહ પ્રાકાર ૩૭૧૧ હજાર

‘કહિ ણં મંતે ! રાયહાણી વેજયંતસ્સ વેજયંતે નામ’ હે ભગવન્ વૈજયન્ત
દેવની વૈજયન્તી નામની રાજધાની કયાં આગળ આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘વેજયંતસ્સ દારસ્સ દાહિણે જાવ વેજયંતે દેવે ૨’ હે
ગૌતમ ! વૈજયન્ત દારની પશ્ચિમ દિશામાં તિર્યગ્ અસંખ્યાત દ્વીપો અને
સમુદ્રોને ઓળંગીને બીજા જમ્બૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ૧૨ બાર હજાર
યોજન પ્રમાણ સમુદ્રની અંદર જવાથી વૈજયન્ત દેવની વૈજયન્તી નામની
રાજધાની આવેલ છે. આ રાજધાનીની લંબાઈ બાર હજાર યોજનની છે. તથા
તેની પહોળાઈ પણ ૧૨ બાર હજાર યોજનની છે. તથા તેનો પરિક્ષેપ-પરિધિ
-વેરાવે ૩૭૯૮૪ સાડત્રીસ હજાર નવસો અડતાલીસ યોજનથી પણ કંઈક
વધારે છે. આ રાજધાની ચારે બાજુથી એક પ્રાકાર-ફેરથી વીરળાયેલી છે,

ક્ષિપ્તા સ સ્વલુ પ્રાકાર. સપ્તત્રિંશદ્ યોજનાનિ અર્ધયોજનં ચૌર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન મૂલે-
 ડર્ધત્રયોદશયોજનાનિ વિષ્ક્રમ્ભેણ મધ્યે ક્રોશાધિકાનિ પદ્યયોજનાનિ વિષ્ક્રમ્ભેણ
 મૂલેવિચ્છિન્નઃ મધ્યે-સંશિલ્પઃ ઉપરિ તનુકઃ વહિર્વૃત્તોડન્તશ્ચતુરસ્રઃ ગોપુચ્છ
 સંસ્થાનસંસ્થિતઃ સર્વકનકમયોડચ્છઃ યાવત્પ્રતિરૂપઃ इत्यादિકं सर्वमत्रापि विज-
 याराजधानीवत्-वक्तव्यम् । ‘કહિ ણં મંતે !’ કુત્ર સ્વલુ ભદન્ત ! ‘જંબુદીવસ્સ ણં
 દીવસ્સ જયંતે ણામં દારે પન્નત્તે’ જમ્બૂદ્વીપસ્ય સ્વલુ દ્વીપસ્ય જયન્તનામકં તૃતીયં
 દ્વારં પ્રજ્ઞપ્તમ્ इति प्रश्नः ? उत्तरमाह भगवान्-‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जंबूद्वीवे
 दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पच्चत्थिमेणं’ जम्बूद्वीप नाम्नि द्वीपे मन्दरपर्वतस्य
 पश्चिमेन पश्चिमायां दिशि, ‘पणयालीसं जोयणसहस्साइं’ पञ्च चत्वारिंशद्योज

યોજન કા ઝંચા હૈ મૂલ ભાગ મેં इसका विस्तार १२॥ योजन का है
 मध्य में ६॥ योजन का है ऊपर में तीन योजन एवं आधे कोश का है
 मूल में यह विस्तार वाला है मध्य में संकुचित और ऊपर में पतला
 है बाहर से गोल है और भीतर से चौकोर है अतएव गाय के पुंछ
 को जैसा आकार होता है वैसा इसका आकार है यह सर्व रूप से
 सुवर्णमय और निर्मल यावत् प्रतिरूप है इत्यादि सब वर्णन यहां
 पर भी विजय राजधानी के जैसा ही जानना चाहिये ‘कहि णं मंते !
 जंबुद्वीवस्सणं दीवस्स जयंते णामं दारे पन्नत्ते’ हे भदन्त ! जम्बूद्वीप
 का तृतीय जयन्त नाम का द्वार कहां पर कहा गया है उत्तर में प्रभु
 कहते हैं-‘गोयमा ! जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पच्चत्थिमेणं’ हे
 गौतम ! जम्बूद्वीप के मेरुपर्वत की पश्चिम दिशा में ‘पणयालीसं जोयण-

એ પ્રાકાર ૩૭૥ સાડી સાડત્રીસ યોજનની ઉંચાઈ વાળો છે. મૂળ ભાગમાં
 તેનો વિસ્તાર ૧૨૥ સાડા બાર યોજનનો છે. મધ્યમાં સુવા છ યોજનનો છે.
 અને ઉપરના ભાગમાં ત્રણ યોજન અને અર્ધા કોશનો છે, અર્થાત્ તે મૂળમાં
 વિસ્તાર વાળો છે. મધ્યમાં સંકુચિત-સંકડાયેલ અને ઉપરના ભાગમાં પાતળો
 છે. તે બહારના ભાગમાં ગોળ છે. અને અંદરના ભાગમાં ચોળીયો છે. તેથી
 ગાયના પુંછનો જેવો આકાર હોય છે તેવો તેનો આકાર છે. તે સંપૂર્ણપણે
 સુવર્ણમય છે. તેમજ નિર્મળ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. ઇત્યાદિ પ્રકારથી તેનું સઘળું
 વર્ણન વિજય રાજધાનીના વર્ણન પ્રમાણે જ સમજ લેવું.

‘કહિ ણં મંતે ! જંબુદીવસ્સ ણં દીવસ્સ જયંતે ણામં દારે પણત્તે’ હે ભગવન્
 જંબુદ્વીપનું ત્રીજું જે જયન્ત નામનું દ્વાર છે તે કયાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્ન
 ના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જંબુદીવે દીવે મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ
 પચ્ચત્થિમેણં’ હે ગૌતમ ! જંબુદ્વીપના મેરુ પર્વતની પશ્ચિમ દિશામાં ‘પણયાલીસં
 જોયણસહસ્સાઈં’ ૪૫ પિસ્તાળીસ હજાર યોજન આગળ જવાથી ‘જંબુદીવપચ્ચ-

સહસ્રાણિ અબાધયા 'જંબુદ્વીવે દીવે ઉત્તરપેરંતે-લવણસમુદ્ધસ્સ ઉત્તરદ્ધસ્સ દાહિ-
ળેળં' જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે ઉત્તરપર્યન્તે-લવણોદધેશ્ચોત્તરાર્ધસ્ય દક્ષિણસ્યામ્, તિર્ય-
ગસંખ્યેયાન્ દ્વીપસમુદ્રાન્ વ્યતિવ્રજ્ય, 'एत्थ णं जंबुद्वीवे दीवे अपराजिए णामं
दारे पणत्ते' અત્ર સ્વલુ જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે-અપરાજિતં નામ દ્વારં કથિતમ્ 'तं चेव
पमाणं' તદેવ પ્રમાણં યદ્ વિજયનામ્નો દ્વારસ્ય જ્ઞેયમ્ । 'रायहाणी उत्तरेणं जाव
अपराइए देवे' રાજધાન્યુત્તરસ્યાં દિશિ યાવદપરાજિતો દેવો અપરાજિતો દેવઃ
વિજયરાજધાની પ્રદેશ પ્રમાણોધોઽધઃપ્રરૂપણાદિકમત્રાપિ વક્તવ્યમિતિ ॥

'चउण्ह वि अण्णंमि' ચતુર્ણામપિ અન્યસ્મિન્ જમ્બૂદ્વીપે સમ્પ્રતિ વિજયાદિ
દ્વારાણાં પરસ્પરમન્તરં પ્રતિપાદયિતુમાહ-'जंबुद्वीवस्स णं भंते ! दीवस्स दारस्स
दारस्सय' જમ્બૂદ્વીપસ્ય સ્વલુ ભદન્ત ! દ્વીપસ્ય દ્વારસ્ય વિજયાદે દ્વારસ્ય ચ

'जंबुद्वीवे उत्तरपेरंते' જમ્બૂદ્વીપ કે ઉત્તર દિશા કે અન્ત મેં 'लवणसमु-
द्घस्स उत्तरद्धस्स दाहिणेणं' તથા લવણ સમુદ્ર કે ઉત્તરાર્ધ કી દક્ષિણ
દિશા મેં તિર્યગ્ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોં કો ઉલ્લઙ્ઘન કરને કે બાદ
'एत्थ णं जंबुद्वीवे दीवे अपराजिए णामं दारे पणत्ते' ઇસ જમ્બૂદ્વીપ
નામકે દ્વીપ મેં અપરાજિત નામકા દ્વાર કહા ગયા હૈ । 'तं चेव पमाणं'
ઇસ દ્વાર કે પ્રમાણ આદિ કા ચિવરણ વિજય નામક દ્વાર કે જૈસા હી
હૈ 'रायहाणी उत्तरेणं जाव अपराइए देवे' અપરાજિત દેવ કી રાજ-
ધાની ઉત્તર દિશા મેં હૈ યાવત્ યહાં અપરાજિત દેવ હૈં ઇસ રાજધાની
કા પ્રમાણ એવં ઝંચાઈ આદિ કા સર્વ કથન પૂર્વ કે જૈસા હી હૈ 'चउण्हं
वि अण्णंमि' અર્થ સૂત્રકાર વિજયાદિ દ્વારોં કા પરસ્પર મેં જો અન્તર
હૈ ઉસકા કથન કરતે હૈં । ઇસ મેં ગૌતમ ને પ્રભુ સે એસા પૂછા હૈ

જંબુદ્વીપની ઉત્તર દિશાના અંતભાગમાં 'लवणसमुद्घस्स उत्तरद्धस्स दाहिणेणं'
લવણ સમુદ્રના ઉત્તરાર્ધના દક્ષિણ દિશામાં તિર્યક્ અસંખ્યાત દ્વીપો અને
સમુદ્રોને ઓળખ્યા પછી 'एत्थ णं जंबुद्वीवे दीवे अपराजिए णामं दारे पणत्ते'
આ જંબુદ્વીપ નામના દ્વીપમાં અપરાજિત નામનું દ્વાર કહેવામાં આવેલ છે.
'तं चेव पमाणं' આ દ્વારના પ્રમાણ વિગેરેનું સઘળું વર્ણન વિજય નામના દ્વાર
ના વર્ણન પ્રમાણે જ છે તે ત્યાંથી સમજી લેવું.

'रायहाणी उत्तरेणं जाव अपराइए देवे' અપરાજિત દેવની રાજધાની ઉત્તર
દિશામાં છે યાવત્ ત્યાં અપરાજિત દેવ નિવાસ કરે છે. આ રાજધાનીનું પ્રમાણ
ઉંચાઈ વિગેરે પ્રકારનું સઘળું કથન પહેલાં કહ્યા પ્રમાણેજ છે. 'चउण्हं वि
अण्णंमि' હવે સૂત્રકાર વિજય વિગેરે દ્વારોનું જે એક બીજાનું અંતર છે,
તેનું કથન કરે છે. આ સંબંધમાં ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે

‘एस णं केवइयं अवाहाए अंतरे पण्णत्ते’ एतेषां खलु कियत्थम् अवाधयाऽन्तरं प्रज्ञप्तम् द्वाराणां परस्परं कियद्दूरं कथितमितिप्रश्नः ? भगवानाह-‘गोयमेत्यादि । ‘गोयमा ! हे गौतम ! ‘अणुणासीतिं जोयणसहस्साइ’ एकोनाशीतिर्योजनसहस्राणि ‘वावणं जोयणाइ’ द्विपञ्चाशद्योजनानि, ‘देसुणं च अद्धजोयणं’ देशेनश्चार्धयोजनम् ‘दारस्स य दारस्स’ द्वारस्य च द्वारस्य च, ‘अवाहाए’ अंतरे पण्णत्ते’ अवाधया अन्तरम् अन्तरालमित्यर्थः । प्रज्ञप्तं-कथितमिति तथाहि-चतुर्णामपि विजयादीनां द्वाराणां प्रत्येकैकस्य कुडयस्य द्वारशाखाऽपरपर्यायस्य बाह्यं गव्युतं द्वाराणां च विस्तारः प्रत्येकं प्रत्येकं चत्वारि चत्वारि योजनानि ततश्च चतुर्विधं द्वारेषु सर्वसंख्यया कुडयद्वारप्रमाणमष्टादशयोजनानि जम्बूद्वीपस्य च परिधिस्त्रिंशत्लक्षाः षोडशसहस्राणि देशेते सप्तविंशत्यधिके ३१६२२७ क्रोशत्रयं च-३ अष्टाविंशति चतुःशतम् १२८ त्रयोदशाङ्गुलानि एकमर्धाङ्गुलम्

‘जंबुदीवाणं भंते ! दीवस्स दारस्स य दारस्स य एसणं केवइयं अवाहाए अंतरे पण्णत्ते’ हे भदन्त ! जम्बूद्वीप के एक द्वार से दूसरे द्वार तक कितना अन्तर है उत्तर में प्रभु कहते हैं ‘गोयमा ! अणुणासीतिं जोयणसहस्साइ’ हे गौतम ७९ हजार ‘वावणं च जोयणाइ देसोणं च अद्धजोयणं’ ५२ योजन का अन्तर एक द्वार से दूसरे द्वार तक है परन्तु ५२॥ योजन पूरा नहीं लेना चाहिए क्यों कि कुछ कम आधा योजन ही अन्तर प्रदर्शन में यहां सूत्रकार ने प्रकट किया है प्रत्येक द्वार की शाखा रूप भीत १-१ कोश की मोटी है तथा प्रत्येक द्वार का विस्तार चार चार योजन है इस तरह चारों द्वारों में कुडयद्वारों का प्रमाण मिलाकर १८ योजन का है । जम्बूद्वीप की परिधि तीन ३१६२२७ योजन ३ कोश १२८ धनुष एवं १३॥ अंगुल से कुछ

કે ‘જંબુદીવાણં ભંતે ! દીવસ્સ દારસ્સય એસ ણં કેવઇયં અવાહાએ અંતરે પણ્ણત્તે’ હે ભગવન્ જંબૂદ્વીપના એક દ્વારથી બીજા દ્વાર પર્યન્ત કેટલું અંતર છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘ગોયમા ! અણ્ણસીતિં જોયણસહસ્સાઈ’ હે ગૌતમ ! ૭૯૦૫૨ ઓગણ્યાંસી હજાર ‘વાવણં ચ જોજણાઈં દેસોનં ચ અદ્ધ જોયણં’ બાવન યોજનથી કંઈક વધારે અંતર એક દ્વારથી બીજા દ્વાર સુધીમાં છે. પરંતુ ૫૨॥ પુર્ણ સાડા બાવન યોજન નથી. કેમકે કંઈક ઓછું અર્ધા યોજનનું જ અંતર સૂત્રકારે સૂત્રપાઠમાં બતાવેલ છે. દરેક દ્વારની શાખા ૩૫ ભીંતો એક એક કોસ જેટલી વિશાળ છે. તથા દરેક દ્વારોનો વિસ્તાર ચાર ચાર યોજનનો છે. એ પ્રમાણે ચારે દ્વારોમાં કુંડય દ્વાર (ખારીયો) નું પ્રમાણ મેળવીને ૧૮ અઢાર યોજનનું છે. જંબૂદ્વીપની પરિધિ ત્રણ યોજન ત્રણ કોસ ૧૨૮ એકસો અઠ્યાવીસ ધનુષ અને ૧૩॥ સાડાતેર આંગળથી કંઈક વધારે

૧૩॥ ઇતિ । અસ્માન્ન જમ્બૂદ્વીપપરિધેઃ સકાશાત્ તાનિ કુહચદ્વારપરિમાણભૂતા-
ન્યષ્ટાદશયોજનાનિ શોધ્યન્તે શોધિતેષુ ચ તેષુ પરિધિ સત્કો યોજનરાશિઃ એવં
રૂપો જાતઃ તિસ્રો લક્ષાઃ ષોડશસહસ્રાણિ દ્વેશતે નવોત્તરે ૩૧૬૨૦૯ શેષં તથૈવ
તતો યોજનરાશેશ્વતુર્ભિર્ભાગો હ્રિયતે લબ્ધાનિ યોજનાનામેકોનાઽશીતિઃ સહસ્રાણિ
દ્વિપશ્ચશદધિકાનિ ગવ્યૂતં ચૈકમ્ ૭૯૦૫૨ ક્રોશમેકં ? યાનિ ચ પરિધિસત્કાનિ
ત્રીણિ ગવ્યૂતાનિ તાનિ ધનુસ્ત્વેન ક્રિયન્તે લબ્ધાનિ ધનુષાં પદ્મસહસ્રાણિ યદપિ
ચ પરિધિસત્કમ્ અષ્ટાવિંશધનુઃશતમ્ તદપ્યેતેષુ ધનુષુ મધ્યે પ્રક્ષિપ્યતે તતો
ધનૂરાશિરેકષષ્ટિઃશતાનિ અષ્ટાવિંશત્યધિકાનિ ૧૫૩૨ । યાન્યપિ ત્રયોદશાંગુલાનિ
તેષામપિ ચતુર્ભિર્ભાગોહ્રિયતે લબ્ધાનિ ત્રીણિ અંગુલાનિ, એતદપિ સર્વદેશેન
ગવ્યૂતમિતિ લબ્ધં દેશેનમર્ધયોજનમ્ તદુક્તમ્-‘કુહુદુવારપમાણં અદ્વારસજોયણાઈ’
પરિહીએ । સોહિય ચઊહિં વિભત્તઈ ણમો દારંતરં હોઈ ॥૧॥ અઝણાસીઈસહસ્સા
વાવણ્ણાઅદ્વજોયણં ણૂણં । દારસ્સ ય દારસ્સ ય અંતરમેયં વિણિદિટ્ઠં ॥૨॥
કુહચદ્વારપ્રમાણમ્ અષ્ટાદશયોજનાનિ પરિધેઃ । શોધયિત્વા ચતુર્ભિઃ વિભક્તે ઇદં

અધિક હૈં ઇસ મેં સે ચ રોં દ્વારોં કો એવં શાખા દ્વારોં કા ૧૮ યોજન
કા પ્રમાણ ઘટાને પર પરિધિ કા પ્રમાણ ૩૧૬૨૯ યોજન ૨ કોશ
૧૨૮ ધનુષ ઓર ૧૩॥ અંગુલ સે અધિક રહના હૈં ઇસકે ચાર ભાગ
કરને પર એક ભાગ કા પ્રમાણ ૭૯૦૫૨ યોજન ૧ કોશ ૧૫૩૨ ધનુષ
૩ અંગુલ ઓર ૩ જવ આતા હૈં । ઇતના એક દ્વાર સે દૂસરે દ્વાર કા અન્તર
જાનના ચાહિયે તદુક્તમ્-‘કુહુદુવારપમાણં અદ્વારસજોયણાઈ પરિહીએ ।
સોહિય ચઊહિં વિભત્તઈ ણમોદારંતરં હોઈ ॥૧॥ અઝણાસીઈ સહસ્સા
વાવણ્ણા અદ્વજોયણં ણૂણં દારસ્સય દારસ્સય અંતરમેયં વિણિદિટ્ઠં’ ઇન
ગાથાઓં કા અર્થ સ્પષ્ટ હૈં ક્યોં કિ જા એક એક દ્વાર કા એવં દો

છે. તેમાથી ચારે દ્વારોનું અને શાખા દ્વારોનું ૧૮ અદાર યોજનનું પ્રમાણ
ઘટાડવાથી પરિધિનું પ્રમાણ ૩૧૬૨૦૯ યોજન ૩ ત્રણ કોસ ૧૨૮ એકસો
અઠ્યાવીસ ધનુષ અને ૧૩॥ સાડાતેર આંગળથી વધારે હોય છે. તેના ચાર
ભાગ કરવાથી એક ભાગનું પ્રમાણ ૭૯૦૫૨ ઓગણ્યાસી હજાર અને બાવન
યોજન એક કોસ ૧૫૩૨ પંદરસો બત્રીસ ધનુષ ૩ ત્રણ આંગળ અને ૩ ત્રણ
જવ બેટલું થાય છે. આટલું અંતર એક દ્વારથી બીજા દ્વાર સુધીનું છે.
‘કુહુ દુવારપમાણં અદ્વારસજોયણાઈ પરિહીએ સોહિય ચઊહિં વિભત્તઈ ણમોદારંતરં હોઈ’
૧૫ ‘અઝણાસીઈસહસ્સા વાવણ્ણા અદ્વજોયણં ણૂણં દારસ્સ ય દારસ્સ ય અંતરમેયં વિણિ-
દિટ્ઠં’ આ ગાથાઓનો અર્થ સ્પષ્ટ છે કેમકે જે એક એક દ્વારનું અને જે કુહચ
દ્વારોનું પ્રમાણ બતાવીને જમ્બૂદ્વીપની પરિધિમાંથી તેને કેમ કરવામાં આવેલ છે

द्वारान्तरं भवति ॥१॥ एकोनाशीतिः सदृशाणि द्विपंचाशदर्थयोजनम् । द्वारस्य च द्वारस्य च अन्तरमेतद् विनिर्दिष्टम् ॥इति॥सू० ७१॥

मूलम्—जंबुद्वीवरस णं भंते ! दीवरस पएसा लवणं समुदं पुट्टा हंता पुट्टा । तेणं भंते ! किं जंबुद्वीवे दीवे लवणसमुदे गोयमा ! जंबुद्वीवे दीवे नो खलु ते लवणसमुदे । लवणस्स णं भंते ! समुदरस पदेसा जंबुद्वीवं दीवं पुट्टा हंता पुट्टा तेणं भंते ! किं लवणसमुदे जंबुद्वीवे दीवे गोयमा ! लवणेणं ते समुदे नो खलु ते जंबुद्वीवे दीवे ! जंबुद्वीवे णं भंते ! दीवे जीवा उदाइत्ता लवणसमुदे पच्चायंति गोयमा ! अत्थेगइया पच्चायंति अत्थे-गइया नो पच्चायंति । लवणे णं भंते ! समुदे जीवा उदाइत्ता उदाइत्ता जंबुद्वीवे दीवे पच्चायंति गोयमा ! अत्थेगइया पच्चा-यंति अत्थेगइया नो पच्चायंति ॥सू० ७२॥

छाया—जम्बुद्वीपस्य खलु भदन्त ! द्वीपस्य प्रदेशा लवणसमुद्रं स्पृष्टाः हंत ! स्पृष्टाः ते खलु भदन्त ! किं जम्बुद्वीपो द्वीपो लवणसमुद्रः २ गौतम ! जम्बु-द्वीपो द्वीपः—न खलु ते लवण समुद्रः । लवणस्य खलु भदन्त ! समुद्रस्य प्रदेशाः जम्बुद्वीपं द्वीपं स्पृष्टाः हंत स्पृष्टाः । ते खलु भदन्त ! किं लवणसमुद्रः जम्बुद्वीपो द्वीपः गौतम ! लवणः खलु ते समुद्रः न खलु ते जम्बुद्वीपो द्वीपः । जम्बुद्वीपे द्वीपे खलु भदन्त ! द्वीपे जीवा अवद्रायाऽवद्राय लवणसमुद्रे प्रत्यायान्ति ? गौतम ! सन्त्येककाः प्रत्यायान्ति सन्त्येकका नो प्रत्यायान्ति । लवणे खलु भदन्त ! समुद्रे जीवा अवद्रायाऽवद्राय जम्बुद्वीपे द्वीपे प्रत्यायान्ति गौतम ! सन्त्येककाः प्रत्यायान्ति सन्त्येकका नो प्रत्यायान्ति ॥सू०॥७२॥

टीका—‘जंबुद्वीवस्स णं भंते दीवस्स’—जंबुद्वीपस्य खलु भदन्त ! द्वीपस्य, पएसा लवणं समुदं पुट्टा’ प्रदेशाः स्वसीमान्तश्चरम भूभागाः किं लवणं समुद्रं स्पृष्टाः कुडयद्वारों का प्रमाण बतलाकर जम्बूद्वीप की परिधि में से उसे घटाया गया है वही कथन इन गाथाओं द्वारा पुष्ट किया गया है ॥६९॥

‘जंबुद्वीवस्स णं भंते ! दीवस्स’ इत्यादि ।

टीकार्थ—हे भदन्त ! जम्बूद्वीप के प्रदेश क्या लवण समुद्र को

अथ सधनुं कथन आ गाथाओ द्वारा पुष्ट करवाभां आवेल छे ॥ सू. ६८ ॥

‘जंबुद्वीवस्स णं भंते ! दीवरस’ इत्यादि

સ્પૃષ્ટવન્ત । કાવવા પ્રશ્નઃ પ્રશ્નકર્તુરયમાશયઃ—યદિ સ્પૃષ્ટાઃ પૃચ્છ્યન્તે, નો સ્પૃષ્ટા સ્તર્હિનો પૃચ્છ્યન્તે । મગવાનાહ—‘હંતા પુટ્ટા’ હન્ત—ગૌતમ ! જમ્બુદ્વીપસ્ય યે પ્રદેશા સ્તે સ્પૃષ્ટા એવ પુનઃ પ્રશ્નયન્નાહ—‘તે ણં’ ઇત્યાદિ । ‘તે ણં મંતે કિં જંબુદીવે લવણ સમુદ્દે’ તે સ્વલ્પ ભદન્ત ! જમ્બુદ્વીપસ્ય પ્રદેશાઃ કિં જંબુદ્વીપો—લવણસમુદ્રો વા ? ઇહ યેન યત્સ્પૃષ્ટં તત્ કિંચિત્તદ્વ્યપદેશં લભતે, પ્રાપ્નોતિ (ઇત્યપિ નિયમઃ) યથા—સુરાષ્ટ્રેભ્યઃ સંક્રાન્તો મગધદેશઃ કિં માગધઃ (પરૈરા ક્રાન્તે મગધે મગધનિ વાસિનો હીયન્તે ગૌરવાત્ નતુ—સૌરાષ્ટ્રો મગધતાં યાતિ) કિંચિત્પુન સ્તેન સ્પૃષ્ટોઽપિ ન તદ્વ્યપદેશં લભતે યથા—તર્જન્યા સંસ્પૃષ્ટાઽપિ જ્યેષ્ઠાઽઙ્ગુલિ જ્યેષ્ઠાઽઙ્ગુલિરેવ કથ્યતે, નતુ—તર્જની સંજ્ઞાં મજતે તર્જનીતિ । એવં પ્રકૃતે—જમ્બુદ્વીપપ્રદેશા લવણ-

સ્પર્શ કરતે હૈં ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં ‘હંતા’ પુટ્ટા’ હા, ગૌતમ જમ્બુદ્વીપ કે પ્રદેશ લવણસમુદ્ર કો સ્પર્શ કરતે હૈં । ‘તે ણં મંતે ! કિં જંબુદીવે ૨ લવણસમુદ્દે’ હે ભદન્ત ! વે પ્રદેશ કયા જમ્બુદ્વીપ કે હૈં યા લવણસમુદ્ર કે હૈં । તાત્પર્ય પૂછને કા યહ હૈં કિ સ્વસીમાગત જો ચરમ પ્રદેશ હૈં વે કયા જમ્બુદ્વીપ રૂપ હૈં યા લવણ સમુદ્ર રૂપ હૈં । ક્યોં કિ જો ‘જિસકે દ્વારા સ્પૃષ્ટ હોતા હૈં વહ કિશ્ચિત્ રૂપ મેં ઉસકે વ્યપદેશ વાલા બન જાતા હૈં’ એસા મી નિયમ હૈં—જૈસે સુરાષ્ટ્ર સે સંક્રાન્ત મગધદેશ સુરાષ્ટ્ર કહ દિયા જાતા હૈં કહીં કહીં એસા વ્યપદેશ નહીં મી હોતા હૈં—જૈસે તર્જની અંગુલી સે સંસ્પૃષ્ટ જ્યેષ્ઠા અંગુલી તર્જની વ્યપદેશ વાલી ન બનકર જ્યેષ્ઠા વ્યપદેશ વાલી હી બની રહતી હૈં ઇસી તરહ સે યહાં એસા સંશય હુઆ હૈં કિ જમ્બુદ્વીપ કે ચરમ પ્રદેશ લવણ સમુદ્ર કો

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ જંબુદ્વીપના પ્રદેશો શું લવણ સમુદ્રનો સ્પર્શ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘હંતા પુટ્ટા’ હા ગૌતમ ! જંબુદ્વીપનો પ્રદેશ લવણ સમુદ્રનો સ્પર્શ કરે છે. ‘તેણં મંતે ! કિં જંબુદીવે દીવે લવણસમુદ્દે’ હે ભગવન્ તે પ્રદેશો શું જંબુદ્વીપના છે ? કે લવણ સમુદ્રના છે ? આ પ્રશ્ન પૂછવાનું તાત્પર્ય એ છે કે પોતાની સીમામાં આવેલ જે ચરમ પ્રદેશ છે તે શું જંબુદ્વીપ રૂપ છે ? કે લવણસમુદ્રરૂપ છે ? કેમકે—જે જેના દ્વારા સ્પૃષ્ટ થાય છે, તે કિંચિતપણથી તેના વ્યપદેશ વાળો બની જાય છે. એવો પણ નિયમ છે, જેમ સુરાષ્ટ્રથી વ્યાસ મગધ દેશને સુરાષ્ટ્ર કહેવામાં આવે છે, ક્યાંક ક્યાંક એવો વ્યપદેશ નથી પણ થતો જેમ તર્જની આંગળીથી સ્પર્શાયેલ મધ્યમાં—જ્યેષ્ઠા અથવા વચલી આંગળી તર્જનીના વ્યપદેશવાળી ન બનતાં જ્યેષ્ઠાના વ્યપદેશ વાળીજ બની રહે છે. એજ પ્રમાણે અહીંયાં એવો સંશય થયેલ છે કે—જંબુદ્વીપનો ચરમ પ્રદેશ લવણને સ્પર્શેલ છે.

સમુદ્રં સ્પૃષ્ટવન્તઃ તતો વ્યપદેશચિન્તાયાં કિં તે પ્રદેશાઃ જમ્બુદ્વીપો લવણસમુદ્રો
 વેતિસંશયઃ તત્ર ભગવાનાહ—‘ગોયમા’ ! હે ગૌતમ ! ‘જંબુદ્વીવે દીવે નો યલુ તે
 લવણસમુદ્રે’ જમ્બુદ્વીપો દ્વીપઃ ન યલુ તે લવણસમુદ્રઃ જમ્બુદ્વીપચરમપ્રદેશ
 જમ્બુદ્વીપ એવ સમીપર્તિન્વાત્ । ન યલુ તે જમ્બુ દ્વીપ ચરમપ્રદેશાઃ લવણસમુદ્રઃ
 ન તે પ્રદેશાઃ જમ્બુદ્વીપસીમાન્તર્ગતાઃ સન્ત એવ લવણસમુદ્રં સ્પૃષ્ટવન્તઃ ।તિ
 તટસ્થતયા સંસ્પર્શભાવાત્ તર્જન્યાસ્પૃષ્ટા જ્યેષ્ઠાઙ્ગુલિરિવ તે પ્રદેશાઃ જમ્બુદ્વીપ
 વ્યપદેશં ભજન્તે, નતુ—વ્યપદેશાન્તરમ્ । અતસ્તે પ્રદેશા જમ્બુદ્વીપ એવ, ન લવણ-
 સમુદ્રઃ ।તિ । ‘લવણસસ ણં મંતે ! સમુદ્રસસ’—લવણસ્ય યલુ ભદન્ત ! સમુદ્રસ્ય,
 ‘પણસા જંબુદ્વીવં દીવં પુટ્ટા’ પ્રદેશાઃ સ્વસીમાન્ત ચરમપ્રદેશાઃ કિં જમ્બુદ્વીપં સ્પૃષ્ટાઃ
 સ્પૃષ્ટવન્તઃ ? ઇહાપિ કાકવા પ્રશ્નઃ—સ્પૃષ્ટા વા ન વા । ભગવાનાહ—‘હંતા’ ઇત્યાદિ,
 ‘હંતા પુટ્ટા’ હન્ત ગૌતમ ! લવણસમુદ્રસ્ય સ્વસીમાવર્તિનો યે ચરમપ્રદેશા સ્તે જમ્બુ-
 દ્વીપં સ્પૃષ્ટવન્ત એવ । પુનઃ શ્રીગૌતમસ્વામી ભગવન્તં પ્રશ્નયન્નાહ—‘તે ણં મંતે !’
 તે યલુ પ્રદેશા લવણસમુદ્રસ્ય, ‘કિં લવણસમુદ્રેણં જંબુદ્વીવે દીવે’ તે પ્રદેશાઃ
 કિં લવણસમુદ્રો જમ્બુદ્વીપો વા જમ્બુદ્વીપસ્પૃષ્ટાનાં લવણસમુદ્રપ્રદેશાનાં લવણ

છુપ હુપ હૈં અતઃ વે પ્રદેશ જમ્બુદ્વીપ રૂપ હૈં યા લવણ સમુદ્ર રૂપ હૈં
 હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં ‘ગોયમા ! જમ્બુદ્વીવે દીવે નો યલુ તે-
 લવણ સમુદ્રે’ હે ગૌતમ ! વે પ્રદેશ જમ્બુદ્વીપ રૂપ હી હૈં લવણ સમુદ્ર
 રૂપ નહીં હૈં ‘લવણસમુદ્રસસ ણં મંતે ! સમુદ્રસસ પણસા જમ્બુદ્વીવં પુટ્ટા’
 હે ભદન્ત લવણ સમુદ્ર કે પ્રદેશ જંબુદ્વીપ કો સ્પૃષ્ટ કિયે હુપ હૈં ? હસ
 કે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં ‘હંતા’ પુટ્ટા’ હાં, ગૌતમ ! લવણ સમુદ્ર કે
 પ્રદેશ જમ્બુદ્વીપ કો છુપ હુપ હૈં । ‘તે ણં મંતે ! કિં લવણસમુદ્રે જંબુ-
 દ્વીવે દીવે’ હે ભદન્ત ! વે પ્રદેશ ક્યા લવણસમુદ્ર રૂપ હૈં યા જંબુદ્વીપ
 રૂપ હૈં ? તાત્પર્ય યહી હૈ કિ લવણ સમુદ્ર કે ચરમ પ્રદેશ જંબુદ્વીપ સે
 સંસ્પૃષ્ટ હૈ તો મી વે લવણ સમુદ્ર રૂપ હી હૈં જમ્બુદ્વીપ રૂપ નહીં હૈં ।

તેથી તે પ્રદેશ જંબુદ્વીપ રૂપ જ છે ? કે લવણ સમુદ્રરૂપ છે ? આ પ્રશ્નના
 ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જંબુદ્વીવે દીવે નો યલુ તે લવણસમુદ્રે’ હે
 ગૌતમ ! એ પ્રદેશ જંબુદ્વીપ રૂપ જ છે. લવણ સમુદ્ર રૂપ નથી. ‘લવણ સમુ-
 દ્રસસ ણં મંતે ! સમુદ્રસસ પણસા જંબુદ્વીવં પુટ્ટા’ હે ભગવન્ લવણ સમુદ્રના પ્રદેશે
 શું જંબુદ્વીપને સ્પર્શેલા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે—‘હંતા પુટ્ટા’
 હા ગૌતમ ! લવણસમુદ્રના પ્રદેશે જંબુદ્વીપને સ્પર્શેલા છે. ‘તેણં મંતે ! કિં
 લવણસમુદ્રે જંબુદ્વીવે દીવે’ હે ભગવન્ તે પ્રદેશે શું લવણ સમુદ્ર રૂપ છે ? કે
 જંબુદ્વીપ રૂપ છે ? આ પ્રશ્નનું તાત્પર્ય એજ છે કે—લવણ સમુદ્રના ચરમ
 પ્રદેશ જંબુદ્વીપથી સ્પર્શાયેલા છે. તો પણ તે લવણ સમુદ્ર રૂપ જ છે. જંબુ-

સમુદ્ર इति जम्बुद्वीप इति वा व्यपदेशः स्यादिति प्रश्नः भगवानाह-
 गोयमेत्यादि । ‘गोयमा’ ! हे गौतम ! ‘लवणे णं ते समुद्दे नो खलु ते जंबुद्वीवे
 दीवे’ लवणः खलु ते प्रदेशाः समुद्रो न पुनर्जम्बुद्वीपो द्वीपः । अयम्भावः-
 लवणसमुद्रस्य चरमप्रदेशाः जम्बुद्वीपसंस्पृष्टा अपि ते लवणसमुद्ररूपा एव, न तु-
 जम्बुद्वीप व्यपदेशभाजः । तर्जन्यासंस्पृष्ट ज्येष्ठाङ्गुलीवत् । ‘जंबुद्वीवेणं भंते !
 दीवे जीवा उदाइत्ता-२ लवणसमुद्दे पच्चायंति’ हे भदन्त ! जम्बुद्वीपे द्वीपे
 जीवा अवद्राय २ मृत्वा २ किं लवणसमुद्रे प्रत्यायान्ति-उताऽन्यत्रेति प्रश्ने भग-
 वानाह-‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अत्थेगइया पच्चायंति’ सन्त्येकका जीवा ये जम्बु-
 द्वीपे मृत्वा प्रत्यागच्छन्ति लवणोदधिम् ‘अत्थेगइया नो पच्चायंति’ सन्त्येकका
 जीवा जम्बुद्वीपनिवासिनो ये मृत्वा लवणसमुद्रं न प्रत्यायान्ति, जीवानां स्वकर्म
 विवशतया तथा तथा विचित्रगति सम्भवात् इति । ‘लवणे णं भंते ! समुद्दे जीवा
 उदाइत्ता २ जंबुद्वीवे दीवे पच्चायंति’ लवणे खलु समुद्रे भदन्त ! वर्तमानाजीवा
 आद्राय-मृत्वा किं जम्बुद्वीप मागच्छन्ति प्रश्ने भगवानाह-‘गोयमा’ हे गौतम !

जैसे तर्जनी से स्पृष्ट हुई ज्येष्ठा ही कहलाती है तर्जनी नहीं । ‘जंबु-
 द्वीवे णं भंते ! दीवे जीवा उदाइत्ता २ लवणसमुद्दे पच्चायंति’ हे भदन्त !
 जम्बुद्वीप नाम के द्वीप में मर कर क्या जीव लवण समुद्र में आते
 हैं जन्म लेते हैं । उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! अत्थेगइया पच्चा-
 यंति’ हे गौतम ! कितनेक जीव ऐसे होते हैं, जो मर कर लवणसमुद्र
 में आते हैं । ‘तथा अत्थेगइया नो पच्चायंति’ कितनेक जीव ऐसे भी
 हैं जो जंबुद्वीप में मर कर लवण समुद्र में नहीं आते हैं क्यों कि जीव
 अपने अपने कृतकर्म के आधीन होते हैं इससे उनकी विचित्र प्रकार
 की गति होती रहती है ‘लवणेणं भंते ! समुद्दे जीवा उदाइत्ता २

દ્વીપ રૂપ નથી જેમ તર્જની આંગળીથી સ્પર્શાયેલ જ્યેષ્ઠા-વચલી આંગળી
 જ્યેષ્ઠાજ કહેવાય છે. તર્જની નહીં.

‘જંબુદ્વીવે ણં ભંતે ! દીવે જીવા ઉદાઈત્તા ઉદાઈત્તા લવણસમુદ્દે પચ્ચાયંતિ’
 હે ભગવન્ જંબુદ્વીપ નામના દ્વીપમાં મરીને શું જીવ લવણ સમુદ્રમાં આવે
 છે ? અર્થાત્ જન્મલે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !
 અત્થેગइया પચ્ચાયંતિ’ હે ગૌતમ ! કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે-જે મરીને
 લવણ સમુદ્રમાં આવે છે. તથા ‘અત્થેગइया નો પચ્ચાયંતિ’ કેટલાક જીવો એવા
 પણ હોય છે જે જંબુદ્વીપમાં મરીને લવણ સમુદ્રમાં આવતા નથી. કેમકે
 જીવ પોતપોતાના કરેલ કર્મોને અધીન હોય છે. તેથી તેની ગતિ વિચિત્ર
 પ્રકારની થતી રહે છે. ‘લવણે’ તે ! સમુદ્દે જીવા ઉદાઈત્તા ઉદાઈત્તા જંબુદ્વીવે

‘અત્યેગદ્યા પચ્ચાયંતિ’ સન્ત્યેકકા એવંધિયા યે જીવા લવણોદયો મૃત્વા જમ્બૂ-
દ્વીપમાગચ્છન્તિ, ‘અત્યેગદ્યા નો પચ્ચાયંતિ’ સન્ત્યેકકા જીવા નો પ્રત્યાયાન્તિ,
સ્વસ્વકર્મવશવર્તિતયા જીવાનાં તથા તથા વિચિત્રગતિ સમ્ભવાત્ ॥૬૦॥૭૨॥

મૂલ્ય—સે કેળટ્ટેળાં મંતે ! એવં વુચ્ચહ જંબુદીવે દીવે ગોયમા !
જંબુદીવે દીવે મંદરસ્સ પઠ્ઠવયસ્સ ઉત્તરેળાં ણીલવંતસ્સ દાહિ-
ળેળાં માલવંતસ્સ વક્ખારપઠ્ઠવયસ્સ પચ્ચત્થિમેળાં ગંધમાયણસ્સ
વક્ખારપઠ્ઠવયસ્સ પુરત્થિમેળાં એત્થ ણાં ઉત્તરકુરા ણામ કુરા પન્નત્તા
પાઈળપડીણાયતા ઉદીળદાહિળવિચ્છિળ્ળા અદ્ધચંદસંઠાળ-
સંઠિયા એક્કારસ જોયણસહસ્સાઈં અટ્ટ વાયાલે જોયણસત્તે
દોપિળ એક્કોળવીસઈંભાળે જોયણસ્સ વિક્કલંભેળાં તીસે જીવા
પાઈળપડીણાયયા દુહઓ વક્ખારપઠ્ઠવયં પુટ્ટા પચ્ચત્થિમિલ્લાએ
કોડીએ પચ્ચત્થિમિલ્લં વક્ખારપઠ્ઠવયં પુટ્ટા તેવળ્ળાં જોયણસહ-
સ્સાઈં આયામેળાં તીસે ધણુ પુટ્ટં દાહિળેળાં સટ્ઠિં જોયણસહસ્સાઈં
ચત્તારિ ય અટ્ટારસુત્તરે જોયણસત્તે દુવાલસ ય એક્કળવીસઈંભાએ
જોયણસ્સ પરિક્ખેવેળાં પન્નત્તે ॥ ઉત્તર કુરાણાં મંતે ! કુરાએ

જંબુદીવે દીવે પચ્ચાયંતિ’ હે મદન્ત ! લવણસમુદ્ર મેં વર્તમાન જીવ મર
કર કયા જમ્બૂદ્વીપ મેં આતે હેં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હેં—‘ગોયમા ! અત્યે-
ગદ્યા પચ્ચાયંતિ’ હે ગૌતમ ! કિતનેક જીવ એસે હેં જો લવણસમુદ્ર
મેં મરકર જંબૂદ્વીપ મેં આતે હેં ઓર ‘અત્યેગદ્યા’ કિતનેક જીવ એસે
હેં જો મર કર ‘નો પચ્ચાયંતિ’ જમ્બૂદ્વીપ મેં નહીં આતે હેં । કયોંકિ બન્ધ
કિયે ગયે કર્મોં દ્વારા જીવોં કી ગતિ વિચિત્ર હુઆ કરતી હે ॥૭૨॥

દીવે પચ્ચાયંતિ’ હે ભગવન્ લવણસમુદ્રમાં રહેનારા જીવ મરીને શું જંબૂદ્વીપમાં
આવે છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! અત્યેગદ્યા પચ્ચાયંતિ
હે ગૌતમ ! કેટલાક જીવો આવે છે કે જેઓ લવણ સમુદ્રમાં મરીને
જંબૂદ્વીપમાં આવે છે. અને ‘અત્યેગદ્યા’ કેટલાક જીવો આવે છે
કે જેઓ ત્યાંથી મરીને ‘નો પચ્ચાયંતિ’ જંબૂદ્વીપમાં પાછા આવતા નથી.
કેમકે બંધ કરવામાં આવેલ કર્મો દ્વારા જીવોની ગતિ વિચિત્ર પ્રકારની થયા
કરે છે. ॥ સૂ. ૭૨ ॥

केरिसए आमारभावपडोयारे पन्नत्ते गोयमा ! बहुसमरमणि-
ज्जे भूमिभागे पन्नत्ते से जहा णामए आलिंगपुक्खरेति वा
जाव एवं एगोरुयदीववत्तववा जाव देवलोगपरिग्गहाणं ते
मणुयगणा पणत्ता समणाउसो णवरि इमं णाणत्तं छ धणुसहस्स
झुसित्ता दो छप्पन्नापिटु करंड सत्ता अट्टमभत्तस्स आहारट्टे समु-
पज्जइ तिन्नि पलिओवमाइं देसूणाइं पलिओवमस्सासंखिज्जइ
भागेण ऊणगाइं जहन्नेणं तिन्नि पलिओवमाइं उक्कोसेणं
एगूणपण्णराइंदियाइं अणुपालणा सेसं जहा—एगुरुयाणं ।
उत्तरकुराएणं कुराए छव्विहा मणुस्सा अणुसज्जंति तं जहा—
पम्हगंधा मिएगंधा अम्ममा सहा तेयाली से सणिच्चारी ।सू० ७३।

छाया—तत्केनार्थेन भदन्त ! एव मुच्यते जम्बूद्वीपो जम्बूद्वीपः गौतम !
जम्बूद्वीपो द्वीपः मन्दरस्य पर्वतस्योत्तरेण नोलवतो दक्षिणेन माल्यवतो वक्षस्कार
पर्वतस्य पश्चिमायां गन्धमादनस्य वक्षस्कार पर्वतस्य पूर्वस्याम् अत्र खलूत्तरकुरवो
नाम कुरवः प्रज्ञप्ताः प्राचीन प्रतीचीनाऽऽयता उदीचीनदक्षिणविस्तीर्णाः अर्धचन्द्र-
संस्थानसंस्थिताः एकादशयोजनसहस्राणि अष्टौ योजनशतानि द्वाचत्वारिंशदधि-
कानि द्वौ च एकोनविंशतिभागौ योजनस्य विष्कम्भेण । तासां जीवाः प्राचीन
प्रतीचीनायता उभयतोवक्षस्कारपर्वतं स्पृष्टाः पूर्वया कोटया पूर्वं वक्षस्कारपर्वतं स्पृष्टाः
पश्चिमया कोटया पश्चिमं वक्षस्कारपर्वतं स्पृष्टाः त्रिपञ्चाशद्योजनसहस्राणि आया-
मेन । तासां धनुः पृष्ठं दक्षिणेन पष्ठिर्योजनसहस्राणि चत्वारि चाऽऽष्टादशोत्तराणि
योजनशतानि द्वादश चैकोनविंशतिभागयोजनस्य परिक्षेपेण प्रज्ञप्तः । उत्तरकुरूणां
खलु भदन्त कुरूणां कीदृश आकार भाव प्रत्यवतारः प्रज्ञप्तः गौतम ! बहुसमरमणीयो
भूमिभागः प्रज्ञप्तः तद्यथा नामकः—आलिंग पुष्करमिति वा यावत् एवम् एकोरुक
द्वीप वक्तव्यता यावदेवलोकपरिग्रहाः खलु ते मनुजगणाः प्रज्ञप्ताः श्रमणायुष्मन् ?
नवरम्—इदं नानात्वम् पइधनुः सहस्रमुच्छ्रिताः द्विपदपञ्चाशत् पृष्ठ करण्डक-
शतानि अष्टमभक्तस्याऽऽहारार्थः समुत्पद्यते त्रीणि पल्योपमानि देशोनानि पल्यो-
पमस्याऽसंख्येयभागेनो—नगानि जवन्येन त्रीणि पल्योपमानि उत्कर्षेण एकोन-
पञ्चाशद्रात्रिदिवानि अनुपालना शेषं यथा—एकोरुकाणाम् । उत्तरकुरुषु खलु
कुरुषु पइविधा मनुष्या अनुसज्जन्ति तद्यथा—पद्मगन्धाः १ मृगगन्धाः २ अममाः
३ सशः ४ तेजस्विनः ५ शनैश्चारिणः ६ । इति ॥७३॥

ટીકા—‘સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ જંબુદીવે દીવે’ તત્કેનાર્થેન મદન્ત એવમુચ્યતે જમ્બુદ્વીપો દ્વીપઃ એતસ્ય જમ્બુદ્વીપ ઇતિ નામકરણે કો હેતુઃ ઇતિ પ્રશ્નઃ ? મગવાનાહ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જંબુદીવે દીવે’ જંબુદ્વીપો દ્વીપઃ ‘મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ ઉત્તરેણં’ મન્દરપર્વસ્યોત્તરસ્યાં દિશિ—‘નીલવંતસ્સ દાહિણેણં’ નીલવંતો વર્ષધરસ્ય દક્ષિણસ્યામ્, ‘માલવંતસ્સ વક્ષારપવ્વયસ્સ પચ્ચત્થિમેણં’ માલ્યવતો વક્ષસ્કારગિરેઃ પશ્ચિમાયામ્ ‘ગંધમાયણસ્સ વક્ષારપવ્વયસ્સ પુરત્થિમેણં’ ગન્ધમાદન વક્ષસ્કારગિરેઃ પૂર્વસ્યામ્ ‘એત્થ ણં ઉત્તરકુરાનામ કુરા પન્નત્તા’ અત્ર સ્થાને સ્થલુ ઉત્તરકુરવો નામ કુરવઃ ક્ષેત્રવિશેષાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ પ્રથિતાઃ । ‘પાહીણપહીણાયતા—પ્રાચીન

‘સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—‘સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ જંબુદીવે દીવે’ હે મદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં કિ જમ્બુદ્વીપ નામકા એક દ્વીપ હૈ ? અર્થાત્ જમ્બુદ્વીપ કા જમ્બુદ્વીપ એસે નામ હોને કા કયા કારણ હૈ ? ઉત્તર મેં મગવાન્ કહતે હૈં—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જંબુદીવે ણં દીવે મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ ઉત્તરેણં’ સુનો—જંબુદ્વીપ મેં એક સુમેરુપર્વત હૈં હિસ કી ઉત્તર દિશા મેં ‘નીલવંતસ્સ દાહિણેણં’ નીલ નામકા એક વર્ષધર પર્વત હૈં હિસ વર્ષધર પર્વત કી દક્ષિણ દિશા મેં ‘માલવંતસ્સ વક્ષાર પવ્વયસ્સ પચ્ચત્થિમેણં’ એક માલ્યવાન નામકા વક્ષસ્કાર પર્વત હૈં હિસ પર્વત કી પશ્ચિમ દિશા મેં ‘ગંધમાયણવક્ષારપવ્વયસ્સ પુરત્થિમેણં’ ગન્ધમાદન નામકા એક વક્ષસ્કાર પર્વત હૈં હિસ પર્વત કી પૂર્વ દિશા મેં ‘એત્થ ણં ઉત્તરકુરા નામ કુરા પન્નત્તા’ ઉત્તર કુરુ નામકા એક ક્ષેત્ર વિશેષ હૈં ‘પાહીણપહીણાયતા’ યહ પૂર્વ સે પશ્ચિમ તક

‘સે તેળદ્દેળં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘સે તેળદ્દેળં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ જંબુદીવે દીવે’ હે ભગવન્ આપ એવું શા કારણથી કહો છો કે જંબુદ્વીપ નામનો એક દ્વીપ છે ? અર્થાત્ જંબુદ્વીપનું જંબુદ્વીપ એ પ્રમાણેનું નામ શા કારણથી થયેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! જંબુદીવેણ દીવે મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ ઉત્તરેણં’ જંબુદ્વીપમાં એક સુમેરુ પર્વત છે. તેની ઉત્તર દિશામાં ‘નીલવંતસ્સ દાહિણેણં’ નીલવંત નામનો એક વર્ષધર પર્વત છે. એ વર્ષધર પર્વતની દક્ષિણ દિશામાં ‘માલવંતસ્સ વક્ષારપવ્વયસ્સ પચ્ચત્થિમેણં’ એક માલ્યવાન નામનો વક્ષસ્કાર પર્વત છે. એ પર્વતની પશ્ચિમ દિશામાં ‘ગંધમાયણવક્ષારપવ્વયસ્સ પુરત્થિમેણં’ ગંધમાદન નામનો એક વક્ષસ્કાર પર્વત છે, એ પર્વતની પૂર્વ દિશામાં—‘એત્થ ણં ઉત્તરકુરા નામ કુરા પન્નત્તા’ ઉત્તરકુરા નામનું એક ક્ષેત્ર વિશેષ.

પ્રતીચીનાયતા:-પૂર્વતઃ પશ્ચિમાયામાયતા-દીર્ઘાઃ 'ઉદીણ દાહિણવિચ્છિણ્ણા'—
 ઉદીચીન દક્ષિણ વિસ્તીર્ણા ઉત્તરતો દક્ષિણસ્યાં વિસ્તીર્ણાઃ 'અદ્વચંદસંઠાણ સંઠિયા'
 અષ્ટમી ચન્દ્રવત્ અર્ધગોલાકારાઃ । 'એગારસ જોયણસહસ્સાઈ' એકાદશયોજન
 સહસ્રાણિ, 'અદ્વજોયણસતે'—અષ્ટૌ યોજનશતાનિ, 'વાયાલે' દ્વિચત્વાર્શિદધિ-
 કાનિ, 'દોણિય' દ્વૌ ચ, 'એકોણવીસતિ ભાગે જોયણસ્સ' એકોનવિંશતિભાગૌ
 યોજનસ્ય, 'વિક્ખંભેણ' વિષ્કમ્ભેણ—દક્ષિણોત્તરતો વિસ્તારેણ, તથાહિ—મહાવિદેહે
 મેરોઃ ઉત્તરકુરવઃ તદુત્તરં દક્ષિણતો દક્ષિણકુરવઃ તતો યો મહાવિદેહક્ષેત્રસ્ય-
 વિષ્કમ્ભઃ પરિણાહઃ તસ્માત્ મન્દરપર્વતવિષ્કમ્ભશોધિતં યદવશિષ્યતે તસ્યાર્ધયા-
 વત્પરિમાણમેતાવત્ પ્રત્યેકં દક્ષિણકુરુણા મુત્તરકુરુણાશ્ચ વિષ્કમ્ભઃ । ઉક્તશ્ચ—
 'વડ્દેહાવિક્ખંભા મંદરવિક્ખંભસોહિયદ્ધંતં । કુરુવિક્ખંભં જાણસુ'—વૈદેહ વિષ્કમ્ભા
 મન્દરવિક્ખમ્ભશોધિતાર્ધં યત્ કુરુવિક્ખમ્ભં જાનીહિ—ઈતિ (છાયા) સ ચ વિષ્કમ્ભો

લભ્યા હૈ 'ઉદીણદાહિણવિચ્છિણા' ઔર ઉત્તર દક્ષિણ દિશા તક
 ફૈલા હુઆ હૈ 'અદ્વચંદસંઠાણસંઠિયા' ઇસકા સંસ્થાન અષ્ટમી કે
 ચન્દ્રમા કે જૈસા ગોલ હૈ 'એગારસ જોયણસહસ્સાઈ અદ્વજોયણ સતે-
 વાયાલે દોણિણ એકોણવીસતિ ભાગે જોયણસ્સ વિક્ખંભેણ' ઇસકા
 વિસ્તાર ૧૧૮૪.૩૨ યોજન કા હૈ યહ વિસ્તાર ઉત્તર દક્ષિણ મેં હૈ યહ
 ઇસ પ્રકાર સે ફલિત હોતા હૈ—મહાવિદેહ ક્ષેત્ર મેં ઉત્તર કી ઔર
 ઉત્તરકુરુ નામકે ક્ષેત્ર હૈ મહાવિદેહ ક્ષેત્ર કા જો વિસ્તાર હૈ ઇસમેં સે
 સુમેરુપર્વત કે વિસ્તાર કો કમ કર દેને સે જીવોં કા વિસ્તાર વચતા
 હૈ ઇસે આધા કરને પર જો પ્રમાણ આતા હૈ વહ દક્ષિણકુરુ ઔર
 ઉત્તરકુરુ કા વિસ્તાર હોતા હૈ । કહા ભી હૈ 'વડ્દેહા વિક્ખંભા મંદ-
 રવિક્ખંભ સોહિયદ્ધંતં, કુરુવિક્ખંભં જાણસુ' ઇસકા તાત્પર્ય એસા હૈ

છે. 'પાહીણપહીણાયતા' એ પૂર્વથી પશ્ચિમ સુધી લાંબુ છે. 'ઉદીણ દાહિણ-
 વિચ્છિણ્ણા' ઉત્તરથી દક્ષિણ દિશા સુધી ફેલાયેલ છે. 'અદ્વચંદસંઠાણસંઠિયા'
 તેનું સંસ્થાન આઠમના ચંદ્ર જેવું ગોળ છે. 'એગારસ જોયણ સહસ્સાઈ અદ્વ
 જોયણસતે વાયાલે દોણિણ એકોણ વીસતિ ભાગે જોયણસ્સ વિક્ખંભેણ' તેનો
 વિસ્તાર ૧૧૮૪૨ $\frac{૧૬}{૧૦૦}$ અગીયાર હજાર આઠસો બેતાલીસ બે ઓગણીસ યોજન
 નો છે. આ વિસ્તાર ઉત્તર દક્ષિણ બાબુએ છે. તે આ રીતે ફલિત થાય છે.
 મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જે વિસ્તાર છે, તેમાંથી સુમેરુ પર્વતના વિસ્તારને ઓછો
 કરવાથી બાકીનો જે વિસ્તાર બચે છે, તેને અર્ધો કરવાથી જે પ્રમાણે આવે
 છે તે દક્ષિણકુરુ અને ઉત્તરકુરુનો વિસ્તાર છે. કહ્યું પણ છે કે—'વડ્દેહા
 વિક્ખંભા મંદર વિક્ખંભસોહિયદ્ધં તં કુરુ વિક્ખંભં જાણસુ' આનું તાત્પર્ય એવું છે

યથોક્ત પ્રમાણ એવ તથાહિ મહાવિદેહે વિષ્કમ્મઃ-ત્રયસ્વિંશદ્યોજનસહસ્રાણિ-પદ્મ
શતાનિ-ચતુરશીત્યધિકાનિ યોજનાનાં ચતસ્રઃ કલાઃ ૩૩૬૮૪ કલાઃ-૪, એત-
સ્માત્ મેરુ વિષ્કમ્મ્મો દશયોજનસહસ્રાણિ શોધ્યન્તે તત્પથાત્-ત્રયોવિંશતિઃ સહ-
સ્રાણિ સ્થિતાનિ ચતુરશીત્યધિકાનિ યોજનાનાં ચતસ્રઃ કલાઃ ૨૩૬૮૪ કલાઃ ૪
એતેપામર્થે લઘ્વાનિ એકાદશસહસ્રાણિ અષ્ટૌશતાનિ દ્વિચત્વારિંશદધિકાનિ યોજ-
નાનાં દ્વેચ કલે ૧૧૮૪૨ કલે ૨ । ‘ત્રીસે જીવા’ તાસામુત્તરકુરુણાં જીવાઃ
‘પાઈણપહીણાયતા’-પ્રાચીનપ્રતીચીનાયતાઃ ઉત્તરતો નીલવર્પધરસમીપે, ‘દુહઓ
વક્ષારપવ્વયં પુટ્ટા’-ઉભયતઃ પૂર્વપશ્ચિમભાગાભ્યાં વક્ષસ્કારપર્વતં યથાક્રમં
માલ્યવન્તં ચ ગન્ધમાદનં સ્પૃષ્ટાઃ એતદેવ દર્શયતિ-‘પુરત્થિમિલ્લાએ કોહીએ’-
પૂર્વયા કોટયા ‘પુરત્થિમિલ્લં વક્ષારપવ્વયં પુટ્ટા’ પૂર્વાવલમ્બિનં માલ્યવન્તં વક્ષ-

મહાવિદેહ ક્ષેત્ર કા વિસ્તાર ૩૩૬૮૪% હૈ । ઇસ મેં મેરુપર્વત કા
વિસ્તાર ૧૦૦૦૦ ઘટા દેના ચાહિયે તવ ૨૩૬૮૪% વચતે હૈં ઇસકે
દો ભાગ કરને પર ૧૧૮૪૨% આતે હૈં સો યહ ઉત્તરકુરુ ઓર દક્ષિણ
કુરુ કા વિસ્તાર નિકલ આતા હૈ ‘ત્રીસે જીવા પાઈણપહીણાયતા’ ઉન
ઉત્તરકુરુઓં કી જિહ્વા ઉત્તર દક્ષિણ તક વિસ્તીર્ણ હૈ । ઉત્તર મેં યહ
નીલ વર્પધર કે સમીપ મેં ચૌહી વિસ્તીર્ણ હૈ ઓર પૂર્વ પશ્ચિમ તક
લમ્બી હૈ ‘દુહઓ વક્ષારપવ્વયં પુટ્ટા’ દોનોં વક્ષસ્કાર પર્વતોં કો યહ
સ્પર્શ કર રહી હૈ । પૂર્વ દિશા કે અન્ત મેં પૂર્વ દિશા કે માલ્યવન્ત
વક્ષસ્કાર પર્વત કો ઓર પશ્ચિમ દિશા કે અન્ત મેં પશ્ચિમદિશા કે
ગન્ધમાદન વક્ષસ્કાર પર્વત કો સ્પર્શ કરતી હૈ । યહી વાત સૂત્રકાર
ને ‘પુરત્થિમિલ્લાએ કોહીએ પુરત્થિમિલ્લં વક્ષારપવ્વપચ્ચત્થિમિલ્લાએ

૩-મહાવિદેહ ક્ષેત્રનો વિસ્તાર ૩૩૬૮૪ % હૈ ત્રીસ હજાર છસો ચોર્યાશી
ઓગણીસીયા ચારનો છે. તેમાંથી મેરુ પર્વતનો વિસ્તાર દસ હજાર ઓછો
કરવો જોઈએ તે ઓછો કરવાથી ૨૩૬૮૪ % ત્રીસ હજાર છસો ચોર્યાશી
ઓગણીસીયા ચાર બચે છે. તેના બે ભાગ કરવાથી ૧૧૮૪૨ % અગીયાર
હજાર આઠ સો બેતાલીસ ઓગણીસીયા બે થાય છે. તે તે ઉત્તરકુરુ અને
દક્ષિણ કુરુનો વિસ્તાર નીકળી આવે છે. ‘ત્રીસે જીવા પાઈણપહીણાયતા’ એ
ઉત્તર કુરુઓની જીહ્વા ઉત્તર દક્ષિણ સુધી ફેલાયેલ છે. ઉત્તરમાં તે નીલ
વર્પધર પર્વતની સમીપમાં પોળી ફેલાયેલ છે અને પૂર્વ પશ્ચિમ સુધી લાંબી
છે ‘દુહઓ વક્ષારપવ્વયં પુટ્ટા’ બન્ને વક્ષસ્કાર પર્વતોને એ સ્પર્શી રહેલ છે.
પૂર્વ દિશાના અંતમાં પૂર્વ દિશાના માલ્યવન્ત વક્ષસ્કાર પર્વતને અને પશ્ચિમ
દિશાના અંતમાં પશ્ચિમ દિશાના ગન્ધમાદન વક્ષસ્કાર પર્વતને સ્પર્શ કરે છે.
એજ વાત સૂત્રકારે ‘પુરત્થિમિલ્લાએ કોહીએ પુરત્થિમિલ્લં વક્ષારપવ્વ પચ્ચત્થિ

સ્કારમ્ પર્વત સ્પૃષ્ટાઃ ‘પચ્ચત્થિમિલ્લાણ કોહી’ પચ્ચત્થિમિલ્લં વક્ષસ્કારપવ્વય પુટ્ટા’ પશ્ચિમયા કોટયા પશ્ચિમાવલમ્બિવનં ગન્ધમાદનં વક્ષસ્કારં સ્પૃષ્ટાઃ તેચ જીવાઃ ‘તેવણં જોયણસહસ્રાઈં આયામેણં’ આયામેન ત્રિપશ્ચાશદ્યોજનસહસ્રાણિ કથં ત્રિપશ્ચાશદ્યોજનસહસ્રાણિ ભવન્તિ-તત્રોચ્યતે હ્રમેરુપર્વત પૂર્વસ્યામપરસ્યાં ચ દિશિ ભદ્રશાલવનસ્ય યદૈર્ધ્યેણ પરિમાણં યચ્ચ યેરોર્વિષ્કમ્ભસ્ય પરિમાણં તદેકત્રમિલિતં ગન્ધમાદન-માલ્યવદ્વક્ષસ્કાર પર્વતમૂલ પૃથુત્વરદિતં યાવત્પ્રમાણં ભવતિ તાવદુત્તર-કુરુણાં જીવાનાં પરિમાણમ્ ઉક્તશ્ચ-‘મંદર પુન્વેણાયયાવીસસહસ્સભદ્રશાલવણં-દુગુણં મંદર સહિયં દુસેલરહિયં ચ કુરુજીવા-॥૧॥ મન્દરપૂર્વેણાડયત દ્વાવિંશતિ સહસ્ત્રભદ્રશાલવનમ્ । દ્વિગુણં મન્દરસદિતં દ્વિશૈલરદિતં ચ કુરુજીવાઃ ? તચ્ચ-પરિમાણં યથોક્તપ્રમાણમેવ તથાહિ-યેરોઃ પૂર્વસ્યામપરસ્યાં ચ દિશિ પ્રત્યેકં ભદ્રશાલવનસ્ય દૈર્ધ્યપરિમાણં દ્વાવિંશતિયોજનસહસ્રાણિ દ્વાભ્યાં ગુણ્યન્તે તતો

કોહી’ પચ્ચત્થિમિલ્લપવ્વયં પુટ્ટા’ હસ સૂત્ર પાઠ દ્વારા પ્રકટ કરી છે । યહ-જિહ્વા-જીવા-‘તેવણં જોયણસહસ્રાઈં આયામેણં’ ૫૩૦૦૦ લમ્બી છે । હસકી યહ લમ્બાઈ હસ પ્રકાર સે નિકલતી છે-મેરુપર્વત કી પૂર્વદિશા મેં ઓર પશ્ચિમ દિશા મેં ભદ્રશાલ વન કી જો લમ્બાઈ ૨૨૦૦૦ યોજન કી છે હસમેં મેરુ પર્વત કે વિષ્કમ્ભ કા જો પરિમાણ છે હસે મિલા દેને સે ઓર દોનોં વક્ષસ્કાર પર્વતોં કે પ્રમાણ કો ઘટા દેને સે જો પ્રમાણ આતા છે વહી ઉત્તરકુરુઓં કી જિહ્વા કા પ્રમાણ નિકલ આતા છે-ઉક્તંચ-મંદરપુન્વેણાયયાવીસસહસ્સ ભદ્રશાલવણં દુગુણં મંદરસહિયં દુસેલરહિયં ચ કુરુજીવા’ હસકા તાત્પર્ય એસા છે મેરુપર્વત કી પૂર્વ પશ્ચિમ દિશા મેં પ્રત્યેક ભદ્રશાલવન કી લમ્બાઈ કા પરિમાણ ૨૨૦૦૦ યોજન કા છે અતઃ દોનોં કી લમ્બાઈ કા પ્રમાણ

મિલ્લાણ કોહી’ પચ્ચત્થિમિલ્લપવ્વયં પુટ્ટા’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા બતાવેલ છે. આ જીહ્વા ‘જીવા’ તેવણં જોયણં સહસ્રાઈં આયામેણં’ ૫૩૦૦૦ તેપન હબર યોજનની લાંબી છે. તેની આ લાંબાઈ આ પ્રમાણે નીકળે છે-મેરુ પર્વતની પૂર્વ દિશામાં અને પશ્ચિમ દિશામાં ભદ્રશાલ વનની જે લાંબાઈ ૨૨૦૦૦ બાવીસ હબર યોજનની છે તેમાં મેરુ પર્વતના વિષ્કંભનું જે પરિમાણ છે તેને મેળવવાથી અને બન્ને વક્ષસ્કાર પર્વતોના પ્રમાણને ઘટાડી દેવાથી જે પ્રમાણ નીકળે છે તેજ ઉત્તર કુરુઓની જીહ્વાનું પ્રમાણ છે. ‘ઉક્તંચ’ કહ્યું પણ છે કે ‘મંદર પુન્વેણાયયા વાવીસ સહસ્સભદ્રશાલવણં દુગુણં મંદરસહિયં દુસેલરહિયં ચ કુરુ જીવા’ આનું તાત્પર્ય એવું છે કે-મેરુ પર્વતની પૂર્વ પશ્ચિમદિશામાં દરેક ભદ્રશાલવનની લાંબાઈનું પરિમાણ-પ્રમાણ ૨૨૦૦૦ બાવીસ હબર યોજ.

જાતાનિ ચતુશ્ચારિંશત્ સહસ્રાણિ ૪૪૦૦૦, મેરોશ્ચ પૃથુત્વં દશયોજનસહસ્રાણિ તાનિ પૂર્વરાશૌ પ્રક્ષિપ્યન્તે તતો જાતાનિ ચતુષ્પશ્ચાશત્ સહસ્રાણિ ૫૪૦૦૦, ગન્ધમાદન-માલ્યવતોશ્ચ વક્ષસ્કારપર્વતયોઃ પ્રત્યેકં મૂલે પૃથુત્વં યજ્ઞ યોજન-શતાનિ તતઃ પશ્ચશતાનિ દ્વાભ્યાં ગુપ્યન્તે તતો જાતં યોજનસહસ્રમ્ તતઃ પૂર્વરાશેઃ અપનીયતે તતો જાતાનિ ત્રિપશ્ચાશદ્યોજનસહસ્રાણિ ૫૩૦૦૦, 'ત્રીસે ધણુ-પુટ્ટં' તાસામુત્તરકુરુણાં ધનુષ્પટ્ટમ્ 'દાહિણેણં સદ્વિં જોયણસહસ્રાઈં' દક્ષિણતઃ પષ્ટિર્યોજન સહસ્રાણિ 'ચત્તારિય અટ્ટારસુત્તરે જોયણસણ' અપ્પાદશોત્તરાણિ ચત્તારિ ચ યોજનશતાનિ 'દુવાલસય એગૂણવીસઈ માણ જોયણસ્સ'—દ્વાદશૈકોન વિંશતિભાગાયોજનસ્ય 'પરિવલ્લેવેણં પન્નત્તા' પરિક્ષેપેણ પ્રજ્ઞપ્તાઃ દ્વયોર્ગન્ધમાદન-માલ્યવતો રાયામપરિમાણમ્ એકત્ર મિલિત મુત્તરકુરુપા ધનુષ્પટ્ટપરિ માણમ્ 'આયામો સેલાણં દોણહવિ મિલિઓ કુરુણ ધણુપુટ્ટં' इति वचनात् ।

૪૪૦૦૦ યોજન કા હો જાતા હૈ ઇસ મેં મેરુપર્વત કી પૃથુતા કા ૧૦૦૦૦ યોજન રૂપ પરિમાણ બિલાને સે ૫૪૦૦૦ યોજન હો જાતે હૈં । ઇસ પ્રમાણ મેં સે દોનોં વક્ષસ્કાર પર્વતોં કા ૫૦૦-૫૦૦ યોજન કા પ્રમાણ ઘટાને સે ૫૩૦૦૦ યોજન આ જાતે હૈં સો યહી પ્રમાણ જિહ્વા કા નિકલતા હૈ । 'ત્રીસે ધણુપુટ્ટં દાહિણેણં સદ્વિં જોયણસહ-સ્રાઈં ચત્તારિ અટ્ટારસુત્તરે જોયણસણ દુવાલસય એગૂણવીસઈમાણ જોયણસ્સ' ઇસ ઉત્તરકુરુઓં કા ધનુષ્પટ્ટ દક્ષિણ દિશા મેં ૬૦૪૧૮^{૧૩} યોજન કા હૈ યહ ધનુષ્પટ્ટ પરિધિરૂપ પડતા હૈ । ગન્ધમાદન ઔર માલ્યવાન કી લમ્બાઈ કા જો પરિમાણ હૈ વહી ઉત્તરકુરુઓં કે ધનુ-ષ્પટ્ટ કા પરિમાણ હૈ ક્યોં કિ 'આયામો સેલાણં દોણહવિ મિલિઓ કુરુણધણુપુટ્ટં' એસા શાસ્ત્ર મેં કહા ગયા હૈ ગન્ધમાદન ઔર માલ્ય-

નનુ' છે. તેથી બન્નેની લંબાઈનું પ્રમાણ ૪૪૦૦૦ ચુંભાળીસ હજાર યોજનનુ થઈ જાય છે. તેમાં મેરૂ પર્વતની પૃથુતા ૧૦૦૦૦ હસ હજાર યોજન રૂપ પરિમાણ મેળવવાથી ૫૪૦૦૦ યોજન થઈ જાય છે. એ પ્રમાણમાંથી બન્ને વક્ષસ્કાર પર્વતોનું પાંચસો પાંચસો યોજન પ્રમાણ ઘટાડવાથી ૫૩૦૦૦ યોજન થઈ જાય છે. એજ પ્રમાણ જીહ્વાનું થાય છે. 'ત્રીસે ધણુપુટ્ટં દાહિણેણં સદ્વિં જોયણસહસ્રાઈં ચત્તારિ અટ્ટારસુત્તરે જોયણસણ ગૂણવીસઈમાણ જોયણસ્સ' એ ઉત્તર કુરુઓના ધનુષ્પટ્ટ દક્ષિણ દિશામાં ૬૦૪૧૮ ^{૧૩}/_{૧૬} યોજનેનું છે. એ ધનુષ્પટ્ટ પરિધિ રૂપ છે. ગન્ધમાદન અને માલ્યવાન પર્વતની લંબાઈનું જે પરિમાણ છે એ જ પરિમાણ ઉત્તર કુરુઓના ધનુષ્પટ્ટનું પરિમાણ છે કેમકે 'આયામો સેલાણં દોણહવિ મિલિઓ કુરુણ ધણુપુટ્ટં' આ પ્રમાણે શાસ્ત્રમાં કહેલ

ગન્ધમાદન-માલ્યવતોશ્ચ પ્રત્યૈકૈકસ્યાડયામપરિમાણં ત્રિંશદ્યોજનસહસ્રાણિ
પટ્ટચ કલાઃ ૩૦૨૦૯ કલાઃ ૬ ઉભયો રાયામં એકત્રીમવન્ યથોક્તપરિમાણો
દ્વેશતે નવોત્તરે ભવતિ ૬૦૪૧૮ કલાઃ ૧૨ 'ઉત્તરકુરાણં મંતે ! કુરાણ'
ઉત્તરકુરુણાં મદન્ત ? કુરુણામ્ 'કેરિસણ' કીદ્વશઃ 'આયારભાવપડોયારે
પન્નત્તે' આકારભાવપ્રત્યવતારઃ આકારભાવસ્ય સ્વરૂપસ્ય પ્રત્યવતારઃ સમ્ભવઃ
પ્રજ્ઞપ્તઃ ઇતિ ગૌતમેન પૃષ્ઠઃ મગવાનાહ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘બહુસમરમણિજ્જે
ભૂમિભાગે’ પન્નત્તે’ બહુસમરમણીયોડતિરમ્યો ભૂમિભાગઃ પ્રથિતઃ ‘સે જહાણામણ
આલિંગપુક્કલેરેતિ વા જાવ એવં એકોરુકદીવવત્તવ્વયા જાવ દેવ લોગપરિગ્ગ-
હાણં તે મણુયગણા પન્નત્તા સમણાડસો’ સ યથા નામકઃ આલિંગપુષ્કરમિતિ વા
યાવત્ એવમેકોરુકદ્વીપ વત્તવ્યતા યાવદ્ દેવલોકપરિગ્રહઃ સ્વલુ તે મનુજગણાઃ
પ્રજ્ઞપ્તાઃ હે શ્રમણ-આયુષ્મન્ ! ‘સે જહાણામણ આલિંગપુક્કલેરેદ્વા’ ઇત્યાદિ-જગ-

વાન પર્વતોં મેં પ્રત્યેક પર્વત કા આયામ પરિમાણ ૩૦૨૦૯, યોજન
કા હૈ દોનોં કા એકત્ર પરિમાણ ૬૦૪૧૮, યોજન કા હો જાતા હૈ ।
‘ઉત્તરકુરુણં મંતે ! કુરાણ કેરિસણ આગારભાવપડોયારે પણ્ણત્તે’
હે મદન્ત ! ઉત્તર કુરુઓં કા કેસા સ્વરૂપ કહા ગયા હૈ ? ઇસકે ઉત્તર
મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા ! બહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પણ્ણત્તે’ હે
ગૌતમ યહાં કા ભૂમિભાગ બહુસમ રમણીય હૈ ‘સે જહા ણામણ આલિંગ
પુક્કલેરેતિ વા જાવ એવં એકોરુકદીવ વત્તવ્વયા’ જૈસે આલિંગ પુષ્કર
વાદિત્ર કા મૃદગ્ગ કા તલ હોતા હૈ યાવત્ ઇસ પ્રકાર કી એકોરુક
દ્વીપ કી વત્તવ્યતા જૈસી પહિલે કહી ગઈ હૈ ઓર યે સબ મરકર
દેવલોક મેં જાતે હૈ યહાં તક ઇસે સમાપ્ત કિયા ગયા હૈ વૈસી વહ
સબ વત્તવ્યતા યહાં પર ભી કહ લેની ચાહિયે જગતી કે ઉપર વન-

છે. ગન્ધમાદન અને માલ્યવાન પર્વતોમાં દરેક પર્વતોનો આયામ પરિમાણ
૩૦૨૦૯, ત્રીસ હજાર બસોનવ ઓગણીસીયા છ યોજનનું થઈ જાય છે.
‘ઉત્તરકુરુણં મંતે ! કુરુણ કેરિસણ આગારભાવપડોયારે પણ્ણત્તે’ હે ભગવન્
ઉત્તર કુરુઓનું સ્વરૂપ કેવું કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે-‘ગોયમા ! બહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! ત્યાંનો
ભૂમિભાગ બહુસમ અને રમણીય છે. ‘સે જહાણામણ આલિંગપુક્કલેરેતિ વા
જાવ એવં એકોરુકદીવવત્તવ્વા’ જેમ આલિંગ પુષ્કર વાળાંનું અને મૃદંગનું
તલ એક સરખું હોય છે યાવત્ એ પ્રમાણેનું એકોરુક દ્વીપ સંબંધીનું કથન
જેમ પહેલાં કહેવામાં આવી ગયેલ છે. અને તે બધા મરીને દેવલોકમાં જાય
છે. ત્યાં સુધી કહીને તે કથન પૂર્ણ કરેલ છે. એજ પ્રમાણેનું કથન અહીંયા

ત્યુપરિવનપણ્ડવર્ણકવત્ તાવદ્ વક્તવ્યં યાવત્ તૃણાનાશ્ચ મળીનાંચ વર્ણો ગન્ધઃ સ્પર્શશ્ચ સર્વર્ણકઃ પરિપૂર્ણ ઉક્તો ભવતિ ચરમસૂત્રં ચેદમ્-દિવ્યં નદં સજ્જં ગેયં પગીયાણં ભવે ઇયારૂવે સિયા હંતા સિયા' દિવ્યં વૃત્તં-નાટ્યં સજ્જં ગેયં પ્રગીતાનાં ભવે દેવંરૂપો મળીનાં તૃણાનાંચ હે ગૌતમ ? સ્યાત્ કદાચિદિતિ । 'ઉત્તરકુરાણં કુરાણ' ઇત્યાદિ-ઉત્તરકુરુપુ કુરુપુ તત્ર તત્ર દેશે-‘વહવે સુદ્ધા સુદ્ધાહો-વાવીઓ-ઇત્યાદિ તત્ર ત્રિસોપાનપ્રતિરૂપકાણિ તોરણાણિ પર્વતકાઃ પર્વતકેષુ-આસનાણિ ગૃહકાણિ ગૃહકેષુ-આસનાણિ મણ્ડપકાઃ મણ્ડપકેષુ પૃથિવીશિલાપટ્ટકાઃ પૂર્વવદેવવક્તવ્યાઃ તદનન્તરં ચેદં સૂત્રં વક્તવ્યમ્ ‘તત્થ ણં વહવે ઉત્તરકુરા મણુસ્સા મણુસ્સીઓ ય આસયંતિ-સયંતિ જાવ કલ્લાણં ફલવિત્તિવિસેસં પચ્ચણુવ્ભવમાણા વિહરંતિ’ તત્ર સ્વલ્લુ વહવ ઉત્તરકુરુમણુસ્યાઃ માણુસ્યાશ્ચાસતે શેરતે યાવત્કલ્પાણં ફલવિત્તિવિશેષં પ્રત્યનુભવન્તો વિહાન્તિ, એતદ્વ્યાખ્યાનં પૂર્વવદેવ જ્ઞાતવ્યમ્ ।

પણ્ડ કા વર્ણન વહાં તક કહના કિ જહાં તૃણોં કા ઔર મળિયોં કા વર્ણ ગન્ધ ઔર સ્પર્શ વર્ણિત હુઆ હૈ વહાં કા અન્તિમ સૂત્ર-‘દિવ્યં નદં સજ્જં ગેયં પગીયાણં ભવે ઇયારૂવે, ?’ હંતા, સિયા, એસા હૈ ઉસ ઉત્તરકુરુ મેં વહાં વહાં ‘સુદ્ધા સુદ્ધિયાઓ વાવીઓ’ અનેક છોટી-વાવડિયાં હૈં ઇનમેં જાને કે લિયે ત્રિસોપાન પંક્તિયાં હૈં । તોરણ હૈં પર્વત હૈં પર્વતોં પર વૈઠને કે આસન રૂપ સ્થાન હૈં, ઘર હૈં ગૃહોં મેં મી આસન હૈં, મણ્ડપક હૈં, મણ્ડપોં મેં પૃથિવી શિલાપટ્ટક હૈં ઇત્યાદિ સવ કથન પૂર્વ કે જૈસા હી યહાં પર કહ લેના ચાહિયે ઇસ વર્ણન કે બાદ ફિર એસા ‘તત્થ ણં વહવે ઉત્તરકુરા મણુસ્સા મણુસ્સીઓય, આસયંતિ, સયંતિ ‘જાવ કલ્લાણં ફલવિત્તિવિસેસં પચ્ચણુવ્ભવમાણા વિહરંતિ’ સૂત્ર કહના ચાહિયે ઇસ સૂત્ર કા વ્યાખ્યાન પૂર્વ મેં લિખા જા ચુકા

પણુ કહી લેવું જગતીની ઉપર વનખંડનું વર્ણન ત્યાં સુધી કહેવું કે ત્યાં સુધી તૃણો અને મળિયોના વર્ણ, ગંધ, અને સ્પર્શનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે. ત્યાં સુધીનું અંતિમ સૂત્ર ‘દિવ્યં નદં સજ્જં ગેયં પગીયાણં ભવે ઇયારૂવો ? હંતા સિયા’ એ પ્રમાણે છે. એ ઉત્તરકુરુમાં ત્યાં ત્યાં ‘સુદ્ધા સુદ્ધિયાઓ વાવીઓ’ અનેક નાની નાની વાવડીયો છે. તેમાં જવા માટે ત્રિસોપાન પંક્તિયો છે. તોરણો છે. પર્વત છે. પર્વતો પર બેસવા માટે આસન રૂપ સ્થાન છે. ઘર છે. ઘરોમાં પણ આસનો છે. મંડપકો છે. મંડપોમાં પૃથ્વીશિલા પટ્ટકો છે. વિગેરે પ્રકારનું સઘળું કથન પહેલા પ્રમાણે જ છે. તે તમામ કથન અહીંયા પણ સમગ્ર લેવું આ વર્ણન પછી નીચે પ્રમાણેનો સૂત્રપાઠ કહેવો જો આ પ્રમાણે ‘તત્થ ણં વહવે ઉત્તરકુરા મણુસ્સા મણુસ્સીઓ ય આસયંતિ, સયંતિ જાવ કલ્લાણં

તત્રોત્તરકુરુપુ વહવઃ સરિકા ગુલ્માઃ નવમાલિકાગુલ્માઃ વન્ધુ જીવકગુલ્માઃ મનો
વદ્યગુલ્માઃ વીયકગુલ્માઃ વાણગુલ્માઃ કર્ણવીરગુલ્માઃ કુબ્જકગુલ્માઃ સિન્દુવાર-
ગુલ્માઃ જાતિગુલ્માઃ મુદ્ગરગુલ્માઃ યૂથિકાગુલ્માઃ મલ્લિકાગુલ્માઃ વાસન્તિકગુલ્માઃ
વસ્તુલકાદયો લોકતઃ પ્રત્યેતવ્યાઃ ગુલ્મા નામ દ્રૂસ્વસ્કન્ધ વહુકાળંડ પત્ર પુષ્પ-
ફલોપેતાઃ, તે સ્વલુ ગુલ્મકાઃ દશાર્ધવર્ણકુસુમં કુસુમયન્તિ યેન વહુસમરમણીયો
ભૂમિભાગો વાતવિધૂતાગ્રશાખામિઃ મુક્તપુષ્પપુષ્પોષ્પચારકલિતઃ શ્રિયાઽતીવોપશો-
ભમાનસ્તિષ્ઠતિ । इत्यादिक्रमेण एकोरुकद्वीपत्रक्तव्यता सर्वापि वक्तव्या यावद्

હૈ । उन उत्तरकुरुओं में अनेक सरिका गुल्म है, नवमालिका गुल्म हैं,
बन्धुजीवक गुल्म हैं, मनोवद्य गुल्म हैं, वीयक गुल्म हैं, वाणगुल्म हैं
(कर्णवीर गुल्म हैं) कुब्जक गुल्म हैं । सिन्धुवार गुल्म हैं जाति गुल्म
हैं मुद्गर गुल्म हैं यूथिका गुल्म हैं मल्लिका गुल्म हैं वासन्तिक गुल्म
हैं, वस्तुल गुल्म हैं, कस्तूल गुल्म हैं, सेवाल गुल्म हैं अगस्त्य गुल्म
हैं मगदन्ति गुल्म हैं । चम्पक गुल्म हैं, जाति गुल्म हैं, नवमालिका
गुल्म हैं, कुब्ज गुल्म हैं और महाकन्दगुल्म हैं जिनके स्कन्ध तो
छोटे होते हैं और शाखा प्रशाखाएं बहुत होती हैं बहुत लम्बी हांती
हैं एवं जो पत्र पुष्प और फलों से युक्त रहा करते हैं वे गुल्म कह
लाते हैं, ये गुल्म पंचवर्ण वाले पुष्पों को उत्पन्न करते हैं इससे उत्तर
कुरुओं का बहुसम रमणीय भूमिभाग हवा से कम्पित अग्रशाखाओं

ફલવિત્તિવિસેસં પચ્ચણુઘ્મવમાણા વિહરંતિ' આ સૂત્રની વ્યાખ્યા પહેલા કહેવામાં
આવી ગયેલ છે. એ ઉત્તર કુરુઓમાં અनेક સરિકા ગુલ્મો છે. નવમાલિકા
ગુલ્મો છે. બંધુજીવક ગુલ્મો છે. મનોવદ્ય ગુલ્મો છે. બીજ ગુલ્મો છે. સિંધુ
ગુલ્મો છે. જાતિ ગુલ્મો છે. મુદ્ગર ગુલ્મો છે. યૂથિકા ગુલ્મો છે.
બાણગુલ્મો છે. (કર્ણવીર ગુલ્મો છે.) કુબ્જકગુલ્મો છે. મલ્લિકા ગુલ્મો છે.
વાસન્તિક ગુલ્મો છે. વસ્તુલ ગુલ્મ છે. કસ્તુલ ગુલ્મો છે. સેવાલ ગુલ્મો
છે. અગસ્ત્ય ગુલ્મો છે. મુદ્ગર ગુલ્મો છે. યૂથિકા ગુલ્મો છે.
મગદન્તિ ગુલ્મો છે. ચંપક ગુલ્મો છે. જાતિ ગુલ્મો છે. નવમાલિકા ગુલ્મો છે.
કુંદ ગુલ્મો છે. અને માહાકુંદ ગુલ્મો છે. જેનાં થડ નાના હોય અને ડાળો
અને પાંખડીઓ ઘણી હોય અને ઘણી લાંબી હોય તેમજ જે પત્ર, પુષ્પો
અને ફળોથી યુક્ત રહ્યા કરતા હોય તે ગુલ્મ કહેવાય છે. આ ગુલ્મો પાંચ
રંગના પુષ્પોને પેદા કરે છે. તેથી ઉત્તર કુરુઓનો બહુ રમણીય ભૂમિભાગ
હવાથી કંપમાન થયેલ અગ્ર શાખાઓથી પહેલા પુષ્પપુષ્પોથી એવો જણાય
છે કે આ ગુલ્મો તેના પુષ્પોથી જ શોભાયમાન થઈ રહ્યા છે. આ રીતે તે

દેવલોકપરિગ્રહાસ્તે મનુજગણાઃ પ્રજ્ઞસાઃ હે શ્રમણાઽઽયુષ્મન્ ? (અન્તિમ સૂત્રં ચેદમ્ । તેષાં સ્વલૂત્તરકુરુવાસ્તવ્યાનાં મદન્ત ? કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ભગવાનાહ- હે ગૌતમ ! જઘન્યેન દેશેનાનિ ત્રીણિ પલ્યોપમાઽસંખ્યેયભાગેનાનિ ઉત્ક- ર્પતઃ પરિપૂર્ણાનિ ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ । ‘તેષાં મંતે ! મનુજા’ ઇત્યાદિ તે સ્વલૂ- ત્તરકુરુવાસ્તવ્યા મનુજાઃ કાલં કૃત્વા ક્વગચ્છન્તિ ? હે ગૌતમ ! તે મનુજાઃ ષષ્માસાન્નગેપાયુયઃ કૃતપરમવાયુર્વન્ધાઃ સ્વકાલે યુગલં પ્રમુવતે પ્રસૂય-એકોનપચ્ચા- શતં રાત્રિં દિવાનિ તદ્યુગલમનુપાલયન્તિ અનુપાલય કાશિન્ત્રા ક્ષુત્વા ક્ષુભિત્વા- ઽક્લિષ્ટા અવ્યથિતા અપરિતાપિતાઃ કાલમાસે કાલં કૃત્વા દેવલોકેષુ સમુત્પદ્યન્તે

સે ગિરે હુણ પુષ્પ પુંજોં સે એસા જ્ઞાત હોતા હૈ કિ માનોં યે યુલ્મ હસ- કે પુષ્પોં સે હી શોમાનાન હો રહે હૈં હસ પ્રકાર યહ ઉન પુષ્પોં સે વિહિત શોમમાન હો રહા હૈ । હસ પ્રકાર યહ ઉન પુષ્પોં સે વિહિત શોમા દ્વારા વડા હી સુહાવના લગના હૈ ઇત્યાદિ ક્રમ સે ઇકો- રુક દ્વીપ કી જૈસી વક્તવ્યતા હૈ વહ સબ યહાં પર કહ લેની ચાહિયે હે શ્રમણ આયુષ્મન્ યાવત્ યહાં કે મનુષ્ય મરકર દેવલોક મેં ખી જાતે હૈં । ઉન ઉત્તરકુરુઓં કે રહને વાલોં કી સ્થિતિ કિતની હૈ’ યહ વહાં કા અન્તિમ સૂત્ર હૈ હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ ને એસા કહા હૈ હે ગૌતમ ! વહાં કે રહને વાલોં કી જઘન્ય સ્થિતિ તો પલ્યોપમ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ સે હીન ત્રીણ પલ્યોપમ કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પૂરે ત્રીણ પલ્યોપમ કી હૈ । હે મદન્ત ! યે ઉત્તરકુરુ કે નિવાસી મનુષ્ય મરકર કહાં જાતે હૈં ? ગૌતમ ! જબ હનકી ૬ માહ કી આયુ શેષ રહતી હૈ । તબ હનકે પુત્ર ઓર પુત્રી યે દોનોં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઉન્હેં યે ૪૯ ઉનચાસ દિન તક પાલતે હૈં પરમવ કી આયુ કા વન્ધ તો ઇન્હેં પહિલે

એ પુષ્પોથી યુક્ત શેલા દ્વારા ઘણેજ રમણીય લાગે છે. વિગેરે પ્રકારથી એકોરુક દ્વીપનું જે પ્રમાણેનું કથન છે તે તમામ કથન અહીંયાં પણ કહી લેવું. હે શ્રમણ આયુષ્મન્ યાવત્ અહીંના મનુષ્યો મરીને દેવલોકમાં પણ જાય છે. એ ઉત્તર કુરુઓમાં રહેવાળાઓની સ્થિતિ કેટલી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ એવું કહ્યું કે હે ગૌતમ ! ત્યાંના રહેવાળાઓની જઘન્ય સ્થિતિ તો પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગથી હીન ત્રણ પલ્યોપમની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પૂરા ત્રણ પલ્યોપમની છે. હે ભગવન્ આ ઉત્તર કુરુના નિવાસ કરનારા મનુષ્યો મરીને ક્યાં જાય છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! જ્યારે તેઓનું આયુષ્ય ૬ છ મહીનાનું બાકી રહે છે ત્યારે તેઓને પુત્ર અને પુત્રી એ બન્ને જોડકાંરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે. તેને તેઓ ૪૯ ઓગણપચાસ દિવસ પર્યન્ત પાળે છે. પરભવના આયુષ્યનો બંધ તો તેઓને પહેલેથી જ થઈ જાય

દેવલોકપરિગ્રહાસ્તે મનુજગણાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ હે શ્રમણાયુષ્મન્ ! એતત્પર્યન્તમેકોરુક
દ્વીપવદેવ ઉત્તરકુસ્વક્તવ્યતાપિ વક્તવ્યા । કેવલં યદંશે ઉભયોર્વૈલક્ષણ્યં તત્ સ્વયં
દર્શયતિ-‘નવરિંશં ણાણત્તં’ નવરં કેવલમિમાનિ વક્ષ્યમાણાનિ નાનાત્વાનિ ભેદાઃ
જ્ઞાતવ્યાનિ તથાહિ-‘છધણુસહસ્સ જૂસિત્તા’ ષઢ્ઘણુસહસ્સાણિ ઉચ્છિત્તાનિ, ‘દો
છપ્પન્નાપિટ્ટકરંડસતા’ દ્વિષટ્પશ્ચાશત્ પૃષ્ઠકરણ્ડશતાનિ ‘અટ્ટમમત્તસ્સ આહારદ્દે
સમુપ્પજ્જતિ’ અટ્ટમમત્તસ્યાહારાર્થઃ સમુત્પદ્યતે ‘તિણિ પલિઓવમાઈં દેસૂણાઈં
પલિઓવમસ્સ સંઘિજ્જહમાગેણ ઝણગાઈં જહન્નેણં’ ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ દેશોનાનિ
પલ્યોપમાસંખ્યેયમાગેનોનાનિ જઘન્યેન ‘તિન્નિ પલિઓવમાઈં ઉક્કોસેણં’

સે હી હો જાતા હૈ અતઃ યે છીક ઓર ઘાંસી લેકર તથા જિભાઈ
લેકર મરતે હૈં મરતે સમય ૩ ઇન્હેં જરા સા ધી કષ્ટ નહીં હોતા હૈ
યે મરકર વાણવ્યન્તર યા ભવનપતિ દેવલોકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઇસ
લિયે હે શ્રમણ આયુષ્મન્ ઇનકી ઉત્પત્તિ દેવલોક મેં કહી ગઈ હૈ ।
ઇસ પ્રકાર સે ઉત્તરકુરુ કી વક્તવ્યતા એકોરુક દ્વીપ કી જૈસી પ્રકટ
કરકે અબ સૂત્રકાર ઇન દોનોં કી વક્તવ્યતા મેં જો અન્તર હૈ ઉસે
‘નવરં રિંશં ણાણત્તં’ દ્વારા પ્રકટ કરતે હૈં-‘છ ધણુસહસ્સજૂસિત્તા દો-
છપ્પન્ના પિટ્ટકરંડસતા અટ્ટમમત્તસ્સ આહારદ્દે સમુપ્પજ્જતિ’ ઇનકે
શરીર કી ઝંઘાઈ ૬ હજાર ધણુષ કી હૈ અર્થાત્ ૩ કોશ કી હોતી
હૈ ૨૫૬ ઇનકી પસલિયાં હોતી હૈં ૩ દિન કે વાદ ઇન્હેં આહાર કી ઇચ્છા
હોતી હૈ ‘તિણિપલિઓવમાઈં દેસૂણાઈં પલિઓવમસ્સ સંઘિજ્જહ
માગેણં ઝણગાઈં જહન્નેણં તિન્નિપલિઓવમાઈં ઉક્કોસાઈં’ જઘન્ય આયુ

છે. તેથી તેઓ છીંક અને ઘાંસી લઇને તથા જીભાઈ-ખગાસું લઇને મરે છે. મરતી
પ્રખતે તેઓને જરાપણ દુઃખ પડતું નથી. તેઓ મરીને વાનવ્યન્તર અથવા
ભવનપતિ દેવલોકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી હે શ્રમણ આયુષ્મન્ તેઓની
ઉત્પત્તિ દેવલોકમાં કહેવામાં આવેલ છે. આ પ્રમાણે ઉત્તર કુરુની વક્તવ્યતા
એકોરુક દ્વીપના કથન પ્રમાણે કહીને હવે સૂત્રકાર એ બન્નેના કથનમાં જે
જે ફેરફાર છે તેને ‘નવરં રિંશં ણાણત્તં’ આ સૂત્રાંશ દ્વારા પ્રગટ કરે છે. ‘છ
ધણુસહસ્સ જૂસિત્તા દો છપ્પન્ના પિટ્ટકરંડસતા અટ્ટમમત્તસ્સ આહારદ્દે સમુપ્પ-
જ્જતિ’ તેઓના શરીરની ઊંચાઈ ૬ છ હજાર ધણુષની છે. અર્થાત્ ત્રણ કોશની
થાય છે. તેઓના શરીરની પાસળીયો ૨૫૬ બસો છપ્પન છે. ૩ ત્રણ દિવસ
પછી તેઓને આહારની ઇચ્છા થાય છે. ‘તિણિ પલિઓવમાઈં દેસૂણાઈં પલિઓ-
વમસ્સ સંઘેજ્જહમાગેણં ઝણગાઈં જહન્નેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં ઉક્કોસાઈં’
તેઓની જઘન્ય આયુ પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગથી હીન ત્રણ પદ્યોપ.

ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ ઉત્કર્ષેણ 'એકૂળપણ્ણરાઈં દિવાઈં અણુપાલણા' ઈકોનપચ્ચા-
શદ્રાત્રિં દિવાનિ અણુપાલના 'સેસં જહા એગરુયાણં' ગેપં નવરમ્ ઇત્યાદિના
યત્કથિતં તદતિરિક્તં સર્વમેકોરુક્કમનુજવદેવ જ્ઞાતવ્યમ્ ॥ ઉત્તરકુરુપુ ભદન્ત !
કતિ પ્રકારકા જાતિ ભેદેન મણુપ્યા વસન્તિ ? મગવાનાદ્-હે ગૌતમ ! 'ઉત્તરકુરા-
ણં કુરાણ છવ્વિહા મણુસ્સા અણુસજ્જંતિ' ઉત્તરકુરુપુ સલુ કુરુપુ જાતિભેદેન
પઙ્કવિધા મણુપ્યા અણુસજ્જન્તિ સન્તાનેનાનુવર્તન્તે ઇત્યર્થઃ 'તં જહા' તચ્ચથા-
'પદ્મગંધા-મિયગંધા-અમમા-સહા-તેયાલીસે-સણિચ્ચારી' પદ્મગન્ધાઃ-મૃગ-
ગન્ધાઃ-અમમાઃ મમત્તરહિતાઃ-સહનશીલાઃ, તેજસ્વિનઃ-શનૈશ્ચારિણઃ । અત્રોત્તર-
કુરુ વિષયકસૂત્રાંકલનાર્થે સંગ્રહગાથાત્રયં ભવતિ-ઉચ્ચુત્તીવા ધણુપ્પુટ્ટં ભૂમીગુમ્મા-

इनकी पल्योपम की असंख्यातवें भाग से हीन तीन पल्योपम की है
और उत्कृष्ट आयु पूरे तीन पल्योपम की है 'एककूण पण्णा रत्तिं दियाईं
अणुपालणा सेसं जहा एगरुयाणं' ४० दिन तक ये अपने पुत्र पुत्री
रूप युगल की पालना करते हैं बाकी का और सब कथन यहां एको-
रुक्क नामके अन्तर द्वीप के कथन जैसा ही है हे भदन्त ! उत्तरकुरुओं
में जातिभेद को लेकर कितने प्रकार के मनुष्य रहते हैं ? उत्तर में
प्रभु कहते हैं-'छव्विहो मणुस्सा अणुसज्जंति' हे गौतम ! जाति भेद
को लेकर ६ प्रकार के मनुष्य रहते हैं 'तं जहा' जैसे पद्मगंधा,
मियगंधा, अममा, सहा, तेयली, सणिच्चारी' पद्म जैसी गन्ध वाले
पद्मगंध, मृग जैसी गन्ध वाले मृगगन्ध, ममत्व से विहीन हुए अमम,
सहनशीलता से युक्त हुए सहा तेज से युक्त हुए, तेजस्वी, और
धीरे २ चलने वाले शनैश्चारी, उत्तरकुरु के विषय के प्रतिपादन करने

મની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂરા ત્રણ પલ્યોપમનું છે. 'એકકૂળ પણ્ણરત્તિં
દિવાઈં અણુપાલણા સેસં જહા એગરુયાણં' ૪૯ ઓગણ પચાસ દિનરાત સુધી
તેઓ પોતાના પુત્રપુત્રી ૩૫ યુગનું પાલન કરે છે. બાકીનું તમામ કથન
અહીંયાં એકોરુક્ક નામના અંતર દ્વીપના કથન પ્રમાણે છે. હે ભગવન્ ઉત્તર
કુરુઓમાં જાતિ ભેદને લઈને કેટલા પ્રકારના મનુષ્યો રહે છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે-'છવ્વીહો મણુસ્સા અણુસજ્જંતિ' હે ગૌતમ ! જાતિ
ભેદને લઈને છ પ્રકારના મનુષ્યો રહે છે. 'તં જહા' જેમકે 'પદ્મગંધા, મિયગંધા,
અમમા સહા, તેચલી, સણિચ્ચારી' પદ્મના જેવી ગંધવાળા પદ્મગંધ, મૃગના
જેવી ગંધવાળા મૃગગંધ, મમત્વથી રહિત થયેલ અમમ, સહન શીલતા
વાળા, સહ, તેજથી યુક્ત થયેલ તેજસ્વી અને ધીરેધીરે ચાલવાવાળા શનૈશ્ચારી

પહેરુદાલા । તિલગલયાવળરાઈ રુક્ષામણુયાય આહારે ॥૧॥ ગેહા ગામાય અસી
હિરણ્ણરાયા ય દાસમાયાય । અરિ વૈરિણ્ય મિત્તે વિવાહમહનદ્દસગડાય ॥૨॥
આસા ગાવો સીહા સાલીઁખાણૂય ગહુદંસાહી । ગહમુદ્ધરોગઠિઈ ઉવટ્ટણાય અણુસ-
જ્જણા ચેવ ॥૩॥ ઇષુ જીવા ધનુઃપૃષ્ઠ ભૂમિર્ગુલ્માશ્ચ હેરુડદાલાઃ । તિલકલતાવન-
રાજિઃ વૃક્ષા મનુજાશ્ચાહારઃ ॥૧॥ ગેહા ગ્રામાશ્ચાસિઃ હિરણ્યરાજા ચ દાસમાતા ચ ।
અરિ વૈરિકશ્ચમિત્રં વિવાહ મહનૃત્યશકટાશ્ચ ॥૨॥ અશ્વા ગાવઃ સિંહાઃ શાલિઃ
સ્થાણુશ્ચ ગર્ત દંશાહિઃ । ગ્રહ યુદ્ધરોગસ્થિતયઃ ઉદ્વર્તના ચ અનુસજ્જના એવ ॥૩॥
અસ્ય વ્યાખ્યાઃ પ્રથમ મુત્તરકુરુવિષય સીપુજીવા ધનુષ્પૃષ્ઠપ્રતિપાદકં સૂત્રમ્ તદ-
નન્તરં મેરુતાલવનવિષયકં—તદનન્તરમ્ ઉદાલાદિ વિષયકં સૂત્રમ્ તદનન્તરં—તિલગ
इति तिलकपदोपलक्षितं सूत्रम् ततो लताविषयकं सूत्रम् ततो वनराजीविषयकं

વાળે સૂત્ર કો સંકલન કરને કે લિયે યે ત્રીન સંગ્રહ ગાથાં છે 'ઉસુ-
જીવાધણુપુટ્ટં ભૂમીગુમ્મા ય હેરુડદાલા, તિલગલયાવળરાઈ રુક્ષા મણુયા
ય આહારે ॥૧॥, ગેહા ગામા ય અસી હિરણ્ણરાયા ય દાસમાયા ય,
અરિવૈરિણ્ય ય મિત્તે વિવાહમહનદ્દસગડાય ॥૨॥ આસા, ગાવો, સીહા,
'સાલી, ઁખાણૂય, ગહુદંસાહી, ગહમુદ્ધરોગઠિઈ ઉવટ્ટણા ય અણુસ-
જ્જણા ચેવ ॥૩॥' इन गाथाओं का भाव ऐसा है । सबसे प्रथम उत्तर
कुरु के विषय में इषु जीवा धनुषष्ठ इनका प्रतिपादक सूत्र है इसके
बाद भूमि विषयक सूत्र है इसके बाद गुल्म प्रतिपादक सूत्र है इसके
बाद हेरुतालवन विषयक सूत्र है इसके बाद उदाल आदि विषयक
सूत्र है इसके बाद तिलकपद से उपलक्षित सूत्र है, इसके बाद लता

ઉત્તરકુરુના વિષયનું પ્રતિપાદન કરવાવાળા સૂત્રનું સંકલન કરવા માટે આ ત્રણ
સંગ્રહ ગાથાઓ છે.

‘ઉસુ જીવા ધણુપુટ્ટં ભૂમિગુમ્મા ય હેરુ ડદાલા,
તિલગલયાવળરાઈ રુક્ષા મણુયાય આહારે ॥ ૧ ॥
ગેહા ગામાય અસીહિરણ્ણરાયા ય દાસમાયા ય, ।
અરિવૈરિણ્ય ય મિત્તે વિવાહમહ નદ્દ સગડા ય ॥ ૨ ॥
આસા, ગાવો, સીહા, સાલી ઁખાણૂય ગહુદંસાહી ।
ગહમુદ્ધરોગઠિઈ, ઉવટ્ટણાય અણુસજ્જણા ચેવ ॥ ૩ ॥

આ ગાથાઓનો ભાવ આ પ્રમાણે છે—સૌથી પહેલાં ઉત્તર કુરુના સંબંધી
ધર્મા ઇપુજીવા ધણુષ્પૃષ્ઠ તેનું પ્રતિપાદક સૂત્ર છે. તે પછી હેરુતાલ વન સંબંધી
સૂત્ર છે તે પછી ગુલ્મ પ્રતિપાદક સૂત્ર છે. તે પછી ઉદાલ વિગેરે સંબંધી
સૂત્ર છે. તે પછી તિલક પદથી ઉપલક્ષિત પદ છે, તે પછી લતા સંબંધી

સૂત્રમ્ તતો દશવિધકલ્પવૃક્ષવિષયા દશદણ્ડકાઃ તતો મનુજવિષયાઃ સૂત્રદણ્ડકાઃ તથા—આઘઃ પુરુષવિષયકઃ—દ્વિતીયઃ સ્ત્રીવિષયકઃ—તૃતીયઃ સામાન્યતઃ ઉભય-વિષયકઃ સૂત્રદણ્ડકઃ । તત આહારવિષયકઃ । તતો ગૃહવિષયકૌ દ્વૌ દણ્ડકૌ આઘો ગૃહાકારવૃક્ષાવિષયકો—દ્વિતીયો ગેહાચભાવવિષયકઃ । ગામા इति ग्राम्य-ભાવવિષયકઃ, તદનન્તર મસ્યાચગાનવિષયકઃ, તતો હિરણ્યાધભાવવિષયકઃ, તદ-નન્તરં રાજાચભાવવિષયકઃ, તદનન્તરં દાસાધભાવવિષયકઃ, તદનન્તરં માત્રાધ-ભાવવિષયકઃ તદનન્તર મરિવૈરિગ્રમૃતિ પ્રતિષેધવિષયકઃ, તદનન્તરં મહઃપ્રતિષેધ

વિષયક સૂત્ર હૈ इसके बाद वनराजि विषयक सूत्र है इसके बाद दश प्रकार के कल्पवृक्षों को प्रतिपादन करने वाले १० दस सूत्र हैं इनके बाद मनुष्यविषयक ३ सूत्र हैं इन में पहिला सूत्र पुरुष विषयक है छितीय सूत्र स्त्री विषयक है और तृतीय सूत्र सामान्यतः उभय विषयक है इनके बाद आहार विषयक सूत्र है इसके बाद गृह विषयक दो सूत्र हैं इन में प्रथम सूत्र गृहाकार वृक्ष का कथन करता है, और दूसरा गृह आदि के अभाव का कथन करने वाला है इसके बाद असी आदि के अभाव का कथन करने वाला सूत्र है इसके बाद हिरण्य आदि के कथन करने वाला सूत्र है इसके बाद राजादि के अभाव को कहने वाला सूत्र है इस के बाद दास आदि के अभाव का कहने वाला सूत्र है इसके बाद माता आदि अभाव का प्रतिपादन करने वाला सूत्र है इसके बाद अरिवैरि आदि का प्रतिषेध करने वाला सूत्र है इसके बाद पित्रादि के अभाव को कहने वाला सूत्र है इसके बाद विवाह का प्रति-षेध करने वाला सूत्र है इसके बाद नहका प्रतिषेध करने वाला सूत्र है

સૂત્ર છે. તે પછી વનરાજ સંબંધી સૂત્ર છે. તે પછી ૧૦ દસ પ્રકારના કલ્પ વૃક્ષોને પ્રતિપાદન કરવાવાળા ૧૦ દસ સૂત્રો છે. તે પછી મનુષ્ય સંબંધી ૩ ગ્રંથ સૂત્રો છે. તેમાં પહેલું સૂત્ર પુરુષ સંબંધી છે. બીજું સૂત્ર સ્ત્રી સંબંધી છે. અને ત્રીજું સૂત્ર સામાન્ય રીતે ઉભયના સંબંધમાં છે. તે પછી આહાર સંબંધી સૂત્ર છે. તે પછી ગૃહ સંબંધી બે સૂત્રો છે. તેમાં પહેલું સૂત્ર ગૃહાકાર વૃક્ષનું કથન કરે છે. અને ગૃહ વિગેરેના અભાવનું કથન કરનાર છે. તે પછી ગામાદિના અભાવનું કથન કરવાવાળું સૂત્ર છે. તે પછી અસી વિગેરેના અભાવનું કથન કરવાવાળું સૂત્ર છે. તે પછી હિરણ્ય વિગેરેનું કથન કરનાર સૂત્ર છે તે પછી રાજા વિગેરેના અભાવને બતાવનાર સૂત્ર છે. તે પછી દાસ વિગેરેના અભાવને બતાવનાર સૂત્ર છે. તે પછી માતા વિગેરેના અભાવનું પ્રતિ-પાદન કરવાવાળું સૂત્ર છે. તે પછી અરિ-વેરી-શત્રુ વિગેરેના પ્રતિષેધ કરવાવાળું સૂત્ર છે. તે પછી પિતા વિગેરેના અભાવને બતાવનાર સૂત્ર છે. તે પછી

વિષયકઃ તતો નૃત્યપદોપલક્ષિત પ્રેક્ષાપ્રતિષેધવિષયકઃ, તદનન્તરં શકટાદિ પ્રતિ-
ષેધવિષયકઃ, તતો-અશ્વાદિ પરિભોગપ્રતિષેધવિષયકઃ, તદનન્તરં સ્ત્રીગવ્યાદિ
પ્રતિષેધવિષયકઃ, તદનન્તરં સિંહાદિ પ્રતિષેધવિષયકઃ તદનન્તરં સિંહાદિશ્વાપદ-
વિષયકઃ તતઃ શાલ્યાદ્યુપભોગવિષયકઃ તતઃ સ્થાલ્યાદિ પ્રતિષેધવિષયકઃ તદ-
નન્તરં ગર્તાદિપ્રતિષેધવિષયકઃ, તતો દેશાચ્છાયાવિષયકઃ તતો-અક્ષાદિવિષયકઃ, તદ-
નન્તરં ગૃહ્ણિતિ ગ્રહદણ્ડાદિ વિષયકઃ, જુહ્ણિતિ યુદ્ધપદોપલક્ષિતઙિવાદિ પ્રતિ-
ષેધવિષયકઃ સૂત્રદણ્ડકઃ, તદનન્તરં રોગ-ઇતિ રોગોપલક્ષિત દુર્ભૂતાદિ પ્રતિ-
ષેધવિષયકઃ, તતઃ સ્થિતિસૂત્રમ્ તતો મનુષ્યજનસૂત્રમ્ ઇતિ ॥સૂ. ૭૩॥

હાલના બાદ નૃત્ય વિષયક સૂત્ર છે હાલના બાદ પ્રેક્ષા પ્રતિષેધક સૂત્ર છે
હાલના બાદ શકટાદિ પ્રતિષેધક સૂત્ર છે હાલના બાદ અશ્વાદિ પરિભાગ
પ્રતિષેધક સૂત્ર છે । હાલના બાદ સ્ત્રી ગાય આદિ કે પરિભોગ પ્રતિપાદક
સૂત્ર છે હાલના બાદ સિંહાદિ જાનવર વિષયક સૂત્ર છે હાલના શાલી
આદિ ઉપભોગ પ્રતિષેધક સૂત્ર છે હાલના બાદ સ્થાણુ આદિ કા પ્રતિ-
ષેધક સૂત્ર છે હાલના બાદ ગતિ આદિ કા પ્રતિષેધક સૂત્ર છે હાલના બાદ
દંશ આદિ કે અભાવ કા પ્રતિપાદક સૂત્ર છે હાલના બાદ સર્પ આદિ કે
વિષય કા પ્રતિષેધક સૂત્ર છે હાલના બાદ ગ્રહ દણ્ડ આદિ કા સૂત્ર છે
હાલના બાદ યુદ્ધપદોપલક્ષિત ઙિવાદિ આદિ કા પ્રતિષેધક સૂત્ર છે
હાલના બાદ રોગપદોપલક્ષિત દુર્ભૂત આદિ કા પ્રતિષેધક સૂત્ર છે હાલના
કે બાદ સ્થિતિ કા કથન કરને વાલા સૂત્ર છે ઓર ફિર હાલના બાદ
અનુસજન સૂત્ર છે ॥૭૩॥

.વિવાહના નિષેધ કરવાવાળું સૂત્ર છે. તે પછી મહાના પ્રતિષેધ કરવાવાળું સૂત્ર
છે. તે પછી નૃત્ય સંબંધી સૂત્ર છે. તે પછી પ્રેક્ષાનું પ્રતિષેધ કરનારું સૂત્ર
તે પછી શકટ-ગાડા વિગેરેના પ્રતિષેધ સંબંધી સૂત્ર છે. તે પછી અશ્વ વિગે-
રેના પરિભોગના પ્રતિષેધ કરવાવાળું સૂત્ર છે. તે પછી સ્ત્રી, ગાય વિગેરેના
પરિભોગના પ્રતિષેધ કરનારું સૂત્ર છે. તે પછી સિંહ વિગેરે જાનવર
સંબંધી સૂત્ર છે. તે પછી શાલી-ડાંગર વિગેરેના ઉપભોગના પ્રતિષેધ કરનારું
સૂત્ર છે. તે પછી સ્થાણુ વિગેરેના પ્રતિષેધ કરનારું સૂત્ર છે. તે પછી ગતિ
વિગેરેના પ્રતિષેધનું સૂત્ર છે. તે પછી દંશ વિગેરેના અભાવનું પ્રતિપાદન
કરનારું સૂત્ર છે. તે પછી સર્પ વિગેરે વિષયનું પ્રતિષેધ સૂત્ર છે. તે પછી
ગ્રહ દંડ વિગેરે સંબંધી સૂત્ર છે. તે પછી રોગ એ પદથી ઉપલક્ષિત દુર્ભૂત
વિગેરેના પ્રતિષેધ સંબંધી સૂત્ર છે. તે પછી સ્થિતિનું કથન કરવાવાળું સૂત્ર
છે. અને તે પછી અનુસજન સૂત્ર છે. ॥ ૭૩ ॥

मूलम्—कहिणं भंते ! उत्तरकुराए कुराए जमगा नामं दुवे पव्वया पन्नत्ता ! गोयमा ! नीलवंतस्स वासधरपव्वयस्स दाहिणेणं अट्ठ चोत्तीसे जोयणसते चत्तारिय सत्तभागे जोयणस्स अबाधाए सीताए महाणईए पुव्वपच्छिमेणं उभयो कूले एत्थणं उत्तरकुराए जमगा णामं दुवे पव्वया पन्नत्ता एगमेगं जोयणसहस्सं उड्डं उच्चत्तेणं अड्ढाइज्जाइं जोयणसयाणि उव्वेहेणं मूले एगमेगं जोयणसहस्सं आयामविकखंभेणं मूले तिण्णि जोयणसहस्साइं एगं च बावट्ठिं जोयणसतं किंचि विसेसाहियं परिवक्खेवेणं मज्झे दो जोयणसहस्साइं तिन्नि बावत्तरे जोयणसते किंचि विसेसाहिए परिवक्खेवेण पन्नत्ते उवरिं पन्नरसं एक्कासीते जोयणसते किंचि विसेसाहिए परिवक्खेवेणं पन्नत्ते मूले विच्छिन्ना मज्झे संखित्ता उप्पि तणुया गोपुच्छ संटाणसंठिया सव्वकणगमया अच्छा सण्हा जाव पडिरूवा पत्तेयं पत्तेयं पउमवरवेइया परिविखत्ता पत्तेयं पत्तेयं वणसंडपरिविखत्ता वण्णओ दोणहवि तेसिणं जमगपव्वयाणं उप्पि बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पन्नत्ते वण्णओ जाव आसयंति० ॥ तेसिणं बहुसमरमणिज्जाणं भूमिभागाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं—२ पासायवडेसगा पन्नत्ता तेणं पासायवडेसगा बावट्ठिं जोयणं च उड्डं उच्चत्तेणं एक्कतीसं जोयणाइं कोसं च विकखंभेणं अब्भुगयमूसिया वण्णओ भूमिभागा उल्लोया दो जोयणाइं मणिपेढियाओ वरसीहासणा सपरिवारा जाव जमगा चिट्ठंति । से केणट्ठेणं भंते एवं बुच्चइ जमगा पव्वया—२ गोयमा ! जमगेसु णं पव्वएसु तत्थ तत्थदेसे तहिं तहिं बहुइओ खुड्डा खुड्डियाओ बावीओ जाव विलपंतियाओ तासुणं खुड्डा खुड्डियासु जाव विलपंतियासु बहूइं उप्पलाइं—२ जाव सत्तसहस्सपत्ताइं जमग-

पभाइं जमगवण्णाइं जमगाय एत्थ दो देवा महड्डिया जाव
 पलिओवमट्ठिइया परिवसंति । तेणं तत्थ पत्तेयं-२ चउण्हं
 सामाणिय साहस्सीणं जाव जमगाण पव्वयाणं जमगाण राय-
 हाणीणं अण्णेसिं च बहूणं वाणमंतराणं देवाण य देवीण य
 आहेवच्चं जाव पालेमाणा विहरंति से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं०
 जमगपव्वया-२ अदुत्तरं च णं गोयमा जाव णिच्चा । कहिणं
 भंते ! जमगाणं देवाणं जमगाओ नाम रायहाणीओ पण-
 ताओ ? गोयमा ! जमगाणं पव्वयाणं उत्तरेणं तिरियमसंखे-
 ज्जे दीवसमुद्दे वीइयइत्ता अण्णांमि जंबुदीवे दीवे बारस-
 जोयणसहस्स जहा विजयस्स जाव महड्डिया जमगा देवा
 जमगा देवा ॥सू० ७४॥

छाया—कुत्र खलु भदन्त ! उत्तरकुरुषु कुरुषु यमकौ नाम द्वौ पर्वतौ प्रज्ञप्तौ
 गौतम ? नीलवतो वर्षधरपर्वतस्य दक्षिणेन अष्ट चतुस्त्रिंशद्योजनशतानि चतुरश्र
 योजनस्य सप्तभागान् अवाधया शीताया महानद्याः पूर्वपश्चिमेन उभयोः कूळयोः
 अत्र खलु—उत्तरकुरुषु यमकौ नाम द्वौ पर्वतौ प्रज्ञप्तौ । एकैकः योजन सहस्रमूर्ध्व-
 मुच्चैस्त्वेन अर्धतृतीयानि योजनशतानि उद्वेधेन—मूले एकैकं योजनसहस्रमायाम
 विष्कम्भेण—मध्येऽर्धाष्टमानि योजनशतानि—आयामविष्कम्भेण उपरि पञ्च-
 योजनशतानि आयामविष्कम्भेण मूले त्रीणि योजन सहस्राणि एकं च द्वाषष्टं-
 योजनशतं किञ्चिद् विशेषाधिकं परिक्षेपेण मध्ये द्वे योजनसहस्रे त्रीणि च
 द्वासप्ततानि योजनशतानि—किञ्चिद्विशेषाधिकानि परिक्षेपेण प्रज्ञप्तौ उपरि पञ्च-
 दशयोजनशतानि एकाशीतानि किञ्चिद्विशेषाधिकानि परिक्षेपेण प्रज्ञप्तौ । मूले
 विस्तीर्णौ—मध्ये संक्षिप्तौ उपरि तनुकौ—गोपुच्छ संस्थानसंस्थितौ—सर्वकनकमयौ—
 अच्छौ—इलक्ष्णौ—यावत्—प्रतिरूपौ प्रत्येकं प्रत्येकं पद्मवरवेदिकापरिक्षिप्तौ प्रत्येकं
 प्रत्येकं वनपण्डपरिक्षिप्तौ वर्णको द्वयो रपि तयोः खलु यमकपर्वतयोः उपरि बहु-
 समरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः वर्णकः यावदासते । तेषां खलु बहुसमरमणीयानां
 भूमिभागानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं २ प्रासादावतंसकाः प्रज्ञप्ताः ते खलु
 प्रासादावतंसकाः द्वाषष्टिः योजनानि—अर्धयोजनं चोर्ध्व मुच्चै स्त्वेन एकत्रिंशद्-
 योजनानि क्रोशंच विष्कम्भेण—अभ्युद्गतोच्छ्रितौ वर्णकः भूमिभागः उल्लोकः
 द्वे योजने मणिपीठिकावरसिंहासनं सपरिवारं यावत् यमकौ तिष्ठतः । तत्के-

नार्थेन भदन्त ! एव मुच्यते यमकौ पर्वतौ । यमकौ पर्वतौ गौतम ! यमकयोः खलु पर्वतयो स्तत्र तत्र देशे तत्र तत्र बह्व्यः खलुलुलुलिका वाप्यो यावद् विलपङ्क्तयः तासु खलु खलुलुलुलिकासु यावद् विलपङ्क्तिषु बह्वनि उत्पलानि यावत् शतसहस्रपत्राणि यमकप्रभाणि यमकवर्णानि यमकौ अत्र द्वौ देवौ महर्षिकौ यावत्पल्योपमस्थितिकौ परिवसतः तौ खलु तत्र प्रत्येकम् २ चतुर्णां सामानिक सहस्राणां यावद् यमकयोः पर्वतयोः यमकयोः राजधान्योः अन्येषां च बहूनां वानव्यन्तराणां देवानां देवीनां चाधिपत्यं यावत् पालयन्तौ विहरतः । तत्तनार्थेन गौतम ! ए० म० यमकौ पर्वतौ यमकौ पर्वतौ अथोत्तरं च खलु गौतम ! यावत्-नित्यौ । कुत्र खलु भदन्त ! यमकयो देवयोर्यमके नाम राजधान्यौ प्रज्ञप्ते ? गौतम ! यमकयोः पर्वतयोः उत्तरेण तिर्यगसंख्येयान् द्वीपसमुद्रान् व्यतिव्रज्या-ऽन्यस्मिन् जम्बूद्वीपे द्वीपे द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्याऽत्र खलु यमकयोर्देवयो-र्यमके नाम राजधान्यौ प्रज्ञप्ते द्वादशयोजनसहस्रं यथा विजयस्य यावत्-महर्षिकौ यमकौ देवौ यमकौ देवौ ॥ सू० ७४ ॥

टीका—‘कहि णं भंते’ कुत्र कस्मिन् स्थाने खलु हे भदन्त ! ‘उत्तरकुराए कुराए’ उत्तरकुरुषु कुरुषु ‘जमगा नामं दुवे पव्वया पन्नत्ता’ यमकौ नाम द्वौ पर्वतौ कथितौ इति प्रश्ने भगवानाह—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘नीलवंतस्स वासधर पव्वयस्स’—नीलवतो वर्षधरपर्वतस्य ‘दाहिणे णं’ दक्षिणदिक्तः ‘अट्ट चोत्तीसे जोयणसत्ते चत्तारिय सत्तभागे जोयणस्स’—अष्ट चतुस्त्रिंशद्योजनशतानि—अष्टौ

अब सूत्रकार उत्तरकुरु के यमक पर्वतों के सम्बन्ध की वक्तव्यता का प्रतिपादन करते हैं । इसमें गौतम ने प्रभु से ऐसा पूछा है—

‘कहि णं भंते ! उत्तरकुराए जमगानामं—इत्यादि ।

टीकार्थ—‘कहि णं भंते ! उत्तरकुराए कुराए जमगानामं दुवे पव्वत्ता पणत्ता’ हे भदन्त ! उत्तरकुरुओं में किस स्थान पर यमक नाम के दो पर्वत हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं ‘गोयमा ! नीलवंतस्स वासधर पव्वयस्स दाहिणेणं अट्ट चोत्तीसे जोयणसत्ते चत्तारिय सत्तभागे जोय-

द्वे सूत्रकार उत्तर कुइना यमक पर्वतो संभंधी कथनतुं प्रतिपादन करे छे, ‘कहि णं भंते ! उत्तरकुराए कुराए जमगा नामं’ इत्यादि

टीकार्थ—आ संभंधमां गौतमस्वामी प्रबुश्रीने एवुं पूछे छे के—‘कहि णं भंते ! उत्तरकुराए कुराए जमगा नामं दुवे पव्वया’ छे लगवन् । कुइओमां कया स्थानपर यमक नामना जे पर्वतो छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रबुश्री कडे छे के—‘गोयमा ! नीलवंतस्स वासधरपव्वयस्स दाहिणेणं अट्ट चोत्तीसे जोयण-सए चत्तारिय सत्तभागे जोयणस्स अवाहाए’ छे गौतम ! नीलवंत पर्वतनी

યોજનશતાનિ ચતુર્શ્વિંશદધિકાનિ इत्यर्थः चतुरश्र योजनस्य सप्तभागान् 'अवा-
धाए'—अवाधया—अपान्तराले मुक्त्वेत्यर्थः, 'सीताए महानईए' सीता । शीता ।
नामन्यो महानद्याः 'पुव्वपच्छिमेणं' पूर्वपश्चिमेन 'उभओ कूले' उभयोस्तटयोः
'एत्थ णं उत्तरकुराए' अत्र खलूत्तरकुरुषु 'जमगा णामं दुवे पव्वया पणत्ता'—
यमकौ नाम द्वौ पर्वतौ प्रज्ञप्तौ 'एगमेगं'—एकैकः सीतायाः पूर्वपश्चिमयोरेकत्रकूले
व्यवस्थितः स च—'एगमेगं जोयणसहस्सं उड्डुं उच्चत्तेणं' प्रत्येकं २ योजनसह-
स्रमूर्ध्वमुच्चत्त्वेन 'अड्ढाइज्जाइं जोयणसताणि उव्वेहेणं' अर्धतृतीयानि योजन
शतानि—उद्वेधेनाऽवगाहनेन मेरुव्यतिरेकेण शेष शाश्वतपर्वतानां सर्वेषामविशे-
षेणोच्चत्वाऽपेक्षया चतुर्भागस्याऽवगाहनाभावात् । 'मूले एगमेगं जोयणसहस्सं
आयामविकखंभेणं' प्रत्येकं योजनसहस्रमायामविष्कम्भाभ्यां मूले, 'मज्झे अद्धट्टमाइं

णस्स अवाधाए' हे गौतम ! नीलवन्त पर्वत की दक्षिण दिशा से
८३४५ योजन आगे जाने पर 'सीताए महानईए' 'पुव्वपच्छिमेणं'
सीता महानदी के पूर्व पश्चिम में 'उभयो कूले' दोनों तटों के किनारे
'इत्थणं उत्तरकुराए जमगानामं दुवे पव्वत्ता पणत्ता' उत्तरकुरु क्षेत्र
में दो यमक नाम के पर्वत हैं 'एगमेगं जोयणसहस्सं उड्डुं उच्चत्तेणं' इन
में एक एक यमक की ऊंचाई एक एक हजार योजन की है इनमें
एक सीता महानदी के पूर्व किनारे पर है । और दूसरा पश्चिम किनारे
पर है इनके जमीन में गहराई 'अड्ढाइज्जाइं जोयणसयाइं उव्वेहेणं'
अढाई सौ योजन की है । ऊंचाई की अपेक्षा शाश्वत पर्वत की जमीन
के भीतर गहराई चतुर्थ भाग प्रमाण होती है इसी लिए गहराई २५०
योजन की बतलाई गई है 'मूले एगमेगं जोयणसहस्सं आयामविकखं-
भेणं' ये पर्वत मूल में एक हजार योजन के लम्बे चौड़े हैं 'मज्झेअद्धट्टमाइं

દક્ષિણ દિશાથી ૮૩૪૫ આઠસો ચોત્રીસ સાતિયા ચાર યોજન આગળ જવાથી
'સીતાએ મહાનઈએ (પુવ્વપચ્છિમેણં), સીતા મહા નદીના પૂર્વ પશ્ચિમમાં 'ઉભઓ
કૂલે' બન્ને તટોના કિનારે 'એત્થણં ઉત્તરકુરાએ જમગા નામં દુવે પવ્વયા પણત્તા'
ઉત્તર કુરુ ક્ષેત્રમાં બે યમક નામના પર્વતો છે. 'એગમેગં જોયણસહસ્સં ઉડ્ડુ
ઉચ્ચત્તેણં' તેના એક એક યમકની ઉંચાઈ એક એક હજાર યોજનની છે. તેમ
એક સીતા મહાનદીના પૂર્વ કિનારા પર છે. અને બીજું પશ્ચિમ કિનારા
પર છે. તેની જમીનની અંદરની ઉંડાઈ 'અડ્ઢાઈજ્જાઈં જોયણસયાઈં ઉવ્વેહેણં'
અઢારસો યોજનની છે. ઉંચાઈની અપેક્ષાએ શાશ્વત પર્વતની જમીનની અંદર
ની ઉંડાઈ એથા ભાગ પ્રમાણ વાળી હોય છે. તેથી ઉંડાઈ ૨૫૦ અઢીસો
યોજનની કહેલ છે. 'મૂલે એગમેગં જોયણસહસ્સં આયામવિક્કલંભેણં' એ મૂળમાં

જોયણસયાઈ આયામવિક્લંભેણ' મધ્યે સાર્ધસપ્તયોજનશતાનિ આયામવિક્લંભેણ,
'ઉવરિ પંચજોયણસયાઈ આયામવિક્લંભેણ' ઊર્ધ્વભાગે પશ્ચયોજનશતાનિ દૈર્ઘ્ય
વિસ્તારાભ્યામ્ 'મૂલે તિણિ જોયણસહસ્સાઈ' મૂલે ત્રીણિ યોજનસહસ્ત્રાણિ 'એંગ-
ચવાવટ્ટિ જોયણસતં કિંચિ વિસેસાહિયં પરિક્ષેવેણં' એકશ્ચ દ્વાપષ્ટમ્ દ્વાપષ્ટય
ધિકં યોજનશતં કિશ્ચિદ્વિશેષાધિકં પરિક્ષેપેણ પ્રજ્ઞસૌ યમકૌ તાવદદ્રી, 'મજ્ઞે દો-
જોયણસહસ્સાઈ'—મધ્યે દ્વે યોજનસહસ્ત્રે 'તિન્નિયવાવત્તરે જોયણસતે કિંચિ
વિસેસાહિયં પરિક્ષેવેણં' પળ્લત્તે ત્રીણિ યોજનશતાનિ દ્વાસંપ્તત્યધિકાનિ ૨૩૭૨
કિશ્ચિ દ્વિશેષાધિકાનિ પરિક્ષેપેણ યમકાવાસાતે 'ઉપ્પિ પન્નરસં એકાસીતે
જોયણસતે કિંચિ વિસેસાહિયં પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે' ઉપરિ પશ્ચદશ યોજનશતાનિ
એકાસીતાનિ કિશ્ચિદ્વિશેષાધિકાનિ ઉપરિ એકં યોજનસહસ્રં પંચચ એકાસીતાનિ
યોજનશતાનિ એકાસીત્યધિકાનિ ચ પશ્ચશતાનીત્યર્થઃ, કિશ્ચિ દ્વિશેષાધિકાનિ
પરિક્ષેપેણ પ્રજ્ઞસૌ તૌ યમકૌ इत्यर्थः 'મૂલે વિચ્છિણ્ણા' મૂલે વિસ્તીર્ણાં 'મજ્ઞે-
સંખિત્તા' મધ્યે સંક્ષિપ્તૌ, 'ઉપ્પિ તણુયા' ઉપરિ સ્વલ્પૌ, એતાવતા ગોપુચ્છસંઠાણ

જોયણસયાઈ આયામવિક્લંભેણ' મધ્ય મેં યે સાઢે સાત સૌ યોજનકે
લમ્બે ચૌડે હેં ઓર 'ઉવરિ પંચ જોયણસયાઈ આયામવિક્લંભેણ' ઊપર
મેં પાંચ સૌ યોજન કે લમ્બે ચૌડે હેં । 'મૂલે તિણિ જોયણસહસ્સાઈ એંગ
વાવટ્ટિ જોયણસયં કિંચિવિસેસાહિયં પરિક્ષેવેણં' મૂલ મેં ત્રીન હજાર
એક સૌ વાસઠ યોજન સે કુછ અધિક કી પરિધિ હૈ 'મજ્ઞે દો જોય-
ણસહસ્સાઈ તિન્નિય વાવત્તરે જોયણસયં કિંચિવિસેસાહિયં પરિક્ષે-
વેણં' મધ્ય મેં દો હજાર ત્રીન સૌ વહત્તર યોજન સે કુછ અધિક
પરિધિ હૈ । 'ઉપ્પિ પન્નરસં એકાસીતે જોયણસયં કિંચિવિસેસાહિયં
પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે' તથા ઊપર મેં ૧૫૮૧ યોજન સે કુછ અધિક કી

એક હજાર યોજનની લાંબાઈ પહોળાઈ વાળા છે. 'મજ્ઞે અઢઢમાઈ જોયણસયાઈ
આયામવિક્લંભેણ' મધ્યમાં એ સાડા સાતસો યોજન લાંબા પહોળા છે. અને
'ઉવરિ પંચ જોયણસયાઈ આયામવિક્લંભેણ' ઉપરના ભાગમાં પાંચસો યોજનની
લાંબાઈ પહોળાઈ વાળા છે. 'મૂલે તિણિ જોયણસહસ્સાઈ એંગ વાવટ્ટિ જોયણસયં
કિંચિવિસેસાહિયા પરિક્ષેવેણં' મૂલમાં ત્રણ હજાર એકસો બાસઠ યોજનથી કંઈક
વધારેની પરિધિ છે. 'મજ્ઞે દો જોયણસહસ્સાઈ તિન્નિય વાવત્તરે જોયણસયં કિંચિ
વિસેસાહિયં પરિક્ષેવેણં' એ હજાર ત્રણસો બેાંતેર યોજનથી કંઈક વધારેની પરિધિ
છે. ઉપ્પિ પન્નરસં એકતીસે જોયણસયં કિંચિ વિસેસાહિયં પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે' એકાસીતે
જોયણસયં કિંચિ વિસેસાહિયં પરિક્ષેવેણં' તથા ઉપરના ભાગમાં ૧૫૮૧ પંદરસો
એકાસીયોજનથી કંઈક વધારે તેની પરિધિ છે, આ યમક પર્વત આ રીતે

સંઠિઓ' ગોપુચ્છસંસ્થિતિં દધતો 'સન્ધ્યકળગમયા' સર્વ કનકમયો 'અચ્છા-સળ્હા જાવ પેઢિરુદા' અચ્છો શ્લક્ષ્ણો ઘૃષ્ટો મૃષ્ટો નિર્મલો નિષ્પંકો નિષ્કંટકચ્છાયો પ્રાસાદીયો સોદ્યોતો સમરીચિકો દર્શનીયો-અભિરૂપો-પ્રતિરૂપો ઇતિ । 'પત્તેયં પત્તેયં પદમવરવેદ્યા પરિવિસ્ત્રા' પ્રત્યેકં ૨ પદમવરવેદિકા પરિક્ષિતો-તાવેકેકં પદમવરવેદિકયા પરિવેષ્ટિતો 'પત્તેયં ૨ વણસંઢપરિવિસ્ત્રા' પ્રત્યેકં ૨ તો ચમકો વનષણ્ડેનાઽઽચિતો 'વણ્ણઓ દોળહવિ' વર્ણકો દ્વયોરપિ । અત્ર પદમવરવેદિકાયાઃ વનષણ્ડસ્ય ચ વર્ણનં જગત્યુપરિ પદ્મવેદિકા વનષણ્ડવર્ણનવદેવ કર્તવ્યમ્ ।

પરિધિ હૈ એ ચમક પર્વત હસ તરહ સે 'સૂલે વિચ્છિન્ના, મજ્જે સંસ્થિત્તા, ઊર્ણિ તણુયા' સૂલ સે વિસ્તીર્ણ હૈ મધ્ય મેં સંકુચિત હૈં ઓર ઉપર મેં પતલે હૈં જાવત્તા એ 'ગોપુચ્છસંઠાણસંઠિઓ' ગો પુચ્છ કે જૈસે આકાર વાલે હૈં । એ દોનોં ચમક પર્વત 'સન્ધ્યકળગમયા' સર્વાત્મના સ્વર્ણમય હૈં 'અચ્છા સળ્હા જાવ પેઢિરુદા' આકાશ સ્ફટિક મણિ કે જૈસે નિર્મલ હૈં ચિકને હૈં ઓર યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં 'ઘૃષ્ટો, મૃષ્ટો, નિર્મલો, નિષ્પંકો, નિષ્કંટકચ્છાયો, પ્રાસાદીયો, સોદ્યોતો, સમરીચિકો, દર્શનીયો, અભિ-રૂપો પ્રતિરૂપો' इन पदों का यहाँ यावत् शब्द से ग्रहण हुआ है । 'पत्तैयं २ पदमवरवेदिया परिविस्त्रा' ये प्रत्येक पर्वत श्रेष्ठ एक २ पद्मवर वेदिका से परिक्रिस्त हैं घिरे हुए हैं । 'पत्तैयं वणसंढपरिविस्त्रा' ये प्रत्येक वन षण्ड से व्याप्त है 'वण्णओ दोलहवि' इस प्रकार से यह दोनों पर्वतों का वर्णन है । यहाँ पद्मवर वेदिका का और वनषण्ड का वर्णन जैसा जगती दो ऊपर जो पद्मवर वेदिका का एवं वनषण्ड का वर्णन

'સૂલે વિચ્છિન્ના, મજ્જે સંસ્થિત્તા, ઊર્ણિ તણુયા,' મૂળભાગમાં વિસ્તાર વાળા છે મધ્યભાગમાં સંકુચિત છે. અને ઉપરના ભાગમાં પાતળા છે. તેથી તે પર્વતો 'ગોપુચ્છસંઠાણસંઠિયા' ગાયના પુંછડાના આકારના જેવા આકારના છે. આ બંને ચમક પર્વતો 'સન્ધ્યકળગમયા' સર્વ રીતે સુવર્ણમય છે. 'અચ્છા સળ્હા જાવ પેઢિરુદા' આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવા નિર્મળ છે. ચિકણુ છે. અને યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. 'ઘૃષ્ટો, મૃષ્ટો નિર્મલો, નિષ્પંકો, નિષ્કંટકચ્છાયો, પ્રાસાદીયો સોદ્યોતો સમરીચિકો દર્શનીયો અભિરૂપો પ્રતિરૂપો' આ પદો યાવત્ શબ્દથી શ્રદ્ધા કરાયા છે. 'પત્તેયં પત્તેયં પદમવરવેદ્યા પરિવિસ્ત્રા' એ દરેક પર્વતો શ્રેષ્ઠ એક એક પદ્મવર વેદિકાથી પરિક્રિસ્ત છે. અર્થાત્ ઘેરાયેલા છે. 'પત્તેયં વણસંઢપરિ-વિસ્ત્રા' એ દરેક પર્વતો સુંદર વનખંડથી વ્યાપ્ત છે. 'વણ્ણઓ દોળહવિ' આ રીતે આ બંને પર્વતોનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે. અહીંયાં પદ્મવર વેદિકા અને વનખંડનું વર્ણન જેમ જગતીની ઉપર જે પદ્મવર વેદિકાનો અને વનખંડનું વર્ણન

તથાહિ-યમકપર્વતયોઃ એકા પદ્મવરવેદિકા પ્રજ્ઞપ્તા સા સ્વલુ-અર્ધયોજન મૂર્ધ્વ
 મુચ્ચૈસ્ત્વેન પશ્ચધનુઃ શતાનિ વિષ્કમ્ભેણ પરિક્ષેપેણ જગતી તુલ્યા, તસ્યાઃ
 પદ્મવરવેદિકાયાઃ અયમેતદ્રૂપો વર્ણાવાસઃ-વજ્રમયા નેમાઃ રિષ્ટમયાનિ પ્રતિષ્ઠા-
 નાનિ વૈદૂર્યમયાઃ સ્તમ્ભાઃ इत्यादिरूपेण जगतीप्रकरणवदेवेष्टापि द्वायोर्वर्णनं
 કર્તવ્યમિતિ । ‘તેસિંઙં જમગપવ્વયાણં ઉપ્પિ’ તયોઃ યમકપર્વતયો સ્વલુપરિતને
 ‘વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પન્નત્તે-વહુસમરમણીયો મનોહરો ભૂમિભાગઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ
 ‘વણ્ણઓ જાવ આસયંતિ’ તથથા-આલિઙ્ગપુષ્કરમિતિ વા इत्यादेरारभ्य तत्र बहवो
 વાનવ્યન્તરા દેવા દેવ્યશ્વાસતે-શેરતે-તિષ્ઠન્તિ-ત્વગ્વર્તયન્તિ-નિપીદન્તિ-લલન્તે
 -ક્રીડન્તિ પુરાપૌરાણાનાં સુચીર્ણાનાં પરાક્રાન્તાનાં શુભાનાં કાન્તાનાં કલ્યાણાનાં

કિયા ગયા હૈ ઉસકે હી જૈસા હૈ વહ્ હસ પ્રકાર સે હૈ યમક પર્વતો
 કે પાસ એક પદ્મવર વેદિકા હૈ યહ પદ્મવર વેદિકા આધે યોજન કી
 ઝંચી હૈ ઓર પાંચસૌ ધનુષ કો હસકા વિષ્કમ્ભ હૈ તથા હસકા
 પરિક્ષેપ જગતી કે પરિક્ષેપ જૈસા હૈ હસ પદ્મવર વેદિકા કા વર્ણાવાસ
 -વર્ણન-હસપ્રકાર સે હૈ-હસકી નેમ નીવ મૂલભાગ વર્જકી બની હુઈ
 હૈ પ્રતિષ્ઠાન નીવ કે ઊપર કા ભાગ હસકા રિષ્ટ રત્ન કા વના હુઆ
 હૈ સ્તમ્ભ હસકે વૈદૂર્ય રત્નો કે વને હુએ હૈં इत्यादि रूप से जगती के
 પ્રકરણ કી તરહ હી હસ પદ્મવર વેદિકા કા વર્ણન હૈ ‘તેસિ ઙં જમગ-
 પવ્વયાણં ઉપ્પિ’ ઊન દોનોં યમક પર્વતોં કે ઊપર કે ભાગ મેં ‘વહુ-
 સમરમણીજ્જે ભૂમિભાગે પણ્ણત્તે’ વહુસમ રમણીય ભૂમિ ભાગ હૈ
 ‘વણ્ણઓ જાવ આસયંતિ’ યહ ભૂમિભાગ મૃદંગ કે મુખ જૈસા ચિકના
 હૈ । યહાં અનેક વાનવ્યન્તર દેવ ઓર દેવિયાં ઉઠતી વૈઠતી હૈ, સોતી

કરવામાં આવેલ છે. તેના જ જેવું અહીં પણ સમજી લેવાનું છે. તે આ પ્રમાણે છે-
 યમક પર્વતોની પાસે એક પદ્મવર વેદિકા છે. આ પદ્મવર વેદિકા અર્ધા યોજનની
 ઉંચાઈ વાળી છે. અને તેના વિષ્કંભ ૫૦૦ પાંચસો ધનુષનો છે. તથા તેના
 પરિક્ષેપ-પરિક્ષિ જગતીના પરિક્ષેપ જેવો છે. આ પદ્મવરવેદિકાનું વર્ણન આ
 પ્રમાણે છે-તેની નેમ અર્થાત્ મૂળભાગ વજ્રનો બનેલ છે. પ્રતિષ્ઠાન-મૂળભાગની
 ઉપરનો ભાગ રિષ્ટ રત્નોનો બનેલ છે. તેના સ્તંભો વૈદૂર્ય રત્નોના બનેલ છે.
 વિગેરે પ્રકારથી જગતીના પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણેજ આ પદ્મવર વેદિકાનું
 વર્ણન છે. ‘તેસિંઙં જમગપવ્વયાણં ઉપ્પિ’ એ બન્ને યમક પર્વતોની ઉપરના
 ભાગમાં ‘વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પણ્ણત્તે’ બહુ અને સમરમણીય ભૂમિભાગ
 છે. ‘વણ્ણઓ જાવ આસયંતિ’ આ ભૂમિભાગ મૃદંગના મૂળ જેવો ચિકણો છે.
 અહીંયાં અનેક વાનવ્યન્તર દેવો અને દેવિયો ઉઠે છે, બેસે છે, સુવે છે,

કર્મણાં ફલવિશેષં પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ એતદન્તં વર્ણનમ્ ઉભયોઃ । ‘તેસિ ણં
બહુસમરમણિજ્ઞાણં ભૂમિભાગાણં’ તેણાં બહુસમરમણીયાનાં સ્વલુ ભૂમિભાગાનામ્
બહુમજ્જદેસમાણં બહુમધ્યદેશભાગે ‘પત્તેયં ૨ પાસાયવડેસગા પણ્ણત્તા’ પ્રાસા-
દાવતંસકા પ્રાસાદોપરિવર્તિ લઘુ પ્રાસાદા મૂલપ્રાસાદસ્ય કર્ણભૂષણવદતિમનો-
હરાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ‘તેણં પાસાયવડેસગા’-તૌ સ્વલુ પ્રાસાદાવતંસકૌ ‘વાવટ્ઠિ જોય-
ણાં અદ્ધજોયણં ચ ઉડ્ઢં ઉચ્ચત્તેણં’ દ્વાપષ્ટિયોજનાનિ અર્ધયોજનં ચ ઉપરિભાગે
ઉચ્ચૈસ્ત્વેન, ‘એકતીસં જોયણાં કોસં ચ વિક્કલંભેણં’ એકત્રિંશદ્યોજનાનિ
ક્રોશાધિકશ્ચ પૃથુત્વેન ‘અબ્બુગ્ગમૂસિયા વણ્ણઓ’ અભ્યુદ્ગતોચ્છિતૌ વર્ણકઃ
અભ્યુદ્ગતોચ્છિતપ્રહસિતૌ ઇવ વિવિધરત્નમયમક્તિચિત્રૌ વાતોદ્ધૂત વિજય વૈજયન્તી-

હૈ । કહીં કહીં સ્વહી રહતી હૈ લેટી રહતી હૈ ઇત્યાદિ રૂપ સે ઇસ ભૂમિ-
ભાગ કા વર્ણન પૂર્વ મેં જૈસા કિયા ગયા હૈ વૈસાહી કર લેના યાહિય
‘તેસિ ણં બહુસમરમણિજ્ઞાણં ભૂમિભાગાણં’ ડન બહુસમ રમણીય
ભૂમિ ભાગ કે ‘બહુમજ્જદેસમાણં’ વિલકુલ બીચ મેં ‘પત્તેયં પત્તેયં
પાસાયવડેસગા પણ્ણત્તા’ હર એક ભૂમિભાગ મેં પ્રાસાદાવતંસક
પ્રાસાદોં કે ડપર કે છોટે છોટે પ્રાસાદ જો મૂલ પ્રાસાદ કે કર્ણભૂષણ
કે જૈસે ઉત્પલ મનોહર લગતે હૈ ‘તે ણં પાસાયવડેસગા’ યે ડોનોં
ભૂમિભાગોં કે પ્રાસાદાવતંસક ‘વાવટ્ઠિ જોયણાં અદ્ધજોયણં ચ ઉડ્ઢં
ઉચ્ચત્તેણં’ ડંચાઈ મેં ૬૨॥ યોજન કા ડંચે હૈ ‘એકતીસં જોયણાં
કોસં ચ વિક્કલંભેણં’ ઇનકી પૃથુતા લમ્બાઈ ચૌડાઈ ૩૧ યોજન ઓર
૧ કોશ કી હૈ ‘અબ્બુગ્ગમૂસિયા વણ્ણઓ’ યે આકાશ તલ કો હી
માનોં અવલમ્બન કર રહે હૈ એસે દિસાઈ દેતે હૈ ઇસ તરહ સે યહાં

કયાંક કયાંક ડલા રહે છે અને કયાંક કયાંક પડિ રહે છે. વિગેરે પ્રકારથી
આ ભૂમિભાગનું વર્ણન પહેલાં જે પ્રમાણે કરવામાં આવેલ છે તે પ્રમાણે કરી લેવું.
‘તેસિણં બહુસમરમણિજ્ઞાણં ભૂમિભાગાણં’ એ બહુ સમરમણીય ભૂમિભાગોના
‘બહુમજ્જદેસમાણં’ બિલકુલ વચમાં ‘પત્તેયં પત્તેયં પાસાયવડેસગા પણ્ણત્તા’ દરેક
ભૂમિભાગોમાં પ્રાસાદાવતંસકો એટલે કે પ્રાસાદોની ઉપરના નાના નાના પ્રસાદો
કે જે મૂલ પ્રાસાદના કર્ણભૂષણની જેવા ઉત્પલોથી મનોહર લાગે છે. ‘તેણં
પાસાયવડેસગા’ એ બન્ને ભૂમિભાગોના પ્રાસાદાવતંસકો ‘વાવટ્ઠિ જોયણાં
અદ્ધજોયણં ચ ઉડ્ઢં ઉચ્ચત્તેણં’ ડંચાઈમાં ૬૨॥ સાડી બાસક યોજનના છે,
‘એકતીસં જોયણાં કોસં ચ વિક્કલંભેણં’ તેની પૃથુતા-લંબાઈ પડોળાઈ ૩૧ એક
ત્રીસ યોજન અને ૧ એક કોસની છે. ‘અબ્બુગ્ગમૂસિયા વણ્ણઓ’ તેઓ આ
આકાશ તળેને જ બાણે અવલંબન કરી રહેલા છે. એવા દેખાય છે. આ

પતાકા છત્રાતિચ્છત્રકલિતૌ લલિતૌ તુંગૌ પપનાચાગિયંચમાતિચરૌ જાજા-
ન્તરરત્નપદ્મરમિલિતૌ ઇવ મણિકનકસ્તૂપિકાડચિતૌ વિકસિતશતપત્ર-પુષ્કરીક
તિલકરત્નાર્થ ચન્દ્રચિત્રૌ નાનામણિમયદામાલંકૃતૌ અન્તર્વહિઃ ક્ષ્ણૌ તપનીયસ્ત
વાલુકાપ્રસ્તટૌ શુભસ્પર્શૌ સશ્રીકરૂપૌ પ્રાસાદીયૌ । તયોઃ શ્લુ પ્રાસાદાવતં-
સકયોઃ પ્રત્યેકમ્ ૨ અન્તર્વહુસમરમણીયૌ ભૂમિભાગઃ પ્રજ્ઞતઃ । તથાતામ વાલિદ્
પુષ્કરમિતિ વા ઇત્યાદિ વર્ણનં પૂર્વવદેવ કર્તવ્યમ્ । તયોઃ શ્લુ પ્રાસાદાવતં-
સકયોઃ ઉત્તલોકાઃ છત્રાતિમાપાપ્રસિદ્ધાઃ પદ્મચ્છતા નાગચ્છતા ચંપકચ્છતા
યાવત્ શ્યામલતા ભક્તિચિત્રાઃ સર્વતપનીયમયાઃ અચ્છાઃ ચાવત્પ્રતિરૂપાઃ ।

પહિલે કા કહા ગયા સવ વર્ણન કહ લેના ચાહિયે હન વર્ણન ને પ્રહ-
સિતૌ ઇવ, વિવિધ રત્નમય ભક્તિચિત્રૌ, વાતોદ્ધૂત વિજયવૈજયન્તી
પતાકા છત્રાતિચ્છત્રકલિતૌ લલિતૌ તુંગૌ પપનાચાગિયંચમાતિચરૌ જાજા-
શિખરૌ, જાલાન્તર રત્નપદ્મર મિલિતૌ ઇવ મણિકનક સ્તૂપિકાચિતૌ
વિકસિત શતપત્ર પુષ્કરીક તિલકરત્નાર્થચન્દ્રચિત્રૌ, નાનામણિમય
દામાલંકૃતૌ અન્તર્વહિઃક્ષ્ણૌ તપનીય સ્ત વાલુકાપ્રસ્તટૌ શુભસ્પર્શૌ
'સશ્રીકરૂપૌ, પ્રાસાદીયૌ' હન સથ પદોં કો ગ્રહણ કર લેના ચાહિયે
હનકા અર્થ પીછે લિખા જા ચુકા હૈ તયોઃ પ્રાસાદાવતંસકયોઃ પ્રત્યેકમ્ ૨
હન પ્રત્યેક પ્રાસાદાવતંસકોં કા ભૂમિભાગ વહુસમરમણીય હૈ યહ
ભૂમિભાગ મૃદગ્ન કે સુખ જૈસા એકસા હૈ ઇત્યાદિ રૂપ સે હસ સમ્યન્થ
મેં લગતા વર્ણન યહાં પર જૈસા કિ પહિલે કિયા જાના હૈ કર લેના
ચાહિયે હન પ્રાસાદાવતંસકોં કી છત્રકા એવં હન મેં વચ્છલતાઓં કે નાગ-
લતાઓં કે ચંપકલતાઓં કે યાવત્ શ્યામલતાઓં કે બને હુણ ચિત્રોં
કા મી યહાં પર વર્ણન કર લેના ચાહિયે ચે સવ ભૂમિભાગ સર્વાત્મના

પ્રમાણે અહીયાં પહેલાં કહેવામાં આવેલ સધળું વર્ણન કહી લેવું જોઈએ. એ
વર્ણનમાં 'પ્રહસિતૌ ઇવ વિવિધરત્નમયભક્તિચિત્રૌ, વાતોદ્ધૂતવિજયવૈજયન્તી
પતાકા છત્રાતિચ્છત્રકલિતૌ નાનામણિમય દામાલંકૃતૌ અન્તર્વહિઃ ક્ષ્ણૌ તપનીય
સ્ત વાલુકાપ્રસ્તટૌ શુભસ્પર્શૌ સશ્રીકરૂપૌ પ્રાસાદીયૌ' આ બધાજ પદો ગ્રહણ કરી
લેવા જોઈએ આ પદોના અર્થ પહેલાં કહેવામાં આવી ગયેલ છે 'તયોઃ પ્રાસા-
દાવતંસકયોઃ પ્રત્યેકમ્ પ્રત્યેકમ્ ।' એ દરેક પ્રાસાદાવતંસકોના ભૂમિભાગ બહુ
સમરમણીય છે. આ ભૂમિભાગ મૃદંગના મુખ જેવો એક સરખો છે. વિગેરે
પ્રકારથી આ સંબંધને લગતું સધળું વર્ણન અહિયાં જેમ પહેલાં કરવામાં
આવેલ છે એ પ્રમાણે કરી લેવું. એ પ્રાસાદાવતંસકોની છત્રનું તથા તેમાં
આવેલ પદ્મચ્છતાઓના, નાગચ્છતાઓના, ચંપકલતાઓના યાવત્ શ્યામલતાઓના
બનેલા ચિત્રોનું વર્ણન પણ અહીયાં કરી લેવું જોઈએ. આ સધળો ભૂમિભાગ

તેાં. લઠુ વહુનનાનગોયાનાં મુનિનાનાં વહુમધ્યદેશનામે પ્રત્યેકે મણિ-
પીઠિકાઃ પ્રત્યેકા સા ચ મણિપીઠિકા યોજનમાયામવિદ્યુત્ત્વમેગાડિયર્થોજનં બાહ-
ર્યેન સર્વરત્નમયી અચ્છા યાવત્પ્રતિરૂપા તયોર્મણિપીઠિકાઓ ઉપરિ પ્રત્યેકં ?
સિંહાસનં પ્રજ્ઞાનમ્ । આ સિંહાસનવર્ણનમ્ । રૂદ્રામૃગવત્ અમલ યાવત્, પદ્મ-
લતામલિચિત્તમ્ તયોઃ સિંહાસનયોઃ ઉપરિ પ્રત્યેકં ૨ વિજદૂષ્યં પ્રજ્ઞસમ્ તત્-
ત્થેતં શંખહુન્દકરજોડયુતમથિતફેનપુન્જસન્નિકાશં સર્વરત્નમયં યાવત્પ્રતિ-

તપતીય સુવર્ણમય હું આકાશ' ઓર સ્ફટિક મણિ કે જેલે નિર્મલ છે
ઓર યાવત્ પ્રતિરૂપ છે । હન વહુસમ રમણીય શ્રુતિમાર્ગો કે વહુમધ્ય-
દેશ મેં પ્રત્યેક વહુમધ્યદેશનામ મણિપીઠિકાઓ લે યુક્ત છે પ્રત્યેક
મણિપીઠિકા ૯૭ યોજનની લંબી ચૌડી છે તથા હસકી ચૌડાઈ આધે
યોજનની છે યહ મણિપીઠિકા સર્વાત્મના રત્નમયી છે અચ્છ-આકાશ
ઓર સ્ફટિક મણિ કે જેલો નિર્મલ છે યાવત્ પ્રતિરૂપ છે હનં દોનો
મણિપીઠિકાઓ કે ઉપર પ્રત્યેક મેં સિંહાસન છે । યહાં સિંહાસનો કે
સમન્વય મેં વર્ણન જેલો પહિલે ક્રિયા ગયા છે । બેલો કર લેના ચાહિય
હન દોનો સિંહાસનો પર રૂદ્રામૃગો કે ચિત્રોની રચના છે યાવત્ પદ્મ-
લતા કે ચિત્રોની રચના છે હન દોનો સિંહાસનો મેં લે પ્રત્યેક સિંહા-
સન પર દેવદૂષ્ય રચના હુઆ છે યહ દેવદૂષ્ય ત્રિલકુલ સફેદ છે-
અતઃ હસકી સફેદાઈ શંખની સફેદાઈ જેલો, પારીની સફેદાઈ
જેલો, રત્નની સફેદાઈ જેલો અદ્વતની સફેદાઈ જેલો, મથિત ફેન
પુંજની સફેદાઈ જેલો, પ્રતીત હોતી છે યહ સર્વાત્મના રત્નમય છે

સર્વ પ્રકારે તપતીય સુવર્ણમય છે. આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવો નિર્મળ
છે. અને યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. આ બહુ સમરમણીય ભૂમિભાગોના બહુમધ્ય
દેશ ભાગમાં દરેક બહુ મધ્ય દેશભાગ, મણિપીઠિકાઓથી યુક્ત છે. દરેક મણિ
પીઠિકાઓ, એક યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ વાળી છે. તથા તેનો ઘેરાવો અર્ધા
યોજનનો છે. આ મણિપીઠિકા સર્વાત્મના રત્નમયી છે. 'અચ્છ-આકાશ અને
સ્ફટિકમણિના જેવી નિર્મળ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. આ બન્ને મણિપીઠિકાઓ
ની ઉપર દરેકની ઉપર સિંહાસનો છે. અહિયાં સિંહાસનો સંબંધી વર્ણન
જે પ્રમાણે પહેલાં કરવામાં આવેલ છે. એ જ પ્રમાણે કરી લેવું. આ બન્ને
સિંહાસનોની ઉપર રૂદ્રામૃગોના ચિત્રોની રચના કરવામાં આવેલ છે. યાવત્
પદ્મલતાના ચિત્રોની રચના કરવામાં આવેલ છે. આ બન્ને સિંહાસનોમાં
દરેક સિંહાસનની ઉપર દેવદૂષ્ય વસ્ત્ર રાખવામાં આવેલ છે. આ દેવદૂષ્ય વસ્ત્ર
એકકમ સફેદ છે. તેથી તેની ધારના શંખની સફેદાઈ જેવી મંથન કરવામાં

રૂપમ્ તયોઃ સ્વલુ વિજયદૂષ્યયોર્વહુમધ્યદેશભાગે વજ્રમયો અઙ્કુશૌ પ્રજ્ઞપ્તૌ તયોર્વજ્રમયોઃ અઙ્કુશયોઃ મધ્યે પ્રત્યેકં ૨ઃ કુમ્ભિકામુક્તાદામ પ્રજ્ઞપ્તમ્ તત્કુમ્ભિકામુક્તાદામ૦ અન્યૈશ્વતુર્મિઃ કુમ્ભિકાદામભિસ્તદર્થોચ્ચપ્રમાણમાત્રૈઃ સર્વતઃ સમન્તાત્ સંપરિક્ષિતં તાનિ સ્વલુ મુક્તાદામાનિ તપનીયલંબુસગાનિ સુવર્ણપ્રતર-મણ્ડિતાનિ યાવત્તિષ્ઠન્તિ એવં ક્રમેણ પ્રાસાદાવતંસકર્ણનં-ભૂમિભાગવર્ણનમ્ ઉલ્લો-કવર્ણનં મણિપીઠિકાવર્ણનં સિંહાસનવર્ણનં વિજયદૂષ્યવર્ણનમ્ અઙ્કુશવર્ણનં દામવર્ણનં ચ કર્તવ્યમ્ એતદભિપ્રાયેણૈવાહ-‘ભૂમિભાગા ઉલ્લોયા’ ભૂમિભાગૌ-ઉલ્લોકૌ તયોઃ પ્રાસાદાવતંસકયોઃ ભૂમિભાગૌ-ઉલ્લોકૌ ચ વર્ણનીયૌ-તયો ભૂમિભાગયોઃ ‘દો જોયણાઈ મણિપેઢિયાઓ’ દ્વે યોજને આયામવિષ્કમ્મેણ મણિ-

યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં ઇન દોનોં વિજય દૂષ્યોં કે વહુમધ્ય ભાગ મેં દો વજ્રમય અઙ્કુશ હૈં ઇન વજ્રમય અંકુશોં કે મધ્ય મેં સે પ્રત્યેક મધ્યભાગ મેં કુમ્ભિકા મુક્તાદામ હૈં । પ્રત્યેક કુંભિકા મુક્તાદામ જિનકી ઝંચાઈ કા પ્રમાણ કુમ્ભિકાદામ સે આધા હૈં ચારોં ઓર સે ઘિરા હુઆ હૈં યે મુક્તાદામ તપનીય સુવર્ણ કે શ્રૂમકોં સે યુક્ત હૈં । એવં સુવર્ણ કે પ્રતરોં સે મણ્ડિત હૈં ઇસ ક્રમ સે પ્રાસાદાવતંસકોં કા ભૂમિભાગ કા, ઉલ્લોક-છત કા, ઓર મણિપીઠિકાઓં કા, સિંહાસનોં કા, વિજય-દૂષ્યોં કા અઙ્કુશોં કા ઓર મુક્તાદામોં કા વર્ણન કર લેના ચાહિયે ઇસી અભિપ્રાય મેં સૂત્રકાર ને ‘ભૂમિભાગા, ઉલ્લોયા’ ડન દોનોં પ્રાસા-દાવતંસકોં કે ભૂમિભાગ એવં ઉલ્લોક વર્ણનીય હૈં એસા કહા હૈં ઇન ભૂમિભાગોં કી ‘દો જોયણાઈ મણિપેઢિયા’ મણિપીઠિકાં દો યોજન

આવેલ કીણુના ઢગલા જેવી અતિરમણીય જણાય છે. આ સિંહાસનો સર્વાત્મના રત્નમય છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. આ બન્ને વિજય દૂષ્યના બહુમધ્યભાગમાં જે વજ્રમય અંકુશો છે. એ વજ્રમય અંકુશોની મધ્યમાં એટલે કે દરેક અંકુશોના મધ્ય ભાગમાં કુંભિકા મુક્તાદામ છે. દરેક કુંભિકામુક્તાદામ બીજી અનેક કુંભિકામુક્તાદામોથી કે જેની ઉંચાઈનું પ્રમાણ કુંભિકાદામથી અર્ધું છે તેનાથી ચારે બાજુથી ઘેરાયેલ છે. આ મુક્તાદામ તપનીય સોનાના ઝુમકાએથી યુક્ત છે. તથા સોનાના પ્રતરોથી સુશોભિત છે. આ કુમ્ભી પ્રાસાદાવતંસકોનું ભૂમિભાગોનું ઉલ્લોક-છતનું અને મણિપીઠિકાઓનું સિંહાસનોનું વિજય દૂષ્યોનું અંકુશોનું અને મુક્તાદામોનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ. આ હેતુથી સૂત્રકારે ‘ભૂમિભાગા ઉલ્લોયા’ એ બેઉ પ્રાસાદાવતંસકોના ભૂમિભાગ અને ઉલ્લોકોનું વર્ણન કરી લેવું એમ કહેલ છે. -એ ભૂમિભાગોની ‘દો જોયણાઈ મણિપેઢિયા’ જે યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ વાળી મણિપીઠિકા છે. એ મણિ

પીઠિકાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । મણિપીઠિકાયા વર્ણનં પૂર્વવદેવ કર્તવ્યમ્ । ‘વરસીહાસણા’ મણિપીઠિકાયા પ્રત્યેકં ૨ વરસિંહાસનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ‘સપરિવારા’ સપરિવારં ભદ્રાસન-સહિતં વર્ણનીયમ્ । ‘જાવ જમગા ચિટ્ઠંતિ’ યાવદ્ યમકૌ દેવૌ તત્ર તિષ્ઠત્તિત્તિ । તયોઃ સિંહાસનયોઃ પ્રત્યેકં ૨ ઉત્તરપૂર્વસ્યાં દિશિ યમકદેવયોર્યમકાદિ સ્વામિનો દેવયોઃ પ્રત્યેકં ૨ ચતુર્ણાં સામાનિકસહસ્રાણાં યોગ્યાનિ ચત્વારિ ભદ્રાસનસહસ્રાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ એવંક્રમેણાઽત્ર સિંહાસનપરિવારો વક્તવ્યો યથા—પૂર્વં વિજયદેવસ્ય નિરૂપિતમ્ તયોઃ પ્રાસાદાવતંસકયો રુપરિ પ્રત્યેકં ૨ ઉપરિ અષ્ટાવષ્ટૌ સ્વસ્તિકા-દીનિ મઙ્ગલકાનિ ધ્વજાશ્ચત્રાતિચ્છત્રાણ્યપિ વક્તવ્યાનિ એતત્સર્વમપિ વિજયદેવ પ્રકરણવદેવ વર્ણનીયં જ્ઞાતવ્યંચેતિ । સમ્પ્રતિ નામનિબન્ધનં પિપૃચ્છિષુ રાહ-‘સે કેળટ્ટેળં મંતે એવં બુચ્ચઈ’ તત્કેનાર્યેન ભદન્ત ! એવં મુચ્યતે, ‘જમગા પવ્વયા જમગા પવ્વયા’ યમકૌ પર્વતૌ યમકૌ પર્વતૌ—ઇતિ પ્રશ્ને ભગવાનાહ—‘ગોયમા’

કી લમ્બી ચૌડી હૈ મણિપીઠિકા કા વર્ણન પૂર્વ કે જૈસા હી હૈ । પ્રત્યેક મણિપીઠિકા પર સપરિવાર-ભદ્રસિંહાસન સહિત-સિંહાસન હૈ । યાવત્ દો યમક નામકે દેવ ઊન પર વૈઠતે હૈ । ઇન પ્રત્યેક સિંહાસનો કી ઉત્તર ઓર પૂર્વદિશા મેં દોનો યમક દેવોં કે ચાર હજાર સામાનિક દેવોં કે ચાર હજાર ભદ્રાસન ઓર હૈ વિજય દેવ કે પ્રકરણ મેં જિસ પ્રકાર સે પહિલે સિંહાસન પરિવાર કા વર્ણન કિયા ગયા હૈ—વૈસા હી ઊસકા વર્ણન યહાં પર ભી કર લેના ચાહિયે અર્થાત્ યહાં ઇન દોનો પ્રાસાદાવતંસકોં કે ઉપર આઠ આઠ મંગલ દ્રવ્ય હૈ । ધ્વજાણં હૈ છત્રાતિચ્છત્ર હૈ । એસા સબ વર્ણન યહાં કરને યોગ્ય હૈ । ‘સે કેળટ્ટેળં મંતે ! એવં બુચ્ચઈ જમગા પવ્વયા જમગા પવ્વયા’ હૈ ભદન્ત ! ઇનકો યમક પર્વત કિસ કારણ સે કહા ગયા હૈ । ઇસ કે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે

પીઠિકાનું વર્ણન પહેલાના વર્ણન પ્રમાણે છે. દરેક મણિપીઠિકાની ઉપર સપ-રિવાર-ભદ્રસિંહાસનોની સહિત સિંહાસનો છે. યાવત્ એ યમક નામના દેવો તેના પર બેસે છે. એ દરેક સિંહાસનોની ઉત્તર અને પૂર્વ દિશાએ બન્ને યમક દેવોના ચાર હજાર સામાનિક દેવોના ચાર હજાર ભદ્રાસનો છે. વિજય દેવના પ્રકરણમાં જે પ્રમાણે પહેલા સિંહાસનોના પરિવારનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે એજ પ્રમાણેનું વર્ણન અહીંયાં પણ કરી દેવું જોઈએ. અર્થાત્ અહીંયાં એ બન્ને પ્રાસાદાવતંસકોની ઉપર આઠ આઠ મંગલ દ્રવ્યો છે. ધ્વજો છે. અને છત્રાતિ છત્રો છે. આ પ્રમાણેનું સઘળું વર્ણન અહીં કરી દેવું. ‘સે કેળટ્ટેળં મંતે ! એવં બુચ્ચઈ જમગપવ્વયા જમગપવ્વયા’ હે ભગવન આ યમક પર્વતોનું યમક પર્વત

ગૌતમ ? 'જમગેસુ ણં પવ્વણ્ણુ' યમકયોઃ સ્વત્ત્વ પર્વતયોઃ 'તત્ત્વ નમ્મ દેવે તદ્ધિ તદ્ધિ વત્તુદ્ધો સુહા જુદ્ધિયાઓ ગાવીઓ જાવ વિલપંતિયાઓ ગાવુ ણં' તત્ત્વ તત્ત્વ દેશે તત્ત્વ તત્ત્વ વહ્વચ્ચઃ છુલ્લકક્ષુલ્લિકા વાગ્યો યાવદ્ વિલપંતિયા, 'તાસુ સ્વત્ત્વ સુહાસુદ્ધિયાસુ જાવ સયમહસ્સપત્તાઈ' જલ્લક-ગુલ્લિકાસુ નાપીપુ સરપ્પુ, જાવ વિલપંતિયાસુ વહ્વં ઉપ્પલાઈ' સરપ્પક્કિપુ વિલેપુ વિલપંતિયાસુ ઉત્પલાનિ પદ્માનિ કુમ્મુદાનિ કમલાનિ પુણ્ડરીકાણિ મહાપુણ્ડરીકાણિ શતપત્રાણિ સહસ્રપત્રાણિ, 'જમગપ્પમાઈ' યમકપ્રજાણિ-યમદ્વાઃ પદ્મિનિયોગ દનત્કાન્તી નીત્યર્થઃ તદેવાદ્-'જમગવણ્ણાઈ' યમકવર્ણાણિ 'જમગાય મત્થ દો દેવા' એ યમકનાગાની દો દેવો સ્તઃ 'મહ્ધિયા' જાવ પન્થિઓવત્તદ્ધિયા વત્તિવંતિ' તત્ત્વ તત્ત્વ યમકપર્વતયોઃ સ્વામિનો દો દેવો મહ્ધિકો મહાધુતિયો નાચ્ચલ્લો મહાસો ર્લ્યો મહાભુભાગો પલ્લોપમસ્થિતિકો પરિવસતઃ । 'તેણં તત્ત્વ પ્પેચં ૨' તો યમક-

હૈ-'ગોયના ? જમગેસુ ણં પવ્વણ્ણુ સુહા જુદ્ધિયાસુ જાવ સહસ્રપત્તાઈ' હૈ ગૌતમ ! યમકપર્વતો પર જો છોટી છોટી વત્તિયા હૈ, તારાવ હૈ, તાલાવ પક્કિયા હૈ વિલે હૈ, વિલપંતિયા હૈ અત્તે તત્ત્વ હૈ-'ઉપ્પલાઈ જાવ સહસ્રપત્તાઈ' અનેક ઉત્પલે હૈ, પદ્મ હૈ, કુમ્મુદ હૈ, કમલ હૈ, પુણ્ડરીક હૈ, મહાપુણ્ડરીક હૈ, શતપત્ર હૈ ઓર સહસ્રપત્ર હૈ 'જમગપ્પમાઈ' इनकी प्रजा पक्षियों की प्रजा जैसी है यहां यमक नाम का अर्थ पक्षि विशेष है । 'जमगवण्णाई' और इनका वर्ण जमगायने वर्ण जैसा ही है 'जमगाय मत्थ दो देवा' यहां पर यमक नाम दो देव रहते हैं । 'जाव महिद्धिया' ये परिवार विमान आदि स्वामी कहि वाले हैं । महाधुति और महायया वाले हैं । महाभुभाली और महाभराव-

'એ પ્રમોણેનુ' નામ શા કારણથી કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા ! જમગેસુ ણં પવ્વણ્ણુ સુહાસુદ્ધિયાસુ જાવ સહસ્ર પત્તાઈ' હૈ ગૌતમ । યમક પર્વતોની ઉપર જે નાની નાની વાવડીયો છે તથાવે છે, તથાવ પક્ષિયો છે, ગિલો છે, ગિલપંક્ષિયો છે, તે બધામાં 'જપ્પલાઈ જાવ સહસ્રપત્તાઈ' અનેક ઉત્પલો છે, પદ્મો છે, કુમ્મુદો છે, કમલો છે, પુણ્ડરીકો છે, શતપત્રો છે, અને સહસ્રપત્રો છે, 'જમગપ્પમાઈ' તેની પ્રજા પદ્મિઓની પ્રજા જેવી છે. અહિયાં યમક શબ્દનો અર્થ પક્ષિ એ પ્રમોણેનો છે. 'જમગ વણ્ણાઈ' અને તેનું વર્ણન પણ યમકના વર્ણન જેવું જ છે. 'જમગાય મત્થ દો દેવા' અહીંયા યમક નામના બે દેવો નિવાસ કરે છે. 'જાવ મહિદ્ધિયા' તેઓ પરિવાર વિમાન વિગેરે પ્રકારની મહાન કદિથી યુક્ત છે. મહાધુતિવાળા છે અને મહાયશવાળા છે. મહાભુભશાળી અને મહાપ્રભાવશાળી છે, તેઓની સ્થિતિ

देवौ प्रत्येकं २ तत्र 'चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं जावजमगाणपव्वयाणं'—चतुर्णां सामानिक सहस्राणां चतसृणां तदग्रमहिषीणां सपरिवाराणां तिसृणां आभ्यन्तर मध्यमवाह्यरूपाणां यथाक्रममष्टादश द्वादशदेवसहस्रसंख्यकानां पर्षदां सप्तानी-
कानां सप्तनीकाधिपतीनां षोडशात्मरक्षकदेवसहस्राणां यमकयोः पर्वतयोः—स्व-
स्वयमकस्यः पर्वतस्य 'जमगाणरायहाणीणं' यमकयोः राजधान्योः स्व स्वयम-
काभिधानराजधान्याः अण्णेसिं च बहूणं वाणमंतराणं देवाणं देवीणय' अन्येषां च
बहूनां वानव्यन्तरदेवानां देवीनां च 'आहेवच्चं जाव करेमाणा पालेमाणा विहरंति'
आधिपत्यं—स्वामित्वं भर्तृत्वं पौरपत्य माज्ञेश्वरसेनापत्यं कुर्वन्तौ पालयन्तौ विह-
रतः । ततो यमका यमकवर्णोत्पलादियोगात् यमकाभिधदेवस्वामिकत्वाच्च तौ
यमकपर्वतौ कथ्येते एतदेवाऽऽह—'से तेणट्ठेणं गोयमा एवं० 'जमगपव्वया २'

शाली हैं । एक पल्योपम की इनकी स्थिति है 'ते तत्थ पत्तेयं २' ये
प्रत्येक यमकदेव चार हजार सामानिक देवों के परिवार सहित चार
अग्रमहिषियों के, आभ्यन्तर एवं बाह्य सभा के क्रमशः १८ हजार
और १२ हजार देवों के, अपने २ पर्वतों के एवं अपनी-अपनी यमका
नामकी राजधानियों के तथा 'अण्णेसिं च बहूणं वाणमंतराणं देवाणं
देवीण य' और अनेक वानव्यन्तर देवों के एवं देवियों के 'आहेवच्चं
जाव करेमाणा पालेमाणा विहरंति' आधिपत्य को, स्वामित्व को तथा
भर्तृत्व, आदि को करते हुए एवं उनकी परिपालना करते हुए आनन्द
से रहते हैं । इसलिये यमक के जैसे आकार से और यमक के जैसे
वर्ण से युक्त होने के कारण, तथा यमक उत्पलादि के सम्बन्ध से और
यमक नामक देवों के स्वामित्व के सम्बन्ध से इन पर्वतों को 'यमक'
इस नाम से कहा है यही बात सूत्रकारने 'से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं

એક પલ્યોપમની છે. 'તે તત્થ પત્તેયં પત્તેયં' તે દરેક યમક દેવો ચાર હજાર
સામાનિક દેવોના પરિવાર સહિત ચાર હજાર અગ્રમહિષિયો આભ્યન્તર અને
બાહ્ય સભાના કુમથી ૧૮ અઢાર હજાર અને બાર હજાર દેવોના પોતપોતાના
પર્વતોના અને પોતપોતાની યમક નામની રાજધાનીઓના તથા 'અણ્ણેસિં ચ
બહૂણં વાણમંતરાણં દેવાણં દેવીણય' બીજા પણ અનેક વાનવ્યન્તર દેવોનું અને
દેવિયોનું 'આહેવચ્ચં જાવ કરેમાણા પાલેમાણા વિહરતિ' અધિપતિપણુને સ્વામીપણુને
ભર્તૃત્વ વિગેરેને કરતા થકા તથા તેઓનું પાલણુ પોપણુ કરતા થકા આનંદ
પૂર્વક રહે છે. તેથી યમકના જેવા આકારવાળા અને યમકના જેવા વર્ણવાળા
હોવાથી તથા યમક ઉત્પલ વિગેરેના સંબંધથી તથા યમક નામના દેવોના
સ્વામીપણુના સંબંધથી એ પર્વતોને 'યમક' એ નામથી કહેલા છે. એજ

તત્તેનાઽર્થેન ગૌતમ ? એવ મુચ્યતે યમકૌ પર્વતૌ ૨ ઇતિ યતોહિ યમક શકુનિ વિશેષાકારૌ યમકાવધિષ્ઠિતૌ તસ્માદ્ યમકૌ પર્વતા વિતિરુયાતિંગતૌ । ‘અદુત્તરં ચળં ગોયમા ? ગૌતમ ? દ્વિતીયઞ્ચેદમુત્તરમ્—‘જાવ ણિચ્ચા’ યમકયોઃ પર્વતયોઃ શાશ્વતં નામ યમકૌ પ્રસિદ્ધૌ યન્નકદાપિનાસીત્—યન્ન કદાપિન મભિષ્યતિયન્ન કદાપિન મવતિ અપિ તુ અમ્ભૂદેવ—મવિષ્યત્યેવ—મવત્યેવ—તસ્માત્ શાશ્વતૌ—અવ્યયૌ—અવસ્થિતૌ નિત્યાવિતિ । સંપ્રતિ યમકરાજધાનીં પૃચ્છતિ ‘કહિણં મંતે !’ કુત્ર સ્થાને, સ્વલુ મદન્ત ! ‘જમગાણં દેવાણં’ યમકનામ્નો દેવયોઃ સમ્બન્ધિન્યૌ ‘જમગાઓ નામ રાયહાણીઓ’ યમકાભિધીને રાજધાન્યૌ ‘પન્નત્તે’ પ્રજ્ઞપ્તે—ઇતિ પ્રશ્નઃ તત્રાહ મગવાન્—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ? ‘જમગાણં પવ્વયાણં ઉત્તરે ણં’ યમક

યમગ પવ્વયા ૨’ હિસ સૂત્રપાઠ દ્વારા સ્પષ્ટ કી હૈ ‘અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા’ હે ગૌતમ ! હિસ વિષય મેં દૂસરા ઉત્તર ઁસા મી હૈ ‘જાવ ણિચ્ચા’ હૂન યમક પર્વતોં કા શાશ્વત નામ યમક ઁસા પ્રસિદ્ધ હૈ કયોં કિ યે પર્વત પહિલે કમી નહીં થે ઁસા નહીં હૈ અવિષ્ય મેં યે નહીં રહેંગે ઁસા મી નહીં હૈ ઓર વર્તમાન મેં મી યે નહીં હૈ ઁસા મી નહીં હૈ કયોંકિ ત્રિકાલ મેં હનકા સત્ત્વ હૈ—યે પહિલે થે, અવિષ્ય મેં રહેંગે ઓર વર્તમાન મેં મી હૈં હસલિયે યે શાશ્વત હૈ, વ્યયરહિત હૈં ઓર અવસ્થિત હૈ હસીલિયે યે નિત્ય હૈં ।

‘કહિ ણં મંતે ? જમગાણં દેવાણં જમગાઓ નામ રાયહાણીઓ’ હે મદન્ત ! યમક નામ કે દેવોં કી જો યમકા નામકી દો રાજધાનિયાં હૈં વે કહાં પર હૈં । હિસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘ગોયમા ! જમગાણં’

વાત સૂત્રકારે ‘સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં યમગપવ્વયા યમગપવ્વયા’ આ સૂત્ર પાઠ દ્વારા સ્પષ્ટ કરેલ છે. ‘અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! આ સંબંધમાં બીજો ઉત્તર એવો પણ છે કે ‘જાવ ણિચ્ચા’ એ યમક પર્વતનું શાશ્વત નામ ‘યમક’ એ પ્રમાણેનું પ્રસિદ્ધ છે. કેમકે એ પર્વત પહેલાં કયારેય ન હતા તેમ નથી. ભવિષ્યમાં તેઓ રહેશે નહીં તેમ પણ નથી અને વર્તમાનમાં પણ તેઓ નથી તેમ નથી. કેમકે ત્રણે કાળમાં તેમનું વિદ્યમાનપણું છે. તેઓ પહેલાં હતા. ભવિષ્યમાં રહેશે અને વર્તમાનમાં પણ છે જ. તેથી તેઓ શાશ્વત છે. વ્યય રહિત છે. અને અવસ્થિત છે. અને તેથી જ તેઓ નિત્ય જ છે.

‘કહિણં મંતે ! જમગાણં દેવાણં જમગાઓ નામ રાયહાણીઓ’ હે ભગવન્ યમક નામના દેવાની જે યમકા નામની રાજધાનીયો છે, તે ક્યાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી તેઓને કહે છે કે—‘ગોયમા ! જમગાણં પવ્વયાણં

પર્વતયોરુત્તરસ્યામ્ 'તિરિયમસંસ્થેજ્જે દીવસમુદે' વીશ્વહિતા' તિર્યગસંસ્થેયાન્
દ્વીપસમુદ્રાન્ વ્યતિવ્રજ્ય 'અણંમિ જંબુદીવેદીવે' અન્યત્રસ્થલે જમ્બુદ્વીપનામ્નિ દ્વીપે
'વારસજોયણસહસ્સાઈ' ઓગાહિતા' દ્વાદશયોજનસહસ્રાણ્યવગાહ્ય 'एत्थ णं जमगाणं
देवाणं' અત્રસ્થાને યમકયોર્દેવયોઃ 'જમગાઓ ણામ રાયહાણીઓ પણત્તાઓ યમ-
કનામરાજધાન્યૌ પ્રજ્ઞપ્તે 'વારસજોયણસહસ્સ' દ્વાદશયોજનસહસ્ર પ્રમાણા સા યમ-
કાભિધાનારાજધાની વિચિત્તે ઇતિ । 'જહા વિજયસ્સ તહા જાવ મહિહિયા જમગા
દેવા જમગા દેવા જમગા દેવા' વિજયસ્ય યથા રાજધાની તથા યમકરાજધાન્યાઃ
વર્ણનં કર્તવ્યમ્ તત્ર યમકૌ દેવૌ મહર્દ્ધિકૌ મહાદ્યુતિકૌ મહાસૌખ્યૌ મહાબલૌ
મહાભાગૌ અતઃ યમકૌ દેવૌ યમકૌ દેવૌ ઇતિ ॥૭૪॥

સમ્પ્રતિ હ્રદ વતવ્યતા કથ્યતે

મૂલમ્—કહિ ણં મંતે ! ઉત્તરકુરાણ કુરાણ નીલવંત દ્વહે ણામં
દ્વહે પન્નત્તે ? ગોયમા ! જમગપવ્વયાણં દાહિણેણં અટ્ટુચોત્તીસે

પવ્વયાણં ઉત્તરેણં' હે ગૌતમ ! દોનોં યમક પર્વતોં કી ઉત્તરદિશાં મેં
તિર્યગ્ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોં કો ઉલ્લઙ્ગન કરંકે આગે આણ હુણ
'અણંમિ જંબુદીવે દીવે' દૂસરે જમ્બુદ્વીપ મેં 'વારસ જોયણસહસ્સાઈ
ઓગાહિતા એત્થણં જમગાણં દેવાણં જમગાઓ ણામ રાયહાણીઓ
પણત્તાઓ' ૧૨ હજાર યોજન આગે જાને પર ટીક ઇસી સ્થાન મેં
યમક દેવોં કી યમકા નામકી દો રાજધાનિયાં હેં । 'જહા વિજયસ્સ
તહા જાવ મહિહિયા જમગા દેવા જમગા દેવા' વિજય દેવ કી રાજ-
ધાની કા વર્ણન જૈસા પહિલે ક્રિયા ગયા હૈ વૈસા હી વર્ણન ઇસ
યમકા રાજધાની કા હૈ । યહાં દો યમક દેવોં કી દો રાજધાનિયાં
કહી ગઈ હેં । અતઃ દો યમક દેવ ઇન દોનોં કે અધિપતિ હેં । યે દેવ
મહર્દ્ધિક આદિ રૂપ પૂર્વોક્ત વિશેષણોં વાલે હેં ॥૭૪॥

ઉત્તરેણં' હે ગૌતમ ! અન્ને યમક પર્વતોની ઉત્તર દિશામાં તિર્યગ્ અસંખ્યાત
દ્વીપ સમુદ્રોને ઓણંગીને આગળ આવતા 'વારસ જોયણસહસ્સાઈ ઓગાહિતા
'એત્થ ણં જમગાણં દેવાણં જમગાઓ ણામ રાયહાણીઓ પણત્તાઓ' ૧૨ ખાર હજાર
યોજન આગળ જવાથી ખરેખરે એજ સ્થાનમાં યમક દેવોની યમકા નામની
રાજધાનીયો છે. 'જહા વિજયસ્સ તહા જાવ મહિહિયા જમગા દેવા જમગા દેવા'
પહેલાં જેમ વિજય દેવની રાજધાનીનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે એજ પ્રમાણેનું
તમામ વર્ણુ આ યમકારાજધાનીનું પણ સમજી લેવું. અહીંયાં જે યમક દેવોની
જે રાજધાનીયો કહેવામાં આવેલ છે. તેથી જે યમક દેવો એ અન્ને નગરીયોના
અધિપતિ છે. એ દેવો મહર્દ્ધિક વિગેરે પ્રકારના પૂર્વોક્ત તમામ પ્રકારના
વિશેષણો વાળા છે. ॥ સૂ. ૭૪ ॥

जोयणसते चत्तारि सत्तभागा जोयणस्स अवाहाए सीताए
महाणईए बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं उत्तरकुराए कुराए नील-
वंतदहे नामं दहे पन्नत्ते उत्तर दक्खिणायए पाईण पाईणवि-
च्छिन्ने एगं जोयणसहस्सं आयामेणं पंचजोयणसताइं विक्खं-
भेणं दस जोयणाइं उव्वेहेणं अच्छे सण्हे रयतामए कूले चउ-
क्कोणे समतीरे जाव पडिरूवे । उभओ पासिं दोण्हिय पउम-
वरवेइयाहिं वणसंडेहिं सव्वतो समंता संपरिक्खित्ते दोण्ह वि-
वण्णओ । नीलवंतस्स दहस्सणं दहस्स तत्थ २ जाव वहवे
तीसोवाणपडिरूवगा पणत्ता वण्णओ भाणियव्वो जाव तोरण
स्ति । तस्स णं नीलवंतदहस्स णं दहस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ
णं एगे महं पउमे पणत्ते जोयणं आयामविक्खंभेणं तंतिगुणं
सविसेसं परिक्खेवेणं अद्धजोयणं वाहल्लेणं दस जोयणाइं
उव्वेहेणं दो कोसे ऊसिते जलंताओ सातिरेगाइं दसद्धजोय-
णाइं सव्वग्गेणं पणत्ते । तस्स णं पउमस्स अयमेयारूवे वण्णा-
वासे पन्नत्ते तं जहा-वइरामया मूला रिट्ठामंते कंदे वेरुलियामए
नाले वेरुलियामया बाहिरपत्ता जंबूणयमया अर्द्धिभतरपत्ता तव-
णिज्जमया केसरा कणगामई कण्णिण्या नानामणिमया पुक्ख-
रत्थिभुगा ॥ सा णं कण्णिण्या अद्धजोयणं आयामविक्खंभेणं
तंतिगुणं सविसेसं परिक्खेवेणं कोसं वाहल्लेणं सव्वप्पणा कण-
गमई अच्छा सण्हा जाव पडिरूवा । तीसे णं कण्णिण्याए
उवरिं बहुसमरमणिज्जे देसभाए पणत्ते जाव मणिहिं । तस्स
णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं
एगेमहं भवणे पणत्ते कोसं आयामेणं अद्धकोसं विक्खंभेणं
देसूणं कोसं उड्डं उच्चत्तेणं अणेगखंभसतसंनिविट्ठं जाव वण्ण-
ओ तस्स णं भवणस्स तिदिसिं तओ दारा पन्नत्ता पुरत्थिमेणं

दाहिणेणं उत्तरेणं तेणं दारा पंचधणुसयाइं उड्डुं उच्चत्तेणं
 अड्डाइज्जाइं धणुसयाइं विक्खंभेणं तावतियं चेव पवेसेणं सेया
 वरकणगथूभियागा जाव वणमालाउत्ति ॥ तस्स णं भवणस्स
 अंतो बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पन्नत्ते से नामए आलिंग-
 पुक्खरेति वा जाव मणीणं वण्णओ । तस्स णं बहुसमरमणि-
 जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं मणिपेढिया
 पन्नत्ता पंचधणुसयाइं आयामविक्खंभेणं अड्डाइज्जाइं धणुसयाइं
 बाहल्लेणं सव्वमणिमई । तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एत्थ
 णं एगे महं देवसयणिज्जे पन्नत्ते देवसयणिज्जस्स वण्णओ ।
 से णं पउमे अण्णेणं अट्टसत्तेणं तदद्दुच्चत्तप्पमाणमेत्ताणं पउ-
 माणं सव्वओ समंता संपरिविक्खत्ते । तेणं पउमा अद्धजोयणं
 आयामविक्खंभेणं तं तिगुणं सविसेसं परिवेवेणं कोसं बाह-
 ल्लेणं दसजोयणाइं उव्वेहेणं कोसं उसिया जलंताओ साइरे-
 गाइं ते दसजोयणाइं सव्वग्गेणं पणत्ताइं । तेसि णं पउमाणं
 अयमेयारूवे वण्णावासे पन्नत्ते तं जहा—वइरामया मूला जाव
 णाणामणिसया पुक्खरत्थिभुगा । ताओ णं कण्णिघाओ कोसं
 आयामविक्खंभेणं तं तिगुणं सविसेसं परिवेवेणं अद्धकोसं
 बाहल्लेणं सव्वकणगामईओ अच्छाओ जाव पडिरूपाओ ।
 तासि णं कण्णिघाणं उप्पि बहुसमरमणिज्जा भूमिभागा जाव
 मणीणं वण्णो गंधो फ़ासो । तस्स णं पउमस्स अवरुत्तरेणं
 उत्तरपुरच्छिमेणं नीलवंतदहस्स कुमारस्स चउण्हं सामाणिय
 साहस्सीणं चत्तारि पउम साहस्सीओ पन्नत्ताओ एवं । एतेणं
 सव्वो परिवारो नवरि पउमाणं भाणियव्वो । से णं पउमे
 अण्णेहिं तिहिं पउमवरपरिवेवेहिं सव्वओ समंता संपरि-
 विक्खत्ते तं जहा—अब्भितरेणं मज्झिमेणं बाहिरएणं अब्भितर-

एणं पउमपरिक्खेवे वत्तीसं पउमसयसाहस्सीओ पणत्ताओ
 बाहिरएणं पउमपरिक्खेवे अडयालीसं पउमसयं मज्झिमएणं
 पउमपरिक्खेवे चत्तालीसं पउमसयसाहस्सीओ पन्नत्ताओ
 एवामेव सपुब्बावरेणं एगा पउमकोडी वीसं च पउम सत-
 सहस्सा भवंतीति मक्खाया ॥ से केणट्टेणं भंते ! एयं वुच्चइ
 नीलवंत दहे-दहे ? गोयमा ! नीलवंतदहेणं तत्थ तत्थ जाइं
 उप्पलाइं जाव सतसहस्सपत्ताइं नीलवंतप्पभाइं नीलवंत दह
 कुमारेय० सो चेव गमो जाव नीलवंत दहे नीलवंत दहे ॥सू० ७५॥

छाया-कुत्र खलु भदन्त ! उत्तद कुरुषु कुरुषु नीलवद् हृदो नाम हृदः प्रज्ञप्तः ?
 गौतम ! यमकपर्वतयोर्दक्षिणेन अष्टचतुर्विंशद् योजनशतानि चतुरश्र सप्तभागान्
 योजनस्याऽबाधया सीताया महानद्याः बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु उत्तरकुरुषु
 -कुरुषु नीलवद् हृदो नाम हृदः प्रज्ञप्तः उत्तरदक्षिणायतः प्राचीनप्रतीचीन-
 विस्तीर्णः एकं योजनसहस्रमायामेन पंचयोजनशतानि विष्कम्भेण दशयोजनानि
 उद्वेधेन अच्छः श्लक्ष्णः रजतमयकूलः चतुष्कोणः समतीरो यावत्प्रतिरूपः उभयोः
 पार्श्वयोर्द्वाभ्यां च पद्मवरवेदिकाभ्यां वनपण्डाभ्यां सर्वतः समन्तात्संपरिक्षिप्तः
 द्वयोरपि वर्णकः । नीलवद् हृदस्य खलु हृदस्य तत्र तत्र यावत् बहूनि त्रिसोपा
 न् प्रतिरूपकाणि प्रज्ञप्तानि वर्णको भणितव्यो यावत्तोरणमिति । तस्य खलु
 नीलवद् हृदस्य खलु हृदस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु महत्पद्मं प्रज्ञप्तम्
 योजनमायामविष्कम्भेण तत् त्रिगुणितं सविशेषं परिक्षेपेण-अर्धयोजनं बाहल्येन
 दशयोजनानि उद्वेधेन द्वौ क्रोशौ उच्छ्रितं जलान्तात् सातिरेकाणि दशार्ध-
 योजनानि सर्वांग्रेण प्रज्ञप्तानि तस्य खलु पद्मस्याऽयमेताद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः
 तद्यथा-वज्रमयं मूलं रिष्टमयः क्रन्दः वैडूर्यमयो नालः वैडूर्यमयानि बाह्यपत्राणि-
 जांबूनदमयानि आभ्यन्तरपत्राणि तपनीयमयानि केसराणि कनकमयी कर्णिका
 नाना मणिमयी पुष्करस्थिवुका सा खलु कर्णिकाऽर्धयोजनमायामविष्कम्भेण
 तत् त्रिगुणितं सविशेषं परिक्षेपेण-कोशं बाहल्येन सर्वात्मना कनकमयी-अच्छा
 श्लक्ष्णा-यावत्प्रतिरूपा । तस्याः खलु कर्णिकायाः उपरि बहुसमरमणीयोदेश-
 भागः प्रज्ञप्तः यावन्मणिभिः । तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य
 बहुदेशमध्यभागे अत्र खलु एकं महद् भवनं प्रज्ञप्तम् क्रोशमायामेनाऽर्धक्रोशं-
 विष्कम्भेण देशानं क्रोशमूर्ध्वं मुच्चैस्त्वेनाऽनेकस्तम्भशतसन्निविष्टं यावद् वर्णकः
 तस्य खलु भवनस्य त्रिदिशि त्रीणि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि पूर्वेण दक्षिणेनो-तरेण,

तानि खलु द्वाराणि पञ्चधनुः शतानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन अर्धतृतीयानि धनुः शतानि विष्कम्भेण तावदेव च प्रवेशेन-इवेतानि वरकनकस्तूपिकाकानि यावद् वनमाला-इति । तस्य खलु भवनस्यान्तर्बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः स यथा नामक आलिङ्गपुष्करमिति वा यावन्मणीनां वर्णकः । तस्य खलु बहुसमर-मणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु मणिपीठिका प्रज्ञप्ता पञ्च धनुः शतानि आयामविष्कम्भेण अर्धतृतीयानि धनुः शतानि बाहल्येन सर्वमणि-मयी । तस्याः खलु मणिपीठिकाया उपरि अत्र खल्वेकं महदेवशयनीयं प्रज्ञप्तम् देवशयनीयस्य वर्णकः । तत्खलु पद्म मन्येनाऽष्टशतेन तदर्धोच्चत्वप्रमाण-मात्राणां पद्मानां सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्तम् । तानि खलु पद्मानि अर्ध-योजनमायामविष्कम्भेण तत्त्रिगुणितं सविशेषं परिक्षेपेण क्रोशं बाहल्येन दश-योजनानि उद्वेगेन क्रोशमुच्छ्रितानि जलान्तात् सातिरेकाणि तानि दशयोज-नानि सर्वांगेण प्रज्ञप्तानि । तेषां खलु पद्मानामयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः तद्यथा-वज्रमयानि मूलानि यावन्मानामणिमयी पुष्करस्थिबुका ताः खलु कर्णिकाः क्रोशमायामविष्कम्भेण तत् त्रिगुणितं सविशेषं परिक्षेपेण अर्धक्रोशं बाहल्येन सर्वकनकमयी-अच्छा यावत्प्रतिरूपा । तासां खलु कर्णिकानामुपरि बहुसमर-मणीया भूमिभागा यावन्मणीनां वर्णो गन्धः स्पर्शः तस्य खलु पद्मस्याऽपरोत्तरे णोत्तरपूर्वेण नीलवद् हृदस्य कुमारस्य चतुर्णां सामानिकसहस्राणां चत्वारि पद्मसहस्राणि प्रज्ञप्तानि एवमेतेन सर्वः परिवारः । नवरं पद्मानां भणितव्यः । तत् खलु पद्ममन्यैस्त्रिभिः पद्मदरपरिक्षेपैः सर्वतः समन्तात्संपरिक्षिप्तम् तद्यथा-आभ्यन्तरेण-मध्येन बाह्येन आभ्यन्तरेण खलु पद्मपरिक्षेपे-द्वात्रिंशत्पद्मशतसह-स्राणि प्रज्ञप्तानि माध्यमिके खलु पद्मपरिक्षेपे चतुश्चत्वारिंशत्पद्मशतसहस्राणि प्रज्ञप्तानि । एवमेव सपूर्वापरैर्गैका पद्मकोटिः विंशतिश्च पद्मशतसहस्राणि भवन्तीत्याख्यातम् । तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते नीलवद् हृदो हृदः ? गौतम ! नीलवद् हृदे खलु तत्र तत्र यानि उत्पलानि यावत् शतसहस्रपत्राणि नीलवत्प्र-भाणि नीलवद् हृदकुमारश्च० स एव गमो यावत् नीलवद् हृद इति ॥७५॥

टीका 'कहिणं भंते !' कुत्र खलु भदन्त ? 'उत्तरकुराए कुराए' उत्तरकुरुषु

'कहि णं भंते उत्तरकुराए' इत्यादि ।

टीकार्थ-हृदं वक्तव्यता मे' गौतम स्वामीने प्रभु से ऐसा पूछा है-
'कहि णं भंते ! उत्तरकुराए कुराए नीलवंतहृदे णामं दहे पण्णत्ते' हे

'कहिणं भंते ! उत्तर कुराए' इत्यादि

टीकार्थ-आ हृदं संश्लेषी कथनमां श्री गौतमस्वामीने प्रभुश्रीने अपुं
पूछथुं छे डे-'कहिणं भंते ! उत्तरकुराए कुराए नीलवंतहृदे णामं दहे पण्णत्ते' उत्तर

કુરુપુ 'નીલવંતદહેણામં દહે પન્નત્તે' નીલવંતદ્દહો નામ દ્દહઃ પ્રથિતઃ પ્રગ્નઃ ? મગવાનાહ- 'ગોયમા' ગૌતમ ? 'જમગવચ્ચયાણં' યમકનામપર્વતયોઃ 'દાહિ-
 ણેણં' દક્ષિણેન ચરમાન્તાદક્ષિણાભિમુલ્લમ્ 'અદ્દચોત્તીસે જોયણસત્તે ચત્તારિ
 સત્તમાગા' અષ્ઠૌ ચતુર્લિંગાનિ ચતુર્લિંગદધિકાનિ યોજનશતાનિ ચતુરશ્ચ સપ્ત-
 માગાન્ 'જોયણસ્સ અવાહાણ' યોજનસ્યાઽવાધયાઽપાન્તરાલે મુક્ત્વાઽપાન્તરાલે
 'સીતાંણ મહાણં' શીતાયા મહાનદ્યાઃ बहुमज्झदेशभाणं बहुमध्यदेशभागे,
 'एत्थ णं उत्तरकुराए कुराए' अत्र खलुत्तरकुरुषु कुरुषु 'नीलवंतदहे णामं दहे'
 पणत्ते' नीलवंत दहो नाम दहः प्रज्ञप्तः कथितः स च दहः किं विशिष्ट स्तत्राह
 'उत्तरदक्खिणायए' उत्तरदक्षिणायतः उत्तरदक्षिणाभ्यामवयवाभ्यां दीर्घः 'पाईण
 पडीणविच्छिन्ने' प्राचीनप्रतीचीनविस्तीर्णः पूर्वपश्चिमावयवाभ्यां विस्तीर्णः
 पृथुलः 'एगं जोजणसहस्सं आयामेणं' एकं योजनसहस्रमायामेन-दैर्घ्येण 'पंच
 जोजणसयाइं विक्खंभेणं' पञ्चयोजनशतानि विष्कम्भेण विस्तारेण 'दसजोय-
 णाइं उव्वहेणं दसयोजनान्युद्देहेन-अन्तरमवगाहनेन, अच्छे सण्हे रययामए
 कूले' अच्छः स्फटिकवन्निर्भल प्रदेशः श्लक्ष्णः चिकण पुद्गल निर्मापित वहिर्भागः

भदन्त ! उत्तरकुरु क्षेत्र में नीलवंत नामका दह कहाँ पर कहा गया है ?
 उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम ! दोनों यमक पर्वतों की दक्षिण दिशा
 से 'अद्व चौतीसे जोजणसये चत्तारि सत्तभागे' ८३४३ योजन दूर सीता
 महानदी के बहुमध्य देश में उत्तरकुरु का नीलवन्त नामका दह कहा
 गया है 'उत्तरदक्खिणायए पाईणपडीणविच्छिण्णे' यह उत्तर दक्षिण
 तक लम्बा है और पूर्व-पश्चिम तक चौड़ा है 'एककं जोजणसहस्सं
 आयामेणं पंचजोजणसयाइं विक्खंभेणं दसजोयणाइं उव्वहेणं अच्छे
 सण्हे रययामए कूले' यह एक हजार योजन का लम्बा और पांच सौ
 योजन का चौड़ा है एवं १० योजन का गहरा है आकाश और स्फ-
 टिक मणि के जैसा निर्मल है चिकना है इसके किनारे चांदी के बने

કુરુક્ષેત્રમાં નીલવંત નામનું દહ ક્યાં આગળ આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
 પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! બન્ને યમક પર્વતોની દક્ષિણ દિશાથી 'અદ્દ
 ચોત્તીસે જોયણસર ચત્તારિસત્તમાગે' ૮૩૪-૩ આઠસો ચોત્તીસ સાતિયા ચાર
 યોજન દૂર સીતા નામની મહા નદી બહુમધ્ય દેશભાગમાં ઉત્તરકુરુ નીલ-
 વંત નામનું દહ કહેલ છે. 'ઉત્તર દક્ષિણાયણ પાઈણ પડીણવિચ્છિન્ને' એ દહ
 ઉત્તર દક્ષિણ સુધી લાંબુ છે. અને પૂર્વ પશ્ચિમ સુધી પહોળું છે. 'એકકે
 જોયણસહસ્સં આયામિણં પંચ જોયણસયાઈં વિક્કંભેણં દસ જોયણાઈં ઉવ્વહેણં
 અચ્છે સણ્હે રયયામણ્કૂલે' એ એક હજાર યોજનનું લાંબુ અને પાંચસો યોજન
 પહોળું છે. અને ૧૦ દસ યોજન ઉંડુ છે. આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવું

તથા રજતમયકૂલઃ રજતમયં-રૂપ્યમયં કૂલં यस્ય સ રજતમયકૂલઃ ઇત્યાદિ સર્વમપિ વિશેષણં જગત્યુપરિ વાપ્યાદિવત્ તાવદ્ વક્તવ્યં યાવત્ 'પહિહૃત્ય ભમંત મચ્છ કચ્છપ સઙ્ગમિહુણપરિચરિણ' પ્રતિહસ્ત ભ્રમન્મત્સ્ય કચ્છપાનેક શકુનિમિથુન પરિચરિતઃ ઇતિ વિશેષણમ્ । પુનઃ કીદૃશો હૃદસ્તત્રાહ-'ચતુષ્કોણે' ચતુષ્કોણઃ 'સમતીરે' સમોઽવેપમસ્તીર સ્તટો यस્ય સ સમતીરઃ 'જાવ પહિરુવે' યાવત્પ્રતિ-રૂપઃ ઘૃષ્ટો-મૃષ્ટો-નિર્મલો-નિષ્પક્કો-નિષ્કણ્ટકચ્છાયઃ સોદ્યોતઃ સમરીચિકઃ સ પ્રભઃ પ્રાસાદીયો-દર્શનીયોઽભિરૂપઃ પ્રતિરૂપઃ । 'ઉભયો પાસિં દોર્ણિય પઝમવરવેદ્યાહિં વણસંઢેહિં સન્વતો સમંતા સંપરિક્ષિત્તે' સ નીલવન્નામા હૃદઃ શીતાયાઃ મહાનઘાઃ ઉભયોઃ પાર્શ્વયો સ્તટયોર્વહિં વિનિર્ગતઃ સ હૃદસ્તથામૂલઃ ઉભયો દ્વાભ્યાં પદ્મવરવેદિકાભ્યામ્ એકસ્મિન્ પાર્શ્વે એકા પદ્મવરવેદિકા-દ્વિતી-ય પાર્શ્વેઽપરા પદ્મ વરવેદિકા, તથા-દ્વાભ્યાં વનપણ્ડાભ્યામ્ સર્વતઃ સમન્તાત્પરિ-વેષ્ટિતઃ, 'દોળદ્વિ વણઓ' દ્વયોઃ પદ્મવરવેદિકાયાઃ વનપણ્ડસ્ય ચ યથાવ-

હુણ હૈં । યાવત્ 'પહિહૃત્યભમંત મચ્છકચ્છપસઙ્ગમિહુણ પરિચરિણ' ઇસમેં મચ્છકચ્છપ મગર વિગેરે ઇધર કે ઉધર સે ફિરતે રહતે હૈં ઇસ કિનારોં પર પક્ષિયોં કા જોડા વૈઠા રહતા હૈં ઇત્યાદિ સબ વિશેષણ જૈસે જગતી કે ઊપર વાપી કે વર્ણન મેં કહે ગયે હૈં વૈસે હી વે સબ વિશેષણ યહાં પર ખી કહ લેના ચાહિયે હૃદ 'ચતુષ્કોણે' યહ ચાર કોનોં વાલા હૈં 'સમતીરે' સમાન તીર વાલા હૈં 'જાવ પહિરુવે' યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં । યહાં યાવત્ શબ્દ સે 'ઘૃષ્ટો, મૃષ્ટો, નિર્મલો, નિષ્પક્કો, નિષ્કણ્ટકચ્છાયઃ, સોદ્યોતઃ, સમરીચિકઃ, સપ્રભઃ, પ્રાસાદીયો, દર્શનીયોઽભિરૂપઃ' ઇન વિશેષણોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈં, 'ઉભયઓ પાસિં દોર્ણિય પઝમવરવેદ્યાહિં વણસંઢેહિં સન્વતો સમંતા સંપરિક્ષિત્તે' ઇસકી દોનોં યાજૂ દો પદ્મવર

નિર્મળ છે. ચિત્રણું છે. તેના કિનારાઓ આંદીના બનેલા છે. યાવત્ 'પહિહૃત્ય ભમંતમચ્છકચ્છપસઙ્ગમિહુણપરિચરિણ' તેમાં માંછલાઓ અને કાચબાઓ તથા મગર વિગેરે જીવ આમ તેમ ફરતા રહે છે. તેના કિનારાઓ પર પક્ષિઓના ભેડલાઓ બેસી રહે છે. વિગેરે પ્રકારના તમામ વિશેષણો જે પ્રમાણે જગતીની ઉપરની વાવના વર્ણનમાં કહેલા છે. એજ પ્રમાણેના તમામ વિશેષણો અહીંયાં પણ કહેવા બેઠેલો. આ હૃદ 'ચતુષ્કોણે' ચાર ખુણાઓવાળું છે. 'સમતીરે' સરખા કિનારાવાળું છે. 'જાવ પહિરુવે' યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. અહીંયાં યાવત્ શબ્દથી 'ઘૃષ્ટો, મૃષ્ટો, નિર્મલો, નિષ્પકો નિષ્કણ્ટકચ્છાયઃ સોદ્યોતઃ સમરીચિકઃ સપ્રભઃ પ્રાસાદીયો દર્શનીયોઽભિરૂપઃ' આ બધા વિશેષણો ગ્રહણ કરાયા છે. 'ઉભયો પાસિં દોર્ણિય પઝમવરવેદ્યાહિં વણસંઢેહિં સન્વતો સમંતા સંપરિક્ષિત્તે' તેની બન્ને બાજુ બે પદ્મવર વેદિકાઓ

દ્વર્ણનં યથા જગત્યુપરિકૃતં-કાર્યમ્ । ‘નીલવંતસ્સ દહસ્સ ણં દહસ્સ’ :નીલવતો
 હ્રદસ્ય તત્થ ‘તત્થ જાવ વહવે તિસોવાણપહિરુવગા પણ્ણત્તા’ તત્ર તત્ર દેશે
 તસ્ય તસ્સ દેશસ્ય વહૂનિ તિસોપાનપ્રતિરૂપકાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ । ‘વણ્ણઓ ભાણિ-
 યવ્વો જાવ તોરણાણિ’ તિસોપાનપ્રતિરૂપકાણાં વર્ણકો ભણિતવ્યો યાવત્
 તોરણાનામ્ તથાહિ-તેપાં તિસોપાનપ્રતિરૂપકાણા મયમેતાવદ્ રૂપો વર્ણાવાસઃ
 પ્રજ્ઞપ્તઃ, તથા વજ્રમયા નેમા રિષ્ટમયાનિ પ્રતિષ્ઠાનાનિ, વૈદૂર્યમયાઃ સ્તમ્ભાઃ, સુવર્ણ
 રૂપ્યમયાઃ ફલકાઃ, વજ્રમયઃ સન્ધિઃ, લોહિતાક્ષમય્યઃ સૂચ્યઃ નાનામણિમયા
 અવલંબનવાહાઃ, તેપાં તિસોપાનપ્રતિરૂપકાણાં પુરતઃ પ્રત્યેકં ૨ તોરણાનિ તાનિ

વેદિકાણં હૈં । દો વનસ્વણ્ડ હૈં ‘દોણહવિ વણ્ણઓ’ જિસ પ્રકાર સે પદ્મ-
 વરવેદિકા કા ઓર વનસ્વણ્ડ કા વર્ણન જગતિ કે વર્ણન મેં કિયા
 ગયા હૈં વૈસા હી વર્ણન ઇન દોનોં કા યહાં પર ભી કર લેના ચાહિયે
 ‘તસ્સ ણં નીલવંતદહસ્સણં દહસ્સ તત્થ ૨ જાવ વહવે તિસોવાણ
 પહિરુવગા પણ્ણત્તા’ ઇસ નીલવંત હ્રદ કી તિસોપાન પંક્તિયાં હૈં ઓર
 યે અનેક હૈં ઓર ભિન્ન ૨ જગહ મેં હૈં । ‘વણ્ણઓ ભાણિયવ્વો જાવ
 તોરણત્તિ’ ઇનકા વર્ણન યાવત્ તોરણ સૂત્ર તક પૂર્વ મેં જૈસા કિયા
 ગયા હૈં વૈસા હી યહાં પર ભી કર લેના ચાહિયે જૈસે-ઇન તિસોપાન
 પ્રતિરૂપકોં કી નીવ વજ્રમય હૈં નીવ કે ઉપર ભાગ અરિષ્ટ રત્નમય હૈં
 સ્તમ્ભ વૈદૂર્યમય હૈં ફલક પટિયા સુવર્ણરૂપ્યમય હૈં સંધિયાં વજ્રમય
 હૈં લોહિતાક્ષમય સૂચી હૈં, અનેક મણિમય અવલંબન હૈં, ઇન તિસો-
 પાન પ્રતિરૂપકોં મેં કે પ્રત્યેક તિસોપાનક કે આગે તોરણ હૈં યે તોરણ

છે. યે વન ખંડ છે. ‘દોણહ વિ વણ્ણઓ’ જે પ્રમાણે પદ્મવર વેદિકાનું અને
 વનખંડનું પહેલાં વર્ણન જગતીના વર્ણનમાં સારી રીતે કરવામાં આવેલ છે;
 એજ પ્રમાણેનું તમામ વર્ણન આ બન્ને પદ્મવર વેદિકાઓનું અહીંયાં સમજી
 લેવું. ‘તસ્સણં નીલવંતદહસ્સણં દહસ્સ તત્થ તત્થ જાવ વહવે તિસોવાણપહિરુવગા
 પણ્ણત્તા’ આ નીલવંત હ્રદની તિસોપાન પંક્તિયો છે. અને તે અનેક છે. અને
 અલગ અલગ જગ્યાએ છે. ‘વણ્ણઓ ભાણિયવ્વો, જાવ તોરણત્તિ’ તેનું વર્ણન
 યાવત્ તોરણના કથન પર્યન્તનું પહેલાં જે પ્રમાણે વર્ણવ્યું છે એજ પ્રમાણેનું
 વર્ણન અહીંયાં પણ કરી લેવું જેમકે-આ તિસોપાન પ્રતિરૂપકોની નીવ-મૂલ
 ભાગ વજ્રમય છે. નીવની ઉપરનો ભાગ અરિષ્ટ રત્નમય છે. તેના સ્તંભો
 વૈદૂર્યમય છે. ફલક-પાટિયા સોના અને રૂપાના છે. તેની સંધિયો વજ્રમય છે.
 તેની સૂચિ લોહિતાક્ષ મય છે. અનેક મણિમય અવલંબનો છે. આ તિસોપાન
 પ્રતિરૂપકોમાંથી દરેક તિસોપાન પ્રતિરૂપકની આગળ તોરણ છે. એ તોરણ

નાનામણિમયાનિ નાનામણિમયસ્તમ્ભસંનિવિષ્ટાનિ વિવિધમુક્તાન્તરોપચિતાનિ વિવિધતારારૂપોપચિતાનિ ર્દિહામૃગ-ઋપમ-તુરગ-નર-મકર-વિહગ વ્યાલ કિન્નર રુરુ સરમ ચમર કુંજર વનલતા-પદ્મલતા મક્તિચિત્રાણિ સ્તમ્ભોદ્રતવજ્રવેદિકાનિ પરિગતાભિરામાણિ વિદ્યાધરયમલ-યુગલ યન્ત્રયુક્તાનીવાર્ધિઃ સહસ્ર-માલનીયાનિ રૂપકસહસ્રકલિતાનિ દીપ્યમાનાનિ દેદીપ્યમાનાનિ ચક્ષુર્લોકન-લેશાનિ શુભસ્પર્શાનિ સશ્રીકરૂપાણિ ગ્રાસાદિકાનિ । 'તસ્સ ણં નીલવંતદ્દહસ્સ ણં દહસ્સ' તસ્ય નીલવદ્ દ્દહસ્ય ચલુ દ્દહસ્ય 'વહુમજ્ઞદેસમાણ' વહુમધ્યદેશ-ભાગે, 'એત્થ ણં એગે મહં પડમે પન્નત્તે' એકં મહદ્વિશાલં પદ્મં પ્રજ્ઞસમ્ તત્ ચલુ કમલમ્- 'જોયણં આયામવિક્કલંભેણં' યોજનમેકમાયામવિષ્કમ્ભાભ્યામુભાભ્યામ્ 'તં તિગુણં સવિસેસં પરિક્કલેવેણં' તદાયામવિષ્કમ્ભાપેક્ષયા ત્રિગુણિતં સવિશેષં પરિક્ષેપેણ (પ્રદક્ષિણવૃત્ત્યા) 'અદ્દજોયણં વાહલ્લે ણં' યોજનાર્થં વાહલ્લેયેન 'દસ-જોયણાઈં ઉવ્વેહેણં' દશયોજનાનિ ઉદ્વેધેનોચ્ચત્ત્વેન 'દોકોસે ઉસિતે જલંતાઓ-જલાન્તાત્ જલસ્થિતિદેશતો દ્વૌ ક્રોશૌ ડર્ધ્વ મુચ્છિતમ્ 'સાદરેગાઈં દસદ્દજોય-

અનેક મણિમય હૈં અનેક મણિયોં કે સ્તમ્ભોં પર યે રચે હુણ હૈં અનેક પ્રકાર કે ભિન્નભીતિયોં સે યુક્ત હૈં । અનેક પ્રકાર કે તારા રૂપોં સે યે સહિત હૈં ઇત્યાદિ રૂપ સે તોરણોં કા સમસ્ત વર્ણન 'પ્રાસાદિક' પદ તક કર લેના ચાહિયે ઇન સમસ્ત શબ્દોં કા અર્થ પીછે કે પાઠોં મેં લિખા જા ચુકા હૈ 'તસ્સ ણં નીલવંતદ્દહસ્સ ણં દહસ્સ વહુમજ્ઞ દેસ-માણ એત્થ ણં એગે મહં પડમે પણ્ણત્તે' ઇસ નીલવન્ત દ્દહ કે વહુમધ્ય ભાગ મેં એક વિશાલ પદ્મ હૈ 'જોયણં આયામવિક્કલંભેણં' ઇસ કમલ કી લંબાઈ ચૌડાઈ ? યોજન કી હૈ 'તં તિગુણં સવિસેણં પરિક્કલેવેણં' ઇસ કી લંબાઈ ચૌડાઈ સે કુછ અધિક તિગુણી હૈં 'અદ્દજોયણં વાહલ્લેણં' મોટાઈ ઇસકી આધે યોજન કી હૈ 'દસજોયણાઈં ઉવ્વેહેણં' ગહરાઈ

મણિમય છે. અનેક મણિયોના સ્તંભો પર તેને ઉભા રાખેલ છે. અનેક પ્રકારની જૂદી જૂદી ભીંતોથી તે યુક્ત છે. અનેક પ્રકારના તારા રૂપોથી તે યુક્ત છે. વિગેરે પ્રકારથી તોરણોનું સઘળું વર્ણન 'પ્રાસાદિકા' એ પદ સુધિ સમજી લેવું જોઈએ. એ બધાજ વિશેષણોનો અર્થ પહેલાના પાઠમાં કહેવામાં આવી ગયેલ છે. 'તસ્સ ણં નીલવંતદ્દહસ્સ વહુમજ્ઞ દેસમાણ એગે મહં પડમે પણ્ણત્તે' એ નીલવંત દ્દહમા બહુમધ્યભાગમાં એક વિશાલ પદ્મ છે. 'જોયણં આયામવિક્કલંભેણં' એ પદ્મની લંબાઈ અને પહોળાઈ એક યોજનની છે. 'તે તિગુણં વિક્કલંભેણં' આ કમલની પરિધિ લંબાઈ પહોળાઈથી કંઈક વધારે ત્રણ ગણી છે. 'અદ્દજોયણં વાહલ્લેણં' તેની બડાઈ અર્ધા યોજનની છે. 'દસ જોયણાઈં ઉવ્વેહેણં' તેની ઉંડાઈ

ળાઈ સવ્વગ્ગેણં પણ્ણત્તે’ સર્વાગ્રેણ સાતિરેકાણિ દશાર્થયોજનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ । ‘તસ્સ-
 ણં પડમસ્સ અયમેયારૂઢે વણ્ણાવાસે પણ્ણત્તે’ તસ્ય ચલુ પદ્મસ્યાડયં વશ્યમાણસ્વ-
 રૂપો વર્ણાવાસઃ વર્ણનક્રમઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ‘તં જહા’ તચ્ચથા-‘વહ્રામયા મૂલા’ પદ્મમૂલં
 વજ્રરત્નમયમ્ ‘રિટ્ઠામણ કંદે’ રિષ્ટરત્નમયઃ કન્દઃ ‘વેરુલિયામણ નાલે’ વૈદૂર્ય-
 રત્નમયો નાલઃ ‘વેરુલિયા મયા વાહિરપત્તા’ વાહ્યપત્રાણિ પદ્માનાં વૈદૂર્યમયાણિ-
 ‘જંવૂણયમયા અઙ્ગિમંતરપત્તા’ જામ્બૂનદો વિશિષ્ટઃ સ્વર્ણજાતો તદાકારાણ્યન્તઃ
 પત્રાણિ, ‘તવણિજ્જમયા કેસરા’ કેસરાણિ-કમલકિંજલકાનિ કનકમયાનિ ‘કણ્ણા-
 મઈ કણ્ણિયા’ કનકમયો કર્ણિકા કમલસ્ય પુષ્પપત્રકેસરાન્તઃ સ્થલમ્ ‘નાનામણિ-
 મયા પુક્કરત્થિયુકા’ નાનામણિમયી પુષ્કરસ્થિયુકા ‘સાણં કણ્ણિયા અદ્ધજોયણં
 આયામવિક્કલંભેણં’ સા ચલુ પુષ્કર-કમલ કર્ણિકાડર્થયોજનમાયામવિક્કલંભેણ ‘તં

इस की दश योजन की है ‘दोकोसे उसिते जलंतातो’ जल से यह
 दो कोश ऊंचा उठा है ‘सातिरेगाईं दसद्धजोयणाईं सव्वगगेणं पण्णत्ते’
 इस तरह यह कमल साधिक दश योजन का है । ‘तस्स णं पडमस्स
 अयमेयारूढे वण्णवासे पण्णत्ते’ इस पद्म का वर्णन इस प्रकार से कहा
 गया है ‘वह्रामया मूला’ इसका मूल वज्ररत्नमय है ‘रिट्ठामए कंदे’
 अरिष्ट रत्नमय इसका कन्द है ‘वेरुलियामए नाले’ वैदूर्य रत्नमय इस
 का नाल है ‘वेरुलिया मया वाहिरपत्ता’ वैदूर्य रत्नमय इसके बाहर
 के पत्ते हैं ‘जंवूणयमया अङ्गिमंतरपत्ता’ जंबूनद रत्नमय इसके भीतर
 के पत्र हैं ‘तवणिज्जमया केसरा’ इसके केसर पराग तपनीय सुवर्ण
 मय हैं ‘कण्णामई कण्णिया’ कनकमय इसकी कर्णिका हैं ‘नाणामणि-
 मया पुक्खरत्थियुया’ अनेक मणियों की इसकी स्थियुक्ता है । ‘सा णं
 कण्णिया अद्धजोयणं आयामविक्खंभेणं’ यह कर्णिका लम्बाई चौड़ाई

૧૦ દસ યોજનની છે. ‘દો કોસે ઉસિતે જલંતાઓ’ પાણીથી એ બે કોસ જેટલા
 ઊંચા નીકળેલા છે. ‘સાતિરેકાઈં દસદ્ધજોયણાઈં સવ્વગ્ગેણં પણ્ણત્તે’ આ રીતે આ
 કમલ કંઈક વધારે દશ યોજનનું છે. ‘તસ્સણં પડમસ્સ અયમેયારૂઢે વણ્ણાવાસે
 પણ્ણત્તે’ આ પદ્મનું વર્ણન આ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. ‘વહ્રામયા મૂલા’
 તેનો મૂલ લાગ વજ્રરત્નમય છે. રિટ્ઠામણ કંદે’ રિષ્ટરત્નમય તેનો કંદ લાગ છે.
 ‘વેરુલિયા મણ નાલે’ તેનું નાલ-ડાંડી વૈદૂર્યરત્નમય છે. ‘વેરુલિયા મયા વાહિરપત્તા’
 વૈદૂર્યરત્નમય બહારના પાનડાઓ છે. ‘જંબૂણયમયા અઙ્ગિમંતરપત્તા’ જંબૂનદમય
 તેના અંદરના રમણીય પાનડાઓ છે. ‘તવણિજ્જમયા કેસરા’ તેના કેસર-પરાગ તપ-
 નીય સુવર્ણમય છે. ‘કણ્ણામઈ કણ્ણિયા’ તેની કળી કનકમય છે. ‘નાનામણિમયા
 પુક્કરત્થિયુકા’ તેની સ્થિયુકા અનેક મણિયોની છે. ‘સા ણં કણ્ણિયા અદ્ધજોયણં

તિગુણં સવિસેસં પરિક્ષેવેણં' આયામતસ્ત્રિગુણમધિકં પરિક્ષેપેણ 'કોસં વાહલ્લેણં' પૃથુત્વેન ક્રોશમિતસ્ 'સવ્વપ્પણા કણગમઈ' સર્વાત્મના કનકનિર્મિતેવ 'અચ્છાસણ્હા જાવ પઢિરુવા' અચ્છા-શ્લક્ષણા-ઘૃષ્ટા ઘૃષ્ટા નીરજસ્કનિર્મલા નિષ્પક્કા નિષ્કણ્ટક-ચ્છાયા સપ્રભા સોદ્ધોતા સમરીચિકા પ્રાસાદીયા દર્શનીયાઽભિરૂપા-પ્રતિરૂપા । 'તીસે ણં કણિયાણ ઉવરિં' बहुसमरमणिज्जे देसभाए पन्नत्ते जाव मणिहिं' तस्याः पुष्करकर्णिकायाः उपरि बहुसमरमणीयो देशभागो यावन्मणिभिः कथितः ।

અત્ર ભૂમિભાગવર્ણનમ્ 'સે જહા નામણ' આલિંગપુક્કરેઈ વા' इत्यादि विजयराजधान्या उपरिकालयनस्यैव तावद्वक्तव्यं यावन्मणीनां वर्ण गन्ध स्पर्श-मे' आधे योजन की है 'तं तिगुणं सविसेसं परिक्षेवेणं कोसं वाहल्लेणं सव्वप्पणा कणगमइ अच्छा सण्हा जाव पडिख्वा' इसका परिक्षेप-धिराव-लम्बाई-चौडाई की अपेक्षा कुछ अधिक तिगुना है-एक कोश की इसकी मोटाई है यह सर्वात्मना कनकजयी है आकाश और स्फटिक मणि के जैसी यह निर्मल है चिकनी है यावत् प्रतिरूप है यहां यावत् शब्द से घृष्ट सृष्ट आदि विशेषणों का संग्रह हुआ है 'तीसेणं कणियाए उवरि बहुसमरमणिज्जे देसभाए पन्नत्ते' इस कर्णिका के ऊपर बहुसमरमणीय भूमिभाग कहा गया है यह 'जाव मणीहिं' भूमिभाग यावत् मणियों से सुशोभित है । यहां भूमिभाग का वर्णन 'से जहानामए आलिङ्गपुक्खरे इवा' इत्यादि विशेषणों द्वारा विजय राजधानी के ऊपर के आलयन के वर्णन की तरह कर लेना चाहिये और यह वर्णन मणियों के वर्णन, गन्ध स्पर्श की वक्तव्यता की परि-

અયામવિકલંભેણં' આ કળીની લંબાઇ પહોળાઇ અર્ધા યોજનની છે. 'તંતિગુણં સવિસેસં પરિક્ષેવેણં કોસં વાહલ્લેણં સવ્વપ્પણા કણગમઈ અચ્છા સણ્હા જાવ પઢિ-રુવા' તેનો પરિક્ષેપ-ધેરવો લંબાઇ પહોળાઇ કરતાં કંઈક વધારે ત્રણ ગણું છે. એની જડાઇ એક કોસની છે. એ સર્વ પ્રકારે કનકમય છે. આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવી એ નિર્મળ છે. ચિકણી છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. અહીં યાવત્ શબ્દથી ઘૃષ્ટ, મૃષ્ટ, વિગેરે વિશેષણોનો સંગ્રહ થયો છે. 'તીસે ણં કણિયાણ ઉવરિં' बहुसमरमणिज्जे देसभाए पणत्ते' એ કણિકાની ઉપર બહુ સમરમણીય ભૂમિભાગ કહેલ છે. 'જાવ મણીહિં' આ ભૂમિભાગ યાવત્ મણિ-યોથી સુશોભિત છે. અહીંયાં ભૂમિભાગનું વર્ણન 'સે જહાનામણ આલિંગ પુક્કરેઈવા' विगेरे विशेषणा द्वारा विजयराजधानीना उपरना आलापकेना वण्णुन प्रमाणे करी देवुं नेधये अने ये वण्णुन मणियोना वण्णुन अने गंध स्पर्शना कथननी समाप्ति सुधीज् अहीयां ग्रहणु करवुं नेधये. 'तस्स णं बहु-

વક્ત્ર્યતાપરિસમાપ્તિઃ । ‘તસ્સણં વહુસમરમણિજ્જસ્સ’ કર્ણિકોપરિ વિદ્યમાનસ્ય તસ્ય ચલુ વહુસમરમણીયસ્ય ‘ભૂમિભાગસ્સ વહુમજ્જદેસમાણે ભૂમિભાગસ્ય વહુમજ્જદેસમાણે વહુમધ્યદેશભાગે ભૂમિભાગસ્ય ‘એત્થ ણં’ અત્ર સ્થાને ચલુ ‘એગે મહં ભવણે પન્નત્તે’ મહદ્ભવનમેકં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । તદ્ભવનસ્વરૂપં દર્શયતિ- ‘કોસં આયામેણં અદ્ધકોસં વિક્કલંભેણં’ ક્રોશમાયામેન-ક્રોશાર્ધં વિષ્કમ્ભેણ ‘દેસૂણં કોસં ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં’ દેશોનં ક્રોશમૂર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન ‘અણેગલંભસતસંનિવિટ્ઠં જાવ વણ્ણઓ’ તદ્ભવનમનેકશતસ્તમ્ભરૂપેતમ્ અભ્યુદ્ગત સુકૃતવજ્રવેદિકં તોરણ રચિતશાલમંજિકાકં સુશિલ્પવિશિષ્ટલ્પસંસ્થિતપ્રશસ્તવજ્રવિમલસ્તમ્ભં નાના-મણિકનકરત્નવજ્રોજ્જ્વલ વહુલ વહુસમસુવિભક્તચિત્રરમણીયકુટ્ટિમતલમ્, ર્દેહામૃગ-ઋષભતુરગનરમકરવિહગ વ્યાલકિન્નરરુસરભચમરકુંજરવનલતા પદ્મલતા ભક્તિચિત્રમ્ સ્તમ્ભોદ્રતવજ્રવેદિકાપરિગતાભિરામમ્ વિદ્યાધરયમલયુગલયન્ત્ર-

સમાસિતક હી યહાં ગ્રહણ કરના ચાહિયે ‘તસ્સ ણં વહુસમરમણિજ્જસ્સ, ભૂમિભાગસ્સ વહુમજ્જદેસમાણે’ વહુસમરમણીય ભૂમિભાગ કે વહુદેશ-ભાગ મેં ‘એત્થ ણં એગં મહં ભવણે પન્નત્તે’ એક વિશાલ ભવન હૈ । યહ ભવન ‘કોસં આયામેણં અદ્ધકોસં વિક્કલંભેણં’ લંબાઈ મેં એક કોસ કા હૈ ઓર ચૌડાઈ મેં આધે કોશ કા હૈ ‘દેસૂણં કોસં ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં’ ઇસકી ઝંચાઈ કુછ કમ એક કોસ કી હૈ । ‘અણેગ લંભસયસંનિવિટ્ઠં’ સૈકડોં લંભોં સે યહ યુક્ત હૈં ‘જાવ વણ્ણઓ’ ઇસ ભવન કે સમ્બન્ધ મેં વર્ણન ‘અભ્યુદ્ગતસુકૃતવજ્રવેદિકં, તોરણરચિતશાલમંજિકાકં, સુશિલ્પવિશિષ્ટલ્પસંસ્થિતપ્રશસ્તવજ્રવિમલસ્તમ્ભં, નાનામણિકનક રત્નવજ્રોજ્જ્વલવહુલવહુસમસુવિભક્તચિત્રરમણીયકુટ્ટિમતલમ્, ર્દેહામૃગ-ઋષભતુરગનરમકરવિહગવ્યાલકિન્નરરુસરભચમરકુંજરવનલતાપદ્મલ-તાભક્તિચિત્રમ્’ ઇત્યાદિ પદોં સે લેકર ‘દર્શનીયમ્, અભિરૂપમ્, પ્રતિ-

સમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ વહુમજ્જદેસમાણે’ બહુસમરમણીય ભૂમિભાગના બહુ મધ્ય દેશ ભાગમાં ‘એત્થ ણં એગં મહં ભવણે પન્નત્તે’ એક વિશાળ ભવન છે. આ ભવનની ‘કોસં આયામેણં અદ્ધકોસં વિક્કલંભેણં’ લંબાઈ એક કોસની છે. અને પહોળાઈ અર્ધા કોસની છે. ‘દેસૂણં કોસં ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં’ તેની ઊંચાઈ કંઈક એાછી એક કોસની છે. ‘અણેગલંભસયસંનિવિટ્ઠં’ સેંકડો સ્થંભોથી એ યુક્ત છે. ‘જાવ વણ્ણઓ’ આ ભવન સંબંધી વર્ણન ‘અભ્યુદ્ગત સુકૃતવજ્રવેદિકં, તોરણ-રચિતશાલમંજિકાકં સુશિલ્પવિશિષ્ટલ્પસંસ્થિત પ્રશસ્તવજ્રવિમલસ્તમ્ભં, નાના-મણિકનકરત્નવજ્રોજ્જ્વલવહુલવહુસમસુવિભક્તચિત્રરમણીયકુટ્ટિમતલમ્, ર્દેહામૃગ ઋષભતુ-રગ નર મકર વિહગ વ્યાલકિન્નર રુસર ભ ચમર કુંજર વનલતા પદ્મલતા

યુક્તમિવાર્ચિઃ સહસ્રમાલિનં રૂપકસહસ્રકલિતં દીપ્યમાનં દેદીપ્યમાનં ચક્ષુર્લો-
કમ્ લેશમ્, શુભસ્પર્શ મજ્જલકારી સ્પર્શજનકમ્ સશ્રીકરૂપં કાશ્ચનમણિરત્ન-
સ્તૂપિકાકમ્ નાનાવિધ પંચવર્ણઘન્ટાપતાકાઽતિપતાકમાણિડતશિખરં લાલલોહ્ય-
મહિતં ગોશીર્ષરક્તચન્દનદર્દરદત્તપશ્ચાદ્ગુલિતલમ્ ઉપચિત ચન્દનકલશમ્ ચન્દન-
ઘટસુકૃતતોરણપ્રતિદ્વારદેશભાગમ્ આસક્તોત્સક્તવિપુલવૃત્તવગ્ધારિતમાલ્યદામક
લાપં પંચવર્ણ સરસસુરભિમુક્તપુષ્પપુઞ્જોપચારકલિતં કાલાગુરુપ્રવરકુન્દુરુષ્કતુરુષ્ક
ધૂપમધમઘાયમાનગન્ધોદ્ધૂતાભિરામં સુગન્ધવરગન્ધં ગન્ધવર્ત્તિભૂતમ્ અપ્સરોગણસંઘ
સંધિકીર્ણમ્ દિવ્યત્રુટિતમધુરશબ્દસંપ્રણાદિતમ્ સર્વરત્નમયમચ્છં શ્લક્ષણં નિર્મલં
નીરજસ્કં નિષ્પદ્મં નિષ્કણ્ટકચ્છાયં સપ્રભં સમરીચિકં સોદ્ધોતં પ્રાસાદિકં
દર્શનીય મભિરૂપં પ્રતિરૂપમ્ એતત્પર્યન્તં ભવનવર્ણનમ્ । ‘તસ્મિન્ ભવણસ્સ તિદિસિં
તઓ દારા પન્નત્તા’ યથાવર્ણિતસ્ય તસ્ય ભવનસ્ય ત્રિદિશિ એકૈકસ્યામેકૈકદ્વાર
ભાવેન ત્રીણિ દ્વારાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ તથાહિ-‘પુરત્થિમેણં-દાહિણેણં ઉત્તરેણં’ પૂર્વ
દક્ષિણોત્તરાસુ દિક્ષુ-પ્રત્યેકત્રૈકતયા ત્રીણિ દ્વારાણિ । ‘તે ણં દારા પંચ ધણુસયાઈ
ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં’ પશ્ચ ધણુઃ શતાનિ તાનિ દ્વારાણિ ચલુ ઉર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન ‘અદ્દા-
ઈજ્જં ધણુસતાઈ વિક્કલંમેણં’ અર્ધતૃતીયાનિ ધણુપાં શતાનિ સાર્ધદ્વે ધણુશ્શતે
વિક્કલંમેણ ‘તાવતિયં ચેવ પવેસેણં’ તાવત્પ્રમાણં અર્ધતૃતીય ધણુઃશતાન્યેવ પ્રવેશે-

રૂપમ્’ इन अन्तिम पदों तक यहां किया गया है सो कर लेना चाहिये
इन समस्त पदों का अर्थ यथा स्थान लिखा जा चुका है ‘तस्मिन्
भवणस्स तिदिसिं’ इस भवन की तीन दिशाओं में ‘तओ दारा पन्नत्ता’
तीन दरवाजे हैं जो इस प्रकार से हैं ‘पुरत्थिमेणं दाहिणेणं उत्तरेणं’
पूर्वदिशा में एक दरवाजा है दक्षिण दिशा में एक दरवाजा है और
उत्तर दिशा में एक दरवाजा है ‘ते णं दारा पंचधणुसयाई उद्धं उच्च-
त्तेणं’ ये दरवाजे पांच सौ धनुष के ऊंचे हैं एक एक दरवाजे की यह
ऊंचाई जाननी चाहिये ‘अद्वाइज्जं धणुसताई विकलंमेणं’ और २५०

भक्तिचित्रम्’ धत्थादि पदोत्थी લઈને ‘દર્શનીયમ્ અભિરૂપમ્ પ્રતિરૂપમ્’ આ છેલ્લા
પદ સુધી અહીંયાં કહેલ છે. તે સમજી લેવું. આ સઘળા પદોનો યોગ્ય અર્થ
લખવામાં આવી ગયેલ છે. ‘તસ્મિન્ ભવણસ્સ તિદિસિં’ આ ભવનની ત્રણ
દિશાઓમાં ‘તઓ દારા પન્નત્તા’ ત્રણ દરવાજાઓ છે. જે આ પ્રમાણે છે.
‘પુરત્થિમેણં દાહિણેણં ઉત્તરેણં’ પૂર્વ દિશામાં એક દરવાજો છે. દક્ષિણ દિશામાં
એક દરવાજો છે. અને ઉત્તર દિશામાં એક દરવાજો છે. ‘તેણં દારા પંચ ધણુ-
સયાઈ ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં’ એ દરવાજાઓ ૫૦૦ પાંચસો ધણુ ઉંચા છે. આ
ઉંચાઈ એક એક દરવાજાની સમજવી ‘અદ્દાઈજ્જં ધણુસયાઈ વિકલંમેણં’ અને

નાડન્તરાડવગાહનેન 'સેયા વરકનકથૂભિયાગા જાવ વળમાલાઉત્તિ' શ્વેતાનિ વરકનકસ્તૂપિકાકાનિ ર્દ્દામૃગઋષમતુરગનરમકરવિહગવ્યાલકિનરરુસરમચમર કુઞ્જરવનલતા પદ્મલતા મક્તિચિત્રાણિ સ્તસ્મગતવજ્રવેદિકાયુક્તાનિ અતોડમિ-
રામાગિ વિદ્યાધરયમલયુગઠ યન્ત્ર યુક્તાનિર્વાર્ચિઃ સદ્વમાઠનીયાનિ રૂપકસદસ-
કલિતાનિ દીપ્યમાનાનિ દેદીપ્યમાનાનિ ચક્ષુર્લોકિતલેશાનિ શુભસ્પર્શાનિ
યાવત્પ્રતિરૂપાણિ ઇત્યાદિ ક્રમેણ દ્વારાણાં વર્ણનં વિજયદ્વારસ્વત્ । 'તસ્સણં મવણસ્સ'
તસ્ય સ્વલુ મવનસ્ય 'અંતો વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પન્નત્તે'—અન્તર્મધ્યે વહુ-
સમરમણીયોડતિરમ્યો ભૂમિભાગઃ કથિતઃ । 'સે જહાનામણ આલિંગપુત્તસરેદ્દ વા'
સ યથાનામકુઃ આલિંગપુત્તકરમિતિ વા, 'જાવ મળીણં વળ્લઓ' યાવન્મળીનાં

ધનુષ ચૌડે હૈં 'તાવતિયં ચેવ પવેસેણં' તથા ૨૫૦ ધનુષ હી યે પ્રવેશ
વાલે હૈં । 'સેયા વરકનકથૂભિયાગા જાવ વળમાલાઉત્તિ' યે દ્વાર
સપેદ હૈં ઓર ઇનકી શિખરે શ્રેષ્ઠ સુવર્ણ કી બની હુઈ હૈં । ઇન દ્વારો
કે વર્ણન મેં 'ર્દ્દામૃગઋષમતુરગનરમકરવિહગવ્યાલકિનરરુસ આદિ
પાઠ સે લેકર યાવત્ વનમાલા તક કા પાઠ ગ્રહણ કિયા ગયા હૈં ।
અતઃ યહ વર્ણન વિજય દ્વાર કે વર્ણન જૈસા સમજના ચાહિયે ઇન દ્વારો
કે વર્ણન મેં જો યહાં ર્દ્દામૃગ આદિ પાઠ લિયા હૈં ઉસકા અર્થ સ્પષ્ટ
હૈં કયોંકિ ઇન પદોં કી વ્યાખ્યા પીછે વિજયદ્વાર કે વર્ણન મેં કી જા
ચુકી હૈં 'તસ્સ ણં મવણસ્સ અંતો વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પણ્ણત્તે'
હસ મવન કે મીતર વા ભૂમિભાગ વહુત હી અધિક સુન્દર હૈં 'સે જહા-
નામણ આલિંગપુત્તસરેદ્દ વા' જૈસે મૃદંગ કા સુખ ચિત્રના હોતા હૈં 'જાવ
મળીણં વળ્લઓ' હસ તરહ 'આલિંગ પુત્તસરેદ્દ વા' હસ સૂત્ર પાઠ સે

૨૫૦ અઢીસો ધનુષની પહોળાઈ વાળા છે. 'તાવતિયં ચેવ પવેસેણં' તથા ૨૫૦
અઢીસો ધનુષનાજ પ્રવેશ વાળા છે. 'સેયા વર કનક ભૂમિયાગા જાવ વળમાલ
ઉત્તિ' એ દરવાજાઓ સદેદ છે. અને તેના શિખરે શ્રેષ્ઠ સોનાના બનેલા છે.
એ દ્વારોના વર્ણનમાં 'ર્દ્દામૃગઋષમતુરગનરમકરવિહગવ્યાલકિનર રુસ' વિગેરે
પાઠથી લઈને યાવત્ વનમાળા સુધીનો પાઠ અહિંયા ગ્રહણ થયેલ છે.
તેથી આ વર્ણન વિજય દ્વારના વર્ણન પ્રમાણે સમજ લેવું. આ દ્વારના પણ
વર્ણનમાં અહિંયા જે ર્દ્દામૃગ વિગેરે પાઠ લખ્યો છે તેનો અર્થ સ્પષ્ટ છે.
કેમકે આ બધાજ પદોની વ્યાખ્યા વિજય દ્વારના વર્ણનમાં આવી ગયેલ છે.
'તસ્સણં મવણસ્સ અંતો વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પણ્ણત્તે' આ લખવનની અંદરનો
ભૂમિભાગ ઘણોજ વધારે સુંદર છે. 'સે જહાનામણ આલિંગપુત્તસરેદ્દ વા' જેમ મૃદંગનો
મુખ ભાગ ચિત્રણો હોય છે. તેવો જ ચિત્રણો છે. 'જાવ મળીનાં વળ્લઓ' આ પ્રમાણે

વર્ણકઃ (વિજયદ્વારસ્યાઽઽલિङ્ગપુષ્કરમ્ મૃદજ્ઞઃ इत्यारभ्य मणिरुपर्शान्तं वर्णनमिहा-
 पि) 'तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स' तस्य यथावर्णितभवनस्य खलु
 सम्बन्धिनो बहुसमरमणीयभूमिभागस्य 'बहुमज्झदेसभाए' बहुमध्यदेशभागे 'एत्थं
 णं मणिपेढिया पणत्ता' अत्र बहुमध्यदेशभागे महत्येका मणिपीठिका प्रज्ञप्ताः
 कथितां प्रसिद्धाया च—'पंच धणुसयाइं आयामविक्खंभेणं' भवनपरिसरे पञ्च धनुः
 शतानि आयामविष्कम्भाभ्यां वर्तते 'अड्ढाइज्जाइं धणुसयाइं बाहल्लेणं' अर्धतृती-
 यानि धनुः शतानि सार्धद्वि धनुश्शते बाहल्येन—स्थौल्येन 'सव्वमणिमयि' सर्वा-
 त्मना मणिमयी वेदिकाऽच्छा—इलक्षणा घृष्टा मृष्टा नीरजस्का निर्मला निष्पङ्का
 निष्कण्टकच्छाया स प्रभा सोद्योता समरीचिका प्रासादीया दर्शनीयाऽभिरूपा

लेकर 'जाव मणीनां वण्णओ' इस अन्तिम सूत्र पाठ तक विजयद्वार
 का वर्णन किया गया है उसी तरह से इसी सूत्र पाठ से लेकर इस
 अन्तिम सूत्र पाठ तक इस बहुसमरमणीय भूमिभाग का भी वर्णन
 यहां पर कर लेना चाहिये । 'तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभा-
 गस्स' उस भवन के बहुसमरमणीय भूमिभाग के 'बहुमज्झदेसभाए'
 बहुमध्य देश में 'एत्थं णं मणिपेढिया पणत्ता' एक मणिपीठिका है
 यह मणिपीठिका 'पंचधणुसयाइं आयामविक्खंभेणं' लम्बाई चौड़ाई
 में पांचसौ धनुष की है । 'अड्ढाइज्जाइं धणुसयाइं बाहल्लेणं' एवं
 मोटाई में अठ्ठाईसौ धनुष की है 'सव्वमणिमयाइं' यह सर्वात्मना
 मणिमय हैं । 'अच्छा इलक्षणा, घृष्टा, मृष्टा, नीरजस्का, निर्मला,
 निष्पङ्का, निष्कण्टकच्छाया, सप्रभा, सोद्योता, समरीचिका, प्रासादीया,
 दर्शनीया, अभिरूपा, प्रतिरूपा' वेदिका के वर्णन में इन पदों का भी

'आलिङ्गपुक्खरेइवा' आ सूत्रपाठથી લઈને 'जाव मणीनां वण्णओ' आ अन्तिम
 सूत्रपाठ पर्यन्त विजय द्वारतुं वर्णन કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે આ
 સૂત્રપાઠથી લઈને આ અંતિમ સૂત્રપાઠ સુધી આ બહુસમરમણીય ભૂમિભાગતું
 વર્ણન પણ અહીંયાં કરી લેવું 'તસ્સ ણં બહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ' એ
 લખનાના બહુસમરમણીય ભૂમિભાગના 'બહુમજ્ઞદેસભાએ' બહુ મધ્ય દેશભાગમાં
 'એત્થ ણં મણિપેઢિયા પણત્તા' એક મણિપીઠિકા છે. આ મણિપીઠિકા 'પંચ ધણુ
 સયાઈ આયામવિક્કલંભેણં' પાંચસો ધણુધની લંબાઈ પહોળાઈ વાળી છે. 'અડ્ઢા-
 ઇજ્ઞાઈ ધણુસયાઈ બાહલ્લેણં' અને બાકાઈમાં ૨૫૦ અઢીસો યોજનની છે. 'સવ્વ
 મણિમયાઈ' એ સર્વાત્મના મણિમય છે. 'અચ્છા, ઇલક્ષણા, ઘૃષ્ટા, મૃષ્ટા, નીર-
 જસ્કા, નિર્મલા, નિષ્પઙ્કા નિષ્કંટકચ્છાયા, સપ્રભા, સોદ્યોતા, સમરીચિકા, પ્રાસા-
 દીયા, દર્શનીયા, અભિરૂપા પ્રતિરૂપા' વેદિકાના વર્ણનમાં આ પદો પણ ગ્રહણ

પ્રતિરૂપા ઇતિ । ‘તીસેણં મણિપીઠિયાણ ઉવરિં’-વર્ણિતાયાઃ સ્વલુ તસ્યાઃ મણિ-
પીઠિકાયા ઉપરિ ‘एत्थ णं एगे महं देवसयणिज्जे पन्नत्ते’ અત્ર મણિપીઠિકોપરિ
મહદ્વિચ્યં ‘देवशयनीयमेकं प्रथितम् ‘देव सयणिज्जस्स वण्णओ’ દેવશયનીયસ્ય વર્ણકઃ
તદ્વથા-નાનામણિમયા મૂલપાદાઃ સૌવર્ણિકાઃ પાદાઃ નાનામણિમયાનિ પાદ-
શીર્ષકાણિ વજ્રમયઃ સન્ધિઃ નાનામણિમયં ગ્રંથેયકમ્ રજતમયા તૃલિઃ લોહિતાક્ષરત્ન
મયમુપધાનમ્ તપનીમયં ગણ્ડોપધાનમ્ તત્સ્વલુ દેવશયનીયં સલિંગનવર્તિકમ્ ઉભ-
યતઃ ઉપધાનકમ્ મધ્યે નતગંભીરમ્ ગંગાપુલિનવાલુકોદાલશાલિદ્રુતમ્ ઉપચિત
ક્ષૌમદુકૂલપટ્ટપ્રતિચ્છાદનમ્ વિરચિતરજસ્રાણમ્ રક્તાં શુક સંવૃતમ્ સુરમ્યમ્ આદર્શ
નંધનીતતુલસ્પર્શમ્ મૃદુકમ્ પ્રાસાદીયં દર્શનીયમભિરૂપં-પ્રતિરૂપમ્ દેવશયની-
યવર્ણનમ્ । તસ્ય સ્વલુ ભવનસ્યોપરિ અષ્ટાવષ્ટૌ સ્વસ્તિક શ્રીવત્સ દર્પણાન્તાનિ
મંગલકાનિ ધ્વજાશ્ચત્રાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ તાદદત્રવત્તદ્વ્યં યાવત્ વદત્તઃ સદસ્ય પત્ર-

ગ્રહણ હુઆ હૈ અતઃ इन पदों द्वारा भी इसका वर्णन कर लेना चाहिये
इन सब पदों की व्याख्या पीछे यथा स्थान की जा चुकी है ‘तीसेणं
मणिपेठियाए उवरिं’ इस मणिपीठिका के ऊपर ‘एत्थणं एगे महं देव-
सयणिज्जे पन्नत्ते’ एक विशाल देव शयनीय शय्या है ‘देवसयणिज्जस्स
वण्णओ’ इस देवशयनीय का वर्णन इस प्रकार से है-‘इसके मूल-
पाद ‘सौवर्णिकाः’ सुवर्ण के बने हुए हैं इन पदों के शीर्षक अनेक
मणियों के बने हुए हैं । संधि इनकी वज्र की बनी हुई है तकिया जो
इस पर रखा हुआ है वह लोहिताक्ष रत्न का बना हुआ है गालों के
पास रखने का जो तकिया है वह तपनीय सुवर्ण का बना हुआ है
‘इत्यादि रूप से इस देव शयनीय का वर्णन किया गया है इस भवन
के ऊपर आठ आठ स्वस्तिक आदि मंगल द्रव्य है इस तरह से इस

થયેલ છે. તેથી આ પદો દ્વારા આ ભૂમિભાગનું વર્ણન સમજી લેવું. આ
પદોની વ્યાખ્યા પહેલા યોગ્ય સ્થળે કરેલ છે. ‘તીસેણં મણિપેઠિયાણ ઉવરિં’
એ મણિપીઠિકાની ઉપર ‘एत्थणं एगे महं देवसयणिज्जे पण्णत्ते’ એક વિશાળ
દેવશયનીય શય્યા છે. ‘देव सयणिज्जस्स वण्णओ’ આ દેવશયનીય શય્યાનું
વર્ણન આ પ્રમાણે છે.-તેના મૂળપાદ ‘सौवर्णिकाः’ સોનાના બનેલા છે. આ
પાયાઓના શીર્ષક અनेक મણિયોના બનેલા છે. તેની સંધી વજ્રની બનેલ છે
તેનું ગ્રંથેયક અनेक મણિયોનું બનેલ છે. તેની નીવાર રજતની બનેલ છે.
તેના પર જે તકીયાઓ રાખવામાં આવેલ છે તે લોહિતાક્ષ રત્નના બનેલા છે.
ગાલોની પાસે રાખવાના જે તકીયાઓ છે. તે તપનીય સોનાના બનેલ છે.
વિગેરે પ્રકારથી આ દેવશયનીયનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે. આ ભવનની
ઉપર આઠ આઠ સ્વસ્તિક વિગેરે મંગલ દ્રવ્ય છે. આ રીતે આ ભવનનું

હસ્તકાઃ ઇતિ । ‘સે ણં પડમે અણ્ણે ણં અદ્વસતેણં’ તત્પદ્મં યલુ અન્યેન ‘સ્વ-
મિન્નેનાંડદ્વસતેણં’ તદદ્ધુચ્ચત્તપ્પમાણમેત્તાણં પડમાણં’ તદર્થોચ્ચત્ત્વ પ્રમાણ-
માત્રાણાં પદ્માનામ્ ‘સવ્વત્થો સમંતા સંપરિક્ખિત્તે’ સર્વદિશુ સર્વત્ર સામસ્ત્યેન
સંપરિક્ષિત્તમ્ વેદિતમ્ । પરિવારપદ્માનાં મૂલ પદ્માપેક્ષાયાડર્થોચ્ચત્ત્વમેવ ભાવ-
યતિ ‘તે ણં પડમા અદ્વજોયણં આયામવિક્ખંભેણં’ તાનિ યલુ પરિવારભૂતાનિ
પદ્માનિ અર્ધયોજનમ્ આયામવિક્કમ્માભ્યામ્ ‘તં તિગુણં સવિસેસં પરિક્ખેવેણં’ તત્
ત્રિગુણં સર્વિશેષં પરિક્ષેપેણ ‘કોસં બાહલ્લેણં’ બાહલ્યેન ક્રોશૈકમ્ ‘દસજોયણાં
ઉવ્વેહેણં’ ઉદ્વેધેનોચ્ચત્ત્વેન દશયોજનાનિ ‘કોસં ઉસિયા જલંતાઓ’ ક્રોશ-
મુદ્ધિતં જલંતાત્ ક્રોશૈકમાત્રં જલપર્યંતાત્ ઉચ્છિદ્ધત્તમુપરિગતમ્ ‘સાહરેગાં’ તે
દસજોયણાં સવ્વગ્ગેણ પન્નત્તાઈ’ સર્વાગ્રેણ સાતિરેકાણિ તાનિ દશયોજનાનિ

ભવનં કા વર્ણનં બહવઃ-‘સહસ્રપત્રહસ્તકા’ ઇસ પાઠ તક કરના ચાહિયે
યહ પાઠ પીછે ભવન કે હી વર્ણન મેં આયા હૈ ‘સે ણં પડમે, અણ્ણેણં
અદ્વસતેણં, તદદ્ધુચ્ચત્તપ્પમાણમેત્તાણં પડમાણં સવ્વત્થો સમંતા સંપરિ-
ક્ખિત્તે’ યહ પદ્મ કમલ અપને સે આધી ઝંચાઈ વાલે ૧૦૮ દૂસરે
ઔર મી કમલોં સે ચારોં ઔર ઘિરા હુઆ હૈ યહી બાત સૂત્રકાર ‘તે
ણં પડમા અદ્વજોયણં આયામવિક્ખંભેણં તં તિગુણં સવિસેસં પરિક્ખે-
વેણં કોસં બાહલ્લેણં દસજોયણાં ઉવ્વેહેણં કોસં અસિયા જલંતાઓ
સાહરેગાં તે દસજોયણાં સવ્વગ્ગેણં પન્નત્તાઈ’ ઇન પરિવાર ભૂત
કમલોં કી લમ્બાઈ ચૌડાઈ આધે યોજન કી હૈ લમ્બાઈ ચૌડાઈ સે કુઝ
અધિક તિગુના ઇનકા પરિક્ષેપ હૈ ઇનકી મોટાઈ એક કોશ કી હૈ દશ
યોજન તક કી ઇનકી ગહરાઈ હૈ એક કોશ યે પાની સે ડપર ઉઠે હુણ
હૈ । ઇસ તરહ સબ પ્રમાણ મિલા કર યે સાધિક દશ યોજન કે હૈ ।

પર્ણુન ‘બહુઃ સહસ્રપત્રહસ્તકાઃ’ આ પાઠ સુધી કરી લેવું. આ પાઠ પહેલાં
ભવનના વર્ણનમાં આવી ગયેલ છે. ‘સે ણં પડમે અણ્ણેણં અદ્વસતેણં તદ-
દ્ધુચ્ચત્તપ્પમાણમેત્તાણં પડમાણં સવ્વત્થો સમંતા સંપરિક્ખિત્તે’ આ પદ્મ-કમળ પોતા-
નાથી અધી ઉંચાઈવાળા ૧૦૮ એકસો આઠ બીજા અન્ય કમળોથી ચારે બાજુ
એ ઘેરાએલ છે. એજ વાત સૂત્રકાર ‘તેણં પડમા અદ્વજોયણં આયામવિક્ખંભેણં
તં તિગુણં સવિસેસં પરિક્ખેવેણં કોસં બાહલ્લેણં દસ જોયણાં સવ્વગ્ગેણં પન્ન-
ત્તાઈ’ આ પરિવાર રૂપ કમળોની લંબાઈ પહોળાઈ અર્ધા યોજનની છે.
લંબાઈ પહોળાઈથી કંઈક વધારે ત્રણ ગણી છે. તેનો પરિક્ષેપ છે.
તેની જડાઈ એક કોસની છે. દસ યોજન સુધીની તેનો ઉંડાઈ છે. એક કોસ
જેટલા એ પાણીની ઉપર ઉઠેલા છે. આ રીતે બધા પ્રમાણ મળીને એ

પ્રથિતાનિ 'તેસિ ણં પડમાણં અયમેયારૂવે વણ્ણાવાસે પન્નત્તે' પરિવારરૂપાણં
તેણાં પદ્માનામયમેતાવદ્ધુપો વર્ણાવાસઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ 'તં જહા' તદ્વથા—'વહ્રામયા મૂલા'
વજ્રરત્નમયાનિ મૂલાનિ 'જાવ ણાણામણિમયા પુક્કરસ્થિબુયા' રિષ્ટરત્નમયાઃ કન્દાઃ
વૈદૂર્યરત્નમયા નાલાઃ તપનીયમયાનિ વાહ્ય પત્રાણિ જામ્બૂનદમયાન્યાભ્યન્તરપત્રાણિ
તપનીયમયાનિ કેસરાણિ કનકમય્યઃ કર્ણિકા નાનામણિમયાઃ પુષ્કરસ્થિબુકાઃ ।
'તાઓ ણં કણિયાઓ ક્રોસં આયામવિક્કલંભેણં' ક્રોશં દૈર્ઘ્યં વિસ્તારાભ્યામ્—તિગુણં
સવિસેસં પરિક્ષેવેણં' તત્ ત્રિગુણં સવિશેષં પરિક્ષેપેણં' અદ્ધકોસં વાહલ્લેણં' વાહ-
લ્લેણં—પૃથુત્વેનાર્ધક્રોશમ્ 'સવ્વકળગામઈઓ' સર્વાત્મના કનકમય્યઃ 'અચ્છાઓ

'તેસિણં પડમાણં અયમેયારૂવે વણ્ણાવાસે પણ્ણત્તે' इन पद्मों का वर्णन
और भी इस प्रकार से है 'वह्रामया मूला, जाव णाणामणिमया
पुक्करस्थिबुया' इन कमलों का मूल भाग वज्र का बना हुआ है कन्द
इनका रिष्टरत्न का बना हुआ है इन के नाल वैदूर्यरत्न के हैं बाह्यपत्र
इनके तपनीय सुवर्ण के हैं जाम्बूनद सुवर्ण के इनके भीतर के पत्र हैं
तपनीय सुवर्ण की इनकी किंजल्क पराग है कनकमय इनकी कर्णिकाएं
हैं और अनेक मणियों की इनकी पुष्करस्थिबुक है । 'ताओणं कणि-
याओ क्रोसं आयामविक्कलंभेणं' इन कर्णिकाओं में से एक कर्णिका
की लम्बाई एक एक कोश की है 'तिगुणं सविसेसं परिक्खेवेंणं' लम्बाई
चौड़ाई की अपेक्षा इनका परिक्षेप कुछ अधिक तिगुना २ है 'अद्धकोसं
वाहल्लेणं' मोटाई इसकी एक एक की आधे कोश की है । 'सव्व-
कणगामईओ' हर एक कर्णिका सर्वात्मना सुवर्णमय है 'अच्छाओ

કંઠક વધારે દસ યોજનના છે. 'તેસિણં પડમાણં અયમેયારૂવે વણ્ણાવાસે
પણ્ણત્તે' આ પશોતું વણ્ણુન ખીણું આ પ્રમાણે છે—'વહ્રામયા મૂલા, જાવ ણાણા
મણિમયા પુક્કરસ્થિબુકા' આ કમલોનો મૂળ ભાગ વજ્રનો બનેલ છે. તેણે કંઠ
રિષ્ટ રત્નતુ બનેલ છે, તેના નાલ વૈદૂર્ય રત્નના છે. તેના બાહ્યપત્ર તપનીય
સોનાના છે. અને તેના અંદરના પત્રો જંબૂનદ સોનાના છે. તેની પરાગો
તપનીય સોનાની છે. તેની કણિકાઓ કનકમય છે. અનેક મણિયોના તેની
પુષ્કર સ્થિબુક છે. 'તાઓણં કણિયાઓ ક્રોસં આયામવિક્કલંભેણં' આ કણિકા
ઓમાંથી એક એક કણિકાની લંબાઈ પહોળાઈ એક એક કોસની છે 'તિ-
ગુણં સવિસેસં પરિક્ષેવેણં' લંબાઈ પહોળાઈના પ્રમાણની અપેક્ષાએ તેના પરિ-
ક્ષેપ કંઠક વધારે ત્રણ ત્રણ ગણો છે. 'અદ્ધકોસં વાહલ્લેણં' તેની જડાઈ દરેકની
અર્ધા અર્ધા કોસની છે. 'સવ્વકળગામઈઓ' દરેક કણિકાઓ સર્વાત્મના સુવર્ણ-
મય છે. 'અચ્છાઓ જાવ પહિરુવાઓ' આ બધી કણિકાઓ આકાશ અને

પડિરૂવાઓ' અચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણાઃ ઘૃષ્ટાઃ ઘૃષ્ટાઃ નીરજસ્કાઃ નિર્મલા નિષ્પક્ષા નિષ્ક-
પ્ટકચ્છાયાઃ સ પ્રમાઃ સોદ્યોતાઃ સમરીચિકાઃ પ્રાસાદીયા દર્શનીયા અભિરૂપાઃ
'તાસિણં કણિયાણં ઉર્પિ' તાસાં કર્ણિ કાનાં સ્વલ્પપરિભાગે, 'બહુસમરમણિજ્ઞા ભૂમિ-
ભાગા જાવ મળીણં વળ્ણો ગંધો ફાસો બહુસમરમળીયોઽતિરમ્યો ભૂમિભાગઃ પ્રજ્ઞસઃ
અત્ર મળીનાં વળ્ણો ગન્ધઃ સ્પર્શશ્ચ પૂર્વવદેવ વિજયદ્વારાદગ્રાહ્યઃ । 'તસ્સ ણં પડમસ્સ'
તસ્ય મૂલપદમસ્ય સ્વલ્પ 'અવરુત્તરેણ' અપરોત્તરસ્યાં દિશિ નૈઋત્યે 'ઉત્તરેણ' ઉત્તર-
સ્યામ્ 'ઉત્તરપુરચ્છિમેણં' ઉત્તરપૂર્વાયામ્ ઇશાન્યામ્ સર્વસંકલનયા ત્રિદિશુ, 'નીલ-
વંતદ્વહસ્સ કુમારસ્સ' નીલવંતો દ્વહસ્ય કુમારસ્ય રાજઃ 'ચઉપ્પહં સામાણિયસાહસ્સી
ણં' ચતુર્ણાં સામાનિકસહસ્રાણાં સદશતામાપન્નાનિ 'ચત્તારિ પડમાસણ-

જાવ પડિરૂવાઓ' એ સર્વ કર્ણિકાણં આકાશ ઓર સ્ફટિકા મણિ કે
જેસી અચ્છ સ્વચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે । યહાં યાવત્ શબ્દ સે શ્લક્ષણ પદ
સે લેકર 'અભિરૂપ તક કે સમસ્ત પદોં કા ગ્રહણ હુઆ છે 'તાસિ ણં
કણિયાણં ઉવરિં બહુસમરમણિજ્ઞા ભૂમિભાગા પળ્ણત્તા' । 'તે કર્ણિકાઓની
કાઓં કે ઉપર બહુસમરમળીય ભૂમિભાગ છે 'જાવ મળીણવળ્ણો ગંધો
ફાસો' । 'ઇન સર્વ ભૂમિભાગોં કા વર્ણન યાવત્ મણિયોં કે વર્ણ ગન્ધ
ઓર સ્પર્શાન્ત પાઠ તક કરના ચાહિયે । 'ઇસ તરહ ઇન ભૂમિભાગોં કે
સમ્બન્ધ કા કથન પૂર્વ મેં વર્ણિત હુએ વિજયદ્વાર જેસા હી છે 'તસ્સ ણં
પડમસ્સ અવરુત્તરેણ' । 'ઇસ પદમ કી નૈઋત્ય દિશા મેં 'ઉત્તરેણ' ઉત્તર
દિશા મેં 'ઉત્તરપુરચ્છિમેણં' ઇશાનાદિ દિશા મેં-ઇન ત્રીન દિશાઓં મેં
'નીલવંતદ્વહસ્સ કુમારસ્સ' નીલવંત દ્વહકુમાર દેવ કે 'ચઉપ્પહં સામા-
ણિયસાહસ્સીણં' ચાર હજાર સામાનિક દેવોં કે 'ચત્તારિ પડમાસણ-

સ્ફટિક મણિના જેવી અચ્છ-સ્વચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. અહિંયાં યાવત્
શબ્દથી શ્લક્ષણ પદથી લઇને અભિરૂપ સુધીના સંધના પદો ગ્રહણ કરાયેલ છે.
'તાસિણં કણિયાણં ઉવરિં બહુસમરમણિજ્ઞા ભૂમિભાગા પળ્ણત્તા', એ કર્ણિકાઓની
ઉપર બહુસમરમળીય ભૂમિભાગ છે. 'જાવ મળીણં વળ્ણો ગંધો ફાસો' આ
બધી જ ભૂમિભાગોનું વર્ણન યાવત્ મણિયોના ગંધ અને સ્પર્શ સુધીના
પાઠનું કથન કરવું જોઈએ. આ રીતે આ ભૂમિભાગો સંબંધી કથક પડેલા
વર્ણવવામાં આવેલ વિજયદ્વારના વર્ણન પ્રમાણે જ છે. 'તસ્સ ણં પડમસ્સ અવરુ-
ત્તરેણ' ઉત્તર દિશામાં 'ઉત્તરપુરચ્છિમેણં' ઇશાન દિશામાં આ ત્રણે દિશામાં
'નીલવંતદ્વહસ્સ કુમારસ્સ' નીલવંત દ્વહ કુમાર દેવના 'ચઉપ્પહં સામાણિયસાહ-
સ્સીણં' ચાર હજાર સામાનિક દેવોના 'ચત્તારિ પડમાસણસાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ'
ચાર હજાર પદ્માસનો છે. 'એવં એણં સચ્ચો પરિવારો નવરં પડમાણં માણિયવ્વો'

‘પન્નતાઓ’ ચત્વારિ પદ્મસહસ્રાણિ પ્રથિતાનિ ‘एवं एतेणं सव्वो परिवारो’ एव-
 મેતેન પ્રકારેણ વિજયદેવસિંહાસનપરિવારોઽપિ વર્ણનીયઃ ‘तथाहि’ पूर्वस्यां
 ચત્તસ્રણાં તત્તદગ્રમહિષીણાં સંમાનયોગ્યાનિ ચત્વારિ મહાપદ્માનિ દક્ષિણ પૂર્વસ્યા
 આગ્નેયે આભ્યન્તર પર્યદોઽષ્ટાનાં દેવસહસ્રાણાં યોગ્યાન્યષ્ઠૌ પદ્મસહસ્રાણિ દક્ષિણ
 સ્યાં મધ્યમપર્યદો દશાનાં દેવસહસ્રાણાં યોગ્યાનિ દશકમલસહસ્રાણિ દક્ષિણાઽપર-
 સ્યાં વાયવ્યે બાહ્યપર્યદો દ્વાદશાનાં દેવસહસ્રાણાં દ્વાદશપદ્મસહસ્રાણિ પશ્ચિ-
 માયાં સપ્તાના મનીકાધિપતીનાં યોગ્યાનિ સપ્તમહાપદ્માનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ, તદનન્તરં
 તસ્ય દ્વિતીયસ્ય પદ્મપરિવેષસ્ય પૃષ્ઠતથ્ચત્તસ્રુ દિશુ પોડશાનામાત્મરક્ષકદેવ-
 સંહસ્રાણાં કૃતે યોગ્યાનિ પોડશપદ્મ સહસ્રાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ તચ્ચથા-ચત્વારિ પદ્મ-
 સહસ્રાણિ પૂર્વદિશિ ચત્વારિ પદ્મસહસ્રાણિ દક્ષિણસ્યાં ચત્વારિ પદ્મસહસ્રાણિ,

સાહસ્સીઓ પન્નતાઓ ચાર હજાર પદ્માસન હૈં ‘एवं एतेणं सव्वो परिवारो नवरि पउमाणं भाणियव्वो’ इस तरह से सब परिवार भूत
 कमलों का कथन कर लेना चाहिये अतः विजयदेव के सिंहासन का
 परिवार जैसा पहिले वर्णित किया गया है वैसा ही यहां पर भी इन
 का वर्णन करना चाहिये इस प्रकार-पूर्व दिशा में चार अग्रमहिषियों
 के समान योग्य चार महापद्म हैं आग्नेयकोण में आभ्यन्तर परिषदों
 के ८ हजार देवों के योग्य आठ हजार पद्म हैं दक्षिण दिशा में मध्यम
 परिषदों के दश हजार देवों के योग्य दश हजार कमल हैं । वायव्य
 दिशा में बाह्यपरिषदा के १२ हजार देवों के १२ हजार पद्म हैं
 द्वितीय पद्म परिवार के पीछे चारों दिशाओं हैं १६ हजार आत्मरक्षक
 देवों के योग्य १६ हजार पद्म हैं । इनमें पूर्वदिशा में ४ हजार पद्म
 हैं दक्षिण दिशा में ४ हजार पद्म हैं । उत्तर दिशा में ४ हजार पद्म

આ રીતે પરિવાર ભૂત બધાજ કમળોનું કથન કરી લેવું જોઈએ તેથી વિનય
 દેવના સિંહાસનના પરિવારનું વર્ણન જેમ પહેલાં કરેલ છે એજ પ્રમાણેનું
 વર્ણન અહીંયા પણ કરી લેવું. તે આ પ્રમાણે-પૂર્વ દિશામાં ચાર અગ્રમહિ-
 ષિયોની સમાન યોગ્ય એવા ચાર પદ્માસનો છે. અગ્નેય ખૂણામાં આભ્યન્તર
 પરિષદાના ૮ આઠ હજાર દેવોના યોગ્ય આઠ હજાર પદ્મો છે. દક્ષિણ દિશામાં
 મધ્યમ પરિષદાના ૧૦ દસ હજાર દેવોને યોગ્ય ૧૦ દસ હજાર કમળો છે.
 વાયવ્ય દિશામાં બાહ્ય પરિષદાના ૧૨ બાર હજાર દેવોના ૧૨ બાર હજાર
 પદ્મો છે. બીજા પદ્મપરિવારની પાછળ ચારે દિશાઓમાં ૧૬ સોળ હજાર
 આત્મરક્ષક દેવોને યોગ્ય ૧૬ સોળ હજાર પદ્મો છે. તેમાં પૂર્વ દિશામાં ૪ ચાર
 હજાર પદ્મો છે. દક્ષિણ દિશામાં ૪ ચાર હજાર પદ્મો છે. ઉત્તર દિશામાં

एवम् उत्तरस्यां दिशायामपि ज्ञातव्यम् 'नवरं पद्माणं भाणियव्वो' नवरं पद्माणां
 भणितव्यम् विजयदेव प्रकरणे भद्रासनानां संख्या कथिता किन्त्वत्र पद्मानां
 संख्या वक्तव्या-एतदेवोभयो वैलक्षण्यं प्रकरणयोः इति । तदेवं मूलपद्मस्य
 त्रयः पद्मपरिवेषा अभूवन् । अन्येऽपि त्रयः परिवेषा विद्यन्ते तानाह-'से णं
 पउमे' तत्खलु पद्मं 'अन्नेहिं तिहिं पउमवरपरिक्खेवेहिं-अन्यैरनन्तरोक्त परि-
 क्षेपत्रिक व्यतिरिक्तैः त्रिभिः पद्मपरिवेषैः 'सव्वओ समंता संपरिक्खत्ते'-
 सर्वतः सर्वासु दिक्षु समन्ततः संपरिक्षिप्तं परिवेष्टितम् 'तं जहा' तद्यथा-
 'अब्भितरेणं' आभ्यन्तरेण 'मज्झिमएणं' मध्यमेन 'बाहिरएणं'-बाह्येन च 'अब्भि-
 तरएणं' पउमपरिक्खेवे' आभ्यन्तरे प्रथमे खलु पद्मपरिक्षेपे सर्व संख्यया-
 'वत्तीसं पउमसयसाहस्सीओ पन्नत्ताओ' द्वात्रिंशत्पद्मशतसहस्राणि द्वात्रिंशल्ल-

है । और पश्चिम दिशा में भी ४ हजार पद्म है । विजय देव के प्रक-
 रण में जितनी संख्या भद्रासनों की कही गई है उतनी ही संख्या
 यहां पद्मासनों की-पद्म रूप आसनों की-कह लेनी चाहिये, वस
 यही यहां विशेषता है । इस तरह यह मूल पद्म का यह पद्म परिवार
 तीन प्रकार का कहा है । इसके अतिरिक्त और भी तीन रूप का जो पद्म
 परिवार है वह इस प्रकार से है 'सेणं पउमे अन्नेहिं तिहिं पउमवर
 परिक्खेवेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खत्ते' यही बात इस सूत्र द्वारा
 प्रकट की गई है-इन में से एक पद्मपरिवार-'अब्भितरेणं' बीच में
 है दूसरा पद्म परिवार 'मज्झिमएणं' मध्य में है और तीसरा पद्म
 'बाहिरएणं' बाहिर में है यह पद्म परिवार परिधि के रूप में हैं ।
 'अब्भितरएणं पउमपरिक्खेवे वत्तीसं पउमसयसाहस्सीओ पन्नत्ताओ'
 आभ्यन्तर परिधि में ३२ लाख कमल हैं । 'मज्झिमएणं पउमपरिक्खेवे-

૪ ચાર હજાર પદ્મો છે. અને પશ્ચિમ દિશામાં ૪ ચાર હજાર પદ્મો છે. વિજય
 દેવના પ્રકરણમાં ભદ્રાસનોની જેટલી સંખ્યા કહી છે, એટલી જ સંખ્યા
 અહીંયા પણ પદ્માસનોની છે. અર્થાત્ પદ્મ ૩૫ આસનોની છે તેમ સમજી
 લેવું. એજ અહીં વિશેષતા છે. એ રીતે આ મૂલ પદ્મનો આ પદ્મ પરિ-
 વાર ત્રણ પ્રકારે કહેલ છે. તે શિવાય બીજા પણ ત્રણ પ્રકારનો જે પદ્મ પરિ-
 વાર છે તે આ પ્રમાણે છે.-'સેણં પउमे અન્નેહિં તીહિં પउમવરપરિક્ખેવેહિં
 સવ્વओ समंता संपरिक्खत्ते' ઉપર કહેવામાં આવેલ વાત જ આ સૂત્રાંશ
 દ્વારા સૂત્રકારે પ્રગટ કરેલ છે. તેમાંથી એક પદ્મપરિવાર 'અબ્ભિંતરેણં' વચ્ચેમાં
 છે. બીજો પદ્મપરિવાર 'મજ્ઞિમएणं' મધ્યમાં છે, અને ત્રીજો પદ્મપરિવાર
 'બાહિરए' બહાર છે. આ પદ્મપરિવાર પરિધિરૂપે છે. 'અબ્ભિંતરएणं પउમ
 પરિક્ખેવે વત્તીસં પउમસયસાહસ્સીओ પન્નત્તાओ' આભ્યન્તર પરિધિમાં ૩૨ બીસ

क्षमितानि पद्मानि ३२०००००, प्रज्ञप्तानि, तथा—‘मज्झिमए णं पउमपरिक्खे-
वे’ मध्यमे—द्वितीये खलु पद्मपरिक्षेपे ‘चत्तालीसं पउमसयसाहस्सीओ पण-
त्ताओ’ चत्वारिंशत् पद्मशतसहस्रानि चत्वारिंशल्लक्षमितानि (४०००००००)
प्रज्ञप्तानि ‘बाहिरए णं पउमवरपरिक्खेवे’ अडयालीसं पउमसय ‘साहस्सीओ’
बाह्ये तृतीये पद्मपरिक्षेपेऽष्ट चत्वारिंशत् ४८०००००० पद्मशतसहस्राणि अष्ट
चत्वारिंशल्लक्षमितानि प्रज्ञप्तानि, ‘एवमेव सपुञ्जावरेण’ एवमेवाऽनेनैव प्रका-
रेण—पूर्वापरसमुदायेनेत्यर्थः ‘एगा पउमकोडीवीसं च पउमसयसाहस्सा भवंतीति
मक्खाया’ एका पद्मकोटिः विंशतिश्च पद्मशतसहस्राणि भवन्तीति आख्यातमया-
ऽन्यैश्च तीर्थकरैरिति । तत्राभ्यन्तरं परिक्षेपे द्वात्रिंशत्पद्मशतसहस्राणि द्वितीय-
परिक्षेपे चत्वारिंशत्पद्मशतसहस्राणि तृतीयपरिक्षेपेऽष्ट चत्वारिंशत्पद्मशतसहस्राणि
भवन्ति सर्वेषां संकलने विंशतिलक्षाधिका कोटिरेका पद्मशतसहस्राणां भवति ।
सम्प्रति—नामान्वर्यतां पृच्छति—‘से केणद्वे णं भंते एव मुच्चइ नीलवंतदहे नील-
वंतदहे ?’ तत्केनार्थेन भदन्त ! नीलवद्बृहदो नीलवद्बृहदः ? भगवानाह—‘गोयमा’
हे गौतम ? ‘नीलवंतदहेणं तत्थ तत्थ जाइं उप्पलाइं जाव सयसाहस्सपत्ताइं’

चत्तालीसं पउमसयसाहस्सीओ पणत्ताओ’ मध्यज परिधि में ४० लाख
कमल हैं ‘बाहिरएणं पउमवरपरिक्खेवे अडयालीसं पउमसयसाह-
स्सीओ पणत्ताओ’ बाहिर की परिधि में ४८ लाख कमल हैं । ‘एव-
मेव सपुञ्जावरेण’ एगा कोडीवीसं च पउमसयसाहस्सा भवन्ति’ इति
मक्खायं’ इस तरह तीनों परिधि के कमलों की संख्या १ करोड़ २०
लाख होती है ‘से केणद्वेणं भंते । एवं मुच्चइ नीलवंतदहे दहे’ हे
भदन्त ! ऐसा किस कारण से आप कहते हैं कि नीलवन्त नामका
वृद्ध—वृद्ध है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं ‘गोयमा ! नीलवंतदहेणं तत्थ २ जाइं
उप्पलाइं जाव सयसाहस्सपत्ताइं नीलवंतपमाति नीलवंतदहकुमारे

लाभ कमणो छे : ‘मज्झिमएणं पउमपरिक्खेवे चत्तालीसं पउमसयसाहस्सीओ पण-
त्ताओ’ मध्यम परिधिमां ४० आणीस लाभ कमणो छे : ‘बाहिरएणं पउमवर
परिक्खेवे अडयालीसं पउमसयसाहस्सीओ पणत्ताओ’ अडयालीस परिधिमां ४८
अडयालीस लाभ कमणो छे ‘एवमेव सपुञ्जावरेण एगा कोडीवीसं च पउमसयसा-
हस्सा भवन्ति, इतिमक्खायं’ आ प्रमाणे त्रणे परिधिनां कमणोनी संख्या १ ओड
करोडने २० वीस लाभनी थाय छे. ‘से केणद्वेणं भंते ! एवं मुच्चइ नीलवंतदहे
दहे’ छे. भगवन् आप ओवुं शा.कारणथी छे छे के नीलवंत नामनुं छे
छे छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुथी छे छे के—‘गोयमा ! नीलवंतदहेणं तत्थ
तत्थ जाइं उप्पलाइं जाव सयसाहस्सपत्ताइं नीलवंतपमाति नीलवंतदहकुमारे ये

नीलवद्द्रुहदे तत्र तत्र देशे तस्य २ देशस्य तत्र तत्र प्रदेशे बहून्युत्पलानि नलिनानि कमलानि कुमुदानि पुण्डरीकाणि महापुण्डरीकाणि शतपत्राणि सहस्रपत्राणि तानि सर्वाणि 'नीलवंतप्पभाइ'—नीलवंतप्रभाणि 'नीलवंत दह कुमारेय०' सो चेव गमो जाव नीलवंतदहे नीलवंतदहे' नीलवन्नाम च नागकुमारेन्द्रनागकुमारराजो महर्द्धिको महाधुतिको महाबलो महासौख्यो महानुभावः पल्योपमस्थितिकः परिवसति स तत्र चतुर्णां सामानिकदेवसहस्राणां चतुर्णां अग्रमहिषीणां सप्तानीकानां सप्तानीकाधिपतीनां षोडशात्मरक्षकदेवसरस्राणां नीलवद्द्रुहस्य नीलवद्राजधान्याः अन्येषां च बहूनां वानव्यन्तराणां देवानां देवोनाञ्चाऽऽधिपत्यं पौरपत्यं भर्तृत्वं स्वामित्वं माज्ञेश्वरसेनापत्यं कुर्वाणः पालयमानो यथासुखं विहरन्ति । ततो-

य सो चेव गमो जाव नीलवंत दहे २' हे गौतम ! इस नीलवंत द्रुह में जो उस उस स्थान में अनेक उत्पल हैं, नलिन हैं, कमल हैं । कुमुद हैं, पुण्डरीक हैं, महापुण्डरीक हैं शतपत्र वाले कमल हैं और लक्षपत्र वाले कमल हैं वे सब नीली ही प्रभावाले हैं नीले ही वर्ण वाले हैं यहां नीलवन्त द्रुहकुमार नामका नागकुमारेन्द्र देव रहता है यह महा-ऋद्धिवाला है, महाधुति वाला है, महाबलशाली है, महासुखसंपन्न है, बहुत अधिक प्रभाव युक्त है एक पल्योपम की इसकी स्थिति है यह वहां चार हजार सामानिक देवों का चार अग्रमहिषियों का, सात सेनाओं का, सात अनीकाधिपतियों का, १६ हजार आत्मरक्षक देवों का नीलवंत द्रुह का नीलवंती राजधानी का एवं और भी अनेक व्यन्तर देवों का एवं देवियों का आधिपत्य करता हुआ यावत् उनकी पालना करता हुआ यमक देव की तरह सुख पूर्वक रहता है इस

सो चेव गमो जाव नीलवंतदहे दहे' हे गौतम ! आ नीलवंत ऽहमां ने अ स्थानोमां सुंदर सुगंधथी लरेल अनेक उत्पलो छे, नलिनो छे, कुमुदो छे. पुंडरीको छे, महापुंडरीको छे, शतपत्रवाणा कमणो छे. अने लक्षपत्रवाणा कमणो छे, ते अधा नीली प्रलावाणा छे. नीला वरुणा न छे. अहीयां नीलवंत दहकुमार नामना नागकुमारेन्द्र देव रहै छे. अ महाऋद्धि वाणा छे. महाधुतिवाणा छे. महा गणशाली छे. महासुगंधी संपन्न छे. धराज वधारे प्रलाववाणा छे. तेमनी स्थिति अेक पल्योपमनी छे. अ त्यां यार हुन्नर सामानिक देवानुं यार हुन्नर अग्रमहिषियोनुं सात सेनाओनुं सात अनीकाधिपतियोनुं १६ सोण हुन्नर आत्मरक्षक देवानुं नीलवंत ऽहनुं नीलवंती राजधानीनुं अने गीण पणु अनेक वानव्यन्तर देवानुं अने देवियोनुं अधिपति पणु करता थका यावत् तेओनुं पालन करता थका यमक देवनी नेम

યસ્માત્ તદ્વત્તાનિ પદ્માનિ નીલવદ્વર્ણાનિ નીલવન્નામા નાગકુમારો રાજા તદધિપતિર્દેવઃ તસ્માત્-નીલવદ્નામાહૂદઃ વચ્ચતે તત્ તેનાર્થેન હે ગૌતમ ? એવમુચ્યતે-
'નીલવદ્ હૂદો નીલવદ્હૂદઃ' इति । कुत्र खलु भदन्त ! नीलवन्नामनीलवद् नाग-
कुमारदेवानां नीलवन्नाम्नी राजधानी प्रज्ञप्ता ? हे गौतम ! नीलवत्पर्वत्तस्योत्तरेण
तिर्यगसंख्येयान् द्वीपसमुद्रान् व्यति व्रज्याऽन्यस्मिन् जम्बूद्वीपे द्वीपे द्वादशयोजन-
सहस्राणि अवगाह्याऽत्रखलु नीलवद् नागकुमाराणां देवानां नीलवन्नाम्नी राज-
धानी प्रज्ञप्ता द्वादशयोजनसहस्रस्य तत्र नागकुमारदेवा नागकुमारराजानो
महर्द्धिका महाबला महाद्युतिका यावः महाप्रभावाः परिदरन्ति । ते चतुर्णां सामा-
निकसहस्राणां चतसृणामग्रमहिषीणां सप्तानीक-सप्तानीकाधिपतीनां षोडशात्म-

कारण पद्मादिकों की नीलता एवं नीलवंत नाम के उस के अधिपति
को लेकर इस नीलवंत हृद का नाम नीलवन्त ऐसा कहा गया है हे
भदन्त ! नीलवंत हृदकुमार नामके नागकुमारेन्द्र की नीलवन्त नाम
की राजधानी कहाँ है । इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम !
नीलवन्त पर्वत की उत्तर दिशा से तिर्यग् असंख्यात द्वीप समुद्रों को
उल्लङ्घन करके अन्य जम्बूद्वीप के द्वीप में १२ हजार योजन आगे जाने
पर नीलवन्त नामक नागकुमारेन्द्र की नीलवन्त नामकी राजधानी है
इसकी लम्बाई चौड़ाई १२ हजार योजन की है इस में नागकुमार
देव एवं राजकुमार राजा जो कि महाऋद्धि वाले महाबल वाले, महा-
द्युति वाले यावत् महाप्रभाव वाले हैं रहते हैं । ये सब चार हजार
सामानिक देवों क, चार अग्रमहिषियों का, सात सेनाओं का, सात

સુખ પૂર્વક રહે છે. તેનું કારણ પદ્મ વિગેરેનું નીલપણું અને નીલવંત
નામના તેના અધિપતિને લઇને આ નીલવંત હ્રદનું નામ નીલવંત એ પ્રભાણે
કહેવામાં આવેલ છે. હે ભગવંત નીલવંત હ્રદકુમાર નામના નાગકુમારેન્દ્રની
નીલવંત નામની રાજધાની ક્યાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે-હે ગૌતમ ! નીલવંત પર્વતની ઉત્તર દિશાથી તિર્યગ્ અસંખ્યાત
દ્વીપ અને સમુદ્રોને ઓળંગીને અન્ય જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ૧૨ ખાર
હજાર યોજન આગળ જવાથી નીલવંત નામના નાગકુમારેન્દ્રની નીલવંતી
નામની રાજધાની છે. એની લંબાઈ પહોળાઈ ૧૨ ખાર હજાર યોજનની છે
તેમાં નાગકુમારદેવ અને નાગકુમાર રાજા કે જે મહાઋદ્ધિવાળા છે, મહાબળ
વાળા છે મહાદ્યુતિવાળા છે, યાવત્ મહા પ્રભાવવાળા છે. તેઓ નિવાસ કરે
છે. તેઓ આ બધા ચાર હજાર સામાનિક દેવોનું ચાર હજાર અગ્રમહિષીયોનું
સાત સેનાઓનું સાત સેનાપતિયોનું ૧૬ સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવોનું અને

રક્ષકસહસ્રાણાં તદન્યેષાં બહૂનાં તદ્રાજધાની સ્થાનાં વાનવ્યન્તરદેવદેવીના માધિ-
પત્યાદિકં વિજયવદ્વિધત્તે વિદધતે ॥સૂ. ૭૫॥

મૂલમ્—નીલવંતદ્વહસ્સણં પુરત્થિમપચ્ચત્થિમેણં દસ જોય-
ણાં અબાહાણે એત્થણં દસ દસ કંચણગપઠ્ઠવયા પળ્લણ્ણત્તા
તેણં કંચણપઠ્ઠવયા એગમેણં જોયણસયં ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં પળ-
વીસં જોયણાં ઉઠ્ઠવેહેણં મૂલે એગમેયં જોયણસયં વિક્કલંભેણં
મજ્ઝે પળ્લણ્ણત્તરિં જોયણાં આયામવિક્કલંભેણં ઉવરિં પળ્ણાસં
જોયણાં વિક્કલંભેણં મૂલે તિન્નિ સોલે જોયણસણે કિંચિ વિસે-
સાહિણે પરિક્કલેવેણં મજ્ઝે દોળિણ સત્તત્તીસે જોયણસત્તે કિંચિ
વિસેસાહિણે પરિક્કલેવેણં । ઉવરિં એગં અઢ્ઢાવન્નં જોયણસયં
કિંચિ વિસેસાહિણે પરિક્કલેવેણં મૂલે વિચ્છિન્ના મજ્ઝે સંખિત્તા
ઉપ્પિ તણુયા ગોપુચ્છસંઠાણસંઠિયા સઠ્ઠ કંચણમયાં અચ્છા
પત્તેયં ૨ પડમવરવેદિયાં પત્તેયં ૨ વળસંઢ પરિક્કલિત્તા । તેસિ ણં
કંચણગપઠ્ઠવયાણં ઉપ્પિ બહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે જાવ
આસયંતિં તેસિ ણં પત્તેયં ૨ પાસાયવડેસગા સઢ્ઢા વાવટ્ઠિં
જોયણાં ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં એકત્તીસં જોયણાં કોસં ચ વિક્કલં-
ભેણં મણિપેઢિયા દો જોયણિયા સિંહાસણં સપરિવારા ॥ સે
કેળટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્છઈ કંચણગપઠ્ઠવયા ૨ ગોયમા ! કંચણ-
ગેસુ ણં પઠ્ઠવણસુ તત્થ તત્થ વાવીસુ ઉપ્પલાઈં જાવ કંચણગ
વળ્ણાભાઈં કંચણગા જાવ દેવા મહઢ્ઢિયા જાવ વિહરંતિ । ઉત્ત-
રેણ કંચણગાણં કંચણિયાઓ રાયહાણીઓ અળ્ણાંમિ જંબુદ્વીવે

સેનાપતિયોં કા, ૧૬ હજાર આત્મરક્ષકદેવોં કા, એવં ઔર મી વહાં
પરં રહને વાલે દેવોં કા—વાનવ્યન્તર દેવોં કા ઔર દેવિયોં કા આધિ-
પત્ય આદિ કરતે હુણે વિજય દેવ કી તરહ સુખ સે રહતે હૈં ॥૭૫॥

ખીન્ના પળ્લુ ત્યાં રહેવાવાળા દેવોનુ—વાનવ્યન્તર દેવોનુ અને દેવિયોનુ અધિ-
પતિ પળ્લુ કરતા થકા વિજય દેવની જેમ સુખ પૂર્વક રહે છે. ॥ સૂ. ૭૫ ॥

दीवे तहेव सव्वं भाणियव्वं ॥ कहि णं भंते ! उत्तराए कुराए
उत्तरकुरुदहे पन्नत्ते ? गोयमा ! नीलवंत दहस्स दाहिणेणं अट्ट-
चोत्तीसे जोयणसत्ते एवं सो चेव गमो णेतव्वो जो णीलवंत
दहस्स सव्वेसिं सरिसको दह सरिसनामाय देवा सव्वेसिं पुर-
त्थिमपच्चत्थिमेणं कंचणगपव्वया दस दसए कप्पमाणा उत्त-
रेणं रायहाणीओ अण्णंमि जंबुद्वीवे । कहि णं भंते ! चंददहे
एरावणदहे मालवंतदहे एवं एक्केको भाणियव्वो ॥सू० ७६॥

छाया—नीलवद् हृदस्य खलु पूर्वपश्चिमेन दशयोजनानि अवाधया अत्र
खलु दशदश काञ्चनपर्वताः प्रज्ञप्ताः ते खलु काञ्चन पर्वताः एकमेकं योजनशत
मूर्ध्व मुच्चैस्त्वेन पञ्चविंशतिः २ योजनानि उद्वेधेन मूले एकमेकं योजनशतं
विष्कम्भेण मध्ये पञ्चसप्ततिर्योजनानि आयामविष्कम्भाभ्याम् उपरि पञ्चाशद्
योजनानि विष्कम्भेण मूले त्रीणि षोडशोत्तराणि योजनशतानि किञ्चिद्विशेषाधि-
कानि परिक्षेपेण मध्ये द्वे सप्तत्रिंशे योजनशते किञ्चिद्विशेषाधिके परिक्षेपेण उपरि
एकमष्टापञ्चाशं योजनशतं किञ्चिद्विशेषाधिकं परिक्षेपेण मूले विस्तीर्णाः मध्ये
संक्षिप्ताः—उपरि तनुकाः गोपुच्छसंस्थानसंस्थिता सर्व काञ्चनमयाः—अच्छाः—
प्रत्येकं २ पद्मवरवेदिकया प्रत्येकं २ वनपण्डेन परिक्षिप्ताः । तेषां खलु काञ्चन-
पर्वतानां उपरि बहुसमरमणीयो भूमिभागो यावदासते तेषां खलु प्रत्येकं २
प्रासादावतंसकाः सार्धद्वापष्टिः योजनानि ऊर्ध्व मुच्चैस्त्वेन एकत्रिंशद्योजनानि
क्रोशंच विष्कम्भेण मणिपीठिकाद्वियोजनिका सिंहासनं सपरिवारम् । तत्केर्येन
भदन्त ! एवमुच्यते काञ्चनपर्वताः काञ्चनपर्वताः २ ? गौतम ! काञ्चनकेषु खलु-
पर्वतेषु तत्र तत्र वापीषु उत्पलानि यावत्काञ्चनवर्णमानि काञ्चनकाः यावद्देवा
महर्द्धिकाः यावद्विहरन्ति । उत्तरेण काञ्चनकानां काञ्चनिकाराजधान्यः अन्यस्मिन्
जम्बूद्वीपे—द्वीपे तथैव सर्वं भणितव्यम् कुत्र खलु भदन्त ! उत्तरकुरुषु कुरुषु-
उत्तर कुरुहृदः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! नीलवद् हृदस्य दक्षिणेन अष्टौ चतुस्त्रिंशानि
योजनशतानि एवं स एवगमो नेतव्यो यो नीलवद् हृदस्य सर्वेषां सदृशकः हृद-
सदृशनामानश्च देवाः सर्वेषां पूर्वपश्चिमेन काञ्चनपर्वताः दश दश एक प्रमाणाः
उत्तरेण राजधान्यः अन्यस्मिन् जम्बूद्वीपे कुत्र खलु भदन्त ! चन्द्रहृदः ऐरावतहृदः
माल्यवदहृदः एवमेकैको नेतव्यः ॥६५॥

टीका—‘नीलवंत दहस्स णं’ नीलवद् हृदस्य खलु ‘पुरत्थिमपच्चत्थिमेणं’—
पूर्वस्यां पश्चिमायाम् प्रत्येकं—२ ‘दसजोयणाइं अवाहाए’ दशयोजनान्यवाधया—

અપાન્તરા લેખુક્ત્વા 'एत्थ णं दस दस कंचणगपव्वया पन्नत्ता' अत्र खलु दश दश-
काचनपर्वताः प्रज्ञप्ताः ते च दक्षिणोत्तरश्रेण्या प्रज्ञप्ताः । 'ते णं कांचण पव्वया'
ते खलु काञ्चनपर्वताः दक्षिणोत्तरश्रेण्या व्याप्ताः 'एगमेणं जोयणसयं उद्धं उच्च-
त्तेणं' प्रत्येकं योजनशतम् ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन 'पणवीसं-२ जोयणाइं उव्वेहेणं'
पञ्चविंशतिः २ योजनानि उद्वेधेन 'मूले एगमेणं जोयणसतं विक्खंमे णं' ते
दशापि काञ्चनपर्वता मूले एकमेकं योजनशतं विष्कम्भेण 'मज्झे पणत्तरिं जोय-
णाइं आयामविक्खंमेणं' मध्ये पञ्चसप्ततिर्योजनानि आयामविष्कम्भेण 'उवरि
पण्णासं जोयणाइं विक्खंमेणं' उपरि पञ्चाशद्योजनानि विष्कंभेण-विस्तारेण

‘नीलवंतद्दहस्स णं પુરત્થિમપચ્ચત્થિમેણં’ इत्यादि ।

टीकार्थ-नीलवंत हृद् की ‘पुरत्थिमपच्चत्थिमेणं’ पूर्व और पश्चिम
दिशाओं में ‘दसजोयणाइं अब्हाए’ १० योजन आगे जाने पर ‘एत्थ णं
दस दस कंचणगपव्वया पन्नत्ता’ दश दश कांचनगिरि पर्वत हैं और
ये १० १० योजन के अन्तराल से व्यवस्थित हैं । एवं ये दक्षिण और
उत्तर श्रेणी में कहे गये हैं ‘ते णं कांचण पव्वया’ ये कांचन पर्वत जो
कि दक्षिण और उत्तर श्रेणी में व्यवस्थित है ‘एगमेणं जोयणसयं
उद्धं उच्चत्तेणं’ १००-१०० एक एकसो योजन के ऊंचे हैं । ‘पणवीसं
२ जोयणाइं उव्वेहेणं’ और पच्चीस पच्चीस योजन के उद्वेधवालि हैं-
जमीन में गडे हुए हैं ‘मूले एगमेणं जोयणसतं विक्खंमेणं, मज्झे
पणत्तरिं जोयणाइं आयामविक्खंमेणं उवरिं पण्णासं जोयणाइं विक्खं-

‘नीलवंतद्दहस्सणं પુરત્થિમપચ્ચત્થિમેણં’ इत्यादि

टीकार्थ- नीलवंत હૃદની ‘પુરત્થિમપચ્ચત્થિમેણં’ પૂર્વ અને પશ્ચિમ
દિશાઓમાં ‘દસ જોયણાઈ અબ્હાએ’ ૧૦ દસ યોજન આગળ જવાથી ‘एत्थ णं
दस दस कंचणगपव्वया पन्नत्ता’ दस दस कांचनगिरि नामना पर्वतो છે. અને
એ દસ દસ યોજનના અંતરાલથી વ્યવસ્થિત છે. તથા એ દક્ષિણ અને ઉત્તરમાં
શ્રેણિ રૂપે કહેલા છે. ‘ते णं कांचणपव्वया’ એ કાંચન પર્વતો કે જે દક્ષિણ
અને ઉત્તરમાં શ્રેણિરૂપ વ્યવસ્થિત હોય છે. ‘एगमेणं जोयणसयं उद्धं उच्च
त्तेणं’ દસ દસ યોજનની ઉંચાઈ વાળા છે. ‘पणवीसं पणवीसं जोयणाइं उव्वे
हेणं’ દસ દસ યોજનની ઉંચાઈ વાળા છે. ‘पणवीसं पणवीसं जोयणाइं उव्वेहेणं’
અને પચીસ પચીસ યોજનના ઉદ્વેધ વાળા છે. અર્થાત્ જમીનના અંદરના
ભાગમાં ઉંડા છે. ‘मूले एगमेणं जोयणसतं विक्खंमेणं मज्झे पणत्तरिं जोयणाइं
आयामविक्खंमेणं उवरिं पण्णासं जोयणाइं विक्खंमेणं’ એ મૂળમાં દરેક એકસો

‘મૂલે તિણિસોલે જોયણસતે કિંચિ વિસેસાહિણ પરિક્ષેવેણં’ મૂલે ત્રીણિ પોહપોત્તરાણિ યોજનશતાનિ કિંચિદ્ વિશેષાધિકાનિ પરિક્ષેપેણ, ‘મજ્ઞે દોત્તિસત્તતીસે જોયણસતે કિંચિવિસેસાહિણ પરિક્ષેવેણં’ મધ્યે દ્વિસપ્તત્રિશે-યોજનશતે કિંચિદ્વિશેષાધિકે પરિક્ષેપેણ ‘ઉવરિ એગં અટ્ટાવણં જોયણસયં કિંચિવિસેસાહિણ પરિક્ષેવેણં’ ઉપરિભાગે એકમણપચ્ચાશં યોજનશતં કિંચિદ્ વિશેષાધિકં પરિક્ષેપેણ, ‘મૂલે વિચ્છિણ્ણા’ મૂલદેશે વિસ્તીર્ણા: ‘મજ્ઞે સંસ્થિત્તા’ મધ્યભાગે સંકુચિતા: ‘ઉપ્પિ તણુયા-ઉપરિ સ્વલ્પા: અત:—‘ગોપુચ્છસંઠાણ-સંઠિયા’—ગોપુચ્છસ્ય સંસ્થાનં-સ્થિતિક્રમ: તથા-સંસ્થિતા: ગોપુચ્છાડ્ઠકારવન્ત: ‘સવ્વકંચનમયા’ સર્વાત્મના કાંચનમયનિર્મિતા અવભાસન્તે ‘અચ્છા: શ્લક્ષ્ણા: ઘૃષ્ઠા મૃષ્ઠા: નીરજસ્કા: નિર્મલા: નિષ્પક્કા: નિઘ્નકટકચ્છાયા: સપ્રભા: સમ-

ભેણં’ મૂલ મેં યે પ્રત્યેક એક સૌ યોજન કે ચૌડે હેં મધ્ય મેં પચહત્તર યોજન કે ચૌડે હેં । ઓર ઉપર મેં ૫૦ યોજન કે ચૌડે હેં ‘મૂલે તિણિ સોલે જોયણસતે કિંચિ વિસેસાહિણ પરિક્ષેવેણં’ મૂલ મેં ઇન કી પ્રત્યેક કી પરિધિ ત્રીન સૌ સોલહ યોજન સે કુછ અધિક હૈ ‘મજ્ઞે દોત્તિસત્તતીસે જોયણસતે કિંચિ વિસેસાહિણ પરિક્ષેવેણં ‘ઉવરિ એગં અટ્ટાવણં જોયણસતં કિંચિ વિસેસાહિણ પરિક્ષેવેણં’ મધ્ય મેં ૨૩૭ યોજન સે કુછ અધિક ઓર ઉપર મેં ૧૫૮ યોજન સે કુછ અધિક પરિધિ હૈ ‘મૂલે વિચ્છિણ્ણા, મજ્ઞે સંસ્થિત્તા, ઉપ્પિ તણુયા’ યે પ્રત્યેક મૂલ મેં વિસ્તીર્ણ મધ્ય મેં, સંક્ષિપ્ત ઓર ઉપર મેં પતલે હેં । અતએવ ‘ગોપુચ્છ સંઠાણસંઠિયા’ ઇનકા આકાર ગાય કી પૂછ કે જૈસા હો ગયા હૈ ‘સવ્વકંચનમયા અચ્છા’ યે સવ્વ કાંચનગિરિ સર્વાત્મના સુવર્ણમય હેં આકાશ એવં સ્ફટિક મણિ કે જૈસે અચ્છ-નિર્મલ હેં

યોજનની પહોળાઈ વાળા છે. મધ્યમાં ૭૫ પંચોતેર યોજનની પહોળાઈ વાળા છે. અને ઉપરની બાજુ ૫૦ પચાસ યોજનની પહોળાઈ વાળા છે. ‘મૂલે તિણિ સોલે જોયણસતે કિંચિવિસેસાહિણ પરિક્ષેવેણં’ તે દરેકની પરિધિ મૂળમાં ત્રણસો સોળ યોજનથી કંઈક વધારે છે. ‘મજ્ઞે દોત્તિસત્ત તીસે જોયણસણ કિંચિ વિસેસાહિણ પરિક્ષેવેણં’ મધ્યમાં ૨૩૭ બસો સાડત્રીસ યોજનથી કંઈક વધારે અને ઉપરમાં ૧૫૨ એકસો બાવન યોજનથી કંઈક વધારે તેની પરિધિ છે. ‘મૂલે વિચ્છિન્ના મજ્ઞે સંસ્થિત્તા ઉપ્પિ તણુયા’ એ દરેક પર્વતો મૂળમાં વિસ્તાર વાળા મધ્યમાં સંકડાયેલા અને ઉપરની બાજુ પાતળા છે. તેથીજ ‘ગોપુચ્છ સંઠાણસંઠિયા’ તેનો આકાર ગાયના પુંછડાનાં આકાર જેવા છે. ‘સવ્વ કંચનમયા અચ્છા’ આ બધા કાંચન પર્વતો સર્વાત્મના સુવર્ણમય છે. આકાશ એવું સ્ફટિક

રીચિકાઃ સોદ્ધોતાઃ પ્રાસાદિકાઃ દર્શનીયાઃ અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ । ‘પત્તેયં ૨ પડમવરવેદ્યા પત્તેયં ૨ વણસંડપરિવિસ્ત્રતા’ પ્રત્યેકં ૨ મદન્ત ! તે કાશ્ચનપર્વતાઃ પદ્મવરવેદિકયા-વનષણ્ડેન ચ પરિવેદિતાઃ અત્ર પદ્મવરવેદિકાયાઃ વનષણ્ડરય ચો-મયો વર્ણનં કર્તવ્યમ્ (તથાહિ-પૂર્વતઃ સંગ્રાહ્યમ્) ‘તેસિણં કંચણપવ્વયાણં ઉપ્પિ-તેષાં પદ્મક્રિસંબદ્ધાનાં દશકાશ્ચનપર્વતાનામપિ ઉપરિભાગે-‘બહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે જાવ આસરેતિ’ બહુસમરમણીયોડતિરમ્યો ભૂમિભાગઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । સ ચ ભૂમિભાગઃ વહુભિઃ કૃષ્ણૌ સ્તૃષ્ણૈર્મણિમિશ્રોપશોભિતઃ (અત્ર તૃણાનાં મણીનાશ્ચ ગન્ધ-સ્પર્શાન્તવર્ણનં કર્તવ્યમ્ તત્ર બહવો વાનવ્યન્તરા દેવા દેવ્યા શ્વાડન્યેપિ

ફલક્ષણ યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં યહાં યાવત્ શબ્દ સે ઘૃષ્ટ મૃષ્ટ આદિ વિશે-ષણોં કા સંગ્રહ હુઆ હૈ ‘પત્તેયં ૨ પડમવરવેદ્યા પત્તેયં ૨ વણસંડપરિ-વિસ્ત્રતા’ પ્રત્યેક કાંચનગિરિ પદ્મવર વેદિકા સે ઓર વનષણ્ડ સે ઘિરા હુઆ હૈ યહાં પર પદ્મવર વેદિકા ઓર વનષણ્ડ કા વર્ણન કર લેના ચાહિયે ‘તેસિં ણં કંચણગપવ્વયાણં ઉપ્પિ’ ઇન કાંચન પર્વતોં કે ઉપર ‘બહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે જાવ આસારેતિ’ બહુસમ રમણીય ભૂમિભાગ હૈ યાવત્ વહાં દેવ દેવિયાં વૈઠતી હૈં યહાં ઇસ બહુસમ રમ-ણીય ભૂમિભાગ કે વર્ણન કે સમ્બન્ધ મેં એસા કહના ચાહિયે કિ યહ ભૂમિભાગ અનેક કૃષ્ણ તૃણોં સે ઓર મણિયોં સે ઉપશોભિત હૈ તૃણોં ઇવં મણિયોં કે ગન્ધ સે લેકર સ્પર્શ તક કે ગુણોં કા જૈસા પહિલે વર્ણન કિયા ગયા હૈ-‘વૈસા હી વર્ણન યહાં પર મી કર લેના ચાહિયે ઇન કાંચનગિરિ કે બહુસમ રમણીય ભૂમિભાગ પર અનેક વાનવ્યન્તર

મણિના જેવા અન્ધ-નિર્મલગ છે. શ્લક્ષણ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. અહિયાં યાવત્ શબ્દથી ઘૃષ્ટ, મૃષ્ટ, વિગેરે વિશેષણોના સંગ્રહ થયેલ છે. ‘પત્તેયં પત્તેયં પડમવર-વેદ્યા પત્તેયં પત્તેયં વણસંડપરિવિસ્ત્રતા’ દરેક કાંચનગિરિ પદ્મવરવેદિકાથી અને વનષણ્ડથી ઘેરાયેલ છે. અહીંયાં પદ્મવર વેદિકાથી અને વનષણ્ડનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ. ‘તેસિણં કંચણગપવ્વયાણં ઉપ્પિ’ એ કાંચન પર્વતોની ઉપર ‘બહુસમ રમણિજ્જે ભૂમિભાગે જાવ આસારેતિ’ બહુ સમરમણીય ભૂમિભાગ છે. યાવત્ ત્યાં દેવો અને દેવિયો ખેડે છે. અહિયાં આ બહુસમરમણીય ભૂમિભાગના વર્ણન સંબંધમાં એવું કહેવું જોઈએ કે-આ ભૂમિભાગ અનેક કાળા રંગના તૃણોથી અને મણિયોથી શોભાયમાન છે. તૃણો અને મણિયોના ગંધથી લઈને સ્પર્શ પર્ચન્તના ગુણોનું વર્ણન જે પ્રમાણે પહેલાં કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું વર્ણન અહીંયાં પણ કરી લેવું જોઈએ. આ કાંચનગિરિના બહુસમરમ-ણીય ભૂમિભાગ ઉપર મહાનરિદ્ધિવાળા અનેક વાનવ્યન્તર દેવો અને દેવિયો તથા

તદ્વાસિનો યથા મુખમાસતે-શેરતે-ત્વક્પરિવર્તયન્તિ-નિપીદન્તિ-વિહરન્તિ૦) ૬૪
 સૂત્રવત્ । 'તેસિં વહુસમરમણિજ્જ ભૂમિભાગાણં' તેણાં સહુ વહુસમરમણીયભૂમિ-
 ભાગાનામ્ 'પત્તેયં-૨' પ્રત્યેકમ્-૨ 'પાસાયવહેંસગા પન્નત્તા' પ્રાસાદાવતંસકાઃ
 પ્રજ્ઞપ્તાઃ તે ચ-'સહુ વાવટ્ઠિં જોયણાં' ઉહું ઉચ્ચત્તેણં'-સાર્થ દ્વાષ્ટિર્યોજનાનિ
 ઝઘ્ઘ મુચ્ચત્ત્વેન 'એકત્તીસં જોયણાં કોસં ચ વિક્કલંભેણં'-એકત્રિંશદ્યોજ-
 નાનિ ક્રોશંચ વિષ્કમ્ભેણ 'મણિપેદિયા દોજોયણિયા' તસ્મિન્ પ્રાસાદાવતંસકે
 મણિપીઠિકૈન્ના દ્વિયોજનપ્રમાણા (તસ્યાં મણિપીઠિકાયામેકં કાશ્ચનદેવસ્ય સિંહા-
 સનં તચ્ચતુર્દિક્ષુ સામાનિકસહસ્રાણા મગ્ગમહિવીણા મનીકાધિપતીનાં યોગ્યભદ્રા-
 સનાનિ યથાયથં વક્તવ્યાનિ) 'સિંહાસણં સપરિવારા' સિંહાસનં સપરિવારમિતિ

દેવ, દેવિયાં તથા વહાં કે રહને વાલે ઓર ખી પ્રાણી સુખ પૂર્વક વૈઠતે
 ઊઠતે રહતે હૈં, સોતે હૈં, આરામ કરતે હૈં ઓર જિસ તરહ સે इन्हें
 સુખ મિલતા હૈં ઇસ તરહ સે રહતે હૈં । 'તેસિં વહુસમરમણિજ્જ ભૂમિ-
 ભાગાણં' ઊન વહુસમર મણીય ભૂમિભાગોં મેં સે 'પત્તેયં ૨' પ્રત્યેક
 ભૂમિભાગ મેં 'પાસાયવહેંસગા પન્નત્તા' પ્રાસાદાવતંસક હૈં વે પ્રાસાદા-
 વતંસક-'સહુવાવટ્ઠિં જોયણાં' ઉહું ઉચ્ચત્તેણં' ૬૨॥ યોજન કે ઝંચે હૈં
 'એકત્તીસં જોયણાં કોસં ચ વિક્કલંભેણં' ૩૧। યોજન કે લમ્બે હૈં । 'મણિ-
 પેદિયા દો જોયણિયા' એક ૨ પ્રાસાદાવતંસક મેં દો યોજન પ્રમાણ
 એક ૨ મણિપીઠિકા હૈં ઇસ મણિપીઠિકા પર એક કાંચન દેવ કા સિંહા-
 સન હૈં ઇસ સિંહાસન કી ચારોં દિશાઓં મેં હજારોં સામાનિક દેવોં
 કે, અગ્રમહિષિયોં કે એવં અનીકાધિપતિયોં કે યોગ્ય ભદ્રાસન હૈં યહી
 વાત 'સિંહાસણં સપરિવારા' ઇસ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ હૈં ।

ત્યાંનારહેવાવળા ખીજા પણ પ્રાણિયો સુખપૂર્વક ખેસે છે. ઉઠે છે. અને રહે છે.
 સુવે છે. આરામ કરે છે. અને જે રીતે તેઓને સુખ જણાય છે. એ રીતે
 તેઓ રહે છે. 'તેસિં વહુસમરમણિજ્જ ભૂમિભાગાણં' એ બહુસમરમણીય ભૂમિ
 ભાગોમાંથી પત્તેયં પત્તેયં' દરેક ભૂમિભાગમાં 'પાસાયવહેંસગા પન્નત્તા' પ્રાસા-
 દાવતંસકો છે. એ પ્રાસાદાવતંસકો 'સહુવાવટ્ઠિં જોયણાં' ઉહું ઉચ્ચત્તેણં' ૬૩॥
 સાડી બાસકે યોજન ઉંચા છે. 'એકત્તીસં જોયણાં કોસં ચ વિક્કલંભેણં' ૩૧।
 સવા એકત્રીસ યોજન લાંબાં છે. 'મણિપેદિયા દો જોયણિયા' દરેકે દરેક પ્રાસા-
 વતંસકોમાં બળે યોજન પ્રમાણવાળી મણિપીઠિકાઓ છે. એ મણિ પીઠિકા,
 ઓની ઉપર કાંચન દેવનું એક સિંહાસન છે. એ સિંહાસનની ચારે દિશાએ
 હજારો સામાનિક દેવોના, અગ્રમહિષિયોના અને અનીકાધિપતિયોના સિંહા-
 સનો છે. અર્થાત્ ભદ્રાસનો છે. એજ વાત 'સિંહાસણં સપરિવારા' આ સૂત્ર

પ્રકરણસ્યેતિ । સમ્પ્રત્યન્વર્થે નામપિપૃચ્છિષતિ—‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ’ તત્કેનાર્થેનૈવમુચ્યતે ભદન્ત ! ‘કંચણપવ્વયા કંચણપવ્વયા’ કાશ્ચનપર્વતાઃ ૨, હે ભદન્ત ! એતેષાં કાશ્ચનપર્વતનામાઽભિધાને કો હેતુઃ ? મગવાનાહ—‘ગોયમા !’ ગૌતમ ! ‘કંચણગેસુ પવ્વણસુ તત્થ તત્થ વાવીસુ ઉપ્પલાઈં જાવ કંચણવણ્ણામાઈં કંચણગા દેવા મહિઙ્ગિયા જાવ વિહરંતિ’ કાશ્ચનકપર્વતેષુ તત્ર તત્ર દેશપ્રદેશેષુ વહૂવચો વાપ્પયઃ સરાંસિ તત્તત્પણ્ણકયઃ તાસુ તાસુ લઘુ-ગુરુણિ તત્તજ્જાતીની ઉત્પલાનિ, મહિઙ્ગિકાદિષુ વિશેષિતાઃ કાશ્ચનદેવાઃ સામાનિકાદીનામાધિપત્યં કુર્વાણાઃ સુખં નિવસન્તિ વિહરન્તિ સર્વાઃ સર્વાણિ સર્વં કનકાભાઃ યતઃ તત્તેનાઽર્થેન ગૌતમ ! એવ મુચ્યતે કાશ્ચન પર્વતાઃ—૨ અથોચ્ચરં ગૌતમ ! કાશ્ચનપર્વતસ્ય । શાશ્વતં નામધેયં યન્નકદાચિત્-નાસીત્, યન્નકદાપિ-ન ભવિષ્યતિ, યન્નકદા-ચિન્ન ભવતિ, કિન્તુ-આસીદેવ, અવિષ્યત્યેવ, ભવત્યેવ, શાશ્વતો નિયતોઽવ્યયોઽ-

‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ કંચણપવ્વયા કંચણપવ્વયા’ હે ભદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં કિ યે કંચન પર્વત હૈં- અર્થાત્ ઇન પર્વતોં કા નામ કંચન પર્વત એસા કિસ કારણ સે હુઆ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘ગોયમા ! કંચણગેસુ પવ્વણસુ તત્થ તત્થ વાવીસુ ઉપ્પલાઈં જાવ કંચણ વણ્ણામાઈં કંચણગા દેવા મહિઙ્ગિયા જાવ વિહરંતિ’ હે ગૌતમ ! કંચન પર્વતોં પર વહાં ૨ જગહ ૨ વાવડિયાં હૈં । તાલાવ હૈં તાલાવ પંક્તિયાં હૈં ઉનમેં છોટે વડે બિન્ન ૨ જાતિ કે કમલ હૈં । મહિઙ્ગિક આદિ વિશેષણોં વાલે કાશ્ચનક દેવ રહતે હૈં યે સામાનિક આદિ દેવોં કા આધિપત્ય કરતે હુએ સુખ પૂર્વક વહાં રહતે હૈં યે સવ વહાં કાંચન કીસી પ્રભાવાલે ઓર કંચન કે સે રંગવાલે હૈં ઇસ કારણ ઇન પર્વતોં કો કાશ્ચન ઇસ નામ સે કહા ગયા હૈં યે કાશ્ચન પર્વત

પાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. ‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ કંચણપવ્વયા કંચણ પવ્વયા’ હે ભગવન્ આપ એવું શા કારણથી કહે છે ? કે આ કંચન પર્વત છે. અર્થાત્ આ પર્વતોના નામ કંચન પર્વત એ પ્રમાણે શા કારણથી પડેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! કંચણગેસુ પવ્વણસુ તત્થ તત્થ વાવીસુ ઉપ્પલાઈં જાવ કંચણવણ્ણામાઈં કંચણગા દેવા મહિઙ્ગિયા જાવ વિહરંતિ’ હે ગૌતમ ! કંચન પર્વતોની ઉપર અનેક રથો વાવડિયો છે. તલાવો છે. તળાવ પંક્તિયો છે. તેમાં નાના મોટા જુદી જુદી જાતના અનેક કમળો છે. મહાઙ્ગિક વિગેરે વિશેષણો વાળા કંચન દેવ ત્યાં રહે છે. તેઓ સામાનિક વિગેરે દેવોનું અધિપતિ પદ કરતા થકા સુખ પૂર્વક ત્યાં રહે છે. તે બધા કંચનના જેવી પ્રભાવાળા અને કંચન જેવા રંગવાળા છે. તે કારણથી એ

વસ્થિતો નિત્યઃ ઇતિ । ‘ઉત્તરેણ કંચનગાણં કંચણિયાઓ રાયહાણીઓ અણ્ણમિ
જંબૂં તદેવ સર્વં ભાણિયવ્વં’ કુત્ર ભદન્ત ! કાંચનદેવાનાં કાશ્ચનિકા રાજ-
ધાની પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! કાશ્ચનપર્વતાના મુત્તરદિશિ તિર્યગસંખ્યેયદ્વીપસમુદ્રાન્વયતિ
વ્રજ્યાઽન્યજમ્બૂદ્વીપે દ્વાદશયોજનસહસ્રાણ્યવગાહ્યાઽત્ર કાશ્ચદેવાનાં કાશ્ચનિકા
રાજધાની દ્વાદશસહસ્રયોજના વિદ્યતે સૈકપ્રાકારેણ સંપરિક્ષિપ્તા પ્રાકારશ્ચ સપ્ત-
ત્રિંશદ્યોજનાનિ અષ્ટયોજનમૂર્ધ્વમ્ ઇત્યાદિ વિજયરાધાનીવત્ તતો જ્ઞેયમ્ । ‘કહિ
ણં મંતે ! ઉત્તરકુરાણ કુરાણ’ કુત્ર ભદન્ત ! ઉત્તર કુરુપુ કુરુપુ, ‘ઉત્તરકુરુ
દ્દહે પળ્લત્તે’ ઉત્તરકુરુદ્દહો નામા દ્દહઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? ઇતિ પ્રદનઃ—ભગવાનાહ—‘ગોયમા’

શાશ્વત છે નિયત છે અવ્યય છે અવસ્થિત છે ઓર નિત્ય છે । ક્યોંકિ
યે પહેલે નહીં થે—એસા નહીં હૈ—અર્થાત્ ભૂત કાલ મેં થે ભવિષ્યત્ કાલ
મેં રહેંગે । ઓર વર્તમાન મેં યે મૌજૂદ છે । હે ભદન્ત ! કાશ્ચનદેવોં કી
કાશ્ચનિકા રાજધાની કહાં પર છે ? હે ગૌતમ ! કાશ્ચન પર્વતોં કી ઉત્તર
દિશા મેં તિર્યગ્ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોં કો પાર કરકે અન્ય જમ્બૂદ્વીપ
મેં ૧૨ યોજન આગે જાને પર કાશ્ચનક દેવોં કી કાશ્ચનિકા રાજધાની
જો કિ ૧૨ યોજન કે વિસ્તારવાલી હૈ યહ રાજધાની એક પ્રાકાર—કોટ
સે પરિવેષ્ટિત હૈ યહ પ્રાકાર ૩૭ યોજન કા હૈ । ઓર ૮ યોજન કા
ઝંચા હૈ । ઇત્યાદિ કથન યહાં વિજય રાજધાની કી તરહ હૈ એસા
જાનના ચાહિયે ‘કહિ ણં મંતે ! ઉત્તરકુરાણ ઉત્તરકુરુદ્દહે નામ દ્દહે
પળ્લત્તે’ હે ભદન્ત ! ઉત્તરકુરુ ક્ષેત્ર મેં ઉત્તરકુરુ નામ કા દ્દહ કહાં પર

પર્વતોને કાંચન એ નામથી કહ્યા છે. આ કાંચન પર્વતો શાશ્વત છે. નિયત
છે. અવ્યય છે. અવસ્થિત છે. અને નિત્ય છે. કેમકે—એ પહેલાં ન હતા તેમ
નથી. અર્થાત્ ભૂતકાળમાં તેઓ વિદ્યમાન હતા. ભવિષ્ય કાળમાં રહેશે. અને
વર્તમાનમાં તેઓ વિદ્યમાન છે.

દ્વિતીયી ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને પૂછે છે કે—હે ભગવન્ ! કાંચનદેવોની
કાંચનિકા રાજધાની કયાં આગળ આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે—હે ગૌતમ ! કાંચન પર્વતોની ઉત્તર દિશામાં તિર્યગ્ અસંખ્યાત
દ્વીપ સમુદ્રોને ઓળંગવાથી બીજા જંબૂદ્વીપમાં ૧૨ બાર યોજન આગળ
જવાથી કાંચનક દેવોની કાંચનિકા નામની રાજધાની આવેલી છે. તે રાજધાની
૧૨ બાર યોજનની છે. આ રાજધાની એક પ્રાકાર—કોટથી ઘેરાયેલી છે. આ
પ્રાકાર ૩૭ સાહત્રીસ યોજનનો છે. તેની ઉંચાઈ ૮ આઠ યોજનની છે. વિગેરે
પ્રકારનું તમામ કથન વિજય રાજધાનીના કથન પ્રમાણે અહીં સમજી લેવું.

‘કહિણં મંતે ! ઉત્તરકુરાણ ઉત્તરકુરુદ્દહે નામ દ્દહે પળ્લત્તે’ હે ભગવન્ ઉત્તર
કુરુક્ષેત્રમાં ઉત્તરકુરુ નામનું દ્દહ કયાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ

ગૌતમ ! નીલવંત દ્રહસ્સ દાહિણેણં અદ્વચોત્તીસે જોયણસણ એવં સોચેવ ગમો ણેયવ્વો જો નીલવંતદ્રહસ્સ' નીલવદ્દ્રહસ્ય દક્ષિણદિશિ અઠ્ઠૌ ચતુસ્સિશાનિ યોજનશતાનિ એવં સ એવ ગમો મણિતવ્વો યો નીલવદ્દ્રહસ્ય । હે ગૌતમ ! નીલવદ્દ્રહસ્ય દક્ષિણસ્યામ્ અઠ્ઠૌ ચતુસ્સિશાનિ યોજનશતાનિ ચતુરો સપ્તમાગાન્ ચ અબાધયા કૃત્વેતિ ગમ્યતે સીતાયા મહાનદ્યાઃ बहुमध्यदेशभागे अत्र खलूत्तरकुरुषूत्तरकुरुह्रदो नामा ह्रदः प्रज्ञप्तः स चोत्तरदक्षिणायतः प्राचीनप्रतीचीन विस्तरः एकं योजनसहस्रमायामेन—पंचयोजनशतानि विष्कम्भेण—दशयोजनानि उद्वेधेन अच्छा यावत्प्रतिरूपः, पार्श्वयोर्निषण्ण पद्मवरवेदिकाभ्यां सर्वतः समन्तात्संपरिक्षिप्तः, (पद्मवरवेदिका—वनषण्डयोर्वर्णनमत्र) तोरणान्तं वर्णितस्य तद्द्रहस्य मध्ये पद्मं तत्कर्णिकाया

હે ? इस के उत्तर में प्रभु कहते हैं । 'गोयमा' नीलवंतद्रहस्स दाहिणेणं अद्वचोत्तीसे जोयणसए एवं सो चेव गमो णेयव्वो' हे गौतम ! नीलवंत द्रह से ८३४४ योजन दूर पर उत्तरकुरु द्रह है यह सीता महानदी के बहुमध्य भाग में हैं यह द्रह उत्तर-दक्षिण तक लम्बा है पूर्व और पश्चिम तक इसका विस्तार है इसकी लम्बाई १ हजार योजन की है और पांच सौ योजन का चौड़ा है इसका उद्वेध-गहराई-१० योजन की है यह-अच्छ आकाश और स्फटिक मणि के जैसा निर्मल है यावत् प्रतिरूप है इसकी दोनों ओर एक एक पद्मवर वेदिका है फिर वनषण्ड है यहाँ पद्मवर वेदिकाओं का और वनषण्डों का वर्णन कर लेना चाहिये यह वर्णन तोरण आदि के पाठ तक करना चाहिये तात्पर्य यही है कि जैसा पहिले नीलवंत द्रह का वर्णन किया गया है वैसा ही इसका वर्णन है तथाच इस वर्णित द्रह के मध्य भाग में एक

શ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! નીલવંતદ્રહસ્સ દાહિણેણં અદ્વ ચોત્તીસે જોયણસણ એવં સો ચેવ ગમો ણેયવ્વો’ હે ગૌતમ ! નીલવંત દ્રહથી ૮૩૪૪ આઠસો ચોત્રીસ સાતિયા ચાર યોજન દૂર ઉત્તર કુરુ નામનું દ્રહ છે. તે સીતા મહા નદીના બહુ મધ્ય ભાગમાં છે. આ દ્રહ ઉત્તર દક્ષિણ સુધી લાંબુ છે. પૂર્વ અને પશ્ચિમ સુધી તેના વિસ્તાર છે. તેની લાંબાઈ ૧ એક હજાર યોજનની છે. અને પાંચ સો યોજન પહોળાઈ છે. તેના ઉદ્વેધ-ઉંડાઈ ૧૦ હસ યોજનની છે. તે અચ્છ આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવું નિર્મળ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. તેની બન્ને બાજુ એક એક પદ્મવર વેદિકા છે. તે પછી વનખંડ છે, અહીંયા પદ્મવર વેદિકાઓનું અને વનખંડોનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ. એ વર્ણન તોરણ વિગેરેના પાઠ સુધી કરવાનું છે. તાત્પર્ય એજ છે કે-પહેલાં જે પ્રમાણે નીલ વંત દ્રહનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે એજ પ્રમાણે આનું વર્ણન છે. આ

ઉપરિ રમણીયો દેશભાગઃ તત્રૈકં ભવનમ્ ત્રીણિ દ્વારાણિ તત્ર તત્ર કનકસ્તૂપિકાનાં
મૌલાપર્યંતં વર્ણનમ્ ભવનસ્યાન્તર્વહુસમરમણીયો ભૂમિભાગઃ તસ્ય મણિસ્પર્શપર્યન્તં
વર્ણનમ્ અત્ર મણિપીઠિકા તદુપરિ દેવશયનીયવર્ણનમ્ 'સન્વેસિં સરિસકોદહ, સરિ-
સનામાય દેવા' તત્તદ્હૃદાનાં સદૃશાઃ સમાનાઃ હૃદાઃ હૃદ સદૃશા હૃદસદૃશનામાનશ્ચ-
દેવાઃ તત્પદ્મન્યે નાષ્ટતેન તદ્ધોચ્ચત્વપ્રમાત્રેગ પદ્માનાં સર્વતઃ સંપરિક્ષિતમ્ પરિ-
વાર પદ્માનામયમેતાવદ્રૂપો વર્ણાવાસઃ વજ્રમયાણિ મૂલાનિ યાવત્ પુષ્કરસ્થિવુકાઃ
અચ્છાયાવત્પ્રતિરૂપાઃ । તાસામુપરિ વહુસમરમણીયા ભૂમિભાગાઃ યાવન્મણિસ્પર્શઃ
તત્પદ્મસ્યાઽપરોત્તરસ્યામ્ ० અત્રોત્તરકુરુહૃદકુમારસ્ય દેવ ચતુર્ણાં સામાનિકસહસ્રાણાં
ચત્વારિ પદ્મસહસ્રાણિ ચતસ્રુણાં મગ્રમહિષીણાં તાવત્પ્રમાણાનિ પદ્મનિ સપ્તાની
કાધિપતીનાં તાવત્સંખ્યકાનિ પદ્માનિ તદન્યૈઃ પદ્મપરિક્ષેપેણ પરિવેષ્ટિતમ્ આભ્યન્તર-

પદ્મ હૈં હસંકી કર્ણિકા કે ઉપર રમણીય ભૂમિભાગ હૈં યહાં એક
ભવન હૈં હસકે ત્રીન દ્વાર હૈં યહાં કનક સ્તૂપિકા-સુવર્ણ શિખરોં કો
'માલા પર્યન્ત વર્ણન કર લેના ચાહિયે ભવન કે ખીતર કા ભૂમિભાગ
વહુસમ રમણીય હૈં હસકે વર્ણન મેં મણિયોં કે સ્પર્શાન્ત તક કો પાંઠ
ગ્રહીત હુઆ હૈં યહાં એક મણિપીઠિકા હૈં હસકે ઉપર દેવશયનીય હૈં
દેવ શયનીય કા વર્ણન પૂર્વ મેં જૈસા કિયા ગયા હૈં વૈસા હી હૈં 'સન્વેસિં
સરિસકો દહસરિસનામા ય દેવા' હસકા જો નામ ઉત્તરકુરુ હૃદ હૈં
એવં ઉત્તરકુરુ હૃદ નામ કા અર્થંત સમઋદ્ધિવાન નાગેન્દ્રકુમાર યહાં
રહતા હૈં હસ કારણ હુઆ હૈં યહ વહુત વડી પરિવાર આદિ ઋદ્ધિ
વાલા હૈં એક પલ્યોપમ કો હસકી સ્થિતિ હૈં યહ ચાર હજાર સામા-
નિક દેવોં કા ચાર અગ્રમહિષિયોં કા જૈસા કિ નીલવન્ત હૃદકુમાર

રીતે વર્ણવાયેલા આ હૃદની મધ્યભાગમાં એક પદ્મ છે. તેની કર્ણિકાની
ઉપર રમણીય ભૂમિભાગ છે. ત્યાં એક ભવન છે. તેના ત્રણ દરવાજાઓ છે.
અહીંયા કનક સ્તૂપિકા-સુવર્ણશિખરોનું માળા સુધીનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ
ભવનની અંદરનો ભૂમિ ભાગ બહુ રમણીય છે. તેના વર્ણનમાં મણિયોના
સ્પર્શ સુધીનો પાઠ ગ્રહણ થયેલ છે. ત્યાં એક મણિપીઠિકા છે. તેની ઉપર
દેવશયનીય-શય્યા વિશેષ છે. એ દેવશયનીયનું વર્ણન પહેલાં જેમ કહેવામાં
આવેલ છે. એજ પ્રમાણે છે 'સન્વેસિં સરિસકો દહ સરિસનામાય' એનું નામજ
ઉત્તર કુરુ હૃદ છે એ પ્રમાણેના નામવાળા ઉત્તરકુરુ હૃદ નામના નાગેન્દ્રકુમાર
ધણી મોટી પરિવાર વિગેરે ઋદ્ધિવાળા છે. તેની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે,
તે ચાર હજાર સામાનિક દેવોનું ચાર અગ્રમહિષિયો વિગેરેનું જે
પ્રમાણે નીલવન્ત હૃદકુમારના વર્ણનમાં કહેવામાં આવેલ છે, તે કથન પ્રમાણે

માધ્યમિક વાહૈઃ તત્તેનાર્થેન મદન્ત ! કાશ્ચનપર્વતાઃ-૨ इत्युच्यते । ‘सन्वेसि पुरत्थिमपच्चत्थिमेणं’ सर्वहृदानां पूर्वपश्चिमदिशि ‘कंचणगपव्वया दस २ एकप्प-
माणा’ दश-२ एकप्रमाणाः समानप्रमाणवन्तः । ‘उत्तरेणं रायहाणीओ अण्णंसि
जंबुद्वीवे’ उत्तरस्याम्-उत्तरकुरुदेवस्य राजधानी प्रज्ञप्ता कांचन पर्वतानामुत्तरदिशि
तिर्यगसंख्येयद्वीपसमुद्रान् व्यतिव्रज्याऽन्यत्र जम्बुद्वीपे द्वादशयोजनसहस्राण्यव-
गाह्य काश्वनदेवानां द्वादशयोजनप्रमाणा काश्वनिका राजधानी विजयराजधानीवत् ।

के वर्णन में कहा गया है उसके अनुसार आधिपत्य आदि करता हुआ
सुखपूर्वक रहता है यहां पद्म और पद्म के परिवार भूत पद्मों का
वर्णन नीलवन्त हृद के वर्णन के पहिले किया गया है अतः वहां
से इसे देख लेना चाहिये तथा जिस प्रकार का वर्णन नीलवन्त हृद
कुमार का किया गया है वैसा ही वर्णन उत्तरकुरु हृदकुमार का भी
है अतः यह भी वहां से जाना जा सकता है ‘सन्वेसि पुरत्थिम पच्चत्थि-
मेणं कंचणग पव्वया दस २’ समस्त हृदों के पूर्व पश्चिम किनारों पर
१०-१० कांचनक पर्वत हैं इसके अनुसार इस हृद के पूर्व पश्चिम
किनारे पर भी १०-१० कांचनक पर्वत हैं इन कांचन पर्वतों का वर्णन
पीछे किया गया है अतः इन के सम्बन्ध में वही वर्णन यहां पर
जानना चाहिये उत्तरकुरु हृद की उत्तरदिशा में उत्तरकुरु देव की
राजधानी है काश्वन पर्वतों की उत्तर दिशा में तिर्यग असंख्यात द्वीप
समुद्रों को उल्लङ्घन कर दूसरे जम्बूद्वीप में १२ हजार योजन आगे
जाने पर काश्वन देवों की १२ योजन प्रमाण काश्वनिका नाम की राज-

‘अधिपति पणુ’ વિગેરે કરતા થકા સુખપૂર્વક ત્યાં રહે છે. અહીંયા પદ્મોનુ’
અને પદ્મના પરિવાર ૩૫ પદ્મોનુ’ વર્ણન નીલવંત હૃદના વર્ણનમાં પહેલાં
જેમ કરેલ છે તે પ્રમાણે સમગ્ર દેવું જોઈએ. તથા નીલવંત હૃદકુમારનું
વર્ણન જે પ્રમાણે ત્યાં કરેલ છે એજ પ્રમાણેનું વર્ણન ઉત્તરકુરૂ હૃદકુમારનું
છે. તેથી તે વર્ણન પણ ત્યાંથી સમગ્ર દેવું. ‘સન્વેસિ પુરત્થિમપચ્ચત્થિમેણં કંચ-
ણગ પવ્વયા દસ દસ’ સઘળા હૃદોના પૂર્વપશ્ચિમ કિનારા પર દસ દસ કાંચન
પર્વતો છે. એ કાંચનક પર્વતોનું વર્ણન પહેલાં કરવામાં આવી ગયેલ છે.
તથા અહીંયાં તે સંબંધી એજ વર્ણન સમગ્ર દેવું. ઉત્તરકુરૂહૃદની ઉત્તર
દિશામાં ઉત્તર કુરૂદેવની રાજધાની છે. કાંચન પર્વતોની ઉત્તર દિશામાં તિર્યક્
અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોને ઓળંઘવાથી બીજા જંબૂદ્વીપમાં ૧૨ ખાર હજાર
યોજન આગળ જવાથી કાંચન દેવોની ૧૨ ખાર યોજન પ્રમાણવાળી કાંચનિકા
નામની રાજધાની છે. એનું વર્ણન વિજય રાજધાનીના વર્ણન પ્રમાણે છે.

‘કહિ ણં મંતે ચંદ્રદેહે પન્નત્તે’ ક્વ સ્વલુ ભદન્ત ! ચન્દ્રદ્રહઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! ઉત્તરકુરુદ્રહસ્ય દક્ષિણાત્ય ચરમાન્તાત્ અર્વાગ્દક્ષિણસ્યા મષ્ટો ચતુસ્ત્રિશાનિ, યોજનશતાનિ ચતુર્ભાગાન્ યોજનસ્યાઽવાધયા સીતામહાનદ્યાઃ વહુમધ્યદેશભાગે એત્ર ઉત્તરકુરુપુ ચન્દ્ર દ્રહઃ ચન્દ્રદ્રહસ્ય વક્તવ્યતા નીલદ્રહવત્ નવરં યસ્માત્તત્ર વાપ્વા-દિપુ ઉત્પલ-કમલકુમુદ-પુણ્ડરીક-મહાપુણ્ડરીકશતસહસ્રપત્રાદીનિ ચન્દ્રદ્રહ-પ્રમાણિ ચન્દ્રનામાદેવસ્તત્ર પ્રતિવસતિ ચન્દ્રદ્રદોત્પલાદિયોગાત્ ચન્દ્રદેવસ્વામિ-કૃત્વાચ્ચ ચન્દ્રદ્રહઃ કથ્યતે । ચન્દ્રરાજધાની-કાંચનપર્વતયોર્વક્તવ્યતાસર્વાઽપિ પૂર્વવદેવ વાચ્યા । સમ્પ્રતિ-એરાવતદ્રહસ્ય વક્તવ્યતામાહ-‘કહિ ણં મંતે ।’ इत्यादि, कुत्र खलु भदन्त ! ऐरावतनामाहदः प्रज्ञप्तः भगवानाह-हे गौतम ! चन्द्रद्रहस्य

ધાની હૈ इसका वर्गन विजय राजधानी के जैसा ही है । ‘कहि णं मंते ! चंद्रदहे पण्णत्ते’ हे भदन्त ! चन्द्र द्रह कहां पर है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम ! उत्तर कुरु द्रह के दक्षिणात्य चरमान्त से पहिले दक्षिण दिशा में ८३४६ दूर पर चन्द्र द्रह है यह द्रह सीता महानदी के बहु-मध्य भाग में है इस चन्द्र द्रह की वक्तव्यता नीलद्रह के जैसी है नील द्रह की वक्तव्यता से इसकी वक्तव्यता में केवल यही अन्तर है कि वहां वापी आदि में जो उत्पल, कमल, कुमुद, पुण्डरिक शतपत्र, सह-स्रपत्र आदि हैं वे सब चन्द्र द्रह की प्रभा जैसी प्रभा वाले हैं चन्द्र नामका देव यहां पर रहता है इसलिये इसका नाम चन्द्रद्रह कहा गया है यहां चन्द्र राजधानी की वक्तव्यता और काञ्चन पर्वतों की वक्तव्यता सर्व पूर्व की तरह जान लेना चाहिये,

‘કહિ ણં મંતે’ इत्यादि हे भदन्त ! ऐरावत नाम का द्रह कहां पर है

‘કહિણં મંતે ! ચંદ્રદેહે પણ્ણત્તે’ હે ભગવન્ ચંદ્રદ્રહ ક્યાં આગળ આવેલ આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! ઉત્તરકુરુદ્રહના દક્ષિણાત્ય ચરમાંતની પહેલાં દક્ષિણ દિશામાં ૮૩૪૬ આઠસો ચોત્રીસ સાતિયા ચાર યોજન દૂર જવાથી ચંદ્રદ્રહ આવે છે. આ દ્રહ સીતા મહાનદીના બહુમધ્ય દેશ ભાગમાં છે. આ ચંદ્રદ્રહનું વર્ણન નીલદ્રહના વર્ણન પ્રમાણે છે. નીલદ્રહ ના વર્ણનથી આના વર્ણનમાં કેવળ એજ અંતર છે કે-અહીયાં જે વાવો અને તેમાં ઉત્પલો કમળો કુમુદો પુંડરીકો, મહાપુંડરીકો, શતપત્રો, સહસ્ર પત્રો વિગેરે છે, તે બધા ચંદ્રદ્રહની પ્રભા જેવા પ્રભાવાળા છે, અહીયાં ચંદ્ર નામના દેવ રહે છે. તેથી તેનું નામ ચંદ્રદ્રહ એ પ્રમાણે થયેલ છે. અહીયાં ચંદ્ર રાજ-‘ધાનીનું’ વર્ણન અને કાંચન પર્વતોનું વર્ણન પહેલાના વર્ણન પ્રમાણે સમજી લેવું.

‘કહિણં મંતે ! ઇત્યાદિ હે ભગવન્ ઐરાવત નામનું દ્રહ ક્યાં આવેલ છે ?

દાક્ષિણાત્યાત્-ચરમાન્તાત્ અર્વાંગદક્ષિણદિશિ અષ્ટૌ ચતુર્લિંગાનિ યોજનશતાનિ ચતુરઃ સપ્તભાગાંશ્ચ યોજનસ્યાઽબાધયા શીતાયા મહાનદ્યાઃ बहुमध्यदेशभागे अत्रावकाशे ऐरावतह्रदः ऐरावतह्रदस्य वक्तव्यतापि नीलवद्ह्रदस्य आयामविष्कम्भो द्वेध पद्मवरवेदिका वनषण्डत्रिसोपानप्रतिरूपकतोरणमूलपद्माष्टशतपरिवार पद्मपरिक्षेप त्रयवक्तव्यतावत् नामान्वयसूत्रमपि तथा नवरं-यस्मात्त्रोत्पलादीनि ऐरावतह्रदप्रभाणि० ऐरावतनाम च देवः प्रतिवसति तेन-ऐरावतह्रदः कथ्यते ऐरावतराजधान्यपि काञ्चनपर्वतवक्तव्यताऽवसाना इति । सम्प्रति-माल्यवद्ह्रदं प्रस्तौति-कहि णं भंते-कुत्र भदन्त ! माल्यवान्नामाह्रदः खलु प्रज्ञः ? हे गौतम ! ऐरावत ह્રदस्य दक्षिणात્યાच्चरમાन्तात् अर्वाङ्गदक्षिणस्या मष्टौ चतुर्लિङ्गानि યોજનશતાનિ અબાધયા સીતામહાનદ્યા बहुमध्यदेशभागे अत्रोत्तरकुरुषु माल्यवान्नामह्रदः

ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં-હેં ગૌતમ ! ચન્દ્ર હ્રદ કી દક્ષિણદિશા કે ચરમાન્ત સે પહિલે દક્ષિણ દિશા મેં ૮૩૪૪ યોજન કી દૂરી પર સીતા મહાનદી કે बहुमध्य देश भागे में ऐरावत ह्रद नामका ह्रद है इस ऐरावत ह्रद की वक्तव्यता भी नीलवन्त ह्रद की जैसी ही है अतः इसका आयामविष्कम्भ, उद्वेध, पद्मवरवेदिका, वनषण्ड, त्रिसोपान प्रतिरूपक, तोरण, मूलपद्म, इसका पद्मपरिवार, पद्म परिक्षेपत्रय सब नीलवन्त ह्रद के प्रकरण में कहे गये अनुसार ही हैं यहां सब पद्म आदि का परिवार ऐरावत ह्रद की प्रभा जैसे ही हैं ऐरावत देव यहां रहता है इसकी ऐरावत नाम की राजधानी है यहां कांचन पर्वत भी है-सो यह सब वक्तव्यता जैसी अन्य ह्रदों में इनकी कही गई है वैसी ही इनके सम्बन्ध में यहां कह लेनी चाहिये 'कहि णं भंते !' इत्यादि हे भदन्त ! माल्यवान ह्रद

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! ચન્દ્રહ્રદની દક્ષિણ દિશાના ચરમાન્તની પહેલાં દક્ષિણ દિશામાં ૮૩૪૪ આઠસો ચોત્રીસ સાતિયા ચાર યોજન દૂર સીતા મહાનદીના बहुमध्य देशभागમાં ऐरावत नामनु' હ્રદ આવેલ છે. આ ऐरावत હ્રદનું વર્ણન પણ નીલવંત હ્રદના વર્ણન પ્રમાણેજ છે. તેથી તેનો આયામ, વિષ્કંભ. ઉદ્વેધ, પદ્મવર વેદિકા, વનખંડ, ત્રિસોપાન પ્રતિરૂપક, તોરણ, મૂળપદ્મ, તેનો પદ્મપરિવાર પદ્મપરિક્ષેપ પત્ર એ બધા નીલવંત હ્રદના પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણેજ છે. અહીંયાં પદ્મ વિગેરેનો પરિવાર ઐરાવત હ્રદની પ્રભા જેવી પ્રભાવાળો છે. ઐરાવતદેવ ત્યાં રહે છે. તેની રાજધાની ઐરાવત નામની છે. અહીંયાં કાંચન પર્વતો પણ છે. તો આ તમામ પ્રકારનું વર્ણન જેમ બીજા હ્રદોના વર્ણનમાં તેમના સંબંધમાં વર્ણવેલ છે, એજ પ્રમાણે આના સંબંધમાં અહીં વર્ણવી લેવું. 'કહિણં ભંતે !' ઇત્યાદિ

પ્રજ્ઞપ્તઃ ? અસ્યાપિ નીલવદ્ હ્રદવક્તવ્યતાવદ્ વર્ણનમ્ નવરમ્—તત્ર વાપ્યાદિપુ ઉત્પ-
લાદીનિ માલ્યવદ્ હ્રદસમપ્રમા ભાજઃ સન્તિ પરિવસતિ ચ માલ્યવાન્ના-
માદેવઃ તતો માલ્યવદ્ હ્રદ इति કથ્યતે માલ્યવતી રાજધાન્યાશ્ચ વર્ણનં
વિજયરાજધાનીવત્ ॥ સૂ. ૭૬ ॥

મૂલમ—કહિણાં ભંતે ! ઉત્તરકુરાણ ઉત્તરકુરાણ જંબુ સુદંસ-
ણાણ જંબુપેઢે નામં પેઢે પન્નત્તે મોયમા ! જંબુદીવે દીવે મંદરસ્સ
પઠ્ઠવયસ્સ ઉત્તરપુરત્થિમેણં નીલવંતસ્સ વાસહરપઠ્ઠવયસ્સ દાર્હિ-
ણેણં માલવંતસ્સ વક્ષારપઠ્ઠવયસ્સ પન્નત્થિમેણં મંધમાદણસ્સ
વક્ષારપઠ્ઠવયસ્સ પુરત્થિમેણં સીતાણ ચહાણઈણ પુરત્થિમિલ્હે કૂલે
ણ્થળં ઉત્તરકુરાણ કુરાણ જંબુપેઢે નામં પેઢે પંચજોયણસતાઈં
આયામવિકલંભેણં પળ્ળરસ્સ ઇક્કાસીતે જોયણસતે કિંચિ વિસે-
સાહિણ પરિકલેવેણં વહુમ્મજ્જદેસભાણ વારસજોયણાઈં વાહ-

કહ્યાં પર હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! એરાવતહ્રદ કે દક્ષિણ
કે ચરમાન્ત સે પહિલે દક્ષિણદિશા મેં ૮૩૪૪ યોજન દૂર પર સીતા
મહાનદી કે વહુમધ્ય દેશભાગ મેં ઉત્તરકુરુક્ષેત્ર મેં યહ માલ્યવાન
નામ કા હ્રદ હૈ ઇસકી વક્તવ્યતા બી નીલવન્ત હ્રદ કે હી જૈસી હૈ
યહાં વાપિકા આદિકોં મેં જો ઉત્પલ આદિ હૈં વે સવ માલ્યવાન્ હ્રદ
કી પ્રમા જૈસી પ્રમા વાલે હૈં યહાં માલ્યવાન દેવ રહતા હૈ ઇસકી
માલ્યવતી નામકી રાજધાની હૈ ઇસ હ્રદ કા નામ ઇસી કારણ ‘માલ્ય-
વાન’ એસા હુઆ હૈ ઇસ રાજધાની કા વર્ણન વિજય રાજધાની કે
જૈસા હૈ ॥ સૂ. ૭૬ ॥

હે ભગવન્ માલ્યવાન હ્રદ ક્યાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે—હે ગૌતમ ! એરાવતહ્રદના ચરમાન્તથી પહેલા દક્ષિણ દિશામાં ૮૩૪૪
આઠસો ચોત્રીસ સાતિયા ચ ૨ યોજન દૂર સીતા મહાનદીના બહુ મધ્ય દેશ
ભાગમાં ઉત્તરકુરુક્ષેત્રમાં આ માલ્યવાન્ નામનું હ્રદ છે. આ હ્રદનું વર્ણન પણ
નીલવંત હ્રદના વર્ણન પ્રમાણે છે. અહીંયાં વાવો વિગેરેમાં જે ઉત્પલો વિગેરે
છે. તે બધા માલ્યવાન્ હ્રદની પ્રમા જેવી પ્રમાવાળા છે. અહીંયાં માલ્યવાન્
દેવ નિવાસ કરે છે. તેની રાજધાનીનું નામ માલ્યવતી છે. એ હ્રદનું નામ
એ કારણથી માલ્યવાન્ એ પ્રમાણે પડેલ છે. આ રાજધાનીનું વર્ણન વિજય
રાજધાનીના વર્ણન પ્રમાણે છે. ॥ સૂ. ૭૬ ॥

ल्लेणं तदाणंतरं च णं माताए माताए पदेसे परिहाणीए
 सव्वेसु चरमंतेसु दो कोसे बाहल्लेणं पन्नत्ते सव्व जंबू णामए
 अच्छे जाव पडिरूवे । से णं एगाए पउमवरवेइयाए एगेण य
 वणसंडेणं सव्वतो समंता संपरीक्खित्ते वण्णओ दोण्ह वि ।
 तस्स णं जंबूपेढस्स चउदिसिं चत्तारि तिसोषाणपडिरूवगा
 पन्नत्ता तं चेव जाव तोरणा जाव छत्ताइच्छत्ता । तस्स णं जंबू-
 पेढस्स उप्पि बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पन्नत्ते से जहा णामए
 आलिगपुंक्खरेइ वा जाव मणि० । तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स
 भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं एगा महं मणिपेढिया
 पन्नत्ता अट्ट जोयणाइं आयामविकलंभेणं चत्तारि जोयणाइं
 बाहल्लेणं सव्वमणिमई अच्छा सण्हा जाव पडिरूवा । तीसे णं
 मणिपेढियाए उवरि एत्थ णं महं जंबु सुदंसणा पन्नत्ता अट्ट
 जोयणाइं उडुं उच्चत्तेणं अद्धजोयणं उव्वेहेणं दो जोयणाइं
 खंधे अट्ट जोयणाइं विकलंभेणं छ जोयणाइं विडिमा बहुमज्झ
 देसभाए अट्ट जोयणाइं विकलंभेणं साइरेगाइं अट्ट जोयणाइं
 सव्वग्गेणं पन्नत्ता वइरामय मूला रयय सुप्पतिट्ठियविडिमा एवं
 चेतिय रुक्खा वण्णओ जाव सव्वो रिट्ठामय त्रिउलकंदा वेरु-
 लिय रुइरखंधा सुजाय वरजायरूवशठमगत्रिसालसाला नाना-
 मणिरयणविविहसाहप्पसाह वेरुलियपत्ततवणिज्जपत्तविंटा जंबू-
 णय रत्तमउय सुकुमाल पत्रालपल्लवंकुरधरा विचित्तमणिरयण-
 सुरहिकुसुमा फलभारनमियसाला सच्छाया सप्पभा सस्सि-
 रीया सउज्जोया अहियं मणोणिवुइकरा पासाइया दरिसणि-
 उजा अभिरूवा पडिरूवा ॥सू० ७७॥

छाया—कुत्र खलु भदन्त ! उत्तर कुरुषु कुरुषु जम्बूवाः सुदर्शनाया जंबू-
 पीठं नाम पीठं प्रज्ञप्तम् ! गौतय ! जंबुद्वीपे मन्दरपर्वतस्योत्तरपूर्वेण नीलवतो
 वर्षधरपर्वतस्य दक्षिणेन माल्यवतो वक्षस्कारपर्वतस्य पश्चिमेन गन्धमादनस्य वक्ष-

स्कारपर्वतस्य पूर्वेण सीताया महानद्याः पूर्वे कृते अत्र खलु उत्तरकुरुषु कुरुषु जंबूपीठं नाम पीठं पञ्चयोजनशतानि आयामविष्कम्भेण एकं योजनसहस्रं पञ्च-
काशीतानि योजनशतानि किञ्चिद् विशेषाधिकानि परिक्षेपेण बहुमध्यदेशभागे
द्वादशयोजनानि बाहल्येन तदनन्तरं च खलु मात्रया-२ प्रदेशं परिहीयमानं
सर्वेषु चरमान्तेषु द्वौ क्रौञ्चौ बाहल्येन प्रज्ञप्तं सर्वजाम्बूनदमयम् अच्छं यावत्प्रति-
रूपम्-तत्खलु एकया पद्मवरवेदिकया-एकेन च वनपण्डेन सर्वतः समंतात्
संपरिक्षिप्तम् वर्णको द्वयोरपि । तस्य खलु जंबूपीठस्य चतुर्दिशि चत्वारि त्रिसो-
पानकप्रतिरूपाणि प्रज्ञप्तानि तदेव यावत्तोरणानि यावत् छात्रातिच्छत्राणि ।
तस्य खलु जंबूपीठस्योपरि बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः स यथानामकः
आलिङ्गपुष्करमिति वा यावन्मणिः । तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य
बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु एका महती मणिपीठिका प्रज्ञप्ता अष्टयोजनान्याम-
विष्कम्भाभ्याम् चत्वारि योजनानि बाहल्येन मणि मती-अच्छा इच्छा यावत्प्रति-
रूपा । तस्याः खलु मणिपीठिकायाः उपरि अत्र खलु एका महती जंबू सुदर्शना
प्रज्ञप्ता अष्टयोजनानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन अर्धयोजनमुद्वेगेन द्वे योजने स्कन्धः अष्टौ
योजनानि विष्कम्भेण पद्मयोजनानि विडिमाः बहुमध्यदेशभागे अष्टौ योजनानि
विष्कम्भेण सातिरेकाण्यष्टौ योजनानि सर्वाग्निं प्रज्ञप्ता वज्रमयमूला रजतसु-
प्रतिष्ठितविडिमा एवं चैत्यवृक्ष वर्णको यावत् सर्वरिष्टमय विपुलकन्दा वैदूर्यरुचिर-
स्कन्धा सुजातवरजातरूप प्रथमकविशाळशाला नानामणिरत्नविविधगाखा प्रशाख-
वैदूर्य पत्र तपनीय पत्रवृन्ता जाम्बूनदरक्त मृदुकमुकुमारप्रवालपलवाङ्कुरधरा
विचित्रमणिरत्नगुरभिकुसुमाः फलभारनमितशाखा सच्छाया सप्रभा सश्रीका
सोद्द्योता अधिकं मनोनिर्वृतिकरा प्रासादिका दर्शनीयाऽभिरूपा प्रतिरूपा । सू०७७।

टीका--‘कहि णं भंते ! उत्तरकुराए कुराए’-हे भदन्त ! कुत्र कस्मिन्
स्थाने खलु जम्बूद्वीपे द्वीपे उत्तर कुरुषु कुरुषु ‘जंबू-सुदंसणाए’ द्वितीयं नाम
सुदर्शना यस्याः तस्याः जंबूवाः ‘जंबुपेदेनाम पेदे’-पन्नत्ते’ जम्बूवाः सम्बन्धि
पीठं जम्बूपीठं नाम पीठम् प्रदेशः-स्थितिः प्रज्ञप्तं प्रथितमिति प्रश्नः ?
भगवानाह-‘गोयमा’ हं गौतम ? ‘जंबूदीवे दीवे’ जंबू नामके द्वीपे ‘मंदरस्स

‘कहि णं भंते ! उत्तरकुराए कुराए’ इत्यादि ।

टीकार्थ-हे भदन्त ! उत्तरकुल क्षेत्र में जम्बू सुदर्शन वृक्ष का जम्बू-
पीठ नामका पीठ कहाँ पर है । इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा

‘कहिणं भंते ! उत्तरकुराए कुराए’ इत्यादि

टीकार्थ-हे भगवन् उत्तरकुलक्षेत्राणि जंबूसुदर्शन वृक्षान् जंबूपीठं नामानि
पीठं कथां अपेक्ष्ये ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रबुध्री कडे छे डे-‘गोयमा’ जंबू

पव्वयस्स उत्तरपुरच्छिमेणं' मन्दर पर्वतस्योत्तरपूर्वेण-ईशानकोणे 'नीलवंतस्स वासहरपव्वयस्स दाहिणेणं' नीलवतो वर्षधरपर्वतस्य दक्षिणेन दक्षिणस्यां दिशि 'मालवंतस्स वक्खारपव्वयस्स पच्चत्थिमेणं' माल्यवतो वक्षस्कारपर्वतस्य पश्चिमा-याम् 'गंधमादणस्य वक्खारपव्वयस्स पुरत्थिमेणं' गन्धमादनस्य वक्षस्कारपर्वतस्य पूर्व दिशि 'सीयाए महाणईए पुरत्थिमिल्ले कूले' महानद्याः सीतायाः पूर्वदिक्कटे उत्तरकुरुपूर्वाद्धस्य बहुमध्य-देशभागे 'एत्थ णं उत्तरकुराए कुराए' अत्र स्थाने उत्तरकुरुषु कुरुषु 'जंबुपेढे नामं पेढे' जंबूपीठं नाम पाठं 'प्रज्ञप्तमित्यग्रेण सम्बन्धः तच्च जम्बूपीठम्-'पंच जोयणसयाइं आयामविक्खंभेणं' पञ्चयोजनशतानि आयाम-विष्कम्भाभ्याम् 'पण्णरसएकासीते जोयणसते किंचि विसेसाहिए परिक्खेवेणं' पंचदशएकाशीतानि एकयोजन सहस्रं पञ्चैकाशीतानि योजनशतानि-एकाशीत्य-धिकानि पञ्चशतानि-योजनानि किञ्चिद्विशेषाधिकानि १५८१ परिक्षेपेण 'बहु-

जंबुद्वीवे द्वीवे मंदरपव्वयस्स उत्तर पुरत्थिमेणं नीलवंतस्स वासहर पव्वयस्स दाहिणेणं' हे गौतम ! जम्बूद्वीप नामके द्वीप में मंदर पर्वतकी उत्तर पूर्वदिशा में-ईशानकोण में-तथा-नीलवन्त वर्षधर पर्वत की दक्षिण दिशा में 'मालवंतस्स वक्खारपव्वयस्स पच्चत्थिमेणं' एवं माल्यवान् वक्षस्कार पर्वत की पश्चिमदिशा में 'गंधमादणस्स वक्खार-पव्वयस्स पुरत्थिमेणं' तथा गन्धमादनवक्षस्कार पर्वत की पूर्वदिशा में 'सीयाए महाणईए' सीता महानदी के 'पुरत्थिमिल्ले कूले' पूर्व-दिक्कट में 'उत्तरकुराए कुराए' उत्तरकुरु क्षेत्र में 'जंबुपेढे नामं पेढे' जम्बूपीठ नाम की पीठ है यह पीठ 'पंचजोयणसयाइं आयामविक्खंभेणं' लम्बाई चौड़ाई में पांचसौ योजन का है 'पण्णरस एकासीते जोय-णसए किंचिविसेसाहिए परिक्खेवेणं' १५८१ योजन के अधिक

द्वीवे द्वीवे मंदरस्स पव्वयस्स उत्तरपुरत्थिमेणं नीलवंतस्स वासहर पव्वयस्स दाहिणे णं' हे गौतम ! जम्बूद्वीप नामना द्वीपमां मंदर पर्वतनी उत्तर पूर्व दिशाभां अर्थात् ईशान भूणामां तथा नीलवंत वर्षधर पर्वतनी दक्षिण दिशाभां 'माल-वंतस्स वक्खारपव्वयस्स पच्चत्थिमेणं' तथा माल्यवान् वक्षस्कार पर्वतनी पश्चिम दिशाभां 'गंधमादणस्स वक्खारपव्वयस्स पुरत्थिमेणं' तथा गंधमादन वक्षस्कार पर्वतनी पूर्वदिशाभां 'सीयाए महाणईए' सीता महानदीना 'पुरत्थिमिल्ले कूले' पूर्व दिक्कटमां 'उत्तरकुराए कुराए' उत्तर कुरुक्षेत्रमां 'जंबुपेढे नामं पेढे' जम्बूपीठ नामनी पीठ छे, आ पीठ 'पंच जोयणसयाइं आयामविक्खंभेणं' पांच सौ योजन लांबी अने चौड़ाणी छे. 'पण्णरसएकासीते जोयणसए किंचिविसे-साहिए परिक्खेवेणं' १५८१ पहरसो एकाशी योजनथी वधांरे तेनी परिधी छे,

મજ્ઞદેસમાણ વારસજોયણાં વાહલ્લેણં' વહુમધ્યદેશભાગે પૃથુત્વેન દ્વાદશયોજ-
નાનિ 'તયાણંતરં ચ ણં માતાણ પદેસે પરિહાણીણ' તદનન્તં ચ માત્રયા ૨ એકૈક
પ્રદેશં પરિહીય માનમ્ 'સવ્વેસુ ચરિમંતેસુ દો કોસે વાહલ્લેણં પણ્ણત્તે' ચમાન્તેષુ
સર્વેષુ દ્વો ક્રૌશૌ વાહલ્યેન પ્રજ્ઞપ્તં જમ્બૂપીઠમ્ । 'સવ્વજંબૂણતામણ અચ્છે જાવ
પહિરુવે' સર્વાત્મના જંબૂનદમયમ્-જમ્બૂ ફલવદ્ પરિદ્વિગ્યમાનસુવર્ણસંવૃતમ્
અચ્છં-ફલક્ષણમ્ યાવત્પ્રતિરૂપમ્ । જંબૂ પીઠમરિમાણ મુક્તમ્-

‘જંબૂનયા મયં જંબૂ-પીઠ મુત્તરકુરાણ પુવ્વદ્ધે ।

સીયાણ પુવ્વદ્ધે પંચસયાયામ વિક્કલંભે ॥૧॥

પન્નરસેક્કાસીણ સાહીણ પરિહિ મજ્ઞવાહલ્લં ।

જોયણદુછકકમસો હાયંતં તેસુ કોસાઈ ॥૨॥

હસકી પરિધિ હૈ ‘વહુમજ્ઞ દેસમાણ વારસજોયણાં વાહલ્લેણં’ મધ્ય
મેં યહ ૧૨ યોજન કા મોટા હૈ ‘તયાણંતરં ચ ણં માતાણ પદેસે પરિ-
હાણીણ સવ્વેસુ ચરમંતેસુ દો કોસેણં વાહલ્લેણં પણ્ણત્તે’ હસકે બાદ
યહ એક ૨ પ્રદેશ રૂપ મેં થોડા ૨ કમ હોતા ગયા હૈ સો ચરમાન્ત
મેં દો કોશ કા મોટા રહ ગયા હૈ ‘સવ્વજંબૂણતામણ અચ્છે જાવ પહિ-
રુવે’ યહ સર્વરૂપ સે સુવર્ણમય હૈ આકાશ ઓર સ્ફટિક કે જૈસા
નિર્મલ હૈ યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈ જમ્બૂફલ કે જૈસા જો સુવર્ણ દેખને મેં
માલૂમ પડતા હૈ એસે સુવર્ણ કા નામ જમ્બૂનદ હૈ જમ્બૂપીઠ કા પરિ-
માણ એસા હી અન્ય ગ્રન્થો મેં કહા ગયા હૈ ‘જંબૂનયા મયં જંબૂપીઠ
મુત્તરકુરાણ પુવ્વદ્ધે સીયાણ પુવ્વદ્ધે પંચસયાયામ વિક્કલંભેણં ॥૧॥
પન્નરસેક્કાસીણ સાહીણ પરિહિ મજ્ઞવાહલ્લં જોયણદુછકક કમસો
હાયંતં તેસુ દો કોસા’ ॥૨॥ ‘સે ણં ણગાણ પડમવરવેદ્યાણ એગેણ વણ-

‘વહુમજ્ઞદેસમાણ વારસજોયણાં વાહલ્લેણં’ મધ્યમાં એ ૧૨ ખાર યોજનનો છે.

‘તયાણંતરં ચણં માતાણ પદેસે પરિહાણીણ સવ્વેસુ ચરમંતેસુ દો કોસેણં વાહલ્લેણં
પણ્ણત્તે’ તે પછી તે એક એક પ્રદેશ પણાથી થોડું થોડું કમ થતું ગયેલ છે.

એ રીતે ચરમાંતમાં બે કોશની મોટાઈ થઈ ગયેલ છે. ‘સવ્વજંબૂણતામણ અચ્છે
જાવ પહિરુવે’ એ સર્વ રીતે સુવર્ણમય છે. આકાશ અને સ્ફટિકના જેવું
નિર્મળ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. જંબૂફળના જેવું જે સોનું દેખવામાં આવે
એવા સોનાનું નામ જંબૂનદ છે. જંબૂપીઠનું પરિમાણ આજ પ્રમાણે અન્ય
થંથોમાં કહેવામાં આવેલ છે.-

‘જંબૂનયામયં જંબુપીઠમુત્તરકુરાણ પુવ્વદ્ધે । સીયાણ પુવ્વદ્ધે પંચસયાયામ વિક્કલંભે’ ॥૧॥

‘પન્નરસેક્કાસીણ સાહીણ પરિહિ મજ્ઞવાહલ્લં ।

જોયણ દુછકકમસો હાયંતં તેસુ દો કોસા ॥ ૨ ॥

‘से णं एगाए पडमवरवेइयाए एगेणय वणसंडेणं’ तत्खलु जंबूपीठम्—एकया-
पद्मवरवेदिकया एकेन वनपण्डेन च ‘सव्वतो समंता संपरिक्खित्ते’ सर्वतश्चतुर्दिक्षु
समन्तात् सामस्त्येन परिवेष्टितम् । ‘वण्णओ दोण्हवि’ वर्णकः द्वयोरपि पद्मवर-
वेदिका वनपण्डयोः जगत्पुपरिवर्णनमिवात्रापि वर्णनम् । ‘तस्स णं जंबूपेढस्स चउ-
दिसिं’ तस्य खलु जम्बूपीठस्य चतसृष्वपिदिक्षु ‘चत्तारि तिसोवाणपडिख्वगा पन्न-
त्ता’ एकैकं त्रिसोपानप्रतिरूपकमिति संकलनया चत्वारि प्रज्ञप्तानि, तेषां मेतद्रूपो-
वर्णावासः । पूर्वं वर्णितः तेषां त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां पुरतः प्रत्येकं तोरणानि तानि-
नानामणिमयानि यावत्प्रासादिकानि तेषां तोरणानामुपरि बहूनि अष्टावष्टौ स्व-
स्तिकादीनि यावत् प्रतिरूपाणि । तेषां तोरणानां मुपरि बहवः कृष्णनीलपीतलोहित
शुक्लचामरध्वजाः रूप्यपट्टाः वज्रदण्डाः जलजामलगन्धिकाः अच्छा यावत्प्रति

संडेणय सव्वतो समंता संपरिक्खित्ते’ इस जम्बूपीठ को एक पद्मवर-
वेदिका और एक वनपण्ड चारों ओर से घेरे हुए है ‘वण्णओ दोण्ह वि’
इन दोनों का वर्णन जैसा पहिले कर दिया गया है वैसा ही है अर्थात्
इस जम्बूपीठ की चारों दिशाओं में चार त्रिसोपान प्रतिरूपक हैं
एक २ दिशा में एक २ त्रिसोपान प्रतिरूपक हैं ऐसा समझना चाहिये
इन त्रिसोपान प्रतिरूपकों के वर्णन के सम्बन्ध में कथन पहिले यथा
स्थान किया जा चुका है इन त्रिसोपान प्रतिरूपकों के आगे-हर एक
त्रिसोपान प्रतिरूपक के साम्हने-तोरण हैं ये तोरण अनेक मणियों के
बने हुए हैं । इनके सम्बन्ध में भी वर्णन पहिले किया जा चुका है
इन तोरणों के ऊपर अनेक आठ २ स्वस्तिक आदि मंगल द्रव्य है ।
इनका वर्णन भी पीछे किया जा चुका है इन तोरणों के ऊपर कृष्ण
नील, पीत, लोहित, और शुक्लवर्ण, के चामर ध्वजाएं हैं । इनके पट्ट

‘सेणं एगाए पडमवरवेइयाए एगेणं वणसंडेणय सव्वतो समंता संपरिक्खित्ते’
ये जंबूपीठ ओक पद्मवर वेदिका अने ओक वनपण्डयी आरे भावुओ घेरा-
येल छे. ‘वण्णओ दोण्हवि’ ओ वन्नेनुं वणुंन पड़ेला जेभ करवाभां आवेद
छे ओज प्रमाणे छे. अर्थात् आ जंबूपीठनी आरे दिशाओभां आर त्रिसोपान
प्रतिरूपके छे ओटवे के दरेक दिशाभां ओक ओक त्रिसोपान प्रतिरूपक छे. तेभ
समज्जुं आ त्रिसोपान प्रतिरूपकेना वणुंन संभंधी कथन पड़ेला यथास्थाने
करवाभां आवी गयेल छे. ओ त्रिसोपान प्रतिरूपकेनी आगण अर्थात् दरेक
त्रिसोपान प्रतिरूपकेनी सामे तोरणो छे. ओ तोरणो अनेक मणियेना अनेला
छे. तेना संभंधनुं वणुंन पणु पड़ेलां करवाभां आवी गयेल छे. ओ तोरणोनी
उपर आठ आठ स्वस्तिक ओरे मंगल द्रव्य छे. तेनुं वणुंन पणु पड़ेलां
करवाभां आवी गयेल छे. ओ तोरणोनी उपर कृष्ण, नील, पीत, लाल, अने

રૂપાઃ । તત્તત્તોરણાનામુપરિ વહ્નિ છત્રાતિચ્છત્રાણિ પતાકાતિપતાકાનિ ઘન્ટા
યુગલાનિ ચામરયુગ્માનિ ઉત્પન્નહસ્તકા યાવત્ શતસદ્મપત્રહસ્તકાઃ અચ્છાયા-
વત્પ્રતિરૂપાઃ । એતદભિપ્રાયેણૈવાદ-‘તં ચેવ જાવ તોરણા જાવ છત્તાઃછત્તા’ તદેવ
યાવત્ તોરણાનિ-યાવચ્છત્રાતિચ્છત્રાણિ ઇતિ । ‘તસ્સ ણં જંવૂપેઢસ્સ ઉપ્પિ’-
તસ્ય જંવૂપીઠસ્ય ચલ્લપરિ-‘વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પણ્ણત્તે’ વહુસમરમણીયો
ભૂમિભાગઃ પ્રસ્તુતઃ ‘સે જહાણામણ આલિંગ પુક્કલ્લેહવા જાવ મણિ’ સ યથા-
નામકઃ આલિંગપુન્કરમિતિ વા-યાવન્નાનાવિધપન્નવર્ણે સ્તુર્ણેર્મણિમિશ્રોપશોભિત
ઇત્યાદિ ભૂમિભાગવર્ણનં વિજયા રાજધાનીવત્ । યાવન્મણીનાં સ્પર્શવક્ત્રવ્ય-

વસ્ત્ર ચાંદી કે હૈં દણ્ડ इनके वज्र के हॆ कमलों की जैसी इनकी निर्मल
गंध है ये आकाश और स्फटिक मणि के जैसी स्वच्छ हॆं यावत् प्रति-
रूप हॆं । इन तोरणों के ऊपर अनेक तरके ऊपर छत्र हॆं तरके ऊपर
अनेक पताकां हॆं । घंटायुगल हॆं । चामर युग्म हॆं उत्पलों के गुच्छे हॆं
यावत् शतपत्र वाले कमलों के गुच्छे हॆं ये सब अच्छ यावत् प्रतिरूप
हॆं । इसी बात को समझाने लिये ‘तं चैव जाव तोरणा जाव छत्ताति-
छत्ता’ सूत्रकार ने ऐसा सूत्रपाठ कहा है ‘तस्सणं जंवूपेढस्स उप्पि
वहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते’ इस जंवूपीठ के ऊपर बहुसम
रमणीय भूमिभाग है इस भूमिभाग के वर्णन सम्यन्ध में जैसा पहिले
‘से जहा णामण आलिङ्ग पुक्कल्लेहवा जाव मणि’ यह पाठ कहा गया
है वैसा ही वह यहां पर भी कह लेना चाहिये यह भूमिभाग यावत्
नाना प्रकार के पांच वर्णों वाले वर्णों से एवं मणि से सुशोभित है
इत्यादि रूप से विजय राजधानी की तरह इस का वर्णन है यावत्

સફેત રંગના ચામર ધન્ટાઓ છે. તેના પદ્મ વસ્ત્રો ચાંદીના છે. તેના ઢાંડાઓ
વજ્રના છે. તેની ગંધ કમળોના જેવી નિર્મળ છે. તે આકાશ અને સ્ફટિક
મણિના જેવા સ્વચ્છ છે, યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. આ તોરણોની ઉપર અનેક છત્રોની
ઉપર છત્રો છે. છત્રની ઉપર અનેક પતાકાઓ છે. ઘંટાયુગલો છે. ચામર યુગ્મો
છે. ઉત્પલોના ગુચ્છાઓ છે. યાવત્ શતપત્રોવાળા કમળોના ગુચ્છાઓ છે. એ
બધા અચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે, એજ વાતને સમજાવવા માટે ‘તં ચેવ
જાવ તોરણા જાવ છત્તાત્તિછત્તા’ સૂત્રકારે આ પ્રમાણેનો સૂત્રપાઠ કહેલ છે.
‘તસ્સણં જંવૂપેઢસ્સ ઉપ્પિ વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પણ્ણત્તે’ આ જંબૂદ્વીપની
ઉપર બહુસમરમણીય ભૂમિ ભાગ છે, આ ભૂમિ ભાગના વર્ણનના
સંબંધમાં પહેલા ‘સે જેહાણામણ આલિંગપુક્કલ્લેહવા જાવ મણિ’ આ
પાઠ કહેલ છે. એજ પ્રમાણે અહીંયા પણ કહી લેવું જોઈએ. આ ભૂમિ-
ભાગ યાવત્ અનેક પ્રકારના પાંચ વર્ણોવાળા તૂણોથી અને મણિયોથી સુશો-

તાપરિસમાપ્તિઃ યાવચ્ચ તત્ર વહવો વાનવ્યન્તરદેવા દેવ્યશ્ચાઽઽસતે-શેરતે યાવદ્વિ-
હરન્તિ । ‘તસ્સ ણં વહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ’ તસ્ય ચલુ વહુસમરમણીય
ભૂમિભાગસ્ય-‘વહુમજ્જદેસમાણ’ વહુમધ્યદેશભાગે ‘એત્થ ણં એગા મહં મણિપેઢિયા
પન્નત્તા અત્રોદેશે એકા મહતી મણિપીઠિકાઽઽસ્તે ‘અદ્વજોયણાં આયામવિક્ખંભે-
ણં’ આયામવિક્ખંભાભ્યા મઘ્ઠૌ યોજનાનિ ‘ચત્તારિ જોયણાં વાહલ્લેણં’ પૃથુત્વેન
ચત્તારિ યોજનાનિ ‘સવ્વમણિમર્હ અચ્છા સંઘા જાવ પઢિરુવા’ સર્વાત્મના મણિમતી
અચ્છલ્લક્ષણા યાવત્પ્રતિરૂપા-ઇતિ । ‘તીસે ણં મણિપેઢિયાણ ઉવરિ-‘તન્મણિ પીઠિ-
કોપરિ ‘એત્થ ણં મહં જંબૂસુદંસણાપન્નત્તા’ અત્ર ચલુ મણિપીઠિકોપરિ વહુમધ્ય
દેશભાગે એકા મહતી જમ્બૂસુદર્શના પ્રજ્ઞતા ‘અદ્વજોયણાં ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં’ સા જમ્બૂ
સુદર્શનાઽઽટ્ટૌ યોજનાનિ ઉર્ધ્વમ્ ઉચ્ચત્વેન ‘અદ્વજોય ણં ઉવ્વેહેણં’ અર્ધયોજન-

‘યહાં અનેક વાનવ્યન્તર દેવ ઓર દેવિયાં ઉઠતી વૈઠતી રહતી હૈં શયન
કરતી હૈં ઓર આનન્દ પૂર્વક રહતી હૈં ‘તસ્સ ણં વહુસમરમણિજ્જસ્સ
ભૂમિભાગસ્સ વહુમજ્જદેસમાણ’ હસ વહુસમ રમણીય ભૂમિભાગ કે
ઠીક બીચ મેં ‘એગા મહં મણિપેઢિયા પન્નત્તા’ એક વિશાલ મણિપીઠિકા
હૈં યહ મણિપીઠિકા ‘અદ્વજોયણાં આયામવિક્ખંભેણં’ લમ્બાઈ ચૌડાઈ
મેં આઠ યોજન કી હૈં ‘ચત્તારિ જોયણાં વાહલ્લેણં’ ઓર મોટાઈ
મેં ચાર યોજન કી હૈં ‘સવ્વ મણિમર્હ અચ્છા જાવ પઢિરુવા’-યહ
મણિપીઠિકા સર્વાત્મના મણિમયી હૈં સ્વચ્છ હૈં યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં
‘તીસે ણં મણિપેઢિયાણ ઉવરિ એત્થ ણં મહં જંબૂસુદંસણા પન્નત્તા’ હસ
મણિપીઠિકા કે ઉપર એક વિશાલ જમ્બૂસુદર્શના હૈં અર્થાત્ જમ્બૂ કા
વૃક્ષ હૈં ‘અદ્વજોયણાં ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં અદ્વજોય ણં ઉવ્વેહેણં’ યહ આઠ

લિત છે. વિગેરે પ્રકારથી વિજયરાજધાનીના વર્ણન પ્રમાણે આનુ વર્ણન કરી
લેવું યાવત્ અહીયાં વાનવ્યન્તરદેવો અને દેવિયો બેસે છે. રહે છે. શયન કરે
છે. અને આનન્દ પૂર્વક રહે છે. ‘તસ્સ ણં વહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ વહુ
દેસમાણ’ આ બહુસમરમણીય ભૂમિભાગની બરોબર વચમાં ‘એગા મહં મણિ-
પેઢિયા પન્નત્તા’ એક વિશાળ મણિપીઠિકા છે. આ મણિપીઠિકા ‘અદ્વ જોયણાં
આયામવિક્ખંભેણં’ ની લાંબાઈ પહોળાઈ આઠ યોજનની છે. ‘ચત્તારિ જોયણાં
વાહલ્લેણં’ તેની બાડાઈ ચાર યોજનની છે. ‘સવ્વમણિમર્હ અચ્છા જાવ પઢિરુવા’
આ મણિપીઠિકા સર્વાત્મના મણિમયી છે. સ્વચ્છ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે.
‘તીસે ણં મણિપેઢિયાણ ઉવરિ એત્થ ણં મહં જંબૂસુદંસણા પન્નત્તા’ એ મણિપીઠિકાની
ઉપર એક વિશાલ જંબૂસુદર્શના છે. અર્થાત્ જંબૂવૃક્ષ છે. ‘અદ્વ જોયણાં ઉદ્ધં
ઉચ્ચત્તેણં અદ્વ જોય ણં ઉવ્વેહેણં’ એ આઠ યોજનનું ઉંચું છે. તેની ઉંડાઈ અર્ધ

મુદ્ધેન-‘દો જોયણાં યંધે’ દ્વે યોજને સ્કન્ધઃ ‘અદ્દ જોયણાં વિક્કંમેણ’ અષ્ટૌ યોજનાનિ વિષ્કમ્મેણ ‘છ જોયણાં વિહિમા’ પદ્મયોજનાનિ વિહિમાઃ ભૂમેર્વદ્ધિર્ગતાઃ પ્રદેશાઃ ‘વહુમજ્ઞદેસમાએ અદ્દજોયણાં વિક્કંમેણ’ વહુમધ્યદેશ ભાગે અષ્ટૌ યોજનાનિ વિષ્કમ્મેણ ‘સાહરેગાં અદ્દજોયણાં સવ્વગ્ગેણ પ્પણ્ણત્તા’ સાતિરેકાણિ અષ્ટૌ યોજનાનિ સર્વાગ્રેણ ઉદ્ધેધોચ્ચેસ્ત્વ પરિમાણમીલનેન ‘વહ્રામયમૂલા’ વજ્રમયમૂલા, ‘રજય સુપરિદ્ધિયવિહિમા’ રજતસુપ્રતિષ્ઠિતવિહિમા-ઝંધે વિનિર્ગતદેશા યસ્યાઃ સા, ‘એવં ચેદ્ધયરુક્કલ્લવણ્ણઓ જાવ સવ્વો’ એવં ચૈત્યવૃક્ષવર્ણકો યાવત્સર્વઃ ‘રિદ્ધામયવિહિમા’ રિદ્ધામયવિહિમા, ‘વેરુલિયરુદ્ધર યંધા-

યોજન કા ઝંચા હૈ । આધે યોજન કી ગહરાઈ હૈ અર્થાત્ જમીન કે भीतर यह आधे योजन की गहराई में है ‘दो जोयणां यंधे’ दो योजन का इसका स्कन्ध भाग है । ‘अदद् जोयणां विक्कंमेणं छ जोयणां विहिमा’ चौड़ाई इसकी आठ योजन की है शाखाएं इसकी ६ योजन की हैं ‘वहुमज्झदेसमाए अदद्जोयणां विक्कंमेणं’ मध्य भाग में यह आठ योजन का चौड़ा है ‘साहरेगां अदद् जोयणां सव्वगगेणं पणत्ता’ इसकी ऊंचाई और उद्देध परिमाण मिलाकर सब विस्तार साधिक आठ योजन का है ‘वह्रामयमूला, इसका मूल वज्ररत्न का बना हुआ है ‘रजतसुपनिद्विय विहिमा’ चांदी की इसकी सुप्रतिष्ठित विहिमा-ऊंचे की ओर निकली हुई शाखाएं हैं ‘एवं चेतियरुक्खवण्णओ जावसव्वो’ इसका वर्णन चैत्यवृक्ष के वर्णन जैसा है यावत् उत्तम चांदी की बनी हुई इसकी शाखाएं हैं विविध मणियों और रत्नों की बनी हुई इसकी प्रशाखाएं हैं वैदूर्यरत्नमय इनके पत्र

યોજનની છે. અર્થાત્ જમીનની અંદર તે અર્ધા યોજન સુધી ઉંડે છે. ‘દો જોયણાં યંધે’ એ યોજનનું તેનું સ્કંધ છે. ‘અદ્દ જોયણાં વિક્કંમેણં છ જોયણાં વિહિમા’ તેની પહોળાઈ આઠ યોજનની છે. તેની શાખાઓ ૬ છ યોજનની છે. ‘વહુમજ્ઞદેસમાએ અદ્દ જોયણાં વિક્કંમેણં’ મધ્યભાગમાં એ આઠ યોજનની પહોળી છે. ‘સાહરેગાં અદ્દ જોયણાં સવ્વગ્ગેણં પ્પણ્ણત્તા’ તેની ઉંચાઈ અને ઉદ્દેધ પરિમાણ બધું મળીને બધો વિસ્તાર કંઈક વધારે આઠ યોજનનો છે. ‘વહ્રામયા મૂલા’ તેનો મૂળભાગ વજ્ર રત્નનો બનેલો છે. ‘રજતસુપરિદ્ધિયવિહિમા’ તેની સુપ્રતિષ્ઠિત વિહિમા અર્થાત્ ઉંચી બાબુ નીકળેલ શાખાઓ આંદીની છે. ‘એવં ચેતિય રુક્કલ્લવણ્ણઓ જાવ સવ્વો’ તેનું વર્ણન ચૈત્ય વૃક્ષના વર્ણન જેવું છે. યાવત્ ઉત્તમ આંદીની તેની શાખાઓ બનેલી છે. અનેક પ્રકારના મણિયો અને રત્નોની તેની પ્રશાખાઓ બનેલી છે. તેના પાનડાઓ

વૈદૂર્યમયો રુચિરશ્ચસ્કન્ધઃ, 'સુજાય વરજાયરૂપપદ્મગવિસાલતલા' સુજાતં-મૂલ
દ્રવ્યશુદ્ધં વરં-પ્રધાનં યત્ જાતરૂપં તદાત્મકા મૂલમ્-તા વિશાલાશાલાઃ-શાખા-
યસ્યાઃ સા સુજાતવરજાતરૂપ પ્રથમકવિશાલા. નાનામણિરયણ વિવિહ સાહપ્પસાહ-
વેરુલિયપત્ત તવણિજ્જપત્તવિંટા' નાનામણિરત્નવિવિધ શાખા-પ્રશાખા વૈદૂર્ય પત્ર
તપનીય પત્ર વૃન્તા, તત્ર-નાનામણિરત્નાનાં વિવિધાઃ શાખા પ્રશાખા યસ્યાઃ સા
તથા, તથા-વૈદૂર્યાણિ-વૈદૂર્યરત્નમયાનિ પત્રાણિ યસ્યાઃ સા તથા, તથા-તપની-
યાનિ-તપનીમયાનિ પત્રવૃન્તાનિ યસ્યાઃ સા તથા, તતઃ ત્રયાણાં કર્મધારયઃ ।
'જંબૂણયરત્તમઝયસુકુમાલ પવાલપલ્લવંકુરધરા' જામ્બૂનદવત્-રક્તાનાં મૃદૂનાં
સુકુમારાણાં ચ પ્રવાલવત્ અવભાસમાનાનાં પલ્લવાઙ્કુરાણાં ચ ધરા, 'વિચિત્ત
મણિરયણસુરભિ કુસુમફલભારનમિયસાલા' 'વિવિધ રત્નૈરિવશોભિતાનાં કુસુમાનાં

હૈં રક્ત સુવર્ણ કે બને હુએ પત્રોં કે વૃક્ષ હૈં ઇત્યાદિ 'રિદ્ધામયવિઝલ-
કંદા' રિષ્ટ રત્ન કે બને હુએ હસકે વિપુલ કન્દ હૈં 'વેરુલિય રૂઝર શંધા' વૈદૂર્યરત્ન
કે હસકે રુચિર સ્કન્ધ હૈં 'સુજાય વર જાયરૂપ પદ્મગ-
વિસાલસાલા' હસકી મૂલભૂત શાખાં સુન્દર શ્રેષ્ઠ-ચાંદી કી વની
હુઈ હૈં 'નાના મણિરયણ વિવિહસાહપ્પસાહવેરુલિયપત્ત તવણિજ્જ-
પત્તવિંટા' અનેક પ્રકાર કે મણિયોં ઓર રત્નોં કી હસકી વિવિધ
શાખાં ઓર પ્રશાખાં હૈં । તપનીય સ્વર્ણ કે બને હુએ પત્ર વૃક્ષ હૈં ।
'જંબૂણયરત્તમઝય સુકુમાલ પવાલપલ્લવંકુરધરા' જમ્બૂનદ ઓર રત્ન
કે હસ કે મૃદુ સુકુમાર પ્રવાલ હૈં ઓર પલ્લવોં કે અંકુર હૈં 'વિચિત્ત
મણિરયણ સુરભિકુસુમા ફલભારનમિયસાલા' વિચિત્ર પ્રકાર કે
મણિરત્નમય હસકે સુગંધિત પુષ્પ હૈં ઓર હસકી શાખાં હનસે ઓર

વૈદૂર્યરત્નમય છે. લાલ સોનાના બનેલા પત્રોની પાખડીયો છે. વિગેરે
'રિદ્ધામય વિઝલકંદા' રિષ્ટ રત્નના વિપુલ કંદો છે. 'વેરુલિય રૂઝરશંધા' વૈદૂર્ય
રત્નના તેના રુચિર સ્કન્ધો છે, 'સુજાય વરજાયરૂપપદ્મગવિસાલસાલા' તેની
મુખ્ય શાખાઓ સુંદર શ્રેષ્ઠ ચાંદીની બનેલ છે. 'નાનામણિરયણવિવિહસાહ-
પ્પસાહવેરુલિયપત્તતવણિજ્જપત્તવિંટા' અનેક પ્રકારના મણિયો અને રત્નોની
તેની વિવિધ શાખાઓ અને પ્રશાખાઓ છે. તેના પત્રવૃન્તા-પાનના ડિંટા તપ-
નીય સોનાના બનેલા છે. 'જંબૂણયરત્તમઝય સુકુમાલ પવાલપલ્લવંકુરધરા' જંબૂ-
નદ અને રત્નોના તેના પ્રવાલો મૃદુ અને કોમળ છે. તથા તેના પલ્લવોના અંકુરો
જંબૂનદ રત્નોના છે. 'વિચિત્તમણિરયણસુરભિકુસુમા ફલભારનમિયસાલા' તેના
પુષ્પો વિચિત્ર પ્રકારના મણિરત્નમય છે. અને સુગંધવાળા છે. તથા તેની

ફલાનાં ભારેણ નમિતશાલા, ઉક્તञ્ચ—‘મૂલા વહરમયા સે કંદો સંધો ય રિદ્ધવેરુ-
લ્લિયો । સોવણિય સાહપ્પસાહ તહજાયરૂવાય ॥૧॥ વિહિમારયયવેરુલિયપત્તવ-
ણિજ્જપત્તવિંટાય । પલ્લવસમ્મપવાલા જંવુણરયયા તીસે ॥૨॥ મૂલાનિ વજ્રમયાનિ
સ કન્દઃ સ્કન્ધञ્ચ રિપ્પ વૈદૂર્યકઃ । સૌવર્ણિક શાલાપ્રશાલાઃ તથા જાતરૂપાञ્ચ ॥૧॥
વિહિમારજત વૈદૂર્યપત્ર તપનીય પત્ર વુન્તાનિ ચ । પલ્લવાગ્રપ્રશાલાઃ જામ્બૂનદરજ-
તા સ્તસ્યાઃ ॥૨॥ઈતિ॥છાયા॥ ‘સચ્છાયા’ સતી-સમીચીના છાયા યસ્યાઃ સા
સચ્છાયા, ‘સપ્પમા’-પ્રમાયા-ક્રાન્ત્યા સહ વર્તમાના સપ્રમા, ‘સઝ્જોયા-અદિયં
મણોણિવ્વુઢ કરા’ ઉદ્ધોતેન સહિતા-અધિકં મનસો નિર્વૃત્તિકરાચ પ્રાસાદિકા
દર્શનીયાઽભિરૂપા-પ્રતિરૂપા ચાઽઽસીત્ ॥છૂ૦૭૭॥

ફલોં કે ભાર સે સદા ઝુકી રહતી હૈ ‘સચ્છાયા, સપ્પમા, સસિસરીયા,
સઝ્જોયા, આહેયં મણો નિવ્વુઢકરા, પાસાહ્યા, દરિસણિજ્જા, અભિ-
રૂવા પહિરૂવા’ इसकी छाया बड़ी सुन्दर है प्रमा भी इसकी बड़ी
सुहावनी है अतः देखने में यह बड़ा ही मनोरमता युक्त लगता है
इससे ऐसा उद्योत निकलता है कि जैसा मणियों और रत्नों का
उद्योत निकलता है इस प्रकार के उद्योत निकलने का कारण इसका
मणि रत्नादि मय होना है यह अधिक से अधिक रूप में मन को
शान्ति कर देता है यह प्रासादीय है दर्शनीय है अभिरूप है और
प्रतिरूप है इन पदों का अर्थ-पीछे लिखा जा चुका है इस जम्बू वृक्ष के
वर्णन में इसी प्रकार की ये दो गाथाएं हैं—

मूला वहरमया से कंदो खंधो य रिद्धवेरुलियो ।

सोवण्णिय साहप्पसाह तह जायरूवा य ॥ १ ॥

શાખાઓ પુષ્પો અને ફળોના ભારથી સદા નમેલી રહે છે. ‘સ્વચ્છા સપ્પમા,
સસિસરીયા સઝ્જોયા આહેયં મણોણિવ્વુઢકરા’ પાસાહ્યા, દરિસણિજ્જા. અભિરૂવા
જાવ પહિરૂવા’ તેની છાયા ઘણીજ સુંદર છે. તેની પ્રમા પણ ઘણીજ સોહા-
મણી છે. તેથી બેવામાં તે ઘણીજ સોહામણી લાગે છે. તેથી તેનો એવો
ઉદ્યોત નીકળે છે કે જેવો મણિયો અને રત્નોનો ઉદ્યોત નીકળે છે આ પ્રમાણેનો
ઉદ્યોત નીકળવાનું કારણ તેનું મણિરત્નમય પણું છે. તે વધારેમાં વધારે મનને
શાંતી આપે છે. તે પ્રાસાદીય છે, દર્શનીય છે અભિરૂપ છે, અને પ્રતિરૂપ છે.
આ પદોનો અર્થ પહેલાં કહેવામાં આવી ગયેલ છે. આ જંબુવૃક્ષના વર્ણનમાં
આ પ્રકારની આ બે ગાથાઓ છે—

‘મૂલા વહરમયા સે કંદો સંધો ય રિદ્ધ વેરુલિયો ।

સોવણિય સાહપ્પસાહ તહજાય રૂવાય ॥ ૧ ॥

मूलम्-जंबूएणं सुदंसणाए चउद्दिसिं चत्तारि साला पन्नत्ता
तं जहा-पुरत्थिमेणं दक्खिणेणं पच्चत्थिमेणं उत्तरेणं तत्थ णं
जे से पुरत्थिमिल्ले साले एत्थ णं एगे महं भवणे पणत्ते एगं
कोसं आयामेणं-अद्धकोसं विक्खंभेणं-देसूणं कोसं उड्डं उच्च-
त्तेणं अणेगखंभ० वण्णओ जाव भवणस्स दारं तं चेव पमाणं
पंचधणुसयाइं उड्डं उच्चत्तेणं अड्डाइज्जाइं विक्खंभेणं जाव वण-
मालाओ भूमिभागा उल्लोया मणिपेढिया पंचधणुसइया देव-
सयणिज्जं भाणियव्वं । तत्थ णं जे से दाहिणिल्ले साले तत्थ
णं एगे महं पासायवडेंसए पन्नत्ते कोसं च उड्डं उच्चत्तेणं अद्ध-
कोसं आयामविक्खंभेणं अब्भुगयमूसिय० अंतोबहुसम०
उल्लोया । तस्स णं बहुससरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहु-
मज्झदेसभाए सीहासणं सपरिवारं भाणियव्वं । तत्थ णं जे से
पच्चत्थिमिल्ले साले । एत्थ णं पासायवडेंसए पन्नत्ते तं चेव
पमाणं सीहासणं सपरिवारं भाणियव्वं । तत्थ णं जे से उत्त-
रिल्ले साले एत्थ णं एगे महं पासायवडेंसए पणत्ते तं चेव
पमाणं सीहासणं सपरिवारं । तत्थ णं जे से उवरिमविडिमे
एत्थ णं एगे महं सिद्धायतणे कोसं आयामेणं अद्धकोसं देसूणं
कोसं उड्डं उच्चत्तेणं अणेग खंभसतसन्निविट्ठे वण्णओ तिदिसिं
तओ दारा पंचधणुसया अड्डाइज्जधणुसय विक्खंभा मणिपेढिया
पंचधणुसइया देवछंदओ पंचधणुसयविक्खंभो साइरेग पंचधणु-
स उच्चत्ते । तत्थ णं देवछंदए अट्ठसयं जिणपडिप्पाणं जिणु-
स्सेधप्पमाणाणं, एवं सव्वा सिद्धायतणवत्तव्वया भाणियव्वा ।

विडिमा रययवेरुलिय पत्त तवणिज्जपत्तविंशाय ।

पल्लव अगगपवाला जंबूण य राययातीसे ॥ २ ॥ ॥ ७७ ॥

विडिमारयय वेरुलिय पत्ततवणिज्ज पत्तविंशाय ।

पल्लव अगगपवाला जंबूणय राययातीसे ॥ २ ॥ ॥ सू. ७७ ॥

जाव धूवफडुच्छुया उत्तिमागारा सोलसविधेहिं रथणेहिं उवेए
 चेव जंबूणं सुदंसणा मूले वारसहिं पउमवरवेदियाहिं सव्वतो
 समंता संपरिक्खित्ता ताओणं पउमवरवेदियाओ अद्धजोयणं
 उड्डं उच्चत्तेणं पंचधणुसयाइं विक्खंभेणं वण्णओ । जंबू सुदंसणा
 अण्णेणं अट्टसएणं जंबूणं तदद्धुच्चत्तप्पमाणमेत्तेणं सव्वओ
 समंता संपरिक्खित्ता । ताओणं जंबूओ चत्तारि जोयणाइं उड्डं
 उच्चत्तेणं कोसं चोव्वेहेणं जोयणं खंधो कोसं विक्खंभेणं
 तिण्णिण जोयणाइं विडिमा बहुगज्जदेसभाए चत्तारि जोय-
 णाइं विक्खंभेणं साइरेगाइं चत्तारि जोयणाइं सव्वग्गेणं वड्-
 रामयमूला सो चेव चेतियरुक्खवण्णओ । जंबूए णं सुदं-
 सणाए अवरुत्तरेणं उत्तरेणं पुरत्थिमेणं एत्थ णं अणाढि-
 यस्स चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं चत्तारि जंबू साहस्सीओ
 पन्नत्ताओ । जंबूए सुदंसणाए पुरत्थिमेणं एत्थ णं अणाढियस्स
 देवस्स चउण्हं अग्गमहिसीणं चत्तारि जंबूओ पन्नत्ताओ एवं
 परिवारो सव्वो णायव्वो जंबूए जाव आयरक्ख्वाणं । जंबू णं
 सुदंसणा तिहिं जोयणसएहिं वणसंडेहिं सव्वतो समंता संप-
 रिक्खित्ता तं जहा—पढमेणं दोच्चेणं तव्वेणं । जंबूए सुदंसणाए
 पुरत्थिमेणं पढमं वणसंडं पण्णासं जोयणाइं ओगाहित्ता एत्थ
 णं एगे म्हं भवणे पन्नत्ते पुरत्थिमिल्ले भवणसरिसे भाणियव्वे
 जाव सयणिज्जं एवं दाहिणेणं पच्चत्थिमेणं उत्तरेणं । जंबूए णं
 सुदंसणाए उत्तर पुरत्थिमेणं पढमं वणसंडं पण्णासं जोयणाइं
 ओगाहित्ता चत्तारि णंदा पुक्खरिणीओ पन्नत्ताओ तं जहा—
 पउमा पउमप्पभा चेव, कुमुदा कुमुदप्पभा ताओ णं णंदाओ
 पुक्खरिणीओ कोसं आयामेणं अद्धकोसं विक्खंभेणं पंचधणु-

સયાઈ ઉઘ્વેહેણ અચ્છાઓ - સળ્હાઓ - લળ્હાઓ - ઘટ્ટાઓ -
મટ્ટાઓ ગિપ્પંકાઓ જાવ પહિરૂવાઓ વળ્ણઓ ભાણિયઘ્વો
જાવ તોરણાગિ ॥સૂ. ૭૮॥

છાયા—જમ્બૂઃ સ્વલુસુદર્શનાયાશ્વતુર્દિશિ ચતસ્રઃ શાલાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તચયા-
પૂર્વસ્યાં દક્ષિણસ્યાં પશ્ચિમાયા મુત્તરેણ-તત્ર સ્વલુયા-સા પૂર્વા શાલા અત્ર-સ્વલુ
એકં મહદ્ભવનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ એકં ક્રોશમાયામેનાઽર્ધક્રોશં વિષ્કંભેણ-દેશોનં ક્રોશ-
મૂર્ધ્વ મુચ્ચૈ સ્ત્વેનાઽનેકસ્તમ્ભઃ વર્ણકો યાવદ્ ભવનસ્ય દ્વારમ્ તદેવ પ્રમાણં પશ્ચ-
ધનુઃ શતાનિ-ઊર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન અર્ધતૃતીયાનિ વિષ્કમ્ભેણ યાવદ્ વનમાલાઃ-

‘જંબૂણં સુદંસણા’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ-‘જંબૂણં સુદંસણા’ ચતુર્દિસિં ચત્તારિ સાલા પળ્ણત્તા’
સુદર્શના જિસકા દૂસરા નામ હૈ એસે હસ જંબૂ વૃક્ષ કી ચાર દિશાઓ
મેં ચાર શાખાં હૈં વે દિશા-પૂર્વ-દક્ષિણ, ઉત્તર ઓર પશ્ચિમ હૈં ઇન
મેં જો પૂર્વ દિશા કી ‘સાલે’ શાખા હૈં ઉસ પર ‘એગે મહં ભવણે
પળ્ણત્તે’ એક વિશાલ ભવન હૈં ‘કોસં આયામેણં અદ્ધકોસં વિષ્કંભેણં,
દેસૂણં કોસં ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં’ યહ એક કોશ કા લમ્બા હૈં આધા
કોશ કા ચૌડા હૈં ઓર કુલ્લ કમ એક કોશ કા ઝંચા હૈં ‘અણેગયંમં
વળ્ણઓ’ યહ અનેક સંભે વાલા હૈં હસકા વર્ણન પૂર્વ જૈસા હૈં યહ
વર્ણન દ્વાર તક કે પાઠ કા લિયા ગયા હૈં હસકે દ્વાર પાંચસૌ ધનુષ
કે ઝંચે હૈં । અઢાઈ સૌ ધનુષ કે ચૌડે હૈં ‘જાવ વળમાલાઓ ભૂમિ-
ભાગા, ઉલ્લોયા, મણિપેહિયા, પંચધણુસતિયા, દેવસયણિઝં ભાણિ-

‘જંબૂણં સુદંસણા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-‘જંબૂણં સુદંસણા’ ચતુર્દિસિં ચત્તારિ સાલા પળ્ણત્તા’ જેનું બીજું
નામ સુદર્શના છે એવા આ જંબૂદ્વીપની ચારે દિશાઓમાં ચાર શાખાઓ છે.
અર્થાત્ પૂર્વ પશ્ચિમ દક્ષિણ અને ઉત્તર એ ચારે દિશાઓમાં એક એક શાખા
છે. તેમાં જે પૂર્વ દિશાની ‘સાલે’ શાખા છે, તેની ઉપર ‘એગં મહં ભવણે
પળ્ણત્તે’ એક વિશાળ ભવન છે. ‘કોસં આયામેણં અદ્ધકોસં વિષ્કંભેણં દેસૂણં
કોસં ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં’ તેની લંબાઈ એક કોસની છે. અને તેની પહોળાઈ અર્ધા
કોસની છે. અને કંઈક કમ અર્ધા કોસની ઉંચાઈ છે. ‘અણેગયંમં વળ્ણઓ’
તે અનેક સ્તંભો વાળું છે. તેનું વર્ણન પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે જ છે. એ વર્ણન
દ્વાર સુધીના પાઠ પર્યંત લીધેલ છે, તેના દ્વારે પાંચસૌ ધનુષ ઉંચા છે.
૨૫૦ અઢિસૌ ધનુષ પહોળા છે. ‘જાવ વળમાલાઓ ભૂમિભાગા ઉલ્લોયા મણિ

ભૂમિભાગાઃ-ઉલ્લોકાઃ મણિપીઠિકા પન્ન ધનુઃ શતા, દેવશયનીયમ્-મણિતવ્યમ્
અત્ર ચલુ યા સા દક્ષિણા શાલા અત્ર ચલુ એકો મહાન્ પ્રાસાદાવતંસકઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ
ક્રોશં ચોર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેનાડર્ધક્રોશમાયામવિષ્કમ્ભાભ્યામ્ અભ્યુદ્ગતોચ્છિત્ત્વં અન્તો
વહુસમં ઉલ્લોકાઃ । તસ્ય ચલુ વહુસમરમણીયસ્ય ભૂમિભાગસ્ય વહુ મધ્યદેશ-
ભાગે સિંહાસનં સપરિવારં મણિતવ્યમ્ । તત્ર ચલુ યા સા પશ્ચિમા શાલા અત્ર ચલુ
પ્રાસાદાવતંસકઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ તદેવ પ્રમાણં સિંહાસનમ્ સપરિવારં મણિતવ્યમ્ । તત્ર ચલુ

યવ્વં' ઔર હતને હી વે પ્રવેશ વાલે હૈં । ઇસ તરહ કા ઇનકે સમ્બન્ધ
મેં વર્ણન પૂર્વ કી તરહ યાવત્ વનમાલા તક કરના ચાહિયે સાથ મેં
ભૂમિભાગોં કા, ડપર કી છત કા પાંચ સૌ ધનુષ કી મણિપીઠિકા
કા ઔર દેવ શયન કા ભી વર્ણન કરના ચાહિયે 'તત્થળં જે સે દાહિ-
ળિલ્લે સાલે ઇત્થળં ઇમે મહં પાસાયવડેંસં પળ્લત્તે' દક્ષિણ દિશા મેં
જો શાલા હૈં ઉસ પર એક પ્રાસાદાવતંસક હૈં 'કોસં ઉઢું ઉચ્ચત્તેળં
અદ્ધકોસં આયામવિક્કલંભેળં અન્નુગ્ગય મૂસિયા અંતોવહુસમં ઉલ્લોયા'
વહુ એક કોશ કા ડંચા હૈં આધા કોશ કા લમ્બા ચૌડા હૈં ઇસ સે
યહ એસા માલૂમ પડતા હૈં કિ માનોં આકાશ તલ કો હી છૂ રહા હૈં
ઇસકે ભીતર કા ભૂમિભાગ વહુસમરમણીય હૈં ઇસ પર છત ભી હૈં
'તસ્સળં વહુસમરમણિજ્જ ભૂમિભાગસ્સ વહુમઙ્ગલ્લદેસમાઇ સીહાસળં
સપરિવારં મણિયવ્વં' ઉસ વહુસમરમણીય ભૂમિભાગ કે વહુમધ્ય
દેશ ભાગ મેં એક સપરિવાર સિંહાસન હૈં । 'તત્થળં જે સે પચ્ચિત્થિ-
મિલ્લે સાલે ઇત્થળં પાસાયવડેંસં પળ્લત્તે તં ચેવ પમાળં સીહાસળં

પેઢિયા પંચધનુસંજ્ઞા દેવસયણિજ્જં મણિયવ્વં' અને એટલાજ પ્રવેશ વાળા છે.
આ પ્રમાણેનું તેના સંબંધનું વર્ણન પહેલાની જેણુ યાવત્ વનમાળા સુધી
કરવું જોઈએ. 'તત્થ જે સે દાહિળિલ્લે સાલે ઇત્થળં ઇમે મહં પાસાયવડેંસં
પળ્લત્તે' દક્ષિણ દિશામાં જે શાળા છે તેના પર એક પ્રાસાદાવતંસક છે, 'કોસં
ઉઢું ઉચ્ચત્તેળં અદ્ધકોસં આયામવિક્કલંભેળં અન્નુગ્ગયમૂસિયા અંતો વહુસમરમણીયા
ઉલ્લોયા' તે પ્રાસાદાવતંસક એક કોસ ઉંચું છે, અને અર્ધા કોસની લંબાઈ
વાળું છે. તેથી એ એવું જણાય છે કે-જાણે તે આકાશ તળેનેજ સ્પર્શી રહેલ
છે તેની અંદરનો ભૂમિભાગ બહુસમરમણીય છે. તેના પર અગાશી છે.
'તસ્સ ણં વહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ વહુમઙ્ગલ્લદેસમાઇ સીહાસળં સપરિવારં
મણિયવ્વં' એ બહુસમરમણીય ભૂમિભાગના બહુમધ્ય દેશભાગમાં એક પરિવાર
સહિત સિંહાસન છે. 'તત્થળં જેસે પચ્ચિત્થિમિલ્લે સાલે ઇત્થળં પાસાયવડેંસં પળ્લત્તે
તં ચેવ પમાળં સીહાસળં સપરિવારં મણિયવ્વં' પશ્ચિમ દિશાની શાળા પર એક

યા સા-ઉત્તરશાલા અત્ર खलु एको महान् प्रासादावतंसकः प्रज्ञप्तः तदेव प्रमाणं सिंहासनं सपरिवारम् । तत्र खलु या सा उपरिमा विडिमा अत्र खलु एकं महत् सिद्धायतनम्-क्रोममायामेनाऽर्धक्रोशं विष्कम्भेण देशोऽनं क्रोशमूर्ध्वमुच्चैस्त्वेन अनेक स्तम्भशतसन्निविष्टम्० वर्णकः त्रिदिशि त्रीणि द्वाराणि पञ्च धनुश्शतानि

‘भाणियब्बं’ પશ્ચિમ દિશા કી શાખા પર એક પ્રાસાદાવતંસક હૈ इसके सम्बन्ध में भी वर्णन पूर्व के ही जैसा है इस प्रासादावतंसक में सपरिवार एक सिंहासन हैं । ‘तत्थ णं जे से उत्तरिल्ले साले एत्थणं एगे-महं पासायसडे’सए पणत्ते तं चेव पमाणं सीहासनं सपरिवारं’ उत्तर दिशा की ओर जो शाखा है वहां पर भी एव बहुत विशाल प्रासादावतंसक है इसका प्रमाण भी पूर्व के जैसा ही है यहां पर भी परिवार सहित एक सिंहासन है ‘तत्थणं जे से उपरिम विडिमे एत्थणं एगे महं सिद्धायतणं कोसं आयामेणं अद्ध कोसं विक्खंभेणं देसूणं कोसं उच्चत्तेणं’ जम्बू वृक्ष के ऊपर की जो शाखा है वहां एक बहुत विशाल सिद्धायतन है इसकी लम्बाई एक कोश की है और चौड़ाई आधे कोश की है यह कुछ कम डेढ़ कोश का ऊंचा है ‘अणेग खंभ सतसन्निविट्ठे वण्णओ तिदिसिं तओ दारा पंचधणुसत्ता अइढाइज्ज धणुसय विक्खंभा’ इसमें अनेक खंभे लगे हैं । इसका यहां वर्णन कर लेना चाहिये इसके तीन दिशाओं में तीन द्वार हैं वे द्वार पांच सौ धनुष के ऊंचे और अढ़ाई सौ धनुष के चौड़े हैं ‘मणिपेढिया पंचधणु-

પ્રાસાદાવતંસક છે. તેના સંબંધી વર્ણન પણ પહેલા કહ્યા પ્રમાણે જ છે. એ પ્રાસાદાવતંસકમાં સપરિવાર એક સિંહાસન છે. ‘તત્થણં જે સે ઉત્તરિલ્લે સાલે એથ્થ ણં એગે મહં પાસાયવડિસએ પણત્તે તં ચેવ પમાણં સીહાસણં સપરિવારં’ ઉત્તર ખાલુની જે ડાળ છે ત્યાં આગળ પણ એક ઘણું વિશાળ પ્રાસાદાવતંસક છે, તેનું પ્રમાણ પણ પહેલા કહ્યા પ્રમાણે છે, અને ત્યાં પણ પરિવાર સહિત એક સિંહાસન છે, તત્થણં જે સે ઉપરિમ પિડિમે એથ્થણં એગે મહં સિદ્ધાયત્તણે કોસ આયામેણં અદ્ધકોસં વિક્ખંભેણં દેસૂણં કોસં ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં’ જંબૂવૃક્ષની ઉપરની જે શાખા છે. ત્યાં એક ઘણું જ વિશાળ સિદ્ધાયતન છે. તેની લંબાઈ એક કોસ-ગાઉની છે, અને પહોળાઈ અર્ધા કોસની છે. એ કંઈક કમ ઢોઢ કોસ ઉંચું છે. ‘અણેગલંભસયસંનિવિટ્ઠે વણ્ણઓ તિદિસિં તઓ દારા પંચ ધણુસયા અઇઢા ઇજ્જધણુસયવિક્ખંભા’ તેમાં અનેક સ્તંભો લાગેલા છે, તેનું વર્ણન અહીંયાં કરી લેવું જોઈએ. તે સિદ્ધાયતનની ત્રણ દિશાઓમાં ત્રણ દરવાજાઓ છે. એ દારો પાંચસો ધનુષ જેટલા ઉંચા છે, અને અઢિસો ધનુષની

અર્ધત્રતીયધનુશ્ચતવિષ્કમ્ભા, મણિપીઠિકા પશ્ચ ધનુઃશતા દેવચ્છન્દકઃ પશ્ચ ધનુ શતવિષ્કમ્ભઃ, સાતિરેક પશ્ચધનુઃશતમુચ્ચત્વમ્ । તત્ર ચતુ દેવચ્છન્દકેષ્ટ-શતં જિન-પ્રતિમાનાં જિનોત્સેધપ્રમાણાનામ્ એવં સર્વા સિદ્ધાયતનવત્તવ્યતા મણિતવ્યા યાવદ્ ધૂપકડુચ્છુકા-ઉત્તમાગારા પોહસવિધૈ રત્નરૂપેતા । એવં સતિયા દેવચ્છન્દઓ પંચધણુસતવિક્ષ્ણંભો સાતિરેકેણ પંચધણુસ ઉચ્ચત્તે' ઉસમેં એક મણિપીઠિકા હૈ યહ મણિપીઠિકા પાંચ સૌ ધનુષ કી લમ્બી ચૌડી હૈ ઉસ પર દેવ ચ્છન્દક હૈ જો પાંચ સૌ ધનુષ કા ચૌડા હૈ ઓર કુછ અધિક પાંચસૌ ધનુષ કા ઝંચા હૈ 'તત્થણં દેવ ચ્છન્દે અટ્ઠસયં જિણ પહિમાણં જિણુસેધપ્પમાણાણં એવં સવ્વા સિદ્ધાયતણ વત્તવ્યયા માણિયન્વા જાવ ધૂવ કડુચ્છુયા' ઉસ દેવચ્છન્દક મેં ૧૦૮ જિન કામ દેવ કી પ્રતિમાણં હૈ વે જિન કામદેવ કી પ્રતિમાણં જિતની જિતની ઝંચાઈ કહી ગઈ હૈ ઇતને પ્રમાણ મેં ઝંચી હૈ ઇસ પ્રકાર મે સિદ્ધાયતન કી સમસન વત્તવ્યતા પૂર્વોક્ત જૈસી જાનની ચાહિયે યાવત્ ધૂપ કડુ-ચ્છક વહાં પર હૈ । 'ઉત્તિમાગારા, સોલસવિધેહિં રયણેહિં ઉવે ચેવ' ઉત્તમ આકાર કા હૈ । સોલહ પ્રકાર કે રત્નોં સે યહ યુક્ત હૈ 'જંબુ-સુદંસણામૂલે વારસહિં પડમવરવેદિયાહિં સવ્વતો, સમંતા સંપરિક્ષત્તા' યહ જંબુ સુદર્શના મૂલ મેં ચારોં ઓર સે ૧૨ પદ્મવર વેદિકાઓં સે ઘિરી હુઈ હૈ 'તાઓ ણં પડમવરવેદિયાઓ અદ્વજોયણં ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં

પહોળાધવાળા છે. 'મણિપેઠિયા પંચધણુસસંતિયા દેવચ્છન્દઓ પંચ ધણુસત-વિક્ષ્ણંભો સાતિરેકેણ પંચધણુસ ઉચ્ચત્તે' તેમાં એક મણિપીઠિકા છે, આ મણિપીઠિકા પાંચસૌ ધનુષ જેટલી લાંબી અને પહોળી છે. તેના પર દેવચ્છન્દક છે, જે દેવચ્છન્દક પાંચસૌ ધનુષ જેટલું પહોળું છે. અને કંઈક વધારે પાંચસૌ ધનુષની ઉંચાઈવાળું છે. 'તત્થણં દેવચ્છન્દે અટ્ઠસયં જિણપહિમાણં જિણુસેધપ્પમાણાણં એવં સવ્વા સિદ્ધાયતણવત્તવ્યયા માણિયન્વા જાવ ધૂવકડુચ્છુયા' એ દેવચ્છન્દકમાં ૧૦૮ એકસો આઠ જીન-કામદેવની પ્રતિમાઓ છે, એ કામદેવની પ્રતિમાઓ જેની જેટલી ઉંચાઈ કહેલ છે તેટલા પ્રમાણની ઉંચાઈવાળી છે, આ રીતે સિદ્ધાયતન સંબંધી સધળું વળું જોમ પહેલાં કહેવામાં આવેલ છે તે પ્રમાણે સમજી લેવું, યાવત્ ત્યાં ધૂપકડુચ્છક ધૂપદાની છે. 'ઉત્તિમાગારા સોલસવિધેહિં રયણેહિં ઉવેચેવ' તે ઉત્તમ આકારનું છે. અને સોળ પ્રકારના રત્નોથી તે યુક્ત છે. 'જંબુસુદંસણામૂલે વારસહિં પડમવરવેદિયાહિં સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ષત્તા' આ જંબુસુદર્શના મૂળમાં ચારે બાજુએથી ૧૨ બાર પદ્મવર વેદિકાઓથી ઘેરાયેલ છે. 'તાઓ ણં પડમવરવેદિયાઓ અદ્વજોયણં ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં પંચધણુસયાઈ વિક્ષ્ણં-

જંબૂ સ્વલુ સુદર્શના મૂલે દ્વાદશભિઃ પદ્મવરવેદિકાભિઃ સર્વતઃ સમન્તાત્ સંપરિક્ષિપ્તા તાશ્ચ સ્વલુ પદ્મવરવેદિકાઃ અર્ધયોજનમૂર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન પશ્ચ ધનુઃ શતાનિ વિષ્કમ્ભેણ વર્ણકઃ । જમ્બૂસુદર્શનાઽન્યેનાઽષ્ટશતેન જંબૂનાં તદર્ધોચ્ચત્વ પ્રમાણમાત્રેણ સર્વતઃ સમન્તાત્સંપરિક્ષિપ્તા । તાઃ સ્વલુ જમ્બવાશ્ચત્વારિ યોજનાનિ ઊર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન ક્રોશંચોદ્વેધેન યોજનં સ્કન્ધઃ ક્રોશં વિષ્કમ્ભેણ ત્રીણિ યોજનાનિ વિહિમા बहुमध्यदेशभागे चत्वारि योजनानि विष्कम्भेण सातिरेकाणि चत्वारि योजनानि सर्वांगेण वज्रमयमूला स एव चैत्यवृक्षवर्णकः । जंब्वाः स्वलु

પંચ ધણુસયાઈં વિક્સભેણં વણ્ણઓ' એ પદ્મવર વેદિકાં આધે યોજન કી ઝંચી હૈ એવં પાંચસૌ ધનુષ કી ચૌડી હૈ ઇત્યાદિ રૂપ સે इनका वर्णन कर लेना चाहिये 'जंबू सुदंसणा अण्णेणं अट्ट सत्तेणं जंबूणं तदध्धुच्चत्तप्पमाणमेत्तेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता' सुदर्शना जिसका दूसरा नाम है ऐसा यह जम्बूवृक्ष अन्य और १०८ जंबू के वृक्षों से कि जिनकी ऊंचाई उससे आधी है चारों ओर से घिरा हुआ है 'ताओणं जंबुओ चत्तारि जोयणाइं उड्डं उच्चत्तेणं कोसं उव्वेहेणं जोयण खंधे' ये जम्बु वृक्ष चार योजन के ऊंचे हैं । एक कोश तक ये जमीन में भीतर गढे हुए हैं एक कोश का इनका स्कन्ध है । 'कोसं विक्खंभेणं तिन्नि जोयणाइं विडिमा' एक कोश की इनकी चौड़ाई है । तीन योजन की इनकी शाखाएं हैं 'बहुमज्झदेसभाए चत्तारि जोयणाइं विक्खंभेणं' बीच में ये चार योजन के चौड़े हैं 'साइरेगाइं चत्तारि जोयणाइं सव्वग्गेणं वड्ढरामयमूला सो चेव चेत्तिय रुक्खवण्णओ'

મેળં વણ્ણઓ' એ પદ્મવર વેદિકાઓ અર્ધા યોજનની ઉંચાઈવાળી છે. અને પાંચસૌ ધનુષ જેટલી પહોળી છે. વિગેરે પ્રકારથી તેનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ. 'જંબૂ સુદંસણા અણ્ણેણં અટ્ટસત્તેણં જંબૂણં તદધ્ધુચ્ચત્તપમાણમેત્તેણં સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ષિત્તા' સુદર્શનના જેનું ખીજુ નામ છે એવું આ જંબુ વૃક્ષ ખીજા ૧૦૮ એકસો આઠ જંબુવૃક્ષોથી (કે જેની ઉંચાઈ તેનાથી અર્ધ છે.) ચારે બાજુ ઘેરાયેલ છે. 'તાઓણં જંબુઓ ચત્તારિ જોયણાઈં ઉડ્ડં ઉચ્ચત્તેણં કોસં ઉવ્વેહેણં જોયણખંધે' આ જંબુવૃક્ષ ચાર યોજનની ઉંચાઈવાળું છે, અને એક કોસ-ગાઉ જેટલું એ જમીનની અંદર ગયેલ છે. તથા એક કોસનું તેનું થડ છે. 'કોસં વિક્સંભેણં તિન્નિ જોયણાઈં વિહિમા' એક કોસ-ગાઉ જેટલું તે પહોળું છે, ત્રણ યોજનની તેની શાખાઓ છે. 'બહુમજ્ઞદેસભાએ ચત્તારિ જોયણાઈં વિક્સંભેણં' વચ્ચેમાં એ ચાર યોજન પહોળું છે. 'સાઈરેગાઈં ચત્તારિ જોયણાઈં સવ્વગ્ગેણં વડ્ડરમયમૂલા સો ચેવ ચેત્તિયરુક્ક વણ્ણઓ' તે

પ્રમાણુ કંઈક વધારે ચાર યોજન

સુદર્શનાયાઃ અપરોત્તરેણોત્તરેણોત્તર પૂર્વેણ અત્ર સ્વલુ અનાદતસ્ય ચતુર્ણાં સામાનિક
સદસ્રાણાં ચત્વારિ જંબૂસદસ્રાણિ પ્રજ્ઞસાનિ જંબ્યા મુદર્શનાયા પૂર્વેણ અત્ર સ્વલુ-
અનાદતસ્ય દેવસ્ય ચતસ્રણા મગ્રમહિષીણાં ચતસ્રો જમ્બ્વઃ પ્રજ્ઞસાઃ एवं પરિવ્રારઃ

इनका सब प्रमाण साधिक चार योजन का है । इनके मूलभाग वज्र-
रत्न के हैं । इनका वर्णन जैसा चैत्य वृक्ष का वर्णन किया गया है
वैसा ही है 'जंबूएणं सुदंसणाए अवरुत्तरेण उत्तरेण उत्तरपुरत्थिमेणं
एत्थणं अणादियस्स चउण्हं सामाणिय साहस्सीणं चत्तारि जंबूसाह-
स्सीओ पण्णत्ताओ' अपर नाम सुदर्शना वाले इस जम्बू वृक्ष के
वायव्य कोण में, उत्तर दिशा में एवं ईशान कोण में जम्बूद्वीप के
अधिपति अनादत देवता के चार हजार सामानिक देवों के चार
हजार जम्बूवृक्ष हैं इन में पूर्व दिशा में चार अग्रमहिषियों के योग्य
चार जम्बूवृक्ष हैं महाजम्बू वृक्ष के दक्षिण पूर्वकोण में आभ्यन्तर परि-
परिपदा के आठ हजार देवों के योग्य ८ हजार जम्बूवृक्ष हैं । दक्षिण-
दिशा में मध्यम परिषदा के १० हजार देवों के योग्य १० हजार
महाजम्बू वृक्ष हैं दक्षिण पश्चिम कोण में बाह्य परिषदा के १२ हजार
देवों के योग्य १२ हजार महाजम्बू वृक्ष हैं पश्चिम दिशा में सात
अनीकाधिपतियों के योग्य सात महाजम्बू वृक्ष हैं इनके बाद समस्त
दिशाओं में १६ हजार आत्मरक्षक देवों के योग्य १६ हजार जम्बू
वृक्ष हैं । यह सुदर्शन जम्बू सौ सौ योजन के प्रमाणवाले ऐसे तीन

જેટલું છે, તેનો મૂળ ભાગ વજ્રરત્નનો છે. તે તમામ વર્ણન જે પ્રમાણે ચંદ્ર
વૃક્ષનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે. એ જ પ્રમાણે કરી લેવું. 'જંબૂએણં સુદંસ-
નાએ અવરુત્તરેણં ઉત્તરેણં ઉત્તરપુરત્થિમેણં એત્થણં અનાદિયસ્સ ચઉણ્હં સામાણિય
સાહસ્સીણં ચત્તારિ જંબૂસાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ' બીજું નામ જેનું સુદર્શના છે
એવા આ જંબૂ વૃક્ષના વાયવ્ય ખુણામાં, ઉત્તરદિશામાં અને ઇશાન ખુણામાં
જંબૂદ્વીપના અધિપતિ અનાદત દેવના ચાર હજાર સામાનિક દેવોના ચાર
હજાર જંબૂવૃક્ષો છે, તેમાં પૂર્વદિશામાં ચાર અગ્રમહિષિયોને યોગ્ય ચાર જંબૂ
વૃક્ષો છે. મહાજંબૂવૃક્ષની દક્ષિણ પૂર્વ ખુણામાં આભ્યન્તર પરિષદાના આઠ
હજાર દેવોને યોગ્ય ૮ આઠ હજાર જંબૂવૃક્ષો છે. દક્ષિણદિશામાં મધ્યમાં
પરિષદાના ૧૦ દસ હજાર દેવોને યોગ્ય ૧૦ દસ હજાર મહાજંબૂવૃક્ષો છે.
દક્ષિણ પશ્ચિમ ખુણામાં બાહ્ય પરિષદાના ૧૨ બાર હજાર દેવોને યોગ્ય ૧૨
બાર હજાર મહાવૃક્ષો છે. પશ્ચિમદિશામાં સાત અનીકાધિપતિયોને યોગ્ય સાત
મહાજંબૂવૃક્ષો છે, તે પછી સઘળી દિશાઓમાં ૧૬ સોળ હજાર આત્મરક્ષક
દેવોને યોગ્ય ૧૬ સોળ હજાર જંબૂવૃક્ષો છે. આ સુદર્શનજંબૂ સો સો યોજનના

સર્વો જ્ઞાતવ્યઃ જમ્બવાઃ યાવદાત્મરક્ષકાણામ્ । જંબૂઃ 'खलु सुदर्शना त्रिभिर्योजन-
 शतैः वनषण्डैः सर्वतः समन्तात् सम्परिक्षिताः तद्यथा-प्रथमेन, द्वितीयेन, तृती-
 येन । जम्बाः सुदर्शनायाः पूर्वेण प्रथमं वनषण्डम् पश्चादधोजनान्यवगाह-अत्र खलु
 महदेकं भवनं प्रज्ञप्तम् पूर्वं भवनसदृशं भणितव्यम् यावत् शयनीयम् । एवं-दक्षिणेन,
 वनषण्डોं से चारों ओर से घिरी हुई है 'पढमेणं दोच्चेणं, तच्चेणं,
 इन वनषण्डों के नाम हैं-प्रथम वनषण्ड, द्वितीय वनषण्ड, और
 तृतीय 'वनषण्ड जंबूए सुदंसणाए पुरत्थिमेणं पढमं वणसंडं पण्णासे
 जोयणाइ' ओगाहिता एत्थणं एगे महं भवणे पण्णत्ते' जम्बूसुदर्शना
 को पूर्वदिशा में जो प्रथम वनषण्ड हैं उससे पचास योजन आगे जाने
 पर एक विशाल भवन आता है । 'पुरत्थिमिल्ले भवणसरिसे भाणि-
 यव्वे जाव सयणिज्जं' इस भवन का वर्णन महाजम्बूवृक्ष की पूर्वदिशा
 की शाखा पर रहे हुए भवन के जैसा ही है यावत् एक देवशयनीय है
 यहाँ तक का वर्णन यहाँ ग्रहण करना चाहिये 'दाहिणेणं पच्चत्थिमेणं
 उत्तरेणं' इसी तरह के जम्बूसुदर्शना की दक्षिण दिशा में जो प्रथम
 वनषण्ड हैं उससे पचास योजन आगे जाने पर एक विशाल भवन
 आता है यह भी वर्णन में महाजम्बू वृक्ष की पूर्वदिशा की शाखा पर
 रहे हुए भवन जैसा ही है यावत् एक देवशयनीय है यहाँ तक का
 वर्णन यहाँ ग्रहण करना चाहिये इसी तरह से जम्बू सुदर्शना की
 पश्चिम दिशा में और उत्तर दिशा में जो प्रथम वनषण्ड है उससे

પ્રમાણવાળા છે. એવા ત્રણ વનખંડોથી એ ચારે બાજુથી ઘેરાયેલ છે. 'પઢમેણં
 'દોચ્ચેણં તચ્ચેણં' આ 'વનખંડોના નામો આ પ્રમાણે છે-પ્રથમ વનખંડ બીજુ
 વનખંડ અને ત્રીજુ વનખંડ 'જંબૂએ સદંસણાએ પુરત્થિમેણં પઢમં વણસંડં પંણ્ણાસે
 જોયેણાઈ ઓગાહિતા એત્થણં એગે મહં ભવણે પણ્ણત્તે' જંબૂસુદર્શનાની પૂર્વ દિશામાં
 જે પહેલું વનખંડ છે, તેનાથી પચાસ યોજન આગળ જવાથી એક વિશાળ
 ભવન આવે છે. 'પુરત્થિમિલ્લે' ભવણસરિસે 'ભાણિયવ્વે જાવ સયણિજ્જં' આ
 ભવનનું વર્ણન મહાજંબૂવૃક્ષની પૂર્વ દિશાની શાખાપર રહેલ ભવનની જેમ
 જ છે. યાવત્ ત્યાં એક દેવશયનીય છે. એ કથન સુધીનું વર્ણન અહીં
 સમજી લેવું. 'દાહિણેણં પચ્ચત્થિમેણં ઉત્તરેણં' એ જ પ્રમાણે જંબૂસુદર્શનાની
 દક્ષિણ દિશામાં જે પ્રથમ વનખંડ છે. તેનાથી પચાસ યોજન આગળ જવાથી
 એક વિશાળ ભવન આવે છે. તેનું વર્ણન પણ મહાજંબૂવૃક્ષની પૂર્વદિશાની
 શાખાપર આવેલા ભવનના વર્ણન પ્રમાણે જ છે. યાવત્ ત્યાં એક દેવશયનીય
 છે. એ કથન સુધીનું તમામ વર્ણન અહીંયા કરી લેવું એજ પ્રમાણે જંબૂ

પશ્ચિમેન, ઉત્તરેણ । જંબ્વાઃ સ્વલુ સુદર્શનાયાઃ ઉત્તર પૂર્વેણ પ્રથમં વનવણ્ડમ્ પચ્ચા-
શદ્યોજનાન્યવગાહ્ય ચતસ્રો નન્દાઃ પુષ્કરિણ્યઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તદ્વથા-પદ્મા પદ્મ પ્રભા,
ચૈવ કુમુદા-કુમુદપ્રભાઃ । તાઃ સ્વલુ-નન્દાઃ પુષ્કરિણ્યઃ ક્રોશમાયામેનાઽર્ધક્રોશં વિ-
ષ્કમ્ભેણ પચ્ચ ધનુઃ શતાન્યુ દ્વેધેન અચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણાઃ લળ્હાઃ ઘટ્ટાઃ મૃદ્ધાઃ નિષ્પક્કાઃ
નીરજસ્કાઃ યાવત્પ્રતિરૂપાઃ વર્ણકો ભણિતવ્યો યાવત્તોરણાનિ ઇતિ ॥ સૂ. ૦૭૮ ॥

ટીકા-વ્યાખ્યાનિગદસિદ્ધા ॥

પચાસ પચાસ યોજન આગે જાને પર એક વિશાલ ભવન આતા હૈ ।
इसके सम्बन्ध में भी वर्णन जैसा ऊपर कहा गया है वैसा ही जानना
चाहिये 'जंबूए सुदंसणाए उत्तरपुरत्थिमेणं पढमं वणसंडं पण्णासं
जोयणाइं ओगाहिता चत्तारि णंदापुक्खरिणीओ पणत्ता' जम्बू सुद-
र्शना के ईशानकोण में जो प्रथम वनवण्ड है उससे ५० योजन आगे
जाने पर बहुत ही विशाल चार नंदा पुष्करिणियां आती हैं इनके
नाम इस प्रकार से हैं-‘पद्मा पद्मप्पभा, चैव कुमुदा कुमुदप्पभा’
पद्म १ पद्मप्रभा २ कुमुदा ३ और कुमुदप्रभा ४ ‘ताओ णं णंदाओ पुक्खे-
रिणीओ कोसं आयामेणं, अद्धं कोसं विक्खंभेणं पंचधनुसयाइं उव्वे-
हेणं अच्छाओ, सण्हाओ, लण्हाओ, घट्टाओ, मट्टाओ, निप्पंकाओ,
णीरयाओ, जाव पडिरूवाओ’ ये प्रत्येक नंदा पुष्करिणियां लम्बाई
में एक कोश की है और चौड़ाई में आधे कोश की हैं । इनकी प्रत्येक
की गहराई पांच सौ धनुष की है । ये सब नंदा पुष्करिणियां स्वच्छ

સુદર્શનાની પશ્ચિમ દિશામાં અને ઉત્તર દિશામાં જે પ્રથમ વનવણ્ડ છે, તેનાથી
પચાસ પચાસ યોજન આગળ જવાથી એક વિશાળ ભવન આવે છે. તેના
સંબંધનું વર્ણન જેમ પહેલાં કહેવામાં આવી ગયેલ છે એ જ પ્રમાણે સમજ
લેવું. ‘જંબૂએ સુદંસણાએ ઉત્તરપુરત્થિમેણં પદમં વણસંડં પણ્ણાસં જોયણાઈં ઓગાહિતા
ચત્તારિ ણંદાપુક્કરિણીઓ પણત્તા’ જંબૂસુદર્શનાના ઇશાન ખુણામાં જે પહેલું
વનવણ્ડ છે, તેનાથી ૫૦ પચાસ યોજન આગળ જવાથી ઘણી જ વિશાળ
ચાર નંદાપુષ્કરિણીઓ આવે છે. તેના નામે આ પ્રમાણે છે-‘પદમા પદમપ્પમા,
ચૈવ કુમુદા કુમુદપ્પમા’ પદ્મા ૧, પદ્મપ્રભા ૨, કુમુદા ૩ અને કુમુદપ્રભા ૪.
‘તાઓણં ણંદાઓ પુક્કરિણીઓ કોસં આયામેણં અદ્ધં કોસં વિક્કમ્ભેણં, પંચધનુસ-
યાઈં ઉવ્વેહેણં અચ્છાઓ, સણ્હાઓ ઘટ્ટાઓ, મટ્ટાઓ નિપ્પંકાઓ જાવ પડિરૂવાઓ’
એ દરેક નંદાપુષ્કરિણીઓની લંબાઈ એક કોસ-ગાઉની છે. અને તેની પહોળાઈ
અર્ધા કોસની છે. તે દરેકની ઉંડાઈ પાંચસો ધનુષની છે. એ બધી જ નંદા
પુષ્કરિણીઓ સ્વચ્છ છે. શ્લક્ષ્ણ છે, લળ્હા છે, ઘટ્ટા છે, મૃદ્ધા છે. નિષ્પંકા છે,

મૂલમ્—તાસિ ણં ણંદા પુષ્કરિણીણં બહુમજ્જદેસમાણ્ણે એત્થ
 ણં પાસાયવડેસણ્ણે પન્નત્તે કોસપ્પમાણે અદ્ધકોસં વિક્કલંભો સો
 ચેવ સો વણ્ણઓ જાવ સીહાસણં સપરિવારં । એવં દક્ષિણ પુર-
 ત્થિમેણ વિ પળ્ણાસં જોયણા ચત્તારિ ણંદાપુષ્કરિણીઓ ઉપ્પલ-
 ગુમ્માનલિણા ઉપ્પલા ઉપ્પલુજ્જલા તં ચેવ પમાણં તહેવ પાસા-
 યવડેસગો તપ્પમાણો । એવં દક્ષિણપચ્ચત્થિમેણ વિ પળ્ણાસં
 જોયણાણં પરં—ભિંગા ભિંગાણિમા ચેવ, અંજણા—કજ્જલપ્પમા-
 સેસં તં ચેવ । જંબૂણ્ણે ણં સુદંસણાણ્ણે ઉત્તરપુરત્થિમે પઢમં વણ
 સંઢં પળ્ણાસં જોયણાં ઓગાહિતા એત્થ ણં ચત્તારિ ણંદાઓ
 પુષ્કરિણીઓ પન્નત્તાઓ તં જહા—સિરિકંતા સિરિમહિયા સિરિ
 ચંદા ચેવ તહય સિરિણિલયા । તં ચેવ પમાણં તહેવ પાસાય-
 વડેસઓ । જંબૂણ્ણે ણં સુદંસણાણ્ણે પુરત્થિમિલ્લસસ ભવણસસ
 ઉત્તરેણં ઉત્તરપુરત્થિમેણં પાસાયવડેસગસસ દાહિણેણં એત્થ ણં
 ણે મહં કૂઢે અટ્ટજોયણાં ઉટ્ટં ઉચ્ચત્તે ણં મૂલે વારસજોયણાં
 વિક્કલંભેણં મજ્જે અટ્ટ જોયણાં આયામવિક્કલંભેણં ઉવરિં
 ચત્તારિ જોયણાં આયામવિક્કલંભેણં મૂલે સાતિરેગાં સત્તતીસં
 જોયણાં પરિક્કલેવેણં મજ્જે સાતિરેગાં પણુવીસં જોયણાં

હैं, श्लक्ष्ण हैं, लष्ट हैं, घृष्ट हैं, मृष्ट हैं, निष्पङ्क हैं, नीरजस्क हैं, यावत्
 प्रतिरूप हैं । इस तरह से इनका वर्णन तोरणों के पाठ तक कर लेना
 चाहिये । पूर्वदिशा में पद्मा, दक्षिण दिशा में पद्मप्रभा, पश्चिमदिशा
 में कुमुदा, और उत्तर दिशा में कुमुदप्रभा नामकी नंदा पुष्करिणियां
 हैं । स्वच्छ आदि पदों की व्याख्या जैसी पहिले कर दी गई है ।
 वैसी ही है ॥ ७८ ॥

નિરજસ્ક છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. આ પ્રમાણે આતું વણું ન તોરણોના પાઠ
 સુધી કરી લેવું જોઈએ. પૂર્વ દિશામાં પદ્મા, દક્ષિણ દિશામાં પદ્મપ્રભા, પશ્ચિમ
 દિશામાં કુમુદા અને ઉત્તર દિશામાં કુમુદપ્રભા નામની નંદાપુષ્કરિણીયો છે. સ્વચ્છ
 વિગેરે પદોનો અર્થ પહેલા કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે છે. ॥ સૂ. ૭૮ ॥

परिक्खेवेणं उवरि सातिरेगाइं बारस जोयणाइं परिक्खेवेणं
मूले विच्छिन्ने मज्झे संखित्ते उप्पि तणुए गोपुच्छ संठाण-
संठिए सव्व जंबूणथामए अच्छे जाव पंडिरूवे से णं एगाए
पउमवरवेदियाए एगे णं वणसंडेणं सव्वतो समंता संपरि-
क्खित्ते दोण्ह वि वण्णओ । तस्स णं कूडस्स उवरिं बहुसम-
रमणिज्जे भूमिभागे पन्नत्ते जाव आसयंति० । तस्स णं बहु-
समरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एगं सिद्धाय-
तणं कोसप्पमाणं सव्वो सिद्धायतण वत्तवया जंबूएणं सुदं-
सणाए पुरत्थिमस्स भवणस्स दाहिणेणं दाहिणपुरत्थिमिल्लस्स
पासायवडेंसगस्स उत्तरेणं एत्थं णं एगे महं कूडे पणत्ते । तं
चेव पमाणं सिद्धायतणं च । जंबूए णं सुदंसणाए दाहिणिल्ल-
स्स भवण० पुरत्थिमेणं दाहिण पुरत्थिमस्स पासायवडेंसगस्स
पच्चत्थिमेणं एत्थं णं एगे महं कूडे पन्नत्ते दाहिणस्स भवणस्स
पारतो दाहिण पच्चत्थिमिल्लस्स पासायवडेंसगस्स पुरत्थिमेणं
एत्थं णं एगे महं कूडे जंबूतो पच्चत्थिमिल्लस्स भवणस्स दाहिणेणं
दाहिणपच्चत्थिमिल्लस्स पासायवडेंसगस्स उत्तरेणं एत्थं णं एगे
महं कूडे पन्नत्ते तं चेव पमाणं सिद्धायतणं च । जंबूए पच्चत्थिम-
भवण उत्तरेणं उत्तर पच्चत्थिमस्स पासायवडेंसगस्स दाहिणेणं
एत्थं णं एगे महं कूडे पन्नत्ते तं चेव पमाणं सिद्धायतणं च ।
जंबूए उत्तरस्स भवणस्स पच्चत्थिमेणं उत्तरपच्चत्थिमस्स पासाय-
वडेंसगस्स पुरत्थिमेणं एत्थं णं एगे महं कूडे पणत्ते तं
चेव० । जंबूए उत्तर भवणस्स पच्चत्थिमेणं एत्थं णं एगे
महं कूडे पन्नत्ते तं चेव पमाणं जहेव सिद्धायतणं । जंबूणं
सुदंसणां अण्णेहिं बहूहिं तिलएहिं लउएहिं जाव रायरु
क्खेहिं हिंयुरुक्खेहिं जाव सव्वओ समंता संपरिक्खत्ता ।

जंबूएणं सुदंसणाए उवरिं बहवे अट्टु मंगला पन्नत्ता
तं जहा-सोत्थिय सिरिवच्छ० किण्हा चामरज्झया जाव
छत्ताइछत्ता । जंबूए णं सुदंसणाए दुवालस णामधेज्जा
पन्नत्ता तं जहा-सुदंसणा अमोहाय सुप्पबुद्धा जसोधग ।
विदेह जंबू सोमणसाणियया णिच्चमंडिया १ ॥ सुभदाय विसा-
लाय सुजाया सुमणीतिया । सुदंसणाए जंबूए, णामधेज्जा
दुवालस २ । से केणट्टेणं भंते ! एवं बुच्चइ जंबूसुदंसणा गोयमा !
जंबूएणं सुदंसणाए जंबूदीवाहिवती आणाढिते णामं देवे
महद्धिए जाव पलिओवमठिईए परिवसइ से णं तत्थ चउण्हं
सामाणिय साहस्सीणं जाव जंबूदीवस्स जंबूए सुदंसणाए
अणाढियाए य रायहाणीए जाव विहरंति । कहि णं भंते !
अणाढियस्स जाव समत्ता वत्तव्वया रायहाणीए महद्धिए ।
अदुत्तरं च णं गोयमा ! जंबुदीवे दीवे तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं
बहवे जंबुस्सखा जंबुवणा जंबुवणसंडा णिच्चं कुसुमिया जाव
सिरीए अतीव २ उवसोभेमाणा २ चिट्ठंति । से तेणट्टेणं गोयमा !
एवं बुच्चइ जंबुदीवे दीवे अदुत्तरं च णं गोयमा ! जंबुदीवस्स
सासए णामधेज्जे पन्नत्ते जन्नकयावि णासि जाव णिच्चे ॥सू.७९॥

छाया—तासां खलु नन्दापुष्करिणीनां बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु प्रासा-
दावतंसकः प्रज्ञप्तः क्रोश प्रमाणः अर्धक्रोशं विष्कम्भः स एव स वर्णको यावत्
सिंहासनं सपरिवारम् । एवं दक्षिणपूर्वेणापि पञ्चाशतं योजनानि० चतस्रो नन्दा
पुष्करिण्यः उत्पल गुल्मा नलिना उत्पला-उत्पलोज्ज्वला तदेव प्रमाणं तथैव-
प्रासादावतंसक स्तत् प्रमाणः । एवं दक्षिण पश्चिमेनापि पञ्चाशतं योजनानां परं
भृङ्गा भृङ्गानिभा चैव अञ्जना कज्जलप्रभा शेषं तदेव । जंब्वाः खलु गुदर्शनायाः
उत्तर पूर्वे प्रथमं वनपण्डं पञ्चाशतं योजनानि अवगाह्य अत्र खलु चतस्रो नन्दाः
पुष्करिण्यः प्रज्ञप्ताः तद्यथा-श्रीकान्ता श्रीमहिता श्रीचन्द्रा चैव तथा च, श्री-
निलया । तदेव प्रमाणं तथैव प्रासादावतंसकः । जंब्वाः खलु गुदर्शनायाः पूर्वस्य
भवनस्योत्तरेणोत्तरपूर्वेण प्रासादावतंसकस्य दक्षिणेन अत्र खलु एको महान्

कूटः प्रज्ञप्तः अष्टौ योजनानि ऊर्ध्वं मुच्चैस्त्वेन मूले द्वादशयोजनानि विष्कम्भेण मध्येऽष्टौ योजनान्यायामविष्कम्भाभ्याम् उपरि चत्वारि योजनान्यायामविष्कम्भेण मूले सातिरेकाणि सप्तत्रिंशद् योजनानि परिक्षेपेण मध्ये सातिरेकाणि पंचविंशतियोजनानि परिक्षेपेण उपरि सातिरेकाणि द्वादशयोजनानि परिक्षेपेण मूले विस्तीर्णो मध्ये संक्षिप्तः उपरि तनुको गोपुच्छ संस्थानसंस्थितः सर्वं जांबूनं दमयोऽच्छो यावत्प्रतिरूपः । स खलु एकया पञ्चवरचेदिकया—एकेन वनपण्डेन सर्वतः समन्तात्संपरिक्षिप्तः द्वयोरपि वर्णकः । तस्य खलु कूटस्योपरि बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तो यावदासते । तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे एकं सिद्धायतनं क्रोशप्रमाणं सर्वापि सिद्धायतनवक्तव्यता । जम्ब्याः खलु सुदर्शनायाः पूर्वस्य भवनस्य दक्षिणेन दक्षिणपूर्वस्य प्रासादावतंसकस्योत्तरेण अत्र खलु एको महान् कूटः प्रज्ञप्तः तदेव प्रमाणं सिद्धायतनं च । जम्ब्याः खलु सुदर्शनायाः दक्षिणात्यस्य भवनस्य पूर्वेण दक्षिण पूर्वस्य प्रासादावतंसकस्य पश्चिमेन अत्र खलु एको महान् कूटः प्रज्ञप्तः । दक्षिणस्य भवनस्य परतो दक्षिणपश्चिमस्य प्रासादावतंसकस्य पूर्वेण अत्र खलु एको महान् कूटः जंबूतः पश्चिमस्य भवनस्य दक्षिणेन दक्षिणपश्चिमस्य प्रासादावतंसकस्योत्तरेण अत्र खलु एको महान् कूटः प्रज्ञप्तः तदेव प्रमाणं सिद्धायतनं च । जम्ब्याः पश्चिमभवनोत्तरेणोत्तर पश्चिमस्य प्रासादावतंसकस्य दक्षिणेनाऽत्र खलु एको महान् कूटः प्रज्ञप्तः तदेव प्रमाणं सिद्धायतनं च । जम्ब्या उत्तरस्य भवनस्य पश्चिममेनोत्तरपश्चिमस्य प्रासादावतंसकस्य पूर्वेणाऽत्र खलु एको महान् कूटः प्रज्ञप्तः तदेव । जम्ब्या उत्तर भवनस्य पूर्वेणोत्तरपूर्वस्य प्रासादावतंसकस्य पश्चिमेनाऽत्र खलु एको महान् कूटः प्रज्ञप्तः तदेव प्रमाणं तथैव सिद्धायतनम् । जंबू खलु सुदर्शनाऽन्यैर्बहुभिस्ति लकैर्लवकै र्यावत्—राजवृक्षैः हिङ्गुवृक्षैः सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्ता जम्ब्याः खलु सुदर्शनायाः उपरि बहूनि अष्टौ अष्टौ मङ्गलकानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा—स्वस्तिक श्रीवत्स० कृष्ण चामरध्वजाः यावत्—छत्रातिच्छत्राणि । जम्ब्याः खलु सुदर्शनायाः द्वादशनामधेयानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा—सुदर्शना-अमोधाच सुप्रबुद्धा यशोधरा । विदेह जंबूः सौमनस्या नियता—नित्य मण्डिता ॥१॥ सुभद्रा च विशाला—सुजाता—इति याः सुदर्शनायाः जम्ब्याः नामधेयानि द्वादश ॥२॥ तत्कैनार्थेन भदन्त ! एव मुच्यते जंबूसुदर्शना—जंबू सुदर्शना ? गौतम ! जम्ब्या सुदर्शनायां जंबू द्वीपाधिपतिः अनादृतो नामदेवो महर्द्धिको यावत्—पल्योपमस्थितिकः परिवसति स खलु तत्र चतुर्णां सामानिकसहस्राणां यावत् जंबूद्वीपस्य जम्ब्याः सुदर्शनायाः अनादृतायाश्च राजधान्याः यावद् विहरन्ति । कुत्र खलु भदन्त ! अनादृतस्य यावत् समस्ता वक्तव्यता राजधान्याः महर्द्धिकः । अथोत्तरं च खलु गौतम ! जंबू

દ્વીપે દ્વીપે તત્ર તત્ર દેશે તત્ર-તત્ર વહવો જંબૂવૃક્ષાઃ જંબૂવનानि जंबूवनपंडाः
નિત્યં કુસુમિતાઃ શ્રિયા અતીવ શોભમાનાઃ ઉપશોભમાનાસ્તિષ્ઠન્તિ । તત્તેનાર્થેન
ગૌતમ ! એવ મુચ્યતે અથોત્તરં ચ खलु गौतम ! जंबूद्वीपस्य शाश्वतं नामधेयं
પ્રજ્ઞપ્તમ્ યન્નકદાપિનાડડસીત્-યાવત્-નિત્યમ્ ॥સૂ૦૭૮॥

ટીકા--‘તાસિ ણં ણંદાપુક્કરિણીણં’-તાસાં खलु नन्दा पुष्करिणीनाम्
‘બહુમજ્ઞદેસમાણ’-बहुमध्यदेशभागे ‘एतथ णं पासायवडे’सए पन्नत्ते’-અત્ર खलु
नन्दा पुष्करिण्या बहुमध्यदेशभागे प्रासादावतंसकः प्रज्ञप्तः प्रतिष्ठितः, ‘કોસપ્પ-
માણે અદ્ધકોસં વિક્કલંભો સો ચેવ સો વણ્ણઓ જાવ સીહાસણં સ પરિવારં’ क्रौशैक-
प्रमाणोऽर्धक्रौशविष्कम्भः स एव स वर्णकः स परिवारं सिंहासनं यावत् नन्दानां
દિશ્શુ પ્રત્યેકૈકસ્યાં ચત્તારિ ત્રિસોપાનપ્રતિરૂપકાણિ પ્રજ્ઞાનાનિ પૂર્વવદ્વર્ણનમ્ ત્રિસો-
પાનકોપરિતોરણાનિ પૂર્વવદ્વર્ણનમ્ પુષ્કરિણીનાં बहुमध्यदेशभागे-महानेकः प्रासा-
दावतंसकः विशेषणं पूर्ववत् तन्मध्ये सिंहासनं सिंहासन चतुर्दिशु सामानिका-

‘તાસિ ણં ણંદા પુક્કરિણીણં’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ-उन नन्दा पुष्करिणियों में से प्रत्येक नन्दा पुष्करिणी के
ठीक मध्यभाग में एक प्रासादावतंसक हैं ‘कोसप्पमाणे अद्धकोसं
विकलंभो सो चैव सो वण्णओ जाव सीहासणं सपरिवारं’ यह प्रासा-
दावतंसक एक कोश का लम्बा और आधे कोश का चौड़ा है इसका
वर्णन पहिले जैसा कहा गया है वैसा ही यावत् सपरिवार सिंहासन
तक है तथा च इन नन्दा पुष्करिणियों की चारों दिशाओं में चार २
त्रिसोपान प्रनिरूपक हैं । इनका वर्णन पूर्व की तरह से ही है प्रत्येक
त्रिसोपान के पगथियों के ऊपर तोरण हैं इनका भी वर्णन पूर्व में
जैसा किया गया है वैसा ही है पुष्करिणीयों के बहुमध्य देशभाग में

‘તાસિ ણં ણંદાપુક્કરિણીણં’ इत्यादि

ટીકાર્થ—आ नंदापुष्करिणीयोभांथी द्वेक नंदापुष्करिणीयोनी अशेषर
मध्यभागमां अेक प्रासादावतंसक छे. ‘कोसप्पमाणे अद्धकोसं विकलंभो सो चैव
सो वण्णओ जाव सीहासणं सपरिवारं’ आ प्रासादावतंसक अेक कोस-गाठ नेटवो
लांओ छे. अने अर्धा गाठ नेटवो पडोओ छे. तेनुं वण्णुन पडेलो अेम
करवामां आवेल छे अे न प्रमाणेनुं यावत् सपरिवार सिंहासनना कथन
पर्यन्तनुं छे. ते आवी रीते छे—आ नंदापुष्करिणीयोभांथी द्वेक पुष्करिणीयोनी
आरे दिशाओमां चार चार त्रिसोपान प्रतिइपके छे. तेनुं वण्णुन पडेलोनी
अेम न छे. द्वेक त्रिसोपानके-पगथियाओनी उपर तोरणो छे. तेनुं पणु
वण्णुन पडेलो अेम करवामां आवेल छे ते प्रमाणेनुं करी देवुं. पुष्करिणीयोना

દેરાજમહિષી-અનીકાધિપતિ-રક્ષકદેવ ભદ્રાસનાનાં વર્ણનમૂ 'एवं-दक्षिणपुर-
 स्थिमेणवि पण्णासं जोयणा०' चत्तारि पुक्खरिणीओ'-एवं दक्षिणपूर्वेणापि-
 आग्नेये पञ्चाशद्योजनान्यवगाह्याऽत्रनन्दा पुष्करिण्यः सन्ति 'तं जहा' तद्यथा-
 'उप्पलगुम्मा नलिणा-उप्पला-उप्पलुज्जला, तं चेव पमाणं-तहेव पासायवडे-
 सगो तप्पमाणो'-उप्पलगुल्मा'-नलिना उत्पला-उत्पलोत्पला, तदेव प्रमाणं-तथैव
 तत्प्रमाणः प्रासादावतंसकः, यथा-सुदर्शना जम्बू ईशाने पूर्वस्यामपि वनषण्डं
 पञ्चाशद्योजनान्यवगाह्याऽत्र चतस्रो नन्दापुष्करिण्यः सन्ति, ताः क्रोशमाया-
 मेनाऽर्धक्रोशं विष्कम्भेण पञ्च धनुः शतान्युद्वेधेन अच्छाःश्लक्ष्णाः यावत्प्रतिरूपाः।

जैसी की पूर्व में प्रासादावतंसक के होने की बात कही गई है वह अब
 हतने वर्णन के बाद प्रारम्भ होती है सिंहासन की चारों दिशाओं में
 सामानिक देवों के, अनीकाधिपतियों के और रक्षक देवों के भद्रासन
 हैं यहाँ पर भद्रासनों का वर्णन कर लेना चाहिये 'एवं दक्षिण पुर-
 स्थिमेणं वि पण्णासं जोयणा चत्तारि पुक्खरिणीओ' इसी तरह से
 दक्षिण पूर्व के कोने में-आग्नेय विदिशा में-भी ५० योजन आगे
 जाने पर यहाँ पर नन्दापुष्करिणीयां हैं। उन के नाम इस प्रकार से
 है 'उप्पलगुम्मा, नलिणा, उप्पला, उप्पलुज्जला तं चेव पमाणं' उत्पल
 गुल्मा, नलिना, उत्पला, उत्पलोज्ज्वला 'तं चेव पमाणं, तहेव पासाय-
 वडे'सगो तप्पमाणो' इनका प्रमाण पूर्ववत् जानना चाहिये अर्थात्
 जिस प्रकार से सुदर्शना जम्बू के ईशान कोन में जो वनषण्ड है उस
 से-५० योजन आगे जाने पर चार नन्दापुष्करिणीयां हैं और वे एक २
 कोश की लम्बी और आधे आधे कोश की चौड़ी है तथा ५०० सौ धनुष

બહુ મધ્યદેશભાગમાં જેમ પહેલાં પ્રાસાદાવતંસકો હોવાનું કહેલ છે, તે
 પ્રમાણેના પ્રાસાદાવતંસકો અહીંયાં પણ છે. સિંહાસનોની ચારે દિશાઓમાં
 સામાનિક દેવોના અનીકાધિપતિઓના અને રક્ષક દેવોના ભદ્રાસનો છે. અહીંયાં
 એ ભદ્રાસનોનું વર્ણન પહેલાના વર્ણન પ્રમાણે કરી લેવું. 'एवं दक्षिण
 पुरस्थिमेणं वि पण्णासं जोयणा चत्तारि पुक्खरिणीओ' એજ પ્રમાણે દક્ષિણ
 પૂર્વના ખુણામાં-અગ્નેય ખુણામાં પણ ૫૦ પચાસ યોજન આગળ જવાથી
 ત્યાં આગળ નંદા પુષ્કરિણીયો છે. તેના નામો આ પ્રમાણે છે-'उप्पलगुम्मा,
 नलिना उप्पला उप्पलोज्जला, तं चेव पमाणं तहेव पासायवडे'सगो तप्पमाणो' તેનું
 પ્રમાણ પહેલાના કથન પ્રમાણે સમજવું અર્થાત્ જે પ્રમાણે સુદર્શનાજંબૂના
 ઈશાન ખુણામાં જે વનખંડ છે, તેનાથી ૫૦ પચાસ યોજન આગળ જવાથી
 ચાર નંદા પુષ્કરિણીયો છે. અને તે દરેક એક કોસ-ગાઉ જેટલી લાંબી, અને

તથા-ઉત્પલગુલ્મા-નલિના-ઉત્પલા-ઉત્પલોજ્જ્વલા एतासां बहुमध्यदेशभागे प्रासादावतंसको यावत्प्रमाणः तस्य पुरतस्तोरणानि अत्र तोरणवर्णनं पुनः प्रासादावतंसकपुरः अनादृतदेवसिंहासनं तच्चतुर्दिक्षु सामानिकादीनां भद्रा-सनान्तानां सहस्राणि सपरिवारसिंहासनवर्णनं कर्तव्यमिति । 'एवं दक्खिण-पच्चत्थिमेणवि पण्णासं जोयणाणं परं भिगा भिगणिभा चेव अंजणा कज्जलप्पभा-सेसं तं चेव'-सुदर्शना जंब्वाः दक्षिणपश्चिमायां-वायव्ये प्रथमं वनपण्डं पञ्चा-शद्योजनान्यवगाह्याऽत्र चतस्रो नन्दापुष्करिण्यः तथाहि-भृङ्गा-भृङ्गनिभाऽञ्जना-कज्जलप्रभा-ताः क्रोशं तदर्धं पञ्चधनुः शतानि आयास-विष्कम्भो-द्वेधैः अच्छाः

કી ગહરી હૈ एवं 'अच्छा, इलक्षणाः' आदि विशेषणों वाली है उसी प्रकार से वे उत्पल गुल्मा आदि चार नन्दा पुष्करिणियां हैं ! इनके प्रत्येक के मध्य भाग में एक एक प्रासादावतंसक है इसका प्रमाण पूर्व में जैसा कहा गया है वैसा, ही है इसके आगे तोरण है प्रासादा-वतंसक के सामने अनादृत देव का सिंहासन हैं । इस सिंहासन की चारों दिशाओं में सामानिक आदि देवों के हजारों भद्रासन हैं । यहां पर परिवार सहित सिंहासनों का वर्णन कर लेना चाहिये 'एवं दक्खिण पच्चत्थिमेण वि पण्णासं जोयणाणं परं भिगाभिगणिभा चेव अंजणा कज्जलप्पभा सेसं तं चेव' इसी तरह से सुदर्शन जम्बू की वाय-व्य विदिशा में पचास योजन पर चार नन्दा पुष्करिणियां हैं उनके नाम भृङ्गा भृङ्गनिभा अञ्जना और कज्जलप्रभा है इनकी लम्बाई प्रत्येक की एक २ कोश की है और चौड़ाई आधे कोश की है तथा गहराई ५००

અર્ધા ગાઉ જેટલી પહોળી છે તથા ૫૦૦ પાંચસો ધનુષ જેટલી ઊંડી છે. તેમ જ 'अच्छा, इलक्षणाः' વિગેરે વિશેષણોવાળી છે. એજ પ્રમાણે ઉત્પલગુલ્મ વિગેરેથી યુક્ત ચાર નંદાપુષ્કરિણીયો છે. તે દરેકના મધ્ય ભાગમાં એક એક પ્રાસાદા-વતંસક છે, તેનું પ્રમાણ પહેલાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે છે. તેની આગળ તોરણો છે. પ્રાસાદાવતંસકોની સામે અનાદૃતદેવનું સિંહાસન છે. એ સિંહાસનની ચારે દિશાએ સામાનિક વિગેરે દેવોના હજારો ભદ્રાસનો છે. અહીંયાં પરિવારસહિત સિંહાસનોનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ. 'एवं दक्खिणपच्चत्थिमेणं वि पण्णासं जोयणाणं परं भिगाभिगणिगाचेव अंजणा कज्जलप्पभा सेसं तं चेव' એજ પ્રમાણે સુદર્શનજંબુની વાયવ્ય દિશામાં પચાસ યોજનપર ચાર નંદાપુષ્કરિણીયો છે. તેના નામે ભૃંગા ભૃંગનિભા અંજના અને કજ્જલપ્રભા એ પ્રમાણે છે. તે દરેકની લંબાઈ એક એક કોસની છે અને પહોળાઈ અર્ધા કોસની છે. તથા ઊંડાઈ ૫૦૦ પાંચસો ધનુષની છે. આ બધી

રૂપાણાઃ યાવત્-પ્રતિરૂપાઃ । તસ્યાઃ પુષ્કરિણ્યા વહુમધ્યદેશભાગે પ્રાસાદાવતંસકઃ
ક્રોશમર્થ ક્રોશશ્ચાઽઽયામવિષ્કમ્ભામ્યાં તદુપરિ સિંહાસનં તત્સિંહાસનચતુર્દિશુ
-‘અનાદૃત’ દેવસ્ય સામાનિકાઽગ્રમહિષ્યનીકાઽઽનીકાધિપતિ પોઢશાત્મરક્ષકદેવ-
સહસ્રાણાં યથાયોગ્યમાસનસહસ્રાણિ । ‘જંબૂણં મુદંસણાણ ઉત્તરપુરત્થિમેણં-જંબુ
સુદર્શનાયા ઉત્તરપૂર્વસ્યામીશાને ‘પદમં વણસંઢં પળ્ણાસં જોયણાં ઓગાહિત્તા’ પ્રથમ
વનપળં પશ્ચાદ્દ્યોજનાન્યવગાહ્ય, ‘एत्थ णं चत्तारि णंदाओ पुक्खरिणीओ पन्नत्ता-
ओ’-ચતસ્રોઽત્ર નન્દાપુષ્કરિણ્યઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ‘તં જહા’ તથથા-સિરિકંતા-સિરિમહિયા
સિરિચંદા-સિરિલયા’ શ્રીકાન્તા-શ્રીમહિતા શ્રીચન્દ્રા-શ્રીનિલયાઃ ‘તદેવ પમાણં

પાંચ સૌ ધનુષ કી હૈ યે સવ નન્દાપુષ્કરિણિયાં અચ્છા આદિ વિશેષણો
વાલી હૈં । इन पुष्करिणियों में से प्रत्येक पुष्करिणी के ठीक मध्यभाग
में एक २ प्रासादावतंसक है इनकी लम्बाई १ कोस की और चौड़ाई
आधे कोश की है इन प्रत्येक प्रासादावतंसकों में एक २ अनादृत
देव का सिंहासन है । इन सिंहासनों के चारों दिशाओं में अना-
दृत देव के सामानिक देवों के अनादृत देव की अग्रमहिषियों के
अनीकाधिपतियों के एवं १६ हजार आत्मरक्षक देवों के यथायोग्य
हजारों आसन हैं । ‘जंबूएणं मुदंसणाए उत्तरपुरत्थिमेणं’ जंबूसुद-
र्शना के ईशान कोण में ‘पदमं वणसंढं पण्णासं जोयणां ओगाहित्ता
एत्थ णं चत्तारि णंदाओ पुक्खरिणीओ पन्नत्ताओ’ प्रथम वनपण्ड को
५० योजन पारकर के आगे चार नंदा पुष्करिणियां हैं । उनके नाम
‘सिरिकंता सिरिमहिया सिरिचंदा सिरिणिलया’ श्रीकान्ता, श्रीमहिता,
श्रीचन्द्रा, और श्रीनिलया हैं । ‘तदेव पमाणं तदेव प्रासादवडेसओ’

નંદા પુષ્કરિણીયો ‘અચ્છા વિગેરે’ વિશેષણોવાળી છે. આ પુષ્કરિણીયોમાંથી
દરેક પુષ્કરિણીયોના બરોબર મધ્ય ભાગમાં એક એક પ્રાસાદાવતંસક છે. તેની
લંબાઈ ૧ એક કોસ-ગાઉ જેટલી છે. અને પહોળાઈ અર્ધ ગાઉ જેટલી છે.
અને દરેક પ્રાસાદાવતંસકોમાં એક એક અનાદૃતદેવના સિંહાસનો છે. એ
સિંહાસનોની ચારે દિશાઓમાં અનાદૃતદેવના સામાનિકદેવના અનાદૃત દેવની
અગ્રમહિષિયોના અનીકાધિપતિયોના ૧૬ સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવોના યથા
યોગ્ય હજારો આસનો છે. ‘જંબૂએ ણં મુદંસણાણ ઉત્તરપુરત્થિમેણં’ જંબૂસુદર્શનાના
ઇશાન ખુણામાં ‘પદમં વણસંઢં પળ્ણાસં જોયણાં ઓગાહિત્તા એત્થણં ચત્તારિ ણંદા-
પુક્ખરિણીઓ પળ્ણત્તાઓ’ પહેલા વનખંડથી ૫૦ યોજન પર આગળ જતાં ચાર નંદા
પુષ્કરિણીયો છે. તેના નામો આ પ્રમાણે છે-‘સિરિકંતા, સિરિમહિયા, સિરિચંદા,
સિરિણિલયા’ શ્રીકાંતા, શ્રીમહિતા, શ્રીચંદ્રા અને શ્રીનિલયા છે, ‘તદેવ પમાણં તદેવ

તદેવ પાસાયવડે'સઓ'—તદેવ પ્રમાણમ્ તથૈવ પ્રાસાદાવતંસકઃ સર્વાઃ પુષ્કરિણ્યઃ
ક્રોશમર્ધક્રોશમાયામવિષ્કમ્ભાભ્યામ્ પશ્ચ ધ્વજુઃશતાનિ—ઉદ્વેધેનાઽચ્છાઃ યાવત્પ્રતિ-
રૂપાઃ તાસાં बहुमध्यदेशभागे विशालः प्रासादावतंसकः क्रोशमायामेन क्रोशार्ध
વિષ્કમ્ભેણ પુરત એતસ્ય તોરણાનિ તત્પુરઃ પ્રાસાદાવતંસકો યદુપરિ સિંહાસનમ્
સિંહાસન ચતુર્દિશિ 'અનાદતદેવસ્ય સામાનિકાદિ સઠસ્રાણાં યથાયોગ્યં ભદ્રા-
સનાનિ । 'જંબૂણં સુદંસણાણ પુરત્થિમિલ્લસ્સ ભવણસ્સ' જંબુસુદર્શનાયાઃ
પૂર્વસ્યાં વિચ્ચમાનભવનસ્ય 'ઉત્તરેણં ઉત્તરપુરત્થિમેણં' ઉત્તરેણં ઉત્તરપૂર્વેણૈ
શાન્યામ્ 'પાસાયવડે'સગસ્સ'—પ્રાસાદાવતંસકસ્ય 'દાહિણેણં—દક્ષિણેન 'એત્થ ણં
એગે મહં કૂડે' અત્ર ચલ્લુ સઠાનેકઃ કૂટઃ 'અદ્ધ જોયણાઈં ઉઢ્ઠં ઉચ્ચત્તેણં' અદ્ધયોજના-
ન્યૂર્ધ્વમુચ્ચત્ત્વેન 'મૂલે વારસ જોયણાઈં વિક્કલંભેણં' સ ચ મૂલે દ્વાદશયોજનાનિ
વિષ્કમ્ભેણ 'મજ્ઞે અદ્ધજોયણાઈં' આયામવિક્કલંભેણં મધ્યે આયામવિષ્કમ્ભા-

इनका प्रमाण जैसा पहिले नन्दा पुष्करिणियों का कहा गया है वैसा
ही है इनके ठीक मध्यभाग में एक २ विशाल प्रासादावतंसक है
प्रत्येक का इसका प्रमाण भी जैसा पहिले के प्रासादावतंसक का
प्रमाण कहा गया है वैसा ही है यावत् प्रत्येक प्रासादावतंसक के
सामने तोरण है प्रत्येक के ऊपर अनादत देव के सिंहासन हैं सिंहा-
सनों की चारों दिशाओं में अनादत देव के सामानिक आदि देवों के
हजारों सिंहासन हैं । 'जंबूएणं सुदंसणाए पुरत्थिमिल्लस्स भवणस्स
उत्तरेणं उत्तरपुरत्थिमेणं दाहिणेणं एत्थ णं एगे महं कूडे पन्नत्ते' जम्बू-
सुदर्शना की पूर्व दिशा में विचमान भवन की उत्तर दिशा में, ईशान
दिशा में और दक्षिण दिशा में एक विशाल कूट है 'अद्धजोयणाइं
उड्ढं उच्चत्तेणं मूले वारसजोयणाइं विक्कलंभेणं मज्झे अद्धजोयणाइं'

પાસાયવડે'સગાઓ' તેનું પ્રમાણ જેમ પહેલાં નંદા પુષ્કરિણીથી તેનું પ્રમાણ કહેલ
છે. એજ પ્રમાણ છે, તેના બરાબર મધ્ય ભાગમાં એક એક વિશાલ પ્રાસાદા-
વતંસક છે, તે દરેકનું પ્રમાણ પણ જેમ પહેલાંના પ્રાસાદાવતંસકોનું પ્રમાણ
કહેવામાં આવેલ છે, એ જ પ્રમાણનું છે. યાવત્ દરેક પ્રાસાદાવતંસકની સામે
તોરણ છે. તે દરેકની ઉપર અનાદતદેવના સિંહાસનો છે. સિંહાસનોની ચાર
દિશાએ અનાદતદેવના સામાનિકદેવોના હબરો સિંહાસનો છે. 'જંબૂણં સુદંસ-
ણાણ પુરત્થિમિલ્લસ્સ ભવણસ્સ ઉત્તરેણં ઉત્તરપુરત્થિમેણં દાહિણેણં એત્થ ણં એગે મહં
કૂડે પણ્ણત્તે' જંબુસુદર્શનની પૂર્વદિશામાં આવેલ ભવનની ઉત્તર દિશામાં,
ઈશાન દિશામાં અને દક્ષિણ દિશામાં એક એક વિશાલ કૂટ છે તે 'અદ્ધ જોય-
ણાઈં ઉઢ્ઠં ઉચ્ચત્તેણં મૂલે વારસ જોયણાઈં વિક્કલંભેણં મજ્ઞે અદ્ધ જોયણાઈં'

શ્યા મઘૌયોજનાનિ 'ઉવરિં ચત્તારિ જોયણાઈ' આયામવિક્લંભેણ' ઉપરિતનભામે
 આયામવિક્લંભેણ ચત્તારિ યોજનાનિ 'મૂલે સાહરેગાઈ' સત્તતીસં જોયણાઈ
 પરિક્લેવેણ-મૂલે-મૂલદેશે પરિક્ષેપેણ સાતિરેકાણિ સપ્તત્રિંશદ્યોજનાનિ-મજ્ઞે
 સાહરે ગાઈ' પળુવીસં જોયણાઈ' પરિક્લેવેણ'-મધ્યે સાતિરેકાણિ પશ્ચવિંશતિ-
 યોજનાનિ પરિક્ષેપેણ 'ઉવરિં સાહરેગાઈ' વારસ જોયણાઈ' પરિક્લેવેણ'-સાતિરેક
 દ્વાદશયોજનાનિ પરિક્ષેપેણોપરિ સોડયમ્-'મૂલે વિચ્છિણ્ણે-મજ્ઞે સંલિત્તે ઉપ્પિ
 તણુ-ગોપુચ્છ સંઠાણસંઠિ' મૂલે વિચ્છિણ્ણ: મધ્યે સંક્ષિપ્ત: ઉપરિ તનુ:-સ્વલ્પ:
 સન્ ગોપુચ્છસંસ્થાનવત્સંસ્થિત: 'સવ્વ જંવૂળયામણ' અચ્છે જાવ પહિરૂવે' સર્વા
 શેન જમ્બૂનદમયોડ્છો યાવત્પ્રતિરૂપ: । 'સે ણં ઇગાણ પડમવરવેડ્યાણ' સ સહ

આયામ વિક્લંભેણ ઉવરિં ચત્તારિ જોયણાઈ આયામવિક્લંભેણ' यह
 आठ योजन का ऊंचा है मूल में बारह योजन का लम्बा चौड़ा है
 मध्य में आठ योजन का लम्बा चौड़ा है ऊपर में चार योजन का लम्बा
 चौड़ा है 'मूले सातिरेगाई सत्ततीसं जौयणाई' परिक्लेवेणं, मज्झे
 साहरेगाई' पणवीसं जौयणाई' परिक्लेवेणं, उवरिं सातिरेगाई' बारस
 जौयणाई' परिक्लेवेणं' मूल में साधिक सैंतीस योजन की परिधि है
 मध्य में साधिक पच्चीस योजन की परिधि है और ऊपर में साधिक
 बारह योजन की परिधि है यह कूट 'मूले विच्छिण्णे, मज्झे संलित्ते,
 उप्पि तणु, गोपुच्छसंठाणसंठि' मूल में विस्तीर्ण है मध्य में संकु-
 चित है और ऊपर में पतला है अतः यह 'गोपुच्छ संठाणसंठि'
 गोपुच्छ के जैसे आकार वाला है 'सव्व जंवूणयामण' यह सर्वात्मना
 जम्बूनदमय है 'अच्छे जाव पडिरूवे' आकाश और स्फटिक मणि के

આયામવિક્લંભેણ ઉપરિ ચત્તારિ જોયણાઈ આયામવિક્લંભેણ' તેની ઉંચાઈ આઠ
 યોજનની છે. મૂલમાં બાર યોજનની તેની લાંબાઈ પહોળાઈ છે. તે મધ્યમાં
 આઠ યોજન લાંબો પહોળો છે. અને ઉપર ચાર યોજનની તેની લાંબાઈ પહોળાઈ
 છે. 'મૂલે સાતિરેગાઈ સત્તતીસં જોયણાઈ પરિક્લેવેણં મજ્ઞે સાહરેગાઈ પળુવીસં
 જોયણાઈ પરિક્લેવેણં ઉવરિં સાતિરેગાઈ વારસ જોયણાઈ પરિક્લેવેણં' મૂળમાં કંઈક
 વધારે ૩૭ સાડત્રીસ યોજનની તેની પરિધિ છે. મધ્યમાં કંઈક વધારે પચ્ચીસ
 યોજનની પરિધિ છે. અને ઉપર કંઈક વધારે ૧૨ બાર યોજનની પરિધિ છે.
 આ કૂટ 'મૂલે વિચ્છિણ્ણે, મજ્ઞે સંલિત્તે ઉપ્પિ તણુ ગોપુચ્છસંઠાણસંઠિ' મૂળમાં
 વિસ્તારવાળો છે. મધ્યમાં સંકુચિત-સંકડાયેલ છે. અને ઉપરની બાજુ પાતળો
 છે. તેથી તે 'ગોપુચ્છ સંઠાણસંઠિ' ગાયના પુંછડાના જેવા આકારવાળો છે.
 'સવ્વ જંવૂળયામણ' એ સર્વાત્મના જંબૂનદમય છે. 'અચ્છે જાવ પહિરૂવે'

કૂટઃ એકયા પદ્મવરવેદિકયા 'એગેણ વણસંઢેણ સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ખિત્તે' વનવણ્ડેનૈકેન સર્વતઃ સમન્તાત્સંપરીતો વેષ્ટિતઃ 'દોણ્હવિ વણ્ણઓ' દ્વયોરપિ વર્ણનં મણિસ્પર્શાન્તં પદ્મવરવેદિકાયાઃ વનવણ્ડસ્ય ચાઽઽયામાદિભિર્યથાનિર્દિષ્ટસ્યાઽચ્છઃ ફલક્ષ્ણો યાવત્પ્રતિરૂપઃ । 'તસ્સ ણં કૂહસ્સ ઉવરિ'—તત્કૂટોપરિ ચલુ—'વહુસમરમ-
ણિજ્જે ભૂમિભાણ પણ્ણત્તે' વહુસમરમણીયો ભૂમિભાગઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ 'જાવ આસયંતિ—
—આલિંગપુચ્ચરમિતિ વા—મૃદંગ ઇતિ વા—સરતલમિતિ વા—આદર્શમંગલમિતિ વા'
ઇત્યારમ્ભમણિ વર્ણનાન્તં સમુપવર્ણ્ય તત્ર ચલુ વહવો વાનવ્યન્તરદેવા દેવ્યશ્ચાઽસતે
શેરતે૦ પુરાત્તીર્ણશુભકર્મફલ મનુભવન્તો યથા સુખં વિહરન્તિ । 'તસ્સ ણં વહુસમ-
રમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ વહુમજ્જદેસમાણ એગં સિદ્ધાયતણં કોસપ્પમાણં' તસ્ય

જૈસા નિર્મલ હૈ યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈ 'સેણં એગાણ પડમવરવેદ્યાણ એગેણં
વણસંઢેણં સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ખિત્તે' યહ એક પદ્મવર વેદિકાસે
ઔર વનવણ્ડ સે ચારોં ઔર સે વ્યાપ્ત હૈં 'દોણ્હવિ વણ્ણઓ' इन दोनों
का यहां जैसा कि इन के पहिले आयाम और विस्तार आदि के द्वारा
तथा अच्छ आदि विशेषणों द्वारा वर्णन यथास्थान किया गया है
बैसा ही वर्णन कर लेना चाहिये 'तस्स णं कूहस्स उवरि वहुसमरम-
णिज्जे भूमिभाण पण्णत्ते जाव आसयंति' इस कूट के ऊपर एक वहु-
समरमणीय भूमिभाग है इस में अनेक वानव्यन्तर देव और देवियां
यावत् उठती बैठती रहती हैं इत्यादि रूप से पूर्व की तरह इस भूमि
भाग के वर्णन के सम्बन्ध में कथन करना चाहिये ये कथन 'से जहा
नामए आलिंग पुच्चरेइवा' इत्यादि सूत्रपाठ से प्रारंभ होता है
'तस्स णं वहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स वहुमज्जदेसमाए एगं

આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવો તે નિર્મળ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. 'સે ણં
એગાણ પડમવરવેદ્યાણ એગેણં વણસંઢેણં સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ખિત્તે' તે એક
પદ્મવર વેદિકાથી અને વનવણ્ડથી ચારે બાજુએ ઘેરાયેલ છે. 'દોણ્હ વિ વણ્ણઓ'
આ બન્નેનું વર્ણન આયામ અને વિસ્તાર વિગેરે કથનપૂર્વક તથા અચ્છ
વિગેરે વિશેષણોદ્વારા પહેલાં યોગ્ય સ્થળે કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું
સઘળું વર્ણન અહીંયાં સમજી લેવું. 'તસ્સ ણં કૂહસ્સ ઉવરિ વહુસમરમણિજ્જે
ભૂમિભાગે પણ્ણત્તે જાવ આસયંતિ' એ કૂટની ઉપર એક બહુ સમરમણીય ભૂમિ-
ભાગ છે. તેમાં અનેક વાનવ્યન્તર દેવો અને દેવિયો યાવત્ ઉઠે બેસે છે,
વિગેરે પ્રકારથી પહેલાની જેમ આ ભૂમિભાગના વર્ણન સંબંધમાં કહેવું
જોઈએ. આ કથન 'સે જહા નામએ આલિંગપુચ્ચરેइवा' એ સૂત્ર પાઠથી પ્રારંભ
થાય છે. 'તસ્સણં વહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ વહુમજ્જદેસમાણ એગં સિદ્ધાયતણં

खलु बहुसमरमणीयभूमिभागस्य मध्यदेशभागे क्रोशप्रमाणकगेकं सिद्धायतनम्
 'पूर्ववत्समुपवर्णितस्य तस्य त्रिदिक्षु विशेषणविशिष्टानि द्वाराणि तत्र मणिपीठिका
 तदुपरि प्रज्ञप्तो देवच्छन्दक एकः देवच्छन्दकेऽष्टशतं जिनप्रतिमानां जिनोत्सेध-
 प्रमाणानां सन्निक्षिप्तं तिष्ठति । 'सब्बा सिद्धायतणवत्तव्वया' सर्वा सिद्धायतन-
 वत्तव्वयाऽत्रग्राह्या । 'जंबूए णं सुदंसणाए' जम्बूमुदर्शनायाः 'पुरत्थिमस्स भवणस्स
 दाहिणेणं दक्खिणपुरत्थिमिल्लस्स पासायवडे'सगस्स' पूर्वदिग्भवनस्य दक्षिणेन
 दक्षिण पूर्वस्यामाग्नेय्यां स्थित प्रासादावतंसकस्य 'उत्तरेणं' उत्तरस्याम् 'एत्थ णं
 एगे महं कूडे पन्नत्ते' एको महान्कूटः प्रस्तुतोऽत्र 'तंचेव पमाणं सिद्धायतणं च'

सिद्धायतणं कोसप्पमाणं' उस बहुसमरमणीय भूमिभाग के बहुमध्य
 देश में एक कोश का लम्बा एक सिद्धायतन है यह सिद्धायतन
 जम्बूसुदर्शना की शाखापर स्थित जो सिद्धायतन है उसके जैसा
 ही वर्णित किया गया है इसकी तीन दिशाओं में तीन द्वार हैं । इन
 द्वारों के सम्बन्ध का कथन पूर्व में जैसा कथन द्वारों के सम्बन्ध में
 किया जा चुका है वैसा ही है इस सिद्धायतन में एक मणिपीठिका
 है इसके ऊपर एक देवच्छन्द है देवच्छन्दक में अपने २ शरीर की
 अवगाहना के प्रमाण वाली १०८ कामदेव-जिन प्रतिमाएं हैं । इस
 तरह से यहां 'सब्बा सिद्धायतण वत्तव्वया' सिद्धायतन के सम्बन्ध में
 समस्त वक्तव्यता है । 'जंबूए सुदंसणाए पुरत्थिमस्स भवणस्स दाहि-
 णेणं दक्खिणपुरत्थिमिल्लस्स पासायवडे'सगस्स उत्तरेणं एगे महं
 कूडे पन्नत्ते' जम्बूसुदर्शना की पूर्वदिशा में स्थित जो भवन है उस

कोસપનાળં એ બહુસમરમણીય ભૂમિભાગના બહુ મધ્યદેશ ભાગમાં એક કોશ
 -ગાઉ લાંબુ એક સિદ્ધાયતન છે, આ સિદ્ધાયતનનું વર્ણન જંબૂસુદર્શનાની શાખા
 પર આવેલ જે સિદ્ધાયતન છે, તેના વર્ણન પ્રમાણેનું સઘળું વર્ણન કરી લેવું.
 તેની ત્રણ દિશાઓમાં ત્રણ દરવાજાઓ છે. આ દ્વારો સંબંધી કથન પહેલા જે
 પ્રમાણે દ્વારોના સંબંધમાં કરવામાં આવી ચૂકેલ છે એ જ પ્રમાણે કરી લેવું.
 આ સિદ્ધાયતનમાં એક મણિપીઠિકા છે. તેની ઉપર એક દેવચ્છન્દ છે.
 દેવચ્છન્દકમાં પોત પોતાના શરીરની અવગાહનાના પ્રમાણવાળી ૧૦૮ એકસો
 આઠ કામદેવ-જીનપ્રતિમાઓ છે, આ પ્રમાણે અહિંયાં 'સબ્બા સિદ્ધાયતણવત્તવ્વયા'
 સિદ્ધાયતન સંબંધી સઘળું કથન સમસ્તરીતે વર્ણનપૂર્વક સમજી લેવું. 'જંબૂએ
 સુદંસણાએ પુરત્થિમસ્સ દાહિણેણં દક્ખિણપુરત્થિમિલ્લસ પાસાયવડે'સગસ્સ ઉત્તરેણં
 એથ ણં એગે મહં કૂડે પણ્ણત્તે' જંબૂસુદર્શનાની પૂર્વ દિશામાં આવેલ જે ભવન
 છે. એ ભવનની દક્ષિણ દિશામાં તથા વાયવ્ય વિગેરે દિશાઓમાં આવેલ જે

તદેવ પ્રમાણકં સિદ્ધાયતનમ્ ચકારાત્-સિદ્ધાયતન-કૂટ-કૂટેસિદ્ધાયતન-ત્રિદ્વાર-મણિપીઠિકા-દેવચ્છન્દક-જિન પ્રતિમાન્તાનાં યથાવદ્દર્શનં સ્થિતિથ સંગ્રાહ્યમ્ । 'જંબૂળ પં સુદંસણાણ દાહિણિલ્લસ્સ ભવણસ્સ-પુરત્થિમેળં-દાહિણપુરત્થિમસ્સ પાસાયવડે'સગસ્સ-પચ્ચત્થિમેળં'-જંબુસુદર્શનાયાઃ સ્થલ ભવનસ્ય પૂર્વસ્યાં દક્ષિણ પૂર્વદિશિ સ્થિતપ્રાસાદાવતંસકસ્ય પશ્ચિમાયામ્-'एत्थ णं एगे महं कूडे पन्नत्ते' एको महान्कूटः खल्वत्र प्रथितः 'एवं दहिणस्स भवणस्स परतो-दाहिणं पच्चत्थि मिल्लस्स पासायवडेंसगस्स पुરत्थिमेणं एत्थ णं एगे महं कूडे' एवं दक्षिण-

ભવનની દક્ષિણ દિશા મેં તથા વાયવ્યદિશા મેં સ્થિત જો પ્રાસાદાવતંસક છે તેની ઉત્તર દિશા મેં એક વિશાળ કૂટ-કૂટ છે 'તં ચેવ પમાણં સિદ્ધાયતનં ચ' આ કૂટના પ્રમાણનું વર્ણન જે પ્રમાણે પહેલાં કહેલ છે એજ પ્રમાણે છે. આ કૂટની ઉપર એક સિદ્ધાયતન છે. આ રીતે સિદ્ધાયતન, કૂટ, કૂટની ઉપર સિદ્ધાયતન ત્રણ દ્વારો મણિપીઠિકા દેવચ્છન્દ અને જિનપ્રતિમા આ બધાનું વર્ણન પહેલાં જેમ કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે તમામ વર્ણન અહીંયા કરી લેવું. 'જંબૂળ સુદંસણાણ દાહિણિલ્લસ્સ ભવણસ્સ પુરત્થિમેળં દાહિણ પુરત્થિમસ્સ પાસાયવડે'સગસ્સ પચ્ચત્થિમેળં' જંબુસુદર્શનાના દક્ષિણના ભવનથી પૂર્વ દિશામાં અને અગ્નિ બુણમાં આવેલ જે પ્રાસાદાવતંસક છે તેની પશ્ચિમ દિશામાં 'एत्थ णं एगे महं कूडे पन्नत्ते' એક ઘણો જ મોટો કૂટ આવેલ છે. 'एवं दहिणस्स भवणस्स परतो दाहिणपच्चत्थिमिल्लस्स पासायवडेंसगस्स' इसी तरह जम्बूसुदर्शना की दक्षिण दिशा में जो भवन है उसकी पश्चिम दिशा में और नैर्ऋत्य कोण के प्रासादावतंसक की

પ્રાસાદાવતંસક છે તેની ઉત્તર દિશામાં એક વિશાળ કૂટ છે, 'તં ચેવ પમાણં સિદ્ધાયતનં ચ' આ કૂટના પ્રમાણનું વર્ણન જે પ્રમાણે પહેલાં કહેલ છે એજ પ્રમાણે છે. આ કૂટની ઉપર એક સિદ્ધાયતન છે. આ રીતે સિદ્ધાયતન, કૂટ, કૂટની ઉપર સિદ્ધાયતન ત્રણ દ્વારો મણિપીઠિકા દેવચ્છન્દ અને જિનપ્રતિમા આ બધાનું વર્ણન પહેલાં જેમ કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે તમામ વર્ણન અહીંયા કરી લેવું. 'જંબૂળ સુદંસણાણ દાહિણિલ્લસ્સ ભવણસ્સ પુરત્થિમેળં દાહિણ પુરત્થિમસ્સ પાસાયવડે'સગસ્સ પચ્ચત્થિમેળં' જંબુસુદર્શનાના દક્ષિણના ભવનથી પૂર્વ દિશામાં અને અગ્નિ બુણમાં આવેલ જે પ્રાસાદાવતંસક છે તેની પશ્ચિમ દિશામાં 'एत्थ णं एगे महं कूडे पन्नत्ते' એક ઘણો જ મોટો કૂટ આવેલ છે. 'एवं दहिणस्स भवणस्स परतो दाहिणपच्चत्थिमिल्लस्स पासायवडेंसगस्स' એ જ પ્રમાણે જંબુસુદર્શનાની દક્ષિણ દિશામાં જે ભવન છે તેની પશ્ચિમ દિશામાં

ભવનસ્ય પરતો દક્ષિણપશ્ચિમદિક્ સ્થિતપ્રાસાદાવતંસકસ્ય પૂર્વેણ અત્ર ચલ્લેકો-
મહાનકૂટઃ ‘જંબૂતો પચ્ચત્થિમિલ્લસ્સ ભવણસ્સ-દાહિણેણં-દાહિણ પચ્ચત્થિ-
મિલ્લસ્સ પાસાયવહે’સગસ્સ-ઉત્તરેણં-એત્થ ણં એગે મહં કૂડે પન્નત્તે-તં ચેવ પમા-
ણં સિદ્ધાયતણં ચ’ ‘જંબૂતઃ-પશ્ચિમભવનસ્ય દક્ષિણેન દક્ષિણ પશ્ચિમસ્ય પ્રાસાદા-
વતંસકસ્યોત્તરેણોત્તરસ્યામ્ અત્ર ચલ્લેકો મહાન કૂટઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ તદેવ પ્રમાણં
સિદ્ધાયતનં ચ જમ્બૂસુદર્શના પૂર્વદ્વારસ્થિત ભવનકૂટપ્રમાણવત્ વક્તવ્યતાઽત્રેતિ ।
‘જંબૂએ પચ્ચત્થિમભવણ ઉત્તરેણં-ઉત્તર પચ્ચત્થિમસ્સ પાસાયવહે’સગસ્સ દાહિણે
ણં-એત્થ ણં એગે મહં કૂડે પન્નત્તે-તંચેવ પમાણં સિદ્ધાયતણં ચ’ જમ્બૂ સુદર્શનાયાઃ
પશ્ચિમાશાસ્થિત ભવનસ્યોત્તરેણોત્તરપશ્ચિમાયાં પ્રાસાદાવતંસકસ્ય દક્ષિણદિશિ-
અત્રેકો મહાનચ્છલ કૂટઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ તદેવ પ્રમાણં સિદ્ધાયતનં ચ । ‘જંબૂએ ઉત્તરસ્સ
ભવણસ્સ પચ્ચત્થિમેણં-ઉત્તરપચ્ચત્થિમસ્સ પાસાયવહે’સગસ્સ-પુરત્થિમેણં-એત્થ ણં :

‘પુરત્થિમેણં’ પૂર્વદિશા મેં ‘એત્થણં એગે મહં કૂડે પણ્ણત્તે’ એક વિશાલ
કૂટ હૈ ‘જંબૂઓ પચ્ચત્થિમિલ્લસ્સ ભવણસ્સ દાહિણેણં દાહિણપચ્ચ-
ત્થિમિલ્લસ્સ પાસાયવહે’સગસ્સ ઉત્તરેણં એત્થણં એગે મહં કૂડે પન્નત્તે’
હસી તરહ જંબૂસુદર્શના કી પશ્ચિમ દિશા કે ભવન કી દક્ષિણ દિશા
મેં ઓર નૈઋત્યકોણ કે પ્રાસાદાવતંસક કી ઉત્તર દિશા મેં એક
વિશાલ કૂટ હૈ જંબૂએ પચ્ચત્થિમ ભવણ ઉત્તરેણં ઉત્તર પચ્ચત્થિમસ્સ
પાસાયવહે’સગસ્સ દાહિણેણં એત્થણં એગે મહં કૂડે પણ્ણત્તે’ હસી તરહ
જમ્બૂસુદર્શના કી પશ્ચિમ દિશા કે ભવન કી ઉત્તર દિશા મેં ઓર
વાયવ્ય કોન કે પ્રાસાદાવતંસક કી દક્ષિણ દિશા મેં એક વિશાલ
કૂટ હૈ ‘જંબૂએ ઉત્તરસ્સ ભવણસ્સ પચ્ચત્થિમેણં ઉત્તર પચ્ચત્થિમસ્સ
પાસાયવહે’સગસ્સ પુરત્થિમેણં એત્થણં એગે મહં કૂડે પણ્ણત્તે’ જમ્બૂ
સુદર્શના કી ઉત્તરદિશા કે ભવન કી પશ્ચિમ દિશા મેં ઓર ઉત્તર

અને નૈઋત્ય ખૂણાના પ્રાસાદાવતંસકની ‘પુરત્થિમેણં’ પૂર્વ દિશામાં ‘એત્થ ણં એગે
મહં કૂડે પણ્ણત્તે’ એજ પ્રમાણેના જંબૂસુદર્શનાની પશ્ચિમ દિશાના ભવનની
દક્ષિણ દિશામાં અને નૈઋત્ય ખૂણાના પ્રાસાદાવતંસકની ઉત્તર દિશામાં એક
વિશાળ કૂટ છે. ‘જંબૂએ પચ્ચત્થિમભવણ ઉત્તરેણં ઉત્તરપચ્ચત્થિમસ્સ પાસાયવહે’-
સગસ્સ દાહિણેણં એત્થ ણં એગે મહં કૂડે પણ્ણત્તે’ એજ પ્રમાણે જંબૂસુદર્શનાની
પશ્ચિમ દિશાના ભવનની ઉત્તર દિશામાં અને વાયવ્ય ખૂણાના પ્રાસાદાવતંસકની
દક્ષિણ દિશામાં એક વિશાળ કૂટ આવેલ છે. ‘જંબૂએ ઉત્તરસ્સ ભવણસ્સ પચ્ચત્થિ
મેણં ઉત્તર પચ્ચત્થિમસ્સ પાસાયવહે’સગસ્સ પુરત્થિમેણં એત્થ ણં એગે મહં કૂડે પણ્ણત્તે’
જંબૂસુદર્શનાની ઉત્તર દિશાના ભવનની પશ્ચિમ દિશામાં અને ઉત્તર પશ્ચિમ

एगे महं कूडे पण्णत्ते-तं चेव' सुदर्शना जम्बूवा उत्तरभवनस्य पश्चिमेनोत्तर-
पश्चिमस्य प्रासादावतंसकस्य पूर्वदिशि अत्र खलु महानेकः कूटः प्रज्ञप्तः तदेव-
यथा कूटस्य तत्रस्थितसिद्धायतस्य च वक्तव्यतोक्ता सैवेहापि । 'जंबूए उत्तर
भवनस्स पुरत्थिमेणं-उत्तरपुरत्थिमिल्लस्स पासायवडे'सगस्स पच्चत्थिमेणं-
एत्थ णं एगे महं कूडे पण्णत्ते' जंबूवा उत्तरभवनस्य पूर्वोत्तरपूर्वस्य प्रासादावतं-
सकस्य पश्चिमेन अत्रैको महान् कूटः प्रज्ञप्तः 'तं चेव' तदेव 'पमाणं तदेव सिद्धाय-
तणं च' प्रमाणकं च तथैव सिद्धायतनं जिनप्रतिमान्तमानेतव्यम् । 'जंबू णं
सुदंसणा-अन्नेहिं बहूहिं तिलएहिं लउएहिं जाव रायरुक्खेहिं हिंगुरुक्खे जाव

पश्चिम कोण के प्रासादावतंसक की पूर्व दिशा में एक विशाल कूट है
'जंबूए उत्तर भवनस्स पुरत्थिमेणं उत्तर पुरत्थिमिल्लस्स पासायसडे'-
सगस्स पुरत्थिमेणं एत्थणं एगे महं कूडे पण्णत्ते' जंबू सुदर्शना के
उत्तर दिशा के भवन की पूर्व दिशा में और उत्तर पूर्व कोने में स्थित
प्रासादावतंसक की पूर्वदिशा में एक विशाल कूट है 'जंबूए उत्तर
भवनस्स पुरत्थिमेणं उत्तर पुरत्थिमिल्लस्स पासायवडे'सगस्स पच्च-
त्थिमेणं एत्थणं एगे महं कूडे पण्णत्ते' जंबू सुदर्शना की उत्तर दिशा के
भवन की पूर्व दिशा में और उत्तर पूर्व के कोने के प्रासादावतंसक की
पश्चिम दिशा में एक विशाल कूट है । 'तं चेव पमाणं सिद्धायतणं
च' यहां इन सब कूटों का सिद्धायतनों का एवं उनमें विराजमान १०८
जिन कामदेव प्रतिमाओं का और त्रिद्वार आदिकों का प्रमाण पूर्व
में जैसा कहा गया है वैसा ही है । 'जंबूणं सुदंसणान्नेहिं बहूहिं लउएहिं
जाव रायरुक्खेहिं हिंगुरुक्खेहिं जाव सब्बओ समंता संपरिक्खित्ता'

ખૂણાના પ્રાસાદાવતંસકની પૂર્વ દિશામાં એક વિશાળ કૂટ છે. 'જંબૂએ ઉત્તરભવ-
નસ્સ પુરત્થિમેણં ઉત્તરપુરત્થિમિલ્લસ્સ પાસાયવડે'સગસ્સ પુરત્થિમેણં એત્થણં એગે મહં
કૂડે પણ્ણત્તે' જંબૂસુદર્શનાની ઉત્તર દિશાના ભવનની પૂર્વ દિશામાં અને
ઉત્તરના ખૂણામાં આવેલ પ્રાસાદાવતંસકની પૂર્વ દિશામાં એક વિશાળ કૂટ છે.
'જંબૂએ ઉત્તરભવનસ્સ પુરત્થિમેણં ઉત્તરપુરત્થિમિલ્લસ્સ પાસાયવડે'સગસ્સ પચ્ચત્થિમેણં
એત્થણં એગે મહં કૂડે પણ્ણત્તે' જંબૂસુદર્શનાની ઉત્તર દિશાના ભવનની પૂર્વદિશામાં
અને ઉત્તરપૂર્વના ખૂણાના પ્રાસાદાવતંસકની પશ્ચિમ દિશામાં એક વિશાળ
કૂટ છે. 'તં ચેવ પમાણં સિદ્ધાયતણં' અહીંયાં એ બધા કૂટોનું સિદ્ધાયતનનું
તથા તેમાં બિરાજમાન ૧૦૮ એકસો આઠ જીન-કામદેવની પ્રતિમાઓનું અને
ત્રણ દરવાજાઓ વિગેરેનું પ્રમાણ પહેલાં જેમ કહેવામાં આવેલ છે, એ જ
પ્રમાણે સમજી લેવું. 'જંબૂણં સુદંસણાન્નેહિં બહૂહિં લઉણ્ણિં જાવ રાયરુક્ખેહિં

સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ષિત્તા' જંબૂ સ્થલ સુદર્શનાઽન્યૈર્વહુભિસ્તિલકવૃક્ષૈર્લકુટ-
વૃક્ષૈશ્ચત્રોપગાણિપાદિ યાવત્-રાજવૃક્ષૈઃ હિંગુવૃક્ષૈર્યાવત્સર્વદિશુ સર્વત્ર સ્થાને સંપરિ-
ક્ષિપ્તા રાજતે તે ચ તિલકાદયો નન્દિવૃક્ષાઃ સર્વતુક્કુસુમફલભારાનમિતશાસ્ત્રા પ્રશા-
સ્તાવન્તો યાવત્પ્રતિરૂપાઃ एतेઽન્યાભિર્વદ્વીભિઃ પદ્મલતા યાવત્ શ્યામલતાભિ-
ર્નિત્યં કુસુમિત-સ્તવકિત-ગુચ્છિતાભિઃ પત્ર-પુષ્પ-ફલભારાવનતાભિર્યાવત્ પ્રતિ-
રૂપાભિર્મણ્ડનમણિહતા રાજન્તે । 'જંબૂણં પં સુદંસણાણ ઉવરિં વહવે અદ્દ અદ્દમંગ-
લગા પન્નત્તા' સુદર્શના જંબ્વા ઉપરિ વહૂન્યપ્પાવણૌ મજ્જલકાનિ પ્રજ્ઞપ્પાનિ 'તં જહા'
તથા-'સોત્થિય-સિરિવચ્છ' સ્વસ્તિક-શ્રીવત્સાચાઃ । તદુપરિ-કૃષ્ણ નીલ
પીતલોહિતશુક્લચામરધ્વજાઃ છત્રાતિચ્છત્રાણિ પતાકાતિપતાકાનિ પ્રજ્ઞપ્પાનિ ।

યહ જંબૂસુદર્શના અન્ય અનેક તિલક વૃક્ષોં સે, યાવત્ રાજ વૃક્ષોં-
ચિન્ની કે વૃક્ષોં સે-સમસ્ત દિશાઓં મેં-ચારોં ઓર સે-ઘિરા હુઆ
હૈ । યે તિલકાદિ નંદિવૃક્ષ સવ ઋતુઓં મેં કુસુમ ઓર ફલોં કે ભાર
સે જિનકી શાસ્ત્રા એવં પ્રશાસ્ત્રાણં છુકી રહતી હૈં એસે હૈં । યાવત્
પ્રતિરૂપ હૈં । તથા અન્ય ઓર મી અનેક પદ્મલતા યાવત્ શ્યામલતાઓં
સે જો કિ સર્વદા કુસુમિત, સ્તવકિત, ગુચ્છિત, બની રહતી હૈં એવં
જો પુષ્પ ઓર ફલોં કે ભાર સે છુકી રહતી હૈ યાવત્ જો પ્રતિરૂપાન્ત તક
કે સમસ્ત વિશેષણોં સે યુક્ત હૈં યે તિલકાદિક નન્દિવૃક્ષ સુશોભિત હૈં ।
'જંબૂણં સુદંસણાણ ઉવરિં વહવે અદ્દ ૨ મંગલગા પન્નત્તા' જંબૂસુદ-
ર્શના કે ઉપર અનેક આઠ ૨ મંગલક દ્રવ્ય હૈં 'તં જહા' વે મંગલક
દ્રવ્ય યે હૈં 'સોત્થિય, સિરિવચ્છ' સ્વસ્તિક શ્રીવત્સ આદિ इनके
ઉપર કૃષ્ણ, નીલ, પીત, લોહિત, શુક્લવર્ણ કી ચામર ધ્વજાણં હૈં । યે-

હિંગુસ્ત્રવેહિં જાવ સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ષિત્તા' આ જંબૂસુદર્શના ખીજ અનેક
તિલકવૃક્ષોથી યાવત્ રાજવૃક્ષો-રાયણોથી સઘળી દિશાઓમાં ચારે તરફથી
ઘેરાયેલ છે. આ તિલક વિગેરે નંદિવૃક્ષો ખધી જ ઋતુઓમાં કુસુમ અને
ફળોના ભારથી જેની શાખાઓ અને પ્રશાખાઓ નમી ગયેલી છે એવા છે.
યાવત્ પ્રતિરૂપ છે તથા ખીજ અનેક પદ્મલતા યાવત્ શ્યામલતાઓથી કે જે
સદા કુસુમિત સ્તવકિત, ગુચ્છિત, બનેલા રહે છે. તેમજ પુષ્પો અને ફળોના
ભારથી નમેલ રહે છે. યાવત્ એ પ્રતિરૂપ સુધીના સઘળા વિશેષણોથી યુક્ત
છે. આ તિલક વિગેરે નંદીવૃક્ષ સુશોભિત છે. 'જંબૂણં સુદંસણાણ ઉવરિં વહવે
અદ્દ મંગલગા પન્નત્તા' જંબૂસુદર્શનાની ઉપર અનેક આઠ આઠ મંગલદ્રવ્યો
છે. 'તં જહા' એ મંગલદ્રવ્યો આ પ્રમાણે છે-'સોત્થિય સિરિવચ્છ' સ્વસ્તિક
શ્રીવત્સ વિગેરે. તેની ઉપર કૃષ્ણ, નીલ, પીત, લાલ અને સફેતરંગની ચામર

‘જંબૂળં પં સુદંસણાણ દુવાલસનામધેજ્જા પન્નત્તા તં જઠ્ઠા-સુદંસણા અમોહાય સુપ્પ
બુદ્ધા જસોહરા’-જંબૂઃ સ્વલુ સુદર્શનાયાઃ દ્વાદશ નામધેયાનિ પ્રથિતાનિ તદ્યથા-
સુદર્શના ૧ સુષ્ઠુદર્શનં યસ્યાઃ । અમોઘા ચ ૨ મોઘો વ્યર્થઃ યા ન ભવતિ । સુપ્રબુદ્ધા
૩ મણિભિર્જાગ્રતેજાઃ । યશોધરા ૪ સકલભુવનવ્યાપિ યશસાં ધરા । ‘વિદેહ
જંબૂ’ વિદેહ જંબૂઃ-૫ ‘સોમણ્યા’ સૌમનસ્યા ૬ એનાં પશ્યતો મનો દુષ્ટં ન ભવતિ ।

एक के ऊपर एक है और छोटी २ अनेक पताकातिपताकाओं से युक्त
हैं ‘जंबूएणं सुदंसणाण दुवालस नामधेज्जा एन्नत्ता’ इस जंबूसुदर्शना
के १२ नाम इस प्रकार से हैं-‘सुदंसणा अमोहाय सुप्पबुद्धा जसोहरा’
इसके दर्शन दृश्यमान अच्छे हैं-इसलिये नयन मनोहारि होने से
इस का नाम सुदर्शना है दूसरा नाम इसके व्यर्थ न होने के कारण
अमोघा है क्योंकि यह स्वस्वामि भाव से ज्ञात होती हुई जम्बूद्वीप
आधिपत्य को स्थापित करती है इसके बिना उसमें स्वस्वामि भाव ही
नहीं बनसकता है अतः इसका यह नाम सफल है तीसरानाम सुप्र-
बुद्धा है क्योंकि यह निरन्तर मणिकनक और रत्नों की चमक से
सदा प्रबुद्ध की तरह प्रबुद्ध रहता है चतुर्थ नाम इसका यशोधरा है
क्योंकि यह सकल भुवन व्यापी यश का पात्र है इसका कारण यह
है कि यही अन्य जम्बूवृक्षों से युक्त है ‘ऐसा यश इसे ही मिला है
अन्य को नहीं पांचवां नाम ‘विदेहजंबू सोमणसा, गियया, गिच्च-
मंडिया’ विदेह जंबू है छठवां नाम सौमनस्या है इसका कारण यह है

ધનઓ છે. એ એકની ઉપર એક છે. અને નાની નાની અનેક પતાકાતિ-
પતાકાઓથી યુક્ત છે. ‘જંબૂળં પં સુદંસણાણ દુવાલસનામધેજ્જા પન્નત્તા’ આ જંબૂ
સુદર્શનાના ૧૨ બાર નામો આ પ્રમાણે છે-‘સુદંસણા અમોહા ય સુપ્પબુદ્ધા જસો-
હરા’ તેનું દર્શન સુંદર છે. તે નયનમનોહર હોવાથી તેનું એક નામ સુદર્શના
એ પ્રમાણે છે. બીજું નામ તે વ્યર્થ ન હોવાના કારણે અમોઘા એ પ્રમાણે
છે કેમકે એ સ્વસ્વામિ ભાવથી જ્ઞાત થતું થકું જંબૂદ્વીપમાં અધિપતિપણાને
સ્થાપિત કરે છે. તેના વિના તેમાં સ્વસ્વામી ભાવ જ બની શકતો નથી તેથી
તેનું એ નામ સફળ થાય છે. ૨ તેનું ત્રીજું નામ સુપ્રબુદ્ધા એ પ્રમાણે છે.
કેમ કે તે નિરંતર મણિકનક અને રત્નોની ચમકથી હમેશાં બુદ્ધના જેવા
પ્રબુદ્ધ રહે છે. ૩ તેનું ચોથું નામ યશોધરા એ પ્રમાણે છે કેમકે તે સકલ
ભુવનવ્યાપી યશોભાગી છે. તેનું કારણ એ છે કે એ જ અન્ય જંબૂવૃક્ષોથી
યુક્ત છે. આવો યશ એને જ મળેલ છે. બીજાને નહીં. ૪ પાંચમું નામ
‘વિદેહ જંબૂ સોમણસા, ગિયયા, ગિચ્ચમંડિયા’ વિદેહજંબૂ એ પ્રમાણે છે. ૫
તેનું છઠ્ઠું નામ સૌમનસ્યા છે. તેનું કારણ એ છે કે-તેને બેનારાઓનું મન

‘નિયયા’ નિયતા-૭ શાશ્વતત્વાત્ । ‘નિચ્ચમંડિયા’ નિત્યમંડિતા-૮ નિત્યં
ભૂષણભૂષિતત્વાત્ । ‘સુભદાય’ સુભદ્રા ચ-૯ સુષ્ટુ મંગલં યસ્યાઃ । ‘વિસાલાય’
વિશાલા ચ ૧૦ વિસ્તારવતી । ‘સુજાયા’ સુજાતા ૧૧ શોભનજન્મયુક્તા । ‘સુમળી-
તિયા’ સુમળીતિકા ૧૨ સુમળિરિવનિર્મલં મનો-મળિર્વા યસ્યા સા સુમનીતિકા
પ્રાકૃતત્વાદ્રૂપસિદ્ધિઃ । ‘તદેવં સુદંસણાં જંબૂ’ તદેવં સુદર્શના જમ્બાઃ-‘નામ-
ધેજ્જા દુવાલસ’ इत्थं द्वादशनामानि सार्थकानि ।

સમ્પ્રતિ-સુદર્શનાવ્યુત્પત્તિં પિપૃચ્છુરાહ-‘સે કેળદ્દેણં મંતે ? તત્કેનાર્યેન
મદન્ત ? ‘એવં વુચ્ચઈ-જંબૂ સુદંસણા’ ૨ એવ મુચ્યતે જમ્બૂઃ સુદર્શના-૨-ઈતિ

કિ હસે દેવને વાલે કા મન દુષ્ટ યરાવ નહીં હોતા હૈ ૭વાં નામ
નિયતા હૈ ક્યોંકિ યહ શાશ્વતિક હૈ ૮વાં નામ નિત્યમંડિતા હૈ ક્યોંકિ
યહ સદા ભૂષણોં સે ભૂષિત રહતા હૈ । ‘સુભદાય’ ૯વાં નામ સુભદ્રા હૈ
ક્યોંકિ યહ મંગલકારી માના જાતા હૈ ‘વિસાલાય’ ૧૦વાં નામ
વિશાલા હૈ ક્યોંકિ યહ વિશેષ વિસ્તાર વાલા હૈ ૧૧વાં નામ ‘સુજાયા’
સુજાતા હૈ ક્યોંકિ યહ શોભન જન્મ સે યુક્ત હૈ ‘સુમળીતિયા’ ઓર
૧૨વાં નામ સુમનીતિકા હૈ ક્યોંકિ હસસે સુમળિ કી તરહ મન નિર્મલ
હો જાતા હૈ પ્રાકૃત હોને સે હસ રૂપ કી સિદ્ધિ હુઈ હૈ ‘તદેવં સુદંસણાં
જંબૂ નામધેજ્જા દુવાલસ’ હસ પ્રકાર સે યે જમ્બૂસુદર્શના કૈ ૧૨ નામ હૈ ।

‘સે કેળદ્દેણં મંતે’ એવં વુચ્ચઈ જંબૂસુદંસણા ૨’ હે મદન્ત ! એસા
આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં કિ યહ જંબૂસુદર્શના હૈ ? અર્થાત્ જંબૂ
સુદર્શના એસા નામ હોને કા ક્યા કારણ હૈ ?-હસ પ્રશ્ન કૈ ઉત્તર

દુષ્ટ ખરાબ થતું નથી. ૬ તેનું સાતમું નામ નિયતા છે. કેમકે તે શાશ્વતિક
છે. ૭ તેનું આઠમું નામ નિત્યમંડિતા છે. કેમકે તે સદા આભૂષણોથી
ભૂષિત રહે છે. ‘સુભદાય’ તેનું ૯ નવમું નામ સુભદ્રા છે. કેમકે તે મંગલ-
કારી મનાય છે. ૧૦ ‘વિસાલાય’ તેનું દસમું નામ વિશાલા છે. કેમકે તે
વિશેષ વિસ્તારવાળું છે. ૧૧ તેનું ૧૧ મું નામ ‘સુજાયા’ સુજાતા છે, તે
શોભન જન્મથી યુક્ત છે. ૧૨ ‘સુમળીતિયા’ અને તેનું બારમું નામ સુમનીતિકા
છે. કેમકે તેનાથી સુમળિની માફક મન નિર્મળ થાય છે. ૧૨ પ્રાકૃત હોવાથી
આ રૂપોની સિદ્ધિ થયેલ છે. ‘તદેવં સુદંસણાં જંબૂ નામધેજ્જા દુવાલસ’ આ
પ્રમાણે આ જંબૂસુદર્શનાના બાર નામો કહ્યા છે.

‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ જંબૂસુદંસણાં જંબૂસુદંસણા’ હે ભગવન ! આપ
એવું શા કારણથી કહેા છે કે આ જંબૂસુદર્શના છે ? અર્થાત્ જંબૂસુદર્શના
એ પ્રમાણે નામ થવાનું શું કારણ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે

પ્રશ્ને ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! જંબૂણં સુદંસણાએ-જંબૂદીવાહિવર્ષ-
અણાદિતે ણામં દેવે મહદ્ધિણે જાવ પલિઓવમઠિર્ણે પરિવસઈ’ ‘જમ્બાં,
‘સુંદર્શનાયાં-જમ્બૂદ્રીપાધિપતિઃ સન્ અનાદતો નામદેવો મહદ્ધિકો યાવત્પલ્યો-
પમસ્થિતિમાન્ તત્ર સુદર્શનાયાં પ્રતિવસતિ । ‘સે ણં તત્થ ચઉળ્હં સામાણિયસાહસ્સી
ણં જાવ’ વસન્ સન્ સોડનાદત્તદેવઃ તત્ર ચતુર્ણાં સામાનિકસહસ્રાણાં યાવચ્ચત-
સાગ્રમહિષી સપ્તાનીકસપ્તાનીકાધિપતિ પોહશાત્મરક્ષકદેવસહસ્રાણાં, તદન્યેષાઞ્ચ
બહુવાનવ્યન્તરદેવાનાં દેવીનામ્ આધિપત્યાદિકં કુર્વાણો વિહરતિ । ‘જંબુદીવસ્સ-
જંબુએ સુદંસણાએ અણાદિયાએય રાયહાણીએ જાવ વિહરંતિ’-જમ્બૂ સુદર્શનાયા
અનાદતરાજધાન્યાઃ સ્વામિત્વં-ભર્તૃત્વાડધિપત્યપૌરપત્યાદિકં કુર્વન્ પાલયન્
તત્ર બહવો વાનવ્યન્તરદેવ્યઃ શેરતે નિષીદન્તિ યાવદ્ વિહરન્તિ । ‘કહિ ણં મંતે !’
કુત્ર સ્વલુ ભદન્ત ! અનાદતાડનાદતસ્ય રાજધાનીતિ પ્રશ્નઃ ‘અણદિયસ્સ જાવ

મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘જંબૂણં સુદંસણાએ જંબૂદીવાહિવર્ષે અણાદિતે ણામં
દેવે મહદ્ધિણે જાવ પલિઓવમઠિર્ણે પરિવસઈ’ હે ગૌતમ ! જંબુસુદર્શના
પર જમ્બૂદ્રીપ કા અધિપતિ જો મહદ્ધિક આદિ વિશેષણોં વાલા અના-
દત નામકા દેવ હૈં વહ રહતા હૈં इसकी स्थिति एक पल्योपम की है
‘સે ણં તત્થ ચઉળ્હં સામાણિય સાહસ્સીણં જાવ’ વહ વહાં ચાર હજાર
સામાનિક દેવોં કા, ચાર અગ્રમહિષિયોં કા, સાત અનીકાધિપતિયાં
કા, ૧૬ હજાર આત્મરક્ષક દેવોં કા એવં ઓર ખી અનેક વાનવ્યન્તર
દેવોં કા એવં દેવિયોં કા ‘જંબુદીવસ્સ જંબુએ સુદંસણાએ અણાદિયાએય
રાયહાણીએ જાવ વિહરંતિ’ જંબૂદ્રીપ કા, જંબુસુદર્શના કા ઓર અના-
દત રાજધાની કા આધિપત્ય કરતા હુઆ સુખ પૂર્વ રહતા હૈં ‘કહિ ણં
મંતે ! અણાદિયસ્સ જાવ સમત્તા વત્તવ્વયા રાયહાણીએ મહદ્ધિણે’ હે

કે-‘જંબૂણં સુદંસણાએ જંબૂદીવાહિવર્ષે અણાદિતે ણામં દેવે મહદ્ધિણે જાવ પલિઓવ-
મઠિર્ણે પરિવસઈ’ હે ગૌતમ ! જંબુસુદર્શના પર જંબૂદ્રીપના અધિપતિ જે
મહદ્ધિક વિગેરે વિશેષણોવાળા અનાદત નામના દેવ છે. તે નિવાસ કરે છે.
તેની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે. ‘સે ણં તત્થ ચઉળ્હં સામાણિય સાહસ્સીણં
જાવ’ તે ત્યાં ચાર હજાર સામાનિક દેવોનું ચાર અગ્રમહિષિયોનું સાત
અનીકાધિપતિયોનું ૧૬ સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવોનું અને બીજા પાંચ અનેક
વાનવ્યન્તર દેવોનું અને દેવિયોનું તથા ‘જંબુદીવસ્સ જંબુએ સુદંસણાએ અણાદિયાએય
રાયહાણીએ જાવ વિહરંતિ’ જંબૂદ્રીપનું જંબુસુદર્શનાનું અને અનાદતા રાજધાનીનું
અધિપતિપાણું કરતા થકા સુખપૂર્વક ત્યાં નિવાસ કરે છે. ‘કહિ ણં મંતે ! અણા-
દિયસ્સ જાવ સમત્તા વત્તવ્વયા રાયહાણીએ મહદ્ધિણે’ હે ભગવન્ ! અનાદતદેવની અના-
દતા રાજધાની ક્યાં આવેલ છે ? હે ગૌતમ ! વિજયા રાજધાનીના કથન

સમત્તા વક્તવ્યયા રાયદાળીએ મહદ્વિષ્ણુ' અનાદતરાજધાન્યાઃ સર્વા વક્તવ્યતા-મહ-
દ્વિકઃ, મગવાનાહ-હે ગૌતમ ! વિજયરાજધાની વદ્વક્તવ્યતોહનીયા । 'અદુત્તરં
ચ ણં જંબુદીવેદીવે તત્થ ૨ તર્હિ ૨ વહવે જંબુરુક્ષા જંબૂવણ જંબૂવણસંઢા-
ણિચ્ચં કુસુમિયા જાવ-સિરીએ ઉવસોમેમાણા ૨ ચિદ્દંતિ' અત ઉત્તર-મિતોડ્યે સ્થલ
ગૌતમ ! જંબૂનામનિ દ્વીપે-તત્ર-૨ દેશે-તસ્મિન્-૨ પ્રદેશે વહવો જમ્બૂવૃક્ષા જમ્બૂ-
વનાનિ જમ્બૂવનપણ્ડા નિત્યં કુસુમિતાઃ યાવત્-શ્રિયા શોભમાનાઃ ઉપશોભમાના
સ્તિષ્ઠન્તિ । 'સે તેજદ્વેણં ગોયમા એવં વુચ્ચઈ જંબુદીવે-દીવે' તત્તેનાથેન ગૌતમ !
એવ મુચ્યતે જમ્બુદ્વીપો દ્વીપઃ ઇત્યાદિ । 'અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા !' અત ઉત્તરં ચ
ગૌતમ ! 'જંબુદીવસ્સ સાસણામધેજ્જે પણ્ણત્તે' જમ્બુદ્વીપસ્ય શાશ્વતં નામધેયમ્
પ્રજ્ઞસમ્-સર્વત્ર, 'જણ્ણકયાધિ ણાસી-જન્નકદાપિ નાસ્તિ-જન્નકયાદિ વિ ણ ભવિ-

ભદન્ત ! અનાદત દેવ કી અનાદતા રાજધાની કહાં પર હૈ ? હે ગૌતમ !
વિજયા રાજધાની કી જૈસી હી સમસ્ત વક્તવ્યતા હિસ અનાદત રાજ-
ધાની કે સમ્બન્ધ મેં હૈ । હિસ મેં યાવત્ મહદ્વિક આદિ વિશેષણોં વાલા
અનાદત દેવ રહતા હૈ । 'અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા ! જંબુદીવે દીવે તત્થ ૨
દેસે તર્હિ ૨ વહવે જંબુરુક્ષા જંબૂવણા જંબૂવણસંઢા ણિચ્ચં કુસુમિયા
જાવ સિરીએ અતીવ, ઉવસોમેમાણા ૨ ચિદ્દંતિ' અથવા હે ગૌતમ !
હિસકે આગે જમ્બૂ દ્વીપ મેં સ્થાન ૨ પર અનેક જમ્બૂવૃક્ષ, એવં જમ્બૂ-
વર્ણવાલે જમ્બૂવનપણ્ડ, સર્વદા કુસુમિત રહતે હૈં યાવત્ અપની
સુન્દરતા સે સુશોભિત રહતે હૈં । 'સે તેજદ્વેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ
જંબુદીવે દીવે' હિસ કારણ હે ગૌતમ ! જમ્બૂદ્વીપ કા જમ્બૂદ્વીપ એસા
નામ કહો ગયા હૈ 'અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા !' 'જંબુદીવસ્સ સાસણામ-
ધેજ્જે પણ્ણત્તે' અથવા હે ગૌતમ ! હિસ દ્વીપ કા જમ્બૂદ્વીપ એસા જો
નામ હૈ વહ શાશ્વતિક હૈ-કિસી નિમિત્ત કો લેકર નહીં હૈ યહ નામ

પ્રમાણેનું જ સધળું કથન આ અનાદત રાજધાનીનું છે. તેમાં યાવત્ મહ-
દ્વિક વિગેરે વિશેષણોવાળા અનાદતદેવ નિવાસ કરે છે. 'અદુત્તરં ચ ણં
ગોયમા ! જંબુદીવે દીવે તત્થ તત્થ દેસે તર્હિ તર્હિ વહવે જંબુરુક્ષા જંબૂવણા
જંબૂવણસંઢા ણિચ્ચં કુસુમિયા જાવ સિરીએ અતીવ ઉવસોમેમાણા ઉવસોમેમાણા
ચિદ્દંતિ' અથવા હે ગૌતમ ! તેની આગળ જંબૂદ્વીપમાં અનેક સ્થળોએ અનેક
જંબૂવૃક્ષો અને જંબૂવૃક્ષોવાળા જંબૂવનખંડ સર્વદા કુસુમિત રહે છે. યાવત્
પોતાની સુંદરતાથી સુશોભિત રહે છે. 'સે તેજદ્વેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ જંબૂ-
દીવે દીવે' તે કારણથી હે ગૌતમ ! જંબૂદ્વીપનું જંબૂદ્વીપ એવું જ નામ કહેલ
છે 'અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા ! જંબુદીવસ્સ સાસણામધેજ્જે પણ્ણત્તે' અથવા હે ગૌતમ
આ દ્વીપનું જંબૂદ્વીપ એવું જ નામ છે, તે શાશ્વત છે-કોઈપણ કારણને

सह' यन्नकदापि न भविष्यति, अपि तु-आसीदस्ति भविष्यति सर्वत्र क्रियायामेव
शब्दः इत्थं गुणगणादयो जम्बुद्वीपः शाश्वतो नित्य आसीत् अस्ति-भविष्यति
च, जम्बुद्वीपो जम्बू वृक्षोपलभितत्वात् शाश्वतः ॥सू०॥७९॥

सम्प्रति-जम्बूद्वीपगत सूर्याचन्द्रमसोः परिज्ञानमाह-

मूलम्-जंबुद्वीपेणं भते ! दीवे कति चंदा पभासिसु वा पभा-
सेति वा-पभासिस्संति वा ? कति सूरिया तविंसु वा, तवंति
वा-तविस्संति वा ? कति नक्खत्ता जोगं जोणंसु वा-जोयंति वा
जोणस्संति वा ? कति सहस्रहा चारं चरिंसु वा-चरंति वा-
चरिस्संति वा ? केवड्याओ तारागण कोडाकोडीओ सोहंसु वा,
सोहंति वा, सोहेस्संति वा ? गोयमा ! जंबुद्वीपेणं दीवे दो
चंदा पभासिसु वा, पभासेति वा ? पभासिस्संति वा ? दो
सूरिया तविंसु वा, तवंति वा, तविस्संति वा, छप्पन्नं नक्खत्ता
जोगं जोणंसु वा, जोयंति वा, जोणस्संति वा ? छावत्तरं गह-
सतं चारं चरिंसु वा, चरंति वा, चरिस्संति वा, एगं च सत्त-
सहस्सं तेत्तीसं खल्लु भवे सहस्साइं, णव य सया पल्लासा तारागण
कोडाकोडीणं सोभिंसु वा, सोभंति वा, सोभिस्संति वा ॥सू. ८०॥

'जण्णकयावि णासी जाव जिच्चे' पहिले कभी नहीं था ऐसा नहीं
है वर्तमान में भी यह नाम नहीं है ऐसा भी नहीं है तथा भविष्यत्
काल में भी यह नाम नहीं होगा ऐसा भी नहीं है अतः यह जम्बू-
द्वीप शाश्वतिक नाम वाला है क्योंकि ऐसा ही नाम इसका पहिले था
अब भी है और भविष्यत् में रहेगा ॥ ७९ ॥

उद्देशीने ते नामथी आ नाम 'जण्णकयावि णासी जाव जिच्चे' पड़ेलां क्यारेय
न डेतुं तेम नथी. वर्तमानमां पणु ते नाम नथी तेम नथी. तथा भविष्यमां
पणु आ नाम डेशे नडीं तेम पणु नथी. तेथी आ, जंबूद्वीप शाश्वतिक
नामवाणो छे. डेमडे ओवुं ज नाम तेनुं पड़ेलां डेतुं. वर्तमानमां पणु छे.
आमे, भविष्यमां पणु रडेशे ज. ॥ सू. ७८ ॥

છાયા—જંબુદ્વીપે खलु द्वीपे कति चन्द्रा अप्रभासन्त वा—प्रभासन्ते वा—
प्रभासिष्यन्ते वा, कति सूर्या अतपन् वा—तपन्ति वा—तपिष्यन्ति वा, कति नक्ष-
त्राणि योगमयुञ्जन् वा, युञ्जन्ति वा, योक्ष्यन्ति वा कतिमहाग्रहाश्चारम् चरन्त्रा
चरन्ति वा—चरिष्यन्ति वा, कियत्यस्तारागणकोटिकोटयोऽशोभन्त वा—शोभन्ते
वा—शोभिष्यन्ते वा ? गौतम ! जम्बुद्वीपे खलु द्वीपे द्वौ चन्द्रावप्रभासेतां वा—
प्रभासेते वा—प्रभासिष्येते वा, द्वौ सूर्यावतपतां वा—तपतो वा—तपिष्यतो वा,
षट्पञ्चाशन्नक्षत्राणि—योगमयुञ्जन् वा—युञ्जन्ति वा—योक्ष्यन्ति वा, षट् सप्त
ग्रहशतं चारमचरद्वा—चरति वा—चरिष्यति वा, एकश्चशतसहस्रं त्रयस्त्रिंशतसह-
स्राणि' खलु भवेयु नवचशतानि पञ्चाशानि—तारागण कोटी कोटीनाम् अशोभ-
न्तवा—शोभन्ते वा—शोभिष्यन्ते वा, ॥सू०॥८०॥

टीका—‘जंबुद्वीवे णं भંते दीवे कइ चंदा’ हे भદન્ત ! જમ્બુદ્વીપે खलु द्वीपे
कति-कियन्त चन्द्रमसः ये च—‘पभासिंषु वा—पभासंति-पभासिस्संति वा’ पुरा-
ऽप्रभासन्तः दीप्तिमन्तोऽभवन् वा अधुना च प्रभासन्ते वा भविष्यत्काले प्रभा-
सिष्यन्ते वेति प्रश्ने भगवानाह—एवमेव ‘कइ सूरिया तविंसु वा तवंति वा—
तविस्संति वा’ कति सूर्याः अतपन् वा तपन्ति वा तपिष्यन्ति वा पुराऽधुना
पश्चाद्वेति प्रश्ने—तथा ‘कइनक्खत्ता जोणं जोएंसु वा जोयंति वा जोएस्संति वा’

जम्बूद्वीप में चन्द्रादिकों की संख्या का कथन—

‘जंबुद्वीवे णं भंते ! दीवे कतिचंदा पभासिंवा’ इत्यादि ।

टीकार्थ—हे भदन्त ! इस जम्बूद्वीप में कितने चन्द्रमाओं ने प्रकाश
किया है ? व-अब भी कितने चन्द्रमा प्रकाश करते हैं और भविष्यत्
काल में भी कितने चन्द्रमा प्रकाश करेंगे ‘कतिसूरिया तविंसुवा,
तवंतिवा, तविस्संतिवा’ कितने सूर्य इस जम्बूद्वीप में तपे हैं ? वर्त-
मान में कितने सूर्य तपते हैं ? और भविष्यत्काल में भी कितने सूर्य
तपेंगे ? ‘कति नक्खत्ता जोयं जोएंसुवा जोयंतिवा जोएस्संतिवा’ इस

જંબુદ્વીપમાં ચંદ્રાદિકોની સંખ્યાનું કથન—

‘જંબુદ્વીવે ણં ભંતે ! દીવે કતિચંદા પભાસિંવ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ ! આ જંબુદ્વીપમાં કેટલા ચંદ્રમાઓએ પ્રકાશ કરેલ
છે ? તેમજ વર્તમાનમાં કેટલા ચંદ્રમાં પ્રકાશ કરે છે ? અને ભવિષ્યકાળમાં
પણ કેટલા ચંદ્રમાં પ્રકાશ કરશે ? ‘કતિ સૂરિયા તવિંસુ વા, તવંતિવા, તવિ-
સ્સંતિવા’ કેટલા સૂર્ય આ જંબુદ્વીપમાં તપ્યા છે ? વર્તમાનકાળમાં કેટલા સૂર્ય
તપે છે ? અને ભવિષ્યમાં પણ કેટલા સૂર્ય તપશે ? ‘કતિ ણક્ખત્તા જોયં
જોયંસુ વા જોયંતિ વા જોએસંતિ વા’ આ જંબુદ્વીપમાં કેટલા નક્ષત્રોએ યોગ

કતિ નક્ષત્રાણિ યોગમયુજ્જન્ વા યુજ્જન્તિ વા યોક્ષ્યન્તિ વા ઇતિ પ્રશ્ને તથા 'કદમહગ્ગહા ચારં ચરિંસુ વા ચરંતિ વા ચરિસ્સંતિ વા' કતિ મહાગ્રહાઃ યે સ્વલુ પૂર્વકાલે ચારં-ગમનાગમનમ્ અચરન્ વા ચરન્તિ વા ચરિષ્યન્તિ વા ઇતિ પ્રશ્ને તથા 'કેવડ્યાઓ તારાગણકોડાકોડીઓ સોહેંસુ વા સોહંતિ વા સોહે-સ્સંતિ વા' કિયત્યસ્તારાગણકોટીકોટચોઽશોમન્ત વા શોમન્તે વા શોમિષ્યન્તે વા ઇતિ પ્રશ્ને, ભગવાનાહ-'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જંબુદ્વીવે ણં દીવે દો ચંદા પમાસિંસુ વા પમાસંતિ વા પમાસિસ્સંતિ વા' દ્વૌ દ્વૌ ચન્દ્રૌ પુરાકાલે જંબુદ્વીપે હિ દ્વીપેઽપ્રમાસેતાં વા દીપ્તિમન્તાવભૂતામ્ વર્તમાનકાલે પ્રમાસેતે આગામિન્યપિ

જમ્બુદ્વીપ મેં કિતને નક્ષત્રોં ને યોગ કિયા હૈ વર્તમાન મેં કિતને નક્ષત્ર યોગ કરતે હૈં ઓર ભવિષ્યત્કાલ મેં કિતને નક્ષત્ર યોગ કરેગેં ! 'કતિમહગ્ગહા ચારં ચરિંસુવા, ચરંતિવા, ચરિસ્સંતિવા' કિતને મહા-ગ્રહોં ને ચાલ ચલી હૈં ? કિતને મહાગ્રહ ચાલ ચલતે હૈં ઓર કિતને મહાગ્રહ ચાલ ચલેંગે ? 'કદ્યાઓ તારાગણ કોડાકોડીઓ સોહેંસુવા, સોહંતિવા, સોહેસ્સંતિવા' કિતને કોડાકોડી તારાગણોં ને શોમા કી હૈ ? કિતને કોડાકોડી તારાગણ શોમા કરતે હૈં ? ઓર કિતને કોડાકોડી તારાગણ શોમા કરેગેં ? इन सब प्रश्नों के उत्तर में प्रभु कहते हैं-'गोयमा ! जम्बूद्वीवे दीवे दो वंदा पमासिंसुवा पमासेंति वा, पमासिस्संतिवा' हे गौतम इस जम्बूद्वीप नामके द्वीप में दो चन्द्रमाओं ने प्रकाश दिया है अब भी दो चन्द्रमा प्रकाश देते हैं और भविष्यतकाल में भी दो ही चन्द्रमा प्रकाश देगें इसी तरह

કર્થો છે ? વર્તમાનકાળમાં કેટલા નક્ષત્રો યોગ કરે છે ? અને ભવિષ્યકાળમાં કેટલા નક્ષત્રો યોગ કરશે ? 'કતિમહગ્ગહા' ચારં ચરિંસુવા, ચરંતિવા, ચરિસ્સંતિવા' કેટલા મહાગ્રહોએ ચાલ ચાલી છે ? કેટલા મહાગ્રહો ચાલ ચાલે છે ? અને કેટલા મહાગ્રહો ચાલ ચાલશે ? 'કદ્યાઓ તારાગણકોડાકોડીઓ-સોહેંસુ વા, સોહંતિવા, સોહેસ્સંતિ વા' કેટલા કોડાકોડી તારાગણોએ શોભા કરી છે ? કેટલા કોડાકોડી તારાગણ શોભા કરે છે ? અને કેટલા કોડાકોડી તારાગણ શોભા કરશે ? આ બધા પ્રશ્નોના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા ! જંબૂદ્વીવે, દીવે, દો ચંદા પમાસિંસુવા પમાસંતિ વા પમાસિસ્સંતિ વા' હે ગૌતમ ! આ જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં બે ચંદ્રમાઓએ પ્રકાશ આપ્યો હતો. વર્તમાનમાં પણ બે ચંદ્રમા પ્રકાશ આપે છે, અને ભવિષ્યમાં પણ બે જ ચંદ્રમા પ્રકાશ આપશે. એજ પ્રમાણે 'દો સૂરિયા તવિંસુવા, તવંતિવા, તવિસ્સંતિવા' આ જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં બે સૂર્ય તથા છે, બે સૂર્ય.

કાલે પ્રભાસિષ્યેતે । एवं 'दो सूरिया तविंसु वा तवंति वा तविस्संति वा' द्वौ
 सूर्यावतपतां वा तपतो वा तपिष्यतो वा ऽतीतवर्तमानाऽऽगामिन्यपि कालत्रये ।
 एवम्—'छप्पनं नक्खत्ता जोगं जोएंसु वा जोयंति वा जोएस्संति वा' पट्पञ्चा-
 शन्नक्षत्राणि योगमयुञ्जन् वा युञ्जन्ति वा योक्ष्यन्ति वा । 'छावत्तरे गहसयं
 चारं चरिंसु वा चरिति वा चरिस्संति वा' पट्पत्ततं ग्रहशतं चारं—गतागतमचरद्-
 चरति वा चरिष्यति वा । 'एगं च सतसहस्सं तेत्तीसं खलु भवे सहस्साइं' एकं
 च शतसहस्रं त्रयस्त्रिंशत्खलु भवेयुः—भवितुणि सहस्राणि, 'णव य सया पन्नासा
 तारागण कोडाकोडीणं सोभिसु वा सोभंति वा सोमिस्संति वा' नव च शतानि
 पञ्चाशदधिकानि तारागण कोटिकोटीनाम्—अशोमन्त वा शोमन्ते वा शोभिष्यन्ते
 वा । अयं विशेषः—पट्पञ्चाशन्नक्षत्राणि परिवारा द्वयोः शशिनोः एकैकस्य शशिनः
 परिवारेऽष्टाविंशतिर्नक्षत्राणां भावात्, जम्बूद्वीपे द्वयोः शशिनो प्रतिपादनात्
 द्वाभ्याम् अष्टाविंशतेः (२८) संख्याया गुणने पट्पञ्चाशत् (५६) संख्या सिध्यति,
 एवम्—पट्सप्ततम् पट्सप्तत्यधिकं ग्रहशतं द्वयोः शशिनोः (१७६) अस्ति एकैकं
 शशिनं प्रति अष्टाशीतेः (८८) ग्रहाणां भावात्, ८८ संख्याया द्वाभ्यां गुणने
 (१७६) संख्या सिध्यति, तथा एकैकस्य शशिनः परिवारे तारागण परिमाणं पट्-

'दो सूरिया तविंसुवा, તવંતિવા, તવિસ્સંતિવા' इस जम्बूद्वीप नामके
 द्वीप में दो सूर्य तपे हैं अब भी दो सूर्य तपते हैं और आगे भी दो
 ही सूर्य तपेंगे 'छप्पनं नक्खत्ता जोगं जोएंसुवा जोयंतिवा जोएस्सं-
 तिवा' छप्पन नक्षत्रों ने योग किया है अब भी ५६ नक्षत्र योग करते हैं
 और आगे भी ५६ ही नक्षत्र योग करते रहेंगे 'छावत्तरे गहसतं चारं
 चरिंसुवा, चरितिवा चरिस्संतिवा' १७६ ग्रहों ने यहां चाल चली
 है अब भी १७६ ग्रह चाल चलते हैं और भविष्यत्काल में भी इतने
 ही ग्रह चाल चलेगें । 'एगं च सतसहस्सं तेत्तीसं खलु भवे सहस्साइं
 नव य सया पन्नासा तारागण कोडाकोडीणं' सोभिसुवा, सोभंतिवा

તપે છે. અને બે સૂર્ય તપશે. 'છપ્પનં નક્ખત્તા જોગં જોએસુવા જોએતિવા
 જોએસ્સંતિવા' છપ્પન નક્ષત્રોએ યોગ કર્યો છે. વર્તમાનમાં પણ છપ્પન નક્ષત્રો
 યોગ કરે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ ૫૬ છપ્પન નક્ષત્રો યોગ કરશે. 'છાવત્તરે
 ગહસતં ચારં ચરિંસુવા, ચરિંતિવા ચરિસ્સંતિવા' ૧૭૬ એકસો છાંતેર ગ્રહોએ
 અહીંયાં ચાલ ચાલી છે. વર્તમાનમાં પણ ૧૭૬ એકસો છાંતેર ગ્રહો ચાલ
 ચાલે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ એટલા જ ગ્રહો ચાલ ચાલશે. 'एगं च सत
 तेत्तीसं खलु भवे सहस्साइं नव य सया पन्नासा तारागण कोडिकोडीणं-
 सोभंतिवा, सोमिस्संतिवा' એક લાખ તેત્રીસ હજાર નવસો પન્નાસ

પટ્ટિઃ સહસ્રાણિ નવશતાનિ પશ્ચસપ્તત્યધિકાનિ (૬૬૯૭૫) કોટીકોટીનામ્,
વક્ષ્યતિ ચ 'છાવટ્ટિ સહસ્સાઈં નવ ચેવ સયાઈં પંચસયરાઈં । એગ સસીપરિવારો
તારાગણકોડિકોડીણં ॥ ૧ ॥ જમ્બૂદ્વીપે ચ દ્વૌ શશિનૌ તદેતત્ (૬૬૯૭૫)
સંખ્યા દ્વાભ્યાં ગુણ્યતે તતઃ સૂત્રોક્તં પરિમાણમ્ (૧૩૩૯૫૦) ભવતિ-એકં
શતસહસ્રં લક્ષમેકં, ત્રયસ્ત્રિંશત્સહસ્રાણિ નવશતાનિ પશ્ચાશ્વદધિકાનિ કોટીકોટી-
નામિતિ, इत्याशयेनाह

મૂલે-‘એગં ચ સયસહસ્સં તેત્તીસં ચલુ ભવે સહસ્સાઈં’ इत्यादि ॥ સૂ. ૮૦ ॥

અથ લવણસમુદ્ર વક્તવ્યતામાહ-

મૂલમ્-જંબુદ્વીપં ણામ દીવં લવણે ણામં સમુદ્દે વટ્ટે વલયા-
ગાર સંઠાણસંઠિણ વિસમચક્કવાલસંઠિણ ગોયમા ! સમચક્કવાલ-
સંઠિણ નો વિસમચક્કવાલસંઠિણ । લવણેણં મંતે ! સમુદ્દે
કેવડયં ચક્કવાલવિકલંભેણં કેવડયં પરિક્ખેવેણં પન્નત્તે ?
ગોયમા ! લવણેણં સમુદ્દે દો જોયણસહસ્સાઈં ચક્કવાલવિકલં-
ભેણં પન્નરસ જોયણસયસહસ્સાઈં એગાસીઈસહસ્સાઈં સયમે-
ગોણ ચત્તાલીસે કિંચિ વિસેસાહિણ લવણોદધિ ણો ચક્કવાલ
પરિક્ખેવેણં । સે ણં એક્કાણ ય પડમવરવેડ્યાણ એગેણ ય વણ-
સંઢેણં સઘ્વઓ સમંતા સંપરિક્ખિત્તે ચિટ્ઠઈ, દોણહ વિ વણ્ણઓ,
સા ણં પડમવરવેડ્યા અદ્ધજોયણં ઉઢ્ઠં ઉચ્ચત્તેણં પંચધણુસય-
વિકલંભેણં લવણસમુદ્દસમિય પરિક્ખેવેણં, સેસં તહેવ । સે ણં
વણસંઢે દેસૂણાઈં દો જોયણાઈં જાવ વિહરઈ । લવણસ્સ ણં
મંતે ! સમુદ્દસ્સ કઈ દારા પન્નત્તા ? ગોયમા ! ચત્તારિ દારા

સોભિસ્સંતિવા’ એક લાખ તેતીસ હજાર નૌ સૌ પચાસ કોડાકોડી
તારાગણ યહાં શોભિત હુણ હૈ વર્તમાન મેં ઇતને હી વે યહાં શોભિત
હોતે હૈં ઓર ભવિષ્યતકાલ મેં મી યહાં ઇતને હી શોભિત હોંગે ॥ ૮૦ ॥

કોડાકોડી તારાગણો અહીંયાં શોભિત થયેલા છે. વર્તમાનમાં પણ એટલા જ
તારાગણો શોભે છે. અને ભવિષ્યકાળમાં પણ અહીંયાં એટલા જ તારાગણો
શોભિત થશે. ॥ સૂ. ૮૦ ॥

पन्नता तं जहा-विजए वेजयंते जयंते अपराजिए । कहि णं भंते लवणसमुद्दस्स विजए णामं दारे पन्नत्ते ? गोयमा ! लवण-समुद्दस्स पुरत्थिमपेरंते धायइसंडस्स दीवस्स पुरत्थिमद्दस्स पच्चत्थिमेणं सीओदाए महानदीए उप्पि एत्थणं लवणस्स समुद्द-स्स विजए णामं दारे पन्नत्ते अट्ट जोयणाइं उड्डं उच्चत्तेणं चत्तारि जोयणाइं विक्खंभेणं एवं तं चेव सव्वं जहा जंबुदीवस्स विज-यस्स वि । [दारसरिसमेयंपि] रायहाणी पुरत्थिमेणं अण्णंमि लवणसमुद्दे । कहि णं भंते ! लवणसमुद्दे वेजयंते नामं दारे पन्नत्ते ? गोयमा ! लवणसमुद्दे दाहिणपेरंते धायइसंड दीवस्स दाहिणद्दस्स उत्तरेणं सेसं तं चेव सव्वं । एवं जयंते वि णवरि सीयाए महाणईए उप्पि भाणियव्वे । एवं अवराजिते वि णवरं दिंसीभागो भाणियव्वो । लवणस्स णं भंते ! समुद्दस्स दारस्स य ? एस णं केवतियं अवाधाए अंतरे पन्नत्ते ? गोयमा ! तिण्णे वसत सहस्सा पंचाणउत्तिं भवे सहस्साइं दो जोयणसत असिता-कोसं दारंतरे लवणे ॥१॥ जाव अवाधाए अंतरे पन्नत्ते । लवण-स्स णं पएसा धायइसंडं दीवं पुट्ठा तहेव जहा जंबुदीवे धायइ-संडे वि सोचेव गमो । लवणेणं भंते ! समुद्दे जीवा उदाइत्तां सो चेव विही एवं धायइसंडे वि । से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ लवणसमुद्दे गोयमा ! लवणेणं समुद्दे उदगे आविले रइले लोणे लिंदे-खारए कडुए अप्पेज्जे वड्डणं दुपय चउप्पय मिय पसु-पक्खिसिरीसवाणं नणत्थ तज्जोणियाणं सत्ताणं सोत्थिए एत्थ-लवणाहिवई देवे महड्डिए पलिओवमठिईए से णं तत्थ सामा-णिय जाव लवणसमुद्दस्स सुत्थियाए रायहाणीए अण्णेसिं जाव विहरइ से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं बुच्चइ लवणेणं समुद्दे-२ अदु-त्तरं च णं गोयमा ! लवणसमुद्दे सासए जाव णिच्चे ॥सू० ८१॥

छाया-जंबूद्वीपो नाम द्वीपो लवणो नाम समुद्रो घृतो वलयाकारसंस्थान-
संस्थितः सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्य खलु तिष्ठति । लवणः खलु भदन्त ! समुद्रः
किं समचक्रवालसंस्थितो विषमचक्रवालसंस्थितः गौतम ! समचक्रवालसंस्थितो न
विषमचक्रवालसंस्थितः ! लवणः खलु भदन्त ! समुद्रः कियान् चक्रवालविष्कम्भेण
कियान् परिक्षेपेण प्रज्ञप्तः गौतम ! लवणः खलु समुद्रः द्वे योजन शतसहस्रे
चक्रवालविष्कम्भेण पञ्चदश योजन शतसहस्राणि एकाशीति सहस्राणि शतमेकान-
चत्वारिंशत् किञ्चि द्विशेषाधिकः लवणोदधेश्चक्रवाल विष्कम्भेण परिक्षेपेण । स
खलु एकया पद्मवरवेदिकया-एकेन च वनपण्डेन सर्वतः समन्तात्संपरिक्षिप्त स्ति-
ष्ठति । द्वयोरपि वर्णकः, सा खलु पद्मवरवेदिका-उर्ध्वयोजनमूर्ध्वम्-उच्चैस्त्वेन
पञ्चधनुःशतं विष्कम्भेण लवणसमुद्र समित परिक्षेपेण शेषं तथैव । स खलु वन-
पण्डः देशोने द्वे योजने यावद्विहरन्ति ! लवणस्य खलु भदन्त ! समुद्रस्य कति
द्वाराणि प्रज्ञप्तानि गौतम ! चत्वारि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि तद्यथा-विजयो-१ वैजय-
न्तो-२ जयन्तो-३ उपराजितः ४ । कुत्र खलु भदन्त ! लवणसमुद्रस्य विजयं नाम
द्वारं प्रज्ञप्तम् गौतम ! लवणसमुद्रस्य पूर्वपर्यन्ते धातकी खण्डस्य द्वीपस्य पूर्वार्धस्य
पश्चिमेन शीतोदाया महानद्याः उपरि अत्र खलु लवणस्य समुद्रस्य विजयं नाम
द्वारं प्रज्ञप्तम् अष्टौ योजनानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन चत्वारि योजनानि विष्कम्भेण
एवं तदेव सर्वं यथा जंबूद्वीपस्य विजयस्य द्वारसदृशमेतदपि राजधानी पूर्वेणान्य-
स्मिन् लवणसमुद्रे कुत्र खलु भदन्त ! लवणसमुद्रे वैजयन्तं नाम द्वारं प्रज्ञप्तम्,
गौतम ! लवणसमुद्रे दक्षिणपर्यन्ते धातकीखण्ड द्वीपस्य दक्षिणार्धस्योत्तरेण शेषं
तदेव सर्वम् एवं जयन्तेऽपि नवरं शीताया महानद्याः उपरि भणितव्यम् । एवम-
पराजितेऽपि, नवरं दिग्भागो भणितव्यः । लवणस्य खलु भदन्त ! समुद्रस्य
द्वारस्य च एतत् खलु कियत्यमबाधयाऽन्तरं प्रज्ञप्तम्, गौतम ! त्रीण्येव शतसह-
स्राणि पञ्चनवति भवेयुः सहस्राणि अशीते द्वे योजनशते क्रोशं द्वारान्तरं लवणे १
यावदबाधयाऽन्तरं प्रज्ञप्तम् । लवणस्य खलु प्रदेशाः धातकीखण्डं द्वीपं स्पृष्टाः
तथैव यथा जंबूद्वीपे धातकीखण्डेऽपि स एव गमः । लवणे खलु भदन्त !
समुद्रे जीवा उद्धर्त्य स एव विधिः एवं धातकीखण्डेऽपि । तत्केनार्थेन
भदन्त ! एवमुच्यते लवणसमुद्रः २ ? गौतम ! लवणस्य समुद्रस्योदकं आविलं
रजोवत् लवणं-लिन्द्रं-क्षारं-कटुकं अपेयम् बहूनां द्विपद-चतुष्पद-यृग पशु
पक्षिसरीसृपाणां नान्यत्र । तद्योनिकेभ्यः सत्त्वेभ्यः सुस्थितोऽत्र लवणाधिपति-
र्देवो महर्द्धिकः पल्योपमस्थितिकः, स खलु तत्र सामानिक यावल्लवणसमुद्रस्य
सुस्थिताया, राजधान्या अन्येषां यावद् विहरति तदेतेनार्थेन गौतम ! एव
मुच्यते लवणः खलु समुद्रः ? अथोत्तरं च खलु गौतम ! लवणसमुद्रः शाश्वतो
यावत् नित्यः ॥ सू. ८१ ॥

ટીકા—‘જંબુદીવં ણામ દીવં લવણે ણામં સમુદ્દે વટ્ટે’ જમ્બુદ્વીપં નામ દ્વીપમ્, લવણો નામ સમુદ્રો વૃત્તઃ સ ચ વર્તુલઃ ચન્દ્રમણ્ડલવત્—મધ્યે પરિપૂર્ણોઽપિ શઙ્કચેત તત આહ—‘વલયાગાર સંઠાણસંઠિણ’ વલયાકારં મધ્યશુપિરં યત્ સંસ્થા- નમ્ અવયવરચનાવિશેષઃ તદ્વદ્ગોલાકારેણ સંસ્થિતઃ સ્થિતિમાનાસ્તે, ‘સવ્વબો સમંતા સંપરિક્ષિત્તાણં ચિદ્દહ’ સર્વતઃ સર્વત્ર દિશુ સમન્તતઃ સામસ્ત્યેન સર્વભા- વેણ સંપરિક્ષિપ્ય—વેષ્ટયિત્વા खलु तिष्ठति । ‘લવણેણં ભંતે ! સમુદ્દે કિં સમ- ચક્રવાલસંઠિણ—વિસમચક્રવાલસંઠિણ’ લવણઃ खलु भदन्त ! સમુદ્રઃ સ કિં સમ- ચક્રવાલેન સંસ્થિતઃ—उ विषमचक्रवालेन संस्थितः ? પ્રશ્નોત્તરં ભગવાનાઠ—

લવણ સમુદ્ર કી વક્તવ્યતા—

‘જંબુદ્વીવં ણામદીવં’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—જમ્બુદ્વીપ નામ કા મધ્ય દ્વીપં હૈ હસકે સમ્બન્ધ કી યહ પૂર્વોક્ત રૂપ સે વક્તવ્યતા સમાપ્ત હુઈ અવ લવણ સમુદ્ર કી વક્તવ્યતા પ્રારંભ હોતી હૈ । યહ લવણ સમુદ્ર જમ્બુદ્વીપ કો ચારોં ઓર સે ઘેરે હુઈ હૈ અતઃ હસકા આકાર વલય કે જૈસા ગોલ હો ગયા હૈ યહ લવણ સમુદ્ર સર્વ દિશાઓં મેં અચ્છી તરહ સે સંસ્થાપિત પરિવેષ્ટિત હૈ જિસ પ્રકાર સે જંબુદ્વીપ સમસ્ત દ્વીપોં કે મધ્ય યેં હૈં ઉસી પ્રકાર સે યહ લવણ સમુદ્ર ભી સમસ્ત સમુદ્રોં કે મધ્ય મેં હૈં । ‘લવણેણં ભંતે ! સમુદ્દે કિં સમચક્રવાલસંઠિણ વિસમચક્રવાલસંઠિણ’ હૈ ભદન્ત ! લવણ સમુદ્ર કયા સમચક્રવાલ સંસ્થાન ચાલા હૈ યા વિષમ ચક્રવાલ સંસ્થાન ચાલા હૈ ? અર્થાત્ લવણ સમુદ્ર કા સંસ્થાન સમ હૈ યા વિષમ હૈ હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘ગોયમા ! સમચક્રવાલ-

લવણસમુદ્રની વક્તવ્યતા

‘જંબુદ્વીવં ણામ દીવં’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—જંબુદ્વીપ નામના મધ્યદ્વીપના સંબંધનું કથન સમાપ્ત કરીને હવે સૂત્રકાર લવણસમુદ્ર સંબંધી કથનનો પ્રારંભ કરે છે. આ લવણસમુદ્ર જંબુદ્વીપને ચારે બાજુથી ઘેરાયેલ છે. તેથી તેનો આકાર વલય (ખલોચા)ના જેવો ગોળ થયેલ છે. આ લવણસમુદ્ર બધી જ દિશાઓમાં સારી રીતે સંસ્થાપિત અને પરિવેષ્ટિત છે. જે પ્રમાણે જંબુદ્વીપ સઘળા દ્વીપોની મધ્યમાં છે તે જ પ્રમાણે આ લવણસમુદ્ર પણ સઘળા સમુદ્રોની મધ્યમાં છે. ‘લવણેણં ભંતે ! સમુદ્દે કિં સમચક્રવાલસંઠિણ વિસમચક્રવાલસંઠિણ’ હે લગવન્ ! લવણસમુદ્ર શું સમચક્ર વાલ સંસ્થાનવાળો છે કે વિષમચક્રવાલ સંસ્થાનવાળો છે ? અર્થાત્ લવણસમુદ્રનું સંસ્થાન સમ છે ? કે વિષમ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—

‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘समचक्रवालसंठिए नो विसमचक्रवालसंठिए’ समचक्र-
वालसंस्थितः सर्वत्र द्विलक्षयोजनप्रमाणतया चक्रवालस्य भावात्, नो विषम-
चक्रवालसंस्थित इति । सम्प्रति चक्रवालविष्कम्भादि परिमाण मेव पृच्छति-
‘लवणेणं भंते ! समुद्दे केवइयं चक्रवालविक्रंभेणं केवइयं परिक्रखेवेणं पण्णत्ते’
हे भदन्त ! लवणः समुद्रः खलु कियान् चक्रवालविष्कम्भेण कियान् परिक्रखेपेण
प्रज्ञप्तः ? भगवानाह-‘गोयमा-लवणेणं समुद्दे दो जोयण सयसहस्साइं चक्रवाल
विक्रंभेणं’ हे गौतम ! द्वे योजन शतसहस्रे (२०००००) खलु चक्रवाल विष्क-
म्भेण लवणः समुद्रः प्रख्यातो भुवि, जम्बूद्वीप विष्कम्भादेतद्विष्कम्भस्य द्विगु-
णत्वात् । ‘पन्नरस जोयणसयसहस्साइं एगासीइ सहस्साइं सयमेगोण चत्तालीसे
किंचि विसेसाहिए लवणोदधि णो चक्रवालपरिक्रखेवेणं’ पञ्चदश योजनशतसह-
स्राणि एकाशीतिः सहस्राणि शतम् एकोनचत्वारिंशं च किञ्चिद्विशेषाधिकं लवणो-

संठिए नो विसमचक्रवालसंठिए’ हे गौतम ! लवणसमुद्र का संस्थान
सम है विषम नहीं है । अर्थात् लवण समुद्र समचक्रवाल संस्थान
वाला है विषम चक्रवाल संस्थान वाला नहीं है । ‘लवणे णं भंते !’
‘समुद्दे केवतियं चक्रवालविक्रंभेणं केवतियं परिक्रखेवेणं पण्णत्ते’
हे भदन्त ! लवणसमुद्र चक्रवाल की चौड़ाई की अपेक्षा कितना बड़ा
है अर्थात् लवण समुद्र के चक्रवाल की चौड़ाई कितनी है और परिधि
कितनी है उत्तर में प्रश्न कहते हैं ‘गोयमा ! लवणेणं समुद्दे दो जोय-
णसयसहस्साइं चक्रवालविक्रंभेणं’ हे गौतम ! लवणसमुद्र चक्र-
वाल की अपेक्षा दो लाख योजन का चौड़ा है और ‘पन्नरसजोयण
सयसहस्साइं एगासीइ सहस्साइं सयमेगोण चत्तालीसे किंचि विसे-
साहिए परिक्रखेवेणं’ १५ लाख ८१ हजार एक सौ ३९ योजन से कुछ

‘गोयमा ! समचक्रवालसंठिए नो विसमचक्रवालसंठिए’ हे गौतम ! लवणसमुद्र
संस्थान सम छे विषम नथी अर्थात् लवणसमुद्र समचक्रवाल संस्थानवाणो छे.
विषम चक्रवाल संस्थानवाणो नथी. ‘लवणेणं भंते समुद्दे केवतियं चक्रवालविक्रंभेणं
केवतियं परिक्रखेवेणं पण्णत्ते’ हे भगवन् लवणसमुद्र चक्रवाल पड़ोणाधनी
अपेक्षाथी डेटवी मोटो छे ? अर्थात् लवणसमुद्रना चक्रवालनी पड़ोणाध डेटवी
छे ? अने तेनी परिधि डेटवी छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रबुश्री डडे छे डे-
‘गोयमा ! लवणेणं समुद्दे दो जोयणसयसहस्साइं चक्रवालविक्रंभेणं’ हे गौतम !
लवणसमुद्र चक्रवालनी अपेक्षाथी जे लाख योजन डेटवी पड़ोणा छे अने
‘पन्नरस जोयणसयसहस्साइं एगासीइ सहस्साइं सयमेगोणचत्तालीसे किंचिविसे-
साहिए परिक्रखेवेणं’ १५ पंदर लाख ८१ ओकाशी डुब्बर ओकसो ३९ ओगणु-

દ્વદ્વેશ્ચક્રવાલપરિક્ષેપેણ, પરિક્ષેપપ્રમાણામ્ (૧૫૮૧૧૩૯) 'સે ણં એકાણ પડમ-
 વરવેદ્યાણ-એણેણ ય વણસંહેણં સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ષિત્તે ચિટ્ઠહ' સોડયં લવણ-
 સમુદ્ર એકયા પદ્મવરવેદિકયા અદ્વયોજનોચ્છિત્તજગત્યુપરિભાવિન્યા એકેન ચ
 વનવણ્ડેન સર્વતઃ સમન્તાત્ સર્વદિક્ષુ સર્વત્ર સંપરિક્ષિપ્તઃ પરિવારિતઃ સ્વલ્લુ તિષ્ઠતિ ।
 'દોણહ વિ વણ્ણઓ' દ્વયોરપિ પદ્મવરવેદિકા વનવણ્ડયોર્વર્ણનં કર્તવ્યમ્ 'સા ણં પડમ-
 વરવેદ્યા અદ્વજોયણં ઉહું ઉચ્ચત્તેણં પંચધણુસયં વિક્કલંભેણં લવણ સમુદ્ધ સમિત્ત
 પરિક્કલેવેણં' સેસં તહેવ' સા સ્વલ્લુ પદ્મવરવેદિકાઽર્ધયોજનમૂર્ધ્વ મુચ્ચૈસ્ત્વેન
 પશ્ચ ધનુઃશતાનિ વિષ્કમ્ભેણ લવણસમુદ્રસમિતપરિક્ષેપેણ લવણસમુદ્રપરિક્ષેપ
 પ્રમાણા, પશ્ચદશલક્ષાણિ (૧૫૦૦૦૦૦) એકાશીતિઃ શતસહસ્રાણિ શતમેકોન
 ચત્તવારિશં ચ કિંચિ દ્વિશેષાધિકમિતિ, શેષઃ વિષ્કમ્ભ-પરિક્ષેપાભ્યામન્યત્-
 તથૈવ-જમ્બુદ્વીપપદ્મવરવેદિકાવનવણ્ડવત્ । 'સે ણં વણસંહે દેસણાં દો જોયણાં

વિશેષાધિકાં હસકી પરિધિઃ 'સે ણં એકાણ પડમવરવેદ્યાણ એણેણ ય
 વનસંહે ણં સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ષિત્તાણં ચિટ્ઠહ' યહ લવણસમુદ્ર
 એક પદ્મવર વેદિકા કે ઓર એક વનવણ્ડ સે ચારોં ઓર સે ઘિરા
 હુઆ હૈ 'દોણહવિ વણ્ણઓ' યહાં પર પદ્મવર વેદિકા કા ઓર વનવણ્ડ
 કા વર્ણન કર લેના ચાહિયે જો હસ પ્રકાર સે હૈ-સા ણં પડમવરવેદ્યા
 અદ્વજોયણં ઉહું ઉચ્ચત્તેણં પંચધણુસયં વિક્કલંભેણં લવણસમુદ્ધ સમિત્ત
 પરિક્કલેવેણં સેસં તહેવ' યહ પદ્મવર વેદિકા આધે યોજન કી ઝંચી
 હૈ ઓર ૫૦૦ સૌ ધનુષ ચૌડી હૈ તથા લવણસમુદ્ર કી પરિધિકા
 જિતના પ્રમાણ કહા ગયા હૈ ઉતના પ્રમાણ હી હસકી પરિધિ કા હૈ
 'સેસં તહેવ' વાકી કા ઓર સવ કથન જૈસા પહિલે કહા ગયા હૈ વૈસા
 હી હૈ અર્થાત્ જમ્બુદ્વીપ કી પદ્મવર વેદિકા જૈસી હૈ વૈસી હી યહ પદ્મવર-

આળીસ થોજનથી કંઈક વિશેષાધિક તેની પરિધિ છે. 'સે ણં એકાણ પડમવર
 વેદ્યાણ એણેણ ય વણસંહે ણં સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ષિત્તા ણં ચિટ્ઠહ' આ લવણ
 સમુદ્ર એક પદ્મવરવેદિકાથી અને એક વનવણ્ડથી ચારે બાજુથી ઘેરાયેલ છે.
 'દોણહવિ વણ્ણઓ' અહીંયાં પદ્મવર વેદિકાનું અને વનવણ્ડનું વણુન કરી લેવું
 જોઈએ જે આ પ્રમાણે છે- 'સા ણં પડમવરવેદ્યા અદ્વજોયણં ઉહું ઉચ્ચત્તેણં
 પંચધણુસયં વિક્કલંભેણં લવણસમુદ્ધ સમિત્ત પરિક્કલેવેણં સેસં તહેવ' આ પદ્મવર
 વેદિકા અર્ધા થોજનની ઉંચી છે. અને ૫૦૦ પાંચસો ધનુષની પહોળી છે;
 તથા લવણસમુદ્રની પરિધિનું જેટલું પ્રમાણ છે એટલું જ પ્રમાણ આ પદ્મવર
 વેદિકાનું છે. 'સેસં તહેવ' બાકીનું બીજું સઘળું કથન પહેલાં જે પ્રમાણે
 ઉપરમાં આવેલ છે એ જ પ્રમાણે છે. અર્થાત્ જમ્બુદ્વીપની પદ્મવરવેદિકા જેવી

જાવ વિહરઈ' સ ચલુ વનપણ્ડો દેશેને દ્વે યોજને વિષ્કમ્ભેણ પદ્મવરવેદિકયા તુલ્યઃ કૃષ્ણઃ કૃષ્ણાવભાસઃ, અત્ર તૃણમણિસ્પર્શનં યાવદ્વર્ણનમ્ વાનવ્યન્તરા-
દયઃ કૃત ભૂરિપુણ્યકર્માણઃ સ્મૃતસુકૃતિફલમનુભવન્તો વિહરન્તિ । સમ્પ્રતિ દ્વારવક્તવ્યતામભિધિત્સુરાહ-‘લવણસ્સ ણં મંતે ! સમુદ્સસ કઈ દારા પન્નત્તા’
હે ભદન્ત ! લવણસમુદ્રસ્ય ક્રિયન્તિ દ્વારાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા’
હે ગૌતમ ! ‘ચત્તારિ દારા પન્નત્તા તં જહા વિજે વેજયંતે જયંતે અપરા-
જિણે’ ચત્તારિ દ્વારાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ, તથા-વિજય-વૈજયન્ત-જયન્તાપરાજિતાનિ
પૂર્વાદિષુ દ્વારાણિ કથિતાનિ । ‘કહિણં મંતે ! લવણસમુદ્સસ વિજે ણામં દારે
પન્નત્તે’ હે ભદન્ત ! લવણોદયેઃ કુત્રસ્થાને વિજયદ્વારં પ્રસ્તુતમ્ ? ભગવાન

વેદિકા હૈ ‘સે ણં વણસંઢે દેસૂણાઈં દો જોયણાઈં જાવ વિહરઈ’ લવણ-
સમુદ્ર કા વનપણ્ડ કુછ કમ દો યોજન કા ચૌડા હૈ ઇસકા વર્ણન જમ્બૂ-
દ્વીપ કી પદ્મવર વેદિકા કે વનપણ્ડ જૈસા હૈ યહ વનપણ્ડ કૃષ્ણ આદિ
વિશેષણોં વાલા હૈ યહાં તૃણ ઓર મણિયોં કાસ્પર્શાન્ત કથન જૈસા
પહિલે પ્રકટ કિયા ગયા હૈ વૈસા હી હૈ એસે વાનવ્યન્તર દેવ યહાં અપને
પુણ્ય કર્મ કે ફલ કો ભોગતે હુએ સુખ સે રહતે હૈ ‘લવણસ્સ ણં મંતે !
સમુદ્સસ કઈ દારા પણ્ણત્તા’ હે ભદન્ત ! લવણ સમુદ્ર કે કિતને દ્વાર
કહે ગયે હૈ ‘ગોયમા ! ચત્તારિ દારા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્ર કે
ચાર દ્વાર કહે ગયે હૈ ‘તં જહા’ જો ઇસ પ્રકાર સે હૈ ‘વિજે, વેજયંત,
જયંતે, અપરાજિતે’ વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત ઓર અપરાજિત યે દ્વાર
પૂર્વ-આદિ દિશાઓં મેં હૈ । યહી વાત અવ પ્રશ્નોત્તર દ્વારા પ્રકટ કી
જાતી હૈ-‘કહિ ણં મંતે ! લવણસમુદ્સસ વિજે ણામં દારે પણ્ણત્તે’ હે
ભદન્ત ! લવણસમુદ્ર કા વિજયદ્વાર કહાં પર હૈ ‘ગોયમા ! લવણ-

છે એ જ પ્રમાણેની આ પદ્મવરવેદિકા છે. ‘સે ણં વણસંઢે દેસૂણાઈં દો જોયણાઈં
જાવ વિહરઈ’ લવણસમુદ્રનું વનપણ્ડ કંઈક કમ એ યોજન પહોળું છે. તેનું
વર્ણન જમ્બૂદ્વીપની પદ્મવરવેદિકાના વનપણ્ડના વર્ણન પ્રમાણે છે. આ વનપણ્ડ
કૃષ્ણ વિગેરે વિશેષણોવાળું છે, તૃણ અને મણિયો સંબંધી કથન જેમ પહેલાં.
કહેલા છે એ જ પ્રમાણે છે. અહિયાં વાનવ્યન્તર વિગેરે દેવો પોતાના પુણ્ય-
કર્મના ફળોને ભોગવતા થકા સુખથી રહે છે. ‘લવણસ્સ ણં મંતે ! સમુદ્સસ
કઈ દારા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ ! લવણસમુદ્રના કેટલા દારો કહ્યા છે ? ‘ગોયમા !
ચત્તારિ દારા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્રના ચાર દારો કહેલા છે. ‘તં
જહા’ જે આ પ્રમાણે છે-‘વિજે વેજયંતે જયંતે અપરાજિતે’ વિજય, વૈજયન્ત,
જયન્ત, અને અપરાજિત આ દારો પૂર્વ વિગેરે દિશાઓમાં છે, એ જ વાત

ब्रूने-‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘लवणसमुद्रस्म पुरन्थिमपेरंते’ लवणोदधिपूर्वदिश-
न्ते ‘वायडं मंडस्म दीवस्म पुरन्थिमदस्म पच्चन्थिमेषं सीओदाण म्हा-
णईण उप्पि गन्थ णं लवणस्म समुद्रस्म विजय णामं दारे पणत्ते’ धानकी सम-
द्रीपस्म पूर्वार्धस्म पश्चिमेन महानदी सीतोदाया उपगि तदेव खलु लवणसमुद्रस्म
स्थाने विजयनाम द्वार माम्ने । ‘तच्च अट्ठ जोयणाऽ उड्ढं उच्चत्तेणं चत्तारि
जोयणाऽ विक्खंभेणं-एवं नं चेव मच्चं जहा जंबूदीवस्म विजयस्स दारसग्गिमे-
यंपि’ तद् द्वारमुच्चन्वेनोत्थमग्गं योजनानि चत्तारि योजनानि विक्खंभेण एवं
तदेव सर्वं यथा जंबू द्वीपस्म विजयस्स दारमद्वयम् एतदपि, तत्केनार्थेन भदन् !

समुद्रस्म पुरन्थिम पेरंते वाह्य मंडस्म दीवस्म पुरन्थिमदस्म पच्च-
त्थिमिल्लेणं सीओदाण म्हाणईण उप्पि गन्थ णं लवणसमुद्रस्म विजय
णामं दारे पणत्ते’ हे गौतम ! लवणसमुद्र की पूर्व दिशा के अन्त में
नथा धानकी खण्ड द्वीप के पूर्वार्ध से पश्चिम दिशा में सीतोदा महा-
नदी के ऊपर लवणसमुद्र का विजय नामका द्वार है ‘तच्च अट्ठ
जोयणाऽ उड्ढं उच्चत्तेणं, चत्तारि जोयणाऽ विक्खंभेणं एवं नं चेव
मच्चं जंबूदीवस्स विजयदारस्स’ यह द्वार आठ योजन का ऊंचा है।
चार योजन का चौड़ा है हे भदन् ! इस द्वार का नाम विजयद्वार
ऐसा क्यों कहा गया है उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम ! यहाँ जैसा
कथन जम्बूद्वीप के विजयद्वार के सम्बन्ध में कहा गया है वैसा ही
वह सब कथन यहाँ के इस विजय द्वार के सम्बन्ध में भी कर लेना
चाहिए इस विजयद्वार पर महर्द्धिक आदि विशेषणों वाला विजय

हुये प्रश्नोत्तरपूर्वक प्रगट्ठ श्रवणों आये थे, ‘कहिणं भंते ! लवणसमुद्रस्स
विजय णामं दारे पणत्ते’ ऐ लोचन ! लवणसमुद्रनुं विजयद्वार कथां आवेक्ष
थे ? ‘गोयमा ! लवणसमुद्रस्म पुरन्थिमपेरंते वायडं मंडस्म दीवस्स पुरन्थिमदस्स
पच्चन्थिमिल्लेणं सीओदाण म्हाणईण उप्पि गन्थ णं लवणसमुद्रस्स विजय णामं दारे
पणत्ते’ ऐ गौतम ! लवणसमुद्रनी पूर्वदिशाना अंतर्भां तथा धातडीअं
द्वीपना पूर्वार्धे पश्चिम दिशाभां अन्ते सीतोदा महानदीनी उपर लवण
समुद्रनुं विजय नामनुं द्वार आवेक्ष थे, ‘तच्च अट्ठ जोयणाऽ उड्ढं उच्चत्तेणं
चत्तारि जोयणाऽ विक्खंभेणं एवं नं चेव मच्चं जंबूदीवस्स विजयदारस्स’ आ द्वार
आठ योजन उंचुं थे, चार योजन चौडुं थे, ऐ लोचन ! आ द्वारनुं
नाम विजयद्वार ओ प्रमाणे केम उड्ढेवायेक्ष थे ? उत्तरभां प्रभुश्री उडे थे के
डे गौतम ! जंबूद्वीपना विजयद्वारसंभंधनुं कथन ओ प्रमाणे पडेवां उडेवां
आवेक्ष थे, ओ ज प्रमाणेनुं ओ तमास कथन अड्ढीना आ विजयद्वार संभंधमां
पण्ण उड्ढी वेवुं, आ विजयद्वारनी उपर महर्द्धिक विगेदे विशेषणोणा विजय

एवमुच्यते विजयद्वारं ? गौतम ! विजयनामा देवो महर्द्धिको यावत्पल्योपमस्थि-
तिकः परिवसति-वसन् चतुर्णां सामानिकसहस्राणां याव दात्मरक्षकादेवसहस्राणां
यावद् दिव्यान् भोगान् भुञ्जन् विहरति तत्तेनार्थक एव मुच्यते गौतम ! विजय
द्वारं यावन्नित्यमित्यन्तम् । 'रायहाणी पुरत्थिमेणं अण्णंमि लवणसमुद्दे' कुत्र खलु
भदन्त ! विजयदेवस्य विजया राजधानी ? गौतम ! विजयद्वारस्य पूर्वस्यां तिर्यग्-
संख्येयान् द्वीपसमुद्रान् व्यतिव्रज्याऽन्यस्मिंल्लवणसमुद्रे द्वादशयोजनसहस्राण्य-
वगाह्यात्रान्तरे विजयस्य विजयाराजधान्यास्ते द्वादशयोजनसहस्राण्यायाम-

नामका देव रहता है यावत् इसकी एक पल्य की स्थिति है । वहां
रहता हुआ यह विजयदेव चार हजार सामानिक देवों का यावत् १६
हजार आत्मरक्षक देवों का आधिपत्य करता हुआ दिव्य भोगों को
भोगता रहता है और अपना समय आनन्द से व्यतीत करता है
इसी कारण हे गौतम ! इस द्वार का नाम विजयद्वार ऐसा कहा गया
है और यावत् यह नित्य चलताया गया है । 'रायहाणी पुरत्थिमेणं
अण्णंमि लवणसमुद्दे' हे भदन्त ! विजयदेव की विजया नामकी राज-
धानी कहाँ पर है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं- 'गोयमा ! विजयस्स पुरत्थिम-
तिरियमसंखेज्जं अण्णंमि लवणे वारस्स जंबूदीवसरिस्सा वत्तव्वया
जाव समं वेजयंतं पि अप्पाणिज्जेणं लवणस्स दाहिणेणं रायहाणी' हे
गौतम ! विजयद्वार की पूर्व दिशा में तिरछे असंख्यात द्वीप समुद्रों
को पार करके आगत अन्य लवण समुद्र में १२ हजार योजन आगे
जाने पर यह विजय राजधानी है इस राजधानी का वर्णन जम्बूद्वीप

નામના દેવ નિવાસ કરે છે. યાવત્ તેની એક પલ્યની સ્થિતિ છે. ત્યાં રહીને
વિજયદેવ ચાર હજાર સામાનિક દેવોનું યાવત્ ૧૬ સોળ હજાર આત્મરક્ષક
દેવોનું અધિપતિપણું કરતા થકા દિવ્યલોગોને લોગવતા રહે છે. અને પોતાનો
સમય આનંદપૂર્વક વીતાવે છે. એ જ કારણથી હે ગૌતમ ! આ દ્વારનું નામ
વિજયદ્વાર એ પ્રમાણે કહેલ છે, અને યાવત્ એ નિત્ય કહેવામાં આવેલ છે.
'રાયહાણી પુરત્થિમેણં અણ્ણંમિ લવણ સમુદ્દે' હે ભગવન્ ! વિજયદેવની વિજયા
નામની રાજધાની કયાં આવેલી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે
કે- 'ગોયમા ! વિજયસ્સ પુરત્થિમતિરિયમસંખેજ્જં અણ્ણંમિ લવણે વારસ્સ જંબૂ દીવ-
સરિસ્સા વત્તવ્વયા જાવ સમં વેજયંતંપિ અપ્પાણિજ્જેણં લવણસ્સ દાહિણેણં રાયહાણી'
હે ગૌતમ ! વિજયદ્વારની પૂર્વદિશામાં તિરછા અસંખ્યાતદ્વીપ સમુદ્રોને
ઓળંગીને ત્યાં આવેલ અન્ય લવણસમુદ્રમાં ૧૨ હજાર યોજન આગળ
જવાથી આ વિજયદેવની વિજયા નામની રાજધાની આવે છે, આ રાજધાનીનું

વિષ્કમ્ભાભ્યાં સપ્તત્રિશદ્ યોજનસહસ્રાણિ નવ ચાષ્ટચત્વારિંશત્કિચિદ્વિશેષાધિકં
પરિક્ષેપેણ, જમ્બુ દ્વીપસ્ય વિજય દ્વારાધિપત્તે વિજયસ્ય રાજધાનીવત્ વક્તવ્યા।
વિજયદ્વાર વર્ણનં ગતમ્ । ‘કહિ ણં મંતે લવણસમુદ્દે વૈજયંતે નામં દારે પન્નત્તે’ હે
મદન્ત ! કુત્ર સ્થાને લવણ સમુદ્રે વૈજયન્તં નામ પ્રજ્ઞપ્તં સ્વલુ દ્વારમ્ ? મગવાનાહ
—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘લવણ સમુદ્દે દાહિણપેરંતે ધાયઙ્ સંહદીવસ્સ દાહિણદ્વસ્સ
ઉત્તરેણં સેસં તં ચેવ સવ્વં’લવણ સમુદ્રે દક્ષિણ દિગન્તે ધાતકી સ્વલુદ્વીપસ્ય
દક્ષિણાર્ધસ્યોત્તરસ્યાં શેપં તદેવ સર્વં વિજયદ્વારવદ્દંટી મઙ્ગલકાદીનિ યાવદ્વ-
હ્વઃ શતશહસ્રપત્રહસ્તકાઃ, તત્કેનાર્યેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે વૈજયન્તદ્વારમ્,

કે વિજય દ્વાર કે અધિપતિ કી વિજયા રાજધાની કે જૈસા હી હૈ અતઃ
હસ કથન કે અનુસાર હસ વિજય રાજધાની કી લમ્બાઈ ચૌડાઈ ૧૨
હજાર યોજન કી હૈ પરિક્ષેપ હસકા ૩૭ હજાર ૯૪૮ યોજન સે કુછ
અધિક કા હૈ । ‘કહિ ણં મંતે ! લવણસમુદ્દે વૈજયંતે નામં દારે પન્નત્તે’
હે મદન્ત ! લવણ સમુદ્ર કા વૈજયન્ત નામકા દ્વાર કહાં પર હૈ ? ઉત્તર
મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ગોયમા ! લવણસમુદ્દે દાહિણપેરંતે ધાયઙ્સંહ
દીવસ્સ દાહિણદ્વસ્સ ઉત્તરેણં સેસં તં ચેવ’ હે ગૌતમ ! લવણ સમુદ્ર
કી દક્ષિણ દિશા કે અન્ત મેં ઓર ધાતકી સ્વલુ કે દક્ષિણાર્ધ કી
ઉત્તર દિશા મેં લવણ સમુદ્ર કા વૈજયન્ત નામ કા દ્વાર હૈ હસ દ્વાર
કી વક્તવ્યતા કે સમ્બન્ધ મેં જૈસા કથન વિજયદ્વાર કા કિયા ગયા
હૈ જૈસા હી સવ કથન હૈ હસ વૈજયન્ત દ્વાર કે ઉપર આઠ આઠ મંગલ
દ્રવ્ય હૈ યાવત્ અનેક લાખોં પત્તોં વાલે કમલ હૈં હત્યાદિ સવ કથન

વર્ણન જંબૂદ્વીપના વિજયદ્વારના અધિપતિની વિજયા રાજધાનીના વર્ણન
પ્રમાણે છે, તેથી તે કથન પ્રમાણે આ વિજય રાજધાનીની લંબાઈ પહોળાઈ
૧૨ આર હજાર યોજનની છે. તેનો પરિક્ષેપ ૩૭ હજાર ૯૪૮ નવસો અડ-
તાળીસ યોજનથી કંઈક વધારે છે.

‘કહિણં મંતે ! લવણસમુદ્દે વૈજયંતં નામં દારે પન્નત્તે’ હે ભગવન્ ! લવણ-
સમુદ્રનું વૈજયન્ત નામનું દ્વાર ક્યાં આવેલ છે ? આના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે
છે કે—‘ગોયમા ! લવણસમુદ્દે દાહિણપેરંતે ધાયઙ્સંહદીવસ્સ દાહિણદ્વસ્સ ઉત્તરેણં
સેસં તં ચેવ’ હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્રની દક્ષિણ દિશાના અંતમાં અને ધાતકી
ખંડના દક્ષિણાર્ધની ઉત્તર દિશામાં લવણસમુદ્રનું વૈજયન્ત નામનું દ્વાર આવેલ
છે. આ દ્વારનું વર્ણન વિજય દ્વારનું જે પ્રમાણે વર્ણન કરેલ છે, એજ પ્રમાણે
સમજવું. આ વૈજયન્ત દ્વારની ઉપર આઠ આઠ મંગલ દ્રવ્યો છે. યાવત્
નેક પત્રોવાળા લાખો કમળો છે. વિગેરે તમામ વર્ણન અહીંયા કરી લેવું.

ભગવાનાહ—હે ગૌતમ ! વૈજયન્તદ્વારે વૈજયન્તદેવો મહર્દ્ધિકો ० યાવદ્વૈજયન્ત રાજ-
ધાન્યાં વહૂનાં વસતાં વાનવ્યન્તરાદીનામાધિપત્યં કુર્વન્ પરિવસતિ એતદ્ યોગા-
દ્વૈજયન્તદ્વારં નામ ભવતિ, તત્તેનાર્થેન વૈજયન્ત દ્વારમુચ્યતે । વૈજયન્ત દેવસ્ય
રાજધાની ક્વેતિ પ્રશ્ને ભગવાનાહ—વૈજયન્તદ્વારાદ્ દક્ષિણસ્યાં તિર્યગસંખ્યેય-
દ્વીપ સમુદ્રાન્ વ્યતિવ્રજ્ય લવણોદર્ધો દ્વાદશયોજનસહસ્રાણ્યવગાહ્ય વૈજયન્ત દેવસ્ય
વૈજયન્તાખ્યા રાજધાની પ્રથિતા જંબૂદ્વીપ વૈજયન્તદ્વારાધિપતિ રાજધાની પ્રથિતાં
જંબૂદ્વીપ વૈજયન્ત—દ્વારાધિપતિ રાજધાનીવત્, ઇતિ દ્વિતીયં વૈજયન્ત દ્વારવર્ણનમ્ ।

યહાં પર કર લેના ચાહિયે હે ભદન્ત ! હસ દ્વાર કા નામ વૈજયન્ત
દ્વાર એસા કયોં કહા ગયા હૈ ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં હે ગૌતમ ! હસ
દ્વાર પર વૈજયન્ત નામકા દેવ રહતા હૈ યહ મહર્દ્ધિક આદિ વિશેષર્ણો
વાલા હૈ । હસકી રાજધાની કા નામ વૈજયન્તી હૈ । યહ વૈજયન્ત દેવ
હસ રાજધાની મેં રહતા હુઆ અંનેક વહાં પર રહે હુએ વાનવ્યન્તર
દેવોં કા દેવિયોં કા આધિપત્ય કરતા હુઆ સુખ સે અપને સમય કો
વ્યતીત કરતા રહતા હૈ । હસી કારણ હસ દ્વાર કા નામ વૈજયન્ત
દ્વાર કહા ગયા હૈ ! હે ભદન્ત ! વૈજયન્ત દેવ કી યહ રાજધાની કહાં
પર હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં—હે ગૌતમ ! વૈજયન્ત દ્વાર
કી દક્ષિણ દિશા મેં તિરછે અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોં કો પાર કરકે
આગત અન્ય લવણ સમુદ્ર મેં ૧૨ હજાર યોજન આગે જાને પર વૈજ-
યન્ત નામકી રાજધાની હૈ હસકા વર્ણન જમ્બૂદ્વીપ કે વૈજયન્ત દ્વાર કે

હે ભગવન્ ! આ દ્વારનું નામ વૈજયન્તદ્વાર એ પ્રમાણે કેમ કહેલ છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! આ દ્વારની ઉપર વૈજયન્ત
નામના દેવ નિવાસ કરે છે. તે મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણોવાળા છે. તેની
રાજધાનીનું નામ વૈજયન્તી છે. આ વૈજયન્તદેવ આ રાજધાનીમાં રહીને ત્યાં
રહેલા અનેક વાનવ્યન્તર દેવો અને દેવિયોનું અધિપતિપણું કરતા થકા સુખ
પૂર્વક પોતાના સમયને વીતાવતા રહે છે. એ કારણથી આ દ્વારનું નામ
વૈજયન્ત દ્વાર કહેલ છે, હે ભગવન્ ! વૈજયન્તદેવની આ રાજધાની કયાં આવેલ
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! વૈજયન્તદ્વારની
દક્ષિણદિશાના તિર્છા અસંખ્યાત દ્વીપો અને સમુદ્રોને પાર કરવાથી ત્યાં આગળ
આવેલ બીજા લવણ સમુદ્રમાં ૧૨ ગાર હજાર યોજન આગળ જવાથી વૈજયન્ત
નામની રાજધાની છે, એ રાજધાનીનું વર્ણન જંબૂદ્વીપના વૈજયન્તદ્વારના
અધિપતિની રાજધાનીના વર્ણન પ્રમાણે જ છે. 'एवं जयंते वि-नवरं सीताए'

‘एवं जयंते वि नवरं सीयाए महानदीए उप्पि भाणियव्वे’ एवं जयन्त द्वारेऽपि नवरं-वैशिष्ट्यञ्च शीता महानद्या उपरि कुत्र जयन्त द्वारमिति प्रश्ने भगवानाह- गौतम ! लवणसमुद्रस्य पश्चिमपर्यन्ते धातकीखण्ड पश्चिमाद्रस्य पूर्वतः शीतायाः उपरि अत्र लवणसमुद्रस्य जयन्तद्वारम् प्रज्ञप्तम् तद्वक्तव्यताऽपि विजयद्वारवद् वक्तव्या, केवलं राजधानी जयन्तद्वारपश्चिमे भागे इति जयन्तद्वारस्य तृतीयस्य- वर्णनम् । ‘एवं अपराजिए वि-नवरं दिसी भागो भाणियव्वो’ एवमपराजितद्वार- मपि नवरं दिग्भागो भणितव्यः यैवेतत् अपराजितं द्वारं लवणस्येति प्रश्ने-लवण- समुद्रस्योत्तरपर्यन्ते धातक्या उत्तरार्धस्य दक्षिणतोऽत्र लवणसमुद्रस्यापराजितं

अधिपति की राजधानी के जैसा ही है ‘एवं जयंते वि, नवरं सीयाए महानदीए उप्पि भाणियव्वे’ जयन्त द्वार के सम्बन्ध में भी यही वक्तव्यता है तथा च-जब गौतम ने प्रभु से ऐसा पूछा-हे भदन्त ! लवणसमुद्र का जयन्त द्वार कहां पर है ? तो उत्तर में प्रभु ने कहा-हे गौतम ! लवण समुद्र की पूर्वदिशा के अन्त में और धातकी खण्ड के पूर्वार्ध से पश्चिम भाग में सीता महानदी के ऊपर लवणसमुद्र का यह जयन्त द्वार है इसके ऊपर आठ आठ मंगल द्रव्य हैं इसका वर्णन जम्बूद्वीप के जयन्तद्वार के जैसा है यहां राजधानी जयन्तद्वार के पश्चिम भाग में कहनी चाहिये ‘एवं अपराजिए वि’ अपराजित द्वार के सम्बन्ध में भी ऐसी ही वक्तव्यता कह लेनी चाहिये अर्थात्- जब गौतम ने प्रभु से ऐसा प्रश्न किया कि लवणसमुद्र का अपराजित द्वार कहां पर है ? तब गौतम से प्रभु ने कहा हे गौतम लवणसमुद्र की उत्तरदिशा के अन्त में और धातकी खण्ड के उत्तरार्ध की दक्षिण

મહાનદીએ ઉપ્પિ ભાણિયવ્વે’ જયન્તદ્વારના સંબંધમાં પણ એ જ પ્રમાણેનું કથન છે, જેમકે-જ્યારે ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે હે ભદન્ત ! લવણ સમુદ્રનું જયન્ત નામનું દ્વાર ક્યાં આવેલ છે ? તેના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ કહ્યું કે-હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્રની પૂર્વ દિશાના અંતમાં અને ધાતકીખંડના પૂર્વાર્ધથી પશ્ચિમ ભાગમાં સીતા મહાનદીની ઉપર લવણસમુદ્રનું આ જયન્ત નામનું દ્વાર છે, તેની ઉપર આઠ આઠ મંગળદ્રવ્યો છે, તેનું સઘળું વર્ણન જંબૂદ્વીપમાં આવેલ જયન્તદ્વારના વર્ણન પ્રમાણે છે. અહીં રાજધાની, જયન્ત દ્વારના પશ્ચિમભાગમાં કહેવી જોઈએ. ‘એવં અવરાજિએ વિ’ અપરાજિત દ્વારના સંબંધમાં પણ એજ પ્રમાણેનું કથન કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ જ્યારે ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે-લવણ સમુદ્રનું અપરાજિત નામનું દ્વાર ક્યાં આવેલ છે ? ત્યારે ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રીએ કહ્યું કે-હે ગૌતમ ! લવણ

નામ દ્વારમ્ પ્રજ્ઞપ્તમ્ એતદ્વક્તવ્યતાઽપિ વિજયદ્વારવત્ નવરં રાજધાની-અપરાજિત દ્વારત-ઉત્તરસ્યા મન્યત્સર્વં વિજયરાજધાનીવત્ इति चतुर्थमपराजितद्वारवर्णनम्
'લવણસ્સ ણં મંતે સમુદ્દસ્સ દારસ્સ ય-એસ ણં કેવહ્યં અવાધાએ અંતરે પળ્લત્તે' હે મદન્ત ! લવણસમુદ્રસ્ય તદ્વારસ્ય ચ એતત્સર્વમન્તરં ક્રિયત્ અવાધયા પ્રજ્ઞપ્તમિતિ પ્રશ્ન-
સ્યોત્તરમાહ-મગવાન્-'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'તિળ્ણેવ સયસહસ્સા પંચાણઉઠં મવે સહસ્સાઈં દો જોયણસય અસિતા કોસં દારંતરે લવણે' ૩૦૦૦૦૦ લક્ષાણિ યોજ-
નાનામ્ ૯૫૦૦૦ સહસ્સાણિ અગ્ગીતે ઢે યોજનશતે ક્રોશશ્ચ । તથાહિ-એકૈકદ્વાર પૃથુત્વં ચત્વારિ યોજનાનિ, એકૈકદ્વારે એકૈકક્રોશવાદ્યાદ્યદ્વારશાસ્ત્રા પ્રતિ દ્વારે

દિશા મેં લવણસમુદ્ર કા અપરાજિત દ્વાર હૈં ફસ્કે સમ્બન્ધ કી વક્ત-
વ્યતા મી વિજય દ્વાર કે હી જૈસી વક્તવ્ય હૈં યહાં રાજધાની અપરા-
જિત દ્વાર કી ઉત્તર દિશા મેં હૈં વાકી કા ઓર સબ કથન વિજય રાજધાની કે હી જૈસા હૈં ।

‘લવણસ્સ ણં મંતે ! સમુદ્દસ્સ દારસ્સ ય એસણં કેવહ્યં અવાધાએ અંતરે પળ્લત્તે’ હે મદન્ત ! લવણસમુદ્ર કે એક એક દ્વાર કા અન્તરાલ કી અવ્યાધાતરૂપ અવાધા એ કિતના અન્તર કહા ગયા વે અર્થાત્ લવણસમુદ્ર કે દ્વારોં કા આપસ મેં કિતના અન્તર હૈં ? ફસ્કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં ‘ગોયમા ! તિળ્ણેવ સયસહસ્સા પંચાણઉઠં મવે સહસ્સાઈં દો જોયણસય અસિતા કોસં દારંતરે લવણે’ હે ગૌતમ ! એક કોશ અધિક ત્રીન લાખ પંચાદવે ૯૫ હજાર દો સૌ અસી યોજન કા એક દ્વાર સે દુસરે દ્વાર તક કા અન્તર કહા ગયા હૈં ફસ્કા તાત્પર્ય એસા હૈં- એક ૨ દ્વાર કી પૃથુતા ચાર ૨ યોજન કી હૈં એક એક દ્વાર મેં એક

સમુદ્રની ઉત્તર દિશાના અંતમાં અને ધાતકીખંડના ઉત્તરાર્ધની દક્ષિણદિશામાં લવણસમુદ્રનું અપરાજિત દ્વાર છે. તેના સંબંધનું કથન પણ વિજય દ્વારના કથન પ્રમાણે જ છે, અહીંયાં રાજધાની અપરાજિત દ્વારની ઉત્તર દિશામાં છે, તે સિવાય બાકીનું સઘળું કથન વિજય રાજધાનીના કથન પ્રમાણે જ છે.

‘લવણસ્સ ણં મંતે ! સમુદ્દસ્સ દારસ્સ એસ ણં કેવહ્યં અવાધાએ અંતરે પળ્લત્તે’ હે ભગવન્ ! લવણ સમુદ્રના એક એક દ્વારના અંતરાલની અવ્યાધાતરૂપ અવાધાથી કેટલું અંતર કહેલ છે ? અર્થાત્ લવણસમુદ્રના દ્વારોનું પરસ્પરમાં અંતર કેટલું છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! તિળ્ણેવ સય-સહસ્સા પંચાણઉઠં મવે સહસ્સાઈં દો જોયણસયઅસિતા કોસં દારંતરે લવણે’ હે ગૌતમ ! એક કોસ અધિક ત્રણ લાખ પંચાણ હજાર બસો એસી યોજનનું એક દ્વારથી બીજા દ્વાર સુધીનું અંતર કહેલ છે, તેનું તાત્પર્ય એવું છે કે-એક એક

દ્વે દ્વે શાખે તત એકૈકસ્મિન્ દ્વારે સામસ્ત્યેન પૃથુત્વં ચિન્ત્યમાનં સત્ સાર્થયોજન-
ચતુષ્ટયગ્રમાણં ભવતિ ચતુર્ણામપિ દ્વારાણાં પ્રથુત્વમેલનાત્ ૧૮ અષ્ટાદશયોજ-
નાનિ ભવન્તિ, તાનિ લવણસમુદ્રપરિચયપરિમાણાત્ ૧૫ પશ્ચદશશતસહસ્રાણિ
एकाशीतिः सहस्राणि एकोनचत्वारिंशं योजनशतम् इत्येवं परिमाणात् अपनीयन्ते
अपनीते यत्-शेषं तस्य चतुर्भिर्भागेऽपहृते यद् आगच्छति भवति हि तत्-द्वाराणां
परस्परमन्तरपरिमाणम् । तदुक्तं सूत्रे

‘असीया दोन्निसया पणनउइसहस्स तिन्निलक्खाय ।

कोसेय अंतरं सागरस्स दाराणं विन्नेयं ॥ ૧ ॥

एक द्वार शाखा जो कि एक एक कोश की मोटी है ऐसी द्वार शाखाएँ
एक एक द्वार में दो दो हैं तब एक २ में पूरी पृथुता का जब विचार
किया जाता है तो इस स्थिति में वह साढ़े चार योजन की होती है
और चारों द्वारों की यह पृथुता मिलाकर १८ योजन की हो जाती
है अब लवणसमुद्र की परिधि का जो परिमाण पन्द्रह लाख इक्यासी
हजार एक सौ ३९ योजन का कहा गया है उसमें से इन १८ योजनों
को कम करने से जो संख्या बचती है उस में चार का भाग देने
पर जो आता है वह द्वारों का परस्पर के अन्तर का परिमाण निकल
आता है और वह अन्तर तीन लाख पंचानवे हजार दो सौ ८०
योजन एवं एक कोश अधिक ही होता है कहा भी है

‘असिया दोन्निसया पणनउइ सहस्स तिन्निलक्खा य ।

कोसेय अंतरं सागरस्स दाराणं विन्नेयं’

દારની પૃથુતા (પહોળાઈ) ચાર ચાર યોજનની છે, એક એક દ્વારમાં એક એક
દ્વાર શાખા કે જે એક એક કોસ જેટલી મોટી છે, એજ પ્રમાણે દ્વારશાખાઓ
એક એક દ્વારમાં બળે છે, એ રીતે એક એક દ્વારમાં પુરી પૃથુતાનો ન્યારો
વિચાર કરવામાં આવે છે તો એ સ્થિતિમાં એ સાઠાચાર યોજનની થઈ જાય
છે. અને ચારે દ્વારોની આ પૃથુતા ૧૮ અઢાર યોજનની થઈ જાય છે. હવે
લવણસમુદ્રની ‘પરિધિનું’ પરિમાણ જે પંદર લાખ એકયાસી હજાર એકસો
ઓગણચાળીજ યોજનનું કહેલ છે. તેમાંથી આ ૧૮ અઢાર યોજનને ‘ઓઠ્ઠ’
કરવાથી જે સંખ્યા બચે છે. તેમાં ચારનો લાગાકાર કરવાથી જે શેષ આવે તે
દ્વારોનું ‘પરસ્પરનું’ અંતર આવી જાય છે, અને તે અંતર ત્રણ લાખ પંચાણ-હજાર
અસો એસી યોજન અને એક કોસ વધારે જ થાય છે, કહ્યું પણ છે કે—

असिया दोन्निसया पणनउइसहस्स तिन्निलक्खाय ।

कोसेय अंतरं सागरस्स दाराणं विन्नेयं ॥ ૧ ॥

અશીતે દ્વેશતે પંચ નવતિસહસ્રાણિ ચ ।

ક્રોશશ્ચાન્તરં સાગરસ્ય દ્વારાણાં ચ વિજ્ઞેયમ્ ॥૧॥ इति छाया
'जाव अवाधाए अंतरे पणत्ते' यावदवाधयाऽन्तरं प्रज्ञप्तम् इत्थं ज्ञेयम् । इति
'लवणस्स णं पएसा धायइसंडं दीवं पुट्ठा तहेव जहा जंबूदीवे धायइसंडे वि
सोच्चेव गमो' अथ लवणसमुद्रस्य ये प्रदेशा धातकीखण्डं स्पृष्टाः ते किं
धातकी खण्डस्य, उत लवणस्य भवेयुः इति प्रश्ने ? तथैव धातकी खण्डस्य ये
केचन प्रदेशाः लवणं स्पृष्टवन्तस्ते धातक्या एव यथाऽभवन् न लवणस्य, यथा
च जंबूद्वीपप्रदेशाः लवणं स्पृष्टाः जम्बूवा एव न लवणस्य, तथैव स एव
गमो न्याय्यः लोकव्यवहारात् । 'लवणे णं भंते समुद्धं जीवा उदाइत्ता सोचेव

'जाव अवाधाए अंतरे पणत्ते' इस प्रकार से यह द्वारों का
आपस का अन्तर अवाधा को लेकर कहा गया है 'लवणस्स णं
'पएसा धायइसंडं दीवं पुट्ठा' हे भदन्त ! लवण समुद्र के जो
प्रदेश धातकी खण्ड को स्पृष्ट किये हुए हैं वे धातकी खण्ड के
होने चाहिए या लवणसमुद्र के होने चाहिये तात्पर्य यही है कि
लवणसमुद्र के जो प्रदेश धातकी खण्ड को छुए हुए हैं वे धातकीखण्ड
के कहलावेगें या लवणसमुद्र के कहलावेगें ? उसी तरह जो धातकी
खण्ड के प्रदेश लवणसमुद्र को छुए हुए हैं वे क्या धातकी खण्ड के
कहलावेगें या लवण समुद्र के कहलावेगें ? तों इस के उत्तर में प्रभु
कहते हैं—'गोयमा ! तहेव जहा जंबूदीवे धायइ संडे वि सो चेव गमो'
हे गौतम ! जैसा कथन जंबूद्वीप और लवण समुद्र के छुए हुए प्रदेशों
के सम्बन्ध में कहा गया है वैसा ही कथन यहां पर भी जानना
चाहिये अर्थात् जिस प्रकार से लवणसमुद्र को स्पृष्ट किए हुए जंबू-

'जाव अवाधाए अंतरे पणत्ते' આ રીતે આ દ્વારોનું પરસ્પરનું અંતર
અબાધાને લઈને કહેલ છે. 'લવણસ્સ ણં પએસા ધાયઇસંડં દીવં પુટ્ઠા' હે ભગવન્ !
લવણસમુદ્રના જે પ્રદેશો ધાતકીખંડને સ્પર્શેલા છે, તે ધાતકીખંડના છે ? કે
લવણસમુદ્રના છે ? આ કથનનું તાત્પર્ય એ જ છે કે—લવણસમુદ્રના જે પ્રદેશો
ધાતકી ખંડને સ્પર્શેલા છે તે ધાતકીખંડના જ કહેવાશે કે લવણસમુદ્રના કહે-
વાશે ? એજ રીતે ધાતકીખંડના જે પ્રદેશો લવણસમુદ્રને સ્પર્શેલા છે, તે શું ધાતકી
ખંડના કહેવાશે ? કે લવણસમુદ્રના કહેવાશે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે—'ગોયમા ! તહેવ જહા જંબુદીવે ધાયઇસંડે વિ સોચેવ ગમો' હે ગૌતમ !
જે પ્રમાણેનું કથન જંબૂદ્વીપ અને લવણસમુદ્રના સ્પર્શ કરેલા પ્રદેશોના
સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે, એ જ પ્રમાણેનું કથન અહીંયા પણ સમજવું

વિહી एवं धायइ संडेवि' हे भदन्त ! लवणसमुद्रे ये-एकेन्द्रियादयो जीवास्सन्ति ते किमुद्वर्त्य धातकीखण्डे प्रत्यागच्छन्ति-उतत्रा न ? भगवानाह-हे गौतम ! सन्त्येवंविधाः ये लवणसमुद्राज्जन्मान्तरे धातकीखण्डे लवणोदधौ वोत्पद्यन्ते, केचन-न, कर्मणो वैचित्र्यात् । 'एवं धायइसंडे वि०' एवमेव धातकीखण्डे उद्वर्त्य पुनर्धातक्यामेव लवणोदधौ वोत्पद्यन्ते-नोत्पद्यन्ते-वा स्वकर्मवशित्वात् ।

દ્રીપ કે પ્રદેશ જમ્બૂદ્રીપ કે હી કહલાતે હૈં લવણસમુદ્ર કે નહીં उसी तरह से लवणसमुद्र के जो प्रदेश धातकीखण्ड को स्पृष्ट किये हुए हैं वे लवणसमुद्र के ही कहलावेंगे धातकी खण्ड के नहीं इसी तरह जो प्रदेश धाતकी खण्ड के लवण समુद्र को स्पृष्ट किये हुए हैं वे धातकी खण्ड के कहलावेंगे लवण समुद्र के नहीं ऐसा गम यहां जानना चाहिये-લૌકિક વ્યવહાર થી ऐसा ही है 'लवणे णं भंते ! समुद्रे जीवा उद्वाइत्ता सो चेव विही, एवं धायइसंडेवि' हे भदन्त ! लवणसमुद्र में जो एकेन्द्रियादिक जीव हैं वे क्या मर कर के धातकी खण्ड में जन्म लेते हैं या नहीं लेते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-हे गौतम ! कितनेक जीव ऐसे हैं जो लवणसमुद्र से मर कर जन्मान्तर में धातकी खण्ड में उत्पन्न हो जाते हैं और कितनेक ऐसे हैं जो मर कर लवण समुद्र में ही उत्पन्न हो जाते हैं । तथा कितनेक जीव ऐसे हैं जो वहां पर उत्पन्न नहीं होते हैं । अन्यत्र उत्पन्न हो जाते हैं इस प्रकार की उत्पत्ति में कर्म की विचित्रता है 'एवं धायइसंडेवि०'

અર્થાત જે પ્રમાણે લવણસમુદ્રને સ્પર્શેલા જમ્બૂદ્રીપના પ્રદેશો જમ્બૂદ્રીપના જ કહેવાય છે. લવણસમુદ્રના નહીં એ જ પ્રમાણે લવણસમુદ્રના જે પ્રદેશો ધાતકી ખંડને સ્પર્શેલા છે, તે લવણસમુદ્રના જ કહેવાશે, ધાતકીખંડના નહીં એ જ પ્રમાણે જે પ્રદેશો ધાતકીખંડના લવણસમુદ્રને સ્પર્શેલા છે, તે ધાતકીખંડના જ કહેવાશે લવણસમુદ્રના નહીં. આ પ્રમાણેનો ગમ અહીંયાં સમજવો. લૌકિક વ્યવહાર પણ એ જ રીતનો છે.

'लवणेणं भंते ! समुद्रे जीवा उद्वाइत्ता सो चेव विही, एवं धायइसंडेवि' હે ભગવન્ ! લવણસમુદ્રમાં જે એકેન્દ્રિય વિગેરે જીવો છે તે શું મરીને ધાતકીખંડમાં જન્મ લે છે ? કે નથી લેતા ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! કેટલાક જીવો એવા હોય છે જેઓ લવણસમુદ્રથી મરીને જન્માન્તરમાં ધાતકીખંડમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે અને કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે-જેઓ મરીને લવણસમુદ્રમાં જ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. તથા કેટલાક જીવો એવા છે કે ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી, ખીજે જ ઉત્પન્ન થાય છે. આવા પ્રકારની પત્તિમાં કર્મની જ વિચિત્રતા છે. 'एवं धायइसंडेवि' એજ પ્રમાણે જે જીવો

સમ્પ્રતિ-લવણસમુદ્રઃ इति नाम करणे हेतुं पृच्छति-‘से केणद्वे णं भंते ! एवं बुच्चइ लवणसमुदे’ हे भदन्त ! तस्य क्षारोदधेर्लवणइति एवं नामकरणं केनाऽर्थेन ‘केन प्रयोजनविशेषेण’ भगवानाह-‘गोयमा-लवणेणं समुदे-उदगे आविले रइले लोणे लिंदे खारए कडुए अप्पेज्जे बहूणं दुपयचउप्पयमियपसुपक्खिसरी-सवाणं नणत्थ तज्जोणियाणं सत्ताणं’ हे गौतम ! लवणे समुद्रे खल्लदकमाविलं स्वच्छरहितम् रजोवालुकाकणः तन्मिश्रितं, वा रजोवत्-जलवृद्धिं हानिभ्यां पङ्क-बहुलम्, तथा-लवणम्-सान्निपातिकरसोपेतत्वाल्लिन्द्रं गोवराख्य रसविशेषकाल-तत्वात्, मिश्रितञ्च बहुजन्तु गोमयैः क्षारं कटुकञ्च, अत एवाऽपेयं बहूनां द्विपद-

इसी तरह से जो जीव धातकी खण्ड में भरते हैं वे धातकी खण्ड में भी उत्पन्न हो जाते हैं और लवणसमुद्र में भी उत्पन्न हो जाते हैं तथा कितनेक जीव ऐसे भी हैं जो न धातकी खण्ड में उत्पन्न होते हैं और न लवणसमुद्र में उत्पन्न होते हैं किन्तु दूसरी जगह उत्पन्न हो जाते हैं । ‘से केणद्वेणं भंते ! एवं बुच्चइ लवणसमुदे २’ हे भदन्त ! लवणसमुद्र का नाम लवणसमुद्र ऐसा किस कारण से हुआ है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! लवणेणं समुदे उदगे, आविले, रइले, लेलेणं, लिंदे, खारए, कडुए, अप्पेज्जे, बहूणं दुपय, चउप्पय, मिय पसु पक्खि, सरीसवाणं नणत्थ तज्जोणियाणं सत्ताणं’ हे गौतम ! लवणसमुद्र में पानी आविल है पङ्क मिश्रित है-वालुका के कण से युक्त हैं-जल की हानि वृद्धि होने के कारण पङ्क बहुल है लेलेणं है खारी मिट्टी वाली ऊपर भूमि की तरह है लिंद है-लवण के जैसा खारा है कडुआ है इसीलिये वह अनेक द्विपदों चतुष्पदों, सृगों

धाતકીખંડમાં મરે છે તે ધાતકીખંડમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને લવણસમુદ્રમાં પણ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, અને કેટલાક જીવો એવા પણ છે કે જેઓ ધાતકી ખંડમાં પણ ઉત્પન્ન થતા નથી અને લવણસમુદ્રમાં પણ ઉત્પન્ન થતા નથી, પરંતુ બીજે જ સ્થળે ઉત્પન્ન થઈ જાય છે.

‘સે કેણદ્વેણં ભંતે ! એવં બુચ્ચઈ લવણસમુદે લવણસમુદે’ હે ભગવન્ ! લવણ સમુદ્રનું નામ લવણસમુદ્ર એ પ્રમાણે કયા કારણથી થયેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! લવણેણં સમુદે ઉદગે, અવિલે, રइले, લેલેણં, લિંદે, સ્વારએ, કડુએ, અપ્પેજ્જે, બહૂણં દુપયચઉપ્પય મિય પસુપક્ખિ સરિસવાણં નણત્થ તજ્જોણિયાણં સત્તાણં’ હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્રમાં પાણી અવિલ છે, - કાદવમિશ્રિત છે. રેતીના કણથી મિશ્રિત છે. જલની હાનિ અને વૃદ્ધિ થવાના કારણે પંકખહુલ-ઘણા કાદવવાળી છે, લેલેણુ છે, ખારી મીઠી એવી ઉપર ભૂમિના જેવું છે, લિંદ છે, લવણસમુદ્રના જેવું ખાડું છે, કડવું છે, તેથી તે

ચતુષ્પદમૃગપથુપક્ષિસરીસૃપાણાં કૃતે, નાન્યત્ર-તદ્યોનિકેભ્યો-લવણસમુદ્રયોનિ-
કેભ્યસ્તેષાં કેવલં સમુદ્રસ્થાનાં, સમુદ્ર એવ યોનિરુત્પત્તિકારણં તતો જાતાનાં ચ
સત્વાનાં કૃતે પેયમ્ । ઉક્તञ્ચ-

‘વિપાજ્જાતો વિપસ્યો યો જન્તુર્જીવતિ તિષ્ઠતિ ।

મ્રિયતે નૈવ મુજ્જાનઃ તદન્યેભ્યોઽહિતં વિપમ્ ॥૧॥

એતસ્માત્કારણાલ્લવણોદયે લવણસમુદ્ર ઇતિ નામ । અથાન્યદપિ કારણં ગૌતમ !
‘સોત્થિએ એત્થ લવણાહિવર્દે દેવે મહદ્દિએ પલિઓવમદ્દિર્દિએ સે ણં તત્થ સામાણિય
જાવ લવણસમુદસસ મુત્થિયાએ રાયહાણીએ અળ્લેસિં જાવ વિહરદ્દ સે તેણદ્દેણં ગોયમા
એવં વુચ્ચદ્દ લવણેણં સમુદ્દે ? અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા લવણસમુદ્દે સાસએ જાવ ણિચ્ચે’

પશુ પક્ષિયોં એવં સરીસૃપોં કે લિયે અપેય હૈ કેવલ વહ પેય તો ઊર્ની
જીવોં કે લિયે હૈ જો ઊસ સમુદ્ર મેં હી રહતે હૈં તથા ઊસી સમુદ્ર મેં
ઉત્પન્ન હોતે હૈં કહા બી હૈ-

વિપાજ્જાતો વિપસ્યો યો જન્તુર્જીવતિ તિષ્ઠતિ ।

મ્રિયતે નૈવ મુજ્જાનઃ તદન્યેભ્યોઽહિતં વિપમ્ ॥૧॥

હસી કારણ કો લેકર લવણસમુદ્ર કા નામ લવણસમુદ્ર એસા
હુઆ હૈ તથા હૈ ગૌતમ ! લવણસમુદ્ર કે લવણસમુદ્ર એસા નામ હોને
મેં એક દૂસરા કારણ યહ બી હૈ કિ ‘સોત્થિએ એત્થ લવણાહિવર્દે દેવે
મહદ્દિએ પલિઓવમદ્દિર્દિએ, સે ણં તત્થ સામાણિય જાવ લવણસમુદસસ
મુત્થિયાએ રાયહાણીએ અળ્લેસિં જાવ વિહરદ્દ ‘સે તેણદ્દેણં ગોયમા !
એવં વુચ્ચદ્દ લવણેણં સમુદ્દે ૨’ લવણસમુદ્ર કા અધિપતિ સુસ્થિત નામ
કા દેવ જો કિ મહદ્દિક આદિ વિશેષણોં વાલા હૈ હસ લવણસમુદ્ર

અનેક દ્વિપદો-એ પગવાળા ચતુષ્પદો-ચાર પગવાળા મૃગો પશુપક્ષિયો અને
સરીસૃપો-સર્પોને અપેય-ન પીવા લાયક એવું છે, કેવળ એ પેય-પીવા લાયક
તો એ જ જીવો માટે છે કે જેઓ એ સમુદ્રમાં રહેતા હોય છે, તથા એજ
સમુદ્રમાં ઉત્પન્ન થાય છે કહ્યું પણ છે કે-

‘વિપાજ્જાતો વિપસ્યો યો જન્તુર્જીવતિ તિષ્ઠતિ’

મ્રિયતે નૈવ મુજ્જાનઃ તદન્યેભ્યોઽહિતં વિપમ્ ॥ ૧ ॥

આ જ કારણથી લવણસમુદ્રનું નામ લવણસમુદ્ર એ પ્રમાણે થયેલ છે,
તથા હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્રનું લવણસમુદ્ર એ પ્રમાણેનું નામ થવામાં એક
બીજું કારણ એ પણ છે કે-‘સોત્થિએ એત્થ લવણાહિવર્દે દેવે મહદ્દિએ પલિ-
ઓવમદ્દિર્દિએ, સે ણં તત્થ સામાણિય જાવ લવણસમુદસસ મુત્થિયાએ રાયહાણીએ
અળ્લેસિં જાવ વિહરદ્દ સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચદ્દ લવણસમુદ્દે લવણસમુદ્દે
લવણસમુદ્રના અધિપતિ સુસ્થિત નામના દેવ છે કે જેઓ મહદ્દિક વિગેરે

સુસ્થિતો નામાડ્ર દેવો લવણાધિપતિઃ યશ્ચ મહર્થિકઃ પલ્યોપમાયુ મહાવલઃ સ
 સ્થલ તત્ર સ્થાને સામાનિકાદીનાં યાવત્ લવણસમુદ્રસ્ય સુસ્થિતા રાજધાન્યા
 બહૂનાં વાનવ્યન્તરાદીનાં ચાધિપત્યં કુર્વન્ વિહરતિ તત્તેનાડર્થેન ગૌતમ ! લવણ
 સમુદ્રઃ એવમુચ્યતે । અથોત્તરં ચ ગૌતમ ! લવણસમુદ્રઃ શાશ્વતો નામ યન્ન કદાપિ
 નાસીત્ યન્ન કદાપિ ન ભવતિ યન્ન કદાપિ ન ભવિષ્યતિ, અમૃત્-ભવતિ-
 ભવિષ્યતિ ચ ધ્રુવો યાવન્નિત્યઃ ॥સૂ.૦॥૮૧॥

॥ અથ લવણસમુદ્રે ચન્દ્રાદીનાં પરિસંખ્યામારમ્ભતે ॥

મૂલમ્-લવણેણં મંતે ! સમુદ્રે કતિ ચંદા પમાસિંસુ વા
 પમાસિંતિ વા પમાસિસ્સંતિ વા એવં પંચળહ વિ પુચ્છા ? ગોયમા !
 લવણસમુદ્રે ચત્તારિ ચંદા પમાસિંસુ વા ૩ ચત્તારિ સૂરિયા
 તર્વિસુ વા ૩ વારસુત્તરં નક્ષત્રસયં જોગં જોણંસુ વા ૩ તિણિણ
 વાવણ્ણા મહગ્ગહસયા ચારં ચરિંસુ વા ૩ દુણિણસયસહસ્સા

મેં રહતા હૈં इसकी आयु एक -पल्योपम की है यह बहुत बलशाली है
 यह वहाँ रहता हुआ सामानिक आदि देवों का यावत् लवणसमुद्र
 का सुस्थित राजधानी का और अनेक वानव्यन्तर आदि देवों का
 आधिपत्य करता हुआ अपने समय को सुख पूर्वक व्यतीत करता
 है इस कारण हे गौतम ! इस समुद्र का नाम लवणसमुद्र ऐसा
 कहा गया है अथवा हे गौतम ! 'लवणसमुद्र' यह नाम शाश्वत
 है क्योंकि यह पहिले कभी नहीं था ऐसा नहीं है वर्तमान में नहीं है
 ऐसा भी नहीं है तथा आगे भी इस का अस्तित्व नहीं रहेगा ऐसा
 भी नहीं है अतः यह पहिले था वर्तमान में है और आगे भी रहेगा
 अतः यह ध्रुव यावत् नित्य है इस लिये यह अनिमित्तिक है ॥सू.० ८१॥

વિશેષણોવાળા છે, અને આ લવણસમુદ્રમાં રહે છે, તેમનું આયુષ્ય એક
 પલ્યોપમનું છે. એ ઘણા જ બળવાન છે. એ ત્યાં રહેતા થકા પોતાનો સમય
 સુખપૂર્વક વીતાવે છે. તે કારણથી હે ગૌતમ ! આ સમુદ્રનું નામ લવણસમુદ્ર
 એ પ્રમાણે કહેલ છે, અથવા હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્ર શાશ્વત છે. કેમકે-એ
 પહેલાં ન હતો તેમ નથી. વર્તમાનમાં નથી તેમ પણ નથી, તથા આગળ
 પણ તેનું વિદ્યમાનપણું રહેશે નહીં તેમ નથી. તેથી એ પહેલાં હતો
 વર્તમાનમાં છે અને ભવિષ્યમાં પણ રહેશે. તેથી જ તે ધ્રુવ યાવત્ નિત્ય છે,
 તેથી તે અનિમિત્તિક છે. ॥ સૂ.૦ ૮૧ ॥

સત્તટ્ઠિં ચ સહસ્સા નવયસયા તારાગણકોડાકોડીણં સોમં
સોમિસુ વા? । સૂ. ૮૨ ।

છાયા—લવણે સહુ ભદન્ત ! સમુદ્રે કતિ ચન્દ્રાઃ અપ્રભાસન્ત વા-પ્રભા-
સન્તે વા-પ્રભાસિષ્યન્તે વા-એવં-પશ્ચાનામપિ પૃચ્છા ગૌતમ ! લવણસમુદ્રે ચત્વાર-
શ્ચન્દ્રા અપ્રભાસન્ત-પ્રભાસન્તે-પ્રભાસિષ્યન્તે વા-ચત્વારઃ સૂર્યાઃ અતપન્-તપન્તિ
-તપિષ્યન્તિ વા દ્વાદશોત્તરં નક્ષત્રશતં-યોગમ્ અયુનક્-યુનક્તિ યોક્ષ્યતિ વા-ત્રોણિ
દ્વાપશ્ચાશત્ મહાગ્રહશતાનિ ચારમ્ અચરન્-ચરન્તિ-ચરિષ્યન્તિ વા દ્વે શતસહસ્રે
સપ્તપષ્ટિશ્ચ સહસ્ત્રાણિ નવ ચ શતાનિ તારાગણકોટિકોટીનામ્-શોભામ્ અશોભન્ત-
શોભન્તે-શોભિષ્યન્તે વા ॥ સૂ. ૮૨ ॥

ટીકા—‘લવણે ણં મંતે સમુદ્રે કતિ ચંદ્રા પમાસિસુ વા’ લવણસમુદ્રે સહુ
ભદન્ત ! કતિ-કિયન્તશ્ચન્દ્રાઃ, અપ્રભાસન્ત વા-પ્રભાસમાના આસન્, ‘પમાસિતિ
વા પમાસિસ્સંતિ વા’ પ્રભાસન્તે વા પ્રભાસિષ્યન્તે વા ડગામિનિ દિવસે इति
પ્રશ્નઃ ‘એવં પંચળહવિ પુચ્છા’-એવં પશ્ચાનામપિ પૃચ્છા ? હે ભદન્ત ! લવણે સમુદ્રે
કતિ સૂર્યા અતપન્ પુરા તપન્તિ સામ્પ્રતં-તપિષ્યન્તિ વા પશ્ચાત્ ? નક્ષત્રાણિ ચ

‘લવણેણં મંતે ! સમુદ્રે કતિ ચંદ્રા પમાસિસુ વા પમાસિતિ’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ-હે ભદન્ત ! લવણસમુદ્ર મેં કિતને ચંદ્રમાઓ ને પ્રકાશ
દિયા હૈ અબ મી કિતને ચંદ્રમા પ્રકાશ દેતે હૈં ભવિષ્યત્ મેં મી કિતને
ચંદ્રમા વહાં પ્રકાશ દેગે ? ‘એવં પંચળહવિ પુચ્છા’ इसी तरह की पृच्छा
पांचों के सम्बन्ध में कर लेनी चाहिये-तथा च हे भदन्त ! लवणसमुद्र
में कितने सूर्य तपे हैं अब भी कितने सूर्य तपते हैं और आगे भी
वहां कितने सूर्य तपेंगे ? कितने नक्षत्र वहां चमकें हैं अब भी वहां
कितने नक्षत्र चमकते हैं ? और आगे भी कितने नक्षत्र वहां चमकेंगे ?
कितने महाग्रह वहां चले हैं अब भी कितने महाग्रह वहां चलते हैं ?

‘લવણેણં મંતે ! સમુદ્રે કતિચંદ્રા પમાસિસુ વા, પમાસિતિ વા’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ-હે ભગવન્ ! લવણસમુદ્રમાં કેટલા ચંદ્રમાઓએ પ્રકાશ કર્યો ?
હતો ? વર્તમાનમાં કેટલા ચંદ્રો પ્રકાશે છે ? અને ભવિષ્યમાં પણ કેટલા
ચંદ્રમા ત્યાં પ્રકાશ આપશે ? ‘એવં પંચળહવિ પુચ્છા’ એજ રીતને પ્રશ્ન પાંચેયના
સંબંધમાં કરી લેવો તે આ પ્રમાણે છે-હે ભગવન્ ! લવણસમુદ્રમાં કેટલા
સૂર્ય તપ્યા હતા ? વર્તમાનમાં કેટલા સૂર્ય તપે છે ? અને આગળ પણ
કેટલા સૂર્ય તપશે ? ત્યાં કેટલા નક્ષત્રો ચમક્યા હતા ? વર્તમાનમાં ત્યાં
કેટલા નક્ષત્રો ચમકે છે ? અને ભવિષ્યમાં કેટલા નક્ષત્રો ત્યાં ચમકશે ? કેટલા
મહાગ્રહો ત્યાં ચાલ્યા છે ? વર્તમાનમાં કેટલા મહાગ્રહ ત્યાં ચાલે છે ? અને

તત્ર કિયન્તિ-અદ્યુતન્-દ્યોતન્તે-ચોતિષ્યન્તે વા ? મહાગ્રહા વા કિયન્તશ્ચાર મચ-
રત્-ચરન્તિ-ચરિષ્યન્તિ વા ? તારાગણ કોટિકોટચશ્ચ કતિ-અશોમન્ત-શોમન્તે-
શોમિષ્યન્તેવેતિ પૃચ્છ્યા સંગૃહ્યતે પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ! હે ગૌતમ ?
‘ચત્તારિ ચંદા’ ચત્તારશ્ચન્દ્રાઃ इत्यादि । તે ચ ચન્દ્ર સૂર્યાઃ જંબૂદ્વીપગત ચન્દ્રસૂર્યૈઃ
સાર્થં સમશ્રેણ્યા પ્રતિવદ્ધાઃ સન્તીતિ જ્ઞાતવ્યાઃ, તથાહિ-દ્વૌ સૂર્યૌ-એકસ્ય

और आगे भी कितने महाग्रह वहाँ चलेगें ? कितने कोटा कोटी
तारागण वहाँ शोभित हुए हैं ? कितने अब भी वहाँ शोभित होते
हैं और आगे भी कितने शोभित होंगे ? इन सब प्रश्नों के उत्तर में
प्रभु गौतम से कहते हैं-‘गोयमा ! लवणसमुद्रे चत्तारि चंदा पभासिं
सुवा ३ चत्तारि सूरिया तविंसु वा ३ बारसुत्तरं नक्खत्तसयं जोगं
जोएंसुवा ३ तिणिण बावण्णा महग्गयसया चारं चरिंसुवा ३ दुणिण
सयसहस्सा सत्तट्ठिं च सहस्सा नवयसया तारागण कोडाकोडीणं
सोमं सोमिसुवा ३’ हे गौतम ! लवणसमुद्र में चार चन्द्रमाओं ने
प्रकाश किया है अब भी वे इतने ही वहाँ प्रकाश करते हैं और आगे
भी इतने ही चन्द्रमा वहाँ प्रकाश करेंगे इसी तरह वहाँ चार सूर्य
तपे हैं अब भी वहाँ चार ही सूर्य तपते हैं और आगे भी चार ही सूर्य
वहाँ तपेंगे ११२ नक्षत्रों ने वहाँ चन्द्रमादिक के साथ योग किया है
अब भी इतने वहाँ उनके साथ योग करते हैं और आगे भी इतने
ही नक्षत्र वहाँ योग करेंगे । ३५२ महाग्रहों ने वहाँ चाल चली है,

ભવિષ્યમાં કેટલા મહાગ્રહો ત્યાં ચાલશે ? કેટલા કોટાકોટિ તારાગણો ત્યાં શોભેલા
છે ? વર્તમાનમાં કેટલા મહાગ્રહો શોભે છે, અને ભવિષ્યમાં કેટલા મહાગ્રહો
શોભશે ? આ બધા પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપતાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-
‘ગોયમા ! લવણસમુદ્રે ચત્તારિ ચંદા પમાસિંસુ વા ૩ ચત્તારિ સૂરિયા તવિંસુવા ૩
બારસુત્તરં નક્ખત્તસયં જોગં જોણ્ણસુવા ૩ તિન્નિ બાવન્ના મહગ્ગહસયા ચારં ચરિં-
સુવા ૩ દુણ્ણિસયસહસ્સા સત્તટ્ઠિં ચ સહસ્સા નવયસયા તારાગણ કોડાકોડીણં સોમં
સોમિંસુ વા ૩’ હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્રમાં ચાર ચંદ્રમાઓએ પ્રકાશ કર્યો હતો.
વર્તમાનમાં પણ એટલા જ ચંદ્રો ત્યાં પ્રકાશ કરે છે, અને ભવિષ્યમાં પણ
એટલા જ ચંદ્રમા ત્યાં પ્રકાશ કરશે, એ જ પ્રમાણે ત્યાં ચાર સૂર્યો તપ્યા
હતા, હંમણાં પણ ત્યાં ચાર સૂર્યો તપે છે, અને ભવિષ્યમાં પણ ચાર જ
સૂર્યો ત્યાં તપશે, ૧૧૨ એકસો બાર નક્ષત્રોએ ત્યાં ચંદ્રમા વિગેરેની સાથે
યોગ કર્યો હતો. વર્તમાનમાં પણ એટલા જ ત્યાં એમની સાથે યોગ કરે છે
અને ભવિષ્યમાં પણ એટલા જ નક્ષત્રો ત્યાં યોગ કરશે. ૩૫૨ ગ્રણુસો આવન

जंबूद्वीपगतसूर्यस्य श्रेण्या प्रतिबद्धौ, द्वौ च द्वितीयस्य जंबूद्वीपगतसूर्यस्य
 तथा-द्वौ चन्द्रौ एकस्य जंबूद्वीपगतचन्द्रस्य समश्रेण्या प्रतिबद्धौ एवं द्वौ चन्द्रौ
 द्वितीयचन्द्रस्य समश्रेण्या प्रतिबद्धौ, तौ चैवम्-यदा जंबूद्वीपगत एकः सूर्यो
 मेरोर्दक्षिणतश्चारं चरति तदा लवणसमुद्रेऽपि तेन सह समश्रेण्या प्रतिबद्ध एकः
 शिखाया अभ्यन्तरं चारं चरति, द्वितीयस्तस्य सम श्रेण्या प्रतिबद्धः शिखायाः परतः

अब भी इतने ही महाग्रह वहां चाल चलते हैं और आगे भी इतने ही
 महाग्रह वहां चाल चलेंगे । दो लाख ६७ हजार नौ सौ कोडाकोडी
 तारे वहां शोभित हुए हैं, इतने ही तारे वहां अब भी शोभित होते
 हैं और आगे भी इतने ही तारे वहां शोभित होंगे तात्पर्य इस कथन
 का ऐसा है कि जम्बूद्वीप में दो चन्द्रमा और दो सूर्य आदि है ऐसा
 पहिले कह दिया गया है सो इनकी अपेक्षा लवण समुद्र में इनकी
 संख्या दूनी हो गई है यही बात यहां बतलाई गई है ये चन्द्र और
 सूर्य जंबूद्वीप गत चन्द्र सूर्यों के साथ समश्रेणि से प्रतिबद्ध है । जम्बू-
 द्वीप गत एक सूर्य की श्रेणि से दो सूर्य प्रतिबद्ध है और दो सूर्य
 जम्बूद्वीपगत दूसरे सूर्य की समश्रेणी से प्रतिबद्ध है इसी तरह दो
 चन्द्र जम्बूद्वीप के एक चन्द्र की समश्रेणी से प्रतिबद्ध है और दो चन्द्र
 जम्बूद्वीपगत दूसरे चन्द्र की समश्रेणि से प्रतिबद्ध है । ये दोनों इस
 प्रकार से हैं जब जम्बूद्वीपगत एक सूर्य मेरु की दक्षिण दिशा से गमन

મહાગ્રહોએ ત્યાં ચાલ ચાલી હતી. વર્તમાનમાં પણ એટલા જ મહાગ્રહો ત્યાં
 ચાલ ચાલે છે અને ભવિષ્યમાં પણ એટલા જ મહાગ્રહો ત્યાં ચાલ ચાલશે.
 ૨ જે લાખ ૬૭ સહસ્ર હજાર નવસો કોડાકોડી તારાઓ ત્યાં શોભિત થયા
 હતા. એટલા જ તારાઓ ત્યાં વર્તમાનમાં શોભિત થાય છે, અને ભવિષ્યમાં
 પણ એટલા જ તારાઓ ત્યાં શોભશે, આ કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે-જંબૂ-
 દ્વીપમાં જે ચંદ્રમા અને જે સૂર્યો વિગેરે છે. એ પ્રમાણે પહેલાં કહેવામાં
 આવેલ છે. તે તેની અપેક્ષાથી લવણસમુદ્રમાં તેઓની ઇમણી સંખ્યા થાય છે,
 એ જ વાત અહીં બતાવી છે, એ ચંદ્ર અને સૂર્ય જંબૂદ્વીપમાં આવેલા ચંદ્ર
 અને સૂર્યોની સાથે સમશ્રેણીથી પ્રતિબદ્ધ છે. જંબૂદ્વીપમાં આવેલ એક સૂર્યની
 શ્રેણીથી જે સૂર્ય પ્રતિબદ્ધ છે, અને જે સૂર્યો જંબૂદ્વીપમાં આવેલ બીજા સૂર્યની
 સમશ્રેણીથી પ્રતિબદ્ધ છે, એ રીતે જે ચંદ્રો જંબૂદ્વીપના એક ચંદ્રની સમશ્રેણી
 થી પ્રતિબદ્ધ છે, અને જે ચંદ્રો જંબૂદ્વીપમાં આવેલ બીજા ચંદ્રની સમશ્રેણીથી
 પ્રતિબદ્ધ છે, એ બંને આ રીતે છે, જ્યારે જંબૂદ્વીપમાં આવેલ એક સૂર્ય
 મેરુની દક્ષિણ દિશાથી ગમન કરે છે, ત્યારે બીજા સૂર્ય લવણસમુદ્રમાં પણ
 તેની સાથે સમશ્રેણીથી પ્રતિબદ્ધ થઈને એક સૂર્ય શિખાની અંદર ચાલ ચાલે

તદૈવ ચ યો જંબૂદ્વીપે મેરોરુત્તરતશ્ચારં ચરતિ તસ્ય સમશ્રેણ્યા પ્રતિવદ્ધો લવણસમુદ્રે-
ઉત્તરત એકઃ શિખાયા અભ્યન્તરં-ચારં ચરતિ, દ્વિતીયસ્તુ-તેનૈવ સહ સમશ્રેણ્યા
પ્રતિવદ્ધઃ શિખાયાઃ પરતઃ । એવં ચન્દ્રમસોઽપિ, જંબૂદ્વીપગત ચન્દ્રાભ્યાં સહ સમ-
શ્રેણીપ્રતિવદ્ધા ભાવનીયાઃ । અત એવ-જંબૂદ્વીપે ઇવ લવણસમુદ્રેપિ યદા-મેરોર્દક્ષિ-
ણસ્યાં દિનં સંભવતિ તદા-મેરોરુત્તરત્ર લવણસમુદ્રે દિનમ્ । યદા ચ મેરોરુત્તરસ્યાં-
લવણે દિવસઃ તદા-દક્ષિણતોઽપિ દિવસઃ, તદા ચ-પૂર્વસ્યાં-પશ્ચિમાયાં ચ લવણ-
સમુદ્રે રાત્રિઃ । યદા ચ-મેરોઃ પૂર્વસ્યાં લવણે દિવસઃ તદા પશ્ચિમાયામપિ, દિવસઃ

કરતા હૈ તવ દ્વિતીય સૂર્ય લવણસમુદ્ર મેં બી ઉસકે સાથ સમશ્રેણી
સે પ્રતિવદ્ધ હુઆ એક સૂર્ય શિખા કે બીતર મેં ચાલ ચલતા હૈ-ગમન
કરતા હૈ-તથા દ્વિતીય સૂર્ય જો કિ ઉસી કે સાથ શ્રેણિ સે પ્રતિવદ્ધ
હુઆ હૈ શિખા કે બાહર ચલતા હૈ ઉસી સમય જો સૂર્ય જંબૂદ્વીપ મેં
મેરુ કે ઉત્તર ભાગ મેં ચલતા હૈ ઉસકે સાથ સમશ્રેણિ સે પ્રતિવદ્ધ
હુઆ સૂર્ય લવણ સમુદ્ર મેં ઉત્તર કી ઓર શિખા કે બીતર ચલતા હૈ
ઔર દ્વિતીય સૂર્ય જો કિ સમશ્રેણિ સે પ્રતિવદ્ધ હૈ શિખા કે બાહર
ચલતા હૈ ઇસી તરહ સે ચાર ચન્દ્રમાઓં કે સમ્બન્ધ મેં જો કિ જંબૂ-
દ્વીપગત દો ચન્દ્રમાઓં કે સાથ સમશ્રેણી સે પ્રતિવદ્ધ હૈ જાન લેના
ચાહિયે । ઇસીલિયે જંબૂદ્વીપ કી તરહ લવણસમુદ્ર મેં બી જવ મેરુ
કી દક્ષિણ દિશા મેં દિવસ હોતા હૈ તવ મેરુ કી ઉત્તર દિશા મેં બી
લવણસમુદ્ર મેં દિવસ હોતા હૈ તથા દક્ષિણ દિશા મેં બી દિન હોતા
હૈ તવ પૂર્વ દિશા મેં ઔર પશ્ચિમ દિશા મેં લવણસમુદ્ર મેં રાત્રિ હોતી

છે. અર્થાત્ ગમન કરે છે તથા બીજો સૂર્ય કે જે તેની સાથે જ શ્રેણીથી
પ્રતિબદ્ધ થયેલ છે, તે શિખાની બહાર ચાલે છે. એ જ સમયે જે સૂર્ય જંબૂ-
દ્વીપમાં મેરુના ઉત્તરભાગમાં ચાલે છે, તેની સાથે સમશ્રેણીથી પ્રતિબદ્ધ થયેલ
સૂર્ય લવણસમુદ્રમાં ઉત્તરની બાજુએ શિખાની અંદર ચાલે છે. અને બીજો
સૂર્ય કે જે સમશ્રેણીથી પ્રતિબદ્ધ છે તે શિખાની બહાર ચાલે છે. એજ રીતે
ચાર ચંદ્રમાઓના સંબંધમાં પણ કે જે જંબૂદ્વીપમાં રહેલ છે ચંદ્રમાઓની
સાથે સમશ્રેણીથી પ્રતિબદ્ધ છે. તેમ સમજવું. તેથી જંબૂદ્વીપની માફક લવણ
સમુદ્રમાં પણ જ્યારે મેરુની દક્ષિણ દિશામાં દિવસ હોય છે, ત્યારે મેરુની
ઉત્તર દિશામાં પણ લવણસમુદ્રમાં દિવસ હોય છે. તથા દક્ષિણ દિશામાં પણ
દિવસ હોય છે. ત્યારે પૂર્વદિશામાં અને પશ્ચિમદિશામાં લવણસમુદ્રમાં રાત્ર
હોય છે. અને જ્યારે મેરુની પૂર્વદિશામાં લવણસમુદ્રમાં દિવસ હોય છે, ત્યારે
પશ્ચિમ દિશામાં પણ દિવસ હોય છે. અને જ્યારે પશ્ચિમદિશામાં દિવસ હોય

યદા ચ પશ્ચિમાયાં તદા પૂર્વસ્યામપિ । તદાનીં મેરોર્દક્ષિણતં ઉત્તરતશ્ચ નિયમતો-
રાત્રિરેવ । એવં ધાતકીઋણ્ડાદિષ્વપિ, । ધાતકીઋણ્ડગતાનામપિ ચન્દ્રસૂર્યાણાં
જંબૂદ્વીપગતચન્દ્રસૂર્યાભ્યાં સહ સમશ્રેણ્યા વ્યાવ્યવસ્થિતત્વાત્ इति । તદુક્તં સૂર્ય-
પ્રજ્ઞસી-‘જયાણં લવણસમુદ્રે દાહિણઢ્ઢે દિવસે ભવઈ તદા ણં ઉત્તરઢ્ઢેવિ દિવસે ભવઈ,
જયા ણં ઉત્તરઢ્ઢે દિવસે હવઈ તયા ણં લવણસમુદ્રે પુરત્થિમપચ્ચત્થિમે ણં રાઈ ભવઈ
એવં જહા જંબુદ્વીવે દીવે તહેવ, તથા-‘જયા ણં ધાયઈસંઢે દીવે દાહિણઢ્ઢે દિવસે
ભવઈ તયાણં ઉત્તરઢ્ઢે વિ જયાણં ઉત્તરઢ્ઢે દિવસે ભવઈ તયાણં ધાયઈસંઢે દીવે મંદ્ર-
રાણં પવ્વયાણં પુરત્થિમપચ્ચત્થિમેણં રાઈ ભવઈ, એવં જહા જંબુદ્વીવે દીવે તહેવ
કાલોણ જહા લવણે તહેવ, ‘તથા’-જયા ણં અઢ્ઠિમતરપુવ્વસરઢ્ઢે દાહિણઢ્ઢે દિવસે-

હૈં ઓર મેરુ કી પૂર્વ દિશા મેં લવણસમુદ્ર મેં દિવસ હોતા હૈં તવ પશ્ચિમ
દિશા મેં ભી દિવસ હોતા હૈં ઓર જવ પશ્ચિમદિશા મેં દિવસ હોતા હૈં
તવ પૂર્વ દિશા મેં ભી દિવસ હોતા હૈં ઉચ સમય મેરુ કી દક્ષિણ દિશા
મેં ઓર ઉત્તર દિશા મેં નિયમ સે રાત્રિ હી હોતી હૈં હસી તરહ કા
કથન ધાતકી ઋણ્ડ આદિકોં મેં ભી જાનના ચાહિયે ક્યોંકિ ધાતકી
ઋણ્ડગત ચન્દ્ર ઓર સૂર્યોં કી વ્યવસ્થિતિ જંબૂદ્વીપ ગત ચન્દ્ર ઓર
સૂર્યોં કે સાથ સમશ્રેણિ સે હૈં । સૂર્યપ્રજ્ઞસિ મેં યહી કહા હૈં ‘જયાણં
લવણસમુદ્રે દાહિણઢ્ઢે દિવસે ભવઈ, તદા ણં ઉત્તરઢ્ઢેવિ દિવસે ભવઈ,
જયા ણં ઉત્તરઢ્ઢે દિવસે ભવઈ તયાણં લવણસમુદ્રે પુરત્થિમેણં રાઈ ભવઈ
એવં જહા જંબુદ્વીવે દીવે તહેવ’ તથા ‘જયાણં ધાયઈસંઢે દીવે દાહિણઢ્ઢે
દિવસે ભવઈ, તયાણં ઉત્તરઢ્ઢેવિ, જયાણં ઉત્તરઢ્ઢે દિવસે ભવઈ, તયાણં
ધાયઈ સંઢે દીવે મંદ્રરાણં પવ્વયાણં પુરત્થિમપચ્ચત્થિમેણં રાઈ ભવઈ,
એવં જહા જંબુદ્વીવે તહેવ કાલોણ જહા લવણે તહેવ ‘તથા-જયાણં

છે, ત્યારે પૂર્વદિશામાં પણ દિવસ હોય છે. તે સમયે મેરુની દક્ષિણદિશામાં
અને ઉત્તરદિશામાં નિયમથી રાત્રી જ હોય છે, એ જ રીતનું કથન ધાતકી
ખંડ વિગેરેના સંબંધમાં પણ સમજી લેવું. કેમકે ધાતકીખંડમાં આવેલ ચંદ્રો
અને સૂર્યોની અવસ્થિતિ જંબૂદ્વીપમાં આવેલ ચંદ્ર અને સૂર્યોની સાથે સમ-
શ્રેણીથી છે. સૂર્યપ્રજ્ઞસિમાં એજ કહેલ છે-‘જયાણં લવણસમુદ્રે દાહિણઢ્ઢે દિવસે
ભવઈ તયાણં ઉત્તરઢ્ઢે વિ દિવસે ભવઈ, જયાણં ઉત્તરઢ્ઢે દિવસે ભવઈ તયાણં લવણ-
સમુદ્રે, પુરત્થિમેણં રાઈ ભવઈ એવં જહા જંબુદ્વીવે દીવે તહેવ’ તથા ‘જયાણં ધાયઈ
સંઢેદીવે દાહિણઢ્ઢે દીવસે ભવઈ, તયાણં ઉત્તરઢ્ઢે વિ, જયાણં ઉત્તરઢ્ઢે દિવસે ભવઈ,
તયાણં ધાયઈસંઢે દીવે મંદ્રરાણં પવ્વયાણં પુરત્થિમપચ્ચત્થિમેણં રાઈ ભવઈ, એવં જહા
જંબુદ્વીવે તહેવ કાલોણ જહા લવણે તહેવ’ તથા ‘જયાણં અઢ્ઠિમતરપુવ્વસરઢ્ઢે

ભવઈ તયાણં ઉત્તરઙ્ઠે દિવસેહવઈ જયાણં ઉત્તરઙ્ઠેદિવસેહવઈ તયાણં અઙ્ઠિમતરઙ્ઠે મંદરાણં પઞ્ચયાણં પુરત્થિમપચ્ચત્થિમેણં રાઈ હવઈ સેસં જહા જંબૂદ્વીવે તહેવ'—યદા સ્વલુ લવણસમુદ્રે દક્ષિણાર્ધે દિવસો ભવતિ તદા સ્વલુત્તરાર્ધેઽપિ દિવસો ભવતિ યદોત્તરાર્ધે દિવસો ભવતિ—તદા સ્વલુ લવણસમુદ્રે પૂર્વપશ્ચિમાયાં રાત્રિર્ભવતિ એવં યથા—જંબૂદ્વીપે તથૈવ । તથા—યદા સ્વલુ ધાતકીસ્વળ્લે દ્વીપે દાક્ષિણાર્ધે દિવસો ભવતિ તદા સ્વલુત્તરાર્ધેઽપિ યદા સ્વલુત્તરાર્ધે દિવસો ભવતિ—તદા સ્વલુ ધાતકી સ્વળ્લે દ્વીપે પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયાં રાત્રિર્ભવતિ એવં યથા જંબૂદ્વીપે દ્વીપે તથૈવ—કાલોદે યથા લવણે તથૈવ । તથા—યદા સ્વલુત્તરાર્ધે દિવસો ભવતિ તદા સ્વલુ આશ્વ્યંતરાર્ધે મંદરાણાં પર્વતાનાં પૂર્વપશ્ચિમાયાં રાત્રિર્ભવતિ શેપં યથા જંબૂદ્વીપે તથૈવ (ઈતિચ્છાયા)

અઙ્ઠિમતર પુસ્કરઙ્ઠે દાહિણઙ્ઠે દિવસે ભવઈ, તયાણં ઉત્તરઙ્ઠે દિવસે હવઈ, જયાણં ઉત્તરઙ્ઠે દિવસે હવઈ, તયાણં અઙ્ઠિમતરઙ્ઠે મંદરાણં પઞ્ચયાણં પુરત્થિમપચ્ચત્થિમેણં રાઈ હવઈ સેસં જહા જંબૂદ્વીવે તહેવ'—ઈસ કથન કા ભાવ એસા હૈ કિ જવ લવણસમુદ્ર કે દક્ષિણાર્ધ મેં દિવસ હોતા હૈ તવ ઉત્તરાર્ધ મેં ભી દિવસ હોતા હૈ તવ લવણસમુદ્ર કી પૂર્વ પશ્ચિમ દિશા મેં રાત્રિ હોતી હૈ ઇસ તરહ જૈસી વ્યવસ્થા જમ્બૂદ્વીપ મેં હૈં વૈસી હી યહાં હૈ તથા જિસ સમય ધાતકી સ્વળ્લ દ્વીપ કે દક્ષિણાર્ધ મેં દિવસ હોતા હૈ તવ ઉત્તરાર્ધ મેં ભી દિવસ હોતા હૈ તવ ધાતકી સ્વળ્લ દ્વીપ મેં પૂર્વ પશ્ચિમ મેં રાત્રિ હોતી હૈ ઇસ તરહ યહાં પર જમ્બૂદ્વીપ કી જૈસી હી વ્યવસ્થા હૈ કાલોદ સમુદ્ર મેં લવણસમુદ્ર કે જૈસી વ્યવસ્થા હૈ તથા જવ ઉત્તરાર્ધ મેં દિવસ હોતા હૈ તવ આશ્વ્યંતરાર્ધ મેં મંદરોં કી એવં પર્વતોં કી પૂર્વ પશ્ચિમ દિશા મેં રાત્રિ હોતી હૈ

દાહિણઙ્ઠે દિવસે ભવઈ, તયાણં ઉત્તરઙ્ઠે દિવસે હવઈ, જયાણં ઉત્તરઙ્ઠે દિવસે હવઈ, તયાણં અઙ્ઠિમતરઙ્ઠે મંદરાણં પઞ્ચયાણં પુરત્થિમપચ્ચત્થિમેણં રાઈ હવઈ સેસં જહા જંબૂદ્વીવે તહેવ' આ કથનનો ભાવ એવો છે કે—ન્યારે લવણસમુદ્રના દક્ષિણાર્ધમાં દિવસ હોય છે, ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ દિવસ હોય છે. ત્યારે લવણસમુદ્રમાં પૂર્વપશ્ચિમદિશામાં રાત્રી હોય છે. એ પ્રમાણે જે રીતની વ્યવસ્થા જંબૂદ્વીપમાં કહી છે. એજ પ્રમાણે અહીં છે, તથા ન્યારે ધાતકીખંડદ્વીપના દક્ષિણાર્ધમાં દિવસ હોય છે. ત્યારે ઉત્તરાર્ધમાં પણ દિવસ હોય છે. ત્યારે ધાતકીખંડ દ્વીપના પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તરાર્ધમાં રાત્રી હોય છે. આ રીતે અહીયાં પણ જંબૂદ્વીપના જેવું જ કથન છે. કાલોદસમુદ્રમાં લવણસમુદ્રના જેવી વ્યવસ્થા છે, તથા ન્યારે ઉત્તરાર્ધમાં દિવસ હોય છે, ત્યારે આશ્વ્યંતરાર્ધમાં મંદરોની અને પર્વતોની પૂર્વપશ્ચિમદિશામાં રાત્રી હોય છે. તે શિવાય આકીનુ'

નહુ લવણસમુદ્રે પોડશયોજનસહસ્રપ્રમાણા ભવતિ શિખા તતઃ કથં તત્ર ચન્દ્ર સૂર્યાણાં ચારં ચરતાં ન ભવતિ ગતિવ્યાધાતઃ ઇતિ ચેદત્રોચ્યતે-ઈહ સ્થલુ લવણ-સમુદ્રવર્જિતેષુ શેપેષુ દ્વીપસમુદ્રેષુ યાનિ જ્યોતિષ્કવિમાનાનિ તાનિ સર્વાણ્યપિ સામાન્યરૂપસ્ફટિકમયાનિ યાનિ પુનર્લવણસમુદ્રે જ્યોતિષ્કવિમાનાનિ તાનિ તથા જગત્ સ્વાભાવ્યાત્ ઉદકસ્ફાટનસ્વભાવત્વાત્ સ્ફટિકમયાનિ તદુક્તં સૂર્ય-પ્રજ્ઞસિનિર્યુક્તૌ 'જોઈસિય વિમાણાં સઞ્વાઈં હવંતિ ફાલિહમયાઈં । દગફાલિયા-મયા પુણ લવણે જે જોઈસવિમાણાં'-જ્યોતિષ્કવિમાનાનિ સર્વાણિ ભવન્તિ સ્ફટિકમયાનિ ઉદકસ્ફાટિકામયાનિ પુનર્લવણે યાનિ જ્યોતિષ્કવિમાનાનિ (ઈતિ છાયા) 'વારસુત્તરં નક્ષત્રત્તસયં જોગં જોણ્સુ વા-૩ દ્વાદશોત્તરં નક્ષત્રશતં

વાંકી કી ઓર સવ વ્યવસ્થા યહાં પર જમ્બૂદ્વીપ કે જૈસી હી હૈ ।

શંકા-લવણસમુદ્ર મેં ૧૬ હજાર યોજન પ્રમાણ શિખા હૈ તો હસ-શિખા મેં ગમન કરને વાલે ચન્દ્ર ઓર સૂર્યોં કા વ્યાધાત જલ સે કયોં નહીં હોતા હૈ ?

ઉત્તર-લવણસમુદ્ર કો છોડકર શેપ દ્વીપ સમુદ્રોં મેં જો જ્યો-તિષ્ક વિમાન હૈં વે સવ સામાન્યરૂપ સ્ફટિક મય હૈં તથા લવણસમુદ્ર મેં જો જ્યોતિષ્ક વિમાન હૈં વે સવ જગત કે સ્વભાવાનુસાર ઉદક-પાની કો-ફાડદેને કા સ્વભાવ વાલે સ્ફટિકમય હૈં યહી વાત સૂર્ય પ્રજ્ઞસિ કી નિર્યુક્તિ મેં હસ પ્રકાર સે કહી ગઈ હૈં-'જોઈસિય વિમાણાં સઞ્વાઈં હવંતિ ફાલિહમયાઈં । દગ ફાલિહામયા પુણ લવણે જે જોઈ-સિય વિમાણાં' હસ કારણ લવણસમુદ્ર મેં ઉદક કે ભીતર ચલને વાલે ડન ચન્દ્ર સૂર્યોં કા વ્યાધાત નહીં હોતા હૈ । 'વારસુત્તરં નક્ષત્રત્તસયં

બીજુ' સઘળું કથન બાહીયાં જમ્બૂદ્વીપના કથન પ્રમાણે છે.

શંકા-લવણસમુદ્રમાં ૧૬ સોળ હજાર યોજનપ્રમાણ શિખા છે, એ શિખામાં ગમન કરવાવાળા અંદ્રી અને સૂર્યોનો વ્યાધાત જલથી કેમ થતો નથી ?

ઉત્તર-લવણસમુદ્રને છોડીને બાકીના દ્વીપસમુદ્રોમાં જે જ્યોતિષ્ક વિમાનો છે, એ બધા સામાન્યરૂપે સ્ફટિકમય છે, તથા લવણસમુદ્રમાં જે જ્યોતિષ્ક વિમાન છે તે બધા જગતના સ્વભાવ પ્રમાણે ઉદક-પાણીને ફાડી નાખવાના સ્વભાવવાળા સ્ફટિકમય છે. એજ વાત સૂર્યપ્રજ્ઞસિની નિર્યુક્તિમાં આ રીતે કહેવામાં આવી છે-'જોઈસિયવિમાણાં સઞ્વાઈં હવંતિ ફાલિહમયાઈં, દગફાલિહા મયા પુણ લવણે જે જોઈસિયા વિમાણાં' આ કારણથી લવણસમુદ્રમાં પાણીની અંદર આલવાવાળા એ અંદ્ર સૂર્યોનો વ્યાધાત થતો નથી. 'વારસુત્તરં નક્ષત્રત્તસયં જોગં જોણ્સુ વા' લવણસમુદ્રમાં ૧૧૨ એકસો બાર નક્ષત્રોએ અંદ્ર વિગેરેની

દ્યુતિમદ્ ઘોતયન્ ઘોતયન્તિ-ઘોતયિષ્યન્તિ । ચત્વારો હિ લવણસમુદ્રે ચન્દ્રા-
ભવન્તિ એકૈક-ચન્દ્રસ્ય પરિવારેઽષ્ટાવિંશતિર્નક્ષત્રાણિ તતોઽષ્ટાવિંશતેશ્ચતુર્ભિર્ગુણને
દ્વાદશોત્તરં શતમ્ ઇતિ । ‘તિન્નિ બાવળ્લા મહગ્ગહસયા ચારં ચરિંસુ’-ત્રીણિ દ્વિપચ્ચા
શદધિકાનિ મહાગ્રહશતાનિ ચારમચરન્-ચરન્તિ-ચરિષ્યન્તિ એકૈકસ્ય શશિનઃ
પરિવારેઽષ્ટાશીતેર્ગ્રહાણાં ભાવાત્ । ‘દુણિસયસહસ્સા સત્તટ્ઠિં ચ સહસ્સા નવયસયા’
દ્વેશતસસે સપ્પષટ્ઠિ સહસ્સાણિ નવ ચ શતાનિ, તારાગણકોડાકોડીળં સોમં સોમિં
સુવા-૩’ તારાગણકોટીકોટીનાં શોભામશોભન્ત-શોભન્તે શોમિષ્યન્તે તદુક્તમ્

‘ચત્તારિ ચેવ ચંદાં ચત્તારિય સૂરિયા લવણતોણ

બારં નવલ્લત્તસયં ગહાણ તિન્નેવ બાવળ્લા ?

દોચેવ સયસહસ્સા સત્તટ્ઠી લલ્લુ ભવે સહસ્સાય-

નવ ય સયા લવણજલે તારાગણકોડિ કોડીળં ૨

જોગં જોણંસુ વા’ લવણસમુદ્ર મેં ૧૧૨ નક્ષત્રોં ને ચન્દ્રાદિકોં કે સાથ
યોગ કિયા હૈ અવ મી વે કરતે હૈં ઓર આગે મી વે કરેગે’ લવણ-
સમુદ્ર મેં ચાર ચન્દ્ર હૈ એક એક ચન્દ્ર કે પરિવાર મેં ૨૯૨ નક્ષત્ર હૈં
૨૮ કો ચાર ગુણા કરને પર ૧૧૨ હો જાતે હૈં ‘તિન્નિ બાવળ્લા મહગ્ગહ
સયા ચારં ચરિંસુ’ એસા જો યહાં કહા ગયા હૈ સો એક એક ચન્દ્ર કે
પરિવાર મેં ૮૮-૮૮ ગ્રહોં કા પરિવાર હૈં ઇસ તરહ યહાં ગ્રહોં કા પરિ-
વાર ૩૫૨ હો જાતા હૈં ‘દુણિ સયસહસ્સા સત્તટ્ઠિં ચ સહસ્સા નવય
સયા૦’ એસા જો કહા ગયા હૈ સો-

‘ચત્તારિ ચેવ ચત્તારિય સૂરિયા લવણતોણ

‘બારં નવલ્લત્ત સયં ગહાણ તિન્નેવ બાવળ્લા’ ॥૧॥

સાથે યોગ કર્યો છે. વર્તમાનમાં પણ તેઓ યોગ કરે છે, અને ભવિષ્યમાં
પણ યોગ કરશે, લવણસમુદ્રમાં ચાર ચંદ્રો છે, એક એક ચંદ્રના પરિવારમાં
૨૯૨ ગણાના નક્ષત્રો છે. ૨૮ અઠ્યાવીસને ચાર ગણા કરવાથી ૧૧૨ એકસો
બાર થઈ જાય છે. ‘તિન્નિ બાવળ્લા મહગ્ગહસયા ચારં ચરિંસુ’ આ પ્રમાણે જે
અહીંયાં કહેવામાં આવેલ છે. તે એક એક ચંદ્રના પરિવારમાં ૮૮ અઠ્યાસી
૮૮ અઠ્યાસી ગ્રહોના પરિવાર છે, એ રીતે અહીંયાં ગ્રહોના પરિવાર ૩૫૨
ગણુસો આવન થઈ જાય છે. ‘દુણિસયસહસ્સા સત્તટ્ઠિં ચ સહસ્સા નવયસયા૦’ એ
પ્રમાણે જે કહ્યું છે એ-

‘ચત્તારિ ચેવ ચત્તારિય સૂરિયા લવણતોણ ।

બારં નવલ્લત્તસયં ગહાણ તિન્નેવ બાવળ્લા ॥ ૧ ॥

ચત્તાર એવ ચન્દ્રાઃ ચત્તારશ્ચ સૂર્યા લવણતોયે ।
 દ્વાદશ નક્ષત્રશત ગ્રહાણાં ત્રીણ્યેવ દ્વિપંચાશત્ ॥૧॥
 દ્વાવેવ શતસહસ્રે સપ્તપટ્ટિઃ સ્વલુ ભવેયુઃ સહસ્રાણિ ચ ।
 નવ ચ શતાનિ લવણજલે તારાગણ કોટિકોટીનામ્ ॥૨॥

इति छाया ॥सू० ८२॥

इह लवणसमुद्रेषु खलु चतुर्दश्यादितिथिषु नदीमुखानामापूरणतो जलमति-
 रेकेण प्रवर्द्धमान सुपलभ्यते तत्कारणं पिपृच्छुरिदमाह-

પૂલમ્—કમ્હાણાં, ભંતે ! લવણસમુદ્રે ચાઉદસટ્ટમુદ્દિટ્ટ પુઞ્ઞિ
 માસિણીસુ અનિરેગં—૨ વઢ્ઢતિ વા હાયતિ વા ? ગોયમા !
 જંબુદ્વીવસ્સ ણં દીવસ્સ ચઉદ્દિસિં બાહિરિહ્લાઓ વેઇયંતાઓ
 લવણસમુદ્દં પંચાણઉતિ જોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા એત્થ ણં
 ચંત્તારિ મહાલિંજરસંઠાણસંઠિયા મહઈ મહાલયા મહાપાયાલા
 પન્નત્તા તં જહા—વલયામુહે કેતૂએ જૂવે ઈસરે, જે ણં મહાપાયાલા
 એગમેગં જોયણસયસહસ્સં ઉવ્વેહેણં મૂલે દસ જોયણસહસ્સાઈં
 વિક્કલંભેણં મજ્ઞે એગપદેસિયાએ સેઢીએ એગમેગં જોયણસત-
 સહસ્સં વિક્કલંભેણં ઉવરિં મુહમૂલે દસ જોયણસહસ્સાઈં વિક્કલં-
 ભેણં । તેસિ ણં મહાપાયાલાણં કુહ્હા સવ્વત્થ સમા દસ જોયણ
 સત્તબાહ્લ્લા પપ્પણત્તા સવ્વ વડ્ડરામયા અચ્છા જાવ પઢિરૂવા ।
 તત્થ ણં વહવે જીવા પોગ્ગલા ય અવક્કમંતિ વિઉક્કમંતિ—ચયંતિ
 ઉવચયંતિ સાસયાણં તે કુહ્હા દવ્વટ્ટયાએ વપ્પણપજ્જવેહિં
 અસાસયા । તત્થ ણં ચત્તારિ દેવા મહિહ્હિયા જાવ પલિઓવમ-

दो चेव सयसहस्सा सत्तट्ठी खलु भवे सहस्सा य ।

‘नव य सया लवण जले तारागण कोडिकोडीणं’

इस कथन के अनुसार कहा गया है इस तरह से यहां दो लाख सड़सठ
 हजार नौ सौ कोडाकोडी तारागणों की संख्या निकल आती है ॥८२॥

दो चेव सयसहस्सा सत्तट्ठी खलु भवे सहस्सा य ।

नवयसया लवणजले तारागण कोडिकोडीणं ॥ २ ॥

આ કથન પ્રમાણે કહેલ છે. આ રીતે અહીંયાં બે લાખ સડસઠ હજાર
 નોસો કોડાકોડી બેટલી તારાઓની સંખ્યા થઇ બીજ છે. ॥ સૂ૦ ૮૨ ॥

ठिईया परिवसंति तं जहा-काले महाकाले वेलंबे पभंजणे ।
 तेसि णं महापायालाणं तओ तिभागा पन्नत्ता तं जहा-हेठि-
 ल्ले तिभागे मज्झिल्ले तिभागे, उवरिमे तिभागे । ते णं
 तिभागा तेत्तीसं जोयणसहस्सा तिण्णिणय तेत्तीसं जोयणसतं
 जोयणतिभागं च बाहल्लेणं । तत्थ णं जे से हेठिल्ले तिभागे
 एत्थ णं वाउकायो संचिट्ठुइ तत्थ णं जे से मज्झिल्ले तिभागे
 एत्थ णं वाउकाए य आउकाए य संचिट्ठुइ तत्थ णं जे से
 उवरिल्ले तिभागे एत्थ णं आउकाए संचिट्ठुइ अदुत्तरं च णं
 गोयमा ! लवणसमुदं तत्थ तत्थ देसे बहवे खुड्डालिजर-
 संठाणसंठिया खुड्डपायालकलसा पन्नत्ता ते णं खुड्डा पायाला
 एगमेगं जोयणसहस्सं उव्वेहेणं मूले एगमेगं जोयणसतं विक्खं-
 भेणं मज्झे एगपएसियाए सेट्ठिए एगमेगं जोयणसहस्सं
 विक्खंभेणं उप्पि मुहमूले एगमेगं जोयणसतं विक्खंभेणं ।
 तेसिं णं खुड्डागपायालाणं कुड्डा सव्वत्थ समा दस जोयणाइं
 बाहल्लेणं पन्नत्ता सव्व वइरामया अच्छा जाव पडिरूवा । तत्थ
 णं बहवे जीवा पोग्गला य जाव असासया वि, पत्तेयं-२ अद्ध-
 पलिओवमट्ठिई ताहिं देवताहिं परिग्गाहिया । तेसि णं खुड्डाग
 पातालाणं तओ तिभागा पन्नत्ता तं जहा-हेट्टिल्ले तिभागे-
 मज्झिल्ले तिभागे-उवरिल्ले तिभागे, ते णं तिभागा तिण्णिं
 तेत्तीसे जोयणसए जोयणत्तिभागं च बाहल्लेणं पन्नत्ते । तत्थ
 णं जे से हेट्टिल्ले तिभागे एत्थ णं वाउकाओ मज्झिल्ले
 तिभागे वाउयाए आउयाए य उवरिल्ले आउकाए एवामेव
 सपुव्वावरेणं लवणसमुद्रे सत्त पायालसहस्सा अट्ठ य चुलसीया
 पातालसया भवंतीति मक्खाया । तेसि णं महापायालाणं खुड्डा-
 गपायालाण य हेट्टिम मज्झिल्लेसु तिभागेषु बहवे ओराला
 जी० ६७

वाया संसेयन्ति-संमुच्छिन्मन्ति-एयन्ति चलन्ति कंपन्ति खुब्भन्ति
घट्टन्ति फंदन्ति तं तं भावं परिणमन्ति, तयाणं से उदए उण्णा-
मिज्जन्ति, जयाणं तेसि महापायालाणं खुड्ढागपायालाण य हेट्ठि
सज्जिमिल्लेसु तिभागेसु नो बहवे ओराला जाव तं तं भावं
न परिणमन्ति तयाणं से उदए नो उन्नामिज्जइ अंतरा वि य णं
ते वायं उदीरेन्ति अंतरा वि य णं से उदगे उण्णामिज्जइ अंतरा
वि य ते वाया नो उदीरेन्ति अंतरा वि य णं से उदगे णो
उण्णामिज्जइ, एवं खलु गोयसा ! लवणसमुदं चाउदसट्ठमुद्धिट्ठ
पुण्णमासिणीसु अइरेगं २ वड्ढइ वा हायइ वा ॥सू० ८३॥

छाया—कस्मात् खलु भदन्त ! लवणसमुद्रे चतुर्दश्यष्टम्युद्धिट्ठ पौर्णमासीषु
अतिरेकमतिरेकं वर्धते वा हीयते वा ? गौतम ! जंबूद्वीपस्य खलु चतुर्दिक्षु
बाह्यात् वेदिकान्तात् लवणसमुद्रं पंचनवन्ति योजनसहस्राणि अवगाह्याऽत्र खलु
चत्वारो महालिंजरसंस्थानसंस्थिताः महामहालयाः महापातालाः प्रज्ञप्ताः तद्
यथा—वड्ढवामुच्चः १ केयूपः २ यूपः ३ ईश्वरः ४, ते खलु महापातालाः एकैकं
योजनशतसहस्रमुद्वेधेन, मूले दशयोजनसहस्राणि विष्कम्भेण, मध्ये एक प्रादे-
शिक्या श्रेण्या एकैकं योजनशतसहस्रं विष्कम्भेण उपरि मुखमूले दशयोजन
सहस्राणि विष्कम्भेण । तेषां खलु महापातालानां कुड्याः सर्वत्र समाः दश
योजनशतबाहल्याः प्रज्ञप्ताः सर्ववज्रमयाः अच्छाः यावत्प्रतिरूपाः । तत्र खलु
बहवो जीवाः पुद्गलाश्चाऽपक्रामन्ति व्युत्क्रामन्ति चीयन्ते उपचीयन्ते शाश्वताः
खलु ते कुड्याः द्रव्यार्थतया वर्णपर्यायैः अशाश्वता तत्र खलु चत्वारो देवाः
महर्द्धिकाः यावत्पल्योपमस्थितिकाः परिवसन्ति । तद् यथा—कालो महाकालो
बेलम्बः प्रमज्जनः । तेषां खलु महापातालानां त्रयस्त्रिभागाः प्रज्ञप्ताः तद्यथा—
अधस्तनस्त्रिभागः मध्यमस्त्रिभागः—उपरितनस्त्रिभागः । ते खलु त्रिभागस्त्रय-
स्त्रिंशद् योजनसहस्राणि त्रीणि च त्रयस्त्रिंशानि योजनशतानि योजनत्रिभागं च
बाह्येन । तत्र खलु यः सोऽधस्तनत्रिभागोऽत्र खलु वायुकायस्तिष्ठति, तत्र
खलु यः स मध्यमत्रिभागोऽत्र खलु वायुकायश्च अप्कायश्च तिष्ठति, तत्र खलु
यः स उपरितनस्त्रिभागः, अत्र खलु अप्कायस्तिष्ठति, अथोत्तरं च खलु गौतम !
लवणसमुद्रे तत्र तत्र देशे बहवः क्षुद्रलिंजरसंस्थानसंस्थिताः क्षुद्रपातालकलशाः
प्रज्ञप्ताः ते खलु क्षुद्रपातालकलशाः एकैकं योजनसहस्रम् उद्वेधेन मूले एकैकं
योजनशतं विष्कम्भेण मध्ये एक प्रादेशिक्या श्रेण्या एकैकं योजनसहस्रं विष्कम्भेण

ઉપરિ મુખમૂલે-એકૈકં યોજનશતં વિષ્કમ્બેણ । તેષાં ચલુ ક્ષુદ્રપાતાલાનાં કુડચાઃ સર્વત્રસમાઃ દશયોજનાનિ વાહલ્યેન પ્રજ્ઞપ્તાનિ સર્વવજ્રમયાણિ અજ્ઞાનિ યાવત્-પ્રતિરૂપાણિ । તત્ર ચલુ વહ્વો જીવાઃ પુદ્ગલાશ્ચ યવાદશાશ્વતા અપિ । પ્રત્યેકં ૨ અર્ધપલ્યોપમસ્થિતિકાભિ દેવતાભિઃ પરિગૃહીતાઃ । તેષાં ચલુ ક્ષુદ્રપાતાલાનાં ત્રયસ્ત્રિભાગાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તદ્યથા-અધસ્તનસ્ત્રિભાગો-મધ્યમસ્ત્રિભાગઃ-ઉપરિતન-સ્ત્રિભાગઃ તે ચલુ ત્રિભાગાસ્ત્રીણિ યોજનશતાનિ ત્રયસ્ત્રિંશાનિ યોજનત્રિભાગં ચ વાહલ્યેન પ્રજ્ઞપ્તાઃ । તત્ર ચલુ યઃ અધસ્તનસ્ત્રિભાગઃ અત્ર ચલુ વાયુકાયઃ, મધ્યમે ત્રિભાગે-વાયુકાયોઽપ્કાયશ્ચ, ઉપરિતનેઽપ્કાયઃ, એવમેવ સપૂર્વાપરેણ લવણસમુદ્રે સપ્તપાતાલસહસ્રાણિ અઘૃતૌ ચતુરશીત્યધિકાનિ પાતાલશતાનિ ભવન્તીત્યાख्याતમ્ । તેષાં ચલુ મહાપાતાલાનાં ક્ષુદ્રપાતાલાનાં ચાઽધસ્તનમધ્યમયો સ્ત્રિભાગયોર્વહ્વ-ઉદારાઃ વાતાઃ સંચિદ્યન્તે-સંમૂર્છન્તિ-એજન્તે ચલન્તિ કંપન્તે-ક્ષુભ્યન્તિ ઘટ્ટન્તે-સ્પન્દન્તે તં તં ભાવં પરિણમન્તિ । તદા ચલુ તદુદકમ્ ઉન્નામ્યતે યદા ચલુ તેષાં મહાપાતાલાનાં ક્ષુદ્રપાતાલાનાં ચ અધસ્તનમધ્યમયોઃ ત્રિભાગયોઃ નો વહ્વ ઉદારા યાવત્ તં તં ભાવં ન પરિણમન્તિ તદા ચલુ તદુદકં નો ઉન્નામ્યતે અંતરાપિ ચ ચલુ તે વાતમુંદરયન્તિ અંતરાપિ ચ ચલુ તત્ ઉદકમુન્નામ્યતે અંતરાપિ ચ તે વાતાઃ નોદીરયંતિ અંતરાપિ ચ ચલુ તત્ ઉદકં નો ઉન્નામ્યતે । એવં ચલુ ગૌતમ ! લવણસમુદ્રે ચતુર્દશ્યષ્ટમ્યુદિષ્ટ પૌર્ણમાસીષુ અતિરેકં ૨ વર્દ્યતે વા હીયતે વા ॥ સૂ. ૮૨ ॥

ટીકા-‘કમ્હા ણં ભંતે ! લવણસમુદ્રે’ કસ્માત્કારણાત્ ચલુ ભદન્તે ! લવણ-સમુદ્રે ‘ચાઉદસઠ્ઠ મુદિઠ્ઠ પુણિમાસિણીસુ’ અત્ર ઉદિષ્ટાઽમાવસ્યા પૌર્ણમાસી પ્રતીતા,

લવણસમુદ્ર મેં જો ચતુર્દશી આદિ તિથિયોં મેં જલ કી અધિક વૃદ્ધિ દેખી જાતી હૈ સો હસમેં કયા કારણ હૈ-હસી બાત કો અબ ગૌતમ સ્વામી પ્રભુ સે પૂછતે હૈ-

‘કમ્હા ણં ભંતે ! લવણસમુદ્રે ચાઉદસઠ્ઠમુદિઠ્ઠ પુણિમાસિણીસુ અતિરેગં’-ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ-હે ભદન્ત ! લવણસમુદ્ર કા પાની ચતુર્દશી, અષ્ટમી, અમા-વસ્યા એવં શુક્લપક્ષ કી પૂર્ણમાસી તિથિયોં મેં જો અતિશય વૃદ્ધિ

લવણસમુદ્રમાં જે ચૌદશ વિગેરે તિથિયોમાં પાણીની વધારે વૃદ્ધિ દેખાય છે તો તેમાં શું કારણ છે ? એજ વાત હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને પૂછે છે-

‘કમ્હા ણં લવણસમુદ્રે ચાઉદસઠ્ઠમુદિઠ્ઠ પુણિમાસિણીસુ અતિરેગં’ ઇત્યાદિ.

ટીકાર્થ-હે ભગવન્ લવણસમુદ્રનું પાણી ચૌદશ, આઠમ, અમાસ અને પુનમ એ તિથિયોમાં જે અત્યંત વધેલું જણાય છે. તેનું શું કારણ છે ?

પૂર્ણો માસો યસ્યામિતિ વ્યુત્પત્તેઃ તથા ચ કૃષ્ણપંચદશ્યાં, પરે તુ વ્યાચક્ષતે-
 પૂર્ણો માઃ ચન્દ્રોઽસ્યામિતિ પૌર્ણમાસી તસ્યાં શુક્લપશ્ચદશ્યાં તથા ચ ચતુર્દશ્યષ્ટમ્યુ-
 દ્દિષ્ટં પૌર્ણમાસીપુ ચતુર્દશ્યમાવસ્યા પૂર્ણમાસુ તિથિસમુદાયેષુ ‘અરેગં ૨’
 અતિરેકમ્ ૨ અતિશયેન ‘વડુઙ્વા-હાયઙ્વા’ વર્ધતે વા હીયતે વા સ્વાભાવિક
 પ્રમાણાન્યુનાઽઽધિક્યં ભજતે, ભગવાનાહ-‘ગૌયમા’ ગૌતમ ! ‘જંબુદ્વીવસ્સ ણં
 દીવસ્સ ચઽદિસિંં બાહિરિલ્લાઓ વેઙ્ગંતાઓ લવણસમુદ્રં પંચાણઽતિં ૨ જોયણ-
 સહસ્સાં ઓગાહિત્તા’ જંબૂદ્વીપસ્ય સ્વલુ દ્વીપસ્ય ચતસૃષ્વપિ દિક્ષુ બાહ્યવેદિ-
 કાન્તાત્ લવણસમુદ્રં પંચનવતિં યોજનસહસ્રાણિ અવગાહ્ય અન્તઃ પ્રવિશ્ય ‘એત્થ ણં
 ચત્તારિ મહાલિંજરસંઠાણસંઠિયા’ અત્ર સ્વલુ ચત્વારો મહાલિંજરં મહાઘટસ્તેષાં
 સંસ્થાનેનાઽઽકારેણ સંસ્થિતાઃ અતિમહાન્તઃ ‘મહાપાયાલા પન્નત્તા’ મહાપાતાલાઃ
 મહાપાતાલકલશાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । ઉક્તં ચ

‘પણ નઽઈ સહસ્સાં ઓગાહિત્તા ચઽદિસિંં લવણં ।

ચઽરોઽલિંજરસંઠાણસંઠિયા હોંતિ પાયાલા ॥૧॥

કો પ્રાપ્ત હુઆ દેખા જાતા હૈ સો ઇસકા કયા કારણ હૈ ? ઓર ફિર
 કમતી હો જાતા હૈ ઇસકા કયા કારણ હૈ ? ઇસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન
 કહતે હૈં ‘જંબુદ્વીવસ્સ ણં દીવસ્સ ચઽદિસિંં બાહિરિલ્લાઓ વેઙ્ગંતાઓ
 લવણસમુદ્રં પંચાણઽતિં ૨ જોયણસહસ્સાં ઓગાહિત્તા’ હૈ ગૌતમ !
 જંબૂદ્વીપ કી ચારોં દિશાઓં મેં બાહ્ય વેદિકાન્ત સે લવણસમુદ્ર મેં
 ૯૬ હજાર ૨ યોજન ભીતર જા કર ‘એત્થ ણં ચત્તારિ મહાલિંજરસંઠાણ-
 સંઠિયા’ યહાં બડે ભારી કુમ્ભ કે સંસ્થાન-આકાર-વાલે ચાર ‘મહા-
 પાયાલા પન્નત્તા’ મહાપાતાલ કલશ કહે ગયે હૈં ઉક્તં ચ-

‘પણનઽઈસયસહસ્સાં ઓગાહિત્તા ચઽદિસિંં લવણં

‘ચઽરો લિંજર સંઠાણસંઠિયા હોંતિ પાયાલા’

અને પાછળથી ઓછું થઈ ગય છે, તેનું શું કારણ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
 પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘જંબુદ્વીવસ્સ ણં દીવસ્સ ચઽદિસિંં બાહિરિલ્લાઓ વેઙ્ગંતાઓ લવણ-
 સમુદ્રં પંચાણઽતિં પંચાણઽતિં જોયણસહસ્સાં ઓગાહિત્તા’ હૈ ગૌતમ ! જંબૂ-
 દ્વીપની ચારે દિશાઓમાં બહારની વેદિકાના અંતભાગથી લવણસમુદ્રમાં ૯૫
 પંચાણુ હજાર ૨ યોજન અંદર જવાથી, ‘એત્થ ણં ચત્તારિ મહાલિંજરસંઠાણ
 સંઠિયા’ ત્યાં એક મોટા કુંભ-ઘડાના સંસ્થાન-આકારવાળા ચાર ‘મહાપાયાલા
 પન્નત્તા’ મહાપાતાલ કલશો છે- કહ્યું પણ છે કે-

‘પણનઽઈસહસ્સાં ઓગાહિત્તા ચઽદિસિંં લવણં ।

ચઽરો લિંજરસંઠાણસંઠિયા હોંતિ પાયાલા’ ॥

છાયા—પશ્ચનવતિ સહસ્રાણિ અવગાહ્ય ચતુર્દિશુ લવણમ્ ।

ચત્વારોઽલિંજરસંસ્થાનસંસ્થિતા ભવંતિ પાતાલાઃ ॥૧॥

તન્નામાનિ નિર્દિશતિ ‘તં જહા—વલયામુહે કેડા જૂવે ર્સરે’ તથા—(પૂર્વાદિ દિશુ ક્રમશઃ) વડવામુખઃ કેયૂપઃ યૂપઃ ર્શ્વરઃ (કલશઃ) ‘તેણં મહાપાયાલા એગમેગં જોયણસયસહસ્સં ઉવ્વેહેણં’ તે સહ ચત્વારોઽપિ મહાપાતાલકલશાઃ એકૈકં યોજનશતસહસ્રમુદ્વેધેન ‘મૂલે દસ યોજન સહસ્સાઈં વિક્કલંમેણં’ મૂલે દશયોજન-સહસ્રાણિ વિષ્કમ્ભાત્—દૈર્ઘ્યેણ ‘મજ્ઞે એગપણસિયા એસેઢીએ એગમેગં જોયણસય-સહસ્સં વિક્કલંમેણં’ મધ્યે—તત ઊર્ધ્વમેકપ્રાદેશિવયા શ્રેણ્યા વિષ્કમ્ભતઃ પ્રવર્ધ-માનાઃ પ્રવર્ધમાના મધ્યે એકૈકં યોજનશતસહસ્રં વિષ્કમ્ભેણ તત ઊર્ધ્વં ભૂયોઽપિ એકપ્રાદેશિક્યા શ્રેણ્યા વિષ્કમ્ભતો હીયમાનાઃ ૨ ‘ઉવરિં મુહમૂલે દસ જોયણ-સહસ્સાઈં વિક્કલંમેણં’ ઉપરિ મૂલમૂલે દશયોજનસહસ્રાણિ વિષ્કમ્ભેણ । તદુ-ક્તમ્—‘જોયણસહસ્સ દસગં મૂલે ઉવરિં ચ હોંતિ વિચ્છિણ્ણા । મજ્ઞે ય સય-સહસ્સં તત્તિયમેત્તં ચ ઓગાઢા ॥૧॥ છાયા—યોજનસહસ્ર દશકં મૂલે ઉપરિ ચ

‘તં જહા’ इनके नाम इस प्रकार से हैं—‘वलयामुहे, केडए, जूवे, र्सरे’ वलयामुख, केयूप, यूप और र्श्वर ‘तेणं महापायाला एगमेगं जोयणसयसहस्सं उव्वेहेणं’ ये पाताल कलश एक लाख योजन जल में नीचे प्रविष्ट हुए हैं ‘मूले दस जोयणसहस्साईं विक्कलंमेणं’ मूल में ये १० हजार योजन के चौड़े हैं ‘मज्झे एगपणसिया सेढीए एगमेगं जोयण सयसहस्सं विक्कलंमेणं’ वहां से एक एक प्रदेश की एक एक श्रेणिसे वृद्धि होते हैं ये मध्य में एक एक लाख योजन चौड़े हो गये हैं । ‘उवरिं मुहमूले दस जोयणसहस्साईं विक्कलंमेणं’ फिर वहां से एक २ प्रदेश की श्रेणि से हानि होते होते ये ऊपर में १० हजार योजन के चौड़े हो गये हैं । अन्यत्र भी ऐसा ही कहा है—

‘તં જહા’ તે નામે આ પ્રમાણે છે.—‘વલયામુહે, કેડા, જૂવે ર્સરે’ વલયામુખ, કેયૂપ યૂપ, અને ર્શ્વર ‘તેણં મહાપાયાલા એગમેગં જોયણસય-સહસ્સં ઉવ્વેહેણં’ આ પાતાલ કલશે એક લાખ યોજન પાણીની અંદર ઉંડા પ્રવેશેલા છે. ‘મૂલે દસ જોયણસહસ્સાઈં વિક્કલંમેણં’ મૂળમાં એ દસ હજાર યોજન જેટલા પહોળા છે. ‘મજ્ઞે એગપણસિયા એસેઢીએ એગમેગં જોયણસયસહસ્સં વિક્કલંમેણં’ ત્યાંથી એક એક પ્રદેશની શ્રેણીથી વૃદ્ધિ થતાં થતાં એ મધ્યમાં એક એક લાખ યોજન પહોળા થઈ ગયેલા છે. ‘ઉવરિ મુહ-મૂલે દસ જોયણસહસ્રાસ્સાઈં વિક્કલંમેણં’ તે પછી ત્યાંથી એક એક પ્રદેશની શ્રેણીથી હાની થતાં થતાં તે ઉપરની તરફ ૧૦ દસ હજાર યોજન પહોળા થઈ ગયેલા છે. બીજે પશુ એમ જ કહ્યું છે.—‘જોયણસહસ્સ દસગં મૂલે ઉવરિંચ

भवन्ति विस्तीर्णाः । मध्ये च शतसहस्रं तावन्मात्रं चावगाढाः । १॥ 'तेसि णं महापायालाणं कुड्ढा' तेषामुपरिवर्णितस्वरूपाणां चतुर्णां वडवामुखादि महा-
पातालानां खलु कुड्याः भित्तिविशेषाः 'सव्वत्थसमा दसजोयणसयवाहल्ला पण्णत्ता' सर्वत्र स्थाने समाः दशयोजनशतवाहल्याः योजनानां सहस्रवाहल्याः
प्रज्ञप्ताः 'सव्व वइरामया अच्छा जाव पडिख्वा' सर्वांशेन वज्रमया अच्छाः स्फ-
टिकवत् श्लक्ष्णाः यावत् प्रतिरूपाः कुड्याः । 'तत्थ बहवे जीवा पुग्गला य
अवक्कमंति' इत्यादि तत्र कुड्येषु बहवः पृथिवीकायिकादयो जीवाः पुद्गलाश्चा-
ऽवक्रामन्ति व्युत्क्रामन्ति उत्पद्यन्ते जीवा इति सामर्थ्याद्रम्यम् जीवानामेवोत्प-
त्तिधर्मकतया प्रसिद्धत्वात् । 'चयंति उवचयंति' चीयन्ते, उपचीयन्ते चयमुप-

जोयणसहस्स दसगं मूले उवरिं च होति विच्छिण्णा ।

મજ્ઞે ય સયસહસ્સં તત્તિયમેત્તં ચ ઓગાઢા' ॥૧॥

'તેસિ ણં મહાપાયાલાણં કુડ્ઢા' इन पातालकलशों की कुड्य भित्तियां
'सव्वत्थसमा' सर्वत्र समान हैं 'दस जोयण सयवाहल्ला पण्णत्ता'
ये सब १० हजार योजन की मोटी हैं । 'सव्व वइरामया' सर्वात्मना
वज्रमय है । 'अच्छा जाव पडिख्वा' स्फटिक और आकाश के जैसी ये
स्वच्छ हैं श्लक्ष्ण-चिकनी हैं यावत् प्रतिरूप हैं । 'तत्थ बहवे जीवा
पुग्गला यं अवक्कमंति' इन कुड्यों में से अनेक पृथिवीकायिक जीव
और पुद्गल निकलते हैं और उत्पन्न होते हैं । इस कथन से जीव वहां
से मरते हैं और वहां उत्पन्न होते हैं ऐसा समझना चाहिये क्योंकि
जीव ही उत्पत्ति मरण धर्म वाले हैं पुद्गल नहीं पुद्गलों का तो वहां से
आना और विछुडना ही होता रहता है यही बात सूत्रकार ने 'चयंति

હોતિ વિચ્છિન્ના, મજ્ઞે ય સયસહસ્સં તત્તિય મેત્તં ચ ઓગાઢા' ॥ ૧ ॥ 'તેસિ ણં
મહાપાયાલાણં કુડ્ઢા' પાતાલ કલશેની કુડ્ય-ભીતો 'સવ્વત્થં સમા' બધેજ સરખી છે
'દસ જોયણસયવાહલ્લા પણ્ણત્તા' એ બધી ભીતો ૧૦ દસ હજાર યોજન બાહુલ્ય
વાળી કહી છે. 'સવ્વ વઙ્ગરમયા' બધી રીતે વજ્રમય છે. અચ્છા જાવ પડિખ્વા'
સ્ફટિક અને આકાશના જેવી એ સ્વચ્છ છે. શ્લક્ષણુ-ચિકણી છે યાવત્ પ્રતિરૂપ
છે 'તત્થ બહવે જીવા પુગ્ગલાય અવક્કમંતિ' આ ભીતોમાં અનેક પૃથ્વીકાયિક
જીવો અને પુદ્ગલો નિકળે છે-અને ઉત્પન્ન થાય છે નીકળે છે તેમ કહેવાથી
તે જીવો ત્યાંથી મરે છે. અને ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેમ સમજવું. કેમકે-
જીવો ઉત્પત્તિ અને મરણ ધર્મવાળા છે. પુદ્ગલો તો ત્યાંથી આવવું અને
વિછુટવાનું જ થતું રહે છે. એજ વાત સૂત્રકારે 'ચયંતિ ઉવચયંતિ' એ ક્રિયા
પદો દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. આ કથનથી ત્યાં પુદ્ગલોનો ઉપચય અને અને

ગચ્છતિ, ઉપચયમાયાન્તીત્યર્થઃ, ઉપચયાઽપચયપદદ્વયં પુદ્ગલાપેક્ષમ્, પુદ્ગલા-
નામેવ ચયાઽપચયધર્મકતયા પ્રસિદ્ધત્વાત્ इति । તત્ત્વં તદાકારસ્ય સર્વં દૈવાઽવ-
સ્થાનાત્, 'સાસયા ણં તે કુહ્ણા દવ્વટ્ટયા' શાશ્વતાઃ સ્વલ્પા તે કુહ્ણા નિત્યાઃ
પ્રજ્ઞાતાઃ દ્રવ્યરૂપેણ, 'વણ્ણપજ્જવેહિં અસાસયા' વર્ણપર્યાયૈ રસગંધસ્પર્શપર્યાયૈ
રસાશ્વતાઃ અનિત્યાઃ, વર્ણાદીનાં પ્રતિક્ષણં કિયત્ક્ષણાદૃધ્વંવાઽન્યથા ભવનાત્ ।
'તત્ત્વં ચત્તારિ દેવા મહિટ્ઠિયા જાવ પલિઓવમઠિટ્ઠિયા પરિવસંતિ' તત્ત્વં ચ ચતુર્ધુ
મહાપાતાલેષુ ચત્તારો મહર્દિકા દેવા યાવત્પલ્યપરિમાણાયુષ્કાઃ પરિવસન્તિ 'તં
જહા' તદ્વથા- 'કાલે મહાકાલે વેલંબે પમંજણે' વડવામુખે કાલઃ કેયૂપ મહા-

ઉવચયંતિ' इन क्रिया पदों द्वारा प्रकट की है इस कथन से वहां पुद्गलों
का उपचय और अपचय होता रहता है । क्योंकि पुद्गल ही उपचय
अपचय धर्म वाले होते हैं 'सासयाणं ते कुह्ण्णा दव्वट्टया पण्णत्ता'
ये कुह्ण्य द्रव्यार्थिक नय की अपेक्षा से-द्रव्य दृष्टि से-शाश्वत कहे
गये हैं और 'वण्णपज्जवेहिं गंधपज्जवेहिं रसपज्जवेहिं फासपज्जवेहिं
असासया' वर्ण पर्यायों की अपेक्षा, गंध पर्यायों की अपेक्षा, रस
पर्यायों की अपेक्षा, एवं स्पर्श पर्यायों की अपेक्षा अशाश्वतः अनित्य
कहे गये हैं । क्योंकि वर्णादि पर्याये कुछ समय के बाद या प्रतिक्षण
बदलती रहती है स्थिर-स्थायी-नहीं रहती है । 'एत्थणं चत्तारि देवा
महिट्ठिયા जाव पल्लिओवमट्ठिइया परिवसन्ति' इन चार महापाताल
कलशों में महर्दिक आदि विशेषणों वाले देव रहते हैं । इनकी पल्यो-
पम प्रमाण की आयु है । 'तं जहा' इन देवों के नाम इस प्रकार से
हैं- 'काले, महाकाले, वेलंबे पमंजणे' काल महाकाल, बेलम्ब और प्रमं-

અપચય થતો રહે છે. તેમ કહેલ છે. કેમકે પુદ્ગલોજ ઉપચય અને અપચય
ધર્મવાળા હોય છે. 'સાસયા ણં તે કુહ્ણા દવ્વટ્ટયા પણ્ણત્તા' એ કૂહ્ણ્ય દ્રવ્યાર્થિક
નયની અપેક્ષાથી-દૃષ્ટિથી શાશ્વત કહેલ છે. અને 'વણ્ણપજ્જવેહિં ગંધપજ્જવેહિં
રસપજ્જવેહિં ફાસપજ્જવેહિં અસાસયા' વર્ણ પર્યાયોની અપેક્ષાથી ગંધપર્યાયોની
અપેક્ષાઓથી, રસપર્યાયોની અપેક્ષાથી અને સ્પર્શ પર્યાયોની અપેક્ષાથી અશાશ્વત-
અનિત્ય કહેલા છે, કેમકે-વર્ણ વિગેરે પર્યાયો કંઈક સમય પછી ક્ષણે ક્ષણે
બદલાતા રહે છે. સ્થિર-સ્થાયી રહેતા નથી. 'એત્થ ણં ચત્તારિ દેવા મહિટ્ઠિયા
જાવ પલ્લિઓવમટ્ઠિઈયા પરિવસંતિ' આ ચાર મહાકલશોમાં ચાર મહર્દિક વિગેરે
વિશેષણોવાળા દેવો રહે છે. તેઓનું આયુષ્ય પલ્યોપમ પ્રમાણનું છે. 'તં જહા
એ દેવોના નામો આ પ્રમાણે છે- 'કાલે, મહાકાલે, વેલંબે પમંજણે' કાળ, મહા
કાલ, વેલંબ અને પ્રમંજન એ પ્રમાણે છે. વડવા મુખ પાતાલકલશમાં કાલ

પાતાલે મહાકાલઃ યૂપનામ્નિ પાતાલે વેલમ્બઃ ઈશ્વરનામ્નિ પાતાલે પ્રભંજનઃ પરિવસતિ । ‘તેસિ ણં મહાપાયાલાણં તઓ તિભાગા પન્નત્તા’ તેપાં ચતુર્ણામપિ મહાપાતાલાનાં સ્વલ્પ પ્રત્યેકં ત્રયઃ ત્રિસંખ્યકાસ્ત્રિભાગા પ્રજ્ઞપ્તાઃ । ‘તં જહા’ તથથા —‘હેઠિલ્લે તિભાગે મઙ્ગિલ્લે તિભાગે ઉવરિમે તિભાગે’ અધસ્તનસ્ત્રિભાગો મધ્યમ સ્ત્રિભાગઃ ઉપરિતનસ્ત્રિભાગઃ । ‘તે ણં તિભાગા તેત્તીસં જોયણસહસ્સા તિણ્ણિય તેત્તીસં જોયણસયં જોયણતિભાગં ચ વાહલ્લેણં’ ત એતે ત્રિસંખ્યકાસ્ત્રિભાગા સ્વયસ્ત્રિશદ્ યોજનસહસ્સાણિ ત્રયસ્ત્રિશદધિકાનિ ત્રીણિ યોજનગતાનિ યોજનસ્ય ત્રિભાગં ચ વાહલ્યેન પ્રજ્ઞપ્તાઃ. ઇતિ ।

‘તત્થ ણં જે સે હેઠિલ્લે તિભાગે—એત્થ ણં વાડકાઓ સંચિટ્ઠતિ’ તત્ર ત્રિભાગ-ત્રયે યોડધસ્ત્રિભાગસ્તત્રહિ વાયુકાયસ્તિટ્ઠતિ, ‘તત્થ ણં જે સે મઙ્ગિલ્લે તિભાગે

જન હૈ । વડવામુગ્ર પાતાલ કલશ મેં કાલ નામ કા દેવ રહતા હૈ કેયૂપ મહાપાતાલ કલશ મેં મહાકાલ દેવ રહતા હૈ યૂપ નામ કે મહા-પાતાલ કલશ મેં વેલમ્બ નામ કા દેવ રહતા હૈ ઔર ઈશ્વર નામ કે મહાપાતાલ કલશ મેં પ્રભંજન નામ કા દેવ રહતા હૈ ‘તેસિણં મહા-પાયાલાણં તઓ તિભાગા પન્નત્તા’ ઇન મહાપાતાલ કલશોં કે પ્રત્યેક કે ત્રીન ત્રિભાગ હેં ‘તં જહા’ જો હસ પ્રકાર સે હેં—‘હેઠિલ્લે તિભાગે, મઙ્ગિલ્લે તિભાગે, ઉવરિમે તિભાગે’ નીચે કા ત્રિભાગ, મધ્ય કા ત્રિભાગ, ઔર ઉપર કા ત્રિભાગ ‘તેણં તિભાગે તેત્તીસં જોયણસહસ્સા તિણ્ણિય તેત્તીસં જોયણસયં જોયણતિભાગં ચ વાહલ્લેણં’ ઇનમેં સે પ્રત્યેક ત્રિભાગ તેત્તીસ હજાર ત્રીન સૌ તેત્તીસ યોજન એવં એક યોજન કે ત્રીન ભાગોં મેં સે એક ભાગ પ્રમાણ મોટા હૈ ‘તત્થ ણં જે સે હેઠિલ્લે તિભાગે એત્થ ણં વાડકાઓ સંચિટ્ઠઈ’ નીચે કા જો ત્રિભાગ હૈ ઉસમેં વાયુકાયિક જીવ રહતા હૈ ‘તત્થ ણં’ ‘જે સે મઙ્ગિલ્લે તિભાગે

નામના દેવ રહે છે. કેયૂપ નામના મહાપાતાલ કલશમાં મહાકાલ નામના દેવ રહે છે. યૂપ નામના મહાપાતાલ કલશમાં વેલમ્બ નામના દેવ રહે છે. ઈશ્વર નામના મહાપાતાલ કલશમાં પ્રભંજન નામના દેવ રહે છે. ‘તેસિણં મહાપાયાલાણં તઓ તિભાગા પન્નત્તા’ આ મહાપાતાલ કલશોના દરેકના ત્રિભાગ છે. ‘ત જહા’ જે આ પ્રમાણે છે. ‘હેઠિમે તિભાગે, મઙ્ગિમે તિભાગે, ઉવરિમે તિભાગે’ એક નીચેનો ત્રિભાગ, બીજો મધ્યનો ત્રિભાગ, અને ત્રીજો ઉપરનો ત્રિભાગ ‘તેણં તિભાગે તેત્તીસં જોયણસહ-સ્સા તિણ્ણિય તેત્તીસં જોયણસયં જોયણતિભાગં ચ વાહલ્લેણં’ તેમાંથી દરેક ત્રિભાગ તેત્તીસ હજાર ત્રણસો તેત્તીસ યોજન અને એક યોજનના ત્રણ ભાગમાંથી એક ભાગ પ્રમાણ મોટા છે. ‘તત્થ ણં જે સે હેઠિલ્લે તિભાગે એત્થ ણં વાડકાઓ સંચિટ્ઠઈ’ નીચેનો જે ત્રિભાગ છે, તેમાં વાયુકાયિક જીવો રહે છે. ‘તત્થ ણં જે

‘एत्थणं वाउकाए य-आउकाए य संचिद्वइ’ तत्र त्रिभाग मध्येयोऽसौ मध्यम-
स्त्रिभागो-उत्स्थले वायुकायोऽप्कायश्चोभौ संतिष्ठेते, तथा-‘तत्थणं जे से
उवरिल्ले तिभागे-एत्थ णं आउकाए संचिद्वइ’ यः खलु तत्राऽसौ-उपरितनस्त्रिभाग
स्तत्र खलु केवलमप्कायः संतिष्ठते, तथा च अधस्त्रिभागे वायुकायः उपरित्रि-
भागेऽप्कायो मध्यत्रिभागेऽप्कायः-वायुकायश्चोभौ संतिष्ठेते-इतिफलितार्थः ।
‘अदुत्तरं च णं गोयमा ! लवणसमुद्रे तत्थ-२ देसे तर्हि-२ वहवे खुड्डालिजर
संठाणसंठिया’ अतोऽनन्तरं च खलु गौतम ! लवणसमुद्रे तत्र-२ देशे तस्मिन्-२
स्थले बहवोऽनेके क्षुद्रालिजरसंस्थानसंस्थिताः महाकलशसन्निभाः, ‘खुड्डपायाल-
कलसा पन्नत्ता-ते णं खुड्डा पायाला-एगमेगं जोयणसहस्सं उव्वेहेणं’ क्षुद्र-
पातालकलशा प्रज्ञप्ताः ये खलु ते-एकैकं योजनमहस्र मुद्रेधेन प्रज्ञप्ताः ‘मूले
एगमेगं जोयणसयं विक्खंभेणं मज्झे एगपएसियाए सेढिए एगमेगं जोयण-

एत्थ णं वाउकाए य आउकाए य संचिद्वइ’ मध्य का जो त्रिभाग है उस
में वायुकायिक और अप्कायिक ये दो जीव रहते हैं । ‘तत्थ णं जे
से उवरिल्ले तिभागे एत्थणं आउकाए संचिद्वइ’ तथा जो ऊपर का
त्रिभाग है उस में अप्कायिक जीव रहता है ‘अदुत्तरं च णं गोयमा !
लवणसमुद्रे तत्थ २ देसे वहवे खुड्डालिजरसंठाणसंठिया’ इस के
अतिरिक्त हे गौतम ! लवणसमुद्र में और भी बहुत छोटे २ जगह २
पर आलिजर के आकार जैसे-महाकलशों के आकार जैसे पाताल
कलश हैं । ‘ते णं खुड्डा पायाला एगमेगं जोयणसहस्सं उव्वेहेणं’ ये
क्षुद्र पाताल कलश एक हजार योजन पानी के भीतर हैं ‘मूले एग-
मेगं जोयणसयं’ मूल भाग में-एक सौ २ योजन के चौड़े हैं ‘मज्झे
एग पएसियाए सेढिए एगमेगं जोयणसहस्सं विक्खंभेणं’ बीच में ये

से मज्झिले तिभागे एत्थ णं वाउकाए य आउकाए य संचिद्वइ’ मध्यનો જે ત્રિભાગ
છે. તેમાં વાયુકાયિક અને અપ્કાયિક એ બે જીવ રહે છે. ‘તત્થ ણં જે સે ઉવરિલ્લે
તિભાગે એત્થ ણં આઉકાએ સંચિદ્વઈ’ તથા જે ઉપરનો ત્રિભાગ છે. તેમાં અપ્કાયિક
જીવો રહે છે. ‘અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા ! લવણસમુદ્રે તત્થ તત્થ દેસે તર્હિ તર્હિ વહવે
ખુદ્ધાલિજરસંઠાણસંઠિયા’ તથા તેના શિવાય હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્રમાં ખીબા
પથુ અનેક નાની નાની જગોએ અલિજરના આકાર જેવા, મહાકલશોના આકાર
જેવા, પાતાલ કલશો છે. ‘તેણં ખુદ્ધા પાયાલા એગમેગં જોયણસહસ્સં ઉવ્વેહેણં’
આ ક્ષુદ્રપાતાલકલશ એક હજાર યોજન પાણીની અંદર છે. ‘મૂલે એગમેગં જોયણસયં’
મૂળ ભાગમાં એકસો એકસો યોજન પહોળા છે ‘મજ્ઝે એગપસિયાએ સેઢીએ

સહસ્રં વિક્ષંભેણં-ઉર્ષિ મુદ્ગમૂલે એગમેગં જોયણસયં વિક્ષંભેણં' મૂલે-દેશે
 એકમ્-એકં યોજનશતં વિષ્કમ્ભેણ મધ્યદેશે એકપ્રદેશિકયા શ્રેણ્યા એકૈકં
 યોજનસહસ્રં વિષ્કમ્ભો વિસ્તારસ્તેન ઉપરિ મુદ્ગમૂલે યોજનશતં વિષ્કમ્ભેણ
 પ્રજ્ઞતાઃ । 'તેસિ ણં સુહુગપાયાલાણં કુહુ-સવ્વત્થરામા-દસજોયણાં વાહલ્લેણં
 પન્નત્તા' તેપાં સલ્લુ ક્ષુદ્રપાતાલાનાં કુહુચાઃ સર્વસ્થાને સમાઃ તુલ્યા એવ દશયોજ-
 નાનિ વાહલ્યેન પ્રજ્ઞતાઃ, 'સવ્વ વડ્ડરામયા-અચ્છા' સર્વથા વજ્રમયાઃ અચ્છાઃ
 યાવત્પ્રાસાદીયા અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ ઇતિ । 'તત્થ ણં વહવે જીવા પોગ્ગલાય
 જાવ અસાસયા વિ' તત્ર સલ્લુ વહવો જીવાઃ પુદ્ગલાશ્ચા-પક્રામન્તિ-વ્યુત્ક્રામન્તિ
 ચીયન્તે ઉપચયન્તે શાશ્વતાશ્ચ દ્રવ્યાર્થતયા વર્ણાદિતોઽશાશ્વતાઃ । 'પત્તેયં-૨
 અદ્ધપલ્લિઓવમદ્વિંદિયાહિં દેવયાહિં પરિગ્ગદિયા' પ્રત્યેકં-૨ તે ક્ષુદ્રપાતાલા અર્થ-

એક પ્રદેશની શ્રેણીરૂપ વૃદ્ધિ હોતે ૨ એક હજાર યોજન કે ચૌડે હૈં ।
 ફિર 'ઉર્ષિ મુદ્ગમૂલે એગમેગં જોયણસયં વિક્ષંભેણં' વહાં સે એક ૨
 પ્રદેશ કમ હોતે ૨ ઉપર કે મુદ્ગસ્થાન એક સૌ યોજન કે ચૌડે હૈં ।
 'તેસિ ણં સુહુગપાયાલાણં કુહુ સવ્વત્થરામા' ઇંન ક્ષુદ્ર પાતાલકલશોં
 કી દીવાલે સર્વત્ર એકસે પ્રમાણ કી હૈં ઇસીલિયે 'દસ જોયણાં
 વાહલ્લેણં પણ્ણત્તાઈ' ઇંન દીવાલોં કી મોટાઈ ૧૦ યોજન કી હૈં 'સવ્વ
 વડ્ડરામયા અચ્છા જાવ પડિરૂવા' યે સર્વાત્મના વજ્રમય હૈં આકાશ
 ઓર સ્ફટિક કે જૈસી સ્વચ્છ હૈં યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં । 'તત્થ ણં વહવે
 જીવા ય પોગ્ગલાય જાવ અસાસયા વિ' વહાં અનેક જીવ જન્મ મરણ
 કરતે હૈં ઓર અનેક પુદ્ગલ ચય અપચય વાલે હોતે રહતે હૈં । યે દ્રવ્ય
 દૃષ્ટિ સે શાશ્વત હૈં ઓર વર્ણ પર્યાયાદિ રૂપ પર્યાય દૃષ્ટિ સે અશાશ્વત

જોયણસહસ્રં વિક્ષંભેણં' વચમાં તે એક પ્રદેશની શ્રેણી રૂપે વધતાં વધતાં એક
 હજાર યોજન પહોળા થઈ જાય છે. તે પછી "ઉર્ષિ મુદ્ગમૂલે એગમેગં જોયણસયં
 વિક્ષંભેણં' ત્યાંથી એક એક પ્રદેશ કમ થતાં થતાં ઉપરના મુદ્ગસ્થાન પર એક
 સો યોજન જેટલા પહોળા છે. 'તેસિ ણં સુહુગપાયાલાણં કુહુ સવ્વત્થંસમા'
 આ ક્ષુદ્રપાતાલ કલશોની દિવાલો બધેજ એક સરખા પ્રમાણવાળી છે. તેથી તે-
 'દસ જોયણા વાહલ્લેણં પણ્ણત્તાઈ' આ લીંતોની બહાઈ ૧૦ દસ યોજનની છે.
 'સવ્વ વડ્ડરામયા અચ્છા જાવ પડિરૂવા' એ સર્વ પ્રકારે વજ્રમય છે. આકાશ અને
 સ્ફટિક મણિના જેવી સ્વચ્છ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. 'તત્થ ણં વહવે જીવા ય
 પોગ્ગલાય જાવ અસાસયા વિ' ત્યાં અનેક જીવો જન્મ મરણ કરે છે.
 અને મરે પણ છે. તેમજ અનેક પુદ્ગલો ચય અને અપચયવાળા હોય
 છે. એ દૃષ્ટિથી શાશ્વત છે. અને વર્ણ પર્યાય વિગેરે પ્રકારથી પર્યાય

પલ્લોપમસ્થિતિકદેવતામિઃ પરિગૃહીતાઃ । 'તેસિ ણં' સુદ્ધાગપાતાલાણં તઓ-
તિભાગા પન્નત્તા-તં જહા હેઢિલ્લે તિભાગે-મજ્ઞિલ્લે તિભાગે-ઉવરિલ્લે તિભાગે'
તેણં સુદ્ધાગપાતાલાનાં ત્રયસ્થિભાગાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ તથથા-અધસ્થિભાગો મધ્યમ-
સ્થિભાગ ઊર્ધ્વત્રિભાગશ્ચ 'તેણં તિભાગા-તિણિ તેત્તીસે જોયણસણ જોયણતિભાગં
ચ વાહલ્લેણં પન્નત્તે' તે સુદ્ધાગ ત્રિભાગાઃ પ્રત્યેકં ત્રયસ્થિસદધિકાનિ ત્રીણિ યોજ-
નાનાં શતાનિ યોજનત્રિભાગં ચ વાહલ્યેન પ્રજ્ઞાતાઃ, 'તત્થ ણં જે સે હેઢિલ્લે
તિભાગે એત્થ ણં વાઝકાએ, મજ્ઞિલ્લે તિભાગે વાઝયાએ આઝયાએ ય, ઉવરિલ્લે
આઝકાએ' તત્ર સુદ્ધાગ યઃ સોઽધસ્થિભાગોઽત્ર સુદ્ધાગ વાયુકાય સ્થિતિ, યશ્ચ મધ્યમ-
સ્થિભાગસ્તસ્મિન્ વાયુકાયોઽપ્કાયશ્ચોભૌ તિષ્ઠતઃ યશ્ચોપરિતનત્રિભાગસ્તત્રાઽ-

હૈં । 'પત્તેયં ૨ અદ્વપલિઓવસદ્વિદ્યાહિં દંબ્યાહિં પરિગ્ગહિયા' યે
પ્રત્યેક સુદ્ધાગ પાતાલકલશ આધે પલ્લોપમ કી સ્થિતિ વાલે દેવતાઓં સે
યુક્ત હૈં 'તેસિ ણં' સુદ્ધાગપાતાલાણં તઓ તિભાગા પન્નત્તા' હન સુદ્ધા
પાતાલકલશોં કે-ત્રીણ ત્રિભાગ કહે ગયે હૈં । 'તં જહા' જો હસ પ્રકાર
સે હૈં-હેઢિલ્લે તિભાગે, મજ્ઞિલ્લે તિભાગે, ઉવરિલ્લે તિભાગે' એક
નીચે કા ત્રિભાગ, દૂસરા મધ્ય કા ત્રિભાગ, ઓર ત્રીસરા ડપર કા
ત્રિભાગ 'તે ણં તિભાગા તિણિ તેત્તીસે જોયણસણ જોયણા તિભાગં ચ
વાહલ્લેણં પન્નત્તે' હસ મેં સે પ્રત્યેક ત્રિભાગ ત્રીણ સૌ તેત્તીસ યોજન
૧ એક યોજન કે ત્રીણ ભાગ મેં સે એક ભાગ પ્રમાણ હૈં 'તત્થ ણં જે સે
હેઢિલ્લે તિભાગે એત્થ ણં વાઝકાએ સંચિટ્ઠિ' હન મેં સે જો અધસ્તન
ત્રિભાગ હૈં વહોં પર વાયુકાયિક જીવ રહતા હૈં 'મજ્ઞિલ્લે તિભાગે
વાઝકાએ ય આઝકાએ ય ઉવરિલ્લે ય આઝકાએ' મધ્ય કે ત્રિભાગ મેં
વાયુકાયિક ઓર અપ્કાયિક જીવ રહતા હૈં તથા ડપર કે ત્રિભાગ મેં

દૃષ્ટી અશાશ્વત છે. 'પત્તેયં પત્તેયં અદ્વપલિઓવસદ્વિદ્યાહિં પરિગ્ગહિયા' આ
દરેક સુદ્ધાગપાતાલકલશે અર્ધા પલ્લોપમની સ્થિતિવાળા દેવતાથી યુક્ત છે. 'તેસિ
ણં' સુદ્ધાગપાતાલાણં તઓ તિભાગા પન્નત્તા' એ સુદ્ધાગ પાતાલ કલશેના ત્રણ
ત્રિભાગો કહ્યા છે 'તં જહા' એ આ પ્રમાણે છે-હેઢિલ્લે તિભાગે, મજ્ઞિલ્લે તિભાગે
ઉવરિલ્લે તિભાગે' એક નીચેના ત્રિભાગ બીજો મધ્યના ત્રિભાગ અને ત્રીજો ઉપરના
ત્રિભાગ 'તેણં તિભાગા તિણિ તેત્તીસે જોયણસણ જોયણાતિભાગં ચ વાહ
લ્લેણં પન્નત્તે' તેમાંથી દરેક ત્રિભાગ ત્રણસો તેત્તીસ યોજન એક યોજનના ત્રણ
ભાગમાંથી એક ભાગ પ્રમાણ છે. 'તત્થ ણં જે સે હેઢિલ્લે તિભાગે એત્થ ણં વાઝકાએ
સંચિટ્ઠિ' તેમાંથી નીચેના ત્રીભાગ છે ત્યાં વાયુકાયિક જીવો રહે છે. 'મજ્ઞિલ્લે
તિભાગે વાઝકાએ આઝકાએ ય ઉવરિલ્લે આઝકાએ' ત્રીજાના ત્રિભાગમાં વાયુકાયિક

પ્રકાયસ્તિષ્ઠતિ, 'એવામેવ સપુન્નાવરેણં લવણસમુદ્દે સત્તપાયાલસહસ્સા અદ્વય ચુલ-
સીયા પાયાલસયા' એવામેવ પૂર્વાપરસમુદાયસંખ્યયા સપ્ત પાતાલકલશસહસ્રાણિ
અદ્વય સંખ્યકાનિ ક્ષુદ્રપાતાલકલશશતાનિ ચતુરશીત્યધિકાનિ ૭૮૮૪ લવણસમુદ્દે
'ભવંતીતિમક્ષાયા' ભવન્તીત્યાખ્યાતમન્યૈરપિ તીર્થકરૈઃ ઇતિ । તદુક્તમ્—

‘અન્નેવિ ય પાયાલા સુદ્ધાલંજરગસંઠિયા લવણે ।

અદ્વસયા ચુલસીયા સત્તસહસ્સા ય સન્વેવિ ॥૧॥

પાયાલાણ વિભાગા સન્વાણવિ તિન્નિ તિન્નિ વિભેયા ।

હેદ્દિમભાગે વાઝ મજ્જે વાઝ ય ઉદગં ય ॥૨॥

ઉવરિં ઉદગં ભણિયં પદમગવીણસુ વાઝ સંખુભિયો ।

ઉહું વા મહ ઉદગં પરિવહુહ જલનિહી સુભિઓ ॥૩॥

છાયા—અન્યેપિચ પાતાલકલશાઃ ક્ષુદ્રાલંજરસંસ્થિતા લવણે ।

અષ્ટશતાનિ ચતુરશીતાનિ સપ્તસહસ્રાણિ ચ સર્વેઽપિ ॥૧॥

અપ્રકાયિક જીવ રહતા હૈ । ‘એવામેવ સપુન્નાવરેણં લવણસમુદ્દે સત્ત
પાયાલસહસ્સા, અદ્વય ચુલસિયા પાતાલસયા ભવંતીતિ મક્ષાયા’ યે
સય પાતાલકલશ મિલ કર લવણસમુદ્ર મેં સાત હજાર આઠ સૌ
ચૌરાસી કહે ગયે હૈં । યહી સય વાત

‘અન્ને વિ ય પાયાલા સુદ્ધાલંજરગ સંઠિયા લવણે’

અદ્વસયા ચુલસીયા સત્ત સહસ્સાય સન્વે વિ ॥૧॥

પાયાલાણ વિભાગા સન્વાણ વિ તિન્નિ તિન્નિ વિ ભેયા,

હેદ્દિમ ભાગે વાઝ મજ્જે વાઝ ય ઉદગં ચ ॥૨॥

ઉવરિમ ઉદગં ભણિયં પદમગવીણસુ વાઝસંખુભિઓ

ઉહું વામહ ઉદગં પરિવહુહ જલનિહી સુભિઓ ॥૩॥

इन तीन गाथाओं द्वारा प्रकट की गई है जब ‘तेसिं महापाया-

અને અપ્રકાયિક જીવો રહે છે. તથા ઉપરના ત્રિભાગમા અપ્રકાયિક જીવોજ
રહે છે. ‘એવામેવ સપુન્નાવરેણં લવણસમુદ્દે સત્તપાયાલસહસ્સા અદ્વય ચુલસિયા
પાતાલસયા ભવંતીતિમક્ષાયા’ આ બધા પાતાલ કલશે ભળીને લવણસમુદ્રમાં
સાત હજાર આઠસો ચૌરાસી થાય છે. આ તમામ વાત

‘અન્ને વિ ય પાયાલા સુદ્ધાલંજરગસંઠિયા લવણે ।

અદ્વસયા ચુલસીયા સત્ત સહસ્સાય સન્વે વિ ॥ ૧ ॥

પાયાલાણ વિભાગા સન્વાણ વિ તિન્નિ તિન્નિ વિ ભેયા ।

હેદ્દિમભાગે વાઝ મજ્જે- વાઝ ય ઉદગં ચ ॥ ૨ ॥

ઉવરિં ઉદગં ભણિયં પદમ વીણસુ વાઝ સંખુભિઓ ।

ઉહું વા મહ ઉદગં પરિવહુહ જલનિહી સુભિઓ ॥ ૩ ॥

પાતાલાનાં વિભાગાઃ સર્વેષામપિ ત્રયસ્ત્રયો વિજ્ઞેયાઃ ।

અધસ્તનભાગે વાયુઃ મધ્યે વાયુશ્ચ ઉદકશ્ચ ॥૨॥

ઉપરિતનભાગે ઉદકં મણિતં પ્રથમદ્વિતીયયોર્વાયુઃ સંક્ષુભિતઃ ।

ઊર્ધ્વે વામયતિ નિષ્કાશયતિ ઉદકં પરિવર્ધતે જલનિધિઃ ક્ષુભિતઃ ॥૩॥

‘તેસિ ણં મહાપાયાલાણં - સુહ્રાગપાયાલાણં ય હેટ્ઠિમમજ્ઞિમલ્લિસુ તિભાગેયુ’ તેપાં સ્વલ્પ મહાપાતાલાનાં ક્ષુદ્રપાતાલકલશાનાં ચાઽધસ્તન-મધ્યમેષુ ત્રિભાગેષુ જગત્સ્થિતિ સ્વાભાવ્યાત્પ્રતિદિવસં દ્વિકૃત્વસ્તત્રાપિ ચતુર્દશ્યાદિ તિથિષુ સાતિશયમ્, ‘બહવે ઓરાલા વાયા સંસેરંતિ’ વહવે ઉદારા ઊર્ધ્વગમનસ્વભાવાઃ પ્રવલ શક્તયશ્ચ ઉત્-પ્રાવલ્યેનાઽઽરો ચેપાં તે ઉદારા વાતાઃ સંસ્વિઘ્નન્તે ઉત્પત્યભિમુખી ભવન્તિ, તતઃ ક્ષણાનન્તરમ્-‘સંમુચ્છિમંતિ ઇયંતિ-ચલંતિ કંપંતિ ઘટંતિ સુબંતિ ફંદંતિ । તં તં ભાવં પરિણમંતિ’ સંમુચ્છંન્તિ લબ્ધાત્મલાભા ભવંતિ ઇજન્તે ચલન્તિ કમ્પન્તે ઘટન્તે-પરસ્પર માઘાતમાપ્નુવન્તિ ક્ષુબ્ધ્યન્તે-મહાદ્ભુતશક્તિકાઃ સન્તઃ ઊર્ધ્વમિતસ્તતો વિપ્રસરન્તિ ઉદીરયન્તિ અન્યાન્ વાતાન્ જલંચોત્પ્રેરયન્તિ દેશ-

લાણં સુહ્રાગપાયાલાણં ય હેટ્ઠિમ મજ્ઞિમલ્લિસુ તિભાગેસુ બહવે ઓરા-લા.વાયા સંસેરંતિ’ એન મહાપાતાલ કલશોં કે ઓર ક્ષુદ્ર પાતાલકલશોં કે નીચે કે ઓર મધ્ય કે ત્રિભાગ મેં ઊર્ધ્વગમન સ્વભાવ વાલે અથવા પ્રવલ શક્તિ વાલે વાયુકાય ઉત્પન્ન હોને કે સન્મુખ હોતે હૈં ‘સમુચ્છંતિ’ સંમુચ્છંન જન્મ સે આત્મ લાભ કરતે હૈં ઇયંતિ ચલંતિ, કંપંતિ, સુબંતિ ઘટંતિ, ફંદંતિ, તં તં ભાવં પરિણમંતિ’ સામાન્ય રૂપ સે કંપિત હોતે હૈં વિશેષરૂપ સે કંપિત હોતે હૈં, વહુત જોર સે ચલતે હૈં, પરસ્પર મેં ઘર્ષિત હોતે હૈં ઓર અદ્ભુત શક્તિ શાલી બન કર ઉપર તથા ઇધર ઉધર ફેલતે હૈં ઇસ પ્રકાર સે વે જબ ભિન્ન ૨ ભાવ રૂપ મેં પરિણમિત હોતે હૈં-દૂસરી વાયુઓં કો ઓર જલ કો પ્રેરિત કરતે હૈં ઓર દેશ કાલો-

આ ત્રણ ગાથાઓ દ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. જ્યારે ‘તેસિં મહાપાયાલાણં સુહ્રાગ પાયાલાણં ય હેટ્ઠિમમજ્ઞિમલ્લિસુ તિભાગેસુ બહવે ઓરાલા વાયા સંસરંતિ’ એ મહાપાતાલ કલશોના અને ક્ષુદ્રપાતાલકલશોના નીચેના અને મધ્યના ત્રિભાગમાં ઊર્ધ્વગમનના સ્વભાવવાળા અથવા પ્રબળ શક્તિવાળા વાયુકાય ઉત્પન્ન થવાના સન્મુખ હોય છે. ‘સંમુચ્છિનિ’ સંમુચ્છંન જન્મથી આત્મલાભ કરે છે. ‘ઇયંતિ ચલંતિ, કંપંતિ, સુબંતિ, ઘટંતિ, ફંદંતિ, તં તં ભાવં પરિણમંતિ’ સામાન્યપણાથી કંપિત થાય છે. વિશેષપણાથી કંપિત થાય છે. ઘણાજ જોરથી ચાલે છે. પરસ્પર ઘસાય છે. અને અદ્ભુત શક્તિવાળા બનીને ઉપર તથા આમતેમ ફેલાય છે. આ રીતે તેઓ જ્યારે જુદા જુદા ભાવથી પરિણુત થાય છે, બીજા

કાલોચિતં તં તં મન્દં તીવ્રં મધ્યમં વા ભાવં પરિણમન્તિ પરિણામં પ્રપચન્તે 'સે તયાણં સે ઉદણ ઉણ્ણામિજ્જહ જયાણં તેસિં મહાપાયાલાણં સુહાગપાયાલાણં ય હેટ્ઠિલ્લમમિજ્જિલ્લેસુ તિભાગેસુ નો વહવે ઓરાલા જાવ તં તં ભાવં ન પરિણમન્તિ' તદા સ્વલ્પ તદુદકમ્ ઉન્નામ્યતે ઋર્ધ્વમુત્ક્ષિપ્યતે, યદા કાલે સ્વલ્પ મહાપાતાલાનાં ક્ષુદ્ર-પાતાલાનાં ચ તેષામધસ્તનમધ્યમેષુ ત્રિભાગેષુ નો વહવે ઉદારા વાતાઃ સંસ્થિ-ચન્તે સંમૂર્ચ્છન્તીત્યાદિ પ્રાગ્વત્, 'તયાણં સે ઉદણ નો ઉન્નામિજ્જહ, અંતરાવિ ય ણં તે વાયં ઉદીરે'તિ અંતરા વિ ય ણં સે ઉદગે ઉણ્ણામિજ્જહ' તદાકાલે ઉદાર વાયુનાં સંસ્વેદનાદ્યભાવેન તદુદકં નોન્નામ્યતે-ઋર્ધ્વં નોત્ક્ષિપ્યન્તે ઉત્ક્ષેપકાભા-વાત્, એતદેવ સ્પષ્ટતરમાહ 'અંતરા વિ ય ણં' इत्यादि-अन्तराऽपि च स्वल्प अदो-

ચિત મન્દ તીવ્ર મધ્યમ ભાવ રૂપ સે પરિણામ કો જવ પ્રાપ્ત કરતે હૈં- 'તયાણં સે ઉદણ ઉણ્ણામિજ્જતિ' તવ પૂર્વોક્ત દિનોં મેં' ઉસમેં જલ વઢતા હૈં ઓર 'જયાણં' જવ 'તેસિં મહાપાયાલાણં સુહાગપાયાલાણં ય હેટિલ્લ મજ્જમિલ્લેસુ તિભાગેસુ નો વહવે ઓરાલા જાવ તં તં ભાવં ન પરિણમન્તિ, તયાણં સે ઉદણ નો ઉન્નામિજ્જહ' એ મહાપાતાલ કલશોં કે ઓર ક્ષુદ્ર પાતાલ કલશોં કે નીચે કે ઓર મધ્ય કે ત્રિભાગોં મેં અનેક ઉદાર વાયુકાયિક જીવ ઉત્પન્ન હોને કે સન્મુલ્લ નહીં હોતે હૈં સંમૂર્ચ્છન જન્મ સે આત્મલાભ નહીં કરતે હૈં યાવત્ ઉસ ૨ ભાવ મેં પરિણત નહીં હોતે હૈં તવ વહાં જલ નહીં વઢતા ઉસ મેં સે જલ નહીં ઉછલતા હૈં 'અંતરા વિ ય ણં તે વાયં ઉદીરે'તિ અંતરા વિ ય ણં સે ઉદગે ઉણ્ણામિજ્જહ અંતરા વિ ય તે વાયા નો ઉદીરે'તિ' હસ તરહ દિન રાત મેં દો વાર ઉત્પન્ન હોતા હૈં તવ પાની દો વાર ઝંચા ઉછલતા હૈં તથા પક્ષ

વાયુઓને અને જલને પ્રેરણા કરે છે. તથા દેશકાળને યોગ્ય તીવ્ર અને મધ્યમ ભાવથી જ્યારે પરિણામને પ્રાપ્ત કરે છે. 'તયાણં સે ઉદણ ઉણ્ણામિજ્જન્તિ' ત્યારે પૂર્વોક્ત દિવસોમાં તેમાં જળ વધે છે. અને 'જયાણં' જ્યારે 'તેસિં મહાપાયાલા ણં સુહાગપાયાલાણં ય હેટિલ્લમમિજ્જિલ્લેસુ તિભાગેસુ નો વહવે ઓરાલા વાતા જાવ તં તં ભાવં ન પરિણમન્તિ, તયાણં સે ઉદણ નો ઉન્નામિજ્જહ' એ મહાપાતાલ કલશોની અને ક્ષુદ્ર પાતાલ કલશોની નીચેની ણાણુના મધ્યના ત્રિભાગોમાં અનેક ઉદાર વાયુકાયિક જીવો ઉત્પન્ન થવાના નજીકજ હોય છે. સંમૂર્ચ્છન જન્મથી આત્મલાભ કરતા નથી. યાવત્ તે તે ભાવમાં પરિણત થતા નથી. ત્યારે જલ વધતું નથી. તેમાંથી પાણી ઉછળતું નથી. 'અંતરા વિ ય ણં તે વાયં ઉદીરે'તિ અંતરા વિ ય ણં સે ઉદગે ઉણ્ણામિજ્જહ, અંતરાવિય તે વાયા નો ઉદીરે'તિ' આ પ્રમાણે રાત દિવસમાં બે વાર વાયુ ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યારે પાણી બે વાર

રાત્ર મધ્યે દ્વિકૃત્વઃ પ્રતિનિયતે કાલવિભાગે પક્ષ મધ્યે ચતુર્દશ્યાદિ તિથિષુ અતિરેકેણ તે વાતાઃ તથા જગત્સ્વાભાવ્યાદુદીર્યન્તે ઉત્પદ્યન્તે ધાતૂનામનેકાર્યત્વાત્, તતોઽન્તરા-અહોરાત્રમધ્યે દ્વિકૃત્વઃ પ્રતિનિયતે કાલવિભાગે પક્ષમધ્યે ચતુર્દશ્યાદિષુ તિથિષુ અતિરેકેણ તત ઉદકમુન્નામ્યતે । ‘અંતરા વિ ય તે વાયા નો ઉદીરેતિ’ અન્તરાપિ ચ પ્રતિનિયતકાલવિભાગાદન્યત્ર તે વાતાઃ-વાયવો નોદીર્યન્તે-નોત્પદ્યન્તે તદ્ભાવાત્ ‘અંતરાવિ ય ણં સે ઉદગે ણો ઉણ્ણામિજ્જઈ’ અન્તરાપિ ચ પ્રતિનિયતકાલવિભાગાદન્યત્ર કાલવિભાગે તદુદકં નો ઉન્નામ્યતે, ઉન્નામકાઽભાવાત્ । ‘એવં સ્વલુ ગોયમા ! લવણસમુદ્રે ચાઉદસઠ્ઠમુદ્દિટ્ઠપુણ્ણમાસિ-
ણીસુ અરેરેગં વહ્ણંતિ વા હાયંતિ વા’ એવં સ્વલુ ગૌતમ ! લવણસમુદ્રે ચતુર્દશ્યષ્ટમ્યુ-

કે મધ્ય મેં ચતુર્દશી આદિ તિથિઓં મેં અધિક રૂપ સે વે વાયુકાયિક જીવ વહાં ઉત્પન્ન હોતે તવ ચતુર્દશી આદિ તિથિઓં મેં અધિકરૂપ સે પાની ઝંચા ઉછલતા હૈ ઓર જવ પ્રતિનિયત કાલ વિભાગ કે સિવાય કાલ વિભાગ મેં વે વાયુકાયિક જીવ વહાં ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં તવ પ્રતિનિયત કાલ વિભાગ કે સિવાય અન્ય કાલ મેં જલ ઉછલતા નહીં હૈં જ્વાર ભાટા સમુદ્ર મેં નહીં આતા હૈ ‘એવં સ્વલુ ગોયમા ! લવણેણં સમુદ્રે ચાઉદસઠ્ઠમુદ્દિટ્ઠપુણ્ણમાસિણીસુ અરેરેગં ૨ વહ્ણંતિ વા હાયંતિ વા’ ઇસ કારણ હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્ર મેં ચતુર્દશી, અષ્ટમી, અમાવસ્યા ઓર પૂર્ણિમા ઇન તિથિયોં મેં જલ કી અતિશય વૃદ્ધિ હોતી હૈ ઓર હાનિ હોતી હૈ જવ ઉન્નામક કા સદ્ભાવ હોતા હૈ તવ જલ વૃદ્ધિ ઓર જવ ઉન્નામક કા અભાવ હોતા હૈ તવ જલ વૃદ્ધિ કા અભાવ હોતા હૈ એસા જાનના ચાહિયે ॥ ૮૩ ॥

ઉંચુ ઉછળે છે. તથા પક્ષની વચમાં ચૌદશ વિગેરે તિથિયોમાં અધિકપણથી વાયુકાયિક જીવ ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યારે તે તિથિયોમાં વધારે પ્રમાણમાં ઉંચે ઉછળે છે. અને જ્યારે પ્રતિનિયત કાલ વિભાગ સિવાય એ વાયુકાયિક જીવો ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી ત્યારે પ્રતિનિયત કાલ વિભાગ સિવાય અન્ય કાળમાં પાણી ઉછળતું નથી અર્થાત્ સમુદ્રમાં ભરતી આવતી નથી. ‘એવં સ્વલુ ગોયમા ! લવણેણં સમુદ્રે ચાઉદસઠ્ઠમુદ્દિટ્ઠપુણ્ણમાસિણીસુ અરેરેગં અરેરેગં વહ્ણંતિ વા હાયંતિ વા’ એ કારણથી હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્રમાં ચૌદશ; આઠમ અમાસ અને પુનમ એ તિથિયોમાં પાણીની અત્યંત વૃદ્ધિ થાય છે. અને હાનિ થાય છે. જ્યારે ઉન્નામકનો સદ્ભાવ હોય છે, ત્યારે જલ વૃદ્ધિ અને જ્યારે ઉન્નામકનો અભાવ હોય છે, ત્યારે જલવૃદ્ધિનો અભાવ થાય છે. તેમ સમજવું. ॥ ૮૩ ॥

દિષ્ઠપૌર્ણમાસીષુ અતિરેકમ્ અતિશયેન વર્ધ્ધતે વા હીયતેવેતિ, સંક્ષોભવલા-
દ્વૃદ્ધિ હ્રાસૌ જલનાં સાતિરેકં ભવતઃ ॥૮૩॥

ચતુર્દશ્યાદિષુ લવણે જલવૃદ્ધિહ્રાસૌ પ્રતિપાદ્ય, દ્વિકૃત્વો જલવૃદ્ધિ દર્શયતિ-

મૂલમ્-લવણેણં ભંતે ! સમુદ્રાણ તીસાણ મુહુત્તાણં કર્દ્ધચુત્તો
અરેગં ૨ વઢ્ઢૈ વા, હાયૈ વા ૩ ગોયમા ! લવણેણં સમુદ્ધે
તીસાણ મુહુત્તાણં દુઃખચુત્તો ૨ અરેગં ૨ વઢ્ઢૈ વા, હાયૈ વા ।
સે કેણટ્ટેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચૈ લવણેણં સમુદ્ધે તીસાણ મુહુ-
ત્તાણં દુઃખચુત્તો અતિરેગં ૨ વઢ્ઢૈ વા, હાયૈ વા ૩ ગોયમા !
ઉદ્ધમંતેસુ પાયાલેસુ વઢ્ઢૈ આપૂરિતેસુ પાયાલેસુ હાયૈ સે તેણ-
ટ્ટેણં ગોયમા ! લવણેણં સમુદ્ધે તીસાણ મુહુત્તાણં દુઃખચુત્તો અતિ-
રેગં ૨ વઢ્ઢૈ વા, હાયૈ વા ॥સૂ૦ ૮૪॥

છાયા-લવણઃ खलु भदन्त ! समुद्रः त्रिंशतोमुहूर्त्तानां कति कृत्वोऽतिरેकं २
वर्धते वा, हीयते वा ? गौतम ! लवणः खलु समुद्रः त्रिंशतो मुहूर्त्तानां द्विकृत्वो-
ऽतिरેकं-२ वर्धते वा, हीयते वा । तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते लवणः खलु
समुद्रः त्रिंशतो मुहूर्त्तानां द्विकृत्वोऽतिरેकं २ वर्धते वा, हीयते वा ? गौतम !
उद्वमत्सु पातालेषु वर्धते आपुरितेषु पातालेषु हीयते । तत्केनार्थेन खलु गौतम !
लवणः खलु समुद्रं त्रिंशतो मुहूर्त्तानां द्विकृत्वोऽतिरેकं वर्धते वा हीयते वा ॥सू० ८४॥

ટીકા-‘લવણેણં ભંતે ! સમુદ્ધે તીસાણ મુહુત્તાણં કર્દ્ધચુત્તો અરેગં-૨ વઢ્ઢૈ
વા, હાયૈ વા ?’ હે ભદન્ત ! લવણો નામા સમુદ્રઃ खलु त्रिंशतो मुहूर्त्तानां मध्ये-

इस प्रकार लवण समुद्र में जल की वृद्धि और उसका ह्रास प्रतिपादित
करके अब सूत्रकार दो बार जल वृद्धि होने का प्रतिपादन करते हैं-

‘लवणेणं भंते ! समुद्राण तीसाण महुत्ताणं कर्द्वचुत्तो’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ-શ્રીગૌતમ ને પ્રભુ સે એસા પૂછા હૈ-હે ભદન્ત ! લવણ નામ
કા સમુદ્ર તીસ મુહૂર્ત્ત કે વીચ મેં અર્થાત્ એક દિન રાત મેં-કિતની વાર

આ રીતે લવણસમુદ્રમાં પાણીનો વધારો અને તેના હ્રાસનું પ્રતિપાદન
કરીને હવે સૂત્રકાર બે વાર જલવૃદ્ધિ થવાનું પ્રતિપાદન કરે છે.

‘લવણેણં સમુદ્રાણ તીસાણ મુહુત્તાણં કર્દ્ધચુત્તો’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે હે ભગવંત લવણ
નામનો સમુદ્ર ત્રીસ મુહૂર્ત્તમાં અર્થાત્ એક રાત દિવસમાં કેટલીવાર વધે છે ?

ઽહોરાત્રે કતિ કૃત્વઃ કતિધાઽતિશયેન વર્ધતે-હીયતે વેતિ પ્રશ્ને ભગવાનાહ-
'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'લવણેણં સમુદ્દે તીસાણ મુહુત્તાણં દુક્ખુત્તો ૨ અહરેગં ૨
વઢ્ઢિ વા, હાયઈ વા' લવણઃ સમુદ્રઃ ખલુ ત્રિશતો મુહૂર્તાનાં મધ્યે આધિક્યેન
દ્વિકૃત્વો દ્વિવારં વર્ધતે હાસમેતિ ચ 'સે કેણદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ લવણેણં
સમુદ્દે તીસાણ મુહુત્તાણં દુક્ખુત્તો અતિરેગં ૨ વઢ્ઢિ વા, હાયઈ વા' તત્કેન હેતુના
નિયમતો ભૂશં ત્રિશતોઽહોત્રસ્ય મુહૂર્તાનાં મધ્યે દ્વિવારં વર્ધતે હીયતે વા ?
'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'ઉઢ્ઢમંતેસુ પાયાલેસુ વઢ્ઢિ, આપૂરિતેસુ વા પાયાલેસુ વા
હાયઈ' ઉદ્ગમત્સુ-ઝર્ધ્વમુચ્છલત્સુ પાતાલેષુ વર્ધતે, આપૂરિતેષુ વા ઽસપૂર્યમાણેષુ,
આપૂરિતેષુ પાતાલેષુ ગતિમાન્ધં ભજતે પરિહીયતે વા ? 'સે તેણદ્દેણં ગોયમા !
તત્તેનાર્યેન હેતુના ગૌતમ ! બ્રહ્મીતિ પ્રશ્ને બ્રવીમિ-'જગતઃ સ્વાભાવ્યાત્ । 'સે

વદતા હૈ ? और कितनी बार घटता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-
'गोयमा ! लवणेणं समुद्दे तीसाण महुत्ताणं दुक्खुत्तो अतिरेगं वड्ढति
हायति वा' हे गौतम ! लवणसमुद्र एक दिन रात में दो बार बढ़ता है
और दो बार घटता है 'से केणद्वे णं भंते ! एवं वुच्चइ लवणे णं समुद्दे
तीसाण महुत्ताणं दुक्खुत्तो अहरेगं २ वड्ढइ वा हायइ वा' हे भदन्त !
ऐसा आप किस कारण से कहते हैं कि लवणसमुद्र एक दिन रात में
दो बार बढ़ता है और दो बार घटता है ? 'गोयमा ! उड्ढमंतेसु पाया-
लेसु वड्ढइ आपूरितेसु पायालेसु हायइ से तेणद्वेणं गोयमा ! लवणेणं
समुद्दे तीसाण महुत्ताणं दुक्खुत्तो अहरेगं वड्ढइ वा हायइ वा' हे गौतम !
अधः और मध्य के त्रिभाग गत वायु के संक्षोभ से पाताल कलशों
में से जब पानी ऊंचा उछलता है तब समुद्र में पानी बढ़ता है और
जब वे पाताल कलश वायु से आपूरित बने रहते हैं तब पानी हानि

અને કેટલીવાર ઘટે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા !
લવણેણં સમુદ્દે તીસાણ મુહુત્તાણં દુક્ખુત્તો અતિરેગં અતિરેગં વઢ્ઢિંતિ હાયંતિ વા'
હે ગૌતમ ! લવણ સમુદ્ર એક રાત દિવસમાં બે વાર વધે છે. અને બે વાર
ઘટે છે. 'સે કેણદ્દેણં ભંતે એવં વુચ્ચઈ લવણેણં સમુદ્દે તીસાણ મુહુત્તાણં દુક્ખુત્તો
અહરેગં અહરેગં વઢ્ઢિ વા હાયઈ વા' હે ભગવન્ આપ એવું શા કારણથી કહે
છે કે-લવણ સમુદ્ર એક રાત દિવસમાં બે વાર વધે છે અને બે વાર ઘટે
છે ? 'ગોયમા ! ઉઢ્ઢમંતેસુ પાયાલેસુ વઢ્ઢિ આપૂરિતેસુ પાયાલેસુ હાયઈ સે તેણદ્દેણં
ગોયમા ! લવણેણં સમુદ્દે તીસાણ મુહુત્તાણં દુક્ખુત્તો અહરેગં વઢ્ઢિ વા હાયઈ વા'
હે ગૌતમ ! નીચેના અને મધ્યના ત્રિભાગમાં રહેલ વાયુના સંક્ષોભથી પાતાલ
કલશોમાંથી જ્યારે પાણી ઉંચું ઉછળે છે, ત્યારે સમુદ્રમાં પાણી વધે છે. અને

તેણદ્વેષં ગોયમા ! લવણેણં સમુદે તીસાણ મુહુત્તાણં દુઃખુત્તો અતિરેગં વહ્ણિ વા, હાયિ વા' તત્તેન હેતુના ગૌતમ ! સ્વભાવાદેવાઽહોરાત્રમધ્યેઽતિવૃદ્ધિમેતિ હીયતે વાઽતિશયેન દ્વિવારં નિયમાત્ત્વમિતિ ॥સૂ. ૮૪॥

મૂલમ્-લવણસિંહાણં મંતે ! કેવલિયં ચક્રવાલવિષ્ણુમ્ભેણં કેવલિયં અહરેગં ૨ વહ્ણિ વા, હાયિ વા ૩ ગોયમા ! લવણ-સિંહાણં દસ જોયણસહસ્સાઈ ચક્રવાલવિષ્ણુમ્ભેણં દેસૂણં અદ્વજોયણં અતિરેગં વહ્ણિ વા, હાયિ વા । લવણસસ પં મંતે ! સમુદસસ કઈ ણાગ સાહસસીઓ અભિમતરિયં વેલં ધારંતિ કઈ નાગસાહસસીઓ વાહિરિયં વેલં ધારંતિ કઈ નાગ સાહસસીઓ અગ્ગોદયં ધારંતિ ૩ ગોયમા ! લવણસમુદસસ વાયાલીસં ણાગ સાહસસીઓ અભિમતરિયં વેલં ધારંતિ વાવત્તરિં નાગસાહસસીઓ વાહિરિયં વેલં ધારંતિ સદ્ધિં ણાગ સાહસસીઓ અગ્ગોદયં ધારંતિ એવામેવ સપુઠ્ઠાવરેણં ણાગ સયસાહસસીઓ ચોવત્તરિં ચ ણાગ સહસસા ભવંતીતિ મક્ખાયા ॥સૂ. ૮૫॥

છાયા-લવણશિંખા સ્વલ્પ ભદન્ત ! કિયચ્ચક્રવાલવિષ્ણુમ્ભેણ કિયચ્ચ અતિ-રેકમતિરેકં વર્ધતેવા-હીયતે વા ? ગૌતમ ! લવણશિંખા સ્વલ્પ દશયોજનસહસ્રાણિ ચક્રવાલવિષ્ણુમ્ભેણ દેગોનમર્ધયોજનમ્-અતિરેકં ૨ વર્ધતે વા-હીયતે વા । લવણસ્ય સ્વલ્પ ભદન્ત ! સમુદ્રસ્ય કતિ નાગસહસ્રાણિ આભ્યન્તરિકીં વેલાં ધરન્તિ ? કતિનાગ સહસ્રા વાહ્યાં વેલાં ધરન્તિ । કતિ નાગસહસ્રાણિ અગ્ગોદકં ધરન્તિ ? ગૌતમ ! લવણસમુદ્રસ્ય દ્વિચત્વારિં નાગસહસ્રાણિ આભ્યન્તરિકીં વેલાં ધરન્તિ, દ્વાસપ્પતિર્નાગ-પાતા હૈ 'સે તેણદ્વેષં ગોયમા ! લવણેણં સમુદે તીસાણ મુહુત્તાણં દુઃખુત્તો અહરેગં અહરેગં વહ્ણિ વા હાયિ વા' હસ કારણ હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્ર એક દિન રાત મેં દો વાર અધિકાધિક વઢતા હૈ ઓર ઘટતા હૈ યહ નિયમ હૈ ક્યોંકિ હસ પ્રકાર સે વઢને કા હસકા સ્વભાવ હૈ ॥૮૪॥

ન્યારે એ પાતાળ કલશો વાયુથી ભરાયેલા રહે છે. ત્યારે પાણીની હાની થાય છે. 'સે તેણદ્વેષં ગોયમા ! લવણેણં સમુદે તીસાણ મુહુત્તાણં દુઃખુત્તો અહરેગં વહ્ણિ વા હાયિ વા' એ કારણથી હે ગૌતમ ! લવણ સમુદ્ર એક રાત દિવસમાં એ વાર અધિકાધિક વધે છે અને ઘટે છે. એવો નિયમ છે. કેમકે એવી રીતે વધવાનો એનો સ્વભાવ છે. ॥ સૂ. ૮૪ ॥

સહસ્રાણિ વાહ્યાં વેલાં ધરન્તિ, પષ્ટિર્નાગસહસ્રાણિ અગ્રોદયં (કં) ધરન્તિ, એવમેવ સપૂર્વાપરેણ-एका नागशतसाहस्री चतुः सप्ततिसहस्राणि भवन्ती त्याख्यातम् । ૮૬।

ટીકા—‘લવણસિંહાણં મંતે ! કેવદ્યં’ ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ, કેવદ્યં અહરેગં -૨ વહ્નિવા-હાયિવા ? હે ભદન્ત ! લવણસિંહાણં સ્વલુ કિયતા-કિયત્સંખ્યા-વતા ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ, તથા-કિયન્તમતિરેકં-૨ યાવદ્ વર્ધતે વા હીયતે વા ઇતિ પ્રશ્ન:-? ભગવાનાહ-‘ગોયમા-!’ ગૌતમ-‘દસજોયણ સહસ્સાઈ ચક્રવાલ-વિષ્કમ્ભેણ દેસૂણં અદ્વજોયણં અતિરેગં વહ્નિવા-હાયિવા’ દશ યોજનસહસ્રાણિ ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ દેશતઃ જન ગવ્યૂતપ્રમાણ મર્ધયોજનમતિરેક મતિરેકમધિકં જાનીહિ વર્ધતે-હીયતેવા । અયમ્માવ:-લવણસમુદ્રે જંબૂદ્વીપાદ્ધાતકીખણ્ડાચ્ચ પ્રત્યેકં પશ્ચનવતિ ૨ યોજનસહસ્રાણિ ગોતીર્થઃ ગોતીર્થનામસ્તડાગાદાવિવ પ્રવેશ-

લવણશિખા વક્તવ્યતા-

‘લવણસિંહાણં મંતે ! કેવદ્યં’ ઇત્યાદિ ।

હે ભદન્ત ! લવણસમુદ્રની શિખા ચક્રવાલ વિષ્કમ્ભની અપેક્ષા કિતની ચૌડી છે અને ‘કેવદ્યં અહરેગં ૨ વહ્નિવા હાયિવા’ કિતની વહ વઢતી છે અને કિતની વહ ઘટતી છે ઉત્તરમાં પ્રશ્ન કહે છે ‘ગોયમા ! લવણસિંહાણં દસ જોયણ સહસ્સાઈ ચક્રવાલ વિષ્કમ્ભેણ દેસૂણં અદ્વજોયણં અહરેગં વહ્નિવા, હાયિવા’ હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્રની શિખા ચક્રવાલ વિષ્કમ્ભની અપેક્ષા ૧૦ હજાર યોજનની ચૌડી છે તથા કુછ કમ આધે યોજન તક વહ વઢતી છે અને ઘટતી છે ઇસકા તાત્પર્ય એસા છે જંબૂદ્વીપ અને ધાતકી ખણ્ડ દ્વીપ સે લેકર લવણસમુદ્રમાં પંચાનવે હજાર પંચાનવે હજાર યોજન તક ગોતીર્થ છે તડાગ આદિ કોમાં ઘુસને કે લિયે જો પ્રવેશ માર્ગ રૂપ નીચે કા મૂ પ્રદેશ હોતા છે

‘લવણસિંહાણં મંતે કેવદ્યં’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-હે ભગવન્ લવણ સમુદ્રની શિખા ચક્રવાલ વિષ્કમ્ભની અપેક્ષાએ કેટલી પહોળી છે ? અને ‘કેવદ્યં અહરેગં અહરેગં વહ્નિવા હાયિવા’ તે કેટલીક વધે છે અને કેટલી ઘટે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘ગોયમા લવણસિંહાણં દસ જોયણસહસ્સાઈ ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ દેસૂણં અદ્વજોયણં અહરેગં વહ્નિવા હાયિવા’ હે ગૌતમ ! લવણ સમુદ્રની શિખા ચક્રવાલ વિષ્કમ્ભની અપેક્ષાએ ૧૦ હસ હજાર યોજન જેટલી પહોળી છે. તથા કંઈક ઓછી અર્ધા યોજન સુધી તે વધે છે. અને ઘટે છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે જંબૂદ્વીપ અને ધાતકીખણ્ડ દ્વીપથી લઈને લવણ સમુદ્રમાં પંચાણુ હજાર પંચાણુ હજાર યોજન સુધી ગોતીર્થ છે. તલાવ વિગેરેની અંદર જવા માટે

માર્ગરૂપો નિમ્નો-નિમ્નતરો મૂલપ્રદેશઃ ગોતીર્થૈશ્વ ગોતીર્થૈશ્વ ઇતિવ્યુત્પત્તેઃ । મધ્ય
 ભાગાવગાહસ્તુ-દશયોજનસહસ્રપ્રમાણવિસ્તારઃ, ગોતીર્થ ચ-જંબૂદ્વીપવેદિકાન્ત-
 સમીપે, ધાતકીખણ્ડવેદિકાન્તસમીપેચા-૬૬ઙ્ગુલાસંખ્યેયમાગઃ, તંતઃ પરં સમ-
 તલભૂભાગા દારભ્ય ક્રમશઃ પ્રદેશદાન્યા તાવન્નીચત્વં પરિભાવનીયં યાવત્ પંચન-
 વતિ યોજનસહસ્રાણિ પંચનવતિ યોજનસહસ્રપર્યન્ત-સમતલ-ભૂભાગમપેક્ષયોર્ધ્વત્વં
 યોજનસહસ્રમેકમ્ તથા-જંબૂદ્વીપધાતકીખણ્ડયોર્વેદિકાતશ્ચ-તત્ર સમતલભૂભાગે
 પ્રથમતો જલવૃદ્ધિ રઙ્ગુલાસંખ્યેયમાગઃ તતસ્તમેવ સમતલભૂભાગ મધિકૃત્ય
 પ્રદેશવૃદ્ધ્યા જલવૃદ્ધિઃ ક્રમેણ વર્દમાના-ઉભયતોઽપિ પંચનવતિ યોજનસહસ્રાણિ
 હૈ ઉસકા નામ ગોતીર્થૈશ્વ હૈ એસે ગોતીર્થૈશ્વ લવણસમુદ્ર મેં હૈ પરન્તુ મધ્ય
 ભાગ મેં જો અવગાહ હૈ વહ દશ હજાર યોજન કે વિસ્તાર બાલા હૈ
 ગોતીર્થૈશ્વ જંબૂદ્વીપ કી વેદિકાન્ત કે પાસ મેં ઓર ધાતકી ખણ્ડ કી
 વેદિકાન્ત કે પાસ મેં હૈં इनकी अवगाहना अङ्गुल के असंख्यातवे
 भाग प्रमाण है इसके बाद समतल भू भाग से लेकर क्रमशः प्रदेश
 की हानि होते २ पंचानवे हजार योजन तक भू भाग नीचे नीचे होता
 गया है फिर पंचानवे हजार योजन के बाद जो समतल भू भाग आता
 है उसकी ऊंचाई एक हजार योजन की है जम्बूद्वीप की वेदिका और
 धातकी खण्ड की वेदिका से गोतीर्थ तक जो समतल भू भाग है उस
 समतल भू भाग में सबसे पहिले जो जल वृद्धि होती है वह अङ्गुल
 के असंख्यातवे भाग तक के प्रदेश में होती है-फिर यहां से एक २
 प्रदेश की वृद्धि के रूप में जल वृद्धि होते २ वहां तक होती हैं कि
 जहां तक दोनों ओर का ९५ हजार योजन तक का प्रदेश है फिर

જે પ્રવેશ માર્ગૈશ્વ નીચેનો ભૂમિભાગ છે તેનું નામ ગોતીર્થૈશ્વ છે. એ રીતનું
 એ ગોતીર્થૈશ્વ લવણસમુદ્રમાં છે. પરંતુ મધ્યભાગમાં જે અવગાહના છે તે દસ
 હજાર યોજનના વિસ્તારવાળી છે. ગોતીર્થૈશ્વ જંબૂદ્વીપની વેદિકાન્તની પાસે
 અને ધાતકીખંડની વેદિકાન્તની પાસે છે. તેની અવગાહના આંગળના અ
 સંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણની છે. તે પછી સમતલ ભૂમિભાગથી લઇને ક્રમશઃ
 પ્રદેશની હાની થતાં થતાં ૯૫ પંચાણુ હજાર યોજન સુધી નીચે નીચે થતો
 ગયેલ છે. તે પછી ૯૫ પંચાણુ હજાર યોજન પછી જે સમતલ ભૂમિભાગ
 આવે છે, તેની ઉંચાઇ એક હજાર યોજનની છે. જંબૂદ્વીપની વેદિકા અને
 ધાતકીખંડની વેદિકાથી ગોતીર્થૈશ્વ સુધી જે સમતલ ભૂભાગ છે, એ સમતલ
 ભૂભાગથી સૌથી પહેલાં જે જલવૃદ્ધિ થાય છે તે આંગળના અસંખ્યાતમા
 ભાગ સુધીના પ્રદેશમાં હોય છે. તે પછી ત્યાંથી એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિના

પંચનવતિયોજનસહસ્રપર્યન્તે ચોભયતોઽપિ સમતલભૂભાગમપેક્ષ્ય જલવૃદ્ધિઃ સપ્ત યોજનશતાનિ તદગમર્યઃ—તત્ર પ્રદેશે સમતલભૂભાગમપેક્ષ્યાવગાહો યોજનસહસ્રમ્ તદુપરિજલવૃદ્ધિઃ સપ્તયોજનશતાનિ—ઈતિ તતઃ પરં મધ્યભાગે દશયોજન સહસ્રવિસ્તારેઽવગાહો યોજનસહસ્રમ્ જલવૃદ્ધિ યોજનસહસ્રાણિ પાતાલકલશગત વાયુક્ષોભે સતિ તેષામુપરિ અહોરાત્રમધ્યે દ્વૌ વારૌ કિંચિન્ન્યૂને દ્વે ગવ્યૂતેઽતિશયેનોદકં વર્ધતે, પાતાલકલશગતપવનોપશાન્તૌ ચ જલં હીયતે । તદુક્તમ્—

પંચાઞ્ગસહસ્સે ગોતિત્થં ઉભયતો લવણસ્સ ।

જોયણસયાણિ સત્તઉ ઉદગપરિવુઢ્ઠીવિ ઉભયતો વિ—॥૧॥

૯૫ હજાર યોજન પ્રમિત પ્રદેશ મેં જો દોનોં ઓર કા સમતલ ભૂ ભાગ હૈં ઉસકી અપેક્ષા જલ વૃદ્ધિ સાત યોજન તક હોતી હૈં હસકા તાત્પર્ય હૈં કિ હસ સમતલ ભૂ ભાગ મેં જો અવગાહ હૈં વહ એક હજાર યોજન કા હૈં હસકે ડપર જો જલ કી વૃદ્ધિ હૈં વહ ૭ સૌ યોજન તક હોતી હૈં હસકે વાદ જો મધ્ય ભાગ હૈં ઉસમેં દશ હજાર યોજન કા વિસ્તાર હૈં સૌ એક હજાર યોજન તક યહાં જલ કી વૃદ્ધિ હોતી હૈં પાતાલ કલશ વાયુ કે ક્ષુભિત હોને પર ઉનકે ડપર અહોરાત્ર કે મધ્ય મેં દો વાર કુછ કમ દો કોશ તક અતિશય રૂપ મેં ઉદક કી વૃદ્ધિ હોતી હૈં ઓર જવ પાતાલ કલશગત વાયુ મેં નહીં હોતા હૈં તવ જલ કી વૃદ્ધિ : નહીં હોતી હૈં કહા મી હૈં—

પંચાઞ્ગ સહસ્સે ગોતિત્થં ઉભયતો વિ લવણસ્સ

જોયણસયાણિ સત્તઉ ઉદગપરિવુઢ્ઠી વિ ઉભયતો વિ ॥૧॥

इये जलवृद्धि यतां यतां त्यां सुधी थाय छे के ज्यां सुधी जन्ने आणुना ८५ पंचाणु डुणर ८५ पंचाणु डुणर योजन सुधीनो प्रदेश छे. ते पछी ८५ पंचाणु डुणर योजन जेटला प्रदेशमां जन्ने आणुनो जे समतल भूमि-भाग छे, ते अपेक्षाथी जलवृद्धि सात योजन पर्यन्त थाय छे आ कथननुं तात्पर्य अेषुं छे के—आ समतल भूभागमां जे अवगाह छे ते अेक डुणर योजननो छे. तेनी उपर जे जलनीवृद्धि छे ते सातसो योजन सुधी थाय छे. ते पछी जे मध्यभागमां छे तेमां दस डुणर योजननो विस्तार छे. तो अेक डुणर योजन सुधी अड्डीया जलवृद्धि थाय छे. पातालकलश वायुना क्षुभित थवाथी तेनी उपर दिनरातमां जे वार कंछक ओछा जे केस सुधी अतिशय पण्ठाथी पाण्णीनी वृद्धि थाय छे. अने ज्यारे पाताल कलशमां रडेटा वायुमां क्षोभ थतो नथी त्यारे जलनी वृद्धि थती नथी कहुं पण् छे के—

‘पंचाङ्गसहस्से गौतित्थं उभयतो वि लवणस्स ।

जोयणसयाणि सत्तउ उदगपरिवुड्ढि वि उभयतो वि ॥ १ ॥

દસજોયણસહસ્સા લવણસિંહા ચક્રવાલતોરુંદા-
 સોલસસહસ્સ ઉચ્ચા સહસ્સમેગં ચ ઓગાઢા-॥૨॥
 દેસૂળ મદ્વજોયણ લવણસિંહોવરિ દુગં દુવે કાલો ।
 અરેગં અરેગં પરિવડ્ઢૈ હાયણવાવિ-॥૩॥

છાયા-પશ્ચનવતિ સહસ્રાણિ ગોતીર્થસ્તૂભયતોઽપિ લવણસમુદ્રસ્ય ।
 યોજનશતાનિ સપ્તતૂદક પરિવૃદ્ધિરપિ ઉભયોરપિ ॥
 દશયોજનસહસ્રાણિ લવણશિખા ચક્રવાલતોરુંદા ।
 પોઢશસહસ્રાણ્યુચ્ચાઃ સહસ્રમેકં ચાઽવગાઢાઃ ॥
 દેશોનમર્ધયોજનં લવણશિખોપરિદ્વિવારં દ્વયોઃ કાલયોઃ ।
 અતિરેક મતિરેકં પરિવર્ધતે હોયતેવાઽપિ ॥

સમ્પ્રતિ-વેલન્ધરવક્તવ્યતામાઢ-‘લવણસ્સ ણં મંતે ! સમુદ્સ કહ્નાગ સાહ-
 સ્સીઓ અઢ્ઢિમ્તરિયં વેલં ધારંતિ-કહ્નાગ સાહસ્સીઓ વાહિરિયં વેલં ધારંતિ-
 કહ્નાગ સાહસ્સીઓ અગ્ગોદયં ધારંતિ-?’ હે ભદન્ત-! લવણનામ્નઃ સમુદ્રસ્ય
 ક્રિયન્તિ નાગસહસ્રાણિ નાગકુમારાણાં ભવનપતિ નિકાયાન્તર્વર્તિનાં સહસ્રાણિ-

દસ જોયણસહસ્સા લવણસિંહા ચક્રવાલતો રુંદા
 સોલસ સહસ્સ ઉચ્ચા સહસ્સ મેગં ચ ઓગાઢા ॥૨॥
 દેસૂળમદ્વજોયણ લવણસિંહોવરિ દુગં દુવે કાલો ।
 અરેગં ૨ પરિવડ્ઢૈ હાયણવાવિ ॥૩॥

વેલન્ધર વક્તવ્યતા-‘લવણસ્સ ણં મંતે ! સમુદ્સ કતિ ણાગ સાહ-
 સ્સીઓ અઢ્ઢિમ્તરિયં વેલં ધારંતિ’ હે ભદન્ત ? લવણસમુદ્ર કી આભ્યન્ત-
 રિક વેલાકો-જમ્બૂદ્વીપ કે સામ્હને કી વેલા કો શિખર કે ડપર
 કે જલ કો ઓર શિખા કો-જો કિ અગ્રભાગ મેં ગિરતી હૈ કિતને
 હજાર નાગકુમાર દેવ ધારણ કરતે હૈં ? ‘કહ નાગ સાહસ્સીઓ વાહિ

દસ જોયણસહસ્સા લવણસિંહા ચક્રવાલતો રુંદા ।
 સોલસસહસ્સ ઉચ્ચા સહસ્સમેગં ચ ઓગાઢા ॥ ૨ ॥
 દેસૂળમદ્વજોયણ લવણસિંહોવરિ દુગં દુવે કાલો ।
 અરેગં અરેગં પરિવડ્ઢૈ હાયણવાવિ ॥ ૩ ॥
 વેલન્ધર વક્તવ્યતા.

‘લવણસ્સ ણં મંતે ! સમુદ્સ કહ્ નાગસાહસ્સીઓ અઢ્ઢિમ્તરિયં વેલં
 ધારંતિ’ હે ભગવન્ લવણ સમુદ્રની આભ્યન્તરિક વેલાને અર્થાત્ જમ્બૂદ્વીપની
 સામેની વેલાને શિખરની ઉપરના જલને અને શિખાને કે જે અગ્રભાગમાં
 પડે છે. કેટલા હજાર નાગકુમાર દેવો ધારણ કરે છે. ? ‘કહ નાગસાહસ્સીઓ
 વાહિરિયં વેલં ધારંતિ, કહ નાગસાહસ્સીઓ અગ્ગોદયં ધારંતિ’ કેટલા હજાર

આભ્યન્તરિકીં જંબૂદ્વીપાભિમુખાં વેલાં શિખરોપરિજલં શિખાંચા—ડર્વાક્ અગ્ર-
ભાગે પતન્તીં ધરન્તિ ? કિયન્તો નાગસહસ્રાઃ બાહ્યાં—ધાતકીઘ્વણ્ડદ્વીપાભિમુખાં
વેલાં ધાતકીઘ્વણ્ડદ્વીપ મધ્યે પ્રવિશન્તીં ધારયન્તિ ? કિયન્તો નાગસહસ્રાઃ અગ્રો-
દકં દેશોનયોજનાર્ધજલાદુપરિવર્ધમાનં જલં ધરન્તિ—ધારયન્તિ—? इति प्रश्नः ।
મગવાનાહ—‘ગોયમા’—હે ગૌતમ—! ‘લવણસમુદ્રસ્ય વાયાલીસં નાગસાહસ્સીઓ
અઽભિમતરિયં વેલં ધરેતિ—’ લવણસમુદ્રસ્ય દ્વિચત્વારિંશદ્ નાગસહસ્રાણિ આભ્યન્ત-
રિકીં વેલાં ધારયન્તિ, ‘વાવત્તરિં નાગસાહસ્સીઓ વાહિરિયં વેલં ધારેતિ’ દ્વાસ-
પ્તતિર્નાગસહસ્રાણિ જગત્યુપરિસ્થિત્વા બાહ્યાં વેલાં ધરન્તિ, ‘સદ્વિં નાગસાહસ્સીઓ
અગ્ગોદયં ધારેતિ’ પઞ્ચિર્નાગસહસ્રાણિ અગ્રોદકં ધરન્તિ । તદુક્તમ્—

રિયં વેલં ધારંતિ’ ‘કર્દ્વે નાગસાહસ્સીઓ અગ્ગોદયં ધારેતિ’ કિતને હજાર
નાગકુમાર દેવ બાહ્ય ધાતકી ઘ્વણ્ડદ્વીપ કે તરફ કી વેલા કો ધાતકી
ઘ્વણ્ડ દ્વીપ કે બીચ મેં પ્રવેશ કરતી હુઈ વેલા કો ધારણ કરતે હૈં ?
ઔર કિતને હજાર નાગકુમાર દેવ અગ્રોદક કી કુછ કમ આધે યોજન
પર કે ઉપર વર્ધમાન જલ કો ધારણ કરતે હૈં ? इन प्रश्नों के उत्तर में
પ્રભુ શ્રી ફરમાતે હૈં—‘ગોયમા ! લવણસમુદ્રસ્ય વાયાલીસં નાગસાહ-
સ્સીઓ અઽભિમતરીયં વેલં ધારેતિ’ હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્ર કી આભ્યન્ત-
રિક વેલા કો ૪૨ હજાર નાગકુમાર ધારણ કરતે હૈં ? ‘વાવત્તરિં
નાગસાહસ્સીઓ વાહિરિયં વેલં ધારેતિ’ ૭૨ હજાર નાગકુમાર દેવ
બાહ્ય વેલા કો ધારણ કરતે હૈં ‘સદ્વિં નાગ સાહસ્સીઓ અગ્ગોદયં
ધારેતિ’ તથા ૬૦ હજાર નાગકુમાર દેવ અગ્રોદક કો ધારણ કરતે
હૈં । ‘एवमेव सपुष्पावरेण एगं नाग सतसाहस्सी चोवत्तरिं च नाग
સહસ્સા ભવંતીતિ મક્ષાયા’ યે સ્વ નાગકુમાર મિલ કર એક લાઘ

નાગકુમાર દેવો બાહ્ય ધાતકી. ઝંડદ્વીપની, વેલાને; ધાતકીઝંડ દ્વીપની વચમાં
પ્રવેશ કરતી વેલાને ધારણ કરે છે ? અને કેટલા હજાર નાગકુમાર દેવો અગ્રો-
દકને કંઈક ઓછા અર્ધા યોજનથી ઉપર વધતા જલને ધારણ કરે છે ? આ
પ્રશ્નોના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! લવણસમુદ્રસ્ય વાયાલીસં નાગ-
સાહસ્સીઓ અઽભિમતરિયં વેલં ધારેતિ’ હે ગૌતમ ! લવણ સમુદ્રની આભ્યન્તરિક
વેલાને ૪૨ ખેંતાલીસ હજાર નાગકુમાર દેવો ધારણ કરે છે. ‘વાવત્તરી નાગ-
સાહસ્સીઓ વાહિરિયં વેલં ધારેતિ’ ૭૨ ખેંતેર હજાર નાગકુમાર દેવો ઝહારની
વેલાને ધારણ કરે છે. ‘સદ્વિં નાગ સાહસ્સીઓ અગ્ગોદયં ધારેતિ’ તથા ૬૦
સાઈઠ હજાર નાગકુમાર અગ્રોદકને ધારણ કરે છે. ‘एवमेव सपुष्पावरेण
एगं नागसाहस्सी चोवत्तरिं च नागसहस्रा भवन्ती तिमक्खाया’ આ બધા

અઙ્ગિમતરિયં વેલં, ધરંતિ લવણોદહિસ્સ નાગાણં ।

વાયાલીસસહસ્સા, દુસત્તરિ સહસ્સવાહિરિયં ॥

સઠ્ઠિં નાગસહસ્સા, ધરેતિ અગ્ગોદયં સમુદ્દસ્સ ।

છાયા-‘આમ્યન્તરિકીં વેલાં ધરન્તિ લવણોદધેઃ નાગાનામ્ ।

દ્વિ ચત્વારિંશત્ સહસ્રા દ્વિસપ્તતિસહસ્રા વાહ્યામ્ ॥

પષ્ટિર્નાગસહસ્રાઃ, ધારયન્ત્યગ્રોદકં સમુદ્રસ્ય ।

‘एवामेव सपुष्पावरेणं एगा नाग सतसहस्सी चोवत्तरिं च णागसहस्सा भवंतीति मक्खाया’ एवमेव सपूर्वापरेण-पूर्वापरसमुदायेन एकं नागशतसहस्रं चतुःसप्ततिश्च नागसहस्राः भवन्ति इत्याख्यातानि-कथितानि मया-शेषैश्च तीर्थकरैः इति । ॥सू० ८५॥

મૂલમ્-કઙ્ક ણં મંતે ! વેલંધરા નાગરાયા પન્નત્તા ગોયમા !
 ચત્તારિ વેલંધરા નાગરાયા પન્નત્તા તં જહા-ગોથૂમે સિવણ સંખે
 મળોસિલણ । એતેસિં ણં મંતે ચઉણ્હં વેલંધરનાગરાયાણં કઙ્ક
 આવાસપઘ્વયા પન્નત્તા ? ગોયમા ! ચત્તારિ આવાસપઘ્વયા પળ્લત્તા
 તં જહા-ગોથૂમે ઉદગમાસે સંખે દગ્ગસીમાણ । કહિ ણં મંતે
 ગોથૂમસ્સ વેલંધરનાગરાયસ્સ ગોથૂમે ણામં આવાસપઘ્વણ
 પન્નત્તે ગોયમા । જંબુદીવે દીવે મંદરસ્સ પુરત્થિમેણં લવણ-
 સમુદ્દં વાયાલીસં જોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા એત્થં ણં
 ગોથૂમસ્સ વેલંધરનાગરાયસ્સ ગોથૂમે ણામં આવાસપઘ્વણ
 પળ્લત્તે સત્તરસ એક્કવીસાઈં જોયણસતાઈં ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં ચત્તારિ

૭૪ હજાર હોતે હૈં । યહી બાત

‘અઙ્ગિમતરિયં વેલં ધરંતિ લવણોદહિસ્સ નાગાણં

વાયાલીસ સહસ્સા દુસત્તરિ સહસ્સા વાહિરિયં ॥૧॥

સઠ્ઠિં નાગ સહસ્સા ધરંતિ અગ્ગોદયં સમુદ્દસ્સ’ ઇતિ ॥૮૫॥

નાગકુમારે મળીને કુલ ૧ એક લાખ ૭૪ ચુંભોતેર હજાર થાય છે. એજ વાત

અઙ્ગિમતરિયં વેલં ધરંતિ લવણોદહિસ્સ નાગાણં,

વાયાલીસસહસ્સા દુસત્તરિ સહસ્સા વાહિરિયં ॥ ૧ ॥

સઠ્ઠિં નાગસહસ્સા ધરંતિ અગ્ગોદયં સમુદ્દસ્સ ઇતિ’

આ ગાથાઓ દ્વારા કહેવામાં આવેલ છે. ॥ સૂ. ૮૫ ॥

तीसे जोयणसते कोसं च उव्वेहेण मूले दस बावीसे जोय-
णसते आयामविकखंभेणं, मज्झे सत्त तेवीसे जोयणसते
उवरिं चत्तारि चउवीसे जोयणसए आयामविकखंभेणं, मूले
तिणिण जोयणसहस्साइं दोणिण य बत्तीसुत्तरे जोयणसए
किंचि विसेसूणे परिकखेवेणं मज्झे दो जोयणसहस्साइं दोणिण
य छलसीते जोयणसते किंचि विसेसाहिए परिकखेवेणं उवरिं
एगं जोयणसहस्सं तिणिण य ईयाले जोयणसते किंचि विसे-
सूणे परिकखेवेणं मूले विच्छिण्णे मज्झे संखित्ते उप्पि तणुए
गोपुच्छसंठाणसंठिए सव्वकणगामए अच्छे जाव पडिरूवे ।
सेणं एगाए पउमवरवेदियाए एगेण य वणसंडेणं सव्वतो
समंता संपरिकिखत्ते दोणह वि वण्णओ । गोथूभस्स णं आवास
पव्वयस्स उवरिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पत्तत्ते जाव
आवासयंति० । तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहु-
मज्झदेसभाए एत्थ णं एगे महं पासायवडेंसए बावट्टं जोयणद्धं
च उट्ठं उच्चत्तेणं तं चेव पमाणं अद्धं आयामविकखंभेणं
वण्णओ जाव सीहासणं सपरिवारं । से केणट्ठेणं भंते । एवं
बुच्चंइ गोथूभे आवासपव्वए गोथूभे पव्वए २ ? । गोयमा !
गोथूभेणं आवासपव्वए तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं बहुओ
खुड्डा खुड्डियाओ जाव गोथूभवण्णाइं वड्डं उप्पलाइं तहेव
जाव गोथूभे तत्थ देवे सहड्डिए जाव पलिओवमड्डिए परि-
वसति सेणं तत्थ चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं जाव गोथूभ-
स्स य आवासपव्वयस्स गोथूभाए रायहाणीए जाव विहरति,
से तेणट्ठेणं जाव णिच्चे । रायहाणी पुच्छा गोयमा ! गोथूभस्स
आवासपव्वयस्स पुरत्थिमेणं तिरियमसंखेज्जे दीवसमुद्दे वीड-
वइत्ता अण्णंमि लवणसमुद्दे तं चेव पमाणं तहेव सव्वं ।

कहि णं भंते ! सिवगस्स वेलंधरणागरायस्स दओभासणामे
 आवासपव्वते पन्नत्ते ? गोयमा ! जंबुदीवेणं दीवे मंदरस्स पव्व-
 यस्स दक्खिणेणं लवणसमुदं बायालीसं जोयणसहस्साइं ओगा
 हित्ता एत्थ णं सिवगस्स वेलंधरणागरायस्स दओभासे णामं
 आवासपव्वते पन्नत्ते, तं चेव पमाणं जं गोथूभस्स णवरि
 सव्व अंकामए अच्चे जाव पडिरूवे जाव अट्टो भाणियव्वो,
 गोयमा ! दओभासेणं आवासपव्वते लवणसमुदे अट्टो जोय-
 णियखेत्ते दगं सव्वतो समंता ओभासेति उज्जोवेति तवति
 पभासेति सिवए एत्थ देवे सहड्डिए जाव रायहाणी से दक्खि-
 णेणं सिविगा दओभासस्स सेसं तं चेव । कहि णं भंते !
 संखस्स वेलंधरणागरायस्स संखे णामं आवासपव्वते पन्नत्ते २
 गोयमा ! जंबुदीवेणं दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पच्चत्थिमेणं
 बायालीसं जोयणसहस्साइं एत्थ णं संखस्स० वेलंधर० संखे-
 णामं आवासपव्वते तं चेव पमाणं णवरं सव्वरयणामए अच्चे
 जाव पडिरूवे । सेणं एगाए पउसवरवेदियाए एगेण य वण-
 संडेणं जाव अट्टो वहुओ खुड्डा खुड्डियाओ जाव वहुइं उप्प-
 लाइं संखाभाइं संखावण्णाइं संखवण्णाभाइं संखे एत्थ देवे
 सहड्डिए जाव रायहाणीए पच्चत्थिमेणं संखस्स आवासपव्वयस्स
 संखा नाम रायहाणी तं चेव पमाणं । कहि णं भंते ! मणो
 सिलकस्स वेलंधरणागरायस्स उदगसीमाए नामं आवास-
 पव्वते पन्नत्ते गोयमा ! जंबुदीवे दीवे मंदरस्स उत्तरेणं लवण-
 समुदं बायालीसं जोयणसहस्साइं ओगाहित्ता एत्थ णं मणो-
 सिलगस्स उदगसीमाए णामं आवासपव्वते पणत्ते तं चेव
 पमाणं नवरं सव्व फलिहामए अच्चे जाव अट्टो, गोयमा !
 दगसीमंतेणं आवासपव्वते सीता सीतोदगाणं महाणदीणं
 तत्थगतो सोएपडिहम्मति से तेणट्ठेणं जाव णिच्चे मणोसिलए

एत्थ देवे महड्डिए जाव से णं तत्थ चउण्हं सामाणियसाह०
जाव विहरइ । कहि णं भंते मणोसिलगस्स वेलंधरणाग-
रायस्स मणोसिला नाम रायहाणी ? गोथमा ! दग्गसीहस्स आवा-
सपव्वयस्स उत्तरेणं तिरि० अण्णंमि लवणे एत्थ णं मणो-
सिलिया णाम रायहाणी पण्णत्ता, तं चेव पमाणं जावमणो-
सिलाए देवे कणमं करय य फालियमया य वेलंधराणमा-
वासा अणुवेलंधरराईण पव्वया होंति रयणमया ॥सू० ८६॥

छाया-कति खलु वेलंधरा नागराजाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! चत्वारो वेलंधरा
नाम नागराजाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-गोस्तूपः १ शिवकः २ शंखो ३ मनः
शिलकः ४ । एतेषां खलु भदन्त ! वेलंधरनागराजानां कति आवासपर्वताः
प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! चत्वार आवासपर्वताः प्रज्ञप्ताः तद्यथा-गोस्तूप उदकभासः
शंखो-दकसीमः । कुत्र खलु भदन्त ! गोस्तूपस्य वेलंधरनागराजस्य गोस्तूपो
नाम-आवासपर्वतः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पूर्वेण लवणं समुद्रं
द्वाचत्वारिंशतं योजनसहस्राणि अवगाह्याऽत्र खलु गोस्तूपस्य वेलंधरनागराजस्य
गोस्तूपो नाम आवासपर्वतः प्रज्ञप्तः, सप्तदश योजनशतानि एकविंशत्यधिकानि
ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन चत्वारि योजनशतानि त्रिंशानि क्रोशं चोद्वेधेन मूले दशयोजन-
शतानि द्वाविंशत्युत्तराणि आयामविष्कम्भेण मध्ये सप्तयोजनशतानि त्रयोविंश-
त्युत्तराणि उपरि च चत्वारि योजनशतानि चतुर्विंशत्यधिकान्यायामविष्कम्भेण
मूले-त्रीणि योजनसहस्राणि द्वे च द्वात्रिंशदुत्तरे योजनशते किञ्चिद्विशेषोने
परिक्षेपेण, मध्ये द्वे योजनसहस्रे द्वे च योजनशते षडशीते किञ्चिद् विशेषाधिके
परिक्षेपेण, उपरि एकं योजनसहस्रं त्रीणि च एकचत्वारिंशतानि योजनशतानि
किञ्चिद् विशेषोनानि परिक्षेपेण, मूले विस्तीर्णा मध्ये संक्षिप्तः उपरि तनुको
गोपुच्छसंस्थानसंस्थितः सर्वकनकमयोऽच्छो यावत्प्रतिरूपः । स खलु एकया
पञ्चवरवेदिकया-एकेन च वनपण्डेन सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्तः, द्वयोरपि
वर्णकः । गोस्तूपस्य खलु आवासपर्वतस्योपरि बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तो
यावदासते । तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र
खलु एको महान् प्रासादावतंसकः सार्धानि द्वाषष्टिर्योजनानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन
तदेव प्रमाणम् अर्धमायामविष्कम्भेण वर्णको यावत् सिंहासनं सपरिवारम्
तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते गोस्तूप आवासपर्वतो गोस्तूपः आवासपर्वतः ?

गौतम ! गोस्तूपे खलु आवासपर्वते तत्र तत्र देशे तत्र बह्वः क्षुल्लक्षुल्लिकाः यावद् गोस्तूपवर्णानि बहूनि उत्पलानि तथैव यावद्गोस्तूपः तत्र तत्र देवो महर्द्धिको यावत् पल्योपमस्थितिकः परिवसति । स खलु तत्र चतुर्णां सामानिकसहस्राणां यावद् गोस्तूपस्याऽऽवासपर्वतस्य गोस्तूपायाः राजधान्या यावद् विहरति । तत्तेनार्थेन यावद् नित्यः । राजधानी पृच्छा-गौतम-! गोस्तूपस्या-ऽऽवासपर्वतस्य पूर्वेण तिर्यगसंख्येयान् द्वीपसमुद्रान् व्यतिव्रज्या-ऽन्यस्मिन् लवणसमुद्रे तदेव प्रमाणं-तथैव सर्वम् । कुत्र खलु भदन्त-! शिवकस्य वेलंधरनागराजस्य दकाभास नामक आवासपर्वतः प्रज्ञप्तः-? जंबूद्वीपे खलु द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य दक्षिणेन लवणसमुद्रं द्विचत्वारिंशद्दशोजनसहस्राण्यवगाह्याऽत्र खलु शिवकस्य वेलंधरनागराजस्य दकोभासनामक आवास पर्वतः प्रज्ञप्तः तदेव प्रमाणं यद्गोस्तूपस्य नवरं सर्वाकमयोऽच्छो यावत्प्रतिरूपो यावदर्थो भणितव्यः । गौतम ! दकोभासः खलु आवासपर्वतः लवणसमुद्रेऽष्टयोजनिकक्षेत्रे दकं सर्वतः समन्तात् अवभासयति-उद्घोतयति-तापयति-प्रभासयति । शिवकोऽत्र देवो महर्द्धिको यावत् राजधानी सा दक्षिणेन शिविका दकाभासस्य शेषं तदेव । कुत्र खलु भदन्त ! शंखस्य वेलंधरनागराजस्य शंखो नामाऽऽवासपर्वतः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! जंबूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य पश्चिमेन द्विचत्वारिंशत् योजनसहस्राण्यवगाह्याऽत्र खलु शंखस्य वेलंधरस्य शंखो नामाऽऽवासपर्वतः तदेव प्रमाणम्, नवरं सर्वरत्नमयोऽच्छः० । स खल्वेकया पद्मवरवेदिकया, एकेन च वनपण्डेन यावदर्थः बह्व्यः क्षुल्लक्षुल्लिका यावद् बहून्युत्पलानि शंखाभानि-शंखवर्णानि-शंखवर्णाभानि शंखोऽत्र देवो महर्द्धिको यावद् राजधानी पश्चिमेन शंखस्यावासपर्वतस्य शंखा नाम्नी राजधानी तदेव प्रमाणम् । कुत्र खलु भदन्त ! मनःशिलकस्य वेलंधरनागराजस्योदकसीमो नामावासपर्वतः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! जंबूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्योत्तरेण लवणसमुद्रं द्विचत्वारिंशद् योजनसहस्राण्यवगाह्याऽत्र खलु मनःशिलकस्य वेलंधरनागराजस्योदकसीमो नामाऽऽवासपर्वतः प्रज्ञप्तः तदेव प्रमाणम्, नवरं सर्वस्फटिकमयोऽच्छो यावदर्थः, गौतम ! दकसीमे खलु-आवासपर्वते शीता शीतोदयोः महानद्योस्तत्रगतानि स्रोतांसि प्रति हन्यन्ते तत्तेनार्थेन यावन्नित्यः, मनःशिलकोऽत्र देवो महर्द्धिको यावत् स खलु तत्र चतुर्णां सामानिक० यावद्विहरति । कुत्र खलु भदन्त ! मनःशिलकस्य वेलंधरनागराजस्य मनःशिला नाम्नी राजधानी ? गौतम ! दकसीमस्य आवासपर्वतस्योत्तरेण तिर्यगसंख्येय० अन्यस्मिन् लवणेऽत्र खलु मनःशिलिकानाम्नी राजधानी प्रज्ञप्ता तदेव प्रमाणं यावत्-मनःशिलको देवः कनकांकरत्नस्फटिकमयाश्च वेलंधराणामावासाः । अनुवेलंधरराजानां पर्वता भवन्ति रत्नमयाः ॥६०८६॥

ટીકા—‘કહ્ નં મંતે વેલંધરા નાગરાયા પન્નત્તા’ કિયન્તો ભદન્ત ! લવણ-સમુદ્રસ્ય વેલાયા ધરાઃ સ્વલુ નાગરાજાઃ નાગાનાં નાગકુમારાણાં ભવનપતેરવાન્તર-જાતીનાં રાજાનઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ભગવાનાહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘ચત્તારિ વેલં-ધરા નાગરાયા પન્નત્તા’ ચત્વારો નાગરાજાઃ પ્રજ્ઞપ્તા વેલન્ધરા નામાનઃ ‘તં જહા’ તથા ‘ગોથૂમે સિવણ’ ગોસ્તૂભઃ ૧, શિવકઃ ૨, શંખઃ ૩, મનઃ શિલકશ્ચ ૪ । ‘એસિ નં મંતે ચઉણ્હં વેલંધરનાગરાયાણં કહ્ આવાસપવ્વયા પણ્ણત્તા’ એતેષાં ચતુર્ણાં સ્વલુ ભદન્ત ! વેલંધરનામક નાગરાજાનાં કતિ સંલ્લયકા આવાસપર્વતાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ભગવાનાહ—‘ગોયમા હે ગૌતમ ! ‘ચત્તારિ આવાસપવ્વયા પન્નત્તા’ ચત્વાર્યાં વાસપર્વતાઃ પ્રત્યેકૈકસ્યૈકૈકભાવેન પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ‘તં જહા :ગોથૂમે—ઉદગભાસે સંલ્લે દગસીમાણ’ ગોસ્તૂપઃ ૧ ઉદકભાસઃ ૨ શંખઃ ૩ દકસીમઃ ૪ એતે ચત્વારઃ આવાસપર્વતાઃ સન્તિ । ‘કહિ નં મંતે ગોથૂમસ્સ વેલંધરનાગરાયસ્સ ગોથૂમે નામં

‘કહ્ નં મંતે ! વેલંધરા નાગરાયા પણ્ણત્તા’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—હે ભદન્ત વેલન્ધર નાગરાજ કિતને કહે ગયે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! ચત્તારિ વેલંધરા નાગરાયા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! વેલન્ધર—લવણસમુદ્ર કી વેલા કો ધારણ કરને વાલે—નાગ-રાજ ચાર કહે ગયે હૈં । ‘તં જહા’ જિનકે નામ હસ પ્રકાર સે હૈં ‘ગોથૂમે સિવણ, સંલ્લે, મણોસિલણ’ ગોસ્તૂભ, શિવક શંખ ઓર મનઃ શિલક ‘એતેસિ નં મંતે ! ચઉણ્હં વેલંધરનાગરાયાણં કહ્ આવાસપવ્વયા પન્નત્તા’ હે ભદન્ત ! ઇન ચાર વેલંધર નાગરાજોં કે કિતને આવાસ પર્વત કહે ગયે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! ચત્તારિ આવાસ પવ્વયા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! ચાર આવાસ પર્વત કહે ગયે હૈં । ‘તં જહા’

‘કહ્ નં મંતે ! વેલંધરા નાગરાયા પણ્ણત્તા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ— હે ભગવન્ વેલંધર નાગરાજ કેટલા કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! ચત્તારિ વેલંધરા નાગરાયા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! વેલંધર—લવણસમુદ્રની વેલાને ધારણ કરવાવાળા નાગરાજ ચાર કહેલા છે. ‘તં જહા’ જેમના નામે આ પ્રકારે છે. ‘ગોથૂમે, સિવણ, સંલ્લે, મણોસિલણ’ ગોસ્તૂભ, શિવક શંખ, અને મનઃશિલા ‘એતેસિ’ નં મંતે ! ચઉણ્હં વેલંધરના ગરાયાણં કહ્ આવાસપવ્વયા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ એ ચાર વેલંધર નાગરાજોના કેટલા આવાસ પર્વતો કહેલા છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! ‘ચત્તારિ આવાસપવ્વયા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! ચાર આવાસ પર્વતો કહેલા છે.

આવાસપવ્વણ પન્નત્તે' કુત્ર ચલુ ભદન્ત ! ગોસ્તૂપવેલંધરનાગરાજસ્ય ગોસ્તૂપ નામાઽઽવાસપર્વતઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા-જંબુદ્વીવે દીવે મંદરસ્સ પુરત્થિમેળં લવણં સમુદ્ધં-વાયાલીસં જોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા એત્થ ણં ગોથૂમસ્સ વેલંધર-નાગરાયસ્સ ગોથૂમેણામં આવાસપવ્વણ પન્નત્તે' ગૌતમ ! જમ્બુદ્વીપનામવતિ દ્વીપે મન્દરપર્વતસ્ય પૂર્વેણ-પૂર્વદિશિ લવણસમુદ્ધં ઢાચત્તારિંશતં યોજનસહસ્રાણ્યવગાહ્યાઽન્તઃ પ્રવિશ્ય અત્ર ચલુ વિસ્તૃતવિસ્તરે ગોસ્તૂપનાગરાજસ્ય ગોસ્તૂપનામાઽઽવાસ-પર્વતઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । ‘સત્તરસ એકવીસાઈં જોયણસયાઈં ઉહું ઉચ્ચત્તેણં ચત્તારિ તીસે જોયણસણ કોસં ચ ઉવ્વેહેણં’ એકવિંશાનિ એકવિંશત્યધિકાનિ સપ્તદશયોજનશતાનિ ઊર્ધ્વમુચ્ચત્ત્વેન ચત્તારિ યોજનશતાનિ ત્રિંશદધિકાનિ ક્રોશમેકશ્ચોદ્વેધેન વિસ્તારવાન્ ।

જો इस प्रकार से हैं-‘गोथूमे, उदगभासे संखे, दगसीमाए’ गोस्तूभ उदकभास, शंख और दकसीमाक ‘कहि णं भंते गोथूमस्स वेलंधर-नागराजस्स गोथूमे णामं आवास पव्वण पन्नत्ते’ हे भदन्त ! गोस्तूप वेलन्धर नागराज का गोस्तूप नामका आवास पर्वत कहाँ पर कहा गया है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! जंबूद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमेणं लवणसमुद्धं वायालीसं जोयणसहस्साईं ओगा-हिता, एत्थणं गोथूमस्स नागरायस्स गोथूमे णामं आवासपव्वते पणत्ते’ हैं गौतम ! जंबूद्वीप नाम के द्वीप में मन्दर पर्वत की पूर्व दिशा में लवणसमुद्र से ४२ हजार योजन आगे जाने पर गोस्तूभ वेलन्धर नागराज का गोस्तूभ नामका आवास पर्वत है !

‘सत्तरस एकवीसाईं जोयणसयाईं उहूं उच्चत्तेणं चत्तारि तीसे जोयणसए कोसं च उव्वेहेणं’ यह पर्वत १७२१ योजन का ऊंचा है

‘તં જહા’ જે આ પ્રમાણે-‘ગોથૂમે, ઉદગભાસે સંખે, દગસીમાએ’ ગોસ્તૂભ, ઉદકભાસ, શંખ અને દકસીમા ‘કહિ ણં ભંતે ! ગોથૂમસ્સ વેલંધર નાગરાજસ્સ ગોથૂમે ણામં આવાસપવ્વણ પન્નત્તે’ હે ભગવન્ ગોસ્તૂભ વેલંધર નાગરાજનો ગોસ્તૂભ નામનો આવાસ પર્વત કયાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જંબુદ્વીવે દીવે મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ પુરત્થિમેળં લવણસમુદ્ધે વાયાલીસં જોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા, એત્થ ણં ગોથૂમસ્સ નાગરાયસ્સ ગોથૂમે ણામં આવાસપવ્વણ પણત્તે’ હે ગૌતમ ! જંબુદ્વીપ નામના દ્વીપમાં મંદર પર્વતની પૂર્વ દિશામાં લવણસમુદ્રથી ૪૨ યોજનાલીસ હજાર યોજન આગળ જવાથી ગોસ્તૂભ વેલંધર નાગરાજનો ગોસ્તૂભ નામનો આવાસ પર્વત છે. ‘સત્તરસ એકવીસાઈં જોયણસયાઈં ઉહું ઉચ્ચત્તેણં ચત્તારિ તીસે જોયણસણ કોસં ચ ઉવ્વેહેણં’

મૂલે દસબાવીસે જોયણસણ આયામવિઘ્નંભેણં' મૂલદેશે દશયોજનાનાં શતાનિ દ્વાવિં-
શત્યધિકાનિ આયામવિઘ્નંભાભ્યામ્ 'મજ્ઞે સત્ત તેવીસે જોયણસણ' મધ્યભાગે
યોજનાનાં સપ્તશતાનિ ત્રયોવિંશત્યધિકાનિ 'ઉવરિં ચત્તારિ ચઢવીસે જોયણસણ
આયામવિઘ્નંભેણં' ઉપરિ આયામવિઘ્નંભાભ્યામ્ ચત્તારિ યોજનશતાનિ ચતુર્વિંશ-
ત્યધિકાનિ । 'મૂલે તિન્નિ જોયણસહસ્સાઈ-દોન્નિય વત્તીસુત્તરે જોયણસણ
કિંચિવિસેસૂણે પરિવ્થેવેણં મજ્ઞે દો જોયણસહસ્સાઈ-દોણિય ચ્છલસીણ જોય-
ણસણ કિંચિ વિસેસાહિણ પરિવ્થેવેણં ઉવરિં ઇગં જોયણસહસ્સં તિણિય ચ્છિયાલે
જોયણસણ કિંચિ વિસેસૂણે પરિવ્થેવેણં' મૂલે-ત્રીણિ યોજનસહસ્સાણિ દ્વે ચ
યોજનશતે દ્વાવિંશદધિકે કિશ્ચિદ્વિશેષોને પરિક્ષેપેણ, મધ્યે દ્વે યોજનસહસ્સે

ચાર સૌ સબાતીસ યોજન કી इसकी गहराई है अर्थात् पानी के
भीतर यह इतना प्रविष्ट हुआ है 'मूले दस बावीसे जोयणसण आयाम-
विघ्नंभेणं' मूल में यह १०२२ योजन कालम्बा चौड़ा है 'मज्झे सत्त-
तेवीसे जोयणसण 'उवरिं चत्तारि चडवीसे जोयणसण' बीच में सात
सौ तेइस योजन का लम्बा चौड़ा है और ऊपर में चारसौ चौबीस
योजन का लम्बा चौड़ा है 'मूले तिन्नि जोयणसहस्साई दोन्नि य
वत्तीसुत्तरे जोयणसण किंचिविसेसूणे परिवेवेणं' मूल में तीन
हजार दो सौ बत्तीस योजन में कुछ कम की इसकी परिधि है 'मज्झे
दो जोयणसहस्साई दोणिय च्छलसीण जोयणसण किंचि विसेसाहिए
परिवेवेणं' बीच में दो हजार दो सौ चौरासी योजन से कुछ कम
की इसकी परिधि है 'उवरिं एगं जोयणसहस्सं तिणिय च्छियाले
जोयणसण किंचि विसेसूणे परिवेवेणं' ऊपर में इसकी एक हजार

આ પર્વત ૧૭૨૧ સત્તરસો એકવીસ યોજન જેટલો ઉંચો છે. ચારસોસવા-
ત્રીસ યોજનની તેની ઉંડાઇ છે. અર્થાત્ પાણીની અંદર એટલો તે ઉંડો છે.
'મૂલે દસબાવીસે જોયણસણ આયામવિઘ્નંભેણં' તે મૂળમાં ૧૦૨૨ દસ સો બાવીસ
યોજન લાંબો પહોળો છે. 'મજ્ઞે સત્તતેવીસે જોયણસણ ઉવરિં ચત્તારિ ચડવીસે
જોયણસણ' વચ્ચેમાં ૭૨૩ સાતસો તેવીસ યોજન લાંબો પહોળો અને ઉપરની તરફ
૪૨૪ ચારસો ચોવીસ યોજન જેટલો લાંબો પહોળો છે. 'મૂલે તિન્નિ જોયણ
સહસ્સાઈ દોન્નીયવત્તીસુત્તરે જોયણસણ કિંચિ વિસેસૂણે પરિવેવેણં' મૂળમાં ત્રણ
હજાર બસો ત્રીસ યોજનમાં કંઈક ઓછી તેની પરિધિ છે. 'મજ્ઞે દો જોયણ-
સહસ્સાઈ દોણિય ચ્છલસીણ જોયણસણ કિંચિવિસેસાહિણ પરિવેવેણં' વચ્ચેમાં બે
હજાર બસો ચોવીસી યોજનથી કંઈક ઓછી તેની પરિધિ છે. 'ઉવરિં ઇગં
જોયણસહસ્સં તિણિય ચ્છિયાલે જોય' 'કિંચિ વિસેસૂણે પરિવેવેણં' ઉપરમાં

द्वे च योजनशते षडशीते किञ्चिद्विशेषाधिके परिक्षेपेण उपरितने एकं योजन-
सहस्रं त्रीणि च योजनशतानि एकचत्वारिंशदधिकानि किञ्चिद्विशेषोनानि परि-
क्षेपेण । ततः 'मूले वित्थिण्णे मज्झे संखित्ते-उप्पि तणुए गोपुच्छसंठाणसंठिए
सव्वकणगामए अच्छे जाव पडिरूवे' मूले विस्तीर्णः मध्ये संक्षिप्तः उपरि तनुकः
अत एव द्रष्टुर्दर्शने गोपुच्छसंस्थानवत्संस्थितः सर्वकनकमयोऽच्छो निर्मलः
इलक्षणो घृष्टो मृष्टो नीरजस्को निर्मलो निष्पङ्को निष्कण्टकच्छायः सप्रभः
सोद्घोतः समरीचिकः प्रासादीयो दर्शनीयोऽभिरूपः प्रतिरूपः इत्थमेतेषां
विशेषणानामर्थाः प्राग्वद् ज्ञातव्याः । 'से णं एगाए पउमवरवेइयाए एगेण य वण-
संडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते दोण्ह वि वण्णओ' स चैकया खलु पद्मवर-
वेदिकया एकेन वनषण्डेन च सर्वतश्चतुर्दिक्षु समन्तात्परिवेष्टितो गोस्तूपपर्वतः ।

तीन सौ ४१ योजन में कुछ कम की परिधि हैं । 'मूले वित्थिण्णे, मज्झे
संखित्ते उप्पि तणुए' इस तरह यह गोस्तूभ आवास पर्वत मूलभाग
में विस्तीर्ण मध्य भाग में संक्षिप्त और ऊपर के भाग में पतला हो
गया है इसका कारण यह 'गोपुच्छ संठाणसंठिए' गाय की पूछ के
जैसा आकार वाला बन गया है यह आवास पर्वत सर्वात्मना आकाश
और स्फटिक मणि के जैसा स्वच्छ है । और पूर्वोक्त इलक्षण निर्मल
आदि विशेषणों से युक्त हैं 'यही बात' 'सव्वकणगामए अच्छे जाव
पडिरूवे' इस सूत्रपाठ द्वारा प्रकट की गई है । 'से णं एगाए पउमवर-
वेइयाए एगेणं वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खेवं' यह आवास
पर्वत एक पद्मवर वेदिका से और एक वनखण्ड से चारों ओर से
घिरा हुआ है यहां इन 'दोण्हवि वण्णओ' दोनों का जैसा कि इनका

तेनी परिधि १ ऐक डुअर त्रणु सो ४१ ऐकतालीस योजनमां कंछक ओछी
छे. मूले वित्थिण्णे, मज्झे संखित्ते उप्पि तणुए' आ रीते आ गोस्तूभ आवास
पर्वत मूलभागमां विस्तारवाणे मध्यभागमां संकडायेले आने उपरना
भागमां पातणे छे. तेनुं कारणु ओ छे के आ पर्वत 'गोपुच्छसंठाण-
संठिए' गायना पुंछना जेवा आकार वाणे गनेल छे. आ आवास
पर्वत सर्वात्मना कनक सुवर्णमय छे. तथा ओ आकाश आने स्फटिक
मणियेना जेवा स्वच्छ छे. तथा पूर्वोक्त इलक्षण, निर्मल विगेरे विशेषणु
वाणे छे. ओ ४ वात 'सव्व कणगामए अच्छे जाव पडिरूवे' आ सूत्रपाठ
द्वारा प्रकट करवामां आवेल छे. 'से णं एगाए पउमवरवेइयाए एगेणं वणसंडे
णं सव्वओ समंता संपरिक्खेवं' आ आवास पर्वत ओक पद्मवर वेदिकाथी आने
ओक वनखंडथी आरे गानुओथी घेरायेल छे. अही ओ 'दोण्ह वि वण्णओ'

દ્વયોર્વનપણ્ડ-પદ્મવરવેદિકયોરપિ વર્ણકોઽન્ન દર્શિતદિશા વિધેયઃ । તસ્મિન્
ગોસ્તૂપકર્પવતાવાસે જગતી વર્ણિતપ્રકારેણ વર્ણિતાયાઃ પદ્મવરવેદિકાયા બહિર્ભાગે-
एको महान् वनपण्डः स च देशोने द्वे योजने चक्रवालविष्कम्भेण कृष्णः कृष्णा-
ऽवभासो यावत् अनेकशकटरथादि यानानां स्थानं सुरम्यः प्रासादीयः श्लक्ष्णो
यावत्प्रतिरूपः इत्यादि क्रमेण वनवर्णनं कर्तव्यम् । ‘गोथूभस्स णं आवासपव्व-
यस्स उवरिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते जाव ओभासयंति’ गोस्तूपाऽऽवास-
पर्वतोपरि बहुसमरमणियो भूमिभागः स यथानामकः-आलिङ्गपुष्करमिति वा
मृदङ्गतलमिति वा सरस्तलमिति वा करतलमिति वा आदर्शतलमिति वा चन्द्रमण्ड-
लमिति वा सूर्यमण्डलमिति वा उरभ्रचर्मेति वा ऋषभचर्मेति वा यावद् द्वीपिचर्मेति
वाऽनेकशंकुकीलक सहस्रवितताऽऽवर्तप्रत्यावर्तश्रेणि स्वस्तिक सोवस्तिक पुष्प-
माणवर्द्धमानमत्स्यमकराण्डक पुष्पवेली पद्मपत्र सागरतरङ्गवासन्तिकलता पद्मलता

વર્ણન પીછે ક્રિયા જા ચુકા હૈ વર્ણન કર લેના યાહિયે તથા ચ જિસકા
વર્ણન જગતી કી તરહ ક્રિયા ગયા હૈ એસી ડસ પદ્મવર વેદિકા કે
બહિર્ભાગ મેં એક વિશાલ વનપણ્ડ હૈ યહ વનપણ્ડ કૃષ્ણ, કૃષ્ણાવ-
ભાસ આદિ પ્રતિરૂપક તક કે વિશેષણોં વાલા હૈ ઇસકા ચક્રવાલ
વિષ્કમ્ભ કુછ કમ દો યોજન કા હૈ યહ અનેક શકટ, રથ આદિ
વાહનોં કા સ્થાન હૈ ‘ગોથૂભસ્સ ણં આવાસપવ્વયસ્સ ડવરિં બહુસમ-
રમણિજ્જે ભૂમિભાગે પણ્ણત્તે’ ઇસ ગોસ્તૂપ આવાસ પર્વત કે ડપર કા
જો ભૂમિભાગ હૈ વહ બહુસમ રમણીય હૈ ઇસકા વર્ણન ‘સ યથાનામકઃ
આલિંગપુષ્કરમિતિવા, મૃદંગતલમિતિવા, સરસ્તલમિતિવા, કરતલ-
મિતિવા, આદર્શતલમિતિવા, ચન્દ્રમણ્ડલમિતિવા, સૂર્યમણ્ડલમિતિવા,
ડરભચર્મેતિવા, ઘૃષભચર્મેતિવા, યાવદ્ દ્વીપિચર્મેતિવા’ ઇત્યાદિ પદોં

ખન્નેનું વર્ણન જે પ્રમાણે પાછલા સૂત્રમાં કરવામાં આવેલ છે. એ પ્રમાણે
કરી લેવું. તેમજ જેનું વર્ણન જગતીની માફક કરેલું છે, એવીએ પદ્મવર
વેદિકાના બહારના ભાગમાં એક વિશાલ વનપણ્ડ છે. આ વનપણ્ડ કૃષ્ણ
કૃષ્ણાવભાસ વિગેરે પ્રતિરૂપ સુધિના વિશેષણો વાળો છે. તેનો ચક્રવાલ વિષ્કંભ
કંઈક એછો જે યોજનનો છે. તે અનેક શકટો-ગાડાઓ રથો, વિગેરે વાહનોનું
સ્થાન છે. ‘ગોથૂભસ્સ ણં આવાસપવ્વયસ્સ ડવરિં બહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે
પણ્ણત્તે’ આ ગોસ્તૂપ આવાસ પર્વતની ડપરનો જે ભાગ છે, તે બહુ સમ-
રમણીય છે. તેનું વર્ણન ‘સ યથા નામકઃ આલિંગપુષ્કરમિતિવા, મૃદંગતલમિતિ
વા, સરસ્તલમિતિ વા, કરતલમિતિ વા, આદર્શતલમિતિવા, ચન્દ્રમણ્ડલમિતિ વા,
સૂર્યમણ્ડલમિતિ વા, ડરભચર્મેતિ વા, ઘૃષભચર્મેતિ વા, યાવત્ દ્વીપિચર્મેતિ વા વિગેરે

મક્તિચિત્રૈઃ સશ્રીકૈઃ સોદ્ધાંતૈર્નાનાવિધ પશ્ચવર્ણૈ સ્તૃણૈર્મણિભિશ્ચોપશોભિતો યાવત્
તત્ર-નાગકુમારદેવદેવ્યશ્ચાઽસતે શેરતે તિષ્ઠન્તિ નિપીદન્તિ ત્વક્પરિવર્તયન્તિ
સ્મન્તે લલંતિ ક્રીડન્તિ મોદન્તે પુરા સુચીર્ણાનાં સુપરિક્રાન્તાનાં શુભાનાં કાન્તાનાં
કલ્યાણાનાં કર્મણાં ફલવિત્તિવિશેષં પ્રત્યનુભવન્તો યથાસુખં વિહરન્તિ । ‘તસ્સ ણં
વહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ વહુમઙ્ગલદેસભાગે’ તસ્ય સ્વલ્લુ વહુસમરમણીયસ્ય
ભૂમિભાગસ્ય વહુમધ્યદેશભાગે, ‘એત્થ ણં એગે મહં પાસાયવહેસે પન્નત્તે’ અત્રૈકો
મહાન્પ્રાસાદાવતંસકઃ સ્વલ્લુ પ્રજ્ઞપ્તઃ સ ઠિ-વિજયદેવપ્રાસાદાવતંસકવદ્વર્ણનીયઃ ।
તસ્ય ચ પ્રાસાદાવતંસકસ્યાન્તર્વહુ મધ્યદેશભાગે મહત્યેકા સર્વરત્નમયી મણિપીઠિ-
કા, સા ચ યોજનાયામવિષ્કમ્ભપ્રમાણા ગવ્યુતદ્વયવાહલ્યા, તસ્યાશ્ચ મણિપીઠિ-
કાયા ઉપરિ મહદેકં સિંહાસનં, તચ્ચેન્દ્ર સામાનિકાદિ દેવયોગ્યૈર્ભદ્રાસનૈઃ પરિવૃત-
મિતિ । ‘વાવટ્ટં જોયણદ્ધં ચ ઉડ્ઢં ઉચ્ચત્તેણં તં ચેવ પમાણં, અદ્ધં આયામવિક્કલં-
ભેણં વણ્ણઓ જાવ સીહાસણં સપરિવારં’ સ ચૈવમ્-સાદ્ધાંનિ દ્વાપટ્ટિયોજનાનિ

દ્વારા પહિલે જૈસા ક્રિયા ગયા હૈ વૈસા હી યહાં પર ‘નાનાવિધૈઃ
પંચવર્ણૈસ્તૃણૈર્મણિભિશ્ચોપશોભિતો યાવત્ યથાસુખં વિહરન્તિ’ ઇન
અન્તિમ પદોં તક કર લેના ચાહિયે ઇન સબ પદોં કી વ્યાખ્યા પહિલે
યથાસ્થાન લિખી જા ચુકી હૈ ‘તસ્સ વહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિ-
ભાગસ્સ વહુમઙ્ગલદેસભાએ એત્થણં એગે મહં પાસાયવહેસે પન્નત્તે’
ઉસ વહુસમ રમણીય ભૂમિભાગ કે ઠીક મધ્ય ભાગ મેં એક
વિશાલ પ્રાસાદાવતંસક કહા ગયા હૈ ઇસ પ્રાસાદાવતંસક કા
વર્ણન વિજય દેવ કે પ્રાસાદાવતંસક કે જૈસા હી હૈ એસા જાનના
ચાહિયે અતઃ ‘વાવટ્ટં જોયણદ્ધં ચ ઉડ્ઢં ઉચ્ચત્તેણં, તં ચેવ પમાણં
અદ્ધં આયામવિક્કલંભેણં વણ્ણઓ જાવ સીહાસણં સપરિવારં’ યહ
૬૨॥ યોજન કી ઝંચાઈ વાલા હૈ ૩૧. યોજન કી લમ્બાઈ ચૌડાઈ

પદો દ્વારા પહેલાં જેમ વર્ણન કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં
પણ કરી લેવું. અને તે વર્ણન ‘નાનાવિધૈઃ પંચવર્ણૈસ્તૃણૈર્મણિભિશ્ચોપશોભિતો
યાવત્ યથાસુખં વિહરન્તિ’ આ અંતિમ પદો સુધી કરી લેવું આ બધા પદોની
વ્યાખ્યા પહેલાં યથાસ્થાન કરવામાં આવી ગયેલ છે. ‘તસ્સ વહુ સમરમણિજ્જસ્સ
ભૂમિભાગસ્સ વહુમઙ્ગલદેસભાએ એત્થ ણં એગે મહં પાસાયવહેસે પન્નત્તે’ એ બહુ-
સમરમણીય ભૂમિભાગની બેરોબર મધ્ય ભાગમાં એક વિશાલ પ્રાસાદાવતંસક
છે. આ પ્રાસાદાવતંસકનું વર્ણન વિવિધ દેવના પ્રાસાદાવતંસકના વર્ણન પ્રમાણે
છે. તેમ સમજવું. તેથી તે ‘વાવટ્ટં જોયણદ્ધં ચ ઉડ્ઢં ઉચ્ચત્તેણં તં ચેવ પમાણં
અદ્ધં આયામવિક્કલંભેણં વણ્ણઓ જાવ સીહાસણં સપરિવારં’ ૬૨॥ સાડી બાસક

ચોર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન તદેવ પ્રમાણમ્ । અર્ધાનિ દ્વાપષ્ટૈઃ સક્રોશાનિ એકત્રિંશદ્ યોજનાનિ આયામવિષ્કમ્ભાભ્યામ્ વર્ણકઃ પ્રાસાદવર્ણનમુલ્લોચવર્ણનં ચ પ્રાગ્વત્ । ‘સે કેળદ્દે ણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ ગોથૂમે આવાસપવ્વણ-ગોયમા ! ગોથૂમેણં આવાસપવ્વણ તત્થ તત્થ દેસે તહિં તહિં વહુઓં ખુહ્હા ખુહ્હીયાઓં જાવ ગોથૂમવણ્ણાંં વહૂંં ઉપ્પલાંં તહેવ જાવ ગોથૂમે તત્થ દેવે મહહિંણ જાવ પલિઓવમદ્દિંણ પરિવસઈ’ તત્કનાર્થેન સ્વલુ ભદન્ત ! એવમુચ્ચયતે ગોસ્તૂપ આવાસપર્વતઃ, ભગવાનાહ-ગૌતમ ! ગોસ્તૂપાઽઽવાસપર્વતે વહૂવ્યઃ ક્ષુલ્લા ક્ષુલ્લિકા વાપ્યો યાવદ્વિલપદ્ધત્યસ્તત્ર-વહૂત્પલ-કુમુદ-પદ્મ-કમલ પુણ્ડરીક-મહાપુણ્ડરીક શતસહસ્રપત્રાણિ સન્તિ તાનિ તાનિ સર્વાણિ ગોસ્તૂપાઽઽમાઽઽકારવર્ણાનિ તત્તદ્યોગાત્પર્વતોઽપિ ગોસ્તૂપઃ ઇતિ કથ્યતે અનાદિકાલ પ્રવૃત્તવ્યવહારતોનાઽન્યોઽન્યાશ્રય-

વાલા હૈ યાવત્ યહ સપરિવાર સિંહાસન સહિત હૈ ‘સે કેળદ્દે ણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ ગોથૂમે આવાસ પવ્વણ’ હૈ ભદન્ત ! ઇસ પર્વત કા નામ ‘ગોસ્તૂપ આવાસ પર્વત’ એસા કિસ કારણ સે કહા ગયા હૈ ? ઇસ કે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-‘ગોયમા ! ગોથૂમેણં આવાસપવ્વણ તત્થ ૨ દેસે તહિં ૨ વહુઓં ખુહ્હા ખુહ્હીયાઓં જાવ ગોથૂમ વણ્ણાંં વહૂંં ઉપ્પલાંં તહેવ જાવ ગોથૂમે તત્થ દેવે મહહિંણ જાવ પલિઓવમદ્દિંણ પરિવસઈ’ હૈ ગૌતમ ! ગોસ્તૂપ આવાસ પર્વત પર સ્થાન ૨ પર વહુત બડી વાપિકાંં હૈ યાવત્ ગોસ્તૂપ કે વર્ણ જૈસે ઉત્પલ હૈ કુમુદ હૈ પદ્મ હૈ કમલ હૈ પુણ્ડરીક હૈ મહાપુણ્ડરીક હૈ ઓર એક લક્ષ પત્રોં વાલે કમલ હૈ ઇસ પ્રકાર સે યહ સ્વ કથન યહાંં પૂર્વોક્ત જૈસા હી કહ લેના ચાહિયે યાવત્ યહાંં ગોસ્તૂપ નામકા દેવ રહતા હૈ યહ દેવ મહદ્વિક

યોજનની લાંબાઈ પહોળાઈ વાળું છે. યાવત્ તે સપરિવાર સિંહાસનથી યુક્ત છે. ‘સે કેળદ્દે ણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ ગોથૂમે આવાસપવ્વણ’ હે ભગવન્ ! આ પર્વતનું નામ ગોસ્તૂપ આવાસ પર્વત એ પ્રમાણે શા કારણથી કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-ગોયમા ! ગોથૂમેણં આવાસ પવ્વણ તત્થ તત્થ દેસે તહિં તહિં વહુઓં ખુહ્હા ખુહ્હીયાઓં જાવ ગોથૂમવણ્ણાંં વહૂંં ઉપ્પલાંં તહેવ જાવ ગોથૂમે તત્થ દેવે મહહિંણ જાવ પલિઓવમદ્દિંણ પરિવસઈ’ હે ગૌતમ ! ગોસ્તૂપ આવાસ પર્વત પર સ્થળે સ્થળે ઘણી નાની મોટી વાવો છે. યાવત્ ગોસ્તૂપના વર્ણન પ્રમાણેના ઉત્પલો છે. કુમુદો છે. પદ્મો છે. કમળો છે. પુંડરીકો છે અને મહાપુંડરીકો છે. અને એક લાખ પાત્રોવાળા કમળો છે. આ રીતે આ બધું કથન પહેલાના વર્ણન પ્રમાણે જ છે. યાવત્ અહીંયાં ગોસ્તૂપ નામના દેવ રહે છે. આ દેવ મહ-

દોષઃ । એવમત્ર ગોસ્તૂપ નામા શ્રુજગેન્દ્રો શ્રુજગરાજો મહર્દ્ધિકો મહાદ્યુતિકો મહાવલો મહાનુભાવો મહાસૌખ્યઃ પલ્યોપમસ્થિતિમાન્ પરિવસતિ, 'સે ણં તત્થ ચઙ્ગહં સામાણિયસાહસ્સીણં જાવ ગોથૂમસ્સ આવાસપવ્વચસ્સ ગોથૂમાણ રાય-હાણીણ જાવ વિહરંતિ' સ ગોસ્તૂપ શ્રુજગરાજસ્તત્ર ચતુઃસામાનિક સાદસ્સી ચતસ-સપરિવારા મહિપી તિસપર્પત્સપ્પાનીકાઽનીકાધિપતિ પોડશાત્મકરક્ષકદેવ સદસ્સાણાં તદ્રાજધાન્યાશ્ચાઽન્યદ્વાસ્તવ્યદેવદેવ્યાદીનાં યાવદધિપત્યાદિ કુર્વાણો વિહરતિ તત્તત્સ્વામિકત્વાદ્ગોસ્તૂપાવાસો નામ ભવતિ । 'સે તેણદ્દે ણં જાવ ણિચ્ચે' તત્તે-નાર્યેન ગૌતમ ! એવમુચ્યતે ગોસ્તૂપો નામાઽઽવાસ પર્વત ઇતિ ।

આદિ વિશેષણોં વાલા હૈ ઓર એક પલ્યોપમ કી ઇસ્કી સ્થિતિ હૈ ઇસ કારણ ઇસ પર્વત કા નામ 'ગોસ્તૂપ' એસા કહા ગયા હૈ અથવા 'ગૌસ્તૂમ' એસા જો ઇસ પર્વત કા નામ હૈ વહ અનાદિ કાલિક હૈ ઇસસે યહ વ્યવહાર પરાશ્રિત નહીં હૈં 'સે ણં તત્થ સામાણિય સાહ-સ્સીણં જાવ ગોથૂમસ્સ આવાસપવ્વચસ્સ ગોથૂમાણ રાયહાણીણ જાવ વિહરંતિ' યહ ગોસ્તૂપ નામકા નાગરાજ નાગેન્દ્ર ચાર હજાર સામાનિક દેવોં કા ચાર સપરિવાર અગ્રમહિષિયોં કા, ત્રીન પરિપદાઓં કા, સાત અનીકોં કા, સાત અનીકાધિપતિયોં કા ૧૬ હજાર આત્મરક્ષક દેવોં કા ગોસ્તૂપ પર્વત કા, ગોસ્તૂપ રાજધાની કા ઓર ઇસ રાજધાની મેં રહને વાલે દૂસરે ઓર અનેક દેવોં કા એવં દેવિયોં કા આધિપત્ય કરતા હુઆ યાવત્ સુખ સે રહતા હૈ । અતઃ ગોસ્તૂપ નામક દેવ કા ઇસમેં અધિકાર હોને સે ઇસ પર્વત કા નામ ગોસ્તૂપ પર્વત એસા હુઆ હૈ 'સે તેણદ્દે ણં જાવ ણિચ્ચે' યહી વાત ઇસ પર્વત કે ઇસ નામ કરણ

દ્વિઠક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. અને તેમની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે. તે કારણથી આ પર્વતનું નામ 'ગોસ્તૂપ' એ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે; અથવા 'ગોસ્તૂલ' એવું જે આ પર્વતનું નામ છે તે અનાદિ કાલિક છે. તેથી આ વ્યવહાર પરાશ્રિત નથી. 'સે ણં તત્થ ચઙ્ગહં સામાણિયસાહસ્સીણં જાવ ગોથૂ-મસ્સ આવાસપવ્વચસ્સ ગોથૂમાણ રાયહાણીણ જાવ વિહરંતિ' આ ગોસ્તૂલ નામના નાગરાજેન્દ્ર ચાર હજાર સામાનિક દેવોનું સપરિવાર ચાર અગ્રમહિષિયોનું ત્રણ પરિપદાઓનું સાત અનીકોનું સાત અનીકાધિપતિયોનું ૧૬ સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવોનું ગોસ્તૂલ પર્વતનું ગોસ્તૂલ રાજધાનીનું અને એ રાજધાનીમાં રહેવાવાળા અન્ય અનેક દેવોનું અને દેવિયોનું અધિપતિપણું કરતા થકા સુખપૂર્વક રહે છે. ગોસ્તૂલ નામના દેવને તેમાં અધિકાર હોવાથી, આ પર્વતનું નામ ગોસ્તૂપ પર્વત એ પ્રમાણે થયેલ છે. 'સે તેણદ્દે ણં જાવ ણિચ્ચે' એજ વાત આ પર્વતનું

અયોત્તરમન્યદપ્યુત્તરમ્—ગોસ્તૂપસ્ય શાશ્વતં નામધેયં પ્રજ્ઞપ્તમ્ યન્નકદાપિ નાડ-
ભૂન્ન ભવતિ ન ભવિષ્યતિ અપિ તુ અમૃદ્ ભવતિ ભવિષ્યતિ એવં ઇત્યં બ્રુવો નિત્યઃ
શાશ્વતઃ પુરાણોઽક્ષયોઽવ્યયો નિત્યોઽતો ગોસ્તૂપ ઇતિ નામ ભવતિ । સમ્પ્રતિ ‘રાય-
હાણી પુચ્છા ગોયમા—ગોથૂમસ્સ આવાસપવ્વયસ્સ પુરત્થિમેણં તિરિયમસંસ્થેજ્જે દીવ-
સમુદ્દે વીઠ્ઠહિત્તા અણ્ણંમિ લવણસમુદ્દે તં ચેવ પમાણં તહેવ સવ્વં’ એતસ્ય ક્વાઽઽ-
સ્તે રાજધાની ? ભગવાનાહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ગોસ્તૂપાવાસપર્વતસ્ય પૂર્વસ્યાં
તિર્યગસંસ્થેયદ્વીપસમુદ્રાન્વ્યતિવ્રજ્યાઽઽન્યલવણસમુદ્દે દ્વાદશયોજનસહસ્રાણ્યવગા-
હ્યાઽત્રાન્તરે ગોસ્તૂપ યુજગેન્દ્રસ્ય યુજગરાજસ્ય ગોસ્તૂપા નામ રાજધાની પ્રજ્ઞપ્તા ?
સા હિ—વિજયરાજધાનીવત્ વક્તવ્યા ।

મેં હસ સૂત્ર દ્વારા પ્રકટ કરી ગઈ છે । તથા ‘જાવ ણિચ્ચે’ હસ સૂત્ર પાઠ
દ્વારા વહ સમજાયા ગયા છે કે હંસ પર્વત કા એસા નામ અનાદિનિધન
છે અતઃ વહ અનિમિત્તક મી છે ‘રાયહાણીપુચ્છા’ હે મહન્ત ! ગોસ્તૂપ
દેવ કી ગોસ્તૂપ નામ કી રાજધાની કહાં પર છે ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે
છે—‘ગોયમા ! ગોથૂમસ્સ આવાસપવ્વતસ્સ પુરત્થિમેણં તિરિયમસંસ્થેજ્જે
દીવસમુદ્દે વીઠ્ઠહિત્તા અણ્ણંમિ લવણસમુદ્દે તં ચેવ પમાણં તહેવ સવ્વં’
હે ગૌતમ ! ગોસ્તૂપ આવાસ પર્વત કી પૂર્વદિશા મેં તિર્યગ અસંખ્યાત
દ્વીપ સમુદ્રોં કો ઉલ્લઘ્ન કરકે આગત અન્ય લવણસમુદ્ર મેં ગોસ્તૂપ
દેવ કી ગોસ્તૂપા રાજધાની છે હસકા પ્રમાણ એવં વર્ણન વિજયા રાજ-
ધાની કી તરહ હી છે જૈસે—યહ રાજધાની ૧૨ હજાર યોજન કી
લમ્બી ચૌડી છે ૩૭૯૪૮ યોજન સે કુછ અધિક હસકા પરિક્ષેપ છે

આ પ્રમાણેનું નામ થવાનું કારણ છે. તે આ સૂત્ર દ્વારા પ્રકટ કરેલ છે. તથા
‘જાવ ણિચ્ચે’ આ સૂત્રાંશથી એ સમજાવેલ છે કે—આ પર્વતનું આ પ્રમાણેનું
નામ અનાદિ કાલિન છે. તેથી તે નિમિત્ત-કારણ વિનાનું પણ છે.

‘રાયહાણી પુચ્છા’ હે લગવન ગોસ્તૂલદેવની ગોસ્તૂલા નામની રાજધાની
ક્યાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! ગોથૂમસ્સ
આવાસપવ્વયસ્સ પુરત્થિમેણં તિરિયમસંસ્થેજ્જે દીવસમુદ્દે વિઠ્ઠહિત્તા અણ્ણંમિ લવણ-
સમુદ્દે તં ચેવ પમાણં તહેવ સવ્વં’ હે ગૌતમ ! ગોસ્તૂપ આવાસ પર્વતની પૂર્વ
દિશામાં તિર્યગસંસ્થાત દ્વીપો અને સમુદ્રોને ઓળંગીને આવેલા અન્ય
લવણ સમુદ્રમાં ગોસ્તૂલ દેવની ગોસ્તૂપા નામની રાજધાની આવેલ છે. તેનું
પ્રમાણ અને વર્ણન વિજયા રાજધાનીના વર્ણન પ્રમાણે જ છે. જેમકે—આ
ગોસ્તૂપા રાજધાની ૧૨ ધાર હજાર યોજન લાંબી અને પહોળી છે. ૩૭૯૪૮
સાડત્રીસ હજાર નવસેા અડતાલીસ યોજનથી કંઈક વધારે તેના પરિક્ષેપ-પરિધિ

સમ્પ્રતિ દકાભાસવત્કવ્યતામાદ-‘કહિ ણં મંતે ! સિવગસ્સ વેલંધરનાગરાયસ્સ દઓભાસણામે આવાસપવ્વણ પ્પણત્તે ગોયમા ! જંબુદ્વીપે ણં દીવે મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ દક્ષિણેણં લવણસમુદ્દં વાયાલીસં જોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા એત્થ ણં સિવગસ્સ વેલંધરનાગરાયસ્સ દઓભાસે ણામં આવાસપવ્વણ પન્નત્તે’ કવ સ્ખલુ ભદન્ત ! શિવ-કવેલંધરનાગરાજસ્ય દકાભાસનામાઽઽવાસપર્વતઃ પ્રજ્ઞાતઃ ? મગવાનાહ-ગૌતમ ! જમ્બૂદ્વીપે સ્ખલુ દ્વીપે મન્દરપર્વતસ્ય દક્ષિણેન લવણસમુદ્રં દ્વાચત્વરિંશતં યોજનસહ-યહ રાજધાની ચારોં ઓર સે એક પ્રાકાર સે પરિવેષિતિ હૈં યહ પ્રાકાર ૩૭૥ હજાર યોજન કી ઝંચાઈં વાલા હૈં ઇસ્કા સૂલ ભાગ ૧૩૥ યોજન કા ચૌડા હૈં મધ્ય મેં ઇસ્કી ચૌડાઈં ૬૥ યોજન કી હૈં સૂલ મેં યહ વિસ્તીર્ણ હૈં મધ્ય મેં સંક્ષિપ્ત હૈં ઓર ઉપર મેં પતલા હૈં યહ વાહર મેં ગોલ હૈં ઓર ખીતર મેં ચૌકોણ હૈં અતએવ ઇસ્કા આકાર વાહર સે ગોપુચ્છ કે જૈસા હો ગયા હૈં યહ સર્વાત્મના કનકમય હૈં યાવત્ પ્રતિ-રૂપ હૈં યહ પ્રાકાર નાના પ્રકાર કે પંચવર્ગોપેત કપિશીર્ષકોં સે-કંગુરોં સે-ઉપશોભિત હૈં ઇત્યાદિ રૂપ સે ઇસ્કા વર્ણન કર લેના ચાહિયે યહ પર્વત યાવત્ નિત્ય હૈં ।

દગભાસ પર્વત કા કથન-‘કહિ ણં મંતે ! સિવગસ્સ વેલંધર નાગ-રાયસ્સ દઓભાસણામે આવાસપવ્વણ પ્પણત્તે’ હે ભદન્ત ! શિવક-વેલંધર નાગરાજ કા દગભાસ નામકા આવાસ પર્વત કહાં પર હૈં ? ઇસ્કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા ! જંબુદ્વીપે ણં દીવે મંદરસ્સ પવ્વ-

છે. આ રાજધાની ચારે બાજુથી એક પ્રાકાર-કોટથી ઘેરાયેલી છે. આ કોટ ૩૭૬ સાડી સાડત્રીસ યોજનની ઉંચાઈ વાળો છે. તેનો મૂલભાગ ૧૩૬ સાડા તેર યોજન પહોળો છે. મધ્યમાં તેની પહોળાઈ ૬૬ સવા છ યોજનની છે. તે મૂળમાં વિસ્તાર વાળો છે. મધ્યમાં સંકડાયેલ છે. અને ઉપરની તરફ પાતળો છે. તે બહાર ગોળ છે. અંદરના ભાગમાં ચો ખૂણો છે. તેથી તેનો આકાર ગાયના પૂંછડાના જેવો બહારના ભાગમાં જણાય છે. આ કોટ સર્વાત્મના સુવર્ણમય છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. આ પ્રાકાર અનેક પ્રકારના પાંચ વર્ણોથી યુક્ત કપિશીર્ષકોથી અર્થાત્ કાંગરાઓથી સુશોભિત છે. વિગેરે પ્રકારથી તેનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ. આ પર્વત યાવત્ નિત્ય છે.

હવે દગભાસ નામના પર્વતનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘કહિ ણં મંતે ! સિવગસ્સ વેલંધરનાગરાયસ્સ દઓભાસણામે આવાસપવ્વણ પ્પણત્તે’ હે ભગવન્ ! શિવક વેલંધર નાગરાજનો દગભાસ નામનો આવાસ પર્વત કયાં આવેલ છે. ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘ગોયમા !

સ્નાપ્યવગાહ્યાઽન્ન શિવકવેલંધર નાગરાજસ્ય દકભાસો નામાવાસપર્વતઃ પ્રજ્ઞસઃ, 'તં
 ચેવ પમાણં જં ગોથૂમસ્સ' તદેવ પ્રમાણં યદ્ગોસ્તૂપાઽવાસપર્વતસ્ય, અયશ્ચ ગોસ્તૂપ-
 વદવિશેષેણ વક્તવ્યઃ, એતદ્વર્ણનમનુપદમેવ પૂર્વમાસ્તે તતોઽનુસન્ધેયમ્ । 'ળવરિ
 સવ્વ અંકમણ અચ્છે જાવ પઢિરુવે જાવ અટ્ટો ભાણિયવ્વો' નવરં સર્વાઙ્કમયોઽચ્છો
 યાવત્પ્રતિરૂપો યાવદર્થો ભણિતવ્યઃ, યાવત્સપરિવારં સિંહાસનમ્ । તત્કેનાર્થેન
 ભદન્ત ! એવ મુચ્યતે દકાભાસ આવાસપર્વતો દકાભાસ આવાસપર્વત ઇતિ;

યસ્સ દક્ષિણેણં લવણસમુદ્ધં વાયાલીસં જોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા
 એત્થળં સિવગસ્સ વેલંધરનાગરાયસ્સ દઓભાસે ણામં આવાસપવ્વણ
 પણત્તે' હે ગૌતમ ! જંબૂદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં જો મંદર પર્વત હૈં ઉસ કે
 દક્ષિણ દિશા મેં લવણસમુદ્ર મેં ૪૨ હજાર યોજન આગે જાને પર
 આગત સ્થાન મેં શિવક નામક વેલંધર નાગરાજ કા દગભાસ નામ
 કા આવાસ પર્વત હૈં 'તં ચેવ પમાણં જં ગોથૂમસ્સ' હિસકા પ્રમાણ જૈસા
 ગોસ્તૂપ પર્વત કા કહા ગયા હૈં વૈસા હી હૈં 'ળવરં સવ્વ અંકમણ
 અચ્છે જાવ પઢિરુવે જાવ અટ્ટો ભાણિયવ્વો' વિશેષતા હિસ દગભાસ
 પર્વત કે કથન મેં કેવલ યહી હૈં કિ યહ સર્વાત્મના અઙ્કરત્નમય હૈં યહ
 સ્વચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં યહાં હિસકે વર્ણન મેં 'યહાં સપરિવાર સિંહા-
 સન હૈં' એસા સવ પૂર્વોક્ત કથન કહના ચાહિયે યહી વાત 'જાવ અટ્ટો
 ભાણિયવ્વો' હિસ સૂત્રપાઠ દ્વારા સૂચિત કી ગઈ હૈં તથા હે ભદન્ત !
 હિસ પર્વત કા 'દકભાસ પર્વત' એસા નામ ક્યોં હુઆ હૈં । એસા પ્રશ્ન

જંબુદિવેણં દીવે મંદરસ પવ્વયસ્સ દાહિણેણં લવણસમુદ્ધં વાયાલીસં જોયણસહસ્સાઈં
 ઓગાહિત્તા એત્થળં સિવગસ્સ વેલંધરનાગરાયસ્સ દઓભાસે ણામં આવાસપવ્વણ
 પણત્તે' હે ગૌતમ ! જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં જે મંદર પર્વત છે. તેની
 દક્ષિણ દિશામાં લવણ સમુદ્રમાં ૪૨ જેંતાળીસ હજાર યોજન આગળ જવાથી
 ત્યાં આવેલા સ્થાનોમાં શિવ નામના વેલંધર નાગરાજનો દગભાસ નામનો
 આવાસ પર્વત છે. 'તં ચેવ પમાણં જે ગોથૂમસ્સ' તેનું પ્રમાણ ગોસ્તૂપ પર્વતનું
 જે પ્રમાણ બતાવેલ છે. એજ પ્રમાણ છે. 'ળવરં સવ્વ અંકમણ અચ્છે જાવ
 પઢિરુવે જાવ અટ્ટો ભાણિયવ્વો' વિશેષતા કેવળ આ દગભાસ પર્વતના કથનમાં
 એટલી જ છે કે—આ પર્વત સર્વ રીતે અંક રત્નમય છે. તે સ્વચ્છ અને
 પ્રતિરૂપ છે. અહીંયાં આ પર્વતના વર્ણનમાં ત્યાં સપરિવાર સિંહાસન છે.
 વિગેરે પ્રકારથી પૂર્વોક્ત તમામ કથન કહી લેવું એજ વાત 'જાવ અટ્ટો
 ભાણિયવ્વો' આ સૂત્રપાઠ દ્વારા બતાવે છે. તથા હે ભગવાન્ આ પર્વતનું
 નામ દગભાસ એ પ્રમાણે થવાનું શું કારણ છે ? આ પ્રમાણેના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં

‘ગોયમા’ ! હે ગૌતમ ! ‘દઓ ભાસેણ આવાસપચ્ચણ લવણસમુદ્દે અટ્ટજોયણિય સ્વેત્તે દગં સચ્ચઓ સમંતા’ દક્ષભાસ આવાસપર્વતો લવણસમુદ્દે સર્વદિશુ સ્વ સીમાતોઽપ્યયોજનિકેઽપ્યયોજનપ્રમાણે ક્ષેત્રે યદુદકં તત્ત્વામધ્યેનાઽતિ વિશુદ્ધાઽન્ન રત્નમયત્વેન સ્વપ્રમયા ‘ઓભાસેઙ્ગ-ઉજ્જોવેઙ્ગ-તવેઙ્ગ પમાસેઙ્ગ-સિચ્ચણ દિત્થદેવે મહ-હિંણ જાવ રાયહાણી’ અવમાસયતિ ઉદ્ધોતયતિ-તાપયતિ-પ્રભામયતિ અન્યન્ય શિવકો નામાદેવોઽત્ર મહદ્દિક્કો મહાશુત્તિકો મહાચોગ્ગ્યો મહાવલ્લો મહાનુભાવઃ પરિવસતિ સ ચ ચતુઃ સામાનિકસદ્ધમાણાં સ્તનાગ્રમદિપીણાં સમાર્નાકાઽનીકા-ધિપતીનામાધિપત્યં કુર્વન યાવદ્દિહરતિ અત્ર-શિવિકા નામ્ની રાજધાની ‘સે દક્ષિણ-ણેણં સિચિગા દઓભાસસ્સ’ દક્ષભાસપર્વતમ્ય દક્ષિણેનાઽન્યમ્મિન્નલવણસમુદ્દે વિજયારાજધાનીવત્ તત્ર શિવકઃ પરિવસતિ આવાસપર્વતો દક્ષમધ્યેઽનીકાઽ-ભાસતે શોભતેઽતો દક્ષાભાસો નામંતસ્ય ભવતિ ‘એમં તં ચેવ’ શેષન્નદેવ-ગોસ્તૂપપર્વતવદેવ સર્વમપિ વિજ્ઞેયમ્ ઇતિ ।

ઉદ્ભાવિત કર લેના જાહિયે હસકે ઉત્તર મેં ગણુ કહતે હે-‘ગોયમા ! દઓભાસેણ આવાસપચ્ચણ લવણસમુદ્દે અટ્ટ જોયણિ સ્વેત્તે દગં સચ્ચઓ સમંતા ઓભાસેઙ્ગ, ઉજ્જોવેઙ્ગ, તવેઙ્ગ, પમાસેઙ્ગ’ હે ગૌતમ ! યહ પર્વત લવણસમુદ્ર મેં ચારોં ઓર અપની સીમા સે આઠ યોજન ક્ષેત્ર મેં જિતના જલ હૈ ઉસે અતિ વિશુદ્ધ અદ્ભુત્વમય હોને કે કારણ ઉદક કો દીપિત કરતા હૈ ઉચ્ચોતિત કરતા હૈ તાપિત કરતા હૈ એવં કાન્તિ યુક્ત કરતા હૈ તથા ‘શિચ્ચણ દિત્થ દેવે મહિહિંણ જાવ રાયહાણી સે દક્ષિણેણં સિચિગા દઓભાસસ્સ સેસં તં ચેવ’ યહાં મહદ્દિક આદિ વિશેષણોં વાલા શિવક નામ કા દેવ રહતા હૈ યહ ચાર હજાર સામા-નિક દેવોંકા, ચાર અગ્રમહિપિયોં કા, સાત અનીકોં કા સાત અની-કાધિપતિયોં કા ૧૬ હજાર આત્મરક્ષક દેવોં કા, દક્ષભાસ પર્વત કા

પ્રભુશી કેહે છે કે-‘ગોયમા ! દઓભાસેણ આવાસપચ્ચણ લવણસમુદ્દે અટ્ટજોયણિસ્વેત્તે દગં સચ્ચઓ સમંતા ઓભાસેઙ્ગ, ઉજ્જોવેઙ્ગ તવેઙ્ગ, પમાસેઙ્ગ’ હે ગૌતમ ! આ પર્વત લવણસમુદ્રમાં ચારે બાજુ પોતાની સીમાથી આઠ યોજન ક્ષેત્રમાં જેટલું પાણી છે. તેને અત્યંત વિશુદ્ધ આંક રત્નમય હોવાથી ઉદીપિત કરે છે. ઉચ્ચોતિત કરે છે. તાપિત કરે છે. અને કાંતિ યુક્ત કરે છે. તથા ‘સિચ્ચણ દિત્થ દેવે મહિહિંણ જાવ રાયહાણી દક્ષિણેણં સિચિગા દઓભાસસ્સ સેસં તં ચેવ’ અહીંયાં મહદ્દિક વિશેષે વિશેષણો બાળા શિવ નામના દેવ રહે છે. તે ચાર હજાર સામાનિક દેવોનું ચાર અગ્રમહિપિયોનું, સાત અનીકોનું અને સાત અનીકાધિપતિયોનું. ૧૬ સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવોનું, દક્ષભાસ પર્વતનું

સમ્પ્રતિ-શંખનામ્ન આવાસપર્વત વક્તવ્યતા પ્રસ્તૂયતે-‘કહિ ણં મંતે ! સંઘસ્સ વેલંરણાગરાયસ્સ સંઘે ણામં આવાસપવ્વણ પન્નત્તે’ કુત્ર યલ્લ મદન્ત ! શંખનામ્નો વેલંધરભુજગેન્દ્રનાગકુમારરાજસ્ય શંખો નામાઽઽવાસપર્વતઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા ! જંબૂદ્વીવે ણં દીવે મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ પચ્ચત્થિમેણં બાયાલીસં જોયણસહસ્સાઈં एत्थ ણં સંઘસ્સ વેલંધરણાગરાયસ્સ સંઘે ણામં આવાસપવ્વણ

શિવિકા રાજધાની કા ઓર ઇસ રાજધાની મેં રહને વાલે અનેક દેવ દેવિયોં કા આધિપત્ય કરતા હુઆ સુઘ સે અપને સમય કો નિકાલતા હૈ । શિવિકા નામકી રાજધાની દગભાસ પર્વત કી દક્ષિણ દિશા મેં હૈં ઓર વહ અન્ય લવણસમુદ્ર મેં હૈં ઇસકા પૂરા વર્ણન વિજયરાજધાની કે જૈસા હી હૈ ઇસ રાજધાની મેં શિવક નામકા દેવ રહતા હૈ ઇસ કારણ ઇસ પર્વત કા નામ દકભાસ ઇસા કહા ગયા હૈ ઇસ પર્વત કે સમ્બન્ધ મેં અવશિષ્ટ ઓર સબ કથન ગોસ્તૂપ પર્વત કે કથન જૈસા હી જાનના ચાહિયે.

શંખ નામક આવાસ પર્વત કી વક્તવ્યતા—

‘કહિ ણં મંતે ! સંઘસ્સ વેલંધરનાગરાજસ્સ સંઘે નામ આવાસપવ્વણ પણ્ણત્તે’ હે મદન્ત ! શંખ નામ કે વેલંધર નાગરાજ કાં શંખ નામકા આવાસપર્વત કહાં પર કહા ગયા હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! જંબૂદ્વીવે દીવે મંદરપવ્વયસ્સ પચ્ચત્થિમેણં બાયાલીસં જોયણસહસ્સાઈં एत्થ ણં સંઘસ્સ વેલંધરણાગરાયસ્સ-સંઘે ણામં આવાસપવ્વણ પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! જંબૂદ્વીપ નામ કે દ્વીપ મેં જો મન્દર

શિવિકા રાજધાનીનું એ રાજધાનીમાં રહેવાવાળા અનેક દેવો અને દેવિયોનું. અધિપતિ પાણું કરતા થકા સુખ પૂર્વક પોતાના સમયને વીતાવે છે. શિવિકા નામની રાજધાની, દગભાસ પર્વતની દક્ષિણ દિશામાં છે. અને તે બીજા લવણ સમુદ્રમાં છે. તેનું પુરૂં વર્ણન વિજયારાજધાનીના વર્ણન પ્રમાણે છે. આ રાજધાનીમાં શિવક નામના દેવ રહે છે. તેથી એ પર્વતનું નામ દકભાસ એ પ્રમાણે થયેલ છે. આ પર્વત સંબંધી બાકીનું તમામ કથન ગોસ્તૂપ પર્વતના કથન પ્રમાણે જ છે.

શંખ નામના આવાસ પર્વતનું કથન

‘કહિ ણં મંતે ! સંઘસ્સ વેલંધરનાગરાજસ્સ સંઘે નામં આવાસપવ્વણ પણ્ણત્તે’ હે ભગવન્ શંખ નામના વેલંધર નાગરાજનો શંખ નામનો આવાસ પર્વત કયાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જંબૂદ્વીવે દીવે મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ પચ્ચત્થિમેણં બાયાલીસં જોયણસહસ્સાઈં एत्થ ણં સંઘસ્સ વેલંધરણાગરાયસ્સ સંઘે ણામં આવાસપવ્વણ પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં જે

પન્નત્તે તં ચેવ પમાણં નવરં સન્વરયણામણ અચ્છે' ગૌતમ ! જમ્બૂદ્વીપે સ્વલુ
દ્વીપે મન્દરપર્વતસ્ય પશ્ચિમાયાં દ્વાચત્વારિંશતં યોજનસદૃશાણિ અવગાહ્યાન્તરેડ્વ
સ્વલુ પ્રદેશવિસ્તારે શંખો નામાડ્વાસપર્વતઃ શંખનાગરાજસ્યેત્યવેદિ । તદેવ
પ્રમાણં યદેવ ગોસ્તૂપાડ્વાસપર્વતસ્યાડ્વ્યાપિ યાવત્સર્વાત્મના રત્નમયોડ્વચ્છો
યાવત્પ્રતિરૂપઃ તત્-શંખાવાસપર્વતોપરિ વહુસમરમણીયો ભૂમિભાગઃ તસ્ય વહુ-
મધ્યદેશભાગે મહાનેકઃ પ્રાસાદાવતંસકઃ અત્ર ચ મણિપીઠિકા તસ્યાં સિંહાસનમ્
તત્ચતુર્દિશુ યથાયોગ્યં ભદ્રાસનાનિ ગોસ્તૂપાવાસપર્વતવદેવ સર્વં નિરવશેષં વક્તવ્ય-
મિતિ । 'સે ણં ઇગાણ પડમવરવેદ્યાણ ઇગેણ ચ વણસંઢેણં જાવ અટ્ટો વહુઓ સુદ્ધા-
સુદ્ધિયાઓ જાવ વહુઈં ઉપ્પલાઈં સંખાભાઈં સંખવણ્ણાઈં સંખે ઇત્થ ણં દેવે મહ-

પર્વત હૈં ઉસ પર્વત કી પશ્ચિમદિશા મેં ૪૨ હજાર યોજન આગે જાને પર
આગત સ્થાન મેં વેલંધરનાગરાજ શંખ્ર કા શંખ્ર નામ કા આવાસપર્વત
હૈ । 'તં ચેવ પમાણં નવરં સન્વરયણામણ અચ્છે' હસ પર્વત કી ઝંચાઈ
આદિ કે સમ્બન્ધ મેં વર્ણન ગોસ્તૂપ આવાસ પર્વત કે વર્ણન જૈસા હી
હૈ યાવત્ યહ પર્વત સર્વાત્મના રત્નમય હૈ અચ્છ હૈ યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈ
હસ શંખાવાસ પર્વત કે ઉપર કા ભૂમિભાગ વહુસમરમણીય હૈ હસ કે
ઠીક મધ્ય આગ મેં એક વિશાલ પ્રાસાદાવતંસક હૈ યહાં મણિ-
પીઠિકા હૈં મણિપીઠિકા પર સિંહાસન હૈ હસ સિંહાસન કી ચારોં
દિશાઓં મેં ભદ્રાસન હૈં ઇત્યાદિ રૂપ સે હસકા સવ વર્ણન ગોસ્તૂપ
આવાસ પર્વત કે જૈસા હી કર લેના ચાહિયે 'સે ણં ઇગાણ પડમવર-
વેદ્યાણ ઇગેણં વણસંઢેણં જાવ અટ્ટો' યહ શંખાવાસ પર્વત એક પદ્મ-
વરવેદિકા સે ઓર એક વનપણ્ડ સે અલંકૃત હૈં યહાં ગોસ્તૂપ આવાસ

મંદર પર્વત છે, એ મંદર પર્વતની પશ્ચિમ દિશામાં ૪૨ ખેંતાલીસ હજાર
યોજન આગળ જવાથી ત્યાં આવતા સ્થાનમાં વેલંધર નાગરાજ શંખનો શંખ
નામનો આવાસ પર્વત છે. 'તં ચેવ પમાણં નવરં સન્વરયણામણ અચ્છે' એ
પર્વતની ઉંચાઈ વિગેરેના સંબંધનું વર્ણન ગોસ્તૂપ આવાસ પર્વતના વર્ણન
પ્રમાણે જ છે. યાવત્ આ પર્વત સર્વાત્મના રત્નમય છે. અચ્છ છે. યાવત્
પ્રતિરૂપ છે. આ શંખાવાસ પર્વતની ઉપરનો ભૂમિભાગ બહુસમરમણીય છે.
તેની બરાબર મધ્યભાગમાં એક વિશાલ પ્રાસાદાવતંસક છે. ત્યાં મણિપીઠિકા છે
મણિપીઠિકા ઉપર સિંહાસન છે. એ સિંહાસનની ચારે દિશાઓમાં ભદ્રાસનો
છે. વિગેરે પ્રકારથી તેનું તમામ વર્ણન ગોસ્તૂપ આવાસપર્વતના વર્ણન પ્રમાણે
છે. તેાં તે પ્રમાણે એ વર્ણન અહીં કરી લેવું, 'સે ણં ઇગાણ પડમવરવેદ્યાણ
ઇગેણં વણસંઢેણં જાવ અટ્ટો' આ શંખાવાસ પર્વત એક પદ્મવરવેદિકાથી અને

હિંદુ જાવ' સંખલ શંખાવાસપર્વતઃ એકયા પદ્મવરવેદિકયા એકેન વનપંથેન ચ સમલંકૃતઃ યાવદર્થઃ અત્ર સર્વં ગોસ્તૂપવદેવ વક્તવ્યં સિંહાસનં સપરિવારમ્ । સમ્પ્રતિ નામનિવન્ધનં પૃચ્છતિ-હે મદન્ત ! આવાસપર્વતસ્યાઽસ્ય શંખ इति नाम्नि को हेतुः ? भगवानाह-हे गौतम ! पर्वतेऽत्र-क्षुल्लाक्षुल्लिका वापीषु यावद्विलपंक्तिषु बहुत्पन्न यावत्-शतसहस्रपत्राणि शंखाम शंखाकाराणि शंखवत् श्वेतानि भुजगेन्द्रश्चात्रत्यो महर्द्धिकादि यावद्विशेषणविशिष्टः शिष्ट शंख-नामा पत्न्योपमस्थितिमान्निवसति, तत्तत्सम्पर्कादेतस्य शंखो नाम भवतीति । 'रायहाणीए पच्चत्थिमेणं संखस्स आवासपव्वयस्स संखा नामं रायहाणी

પર્વત કે જૈસા હી સપરિવાર સિંહાસન કા વર્ણન કર લેના ચાહિયે

અવ જબ ગૌતમ ને હસ પર્વત કે હસ પ્રકાર કે નામ હોને કે કારણ મેં પ્રશ્ન કિયા તો હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ ને ઊન સે એસા કહા કિ હે ગૌતમ ! હસ પર અનેક છોટી વડી વાપિકાં હૈં યાવત્ વિલપદ્વિત્તિયાં હૈં ઊન સબ મેં અનેક ઉત્પલ યાવત્ શતસહસ્ર દલ વાલે કમલ હૈં હન સબ કી આંખા ઓર આકાર શંખ કે જૈસે હૈં અર્થાત્ શંખ કે જૈસે સબ શ્વેત હૈં તથા નાગકુમાર રાજ શંખ નામ કા એક દેવ યહાં રહતા હૈં યહ મહર્દિક આદિ વિશેષણોં વાલા હૈં એક પત્ન્યોપમ કી હસકી સ્થિતિ હૈં હસ કારણ હસ પર્વત કા નામ શંખાવાસ પર્વત હુઆ હૈં યહી સબ કથન ઉત્તર રૂપ મેં પ્રત્યેક કથન હસ સૂત્ર દ્વારા કહા હૈં-‘વહુઓ યુદ્ધાચુદ્ધિયાઓ જાવ વહૂં ઉપ્પલાઈં સંખામાઈં સંખવણાઈં સંખે એત્થ દેવે મહિહિંદુ જાવ’ દ્વારા કિયા હૈં ‘રાયહાણીએ પચ્ચત્થિમેણં સંખસ્સ

એક વનપંથી મુશોભિત થયેલ છે. અહીંયા ગોસ્તૂપ આવાસ પર્વતના જેવુંજ સપરિવાર સિંહાસનનું વર્ણન કરી લેવું. ગૌતમસ્વામીએ જ્યારે આ પર્વતના આ પ્રકારનું નામ થવાના કારણ સંબંધમાં પ્રશ્ન કર્યો ત્યારે તેના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ એવું કહ્યું કે-હે ગૌતમ ! તેના પર અનેક નાની મોટી વાવો છે. યાવત્ બિલપંક્તિયો છે. એ બધી પંક્તિયોમાં અનેક ઉત્પલો યાવત્ શતપત્ર સહસ્રપત્રોવાળા કમળો છે, તે બધાની આભા-કાંતી અને આકાર શંખના જેવો છે. અર્થાત્ શંખના જેવા એ શ્વેત છે. તથા નાગકુમાર રાજ શંખ નામના દેવ ત્યાં રહે છે. એ મહર્દિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. એક પત્ન્યોપમની તેમની સ્થિતિ છે. એ કારણથી આ પર્વતનું નામ શંખાવાસ પર્વત એ પ્રમાણે થયેલ છે. એજ તમામ કથન ઉત્તર રૂપે ‘વહુઓ યુદ્ધાચુદ્ધિયાઓ જાવ વહૂં ઉપ્પલાઈં સંખવણાઈં સંખે એત્થ દેવે મહિહિંદુ જાવ’ આ સૂત્ર દ્વારા કરેલ છે. ‘રાયહાણી પચ્ચત્થિમેણં સંખસ્સ આવાસપવ્વયસ્સ સં

તં ચેવ પમાણં' રાજધાની શંખાનામ, શંખાસ્યાવાસપર્વતસ્ય પશ્ચિમાયાં દિશિ
તિર્યગસંખ્યેયદ્વીપસમુદ્રાન્ વ્યતિવ્રજ્યાડન્યસ્મિલ્લવણાબ્ધો વિજયા રાજધાનીવત્
વર્ણનપ્રકારઃ સ્વયમૂહનીયઃ । 'કહિ ણં મંતે ! મણોસિલકસ્સ વેલંધરનાગરાયસ્સ
ઉદગસીમાણામં આવાસપવ્વણ પન્નત્તે-ગોયમા-જંબુદીવે દીવે મંદરસ્સ
પવ્વયસ્સ ઉત્તરેણં લવણસમુદ્દં વાયાલીસં જોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા
પ્પથ ણં મણોસિલગસ્સ વેલંધરનાગરાયસ્સ ઉદગસીમાણામં આવાસપવ્વણ
પન્નત્તે' કુત્ર સ્થલુ ભદન્ત ! મનઃશિલક વેલંધરનાગરાજસ્ય દક્કસીમો નામાડ-
વાસપર્વતઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? મગવાનાહ-ગૌતમ ! જંમ્બૂનામ્નિ દ્વીપે મન્દરપર્વતસ્યોત્તરસ્યાં
દ્વાચત્વારિંશઘોજનસહસ્રાણિ લવણસમુદ્રમવગાહ્યાડત્ર દક્કસીમ આવાસપર્વત આસ્તે ।
'તં ચેવ પમાણં ણવરં સવ્વ ફલિહામણ અચ્છે જાવ અટ્ટો' તદેવ પ્રમાણં નવરં

આવાસપવ્વયસ્સ સંખા નામં રાયહાણી તં ચેવ પમાણં' શંખા નામકી
રાજધાની શંખાવાસ પર્વત કી પશ્ચિમદિશા મેં તિર્યગ્ અસંખ્યાત
દ્વીપ સમુદ્રોં કો પાર કરકે આગત અન્ય લવણસમુદ્ર મેં હેં ઓર હસકા
વર્ણન વિજયા રાજધાની કે જૈસા હૈ ।

'કહિ ણં મંતે ! મણોસિલસ્સ વેલંધરનાગરાજસ્સ ઉદગસીમાણ
ણામં આવાસપવ્વણ પણ્ણત્તે' હે ભદન્ત ! મનઃશિલક વેલંધર નાગરાજ
કા દક્કસીમ નામકા આવાસ પર્વત કિસ સ્થાન પર હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન
કરતે હૈ-હે ગૌતમ । જંમ્બૂદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં જો મન્દર પર્વત હૈ ઉસ
મન્દર પર્વત કી ઉત્તરદિશા મેં લવણસમુદ્ર કો ૪૨ હજાર યોજન પાર
કર કે આગત સ્થાન મેં મનઃશિલક વેલંધર નાગરાજ કા દક્કસીમ
નામકા આવાસ પર્વત હૈ હસ પર્વત કે વર્ણન કે સમ્બન્ધ મેં કથન
ગોસ્તૂપ આવાસ પર્વત કે જૈસા હી હૈ 'તં ચેવ પમાણં ણવરં સવ્વફલિહા-

રાયહાણી તં ચેવ પમાણં' શંખા નામની રાજધાની શંખાવાસ પર્વતની પશ્ચિમ
દિશામાં તિર્યક અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોને પાર કર્યા પછી આવતા બીજા
લવણ સમુદ્રમાં છે. અને તેનું વર્ણન વિજયા રાજધાનીના વર્ણન પ્રમાણે છે,

'કહિ ણં મંતે ! મણોસિલસ્સ વેલંધરનાગરાજસ્સ ઉદગસીમાણામં આવાસ
પવ્વણ પણ્ણત્તે' હે ભગવન્ મનઃશિલક વેલંધર નાગરાજનો દક્કસીમ નામનો
આવાસ પર્વત ક્યાં સ્થાન પર આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે
છે કે-હે ગૌતમ ! જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં જે મન્દર પર્વત છે તે મન્દર
પર્વતની ઉત્તર દિશામાં લવણ સમુદ્રને ૪૨ જેતાણીસ હજાર યોજન પાર
કરીને આગતસ્થાનમાં મનઃશિલક વેલંધરનાગરાજનો દક્કસીમ નામનો આવાસ
પર્વત છે. આ પર્વતના વર્ણન સંબંધી કથન ગોસ્તૂપ આવાસ પર્વતના કથન

સર્વસ્ફટિકમયોઽચ્છો યાવદર્થઃ સ ચૈવં સાર્ધાનિ દ્વાષષ્ટિર્યોજનાન્યુર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન
સક્રોશાનિ-એકત્રિંશદ્યોજનાનિ આયામવિષ્કમ્ભાભ્યામ્ અત્ર પ્રાસાદવર્ણનમુલ્લોક-
વર્ણનશ્ચ વિજયરાજધાનીવત્ તત્રપ્રાસાદાવતંસકાન્તર્વહુમધ્યદેશભાગે મહત્યેકા
સર્વરત્નમયી મણિપીઠિકા યોજનાયામવિષ્કમ્ભપ્રમાણા ગવ્યૂતદ્વયવાહલ્યા ચ
તન્મણિપીઠિકાયાં મહદેકં સિંહાસનં સામાનિકાદિ યોગ્યભદ્રાસનૈઃ પરિવૃતં વક્ત-
વ્યમ્ । અથ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે ઉદકસીમો નામાઽવાસપર્વતઃ ? ઇતિ
ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! દગસીમંતેણં આવાસપવ્વણ સીતા સીતોદગાણં મહાનદીણં-
તત્થ ગતો સોણ પહિહમ્મઈ’ ગૌતમ ! દકસીમે સ્વલ્વાત્રાસપર્વતે શીતાશીતયો-

મણ અચ્છે જાવ અટ્ટો’ તથા ચ-‘યહ પર્વત ૬૨॥ યોજન કા ઝંચા હૈ ૩૧॥
યોજન કી ઇસકી લમ્બાઈ ચૌડાઈ હૈ યહાં પ્રાસાદાવતંસક, ઉલ્લોક
આદિ સબ કુછ હૈં । ઇન સબ કા વર્ણન વિજયા રાજધાની મેં જૈસા ઇન
કા વર્ણન ક્રિયા જા ચુકા હૈ વૈસા હી હૈ પ્રાસાદાવતંસક કે ખીતર કા
ભૂમિભાગ વહુસમરમણીય હૈ ઇસ કે બીચ મેં એક સર્વરત્નમયી મણિ-
પીઠિકા હૈ જિસકી લમ્બાઈ ચૌડાઈ એક યોજન કી હૈ ઓર મોટાઈ એક
કોસ કી હૈ ઇસ મણિપીઠિકા પર એક વિશાલ સિંહાસન હૈ ઇસકી
ચારોં ઓર સામાનિક આદિ દેવોં કે યોગ્ય ભદ્રાસન હૈં । ‘હે ભદન્ત !
ઇસ પર્વત કા નામ દકસીમ એસા ક્યોં હુઆ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે
હૈં—‘ગોયમા ! દગસીમંતેણં આવાસપવ્વણ સીતાસીતોદગાણં મહાન-
દીણં તત્થ ગતો સાણ પહિહમ્મતિ’ હે ગૌતમ ! ઇસ દગસીમ નામ કે
આવાસ પર્વત પર શીતા શીતોદા મહાનદિયોં કે જલ પ્રવાહ પ્રતિહત

પ્રમાણે છે. ‘તં ચેવ પમાણં ણવરં સચ્ચવલ્લિહામણ અચ્છે જાવ અટ્ટો’ તથા ચ આ
પર્વત ૬૨॥ સાડી બાસઠ યોજન ઉંચો છે. ૩૧। સવા એકત્રીસ યોજનની
તેની લંબાઈ પહોળાઈ છે. અડીયાં પ્રાસાદાવતંસક ઉલ્લોક વિગેરે તમામનું
વર્ણન વિજયરાજધાનીમાં આવેલ તં બધાનું વર્ણન કર્યું છે, એજ પ્રમાણેનું
છે પ્રાસાદાવતંસકની અંદરનો ભૂમિભાગ બહુસમરમણીય છે, તેની વચમાં
એક સર્વરત્નમયી મણિપીઠિકા છે, તેની લંબાઈ પહોળાઈ એક યોજનની છે,
અને ઘેરાવે બે કોસનો છે. આ મણિપીઠિકાની ઉપર એક વિશાળ સિંહા-
સન છે, તેની ચારે બાજુ સામાનિક દેવોના તેમને યોગ્ય ભદ્રાસનો છે. હે
ભગવન્ આ પર્વતનું નામ દગસીમ એ પ્રમાણે શા કારણથી થયેલ છે ? આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! દગસીમંતેણં આવાસપવ્વણ સીતા
સીતોદગાણં મહાનદીણં તત્થ ગતો સાણ પહિહમ્મતિ’ હે ગૌતમ ! આ દગસીમ
નામના આવાસ પર્વતપર શીતા અને શીતોદા માહુનદીયોનો જલ પ્રવાહ વહેતો

મૈહનઘોઃ સ્ત્રોતાંસિ જલ પ્રવાહા સ્તત્રગતાનિ ભવન્તિ તસ્માચ્ચ તેન પ્રતિદ્વતાનિ પ્રતિનિવર્તન્તે તતોદકસીમાકારિત્વાત્ 'ઉદકસીમ' इति કથ્યતે ઉદકસ્ય સીમા-શીતાશીતોદાજલસ્ય સીમા યત્રેતિ વ્યુત્પત્તેઃ 'સે તેણદ્દેણં જાવ ણિચ્ચે' તત્તેનાર્થેન ગૌતમ ? એવ મુચ્યતે દકસીમ આવાસપર્વતઃ અથોત્તરં ચ-ગૌતમ ! દકસીમ इति શાશ્વતં નામધેયમ્ યસ્માન્ન કદાચિન્નાસીત્-ન ભવતિ-ન ભવિષ્યતિ કિન્તુ-આસી દસ્તિ ભવિષ્યત્યેવ ધ્રુવો નિયતોઽવ્યયો યાવન્નિત્ય इति । અપિ ચ 'મળો-સિલણ્ણેણ દેવે મહદ્દિણ્ણે જાવ' મનશ્શિલકોઽવ્રદેવો મહદ્દિક્કો યાવન્મદ્દાનુમાગઃ પ્રતિવસતિ 'સે ણં તત્થ ચડણ્ણં સામાણિયં જાવ વિહરઈ' સ સ્વલુ તત્ર ચતુઃ

હોતે હૈં અતઃ જલ કી સીમા કા યહ કર્તા હૈં હસલિયે હસ કા નામ દકસીમ આવાસ પર્વત એસા હો ગયા હૈં 'સે તેણદ્દેણં' હસી કારણ હમને ભી હસકા નામ એસા હી કહા હૈં અથવા-હે ગૌતમ ! હસ દક-સીમ નામ હસકા અનાદિ નિધન હૈં યહ પહિલે નહીં થા એસા ભી નહીં હૈં અબ ભી નહીં હૈં એસા ભી નહીં હૈં ઓર આગે યહ નહીં રહેગા એસા ભી નહીં હૈં યહ તો ત્રિકાલ સ્થાયી હૈં અતઃ હસ પ્રકાર કે નામ કરણ મેં કોઈ નિમિત્ત ભી નહીં હૈં' અતઃ યહ ધ્રુવ નિયત અવ્યય યાવત્ નિત્ય હૈં અપિચ-'મળોસિલણ્ણેણ દેવે મહદ્દિણ્ણે જાવ' હસ પર્વત પર મહદ્દિક્ક આદિ વિશેષણોં વાલા મનઃ શિલક નામકા દેવ રહતા હૈં 'સે ણં તત્થ ચડણ્ણં સામાણિય જાવ વિહરઈ' યહ દેવ વહાં રહતા હુઆ ચાર હજાર સામાનિક દેવોં કા, ચાર અગ્રમહિષિયોં કા, સાત અનીકોં કા, સાત અનિકાધિપતિયોં કા 'એવં ૧૬ હજાર આત્મરક્ષક દેવોં કા આધિપત્ય

રહે છે. તેથી જલની સીમાનો તે કર્તા છે, તેથી તેનું નામ દકસીમ આવાસ પર્વત એ પ્રમાણે થયેલ છે. 'સે તેણદ્દેણં' આ કારણથી મેં આ પર્વતનું નામ દકસીમ પર્વત કહ્યું છે. અથવા હે ગૌતમ ! આ દકસીમ એ નામ અનાદિ કાળલાવી છે. તે પહેલાં ન હતું તેમ નથી, વર્તમાનમાં નથી તેમ પણ નથી, અને ભવિષ્યમાં એ નહીં રહે તેમ પણ નથી. એટલે ત્રિકાલસ્થાયી છે. તેથી આ રીતનું નામ કરવામાં કંઈ નિમિત્ત પણ નથી જ તેથી એ સ્થાયી ધ્રુવ નિયત, અવ્યય, યાવત્ નિત્ય છે. તથા 'મળોસિલણ્ણેણ દેવે મહદ્દિણ્ણે જાવ, આ પર્વત પર મહદ્દિક્ક વિગેરે વિશેષણો વાળા મનઃશિલક નામના દેવ રહે છે. 'સે ણં તત્થ ચડણ્ણં સામાણિય જાવ વિહરઈ' એ દેવ ત્યાં રહેતા થકા ચાર હજાર સામાનિક દેવોનું, ચાર હજાર અગ્રમહિષિયોનું, સાત અનીકોનું, સાત અનીકાધિપતિયોનું તેમજ ૧૬ સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવોનું અધિપતિપણું વિગેરે કરતા થકા પોતાના સમયને સુખપૂર્વક વીતાવે છે.

સામાનિકસહસ્ર ચતસ્રાગ્રમદ્વિપી-સપ્તાડનીકાનીકાધિપતીનાં પોડશાત્મરક્ષકદેવ
સહસ્રાણામાધિપત્યં પૌરપત્યં સ્વામિત્વં ભર્તૃત્વમાજ્ઞેશ્વરસેનાપત્યં કારયન્ પાલ-
યન્ યાવદ્વિહરતિ । અધુના રાજધાનીવક્તવ્યતાં પ્રસ્તૌતિ-‘કહિ ણં મંતે-મણો
સિલકસ્સ વેલંધરનાગરાયસ્સ-મનોસિલા નામ રાયહાણી પન્નત્તા’ કુત્ર સ્વલ્લ
ભદન્ત ! મનઃ શિલકવેલંધરનાગરાજસ્ય મનઃશિલા નામ્ની રાજધાની પ્રસિ-
દ્ધૈત પ્રશ્નઃ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા-દગસીમસ્સ પવ્વયસ્સ ઉત્તરેણં તિરિં
અણ્ણમિ લવણે એત્થ ણં મણોસિલયા નામ રાયહાણી પન્નત્તા-તં ચેવ પમાણં
જાવ મણોસિલે દેવે’ ગૌતમ ? દકસીમાડવાસપર્વતાદુત્તરસ્યાં તિર્યગસંખ્યેય-
દ્વીપાન્-સમદ્રાંશ્ચ વ્યતિવજ્યાડન્યલવણોદધૌ દ્વાદશસહસ્રયોજનાન્યવગાહ્યાડત્ર મનઃ
શિલાનામ્નીરાજધાની મનઃશિલદેવસ્ય પ્રસિદ્ધાતદેવ પ્રમાણં સર્વ વર્ણનં યાવન્મનઃ
શિલકો દેવો વિજયારાજધાનીવત્ । અથ મૂલદલે વિશેષસ્તમભિધત્તે-‘કણગં

ભાદિ કરતા હુઆ અપને સમય કો સુખ સે નિકાલતા રહતા હૈ ‘કહિ
ણં મંતે ! મણોસિલકસ્સ વેલંધર નાગરાયસ્સ મણોસિલા નામ રાયહાણી
પન્નત્તા’ હે ભદન્ત ! મનઃશિલક વેલંધર નાગરાજ કી મનઃ શિલા-
નામકી રાજધાની કહાં પર હૈ ? હિસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા !
દગસીમસ્સ આવાસપવ્વયસ્સ ઉત્તરેણં તિરિં અણ્ણમિ લવણે એત્થ ણં
મણોસિલયા નામ રાયહાણી પન્નત્તા-તં ચેવ પમાણં જાવ મણોસિલે
દેવે’ હે ગૌતમ ! દકસીમ આવાસ પર્વત કી ઉત્તર દિશા મેં તિર્યગ્
અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોં કો પાર કરકે આગત અન્ય લવણસમુદ્ર મેં
૧૨ હજાર યોજન કે બાદ મનઃ શિલા નામકી રાજધાની હૈ હિસકા
વર્ણન વિજયા રાજધાની કી તરહ હૈ હિસ રાજધાની મેં મનઃ શિલક
નામકા દેવ રહતા હૈ યહ મહર્દ્ધિક આદિ વિશેષણોં વાલા હૈ ઓર એક

‘કહિ ણં મંતે ! મણોસિલકસ્સ વેલંધરનાગરાયસ્સ મણોસિલા નામ રાયહાણી
પણ્ણત્તા’ હે લગવન્ ! મનઃશિલક વેલંધર નાગરાજની મનઃશિલા નામની રાજ-
ધાની ક્યાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !
દગસીમસ્સ આવાસપવ્વયસ્સ ઉત્તરેણં તિરિં એત્થણં મણોસિલયા નામ રાયહાણી
પન્નત્તા તં ચેવ પમાણં જાવ મણોસિલે દેવે’ હે ગૌતમ ! દકસીમ આવાસ
પર્વતની ઉત્તર દિશામાં તિર્યક્ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોને પાર કરીને ત્યાં
આવેલ ખીજ લવણ સમુદ્રમાં ૧૨ ગાર હજાર યોજન પછી મનઃશિલા નામની
રાજધાની આવેલી છે. તેનું વર્ણન વિજયા રાજધાનીના વર્ણન પ્રમાણે છે. આ
રાજધાનીમાં મનઃશિલક નામના દેવ રહે છે. એ દેવ મહર્દ્ધિક વિગેરે વિ-
ષેણ વાળા છે. અને એક પદ્યની તેમની સ્થિતિ છે. ‘...’

કરચયફલિયમયા ય વેલંધરાણં આવાસા' વેલંધરનાગરાજાનાં કનકમયા અઙ્કરત્ન
મયા રજતમયાઃ સ્ફટિકમયાશ્ચાઽઽવાસપર્વતા ભવન્તિ, અનુવેલંધરરાઈણ પવ્વયા
હોંતિ રચનમયા' અનુવેલંધરરાજાનાં પર્વતાસ્તુ સર્વે રત્નમયા ભવિન્ત વેલંધરાણાં
ગોસ્તૂપાદીનામાવાસા ગોસ્તૂપાદયશ્ચત્વાર આવાસપર્વતા યથાક્રમં કનકાંકરજત
સ્ફટિકમયાસ્તત્ર-ગોસ્તૂપઃ કનકમયઃ દકાભાસોઽઙ્કમયઃ શઙ્ગો રજતમયઃ દક-
સીમઃ સ્ફટિકમયઃ, તથા-મહતાં વેલંધરાણામાદેશપ્રતીચ્છક તયાઽનુયાયિનો
વેલંધરાશ્ચાઽનુવેલંધરાઃ તે ચ તે રાજાનેતિ-અનુવેલંધરરાજાસ્તેપામાવાસ-
પર્વતાઃ સર્વેઽપિ રત્નમયા એવ ભવન્તિ ઇતિ ॥ સૂ. ૮૬ ॥

અથાઽનુવેલંધરરાજાનામાવાસપર્વતાન્દર્શયતિ—

મૂલમ્—કઙ્ઠ ણં મંતે ! અનુવેલંધરનાગરાયાણો પન્નત્તા,
ગોયમા ! ચત્તારિ અનુવેલંધરનાગરાયાણો પન્નત્તા તં જહા—
કક્કોડણ કદમણ્ણ કેલાસે અરુણપ્પમે । એતેસિ ણં મંતે ! ચઉપહં

પલ્લવની હસકી સ્થિતિ હૈ 'કણગંકરચયફલિયમયા ય વેલંધરાણં
આવાસા' ઇન વેલંધર નાગરાજોં કે યે આવાસપર્વત ક્રમશઃ કનકમય
અઙ્કરત્નમય, રજતમય ઓર સ્ફટિકમય હૈ ંસા યહ કથન મૂલ દલ
કી વિશેષતા કો લેકર કિયા ગયા હૈ અન્યત્ર ંી ંસા હી કહા હૈ—

‘કણગંકરચય ફલિયમયા ય વેલંધરાણમાવાસા

અણુવેલંધરરાઈણ પવ્વયા હોંતિ રચનામયા' ॥૧॥

તાત્પર્ય કહને કા યહ હૈ કિ ગોસ્તૂપ કનકમય હૈ દકભાસ
અઙ્કરત્નમય હૈ શઙ્ગ રજતમય હૈ ઓર દકસીમ સ્ફટિકમય હૈ પરન્તુ
જો મહાવેલંધર દેવ હૈ ઇન દેવોં કા જો અનુયાયી વેલંધર દેવ હૈ સો
ઇનકે જો આવાસ પર્વત હૈ—વે રત્નમય હૈ ॥૮૬॥

ય વેલંધરાણં આવાસા' આ વેલંધર નાગરાજાના આ આવાસ પર્વતા ક્રમશઃ
કનકમય અંક રત્નમય, રજતમય, અને સ્ફટિકમય છે. આ પ્રમાણેનું કથન
મૂલદલની વિશેષતા ને લઇને કરેલ છે. ખીજે પણ એજ પ્રમાણે કહ્યું છે.

‘કણગંકરચયફલિયમયા ય, વેલંધરાણમાવાસા ।

અણુવેલંધર રાઈણ પવ્વયા હોંતિ રચનમયા ॥ ૧ ॥

આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે—ગોસ્તૂપ પર્વત કનકમય છે. દકભાસ
અંક રત્નમય છે. શંખ રજતમય છે, અને દકસીમ સ્ફટિકમય છે. પરંતુ જે
મહાવેલંધર દેવ છે એ દેવાના જે વેલંધર દેવ છે અને તેના જે આવાસ
પર્વતો છે. તે રત્નમય છે. ॥ સૂ. ૮૬ ॥

अनुवेलंधरणागरायाणं कति आवासपठ्वया पन्नत्ता गोयमा !
 चत्तारि आवासपठ्वया पन्नत्ता तं जहा-कक्कोडए-कदमए-
 केलासे-अरुणप्पमे ४ कहि णं भंते ! कक्कोडगस्स अनुवेलंधर
 णागरायस्स कक्कोडए णामं आवासपठ्वए पन्नत्ते गोयमा !
 जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स पठ्वयस्स उत्तरपुरच्छिमेणं लवणसमुदं
 बायालीसं जोयणसहस्साइं ओगाहिता एत्थ णं कक्कोडगस्स
 णागरायस्स कक्कोडए णामं आवासपठ्वते पन्नत्ते सत्तरस एक-
 वीसाइं तं चेव पमाणं जं गोथूभस्स णवरं सठवरयणामए
 अच्छे जाव निरवसेसं जाव सपरिवारं अट्टो से बहूइं उप्पलाइं
 कक्कोडप्पभाइं सेसं तं चेव नवरं-कक्कोडगपठ्वयस्स उत्तरपुर-
 च्छिमेणं, एवं तं चेव सब्बकदमस्स वि सो चेव गमओ अपरि-
 सेसिओ णवरि दाहिणपुरच्छिमेणं आवासो विज्जप्पभारायहाणी
 दाहिणपुरत्थिमेणं कइलासे वि एवं चेव णवरं दाहिणपच्च-
 त्थिमेणं कइलासा वि रायहाणी ताए चेव दिसाए अरुणप्पमे
 वि उत्तरपच्चत्थिमेणं रायहाणी वि ताए चेव दिसाए चत्तारि
 वि एगप्पमाणा सठवरयणामया य ॥सू० ८७॥

छाया-कति खलु भदन्त ! अनुवेलंधरनागराजाः प्रज्ञप्ताः, गौतम ! चत्वारो
 ऽनुवेलंधरनागराजाः प्रज्ञप्ताः । तद्यथा-कर्कोटकः, कर्दमकः, कैलासः, अरुण-
 प्रभः । एतेषां खलु भदन्त ! चतुर्णामनुवेलंधरनागराजानां कति आवासपर्वताः
 प्रज्ञप्ताः, गौतम ! चत्वार आवासपर्वताः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-कर्कोटकः १, कर्दमकः २
 कैलासः ३ अरुणप्रभश्च ४ । कुत्र खलु भदन्त ! कर्कोटस्याऽनुवेलंधरनागराजस्य
 कर्कोटको नामाऽऽवासपर्वतः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्यो-
 त्तरपूर्वेण लवणसमुद्रं द्वाचत्वारिंशतं योजनसहस्राण्यवगाह्याऽत्र खलु कर्कोटकस्य
 नागराजस्य कर्कोटको नामाऽऽवासपर्वतः प्रज्ञप्तः सप्तदशैकविंशति योजनशतानि
 तदेव प्रमाणं यत् गोस्तूपस्य नवरं सर्वरत्नमयोऽच्छो यावन्निरवशेषं यावत्स-
 परिवारम् अर्थः स बहूनि उत्पलानि कर्कोटकप्रभाणि शेषं तदेव नवरं कर्कोटकस्य
 पर्वतस्योत्तरपूर्वेण, एवं तदेव सर्वम् । कर्दमस्यापि स एव गमकोऽपरिशेषिकः ।

નવરં-દક્ષિણપૂર્વેનાઽઽવાસો વિદ્યુત્પ્રભા રાજધાની દક્ષિણપૂર્વેણ કૈલાસોઽપ્યેવમેવ
નવરં-દક્ષિણપશ્ચિમેન કૈલાસાપિ રાજધાની તથૈવ દિશયા અરુણપ્રભેઽપિ-ઉત્તર-
પૂર્વેણ રાજધાન્યપિ તથૈવ દિશયા, ચત્વારોઽપ્યેકપ્રમાણાઃ સર્વરત્નમયથ ।

ટીકા-‘કદ્ ણં મંતે ! અનુવેલંધરરાણાગરાયાણો પન્નત્તા’ અનુવેલંધરનાગરાજાઃ
ખલુ ભદન્ત ! કતિ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! ચત્તારિ અનુવેલંધરનાગરા-
યાણો પન્નત્તા’ ગૌતમ ! વેલન્ધરરાજાનામાજ્ઞાપાલકાશ્ચત્વારઃ પ્રજ્ઞપ્તાસ્તેઽનુવેલન્ધરાઃ ।
‘તં જહા કક્કોડે-કદ્દમે-કેલાસે-અરુણપ્પમે’ તદ્ધથા-કર્કોટકઃ ૧ કર્દમઃ ૨
કૈલાસઃ ૩ અરુણપ્રભઃ ૪ । ‘એસિ ણં મંતે ! ચઉહં અનુવેલંધરનાગરાયાણં કદ્દ
આવાસપવ્વયા પન્નત્તા’ એતેપાં ખલુ ભદન્ત ! કર્કોટકાદિ ચતુર્ણામનુવેલન્ધરનાગ-
રાજાનાં કતિ આવાસપર્વતાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા ચત્તારિ આવાસ-
પવ્વયા પન્નત્તા તં જહા-કક્કોડે-કદ્દમે-કદ્દલાસે-અરુણપ્પમે’ એકૈકસ્ય એકૈક-

અનુવેલંધર રાજાઓં કે આવાસપર્વતોં કી વક્તવ્યતા-

‘કદ્દણં મંતે ! અનુવેલંધર નાગરાયાણો પન્નત્તા’-इत्यादि ।

ટીકાર્થ-હે ભદન્ત ! અનુવેલંધર રાજા કિતને કહે ગયે હૈં ? ઉત્તર મેં
પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા ! ચત્તારિ અનુવેલંધરનાગરાયાણો પન્નત્તા’ હે
ગૌતમ ! અનુવેલન્ધર રાજા ચાર કહે હૈં ‘તં જહા’ વે હસ પ્રકાર સે હૈં
‘કક્કોડે, કદ્દમે, કેલાસે, અરુણપ્પમે’ કર્કોટક, કર્દમ, કૈલાસ ઓર
અરુણપ્રભ ‘એસિ ણં મંતે ! ચઉહં અનુવેલંધરનાગરાયાણં કદ્દ આવા-
સપવ્વયા પણ્ણત્તા’ હે ભદન્ત ! હન ચાર અનુવેલન્ધર નાગરાજોં કે
કિતને આવાસ પર્વત કહે ગયે હૈં ? હસ કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-
‘ગોયમા ! ચત્તારિ આવાસપવ્વયા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! ચાર આવાસ
પર્વત કહે હૈં । ‘તં જહા’ હનકે નામ હસ પ્રકાર સે હૈં ‘કક્કોડે,

અનુવેલંધર રાજાઓના આવાસ પર્વતોનું કથન

‘કદ્દિ ણં મંતે ! અનુવેલંધરનાગરાયાણો પન્નત્તા !

ટીકાર્થ-હે ભગવન્ અનુવેલંધર ૩૫ નાગ રાજા કેટલા કહેલા છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ચત્તારિ અનુવેલંધરનાગરાયાણો પન્નત્તા’
હે ગૌતમ ! અનુવેલંધર નાગ રાજા ચાર કહેલા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે.
કક્કોડે, કદ્દમે, કેલાસે, અરુણપ્પમે, કર્કોટક, કર્દમ, કૈલાસ, અને અશ્વપ્રભ
‘એસિ ણં ચઉહં અનુવેલંધરનાગરાયાણં કદ્દ આવાસપવ્વયા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ !
આ ચાર અનુવેલંધર નાગરાજાઓના કેટલા આવાસ પર્વતો કહેલાં છે ? આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ચત્તારિ આવાસપવ્વયા પન્નત્તા’
હે ગૌતમ ! ચાર આવાસપર્વતો કહેલા છે. ‘તં જહા’ તેના નામો આ

ભાવેન ચતુર્ણાં વેલંધરરાજાનાં ચત્વાર આવાસપર્વતાઃ તદ્યથા-કર્કોટકઃ કર્દમઃ
કૈલાસોઽરુણપ્રભઃ । ‘કહિ ણં મંતે ! કક્કોડગસ્સ અણુવેલંધરણાગરાયસ્સ કક્કો-
ડણ્ણામં આવાસપવ્વણ્ણ પન્નત્તે’ કુત્ર ચલુ મદન્ત ! કર્કોટકાઽનુવેલંધરનાગ-
રાજસ્ય કર્કોટકો નામાઽઽવાસપર્વતઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! જંબુદીવે
દીવે મંદરસ્સે પવ્વચસ્સ ઉત્તરપુરત્થિમેણં લવણસમુદ્દં બાયાલીસં જોયણસહસ્સાઈં
ઓગાહિત્તા એત્થ ણં કક્કોડગસ્સ નાગરાયસ્સ કક્કોડણ્ણામં આવાસપવ્વણ્ણ પન્નત્તે’
ગૌતમ ! જમ્બૂનામ્નિ દ્વીપે મન્દરપર્વતસ્યોત્તરપૂર્વેણ ઉત્તરપૂર્વસ્યાં દિશિ દ્વાચત્વા-
રિંશતં યોજનસહસ્રાણ્યવગાહ્ય લવણસમુદ્રમ્ અત્ર કર્કોટકનાગરાજસ્ય કર્કોટકો-
નામાઽઽવાસપર્વતઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ‘સત્તરસ એકકવીસાઈં જોયણસયાઈં તં ચેવ પમાણં જં
ગોથૂમસ્સ’ એકવિંશત્યધિક સપ્તદશયોજનશતાન્યૂર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેનેત્યાદિ પશ્ચસપ્તતિ
સૂત્રે યથા ગોસ્તુપાવાસપર્વતસ્ય પ્રમાણમુક્તન્તથૈવ કર્કોટકાવાસપર્વતસ્ય યાવત્પ્રતિ-

કદમણ, કદલાસે, અરુણપ્પમે’ કર્કોટક, કર્દમ, કૈલાસ ઓર અરુણ-
પ્રભ, ‘કહિણં મંતે ! કક્કોડગસ્સ અણુવેલંધર ણાગરાયસ્સ કક્કોડણ-
ણામ આવાસ પવ્વણ’ હે મદન્ત ! કર્કોટ અનુવેલંધર નાગરાજ કા
કર્કોટક નામકા આવાસ પર્વત કહાં પર કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન
કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જંબુદીવે દીવે મંદરસ્સ પવ્વચસ્સ ઉત્તર પુરત્થિમેણં
લવણસમુદ્દં બાયાલીસં જોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા એત્થ ણં કક્કોડગ
નાગરાયસ્સ કક્કોડણ્ણામં આવાસપવ્વણ્ણ પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ જમ્બૂ-
દ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં જો મન્દર પર્વત હૈ ઉસ મન્દર પર્વત કી ઈશાન-
દિશા મેં લવણસમુદ્ર મેં ૪૨ હજાર યોજન આગે જાને પર કર્કોટક
નાગરાજ કા કર્કોટક નામકા આવાસપર્વત કહા ગયા હૈ ‘સત્તરસ
એકકવીસાઈં જોયણસયાઈં તં ચેવ પમાણં જે ગોથૂમસ્સ ણવરિં સવ્વ-

પ્રમાણે છે.-‘કક્કોડણ, કદમણ, કદલાસે, અરુણપ્પમે’ કર્કોટક, કર્દમ, કૈલાસ
અને અરુણપ્રભ કહિણં મંતે ! કક્કોડગસ્સ અણુવેલંધરણાગરાયસ્સ કક્કોડણ્ણામ
આવાસપવ્વણ્ણ હે લગવન્ કર્કોટક અનુવેલંધર નાગરાજને કર્કોટક નામને
આવાસપર્વત ક્યાં આગળ આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે-‘ગોયમા ! જંબુદીવે દીવે મંદરસ્સ પવ્વચસ્સ ઉત્તરપુરત્થિમેણં લવણ-
સમુદ્દં બાયાલીસં જોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા એત્થ ણં કક્કોડગનાગરાયસ્સ કક્કો-
ડણ્ણામં આવાસપવ્વણ્ણ પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં જે મંદર
પર્વત છે, એ મંદર પર્વતની ઈશાન દિશામાં લવણસમુદ્રમાં ૪૨ એંતાલીસ હજાર
યોજન આગળ જવાથી કર્કોટક નાગરાજને કર્કોટક નામને આવાસ પર્વત
કહેલ છે, ‘સત્તરસ એકકવીસાઈં જોયણસયાઈં તં ચેવ પમાણં જો ગોથૂમસ્સ ણવરં

રૂપ ઇતિ જ્ઞાતમ્ । યદ્વૈલક્ષણં તદર્શયતિ-‘નવરિ સચ્ચરયણામૈ અચ્છે જાવ નિરવસેસં જાવ સપરિવારં’ નવરં-કેવલં કર્કોટક આવાસપર્વતઃ સર્વાત્મના રત્નમયોઽચ્છો શ્લક્ષ્ણો ઘૃષ્ઠો મૃષ્ઠો નીરજસ્કો યાવત્પ્રતિરૂપ ઇત્યાદિકં નિરવશેષં ગોસ્તૂપનામકાવાસપર્વતવત્ યાવત્સપરિવારમ્, કર્કોટકપર્વતસ્ય વહુસમરમણીયભૂભાગે એકઃ પ્રાસાદસ્તત્રૈકા મણિપીઠિકા તસ્યામેકં સિંહાસનં તચ્ચતુર્દિશુ યથાક્રમં સામાનિકાદીનાં યથાયોગ્યં ભદ્રાસનમિત્યાદિ ૭૫ પશ્ચસપ્તતિ સૂત્રવર્ણિતદિશા જ્ઞાતવ્યમિતિ । ‘અટ્ટો સે વહૂં ડપ્પલાં કર્કોટ્પમાં સેસં તં ચેવ’ અર્થઃ સ એવ નામ નિમિત્તચિન્તાયાં યુક્તિઃ સૈવ ગોસ્તૂપવદેવ યસ્માત્ કર્કોટકપર્વતે શુદ્ધાચરયણામૈ અચ્છે જાવ નિરવસેસં જાવ સપરિવારં અટ્ટો’ યહ પર્વત ૧૭૨૧ યોજન કા ઝંચા હૈ ઇસ તરહ સે જૈસા પરિમાણ આદિ ગોસ્તૂપ કા કહા ગયા હૈ વૈસા હી ઇસકા વહ સવ વર્ણન સપરિવાર સિંહાસન તક જાનના ચાહિયે વિશેષતા ડસકી અપેક્ષા કેવલ યહાં યહી હૈ કિ યહ સર્વાત્મના રત્નમય હૈ ઇસ કર્કોટક આવાસ પર્વત કા ભૂમિભાગ વહુસમરમણીય હૈં ડસમેં એક પ્રાસાદ હૈ ઇસ પ્રાસાદ મેં એક મણિપીઠિકા હૈ ડસ પર એક સિંહાસન હૈ ડન સિંહાસન કે ચારોં દિશાઓં મેં યથાક્રમ સામાનિક આદિ દેવોં કે યથાયોગ્ય ભદ્રાસન હૈં ઇત્યાદિ રૂપ સે જૈસા વર્ણન ૭૫વેં સૂત્ર મેં કિયા ગયા હૈ વૈસા હી વર્ણન યહાં પર કર લેના ચાહિયે ‘અર્થ વહી હૈ’ ઇસ પ્રકાર સે જો કહા ગયા હૈ ડસકા તાત્પર્ય યહી હૈ કિ જિસ પ્રકાર સે ગોસ્તૂપ પર્વત કે નામ કરણ મેં યુક્તિ દિઁલ્લાઈ ગઈ હૈ ડસી પ્રકાર સે યુક્તિ યહાં પર ભી કર લેની

સચ્ચરયણામૈ અચ્છે જાવ નિરવસેસં જાવ સપરિવારં અટ્ટો’ આ પર્વત ૧૭૨૧ સત્તરસો એકવીસ યોજન ઉચો છે. આ પ્રમાણેનું જેવું પરિમાણ વિગેરે ગોસ્તૂપ પર્વતનું કહેલ છે, એ જ પ્રમાણેનું આ કર્કોટક નામના પર્વતનું પરિમાણ વિગેરે પ્રકારનું કથન સપરિવાર સિંહાસન સુધી સમજી લેવું ગોસ્તૂપ પર્વત કરતાં આનું વિશેષપણું એ છે કે-આ સર્વ પ્રકારથી રત્નમય છે. આ કર્કોટક આવાસ પર્વતનો ભૂમિભાગ બહુસમ અને રમણીય છે. તેમાં એક પ્રાસાદ છે. એ પ્રાસાદમાં એક મણિપીઠિકા છે. તેની ઉપર એક સિંહાસન છે. એ સિંહાસનની આરે દિશામાં ક્રમ પ્રમાણે સામાનિક વિગેરે દેવોના યથાયોગ્ય ભદ્રાસનો છે, ઇત્યાદિ પ્રકારથી જે પ્રમાણેનું વર્ણન ૭૫ પંચોતેરમાં સૂત્રમાં કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું વર્ણન અહીંયાં પણ કરી લેવું. અર્થ એજ છે. એ પ્રમાણે જે કહ્યું છે, તેનું તાત્પર્ય એજ છે કે-જે પ્રમાણે ગોસ્તૂપ પર્વતનું નામકરણમાં કારણ બતાવવામાં આવેલ છે,

શુલ્લિકાસુ વાપીષુ યાવદ્વિલપજ્જ્ઞતિયુ બહૂન્યુત્પલાનિ યાવત્-શત-સહસ્રપત્રાણિ
કર્કોટકપ્રમાણિ કર્કોટકાકારાણિ કર્કોટકવર્ણસદૃશવર્ણાનિ તસ્માત્-અપિ ચ
કર્કોટકનામા-મહર્દ્ધિકો યાવત્પલ્લયોપમસ્થિતિકો દેવસ્તત્ર પરિવસતિ તથો-
ગાત્પર્વતોઽપિ કર્કોટકઃ । ‘ળવરં કક્કોહગપવ્વયસ્સ ઉત્તરપુરચ્છિમેળં એવં તં
ચેવ સવ્વં’ નવરં કર્કોટકપર્વતસ્યોત્તરપૂર્વસ્પર્ષાં દિશિ એવં તદેવ સર્વમ્ રાજધા-
ન્યપિ કર્કોટકપર્વતસ્યૈશાન્યાં તિર્યગસંખ્યેયદ્વીપસમુદ્રાન્વ્યતિવ્રજ્યા-ઽન્યલવણોદધૌ
દ્વાદશયોજનસહસ્રાણ્યવગાહ્યાઽત્ર કર્કોટકાભિધાના રાજધાની કર્કોટકદેવસ્ય
વિજયારાજધાનીવત્ । ‘કદમસ્સ વિ સો ચેવ ગમઓ અપરિસેસિઓ’ કર્દમાવાસ-

ચાહિયે-અતઃ ઇસ કર્કોટક પર્વત પર છોટી બહી અનેક વાપિકાં હૈં
યાવત્ વિલપજ્જ્ઞતિયાં હૈં ઊન સબ મેં અનેક ઉત્પલ, યાવત્, લક્ષદલ
વાલે કમલ હૈં યે સબ કર્કોટક કે જૈસે આકાર વાલે ઔર કર્કોટક
જૈસે હી વર્ણ વાલે હૈં ઇસ કારણ સે ઇસ પર્વત કા નામ કર્કોટક એસા
હો ગયા હૈ તથા ઇસ પર્વત પર ઇસી નામ કા એક દેવ બી રહતા હૈ
જો મહર્દ્ધિક આદિ વિશેષર્ણો વાલા હૈ સો ઇસ દેવ કે સમ્બન્ધ મેં બી
ઇસ પર્વત કા નામ કર્કોટક એસા હો ગયા હૈ ‘ળવરં કક્કોહગસ્સ પવ્વ-
યસ્સ ઉત્તર પુરચ્છિમેળં એવં તં ચેવ સવ્વં’ કર્કોટક અનુવેલન્ધર નાગ-
રાજ કી કર્કોટક નામકી રાજધાની કર્કોટક પર્વત કી ઈશાનદિશા
મેં તિર્યગ્ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોં કો પાર કરકે આગત અન્ય લવણ
સમુદ્ર મેં ૧૨ હજાર યોજન પ્રમાણ આગે જાને પર આતી હૈ ઇસકા
વર્ણન વિજયા રાજધાની કી તરહ હૈ ‘કદમસ્સ વિ સો ચેવ ગમઓ

એજ પ્રમાણેનું કારણ અહીયાં પણ સમજી લેવું. તે આ રીતે આ કર્કોટક
પર્વતપર નાની મોટી અનેક વાવો છે. યાવત્ ગિલ પંક્તિયો છે, એ બધામાં
અનેક ઉત્પલો યાવત્ લાખ દલવાળા કમળો છે. એ બધાનો આકાર કર્કોટકના
જેવો છે, અને કર્કોટકના જેવોજ તેનો વર્ણ છે. એ કારણથી આ પર્વતનું
નામ કર્કોટક એ પ્રમાણે કહેલ છે. તથા આ પર્વત પર કર્કોટક એ
નામના એક દેવ પણ રહે છે જે મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. તે
આ દેવના સંબંધને લઈને પણ આ પર્વતનું નામ કર્કોટક એ પ્રમાણે થયેલ
છે. ‘ળવરં કક્કોહગસ્સ પવ્વયસ્સ ઉત્તરપુરચ્છિમેળં એવં તં ચેવ સવ્વં’ કર્કોટક
અનુવેલન્ધર નાગરાજની કર્કોટક નામની રાજધાની કર્કોટક પર્વતની ઈશાન
દિશામાં તિર્યગ્ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોને પાર કરીને ત્યાં આવેલ અન્ય લવણ
સમુદ્રમાં ૧૨ ધાર હજાર યોજન પ્રમાણ આગળ જવાથી આવે છે. તેનું વર્ણન
વિજયા રાજધાનીના વર્ણન પ્રમાણે છે. ‘કદમસ્સ વિ સોચેવ ગમઓ અપરિસેસો’

પર્યંતસ્યાપિ સ ए गमकोऽपरिशेषः, तथाहि—कर्दमकानुवेलन्धरनागराजस्य स्वना-
माऽवासपर्वतो जम्बूद्वीपे मन्दरपर्वतस्य दक्षिणपूर्वस्यां द्विचत्वारिंशद्योजनसह-
स्राण्यवगाह्य लवणसमुद्रमवर्तते, शेषं कर्कोटकवदेव, नामनिमित्तचिन्तायां यतो
हि कर्दमकावासपर्वते तदुत्पलादीनि तदाभाकारवन्ति अपि च—कर्दमकपर्वते विद्युत्-
प्रभो नामा देवो यात्वल्योपमस्थितिमान्निवसति स च स्वभावात् यक्षकर्दमप्रियः
यक्षकर्दमो नाम—कुङ्कुमाऽगुरुकपूर कस्तूरिका चन्दनमेलापकः । तदुक्तम्—

अपरिसेसो' कर्दमक अनुवेलन्धर नागराज के सम्बन्ध में भी ऐसा
सब कथन कर लेना चाहिये तथा च—जब गौतम ने प्रभु से ऐसा पूछा
कि हे भदन्त ! कर्दमक अनुवेलन्धर नागराज का कर्दमक नाम का
आवासपर्वत कहां पर है ? तब प्रभु ने उनसे ऐसा कहा कि—हे
गौतम ! जम्बूद्वीप नाम के द्वीप में जो मन्दर पर्वत है उसकी अग्नेय
दिशा में लवणसमुद्र में ४२ हजार योजन आगे जाने पर कर्दमक
अनुवेलन्धर नागराजका कर्दमक नामका आवास पर्वत है इस के इस
प्रकार के नाम होने का कारण वहां की छोटी बड़ी वापिकाओं आदि
में हुए उत्पल आदिकों की आभा और उनका वर्ण कर्दम के जैसा
होता है इस कर्दमक आवास पर्वत पर विद्युत्प्रभ नाम का देव रहता
है यावत् इसकी स्थिति एक पत्थोपम की है यह स्वभाव से ही यक्ष
कर्दम केशर आदि—हैं प्रिय जिसको ऐसा है कुङ्कुम, अगुरु, कपूर,
कस्तूरी, और चन्दन इनके मेल से जो धूप तैयार होती है उसका नाम
यक्ष कर्दम है अन्यत्र ऐसा ही कहा गया है—

કર્દમક અનુવેલંધર નાગરાજના સંબંધમાં પણ એજ પ્રમાણેનું તમામ કથન
કરી લેવું. તથાચ—જ્યારે ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે હે ભગવન્
કર્દમક અનુવેલંધર નાગરાજનો કર્દમક નામનો આવાસ પર્વત ક્યાં આવેલ
છે ? તેના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી એ એવું કહ્યું કે—હે ગૌતમ ! જંબૂદ્વીપ નામના
દ્વીપમાં જે મંદર પર્વત છે, તેની આગ્નેય દિશામાં લવણ સમુદ્રમાં ૪૨
જોતાણીસ હજાર યોજન આગળ જવાથી કર્દમક અનુવેલંધર નાગરાજનો
કર્દમક નામનો આવાસ પર્વત છે. તેનું એ પ્રમાણેનું નામ થવાનું કારણ
ત્યાંની નાની નાની વાવો વિગેરેમાં ઉત્પન્ન થયેલા ઉત્પલો વિગેરેની આભા
અને તેનો વર્ણ કર્દમ જેવો હોય છે. આ કર્દમક આવાસ પર્વત પર વિદ્યુ-
ત્પ્રભ નામના દેવ રહે છે. યાવત્ તેની સ્થિતિ એક પથ્થોપમની છે. એ
સ્વભાવથી જ યક્ષકર્દમ—કેશર વિગેરે છે, પ્રિય જેને એવા છે. કુંકુમ, અગુરુ,
કપૂર, કસ્તૂરી અને ચંદનની મેળવણીથી જે ધૂપ તૈયાર થાય છે, તેનું નામ

કુઙ્કુમાઽગુરુ કર્પૂર કસ્તૂરી ચન્દનનિ ચ ।

મહાસુગન્ધ મિત્યુવતં નામતો યક્ષકર્દમમ્ ॥૧॥ ઇતિ ।

તતઃ પ્રાચુર્યેણ યક્ષકર્દમસંભવાચ્ચાઽસૌ કર્દમ ઇતિ કથ્યતે પૂર્વપદસ્ય (યક્ષસ્ય) લોપે કૃતે સતિ સત્યભામેતિ વક્તવ્યે ભામેતિવત્ । એવં ક્રમેણ કર્દમા-વાસપર્વતસ્ય તદીય રાજધાન્યા તન્નામાદિકરણં ચ સર્વમપિ નિરવશેષં ગોસ્તૂપા વાસવત્ । ‘કહલાસે વિ એવં ચેવ ણવરિ દાહિણપચ્ચત્થિમેણં કહલાસા વિ રાય-હાણી તાએ ચેવ દિસાએ’ કૈલાસેઽપિ એવમેવ કૈલાસે કૈલાસપ્રમાણ્યુત્પલાનિ કૈલાસ નામા ચ તત્ર દેવો મહર્દ્ધિકો યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિમાન્ પરિવસતિ તતઃ કૈલાસ ઇતિ પર્વતસ્ય નામ ભવતિ કેવલં કૈલાસપર્વતસ્ય દક્ષિણપશ્ચિમાયાં કૈલાસાઽઽસ્યા રાજધાની સા નિરવશેષં વિજયારાજધાનીવત્ । ‘અરુણપ્પમે વિ ઉત્તરપચ્ચત્થિમેણં

‘કુઙ્કુમાગુરુકર્પૂરકસ્તૂરી ચન્દનનિ ચ

મહાસુગન્ધમિત્યુક્તં નામતો યક્ષકર્દમમ્ ॥૧॥

યક્ષ કર્દમ મેં યહાં પૂર્વ પદ યક્ષ કા લોપ સત્યભામા પદ મેં સત્ય પદ કે લોપ કી તરહ હો ગયા હૈ ઇસલિયે યક્ષ કર્દમ ન કહકર કેવલ કર્દમ એસા કહ દિયા ગયા હૈ ‘વિજ્જુપ્પમા રાયહાણી’ ઇસકી રાજ-ધાની કા નામ વિજ્જુપ્પમા હૈ ગોસ્તૂપાવાસ પર્વત કી તરહ હી યહાં કર્દમ કી રાજધાની કા ઓર ઇસ કે ઇસ પ્રકાર કે નામ હોને કા યહ સવ વર્ણન જાનના ચાહિયે ‘કહલાસે વિ એવં ચેવ ણવરિં દાહિણપચ્ચ-ત્થિમેણં, કહલાસા વિ રાયહાણી એવં ચેવ દિસાએ’ કૈલાસ કે સમ્બન્ધ મેં ભી એસા હી વર્ણન જાનના ચાહિયે પરન્તુ ઇસકા આવાસ પર્વત નૈઋત્ય કોને મેં કહના ચાહિયે ઓર ઇસકી રાજધાની ઇસી દિશા મેં હૈ એસા કહના ચાહિયે તાત્પર્ય ઇસ કથન કા એસા હૈ હે ભદન્ત ! કૈલાસ

યક્ષ કર્દમ છે. ણીએ આ પ્રમાણે કહ્યું છે.

‘કુઙ્કુમાગુરુકર્પૂર કસ્તૂરિ ચન્દનનિ ચ મહાસુગન્ધમિત્યુક્તં, નામતો યક્ષકર્દમમ્-॥૧॥

યક્ષ કર્દમમાં અહિં પૂર્વ પદ જે યક્ષ છે તેનો લોપ સત્યભામા પદમાં સત્યપદના લોપની જેમ થયેલ છે. તેથી યક્ષ કર્દમ એ પ્રમાણે ન કહેતાં કેવળ કર્દમ એજ પ્રમાણે કહેલ છે. ગોસ્તૂપાવાસ પર્વતની જેમજ અહીંયા કર્દમની રાજધાનીનું અને તેનું એ પ્રકારનું નામ થવાનું કારણ આ બધું વર્ણન સમજી લેવું. ‘કહલાસે વિ એવં ચેવ ણવરં દાહિણપચ્ચત્થિમેણં કહલાસાવિ રાય હાણી એવં ચેવ દિસાએ’ કૈલાસના સંબંધમાં પણ આજ પ્રમાણેનું વર્ણન સમજવું પરંતુ તેનો આવાસપર્વત નૈઋત્ય ખૂણામાં છે, તેમ કહેવું અને તેની રાજધાની એજ દિશામાં છે. તેમ સમજવું આ કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે-હે ભગવન્

રાયહાણી વિ તાણ ચેવ દિસાણ' एवं-गोस्तूपाऽऽवासपर्वतवदेवाऽरुणप्रभाऽऽवास
पर्वतोऽपि अरुणप्रभोत्तरपश्चिमायामरुणप्रभा राजधान्यपि वक्तव्यता प्रकारश्च
सर्वोऽपि गोस्तूपवदेव तथाहि-अरुणप्रभो नामावासपर्वतः स्वनाम्नो देवस्य जम्बू-
द्वीपे मन्दरोत्तरपश्चिमायां लवणसमुद्रद्विचत्वारिंशद्योजनसहस्राणि लवणास्थिम-
वगाह्याऽस्मिन्नवकाशे वर्तते यथैकविंशत्यधिक सप्तदशयोजनानि इत्यादि गोरतू-
पावासपर्वतवत् । नामचिन्तायामपि यस्मात्कारणात् तत्रत्योत्पलादीनि यावत्-
सहस्रशतपत्रादीन्यरुणप्रभाणि तद्योगात्पर्वतोऽपि-० । तथा तत्राऽरुणप्रभो मह-
र्द्धिको० देवो यावत् पल्योपमस्थितिकः परिवसति ततश्चारुणप्रभः एतदीयराज-
धान्यपि अरुणप्रभोत्तरपश्चिमायां तिर्यगसंख्येयद्वीपसमुद्रान् विलंभ्याऽन्यलवणसमुद्रे

અનુવેલન્ધર નાગરાજ કા કૈલાસ નામ કા આવાસપર્વત કહ્યાં પર હૈ? તો
इस गौतम के प्रश्न के उत्तर में प्रभु ने उनसे ऐसा कहा है-हे गौतम !
जम्बूद्वीप नाम के द्वीप में जो मन्दर पर्वत है उस मन्दर की नैर्ऋत्य
दिशा में लवणसमुद्र में ४२ ब्यालीस हजार योजन आगे जाने
पर कैलास अनुवेलन्धर नागराज का कैलास नाम का आवास पर्वत है
इस पर्वत पर महर्द्धिक आदि विशेषणों वाला कैलास देव रहता है
इसकी एक पल्योपम की स्थिति है कैलास की नैर्ऋत्य दिशा में
कैलास नामकी राजधानी है इस राजधानी का वर्णन विजयराजधानी
की तरह है 'अरुणप्रभे वि उत्तर पुरत्थिमेणं रायहाणी वि ताए चेव
दिसाए' अरुणप्रभ के सम्बन्ध में भी ऐसा ही कथन जानना चाहिये
यहां आवास पर्वत का कथन वायव्य दिशा में कहना चाहिये तथा
इसकी दिशा में अरुणप्रभा नाम की राजधानी हैं गोस्तूप आवास

કૈલાસ નામનો આવાસપર્વત ક્યાં આવેલ છે? શ્રીગૌતમસ્વામીના આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ કહ્યું કે-હે ગૌતમ! જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં જે મંદર
પર્વત છે એ મંદર પર્વતની નૈઋત્ય દિશામાં લવણ સમુદ્રમાં ૪૨ બેંતાલીસ
હજાર યોજન આગળ જવાથી કૈલાસ અનુવેલંધર નાગરાજનો કૈલાસ એ નામનો
આવાસપર્વત છે. તેની ઉપર મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણોવાળો કૈલાસ નામનો દેવ
રહે છે. તેની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે. કૈલાસ પર્વતની નૈઋત્ય દિશામાં
કૈલાસ નામની રાજધાની છે આ રાજધાનીનું વર્ણન વિજય રાજધાનીના વર્ણન
પ્રમાણે જ છે. 'અરુણપ્રભે વિ ઉત્તરપુરત્થિમેણં રાયહાણી વિ તાણ ચેવ દિસાણ'
અરુણપ્રભના સંબંધમાં પણ એ જ પ્રમાણેનું કથન સમજી લેવું, અહીંયાં
આવાસ પર્વતનું કથન વાયવ્ય દિશામાં કહેવું જોઈએ. તથા એ જ દિશામાં
અરુણપ્રભ નામની તેની રાજધાની છે. ગોસ્તૂપ આવાસ પર્વતના વર્ણન

દ્વાદશયોજનસહસ્રાણ્યવગાહ્યાઽરુણપ્રભા રાજધાની વિજયારાજધાનીવત્ । ‘ચત્તારિ વિ એગપ્પમાણા સઙ્ગરયણામયા ય’ ચત્તારોઽપ્યાવાસપર્વતા એકપ્રમાણાઃ સર્વરત્ન-મયાશ્ચ સર્વાઽપિ વક્તવ્યતા ગોસ્તૂપાવાસપર્વતવત્ इति ॥૮૭॥

પર્વત કે જૈસા હી અરુણપ્રભાવાસ પર્વત કા વર્ણન હૈ અરુણપ્રભાવાસ પર્વત પર અરુણપ્રભ નામકા દેવ રહતા હૈ યહ આવાસપર્વત જમ્બૂદ્વીપ કે મન્દર પર્વત કી વાયવ્ય વિદિશા મેં લવણસમુદ્ર મેં ૪૨ હજાર યોજન આગે જાને પર વ્યવસ્થિત હૈ સત્તરહ સૌ ફક્તીસ યોજન કા યહ ઝંચા હૈ । ચાર સૌ સવાતીસ યોજન યહ જમીન કે અંદર પ્રવિષ્ટ હુઆ હૈ ઇત્યાદિ રૂપ સે ઇસકા સચ વર્ણન ગોસ્તૂપ પર્વત કે જૈસા હૈ એસા જાનના ચાહિયે ઇસકે ઇસ પ્રકાર કે નામ કરણ મેં વહાં કી છોટી થડી વાવડિયોં મેં ઉત્પન્ન હુએ ઉત્પલાદિકોં કી પ્રભા અરુણ કે જૈસી પ્રભા વાલી હૈં યહી કારણ હૈ ઇસ પર્વત પર ઇસી નામકા એક દેવ રહતા હૈ યહ દેવ મહર્દ્ધિક આદિ વિશેષણોં વાલા હૈ ઓર ઇસ કી સ્થિતિ એક પલ્યોપમ કી હૈ । ઇસ દેવ કી રાજધાની કા નામ બી અરુણ પ્રભા હૈ યહ રાજધાની લવણસમુદ્ર મેં ૧૨ હજાર યોજન અવ-ગાહિત કરને કે ઘાદ આતી હૈ ઇસ કે સમ્બન્ધ કા સચ વર્ણન વિજયા રાજધાની કે જૈસા હી હૈ ‘ચત્તારિ વિ એગપ્પમાણા સઙ્ગરયણામયાય’ યે ચારોં હી આવાસપર્વત એક પ્રમાણ વાલે હૈં ઓર સર્વાત્મના રત્ન-

પ્રમાણે જ અરુણ પ્રભ આવાસ પર્વતનું વર્ણન છે. અરુણપ્રભ આવાસપર્વત પર અરુણ પ્રભ નામના દેવ રહે છે. આ આવાસ પર્વત જંબૂદ્વીપના મંદર પર્વતની વાયવ્ય દિશામાં લવણસમુદ્રમાં ૪૨ ખેંતાલીસ હજાર યોજન આગળ જવાથી ત્યાં આવે છે. તેની ઉંચાઈ ૧૭૨૧ સત્તરસો એકવીસ યોજનની છે, ૪૩૦૧ ચાર સો સવા ત્રીસ યોજન એ જમીનની અંદર પ્રવેશેલ છે, વિગેરે પ્રકારથી તેનું તમામ વર્ણન ગોસ્તૂપ પર્વતના વર્ણન પ્રમાણે છે, આ પર્વતનું આ પ્રમાણે નામ થવાનું કારણ ત્યાંની નાની નાની વાવડીયોમાં ઉત્પન્ન થતા ઉત્પલો વિગેરેની પ્રભા અરુણપ્રભાની જેવી છે, એજ છે. આ પર્વતની ઉપર એ નામના દેવ નિવાસ કરે છે. આ દેવ મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણોવાળા છે, અને તેની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે, આ દેવની રાજધાનીનું નામ પણ અરુણપ્રભા છે, આ રાજધાની લવણસમુદ્રમાં ૧૨ ખાર હજાર યોજન પ્રવેશ કર્યા બાદ આવે છે. આ રાજધાની સંબંધી - જનું વર્ણન વિજયારાજધાનીના વર્ણન પ્રમાણે જ છે. ‘ચત્તારિ વિ એગપ્પમાણા - યાય’ એ ચારે આવાસ પર્વતો

મૂલમ્-કહિ ણં મંતે ! સુટ્ટિયસ્સ લવણાહિવડ્ઠસ્સ ગોયમ
 દીવે ણામં દીવે પન્નત્તે, ગોયમા ! જંબુદીવે ણં દીવે મંદરસ્સ
 પઠ્ઠવયસ્સ પચ્છત્થિમેણં લવણસમુદ્ધં વારસ જોયણસહસ્સાઈં ઓગા-
 હિત્તા એત્થ ણં સુટ્ટિયસ્સ લવણાહિવડ્ઠસ્સ ગોયમદીવે ણામં
 દીવે પન્નત્તે વારસ જોયણસહસ્સાઈં આયામવિક્ખંભેણં સત્ત
 તીસં જોયણસહસ્સાઈં નવ ય અહયાલે જોયણસે કિંચિં વિસે-
 સોણે પરિક્ખેવેણં જંબુદીવં તેણં અદ્ધકોણ ણઉએ જોયણાઈં
 પચ્છાલીસં પંચ ણઉડ્ઠભાગે જોયણસ્સ ઉસિએ જલંતાઓ લવણ-
 સમુદ્ધં તેણં દો કોસે ડસિએ જલંતાઓ । સે ણં એગાએ ય પડમ-
 વરવેડ્યાએ એગેણં વણસંઢેણં સઠ્ઠવઓ સમંતા તહેવ વણ્ણઓ
 દોણહ વિ । ગોયમદીવસ્સ ણં દીવસ્સ અંતો જાવ વહુસમરમ-
 ણિજ્જે ભૂમિભાગે પણ્ણત્તે સે જહા નામએ-આલિંગપુવ્વચ્ચેડ્ઠ વા
 જાવ આસયંતિ । તસ્સ ણં વહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ
 વહુમજ્જદેસભાગે એત્થ ણં સુટ્ટિયસ્સ લવણાહિવડ્ઠસ્સ એગે મહં
 અડ્ઠકીલાવાસે નામં ભોમેજ્જવિહારે પન્નત્તે વાવટ્ઠિં જોયણાઈં
 અદ્ધજોયણં ઉડ્ઠં ઉચ્ચત્તેણં એકતીસં જોયણાઈં કોસં ચ વિક્ખં-
 ભેણં અણેગલ્લંભસયસંનિવિટ્ઠે ભવણવણ્ણઓ માણિયઠ્ઠો । અડ્ઠ-
 કીલાવાસસ્સ ણં ભોમેજ્જવિહારસ્સ અંતો વહુસમરમણિજ્જે
 ભૂમિભાગે પન્નત્તે જાવ મણીણં ફાસો । તસ્સ ણં વહુસમરમણિ-
 જ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ વહુમજ્જદેસભાગે એત્થ એગા મણિપેઢિયા
 પન્નત્તા । સા ણં મણિપેઢિયા દો જોયણાઈં આયામવિક્ખંભેણં

મય है इस प्रकार से गोस्तूप पर्वत की वक्तव्यता इनके सम्बन्ध
 में जाननी चाहिये ॥८७॥

એક સરખા પ્રમાણવાળા અને સર્વાત્મના રત્નમય છે. આ રીતે ગોસ્તૂપ પર્વતના
 કથન પ્રમાણે તમામ કથન આ અશ્ણુપ્રભ આવાસપર્વતનું છે. ॥ સૂ. ૮૭ ॥

जोयगवाहल्लेणं सव्वमणिमई अच्छा जाव पडिरूवा । तीसे णं
मणिपेढियाए उवरि एत्थ णं देवसयणिज्जे पन्नत्ते वण्णओ ।
से केणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चइ गोयमदीवे णं दीवे, गोयम
दीवे णं दीवे तत्थ २ तहिं २ वहुइं उप्पलाइं जाव गोयमप्प-
भाइं से तेणट्टेणं गोयमा ! जाव णिच्चे । कहि णं भंते ! सुट्ठि-
यस्स लवणाहिवइस्स सुट्ठिया णासं रायहाणी पन्नत्ता ? गोयमा !
गोयमदीवस्स पच्चत्थिमेणं तिरियमसंखेज्जे जाव अण्णम्मि-
लवणसमुदे वारस जोयणसहस्साइं ओगाहिता, एवं तहेव सव्वं
णेयव्वं जाव सुत्थिए देवे ॥सू० ८८॥

छाया-कुत्र खलु भदन्त ! सुस्थितस्य लवणाधिपते गौतमद्वीपो नाम द्वीपः
प्रज्ञप्तः, गौतम ! जम्बूद्वीपे खलु द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य पश्चिमेन लवणसमुद्रं
द्वादशयोजनसहस्राणि अवगाह्याऽत्र खलु सुस्थितस्य लवणाधिपते गौतमद्वीपो नाम
द्वीपः प्रज्ञप्तः, द्वादशयोजनसहस्राण्यायामविष्कम्भाभ्यां सप्तत्रिंशद्योजनसहस्राणि
नव च अष्टाचत्वारिंशानि योजनशतानि किञ्चिद्विशेषो नानि परिक्षेपेण, जम्बूद्वीपान्ते
खलु अर्थैकोन नवतीनि योजनानि-चत्वारिंशतं पञ्चनवतिभागान् योजनस्य उच्छिन्नतो
जलान्तात् लवणसमुद्रान्ते खलु द्वौ क्रोशौ उच्छिन्नौ जलान्तात् । स खल्वेकया
च पञ्चवरवेदिकया एकेन वनपण्डेन सर्वतः समन्तात् तथैव वर्णको द्वयोरपि ।
गौतमद्वीपस्य खलु द्वीपस्यान्त र्यावद् बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः स
यथा नामकः आलिङ्गपुष्करमिति वा यावदाभासते । तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य
भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु सुस्थितस्य लवणाधिपतेः एको महान्
अतिक्रीडावासो नाम भौमेयविहारः प्रज्ञप्तः । सार्धानि द्वाषष्टि योजनानि ऊर्ध्व-
मुच्चैस्त्वेन एकत्रिंशतं योजनानि क्रोशं च विष्कम्भेण अनेकस्तम्भशतसन्निविष्टः
भवनवर्णको भणितव्यः । अतिक्रीडावासस्य खलु भौमेयविहारस्यान्तर्बहुसमरम-
णीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तो यावन्मणीनां फासः । तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य
भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खल्वेका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता सा खलु मणि
पीठिका द्वे योजने आयामविष्कम्भाभ्याम् योजनबाहल्येन सर्वमणिमयी अच्छा
यावत्प्रतिरूपा । तस्याः खलु मणिपीठिकाया उपरि अत्र खलु देवशयनीयम् प्रज्ञप्तं
वर्णकः । तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते गौतमद्वीपः खलु गौतमद्वीपः ? गौतमद्वीपे
खलु द्वीपे तत्र तत्र देशे तत्र तत्र उत्पलानि यावद् गौतमप्रमाणे तत्तेनार्थेन गौतम !

યાવન્નિત્યઃ કુત્ર સ્વલુ ભદન્ત ! સુસ્થિતસ્ય લવણાધિપતેઃ સુસ્થિતા નામ રાજધાની પ્રજ્ઞતા, ગૌતમદ્વીપસ્ય પશ્ચિમેન તિર્યગસંખ્યેયાન્ યાવદન્યસ્મિલ્લવણસમુદ્રે દ્વાદશ-યોયનસહસ્રાણ્યવગાહ્ય-એવં તથૈવ સર્વં નેતચ્યં યાવત્ સુસ્થિતો દેવઃ ॥ ઇતિ ॥૮૮ ॥

ટીકા-‘કહિ ણં મંતે ! સુદ્વિયસ્સ લવણાહિવહ્સસ ગોયમદીવે ણામં દીવે પન્નત્તે’ ક સ્વલુ ભદન્ત ! સુસ્થિતસ્ય લવણાધિપતે ગૌતમ દ્વીપો નામ દ્વીપઃ પ્રજ્ઞતઃ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા જંબુદીવે ણં દીવે મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ પચ્ચત્થિમેણં લવણસમુદ્દં વારસજોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા એત્થણં સુદ્વિયસ્સ લવણાહિવહ્સસ ગોયમદીવે ણામં દીવે પન્નત્તે’ ગૌતમ ! જમ્બૂદ્વીપે દ્વીપે સ્વલુ મન્દરપર્વતપશ્ચિ-માયાં દ્વાદશયોજનસહસ્રાણિ લવણસમુદ્રમવગાહ્યાઽત્ર સ્વલુ લવણાધિપસુસ્થિતસ્ય ગૌતમદ્વીપો નામ દ્વીપઃ પ્રજ્ઞતઃ સ ચ-‘વારસજોયણસહસ્સાઈં આયામવિક્કલંભેણં-સત્તાલીસં જોયણસહસ્સાઈં નવ ય અહયાલે જોયણસએ કિંચિ વિસેસોણે પરિ-

‘કહિ ણં મંતે ! સુદ્વિયસ્સ લવણાહિવહ્સસ ગોયમ દીવે ણામં દીવે’

ટીકાર્થ-હે ભદન્ત ! લવણસમુદ્ર કે અધિપતિ સુસ્થિત દેવ કા ગૌતમદ્વીપ ક્યાં પર કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જંબુદીવેણં દીવે મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ પચ્ચત્થિમેણં લવણસમુદ્દં વારસ જોયણાઈં ઓગાહિત્તા એત્થણં સુદ્વિયસ્સ લવણાહિવહ્સસ ગોયમદીવે ણામં દીવે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! જમ્બૂદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં મન્દરપર્વત કી પશ્ચિમદિશા મેં ૧૨ યોજન તક લવણસમુદ્ર મેં જાને પર જો સ્થાન આતા હૈ ત્યાં પર લવણાધિપતિ સુસ્થિત દેવ કા ગૌતમ નામકા દ્વીપ કહા ગયા હૈ યહ દ્વીપ ‘વારસજોયણસહસ્સાઈં આયામવિક્કલંભેણં સત્ત-તીસં જોયણસહસ્સાઈં નવ ય અહયાલે જોયણસએ કિંચિ વિસેસોણે પરિક્કલેવેણં’ હસ સૂત્ર કે અનુસાર ૧૨ યોજન કા લમ્વા ચૌડા હૈ

‘કહિ ણં મંતે ! સુદ્વિયસ્સ લવણાહિવહ્સસ ગોયમદીવે ણામં’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-હે ભગવન્ લવણસમુદ્રના અધિપતિ સુસ્થિત દેવનો ગૌતમ દ્વીપ ક્યાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !’ જંબુદીવેણં દીવે મંદરસ્સ પવ્વયસ્સ પચ્ચત્થિમેણં લવણસમુદ્દં વારસ જોયણાઈં ઓગાહિત્તા એત્થ ણં સુદ્વિયસ્સ લવણાહિવહ્સસ ગોયમદીવે ણામં દીવે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! જમ્બૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં મંદર પર્વતની પશ્ચિમ દિશામાં ૧૨ ખાર યોજન પર્યન્તની લવણસમુદ્રમાં જવાથી જે સ્થાન આવે છે, ત્યાં આગળ લવણાધિપતિ સુસ્થિત દેવનો ગૌતમ નામનો દ્વીપ છે, આ દ્વીપ ‘વારસ જોયણસહસ્સાઈં આયામવિક્કલંભેણં સત્તકોસં જોયણસહસ્સાઈં નવ ય અહયાલે જોયણસએ કિંચિ વિસેસોણે પરિક્કલેવેણં’ આ સૂત્રપાઠના કથન પ્રમાણે આ ગો... ..

વસ્ત્રેવેણં-જંબૂદ્વીવં તેણં અદ્વેકોણણઉણ જોયણાઈં ચત્તાલીસં પંચ ણઉણ્ઢિભાગે જોયણસ્સ ઉસિણ જલંતાઓ' દ્વાદશ યોજનસહસ્રાણિ-આયામવિષ્કમ્ભાભ્યામ્ સપ્તત્રિંશઘોજનસહસ્રાણિ નવ ચાઽષ્ટાચત્વારિંશાણિ યોજનશતાણિ કિશ્ચિદ્વિશેષો- નાણિ પરિક્ષેપેણ જમ્બૂદ્વીપાન્તેઽર્ધેકોનનવતીણિ યોજનાણિ સાઢ્ઢાંઘટાશીતિ સંહ્યાણિ ચત્વારિંશતં ચ પચ્ચનવતિભાગાન્ યોજનસ્ય જલાન્તાત્-જલપર્યન્ત- ભાગાદ્ ઝર્ધ્વમુચ્છિત્ત્વં એતાવાન્ જલસ્યોપરિ પ્રકટિતો દરીદ્દશ્યતે । 'લવણસમુદ્ધં તેણં-દો કોસે ઉસિણ જલંતાઓ' લવણસમુદ્ધાન્તે સ્થલુ દ્વૌ ક્રોશૌ યાવજ્જલાન્તાદ્ ઝર્ધ્વદેશે-ઉચ્છિત્ત્વં એતાવાન્ જલસ્યોપરિપ્રકટિતો ઇત્યર્થઃ, 'સેણં એગાણ પડમવર- વેઈયાણ-એગેણં વણસંઢેણં સવ્વઓ સમંતા તહેવ વણ્ણઓ દોણ્હવિ' સ હિ ગૌતમ- દ્વીપઃ પદ્મવરવેદિકયૈકયા-વનપણ્ડેનૈકેન ચ સર્વત્ર સર્વાસુ દિગ્વિદિક્ષુ સર્વતોભાવેન

ઔર કુછ કમ ૩૭૯૪૮ યોજન કા હસકા પરિક્ષેપ હૈ 'જંબૂદ્વીવં તેણં અદ્વેકોણણઉણ જોયણાઈં ચત્તાલીસં પંચણઉતિભાગે જોયણસહસ્સ જલંતાઓ ઉસિણ' યહ જમ્બૂદ્વીપ કી દિશા મેં જમ્બૂદ્વીપ કે અન્ત મેં- ૮૮॥ યોજન ઔર ઁક યોજન કે ૯૫ ભાગ મેં સે ૪૦ ભાગ પ્રમાણ પાની સે ઝંચા ઉઠા હુઆ હૈ 'લવણસમુદ્ધં તેણં કોસે ઝસિણ જલંતાઓ' તથા લવણસમુદ્ધ કી દિશા મેં લવણસમુદ્ધ કે અન્ત મેં-યહ જલ સે દો કોશ તક ઝંચા ઉઠા હુઆ હૈ 'સે ણં એગાણ ય પડમવરવેઈયાણ એગેણં વણસંઢેણં સવ્વઓ સમંતા તહેવ વણ્ણઓ દોણ્હવિ' યહ ઁક પદ્મવર વેદિકા સે ઔર ઁક વનપણ્ડ સે ચારોં ઔર ઘિરા હુઆ હૈ હન દોનોં કા વર્ણન પહિલે જૈસા કિયા ગયા હૈ વૈસા હી હૈ 'ગૌતમદીવસ્સ ણં દીવસ્સ અંતો જાવ વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પણ્ણત્તે' ગૌતમ દ્વીપ કે ભીતર કા ભૂમિભાગ યાવત્ વહુસમરમણીય હૈ ।

લાંણો પહેણો છે. અને કંઈક કમ ૩૭૯૪૨ સાડત્રીસ હજાર નવસો બેંતા- લીસ યોજનનો તેનો પરિક્ષેપ છે. 'જંબુદ્વીવં તેણં અદ્વેકોણણઉણ જોયણાઈં ચત્તાલીસં પંચણઉઢિ ભાગે જોયણસ્સ જલંતાઓ ઉસિણ' આ જંબૂદ્વીપની દિશામાં જંબૂદ્વીપના અંતમાં ૮૮॥ સાડી અઠ્યાસી યોજન અને ઁક યોજનના ૯૫ પંચાણુમા ભાગમાં ચાળીસ ભાગ પ્રમાણ પાણીથી ઉપર નીકળેલ છે. 'લવણસમુદ્ધં તેણં દો કોસે ઝસિણ જલંતાઓ' તથા લવણ સમુદ્ધની દિશામાં લવણસમુદ્ધના અંતમાં પાણીથી બે કોસ ઉંચું નીકળેલ છે. 'સે ણં એગાણ પડમવરવેઈયાણ એગેણં વણસંઢેણં સવ્વઓ સમંતા તહેવ વણ્ણઓ દોણ્હ વિ' આ ગૌતમદ્વીપ ઁક પદ્મવર વેદિકાથી અને ઁક વનપંડથી ચારે બાજુથી ઘેરાયેલ છે. આ બન્નેનું વર્ણન પહેલાં બે પ્રમાણે કરવામાં આવેલ છે, એ જ પ્રમાણે છે. 'ગૌતમ

પરિવેષ્ટિતઃ કુઞ્જઙ્ગ રમણીયઃ ઇહહિ પદ્મવરવેદિકાયા વનચણ્ડસ્ય ચ દ્વયોરપ્યે-
તયોર્વર્ણનં ગ્રાગ્દર્શિતદિશા કર્તવ્યમ્ । તથાહિ -પદ્મવરવેદિકાઽર્ધયોજનમુચ્ચૈઃ પશ્ચ-
ધનુશ્શતાનિ વિષ્કંભેણ-જગતીતુલ્યા પરિક્ષેપેણ અસ્યા અયમેતદ્રૂપો વર્ણાવાસઃ-
વજ્રમયા નેમાઃ રિષ્ટરત્નમયાનિ પ્રતિષ્ઠાનાનિ વૈદૂર્યમયાઃ ફલકાઃ વજ્રમયા સન્ધયઃ
રોહિતાક્ષરત્નમયઃ સૂચ્યઃ નાનામણિમયાનિ કલેવરાણિ-કલેવરસંઘાતાઃ નાના-
મણિમયાનિ રૂપાણિ રૂપસંઘાતાઃ અઙ્કુરત્નમયાઃ પક્ષાઃ પક્ષવાદાઃ જ્યોતીરત્નમયા-
વંશા 'વંસકવેલ્લુયાઓ' રજતમયઃ પટ્ટિકાઃ જાતરૂપમયોઽવધાન્યઃ વજ્રમયી-
-ઉપરિપુંછની સર્વશ્વેતં રજતમયમાઞ્છાદનમ્ સા ચૈકૈકેન કિઙ્કિણીજાલેન ઘણ્ટા-
જાલેન મુક્તાજાલેન સુવર્ણજાલેન યાવન્મણિજાલેન એકેન પદ્મવરજાલેન સર્વ-
રત્નમયેન સર્વતઃ સમન્તાત્સંપરિક્ષિપ્તા જાલાનિ તપનીયલંઘૂમકાનિ સુવર્ણમહત્તરક-
મણ્ડિતાનિ મણિમયવિવિધશોભિત સમુદાયાનિ રૂપદન્યોન્યાસંપૃક્તાનિ પૂર્વાપરદક્ષિ-
ણોત્તરાગતૈર્વાતૈર્મન્દમેજિતાનિ કમ્પિતાનિ શોભિતાનિ સ્પન્દિતાનિ ઘટ્ટિતાનિ

‘સે જહાનામણ આલિંગ જાવ આસયંતિ’ રુઓં કી માલા સે ઘણ્ટા-
જાલ સે, મુક્તાજાલ સે, સુવર્ણજાલ સે, યાવત્ મણિજાલ સે એવં સર્વ
રત્નમય એક પદ્મવર વેદિકા સે ચારોં ઓર સે વેષ્ટિત હૈ યે સવ સુવર્ણ
આદિ કી માલાઈ એવં ઘણ્ટા જાલ વગૈરહ રક્ત સુવર્ણ કે ઝૂમકોં સે
યુક્ત હૈં સુવર્ણ કે इनके डोरे हॆं इनके ये समुदाय विविध प्रकार के
हार ओर अर्धहार से शोभित है । ये इन के समुदाय आपस में एक
दूसरे समुदाय से कुछ २ दूरी पर है । तथा पूर्व पश्चिम, दक्षिण और
उत्तर से आगत मन्द मन्द वायु से ये सब मालाएं धीरे धीरे हलती
रहती हैं कंपित होती रहती हैं । शोभित होती रहती है । स्पन्दित
होती रहती हैं आपस में घट्टित होती रहती हैं और ऐसी प्रतीति होती

દીવસ્સ ણં અંતો જાવ વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પણ્ણત્તે’ ગૌતમ દ્વીપની અંદરને
ભૂમિભાગ યાવત્ બહુ સમરમણીય છે. ‘સે જહાનામણ આલિંગ જાવ આસ-
યંતિ’ ૩ ની માળાઓથી ઘંટાબળોથી મુક્તા ફળોથી, સુવર્ણ બળોથી યાવત્
મણિબળોથી તથા સર્વ રત્નમય એક પદ્મવર વેદિકાથી ચારે બાજુએ વીંટળા-
યેલ છે. આ સુવર્ણ વિગેરેની માળાઓ તથા ઘંટાબળ વિગેરે લાલ સોનાના
ઝૂમખાઓથી યુક્ત છે. સોનાના તેના દોરા છે. તે તમામ સમુદાયો અનેક
પ્રકારના હારો અને અર્ધહારોથી શોભાયમાન છે. તેના આ સમુદાયો પરસ્પર
એક બીજા સમુદાયથી કંઈક કંઈક દૂર આવેલા છે. તથા પૂર્વ પશ્ચિમ, દક્ષિણ
અને ઉત્તર દિશાઓથી આવેલ મંદમંદ પવનથી તે તમામ માળાઓ ધીરે
ધીરે હલતી રહે છે. કંપાયમાન થાય છે. સુશોભિત રહે છે. સ્પન્દિત થાય

ઉદીરિતાનિ એતેષામુદરેણ મનોજ્ઞેન કર્ણમનો નિર્વૃત્તિકરેણ શબ્દેન સર્વતઃ સમન્તાદા પૂર્યમણાનિ શ્રિયાઽતીવાતીવોપશોભિતાનિ તિષ્ઠન્તિ । એતદ્વેદિકાયાસ્તત્ર ૨ દેશ-પ્રદેશે હય-નાગ-નર-કિન્નર-કિંપુરુષ-મહોરગ-ગન્ધર્વ-ઋષભસંઘાતાઃ સર્વરત્ન-મયા અચ્છા યાવત્પ્રતિરૂપાઃ તથા તત્ર બહવો હય ગજ પદ્મકત્યો યાવત્ પ્રતિરૂપાઃ એવં હયાદિ મિથુનાનિ યાવત્પ્રતિરૂપાણિ તથા-પદ્મ-નાગા-અશોક-ચમ્પકાઽઽવસન્તવાસન્તિકાઽતિમુક્તક-કુન્દ-શ્યામલતા નિત્યં કુસુમિતાઃ સ્તવકિતા ગુચ્છિતા

હૈં કિ માનોં યે આપસ મેં મિલજૂલ કર બાત ચીત સી કર રહીં હોં, ઉદાર, મનોજ્ઞ, એવં કર્ણ ઓર મન કો આનન્દ પહુંચાને વાલે શબ્દ સે યે સબ ઓર સે ભરી હુઈ રહતી હૈં ઇન કી શોભા બડી અનોંચી હૈ । ઇસ વેદિકા કે આસ પાસ જગહ જગહ પર હય કે યુગલ નાગ કે યુગલ, તરકે યુગલ, કિન્નર કે યુગલ, કિંપુરુષ કે યુગલ, મહોરગ કે યુગલ, ગન્ધર્વ કે યુગલ, ઓર ઋષભ બૈલ-કે યુગલ હૈં । યે સબ સર્વાત્મના રત્નમય હૈં । અચ્છ-આકાશ-ઓર સ્ફટિક મણિ કે જૈસે સ્વચ્છ હૈ । યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં । ડસ પદ્મવર વેદિકા કે આસ પાસ અનેક ઘોડોં કી પદ્મકતિયાં હૈં ગજ કી પદ્મકતિયાં હૈં યાવત્ યે સબ પ્રતિરૂપ હૈં । તથા-પદ્મ, નાગ-અશોક-ચમ્પક, વસન્ત-વાસન્તિકા, અતિમુક્તક, કુન્દ એવં શ્યામલતાં ભી ડસ પદ્મવર વેદિકા કે આસ પાસ મેં હૈં યે સબ લતાં હમેશા કુસુમિત રહતી હૈં સ્તવકિત રહતી હૈં ગુચ્છિત રહતી હૈં તથા અલગ અલગ પિંડરૂપ મેં રહી હુઈ મંજરીરૂપ અવતંસક-કર્ણા

છે. પરસ્પર ઘટ્ટિત રહે છે, અને એવી જણાય છે કે જાણે એ પરસ્પરમાં મળીને વાતચીત કરતી હોય. ઉદાર, મનોજ્ઞ, અને કાન અને મનને આનંદ પમાડવાવાળા શબ્દોથી ચારે બાજુથી ભરેલી રહે છે. તેની શોભા ઘણાજ ભુદા પ્રકારની જણાય છે, એ વેદિકાની આબુ બાબુ સ્થળે સ્થળે ઘોડાના યુગલો, હાથીઓના યુગલો, નરયુગલો કિંનરોના યુગલો કિંપુરુષોના યુગલો, મહોરગોના યુગલો, ગંધર્વોના યુગલો અને બળદોના યુગલો છે. એ બધા સર્વાત્મના રત્નમય છે. અચ્છ આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવા સ્વચ્છ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. એ પદ્મવર વેદિકાની આબુબાબુ અનેક ઘોડાઓની પંક્તિઓ છે. હાથીઓની પંક્તિઓ છે. યાવત્ તે પ્રતિરૂપ છે. તથા પદ્મ, નાગ, અશોક અંપક-વસંત, વાસન્તિકા અતિમુક્ત કુંદ અને શ્યામલતાઓ પણ એ પદ્મવર વેદિકાઓની આબુબાબુ છે. એ બધી લતાઓ સદા કુસુમિત રહે છે. સ્તબકિત રહે છે. ગુચ્છિત રહે છે. તથા અલગ અલગ પિંડાકારથી રહેલા મંજરી રૂપ અવતંસક અર્થાત્ કણ્ડાભરણુને એ ધારણુ કરીને રહે છે. આ બધી લતાઓ

યાવત્સુવિભક્ત પિણ્ડમઙ્ગરીકાઽવતંસકધારિણ્યઃ સર્વરત્નમય્યોઽચ્છા યામત્પ્રતિ-
રૂપાઃ તથા-વહ્વોઽક્ષયસ્વસ્તિકાઃ સર્વરત્નમયા યાવત્પ્રતિરૂપાઃ ।

અથ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-પદ્મવરવેદિકા-પદ્મવરવેદિકેતિ ? ગૌતમ !
યતોઽસ્યા યત્ર તત્ર વાપીતટકાદૌ સર્વત્ર વહ્ન્યૂત્પલકમલશતસદસપત્રાણિ સર્વ-
રત્નમયાનિ યાવદચ્છ પ્રતિરૂપાણિ તત્તેનાર્થેનાઽવેદિ યત્તથ તન્નામશાશ્વતં યન્ન-
કદાપિનાઽઽસીન્ન ભવતિ ન ભવિષ્યતિ-અપિ તુ આસીદ્ભવતિ ભવિષ્યત્યેવ તત્તે-

ભરણ-કો યે ધારણ કિયે રહતી હૈં । યે સવ લતાં સર્વાત્મના રત્નમય
એવં અચ્છ હૈં ઓર પ્રતિરૂપક કે વિશેષણોં સે યુક્ત હૈ । હસ પદ્મવર
વેદિકા મેં સ્થાન ૨ પર અનેક ચાવલોં કે વને હુએ એવં કમી નષ્ટ ન હોને
વાલે સ્વસ્તિક વને હુએ હૈં યે સવ સર્વાત્મના રત્નમય યાવત્પ્રતિરૂપ
હૈં । હે ભદન્ત ! હસ વેદિકા કા નામ પદ્મવરવેદિકા એસા કિસ કારણ
સે હુઆ હૈં હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ ને કહા હૈં કિ હે ગૌતમ ! હસ પદ્મ-
વરવેદિકા કે સ્થાન રૂપ જૈસે વેદિકા કે આસ પાસ મેં, વેદિકા કે
પટિયોં કે ઊપર વેદિકા કે પુટાન્તર મેં, વેદિકા કે સ્તમ્ભોં મેં સ્તમ્ભોં
કે આસ પાસ મેં ઇત્યાદિ સવ સ્થાનોં મેં પદ્મ યાવત્ લક્ષ પંચુડિયોં
વાલે પુષ્પ રહે હુએ હૈં યે સવ સર્વાત્મના રત્નમય એવં અચ્છ આદિ
પ્રતિરૂપ તક કે વિશેષણોં વાલે હૈં । હસ કોરણ હે ગૌતમ ! હસ વેદિકા
કા નામ પદ્મવરવેદિકા હુઆ હૈં હસ વેદિકા કા એસા નામ
શાશ્વત હૈં યહ પહિલે નહીં થા એસા નહીં હૈં અવ મી નહીં હૈં એસા
મી નહીં હૈં ઓર આગે મી નહીં રહેગા એસા મી નહીં હૈં કિન્તુ એસા

સર્વાત્મના રત્નમય અને અચ્છ છે. તથા પ્રતિરૂપ સુધીના વિશેષણોથી યુક્ત છે.
આ પદ્મવર વેદિકામાં સ્થળે સ્થળે ચોખાના બનેલા તથા કોઈ વખત નાશ ન
પામે તેવા સ્વસ્તિકો છે. તે બધા સર્વાત્મના રત્નમય યાવત્પ્રતિરૂપ છે.

હે ભગવન્ આ વેદિકાનું નામ પદ્મવર વેદિકા એ પ્રમાણે શા કારણથી
થયેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! આ પદ્મવર
વેદિકાના સ્થાન રૂપ વેદિકાની આસપાસ વેદિકાના પાટિયાઓનો ઉપર
વેદિકાના પુટાન્તરમાં વેદિકાના સ્તંભોમાં સ્તંભોની આબુ બાબુ વિગેરે બધાજ
સ્થાનોમાં પદ્મ યાવત્ લાખ પાંખડીયો વાળા પુષ્પો રહેલા છે, એ બધા
સર્વાત્મના રત્નમય અને અચ્છ વિગેરે પ્રતિરૂપ સુધીના વિશેષણો વાળા છે.
તે કારણથી હે ગૌતમ ! આ વેદિકાનું આ રીતનું નામ કહેલ છે વળી આ
પદ્મવરવેદિકા એ પ્રમાણેનું નામ શાશ્વત છે. તે પહેલા ન હતું તેમ નથી.
વર્તમાનમાં નથી તેમ પણ નથી અને ભવિષ્યમાં નહીં હોય તેમ પણ
નથી. પરંતુ એવું આ નામ પહેલાં હતું. વર્તમાનમાં પણ છે. અને

નાર્યેન ગૌતમ ! પદ્મવરવેદિકેતિ । इत्थं साऽव्यया नित्या ध्रुवाऽक्षया शाश्वतीति । तस्य खलु गौतमद्वीपस्योपरिबहिरेको महान् वनषण्डः प्रज्ञप्तः स च-देशोने द्वे योजने चक्रवालविष्कभेणं जगतीतुल्यपरिक्षेपेण कृष्णः कृष्णावभासो यावद् अनेक शकटरथयानादि स्थानं सुरम्यः प्रासादिकः श्लक्ष्णो-ऽच्छो यावत्प्रति- रूपः इत्यादि - क्रमेण वनषण्डवर्णनं कर्तव्यम् । 'गोयमदीवस्स णं दीवस्स अंतो जाव बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पन्नत्ते से जहानामए आलिं ग जाव आसयंति' गौतमद्वीपस्य खलु अन्तर्मध्ये यावत् बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः स यथा नामकः-आलिङ्गपुष्करमितिवा मृदङ्ग इतिवा सरस्तलमितिवा-करतलमितिवाऽऽ- दर्शमण्डलमिति वा-चन्द्रमण्डलमितिवा सूर्यमण्डलमिति वा-उरभ्रचर्मेति वा-

यह नाम इसका पहिले था अब भी है और आगे भी रहेगा यह पद्मवर वेदिका द्रव्य दृष्टि से नित्य, ध्रुव, अक्षय, और शाश्वती है जगती के ऊपर और पद्मवर वेदिका के बाहर एक महान वनषण्ड है यह वनषण्ड दो योजन का चक्रवाल विष्कम्भ की अपेक्षा से है इस का परिक्षेप जगती के बराबर है यह कृष्ण और कृष्णावभास वाला है यावत् इस में अनेक शकट रथ एवं यान आदि ठहरते हैं । यह सुरम्य आदि प्रासादिक हैं श्लक्ष्ण और अच्छ है यावत् प्रतिरूप हैं इत्यादि रूप से पद्मवर वेदिका और वनषण्ड का वर्णन है यह बहु-समरमणीय भूमिभाग ऐसा प्रतीत होता है कि जैसे मानों मुरज या मृदङ्ग का समतल हो यावत् इस में अनेक देवी और देव उठते बैठते हैं यहां पर इस भूमिभाग का वर्णन इस प्रकार से है-‘आलिङ्ग पुष्कर-मितिवा, मृदङ्गइतिवा, सरस्तलमितिवा, करतलमितिवा, आदर्शमण्डल-

ભવિષ્યમાં પણ રહેશે, આ પદ્મવરવેદિકા દ્રવ્ય દૃષ્ટિથી નિત્ય ધ્રુવ, અક્ષય, અને શાશ્વતી છે. જગતીની ઉપર અને પદ્મવર વેદિકાની બહાર એક એક મહાન વનષણ્ડ છે. આ વનષણ્ડ બે યોજનના ચક્રવાલ વિષ્કંભની અપેક્ષાથી છે. તેનો પરિક્ષેપ જગતીની બરાબર છે, તે કૃષ્ણ અને કૃષ્ણાવભાસ વાળું છે. યાવત્ તેમાં અનેક ગાડાઓ, રથો, અને યાન વાહનો ઉભા રહે છે. તે સુરમ્ય વિગેરે પ્રાસાદિક છે. શ્લક્ષ્ણ અને અચ્છ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. વિગેરે પ્રકારથી પદ્મવર વેદિકા અને વનષણ્ડનું વર્ણન છે. આ બહુસમરમણીય ભૂમિભાગ એવો જણાય છે કે-જેમ મુરજ અથવા મૃદંગનો તલભાગ સમતલ હોય છે, યાવત્ તેમાં અનેક દેવો અને દેવિયો ઉઠે બેસે છે, અહીંયાં આ ભૂમિભાગનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે-‘આલિંગપુષ્કરમિતિવા, મૃદંગમિતિવા, સર-સ્તલમિતિ વા કરતલમિતિવા, આદર્શમણ્ડલમિતિવા, ચન્દ્રમણ્ડલ-

વરાહચર્મેતિ વા-સિંહચર્મેતિ વા વ્યાઘ્રચર્મેતિ વા વૃકચર્મેતિ વા દ્વીપિચર્મેતિ વા
 ડનેકશંકુકીલક-સહસ્રવિતતઃ આવર્ત-પ્રત્યાવર્તશ્રેણી-સ્વસ્તિક-સૌવસ્તિક-વર્ધ-
 માનકમત્સ્યાણ્ડક-મકરાણ્ડક-જાર-મારફુલ્લવેલિ-પદ્મપત્ર-સાગરતરંગ - વાસ-
 ન્તિકપદ્મલતા ભક્તિચિત્રૈઃ સર્વપ્રકારકૈઃ સશ્રીકૈઃ સોદ્યોતૈર્ નાનાવિધપશ્ચર્વણૈ
 સ્તૃણૈર્મણિભિશ્ચોપશોભિતઃ તદ્યથા-કૃષ્ણૈર્નોલૈઃ પીતૈર્લોહિતૈઃ શુક્લૈઃ તત્ર યે કૃષ્ણા-
 તૃણામણયશ્ચ તેપાશ્ચાઽયમેતદ્રૂપો વર્ણાવાસઃ તદ્યથા-જીમૂત ઇતિ-ઽઙ્ગનમિતિ
 વા-સ્વઙ્ગનમિતિ વા-કજ્જલમિતિ વા મપીતિ વા યાવત્ તત્ર સ્વલુ વહવો વાનવ્ય-
 ન્તરદેવા-દેવ્ય યાઽઽસતે-શેરતે-તિષ્ઠન્તિ-ત્વગ્વર્તયન્તિ-રમન્તે-ક્રીડન્તિ પુરા
 પૌરાણ-સુચોર્ણ-મુપરાક્રાન્ત-શુભ-કાન્ત - કલ્યાણકર્મણાં ફલવિશેષં પ્રત્યનુ-
 ભવન્તો યથાસુખં તિષ્ઠન્તિ । ‘તસ્સ ણં વહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ વહુ-
 મઙ્ગલદેસભાગે-એત્થ ણં સુદ્ધિયસ્સ લવણાહિવહ્સ્સ એગે મહં અઙ્કીલાવાસે નામં
 ભોમેજ્જવિહારે પન્નત્તે’ તસ્ય સ્વલુ વહુસમરમણીયભૂમિભાગસ્ય મધ્યદેશભાગે
 અત્ર સ્વલુ લવણાધિપતિ-સુસ્થિતસ્યૈકોમહાન્ અતિક્રીડાવાસો નામ ભૌમેયવિહારઃ

મિતિવા, ચન્દ્રમણ્ડલમિતિવા, સૂર્યમણ્ડલમિતિવા, ઊરભ્રચરર્મેતિવા’
 ઇત્યાદિ ઇન સમસ્ત પદોં કી વ્યાખ્યા પીછે કી જા ચુકી હૈ યહ સથ
 ભૂમિભાગ કે વર્ણન મેં પીછે કા પાઠ યહાં ‘કલ્યાણકર્મણાં ફલવિશેષ-
 પ્રત્યનુભવન્તો યથાસુખં વિહરન્તિ’ યહાં તક કા ગ્રહીત હુઆ હૈ ।
 ‘તસ્સ ણં વહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ વહુમઙ્ગલદેસભાગે-એત્થ ણં
 સુદ્ધિયસ્સ લવણાહિવહ્સ્સ એગે મહં અઙ્કીલાવાસે નામ ભોમેજ્જ-
 વિહારે પન્નત્તે’ ઇસ વહુસમરમણીય ભૂમિભાગ કે ઠીક વીચ મેં લવણ-
 સમુદ્રાધિપતિ સુસ્થિત દેવ કા એક વિશાલ આક્રીડાવાસ નામકા
 ભૌમેય વિહાર કહા ગયા હૈ યહ વિહાર ‘વાવટ્ટિં જોયણાં અઢ્ઢજોયણં
 ઉડ્ઢુમુચ્ચત્તેણં, એકત્તીસં જોયણાં કોસં ચ વિક્કલંભેણં અણેગ સ્વંભ

મિતિવા, ઊરભ્રચર્મેતિવા’ આ બધાજ પદોની વ્યાખ્યા પાછળ કરવામાં આવી
 ગયેલ છે. આ ભૂમિભાગના વર્ણનમાં પહેલાં કહેવામાં આવી ગયેલ તમામ પાઠ
 કલ્યાણકર્મણાં ફલવિશેષં પ્રત્યનુભવન્તો યથાસુખં વિહરન્તિ’ આ કથન પર્યન્તનો
 ગ્રંથ થયેલ છે. ‘તસ ણં વહુસમરમણિજ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ વહુમઙ્ગલદેસભાગે એત્થ ણં
 સુદ્ધિયસ્સ લવણાહિવહ્સ્સ એગે મહં અઙ્કીલાવાસે નામ ભોમેજ્જવિહારે પન્નત્તે’ આ
 બહુસમરમણીય ભૂમિ ભાગની બરાબર મધ્યભાગમાં લવણસમુદ્રાધિપતિ સુસ્થિત
 નામના દેવનું એક વિશાળ આક્રીડાવાસ નામનો ભૌમેય વિહાર કહેવામાં આવેલ
 છે. આ વિહાર ‘વાવટ્ટિં જોયણાં અઢ્ઢજોયણં ઉડ્ઢુમુચ્ચત્તેણં એકત્તીસં જોયણાં કોસં
 ચ વિક્કલંભેણં અણેગસ્વંભસત્તસન્નિવિટ્ટે ભવણવણ્ણઓ માણિયવ્વો’ ૬૨૫ સીડી

સ ચ 'વાવદ્વિજોયણાં અદ્વજોયણં ઉદ્દુમ્બચ્ચતેજં એકતોસં જોયણાં' કોસં ચ વિવલંભેણ-અણેગલંમસયસંન્નિવિદ્દે મવળવળ્લઓ આણિયવ્વો' સાર્થાનિ દ્વાપદ્વિ યોજનાનિ-ઉચ્ચત્વેનોર્ધ્વમ્ ક્રોશાધિકૈકત્રિશતં યોજનાનિ વિષ્કમ્ભેણ-અનેક સ્ત-મ્મશતૈઃ સન્નિવિદ્દેઃ અભ્યુદ્ગતસુકૃતવજ્રવેદિકઃ તોરણવરરચિતશાલભક્તિકઃ સુશ્લિષ્ટ-વિશિષ્ટલષ્ટસંસ્થિતઃ પ્રશસ્તવૈદ્યવિમલસ્તમ્ભઃ નાનામણિકનકરત્નવજ્રોજ્જ્વલ-વહુલવહુસમ સુવિમલચિત્રમણીયકુટ્ટિમતલઃ ઈદામૃગ-ઋપમ-તુરગ-નર-મકર-વિહગવ્યાલકિન્નરરુક્ષરમ્ભમરકુન્નરવનલતાપન્નલતામક્તિચિત્રઃ સ્તમ્ભોદ્ગતવજ્રવે-દિકાપરિગતામિરામઃ વિદ્યાધરયમલયુગલયંત્રયુક્તદ્યાર્ચિઃ સહસ્રમાલિનીયઃ રૂપ-સહસ્રકલિતઃ દીપ્યમાનોઽતિદીપ્યમાનચક્ષુર્લોકનલેશઃ શુભસ્પર્શઃ સશ્રીકરૂપઃ કાશ્ચનમણિરત્નસ્તુપિકાકઃ નાનાવિધપશ્ચવર્ણધટ્ટાપતાકપરિમિડિતાગ્રશિખરઃ ધવ-લમરીચિકવચં વિનિર્મુશ્ચન્ લાઉલ્લોડ્યમદિતઃ ગોશીર્ષરક્તચન્દનદર્દરદન્તપશ્ચાદ્ગુ-લિતલઃ ઉપચિતચન્દનફલશઃ ચન્દનવટમુકૃતતોરણપ્રતિદ્વારદેશઃ આસત્કોત્સક્તવૃ-ત્તવગ્ધારિતમાલ્યદામકલાપઃ પશ્ચવર્ણસરસસુરભિમુક્તપુષ્પપુદ્ગોપચારકલિતઃ કાલા-ગુહપ્રવરકુન્દરુક્કનુરુક્કધૂપમગ્નમગ્નમાયમાનગન્ધોદ્ધૂતાઽમિરામઃ વરગન્ધઃ ગન્ધવર્તિ-ભૂતઃ અપ્સરોગગસંત્રવિકીર્ણદ્રવ્યત્રુટિતમધુરાંશુકસંપ્રણાદિતઃ સર્વરત્નમયોઽચ્છઃ શ્લક્ષ્ણો ઘૃષ્ઠો મૃષ્ઠો નીરજસ્કો યાવત્ પ્રતિરૂપ ઇત્યાદિ ક્રમેણ વિધેયં વનવર્ણન મત્ર । 'અદ્વકીલાવાસસ્સ ણં મોમેજ્જવિહારસ્સ-અંતો વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે

સતસંન્નિવિદ્દે મવળ વળ્લઓ આણિયવ્વો' ૬૨॥ યોજન કા ઝંચા હૈ ૩૧। યોજન કા હસકા વિષ્કમ્ભ-ચૌડાઈ હૈ યે સૈકડોં લંમ્ભોં કે ઉપર ચડા હુઆ હૈ 'અભ્યુદ્ગત સુકૃત વજ્રવેદિક તોરણ વરરચિત શાલભ-ક્તિકા સુશ્લિષ્ટ વિશિષ્ટ લષ્ટ સંસ્થિતઃ' ઇત્યાદિ રૂપ સે હસ વિહાર કે વર્ણન મેં જો પીછે ઔર મી વિશેષણ આપ હુપ હૈં ઉનકે દ્વારા મી હસકા વર્ણન કર લેના ચાહિયે, હસી વર્ણન કે મીતર ઉલ્લોચ કા મી વર્ણન આ જાતા હૈ 'અદ્વકીલાવાસસ્સ ણં મોમેજ્જવિહારસ્સ

આસઠ થોજ્જનનો ઉંથો છે. ૩૧। સવા એકત્રીસ થોજ્જનનો તેનો વિષ્કંભ અર્થાત્ પહોળાઈ છે. એ સેંકડો સ્તંભોની ઉપર ઉભો રહેલ છે. 'અભ્યુદ્ગતસુકૃતવજ્ર-વેદિકાતોરણવરરચિતશાલભક્તિકઃસુશ્લિષ્ટવિશિષ્ટલષ્ટસંસ્થિતઃ' ઇત્યાદિ પ્રકારથી આ વિહારના વર્ણનમાં પહેલાં જે વિશેષણો કહેવામાં આવેલા છે, તે વિશેષણોથી પણ આનું વર્ણન કરી લેવું. આ વર્ણનમાં જે ઉલ્લેખનું વર્ણન પણ આવી ગયું છે. 'અદ્વકીલાવાસસ્સ ણં મોમેજ્જવિહારસ્સ અંતો વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પળ્લત્તે જાવ મણીણં ફાસો' આ કીડાવાસ ભૌમેય વિહારની અંદરનો ભૂમિભાગ

પન્નત્તે જાવ મળીનં ફાસો' અતિક્રીડાવાસાઽઽસ્વ્ય ભૌમેયવિહારસ્ય સ્વલુ મધ્યેઽન્ત-
ર્વહુસમરમણીયો ભૂમિભાગઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ સ યથા નામકઃ-આલિંગપુષ્કરમિતિ વા-
ઇત્યાદિ ક્રમેણ યાવન્મળીનાં ફાસસ્તાવન્નિરૂપણીયઃ । 'તસ્સ ણં વહુસમરમણિ-
જ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ વહુમજ્ઞદેસમાણ-એત્થણં ઇમા મદં મણિપેઢિયા પન્નત્તા-
સા ણં મણિપેઢિયા દો જોયણાઈ' આયામવિક્કલંભેણં-જોયણવાહલ્લેણં સવ્વમણિ-
મઈ અચ્છા જાવ પઢિસ્સવા' તદ્વહુસમરમણીયભૂમિભાગસ્ય વિસ્તૃતમધ્યાંશે-અત્રૈકા
મહતી મણિપટિકાઽઽસ્તે સા સ્વલુ મણિપીઠિકાઢ્ઢે યોજને આયામવિક્કમ્માભ્યામ્
વાહલ્લેણ યોજનં સર્વમણિમયી અચ્છા યાવત્પ્રતિરૂપા । 'તીસેણં મણિપેઢિયાણ
ઉવરિ એત્થણં દેવસયણિજ્જે પન્નત્તે' ઉપરિ ચ તસ્યા મણિપીઠિકાયાઃ ઉપરિ

અંતો વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પળગત્તે જાવ મળીનં ફાસો' ઇસ
આક્રીડાવાસ ભૌમેય વિહાર કે ખીતર કા ભૂમિભાગ વહુસમરમણીય
હૈ ઇસ ભૂમિભાગ કે વર્ણન મેં ખી 'આલિંગ પુષ્કરેદ્વા' ઇત્યાદિ પૂર્વોક્ત
પદોં કા સંગ્રહ હુઆ હૈ યહ વર્ણન 'યાવન્મળીનાં તૃણાનાં સ્પર્શઃ' ઇસ
સૂત્રપાઠ તક યહાં ગ્રહણ ક્રિયા ગયા હૈ । 'તસ્સ વહુસમરમણિજ્જસ્સ
ભૂમિભાગસ્સ વહુમજ્ઞદેસમાણ એત્થ ઇમા મણિપેઢિયા પળગત્તા' ઇસ
વહુસમરમણીય ભૂમિભાગ કે ટીક વીચ મેં એક મણિપીઠિકા કહી
ગઈ હૈ 'સા ણં મણિપેઢિયા દો જોયણાઈ આયામવિક્કલંભેણં જોયણવાહ-
લ્લેણં સવ્વમણિમયી અચ્છા જાવ પઢિસ્સવા' યહ મણિપીઠિકા લમ્બાઈ
-ચૌડાઈ મેં દો યોજન કી હૈ ઓર મોટાઈ મેં એક યોજન કી હૈ ।
યહ સર્વરૂપ સે મણિયોં કી વની હુઈ હૈ આકાશ ઓર સ્ફટિક મણિ
કે જૈસી યહ અચ્છ હૈ યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈ યહાં યાવત્ શબ્દ સે ફલક્ષણ
આદિ પદોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ 'તીસેણં મણિપેઢિયાણ ઉવરિ એત્થ ણં

બહુસમરમણીય છે. આ ભૂમિભાગના વર્ણનમાં પણ 'આલિંગપુષ્કરેદ્વા' વિગેરે
પૂર્વોક્ત પદોનો સંગ્રહ થયેલ છે. આ વર્ણન 'યાવન્મળીનાં તૃણાનાં સ્પર્શઃ' આ
સૂત્રપાઠ પર્યન્તનો અહીંયાં ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે. 'તસ્સ વહુસમરમણિ-
જ્જસ્સ ભૂમિભાગસ્સ વહુમજ્ઞદેસમાણ એત્થ ઇમા મણિપેઢિયા પળગત્તા' આ બહુ
સમરમણીય ભૂમિભાગની બરાબર મધ્યમભાગમાં એક મણિપીઠિકા કહેલ છે.
'સા ણં મણિપેઢિયા દો જોયણાઈ આયામવિક્કલંભેણં જોયણવાહલ્લેણં સવ્વમણિમયી
અચ્છા જાવ પઢિસ્સવા' આ મણિપીઠિકાની લંબાઈ પહોળાઈ બે યોજનની છે.
અને તેનો ઘેરાવો એક યોજનનો છે. એ સર્વ પ્રકારથી મણિયોથી બનેલ છે.
આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવી તે સ્વચ્છ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. અહીંયાં
યાવત્ શબ્દથી ફલક્ષણ વિગેરે પદો ગ્રહણ થયેલ છે 'તીસે ણં મણિપેઢિયાણ

સ્વત્ર દેવશયનીયં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । ‘વણ્ણઓ’ તસ્ય વર્ણક ઉપરિ અષ્ટાષ્ટમઙ્ગલકાદિકં ચ તત્ત્વ દેવશયનીયં ગાલિઙ્ગનવર્તિકોભયત ઉપધાનકમ્ મધ્યે તત ગમ્भीરમ્ ગઙ્ગા-પુલિનશાલુકોદાલસાલિસયમ્ ઉપચિતક્ષૌમદુકૂલપટ્ટપ્રતિચ્છાદનમ્ સુવિરચિતરજત-ત્રાણરક્તાંશુકસંવૃતમ્ સુગમ્યમ્ આદર્શસ્ત નવનીતનૂલસ્પર્શનમ્દુકમ્ । ‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં પુચ્ચહિ’ ગોયમદીવે ણં દીવે ? તત્થ ૨ તહિં વહ્હિં ઉપ્પલાહિં જાવ ગોયમપ્પમાહિં’ તત્કેનાર્યેન ભદન્ત ! ગૌતમદ્વીપઃ ૨ इत्येवमुच्यते ? भगवानाह—गौतमद्वीपे खलु तत्र २ देशे—प्रदेशे चोत्पल—पद्म—कुमुद—पुण्डरीक महापुण्डरीक शत—सहस्रपत्राणि यानि तानि सर्वाणि गौतमवर्णानि—गौतमाकाराणि तत्तद्योगात्—वसति च तत्र महर्द्धिक महासौख्यक महाद्युतिक महाबल महानुभावः पल्योपम-

દેવસયણિજ્જે પણ્ણત્તે’ હસ મણિપીઠિકા કે ઉપર એક દેવ શય્યા હૈ ‘વણ્ણઓ’ હસકા વર્ણન જૈસા પીઠે ‘જાણામણિમયા પઢિરૂવા’ આદિ પદોં દ્વારા કિયા ગયા હૈ વૈસા હી યહાં પર મી કર લેના ચાહિયે ‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં પુચ્ચહિ ગોયમદીવેણં દીવે’ હે ભદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં કિ યહ ગૌતમ દ્વીપ હૈ ? અર્થાત્ હસ દ્વીપ કા નામ ગૌતમ દ્વીપ એસા કિસ કારણ સે હુઆ હૈ ? હસ કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘તત્થ ૨ તહિં વહ્હિં ઉપ્પલાહિં જાવ ગોમયપ્પ-માહિં સે એણદ્દેણં ગોયમા ! ણિચ્ચે’ હે ગૌતમ ! હસ ગૌતમદ્વીપ મેં જો છોટો વડી વાપિકાણં આદિ જલ પ્રદેશ હૈ હનમેં જો ઉત્પલ પદ્મ કુમુદ યાવત્ લક્ષપત્રોં વાલે પુષ્પ આદિ હૈં હન સવ કી પ્રમા ગોમેદ રત્ન જૈસી હૈ હસ કારણ સે વહાં પર મહર્દ્ધિક આદિ વિશેષણોં વાલી એવં એક પલ્યકી સ્થિતિ વાલા ગૌતમ દેવ રહતા હૈ હસ કારણ હસ

ઉપરિ અથ ણં દેવસયણિજ્જે પણ્ણત્તે’ આ મણિ પીઠિકાની ઉપર એક દેવશય્યા છે. તેનું વર્ણન જે પ્રમાણે ‘જાણામણિમયા પઢિરૂવા’ વિગેરે પદો દ્વારા કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે અહીંયા પણ કરી લેવું જોઈએ. ‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં પુચ્ચહિ ગોયમદીવેણં દીવે’ હે ભગવન્ ! આપ એવું શા કારણથી કહે છે કે આ ગૌતમ દ્વીપ છે. અર્થાત્ આ દ્વીપનું નામ ગૌતમ દ્વીપ એવું શા કારણથી થયેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે—‘તત્થ તત્થ તહિં વહ્હિં ઉપ્પલાહિં જાવ ગોમયપ્પમાહિં સે એણદ્દેણં ગોયમા જાવ ણિચ્ચે’ હે ગૌતમ ! એ ગૌતમદ્વીપમાં જે નાની મોટી વાવો વિગેરે જલ પ્રદેશો છે, તેમાં જે ઉત્પલો, પદ્મો, કુમુદો યાવત્ લક્ષપત્રોવાળા પુષ્પો વિગેરે છે. તે બધાની પ્રમા ગોમેદ રત્નના જેવી છે. તે કારણથી તથા ત્યાં મહર્દ્ધિક આદિ વિશેષણોવાળા અને એક પલ્યની સ્થિતિવાળા ગૌતમ દેવ રહે છે. તે કારણથી આ દ્વીપનું

સ્થિતિમાંલ્લવણાધિપતિઃ સુસ્થિતશ્ચાપિ, સ ચ ચનુઃ સામાનિકસદ્સ્રાણાં ચતસ્રરા-
જમહિપીનાં સપ્તાઽનીકાઽનીકાધિપતીનાં પોંડશાત્મરક્ષકદેવસદ્સ્રાણાં ગૌતમદ્વીપ-
સ્ય સુસ્થિતાયા રાજધાન્યા અન્યેષાં ચ વહુનાં વાનવ્યન્તર દેવ-દેવીનાં ચાઽધિ-
પત્યં પૌરપત્યં સેનાપત્યં કારયન્ પાલયન્ વિહરતિ તત્તેનાર્થેન ગૌતમદ્વીપો
ગૌતમદ્વીપ इत्येवं ગૌતમ ! ઉચ્યતે । અથોત્તરં ચ ગૌતમ ! શાશ્વતં નામ ભવતિ
યન્નકદાપિનાઽસીન્ન ભવતિ ન ભવિષ્યતિ અપિ તુ-આસીદેવ ભવત્યેવ ભવિષ્યત્યેવા
ઽવ્યયો ધ્રુઃ । શાશ્વતો નિત્યઃ । ‘કહિ ણં મંતે ! મુટ્ટિયસ્સ લવણાહિવહ્સસ મુટ્ટિયા
ણામં રાજહાણી પણ્ણત્તા-ગોયમા ! ગોયમદીવસ્સ પચ્ચત્થિમેણં તિરિયમસંસેવ્જ્જે
જાવ અણ્ણમિ લવણસમુદ્દે વારસજોયણસદ્સસાઈ ઓગાહિત્તા एवं તદેવ સર્વં ણેયન્નં
દ્વીપ કા નામ ગૌતમદ્વીપ હો ગયા હૈ યહ દેવ વહાં પર રહતા હુઆ
ચાર હજાર સામાનિક દેવોં કા, ચાર અગ્રમહિપિકોં કા જૈસા કિ
પહિલે કહા ગયા હૈ સાત અનીકોં કા સાત અનિકાધિપતિયોં કા ૧૬
હજાર આત્મરક્ષક દેવોં કા તથા વહાં કે નિવાસી ઔર મી દુસરે
વાનવ્યન્તર આદિ દેવોં કા આધિપત્ય કરતા હૈ અપની રાજધાની કા
આધિપત્ય કરતા હૈ उन सब की रक्षा एवं पालन करता हॆ और सुख
शान्ति के साथ अपने समय को व्यतीत करता हॆ यह द्वीप आज का
हो ऐसी बात नहीं है । यह तो अनादिनिधन द्वीप है यह भूत में
था, अब भी है और आगे भी रहेगा अतः यह द्रव्य दृष्टि से नित्य
है तथा वर्ण पर्यायों आदि की दृष्टि से यह अनित्य भी है ‘कह्णि णं
મંતે ! મુટ્ટિયસ્સ લવણાહિવહ્સસ મુટ્ટિયા ણામં રાયહાણી પણ્ણત્તા’ હે
મદન્ત ! લવણસમુદ્રાધિપતિ સુસ્થિત દેવ કી સુસ્થિતા નામકી રાજધાની

નામ ગૌતમદ્વીપ એ પ્રમાણે થયેલ છે. એ દેવ ત્યાં રહીને ચાર હજાર સામા-
નિક દેવોનું, ચાર અગ્રમહિપિયોનું, જેમ પહેલાં કહેવામાં આવેલ છે તે પ્રમાણે
સાત અનીકોનું તથા સાત અનીકાધિપતિયોનું ૧૬ સોળ હજાર આત્મરક્ષક
દેવોનું તથા ત્યાં રહેવાવાળા બીજા પણ અનેક વાનવ્યન્તર વિગેરે દેવોનું
અધિપતિપણું કરે છે. પોતાની રાજધાનીનું અધિપતિપણું, કરે છે. એ રાજધાની
રક્ષા અને તેનું પાલન કરે છે, અને સુખ પૂર્વક પોતાના સમયને વીતાવે છે.
આ દ્વીપનું નામ આ કારણેથી છે તેમ નથી. એટલે અનાદિ કાલલાવી છે.
તે પહેલા હોતો, વર્તમાનમાં છે, અને ભવિષ્યમાં પણ રહેશે. તેથી દ્રવ્ય
દૃષ્ટિથી તે નિત્ય છે. તથા વર્ણ પર્યાય વિગેરેની દૃષ્ટિથી તે અનિત્ય છે.
‘કહ્ણિં મંતે ! મુટ્ટિયસ્સ લવણાહિવહ્સસ મુટ્ટિયા ણામં રાયહાણી પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્
લવણ સમુદ્રના અધિપતિ સુસ્થિત દેવની સુસ્થિતા નામની રાજધાની કયાં

જાવ સુત્થિએ દેવે' કુત્ર સહુ મદન્ત ! લવણાધિપ સુસ્થિતદેવસ્ય સુસ્થિતા નામ્ની રાજધાની પ્રજ્ઞા ? મગવાનાહ-ગૌતમ ! ગૌતમદ્વીપસ્ય પશ્ચિમેન પશ્ચિમાયાં દિશિ તિર્યગસંલ્લેય દ્વીપસમુદ્રાન્ વ્યતિત્રજ્યાઽન્યલવણસમુદ્રે દ્વાદશયોજનસહસ્રાણ્યવ-ગાહ્યાઽત્ર સુસ્થિતા સુસ્થિતદેવસ્ય રાજધાની એવં ક્રમેણ તથૈવ ગૌસ્તૂપરાજધાનીવત્ સર્વં નેતવ્યં યાવત્સુસ્થિતો દેવ ઇતિ ॥૬૦ ૮૮ ॥

સમ્પ્રતિ-જંબૂદ્વીપગત ચન્દ્રદ્વીપવર્ણનમ્—

મૂલમ્-કહિ ણં મંતે ! જંબૂદ્વીવગાણં ચંદાણં ચંદદીવા ણામં દીવા પન્નત્તા, ગોયમા ! જંબૂદ્વીવે ણં દીવે મંદરસ્સ પઠ્વયસ્સ પુરચ્છિમેણં લવણસમુદ્ધં વારસ જોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા એત્થ ણં જંબૂદ્વીવગાણં ચંદાણં ચંદદીવા ણામં દીવા પન્નત્તા જંબુદ્વીવં તેણં અદ્દેકોણ ણઉઠ્ઠ જોયણાઈં ચત્તાલીસં પંચાણઉઠ્ઠ ભાગે જોયણસ્સ ઝસિયા જલંતાઓ લવણસમુદ્ધં તેણં દો કોસે ઝસિયા જલંતાઓ વારસ જોયણસહસ્સાઈં આયામવિક્કલંભેણં સેસં તં ચેવ જહા ગોયમદીવસ્સ પરિક્કલેવો પડમવરવેઢિયા પત્તેયં પત્તેયં વણસંઢં દોણહ વિ વણ્ણઓ વહુસમરમણિજ્ઞા ભૂમિભાગા

ક્યાં પર હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમ દીવસ્સ પચ્ચત્થિમેણં તિરિયમસંલેજ્જે જાવ અણ્ણમિ લવણસમુદ્ધે વારસજોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા, એવં તહેવ સવ્વં ણેયવ્વં જાવ સુત્થિએ દેવે’ હે ગૌતમ ! ગૌતમદ્વીપ કી પશ્ચિમદિશા મેં તિર્યગ્ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોં કો પાર કરકે અન્ય લવણસમુદ્ર મેં ૧૨ હજાર યોજન આગે જાને પર સુસ્થિત દેવ કી સુસ્થિતા નામકી રાજધાની હૈ ઇસ રાજધાની કા વર્ણન ગોસ્તૂપ પર્વતાવાસ કી ગોસ્તૂપા રાજધાની કે જૈસા હી હૈં । ॥૮૮॥

આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમદીવસ્સ પચ્ચત્થિ-મેણં તિરિયમસંલેજ્જે જાવ અણ્ણમિ લવણસમુદ્ધે વારસ જોયણ સહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા એવં તહેવ સવ્વં ણેયવ્વં જાવ સુત્થિએ દેવે’ હે ગૌતમ ! ગૌતમદ્વીપની પશ્ચિમ દિશામાં તિર્યક્ અસંખ્યાત દ્વીપો અને સમુદ્રોને પાર કરીને બીજા લવણ-સમુદ્રમાં ૧૨ બાર હજાર યોજન આગળ જવાથી સુસ્થિત દેવની સુસ્થિતા નામની રાજધાની છે. આ રાજધાનીનું વર્ણન ગોસ્તૂપ પર્વતાવાસની ગોસ્તૂપા રાજધાનીના વર્ણન પ્રમાણે છે. ॥ સૂ. ૮૮ ॥

जाव जोइसिया देवा आसयंति । तेसि णं बहुसमरमणिज्जे
 भूमिभागे पासायवडेंसगा बावट्टि जोयणाइं बहुमज्झं मणि-
 पेढियाओ दो जोयणाइं जाव सीहासणा सपरिवारा भाणियव्वा
 तहेव अट्टो गोयमा बहुसु खुड्ढासु खुड्डियासु वडूइं उप्पलाइं
 चंदवण्णाभाइं चंदा एत्थ देवा महड्डिया जाव पलिओवमटिईया
 परिवसंति, तेणं तत्थ पत्तेयं पत्तेयं चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं
 जाव चंददीवाणं चंदाण य रायहाणीणं अन्नेसिं च वडूणं
 जोइसियाणं देवाणं देवीण य आहेवच्चं जाव विहरंति, से
 तेणट्टेणं गोयमा ! चंद दीवा जाव णिच्चा । कहि णं भंते !
 जंबूदीवगाणं चंदाणं चंदाओ णामं रायहाणीओ पन्नत्ताओ ।
 गोयमा ! चंददीवाणं पुरत्थिमेणं तिरियं जाव अण्णम्मि जंबू-
 दीवे दीवे वारस जोयणसहस्साइं ओगाहिच्चा तं चेव पमाणं
 जाव महड्डिया चंदा देवा चंदा देवा । कहि णं भंते जंबूदीव-
 गाणं सूराणं सूरदीवा णामं दीवा पन्नत्ता गोयमा ! जंबूदीवे णं
 दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पच्चत्थिमेणं लवणसमुदं वारस जोयण-
 सहस्साइं ओगाहिच्चा तं चेव उच्चत्तं आयामन्निकखंभेणं परि-
 कखेवो वेइया वणसंडा भूमिभागा जाव आसयंति पासाय-
 वडेंसगाणं तं चेव पमाणं मणिपेढिया सीहासणा सपरिवारा
 अट्टो उप्पलाइं सूरप्पभाइं सूरा एत्थ देवा जाव रायहाणीओ
 सकाणं दीवाणं पच्चत्थिमेणं अण्णंमि जंबूदीवे दीवे सेसं तं चेव
 जाव सूरा देवा । कहि णं भंते अब्भितरलवणगाणं चंदाणं
 चंददीवा णामं दीवा पन्नत्ता गोयमा ! जंबूदीवे दीवे मंदरस्स
 पव्वयस्स पुरत्थिमेणं लवणसमुदं वारस जोयणसहस्साइं ओगा-
 हिच्चा एत्थ णं अब्भितरलवणगाणं चंदाणं चंददीवा णामं
 दीवा पन्नत्ता जहा जंबूदीवगा चंदा तहा भाणियव्वा णवरि

रायहाणीओ अण्णम्मि लवणे सेसं तं चेव । एवं अढिभत्तर
 लावणगाणं सूराण वि लवणसमुदं वारस जोयणसहस्साइं तहेव
 सव्वं जाव रायहाणीओ । कहि णं भंते ! बाहिरलावगाणं चंदाणं
 चंद दीवा णामं दीवा पन्नत्ता गोयमा लवणसमुदस्स पुर-
 त्थिमिल्लाओ वेइयंताओ लवणसमुदं पच्चत्थिमेणं वारस जोयण-
 सहस्साइं ओगाहिता एत्थ णं बाहिरलावगाणं चंद दीवा
 णामं दीवा पन्नत्ता, धायईखंड दीवं तेणं अद्धेकोण णवइ जोय-
 णाइं चत्तालीसं च पंच णउइभागे जोयणस्स ऊसिया जलंताओ
 लवणसमुदं तेणं दो कोसे ऊसिया वारस जोयणसहस्साइं
 आयामविकखंभेणं पउमवरवेइया वणसंडा बहुसमरमणिज्जा
 भूमिभागा मणिपेढिया सीहासणा सपरिवारा सो चेव अट्ठो
 रायहाणीओ सगाणं दीवाणं पुरत्थिमेणं तिरियमसं० अण्णम्मि
 लवणसमुदं तहेव सव्वं । कहि णं भंते ! बाहिरलावगाणं
 सूराणं सूर दीवा णामं दीवा पन्नत्ता गोयमा ! लवणसमुदं
 पच्चत्थिमिल्लाओ वेइयंताओ लवणसमुदं पुरत्थिमेणं वारस जोय-
 णसहस्साइं धायइसंड दीवं तेणं अद्धेकूणणउइं जोयणइं
 चत्तालीसं च पंच नउइभागे जोयणस्स दो कोसे ऊसिया सेणं
 तहेव जाव रायहाणीओ सगाणं दीवाणं पच्चत्थिमेणं तिरियस
 संखेज्जे लवणे चेव वारस जोयणा तहेव सव्वं भाणियव्वं ।सू.८९।

छाया—कुत्र खलु भदन्त ! जम्बूद्वीपगतयोश्चन्द्रयोश्चन्द्रद्वीपौ नाम द्वीपौ
 प्रज्ञप्तौ, गौतम ! जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य पूर्वेण लवणसमुद्रं द्वादश
 योजनसहस्राणि अवगाह्य अत्र खलु जम्बूद्वीपगतयोश्चन्द्रयोश्चन्द्रद्वीपौ नाम द्वीपौ
 प्रज्ञप्तौ जम्बूद्वीपान्ते अर्द्धैकोन नवतीनि योजनानि चत्वारिंशत् पञ्चनवतिभागान्
 योजनस्योच्छिन्नतौ जलान्तात्—लवणसमुद्रान्तेन द्वौ क्रौशौ—उच्छिन्नतौ—जलान्ताद्,
 द्वादश योजनसहस्राणि—आयामविक्रमभेण शेषं तदेव—यथा गौतमद्वीपस्य परि-
 क्षेपः पञ्चवरवेदिका प्रत्येकं २ वनपण्डपरिक्षिप्ता द्वयोरपि वर्णकः बहुसमरमणीयौ

भूमिभागो यावज्ज्योतिष्का देवा आसते । तेषां खलु बहुसमरमणीये भूमिभागे प्रासादावतंसको द्वापष्टिर्योजनानि बहुमध्यदेशभागे मणिपीठिकाः द्वे योजने यावत्सिंहासनं सपरिवारं भणितव्यं तथैवाऽर्थः गौतम ! बह्वीसु क्षुद्रासु क्षुल्लिकासु बहून्युत्पलानि चन्द्रवर्णाभानि चन्द्रौ अत्र देवौ महर्द्धिकौ यावत् पल्योपमस्थितिकौ परिवसतः, तौ खलु तत्र प्रत्येकं २ चतुर्णां सामानिकसहस्राणां यावत् चन्द्रद्वीपयोः चन्द्रयोश्च राजधान्योः अन्येषाञ्च बहूनां ज्योतिष्काणां देवानां देवीनां चाऽऽधिपत्यं यावद् विहरतः । तत्तेनार्थेन गौतम ! चन्द्रद्वीपौ यावन्नित्यौ कुत्र खलु भदन्त ! जम्बूद्वीपगतयोश्च चन्द्रयोश्चन्द्रे नाम राज प्रज्ञप्ते, गौतम ! चन्द्रद्वीपयोः पूर्वेण तिर्यग् यावदन्यस्मिन् जम्बूद्वीपे द्वीपे द्वादशयोजन सहस्राण्यवगाह्य तदेव प्रमाणं यावन्महर्द्धिकौ चन्द्रौ देवौ । कुत्र खलु भदन्त ! जम्बूद्वीपगतयोः सूर्ययोः सूर्यद्वीपौ नाम द्वीपौ प्रज्ञप्तौ, गौतम ! जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य पश्चिमेन लवणसमुद्रं द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्य तदेवोच्चत्वमायामविष्कम्भेण परिक्षेपो वेदिका वनपण्डः भूमिभागो यावदासते प्रासादावतंसकानां तदेव प्रमाणं मणिपीठिका सिंहासनं सपरिवारम् अर्थः उत्पलानि सूर्यप्रभाणि सूर्यौ अत्र देवौ यावद्राजधान्यौ स्वकयोः द्वीपयोः पश्चिमेनाऽन्यस्मिन् जम्बूद्वीपे द्वीपे शेषं तदेव यावत्सूर्यौ देवौ । कुत्र खलु भदन्त ! आभ्यन्तरलावणिकयोश्चन्द्रयोश्चन्द्रद्वीपौ नाम द्वीपौ प्रज्ञप्तौ, गौतम ! जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य पूर्वेण लवणसमुद्रं द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्याऽत्र खलु अभ्यन्तरलावणिकयोश्चन्द्रयोश्चन्द्रद्वीपौ नाम द्वीपौ प्रज्ञप्तौ यथा-जम्बूद्वीपगतौ चन्द्रौ तथैव भणितव्यौ नवरं राजधान्यौ अन्यस्मिल्लवणे शेषं तदेव । एवमभ्यन्तरलावणिकयोः सूर्ययोरपि लवणसमुद्रं द्वादश योजनसहस्राणि तथैव सर्वम् यावद् राजधान्यौ । कुत्र खलु भदन्त ! बाह्यलावणिकयोश्चन्द्रयोश्चन्द्रद्वीपौ नाम द्वीपौ प्रज्ञप्तौ, गौतम ! लवणस्य समुद्रस्य पौरस्त्याद् वेदिकान्ताल्लवणसमुद्रं पश्चिमेन द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्याऽत्र खलु बाह्यलावणिकयोश्चन्द्रयोश्चन्द्रद्वीपौ नाम द्वीपौ प्रज्ञप्तौ धातकीपण्डद्वीपान्तेन अर्धेकोननवति योजनानि चत्वारिंशत् च पञ्चनवतिभागान् योजनस्योच्छ्रितौ जलान्ताल्लवणसमुद्रान्तेन द्वौ क्रौशौ उच्छ्रितौ द्वादशयोजनसहस्राण्यायामविष्कम्भेण पञ्चवरवेदिका वनपण्डः भूमिभागः मणिपीठिका सिंहासनं सपरिवारं स एवाऽर्थः राजधान्यौ स्वकयोर्द्वीपयोः पूर्वेण तिर्यगसंख्येय ० अन्यस्मिल्लवणसमुद्रे तथैव सर्वम् । कुत्र खलु भदन्त ! बाह्यलावणिकयोः सूर्ययोः सूर्यद्वीपौ नाम द्वीपौ प्रज्ञप्तौ, गौतम । लवणसमुद्रं पश्चिमवेदिकान्ताल्लवणसमुद्रं पूर्वेण द्वादशयोजनसहस्राणि धातकीखण्डद्वीपान्तेन अर्धेकोननवति योजनानि चत्वारिंशत् पञ्चनवतिभागान् योजनस्य द्वौ क्रौशौ उच्छ्रितौ शेषं

तथैव राजधान्यौ स्वकयोर्द्वीपयोः पश्चिमेन तिर्यगसंख्येयान् लवणे—एव द्वादश योजनानि तथैव सर्वं भणितव्यम् ॥७८॥

टीका—‘कहि णं भंते ! जंबुद्वीवगाणं चंदाणं चंददीवा णामं दीवा पन्नत्ता’ क नु खलु भदन्त ! जम्बुद्वीपगत चन्द्रयोश्चन्द्र द्वीपो नाम द्वीपो प्रज्ञप्तौ ? भगवानाह—‘गोयमा ! जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पुरच्छिमेणं लवणसमुदं वारसजोयणसहस्साइं ओगाहिता—एत्थणं जंबुद्वीवगाणं चंदाणं चंददीवा णामं दीवा पन्नत्ता’ गौतम ! जम्बुद्वीपे खलु द्वीपे मन्दर पर्वतात्पूर्वस्यां लवणसमुद्रमवगाह्य द्वादश योजनसहस्राणि अत्रैव हि जम्बुद्वीपं प्रभासयतोश्चन्द्रयोर्नूनं चन्द्रद्वीपौ प्रसिद्धौ । ‘जंबुद्वीवं तेणं अद्धेकोण णउइ जोयणाइं चत्तालीसं च पंचाणउइं भागे जोयणस्स उसिया जलंताओ—लवणसमुदं तेणं दो कोसे उसिया जलं-

जम्बूद्वीपगत चन्द्रद्वीप का वर्णन—

‘कहि णं भंते ! जंबुद्वीवगाणं चंदाणं चंद दीवा पणत्ता’ इत्यादि ।
टीकार्थ—हे भदन्त ! जम्बूद्वीपगत दो चन्द्रमाओं के दो चन्द्रद्वीप कहां पर हैं उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमेणं लवणसमुदं वारस जोयणसहस्साइं ओगाहिता एत्थ णं जंबुद्वीवगाणं चंदाणं चंद दीवा णामं दीवा पन्नत्ता’ हे गौतम ! जम्बूद्वीप के मेरुपर्वत से पूर्वदिशा में लवणसमुद्र में १२ हजार योजन आगे जाने पर वहां जम्बूद्वीप को प्रकाशित करने वाले दोनों चन्द्रमाओं के दो चन्द्र द्वीप हैं ‘जंबुद्वीवं तेणं अद्धेकोणणउइ जोयणाइं चत्तालीसं पंचाणउतिं भागे जोयणस्स उसिया जलंताओ लवणसमुदं तेणं दो कोसे ऊसिता जलंताओ वारसजोयणसहस्साइं आयाम-

जम्बूद्वीपमां आवेल अंद्र द्वीपनुं वणुंन

‘कहिणं भंते ! जंबुद्वीवगाणं चंदाणं चंद दीवा पणत्ता’ इत्यादि ।

टीकार्थ—हे लवण ! जम्बूद्वीपमां आवेल जे अंद्रमाओना जे अंद्रद्वीपो कथां आवेला छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री कहे छे—‘गोयमा ! जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमेणं लवणसमुदं वारसजोयणसहस्साइं ओगाहिता एत्थ णं जंबुद्वीवगाणं चंदाणं चंददीवा णामं दीवा पणत्ता’ हे गौतम ! जम्बूद्वीपमां मेरु पर्वतथी पूर्वदिशां लवण समुद्रमां १२ आर डुब्बर योजन आगण जवाथी जम्बूद्वीपने प्रकाशित करवावाणा जन्ने अंद्रमाओना जे अंद्र द्वीपो छे, ‘जंबुद्वीवंतेणं अद्धेकोणणउइजोयणाइं चत्तालीसं पंचाणउति भागे जोयणस्स उसिया जलंताओ लवणसमुदंतेणं दोकोसे ऊसिता जलंताओ वारस जोयणसहस्साइं

તાઓ વારસજોયણસહસ્રાઈં આયામવિક્ષંભેણ-સેસં તં ચેવ તહા ગોયમ-
 દીવસ્સ પરિવેવો' જમ્બૂદ્વીપાન્તેન-જમ્બૂદ્વીપદિશિ સાર્ધેંકોનનવતિ યોજનાનિ
 સાર્ધાઽષ્ટાશીતિ યોજનાનીત્યર્થઃ ચત્વારિંશતં ચ પચ્ચનવતિમાગાન્ યોજનસ્યો-
 ચ્છિત્તૌ જલાન્તાત્ જલપર્યન્તાદુર્ધ્વમુચ્છિત્તૌ, લવણસમુદ્રદિશાયાં જલાન્તાદ્ દ્વૌ
 ક્રોશપરિમિતૌ ઊર્ધ્વમુચ્છિત્તૌ તૌ ચ ચન્દ્રદ્વીપૌ દ્વાદશયોજનસહસ્રાણિ યાવદા-
 યામવિસ્તારાભ્યાત્ શેષં યથા ગૌતમદ્વીપસ્ય પરિક્ષેપઃ તથાચાઽયં ચન્દ્રદ્વયદ્વીપઃ
 સપ્તત્રિંશદ્યોજનસહસ્રાણિ નવચાઽષ્ટાચત્વારિંશાનિ યોજનશતાનિ કિંચ્ચિદ્વિશેષોનાનિ
 પરિક્ષેપેણ જ્ઞાતવ્યો ભવતિ । 'પડમવરવેદ્યા પત્તેયં ૨ વણસંઢપરિં ૦ દોણ્હવિ
 વણ્ણઓ' પદ્મવરવેદિકા પ્રત્યેકં ૨ વણ્ણપણ્ડ પરિક્ષિપ્તા દ્વયોરપિ વર્ણકઃ । 'વહુસમ-
 રમણિજ્ઞા ભૂમિભાગા જાવ જોહસિયા દેવા આસયંતિ' વનણ્ણસ્ય વહુમધ્યદેશ-

વિક્ષંભેણં, સેસં તં ચેવ જહા ગોયમ દીવસ્સ પરિક્ષેવો' યે દ્વીપ
 જમ્બૂદ્વીપ કી ઓર જમ્બૂદ્વીપ કી દિશા મેં-૮૮॥ યોજન એવં એક યોજન
 કે ૯૫ ભાગોં મેં સે ૪ ભાગ જિતના પાની સે ઝંચે ઉટે હુએ હૈં તથા-
 લવણસમુદ્ર કી ઓર-લવણસમુદ્ર કી દિશા મેં દો કોશ પાની સે
 ઝંચા ઉઠા હુઆ હૈં इनकी लम्बाई चौड़ाई १२ हजार योजन की है
 बाकी का और सब वर्णन गौतमद्वीप के वर्णन के जैसा ही है तथा च
 इनका परिक्षेप कुछ कम ३७ हजार ९ सौ ४८ योजन का है 'पडम-
 वरवेद्या पत्तयं २ वणसंढ परिक्षित्ता' प्रत्येक चन्द्रद्वीप को पद्मवर
 वेदिका और वनषण्ड घेरे हुए हैं 'दोण्हवि वण्णओ' यहां पर पद्म-
 वरवेदिका और वनषण्ड इन दोनों का वर्णन कर लेना चाहिए 'बहु-
 समरमणिज्जा भूमिभागा जाव जोहसिया देवा आसयंति' वनषण्ड

ઓયામવિક્ષંભેણં, સેસં તં ચેવ જહા ગોયમદીવસ્સ પરિક્ષેવો' આ દ્વીપ જમ્બૂ-
 દ્વીપની દિશામાં ૮૮॥ સાડી અઠ્યાસી યોજન અને એક યોજનના ૯૫
 પંચાણુ ભાગોમાંથી ૪૦ ચાળીસ ભાગ જેટલો પાણીથી ઉપર નીકળેલ છે. તથા
 લવણ સમુદ્રની બાજુ લવણ સમુદ્રની દિશામાં બે ગાઉ જેટલો પાણીથી ઉપર
 નીકળેલ છે. તેની લંબાઈ પહોળાઈ ૧૨ બાર હજાર યોજનની છે. આ સિવાય
 બાકીનું તમામ વર્ણન ગૌતમ દ્વીપના વર્ણન પ્રમાણે છે. તથા તેનો પરિક્ષેપ
 કંઈક એછો ૩૭ સાડગ્રીસ હજાર ૯ નવસો ૪૮ અડતાલીસ યોજનનો છે.
 'પડમવરવેદ્યા પત્તેયં પત્તેયં વણસંઢે પરિક્ષિત્તા' દરેક ચંદ્રદ્વીપને પદ્મવર વેદિકા
 અને વનખંડે ઘેરેલા છે. 'દોણ્હ વિ વણ્ણઓ' અહીંયા પદ્મવર વેદિકા અને
 વનખંડનું વર્ણન કરી લેવું. 'વહુસમરમણિજ્ઞા ભૂમિભાગા જાવ જોહસિયા દેવા
 આસયંતિ' વનખંડની બરાબર મધ્ય ભાગમાં બહુ સમરમણીય ભૂમિભાગ છે.

ભાગે વહુસમરમણીયો ભૂમિભાગઃ પ્રજ્ઞસઃ, સ ચાઽઽલિંગપુષ્કરમિતિ વા-ઇત્યાદિ ક્રમેણ ભૂમિભાગો વર્ણનીયઃ અત્ર સ્વલુ વહવો ડ્યોતિષ્ઠદેવા દેવ્યશ્ચ શુભકલ્યાણ પુરાપૌરાણિકકર્મણાં ફલવિશેષં શુભં કલ્યાણં પ્રત્યનુભવન્તો યથાસુખમાસતે નિપીદન્તિ તિષ્ઠન્તિ ત્વાક્પરિવર્તયન્તિ-શેરતે મનઃ સુખં યથા વિહરન્તિ । ‘તેસિ ણં વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પાસાયવહેંસગા વાવટ્ઠિં જોયણાં’ તેપાં વહુસમરમણીયભૂમિભાગમધ્યે મહાનેકઃ પ્રાસાદાવતંસકઃ યથ્થ દ્વાપટ્ઠિ યોજનાનિ-આયામવિષ્કમ્ભાભ્યાસુ, અત્ર પ્રાસાદાવતંસકવર્ણનં પૂર્વવત્ । ‘વહુમજ્ઞ ૦ મણિ-

કે ટીકા મધ્યભાગ મેં વહુસમરમણીય ભૂમિભાગ હેં યહાં ‘આલિંગ પુષ્કરમિતિ વા’ ઇત્યાદિ પૂર્વપદોક્ત પદોં ઢારા ઇસ ભૂમિભાગ કા વર્ણન કર લેના ચાહિયે યહાં અનેક ડ્યોતિષ્ઠક દેવ ઓર દેવિયાં પૂર્વ મેં કિયે અપને પુણ્ય કર્મ કે ફલ વિશેષ કો ભોગતે હુયે સુખ પૂર્વક રહતે હેં । યહાં ત્વક્પરિવર્તયન્તિ યાવત્ શબ્દ સે ‘નિપીદન્તિ, તિષ્ઠન્તિ-ત્વક્પરિવર્તયન્તિ શેરતે, મનઃ સુખં યથા વિહરન્તિ’ ઇન ક્રિયાપદોં કા ગ્રહણ હુઆ હે ‘તેસિ ણં વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પાસાયવહેંસગા વાવટ્ઠિજોયણાં’ ડન વનપણ્ડોં કે વહુસમરમણીય ભૂમિભાગોં કે મધ્ય મેં પ્રાસાદાવતંસક કહે ગયે હેં યહાં જો વહુવચન કા પ્રયોગ કિયા જા રહા હે વહુ દો ચન્દ્રદ્વીપોં કે દો વનપણ્ડોં કે ભૂમિભાગોં કો લેકર કિયા જા રહા હે ઇસ તરહુ ઇક ૨ વહુસમરમણીય ભૂમિભાગ મેં ઇક ઇક પ્રાસાદાવતંસક હે ઇક ઇક પ્રાસાદાવતંસક કી લમ્વાઈ ચોડાઈ ૬૨ યોજન કી હે યહાં પૂર્વ કી તરહુ ઇસ પ્રાસાદાવતંસક કા વર્ણન કર લેના ચાહિયે ‘વહુમજ્ઞ ૦ મણિપેદિયાઓ દો જોયણાં જાવ સીહા-

અહીંયાં ‘આલિંગપુષ્કરમિતિવા’ વિગેરે પહેલાં કહેવામાં આવેલ પદો દ્વારા આ ભૂમિભાગનું વર્ણન કરી લેવું. અનેક ભોતિષ્ઠ દેવો અને દેવિયો પહેલા કહેલ પોતના પુણ્ય કર્મના ફલ વિશેષને ભોગવતા થકા સુખ પૂર્વક રહે છે. અહીંયાં ‘ત્વક્પરિવર્તયન્તિ’ યાવત્ શબ્દથી ‘નિપીદન્તિ, તિષ્ઠન્તિ, ત્વક્પરિવર્તયન્તિ, શેરતે મનઃસુખં યથા વિહરન્તિ’ આ ક્રિયાપદોનો સંગ્રહ થયેલ છે, ‘તેસિણં વહુસમરમણિજ્જે ભૂમિભાગે પાસાયવહેંસગા વાવટ્ઠિં જોયણાં’ એ વનપણ્ડોના બહુસમરમણીય ભૂમિભાગોની મધ્યમાં પ્રાસાદાવતંસક કહેલ છે. અહિંયાં જે બહુવચનનો પ્રયોગ કરવામાં આવેલ છે. તે જે ચન્દ્ર દ્વીપોના જે વનપણ્ડોના ભૂમિભાગોને લઈ ને કરવામાં આવેલ છે. આ રીતે એક એક બહુસમરમણીય ભૂમિભાગમાં એક એક પ્રાસાદાવતંસક છે. એક એક પ્રાસાદાવતંસકની લંબાઈ પહેળાઈ ૬૨ બાસઠ યોજનની છે, અહીંયાં પહેલાની જેમ આ પ્રાસાદાવતંસકનું

પેઢિયાઓ દો જોયળાં જાવ સીઠાસળા સપરિવારા ભાણિયવ્વા' તદ્વહુસમરમ-
 ણીયભૂમિભાગસ્ય વહુમધ્યદેશભાગે મહત્યેકા મણિપીઠિકા, સા ચાડડયામવિષ્ક-
 મ્માભ્યાં દ્વે યોજને તદુપરિદિશ્વ સામાનિકયોગ્ય ભદ્રાસનાનિ, ચતસ્રગ્રમદ્વિપી-
 સપ્તાડનીકાધિપતિ-પોડશાત્મરક્ષકદેવસહસ્ર યોગ્ય ભદ્રાસનાનિ ભણિતવ્યાનિ ।
 'તહેવ અટ્ટો' તથૈવાડર્થઃ, નામાશિધાનચિન્તાયામ્-'ગોયમા ! વહુમુ સુહુસુ
 સુહુડિયાસુ વહુઈં ઉપ્પલાઈં ચંદવળ્લામાઈં-ચંદા એત્થ દેવા મહિહુડિયા જાવ પલ્લિ-
 ઓવમદ્વિઈયા પરિવસંતિ' ભગવાનાહ-ગૌતમ ! વહી ક્ષુદ્રા-ક્ષુલ્લિકા વાપીસુ
 યાવદ્વિલ્પક્કિકાસુ વહુત્પલ્લ-કુમુદ-પદ્મ-પુણ્ડરીક-મહાપુણ્ડરીક-શત-સહસ્ર-

સળા સપરિવારા ભાણિયવ્વા તહેવ અટ્ટો' ઉસ વહુસમરમણીય ભૂમિ-
 ભાગ કે વીચ મેં રહે હુયે પ્રાસાદાવતંસક કે ઠીક મધ્ય ભાગ મેં એક
 મણિપીઠિકા હૈ ઉસ કી લમ્વાઈં ચૌડાઈં દો યોજન કી હૈ ઇસ પર એક
 સિંહાસન હૈ ઇસ કી ચારોં ઓર સામાનિક દેવોં કે યોગ્ય ભદ્રાસન
 હૈ । યહાં ચારઅગ્રમહિ ષિયોં કે સાત અનીકાધિપતિયોં કે ૧૬ હજાર
 આત્મરક્ષક દેવોં કે ભદ્રાસનોં કા ભી વર્ણન કર લેના ચાહિયે ઇન
 ચન્દ્રદ્વીપોં કા યહ નામ અનાદિ નિધન હૈ ઇસ સમ્બન્ધ મેં જૈસા કથન
 પહિલે કિયા ગયા હૈ વૈસા હી યહાંપર ભી કર લેના ચાહિયે હે ભદન્ત !
 ઇન દ્વીપોં કા નામ ચન્દ્રદ્વીપ એસા ક્યોં હુઆ હૈ ? તો ઇસકા કારણ
 પ્રભુ ને ગૌતમ કો એસા વતલાયા હૈ કિ હે ગૌતમ ! 'વહુસુ સુહુડાસુ
 સુહુડિયાસુ વહુઈં ઉપ્પલાઈં ચંદવળ્લામાઈં ચંદા એત્થ દેવા મહિહુડિયા
 જાવ પલ્લિઓવમદ્વિઈયા પરિવસંતિ' ઇસ દ્વીપ મેં જિતની ભી છોટી

વર્ણન કરી લેવું. 'વહુમજ્જઞ્ઞ મણિપેઢિયાઓ દો જોયળાં જાવ સીઠાસળા સપ-
 રિવારા ભાણિયવ્વા તહેવ અટ્ટો' એ બહુસમરમણીય ભૂમિભાગની વચ્ચેમાં રહેલા
 પ્રાસાદાવતંસકની બરાબર મધ્યભાગમાં એક મણિપીઠિકા છે. તેની લંબાઈ
 પહોળાઈ એ યોજનની છે. તેના પર એક સિંહાસન છે. તેની આરે બાજુ
 સામાનિક દેવાને યોગ્ય ભદ્રાસનો છે. અહીંયાં ચાર અગ્રમહિષિયોના, સાત
 અનીકાધિપતિયોના અને ૧૬ સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવાના ભદ્રાસનોનું
 વર્ણન પણ કરી લેવું. આ ચંદ્ર દ્વીપોનું આ નામ અનાદિકાલીન છે. આ
 સંબંધમાં જેવું વર્ણન પહેલાં કરવામાં આવેલ છે, એ જ પ્રમાણેનું વર્ણન
 અહીંયાં પણ કરી લેવું. હે ભગવન્ આ દ્વીપોનું નામ ચંદ્ર દ્વીપ એ પ્રમા-
 ãણેનું કેમ કહેલ છે ? તો તેનું કારણ પ્રભુશ્રીએ ગૌતમસ્વામીને એ રીતે કહેલ
 છે કે-હે ગૌતમ ! 'વહુસુ સુહુડાસુ સુહુડિયાસુ વહુઈં ઉપ્પલાઈં ચંદવળ્લામાઈં ચંદા
 એત્થ દેવા મહિહુડિયા જાવ પલ્લિઓવમદ્વિઈયા પરિવસંતિ' આ દ્વીપમાં નાની મોટી

पत्राणि चन्द्रवर्णाभानि चन्द्राकाराणि-चन्द्रवर्णतुल्यानि सन्ति । महर्द्धिकौ यावत्-
पल्योपमस्थितिमन्तौ द्वावत्रचन्द्रदेवौ परिवसतः । 'ते णं तत्थ पत्तेयं २ चउण्हं
सामाणियसाहस्सीणं जाव चंददीवाणं चंदाण य रायहाणीणं अन्नेसिं च बहूणं
जोइसियाणं देवाणं देवीण य आहेवच्चं जाव विहरंति' यथोक्तविशेषणविशिष्टौ
तौ द्वावपि चन्द्रदेवौ तत्र प्रत्येकं २ चतुः सामानिक-चतस्रग्रमहिषी-तिसृपरिपत्-
-सप्तसप्ताऽनीकाऽनीकाधिपति-षोडशात्मरक्षकदेवसहस्राणां चन्द्रद्वीपयोश्चन्द्रयोश्च
राजधान्योः स्वस्य २ चन्द्रद्वीपस्य स्वस्याश्चन्द्राभिधानाया राजधान्याः अन्येषा-
मपि तद्वास्तव्य ज्योतिष्कदेवदेवीनामाधिपत्य-पौरपत्य-भर्तृत्व-स्वामित्वा-

बडी वावडियां हैं उनमें अनेक उत्पल आदि चन्द्र के वर्ण के जैसे हैं
चन्द्र की आभा के समान आभा वाले हैं तथा-यहाँ पर चन्द्र नामका
देव जो कि महर्द्धिक आदि विशेषणों वाला है और यावत् जिसकी
एक पल्योपम की स्थिति है रहता है 'ते णं तत्थ पत्तेयं पत्तेयं चउण्हं
सामाणियसाहस्सीणं जाव चंद दीवाणं चंदाण य रायहाणीणं अन्नेसिं
च बहूणं जोतिसियाणं देवाणं देवीण य आहेवच्चं जाव विहरंति' ये
प्रत्येक चन्द्र देव वहाँ पर रहते हुए चार हजार सामानिक देवों का
यावत् चन्द्रद्वीपों का चन्द्रा राजधानी का तथा वहाँ के अन्य और
भी ज्योतिष्क देवों का और देवियों का आधिपत्य आदि करते हुए
यावत् सुख पूर्वक अपना समय व्यतीत करते हैं 'से तेणट्ठेणं गोयमा !
चंददीवा जाव णिच्चा' इसी कारण हे गौतम ! इन द्वीपों का नाम
चन्द्रद्वीप ऐसा हुआ है । तथा ये द्वीप अनादि निधन हैं क्योंकि ये
पहिले कभी नहीं थे ऐसा भी नहीं है वर्तमान काल में ये नहीं हैं

જે વાવો છે તેમાં અનેક ઉત્પલો વિગેરે ચંદ્રના વર્ણના જેવા છે. ચંદ્રની
આભા જેવી આભાવાળા છે, તથા અહીંયાં ચંદ્ર નામના દેવ કે જે મહર્દ્ધિક
વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. અને યાવત્ જેમની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે.
તે રહે છે. 'તેણં તત્થ પત્તેયં પત્તેયં ચઉણ્હં સામાણિયસાહસ્સીણં જાવ ચંદ દીવાણં
ચંદાણય રાયહાણીણં અન્નેસિં ચ બહૂણં જોતિસિયાણં દેવાણં દેવીણય આહેવચ્ચં
જાવ વિહરંતિ' એ દરેક ચંદ્ર દેવ ત્યાં રહેતા થકા ચાર હજાર સામાનિક
દેવોનું, યાવત્ ચંદ્ર દ્વીપોનું તથા ચંદ્રારાજધાનીનું તથા ત્યાંના બીજા જ્યોતિ-
ષ્ક દેવોનું અને દેવિયોનું અધિપતિપણું વિગેરે કરતા થકા યાવત્ સુખપૂર્વક
પોતાનો સમય વીતાવે છે. 'સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! ચંદ દીવા જાવ ણિચ્ચા' આ
કારણથી હે ગૌતમ ! આ દ્વીપોનું નામ ચંદ્રદ્વીપ એ પ્રમાણે થયેલ છે. તથા
આ દ્વીપો અનાદિ કાલિન છે. કેમકે એ પહેલા ક્યારેય ન હતા તેમ નથી.

ऽऽज्ञેશ્વર-सेनापत्यानि कारयन्तौ पालयन्तौ यथामुखं विहरतः । तत्तद्योगा-
च्चन्द्रनाम्नाव्यवहतोऽयं द्वीपः इतोऽन्यदपि गौतम ! चन्द्रद्वीप इत्येतस्य शाश्वतं नाम-

‘नाऽऽसीत्पुरा-नास्ति न वा भविष्येपा न शङ्का किमु वच्मि तत्र ।

आसीत्पुराऽऽस्ते परतो भविष्यत्येवं न यद्वयेति तदस्ति नाम ॥

‘સે ગણેણં ગોયમા ! ચંદ્રદીવા જાવ ગિચ્ચા’ તત્તેનાર્થેન ગૌતમ ! એવમુચ્યતે-
દ્વીપોઽયમ્ ચન્દ્રસદૃશોત્પલાદિ યોગાત્ ચન્દ્રસ્વામિકૃત્વાચ્ચ ચન્દ્રદ્વીપઃ શાશ્વતો
ધ્રુવો યાવન્નિત્ય ઇતિ । ‘કહિ ણં મંતે ! જંબુદીવગાણં ચંદાણં ચંદાઓ નામ રાય-
હાણીઓ પન્નત્તાઓ’ કુત્ર સ્થલ મદન્ત ! ચન્દ્રદ્વીપગતયોશ્ચન્દ્રયોચન્દ્રે નામ રાજ-
ધાન્યો વિદ્યેતે ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! ચંદ્રદીવાણં પુરત્થિમેણં તિરિયં જાવ
અણ્ણમ્મિ જંબુદીવે દીવે-ચારસજોયણસહસ્સાઈ’ ઓગાહિત્તા’ ગૌતમ ! ચન્દ્રદ્વી-
પયોઃ પૂર્વસ્યાં તિર્યગસંખોય દ્વીપસમુદ્રાન્ વ્યતિવ્રજ્યાઽન્યસ્મિન્ જમ્બૂદ્વીપ નામ્નિ
દ્વીપે દ્વાદશયોજનસહસ્રાણ્યવગાહ્યાઽત્ર સ્થલ ચન્દ્રદેવયોઃ પૃથક્ ૨ ચન્દ્રા નામ રાજ-

ऐसा भी नहीं है तथा भविष्यत् काल में ये नहीं रहेंगे ऐसा भी नहीं
है अतः ये त्रिकालावस्थायी है सोही कहा है-

‘नासीत् पुरा नास्ति न वा भविष्यत्येपा न शङ्का किमु वच्मि तत्र
आसीत् पुराऽस्ते परतो भविष्यत्येवं न यद्वयेति तदस्ति नाम’

‘કહિ ણં મંતે ! જંબુદીવગાણં ચંદાણં ચંદાઓ નામ રાયહાણીઓ
પન્નત્તાઓ’ હે મદન્ત ! જમ્બૂદ્વીપ કે ચંદ્રમાઓં કી ચન્દ્રા નામકી
રાજધાનીયાં કહ્યાં પર કહી ગઈ હૈં ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં ‘ગોયમા
ચંદ્રદીવાણં પુરત્થિમેણં તિરિયં જાવ અણ્ણમ્મિ જંબુદીવે દીવે ચારસ
જોયણસહસ્સાઈ ઓગાહિત્તા તં ચેવ પરાણં જાવ ઇ મહિઙ્ગિયા ચંદા
દેવા ૨’ જમ્બૂદ્વીપ સે પૂર્વ મેં તિરછે અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોં કો
ઉલ્લઙ્ઘન કરકે જાને પર આગત અન્ય જંબૂદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં ૧૨

वर्तमान क्षणमां पशु नथी तेम नथी तथा भविष्यमां पशु नडीं डोय तेम
नथी तेथी ते त्रणे क्षणमां रहवावाणा छे तेम समज्जुं. ओ न डहुं छे डे

‘નાસીત પુરા નાસ્તિ વા ભવિષ્યત્યેપા ન શંકા કિમુ વચ્મિ તત્ર આસીત્
પુરાઽસ્તે પરતો ભવિષ્યત્યેવં ન યદ્વચેતિ તદસ્તિ નામ, કહિણ મંતે ! જંબુદીવગણ
ચંદાણં ચંદાઓ નામ રાયહાણીઓ પન્નત્તાઓ’ હે ભગવન્ જંબૂદીપના ચંદ્રમાઓની
ચંદ્રા નામની રાજધાનીયો ક્યાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે
છે કે-‘ગોયમા ! ચંદ્રદીવાણં પુરત્થિમેણં તિરિયં જાવ અણ્ણમ્મિ જંબુદીવે દીવે ચારસ
જોયણસહસ્સાઈ ઓગાહિત્તા તં ચેવ પમાણં જાવ ઇ મહિઙ્ગિયા ચંદા દેવા
દેવા’ જંબૂદીપથી પૂર્વમાં તિરછા અસંખ્યાત દ્વીપો અને સમુદ્રોને ઓળંગીને
આગળ જવાથી ત્યાં આવતા બીજા જંબૂદીપ નામના દ્વીપમા ૧૨ ખાર હબર

ધાની પ્રસિદ્ધા સાચાઽઽયામવિષ્કમ્ભાભ્યાં દ્વાદશયોજનસહસ્રાણિ સપ્તત્રિંશદ્યોજન-
સહસ્રાણિ નવ ચાઽષ્ટચત્વરિંશતં યોજનશતાનિ કિશ્ચિદ્વિશેષાધિકાનિ પરિક્ષેપેણ
પ્રજ્ઞપ્તા યા ચ પ્રાકારેણૈકેન સર્વત્ર ચતુર્દિશુ પરિવેષ્ટિતા । પ્રાકારશ્ચ સપ્તત્રિંશદ્યોજ-
નાનિ અર્ધયોજનં ચ ઉચ્ચૈરુર્ધ્વમ્ મૂલેઽર્ધત્રયોદશયોજનાનિ વિષ્કમ્ભેણ મધ્યે
ક્રોશાધિક પદ્યયોજનાનિ વિષ્કમ્ભેણ મૂલે વિસ્તીર્ણો મધ્યે સંક્ષિપ્ત ઉપરિ તનુકો
બહિર્વૃત્તોઽન્તઃશ્વતુસ્રોઽત એવ ગોપુચ્છ સંસ્થાનસંસ્થિત ઇવ સર્વકનકમયોઽચ્છો યાવત્-
પ્રતિરૂપઃ । સ હિ પ્રાકાર-કપિશીર્ષકેણ નાનાવર્ણેઃ કૃષ્ણૈ ર્યાવચ્છુલ્લૈરુપશોભિતઃ
કપિશીર્ષકશ્ચ-ક્રોશમાયામેન પશ્ચધનુઃ શતાનિ વિષ્કમ્ભેણ, દેશોનમર્ધક્રોશમુચ્ચૈ-

હજાર યોજન સે પેરે દો ચન્દ્ર દેવોં કી પૃથક્ ૨ દો ચન્દ્રા નામ કી
રાજધાનિયાં હૈં । ઇનકી લંબાઈ ચૌડાઈ ૧૨ હજાર યોજન કી હૈં તથા
ઇનકા પરિક્ષેપ ૩૭૯૪ યોજન સે કુછ અધિક હૈ પ્રત્યેક રાજધાની
ચારોં ઓર સે એક વિશાલ કોટ સે ઘિરી હુઈ હૈ કોટ કી ઝંચાઈ ૩૭
યોજન કી હૈ મૂલ મેં ૧૨॥ યોજન કી ચૌડાઈ હૈ મધ્ય મેં ઇસ્કી
ચૌડાઈ ૬। યોજન કી હૈ ઇસ પ્રકાર સે યહ કોટ મૂલ મેં વિસ્તીર્ણ મધ્ય
મેં સંક્ષિપ્ત ઓર ઝપર મેં પતલા હો ગયા હૈ અતઃ ઇસ્કા આકાર ગો-
પુચ્છ કે જૈસા હો ગયા હૈ બાહિર મેં યહ વૃત્ત ગોલ હૈ-ઓર ખીતર
મેં યહ ચતુરસ્ર હૈ સર્વરૂપ સે યહ કનકમય હૈ એવં આકાશ ઓર
સ્ફટિક મણિ કે જૈસા યહ ચિલકુલ સ્વચ્છ હૈ યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈ યહ
કોટ કપિશીર્ષક-કંગુરોં-સે એવં નાના વર્ણ કે કૃષ્ણ યાવત્ શુક્લ
વર્ણ કે-મણિયોં સે સુશોભિત હૈ કપિશીર્ષક કંગુરા કી લંબાઈ એક

યોજન પર યે ચંદ્ર દેવોની અલગ અલગ યે ચન્દ્રા નામની રાજધાનીયો છે.
તેની લંબાઈ પહોળાઈ ૧૨ ખાર હજાર યોજનની છે. તથા તેનો પરિક્ષેપ
૩૭૯૪ સાડત્રીસસો ચોરાણુ યોજનથી કંઈક વધારે છે. એ દરેક રાજધાનીયો
ચારે બાજુથી એક વિશાળ કોટથી ઘેરાયેલ છે. કોટની ઊંચાઈ ૩૭ સાડત્રીસ
યોજનની છે. મૂળમાં ૧૨॥ સાડા ખાર યોજનની તેની પહોળાઈ છે, મધ્યમાં
તેની પહોળાઈ ૬। સવા છ યોજનની છે. એ રીતે આ કોટ મૂળમાં વિસ્તાર
વાળો મધ્યમાં સંકોચવાળો અને ઉપરના ભાગમાં પાતળો છે. તેથી તેનો
આકાર ગાયના પુંછડાના જેવો જણાય છે. બહારના ભાગમાં તે વૃત્ત-ગોળ છે.
અને અંદરના ભાગમાં તે ચોખ્ખુણિયો છે. તે સર્વ પ્રકારે કનકમય છે. તેમજ
આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવો તે બિલકુલ સ્વચ્છ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ
છે. આ કોટ કાંગરાઓથી તથા અનેક વર્ણના કૃષ્ણ યાવત્ સફેદવર્ણના મણિયોથી
સુશોભિત છે. એ કાંગરાઓની લંબાઈ એક ગાઉની છે અને તેની પહોળાઈ
જી ૦ ૭૭

સ્ત્વેન સર્વાત્મના મણિમયોઽચ્છો યાવત્પતિરૂપઃ । તત્રૈકો મહાન્ વનપણ્ડઃ તત્ર ચ
—મણિપીઠિકા તદ્વહુમધ્યદેશભાગે बहुसमरमणीयो देशभागः । अत्र महर्द्धिको०
યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિમન્તૌ ચન્દ્રૌ દેવૌ પરિવસતઃ ઇત્યાદિક્રમેણ વિજયારાજ-
ધાનીવત્ ચન્દ્રા-રાજધાન્યાપિ વર્ણયિતવ્યા—एतदभिप्रायेणैवाह—‘તં ચ પમાણં
જાવ મહર્દ્ધિયા ચંદા દેવા’ તદેવ પ્રમાણં ચન્દ્રારાજધાન્યા યાવત્ મહર્દ્ધિકો ચન્દ્રૌ
દેવૌ ચન્દ્રૌ દેવાવિતિ ।

અથ સૂર્યદ્વીપ વક્તવ્યતા—‘કહિ ણં મંતે ! જંબુદીવગાણં સૂરાણં સૂરદીવા ણામં દીવા
ણામં દીવા પન્નત્તા—गोयमा ! जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पच्चत्थिमेणं

કોશ કી ઓર ચૌડાઈ પાંચસૌ ધનુષ કી હૈ તથા ઝંચાઈ કુછ કમ
આધે કોશ કી હૈ યે કંગુરે સર્વાત્મના મણિમય હૈ યાવત્ સ્વચ્છ એવં
પ્રતિરૂપ હૈ યહાં પર એક મહાન્ વનપણ્ડ હૈ હસ મેં એક વિશાલ મણિ-
પીઠિકા હૈ હસકા મધ્યભાગ बहुसमरमणीय है । इस में सपरिवार
સિંહાસન હૈ યહાં મહર્દ્ધિક આદિ વિશેષણોં સે યુક્ત ઓર એક પલ્યો-
પમ કી સ્થિતિ વાલે દો ચન્દ્ર દેવ અપની રાજધાની મેં રહતે હૈ ઇત્યાદિ
ક્રમ સે વિજયા રાજધાની કી તરહ ચન્દ્રા રાજધાની કા ભી વર્ણન કર
લેનાં ચાહિયે, હસી અભિપ્રાય કો લેકર સૂત્રકાર ને ‘તં ચેવ પમાણં
જાવ મહર્દ્ધિયા ચંદા દેવા’ એસા સૂત્રપાઠ કહા હૈ ।

સૂર્યદેવ વક્તવ્યતા—

‘કહિ ણં મંતે ! જંબુદીવગાણં સૂરાણં સૂરદીવા ણામં દીવા’ હૈ
भदन्त ? जम्बुद्वीप के दो सूर्यों के दो सूर्यद्वीप कहाँ पर है ? उत्तर में
પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘गोयमा ! जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पच्चत्थिमेणं

પ૦૦ પાંચસૌ ધનુષની છે, તથા તેની ઉંચાઇ ક’ંઇક ઓછી અર્ધા ગાઉની છે;
આ કંગરાઓ સર્વાત્મના મણિમય છે, યાવત્ સ્વચ્છ અને પ્રતિરૂપ છે, અહીંયા
એક વિશાળ વનખંડ છે. તેમાં એક ઘણી મોટી એવી મણિપીઠિકા છે, તેનો
મધ્યભાગ બહુસમ રમણીય છે. તેમાં સપરિવાર સિંહાસન છે. અહીંયા મહ-
ર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણોથી યુક્ત અને એક પલ્યોપમની સ્થિતિવાળા બે ચંદ્ર
દેવ પોતાની રાજધાનીમાં રહે છે વિગેરે કમથી વિજયારાજધાનીની જેમ ચંદ્રા
રાજધાનીનું વર્ણન પણ ફરી લેવું. એજ અભિપ્રાયને લઈને સૂત્રકારે ‘તં ચેવ
પમાણં જાવ મહર્દ્ધિયા ચંદા દેવા’ આ પ્રમાણેનો સૂત્રપાઠ કહેલ છે.

સૂર્યદેવ સંબંધી વક્તવ્યતા.

‘કહિ ણં મંતે ! જંબુદીવગાણં સૂરાણં સૂરદીવા ણામં દીવા’ હૈ લગવન જંબુદીપના
બે સૂર્યોના બે સૂર્યદ્વીપો કયાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે
હે—‘गोयमा ! जंबुद्वीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स पच्चत्थिमेणं लवणसमुहं वारस जोयण-

लवणसमुद्रं वारसजोयणसहस्साइं ओगाहिता तं चेव उच्चत्तं आयामविक्षंभेण परि-
क्खेवो-वेइया वणसंडा' कुत्र खलु भदन्त ! जम्बूद्वीपगतसूर्ययोः सूरद्वीपौ नाम
द्वीपौ प्रज्ञप्तौ ? भगवानाह-हे गौतम ! जम्बूद्वीप नाम्नि द्वीपे मन्दरपर्वत पश्चिम-
दिशि द्वादशयोजनसहस्राणि लवणसमुद्रमवगाह्याऽत्र प्रदेशे सूर्यद्वीपौ वर्तते । तदे-
वोच्चत्वं द्वादशयोजनसहस्राण्यायामविक्षम्भाभ्याम्-सप्तत्रिंशद्योजनसहस्राणि नव
चाऽष्टाचत्वारिंशानि योजनशतानि किञ्चिद्विशेषाधिकानि परिक्षेपेण स हि सूरद्वीपः
पद्मवरवेदिका वनपण्डाभ्यां सर्वतः समन्तात् संपरिवेष्टितः, अत्र-पद्मवरवेदिका
वनपण्डयो वर्णनं कर्तव्यम् । 'भूमिभागा जाव आसयंति' सूरद्वीपान्तर्गतो बहु-
समरमणीयो भूमिभागस्तत्र तद् द्वीपगता बहवो देवा देव्य आसते शेरते निपी-
दन्ति तिष्ठन्ति० यावद्विहरन्ति । 'पासायवडे'सगाणं तं चेव प्रमाणं' प्रासादावतं-
सकानां तदेव प्रमाणाम् तस्य बहुसमरमणीय भूमिभागस्य मध्ये एको महान् प्रासा-

लवणसमुद्रं वारसजोयणसहस्साइं ओगाहिता तं चेव उच्चत्तं आया-
मविक्षंभेण परिक्खेवो वेइया वणसंडा भूमिभागा' हे गौतम ! जम्बू-
द्वीप के मेरुपर्वत के पश्चिम में लवणसमुद्र में १२ हजार योजन आगे
जाने पर सूर्य द्वीप आता है इसकी लम्बाई चौड़ाई आदि का सब वर्णन
चन्द्रद्वीप के ही जैसा है । यहां पर भी वैदिका, वनपण्ड एवं भूमिभाग
चन्द्रद्वीप के जैसे ही हैं यावत् वहां सूर्य देव रहते हैं उस में एक
प्रासादावतंसक हैं इस प्रासादावतंसक का प्रमाण भी पूर्वोक्त जैसा
ही है० इस प्रासादावतंसक में मणिपीठिका सपरिवार सिंहासन,
आदि का वर्णन भी पूर्वोक्त चन्द्रद्वीप के जैसा ही है ऐसा इस का
नाम क्यों हुआ ? तो इस के उत्तर में यहाँ पर ऐसा कहना चाहिये
कि यहां जो छोटी बड़ी वापिकाएं हैं उन में सूर्य की कांती जैसे उत्पल

सहस्साइं ओगाहिता तं चेव उच्चत्तं आयामविक्षंभेण परिक्खेवो वेइया वणसंडा' हे
गौतम ! जम्बूद्वीपना मेइ पर्वतथी पश्चिमभां लवणसमुद्रभां १२ आर डणर
योजन आगण जवाथी सूर्य द्वीप आवे छे. तेनी लंणाछ पडेणाछ विगेरे तमास
वणुनि अंद्रद्वीपना वणुनि प्रमाणे ज छे. अड्डीया पणु वेदिका वनपंड अने
भूमिभाग अंद्रद्वीपना वणुनि प्रमाणे ज छे. यावत् अड्डीया सूर्य देव रहे छे. तेभां
ओक प्रासादावतंसक छे. आ प्रासादावतंसकनुं प्रमाण पणु पडेलाना प्रमाण
नेटलुं ज छे. आ प्रासादावतंसकभां ओक मणिपीठिका सपरिवार सिंहासन
विगेरेनुं वणुनि पणु पडेला छेले अंद्रद्वीपना वणुनि प्रमाणे ज छे. तेनुं नाम
सूर्य द्वीप ओ प्रमाणे केवी रीते थयेल छे ? तो तेना उत्तरभां अड्डीयां ओवुं
छेवुं नेओ के अड्डीयां नानी मोटी वावे छे. तेभां सूर्यनी कांती नेवा

દાવતંસકઃ પ્રજ્ઞસઃ સ ચ વિજયરાજધાની પ્રાસાદવદેવ વર્ણનીયઃ । ‘મણિપેદિયા સીંહાસણા સપરિવારા’ તત્પ્રાસાદાવતંસકવહુમધ્યદેશભાગે મહત્યેકા મણિપીઠિકા, તસ્યામેકં વૃહત્સિંહાસનમ્ સિંહાસનચતુર્દિશુ સામાનિકાનામગ્રમદ્વિપીણાં સપ્તા-
ડનીકાડનીકાધિપતીનાં પોહશાત્મરક્ષકદેવસહસ્રાણાં યોગ્યાનિ તાવત્પ્રમાણકાનિ
મદ્રાસનાનિ । ‘અટ્ટો૦’ અર્થઃ પૂર્વવદેવ, ‘ઉપ્પલાઈં સૂરપ્પમાઈં સૂરા एत्थ દેવા
જાવ૦’ હે મદન્ત ! તદ્ દ્વીપસ્ય સૂર્યદ્વીપનામ્નિ કો હેતુઃ ? ગૌતમ ! તદ્ દ્વીપે
ક્ષુદ્ર-ક્ષુલ્લિકાસ્વપિ વાપીપુ યાવદ્વિલપદ્વક્તિપુ વદ્વૃત્પલાનિ યાવત્-શત-સહસ્ર-
પત્રાણિ સૂર્યાડ્ઽમાડ્ઽકારવર્ણવન્તિ તત્તદ્યોગાત્—

કિંચ્ચ-સૂર્યનામધેયૌ દ્વૌ દેવાવત્ર પરિવસતઃ સૂર્યસ્વામિકત્વાત્ ।

કિંચ્ચ-સૂર્યદ્વીપ इत्येतस्य शाश्वतं नामधेयं यावन्नित्यः सूर्यद्वीप इति ।

‘રાયદાણીઓ સકાળં દીવાળં યચ્ચત્થિમેણં અણ્ણમ્મિ જંબુદ્વીવે દીવે તં ચેવ
જાવ સૂરા દેવા’ ક નુ યલુ મદન્ત ! સૂર્યદ્વીપયો રાજધન્યો ? ગૌતમ ! સૂર્યદ્વીપ
પશ્ચિમાયામન્ય જમ્બૂદ્વીપે દ્વાદશયોજનસહસ્રાણ્યવગાહ્ય સૂર્યદેવયોઃ સૂર્યાભિધાને
રાજધાન્યૌ સર્વમન્યદ્વિજયા રાજધાનીવદ્વક્તવ્યમ્ યાવત્સૂર્યૌ દેવૌ સૂર્યૌ દેવાવિતિ ।
સમ્પ્રતિ લવણદ્વીપગત ચન્દ્રસૂર્યદ્વીપવક્તવ્યતામાહ—‘કહિ ણં મંતે ! અઢિંમતર-
લાવણગાળં ચંદાણં ચંદદીવા ણામં દીવા પન્નત્તા ગોયમા ! જંબુદ્વીવે દીવે મંદ-

આદિ ઉત્પન્ન હોતે હૈં તથા સૂર્ય નામક જ્યોતિષી ઇન્દ્ર રહતા હૈં હસ
કી સૂર્યા રાજધાની લવણસમુદ્ર સૂર્યદ્વીપ સે પશ્ચિમ મેં અન્ય જંબુદ્વીપ
મેં ૧૨ હજાર યોજન આગે જાને પર હૈં વાકી કા હસ સમ્બન્ધ મેં ઓર
સવ કથન વિજયા રાજધાની કે હી જૈસા હૈં ।

લવણદ્વીપગત ચન્દ્ર સૂર્યદ્વીપ વક્તવ્યતા—

‘કહિ ણં મંતે ! અઢિંમતર લાવણગાળં ચંદાણં ચંદ દીવા ણામં દીવા
પણ્ણત્તા’ લવણસમુદ્ર મેં રહકર જમ્બુદ્વીપ કી દિશા મેં ફિરને વાલે-
શિશ્વા કે પહિલે ૨ ફિરને વાલે દો ચન્દ્રમાઓં કે દો દ્વીપ કહાં પર હૈં ?

ઉત્પલો વિગેરે ઉત્પન્ન થાય છે. તથા સૂર્ય નામના જ્યોતિષિક ઇન્દ્ર ત્યાં રહે
છે. તેની સૂર્યા રાજધાની લવણ સમુદ્રના સૂર્યદ્વીપથી પશ્ચિમ દિશામાં બીજા
જંબુદ્વીપમાં ૧૨ બાર હજાર યોજન આગળ જવાથી આવે છે. આ શિવાય
બાકીનું બીજું તમામ આ સંબંધી કથન વિજયા રાજધાનીના કથન પ્રમાણે છે.

લવણસમુદ્રમાં આવેલ ચંદ્ર સૂર્ય દ્વીપનું કથન

‘કહિ ણં મંતે ! અઢિંમતરલાવણાળં ચંદાણં ચંદદીવા ણામં દીવા પણ્ણત્તા’
લવણ સમુદ્રમાં રહીને જંબુદ્વીપની દિશામાં ફરવાવાળા-શિખાની પહેલા
પહેલા ફરવાવાળા બે ચંદ્રમાઓના બે ચંદ્રદ્વીપો ક્યાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના

रस्स पव्वयस्स पुरत्थिमेणं लवणसमुदं बाहसजोयणसहस्साइं ओगाहिता एत्थ
णं अर्म्मितरलावणाणं चंदाणं चंददीवा णामं दीवा पन्नत्ता' कुत्र खलु भदन्त !
आभ्यन्तरौ-मध्यगतदेशचारिणौ, लवणे भवौ लावणिकौ, तौ च तौ तयोश्चन्द्रद्वयो-
श्चन्द्रद्वीपौ नाम द्वीपौ ? भगवानाह-गौतम !

श्रूयते हि पुराविदां तु मुखतः प्राच्यां तु मेरोर्दिशि
क्षारोदं दश-नेत्र योजनशतं संगुण्य सद्भिः शतैः ।
अभ्यन्तश्चरतोस्तु लावणिकयोः संविश्य चन्द्रौ स्थितौ,
द्वीपा चन्द्रमसोः पुमान् क नु नरः सिद्धिं विना दर्शयेत् ॥१॥

जम्बुद्वीप नाम्नि द्वीपे मन्दरपर्वतस्य पूर्वदिशि द्वादशयोजनसहस्राणि
यावल्लवणसमुद्रमवगाह्याऽत्राऽऽभ्यन्तरलावणिक चन्द्रयोश्चन्द्रौ नाम द्वीपौ प्रज्ञप्तौ,
'जहा जंबुद्वीवगा चंदा तहा भाणियव्वा' यथा-जम्बूद्वीपगतौ चन्द्रविमानावपि
तथा भणितव्यौ अस्मिन्नेवसूत्रे-चन्द्रद्वीपमधिकृत्य जम्बूद्वीपगतचन्द्रद्वीपस्य

उत्तर में चक्षु कहते हैं-गोयमा !

'श्रूयते हि पुराविदां तु मुखतः प्राच्यां तु मेरोर्दिशि
क्षारोदं दशनेत्रयोजनशतं संगुण्य सद्भिः शतैः ॥
अभ्यन्तश्चरतोस्तु लावणिकयोः संविश्य चन्द्रौ स्थितौ ।
द्वीपौ चन्द्रमसौ पुमान् क नु नरः सिद्धिं विना दर्शयेत् ॥१॥

हे गौतम ! जम्बूद्वीप नाम के द्वीप में स्थित मन्दर पर्वत की पूर्व
दिशा में १२ हजार योजन तक लवणसमुद्र को अवगाहित कर के
आगत ठीक इसी स्थान पर आभ्यन्तर लावणिक दो चन्द्रमाओं के
दो चन्द्रद्वीप हैं 'जहा जंबुद्वीवगा चंदा तहा भाणियव्वा' जिस प्रकार
से इसी सूत्र में चन्द्रद्वीप को लेकर जम्बूद्वीपगत चन्द्रद्वीप की वक्तव्यता

उत्तरमां प्रबुश्री कडे छे डे-गोयमा । हे गौतम ।

श्रूयते हि पुराविदां तु मुखतः प्राच्यां तु मेरोर्दिशि,
क्षारोदं दशनेत्र योजनशतं संगुण्यसद्भिः शतैः ॥
अभ्यन्तश्चरतोस्तु लावणिकयोः संविश्य चन्द्रौ स्थितौ,
द्वीपौ चन्द्रमसौ पुमान् क्व नु नरः सिद्धिं विना दर्शयेत् ॥ १ ॥

जम्बूद्वीप नामना द्वीपमां रडेल मंदर पर्वतनी पूर्व दिशांमां १२
थार डुनर योजन पर्यन्त लवण समुद्रने अवगाहित करीने त्यां आवेल
थरोथर ओज स्थान पर आभ्यन्तर लवणसमुद्रमां जे चंद्रमाओना जे चंद्र-
द्वीपो छे, 'जहा जंबुद्वीवगा चंदा तहा भाणियव्वा' जे प्रमाणे आ सूत्रमां
चंद्रद्वीपने लउने जम्बूद्वीपमां आवेल चंद्रद्वीपनु कथन करेल छे. ओ ज

વક્તવ્યતા પ્રતિપાદિતા નિરવશેષેદાપિ સૈવ વક્તવ્યા इति ! 'णवरि रायहाणीओ
अण्णंमि लवणे सेसं तं चेव' नवरं राजधान्यौ वक्तव्येऽन्यलवणसमुद्रे जम्बूद्वीप-
गतचन्द्राराजधानी तत्रैव लवणेऽत्रत्यलवणसमुद्रंगतचन्द्रयो रन्यलवणसमुद्रे एता-
वानेवोभयो मेदः, अन्यत्सर्वं जम्बूद्वीपवदेवचन्द्रद्वीपस्येत्याह-शेषं तदेवेति । 'एवं
अद्विभतरलावणगाणं सूरान वि-लवणसमुद्रं वारसजोयणसहस्साइं तहेव सव्वं
जाव रायहाणीओ' एवम्-आभ्यन्तर लावणिक चन्द्रद्वीपवत् आभ्यन्तरलावणिक
सूर्य द्वीपयोरपि वर्णनम् तथाहि-कुत्र खलु भदन्ताऽऽभ्यन्तरलावणिकसूर्ययोः

કહી ગઈ है वही सब वक्तव्यता यहां पर भी कह लेनी चाहिये०
'णवरं रायहाणीओ अण्णंमि लवणे सेसं तं चेव' यहाँ पर विशेषता
केवल यही है कि इन की राजधानी अन्य लवणसमुद्र में हैं जम्बू-
द्वीपगत चन्द्रा राजधानी अन्य जम्बूद्वीप में हैं परन्तु लवणसमुद्रगत
चन्द्रमाओं की राजधानी अन्य लवणसमुद्र में हैं अर्थात् अपने २
द्वीप की पूर्वदिशा में अन्य लवणसमुद्र में १२ हजार योजन आगे जा
करके हैं 'एवं अद्विभतरलावणगाणं सूरानवि लवणसमुद्रं वारसजो-
यणसहस्साइं तहेव सव्वं जाव रायहाणीओ' आभ्यन्तर लावणिक
चन्द्रद्वीपों की तरह लवण समुद्र में बारह हजार योजन पर आभ्यन्तर
लवणसमुद्र के दो सूर्य के दो सूर्य द्वीप कहे गये हैं तात्पर्य ऐसा है
कि जब गौतम ने प्रभु से ऐसा पूछा-हे भदन्त ! आभ्यन्तर लावणिक
दो सूर्यों के सूर्यद्वीप नामके दो द्वीप कहाँ पर हैं ? तब इसके उत्तर में
प्रभु ने उनसे ऐसा कहा-हे गौतम ! जम्बूद्वीप की पश्चिमदिशा में

તમામ કથન આહીયાં પશુ કહી લેવું. 'णवरं रायहाणीओ अण्णंमि लवणे सेसं
तं चेव' આહીયાં વિશેષતા એવળ એજ છે કે-તેની રાજધાની અન્ય લવણ
સમુદ્રમાં છે, ચંદ્રદ્વીપમાં આવેલ ચંદ્રારાજધાની અન્ય જંબૂદ્વીપમાં છે. પરંતુ
લવણ સમુદ્રમાં આવેલ ચંદ્રમાઓની રાજધાની અન્ય લવણ સમુદ્રમાં છે.
અર્થાત્ પોતપોતાના દ્વીપની પૂર્વ દિશામાં અન્ય લવણ સમુદ્રમાં ૧૨ ખાર
હજાર યોજન આગળ જવાથી આવે છે. 'एवं अद्विभतरलावणगाणं सूरान वि
लवणसमुद्रं वारस जोयणसहस्माइं तहेव सव्वं जाव रायहाणीओ' આભ્યંતર
લવણસમુદ્રના ચંદ્ર દ્વીપોની જેમ લવણ સમુદ્રમાં ખાર હજાર યોજન પર
આભ્યંતર લવણ સમુદ્રના બે સૂર્યોના બે સૂર્ય દ્વીપો કહેલા છે. આ કથનનું
તાત્પર્ય એવું છે કે-ત્યારે ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે હે
ભગવન્ આભ્યંતર લવણ સમુદ્ર સંબંધી બે સૂર્યોના સૂર્યદ્વીપ નામના બે
દ્વીપો ક્યાં આવેલા છે ? ત્યારે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ તેઓને એવું

सूर्यद्वीपौ नाम द्वीपौ? गौतम ! जम्बूद्वीप पश्चिमायामेवमेवलवणसमुद्रं द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्याऽत्रैतस्मिन्नवकाशेऽऽभ्यन्तरलावणिकसूर्ययोः सूर्यद्वीपौ इत्यादि ।
आभ्यन्तरलावणिकचन्द्र द्वीपवत् ।

अथ बाह्य लावणिकचन्द्रसूर्यवक्तव्यता—‘कहि णं भंते ! बाहिरलावणगाणं चंदाणं चंद दीवा णामं दीवा पन्नत्ता गोयमा ! लवणस्स समुदस्स पुरत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ-लवण समुद्रं पच्चत्थिमेणं—बारसजोयणसहस्साइं ओगाहित्ता—एत्थ णं बाहिर लावणगाणं चंद दीवा नाम दीवा पन्नत्ता’ कुत्र स्थाने खलु भदन्त ! बाह्यलावणिकचन्द्रयोश्चन्द्रद्वीपौ नाम द्वीपौ कथितौ तत्र बाह्यलावणिकौ नाम लवणसमुद्रे शिखाया वह्निश्चारिणौ चन्द्रौ इति प्रश्नः ? भगवानाह—गौतम ! लवणसमुद्रस्य पूर्वदिशि विद्यमान चरमान्तवेदिकान्ता लवणसमुद्रं पश्चिमायां द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्य—अत्राऽवकाशे बाह्यलावणिकचन्द्रद्वीपौ नाम द्वीपौ

लवणसमुद्र को १२ हजार योजन प्रमाण पार करके आगत स्थान पर अभ्यन्तर लावणिक दो सूर्यों के सूर्यद्वीप नामके द्वीप हैं ।

बाह्यलावणिक चन्द्रसूर्यवक्तव्यता—

‘कहि णं भंते ! बाहिरलावणगाणं चंदाणं चंददीवा णामं दीवा पन्नत्ता, गोयमा ! लवणस्स समुदस्स पुरत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ लवणसमुद्रं पच्चत्थिमेणं बारसजोयणसहस्साइं ओगाहित्ता एत्थ णं बाहिरलावणगाणं चंददीवा नामं दीवा पन्नत्ता’ हे भदन्त ! बाहर के लवणसमुद्र के दो चन्द्रमाओं के दो चन्द्रद्वीप नाम के द्वीप कहां पर हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं—हे गौतम ! लवणसमुद्र की पश्चिमदिशा में १२ हजार योजन पार करके आगत स्थान में बाह्यलावणिक दो चन्द्रों के चन्द्रद्वीप नाम

कहेंगे—हे गौतम ! जम्बूद्वीपनी पश्चिम दिशाभां लवण समुद्रने १२ हजार योजन प्रमाण पार करवाथी त्यां आवेल स्थान पर आभ्यन्तर लवण समुद्र संभंधी जे सूर्योना सूर्य द्वीप नामना जे द्वीपो आवेला छे.

बाह्य लवण समुद्रसंभंधी चंद्र सूर्यनुं कथन

‘कहि णं भंते ! बाहिरलावणगाणं चंदाणं चंददीवा णामं दीवा पन्नत्ता गोयमा लवणसमुद्रस्स पुरत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ लवणसमुद्रं पच्चत्थिमेणं बारस जोयण सहस्साइं ओगाहित्ता एत्थणं बाहिरलावणगाणं चंददीवा नाम दीवा पणत्ता’ हे लवणन् षडारना लवण समुद्रना जे चंद्रमाओना चंद्र द्वीप नामना द्वीप कथां आवेल छे ? आ प्रश्नना उत्तरभां प्रभुश्री कहे छे—हे गौतम ! लवण समुद्रनी पूर्व दिशाभां आवेल चरमान्त वेदिकान्तथी लवण समुद्रनी पश्चिम दिशाभां १२ हजार योजन आगण जवाथी त्यां आवेल स्थानभां बाह्य

પ્રજ્ઞસૌ, 'ધાયઙ્સંહદીવં તેણં અદ્વેકોણનલ્હજોયણાં ચત્તાલીસં પંચ ણલ્હાગે જોયણસ્સ ઝસિયા-જલંતાઓ લવણસમુદ્ધં તેણં દો ક્રોસે ઝસિયા-વારસ જોયણસહસ્સાં આયામવિક્કલંભેણં પડમવર વેદ્યા-વનસંહા' ધાતકીપણ્ડ દ્વીપા-ન્તેનાઽર્ધેકોન નવતિ યોજનાનિ, સાર્ધાઽષ્ટાશીતિ યોજનાનીતિ યાવત્ ચત્વારિ-શતં ચ પશ્ચનવતિ ભાગાન્ યોજનસ્યોચ્છિતૌ જલ્યાન્તાલ્હવણસમુદ્ધાન્તેન દ્વી ક્રોશાવુચ્છિતૌ દ્વાદશયોજનસહસ્સાણ્યાયામવિક્કમ્માભ્યામ્ ઉભયો દ્વીપયોર્મધ્યં ગતૈકા પદ્મવરવેદિકા-વનપણ્ડશ્ચ તયોર્વર્ણનં વિધેયમત્ર । 'વહુસમરમણિજ્ઞા ભૂમિભાગા' તત્રોભયદ્વીપયો વહુસમરમણીયો ભૂમિભાગઃ તચ્ચથા-આલિદ્ધપુલ્કર-મિતિ વા ઇત્યાદિ રૂપેણ ભૂમિભાગવર્ણનમ્ 'મણિપેદિયા-સીહાસણા સપરિવારા સો ચેવ અદ્દો' તત્રૈકા મહતીમણિપીઠિકા તદ્વર્ણન મત્ર, મણિપીઠિકાયાં સિંહા-

કે દો દ્વીપ હૈં । 'ધાયઙ્સંહ દીવં તેણં અદ્વેકોણવતિજોયણાં ચત્તા-લીસં ચ પંચણલ્હતિભાગે જોયણસ્સ ઝસિત્તા જલંતાઓ લવણસમુદ્ધં તેણં દો કાસે ઝસિયા વારસજોયણસહસ્સાં આયામવિક્કલંભેણં પડ-મવરવેદ્યા વણસંહા વહુસમરમણિજ્ઞા ભૂમિભાગા મણિપેદિયા સીહા-રણા સપરિવારા સો ચેવ અદ્દો' યે ચન્દ્રદ્વીપ ધાતકીણ્ડ કી દિશા મેં ૮૮॥ યોજન એવં એક યોજન કે ૯૫ ભાગ મેં સે ૪૦ ભાગ પ્રમાણ પાણી સે ઝંચે ઉઠે હુએ હૈં ઓર લવણસમુદ્ધ કી દિશા મેં દો કોશ ઝંચે ઉઠે હુએ હૈં । વારહ હજાર યોજન કી ઇનકી લમ્બાઈ-ચૌડાઈ હૈ । ઇન મેં પ્રત્યેક મેં પદ્મવરવેદિકા એવં વનપણ્ડ હૈં વહુત સમરમણીય ભૂમિભાગ હૈં । મણિપીઠિકાએ હૈં । ઓર સપરિવાર સિંહાસન હૈં । ઇન સબ કા યહાં પર વર્ણન જૈસા કિ ઇનકા પહિલે ક્રિયા જા ચુકા હૈ વૈસા કર

લવણ સમુદ્ર સંજંધી જે અંદ્રોના અંદ્રદ્વીપ નામના જે દ્વીપો આવેલ છે. 'ધાયઙ્સંહ દીવંતેણં અદ્વેકોણવતિ જોયણાં ચત્તાલીસં ચ પંચણલ્હતિભાગે જોયણસ્સ ઝસિત્તા જલંતાઓ લવણસમુદ્ધં તેણં દો કોસે ઝસિત્તા વારસ જોયણસહસ્સાં આયા-મવિક્કલંભેણં પડમવરવેદ્યા વણસંહા વહુસમરમણિજ્ઞા ભૂમિભાગા મણિપેદિયા સીહા સણા સપરિવારા સો ચેવ અદ્દો' આ અંદ્ર દ્વીપ ધાતકીખંડની દિશામાં ૮૮॥ સાડી અઠ્યાસી યોજન અને એક યોજનના ૯૫ પંચાણુ લાગમાં ૪૦ આળીસ લાગ પ્રમાણ પાણીની ઉપર નીકળેલ છે, અને લવણસમુદ્રની દિશામાં જે કોસ ઉપર નીકળેલ છે, બાર હજાર યોજનની તેની લંબાઈ પહોળાઈ છે, તે પ્રત્યે-કમાં પદ્મવર વેદિકા અને વનખંડ છે. તેની અંદરનો ભૂમિભાગ બહુસમરમણીય છે, અને મણિપીઠિકાઓ છે, તથા પરિવાર સહિત સિંહાસન છે. આ બધાનું વર્ણન જે પ્રમાણે પહેલાં એ બધાનું વર્ણન કરવામાં આવી ગયેલ છે. તે પ્રમાણે

સનમ્ તદ્વર્ણનમ્ તદ્દિશુ સામાનિકાદિયોગ્ય મદ્રાસનાનિ સ એવ પૂર્વોક્તોઽર્થઃ ગૌતમ !

‘શુલ્લિકાસુ ચ શુદ્રાસુ તદ્વાપીપૃત્પલાનિ હિ ।

ચન્દ્ર વર્ણાનિ યસ્માત્તુ ચન્દ્રદ્વીપોઽભિધીયતે ॥૧॥

કિન્ચ—નાઽસીપુરા નાઽસ્તિ—ન વા ભવિષ્યત્યેવા ન શક્ષા કિમુવચ્ચિમ તત્ર ।

આસીત્પુરાઽસ્તે પરતો ભવિષ્યત્યેવં ન યદ્વ્યેતિ તદસ્ય નામ ॥૨॥

‘અલક્ષારવિદા વિદ્વન્, વિદુષાઽઽવેદિતં ચ યત્ ।

વેદિતવ્યન્તુ વિદ્વદ્ભિર્વર્ણનાન્નાઽન્તમેષ્યતિ ॥૩॥

‘રાયદાણીઓ સગાળ દીવાળં પુરત્થિમેળં તિરિયમસં० અળ્ળંમિ લવળસમુદ્દે તહેવ સવ્વં’ રાજધાન્યૌ તુ સ્વકીયદ્વીપયોઃ પૂર્વદિશિ તિર્યગસંખ્યેયદ્વીપસમુદ્રા-

લેના ચાહિયે । ઇન દ્વીપોં કા નામ જો ચંન્દ્રદ્વીપ હુઆ હૈ ઉસકા કારણ વર્હાં કી વાપિકા આદિકોં મેં ઉત્પન્ન ઉત્પલ આદિકોં કા ચંન્દ્ર કે જૈસી આભા કાન્તિ આદિકા હોના હૈ । અથવા યે દ્વીપ ઇસી તરહ કે નામ સે અનાદિ કાલ સે પ્રખ્યાત હોતે ચલે આયે હૈં અતઃ યે ત્રિકાલ-વર્ત્તી હોને સે ઇસ તરહ કે ઇન કે નામ હોને મેં કોઈ નિમિત્ત મી નહી હૈ । તદુક્તમ્—

નાસીત્પુરા નાસ્તિ ન વા ભવિષ્યત્યેવા ન શક્ષા કિમુ વચ્ચિમ તત્ર ।

આસીત્પુરાઽસ્તે પરતો ભવિષ્યત્યેવં ન યદ્વેત્તિ તદસ્ય નામ ॥૧॥

અલક્ષારવિદા વિદ્વન્ । વિદુષાઽઽવેદિતં ચ યત્ ।

વેદિતવ્યં તુ વિદ્વદ્ભિર્વર્ણનાન્ત મેષ્યતિ ॥૨॥

અતઃ યે દ્વીપ પહિલે નહીં થે અવ મી નહીં હૈં આગે મી નહીં રહેગે’ એસા નહીં હૈ કિન્તુ યે તો ત્રિકાલવર્ત્તી હૈં એસા જાનના ચાહિયે ‘રાય-

કરી લેવું. આ દ્વીપોના નામ જે ચંદ્ર દ્વીપ એ પ્રમાણે થયેલ છે, તેનું કારણ ત્યાંની વાવો વિગેરેમાં ઉત્પન્ન થનારા કમળો વિગેરેની આભા ચંદ્રના જેવી છે એ છે. અથવા આ દ્વીપ એ પ્રમાણેના નામથી અનાદિ કાલથી પ્રખ્યાત થતા આવ્યા છે. તેથી તે ત્રિકાલલાવી હોવાથી એ રીતનું નામ હોવામાં કોઈ નિમિત્ત કારણ નથી. કહ્યું પણ છે.

‘નાસીત્ પુરા નાસ્તિ ન વા ભવિષ્યત્યેવા ન શક્ષા કિમુવચ્ચિમ તત્ર ।

આસીત્ પુરાઽસ્તે પરતો ભવિષ્યત્યેવં ન યદ્વેતિ તદસ્ય નામ ॥ ૧ ॥

અલક્ષારવિદા વિદ્વન્ વિદુષાઽઽવેદિતં ચ યત્ ।

વેદિતવ્યં તુ વિદ્વદ્ભિર્વર્ણનાન્ત મેષ્યતિ ॥ ૨ ॥

તેથી આ દ્વીપો પહેલા ન હતા, હમણા નથી, અને ભવિષ્યમાં પણ નહીં હોય તેમ નથી. પરંતુ એ તો ત્રણ કાળમાં રહેવાવાળા છે. તેમ સમજવું

નુલ્લઘ્યાઽન્યધારોદે દ્વાદશયોજનસહસ્રાણ્યવગાહ્યાઽત્ર ચન્દ્રાઽભિધાને પ્રજ્ઞપ્તે સર્વ-
જમ્બૂદ્વીપગતરાજધાનીવદ્વર્ણનમ્ । इति । ‘કહિ ણં મંતે ! વાહિરલાવણગાણં
સૂરાણં-સૂરદીવા ણામં દીવા પન્નત્તા, ગોયમા ! લવણસમુદ્ધ પચ્ચત્થિમિલ્લાઓ
વેદ્યંતાઓ-લવણસમુદ્ધં પુરત્થિમેણં વારસજોયણસહસ્સાઈં ધાયડસંડદીવં તેણં
અદ્દેકૂળણઉડં જોયણાઈં’ કસ્મિં સ્થાને હિ મદન્ત ! વાહ્યલાવણિકયોઃ શિશ્વાતો
વહિશ્ચારિણોઃ સૂર્યયોઃ સૂર્યદ્વીપો નામ દ્વીપો પ્રજ્ઞપ્તૌ ? મગવાનાહ-ગૌતમ ! લવણ

હાણીઓ સગાણદીવાણં પુરત્થિમેણં તિરિયમસંઽ અણ્ણામિ લવણસમુદ્ધે
તહેવ સન્વં’ ફલકી દો રાજધાનિયાં અપને-અપને દ્વીપ કી પૂર્વદિશા
મેં તિર્યગ્ અસંલ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોં કો ઉલ્લઙ્ઘન કરકે અન્ય લવણસમુદ્ર
મેં ૧૨ હજાર યોજન આગે જાને પર આગત ટીક હસી સ્થાન પર ચન્દ્રા
નામકી હૈ । ફસ સમ્બન્ધ મેં ઔર સવ વર્ણન જમ્બૂદ્વીપગત રાજધાની
કે જૈસા હી હૈ ઈસા જાનના ચાહિયે ‘કહિ ણં મંતે ! વાહિરલાવગાણં
સૂરાણં સૂરદીવા ણામં દીવા પન્નત્તા ? ગોયમા ! લવણસમુદ્ધ પચ્ચત્થિ-
મિલ્લાઓ વેદિયંતાઓ લવણસમુદ્ધં પુરત્થિમેણં વારસજોયણસહસ્સાઈં
ધાયડસંડદીવં તેણં અદ્દેકોળણઉત્તિં જોયણાઈં’ હૈ મદન્ત ! વાહર કે
લવણસમુદ્ર કે દો સૂર્યોં કે અર્થાત્ લવણસમુદ્ર કી શિશ્વા સે વાહર
ભ્રમણ કરને વાલે દો સૂર્યોં કે સૂર્યદ્વીપ નામકે દો દ્વીપ કહાં પર હૈં ?
ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-હૈ ગૌતમ ! લવણસમુદ્ર કી પશ્ચિમ કી વેદિકા
કે અન્ત સે લવણસમુદ્ર મેં પશ્ચિમદિશા કી ઔર ૧૨ હજાર યોજન

‘રાયહાણીઓ સગાણ દીવાણં પુરત્થિમેણં તિરિયમસંઽ અણ્ણામિ લવણસમુદ્ધે
તહેવ સન્વં’ તેમની જે રાજધાનીયો પોતપોતાના દ્વીપની પૂર્વદિશામાં તિર્યક
અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોને ઓળંગીને બીજા લવણ સમુદ્રમાં ૧૨ બાર હજાર
યોજન આગળ જવાથી આવતા બરોબર એજ સ્થાન પર ચંદ્રા નામની છે.
આ સંબંધમાં બીજું તમામ વર્ણન જંબૂદ્વીપમાં આવેલ રાજધાનીયોના વર્ણન
પ્રમાણે છે. તેમ સમજવું.

‘કહિ ણં મંતે ! વાહિરલાવણગાણં સૂરાણં સૂરદીવા ણામં દીવા પન્નત્તા ? ગોયમા !
લવણસમુદ્ધ પચ્ચત્થિમિલ્લાઓ વેદિયંતાઓ લવણસમુદ્ધં પુરત્થિમેણં વારસ જોયણ
સહસ્સાઈં ધાયડસંડદીવં તેણં અદ્દેકૂળણઉત્તિં જોયણાઈં’ હૈ ભગવન્ બહારના
લવણસમુદ્રના જે સૂર્યોના અર્થાત્ લવણસમુદ્રની શિખાથી બહાર ભ્રમણ
કરવાવાળા જે સૂર્યોના સૂર્યદ્વીપ નામના જે દ્વીપો ક્યાં આવેલા છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હૈ ગૌતમ લવણ સમુદ્રની પશ્ચિમની
વેદિકાના અતથી લવણ સમુદ્રમાં પશ્ચિમ તરફ ૧૨ બાર હજાર યોજન આગળ

સમુદ્રસ્ય પાશ્ચાત્ય વેદિકાન્નાલ્લવણસમુદ્રસ્ય પૂર્વદિશિ ધાતકીલ્ખણ દ્વીપાન્તેન સહાઽર્ધેકોનનવતિ યોજનાનિ સાઽર્ધાઽષ્ટાઽષ્ટાશીતિ યોજનાનીતિ તદર્થઃ, 'ચત્તા-લીસં ચ પંચણડ્ઙભાગે જોયણસ્સ-દો કોસે ઝસિયા' પત્તારિંશતં ચ પશ્ચનવતિ ભાગાન્ યોજનસ્ય દ્વી કોશાલુચ્છિટ્તો, 'સેસં તહેવ' શેયં તથૈવ નામાઽભિધાન-ચિન્તનમપિ વાહ્યલાવણિકચન્દ્રદ્વીપવદેવ સર્વં વક્તવ્યમ્ इति । 'જાવ રાયહાણીઓ સગાળં દીવાળં પન્નચત્થિમેણં તિરિયમસંલેજ્જે લવણે ચેવ વારસજોયણા તહેવ સવ્વં ભાણિયવ્વં' રાજધાન્યો સ્વકયો દ્વીપયોઃ પશ્ચિમેન તિર્યગસંલેયદ્વીપસમુદ્રા નુલ્લંઘ્ય દ્વાદશયોજનસહસ્રાણ્યવગાહ્ય લવણે એવ સમુદ્રે इत्यादि वाह्यलावणिक चन्द्रद्वीप राजधानीवत्, इति ॥ सू. ८९ ॥

અથ ધાતકીલ્ખણે સૂર્યચન્દ્રયોર્વર્ણનમ્

મૂલમ્—કહિ ણં મંતે ! ધાયહસંડ દીવગાળં ચંદાળં ચંદ દોવા ણામં દીવા પન્નત્તા યોયમા ! ધાયહસંડસ્સ દીવસ્સ પુર-ત્થિમિહ્લાઓ વેહ્યંતાઓ કાલોયં ણં સમુદં વારસ જોયણસહ-

આગે જાને પર દો સૂર્યદ્વીપ કહે ગયે હૈં એ ધાતકીલ્ખણ કી તરફ ૮૮॥ યોજન એવં એક યોજન કે ૯૬ ભાગ નેં સે ૪૦ ભાગ પ્રમાણ ઝંચે હૈં તથા લવણસમુદ્ર સે દો કોશ તક પાની સે ઝંચે હૈં । 'સેસં તહેવ જાવ રાયહાણીઓ સગાળં દીવાળં પન્નચત્થિમેણં તિરિયમસંલેજ્જે લવણે ચેવ વારસ જોયણા તહેવ સવ્વં ભાણિયવ્વં' હન દ્વીપોં કા યહ એસા નામ કયોં હુઆ હસ સમ્બન્ધ મેં સવ વિચાર પૂર્વ કે હેસા હી હૈ યહાં પર રાજધાનિયોં કા કથન અપને અપને દ્વીપોં કે પશ્ચિમ દિશા મેં તિરછે અસંલ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોં કો ઉલ્લઙ્ઘન કરકે અન્ય લવણસમુદ્ર મેં ૧૨ હજાર યોજન કે વાદ સ્થિત હૈં ॥૮૯॥

જવાથી એ સૂર્યદ્વીપો કહેલા છે, એ ધાતકી ખંડની તરફ ૮૮॥ સાડી અઠ્યાસી યોજન અને એક યોજનના ૯૫ પંચાણુ ભાગમાંથી ૪૦ થાળીસ ભાગ પ્રમાણુ ઉંચો છે; તથા તે લવણ સમુદ્રમાં પાણીથી એ ગાઉ ઊંચો છે. 'સેસં તહેવ જાવ રાયહાણીઓ સગાળં દીવાળં પન્નચત્થિમેણં તિરિયમસંલેજ્જે લવણે ચેવ વારસ જોયણા તહેવ સવ્વં ભાણિયવ્વં' આ દ્વીપોના એ પ્રમાણુના નામે કેમ થયેલ છે; એ સંબંધમાં તમામ વિચાર પહેલાના જેમજ છે, અહીંયા રાજ-ધાનીયોનું કથન પોતપોતાના દ્વીપોની પશ્ચિમ દિશામાં તિરછા અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોને ઓળંગીને બીજા લવણ સમુદ્રમાં ૧૨ બાર હજાર યોજન બાદ આવેલા છે, તેમ સમજવું. ॥ સૂ. ૮૯ ॥

स्साइं ओगाहिता एत्थ णं धायइसंडदीवाणं चंदाणं चंद
दीवा णामं दीवा पन्नत्ता सब्बओ समंता दो कोसा ऊसिया
जलंताओ बारस जोयणसहस्साइं, तहेव विक्खंभपरिक्खेवो
भूमिभागो पासायवडिंसया मणिपेठिया सीहासणा सपरिवारा
अट्ठो तहेव रायहाणीओ सगाणं दीवाणं पुरत्थिमेणं अण्णंमि
धायइसंड दीवे सेसं तं चेव । एवं सूर दीवावि । नवरं धायइ-
संडस्स दीवस्स पच्चत्थिमिल्लाओ वेइयंताओ कालोयं णं समुदं
बारस जोयणं तहेव सब्बं जाव रायहाणीओ सूरानं दीवाणं
पच्चत्थिमेणं अण्णंमि धायइसंडे दीवे सब्बं तहेव । कहि णं भंते !
कालोयगाणं चंदाणं चंद दीवा णामं दीवा पन्नत्ता गोयमा !
कालोय समुदस्स पुरच्छिमिल्लाओ वेइयंताओ कालोयण्णं समुदं
पच्चत्थिमेण बारस जोयणसहस्साइं ओगाहिता एत्थ णं कालो-
यगचंदाणं चंददीवा सब्बओ समंता दो कोसा ऊसिया जलं-
ताओ सेसं तहेव जाव रायहाणीओ सगाणं दीवाणं पुरच्छि-
मेणं अण्णम्मि कालोयगसमुदं बारस जोयणा तं चेव सब्बं
जाव चंदा देवा २ । एवं सूरान वि, नवरं कालोयगपच्चत्थि-
मिल्लाओ वेइयंताओ कालोयगसमुद पुरच्छिमेणं बारस जोयण-
सहस्साइं ओगाहिता तहेव रायहाणीओ सगाणं दीवाणं पच्च-
त्थिमेणं अण्णम्मि कालोयग समुदं तहेव सब्बं । एवं पुक्खर-
वरगाणं चंदाणं पुक्खरवरस्स दीवस्स पुरत्थिमिल्लाओ वेइयं-
ताओ पुक्खरसमुदं बारस जोयणसहस्साइं ओगाहिता चंद-
दीवा अण्णंमि पुक्खरवरे दीवे रायहाणीओ तहेव । एवं सूरान
वि दीवा पुक्खरवरदीवस्स पच्चत्थिमिल्लाओ वेइयंताओ पुक्ख-
रोदं समुदं बारस जोयणसहस्साइं ओगाहिता तहेव सब्बं जाव
रायहाणीओ दिविल्लगाणं दीवे समुदगाणं समुदं चेव एगाण
अब्भितरवासे एगाणं बाहिरवासे रायहाणीओ दिविल्लगाणं

दीवेषु समुद्रगाणं समुद्रेषु सरिसणामेषु इमे णामा अणुगं-
तव्वा, जंबुद्वीवे लवणे धायइ कालोद पुक्खरे वरुणे । खीर-घय-
इक्खुवरो य पांदी अरुणवरे कुंडले रुयगे ॥१॥ आभरण वत्थ
गंधे उप्पल तिलए य पुढवी णिहिरयणे । वासहर दह नईओ
विजया वक्खार कप्पिदा ॥२॥ पुरमंदर मावासा कूडा नक्खत्त-
चंद सूराय । एवं भाणियव्वं ॥ सू० ९० ॥

छाया—कुत्र खलु भदन्त ! धातकीपण्डद्वीपगतानां चन्द्राणां चन्द्रद्वीपा
नाम द्वीपाः प्रज्ञप्ताः गौतम ! धातकीपण्डस्य द्वीपस्य पौरस्त्याद् वेदिकान्तात्का-
लोदं खलु समुद्रं द्वादश योजनसहस्राण्यवगाह्यऽत्र खलु धातकीपण्डद्वीपानां
चन्द्रद्वीपा नाम द्वीपाः प्रज्ञप्ताः सर्वतः समन्ताद् द्वौ क्रोशावुच्छ्रिताः जलन्ताद्
द्वादशयोजनसहस्राणि तथैव विष्कम्भपरिक्षेपः भूमिभागः प्रासादावतंसकः
मणिपीठिका सिंहासनं सपरिवारम् अर्थस्तथैव राजधान्यः स्वकानां द्वीपानां-
पूर्वेणाऽन्यस्मिन् धातकीपण्डे द्वीपे शेषं तदेव । एवं सूर्यद्वीपा अपि, नवरं धातकी-
पण्डस्य द्वीपस्य पाश्चात्यात् वेदिकान्तात् कालोदं खलु समुद्रं द्वादशयोजन-
सहस्राणि तथैव सर्वं यावद् राजधान्यः सूर्याणां द्वीपानां पश्चिमेनाऽन्यस्मिन्
धातकीपण्डे द्वीपे सर्वं तथैव । कुत्र खलु भदन्त ! कालोदगतानां चन्द्राणां चन्द्र
द्वीपा नाम द्वीपाः प्रज्ञप्ताः गौतम ! कालोदसमुद्रस्य पौरस्त्याद् वेदिकान्तात्का-
लोदं खलु समुद्रं पश्चिमेन द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्यऽत्र खलु कालोदग
चन्द्राणां चन्द्रद्वीपाः सर्वतः समन्तात् द्वौ क्रोशावुच्छ्रिता जलन्तात्-शेषं तथैव
यावद्राजधान्यः स्वकानां द्वीपानां पूर्वेणाऽन्यस्मिन् कालोदकसमुद्रे द्वादशयोजन०
तदेव सर्वं यावच्चन्द्रा देवाः । एवं सूर्याणामपि नवरं कालोदकपाश्चात्यात् वेदि-
कान्तात् कालोदकसमुद्रः पूर्वेण द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्य तथैव राजधान्यः
स्वकानां द्वीपानां पश्चिमेनाऽन्यस्मिन् कालोदसमुद्रे तथैव सर्वम् । एवं पुष्करवर-
द्वीपगतानां चन्द्राणां पुष्करवरस्य द्वीपस्य पौरस्त्याद् वेदिकान्तात्पुष्करवरसमुद्रं
द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्य चन्द्रद्वीपाः अन्यस्मिन् पुष्करवरद्वीपे राजधान्यस्तथैव ।
एवं सूर्याणामपि द्वीपाः पुष्करवरद्वीपस्य पाश्चात्याद् वेदिकान्तात् पुष्करोदं समुद्रं
द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्य तथैव सर्वं यावद् राजधान्यो द्वीपगतानां द्वीपे-समुद्र-
गतानां समुद्रे एव एकेषामभ्यन्तर पार्श्वे एकेषां बाह्य पार्श्वे राजधान्यो द्वीपगतानां
द्वीपेषु समुद्रगतानां समुद्रेषु सदृशनामकेषु-इमानि नामान्यवगन्तव्यानि

जम्बूद्वीपो-लवणो धातकी कालोदः पुष्करो वरुणः ।

क्षीरं-घृत-मिक्षुवरश्च नन्दी-अरुणवरः कुण्डलं रुचकश्च ॥१॥

आभरण-वस्त्र-गन्धा-उत्पल-तिलरुश्च पृथिवी-निधि-रत्नम् ।

वर्षधर-हृद-नद्यो विजयाः-वक्षस्कार-कल्पेन्द्राः ॥२॥

पुर मन्दरावासा वर्षाकूटा नक्षत्रचन्द्रसूर्याश्च । एवं भणितव्यम् ॥सू०८९॥

टीका—‘कहि णं भंते ! धाइय रांड दीवगाणं चंदाणं चंददीवा नामं दीवा पणत्ता’ हे भदन्त ! कस्मिन् स्थले खलु धातकी खण्डगतानां चन्द्राणां चन्द्र-द्वीपा नाम द्वीपाः प्रज्ञप्ताः ? भगवानाह—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘धायइसंड दीवस्स पुरत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ कालोयं णं समुहं’ धातकीखण्डद्वीपस्य पूर्वदिग्वेदिकायाश्चरमान्तात् कालोदो नाम समुद्रः, तं च ‘वारसजोयण-सहस्साइं ओगाहत्ता’ द्वादशसहस्रयोजनान्यवगाह्याऽन्तः प्रविश्य, ‘एत्थ णं धायइसंडदीवगाणं चंदाणं चंददीवा नामं दीवा पणत्ता’ अत्र स्थाने खलु धातकीखण्डद्वीपानां चन्द्राणां चन्द्रद्वीपा नाम द्वीपाः प्रज्ञप्ताः, ते द्वादशाऽपि

धातकीखण्ड में सूर्य और चन्द्र का वर्णन

कहि णं भंते ! धाइयसंडदीवगाणं चंदाणं चंददीवा णामं दीवा पणत्ता’ इत्यादि ।

टीकार्थ—हे भदन्त ! धातकीखण्ड द्वीप के १२ चन्द्रमाओं के चन्द्र-द्वीप नाम के द्वीप कहां पर कहे गये हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! धायइसंडस्स दीवस्स पुरत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ कालोयं णं समुहं वारसजोयणसहस्साइं ओगाहत्ता एत्थ णं धाइयसंड-दीवाणं चंदाणं चंददीवा णामं दीवा पणत्ता’ हे गौतम ! धातकीखण्ड द्वीप की पूर्व की दिग्वेदिका के चरमान्त से कालोद समुद्र में १२ हजार योजन आगे जाने पर आगत इसी स्थान पर धातकीखण्डगत

धातकीण्डमां सूर्यं अने चन्द्रं तु वारुणं.

‘कहिणं भंते ! धायइसंडदीवगाणं चंदाणं चंददीवा णामं दीवा पणत्ता’ इत्यादि

टीकार्थ—हे भगवन् धातकीण्ड द्वीपना १२ गार चंद्रमाओंना चंद्रद्वीप नामना द्वीपो कथां आवेल छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री कहे छे के—‘गोयमा ! धायइसंडस्स दीवस्स पुरत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ कालोयं णं समुहं वारस जोयणसहस्साइं ओगाहत्ता एत्थ णं धायइसंडदीवाणं चंदाणं चंददीवा णामं दीवा पणत्ता’ हे गौतम ! धातकीण्ड द्वीपनी पूर्वनी दिग्वेदिकाना चरमान्तथी कालोद समुद्रमां १२ गार डेजार योजन आगण जवाथी त्यां

જમ્બૂદ્વીપગતચન્દ્ર સત્ક ચન્દ્રદ્વીપવદ્ વક્તવ્યાઃ 'સન્વઓ સમંતા દો કોસા ઉસિયા જલંતાઓ વારસ જોયણસહસ્સાઈ તહેવ વિક્ષંભપરિક્ષેવો ભૂમિભાગો' નવરં સર્વતો દિગ્વિદિશુ સમન્તાદ્ દ્વૌ ક્રૌશૌ ઉચ્છ્રિતાઃ જલન્તાદ્ ઝર્ધ્વમિતિ વક્તવ્યમ્ દ્વાદશયોજનસહસ્રાણિ તથૈવ વિષ્કમ્ભપરિક્ષેપઃ । ભૂમિભાગઃ-દ્વીપાનામ-ન્તર્મધ્યભાગે વહુસમરમણીયો ભૂમિભાગ ઇત્યારમ્ય યાવદનેકે જ્યોતિષ્કા દેવા દેવ્યઃ શરતે૦ વિહરન્તીતિ યાવત્ । 'પાસાયવડિંસણ મણિપેઢિયા સીહાસણા સપરિવારા' તદ્ભૂમિભાગા વહુમધ્યદેશભાગે૦ અત્રૈકઃ પ્રાસાદાવતંસકઃ-આક્રીડા-૬

ચન્દ્રમાઓં કે ચન્દ્રદ્વીપ નામ કે દ્વીપ કહે ગયે હૈં 'સન્વઓ સમંતા દો કોસા ઉસિયા જલંતાઓ વારસજોયણસહસ્સાઈ તહેવ વિક્ષંભપરિક્ષેવેણં' યે ચારોં ઓર દિશા ઓર વિદિશા મેં ફેલે હુણ હૈં । પાની સે દો કોશ તક ઝંચે હૈં । ઇનકી લમ્બાઈ ચૌડાઈ ૧૨ હજાર યોજન કી હૈ । ઇનકા પ્રત્યેક કા પરિક્ષેપ ૩૭૯૪૮ યોજન સે કુછ અધિક હૈ ઇન સવ કા ઓર અવશિષ્ટ વર્ણન વિજયદ્વાર કી જૈસા હી હૈ ઇન સવ મેં એક એક પદ્મવરવેદિકા ઓર ઉસકે ચારોં ઓર વનષણ્ડ હૈ । ઇન દ્વીપોં કે મીતર કા ભૂમિભાગ વહુસમરમણીય હૈ 'ઇસ કથન સે લેકર' યાવત્ અનેક જ્યોતિષ્કદેવ ઓર દેવિયાં વહાં પર ઉઠતી બેઠતી હૈ શયન કરતી હૈ ઇસ કથન તક સવ પીછે કિયા ગયા વર્ણન યહાં પર લગા લેના ચાહિયે ઇસ ભૂમિભાગ કે વહુમધ્યદેશભાગ મેં એક પ્રાસાદાવતંસક હૈ ઉસમેં મણિપીઠિકા હૈ ઓર મણિપીઠિકા કે ઝપર વહાં સપરિવાર સિંહાસન હૈં । ઇસ સમ્બન્ધ મેં યહાં વર્ણન એસા કરના

આવતા એ સ્થાન પર ધાતકીખંડમાં ચંદ્રમાઓના ચંદ્રદ્વીપ નામના દ્વીપ આવેલ છે. 'સન્વઓ સમંતા દો કોસા ઉસિયા જલંતાઓ વારસ જોયણ સહસ્સાઈ તહેવ વિક્ષંભપરિક્ષેવેણં' એ ચારે બાજુ દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં ફેલાયેલ છે. પાણીથી બે ગાઉ ઉચ્ચ છે, તેની લંબાઈ પહોળાઈ ૧૨ બાર હજાર યોજનની છે. તે દરેકનો પરિક્ષેપ ૩૭૯૪૮ સાડ ત્રીસ હજાર નવસો અડતાળીસ યોજનથી કંઈક વધારે છે, આ બધાનું બાકીનું વર્ણન વિજય દ્વારના વર્ણન પ્રમાણે છે. એ બધામાં એક એક પદ્મવરવેદિકા અને તેની ચારે બાજુ વનખંડ છે, આ દ્વીપોની અંદરનો ભૂમિભાગ બહુ સમરમણીય છે, આ કથનથી લઈને યાવત્ અનેક જ્યોતિષ્ક દેવો અને દેવિયો ત્યાં ઉઠે બેસે છે, શયન કરે છે, આ કથન સુધી પહોંચી કહેવામાં આવ્યા પ્રમાણે અહીંયાં કહી લેવું, આ ભૂમિભાગના બહુમધ્ય દેશભાગમાં એક પ્રાસાદાવતંસક છે, તેમાં મણિપીઠિકા છે, અને મણિપીઠિકાની ઉપર સપરિવાર સિંહાસનો છે. આ સંબંધમાં

વાસનામા ભૌમેયવિહારઃ સ ચ દ્વાપટ્ટિર્યોજનાનિ-અર્ધયોજનં ચોર્ધ્વ મુચ્ચૈ-
સ્ત્વેન એકત્રિંશદ્ યોજનાનિ ક્રોશૈકં ચ વિષ્કમ્ભેણ અનેક સ્તમ્ભશતસન્નિ-
વિષ્ટ ઇત્યાદિ ક્રમેણ ભવનવર્ણનં કર્તવ્યમ્ । એતદ્વિહારસ્થ રમણીયોડનેક વર્ણ-
મણિતૃણૈરુપશોભિતઃ મણિતૃણાદયો વર્ણનીયાઃ । અત્ર મણિપીઠિકા યાવત્પ્રતિ-
રૂપા ૦ વર્ણનીયા । અત્ર સપરિવારસિંહાસનવર્ણનમ્ તચ્ચતુર્દિક્ષુ સામાનિકા
દીનાં યથા વદ્મદ્રાસનમ્ ‘અદ્ધો તહેવ’ અર્થસ્તથૈવ તત્કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવ
મુચ્યતે-ચન્દ્રદ્વીપોડયમ્ ૨, ઇતિ, હે ગૌતમ્ ! ચન્દ્રદ્વીપે તત્ર-૨ દેશ-પ્રદેશે

ચાહિયે-ભૂમિભાગ કે વહુમધ્ય મેં આક્રીડાવાસ નામકા ભૌમેય વિહાર
હૈ યહ ૬૨॥ યોજન કા હંચા હૈ ઓર ૩૧। યોજન કા ચૌડા હૈ અનેક
સૈકડોં લંબોં સે યહ યુક્ત હૈ ઇત્યાદિ ક્રમસે વર્ણન ઇસકા હૈ ઇસ ભૌમેય
વિહાર કા ભી મધ્યભાગ રમણીય હૈ વહ મણિયોં એવં તૃણોં સે સુશો-
ભિત હૈ યહાં પર ભી મણિયોં કા એવં તૃણોં કા પૂર્વ મેં જૈસા વર્ણન
કિયા ગયા હૈ ઉસકે અનુસાર વર્ણન કર લેના ચાહિયે પ્રાસાદાવતંસક
કે ઠીક મધ્ય મેં એક મણિપીઠિકા હૈ યહ યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં યહાં પર
સપરિવાર સિંહાસન હૈં । યે સપરિવારભૂત સિંહાસન ઉસ સિંહાસનોં
કી ચારોં ઓર હૈં યે પરિવારભૂત સિંહાસન સામાનિક આદિ દેવોં કે
હૈં । ‘અદ્ધો તહેવ’ હે ભદન્ત ! ઇન દ્વીપોં કા નામ ‘ચન્દ્રદ્વીપ’ એસા કિસ
કારણ સે હુઆ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-હે ગૌતમ ! ચન્દ્રદ્વીપ મેં
જો છોટી વડી વાપિકાં આદિ રૂપ જલપ્રદેશ હૈં ઉન મેં અનેક ઉત્પલ

અહીંયાં આ પ્રમાણે વર્ણન કરવું જોઈએ.-ભૂમિભાગના બહુમધ્ય ભાગમાં
આક્રીડાવાસ નામનો ભૌમેય વિહાર છે. તે ૬૨॥ સાડી બાસઠ યોજન ઊંચો
છે, અને ૩૧। સવા એકત્રીસ યોજન પહોળો છે. તે અનેક સેંકડો સ્તંભોથી
યુક્ત છે. ઇત્યાદિ પ્રકારથી યથાક્રમ તેનું વર્ણન કરી લેવું આ ભૌમેય વિહારનો
મધ્ય ભાગ પણ રમણીય છે. તે મણિયો અને તૃણોથી સુશોભિત છે અહિયાં
મણિયો અને તૃણોનું વર્ણન પહેલાં જેમ કરવામાં આવેલ છે તેમ કરી લેવું.
પ્રાસાદાવતંસકની બરોબર મધ્ય ભાગમાં એક મણિપીઠિકા છે. તે યાવત્
પ્રતિરૂપ છે. અહિયાં સપરિવાર સિંહાસન છે. આ સપરિવાર સિંહાસન એ
સિંહાસનોની ચારે બાજુએ છે. આ પરિવાર ભૂત સિંહાસન સામાનિક વગેરે
દેવોના છે. ‘અદ્ધો તહેવ’ હે ભગવન્ આ દ્વીપોનું નામ ‘ચન્દ્રદ્વીપ’ એ પ્રમાણે
શા કારણથી થયેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નથી કહે છે કે-હે ગૌતમ !
ચન્દ્રદ્વીપમાં જે નાની મોટી વાવો વિગેરે રૂપ જલ પ્રદેશો છે તેમાં અનેક
ઉત્પલ વિગેરે છે. એ બધાનો વર્ણ ચન્દ્રમાના જેવો છે. તેથી એ નિમિત્તને

બહૂનિ ઉત્પલાનિ० તદ્ યોગાત્-ચન્દ્રવર્ણઃ ચન્દ્રદ્વીપઃ કથ્યતે । અપિ ચ-ચન્દ્રો નામઽત્ર દેવો મહર્દ્ધિકો યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિકઃ પરિવસતિ સ ચ સામાનિકાદીનાં યાવદાધિપત્યં કુર્વન્ વિહરતિ ચન્દ્રસ્વામિત્વાત્ ચન્દ્રદ્વીપો વ્યવહ્રિયતે, અન્યચ્ચ ગૌતમ ! ચન્દ્રદ્વીપઃ શાશ્વતઃ યો ન કદાપિ નાસીત્ ન ભવતિ-ન ભવિષ્યતિ, કિન્તુ આસી દસ્તિ ભવિષ્યતિ, કારણૈરેભિશ્ચન્દ્ર દ્વીપઃ ૨ ઇતિ । ‘રાયહાણીઓ સગાળં દીવાળં પુરત્થિમેળં અણ્ણમિ ધાયઙ્સંડે દીવે-સેસં તં ચેવ’ કુત્ર ખલુ ભદન્ત ચન્દ્રાભિધાના રાજધાન્યઃ ? ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! ધાતકીપણ્ડ

આદિ હૈં સો ડન સચ કા વર્ણ ચન્દ્રમા કે જૈસા હૈ અતઃ ઇસ નિમિત્ત કો લેકર ઇન દ્વીપાં કા નામ ‘ચન્દ્રદ્વીપ’ ઇસા હો ગયા હૈ દૂસરી બાત યહ હૈ કિ ઇન દ્વીપોં મેં મહર્દ્ધિક આદિ વિશેષણોં વાલે ચન્દ્રદેવ નામકે દેવ રહતે હૈં ઇનકી આયુ ઇક પલ્યોપમ કી હૈ યે ચન્દ્રદેવ અપને અપને સામાનિક આદિ દેવોં કે આધિપત્ય આદિ કો કરતે હુણ વહાં પર સુખ પૂર્વક રહતે હૈં । તીસરી બાત યહ ભી હૈ કિ ઇસ પ્રકાર કે નામ હોને કા જો નિમિત્ત પ્રકટ કિયા ગયા હૈ વહ ઇક રૂપ સે નહીં હૈ ક્યોંકિ ઇસા ઇનકા નામ અનાદિ કાલ સે હી ચલા આ રહા હૈ યહ પહિલે ભૂતકાલ મેં નહીં થા, અવ ભી વર્તમાનકાલ મેં નહીં હૈ આગે ભી ભવિષ્યત્કાલ મેં નહીં રહેગા સો ઇસી બાત નહીં હૈ ક્યોંકિ યહ તો પહિલે ભી થા અવ ભી હૈ ઓર આગે ભી ઇસા હી રહેગા ‘રાય-હાણીઓ સગાળં દીવાળં પુરત્થિમેળં અણ્ણમિ ધાયઙ્સંડે દીવે સેસં તં ચેવ’ જવ ગૌતમ ને પ્રભુ સે ઇસા પૂછા-હે ભદન્ત ! યહાં ચન્દ્ર નામકી રાજધાની કહાં પર હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ ને કહા-હે ગૌતમ ! ધાતકી-

લઘ્નિ આ દ્વીપોનુ’ નામ ‘ચન્દ્રદ્વીપ’ એવું થયેલ છે. બીજી વાત એ છે કે- આ દ્વીપોમાં મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા ચંદ્ર દેવ નિવાસ કરે છે. તેનું આયુષ્ય એક પલ્યોપમનું છે. આ ચંદ્રદેવ પોતપોતાનાં સામાનિક વિગેરે-દેવોનું અધિપતિપણું વિગેરે કરતા થકા ત્યાં સુખપૂર્વક રહે છે. ત્રીજી વાત એ છે કે- આવા પ્રકારનું નામ થવાનું આ જે કારણ બતાવવામાં આવ્યું છે, તે એકજ કારણ નથી કેમકે-એ પ્રમાણેનું એનું નામ તેઓનું અનાદિ કાળથી જ ચાલતું આવે છે. તે ભૂતકાળમાં ન હતું, વર્તમાનમાં નથી અને ભવિષ્યમાં પણ રહેશે નહીં એમ નથી. કેમકે એ તો ભૂતકાળમાં હતું વર્તમાન કાળમાં છે, અને ભવિષ્ય કાળમાં રહેશે જ. ‘રાયહાણીઓ સગાળં દીવાળં પુરત્થિમેળં અણ્ણમિ ધાયઙ્સંડે દીવે સેસં તં ચેવ’ જ્યારે ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે-હે ભગવન્ આ ચંદ્રા નામની રાજધાની ક્યાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ કહ્યું કે-હે

દ્વીપાત્ પૂર્વસ્યાં તિર્યગસંસ્થેયાન્ વહુદ્વીપસમુદ્રાન્ વ્યતિવ્રજ્ય અસ્મિન્ ધાતકી
 खण्डद्वीपे द्वादशसहस्रयोजनान्यवगाह्याऽत्र द्वादशचन्द्राणां चन्द्राभिधाना द्वादश
 राजधान्यः प्रज्ञप्ताः एतद्वर्णनं जम्बूद्वीपाधिपतेर्विजयदेवस्य राजधानीवत्-‘चन्दा
 देवाः २’ इति । ‘एवं सूरदीवावि’ यथा धातकीखण्डद्वीपगतचन्द्राणां चन्द्र-
 द्वीपाः तथैव सूर्यद्वीपा अपि, ‘नवरं धायइसंडस्स दीवस्स पच्चत्थिमिल्लाओ
 वेदियंताओ कालोयं णं समुद्धं वारस जोयण० तहेव सव्वं जाव रायहाणीओ
 सूरणं दीवाणं पच्चत्थिमिल्लेणं अण्णंमि धायइसंडे दीवे सव्वं-तहेव’ नवरं धात-
 कीखण्डद्वीपस्य पाश्चात्यवेदिकाः तात्कालोदं समुद्रं द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्य,
 तथैव सर्वे सूर्यदेवानां वर्णनं चन्द्रदेवराजधानीवत् ।

खण्डद्वीप से पूर्वदिशा में अनेक द्वीप समुद्रों को पार करके इसी
 धातकीखण्ड में १२ हजार योजन आगे जाने पर आगत स्थान में
 चन्द्रा नामकी राजधानी है इसका वर्णन जम्बूद्वीप के अधिपति विजय-
 देव की राजधानी के जैसा ही है ‘एवं सूरदीवा वि’ जिस प्रकार से
 धातकीखण्ड द्वीपगत चन्द्रमाओं के चन्द्रद्वीपों के सम्बन्ध में कथन
 किया गया है उसी प्रकार सूर्य द्वीप का भी कथन कर लेना चाहिये
 ‘नवरं धायइसंडस्स दीवस्स पच्चत्थिमिल्लाओं वेदियंताओ कालोयं णं
 समुद्धं वारसजोयण० तहेव सव्वं जाव रायहाणीओ सूरणं दीवाणं
 पच्चत्थिमिल्लेणं अण्णंमि धायइसंडे दीवे सव्वं तहेव’ परन्तु इस
 कथन में विशेषता केवल यही है कि धातकीखण्डद्वीप के पश्चिमदिशा
 के वेदिकान्त से कालोदधि समुद्र में बारह हजार योजन आगे जाने
 पर सूर्यद्वीप स्थित हैं । सूर्यदेव की राजधानी सूर्यद्वीप से पश्चिमदिशा

ગૌતમ ! ધાતકીખંડ દ્વીપની પૂર્વ દિશામાં અનેક દ્વીપો અને સમુદ્રોને પાર
 કરીને આજ ધાતકીખંડમાં ૧૨ ખાર હજાર યોજન આગળ જવાથી આવતા
 સ્થાનમાં ચંદ્રા નામની રાજધાની છે. તેતું વર્ણન જંબૂદ્વીપના અધિપતિ
 વિજયદેવની રાજધાનીના વર્ણન પ્રમાણે છે. ‘ એવં સૂર દીવાવિ’ જે પ્રમાણે
 ધાતકીખંડ દ્વીપમાં આવેલ ચંદ્રમાઓના ચંદ્ર દ્વીપોના સંબંધમાં કથન કરવામાં
 આવેલ છે એજ પ્રમાણે આ સૂર્ય દ્વીપોતું વર્ણન કરી લેવું ‘નવરં ધાયહ
 સંડસ્સ દીવસ્સ પચ્ચત્થિમિલ્લાઓ વેદિયંતાઓ કાલોયં ણં સમુદ્ધં વારસ જોયણં
 તહેવ સવ્વં જાવ રાયહાણીઓ સૂરાણં દીવાણં પચ્ચત્થિમિલ્લેણં અણ્ણંમિ ધાયહસંડે
 દીવે તં ચેવ સવ્વં તહેવ’ પરંતુ આ કથનમાં કેવળ એ જ વિશેષતા છે કે-
 ધાતકીખંડ દ્વીપની પશ્ચિમ દિશાના વેદિકાન્તથી કાલોદધિ સમુદ્રમાં ખાર હજાર
 યોજન આગળ જવાથી સૂર્ય દ્વીપ આવે છે. સૂર્ય દેવની રાજધાની સૂર્ય

અથ કાલોદદ્વીપવત્કવ્યતા—‘કહિં ણં મંતે કાલોયગાણં ચંદાણં ચંદદીવા પણ્ણત્તા’ હે ભદન્ત ! કાલોદસમુદ્રગતચન્દ્રાણાં ચન્દ્રદ્વીપાઃ કવ્વં ઇતિ પ્રશ્નઃ ? ભગવાનાહ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘કાલોયસમુદ્દસસ પુરત્થિમિલ્લાઓ વેદિયંતાઓ કાલોયણ્ણં સમુદ્દં પચ્ચત્થિમેણં વારસજોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા’ કાલોદસમુદ્રસ્ય પૌરસ્ત્યવેદિકાન્તાત્પશ્ચિમાયાં કાલોદં સમુદ્રં દ્વાદશયોજનસહસ્રાણ્યવગાહ્ય, ‘અત્થ ણં કાલોયગ-ચંદાણં ચંદદીવા સન્વઓ સમંતા દો કોસા ઝસિયા જલંતાઓ સેસં તહેહ’ અત્ર કાલોદસમુદ્રગતચન્દ્રાણાં ચન્દ્રદ્વીપાઃ સર્વતઃ સમન્તાત્ દ્વૌ દ્વૌ ક્રોશા બુચ્છિલ્લતાઃ જલાન્તાત્ શેપે તથૈવ—ધાતકીખણ્ડચન્દ્રદ્વીપવત્ । ‘રાયહાણીઓ સગાણં દીવાણં પુરચ્છિમેણં અણ્ણંમિ કાલોદગસમુદ્દે વારસજોયણા તં ચેવ સન્વં જાવ ચંદા દેવા’ મેં અન્ય ધાતકીખણ્ડ મેં હૈં ।

કાલોદદ્વીપ વત્કવ્યતા—

‘કહિં ણં મંતે ! કાલોયગાણં ચંદાણં ચંદદીવા પણ્ણત્તા’ હે ભદન્ત ! કાલોદ સમુદ્રગત ચંદ્રમાઓં કે ચંદ્રદ્વીપ કહાં પર હૈં ? ઇસ કે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં ‘ગોયમા ! કાલોયસમુદ્દસસ પુરત્થિમિલ્લાઓ વેદિયં-તાઓ કાલોયણ્ણં સમુદ્દં પચ્ચત્થિમેણં વારસજોયણસહસ્સાઈં ઓગા-હિત્તા’ હે ગૌતમ ! કાલોદસમુદ્ર કી પૂર્વદિશા કે વેદિકાન્ત સે પશ્ચિમ-દિશા મેં ૧૨ હજાર યોજન આગે જાને પર ઇસી જગહ આગત સ્થાનમેં ‘કાલોયગ ચંદાણં ચંદદીવા સન્વઓ સમંતા દો કોસા’ કાલોદગત ચંદ્રમાઓં કે ચંદ્રદ્વીપ હૈં ચે ચારોં ઓર પાની સે દો દો કોશ ઝંચે હૈં । વાકી કા ઓર સવ કથન ધાતકીખણ્ડ કે ચન્દ્રદ્વીપ કી તરહ સે હી હૈં । ‘જાવ રાયહાણીઓ સગાણં દીવઃ પુરચ્છિમેણં અણ્ણંમિ કાલોયગ-

દ્વીપથી પશ્ચિમ દિશામાં અન્ય ધાતકી ખંડ દ્વીપમાં છે.

કાલોદ દ્વીપ સંબંધી કથન

‘કહિં મંતે ! કાલોયગાણં ચંદાણં ચંદદીવા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ કાલોદ સમુદ્રમાં આવેલ ચંદ્રમાઓનો ચંદ્ર દ્વીપ કયાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! કાલોયસમુદ્દસસ પુરત્થિમિલ્લાઓ વેદિયંતાઓ કાલોયણ્ણં પચ્ચત્થિમેણં વારસ જોયણ સહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા’ હે ગૌતમ ! કાલોદ સમુદ્રની પૂર્વ દિશાના વેદિકાન્તથી પશ્ચિમ દિશામાં ૧૨ ધાર હજાર યોજન આગળ જવાથી એજ જગોએ આવતા સ્થાનમાં ‘કાલોયચંદાણં ચંદ દીવા સન્વઓ સમંતા દો કોસા’ કાલોદ સમુદ્રમાં આવેલ ચંદ્રમાઓના ચંદ્રદ્વીપો આદિ બાબુએ પાણીથી બાળે કેસ ઉંચા છે. તે શિવાય બાકીનું તમામ કથન ધાતકીખંડમાં આવેલ ચંદ્ર દ્વીપના કથન પ્રમાણે જ છે. ‘જાવ રાયહાણીઓ

राजधान्योऽपि स्वकानां द्वीपानां पूर्वेण-पूर्वस्यां दिशितिर्यगसंख्येयान् द्वीप
समुद्रान् व्यतिव्रज्याऽन्यस्मिन्कालोदसमुद्रे द्वादशयोजनसहस्राणि अवगाह-
विजयराजधानीवद् वक्तव्याः, अन्यत्सर्वं विजयराजधानीवत् यावच्चन्द्राः देवाः
२ इति । 'एवं सूर्याणामपि' एवं सूर्याणामपि कालोदगतसूर्यद्वीपा अपि वक्तव्याः,
'णवरं कालोयगपच्चत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ कालोयसमुद्रपुरच्छिमेणं बारस
जोयणसहस्साइं ओगाहिता' नवरं कालोदकपश्चिमान्तवेदिकान्तात् पूर्वदिशि १२
द्वादश योजनसहस्राण्यवगाह्येत्यादि चन्द्रद्वीपवत् वक्तव्यम् । 'तदेव रायहाणीओ
सगाणं दीवाणं पच्चत्थिमेणं अण्णंमि कालोयगसमुद्रे तदेव सव्वं' तथैव राज-
धान्यः स्वकीय द्वीप पश्चिमायामन्यकालोदे समुद्रे द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह०

समुद्रे बारसजोयणा तं चेव सव्वं जाव चंदा देवा २' अपन द्वीप से
पूर्व में अन्य कालोद समुद्र में बारह हजार योजन जाने पर वहाँ
चन्द्रद्वीप नामकी राजधानियां हैं । बाकी का और सब कथन विजया-
राजधानी की तरह से ही है 'एवं सूर्याणं वि' इसी तरह का कथन
सूर्यों के सूर्यद्वीपों के सम्बन्ध में भी है 'नवरं कालोयगपच्चत्थि-
मिल्लाओ वेदियंताओ कालोदसमुद्रपुरच्छिमेणं बारसजोयणसहस्साइं
ओगाहिता तदेव रायहाणीओ सगाणं दीवाणं पच्चत्थिमेणं अण्णंमि
कालोयगसमुद्रे तदेव सव्वं' परन्तु कालोदसमुद्र की पश्चिमवेदिका के
अन्त से पूर्वदिशा में १२ हजार योजन आगे जाने पर ठीक इसी
स्थान पर सूर्य के द्वीप हैं इसी तरह से राजधानियां हैं । परन्तु ये
अपने अपने द्वीप से पश्चिमदिशा में जाने पर अन्य कालोदसमुद्र में
१२ हजार योजन की दूरी पर हैं । 'एवं पुक्खरवरगाणं चंदाणं पुक्ख-

सगाणं दीव० पुरत्थिमेणं अण्णंमि कालोयगसमुद्रे बारस जोयणा तं चेव सव्वं जाव
चंदा देवा चंदा देवा' पोताना द्वीपथी पूर्वभां णीण डाढोद समुद्रभां बार हुणर
योजन जवाथी त्यां चंद्र द्वीप नामनी राजधानीयो छे. ते शिवाय भाक्षीनुं
तमांम कथन पिज्या राजधानीना कथन प्रमाणे ज छे. 'एवं सूर्याणं वि' आज
प्रमाणेतुं कथन सूर्याना सूर्य द्वीपोना संजंधभां पणु सभल देवुं. 'नवरं
कालोदग पच्चत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ कालोदसमुद्रे पुरत्थिमेणं बारस जोयण सह-
स्साइं ओगाहिता तदेव रायहाणीओ सगाणं दीवाणं पच्चत्थिमेणं अण्णंमि कालोय
समुद्रे तदेव सव्वं' परंतु डाढोद समुद्रनी पश्चिम वेदिकाना अंतथी पूर्व
दिशाभां १२ बार हुणर योजन आगण जवाथी णदोणर ओ ज स्थान पर
सूर्याना द्वीप छे. अने ओज प्रमाणेनी राजधानीयो छे. परंतु ओ पोतपोताना
द्वीपथी पश्चिम दिशाभां जवाथी णीण डाढोद समुद्रभां बार हुणर योजन हूर
छे. 'एवं पुक्खरवरगाणं चंदाणं पुक्खरवरस्स दीवस्स पुरत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ

તથૈવ સર્વં પૂર્વવત્ । ‘એવં પુષ્કરવરગાણં ચંદાણં પુષ્કરવરસ્સ દીવસ્સ પુરત્થિ-
મિલ્લાઓ વેદિયંતાઓ પુષ્કરસમુદ્ધં વારસજોયણસહસ્સાઈ ઓગાહિત્તા ચંદ દીવા’
કુત્ર સ્થલુ ભદન્ત ! પુષ્કરવરદ્વીપગતચન્દ્રાણાં પુષ્કરવરદ્વીપા નામ દ્વીપાઃ
પ્રજ્ઞપ્તાઃ, મગવાનાહ-હે ગૌતમ ! પુષ્કરવરગતાનાં ચન્દ્રાણામ્ પુષ્કરવરદ્વીપપૌર-
સ્ત્યવેદિકાન્તાત્, પુષ્કરોદસમુદ્રસ્તં દ્વાદશયોજનસહસ્રાપ્યવગાહ્યાઽત્ર ચન્દ્રદ્વીપા
નામ દ્વીપાઃ વક્તવ્યાઃ, ‘અણ્ણમ્મિ પુષ્કરવરે દીવે રાયહાણીઓ તહેવ’ રાજધાન્યાઃ
સ્વકીયદ્વીપાનાં પશ્ચિમદિશિ તિર્યગસંખ્યેયદ્વીપસમુદ્રાન્ વ્યતિવ્રજ્યાઽન્યપુષ્કર-
વરદ્વીપે તથૈવ દ્વાદશયોજનસહસ્રાપ્યવગાહ્યં સર્વં પૂર્વવજ્ઞાતવ્યમ્ । ‘એવં સૂરાણ
વિ દીવા પુષ્કરવરદીવસ્સ પચ્ચત્થિમિલ્લાઓ વેદિયંતાઓ પુષ્કરોદં સમુદ્ધં વારસ-
જોયણસહસ્સાઈ ઓગાહિત્તા તહેવ સઽવં જાવ રાયહાણીઓ દીવિલ્લગાણં દીવે
સમુદ્ધગાણં સમુદ્ધે ચેવ ઇગાણ અઽભિતરપાસે ઇગાણં વાહિરપાસે રાયહાણીઓ

રવરસ્સ દીવસ્સ પુરત્થિમિલ્લાઓ વેદિયંતાઓ પુષ્કરવરસમુદ્ધં વારસ-
જોયણસહસ્સાઈ ઓગાહિત્તા ચંદદીવા’ હસી તરહ સે જવ ગૌતમ ને
પ્રશ્ન સે પૂછા-હે ભદન્ત ! પુષ્કરવર દ્વીપગત ચન્દ્રોં કે પુષ્કરવરદ્વીપ
નામકે દ્વીપ કહાં પર હૈં ? તવ પ્રશ્ન ને ગૌતમ સે એસા કહા-હે ગૌતમ !
પુષ્કરવરદ્વીપ કે પૌરસ્ત્ય વેદિકાન્ત પુષ્કરવર સમુદ્ર મેં બારહ હજાર
યોજન આગે જાને પર ચન્દ્રદ્વીપ હૈં । ‘અણ્ણમ્મિ પુષ્કરવરે દીવે રાય-
હાણીઓ તહેવ’ તથા અન્ય પુષ્કર વરદ્વીપ મેં ડનકી રાજધાનિયાં હૈં ।
હન રાજધાનિયોં કે હોને કે સમ્બન્ધ મેં પહિલે જૈસા હી કથન કર
લેના ચાહિયે ’ ‘એવં સૂરાણં વિ દીવા પુષ્કરવરદીવસ્સ પચ્ચત્થિમિ-
લ્લાઓ વેદિયંતાઓ પુષ્કરોદં સમુદ્ધં વારસજોયણસહસ્સાઈ ઓગા-
હિત્તા તહેવ સઽવં જાવ રાયહાણીઓ દિવિલ્લગાણં દીવે સમુદ્ધગાણં

પુષ્કરવરસમુદ્ધં વારસજોયણસહસ્સાઈ ઓગાહિત્તા ચંદદીવા’ એ જ પ્રમાણે બ્યારે
ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીએ એવું પૂછ્યું કે-હે ભગવન્ પુષ્કર દ્વીપમાં
આવેલ ચંદ્રોનો પુષ્કરવર દ્વીપ નામનો દ્વીપ કયાં આવેલ છે ? ત્યારે પ્રભુશ્રી
એ તેના ઉત્તરમાં ગૌતમસ્વામીને કહ્યું કે-હે ગૌતમ ! પુષ્કરવર દ્વીપના પૌર-
સ્ત્ય વેદિકાન્તથી પુષ્કરવર સમુદ્રમાં બાર હજાર યોજન આગળ જવાથી ચંદ્ર
દ્વીપ આવેલ છે. ‘અણ્ણમ્મિ પુષ્કરવરે દીવે રાયહાણીઓ તહેવ’ તથા અન્ય
પુષ્કર દ્વીપમાં તેની રાજધાનીયો છે. આ રાજધાનીયો હોવાના સંબંધમાં
પહેલાના કથન પ્રમાણેનું કથન કરી લેવું. ‘એવં સૂરાણ વિ દિવા પુષ્કરવરદીવસ્સ
પચ્ચત્થિમિલ્લાઓ વેદિયંતાઓ પુષ્કરોદં સમુદ્ધં વારસ જોયણસહસ્સાઈ ઓગાહિત્તા
તહેવ સઽવં જાવ રાયહાણીઓ દિવિલ્લગાણં દીવે સમુદ્ધગાણં સમુદ્ધે ચેવ ઇગાણ

राजधान्योऽपि स्वक्रानां द्वीपानां पूर्वेण-पूर्वस्यां दिशितिर्यगसंख्येयान् द्वीप
समुद्रान् व्यतिव्रज्याऽन्यस्मिन्कालोदसमुद्रे द्वादशयोजनसहस्राणि अवगाह-
विजयराजधानीवद् वक्तव्याः, अन्यत्सर्वं विजयराजधानीवत् यावच्चन्द्राः देवाः
२ इति । 'एवं सूर्याणामपि कालोदगतसूर्यद्वीपा अपि वक्तव्याः,
'णवरं कालोयगपच्चत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ कालोयसमुद्दपुरच्छिमेणं बारस
जोयणसहस्साइं ओगाहत्ता' नवरं कालोदकपश्चिमान्तवेदिकान्तात् पूर्वदिशि १२
द्वादश योजनसहस्राण्यवगाह्येत्यादि चन्द्रद्वीपवत् वक्तव्यम् । 'तदेव रायहाणीओ
सगाणं दीवाणं पच्चत्थिमेणं अण्णंमि कालोयगसमुद्दे तदेव सव्वं' तथैव राज-
धान्यः स्वकीय द्वीप पश्चिमायामन्यकालोदे समुद्रे द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह०

समुद्दे बारसजोयणा तं चेव सव्वं जाव चंदा देवा २' अपन द्वीप से
पूर्व में अन्य कालोद समुद्र में बारह हजार योजन जाने पर वहाँ
चन्द्रद्वीप नामकी राजधानियां हैं । बाकी का और सब कथन विजया-
राजधानी की तरह से ही है 'एवं सूर्याणं वि' इसी तरह का कथन
सूर्यों के सूर्यद्वीपों के सम्बन्ध में भी है 'नवरं कालोयगपच्चत्थि-
मिल्लाओ वेदियंताओ कालोदसमुद्द पुरच्छिमेणं बारसजोयणसहस्साइं
ओगाहत्ता तदेव रायहाणीओ सगाणं दीवाणं पच्चत्थिमेणं अण्णंमि
कालोयगसमुद्दे तदेव सव्वं' परन्तु कालोदसमुद्र की पश्चिमवेदिका के
अन्त से पूर्वदिशा में १२ हजार योजन आगे जाने पर ठीक इसी
स्थान पर सूर्य के द्वीप हैं इसी तरह से राजधानियां हैं । परन्तु ये
अपने अपने द्वीप से पश्चिमदिशा में जाने पर अन्य कालोदसमुद्र में
१२ हजार योजन की दूरी पर हैं । 'एवं पुक्खरवरगाणं चंदाणं पुक्ख-

सगाणं दीव० पुरत्थिमेणं अण्णंमि कालोयगसमुद्दे बारस जोयणा तं चेव सव्वं जाव
चंदा देवा चंदा देवा' पोताना द्वीपथी पूर्वभां णीन्ना कालोद समुद्रभां बार हुन्नर
योजन न्वाथी त्यां चंद्र द्वीप नामनी राजधानीयो छे. ते शिवाय णाहीनुं
तमांम कथन विजया राजधानीना कथन प्रमाणे न छे. 'एवं सूर्याणं वि' आन
प्रमाणेनुं कथन सूर्येना सूर्य द्वीपेना संबन्धभां पणु समणु लेवुं. 'नवरं
कालोदग पच्चत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ कालोदसमुद्दे पुरत्थिमेणं बारस जोयण सह-
स्साइं ओगाहत्ता तदेव रायहाणीओ सगाणं दीवाणं पच्चत्थिमेणं अण्णंमि कालोय
समुद्दे तदेव सव्वं' परंतु कालोद समुद्रनी पश्चिम वेदिकाना अंतर्था पूर्व
दिशाभां १२ बार हुन्नर योजन आगण न्वाथी णरोणर ओ न स्थान पर
सूर्येना द्वीप छे. अने ओन प्रमाणेनी राजधानीयो छे. परंतु ओ पोतपोताना
द्वीपथी पश्चिम दिशाभां न्वाथी णीन्ना कालोद समुद्रभां बार हुन्नर योजन दूर
छे. 'एवं पुक्खरवरगाणं चंदाणं पुक्खरवरस्स दीवस्स पुरत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ

તથૈવ સર્વ પૂર્વત્ । ‘એવં પુષ્કરવરગાણં ચંદાણં પુષ્કરવરસ્સ દીવસ્સ પુરત્થિ-
મિલ્લાઓ વેદિયંતાઓ પુષ્કરસમુદં વારસજોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા ચંદ દીવા’
કુત્ર ચલુ ભદન્ત ! પુષ્કરવરદ્વીપગતચન્દ્રાણાં પુષ્કરવરદ્વીપા નામ દ્વીપાઃ
પ્રજ્ઞપ્તાઃ, મગવાનાદ્-હે ગૌતમ ! પુષ્કરવરગતાનાં ચન્દ્રાણામ્ પુષ્કરવરદ્વીપપૌર-
સ્ત્યવેદિકાન્તાત્, પુષ્કરોદસમુદ્રસ્તં દ્વાદશયોજનસહસ્રાણ્યવગાહ્યાઽત્ર ચન્દ્રદ્વીપાં
નામ દ્વીપાઃ વક્તવ્યાઃ, ‘અણ્ણમ્મિ પુષ્કરવરે દીવે રાયહાણીઓ તહેવ’ રાજધાન્યાઃ
સ્વકીયદ્વીપાનાં પશ્ચિમદિશિ તિર્યગસંખ્યેયદ્વીપસમુદ્રાન્ વ્યતિવ્રજ્યાઽન્યપુષ્કર-
વરદ્વીપે તથૈવ દ્વાદશયોજનસહસ્રાણ્યવગાહ્યં સર્વં પૂર્વવજ્ઞાતવ્યમ્ । ‘એવં સૂરાણ
વિ દીવા પુષ્કરવરદીવસ્સ પચ્ચત્થિમિલ્લાઓ વેદિયંતાઓ પુષ્કરોદં સમુદં વારસ-
જોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા તહેવ સઙ્ગં જાવ રાયહાણીઓ દીવિલ્લગાણં દીવે
સમુદ્દગાણં સમુદે ચેવ ઇગાણ અઽભિતરપાસે ઇગાણં વાહિરપાસે રાયહાણીઓ
રવરસ્સ દીવસ્સ પુરત્થિમિલ્લાઓ વેદિયંતાઓ પુષ્કરવરસમુદં વારસ-
જોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા ચંદદીવા’ ફક્તી તરહ સે જવ ગૌતમ ને
પ્રશ્ન સે પૂછા-હે ભદન્ત ! પુષ્કરવર દ્વીપગત ચન્દ્રોં કે પુષ્કરવરદ્વીપ
નામકે દ્વીપ કહાં પર હેં ? તવ પ્રશ્ન ને ગૌતમ સે એસા કહા-હે ગૌતમ !
પુષ્કરવરદ્વીપ કે પૌરસ્ત્ય વેદિકાન્ત પુષ્કરવર સમુદ્ર મેં વારહ હજાર
યોજન આગે જાને પર ચન્દ્રદ્વીપ હેં । ‘અણ્ણમ્મિ પુષ્કરવરે દીવે રાય-
હાણીઓ તહેવ’ તથા અન્ય પુષ્કર વરદ્વીપ મેં ડનકી રાજધાનિયાં હેં ।
ઇન રાજધાનિયોં કે હોને કે સમ્બન્ધ મેં પહિલે જૈસા હી કથન કર
લેના ચાહિયે ‘એવં સૂરાણં વિ દીવા પુષ્કરવરદીવસ્સ પચ્ચત્થિમિ-
લ્લાઓ વેદિયંતાઓ પુષ્કરોદં સમુદં વારસજોયણસહસ્સાઈં ઓગા-
હિત્તા તહેવ સઙ્ગં જાવ રાયહાણીઓ દિવિલ્લગાણં દીવે સમુદ્દગાણં

પુષ્કરવરસમુદં વારસજોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા ચંદદીવા’ એ જ પ્રમાણે બીયારે
ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીએ એવું પૂછ્યું કે-હે ભગવન્ પુષ્કર દ્વીપમાં
આવેલ ચંદ્રોનો પુષ્કરવર દ્વીપ નામનો દ્વીપ કયાં આવેલ છે ? ત્યારે પ્રભુશ્રી
એ તેના ઉત્તરમાં ગૌતમસ્વામીને કહ્યું કે-હે ગૌતમ ! પુષ્કરવર દ્વીપના પૌર-
સ્ત્ય વેદિકાન્તથી પુષ્કરવર સમુદ્રમાં બાર હજાર યોજન આગળ જવાથી ચંદ્ર
દ્વીપ આવેલ છે. ‘અણ્ણમ્મિ પુષ્કરવરે દીવે રાયહાણીઓ તહેવ’ તથા અન્ય
પુષ્કર દ્વીપમાં તેની રાજધાનીયો છે. આ રાજધાનીયો હોવાના સંબંધમાં
પહેલાના કથન પ્રમાણેનું કથન કરી લેવું. ‘એવં સૂરાણ વિ દિવા પુષ્કરવરદીવસ્સ
પચ્ચત્થિમિલ્લાઓ વેદિયંતાઓ પુષ્કરોદં સમુદં વારસ જોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા
તહેવ સઙ્ગં જાવ રાયહાણીઓ દિવિલ્લગાણં દીવે સમુદ્દગાણં સમુદે ચેવ ઇગાણ

દીવિલ્લગાણં દીવેસુ સમુદ્રગાણં સમુદ્દેસુ સરિસનામણસુ' एवं सूर्याणामपि द्वीपाः पुष्करवरद्वीपस्य पाश्चात्यवेदिकान्तात् पुष्करोदं समुद्रं द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्य तथैव सर्वं यावद्राजधान्यः द्वीपगतानां द्वीपे समुद्रगतानां समुद्रे एव एकेषाम् अभ्यन्तरपार्श्वे, एकेषां बाह्यपार्श्वे राजधान्यो द्वीपगतानां द्वीपेषु समुद्रगतानां समुद्रेषु सदृशनामकेषु पुष्करद्वीपगत सूर्याणां द्वीपाः पुष्करवरद्वीपस्य पश्चिमान्तात् वेदिकान्तात् पुष्करोदसमुद्रं द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्य ज्ञातव्याः, राजधान्यश्च पुनः स्वकीयानां द्वीपानां पश्चिमदिशि तिर्यगसंख्येयद्वीपसमुद्रान्व्यतिव्रज्याऽन्यस्मिन् पुष्करवरद्वीपे द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्य पुष्करवरसमुद्रगत चन्द्रसम्बन्धि चन्द्रद्वीपाः पुष्करवरसमुद्रपूर्ववेदिकान्तात् पश्चिमदिशि द्वादशयोजनसहस्राण्यवगाह्य प्रतिपत्तव्याः, राजधान्यः स्वकीयद्वीपानां पूर्वदिशि तिर्यगसंख्येयद्वीपसमुद्रानु-

સમુદ્દે ચેવ ઇગાણ અઙ્ગિમતરપાસે ઇગાણ બાહિરપાસે રાયહાણીઓ દિવિલ્લગાણં દીવેસુ સમુદ્રગાણં સમુદ્દેસુ સરિસનામણસુ' इसी तरह से पुष्करद्वीपगत सूर्यों के द्वीप पुष्करवरद्वीप की पश्चिमदिशा की वेदिका के अन्त से पुष्करवरसमुद्र को १२ हजार योजन पार कर के पुष्करोदधिसमुद्र में हैं राजधानियों अपने अपने द्वीपों की पश्चिमदिशा में तिर्यग् असंख्यातद्वीप समुद्रों को पार करके अन्य पुष्करद्वीप में बारह हजार योजन की दूरी पर हैं । पुष्करवर द्वीपगत सूर्यों के द्वीप पुष्करवरद्वीप के पश्चिमान्त वेदिकान्त से पुष्करवरसमुद्र को १२ हजार योजन पार करके स्थित हैं राजधानियां अपने द्वीपों की पश्चिमदिशा में तिर्यग् असंख्यातद्वीप समुद्रों को उल्लङ्घन करके अन्य पुष्करवर द्वीप में १२ हजार योजन की दूरी पर हैं । पुष्करवरसमुद्रगत सूर्य

અઙ્ગિમતરપાસે ઇગાણ બાહિરિયા પાસે રાયહાણીઓ દિવિલ્લગાણં દીવેસુ સમુદ્રગાણં સમુદ્દેસુ સરિસનામણસુ' એ પ્રમાણે પુષ્કર દ્વીપમાં આવેલ સૂર્યોના દ્વીપો પુષ્કર દ્વીપની પશ્ચિમ દિશાની વેદિકાના અંતથી પુષ્કરવર સમુદ્રને ૧૨ ખાર હજાર યોજન પાર કરીને પુષ્કરોદધિ સમુદ્રમાં છે. રાજધાનીયો પોતપોતાના દ્વીપોની પશ્ચિમ દિશામાં તિર્યક અસંખ્યાત દ્વીપો અને સમુદ્રોને પાર કરીને બીજા પુષ્કર દ્વીપમાં ખાર હજાર યોજન દૂર આવેલ છે. પુષ્કરવર દ્વીપમાં આવેલ સૂર્યોના દ્વીપો પુષ્કરવર દ્વીપના પશ્ચિમાન્ત વેદિકાન્તથી પુષ્કરવર સમુદ્રને ૧૨ ખાર હજાર યોજન પાર કરવાથી આવે છે. આપણા દ્વીપોની પશ્ચિમદિશામાં રાજધાનીયો તિર્યક અસંખ્યાત દ્વીપો અને સમુદ્રોને ઝાળંગીને બીજા પુષ્કરવર દ્વીપમાં ૧૨ ખાર હજાર યોજન દૂર છે. પુષ્કરવર સમુદ્રમાં આવેલ સૂર્યસંબંધી સૂર્ય દ્વીપ પુષ્કરવર સમુદ્રની પૂર્વ વેદિકાન્તથી પશ્ચિમ દિશામાં ૧૨ ખાર

હંધ્યાઽન્યસ્મિન્ પુષ્કરવરસમુદ્રે દ્વાદશયોજનસહસ્રેભ્યઃ પરતઃ, પુષ્કરવરસમુદ્રગત-
સૂર્યસત્ક સૂર્યદ્વીપાઃ પુષ્કરવરસમુદ્રપશ્ચિમાન્તવેદિકાન્તાત્ પૂર્વતો દ્વાદશયોજન-
સહસ્રાણ્યવગાહ્ય, રાજધાન્યઃ પુનઃ સ્વકીયદ્વીપાનાં પશ્ચિમાયાં તિર્યગસંખ્યેયદ્વીપ-
સમુદ્રાનતિવાહ્યાઽન્યત્ર પુષ્કરોદસમુદ્રે દ્વાદશયોજનસહસ્રાણ્યવગાહ્ય જ્ઞાતવ્યાઃ ।
એવં શેષ દ્વીપગતાનામપિ ચન્દ્રાણાં ચન્દ્રદ્વીપગતાત્ પૂર્વસ્માદ્ વેદિકાન્તાત્ અનન્તરે
સમુદ્રે દ્વાદશયોજનસહસ્રાણ્યવગાહ્ય વક્તવ્યાઃ, સૂર્યાણાં સૂર્યદ્વીપાઃ સ્વસ્વદ્વીપગતાત્
પશ્ચિમાન્તાત્ વેદિકાન્તાત્ અનન્તરસમુદ્ર, રાજધાન્યશ્ચન્દ્રાણામાત્મીયચન્દ્રદ્વીપેભ્યઃ

સંબંધી સૂર્ય દ્વીપ પુષ્કરવર સમુદ્ર કે પૂર્વ વેદિકાન્ત સે પશ્ચિમદિશા મેં
૧૨ હજાર યોજન આગે જાને પર સ્થિત હૈં । રાજધાનિયાં અપને દ્વીપોં કી
પૂર્વદિશા મેં તિર્યગ્ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોં કો ઉલ્લઙ્ઘન કરકે અન્ય
પુષ્કરવરસમુદ્ર મેં ૧૨ હજાર યોજન સે પરે હૈ । પુષ્કરવર સમુદ્રગત
સૂર્ય સંબંધી સૂર્યદ્વીપ પુષ્કરસમુદ્ર કે પશ્ચિમાન્ત વેદિકાન્ત સે પૂર્વ કી
ઔર ૧૨ હજાર યોજન કે બાદ હૈં । રાજધાનિયાં અપને દ્વીપોં કી
પશ્ચિમદિશા મેં તિર્યગ્ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોં કો પાર કરકે દૂસરે
પુષ્કરવરસમુદ્ર મેં ૧૨ હજાર યોજન કે બાદ મેં હૈં । હસી તરહ શેષ
દ્વીપગત ચન્દ્રમાઓં કી રાજધાનિયાં ચન્દ્રદ્વીપગત પૂર્વ વેદિકાન્ત કે
અનન્તર સમુદ્ર મેં ૧૨ હજાર યોજન કે બાદ મેં હૈં એસા જાનના ચાહિયેં
સૂર્યોં કે સૂર્યદ્વીપ અપને અપને દ્વીપગત પશ્ચિમાન્ત વેદિકાન્ત સે અનન્તર
સમુદ્ર મેં હૈં ચન્દ્રોં કી રાજધાનિયાં અપને ૨ ચન્દ્રદ્વીપોં સે પૂર્વદિશા

હજાર યોજન આગળ જવાથી આવે છે. તેની રાજધાનીયો આપણા દ્વીપોની
પૂર્વ દિશામાં તિર્યક્ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોને ઓળંગીને અન્ય પુષ્કરવર
સમુદ્રમાં ૧૨ ખાર હજાર યોજન પર આવે છે. પુષ્કરવર સમુદ્રમાં આવેલ
સૂર્ય સંબંધી સૂર્ય દ્વીપ પુષ્કર સમુદ્રના પશ્ચિમાન્ત વેદિકાના અંતભાગથી
પૂર્વ બાજુએ ૧૨ ખાર હજાર ૧૨ ખાર હજાર યોજન પછી આવે છે. તેની
રાજધાનીયો આપણા દ્વીપોની પશ્ચિમ દિશામાં તિર્યગ્ અસંખ્યાત દ્વીપો અને
સમુદ્રોને પાર કરીને બીજા પુષ્કરવર સમુદ્રમાં ૧૨ ખાર હજાર યોજન પછી
છે. આવી રીતે બીજા બાકીના દ્વીપોમાં આવેલ ચંદ્રમાઓની રાજધાનીયો
ચંદ્ર દ્વીપમાં આવેલ પૂર્વ વેદિકાન્તની લગોલગ સમુદ્રમાં ૧૨ ખાર હજાર
યોજન પર છે તેમ સમજવું જોઈ એ. સૂર્યોની સૂર્ય દ્વીપ પોતપોતાના દ્વીપોમાં
પશ્ચિમાન્ત વેદિકાન્ત ભાગથી લગોલગ સમુદ્રમાં છે. ચંદ્રોની રાજધાનીયો
પોતપોતાના ચંદ્ર દ્વીપોની પૂર્વ દિશામાં બીજા પોતાના જેવા નામોવાળા દ્વીપોમાં
છે. સૂર્યોની પણ રાજધાનીયો પોતપોતાના સૂર્ય દ્વીપોની પશ્ચિમ દિશામાં

પૂર્વદિશિ અન્યસ્મિન્ સદશનામકે દ્વીપે સૂર્યાણામપિ સ્વદ્વીપેભ્યઃ પશ્ચિમદિશિ તસ્મિન્નેવ સદશનામકેઽન્યસ્મિન્ દ્વીપે દ્વાદશયોજનસહસ્રેભ્યઃ પરતઃ, શેપસમુદ્ર-ગતચન્દ્રાણાં તુ ચન્દ્રદ્વીપાઃ સ્વસ્વસમુદ્રપૂર્વવેદિકાન્તાત્ પશ્ચિમદિશિ સૂર્યાણાન્તુ સ્વસ્વસમુદ્રપશ્ચિમાન્તવેદિકાન્તાત્પૂર્વસ્યાં દ્વાદશ-૨ યોજનશતસહસ્રાપ્યવગાહ્ય ચન્દ્રાણાં રાજધાન્યઃ સ્વસ્વદ્વીપાનાં પૂર્વસ્યાં દિશિ અન્યસ્મિન્ સદશનામકે સમુદ્રે, સૂર્યાણાં રાજધાન્યઃ સ્વસ્વદ્વીપાનાં પશ્ચિમદિશિ 'ઇમે ણામા અણુગંતવ્વા' ઇમાનિ વક્ષ્યમાણાનિ નામાન્યનુગન્તવ્યાનિ 'જંબુદ્વીવે લવણે-ધાયઙ્કાલોદ પુક્કરે વરુણે-સ્વીર-ઘય-ઙ્કલુ (વરો ય) ગંદી-અરુણવરે કુંડલે રુચે આભરણવત્થગંધે ઉપ્પલ

મેં અન્ય દૂસરે અપને અપને જૈસે નામ વાલે દ્વીપ મેં હૈ સૂર્યોં કી ભી રાજધાનિયાં અપને અપને સૂર્યદ્વીપોં સે પશ્ચિમદિશા મેં અન્ય દૂસરે અપને સદશ નામ વાલે દ્વીપ મેં ૧૨ હજાર યોજન કે વાદ હૈ । શેપ સમુદ્રગત ચન્દ્રોં કે ચન્દ્રદ્વીપ અપને અપને સમુદ્ર કે પૂર્વ વેદિકાન્ત સે પશ્ચિમદિશા મેં ૧૨ હજાર યોજન કે વાદ હૈ । સૂર્યોં કે સૂર્યદ્વીપ અપને અપને સમુદ્ર કે પશ્ચિમાન્ત વેદિકાન્ત સે પૂર્વદિશા મેં ૧૨ હજાર યોજન કે વાદ હૈ । ચન્દ્રોં કી રાજધાનિયાં અપને ૨ દ્વીપોં કી પૂર્વદિશા મેં અન્ય દૂસરે અપને જૈસે નામ વાલે સમુદ્ર મેં હૈ । સૂર્યોં કી રાજધાનિયાં અપને ૨ દ્વીપોં કી પશ્ચિમદિશા મેં હૈ । 'ઇમે ણામા અણુગંતવ્વા' અસંખ્યાતદ્વીપ ઓર સમુદ્રોં મેં સે કિતનેક દ્વીપોં ઓર સમુદ્રોં કે નામ હસ પ્રકાર સે હૈ—'જંબુદ્વીવે, લવણે, ધાયઙ્, કાલોદ, પુક્કરે, વરુણે, સ્વીર-ઘય-ઙ્કલુવરોય ગંદી અરુણવરે કુંડલે રુચે' જંબુદ્વીપ, લવણ-સમુદ્ર, ધાતકીચ્છણ્ડદ્વીપ, કાલોદસમુદ્ર, પુષ્કરવરદ્વીપ, પુષ્કરવરસમુદ્ર,

બીજા પોતાના સરખા નામ વાળા દ્વીપમાં બાર હજાર યોજન પછી છે. બાકીના સમુદ્રમાં આવેલ ચંદ્રોના ચંદ્ર દ્વીપો પોતપોતાના સમુદ્રની પૂર્વ વેદિકાન્તથી પશ્ચિમ દિશામાં ૧૨ બાર હજાર યોજન પછી છે. સૂર્યોના સૂર્ય દ્વીપો પોત-પોતાના સમુદ્રના પશ્ચિમાન્ત વેદિકાના અંત પછી પૂર્વ દિશામાં ૧૨ બાર હજાર યોજન પછી છે. ચંદ્રોની રાજધાનીયો પોતપોતાના દ્વીપોની પૂર્વ દિશામાં બીજા પોતાના જેવા નામવાળા સમુદ્રમાં છે. સૂર્યોની રાજધાનીયો પોતપોતાના દ્વીપોની પશ્ચિમ દિશામાં છે. 'ઇમે ણામા અણુગંતવ્વા' અસંખ્યાત દ્વીપો અને સમુદ્રોમાંના કેટલાક દ્વીપો અને સમુદ્રોનાં નામો આ પ્રમાણે છે. 'જંબુદ્વીવે, લવણે, ધાયઙ્, કાલોદ, પુક્કરે, વરુણે, સ્વીર, ઘય, ઙ્કલુવરોયગંદી અરુણવરે, કુંડલે રુચે' જંબુદ્વીપ, લવણ સમુદ્ર, ધાતકીચ્છંડ દ્વીપ, કાલોદ સમુદ્ર, પુષ્ક-

तिल ए य पुढवि णिहि रयणे-वासहरदहनईओ विजयावक्खार कप्पिदा-पुर-
मंदरमावासा-कूडा णक्खत्तचंदसूरा य एवं भाणियव्वं' जंबूद्वीपः-लवणः समुद्रः
धातकीखण्डो द्वीपः-कालोदः समुद्रः, पुष्करो द्वीपः-वरुणः समुद्रः, क्षीरः-घृत
-इक्षुवर-नन्दीनामानो द्वीपाः अरुणवर-कुण्डल-रुचकाः-द्वीपाः, आभरण-वस्त्र
-गन्धाः द्वीपाः, उत्पल-तिलक-पृथिवीनिधि-रत्ननामानो द्वीपाः, वर्षधर-द्रुह
-नदीनामानो द्वीपाः, विजय-वक्षस्कार कपि-इन्द्र नामका द्वीपाः समुद्रश्च,
पुर-मन्दर-आवासनामानश्च, कूट-नक्षत्र चन्द्र-सूर्य नामानश्च द्वीपाः समुद्राः
वक्तव्याः एवं भणितव्यम् इति ॥९०॥

वारुणिवरद्वीप, वारुणिवरसमुद्र, क्षीरवरद्वीप, क्षीरवरसमुद्र, घृतवर-
द्वीप, घृतवरसमुद्र, इक्षुवरद्वीप, इक्षुवरसमुद्र, नन्दीश्वरद्वीप, नन्दीश्वर-
समुद्र, अरुणवरद्वीप, अरुणवरसमुद्र, कुण्डलद्वीप, कुण्डलवरसमुद्र,
रुचकद्वीप, रुचकसमुद्र, 'आभरणवत्थगंधे उप्पल तिल ए य पुढवी-
णिहिरयणे वासहरदहनईओ विजया वक्खार कप्पिदा ॥२॥ पुर-
मंदरमावासा कूडा नक्खत्त चंदा सूराय 'एवं भाणियव्वं' आभ-
रणद्वीप आभरणसमुद्र, वस्त्रद्वीप वस्त्रसमुद्र, गन्धद्वीप गन्ध-
समुद्र, उत्पलद्वीप, उत्पलसमुद्र, तिलकद्वीप तिलकसमुद्र, पृथिवीद्वीप
पृथिवीसमुद्र, निधिद्वीप निधिसमुद्र, रत्नद्वीप रत्नसमुद्र, वर्षधरद्वीप,
वर्षधरसमुद्र, द्रुहद्वीप द्रुहसमुद्र, नन्दीद्वीप नन्दीसमुद्र, विजयद्वीप
विजयसमुद्र, वक्षस्कारद्वीप वक्षस्कारसमुद्र, कपिद्वीप कपिसमुद्र,
इन्द्रद्वीप इन्द्रसमुद्र, पुरद्वीप पुरसमुद्र, मन्दरद्वीप मन्दरसमुद्र आवास-

रवर द्वीप, पुष्करवरसमुद्र, घृतवर द्वीप घृतवर समुद्र, इक्षुवर द्वीप, इक्षुवर-
समुद्र नन्दीश्वरद्वीप नन्दीश्वर समुद्र, अक्षुवर द्वीप अक्षुवर समुद्र, कुण्डलवर
द्वीप कुण्डलवर समुद्र, रुचक द्वीप रुचक समुद्र'

आभरण वत्थ गंधे उप्पलतिल ए य पुढवी णिहिरयणे ।

वासहर दह नईओ विजया वक्खार कप्पिदा ॥ १ ॥

पुर मंदरमावासा कूडा नक्खत्त चंद सूराय । एवं भाणियव्वं' आभरण
द्वीप, आभरण समुद्र, वस्त्रद्वीप, वस्त्र समुद्र, गंध द्वीप, गंध समुद्र, उत्पल
द्वीप, उत्पल समुद्र, तिलक द्वीप, तिलकसमुद्र, पृथिवीद्वीप, पृथ्वीसमुद्र, निधि
द्वीप निधिसमुद्र, रत्नद्वीप, रत्नसमुद्र,, वर्षधरद्वीप, वर्षधर समुद्र, द्रुहद्वीप
द्रुह समुद्र, नन्दीद्वीप, नन्दीसमुद्र, विजयद्वीप, विजयसमुद्र, वक्षस्कारद्वीप, वक्ष
स्कारसमुद्र, कपिद्वीप, कपिसमुद्र, इन्द्रद्वीप, इन्द्रसमुद्र, पुरद्वीप पुरसमुद्र, मंदर
द्वीप मंदरसमुद्र, आवासद्वीप, आवाससमुद्र, कूटद्वीप कूटसमुद्र, नक्षत्रद्वीप;
जी० ८०

મૂલમ્-કહિ ણં ભંતે ! દેવદીવગાણં ચંદાણં ચંદ દીવા ણામં
 દીવા પન્નત્તા ? ગોયમા ! દેવદીવસ્સ દેવોદં સમુદં વારસજોય-
 ણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા તેણેવ કમેણ પુરત્થિમિલ્લાઓ વેઙ્ગ-
 તાઓ જાવ રાયહાણીઓ સગાણં દીવાણં પુરત્થિમેણં દેવદીવં
 સમુદં અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા एत्थ ણં દેવ
 દીવયાણં ચંદાણં ચંદાઓ ણામં રાયહાણીઓ પન્નત્તાઓ સેસં
 તં ચેવ દેવદીવ ચંદાદીવા, एवं સૂરાણ વિ ણવરં પચ્ચત્થિમિ-
 લ્લાઓ વેઙ્ગંતાઓ પચ્ચત્થિમેણં ચ ભાણિયઠ્ઠા, તંમિ ચેવ
 સમુદં । કહિ ણં ભંતે ! દેવસમુદ્દગાણં ચંદાણં ચંદદીવા ણામં
 દીવા પન્નત્તા ? ગોયમા ! દેવોદગસ્સ સમુદસ્સ પુરત્થિમિલ્લાઓ
 વેઙ્ગંતાઓ દેવોદયં સમુદં પચ્ચત્થિમેણં વારસજોયણસહસ્સાઈં
 તેણેવ કમેણં જાવ રાયહાણીઓ સગાણં દીવાણં પચ્ચત્થિમેણં
 દેવોદયં સમુદં અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા एत्थ
 ણં દેવોદગાણં ચંદાણં ચંદાઓ ણામં રાયહાણીઓ પન્નત્તાઓ
 તં ચેવ સઠ્ઠં । एवं સૂરાણવિ, ણવરિ દેવોદગસ્સ પચ્ચત્થિમિલ્લાઓ
 વેઙ્ગંતાઓ દેવોદગસમુદં પુરત્થિમેણં વારસ જોયણસહસ્સાઈં
 ઓગાહિત્તા રાયહાણીઓ સગાણં ૨ દીવાણં પુરત્થિમેણં દેવોદગં
 સમુદં અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં । एवं ણાગે જક્કલે ભૂણ વિ
 ચઉપહં દીવ સમુદ્દાણં । કહિ ણં ભંતે ! સયંભૂરમણદીવગાણં
 ચંદાણં ચંદદીવા ણામં દીવા પન્નત્તા ? સયંભૂરમણસ્સ દીવસ્સ

દ્વીપ આવાસસમુદ્ર, કૂટદ્વીપ કૂટસમુદ્ર, નક્ષત્રદ્વીપ નક્ષત્રસમુદ્ર, ચંદ્ર-
 દ્વીપ ચંદ્રસમુદ્ર, સૂર્યદ્વીપ સૂર્યસમુદ્ર, इत्यादि अनेक नामों वाले
 द्वीप और समुद्र हैं ॥८६॥

નક્ષત્રસમુદ્ર, ચંદ્રદ્વીપ, ચંદ્રસમુદ્ર, સૂર્યદ્વીપ, સૂર્યસમુદ્ર વિગેરે અનેક નામોવાળા
 દ્વીપો અને સમુદ્રો છે. ॥ સૂ. ૬૮ ॥

पुरत्थिमिल्लाओ वेइयंताओ सयंभूरमणोदगं समुहं वारस जोय-
णसहस्साइं तहेव रायहाणीओ सगाणं२ दीवाणं पुरत्थिमेणं
सयंभूरमणोदगं समुहं पुरत्थिमेणं असंखेज्जाइं जोयण० तं चेव
एवं सूरवि सयंभूरमणस्स पच्चत्थिमिल्लाओ वेइयंताओ राय-
हाणीओ सकाणं२ दीवाणं पच्चत्थिमिल्लाणं सयंभूरमणोदं
समुहं असंखेज्जा० सेसं तं चेव । कहि णं भंते ! सयंभूरमण
समुहगाणं चंदाणं चंददीवा णामं दीवा पन्नत्ता ? गोयमा !
सयंभूरमणस्स समुदस्स पुरत्थिमिल्लाओ वेइयंताओ सयंभू-
रमणं समुहं पच्चत्थिमेणं वारस जोयणसहस्साइं ओगाहिन्ता
सेसं तं चेव । एवं सूरवि सयंभूरमणस्स पच्चत्थिमिल्लाओ
सयंभूरमणोदं समुहं पुरत्थिमेणं वारस जोयणसहस्साइं ओगा
हिन्ता रायहाणीओ सगाणं दीवाणं पुरत्थिमेणं सयंभूरमणं समुहं
असंखेज्जाइं जोयणसहस्साइं ओगाहिन्ता, एत्थ णं सयंभूरमण
जाव सूर देवा । अत्थि णं भंते ! लवणसमुहं वेलंधराइ वा
नागरायाइ वा खन्नाइ वा अग्घाइ वा सिंहाइ वा विजाई वा
हासवट्ठी वा ? हुन्ता ! अत्थि, जहा णं भंते ! लवणसमुहं अत्थि
वेलंधराइ वा नागराया अग्घा सिंहा विजाईइ वा हासवट्ठीइ वा
तहा णं बाहिरएसु वि समुहेसु अत्थि वेलंधराइ वा, नाग-
रायाइ वा सीहाइ वा विजाईइ वा हासवट्ठीइ वा ? णो इणट्ठे
समुट्ठे । लवणेणं भंते ! समुहे किं ऊसिओदगे किं पत्थडोदगे
किं खुभियजले किं अक्खुभियजले गोयमा ! लवणेणं समुहे
ऊसिओदगे नो पत्थडोदगे खुभियजले नो अक्खुभियजले ।
जहा णं भंते ! लवणे समुहे ऊसिओदगे नो पत्थडोदगे खुभि-
यजले नो अक्खुभियजले, जहा णं भंते ! लवणे समुहे ऊसि-
ओदगे नो पत्थडोदगे खुभियजले नो अक्खुभियजले, तहा णं

बाहिरगा समुद्रा किं ऊसिओदगा पत्थडोदगा खुभियजला
 अक्खुभियजला, गोथमा ! बाहिरगा समुद्रा नो ऊसिओदगा
 पत्थडोदगा नो खुभियजला अक्खुभियजला पुण्णा पुण्णप्प-
 माणा वोलट्ठमाणा वोसट्ठमाणा समभरघडत्ताए चिट्ठंति ।
 अत्थि णं भंते ! लवणसमुद्धं बहवो ओराला बलाहका संसे-
 यंति संमुच्छंति वासं वासंति वा ? हंता अत्थि । जहा णं
 भंते . लवणसमुद्धे बहवे ओराला बलाहका संसेयंति संमुच्छंति
 वासं वासंति वा तथा णं बाहिरएसु वि समुद्धेसु बहवे ओराला
 बलाहका संसेयंति संमुच्छंति वासं वासंति ? णो इणट्ठे समट्ठे
 से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ बाहिरगाणं समुद्रा पुण्णा पुण्ण-
 प्पमाणा वोलट्ठमाणा वोसट्ठमाणा समभरघडत्ताए चिट्ठंति ।
 गोथमा ! बाहिरएसु णं समुद्धेसु बहवे उदगजोणिया जीवा य
 पोग्गला य उदगत्ताए वक्कमंति विउक्कमंति चयंति उवचयंति,
 से तेणट्ठेणं एवं बुच्चइ, बाहिरगा समुद्रा पुण्णा पुण्णप्पमाणा
 जाव समभरघडत्ताए चिट्ठंति ॥सू० ९१॥

छाया—क्व खलु भदन्त ! देवद्वीपगानां चन्द्राणां चन्द्रद्वीपा नाम द्वीपाः
 प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! देवद्वीपस्य देवोदं समुद्रं द्वादशयोजनसहस्राणि अवगाह्य
 तेनैव क्रमेण पौरस्त्याद् वेदिकान्ताद् यावद्राजधान्यः स्वकानां द्वीपानां पौरस्त्ये
 देवद्वीपं समुद्रम् असंख्येयानि योजनसहस्राणि अवगाह्य अत्र खलु देव द्वीपगानां
 चन्द्राणां चन्द्रा नाम राजधान्यः प्रज्ञप्ताः, शेषं तदेव । देवद्वीप चन्द्राद्वीपाः,
 एवं सूर्याणामपि, नवरं पाश्चात्याद् वेदिकान्तात् पाश्चात्येन च भणितव्याः,
 तस्मिन्नेव समुद्रे । क्व खलु भदन्त ! देव समुद्रगानां चन्द्राणां चन्द्रद्वीपा नाम
 द्वीपाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! देवोदकस्य समुद्रस्य पौरस्त्याद् वेदिकान्ताद् देवोदकं
 समुद्रं पाश्चात्ये द्वादश योजनसहस्राणि तेनैव क्रमेण यावद्राजधान्यः स्वकानां
 द्वीपानां पाश्चात्ये देवोदकं समुद्रमसंख्येयानि योजनसहस्राणि अवगाह्य अत्र खलु
 देवोदगानां चन्द्राणां चन्द्रा नाम राजधान्यः प्रज्ञप्ताः तदेव सर्वम्, एवं सूर्याणा-
 मपि, नवरं देवोदकस्य पाश्चात्याद् वेदिकान्ताद् देवोदकं समुद्रं पौरस्त्ये द्वादश-
 योजनसहस्राणि अत्रागच्छ राजधान्या स्वकानां स्वकानां द्वीपानां पौरस्त्ये देवो-

दकं समुद्रम् असंख्येयानि योजनसहस्राणि । एवं नागे यक्षे भूतेऽपि चतुर्णां द्वीपसमुद्राणाम् । क्व खलु भदन्त ! स्वयम्भूरमणद्वीपगानां चन्द्राणां चन्द्रद्वीपा नाम द्वीपाः प्रज्ञप्ताः ? स्वयम्भूरमणस्य द्वीपस्य पौरस्त्याद् वेदिकान्ताद् स्वयम्भूरमणोदकं समुद्रं द्वादशयोजनसहस्राणि तथैव राजधान्यः साकानां स्वकानां द्वीपानां पौरस्त्ये स्वयम्भूरमणोदकं समुद्रं पौरस्त्ये असंख्येयानि योजनसहस्राणि तदेव, एवं सूर्याणामपि स्वयम्भूरमणस्य समुद्रस्य पाश्चात्याद् वेदिकान्ताद् राजधान्यः स्वकानां द्वीपानां पाश्चात्ये स्वयम्भूरमणं समुद्रम् असंख्येयानि योजनसहस्राणि अवगाह्य, शेषं तदेव । कुत्र खलु भदन्त ! स्वयम्भूरमणसमुद्रगतानां चन्द्राणां चन्द्रद्वीपा नामद्वीपाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! स्वयम्भूरमणसमुद्रस्य पौरस्त्याद् वेदिकान्ताद् स्वयम्भूरमणसमुद्रं पाश्चात्ये द्वादशयोजनसहस्राणि अवगाह्य शेषं तदेव, एवं सूर्याणामपि, स्वयम्भूरमणस्य पाश्चात्याद् स्वयम्भूरमणोदकं समुद्रं पौरस्त्ये द्वादशयोजनसहस्राणि अवगाह्य राजधान्यः स्वकानां द्वीपानां पौरस्त्ये स्वयम्भूरमणं समुद्रम् असंख्येयानि योजनसहस्राणि अवगाह्य, अत्र खलु स्वयम्भूरमण यावत् सूर्या देवाः, सन्ति खलु भदन्त ! लवणसमुद्रे वेलंधरा इति वा, नागराज इति वा, खन्ना इति वा अग्धा इति वा सीहा इति वा, विजाइ इति वा हासवट्टी इति वा हन्त ? सन्ति । यथा खलु भदन्त ! लवणसमुद्रे सन्ति वेलंधरा इति वा नागराज इति वा खन्ना इति वा अग्धा इति वा सीहा विजाइ इति वा हासवट्टी इति वा तथा खलु बाह्येष्वपि समुद्रेषु वेलन्धराइति वा नागराज इति वा खन्ना इति वा अग्धा इति वा सिंह इति वा, विजाइ इति वा हासवट्टी इति वा, नायमर्थः समर्थः । लवणः खलु भदन्त ! समुद्रः किम्-उच्छ्रितोदकः-किं प्रस्तटोदकः किं क्षुभितजलः किमक्षुभितजलः गौतम ! लवणः खलु समुद्रः उच्छ्रितोदको नो प्रस्तटोदकः क्षुभितजलः नो अक्षुभितजलः । यथा खलु भदन्त ! लवणः समुद्रः उच्छ्रितोदको नो प्रस्तटोदकः क्षुभितजलो नो अक्षुभितजलः, तथा खलु बाह्याः समुद्राः किमुच्छ्रितोदकाः प्रस्तटोदकाः क्षुभितजलाः अक्षुभितजलाः गौतम ! बाह्याः समुद्राः नोच्छ्रितोदकाः प्रस्तटोदकाः नो क्षुभितजलाः अक्षुभितजलाः पूर्णाः पूर्णप्रमाणाः बोलट्टमाणाः बोलट्टमाणाः सममरघटतया तिष्ठन्ति । सन्ति खलु भदन्त ! लवणसमुद्रे बहव उदाराः बलाहकाः संखिद्यन्ते संमूर्च्छन्ति वा वर्षं वर्षन्ति हन्त ! सन्ति । यथा खलु भदन्त ! लवणसमुद्रे बहव उदारा बलाहकाः संखिद्यन्ते संमूर्च्छन्ति वर्षं वर्षन्ति वा, तथा खलु बाह्येष्वपि समुद्रेषु बहवः उदारा बलाहकाः संखिद्यन्ते संमूर्च्छन्ति वर्षं वर्षन्ति ? नायमर्थः समर्थः । तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते बाह्याः खलु समुद्राः पूर्णाः पूर्ण-

प्रमाणाः बोलट्टमाणाः बोसट्टमाणाः समभरणटतया तिष्ठन्ति, गौतम ! बाह्येषु खलु समुद्रेषु बहव उदकयोनिकाः जीवाश्च पुद्गलाश्चोदकतयाऽपक्रामन्ति व्युत्क्रामन्ति चीयन्ते अपचीयन्ते तत्तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते बाह्याः खलु समुद्राः पूर्णाः पूर्णप्रमाणाः यावत् समभरणटतया तिष्ठन्ति ॥९१॥

टीका—‘कहि णं भंते !’ क-कुत्र खलु भदन्त ! ‘देवदीवगाणं चंदाणं चंद दीवा पणत्ता’ देव द्वीपगानां-देवद्वीपगतानां चन्द्राणां चन्द्रद्वीपा नामद्वीपः प्रज्ञप्ताः ?-उक्ताः ? इति गौतमस्य प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘देव दीवस्स देवोदं समुदं वारस जोयणसहस्साइं ओगाहिता तेणेव कमेण पुरत्थिमिल्लाओ वेइयंताओ’ देव द्वीपरप-चन्द्रमसां चन्द्रद्वीपनामकद्वीपस्य पूर्वस्माद् वेदिकान्ताद् देवोदं समुद्रं द्वादशयोजनसहस्राणि यावत् अवगाह्य-गत्वा तत्रैव क्रमेण अत्रान्तरे देवद्वीपगतानां चन्द्राणां चन्द्रद्वीपाः प्रज्ञप्ता इत्यादि प्राग्वत्, राजधान्यः स्वकीयानां चन्द्रद्वीपानां पूर्वदिशि तमेव देवद्वीपम् असंख्ये-

कहि णं भंते ! देवदीवगाणं चंदाणं चंद दीवाणां दीवा पणत्ता ।

टीकार्थ-हे भदन्त ? देवद्वीप के चन्द्रमाओं के चन्द्रद्वीप कहाँ पर कहे गये हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं । ‘गोयमा ! देवदीवस्स देवोदं समुदं वारसजोयणसहस्साइं ओगाहिता तेणेव कमेण पुरत्थिमिल्लाओ वेइयंताओ’ हे गौतम ! देवद्वीप के पूर्ववेदिकान्त से देवोद समुद्र में १२ हजार योजन तक आगे जाने पर आगत ठीक इसी स्थान पर देव द्वीपगत चन्द्रों के चन्द्रद्वीप कहे गये हैं इत्यादि रूप से जैसा पहिले कहा गया है वैसा यहां पर कह लेना चाहिये राजधानियां-अपने चन्द्रद्वीपों की पश्चिमदिशा में उसी देवद्वीप को असंख्यातद्वीप समुद्रों को पार करके इसी स्थान पर देवद्वीपगत चन्द्रों की चन्द्रा नाम की

‘कहिणं भंते ! देवदीवगाणं चंदाणं चंद दीवा णां दीवा पणत्ता’ इत्यादि

टीकार्थ-हे भगवन् देवद्वीपना चंद्रमाओना चंद्रद्वीप कथां आवेल छे ?

आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री गौतमस्वामीने कहे छे के-‘गोयमा ! देव दीवस्स देवोदं समुदं वारस जोयणसहस्साइं ओगाहिता तेणेव कमेण पुरत्थिमिल्लाओ वेइयंताओ’ हे गौतम ! देवद्वीपनी पूर्व दिशाना अंतलागथी देवोद समुद्रमां १२ हजार हजार योजन सुधी आगण जावाथी त्यां आवता स्थानपर देवद्वीपमां आवेल चंद्रोना चंद्रद्वीप आवे छे. बिगेरे प्रश्नरथी पड़ेलां जे प्रमाणे कहेवामां आवेल छे. ओज प्रमाणेनुं कथन अर्द्धीयां कहुी लेवुं नैछे, तेनी राजधानीयो पोताना चंद्रद्वीपानी पश्चिमदिशामां जे ज देवद्वीपने तथा असंख्यात द्वीप समुद्रोने पारकरवाथी जे स्थानपर देवद्वीपमां आवेल चंद्रोनी चंद्रा नामनी

યાનિ યોજનસહસ્રાણિ અવગાહ્ય-ઉલ્લઙ્ઘ્ય અત્રાન્તરે દેવદ્વીપગતાનાં ચન્દ્રાણાં ચન્દ્રાનામ રાજધાન્યઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ શેપં તદેવ તા અપિ વિજયા રાજધાનીવદ્ વર્ણનીયાઃ । એતદેવ પ્રકટયતિ-‘જાવ રાયહાણીઓ સગાણં દીવાણં પુરત્થિમેણં દેવદ્વીવં સમુદ્દં અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા એત્થ ણં દેવ દીવયાણં ચંદાણં ચંદાઓ ણામં રાયહાણીઓ પળ્લણ્ણત્તાઓ, સેસં તં ચેવ’ ઇતિ સૂત્રપાઠદ્વારા સૂત્રકારઃ, ‘દેવ દીવ ચંદા દેવા’ અત્ર દેવદ્વીપ ચન્દ્રા દેવાઃ પ્રતિવરાન્તિ, ‘એવં સૂરાણ વિ’ એવં સૂર્યાનામપિ અનેનૈવ પ્રકારેણ સૂર્યાણાં સૂર્યદ્વીપ વિષયેઽપિ જ્ઞાતવ્યમ્-ક સ્વલ્લ ભદન્ત ! સૂર્યદ્વીપગતાનાં સૂર્યાણાં સૂર્યદ્વીપા નામ દ્વીપાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, મગવાનાહ-હે ગૌતમ ! ‘ળવરં પચ્ચત્થિમિલ્લાઓ વેદિયંતાઓ પચ્ચત્થિમેણં ચ માણિયવ્વા, તંમિ ચેવ સમુદ્દે’ નવરમ્-અયં વિશેષઃ, દેવદ્વીપસ્ય-સૂર્યાણાં સૂર્યદ્વીપનામક

રાજધાનિયાં હૈં । इन सब राजधानियों का वर्णन विजया राजधानी के जैसा ही है । यही बात ‘जाव रायहाणीओ सगाणं दीवाणं पुरत्थिमेणं देवद्वीवं समुदं असंखेज्जाइं जोयणसहस्साइं ओगाहिता एत्थणं देवदीवगाणं चंदाणं चंदाओ णामं रायहाणीओ पणत्ताओ सेसं तं चेव’ इस सूत्र पाठ द्वारा प्रकट की गई है । यहां पर देव द्वीप नाम के देव रहते हैं । ‘एवं सूराण वि’ इसी तरह से सूर्यों के सूर्यद्वीपों के सम्बन्ध में भी जानना चाहिये तथा च-हे भदन्त ! देवद्वीपगत सूर्यों के सूर्यद्वीप कहां हैं ? जब इस प्रकार से पूछा-तो प्रभु ने उनसे ऐसा कहा-‘णवरं पच्चत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ पच्चत्थिमेणं च भाणियव्वा तंमि चेव समुददे’ हे गौतम ! देवद्वीप के पश्चिमान्त वेदिकान्त से देवोद समुद्र को पश्चिम में १२ हजार योजन आगे जाने पर

રાજધાનીયો છે. આ ળધી રાજધાનીયોનું વળુન વિન્યારાજધાનીના વળુન પ્રમાણે છે. એજ વાત ‘જાવ રાયહાણીઓ સગાણં દીવાણં પુરત્થિમેણં દેવદ્વીવં સમુદ્દં અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા એત્થ ણં દેવદીવયાણં ચંદાણં ચંદાઓ ણામં રાયહાણીઓ પળ્લણ્ણત્તાઓ સેસં તં ચેવ’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. અહીંયાં દેવદ્વીપ નામના દેવ રહે છે. ‘એવં સૂરાણ વિ’ એ જ પ્રમાણે સૂર્યોના સૂર્યદ્વીપોના સંબંધમાં પણ સમજાવેલું. જેમકે-હે ભગવન્ દેવદ્વીપમાં આવેલ સૂર્યોના સૂર્યદ્વીપ કયાં આવેલ છે ? ગૌતમસ્વામીએ જ્યારે આ પ્રમાણે પ્રભુશ્રીને પૂછ્યું ત્યારે પ્રભુશ્રીએ તેમને ઉત્તર આપતા કહ્યું કે-‘ળવરં પચ્ચત્થિમિલ્લાઓ વેદિયંતાઓ પચ્ચત્થિમેણં ચ માણિયવ્વા તં ચેવ સમુદ્દે’ હે ગૌતમ ! દેવદ્વીપની પશ્ચિમાન્ત વેદિકાન્તથી દેવોદસમુદ્રને પશ્ચિમમાં ૧૨ ળાર હજાર યોજન પારકરીને જવાથી ત્યાં આવેલ સૂર્યદ્વીપ છે. આ

द्वीपस्य पश्चिमान्ताद्वेदिकान्ताद् देवोदं समुद्रं पश्चिमदिशि द्वादशयोजनसहस्राणि अवगाह्य अत्रान्तरे देवद्वीपगतानां सूर्याणां सूर्यद्वीपाः प्रज्ञप्ता इत्यादि । राजधान्यः स्वकीयानां सूर्यद्वीपानां पूर्वस्यां दिशि तमेव देवद्वीपमसहस्रख्येयानि योजनसहस्राणि अवगाह्य अत्रान्तरे देवद्वीपगतानां सूर्याणां सूर्यानाम राजधान्यः प्रज्ञप्ता इत्यादि सर्वाणि भणितव्यानि तस्मिन्नेव समुद्रे । 'कहि णं भंते ! देवसमुद्रगाणं चंदाणं चंद दीवा णामं दीवा पणत्ता ?' क्व खलु भदन्त ! देवसमुद्रगाणां चन्द्राणां चन्द्रद्वीपा नाम द्वीपाः प्रज्ञप्ताः ? भगवानाह—'गोयमा !' इत्यादि, 'गोयमा ! देवोदगस्स समुदस्स पुरत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ देवोदगं समुदं पच्चत्थिमेणं वारस जोयणसहस्साइं तेणेव कमेणं जाव रायहाणीओ सगाणं दीवाणं पच्चत्थिमेणं देवोदगं समुदं असंखेज्जाइं जोयणसहस्साइं ओगाहिता एत्थ णं देवोदगाणं चंदाणं चंदाओ णामं रायहाणीओ पणत्ताओ' हे गौतम ! देवोदकस्य समुद्रस्य पूर्वस्माद्वेदिकान्तादेवोदकं समुद्रं पश्चिमदिशि द्वादश

आगत इसी स्थान पर सूर्यद्वीप हैं इन सूर्यद्वीप की पूर्वदिशा में उसी देवद्वीप को असंख्यात हजार योजन आगे पार करके आगतस्थान पर उनकी राजधानियां हैं । 'कहि णं भंते ! देवसमुद्रगाणं चंदाणं चंददीवा णामं दीवा पणत्ता' हे भदन्त ! देवसमुद्र के चन्द्रों के चन्द्रद्वीप कहां पर हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं—'गोयमा ! देवोदगस्स समुदस्स पुरत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ देवोदगं समुदं पच्चत्थिमेणं वारस जोयणसहस्साइं तेणेव कमेणं जाव रायहाणीओ सगाणं दीवाणं पच्चत्थिमेणं देवोदगं समुदं असंखेज्जाइं जोयणसहस्साइं ओगाहिता एत्थ णं देवोदगाणं चंदाणं चंदाओ णामं रायहाणीओ पणत्ताओ' हे गौतम ! देवोदक समुद्र की पूर्वदिशा की वेदिका के अन्त से देवोदधि समुद्र को पश्चिम में १२ हजार योजन पार करके आगे जाने

सूर्यद्वीपो पूर्वदिशाभां ओज देवद्वीपने असंख्यात हजार योजन आगण
जवाथी त्यां आवेला स्थानपर तेमनी राजधानीयो छे. 'कहिणं भंते ! देवसमुद्रगाणं
चंदाणं चंददीवा णामं दीवा पणत्ता' छे लजवन् देवसमुद्रमा चंद्रोना चंद्रद्वीपो
क्यां आवेला छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रबुथी छडे छे छे—'गोयमा ! देवोदगस्स
समुदस्स पुरत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ देवोदगं समुदं पच्चत्थिमेणं वारस जोयण
सहस्साइं तेणेव कमेणं जाव रायहाणीओ सगाणं दीवाणं पच्चत्थिमेणं देवोदगं
समुद असंखेज्जाइं जोयणसहस्साइं ओगाहिता एत्थ ण देवोदगाणं चंदाणं चंदाओ
णामं रायहाणीओ पणत्ताओ' छे गौतम ! देवोदक समुद्रनी पूर्वदिशानी वेदिकाना
अंतलागथी देवोदधिसमुद्रने पश्चिमभां १२ पार हजार योजन पार करवाथी

યોજનસહસ્રાણિ અવગાહ્ય અત્રાન્તરે દેવોદગતાનાં ચન્દ્રાણાં ચન્દ્રદ્વીપાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તે ચ પ્રાગ્વત્ । તેનૈવ ક્રમેણ રાજધાન્યઃ સ્વકીયાનાં ચન્દ્રદ્વીપાનાં પશ્ચિમદિશિ દેવોદકં સમુદ્રમસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ અવગાહ્ય અત્રાન્તરે દેવોદગતાનાં ચન્દ્રાણાં ચન્દ્રા નામ રાજધાન્યઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । ‘તં ચેવ સઙ્ગં’ તદેવ સર્વમ્ ‘एवं स्रगाण वि’ एवम्—અનેન પ્રકારેણ દેવોદગતાનાં સૂર્યાણાં સૂર્યદ્વીપવિપયે સૂર્યાનામ્ રાજધાનીવિપયે ચાપિ વોદ્ધવ્યમ્ । તથાહિ—દેવોદકસમુદ્રગતાનાં સૂર્યાણાં સૂર્યદ્વીપાઃ દેવોદકસ્ય સમુદ્રસ્ય પશ્ચિમાન્તાદ્વેદિકાન્તાદ્ દેવોદકં સમુદ્રં પૂર્વદિશિ દ્વાદશ-યોજનસહસ્રાણિ અવગાહ્ય અત્રાન્તરે વક્તવ્યાઃ, રાજધાન્યોઽપિ સ્વકીયાનાં સૂર્ય-દ્વીપાનાં પૂર્વદિશિ દેવોદકં સમુદ્રમસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ અવગાહ્ય અત્રાન્તરે દેવોદકસમુદ્રગતાનાં સૂર્યાણાં સૂર્યા નામ રાજધાન્યો વક્તવ્યાઃ । ઇમમેવ વિપયં

પર આગત સ્થાન પર દેવોદધિ સમુદ્ર કે ચંદ્ર કે ચન્દ્રદ્વીપ હૈં । इनका वर्णन पहिले जैसा ही है । राजधानियां अपने चन्द्रद्वीपों की पश्चिम-दिशा में देवोदक समुद्र को असंख्यात हजार योजन आगे पार करके आगत स्थान में चन्द्रा नामकी राजधानियां हैं । इसी तरह से ‘सूरा-णवि’ देवोदग द्वीपगत सूर्यों के सूर्यद्वीपों के सम्बन्ध में भी जानना चाहिये० अर्थात् देवोदकगत सूर्यों के सूर्यद्वीप देवोदक समुद्र के पश्चिमान्त वेदिकान्त से देवोदक समुद्र की पूर्वदिशा की ओर १२ हजार योजन आगे पार करके आगत इसी स्थान पर हैं । ‘रायहा-णीओ सगाणं २ दीवाणं पुरत्थिमेणं देवोदगं समुद्रं असखंज्जाइं जोयणसहस्साइं’ इनकी राजधानियां अपने सूर्यद्वीपों की पूर्वदिशा में देवोदक समुद्र को असंख्यात हजार योजन आगे पार कर के आगतस्थान पर हैं । ‘एवं नागे जक्खे भूते वि चउण्हं दीवसमुद्दाणं’

આગળ જતાં ત્યાં આવેલા સ્થાનપર દેવોદધિ સમુદ્રના ચંદ્રોનો ચંદ્રદ્વીપ આવે છે. તેનું વર્ણન પહેલાના વર્ણન પ્રમાણે છે. તેમની રાજધાનીયો પોતપોતાના ચંદ્રદ્વીપોની પશ્ચિમ દિશામાં દેવોદક સમુદ્રને અસંખ્યાત હજાર યોજન પાર કરીને આવેલ સ્થાનમાં ચંદ્રા નામની રાજધાની છે. એજ પ્રમાણે ‘સૂરાણ કરીને આવેલ સ્થાનમાં ચંદ્રા નામની રાજધાની છે. એજ પ્રમાણે ‘સૂરાણ વિ’ દેવોદગદ્વીપમાં આવેલ સૂર્યોના સૂર્યદ્વીપ દેવોદકસમુદ્રના પશ્ચિમાન્ત વેદિકાના અંતભાગથી દેવોદક સમુદ્રની પૂર્વ દિશાના તરફ ૧૨ હાર હજાર યોજન આગળ જવાથી ત્યાં આવેલ એ જ સ્થાનપર ‘રાયહાણીઓ સગાણં દીવાણં પુર-ત્થિમેણં દેવોદગં સમુદ્રં અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં’ તેમની રાજધાનીયો પોત પોતાના સૂર્યદ્વીપોની પૂર્વ દિશામાં દેવોદક સમુદ્રને પાર કરીને અસંખ્યાત હજાર યોજન આગળ જવાથી ત્યાં આવેલા સ્થાનમાં છે. ‘एवं नागे जक्खे भूते-

મનસિ નિધાય 'નવરં દેવોદગસ્સ પચ્ચત્થિમિલ્લાઓ વેઇયંતાઓ દેવોદગસમુદં
પુરત્થિમેણં વારસજોયણસહસ્સાઈં ઓગાહિત્તા રાયહાણીઓ સગાણં ૨ દીવાણં
પુરત્થિમેણં દેવોદગં સમુદં અસંખેજ્જાઈં જોયણસહસ્સાઈં' इति सूत्रं सूत्रकारः
સમુત્થાપયતિ । નવરં દેવોદકસ્ય પાશ્ચાત્યાદ્ વેદિકાન્તાદ્ દેવોદકસમુદ્રં પૌરસ્ત્યે
દ્વાદશયોજનસહસ્રાણિ અવગાહ્ય રાજધાન્યઃ સ્વકાનાં ૨ દ્વીપાનાં પૌરસ્ત્યે દેવો-
દકં સમુદ્રમ્ અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ, इतिच्छाया । अस्य सूत्रस्यार्थः पूर्व-
પ્રતિપાદિત એવ । 'एवं णागे जक्खे भूए वि चउण्हं दीवसमुद्दाणं' एवम्-अनेन
પ્રકારેણ નાગયક્ષ ભૂતસ્વયમ્ભૂરમણ દ્વીપસમુદ્રચન્દ્રાદિત્યાનામપિ વક્તવ્યમ્, અર્થાત્
દ્વીપગતાનાં ચન્દ્રાદિત્યાનાં ચન્દ્રાદિત્યદ્વીપા અનન્તરસમુદ્રે, સમુદ્રગતાનાં ચન્દ્રા-
દિત્યાનાન્તુ સ્વસ્વસમુદ્રે એવ વર્તન્તે, રાજધાન્યો દ્વીપગતાનાં ચન્દ્રાદિત્યાનાં સ્વસ્વ-
દ્વીપે, સમુદ્રગતાનાં ચન્દ્રાદિત્યાનાં સ્વસ્વસમુદ્રે વર્તન્તે, આહ ચ મૂલટીકાકારોઽપિ
'एवं शेष द्वीपगत चन्द्रादित्यानामपि द्वीपा अनन्तरसमुद्रेषु बोद्धव्याः, राज-
ધાન્યશ્ચ તેષાં પૂર્વાપરતોઽસંખ્યેયાન્ દ્વીપસમુદ્રાન્ ગત્વા તતોઽન્યસ્મિન્ સદૃશ-

इसी तरह से नागद्वीप, नागसमुद्र, यक्षद्वीप यक्षसमुद्र, भूतद्वीप और
भूतसमुद्र, इन चार द्वीप समुद्रों के और सूर्यों के द्वीपों के सम्बन्ध में
भी जानना चाहिये अर्थात् द्वीपगतचन्द्र और सूर्यों के चन्द्र और
सूर्यद्वीप अनन्तर समुद्र में हैं तथा समुद्रगत चन्द्र सूर्यों के द्वीप अपने
ही समुद्र में हैं । राजधानियां द्वीपगत चन्द्र सूर्यों की अपने अपने
द्वीप में हैं समुद्रगत चन्द्र सूर्यों की राजधानियां अपने अपने समुद्र
में हैं । मूलटीकाकार ने भी यही कहा है-एवं शेष द्वीपगतचन्द्रा-
दित्यानामपि द्वीपा अनन्तरसमुद्रे स्ववगन्तव्याः राजधान्यस्तेषां
पूर्वापरतो असंख्येयान् द्वीपसमुद्रान् गत्वा ततोऽन्यस्मिन् सदृशानाम्नि
भवन्ति अन्त्यानिभान् पंचद्वीपान् सुक्त्वा देवनागयक्षाभूतस्वयं

वि चउण्हं दीव समुद्दाणं' આજ પ્રમાણે નાગદ્વીપ, નાગસમુદ્ર, યક્ષદ્વીપ. યક્ષ-
સમુદ્ર, ભૂતદ્વીપ અને ભૂતસમુદ્ર આ ચાર દ્વીપ સમુદ્રોના અને સૂર્યોના દ્વીપોના
સંબંધમાં પણ કથન કરી લેવું. અર્થાત્ એ દ્વીપમાં આવેલ ચંદ્ર અને સૂર્યોના
ચંદ્ર દ્વીપ અને સૂર્યદ્વીપ અનંતર સમુદ્રમાં છે. તથા સમુદ્રમાં આવેલ ચંદ્ર
અને સૂર્યના દ્વીપો પોતાના જ સમુદ્રમાં આવેલ છે, એ દ્વીપમાં આવેલ
ચંદ્ર સૂર્યોની રાજધાનીયો પોતપોતાના દ્વીપમાં છે. સમુદ્રગત ચંદ્ર અને
સૂર્યની રાજધાનીયો પોતપોતાના સમુદ્રોમાં છે. મૂળ ટીકાકારે પણ એજ કહ્યું
છે. 'एवं शेष द्वीपगत चन्द्रादित्यानामपि द्वीपा अनन्तरसमुद्रे स्ववगन्तव्याः राजधान्य-
स्तेषां पूर्वापरतो असंख्येयान् द्वीपसमुद्रान् गत्वा ततोऽन्यस्मिन् सदृशानाम्नि भवन्ति

નામ્નિ દ્વીપે ભવન્તિ, અન્ત્યાનિમાન્ પંચદ્વીપાન્ મુક્ત્વા દેવનાગયક્ષભૂતસ્વયંભૂર-
મણાખ્યાન્, ન તેષુ ચન્દ્રાદિત્યાનાં રાજધાન્યોઽન્યસ્મિન્ દ્વીપે, અપિ તુ સ્વસ્મિન્નેવ
પૂર્વાપરતો વેદિકાન્તાદ્ અસંખ્યાનિ યોજનસહસ્રાણિ અવગાહ્ય ભવન્તીતિ' 'કહિણં
મંતે ! સયંભૂરમણદીવગાણં ચંદાણં ચંદદીવા ણામં દીવા પળ્લન્તા' ક્વ સ્વલ્લ
મદન્ત ! સ્વયંભૂરમણદ્વીપગતાનાં ચન્દ્રાણાં ચન્દ્રદ્વીપા નામ દ્વીપાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति
પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! 'સયંભૂરમણસ્સ દીવસ્સ પુરત્થિમિલ્લાઓ વેદિયંતાઓ
સયંભૂરમણોદગં સમુદં બારસજોયણસહસ્સાઈં તહેવ રાયહાણીઓ સગાણં ૨ દીવાણં
પુરત્થિમેણં સયંભૂરમણોદગં સમુદં પુરત્થિમેણં અસંખેજ્જાઈં જોયણં તં ચેવ' સ્વ-
યંભૂરમણસ્ય પૂર્વસ્માદ્વેદિકાન્તાત્ સ્વયંભૂરમણોદકં સમુદ્રં દ્વાદશયોજન સહસ્રાણિ
અવગાહ્ય અત્રાન્તરે સ્વયંભૂરમણદ્વીપગતાનાં ચન્દ્રાણાં ચન્દ્રદ્વીપાઃ જ્ઞાતવ્યાસ્તે ચ
પ્રાગ્વત્, તથૈવ રાજધાન્યઃ સ્વકીયાનાં ૨ દ્વીપાનાં પૂર્વદિશિ સ્વયંભૂરમણોદકં
સમુદ્રં પૂર્વદિશિ અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ અવગાહ્ય અત્રાન્તરે વોદ્ધવ્યા ।

ભૂરમાણાખ્યાન્' इत्यादि' 'कहि णं मंते । सयंभूरयणदीवगाणं चंदाणं
चंददीवा णामं दीवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! स्वयंभूरमणद्वीगत
चन्द्रमाओं के चन्द्रद्वीप नाम के द्वीप कहाँ पर हैं ? उत्तर में प्रभु कहते
हैं-हे गौतम ! 'सयंभूरमणस्स दीवस्स पुरत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ
सयंभूरमणोदगं समुदं बारस जोयणसहस्साईं तहेव रायहाणीओ
सगाणं २ दीवाणं पुरत्थिमेणं सयंभूरमणोदगं समुदं पुरत्थिमेणं
असंखेज्जाईं जोयणं तं चेव' स्वयंभूरमण द्वीप के पूर्ववेदिकान्त से
स्वयंभूरमण समुद्र में १२ हजार योजन आगे जाने पर आगत स्थान
में चन्द्रमाओं के चन्द्रद्वीप हैं और द्वीप से पूर्व में स्वयंभूरमणसमुद्र
में असंख्यात हजार योजन आगे जाने पर आगतस्थान में उनकी

अन्त्यानिमान् पंचद्वीपान् मुक्त्वा देवनागयक्षभूतस्वयंभूरमणख्यान्' इत्यादि

'कहिणं મંતે ! સયંભૂરમણદીવગાણં ચંદાણં ચંદદીવા ણામં દીવા પળ્લન્તા'
હે ભગવન્ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં આવેલ ચંદ્રમાઓના ચંદ્રદ્વીપ નામના દ્વીપો
ક્યાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે-હે ગૌતમ 'સયંભૂરમ-
ણસ્સ દીવસ્સ પુરત્થિમિલ્લાઓ વેદિયંતાઓ સયંભૂરમણોદગસમુદં બારસ જોયણ-
સહસ્સાઈં તહેવ રાયહાણીઓ સગાણં સગાણં દીવાણં પુરત્થિમેણં સયંભૂરમણોદગં
સમુદં પુરત્થિમેણં અસંખેજ્જાઈં જોયણં તં ચેવં' સ્વયંભૂરમણ દ્વીપની પૂર્વ
વેદિકાના અંતભાગથી સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં ૧૨ આર હજાર યોજન આગળ
જવાથી ત્યાં આવતા સ્થાનમાં ચંદ્રમાઓના ચંદ્રદ્વીપો છે. અને દ્વીપની પૂર્વ
દિશ માં સયંભૂરમણ સમુદ્રમાં અપરંજિત હજાર યોજન આગળ જવાથી
આવતા સ્થાનમાં તેઓના રાજધાનીયો છે. આ રીતે પૂર્વોક્ત સમગ્ર કથન

एवं प्रकारेणैव पूर्वोक्तानि सर्वाणि अत्रापि अवगन्तव्यानि । ‘एवं सूर्याणवि’ अने-
नैव प्रकारेण स्वयम्भूरमणद्वीपगतानां सूर्याणां सूर्यनामकद्वीपविषये राजधानी-
विषये चापि बोद्धव्यम्, पूर्ववत् । ‘सयंभूरमणस्स पच्चत्थिमिल्लाओ वेइयंताओ
रायहाणीओ, सगाणं २ दीवाणं पच्चत्थिमिल्लाओ सयंभूरमणोदकं समुद्दं असं-
खेज्जा० सेसं तं चेव’ परन्तु अत्र स्वयम्भूरमणसमुद्रस्य पश्चिमवेदिकान्ताद् राज-
धान्यः स्वकीयानां २ द्वीपानां पश्चिमदिशि स्वयम्भूरमणोदं समुद्रम् असंख्येयानि
योजनसहस्राणि अवगाढ्य अत्रान्तरे सन्तीति बोद्धव्यम् । शेषं तदेव । ‘कहि णं
भंते ! सयंभूरमणसमुद्दगाणं चंदाणं चंददीवा णामं दीवा पणत्ता’ हे भदन्त !
क्व खलु स्वयम्भूरमणसमुद्रगतानां चन्द्राणां चन्द्रद्वीपा नाम द्वीपाः प्रज्ञप्ताः ?
भगवानाह—‘गोयमा !’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सयंभूरमणस्स समु-
द्दस्स पुरत्थिमिल्लाओ वेइयंताओ सयंभूरमणं समुद्दं पच्चत्थिमेणं वारसजोयण-

राजधानियां हैं । इस तरह पूर्वोक्त सब कथन यहाँ पर लगा लेना
चाहिये । ‘एवं सूर्याणवि’ ऐसा ही कथन सूर्यों के सूर्यद्वीपों के होने
में जानना चाहिये० ‘सयंभूरमणस्स पच्चत्थिमिल्लाओ वेदियंताओ
रायहाणीओ सकाणं २ दीवाणं पच्चत्थिमिल्लाणं सयंभूरमणोदकं समुद्दं
असंखेज्जाइं० सेसं तं चेव’ परन्तु यहाँ स्वयंभूरमणसमुद्र की पश्चिम
की वेदिका के अन्त से अपने २ द्वीप से पश्चिम में स्वयं भूरमणसमुद्र
को असंख्यात हजार योजन पार करके आगत स्थान में है । ‘कहि णं
भंते ! सयंभूरमणसमुद्दगाणं चंदाणं चंददीवा णामं दीवा पणत्ता’ हे
भदन्त ! स्वयंभूरमण समुद्रगत चन्द्रमाओं के चन्द्रद्वीप कहाँ पर हैं ।
उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! सयंभूरमणस्स समुद्दस्स पुरत्थि-
मिल्लाओ वेइयंताओ सयंभूरमणं समुद्दं पच्चत्थिमेणं वारसजोयण-

અહીયાં કહી લેવું જોઈએ. ‘એવં સૂર્યાણ વિ’ આ કથન પ્રમાણેનું જ કથન
સૂર્યોના સૂર્યદ્વીપો હોવામાં સમજવું. ‘સયંભૂરમણસ્સ પચ્ચત્થિમિલ્લાઓ વેદિયંતા-
તાઓ રાયહાણીઓ સકાણં સકાણં દીવાણં પચ્ચત્થિમિલ્લાણં સયંભૂરમણોદકં સમુદ્દં
અસંખેજ્જાઈં० સેસં તં ચેવ’ પરંતુ અહીયાં સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રની પશ્ચિમની
વેદિકાના અંતથી પોતપોતાના દ્વીપથી પશ્ચિમ દિશામાં સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રને
અસંખ્યાત યોજન પાર કરીને આવતા સ્થાનમાં છે. ‘કહિ ણં ભંતે ! સયંભૂરમણ-
સમુદ્દગાણં ચંદાણં ચંદદીવા ણામં દીવા પન્નત્તા’ હે ભગવન્ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં
આવેલ ચંદ્રમાઓના ચંદ્રદ્વીપો કયાં આવેલા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે—‘ગોયમા ! સયંભૂરમણસ્સ સમુદ્દસ્સ પુરત્થિમિલ્લાઓ વેइयंताઓ સયંભૂ-
રમણં સમુદ્દં પચ્ચત્થિમેણં વારસ જોયણસહસાઈ ઓગાહિત્તા સેસં તં ચેવ’

सहस्साइं ओगाहिता, सेसं तं चेव' स्वयम्भूरमणसमुद्रस्य पूर्ववेदिकान्तात् स्व-
यम्भूरमणं समुद्रं पश्चिमदिशि द्वादशयोजनसहस्राणि अवगाह्य-अवतीर्य अत्रान्तरे
स्वयम्भूरमणसमुद्रगतानां चन्द्राणां चन्द्रद्वीपाः सन्तीति ज्ञातव्यम् । शेषं तदेव ।
'एवं सूरानि वि'एवम्-अनेन प्रकारेण स्वयम्भूरमणसमुद्रगतानां सूर्याणां सूर्यद्वीप-
विषयेऽपि बोद्धव्यम् 'सयंभूरमणस्स पञ्चत्थिमिल्लाओ सयंभूरमणोदं समुद्रं
पुरत्थिमेणं बारसजोयणसहस्साइं ओगाहिता रायहाणीओ सगाणं दीवाणं पुर-
त्थिमेणं सयंभूरमणं समुद्रं असंखेज्जाइं जोयणसहस्साइं ओगाहिता, एत्थ णं
सयंभूरमण जाव सूरानि देवा' परन्तु अत्र स्वयम्भूरमणसमुद्रस्य पश्चिमवेदिकान्तात्
स्वयम्भूरमणोदकं समुद्रं पूर्वदिशि द्वादशयोजनसहस्राणि अवगाह्य अत्रान्तरे स्व-
यम्भूरमणसमुद्रगतानां सूर्याणां सूर्यद्वीपाः सन्ति, राजधान्यश्च स्वकीयानां

सहस्साइं ओगाहिता सेसं त चेन' हे गौतम ! स्वयंभूरमणसमुद्र की
पूर्ववेदिकान्त के अन्त से स्वयंभूरमणसमुद्र की पश्चिमदिशा में बारह
हजार योजन तक आगे जाने पर आगतस्थान में स्वयंभूरमणसमुद्र
के वासी चन्द्रमाओं के चन्द्रद्वीप हैं । 'एवं सूरानि वि' इसी तरह से
स्वयंभूरमणसमुद्र में रहने वाले सूर्यों के सूर्यद्वीपों के सम्बन्ध में भी
जानना चाहिये 'सयंभूरमणस्स पञ्चत्थिमिल्लाओ सयंभूरमणोदं
समुद्रं पुरत्थिमेणं बारस जोयणसहस्साइं ओगाहिता रायहाणीओ
सगाणं दीवाणं पुरत्थिमिल्लेणं सयंभूरमणं समुद्रं असंखेज्जाइं जोयण-
सहस्साइं ओगाहिता एत्थ णं सयंभूरमण जाव सूरानि देवा' परन्तु यहां
स्वयंभूरमणसमुद्र की पश्चिमदिशा की वेदिका के अन्त से स्वयंभूरमण
की पूर्वदिशा की ओर बारह हजार योजन तक आगे जाने पर आगत

हे गौतम ! स्वयंभूरमण समुद्रनी पूर्व वेदिकाना अंतथी स्वयंभूरमण समु-
द्रनी पश्चिम दिशाभां १२ गार डुअर योजन सुधी आगण ज्वाथी त्यां आवता
स्थानभां स्वयंभूरमण समुद्रभां वसन्तारा अंद्रमाओना अंद्रद्वीपो आवेदा छे.
'एवं सूरानि वि' अे ७ प्रमाणे स्वयंभूरमण समुद्रभां रडेवावाणा सूर्योना
सूर्यो द्वीपोना संणंधभां कथन समण देवुं. 'सयंभूरमणस्स पञ्चत्थिमिल्लाओ
सयंभूरमणोदं पुरत्थिमेणं बारसजोयणसहस्साइं ओगाहिता रायहाणीओ सगाणं
दीवाणं पुरत्थिमिल्लेणं सयंभूरमणं समुद्रं असंखेज्जाइं जोयण सहस्साइं ओगाहिता
एत्थ णं सयंभूरमण जाव सूरानि देवा' परंतु अडीया स्वयंभूरमण समुद्रनी
पश्चिम दिशानी वेदिकाना अंतलागथी स्वयंभूरमण समुद्रनी पूर्व दिशा तरइ
१२ गार डुअर योजन पर्यन्त आगण ज्वाथी त्यां आवता स्थानभां स्वयं-
भूरमणभां आवेदा सूर्योना सूर्यद्वीपो छे. अने तेमनी राजधानीयो पोतपोताना

દ્વીપાનાં પૂર્વદિશિ સ્વયંભૂરમણં સમુદ્રમ્ અસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ અવગાહ્ય
અત્રાન્તરે વર્તન્તે, અત્ર खलु स्वयंभूरमणं चावत् सूर्या देवाः सन्ति । ‘अत्थि णं
भंते ! लवणसमुद्रे वेलंधराइ वा नागरायाइ वा खन्नाइ वा अग्धाइ वा सीहाइ वा
विजाई वा हासवट्टीइ वा’ हे भदन्त ! लवणसमुद्रे वेलन्धराः वेलया धारका इति
वा नागराजाः इति वा खन्ना इति वा अग्धा इति वा विजाई इति वा ? विशिष्टाः
मत्स्य-कच्छपादयः किं सन्ति इति प्रश्नः ? भगवानाह-‘गोयमा ! हंता अत्थि’
हन्त ! गौतम ! सन्ति । ‘जहा णं भंते ! लवणसमुद्रे अत्थि वेलंधराइ वा नाग-
राया अग्धा सीहा विजायाई वा हासवट्टीइ वा, तदा णं वाहिरएसु वि समुदेसु’
यथा खलु भदन्त ! लवणे इमे जीवास्तथा बाह्यसमुद्रेऽपि तत्तन्नामानः सन्तीति

સ્થાન મેં સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રગત સૂર્યોં કે સૂર્યદ્વીપ હૈં ઓર રાજધાનિયાં
ઇનકી અપને અપને દ્વીપોં કી પૂર્વદિશા કી ઓર સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર મેં
અસંખ્યાત હજાર યોજન આગે જાને પર હૈં ।

‘અત્થિ ણં ભંતે ! લવણસમુદ્રે વેલંધરાતિ વા નાગરાયાઈવા खन्ना-
તિવા अग्धाति वा सिंहाति वा विजाती वा हासवट्टीति वा ?’ हे
भदन्त ! लवणसमुद्र मे वेलन्धर हैं क्या ? नागराज है क्या ? खन्ना है
क्या ? अग्धा है क्या ? सीहा है क्या ? विजाती हैं क्या ? जल का हास
और उसकी वृद्धि है क्या ? अग्धा खन्ना आदि मत्स्य एवं कच्छप
विशेष हैं चूर्णिकार ने ऐसा कहा है-‘अग्धा खन्ना सीहा विजाई
इति मच्छकच्छमा’ इस के उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘हंता अत्थि’ हां
गौतम ! ये सब वहां हैं ‘जहा णं भंते ! लवणसमुद्रे अत्थि वेलंधरा
इवा नागरायाति वा अग्धासिंहाति वा, विजातीति वा हासवट्टीति
वा’ हे भदन्त ! जिस प्रकार से लवणसमुद्र मे वेलन्धर हैं, नागराय हैं,

દ્વીપોની પૂર્વ દિશાની તરફ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં અસંખ્યાત હજાર યોજન
આગળ જવાથી આવે છે.

‘અત્થિ ણં ભંતે ! લવણસમુદ્રે વેલંધરાતિવા નાગરાયાઈવા खन्नाति वा अग्धाति वा
सीहाति वा विजाति वा हासवट्टीति वा’ હે ભગવન્ લવણસમુદ્રમાં વેલંધર છે ?
નાગરાજ છે ? ખન્ના છે ? અગ્ધા છે ? સીહા છે ? વિજાતિ છે ? અગ્ધા, ખન્ના
વિગેરે મત્સ્ય વિશેષ તથા કચ્છપ વિશેષના નામે છે. ચૂર્ણિકારે એજ પ્રમાણે
કહ્યું છે કે-‘અગ્ધા, खन्ना सीहा विजाई इति मच्छ कच्छमा’ આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘હંતા અત્થિ’ હા ગૌતમ ! એ ખદા ત્યાં છે. ‘જહાણં ભંતે !
लवणसमुद्रे अत्थि वेलंधराइवा नागरायाति वा अग्धा सीहाति वा विजातीति वा
हासवट्टीति वा’ હે ભગવન્ જે પ્રમાણે લવણ સમુદ્રમાં વેલંધર છે, નાગરાજ છે,
આગ્ધા છે, સીહા છે, વિજાતિ છે. જલનો હાસ અને વૃદ્ધિ છે. ‘તહા णं

પ્રશ્નઃ ? ભગવાનાહ—‘ળો ઇળદે સમદે’ હે ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ બાહ્યસમુદ્રેષુ નૈતે સન્તીતિ સમાધાનમ્ । ‘લવણેળં મંતે ! સમુદે કિં ઝસિઓદગે કિં પત્થડો દગે કિં યુભિયજલે અકયુભિયજલે’ હે મદન્ત ! લવણઃ સમુદ્રઃ યલુ કિમ્ ઉચ્છિન્નં જલં યસ્ય સ તથાભૂતઃ કિં વા પ્રસ્તટોદકઃ સર્વતઃ સમજલઃ ? કિં યુભિ- તજલઃ કિં અયુભિતજલો વા ? ભગવાનાહ—‘ગોયમા ! લવણેળં સમુદે ઝસિઓદગે, ન પત્થડોદગે, યુભિયજલે નો અકયુભિયજલે’ હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્રઃ યલુ ઉચ્છિન્નતોદકઃ ન પ્રસ્તટોદકઃ, યુભિતોદકો નો અયુભિતોદકઃ । ‘જહા ણં મંતે !

અગ્ધા હૈં, સીહા હૈં, વિજાતી હૈં, જલ કી હ્રાસ ઓર વૃદ્ધિ હૈં ‘તહા ણં બાહિરંતેસુ વિ સમુદેસુ અત્થિવેલંધરાઈં વા ણાગરાયાહ વા અગ્ધાતિ વા સીહાતિ વા વિજાતીતિ વા હાસવદ્ધીતિ વા ?’ ઁસી તરહ સે કયા બાહર કે સમુદ્રોં મેં ભી ઁ વેલંધર હૈં ? નાગરાજ હૈં ? અગ્ધા હૈં ? સીહા હૈં ? વિજાતી હૈં ? તથા જલ હ્રાસ ઓર ઁસકી વૃદ્ધિ હોતી હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં—‘ળો ઇળદે સમદે’ હે ગૌતમ ! ઁહ અર્થ—સમર્થ નહીં હૈં ‘લવણેળં મંતે ! સમુદે કિં ઝસિતોદગે કિં પત્થડોદગે કિં યુભિયજલે કિં અકયુભિયજલે ?’ હે મદન્ત ! લવણસમુદ્ર મેં કયા ઁંચા ઉછલને વાલા પાની હૈં ? ઁા સ્થિર રહને વાલા પાની હૈં ? ઁા સમસ્થિતિ વાલા પાની હૈં ? ઁા અયુભિત પાની હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં—‘ગોયમા ! લવણેળં સમુદે ઝસિઓદગે નો પત્થડોદગે યુભિયજલે, નો અકયુભિયજલે’ હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્ર મેં ઁંચા ઉછલને વાલા પાની હૈં સ્થિર રહને વાલા પાની નહીં હૈં યુભિત જલ હૈં અયુભિત જલ નહીં

બાહિરંતેસુ વિ સમુદેસુ અત્થિ વેલંધરાઈવા ણાગરાયાતિવા અગ્ધાતિવા સીહાતિવા વિજાતીતિવા હાસવદ્ધીતિવા’ એજ પ્રમાણે શું બહારના સમુદ્રોમાં પણ વેલં- ધર છે ? અગ્ધા છે ? સીહા છે ? વિજાતી છે ? તથા પાણીનો હ્રાસ અને વૃદ્ધિ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ળો ઇળદે સમદે’ હે ગૌતમ ! આ અર્થ બરોબર નથી. ‘લવણેળં મંતે ! સમુદે કિં ઝસિતોદગે કિં પત્થડોદગે કિં યુભિયજલે કિં અકયુભિયજલે ?’ હે લગવન્ લવણ સમુદ્રમાં ઉંચું ઉછળવાવાળું પાણી છે ? અથવા સ્થિર રહેવાવાળું પાણી છે ? કે સમસ્થિતિવાળું પાણી છે ? અથવા ક્ષોભ ન પામે તેવું પાણી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! લવણેળં સમુદે ઝસિઓદગે નો પત્થડોદગે યુભિય જલે નો અકયુભિયજલે’ હે ગૌતમ ! લવણ સમુદ્રમાં ઉંચું ઉછળવાવાળું પાણી છે. સ્થિર રહેવાવાળું પાણી નથી, ક્ષોભ પામનારું પાણી છે, ક્ષોભ ન પરમનારું પાણી નથી. ‘જહા ણં મંતે ! લવણે સમુદે ઝસિતોદગે

પૂર્ણપ્રમાણાઃ, 'વોસદ્દમાણા-વોલદ્દમાણા સમભરઘટ્તાણ ચિદ્દંતિ' વોરાદ્દમાણા-પરિપૂર્ણમૃતતયા-ઉલ્લુઠન્તઃ ઇવ, વોલદ્દમાણા-વિશેષતઃઉલ્લુઠન્ત, ઇવ સમભરઘટ-તયા તિષ્ઠન્તિ, સમઃ-પરિપૂર્ણો ભરો-ભરણં યસ્ય સ સમભરઃ પરિપૂર્ણમૃત ઇત્યર્થઃ સ ચાસૌ ઘટશ્ચ સમભરઘટસ્તદ્ ભાવસ્તત્તા તયા-સમમૃતઘટ ઇવ તિષ્ઠન્તીતિ ભાવઃ । 'અત્થિ ણં મંતે ! લવણસમુદ્દે બહવે ઓરાલા બલાહગા સંસેયંતિ સંમુચ્છંતિ વા-વાસં વાસંતિ વા' સન્તિ યલ્લુ ભદન્ત ! લવણસમુદ્દે વહવે ઉદારા બલાહકા મેઘા યે તત્ર સંસ્વિઘન્તે સંમૂર્ચ્છનાઽભિમુખા ભવન્તિ-તદનન્તરં સંમૂર્ચ્છન્તિ તતો વર્ષં જલં વર્ષન્તિ ઘૃષ્ટિં કુર્વન્તિ ઇતિ પ્રશ્નઃ ? ભગવાનાહ-'હંતા અત્થિ' હન્ત ! સન્તિ-બહુ-વિધા-મેઘા વર્ષન્તિ । 'જહા ણં મંતે ! લવણસમુદ્દે બહવે ઓરાલા બલાહગા સંસે-યંતિ-સંમુચ્છંતિ-વાસં વાસંતિ વા, તદ્દા ણં બાહિરણ્ણુ વિ સમુદ્દેસુ બહવે ઓરાલા બલાહગા સંસેયંતિ-સંમુચ્છંતિ વાસં વાસંતિ' યથા યલ્લુ ભદન્ત ! લવણસમુદ્દે ડનેકે

જિતના જલ ઇનમે' હોના ચાહિયે ઉતના જલ ભરા હુઆ હૈ । પાની સે જૈસા પૂર્ણરૂપ સે ઘટ ભરા રહતા હૈ વૈસે હી યે બાહર કે સબ સમુદ્ર પાની સે પૂર્ણરૂપ સે ભરે હુએ હૈ । 'અત્થિ ણં મંતે ! લવણસમુદ્દે બહવો ઓરાલા બલાહકા સંસેયંતિ, સંમુચ્છંતિ વા વાસં વાસંતિ વા' હે ભદન્ત ! લવણસમુદ્ર મેં કયા અનેક ઉદાર મેઘ સંમૂર્ચ્છના કે અભિમુખ હોતે હૈ ? સંમૂર્ચ્છન જન્મ વાલે હોતે હૈ ? ફિર કયા વે ઉસમેં વસતે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! 'હંતા, અત્થિ' હાં લવણસમુદ્ર મેં અનેક પ્રકાર કે ઉદાર મેઘ સંમૂર્ચ્છના કે અભિમુખ હોતે હૈ સંમૂર્ચ્છન જન્મ વાલે હોતે હૈ ઓર ફિર વે ઉસમેં વસતે હૈ । 'જહા ણં મંતે ! લવણસમુદ્દે બહવે ઓરાલા બલાહકા સંસેયંતિ, સંમુચ્છંતિ વાસં વાસંતિ વા તદ્દા ણં બાહિરણ્ણુ વિ સમુદ્દેસુ બહવે ઓરાલા બલાહકા સંસેયંતિ

ચિદ્દંતિ' એ પરિપૂર્ણ છે. અને જેટલું પાણી તેમાં હોયું તેટલું એટલું પાણી તેમાં ભરેલ છે. જેમ પાણીથી પૂર્ણ રીતે ઘડો ભરેલો રહે છે એજ પ્રમાણે ઝાડારથી આ ઝાડા સમુદ્રો પાણીથી પૂરેપૂરા ભરેલા છે. 'અત્થિ ણં મંતે ! લવણસમુદ્દે વહવો ઓરાલા બલાહકા સંસેયંતિ, સંમુચ્છંતિ વા વાસં વાસંતિ વા' હે ભગવન્ ! લવણ સમુદ્રમાં અનેક ઉદાર મેઘો સંમૂર્ચ્છનાની સમીપવર્તિ હોય છે ? સંમૂર્ચ્છન જન્મવાળા હોય છે ? અને તે પછી તે તેમાં વરસે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ ! 'હંતા અત્થિ' હા લવણ સમુદ્રમાં અનેક પ્રકારના ઉદાર મેઘો સંમૂર્ચ્છનાની નજીક હોય છે. સંમૂર્ચ્છન જન્મવાળા હોય છે. અને તે પછી તેઓ તેમાં વરસે છે. 'જહા ણં મંતે ! લવણસમુદ્દે બહવે ઓરાલા બલાહકા સંસેયંતિ સંમુચ્છંતિ વાસં વાસંતિ વા

बलाहकाः संस्विद्यन्ते-संमूर्च्छन्ति वृष्टिं वर्षन्ति तथा खलु बाह्यसमुद्रेऽपि किम् उदारा मेघा वृष्टि कारिणो भवन्ति इति प्रश्नः ? भगवानाह-‘णो इणद्वे समद्वे’ नायमर्थः समर्थः न तथाऽन्यत्र समुद्रेषु वर्षन्ति । ‘से केणद्वेणं भंते ! एवं वुच्चइ’ तत्-तथा न भवन्ति इति केन कारणेन एवमुच्यते भदन्त ! यत्-‘बाहिरगाणं समुद्धा पुण्णा पुण्णप्पमाणा वोलट्टमाणा वोसट्टमाणा समभरघडत्ताए चिट्ठंति’ बाह्याः समुद्राः खलु पूर्णाः पूर्णप्रमाणाः वोसट्टमाणाः वोलट्टमाणाः समभरघटतया तिष्ठन्ति इति प्रश्ने भगवानाह-‘गोयमा ! बाहिरएसु णं समुद्धेसु बहवे उदगजोणिया जीवा

और संमुच्छंति, वासं वासंति’ हे भदन्त ! जिस प्रकार से लवणसमुद्र में अनेक उदार बलाहक संमूर्च्छना के योग्य होते हैं, संमूर्च्छन जन्म वाले होते हैं और वहां बरसते हैं ‘तहा णं बाहिरएसु वि समुद्धेसु बहवे ओराला बलाहका संसेयंति संमुच्छंति वासं वासंति’ उसी प्रकार से क्या बाहर के समुद्रों में अनेक उदार मेघ संमूर्च्छन के अभिमुख होते हैं संमूर्च्छन जन्म वाले होते हैं और क्या वे यहां बरसते हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम । ‘णो इणद्वे समद्वे’ यह अर्थ समर्थ नहीं है ‘से केणद्वेणं भंते ! एवं वुच्चइ बाहिरगा णं समुद्धा पुण्णा पुण्णप्पमाणा वोलट्टमाणा वोसट्टमाणा समभरघडत्ताए चिट्ठंति’ हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारण से कहते हैं कि बाहर के समुद्र-लवणसमुद्र के सिवाय अन्य समुद्र-जल से भरे हुए हैं जितना जल उनमें भरारहना चाहिये उतना जल पूर्णरूप से उनमें भरा रहता है जैसा कि जल से परिपूर्ण भरा हुआ घट होता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-

તહાણં બાહિરણ્ણુ વિ સમુદ્ધેસુ બહવે ઓરાલા બલાહકા સંસેયંતિ સંમુચ્છંતિ વાસં વાસંતિ’ હે ભગવન્ ! જે પ્રમાણે લવણ સમુદ્રમાં અનેક મેઘા સંમૂર્ચ્છનને યોગ્ય હોય છે. સંમૂર્ચ્છન જન્મવાળા હોય છે, અને ત્યાં વરસે છે. ‘તહાણં બાહિરણ્ણુ વિ સમુદ્ધેસુ બહવે ઓરાલા બલાહકા સંસેયંતિ સંમુચ્છંતિ વાસં વાસંતિ’ એજ પ્રમાણે બહારના સમુદ્રોમાં અનેક ઉદાર મેઘા સંમૂર્ચ્છનના સમીપવર્તિ હોય છે ? સંમૂર્ચ્છન જન્મવાળા હોય છે ? અને તેઓ ત્યાં વરસે છે શું ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! ‘ણો ઇણદ્વે સમદ્વે’ આ અર્થ બરોબર નથી. ‘સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ બાહિરગાણં સમુદ્ધા પુણ્ણા પુણ્ણપ્પમાણા વોલટ્ટમાણા વોસટ્ટમાણા સમભરઘડત્તાએ ચિટ્ઠંતિ’ હે ભગવન્ ! આપ એવું શા કારણથી કહે છે ? કે બહારના સમુદ્રો પાણીથી ભરેલા છે. જેટલું પાણી તેમાં ભરેલું રહેવું જોઈએ એટલું પાણી પૂર્ણ રીતે તેઓમાં ભરેલું રહે છે. જેમકે પાણીથી પૂરેપૂરે ભરેલા ઘરો હોય છે, આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી

ય પોગ્ગલા ય ઉદગતાએ વક્કમંતિ વિઝક્કમંતિ-ચયંતિ-ઉવચયંતિ' ગૌતમ ! વહવે ઉદકયોનયો જીવાઃ પુદ્ગલાશ્ચ વાહ્ય સમુદ્રેષુ ઉદકતયા જલાકારેણાપક્રામન્તિ-ગચ્છન્તિ વ્યુત્ક્રામન્તિ-સમુત્પદ્યન્તે એકે ગચ્છન્તિ-અપરે સમુત્પદ્યન્તે તથા-ચીયન્તે ચયમુપગચ્છન્તિ ઉપચીયન્તે-ઉપચયમાયાન્તિ એતન્ન પુદ્ગલાન્ પ્રતિ-દ્રષ્ટવ્યમ્ પુદ્ગલાનામેવ ચયોપચયાર્થ પ્રસિદ્ધેરિતિ । 'સે તેણદ્દેણં એવં વુચ્ચઈ વાહિ-રગા સમુદ્ધા પુણ્ણા પુણ્ણં જાવ સમમરઘડત્તાએ ચિદ્ધંતિ' તત્-તેનાર્થેન ગૌતમ ! એવમુચ્યતે વાહ્યાઃ સમુદ્રાઃ પૂર્ણાઃ પૂર્ણપ્રમાણાઃ વોલટ્ટમાણાઃ વોસટ્ટમાણા સમમર-ઘટતયા તિષ્ઠન્તિ ઇતિ ॥ સૂ. ૯૧ ॥

‘ગોયમા ! વાહિરેસુ ણં સમુદ્દેસુ વહવે ઉદગજોણિયા જીવા ય પોગ્ગલા ય ઉદગતાએ વક્કમંતિ, વિઝક્કમંતિ, ચયંતિ, ઉવચયંતિ, સે તેણદ્દેણં એવં વુચ્ચઈ વાહિરગા સમુદ્ધા પુણ્ણા જાવ સમમરઘડત્તાએ ચિદ્ધંતિ’ હે ગૌતમ ! વાહર કે સમુદ્રોં મેં અનેક ઉદક યોનિક જીવ ઓર પુદ્ગલ મેઘ વૃષ્ટિ કે વિના વહાં જાતે હેં ઓર કિતનેક વહાં ઉત્પન્ન હોતે રહતે હે અર્થાત્ કિતનેક જલકાયિક જીવ વહાં જાતે હેં ઓર કિતનેક જલ-કાયિક વહાં ઉત્પન્ન હોતે હેં તથા કિતનેક પુદ્ગલોં કા વહાં ચય ઓર ઉપચય હોતા હે । સૂત્ર મેં જો ‘અપક્રામન્તિ, વ્યુત્ક્રામન્તિ’ એસા કહા ગયા હે વહ જલકાયિક જીવોં કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હે ઓર ‘ચયંતિ ઉપચયંતિ’ એસા જો કહા ગયા હે વહ પુદ્ગલોં કી અપેક્ષા લેકર કહા ગયા હે, ક્યોંકિ ઉનમેં ચય ઓર અપચય હોતા હે । હસી કારણ હે ગૌતમ ! મેંને એસા કહા હે કિ વાહર કે સમુદ્ર જલ સે ભરે હુએ હેં યાવત્ વે જલ સે પરિપૂર્ણ ઘટ કે સમાન હેં ॥ ૯૧ ॥

કહે છે કે-‘ગોયમા વાહિરેસુ ણં સમુદ્દેસુ વહવે ઉદગજોણિયા જીવા ય પોગ્ગલા ય ઉદગતાએ વક્કમંતિ વિઝક્કમંતિ ચયંતિ ઉવચયંતિ સે તેણદ્દેણં એવં વુચ્ચઈ વાહિરગા સમુદ્ધા પુણ્ણા જાવ સમમરઘડત્તાએ ચિદ્ધંતિ’ હે ગૌતમ ! બહારના સમુદ્રોમાં અનેક ઉદક યોનિક જીવો અને પુદ્ગલો મેઘ વૃષ્ટિવિના ત્યાં જાય છે. અને કેટલાક ત્યાં ઉત્પન્ન થતા રહે છે. અર્થાત્ કેટલાક જલકાયિક જીવો ત્યાં જાય છે. અને કેટલાક જલકાયિકો ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. તથા કેટલાક પુદ્ગલોના ત્યાં જાય થાય છે. અને ઉપચય થાય છે. સૂત્રમાં જે ‘અપક્રામન્તિ, વ્યુત્ક્રામન્તિ’ એ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. તે જળકાયિક જીવોની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે. અને ‘ચયંતિ ઉપચયંતિ’ એ પ્રમાણે જે કહેલ છે તે પુદ્ગલોની અપેક્ષાને લઈને કહેવામાં આવેલ છે. કેમકે તેમાંજ જય અને ઉપચય થાય છે. એ જ કારણથી હે ગૌતમ ! મેં એવું કહેલ છે. કે-બહારના સમુદ્રો પાણીથી ભરેલા છે. યાવત્ પાણીથી પૂરેપૂરા ભરેલા થકા જેવા છે. ॥ સૂ. ૯૧ ॥

उद्वेध-परिवृद्धिं दर्शयति-

मूलम्-लवणेणं भंते ! समुद्रे केवड्यं उव्वेह परिवुड्डीए पणत्ते ? गोयमा ! लवणस्स णं समुदस्स उभओ पारिं पंचाणउइ २ पएसे गंता पएसं उव्वेहपरिवुड्डीए पन्नत्ते पंचाणउइ २ वालग्गाइं गंता वालग्गं उव्वेहपरिवुड्डीए पन्नत्ते पंचाणउइ २ लिक्खाओ गंता लिक्खा उव्वेहपरिवुड्डीए पन्नत्ते पंचाणउइ पंचाणउइ जवाओ जवमज्जे अंगुलविहत्थि रयणी कुच्छी धणु (उव्वेहपरिवुड्डीए) गाउय जोयण जोयणसय जोयणसहस्साइं गंता जोयणसहस्सं उव्वेहपरिवुड्डीए । लवणेणं भंते ! समुद्रे केवड्यं उस्सेहपरिवुड्डीए पन्नत्ते ? गोयमा ! लवणस्स णं समुदस्स उभओ पारिं पंचाणउइं पएसे गंता सोलस पएसे उस्सेह परिवुड्डीए पन्नत्ते गोयमा लवणस्स णं समुदस्स एएणैव कमेणं जाव पंचाणउइं २ जोयणसहस्साइं गंता सोलसजोयणसहस्साइं उस्सेहपरिवुड्डीए पन्नत्ते ॥सू० ९२॥

छाया—लवणः खलु भदन्त ! समुद्रः क्रियान् उद्वेधपरिवृद्ध्या प्रज्ञप्तः ? गौतम ! लवणस्य खलु समुद्रस्य उभयोः पार्श्वयोः पञ्चनवर्ति २ प्रदेशान् गत्वा प्रदेशः उद्वेधपरिवृद्ध्या प्रज्ञप्तः, पञ्चनवर्ति २ वालाग्राणि गत्वा वालाग्रम् उद्वेधपरिवृद्ध्या प्रज्ञप्तम्, पञ्चनवर्ति २ लिक्षाः गत्वा लिक्षा उद्वेधपरिवृद्ध्या प्रज्ञप्ता पञ्चनवर्ति यवान् यवमध्यान् अङ्गुलवितस्तिरत्तिनकुक्षिधनुर्गव्यूतयोजनयोजनशतयोजनसहस्राणि गत्वा योजनसहस्रम् उद्वेधपरिवृद्ध्या । लवणः खलु भदन्त ! समुद्रः क्रियान् उत्सेधपरिवृद्ध्या प्रज्ञप्तः ?, गौतम ! लवणस्य खलु समुद्रस्य उभयोः पार्श्वयोः पञ्चनवर्ति प्रदेशान् गत्वा षोडशप्रदेशा उत्सेधपरिवृद्ध्या प्रज्ञप्ताः, गौतम ! लवणस्य खलु समुद्रस्य एतेनैव क्रमेण यावत् पञ्चनवर्ति २ योजनसहस्राणि गत्वा षोडशयोजनसहस्राणि उत्सेधपरिवृद्ध्या प्रज्ञप्तः ॥सू. ९२॥

उद्वेध परिवृद्धि का कथन—

‘लवणे णं भंते ! समुद्रे केवड्यं उव्वेह परिवुड्डीए पणत्ते’ इत्यादि ।

उद्वेध परिवृद्धितुं कथन

‘लवणेणं समुद्रे केवड्यं उव्वेहपरिवुड्डीए पन्नत्ते’ इत्यादि

ટીકા—‘લવણે ણં મંતે ! સમુદ્ધે કેવદ્ધયં ઉવ્વેહપરિવુટ્ઠીં પણ્ણત્તે’ લવણઃ સમુદ્રઃ સ્વલુ કિયાન્ કિયન્તિ યોજનાનિ યાવત્ ઉદ્ધેધપરિવૃદ્ધિયા પ્રજ્ઞસઃ, અર્થાત્-જમ્બૂદ્વીપવેદિકાન્તાલવણસમુદ્રવેદિકાન્તાચારમ્ય ઉભયતોઽપિ લવણસમુદ્રસ્ય કિયન્તિ યોજનાનિ યાવદ્ માત્રયા ૨ ઉદ્ધેધપરિવૃદ્ધિઃ, ઇતિ પ્રશ્ને મગવાનાહ-‘ગોયમા ! લવણસ્સ ણં સમુદ્ધસ્સ ઉભઓ પાસિં પંચાણઉઠ્ઠિ ૨ પદેસે ગંતા પદેસ-ઉવ્વેહપરિવુટ્ઠીં પણ્ણત્તે’ ગૌતમ ! લવણસમુદ્રસ્ય સ્વલુ તસ્ય વેદિકાન્તાત્ જંબૂદ્વીપવેદિકાન્તાચોમયોઃ પાર્શ્વયોઃ પશ્ચનવર્તિ ૨ પ્રદેશાન્ ગત્વા તત્ર યઃ પ્રદેશઃ સઃ ઉદ્ધેધપરિવૃદ્ધિયા ત્રસરેણ્વાદિરૂપઃ પ્રજ્ઞસઃ । ‘પંચાણઉઠ્ઠિ ૨ વાલગ્ગાં

ટીકાર્થ—ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ—‘લવણે ણં મંતે ! સમુદ્ધે કેવદ્ધયં ઉવ્વેહ પરિવુટ્ઠીં પણ્ણત્તે’ હૈ મદન્ત ! લવણસમુદ્ર ઉદ્ધેધ કી પરિવૃદ્ધિ સે કિતને યોજન કા કહા ગયા હૈ ? અર્થાત્ જમ્બૂદ્વીપ કી વેદિકા કે અન્ત સે ઔર લવણસમુદ્ર કી વેદિકા કે અન્ત સે લેકર લવણસમુદ્ર કી દોનોં ઔર કિતને યોજન તક ઉદ્ધેધ કી ગહરાઈ કી વૃદ્ધિ હોતી કહી ગઈ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ગોયમા ! લવણસ્સ ણં સમુદ્ધસ્સ ઉભઓ પાસિં પંચાણઉત્તિ ૨ પદેસે ગંતા પદેસં ઉવ્વેહ પરિવુટ્ઠીં પણ્ણત્તે’ હૈ ગૌતમ ! લવણસમુદ્ર કી દોનોં ઔર ૯૫-૯૫ પ્રદેશ જાકર કે-અર્થાત્ જમ્બૂદ્વીપ કે વેદિકાન્ત સે ઔર લવણસમુદ્ર કે વેદિકાન્ત સે લવણસમુદ્ર કી દોનોં બાજુ કે ૯૫-૯૫ પ્રદેશરૂપ સ્થાન પર જાને પર જો વહાં એક પ્રદેશરૂપ સ્થાન આતા હૈ વહ ઉદ્ધેધ પરિવૃદ્ધિ કી અપેક્ષા ત્રસરેણુ આદિ રૂપ કહા ગયા હૈ । ‘પંચાણઉત્તિ ૨

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે ‘લવણે ણં મંતે ! સમુદ્ધે કેવદ્ધયં ઉવ્વેહપરિવુટ્ઠીં પણ્ણત્તે’ હે ભગવન્ ! લવણસમુદ્ર ઉદ્ધેધની પરિવૃદ્ધિથી કેટલા યોજનનો કહેવામાં આવેલ છે ? અર્થાત્ જંબૂદ્વીપની વેદિકાના અંતભાગ થી લઈને તથા લવણ સમુદ્રની વેદિકાના અંતભાગ સુધી લવણસમુદ્રની બંને બાજુ કેટલા યોજનની ઉદ્ધેધની ઉંડાઈ છે. અર્થાત્ ભરતી થતી કહેવામાં આવે લ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! લવણસ્સ ણં સમુદ્ધ સ્સ ઉભઓ પાસિ પંચાણઉત્તિ પંચાણઉત્તિ પદેસં ગંતા પદેસં ઉવ્વેહપરિવુટ્ઠીં પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! લવણ સમુદ્રની બંને તરફ ૯૫ પંચાણુ ૯૫ પંચાણુ પ્રદેશ જવાથી અર્થાત્ જંબૂદ્વીપના વેદિકાન્તથી અને લવણસમુદ્રના વેદિકાન્તથી બંને બાજુએ ૯૫ પંચાણુ ૯૫ પંચાણુ પ્રદેશ ૩૫ સ્થાન પર જવાથી ત્યાં એક પ્રદેશ ૩૫ ને સ્થાન આવે છે. તે ઉદ્ધેધ અને પરિવૃદ્ધિની અપેક્ષાએ ત્રસ રેણુ વિગેરે ૩૫ કહેવામાં આવેલ છે. ‘પંચાણઉત્તિ પંચાણઉત્તિ

गंता वालगं उव्वेहपरिवुड्ढीए पणत्ते' पञ्चनवर्ति २ वालाग्राणि गत्वा-एकं वालाग्रम्-उद्वेधः (गाम्भीर्यम्) परिवृद्धिश्च तथा उद्वेधपरिवृद्ध्या प्रज्ञप्तम् । 'पंचाणउई २ लिक्खाओ गंता लिक्खा उव्वेह परिवुड्ढीए पणत्ते' पञ्चनवर्ति २ लिक्षा गत्वा-एका लिक्षा-उद्वेधपरिवृद्ध्या प्रज्ञप्ता । 'पंचाणउई २ जवाओ जवमज्जे अंगुलविहत्थि रयणी कुच्छी धणुगाउय जोयणजोयणसय जोयणमहस्साई गंता जोयणसहस्सं उव्वेहपरिवुड्ढीए' एवम्-पञ्चनवर्ति २ यवान् गत्वा यवमध्यान्

वालगाई गंता वालगं उव्वेह परिवुड्ढीए पणत्ते' ९५-९५ वालाग्ररूप स्थानपर जाने पर एक वालाग्र की उद्वेध परिवृद्धि-गहराई की वृद्धि होती है 'पंचाणउति २ लिक्खाओ गंता लिक्खाउव्वेह परिवुड्ढीए पणत्ते' ९५-९५ लिक्षा प्रमाण स्थान पर जाने पर एक लिक्षा प्रमाण उद्वेध परिवृद्धि होती है 'पंचाणउई जवाओ जवमज्जे अंगुल विहत्थिरयणी कुच्छी धणुगाउय जोयण जोयणसतजोयणसहस्साई गंता जोयणसहस्सं उव्वेहपरिवुड्ढीए' इसी तरह ९५-९५ यूका प्रमाण स्थान पर जाने पर एक यूका प्रमाण उद्वेध परिवृद्धि होती है ० ९५-९५ यवमध्य प्रमाण स्थान पर जाने पर एक यवमध्यप्रमाण उद्वेध परिवृद्धि होती है ९५-९५ अंगुल प्रमाण रूप स्थान पर जाने पर एक अंगुल प्रमाण उद्वेध परिवृद्धि होती है ९५-९५ वितस्ति प्रमाणरूप स्थान पर जाने पर एक वितस्तिप्रमाणरूप उद्वेध परिवृद्धि होती है ९५-९५ रत्तिप्रमाण रूप स्थान पर जाने पर एक रत्ति हाथ प्रमाण

वालगाई गंता वालगं उव्वेहपरिवुड्ढीए पणत्ते' ६५ पंचाणु ६५ पंचाणु वालाग्ररूप स्थानपर जवाथी ओक वालाग्रणी उद्वेध परिवृद्धि अर्थात् उडाछनी वृद्धि थाय छे. 'पंचाणउति पंचाणउति लिक्खाओ गंता लिक्खा उव्वेह परिवुड्ढीए पणत्ते' ६५ पंचाणु ६५ पंचाणु लीक्षा प्रमाण स्थानपर जवाथी ओक लीक्षा प्रमाण उद्वेध परिवृद्धि थाय छे. 'पंचाणउई जवाओ जवमज्जे अंगुलविहत्थि रयणी कुच्छी धणुगाउय जोयण जोयणसतजोयणसहस्साई गंता जोयणसहस्सं उव्वेहपरिवुड्ढीए' ओज प्रमाणु. ६५ पंचाणु ६५ पंचाणु यूका प्रमाणुवाणा स्थान पर जवाथी ओक यूका प्रमाण उद्वेध परिवृद्धि थाय छे. ६५ पंचाणु ६५ पंचाणु यवमध्य प्रमाणुवाणा स्थान पर जवाथी ओक यवमध्य प्रमाण उद्वेध परिवृद्धि थाय छे. ६५ पंचाणु ६५ पंचाणु आंगण प्रमाणुवाणा स्थान पर जवाथी ओक आंगण प्रमाण उद्वेध परिवृद्धि थाय छे. ६५ पंचाणु ६५ पंचाणु वितस्ति प्रमाणुवाणा स्थान पर जवाथी ओक वितस्ति प्रमाण ३५ उद्वेध परिवृद्धि थाय छे. ६५ पंचाणु ६५ पंचाणु रत्ति प्रमाण ३५ स्थानपर जवाथी ओक रत्ति

ગત્વાઽદ્વગુલવિતસ્તિરત્તિકુક્ષિધનુર્ગવ્યૂતયોજનયોજનશતયોજનસહસ્રાણિ ગત્વા
યવાદારમ્ય યોજનસહસ્રમુદ્વેધપરિવૃદ્ધ્યા પ્રજ્ઞપ્તમ્ । ત્રૈરાશિકભાવના ચૈવ યોજના-
દિષુ દ્રષ્ટવ્યા, ઇહોભયતોઽપિ પશ્ચનવતિ યોજનસહસ્રપર્યન્તે યોજનસહસ્રમવ-
ગાહેન દૃષ્ટં તતસ્રૈરાશિકકર્માઽવતારઃ, યદિ પશ્ચનવતિ સહસ્રપર્યન્તે યોજનસહ-
સ્રમવગાહઃ તતઃ પશ્ચનવતિ યોજનપર્યન્તે કોઽવગાહઃ રાશિત્રયસ્થાપના
૯૫૦૦૦/૧૦૦૦/૯૫। અત્રાદિ મધ્યયો રાશ્યોઃ શૂન્યત્રયસ્યાપવર્તના ૯૫।૧।૯૫,
તતો મધ્યરાશે રેકરૂપસ્ય અન્ત્યેન પશ્ચનવતિ લક્ષણેન રાશિના ગુણનાત્ જાતા-

ઉદ્વેધ પરિવૃદ્ધિ હોતી હૈ ૯૫-૯૫ કુક્ષિપ્રમાણરૂપ સ્થાન પર જાને પર
એક કુક્ષિપ્રમાણ ઉદ્વેધ પરિવૃદ્ધિ હોતી હૈ ૦ ૯૫-૯૫ ધનુષ પ્રમાણરૂપ
સ્થાન પર જાને પર એક ધનુષ પ્રમાણ ઉદ્વેધ પરિવૃદ્ધિ હોતી હૈ' હસી
તરહ સે ૯૫-૯૫ ગવ્યૂત, ૯૫-૯૫ યોજન ૯૫-૯૫ શત યોજન ઓર
૯૫-૯૫ સહસ્ર યોજન જાને પર ઉતને પ્રમાણ યોજન કી ઉદ્વેધ પરિવૃદ્ધિ
હોતી હૈ યહાં હન યોજનાદિકોં મેં હસ પ્રકાર સે ત્રૈરાશિક ભાવના
કરની યાહિયે જબ કિ ૯૫ હજાર યોજન જાને પર એક હજાર યોજન
કા અવગાહ હૈ-ગહરાઈ હૈ-તો ૯૫ યોજન પર્યન્ત મેં કિતની ગહરાઈ
હોગી? હસકી સ્થાપના એસી કરની યાહિયે-૯૫૦૦૦/૧૦૦૦/૯૫/ યહાં
આદિ રાશિ મેં સે ઓર મધ્ય રાશિ મેં સે ત્રીન શૂન્યો કી અપવર્તના
કરને પર ૯૫/૧/૯૫ રાશિ આતી હૈ અબ મધ્ય રાશિ રૂપ ૧ કે સાથ
અન્ત કી રાશિ ૯૫ સે ગુણા કરને પર ૯૫ આ જાતે હૈં । હસ ૯૫ મેં

હાથ પ્રમાણ ઉદ્વેધ પરિવૃદ્ધિ થાય છે ૯૫ પંચાણુ ૯૫ પંચાણુ કુક્ષિ પ્રમાણ
વાળા સ્થાન પર જવાથી એક કુક્ષિ પ્રમાણ ઉદ્વેધ પરિવૃદ્ધિ થાય છે. ૯૫
પંચાણુ ૯૫ પંચાણુ ધનુષ પ્રમાણ ૩૫ સ્થાન પર જવાથી એક ધનુષ પ્રમાણ
ઉદ્વેધ પરિવૃદ્ધિ થાય છે. એ જ પ્રમાણે ૯૫ પંચાણુ ૯૫ પંચાણુ ગવ્યૂત ૯૫
પંચાણુ ૯૫ પંચાણુ યોજન ૯૫ પંચાણુ ૯૫ પંચાણુ સેંકડો યોજન ૯૫
પંચાણુ ૯૫ પંચાણુ સહસ્ર યોજન જવાથી એટલા પ્રમાણ યોજનની પરિવૃદ્ધિ
થાય છે. અહીંયાં આ યોજન વિગેરેમાં આ પ્રમાણે ત્રૈરાશિક ભાવના કરવી
જોઈએ-જેમકે ૯૫ પંચાણુ હજાર યોજન પર જવાથી એક હજાર યોજનનો
અવગાહ થાય છે. અર્થાત્ એટલી ઉંડાઈ છે, તો ૯૫ પંચાણુ યોજન સુધીમાં
કેટલી ઉંડાઈ થશે? તો એની સ્થાપના આ રીતે કરવી જોઈએ. ૯૫૦૦૦/
૧૦૦૦/ ૯૫/ અહીંયાં પહેલી રાશીમાંથી અને વચલી રાશીમાંથી પણ શૂન્ય
કહાડી નાખવાથી ૯૫-૧-૯૫ એ પ્રમાણેની રાશી આવે છે હવે વચલી રાશી
૩૫ ૧ એકની સાથે છેલ્લી રાશી જે ૯૫ પંચાણુ છે તેની સાથે ગુણાકાર

પશ્ચનવતિઃ, તત્રાધેન પશ્ચનવતિલક્ષણેન રાશિના નિમગ્ન્યતે લઘ્વમેકં ગોત્રનમ્,

ઉક્તશ્ચ-‘પંચાણઉદ્સહસ્સે ગંતૂર્ણં જોયણાણિ ઉભયો વિ ।

જોયણસહસ્સમેગં લવણે ઓગાહઓ હોઈ ॥૧॥

પંચાણઉદ્ ગવમે લવણે ગંતૂર્ણં જોયણાણિ ઉભયો વિ ।

જોયણમેગં લવણે ઓગાહેણં મુણેયઞ્વા ॥૨॥

છાયા-પશ્ચનવતિ સહસ્રાણિ ગત્વા યોજનાન્યુભયોરપિ ।

યોજનરાહસ્યમેકં લવણે અવગાહના ભવતિ । ૧॥

પશ્ચનવતિ લવણે ગત્વા યોજનાન્યુભયોરપિ ।

યોજનમેકં લવણે અવગાહના જ્ઞાતઞ્વા ॥૨॥

પશ્ચનવતિ યોજનપર્યન્તે ચ યદ્દેકં યોજનમવગાહઃ તતઃ (અર્થાત્) પંચનવતિ ગવ્યુતપર્યન્તે એકં ગવ્યુતં પશ્ચનવતિ ધનુઃ પર્યન્તે એકં ધનુ ઇત્યાદિ લઘ્વં ભવતિ ।

ફિર આલ્પરાશિ ૦.૫ સે ભાગ દેને પર ૧ જો આતા હૈ વહ ૧ યોજન ગહરાઈ હોતી હૈ યહ પ્રકટ કરના હૈ ઇસ સે યહ ચાન જ્ઞાન હો જાતી હૈ કિ ૯૫૦૦ યોજન જાને પર જવ એક હજાર યોજન કી ગહરાઈ હૈ તો ૦.૫ યોજન મેં ૧ યોજન કી ગહરાઈ હૈ ઉક્તંચ-

પંચાણઉદ્સહસ્સે ગંતૂર્ણં જોયણાણિ ઉભઓ વિ ।

જોયણમહસ્સમેગં લવણે ઓગાહઓ હોઈ ॥૧॥

પંચાણઉદ્ગણ લવણે ગંતૂર્ણં જોયણાણિ ઉભઓ વિ ।

જોયણમેગં લવણે ઓગાહેણં મુણેયઞ્વા ॥૨॥

इसी तरह से त्रैराशिक विधि द्वारा ऐसा भी समझ लेना चाहिये कि जब ९५ योजन पर्यन्त क्षेत्र में ९ योजन की गहराई आती है तो

કરવાથી ૯૫ પંચાણુ આવે છે. આ પંચાણુમાં પહેલીરાશી જે ૯૫ પંચાણુ છે તેનાથી ભાગવાથી જે ૧ એક આવે છે. તે ૧ એક યોજન તેની ઉંડાઈ થાય છે. તે ખતાવે છે. આનાથી એ વાત જાણી શકાય છે કે-૯૫૦૦૦ પંચાણુ હજાર યોજન જવાથી જ્યારે એક હજાર યોજનની ઉંડાઈ છે. તો પંચાણુ યોજનમાં એક યોજનની ઉંડાઈ થાય છે. કહ્યું પણ છે કે-

‘પંચાણઉદ્ સહસ્સે ગંતૂર્ણં જોયણાણિ ઉભઓ વિ ।

જોયણ સહસ્સમેગં, લવણે ઓગાહઓ હોઈ ॥ ૧ ॥

પંચાણઉદ્ લવણે ગંતૂર્ણં જોયણાણિ ઉભઓ વિ ।

જોયણમેગં લવણે ઓગાહેણં મુણેયઞ્વા ॥ ૨ ॥

એ જ પ્રમાણે ત્રૈરાશિક વિધિ પ્રમાણે એવું પણ સમજી લેવું જોઈએ કે જ્યારે ૯૫ પંચાણુ યોજન પર્યન્તના ક્ષેત્રમાં ૯ નવ યોજનની ઉંડાઈ આવે

સમ્પ્રતિ-ઉત્સેધમધિકૃત્યાહ-‘લવણે ણં મંતે ! સમુદ્દે કેવલિયં ઉસ્સેહપરિવુઢ્ઠીણ પન્નત્તે’ હે ભદન્ત ! લવણઃ સમુદ્રઃ खलु कियान् उत्सेधपरिवृद्ध्या प्रज्ञप्तः ? અયમાશયઃ-જંબૂદ્વીપવેદિકાન્તાત્ લવણસમુદ્રવેદિકાન્તાચ્ચાઽઽરમ્ય ઉભયતોઽપિ લવણસમુદ્રસ્ય કિયત્યા-માત્રયા કિયન્તિ યોજનાનિ યાવત્ પરિવૃદ્ધિરિતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! લવણસ્સ ણં સમુદ્દસ્સ ઉમઓ પાસિં પંચાણઉં પેસે ગંતા સોલસપેસે ઉસ્સેહપરિવુઢ્ઠીણ પન્નત્તે’ ગૌતમ ! લવણસમુદ્રસ્ય खलु उभयो पार्श्वयोः पञ्चनवर्ति प्रदेशान् गत्वा षोडशप्रदेशाः उत्सेधपरिवृद्ध्या प्रज्ञप्ताः ।

૧૫ ગવ્યૂત પર્યન્ત ક્ષેત્ર મેં કિતની ગહરાઈ આવેગી ? તો इसका उत्तर पूर्वोक्त पद्धति के अनुसार यही है कि एक गव्यूत गहराई आवेगी १५ धनुष पर्यन्त क्षेत्र में १ धनुष की गहराई आवेगी इत्यादि ।

‘લવણે ણં મંતે ! સમુદ્દે કેવલિયં ઉસ્સેહપરિવુઢ્ઠીણ પન્નત્તે’ હે ભદન્ત ! લવણસમુદ્ર ઉત્સેધ કી પરિવૃદ્ધિ કી અપેક્ષા કિતના કહા ગયા હૈ અર્થાત્ જંબૂદ્વીપ કી વેદિકા કે અન્ત સે ઓર લવણસમુદ્ર કી વેદિકા કે અન્ત સે લેકર દોનોં તરફ સે લવણસમુદ્ર કી શિખા કી કિતની કિતની માત્રા મેં કિતને યોજન તક પરિવૃદ્ધિ હૈ ? इस के उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! लवणस्स णं समुदस्स उमओ पासिं पंचाणउतिं पदेसे गंता सोलसपेसે उस्सेह परिवुड्ढीण पण्णत्ते’ हे गौतम ! लवणसमुद्र की दोनों बाजू से १५-१५ प्रदेश तक जाने पर १६ प्रदेश प्रमाण उत्सेध की शिखा की वृद्धि होती है ‘गोयमा !

છે, તો ૬૫ પંચાણુ ગવ્યૂત પર્યન્તના ક્ષેત્રમાં કેટલી ઉંડાઈ આવશે ? તો તેનો ઉત્તર પૂર્વોક્ત પદ્ધતિ પ્રમાણુ એ જ છે કે-એક ગવ્યૂત જેટલી તેની ઉંડાઈ થશે. અને ૬૫ પંચાણુ ધનુષ પર્યન્તના ક્ષેત્રમાં ૧ એક ધનુષની ઉંડાઈ આવશે. વિગેરે પ્રકારથી સમજી લેવું.

‘લવણે ણં મંતે ! સમુદ્દે કેવલિયં ઉસ્સેહપરિવુઢ્ઠીણ પન્નત્તે’ હે ભગવન્ લવણ સમુદ્ર ઉત્સેધની પરિવૃદ્ધિની અપેક્ષાથી કેટલો છે ? અર્થાત્ જંબૂદ્વીપની વેદિકાના અંતથી તથા લવણ સમુદ્રની વેદિકાના અંતથી લઈને બંને બાજુની લવણ સમુદ્રની શિખાની કેટલી કેટલી માત્રામાં કેટલા યોજન પર્યન્ત પરિવૃદ્ધિ થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! લવણ-સ્સણં સમુદ્દસ્સ ઉમઓ પાસિં પંચાણઉતિં પદેસે ગંતા સોલસપેસે ઉસ્સેહપરિવુઢ્ઠીણ પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! લવણ સમુદ્રની બંને બાજુથી ૬૫ પંચાણુ ૬૫ પંચાણુ પ્રદેશ સુધી જવાથી ૧૬ સોળ પ્રદેશ પ્રમાણુ ઉત્સેધની શિખાની વૃદ્ધિ થાય

‘ગોયમા ! લવણસ્સ પં સમુદ્સસ एणणेव क्रमेणं जाव पंचाणउई २ जोयण-
सहस्साई गंता सोलसजोयणसहस्साई उस्सेह परिवुड्डीए पन्नत्ते’ हे गौतम !
लवणसमुद्रस्य खलु एतेनैव क्रमेण यावत् पंचनवति २ योजनसहस्राणि गत्वा
पोडशयोजनसहस्राणि उत्तरेपरिवृद्ध्या प्रजप्तः, अयमाशयः—इह निश्चयतो
लवणसमुद्रस्य जम्बूद्वीपवेदिकातो लवणसमुद्रवेदिकातश्च समतले भूभागे प्रथमतो
जलवृद्धिरंगुलसंख्येयभागः, समतलमेव भूभागमधिकृत्य प्रदेशवृद्ध्या जलवृद्धिः
क्रमेण परिवर्द्धमाना तावदवसेया यावदुभयतोऽपि पंचनवति योजनसहस्रपर्यन्ते
सप्तशतानि ततः परं मध्यदेशभागे दशयोजनसहस्रविस्तारे पोडशयोजनसहस्राणि
इह तु पोडश योजनसहस्रप्रमाणायाः शिखायाः गिरस्युभयोश्च वेदिकान्तयो

લવણસ્સ પં સમુદ્સસ एणणेव क्रमेणं जाव पंचाणउतिं २ जोयणसह-
स्साई गंता सोलस जोयणसहस्साई उस्सेहपरिवुड्डीए पणत्ते’ इसी
क्रम से हे गौतम ! लवणसमुद्र के भीतर ९५-९५ हजार योजन
आने पर १६ हजार योजन की शिखा ऊंची हो जाती है इसका
आशय ऐसा है—जम्बूद्वीप के वेदिकान्त से और लवणसमुद्र के
वेदिकान्त से दोनों बाजू से जो समतल भूमिभाग हैं उसमें
जो सर्वप्रथम जलवृद्धि है वह अंगुल के असंख्यातवे भागरूप
हैं अब इसी समतल भूभाग से लेकर प्रदेशवृद्धि के अनुसार जलवृद्धि
क्रमशः होते होते ९५-९५ योजन पर्यन्त देशभाग में सात सौ प्रदेश
प्रमाण जलवृद्धि होती है इसके बाद मध्य देशभाग में दश हजार
योजन विस्तार में १६ हजार प्रदेश प्रमाण जलवृद्धि होती है० परन्तु
यहां १६ हजार योजन प्रमाण वाली शिखा के ऊपर और दोनों वेदि-

છે. ‘ગોયમા ! લવણસ્સપં સમુદ્સસ एणणेव क्रमेणं जाव पंचाणउतिं पंचाणउतिं
जोयणसहस्साई गंता सोलस जोयणसहस्साई उस्सेहपरिवुड्डीए पणत्ते’ આજ
ક્રમથી છે ગૌતમ ! લવણસમુદ્રની અંદર ૯૫ પંચાણુ, ૯૫ પંચાણુ હબર
યોજન આવવાથી ૧૬ સોળ હબર યોજન ઉંચી શિખા થઈ જાય છે. આ
કથનનો આશય એ છે કે—જમ્બૂદ્વીપની વેદિકાના અંતથી અને લવણસમુદ્રની
વેદિકાન્તથી બન્ને બાજુની જે સમતલ ભૂમિભાગ છે. તેમાં જે સૌથી પહેલી
જલવૃદ્ધિ થાય છે. તે આંજળના અસંખ્યાત ભાગ રૂપ છે. હવે આજ સમતલ
ભૂભાગથી લઈને પ્રદેશવૃદ્ધિ અનુસાર જલવૃદ્ધિ, ક્રમશઃ થતાં થતાં ૯૫ પંચાણુ
૯૫ પંચાણુ યોજન પર્યન્તના દેશભાગમાં સાતસો પ્રદેશ પ્રમાણુ જલવૃદ્ધિ થાય
છે. તે પછી મધ્યદેશભાગમાં દસ હબર યોજનના વિસ્તારમાં ૧૬ સોળ હબર
પ્રદેશ પ્રમાણુ થાય છે. પરંતુ અહીંયા ૧૬ સોળ હબર યોજન પ્રમાણુવાળી

મૂળે દવરિકાયાં દત્તાયાં યદપાન્તરાલે કિમપિ જલરહિતમાકાશં તદપિ કરણગત્યા તદા ભાવ્યમિતિ સજલં વિવક્ષિત્વાઽધિકૃતમુચ્યતે લવણસ્ય સમુદ્રસ્યોભયતો જંબૂ- દ્વીપવેદિકાન્તાત્ લવણસમુદ્રવેદિકાન્તાચ્ચ પશ્ચનવર્તિ પ્રદેશાન્ ગત્વા પોઢશપ્રદેશા ઉત્સેધપરિવૃદ્ધિઃ પ્રજ્ઞપ્તા પશ્ચનવર્તિ વાલાગ્રાણિ ગત્વા પોઢશવાલાગ્રાણિ એવં યાવત્ પશ્ચનવર્તિ યોજનસહસ્રાણિ ગત્વા પોઢશયોજનસહસ્રાણીતિ । અત્રેયં ત્રૈરાશિક ભાવના-પંચનવતિ યોજનસહસ્રાતિક્રમે પોઢશયોજનસહસ્રાણિ જલોત્સેધઃ તતઃ પંચનવતિ યોજનાતિક્રમે કઃ ઉત્સેધઃ ? રાશિત્રય સ્થાપના-૯૫૦૦૦/૧૬૦૦૦/ ૯૫। અત્રાઽઽદિ મધ્યયોઃ રાશ્યોઃ શૂન્યત્રિકસ્યાઽપવર્તના-૯૫, ૧૬, ૯૫, તતો

કાન્ત કે મૂલ યેં દવરિકા કે દેને પર જો અપાન્તરાલ મેં જલ રહિત કુછ મી આકાશ હૈ વહ મી કરણગતિ કે અનુસાર ત્રૈરાશિક કો નિકાલને વાલે સૂત્ર કે અનુસાર ઉસ સમય ઉસ રૂપ સે ભાવ્ય હૈં અર્થાત્-વહ જલ સહિત રૂપ સે વિવક્ષિત્વાધિકૃત હો જાતા હૈં ઇસસે લવણસમુદ્ર કે મીતર જંબૂદ્વીપ કે વેદિકાન્ત સે ઓર લવણસમુદ્ર કે વેદિકાન્ત સે ૯૫ પ્રદેશ જાને પર ૧૬ પ્રદેશ પ્રમાણ ઉત્સેધ વૃદ્ધિ હોતી હૈં એસા નિકલ આતા હૈં ઇસી તરહ વહાં સે ૯૫ વાલાગ્ર પ્રમાણ આગે જાને પર ૧૬ વાલાગ્ર પ્રમાણ ઉત્સેધ પરિવૃદ્ધિ નિકલ આતી હૈં યહ ઉત્સેધ પરિવૃદ્ધિ ઇસ પ્રકાર સે ઇતની નિકલતી હૈં કિ ૯૫ હજાર યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્ર મેં જાને પર ૧૬ હજાર પ્રદેશ પ્રમાણ ઉત્સેધ પરિ- વૃદ્ધિ હોતી કહી ગઈ હૈં તો યહાં ત્રૈરાશિક વિધિ ઇસ કે નિકાલને કી એસી હૈં-૯૫૦૦૦/૧૬૦૦૦/૯૫/ ઇનમેં સે આદિ રાશિ કે ત્રીન શૂન્યોં કી ઓર મધ્ય રાશિ કે ત્રીન શૂન્યોં કી અપવર્તના કરને પર ૯૫/૧૬/૯૫

શિખાની ઉપર અને બન્ને વેદિકાન્તના મૂળમાં દવરિકા આપવાથી અપાન્તરા- લમાં જે જલ રહિત કંઈ પણ આકાશ છે. તે પણ કરણગતિ અનુસાર ત્રૈરા- શિકને બતવવાવાળા સૂત્રના કથન પ્રમાણે તે સમયે તે રૂપે ભાન્ય થાય છે. અર્થાત્ તે જલસહિત વિવક્ષાના અધિકારવાળા થઈ જાય છે. તેથી લવણસમુદ્રની અંદર જંબૂદ્વીપના વેદિકાન્તથી ૯૫ પંચાણુ પ્રદેશ જવાથી સોળ પ્રદેશ પ્રમાણ ઉત્સેધ પરિવૃદ્ધિ નીકળી આવે છે. આ ઉત્સેધ પરિવૃદ્ધિ આ રીતે તેની નીકળે છે. કે ૯૫ પંચાણુ હજાર યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં જવાથી સોળ હજાર પ્રદેશ પ્રમાણ ઉત્સેધ પરિવૃદ્ધિ કહેવામાં આવેલ છે. તો અહીંયાં તેની કહાડવાની રીત આ પ્રમાણે છે. ૯૫૦૦૦/ પંચાણુ હજાર ૧૬૦૦૦/ સોળ હજાર ૯૫ પંચાણુ તેમાંથી પહેલી રાશીની ત્રણ શૂન્ય અને મધ્ય રાશીની ત્રણ શૂન્ય કહાડી નાખવાથી ૯૫/ પંચાણુ ૧૬/ સોળ ૯૫/ પંચાણુ એ પ્રમાણેની રાશી બની

મધ્યમરાશે: પોઢપલક્ષણસ્યાઽન્ત્યેન પંચનવતિલક્ષણેન ગુણને જાતાનિ પશ્ચદશ-
શતાનિ વિંશત્યધિકાનિ ૧૫૨૦, એપામાદિ રાશિના પશ્ચનવતિ લક્ષણેન ભાગે
હતે લબ્ધાનિ ષોડશયોજનાનિ ઉક્તશ્ચ—

‘પંચાણઉઙ્ગસહસ્સે ગંતૂળં જોયણાણિ ઉભઓ વિ ।

ઉસ્સેહેણં લવણો સોલસ સાહસ્સીઓ મણિઓ ॥૧॥

પંચાણઉઙ્ગ લવણે ગંતૂળં જોયણાણિ ઉભઓ વિ ।

ઉસ્સેહેણં લવણો સોલસ કિલ જોયણે હોઙ્ગ ॥૨॥

છાયા-પશ્ચનવતિં સહસ્રાણિ ગત્વા યોજનાનિ ઉભયોરપિ ।

ઉત્સેધેન લવણઃ ષોડશસહસ્રાણિ મણિતઃ ॥૧॥

પશ્ચનવતિં ગત્વા યોજનાન્યુભયોરપિ ।

ઉત્સેધેન લવણઃ ષોડશ કિલ યોજનાનિ ભવન્તિ ॥૨॥ ઇતિ ।

તત્ર યદિ પશ્ચનવતિ યોજનપર્યન્તે ષોડશયોજનાવગાહઃ તતોઽર્થાલ્લભ્યતે

રાશિયાં હો જાતી હૈ અથ મધ્યરાશિ ૧૬ કા અન્તિમ રાશિ ૯૫ કે
સાથ ગુણા કરને પર ૧૫૨૦ આતે હૈં ઇનમેં આદિ રાશિ કા ભાગ દેને
પર ૧૬ આ જાતે હૈં યે ૧૬ હી ૧૬ યોજન કે હૈં । ઉક્તંચ—

પંચાણઉઙ્ગ સહસ્સે ગંતૂળં જોયણાણિ ઉભઓ વિ ।

ઉસ્સેહેણં લવણો સોલસ સાહસ્સિઓ મણિઓ ॥૧॥

પંચાણઉઙ્ગ લવણો ગંતૂળં જોયણાણિ ઉભઓ વિ ।

ઉસ્સેહેણં લવણો સોલસ કિલ જોયણે હોઙ્ગ ॥૨॥

જબ ૯૫ યોજન પર્યન્ત મેં ૧૬ યોજન કા અવગાહગ-ગહરાઈ હૈ તો
અર્થાત્ યહ બાત સ્પષ્ટ હો જાતી હૈ કિ ૯૫ કોશ પર્યન્ત ૧૬ કોશ ઔર

બય છે. હવે વચલી રાશીજ ૧૬ સોળ છે તેના છેલ્લી રાશીના ૬૫/ પંચાણુ
સાથે ગુણાકાર કરવાથી ૧૫૨૦/ પંદરસો વીસ થઈ બય છે. તેમાં પહેલી
રાશીના ભાગાકાર કરવાથી ૧૬ સોળ આવી બય છે. એ ૧૬ સોળજ ૧૬
સોળ થોજન છે તેમ સમજવું. કહ્યું પણ છે કે—

પંચાણઉઙ્ગસહસ્સે ગંતૂળં જોયણાણિ ઉભઓ વિ ।

ઉસ્સેહેણં લવણો સોલસસાહસ્સિઓ મણિઓ ॥ ૧ ॥

પંચાણઉઙ્ગ લવણે ગંતૂળં જોયણાણિ ઉભઓ વિ ।

ઉસ્સેહેણં લવણો સોલસ કિલ જોયણે હોઙ્ગ ॥ ૨ ॥

બ્યારે ૬૫ પંચાણુ થોજન પર્યન્તમાં સોળ હજાર થોજનનો અવગાહ
ઉંડાઈ છે. તો અર્થાત્ એ વાત સ્પષ્ટ જણાય છે કે ૬૫ પંચાણુ કોસ પર્યન્ત
માં ૧૬ સોળ કોસ અને ૬૫ પંચાણુ ધનુષ પર્યન્તમાં ૧૬ સોળ ધનુષની

पञ्चनवति गव्यूत पर्यन्ते षोडशगव्यूतानि पञ्चनवति धनुःपर्यन्ते षोडशधनू-
पीत्यादि । सू० ९२॥

सम्प्रति गोतीर्थ प्रतिपादनामाह-

मूलम्-लवणस्स णं भंते समुद्दस्स के महालए गोतित्थे
पण्णत्ते गोयमा ! लवणस्स णं समुद्दस्स उभओ पासिं पंचाण-
उइ २ जोयणसहस्साइं गोतित्थं पण्णत्तं । लवणस्स णं भंते !
समुद्दस्स के महालए गोतित्थविरहिण्ण खेत्ते पन्नत्ते । गोयमा !
लवणस्स णं समुद्दस्स दस जोयणसहस्साइं गोतित्थविरहिण्ण
खेत्ते पन्नत्ते । लवणस्स णं भंते समुद्दस्स के महालए उदग-
माले पन्नत्ते गोयमा ! दस जोयणसहस्साइं उदगमाले
पन्नत्ते ॥सू० ९३॥

छाया-लवणस्य खलु भदन्त ! समुद्रस्य किं महत् गोतीर्थं प्रज्ञप्तम् ?
गौतम ! लवणस्य खलु समुद्रस्य उभयोः पार्श्वयोः पञ्चनवति २ योजनसहस्राणि
गोतीर्थं प्रज्ञप्तम् । लवणस्य खलु भदन्त समुद्रस्य किं महत् गोतीर्थं विरहितं क्षेत्रं
प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! लवणस्य खलु समुद्रस्य दशयोजनसहस्राणि गोतीर्थविरहितं
क्षेत्रं प्रज्ञप्तम् । लवणस्य खलु भदन्त ! समुद्रस्य किं महती उदक माला प्रज्ञप्ता ?
गौतम ! दशयोजनसहस्राणि उदकमाला प्रज्ञप्ताः ॥९३॥

टीका-लवणस्स णं भंते : समुद्दस्स के महालए गोतित्थे पन्नत्ते' हे भदन्त !
लवणसमुद्रस्य किं महत्-कियद्विशालं गोतीर्थं कथितमिति प्रश्नः ? भगवानाह-

९५ धनुष पर्यन्त में १६ धनुष की गहराई है इसी प्रकार से उत्सेध
की वृद्धि में भी यही क्रम जानना चाहिये ॥९२॥

गोतीर्थ का कथन-

'लवणस्स णं भंते ! समुद्दस्स के महालए गोतित्थे पण्णत्ते' इत्यादि ।

टीकार्थ-गौतम ने प्रभु से ऐसा पूछा है कि हे भदन्त ! लवण-
समुद्र का जो गोतीर्थ है वह कितना बड़ा कहा गया है ? उत्तर में प्रभु

उ'डा'छे. ओ ४ प्रमाणे उत्सेधनी वृद्धिमां पणु ओ ४ उभ समञ्च देवे.
तेम उडेव छे ॥ सू. ६२ ॥

गोतीर्थनुं कथन-

'लवणस्स णं भंते ! समुद्दस्स के महालए गोतित्थे पण्णत्ते' इत्यादि

टीकार्थ-गौतमस्वामीने प्रभुश्रीने ओवुं पूछथुं के-डे लवणन् लवण
समुद्रनुं ४ गोतीर्थं छे, ते केटलुं मोटुं उडेव छे? आ प्रश्नना उत्तरमां

‘ગોયમા ! લવણસ્સ ણં સમુદ્ધસ્સ ઉમઓ પાસિં પંચાણઉઠ્ઠ ૨ જોયણસહસ્સાઙ્ગં ગોતિત્થં પણ્ણત્તં’ હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્રસ્ય खलु उभयपार्श्वयोः कूलयोः, जम्बू-द्वीप वेदिकान्तालवणसमुद्रवेदिकान्ताच्चारभ्येत्यर्थः, पंचनवर्ति २ योजनसह-स्राणि यावद् गोतीर्थमुक्तम् । उक्तञ्च-

‘પંચાણઉઠ્ઠસહસ્સે ગોતિત્થં ઉમયતો વિ લવણસ્સ’ ।

છાયા-પંચનવતિ સહસ્રાણિ ગોતીર્થમુમયતોઽપિ લવણસ્યેતિ ।

‘લવણસ્સ ણં મંતે સમુદ્ધસ્સ કે મહાલણ ગોતિત્થવિરહિણે સ્થેત્તે પણ્ણત્તે’ હે ભદન્ત ! લવણસમુદ્રસ્ય खलु कियन्महत् कियत्प्रमाणकं गोतीर्थविहीनं क्षेत्रमिति प्रश्नः ? भगवानाह-‘गोयमा ! लवणस्स णं समुद्दस्स दस जोयणसहस्साङ्गं

કહતે હૈં-‘ગોયમા ! લવણસ્સ ણં સમુદ્ધસ્સ ઉમઓ પાસિં પંચાણઉત્તિ ૨ જોયણસહસ્સાઙ્ગં ગોતિત્થં પણ્ણત્તં’ હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્ર કા જો ગોતીર્થ હૈ વહ દોનોં બાજુ મેં જમ્બૂદ્વીપ કી વેદિકા કે અન્ત સે લગાકર દોનોં ઓર ૯૫-૯૫ હજાર યોજન કા હૈ ઉક્તંચ—‘પંચાણઉઠ્ઠસહસ્સે ગોતિત્થં ઉમયતો વિ લવણસ્સ’ લવણસમુદ્ર કા જો ક્રમ સે નીચે નીચે કા પ્રવેશ માર્ગ હૈ અર્થાત્ પાની કા જો ઉતાર ચડાવ હૈ-વહ ગોતીર્થ હૈ એસા પહિલે પ્રકટ કર દિયા ગયા હૈ ‘લવણસ્સ ણં મંતે ! સમુદ્ધસ્સ કે મહાલણ ગોતિત્થ વિરહિતે સ્થેત્તે પણ્ણત્તે’ હે ભદન્ત ! લવણસમુદ્ર કા કિતના પ્રદેશ એસા હૈ કિ જહાં પર ગોતીર્થ નહીં હૈ-અર્થાત્ સમ-માત્રા મેં પાની હૈ । પાની કા ઉતાર ચડાવ વહાં પર નહીં હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા ! લવણસ્સ ણં સમુદ્ધસ્સ દસજોયણ-

પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! લવણસ્સ ણં સમુદ્ધસ્સ ઉમઓ પાસિં પંચાણઉત્તિ જોયણ સહસ્સાઙ્ગં ગોતિત્થં પણ્ણત્તં’ હે ગૌતમ ! લવણ સમુદ્રનું જે ગોતીર્થ છે, તે બંને બાજુથી જંબૂદ્વીપની વેદિકાના અંતથી લઈને બંને તરફ ૯૫ પંચાણુ. ૯૫ પંચાણુ હજાર યોજનનું છે, કહ્યું પણ છે કે-‘પંચાણઉઠ્ઠસહસ્સે ગોતિત્થં ઉમ-યતો વિ લવણસ્સ’ લવણ સમુદ્રનો કંઈથી જે નીચે નીચેનો પ્રવેશ માર્ગ છે. અર્થાત્ પાણીનો જે ઉતાર અને ચઢાવો છે. તેને ગોતીર્થ કહે છે. આ પ્રમાણે પહેલા કહેવામાં આવી જ ગયેલ છે. ‘લવણસ્સ ણં મંતે ! સમુદ્ધસ્સ કે મહાલણ ગોતિત્થવિરહિતે સ્થેત્તે પણ્ણત્તે’ હે ભગવન્ લવણસમુદ્રનો કેટલો પ્રદેશ એવો છે કે જ્યાં ગોતીર્થ આવેલ નથી. અર્થાત્ સમ માત્રાથી પાણી રહેલ છે. પાણીનો ઉતાર ચઢાવ ત્યાં થતો નથી આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! લવણસ્સ ણં સમુદ્ધસ્સ દસ જોયણસહસ્સાઙ્ગં ગોતિત્થવિરહિતે સ્થેત્તે પણ્ણત્તે’

गोतित्थ विरहिणं पन्नत्ते' हे गौतम ! लवणसमुद्रस्य खलु दश योजनसहस्राणि गोतीर्थेन विरहितं क्षेत्रं प्रज्ञप्तम् । 'लवणस्स णं भंते समुदस्स के महालए उदगमाले पन्नत्ते' हे भदन्त ! लवणसमुद्रस्य कियती महती—कियद्विस्तृता किं प्रमाणा महती उदकमाला प्रज्ञप्ता ? मगवानाह—'गोयमा ! दस जोयणसहस्साइं उदगमाले पन्नत्ते' हे गौतम ! दशयोजनसहस्राणि यावत् उदकमाला—जलपंक्तिरुक्ता—इति जानीहि ॥सू० ९३॥

लवणसमुद्रसंस्थानादि वर्णनमारभते—

मूलम्—लवणेणं भंते ! समुद्दे किं संठिए पन्नत्ते ? गोयमा ! गोतित्थसंठिए नावा संठाणसंठिए सिप्पि संपुडसंठिए, आसखंधसंठिए, वलभि संठिए वट्टे वलयागारसंठाणसंठिए पन्नत्ते । लवणे णं भंते ! समुद्दे केवइयं चक्रवालविकखंभेणं केवइयं परिकखेवेणं केवइयं उव्वेहेणं केवइयं उस्सेहेणं केवइयं सव्वगेणं पन्नत्ते ? गोयमा ! लवणेणं समुद्दे दो जोयणसहस्साइं चक्रवालविकखंभेणं पणारस जोयणसयसहस्साइं एगासीइं च सहस्साइं सयं च इगुयालं किंचि विसेसूणे परिकखेवेणं, एगं जोयणसहस्सं उव्वेहेणं सोलस जोयणसहस्साइं उस्सेहेणं सत्त-

सहस्साइं गोतित्थ विरहिते खेत्ते पणत्ते' हे गौतम ! लवणसमुद्र का दश हजार योजन का क्षेत्र गोतीर्थ से रहित कहा गया है 'लवणस्स णं भंते ! समुदस्स के महालए उदगमाले पणत्ते' हे भदन्त ! लवणसमुद्र की जो उदकमाला है वह कितनी बड़ी विशाल कही गई है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं 'गोयमा ! दसजोयणसहस्साइं उदगमाले पन्नत्ते' हे गौतम ! लवणसमुद्र में जो जल पंक्तिरूप उदकमाला है वह दश हजार योजन की कही गई है ॥९३॥

हे गौतम ! लवण समुद्रनुं दस हजार योजन पथन्तनुं क्षेत्र गोतीर्थ विनानुं छडेवाभां आवेल छे. 'लवणस्सणं भंते ! समुदस्स के महालए उदगमाले पणत्ते' हे भगवन् ! लवणसमुद्रनी जे उदकमाला छे, ते डेटली विशाल छडेवाभां आवी छे ? आ प्रश्नना उत्तरभां प्रभुश्री गौतमस्वामीने छडे छे डे 'गोयमा ! दस जोयणसहस्साइं उदगमाले पणत्ते' हे गौतम ! लवण समुद्रभां जे जलनी पंक्ति ३५ उदकमाला छे ते दस हजार योजननी छडेवाभां आवेल छे. ॥ सू. ९३ ॥

रस जोयणसहस्साइं सव्वग्गेणं पन्नत्तं । जइ णं भंते ! लवण
 समुदे दो जोयणसयसहस्साइं चक्रवालविकखंभेणं पण्णरस
 जोयणसयसहस्साइं एगासीइं च सहस्साइं सयं इगुयालं किंचि
 विसेसूणा परिवखेवेणं एगं जोयणसहस्सं उव्वेहेणं सोलस-
 जोयणसहस्साइं उस्सेहेणं सत्तरस जोयणसहस्साइं सव्वग्गेणं
 पण्णत्ते । कम्हा णं भंते ! लवणसमुदे जंबुदीवं २ नो उवीलेइ
 नो उप्पीलेइ नो चेव णं एक्कोदंगं करेति ? गोयसा ! जंबूदीवे
 णं दीवे भरहेरवएसु वासेसु अरहंतचक्रवट्टि-वलदेवा-त्रासुदेवा
 चारणा-विज्जाधरा समणा-समणीओ सावया सावियाओ
 मणुया एगधच्चा पगइभदया पगइविणीया पगइउवसंता
 पगइपयणुकोहमाणमायालोभसिउमद्वसंपन्ना अल्लीणा भदगा
 विणीया, तेसि णं पणिहाए लवणे समुदे जंबुदीवं दीवं
 नो उवीलेइ, नो उप्पीलेइ-नो चेव णं एगोदंगं करेति
 गंगा-सिंधु-रत्ता-रत्तवईसु सलिलासु देवया महड्डियाओ जाव
 पलिओवमट्ठिईया परिवसंति । तेसि णं पणिहाए लवणसमुदे
 जाव नो चेव णं एगोदंगं करेति चुल्लहिमवंतसिहरेसु वासहर-
 पव्वएसु देवा महड्डिया तेसि णं पणिहाए० हेमवएरणवएसु
 वासेसु मणुया पगइभदया० रोहितंससुवण्णकूलरूपकूलासु
 सलिलासु देवयाओ महिड्डियाओ तासिं पणि० सदावइ विय-
 डावइ वट्टवेयड्ड पव्वएसु देवा महिड्डिया जाव पलिओवम-
 ट्ठिईया परिवसंति । महाहिमवंतरुप्पिसु वासहरपव्वएसु देवा
 महड्डिया जाव पलिओवमट्ठिईया हरिवास-रम्मयवासेसु मणुया
 पगइभदगा गंधावाइ मालवंतपरियाएसु वट्टवेयड्डपव्वएसु
 देवा महिड्डिया, निसढ-नीलवंतेसु वासहरपव्वएसु देवा मह-
 ड्डिया० सव्वाओ दह देवयाओ भाणियव्वा-पउमदह तिगि-

च्छि केसरी दहावसाणेसु देवा महड्डियाओ तासि पणिहाए०
 पुव्वविदेहावरविदेहेसु वासेसु अरहंत चक्रवट्ठी वलदेववासुदेवा ।
 चारणा विज्जाहरा समणा समणीओ सावगा सावियाओ मणुया
 पगइ० तेसिं पणिहाए लवण० सीया सीयोदगासु सलिलासु
 देवया महिड्डिया०, देवकुरुत्तरकुरुसु मणुया पगइभद्गा० मंदरे
 पव्वए देवया महिड्डिया०, जंबूए य सुदंसणाए जंबूदीवाहिवती
 अणड्डिए णामं देवे महड्डिए जाव पलिओवमट्ठिईए परिवसइ
 तस्स पणिहाए लवणसमुद्दे नो उवीलेइ नो उप्पीलेइ नो चेव णं
 एगोदगं करेइ, अदुत्तरं च णं गोयमा ! लोगट्ठिई लोगाणुभावे-
 यण्णं लवणसमुद्दे जंबूदीवं दीवं नो उवीलेइ नो उप्पीलेइ नो
 चेव णं एगोदगं करेइ ॥सू० ९४॥

छाया-लवणः खलु भदन्त ! समुद्रः किं संस्थितः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! गो-
 तीर्थसंस्थितः नावा संस्थानसंस्थितः शुक्तिकासंपुटसंस्थितः अश्वस्कन्धसंस्थितः,
 वलभीसंस्थितः वृत्तः वलयाकारसंस्थानसंस्थितः प्रज्ञप्तः । लवणः खलु भदन्त !
 समुद्रः कियता चक्रवालविष्कम्भेण कियता परिक्षेपेण कियता उद्वेधेन कियता
 उत्सेधेन कियता सर्वाग्रेण प्रज्ञप्तः । गौतम ! लवणः खलु समुद्रः द्वे योजनशतसहस्रे
 चक्रवालविष्कम्भेण पञ्चदश योजनशतसहस्राणि एकाऽऽशीतिश्च सहस्राणि शतं
 चैकोनचत्वारिंशं किञ्चिद्विशेषोऽनं परिक्षेपेण एकं योजनसहस्रमुद्वेधेन षोडशयोजन-
 सहस्राणि उत्सेधेन सप्तदशयोजनसहस्राणि सर्वाग्रेण प्रज्ञप्तः, यदि खलु भदन्त !
 लवणः समुद्रो द्वे योजनशतसहस्रे चक्रवालविष्कम्भेण पञ्चदशयोजनशतसहस्राणि
 एकाशीतिश्च शतं चैकोनचत्वारिंशं किञ्चिद्विशेषोऽनं परिक्षेपेण एकं योजनसहस्र-
 मुद्वेधेन षोडशयोजनसहस्राणि उत्सेधेन सप्तदशयोजनसहस्राणि सर्वाग्रेण प्रज्ञप्तः ।
 कस्मात् खलु भदन्त ! लवणः समुद्रो जम्बूद्वीपं द्वीपं नावपीडयति-नोत्पीडयति
 -नैव खलु एकोदकं करोति ? गौतम ! जंबूद्वीपे खलु द्वीपे भरतैरावतयोर्वर्षयोः
 अर्हतचक्रवर्ति वलदेवा-वासुदेवा-श्वारणा । विद्याधराः श्रमणाः श्रमण्यः श्रावकाः
 श्राविकाः मनुष्याः प्रकृतिभद्रकाः प्रकृतिविनीता प्रकृत्युपशान्ताः प्रकृति प्रतनु-
 क्रोध-मान-माया-लोभाः-मृदु-मार्दव-संपन्नाः आलीनाः भद्रकाः विनीताः
 तेषां खलु प्रणिधया लवणः समुद्रो जम्बूद्वीपं द्वीपं नो अत्रपीडयति नो उत्पीड-
 यति न चैव खलु एकोदकं करोति-गङ्गा सिन्धु रक्ता रक्तवतीषु सलिलासु देवता

महर्द्धिकाः यावत्पल्योपमस्थितिकाः परिवसन्ति तेषां प्रणिधया लवणसमुद्रो यावद् नैव खलु एकोदकं करोति क्षुल्लहिमवत् शिखरिणोर्वर्षधरपर्वतयोर्देवा महर्द्धिका स्तेषां खलु प्रणिधया० हैमवतहैरण्यवतयो वर्षधरवर्षयो मनुजाः प्रकृतिभद्रकाः० रोहितांस सुवर्णकूलरूप्यकूलासु सलिलासु देवताः महर्द्धिका स्तासां खलु प्रणिधया० शब्दापाति विकटापाति वृत्तवैताढ्य पर्वतेषु देवा महर्द्धिकाः यावत्पल्योपमस्थितिकाःपरिवसन्ति, महाहिमवद् रुक्मिवर्षधरपर्वतयो देवा महर्द्धिका यावत् पल्योपमस्थितिकाः हरिवर्षरम्यकवर्षयोर्मनुजाः प्रकृतिभद्रकाः, गन्धापाति-माल्यवत् पर्याययोवृत्तवैताढ्यपर्वतयो देवा महर्द्धिकाः निषधनीलवतोवर्षधरपर्वतयो देवा महर्द्धिकाः० सर्वाः हृददेवता भणितव्याः, पद्महृद तिगिच्छ केसरिहृदावसानेषु देवता महर्द्धिकाः तेषां प्रणिधया० पूर्वविदेहापरविदेहयो वर्षयोरर्हत चक्रवर्ति बलदेव वासुदेवाश्चारणा विद्याधराः श्रमणाः श्रमण्यः श्रावकाः श्राविकाः मनुजाः प्रकृतिभद्रकाः० तेषां प्रणिधया लवणसमुद्रः० शीताशीतोदकयोः सलिलयो देवता महर्द्धिकाः० देवकुरुत्तरकुर्वोर्मनुजाः प्रकृतिभद्रकाः, मन्दरे पर्वते देवता महर्द्धिकाः० जम्बवां च सुदर्शनायां जम्बूद्वीपाधिपतिः अनादृतो नाम देवो महर्द्धिको यावत्पल्योपमस्थितिकः परिवसति० तस्य प्रणिधया लवणसमुद्रो नाऽवपीडयति-नो उत्पीडयति-नैव खलु एकोदकं करोति । अथोत्तरं च खलु गौतम ! लोकस्थितिलोकानुभावश्च यत्-लवणसमुद्रो जम्बूद्वीपं द्वीपं नाऽवपीडयति-नो उत्पीडयति नैव खलु एकोदकं करोति ॥९४॥

टीका—‘लवणे णं भंते ! समुद्वे किं संठिए पन्नत्ते’ हे भदन्त ! योऽसौ श्रूयते लवणः समुद्रः स खलु किं संस्थानसंस्थितः किमाकारवान् प्रज्ञप्तः समाधत्ते भगवान्—‘गोयमा ! गोतित्थसंठिए-नावासंठाणसंठिए - सिप्पिसंपुडसंठिए-आसखंधसंठिए वलभीसंठिए वट्टे वलयाकारसंठिए पन्नत्ते’ हे गौतम ! गोतीर्थ-

‘लवणे णं भंते ! समुद्वे किं संठिए पणत्ते’ इत्यादि ।

टीकार्थ-हे भदन्त ! लवणसमुद्र का संस्थान कैसा कहा गया है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! गोतित्थसंठिए नावा संठाणसंठिए सिप्पिसंपुडसंठिए, आसखंधसंठिए वलभिसंठिए वट्टे वलयागारसंठाणसंठिए पणत्ते’ हे गौतम ! लवणसमुद्र का संस्थान जैसा गो-

‘लवणेणं भंते ! समुद्वे किं संठिए पणत्ते’ इत्यादि

टीकार्थ-हे भगवन् ! लवण समुद्रनुं संस्थान डेवुं डडेवामां आवेल छे ? आ-प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री गौतमस्वामीने डडे छे डे-‘गोयमा ! गोतित्थ संठिए नावा संठाणसंठिए सिप्पिसंपुडसंठिए आसखंधसंठिए वलभिसंठिए वट्टे वलयागारसंठाणसंठिए पणत्ते’ डे गौतम ! लवणसमुद्रनुं संस्थान गोतीर्थनुं

સંસ્થાનસંસ્થિતઃ ગોતીર્થો જલાશયતટઃ તત્સંસ્થાનવાન્ ક્રમેણ નીચૈ નીચતરઃ, બુઘ્નાદૃર્ધ્વ નાવ ઇવોભયપાર્શ્વયોઃ સમતલભૂમાગમપેક્ષ્ય ક્રમશો જલવૃદ્ધિસંભવેનોન્ન-તાઽઽકારવાન્ શુક્તિકાસંપુટસંસ્થાનસંસ્થિતઃ ઉદ્વેધજલસ્ય વૃદ્ધિ ગતજલસ્ય ચૈકત્ર મીલનાત્ સંપુટિતશુક્તિવત્સંસ્થિતઃ, ઉભયોઃ પાર્શ્વયોઃ પંચનવતિયોજનસહસ્રપર્યન્તે-ઽશ્વસ્કન્ધસ્ય ઇવોન્નતતયા પોઢશયોજનસહસ્રપ્રમાણોચ્ચૈસ્ત્વયોઃ શિખાયાઃ સંભ-વાત્ અશ્વસ્કન્ધસંસ્થિતઃ, દશયોજનસહસ્રપ્રમાણત્રિસ્તૃતશિખાયાઃ વલ્લમીઘૃહાકાર-રૂપેણ પ્રતિભાસતયા વલ્લમીસંસ્થાનસંસ્થિતો વૃત્તો વલયાકારસંસ્થિતઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ।

તીર્થ કા સંસ્થાન હૈ વૈસા કહા ગયા હૈ નાવ કા જૈસા સંસ્થાન હૈ વૈસા કહા ગયા હૈ શુક્તિ કા-સીપ-કા જૈસા સંસ્થાન હોતા હૈ વૈસા સંસ્થાન કહા ગયા હૈ અશ્વ સ્કન્ધ કા જૈસા સંસ્થાન હોતા હૈ વૈસા સંસ્થાન કહા ગયા હૈ વલ્લમી ઘૃહ કા જૈસા સંસ્થાન હોતા હૈ વૈસા સંસ્થાન કહા ગયા હૈ ગોલ સંસ્થાન ચાલા કહા ગયા હૈ ઓર વલય કા જૈસા સંસ્થાન હોતા હૈ ઉસ તરહ સે સંસ્થાન ચાલા કહા ગયા હૈ તાત્પર્ય્ હસકા યહ હૈ કિ યહાં પર જો લવણસમુદ્ર કે સંસ્થાન કો ગોતીર્થ કે સંસ્થાન જૈસા કહા ગયા હૈ વહ નીચે નીચે કી ઉસકી ગહરાઈ કો લેકર કહા ગયા હૈ નૌકા કે સંસ્થાન જૈસા જો હસકા સંસ્થાન કહા હૈ, વહ દોનોં બાજૂ કે સમતલ ભૂમાગ કો લેકર કહા હૈ । ક્યોંકિ હસ ભૂમિ ભાગ કે બાદ હી ક્રમશઃ જલ કી વૃદ્ધિ હોને સે ઉસકા આકાર ઉન્નત હોતા જાતા હૈ । સીપ કે સંપુટ કે જૈસા જો હસકા આકાર કહા ગયા હૈ વહ ઉદ્વેધ જલ ગહરાઈ કા જલ-કો ઓર જલવૃદ્ધિ જલ કો એક જગહ

જેવું સંસ્થાન છે એવું કહેલ છે. નાવનું જેવું સંસ્થાન છે તેવું કહેલ છે, શુક્તિ-સીપનું જેવું સંસ્થાન-આકાર હોય છે તેવું કહેવામાં આવેલ છે. અશ્વ સ્કંધનું જેવું સંસ્થાન હોય છે તેવું તેનું સંસ્થાન છે. વલ્લમીઘૃહનું જેવું સંસ્થાન હોય છે તેવું તેનું સંસ્થાન છે. ગોળ સંસ્થાન વાળો લવણ સમુદ્ર કહેલ છે. તથા વલયનું જેવું સંસ્થાન હોય છે તેવું તેનું સંસ્થાન કહેવામાં આવેલ છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે-અહીંયાં લવણ સમુદ્રના સંસ્થાનને ગોતીર્થના સંસ્થાન જેવું જ કહેવામાં આવેલ છે. તે નીચે નીચેની ઉંડાઈને લઈને કહેવામાં આવેલ છે. નૌકાના સંસ્થાન જેવું જ તેનું સંસ્થાન હોવાનું કહેલ છે તે બન્નેની બાજુની સમતલ ભૂમિલાગને લઈને કહેવામાં આવેલ છે. કેમકે આ ભૂમિલાગ પછીજ કેમથી જલની વૃદ્ધિ થવાથી તેનો આકાર ઉંચો થઈ જાય છે. સીપના સંપુટના જેવો જ તેનો આકાર કહેવામાં આવેલ છે તે ઉદ્વેધ-ઉંડાઈના જલને તથા જલવૃદ્ધિના જલને એક સ્થળે મેળવવાના

‘લવણે ણં મંતે ! સમુદ્રે કેવદ્વયં ચક્રવાલવિક્ષંભેણં કેવદ્વયં પરિક્ષેવેણં કેવદ્વયં
 ઉવ્વેહેણં-કેવદ્વયં ઉસ્સેહેણં કેવદ્વયં સવ્વગ્ગેણં પણ્ણત્તે’ લવણસમુદ્રો દિ કિયતા ચક્ર-
 વાલવિષ્કમ્ભેણ કિયતા પરિક્ષેપેણ-ઉદ્દેધેન-ઉત્તેધેન સર્વાગ્રેણ ચ-ઉત્તેધોદ્દેધ-

મિલને કે વિચાર સે કહા ગયા હૈ ક્યોંકિ હસ સ્થિતિ મેં ઉસ કા
 આંકાર શુક્તિકા કે સંપુટ કે જૈસા હો જાતા હૈ । અશ્વ કે સ્કંધ કે
 આકાર કે જૈસા જો હસકા આકાર કહા ગયા હૈ વહ શિખા કે ૯૫
 હજાર યોજન પર્યન્ત પ્રદેશ મેં ઉન્નત રહને સે ઓર ૧૬ હજાર યોજન
 પ્રદેશ મેં ઉન્નત રહને સે કહા ગયા હૈ । વલભીગૃહ કે જૈસે સંસ્થાન
 વાલા જો હસે કહા ગયા હૈ વહ ૧૦ હજાર યોજન પ્રમાણ વિસ્તાર
 વાલી શિખા કા આકાર વલભી ગૃહ કે આકાર જૈસા પ્રતિભાસિત
 હોને કે કારણ સે કહા ગયા હૈ યહ લવણસમુદ્ર જમ્બૂદ્વીપ કો ચારોં
 ઓર સે ઘેરે હુણ હૈ અતઃ હસકા આકાર ગોલ હો ગયા હૈ ઓર યહ
 ગોલ આકાર જૈસે ગોલ વલયકા હોતા હૈ વૈસા હૈ હસીલિયે હસે વૃત્ત
 ઓર વલયાકાર સંસ્થાન વાલા કહા ગયા હૈ ‘લવણે ણં મંતે ! સમુદ્રે
 કેવદ્વયં ચક્રવાલવિક્ષંભેણં, કેવદ્વયં પરિક્ષેવેણં, કેવદ્વયં ઉવ્વેહેણં,
 કેવદ્વયં ઉસ્સેહેણં કેવદ્વયં સવ્વગ્ગેણં પણ્ણત્તે’ હે મદન્ત ! લવણસમુદ્ર
 ચક્રવાલ વિષ્કમ્ભ કી અપેક્ષા કિતના હૈ ? પરિધિ કી અપેક્ષા કિતના
 હૈ ? ઉદ્દેધ કી અપેક્ષા કિતના હૈ ? ઉત્તેધ કી અપેક્ષા કિતના હૈ ?
 ઓર ઉત્તેધ ઓર ઉદ્દેધ કે પરિમાણ કી સમગ્રતા સે કિતના હૈ ? હસ

વિચારથી કહેવામાં આવેલ છે. કેમકે એ સ્થિતિમાં તેનો આકાર સીપના જેવો
 થઈ જાય છે. ઘોડાની ખાંધના જેવો જે તેનો આકાર કહ્યો છે તે શિખાના
 ૯૫ પંચાણુ હજાર યોજન પર્યન્તના પ્રદેશમાં ઉચ્ચ રહેવાથી અને ૧૬ સોળ
 હજાર યોજન પ્રદેશમાં ઉચ્ચ રહેવાથી કહેવામાં આવેલ છે. વલભીગૃહના જેવા
 સંસ્થાન વાળો જે તેનો આકાર રહેવામાં આવેલ છે તે ૧૦ હસ હજાર યોજન
 પ્રમાણ વિસ્તારવાળી શિખાનો આકાર વલભીગૃહના આકાર જેવો પ્રતિભાસિત
 થવાના કારણથી કહેવામાં આવેલ છે. આ લવણ સમુદ્રે જંબૂદ્વીપને ચારે
 બાજુએથી ઘેરેલો છે. તેથી તેનો આકાર ગોળ કહેવામાં આવેલ છે.
 અને આ ગોળ આકાર જેવું ગોળ વલય હોય છે એ પ્રમાણેનો છે.
 ‘લવણે ણં મંતે ! સમુદ્રે કેવદ્વયં ચક્રવાલવિક્ષંભેણં કેવદ્વયં પરિક્ષેવેણં, કેવદ્વયં
 ઉવ્વેહેણં, કેવદ્વયં ઉસ્સેહેણં કેવદ્વયં સવ્વગ્ગેણં પણ્ણત્તે’ હે ભગવન્ ! લવણ-
 સમુદ્ર ચક્રવાલ વિષ્કંભની અપેક્ષાએ કેટલો છે ? ઉત્તેધની અપેક્ષાથી કેટલો
 છે ? પરિધિની અપેક્ષાથી કેટલો છે ? ઉદ્દેધની અપેક્ષાથી કેટલો છે ?
 છે ? તથા ઉત્તેધ અને ઉદ્દેધના પરિણામની સમગ્રતાથી કેટલો છે ? આ પ્રશ્નના

પરિમાણ સામસ્ત્યેન પ્રજ્ઞપ્ત ઇતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ - 'ગોયમા ! લવણે ણં સમુદ્દે દો જોયણસયસહસ્સાઈં ચક્કવાલ વિવલ્લંભેણ' હે ગૌતમ ! દ્વે યોજનશતસહસ્ત્રે ૨૦૦૦૦૦ ચક્કવાલવિષ્કમ્ભેણ, પશ્ચદશયોજનસહસ્ત્રાણિ ૧૫૦૦૦૦૦૦ એકાસીતિઃ સહસ્ત્રાણિ શતં ચૈકોનચત્વારિંશં કિચિદ્ વિશેષોનં પરિક્ષેપેણ પરિધિના પ્રજ્ઞપ્તઃ, એકં યોજનસહસ્ત્રમુદ્દેધેન, પોહશયોજનસહસ્ત્રાણિ ઉત્તેસેધેન, સપ્તદશયોજનસહસ્ત્રાણિ સર્વાગ્રેણોત્તેસેધોદ્દેધમીલનેન પ્રજ્ઞપ્તઃ । અત્ર લવણસમુદ્રસ્ય ઘનપ્રતરગણિતંભાવના એવં ભવતિ-તત્ર પ્રતરભાવનાપ્રકારઃ-લવણસમુદ્રસત્કવિસ્તારપરિમાણાત્ દ્વિલક્ષયોજનરૂપાત્ દશયોજનસહસ્ત્રાણિ શોધ્યન્તે શોધિતેષુ તેષુ શેષસ્યાર્થં ક્રિયંતે તતો જાતાનિ પંચનવતિઃ સહસ્ત્રાણિ, પ્રાક્શોધિતાનિ દશસહસ્ત્રાણિ તત્ર પ્રક્ષિપ્યન્તે તતો જાતં

કે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં- 'ગોયમા ! લવણે ણં સમુદ્દે દો જોયણસયસહસ્સાઈં ચક્કવાલવિવલ્લંભેણ, પણ્ણરસ જોયણસતસહસ્સાઈં એકાસીતિં ચ સહસ્સાઈં સતં ચ ઇગુયાલં કિંચિ વિસેસૂણે પરિક્ષેવેણ' હે ગૌતમ ! ચક્કવાલ વિષ્કમ્ભ કી અપેક્ષા લવણસમુદ્ર દો લાખ યોજન કા હૈ પરિધિ કી અપેક્ષા લવણસમુદ્ર કુછ કમ પન્દરહ લાખ એકાસી હજાર એક સૌ ડનતાલીસ યોજન કા હૈ 'એગં જોયણસહસ્સં ડવ્વેહેણ' ગહરાઈ કી અપેક્ષા લવણસમુદ્ર એક હજાર યોજન કા હૈ 'સોલસ જોયણસહસ્સાઈં ડસેહેણ, સત્તરસજોયણસહસ્સાઈં સવ્વગ્ગેણં પણ્ણત્તે' ઝંચાઈ કી અપેક્ષા લવણસમુદ્ર સોલહ હજાર યોજન કા હૈ ઉત્તેસેધ ઓર ઉદ્દેધ કે પરિમાણ કો મિલાને કી અપેક્ષા લવણસમુદ્ર ૧૭ હજાર યોજન કા હૈ । યહાં લવણસમુદ્ર કી પૂર્વાર્ચોં ને જો ઘન પ્રતરગણિત કી ભાવના માવિત હૈ ડસે હમ શિષ્ય જનોં કે અનુગ્રહ કે નિમિત્ત પ્રકટ કરતે હૈં-પ્રતર કો લાને કે લિયે યહ કરણ સૂત્ર હૈ-લવણસમુદ્ર

ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે- 'ગોયમા ! લવણેણં સમુદ્દે દો જોયણસયસહસ્સાઈં ચક્કવાલવિવલ્લંભેણં પણ્ણરસજોયણસયસહસ્સાઈં એકાસીતિં ચ સહસ્સાઈં સતં ચ ઇગુયાલં કિંચિ વિસેસૂણે પરિક્ષેવેણં' હે ગૌતમ ! ચક્કવાલ વિષ્કમ્ભની અપેક્ષાએ લવણ સમુદ્ર કંઈક ઓછો ૧૫ પંદર લાખ એકાસી હજાર એકસો અડતાલીસ યોજનનો છે. 'એગં જોયણસહસ્સં ડવ્વેહેણં' ઉંડાઈની અપેક્ષાથી લવણ સમુદ્ર એક હજાર યોજનનો છે. 'સોલસ જોયણસહસ્સાઈં ડસેહેણં, સત્તરસજોયણસહસ્સાઈં સવ્વગ્ગેણં પણ્ણત્તે' ઉંચાઈની અપેક્ષાથી લવણ સમુદ્ર ૧૬ સોળ હજાર યોજનનો છે. ઉત્તેસેધ અને ઉદ્દેધના પરિમાણને મેળવવાની અપેક્ષાએ લવણ સમુદ્ર ૧૭ સત્તર હજાર યોજનનો છે. અહીંયાં પૂર્વાચાર્યોએ લવણ સમુદ્રની જે ઘન પ્રતરની ભાવના કરી છે. તેને શિષ્ય

પશ્ચોત્તરલક્ષમ્ ૧૦૦૦૦૦૫, એતચ્ચ કોટીતિ વ્યવહ્રિયતે અનયા ચ કોટયા
લવણસમુદ્રસ્ય મધ્યભાગવર્તિ પરિચો નવલક્ષાઃ અષ્ટચત્વારિંશત્ સહસ્ત્રાણિ પદ-
શતાનિ ત્ર્યશીત્પદિકાનિ ૦,૪૮૬૮૩ ઇત્યેવં પરિમાણો ગુણ્યતે, તતઃ પ્રતરપરિ-
માણં શ્રવતિ તચ્ચેદં નવનવતિ કોટિશતાનિ એકપટ્ટિઃ કોટયઃ સપ્તદશલક્ષાઃ પચ્ચ-
દશસહસ્ત્રાણિ ૯૯૬૧૧૭૧૫૦૦૦, ઉક્તચ્ચ—

‘વિત્થારાઓ સોહિય દસસહસ્તાઈ સેસ અદ્દમિ ।

તં ચેવ પરિક્ખવિત્તા લવણસમુદ્સસ સા કોડી ॥૧॥

લક્ષં પંચ સહસ્સા કોડીએ તીએ સંગુણે ઝળં ।

લવણસમુદ્સસ મજ્ઞ પરિઢી તાહે પયરં ઇમં હોઈ ॥૨॥

કા જો વિસ્તાર પરિમાણ ૨ લાખ યોજન કા હૈ ઉસમેં સે ૧૦ હજાર
યોજન કો શોધિત કરને પર-ઘટાને પર જો શેષ ૧૯૦૦૦૦ વચતા હૈ
ઉસે આધા કરને પર ૯૫૦૦૦ આતે હૈં ઇન ૯૫૦૦૦ મેં શોધિત કિયે
ગયે ૧૦૦૦૦ મિલાને સે ૧૦૫૦૦૦ હો જાતે હૈં ઇસે કોટી સે વ્યહત
કિયા ગયા હૈ ઇસ કોટિ સે લવણસમુદ્ર કી જો મધ્યભાગવર્તી પરિધિ
કા ૦,૪૮૬૮૩ પ્રમાણ હૈં ઉસે ગુણિત કરને પર પ્રતર કા પરિમાણ હોતા
હૈં યહ પ્રતર કા પરિમાણ ૯૯૬૧૧૭૧૫૦૦૦ નવનાવે અરબ એકસઠ
કરોડ સતરહ લાખ પન્દ્રહ હજાર ઇતના આતા હૈં કહા બી હૈં

વિત્થારાઓ સોહિય દસસહસ્તાઈ સેસ અદ્દમિ ।

તં ચેવ પરિક્ખવિત્તા લવણસમુદ્સસ સા કોડી ॥૧॥

જનો પરના અનુગ્રહ માટે હું પ્રગટ કરું છું. પ્રતરને લાવવા માટે આ કરણ
સૂત્ર છે.—લવણ સમુદ્રનો જે વિસ્તાર પરિમાણ ૨ એ લાખ યોજનનું કહ્યું છે,
તેમાંથી ૧૦ હસ હજાર યોજનને શોધિત કરવાથી—ઘટાડવાથી શેષ જે ૧૯૦૦૦૦
એક લાખ નેવું હજાર વધે છે તેને અર્ધા કરવાથી ૯૫૦૦૦/ પંચાણ હજાર
આવે છે. તેમાં એ પંચાણ હજારમાં શોધિત કરવામાં આવેલ ૧૦૦૦૦/ હસ
હજાર મેળવવાથી ૧૦૫૦૦૦ એક લાખને પાંચ હજાર થઈ જાય છે. તેને
કરોડથી વ્યવહૃત કરવામાં આવેલ છે. એ કોટિથી લવણ સમુદ્રની મધ્યભાગ
વર્તિ પરિધિનું પ્રમાણ જે ૯૪૮૬૮૩ નવ લાખ અડતાલીસ હજાર છસો ત્રાસી
યોજન પ્રમાણનું છે, તેનો ગુણાકાર કરવાથી પ્રતરનું પરિમાણ થઈ જાય છે.
આ પ્રતરનું પરિમાણ ૯૯૬૧૧૭૧૫૦૦૦ નવાણ અળજ એકસઠ કરોડ સત્તર
લાખ પંદર હજાર થઈ જાય છે. કહ્યું પણ છે કે—

વિત્થારાઓ સોહિય દસસહસ્તાઈ સેસ અદ્દમિ ।

તં ચેવ પરિક્ખવિત્તા લવણસમુદ્સસ સા કોડી ॥ ૧ ॥

નવનવર્ઙ કોડીસયા એગટ્ટી કોડી લક્ષ સત્તરસા ।

પન્નરસ સહસ્સાણિ ય પયરં લવણસ્સ નિદ્દિઢં ॥૩॥

છાયા-વિસ્તારાનુશોધિતો દશસહસ્ત્રાણિ શેષોઽર્દ્ધે ।

તમેવ પ્રક્ષિપ્ય લવણસમુદ્રસ્ય સા કોટિઃ ॥૧॥

લક્ષં પશ્ચસહસ્ત્રાણિ કોટચા તિસ્રભિઃ સંગુણિતે ઝનમ્ ।

લવણસ્ય મધ્યપરિધિઃ તતઃ પ્રતરમિમં ભવતિ ॥૩॥

નવનવતિઃ કોટિ શતાનિ એકષષ્ટિઃ કોટચો લક્ષાઃ સપ્તદશ ।

પંચદશસહસ્ત્રાણિ ચ પ્રતરો લવણસ્ય નિર્દિષ્ટઃ ॥૩૬૬॥

ઘનગણિતભાવનાત્વેવમ્-અત્ર ચલુ લવણસ્ય શિલા ષોડશસહસ્ત્રાણિ યોજન-સહસ્રમુદ્વેધઃ સર્વસંખ્યયા સપ્તદશસહસ્ત્રાણિ, તૈઃ પ્રાકૃતનં પ્રતરપરિમાણં ગુણ્યતે તતો ઘનગુણિતં ભવતિ-તચ્ચેદં ષોડશકોટિ કોટચઃ ત્રિનવતિઃ કોટિ શતસહસ્ત્રાણિ એકોનચત્વારિંશત્ કોટિ સહસ્ત્રાણિ નવકોટિશતાનિ પશ્ચદશકોટચધિકાનિ પશ્ચા-શલ્લક્ષાણિ યોજનાનામ્ ૧૬૯૩૩૯૯૧૫૫૦૦૦૦૦૦૦૦ ઉક્તશ્ચ—

લક્ષપંચસહસ્સા કોડીએ ત્રીએ સંગુણે ઝળં ।

લવણસ્સ મઝ્ઞ પરિહી તાહે પયરં ઇમં હોઈ ॥૨॥

નવ નવર્ઙ કોડિસયા એગટ્ટી કોડિ લક્ષસત્તરસા ।

પન્નરસ સહસ્સાણિ ય પયરં લવણસ્સ નિદ્દિઢં ॥૩॥

ઘનગણિત કી ભાવના ઇસ પ્રકાર સે હૈ-લવણસમુદ્ર કી શિલા ૧૬ હજાર યોજન કી હૈ એક હજાર યોજન કા ઇસકા ઉદ્વેધ હૈ-ગહરાઈ હૈ સબ કા પરિમાણ ૧૭ હજાર યોજન કા હૈ ઇન સે પ્રાક્તન પ્રતર કો ગુણિત કરને પર ઘનગુણિત હોતા હૈ-ઇસકા પરિમાણ ૧૬૯૩૩૯૯૧૫-૫૦૦૦૦૦૦ યોજન હોતા હૈ કહા બી હૈ-

લક્ષ પંચસહસ્સા કોડીએ ત્રીએ સંગુણે ઝળં ।

લવણસ્સ મઝ્ઞ પરિહી તાહે પયરં ઇમં હોઈ ॥ ૨ ॥

નવ નવર્ઙ કોડિસયા એગટ્ટી કોડિ લક્ષ સત્તરસા ।

પન્નરસ સહસ્સાણિ ય પયરં લવણસ્સ નિદ્દિઢં ॥ ૩ ॥

ઘન ગણિતની ભાવના આ પ્રમાણે છે.-લવણ સમુદ્રની શિલા ૧૬ સોળ હજાર યોજનની છે. તેનો ઉદ્વેધ ૧ એક હજાર યોજનનો છે. અર્થાત્ એટલી ઉંડાઈ છે. બધાનું પરિમાણ ૧૭ સત્તર હજાર યોજનનું છે. તેનાથી પહેલાના પ્રતરનો ગુણાકાર કરવાથી ઘન ગુણિત થાય છે. તેનું પરિમાણ ૧૬૯૩૩૯૯-૧.૫૫૦૦૦૦૦૦ આટલા યોજનનું થાય છે. કહ્યું પણ છે કે-

‘जोयणसहस्स सोलस लवणसिहा अहो गया सहस्सेगं ।

पयरं सत्तरसहस्स संगुणं लवणघणगणियं ॥१॥

सोलसकोडाकोडी ते णउई कोडी सयसहस्साओ ।

ऊणयालीस सहस्सा नवकोडी सया य पन्नरसा ॥२॥

पन्नास सयसहस्सा जोयणाणं भवे अणूणाइं ।

लवणसमुद्दस्सेयं जोयण संखाए घणगणियं ॥३॥

उक्तञ्च—‘योजनसहस्र षोडशलवणशिखा अधोगता सहस्रमेकम् ।

प्रतरं सप्तदशसहस्र संगुणितं लवणघनगणितम् ॥१॥

षोडश कोटीकोटयः त्रिणवति कोटि शतशहस्राणि ।

ऊन चत्वारिंशत् सहस्राणि नवकोटि शतानि च पंचदश ॥२॥

पंचाशत् शतसहस्राणि योजनानां भवेदनूनानि ।

लवणसमुद्रस्येदं योजनसंख्यातं घनगणितम् ॥३॥

अथ कथमेतावत्प्रमाणं लवणसमुद्रस्य घनगणितं भवति नहि सर्वत्र लवण-
समुद्रस्य सप्तदशयोजन सहस्रप्रमाणउच्छ्रयो भवति, किन्तु—मध्यभागे एव दश-
सहस्रप्रमाणविस्तारः ततो यथोक्तघनगणितं कथमुपपद्येत इति चेदत्रोच्यते—

‘जोयणसहस्स सोलसलवणसिहा अहोगया सहस्सेगं ।

पयरं सत्तरसहस्स संगुणं लवणघणगणियं ॥१॥

सोलसकोडाकोडी ते णउई कोडि सयसहस्साओ ।

ऊणयालीस सहस्सा नवकोडिसया य पन्नरसा ॥२॥

पन्नास सयसहस्सा जोयणाणं भवे अणूणाइं ।

लवणसमुद्दस्सेयं जोयण संखाए घणगणियं ॥३॥

शंका—लवणसमुद्र का इतना घनगणित रूप प्रमाण कैसे होता
है ? क्योंकि सर्वत्र उसकी १७ हजार योजन प्रमाण ऊंचाई नहीं है ।

जोयणसहस्स सोलसलवणसिहा अहोगया सहस्सेगं ।

पयरं सत्तरसहस्स संगुणं लवणघणगणियं ॥ १ ॥

सोलसकोडाकोडी ते णउई कोडिसयसहस्साओ ।

ऊणयालीससहस्सा नवकोडिसयाय पन्नरसा ॥ २ ॥

पन्नाससयसहस्सा जोयणाणं भवे अणूणाइं ।

लवणस्सेयं जोयण संखाए घणगणियं ॥ ३ ॥

शंका—लवण समुद्रतुं घनगणित ३५ प्रमाणु ओटुं डेवी रीते थाय छे ?
डेभडे—अधेन तेनी उंचाई १७ सत्तर हजार योजन प्रमाणु नथी. पयरं तु

કેવલં લવણશિખા શિરસિ ઉભયવેદિકાન્તયો રુપરિ દવરિકાયા મેકાન્તઋજુરૂપાયાં
દીયમાનાયાં ૨ યદપાન્તરાલે જલશૂન્યં ક્ષેત્રં તદપિ કરણગત્યા તદા ભાવ્યમિતિ
સ જલં વિવક્ષ્યતે અત્ર મન્દરો દૃષ્ટાન્તપર્વતઃ । તથાહિ-નહિ સહિ સર્વત્રૈકાદશ-
ભાગ-પરિહાણિરુપવર્ણ્યતે ।

અથ ચ ન સર્વત્રૈકાદશભાગપરિહાણિઃ કિન્તુ-કાપિ કિયતી કેવલં મૂલતઃ
શિખરં યાવત્-દવરિકાયાં દત્તાયાં યદપાન્તરાલે કાપિ કિયદાકાશં તત્સર્વં કરણ-

કિન્તુ મધ્યભાગ મેં તો ૧૦ હજાર પ્રમાણ વિસ્તાર હૈ તો ફિર યથોક્ત
ઘનગણિત કૈસે બનતા હૈ ?

ઉત્તર-શંકા તો ઠીક હૈ પરન્તુ વિચાર કરને પર યહ ઘનગણિત
રૂપ પ્રમાણ બૈઠ જાતા હૈ જબ લવણ શિખા કે ડુપર ઓર દોનોં વેદિ-
કાન્તોં કે ડુપર એકાન્ત ઋજુરૂપ દવરિકા દી જાતી હૈ ઉસ સમય જો
અપાન્તરાલ મેં જલ શૂન્ય ક્ષેત્ર વચતા હૈ વહ બી કરણગતિ કે અનુ-
સાર સજલ માન લિયા જાના હૈ ઇસ વિષય મેં મન્દર પર્વત દૃષ્ટાન્ત
રૂપ હૈ મન્દર પર્વત કી સર્વત્ર એકાદશ ભાગરૂપ હાનિ વર્ણિત કી ગઈ
હૈ પરન્તુ ઇસકી યહ હાનિ સર્વત્ર નહીં હૈ કિન્તુ કહીં પર કિતની હૈ
ઓર કહીં પર કિતની હૈ કેવલ મૂલ સે લેકર શિખર દવરિકા કે દેને
પર જો અપાન્તરાલ મેં ઇસ એકાદશ ભાગરૂપ હાનિ સંશૂન્ય જો કુછ
આકાશ હૈ ઉસે કરણગતિ કે અનુસાર મેરૂપ માન કર ગણિતજ્ઞો ને
સર્વત્ર એકાદશ ભાગ રૂપ હાનિ કા વર્ણન કિયા હૈ યહ હમ અપની

મધ્ય ભાગમાં તો ૧૦ હસ હજાર પ્રમાણ વિસ્તાર છે. તો પછી ઉપર કહ્યા
પ્રમાણેનું ઘન ગણિત કેવી રીતે બને છે ?

ઉત્તર-તમારી શંકા બરોબર છે. પરંતુ વિચાર કરતાં આ ઘનગણિત ૩૫
પ્રમાણ બરોબર બેસી બળ્ય છે. તે એવી રીતે કે-બ્યારે લવણ સમુદ્રની શિખાની
ઉપર-બને બન્ને વેદિકાન્તોની ઉપર એકાન્તઋજુ ૩૫ દવરિકા આપવામાં આવે
છે. તે સમયે જે અપાન્તરાલમાં જલ વિનાનું ક્ષેત્ર બચે છે તે પણ કરણ ગતિ
અનુસાર જલયુક્તમાની લેવામાં આવે છે. આ સંબંધમાં મન્દર પર્વત દૃષ્ટાન્ત
૩૫ છે. બધેજ મન્દર પર્વતની હાની એકાદશ-અગિયાર ભાગ ૩૫ વર્ણવવામાં
આવેલ છે. પરંતુ તેવી આ હાની બધેજ નથી. ક્યાંક ક્યાંક કેટલીક કેટલીક
છે. કેવળ મૂળથી લઈને શિખર પર્યન્ત દવરિકા દેવાથી અપાન્તરાલમાં જે આ
અગિયારનાં ભાગ ૩૫ હાનીથી રહિત જે કંઈ આકાશ છે, તેને કરણગતિ
પ્રમાણે મેરૂ ૩૫ માનીને ગણિતવિદોએ બધેજ અગિયાર ભાગ ૩૫ હાનીનું
વર્ણન કરેલ છે. આ કથન હું મારી પોતાની કલ્પનાથી કહેતો નથી. પરંતુ
ગી. ૮૫

ગત્યા મેરોરાભાવ્યમિતિ મેસ્તયા પરિકલ્પ્ય ગણિતજ્ઞાઃ સર્વત્રૈકાદશ પરિભાગહાનિં વર્ણયન્તિ એવમિહાપિ ઘનપરિમાણમ્ ।

‘જઈ જં મંતે ! લવણસમુદ્રે દો જોયણસહસ્સાઈં ચક્રવાલવિષ્કંભેણં પન્નરસ- જોયણસયસહસ્સાઈં એગાસીઈં ચ સહસ્સાઈં સયં ઇગુયાલં કિંચિ વિસેસૂળા પરિક્ષેવેણં-એગં જોયણસહસ્સ મુવ્વેહેણં-સોલસજોયણ સહસ્સાઈં ઉસ્સેહેણં- સત્તરસજોયણસહસ્સાઈં સવ્વગ્ગેણં પન્નત્તે’ યદિ સ્વલ્લુ ભદન્ત ! પ્રતિપાદિતો લવણઃ સમુદ્રો દ્વે યોજનસહસ્ત્રે ચક્રવાલવિષ્કંભેણ પશ્ચદશયોજનશતસહસ્ત્રાણિ એકાશીતિઃ સહસ્ત્રાણિ શતમેકોનચત્વારિંશં કિંચિદ્વિશેષોનં પરિક્ષેપેણ પ્રજ્ઞપ્તઃ, એકં યોજન- સહસ્ત્રમુદ્રેધેન પોઢશયોજનસહસ્ત્રાણિ ઉત્સેધેન સપ્તદશયોજનસહસ્ત્રાણિ સર્વાગ્રેણ

કલ્પના સે નહીં કહતે હૈં । કિન્તુ જિન ભદ્રગણી ક્ષમાશ્રમણ ને વિશે- ષણવૃત્તી મેં ઇસ વિચાર કે સિલસિલે મેં એસા કહા હૈ-‘એવં ઉભય- વેદ્યંતાઓ સોલસ સહસ્સુસ્સેહસ્સ કન્નઈએ જં લવણસમુદ્રા ભવ્વં જલ- સુન્નંપિ સેત્તં તસ્સ ગણિયં-જહા મંદરપવ્વચસ્સ એકારસભાગપરિહાણી કન્નગઈએ આગાસસ્સ વિ તદા ભવ્વંતિ કાઠં મણિયા તહા લવણસમુ- દ્સ વિ’ ઇસ પ્રકાર સે વિચાર કરને પર પૂર્વોક્ત ઘનગણિત રૂપ પ્રમાણ સધ જાતા હૈ ।

અવ ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈ-‘જઈજં મંતે ! લવણ- સમુદ્રે દો જોયણસયસહસ્સાઈં ચક્રવાલવિષ્કંભેણં પન્નરસ જોયણ- સતસહસ્સાઈં એગાસીતિ સહસ્સાઈં સતં ઇગુયાલં કિંચિ વિસેસૂળા પરિક્ષેવેણં ઇત્યાદિ’ હે ભદન્ત ! જૈસા કિ આપને કહા હૈ લવણસમુદ્ર ચક્રવાલ વિષ્કંભ કી અપેક્ષા દો લાખ યોજન કા હૈ પરિધિ કી અપેક્ષા વહ કુછ કમ પન્દ્રહ લાખ ઇકયાસી હજાર એકસૌ ઉનતાલીસ યોજન કા હૈ ગહરાઈ કી અપેક્ષા વહ એક હજાર યોજન કા હૈ ઝંચાઈ

અનભદ્ર ગણીક્ષમા શ્રમણે વિશેષણવૃત્તીમાં આ વિચારના સંબંધમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે.-‘એવં ઉભયવેદ્યંતાઓ સોલસસહસ્સુસ્સેહસ્સ કન્નગઈએ જં લવણસમુદ્રા ભવ્વં જલ- સુન્નંપિ સેત્તં તસ્સ ગણિયં-જહા મંદરપવ્વચાસ એકારસભાગપરિહાણી કણ્ણગઈએ આગા- સસ્સ તદા ભવ્વંતિ કાઠં મણિયા તહા લવણસમુદ્સ વિ’ આ પ્રમાણે કરવાથી પૂર્વોક્ત ઘનગણિત રૂપ પ્રમાણ બની જાય છે.

હવે ગૌતમસ્વામી પ્રશ્નને એવું પૂછે છે કે-‘જઈજં મંતે ! લવણસમુદ્રે દો જોયણસહસ્સાઈં એગાસીતિ સહસ્સાઈં સતં ઇગુયાલં કિંચિ વિસેસૂળં પરિક્ષેવેણં ઇત્યાદિ હે લગવન્ આપે કહેલ છે કે-લવણ સમુદ્ર ચક્રવાલ વિષ્કંભની અપે- ક્ષાથી યોજનનો એક નિની અપેક્ષાથી તે કંઈક ઓછો પંદર લાખ એક સે યોજનનો છે. ઉંચાઈની અપેક્ષાથી તે

પ્રજ્ઞાન્તઃ, તદા-‘કમ્હાણં મંતે ! લવણસમુદ્દે જંબુદ્વીવં દીવં નો ઉવીલેઈ-નો ઉપ્પીલેઈ-નો ચેવ ણં ઇગોદકં કરેઈ’ હે મદન્ત ! ન જાને કસ્માત્ કારણાન્નાડવપીડ-યતિ-નોત્પીડયતિ જલેન પ્લાવયતિ, પ્રાવલ્યેન વાધતે इत्यर्थः, ન ચૈવૈકોદકં સર્વતો પ્લાવિતં કરોતિ જમ્બૂદ્વીપં લવણસમુદ્રઃ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! જંબુદ્વીવે ણં દીવે ભરહેરવણ્ણુ વાસેણુ અરિહંત ચક્કવટ્ઠિં વલદેવા વાસુદેવા ચારણા વિજ્ઞા-હરા સમણા સમણીઓ સાવયા સાવિયાઓ’ હે ગૌતમ ! જંબુદ્વીપે હિ દ્વીપે ભરતૈ-રાવતવર્ષેણુ યતઃ સ્વલ્લુ અર્હન્તઃ ચક્રવર્ત્તિનો વલદેવ વાસુદેવાઃ ચારણાઃ જંઘાચારિ-મુનયો વિદ્યાધરાઃ શ્રમણાઃ શ્રમણ્યઃ શ્રાવકાઃ શ્રાવિકાશ્ચોત્પદ્યન્તે સશ્ચરન્તિ એતત્ સુપમદુષ્પમાદિક સારકત્રયમપેક્ષ્ય તથા ન મવતિ, સુપમસુપમાદિકમધિકૃત્યાહ-

કી અપેક્ષા વહ સોલહ હજાર યોજન કા હૈ ઔર ઉત્સેધ એવં ઉદ્દેધ કે પરિમાણ કો મિલાને કી અપેક્ષા વહ લવણસમુદ્ર-૧૭ હજાર યોજન કા હૈ તો ફિર એસી સ્થિતિ મેં વહ ‘કમ્હાણં મંતે ! લવણસમુદ્દે જંબુ-દ્વીવં દીવં નો ઉવીલેતિ નો ઉપ્પીલેતિ ણોચેવણં ઇગોદકં કરેતિ’ લવણસમુદ્ર જમ્બૂદ્વીપ નામકે દ્વીપ કો કિસ કારણ સે પાની સે નહીં વહા દેતા હૈ ? કયોં નહીં ઉસે પ્રવલરૂપ સે વાધા પહુંચાતા હૈ કયોં નહીં વહ ઉસે જલમય વના દેતા હૈ ? હિસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા જંબુદ્વીવેણં દીવે ભરહેરવણ્ણુ વાસેણુ અરિહંત ચક્કવટ્ઠિં વલદેવા વાસુ-દેવા ચારણા વિજ્ઞાધરા સમણા સમણીઓ સાવયા સાવિયાઓ મણુયા ઇગધઠ્ઠા પગહમદયા’ હે ગૌતમ ! હિસ જમ્બૂદ્વીપ નામકે દ્વીપ મેં જો ભરતક્ષેત્ર એવં ઇરવત ક્ષેત્ર હૈં ઉનમેં અર્હન્ત, ચક્રવર્ત્તી, વલદેવ, વાસુદેવ-નારાયણ જંઘાચારી મુનિજન, વિદ્યાધર, શ્રમણ, શ્રમણિયાં,

સોણ હજાર યોજનનો છે. અને ઉત્સેધ અને ઉદ્દેધના પરિમાણને મેળવવાની અપેક્ષાથી તે લવણ સમુદ્ર ૧૭ સત્તર હજાર યોજનનો છે. તો પછી આ પરિ-સ્થિતિમાં તે ‘કમ્હાણં મંતે ! લવણસમુદ્દે જંબુદ્વીવં દીવં ન ઉવીલેતિ ન ઉપ્પીલેતિ ણો ચેવણં ઇગોદકં કરેતિ’ લવણસમુદ્ર જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપને શા કારણથી પાણીથી વહેરાવી દેતો નથી ? તેને અત્યંત રીતે બાધા કેમ પહોંચાડતો નથી ? તેમજ તેને જલમય કેમ બનાવી દેતો નથી ?

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! જંબુ-દ્વીવેણં દીવે ભરહેરવણ્ણુ વાસેણુ અરિહંત ચક્કવટ્ઠી વલદેવા વાસુદેવા ચારણા વિજ્ઞાધરા સમણા સમણીઓ સાવયા સાવિયાઓ મણુયા પગહમદયા’ હે ગૌતમ ! આ જંબૂ-દ્વીપ નામના દ્વીપમાં જે ભરતક્ષેત્ર અને ઇરવત ક્ષેત્ર છે, તેમાં અરહન્ત ભગવાન ચક્રવર્ત્તિ, બલદેવ, વાસુદેવ, જંઘાચારી મુનિજન, વિદ્યાધર, શ્રમણ, શ્રમણિયો

તતશ્ચેહસ્થાઃ 'મણુયા પગદ્ભદ્રગા પગદ્વિણીયા પગદ્વસંતા પગદ્વયણુકોદમાણ-
માયાલોભા મિઝમદ્વસંવળ્લા અલ્લીણા ભદ્રગા વિણીયા તેસિ ણં પણિદ્દાણ'
મનુજાઃ પ્રકૃતિભદ્રકાઃ પ્રકૃતિવિનીતાઃ પ્રકૃત્યુપશાન્તાઃ પ્રકૃતિપ્રતનુક્રોધમાન-
માયાલોભાઃ મૃદુમાર્દવસંપન્નાઃ આલીનાઃ ભદ્રકા વિનીતાઃ તેપાં સ્વલુ પ્રણિધયા
પ્રણિધાનમપેક્ષ્ય તેપાં પ્રભાવત્ત્વમિત્યર્થઃ સાન્નિધ્યયોગાન્નાડ્ડપ્રાવયતિ । 'લવણે
સમુદ્દે જંબુદ્વીપં દીવં નો ઉવીલેદ્દ નો ઉપ્પીલેદ્દ નો ચેવ ણં ણ્ણોદગં કરેદ્દ' અત-
ત્ત્વ-લવણસમુદ્દો જંબુદ્વીપં નોત્પીડયતિ-નાવપીડયતિ ન ચેવેવકોદકં વિદધાતિ ।
તથા દુષ્પમદુષ્પમાદૌ અપિ નાવપીડયતિ, ભરતવૈતાઢ્યાધિપતિ દેવતા પ્રભાવાત્,

— શ્રાવકઃ, શ્રાવિકાણં ભદ્ર પ્રકૃતિ વાલે મનુષ્ય, 'પગતિ વિણીયા પગતિ
ઉવસંતા, પગતિ પયણુકોદમાણમાયા લોભા મિઝમદ્વસંવળ્લા અલ્લીણા
ભદ્રગા વિણીતા' પ્રકૃતિ સે વિનીત પુરુષ પ્રકૃતિ સે ઉપશાન્ત પુરુષ,
પ્રકૃતિ સે પ્રતનુક્રોધ, માન, માયા, ઓર લોભ વાલે પુરુષ, મૃદુમાર્દવ
સંવળ્લ પુરુષ, આલીન પુરુષ-વૈરાગ્ય સંવળ્લ પુરુષ, યા સંસાર મેં અલિપ્ત
પુરુષ ઉત્પન્ન હોતે હેં સો ઇન્કે સમ્બધ કો લેકર 'તેસિણં પણિદ્દાતે
લવણે સમુદ્દે જંબુદ્વીપં દીવં નો' ઇન્કે પ્રભાવ કો લેકર લવણસમુદ્દ
જમ્બુદ્વીપ કો કિસી મી પ્રકાર સે પીડિત નહીં કરતા હેં ઉસે બાધા
નહીં પહુંચાતા હેં ઉસે જલમય નહીં કરતા હેં । પ્રકૃતિ ભદ્રક આદિ
પદોં કી વ્યાખ્યા પહિલે કી જા ચુકી હેં અર્હન્ત, ચક્રવર્તી, બલદેવ,
વાસુદેવ, જંધાચારણમુનિ આદિ કે ઉત્પન્ન હોને કી જો વાત કહી ગઈ
હેં વહ સુષમદુષ્પમાદિ ત્રીન આરોં કો લેકર કહી ગઈ હેં ક્યોંકિ અર્હ-

— શ્રાવક શ્રાવિકાઓ ભદ્રપ્રકૃતિવાળા મનુષ્યો 'પગદ્વિણીયા, પગદ્વસંતા, પગદ્વકોદ
માણમાયાલોભા મિઝમદ્વસંવળ્લા અલ્લીણા ભદ્રગા વિણીતા' પ્રકૃતિથી વિનીત પુરુષ
પ્રકૃતિથી ઉપશાન્ત પુરુષ, મૃદુમાર્દવ સંવળ્લ પુરુષ, આલીન પુરુષ, વૈરાગ્યવાન
પુરુષ અથવા સંસારમાં અલિપ્ત પુરુષ ઉત્પન્ન થાય છે. તે તેઓના સંબંધને
લઈને 'તેસિણં પણિદ્દાતે લવણે સમુદ્દે જંબુદ્વીપં દીવં નો' તેઓના પ્રભાવને
લઈને લવણ સમુદ્દ જંબુદ્વીપને કોઈ પણ રીતે પીડા પહોંચાડતો નથી. તેને
બાધા કરતો નથી. તેને જલમય બનાવતો નથી. પ્રકૃતિભદ્ર વિગેરે પદોની વ્યાખ્યા
પહેલાં કરવામાં આવી ગયેલ છે. અર્હન્ત, ચક્રવર્તી, બલદેવ જંધાચારણમુનિ
વિગેરેની ઉત્પત્તિ થવાની જે વાત કહેવામાં આવી છે. તે સુષમ દુષ્પમ વિગેરે
ત્રણ આરાઓને લઈને કહેવામાં આવેલ છે. કેમકે અર્હન્ત વિગેરેની ઉત્પત્તિ
યથાયોગ્ય એજ કાળમાં થાય છે. પ્રકૃતિભદ્રક વિગેરે મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ થવાની
જે વાત કહેવામાં આવી છે. તે સુષમ દુષ્પમ વિગેરે આરાઓને લઈને કહે-

‘ગંગા સિંધુ રત્તારત્તવર્ણસુ સલિલાસુ દેવયા મહિદ્વિયાઓ જાવ પલિયોવમદ્વિર્ણયા પરિવસંતિ’ ગંગાસિંધુ રત્તારત્તવર્ણસુ સલિલાસુ પ્રતિષ્ઠિતાસુ દેવતા મહર્દિકા મહાઘુતિકાઃ મહાસૌર્યાઃ મહાભાગાઃ પલ્યોપમસ્થિતિકા પરિવસંતિ । ‘તેસિં પળિહાણ સમુદે જાવ નો ચેવ ણં ઇગોદગં કરેઈ’ તાસાં પ્રળિધયા પ્રભાવતઃ

દાદિકોં કી ઉત્પત્તિ યથા યોગ્ય ઇન્હીં કાલોં મેં હોતી હૈ પ્રકૃતિ ભદ્રક મનુષ્યોં કી ઉત્પત્તિ હોને કી જો વાત કહી ગઈ હૈ વહ સુષમ દુઃષમાદિ આરકોં કો લેકર કહી ગઈ હૈ દુષ્પમ દુષ્પમ આદિ કાલોં મેં જો લવણ-સમુદ્ર જમ્બૂદ્વીપ કો પીડિત આદિ નહીં કરતા હૈ વહ ભરતવૈતાઢય આદિ કે અધિપતિ દેવતાઓં કે પ્રભાવ સે નહીં કરતા હૈ-તથા ક્ષુલ્લ-હિમવત્ ઓર શિખરી વર્ષધર પર્વત ઇન દો પર દેવતા મહર્દિક આદિ વિશેષણોં વાલે રહતે હૈં ઇસલિયે ડનકે પ્રભાવ સે લવણસમુદ્ર જમ્બૂ-દ્વીપ કો દુઃખિત નહીં કરતા હૈ તથા હૈમવત ઓર હૈરણ્યવત કે મનુષ્ય પ્રકૃતિ ભદ્રક યાવત્ વિનીત હોતે હૈં ઇસલિયે ડનકે પ્રભાવ સે જમ્બૂ-દ્વીપ કો લવણસમુદ્ર દુઃખિત નહીં કરતા હૈ ઇત્યાદિ કારણોં કા કથન જૈસા કિ અન્ય સિદ્ધાન્ત ગ્રન્થોં મેં કિયા હૈ અવ ડસે હી યહાં પ્રકટ કિયા જાતા હૈ ‘ગંગાસિંધુ રત્તારત્તવર્ણસુ સલિલાસુ દેવયા મહિદ્વિયાઓ જાવ પલિઓવમદ્વિર્ણયા પરિવસંતિ’ ગંગા, સિંધુ, રક્તા રક્તવતી, ઇન મહાનદિયોં મેં જો અધિષ્ઠાયક દેવ રહતે હૈં વે મહર્દિક આદિ વિશે-ષણોં વાલે હોતે હૈં યાવત્ પલ્યોપમ કી સ્થિતિ વાલે હોતે હૈં સો ‘તેસિ ણં પળિહાણ લવણસમુદે જાવ ણો ચેવ ણં ઇગોદગં કરેઈ’ ડનકે પ્રભાવ

વામાં આવેલ છે. દુષ્પમ દુષ્પમ વિગેરે કાળમાં જે લવણ સમુદ્ર જમ્બૂદ્વીપને પીડિત વિગેરે કરતો નથી. તે ભરત વૈતાઢય વિગેરેના અધિપતિ દેવોના પ્રભા-વથી તેમ કરતો નથી. તથા ક્ષુલ્લ હિમવત્ અને શિખરિ વર્ષધર પર્વત એ બન્નેની ઉપર મહર્દિક વિગેરે વિશેષણોવાળા દેવો રહે છે. તેઓના પ્રભાવથી લવણ સમુદ્ર જમ્બૂદ્વીપને દુઃખી કરતો નથી. તથા હૈમવત અને હૈરણ્યવતના મનુષ્યો પ્રકૃતિભદ્રક યાવત્ વિનીત હોય છે. તેથી તેમના પ્રભાવથી જમ્બૂદ્વીપને લવણ સમુદ્ર દુઃખી કરતો નથી. વિગેરે કારણોનું કથન જેમ અન્ય સિદ્ધાંત ગ્રંથોમાં કરવામાં આવેલ છે. તે જ કારણને હવે અહિંયાં પ્રગટ કરવામાં આવે છે.—‘ગંગા સિંધુરત્તારત્તવર્ણસુ સલિલાસુ દેવયામહિદ્વિયાઓ જાવ પલિઓવમ-દ્વિર્ણયા પરિવસંતિ’ ગંગા સિંધુ, રક્તા, રક્તવતી, આ નદીઓમાં તેના અધિ-ષ્ઠાયક-નિયામક જે દેવ રહે છે. તેઓ મહર્દિક વિગેરે વિશેષણોવાળા હોય છે. તેથી ‘તેસિં પળિહાણ લવણસમુદે જાવ ણો ચેવ ણં ઇગોદગં કરેઈ’ તેના પ્રભા-

લવણો જંબૂદ્વીપં ન વાધતે । ‘ચુલ્લહિમવંતસિહરેસુ વાસહરપવ્વણસુ દેવયા મહ-
ઢિયા તેસિ ણં પણિહાણં’ ક્ષુલ્લહિમવત્ શિશરિણો વર્ષધરપર્વતયો દેવતા મહ-
ઢિક્કાઃ વસન્તિ, તત્પ્રણિધાનેન પ્રભાવેણ લવણો જંબુદ્વીપં ન વાધતે । ‘હેમ-
વતેરણવણસુ વાસેસુ મણુયા પગહમદ્દગા જાવં’ હેમવત્તેરણવતો વર્ષયો મંતુજાઃ
પ્રકૃતિભદ્રાઃ યાવદ્ વિનીતાઃ પરિવસન્તિ તત્પ્રણિધાનેન લવણો ન વાધતે ॥

‘રોહિતંસસુવણ્ણકૂલરૂપ્પકૂલાસુ સલિલાસુ દેવયાઓ મહઢિયાઓ તાસિં
પણિહાં’ રોહિતાંશ-સુવર્ણકૂલ રૂપ્યકૂલાસુ સલિલાસુ નદીપુ મહઢિક્કાઃ દેવતાઃ
પરિવસન્તિ તત્પ્રભાવાજ્જમ્બું ન વાધતે લવણઃ । ‘સદાવાહ વિયહાવાહ વટ્ટવેયહુ
પવ્વણસુ દેવા મહિઢિયા જાવ પલિઓવમઢિઈયા પરિવસંતિ’ શબ્દાપાતિ વિકટાપાતિ
વૃત્તવૈતાઢ્યપર્વતયોઃ (તયોઃ) મધ્યે મહઢિક્કાઃ ॥ યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિમન્તો
દેવાઃ પરિવસન્તિ તત્પ્રણિધાનેન ॥ ‘મહાહિમવંતરૂપ્પિસુ વાસહરપવ્વણસુ દેવા
મહઢિયા જાવ પલિઓવમઢિઈયાં’ મહાહિમવત્ રુક્મિવર્ષધરપર્વતયો મધ્યે ચ મહ-

સે લવણસમુદ્ર જંબૂદ્વીપ કો પીઢિત આદિ નહીં કરતા હૈ ‘ચુલ્લહિમ-
વંતસિહરેસુ વાસહરપવ્વણસુ દેવા મહિઢિયા તેસિણં પણિહાણં હેમ-
વતેરણવતેસુ વાસેસુ મણુયા પગહમદ્દગા જાવં’ હન સૂત્રોં કા અર્થ
ઊપર ભાવરૂપ મેં પ્રકટ કર દિયા હૈ ‘રોહિતંસસુવણ્ણકૂલરૂપ્પકૂલાસુ
સલિલાસુ દેવયાઓ મહિઢિયાઓ તાસિં પણિં’ રોહિતંસા, સુવર્ણ-
કૂલા એવં રૂપ્યકૂલા હન નદિયોં મેં જો મહઢિક આદિ દેવ રહતે હૈ
ઊન કે પ્રભાવ સે, ‘સદાવાહ વિયહાવાહ વટ્ટવેયહુ પવ્વણસુ દેવા મહિ-
ઢિયા જાવ પલિઓવમઢિઈયા પરિં’ શબ્દાપાતિ વિકટાપાતિ વૃત્તવૈતાઢ્ય
પર્વતોં પર જો મહઢિક આદિ વિશેષણોં વાલે દેવ રહતે હૈ ઊન કે
પ્રભાવ સે ‘મહાહિમવંતરૂપ્પિસુ વાસહરપવ્વણસુ દેવા મહિઢિયા જાવ
પલિઓવમઢિઈયા’ મહાહિમવાન્ ઔર રુક્મી પર્વતો પર જો મહઢિક

વથી લવણ સમુદ્ર જંબૂદ્વીપને પીઢિત વિગેરે કરતો નથી. ‘ચુલ્લહિમવંત સિહ-
રેસુ વાસહરપવ્વણસુ દેવા મહિઢિયા તેસિણં પણિહાણં હેમવતેરણવણસુ વાસેસુ મણુયા
પગહમદ્દગા જાવં’ આ યે સૂત્રોનો અર્થ ઉપર લાવ રૂપે કહેવામાં આવેલ છે.
‘રોહિતંસ સુવણ્ણકૂલરૂપ્પકૂલાસુ સલિલાસુ દેવયાઓ મહિઢિયાઓ તાસિ પણિં’
રોહિતંસા, સુવર્ણકૂલા તથા રૂપ્ય કૂલા આ નદીયોમાં જે મહઢિક વિગેરે દેવ
રહે છે. તેના પ્રભાવથી ‘સદાવાતિ વિયહાવાતિ વટ્ટવેયહુ પવ્વણસુ દેવા મહિઢિયા
જાવ પલિઓવમઢિઈયા પરિવસંતિ’ શબ્દાપાતિ, વિકટાપાતિ, વૃત્તવૈતાઢ્ય પર્વતો
પર મહઢિક વિગેરે વિશેષણો વાળા જે દેવો રહે છે, તેઓના પ્રભાવથી ‘મહા-
હિમવંતરૂપ્પિસુ વાસહરપવ્વણસુ દેવા મહિઢિયા જાવ પલિઓવમઢિઈયા’ મહાહિમવાન્

દ્વિકા દેવાઃ યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિકાઃ૦ । ‘હરિવાસરમ્મકવાસેસુ મણુયા પગઈ-
ભદ્રગા૦’ હરિવર્ષરમ્યકવર્ષયો વૌસિનો મનુષ્યાઃ પ્રકૃત્યાઽકૃત્રિમયા સ્થિત્યા સ્વ-
ભાવાદ્ભદ્રકાઃ યાવદ્વિનીતાઃ૦ । ‘ગંધાવાઈમાલવંતપરિયાણસુ વત્તવેયઢુપવ્વણસુ
દેવા મહિઢ્ઢિયા૦ નિસદનીલવંતેસુ વાસહરપવ્વણસુ દેવા મહિઢ્ઢિયા૦ સવ્વાઓ દહ-
દેવયાઓ ભાણિયવ્વા’ ગંધાપાતિ માલ્યવત્ પર્યાયૌ વૃત્તવૈતાઢચપર્વતૌ તયો દેવૌ
મહદ્ધિકૌ૦ નિષધનીલવત્પર્વતયો વર્ષધરયો દેવા મહદ્ધિકાઃ૦ સર્વાહ્લ દેવતા
મણિતવ્યા એતત્પ્રભાવાન્ન લવણો જંબૂદ્વીપં વાધિતું સામર્થ્યવાન્ । ‘પડમદ્દહતિગિચ્છ
કેસરિદહાવસાણેસુ દેવા મહિઢ્ઢિયા તેસિં પાણિહાણ૦ પુવ્વવિદેહાવરવિદેહેસુ
વાસેસુ-અરિહંત ચક્કવટ્ટિ વલદેવવાસુદેવા ચારણા વિજ્ઞાહરા સમણા સમણીઓ

આદિ વિશેષણોં વાલે દેવ રહતે હૈં ઁનકે પ્રભાવ સે ‘હરિવાસ રમ્મક-
વાસેસુ મણુયા પગતિભદ્રગા, ગંધાપાતિ માલવંતપરિતાણસુ વટ્તવેયઢુ-
પવ્વતેસુ દેવા મહિઢ્ઢિયા૦’ હરિવર્ષ ઁર રમ્યકવર્ષ ક્ષેત્રોં મેં મનુષ્ય
પ્રકૃતિ ભદ્રક હોતે હૈં યાવત્ વિનીત હોતે હૈં-સો ઁનકે પ્રભાવ સે તથા
ગંધાપાતિ, ઁવં માલ્યવન્ત જો વૃત્તવૈતાઢય પર્વત હૈં ઁન પર મહદ્ધિક
આદિ વિશેષણોં વાલે દેવ રહતે હૈં સો ઁનકે પ્રભાવ સે ‘નિસઢનીલ-
વંતેસુ વાસહરપવ્વણસુ દેવા મહિઢ્ઢિયા૦ સવ્વાઓ દહદેવયાઓ ભાણિ-
યવ્વા’ ઁસી પ્રકાર નિષધ, નીલવર્ષધર પર્વતોં પર મહદ્ધિક આદિ
વિશેષણોં વાલે દેવ રહતે હૈં સમસ્ત દ્વદોં મેં ઁી મહદ્ધિક આદિ વિશે-
ષણોં વાલી દેવિયાં રહતી હૈં સો ઁન સવકે પ્રભાવ સે ‘પડમદ્દહ-
તિગચ્છકેસરિદહાવસાણેસુ દેવા મહિઢ્ઢિયાઓ તાસિં પાણિહાણ૦’

અને ઁપ્પી પર્વતોની ઉપર મહદ્ધિક વિગેરે વિશેષણોવાળા જે દેવ રહે છે, તેઓના
પ્રભાવથી ‘હરિવાસરમ્મવાસેસુ મણુયા પગઈભદ્રગા, ગંધાપાતિ માલવંત પરિતાણસુ વટ્ત-
વેયઢુ પવ્વણસુ દેવા મહિઢ્ઢિયા’ હરિવર્ષ અને રમ્યકવર્ષ યુગલિક ક્ષેત્રમાં મનુષ્યો
પ્રકૃતિભદ્રક હોય છે. યાવત્ વિનીત હોય છે. તેથી તેઓના પ્રભાવથી તથા ગંધા-
પાતિ, અને માલ્યવંત જે વૃત્તવૈતાઢય પર્વત કે જે પચીસ ચોજન ઉંચો છે, તેની
ઉપર મહદ્ધિક વિગેરે વિશેષણોવાળા વાનવ્યન્તરદેવો રહે છે. તેઓના પ્રભાવથી
‘નિસઢ નીલવંતેસુ વાસહરપવ્વણસુ દેવા મહિઢ્ઢિયા૦ સવ્વઓ દહદેવયાઓ ભાણિયવ્વા’
એજ પ્રભાણે નિષધ, નીલવર્ષધર પર્વતોની ઉપર મહદ્ધિક વિગેરે વિશેષણો
વાળા દેવો રહે છે. સઘળા દ્વદોમાં પણ મહદ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળી દેવિયો
રહે છે. તો તે ઁધાના પ્રભાવથી ‘પડમદ્દહતિગિચ્છકેસરિદહાવસાણેસુ દેવા મહિ-
ઢ્ઢિયાઓ તાસિં પાણિહાણ૦’ પદ્મદ્વદ, તિગિચ્છદ્વદ, અને કેશરીદ્વદ, વિગેરે દ્વદોમાં

सावगा सावियाओ मणुया पगइभद्गा मिउमद्वसंपन्ना, तेसिं पणिहाए लवण०' पद्मद्रह तिगिच्छ केसरिद्रहपर्यवसानेषु देवा महर्द्धिकाः० तेषां प्रणिधानेन० पूर्व-विदेहापरविदेहवर्षयोः अर्हत चक्रवर्ति बलदेववासुदेवाः चारणा विद्याधराः श्रमणाः श्रमण्यः श्रावकाः श्राविकाः मनुष्याः प्रकृतिभद्रकाः मृदुमार्दवसंपन्नाः परिवसन्ति तेषां प्रणिधानेन लवणो जम्बुं वाधितुं न शक्तः । 'सीया सीओ-दगासु सलिलासु देवा महिड्डिया० देवकुरु उत्तरकुरुसु मणुया पगपभद्गा० मंदरे पव्वए देवा महिड्डिया०' एवं शीता-शीतोदकयोः सलिलयो र्मध्यगताः देवा महर्द्धिकाः० देवकुरुत्तरकुर्यो मनुष्याः प्रकृतिभद्रकाः० मन्दरपर्वते देवा महर्द्धिकाः एतेषां सौजन्यतपः प्रतापताडितो लवणो जम्बूद्वीपं नाप्रावयति० ।

पद्मद्रह, तिगिच्छद्रह, और केशरीद्रह आदि द्रहों में महर्द्धिक आदि विशेषणों वाले जो देवता रहते हैं उनके प्रभाव से 'पुन्वविदेहावरविदेहेसु वासेसु अरहंत चक्रवर्ति बलदेववासुदेवा चारणा विज्जाहरा समणा समणीओ सावया सावियाओ मणुया पगति० तेसिं पणिहाए लवण०' तथा पूर्वविदेह और अपर विदेहों में जो अर्हत, चक्रवर्ती, बलदेव, वासुदेव, चारण ऋद्धिधारी मुनिविद्याधर, श्रमण श्रमणियां श्रावक श्राविकाएं प्रकृति भद्रक आदि जो मनुष्य रहते हैं उन के प्रभाव से लवणसमुद्र जम्बूद्वीप को पीडित आदि नहीं करता है इसी तरह 'सीयासीतोदगासु सलिलासु देवता महिड्डिया देवकुरु उत्तरकुरुसु मणुया पगति भद्गा० मंदरे पव्वए देवता महिड्डिया, जम्बूएय सुदंसणाए जम्बूदीवाहिवती अणादिए णामं देवे महिड्डिए जाव पलिओवमट्ठितीए परिवसति तस्स पणिहाए लवणसमुद्दे णो उवी-

महर्द्धिक विगेरे विशेषणो वाणा ने देवो रहे छे. तेओना प्रभावथी, पुन्व विदेहावरविदेहेसु वासेसु अरहंत चाक्रवर्ति बलदेववासुदेवा चारणा विज्जाहरा समणा समणीओ सावया सावियाओ मणुया पगति० तेसिं पणिहाए लवण०' तथा 'पूर्व विदेहे अने अपर विदेहोमां ने अरहंत, चक्रवर्ति, बलदेव, वासुदेव, चारण ऋद्धिधारी मुनि विद्याधर, श्रमण श्रमणियो श्रावक श्राविकाओ प्रकृतिभद्रक विगेरे प्रधारना ने मनुष्यो रहे छे, तेओना प्रभावथी लवणसमुद्र जम्बूद्वीपने पीडा विगेरे करता नथी. ओज प्रभाणे 'सीया सीतोदगासु सलिलासु देवता महिड्डिया० देवकुरु उत्तरकुरुसु मणुया पगतिभद्गा० मंदरे पव्वए देवता महिड्डिया जम्बूएय सुदंसणाए जम्बूदीवाहिवती अणादिए णामं देवे महिड्डिए जाव पलिओवमट्ठितीए परिवसति तस्स पणिहाए लवणसमुद्दे णो उवीले'ति नो उप्पीले'ति नो चेव

‘જંબૂં ય સુદંસણાં જંબૂદીવાહિર્વૈ અણાદિં નામં દેવે મહિદ્ધિં જાવ પલિઓ-
વમઠિર્ણં પરિવસંતિ તસ્સ ણં પણિહાણ લવણસમુદ્દે નો ઉવીલેઈ નો ઉપ્પીલેઈ નો
ચેવ ણં ઇગોદગં કરેઈ’ જમ્બૂવાં સ્વલુ સુદર્શનાયાં જમ્બૂદ્વીપાધિપતિઃ અનાદૃત
નામ દેવો મહર્દ્ધિકો યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિકઃ પરિવસતિ તસ્યૈવ પ્રણિધાનેન લવણ-
સમુદ્રો નાડવપીડયતિ નોત્પીડયતિ ન ચૈવ સ્વલુ લવણઃ ઇકોદકં કરોતિ મર્યાદા-
માલમ્બતે । ‘અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા ! લોગઢ્ઠિર્ણં લોગાનુભાવે જણં લવણસમુદ્દે
જંબુદીવં દીવં નો ઉવીલેઈ નો ઉપ્પીલેઈ નો ચેવ ણં ઇગોદગં કરેઈ’ અથ-ઇતઃ

લેતિ નો ચેવણં ઇગોદગં કરેતિ’ સીતા સીતોદા આદિ મહાનદિયોં મેં
જો મહર્દ્ધિક આદિ વિશેષણોં વાલી દેવિયાં રહતી હૈં ઉનકે પ્રભાવ સે,
દેવકુરુ ઓર ઉત્તરકુરુ મેં જો પ્રકૃતિ ભદ્ર આદિ પૂર્વોક્ત વિશેષણોં
વાલે મનુષ્ય રહતે હૈં-ઉનકે પ્રભાવ સે, મન્દર પર્વત પર જો મહર્દ્ધિક
આદિ વિશેષણોં વાલે દેવતા રહતે હૈં ઉનકે પ્રભાવ સે ઇવં સુદર્શના
અપર નામ વાલે જમ્બૂવૃક્ષ પર જો મહર્દ્ધિક આદિ વિશેષણોં વાલે
દેવતા રહતે હૈં ઉનકે પ્રભાવ સે તથા જમ્બૂદ્વીપ કે અધિપતિ મહર્દ્ધિક
આદિ વિશેષણોં વાલે અનાદૃત નામકે દેવતા કી જિસકી યાવત્ ઇક
પલ્યોપમ કી સ્થિતિ હોતી હૈ ઉનકે પ્રભાવ સે લવણસમુદ્ર જમ્બૂદ્વીપ
કો પીડિત નહીં કરતા હૈ ઉત્પીડિત નહીં કરતા હૈ, જલમગ્ન નહીં
કરતા હૈ કિન્તુ વહ અપની મર્યાદા મેં હી રહતા હૈ ‘અદુત્તરં ચ
ગોયમા ! લોગઢ્ઠિતી લોગાનુભાવે જણં લવણસમુદ્દે જંબુદીવં દીવં નો
ઉવીલેતિ, નો ઉપ્પીલેતિ નો ચેવણં ઇગોદગં કરેતિ’ અથવા-હે ગૌતમ !

‘ણં ઇગોદગં કરેતિ’ સીતા સીતોદા વિગેરે મહા નદીયોમાં મહર્દ્ધિક વિગેરે
વિશેષણોવાળી જે દેવીયો રહે છે, તેમના પ્રભાવથી દેવકુરુ અને ઉત્તરકુરુમાં જે
પ્રકૃતિભદ્ર વિગેરે પૂર્વોક્ત વિશેષણો વાળા મનુષ્યો રહે છે, તેઓના પ્રભાવથી,
મન્દર પર્વત પર જે મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણોવાળા દેવો રહે છે. તેઓના પ્રભા-
વથી તથા સુદર્શનાપર નામવાળા જંબૂ વૃક્ષ પર મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો-
વાળા જે દેવો રહે છે. તેઓના પ્રભાવથી તથા જંબૂદ્વીપના અધિપતિ મહર્દ્ધિક
વિગેરે વિશેષણો વાળા અનાદૃત નામના દેવ કે જેઓની સ્થિતિ યાવત્ એક
પલ્યોપમની છે. તેમના પ્રભાવથી લવણસમુદ્ર જંબૂદ્વીપને પીડા કરતો નથી.
ઉત્પીડિત કરતો નથી. જલમગ્ન કરતો નથી અર્થાત્ પાણીમાં ડુબાડી દેતો
નથી. પરંતુ તે પોતાની મર્યાદામાં જ રહે છે. ‘અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા ! લોગઢ્ઠિતિ
લોગાનુભાવે જણં લવણસમુદ્દે જંબુ દીવં દીવં નો ઉવીલેતિ નો ઉપ્પીલેતિ નો ચેવ

પૂર્વોક્તકથનાત્પરમન્યદપિ કારણાન્તર મુત્તરં વિદ્ધિ ગૌતમ ! લોકાનાં સ્થિતિ-
ર્મર્યાદૈષા લોકાનુભાવશ્ચ ભાગ્યં ચલલવણો હિ સમુદ્રો જંબુદ્વીપં નામ દ્વીપં નાઽવપીડ-
યતિ સવલપાર્શ્વસ્થિત દુર્જનરાષ્ટ્રવત્-મૃદુમનોહારિ રાષ્ટ્રપ્રતિમં જમ્બુમ્ નોત્પીડ-
યતિ ન વા ચલુ ઇકોદકં કરોતિ ઇતિ ॥૧૪॥

અથ ધાતકોચ્છન્દ વર્ણનમ્—

મૂલમ્—લવણસમુદ્રં ધાયઙ્સંડે નામં દીવે વદ્દટે વલયાગાર-
સંઠાણસંઠિએ સઘ્વઓ સમંતા સંપરિક્ષિત્તાણં ચિટ્ઠુઙ્ ધાયઙ્-
સંડેણં ભંતે ! દીવે કિં સમચક્કવાલસંઠિએ વિસમચક્કવાલ-
સંઠિએ ? ગોયમા ! સમચક્કવાલસંઠિએ નો વિસમચક્કવાલ-
સંઠિએ ધાયઙ્સંડેણં ભંતે દીવે કેવઙ્ચં ચક્કવાલવિક્ષંભેણં કેવ-
ઙ્ચં પરિક્ષેવેણં પન્નત્તે ? ગોયમા ! ચત્તારિ જોયણસયસહસ્સાઙ્
ચક્કવાલવિક્ષંભેણં, ઇગયાલીસં જોયણસયસહસ્સાઙ્ દસજોયણ-
સહસ્સાઙ્ ણવણ્ણગટ્ટે જોયણસણ કિંચિ વિસેસૂણે પરિક્ષેવેણં
પન્નત્તે । સે ણં ઇગાણ પડમવરવેઙ્ચાણ ઇગેણં વણસંડેણં સઘ્વઓ
સમંતા સંપરિક્ષિત્તે, દોણહ વિ વણ્ણઓ દીવ સમિયા પરિક્ષે-
વેણં । ધાયઙ્સંડસ્સ ણં ભંતે દીવસ્સ કઙ્ દારા પન્નત્તા ?
ગોયમા ! ચત્તારિ દારા પન્નત્તા । વિજણ વેજયંતે જયંતે અપરા-
જિણ । કહિ ણં ભંતે ! ધાયઙ્સંડસ્સ દીવસ્સ વિજણ ણામં દારે
પન્નત્તે ? ગોયમા ! ધાયઙ્સંડપુરત્થિમપેરંતે કાલોયસમુદ્ધપુર-

યહ તો લોક કી હી એસી સ્થિતિ-મર્યાદા હૈ ઉસકા હી એસા ભાગ્ય
હૈ જો સવલપાર્શ્વસ્થિત દુર્જન રાષ્ટ્ર કી તરહ લવણસમુદ્ર મૃદુ મનો-
હારિ રાષ્ટ્ર કે જૈસે ઇસ જમ્બૂદ્વીપ નામ કે દ્વીપ કો પીડિત નહીં કરતા
હૈ ઓર જલમય નહીં કરતા હૈ ॥૧૪॥

‘ણં ઇગાદગં કરેતિ’ અથવા હે ગૌતમ ! આ લોકની જ એવી સ્થિતિ-મર્યાદા
છે. તેનું જ એવું ભાગ્ય છે. જે બળવાનની પડખે રહેલ દુર્જન રાષ્ટ્રની જેમ
લવણસમુદ્ર મૃદુ મનોહારી રાષ્ટ્ર જેવા આ જંબુદ્વીપ નામના દ્વીપને પીડા
કરતો નથી. તથા જલમય કરતો નથી અર્થાત્ ડુબાડતો પણ નથી. ॥ સૂ. ૯૪ ॥

स्थिमद्धस्त पञ्चस्थिमेणं सोयाए महाणईए उप्पि एत्थ णं धाय-
इसंडस्स विजए णामं दारे पन्नत्ते, तं चेव पमाणं रायहाणीओ
अण्णंमि धायइसंडे दीवे दीवस्स वत्तव्वया भाणियव्वा । एवं
चत्तारि वि दारा भाणियव्वा । धायइसंडस्स णं भंते दीवस्स
दारस्स य दारस्स य एस णं केवइयं अवाहाए अंतरे पन्नत्ते ?
गोयमा ! दस जोयणसयसहस्साइं सत्तावीसं च जोयणसहस्साइं
सत्त पणत्तीसे जोयणसए तिण्णि य कोसे दारस्स य २ अवा-
हाए अंतरे पन्नत्ते । धायइसंडस्स णं भंते ! दीवस्स पएसा
कालोयगं समुदं पुट्ठा ? ते णं भंते ! किं धायइसंडे दीवे कालोए
समुदे । एवं कालोयस्स वि । धायइसंड दीवे जीवा उदाइत्ता २
कालोए समुदे पच्चायंति ? गोयमा ! अत्थेगइया पच्चायंति
अत्थेगइया नो पच्चायंति । एवं कालोए वि अत्थेगइया पच्चा-
यंति अत्थेगइया नो पच्चायंति । से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ
धायइसंडे दीवे दीवे ? गोयमा ! धायइसंडेणं दीवे तत्थ २ देसे
ताहिं २ पएसे धायइरुक्खा धायइ वण्णा धायइसंडा णिच्चं
कुसुमिया जाव उवसोभेसाणा २ चिट्ठंति । धायइ महाधायइ
रुक्खेसु सुदंस पियदंसणा दुवे देवा महड्डिया जाव पलिओवम-
ट्ठिइया परिवसंति से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ धायइसंडे-
धायइसंडे अदुत्तरं च गोयमा . जाव णिच्चे । धायइसंडेणं भंते !
दीवे कति चंदा पभासिसु वा ३ कइ सूरिया तविंसु वा ३
कइ महग्गहा चारं चरिसु वा ३ कइ णक्खत्ता जोगं जोइंसु वा ३
कइ तारागण कोडाकोडीओ सोभेंसु वा ३ गोयमा ! बारस चंदा
पभासिसु वा ३ एवं चउवीसं ससि रविणो णक्खत्त सया य
तिन्नि छत्तीसा । एणं च गहसहस्सं छप्पन्नं धायइसंडे ? अट्ठेव

सयसहस्सा तिणिण सहस्साइं सत्त य सयाइं धायइसंडे दीवे
तारागण कोडिकोडिणं २ सोभेंसु वा ३ ।सू० ९५॥

छाया-लवणसमुद्रं धातकीखण्डो नामद्वीपो वृत्तो बलयाकारसंस्थानसंस्थितः
सर्वतः समंतात्संपरिक्षिप्य तिष्ठति धातकीखण्डः खलु भदन्त ! द्वीपः किं सम-
चक्रवालसंस्थितो विषमचक्रवालसंस्थितः ? गौतम ! समचक्रवालसंस्थितो नो
विषमचक्रवालसंस्थितः । धातकीखण्डः खलु भदन्त ! द्वीपः कियता चक्रवाल-
विष्कम्भेण कियता परिक्षेपेण प्रज्ञप्तः ? गौतम ! चत्वारि योजनशतसहस्राणि
चक्रवालविष्कम्भेण एकचत्वारिंशद् योजनशतसहस्राणि दशयोजनसहस्राणि नव-
चैकषष्ठानि योजनशतानि किञ्चिद्विशेषोनानि परिक्षेपेण प्रज्ञप्तः । स खलु एकया
पद्मवरवेदिकया एकेन वनषण्डेन सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्तः द्वयोरपि वर्णकः
द्वीपसमितः परिक्षेपेण । धातकीखण्डस्य खलु भदन्त ! द्वीपस्य कति द्वाराणि
प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! चत्वारि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि विजयं-वैजयन्तं जयन्तापरा-
जितं च । कुत्र खलु भदन्त ! धातकीखण्डस्य द्वीपस्य विजयं नाम द्वारं प्रज्ञ-
प्तम् ? गौतम ! धातकीखण्डपूर्वपर्यन्ते कालोदसमुद्र पूर्वार्धस्य पश्चिमेन शीताया
महानद्याः उपरि अत्र खलु धातकीखण्डद्वीपस्य विजयं नाम द्वारं प्रज्ञप्तम् तं चेव
यमाणं, राजधान्योऽन्यस्मिन् धातकीखण्डद्वीपे द्वीपस्य वक्तव्यता भणितव्या
एवं चत्वार्यपि द्वाराणि भणितव्यानि । धातकीखण्डस्य खलु भदन्त ! द्वीपस्य
२ द्वारस्य च २ एतत् खलु कियत्याऽबाधयाऽन्तरं प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! दशयोजन
शतसहस्राणि सप्तविंशति योजनसहस्राणि सप्तपंचत्रिंशानि योजनशतानि त्रयश्च-
क्रोशाः द्वारस्य द्वारस्य चाऽबाधयाऽन्तरं प्रज्ञप्तम् । धातकीखण्डस्य खलु भदन्त !
द्वीपस्य प्रदेशाः कालोदकं समुद्रं स्पृष्टाः, हंत ! स्पृष्टाः । ते खलु भदन्त ! किं
धातकीखण्डे द्वीपे-कालोदसमुद्रे ? ते धातकीखण्डे, नो खलु ते कालोदसमुद्रे
एवं-कालोदस्यापि धातकीखण्डद्वीपे जीवा उद्वर्त्य-२ कालोदसमुद्रे प्रत्यायान्ति ?
गौतम ! संत्येकके प्रत्यायान्ति संत्येकके नो प्रत्यायान्ति एवं-कालोदेऽपि सन्त्ये-
कके प्रत्यायान्ति सन्त्येकके नो प्रत्यायान्ति । तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते
धातकीखण्डो द्वीपो-धातकीखण्डो द्वीपः ? गौतम ! धातकीखण्डे खलु द्वीपे
तत्र तत्र देशे तत्र तत्र प्रदेशे धातकीवृक्षा धातकीवर्णाः धातकीषण्डाः नित्यं
कुसुमिताः यावदुपशोभमानाः उपशोभमानास्तिष्ठन्ति । धातकी महाधातकीवृक्षेषु
सुदर्शनप्रियदर्शनौ द्वौ देवौ महर्द्धिकौ यावत् पल्योपमस्थितकौ परिवसतः तत्ते-
नार्थेन एवमुच्यते० अथोत्तरं च खलु गौतम ! यावन्नित्यः । धातकीखण्डे खलु
भदन्त ! द्वीपे कति चन्द्रा अप्रभासन्त-३ कतिसूर्या अतपन्-३ कतिमहाग्रहाश्चा-
रमचरन्-३ कति नक्षत्राणि योगमयुञ्जन्-३ कति तारागणकोटीकोट्योऽशो-

મન્ત:-૩ ? ગૌતમ ! દ્વાદશચન્દ્રા અગ્રમાસન્ત વા-૩ એવં ચતુર્વિંશતિઃ શશિભ્યોઃ નક્ષત્રશતાનિ ત્રીણિ ચ પટ્ટત્રિશાનિ એકં ચ ગ્રહસહસ્રં પટ્ટપચ્ચાશદધિકં ધાતકી-
ખણ્ડે ? અષ્ટાવેવ શતસહસ્રાણિ ત્રીણિ સહસ્રાણિ સપ્ત ચ શતાનિ ધાતકીખણ્ડે દ્વીપે તારાગણકોટિકોટીનામ્-ઇતિ અશોમન્ત વા ॥૯૫॥

ટીકા—‘લવણસમુદ્રં ધાયઙ્સંઢે નામદીવે વટ્ટે વલયાગારસંઠાણસંઠિએ સઽવ્રથો સમંતા સંપરિક્ષિત્તાણં ચિટ્ટઙ્’ વૃત્તો વર્તુલઃ વલયાકારસંસ્થાનેન સ્થિતઃ સન્ ધાતકીખણ્ડો નામ દ્વીપઃ સર્વતઃ સમન્તાત્-સર્વત્ર દિગ્વિદિક્ષુ લવણસમુદ્રં સંપરિક્ષિપ્ય-વસનમિવ સંપરિવેષ્ટચ ચલુ તિષ્ઠતિ, લવણેન પરિવેષ્ટિતજંબુવત્ । ‘ધાયઙ્-સંઢેણં મંતે ! દીવે કિં સમચક્રવાલસંઠિએ-વિસમચક્રવાલસંઠિએ’ હે મદન્ત ! ધાતકીખણ્ડો દ્વીપઃ ચલુ કિં સમચક્રવાલસંસ્થિતો-વિપમચક્રવાલસંસ્થિતો વા ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! સમચક્રવાલસંઠિએ-નો વિસમચક્રવાસંઠિએ’ હે ગૌતમ ! સમચક્રવાલસંસ્થિત એવ નો ચલુ વિપમચક્રવાલસંસ્થિતો ધાતકીખણ્ડઃ । ‘ધાયઙ્-સંઢેણં મંતે ! દીવે કેવઙ્યં ચક્રવાલવિક્ષંભેણં-કેવઙ્યં પરિક્ષેવેણં પન્નત્તે’ હે

ધાતકીખણ્ડ વર્ણન-

‘લવણસમુદ્રં ધાયઙ્સંઢે નામં દીવે વટ્ટે વલયાગારસંઠાણસંઠિએ’
ટીકાર્થ-લવણસમુદ્ર કો ધાતકીખંડ નામકા દ્વીપ જો કિ ગોલ
ઔર વલયાકાર ચાલા હૈ ચારોં ઔર સે ઘેર કરકે સ્થિત હૈ સો ‘ધાયઙ્-
સંઢેણં મંતે । દીવે કિં સમચક્રવાલસંઠિએ વિસમચક્રવાલસંઠિએ ?’
હે મદન્ત ! યહ ધાતકીખંડ નામકા દ્વીપ કયા સમચક્રવાલ ચાલા હૈ ?
યા વિપમચક્રવાલ ચાલા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સમ-
ચક્રવાલ સંઠાણસંઠિએ નો વિસમચક્રવાલ સંઠાણસંઠિએ’ હે ગૌતમ !
યહ ધાતકીખંડ નામકા દ્વીપ સમચક્રવાલ ચાલા હૈ-વિષમચક્રવાલ
ચાલા નહીં હૈ ‘ધાયઙ્સંઢેણં મંતે ! દીવે કેવતિયં ચક્રવાલવિક્ષંભેણં

ધાતકી ખંડનું વર્ણન-

‘લવણસમુદ્રં ધાયઙ્સંઢે નામં દીવે’

ટીકાર્થ-લવણ સમુદ્રને ધાતકીખંડ નામનો દ્વીપ કે જે ગોળ અને વલયા-
કાર વાળો છે તે ચારે બાજુથી ઘેરીને રહેલ છે. ‘ધાયઙ્સંઢેણં મંતે દીવે કિં
‘સમચક્રવાલ સંઠિએ વિસમચક્રવાલસંઠિએ’ હે ભગવાન્ આ ધાતકીખંડ નામનો
દ્વીપ શું સમચક્રવાલ વાળો છે ? અથવા વિષમ ચક્રવાલ વાળો છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! સમચક્રવાલસંઠાણસંઠિએ નો
વિસમચક્રવાલસંઠાણસંઠિએ’ હે ગૌતમ ! આ ધાતકીખંડ નામનો દ્વીપ સમચક્રવાલ-
વાળો છે. વિષમ ચક્રવાલવાળો નથી ‘ધાયઙ્સંઢેણં મંતે ! દીવે કેવતિયં ચક્રવાલ-

મદન્ત ! ધાતકીચ્છળદ્વીપો દ્વિ ક્રિયતા ૨ ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ, પરિક્ષેપેણ
 પ્રજ્ઞપ્તઃ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! ચત્તારિ જોયણસયસહસ્સાઈં ચક્રવાલવિષ્કમ્ભે-
 ણ-એગ્યાલીસં જોયણસયસહસ્સાઈં દસજોયણસહસ્સાઈં નવ એગટ્ટે જોયણસય
 કિંચિ વિસેસૂળે પરિક્ષેવેણં પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! ચત્તારિ યોજનશતસહસ્સાણિ
 ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ, એકચત્તારિંશત્ શતસહસ્સાણિ તથા-દશયોજનસહસ્સાણિ
 નવ ચૈક પઠ્ઠાણિ યોજન શતાણિ કિંચિદ્ વિશેષોનાણિ પરિક્ષેપેણ પ્રજ્ઞપ્તો ધાતકી-
 પ્છળદ્વીપઃ । તદુક્તમ્—

‘એગ્યાલીસં લક્ખા દસ ય સહસ્સાણિ જોયણાણં તુ ।

નવ ય સયા એગટ્ટા કિંચૂળો પરિરઓ તસ્સ ॥૧॥

છાયા-એકચત્તારિંશલક્ષાણિ દશ ચ સહસ્સાણિ યોજનાનાન્તુ ।

નવ ચ શતાણિ એકપઠ્ઠાણિ કિંચિન્ન્યૂનાણિ પરિરયસ્તસ્ય ॥૧॥ ઇતિ ।

‘સે ણં એગાએ પડમવરવેઙ્યાએ એમેણં વણસંઢેણં સન્વઓ સમેતા સંપરિક્ષિત્તે

કેવદ્દયં પરિક્ષેવેણં પણ્ણત્તે’ હે મદન્ત ! ધાતકીચ્છળ નામકા દ્વીપ
 ચક્રવાલ વિષ્કમ્ભ કી અપેક્ષા કિતના હૈ ? ઔર પરિક્ષેપ કી અપેક્ષા
 કિતના હૈ ? ‘ગોયમા ! ચત્તારિ જોયણસયસહસ્સાઈં ચક્રવાલવિષ્કમ્ભે-
 ણં, એગ્યાલીસં જોયણસયસહસ્સાઈં દસજોયણસહસ્સાઈં નવએગટ્ટે
 જોયણસતે કિંચિ વિસેસૂળે પરિક્ષેવેણં પણ્ણત્તે’ ધાતકીચ્છળ દ્વીપ
 ચક્રવાલ વિષ્કમ્ભ કી અપેક્ષા ૪ લાખ યોજન કા હૈ ક્યોંકિ જમ્બૂ-
 દ્વીપ સે દૂના વિસ્તાર લવણસમુદ્ર કા હૈં ઔર લવણસમુદ્ર સે દૂના
 વિસ્તાર ધાતકીચ્છળ કા હૈ ઔર પરિક્ષેપ કી અપેક્ષા યહ્ ઇકતાલીસ
 લાખ દશ હજાર નૌ સૌ ઇકસઠ યોજન સે કુછ કમ હૈ ઉક્તંચ-

‘એગ્યાલીસં લક્ખા દસ ય સહસ્સાણિ જોયણાણં તુ ।

નવ ય સયા એગટ્ટા કિંચૂળો પરિરઓ તસ્સ ॥

વિષ્કમ્ભેણં કેવદ્દયં પરિક્ષેવેણં પણ્ણત્તે’ હે ભગવન્ ! ધાતકીચ્છળ નામનો દ્વીપ
 ચક્રવાલ વિષ્કમ્ભની અપેક્ષાથી કેટલો છે ? અને પરિક્ષેપની અપેક્ષાથી કેવડો છે ?
 ‘ગોયમા ! ચત્તારિ જોયણસયસહસ્સાઈં નવ એગટ્ટે જોયણસતે કિંચિવિસેસૂળે પરિક્ષેવેણં
 પણ્ણત્તે’ ધાતકીચ્છળદ્વીપ ચક્રવાલ વિષ્કમ્ભની અપેક્ષાએ ૪ ચાર લાખ યોજનનો
 છે. કેમકે જમ્બૂદ્વીપથી લવણસમુદ્રનો વિસ્તાર ખમણો છે. અને લવણ સમુદ્રથી
 ધાતકીચ્છળનો ખમણો વિસ્તાર છે. તથા પરિક્ષેપની અપેક્ષાથી એ ૪૧ એકતા-
 ળીસ લાખ દસ હજાર નવસો એકસઠ યોજનથી કંઈક ઓછો છે. કહું પણ છે-

‘એગ્યાલીસં લક્ખા દસ ય સહસ્સાણિ જોયણાણં તુ

નવ ય સયા એગટ્ટા કિંચૂળો પરિરઓ તસ્સ’

દોળ્હવિ વળ્ણઓ' સ ઁલ્લ ધાતકીઁખંડઃ સર્વદિગ્વિદિશ્લુ ઁકૈઁવનપંડપદ્મવેદિકાઁભ્યાં સંપરિવેષ્ટિતઃ અનયો રુઁભયો વર્ણનમત્ર । 'દીવસમિયા પરિઁલ્લેવેળં' દ્વીપસમિતઃ પરિલ્લેપેળ-દ્વીપપ્રમાણાનુરૂપમુઁભયોર્વર્ણનમિતિ વિવેકઃ । 'ધાયઁસંડસ્સ ણં ઁંતે ! દીવસ્સ કઁદ્દ દારા પન્નત્તા' ધાતકીઁખંડદ્વીપદ્વારાણિ કિયન્તિ ઁલ્લ ઁદન્ત ! ઁગવાનાહ-'ગોયમા ચત્તારિ દારા પન્નત્તા-વિજઁ-વેજયંતે-જયંતે-અપરાજિઁ' હે ગૌતમ ! વિજય-વૈજયન્ત-જયન્તાઁપરાજિતાનિ ચત્તારિ પૂર્વાધુત્તરાન્તાનિ પ્રથિતાનિ । 'કહિ ણં ઁંતે ! ધાયઁસંડસ્સ દીવસ્સ વિજઁ ણામં દારે પન્નત્તે-ગોયમા ? ધાયઁસંડ પુરત્થિમપેરંતે કાલોદસમુદ્ધ પુરત્થિમદ્ધસ્સ પચ્ચત્થિમેળં

સે ણં ઁગાઁ પઁઁમવરવેદિયાઁ ઁગેળં વળસંડેળં સન્વઓ સમંતા સંપરિઁલ્લિત્તે' દોળ્હવિ વળ્ણઓ' ઁહ ધાતકી ઁખંડ ચારોં ઁોર સે ઁકવનપંડ સે ઁોર ઁક પદ્મવરવેદિકા સે ઘિરા હુઁઆ હૈ, ઁન દોનોં કા વર્ણન ઁહાં પર પૂર્વ ઁેં જૈસા ઁનકા વર્ણન કિયા ગયા હૈ વૈસા હી કર લેના ચાહિયે 'દીવ સમિયા પરિઁલ્લેવેળં' ઁન દોનોં કા પરિલ્લેપ દ્વીપ પ્રમાણ કે અનુરૂપ હૈ 'ધાયઁસંડસ્સ ણં ઁંતે ! દીવસ્સ કઁદ્દ દારા પન્નત્તા' હે ઁદન્ત ! ધાતકીઁખંડ દ્વીપ કે કિતને દ્વાર કહે ગયે હૈં ? 'ગોયમા ! ચત્તારિ દારા પળ્ણત્તા' હે ગૌતમ ! ધાતકીઁખંડદ્વીપ કે ચાર દ્વાર કહે ગયે હૈં । 'તં જહા' જો ઁસ પ્રકાર સે હૈં 'વિજઁ, વેજયંતે, જયંતે, અપરાજિઁ' વિજય વૈજયન્ત જયન્ત ઁોર અપરાજિત 'કહિ ણં ઁંતે ! ધાયઁસંડસ્સ દીવસ્સ વિજઁ ણામં દારે પન્નત્તે' હે ઁદન્ત ! ધાતકીઁખંડ દ્વીપ કા વિજય નામકા દ્વાર કહાં પર હૈ ? 'ગોયમા ! ધાયઁસંડ પુરત્થિમપેરંતે' હે ગૌતમ ! ધાતકીઁખંડ

'સે ણં ઁગાઁ પઁઁમવરવેદિયાઁ ઁગેળં વળસંડેળં સન્વઓ સમંતા સંપરિઁલ્લિત્તે દોળ્હ વિ વળ્ણઓ' આ ધાતકીખંડ ચારે ળાઁલુઁએ ઁક વનખંડ અને ઁક પદ્મવર વેદિકાથી ઘેરાયેલ છે. ઁ વનખંડ અને પદ્મવર વેદિકાનું વર્ણન અહીંયાં પહેલાં જેઁ તેઁમનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે. આ રીતે કરી લેવું. 'દીવસમિયા પરિઁલ્લેવેળં' ઁ ળન્નેનો પરિલ્લેપ દ્વીપ પ્રમાણની જેઁમજ છે. 'ધાયસંડસ્સ ણં ઁંતે ! દીવસ્સ કઁદ્દ દારા પળ્ણત્તા' હે લગવન્ ધાતકીખંડ દ્વીપના કેટલા દ્વારો કહ્યા છે ? 'ગોયમા ! ચત્તારિ દારા પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! ધાતકીખંડ દ્વીપના ચાર દ્વારો કહે વામાં આવેલ છે. 'તં જહા' જે આ પ્રમાણે છે. 'વિજઁ, વેજયંતે, જયંતે, અપરાજિઁ' વિજય વૈજયન્ત જયન્ત અને અપરાજિત 'કહિ ણં ઁંતે ! ધાયઁસંડસ્સ દીવસ્સ વિજઁ ણામં દારે પળ્ણત્તે' હે લગવન્ ધાતકીખંડ દ્વીપનું વિજય નામનું દ્વાર કયાં આવેલ છે ? 'ગોયમા ! ધાયઁસંડપુરત્થિમપેરંતે' હે ગૌતમ ! ધાતકીખંડ

સીતાએ મહાળઈએ ઉપિં એથળં ધાયહસંડસ્સ દીવસ્સ વિજણામં દારે પળ્લત્તે' કુત્ર સ્થલુ ભદન્ત ! ધાતકીચ્છન્ડદ્વીપસ્ય વિજયં નામ દ્વારં પ્રજ્ઞપ્તમિતિ પ્રશ્નઃ ? ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! ધાતકીચ્છન્ડપૂર્વપર્યન્તે કાલોદસમુદ્રસ્ય યઃ પૂર્વાર્ધસ્તસ્ય પશ્ચિમદિશિ-શીતામહાનદ્યા ઉપરિતનપ્રદેશેઽત્રધાતકીચ્છન્ડદ્વીપસ્ય વિજયદ્વારમ્ । 'તં ચેવ પમાણં' તદેવ પ્રમાણમ્ જંબુદ્વીપ વિજયદ્વારવત્સર્વં વક્તવ્યમ્ । વૈજયન્તાદિ દ્વારત્રયમપિ વર્ણનીયમ્ જમ્બુદ્વીપપ્રસન્નમવતીર્ય 'રાયહાણીઓ અણ્ણમિ ધાયહસંડે દીવે' કુત્ર સ્થલુ ભદન્ત ! વિજયદેવસ્ય વિજયા રાજધાની ? ગૌતમ ! વિજયદ્વાર પૂર્વદિશિ તિર્યગ્સંખ્યેયદ્વીપસમુદ્રાન્ વ્યતિવ્રજ્યાઽન્યસ્મિન્ ધાતકીચ્છન્ડદ્વીપે દ્વાદશયોજનસહસ્રમવગાહ્યાઽત્ર વિજયા રાજધાની સ ચ જમ્બુદ્વીપગત વિજય-રાજધાનીવત્ નિરવશેષા વર્ણનીયા । 'દીવસ્સ વત્તઞ્ચયા માણિયન્વા' ધાતકી-

કી પૂર્વદિશા કે અન્ત મેં 'કાલોદસમુદ્ધં પુરત્થિમદ્ધસ્સ પચ્ચત્થિમેળં સીયાએ મહાળઈએ ઉપિં એથળં ધાયહસંડસ્સ દીવસ્સ વિજણામં દારે પન્નત્તે' જો કાલોદસમુદ્ર કા પૂર્વાર્ધ છે તેની પશ્ચિમદિશા મેં સીતા મહાનદી' કે ઉપર ધાતકીચ્છન્ડ કા વિજય નામ કા દ્વાર છે 'તં ચેવ પમાણં' જમ્બુદ્વીપ કે વિજયદ્વાર કા જૈસા વર્ણન કિયા ગયા છે વૈસા હી ઇસકા વર્ણન છે । વૈજયન્ત આદિ ત્રીન દ્વારોં કા ભી વર્ણન જૈસા જમ્બુદ્વીપ કે વૈજયન્ત આદિ દ્વારોં કા વર્ણન છે વૈસા હી છે । હે ભદન્ત ! વિજયદેવ કી વિજયા રાજધાની કહાં પર છે ? તો ઇસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં એસા હી કહના ચાહિયે કિ વિજયદેવ કી વિજયા રાજધાની વિજયદ્વાર કી પૂર્વદિશા મેં તિર્યગ્ અસંખ્યાતદ્વીપ સમુદ્રોં કો ઉલ્લઙ્ઘન કરકેં અન્ય ધાતકીચ્છન્ડદ્વીપ મેં ૧૨ હજાર યોજન આગે જાને પર વિજયા નામકી રાજધાની છે । ઇસકા વર્ણન સમસ્ત રૂપ સે

ની પૂર્વદિશાના અંતમાં 'કાલોદસમુદ્ધં પુરત્થિમદ્ધસ્સ પચ્ચત્થિમેળં સીયાએ મહાળઈએ ઉપિં એથળં ધાયહસંડસ્સ દીવસ્સ વિજણામં દારે પળ્લત્તે' કાલોદ સમુદ્રનો જે પૂર્વાર્ધ છે, તેની પશ્ચિમ દિશામાં સીતા મહા નદીની ઉપર ધાતકીચ્છન્ડનું વિજય નામનું દ્વાર છે. 'તં ચેવ પમાણં' જંબુદ્વીપમાં આવેલ વિજય દ્વારના વર્ણન પ્રમાણે આ વિજય દ્વારનું વર્ણન સમજી લેવું. વૈજયન્ત વિગેરે ત્રણ દ્વારોનું વર્ણન જેમ જંબુદ્વીપમાં આવેલ વૈજયન્ત વિગેરે દ્વારોનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે તે બધાનું વર્ણન છે. હે ભગવન્ વિજયદેવની વિજયા નામની રાજધાની ક્યાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એવું કહેવું જોઈએ કે-વિજયદેવની વિજયા રાજધાની વિજય દ્વારની પૂર્વદિશામાં તિર્યક્ અસંખ્યાત દ્વીપમાં ૧૨ બાર યોજન આગળ જવાથી વિજયા નામની રાજધાની આવે છે.

લ્પલડલ્પલસ્ય સમગ્રા વલ્લવ્યતા જંબૂલ્પલસમાના મણિતવ્યા વિસ્તરમયાલ્લિરામઃ ।
'એવં ચત્તારિ વિ દારા માણિયવ્વા' વિજય વૈજયન્ત જયન્તાડપરાજિતાનિ ચત્તારિ
દ્વારાણ્યપિ જંબૂલ્પલગતાનીવ વર્ણનીયાનિ ; 'ધાયડ્સંડસ્સ ણં મંતે ! દીવસ્સ
દારસ્સ ૨ એસ ણં કેવડ્યં અવાહાએ અંતરે પન્નત્તે-ગોયમા ! દસજોયણ સય-
સહસ્સાઈં સત્તાવીસં ચ જોયણસહસ્સાઈં સત્ત પળતીસે જોયણસએ તિન્નિ ય કોસે
દારસ્સ ય અવાહાએ અંતરે પન્નત્તે' હે મદન્ત ! ધાતકીલ્પલડલ્પલસ્ય ૨ લ્પલ
પારસ્પરિક મન્તરં કિમ્પ્રમાણયાડવાધયા પ્રજ્ઞપ્તમિતિ પ્રશ્ને મગવાનાહ-હે ગૌતમ !
દશયોજનશતસહસ્રાણિ સપ્તવિંશતિ યોજનસહસ્રાણિ સપ્તપશ્ચત્ત્રિંશાનિ યોજનશતાનિ

જમ્બૂલ્પલગત વિજયા રાજધાની કે હી જૈસા હૈ 'દીવસ્સ વલ્લવ્યયા
માણિયવ્વા' ધાતકીલ્પલડલ્પલ કી સમ્પૂર્ણ વલ્લવ્યતા જમ્બૂલ્પલ કી
વલ્લવ્યતા જૈસી હૈ, ઉસે યહાં વિસ્તાર હો જાને કે મય સે નહીં લિલ્લ
રહે હૈ । 'એવં ચત્તારિ વિ દારા માણિયવ્વા' જમ્બૂલ્પલ કે વિજય, વૈજ-
યન્ત, જયન્ત ઓર અપરાજિત દ્વારોં કા જૈસા વર્ણન હૈ ઠીક વૈસા હી
વર્ણન ધાતકીલ્પલડલ્પલ કે ઇન વિજય, વૈજયન્ત, આલ્લિ ચાર દ્વારોં
કા મી હૈ । 'ધાયડ્સંડસ્સ ણં મંતે ! દીવસ્સ દારસ્સય ૨ એસણં કેવ-
ડ્યં અવાહાએ અંતરે પળ્લત્તે' હે મદન્ત ! ધાતકીલ્પલડલ્પલ કે પ્રત્યેક
દ્વાર કા આપસ મેં કિતના અન્તર કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રલ્પુ કહતે
હૈ-“ગોયમા ! દસજોયણસયસહસ્સાઈં સત્તાવીસં ચ જોયણસહસ્સાઈં
સત્તપળતીસે જોયણસએ તિન્નિ ય કોસે દારસ્સય ૨ અવાહાએ અંતરે
પળ્લત્તે' હે ગૌતમ ! ધાતકીલ્પલડલ્પલ કે પ્રત્યેક દ્વાર કા આપસ મેં

તેનું વણુંન સંપૂણું પણ્ણાથી જંબૂલ્પલમાં આવેલ વિજયા રાજધાનીના વણુંન
પ્રમાણે જ છે. 'દીવસ્સ વલ્લવ્યયા માણિયવ્વા' ધાતકીલ્પલડ લ્પલનું સમગ્ર વણુંન
જંબૂલ્પલના વણુંન પ્રમાણે છે. અહીંયાં વિસ્તાર થવાના લયથી તેને અહીં વણુંવી
ખતાવેલ નથી. તો તે ત્યાંના વણુંન પ્રમાણે સમગ્ર લેવું. 'એવં ચત્તારિ વિ
દારા માણિયવ્વા' જંબૂલ્પલના વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત, અને અપરાજિત એ
ચારે દ્વારોનું જે પ્રમાણે વણુંન કરેલ છે, બરોબર એજ પ્રમાણેનું વણુંન
ધાતકીલ્પલડ લ્પલના આ વિજય, વૈજયન્ત વિગેરે ચારે દ્વારોનું પણ કરી લેવું
'ધાયડ્સંડસ્સ ણં મંતે ! દીવસ્સ દારસ્સય ૨ એસણં કેવડ્યં અવાહાએ અંતરે પળ્લત્તે'
હે ભગવન્ ! ધાતકીલ્પલડ લ્પલના દરેક દ્વારોનું પરસ્પરમાં એક બીજાનું કેટલું
અંતર કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રલ્પુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે
છે કે-“ગોયમા ! દસ જોયણસયસહસ્સાઈં સત્તાવીસં જોયણસહસ્સાઈં સત્તપળતીસે
જોયણસએ તિન્નિય કોસે દારસ્સય ૨ અવાહાએ અંતરે પળ્લત્તે' હે ગૌતમ ! ધાતકી

त्रयश्च क्रोशाः द्वारस्य २ चाऽपरद्वारेण सहाऽबाधयाऽन्तरित्वा व्यवधानेन एतत्-
प्रमाणकमन्तरं प्रज्ञप्तम् । तथाहि—एकैकस्य द्वारस्य स द्वारशाखस्य जम्बूद्वीप
द्वारस्येव पृथुत्वं साङ्गानि चत्वारि योजनानि, ततश्चतुर्णां द्वाराणामेकत्र पृथुत्व-
परिमाणमीलने जातानि अष्टादश योजनानि, तानि अनन्तरोक्तात्परिरयमानात्
४११०९६१ शोध्यन्ते, शोधितेषु च तेषु जातं शेषमिदम्—एकचत्वारिंशल्लक्षा
दशसहस्राणि नवशतानि त्रिचत्वारिंशदधिकानि ४११०९४३, एतेषां चतुर्भिर्भागे
हृते लब्धं यथोक्तं द्वाराणां परस्परमन्तरम् । उक्तञ्च—

‘पणतीसा सत्तसया सत्तावीसा सहस्र दसलवखा ।

धायइसंडे दारंतरं तु अवरं च कोसतियं ॥१॥

पञ्चत्रिंशानि सप्तशतानि सप्तविंशतिः सहस्राणि दशलक्षाणि (योजनानाम्)
धातकीषण्डद्वारान्तरन्तु अपरञ्च क्रोशत्रिकम् ॥इतिच्छाया॥

‘धायइसंडस्स णं भंते ! दीवस्स पएसा कालोयगं समुदं पुट्ठा—हंता । पुट्ठा’
हे भदन्त ! धातकीखण्डस्य खलु द्वीपस्य ये केचन प्रदेशास्ते किं कालोदकं
समुद्रं स्पृष्टाः उताऽवशिष्टा अपि इति प्रश्नः ? भगवानाह—हन्त ! स्पृष्टाः ।

अन्तर 'दशलाख सत्तावीस हजार सात सौ पैंतीस योजन एवं तीन कोश का कहा गया है 'धायइसंडस्स णं भंते ! दीवस्स पएसा कालो-
दर्ग समुद्धं पुट्ठा' हे भदन्त ! धातकीखण्ड द्वीप के प्रदेश कालोदकसमुद्र को छुए हुए हैं ? या कालोदसमुद्र के प्रदेश धातकीद्वीप के प्रदेशों को छुए हुए हैं ? ऐसा प्रश्न यहां पर पूर्व में जैसा प्रश्न प्रकट किया गया है वैसा ही कर लेना चाहिये उत्तर में प्रभु कहते हैं—'हंता पुट्ठा' हां गौतम ! कालोदसमुद्र के प्रदेश धातकीखण्ड द्वीप के प्रदेशों को छुए हुए हैं और धातकीखण्ड के प्रदेश कालोदक समुद्र के प्रदेशों को छुए हुए हैं । 'तेणं भंते ! किं धायइसंडे दीवे कालोए समुद्धे' तो वे

ખંડ દ્વીપના દરેક દ્વારનું પરસ્પરમાં અંતર દસ લાખ સત્યાવીસ હજાર સાત સો પાંત્રીસ યોજન અને ત્રણ કોસનું કહેવામાં આવેલ છે. ‘ધાયઙ્સંઘસ્સ ણં મંતે ! દીવસ્સ પપ્પસા કાલોદગં સમુદ્દગં પુટ્ટા’ હે ભગવન્ ધાતકીખંડ દ્વીપના પ્રદેશો કાલોદક સમુદ્રને સ્પર્શેલા છે ? કે કાલોદ સમુદ્રના પ્રદેશો ધાતકીખંડ દ્વીપના પ્રદેશોને સ્પર્શેલા છે ? આ પ્રમાણેના પ્રશ્ન અહીયાં જે પ્રમાણે પહેલાં પ્રશ્ન કરેલ એ જ પ્રમાણેના પ્રશ્ન કરી લેવો. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘હંતા પુટ્ટા’ હા ગૌતમ ! કાલોદ સમુદ્રના પ્રદેશો ધાતકીખંડ દ્વીપના પ્રદેશોને સ્પર્શેલા છે. અને ધાતકીખંડના પ્રદેશો કાલોદ સમુદ્રના પ્રદેશોને સ્પર્શેલા છે. ‘તેણં મંતે ! કિં ધાયઙ્સંઘે દીવે કાલોપ સમુદ્દે’ તો એ પ્રદેશો કાલોદ સમુદ્રના

‘તેણં મંતે ! કિં ધાયહસંડે દીવે કાલોણ સમુદ્દે-તે ધાયહસંડે નો ચ્છલુ તે કાલોચસમુદ્દે’ હે ભદન્ત ! તે ચ્છલુ પ્રદેશાઃ કાલોદં યે સ્પૃષ્ટાઃ કિં કાલોદકસ્ય ધાતકીચ્છન્ડદ્વીપસ્ય વા કસ્ય ભવેયુઃ ઇતિ પ્રશ્નઃ ? ભગવાનાહ-તે ધાતકીચ્છન્ડ-દ્વીપે એવ પરિગણિતાઃ સ્યુ નોં કાલોદસમુદ્દે । ‘એવં કાલોચસ્સ વિ’ એવં કાલોદ-સમુદ્દસ્યાઽપિ પ્રદેશાઃ સ્વસ્યૈવ ન ધાતકીચ્છન્ડસ્ય સ્પર્શમાત્રાદ્ભવિતુ મર્હન્તિ વ્યવહારાત્ । ‘ધાયહસંડદીવે જીવા ઉદ્દાહત્તા-કાલોણ સમુદ્દે પચ્ચાયંતિ ? ગોયમા ! અત્થેગહ્યા પચ્ચાયંતિ અત્થેગહ્યા નો પચ્ચાયંતિ’ ધાતકીચ્છન્ડદ્વીપે યે જીવાસ્તે તત્તોદ્વર્ત્ય-મૃત્વા કાલોદે પ્રત્યાયાન્તિ કિમ્ ? ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! એવં વિધા અપિ કિયન્તઃ સન્તિ પ્રત્યાયાન્તિ તે, સન્ત્યેકે યે ન પ્રત્યાયાન્તિ, સ્વ સ્વ કર્મવશગાઃ કિમપિ વ્યવસિતં ન પારયન્તિ । ‘એવં કાલોણ વિ અત્થેગહ્યા

પ્રદેશ કાલોદક સમુદ્ર કે કહે જાવેંગે યા ધાતકીચ્છન્ડ કે કહે જાવેંગે ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં ‘તે ધાયહસંડે નો ચ્છલુ તે કાલોચસમુદ્દે’ હે ગૌતમ ! તે પ્રદેશ ધાતકીચ્છન્ડ કે હી કહલાવેંગે કાલોદક સમુદ્ર કે નહીં કહલાવેંગે ‘એવં કાલોચસ્સ વિ’ હસી તરહ સે જો કાલોદક સમુદ્ર કે પ્રદેશ ધાતકીચ્છન્ડદ્વીપ કો છુણ હુણ હૈં તે કાલોદક સમુદ્ર કે હી કહલાવેંગે ધાતકીચ્છન્ડદ્વીપ કે નહીં કહલાવેંગે । ‘ધાયહસંડે દીવે જીવા ઉદ્દાહત્તા કાલોણ સમુદ્દે પચ્ચાયંતિ’ હે ભદન્ત ! ધાતકીચ્છન્ડ કે જીવ વહાં સે ઇરકર વ્યા કાલોદક સમુદ્ર મેં જન્મ લેતે હૈં ? ‘ગોયમા ! અત્થેગહ્યા પચ્ચાયંતિ અત્થેગહ્યા નો પચ્ચાયંતિ’ હે ગૌતમ ! કિતનેક જીવ ધાતકી ચ્છન્ડ કે મરે હુણ ધાતકીચ્છન્ડ સમુદ્ર મેં જન્મ લેતે હૈં ઓર કિતનેક જીવ વહાં જન્મ નહીં લેતે દૂસરી જગહ કાલોદક આદિ મેં જન્મ લેતે હૈં વ્યોંકિ જીવ અપને કર્મ કે અધીન હૈં અતઃ તે સ્વેચ્છા

કહેવાશે ? અથવા ધાતકીચ્છન્ડના કહેવાશે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘તે ધાયહસંડે નો ચ્છલુ તે કાલોચસમુદ્દે’ હે ગૌતમ ! તે પ્રદેશે ધાતકીચ્છન્ડ દ્વીપના જ કહેવાશે કાલોદ સમુદ્રના કહેવાશે નહીં ‘એવં કાલોચસ્સ વિ’ એજ પ્રમાણે કાલોદ સમુદ્રના જે પ્રદેશે ધાતકીચ્છન્ડ દ્વીપને સ્પર્શેલા છે, તે કાલોદ સમુદ્રના જ કહેવાશે ધાતકીચ્છન્ડ દ્વીપના કહેવાશે નહીં ‘ધાયહસંડે દીવે જીવા ઉદ્દાહત્તા કાલોચ સમુદ્દે પચ્ચાયંતિ’ હે ભગવન્ ! ધાતકીચ્છન્ડના જીવો ત્યાંથી મરીને કાલોદ સમુદ્રમાં જન્મ ધારણ કરે છે કે અન્યથ ? ‘ગોયમા ! અત્થેગહ્યા પચ્ચાયંતિ અત્થેગહ્યા નો પચ્ચાયંતિ’ હે ગૌતમ ! કેટલાક જીવો કે જેઓ ધાતકીચ્છન્ડમાં મર્યા હોય તેઓ ધાતકીચ્છન્ડ સમુદ્રમાં જન્મ ધારણ કરે છે. અને કેટલાક જીવો ત્યાં જન્મ લેતાં નથી. પરંતુ તે શિવાયના કાલોદસમુદ્ર વિગેરેમાં જન્મ

પચ્ચાયંતિ, અત્યેગઈયા નો પચ્ચાયંતિ' એવમેવ કાલોદેડપિ વિચારણા સન્ત્યેકે કાલોદાન્મૃત્વા ધાતકીખણ્ડે પ્રત્યાયાન્તિ સન્ત્યેવં વિધાઃ કેચનૈકે યે નો પ્રત્યાયાન્તિ । તદુક્તમ્—

સ્વકર્મવશગા જીવાઃ સન્ત્યેકે યે મૃતાઃ ક્વચિત્ ।

પૌનઃ પુન્યાત્ સમાયાન્તિ તત્રાડન્યત્રાડપિ કેચન ॥૧૧॥

‘સે તેળદેળં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ ધાયઈસંડે ૨ ગોયમા ! ધાયઈસંડે ણં દીવે તત્થ ૨ દેસે—તર્હિ ૨ પપ્પસે ધાયઈરુક્ખા ધાયઈવળ્લા ધાયઈસંડા ણિચ્ચં કુસુમિયા જાવ ઉવસોમેમાણા ૨ ચિદ્ધંતિ’ તત્તેનાર્યેન તેન હેતુના એવમુચ્ચતે ધાતકી-પણ્ડો ધાતકીપણ્ડ ઇતિ પ્રશ્નઃ ? ભગવાનાહ—હે ગૌતમ ! ધાતકીપણ્ડદ્વીપે રહી

સે કુછ મી નહીં કર સકતે હૈં । ‘એવં કાલોએ વિ અત્યેગઈયા પચ્ચાયંતિ, અત્યેગઈયા નો પચ્ચાયંતિ’ હસી તરહ સે કાલોદક સે મરે હુએ કિતનેક જીવ કાલોદક મેં હી જન્મ લેતે હૈં ઓર કિતનેક જીવ વહાં જન્મ નહીં લેતે અન્યત્ર ઓર દૂસરી જગહ ધાતકીખણ્ડ આદિ મેં જન્મ લેતે હૈં તદુક્તમ્—

‘સ્વસ્વ કર્મવશગા જીવા સન્ત્યેકે યે મૃતાઃ ક્વચિત્ ।

પૌનઃ પુન્યાત્ સમાયાન્તિ તત્રા ડન્યત્રાપિ કેચન ॥૧૧॥’

‘સે કેળદેળં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ ધાયઈસંડે ૨’ હે મદન્ત । એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં કિ યહ દ્વીપ ધાતકીખણ્ડ દ્વીપ હૈં ? અર્થાત્ ધાતકીખણ્ડ દ્વીપ કા ‘ધાતકીખણ્ડદ્વીપ’ એસા નામ કિસ કારણ સે હુઆ હૈં ? હસ કે ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈં—‘ગોયમા ! ધાયઈ-

ધારણુ કરે છે. કેમકે—જીવો પોતપોતાના કર્મોને આધીન છે. તેથી તેઓ પોતાની ઇચ્છાથી કંઈ પણ કરી શકતા નથી. ‘એવં કાલોએ વિ અત્યેગઈયા પચ્ચાયંતિ અત્યે ગઈયા નો પચ્ચાયંતિ’ એ જ પ્રમાણે કાલોદ સમુદ્રમાં મરેલા કેટલાક જીવો કાલોદક સમુદ્રમાં જ જન્મ લે છે. અને કેટલાક જીવો ત્યાં જન્મ લેતાં નથી. તે શિવાયના બીજા જ કોઈ પ્રદેશમાં જેવાકે ધાતકીખંડ વિગેરેમાં જન્મ ધારણુ કરે છે. એ જ કહ્યું છે કે

સ્વ સ્વ કર્મવશગા જીવા સન્ત્યેકે યે મૃતાઃક્વચિત્ ।

પૌનઃ પુન્યાત્ સમાયાન્તિ તત્રાડન્યત્રાપિ કેચન ॥ ૧ ॥

‘સે કેળદેળં મંતે એવં વુચ્ચઈ ધાયઈસંડે ધાયઈસંડે’ હે ભગવન્ ! એવું આપ શા કારણથી કહો છો કે—આ દ્વીપ ધાતકીખંડ દ્વીપ છે ? અર્થાત્ ધાતકીખંડ દ્વીપનું ‘ધાતકીખંડ દ્વીપ’ એવું નામ શા કારણથી થયેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહો છે કે—‘ગોયમા ! ધાયઈસંડેળં દીવે તત્થ તત્થ દેસે તર્હિ

દ્વીપે તત્ર તત્ર દેશે તસ્મિન્ ૨ ચ પ્રદેશે ધાતક્યાઃ વૃક્ષા વહવઃ ધાતકીર્વર્ણાઃ
વહૂનિ ધાતક્યા એવ વનાનિ (ધાતકી વૃક્ષ જાતિકાનિ) મિશ્રિતાશ્ચ વનપંડાઃ
સન્તિ, યે ચ નિત્યમહરહઃ કુસુમિતાઃ યાવત્ સર્વાતિશયેનોપશોભમાનાઃ અનુપ-
મેયાઃ સન્તસ્તિષ્ઠન્તિ । ‘ધાયઈ-મહાધાયઈ રુક્ષેસુ-સુદંસણા પિયદંસણા દુવે
દેવા મહદ્વિયા જાવ પલિઓવમઠિઈયા પરિવસંતિ’ તત્ર પૂર્વાર્ધે ઉત્તરકુરુપુ નીલગિરિ
સમીપે ધાતકીવૃક્ષઃ, પશ્ચિમાર્ધે ઉત્તરકુરુપુ નીલમહાગિરિ સમીપે મહાધાતકી
વૃક્ષશ્ચ તિષ્ઠતિ, ઉભાવપિ જમ્બૂવૃક્ષઃ પ્રમાણવન્તૌ સર્વાતિશાયિવિશેષણવિશિષ્ટૌ
અત્ર સુદર્શન-પ્રિયદર્શન નામાનાં દ્વૌ દેવૌ મહર્દ્ધિકૌ યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિકૌ

સંદેષાં દીવે તત્થ તત્થ દેસે તંહિં ૨ પપ્પસે ધાયઈરુક્ષા ધાયઈવણ્ણા
ધાયઈસંડા ણિચ્છં કુસુમિયા જાવ ઉવસોમે માણા ચિદંતિ’ હે ગૌતમ !
ધાતકીચ્છણ્ડ દ્વીપ મેં જગહ ૨ સ્થાન ૨ પર ધાતકી કે વૃક્ષ-આવલે
કે વૃક્ષ, ધાતકી કે વન, ઓર ધાતકી કે વનપંડ સદા કુસુમિત રહતે
હે યાવત્ સવ-સે અધિક સુન્દર લગતે હેં ઉપમાતીત પ્રતીત હોતે હેં
અતઃ ઇસ કારણ-ઇસ દ્વીપ કા નામ ધાતકીચ્છણ્ડ દ્વીપ હુઆ હેં ‘તથા
ધાયઈ મહાધાયઈ રુક્ષેસુ, સુદંસણા પિયદંસણા દુવે દેવા મહદ્વિયા
જાવ પલિઓવમઠિઈયા પરિવસંતિ’ ધાતકીચ્છણ્ડ કે પૂર્વાર્ધ મેં ઉત્તર-
કુરુ ક્ષેત્ર મેં નીલગિરિ કે પાસ ધાતકી વૃક્ષ હેં એવં ધાતકીચ્છણ્ડ કે
પશ્ચિમાર્ધ મેં ઉત્તરકુરુ મેં નીલ મહાગિરિ કે પાસ મહાધાતકી
વૃક્ષ હેં ઇન દોનોં કા પ્રમાણ જમ્બૂ વૃક્ષ કે બરાવર હેં યે દોનોં હી
વૃક્ષ સર્વાધિક સુન્દર હેં ઇન પર ક્રમશઃ સુદર્શન ઓર પ્રિયદર્શન
નામ કે દો મહર્દ્ધિક આદિ વિશેષણોં સે ભરે હુએ દેવ રહતે હેં । ઇન

તંહિં પપ્પસે ધાયઈરુક્ષા ધાયઈવણ્ણા ધાયઈસંડા ણિચ્છં કુસુમિયા જાવ ઉવસોમે
માણા ચિદંતિ’ હે ગૌતમ ! ધાતકીચ્છંડ દ્વીપમાં સ્થળે સ્થળે ધાતકી એ નામના
વૃક્ષો અર્થાત્ આંખળાનાવૃક્ષો, ધાતકીના વનો અને ધાતકીના વનપંડો સદા
કુસુમિત રહે છે. યાવત્ સૌથી વધારે સુંદર લાગે છે. અર્થાત્ તે ત્રણે ઉપમાને
યોગ્ય બનેલ છે. એ કારણથી આ દ્વીપનું નામ ધાતકીચ્છંડ દ્વીપ એ પ્રમાણે
થયેલ છે. તથા ‘ધાયઈ મહાધાયઈ રુક્ષેસુ સુદંસણા, પિયદંસણા દુવે દેવા
મહદ્વિયા જાવ પલિઓવમઠિઈયા પરિવસંતિ’ આ ધાતકીચ્છંડના પૂર્વાર્ધમાં
ઉત્તર કુરુક્ષેત્રમાં નીલગિરીની પાસે ધાતકી નામનું વૃક્ષ છે. તથા ધાતકીચ્છંડના
પશ્ચિમાર્ધમાં ઉત્તરકુરુ ક્ષેત્રમાં નીલમહાગિરિની પાસે મહાધાતકી વૃક્ષ છે. આ
બન્નેનું પ્રમાણ જમ્બૂ વૃક્ષની બરાબર છે. એ બેઉ વૃક્ષો સૌથી વધારે સુંદર
છે. તેની ઉપર ક્રમશઃ સુદર્શન અને પ્રિયદર્શન એ નામના મહર્દ્ધિક વિગેરે

સંપરિવસતઃ । ‘સે તેણદ્વેષં ગોયમા ! एवं युच्चइ धायइसंडे दीवे २’ तत्-तस्मात् तेन तेनार्थेन धातकीषण्डोपलक्षितो द्वीपो धातकीखण्डद्वीप इत्येवमुच्यते । ‘अदुत्तरं च णं गोयमा ! जाव णिच्चे’ अथान्तरं विद्धि गौतम ! यो नासीन्नास्ति न भविष्यतीति दोत्र त्रयशून्यो धातकीषण्डो नित्योऽस्ति आसीत्-भविष्यति च यावत् शाश्वतः० ।

सम्प्रति-चन्द्रादि वक्तव्यतामाह-‘धायइसंडेणं भंते ! दीवे कइ चंदा पभा-
सिंसु वा ३ कइ सूरिया तर्विसु वा ३ कइ महग्गहा चारं चरिसु वा-३ कइ
नक्खत्ता जोगं जोइंसु वा-३ कइ तारागणकोडाकोडीओ सोभेसु वा-३’ हे
भदन्त ! धातकीषण्डे खलु पुरा-ऽधुनाऽऽगमिष्यति च कालत्रये कियन्तश्चन्द्राः

દેવોં કી એક એક પલ્લ્ય કી સ્થિતિ હૈ ‘સે તેણદ્વેષં ગોયમા૦’ હિસ નિમિત્ત
સે બી હે ગૌતમ ! હિસ દ્વીપ કા નામ ધાતકીખંડ દ્વીપ હો ગયા હૈ
‘અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા !’ અથવા હે ગૌતમ ! ‘જાવ ણિચ્ચે’ એસા જો
યહ કારણ હિસ દ્વીપ કે નામ હોને કા બતાયા હૈ ઉસકે અતિરિક્ત
એક યહ બી કારણ હૈ કિ યહ દ્વીપ એસે નામ સે યુક્ત અનાદિ કાલ સે
હી ચલા આ રહા હૈ ક્યોંકિ યહ પહિલે હિસ નામ વાલા નહીં થા એસા
નહીં હૈ, વર્તમાન મેં બી યહ એસે નામ વાલા નહીં હૈ એસા બી નહીં
હૈ તથા ભવિષ્યત્ કાલ મેં યહ એસે નામ વાલા નહીં રહેગા એસા
બી નહીં હૈ યહ તો એસે નામ વાલા પહિલે થા અબ બી હૈ ઓર આગે
બી રહેગા અતઃ યહ નિત્ય યાવત્ શાશ્વત હૈ ‘ધાયइ णं भंते ! दीवे
कइ चंदा पभासिंसु वा ३’ हे भदन्त ! धातकीखण्ड द्वीप में कितने
चन्द्रमाओं ने प्रकाश दिया है ? अब भी वहां कितने चन्द्रमा प्रकाश

વિશેષણો વાળા એ દેવો ત્યાં રહે છે. એ દેવોની સ્થિતિ એક એક પલ્લ્યની છે.
‘સે તેણદ્વેષં ગોયમા !’ આ કારણથી પણ હે ગૌતમ ! આ દ્વીપનું નામ ધાત-
કીખંડ દ્વીપ એ પ્રમાણે થયેલ છે ‘અદુત્તરં ચ ણં’ અથવા હે ગૌતમ ! ‘જાવ
ણિચ્ચે’ આ દ્વીપનું એ પ્રમાણેનું નામ હોવાનું કહ્યું તે શિવાય એક એ પણ
કારણ છે કે આ દ્વીપનું એ પ્રમાણેનું નામ અનાદિ કાળથી જ આલ્યું આવે
છે. કેમકે-આ દ્વીપ પહેલાં એ નામ વાળો ન હતો તેમ નથી. વર્તમાનમાં પણ
તે એવા નામ વાળો નથી તેમ પણ નથી. તથા ભવિષ્યકાળમાં એ આવા નામ
વાળો રહેશે નહીં તેમ પણ નથી. એ તો એવા નામવાળો પહેલાં હતો અને
વર્તમાનમાં છે તથા ભવિષ્યમાં પણ એજ નામ વાળો રહેશે જ તેથી તે
નિત્ય યાવત્ શાશ્વત છે. ‘ધાયइ णं भंते ! दीवे कइ चंदा पभासिंसु वा ३’ હે ભગવન્ !
ધાતકીખંડ દ્વીપમાં કેટલા ચંદ્રમાઓએ પ્રકાશ આપ્યો છે ? વર્તમાનમાં પણ

પ્રભાસમાળા આસન્-સન્તિ-ભવિષ્યન્તિ-? કતિ વા સૂર્યા અતપન્-તપન્તિ-
તપિષ્યન્તિ ? કતિ વા મહાગ્રહા ચારં ચરિષ્ણવો-ડભવન્-ભવન્તિ-ભવિષ્યન્તિ ?
કતિ નક્ષત્રાણિ યોગમયુજ્જન્-યુજ્જન્તિ-યોક્ષ્યન્તિ ? કતિ તારાગણાનાં કોટિ-
કોટ્યોડશોભન્ત-શોભન્તે-શોભિષ્યન્તે પ્રશ્નસંઘઃ ? લઘુનાડક્ષરેણ સમાધત્તે ભગ-
વાન્-‘ગોયમા ! વારસ ચંદા પમાસિસુ વા ૩, એવં ચઢવીસં સસિ-રવિણો

દેતે હૈં ? ભવિષ્યત્ મેં કિતને ચન્દ્રમા વહાં પ્રકાશ દેગે ? હસી તરહ
‘કહ સૂરિયા તવિંસુ વા ૩’ કિતને સૂર્યોં ને વહાં અપના તાપ દિયા હૈ ?
વર્તમાન મેં વહાં કિતને સૂર્ય તાપ દેતે હૈં ઓર ભવિષ્યત્ મેં મી વહાં
કિતને સૂર્ય તાપ દેગે ? ‘કહ મહગ્ગહા ચારં ચરિંસુ વા ૩’ હસી પ્રકાર
વહાં કિતને મહાગ્રહોં ને અપની ચાલ ચલી હૈ ? અબ મી વહાં કિતને
મહાગ્રહ ચાલ ચલતે હૈં ? ઓર ભવિષ્યત્ મેં મી વહાં કિતને મહાગ્રહ
અપની ચાલ ચલેગે ? ‘કહ નક્ષત્તા જોગં જોઈંસુ વા ૩’ હસી પ્રકાર
વહાં કિતને નક્ષત્રોં કા યોગ હુઆ હૈ ? અબ મી કિતને નક્ષત્રોં કા
વહાં યોગ હોતા હૈ ઓર ભવિષ્યત્ મેં મી વહાં કિતને નક્ષત્રોં
કા યોગ હોગા ? ‘કહ તારાગણ કોડાકોડીઓ સોમંસુ વા ૩’ હસી
તરહ વહાં કિતને કોડાકોડી તારાગણ શોભિત હુઅ હૈં ? અબ મી
કિતને કોડાકોડી તારાગણ વહાં શોભિત હોતે હૈં ઓર ભવિષ્યત્ મેં
મી વહાં કિતને કોડાકોડી તારાગણ શોભિત હોંગે ? હસ કે ઉત્તર
મેં પ્રભુ ગૌતમ સે કહતે હૈં-‘ગોયમા ! વારસ ચંદા પમાસિસુ વા ૩’

ત્યાં કેટલા ચંદ્રમાઓ પ્રકાશ આપે છે ? અને ભવિષ્યમાં કેટલા ચંદ્રમાઓ
ત્યાં પ્રકાશ આપશે ? એજ પ્રમાણે ‘કહ સૂરિયા તવિંસુ વા ૩’ કેટલા સૂર્યોંએ
ત્યાં પોતાનો પ્રકાશ આપ્યો છે ? વર્તમાનમાં ત્યાં કેટલા સૂર્યોં તાપ આપે છે ?
અને ભવિષ્યમાં પણ ત્યાં કેટલા સૂર્યોં પ્રકાશ આપશે ? ‘કહ મહગ્ગહા, ચારંચરિં
સુવા’ એ જ પ્રમાણે ત્યાં કેટલા મહાગ્રહોંએ પોતાની ચાલ ચાલી છે ? વર્ત-
માનમાં ત્યાં કેટલા મહાગ્રહોં ચાલ ચાલે છે ? અને ભવિષ્યમાં પણ ત્યાં કેટલા
મહાગ્રહોં પોતાની ચાલ ચાલશે ? ‘કહ નક્ષત્તા જોગં જોઈંસુવા ૩’ એજ પ્રમાણે
કેટલા નક્ષત્રોંએ ત્યાં યોગ થયેલ છે ? વર્તમાનમાં ત્યાં કેટલા નક્ષત્રોંએ યોગ
થાય છે ? અને ભવિષ્યમાં પણ ત્યાં કેટલા નક્ષત્રોંએ યોગ થશે ? ‘કહ તારાગણ-
કોડાકોડીઓ સોમંસુ વા ૩’ એજ પ્રમાણે ત્યાં કેટલા કોડાકોડી તારા ગણો
શોભેલા છે ? વર્તમાનમાં પણ કેટલા તારાગણો ત્યાં શોભે છે ? અને ભવિષ્ય
કાળમાં પણ ત્યાં કેટલા કોડાકોડી તારાગણો શોભિત થશે ? આ પ્રશ્નના ઉત્ત-
રમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! વારસ ચંદા પમાસિસુ વા ૩’

નવચત્તસયા ય તિન્ની છત્તીસા એગં ચ ગહસહસ્સં છપ્પન્નં ધાયઙ્સંઢે । અદ્દેવ
સયસહસ્સા તિન્નિ સહસ્સાઈ સત્ત ય સહસ્સાઈ ધાયઙ્સંઢે દીવે તારાગણ કોડિ-
કોડીણં સોમેંસુ વા-૩' હે ગૌતમ ! દ્વાદશચન્દ્રાઃ અનઘતભૂતેઽઘતનેઽનઘતને
ભવિષ્યતિ ચ પ્રભાસિતવન્તઃ, પ્રમાસન્તે, પ્રભાસિષ્યન્તે, એવં ચતુર્વિંશં શશિ-
રવયઃ, નક્ષત્રશતાનિ ચ પટ્ટત્રિશાનિ ચન્દ્રમસા સૂર્યેણ ચ સાર્ધં યોગમયુજ્જન્-
યુજ્જન્તિ-યોક્ષ્યન્તિ, તત્ર પટ્ટત્રિશાનિ નક્ષત્રાણાં શતાનિ એકૈકસ્ય શશિનઃ પરિ-
વારેઽષ્ટાવિંશતે નક્ષત્રાણાં સદ્ભાવાત્ । એવં ચ-પટ્ટપચ્ચાશદધિકં મહાગ્રહસહસ્સં
ચારં ચરિણ્ણવો ધાતકીપણ્ઢે ? એકૈકસ્ય શશિનઃ પરિવારેઽષ્ટાશીતે મહાગ્રહાણાં

હે ગૌતમ ! ધાતકીખણ્ઢ મેં ૧૨ ચન્દ્રમાઓં ને પહિલે પ્રકાશ દિયા હૈ
અવ ભી વે હતને હી પ્રકાશ દેતે હૈં ઓર આગે ભી વે હતને હી પ્રકાશ
દેગે 'એવં ચત્તવીસં સસિરવિણો' હસી તરહ વહાં ૧૨ સૂર્ય પહિલે તપે
હૈં હતને હી વે વહાં અવ ભી તપતે રહતે હૈં ઓર આગે ભી વે હતને હી
વહાં પર તપેગેં હસ પ્રકાર ચન્દ્ર ઓર સૂર્ય મિલકર વે વહાં ૨૪ કહે
ગયે હૈં । કહા ભી હૈ-

‘વારસ ચંદા સૂરા નવચત્ત સતાય તિન્નિ છત્તીસા ।

એગં ચ ગહસહસ્સં છપ્પન્નં ધાયઙ્સંઢે’

વારહ ચન્દ્ર એવં વારહ સૂર્ય તથા તીન સૌ

છત્તીસ નક્ષત્ર એક હજાર છપ્પનગ્રહ

‘અદ્દેવ સયસહસ્સા તિન્નિ સહસ્સાય સત્તય સયાઠ ।

ધાયઙ્સંઢે દીવે તારાગણ કોડાકોડીઓ’

આઠ લાખ તીન હજાર સાત સૌ કોડાકોડી તારા વહાં શોભિત
હુએ હૈ શોભિત હોતે રહે હૈં ઓર શોભિત હોંગે । એક એક ચન્દ્રમા કે

હે ગૌતમ ! ધાતકીખણ્ઢમાં ૧૨ ખાર ચંદ્રમાઓએ પહેલાં પ્રકાશ આપેલ છે.
વર્તમાનમાં પણ તે ખાર ચંદ્રમાઓ જ પ્રકાશ આપે છે. અને ભવિષ્ય કાળમાં
પણ એટલાજ ચંદ્રો ત્યાં પ્રકાશ આપશે. ‘એવં ચત્તવીસં સસિરવિણો’ એજ પ્રમાણે
ત્યાં ૧૨ ખાર સૂર્યો પહેલાં તપ્યા હતા. એટલા જ સૂર્યો ત્યાં વર્તમાનમાં પણ
તપે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ એટલા જ સૂર્યો ત્યાં તપશે, એ રીતે ચંદ્રો અને
સૂર્યો મળીને ત્યાં ૨૪ ચોવીસ થાય છે. કહ્યું પણ છે-‘વારસચંદાસૂરા નવચત્ત સતાય
તિન્નિ છત્તીસા એગં ચ ગહસહસ્સં છપ્પન્નં ધાયઙ્સંઢે’ ત્રણસો છત્તીસ ૩૩૬ નક્ષત્રો
૧૦૫૬ એક હજાર અને છપ્પન ગ્રહો ‘અદ્દેવ સયસહસ્સા તિન્નિ સહસ્સાય સત્તય
સયાઠ’ તથા આઠ લાખ ત્રણ હજાર સાતસો કોડાકોડી તારાઓ ત્યાં પહેલાં
શોભેલા છે ? વર્તમાનમાં શોભે છે. અને શોભિત થશે. એક એક ચંદ્રમાનાં
પરિવારમાં ૨૮ અઠ્યાવીસ ૨૮ અઠ્યાવીસ નક્ષત્રો હોય છે. તેથી નક્ષત્રોની

ભાવાત્ ! અષ્ટૌ શતસહસ્રાણિ-ત્રીણિ સહસ્રાણિ સપ્તશતાનિ ધાતકીર્ણન દ્વીપે તારાગણકોટિકોટીનાં શોભાવન્તિ-અભવન્ શોભન્તે-શોભિષ્યન્તે એતદપિ-એક-શશિનસ્તારા પરિમાણં દ્વાદશભિર્ગુણયિત્વા ભાવનીયમ્ । ઉક્તञ्च—

‘વારસ ચંદા સૂરા નવલ્લત્તસયા ય તિન્નિ છત્તીસા ।

એગં ચ ગ્રહસહસ્સં છપ્પન્નં ધાયડસંઢે ॥૧॥

અદ્દેવ સયસહસ્સા તિન્નિ સહસ્સા ય સત્ત ય સયાડ ।

ધાયડસંઢે દીવે તારાગણ કોઢિકોઢીઓ ॥૨॥

છાયા-દ્વાદશચન્દ્રાઃ સૂર્યાઃ નક્ષત્ર શતાનિ ચ ત્રીણિ ષટ્ત્રિંશાણિ ।

એકં ચ ગ્રહસહસ્સં ષટ્પંચાશદ્ ધાતકીર્ણન ॥૧॥

અષ્ટૌ શતસહસ્રાણિ ત્રીણિસહસ્રાણિ ચ સપ્ત ચ શતાનિ તુ ।

ધાતકીર્ણન દ્વીપે તારાગણ કોટિકોટયઃ ॥૨॥ ઇતિ ॥૧૫॥

અથ કાલોદસમુદ્ર વક્તવ્યતા—

મૂલમ્—ધાયડસંઢં ણં દીવં કાલોણ ણામં સમુદ્દે-વટ્ટે વલ-
યાગારસંઠાણસંઠિણ સઠ્ઠવઓ સમંતા સંપરિવિલ્લતા ણં ચિટ્ઠુડ્ ।
કાલોણ ણં સમુદ્દેકિં સમચક્કવાલસંઠાણસંઠિણ વિસમચક્કવાલ
સંઠાણસંઠિણ ? ગોયમા ! સમચક્કવાલસંઠાણસંઠિણ નો વિસમ-
ચક્કવાલસંઠાણસંઠિણ । કાલોણ ણં મંતે ! સમુદ્દે કેવડયં ચક્ક
વાલવિલ્લંભેણં કેવડયં પરિલ્લેવેણં પન્નત્તે ? ગોયમા ! અટ્ટ
જોયણસયસહસ્સાઈં ચક્કવાલવિલ્લંભેણં એકાણડડ જોયણ-
સયસહસ્સાઈં સત્તરિ સહસ્સાઈં છચ્ચ પંચુત્તરે જોયણસણ કિંચિ
વિસેસાહિણ પરિલ્લેવેણં પન્નત્તે । સે ણં એગાણ પડમવરવેડયાણ

પરિવાર મેં ૨૮ નક્ષત્ર હોતે હેં ઇસલિયે નક્ષત્રોં કી સંખ્યા તીન સૌ
છત્તીસ કહી ગઈ હૈ એક એક શશિ કે પરિવાર મેં ૮૮-૮૮ મહાગ્રહ
હોતે હેં ઇસ લિયે એક હજાર છપ્પન મહાગ્રહ કહે ગયે હેં એક શશિ કા
પરિવાર ૧૨ સે ગુણા કરકે નિકાલ લેના ચાહિયે । ॥૧૬॥

સંખ્યા ૩૩૬ ત્રણસો છત્રીસ કહેલી છે. એક એક ચંદ્રના પરિવારમાં ૮૮-
અઠ્યાસી મહાગ્રહો હોય છે. તેથી એક હજાર અને છપ્પન મહાગ્રહો કહેલા
છે. એક ચંદ્રનો તારા પરિવાર ૧૨ ગાર ગણો કરીને કહેવો જોઈએ. ॥ સૂ. ૬૫ ॥

एगेणं वणसंडेणं दोण्ह वि वण्णओ । कालोयस्स णं भंते !
समुद्दस्स कइ दारा पन्नत्ता गोयमा ! चत्तारि दारा पन्नत्ता तं
जहा-विजए वेजयंते-जयंते अवराजिए । कहि णं भंते । कालो-
यस्स समुद्दस्स विजए णामं दारे पन्नत्ते ? गोयमा ! कालोए
समुद्दे पुरत्थिमपेरंते पुक्खरवरदीवपुरत्थिमद्धस्स पच्चत्थिमेणं
सीओदाए महाणईए उप्पि एत्थ णं कालोयस्स समुद्दस्स
विजए णामं दारे पणत्ते । अट्ठेव जोयणाइं तं चेव पमाणं
जाव रायहाणीओ । कहि णं भंते ! कालोयस्स समुद्दस्स वेज-
यंते णामं दारे पन्नत्ते ? गोयमा ! कालोयसमुद्दस्स दक्खिण-
पेरंते पुक्खरवरदीवस्स दक्खिणद्धस्स उत्तरेणं एत्थ णं कालोय-
समुद्दस्स वेजयंते नामं दारे पन्नत्ते । कहि णं भंते ! कालोय-
समुद्दस्स जयंते नामं दारे पणत्ते ? गोयमा ! कालोयसमु-
द्दस्स पच्चत्थिमपेरंते पुक्खरवरदीवस्स पच्चत्थिमद्धस्स पुरत्थि-
मेणं सीयाए महाणईए उप्पि जयंते णामं दारे पन्नत्ते । कहि णं
भंते ! अपराइए णामं दारे पन्नत्ते ? गोयमा ! कालोयसमुद्दस्स
उत्तरद्धपेरंते पुक्खरवरदीवोत्तरद्धस्स दाहिणओ एत्थ णं कालोय-
समुद्दस्स अपराजिए णामं दारे पन्नत्ते सेसं तं चेव । कालोय-
स्स णं भंते ! समुद्दस्स दारस्स य २ एस णं केवइयं २ अवा-
हाए अंतरे पन्नत्ते ? गोयमा ! बावीससयसहस्सा चाणउइ
खलु भवे सहस्साइं । छच्च सया छायाला दारंतरं तिन्नि
कोसा य ॥१॥ दारस्स य अवाहाए अंतरे पन्नत्ते । कालोयस्स
णं भंते ! समुद्दस्स पएसा पुक्खरवर दीव० तहेव । एवं पुक्ख-
रवरदीवस्स वि जीवा उदाइत्ता २ तहेव भाणियव्वं । से केण-
ट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ कालोए समुद्दे २ गोयमा ! कालोयस्स णं
समुद्दस्स उदगे आसले-मासले-पेसले कालए भासरासि
वण्णामे पगईए उदगरसेणं पन्नत्ते काल-महाकाला एत्थ दुवे

देवा महद्द्वीया जात्र पलिओवमट्टिईया परिवसंति, से तेणट्टेणं
गोयमा ! जात्र णिच्चे । कालोए णं भंते ! समुदे कइ चंदा
पभासिंसु वा ? पुच्छा ? गोयमा ! कालोए णं समुदे वायालीसं
चंदा पभासिंसु वा ३ वायालीसं चंदा वायालीसं च दिणयरा
दिता । कालोदधिम्मि एए चरंति संबच्छेस्तागा ॥१॥ णवख-
त्ताण सहस्सं एगं वावत्तरं च सयमण्णं । छच्च सया छण्णउया
महागहा तिण्णि य सहस्सा ॥२॥ अट्टावीसं कालोदहिम्मि
बारस य सयसहस्साइं । नव य सया पन्नासा तारागण कोडी-
कोडी णं ॥३॥ सोभेसु वा ३ ॥सू० ९६॥

छाया-धातकीखण्डं खलु द्वीपं कालोदो नाम समुद्रो वृत्तो बलयाकारसंस्थान-
संस्थितः सर्वतः समन्तात्संपरिक्षिप्य खलु तिष्ठति । कालोदः खलु समुद्रः
किं समचक्रवालसंस्थानसंस्थितः विषमचक्रवालसंस्थानसंस्थितः ? गौतम ! सम-
चक्रवालसंस्थानसंस्थितो-नो विषमचक्रवालसंस्थानसंस्थितः । कालोदः खलु
भदन्त ! समुद्रः कियता चक्रवालविष्कम्भेण-कियता परिक्षेपेण प्रज्ञप्तः ? गौतम !
अष्टौ योजनशतसहस्राणि चक्रवालविष्कम्भेण एकनवति योजनशतसहस्राणि
सप्ततिः सहस्राणि पट्टच-पंचोत्तरयोजनशतानि किञ्चिद् विशेषाधिकानि परिक्षे-
पेण प्रज्ञप्तः । स खल्वेकया पद्मवरवेदिकया वनपण्डेनैकेन द्वयोरपि वर्णकः । कालो-
दस्य खलु भदन्त ! समुद्रस्य कति द्वाराणि प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! चत्वारि द्वाराणि
प्रज्ञप्तानि तद्यथा-विजयं-वैजयन्तं-जयन्तमपराजितञ्च, कुत्र खलु भदन्त !
कालोदस्य समुद्रस्य विजयं नाम द्वारं प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! कालोदसमुद्रे पूर्वपर्यन्ते
पुष्करवरद्वीपपूर्वार्धस्य पश्चिमेन शीतोदायाः महानद्याः उपरि अत्र खलु कालोद-
समुद्रस्य विजयं नाम द्वारं प्रज्ञप्तम् अष्टावेव योजनानि तदेव प्रमाणं यावद् राज-
धान्यः । कुत्र खलु भदन्त ! कालोदसमुद्रस्य वैजयन्तं नाम द्वारं प्रज्ञप्तम् ! गौतम !
कालोदसमुद्रस्य दक्षिणपर्यन्ते पुष्करवरद्वीपस्य दक्षिणार्धस्योत्तरेणाऽत्र खलु
कालोदसमुद्रस्य वैजयन्तं नाम द्वारं प्रज्ञप्तम् । कुत्र खलु भदन्त ! कालोदसमुद्रस्य
जयन्तं नाम द्वारं प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! कालोदसमुद्रस्य पश्चिमपर्यन्ते पुष्करवर-
द्वीपस्य पश्चिमार्धस्य पूर्वेण शीताया महानद्याः उपरि जयन्तं नाम द्वारं प्रज्ञप्तम् ?
कुत्र खलु भदन्त ! अपराजितं नाम द्वारं प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! कालोदसमुद्रस्योत्त-
रार्धपर्यन्ते पुष्करवरद्वीपोत्तरार्धस्य दक्षिणतोऽत्र खलु कालोदसमुद्रस्याऽपराजितं

નામ દ્વારં પ્રજ્ઞસમ્ શેષ તદેવ । કાલોદસ્ય ચ્ચલુ ભદન્ત ! સમુદ્રસ્ય દ્વારસ્ય ચ ઇતત્
 ચ્ચલુ કિયત્ અવાધયાઽન્તરં પ્રજ્ઞસમ્ ગૌતમ ! દ્વાવિંશતિઃ શતસહસ્રાણિ દ્વિનવતિઃ
 ચ્ચલુ ભવતિ સહસ્રાણિ । પદ્મચત્વારિંશાનિ દ્વારાન્તરં ત્રયઃ ક્રોશાશ્ચ ॥૧॥ દ્વારસ્ય
 ચ દ્વારસ્યાઽવાધયાઽનન્તરં પ્રજ્ઞસમ્ । કાલોદસ્ય ચ્ચલુ ભદન્ત ! સમુદ્રસ્ય પ્રદેશાઃ
 પુષ્કરવરદ્વીપઃ તથૈવ એવં-પુષ્કરવરદ્વીપસ્યાપિ જીવા ઉદ્રાય-૨ તથૈવ ભણિતવ્યમ્ ।
 તત્કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે કાલોદઃ સમુદ્રઃ ૨ ગૌતમ ! કાલોદસ્ય ચ્ચલુ
 સમુદ્રસ્યોદકમ્ આસલમ્-માંસલમ્-પેશલં-કાલં-કાલં-ભાપરાશિવર્ણામ્ પ્રકૃત્યા
 -ઉદકરસેણ પ્રજ્ઞસમ્ કાલ-મહાકાલાવત્રઙ્ગો દેવૌ મહદ્દિકૌ યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિકૌ
 પરિવસતઃ તત્કેનાર્થેન ગૌતમ ! નિત્યઃ । કાલોદે ચ્ચલુ ભદન્ત ! સમુદ્રે કતિ ચન્દ્રાઃ
 પ્રભાસિતવન્તઃ-૩ પૃચ્છા ? ગૌતમ ! કાલોદે ચ્ચલુ સમુદ્રે દ્વાચત્વારિંશચ્ચન્દ્રાઃ પ્રભા-
 સિતવન્તઃ-૩ દ્વાચત્વારિંશચ્ચન્દ્રાઃ દ્વાચત્વારિંશચ્ચ દિનકરાદિત્યાઃ કાલોદધૌ
 એતે ચરન્તિ સંવદ્ધલેશ્યાકાઃ ? અષ્ટાવિંશતિશ્ચ કાલોદધૌ દ્વાદશ ચ શતસહસ્રાણિ
 નવ ચ શતાનિ પંચાશદ્-તારાગણકોટિકોટીનામ્ પ્રભાસિતવન્તઃ ૩ ॥૯૬॥

ટીકા-‘ધાયઃસંઢં ણં દીવં કાલોઽ ણામં સમુદ્દે વટ્ટે વલયાગારસંઠાણસંઠિઽ
 સચ્ચઓ સમંતા સંપરિક્ષિત્તાણં ચિદ્દુઃ’ વૃત્તો વલયાકારસંસ્થાનસંસ્થિતો યઃ
 કાલોદો નામ સમુદ્રઃ સ ચ ધાતકીચ્છંદં નામવન્તં ચ્ચલુ દ્વીપં સર્વતઃ પ્રાકાર-
 રૂપેણ સમન્તાચ્ચતુર્દિગ્વિદિક્ષુ સંપરિક્ષિપ્ય-વેષ્ટયિત્વા તિષ્ઠતિ । ‘કાલોદેણં
 સમુદ્દે કિં સમચક્કવાલસંઠાણસંઠિઽ વિસમચક્કવાલસંઠાણસંઠિઽ ? ગોયમા !

કાલોદસમુદ્ર વક્તવ્યતા-

‘ધાયઃસંઢં ણં દીવં કાલોદે ણામં સમુદ્દે વટ્ટે વલયાગાર સંઠાણ-
 સંઠિતે સચ્ચતો સમંતા સંપરિક્ષિત્તા ચિદ્દુઃ’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ-ધાતકીચ્છંદ દ્વીપ કો ચારોં ઓર સે ઘેર કર રહા હુઆ
 કાલોદ સમુદ્ર હૈ યહ સમુદ્ર ગોલ હૈ ઓર હસી સે હસકા આકાર
 ગોલ વલય કે જૈસા હો ગયા હૈ ‘કાલોદેણં સમુદ્દે કિં સમચક્કવાલ
 સંઠાણસંઠિતે વિસમ૦’ હે ભદન્ત ! કાલોદસમુદ્ર કા આકાર કયા

કાલોદ સમુદ્રનું વર્ણન

ટીકાર્થ-‘ધાયઃસંઢં ણં દીવં કાલોદે ણામં સમુદ્દે વટ્ટે વલયાગારસંઠાણસંઠિઽ
 સચ્ચઓ સમંતા સંપરિક્ષિત્તાણં ચિદ્દુઃ’ ધાતકીચ્છંદ દ્વીપને આરે ણાણુએથી
 ઘેરીને કાલોદ સમુદ્ર રહે છે. આ સમુદ્ર ગોળ છે. અને તેનો આકાર ગોળ
 વલયના આકાર જેવો છે. ‘કાલોદેણં સમુદ્દે કિં સમચક્કવાલસંઠાણસંઠિતે વિસમ-
 ચક્કવાલસંઠાણસંઠિતે’ હે ભગવન્ કાલોદ સમુદ્રનો આકાર શું સમચક્કવાલવાળો છે ?

સમચક્રવાલસંઠાણસંઠિએ નો વિસમચક્રવાલસંઠાણસંઠિએ' કાલોદો નામવાન
 યલુ સમુદ્રઃ કિં સમચક્રવાલસંસ્થાનસંસ્થિતઃ કિં વા વિષમસંસ્થાનેન સંસ્થિતઃ ?
 ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! સમચક્રવાલસંસ્થાનસંસ્થિતઃ નો કદાપિ-વિષમેણ સંસ્થા-
 નેન સંસ્થિતઃ । 'કાલોદેણં મંતે ! સમુદે કેવદ્યં ચક્રવાલવિક્ષંભેણં કેવદ્યં
 પરિક્ષેવેણં પન્નત્તે ? ગોયમા ! અટ્ટજોયણસયસહસ્સાઈં ચક્રવાલવિક્ષંભેણં
 એકાણડઈ જોયણસયસહસ્સાઈં સત્તરિસહસ્સાઈં છચ્ચ પંચુત્તરે જોયણસએ કિંચિ
 વિસેસાહિએ પરિક્ષેવેણં પન્નત્તે' હે મદન્ત ! કાલોદો નામ સમુદ્રઃ યલુ કિયતા
 ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ-કિયતા ચ પરિક્ષેપેણ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! અટ્ટ-
 યોજનશતસહસ્સાણિ એકનવતિ યોજનશતસહસ્સાણિ ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેન સપ્તતિઃ
 સહસ્સાણિ પદ ચ પંચોત્તરાણિ-શતાનિ કિંચિ દ્વિશેપાધિકાનિ પરિક્ષેપેણ પ્રજ્ઞપ્તઃ ।
 એકશ્ચ યોજનસહસ્સમુદ્ધેધેનેતિ ગમ્યતે, ઉક્તશ્ચ-

સમચક્રવાલ વાલા હૈ, યા વિષમ ચક્રવાલ વાલા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુ
 કહતે હૈં-'ગોયમા ! સમચક્રવાલ૦ ણો વિસમચક્રવાલ સંઠિતે' હે
 ગૌતમ ! કાલોદ સમુદ્ર કા આકાર સમચક્રવાલ વાલા હૈ વિષમચક્ર-
 વાલ વાલા નહીં હૈ 'કાલોદેણં મંતે ! સમુદે કેવતિયં ચક્રવાલવિક્ષં-
 ભેણં કેવતિયં પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે' હે મદન્ત ! કાલોદ સમુદ્ર કા
 ચક્રવાલ વિષ્કમ્ભ કિતના હૈ ? ઓર ઇસકી પરિધિ કા પ્રમાણ કિતના
 હૈ ? 'ગોયમા ! અટ્ટ જોયણસયસહસ્સાઈં, ચક્રવાલ વિક્ષંભેણં એકાણ-
 ડતિજોયણ સયસહસ્સાઈં સત્તરિ સહસ્સાઈં છચ્ચ પંચુત્તરે જોયણસતે
 કિંચિ વિસેસાહિએ પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે' ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈં-હે
 ગૌતમ ! કાલોદ સમુદ્ર કા ચક્રવાલ વિષ્કમ્ભ આઠ લાખ યોજન કા
 હૈ ઓર ઇસકી પરિધિ કા પ્રમાણ એકાનવે લાખ સતરહ હજાર છ સૌ

કે વિષમ ચક્રવાલ વાળો છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે
 છે કે-'ગોયમા ! સમચક્રવાલ સંઠાણ સંઠિતે ણો વિસમચક્રવાલ સંઠાણ સંઠિતે'
 હે ગૌતમ ! કાલોદ સમુદ્રનો આકાર સમચક્રવાલ વાળો છે, વિષમ ચક્રવાલવાળો
 નથી. 'કાલોદેણં મંતે ! સમુદે કેવતિયં ચક્રવાલ વિક્ષંભેણં કેવતિયં પરિક્ષેવેણં
 પળ્લત્તે, હે ભગવન્ કાલોદ સમુદ્રનો ચક્રવાલ વિષ્કંભ કેવડો છે ? અને તેની
 પરિધિનું પ્રમાણ કેટલું છે ? 'ગોયમા ! અટ્ટ જોયણસયસહસ્સાઈં ચક્રવાલ-
 વિક્ષંભેણં એકાણડતિ જોયણસયસહસ્સાઈં સત્તરિસહસ્સાઈં છચ્ચ પંચુત્તરે જોય-
 સય કિંચિવિસેસાહિએ પરિક્ષેવેણં પળ્લત્તે' ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે
 ગૌતમ ! કાલોદ સમુદ્રનો ચક્રવાલ વિષ્કંભ આઠ લાખ યોજનનો છે
 પરિધિનું પ્રમાણ ૯૧ એકાણુ લાખ સત્તર હજાર છસો પંચ.

‘અદ્વૈવ સયસહસ્સા કાલોઓ ચક્કવાલઓ રુંદો ।

જોયણસહસ્સમેગં ઓગાહેણં મુણેયવ્વો ॥૧॥

ઇગનઉહ સયસહસ્સા હવંતિ તહ સત્તરીસહસ્સા ય ।

છચ્ચ સયા પંચહિયા કાલોય પરિરયો एसो ॥૨॥

છાયા-અદ્વૈવ શતસહસ્રાણિ કાલતશ્ચક્રવાલતો વિપુલાત્ ।

યોજનસહસ્ત્રમેકમવગાહેન જ્ઞાતન્યઃ ॥૧॥

एकनवतिः शतसहस्राणि भवन्ति तथा सप्ततिः सहस्राणि च ।

षट्शतानि पंचाधिकानि कालोदधिपरिरय एषः ॥૨॥

‘સે ણં ઇગાણ પડમવરવેહ્યાણ ઇગેણં વણસંડેણં દોણ્હવિ વણ્ણઓ’ સ સ્ખલુ કાલોદસમુદ્રઃ એકયા પદ્મવરવેદિકયા વનપણ્ડેનૈકેન ચ સર્વતઃ સમન્તાત્ સંપરિક્ષિતઃ દ્વયોરપ્યેતયોરત્ર વર્ણકઃ કથનીયઃ । ‘કાલોયસ્સ ણં મંતે ! સમુદ્ધસ્સ કહ

પચ્છત્તર યોજન સે કુછ અધિક હૈં । ‘સે ણં ઇગાણ પડમવરવેહ્યાણ ઇગેણં વણસંડેણં દોણ્હવિ વણ્ણઓ’ યહ કાલોદસમુદ્ર ચારોં ઓર સે એક પદ્મવરવેદિકા સે ઓર એક વનપણ્ડ સે ઘિરા હુઆ હૈં । યહાં દોનોં કા વર્ણન કર લેના ચાહિયે યહ પદ્મવરવેદિકા આઠ યોજન કી ઝંચી હૈં ઓર જગતી કે ઝપર સ્થિત હૈં કાલોદસમુદ્ર કે ચક્રવાલ વિષ્કમ્મ ઓર પરિક્ષેપ કે વિસ્તાર કે પ્રમાણ મેં યે દો ગાથાં હૈં ।

‘અદ્વૈવ સયસહસ્સા કાલોઓ ચક્કવાલઓ રુંદો ।

જોયણસહસ્સમેગં ઓગાહેણં મુણેયવ્વો’ ॥૧॥

ઇગનઉહ સયસહસ્સા હવંતિ તહસત્તરી સહસ્સા ।

છચ્ચ સયા પંચહિયા કાલો ય પરિરઓ एसो ॥૨॥

‘કાલોયસ્સ ણં મંતે ! સમુદ્ધસ્સ કહ દારા પન્નત્તા’ હે ભદન્ત !

કંધક વધારે છે. ‘સે ણં ઇગાણ પડમવરવેહ્યાણ ઇગેણં વણસંડેણં દોણ્હ વિ વણ્ણઓ’ આ કાલોદ સમુદ્ર ચારે બાજુથી એક પદ્મવર વેદિકાથી અને એક વનપણ્ડથી ઘેરાયેલ છે. અહીંયાં એ બન્નેનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ. આ પદ્મવર વેદિકા આઠ યોજનની ઉંચાઈ વાળી છે. અને તે જગતીની ઉપર રહેલ છે. કાલોદ સમુદ્રનો ચક્રવાલ વિષ્કંભ અને પરિક્ષેપના વિસ્તારના પ્રમાણમાં આ બે ગાથાઓ કહી છે.

‘અદ્વૈવ સયસહસ્સા કાલોઓ ચક્કવાલઓ રુંદો ।

જોયણ સહસ્સમેગં ઓગાહેણં મુણેયવ્વો ॥ ૧ ॥

ઇગનઉહ સયસહસ્સા હવંતિ તહ સત્તરિ સહસ્સા ।

છચ્ચસયા પંચહિયા કાલોય પરિરઓ एसो ॥ ૨ ॥

‘કાલોયસ્સ ણં મંતે ! સમુદ્ધસ્સ કહ દારા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ ! કાલોદ

દારા પન્નત્તા-ગોયમા ! ચત્તારિ દારા પન્નત્તા-તં જહા-વિજણે વેજયંતે જયંતે
અપરાજિણે' કાલોદસમુદ્રસ્ય ચલ્લ કતિદ્વારાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ભદન્ત ! ભગવાનાહ-હે
ગૌતમ ! ચત્તારિ દ્વારાણિ વિજય-વૈજયન્ત-જયન્તાઽપરાજિતાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ।
'કહિણં મંતે ! કાલોદસ્સ સમુદસ્સ વિજણે ણામં દારે પન્નત્તે' કુત્ર સ્થાને ચલ્લ
ભદન્ત ! કાલોદસમુદ્રસ્ય વિજયં નામ દ્વારં પ્રજ્ઞપ્તમાસ્તે ભગવાનાહ-'ગોયમા !
કાલોદે સમુદ્દે પુરત્થિમપેરંતે પુક્કરવરદીવપુરત્થિમદ્ધસ્સ પચ્ચત્થિમેણં સીયો-
દાણ મહાણદીણ ઉપ્પિ વિજણે ણામં દારે પન્નત્તે' હે ગૌતમ ! કાલોદસમુદ્રે પૂર્વાન્ત-
ભાગે પુષ્કરવરદ્વીપ પૂર્વાર્ધસ્ય પશ્ચિમાયાં મહાનદી સીતોદાયા ઊર્ધ્વમ્ કાલોદસમુ-
કાલોદસમુદ્ર કે કિતને દ્વાર કહેં ગયે હૈં ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં-હે
ગૌતમ ! 'ચત્તારિ દારા પન્નત્તા' કાલોદસમુદ્ર કે ચાર દ્વાર કહે ગયે
હૈં 'તં જહા' જિનકે નામ હસ પ્રકાર સે હૈં-'વિજણે, વેજયંતે, જયંતે,
અપરાજિણે' વિજય વૈજયન્ત જયન્ત ઓર અપરાજિત 'કહિ ણં મંતે !
કાલોદસ્સ સમુદસ્સ વિજયે ણામં દારે પણ્ણત્તે' હે ભદન્ત ! કાલોદ-
સમુદ્ર કા વિજયદ્વાર કહાં પર કહા ગયા હૈ 'ગોયમા ! કાલોદે સમુદ્દે
પુરત્થિમ પેરંતે પુક્કરવર દીવ પુરત્થિમદ્ધસ્સ પચ્ચત્થિમેણં સીતોદાણ
મહાણદીણ ઉપ્પિ એત્થ ણં કાલોદસ્સ સમુદસ્સ વિજણે ણામં દારે પણ્ણત્તે'
હે ગૌતમ ! કાલોદસમુદ્ર કે પૂર્વાન્ત ભાગ મેં જો પુષ્કર વરદ્વીપ હૈ
ઉસકે પૂર્વાર્ધ સે પશ્ચિમ મેં સીતોદા મહાનદી ઉપર કાલોદસમુદ્ર કા
વિજય દ્વાર હૈ 'અદ્દેવ જોયણાં તં ચેવ પમાણં' યહ આઠ યોજન કા
ઝંચા હૈ ઇત્યાદિ રૂપ સે હસકે સમ્બન્ધ કા કથન જમ્બૂદ્વીપ કે વિજય-

સમુદ્રના કેટલા દારો કહેલા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે
ગૌતમ ! 'ચત્તારિ દારા પણ્ણત્તા' કાલોદ સમુદ્રના ચાર દારો કહેવામાં આવેલ
છે. 'તં જહા' જેના નામે આ પ્રમાણે છે-'વિજણે, વેજયંતે, જયંતે, અપરાજિણે'
વિજય;-વૈજયન્ત, જયન્ત અને અપરાજિત 'કહિ ણં મંતે ! કાલોદસ્સ સમુદસ્સ
વિજણે ણામં દારે પણ્ણત્તે' હે ભગવન્ ! કાલોદ સમુદ્રનું વિજય નામનું દાર કયાં
આવેલ છે. 'ગોયમા ! કાલોદે સમુદ્દે પુરત્થિમપેરંતે પુક્કરવર દીવ પુરત્થિમદ્ધસ્સ
પચ્ચત્થિમેણં સીતોદાણ મહાણદીણ ઉપ્પિ એત્થ ણં કાલોદસ્સ સમુદસ્સ વિજણે ણામં દારે
પણ્ણત્તે' હે ગૌતમ ! કાલોદ સમુદ્રના પૂર્વાન્ત ભાગમાં જે પુષ્કરવર દ્વીપ છે.
તેના પૂર્વાર્ધથી પશ્ચિમમાં સીતોદા મહાનદીની ઉપર કાલોદ સમુદ્રનું વિજય
નામનું દાર છે. 'અદ્દેવ જોયણાં તં ચેવ પમાણં' એ આઠ યોજનની ઉંચાઈ
વાળું છે. વિગેરે રીતે તેના સળાંધી કથન જમ્બૂદ્વીપના વિજય દારના કથન
પ્રમાણે સમજ લેવું. 'જાવ રાયહાણીઓ' યાવત રાજધાની સુધીનું કથન અહીંયા

દ્રસ્ય વિજયદ્વારપ્રજ્ઞપ્તમ્, તત્ત્વ 'અદ્વૈવ જોયણાં તં ચૈવ પમાણં જાવ રાયહાણીઓ' અદ્વૈવ યોજનાનિ ઝર્ધ્વમુચ્ચરત્ત્વેનેત્યાદિ વિજયદ્વારસ્ય જંચૂદ્વીપગતસ્ય યથા પ્રમાણં યથા વા રાજધાની સર્વં તદેવ જ્ઞાતવ્યમ્ । 'કહિ ણં મંતે ! કાલોદસ્સ સમુદ્ધસ્સ વેજયંતે ણામં દારે પન્નત્તે ? ગોયમા ! કાલોદસમુદ્ધસ્સ દક્ષિણપેરંતે પુક્કરવર-દીવસ્સ દક્ષિણદ્વસ્સ ઉત્તરેણં એત્થણં કાલોયસમુદ્ધસ્સ વેજયંતે ણામં દારે પન્નત્તે' હે ભદન્ત ! કાલોદસમુદ્ધસ્ય ક્વ તુ સ્વલ્લુ વૈજયન્તં દ્વારમ્ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! કાલોદસમુદ્ધદક્ષિણાન્તે પુષ્કરવરદ્વીપદક્ષિણાર્ધસ્યોત્તરતોઽવ સ્વલ્લુ કાલોદસ્ય વૈજયન્તં નામ દ્વારમ્, તદપિ જમ્બૂદ્વીપગત વૈજયન્તદ્વારવદ્વક્તવ્યમ્, નવરં રાજધાની અન્યસ્મિન્ કાલોદે સમુદ્રે । 'કહિ ણં મંતે ! કાલોદસ્સ સમુદ્ધસ્સ જયંતે નામં દારે પન્નત્તે ? ગોયમા ! કાલોયસમુદ્ધસ્સ પચ્ચત્થિમપેરંતે પુક્કરવરદીવસ્સ પચ્ચત્થિમદ્ધસ્સ પુરત્થિમેણં સીયામ્ મદ્ધાણં ઈપ્પિ એત્થણં

દ્વાર કે જેસા હી જાનના ચાહિયે 'જાવ રાયહાણીઓ' યાવત્ રાજધાની તક કા કથન યહાં પર કર લેના ચાહિયે હમ્મ ઇસ વિષય પર પ્રકાશ ગ્રન્થ કે બઢ જાને કે ભય સે પુનઃ નહીં ડાલ રહે હૈં । 'કહિ ણં મંતે ! કાલોયસ્સ સમુદ્ધસ્સ વેજયંતે ણામં દારે પણ્ણત્તે' હે ભદન્ત ! કાલોદ-સમુદ્ધ કા વૈજયન્તદ્વાર કહાં પર કહા ગયા હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં—'ગોયમા ! કાલોદસમુદ્ધસ્સ દાક્ષિણપેરંતે પુક્કરવરદીવસ્સ દક્ષિણદ્વસ્સ ઉત્તરેણં એત્થ ણં કાલોયસમુદ્ધસ્સ વેજયંતે ણામં દારે પન્નત્તે' હે ગૌતમ ! કાલોદસમુદ્ધ કી દક્ષિણ દિશા કે અન્ત મેં પુષ્કર-વરદ્વીપ કે દક્ષિણાર્ધ કે ઉત્તર મેં કાલોદસમુદ્ધ કા વૈજયન્ત દ્વાર કહા ગયા હૈં 'કહિ ણં મંતે ! કાલોયસમુદ્ધસ્સ જયંતે ણામં દારે પન્નત્તે' હે ભદન્ત ! કાલોદસમુદ્ધ કા જો જયન્ત દ્વાર હૈં વહ કહાં પર કહા ગયા હૈં ? 'ગોયમા ! કાલોદસમુદ્ધસ્સ પચ્ચત્થિમપેરંતે પુક્કરવર-

કરી લેવું' જોઈએ. ગ્રંથ વિસ્તારના ભયથી તે કથન કરીથી અહીંયાં કહેલ નથી. 'કહિ ણં મંતે ! કાલોયસ્સ સમુદ્ધસ્સ વેજયંતે દારે પણ્ણત્તે' હે ભગવન્ કાલોદ સમુદ્ધનું વૈજયન્ત નામનું દ્વાર ક્યાં કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે 'ગોયમા ! કાલોદ સમુદ્ધસ્સ દક્ષિણપેરંતે પુક્કરવર દીવસ્સ ઉત્તરેણં એત્થ ણં કાલોય સમુદ્ધસ્સ વેજયંતે દારે પણ્ણત્તે' હે ગૌતમ ! કાલોદ સમુદ્ધની દક્ષિણ દિશાના અંતમાં પુષ્કરવર દ્વીપના દક્ષિણાર્ધની ઉત્તરમાં કાલોદ સમુદ્ધનું વૈજયન્તદ્વાર કહેવામાં આવેલ છે. 'કહિ ણં મંતે ! કાલોય સમુદ્ધસ્સ જયંતે ણામં દારે પણ્ણત્તે' હે ભગવન્ ! કાલોદ સમુદ્ધનું વૈજયન્ત નામનું દ્વાર છે તે ક્યાં આગળ આવેલ છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! કાલોયસમુદ્ધસ્સ

जयंते णामं दारे पन्नत्ते' हे भदन्त ! कालोदस्य समुद्रस्य कस्मिन् स्थले जयन्त-
द्वारम्-समाधत्ते-कालोदस्य पश्चिमान्ते पुष्करद्वीप पश्चिमार्धस्य पूर्वेण शीता-
महानद्याः उपरि यः प्रदेशः प्रथितस्तत्र कालोदसमुद्रस्य जयन्तद्वारं विजानीहि,
एतदपि जम्बूद्वीपगत जयन्तद्वारवत्, 'कहि णं भंते ! अपराजिए णामं दारे
पन्नत्ते ? गोयमा ! कालोदसमुद्रस्स उत्तरद्वेपरंते-पुक्खवरदीवोत्तरद्वस्स दाहि-
णओ एत्थणं कालोदसमुद्रस्स अपराजिए णामं दारे पन्नत्ते सेसं तं चेव' हे
भदन्त ! अपराजित द्वारं क्व खलु जानीयाम् ? उत्तरमाह भगवान्-कालोद-
समुद्रस्य उत्तरग्रान्तान्ते पुष्करद्वीपोत्तरार्धस्य दक्षिणस्याम् अत्र कालोदस्य स्थल-
विशेषेऽपराजितं नामद्वारं विजानीहि शेषं तद् विजयादि द्वाराणां जम्बूद्वीप-
गतानाम् अष्टौ योजनानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन० उपक्रम्य निरवशेष वक्तव्यमिव
वैशिष्ट्यञ्च 'कालोदे' इत्येवेति । अतः परं पारस्परिकमन्तरं प्रस्तौति द्वाराणाम्-

दीवस्स पच्चत्थिमद्वरस्स पुरत्थिमेणं सीयाए महाणईए उप्पि एत्थणं
जयंते णामं दारे पन्नत्ते' हे गौतम ! कालोदसमुद्र के पश्चिमान्त में
पुष्करार्धद्वीप के पश्चिमार्ध के पूर्व भाग में सीता महानदी के ऊपर
जयन्तद्वार कहा गया गया है 'कहि णं भंते ! अपराजिए णामं दारे
पन्नत्ते' हे भदन्त ! कालोदसमुद्र का अपराजितद्वार कहाँ पर कहा
गया है ? 'गोयमा ! कालोदसमुद्रस्स उत्तरद्वेपरंते पुक्खवरदीवोत्तर-
द्वस्स दाहिणओ एत्थणं कालोदसमुद्रस्स अपराजिए णामं दारे पन्नत्ते'
हे गौतम ! कालोद समुद्र के उत्तर के अन्त में पुष्करवर द्वीप के
उत्तरार्ध से दक्षिण में कालोद समुद्र का अपराजित नामका द्वार
कहा गया है 'सेसं तं चेव' बाकी और सब कथन जम्बूद्वीपगत विज-
यादि द्वारों के जैसा ही है इन सब द्वारों की ऊंचाई आठ योजन की है ।

पच्चत्थिमद्वेपरंते पुक्खवरदीवस्स पच्चत्थिमद्वस्स पुरत्थिमेणं सीयाए महाणईए
उप्पि एत्थ णं जयंते णामं दारे पणत्ते' हे गौतम ! कालोद समुद्रना पश्चिमान्तमां
पुष्करार्ध द्वीपना पश्चिमार्धना पूर्वभागमां सीता महा नदीनी उपर जयन्त
नामनुं द्वार आवेल छे. 'कहिणं भंते ! अपराजिए णामं दारे पणत्ते' हे लग-
वन् कालोद समुद्रनुं अपराजित नामनुं द्वार कथां आवेल छे ? 'गोयमा !
कालोदसमुद्रस्स उत्तरद्वेपरंते पुक्खवरदीवोत्तरद्वस्स दाहिणओ एत्थ णं कालोद-
समुद्रस्स अपराजिए णामं दारे पणत्ते' हे गौतम ! कालोद समुद्रनी उत्तरना अंतमां
पुष्करवर द्वीपनी उत्तरार्धथी दक्षिणमां कालोद समुद्रनुं अपराजित नामनुं द्वार
आवेल छे. 'सेसं तं चेव' आधीनुं गीणु तमां कथन जम्बूद्वीपमां आवेल विज-
यादि द्वारोना कथन प्रमाणे ज छे. आ अथा द्वारोनी उंचाई आठ योजननी छे.

द्वारों का परस्परिक अन्तर कथन-

‘कालोदस्स णं भंते ! समुदस्स दारस्स य दारस्स य एसणं केव-
तियं २ अवाहाए अंतरे पण्णत्ते’ हे भदन्त ! कालोदसमुद्र के प्रत्येक
द्वार का आपस में कितना अन्तर कहा गया है ? उत्तर में प्रभु कहते
हैं—‘गोयमा ! बावीससयसहस्सा बाणउत्ति खल्ल भवे सहस्साइं
छच्चसंया बायाला दारंतंरं तिन्नि कोसाय ॥१॥—दारस्स य दारस्स य
अवाहाए अंतरे पण्णत्ते’ हे गौतम ! बाईस लाख व्यानवे हजार छसौ
छियालीस योजन एवं तीन कोश का अन्तर एक द्वार से दूसरे द्वार
तक का कहा गया है वह इस प्रकार से है—चारों द्वारों की मोटाई
मिलाने पर १८ योजन आते हैं इन १८ योजनों को कालोद समुद्र
की परिधि के ९१७०६०५ योजन रूप परिमाण में से अठारह
योजन घटाने पर—९१७०५८७ योजन बचते हैं इन में ४ का भाग देने

દારોના પસપરના અંતરતુ કથન

‘કાલોદમ્સ જાં મંતે ! સમુદ્રસ દારમસય ૨ ઇસણં કેવતિયં કેવતિયં અવાહાણ અંતરે પણ્ણત્તે’ હે ભગવન્ ! કાલોદ સમુદ્રના દરેક દારનું પરસ્પર અંતર કેટલું કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! વાવીસ સયસહસ્સા વાણગ્ગતિ સ્વલ્લ ભવે સહમ્સાઈં છચ્ચ સયા વાયાલા દારંતરં તિન્નિ કોસાય ॥ ૧ ॥ દારસ્સ ય દારમ્સ ય અવાહાણ અંતરે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! બાવીસ લાખ બાણુ હજાર છસો છેંતાલીસ યોજન અને ત્રણ કોસનું અંતર એક દારથી બીજા દાર સુધીનું કહેવામાં આવેલ છે. તે આ રીતે થાય છે. ચારે દારોની જડાઈ મેળવવાથી ૧૮ અઢાર યોજન થાય છે. આ ૧૮ અઢાર યોજનને કાલોદ સમુદ્રની પારધિના ૯૧૭૦૬૦૫ એકાણુ લાખ સિત્તેર હજાર છસોને પાંચ યોજન ૩૫ પરિમાણુમાંથી ઘટાડવાથી ૯૧૭૦૫૮૭ એકાણુ લાખ

૧૧૭૦૫૮૭ ચ ચતુર્ભિભાગે હૃતે લઘ્વં યથોક્તં દ્વારાણાં પરસ્પરમન્તર પરિમાણં
૨૨૯૨૬૪૬ ક્રોશાસ્ત્રયઃ । ઉક્તશ્ચ—

છાયાલા છચ્ચસયા વાણડય સહસ્સલક્ષ વાવીસં ।

કોસા ય તિન્નિ દારંતરં તુ કાલોયહિસ્સ ભવે ॥૧॥

છાયા—પટ્ત્વારિંશાનિ પટ્તશતાનિ દિનવતિઃ સહસ્રાણિ લક્ષાઃ ।

દ્વાવિંશતિઃ ક્રોશાશ્ચ ત્રયો દ્વારાન્તરં તુ કાલોદયે ર્ભવેત્ ॥૧॥

‘કાલોદસસ ણં મંતે ! સમુદ્સસ પપ્સા પુક્કરવરદીવં તહેવ’ કાલોદસમુ-
દ્રસ્ય મદન્ત ! પુષ્કરદ્વીપં સંસ્પૃષ્ટ પ્રદેશા દ્વયોઃ કસ્યેતિ સન્દેહે વ્યવહારાત્કાલો-
દસ્યૈવ એવં કાલોદસંસ્પૃષ્ટા અપિ પ્રદેશાઃ પુષ્કરસ્યૈવ ન કાલોદયેઃ ઇતિ । ‘એવં
પુક્કરદીવસ્સ વિ જીવા ઉદ્દાહત્તા—૨ તહેવ માણિયવ્વં’ એવં પુષ્કરદ્વીપસ્યાપિ
જીવા ઉદ્દાયોદ્દાય તથૈવ મણિતવ્યમ્ હે મદન્ત ! કાલોદે મૃત્યા જીવાઃ કિં

પર એક એક દ્વાર કા અન્તર ૨૨૯૨૬૪૬ વાવીસ લાગ્ર વેરાનવે હજાર
છ સૌ છિયાલીસ યોજન કા એવં તિનકોશ કા નિકલ આતા હૈ ઉક્તંચ

‘છાયાલા છચ્ચસયા વાણડહસહસ્સ લક્ષવાવીસં ।

કોસાય તિન્નિ દારં તરં તુ કાલોયહિસ્સ ભવે ॥૧॥

કાલોદસસર્ણં મંતે ! સમુદ્સસ પપ્સા પુક્કરવરદીવં તહેવ’
હે મદન્ત ! કાલોદસમુદ્ર કે પ્રદેશ પુષ્કરવરદ્વીપ કો સ્પર્શ કર રહે
હૈં કયા ઇત્યાદિ પ્રશ્ન પહિલે કે જૈસા યહાં ઉદ્દાવિત કર લેના
ચાહિયે ઓર હસકા ઉત્તર મી જૈસા પહિલે કહા ગયા હૈ વૈસા હી
યહાં પર મી કહ લેના ચાહિયે ‘એવં પુક્કરવરદીવસ્સ વિ જીવા
ઉદ્દાહત્તા ૨ તહેવ માણિયવ્વં’ હસી તરહ સે પુષ્કરવરદ્વીપ સે મર કર

સિતેર હુબર પાંચ સો ને સત્યાસી યોજન ગયે છે, તેમાંથી ૪ ચારનો
ભાગ કરવાથી એક એક દ્વારનું અંતર ૨૨૯-૨૬૪૬ વાવીસ લાખ ગાણુ હુબર
છસો છેતાલીસ યોજન અને ત્રણ કેસ—ગાઉનું નીકળી આવે છે. ‘ઉક્તંચ

છાયાલા છચ્ચ સયા વાણડહ સહસ્સ લક્ષ વાવીસં

કોસાય તિન્નિ દારંતરંતુ કાલોયહિસ્સ ભવે ॥ ૧ ॥

‘કાલોદસસ ણં મંતે ! સમુદ્સસ પપ્સા પુક્કરવર દીવં તહેવ’

હે ભગવન્ કલોદ સમુદ્રના પ્રદેશે પુષ્કરવર દ્વીપનો સ્પર્શ કરી રહેલા
છે શું ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નથી પહેલાં જેમ પ્રશ્ન કરવામાં આવેલ છે, તે પ્રમાણેના
પ્રશ્ન કરી લેવો જોઈએ અને તેનો ઉત્તર પણ પહેલાં જે પ્રમાણે કહેવામાં
આવેલ છે એ જ પ્રમાણે અહીંયાં પણ કહી લેવો. ‘એવં પુક્કરવરદીવસ્સ
વિ જીવા ઉદ્દાહત્તા ઉદ્દાહત્તા તહેવ માણિયવ્વં’ એ જ પ્રમાણે પુષ્કરવર દ્વીપના

પુષ્કરદ્વીપં પ્રત્યાયાન્તિ ? ગૌતમ ! एवंविधाः सन्त्येकके प्रत्यायान्ति, एके पुनः नो प्रत्यायान्ति स्वकर्म वैचित्र्यात् । एवं पुष्करद्वीपे उद्राय-२ केचन कालो-
दन्नायान्ति आयान्त्यपि । सम्प्रति-नामान्त्रयतां प्रस्तौति-‘से केणट्टेणं भंते । एवं
बुच्चइ कालोए समुदे-२, गोयमा ! कालोयस्स णं समुदस्स उदगे-आसले-
मासले-पेसले कालए भासरासि वण्णाभे पगईए उदगरसेणं पण्णत्ते’ तत्तथा केन

કિતનેક જીવાત્મા કાલોદ સમુદ્ર મેં મી ઉત્પન્ન હો જાતે હેં ઓર કિત-
નેક વહાં સે અન્યત્ર મી ઉત્પન્ન હો જાતે હેં એસા યહાં તક કા કથન
યહાં પર કર લેન ચાહિયે । તાત્પર્ય હસકા યહી હૈ કિ જવ ગૌતમ
ને પ્રમુ સે એસા પૂછા કિ હે ‘ભદન્ત ! કાલોદસમુદ્ર મેં સે મરા હુઆ
જીવ કયા પુષ્કરદ્વીપ મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ? યા ઉસમેં ઉત્પન્ન નહીં
હોતા હૈ ? તો હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ ને એસા કહા હૈ કિ હે ગૌતમ !
એસે કિતનેક જીવ વહાં પર હેં જો અપને કર્મ કી વિચિત્રતા કો લેકર
વહીં પર મી ઉત્પન્ન હો જાતે હેં ઓર કિતનેક અન્યત્ર મી ઉત્પન્ન હો
જાતે હેં હસી તરહ કા કથન પુષ્કરદ્વીપ કે જીવોં કે સમ્બન્ધ મેં કર
લેના ચાહિયે ‘સે કેણટ્ટે ણં ભંતે ! એવં બુચ્ચઈ કાલોએ સમુદે ૨’ હે
‘ભદન્ત ! કાલોદસમુદ્ર કા એસા યહ નામ કિસ કારણ સે હુઆ હૈ ?
હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હેં-‘ગોયમા ! કાલોયસ્સણં સમુદસ્સ ઉદકે
આસલે માસલે પેસલે કાલએ ભાસરાસિ વણ્ણામે પગઈએ ઉદગરસે ણં
પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! કાલોદ સમુદ્ર કા જલ અસ્વાદનીય હૈ ગુરુ હોને
સે પુષ્ટિકર હૈ આસ્વાદ મેં મનોજ્ઞ હોને સે પેશલ હૈ કૃષ્ણ હૈ ઓર

જીવો પુષ્કરવર દ્વીપમા મરીને કેટલાક કાલોદ સમુદ્રમાં પણ ઉત્પન્ન થઈ જાય
છે. અને કેટલાક ત્યાં ઉત્પન્ન ન થતાં કોઈ બીજે ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. એ
પ્રમાણેનું આ કથન પર્યાન્તનું કથન અહીંયાં કરી લેવું જોઈએ. આ કથનનું
તાત્પર્ય એ છે કે કાલોદ સમુદ્રમાં મરેલા આ જીવો શું પુષ્કરવર દ્વીપમાં
ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તેમાં ઉત્પન્ન થતા નથી ? તો આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રીએ એવું કહ્યું કે-હૈ ગૌતમ ! ત્યાં એવા કેટલાક જીવો છે, જેઓ
પોતાના કર્મોની વિચિત્રતાના કારણે ત્યાં પણ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. અને કેટલાક
જીવો બીજે જ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. આજ પ્રમાણેનું કથન પુષ્કર દ્વીપના
સંબંધમાં પણ કરી લેવું. ‘સે કેણટ્ટેણં ભંતે ! એવં બુચ્ચઈ કાલોએ સમુદે કાલોએ
સમુદે’ હે ભગવન્ કાલોદ સમુદ્રનું નામ કાલોદ સમુદ્ર એ પ્રમાણેનું શા કારણથી
થયેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! કાલોયસ્સ ણં
સમુદસ્સ ઉદકે આસલે માસલે પેસલે કાલએ ભાસરાસિ વણ્ણામે પગઈએ ઉદગરસેણં
પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ કાલોદ સમુદ્રનું જલ સ્વાદવાળું છે. શુદ્ધ હોવાથી પુષ્ટિકર

નાસીત્ નાસ્તિ ન ભવિષ્યતિ અપિ તુ-આસીત્-અસ્તિ-ભવિષ્યત્યેવાઽવ્યયો યાવ-
ન્નિત્યઃ । ‘કાલોણં મંતે ! સમુદ્દે કદ્ ચંદા પમાસિંસુ વા-૩ પુચ્છા’ કાલોદે
કતિ ચન્દ્રાઃ પ્રામાસન્ત-પ્રમાસન્તે પ્રમાસિષ્યન્તે, કતિ સૂર્યા અતપન્-તપન્તિ-
તપ્સ્યન્તિ, કતિ ગ્રહા ચારમચરન્-ચરન્તિ ચરિષ્યન્તિ, કતિ તારાગણાઃ અભવન્-
ભવન્તિ-ભવિષ્યન્તીતિ પૃચ્છયા સંગૃહ્યતે પ્રશ્નઃ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! કાલોણ
ણં સમુદ્દે વાયાલીસં ચંદા પમાસેંસુ વા-૩ વાયાલીસં ચંદા વાયાલીસં ચ દિણ-

નહીં હૈ વર્તમાન મેં भी ऐसा इसका नाम नहीं है सो बात भी नहीं
हैं भविष्यत् में भी ऐसा इसका नाम नहीं रहेगा यह बात भी नहीं
है किन्तु पहिले भी-भूतकाल में भी-इसका ऐसा ही नाम था, अब
भी ऐसा ही नाम है और आगे भी इसका यही नाम रहेगा-क्योंकि
यह शाश्वत नित्य है इत्यादि सब कथन इसके सम्बन्ध में जैसा पहिले
कहा गया है वैसा ही कह लेना चाहिये ‘कालोणं मंते ! समुददे कति
चंदा पमासिंसु पुच्छा ३’ हे भदन्त ! कालोदसमुद्र में कितने चन्द्र-
माओं ने पहिले प्रकाश दिया है अब कितने चन्द्रमा वहां प्रकाश देते
हैं और भविष्यत् में भी कितने चन्द्रमा वहां प्रकाश देगे ? इसी तरह
से वहां कितने सूर्य तपे हैं, तपते हैं और तपेगे’ इत्यादि रूप से यहां
गौतमस्वामी ने प्रश्न किया है, जो पृच्छा शब्द से गृहीत किया गया
है इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! कालोणं समुददे वयालीसं
चंदा पमासेंसु वा ३’ हे गौतम ! कालोदसमुद्र में ४२ चन्द्रमाओ ने

પ્રમાણેનું તેનું નામ ન હતું તેમ નથી. વર્તમાનમાં તેનું એ નામ નથી તેમ
પણ નથી જ અને ભવિષ્યમાં પણ તેનું તેનું નામ રહેશે નહીં તેમ પણ
નથી. પરંતુ પહેલાં ભૂતકાળમાં પણ અપ્રમાણે જ તેનું નામ હતું. વર્તમાનમાં
પણ એવું જ નામ છે અને ભવિષ્યમાં તેનું એજ નામ રહેશે. કેમકે-આ શાશ્વત
નિત્ય છે. ઇત્યાદિ બધુંજ તેના સંબંધી કથન જેમ પહેલાં કહેવામાં આવ્યું
છે. એજ પ્રમાણે કહી લેવું જોઈએ. ‘કાલોણ મંતે ! કતિ ચંદા પમાસિંસુ
પુચ્છા’ હે ભગવન્ ! કાલોદ સમુદ્રમાં કેટલા ચંદ્રમાઓએ પહેલાં પ્રકાશ આપ્યો
છે. કાલોદ સમુદ્રમાં કેટલા ચંદ્રો ત્યાં પ્રકાશ આપે છે. અને ભવિષ્ય કાળમાં
પણ કેટલા ચંદ્રમા ત્યાં પ્રકાશ આપશે ? એ જ પ્રમાણે ત્યાં કેટલા સૂર્યો
તપેલા છે. કેટલા સૂર્યો વર્તમાનમાં તપે છે, અને ભવિષ્યમાં કેટલા સૂર્યો
તપશે ? વિગેરે પ્રકારથી અહીંયાં ગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્ન કરેલ છે. જે પુચ્છા
શબ્દથી ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-
‘ગોયમા ! કાલોણં સમુદ્દે વયાલીસં ચંદા પમાસેંસુ વા ૩’ હે ગૌતમ ! કાલોદ

યરા દિત્તા-કાલોદધિમ્મિ એ ચરંતિ સંવદ્ધલેસ્સાગા' હે ગૌતમ ! કાલોદે સ્વલ્લ સમુદ્રે દ્વાચત્વારિંશચ્ચન્દ્રા પ્રમાસન્તે સ્મ પ્રમાસન્તે-પ્રમાસિપ્યન્તે, દ્વિચત્વારિંશત્-૨ ચન્દ્રાઃ દિનકરા દીપ્તાઃ-અપ્રમાસન્ત-પ્રમાસન્તે-પ્રમાસિપ્યન્તે ચ તે ચરન્તિ સંવદ્ધલેશ્યાકાઃ । 'કાલોદધિમ્મિ અઢ્ઢાવીસં ચ-વારસસયસહસ્સાઈં નવ ચ સયા-તારાગણકોઢિકોઢીણં સોમેસુ વા' કાલોદધૌ-અઢ્ઢાવિંશતિઃ-ચ ઢ્ઢાદશશત-સહસ્સાણિ પંચાશદધિકાનિ નવ ચ શતાનિ તારાગણાનાં કોટિકોટચઃ-અશોભન્ત-શોભન્તે-શોભિષ્યન્તે, અત્રત્ય પ્રમાણ મન્યદપિ કથિતમ્—

‘વાયાલીસં ચંદા-વાયાલીસં ચ દિણયરા દિત્તા ।

કાલોદધિમ્મિ એ ચરંતિ સંવદ્ધલેસ્સાગા ॥૧॥

નક્ખત્તાણ સહસ્સા સયં ચ વાવત્તરં મુણેયવ્વં ।

છચ્ચસયા છન્નડયા ગહાણ તિન્નેવ ય સહસ્સા ॥૨॥

પહિલે પ્રકાશ દિયા હૈ અબ મી હતને હી ચન્દ્રમા વહાં પ્રકાશ દેતે હૈં
ઔર આગે મી હતને હી ચન્દ્રમા વહાં પ્રકાશ દેંગે 'કાલોદધિમ્મિ એ ચરંતિ સંવદ્ધલેસ્સાગા' હે ગૌતમ ! કાલોદે સ્વલ્લ સમુદ્રે દ્વાચત્વારિંશચ્ચન્દ્રા પ્રમાસન્તે સ્મ પ્રમાસન્તે-પ્રમાસિપ્યન્તે, દ્વિચત્વારિંશત્-૨ ચન્દ્રાઃ દિનકરા દીપ્તાઃ-અપ્રમાસન્ત-પ્રમાસન્તે-પ્રમાસિપ્યન્તે ચ તે ચરન્તિ સંવદ્ધલેશ્યાકાઃ । 'કાલોદધિમ્મિ અઢ્ઢાવીસં ચ-વારસસયસહસ્સાઈં નવ ચ સયા પન્નાસા તારાગણ-કોઢિકોઢીણં સોમેસુ વા ૨' ૨૮૧૨૯૫૦ અઢ્ઢાવીસ લાખ વારહ હજાર નૌ સૌ પન્નાસ કોઢાકોઢી તારાગણ શોભિત હુએ હૈં, અબ મી હતને હી વહાં વે શોભિત હોતે હૈં ઔર આગે મી હતને હી વે વહાં શોભિત હોંગે

સમુદ્રમાં ૪૨ જેંતાલીસ ચંદ્રમાઓએ પહેલાં પ્રકાશ કર્યો છે. વર્તમાનમાં પણ એટલા જ ચંદ્રો ત્યાં પ્રકાશ આપે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ એટલા જ ચંદ્રો ત્યાં પ્રકાશ આપશે. 'કાલોદધિમ્મિ એ ચરંતિ સંવદ્ધલેસ્સાગા' એ જ પ્રમાણે એ કાલોદ સમુદ્રમાં ૪૨ જેંતાલીસ સૂર્યો તથા છે. વર્તમાનમાં પણ એટલા જ ત્યાં તપે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ એટલા જ સૂર્યો ત્યાં તપશે. 'કાલોદધિમ્મિ એ ચરંતિ સંવદ્ધલેસ્સાગા' આ રીતે કાલોદધિ સમુદ્રમાં સંવદ્ધ લેશ્યાવાળા ૪૨ જેંતાલીસ ચંદ્રો અને ૪૨ જેંતાલીસ સૂર્યો છે. તથા એ કાલોદધિ સમુદ્રમાં અઢ્ઢાવીસં કાલોદધિમ્મિ ચ વારસસયસહસ્સાઈં નવ ચ સયા તારાગણ કોઢિકોઢીણં સોમેસુ વા ૩' ૨૮૧૨૯૫૦ અઢ્ઢાવીસ લાખ ગાર હજાર નવસો પન્નાસ કોઢા કોઢી તારાગણો શોભિત થયા છે. વર્તમાનમાં એટલા જ ત્યાં શોભે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ

અઢાવીસં કાલોયહિમ્મિ વારસ ય સયસહસ્સાઈ ।

નવ ય સયા પન્નાસા તારાગણ કોઢિકોડીળં ॥૩॥'

છાયા-દ્વાચત્વારિંશચ્ચન્દ્રાઃ દ્વાચત્વારિંશચ્ચ દિનકરા દીપ્તાઃ ।

કાલોદધૌ એતે ચરન્તિ સંવદ્ધ લેશ્યાકાઃ ॥૧॥

નક્ષત્રાણાં સહસ્રાણિ શતં ચ દ્વાસપ્તતિ જ્ઞાતવ્યમ્ ।

પટ્શતાનિ પળ્ળવતિર્ગ્રહાણાં ત્રીણ્યેવ સહસ્રાણિ ॥૨॥

અષ્ટાવિંશતિઃ કાલોદધૌ દ્વાદશસહસ્રાણિ ।

નવ ચ શતાનિ પંચાશદધિકાનિ તારાગણકોટિકોટીનામ્ ॥૩॥

इति ॥૯૫॥

પુષ્કરદ્વીપવર્ણનમ્—

મૂલમ્—કાલોયં ણં સમુદ્ધં પુલ્લરવરે ણામં દીવે વટ્ટે—વલયા-
ગારસંઠાણસંઠિણ સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્ખિત્તે તહેવ જાવ સમ-
ચક્કવાલસંઠાણસંઠિણ—નો વિસમચક્કવાલસંઠાણસંઠિણ । પુલ્લ-
રવરેણં મંતે ! દીવે કેવહ્મં ચક્કવાલવિકલંભેણં કેવહ્મં પરિ-
વલ્લેવેણં પલ્લત્તે ? ગોયમા ! સોલસ જોયણસયસંહસ્સાઈ ચક્કવાલ-

તદુક્તમ્—‘નલ્લક્ષણ સહસ્સા સયં ચ લાવત્તરં મુણેયવ્વં છચ્ચ સયા
છન્નડયા ગહાણ તિન્નેવ સયસહસ્સા અઢાવીસં કાલોયહિમ્મિ લારસય
સયસહસ્સાઈ નવ ય સયા પન્નાસા તારાગણ કોઢિકોડીળં’ ૧૧૭૨
નક્ષત્રોં ને વહાં યોગ ક્રિયા હૈ અલ્લ મ્હી લે ઇત્તને હી વહાં યોગ કરતે હૈ
ઑર આગે મ્હી ઇત્તને હી લે વહાં યોગ કરેંગે ૩૬૯૬ ગ્રહોં ને વહાં ચાલ
ચલી હૈ અલ્લ મ્હી ઇત્તને હી ગ્રહ વહાં ચાલ ચલતે હૈ ઑર આગે મ્હી
ઇત્તને હી ગ્રહ વહાં ચાલ ચલેંગે તારાગણોં કા પ્રમાણ ડપર પ્રકટ
કર હી દિયા ગયા હૈ ॥૯૬॥

એટલાજ તારાગણો ત્યાં શોલશે. કહ્યું પણ છે કે—‘નલ્લક્ષણ સહસ્સા સયં ચ
લાવત્તરં મુણેયવ્વં છચ્ચ સયા છન્નડયા ગહાણ તિન્નેવ સયસહસ્સા અઢાવીસં કાલોય-
હિમ્મિ લારસય સયસહસ્સાઈ નવયસયા પન્નાસા તારાગણ કોઢિકોડીળં’ ૧૧૭૨
અગીયાર સો ણોંતેર નક્ષત્રોએ ત્યાં ભૂતકાળમાં યોગ કર્યો છે. વર્તમાનમાં પણ
તેઓ એટલાજ યોગ કરે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ એટલાજ નક્ષત્રો ત્યાં યોગ
કરશે. ૩૬૯૬ છત્રીસસો છન્નુ ગ્રહોએ ત્યાં ચાલ ચાલો છે. વર્તમાનમાં પણ
એટલાજ ગ્રહો ત્યાં ચાલ ચાલે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ એટલાજ ગ્રહો ત્યાં
ચાલ ચાલશે. તારાગણોનું પ્રમાણ ડપર બતાવી જ દીધું છે. ॥સૂ. ૯૬॥

विवलंभेणं एगा जोयणकोडी बाणउई खलु भवे सयसहस्सा ।
 अउणाणउई अट्टसया चउणउया य [परिणयो] पुक्खरवरस्स ।
 से णं एगाए पउमवरवेइयाए एगेण य वणसंडेण संपरिक्खित्ते
 दोणह वि वण्णओ । पुक्खरवरस्स णं भंते ! दीवस्स कइ दारा
 पन्नत्ता ? गोयमा ! चत्तारि दारा पन्नत्ता तं जहा—विजए वेज-
 यंते जयंते अपराजिए । कहि णं भंते ! पुक्खरवरस्स दीवस्स
 विजए णामं दारे पन्नत्ते गोयमा ! पुक्खरवरदीवपुरच्छिम-
 परंते पुक्खरोदसमुद्धपुरत्थिमद्धस्स पच्चत्थिमेणं—एत्थ णं पुक्ख-
 रवरदीवस्स विजए णामं दारे पन्नत्ते तं चेव सव्वं एवं
 चत्तारि वि दारा, सीया सीओदा णत्थि भाणियव्वाओ । पुक्ख-
 रवरस्स णं भंते ! दीवस्स दारस्स य दारस्स एस णं केवइयं
 अबाहाए अंतरे पन्नत्ते ? गोयमा ! अडयाल सय सहस्सा बावीसं
 खलु भवे सहस्साइं । अगुणुत्तरा य चउरो दारंतरपुक्खरवर-
 स्स । पएसा दीणह वि पुंठा जीवा दोसु भाणियव्वा । से केण-
 ट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ पुक्खरवर दीवे २ ? गोयमा ! पुक्खरवरेणं
 दीवे तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं बहवे पउमरुक्ख-पउमवण-
 संडा णिच्चं कुसुमिया जाव चिट्ठंति । पउम महापउमरुक्खे
 एत्थ णं पउम पुंडरिया णामं दुवे देवा सहड्डिया जाव पलि-
 ओवमट्ठिइया परिवसंति । से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं बुच्चइ
 पुक्खरदीवे २ जाव णिच्चे । पुक्खरवरेणं भंते ! दीवे केवइया
 चंदा पभासिंसु वा ३ एवं पुच्छा चोयालं चंदसयं चउयालं चेव
 सूरियाणसयं । पुक्खरवरदीवम्मि चरंति एए पभासेंता ॥१॥
 चत्तारि सहस्साइं वत्तीसं चेव होंति णक्खत्ता । छच्चसया वाव-
 त्तर महंग्गहा बारह सहस्सा ॥२॥ छण्णउइ सयसहस्सा चत्ता-
 लीसं भवे सहस्साइं । चत्तारि सया पुक्खरवर ताराण कोडि-
 जी० ९०

कोडीणं ॥३॥ पुष्करवरदीवस्स णं बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं
माणुसुत्तरे णामं पव्वए पन्नत्ते वट्ठे वलयाकारसंठाणसंठिए
जे णं पुष्करवरं दीवं दुहा विभयमाणे विभयमाणे चिट्ठंति ।
तं जहा—अविंभतरपुष्करद्धं च—वाहिरपुष्करद्धं च । अविंभ-
तरपुष्करद्धेणं भंते ! केवइयं चक्रवालेणं परिकखेवेणं पन्नत्ते ?
गोयमा ! अट्ट जोयणसहस्साइं चक्रवालविक्खंभेणं—कोडी
बायालीसा तीसं दोणिण य सया अगुणवण्णा ! पुष्करद्धपरि-
रओ एवं च मणुस्सखेत्तस्स । से केणट्टेणं भंते ! एवं बुच्चइ
अविंभतरपुष्करद्धे य—अविंभतरपुष्करद्धे य ? गोयमा ! अविंभ-
तरपुष्करद्धेणं माणुसोत्तरं पव्वएणं सव्वओ समंता संपरि-
क्खत्ते, से तेणट्टेणं गोयमा ! अविंभतरपुष्करद्धे य, अदुत्तरं च
णं जाव णिच्चे । अविंभतरपुष्करद्धेणं भंते ! केवइया चंदा
पभासिंसु वा ३ सा चेव पुच्छा जाव तारागण कोडिकोडीओ ?
गोयमा ! वावत्तरिं च चंदा वावत्तरि मेव दिणकरा दित्ता ।
पुष्करवरदीवड्डे चरंति एए पभासेंता ॥ तिन्नि सया छत्तीसा छच्च
सहस्सा महग्गहाणं तु । नक्खत्ताणं तु भवे सोलाइ दुवे सहस्साइं
॥२॥ अडयाल सयसहस्सा वावीसं खलु भवे सहस्साइं दोन्निसया
पुष्करद्धे तारागण कोडिकोडीणं ॥३॥ सोभेंसु वा ३ ॥सू० ९७॥

छाया—कालोदं खलु समुद्रं पुष्करवरो नाम द्वीपो वृत्तो वलयाकारसंस्थान-
संस्थितः सर्वतः समन्तात्संपरिक्षिप्य खलु तिष्ठति । तथैव यावत् समचक्रवाल-
संस्थानसंस्थितो नो विषमचक्रवालसंस्थानसंस्थितः । पुष्करवरः खलु भदन्त !
द्वीपः कियता चक्रवालविष्कम्भेण कियता परिक्षेपेण प्रज्ञप्तः ? गौतम ! षोडश-
योजनशतसत्ताणि चक्रवालविष्कम्भेण । एका योजनकोटि द्विनवतिः खलु भवेयुः
शतसहस्राणि । एकोन नवति रष्ट्रशतानि चतुर्नवतानि च परिरयः पुष्करवरस्य
॥१॥ स खलु—एकया पद्मवरवेदिकया—एकेन च वनपण्डेन संपरिक्षिप्तः द्वयो-
रपि वर्णकः । पुष्करवरस्य खलु भदन्त ! द्वीपस्य कति द्वाराणि प्रज्ञप्तानि ?
गौतम ! चत्वारि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि तद्यथा—विजयं वैजयन्तं जयन्तमपराजितम् ।

कुत्र खलु भदन्त ! पुष्करवरद्वीपस्य विजयं नाम द्वारं प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! पुष्कर-
वरद्वीपपूर्वपर्यन्ते पुष्करोदकसमुद्र पूर्वार्धस्य पश्चिमेन अत्र खलु पुष्करवरद्वीपस्य
विजयं नाम द्वारं प्रज्ञप्तं तदेव सर्वम् । एवं चत्वार्यपि द्वाराणि-शीताशीतोदा
नास्ति भणितव्या । पुष्करवरस्य खलु भदन्त ! द्वीपस्य द्वारस्य-२ च एतत्
खलु कियत्याऽवाधयाऽन्तरं प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! अष्टचत्वारिंशत् शतसहस्राणि
द्वाविंशतिश्च खलु भवन्ति सहस्राणि । एकोनसप्ततानि च चत्वारि द्वारान्तरं
पुष्करवरस्य ॥१॥ प्रदेशा द्वयोरपि स्पृष्टाः-जीवा द्वयोर्भणितव्याः । तत्के-
नार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते पुष्करवरद्वीपः-२ । गौतम ! पुष्करद्वीपे खलु द्वीपे
तत्र तत्र देशे तत्र तत्र बहवः पद्मवृक्षाः पद्मवनपण्डाः नित्यं कुलुमिताः याव-
त्तिष्ठन्ति, पद्ममहापद्मवृक्षौ अत्र खलु पद्मपुण्डरीकनामानौ द्वौ देवौ मह-
र्द्धिकौ यावत्पल्योपमस्थितिकौ परिवसतः तत्तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते पुष्कर-
वरद्वीपः-२ यावन्नित्यः । पुष्करवरे खलु भदन्त ! द्वीपे कियन्तश्चन्द्राः प्रभासित-
वन्तो वा-३ एवं पृच्छा ? चतुश्चत्वारिंशं चन्द्रशतं चत्वरिंशं चैव सूर्याणां शतम् ।
पुष्करवरद्वीपे चरन्त्येते प्रभासन्ते ॥१॥ चत्वारि सहस्राणि द्वाविंशच्चैव भवन्ति
नक्षत्राणि । षट् च शतानि द्वासप्ततानि महाग्रहा द्वादशसहस्राणि ॥२॥

पणवतिः शतसहस्राणि चत्वारिंशद्भवेयुः सहस्राणि ।

चत्वारि शतानि पुष्करवर तारागणकोटिकोटीनाम् ॥३॥

अशोभन्त-३॥ पुष्करवरद्वीपस्य खलु बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु मानुषो-
त्तरो नाम पर्वतः प्रज्ञप्तो वृत्तो वलयाकारसंस्थानसंस्थितः यः खलु पुष्करवरद्वीपं
द्विधा विभजमानो विभजमानस्तिष्ठति तद्यथा-आभ्यन्तरपुष्करार्धं च, बाह्य-
पुष्करार्धं च । आभ्यन्तरपुष्करार्धं खलु भदन्त । कियान् चक्रवालेन परिक्षेपेण
प्रज्ञप्तः ? गौतम ! अष्टौ योजनशतसहस्राणि चक्रवालविष्कम्भेण कोटिः द्विचत्वा-
रिंशत् त्रिंशे द्वे च शते एकोनपञ्चाशत् । पुष्करार्धपरिरयतः एवं च मानुषो-
त्तरस्य ॥१॥ तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते आभ्यन्तरपुष्करार्धं चाऽऽभ्यन्तर-
पुष्करार्धं च । गौतम ! आभ्यन्तरपुष्करार्धं खलु मानुषोत्तरेण पर्वतेन सर्वतः
समन्तात् संपरिक्षिप्तम्, तत्तेनार्थेन गौतम ! आभ्यन्तरपुष्करार्धं चाऽऽभ्यन्तर
पुष्करार्धं च । अथोत्तरं च यावन्नित्यः । आभ्यन्तरपुष्करार्धं खलु भदन्त !
कियन्तश्चन्द्राः प्रभासितवन्तः-३ सैव च पृच्छा-यावत् तारागणकोटिकोटयः,
गौतम ! द्वासप्ततिश्चन्द्राः द्वासप्ततिरेव दिनकरा दीप्ताः । पुष्करवरद्वीपार्धे चरन्ति
एते प्रभासन्तः । त्रीणि शतानि षट्त्रिंशानि षट् च सहस्राणि महाग्रहाणान्तु ।
नक्षत्राणान्तु भवेत् षोडश द्वे सहस्रे ॥२॥ अष्टचत्वारिंशत् शतसहस्राणि द्वाविंशतिः

खलु भवेत् सहस्राणि । द्वे शते पुष्करार्धे तारागणकोटिकोटीनाम्-॥३॥ अशो-
भन्त-३ ॥९६॥

टीका-‘कालोयं णं समुद्रे पुष्करवरे णामं दीवे वट्टे वलयाकारसंठाणसंठिए
सम्बओ समंता संपरिविखत्ते तहेव जाव समचक्रवालसंठाणसंठिए नो विसमचक्र-
वालसंठाणसंठिए’ पुष्करवरो नाम द्वीपः स च-वृत्तो वलयाकारसंस्थानसंस्थितः
सन् सर्वतः समन्तात्-सर्वभावेण दिग्विदिक्षु कालोदं समुद्रं खलु संपरिक्षिप्य
तथैव-धातकीखण्डद्वीपवत् समचक्रवालसंस्थानसंस्थितो नो विषमचक्रवालसं-
स्थानसंस्थितो यावत् तिष्ठति । विष्कम्भादि प्रतिपादनार्थमाह-‘पुष्करवरेणं भंते !
दीवे केवइयं चक्रवालविक्रखंभेणं केवइयं परिकखेवेणं पन्नत्ते ? ‘गोयमा ! सोलस-
जोयणसयसहस्साइं चक्रवालविक्रखंभेणं एगा जोयणकोडी-बाणउइ खलु भवे
सयसहस्सा । अउणाणउइं अट्टसया च उणउया य परिरओ पुष्करवरस्स’ पुष्करवरः

‘कालोयं णं समुद्रं पुष्करवरे णामं दीवे’ इत्यादि ।

टीकार्थ-कालोदधि समुद्र को चारों ओर से घेर कर रहा हुआ
पुष्करवर नामका द्वीप है यह द्वीप गोल है और वलय का जैसा आकार
होता है उसके जैसे आकार वाला है ‘तहेव जाव समचक्रवालसंठाण-
संठिते नो विसणचक्रवालसंठाणसंठिए’ यह जैसा कि पहिले द्वीपों के
सम्बन्ध में कहा गया है उसी तरह ते समचक्रवाल संस्थान वाला
है विषम चक्रवाल संस्थान वाला नहीं है ‘पुष्करवरे णं भंते ! दीवे
केवइयं चक्रवाल विक्रखंभेणं केवइयं परिकखेवेणं पणत्ते’ हे भदन्त !
पुष्कर वर द्वीप का चक्रवाल विष्कम्भ कितना है ? और कितना इस
का परिक्षेप-परिधि-है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! सोलस-
जोयणसयसहस्साइं चक्रवालविक्रखंभेणं एगा जोयणकोडी-बाणउति

‘કાલોય’ ણં સમુદ્રં પુષ્કરવરેણામં દીવે’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—કાલોદધી સમુદ્રને ચારે બાજુએથી ઘેરીને રહેલ પુષ્કરવર દ્વીપ
નામનો દ્વીપ છે. આ દ્વીપ ગોળ છે. તેનો આકાર વલયનો જેવો. આકાર હોય
છે તેવો છે. ‘તહેવ જાવ સમચક્રવાલસંઠાણસંઠિતે નો વિસમચક્રવાલસંઠાણ-
સંઠિએ’ આ સંબંધમાં જે પ્રમાણે દ્વીપોના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે. એજ
પ્રમાણે આ દ્વીપ પણ સમચક્રવાલ સંસ્થાનવાળો છે. વિષમચક્રવાલ સંસ્થાનવાળો
નથી. ‘પુષ્કરવરેણં ભંતે ! દીવે કેવઇયં ચક્રવાલવિક્રખંભેણં કેવઇયં પરિક્કેવેણં
પણ્ણત્તે’ હે ભગવન્ પુષ્કરદ્વીપનો ચક્રવાલ વિષ્કંભ કેટલો વિસ્તાર વાળો છે ? અને
તેનો પરિક્ષેપ-પરિધિ કેટલો છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે
છે કે-‘ગોયમા ! સોલસ જોયણસયસહસ્સાઈં ચક્રવાલવિક્રખંભેણં એગા જોયણકોડી

खलु भदन्त ! द्वीपः कियता चक्रवालविष्कम्भेण कियता—कियत्समानकेन परिक्षे-
पेण प्रज्ञप्त इति प्रश्नः भगवानाह—हे गौतम ! पौडशयोजनशतसहस्राणि चक्रवाल
विष्कम्भेण एका योजनकोटिः द्विनवति र्योजनशतसहस्राणि (द्विनवति लक्षाणि)
एकोन नवति र्योजनसहस्राणि चतुर्नवतानि चतुर्नवत्यधिकानि अष्टौ शतानि
परिरयः परिक्षेपो भवति पुष्करवरद्वीपस्येति । ‘से णं एगाए पउमवरवेइयाए
एगेण य वणसंडेण संपरिक्खित्ते दोण्हवि वण्णओ’ स खलु पुष्करवरद्वीपः एकया
पद्मवरवेदिकया वनपण्डेन चैकेन सर्वतः सर्वदिक्षु संपरिवेष्टित आस्ते द्वयोरपि
वर्णकः द्वयोरप्यनयोर्जंबूद्वीपादाविव वर्णनं वक्तव्यम् इति । ‘पुक्खरवरस्स णं भंते !
दीवस्स कइ दारा पन्नत्ता गोयमा ! चत्तारि दारा पन्नत्ता, तं जहा—विजए—

खलु भवे सयसहस्सा अउणाणउत्ति अट्टसया चउणउया य परिरओ
पुक्खरवरस्स’ हे गौतम ! पुष्करवर द्वीप का चक्रवाल विष्कम्भ १६
लाख योजन का है और परिधि इसकी १९२८९८९४ एक करोड बेरा-
नवे लाख नव्यासी हजार आठ सौ चौरानवे योजन से कुछ अधिक
है । ‘से णं एगाए पउमवरवेइयाए एगेण य वणसंडेण संपरिक्खित्ते
दोण्ह वि वण्णओ’ यह पुष्करार्धद्वीप एक पद्मवर वेदिका से और एक
वनपण्ड से चारों ओर से घिरा हुआ है इन दोनों का वर्णन जम्बू-
द्वीप आदि के प्रकरण में जैसा इनका वर्णन किया गया है वैसा ही
यहां पर भी कर लेना चाहिये ‘पुक्खरवरस्स णं भंते ! कति दारा
पणत्ता’ हे भदन्त ! इस पुष्करार्ध द्वीप के कितने द्वार कहे गये हैं ?
उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! चत्तारि दारा पणत्ता’ हे गौतम !
पुष्करवर द्वीप के चार द्वार कहे गये हैं ‘तं जहा’ उनके नाम इस

વળઉત્તિં खलु भवे सयसहस्सा अउणाउत्तिं अट्टसया चउणउया य परिरओ पुक्खर-
वरस्स’ હે ગૌતમ ! પુષ્કરવર દ્વીપના ચક્રવાલ વિષ્કંભ ૧૬ સોળ લાખ યોજનનો
છે. અને તેની પરિધિ ૧૯૨૮૯૮૯૪ એક કરોડ બાબુ લાખ નેવાસી હજાર
આઠસો ચારાણુ યોજનથી કંઈક વધારે છે. ‘સે ણં ઇગાણ પડમવરવેઈયાણ ઇગેણ ય
વણસંડેણ સંપરિક્ખિત્તે દોણ્હ વિ વણ્ણઓ’ પુષ્કરાર્ધ દ્વીપ એક પદ્મવર વેદિકાથી
અને એક વનપંડથી ચારે બાજુથી ઘેરાયેલ છે. આ બન્નેનું વર્ણન જંબૂદ્વીપ
વિગેરેના પ્રકરણમાં જે પ્રમાણેનું વર્ણન પદ્મવર વેદિકા અને વનપંડનું કરવામાં
આવ્યું છે. એજ પ્રમાણેનું વર્ણન અહીંયાં સમજી લેવું. ‘પુક્ખરવરસ્સ ણં ભંતે !
કતિ દારા પણત્તા’ હે ભગવન્ આ પુષ્કરાર્ધદ્વીપના કેટલા દારે કહેવામાં
આવ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા !
ચત્તારિ દારા પણત્તા’ હે ગૌતમ ! પુષ્કરવર દ્વીપના ચાર દરવાજાઓ કહેવામાં

વેજયંતે-જયંતે-અપરાજિણ' હે ભદન્ત ! પુષ્કરવરદ્વીપસ્ય કતિ દ્વારાણિ ગ્રજ્ઞ-
 સ્તાનિ ? ગૌતમ ! ચત્વારિ પૂર્વદક્ષિણપશ્ચિમોત્તરદિક્ષુ વિજયવૈજયન્તજયન્તાઽપરા-
 જિતાનિ । 'કહિ ણં ભંતે ! પુક્કલરવરસ્સ દીવસ્સ વિજણામં દારે પન્નત્તે ?
 'ગોયમા ! પુક્કલરવરદીવ પુરચ્છિમપેરંતે પુક્કલરોદસમુદ્ધપુરચ્છિમદ્ધસ્સ પચ્ચત્થિ-
 મેણં એત્થ ણં પુક્કલરવરદીવસ્સ વિજણામં દારે પન્નત્તે તં ચેવ સવ્વં' કુત્ર સ્વલ્લ
 ભદન્ત ! પુષ્કરવરદ્વીપસ્ય વિજયં નામ દ્વારં ગ્રજ્ઞત્તમ્ ? ભગવાનાહ-હે ગૌતમ !
 પુષ્કરવરદ્વીપસ્ય પૂર્વપર્યન્તે પુષ્કરોદસમુદ્ધપૂર્વાર્ધસ્ય પશ્ચિમેન અત્ર હિ પુષ્કરવર-
 દ્વીપસ્ય વિજયં નામ દ્વારમાસ્તે તદેવ સર્વમ્ તદ્ વિજયદ્વારમણ્ઠો યોજનાનિ ૦ ઉપ-
 ક્રમ્ય જમ્બૂદ્વીપવિજયદ્વારવત્ । 'એવં ચત્તારિ વિ દારા' એવમેવ ચત્તાર્યપિ
 દ્વારાણિ તેષામપિ સ્વસ્વસ્થાને સ્વપ્રમાણાનુરૂપં વર્ણનં જ્ઞેયમ્ । વૈશિષ્ઠ્યશ્ચ સર્વત્રાપિ

પ્રકાર સે હૈં-‘વિજયે, વેજયંતે, જયંતે, ‘અપરાજિતે’ વિજય, વૈજયન્ત,
 જયન્ત ઓર અપરાજિત ‘કહિ ણં ભંતે ! પુક્કલરવરસ્સ દીવસ્સ વિજણામં દારે પણ્ણત્તે’ હે ભદન્ત ! પુષ્કરવર દ્વીપ વા વિજય નામ કા
 દ્વાર કહાં પર કહા ગયા હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા ! પુક્કલર-
 વરદીવ પુરચ્છિમ પેરંતે પુક્કલરોદ સમુદ્ધ પુરચ્છિમદ્ધસ્સ પચ્ચત્થિમેણં
 એત્થ ણં પુક્કલરવરદીવસ્સ વિજણામં દારે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! પુષ્કર-
 વરદ્વીપ કે પૂર્વાર્ધ કે અન્ત મેં પુષ્કરવર સમુદ્ર કી પશ્ચિમદિશા મેં
 પુષ્કરવરદ્વીપ કા વિજયદ્વાર હૈં યહ દ્વાર આઠ યોજન કા ઝંચા હૈં
 હત્યાદિ રૂપ સે જૈસા વર્ણન જમ્બૂદ્વીપ કે વિજયદ્વાર કા કિયા ગયા
 હૈં વૈસા હી વર્ણન હસ પુષ્કરવરદ્વીપ કે હસ વિજયદ્વાર કા હૈં ‘એવં
 ચત્તારિ વિ દારા’ હસી તરહ સે અપને ૨ સ્થાન મેં વૈજયન્ત આદિ

આવેલા છે. ‘તં જહા’ તેના નામે આ પ્રમાણે છે ‘વિજણ, વૈજયંતે, જયંતે
 અપરાજિણ’ વિજય, વૈજયન્ત જયન્ત અને અપરાજિત ‘કહિ ણં ભંતે પુક્કલર-
 સ્સ દીવસ્સ વિજણામં દારે પણ્ણત્તે’ હે ભગવન્ પુષ્કરવર દ્વીપનું જે વિજય
 નામનું દાર છે, તે ક્યાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે
 છે કે ‘ગોયમા ! પુક્કલરવરદીવપુરચ્છિમપેરંતે પુક્કલરોદસમુદ્ધપુરત્થિમદ્ધસ્સ પચ્ચત્થિ-
 મેણં એત્થ ણં પુક્કલરવર દીવસ્સ વિજણામં દારે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! પુષ્કરવર
 દ્વીપની પૂર્વાર્ધના અંતમાં પુષ્કરવર સમુદ્રની પશ્ચિમ દિશામાં પુષ્કરવર દ્વીપનું
 વિજય નામનું દાર આવેલ છે. આ દાર આઠ યોજનની ઉંચાઈ વાળું છે.
 વિગેરે પ્રકારથી જંબૂદ્વીપના વિજય દારનું જે પ્રમાણે વર્ણન કરવામાં આવેલ
 છે. એજ પ્રમાણેનું વર્ણન આ વિજય દારનું પણ કરી લેવું. ‘એવં ચત્તારિ
 વિ દારા’ એજ પ્રમાણે ચોતપોતાના સ્થાનમાં એ વૈજયન્ત વિગેરે બાકીના

રાજધાની—અન્યસ્મિન્ પુષ્કરવરદ્વીપે, 'ળવરં સીયાસીઓદા ણત્થિ માણિયવ્વાઓ' નવરમત્ર સીતાસીતોદકાયાઃ વિચારો ન કર્તવ્યઃ । 'પુષ્કરવરસ્સ ણં મંતે ! દીવસ્સ દારસ્સ ય-૨ એસ ણં કેવલ્લયં અવાહાણ અંતરે પન્નત્તે ? ગોયમા ! અહયાલસય-સહસ્સા-વાવીસં સ્વલ્લુ ભવે સહસ્સાઈ અણુત્તરા ય ચરો-દારંતર પુષ્કરવરસ્સ' પુષ્કરવરસ્ય સ્વલ્લુ મદન્ત ! દ્વીપસ્ય દ્વારસ્ય ચ-એકસ્માદન્યદ્વારસ્યાઽન્તરં કિયત્ અવાધયા પ્રજ્ઞપ્તમિતિ પ્રશ્નઃ ? મગવાનાહ-હે ગૌતમ અષ્ટચત્વારિંશત્ શતસહસ્રાણિ ૪૮૨૨૪૬૯ દ્વાવિંશતિ યોજનાનાં સહસ્રાણિ ચત્વારિ યોજનશતાનિ એકોન સપ્ત-તાનિ યોજનાનિ પુષ્કરદ્વીપદ્વારાણાન્તરમ્ પારસ્પરિકમવાધયા । ચતુર્દ્વારાણાં પૃથુત્વસ્યૈકત્રમીલને ૧૮ યોજનાનિ, તાનિ પુષ્કરદ્વીપ પરિમાણાત્ ૧૯૨૮૯૮૯૪

શેષ ત્રીન દ્વારોં કા વર્ણન અપને અપને પ્રમાણ કે અનુરૂપ કર લેના ચાહિયે પરન્તુ રાજધાની કે વર્ણન મેં 'અન્ય પુષ્કરવર દ્વીપ મેં રાજ-ધાની હૈ' એસા કહના ચાહિયે 'ળવરં સીયા સીઓદા ણત્થિ માણિ-યવ્વાઓ' તથા સીતા ઓર સીતોદા હન દો મહાનદિયોં કા સદ્ભાવ યહાં પર નહીં કહના ચાહિયે 'પુષ્કરવરસ્સ ણં મંતે ! દીવસ્સ દારસ્સ ય ૨ એસ ણં કેવલ્લયં અવાહાણ અંતરે પન્નત્તે' હે મદન્ત ! પુષ્કરવર-દ્વીપ કે દ્વારોં કા આપસ મેં એક દૂસરે સે કિતના અન્તર કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં—'ગોયમા ! અહયાલ સયસહસ્સા વાવીસં સ્વલ્લુ ભવે સહસ્સાઈ અણુત્તરા ય ચરો દારંતર પુષ્કરવરસ્સ' પુષ્કર-વર દ્વીપ કે પ્રત્યેક દ્વારોં કા આપસ મેં અન્તર-૪૮૨૨૪૬૯ અડતાલીસ લાખ વાવીસ હજાર ચાર સૌ યોજનસીતર યોજન કા કહા ગયા હૈ । યહ હનકા અન્તર હસ પ્રકાર સે નિકાલના ચાહિયે ચારોં દ્વારોં કી

ત્રણે દ્વારોંનુ કથન પોતપોતાના પ્રમાણ અનુસાર કરી લેવું. પરંતુ રાજધાનીના વર્ણનમાં 'બીજા પુષ્કરવર દ્વીપમાં રાજધાની છે તેમ કહેવું જોઈએ. 'ળવરં સીયા સીઓદા ણત્થિ માણિયવ્વા' તથા સીતા અને સીતોદા એ બે મહાનદિયોનો સદ્ભાવ અહીં કહેવો ન જોઈએ. 'પુષ્કરવરસ્સ ણં મંતે ! દીવસ્સ દારસ્સ ય દારસ્સ ય એસ ણં કેવલ્લયં અવાહાણ અંતરે પન્નત્તે' હે ભગવન્ પુષ્કરવર દ્વીપના દ્વારોંનુ પરસ્પરમાં એક બીજાથી કેટલું અંતરે કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! અહયાલસયસહસ્સા વાવીસં સ્વલ્લુ ભવે સહસ્સાઈ અણુત્તરા ય ચરો દારંતરપુષ્કરવરસ્સ' પુષ્કર-વર દ્વીપના પ્રત્યેક દ્વારોંનુ પરસ્પરમાં ૪૮૨૨૪૬૯ અડતાલીસ લાખ વાવીસ હજાર ચારસો યોગણ સીતર યોજનનુ અંતર કહેવામાં આવેલ છે. તેનું આ અંતર આ રીતે કહાડવું જોઈએ. ચારે દ્વારોની

શોધ્યન્તે શોધિતેષુ જાતમ્ એકા યોજનકોટી દ્વિનવતિઃ શતસહસ્રાણિ એકોન
નવતિઃ સહસ્રાણિ અષ્ટૌ શતાનિ પટ્સપ્તતાનિ પટ્સપ્તત્યધિકાનિ ૧૯૨૮૯૮૭૬
તેષાં ચતુર્ભિર્ભાગે હ્રતે દ્વારાણાં પરસ્પરન્તરમ્ ૪૮૨૨૪૬૯ । 'પણસા દોળહ વિ પુટ્ટા
જીવા દોસુ માણિયા વા-પુક્કરવરદીવસ્સ ણં મંતે ! પણસા પુક્કરવરદીવં પુટ્ટા'
પ્રદેશા દ્વયોરપિ સંસ્પૃષ્ઠાઃ જીવા દ્વયોરપિ મણિતવ્યાઃ પુષ્કરપ્રદેશાઃ પુષ્કરસમુદ્રં
સ્પૃષ્ઠાઃ કિમ્ ? મગવાનાહ-હન્ત ! સ્પૃષ્ઠાઃ અથ તે કસ્ય સ્યુઃ પ્રદેશાઃ ? અપિ સમુદ્રં
સ્પૃષ્ઠાઃ પુષ્કરદ્વીપસ્યૈવ તથા-સમુદ્રપ્રદેશા દ્વીપં સ્પૃષ્ઠા અપિ સમુદ્રસ્યૈવ ભવેયુ-

મોટાઈ કો એકત્ર મિલોને પર ૧૮ યોજન કી હોતી હૈં હસ ૧૮ યોજન
કો પુષ્કરવર દ્વીપ કે ૧૯૨૮૯૮૯૪ હસ યોજન પરિમાણ મેં સે ઘટાના
ચાહિયે તવ ઘટાને પર ૧૯૨૮૯૮૭૬ યોજન પ્રમાણ વચતા હૈં હસે ફિર
ચાર સે ગુણિત કરના ચાહિયે તવ ૪૮૨૨૪૬૯ યોજન કા અન્તર
પ્રત્યેક દ્વાર કા આપસ કા નિકલ આતા હૈં । 'પણસા દોળહ વિ પુટ્ટા
જીવા દોસુ માણિયવ્વા' હે મદન્ત ! પુષ્કર દ્વીપ કે વે પ્રદેશ જો કિ
પુષ્કરવર સમુદ્ર કો છુપ હુપ હૈં પુષ્કરવર દ્વીપ કે કહલાવેંગે યા પુષ્કર
વરસમુદ્ર કે કહલાવેંગે ? તો હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રસુ ને એસા કહા
હૈં કિ હે ગૌતમ ! વે પ્રદેશ પુષ્કરદ્વીપ કે હી કહલાવેંગે પુષ્કરવર-
સમુદ્ર કે નહીં કહલાવેંગે હસી તરહ સે જો પુષ્કરવર સમુદ્ર કે પ્રદેશ
પુષ્કરવર દ્વીપ કો છૂ રહે હૈં વે પ્રદેશ પુષ્કરવર સમુદ્ર કે હી કહલા-
વેંગે પુષ્કરવર દ્વીપ કે નહીં કહલાવેંગે ક્યોંકિ લોક કા એસા હી

જાડાઈને એકઠી કરવાથી ૧૮ અઢાર યોજનની થાય છે. આ ૧૮ અઢાર
યોજનનો પુષ્કરવર દ્વીપના ૧૯૨૮૯૮૯૪ એક કરોડ બાણુ લાખ નેવાસી હજાર
આઠસો ચોરાણુ યોજન પરિમાણમાંથી ઓછું કરવું જોઈએ. તે ઘટાડવાથી
૧૯૨૮૯૭૬ એક કરોડ બાણુ લાખ નેવાસી હજાર આઠસો છોતેર યોજન પ્રમાણ
બને છે. તેને પાછા ચારથી ભગાવાથી ૪૮૨૨૪૬૯ અડતાલીસ લાખ બાવીસ
હજાર ચારસો ઓગણુ સીતેર યોજનનું અંતર દરેક દ્વારનું પરસ્પરનું નીકળી
આવે છે. 'પણસા દોળહ વિ પુટ્ટા જીવા દોસુ માણિયવ્વા' હે ભગવન્ ! પુષ્કર
દ્વીપના તે પ્રદેશો કે જે પ્રદેશો પુષ્કરવર સમુદ્રને સ્પર્શેલા છે. તે પ્રદેશો
પુષ્કરવર દ્વીપના કહેવાશે કે પુષ્કરવર સમુદ્રના કહેવાશે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રીએ એવું કહ્યું કે-હે ગૌતમ ! તે પ્રદેશો પુષ્કરવર દ્વીપનાજ કહેવાશે.
પુષ્કરવર સમુદ્રના કહેવાશે નહીં એજ રીતે જે પ્રદેશો પુષ્કરવર સમુદ્રના છે,
કે જે પુષ્કરવર દ્વીપને સ્પર્શેલા છે, તે પ્રદેશો પુષ્કરવર સમુદ્રના જ કહેવાશે.
પુષ્કરવર દ્વીપના કહેવાશે નહીં કેમકે દોકનો વ્યવહાર એવોજ આવે આવે

લૌકિક વ્યવહારાત્ । પુષ્કરદ્વીપે મૃત્વા જીવાસ્તત્ર પ્રત્યાયાન્તિ ન વા ? एवं पुष्कर-
रसमुद्रे उदाय पुनस्तत्र समुद्रे आयान्ति न वा ? इति प्रश्ने भगवानाह-

‘सन्त्येकके मृतास्तत्र पुनरायान्ति केचन ।

स्वकर्मवशगाः सन्तः पुनर्नायान्ति निर्णयः ॥१॥’

‘સે કેળદ્વેળં મંતે ! एवं बुच्चइ पुक्खवरदीवे-२’ તત્કેનાર્થેનૈવમુચ્યતે પુષ્કર-
વરદ્વીપઃ-૨ इति । भगवानाह-‘गोयमा ! पुक्खवररेणं दीवे तहिं तहिं देसे

વ્યવહાર ચલા આતા હૈ इसी प्रकार से जब गौतम ने प्रभु से
ऐसा प्रश्न किया कि हे भदन्त ! पुष्करवर द्वीप में मरे हुए जीव
वहीं पर उत्पन्न होते हैं या वहां नहीं होते हैं अन्यत्र उत्पन्न हो जाते
हैं तथा-पुष्करवर समुद्र में मरे हुए जीव पुष्करवरसमुद्र में ही उत्पन्न
होते हैं या वहां नहीं होते हैं-अन्यत्र उत्पन्न हो जाते हैं ? तो इस प्रश्न
के उत्तर में प्रभु ने यही कहा है कि हे गौतम । कितनेक जीव ऐसे
भी होते हैं जो वहां मर कर पुनः वहीं उत्पन्न हो जाते हैं और
कितनेक जीव ऐसे होते हैं जो वहां पर उत्पन्न नहीं होते हैं अन्यत्र
उत्पन्न हो जाते हैं क्योंकि जीव कर्म के वश में है अतः इसके उदय
के अनुसार जिस जीव ने जैसी गति आदि का बन्ध किया होता है
वह उसी गति आदि में उत्पन्न होता है ‘से केणद्वेणं मंते ! एवं
बुच्चइ पुक्खवरदीवे २’ हे भदन्त ! इस पुष्करवर द्वीप का नाम
‘पुष्करवर द्वीप ऐसा क्यों हुआ है ?’ उत्तर हैं प्रभु कहते हैं ‘गोयमा !
पुक्खवररेणं दीवे तहिं २ देसे तहिं २ बहवे पउमरुक्खा पउमवणसंडा

છે. એજ પ્રમાણે જ્યારે ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવો પ્રશ્ન પૂછ્યો કે હે
ભગવન્ ! પુષ્કર દ્વીપમાં મરેલા જીવો ત્યાંજ ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા ત્યાં
ઉત્પન્ન ન થતાં કોઈ બીજેજ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે ? અર્થાત્ પુષ્કરવર સમુદ્રમાં
મરેલા જીવો પુષ્કરવર સમુદ્રમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે ? કે તે શિવાયના બીજા
સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે
કે-હે ગૌતમ ! કેટલાક જીવો એવા પણ હોય છે કે જેઓ ત્યાં મરીને ફરી ત્યાંજ
ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. અને કેટલાક ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી. પણ બીજેજ ઉત્પન્ન થઈ
જાય છે. કેમકે જીવ કર્મને આધીન છે. તેથી કર્મના ઉદય પ્રમાણે જે જીવે જેવી
ગતિ વિગેરેના બંધ કરેલા હોય છે. તે તેવીજ ગતિ આદિમાં ઉત્પન્ન થાય છે.
‘સે કેળદ્વેળં મંતે ! एवं बुच्चइ पुक्खवरदीवे दीवे’ હે ભગવન્ આ પુષ્કરવર
દ્વીપનું નામ ‘પુષ્કરવરદ્વીપ’ એ પ્રમાણે શા કારણથી થયેલ છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘गोयमा ! पुक्खवररेणं दीवे तहिं तहिं बहवे पउम-

તર્હિ તર્હિ વહવે પડમરુક્ષા, પડમવળ્લા, પડમવળસંડા ણિચ્ચં કુસુમિયા જાવ
ચિદ્વંતિ-પડમમહાપડમરુક્ષે, એત્થ ણં પડમપુંડરીયા ણામં દુવે દેવા મહિદ્ધિયા
જાવ પલિઓવમદ્વિત્થિયા પરિવસંતિ' હે ગૌતમ ! પુઞ્જરવરે હિ દ્વીપે તત્ર તત્ર દેશે-
પ્રદેશે વહવઃ પદ્મવૃક્ષાઃ પદ્મવનપ્પડાઃ એતે ચ નિત્યં કુસુમિતાઃ પલ્લ-
વિતાઃ સ્તવક-ગુચ્છ-પુષ્પ-ફલ-ભારાવનતસ્કન્ધાસ્તિષ્ઠન્તિ પદ્મ-મહાપદ્મ-
વૃક્ષૌ ચ અત્ર પદ્મ-પુણ્ડરીક નામાનૌ દ્વૌ દેવૌ મહર્દ્ધિકૌ યાવત્ પલ્યોપમાયુષ્કૌ
વિશેષણવિશિષ્ટૌ પરિવસતઃ । તદુક્તમ્-

‘પડમે ય મહાપડમે રુક્ષા ઉત્તરકુરુસુ જંબૂ સમા ।

એસુ વસંતિ સુરા પડમે તહ પુંડરીય ય ॥૧॥

છાયા-પદ્મશ્ચ મહાપદ્મો વૃક્ષા બુત્તરકુરુપુ જંબૂ સમૌ ।

એતયો વસતઃ સુરૌ પદ્મસ્તથા પુણ્ડરીકશ્ચ ॥૧॥ ઇતિ ।

‘સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં બુચ્ચઈ પુક્કરવરદીવે-૨ જાવ ણિચ્ચે’ દેવ

ણિચ્ચં કુસુમિયા જાવ ચિદ્વંતિ' હે ગૌતમ ! પુજ્જરવરદ્વીપ મેં ડન ૨
સ્થાનોં પર અનેક પદ્મવૃક્ષ પદ્મવનગ્ગણ્ડ, સર્વદા કુસુમિત પલ્લવિત
ઔર સ્તવકિત એવં ફલોં કે ભાર સે અવનમિત રહતે હેં તથા ‘પડમ-
મહાપડમરુક્ષે’ યહાં પદ્મ ઔર મહાપદ્મ નામકે જો દો વૃક્ષ હેં ડન
પર ‘પડમપુંડરીયા ણામં દુવે દેવા મહિદ્ધિયા જાવ પલિઓવમદ્વિત્થિયા
પરિવસંતિ’ પદ્મ ઔર પુણ્ડરીક નામ કે દો દેવ જો કિ મહર્દ્ધિક આદિ
પૂર્વોક્ત વિશેષણોં વાલે હેં ઔર જિનકી એક ૨ પલ્યોપમ કી સ્થિતિ
હે રહતે હેં તદુક્તમ્-પડમેય મહાપડમે રુક્ષા ઉત્તરકુરુસુ જંબુસમા-
એસુ વસંતિ સુરા પડમે તહ પુંડરીય ય ॥૧॥ સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં

રુક્ષા પડમવળસંડા ણિચ્ચં કુસુમિયા જાવ ચિદ્વંતિ' હે ગૌતમ ! પુજ્જરવર
દ્વીપમાં તે તે સ્થાનોપર અનેક પદ્મવૃક્ષ પદ્મવન ણંડ સર્વદા કુસુમિત પલ્લ-
વિત અને સ્તવકિત તથા ફળોના ભારથી નમેલા રહે છે. તથા ‘પડમમહા પડમ-
રુક્ષે’ અહીંયા પદ્મ અને મહાપદ્મ નામના જે જે વૃક્ષો છે તેના પર ‘પડમ
પુંડરીયા દુવે દેવા મહિદ્ધિયા જાવ પલિઓવમદ્વિત્થિયા પરિવસંતિ’ પદ્મ અને પુંડ-
રીક નામના જે દેવો કે જેઓ મહર્દ્ધિક વિગેરે પૂર્વોક્ત વિશેષણોવાળા છે, અને
જેમની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે. તેઓ રહે છે. એજ કહ્યું છે કે

‘પડમેય મહાપડમે રુક્ષા ઉત્તર કુરુસુ જંબૂસમા ।

એસુ વસંતિ સુરા પડમે તહ પુંડરીય ય ॥ ૧ ॥

‘સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં બુચ્ચતિ પુક્કરવરદીવે દીવે’

તે કારણથી હે ગૌતમ ! આ દ્વીપનું નામ પુજ્જરવર દ્વીપ એ પ્રમાણે

સાન્નિધ્યં યતઃ તત્તેનાર્થેન ગૌતમ ! એવમુચ્યતે પુસ્કરવરદ્વીપઃ ૨ યાવન્નિત્ય આસીત્ આસ્તે સ્થાસ્યતિ । ચન્દ્રાદિત્યાદિ પરિમાણમાહ-‘પુસ્કરવરેણં મંતે ! દીવે કેવહ્યા ચંદા પમાસિસુ વા-૩ એવં પુચ્છાં’ હે મદન્ત ! કિયન્તશ્ચન્દ્રાઃ પુસ્કરવરદ્વીપે સ્થલ પ્રમાસન્તે સ્મ, પ્રમાસન્તે, પ્રમાસિષ્યન્તિ, સૂર્યાશ્વાતપન્-તપન્તિ-તપિષ્યન્તિ નક્ષત્રાણિ ચાઽધોતન્ત-ચોતન્તે-ચોતિષ્યન્તે ગ્રહાશ્ચ ચારમચરન્-ચરન્તિ-ચરિષ્યન્તિ કતિ ચ તારાગણકોટિકોટચોઽશોમન્ત-શોમન્તે-શોમિષ્યન્તે इति પૃચ્છાસમુ-

વુચ્ચતિ પુસ્કરવર દીવે ૨’ હસ કારણ હે ગૌતમ ! હસ દ્વીપ કા નામ પુસ્કરવરદ્વીપ એસા કહા ગયા હૈ અથવા-‘જાવ ણિચ્ચે’ યાવત્ એસા યહ દ્વીપ કા નામ નિત્ય હૈ ક્યોંકિ યહ પહિલે મી એસા હી થા, અબ મી એસા હી હૈ ઓર આગે મી એસા હી રહેગા ‘પુસ્કર-વરેણં મંતે ! દીવે કેવહ્યા ચંદા પમાસિસુ વા ૩ એવં પુચ્છાં’ હે મદન્ત ! હસ પુસ્કરવર દ્વીપ મેં કિતને ચન્દ્રમાઓં ને પહિલે પ્રકાશ દિયા હૈ અબ કિતને ચન્દ્રમા વહાં પ્રકાશ દેતે હૈં ? ઓર આગે મી કિતને ચન્દ્રમા વહાં પ્રકાશ દેગે ? તથા-કિતને સૂર્યોં ને વહાં અપના આતપ દિયા હૈ ? અબ મી કિતને સૂર્ય વહાં અપના આતપ દેતે હૈં ? તથા ભવિષ્યત્ મેં કિતને સૂર્ય વહાં અપના આતપ દેગે ? કિતને નક્ષત્ર વહાં ચમકે હૈં ? અબ કિતને નક્ષત્ર વહાં ચમકતે હૈં ઓર આગે મી કિતને નક્ષત્ર વહાં ચમકેંગે ? કિતને ગ્રહોં ને વહાં અપની ચાલ ચલી હૈ, વર્તમાન મેં કિતને ગ્રહ વહાં અપની ચાલ ચલતે હૈં ઓર ભવિષ્યત્ મેં કિતને ગ્રહ વહાં અપની ચાલ ચલેંગે ? કિતને તારાગણોં કી કોટિકો-

કહેવામાં આવેલ છે. અથવા ‘જાવ ણિચ્ચે’ યાવત્ આ દ્વીપતું એ નામ નિત્ય છે. કેમકે પહેલાં પણ તે એમજ હતું. વર્તમાનમાં પણ એ જ પ્રમાણે છે. અને ભવિષ્ય એજ પ્રમાણે રહેશે. ‘પુસ્કરવરેણં મંતે ! દીવે કેવહ્યા ચંદા પમાસિસુ વા ૩ એવં પુચ્છાં’ હે લગવન્ આ પુસ્કરવર દ્વીપમાં કેટલા ચંદ્રમાઓએ પહેલાં પ્રકાશ આપેલ છે ? વર્તમાનમાં કેટલા ચંદ્રો ત્યાં પ્રકાશ આપે છે ? અને ભવિષ્યમાં કેટલા ચંદ્રો ત્યાં પ્રકાશ આપશે તથા કેટલા સૂર્યોએ ત્યાં પોતાનો તાપ આપેલ છે ? તથા વર્તમાનમાં કેટલા સૂર્યો ત્યાં પોતાનો તાપ-પ્રકાશ આપે છે ? અને ભવિષ્યમાં કેટલા સૂર્યો ત્યાં પોતાનો તાપ આપશે ? એજ પ્રમાણે કેટલા નક્ષત્રો ત્યાં ચમક્યાં છે ? વર્તમાનમાં કેટલા નક્ષત્રો ત્યાં ચમકે છે ? અને ભવિષ્યમાં પણ કેટલા નક્ષત્રો ત્યાં ચમકશે ? કેટલા ગ્રહોએ ત્યાં પોતાની ચાલ ચાલી છે ? વર્તમાનમાં કેટલા ગ્રહો ત્યાં પોતાની ચાલ ચાલે છે ? અને ભવિષ્યમાં ત્યાં ચાલ ચાલશે ? તથા કેટલા તારા-

દાએ મગવાનાહ—

‘ગોયમા ! ચોયાલં ચંદસયં ચડયાલં ચેવ સૂરિયાણ સયં ।

પુક્કરવરમ્મિ દીવંમિ ચરંતિ એપ પમાસેંતા ॥૧॥

ચત્તારિ સહસ્સાઈં વત્તીસં ચેવ હોંતિ નક્કલ્લા ।

છચ્ચ સયા વાવત્તર મહગ્ગહા વારહ સહસ્સા ॥૨॥

છળ્ણહ સયસહસ્સા ચત્તાલીસં ભવે સહસ્સાઈં ।

ચત્તારિ સયા પુક્કરવર તારાગણ કોઢિકોઢીણં ॥સોમેંઘુ વા-૩

હે ગૌતમ ! ચતુઃ ચત્વારિંશં ચન્દ્રશતં ચતુશ્ચત્વારિંશં ચૈવ શતં સૂર્યાણામ્ ।
પુષ્કરવરે દ્વીપે ચરન્તિ એતે પ્રમાસન્તઃ ॥ ચત્વારિ સહસ્રાણિ ટાત્રિંશચૈવ ભવન્તિ
નક્ષત્રાણિ । પદ્ ચ શતાનિ દ્વિસપ્તતાનિ મહાગ્રહા દ્વાદશસહસ્રાણિ ॥ યળ્ણવત્તિઃ
શતસહસ્રાણિ ચત્વારિંશદ્ભવેયુઃ સહસ્રાણિ । ચત્વારિ શતાનિ પુષ્કરવરતારાગણાઃ

ટિયાં વહાં શોભિત હુઈ હેં ? અવ મી વે વહાં કિતની શોભિત હોતી
હેં ? ઔર આગે મી વે વહાં કિતની શોભિત હોંગી ? ઇસ પ્રકાર કે
યે સવ પ્રશ્ન પૃચ્છા શબ્દ સે લિયે ગયે હેં ઇનકે ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હેં—
‘ગોયમા ! ચોયાલં ચંદસયં ચોયાલં ચેવ સૂરિયાણ સયં પુક્કરદીવમ્મિ
ચરંતિ એપ પમાસિંતા ॥૧॥ ચત્તારિ સહસ્સાઈં વત્તીસં હોંતિ નક્કલ્લા ।
છચ્ચસયા વાવત્તર મહગ્ગહા વારહસહસ્સા ॥૨॥ છળ્ણહ સયસહસ્સા
ચત્તાલીસં ભવે સહસ્સાઈં ચત્તારિ સયા પુક્કરવર તારાગણ કોઢિ-
કોઢીઓ’ હે ગૌતમ ! એક સૌ ચવાલીસ ચન્દ્રમાઓં ને વહાં પર પહિલે
પ્રકાશ કિયા હૈ, અવ વે ઇતને હી વહાં પ્રકાશ કરતે હેં ઔર ભવિષ્યત્

ગણેની કોટિ કોટિયો ત્યાં શોભિત થઇ હતી ? વર્તમાનમાં કેટલી કોટિ કોટિયો
શોભિત થાય છે ? અને ભવિષ્યમાં ત્યાં કેટલી શોભિત થશે ? આ પ્રમાણેના
આ તમામ પ્રશ્નો પૃચ્છાપદ્ધતી ગ્રહણ કરેલા છે. આના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—

‘ગોયમા ! ચોયાલં ચંદસયં ચોયાલં ચેવ સૂરિયાણસયં ।

પુક્કરવરમ્મિ દીવે ચરંતિ એપ પમાસિંતા ॥ ૧ ॥

ચત્તારિ સહસ્સાઈં વત્તીસં ચેવ હોંતિ નક્કલ્લા ।

છચ્ચ સયા વાવત્તર મહગ્ગહા વારહ સહસ્સા ॥ ૨ ॥

છળ્ણહ સયસહસ્સા ચત્તાલીસં ભવે સહસ્સાઈં,

ચત્તારિ સયા પુક્કરવર તારાગણ કોઢિ કોઢીઓ’

હે ગૌતમ ! એકસો ચુમ્ભાળીસ ચન્દ્રમાઓએ પહેલાં ત્યાં પ્રકાશ
કર્યો છે. વર્તમાનમાં એટલાજ ચન્દ્રો ત્યાં પ્રકાશ આપે છે. તથા ભવિષ્યમાં
પણ એટલાજ ચન્દ્રો ત્યાં પ્રકાશ કરશે. એજ પ્રમાણે ૧૪૪ એકસો ચુમ્ભાળીસ

कोटिकोटीनाम् ॥ अशोभन्त वा-३ । उक्तंच-अन्यत्राप्येवमेव । संप्रति-मनुष्य
सीमामानुषोत्तरपर्वतविषये पृच्छा-‘पुष्करवरदीवस्स णं बहुमज्झदेसभाए एत्थ
णं माणुसुत्तरे णामं पव्वए पण्णत्ते-वट्टे वलयागारसंठाणसंठिए जे णं पुष्करवरं
दीवं दुहा विभयमाणे-२ चिट्ठइ तं जहा-अग्गितर पुष्करद्वं च, बाहिरपुष्क-

में भी वे इतने ही वहां प्रकाश करेंगे इसी तरह १४४ सूर्य वहां तपे
हैं, अब भी इतने ही वहां तपते हैं और भविष्यत् में इतने ही सूर्य
वहां तपेंगे ४०३२ नक्षत्रों का वहां योग हुआ है, अब भी इतने ही
नक्षत्रों का योग होता है और आगे भी इतने ही नक्षत्रों का वहां
योग होगा, १२६७२ महाग्रहोंने वहां चाल चली है, अब भी इतने
ही महाग्रह वहां चाल चलते हैं और इतने ही महाग्रह वहां भविष्यत्
में भी चाल चलते रहेंगे ९६४४४०० कोडाकोडी तारे वहां शोभित
हुए हैं अब भी इतने ही तारे वहां शोभित होते हैं और आगे भी
इतने ही तारे वहां शोभित होंगे ।

मानुषोत्तर पर्वत का कथन-

‘पुष्करवर दीवस्स णं बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं माणुसुत्तरे नामं
पव्वए पण्णत्ते’ पुष्करवर द्वीप के बहुमध्य देशभाग में-बीच में-मानु-
षोत्तर नामका पर्वत है यह पर्वत ‘वट्टे’ गोल है और इसीसे ‘वल-
यागारसंठाणसंठिए’ इसका आकार वलय के जैसा हो गया है ‘जे णं

सूर्यो त्यां तप्था छे. वर्तमानमां पणु ओटलाज सूर्यो त्यां तपे छे. अने
भविष्यमां पणु ओटला ज सूर्यो त्यां तपथे. ४०३२ थार डलर गत्रीस
नक्षत्रेनो त्यां योग थथे हुतो. वर्तमानमां पणु ओटला ज नक्षत्रेनो त्यां
योग थाय छे. अने भविष्यमां पणु ओटलाज नक्षत्रेनो योग त्यां थथे. १२-
६७२ थार डलर छस्सो गोतेर महुअडोओ त्यां चाल चाली हुती वर्तमानमां
पणु ओटलाज महुअडो त्यां चाल चाले छे. ओटलाज महुअडो भविष्यमां त्यां
चाल चालथे. ९६४४४०० छन्नु लाभ थुंभाणीस डलर ने थारसो डेडाडेडि
ताराओ त्यां शोभित थया हुता. वर्तमानमां पणु ओटलाज ताराओ त्यां
शोभे छे. अने भविष्यमां पणु ओटलाज ताराओ त्यां शोभथे.

मानुषोत्तर पर्वतनुं कथन

‘पुष्करवर दीवस्स णं बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं माणुसुत्तरे नामं पव्वए
पण्णत्ते’ पुष्करवर द्वीपना बहुमध्यदेश भागमां-वयमां मानुषोत्तर नामनो पर्वत
छे. आ पर्वत ‘वट्टे’ गोण छे. अने ओथी ज ‘वलयागारसंठाणसंठिए’ तेनो
आकार वलयना जेवे गोण छे. ‘जेणं पुष्करवरं दीवं दुहा विभयमाणे

રહ્યું ચ' રમણીયો વર્ણનીયથ પુષ્કરવરદ્વીપસ્ય વહુમધ્યદેશભાગઃ અત્ર ચ્ચ માનુ-
 પોત્તરનામા પર્વતઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ સ ચ વૃત્તો વલયાકારસંસ્થાનસંસ્થિતઃ યઃ ચ્ચ પુષ્કર-
 દ્વીપં દ્વિધા વિભજમાનઃ તિષ્ઠતિ । તદ્વથા-આભ્યન્તરપુષ્કરાર્ધં ચ, વાહ્યપુષ્કરાર્ધં
 ચ, તત્ર-માનુપોત્તરાત્પર્વતાદર્વાન્ યત્પુષ્કરાર્ધં તદભ્યન્તરપુષ્કરાર્ધં, યત્પુનઃ
 તસ્માદ્ માનુપોત્તરપર્વતાત્પરઃ પુષ્કરાર્ધં તદ્ વાહ્યપુષ્કરાર્ધમ્, તથાચ 'અર્ધિમતર-
 પુષ્કરદ્વેષં મંતે ! કેવલિયં ચક્રવાલવિક્ષંભેષં પન્નત્તે, ગોયમા ! અદ્વિજોયણસય-
 સહસ્સાઈ ચક્રવાલવિક્ષંભેષં, કોડી વાયાલીસા તીસં દોણિય ય સયા અગુણ-
 વણ્ણા પુષ્કર અદ્વપરિરઓ એવં ચ મણુસ્સ ચેત્તસ્સ' આભ્યન્તરપુષ્કરાર્ધં ચ્ચ
 હે મદન્ત ! કિયતા-કિયત્પ્રમાણેન ચક્રવાલવિક્ષમ્ભેષ પ્રજ્ઞપ્તઃ, હે ગૌતમ !
 અષ્ઠો યોજનશનસહસ્રાણિ ૮૦૦૦૦૦ ચક્રવાલવિક્ષમ્ભેષ પ્રજ્ઞપ્તઃ એકા યોજનાનાં
 કોટિઃ દ્વાચત્વારિશ્ચલ્લતસહસ્રાણિ ત્રિશ્ચલ્લતસહસ્રાણિ દ્વે ચ યોજનશતે એકોન

પુષ્કરવરં દીવં દુહા વિભજમાણે ૨ ચિદ્વંતિ' યહ પર્વત પુષ્કરવર દ્વીપ
 કે ટીક વીચ મેં પડ ગયા હૈં ઇસી કારણ પુષ્કરવર દ્વીપ કે દો ગ્રંડ
 હો ગયે હૈં । 'તં જહા' ડન ચ્ચળ્લોં કે નામ ઇસ પ્રકાર સે હૈં- 'અર્ધિમતર
 પુષ્કરદ્વં ચ વાહિરપુષ્કરદ્વં ચ' એક આભ્યન્તર પુષ્કરાર્ધ ઓર દૂસરા
 વાહ્યપુષ્કરાર્ધ 'અર્ધિમતર પુષ્કરદ્વેષં મંતે ! કેવલિયં ચક્રવાલેષં
 પરિક્ષેવેષં પન્નત્તે' હે મદન્ત ! આભ્યન્તર પુષ્કરાર્ધ કા ચક્રવાલ
 કિતની ચૌડાઈ વાલા હૈં ઓર ઇસકી પરિધિ કિતની હૈં ? ઇસકે ઉત્તર
 મેં પ્રભુ કહતે હૈં- 'ગોયમા ! અદ્વિજોયણ સયસહસ્સાઈ ચક્રવાલવિક્ષં-
 ભેષં, કોડીવાયાલીસા તીસં દોણિય ય સયા અગુણવણ્ણો પુષ્કરઅદ્વ
 પરિરઓ એવં ચ મણુસ્સ ચેત્તસ્સ' હે ગૌતમ ! આભ્યન્તર પુષ્કરાર્ધ કા
 ચક્રવાલ આઠ હજાર યોજન કા હૈં ઓર ઇસકી પરિધિ એક ક્રોડ ૪૨
 લાખ તીસ હજાર દો સૌ ડનચાસ યોજન કી હૈં યહી પરિધિ મનુષ્ય

વિભજમાણે ચિદ્વંતિ' આ પર્વત પુષ્કરવર દ્વીપની ંદોળર મધ્યમાં આવેલ છે. તેજ
 કારણથી પુષ્કરવર દ્વીપના બે ભાગ પડિગયેલ છે. 'તં જહા' તે ખડોના નામ
 આ પ્રમાણે છે.- 'અર્ધિમતર પુષ્કરદ્વં ચ વાહિર પુષ્કરદ્વં ચ' એક આભ્યન્તર પુષ્ક-
 રાર્ધ અને બીજી વાહ્ય પુષ્કરાર્ધ 'અર્ધિમતર પુષ્કરદ્વેષં મંતે ! કેવલિયં ચક્રવાલેષં
 પરિક્ષેવેષં પન્નત્તે' હે ભગવન્ ! આભ્યન્તર પુષ્કરાર્ધના ચક્રવાલની પહોળાઈ
 કેટલી છે ? અને તેની પરિધિ કેટલી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે
 છે કે- 'ગોયમા ! અદ્વિજોયણસયસહસ્સાઈ ચક્રવાલવિક્ષંભેષં, કોડી વાયાલીસા
 તીસં દોણિય સયા અગુણવન્ના પુષ્કર અદ્વ પરિરઓ એવં ચ મણુસ્સ ચેત્તસ્સ' હે
 ગૌતમ ! આભ્યન્તર પુષ્કરાર્ધના ચક્રવાલ આઠ હજાર યોજનનો છે. અને તેની
 પરિધિ એક ક્રોડ બેતાલીસ લાખ ત્રીસ હજાર બસો યોગણ પચાસ યોજનની

પંચાશે કિંચિદ્ વિશેષાધિકે પુષ્કરાર્ધ પરિચયઃ, એવન્ન-મનુષ્યક્ષેત્રસ્ય પરિક્ષેપો-
ક્ષેયઃ । ‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ અઢિંમતરપુક્કરદ્દેય ય-૨’ તત્કેનાર્યેનૈવ
મુચ્યતે આભ્યન્તરપુષ્કરાર્ધમ્-૨ ‘ગોયમા ! અઢિંમતરપુક્કરદ્દેણં માણુસુત્તરેણં
સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્કિલ્લત્તે ? સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! અઢિંમતરપુક્કરદ્દેય ય-૨’
ગૌતમ ! માનુષોત્તરપર્વતેન સર્વતો યતઃ સંપરિવેષ્ટિતમ્ આભ્યન્તરપુષ્કરાર્ધમ્,
તત્કેનાર્યેન ગૌતમ ! આભ્યન્તરપુષ્કરાર્ધ ચ-૨ इति प्रसिद्धिः । ‘अदुत्तरं च णं
जाव णिच्चे’ अथोत्तरं यावन्नित्य आसीदस्ति भविष्यति, नासीन्नास्ति न भवि-
ष्यतीति कालत्रयेऽपि शङ्का नो जायते । ‘अभिंभरपुक्कखरद्वेणं મંતે ! કેવંયા
ચંદા પમાસિસુ વા-૩’ આભ્યન્તરપુષ્કરાર્ધે ભદન્ત ! કતિ સંખ્યાવન્તશ્ચન્દ્રાઃ

ક્ષેત્ર કી હૈ ‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચતિ અઢિંમતર પુક્કરદ્દેય ૨ ?’
હે ભદન્ત ! હિસકા નામ આભ્યન્તર પુષ્કરાર્ધ એસા કિસ કારણ સે પડા
હૈ હિસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-‘ગોયમા ! અઢિંમતર પુક્કરદ્દેણં માણુ-
સુત્તરેણં પઢ્વતેણં સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્કિલ્લત્તે સે એણદ્દેણં ગોયમા !
અઢિંમતરપુક્કરદ્દેય ૨’ હે ગૌતમ ! આભ્યન્તરપુષ્કરાર્ધ કી ચારોં
ઓર માનુષોત્તર પર્વત હૈ હિસ કારણ હિસકા નામ આભ્યન્તર પુષ્કરાર્ધ
એસા કહા ગયા હૈ ‘અદુત્તરં ચ ણં જાવ ણિચ્ચે’ દૂસરી વાત યહ હૈ
કિ યહ યાવત્ નિત્ય હૈ હિસકા એસા યહ નામ પહિલે મી થા, અવ
મી હૈ ઓર આગે મી એસા હી નામ રહેગા યહ પહિલે નહીં થા, એસા
નહીં હૈ અવ યહ નહીં હૈ એસા મી નહીં હૈ ઓર આગે મી યહ નહીં
રહેગા એસા મી નહીં હૈ અતઃ કાલત્રય મેં એસા હી હિસકા નામ વિચ-

છે. એજ પરિધિ મનુષ્ય ક્ષેત્રની છે. ‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ અઢિંમતર
પુક્કરદ્દેય અઢિંમતરપુક્કરદ્દેય’ હે લગવન્ આ પર્વતનું નામ આભ્યન્તર
પુષ્કરાર્ધ એ પ્રમાણે શા કારણથી થયેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે-‘ગોયમા ! અઢિંમતર પુક્કરદ્દેણં માણુસુત્તરેણં પઢ્વતેણં સવ્વઓ સમંતા
સંપરિક્કિલ્લત્તે સે એણદ્દેણં ગોયમા ! અઢિંમતર પુક્કરદ્દેય અઢિંમતર પુક્કર-
દ્દેય’ હે ગૌતમ ! આભ્યન્તર પુષ્કરાર્ધની ચારે બાજુ માનુષોત્તર પર્વત છે.
તે કારણથી તેનું નામ પુષ્કરાર્ધ એ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. ‘અદુત્તરં ચ
જાવ ણિચ્ચે’ બીજી વાત એ છે કે-આ નામ યાવત્ નિત્ય છે. તેનું એ પ્રમા-
ણનું નામ પહેલાં પણ હતું વર્તમાનમાં પણ એજ નામ છે. અને ભવિષ્યમાં
પણ એજ નામ રહેશે. એ પહેલાં ન હતું તેમ નથી. વર્તમાનમાં નથી.
એમ પણ નથી. અને ભવિષ્યમાં નહીં રહે તેમ પણ નથી. એ પ્રમાણે ત્રણે
કાળમાં એજ પ્રમાણનું નામ રહેવાથી આ નિત્ય છે. ‘અઢિંમતરપુક્કરદ્દેણં

प्रभासितवन्तः प्रभासिष्यन्ते, 'सा चेव पुच्छा जाव तारागणकोटिकोडीओ' सैव पृच्छा यावत्तारागण कोटिकोटयः कति सूर्या अतपन्-३ कति नक्षत्राणि अधोतन्त-३ कति महाग्रहाश्चारमचरन्-३ भगवानाह-'गोयमा ! वावत्तरि च चंदा वावत्तरियेव दिणकरादित्ता पुक्खरवरदीवड्डे चरन्ति एए पभासेंता । महग्गहाणं तु तिन्निसया छत्तीसा छच्च सहस्सा नक्खत्ताणं तु भवे सोळाइ दुवे सहस्साइ । अडयाल सयसहस्सा वावीसं खलु भवे सहस्साइ । दोग्नि सया पुक्खरुद्धं तारागणकोटिकोडीणं ।' हे गौतम ! द्वासप्ततिश्चन्द्राः द्वासप्ततिरे व दोप्पा दिनकराः पुष्करवरद्वीपार्थे एते प्रभाग्यन्तश्चरन्ति । महाग्रहाणान्तु-त्रीणि शतानि षट्त्रिंशदधिकानि, नक्षत्राणान्तु भवेयुः षोडश द्वे सहस्रे । अष्टचत्वारिंशत् शतसहस्राणि द्वाविंशति भवेयुः सहस्राणि द्वे शते पुष्करार्थे तारागणकोटिकोटीनाम् इति ॥९६॥

मान होने से यह नित्य है 'अविंशतरपुक्खरद्वेणं भंते ! केवइया चंदा पभासिसु वा ३' हे भदन्त ! इस आभ्यन्तर पुष्करार्थ को कितने कितने चन्द्रमाओं ने प्रकाश दिया है वर्तमान में कितने चन्द्रमा वहां प्रकाश देते हैं और भविष्यत् में कितने चन्द्रमा वहां प्रकाश देंगे ? इस तरह पूर्व की जैसी 'सा चेव पुच्छा' वही यही पृच्छा करनी चाहिये-तथा च-हे भदन्त ! पुष्करार्थ में कितने सूर्य तपे हैं, तपते हैं और तपेंगे ? कितने नक्षत्र वहां चमके हैं, वर्तमान में चमकते हैं और आगे कितने नक्षत्र चमकेंगे ! कितने महाग्रहों ने वहां चाल चली है, अब भी कितने महाग्रह वहां चाल चलते हैं और आगे भी कितने महाग्रह वहां चाल चलेंगे तथा कितने तारागणों की कोटाकोटी वहां शोभित है अब भी कितनी शोभित होती है और आगे भी कितनी शोभित होंगे ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-'गोयमा !

भंते ! केवइया चंदा पभासिसु वा ३' डे लगवन् ! आ आभ्यन्तर पुष्करार्थने डेटला अंद्रमाओओ प्रकाश आप्यो हुतो ? वर्तमानमां डेटला अंद्रो त्यां प्रकाश आप्ये छे ? अने लविष्यमां डेटला अंद्रो त्यां प्रकाश आप्ये ? आ प्रभाणे पडेलानी जेम 'सा चेव पुच्छा' अहीयां प्रश्नो करी लेवा जेअओ. ते आ प्रभाणे जेमके-डे लगवन् पुष्करार्थवर द्वीपमां डेटला सूर्यो तप्या हुता ? डेटला सूर्यो तपे छे ? अने तप्ये ? डेटला नक्षत्रो त्यां यमक्या हुता ? वर्तमानमा यमके छे ? अने लविष्यमां डेटला नक्षत्रो यमक्ये ? डेटला महाग्रहोओ त्या याव यावी छे ? वर्तमानमां डेटला महाग्रह त्यां याव यावे छे ? अने लविष्यमां डेटला महाग्रहो त्यां याव याव्ये ? तथा डेटला तारा गणुनी डेटा डेटा त्यां शोभेली छे ? वर्तमानमां डेटली डेटा डेटा शोभे छे ? अने लविष्यमां डेटला डेटा डेटा तारागणो शोभ्ये ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री डडे छे डे-'गोयमा !

વાવત્તરિં ચ ચંદા વાવત્તરિ મેવદિણકરા દિત્તા ।

પુષ્કરવરદોવદ્ધે ચરંતિ એતે પમાસેંતા ॥૧॥

તિન્નિસયા છત્તીસા છચ્ચ સહસ્સા મહગ્ગહાણં તુ

ણક્ખતાણં તુ ભવે સોલાઈં દુવે સહસ્સાઈં ॥૨॥

અડયાલ સયસહસ્સા વાવીસં ચ્વલુ ભવે સહસ્સાઈં ।

દોન્નિ સયા પુષ્કરદ્ધે તારાગણ કોઢિકોઢીણં ॥૩॥

હે ગૌતમ ? પુષ્કરાર્ધ મેં ૭૨ ચન્દ્રમાઓં ને પ્રકાશ દિયા હૈ અવ
 મીં હતને હી વહાં પ્રકાશ દેતે હૈં ઓર ભવિષ્યત્કાલ મેં હતને હી વે
 વહાં પ્રકાશ દેગેં ઇસી તરહ સે ૭૨ સૂર્ય વહાં તપે હૈં, અવ મીં હતને
 હી સૂર્ય વહાં તપતે હૈં ઓર ભવિષ્યત્ મેં હતને હી સૂર્ય વહાં તપતે રહેંગે
 ૬૩૩૬ મહાગ્રહોં ને વહાં ચાલ ચલી હૈ, અવ મીં હતને હી મહાગ્રહ
 વહાં ચાલ ચલતે હૈં ઓર આગે મીં હતને હી મહાગ્રહ વહાં ચાલ ચલતે
 રહેંગે દો હજાર સોલહ નક્ષત્રોં ને વહાં ચન્દ્રમા આદિ કે સાથ યોગ
 ક્રિયા હૈ, અવ મીં વે હતની સંખ્યા મેં વહાં યોગ કરતે હૈં ઓર આગે
 મીં વે હતની હી સંખ્યા મેં વહાં યોગ કરતે રહેંગે ઓર અડતાલીસ
 લાખ વાઈસ હજાર દોસૌ તારાઓં કી કોટાકોટી વહાં શોભિત હુઈ

‘વાવત્તરી ચ ચંદા વાવત્તરિ મેવ દિણકરા દિત્તા ।

પુષ્કરવરદોવદ્ધે ચરંતિ એતે પમાસેંતા ॥ ૧ ॥

તિન્નિ સયા છત્તીસા છચ્ચ સહસ્સા મહગ્ગહાણંતુ ।

ણક્ખત્તાણં તુ ભવે સોલાઈ દુવે સહસ્સાઈં ॥ ૨ ॥

અડયાલસયસહસ્સા વાવીસં ચ્વલુ ભવે સહસ્સાઈં ।

દોન્નિ સયા પુષ્કરદ્ધે તારાગણ કોઢિકોઢીણં ॥ ૩ ॥

હે ગૌતમ ! પુષ્કરાર્ધમાં ૭૨ ઝોંતેર ચંદ્રમાએ ત્યાં પ્રકાશ આપ્યો હતો
 વર્તમાનમાં પણ એટલાજ ચંદ્રો ત્યાં પ્રકાશ આપે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ
 એટલાજ ચંદ્રો ત્યાં પ્રકાશ આપશે. એજ પ્રમાણે ૭૨ ઝોંતેર સૂર્યો ત્યાં
 તપેલા હતા વર્તમાનમાં પણ એટલાજ સૂર્યો ત્યાં તપે છે. અને ભવિષ્યમાં
 પણ એટલાજ સૂર્યો ત્યાં તપતા રહેશે. ૬૩૩૬/ છ હજાર ત્રણસો છત્રીસ મહા
 ગ્રહોએ ત્યાં ચાલ ચાલી છે. વર્તમાનમાં પણ એટલાજ મહાગ્રહો ત્યાં ચાલ
 ચાલે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ એટલાજ મહાગ્રહો ત્યાં ચાલ ચાલતા રહેશે.
 જે હજાર અને સોળ નક્ષત્રોએ ત્યાં ચંદ્રો વિગેરેની સાથે યોગ કર્યો હતો
 વર્તમાનમાં પણ એટલાજ નક્ષત્રો ત્યાં યોગ કરે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ
 એટલાજ નક્ષત્રો ત્યાં યોગ કરતા રહેશે. તથા અડતાળીસ લાખ વાવીસ
 હજાર બસો તારાઓની કોટા કોટી ત્યાં શોભિત થયેલ છે. વર્તમાનમાં પણ

મનુજક્ષેત્ર નિરૂપણમ્—

મૂલમ્—સમયસ્થિતે પં મંતે ! કેવદ્યં આયામવિક્ષંભેણં
 કેવદ્યં પરિક્ષેવેણં પન્નત્તે ? ગોયમા ! પળયાલીસં જોયણસય-
 સહસ્સાઈં આયામવિક્ષંભેણં ણગા જોયણકોડી જાવ અઢિંમતર
 પુક્કલરદ્ધપરિરઓ સે ભાણિયવ્વો જાવ અડળપળે । સે કેળ-
 ટ્ઠેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ માણસસ્થિતે—૨ ગોયમા ! માણસસ્થિતેણં
 તિવિહા મણુસ્સા પરિવસંતિ, તં જહા કમ્મમ્મગા, અકમ્મમ્મ-
 મગા, અંતરદીવગા, સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ—માણસ-
 સ્થિતે—૨ । માણસસ્થિતે પં મંતે ! કઈ ચંદા પમાસંસુ વા—૩ કઈ
 સૂરા તવડંસુ વા—૩ ગોયમા ! વત્તીસં ચંદસયં વત્તીસં ચેવ
 સૂરિયાણ સયં । સયલં મણુસ્સલોયં ચરંતિ એણ પમાસંતા ॥૧॥
 એકારસ સયસહસ્સા છપ્પિય સોલા મહમ્મહાણંતુ । છચ્ચ સયા
 છળ્લણડયા નક્કલત્તા તિન્નિ ય સહસ્સા ॥૨॥ અડસીઈં સયસ-
 હસ્સા ચત્તાલીસસહસ્સ મણુયલોગમ્મિ । સત્ત ય સયા અણૂના
 તારાગણકોડિકોડીણં ॥૩॥ સોમં સોમંસુ વા—૩ । એસો તારા
 પિંડો સવ્વસમાસેણ મણુયલોગમ્મિ । વહિયા પુળતારાઓ જિણેહિં
 મણિયા અસંખેજ્ઞા ॥૧॥ એવદ્યં તારગ્ગં જં મણિયં માણસંમિ
 લોગમ્મિ । ચારં કલંબુયા પુપ્પસંઠિયં જોડસં ચરઈ ॥૨॥ રવિ-
 સસિગહનક્કલત્તા એવદ્યા આહિયા મણુયલોણ । જેસિં નામા
 ગોયં ન પાગયા પન્નવેહિંતિ ॥૩॥ છાવટ્ટી પિડગાઈં ચંદા ઇચ્છા
 મણુયલોગમ્મિ । દો ચંદા દો સૂરા ય હોંતિ એકેક્કણ પિડણ ॥૪॥
 છાવટ્ટી પિડગાઈં નક્કલત્તાણંતુ મણુયલોગમ્મિ । છપ્પન્નં નક્કલત્તા
 હૈ અવ મ્હી ઇતની હી વહાં શોભિત હોતી હૈં ઓર આગે મ્હી ઇતની હી
 વહાં શોભિત હોતી રહેગી । ॥૧૭॥

એટલીજ ડોટા ડોટી શોભિત થાય છે. અને ભવિષ્યમાં પણ એટલીજ ડોટા
 ડોટી ત્યાં શોભિત રહેશે. ॥ સૂ. ૬૭ ॥

य होंति एकेकए पिडए ॥५॥ छावट्टी पिडगाइं महागहाणं तु
मणुयलोगंमि । छावत्तरं गहसयं च होइ एकेकए पिडए ॥६॥
चत्तारिय पंतीयो चंदाइच्चाण मणुयलोगंमि । छावट्टिय
छावट्टिय होइ य एकेकया पंती ॥७॥ छप्पन्नं पंतीयो नक्ख-
त्ताणं तु मणुयलोगंमि । छावट्टी छावट्टी हवइ य एकेकया
पंती ॥८॥ छावत्तरं गहाणं पंतिसयं होइ मणुयलोगंमि । छावट्टी
छावट्टी य होइ एकेकया पंती ॥९॥ ते मेरु परियडंता पया-
हिणावत्तमंडला सव्वे । अणवट्टिय जोगेहिं चंदा सूरा गह-
गणा य ॥१०॥ नक्खत्ततारगाणं अवट्टिया मंडला मुणेयव्वा ।
ते वि य पयाहिणावत्तमेव मेरुं अणुचरंति ॥१॥ रयणियर-
दिणयराणं उड्डेव अहेव संकमो नत्थि । मंडल संकमणं पुण-
अब्भितर बाहिरंतिरिए ॥१२॥ रयणियर दिणयराणं नक्ख-
त्ताणं महग्गहाणं च । चार विसेसेण भवे सुहदुक्ख विही
मणुस्साणं ॥१३॥ तेसिं पविसंताणं तावक्खेत्तं तु वड्डए नियमा ।
तेणेव कमेण पुणो परिहायइ निक्खमंताणं ॥१४॥ तेसिं कलं-
बुया पुप्फसंठिया होइ ताव खेत्तपहा । अंतो य संकुया बाहिं
वित्थडा चंदसूरगणा ॥१५॥ केणं वड्डइ चंदो परिहाणी केण होइ
चंदस्स । कालो वा जोण्हो वा केणाऽणुभावेण चंदस्स ॥१६॥
किण्हं राहु विमाणं निच्चं चंदेण होइ अविरहियं । चउरंगुल-
मप्पत्तं हिट्ठा चंदस्स तं चरइ ॥१७॥ वावट्ठिं वावट्ठिं दिवसे
दिवसे उ सुक्क पक्खस्स । जं परिवड्डइ चंदो खवेइ तं चेव
कालेणं ॥१८॥ पन्नरसइ भागेण य चंदं पन्नरस मेव तं वरइ ।
पन्नरसइ भागेण य पुणो वि तं चेव तिक्कमइ ॥१९॥ एवं वड्डइ
चंदो परिहाणी एव होइ चंदस्स । कालो वा जोणहा वा तेणा-
णुभावेण चंदस्स ॥२०॥ अंतो मणुस्सखेत्ते हयंति चारोवगा य

उववण्णा । पंचविहा जोइसिया चंदा सूरा गहगणा य ॥२१॥
 तेण परं जे सैसा चंदाइच्च गहतारनक्खत्ता । नत्थि गई न
 वि चारो अवट्ठिया ते मुणेयव्वा ॥२२॥ दो चंदा इह दीवे
 चत्तारि य सागरे लवणतोए । धायइसंडे दीवे वारस चंदा य
 सूरा य ॥२३॥ दो दो जंबूदीवे ससि सूरा दुगुणिया भवे
 लवणे । लावणिगा य तिगुणिया ससिसूरा धायइसंडे ॥२४॥
 धायइसंडप्पभिई उद्धिट्ठ तिगुणिया भवे चंदा । आइल्लचंद-
 सहिया अणंतराणंतरे खेत्ते ॥२५॥ रिक्खग्गह तारगं दीवसमुदे
 जहिच्छसे नाउं । तस्स ससीहिं गुणियं रिक्खग्गह तारगाणं तु
 ॥२६॥ चंदाओ सूरस्स य सूरा चंदस्स अंतरं होइ । पन्नास
 सहस्साइं तु जोयणाणं अणूणाइं ॥२७॥ सूरस्स य सूरस्स य
 ससिणो ससिणो य अंतरं होइ । वहियाओ मणुस्स नगस्स
 जोयणाणं सयसहस्सं ॥२८॥ सूरंतरिया चंदा चंदंतरिया य
 दिणयरा दित्ता । चित्तंतरलेस्सागा सुहलेसा मंदलेसा य ॥२९॥
 अट्ठासीइं च गहा अट्ठावीसं च होंति नक्खत्ता । एगससी परि-
 वारो य एत्तो ताराण वोच्छामि ॥३०॥ छावट्ठि सहस्साइं नव
 चेव सयाइं पंचसयराइं । एगससी परिवारो तारागणकोडिको-
 डीणं ॥३१॥ बहिरयाओ माणुस्स नागस्स चंद सूराणवट्ठिया
 जोगा । चंदा असीइजुत्ता सूरा पुणहोंति पुस्सेहिं ॥३२॥ ९७॥

छाया-समयक्षेत्रं खलु भदन्त ! कियता आयामविष्कम्भेणं कियता परिक्षे-
 पेण प्रज्ञप्तः ? गौतम ! पंचचत्वारिंशत् योजनशतसहस्राणि आयामविष्कम्भेण
 एका क्रोटिर्यावत् आभ्यन्तरपुष्करार्धपरिरयः स भणितव्यः यावत् एकोन पञ्चा-
 शत् । तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते मनुष्यक्षेत्रं-२ ? गौतम ! मनुष्यक्षेत्रे खलु
 त्रिविधा मनुष्याः परिवसन्ति तद्यथा-कर्मभूमकाः अकर्मभूमकाः २ अन्तरद्वी-
 पका-३ तत्तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते मानुषक्षेत्रं-२ मानुष्यक्षेत्रे खलु भदन्त !
 कतिचन्द्राः पभासितवन्तो वा-३ कति सूर्या अतपन् वा-३ गौतम ! द्वात्रिंशं
 चन्द्रशतं द्वात्रिंशं चैव सूर्याणां शतम् । सकलं मनुष्यलोकं चरन्ति एते प्रकाश-

यन्तः ॥१॥ एकादश च सदस्त्राणि पङ्क्तिविंशतिश्च षोडश महाग्रहाणां तु । षट् च शतानि पण्णवतिर्नक्षत्राणि त्रीणि च सहस्राणि ॥२॥ अष्टाशीतिः शतसहस्राणि चत्वारिंशत्सहस्राणि मनुष्यलोके । सप्तशतान्यनूनाणि तारागणकोटिकोटीनाम् ॥३॥ शोभामशोभन्त वा-३॥ एष तारापिण्डः सर्वसमासेन मनुष्यलोके । बाह्याः पुनस्तारा जिनै र्भणिता असंख्येयाः ॥१॥ एतावत्ताराग्रं यद्भणितं मानुष्यलोके । चारं कदंबपुष्पसंस्थितं ज्योतिषं चरति ॥२॥ रविशशि ग्रहनक्षत्राणि एतावन्ति आख्यातानि मनुष्यलोके । येषां नामगोत्राणि न प्राकृतानि प्रज्ञापयिष्यन्ति ॥३॥ षट् षष्टिः पिटकानि चन्द्रादित्या मनुष्यलोके । द्वौ चन्द्रौ द्वौ सूर्यौ च भवत एकैकस्मिन् पिटके ॥४॥ षट्पष्टिः पिटकानि नक्षत्राणां तु मनुष्यलोके । षट् पञ्चाशत् नक्षत्राणि च भवन्ति एकैकस्मिन् पिटके ॥५॥ षट्पष्टिः पिटकानि महाग्रहाणां तु मनुष्यलोके । षट्सप्ततं ग्रहशतं च भवति एकैकस्मिन् पिटके ॥६॥ चतस्रश्च पङ्क्तयश्चन्द्रादित्यानां मनुष्यलोके । षट्पष्टिः षट्पष्टिः भवति चैकैकका पंक्तिः ॥७॥ षट् पञ्चाशत् पङ्क्तयो नक्षत्राणां तु मनुष्यलोके । षट् षष्टिः षट् षष्टि भवति च एकैकका पङ्क्तिः ॥८॥ षट् सप्ततं ग्रहाणां पङ्क्तिशतं भवति मनुष्यलोके । षट् षष्टिः षट् षष्टिः च भवति एकैकका पंक्तिः ॥९॥ ते मेरुं पर्यटन्तः प्रदक्षिणावर्तमण्डलाः सर्वे । अनवस्थितयोगैश्चन्द्राः सूर्याग्रहगणाश्च ॥१०॥ नक्षत्रतारकाणामवस्थितानि मण्डलानि ज्ञातव्यानि । तान्यपि च प्रदक्षिणावर्तमेव मेरुमनुचरन्ति ॥११॥ रजनीकर दिनकराणाम् ऊर्ध्वं वा अधो वा संक्रमो नास्ति । मण्डलसंक्रमणं पुनराभ्यन्तरबाह्यं तिर्यक् ॥१२॥ रजनीकर दिनकराणां नक्षत्राणां महाग्रहाणां च । चार विशेषेण भवति सुखदुःखविधिर्मनुष्याणाम् ॥१३॥ तेषां प्रविशतां तापक्षेत्रं तु वर्धते नियमात् । तेनैवक्रमेण पुनः परिहीयते निष्क्रामताम् ॥१४॥ तेषां कलंबुया पुष्पसंस्थिता भवति तापक्षेत्रपथाः । अंतश्च संकुचिताः वह्निर्विस्तृताश्चन्द्रसूर्यगणाः । १५॥ केन वर्धते चन्द्रः परिहाणिः केन भवति चन्द्रस्य । कृष्णो वा ज्योत्स्ना वा केनानुभावेन चन्द्रस्य ॥१६॥ कृष्णं राहुविमानं नित्यं चन्द्रेण भवति अविरहितम् । चतुरङ्गुलमप्राप्तमधस्ताच्चन्द्रस्य तच्चरति ॥१७॥ द्वापष्टिर्द्वापष्टिर्दिवसे दिवसे तु शुक्रपक्षस्य । यत्परिवर्धते चन्द्रः क्षपयति तेनैव कालेन ॥१८॥ पञ्चदशभागेन च चन्द्रं पञ्च दशमेव तं वृणोति । पञ्चदश भागेन च पुनरपि तदेव प्रकटी करोति ॥१९॥ एवं वर्धते चन्द्रः परिहानिश्चैव भवति चन्द्रस्य । कृष्णो वा ज्योत्स्नो वा तेनानुभावेन चन्द्रस्य ॥२०॥ अन्तर्मनुष्यक्षेत्रे भवन्ति चारोपगाश्च उपपन्नाः । पञ्चविधा ज्योतिष्काः चन्द्राः सूर्याग्रहगणाश्च ॥२१॥ ततः परं ये शेषाः चन्द्रा-

દિત્યાગ્રહતારાનક્ષત્રાણિ । નાસ્તિ ગતિ નાપિ ચારઃ અવસ્થિતાનિ તાનિ જ્ઞાતવ્યાનિ ॥૨૨॥ ઢૌં ચન્દ્રાવિહઢીપે ચત્તારશ્ચ સાગરે લવણતોયે । ધાતકીલ્ખણે ઢીપે દ્વાદશ ચન્દ્રાશ્ચ સૂર્યાશ્ચ ॥૨૩॥ ઢૌં ઢૌં જંબૂઢીપે શશિસૂર્યો દ્વિ ગુણિતો ભવેતાં લવણે । લાવણિકાશ્ચ ત્રિગુણિતાઃ શશિસૂર્યા ધાતકીલ્ખણે ॥૨૪॥ ધાતકિલ્ખણપ્રમૃતિપૃ-
દ્વિષ્ટ ત્રિગુણિતા ભવેયુશ્ચન્દ્રાઃ । આદિમચન્દ્રસદ્ધિતા અનન્તરાનન્તરે ક્ષેત્રે ॥૨૫॥ ઋક્ષગ્રહતારાગ્રં ઢીપસમુદ્રે યદીચ્છસિજ્ઞાતુમ્ । તસ્ય શશિભિર્ગુણિતં ઋક્ષગ્રહતારકાણાં તુ ॥૨૬॥ ચન્દ્રાત્સૂર્યસ્ય ચ સૂર્યાચ્ચન્દ્રસ્યાન્તરં ભવતિ । પંચાશત્ સદસ્રાણિ તુ યોજ-
નાનામનૂનાનિ ॥૨૭॥ સૂર્યસ્ય ચ શશિનઃ શશિનશ્ચાઽન્તરં ભવતિ । વાઘ્યાત્ મનુષ્ય-
નાગસ્ય યોજનાનાં શતસહસ્રમ્ ॥૨૮॥ સૂર્યાન્તરિતાશ્ચન્દ્રાઃ ચન્દ્રાન્તરિતાશ્ચ દિનકરા-
દીપ્તાઃ । ચિત્રાન્તર લેઙ્ગ્યાકાઃ સુલ્લેઙ્ગ્યા મન્દલેઙ્ગ્યાશ્ચ ॥૨૯॥ અષ્ટાશીતિશ્ચ ગ્રહા
અષ્ટાવિંશતિશ્ચ ભવન્તિ નક્ષત્રાણિ । એકશશિનઃ પરિવારા ઇતસ્તારાણાં વક્ષ્યામિ ॥૩૦॥ પદ્ પષ્ટિઃ સદસ્રાણિ નવચૈવ શતાનિ પચ્ચશત રાત્રીઃ । એકશશિનઃ પરિ-
વારસ્તારાગણ કોટિકોટીનામ્ ॥૩૧॥ વાઘ્યાન્મનુષ્યનાગસ્ય ચન્દ્રસૂર્યયોરવસ્થિતા
યોગાઃ । ચન્દ્રા અભિજિદ્ યુક્તાઃ સૂર્યાઃ પુનર્ભવન્તિ પુણ્યેણ ॥૩૨॥ ૯૭॥

ટીકા—‘સમયલ્લેત્તે ણં મંતે ! કેવલ્લયં આયામલ્લિક્લંભેણં કેવલ્લયં પરિક્લેલ્લેણં
પલ્લેત્તે’ મનુષ્યક્ષેત્રં લ્લુ ભદન્ત ! કિયદ્ધીર્લ્લ વિસ્તારાભ્યામ્ કિયલ્લ પરિક્લેપેણ પ્રજ્ઞપ્તં
પ્રશ્નઃ ? મગવાનાહ—‘ગોયમા ! પળયાલીસં જોયળસયસહસ્સાઈ આયામલ્લિક્લં-
ભેણં ઇગા જોયળકોઢી જાવ અલ્લિમતરપુલ્લલ્લરલ્લ પરિરઓ સે માણિયલ્લો જાવ

મનુષ્યક્ષેત્ર નિરૂપણ—

‘સમયલ્લેત્તે ણં મંતે ! કેલ્લતિયં આયામલ્લિક્લંભેણં’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમ સ્વામી ને પ્રભુ સે ઇસા પૂછા હૈ—હે ભદન્ત !
સમય ક્ષેત્ર કી—મનુષ્ય ક્ષેત્ર કી—લમ્વાઈ ચૌઢાઈ કિતની હૈ ઓર
કિતની ઇસકી પરિધિ હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ—‘ગોયમા !
પળયાલીસં જોયળ સયસહસ્સાઈ આયામલ્લિક્લંભેણં, ઇગા જોયળ-
કોઢી જાવ અલ્લિમતર પુલ્લલ્લરલ્લ પરિરઓ સે માણિયલ્લો જાવ અડળ-

મનુષ્ય ક્ષેત્રનું નિરૂપણ

‘સમય લ્લેત્તેણં મંતે ! કેલ્લતિયં આયામલ્લિક્લંભેણં’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે હે ભગવન્ ! સમય
ક્ષેત્ર—મનુષ્ય ક્ષેત્રની લંબાઈ અને પહોળાઈ કેટલી છે ? અને તેની પરિધિ કેટલી
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! પળયા-
લીસં જોયળસયસહસ્સાઈ આયામલ્લિક્લંભેણં, ઇગા જોયળ કોઢી જાવ અલ્લિમતર-

અડળપળે' હે ગૌતમ ! પંચ ચત્વારિંશદ્ યોજનશતસહસ્રાણિ ૪૫૦૦૦૦ આયામ-
વિષ્કમ્ભાભ્યામ્ એકા યોજનકોટિઃ યાવદ્ આભ્યન્તરપુષ્કરાર્ધપરિરયસ્તાવત્સ
મણિતવ્યઃ તથા ચ એકા યોજનકોટી દ્વાચત્વારિંશચ્છત સહસ્રાણિ ત્રિંશતસહસ્રાણિ
દ્વે યોજનશતે એકોનપશ્ચાશે કિશ્ચિદ્વિશેષાધિકે પરિક્ષેપેણ પ્રજ્ઞપ્તમ્ । તત્પ્રમાણ-
પરિમિતં માનુષક્ષેત્રમ્ । માનુષ્યક્ષેત્રનામકરણે હેતું પૃચ્છતિ—'સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં
બુચ્ચહ માણુસખેત્તે ૨' તત્કેન કારણેન ભદન્ત ! માનુષક્ષેત્રં ૨ इत्येवमुच्यते इति
પ્રશ્નઃ મગવાનાહ—'ગોયમા ! માણુસખેત્તે ણં તિવિહા મણુસ્સા પરિવસંતિ' મનુષ્ય-
ક્ષેત્રે ત્રિવિધા લોકા વસન્તિ । તે કે તત્રાહ—'તં જહા' કમ્મભૂમગા—અકમ્મભૂમગા
અંતરદીવગા' કર્મભૂમકાઃ કર્મભૂમૌ જાતાઃ ૧ અકર્મકાઃ ૨ અન્તર્દ્વીપકાઃ અન્તર-
દ્વીપે જાતાઃ । અન્યચ્ચ મનુષ્યાણાં જન્મમરણશ્ચાત્રૈવ ક્ષેત્રે ન તદ્વહિરિતિ નિશ્ચિતં,
'સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં બુચ્ચહ માણુસખેત્તે ૨' તત્તેનાર્થેનૈવ મુચ્યતે માનુષ-

પળે' હે ગૌતમ ! મનુષ્યક્ષેત્રની લંબાઈ ચૌડાઈ ૪૫ લાખ યોજનની
હૈં અને આભ્યન્તર પુષ્કરાર્ધની જિતની પરિધિ હૈં ઉતની આ સ્કી
પરિધિ હૈં । આભ્યન્તર પુષ્કરાર્ધની પરિધિ ૧૪૨૩૦૨૪૯ એક કરોડ
બચાલીસ લાખ ત્રીસ હજાર દો સૌ ઉનપચાસ યોજનની હૈં યહી
આ સ્કી પરિધિ કા પ્રમાણ હૈં 'સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્ચહ માણુસ-
ખેત્તે ૨' હે ભદન્ત ! આ કા 'માનુષક્ષેત્ર' એસા નામ કિસ કારણ સે
હુઆ હૈં ? 'ગોયમા ! માણુસખેત્તે ણં તિવિહા મણુસ્સા પરિવસંતિ' હે
ગૌતમ ! મનુષ્ય ક્ષેત્ર મેં ત્રીન પ્રકાર કે મનુષ્ય રહતે હૈં—'તં જહા' જૈસે
'કમ્મભૂમગા, અકમ્મભૂમગા, અંતરદીવગા' કર્મભૂમક ૧ અકર્મભૂમક
૨ અને અન્તરદ્વીપક 'સે તેણદ્દેણં એવં બુચ્ચહ માણુસ ખેત્તે ૨' આ
કારણ હે ગૌતમ ! માનુષક્ષેત્ર કા નામ 'માનુષક્ષેત્ર' એસા કહા

પુસ્કરાર્ધ પરિરયો સે માણિયવ્વો જાવ અડળપળે' હે ગૌતમ ! મનુષ્ય ક્ષેત્રની
લંબાઈ પહોળાઈ ૪૫ પિસ્તાલીસ લાખ યોજનની છે. અને આભ્યન્તર પુષ્ક-
રાર્ધની બેટલી પરિધિ છે એટલીજ તેની પરિધિ છે. આભ્યન્તર પુષ્કરાર્ધની
પરિધિ ૧૪૨૩૦૨૪૯ એક કરોડ બેતાલીસ લાખ ત્રીસ હજાર બસો આગણ
પચાસ યોજનની છે. એજ પ્રમાણ મનુષ્યક્ષેત્રની પરિધિનું છે. 'સે કેળદ્દેણં
મંતે ! એવં બુચ્ચહ માણુસખેત્તે માણુસખેત્તે' હે ભગવન્ ! આ ક્ષેત્રનું નામ 'માનુષ
ક્ષેત્ર' એ પ્રમાણે શા કારણથી થયેલ છે ? 'ગોયમા ! માણુસખેત્તેણં તિવિહા
મણુસ્સા પરિવસંતિ' હે ગૌતમ ! મનુષ્યક્ષેત્રમાં ત્રણ પ્રકારના મનુષ્યો રહે છે.
'તં જહા' જે આ પ્રમાણે છે. 'કમ્મભૂમગા અકમ્મભૂમગા અંતરદીવગા' કર્મ-
ભૂમક ૧ અકર્મભૂમક ૨ અને અંતર દ્વીપક ૩ 'સે તેણદ્દેણં એવં બુચ્ચહ

ક્ષેત્રમ્-૨ इहैवक्षेत्रे त्रिविधमनुष्यवासमहिम्ना जन्ममरणसद्भावेन च मानुषक्षेत्रं नाम सम्पन्नम् । किं च-मनुष्याणामियं जन्मस्थिति मरणनिमित्तिकाभूमिः, यद्यपि बद्धवैरो देवादिरेनमित उत्पाट्य स्थानान्तरं नेतुं यतमानोऽपि बुद्धि विपर्ययात् नयन्नपि पुनः परावर्त्य प्रक्षिपति इहैव, येपि कैचन जंघाचारिणो विद्याचारिणः गच्छन्त्यपि नन्दीश्वरादि द्वीपान्, किन्तु-न तत्र वसन्ति म्रियन्ते वा तूर्णमिहायान्ति

गया है तथा मनुष्यों का जन्म और मरण इसी क्षेत्र में होता है इसके बाहिर नहीं होता है मनुष्यजन्म जन्म की अपेक्षा मनुष्यक्षेत्र के बाहर न हुये है न होते हैं और न होंगे तथा यदि कोई देव या दानव, या विद्याधर उसके साथ अपने पूर्व के बंधे हुए चैर को भगाने के लिये-बदला लेने के लिये ऐसी बुद्धि करे कि मैं इस मनुष्य को इस स्थान से उठा कर मनुष्यक्षेत्र के बाहर रख आऊं या छोड़ आऊं कि जिस से खड़ा २ सूख जावे या मर जाय तब भी उसकी ऐसी बुद्धि लोक के प्रभाव से ही पुनः ऐसी बदल जाती है कि जिसके कारण वह उसका संहरण ही नहीं करता है यदि वह उसका संहरण कर भी लेता है तो फिर वह उसे पुनः वहीं पर वापिस लाकर रख देता है इस तरह संहरण की अपेक्षा भी मनुष्यक्षेत्र से बाहर मनुष्य न कभी मरे हैं, न मरते हैं और न मरेंगे तथा जङ्घाचारी या विद्याचारी मुनिजन नन्दीश्वर आदि द्वीप तक जाते हैं वे भी वहां जाकर

माणુસલેત્તે માણુસલેત્તે' આ કારણથી કે જોતમ ! મનુષ્યક્ષેત્રનું નામ 'મનુષ્ય ક્ષેત્ર' એ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. તથા મનુષ્યોનો જન્મ અને મરણ આજ ક્ષેત્રમાં થાય છે. આ ક્ષેત્રથી બહાર થતો નથી. મનુષ્ય જન્મની અપેક્ષાથી મનુષ્ય ક્ષેત્રની બહાર થયો નથી. થતો નથી અને થશે પણ નહીં' તથા જો કોઈ દેવ અથવા દાનવ અથવા વિદ્યાધર તેની સાથે પોતાના પૂર્વલવના બાંધેલા વૈરને ભગાડવા માટે અર્થાત્ બહારો લેવા માટે એવી બુદ્ધિ કરે કે હું આ મનુષ્યને આ સ્થાનેથી ઉઠાવીને મનુષ્ય ક્ષેત્રની બહાર મૂકી આવું. અથવા કહાડી મુકું, કે જેનાથી એ ઉભો ઉભો સૂકાઈ જાય અથવા તો મરી જાય. તો પણ તેની તેવી બુદ્ધિ લોકના પ્રભાવથી જ ફરી એવી બદલાય જાય છે કે-જે કારણથી તેને કંઈ પણ કરી શકતા નથી. જો તે એ મનુષ્યનું સંહરણ પણ કરીલે તો તે ફરીથી તેને ત્યાંજ પાછો લાવીને મૂકી દે છે. આ રીતે સંહરણની અપેક્ષાથી પણ મનુષ્ય ક્ષેત્રની બહાર કોઈ મનુષ્ય ક્યારેય મર્યા નથી. તેમજ મરતા નથી અને મરશે પણ નહીં તથા જેઓ જંઘાચારી અને વિદ્યાચારી મુનિજન નન્દીશ્વર વિગેરે દ્વીપ પર્યન્ત જાય છે. તેઓ પણ ત્યાં

તતો ધ્રિયન્તે અતો માનુષોત્તરપર્વતસીમાદિકં ક્ષેત્રં માનુષક્ષેત્રમિતિ નિર્ણયઃ ।

મનુષ્યક્ષેત્રે ચન્દ્રાદિ વક્તવ્યતાં પ્રસ્તૌતિ—‘માનુસખેત્તે ણં મંતે ! કઙ્ગ ચંદા પમાસિસુ વા ૩ કઙ્ગ સૂરિયા તવિંસુ વા ૩’ મનુષ્યક્ષેત્રે સ્વલુ મદન્ત ! પ્રમાસિત-
વન્તઃ કતિચન્દ્રાઃ પ્રમાસન્તે પ્રમાસિષ્યન્તે વા, કતિ વા સૂર્યા અતપન્ તપન્તિ
(તપિષ્યન્તિ) તપ્સ્યન્તિ, કતિ મહાગ્રહાશ્ચારમચરન્—ચરન્તિ—ચરિષ્યન્તિ વા, કતિ
ચ નક્ષત્રાણિ અધોતન્ત અધોતન્તે ઘોતિષ્યન્તે, કતિ વા તારાગણ કોટિકોટઘો-

ન વહાં રહતે હૈં ન વહાં મરણ કો પ્રાસ કરતે હૈં કિન્તુ મનુષ્યક્ષેત્ર મેં
હી મરણ કો પ્રાસ કરતે હૈં હસી લિયે માનુષોત્તર પર્વત હૈ, સીમા જિસ
કી ઇસા જો મનુષ્યોં કા ક્ષેત્ર હૈ વહી મનુષ્યક્ષેત્ર હૈ ।

મનુષ્યક્ષેત્ર સંબંધી વક્તવ્યતા—

‘માનુસખેત્તે ણં મંતે ! કતિ ચંદા પમાસિસુ ૩’ હે મદન્ત ! મનુષ્ય
ક્ષેત્ર મેં કિતને ચન્દ્રમાઓં ને પ્રકાશ દિયા હૈ, અવ મી કિતને ચન્દ્રમા
પ્રકાશ દેતે હૈં ઓર આગે કિતને ચન્દ્રમા પ્રકાશ દેંગે ? હસી મનુષ્ય
ક્ષેત્ર મેં કિતને સૂર્યોં ને અપના તાપ દિયા હૈ વર્તમાન મેં કિતને સૂર્ય
અપના તાપ દેતે હૈં, ઓર આગે મી કિતને સૂર્ય અપના તાપ દેંગે,
કિતને મહાગ્રહોં ને મનુષ્યક્ષેત્ર મેં ચાલ ચલી હૈ કિતને મહાગ્રહ ચાલ
ચલતે હૈં ઓર કિતને મહાગ્રહ ભવિષ્યત્ મેં ચાલ ચલેંગે ? કિતને
નક્ષત્ર ઘ્યાં પર ચમકે હૈં, અવ મી કિતને ચમકતે હૈં ઓર આગે કિતને

મરણને શરણ પણ થતા નથી. પરંતુ મનુષ્ય ક્ષેત્રમાંજ આવીને તેઓ મરણ
પામે છે. આજ કારણથી માનુષોત્તર પર્વત છે. સીમા જેની એવું જે મનુ-
ષ્યોનું ક્ષેત્ર છે. એજ મનુષ્ય ક્ષેત્ર છે.

મનુષ્ય ક્ષેત્ર સંબંધી ચન્દ્રાદિનું કથન

‘માનુસખેત્તે ણં મંતે ! કતિ ચંદા પમાસિસુ ૩’ હે લગવન્ મનુષ્યક્ષેત્રમાં
કેટલા ચંદ્રમાઓએ પ્રકાશ આપ્યો હોતો ? વર્તમાનમાં કેટલા ચંદ્રો પ્રકાશ
આપે છે ? અને ભવિષ્યમાં કેટલા ચંદ્રો પ્રકાશ આપશે ? એજ પ્રમાણે
મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં કેટલા સૂર્યોએ પોતાનો તાપ આપ્યો હોતો ? વર્તમાનમાં કેટલા
સૂર્યો તાપ આપે છે ? અને ભવિષ્યમાં કેટલા સૂર્યો તાપ આપશે ? કેટલા
મહાગ્રહોએ મનુષ્યક્ષેત્રમાં ચાલ ચાલી છે ? કેટલા મહાગ્રહો ત્યાં વર્તમાનમાં
ચાલ ચાલે છે ? અને ભવિષ્યમાં કેટલા મહાગ્રહો ચાલ ચાલશે ? કેટલા નક્ષત્રો
મનુષ્યક્ષેત્રમાં ચમક્યા હોતા ? વર્તમાન કેટલા નક્ષત્રો ત્યાં ચમકે છે ? અને
ભવિષ્યમાં કેટલા નક્ષત્રો ત્યાં ચમકશે ? કેટલા તારાગણોની કોટિ કોટિ એ

ऽशोभन्त शोभन्ते शोभिष्यन्ते इति प्रशंसन्वे भगवानाह 'गोयमा ! वत्तीसं चंदसयं वत्तीसं चेव सूरियाणसयं सयलं मणुस्सलोयं चरे'ति एए पभासेंता' हे गौतम ! द्वात्रिंशं चन्द्रशतं तावदेव शतं च सूर्याणाम् एते चन्द्राः सूर्याश्च स्व-स्व प्रभाभिः सकलं लोकं प्रकाशयन्तश्चरन्ति । चन्द्रौ द्वौ जम्बूद्वीपे, चत्वारो लवण-समुद्रे, द्वादश धातकीखण्डे, द्वाचत्वारिंशत् कालोदे, द्वासप्ततिश्चन्द्रा अभ्यन्तर-पुष्करार्धे, इत्थं संकलनया द्वात्रिंशदुत्तरं शतं चन्द्रा भवन्ति । एवं सूर्या अपि,

चमकेगे ? कितने तारागणों की कोटाकोटी यहां सुशोभित हुई हैं, अब भी वह कितनी सुशोभित होती हैं और आगे भी कितनी सुशोभित होंगी ? इन प्रश्नों के उत्तर में प्रभु गौतम से कहते हैं— 'गोयमा ! वत्तीसं चंदसयं वत्तीसं चेव सूरियाण सयं, सयलं मणुस्स लोयं चरे'ति एते पभासेंता' मनुष्यक्षेत्र में १३२ चन्द्रमाओं ने प्रकाश दिया है अब भी इतने ही चन्द्रमा प्रकाश देते रहते हैं और आगे भी इतने ही चन्द्रमा प्रकाश देते रहेंगे इसी तरह १३२ सूर्य ने यहाँ अपना ताप दिया है । अब भी इतने ही सूर्य यहां अपना ताप प्रतिदिन देते हैं और आगे भी इतने ही सूर्य ताप देते रहेंगे । १३२ की संख्या इनकी इस प्रकार से होती है कि जम्बूद्वीप के २ सूर्य २ चन्द्र लवण-समुद्र के ४ सूर्य ४ चन्द्र धातकीखण्ड के १२ सूर्य १२ चन्द्र कालोद समुद्र के ४२ सूर्य ४२ चन्द्र पुष्करार्ध के ७२ सूर्य ७२ चन्द्र सब मिल

મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં શોભિત થઈ હતિ ? વર્તમાનમાં કેટલી કોટિ કોટિ શોભિત થાય છે અને ભવિષ્યમાં પણ કેટલી કોટિ કોટિ ત્યાં શોભા પામશે ? આ પ્રશ્નોના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે—'ગોયમા વત્તીસં ચંદસયં વત્તીસં ચેવ સૂરિયાણ સયં સયલં મણુસ્સલોયં ચરે'તિ એએ પમાસેંતા' મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં ૧૩૨ એકસો બત્રીસ ચંદ્રમાઓએ પ્રકાશ આપ્યો હતો વર્તમાનમાં પણ એટલા જ ચંદ્રમાઓ પ્રકાશ આપે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ એટલાજ ચંદ્રમાઓ પ્રકાશ દેતા રહેશે. એજ પ્રમાણે ૧૩૨/ એકસો બત્રીસ સૂર્યોએ ત્યાં પોતાનો તાપ આપ્યો હતો. વર્તમાનમાં પણ એટલાજ સૂર્યો ત્યાં પોતાનો તાપ દરરોજ આપે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ એટલાજ સૂર્યો ત્યાં પોતાનો તાપ દરરોજ આપના રહેશે. તે ચંદ્ર સૂર્યોની ૧૩૨ એકસો બત્રીસની સંખ્યા આ રીતે થાય છે. જેમ કે જંબૂદ્વીપના ૨ જે સૂર્યો અને જે ચંદ્રો લવણ સમુદ્રના ૪ ચાર સૂર્યો અને ૪ ચાર ચંદ્રો ધાતકીખંડના ૧૨ બાર સૂર્યો અને ૧૨ બાર ચંદ્રો કાલોદ સમુદ્રના ૪૨ બેંતાળીસ સૂર્યો અને ૪૨ બેંતાળીસ ચંદ્રો પુષ્કરાર્ધના ૭૨ બેંતેર સૂર્યો અને ૭૨ બેંતેર ચંદ્રો આ રીતે બધા મળીને ૧૩૨/ એકસો બત્રીસની સંખ્યા

ઉક્તશ્ચાઽન્યત્રાપિ (આવાવદેવ) ‘एकारसयसहस्सा छप्पिय सोला महग्गहाणं तु’
 एकादश च सहस्राणि पट् पंचाशत् षोडश महाग्रहाणान्तु-पट् पंचाशदधिक
 षोडश शतोत्तरं सहस्राणामेकादश परिमाणं महाग्रहाणां ज्ञेयम् । ‘छच्च सया छण-
 उया नक्खत्ता तिणिण य सहस्सा’ पणवत्त्युत्तर पट् शताधिक सहस्रत्रयसान-
 मितानि नक्षत्राणि । ‘अडसीइ सयसहस्सा सत्तालीससहस्सं मणुयलोगंमि सत्त
 य सया अणूणा तारागण कोडिकोडीणं’ तारागणानां मनुष्यलोके गणना प्रमा-
 णन्तु-अष्टाशीति लक्षाणि चत्वारिंशत्सहस्राणि किंचिदनूनानि सप्तशतानि
 ज्ञातव्यम् । ‘सोमं सोमेषु वा ३’ एते शोभामशोभन्तः ३। उपसंहारमाह-

कर १३२ हो जाते हैं। ‘एकारस य सहस्सा छप्पिय सोला महग्ग-
 हाणंतु छच्च सया छणउया णक्खत्ता तिणिण य सहस्सा २’ ‘सोमं
 सोमेषु वा ३’ ग्यारह हजार ६ सौ सोलह महाग्रहों ने वहां अपनी
 चाल चली है, वर्तमान में भी इतने ही महाग्रह वहां अपनी चाल
 चलते रहते हैं और भविष्यत् में भी इतने ही महाग्रह वहां अपनी
 चाल चलते रहेंगे तीन हजार ६ सौ ९६ नक्षत्रों ने वहां पर चन्द्रमा-
 दिक के साथ योग किया है वर्तमान में भी वे इतने ही वहां योग
 करते रहते हैं और आगे भी वे इतनी ही संख्या में वहां योग करते
 रहेंगे ‘अडसीइ सयसहस्सा चत्तालीस सहस्स मणुयलयंमि सत्त य
 सया अणूणा तारागणकोडिकोडीणं ॥३॥ तथा-८८४०७०० तारागणों
 की कोटाकोटी वहां सुशोभित हुई हैं अब भी इतने ही तारागणों की

થર્થ બય છે. ‘एकारस य सहस्सा छप्पियसोला महग्गहाणं तु छच्च सया छण-
 उया णक्खत्ता तिणिण य सहस्सा सोमं सोमेषुवा ३’ અગિયાર હજાર છસો સોળ
 મહાગ્રહોએ ત્યાં પોતાની ચાલ ચાલી હતી. વર્તમાનમાં પણ એટલાજ મહાગ્રહો
 ત્યાં પોતાની ચાલ ચાલતા રહે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ એટલાજ મહાગ્રહો
 ત્યાં પોતાની ચાલ ચાલતા રહેશે. ત્રણ હજાર છસો છન્તુ નક્ષત્રોએ ત્યાં ચંદ્ર
 વિગેરેની સાથે યોગ કર્યો હતો. વર્તમાનમાં પણ એટલાજ નક્ષત્રો ત્યાં યોગ
 કરતા રહે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ એટલાજ નક્ષત્રો ત્યાં યોગ કરતા રહેશે.

‘अडसीइ सयसहस्सा चत्तालीससहस्सा मणुय लोयंमि

सत्तय सया अणूणा तारागण कोडि कोडीणं ॥ १ ॥

તથા ૮૮૪૦૭૦૦ અઠ્યાસી લાખ ચાળીસ હજાર અને સાતસો તારા
 ગણોની કોટા કોટિ ત્યાં સુશોભિત થઈ હતી. વર્તમાનમાં પણ એટલાજ
 તારાગણોની કોડા કોટિ ત્યાં સુશોભિત થઈ રહી છે. અને ભવિષ્યમાં પણ

‘एसो तारापिंडो सव्व समासेन मणुयलोगंमि’ सर्वसमासेन-संक्षेपेण मनुष्यलोके
एष तारापिण्डस्तीर्थकरैराख्यातः । ‘वहिया पुणताराओ जिणेहिं भणिया असं-
खेज्जा’ मनुष्यलोकान्तःपाति ताराः परिसंख्ययोक्तास्तीर्थकरैः ततो बहिरसं-
ख्याता अनन्ताः, द्वीपसमुद्रादीनामसंख्यातत्वात् सर्वत्र च तासां सद्भावात् ।
‘एवइं तारगं जं भणियं माणुस्सम्मि लोगम्मि’ एतावदेव ताराग्रं तारासंबन्धि-
गणनापरिमाणम् यत्तीर्थङ्करैर्मानुष्ये लोके यदनन्तरं भणितम्, तत् ‘चारं कलं-
बुया पुप्फसंठियं जोइसं चरइ’ ज्योतिषम्-ज्योतिषदेवविमानरूपम्, कदम्ब-
पुष्पसंस्थितम् कदम्बपुष्पवद् अधः संकुचितमुपरि विस्तीर्णम् उत्तानीकृतार्द्धक-
पित्थसंस्थानसंस्थितमिति भावः, चारं चरति-चारं प्रतिपद्यते, तथा जगत्स्वा-
भाव्यात् ताराग्रहगणस्य चोपलक्षणत्वात् चन्द्रसूर्यादयोऽपि यथोक्त संख्याकाः

कोटाकोटी वहाँ सुशोभित हो रही हैं और आगे भी इतने ही तारा-
गणों की कोटाकोटी वहाँ सुशोभित होगी ‘एसो तारा पिंडो सव्व-
समासेण मणुयलोगंमि वहिया पुण ताराओ जिणेहिं भणिया असं-
खेज्जा’ १ इतना तारापिण्ड तीर्थकरो ने इस मनुष्यलोक में कहा है
परन्तु लोक के बाहिर जो असंख्यात द्वीप और समुद्र है उनमें तारा-
पिण्ड असंख्यात कहा गया है ।

‘एवइयं तारगं जं भणियं माणुसंमि लोगंमि ।

चारं कलंबुया पुप्फसंठियं जोइसं चरइ’ ॥ २ ॥

इस तरह से तीर्थकरो ने इस मनुष्यलोक में :तारागणों का परि-
माण और उपलक्षण से सूर्यादिकों का परिमाण कहा है ये सब ज्यो-
तिषी देवों से विमान रूप हैं और इनका संस्थान कदम्ब पुष्प के

એટલાજ તારાગણોની કેટા કેટી ત્યાં શોભિત થશે.

‘एसो तारापिंडो सव्वसमासेण मणुयलोगंमि

वहिया पुण ताराओ जिणेहिं भणिया असंखेज्जा ॥ १ ॥

આટલા તારાપિંડ તીર્થકરોએ આ મનુષ્ય લોકમાં કહેલ છે. પરંતુ
લોકથી બહાર જે અસંખ્યાત દ્વીપો અને સમુદ્રો છે, તેમાં તારા પિંડ અસં-
ખ્યાત કહેલા છે.

‘एवइयं तारगं जं माणुसंमि लोगंमि ।

चारं कलंबुयापुप्फसंठियं जोइसं चरइ ॥ २ ॥

આ રીતે તીર્થકરોએ આ મનુષ્ય લોકમાં એટલા તારાગણોનું પરિમાણ
કહેલ છે. એ બધા જ્યોતિષક દેવોના વિમાન રૂપ છે. અને તેઓનું સંસ્થાન
કદમ્બના પુષ્પ જેવું છે.

મનુષ્યલોકે જાગત્સ્વાભાવ્યાચારં ચરન્તીતિ દ્રષ્ટવ્યમ્ । ઉપસંહારમાહ—‘રવિ-
સસિગહનકલ્પતા એવંચા—મણુયલોએ આહિયા જેસિં નામગોયં ન પાગયા પન્ન-
વેહિંતિ’ રવિશશિગ્રહનક્ષત્રાણિ તારાશ્ચોપલક્ષણત્વાત્ એતાવત્સંખ્યયા મનુષ્યલોકે
આખ્યાતાઃ અન્વર્થયુક્તનામગોત્રાણિ ચ, इत्थं वितर्क्य प्राकृताः वैशिष्ट्य हीनाः
कदापि इति विषयं न प्रज्ञापयिष्यन्ति केवलं भगवतैवोपदेष्टुं शक्यं यदुपदिष्टं
श्रद्धेयम् । ‘छावट्टी पिटगाई चंदाइच्चा मणुलोगम्मि दो चंदा दो सूर्या य होंति
एक्केकए पिडए’ मनुष्यलोके खलु षट् पट्टिः पिटकानि सन्ति—यदन्तर्गताश्चन्द्रा-
दित्याः, एकैकत्र पिटके द्वौ चन्द्रौ द्वौ सूर्यौ भवतः, तत्र—जम्बूद्वीपे एकम्,

જૈસા હૈ ‘રવિસસિગહનકલ્પતા એવંચા આહિયા મણુયલોએ જેસિં’,
નામાગોયં ન પાગયા પન્નવેહિં તિ’ રવિ શશિ ગ્રહ, નક્ષત્ર ઓર ઉપ-
લક્ષણ સે તારાગણ યે સવ જો હતની સંખ્યા મેં તીર્થકરોં ને કહે હૈ
ઉપ પર જો પ્રાકૃતજન હૈ મૂર્ખ જન હૈ વે વિશ્વાસ નહીં કરેંગે—યહ પ્રમુ
કા કથન સત્ય હૈ યા અસત્ય હૈ એસા વે નહીં માનેંગે પરન્તુ સમ્યગ્-
દૃષ્ટિ જીવોં કો યહ ભગવાન ને હી કહા હૈ સો હમેં હસ પર શ્રદ્ધા
કરની ચાહિયે એસા સમજી કર હસે માનના ચાહિયે

‘છાવટ્ટી પિટગાઈ ચંદા ઇચ્ચા મણુયલોગમ્મિ ।

દો ચંદા દો સૂર્યા હોંતિ એક્કેકકા પિડા’ ॥૪॥

હસ મનુષ્યલોક મેં ચન્દ્ર ઓર સૂર્ય કે .૬૬—૬૬ પિટક હૈં એક એક
પિટક મેં દો ચન્દ્ર ઓર દો સૂર્ય હોતે હૈં । હન મેં જમ્બૂદ્વીપ મેં ૧ પીટક

રવિ સસિ ગહ નક્ષત્રા એવંચા આહિયા મણુયલોએ ।

જેસિં નામાગોયં ન પાગયા પન્નવેહિં તિ ॥ ૩ ॥

રવિ, રાશિ, ગ્રહ નક્ષત્ર અને ઉપલક્ષથી તારાગણ એ બધા જે આટલી
સંખ્યામાં તીર્થ કરે એ કહ્યા છે તેનો જેઓ પ્રકૃત મનુષ્યો—અર્થાત્ મૂર્ખ
મનુષ્યો છે તેઓ વિશ્વાસ કરશે નહિં પ્રભુશ્રીનું આ કથન સત્ય છે,
એવું તેઓ માનશે નહીં પરંતુ સમ્યક્દૃષ્ટિ વાળા જીવોને આ ભગવાને જ
કહ્યું છે. તેથી આપણે તે કથન પર શ્રદ્ધા કરવી જોઈએ. એમ સમજીને તે
કથનને માનવું જોઈએ.

છાવટ્ટી પિટગાઈ ચંદાઈચ્ચા મણુયલોગમ્મિ ।

દો ચંદા દો સૂર્યા હોંતિ એક્કેકકા પિડા ॥ ૪ ॥

આ મનુષ્યલોકમાં ચંદ્ર અને સૂર્યના ૬૬ છાસઠ ૬૬ છાસઠ પિટકો
છે. એક એક પિટકમાં બે ચંદ્રો અને બે સૂર્યો હોય છે. તેમાં જમ્બૂદ્વીપમાં

લવણે દ્વે, ધાતકીચ્છળે પટ્, કાલોદે એકવિંશતિ, પટ્ ત્રિંશત્ પિટકાંનિ અભ્યન્તર પુષ્કરાર્ધે, इत्थं सर्वमीलने पट् पट्टिः (પિટકાનિ) 'છપ્પનં નક્ષત્તા ય હોતિ એકેકાં પિટકે' એકૈકસ્મિન્ પિટકે પટ્ પચ્ચાશત્ નક્ષત્રાણિ ભવન્તિ, ૬૬ પિટકાન્યપિ યથાયથં વિભજનીયાનિ ॥૫॥

‘છાવટ્ટી પિટગાઈં મહગ્ગહાણં મણુયલોગમ્મિ ।

છાવત્તરં ગહસયં ચ હોતિ એકેકાં પિટકે’

મનુષ્યલોકે એકૈકપિટકે પટ્સપ્પતમ્ ।

પટ્ સપ્પત્યધિકં ગ્રહશતં, મહાગ્રહાણામપિ ૬૬ પિટકાનિ પૂર્વવત્ ॥૬॥

હૈ લવણસમુદ્ર મેં દો પિટક હૈં ધાતકીચ્છળ મેં ૬ પિટક હૈં કાલોદ-સમુદ્ર મેં ૨૧ પીટક હૈં ઓર આભ્યન્તર પુષ્કરાર્ધ મેં ૩૬ પિટક હૈં હસ પ્રકાર સે યે ૬૬ પિટક હસ મનુષ્યલોક મેં હૈં ।

‘છાવટ્ટી પિટગાઈં નક્ષત્તાણં તુ મણુયલોગમ્મિ ।

છપ્પનં નક્ષત્તા ય હોતિ એકેકાં પિટકે ॥૨॥

હસ મનુષ્યલોક મેં નક્ષત્રોં કે ૬૬ પિટક હૈં એક એક પિટક મેં ૫૬-૫૬ નક્ષત્ર હોતે હૈં ।

‘છાવટ્ટી પિટગાઈં મહગ્ગહાણં તુ મણુયલોગમ્મિ ।

છાવત્તરં ગહસયં ચ હોતિ એકેકાં પિટકે ॥૬॥

હસ મનુષ્યલોક મેં મહાગ્રહોં કે ૬૬ પિટક હૈં-યહાં એક પિટક મેં ૧૭૬-૧૭૬ મહાગ્રહ હોતે હૈં ।

૧ એક પિટક છે. લવણ સમુદ્રમાં ૨ યે પિટકો છે. ધાતકી ખંડમાં ૬ છ પિટકો છે. કાલોદ સમુદ્રમાં ૨૧ એકવીસ પિટકો છે. અને આભ્યન્તર પુષ્ક-રાર્ધમાં ૩૬ છત્રીસ પિટકો છે આ રીતે આ ૬૬ છાસઠ પિટકો આ મનુષ્ય લોકમાં છે.

‘છાવટ્ટી પિટગાઈં નક્ષત્તાણં તુ મણુયલોગમ્મિ ।

છપ્પનં નક્ષત્તા ય હોતિ એકેકાં પિટકે ॥ ૫ ॥

આ મનુષ્યલોકમાં નક્ષત્રોના ૬૬ છાસઠ પિટકો છે. અને એક એક પિટકમાં ૫૬ છપ્પન ૫૬ છપ્પન નક્ષત્રો છે.

છાવટ્ટી પિટગાઈં મહાગ્ગહાણં તુ મણુયલોગમ્મિ ।

છાવત્તરં ગહસયં ચ હોતિ એકેકાં પિટકે ॥ ૬ ॥

આ મનુષ્યલોકમાં મહાગ્રહોના ૬૬ છાસઠ પિટકો છે. આહી એક એક પિટકમાં ૧૭૬ એકસો છોતેર ૧૭૬ એકસો છોતેર મહાગ્રહો હોય છે. તેમ તીર્થકરોએ કહેલ છે.

‘चत्तारि य पंतीओ चंदाइच्चाण मणुयलोगंमि ।

छावट्टिय छावट्टिय होइ य एक्केकया पंती ॥७॥

चतस्रश्च पंक्तयश्चन्द्रसूर्याणां मनुष्यलोके, एकैका पंक्तिः भवति षट् पण्डितः षट् पण्डितः, अयं भावः—द्वे पंक्ती चन्द्राणां द्वे एव सूर्याणाम्, एकैका च पण्डितः भवति षट् पण्डितः २ षट् पण्डितं षट् पण्डितं सूर्यादि संख्या, यदा एकः किल सूर्यो जम्बूद्वीपे मेरोर्दक्षिणभागे, एकः सूर्यः मेरोरुत्तरभागे चारं चरन् वर्तते, तथा एकश्चन्द्रमा मेरोः पूर्वभागे एकोऽपरभागे, तत्र यो मेरोर्दक्षिणभागे सूर्यश्चारं चरन् वर्तते ततः समश्रेणि व्यवस्थितौ दक्षिणभागे एव द्वौ सूर्यौ, तथा यो मेरोः किल पूर्वभागे चारं चरन् चन्द्रो वर्तते तत्समश्रेणि व्यवस्थितौ द्वौ पूर्वभागे एव चन्द्रमसौ, एवञ्च द्वौ द्वौ सूर्या चन्द्रमसौ दक्षिणे लवणसमुद्रे धातकीखण्डे षट् षट्, एकविंशतिः २ कालोदे, षट् त्रिंशच्चाऽभ्यन्तरपुष्करार्धे, इत्यस्यामपि सूर्यपण्डितौ सर्वसंख्यया षट् पण्डितः सूर्याः एवं—चन्द्रपण्डितौ च ६६ चन्द्राश्च वेदितव्याः, विशेषस्तु चन्द्रप्रज्ञप्तौ मत्कृतटीकायां व्यवस्थापितः ।

‘छप्पन्नं पंतीओ नक्खत्ताणं तु मणुलोगंमि ।

छावट्टी छावट्टी हवइ य एक्केकया पंती ॥८॥

मनुष्यलोके सर्वत्र नक्षत्राणां षट् पञ्चाशत्पंक्तयो भवन्ति एकैका च पंक्ति

‘चत्तारिय पंतीओ चंदाइच्चाण मणुयलोगंमि ।

छावट्टिय छावट्टिय होइ य एक्केकया पंती ॥७॥

इस मनुष्यलोक में चन्द्र और सूर्यों की चार चार पंक्तियां हैं एक एक पंक्ति में ६६—६६ चन्द्र और सूर्य हैं ।

‘छप्पन्नं पंतीओ नक्खत्ताणंतु मणुयलोगंमि ।

छावट्टी २ हवइय एक्केकया पंती ॥८॥

इस मनुष्यलोक में नक्षत्रों की ५६ पंक्तियां हैं एक एक पण्डित में ६६—६६ नक्षत्र हैं ।

चत्तारिय पंतीओ चंदाइच्चाण मणुयलोगंमि ।

छावट्टिय छावट्टिय हवइय एक्केकया पंती ॥ ७ ॥

આ મનુષ્યલોકમાં ચંદ્ર અને સૂર્યોની ચાર ચાર પંક્તિયો છે. અને એક એક પંક્તિમાં ૬૬ છાસઠ ૬૬ છાસઠ ચંદ્રો અને સૂર્યો છે.

છપ્પન્નં પંતીઓ નક્ષત્રાણં તુ મણુયલોગંમિ ।

છાવટ્ટી છાવટ્ટી હવઇય એકેકયા પંતી ॥ ૮ ॥

આ મનુષ્યલોકમાં નક્ષત્રોની ૫૬ છપ્પન પંક્તિયો છે. અને એક એક પંક્તિમાં ૬૬ છાસઠ ૬૬ છાસઠ નક્ષત્રો છે.

भवति षट् षष्टिः षट् षष्टिः । तथाहि—अत्र जम्बूद्वीपे दक्षिणतोऽर्धभागे एक-
चन्द्रस्य परिवारभूताऽभिजिदादीनि अष्टाविंशति नक्षत्राणि क्रमेण व्यवस्थापितानि
चारं चरन्ति, जम्बूद्वीपे उत्तरतोर्धभागे द्वितीयचन्द्रस्याप्येवमेव, तत्र दक्षिण-
तोऽर्धभागे यत्राभिजिन्नक्षत्रं तत्समश्रेणि व्यवस्थिते द्वे अभिजिन्नक्षत्रे लवणसमुद्रे
षट् धातकीखण्डे एकविंशतिः कालोदे षट् त्रिंशदभ्यन्तरपुष्करार्धे इति एवं सर्व-
संख्यया षट्षष्टिरभिजिन्नक्षत्राणि लवणादौ पङ्क्त्या व्यवस्थितानि ॥८॥

‘छावत्तरं गहाणं पंतिसयं होइ मणुयलोगंमि ।

छावट्टी छावट्टी य होइ एक्केकया पंती’ ॥९॥

सर्व मनुष्यलोकेऽङ्गारकादि ग्रहाणां सर्वसंख्यया षट् सप्तत्यधिकं पङ्क्तिशतं
भवति, एकैकापङ्क्तिः भवति षट् षष्टिः षट् षष्टिः, अयं भावः—जम्बूद्वीपे
दक्षिणतोऽर्धभागे एकचन्द्रस्य परिवारभूता अङ्गारकादयोऽष्टाशीतिर्ग्रहाः, उत्तर-
तोऽर्धभागे द्वितीयस्य चन्द्रस्य परिवारभूता अङ्गारकादय एवान्येऽष्टाशीतिर्ग्रहाः,
तत्र दक्षिणतोऽर्धभागे योऽङ्गारकनामा ग्रहस्तत् समश्रेणि व्यवस्थितौ दक्षिणभाग
एव द्वौ अङ्गारकौ लवणसमुद्रे, षट् धातकीखण्डे, एकविंशतिः कालोदे, षट् त्रिंशद-
भ्यन्तरपुष्करार्धे इति, एवं शेषा अपि सप्ताशीतिर्ग्रहाः पङ्क्त्या व्यवस्थिताः
प्रत्येकं षट् षष्टिः २ वेदितव्याः, एवमुत्तरतोऽपि अर्धभागेऽङ्गारकप्रभृतीना-
मष्टाशीतिर्ग्रहाणां पङ्क्तयः प्रत्येकं षट्षष्टि संख्याकाः २ भावनीया इति
भवति सर्वसंख्यया ग्रहाणां षट् सप्ततं पङ्क्तिशतम्, एकैका च पङ्क्तिः षट्
षष्टि संख्याकेति ॥९॥

‘ते मेरु परियडंता पयाहिणा वत्तमंडला सव्वे

अणवट्ठिय जोगेहि चंदा सूरा गहगणा य’ ॥१॥

छावत्तरं गहाणं पंतिसयं होइ मणुयलोगंमि ।

छावट्टी छावट्टी य होति एक्केकया पंती’ ॥९॥

इस मनुष्यलोक में अंगार मंगल आदि ग्रहों की १७६ पङ्क्तियां
हैं प्रत्येक पङ्क्ति में ६६-६६ ग्रह हैं ।

‘ते मेरुपडियडंता पयाहिणावत्तमंडला सव्वे ।

अणवट्ठिय जोगेहि चंदा सूरा गहगणा य’ ॥१०॥

छावत्तरं गहाणं पंतिसयं होइ मणुयलोगंमि ।

छावट्टी छावट्टी य होति एक्केकया पंती ॥ ९ ॥

आ मनुष्यलोकां अंगार-मंगल विगेरे अडोनी १७६/ अडोनी छोतेर
पङ्क्तियो छे. अने दरेक पङ्क्तिमां ६६ छासठ ६६ छासठ अडो छे.

‘तं मेरु पडियडंता पयाहिणावत्त मंडला सव्वे ।

अणवट्ठिय जोगेहि चंदा सूरा गहगणाय ॥ १० ॥

સર્વેઽપિ તે ચન્દ્રાઃ સૂર્યા ગ્રહા વા પ્રદક્ષિણાવર્તે પ્રકર્ષેળોત્કૃષ્ટતયા દક્ષિણ-
આવર્તઃ પરિભ્રમણપરિપાટીર્યથા ભવેત્તથા મળ્ડલાનિ યેષાન્તે તથાભૂતાઃ મેરુ-
મનુલક્ષીકૃત્ય ચારં ચરન્તોઽનવસ્થિતયોગૈઃ મળ્ડલાત્ મળ્ડલાન્તરં ગચ્છન્તો-
ઽપિ પ્રદક્ષિણાવર્તમળ્ડલાઃ સન્તઃ પરિભ્રમન્તિ સર્વેષાં દક્ષિણત એવ મેરોઃ
સદા સદ્ભાવાત્ ॥૧૦॥

‘નક્ષત્તતારગાળં અવદ્વિયા મંડલા મુળેયન્વા ।

તેવિ ય પયાહિણાવત્તમેવ મેરું અણુચરંતિ’

યહ સવ જ્યોતિષ મંડલ સુમેરુપર્વત કી ચારોં ઔર પ્રદક્ષિણા
કરતા હૈ ક્યોંકિ પ્રદક્ષિણા કરને કા હસકા સ્વભાવ હૈ યહ-૧૧૨૧
હજાર સુમેરુ કો છોડકર હી ડસકા પ્રદક્ષિણા કરતા હૈ હસી સે
કાલ વિભાગ હોતા હૈ સમસ્ત દિશાઓં એવં વિદિશાઓં મેં ઘૂમતે
હુએ ચન્દ્રાદિકોં કી દક્ષિણ દિશા મેં હી મેરુ હોતા હૈ હસલિયે ઇન્હેં
‘પ્રદક્ષિણાવર્તમંડલ’ હસ વિશેષણ સે યુક્ત કહા ગયા હૈ । હસસે યહ
સમજ્ઞના ચાહિયે કિ મનુષ્યલોકવર્તીં સમસ્ત સૂર્યાદિક પ્રદક્ષિણાવર્ત-
મળ્ડલગતિ સે પરિભ્રમણ કરતા હૈ ઇન ચન્દ્રાદ્રિક ગ્રહોં કે મળ્ડલ
અનવસ્થિત હૈ ક્યોંકિ યથાયોગ રૂપ સે અન્ય અન્ય મંડલ પર યે પરિ-
ભ્રમણ કરતે રહતે હૈં । નક્ષત્રોં કે ઔર તારાઓં કે મંડલ અવસ્થિત
હી હૈં । યહી બાત ‘નક્ષત્ત તારગાળં અવદ્વિયા મંડલા મુળેયન્વા’ હસ
વાક્યદ્વારા પ્રકટ કી ગઈ હૈ પરન્તુ ફિર ભી યે ‘તે વિય પયાહિણા-
વત્તમેવ મેરું અણુચરંતિ’ કે અનુસાર નક્ષત્ર ઔર તારા ભી પ્રદક્ષિણા

આ બધા જ્યોતિષમંડલ સુમેરુ પર્વતની ચારે બાજુ પ્રદક્ષિણા કરે છે.
કેમકે-પ્રદક્ષિણા કરવાનો તેઓનો સ્વભાવ છે. એ ૧૧૨૧ અગીયારસો એકવીસ
હજાર સુમેરુઓને છોડીને જ તેની પ્રદક્ષિણા કરે છે. એનાથીજ કાળ વિભાગ
થાય છે. સઘળી દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં ફરતા એવા ચંદ્ર વિગેરેની દક્ષિણ
દિશામાંજ મેરુ હોય છે. તેથી તેને ‘પ્રદક્ષિણાવર્ત મંડલ’ એ વિશેષણથી યુક્ત
કહેલ છે. આનાથી એ સમજવું જોઈએ કે મનુષ્યલોકમાં આવેલ સઘળા સૂર્યો
વિગેરે પ્રદક્ષિણાવર્ત ગતિથી પરિભ્રમણ કરે છે. આ ચંદ્રાદ્રિક ગ્રહોનું મંડળ
અનવસ્થિત છે. કેમકે યથાયોગ્ય પણાથી બીજા બીજા મંડલપર એ પરિભ્રમણ
કરતા રહે છે. નક્ષત્રો અને તારાઓના મંડળ અવસ્થિતજ હોય છે. એજવાત
‘નક્ષત્તતારગાળં અવદ્વિયા મંડલા મુળેયન્વા’ આ વાક્ય દ્વારા પ્રગટ કરવામાં
આવેલ છે. તો પણ એ ‘તે વિયપયાહિણાવત્તમેવ મેરું અણુચરંતિ’ આ કથન
પ્રમાણે નક્ષત્રો અને તારાઓ પણ પ્રદક્ષિણાવર્તમંડળ થઈનેજ મેરુની પ્રદક્ષિણા

નક્ષત્રાણાં તારાણાં ચ મण्डलानि अवस्थितानि ज्ञातव्यानि, अर्थात् आकालं प्रतिनियतमेकैकं नक्षत्राणां तारकाणां च मण्डलमिति, गतिमन्त्यपि व्यवस्थापितानि न तु गतिहीनानि ज्ञातव्यानि, तान्यपि नक्षत्राणि तारकाणि च प्राकृतत्वादत्र सूत्रे पुंस्त्वनिर्देशः, प्रदक्षिणावर्तमेव यथास्यात्तथैव मेरु मनुचरन्ति । अत्र मण्डलशब्दाः पुंसि प्राकृतत्वादार्पत्वाद्वा ॥११॥

‘रयणीयर दिनयराणं उड्डेव अहेव संकमो नत्थि;

मंडल संकमणं पुण अड्ढिभतर बाहिरंतिरिए’ ॥१२॥

रजनिकराश्चन्द्राः दिनकराः सूर्याः तेषां नेपामूर्द्ध्वमधो वा सङ्क्रमः परस्परं संघर्षो जगत्स्वभावाच्च भवति तिर्यक्पुनर्मण्डलेषु भवति संक्रमणं, किं विशिष्टमित्याह—साभ्यन्तरबाह्यम्, अभ्यन्तरं च बाह्यं चाभ्यन्तरबाह्यं सह अभ्यन्तरबाह्यं यस्य येन वा तत् साभ्यन्तरबाह्यम् । अयं भावः—सर्वाभ्यन्तरमण्डलात्परतस्ता-

વર્તમંડલ હોકર ખી મેરુ કી પ્રદક્ષિણા કરતે હું અતઃ ચે ગતિહીન નહીં હું પ્રત્યુત ગતિ વાલે હી હું તારા એવં નક્ષત્રોં કો જો અવસ્થિત મંડલ વાલા કહા ગયા હૈ ઉસકા તાત્પર્ય પ્રતિનિયત કાલ તક ઉનકા એક એક મંડલ રહતા હૈ’ ઇસ કથન સે હૈ સૂત્ર મેં મણ્ડલ શબ્દ કા પુલિંગ્ગ રૂપ સે નિર્દેશ આર્ષ હોને સે કિયા ગયા હૈ ‘રયણિયર દિણય-રાણં ઉડ્ડેવ અહેવ સંકમો નત્થિ મંડલ સંકમણં પુણ અડ્ઢિમતર વાહિરંતિરિયે’ ચન્દ્ર ઓર સૂર્ય ઇનકા ડપર યા નીચે સંક્રમ નહીં હોતાં હૈ ક્યોંકિ જગત કા સ્વભાવ ખી એસા હૈ ખીતર બાહર કે મંડલોં મેં ઇનકા તિરછા ગમન હોતા હૈ । ઇસ કથન કા તાત્પર્ય એસા હૈ કિ—સર્વાભ્યન્તર મંડલ સે આગે મંડલોં મેં તચ તક ઉસકા સંક્રમ હોતા રહતા હૈ કિ જવ તક વહ સર્વ વાહ્યમણ્ડલ મેં નહીં આ પાતા ઇસી

કરે છે. તેથી એ ગતિહીન નથી. પરંતુ ગતિવાળાજ છે. તારા અને નક્ષત્રોને જે અવસ્થિત મંડળ કહ્યા છે તેનું તાત્પર્ય પ્રતિનિયત કાળ સુધી તેમનું એક એક મંડળ રહે છે આ કથનથી છે.

રયણિયર દિણયરાણં ઉડ્ડેવ અહેવ સંકમો નત્થિ ।

મંડલસંકમણ પુણ અડ્ઢિમતર વાહિરંતિરિયે ॥ ૧ ॥

અંદ્ર અથવા સૂર્યનું ઉપર અથવા નીચે સંક્રમણ થતું નથી. કેમકે—જગતનો સ્વભાવજ એવો હોય છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે—સર્વાભ્યન્તર મંડળની આગળના મંડળોમાં ત્યાં સુધીજ તેમનું સંક્રમણ થાય છે, કે જ્યાં સુધી તે સર્વ બાહ્ય મંડળમાં આવી શકતા નથી.

‘રયણિયર દિણયરાણં નક્ષત્રાણં મહાગ્રહાણં ચ ।

ચાર વિસેસેણ ભવે સુહદુહવિહી મણુસાણં ॥ ૨ ॥

વન્મળડલેષુ સંક્રમો યાવત્સર્પવાહ્યમળડલમ્ એવં-સર્વવાહ્યમળડલાદર્વાઙ્ગમળડલેષુ તાવત્સર્વાભ્યન્તરમળડલમ્ ॥૧૨॥

‘રયણિયર દિનકરાણં નક્ષત્રાણં મહગ્ગહાણં,

ચારવિસેસેણ ભવે સુહદુઃખવિહી મનુસ્સાણં’ ॥૧૩॥

રજનિચરદિનકરાણાં નક્ષત્રાણાં ચ મહાગ્રહાણાં તેન તેન ચારગતિ વિશેષેણ સુખદુઃખયોર્વિધિઃ-વિધાનં મનુષ્યાણાં ભવતિ શુભવેદનીયાઽશુભવેદનીયકર્મ વિપાકાત્ । તદુક્તમ્—

‘ઉદયક્ષયસ્વઓવસમોવસમા જં ચ કમ્મુણો મણિયા ।

દઘ્વં સ્વેત્તં કાલં ભાવં ભવં ચ સંપપ્પ’

છાયા-ઉદયઃ ૧ ક્ષયઃ ૨ ક્ષયોપશમઃ ૩ યચ્ચ કર્મણો મણિતાઃ ।

દ્રવ્યં ક્ષેત્રં કાલં ભાવં ભવં ચ સંપ્રાપ્ય ॥૧૪॥

શુભાઽશુભવેદ્યકર્મણાં ગ્રાયઃશુભદ્રવ્યક્ષેત્રાદિ સામગ્રી વિપાકકારણમ્

તરહ સે બાહ્યમળડલ સે પહિલે ૨ કે મળડલોં મેં ઉસકા સંક્રમણ તબ તક હોતા રહતા હૈ કિ જબ તક વહ સર્વાભ્યન્તર મંડલ મેં નહીં આ પાતા

‘રયણિયર દિનયરાણં નક્ષત્રાણં મહગ્ગહાણં ચ ચારવિસેસેણ ભવે સુહ દુહવિહી મનુસ્સાણં’ ચન્દ્ર ઔર સૂર્ય નક્ષત્ર એવં મહાગ્રહ ઇનકી ચાલ વિશેષ સે હી મનુષ્યોં કે સુખ દુઃખ કા વિધાન હોતા હૈ મનુષ્યોં કે દો પ્રકાર કે કર્મ હોતે હૈં-એક શુભવેદ્ય ઔર દૂસરે અશુભ વેદ્ય ઇન કે સામાન્યતઃ વિપાક કે કારણ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ, ભાવ ઔર ભવ કે ભેદ પાંચ માને ગયે હૈં કહા મી હૈ-

‘ઉદયક્ષયસ્વઓવસમોવસમા જં ચ કમ્મુણો મણિયા ।

દઘ્વં સ્વેત્તં કાલં ભાવં ભવં ચ સંપપ્પ’ ॥૧૫॥

શુભવેદ્ય કર્મોં કે વિપાક કે કારણ શુભદ્રવ્ય, શુભક્ષેત્ર આદિ

ચંદ્ર અને સૂર્ય, નક્ષત્ર અને મહાગ્રહ તેઓની ચાલ વિશેષજ્ઞ મનુષ્યોના સુખદુઃખના વિધાન રૂપ હોય છે. મનુષ્યોના કર્મ જે પ્રકારના હોય છે. એક શુભવેદ્ય અને બીજા અશુભવેદ્ય તેના સામાન્ય રીતે વિપાકના કારણે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ, અને ભવના ભેદો પાંચ માનવામાં આવ્યા છે. કહ્યું પણ છે.

‘ઉદયક્ષયસ્વઓવસમોવસમા જં ચ કમ્મુણો મણિયા ।

દઘ્વં સ્વેત્તં કાલં ભાવં ભવં ચ સંપપ્પ ॥ ૩ ॥

શુભ વેદ્ય કર્મોના િ કારણે શુભદ્રવ્ય, શુભક્ષેત્ર, વિગેરે હોય છે.

અશુભવેદ્યાનામશુભદ્રવ્યક્ષેત્રાદિ સામગ્રી તતથ્ચ યદા યેપાં જન્મનક્ષત્રાઘનુકૂલઃ
ચન્દ્રાદીનાં ચારસ્તદા તત્કૃતે શુભકર્માણ્યારમન્તે તજ્ઞાઃ તથાકૃતે તત્તત્ શુભકર્મ-
નૈરુજ્ય ધનધાન્યવૃદ્ધિ કરણેન વૈરોપશમનતઃ પ્રિયસમ્પ્રયોગાભિવર્ધનતો યદિ કિમ-
પ્યનિર્વચનીયં સુખમુપનયતિ અતો વિવેકિનો મહાન્તસ્વલ્પમપિ પ્રયોજનમારમન્તે
શુભતિથિનક્ષત્રાદૌ નાઽશુભમુદ્ધર્તે અતેવ ભગવતા જિનાનામપ્યાજ્ઞા પ્રવ્રજ્યાદિક
મધિકૃત્ય પ્રવ્રજ્યાવ્રતગ્રહણમપિ શુભયોગે ણ્વાધુનિકૈઃ કર્તવ્યમ્ નાઽન્યથાઽકાલે ।

તદુક્તમ્—‘એસા જિણાણ આણા સેત્તાઈયા ય કમ્મુણો ભણિયા ।

ઉદયાઈ કારણં જં તમ્હા સવ્વત્થ જહ્યવ્વં’

હોતે હૈં ઔર અશુભવેદ્ય કર્મોં કે વિપાક કે હેતુ અશુભદ્રવ્ય અશુભ
ક્ષેત્ર આદિ હોતે હૈં । અતઃ જિનકે જન્મ નક્ષત્રાદિ કે અનુકૂલ ચન્દ્રા-
દિકોં કી ચાલ હૈં તચ ઉનકે પ્રાયઃ જો શુભવેદ્ય કર્મ હૈં વે તથાવિધ
વિપાક સામગ્રી કો પ્રાપ્ત કર વિપાક મેં જવ આતે હૈં તચ વે જીવ
શરીર મેં નિરોગતા, ધનવૃદ્ધિ, વૈર શાન્તિ, આપ્ત સંયોગ આદિ કે
નિમિત્ત સે સુખી હોતે હૈં, હસી કારણ જો પરમવિવેકી જન હોતે હૈં
વે થોડા સા મી અપના પ્રયોજન શુભ તિથિ શુભ નક્ષત્ર આદિ મેં
પ્રારંભ કરતે હૈં હનકે વિના નહીં કરતે હૈં જિનેન્દ્ર ભગવન્તોં કી મી
યહી આજ્ઞા હૈં કિ શુભ ક્ષેત્ર મેં શુભદિશા કો લક્ષ્ય કરકે શુભતિથિ
શુભનક્ષત્ર આદિ રૂપ મુદ્ધર્ત મેં દીક્ષા ગ્રહણ વ્રતારોપણ આદિ શુભ
કાર્ય કરના ચાહિયે અકાલ મેં નહીં કહા મી હૈં—

‘એસા જિણાણ આણા સેત્તાઈયા ય કમ્મુણો ભણિયા

ઉદયાઈ કારણં જં તમ્હા સવ્વત્થ જહ્યવ્વં’

તેથી જેમના જન્મ નક્ષત્ર વિગેરેને અનુકૂલ ચંદ્ર વિગેરેની ચાલ હોય ત્યારે
તેઆને પ્રાયઃ જે શુભવેદ્ય કર્મ છે, તે તેવા પ્રકારની વિપાકની સામગ્રીને
પ્રાપ્ત કરીને જ્યારે વિપાકમાં આવે છે, ત્યારે તે જીવ શરીરમાં નિરોગીપણું,
ધન વૃદ્ધિ, વેરની શાંતી આપસંયોગ વિગેરે નિમિત્તોથી સુખી થાય છે. એજ
કારણથી જેઓ પરમ વિવેકીજનો હોય છે તેઓ થોડું પણ પોતાનું
પ્રયોજન શુભતિથિ, શુભનક્ષત્ર, વિગેરેમાં પ્રારંભ કરે છે. તે વિના આરંભ
કરતા નથી. જીનેન્દ્ર લગવતોની પણ એજ આજ્ઞા છે કે—શુભક્ષેત્રમાં શુભદિશાને
લક્ષકરીને શુભતિથિ શુભનક્ષત્ર વિગેરે રૂપ મુદ્ધર્તમાં દીક્ષાગ્રહણ, વ્રતારોપણ
વિગેરે શુભકાર્ય કરવા જોઈએ. અકાળે કરવા ન જોઈએ. કહ્યું પણ છે કે—

‘એસા જિણાણમાણા સેત્તાઈયાય કમ્મુણો ભણિયા ।

ઉદયાઈ કારણં જં તમ્હા સવ્વત્થ જહ્યવ્વં ॥ ૧ ॥

एषा जिनानामाज्ञा क्षेत्रादिकाश्च कर्मणो भणिताः उदयादि कारणं यत्
तस्मात् सर्वत्र यतितव्यम् ॥

‘तेसिं पविसंताणं तापक्खेत्तं नियमा वड्ढइ,
तेणेव कमेण निक्खमंताणं परिहायइ’

सर्वबाह्यात्-आभ्यन्तरमण्डलं प्रविशतां तेषां चन्द्रसूर्याणां प्रतिदिनं तापक्षेत्रं
नियमतो वर्धते, तेनैव क्रमेण सर्वाऽऽभ्यन्तराद् मण्डलाद् बहिर्निष्क्रामतां प्रति-
दिनं हीयते तापमानम् विस्तरस्तु सूर्यप्रज्ञप्तौ ॥१॥

‘तेसिं कलंबुय य पुप्फ संठिया होइ ताव खेत्तपहा,
अंतो य संकुया बाहिवित्थडा चंद सूरगणा’

इसका तात्पर्य ऐसा है कि कर्मों में उदयादि के कारण क्षेत्रा-
दिक भी कहे गये हैं अतः शुभ क्षेत्रादिक में शुभनक्षत्रादिक के योग
में छद्मस्थों को शुभ कार्य करना चाहिये ऐसी जिनेन्द्र की आज्ञा है
जो अतिशयशाली भगवंत है उन्हें शुभतिथि शुभमुहूर्त्त आदि की
अपेक्षा नहीं हुआ करती है क्यों कि वे तो अपने अतिशय के बल
से ही सब कुछ कर लिया करते हैं । ‘तेसिणं पविसंताणं तावक्खेत्तं
तु वड्ढए नियमा तेणेव कमेण पुणो परिहायइ निक्खमंताणं’ सर्वबाह्य
मंडल से आभ्यन्तरमंडल में प्रवेश करते हुए सूर्य और चन्द्रमाओं का
ताप क्षेत्र प्रतिदिन क्रमशः नियम से आयाम की अपेक्षा बढ़ता जाता
है और जिस क्रम से वह बढ़ता है उसी क्रम से सर्वाभ्यन्तर मंडल
से बाहिर निकलने वाला सूर्य और चन्द्रमाओं का तापक्षेत्र प्रतिदिन
क्रमशः घटता जाता है । इसे यदि विस्तार पूर्वक जानना हो तो सूर्य

આ કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે-કર્મોના ઉદય વિગેરેના ક્ષેત્રાદિક કારણ
પણ કહેવામાં આવેલ છે. તેથી શુભ ક્ષેત્ર વિગેરેમાં અને શુભનક્ષત્ર વિગેરેના
યોગમાં છદ્મસ્થોએ શુભકાર્ય કરવું જોઈએ એ પ્રમાણેની જીનેન્દ્ર ભગવાનની
આજ્ઞા છે. જેઓ અતિશયશાલી ભગવંત છે તેઓને શુભતિથિ મુહૂર્ત
વિગેરેની અપેક્ષા રહેતી નથી. કેમકે તેઓતો પોતાના અતિશયના બળથીજ
બધુંજ કરીદે છે. ‘તેસિણં પવિસંતાણં તાવક્ખેત્તં તુ વડ્ઢણ નિયમા, તેણેવ કમેણ
પુણો નિક્ખમંતાણં પરિહાયઈ’ સર્વ બાહ્યમંડળથી આભ્યન્તરમંડળમાં પ્રવેશ
કરતા થકા સૂર્ય અને ચંદ્રમાઓનું તાપ ક્ષેત્ર દરરોજ ક્રમશઃ નિયમ પૂર્વક
આયામની અપેક્ષાથી વધતું જાય છે. અને જે ક્રમથી તે વધે છે. એજ ક્રમથી
સર્વાભ્યન્તર મંડળની બહાર નીકળવાવાળા સૂર્ય અને ચંદ્રમાઓનું તાપક્ષેત્ર
દરરોજ ક્રમશઃ ઘટતું જાય છે. આ વિષયને જો વિસ્તાર પૂર્વક સમજવો હોય

તેષાં ચન્દ્રસૂર્યાણાં તાપક્ષેત્રસ્ય પન્થાનઃ માર્ગાઃ કલંબુયા પુષ્પ-નાલિકા-પુષ્પં તત્સંસ્થાનવત્ સંસ્થિતાઃ એતદેવ વ્યાચષ્ટે અન્તર્મેરોરભિમુખં સંકોચશીલાઃ પુનશ્ચ વહિઃ લવણસમુદ્ર દિશિ વિસ્તારવન્તઃ સન્તઃ સંસ્થિતાઃ સ્પષ્ટીકૃતાશ્ચ સૂર્ય-પ્રજ્ઞસૌ ॥૧૫॥ સમ્પ્રતિ-ચન્દ્રમસો હાસવૃદ્ધી પૃચ્છતિ-

‘કેણં વદ્ધૃઃ ચંદો પરિહાણી કેણ હોઃ ચંદસ્સ ।

કાલો વા જોણહો વા કેણાણુભાવેણ ચંદસ્સ’

કેન કારણેન ચન્દ્રો વર્ધતે ? ચન્દ્રસ્ય પરિહાનિશ્ચ કેન કારણેન ભવતિ ? શુકલે વૃદ્ધિઃ કૃષ્ણે હાનિઃ કસ્માદ્ એતિ પ્રશ્નઃ, તથા-કેનાઽણુભાવેન-પ્રભાવેણ ચન્દ્ર-સ્યૈકઃ પક્ષઃ કાલઃ-કૃષ્ણોઽપરશ્ચ જ્યોત્સ્નઃ શુકલઃ ભવતિ ? ભગવાનાહ-હે ગૌતમ !

‘કિંહં રાહુ વિમાણં ણિચ્ચં ચંદેણ હોઃ અવિરહિયં ।

ચરંરંગુલમપ્પત્તં દિઢ્ઠા ચંદસ્સ તં ચરઈ’

પ્રજ્ઞસિ મેં દેખના ચાહિયે ‘તેસિં કલંબુયા પુષ્પસંઠિયા હોઃ તાવલેત્ત પહા । અંતોય સંકુયા વાહિવિત્થડા ચંદ સૂરગણા’ સૂર્યાદિક કા તાપ ક્ષેત્ર કા માર્ગ કદંબવૃક્ષ કે પુષ્પ કે આકાર જૈસા હૈ યહ મેરુ કી દિશા મેં સંકુચિત હૈ ઓર લવણસમુદ્ર કી દિશા મેં વિસ્તૃત હૈ યહ સવ સૂર્ય પ્રજ્ઞસિ મેં સ્પષ્ટ કિયા ગયા હૈ અતઃ વહીં સે ઇસે જાન લેના ચાહિયે ‘કેણં વદ્ધૃતિ ચંદો, પરિહાણી કેણ હોઃ ચંદસ્સ, કાલો વા જોણહા વા કેણાઽણુભાવેણ ચંદસ્સ’ અવ ગૌતમ ને પ્રભુ સે એસા પૂછા હૈ-કિ હે ભદન્ત ! ચન્દ્રમા શુક્લપક્ષ મેં કિસ કારણ-સે વદતા હૈ ઓર કૃષ્ણપક્ષ મેં ચન્દ્રમા કિસ કારણ-સે ઘટતા હૈ ? તથા કિસ પ્રભાવ સે ચન્દ્રમા કા એક પક્ષ કૃષ્ણ હોતા હૈ ઓર એક પક્ષ શુક્લ હોતા હૈ । ઇસકે ઉત્તર

તો સૂર્ય પ્રજ્ઞસિમાં તે બેઠ બાણી લેવો. ‘તેસિં કલંબુયા પુષ્પસંઠિયા હોઃ તાવ-લેત્તપહા । અંતોય સંકુયા વાહિ વિત્થડા ચંદસૂરગણા’ સૂર્ય વિગેરેના તાપ ક્ષેત્રનો માર્ગ કદંબવૃક્ષના પુષ્પના આકાર બેવો છે. તે મેરુની દિશામાં સંકોચ વાળો છે. અને લવણસમુદ્રની દિશામાં વિસ્તાર વાળો છે. આ તમામ વસ્તુ સૂર્યપ્રજ્ઞસિમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવેલ છે. તેથી તે વિષય ત્યાંથીજ સમજી લેવો. ‘કેણં વદ્ધૃતિ ચંદો, પરિહાણી કેણ હોઃ ચંદસ્સ, કાલો વા જોણહા વા કેણાઽણુભા-વેણ ચંદસ્સ’ હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે-હે ભગવન્ ! ચંદ્રમા શુકલપક્ષમાં શા કારણથી વધે છે ? અને કૃષ્ણ પક્ષમાં ચંદ્ર શા કારણથી ઘટે છે ? તથા શા કારણથી ચંદ્રમાનો એક પક્ષ કૃષ્ણ હોય છે ? અને એક પક્ષ શુકલ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘કિંહં

આકસ્મિકો રાહુઃ પર્વણિ કદાચિત્ રવેઃ શશિનો વા વિમાને સ્વેનાઽઽવૃણોતિ તદા ગ્રહણકાલો લોકૈ રુચ્યતે યથ્ચ નિત્યો રાહુઃ સ નિત્યઃ ચન્દ્રવિમાનાદધશ્ચતુરઙ્ગુલૈરપ્રાપ્તં સત્ ચરતિ વિમાનશ્ચ રાહોઃ કૃષ્ણમ્ તજ્જગતઃ સ્વભાવાત્કૃષ્ણપક્ષે ચન્દ્રવિમાનમાવૃણોતિ શુક્લે શનૈ મુંશ્ચતિ ॥૧૭॥

મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘કિણ્હં રાહુવિમાણં નિચ્ચં ચંદેણ હોઈ અવિરહિયં, ચરંગુલમપ્પત્તં હિદ્ધા ચંદસ્સ તં ચરઈ’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણ રાહુ વિમાન ચન્દ્રમા કે સાથ સદા-સર્વકાલ-ચાર અંગુલ દૂર રહકર ચન્દ્રવિમાન કે નીચે ચલતા હૈં હસ તરહ ચલતા હુઆ વહ શુક્લપક્ષ મેં ધીરે ધીરે ચન્દ્રમા કો પ્રકટ કરતા હૈં ઓર કૃષ્ણ પક્ષ મેં ધીરે ધીરે ઉસે ઢક લેતા હૈં તાત્પર્ય યહાં એસા કહા ગયા હૈં કિ રાહુ દો પ્રકાર કા હોતા હૈં-એક પર્વરાહુ ઓર દૂસરા નિત્યરાહુ જો કદાચિત્-અકસ્માત્ આ કરકે અપને વિમાન સે ચન્દ્રવિમાન કો યા સૂર્યવિમાન કો ઢક લેતા હૈં વહ પર્વરાહુ હૈં હસ પર્વરાહુ કો હી લોક મેં ગ્રહણ કહા ગયા હૈં ઉસકા યહાં ગ્રહણ નહીં હુઆ હૈં યહાં તો નિત્યરાહુ કા ગ્રહણ હુઆ હૈં । હસ નિત્યરાહુ કા વિમાન કાલા હૈં ઓર યહ ચન્દ્રવિમાન કે નીચે ચાર અંગુલ કી દૂરી પર ઉસકે સાથ હમેશા ચલતા રહતા હૈં જબ યહ ઉસકે વિમાન કો ઢક લેતા હૈં તો કૃષ્ણપક્ષ કહલાતા હૈં ઓર જબ યહ વિમાન કો નહીં ઢકતા હૈં તો શુક્લપક્ષ કહલાતા હૈં શુક્લપક્ષ મેં ધીરે ધીરે ચન્દ્ર કા વિમાન ઉસકે આવરણ સે રહિત હોતા હૈં ઓર

રાહુ વિમાણં નિચ્ચં ચંદેણ હોઈ અવિરહિયં । ચરંગુલમપ્પત્તં હિદ્ધા ચંદસ્સ તં ચરઈ’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણ રાહુ વિમાન ચંદ્રમાની સાથે સદા-સર્વકાળ ચંદ્રમાના વિમાનની નીચે ચાર આંગળ દૂર રહીને ચાલે છે, આવી રીતે ચાલતું એવું તે વિમાન શુક્લપક્ષમાં ધીરે ધીરે તેને ઢાંકી લે છે. આ કથનનું તાત્પર્ય અહીંયાં એવું નીકળે છે કે-રાહુ બે પ્રકારના હોય છે. એક પર્વરાહુ અને બીજા નિત્ય રાહુ બે કેઈક જ સમયે અકસ્માત્ આવીને પોતાના વિમાનથી ચંદ્ર વિમાનને કે સૂર્ય વિમાનને ઢાંકીલે છે, તે પર્વરાહુ કહેવાય છે. અને એ પર્વરાહુનેજ લોકમાં ગ્રહણ કહેવામાં આવે છે. અહીંયાં તે પર્વરાહુને ગ્રહણ કરવામાં આવેલ નથી. અહીંયાં તો નિત્ય રાહુનેજ ગ્રહણ કરેલ છે. આ નિત્ય રાહુનું વિમાન કાળું હોય છે. અને તે ચંદ્ર વિમાનની નીચે ચાર આંગળ દૂર રહીને તેની સાથે કાયમ ચાલતું રહે છે. જ્યારે તે એના વિમાનને ઢાંકીલે છે, ત્યારે કૃષ્ણ પક્ષ કહેવાય છે. અને જ્યારે તે ચંદ્ર વિમાનને ઢાંકતું નથી, ત્યારે શુક્લપક્ષ કહેવાય છે. શુક્લપક્ષમાં ધીરે ધીરે ચંદ્રનું વિમાન તંના આવરણ વિનાનું

‘વાવટ્ઠિં વાવટ્ઠિં દિવસે દિવસે ઉ સુક્ક પક્કસ્સ ।

જં પરિવટ્ઠઈ ચંદો સ્સવેઈ તં ચેવ કાલેણં’

ચં—યસ્માદ્ યથા વા—ચન્દ્રો વર્ધતે તેનૈવ કાલેન ક્રમેણ ક્ષપયતિ દ્વાપટ્ટિ-
ભાગે વિભક્ત ચન્દ્રવિમાનસ્યાઽનપાયિનો—ઉપરિતનો દ્વૌ ભાગૌ દ્વિત્વાઽવશિષ્ટસ્ય
પચ્ચદશસંખ્યયા ભાગે હતે યે ચત્વારો ભાગાસ્ત્ત્વ ઇહ દ્વાપટ્ટિ શબ્દભાજઃ । તત્ર
શુક્લે ચન્દ્રઃ દિને દિને દ્વાપટ્ટિભાગાન્ દ્વાપટ્ટિભાગસત્કાન્ ચતુરશ્ચતુરો ભાગાન્
વર્ધતે, હાસમેતિ ચ તથા ચન્દ્રઃ કૃષ્ણે ॥૧૮॥

‘પન્નરસઙ્ગભાગેણ ય ચંદં પન્નરસમેવ તં વરઈ ।

પન્નરસઙ્ગભાગેણ ય પુણો વિ તં ચેવ તિક્કમઙ્ગ’

કૃષ્ણપક્ષ મેં ધીરે ધીરે વહ ઉસકે આવરણ સે યુક્ત હોતા હૈ ‘વાવટ્ઠિં
વાવટ્ઠિં દિવસે દિવસે ઉ સુક્કપક્કસ્સ જં પરિવટ્ઠઈ ચંદો સ્સવેઈ તં ચેવ
કાલેણં’ ચન્દ્રવિમાન કે ૬૨ ભાગ કર લેના ચાહિયે इनमें से चन्द्र
विमान के दो उपरितम भाग सदा अनीवार्य स्वभाव होने के कारण
छोड़ देना चाहिये बाकी के वचे हुए ६० भागों को १५ से भाजित
करना चाहिये इस स्थिति में जो ४ भाग आये हैं वे यहां भव में
समुदाय के उपचार से ६२ शब्द से कहे गये हैं शुक्लपक्ष में चन्द्रमा
प्रतिदिन ६२ भाग तक बढ़ता है इसका तात्पर्य यही है कि वह ४-४
भाग तक बढ़ता है इसी तरह से वह कृष्णपक्ष में ४-४ भाग तक
घटता है० ‘पन्नरसङ्ग भागेण य चंदं पन्नरसमेव तं वरइ । पन्नरसङ्ग

હોય છે. અને કૃષ્ણપક્ષમાં ધીરે ધીરે તે તેના આવરણથી યુક્ત થાય છે. કહ્યું
પણ છે કે—

‘વાવટ્ઠિં વાવટ્ઠિં દિવસે દિવસે ઉ સુક્કપક્કસ્સ ।

જં પરિવટ્ઠઈ ચંદો સ્સવેઈ તં ચેવ કાલેણં ॥ ૧ ॥

ચંદ્ર વિમાનના ૬૨ ભાગ લાગે કરી દેવા જોઈએ તેમાંથી ચંદ્ર વિમાનના
બે ઉપરિતમભાગ સદા અનીવાર્ય સ્વભાવ હોવાથી તેને છોડી દેવા જોઈએ
બાકીના વધેલા ૬૦ ભાગ લાગેને ૧૫ પંદરથી ભાગવા જોઈએ આ રીતે બે
આર ભાગ આવે છે તે અહીંયા ભવમાં સમુદાયના ઉપચારથી ૬૨ ભાગ
શબ્દથી કહેવામાં આવેલ છે. શુક્લપક્ષમાં ચંદ્રમા દરરોજ ૬૨ ભાગ લાગ
સુધી વધે છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે તે ૪ આર ૪ આર ભાગ સુધી
વધે છે. એ રીતે એ કૃષ્ણપક્ષમાં ૪ આર ભાગ સુધી ઘટે છે. કહ્યું છે કે

પન્નરસઙ્ગ ભાગેણ ય પુણો ચંદં પન્નરસમેવ તં વરઈ ।

પન્નરસઙ્ગ ભાગેણ ય પુણો વિ તં ચેવ તિક્કમઙ્ગ ॥ ૨ ॥

કૃષ્ણપક્ષે પ્રતિદિનં રાહુવિમાનં સ્વકીયેન પંચદશભાગેન ચન્દ્ર-ચન્દ્રવિમાનં
ઘૂણોતિ પંચદશમેવ ભાગં શુક્લે પક્ષે પુનઃ તમેવ પ્રતિદિવસં પશ્ચદશભાગમ્ આત્મી-
યેન પશ્ચદશેન ભાગેન વ્યતિક્રામતિ-મુશ્વતિ । વિશેષશ્ચન્દ્રપ્રજ્ઞસૌ સ્પષ્ટઃ ॥૧૯॥
एतदाशयेनाह —

‘एवं बढ्ढइ चंदो परिहाणी एव होइ चंदस्स ।

कालो वा जोण्हा वा तेणाणुभावेण चंदस्स’

भागेण य पुणो वितं चेव तिक्रमइ’ इस कथन के अनुसार चन्द्र-
विमान के १५वें भाग को कृष्णपक्ष में प्रतिदिन राहुविमान अपने
१५वें भाग से ढक लेता है—तात्पर्य कहने का यही है कि इस पक्ष
में चन्द्रविमान के १५ भाग कर लेना चाहिये और राहु विमान के
१५ भाग कर लेना चाहिये इस तरह कृष्णपक्ष में राहुविमान चन्द्र-
विमान के एक एक भाग को ढकता है और शुक्लपक्ष में उसी पन्द्र-
हवें भाग को अपने १५वें भाग से मुक्त कर देता है अर्थात् शुक्ल-
पक्ष में पूर्वोक्त कथनानुसार वह चन्द्रविमान के एक एक भाग को
खुल्ला कर देता है अतः कृष्णपक्ष में एक एक भाग ढकता जाने के
कारण अमावस्या तक उसके सब भाग ढक जाते हैं और शुक्लपक्ष
में उसके पूर्णिमा तक एक एक भाग खुल्ला होते होते सब भाग खुल्ले
हो जाते हैं इस विषय को विशेष रूप से जानने के लिये चन्द्र प्रज्ञप्ति
देखनी चाहिये ‘एवं बढ्ढइ चंदो परिहाणी एव होइ चंदस्स कालो वा
जोण्हा वा तेणाणुभावेण चंदस्स’ इस कारण से शुक्लपक्ष में हे गौतम

આ કથન પ્રમાણે ચંદ્ર વિમાનના ૧૫ પંદરમા ભાગને કૃષ્ણપક્ષમાં
દરરોજ રાહુ વિમાન પોતાના ૧૫ પંદરમા ભાગથી ઢાંકીદે છે. આ કથનનું
તાત્પર્ય એ છે કે—આ પક્ષમાં ચંદ્ર વિમાનના ૧૫ પંદર ભાગ કરી
લેવા ભેધએ. અને રાહુ વિમાનના પણ ૧૫ પંદર ભાગ કરી લેવા ભેધએ.
આ રીતે કૃષ્ણપક્ષમાં રાહુ વિમાન ચંદ્ર વિમાનના એક એક ભાગને ઢાંકીદે
છે. અને શુક્લ પક્ષમાં એજ ૧૫ પંદરમા ભાગને પોતાના ૧૫મા ભાગથી
છોડી દે છે. અર્થાત્ શુક્લપક્ષમાં પૂર્વોક્ત કથન પ્રમાણે એ ચંદ્ર વિમાનના
એક એક ભાગને ખુલ્લા કરી દે છે. તેથી કૃષ્ણપક્ષમાં ઢાંકતા જવાના કારણે
અમાસ સુધીમાં તેના બધાજ ભાગો ઢાંકાઈ જાય છે. અને શુક્લપક્ષમાં પુનઃ
સુધીમાં એક એક ભાગ ખુલ્લો થતા થતા બધાજ ભાગો ખુલ્લા થઈ જાય છે.
આ વિષયને વિશેષ રૂપે જાણવા માટે ચંદ્રપ્રજ્ઞપ્તિ ભેધ લેવી ભેધએ. ‘एवं
बढ्ढइ चंदो परिहाणी एव होइ चंदस्स कालो वा जोण्हा वा तेणाणुभावेण चंदस्स’

एवं रीत्या चन्द्रो राहुविमानेनाऽनावृत्तो वर्धते चन्द्रस्य परिहानिश्च भवति,
तेनाऽनुभावेन राहुविमान गत्यनुरोधेन चन्द्रः कृष्णा ज्योत्स्नावान्वा भवति
कृष्णः शुक्लश्च पक्षः ॥२०॥

‘अंतो मणुस्स खेत्ते हवंति चारोवगा य उववण्णा ।

पंचविहा जोइसिया चंदा सूर्रा गहगणा य’

अन्तः मध्ये मनुष्यक्षेत्रे उपपन्नाः चारोपगताः ये ये ते सर्वे पंचविधाः-

चन्द्राः सूर्याः ग्रहगणाः चकारात् नक्षत्राणि ताराश्चेति ॥२१॥

‘तेणं परं जे सेसा चंदा इच्चा गहतारनक्खत्ता,

नत्थिगई न वि चारो अवट्टिया ते मुणेयव्वा’

तेन (पदे पञ्चम्यर्थे तृतीया) ततो मनुष्यक्षेत्रात् परं ये शेषा श्रन्द्रादित्य
ग्रह-तारा-नक्षत्राणि सन्ति, ते न सन्ति एकस्थानं विहाय स्थानान्तरं गन्तारः,
नास्ति तेषां गतिः चारोऽपि च मण्डलगत्या परिभ्रमणं किन्तु सर्वे-एकत्राऽव-
स्थिता ज्ञातव्याः, मनुष्यक्षेत्रे बहिर्गतानां तत्तद्विमानानां सुस्थिरत्वात् ॥२२॥

चन्द्रमा बढ़ता है और कृष्णपक्ष में घटता है । और कृष्णपक्ष एवं
शुक्लपक्ष इसी कारण से होते हैं ॥२०॥

‘अंतो मणुस्सखेत्ते हवंति चारोवगा य उववण्णा ।

पंचविहा जोइसिया चंदा सूर्रा गहगणा य ॥२१॥

इस मनुष्य क्षेत्र के भीतर चन्द्र, सूर्य, ग्रह, नक्षत्र एवं तारा ये
पांच प्रकार के ज्योतिषी चलते हैं ।

‘तेण परं जे सेसा चંदाइच्चा गहतार’ नक्खत्ता ।

नत्थि गई न वि चारो अवट्टिया ते मुणेयव्वा ॥२२॥

अढाईદ્રીપ કે બાહર જો પાંચ પ્રકાર કે જ્યોતિષી હૈં-ચન્દ્ર, આદિત્ય
ગ્રહ, તારા, ઓર નક્ષત્ર હૈં વે સબ ગતિ શૂન્ય હૈં-અપને સ્થાન સે

આ કારણથી હે જોતમ । શુકલ પક્ષમાં ચંદ્રમા વધે છે. અને કૃષ્ણ પક્ષમાં
ઘટે છે. અને એ કારણથી કૃષ્ણપક્ષ અને શુકલપક્ષ થાય છે.

અંતો મણુસ્સખેતે હવંતિ ચારોવગાય ઉવવણ્ણા ।

પંચવિહા જોઈસિયા ચંદસૂરા ગહગણાય ॥ ૨૧ ॥

આ મનુષ્યક્ષેત્રમાં ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારા એ પાંચ પ્રકારના
જ્યોતિષકે કહેલા છે. અને તેઓ ચાલે છે.

‘તેણ પરં જે સેસા ચંદાઈચ્ચા ગહતારણક્ખત્તા ।

નત્થિ ગઈ ન વિ ચારો અવટ્ટિયા તે મુણેયવ્વા ॥ ૨૨ ॥

અઢાઈ દ્રીપની બહાર જે પાંચ પ્રકારના જ્યોતિષી અર્થાત્ ચંદ્ર, સૂર્ય,
ગ્રહ, તારા, અને નક્ષત્રો છે, તે બધા ગતિ વિનાના છે. અર્થાત્ પોતાના

સંગ્રતિ-પ્રતિદ્વીપં પ્રતિસમુદ્રં ચન્દ્રાદિ સંકલનામાહ-

‘દો ચંદા इह दीवे-चत्तारि य सागरे लवणतोए ।

धायइसंडे दीवे बारस चंदा य सूरा य’

इह जंबूद्वीपे द्वौ चन्द्रौ सागरे लवणसमुद्रे चत्वारश्चन्द्राः, ततः परं धातकी-
खण्डद्वीपे द्वादशचन्द्राः सूर्याश्च । तथाचाह-

‘एगे जंबुदीवे दुगुणा लवणे चउगुणा होंति ।

लावणगा य तिगुणिया ससि सूरा धायइसंडे’

एकैको चन्द्रसूर्यौ जम्बूद्वीपे द्विगुणितौ भवतः, अर्थात् द्वौ चन्द्रौ द्वौ सूर्यौ
जम्बूद्वीपे, ‘लवणे’ लवणसमुद्रे तावेव एकैको सूर्याचन्द्रमसौ चतुर्गुणौ भवतः,
चत्वारश्चन्द्राश्चत्वारः सूर्या लवणसमुद्रे भवन्तीति भावः. लावणिकाः-लवणसमुद्र-
भवाः शशिसूर्यास्त्रिगुणिता धातकीषण्डे भवन्ति द्वादशचन्द्रा द्वादशसूर्या धातकी-
षण्डे द्वीपे भवन्तीत्यर्थः ॥२३॥

‘दो दो जंबूदीवे ससि सूरा दुगुणिया भवे लवणे,

लावणिगा य तिगुणिया ससि सूरा धायइसंडे’

चलते नहीं हैं और न मण्डल गति से परिभ्रमण ही करते हैं
किन्तु अवस्थित हैं।

दो चंदा इह दीवे चत्तारि य सागरे लवणतोए ।

धायइसंडे दीवे बारस चंदा य सूरા ય ॥૨૩॥

इस जम्बूद्वीप में दो चन्द्र और दो सूर्य हैं लवणसमुद्र में चार
चन्द्र और ४ सूर्य हैं धातकीखण्ड में १२ चन्द्रमा और १२ सूर्य हैं ।

‘दो दो जम्बूदीवे ससिसूरा दुगुणिया भवे लवणे ।

लावणिगाय तिगुणिया ससिसूरा धायइसंडे ॥૨૪॥

સ્થાનેથી ચાલતા નથી. અને મંડળ ગતિથી પરિભ્રમણ પણ કરતા નથી પરંતુ
અવસ્થિત છે.

દો ચંદા इह दीवे चत्तारि य सागरे लवणतोए ।

धायइसंडे दीवे बारस चंदाय सूराय ॥ ૨૩ ॥

આ જમ્બૂદ્વીપમાં બે ચંદ્રો અને બે સૂર્યો છે. લવણસમુદ્રમાં ચાર ચંદ્રો
અને ૪ ચાર સૂર્યો છે. ધાતકીખંડમાં ૧૨ બાર ચંદ્રમા અને ૧૨ બાર સૂર્યો છે.

‘દો દો જમ્બૂદ્વીવે સસિ સૂરા દુગુણિયા ભવે લવણે ।

લાવણિગાય તિ ગુણિયા સસિ સૂરા ધાયઈ સંડે ॥ ૨૪ ॥

જમ્બૂદ્વીપે દ્વી-દ્વી, તાવુભૌ શશિસૂર્યો તતોઽન્યત્ર લવણસમુદ્રે દ્વિગુણિતૌ
ભવતઃ ભવન્તિ ચ લાવણિકા-લવણસ્થાયિનઃ ધાતકીચ્છદ્વીપે ત્રિગુણિતાઃ
શશિનઃ સૂર્યાશ્ચ ॥૨૪॥ इतः परं पट् पण्डितु संख्यातेषु येऽवशिष्टास्ते-

‘ધાયઙ્સંહપ્પમિઈ ઉદ્દિઢ્ઠ તિગુણિયા ભવે ચંદા ।

આહલ્લ ચંદસહિયા અણંતરાણંતરે ચેત્તે’

છાયા-ધાતકીપણ્ડ પ્રભૃતિષ્ઠિષ્ટ ત્રિગુણિતા ભવેયુશ્ચન્દ્રાઃ ।

આદિમચન્દ્રસહિતા અનન્તરાનન્તરે ક્ષેત્રે ।

ધાતકીપણ્ડઃ પ્રભૃતિઃ આદિ ચેષાં તે ધાતકીપણ્ડપ્રભૃતયસ્તેષુ ધાતકીપણ્ડ-
પ્રભૃતિષુ દ્વીપેષુ સમુદ્રેષુ ચ યે ઉદ્દિષ્ટાશ્ચન્દ્રા દ્વાદશાદયઃ ઉપલભ્યતાત્ સૂર્યા વા
તે ત્રિગુણિતાઃ સન્તઃ, આદિમચન્દ્રસહિતાઃ-ઉદ્દિષ્ટચન્દ્રયુક્તાદ્ દ્વીપાત્ સમુદ્રાદ્વા
પ્રાગ્જમ્બૂદ્વીપમાદિ કૃત્વાંયે પ્રાક્તનાશ્ચન્દ્રાસ્તૈરાદિમચન્દ્રૈઃ ઉપલક્ષણત્વાદ્ આદિમઃ,
સૂર્યૈશ્ચ સહિતાઃ યાવન્તો ભવન્તિ એતાવત્પ્રમાણા અનન્તરેઽનન્તરે કાલોદાદૌ

જમ્બૂદ્વીપ મેં દો ચન્દ્ર ઓર દો સૂર્ય હેં इनसे दुगुने लवणसमुद्र में
हेँ और लवणसमुद्र के चन्द्र और सूर्यो से त्रिगुणे चन्द्र सूर्य धातकी-
खण्ड में हैं ।

‘ધાયઙ્સંહપ્પમિઈ ઉદ્દિઢ્ઠ તિગુણિયા ભવે ચંદા ।

આહલ્લચંદસહિયા અણંતરાણંતરે ચેત્તે ॥૨૫॥

ધાતકીચ્છણ્ડ કે આગે કે સમુદ્ર એવં દ્વીપોં મેં ચન્દ્ર ઓર સૂર્ય इन
का प्रमाण पहिले द्वीप एवं समुद्रों के चन्द्र और सूर्य के प्रमाण से
त्रिगुना करके कहना चाहिये और उस प्रमाण में पहिले पहिले कहे
गये द्वीप और समुद्र के चन्द्र और सूर्य इन का प्रमाण मिला देना
चाहिये इस तरह से आगे आगे के समुद्रों और द्वीपों के चन्द्र और
सूर्यों का प्रकाश निकलता है० जैसे धातकी खण्ड द्वीप में १२ चन्द्र

જાંબૂદ્વીપમાં બે ચંદ્રો અને બે સૂર્યો છે. તેનાથી બમણા લવણસમુદ્રમાં
છે, અને લવણ સમુદ્રના ચંદ્રો અને સૂર્યોથી ત્રણગણા ચંદ્ર સૂર્યો ધાતકીખંડમાં છે.

ધાયઙ્ સંહપ્પમિઈ ઉદ્દિઢ્ઠ તિગુણિયા ભવે ચંદા ।

આહલ્લ ચંદ સહિયા અણંતરાણંતરે ચેત્તે ॥ ૨૫ ॥

ધાતકીખંડની આગળના સમુદ્ર અને સૂર્યોત્ પ્રમાણ-પહેલા દ્વીપ અને
સમુદ્રોના ચંદ્ર અને સૂર્યોના પ્રમાણથી ત્રણ ગણું કરીને કહેવું જોઈએ. અને
એ પ્રમાણમાં પહેલા પહેલાના કહેલા દ્વીપો અને સમુદ્રના ચંદ્ર અને સૂર્યોત્
પ્રમાણ મેળવી દેવું જોઈએ. એ રીતે આગળ આગળના સમુદ્રો અને દ્વીપોના
ચંદ્રો અને સૂર્યોત્ પ્રમાણ નીકળે છે. જેમ ધાતકીખંડ દ્વીપમાં ૧૨ ગાર ચંદ્ર

ભવન્તિ, તત્ર ધાતકીષ્ણદે દ્વીપે ઉદિષ્ટાશ્ચન્દ્રા દ્વાદશ, તે ત્રિગુણિતાઃ સન્તઃ પદ્
ત્રિંશત્, આદિમચન્દ્રાઃ પદ્, તથા-દ્વૌ ચન્દ્રૌ જમ્બૂદ્વીપે ચત્વારો લવણસમુદ્રે,
એતૈઃ પદ્ભિરાદિમચન્દ્રૈઃ સંહિતા દ્વાચત્વારિંશદ્ભવન્તિ, એતાવન્તઃ કાલોદસમુદ્રે
ચન્દ્રાઃ, એવમેવ સૂર્યાણામપિ તેન સૂર્યા અપિ તત્ર દ્વાચત્વારિંશદ્ભવન્તિ, તથા
કાલોદે સમુદ્રે દ્વાચત્વારિંશચ્ચન્દ્રા ઉદિષ્ટાસ્તે ત્રિગુણિતાઃ સન્તઃ પદ્વિંશત્યધિકં
શતં ભવન્તિ, આદિમચન્દ્રા અષ્ટાદશ, તથા-દ્વૌ જમ્બૂદ્વીપે ચત્વારો લવણસમુદ્રે,
દ્વાદશ ધાતકીષ્ણદે, એતૈરાદિમચન્દ્રૈઃ સંહિતં પદ્વિંશં શતં ચતુશ્ચત્વારિંશં શતં
જાતમ્ ॥૨૫॥ એતાવત્પ્રમાણાઃ પુષ્કરવરદ્વીપે ચન્દ્રાઃ સૂર્યાશ્ચ, એવં સર્વેષ્વપિ દ્વીપ
સમુદ્રેષુ ચન્દ્રસંખ્યા સૂર્યસંખ્યા ચ । પ્રતિદ્વીપં સમુદ્રં ચ નક્ષત્ર-ગ્રહ-તારકાઃ ।
કિયત્ય ઇતિ વિજ્ઞાતું સૂત્રકારવચઃ શૃણુ-

ઔર બારહ સૂર્ય કહે ગયે હૈં તો કાલોદધિ સમુદ્ર મેં કિતને હોગેં તો
इनका प्रमाण इस प्रकार से निकालना चाहिये-धातकीखण्ड के चन्द्र
और सूर्यों को तिगुना करने पर ये ३६ होते हैं और आदि के जम्बू-
के दो लवणसमुद्र के चार कुल हुए ६ इन ६ को ३६ में जोड़ दीजिये
तब ४२ हो जाते हैं ये ४२ चन्द्र और सूर्य कालोद समुद्र में हैं ऐसा
इनका प्रमाण निकल आता है । इसी तरह से कालोदसमुद्र के बाद
जो पुष्करवर द्वीप है उसमें भी इनका प्रमाण निकाल लेना चाहिये
जैसे कालोद समुद्र में ४२ चन्द्र सूर्य प्रकट किये गये हैं ४२ को तिगुना
करने पर १२६ होते हैं इनमें पहिले के २-४-१२ चंद्र आर सूर्यों
का समिलित प्रमाण १८ मिला देने से १४४ चंद्र और सूर्यों का
प्रमाण पुष्करद्वीप में आ जाता है इसी तरह से आगे के समुद्र और

અને આર સૂર્યો કહેલા છે. તો કાલોદધિ સમુદ્રમાં કેટલા હશે ? તો તે પ્રમાણ
આ પ્રમાણે કહાડવું જોઈએ.-ધાતકીખંડના ચંદ્રો અને સૂર્યોને ત્રણ ગણા કર-
વાથી એ ૩૬ છત્રીસ થાય છે. અને પહેલાના જંબૂદ્વીપના બે લવણસમુદ્રના
૪ આર મળીને કુલ એ છ થાય છે. એ છ ને ૩૬ છત્રીસમાં મેળવવાથી એ
કુલ ૪૨ બેંતાળીસ થઈ જાય છે. આ ૪૨ બેંતાળીસ ચંદ્ર અને સૂર્યો કાલોદ
સમુદ્રમાં છે. આ રીતનું તેમનું પ્રમાણ નીકળે છે. એજ રીતે કાલોદ સમુદ્રની
પછી જે પુષ્કરવર દ્વીપ છે. તેમાં પણ તેમનું પ્રમાણ કહાડી લેવું જોઈએ.
જેમ કાલોદ સમુદ્રમાં ૪૨ બેંતાળીસ ચંદ્ર અને સૂર્યો હોવાનું કહેલ છે. એ
બેંતાળીસને ત્રણ ગણા કરવાથી ૧૨૬/ એકસો છબીસ થઈ જાય છે. તેમાં
૨-૪-૧૨ ચંદ્ર અને સૂર્યોનું મેળવેળ પ્રમાણ ૧૮ અઢાર મેળવવાથી ૧૪૪
એકસો ચુભાળીસ ચંદ્રો અને સૂર્યોનું પ્રમાણ પુષ્કર દ્વીપમાં નીકળે છે. એજ

‘રિક્તગ્ગહ તારગ્ગં દીવ સમુદ્દે જહિચ્છ સેનાઉં ।

તસ્સ સસીહિં ગુણિયં રિક્તગ્ગહ તારગ્ગાણં તુ ॥’

અગ્ર શબ્દોઽત્ર પરિમાણવાચી તથા ચ-યત્ર કચન સમુદ્દે દ્વીપે વા તત્રત્ય નક્ષત્ર-ગ્રહ-તારાણાં સંલ્પ્યાજ્ઞાનેઽભિલાપવાનસિ ચેત્ શૃણુ-તસ્ય દ્વીપસ્ય સમુદ્રસ્ય વા સમ્બન્ધિભિઃ શશિભિરેકસ્ય શશિનઃ પરિવારભૂતં નક્ષત્રપરિમાણં ગ્રહપરિમાણં તારાપરિમાણં ચ ગુણિતં સદ્ યાવદ્ ભવતિ તાવત્ પરિમાણં તત્ર દ્વીપે સમુદ્દે વા નક્ષત્રપરિમાણં ગ્રહપરિમાણં તારાપરિમાણં ચેતિ, યથા લવણસમુદ્દે કિલ નક્ષત્રાદિ

દ્વીપોં મેં મીં હનકા પ્રમાણ નિકાલ દેના ચાહિયે ।

‘રિક્તગ્ગહતારગ્ગં દીવ સમુદ્દે જહિચ્છસે નાઉં ।

તસ્સ સસીહિ ગુણિયં રિક્તગ્ગહ તારગ્ગાણં તુ ॥૨૬॥

જિન દ્વીપોં ઓર સમુદ્રોં મેં નક્ષત્ર, ગ્રહ એવં તારા હન કે પ્રમાણ કો જાનને કીં ઇચ્છા હોવે તો હન દ્વીપ સમુદ્રોં કે ચંદ્ર સૂર્ય કે સાથ હનકે એક એક ચંદ્ર સૂર્ય કે પરિવાર સે ગુણા કરના ચાહિયે જૈસે લવણસમુદ્ર મેં કિતને નક્ષત્ર હૈં ?-જબ યહ જાનને કીં ઇચ્છા હમેં હુઈ હો તો હસ સમય લવણસમુદ્ર કે ચાર ચંદ્રમાઓં કે સાથ એક ચંદ્ર કે પરિવારભૂત ૨૮ નક્ષત્રોં કા ગુણા કરને પર ૧૧૨ જો આતે હૈં યે હી ૧૧૨ નક્ષત્ર હૈં એસા હનકા પ્રમાણ નિકાલ આતા હૈં હસી પ્રકાર સે ગ્રહ પરિમાણ ઓર તારા પરિમાણ મીં નિકાલ દેના ચાહિયે, જૈસે લવણસમુદ્ર મેં ગ્રહ પરિમાણ મિલતે હૈં તો હસકે લિયે મીં એસી હી વિધિ કર્તવ્ય હૈં-

પ્રમાણે આગળના સમુદ્રો અને દ્વીપોમાં પણ તેમનું પ્રમાણ કહી દેવું જોઈએ.

રિક્તગ્ગહ તારગ્ગં દીવસમુદ્દે જહિચ્છસે નાઉં ।

તસ્સ સસીહિ ગુણિયં રિક્તગ્ગહ તારગ્ગાણં તુ ॥ ૨૬ ॥

જે દ્વીપો અને સમુદ્રોમાં નક્ષત્રો ગ્રહો અને તારાઓના પ્રમાણને જાણવાની ઇચ્છા હોય તો એ દ્વીપ અને સમુદ્રોના ચંદ્ર અને સૂર્યની સાથે તેના એક એક ચંદ્ર સૂર્યના પરિવારનો ગુણાકાર કરવો જોઈએ. જેમકે-લવણ સમુદ્રમાં કેટલા નક્ષત્રો છે ? એ જાણવાની ઇચ્છા થાય તો તે સમજવા લવણ સમુદ્રના ચાર ચંદ્રમાઓની સાથે એક ચંદ્રના પરિવાર રૂપ અઠ્યાવીસ નક્ષત્રોનો ગુણાકાર કરવાથી ૧૧૨ એકસો બાર થઈ જાય છે. એજ ૧૧૨ એકસો બાર નક્ષત્રો છે. એ રીતનું એનું પ્રમાણ નીકળી આવે છે. આજ પ્રમાણે ગ્રહ પરિમાણ અને તારા પરિમાણ પણ કહાડી દેવું જોઈએ. જેમકે-લવણસમુદ્રમાં ગ્રહ પરિમાણ મળે છે. તો તે માટે પણ જેજ પ્રમાણે રીત કરી દેવી જોઈએ. અહિયાં એક ચંદ્રમાના

પરિમાણં જ્ઞાતુમિષ્ટમ્, લવણસમુદ્રે ચ શશિનશ્ચત્વારસ્તત એકસ્ય શશિનઃ પરિવાર-
ભૂતાનિ યાનિ અષ્ટાવિંશતિ નક્ષત્રાણિ તાનિ ચતુર્ભિર્ગુણ્યન્તે જાતં દ્વાદશોત્તરં શતમ્,
એતાવન્તિ લવણસમુદ્રે નક્ષત્રાણિ, તથાઽષ્ટાશીતિર્ગ્રહા એકસ્ય શશિનઃ પરિવાર-
ભૂતાસ્તેષાં ચતુર્ભિર્ગુણનાજ્ઞાતાનિ ત્રીણિ શતાનિ દ્વિ પચ્ચાશદધિકાનિ ૩૫૨,
એતાવન્તો લવણસમુદ્રે ગ્રહાઃ, તથૈકસ્ય શશિનઃ પરિવારભૂતાનિ તારાગણકોટી-
કોટીનાં ષટ્ષષ્ટિઃ સહસ્રાણિ નવશતાનિ પચ્ચસપ્તત્યધિકોનિ, તેષાં ચતુર્ભિર્ગુણના-
જ્ઞાતાનિ કોટીકોટીનાં દ્વે લક્ષે સપ્તષષ્ટિઃ સહસ્રાણિ નવશતાનિ, એતાવત્યો
લવણસમુદ્રે તારાગણકોટીકોટયઃ, એવંરૂપા ચ નક્ષત્રાદીનાં લવણસમુદ્રે સંખ્યા
પ્રાગેવોક્તા, એવં સર્વેષ્વપિ દ્વીપસમુદ્રેષુ નક્ષત્રાદિ સંખ્યાપરિમાણં ભાવનીયમ્
॥૨૬॥ બહિર્મનુષ્યક્ષેત્રેભ્યશ્ચન્દ્રાદીનાં પરસ્પરમ્ । અન્તરં જ્ઞાતુમિચ્છાઽઽસ્તે
શ્રુણુષ્વન્ ૧ પૃથક્ પૃથક્—

‘ચંદાતો સૂરસ્સ ય સૂરાચંદસ્સ અંતરં હોઈ.

પન્નાસ સહસ્સાઈં તુ જોયણાણં અણૂણાઈં’

માનુષોત્તરપર્વતસ્ય વહિશ્ચન્દ્રાત્સૂર્યસ્ય, ચ પુનઃ સૂર્યાચ્ચન્દ્રસ્ય કિયદન્તરં—

યહાં એક ચન્દ્રમા કે પરિવાર મેં ૮૮ ગ્રહ હૈ ૮૮ કો ૪ સે ગુણા કરને પર
૩૫૨ આતે હૈ—યે ૩૫૨ હી ગ્રહોં કા પરિમાણ હૈ—હસી તરહ સે એક
ચન્દ્રમા કે પરિવાર મેં છિયાસઠ હજાર નૌ સૌ પચહત્તર કોડાકોડી
તારાગણ હૈં ઇનમેં ૪ કા ગુણા કરને પર ૨૬૭૯૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦
ઇતના પરિમાણ આતા હૈ સો યહી પ્રમાણ લવણસમુદ્ર મેં તારાગણ કી
કોટિકોટિકા હૈ ।

‘ચંદાતો સૂરસ્સ ય સૂરા ચંદસ્સ અંતરં હોઈ,

પન્નાસ સહસ્સાઈં તુ જોયણાણં અણૂણાઈં’ ॥૨૭॥

મનુષ્ય ક્ષેત્ર કે બાહર જો ચંદ્ર ઓર સૂર્ય હૈં ડનકા અન્તર પચાસ

પરિવારમાં ૮૮ અઠ્યાસી ગ્રહો છે તે ૮૮/ અઠ્યાસીને ૪ ચારથી ગુણવાથી ઉપર
ત્રણસો આવન થાય છે. એ ઉપર/ ત્રણસો આવન જ ગ્રહોનું પ્રમાણ છે. એજ
રીતે એક ચંદ્રમાના પરિવારમાં છાસઠ હજાર નવસો પચેતેર કોડા કોડી તારા-
ગણો છે. તેમાં ચારનો ગુણાકાર કરવાથી. ૨૬૭૯૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ આટલું
પ્રમાણ થઈ જાય છે. અને એજ પ્રમાણ લવણસમુદ્રમાં તારાગણની કોટિ કોટીનું છે.

ચંદાતો સૂરસ્સ ય સૂરા ચંદસ્સ અંતરં હોઈ ।

પન્નાસ સહસ્સાઈં તુ જોયણાણં અણૂણાઈં ॥ ૨૭ ॥

મનુષ્ય ક્ષેત્રની બહાર જે ચંદ્ર અને સૂર્ય છે. તેનું અંતર પચાસ પચાસ

વ્યવધાનં ભવતિ ? અન્યૂનાનિ પરિપૂર્ણાનિ યોજનાનાં પંચાશત્સહસ્રાણિ પરસ્પરમ્
ચન્દ્રસ્ય સૂર્યસ્ય ચાન્તરમ્ ॥૨૭॥ પ્રતિચન્દ્રેણ ચન્દ્રસ્ય સૂર્યસ્ય રવિણાં સહ । અન્તરં
વક્તુ મિચ્છાવાન્ ગ્રન્થકાર ઉવાચ યત્ -

‘સૂરસ્સ ય સૂરસ્સ ય સસિણો સસિણો ય અન્તરં હોઝ,
જોયણાણં સયસહસ્સં વહિયાઓ મણુસ્સ નગસ્સ ॥’

સૂર્યસ્ય સૂર્યસ્ય પારસ્પરિકમન્તરં ચ ચન્દ્રસ્ય ચન્દ્રસ્ય પરસ્પરમન્તરં ભવતિ,
લક્ષયોજનમ્, તથાહિ-ચન્દ્રાન્તરિતાઃ સૂર્યાઃ સૂર્યાન્તરિતાશ્ચન્દ્રા વહિર્વ્યવસ્થિતાઃ ।
એતચ્ચાઽન્તરં સૂચીશ્રેણ્યા, ન તુ વલયાકારશ્રેણ્યા જ્ઞાતવ્યં મવેત્ ॥૨૮॥ માનુષો-

પચાસ હજાર યોજન કા હૈ યહ અન્તર ચન્દ્ર સે સૂર્ય કા ઓર સૂર્ય સે
ચન્દ્ર કા હૈ । યહ તો પહિલે કહા હી જા ચુકા હૈ કિ મનુષ્યક્ષેત્ર સે
બાહર ચન્દ્ર ઓર સૂર્ય આદિ જ્યોતિષ વિમાન અવસ્થિત હૈં હસલિયે
મનુષ્યક્ષેત્ર સેં જૈસાં હનકા યોગ નક્ષત્રોં કે સાથ હોતા હૈ વૈસાં વહાં
નહીં હોતા હૈ વહાં ચન્દ્ર અભિજિત્ નક્ષત્ર કે સાથ સદૈવ યુક્ત રહતા
હૈ, ઓર સૂર્ય પુષ્ય નક્ષત્ર કે સાથ સદા યુક્ત રહતા હૈ ।

‘સૂરસ્સ ય સૂરસ્સ ય સસિણો સસિણો ય અન્તરં હોઝ,
જોયણાણં સયસહસ્સં વહિયાઓ મણુસ્સ-નગસ્સ’

મનુષ્યલોક સે બાહર ચન્દ્ર કા ચન્દ્ર સે અન્તર ઓર સૂર્ય કા સૂર્ય
સે અન્તર એક લાખ યોજન કા હૈ । ચન્દ્ર સે અન્તરિત સૂર્ય
ઓર સૂર્ય સે અન્તરિત ચન્દ્ર વહિ વ્યવસ્થિત હૈં ચન્દ્ર ઓર સૂર્ય કા
અન્તર ૫૦૦૦૦ યોજન કા પ્રકટ કિયા ગયા હૈં હસ તરહ યહ અન્તર
હનકા એક લાખ યોજન કા હો જાતા હૈ । સૂચી શ્રેણી કી અપેક્ષા

હજાર યોજનનું છે. આ અંતર ચંદ્રથી સૂર્યનું અને સૂર્યથી ચંદ્રનું છે. એ
તો પહેલાં કહેવામાં આવી ગયું છે કે-મનુષ્ય ક્ષેત્રની બહાર ચંદ્ર અને સૂર્ય
વિગેરે જ્યોતિષક વિમાન રહેલા છે. તેથી મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં જેવો તેમનો યોગ
નક્ષત્રોની સાથે થાય છે, એવો ત્યાં થતો નથી. ત્યાં ચંદ્ર અભિજિત નક્ષત્રની
સાથે કાયમ રહે છે. અને સૂર્ય પુષ્ય નક્ષત્રની સાથે યુક્ત રહે છે.

સૂરસ્સ ય સૂરસ્સ ય સસિણો સસિણો ય અન્તરં હોઝ ।

જોયણાણં સય સહસ્સં વહિયાઓ મણુસ્સ નગસ્સ ॥ ૨૮ ॥

મનુષ્ય લોકની બહાર ચંદ્રનું ચંદ્રથી અંતર અને સૂર્યનું સૂર્યથી અંતર
એક લાખ યોજનનું છે. ચંદ્રથી ઠંકાયેલ સૂર્ય અને સૂર્યથી ઠંકાયેલ ચંદ્ર
બહાર વ્યવસ્થિત છે. ચંદ્ર અને સૂર્યનું અંતર ૫૦૦૦૦/ પચાસ હજાર યોજનનું

ત્તરપર્વતાદ્ બહિઃચન્દ્રમુર્યાણાં પંક્ત્યાઽવસ્થાનમાહ-‘સૂરંતરિયા ચંદા-ચંદંતરિયા
ય દિણયરા દિત્તા । ચિત્તંતર લેસાગા સુહલેસા મંદલેસા ય ॥’ નૃલોકાદ્
બહિઃ પંક્ત્યાઽવસ્થિતાઃ સૂર્યાન્તરિતાઃચન્દ્રાઃ ચ પુનઃચન્દ્રૈરન્તરિતાઃ દિનકરાઃ સૂર્યાઃ
દીપ્તાઃ પ્રકાશન્તે સ્મ તેજઃપુંજૈસ્તે ચિત્રાન્તરલેશ્યાકાઃ શીતોષ્ણરશ્મિકત્વાત્ ।
તત્ર સુખલેશ્યાવન્તચન્દ્રાઃ દુઃખલેશ્યાવન્તઃ સૂર્યાઃ ગ્રીષ્મર્તુ ઠિત્વા સૂર્યાઃ શિશિર્તુ

इनका यह अन्तर कहा गया जानना चाहिये बलयाकार श्रेणी की
अपेक्षा से नहीं ।

‘सूरं तरिया चंदा चंदं तरिया य दिणयरा दित्ता,
चित्तंतर लेसागा सुहलेसा मंदलेसा य ॥२९॥

નૃલોક સે બાહર પદ્ધત્તિ રૂપ મેં અવસ્થિત સૂર્યાન્તરિત ચન્દ્ર ઓર
ચન્દ્રોં સે અન્તરિત સૂર્ય અપને ૨ તેજઃ પુંજ સે પ્રકાશિત હોતે હૈં હસ
કા અન્તર ઓર પ્રકાશ રૂપ લેશ્યા વિચિત્ર પ્રકાર કી હૈ અન્તર વિચિત્ર
इनका इसलिये है कि चन्द्र सूर्यान्तरित हैं और सूर्य चन्द्रमाओं से
अन्तरित हैं लेश्या विचित्र इस कारण से है कि चन्द्रमा शीतल
किरण वाला है और सूर्य उष्णरश्मि वाला है ग्रीष्मऋतु में जिस
प्रकार सूर्य मनुष्यलोक में अत्यन्त उष्णलेश्या वाला हो जाता है
और शिशिर काल में चन्द्र जिस प्रकार अतिशीत लेश्या वाला हो
जाता है ऐसे ये यहां नहीं होते हैं किन्तु एक से स्वभाव के रहते हैं-

પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. આ રીતે આ અંતર તેમનું એક લાખ ચોળનનું
થઈ જાય છે. સૂર્યી શ્રેણીની અપેક્ષાથી તેનું આ અંતર કહેવામાં આવ્યું છે.
તેમ સમજી લેવું. બલયાકાર શ્રેણીની અપેક્ષાથી નહીં

सूरंतरिया चंदा चंदंतरिया य दिणयरा दित्ता ।

चित्तंतर लेसागा सुहलेसा मंदलेसा य ॥ २९ ॥

મનુષ્યલોકની બહાર પંક્તી રૂપે અવસ્થિત સૂર્યથી અંતરિત ચંદ્ર અને
ચંદ્રોથી અંતરિત સૂર્ય પોતપોના તેજઃ પુંજથી પ્રકાશિત થાય છે. તેનું અંતર
અને પ્રકાશ રૂપ લેશ્યા વિચિત્ર પ્રકારની હોય છે. એનું અંતર વિચિત્ર
એ માટે છે કે-ચંદ્ર સૂર્યાન્તરિત છે, અને સૂર્ય ચંદ્રમાઓથી અંતરિત છે.
લેશ્યા વિચિત્ર એ કારણે છે કે-ચંદ્રમા શીત રશ્મિ કિરણો વાળો છે. અને
સૂર્ય ઉષ્ણરશ્મિ કિરણો વાળો છે. ગ્રીષ્મઋતુમાં જે પ્રમાણે સૂર્ય મનુષ્યલોકમાં
અત્યંત ઉષ્ણ લેશ્યાવાળો થઈ જાય છે, અને શિશિર ઋતુમાં ચંદ્ર જે પ્રમાણે
અત્યંત શીતલ લેશ્યાવાળો હોય છે; એવા એ અહીં હોતા નથી પરંતુ એક
સરખા સ્વભાવવાળા રહે છે. અર્થાત્ ગ્રીષ્મઋતુને છોડીને સૂર્ય અને શિશિર
જી० ૬૬

હિત્વા ચન્દ્રા નૃલોક ઇવ મન્દલેશ્યાવન્તઃ સન્તઃ સુખાવહા इति सारः ॥२९॥ यत्र
 द्वीपसमुद्रादौ नक्षत्रादीना परिमाणज्ञानेच्छा तज्ज्ञानार्थं पुरा तत्रत्यैकस्य चन्द्रमसः
 परिवाराणां ज्ञानमावश्यकम् ततस्तत्रत्यचंद्र सा तत्परिवारसंख्यानां गुणने स्पष्ट-
 ज्ञानं तदाह—

‘अट्टासीई च गहा—अट्टवीसं च होंति नक्खत्ता,
 एग ससी परिवारो सत्तो ताराण वोच्छामि,
 छावट्ठि सहस्साइं नव चेव सयाई पंच सयराइं ।
 एग ससी परिवारो तारागण कोडिकोडीणं’

અષ્ટાશીતિ સંખ્યાવન્તો ગ્રહાઃ, અષ્ટાવિંશતિ રમિજિદાદીનિ નક્ષત્રાણિ,
 એકસ્ય શશિનઃ પરિવારાઃ સન્તીતિ તારાણાં વક્ષ્યામિ ॥૩॥ પટ્ટ પષ્ટિઃ સહસ્રાણિ
 નવ ચૈવ શતાનિ પંચશતરાત્રીઃ તારાગણકોટિકોટીના મેકચન્દ્રસ્ય પરિવારઃ ॥૩૧॥

અર્થાત્ ગ્રીષ્મઋતુ કો છોડકર સૂર્ય ઓર શિશિર ઋતુ કો છોડકર
 ચન્દ્ર નૃલોક મેં મન્દ લેશ્યા વાલે ઓર શુભ લેશ્યા વાલે હો જાતે હૈં
 એસે યે યહાં નહીં હૈં યે યહાં એકાન્તરૂપ મે અત્યન્ત ઠંડે ઓર અત્યન્ત
 હણ્ણરશ્મિ વાલે નહીં હૈં ।

‘अट्टासीई च गहा, अट्टवीसं च होंति नक्खत्ता,
 एगससी परिवारो एत्तो ताराण वोच्छामि’

એક ચન્દ્ર કે પરિવાર મેં ૮૮ ગ્રહ એવં ૨૮ નક્ષત્ર હોતે હૈં તથા
 તારાગણ કિતને હોતે હૈં યહ બાત અવ મેં નીચે આર્યા સે પ્રકટ
 કરતા હૈં—

‘छावट्ठि सहरसाइं नव चेव सयाई पंचसयाइं,
 एगससी परिवारो तारागणकोडिकोडीणं ॥३१॥’

ઋતુને છોડીને ચંદ્ર મનુષ્યલોકમાં મંદલેશ્યાવાળા શુભલેશ્યાવાળા થઈ જાય છે.
 એવા એ અહીં હોતા નથી. તેઓ અહીયાં એકંત પશુથી અત્યંત ઠંડા અને
 અત્યંત ઉષ્ણ રશ્મિવાળા હોતા નથી.

अट्टासीईच गहा अट्टवीसंच होंति नक्खत्ता ।

एगससी परिवारो एत्तो ताराण वोच्छामि ॥ ३० ॥

એક ચંદ્રના પરિવારમાં ૮૮ અઠ્યાસી ગ્રહો અને ૨૮ નક્ષત્રો હોય છે.
 તથા તારાગણો કેટલા હોય છે એ વાત હવે હું નીચે કહેવામાં આવનાર
 આર્યા દ્વારા પ્રગટ કરું છું.

छावट्ठि सहस्साइं नवचेव सयाई पंचसयाइं ।

एगससी परिवारो तारागणकोडिकोडीणं ॥ ३१ ॥

‘વાહિયાઓ માણસનગસ્સ ચંદસૂરાણં અવઢિયા જોગા,
ચંદા અમીઝજુત્તા સૂરા પુણ હોંતિ પુસ્સેહિં’

માનુષ્ય નગસ્ય વાહ્યાનાં—વાહિરવસ્થિતાનાં ચન્દ્રસૂર્યાણાં યોગા અવસ્થિતાઃ સદૈવાઽનત્યુષ્ણા તેજસઃ, ન તુ મનુષ્યલોકસ્થિત સૂર્ય ઇવ ગ્રીષ્મર્તાવિવાઽત્યુષ્ણ-તેજસઃ । અન્યાન્ય નક્ષત્રસંચારિણશ્ચારાઽભાવાત્, એવં ચન્દ્રા અપિ સદૈવાનતિ શીતલેશ્યાકા ન પુનઃ કદાચનાપિ અન્તર્મનુષ્યક્ષેત્રસ્ય શિશિરકાલ ઇવાતિ શીત-તેજસ ઇતિ ॥૩૧॥ તત્ર કસ્ય કેન નક્ષત્રેણ સાકં યોગસ્તત્રાહ—‘મનુષ્યલોકાદ્ વહિરભિજિન્નનક્ષત્રેણ ચન્દ્રમસ પુષ્યેણ સૂર્યાયુક્તાઃ સદૈવ સન્તિ ॥૩૨॥ ૧૮॥

સમ્પ્રતિ માનુષોત્તરપર્વતસ્ય પરિચયઃ—

મૂલમ્—માણુસુત્તરેણં મંતે ! પદ્ય એકવિધં ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં, કેવ-
ઇયં ઉઠ્ઠેહેણં, કેવિધં મૂલે વિકલંભેણં, કેવિધં મઙ્ગલે વિકલંભેણં
કેવિધં સિહરે વિકલંભેણં કેવિધં અંતો ગિરિ પરિણં ?

એક ચન્દ્ર કે પરિવાર મેં ૬૬ હજાર નૌ સૌ પચહત્તર કોડાકોડી તારે હેં ।

‘વાહિયાઓ માણસનગસ્સ ચંદસૂરાણઽવઢિયા જોગા,
ચંદા અમિઝજુત્તા સૂરા પુણ હોંતિ પુસ્સેહિં’ ॥૩૨॥

મનુષ્યક્ષેત્ર કે વાહર કે ચન્દ્ર ઔદ સૂર્ય અવસ્થિત યોગ વાલે હેં ચન્દ્ર અમિજિત્ નક્ષત્ર સે ઔર સૂર્ય પુષ્ય નક્ષત્ર સે યુક્ત રહતે હેં । મનુષ્યલોક મેં જિસ પ્રકાર સૂર્ય ગ્રીષ્મઋતુ મેં અત્યન્ત ઉષ્ણલેશ્યા વાલા હોતા હેં ઔર શિશિર ઋતુ મેં ચન્દ્ર અત્યન્ત શીતરશ્મિ વાલા હો જાતા હેં વૈસે યે યહાં નહીં હેં કિન્તુ અવસ્થિત સ્વભાવ વાલે હોતે હેં ॥૧૮॥

એક ચંદ્રના પરિવારમાં ૬૬ છાસઠ હજાર નવસો પંચોતેર કોડા કોડી તારાઓ છે.

વાહિયાઓ મણુસનગસ્સ ચંદસૂરાણઽવઢિયા જોગા ।

ચંદા અમિઝજુત્તા સૂરા પુણ હોંતિ પુસ્સેહિં ॥ ૩૨ ॥

મનુષ્યક્ષેત્રની બહારના ચંદ્ર અને સૂર્ય અવસ્થિત યોગવાળા છે. ચંદ્ર અલિણ્ત નક્ષત્રથી અને સૂર્ય પુષ્ય નક્ષત્રથી યુક્ત રહે છે. મનુષ્યલોકમાં જે પ્રમાણે સૂર્ય ગ્રીષ્મ ઋતુમાં અત્યંત ઉષ્ણ લેશ્યાવાળો બની જાય છે. અને શિશિર ઋતુમાં ચંદ્ર અત્યંત શીત રશ્મિવાળો થઈ જાય છે. એવી રીતે તેઓ ત્યાં થતા નથી. પરંતુ એક સરળા સ્વભાવવાળા રહે છે ॥ સૂ. ૬૮ ॥

गोयमा ! माणुसुत्तरेणं पव्वए सत्तरस एकवीसाइं जोयणसयाइं
 उड्ढं उच्चत्तेणं चत्तारि तीसे जोयणसए कोसं च उव्वेहेणं
 मूले दस बावीसे जोयणसए विक्खंभेणं मज्झे सत्त तेवीसे
 जोयणसए विक्खंभेणं उवरि चत्तारि चउवीसे जोयणसए
 विक्खंभेणं अंतो गिरि परिरएणं—एगा जोयण कोडी बायालीसं
 च सयसहस्साइं । तीसं च सहस्साइं दोण्हि य अउणापण्णे
 जोयणसए किंचि विसेसाहिण्णं परिकखेवेणं, बाहिर गिरि परि-
 रएणं एगा जोयणकोडी बायालीसं च सयसहस्साइं छत्तीसं च
 सहस्साइं सत्त चोदसोत्तरे जोयणसए परिकखेवेणं, मज्झे गिरि
 परिरएणं एगा जोयणकोडी बायालीसं च सयसहस्साइं चोत्तीसं
 च सहस्सा अट्ठ तेवीसे जोयणसए परिकखेवेणं उवरि गिरि परि-
 रएणं एगा जोयणकोडी बायालीसं च सयसहस्साइं वत्तीसं च
 सयसहस्साइं नव च वत्तीसे जोयणसए परिकखेवेणं, मूले
 विच्छिन्ने मज्झे संक्खित्ते उप्पि तणुए अंतो सण्हे मज्झे उदग्गे
 बाहिं दरिसणिज्जे ईसिं सणिणसण्णे सीह णिसाई अवद्ध
 जवरासि संठाणसंठिए सव्व जंबूणयामए अच्छे सण्हे जाव
 पडिरूवे, उभओ पासिं दोहिं पउमवरवेइयाहिं दोहिं य वण-
 संडेहिं सव्वओ समंता संपरिकखित्ते वण्णओ दोण्ह वि । से
 केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ माणुसुत्तरे पव्वए ? माणुसुत्तरे
 पव्वए ? गोयमा ! माणुसुत्तरस्स णं पव्वयस्स अंतो मणुया
 उप्पि सुवण्णा वाहिं देवा अदुत्तरं च णं गोयमा ! माणुसुत्तर
 पव्वयं मणुया ण कयाइ विइवइंसु वा वीइवयंति वा वीइवइ-
 स्संति वा णणत्थ चारणेहिं वा विज्जाहरेहिं वा देवकम्मुणा
 वाविं, से तेणट्ठेणं गोयमा ! अदुत्तरं च णं जाव णिच्चइ । जावं
 णं माणुसुत्तरे पव्वए णं अस्सि लोएत्ति पवुच्चइ,

जावं च णं वासाइं वा वासधराइं वा तावं च णं अस्सि लोएत्ति
 पवुच्चइ जावं च णं गेहाइ वा गेहावयणाइ वा तावं च णं अस्सि
 लोएत्ति पवुच्चइ जावं च णं गासाइ वा जाव रायहाणीइ वा
 तावं च णं अस्सि लोएत्ति पवुच्चइ, जावं च णं अरहंता चक्र-
 वट्टि बलदेवा वासुदेवा पडिवासुदेवा चारणा विज्जाहरा समणा
 समणीओ सावया सावियाओ मणुया पगइभइया विणीया
 तावं च णं अस्सि लोएत्ति पवुच्चइ, जावं च णं समयाइ वा
 आवलियाइ वा आणापाणूइ वा थोवाइ वा लवाइ वा मुहुत्ताइ
 वा दिवसाइ वा-पक्खाइ वा मासाइ वा उउइ वा अयणाइ वा
 संवच्छराइ वा जुगाइ वा वाससयाइ वा वाससहस्साइ वा
 पुवंग्गाइ वा पुव्वाइ वा तुडियंगाइ वा, एवं पुव्वे तुडिए अडडे
 अव्वे हुहुकए उप्पले पउमे णलिणे अच्छिणिउरे अउए णउए
 मउए चूलिया सीसपहेलियां जाव य सीसपहेलियंगेइ वा सीस-
 पहेलियाइ वा पलिओवसाइ वा सागरोवसेइ वा उवसप्पिणीइ
 वा ओसप्पिणि वा तावं च णं अस्सिलोगे वुच्चइ, जावं च णं बायरे
 विज्जुकारे बायरे थणियसइ तावं च णं अस्सिलोएइ वुच्चइ जावं
 च णं बह्वे ओराला बलाहगा संसेयंति संमुच्छंति वासं वासंति
 तावं च णं अस्सि लोए, जावं च णं बायरे तेउकाए तावं च
 णं अस्सिलोए, जावं च णं आगराइ वा नदी उइ वा णिहीइ
 वा तावं च णं अस्सि लोएत्ति पवुच्चइ जावं च णं अगडाइ
 वा णदीई वा तावं च णं अस्सि लोए जावं च णं चंदोवरा-
 गाइ वा सूरुवरागाइ वा चंदपरिणसाइ वा, सूरपरिणसाइ वा
 पडिचंदाइ वा पडिसूराइ वा इंदधणूइ वा उदगमच्छेइ वा
 कपिहसियाणि तावं च णं अस्सि लोएत्ति पवुच्चइ । जावं च
 णं चंदिम सूरियगहणक्खत्ततारारूपाणं अभिगमण निग्गमण

बुद्धिं णिबुद्धिं अणवद्विय संठाणसंठिई आघविज्जइ तावं च णं
अस्सि लोएत्ति पवुच्चइ । सू० ९९॥

छाया-मानुषोत्तरः खलु भदन्त ! पर्वतः कियदूर्ध्वमुच्चैस्त्वेन कियदुद्वेधेन
कियन्मूले विष्कम्भेण कियन्मध्ये विष्कम्भेण कियच्छिखरे विष्कम्भेण किय-
दन्तर्गिरिपरिरण कियद्वहिर्गिरिपरिरण कियन्मध्ये गिरि परिरण, कियदु-
परिगिरि परिरण ? गौतम ! मानुषोत्तरः खलु पर्वतः सप्तदश एकविंशानि
योजनशतानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन चत्वारि त्रिंशानि योजनशतानि क्रोशं चोद्वेधेन
मूले दशद्वाविंशानि योजनशतानि विष्कम्भेण, मध्ये सप्तत्रयोविंशानि योजन-
शतानि विष्कम्भेण, उपरि चत्वारि चतुर्विंशानि योजनशतानि विष्कम्भेण, अन्त-
र्गिरि परिरण एका योजनकोटि द्वाचत्वारिंशद् योजनशतसहस्राणि त्रिंशच्च-
सहस्राणि द्वे च एकोन पञ्चशदधिके योजनशते किञ्चिद् विशेषाधिके परिक्षेपेण
बाह्यगिरि परिरण एका योजनकोटि द्वाचत्वारिंशत् शतसहस्राणि षट् त्रिंशत्
सहस्राणि सप्तचतुर्दशोत्तराणि योजनशतानि परिक्षेपेण, मध्ये गिरि परिरण
एका योजनकोटिः द्वाचत्वारिंशत् शतसहस्राणि चतुस्त्रिंशत् सहस्राणि अष्टौ त्रयो
विंशानि योजनशतानि परिक्षेपेण उपरिगिरि परिरण एका योजनकोटि द्वा-
चत्वारिंशत् शतसहस्राणि द्वात्रिंशत् सहस्राणि नव च द्वात्रिंशानि योजनशतानि
परिक्षेपेण, मूले विस्तीर्णो मध्ये संक्षिप्तः उपरि तनुकः अन्तः श्लक्ष्णो मध्ये
उदग्रः वहिर्दर्शनीयः ईषत्सन्निषण्णः सिंहनिपादी अपार्धयवराशि संस्थानसंस्थितः
सर्वजाम्बूनदमयः अच्छः श्लक्ष्णो यावत्प्रतिरूपः । उभयोः पार्श्वयोर्द्वाभ्यां
पञ्चवरवेदिकाभ्यां द्वाभ्यां च वनपण्डाभ्यां सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्तः वर्णको
द्वयोरपि । तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते मानुषोत्तरः पर्वतो २ ? गौतम !
मानुषोत्तरस्य खलु पर्वतस्याऽन्तर्मनुजाः उपरि सुवर्णाः वहिर्देवाः । अथोत्तरं
च खलु गौतम ! मानुषोत्तरं पर्वतं मनुजाः न कदापि व्यतिव्रजितवन्तो वा,
व्यतिव्रजन्ति वा व्यतिव्रजिष्यन्ति वा, नान्यत्र चारणात्-विद्याधरात्-देवकर्मणो-
वापि तत्तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते मानुषोत्तरः पर्वतः ०-२ । अथोत्तरं च
खलु यावन्नित्येति । यावत्खलु मानुषोत्तरः पर्वतस्तावत् खल्वयं लोक इति प्रोच्यते
यावत्खलु वर्षाणि वा-वर्षधरा इति वा-तावच्च खलु-अयं लोक इति प्रोच्यते
यावच्च खलु गृहाणीति वा-गृहायतनानीति वा तावच्च खलु अयं लोक इति
प्रोच्यते यावच्च खलु ग्रामा इति वा यावद्राजधानीति वा तावच्च खल्वयं लोक
इति प्रोच्यते यावत्खलु अर्हन्तश्चक्रवर्तिनो बलदेश वासुदेवाः प्रतिवासुदेवाश्चा-
रणा विद्याधराः श्रमणाः श्रमण्यः श्रावकाः श्राविकाः मनुजाः प्रकृतिभद्राः विनीताः
तावच्च खल्वयं लोक इति प्रोच्यते यावच्च खलु समय इति वा-आवलिकेति

वा-आनप्राण इति वा-स्तोक इति वा-लव इति वा मुहूर्त इति वा-दिवस इति वा-अहोरात्र इति वा पक्ष इति वा मास इति वा ऋतु रिति वा. अयनमिति वा सम्बत्सर इति वा-युग इति वा-वर्षशतमिति वा-वर्षसहस्रमिति वा-वर्षशत-सहस्रमिति वा-पूर्वाङ्गमिति वा-पूर्वमिति वा-त्रुटिताङ्गमिति वा एवं पूर्वं त्रुटितम्-अड्डम्-अववम्-ह्रहकम्-उत्पलम् - पद्मम्-नलिनम्-अक्षिनीकम्-अयुतम्-नय-तम्-मयुतम्-चूलिका शीपप्रहेलिका यावत्-शीर्षप्रहेलिकाङ्गमिति वा-शीर्षप्रहे-लिका इति वा पल्योपममिति वा सागरोपममिति वा उत्सर्पिणीति वा-अवसर्पि-णीति वा तावच्च खलु-अय लोक इति-उच्यते । यावच्च खलु वादरो विद्युत्-कारो वादरः स्तनितशब्दः तावच्च खल्वयं लोक इति प्रोच्यते, यावच्च खलु बहव उदारा बलाहकाः संस्विद्यन्ते समूच्छन्ति वर्षे वर्षन्ति तावच्च खलु अयं लोक इति प्रोच्यते यावच्च खलु वादरतेजस्कायः तावच्च खलु अयं लोकः । यावच्च खल-आकर इति वा नद्य इति वा, निधय इति वा तावच्च खलु-अय लोक इति प्रोच्यते, यावच्च खलु अगडा इति वा-नदी इति वा तावत् च खलु अयं लोक इति प्रोच्यते यावत्खलु चन्द्रोपराग इति वा-चन्द्रपरिवेषा इति वा सूर्यपरिवेषा इति वा प्रतिचन्द्रा इति वा-प्रतिसूर्या इति वा, इन्द्रधनु रिति वा-उदकमत्स्या इति वा कपिहसितमिति वा तावच्च खलु अयं लोक इति प्रोच्यते । यावच्च खलु चन्द्र-सूर्य-ग्रह-नक्षत्र तारारूपाणाम् अभिगमन-निर्गमन-वृद्धि-निवृद्धि-अवस्थित संस्थान संस्थितयः इत्याख्यायन्ते तावच्च खलु अयं लोकः, इति प्रोच्यते ॥९९॥

टीका-‘माणुसुत्तरेणं भंते ! पव्वए केवइयं उड्डं उच्चत्तेणं १ केवइयं उव्वे-हेणं २ केवइयं मूले विक्खंभेणं ३ केवइयं मज्झे विक्खंभेणं ४ केवइयं सिहरे विक्खंभेणं ५ केवइयं अंतो गिरि परिरणं ६ केवइयं बाहिं गिरिपरिरणं ७ केवइयं मज्झे गिरि परिरणं ८ केवइयं उवरिगिरि परिरणं ९’ हे भदन्त ! मानुषोत्तरः पर्वतः खलु ऊर्ध्वमुच्चत्वेन १ उद्वेगेन २ मूले विक्कम्भेण ३ मध्ये

मानुषोत्तरपर्वत का परिचय—

‘माणुसुत्तरेणं भंते ! पव्वए केवइयं उड्डं उच्चत्तेणं’ इत्यादि ।

टीकार्थ-श्री गौतम स्वामी ने प्रभु से ऐसा पूछा है-हे भदन्त ! मानुषोत्तर पर्वत कितना ऊंचा है कितना भूमि में गहरा है मूल में कितना चौड़ा है मध्य में कितना चौड़ा है ऊपर में कितना चौड़ा है

मानुषोत्तर पर्वतने। परिचय

‘माणुसुत्तरेणं भंते ! पव्वए केवइयं उड्डं उच्चत्तेणं’ इत्यादि

टीकार्थ-गौतमस्वामीने प्रभुश्रीने एषुं पूछ्युं के डे लगवन् मानुषोत्तर पर्वत केटवो। उंचो छे ? भूमीननी अंदर केटवो। उंडो। उतरेश छे. भूगभागमां

વિષ્કમ્ભેણ ૪ શિખરે વિષ્કમ્ભેણ ૫ અન્તર્ગિરિપરિરયેણ ૬ વહ્નિર્ગિરિ પરિરયેણ ૭ મધ્યે ગિરિપરિરયેણ ૮ ઉપરિ ચ ગિરિપરિરયેણ ૯ ક્રિયત્ત્વં ઇતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—‘ગોયમા ! માણુસુત્તરેણં પવ્વત્તે સત્તરસં એકવીસાહં જોયણસયાહં ઉહું ઉચ્ચત્તેણં, ચત્તારિ તીસે જોયણસં એકસં ચ ઉવ્વેહેણં, મૂલે દસ વાવીસે જોયણસં વિક્કલંભેણં, મજ્જે દસતેવીસે જોયણસં વિક્કલંભેણં, ઉવરિ ચત્તારિ ચત્તારીસે જોયણસં વિક્કલંભેણં, અંતોગિરિ પરિરયેણં એગા જોયણકોડી વાયાલીસં ચ સયસહસ્સાહં તીસં ચ સહસ્સાહં દોણિય અણાપણે જોયણસં કિંચિ વિસેસાહિં પરિક્કલેવેણં, વાહિરગિરિ પરિરયેણં એગા જોયણકોડી વાયાલીસં

અન્દર કી કિતની પરિધિ હૈ કિતની વાહિર કી પરિધિ હૈ કિતની વીચ મેં પરિધિ હૈ ઓર ઉપર કિતની પરિધિ હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ શ્રી કહ્તે હૈ—‘ગોયમા ! માણુસુત્તરેણં પવ્વત્તે સત્તરસં એકવીસાહં જોયણસયાહં ઉહું ઉચ્ચત્તેણં’ હૈ ગૌતમ ! માનુષોત્તર પર્વત ૧૭૨૧ યોજન પૃથ્વી સે ઝંચા હૈ ‘ચત્તારિ તીસે જોયણસં એકસં ચ ઉવ્વેહેણં’ ૪૩૦ યોજન ઓર ૧ કોસ પૃથ્વી મેં ગહરા હૈ । ‘મૂલે દસવાવીસે જોયણસતે વિક્કલંભેણં’ મૂલ મેં ૧૦૨૨ યોજન ચૌડા હૈ । ‘મજ્જે સત્તેવીસે જોયણસતે વિક્કલંભેણં’ ત્રીચ મેં ૭૨૩ યોજન ચૌડા હૈ ‘ઉવરિ ચત્તારિ ચત્તારીસે જોયણસં વિક્કલંભેણં’ ઉપર મેં ૪૨૪ યોજન ચૌડા હૈ ‘અંતો ગિરિ પરિરયેણં એગા જોયણકોડી વાયાલીસં ચ સયસહસ્સાહં તીસં ચ સહસ્સાહં દોણિય અણા પણે જોયણસં કિંચિ વિસેસા-

કેટલો પહોળો છે. મધ્ય ભાગમાં કેટલો પહોળો છે ? અને ઉપરના ભાગમાં કેટલો પહોળો છે ? અંદર તેની પરિધિ કેટલી છે ? બહાર કેટલી પરિધિ છે. વચમાં કેટલી પરિધિ છે, અને ઉપર કેટલી પરિધિ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! માણુસુત્તરેણં પવ્વત્તે સત્તરસં એકવીસાહં જોયણસયાહં ઉહું ઉચ્ચત્તેણં’ હૈ ગૌતમ ! માનુષોત્તર પર્વત ૧૭૨૧ સત્તરસો એકવીસ યોજન પૃથ્વીથી ઉંચો છે. ‘ચત્તારિ તીસે જોયણસં એકસં ચ ઉવ્વેહેણં’ ૪૩૦/ ચારસો ત્રીસ યોજન અને એક કોસ—ગાઉ જમીનની અંદર ઉંડાં ઉતરેલ છે. ‘મૂલં દસવાવીસે જોયણસં વિક્કલંભેણં’ મૂળમાં ૧૦૨૨ દસસો બાવીસ યોજન પહોળો છે. ‘મજ્જે સત્તેવીસે જોયણસં વિક્કલંભેણં’ વચમાં ૭૨૩/ સાતસો તેવીસ યોજન પહોળો છે. ‘ઉવરિ ચત્તારિ ચત્તારીસે જોયણસં વિક્કલંભેણં’ ઉપરની બાજુ ૪૨૪/ ચારસો ચાવીસ યોજન પહોળો છે. ‘ગિરિપરિરયેણં એગા જોયણ કોડી વાયાલીસં ચ સયસહસ્સાહં તીસં ચ સહસ્સાહં દોણિય અણાવણે જોયણસં કિંચિવિસેસાહિં પરિક્કલેવેણં’ જમીનની અંદરની

સયસહસ્સાઈં છત્તીસં ચ સહસ્સાઈં સત્ત ચોદસોત્તરે જોયણસણ પરિક્ખેવેણં, મજ્ઞે ગિરિપરિરણણ ઇગા જોયણકોડી બાયાલીસં સયસહસ્સાઈં ચોત્તીસં ચ સહસ્સા અટ્ટતેવીસે જોયણસણ પરિક્ખેવેણં, ઉવરિ ગિરિપરિરણણં ઇગાં જોયણકોડી બાયાલીસં ચ સયસહસ્સાઈં વત્તીસં ચ સહસ્સાઈં નવ ચ વત્તીસે જોયણસણ પરિક્ખેવેણં' હે ગૌતમ ! ઉર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન એકવિંશત્યુત્તરાણિ સપ્પદશ યોજનશતાનિ ૦ ઉદ્દેધેન એક ક્રોશાધિક ત્રિંશદુત્તરાણિ ચત્વારિ યોજનશતાનિ ૨ મૂલે દ્વાવિંશત્યુત્તરાણિ દશયોજનશતાનિ વિષ્કમ્ભેણ ૩ મધ્યે દશ ત્રયોવિંશાનિ યોજનાનાં શતાનિ વિષ્કમ્ભેણ ૪, ઉપરિ ચત્વારિ ચતુર્વિંશતાનિ યોજનાનાં શતાનિ વિષ્કમ્ભેણ અન્તર્ગિરિપરિરયેણૈકા યોજનકોટિ દ્વાચત્વારિંશત્ શતસહસ્સાણિ ત્રિંશચ્ચ સહસ્સાણિ દ્વે ચ એકોન પંચાશદધિકે યોજનશતે કિંચિ દ્વિશેષાધિકે ૧૪૨૩૦૨૪૯ પરિક્ષેપેણ બાહ્યગિરિપરિરયેણ તુ-એકા યોજનકોટિઃ દ્વાચત્વારિંશત્ શતસહસ્સાણિ પટ્ટ ત્રિંશચ્ચ સહસ્સાણિ ચતુર્દશોત્તર સપ્પયોજનશતાનિ ૧૪૨૩૬૭૧૪ પરિક્ષેપેણ-૭ મધ્યે ગિરિપરિરયેણ એકા યોજનકોટિઃ દ્વાચત્વારિંશત્ શતસહસ્સાણિ ચતુર્વિંશત્ સહસ્સાણિ ત્રયોવિંશત્યધિકાનિ અષ્ટયોજનશતાનિ ૧૪૨૩૪૮૨૩ પરિક્ષેપેણ-૮ ઉપરિગિરિ પરિક્ષેપેણ એકા યોજનકોટિઃ દ્વાચત્વારિંશત્ શતસહસ્સાણિ દ્વાત્રિંશત્

હિં પરિક્ખેવેણં' પૃથ્વી કે ભીતર કી હસકી પરિધિ ૧૪૨૩૦૨૪૯ યોજન સે કુછ અધિક હૈ 'બાહિરગિરિ પરિરણં ઇગા જોયણકોડી બાયાલીસં ચ સતસહસ્સાઈં છત્તીસં ચ સહસ્સાઈં સત્ત ચોદસોત્તરે જોયણસણ પરિક્ખેવેણં' બાહિર મેં નીચે કી પરિધિ-૧૪૨૩૬૭૧૪ યોજન કી હૈ । 'મજ્ઞે ગિરિ પરિરણં ઇગા જોયણકોડી બાયાલીસં ચ સયસહસ્સાઈં ચોત્તીસં ચ સહસ્સા અટ્ટ તેવીસે જોયણસણ પરિક્ખેવેણં' બાહિર મેં નીચે કી પરિધિ ૧૪૨૩૪૮૨૩ યોજન કી હૈ 'ઉવરિ ગિરિ પરિરણં ઇગા જોયણકોડી બાયાલીસં ચ સયસહસ્સાઈં વત્તીસં ચ સહસ્સાઈં નવ ચ વત્તીસે જોયણસણ પરિક્ખેવેણં' ઔર ઉપર કી

તેની પરિધિ ૧૪૨૩૦૨૪૯/ એક કરોડ બેતાલીસ લાખ ત્રીસ હજાર બસો એાગણ પચાસ થોળનથી કંઈક વધારે છે. 'બાહિરગિરિપરિરણં ઇગા જોયણકોડી બાયાલીસંચ સતસહસ્સાઈં છત્તીસંચ સહસ્સાઈં સત્ત ચોદસોત્તરે જોયણસણ પરિક્ખેવેણં' બહારની બાજુ નીચેની પરિધિ ૧૪૨૩૬૭૧૪/ એક કરોડ બેતાલીસ લાખ છત્રીસ હજાર સાતસો ને ચૌદ થોળનની છે. 'ઉવરિગિરિ પરિરણં ઇગા જોયણકોડી બાયાલીસંચ સયસહસ્સાઈં નવચ વત્તીસે જોયણસણ પરિક્ખેવેણં' તેની ઉપરની પરિધિ એક કરોડ બેતાલીસ લાખ બત્રીસ હજાર નવસો બત્રીસ થોળનની છે. 'મૂલે વિચ્છિન્ને મજ્ઞે સંખિત્તે ઉપિ તણુણ અંતો સળ્હે મજ્ઞે

સહસ્રાણિ નવ ચ દ્વાત્રિંશદધિકાનિ યોજનશતાનિ-૧૪૨૩૨૯૩૨ પરિક્ષેપેણ
 इत्थं प्रमाणोपेतो मानुषोत्तरपर्वतः प्रज्ञप्तः । अतएव-‘मूले विच्छिन्ने-मज्झे
 संखित्ते उपरितणुए-अंतो सण्हे मज्झे उदग्गे-वाहिं दरिसणिज्जे-ईसिं सणिण-
 सण्णे-सीहणिसाई’ मूले-विस्तीर्णः-अतिपृथुत्वात् मध्ये संक्षिप्तः-मध्यविस्तार-
 त्वात्, उपरितनुकः स्तोक्वाहल्याभावात्, अन्तः श्लक्ष्णः-मृष्टः मध्योदग्रः प्रधानः,
 वहिर्दर्शनीयः ईपत्-निपण्णः सिंहवन्निपीदतीत्येवं शीलवान् सिंहनिपादी यथा-
 ऽग्रतन चरणौ उत्तम्य पश्चात्तनचरणौ सङ्कोच्य सिंहः पुताभ्यां मनाक्लृप्तेः
 साटोपं सिंहो निपीदति तथाऽयं मानुषोत्तरो गिरिर् जम्बूद्वीपदिशि छिन्नटंकः
 उन्नतः पश्चार्धेनोपरितनभागा दारभ्य पृथुत्ववृद्ध्याऽति निम्नः । एतदेवाति
 व्यक्तमाह-‘अवद्धजवरासि संठाणसंठिए-सव्व जंबूणयामए अच्छे सण्हे जाव
 पडिरूवे’ अपगतमर्द्धं यस्य सोऽपार्द्धः अपार्धो यो यवश्च राशिश्च अपार्द्धयवराशी
 तयोरिव यत्संस्थानं तद्वत्संस्थितः, तथा यवो राशिश्च धान्यानामपान्तराले ऊर्ध्वा-
 धोभागेन छिन्नो मध्यभागे छिन्नटङ्क इव भवति वहिर्भागे तु शनैः २ पृथुत्वं
 वृद्ध्या निम्नो निम्नतरस्तद्वद् एषोऽपि । सर्वजम्बूनदमयोऽच्छः श्लक्ष्णः लण्हो

પરિધિ ૧૪૨૩૨૯૩૨ યોજન કી હૈ ‘મૂલે વિચ્છિન્ને મજ્ઝે સંખિત્તે
 ઉપિં તણુએ અંતો સણ્હે મજ્ઝે ઉદગ્ગે’ યહ પર્વત હસ તરહ સે મૂલ મેં
 વિસ્તીર્ણ મધ્ય મેં સંક્ષિપ્ત ઓર ઉપર મેં સંકુચિત હો ગયા હૈ યહ
 ખીતર મેં શ્લક્ષ્ણ-ચિકના હૈ, મધ્ય મેં ડંચા હૈ ‘વાહિં દરિસણિજ્જે’
 બાહર મેં દર્શનીય હૈ ‘ઈસિં સણિણસણે સીહણીસાઈ અવદ્ધજવરાસિ-
 સંઠાણસંઠિતે સવ્વ જંબૂણયામએ અચ્છે સણ્હે જાવ પડિરૂવે’ અતએવ
 યહ એસા હૈ કિ જૈસા સિંહ આગે કે દો પૈરોં કો લમ્બા કર ઓર
 પીછે કે દો પૈરોં કો સંકુચિત કરકે વૈઠા હો હસીલિયે હસકા સંસ્થાન
 આંધે યવ કી રાશિ કે જૈસા હો ગયા હૈ યહ પર્વત પૂર્ણરૂપ સે જાંબૂ-
 નદમય હૈ સ્વચ્છ-આકાશ ઓર સ્ફટિક જૈસા નિર્મલ હૈ શ્લક્ષ્ણ હૈ

ઉદગ્ગે’ આ પર્વત આ રીતે મૂળમાં વિસ્તારવાળો મધ્યમાં સંક્ષિપ્ત થયેલ અને
 ઉપરના ભાગમાં સંકોચાયેલ છે. આ અંદરના ભાગમાં શ્લક્ષ્ણ-ચીકણો છે.
 મધ્યમાં ઉંચો છે. ‘વાહિં દરિસણિજ્જે’ બહારના ભાગમાં દર્શનીય છે. ‘ઈસિં
 સણિણસણે સીહણીસાઈ અવદ્ધ જવરાસિ સંઠાણસંઠિતે સવ્વ જંબૂણયામએ અચ્છે સણ્હે
 જાવ પડિરૂવે’ આ પર્વત એવો જણાય છે કે જેમ સિંહ આગળના બે
 પગોને લાંબા કરીને અને પાછળના બે પગોને સંકોડીને બેઠેલ હોય, તેથી તેનું
 સંસ્થાન અર્ધાયવની રાશી-ઢગલા જેવું થઈ ગયેલ છે. આ પર્વત પૂર્ણ રીતે
 જાંબૂનદમય છે. સ્વચ્છ-આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવો નિર્મળ છે. શ્લેક્ષ્ણ

પૃષ્ઠઃ યાવત્પ્રતિરૂપઃ પ્રાગ્વત્ । ‘ઉમયો પાર્સિ દોહિં પડમવરવેદિયાહિં દોહિ ય
વળસંઢેહિં સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્લિત્તે’ ઉમય પાર્થત દ્વાભ્યાં પદ્મવરવેદિકાભ્યાં
દ્વાભ્યાં ચ વનપણ્ડાભ્યાં સર્વતઃ સમન્તાત્ સંપરિક્લિપ્તઃ । ‘વળ્ણઓ દોળ્હ વિ’
દ્વયોરત્ર વર્ણનં પદ્મવરવેદિકાયાઃ વનપણ્ડસ્ય ચ કર્તવ્યમ્ । ‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં
બુચ્ચઈ માણુસુત્તરે પવ્વણ ૦ ૨ ગોયમા ! માણુસુત્તરસ્સ ણં પવ્વયસ્સ અંતો મણુયા
ઉપ્પિ સુવળ્ણા વાહિં દેવા તત્તે ૦’ તત્કેનાર્યેન ભદન્ત ! માનુષોત્તરઃ પર્વતઃ ૨
એવમુચ્યતે ગૌતમ ! માનુષોત્તરપર્વતસ્યાન્તર્મણુપ્યાઃ ઉપરિ સુવર્ણકુમાર વહિ-
દેવાશ્ચ પરિવસન્તિ તત્તેનાર્યેન માનુષોત્તરઃ ૨ કથ્યતે । ‘અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા !
માણુસુત્તરં પવ્વયં મણુયા ણ કયા વિ વિઠ્ઠવંસુ વા વીઠ્ઠવયન્તિ વા વીઠ્ઠવઠ્ઠસંતિ વા

યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં ‘ઉમઓ પાર્સિ દોહિં પડમવરવેદિયાહિં દોહિં વળ-
સંઢેહિં સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્લિત્તે’ इनकी दोनों तरफ दो पद्मवर-
[वेदिकाएं और वनपण्ड वर्तुलाकार में स्थित हैं ‘वળ्ણઓ દોળ્હ વિ’
इन दोनों का यहाँ पर वर्णन कर लेना चाहिये ‘સે કેળદ્દેણં મંતે !
एवं बुच्चइ, माणुसुत्तरे पव्वते २’ हे भदन्त ! इस मानुषोत्तर पर्वत
का नाम मानुषोत्तर पर्वत ऐसा किस कारण से कहा जाता है ? उत्तर
में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! माणुसुत्तरस्स णं पव्वयस्स अंतो मणुया
उपि सुवण्णा वाहिं देवा अदुत्तरं च णं गोयमा !’ इस पर्वत का
नाम मानुषोत्तर होने का यह कारण है कि इस मानुषोत्तर पर्वत के
भीतर मनुष्य रहते हैं ऊपर सुपर्णकुमार रहते हैं और बाहर में देव
रहते हैं अथवा हे गौतम ! इस पर्वत के इस नाम के होने का यह
भी कारण है कि ‘माणुसुत्तर पव्वतं मणुया ण कयाइ वित्तिवइंसु वा

ચિકાસવાળો છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. ‘ઉમઓ પાર્સિ દોહિં પડમવરવેદિયાહિં દોહિં
વળસંઢેહિં સવ્વઓ સમંતા સંપરિક્લિત્તે’ તેની બન્ને તરફ એ પદ્મવર વેદિકાઓ
અને વનપંડ વર્તુલાકારથી રહેલા છે. ‘વળ્ણઓ દોળ્હ વિ’ આ પદ્મવર વેદિકા
અને વનપંડ એ બન્નેનું અહિયાં વર્ણન કરી લેવું જોઈએ. ‘સે કેળદ્દેણં મંતે !
એવં બુચ્ચઈ, માણુસુત્તરે પવ્વણ માણુસુત્તરે પવ્વણ’ હે ભગવન્ આપ એવું શા
કારણથી કહો છો કે આ માનુષોત્તર પર્વતનું નામ ‘માનુષોત્તર’ પર્વત એ
પ્રમાણેનું છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા !
માણુસુત્તરસ્સ ણં પવ્વયસ્સ અંતો મણુયા ઉપ્પિ સુવળ્ણા વાહિં દેવા અદુત્તરં ણં
ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! આ પર્વતનું નામ માનુષોત્તર પર્વત એ પ્રમાણે થવાનું
કારણ એ છે કે—આ માનુષોત્તર પર્વતની અંદર મનુષ્યો રહે છે, ઉપર સુપર્ણ
કુમાર રહે છે. અને બહાર દેવો રહે છે. અથવા હે ગૌતમ ! આ પર્વતનું એ

ળણ્ણતથ ચારણેહિં વા વિજ્ઞાહરેહિ વા દેવકમ્મુણા વા વિ' અથોત્તરં ચ ગૌતમ ! માનુષોત્તરં પર્વતં મનુષ્યાઃ કદાપિ નહિ વ્યતિવ્રજિવન્તો વા, વ્યતિવ્રજન્તિ વા વ્યતિવ્રજિષ્યન્તિ વા નાઽન્યત્ર ચારણેભ્યો વિદ્યાધરેભ્યો દેવેભ્યઃ સામાન્યાઃ મનુ-જાદયોઽપિ, 'સે તેણદ્દેણં ગોયમા' તત્તેનાર્થેન ગૌતમ ! અંતો મનુષ્યૈઃ ઉત્તરી-તુમશ્વયો યતસ્તત્ત એષ માનુષોત્તરઃ કથ્યતે । 'અદુત્તરં ચ ણં જાવ ણિચ્ચે' અથોત્તરં ચ શાશ્વતં નામધેયમસ્ય કદાપિ યન્નાસીન્નાસ્તિ ન ભવિષ્યતીતિ ન, કિન્ત્વાસીદસ્તિ ભવિષ્યત્યેવેતિ નિત્યઃ શાશ્વતઃ ।

‘જાવં ચ ણં માણુસુત્તરે પવ્વણ તાવં ચ ણં અર્સિસ લોણત્તિ પવુચ્ચઈ જાવં વીતિવયંતિ વા વીતિવહ્સંતિ વા’ હસ માનુષોત્તર પર્વત કે ડપર યો હસ માનુષોત્તર પર્વત કે બાહર મનુષ્ય અપની શક્તિ સે ન કમી ગયે હૈં, નં જાતે હૈં ઓર ન જાવેગેં. ‘ળણ્ણતથ ચારણેહિં વા વિજ્ઞાહરેહિં વા દેવ કમ્મુણા વા વિ’ કિન્તુ જો જંઘાચારણ મુનિ હોતે હૈં યા વિદ્યા-ચારણમુનિ હોતે હૈં વે યા જિનકો દેવ હરણ કર લે જાતે હૈં વે મનુષ્ય હી ડસસે બાહર જાતે હૈં ‘સે તેણદ્દેણં’ ગોયમા. હસી કારણ સે હે ગૌતમ ! મૈંને હસ કા નામ માનુષોત્તર પર્વત એસા કહા હૈ ‘અદુત્તરં ચ ણં જાવ ણિચ્ચેતિ’ અથવા માનુષોત્તર એસા હસકા નામ અનિ-મિત્તક હૈ ક્યોંકિ યહ નિત્ય હૈ હસકા યહ નામ પહિલે નહીં થા-એસા નહીં હૈ અબ ભી નહીં હૈ એસા ભી નહીં હૈ ઓર આગે ભી નહીં રહેગા એસા ભી નહીં હૈ અતઃ યહ પહિલે ભી થા અબ ભી હૈ ઓર

પ્રમાણે નામ થવાનું એ પણ કારણ છે-કે-‘માણુસુત્તરપવ્વતં મણુયા ણ કયાઈ વિતિવહ્સુ વા વિતિવયંતિ વા, વિતિવહ્સંતિ વા’ આ માનુષોત્તર પર્વતની ઉપર અથવા આ માનુષોત્તર પર્વતની બહાર મનુષ્યો પોતાની શક્તિથી કયાંદેય ગયા નથી. જતા પણ નથી. અને જશે પણ નહીં. ‘ળણ્ણતથ ચારણેહિં વા વિજ્ઞાહરેહિં વા દેવ કમ્મુણાવા વિ’ જે જંઘાચરણ મુનિ હોય છે, અથવા વિદ્યાચારણ મુનિ હોય છે, તેઓ અથવા જેમને દેવો હરણ કરીને લઈ જાય છે, એવા મનુષ્યોજ આ માનુષોત્તર પર્વતની બહાર જાય છે, ‘સે તેણદ્દેણં ગોયમા !’ એજ કારણથી હે ગૌતમ ! મેં એવું કહ્યું છે કે-આનું નામ માનુષોત્તર પર્વત છે. ‘અદુત્તરં ચ ણં જાવ ણિચ્ચે’ અથવા માનુષોત્તર એ પ્રમાણેનું આ નામ તેનું નિમિત્ત વિનાનું છે, કેમકે એ નિત્ય છે. તેનું આ નામ પહેલા ન હતું તેમ નથી. વર્તમાનમાં પણ નથી તેમ પણ નથી, અને ભવિષ્યમાં પણ તે રહેશે, નહીં તેમ પણ નથી. તેથી એ પહેલાં પણ એ નામ વાળો હતો વર્તમાનમાં પણ એજ પ્રમાણે તેનું નામ છે. અને ભવિષ્યમાં પણ એજ નામ વાળો રહેશે.

ચ ણં વાસાઈ વા વાસધરાઈ વા, તાવં ચ ણં અસ્સિ લોએત્તિ પવુચ્ચઈ, જાવં ચ ણં ગેહાઈ વા ગેહાવયણાઈ વા, તાવં ચ ણં અસ્સિ લોએત્તિ પવુચ્ચઈ જાવં ચ ણં ગામાઈ વા જાવ રાયહાણીઈ વા, તાવં ચ ણં અસ્સિ લોએત્તિ પવુચ્ચઈ, જાવં ચ ણં અરહંતા ચક્કવટ્ટિ બલદેવા વાસુદેવા પહિવાસુદેવા ચારણા વિજ્ઞાહરા સમણા સમ-
નીઓ સાવયા સાવિયાઓ મણુયા પગઈમહયા વિણીયા તાવં ચ ણં અસ્સિ લોએત્તિ પવુચ્ચઈ' યાવત્કાલં સ્થલુ માનુષોત્તરઃ પર્વતઃ યાવદ્ભારતાદિ વર્ષાણિ વર્ષધરપ-
ર્વતાઃ યાવચ્ચ સ્થલુ ગૃહાણીતિ વા ગૃહાપતનાનીતિ વા-ગૃહાગમનાનિ યાવચ્ચ

આગે ખી રહેગા હસીલિયે હસે નિત્ય શાશ્વત કહા ગયા હૈ 'જાવં ચ ણં માણુસુત્તરે પવ્વતે તાવં ચ ણં અસ્સિલોએ તિ પવુચ્ચતિ' જહાં તક યહ માનુષોત્તર પર્વત હૈ વહાં તક યહ માનુષલોક હૈ હસ કે બાદ માનુષ-
લોક નહીં હૈ 'જાવં ચ ણં વાસાર્તિ વા વાસધરાર્તિ વા તાવં ચ ણં અસ્સિલોએ તિ પવુચ્ચતિ' જહાં તક ભરતાદિ ક્ષેત્ર હૈ વર્ષધર પર્વત
હૈ વહાં તક યહ મનુષ્યલોક હૈ 'જાવં ચ ણં ગેહાઈ વા ગેહાવયણાતિ વા તાવં ચ ણં અસ્સિ લોએત્તિ પવુચ્ચતિ' જહાં તક ઘર હૈ, ઘરોં મેં
આતા જાતા હૈ વહાં તક મનુષ્યલોક હૈ 'જાવં ચ ણં ગામાતિ વા જાવ રાયહાણીતિ વા તાવં ચ ણં અસ્સિલોએત્તિ પવુચ્ચતિ' જહાં તક ગાંવ
હૈ, યાવત્ રાજધાનિયાં હૈ વહાં તક યહ મનુષ્યલોક હૈ યહાં યાવત્
શબ્દ સે ક્ષેટ કર્ધટ મહસ્વ આદિકોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ 'જાવં ચ ણં અરહંતા ચક્કવટ્ટિ બલદેવા, વાસુદેવા ચારણા વિજ્ઞાહરા સમણા સમ-
નીઓ સાવિયા સાવિયાઓ મણુયા પગાતિ મહગા વિણીતા તાવં ચ ણં

તેથીજ તેને નિત્ય અર્થાત્ શાશ્વત કહેલ છે. 'જાવં ચ ણં માણુસુત્તરે પવ્વતે તાવં ચ ણં અસ્સિલોએતિ પવુચ્ચંતિ' ન્યાં સુધી આ માનુષોત્તર પર્વત છે, ત્યાં સુધી આ મનુષ્યલોક છે. તે પછી મનુષ્યલોક નથી. 'જાવં ચ ણં વાસાર્તિ વા વાસધરાર્તિ વા તાવં ચ ણં અસ્સિ લોએત્તિ પવુચ્ચતિ' ન્યાં સુધી ભરત વિગેરે ક્ષેત્ર છે, વર્ષધર પર્વત છે, ત્યાં સુધી આ મનુષ્યલોક છે. 'જાવં ચ ણં ગેહાઈવા ગેહાવયણાતિવા તાવં ચ ણં અસ્સિ લોએતિ પવુચ્ચતિ' ન્યાં સુધી ઘર છે, ઘરોમાં આવે ભય છે, ત્યાં સુધી મનુષ્યલોક છે, 'જાવં ચ ણં ગામાતિ વા જાવ રાયહાણીતિ વા તાવં ચ ણં અસ્સિ લોએત્તિ પવુચ્ચતિ' ન્યાં સુધી ગામ છે, યાવત્ રાજધાનીયો છે, ત્યાં સુધી આ મનુષ્યલોક છે. અહીંયાં યાવત્ શબ્દથી ખેટ, કર્ધટ મહંય વિગેરેનું ગ્રહણ થયેલ છે. 'જાવં ચ ણં અરહંત ચક્કવટ્ટિ બલદેવા, વાસુદેવા પહિવાસુદેવા ચારણા વિજ્ઞાહરા સમણા સમણીયો સાવિયા સાવિયાઓ મણુયા પગમહયા વિણીતા તાવં ચ ણં અસ્સિ લોએતિ પવુચ્ચતિ' ન્યાં સુધી

खलु ग्रामाः इति वा यावत्-नगराणीति वा राजधानीति वा यावच्च खलु अर्हन्त-
श्चक्रवर्ति बलदेव वासुदेवाः चारणा जंघाचारिणो विद्याधराः श्रमणाः श्रमण्यः
श्रावकाः श्राविकाः मनुष्याः प्रकृतिभद्रा विनीताः तावत्कालं खलु अयं मनुष्य-
लोक इति प्रोच्यते न ततः परतः, अर्हदादयो मनुजान्ता अस्मिन्नेव मनुष्यलोके
भवन्ति नाऽन्यत्रेति भावः । 'जावं च णं समयाइ वा-आवलियाइ वा' यावच्च
खलु समय इति वा तत्र-समयः परमनिरुद्धः कालविशेषः यस्याधो विभागः

अस्सिलोएति पवुच्चति' जहां तक अरहंत, चक्रवर्ती, बलदेव, वासु-
देव, प्रतिवासुदेव, चारण ऋद्धिधारी मनुष्य, विद्याचारणमुनि, श्रमण,
श्रमणियां, श्रावक, श्राविका एवं भद्र प्रकृति वाले मनुष्य हैं वहां तक
यह मनुष्यलोक है 'जावं च णं समयाति वा आवलियाति वा आणा-
पाणूइति वा थोवाइ वा लवाइ वा मुहुत्ताइ वा दिवसाति वा अहोरत्ताति
वा पक्खाति वा मासाति वा उदूनि वा अयणाति वा संवच्छराणि
वा जुगाणि वा, वाससताति वा वाससहस्साति वा, वाससयसह-
स्साइ वा पुव्वंगाति वा पुव्वाति वा' जहां तक समय है, आवलिका
है, आसोच्छवास है, स्तोक, लव, मुहूर्त, दिवस, अहोरात्र, पक्ष,
मास, ऋतु अयन संवत्सर, युग, वर्षशत, वर्षसहस्र, वर्ष शतसहस्र,
पूर्वांग, पूर्व 'तुडियंगाति वा' त्रुटितांग 'एवं पुव्वे, तुडिए, अडडे,
अववे, हुहुकए, उप्पले, पउमे, णलिणे, अच्छिणिउरे, अःते णउते,
मउते, चूलिया, सीसपहेलिया' इसी तरह पूर्व त्रुटित, अडड, अवव,
हुहुक, उत्पल, पद्म, नलिन, अर्थनिकुर, अयुत, नयुत, मयुत, चूलिका

અરહંત ચક્રવર્તી, બલદેવ, વાસુદેવ, પ્રતિવાસુદેવ ચારણ ઋદ્ધિધારી મનુષ્ય,
વિદ્યાચારણ મુનિ, શ્રમણ, શ્રમણિયો શ્રાવક શ્રાવિકા અને ભદ્ર પ્રકૃતિવાળા મનુષ્ય છે,
ત્યાં સુધી આ મનુષ્યલોક છે. 'જાવં ચ ણં સમયાતિ વા આવલિયાતિ વા આણાપા
ણૂઈતિ વા થોવાઈવા લવાઈ વા મુહુત્તાઈવા દિવસાઈવા અહોરત્તાતિ વા પક્ષાતિ વા,
માસાતિવા, ઉદ્દતિવા, અયણાતિવા, સંવચ્છસતિવા, જુગાતિવા, વાસસતાતિવા,
વાસસહસ્સાતિવા, વાસસયસહસ્સાતિવા, પુવ્વંગાતિવા, પુવ્વાતિવા' જ્યાં સુધી સમય
છે, આવલિકા છે, આસોચ્છવાસ છે, સ્તોક, લવ, મુહૂર્ત, દિવસ, અહોરાત્ર,
પક્ષ, માસ, ઋતુ, અયન, સંવત્સર, યુગ; વર્ષશત, વર્ષ સહસ્ર, વર્ષશત સહસ્ર,
પૂર્વાંગ, પૂર્વ, 'તુડિયંગાતિવા, ત્રુટિતાંગ 'એવં પુવ્વે, તુડિય, અડડે, 'અવવે, હુહુ-
કા, ઉપ્પલે, પડમે, નલિણે, અચ્છિણિઝરે, અઝરે, ણઝતે, મઝતે, ચૂલિયા, સીસ
પહેલિયા' એજ પ્રમાણે પૂર્વ, ત્રુટિત, અડડ, અવવ, હુહુક, ઉત્પલ, પદ્મ, નલિન,
અર્થ નિકુર, અયુત, નયુત, મયુત, ચૂલિકા, સીર્ષ પ્રહેલિકા 'જાવ ચ સીસ

કર્તુ ન શક્યંતે, સ ચ સૂચિકંદારકંસ્તરુણો બલવાન્ इत्यादि पूर्वोक्त विशेषण-
विशिष्टो यावन्निपुणंशिल्योपगतः एकां महतीं पटशाटिकां गृहीत्वा त्वरितं हस्त-
मात्रमपसारयन् यावताकालेनोपरितन तन्तुगतमुपरितनं पक्ष्म छिनत्ति ततोऽपि
मनाक् सूक्ष्मतरौ जघन्ययुक्ता संख्यातेकं समयानां संमुदायं एकावलिं, आव-

शीर्षપ્રહેલિકા 'જાવં ચ સીસપહેલિયંગેતિ વા સીસપહેલિયાતિ વા
પલિઓવમેતિ વા સાગરોવમેતિ વા ઉસ્સપ્પિણીતિ વા ઓસ્સપ્પિણીતિ
વા તાવં ચ ણં અસ્સિ લોગે વુચ્ચતિ' યાવત્ શીર્ષ પ્રહેલિકાંગ, શીર્ષ
પ્રહેલિકા, પલ્યોપમં, સાગરોપમ' ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી, યે સબ હૈં
વહાં તક મનુષ્યલોક હૈ કાલ કા જો સબસે સૂક્ષ્મ અંશ હૈ કિ જિસ
કા પુનર્વિભાગ નહીં હો સકતા હૈ ઉસકા નામ સમય હૈ ઇસકા
પહિલે खुलाशा तरुण बलवान् आदि विशेषण विशिष्ट दर्जी के
लडके द्वारा एक बड़ी शाटिका को लेकर बहुत ही शीघ्र फाडने रूप
कार्यसे किया गया है अर्थात् जैसे कोई तरुण बलवान आदि विशेष-
णों वाला दर्जी का लडका एक बड़ी भारी शाटिका को जब फाडता
है तो बहुत ही जल्दी से फाड देता है देखने वालों को यही प्रतीत
होता है कि इसने इस शाटिका को बहुत ही शीघ्र से फाड दिया है
परन्तु वह शाटिका अनेक समयों में फटी है एक समय में नहीं क्योंकि
पहिले उसका ऊपर का तन्तु फटा है फिर द्वितीय तन्तु फटा है इत्यादि
क्रम से उस शाटिका के फटने में अनेक समय लग चुके हैं-परन्तु

પહેલિયંગેતિ વા સીસપહેલિયાતિ વા પલિઓવમેતિ વા સાગરોવમેતિ વા, ઉવ્સ-
પ્પિણીતિ વા ઓસપ્પિણીતિ વા તાવં ચ ણં અસ્સિ લોગે વુચ્ચતિ' શીર્ષપ્રહેલિ
કાંગ, શીર્ષપ્રહેલિકા, પલ્યોપમ, સાગરોપમ, ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી, એ બધા
છે, ત્યાં સુધી મનુષ્યલોક છે. કાલનો જે સૌથી સૂક્ષ્મ અંશ છે, કે જેનો
ફરિથી વિભાગ થઈ શકતો નથી. તેનું નામ સમય છે, આનું પહેલું ઉદાહરણ
તરુણ બળવાન વિગેરે વિશેષણોથી યુક્ત દરજ્જાના છોકરા દ્વારા એક મોટી સાડી
લઈને એકદમ જલ્દિ ફાડવા રૂપ કાર્ય છે. અર્થાત્ જેમ કેઈ તરુણ બળવાન
વિગેરે વિશેષણોવાળો દર્જાનો છોકરો એક ઘણી મોટી સાડીને જ્યારે ફાડે છે,
તો તે ઘણાજ જલ્દિ તે ફાડી નાખે છે, જોવા વાળાને એમજ જણાય છે કે-
આણે આ સાડીને ઘણીજ જલ્દિ ફાડી નાખી છે. પરંતુ એ સાડી ખરી રીતે તો
અનેક સમયમાં ફાડી છે. તે એક સમયમાં ફાટેલ નથી. પહેલાં તેનો ઉપરનો
તાંતણો ફાટેલ છે, તે પછી ખીલે તાંતણો ફાટેલ છે, વિગેરે ક્રમથી એ સાડીને
ફાડવામાં અનેક સમય લાગી ચૂકેલ છે. પરંતુ જોનારને એક સમય જેવુંજ

લિકેતિ વા । ‘આણાપાણુઙ્ગ્મ્’ ઇતિ વા’ આનપ્રાણાવિતિ વા તત્ર-સંખ્યેયા આવલિકા
 એકઉચ્છ્વાસઃ સંખ્યેયાવલિકા-એકો નિઃશ્વાસઃ હૃદ્વનીરોગસ્ય શ્રમવુશુક્ષાદિના-
 નિરુપકૃષ્ટસ્ય યાવતા કાલેન શ્વાસ-નિઃશ્વાસૌ જાયેતે તાવાન્ કાલ આનપ્રાણઃ ।

ઉક્તશ્ચ-‘હૃદ્વસ અણવકલ્લસ નિરુવકિદ્વસ જંતુણો ।

એગે ઝસાસનીસાસે એસ પાણુત્તિ વુચ્ચઙ્ગ્મ્ ॥

હૃદ્વસ્યાઽનવકૃષ્ટસ્ય નિરુપકિલ્લસ્ય જન્તુનઃ ।

એકો ચ્છ્વાસનિઃશ્વાસો એપ પ્રાણ ઇતિ ઉચ્યતે ॥૧॥

દેખને વાલોં કો એક સમય જેસા પ્રતીત હોતા હૈ અતઃ કાલકા મય સે
 સૂક્ષ્મ જિસકા પુનઃ વિભાગ નહીં હો સકતા હૈ વહી સમય હૈ જઘન્ય
 સંખ્યાત સમયોં કા જો સમુદાય હૈ ઉમકા નામ એક આવલિકા હૈ ।
 એક આવલિકા અસંખ્યાત સમયોં કી હોતી હૈ । સંખ્યાત આવલિ-
 કાઓં કા ઉચ્છ્વાસ કાલ હોતા હૈ ઓર સંખ્યાત આવલિકાઓં કા
 હી એક નિઃશ્વાસ કાલ હોતા હૈ હૃદ્વ, એવં નીરોગ પુરુષ કા શ્રમ એવં
 વુશુક્ષા આદિ રહિત અવસ્થા મેં જો સ્વાભાવિક શ્વાસોચ્છ્વાસ આતે
 જાતે હૈં ઉસ કાલ કા નામ આનપ્રાણ કાલ હૈ । ઉક્તશ્ચ-

‘હૃદ્વસ અણવકલ્લસ નિરુવકિદ્વસ જંતુણો,

એગે ઝસાસનીસાસે એસ પાણુત્તિ વુચ્ચએ’

શ્વાસોચ્છ્વાસ કા નામ પ્રાણ ભી હૈં । સાત પ્રાણોં કા એક સ્તોક
 હોતા હૈ સાત સ્તોકોં કા એક લવ હોતા હૈ ૭૭ લવોં કા એક મુહૂર્ત્ત
 હોતા હૈ । તદુક્તમ્-

લાગે છે. તેથી કાળનો સૌથી સૂક્ષ્મ કે જેનો ફરીથી વિભાગ થઈ શકતો નથી.
 એ જ સમય છે. જઘન્ય સંખ્યાત સમયોનો જે સમુદાય છે, તેનું નામ એક
 આવલિકા છે. એક આવલિકા અસંખ્યાત સમયોની થાય છે. સંખ્યાત આવ-
 લિકાઓનો એક ઉચ્છ્વાસ કાળ હોય છે. અને સંખ્યાત આવલિકાઓનો એક
 નિશ્વાસ કાળ હોય છે. હૃદ્વ અને નિરોગી પુરુષોનો શ્રમ અને ભૂખ વિનાની
 અવસ્થામાં જે સ્વાભાવિક શ્વાસોચ્છ્વાસ આવે જાય છે. એ કાળનું નામ આન-
 પ્રાણ કાળ છે. કહ્યું પણ છે .

હૃદ્વસ અણવકલ્લસ નિરુવકિદ્વસ જંતુણો, ।

એગે ઝસાસ નિસાસે એસ પાણુત્તિ વુચ્ચઙ્ગ્મ્ ॥

શ્વાસોચ્છ્વાસનું નામ પ્રાણ પણ છે. સાત પ્રાણોનો એક સ્તોક થાય છે,
 સાત સ્તોકોનો એક લવ હોય છે. ૭૭ સત્યોતેર લવોનું એક મુહૂર્ત્ત થાય છે.
 કહ્યું પણ છે કે

‘थोवाइ वा-लवाइ वा-मुहुत्ताइ वा’ स्तोकः (सप्तप्राणाः) एकः स्तोक इति वा, लवा इति वा सप्तस्तोका एको लवः, मुहूर्त इति वा सप्तसप्ततिर्लवा एको मुहूर्तः । तदुक्तम्—

‘सत्तपाणूणि से थोवे, सत्त थोवाणि से लवे ।
लवाण सत्त हत्तरिए, एस मुहुत्ते वियाहिए ॥१॥
सप्तप्राणाः स स्तोकः सप्तस्तोकाः स लवः ।
लवानां सप्तसप्तति रेणो मुहूर्तो व्याख्यातः ॥१॥’

मुहूर्ते आवलिका परिमाणमाह—

‘एगाकोडी सत्तट्टि लक्खा सत्ततरी सहस्सा य ।
दो य सया सोलहिया आवलियाणं मुहुत्तंमि ॥
एका कोटी सप्तपष्टिर्लक्षा सप्तसप्ततिः सहस्राणि ।
द्वे च शते षोडशाधिके आवलिकानां मुहूर्ते ॥१॥ १६७७७२१६ ।

उच्छ्वासाश्चैकस्मिन्मुहूर्ते—

‘तिन्नि सहस्सा सत्त य सयाइं तेयत्तरिं च ऊसासा ।
एस मुहुत्तो भणिओ सव्वेहि अनंतनाणीहिं ॥
त्रीणि सहस्राणि सप्त च शतानि त्रिसप्तत्यधिकानि च उच्छ्वासाः ।
एष मुहूर्तो भणितः सर्वैरनन्तज्ञानिभिः ॥१॥ इति ।

‘सत्तपाणूणि से थोवे, सत्त थोवाणि से लवे ।
लवाण सत्तहत्तरिए एस मुहुत्ते वियाहिए’

एक मुहूर्त में आवलिकाओं का प्रमाण ‘एगाकोडि सत्तट्टि लक्खा सत्ततरी सहस्सा य, दो य सया सोलहिया आवलियाणं मुहुत्तंमि’ इस कथन के अनुसार एक करोड ६७ लाख ७७ हजार दो सौ सोलह होता है एक मुहूर्त में उच्छ्वासों का प्रमाण ‘तिन्नि सहस्सा सत्त य सयाइं तेयत्तरिं च ऊसासा एस मुहुत्तो भणिओ सव्वेहिं अर्णत-

सत्त पाणूणि से थोवे, सत्तथोवाणि से लवे ।

लवाणसत्तहत्तरिए एस मुहुत्ते वियाहिए ॥

એક મુહૂર્તની આવલિકાઓનું પ્રમાણ નીચે પ્રમાણે છે—

एगाकोडि सत्तट्टि लक्खा सत्ततरा सहस्साय ।

दोय सया सोलहिया आवलियाणं मुहुत्तंमि ॥

આ કથન પ્રમાણે ૧ એક કરોડ ૬૭ સહસ્રક લાખ ૭૭ સત્યોનેર હજાર

અસો સોળ થાય છે. એક મુહૂર્તમાં ઉચ્છ્વાસોનું પ્રમાણ—

તિન્નિ સહસ્સા સત્ત ય સયાઈં તેયત્તરિય

एस मुहुत्तो भणिओ सव्वेहिं

‘दिवसाइ वा अहोरत्ताइ वा पक्खाइ वा मासाइ वा उज्झइ वा’ दिवस इति वा ऽहोरात्रः इति वा पक्ष इति वा मास इति वा ऋतुरिति वा, द्वौ मासौ ऋतु-
राख्यातः ऋतवः पट् प्रकीर्तिताः । ‘आपाढाद्या ऋतवः’ इति वचनात्, आपाढ
श्रावणौ प्रावृद्ध भाद्रपदाश्वयुजौ वर्षारात्रस्ततः परम् । कार्तिको मार्गशीर्षश्च शरदि-
त्यभिधीयते । हेमन्तः पौषमाधौ स्यात् वसन्तश्चैत्र फाल्गुनौ । ग्रीष्मर्तुज्येष्ठवैशाखौ
ऋतूनां गणनाक्रमात् ॥ वसन्ताद्याऋतवः—वसन्त १ ग्रीष्म २ प्रावृट् ३ शरद् ४
हेमन्त ५ शिशिरान्ताः ६ गौतम ! अप्रमाणिकं तज् जिनाऽप्रतिपादितत्वात् ।
‘अयणाइ वा—संवच्छराइ वा—जुगाइ वा—वाससयाइ वा’ अयनम्—त्रय ऋतवः द्वे

नाणीहि' इस कथन के अनुसार ३ हजार ७ सौ तिहत्तर होता है तीस मुहूर्त्त का एक अहोरात्र होता है पन्द्रह अहोरात्र का एक पक्ष होता है दो पक्ष का एक महीना होता है दो महीने की एक ऋतु होती है ये ऋतुएं छह होती हैं-इनमें आपाद और श्रावण ये प्रावृद्ध ऋतु में गर्भित है भाद्रपद और आश्विन ये वर्षारित्र में गर्भित है कार्तिक एवं मार्गशीर्ष ये दो शरद् ऋतु में गर्भित हैं। पौष और माघ-ये-दो-हेमन्तऋतु में गर्भित हैं-चैत्र-फाल्गुन ये वसन्त ऋतु में गर्भित हैं। ज्येष्ठ और वैशाख ये ग्रीष्मऋतु में गर्भित हैं प्रावृद्ध वर्षारित्र, शरद् हेमन्त, वसन्त और ग्रीष्म ये छह ऋतुएँ हैं। तीन ऋतुओं का एक अयन होता है दो अयनों का एक संवत्सर होता है। पाँच संवत्सरों का एक युग होता है २० युगों का एक वर्ष शत होता

આ કથન પ્રમાણે ૩ ત્રણ હજાર ૭ સાતસો ૭૩ તોંતેર થાય છે. ત્રીસ મુહૂર્તની એક અઢોરાત થાય છે. પંદર દિવસ રાતનો એક પક્ષ થાય છે. બે પખવાડિયાનો એક માસ થાય છે. બે મહિનાની એક ઋતુ થાય છે. એ ઋતુઓ છ હોય છે. તેમાં અષાઢ અને શ્રાવણ એ પ્રાવૃદ્ ઋતુની અંતર્ગત આવે છે. ભાદરવો અને આસો એ બે માસ વર્ષાઋતુની અંતર્ગત આવે છે. કાર્તિક અને માગશર એ બે માસ શરદઋતુની અંતર્ગત આવે છે. પોષ અને માઘ એ બે માસ હેમંતઋતુની અંતર્ગત આવે છે. ચૈત્ર અને ફાગણ એ બે માસ વસંતઋતુની અંતર્ગત આવે છે. જેઠ અને વૈશાખ એ બે માસ ગ્રીષ્મ ઋતુની અંતર્ગત આવે છે. પ્રાવૃદ્, વર્ષા-રાત્ર, શરદ્, હેમંત, વસંત અને ગ્રીષ્મ એ છ ઋતુઓ છે. ત્રણ ઋતુઓનું એક અયન થાય છે, બે અયનોનું એક સંવત્સર થાય છે. પાચ સંવત્સરનો એક યુગ થાય છે. વીસ યુગોનું

અયને સંવત્સરઃ પંચસંવત્સરા યુગમ્ વિંશતિયુગાનિ વર્ષશતયેકં ભવતિ । અત્રાહો-
રાત્રે-માસે-વર્ષે-વર્ષશતે ચોચ્છવાસપ્રમાણં પૂર્વાચાર્યૈરેવં સંકલિતમ્—

‘एगं च सयसहस्सं ऊसासाणं तु तेरस सहस्सा ।

नउयसएणं अहिया दिवसनिसिं होंति विन्नेया ॥१॥

मासे वि य ऊसासा लक्खा तिच्चीससहस्स पणनउई ।

सत्तसयाइं जाणसु कहियाइं पुव्वसूरीहिं ॥२॥

चत्तारि य कोडीओ लक्खा सत्तेव होंति नायव्वा ।

अडयालीससहस्सा चारसया होंति वरिसेणं ॥३॥

एकं च शतसहस्रम्—उच्छ्वासानां तु त्रयोदश सहस्राणि ।

नयુત શતેનાધિકા દિવસા નિશા ભવન્તિ વિજ્ઞેયાઃ ॥૧॥

માસેપિ ચ ઉચ્છ્વાસા લક્ષાસ્ત્રયસ્ત્રિંશત્સહસ્રાણિ પંચ નવતાનિ ।

સપ્તશતાનિ જાનીદિ કથિતાનિ પૂર્વસૂરિભિઃ ॥૨॥

ચતસ્રઃ કોટીકોટચઃ લક્ષાઃ રપ્તૈવ ભવન્તીતિ જ્ઞાતવ્યાનિ ।

અષ્ટ ચત્વારિંશત્સહસ્રાણિ ચત્વારિશતાનિ ભવન્તિ વર્ષેણ ॥૩॥ इतिच्छाया ।

‘વાસસહસ્સાઈ વા વાસસયસહસ્સાઈ વા’ વર્ષસહસ્રમિતિ વા, વર્ષશતસહસ્-

૬૧. હૈ । અહોરાત્ર મેં, માસ મેં, વર્ષ મેં ઓર વર્ષ શત મેં ઉચ્છ્વાસ કા
પ્રમાણ પૂર્વાચાર્યોં ને હસ પ્રકાર સે સંકલિત કિયા હૈ—

‘एगं च सयसहस्सं ऊसासाणं तु तेरस सहस्सा ।

नउय सएणं अहिया, दिवस निसिं होंति विन्नेया ॥१॥

मासे वि य ऊसासा लक्खा तिच्चीसहस्स पणनउई ।

सत्तसयाइं जाणसु कहियाइं पुव्व सूरीहिं ॥२॥

चत्तारि य कोडीओ लक्खा सत्तेव होंति नायव्वा ।

अडयालीस सहस्सा चारसया होंति वरिसेणं’ ॥३॥

એક વર્ષશત થાય છે. દિવસ રાતમાં, માસમાં, વર્ષમાં, અને વર્ષશતમાં,
ઉચ્છ્વાસનું પ્રમાણ પૂર્વાચાર્યોએ આ રીતે સંકલિત કરેલ છે.

एगंच सयसहस्सं ऊसासाणं तु तेरस सहस्सा ।

नउय सएणं अहिया, दिवसा निसिं होंति विन्नेया ॥ १ ॥

मासे वि य ऊसासा लक्खा तिच्चीसहस्स पणनउई ।

सत्तसयाइं जाणसु कहियाइं पुव्वसूरीहिं ॥ २ ॥

चत्तारिय कोडीओ लक्खा सत्तेव होंति नायव्वा ।

अडयालीस सहस्सा चारसया होंति वरिसेणं ॥ ३ ॥

મિતિ વા દશવર્ષશતાનિ વર્ષસહસ્રં શતં વર્ષસહસ્રાણાં વર્ષશતસહસ્રં ભવતિ, 'પુવ્વંગાદ વા' પૂર્વાઙ્ગમિતિ વા ચતુરશીતિ વર્ષશતસહસ્રાણિ એકં પૂર્વાઙ્ગં ભવતિ, 'પુવ્વાદ વા' પૂર્વમિતિ વા-ચતુરશીતિઃ પૂર્વાઙ્ગશતસહસ્રાણિ એકં પૂર્વં ભવતિ, 'તુડિયંગાદ વા' તુડિતાઙ્ગમિતિ વા ચતુરશીતિઃ પૂર્વવર્ષશતસહસ્રાણિ એકં તુડિતાઙ્ગં ભવતિ । 'એવં પુવ્વે તુડિએ અડડે અવવે હુહુકએ ઉપ્પલે પડમે ણલિણે અચ્છિણિઉરે અડએ નડએ -મડએ ચૂલિયા સીસપહેલિયા જાવ ય સીસપહેલિયંગેદ વા' પૂર્વમ્ તુડિતમ્ અડડમ્ અવવમ્ હુહુકમ્ ઉત્પલમ્ પદ્મમ્-નલિનમ્ અર્થનિકુરમ્ અયુતમ્ નયુતમ્

એક દિન રાત મેં ૧૧૩૯૦૦ ઉચ્છવાસનિઃ શ્વાસ હોતે હૈં એક માસ મેં ૩૩૯૫૭૦૦ ઉચ્છવાસ નિઃશ્વાસ હોતે હૈં । એક વર્ષ મેં ૪૦૭-૪૮૪૦૦ હોતે હૈં । દશ સૌ વર્ષ કા એક હજાર વર્ષ હોતા હૈ ૧૦૦ હજાર વર્ષોં કા એક લાખ વર્ષ હોતા હૈ ચૌરાસી લાખ વર્ષ કા એક પૂર્વાઙ્ગ હોતા હૈ ચૌરાસી લાખ પૂર્વાઙ્ગ કા એક પૂર્વ હોતા હૈ ચૌરાસી લાખ પૂર્વોં કા એક તુડિતાઙ્ગ હોતા હૈ ચૌરાસી લાખ તુડિતાંગોં કા એક તુડિત હોતા હૈ ચૌરાસી લાખ તુડિતાં કા એક અડડાઙ્ગ હોતા હૈ ચૌરાસી લાખ અડડાંગોં કા એક અડડ હોતા હૈ ચૌરાસીલાખ અડડોં કા એક અવવાઙ્ગ હોતા હૈ ચૌરાસી લાખ અવવાઙ્ગોં કા એક અવવ હોતા હૈ ચૌરાસી લાખ અવવોં કા એક હુહુકાઙ્ગ હોતા હૈ ચૌરાસી લાખ હુહુકાઙ્ગોં કા એક હુહુક હોતા હૈ ચૌરાસી લાખ હુહુકોં કા એક ઉત્પલાઙ્ગ હોતા હૈ ૮૪ લાખ ઉત્પલાઙ્ગોં કા એક ઉત્પલ હોતા હૈ ૮૪ લાખ ઉત્પલોં કા એક પદ્માઙ્ગ હોતા હૈ ૮૪ લાખ પદ્માઙ્ગોં કા એક પદ્મ

એક દિવસ રાતમાં ૧૧૩૯૦૦/ એક લાખ તેર હજાર ને નવસો ઉચ્છવાસ નિઃશ્વાસ થાય છે. એક મહીનામાં ૩૩૯૫૭૦૦ તેત્રીસ લાખ પંચાશુ હજાર ને સાતસો થાય છે. એક વર્ષમાં ૪૦૭૪૮૪૦૦ ચાર કરોડ સાત લાખ અડ-તાળીસ હજારને ચારસો થાય છે. દસસો વર્ષના એક હજાર વર્ષ થાય છે. ૧૦૦ સો હજાર વર્ષના એક લાખ વર્ષ થાય છે. ચોર્યાસી લાખ વર્ષનું પૂર્વાંગ થાય છે. ચોર્યાસી લાખ પૂર્વાંગનું એક પૂર્વ થાય છે. ચોર્યાસી લાખ પૂર્વાંગનું એક તુડિતાંગ થાય છે. ચોર્યાસી લાખ તુડિતાંગોનું એક તુડિત થાય છે. ચોર્યાસી લાખ તુડિતોનું એક અડડાંગ થાય છે. ચોર્યાસી લાખ અડડોનું એક અવવાંગ થાય છે. ચોર્યાસી લાખ અવવોનું એક અવવ થાય છે. ચોર્યાસી લાખ અવવોનું એક હુહુકાંગ થાય છે. ચોર્યાસી લાખ હુહુકાંગનું એક હુહુક થાય છે. ચોર્યાસી લાખ હુહુકનું એક ઉત્પલાંગ થાય છે. ચોર્યાસી લાખ ઉત્પલાંગોનું એક પદ્માંગ થાય છે. ચોર્યાસી લાખ

मयुतम् चूलिका शीर्षप्रहेलिका यावत् शीर्षप्रहेलिकाङ्गमिति वा एकस्मात् स्वपूर्व-
समयबोधकात् परो यः सः चतुरशीत्याशतसहस्रैर्विशिष्टः । एतावानेवगणित-
शास्त्रस्य विषयः, अतः परम्-औपमिकं कालपरिमाणमाह-‘पलिओवमेइ वा’
पल्योपममिति वा-(एतस्य परिमाणं संग्रहिणी टीकादितो ज्ञेयम्, अप्रक्रान्तत्वा-
न्नेह विस्तार्यते) ‘सागरोवमेइ वा’ सागरोपममिति वा-पल्योपमानां दशकोटि-

होता है ८४ लाख पद्यों का एक नलिनाङ्ग होता है ८४ लाख नलि-
नाङ्गों का एक नलिन होता है ८४ लाख नलिनों का एक अर्थनिकु-
राङ्ग होता है ८४ लाख अर्थनिकुराङ्गों का एक अर्थनिकुर होता है
८४ लाख अर्थनिकुरों का एक अयुताङ्ग होता है ८४ लाख अयुताङ्गों
का एक अयुत होता है ८४ लाख आयुतों का एक प्रयुताङ्ग होता है
चौरासी लाख प्रयुताङ्गों का एक प्रयुत होता है ८४ लाख प्रयुतों का
एक नयुताङ्ग होता है ८४ लाख नयुताङ्गों का एक नयुत होता है ८४
लाख नयुतों का एक चूलिकाङ्ग होता है ८४ लाख चूलिकाङ्गों की एक
चूलिका होती है ८४ लाख चूलिकाओं की एक शीर्षप्रहेलिकाङ्ग होती
है ८४ लाख शीर्षप्रहेलिकाङ्गों की एक शीर्षप्रहेलिका होती है, इतना
ही यह गणित का विषय है इस के बाद उपमाद्वारा काल का परि-
माण प्रकट किया जाता है पल्योपम का स्वरूप संग्रहणी की टीका
आदि से ही जाना जा सकता है अप्रक्रान्त होने से वह यहाँ नहीं

पद्मांगोनुं ओक पद्म थाय छे. चौर्यासी लाख पद्मोनुं ओक नलिनांग थाय छे.
चौर्यासी लाख नलिनांगनुं ओक नलिन थाय छे. चौर्यासी लाख नलिनोनुं
ओक अर्थ निकुरांग थाय छे. चौर्यासी लाख अर्थ निकुरांगनुं ओक अर्थ
निकुर थाय छे. चौर्यासी लाख अर्थ निकुरोनुं ओक अयुतांग थाय छे.
चौर्यासी लाख अयुतांगनुं ओक अयुत थाय छे. चौर्यासी लाख अयु-
तनुं ओक प्रयुतांग थाय छे. चौर्यासी लाख प्रयुतांगनुं ओक प्रयुत थाय
छे. चौर्यासी लाख प्रयुतोनुं ओक नयुतांग थाय छे. चौर्यासी लाख
नयुतांगोनुं ओक नयुत थाय छे. चौर्यासी लाख नयुतोनुं ओक चूलिकांग
थाय छे. चौर्यासी लाख चूलिकांगोनी ओक चूलिका थाय छे. चौर्यासी
लाख चूलिकाओनी ओक शीर्षप्रहेलिकांग थाय छे. चौर्यासी लाख
शीर्षप्रहेलिकांगनी ओक शीर्ष प्रहेलिका थाय छे. आटला सुधीन गणितने
विषय छे. आना पछी उपमा द्वारा कानुं परिमाण अताववामां आवे छे.
पल्योपमनुं स्वरूप संग्रहणी गाथानी टीका वगेरेमांथी ज्ञानी शक्य छे.
अनावश्यक होवाथी ते अडुयां अताववामां आवेल नथी. १० हस पल्योपमने

કોટચઃ એકં સાગરોપમમ્, 'અવસર્પિણીઃ વા' સાગરાદશકોટિકોટચઃ (મુપમ-
મુપમાધારકક્રમેણ' એકાઽવસર્પિણી, 'ઓસર્પિણીઃ વા' સાગરાદશકોટિકોટચઃ
દુષ્પમ-દુષ્પમાદિ (આરક) ક્રમેણ-એકા ઉત્સર્પિણીજ્ઞેયા । 'તાવં ચ ણં અસ્સિ
લોએત્તિ પવુચ્ચઈ-જાવં ચ ણં વાદરે વિઙ્ગુકારે વાયરે થણિય સદ્દે તાવં ચ ણં
અસ્સિ મણુસસલોએત્તિ પવુચ્ચઈ, જાવં ચ ણં વહવે ઓરાલા વલાહગા સંસેયંતિ
સંમુચ્છંતિ વાસં વાસંતિ તાવં ચ ણં અસ્સિલોએ, જાવં ચ ણં વાયરે તેઝકાએ તાવં
ચ ણં અસ્સિલોએ, જાવં ચ ણં આગરાઈ વા નદી ઉદઈ વા ણિહીઈ વા તાવં ચ ણં
અસ્સિલોગિત્તિ પવુચ્ચઈ, જાવં ચ ણં અગડાઈ વા ણદીઈ વા તાવં ચ ણં અસ્સિ-

પ્રકટ કિયા ગયા હૈ ૧૦ પલ્યોપમોં કા એક સાગર હોતા હૈ ૧૦ કોડા
કોડી સાગરોં કા એક અવસર્પિણી ઓર ૧૦ કોડાકોડી હી સાગરોં
કી એક ઉત્સર્પિણી કાલ હોતા હૈ 'જાવં ચ ણં વાયરે, વિઙ્ગુકારે, વાયરે
થણિયસદ્દે, તાવં ચ ણં અસ્સિલોએ' જહાં તક વાદર વિઘુત્ત ઓર
વાદર સ્તનિત શબ્દ હૈ વહાં તક યહ લોક હૈ 'જાવં ચ ણં વહવે ઓરાલા
વલાહકા સંસેયંતિ સંમુચ્છંતિ, વાસં વાસંતિ, તાવં ચ ણં અસ્સિલોએ'
જહાં તક અનેક ઉદાર મેઘ ઉત્પન્ન હોતે હૈ-સંમૂર્છન જન્મ વાલે
હોતે હૈ વર્ષાં વરસાતે હૈ વહાં તક યહ મનુષ્યલોક હૈ 'જાવં ચ ણં
વાયરે તેઝકાએ તાવં ચ ણં અસ્સિલોએ' જહાં તક વાદર તેજસ્કાયિક
હૈ વહાં તક યહ મનુષ્ય લોક હૈ 'જાવં ચ ણં આગરાતિ વા નદી ઉદઈ-
વા ણિહીતિ વા તાવં ચ ણં અસ્સિ લોગિત્તિ પવુચ્ચુતિ' જહાં તક
આગરનદી એવં નિધિ હૈ વહાં તક યહ મનુષ્યલોક હૈ. 'જાવં ચ ણં
અગડાતિ વા ણદીતિ વા તાવં ચ ણં અસ્સીં લોએ જાવં ચ ણં ચંદોવ

એક સાગર થાય છે. ૧૦ દસ કોડા કોડી સાગરોપમની એક અવસર્પિણી
થાય છે. અને ૧૦ દસ કોડા કોડીજ સાગરોપમનો એક ઉત્સર્પિણી કાળ થાય
છે. 'જાવં ણં વાયરે, વિઙ્ગુકારે, વાયરે થણિયસદ્દે તાવં ચ ણં અસ્સિ' લોએ'
જ્યાં સુધી બાદર વિઘુત્ત અને બાદર સ્તનિત-મેઘાના-શબ્દો છે ત્યાં સુધી
આ લોક છે. 'જાવં ચ ણં વહવે ઓરાલા, વલાહકા સંસેયંતિ સમુચ્છંતિ, વાસં
વાસંતિ તાવં ચ ણં અસ્સિ' લોએ' જ્યાં સુધી અનેક ઉદાર મેઘો ઉત્પન્ન થાય છે,
અર્થાત્ સંમૂર્છન જન્મવાળા હોય છે. વરસાદ વરસાવે છે, ત્યાં સુધી આ
મનુષ્યલોક છે. 'જાવં ચ ણં વાયરે તેઝકાએ તાવં ચ ણં અસ્સિ' લોએ' જ્યાં સુધી
બાદર તેજસ્કાયિક છે ત્યાં સુધી આ મનુષ્યલોક છે. 'જાવં ચ ણં આગરાતિવા
નદીઈ ઉદહી વા ણિહીતિવા તાવં ચ ણં અસ્સિ' લોગિત્તિ પવુચ્ચુતિ' જ્યાં સુધી આગર,
નદી; અને નિધિ છે ત્યાં સુધી આ મનુષ્યલોક છે તેમ કહેલ છે. 'જાવં ચ

લોએ, જાવં ચ ણં ચંદોવરાગાઈ વા સૂરોવરાગાઈ વા ચંદપરિવેસાઈ વા સૂરપરિવે-
સાઈ વા, પઢિચંદાઈ વા પઢિસૂરાઈ વા-ઈંદધણૂઈ વા ઉદગમચ્છેઈ વા કપિહસિતાણિ
વા તાવં ચ ણં અર્સિસલોએત્તિ પવુચ્ચઈ' તાવદેવ ચ સ્વલ્વયં લોક ઇતિ પ્રોચ્યતે-ન
તતઃ પરતઃ, અન્યત્ર કાલપરિમાણાડ્ઽભાવાત્ । યાવચ્ચ સ્વલુ વાદરો વિદ્યુત્કારો
વાદરશ્ચ સ્તનિતશબ્દઃ તાવદેવ૦ । યાવચ્ચ સ્વલુ વહવઃ ઉદારા બલાહકાઃ સંસ્વિ-
દ્યન્તે સંમૂર્ચ્છન્તિ વર્ષં વર્ષન્તિ, તાવચ્ચ સ્વલ્વયં લોકઃ પ્રોચ્યતે, યાવચ્ચ સ્વલુ વાદર-
સ્તેજસ્કાયઃ તાવચ્ચ સ્વલુ અયં લોકઃ, યાવચ્ચ સ્વલુ આકરા ઇતિ વા, નદ્ય ઇતિ
વા, નિધય ઇતિ વા, તાવચ્ચ સ્વલુ અયં લોકઃ પ્રોચ્યતે, યાવચ્ચ સ્વલુ ચન્દ્રોપ-
રાગઃ સૂર્યોપરાગઃ, ઇતિ વા સૂર્યાચન્દ્રમસોઃ, પરિવેષો દૃશ્યતે-પ્રતિચન્દ્ર ઇતિ
વા પ્રતિસૂર્ય ઇતિ વા-ઈન્દ્રધનુરિતિ વા ઉદકમત્સ્યા ઇતિ વા કપિહસિતમિતિ વા
વ્યવસ્થા-તાવચ્ચ સ્વલ્વયં લોક ઇતિ પ્રોચ્યતે ન તતઃ પરતઃ । 'જાવં ચ ણં ચંદિમ-
સૂરિયગહનક્ષત્ત તારારૂપાણં અભિગમણ નિગ્ગમણ બુઢિ નિબુઢિ અણવદ્વિયસંઠાણ-
સંઠિઈ-આઘવિજ્જઈ તાવં ચ ણં અર્સિસલોએત્તિ પવુચ્ચઈ' યાવચ્ચ સ્વલુ ચન્દ્રસૂર્ય-
ગ્રહનક્ષત્રતારારૂપાણાં સર્વવાહ્યાભ્યન્તરમણ્ડલેઽભિગમનમ્-અભ્યન્તર પ્રવેશનં નિર્ગ-

રાગાતિ વા, સૂરોવરાગાતિ વા ચંદપરિણસાતિ વા સૂરપરિણસાતિ વા
પઢિચંદાતિ વા પઢિસૂરાતિ વા ઈંદધણૂઈ વા ઉદગમચ્છેઈ વા કપિહ-
સિનાણિ વા તાવં ચ ણં અર્સિસ લોગેત્તિ પવુચ્ચઈ' જહાં તક અગડનદી
આદિ હૈં વહાં તક યહ મનુષ્ય લોક હૈ જહાં તક ચન્દ્રોપરાગ, સૂર્યો-
પરાગ ચન્દ્રપરિવેષ, સૂર્યપરિવેષ, પ્રતિચન્દ્ર પ્રતિસૂર્ય, ઇન્દ્રધનુષ, ઉદક-
મત્સ્ય એવં કપિહસિત હૈં વહાં તક યહ મનુષ્યલોક હૈ 'જાવં ચ ણં ચંદિમ
સૂરિય ગહનક્ષત્તતારારૂપાણં' અભિગમણનિગ્ગમ બુઢિણિબુઢિ અણ-
વદ્વિય સંઠાણસંઠિતી આઘવિજ્જતિ તાવં ચ ણં અર્સિસ લોએતિ પવુચ્ચતિ'
જહાં તક ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્રતારા इनका गमनागमन है इनकी

ળં અગડાતિ વા ણદીતિ વા તાવં ચ ણં અર્સિસ લોએ, જાવં ચ ણં ચંદોવરાગાતિ
વા, સૂરોવરાગાતિ વા ચંદપરિણસાતિવા, પઢિચંદાતિવા, પઢિસૂરાતિવા, ઈંદધણૂઈવા,
ઉદગમચ્છેઈવા, કાપહસિનાણિ વા તાવં ચ ણં અર્સિસ લોગેતિ પવુચ્ચઈ' જ્યાં સુધી
અગડ, નદી વિગેરે છે, ત્યાં સુધી આ મનુષ્યલોક છે, જ્યાં સુધી ચંદ્રોપરાગ
સૂર્યોપરાગ, ચંદ્રપરિવેષ, સૂર્યપરિવેષ, પ્રતિચંદ્ર, પ્રતિસૂર્ય, ઇન્દ્ર ધનુષ ઉદક
મત્સ્ય, અને કપિહસિત છે, ત્યાં સુધી આ મનુષ્યલોક છે. 'જાવં ચ ણં ચંદિમ
સૂરિયગહનગ્ગણક્ષત્તતારારૂપાણં અભિગમણનિગ્ગમ બુઢિણિબુઢિઅણવદ્વિય સંઠાણસંઠિતી
આઘવિજ્જતિ તાવં ચ ણં અર્સિસ લોએતિ પવુચ્ચતિ' જ્યાં સુધી ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ,
નક્ષત્ર, અને તારાઓનું ગમના ગમન થાય છે, તેમની વધ ઘટ થાય છે, તેમનું

મતં સર્વાભ્યન્તરમણ્ડલાદ્વહિર્ગમનમ્, વૃદ્ધિઃ-શુભલપ્તે ચન્દ્રસ્ય વૃદ્ધિપ્રતિભાસઃ, નિવૃદ્ધિઃ-વૃદ્ધેરભાવઃ-કૃષ્ણપક્ષે ચન્દ્રસ્યૈવ હાનિપ્રતિભાસ इति भावः, अनवस्थितं-सततं चारवृत्त्या यत्संस्थानं-सम्यगवस्थानमनवस्थितसंस्थानम्, एतेषां द्वन्द्वस्तैः संस्थितानि-यथायोगं व्यवस्थितानि अभिगमनादीनि, अख्यायन्ते तावदेवायं मनुष्यलोको न परतः । मनुष्यलोकादन्यत्रैषामसद्भावात् इति । ९९॥

મૂલમ્-અંતો ણં મંતે ! મણુસસ સ્વેત્તસસ જે ચંદિમ સૂરિય ગહગણનક્ષત્તતારારૂવા તે ણં મદંત ! દેવા કિં ઉઢ્ઠોવવણગા કપ્પોવવણગા વિમાણોવવણગા ચારોવવણગા ચારટ્ટિઈયા ગરગરયા ગતિસમાવણગા, ગોયમા ! તે ણં દેવા નો ઉઢ્ઠોવવણગા, નો કપ્પોવવણગા વિમાણોવવણગા ચારોવવણગા, નો ચારટ્ટિઈયા ગરગરયા ગરસમાવણગા-ઉઢ્ઠુમુહ કલંબુયપુપ્ફ સંઠાણસંઠિઈહિં જોયણસાહસિઈહિં તાવ સ્વેત્તેહિં સાહસિયાહિં બાહિરિયાહિં વેઽવિયાહિં પરિસાહિં મહયાહયનટ્ટગીયવારય-તંતીતલતાલતુડિયઘણમુડંગપડુપ્પવારયરવેણં દિવ્વાઈં મોગ-મોગાઈં મુંજમાણા મહયા ઉક્કિટ્ટ સીહણાય બોલકલકલસદ્દેણં વિઝલાઈ મોગમોગાઈં મુંજમાણા અચ્છય પવ્વયણં પયાહિણા-વત્તમંડલયારં મેરું અણુપરિયડંતિ । તેસિ ણં મંતે દેવાણં ઇંદે ચવરૂં સે કહમિંદાણિં પકરેંતિ ? ગોયમા ! તાહે ચત્તારિ પંચ સામાણિયા તં ઠાણં ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહરંતિ જાવ તત્થ અન્ને ઇંદે ઉવવણે મરૂં । ઇંદટ્ટાણે ણં મંતે ! કેવરૂં કાલં તિરહિઈ

વૃદ્ધિ, હાનિ હૈં इनका अनवस्थितपना हॆं संस्थान की स्थिति हॆं वहाँ तक यह मनुष्यलोक हॆं इसके आगे मनुष्यलोक नहीं हॆं क्योंकि जितनी ये सब बातें ऊपर प्रकट की गई हैं उनका सद्भाव मनुष्यलोक में ही हॆं अन्यत्र नहीं हॆं ॥९९॥

અનવસ્થિત પણું છે, સંસ્થાનની સ્થિતિ છે, ત્યાં સુધી આ મનુષ્ય લોક છે. તે પછી મનુષ્ય લોક નથી. કેમકે-જેટલી આ તમામ વાતો ઉપર બતાવવામાં આવી છે, તે બધાનો સદ્ભાવ આ મનુષ્ય લોકમાં જ છે, તે શિવાય બીજે નથી. ॥ સૂ. ૯૯ ॥

उववाएणं ? गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं छम्मासा ।
 बहियाणं भंते ! मणुस्सखेत्तस्स जे चंदिम सूरियगहनक्खत्त
 तारारूवा तेणं भंते ! देवा किं उड्ढोववण्णगा कप्पोववण्णगा
 विमाणोववण्णगा चारोववण्णगा चारट्ठिइया गइरगइया गइ-
 समावण्णगा ? गोयमा ! तेणं देवा नो उड्ढोववण्णगा नो कप्पो-
 ववण्णगा विमाणोववण्णगा नो चारोववण्णगा चारट्ठिइया नो
 गइरगइया नो गतिसमावण्णगा पक्किट्ठुगा संठाणसंठिएहिं जोय-
 णसयसाहस्सिएहिं तावक्खेत्तेहिं साहस्सियाहिय बाहिराहिं वेउ-
 व्वियाहिं परिसाहिं महयाहय णट्ठगीयवाइयरवेणं दिव्वाइं भोग-
 भोगाइं भुंजमाणा सुहलेस्सा, सीयलेस्सा, मंदलेस्सा मंदायव-
 लेस्सा चित्तंतरलेस्सागा कूडाइव ठाणट्ठिया अपणोणण समो-
 गाढाहिं लेस्साहिं ते पएसे सब्बओ समंता ओभासेंति उज्जो-
 वेंति तवंति पभासेंति । जया णं भंते ! तेसिं देवाणं इंदे चयइ
 से कहमिदाणिं पकरेंति ? गोयमा ! जाव चत्तारि पंच सामा-
 णिया तं ठाणं उवसंपज्जित्ताणं विहरंति जाव तत्थ अण्णे उव-
 वण्णे भवइ । इंदट्ठाणेणं भंते ! केवइयं कालं विरहओ उववाएणं ?
 गोयमा ! जहण्णेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं छम्मासा ॥सू० १००॥

छाया-अन्तः खलु भदन्त ! मनुष्यक्षेत्रस्थ ये चन्द्रसूर्यग्रहगणनक्षत्रतारा-
 रूपास्ते खलु भदन्त ! देवाः किमूर्ध्वोपपन्नकाः कल्पोपपन्नकाः विमानोपपन्नकाः
 चारोपपन्नकाः चारस्थितिकाः गतिरतिकाः गतिसमापन्नकाः ? गौतम ! ते खलु
 देवा नो उर्ध्वोपपन्नकाः नो कल्पोपपन्नकाः विमानोपपन्नकाश्चारोपपन्नकाः नो
 चारस्थितिकाः गतिरतिकाः गतिसमापन्नकाः उर्ध्वमुखकदम्बपुष्पसंस्थानसंस्थितै
 र्यौजनसहस्रैस्तापक्षेत्रैः साहसिकाभिः बाह्याभिः विकुर्विकाभिः पर्वद्भिर्महताऽऽ-
 हतनृत्यगीतवादित्रतंत्रीतलतालत्रुटितघनमृदङ्गपटुप्रवादितरवेण दिव्यान्भोगभोगान्
 भुञ्जानाः महतोत्कृष्टसिंहनादवोलकल-कलशब्देन विपुलान्भोगभोगान् भुञ्जानाः
 अच्छपर्वतराजं प्रदक्षिणावर्तमण्डलचारं मेरुमनुपर्यटन्ति । तेषां खलु भदन्त !
 देवानाम् इन्द्रश्च्यवते ते कथमिदीनीं प्रकुर्वन्ति ? गौतम ! तदा चत्वारः-पञ्च

वा सामानिकास्तत्स्थानमुपसंपद्य खलु विहरन्ति, यावत्तत्राऽन्य इन्द्र उपपन्नो भवति । इन्द्रस्थानं खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहितमुपतापेन ? गौतम ! जघन्येनैकं समयम् उत्कर्षतः पण्मासान् । वहिः खलु भदन्त ! मनुष्यक्षेत्रस्य ये चन्द्रसूर्यग्रहनक्षत्रतारारूपास्ते खलु भदन्त ! देवाः किम्—ऊर्ध्वोपपन्नकाः कल्पोपपन्नकाः विमानोपपन्नकाश्चारोपपन्नकाश्चारस्थितिकाः गतिरतिकाः गति-समापन्नकाः ? गौतम ! ते खलु देवाः नो ऊर्ध्वोपपन्नकाः नो कल्पोपपन्नकाः विमानोपपन्नकाः नो चारोपपन्नकाः चारस्थितिकाः नो गतिरतिकाः नो गति-समापन्नकाः पत्रवेष्टक संस्थानसंस्थितैः योजनशतसाहस्रिकैस्तापक्षेत्रैः साहस्रिकाभिः बाह्याभिर्विकुर्विकाभिः महताहतनृत्यगीतवादितरवेण दिव्यान् भोगभोगान् भुञ्जानाः शुभलेश्याः शीतलेश्याः मन्दलेश्याः मन्दातपलेश्याः चित्रान्तलेश्याकाः कूटाः इव स्थानस्थिताः अन्योऽन्यसमवगाढाभिर्लेश्याभिस्तान् प्रदेशान् सर्वतः समन्तात् अवभासयन्ति, उद्द्योतयन्ति तापयन्ति प्रभासयन्ति । यदा खलु भदन्त ! तेषां देवानाम् इन्द्रश्च्यवते ते कथमिदानीं प्रकुर्वन्ति यावच्चत्वारः पंच सामानिकाः तत्स्थानमुपसंपद्य खलु विहरन्ति यावत्तत्राऽन्य उपपन्नो भवति । इन्द्रस्थानं खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहितमुपतापेन ? गौतम ! जघन्येनैकं समयम् उत्कृष्टेन (उत्कर्षेण) पण्मासान् ॥ सू० १०० ॥

टीका—‘अतो णं भंते मणुस्स खेत्तस्स जे चंदसूरिया गहनक्खत्ततारारूवा—ते णं भदंत ! देवा किं उड्डोववन्नगा कप्पोववन्नगा—विमानोववन्नगा चारोववन्नगा चारट्ठिइया गतिरइया गतिसमावण्णगा’ हे भदन्त ! मनुक्षेत्रान्तर्मध्ये ये के च चन्द्रसूर्यग्रहनक्षत्रताराणां रूपमिवरूपवन्तः ते खलु भदन्त ! देवाः किम्—

‘अतो णं भंते ! मणुस्स खेत्तस्स जे चंदिमसूरिय गहगणनक्खत्त-तारारूवा’—इत्यादि ।

टीकार्थ—श्री गौतमस्वामी ने प्रभु से ऐसा पूछा है—हे भदन्त ! मनुष्यक्षेत्र के अर्थात् मानुषोत्तर पर्वत के जो चन्द्र सूर्य ग्रह नक्षत्र और तारा हैं—वे ज्योतिषी देव हैं—सो क्या ये ज्योतिषी देव ‘उड्डोववण्णगा, कप्पोववन्नगा, विमाणोववण्णगा, चारोववण्णगा, चारट्ठिइया, गतिरइया, गतिसमावण्णगा ?’ ऊर्ध्वोपपन्न हैं सौधर्म आदि

‘अतोणं भंते ! मणुस्सखेत्तस्स जे चंदिम सूरियगहगण नक्खत्त तारारूवा’ ४०

टीकार्थ—गौतमस्वामीने प्रभुश्रीने अपुं पृष्ठुं डे डे लगवन् मनुष्य क्षेत्रना अर्थात् मानुषोत्तर पर्वतना जे चंद्र, सूर्य, ग्रह, नक्षत्र, अने ताराओ छे, ते ज्योतिषदेव छे, तो ते ज्योतिषदेवो ‘उड्डोववण्णगा, कप्पोववन्नगा, विमाणोववण्णगा, चारोववण्णगा चार द्वितीय, गतिरइया, गतिसमावण्णगा ?’ ऊर्ध्वोपपन्न छे ? सौधर्म

ઉદ્ધર્વોપપન્ના ? સૌધર્માદિભ્યો દ્વાદશભ્યઃ કલ્પેભ્યઃ ઝર્ધ્વમુપપન્નાઃ, કલ્પેષુ-
સૌધર્માદિષુ ઉપપન્નાઃ કલ્પોપપન્નાઃ, વિમાનેષુ-સામાન્યરૂપેષુ ઉપપન્ના વિમા-
નોપપન્નાઃ, ચારો-મળ્ડલગત્યા પરિભ્રમણં તમુપપન્નઃ-આશ્રિતવન્તશ્ચારોપપન્નાઃ,
ચારસ્થિતિકાઃ-ચારસ્ય યથોક્તરૂપસ્ય સ્થિતિઃ-અભાવો યેષાં તે તથા-અપગત-
ચારા इत्यर्थः, ગતિરતિકાઃ ગતૌ રતિઃ-આસક્તિઃ પ્રીતિર્યેષાં તે તથા, एतेन गतौ-
રતિમાત્રમુક્તम्, સમ્પ્રતિ સાક્ષાદ્ગતિં પ્રશ્નયતિ-ગતિસમાપન્નાઃ ગતિયુક્તાઃ સન્તિ
કિમ્ इति गौतमस्य प्रश्नः ? મગચનાહ-‘ગોયમા ! તે જં દેવા જો ઉઢ્ઠોવવળ્ળગા
-નો કપ્પોવવળ્ળગા-વિમાણોવવળ્ળગા-ચારોવવળ્ળગા-નો ચારદ્વિતીયા-ગતિરતિયા
ગતિસમાવળ્ળગા ઉઢ્ઠમુહકલંબુય પુષ્પસંઠાણસંઠિઈહિં જોયણસાહસિસઈહિં તાવક્ષે-
ત્તેહિં સાહસિસઈહિં વાહિરિયાહિં-વેડવિયાહિં પરિસાહિં મહયાહયનદ્દગીયવાહ્ય-
તંતીતલતાલતુડિયવળ્ળમુહંગપડુપ્પવાહ્યરવેણં-દિવ્વાહિં ભોગભોગાહિં મુંજમાણા મહયા

૧૨ કલ્પોં સે ઝંચે સ્થાનોં મેં ઉપપન્ન હુએ હેં ? યા સૌધર્મ આદિ કલ્પોં
મેં ઉત્પન્ન હુએ હેં ? યા સામાન્ય વિમાનોં મેં ઉત્પન્ન હુએ હેં ? યા
મળ્ડલગતિ સે પરિભ્રમણ કો પ્રાપ્ત હુએ હેં યા-ચાર-સ્થિતિ કે અભાવ
વાલે હેં સ્થિર હેં યા ગતિ મેં રતિ વાલે હેં ? યા ગતિ યુક્ત હેં ? ઇસકે
ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હેં ‘ગોયમા ! તેજં દેવા જો ઉઢ્ઠોવવળ્ળગા, જો
કપ્પોવવળ્ળગા, વિમાણોવવળ્ળગા, ચારોવવળ્ળગા, નો, ચારદ્વિતીયા
ગતિરતિયા, ગતિસમાવળ્ળગા’ હે ગૌતમ ! એ દેવ ઉદ્ધર્વોત્પન્ન નહીં હેં
કલ્પોપપન્ન નહીં હેં, કિન્તુ વિમાનોત્પન્ન હેં, ચાર સહિત હેં મળ્ડલા
કારગતિ યુક્ત હે ગતિ અભાવ વાલે નહીં હે સ્વભાવ સે હી યે ગતિરતિક
હેં ઓર સાક્ષાત્ ગતિ સે યુક્ત હેં ‘ઉઢ્ઠમુહ કલંબુય પુષ્પસંઠાણસંઠિઈહિં
જોયણસાહસિસઈહિં તાવક્ષેત્તેહિં સાહસિસઈહિં વાહિરિયાહિં-વેડવિ-

વિગેરે ૧૨. ૫૨ કલ્પોથી ઉપરના સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન થયેલા છે ? અથવા સૌધર્મ
વિગેરે કલ્પોમાં ઉત્પન્ન થયેલા છે ? સામાન્ય વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થયેલા છે ? અથવા
મંડળ પરિભ્રમણને પ્રાપ્ત થયેલા છે ? અથવા ચાર-સ્થિતિના અભાવવાળા છે ?
સ્થિર છે ? અથવા ગતિમાં રતિવાળા છે ? અથવા ગતિ યુક્ત છે ? આ પ્રશ્નોના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! તેજં દેવા જો ઉઢ્ઠોવવળ્ળગા, જો કપ્પો-
વવળ્ળગા, વિમાણોવવળ્ળગા, ચારોવવળ્ળગા જો ચારદ્વિતીયા ગતિરતિયા, ગતિસમા
વળ્ળગા’ હે ગૌતમ ! એ દેવો ઉદ્ધર્વોપપન્ન હોતા નથી. તેમજ કલ્પોપપન્ન પણ હોતા
નથી. પરંતુ વિમાનોપપન્ન છે. ચાર સહિત છે, મંડલાકાર ગતિવાળા છે. ગતિના
અભાવ વાળા નથી. સ્વભાવથીજ તેઓ ગતિરતિક છે, અને સાક્ષાત્ ગતિથી
યુક્ત છે. ‘ઉઢ્ઠમુહકલંબુયપુષ્પસંઠાણસંઠિઈહિં જોયણસાહિસિસઈહિં તાવક્ષેત્તેહિં સાહ-

उक्किट्टिसीहणायबोलकलकलसद्देणं विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा-अच्छपव्वयरायं पयाहिणावत्तमंडलयरं मेरुं अणुपरियडंति' ते खलु देवाश्चन्द्रादय मनुष्यक्षेत्रस्थाः देवाः हे गौतम ! नो उर्ध्वोपपन्नकाः सौधर्मादिभ्य ऊर्ध्वं नोपपन्नाः, नो कल्पोपपन्नकाः सौधर्मादिषु नोपपन्नाः किन्तु-विमानोपपन्नकाः सामान्यतो विमानोपपन्नकाः चारोपपन्नकाश्च नो चारस्थितिकाः-चारस्य स्थिति-रभावस्तद्वन्तो नो, किन्तु-गतिरतिकाः-स्वभावाद्गतौ-गमने रतिः -आसक्तिः तद्वन्तः, गतिसमापन्नकाः-साक्षाद्गतिमन्तः ऊर्ध्वमुखकदम्ब (नालिका) पुष्पस्य गोलाकृतिसंस्थानसंस्थितौ योजनसाहस्रिकैस्तापक्षेत्रैः सहस्र संख्याभिः बाह्याभि वैकुर्विकाभिः पर्षद्भिः महताऽऽहतनृत्यगीतवादित्रतन्त्रीतलतालत्रुटितघनमृदङ्गपटुप्रवादितरवेण दिव्यान् अनिर्वचनीयान् तांस्तान् अलौकिकभोगान् भुञ्जन्तो भुञ्जानाः स्वभावतो गतिरतिकैर्बाह्यपरिषद्गतैर्देवैर्वगेन गच्छद्विमानेषु महता-उत्कृष्टतः उत्कर्षवशेन सिंहनादस्य (बोलवत्) कल-कलो यः शब्दस्तेन (बोलो नाम मुखे हस्ताङ्गुलिं निवेश्य महता शब्देन पूत्करणम् तारतारः (सीटी) कलकलः व्याकुलितशब्दसमूहस्तच्छब्देन महत्समुद्रोद्घोषो बोलो भवति) तथा च तद्रवेण

याहिं परिसाहिं' उर्ध्वमुख वाले कदम्ब पुष्प के जैसे आकार वाले अनेक योजन सहस्र प्रमाण युक्त क्षेत्रों में ये भ्रमण करते हैं साथ में इनते बाहिर की विकुर्वित परिषदा के देव रहते हैं 'महया ह्यनट्ट-गीतवादित तंतीतलतालतुडियघणमुङ्गपटुप्पवादितरवेणं' बड़े ठाट वाट से नृत्य करते हुए, गीत गाते हुए, वादित तन्त्री ताल त्रुटित आदि वादित्रों को बजाते हुए-वादित्रों के शब्दों से मानों 'उक्किट्ट सीहणायबोल कलकलसद्देण' ये सिंह की जैसी गर्जना न कर रहे हों इस प्रकार से होकर तथा सीटी बजा २ कर-घनघोर शब्द करते हुए 'दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा' एवं दिव्य भोगभोगों को

स्सियाहिं बाहिरियाहि वेजव्वियाहिं परिसाहिं' उंथा भुज्जमाणा कदम्बना पुष्पेना जेवा आकारवाणा अनेक योजन सहस्रप्रमाणुथी युक्त क्षेत्रेमां ओ जमणु करे छे, तेमज तेनी साथे णडारना विकुर्वित परिषदाना देव रहे छे. 'महयाह्य नट्टगीतवादित तंतीतलतालतुडियघणमुङ्गपटुप्पवादितरवेणं' धणुज ठाठमाठथी नाच करता ओवा, गीतगाता ओवा, वाण्त्र तन्त्री तल ताल त्रुटित विगेरे वाण्त्रो वगाडता ओवा ओ वाण्त्रेना शब्दोथीजण्णे 'उक्किट्टसीहणायबोलकलकल सद्देण' तेओ सिंङना जेवी जण्णे के गर्जनाओ न करता डाय ? ओवी रीते शब्दो करता थका तथा सीटी वगाडी वगाडीने घन घोर शब्दो करता करतां 'दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा' तथा दिव्य ओवा लोग लोगवता थका 'अच्छय

મહતાસમુદ્રવભૂતમિવ મેરુ કુર્વાણા ઇતિ ભાવઃ વિપુલાન્ ભોગભોગાન્ શુશ્રાનાઃ સન્તોઽચ્છમ્ અતીવ નિર્મલજામ્બૂનદમયત્તાદ્રત્ન વહુલત્વાચ્ચ સ્વચ્છં પર્વતરાજં મેરુ પ્રદક્ષિણાવર્તમણ્ડલચારં યથાસ્યાત્ અનુપર્યટન્તિ । ‘તેસિ ણં મંતે ! દેવાણં ઇંદે ચવઈ સે કહમિદાણિં પકરેંતિ, ગોયમા ! તાહે ચત્તારિ પંચ સામાણિયા તં ઠાણં ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહરંતિ જાવ તત્થ અન્ને ઇંદે ઉવવણે ભવઈ’ તેણાં ભદન્ત ! જ્યોતિષ્કદેવાનાં ચન્દ્રાદીનાં મધ્યતો યદા ઇન્દ્રશ્ચયવતે તદા તે જ્યોતિષ્કાઃ ઇદાનીમ્-ઇન્દ્રવિરહકાલે કથં પ્રકુર્વન્તિ ? ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! તદા કાલે ચત્વારઃ પશ્ચ વા સામાનિકા એવ દેવાઃ સંધીભૂય તત્સ્થાનં મહેન્દ્રસ્થાનમુપસંપચ વિભૂષ્ય વિહરન્તિ તદિન્દ્રસ્થાનં પરિપાલયન્તિ, નૈકાકિનઃ કેઽપિ તત્પદં પરિ-પૂરયિતું યતઃ સમર્થાઃ । કિયત્કાલમેષક્રમઃ યાવત્તત્ર સ્થાનેઽન્યઇન્દ્ર ઉપપન્નો ભવતિ । ‘ઇંદદ્દાણેણં મંતે ! કેવઈયં કાલં વિરહિણુવવાણં ? ગોયમા ! જહણ્ણેણં

ભોગતે હુણ ‘અચ્છ પવ્વયરાયં પદાહિણાવત્તમંડલયરં મેરુ અણુપરિય-ડંતિ’ એ સ્વચ્છ, નિર્મલ પર્વતરાજ મેરુ કી મણ્ડલાકાર રૂપ સે પ્રદક્ષિણા ક્રિયા કરતે હૈં । ‘તેસિણં મંતે ! દેવાણં ઇંદે ચવતિ સે કહમિયાણિં પકરેંતિ’ હે ભદન્ત ! જબ ઇનકા ઇન્દ્ર ચવતા હૈં તબ વે જ્યો-તિષ્ક દેવ વ્યા કરતે હૈં ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં ? ‘ગોયમા ! તાહે ચત્તારિ પંચ સામાણિયા દેવા તં ઠાણં ઉવસંપવિજ્જત્તાણં વિહરંતિ’ હે ગૌતમ ! જબ તક વહાં દૂસરા ઇન્દ્ર ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈં તબ તક વહાં કે ૪-૫-સામાનિક દેવ ઉસ ઇન્દ્ર કે સ્થાન પર રહતે હૈં ‘જાવ તત્થ અન્ને ઇંદે ઉવવણે ભવતિ’ ફિર બાદ મેં વહાં અન્ય ઇન્દ્ર ઉત્પન્ન હો જાતા હૈં ‘ઇંદદ્દાણે ણં મંતે ! કેવતિયં કાલં વિરહિતે ઉવવાતેણં’ હે ભદન્ત ! વહ ઇન્દ્ર સ્થાન ઇન્દ્ર કે વિના કિતને કાલ તક રહિત બના રહતા

પવ્વયરાયં પદાહિયા વત્તમંડલયાઈ મેરુ અણુપરિયડંતિ’ એ સ્વચ્છ, નિર્મલ, પર્વત રાજ મેરુની મંડલાકારથી પ્રદક્ષિણા કરતા રહે છે. ‘તેસિણં મંતે ! દેવાણં ઇંદે ચવતિ કહમિયાણિં પકરેંતિ’ હે ભગવન્ ! જ્યારે તેઓના ઇંદ્ર આવે છે, ત્યારે એ જ્યોતિષ્ક દેવો શું કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! તાહે ચત્તારિ પંચ સામાણિયા દેવા તં ઠાણં ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહરંતિ’ હે ગૌતમ ! જ્યાં સુધી ત્યાં બીજો ઇન્દ્ર ઉત્પન્ન થતો નથી ત્યાં સુધીમાં તેઓ ત્યાંના ૪-૫ ચાર પાંચ સામાનિક દેવો એ ઇંદ્રના સ્થાન પર રહે છે. ‘જાવ તત્થ અન્ને ઇંદે ઉવવણે ભવતિ’ અને જ્યારે ત્યાં બીજો ઇંદ્ર ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, ત્યારે એ સામાનિક દેવો તે સ્થાનને છોડી દે છે. ‘ઇંદદ્દાણેણં મંતે ! કેવતિયં કાલં વિરહિતે ઉવવાતેણં’ હે ભગવન્ એ ઇંદ્રનું સ્થાન ઇંદ્ર શિવાણ કેટલા

एकं समयं-उक्कोसेणं छम्मासा' इन्द्रस्थानं खलु भदन्त ! कियन्तं कालम् उपातेन (रिक्तं) विरहितं प्रज्ञप्तम् ? भगवान् ब्रूते-हे गौतम ! जघन्येनैकं समयं यावत्-उत्कर्षेण च पण्मासान् विद्धि ।

मानुषोत्तराद्बहिश्चन्द्रादीनां वर्णनमारभते-

‘बहियाणं भंते ! मणुस्स खेत्तस्स-जे चंदिमसूरियगहनक्खत्ततारारूवां तेणं भंते ! देवा किं उड्ढोववण्णगा-कप्पोववन्नगा-विमाणोववन्नगा-चारोववण्णगा-चारद्विइया-गतिरइया-गइसमावण्णगा ? गोयमा ! तेणं देवा णो उड्ढोववण्णगा णो कप्पोववण्णगा विमाणोववण्णगा, नो चारोववण्णगा, चारद्विइया, नो गइरइया-नो गइसमावण्णगा पक्किट्ठग संठाणसंठिएहिं जोयणसयसाहस्सिएहिं तावक्खेत्तेहिं साहस्सियाहिं य बाहिराहिं वेउव्वियाहिं परिसाहिं महयाहयणट्ठगीयवाइयरवेणं-

हे ‘गोयमा ! जहन्नेणं एकं समयं उक्कोसेणं छम्मासा’ हे गौतम ! वह स्थान कम से कम एक समय तक और ज्यादा से ज्यादा छह मास तक रहित बना रहता है ‘बहियाणं भंते ! मणुस्स खेत्तस्स जं चंदिमसूरिया गहणक्खत्त तारारूवा तेणं भंते ! देवा किं उड्ढोववण्णगा कप्पोववण्णगा विमाणोववण्णगा चारोववण्णगा चारद्वितीया गतिरतिया गतिसमावण्णगा’ हे भदन्त ! मनुष्यक्षेत्र के बाहर के चन्द्र सूर्य ग्रह नक्षत्र और तारा ये सब देव क्या उर्ध्वोपपन्न होते हैं ? या कल्पोपपन्न होते हैं ? या विमानोपपन्न होते हैं या चारोपपन्न होते हैं ? या गतिरहित होते हैं ? या गतिरतिक होते हैं ? या गति समापन्नक होते हैं ? इन पदों का अर्थ पहिले लिख दिया गया है इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं ‘गोयमा ! तेणं देवा णो उड्ढोववण्णगा, नो कप्पोववन्नगा, विमाणो

समय सुधी रहे-छे ? ‘गोयमा ! जहण्णेणं एकं समयं उक्कोसेणं छम्मासा’ हे गौतम ! ओ स्थान ओछामा ओछा ओक समय सुधी अने वधारेमां वधारे छ-मास सुधी इन्द्रादी रक्षित अनेल रहे-छे. ‘बाहियाणं भंते ! मणुस्सखेत्तस्स जं चंदिमसूरिया गक्खत्त तारारूवा तेणं भंते ! देवा किं उड्ढोववण्णगा कप्पोववण्णगा विमाणोववण्णगा चारोववण्णगा चारद्वितीया गतिरतिया गतिसमावण्णगा’ हे भगवन् मनुष्यक्षेत्रनी अहारना सूर्य, चंद्र, ग्रह, नक्षत्र, अने ताराओ आ अधा देवा शु उर्ध्वोपपन्नक होय छे ? अथवा कल्पोपपन्नक होय छे ? के विमानोपपन्नक होय छे ? अथवा चारोपपन्नक होय छे ? के गति विनाना होय छे ? के गति रतिवाणा होय छे ? अथवा गति-समापन्नक होय छे ? आ पहोने अर्थ पहिलां लणवामां आविगयेल छे. आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री गौतमस्वामीने कहे छे-‘गोयमा ! तेणं देवा णो उड्ढोववण्णगा नो कप्पोववण्णगा विमाणोववण्णगा णो

દિવ્વાઈ ભોગભોગાઈં મુંજમાણા સુહલેસ્સા સીયલેસ્સા-મંદલેસ્સા મંદાગ્રવલેસ્સા-
ચિત્તંતરલેસ્સા કૂડાઈવ ઠાણદ્વિયા-અણ્ણોણ સમોગાઢાઈં લેસ્સાઈં તે પપ્પસે સર્વ્વઓ
સમંતા ઓભાસેંતિ' હે મદન્ત ! મનુષ્યક્ષેત્રસ્ય બહિઃ સ્થિતિમન્તઃ खलु ये केचन
चन्द्रसूर्यग्रहनक्षत्रतारारूपास्ते खलु भदन्त ! देवाः किं सौधर्मादि द्वादशभ्यः
ऊर्ध्वोपपन्नाः-कल्पेषु एव तेषु-विमानेषु वा सामान्यतः-उपपन्नाः वा मण्डल-
गत्या परिभ्रमणमाश्रितवन्तः-चारोपपन्नकाः चारस्थितिकाः-गतिरतिकाः साक्षा-
द्वतियुक्ता वा-इति प्रश्नः ? भगवानाह-हे गौतम ! ते प्रश्निता देवाः खलु नो
ऊर्ध्वोपपन्नकाः नो वा कल्पोपपन्नकाः किन्तु-सामान्य विमानजाः, नो चारो-
पपन्नकाः किन्तु चारस्थितिकाः, अतएव नो वा गतिरतिकाः नापि गतिसमा-
पन्नकाः नो साक्षाद्गतिमन्तः, इत्यर्थः, केवलं आयामतो दीर्घा-विस्तरतः
स्तोका-चतुरस्रा च पक्वेष्टका तथा वहिर्मनुष्यक्षेत्रा तेषां तापक्षेत्राणि इत्थंभूतैर-
नेकशतसहस्रत संख्याततापक्षेत्रैः वैकुर्विकाभिर्बाह्याभिः साहस्रिकाभिः पर्षद्भिश्च
सह महताऽऽहतनाट्यगीतवादित्रवेण प्रतिबोधिताः दिव्यभोगभोगान् भुञ्जानाः

વવણ્ણગા, ણો ચારોવવણ્ણગા ચારદ્વિતીયા, ણો ગતિરતિયા નો ગતિ
સમાવન્નગા' વે દેવ ઉર્ધ્વોપપન્ન નહીં હોતે હૈં ન કલ્પોપન્ન હોતે હૈં,
કિન્તુ વિમાનોપપન્ન હોતે હૈં, ચારોપપન્નક નહીં હોતે હૈં સ્થિરગતિ વાલે
હોતે હૈં ગતિ રતિક નહીં હોતે હૈં ઓર ન ગતિ સમાપન્નક હી હોતે
હૈં. 'પક્કિટ્ટગ સંઠાણસંઠિતેહિં જોયણસતસાહસિસિહિં તાવક્કલેત્તેહિં
સાહસિસિયાહિં ય વાહિરાહિં વેઝવિયાહિં પરિસાહિં મહતાહતણદ્દ-
ગીતવાહિયરવેણં દિવ્વાઈં ભોગભોગાઈં મુંજમાણા' પકી હુઈં ઇંટ કે જૈસે
આકાર વાલે એસે લાખોં યોજન તક કા ઇનકા તાપક્ષેત્ર હૈં યે અનેક
હજારોં કી સંખ્યા વાલે વાહ્ય પરિષદા કે દેવોં કે સાથ ૨ બહુત જોર
સે વજાયે ગચે વાદિત્રોં કે શબ્દોં સે નૃત્ય કે શબ્દોં સે ઓર ગીત કે

ચારોવવણ્ણગા, ચારદ્વિતિયા, ણો ગતિરતિયા, ગતિસમાવણ્ણગા, એ દેવો ઉર્ધ્વોપપન્નક
હોતા નથી. તેમજ કલ્પોપપન્નક પણ હોતા નથી. પરંતુ તેઓ વિમાનોપપન્નક હોય
છે? ચારોપપન્નક હોતા નથી. સ્થિર ગતિવાળા હોય છે. 'પક્કિટ્ટગ સંઠાણસંઠિતેહિં
જોયણસતસાહસિસિહિં તાવક્કલેત્તેહિં સાહસિસિયાહિં ય વાહિરાહિં વેઝવિયાહિં પરિસાહિં
મહતાહતનટ્ટગીતવાહિયરવેણં દિવ્વાઈં ભોગભોગાઈં મુંજમાણા' પાકેલી ઇંટના જેવા
આકારવાળા એવા લાખોં યોજન સુધીનું તેમનું તાપ ક્ષેત્ર છે. એ અનેક હજારની
સંખ્યાવાળા આહ્ય પરિષદના દેવોની સાથે સાથે ઘણાજ જોરથી વગાડવામાં આવેલ
વાજાંત્રોના શબ્દોથી નૃત્યના શબ્દોથી અને ગીતના શબ્દોથી બાણે સમુદ્રને વાગ્યા-
લાખો કરતા ન હોય તેમ કરીને દિવ્ય એવા ભોગ ભોગોને ભોગવતા રહે છે.

શુભલેશ્યાઃ શીતલેશ્યાઃ મન્દતેજસઃ (સૂર્યા એવ) મન્દાતપલેશ્યાવન્તઃ પુનશ્ચ
ચન્દ્રાદિત્યાશ્ચિત્રાન્તરલેશ્યાઃ - ચિત્રાર્પિતા ઇવ પર્વતશિખર સંસ્થાનસંસ્થિતાઃ
અન્યોન્યં સમવગાઢ લેશ્યાભિઃ પરસ્પરં વાધિતતેજસસ્તે તે તાંસ્તાન્ પ્રદેશાન્
સર્વતઃ સમન્તાત્ ઉદ્ધોતયન્તિ, તપન્તિ, પ્રભાસન્તે । ‘જયા ણં મંતે ! તેસિં દેવાણં
ઈંદે ચવઈ-સે કહમિદાણિં પકરેઈ ? ગોયમા ! જાવ ચત્તારિ પંચ સામાણિયા તં
ઠાણં ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહરંતિ જાવ તત્થ અણ્ણે ઉવવણ્ણે ભવઈ, ઇંદદ્ધાણે ણં મંતે !
કેવઈયં કાલં વિરહઓ ઉવવાણં ? ગોયમા ! જહન્નેણં એકકં સમયં-ઉક્કોસેણં

શબ્દોં સે માનોં સમુદ્ર કો વાચાલિત કરતે હુએ દિવ્ય ભોગ ભોગોં કો
ભોગતે રહતે હૈં ‘સુહલેસ્સા, સીયલેસ્સા મંદલેસ્સા, મંદાયવલેસ્સા
ચિત્તંતરલેસાગા કૂડા ઇવ ઠાણઢિતા’ ચન્દ્રમા કી અપેક્ષા યે શુભ
લેશ્યા વાલે હૈં મંદલેશ્યા વાલે હૈં ચિત્રાંતર લેશ્યા વાલે અર્થાત્ ચિત્ર
અંતર વાલે ઓર ચિત્ર વિચિત્ર લેશ્યા વાલે હૈં કૂટ કી તરહ યે એક
સ્થાન પર સ્થિત હૈં ‘અણ્ણોણ્ણસમોગાઢાહિં લેસાહિં તે પદેસે સવ્વતો
સમંતા ઓભાસેંતિ, ઉજ્જોવેંતિ, તવંતિ, પભાસેંતિ’ આપસ મેં એક દૂસરે
કે તેજ સે જિનકા તેજ મિશ્રિત હૈં એસી લેશ્યાઓં સે યે ઉન ઉન પ્રદેશોં
કો ચારોં ઓર સે ચમકાતે હૈં, ઉદ્યોતિત કરતે હૈં તપાતે હૈં પ્રકાશિત
કરતે હૈં । ‘જયાણં મંતે ! તેસિં દેવાણં ઇંદે ચયતિ સે કહમિદાણિં પક-
રેંતિ’ હે ભદન્ત ! જબ હનકા ઇન્દ્ર ચવતા હૈં તબ ઉસકે ચિના યે કયા
કરતે હૈં ? ‘ગોયમા ! જાવ ચત્તારિ પંચ સામાણિયા તં ઠાણં ઉવસંપ-
જ્જિત્તાણં વિહરંતિ’ હે ગૌતમ ! યાવત્ જહાં તક વહાં દૂસરા ઇન્દ્ર ઉત્પન્ન

સુહલેસ્સા, સીયલેસ્સા, મંદલેસ્સા ચિત્તંતરલેસાગા કૂંડાઈવ ઠાણઢિતા’ ચંદ્રની
અપેક્ષાએ તેઓ શુભલેશ્યાવાળા છે. શીત લેશ્યાવાળા છે. મંદલેશ્યાવાળા છે.
ચિત્રાંતર લેશ્યાવાળા છે. અર્થાત્ ચિત્ર જેમા ચિત્રેલ છે તેવા અને ચિત્ર વિચિત્ર
લેશ્યાવાળા હોય છે. કૂટની માફક તેઓ એકજ સ્થાન પર રહે છે. ‘અણ્ણાણ્ણ
સમોગાઢાહિં લેસાહિં તે પદેસે સવ્વઓ સમંતા ઓભાસેંતિ ઉજ્જોવેંતિ તવંતિ પભાસેંતિ’
પરસ્પરમાં એક બીજાના તેજની સાથે જેઓને તેજ મળેલ છે, એવા
પ્રકારની લેશ્યાઓથી તેઓ એ પ્રદેશોને ચારે બાજુએથી ચમકાવે છે. ઉદ્યોતિત
કરે છે; તપાવે છે. પ્રકાશિત કરે છે. ‘જયાણં મંતે ! તેસિં દેવાણં ઇંદે ચયતિ સે
કહમિદાણિં પકરેંતિ’ હે ભગવન્ ! જ્યારે તેઓનો ઇંદ્ર ચવે છે. ત્યારે તેના
શિવાય તેઓ શું કરે છે. ‘ગોયમા ! ચત્તારિ પંચ સામાણિયા તં ઠાણં ઉવસંપ-
જ્જિત્તાણં વિહરંતિ’ હે ગૌતમ ! યાવત્ જ્યાં સુધી ત્યાં બીજો ઇંદ્ર ઉત્પન્ન થતો

છમ્માસા' યદા ચ खलु भदन्त ! ज्योतिष्कदेवानान्तेषामिन्द्रश्च्यवति तदा ते तदानीं काले किं प्रकुर्वन्ति ? गौतम ! यावदिन्द्रविरहितः कालस्तावच्चत्वारः पञ्च-
वा देवा सामानिकाः उपपद्य तत्स्थानं विहरन्ति । यावच्च तत्राऽन्य इन्द्र उपपन्नो भवति । इन्द्रस्थानं खलु भदन्त ! कियत्कालमभिव्याप्य विरहोत्पातेन सहितं प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! अल्पाऽल्पकाले नैकं समयं-दीर्घादीर्घेणोत्कर्षतः षण्मासान् विजानीहि इति ॥१००॥

મૂલમ્—પુષ્કરવરણં દીવં પુષ્કરોદે ણામં સમુદ્દે વદ્ટે વલયાગારસંઠાણસંઠિણ જાવ સંપરિક્ષિત્તાણં ચિટ્ટુઙ્ગ । પુષ્કર-
રોદેણં ભંતે ! સમુદ્દે કેવદ્ધયં ચક્કવાલવિક્કલંભેણં કેવદ્ધયં પરિ-
ક્કલેવેણં પણ્ણત્તે ? ગોયમા ! સંઘેજ્જાઙ્ગ જોયણસયસહસ્સાઙ્ગ પરિક્કલેવેણં
ચક્કવાલવિક્કલંભેણં સંઘેજ્જાઙ્ગ જોયણસયસહસ્સાઙ્ગ પરિક્કલેવેણં
પણ્ણત્તે । પુષ્કરોદસ્સ ણં ભંતે ! સમુદ્દસ્સ કદ્દ દારા પન્નત્તા ?
ગોયમા ! ચત્તારિ દારા પન્નત્તા તહેવ સઠ્ઠવં પુષ્કરોદ સમુદ્દ-
પુરત્થિમપેરંતે વરુણવરદીવપુરત્થિમદ્ધસ્સ પચ્ચત્થિમેણં એત્થ ણં
પુષ્કરોદસ્સ વિજણે ણામં દારે પન્નત્તે, એવં સેસાણ વિ । દારં
તરંમિ સંઘેજ્જાઙ્ગ જોયણસયસહસ્સાઙ્ગ અવાહાણે અંતરે પન્નત્તે ।
પણ્ણસા જીવા ય તહેવ । સે કેણટ્ટેણં ભંતે ! એવં વુચ્છદ્ધિ ? પુષ્કર-

नहीं होता है वहाँ तक चार या पांच सामानिक देव उस स्थान पर इन्द्र के इन्चार्ज बनकर उनकी संभाल करते रहते हैं 'इंदुवाणे णं भंते ! केवदियं कालं विरहओ उववातेणं' हे भदन्त ! इनके इन्द्र का स्थान कब तक खाली रहता है ? 'गोयमा ! जहण्णेणं एकं समयं उक्को-
सेणं छम्मासा' हे गौतम ! इनके इन्द्र का स्थान कम से कम एक समय तक और अधिक से अधिक ६ महीने तक खली रहता है ॥सू० १००॥

નથી. ત્યાં સુધી ચાર કે પાંચ સામાનિક દેવોએ સ્થાન પર ઇન્દ્રના જે ઇન્ચાર્જ બનીને તેમની સંભાળ રાખે છે. 'ઇન્દુવાણે ભંતે ! કેવદિયં કાલં વિરહો ઉવવા-
તેણં' હે ભગવન્ ! તેમના ઇન્દ્રનું એ સ્થાન ક્યાં સુધી ખાલી રહે છે ? 'ગોયમા !
જહણ્ણેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં છમ્માસા' હે ગૌતમ ! તેમના ઇન્દ્રનું એ સ્થાન
ઓછામાં ઓછું એક સમય સુધી અને વધારેમાં વધારે ૬ છ મહિના સુધી
ઇન્દ્ર વિનાનું ખાલી રહે છે. ॥ સૂ. ૧૦૦ ॥

पएसा जीवा य तहेव । से केणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चइ पुक्ख-
 रोदे समुद्दे ? गोयमा ! पुक्खरोदस्स णं समुद्दस्स उदए अच्छे
 पत्थे जच्चे तणुए फलिह वण्णाभे पगइए उदगरसेणं सिरिधर
 सिरिधरप्पभाय दो देवा जाव महड्डिया पलिओवमट्ठिइया परि-
 वसंति से एएणट्टेणं जाव णिच्चे । पुक्खरोदेणं भंते ! समुद्दे
 केवइया चंदा पभासिंसु वा ३ संखेज्जा चंदा पभासिंसु वा ३
 जाव तारागणकोडीकोडे उ सोभेंसु वा ३ । पुक्खरोदेणं समुद्दे
 वरुणवरेणं दीवे णं संपरि० वट्टे वलयागारे जाव चिट्ठइ, तहेव
 समयचक्रवाल संठिए केवइयं चक्रवालविकखंभेणं ? केवइयं
 परिकखेवेणं पन्नत्ते ? गोयमा ! संखिज्जाइं जोयणसयसहस्साइं
 चक्रवालविकखंभेणं, संखेज्जाइं जोयणसयसहस्साइं परिकखेवेणं
 पन्नत्ते । पउमवरवेइया वणसंड वण्णओ दारंतरं पएसा जीवा
 तहेव सव्वं । से केणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चइ वरुणवरे दीवे० २ ?
 गोयमा ! वरुणवरेणं दीवे तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं बहूओ
 खुड्ढाखुड्ढीयाओ जाव बिलपंतीयाओ अच्छाओ पत्तेयं २, पउम-
 वरवेइया परिकखत्ते वणसंडपरिकखत्ते वारुणिवरोदगपरिहत्थाओ
 पासाईयाओ ४ तासु णं खुड्ढा खुड्ढियासु जाव बिलपंतियासु
 बहवे उप्पायपव्वया जाव खडहडगा सव्वफलिहामया अच्छा
 तहेव वरुण वरुणप्पभाय एत्थ दो देवा महड्डिया परिवसंति,
 से तेणट्टेणं जाव णिच्चे । जोइसं सव्वं संखेज्जएणं जाव तारा-
 गण कोडिकोडीओ । वरुणवरणं दीवं वरुणोदे णामं समुद्दे
 वलयागारसंठाणसंठिए जाव चिट्ठंति । समचक्र विसमचक्र
 वि० तहेव सव्वं भाणियव्वं विकखंभपरिकखेवो संखिज्जाइं
 जोयणसहस्साइं दारंतरं च पउमवरवणसंडे पएसा० जीवा
 अट्ठो ? गोयणा ! वरुणोदस्स णं समुद्दस्स उदगे से जहा नामए
 चंदप्पभाइ वा—मणिसिलागाइ वा वरसीधुवरवारुणीइ वा पत्ता-

सवेइ वा पुष्पासवेइ वा चोयासवेइ वा फलासवेइ वा महुमे-
रएइ वा जाइप्पसन्नाइ वा खज्जूरसारेइ वा मुदियासारेइ वा
कापिसायणाइ वा सुपक्खोयरसेइ वा पभूतसंभारसंचितापोस-
माससयभिसयजोगवत्तिता निरुवहतविसिट्ठिदिन्नकालोवयारा
सुधोया उक्कोसगमयपत्ता अट्ठपिट्ठपुट्ठा (पिट्ठ निट्ठिज्जा) मुखइं-
तवरकिमदिण्णकदमा कोपसन्ना अच्छा वरवारुणी अतिरसा-
जंबूफलपुट्ठवन्ना सुजायाईसि उट्ठावलंबिणी अहियमधुरपेज्जा
ईसासिरत्तणेत्ता कोमलकवोलकरणी जाव आसाइया विसइया
अणिहुय संलावकरणहरिस पीइजणणी संतो सतत बिंबोक्कहाव
बिम्भमविलासवेल्लहलगमणकरणी विरणमधिय सत्तजणणी य
होइ संगाम देसकाले कयरणसमरपसरकरणी कढियाण विज्जुय
पइहय हिययाण, मउयकरणी य होइ, उववेसिया समाणा
गतिं खलावेइ य सयलंमि वि सुभास वुप्पालियां समरभग्ग-
वण्णो सहयार सुरभिरस दीविया सुगंधा आसायणिज्जा
विसायणिज्जा पीणणिज्जा दप्पणिज्जा मयणिज्जा सव्विदिय-
गाय पल्हायणिज्जा आसला मासला पेसला ईसीओट्ठावलं-
बिणी, ईसी तंबच्छिकरणी ईसीवोच्छेया कडुया वण्णेणं उववेया
गंधेणं उववेया रसेणं उववेया फासेणं उववेया, भवे एया
रूवे सिया ? गोयमा ! नो इणट्ठे समट्ठे, वारुणस्स णं समुदस्स
उदए एत्तो इट्ठतरे जाव उदए । से तेणट्ठेणं एवं वुच्चइ० तत्थ
णं वारुणि वारुण कंता देवा महड्डिया जाव परिवसंति से
एएणट्ठेणं जाव णिच्चे सव्वं जोइस संखिज्जे केणनायव्वं वारुण
वरुणं दीवे कइ चंदा पभासिसु वा ३ ॥ सू० १०१ ॥

छाया-पुष्करवरं खलु द्वीपं पुष्करोदो नाम समुद्रो वृत्तो वलयाकारसंस्थान-
संस्थितः यावत् संपरिक्षिप्य खलु तिष्ठति । पुष्करोदः खलु भूदन्त समुद्रः
क्रियत् चक्रवालविष्कम्भेण-क्रियत् परिक्षेपेण प्रज्ञप्तः ? गौतम ! संख्येयानि

योजनशतसहस्राणि चक्रवाल विष्कम्भेण संख्येयानि योजनशतसहस्राणि परिक्षेपेण प्रज्ञप्तः । पुष्करोदस्य खलु भदन्त समुद्रस्य कति द्वाराणि प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! चत्वारि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि तथैव सर्वं पुष्करोदसमुद्रस्य पूर्वपर्यन्ते वरुणवरद्वीप पूर्वार्धस्य पश्चिमेन अत्र खलु पुष्करोदस्य विजयं नाम द्वारं प्रज्ञप्तम् एवं शेषाणमपि । द्वारान्तरे संख्येयानि योजनशतसहस्राणि अवाधयाऽन्तरं प्रज्ञप्तम् प्रदेशाः जीवाश्च तथैव । तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते पुष्करोदः समुद्रः २ । गौतम ! पुष्करोदस्य खलु समुद्रस्योदकमच्छं पत्थ्यं जातं तनुकं स्फटिकवर्णाभम् प्रकृत्योदकरसेन-
-श्रीधर-श्रीप्रभौ च द्वौ देवौ यावन्महर्द्धिकौ यावत्पल्योपमस्थितिकौ परिवसतः, तत्तेनार्थेन गौतम ! यावन्नित्यः पुष्करोदे खलु भदन्त ! समुद्रे कियन्तश्चन्द्राः प्रभासितवन्तः ३ वा संख्येयाश्चन्द्राः प्रभासितवन्तः ३ यावत्तारागणकोटीकोटयो-
-ऽशोभन्त वा ३ । पुष्करोदः खलु समुद्रो वरुणवरेण द्वीपेन संपरिक्षिप्तः वृत्तो-
-बलयाकारो यावत्तिष्ठति । तथैव समचक्रवालसंस्थितः कियता चक्रवालविष्कम्भेण कियता परिक्षेपेण प्रज्ञप्तः ? गौतम ! संख्येयानि योजनशतसहस्राणि चक्रवाल-
-विष्कम्भेण संख्येयानि योजनशतसहस्राणि परिक्षेपेण प्रज्ञप्तः, पद्मवरवेदिका-
-वनपण्डवर्णकः द्वारान्तरप्रदेशाः जीवाः तथैव सर्वम् । तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमु-
-च्यते वरुणवरो द्वीपः २ । गौतम ! वरुणवरे खलु द्वीपे तत्र देशे तत्र तत्र बह्व्यः
-क्षुद्राः क्षुल्लिकाः यावद् विलपन्तयोऽच्छाः प्रत्येकं २ पद्मवरवेदिकया परिक्षिप्ताः
-वनपण्डवारुणिवरोदक प्रतिहस्ताः प्रासादिकाः ४ तासु तासु खलु क्षुद्रा क्षुद्रिकासु
-यावद् बिलपन्त्रितकासु बहव उपपात पर्वताः यावत् खड्गखडगाः सर्वस्फटिक-
-मयाः अच्छाः तथैव-वरुण १-वरुणप्रभौ-२ चाऽत्र द्वौ देवौ महर्द्धिकौ परिवसतः,
-तत्तेनार्थेन यावन्नित्यः । ज्योतिषं सर्वं संख्येयकेन यावत्तारागण कोटीकोटयः ।
-वरुणवरं खलु द्वीपं वरुणोदो नाम समुद्रो वृत्तो बलयाकार यावत्तिष्ठति, समचक्र-
-वाल विषमचक्रवाल तथैव सर्वं भणितव्यम् विष्कम्भ-परिक्षेपौ संख्येयानि योजन-
-सहस्राणि द्वारान्तरं च पद्मवरवनपण्डप्रदेशाः जीवाः अर्थो गौतम ! वारुणोद-
-कस्य खलु समुद्रस्योदकम् स यथा नामकः चन्द्रप्रभा इति वा मणिशलाकेति वा
-वरसीधु-वरवारुणीति वा पत्रासव इति वा, पुष्पासव इति वा, चोयासव इति वा
-फलासव इति वा, मधु-मेरक इति वा, जाति प्रसन्ना इति वा, खर्जूरसार इति
-वा, मृद्वीकासार इति वा, कापिशयनमिति वा, सुपक्वक्षोदरस इति वा, प्रभूत
-संभार संचितेति वा, पौषमास शतभिषक् योगवर्तितानि रुपहतविशिष्ट दत्तकालो-
-पचारा सुधौता उत्कृष्टमदप्राप्ता अष्ट पिष्ट निष्ठिता पुष्टा मुखायित वरदन्तकईस-
-कोपपन्ना अच्छा वरवारुणी अतिरसा-जम्बूफलपुष्टवर्णा सुजाता ईषदोष्ठावलंबिनी
-अधिकमधुरपेया ईषदसिरक्तेनेत्राकोमलकपोल करणी यावत् आस्वादिता विस्वा-

દિતા અલિ કુલસંલાપકરણહર્ષપ્રીતિ જનની, સન્તોષ તતવિમ્બોક (સ્ત્રી શ્રુદ્ધગાર-
ચેષ્ટા) હાવ (મુખવિકાર વિશેષ) વિભ્રમ વિલાસ (વેલ્લહલ)-મૃદુગમનકરણી,
વિરમણાધિક સત્ત્વ જનની ચ ભવતિ સદ્ગ્રામદેશકાલે કૃતરણસમરપ્રસરકરણી,
વ્યથિતાનાં વિદ્યુત્પ્રહતહૃદયાનાં મૃદુકકરણી ચ ભવતિ, ઉપવિષ્ટા સતી ગતિ
સ્થલયતિ ચ, સકલેઽપિ સુહાસ્યોત્પાદિકા, સમરભગ્નવનસહકાર સુરભિ રસ-
દીપિકા સુગન્ધા આસ્વાદનીયા વિસ્વાદનીયા પ્રીતનીયા દર્પણીયા મદનીયા
સર્વેન્દ્રિયગાત્ર પ્રહ્લાદનીયા આસલા માંસલા પેસલા (ઈપદોષ્ટાવલમ્બિની ઈપતા-
મ્રાક્ષિકરણી ઈપદ્ વ્યવચ્છેદે કટુકા) વર્ણેન ઉપપેતા ગન્ધેન ઉપપેતા રસેન ઉપપેતા
સ્પર્શેન ઉપપેતા, ભવેદેતાવદ્રૂપં સ્યાત્? ગૌતમ ! નાયમર્થઃ સમર્થઃ, વારુણસ્ય ધ્રુવ
સમુદ્રસ્ય ઉદકમ્ ઇત ઇષ્ટતરં યાવદ્ ઉદકમ્ । તદ્ એતેનાર્થેન એવમુચ્યતે-વરુણોદઃ
સમુદ્રઃ ઇતિ । તત્ર ધ્રુવ વારુણિ વારુણકાન્તૌ દેવૌ મહર્દિકૌ૦ યાવત્ પરિવસતઃ,
તદ્ એતેનાર્થેન યાવન્નિત્યમ્, સર્વં જ્યોતિષ્કં સંરુચ્યેયમિતિ જ્ઞાતવ્યમ્ । વારુણવરે
ધ્રુવે કતિ ચન્દ્રાઃ પ્રભાસન્ત-પ્રભાસન્તે-પ્રભાસિષ્યન્તે ॥સૂ. ૧૦૧॥

ટીકા-‘પુષ્કરવરણં દીવં-પુષ્કરોદે ણામં સમુદ્દે વદ્દે વલયાગારસંઠાણ
સંઠિઁ જાવ સંપરિક્ષિત્તાણં ચિદ્વદ્’ પુષ્કરવરનામકો દ્વીપ આસ્તે, યં દ્વીપં
પુષ્કરો નામ સમુદ્રઃ સ ચોદધિઃ વૃત્તઃ વલયાકારવત્સંસ્થાનેન સંસ્થિતઃ સર્વતઃ
સમન્તાત્ સંપરિક્ષિપ્ય-વેષ્ટયિત્વા ધ્રુવ તિષ્ઠતિ । ‘પુષ્કરોદેણં મંતે ! સમુદ્દે કિં
સમચક્રવાલસંઠિઁ-વિસમચક્રવાલસંઠિઁ’ હે મદન્ત ! પુષ્કરોદોહિ સમુદ્રઃ
સમચક્રવાલસ્ય-વિપમચક્રવાલસ્ય વા સંસ્થાનેન સંસ્થિતઃ કિમ્ ? મગવાનાહ-

‘પુષ્કરવરણં દીવં પુષ્કરોદે ણામં સમુદ્દે વદ્દે વલયાગાર સંઠાણ-
સંઠિતે’-ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ-ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ-હે મદન્ત ! પુષ્કરવર
દ્વીપ કો પુષ્કરોદ નામ કા સમુદ્ર ચારોં ઓર સે ઘેરે હુએ હૈ યહ સમુદ્ર
ગોલ હૈ ઓર વલયાકાર સંસ્થાન વાલા હૈ સો ‘પુષ્કરોદેણં મંતે !
સમુદ્દે કેવતિયં ચક્રવાલવિક્ષંભેણં કેવતિયં પરિક્ષેવેણં પળ્લસે’ હસ
પુષ્કરોદ સમુદ્ર કા હે મદન્ત ! ચક્રવાલવિક્ષંભ કિતના હૈ ઓર પરિ-

‘પુષ્કરવરણં દીવં પુષ્કરોદે ણામં સમુદ્દે વદ્દે વલયાગાર સંઠાણ સંઠિતે’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે હે ભગવન્ પુષ્કરવર
દ્વીપને પુષ્કરવરોદ નામના સમુદ્રે ચારે બાજુથી ઘેરેલ છે અને એ સમુદ્ર ગોળ
છે. તથા વલયનો જેવો ગોળ આકાર હોય છે તેવા આકારવાળા સંસ્થાન વાળો
છે. તે ‘પુષ્કરોદેણં મંતે ! સમુદ્દે કેવતિયં ચક્રવાલવિક્ષંભેણં પળ્લસે’ હે ભગવન્ આ
પુષ્કરવરોદ સમુદ્રનો ચક્રવાલ વિક્ષંભ કેટલો છે ? અને તેનો પરિક્ષેપ કેટલો

‘ગોયમા ! સમચક્કવાલસંઠાણસંઠિણ નો વિસમચક્કવાલસંઠાણસંઠિણ’ હે ગૌતમ ! વિષમેણ નો, કિન્તુ સમેનૈવ ચક્કવાલસંસ્થાનેન સંસ્થિતઃ । સમ્પ્રતિ વિષ્કમ્ભાદિ પ્રતિપાદનાર્યમાહ-‘પુક્કરોદેણં મંતે ! સમુદ્દે કેવદ્યં ચક્કવાલ વિક્કલંભેણં કેવયં પરિક્કલેવેણં પન્નત્તે-ગોયમા ! સંલેજ્જાઈં જોયણસયસહસ્સાઈં ચક્કવાલવિક્કલંભેણં સંલેજ્જાઈં જોયણસયસહસ્સાઈં પરિક્કલેવેણં પન્નત્તે’ પુક્કરોદઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! સમુદ્દઃ કિયચ્ચક્કવાલ વિષ્કમ્ભેણ, કિયત્પરિક્ષેપેણ ચ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? इति गौतमेन प्रश्ने कृते भगवानाह-गौतम ! संख्येयानि योजनशतसहस्राणि चक्रवालविष्कम्भेण संख्येयानि योजनशतसहस्राणि परिक्षेपेण-अर्थात् संख्यात योजनशतसहस्राणि चक्रवालस्य विष्कम्भपरिक्षेपाभ्यामुभाभ्यामपि प्रज्ञप्तः । अयं समुद्रः पुष्करोद एकया पद्मवरवेदिकया अष्ट योजनोच्छ्रय जगत्पु-परि भाविन्या एकेन वनपण्डेन च सर्वतः० संपरिक्षिप्तः, अनयोर्वर्णनमत्र जम्बू-द्वीपगतवत्करणीयम् । ‘पुक्कરોદસ્સ ણં મંતે ! સમુદ્દસ્સ કદ્દ દારા પન્નત્તા ? ગોયમા ! ચત્તારિ દારા પન્નત્તા’ હે મદન્ત ! પુક્કરોદ સમુદ્દસ્ય સ્વલ્લ દ્વારાણિ કતિ ? ગૌતમ ! ચત્વારિ વિજય વૈજયન્તં-જયન્તાપરાજિતાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ, ‘તદેવ

ક્ષેપ કિતના હૈ ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! संलेज्जाईं जौयण-सयसहस्साईं चक्कवालविक्कलंभेणं संलेज्जाईं जौयणसयसहस्साईं परिक्षेपेणं’ हे गौतम ! इसका चक्रवाल विष्कम्भ संख्यात लाख योजनों का है और विष्कम्भ भी इसका संख्यात लाख योजनों का है ‘पुक्क-रोदस्स णं समुद्दस्स कति दारा पणत्ता’ हें मदन्त ! इस पुष्करोद समुद्र के कितने द्वार कहे गये हैं ? ‘गोयमा ! चत्तारि दारा पणत्ता’ हे गौतम ! इस पुष्करोद समुद्र के चार द्वार कहे गये हैं । ‘तदेव सव्वं पुक्करोद समुद्द पुरत्थिमपेरंतं वरुणवरदीव पुरत्थिमद्धस्स पच्च-त्थिमेणं एत्थ णं पुक्करोदस्स विजए नामं दारे पणत्ते’ इस सम्बन्ध में कथन जैसा कि पहिले किया जा चुका है वैसा ही वह यहाँ पर

છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સંલેજ્જાઈં જોયણસય-સહસ્સાઈં ચક્કવાલ વિક્કલંભેણં સંલેજ્જાઈં જોયણસયસહસ્સાઈં પરિક્કલેવેણં’ હે ગૌતમ ! તેનો ચક્કવાલ વિષ્કંભ સંખ્યાત લાખ યોજનનો છે. અને તેનો વિષ્કંભ પણ સંખ્યાત લાખ યોજનોનો છે. ‘પુક્કરોદસ્સ ણં સમુદ્દસ્સ કતિ દારા પણત્તા’ હે ભગવન્ ! આ પુક્કરોદ સમુદ્દના કેટલા દારો કહ્યા છે ? ‘ગોયમા ! ચત્તારિ દારા પણત્તા’ હે ગૌતમ ! પુક્કરોદ સમુદ્દના ચાર દારો કહેવામાં આવેલા છે. ‘તદેવ સવ્વં પુક્કરોદસમુદ્દ પુરત્થિમપેરંતં વરુણવર દીવ પુરત્થિમદ્દસ્સ પચ્ચત્થિ-મેણં એત્થં પુક્કરોદસ્સ વિજએ નામં દારે પણત્તે’ આ વિષય સંબંધિતું વિશેષ કથન પહેલાં કહેવામાં આવી ગયેલ છે. એજ પ્રમાણેનું તે અહીંયાં પણ સમજી

સર્વં' તથૈવ સર્વમ્, ક્વ ભદન્ત ! પુષ્કરોદસમુદ્રસ્ય વિજયં નામ દ્વારમ્ ? ભગવા-
નાહ-ગૌતમ ! 'પુષ્કરોદ સમુદ્રં પુરત્થિમપેરંતે અરુણવરદીવપુરત્થિમદ્ધસ્સ પચ્ચ-
ત્થિમેણં-એત્થ ણં પુષ્કરોદસ્સ વિજયે ણામં દારે પન્નત્તે' પુષ્કરોદસમુદ્ર પૂર્વાર્ધ-
પર્યન્તે-અરુણદ્વીપપૂર્વાર્ધસ્ય પશ્ચિમાયામ્-અત્ર સ્વલુ પુષ્કરોદસમુદ્રસ્ય વિજયં
નામ દ્વારમ્ પ્રજ્ઞપ્તમ્ । 'એવં સેસાણ વિ' એવમેવ શેપાણામપિ-જંબૂદ્વીપગત દ્વારત્ર-
યાણાં યથાસ્થિતાનાં વર્ણનમ્ । નવરં રાજધાની-અન્ય પુષ્કરોદસમુદ્રે । તથાહિ-
ક્વ સ્વલુ ભદન્ત ! પુષ્કરોદસમુદ્રસ્ય વૈજયન્ત નામ દ્વારં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? ભગવાનાહ-
ગૌતમ ! પુષ્કરોદસમુદ્રસ્ય દક્ષિણ પર્યન્તે-અરુણવરદ્વીપ દક્ષિણાર્ધસ્ય ઉત્તરતોડત્ર
પુષ્કરોદસમુદ્રસ્ય વૈજયન્તં નામ દ્વારં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । ક્વ સ્વલુ ભદન્ત ! પુષ્કરોદ
સમુદ્રસ્ય જયન્તં નામ દ્વારં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! પુષ્કરોદસમુદ્રસ્ય
પશ્ચિમ પર્યન્તે-અરુણવરદ્વીપ પશ્ચિમાર્ધસ્ય પૂર્વતોડત્ર પુષ્કરોદસમુદ્રસ્ય જયન્તં નામ
દ્વારં પ્રજ્ઞપ્તમ્ તદપિ જંબૂદ્વીપગતજયન્તદ્વારવત્ રાજધાની અન્યસ્મિન્ પુષ્કરોદ

ભી હૈ-તથા ચ ઉન દ્વારોં કે નામ યે હૈં-વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત ઓર
અપરાજિત હન મેં જો પુષ્કરોદ સમુદ્ર કા વિજયદ્વાર હૈ વહ પુષ્કરો-
દધિ કે પૂર્વાર્ધ કે અન્ત મેં અરુણવર દ્વીપ કે પૂર્વાર્ધ કી પશ્ચિમદિશા
મેં પુષ્કરોદક કા વિજય નામકા દ્વાર હૈ હસકા ઓર સબ વર્ણન
જંબૂદ્વીપ કે વિજયદ્વાર કે હી જૈસા હૈ હસી તરહ સે જબ એસા ગૌતમ
ને પૂછા કિ હે ભદન્ત ! પુષ્કરોદ સમુદ્ર કા વૈજયન્તદ્વાર કહાં પર હૈ ?
તો હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ ને એસા કહા કિ પુષ્કરોદ સમુદ્ર કે દક્ષિ-
ણાન્ત મેં અરુણવરદ્વીપ કે દક્ષિણાર્ધ કે ઉત્તર મેં પુષ્કરોદ સમુદ્ર કા
વૈજયન્તદ્વાર હૈ । પુષ્કરોદસમુદ્ર કો જયન્ત દ્વાર કહાં પર હૈ ? તો હસ
કે ઉત્તર મેં 'પુષ્કરોદસમુદ્ર કે પશ્ચિમાન્ત મેં અરુણવર દ્વીપ કે પશ્ચિ-

લેવુ'. જેમકે એ દ્વારેના નામે આ પ્રમાણે છે.-વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત અને
અપરાજિત તેમાં જે પુષ્કરોદ સમુદ્રનું વિજય દ્વાર છે, તે પુષ્કરોદધિના પૂર્વાર્ધ-
ના અંતમાં અરુણવર દ્વીપની પૂર્વાર્ધની પશ્ચિમ દિશામાં પુષ્કરોદ સમુદ્રનું
વિજય નામનું દ્વાર આવેલ છે. આ દ્વાર સંબંધી બાકીનું બીજું તમામ
વર્ણન જંબૂદ્વીપના વિજય દ્વારના વર્ણન પ્રમાણેજ છે. એજ પ્રમાણે ગૌતમ
સ્વામીએ જ્યારે એવું પૂછ્યું કે-હે ભગવન્ ! પુષ્કરોદ સમુદ્રનું વૈજયન્ત
નામનું દ્વાર ક્યાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ એવું કહ્યું કે-
પુષ્કરોદ સમુદ્રના દક્ષિણાન્તમાં અરુણવર દ્વીપના દક્ષિણાર્ધની ઉત્તરમાં પુષ્કરોદ
સમુદ્રનું વૈજયન્ત નામનું દ્વાર આવેલ છે. હે ભગવન્ ! પુષ્કરોદ સમુદ્રનું
જયન્ત નામનું દ્વાર ક્યાં આવેલ છે ? તેના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે

સમુદ્રે । ક્વ ચ્છલુ ભદન્ત ! પુષ્કરોદસમુદ્રસ્યાપરાજિતં નામ દ્વારં પ્રજ્ઞસમ્ ?
 ભગવાનાહ-ગૌતમ ! પુષ્કરોદસમુદ્રસ્યોત્તરપર્યન્તેઽરુણવરદ્વીપસ્ય દક્ષિણતોઽન્ત્ર-
 પુષ્કરોદસમુદ્રસ્યાપરાજિતં નામ દ્વારં પ્રજ્ઞસમ્, એતદપિ જમ્બૂદ્વીપગતાપરાજિતદ્વાર-
 વદ્ વક્તવ્યમ્, નવરં રાજધાનીં અન્યસ્મિન્ પુષ્કરોદસમુદ્રે ॥ ‘દારંતરંમિ સંખેજ્જાઈ
 જોયણસયસહસ્સાઈ’ અવાહાણ અંતરે પન્નત્તે ? પણ્સા જીવાં ચ તહેવ’ પુષ્કરોદ-
 સમુદ્રદ્વારસ્ય દ્વારસ્યાઽવાધગત્યા પારસ્પરિકર્મન્તરં સંખયેયયોજનશતસહસ્રાણિ,
 પ્રદેશાઃ જીવાશ્ચ સમુદ્રપ્રદેશદ્વીપં સ્પૃષ્ટા અપિ સ્વસ્યૈવ, પુષ્કરોદસમુદ્રે મૃતા
 જીવાઃ પુનસ્તત્રૈવાઽન્યત્રાપ્યુત્પન્નન્તે ? નાઽત્ર નિયમઃ કર્મગતેર્વૈલક્ષણ્યાત્ ‘સે
 કેળદ્દેણં મંતે’ એવં વુચ્ચઈ પુક્કરોદે સમુદ્દે ॥ ગોયમા ! પુક્કરોદસ્સ ણં સમુદ્દસ્સ

માર્થ કે પૂર્વ મેં પુષ્કરોદસમુદ્ર કા જયન્ત દ્વાર હૈ રાજધાની અન્ય
 પુષ્કરોદ સમુદ્ર મેં હૈ પુષ્કરોદસમુદ્ર કા અપરાજિત દ્વાર પુષ્કરોદસમુદ્ર
 કે ઉત્તરાન્ત મેં અરુણવરદ્વીપ કી દક્ષિણદિશા મેં પુષ્કરોદસમુદ્ર કા
 અપરાજિત દ્વાર હૈ । इन सब द्वारों का समस्त वर्णन जम्बूद्वीपगत
 वैजयन्तादि द्वारों के जैसा ही है । इन सब की राजधानियां अन्य पुष्क-
 रोद समुद्र में है ‘दारंतरंमि संखेज्जाई जोयणसयसहस्साई’ अवाहाए
 अंतरे पण्णत्ते’ संख्यांत लाख योजनों का इन सब द्वारों का आपस में
 अन्तरं हें पुष्करंवर समुद्र के प्रदेश अरुणवरद्वीप को छूने पर भी
 उसी के कहे गये हैं वहां पर मरे हुए जीव वहां पर भी उत्पन्न होते
 हैं और अन्यत्र भी उत्पन्न हो जाते हैं ऐसा नियम नहीं है कि वे
 यहीं पर उत्पन्न हो ‘से केणद्वेणं मंते ! एवं वुच्चइ पुक्करोदे समुद्दे’

હે ગૌતમ ! પુષ્કરોદ સમુદ્રની પશ્ચિમાન્તમાં અરુણવર દ્વીપમાં પશ્ચિમાર્ધની
 પૂર્વાર્ધમાં પુષ્કરોદ સમુદ્રનું જયન્ત નામનું દ્વાર આવેલ છે. તેની રાજધાની
 બીજા પુષ્કરોદ સમુદ્રમાં છે. પુષ્કરોદ સમુદ્રનું અપરાજિત નામનું દ્વાર પુષ્કરોદ
 સમુદ્રની ઉત્તરના અંતમાં અરુણવર દ્વીપની દક્ષિણ દિશામાં પુષ્કરોદ સમુદ્રનું
 અપરાજિત દ્વાર આવેલ છે. આ બધાજ દ્વારોનું સઘળું કથન જંબૂદ્વીપના
 વર્ણનમાં વર્ણવેલ વૈજયન્ત વિગેરે દ્વારોના કથન પ્રમાણે છે. આ બધાની રાજ-
 ધાનીયો અન્ય પુષ્કરોદ સમુદ્રમાં છે. ‘દારંતરંમિ સંખેજ્જાઈ જોયણસયસહસ્સાઈ
 અવાહાણ અંતરે પણ્ણત્તે’ આ બધા દ્વારોનું પરસ્પરનું અંતર સંખ્યાત લાખ
 યોજનનું થાય છે. પુષ્કરવર સમુદ્રના પ્રદેશ અરુણવર દ્વીપને સ્પર્શેલા હોવા
 છતાં પણ પુષ્કરવર સમુદ્રનાજ કહ્યા છે. ત્યાં મરેલાં જીવો ત્યાં પણ ઉત્પન્ન
 થાય છે, અને બીજે પણ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. એવો કેઈ નિયમ નથી કે
 ત્યાં મરેલ ત્યાંજ ઉત્પન્ન થાય ‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ પુક્કરોદે સમુદ્દે
 સમુદ્દે ૨’ હે ભગવન્ ! આ સમુદ્રનું નામ પુષ્કરોદ સમુદ્ર એ પ્રમાણે શા

ઉદગે અચ્છે પથ્થે જચ્ચે તણુણ ફલિયવણ્ણામે પગતીણ ઉદગરસં સિરિધર સિરિપ્પ-
માય દો દેવા મહિહિયા જાવ પલિઓમદ્દિયા પરિવસંતિ'

પુષ્કરોદનામ્નિ હેતું પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત ! તત્કેનાર્થેન પુષ્કરોદઃ સમુદ્ર

એવ મુચ્યતે-ભગવાનાહ-પુષ્કરોદસમુદ્રસ્ય હિ ઉદકમ્ અચ્છં-પથ્યં જાત્યં
નો વિજાતિમત્-તતુકં સ્ફટિકવર્ણાભમ્-પ્રકૃત્યા ઉદકરસમ્ પ્રજ્ઞપ્તમ્, શ્રીધર-
—શ્રીપ્રભૌ દ્વૌ ચ મહર્દિકૌ યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિકૌ દેવાવત્ર પરિવસતઃ ગ્રહ-
—નક્ષત્રપરિવારવચ્ચન્દ્રસૂર્યાભ્યાં ગમનમિવાઽમૂખ્યાં સ્વસ્વપરિવારસમન્વિતાભ્યાં દેવા-
—ભ્યામત્રત્યમુદકમવભાસતેઽતઃ પુષ્કરોદઃ સમુદ્રઃ ૦ ૨ પુષ્કરમિવોદકં યસ્યાસૌ

હે ભદન્ત ! इसका नाम पुष्करोद समुद्र ऐसा किस कारण से हुआ
है ? 'गोयमा ! पुक्खरोदस्स णं समुद्दस्स उदगे अच्छे, पथ्थे जच्चे
तणुए फलिह वण्णामे पगतीए उदगरसेणं' हे गौतम ! पुष्करोदसमुद्र
का उदक स्वच्छ है पथ्य है जातिवंत है हलका है एवं स्फटिक रत्न के
जैसा स्वभाव से ही निर्मल है तथा प्रकृति से ही वह मधुर रस वाला
है यहाँ पर 'सिरिधर सिरिपभा य दो देवा महिहिया जाव पलिओ-
मद्वितीया परिवसंति, से तेणट्ठेणं जाव णिच्चे' श्रीधर और श्रीप्रभ
नाम के दो देव जो कि महर्दिक आदि पूर्वोक्त विशेषणों वाले हैं
और एक पल्योपम की जिनकी स्थिति है रहते हैं सपरिवार इन देवों
के द्वारा ग्रह नक्षत्रादि परिवार से युक्त चन्द्र और आदित्य से गगन
की तरह जल सुशोभित होता है 'से तेणट्ठेणं जाव णिच्चे' इसी कारण
से हे गौतम ! इसका नाम पुष्करोदसमुद्र ऐसा कहा गया है यावत्
यह नित्य है इसकी व्याख्या जैसी पहले की गई है वैसा ही है

કારણથી કહેલ છે ? 'ગોયમા ! પુક્કરોદસ્સ ણં સમુદ્દસ્સ ઉદગે, અચ્છે, પથ્થે, જચ્ચે,
તણુણ, ફલિહવણ્ણામે પગતીણ ઉદગરસેણં' હે ગૌતમ ! પુષ્કરોદ સમુદ્રનું પાણી
સ્વચ્છ છે. પથ્ય છે. જાતિવંત છે. હલકું છે. અને સ્વાવાધીન તે સ્ફટિક
રત્નના જેવું નિર્મળ અને પ્રકૃતિથીજ તે મધુર રસવાળું છે. અહીંયા 'સિરિ
ધર સિરિપમાય-દો દેવા જાવ મહિહિયા જાવ પલિઓમદ્વિતિયા પરિવસંતિ સે
તેણટ્ઠે ણં. જાવ ણિચ્ચે' શ્રીધર અને શ્રી પ્રભ નામના બે દેવો કે, જેઓ મહ-
ર્દિક વિગેરે પૂર્વોક્ત વિશેષણોવાળા છે, અને એક પલ્યોપમની સ્થિતિવાળા
છે તેઓ રહે છે. તેઓ પોતાના પરિવાર સાથે ત્યાં રહેવાથી એ દેવો દ્વારા
અહીં નક્ષત્ર વિગેરે પરિવારવાળા ચંદ્ર અને સૂર્યથી આકાશની માફક તેનું પાણી
'સુશોભિત રહે છે. 'સે તેણટ્ઠેણં ણિચ્ચે' એજ કારણથી હે ગૌતમ ! તેનું નામ
પુષ્કરોદ સમુદ્ર એ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. યાવત્ એ નિત્ય છે. તેની
વ્યાખ્યા જેમ પહેલા કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે છે.

પુષ્કરોદઃ, 'સે તેણદ્દેણં જાવ ણિચ્ચે' તત્તેનાર્થેન અથાન્યદપ્યુત્તરમ્-યતોડય-
માસીદસ્તિ ભવિષ્યતિ શાશ્વતો યાવદ્ નિત્યઃ । 'પુષ્કરોદેણં મંતે ! સમુદ્દે
કેવડ્યા ચંદા પમાસિસુવા ૩-૦' હે ભદન્ત ! પુષ્કરોદસમુદ્દે કિયન્ત-
શ્ચન્દ્રાઃ સૂર્યાઃ-ગ્રહાઃ-નક્ષત્રાણિ-તારાગણકોટિકોટચઃ પ્રાભાસન્ત-પ્રમાસન્તે-
પ્રમાસિષ્યન્તે ૦ ૩ ઇત્યાદિ પ્રશ્નઃ ભગવાનાહ-'સંખેજ્જા ચંદા પમાસેંસુ
વા ૩ જાવ તારાગણકોડીકોડી ઉ સોમેંસુ વા ૩' સંખ્યેયાશ્ચન્દ્રાદયઃ
પ્રમાસન્ત વા યાવત્ તારાગણકોટિકોટચઃ અશોમન્ત વા ૩ । 'પુષ્કરોદેણં સમુદ્દે
વરુણવરેણં દીવે ણં સંપરિ ૦ વટ્ટે વલયાગારે જાવ ચિટ્ઠહ' પુષ્કરોદે સ્વલ્લુ સમુદ્દે
વરુણવરો દ્વીપઃ વૃત્તો વલયાકારસંસ્થાનસંસ્થિતઃ સર્વતઃ સમન્તાત્ સંપરિક્ષિપ્ય
તિષ્ઠતિ સ સ્વલ્લુ ભદન્ત ! સમસ્ય વિપમસ્ય વા ચક્રવાલસ્ય સંસ્થાનેન સંસ્થિતઃ ?
ભગવાનાહ-સમચક્રવાલ સંસ્થાનસંસ્થિતઃ નો વિપમ ૦ । 'તદેવ સમચક્રવાલસંઠિપ

અવ ગૌતમ પ્રશ્નુ સે એસા પૂછતે હૈં-'પુષ્કરોદેણં મંતે ! સમુદ્દે કેવ-
તિયા ચંદા પમાસિંસુ ૩' હે ભદન્ત ! પુષ્કરોદ સમુદ્ર મેં કિતને ચંદ્રમાઓ
ને પ્રકાશ દિયા હૈ ? અવ ખી વે કિતને વહાં પ્રકાશ દેતે હૈં ? તથા આગે
ખી વહાં વે કિતને પ્રકાશ દેગે ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નુ કહતે હૈં-'સંખેજ્જા ચંદા
પમાસેંસુવા ૩' હે ગૌતમ ! વહાં સંખ્યાત ચંદ્રમાઓ ને પહિલે પ્રકાશ
દિયા હૈ અવ ખી ઇતને હી વે વહાં પ્રકાશ દેતે હૈં ઓર આગે ખી વે ઇતને
હી વહાં પ્રકાશ દેગે 'જાવ તારાગણકોડીકોડી ઉ સોમેંસુવા ૩' યાવત્
વહાં સંખ્યાત કોડાકોડી તારાગણ પહિલે સુશોભિત હુએ હૈં અવ ખી
ઇતને વે વહાં સુશોભિત હોતે હૈં, ઓર આગે ખી વે વહાં સુશોભિત હોંગે,
'પુષ્કરોદેણં સમુદ્દે વરુણવરેણં દીવે ણં સંપરિ ૦ વટ્ટે વલયાગારે જાવ
ચિટ્ઠહ' પુષ્કરોદસમુદ્ર કે ચારોં ઓર વરુણવરદ્વીપ હૈં યહ દ્વીપ ગોલ હૈં

હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે-'પુષ્કરોદેણં મંતે ! સમુદ્દે
કેવતિયં ચંદા પમાસિંસુ ૩' હે ભગવન્ પુષ્કરોદ સમુદ્રમાં કેટલા ચંદ્રમાઓએ પ્રકાશ
આપ્યો હતો ? વર્તમાનમાં કેટલા ચંદ્રમાઓ ત્યાં પ્રકાશ આપે છે ? અને ભવિષ્યમાં
કેટલા ચંદ્રમાઓ ત્યાં પ્રકાશ આપશે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-
'સંખેજ્જા ચંદા પમાસેંસુ વા ૩' હે ગૌતમ ! ત્યાં સંખ્યાત ચંદ્રમાઓએ પહેલા પ્રકાશ
આપ્યો હતો વર્તમાનમાં પણ એટલાજ ચંદ્રો ત્યાં પ્રકાશ આપે છે અને ભવિષ્યમાં
પણ એટલાજ ચંદ્રો ત્યાં પ્રકાશ આપશે. 'જાવ તારાગણ કોડી કોડી સોમેંસુ વા
૩' યાવત્ સંખ્યાત કોડા કોડી તારાગણો પહેલાં ત્યાં સુશોભિત થયાહતા ? વર્ત-
માનમાં પણ એટલાજ કોડા કોડી તારાઓ ત્યાં સુશોભિત થાય છે. અને ભવિષ્યમાં
પણ એટલાજ તારાગણો ત્યાં સુશોભિત થશે. 'પુષ્કરોદેણં સમુદ્દે વરુણવરેણં દીવે
સંપરિ ૦ વટ્ટે વલયાગારે જાવ ચિટ્ઠહ' પુષ્કરોદ સમુદ્રની ચારે બાજુ વરુણવર
દ્વીપ છે. આ દ્વીપ ગોળ છે. અને વલયાના આકાર જેવા આકાર વાળો છે.

કેવડ્યં ચક્રવાલવિક્ષંભેણં કેવડ્યં પરિક્ષેવેણં' તથૈવ સમચક્રવાલસંસ્થાન-
સંસ્થિતો-વરુણવરદ્વીપઃ ? હે ભદન્ત ! વરુણવરદ્વીપઃ કિયચ્ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ
કિયચ્ચ પરિક્ષેપેણ પ્રજ્ઞાતઃ ? સમાધત્તે ભગવાન્-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સંસ્થે-
જ્ઞાઈં જોયણસયસહસ્સાઈં' ચક્રવાલવિક્ષંભેણં-સંસ્થેજ્ઞાઈં જોયણસયસહસ્સાઈં
પરિક્ષેવેણં' સંસ્થેયયોજનશતસહસ્રાણિ ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ પરિક્ષેપેણ ચ સંસ્થેય-
યોજનશતસહસ્રાણ્યેવ પ્રજ્ઞાતઃ । 'પડમવરવેડ્યા વણસંડ વણ્ણઓ' પદ્મવરવેદિકા
વનણ્ણડાભ્યાં સર્વતઃ સમન્તાત્ સંપરિક્ષિતઃ ઉભયોર્વર્ણનમત્ર । 'દારંતરં પદેસા
જીવા તહેવ સવ્વં' ચત્તારિ વિજયાદિ દ્વારાણિ પૂર્વત આરમ્ભ્યોત્તરાન્તાનિ તેષાં
ઔર વલયાકાર કે જેસે આકાર વાલા હૈ 'તહેવ સમચક્રવાલ સંઠિતો'
વરુણવરદ્વીપ સમચક્રવાલ વાલા હૈ 'કેવતિયં સમચક્રવાલ વિં કેવડ્યં
પરિક્ષેવેણં' હે ભદન્ત ! હિસકા સમચક્રવાલ ચૌડાઈં મેં કિતના હૈ ? ઔર
પરિક્ષેપ હિસકા કિતના હૈ ? 'ગોયમા ! સંસ્થિજ્ઞાઈં જોયણસય-
સહસ્સાઈં ચક્રવાલવિક્ષંભેણં સંસ્થિજ્ઞાઈં જોયણસયસહસ્સાઈં પરિ-
ક્ષેવેણં પણ્ણત્તે' હિસકા સમચક્રવાલ ચૌડાઈં મેં સંસ્થિયાત લાખ યોજન
કા હૈ ઔર પરિક્ષેપ મી હિસકા સંસ્થિયાત લાખ યોજન કા હૈ 'પડમ-
વરવેદિયા વણસંડ વણ્ણઓ દારંતરં પદેસા જીવા તહેવ સવ્વં' હિસકે
ચારોં ઔર પદ્મવરવેદિકા ઔર પદ્મવરવેદિકા કે ચારોં ઔર એક
વનણ્ણડ હૈ હિનકા વર્ણન યહાં પર પૂર્વોક્ત જેસા હી હૈ યહાં પર પૂર્વ કી
તરહ હે ભદન્ત ! હિસ દ્વીપ કે પ્રદેશ વરુણવરસમુદ્ર કો છૂતે હૈ ઔર
વરુણવરસમુદ્ર કે પ્રદેશ હિસ દ્વીપ કો છૂતે હૈ તો વે પ્રદેશ કિસકે માને
જાવેંગે-તો હિસકે ઉત્તર મેં યહી કહના ચાહિયે કિ વે જો વરુણદ્વીપ કે

'તહેવ સમચક્રવાલ સંઠિતો' વરુણવર દ્વીપ સમચક્રવાલ વાળો છે. 'કેવતિયં
સમચક્રવાલ વિં કેવડ્યં પરિક્ષેવેણં' હે ભગવન્ તેનો સમચક્રવાલ પહોળાઈમાં
કેટલો છે ? અને તેનો પરિક્ષેપ કેટલો છે ? 'ગોયમા ! સંસ્થિજ્ઞાઈં જોયણસયસહ-
સ્સાઈં ચક્રવાલવિક્ષંભેણં સંસ્થિજ્ઞાઈં જોયણસયસહસ્સાઈં પરિક્ષેવેણં પણ્ણત્તે' તેનો
સમચક્રવાલ વિષ્કંભ પહોળાઈમાં સંખ્યાત લાખ યોજનનો છે. અને પરિક્ષેપ પણ
તેનો સંખ્યાત લાખ યોજનનો છે. 'પડમવરવેડ્યા વણસંડ વણ્ણઓ દારંતરપદેસા
જીવા તહેવ સવ્વં' તેની ચારે બાજુ પદ્મવર વેદિકા અને પદ્મવર વેદિકાની ચારે
તરફ એક વનણ્ણડ છે. તેનું વણ્ણન પહેલાના વણ્ણન પ્રમાણે અહીંયા સમજી
લેવું. તે આ પ્રમાણે-હે ભગવન્ આ દ્વીપના પ્રદેશો વરુણવર સમુદ્રને સ્પર્શે
છે. અને વરુણવર સમુદ્રનો પ્રદેશ આ દ્વીપનો સ્પર્શ કરે છે. તો તે પ્રદેશો
કેના કહેવાશે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એજ કહેવું જોઈએ કે-વરુણદ્વીપના જે

પારસ્પરિક મન્તરં પરિમાણં સ્થાનં સ્થિતિશ્ચ દ્વીપપ્રદેશાઃ સમુદ્રં સ્પૃષ્ઠાઃ સમુદ્રસ્ય ચ પ્રદેશા દ્વીપં-તે દ્વીપસ્યૈવ પયોદધેરેવ સ્પર્શમાત્રાન્નાઽન્યસ્ય દ્વીપે મૃતા દ્વીપે સમુદ્રે મૃતાઃ સમુદ્રે એવ જીવા નોત્પદ્યન્તે સ્વસ્ત્રોત્કૃષ્ટાઽપકૃષ્ટવલાત્ इत्यादि सर्वे तथैव-पूर्ववदेव-यथावच्च वर्णनीयाः । 'से केणट्टेणं भंते ! एवं बुच्चइ वरुणवरे दीवे वरुणवरे दीवे' तत्केनार्येन भदन्त ! एवमुच्यते वरुणवरो द्वीपः० २ भगवान् ब्रूते-हे गौतम ! 'वरुणवरेणं दीवे तत्थ तत्थ देसे तहिं तहिं बहुओ खुड्डा-खुड्डियाओ जाव विलपंतीयाओ अच्छाओ' वरुणवरद्वीपे खलु तत्र तत्र देशे तस्य तस्य देशस्य तत्र तत्र प्रदेशे बहवः क्षुद्राः क्षुल्लिका वाप्यो यावत् सरः पंकतयो विलपङ्क्तयोऽच्छाः यावत् रजतमयकूलाः समतीराः वज्रमयपापाणाः तपनीयमय-

वरुणवर समुद्र को छूते हैं वे वरुणद्वीप के माने जावेंगे और जो प्रदेश वरुणसमुद्रके वरुणद्वीप को छूते हैं वे वरुणवरसमुद्र के माने जावेंगे इसी तरह से वरुणवरद्वीप में मरे हुए जीव वहीं पर भी उत्पन्न हो सकते हैं और अन्यत्र भी उत्पन्न हो सकते हैं' यह सब कथन कर लेना चाहिये 'से केणट्टेणं भंते ! एवं बुच्चइ वरुणवरे दीवे २' हे भदन्त ! इस द्वीप का नाम वरुणवर ऐसा किस कारण से हुआ है ? 'गोयमा ! वरुणवरेणं दीवे तत्थ २ देसे तहिं २ बहुओ खुड्डा खुड्डियाओ जाव विलपंतीयाओ अच्छाओ पत्तेयं २ पडमवरवेइया परि० वण० बारु-णिवरोदग पडिहत्थाओ पासाईयाओ ४' हे गौतम ! इसका ऐसा नाम इस कारण से हुआ है कि यहां पर छोटीबड़ी अनेक वावडियां जगह २ हैं यावत् विलपङ्क्तियां हैं ये सब आकाश और स्फटिक के जैसी स्वच्छ हैं तथा ये प्रत्येक पद्मवरवेदिका से और पद्मवरवेदिका

પ્રદેશો વરુણવર સમુદ્રને સ્પર્શે છે તે વરુણ દ્વીપના કહેવાશે. અને જે વરુણ સમુદ્રના પ્રદેશો અરુણદ્વીપને સ્પર્શેલા છે તે વરુણ સમુદ્રના જ કહેવાશે. એજ પ્રમાણે વરુણવર દ્વીપમાં મરેલા જીવો ત્યાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. અને અન્યત્ર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતનું પહેલાં જે પ્રમાણે કથન કરેલ છે આ પ્રમાણેનું કથન કરી દેવું 'સે કેણટ્ટેણં ભંતે ! એવં બુચ્ચઈ વરુણવરે દીવે દીવે' હે ભગવન્ ! આ દ્વીપનું નામ વરુણવર એ પ્રમાણે શા કારણથી કહેવામાં આવે છે ? 'ગોયમા ! વરુણવરેણં દીવે તત્થ તત્થ દેસે તહિં તહિં બહુઓ ખુદ્ધા ખુદ્ધાઓ જાવ વિલપંતિયાઓ અચ્છાઓ' હે ગૌતમ ! તેનું એ પ્રમાણેનું નામ એ કારણથી થયેલ છે કે-અહીંયાં નાની મોટી અનેક વાવો સ્થળે સ્થળે આવેલ છે, યાવત્ બિલ પંક્તિયો છે એ બધી આકાશ અને સ્ફટિકના જેવી સ્વચ્છ છે. તથા એ દરેક બિલપંક્તિયો પદ્મવર

જલાઃ સુવર્ણસુન્દરરજતવાલુકાઃ દૈદ્યમણિ સ્ફટિકપટલપ્રત્યવતારાઃ સુસ્વાવતારાઃ-
સુસોત્તારાઃ નાનામણિતીર્થસુવદ્ધાઃ ચતુષ્કોણાઃ આનુપૂર્વ્યસુજાતવપ્રગંભીરશીતલ-
જલાઃ સંછન્નપત્રવિસમૃણાલકમલાઃ બહૂત્પલકુમુદનલિન સુભગસુજાત સૌગન્ધિક
પુન્ડરીક શત-સહસ્રપત્ર કેસરપુષ્પોપચિતાઃ પટ્પદપરિકમલાઃ અચ્છવિમલ
સલિલપૂર્ણાઃપ્રતિપૂર્ણભ્રમદ્ મત્સ્યકચ્છપાઽનેકશકુનિગણમિથુનવિચરિત શબ્દો-
ન્નતમધુરરસનાદિતાઃ ।

‘પત્તેયં-૨ પદમવરવેદિકા વનસંડપરિવિસ્તાર-વારુણીવરોદગ પહિહત્થા’
પ્રત્યેકં ૨ પદ્મવરવેદિકા વનષ્ણડપરિક્ષિપ્તાઃ વારુણીષુ વરાણામિવોદકૈઃ પ્રતિપૂર્ણાઃ
યાવદભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ વાપી-વિલપંત્યાદીનાં પ્રત્યેકં ત્રિસોપાન-તોરણાનિ
તાસાં વિલપંતિ-ગુંજાલિકાનાં દિક્ષુ ચત્વારિ ત્રિસોપાનપ્રતિરૂપકાણિ કિં બહુના
સર્વાંગિ વક્તવ્યાનિ । ‘તાસુ ણં સુહુડા સુહુડિયાસુ જાવ વિલપંતિયાસુ બહવે ઉપ્પાય-
પવ્વયા જાવ સ્વહહગા સવ્વફલિહામયા અચ્છા’ વહવ ઉપપાત-નિયત-જગતી-દારુ-
પર્વતાઃ મણ્ડપકાઃ દકમણ્ડપકાઃ દકમાલકાઃ દકપ્રાસાદાઃ ઉસહગાઃ સ્વહહગાઃ
સર્વસ્ફટિકમયા અચ્છા યાવત્પ્રતિરૂપકાઃ તેષુ યાવત્ સૌવસ્તિકાદિષુ બહવો
વનવ્યન્તર દેવા દેવ્યશ્ચ તિષ્ઠન્તિ ૦ યાવદ્ વિહરન્તિ । ‘તદેવ વરુણ-વરુણપ્પમા યા
ઇત્થ દો દેવા મહહુડિયા જાવ પરિવસંતિ’ તથેવ વરુણો-વરુણપ્રભશ્ચ દ્વૌ દેવાવત્ર

વનષ્ણડ સે પરિવેષ્ટિત હૈં । યે પદ્મવરવેદિકાં મદિરા કે જૈસે જલ સે
ભરી હુઈ હૈ યે પ્રાસાદીય હૈં દર્શનીય હૈં અભિરૂપ હૈં ઓર પ્રતિરૂપ
હૈં । ‘તાસુ ણં સુહુડા સુહુડિયાસુ જાવ વિલપંતિયાસુ બહવે ઉપ્પાય પવ્વયા
જાવ સ્વહહગા સવ્વફલિહામયા અચ્છા તદેવ વરુણવરુણપ્પમા ય
ઇત્થ દો દેવા મહહુડિયા પરિવસંતિ’ इन छोटी बड़ी बावडियों में यावत्
विलपङ्क्तियों में अनेक उत्पात पर्वत हॆं यावन् स्वहगस्वहग हॆं ये सब
स्फटिकमय हॆं अचछ-स्वचछ-हॆं इस द्वीप में वरुण और वरुणप्रभ
नाम के दो देव रहते हॆं ये मॆहर्द्विक आदि विशेषणों वाले हॆं और

વેદિકાઓથી અને વનષ્ણોથી ઘેરાયેલ છે. આ પદ્મવર વેદિકાઓ મદિરાના જેવા
પાણીથી ભરેલ છે. એ પ્રસાદીય છે, દર્શનીય છે. અભિરૂપ છે અને પ્રતિ રૂપ
‘તાસુ ણં સુહુડા સુહુડિયાસુ જાવ વિલપંતિયાસુ બહવે ઉપ્પાયપવ્વયા જાવ સ્વહહગા
સવ્વ ફલિહામયા અચ્છા તદેવ વરુણવરુણપ્પમા ય ઇત્થ દો દેવા મહહુડિયા પરિ-
વસંતિ’ આ નાની મોટી વાવોમાં યાવત્ વિલપંક્તિઓમાં અનેક ઉત્પાત પર્વતો
છે. યાવત્ ખડગ ખડગ છે. એ બધા સ્ફટિકમય છે. અચ્છ-સ્વચ્છ છે. આ
દ્વીપમાં વરુણ અને વરુણ પ્રભ નામના બે દેવો રહે છે. તેઓ મહર્દ્વિક વિગેરે
વિશેષણો વાળા છે. અને યાવત્ તેમની સ્થિતિ એક પદ્મોપમની છે. ‘સે તેણ

મહર્દિકી યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિમન્તૌ પરિવસતઃ । ‘સે તેણદ્દેણં જાવ ણિચ્ચે’ તત્તે-
નાર્યેન એવં વરુણવરો દ્વીપો ૦ ૨ ઉચ્યતે, અપિ ચ યસ્માદ્વરવારુણીવ અત્ર વાપ્યા-
દિપ્પદકં તસ્માદેષ દ્વીપો વરુણવરઃ, અથોત્તરં ચ સ્વલુ ગૌતમ ! શાશ્વતનામધેયમે-
તસ્ય સદાસ્થિતિ મત્વાદ્ ધ્રુવો નિત્ય ઇતિ । ‘જોઈસં સવ્વં સંખેજ્જગેણં જાવ તારા-
ગણકોડીકોડીઓ’ જ્યોતિષ્કાઃ સર્વે સંખ્યેયકેન ચન્દ્રસૂર્યગ્રહનક્ષત્રાદયસ્તારાગણ-
કોટિકોટ્યશ્ચ પૂર્વં વર્ણિતાઃ તત્તત્પ્રકારેણ સ્વ સ્વ વ્યાપારે વ્યાપૃતાઃ આસન્
સન્તિ ભવિષ્યન્તિ । ‘વરુણવરં ણં દીવં વરુણોદે ણામં સમુદ્દે વદ્દે વલયા ૦ જાવ
ચિટ્ઠં સમચક્ક ૦ વિસમચક્ક ૦ તંહેવ સવ્વં ભાણિયવ્વં’ વરુણવરોદં દ્વીપં પૂર્વવત્
સમુદ્રો વૃત્તો વલયાકારસંસ્થાનસંસ્થિતઃ સર્વતઃ સમન્તાત્સંપરિક્ષિપ્ય તિષ્ઠતિ
સમચક્રવાલ ૦ વિષમચક્ર ૦ વિષ્કમ્ભ-પરિક્ષેપ દ્વારાદિ દ્વારાન્તરં પદ્મવરવેદિકા-
વનપણ્ડ-પ્રદેશ તત્રત્ય જીવગતિ વરુણોદસમુદ્ર નામાભિધાનાદિ યથાયથં સમ્ય-

યાવત્ इनकी स्थिति एक पल्योपम की है ‘तेणद्वेणं’ इस कारण है
गौतम ! इसका नाम ‘वारुणीवर’ ऐसा हो गया है अथवा यावत्
यह नित्य है ‘जोतिसं सव्वं संखेज्जगेणं ज्ञाव तारागणकोडिको-
डीओ’ यहां ज्योतिषियों का प्रमाण संख्यातगुणा है और ताराओं
का प्रमाण कोडाकोडी है । ‘वरुणवरणं दीवं वरुणोदे णामं समुदे
वद्वे वलया ० ज्ञाव चिट्ठंति, समचक्क ० विसमचक्कवि ०’ वरुणवरद्वीप
के चारों ओर वरुणोदधि समुद्र है यह समुद्र गोल है और वलया-
कार जैसा स्थित है हे भदन्त ! यह समचक्रवाल विष्कम्भ वाला है
या विषमचक्रवाल विष्कम्भ वाला है हे गौतमः यह समचक्रवाल
विष्कम्भ वाला है विषम चक्रवाल विष्कम्भ वाला नहीं है
इत्यादि पूर्व के जैसा यहां पर कथन कर लेना चाहिये ‘विकूखंभ
परि ० संखेज्जाइं’ इसका विष्कम्भ और परिक्षेप संख्यात हजार

દેવેણં’ આ કારણથી હે ગૌતમ ! તેનું નામ વરુણવર એ પ્રમાણે કહેવાયેલ છે.
અથવા યાવત્ તે નિત્ય છે. ‘જોતિસં સવ્વં સંખેજ્જગેણં જાવ તારાગણ કોડિ
કોડીઓ’ અહિંયા જ્યોતિષ્કેણું પ્રમાણ સંખ્યાત ગણું છે. અને તારાઓનું પ્રમાણ
કોડા કોડીનું છે. ‘વરુણવરણં દીવં વરુણોદે ણામં સમુદ્દે વદ્દે વલયા ૦ જાવ ચિટ્ઠંતિ
સમચક્રવાલ ૦ વિસમચક્ર ૦ વિ ૦’ વરુણવર દ્વીપની ચારે તરફ વરુણોદધિ સમુદ્ર
છે. આ સમુદ્ર ગોળ છે. અને વલયના આકાર જેવો છે. હે ભગવન્ એ સમચક્ર-
વાલ વિષ્કંભ વાળો છે. કે વિષમચક્રવાલ વિષ્કંભ વાળો છે ? હે ગૌતમ ! આ
દ્વીપ સમચક્રવાલ વિષ્કંભ વાળો છે. વિષમચક્રવાળ વિષ્કંભવાળો નથી. વિગેરે
પહેલાના કથન પ્રમાણેનું કથન કરી લેવું જોઈએ. ‘વિકૂખંભ પરિ ૦ સંખેજ્જાઈં’ તેને

ગુપવર્ણ્ય-‘વરુણોદસ્સ ણં સમુદ્દરસ ઉદણ’ વરુણોદસ્ય ચલ્લુ સમુદ્રસ્યોદકમ્
‘સે જહા નામણ ચંદપ્પમાઈ વા’ સ યથા નામકઃ ચન્દ્રસ્યેવપ્રભા આકારો
યસ્યાઃ સા ચન્દ્રપ્રભા-સુરાવિશેષઃ ઇતિ શબ્દોઽત્રોપમાભૂતવસ્તુપરિસમાપ્તિઘોતકઃ,
સમુચ્ચયાર્થે વા શબ્દશ્ચ । એવમન્યત્રાપિ । ‘મણિસિલાગા ઇતિ વા-વરસીધુવર-
વારુણી ઇતિ વા-પત્તાસવેઈ વા-પુપ્પાસવેઈ વા-ચોયાસવેઈ વા-ફલાસવેઈ
વા-મહુમેરણ ઇતિ વા જાણ્ણપ્પસન્નાઈવા-ચ્ચજ્જુસારેઈ વા મુદ્ધિયાસારેઈ વા’
મણિશલાકેવ મણિશલાકાવરંચ તત્સીધુ વરાચાસૌ વારુણી ચ વરવારુણી-પત્તા-

યોજનોં કા હૈ ‘દારંતરં ચ પડમવરં વણસંઢે પણ્ણસા જીવા’ હસકે
ચારોં દ્વારોં કા આપસ મેં અન્તર સંખ્યાત હજાર યોજનોં કા હૈ હસકે
ચારોં ઓર એક પદ્મવરવેદિકા ઓર પદ્મવેદિકા કે ચારોં ઓર એક
વનવણ્ણ હૈ વારુણીવર સમુદ્ર કે જો પ્રદેશ વરુણવરદ્વીપ કો છુણ હુણ
હેં વે પ્રદેશ હસી સમુદ્ર કે કહલાવેગે વરુણવરદ્વીપ કે નહીં યહાં સે
જીવ મરકર યહાં પર મી ઉત્પન્ન હો જાતે હેં ઓર આગે અન્યત્ર ઓર
મી સ્થાન મેં ઉત્પન્ન હો જાતે હેં-એસા કોઈ નિયમ નહીં હૈ કિ યહાં
કે મરે હુણ જીવ યહીં પર ઉત્પન્ન હોં । હે અદન્ત હસકા વારુણીવર
સમુદ્ર એસા નામ કિસ કારણ સે હુઆ હૈ ? ‘ગોયમા ! વારુણોદસ્સ ણં
સમુદ્દસ્સ ઉદણ સે જહા નામણ ચંદપ્પમાઈ વા મણિસિલાગાઈ વા
વરસીધુવરવારુણીઈ વા’ હે ગૌતમ ! વરુણોદસમુદ્ર કા જલ જૈસી લોક
પ્રસિદ્ધ ચન્દ્રપ્રભા નામકી સુરા હોતી હૈ મણિશલાકા કે જૈસી મણિ-
શલા નામકી સુરા હોતી હૈ જૈસી વરવારુણી હોતી હૈ પન્નાસવ હોતા હૈ

વિષ્કંભ અને પરિક્ષેપ સંખ્યાત હજાર યોજનનો છે. ‘દારંતરં ચ પડમવરં વણ-
સંઢે પણ્ણસા જીવા’ તેના ચારે દ્વારોનું પરસ્પરનું અંતર સંખ્યાત હજાર યોજનનું
છે. તેની ચારે બાજુ એક પદ્મવર વેદિકા અને પદ્મવર વેદિકાની ચારે તરફ
એક વનવણ્ણ છે. વારુણવર સમુદ્રના જે પ્રદેશે વરુણવર દ્વીપને સ્પર્શેલા છે,
તે પ્રદેશે વારુણવર સમુદ્રનાજ કહેવાશે. વરુણવર દ્વીપના કહેવાશે નહીં અહીંથી
જીવ મરીને-અહીંના જીવો મરીને આ દ્વીપમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને
અન્યત્ર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. એવો કોઈ નિયમથી કે અહીંયાં મરેલા જીવો
અહીંજ ઉત્પન્ન થાય બીજે ઉત્પન્ન ન થઈ શકે કે-હે ભગવન્ આ સમુદ્રનું
નામ વારુણીવર સમુદ્ર એ પ્રમાણે શા કારણથી કહેવામાં આવેલ છે ? ‘ગોયમા !
વારુણોદસ્સ ણં સમુદ્દસ્સ ઉદણ સે જહા નામણ ચંદપ્પમાઈવા મણિસિલાગાઈવા વર
સીધુવર વારુણીઈવા’ હે ગૌતમ ! વરુણોદ સમુદ્રનું જલ લોક પ્રસિદ્ધ ચંદ્રપ્રભા
નામની સુરા જેવી હોય છે, મણિ શલાકાના જેવી મણિશલાકા નામની સુરા

સવઃ-પુષ્પાસવઃ ચેયાસવઃ ચોયોગન્ધદ્રવ્યં તત્સારઃ ચ વરસીધુ આસવઃ
 ફલાસવઃ-મધુમેરકૌ-મધવિશેષૌ જાતિ પ્રસન્ના જાતિ પુષ્પવાસિતા પ્રસન્ના
 ખજૂરસારઃ-મૃદ્વીકા દ્રાક્ષા તત્સાર નિષ્પન્ન આસવઃ, મૃદ્વીકાસારઃ-ઈતિ વા
 મધવિશેષા ઇવ । 'કાપિસાયણાઇવા-સુપક્વક્ષોદરસેઇવા-પ્રભૂયસંભારસંચિતા
 પોસમાસસયમિસય જોગ વચ્ચિતા-નિરૂપહત વિસિદ્ધિદિત્ત કાલોવચારા-સુધોતા
 ઉત્ક્રોસગમયપત્તા અટ્ટ પિટ્ટનિટ્ટિજા-સુગંધા-આસાયણિજ્જા-વિસ્સાયણિજ્જા-
 પીણણિજ્જા-દિપ્પણિજ્જા-મયણિજ્જા સર્વિદિયગાયપલ્હાયણિજ્જા-આસલા-
 માસલા-પેસલા-ઈસી ઓદ્ધાયંવિણી-ઈસી તવચ્છિકરણી' કાપિશયનં-મધ
 નિશેષઃ ? સુપક્વક્ષોદરસઃ, ઇતિ વા-ક્ષોદરસઃ-ઈશ્વરસસ્તન્નિષ્પન્ન આસવઃ, યદ્વા-
 સુપક્વક્ષોદરસવદ્ અવભાસમાનઃ-૨ પ્રભૂત સંભારેણ સંચિતા ૩ પૌષ્પમાસિ શતભિ-
 પગ્મિર્ભર્વિત્તા ૪ નિરૂપહતવિશિષ્ટ કાલોપચારા ૫ સુધોતા ૬ ઉત્કૃષ્ટમદપ્રાપ્તા ૭

પુષ્પોં કે રસ સે જન્ય જૈસા પુષ્પાસવ હોતા હૈ ફલોંકે રસ સે જન્ય જૈસા
 ફલાસવ હોતા હૈ ગન્ધ દ્રવ્ય કેં સાર સે જન્ય જૈસા ચોયાસવ હોતા
 હૈ મધુ ગુડ મહુઆ આદિ કે મિલાને સે જૈસા આસવ હોતા હૈ મેરકશ-
 રાવ હોતી હૈ જાતિ પુષ્પ સે વાસિત જૈસી જાતિ મેર શરાવ હોતી હૈ
 જાતિ પ્રસન્ના નામકી સુરા હોતી હૈ ખજૂરોં કે રસ સે જન્ય-જૈસા
 ખજૂરસાર હોતા હૈ દાઘોં કે રસ સે જન્ય જૈસા મૃદ્વીકાસાર હોતા હૈ,
 કાપિશાયન હોતા હૈ અચ્છી તરહ સે પકાંધે ગયે ઇશ્વરસ કે જૈસા
 સુપક્વ ક્ષોદરસ હોતા હૈ, પ્રભૂત સંભારરસ સે વ્યાસ પૌષ્પમાસ મેં
 સૈકડોં વૈધોં દ્વારા તૈયાર કી ગઈ, નિરૂપહત એસે અનેક ઉપચારોં સે
 તૈયાર કી ગઈ બાર બાર ધોકર નિષ્પન્ન કી ગઈ એવં ઉત્કૃષ્ટ મદ કો
 ઉત્પન્ન કરને વાલી આદિ વિશેષણોં સે લેકર વર્ણ, ગંધરસં ઓર

જેવી હોય છે, વરવાણી જેવી હોય છે. પત્રાસવ જેવો હોય છે પુષ્પોના
 રસથી બનેલ જેવો પુષ્પાસવ હોય છે, ફળોના રસથી બનેલ ફળાસવ જેવો
 હોય છે. ગંધ દ્રવ્યના સારથી બનેલ સોયાસવ જેવો હોય છે, મધ, ગોળ અને
 મહુડાને મેળવીને બનાવેલ આસવ (મદિરા) જેવો હોય છે, મેરક નામની શરાબ
 (દારૂ) જેવી હોય છે, બાઈના પુષ્પની સુગંધવાળી જેવો બતી મેર શરાબ હોય
 છે, બતિ પ્રસન્ના નામની સુરા જેવી હોય છે, બલુરના રસથી બનેલ બલુર
 સાર જેવો હોય છે, દ્રાક્ષના રસથી બનેલ મૃદ્વીકાસાર જેવો હોય છે. કાપિ
 શાયન જેવું હોય છે. સારી રીતે પકવવામાં આવેલ શેલડીના રસના જેવો
 સારી રીતે પકાવેલ શ્લેષ્મ રસ જેવો હોય છે, અનેક પ્રકારના સંભાર રસથી
 વ્યાસ પૌષ્પમાસમાં સેંકડો વૈધો દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલ નિરૂપહત એવા
 અનેક ઉપચારોથી તૈયાર કરવામાં આવેલ વારંવાર ધોઈને બનાવેલ તથા ઉત્તમ

અષ્ટ પિષ્ટ નિષ્ઠિતા અષ્ટૌ વારાન્ પિષ્ટન્-સંપેષકર્મણા પિષ્ટ્વા નિષ્ઠિતા-૮
 સુગન્ધા ૯ અતઃ આસ્વાદનીયા ૧૦ નિઃસ્વાદનીયાઽપિ ૧૧ પાતું યોગ્યા ૧૨
 દીપનીયા-મન્દાગ્નિ વિદ્વાતિની ૧૩ મદનીયા ૧૪ સર્વેપામપિ-ઇન્દ્રિયાણાં
 ગાત્રાણાં ચ અહાદનીયા ન તુ બુદ્ધિલોપિની-૧૫ આસલાઽનિચ્છદ્ભિરપિ આસ્વા-
 દને સમાનેતું યોગ્યા માંસલા-સર્વતો ગરિષ્ઠા પ્રીત્યતિશયજનકત્વાત્ ૧૭ 'પેસલા'
 સુષ્ઠુતયા મનોજ્ઞા ૧૮ ઈષદોષ્ઠાવલંબિની-ઓષ્ઠસ્પર્શમાત્રાદ્ગુણકારિણી-તતઃ પરં
 તુ તીક્ષ્ણત્વાદોષદાયિની-૧૯ ઈષત્ત્રાક્ષિકરણી-ઈષત્ તાન્ને યથા ભવેતામ્
 અક્ષિણી 'તથા તયોઃ કારિણી-૨૦ । 'હસી વોચ્છયા કઙ્કુઆ-વળ્લે નં ઉવવેયા-
 ગંધેણં ઉવવેયા રસેણં ઉવવેયા ફાસેણં ઉવવેયા' ઈષદ્ વ્યવચ્છેદે-પાનાનન્તરં
 કંચિત્કાલં કટુકા ૨૧ વર્ણકોપેતા વર્ણયુક્તા ૨૨ ગન્ધ-રસ-સ્પર્શરૂપેતા ૨૫
 ઇવમુક્તે ભગવતિ ગૌતમઃ પ્રાહ- 'ભવે ઇયા રૂવે સિયા-ગોયમા ! જો ઇળદ્દે
 સમદ્દે-વારુણસ્સ જં સમુદ્દસ્સ ઉદદ્દ એત્તો ઇદ્દતરે જાવ ઉદદ્દ-સે તેળદ્દેણં બુચ્છઈ'

સ્પર્શ તક કે વિશેષણોં સે યુક્ત-સુરા-શરાબ-હોતી હૈ ઉસી તરહ સે
 મિષ્ટતા આદિ ગુણોં સે યુક્ત હૈ અતઃ હસી મિષ્ટતા આદિ કે નિમિત્ત
 કો લેકર હસકા નામ વારુણીવર સમુદ્ર એસા કહા ગયા હૈ પ્રભુ કે
 હસ પ્રકાર કહને પર પુનઃ ગૌતમ ને ઉનસે એસા પૂછા 'ભવે ઇયા રૂવે-
 સિયા' હે ભદન્ત ! વરુણોદક સમુદ્ર કા જલ કયા એસે હી રૂપ વાલા હૈ ?
 હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ ને એસા કહા હૈ- 'જો ઇળદ્દે સમદ્દે' હે ગૌતમ ! યહ
 અર્થ સમર્થ નહીં હૈ 'વારુણસ્સ જં સમુદ્દસ્સ ઉદદ્દ એત્તો ઇદ્દતરે
 જાવ ઉદદ્દ' ક્યોંકિ વરુણસમુદ્ર કા જલ તો સ્વાદ મેં હીન સુરાદિ
 વિશેષ સમૂહ સે બી ઇદ્દતર હૈ કાન્તતર હૈ પ્રિયતર હૈ મનોજ્ઞતર હૈ
 એવં મન આમતર હૈ ૦ 'સે એળદ્દેણં એવં બુચ્છતિ ૦' હસી કારણ હે ગૌતમ !

મદને ઉત્પન્ન કરવાવાળી વિગેરે વિશેષણોથી લધને વર્ણ, ગંધ, રસ, અને
 સ્પર્શ પર્યન્તના વિશેષણોથી યુક્ત સુરા-શરાબ-દ્વારે જોવા હોય છે. એજ પ્રમાણે
 મિઠાશ વિગેરેથી યુક્ત તે સમુદ્રનું જળ હોય છે. તેથી આ મીઠાશ વિગેરે
 નિમિત્તને લધને આનું નામ વારુણીવર સમુદ્ર એવું કહેવાયું છે. પ્રભુના આ
 પ્રમાણે કહેવાથી ફરીથી ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે- 'ભવે
 ઇયા રૂવે સિયા' હે ભગવન્ વારુણોદક સમુદ્રનું જળ આવા પ્રકારના વર્ણવાળું
 છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ એવું કહ્યું કે 'જો ઇળદ્દે સમદ્દે' હે ગૌતમ !
 આ અર્થ સમર્થ નથી. 'વારુણસ્સ જં સમુદ્દસ્સ ઉદદ્દ એત્તો ઇદ્દતરે જાવ ઉદદ્દ'
 કેમકે વર્ણ સમુદ્રનું જળતો સ્વાદમાં આ સુરા વગેરેના સમૂહથી વિશેષ ઈષ્ટ
 તર છે. કાન્તતર છે, પ્રિયતર છે. મનોજ્ઞતર છે. અને મન આમતર છે. 'સે

હે ભદન્ત ! સમ્ભાવયામિ ભવત્કથનતો વારુણોદસમુદ્રોદકમેતદ્રૂપકં ભવેત્ તત્ત-
ત્સત્યં સ્યાત્ ભગવાનાહ- ગૌતમ ! નાડયમર્થઃ સમર્થઃ તજ્જલં તત્ત્વતઃ કિમાકારક-
મિતિ પ્રચ્યાયયિતુમ્ હતોડપિ વર્ણનવલાત્ યાવદિષ્ટ મિષ્ટમુદકમિતિ બોદ્ધવ્યમ્
તત્તેન એવમ્ ઉચ્યતે વરુણોદઃ સમુદ્રો ૦ ૨ । ‘તત્થ ણં વારુણિ-વારુણકંતા દેવા
જાવ મહઙ્કિયા જાવ પરિવસંતિ’ વારુણોદે વારુણિઃ-વારુણવાન્તશ્ચ દ્વૌ યાવન્મહ-
ઙ્કિકૌ દેવૌ યાવત્પરિવસતઃ । ‘તેણદ્દેણં જાવ ણિચ્ચે’ તત્તસ્માત્ તેન ‘દેવદ્વય-
સ્થિતિ-હેતુના’ શાશ્વત નામવાન્ યાવન્નિત્યઃ નાસીન્નાસ્તિ ન ભવિષ્યતિ પ્રશ્નહીનઃ
‘સવ્વં જોહસ સંખિજ્જે કેણ ણાયવ્વં-વારુણવરેણં દીવે કહ્ચંદા પમાસિંસુ વા ૩
સર્વં જ્યોતિષ્કં સંખ્યેયમેવાસ્તિ ઇતિ જ્ઞાતવ્યમ્ કતિ ચન્દ્રાવરુણવરોદે પ્રાભાસન્ત-

હસ સમુદ્ર કા નામ વરુણવરસમુદ્ર કહા ગયા હૈ ‘તત્થ ણં વારુણિ
વારુણકંતા દેવા જાવ મહઙ્કિયા જાવ પસિવસંતિ’ ઉસ વરુણવરસમુદ્ર
મેં વારુણિ ઓર વારુણકાન્ત એસે દો દેવ રહતે હૈં યે પરિવાર એવં
વિમાન આદિ મહતી ઋદ્ધિ વાલે હૈં ‘સે એણદ્દેણં જાવ ણિચ્ચે’ અતઃ
હન દેવોં કે વહાં પર કે સદ્ભાવ કો લેકર હસ સમુદ્ર કા નામ એસા
હો ગયા હૈ તથા યહ સમુદ્ર કા નામ યાવત્ નિત્ય હૈં ત્રિકાલ મેં મી યહ
હસી નામ વાલા થા વર્તમાન મેં હૈ ઓર આગે મી રહેગા ‘સવ્વં જોહસ
સંખેજ્જે કેણ ણાયવ્વં’ યહાં પર સમસ્ત જ્યોતિષ્ક દેવ સંખ્યાત હી હૈ
એસા સમજ્ઞ લેના ‘વારુણવરેણં દીવે કહ્ ચંદા પમાસિંસુ વા ૩’ વારુણ-
વરદ્વીપ મેં કિતને ચન્દ્રમાઓં ને પ્રકાશ દિયા હૈ ? અવ મી વે વહાં
કિતની સંખ્યા મેં હોકર પ્રકાશ દેતે હૈં ? તથા ભવિષ્યત મેં વે કિતની

એણ દ્દેણં એવં વુચ્ચતિ’ આ કારણથી હે ગૌતમ ! આ સમુદ્રનું નામ વરુણ-
વર સમુદ્ર એ પ્રમાણે કહેવાયેલ છે. ‘તત્થ ણં વારુણિવારુણકંતા દેવા જાવ મહ-
ઙ્કિયા જાવ પરિવસંતિ’ એ વરુણવર સમુદ્રમાં વારુણ અને વરુણકાન્ત એ નામના
એ દેવો રહે છે. તેઓ પરિવાર અને વિમાન વિગેરે પ્રકારની મોટી ઋદ્ધિવાળા
છે. ‘સે એણદ્દેણં જાવ ણિચ્ચે’ તેથી આ દેવોનો ત્યાં સદ્ભાવ હોવાના કારણથી
આ સમુદ્રનું નામ એ પ્રમાણે થયેલ છે. તથા આ સમુદ્રનું નામ યાવત્ નિત્ય
છે, ત્રણે કાળમાં એ આ નામવાળો જ હતો. અર્થાત્ ભૂતકાળમાં એ નામવાળો
હતો, વર્તમાનમાં એ નામવાળો છે. અને ભવિષ્યમાં પણ એ નામવાળો રહેશે.
‘સવ્વં જોહસંસંખિજ્જે કેણ ણાયવ્વં’ અહીંયાં સઘળા જ્યોતિષ્ક દેવો સંખ્યાત જ
છે. તેમ સમજી લેવું ‘વારુણવરેણં દીવે કહ્ ચંદા પમાસિંસુ વા ૩’ વરુણવર સમુદ્રમાં
કેટલા ચન્દ્રમાઓએ પ્રકાશ આપ્યો હતો ? વર્તમાનમાં તેઓ ત્યાં કેટલી સંખ્યામાં
રહીને પ્રકાશ આપે છે ? તથા ભવિષ્યમાં તેઓ કેટલી સંખ્યા વાળા થઈને પ્રકાશ

प्रभासन्ते-प्रभासिष्यन्ते, सूर्याश्चातपन्-तपन्ति-तपिष्यन्ते नक्षत्राणि अद्योतयन्
द्योतयन्ते-द्योतयिष्यन्ते ग्रहाश्च चारमचरन्-चरन्ति चरिष्यन्ति, तारागणकोटि-
कोटयश्चऽशोभन्त-शोभन्ते शोभिष्यन्ते प्रश्नः ? भगवानाह-हे गौतम ! संख्येयाः
न तु-संख्याहीनाः सू०॥१०१

मूलम्-वारुणवरं णं समुद्रं खीरवरे णामं दीवे वट्टे जाव
चिट्ठे । सव्वं संखेज्जं विक्खंभे य परिकखेवो य जाव अट्ठो
बहूओ खुड्डा० बावीओ जाव सरसरपंतियाओ खीरोदग पडि-
हत्थाओ पासार्इयाओ ४ तासु णं खुड्डियासु जाव विलपंति-
यासु बहवे उप्पाय पव्वयगा० सव्वरयणामथा जाव पडिरूवा,
पुंडरीग पुक्खरदंता एत्थ दो देवा महड्डिया जाव परिवसंति,
से य तेणट्ठेणं जाव णिच्चे । जोइसं सव्वं संखेज्जं । खीरव-
रणं दीवं खीरोए णामं समुद्वे वलयाकार संठाणसंठिए जाव
परिकखवित्ताणं चिट्ठे समचक्कवालसंठिए नो विसमचक्कवाल-
संठिए संखेज्जाइं जोयणस० विक्खंभपरिकखेवो तहेव सव्वं जाव
अट्ठो ? गोयमा ! खीरोयस्स णं समुद्वस्स उदगं से जहाणाम-
एसु उसुही भारु पण्ण अज्जुण तरुण सरसपत्त कोमल अत्थि-
गात्त णग्गपोंडगवरुच्छुचारिणीणं लवंगपत्त पुप्फपल्लव कक्को-
लगसफलरुक्खवहुगुच्छगुम्भकलियमलट्टिमधुरपयुरपिप्पलीफल-
लवल्लिवरविवरचारिणीणं अप्पोदगपीतसइ रससमभूमिभागणि-
भय सुहोसियाणं सुप्पेसिय सुहायरोग परिवज्जियाण निरुवहय-
सरीरिणं कालप्पसविणीणं विइय तइय सामप्पसूयाणं

संख्या वाले होकर प्रकाश देंगे ? कितने सूर्य वहां तपे हैं ? अब भी
कितने सूर्य वहां तपते हैं ? और आगे भी कितने सूर्य वहां तपते
रहेंगे ?' इत्यादि प्रश्नों का उत्तर 'यहां पर संख्यात ज्योतिषी देव हैं'
इससे जान लेना चाहिये ॥९६॥

आपशे ? डेट्ठा सूर्यो त्यां तप्पा डत्ता ? डेट्ठा सूर्यो वत्तमानमां तप्पे छे, अने
लविष्यमां डेट्ठा सूर्यो तपता रहेशे ? विगेरे प्रश्नोने उत्तर त्यां संख्यात
ज्योतिषिक देवे छे, तेनाथी न समञ्ज देवे. ॥ सू. ६६ ॥

अंजणवरगवलवलयजलधरजच्चंजणरिट्टभमरपभूय समप्पभाणं
 कुंडदोहणाणं वद्धत्थीपत्थुताणरूढाणं मधुमासकाले संगहनेहो
 अज्जचाउरक्केव होज्ज तासिं खीरे मधुरस्स विवगच्छ बहुदव्व-
 संपउत्ते पत्तेयं मंदग्गि सुकढिए आउत्ते खंडगुडमच्छंडिओ
 वव्वेएरण्णो चाउरंतच्चक्कवट्टिस्स उवट्टुवित्ते आसायणिज्जे विस्सा-
 यणिज्जे पीणणिज्जे जाव सव्विदियगायपल्हायणिज्जे जाव
 वण्णेणं उवचिए जाव फासेणं, भवे एयारूवे सिया ? णो
 इणट्ठे समट्ठे खीरोदस्स णं उदए एत्तो इट्ठतराए चेव जाव आसा-
 एणं पन्नत्ते विमल-विमलप्पभा एत्थ दो देवा महाड्डया जाव
 परिवसंति, से तेणट्ठेणं० संखेज्ज चंदा जाव तारा ॥सू० १०१॥

छाया-वारुणवरं खलु समुद्रं क्षीरवरो नाम द्वीपो वृत्तो यावत्तिष्ठति सर्वं
 संख्येयकं विष्कम्भश्च-परिक्षेपश्च यावदर्थः बहवः क्षुद्राः० वाप्यो यावत्सरः सरः
 पंकतयः क्षीरोदकपरिहस्तकाः परिपूर्णाः प्रासादिकाः ४ । तासु खलु क्षुद्रिकासु
 यावद् बिलपंकितिकासु बहवः उत्पातपर्वताः० सर्वरत्नमयाः यावत्प्रतिरूपाः
 पुण्डरीक-पुष्करदन्तौ अत्र द्वौ देवौ महर्द्धिकौ यावत्परिवसतः तत्तेनार्थेन याव-
 न्नित्यः ज्योतिष्कं सर्वं संख्येयम् । क्षीरवरं खलु द्वीपं क्षीरोदो नाम समुद्रो
 वृत्तो बलयाकारसंस्थानसंस्थितो यावत्परिक्षिप्य खलु तिष्ठति । समचक्रवाल-
 संस्थितः नो विषमचक्रवालसंस्थितः, संख्येयानि योजनानि स० विष्कम्भ-
 परिक्षेपौ तथैव सर्वं यावदर्थः ? गौतम ! क्षीरोदस्य खलु समुद्रस्योदकं स
 यथा नामकः खण्डगुडमत्स्याण्डिकोपपेतं राज्ञश्चतुरन्तचक्रवर्तिन उपस्थापितमा-
 स्वादनीयं विस्वादनीयं ग्रीणनीयं यावत् सर्वेन्द्रियगात्रप्रह्लादनीयं यावद्
 वर्णेनोपपेतं-यावत् स्पर्शेन भवेदेतद्रूपं स्यात् ? नायमर्थः समर्थः क्षीरोदस्य खलु
 तदुदकमितः इष्टतरकं चैव यावदास्वादेन प्रज्ञप्तम् विमल-विमलग्रभौ अत्र द्वौ
 देवौ महर्द्धिकौ यावत्परिवसतः । तत्तेनार्थेन० संख्येयाश्चन्द्रा यावत्ताराः ॥१०२॥

टीका-‘वारुणवरं णं समुद्रं क्षीरवरे णामं दीवे वट्ठे जाव चिट्ठि’ क्षीरवरो

‘वारुणवरणं समुद्रं क्षीरवरे णामं दीवे वट्ठे जाव चिट्ठति’ इत्यादि ।

टीकार्थ-वारुणवर समुद्र को क्षीरवर नामको द्वीप चारों ओर से

‘वारुणवरणं समुद्रं क्षीरवरे णामं दीवे वट्ठे जाव चिट्ठति’ इत्यादि

टीकार्थ-वारुणवर समुद्रने क्षीरवर नामको द्वीप चारों ओर से

નામ દ્વીપો વૃત્તો વર્તુલાકારસંસ્થાનસંસ્થિતઃ સર્વાસુ દિગ્વિદિશુ સમન્તત સર્વા-
વયવ વ્યાપનતયા વારુણવરં ચલુ સમુદ્રં સંપરિક્ષિપ્ય તિષ્ઠતિ । ‘સર્વં સંસ્થિજ્જગં
વિક્ષંભે ય જાવ અટ્ટો’ સર્વં સંસ્થિયેયકં વિષ્કમ્ભપરિક્ષેપૌ યાવદર્થઃ એવં ચૈવ વરુણ-
વરદ્વીપસ્ય વક્તવ્યતા સૈવાઽત્રાપિ યાવજ્જીવોપપાત સૂત્રમ્ । તથાદિ-ક્ષીરવરઃ
ચલુ ભદન્ત ! દ્વીપઃ કિં સમચક્રવાલ સંસ્થાનસંસ્થિતઃ ? કિં વિષમચક્રવાલ
સંસ્થાનસંસ્થિતઃ ? ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! સમચક્રવાલસંસ્થાનસંસ્થિત એવ, નો
વિષમસંસ્થાનસંસ્થિતઃ । હે ભદન્ત ! ક્ષીરવરો દ્વીપઃ કિયતા ચક્રવાલસંસ્થાનેન
પરિક્ષેપેણ વા સંસ્થિતઃ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! યોજનશતસહસ્રાણિ ચક્રવાલ-
વિષ્કંભેણ-પરિક્ષેપેણ ચ પ્રજ્ઞાતઃ । હે ગૌતમ ! ક્ષીરવરદ્વીપપ્રદેશઃ ક્ષીરસમુદ્રં
સ્પૃષ્ટાઃ સ્પૃષ્ટાઃ-નવા ૧ સ્પૃષ્ટાઃ તે ચ ક્ષીરદ્વીપસ્યૈવ ન ક્ષીરસમુદ્રસ્ય એવં સમુદ્ર-

ઘેરે હુએ વ્યવસ્થિત હૈં યહદ્વીપ ગોલ હૈં ઔર ગોલ વલય કે જૈસે આકાર
વાલા હૈં ‘સર્વં સંસ્થિજ્જગં વિક્ષંભેય પરિક્ષેવો ય જાવ અટ્ટો’ અતઃ
હસે સમચક્રવાલ સંસ્થાન વાલા કહા ગયા હૈં-વિષમચક્રવાલ સંસ્થાન
વાલા નહીં હે ભદન્ત ! હસકા સમચક્રવાલ વિષ્કમ્ભ કિતના કહા
ગયા હૈં ? ઔર પરિક્ષેપ કિતના કહા ગયા હૈં ? હે ગૌતમ ! હસકા
સમચક્રવાલવિષ્કમ્ભ એક લાખ યોજન કા કહા ગયા હૈં ઔર હતના
હી હસકા પરિક્ષેપ કહા ગયા હૈં । હે ભદન્ત ! જિતને ક્ષીરવરદ્વીપ કે
પ્રદેશ ક્ષીરસમુદ્ર કો છુ રહે હૈં વે પ્રદેશ ક્ષીરવર દ્વીપ કે કહે જાવેંગે ?
યા ક્ષીરસમુદ્ર કે કહે જાવેંગે ? ગૌતમ વે પ્રદેશ ક્ષીરવરદ્વીપ કે હી
કહે જાવેંગે ક્ષીરવર સમુદ્ર કે નહીં । હસી તરહ જો સમુદ્ર કે પ્રદેશ

રહેલ છે. આ દ્વીપ ગોળ છે. અને ગોળ વલયના આકારવાળો છે. ‘સર્વં
સંસ્થિજ્જગં વિક્ષંભેય પરિક્ષેવો ય જાવ અટ્ટો’ તેથી અને સમચક્રવાલ સંસ્થાન
વાળો કહેવામાં આવેલ છે. વિષમચક્રવાલ વાળો કહ્યો નથી. હે ભગવન્ તેનો
સમચક્રવાલ વિષ્કંભ કેટલો કહેલ છે ? અને પરિક્ષેપ કેટલો કહેવામાં આવેલ
છે ? હે ગૌતમ ! તેનો સમચક્રવાલ વિષ્કંભ એક લાખ યોજનનો કહેવામાં
આવેલ છે. અને તેનો પરિક્ષેપ પણ એટલોજ કહેલ છે. હે ભગવન્ ક્ષીરવર
દ્વીપના જેટલા પ્રદેશો ક્ષીર સમુદ્રને સ્પર્શેલા છે. તે પ્રદેશો ક્ષીરવર દ્વીપના
કહેવામાં આવશે ? કે ક્ષીરવર સમુદ્રના કહેવાશે ? હે ગૌતમ ! એ પ્રદેશો ક્ષીરવર
દ્વીપનાજ કહેવામાં આવશે. ક્ષીરવર સમુદ્રના કહેવાશે નહીં. એજ પ્રમાણે
ક્ષીરવર સમુદ્રના જે પ્રદેશો ક્ષીરવર દ્વીપને સ્પર્શેલા છે તે એ સમુદ્રનાજ કહેવાશે
ક્ષીરવરદ્વીપના કહેવાશે નહીં. હે ભગવન્ ક્ષીરવર દ્વીપના જીવો જ્યારે મરે છે તો

પ્રદેશાઃ સમુદ્રસ્યૈવ નહિ સ્પર્શમાત્રાત્ દ્વીપસ્ય લોકિકવ્યવહારાત્ । હે ભદન્ત !
ક્ષીરવરદ્વીપસ્થા જીવા મૃતાઃ સન્તઃ પુનસ્તત્રૈવ ક્ષીરવરસમુદ્રે વા ? એવં સમુદ્રસ્થા
મૃતાઃ પુનઃ સમુદ્રે એવાઽન્યત્ર વા દ્વીપે જાયન્તે ? હે ગૌતમ !

“કર્મણો ગતિ વૈચિત્ર્યાત્તત્રાઽન્યત્રાપિ વા પુનઃ ।

આયાન્ત્યેવ ન ચાઽઽયાન્તિ મૃતાઃ કેચન કેચન ॥૧૧॥”

‘સે કેળદ્રેણં મંતે !’ તત્કેનાર્થેન ભદન્ત ! ક્ષીરવરો દ્વીપઃ૦ એવમુચ્યતે ?
ગૌતમ ! ક્ષીરવરદ્વીપે તત્ર તત્ર દેશે પ્રદેશે ‘વહૂઓ સુદ્ધા૦ વાવીઓ જાવ સર સર
પંતિયાઓ સ્ત્રીરોદગ પડિહત્થાઓ પાસાઈયાઓ ૪’ વહૂવ્યઃ ક્ષુદ્રાઃ ક્ષુલ્લિકા
વાપ્યઃ વિલપંક્તયઃ સરઃ સરઃ પંક્તયઃ ક્ષીરોદ પરિપૂર્ણાઃ પ્રાસાદિકાઃ દર્શનીયાઃ

દ્વીપોં કો છૂ રહે હૈં વે સમુદ્ર કે હી કહે જાવેંગે-દ્વીપ કે નહીં ! હે
ભદન્ત ! ક્ષીરવરદ્વીપ કે જીવ જવ મરણ કરતે હૈં તો ક્યા વે વહીં પર
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? યા અન્યત્ર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? હે ગૌતમ ! એસા કોઈ
નિયમ નહીં હૈં કિ વહાં કે મરે હુએ જીવ વહીં પર ઉત્પન્ન હો અન્યત્ર
ન હોં ઉક્તંચ—

‘કર્મણોગતિ વૈચિત્ર્યાત્ તત્રાન્યત્રાપિ, વા પુનઃ

આયાન્ત્યેવ ન ચાયાન્તિ મૃતાઃ કેચનકેચન ॥૧૧॥

‘સે કેળદ્રેણં મંતે !’ હે ભદન્ત ! ક્ષીરવરદ્વીપ એસા ઇસ દ્વીપ કા
નામ ક્યોં હુઆ હૈં ? ‘ગોયમા ! દેસે ૨ વહુઓ સુદ્ધા૦ વાવીઓ જાવ
વિલપંતિયાઓ સ્ત્રીરોદગ પડિહત્થાઓ ઉપ્પાય પવ્વગા સવ્વ વહ્રામયા
અચ્છા જાવ પડિરુવા’ હે ગૌતમ ! ક્ષીરવરદ્વીપ મેં જગહ ૨ અનેક
છોટી ચડી વાપિકાં હૈં યાવત્ વિલપંતિયા હૈં ઇન મેં ક્ષીર કે જૈસા

મરીને તેઓ શું ત્યાંજ ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તે શિવાયના કોઈ ખીલજ
સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? હે ગૌતમ ! એવો કોઈ નિયમ નથી કે ત્યાં મરેલા
એવો ત્યાંજ ઉત્પન્ન થાય ખીજે ઉત્પન્ન થાય નહીં કહ્યું પણ છે કે

કર્મણો ગતિ વૈચિત્ર્યાત્ તત્રાન્યત્રાપિ વા પુનઃ ।

આયાન્ત્યેવ ન ચાયાન્તિ મૃતાઃ કેચન કેચન ॥ ૧ ॥

‘સે કેળદ્રેણં મંતે !’ હે ભગવન્ ક્ષીરવર દ્વીપ એ પ્રમાણેનું આ દ્વીપનું
નામ શા કારણથી થયેલ છે ? ‘ગોયમા ! દેસે દેસે વહુઓ સુદ્ધા૦ વાવીઓ જાવ
વિલપંતિયાઓ સ્ત્રીરોદગ પડિહત્થાઓ ઉપ્પાયપવ્વગા સવ્વ વહ્રામયા અચ્છા જાવ
પડિરુવા’ હે ગૌતમ ! ક્ષીરવર દ્વીપમાં સ્થળે સ્થળે અનેક નાની મોટી વાવો

અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ તાસુ વહવ ઉપપાતપર્વતાઃ સર્વરત્નમયાઃ અચ્છા યાવત્પ્રતિ-
રૂપાઃ તત્પર્વતેષુ-આસનાનિ ગૃહાણિ ગૃહેષ્વાસનાનિ મણ્ડપેષુ પૃથિવીશિલાપટ્ટકાઃ
સર્વરત્નમયા અચ્છા યાવત્પ્રતિરૂપાઃ તત્ર વહવો વાનવ્યન્તરાદેવા દેવ્યશ્રાસતે
શેરતે૦ યાવત્ સુખં વિહરન્તિ । ‘પુંડરીક-પુક્કરદંતા एत्थ दो देवा महद्धिया
जाव परिवसन्ति’ पुण्डरीक-पुष्करदन्तावत्र महर्द्धिकौ द्वौ देवौ महाधुतिकौ यावत्प-
ल्योपम स्थितिकौ परिवसतः । ‘से तेणद्वेणं जाव णिच्चे’ तत्तेनार्थेन एवमुच्यते-
अथाऽन्यदपि कारणं येन द्वीपस्य शाश्वतं नामधेयम् यान्नासी न्नास्ति न

પાની ભરા હુઆ હૈં इन में उत्पाद पर्वत है ये उत्पात पर्वत सर्वात्मना
वज्रमय है स्वच्छ यावत् प्रतिरूप हैं । पर्वतों के ऊपर आसन हैं गृह
हैं और गृहों में आसन हैं मण्डप हैं मण्डपों में पृथिवीशिला पट्टक हैं
ये शिलापट्टक सर्वात्मना रत्नमय स्वच्छ यावत् प्रतिरूप हैं । यहां पर
अनेक व्यन्तर देव और देवियां उठती बैठती है, सोती है यावत् सुख
पूर्वक विहार करती हैं ‘पुंडरीक पुक्करदंता एत्थ दो देवा महद्धिया
जाव परिवसन्ति’ यहां पुण्डरीक और पुष्कर दन्त नामके दो देव रहते
हैं ये महर्द्धिक आदि विशेषणों वाले और एक पल्योपम की स्थिति
वाले हैं ‘से तेणद्वेणं जाव णिच्चे’ इस कथित कारण के अतिरिक्त
यह भी एक कारण ऐसा कहा गया है कि यह द्वीप इस नाम से
अनादि काल से ही प्रसिद्ध हुआ चला आ रहा है पहिले यह इस
नाम से प्रसिद्ध नहीं था ऐसी बात नहीं है किन्तु यह पहिले भी

છે. યાવત્ ખિલપંક્તિયો છે. તેમાં દ્વધના જેવું પાણી ભરેલું છે. તેમાં ઉત્પાદ
પર્વતો છે. આ ઉત્પાદ પર્વતો સર્વાત્મના વજ્રમય છે. સ્વચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે.
તથા ગૃહોમાં પર્વતોની ઉપર આસન છે. તથા ગૃહોમાં આસન છે. મંડપો છે.
મંડપોમાં પૃથ્વીશિલાપટ્ટકો છે. આ શિલાપટ્ટકો સર્વાત્મના રત્નમય છે.
સ્વચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. ત્યાં આગળ અनेक वानव्यन्तर देवो અને દેવિયો
ઉઠે છે, બેસે છે. સુવે છે. યાવત્ સુખ પૂર્વક વિહાર કરે છે ‘પુંડરીક પુક્કર
દંતા एत्थ दो देवा महद्धिया जाव परिवसन्ति’ અહીંયાં પુંડરીક અને પુષ્પદંત
એ નામના બે દેવો રહે છે. તેઓ મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. તેમજ
એક પલ્યોપમની સ્થિતિ વાળા છે. ‘से तेणद्वेणं जाव णिच्चे’ આ કહેવામાં
આવેલ કારણ શિવાય પણ એક કારણ એવું કહ્યું છે કે-આ દ્વીપ આ
નામ વાળો અનાદિ કાળથીજ પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. પહેલાં આ નામથી એ પ્રસિદ્ધ
ન હતો તેમ નથી પરંતુ એ પહેલાં પણ એજ નામથી પ્રસિદ્ધ હતો વર્ત-

ભવિષ્યતિ ઇતિ શક્તિ નાસ્તિ ત્રિકાલેઽવ્યયત્વાદ્ ધ્રુવો નિત્યઃ તરમાત્ ક્ષીરવરો-
દ્વીપઃ ૦ ૨ ઇતિ । ‘જોતિસં સર્વં સંખેજ્જ’ સર્વં જ્યોતિષ્કં ચન્દ્રસૂર્યગ્રહનક્ષત્રતારા-
ગણ કોટિ કોટિ સંખ્યોપેતં યથાયથં વ્યાખ્યેયં । તદુક્તમ્—

‘ઘ્યતીતે વર્તમાને ચાઽનાગતે પ્રભવિષ્ણવઃ ।

ચન્દ્રા ગ્રહાસ્તથાસૂરાઃ નક્ષત્રાણિ ચ તારકાઃ ॥૧॥

આસન્ સન્તિ ભવિષ્યન્તિ સ્વ સ્વ ચાર વશંવદાઃ ।

પૂર્વ વ્યાખ્યાઽનુસારેણ વ્યાખ્યેયાઃ સ્યુર્યથા યથમ્ ॥૨॥ ઇતિ ॥

‘ક્ષીરવરં ણં દીવં ક્ષીરોણ નામં સમુદ્દે વદે વલયાગારસંઠાણસંઠિણ જાવ
પરિચિત્તાણં ચિદ્વદ્ સમચક્કવાલસંઠિણ સંખેજ્જાઈં જોયણસં વિક્કલંભપરિ-

इसी नाम से प्रसिद्ध था अब भी यह इस नाम से प्रसिद्ध नहीं है,
ऐसा भी नहीं है किन्तु अब भी यह इसी नाम से प्रसिद्ध है तथा
भविष्यत्काल में भी यह इस नाम से प्रसिद्ध नहीं रहेगा ऐसा भी
नहीं है किन्तु भविष्यत्काल में भी यह इसी नाम से प्रसिद्ध रहेगा
‘जोतिसं सर्वं संखेज्ज’ यहां पर चन्द्र सूर्य ग्रह नक्षत्र और तारा रूप
ये सब यहां पर संख्यात ही हैं तदुक्तम्—

‘चन्द्राग्रहास्तथा सूरा नक्षत्राणि च तारका,

आसन् सन्ति भविष्यन्ति स्वस्वचार वशंवदा ।’

‘ક્ષીરવરણં દીવં ક્ષીરોણ નામ સમુદ્દે વદે વલયાગારસંઠાણસંઠિતે
જાવ પરિક્કલેવેણ ચિદ્વત્તિ’ હસ ક્ષીરવર સમુદ્ર કો ચારોં ઓર સે
ઘેર કર રહા હુઆ ક્ષીરોદ નામકા એક સમુદ્ર હૈં યહ સમુદ્ર ગોલ હૈં
ઓર વલય કા જૈસા આકાર હોતા હૈં ડસ તરહ કે આકાર વાલા હૈં

માનમાં પણ એ એજ નામથી પ્રસિદ્ધ નથી તેમ નથી પણ એજ નામથી
વર્તમાનમાં પ્રસિદ્ધ છે. તથા ભવિષ્ય કાળમાં પણ એ આ નામથી પ્રસિદ્ધ
રહેશે નહીં તેમ નથી. પણ ભવિષ્યમાં પણ એ આજ નામથી પ્રસિદ્ધ રહેશે.
‘જોતિસં સર્વં સંખેજ્જ’ અહીંયાં પણ ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર, અને તારા એ
બધા અહીંયાં સંખ્યાતજ છે. કહ્યું પણ છે કે—

‘ચન્દ્રાગ્રહાસ્તથા સૂરા નક્ષત્રાણિ ચ તારકા ।

આસન્ સન્તિ, ભવિષ્યન્તિ. સ્વ સ્વ ચાર વશંવદાઃ ॥

‘ક્ષીરવરણં દીવં ક્ષીરોણ નામં સમુદ્દે વદે વલયાગારસંઠાણસંઠિતે ‘જાવ
પરિક્કલેવેણ ચિદ્વત્તિ’ આ ક્ષીરવર સમુદ્રને ચારે બાજુથી ઘેરીને ક્ષીરોદ
નામનો સમુદ્ર આવેલ છે. આ સમુદ્ર ગોળ છે. અને વલયનો જેવો
આકાર હોય છે. તે રીતના આકાર વાળો છે. ‘સમચક્કવાલ સંઠિતે નો

વરુણો-તદેવ સર્વં જાવ કદ્ધો' ક્ષીરોદો નામા સમુદ્રઃ સ ચ વૃત્તો વલયાકારસ્ય સંસ્થાનેન સંસ્થિતઃ આસ્તે ક્ષીરવરં દ્વીપં ચલુ તિષ્ઠતિ યથા સમચક્રવાલ સંસ્થિતો ન વિષમચક્રવાલેન સંખ્યેય યોજનશતસહસ્રવિષ્કમ્ભ-પરિક્ષેપઃ તથૈવ સર્વં યાવદર્થઃ । હે ભદન્ત ! ક્ષીરોદસ્ય પ્રદેશઃ ઘૃતવરદ્વીપં સ્પૃષ્ટાઃ ન વા ? હે ગૌતમ ! સ્પૃષ્ટાઃ । એવં ઘૃતવરદ્વીપપ્રદેશઃ ક્ષીરોદં સ્પૃષ્ટાઃ ? હન્ત ગૌતમ ! સ્પૃષ્ટાઃ । હે ભદન્ત ! ક્ષીરોદપ્રદેશઃ ઘૃતવરદ્વીપં સ્પૃષ્ટાસ્તે કસ્ય સ્યુઃ એવં ઘૃતવરદ્વીપસ્ય યે પ્રદેશઃ ક્ષીરોદં સ્પૃષ્ટાસ્તે કસ્ય સ્યુઃ ? હે ગૌતમ ! ક્ષીરોદસ્ય યે તે પ્રદેશાસ્તે ક્ષીરોદસ્યૈવ, ઘૃતવરદ્વીપસ્ય યે પ્રદેશાસ્તે ચ ઘૃતવરદ્વીપસ્યૈવ લોકે તથૈવ વ્યવહારદર્શનાત્ । હે ભદન્ત ! ક્ષીરોદસમુદ્રે મૃતા જીવાઃ પુનઃ ક્ષીરોદે પ્રત્યાયાન્તિ ઘૃતવરદ્વીપે વા-ઘૃતવરદ્વીપે જીવાશ્ચ મૃતાઃ સન્તઃ કિં પુનઃ પુનસ્તત્રૈવ

યહ 'સમચક્રવાલસંઠિતે નો વિસમચક્રવાલસંઠિતે' સમચક્રવાલ સંસ્થાન વાલા હૈ વિષમચક્રવાલ વાલા નહીં હૈ 'સંલેજ્જાઈં જોયણસં વિમ્ભંભ પરિક્ષેવો તદેવ સર્વં જાવ અદ્ધો' યહ સંખ્યાત હજાર યોજન કા વિસ્તાર વાલા હૈ, ઓર સંખ્યાત હજાર યોજન કી હી હસકી પરિધિ હૈ હે ભદન્ત ! ક્ષીરોદ કે પ્રદેશ ઘૃતવર દ્વીપ કો છૂ રહે હૈં યા નહીં છૂ રહે હૈ ? હાં ગૌતમ ! છૂ રહે હૈં । યદિ છૂ રહે હૈં તો વે પ્રદેશ ઘૃતવર દ્વીપ કે કહલાવેંગે ? યા ક્ષીરોદસમુદ્ર કે ? હે ગૌતમ ! વે ક્ષીરોદસમુદ્ર કે હી કહલાવેંગે-હસી તરહ ઘૃતવરદ્વીપ કે જો પ્રદેશ ક્ષીરોદ સમુદ્ર કો છૂ રહે હૈં વે ઘૃતવરદ્વીપ કે હી કહલાવેંગે ક્યોંકિ લોક મેં એસા હી વ્યવહાર દેખા જાતા હૈ હે ભદન્ત ! ક્ષીરોદસમુદ્ર મેં મરે જીવ પુનઃ ક્ષીરોદસમુદ્ર મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા અન્યત્ર ઘૃતવરદ્વીપ મેં-ઉત્પન્ન

વિસમચક્રવાલ સંઠિતે' સમચક્રવાલ સંસ્થાન વાળો છે. વિષમ ચક્રવાલ સંસ્થાન વાળો નથી 'સંલેજ્જાઈં જોયણસં વિમ્ભંભ પરિક્ષેવો તદેવ સર્વં જાવ અદ્ધો' એ સંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તાર વાળો છે. અને સંખ્યાત યોજનનીજ તેની પરિધિ છે. હે ભગવાન્ ક્ષીરોદ સમુદ્રના પ્રદેશો ઘૃતવર દ્વીપને સ્પર્શેલા છે ? કે નથી સ્પર્શેલા ? હા ગૌતમ સ્પર્શેલા છે. જો સ્પર્શેલા છે તો એ પ્રદેશો ઘૃતવર દ્વીપના કહેવાશે ? કે ક્ષીરોદ સમુદ્રના કહેવાશે ? હે ગૌતમ ! તે ક્ષીરોદ સમુદ્રનાજ કહેવાશે. એજ પ્રમાણે ઘૃતવર દ્વીપના જે પ્રદેશો ક્ષીરોદ સમુદ્રને સ્પર્શેલા છે. તે ઘૃતવર દ્વીપનાજ પ્રદેશો કહેવાશે. કેમકે લોકમાં એજ પ્રમાણેના વ્યવહાર જોવામાં આવે છે. હે ભગવાન્ ક્ષીરોદ સમુદ્રમાં મરેલા જીવો ફરીથી ક્ષીરોદ સમુદ્રમાં ઉત્પન્ન થાય છે, કે ખીજે જ ઉત્પન્ન થાય છે ? અર્થાત્ ઘૃતવર દ્વીપમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? હે

ક્ષીરોદે વા ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! કેચન તત્રૈવાઽત્રાપિ સ્વ સ્વકર્મવલ વદ્ધત્વાત્ ।

અથ ભદન્ત ! કેનાર્થેનૈવ મુચ્યતેઽયં ક્ષીરોદઃ સમુદ્રઃ-૨ એતસ્ય ક્ષીરોદ નામ કરણે કો હેતુરિતિ નામ વિષયકઃ પ્રશ્નો 'જાવ અટ્ટો' યાવદર્થઃ ઇત્યનેન સંગ્રહીતઃ ભગવાનાહ-'ગોયમા ! ક્ષીરોયસ્સ ણં સમુદ્ધસ્સ ઉદગં સ્વંડગુડમચ્છંડિતોવવેણ' ક્ષીરોદસમુદ્રં જલં યથા સ્વંડગુડ-મત્સ્યપ્પકોપપેતમ્ સ્વંડ ગુડો પ્રસિદ્ધો મત્સ્ય-પ્પિડકા-'મિસરી' ઇતિ લોકે પ્રસિદ્ધા એભિર્મિલિતમ્ 'રણ્ણો ચાઉરંતચક્કવટ્ઠિસ્સ ઉવટ્ઠવિણ' આસાયણિજ્જે વિસ્સાયણિજ્જે-જાવ સન્વિદિય ગાયપલ્હાયણિજ્જે જાવ વણ્ણેણં ઉવચિણ જાવ ફાસેણં ભવેણ્યારૂવે સિયા ? ણો ઇણદ્દે સમદ્દે, ક્ષીરો-દસ્સ ણં સમુદ્ધસ્સ સે ઉદણ એત્તો ઇટ્ઠરાણ ચેવ જાવ આસાણ ણં પન્નતે' ચતુરન્ત-ચક્કવર્તિનો રાજ્ઞો મનઃ પ્રોતયે ચતુઃસ્થાનપરિણામપર્યન્તં ગોઃ ક્ષીરમુપસ્થાપિતં સ્વંડ-ગુડાદિના સાત્તિશયં રસતામુપેયાત્ ઇતિ બુદ્ધ્યા પ્રયત્ન મુપસ્થાય મન્દમન્દા-ગ્નિના ક્વથિતમ્ અતઃ-આસ્વાદનીયમ્-વિશેષતઃ સ્વાદનીયમ્-પાતું યોગ્યમ્ પ્રીણનીયં-દીપનીયં-દર્પણીયં-ઘ્રંહણીયં સર્વેન્દ્રિયગાત્રપ્રહાદનીયમ્ । અતએવ-

હોતે હૈં ? હે ગૌતમ ! કિતનેક જીવ વહીં પર ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ઓર કિતનેક જીવ દૂસરી જગહ મેં ભી ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ક્યોં કિ પ્રત્યેક જીવ અપને અપને કર્મોં કે દ્વારા વદ્ધ રહતે હૈં 'હે ભદન્ત ! હસ સમુદ્ર કા નામ' ક્ષીરોદ સમુદ્ર એસા કિસ કારણ સે હુઆ હૈં હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-'ગોયમા ! ક્ષીરોદસ્સ ણં સમુદ્ધસ્સ ઉદગં' હે ગૌતમ ! ક્ષીરોદસમુદ્ર કા જલ 'સ્વંડગુડ મચ્છંડિતોવવેતે રણ્ણો ચાઉરંત ચક્કવટ્ઠિસ્સ ઉવટ્ઠિતે આસાયણિજ્જે વિસ્સાયણિજ્જે પીણણિજ્જે જાવ સન્વિદિયગાત પલ્હાયણિજ્જે જાવ વણ્ણેણં ઉવચિતે જાવ ફાસેણં' સ્વંડ ગુડ એવં મિધ્ધી સે યુક્ત કરકે ચતુરન્ત ચક્કવર્તીં કે લિયે મંદ મંદ અગ્નિ પર ચુરાયે ગયે પકાયે ગયે દૂધ કે જૈસા સ્વાદ હોતા હૈં

ગૌતમ ! કેટલાક જીવો ત્યાંજ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. અને કેટલાક જીવો અન્યત્ર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. કેમકે દરેક જીવો પોતપોતાના કર્મો દ્વારા બદ્ધ રહે છે. હે ભગવન્ આ સમુદ્રનું નામ 'ક્ષીરોદ સમુદ્ર' એ પ્રમાણે શા કારણથી થયેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્ન કહે છે કે-'ગોયમા ! ક્ષીરોદસ ણં સમુદ્ધસ્સ ઉદગં' હે ગૌતમ ! ક્ષીરોદ સમુદ્રનું જલ 'સ્વંડ ગુડમચ્છંડિતોવવેતે રણ્ણો ચાઉરંત ચક્કવટ્ઠિસ્સ ઉવટ્ઠિતે આસાયણિજ્જે વિસ્સાયણિજ્જે પીણણિજ્જે જાવ સન્વિદિયગાત પલ્હાયણિજ્જે જાવ વણ્ણે ણં ઉવચિતે જાવ ફાસેણં' આંડ ગોળ અને સાકર મેળવીને ચાતુરંત ચક્કવર્તિ માટે ધીમી એવી અગ્નિ પર ઉકાળવામાં આવેલ દૂધનો જેવો સ્વાદ હોય છે, તેવો તેનો સ્વાદ છે ? અથવા વિશેષ પ્રકારના

વર્ણરસાભ્યાં સ્પર્શેન સુકુમાલાદિનોપચિતં ભવેત્ । એવમુક્તે ભગવતિ ગ્રાહ, ગૌતમઃ
 સ્યાત્તથા યથોક્તરીત્યા સાધિતં ભવેત્ । ભગવાનાહ—‘ળો ઇળદ્દે સમદ્દે’ નાયમથોડર્થ
 જ્ઞાપયિતું પ્રમુરલં સમર્થઃ ‘સ્ત્રીરોદસ્સ ળં ઉદણ્ણે એત્તો ઇદ્દયરાણ્ણે ચેવ જાવ આસાણ્ણં
 પળ્ણત્તે’ યત ઉદધેરુદ્ધક ઇતોડપિ મત્કથનાત્પરમિષ્ટતરં યાવદાસ્વાદેન પ્રજ્ઞસમ્મ
 ઇતિ । ‘વિમલ-વિમલપ્પમા એત્થ દો દેવા મહિદ્ધિયા જાવ પરિવસંતિ’ વિમલ
 વિમલપ્રભો મહિદ્ધિકો દ્વો દેવાવત્ત યાવત્પલ્લયોપમ સ્થિતિકો પરિવસંતઃ એતયો-
 વિમુત્ત્વ સમ્બન્ધાત્ સમુદ્રસ્યા ક્ષીરોદ્ધ ઇતિ નામ ભવતિ । સમ્પ્રતિ ચન્દ્રાદીનાં
 સમ્બન્ધે ચર્ચા—‘સંસ્થેજ્જ ચંદા જાવ તારા’ સંસ્થેય ચન્દ્રા યાવત્તારકાઃ તથાહિ—

વિશેષરૂપ સે સ્વાદ યોગ્ય હૈ, દીપનીય હૈ સમસ્ત ઇન્દ્રિય શરીર ઔર
 મન કો પ્રહ્લાદનીય હૈ । વિશિષ્ટ વર્ણ સે, રસ સે ઔર સુકોમલ સ્પ-
 ર્શાદિ સે યુક્ત હૈ ઇસલિયે ઇસકા નામ ંસા કહને મેં આયા હૈ

અવ ઇસ પર પુનઃ ગૌતમ પ્રભુ સે ંસ પૂછતે હેં—‘ભવેણ્યાસ્થે સિયા’ હે
 ભદન્ત ! ક્ષીરસમુદ્ર કા જલ ચક્રવર્તી કે લિયે તૈયાર કિયે દૂધ કે હી
 જૈસા હોતા હૈ કયા ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હેં ‘ળો ઇળદ્દે સમદ્દે’
 હે ગૌતમ યહ્ અર્થસમર્થિત નહીં હૈ કયોંકિ ‘સ્ત્રીરોદસ્સ ળં સે ઉદણ્ણે
 એત્તો ઇદ્દયરાણ્ણે ચેવ જાવ આસાણ્ણં પળ્ણત્તે’ ક્ષીરોદક કા જલ તો
 ઇસ દુગ્ધ સે મી ઇષ્ટતર યાવત્ આસ્વાદનીય કહા ગયા હૈ ‘વિમલ-
 વિમલપ્પમા એત્થ દો દેવા મહિદ્ધિયા જાવ પરિવસંતિ’ યહાં વિમલ
 ઔર વિમલપ્રભ નામ કે દો દેવ રહતે હેં ‘સે તેળદ્દેળં’ ઇસ કારણ સે
 ઇસ સમુદ્ર કા નામ ક્ષીરોદક ંસા કહા ગયા હૈ ‘સંસ્થેજ્જ ચંદા જાવ

સ્વાદ વાળો છે દીપનીય છે સમસ્ત ઇન્દ્રિયો શરીર અને મનને આનંદ આપ-
 નાર થાય છે, વિશેષ પ્રકારના વર્ણથી, રસથી અને સુકોમળ સ્પર્શ વિગેરેથી
 યુક્ત છે તેથી તેનું એ પ્રમાણેનું નામ કહેવામાં આવેલ છે.

આ સંબંધમાં ફરીથી ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે—‘ભવે
 ંયોસ્થે સિયા’ હે ભગવન્ ક્ષીરસમુદ્રનું જલ ચક્રવર્તિ માટે તૈયાર કરવામાં
 આવેલ દૂધનાજ જેવું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને
 કહે છે કે—‘ળો ઇળદ્દે સમદ્દે’ હે ગૌતમ ! આ અર્થ બરોબર નથી. કેમકે—
 ‘સ્ત્રીરોદસ્સ ળં સે ઉદણ્ણે એત્તો ઇદ્દયરાણ્ણે ચેવ જાવ આસાણ્ણં પળ્ણત્તે’ ક્ષીરોદ સમુદ્રનું
 જળ તો આ દૂધથી પણ વધારે ઇષ્ટતર યાવત્ આસ્વાદનીય કહેવામાં આવેલ
 છે. ‘વિમલ વિમલપ્પમા એત્થ દો દેવા મહિદ્ધિયા જાવ પરિવસંતિ’ અહિયાં વિમલ
 અને વિમલપ્રભ નામના બે દેવો નિવાસ કરે છે. ‘સે તેળદ્દેળં’ આ કારણથી
 આ સમુદ્રનું નામ ‘ક્ષીરોદસમુદ્ર’ એ પ્રમાણે કહેવાયેલ છે. ‘સંસ્થેજ્જ ચંદા જાવ

ક્ષીરોદે કિયન્તઃ ચન્દ્રાઃ પ્રભાસન્ત-પ્રભાસન્તે ? સૂર્યાશ્વાતપન્-તપન્તિ-તપિ-
વ્યન્તે ? મહાગ્રહાશ્ચ ચારમચરન્-ચરન્તિ-ચરિવ્યન્તિ, નક્ષત્રાણિ ચ કિયન્તિ
અશોભન્ત-શોભન્તે-શોભિવ્યન્તે ? કિયત્યશ્ચ તારાગણ કોટિ કોટયોઽઘોતયન્-
ઘોતયન્તિ-ઘોતયિવ્યતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-સંખ્યાતાસ્તે-તાનિ-તાશ્ચ તારા-
ગણકોટિકોટયઃ ॥ સૂત્ર ૧૦૧ ॥

મૂલમ્-સ્ત્રીરોદં ણં સમુદં ઘયવરે ણામં દીવે વટ્ટે વલયાગાર
સંઠાણસંઠિણ જાવ પરિચિટ્ટુઙ્ગ સમચક્કવાલં નો વિસમચક્ક-
વાલં સંલેજ્જવિકલંભપરિકલેવં પણ્ણસા જાવ અટ્ટો ? ગોયમા !
ઘયવરેણં દીવે તત્થ તત્થ-૨ બહવે સુહાસુહાડીઓ વાવીઓ
જાવ ઘયોદગ પહિહત્થાઓ ઉપ્પાય પઠ્ઠવા જાવ સ્વહહં
સઠ્ઠ કંચણમયા અચ્છા જાવ પહિરૂવા । કણય-કણયપ્પમા
ણ્ણત્થ દો દેવા મહઙ્ગિયા ચંદા સંલેજ્જા । ઘયવરણં દીવં ચ
ઘઓદે નામ સમુદે વટ્ટે વલયાગારસંઠાણસંઠિણ જાવ ચિટ્ટુઙ્ગ,
સમચક્કં તહેવ દારપણ્ણસા જીવા ય અટ્ટો ? ગોયમા ! ઘયો-
દસ્સણં સમુદસ્સ ઉદણ સે જહા ણામણ પ્પફુલ્લસલ્લહ વિમુ-
ક્કલ કણિયાર સરસવસુવિબુદ્ધકોરંટ દામપિંડિતસ્સ નિદ્ધ-
ગુણતેયશ્ચિય નિરુવહય વિસિટ્ટુસુંદરતસ્સ સુજાયદહિમહિયત-
દિવસગહિય નવણાય પહુવણાવિય સુક્કઙ્ગિય ઉદાવસજ્જવીસં
દીયસ્સ અહિયંપીવરસુરહિ ગંધમણહરમહુરપરિણામ દરિસણિ-
જ્જસ્સ પત્થનિમ્મલ સુહોવભોગસ્સ સરયકાલમ્મિ હોજ્જ ગોધત-
વરસ્સ મંડણભવે ણ્યારૂવે સિયા ? ણો ઇણટ્ટે સમટ્ટે, ગોયમા !

તારા' યહાં ચન્દ્ર સૂર્ય આદિ પાંચ પ્રકાર કે જ્યોતિષી દેવ સંખ્યાત
હૈં । હસ સમ્બન્ધ મેં પ્રદન જૈસા પૂર્વ મેં કિયા ગયા હૈં વૈસા યહાં પર
મી કર લેના ચાહિયે ॥ ૧૦૦ ॥

તારા' અહીયાં ચંદ્ર સૂર્ય વિગેરે પાંચે પ્રકારના જ્યોતિષકદેવો સંખ્યાત છે.
આ સંખ્યાથી પ્રશ્ન જેમ પહેલા કરવામાં આવી ગયેલ છે. એજ પ્રમાણેના
પ્રશ્નોત્તરે અહીયાં પણ કરી લેવા જોઈએ. ॥ સૂ. ૧૦૦ ॥

घओदस्स णं समुदस्स एत्तो इट्ठतर जाव आसाए णं पन्नत्ते
 कंत-सुकंता एत्थ दो देवा महड्डिया जाव परिवसंति, सेसं तं
 चेव जाव तारागणकोडीकोडीओ । घओदण्णं समुहं खोदवरे
 णामं दीवे वट्टे वलयागारे जाव चिट्ठइ, तहेव जाव अट्ठो खोय-
 वरेणं दीवे तत्थ २ देसे तहिं २ खुड्डा वावीओ जाव खोदो-
 दग पडिहत्थाओ उप्पायपव्वया सव्व वेरुलियामया जाव
 पडिरूवा सुप्पभ-महप्पभा य दो देवा महड्डिया जाव परिव-
 संति, से तेणट्ठेणं सव्वं जोइसं तं चेव जाव तारागण० । खोय-
 वरणं दीवं खोदोदे नाम समुदेवट्टे वलयागार० जाव संखे-
 ज्जाइं जोयणसय परिवखेवेणं जाव अट्ठे, गोयमा ! खोदोदस्स
 णं समुदस्स उदए से जहा नामए आसल-मासल पसत्थ-
 वीसंतनिद्ध सुकुमाल भूमिभागे सुच्छिन्नेसु कट्ठलट्ठविसिट्ठ
 निरूवहया जीयवावीतसुकास जपयत्त निउणपरिकम्म अणु-
 पालिय सुबुद्धिबुद्धाणं सुजायाणं लवणतणदोसवज्जियाणं णया
 य परिवड्डियाणं निम्माय सुंदराणं रसेणं परिणयमउपीण पोर-
 भंगुरसुजाय महुररसपुप्फविरिइयाणं उवद्वव विवज्जियाणं सीथ-
 परिफासियाणं अभिणव अभिणव तवग्गाणं अपालियाणं
 तिभायणिच्छोणिय वाडिगाणं अवणितमूलाणं गंठिपरिसो-
 हियाणं कुसलनरकप्पियाणं उव्वणं जाव पोंडियाणं वलवगण-
 रजत्तजंत्त परिगालितमेत्ताणं खोयरसे होज्जा वत्थपरिपूए चाउ-
 ज्जातगवासिए अहियसत्थलहुके वण्णोववेए तहेव, भवे एया
 रूवेसिया ?, णो इणट्ठे समट्ठे, खोयरसस्स णं समुदस्स उदए
 एत्तो इट्ठतराए चेव जाव आसाएणं पन्नत्ते । पुण्णभद्द माणि-
 भद्दा य (पुण्णपुण्णभद्दा) एत्थ दुवे देवा परिवसंति, सेसं तहेव,
 जोइणं संखेज्जं चंदा ॥सू० १०२॥

छाया-क्षीरोदं खलु समुद्रं घृतवरो नाम द्वीपो वृत्तो बलयाकारसंस्थान-
 संस्थितः यावत्परितिष्ठति, समचक्रवाल० नो विषमचक्रवाल० संख्येयविष्कम्भ-
 परि० प्रदेशा यावत् अर्थः । गौतम ! घृतवरे खलु द्वीपे तत्र तत्र बहवः क्षुद्राः
 क्षुल्लिका वाप्यो यावद् घृतोदक परिपूर्णाः उत्पातपर्वताः यावत् खड्गड० सर्व-
 कांचनमया अच्छा यावत्प्रतिरूपाः कनक-कनकप्रभौ अत्र द्वौ देवौ महर्द्धिकौ
 चन्द्राः संख्येयाः । घृतवरं खलु द्वीपं घृतोदो नाम समुद्रो वृत्तो बलयाकार-
 संस्थानसंस्थितो यावत्तिष्ठति । समचक्र० तथैव द्वारप्रदेशा जीवाश्चाऽर्थः, गौतम !
 घृतोदस्य खलु समुद्रस्योदकं स यथा-प्रफुल्लशल्लकीविमुक्तकर्णिकार सर्प-
 विबुद्धकोरुण्टदामपिण्डिततरस्य स्निग्धगुणतेजोदीप्तनिरुपहत विशिष्ट सुन्दरतरस्य
 सुजातदधिमथित तद्विवसगृहीतनवनीतपटुसंगृहीतोत्क्रथित उदामसद्योविस्य-
 न्दितस्याधिक पीवरसुरभिगन्धमनोहरमधुरपरिणामदर्शनीयस्य पथ्यनिर्मलसुखो-
 पभोगस्य शरत्काले भवेत् । गोघृतवरस्य मण्डः भवेदेतद्रूपम् नाऽयमर्थः समर्थः ।
 गौतम ! घृतोदस्य खलु समुद्रस्येतः दृष्टतरं यावत् आस्वादेन प्रज्ञप्तम् कान्त-
 सुकान्तौ अत्र द्वौ देवौ महर्द्धिकौ यावत् परिवसतः शेषं तदेव तारागणकोटि-
 कोटयः । घृतोदं खलु समुद्रं क्षोदवरो नाम द्वीपो वृत्तो बलयाकारो यावत्तिष्ठति
 तथैव यावदर्थः । क्षोदवरे खलु द्वीपे तत्र २ देशे २ तत्र तत्र क्षुद्रा वाप्यो यावत्
 क्षोदोदक प्रतिपूर्णा उपपातपर्वताः सर्ववैभवंमया यावत् प्रतिरूपाः, सुप्रभ-महा-
 प्रभौ द्वौ देवौ महर्द्धिकौ यावत् परिवसतः तत्तेनार्थेन० सर्वं ज्योतिष्कं तदेव
 यावत्ताराः । क्षोदवरं खलु द्वीपं क्षोदोदः नाम समुद्रो वृत्तो बलयाकार यावत्
 संख्येयानि योजनशतपरिक्षेपेण यावदर्थः, गौतम ! क्षोदोदस्य खलु समुद्रस्योदकं
 स आसल-मांसल-प्रशस्त - विश्रान्त-स्थिग्ध सुकुमाल भूमिभागे सुच्छिन्न
 सुकाण्डलविशिष्ट निरुपहतवीजोप्तेष्टकाशकपत्रपत्रकनिपुणपरिकर्माऽनुपालित-
 सुवृद्धिवृद्धानाम् सुजातानाम् लवणतृणदोषवर्जितानाम् निर्यात् परिवर्द्धितानाम्
 निर्मातसुन्दराणाम् रसेन परिणतमृदुपीनपर्वभङ्गुरसुजातमधुरपुष्पविरक्ता उपद्रव-
 वर्जितानां शीतपरिस्पर्शितानाम् अभिनवभग्नानाम् आपालितानाम् त्रिभागनिर्वा-
 टितवाटानाम् अपनीतमूलानाम् ग्रन्थिपरिशोधितानाम् कुशलनरकल्पितानाम्
 उद्वद्धानाम् पौण्ड्रिकाणाम् चपलनरयन्त्रपरिगलितमात्राणाम् क्षोदरसो भवेत्
 वस्त्रपरिपूतः चातुर्जातक सुवासितः अधिकपथ्यलघुको वर्णोपपेतस्तथैव भवेदेत-
 द्रूपं स्यात् नायमर्थः समर्थः क्षोदरसस्य खलु समुद्रस्योदकम् इतः इष्टतरं चैव
 यावदास्वादेन प्रज्ञप्तम्, पूर्णभद्र-मणिकभद्रौ च (पुण्य-पुण्यभद्रौ) अत्र द्वौ देवौ
 यावत् परिवसतः शेषं तथैव ज्योतिष्कं संख्येय चन्द्राः ॥१०२॥

ટીકા—‘ક્ષીરોદં ણં સમુદ્રં ઘયવરે ણામં દીવે વટ્ટે વલયાગાર સંઠાણ-
સંઠિણ જાવ પરિચિદ્ધઈ’ ઘૃતવરો નામ દ્વીપો ઘૃત્તો વલયાકાર સંસ્થાનસંસ્થિતઃ
સર્વતઃ સમન્તાત્ ક્ષીરોદં સમુદ્રં સંપરિક્ષિપ્ય-સંવેષ્ટચ ચ્ચલુ તિષ્ઠતિ ‘સમચક્ર-
વાલ૦ નો વિસમચક્રવાલ૦’ હે ભદન્ત ! ઘૃતવરઃ ચ્ચલુ દ્વીપઃ કિં સમચક્રવાલ-
સંસ્થાનસંસ્થિતઃ ? આહોસ્વિત્-વિષમચક્રવાલ સંસ્થાનેન સંસ્થિતો ભવેત્ ? ચક્ર-
વાલસંસ્થાનસ્યોભયથાઽપિદર્શનાત્ ઇતિ પ્રશ્નઃ ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! ઘૃતવરો હિ
દ્વીપઃ સમચક્રવાલસંસ્થાનેનૈવ સંસ્થિતઃ, ન તુ-વિષમચક્રવાલસંસ્થાનેન ।
‘સંખેજ્જ વિક્ખંભપરિ૦’ હે ભદન્ત ! ઘૃતવરો હિ દ્વીપઃ કિયત્પ્રમાણકેન ચક્રવાલ-
વિષ્કમ્ભેણ કિયતા પરિક્ષેપેણ ચ પ્રજ્ઞિપ્તઃ ? ભગવાન્ પ્રાહ-સંખયેયાનિ યોજન-
શતસરસ્રાણિ ચક્રવાઞ્ચવિષ્કમ્ભેણ એતત્પ્રમાણકાન્યેવ પરિક્ષેપેણ । ‘પણસા જાવ

‘ક્ષીરોદણં સમુદ્રં ઘયવરે ણામં દીવં વટ્ટે વલયાગાર સંઠાણસં-
ઠિતે’-ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ-ક્ષીરસમુદ્ર કો ચારોં ઓર સે પરિવેષ્ટિત કરકે ઘૃતવર
નામકા દ્વીપ સ્થિત હૈ । યહ દ્વીપ ગોલ હૈ ઓર વલય કા જૈસા આકાર
હોતા હૈ ડસકે જૈસે ગોલ આકાર વાલા હૈ ‘સમચક્રવાલ૦ નો વિસમ૦’
યહ સમચક્રવાલ વિષ્કમ્ભ સે યુક્ત હૈ વિષમચક્રવાલ વિષ્કમ્ભ સે
યુક્ત નહીં હૈ ચક્રવાલ સંસ્થાન સમ વિષમ દોનોં પ્રકાર કા હોતા હૈ
અતઃ યહાં ંસા કહા ગયા હૈ કિ યહ સમચક્રવાલ વાલા હૈ વિષમ
ચક્રવાલ વાલા નહીં હૈ ‘સંખેજ્જ વિક્ખંભ પરિવ્રખેવેણં પદેસા જાવ
અદ્દો’ હે ભદન્ત ! હસકા સમચક્રવાલ વિષ્કમ્ભ કિતના હૈ ઓર પરિ-
ક્ષેપ ભી કિતના હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-હસકા સમચક્રવાલ
વિષ્કમ્ભ સંખ્યાત હજાર યોજન હૈ ઓર પરિધિ હસકી ત્રીન ગુણા સે

‘ક્ષીરોદેણં સમુદ્રં ઘયવરે ણામં દીવે વટ્ટે વલયાગારસંઠાણસંઠિણ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-ક્ષીર સમુદ્રને ચારે બાજુએ વીંટળાઈને ઘૃતવર નામનો દ્વીપ
આવેલ છે. આ દ્વીપનો આકાર ગોળ છે. અને વલયનો જેવો આકાર હોય
છે. તેના જેવો ગોળ આકારવાળો ઘૃતવરદ્વીપ છે. ‘સમચક્રવાલ નો વિસમ
ચક્રવાલ’ આ ઘૃતવરદ્વીપ સમચક્રવાલ વિષ્કંભથી યુક્ત છે. વિષમચક્રવાળથી
યુક્ત નથી. ચક્રવાલ સંસ્થાન સમ અને વિષમ બન્ને પ્રકારનું હોય છે.
તેથી અહીંયાં એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે-આ સમચક્રવાલ વિષ્કંભ વાળો છે.
વિષમચક્રવાલ સંસ્થાનવાળો નથી. ‘સંખેજ્જવિક્ખંભપરિવ્રખેવેણં પદેસા જાવ અદ્દો’
હે ભગવન્ એનો ચક્રવાલ વિષ્કંભ કેટલો છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
એ કહ્યું કે-તેનો ચક્રવાલ વિષ્કંભ સંખ્યાત હજાર યોજનનો છે, અને તેની

અદ્વો' પ્રદેશા યાવદર્થઃ, હે ભદન્ત ! ક્ષીરોદસમુદ્રસ્ય પ્રદેશાઃ ઘૃતવરદ્વીપં સ્પૃષ્ટાઃ
-ન વા હન્ત-ગૌતમ ! સ્પૃષ્ટાઃ, ઘૃતવરદ્વીપસ્ય પ્રદેશાઃ કિં ક્ષીરોદસમુદ્રં સ્પૃષ્ટાઃ ?
હન્ત ! ગૌતમ ! સ્પૃષ્ટાઃ, હે ભદન્ત ! ક્ષીરોદસમુદ્રસ્ય યે પ્રદેશાઃ ઘૃતવરદ્વીપં
સ્પૃષ્ટાસ્તે ક્ષીરોદસ્ય ઘૃતવરદ્વીપસ્ય વેતિ પ્રશ્નઃ ? ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! ઘૃતવર-
દ્વીપં સ્પૃષ્ટા અપિ ક્ષીરોદપ્રદેશાઃ સ્વસ્યૈવ ન તુ-ઘૃતવરદ્વીપસ્ય તથૈવ વ્યવહારાત્
એવમેવ-ઘૃતવરદ્વીપપ્રદેશા અપિ ક્ષીરોદસમુદ્રં સ્પૃષ્ટા ઘૃતવરદ્વીપસ્યૈવ ન
ક્ષીરોદસ્ય । તદુક્તમ્-

પ્રદેશા યસ્ય યે આસન્ તસ્ય સ્યુઃ સન્તિ તે પુનઃ ।

લૌકિકો વ્યવહારો હિ યં યં સ્પૃષ્ટા ન તસ્ય તે ॥

જાજેરી હૈ હે ભદન્ત ! ક્ષીરસાગર કે જો પ્રદેશ ઘૃતવરદ્વીપ કો છુપ હુપ
હૈં વે પ્રદેશ ક્ષીરસાગર કે કહે જાવેંગેં યા ઘૃતવર દ્વીપ કે કહલાવેંગેં ?
ઔર ક્ષીરસાગર કો છૂને વાલે ઘૃતવરદ્વીપ કે પ્રદેશ ઘૃતવરદ્વીપ કે
હી કહલાવેંગેં યા ક્ષીરસાગર કે કહે જાવેંગેં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ
શ્રી ને કહા કિ હે ગૌતમ ક્ષીરસાગર કે જો પ્રદેશ ઘૃતવરદ્વીપ કો
છુપ હુપ હૈં વે ક્ષીરસાગર કે હી કહા જાયગા એવં ઘૃતવરદ્વીપ કે જો
પ્રદેશ ક્ષીરસાગર કો છુપ હુપ હૈં વે ઘૃતવરદ્વીપ કા હી લૌકિક વ્યવ-
હાર કી દૃષ્ટિ સે કહલાવેંગેં દૂસરે કે નહી તદુક્તમ્-

‘પ્રદેશા યસ્ય યે આસન્ તસ્ય સ્યુઃ સન્તિ તે પુનઃ ।

લૌકિકો વ્યવહારો હિ યં યં સ્પૃષ્ટા ન તસ્ય તે ॥૧॥

યહાં સે જો જીવ મરતે હૈં વે યહાં પર ભી ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ
ઔર અન્યત્ર ભી ઉત્પન્ન હો જાતે હૈં ઇત્યાદિ રૂપ સે સવ પૂર્વોક્ત કથન
યહાં પર ભી કહા ગયા હૈ અતઃ ઉસે ભી યહાં પર કહ લેના ચાહિયે

પરિધિ ત્રણ ગણાથી બનેલી છે. હે ભગવન્ ક્ષીરસમુદ્રના જે પ્રદેશો ઘૃતવરદ્વીપને
સ્પર્શીલા છે એ પ્રદેશો ક્ષીરસાગરના કહેવામાં આવશે ? કે ઘૃતવરદ્વીપના કહેવામાં
આવશે ? તથા ઘૃતવરદ્વીપના જે પ્રદેશો ક્ષીરસાગરને સ્પર્શીલા છે. તે ઘૃતવર-
દ્વીપના કહેવાશે કે ક્ષીરસાગરના કહેવાશે ? એના ઉત્તરમાં ક્ષીરસાગરના પ્રદેશો જે છે
તે તેના જ કહેવાશે અને ઘૃતવર દ્વીપના પ્રદેશો છે તે દ્વીપના જ કહેવાશે. લૌકિક-
વ્યવહારની દૃષ્ટિથી તે જે-તે પ્રદેશના જ કહેવાશે બીજાના નહીં કહ્યું પણ છે કે-

પ્રદેશા યસ્ય યે આસન્, તસ્ય સ્યુઃ સન્તિ તે પુનઃ ।

લૌકિકો વ્યવહારો હિ યં યં સ્પૃષ્ટા ન તસ્ય તે ॥ ૧ ॥

અહીંના જે છવે મરે છે, તે અહીં જ ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજે પણ
ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ઇત્યાદિ પ્રકારથી પૂર્વોક્ત સઘળું કથન અહીંયાં પણ
સમજવું. તેથી તે તમામ કથન અહીંયાં કરી લેવું. એજ વાત જાવ અદ્વો

તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે ધૃતવરો દ્વીપો ધૃતવરદ્વીપ इति અન્વર્થનામા-
 ડમિધાને પ્રશ્નઃ ભગવાનાહ-‘ગોયમે’ ત્યાદિ, ‘ગોયમા ! ઘયવરેણં દીવે તત્થ
 તત્થ’ હે ગૌતમ ! ધૃતવરે સ્વહ દ્વીપે તત્ર તત્ર દેશે તત્તદેશસ્ય તત્તત્પ્રદેશે ‘બહવે
 સુહા સુહિઓ વાવીઓ જાવ ઘયોદગ પહિહત્થાઓ’ બહવઃ ક્ષુદ્રાઃ ક્ષુલ્લિકા
 વાપ્યઃ સરઃ સરઃ પદ્મન્તયો યાવત્ બિલપદ્મન્તયો ધૃતોદકપ્રતિપૂર્ણાઃ સન્તિ, તત્-
 પરિસરે વહવ ઉત્પાતપર્વતાઃ-નિયતપર્વતાદયઃ સન્તિ ‘સ્વહહડગ’ સ્વહહડકા-
 દયઃ ‘સવ્વ કંચણમયા અચ્છા જાવ પહિરુવા’ સર્વાત્મના તે કાશ્ચનમયાઃ અચ્છાઃ
 -આકાશ-સ્ફટિકવન્નિર્મલાઃ શ્લક્ષ્ણાઃ-ઘૃષ્ટાઃ મૃષ્ટાઃ-નીરજસ્કાઃ-નિર્મલાઃ
 -નિષ્પક્કાઃ-નિષ્કણ્ટકચ્છાયાઃ-સોદ્ધોતાઃ-સ પ્રમાઃ-સમરીચિકાઃ પ્રાસાદિકાઃ
 દર્શનીયાઃ અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ । ‘કણય-કણકપ્પમા એત્થ દો દેવા મહિહિયા’
 કનક-કનકપ્રભૌ દ્વાવત્ર દેવૌ મહદ્ધિકૌ મહાધુતિકૌ મહાસૌખ્યૌ મહાવલ્લૌ મહા-

યહી વાત ‘જાવ અટ્ટો’ પદ સે સૂચિત કી ગઈ હૈં ॥ હે ભદન્ત ! હિસ દ્વીપ
 કા નામ ‘ધૃતવર’ એસા કિસ કારણ સે હુઆ હૈં ? તો હિસકે ઉત્તર
 મેં પ્રભુ કહતે હૈં-‘ગોયમા ! ઘયવરેણં દીવે તત્થ ૨ વહવે સુહા સુહિઓ
 વાવીઓ જાવ ઘયોદગ પહિહત્થાઓ’ હે ગૌતમ ! હિસ ધૃતવરદ્વીપ મેં
 જગહ જગહ પર અનેક છોટી બડી વાપિકાં હૈં યાવત્ વે ધૃત કે
 જૈસે પાની સે ભરી હુઈ હૈં ઉનમેં ‘ઉપ્પાથ પવ્વયા જાવ સ્વહહડ’ ઉત્પાત
 પર્વત સે લેકર સ્વહહડ તક કે પર્વત હૈં ‘સવ્વકંચણમયા અચ્છા જાવ
 પહિરુવા’ યે સવ પર્વત સર્વાત્મના અચ્છ-સ્વચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં
 ‘કણય કણકપ્પમા એત્થ દો દેવા મહિહિયા ચંદા સંખેજ્જા’ કનક ઓર
 કનકપ્રભ નામકે દો દેવ યહાં પર રહતે હૈં હિનકી એક પલ્લોપમ કી
 આયુ હૈં યે સવ મહદ્ધિક આદિ વિશેષણોં વાલે હૈં ॥ યહાં ચન્દ્રાદિક

આ પદ્ધતી સૂચિત કરવામાં આવેલ છે. હે ભગવન્ આ દ્વીપનુ નામ ‘ધૃતવર’
 એ પ્રમાણે શા કારણથી કહેવામાં આવેલ છે ? આના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે-
 છે કે-‘ગોયમા ! ઘયવરેણં દીવે તત્થ તત્થ વહવે સુહા સુહિઓ વાવીઓ જાવ
 ઘયોદગપહિહત્થાઓ’ હે ગૌતમ ! આ ધૃતવર દ્વીપમાં સ્થળે સ્થળે અનેક
 નાની મોટી વાવો છે યાવત્ તે બધી વાવો ધૃતના જેવા પાણીથી ભરેલ છે.
 તેમાં ‘ઉપાથપવ્વયા જાવ સ્વહહડ’ ઉત્પાત પર્વતથી લઇને ખડ હડ સુધીના
 પર્વતો છે. ‘સવ્વકંચણમયા અચ્છા જાવ પહિરુવા’ આ સઘળા પર્વતો સર્વા-
 ત્મના અચ્છ-સ્વચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. ‘કણય કણકપ્પમા એત્થ દો દેવા મહિ-
 હિયા ચંદા સંખેજ્જા’ કનક અને કનકપ્રભ નામના બે દેવો અહીં રહે છે.
 તેમનું આયુષ્ય એક પલ્લોપમનું છે. તેઓ મહદ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે.

ઽનુભાવૌ પલ્યોપમસ્થિતિકૌ પરિવસતઃ તત્તેનાર્થેન ગૌતમ ! ઘૃતસદૃશજલત્વાત્
કનકપ્રભદેવાધિષ્ઠિતત્વાચ્ચૈતસ્ય ઘૃતવરદ્વીપ इति નામ ભવતિ ।

‘ચંદા સંખેજ્ઞા’ ચન્દ્રા સૂર્યા ગ્રહા નક્ષત્રાણિ તારાગણકોટિકોટયઃ પૂર્વવત્
પ્રભાસન્ત-પ્રભાસન્તે-પ્રભાસિપ્યન્તે इत्यादि ક્રમેણેહાપિ વ્યાખ્યેયાઃ । ‘ઘયવરં
ળં દીવં ઘયોદે ણામં સમુદે વદ્ટે વલયાગાર સંઠાણસંઠિએ જાવ ચિદ્વદ્ સમચક્રં
તહેવ દારપણસા જીવા ય અદ્વો’ ઘૃતોદો નામ સમુદ્રો ઘૃત્તો વલયાકારસંસ્થાન-
સંસ્થિતો ઘૃતવરં સ્વલુ દ્વીપં સર્વતઃ સમન્તાત્સમ્પરિવેષ્ટય તિષ્ઠતિ સ ચ સમુદ્રઃ
સમચક્રવાલસંસ્થાનસંસ્થિતઃ નો વિષમચક્રવાલસંસ્થાનેન સંસ્થિત આસ્તે સંખ્યે-
યાનિ યોજનશતસહસ્રાણિ ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ-પરિક્ષેપેણ ચ અસ્ય ચત્વારિ
વિજયાદિ દ્વારાણિ સંખ્યેય યોજનશતસહસ્રાણિ દ્વારાણાં પરસ્પરમવાધયાઽન્તરં
પ્રજ્ઞસમ્ ઘૃતવરદ્વીપપ્રદેશા ઘૃતોદસમુદ્રં ઘૃતોસમુદ્રપ્રદેશાશ્ચ ઘૃતવરદ્વીપં ચ સ્પૃષ્ટ્વાસ્તે
તે પ્રદેશા સ્વસ્યૈવ લોક વ્યવહારાત્ ઘૃતવરદ્વીપે મૃતાજીવાસ્તત્રૈવ પુનરુપ્પદ્યન્તે નવેતિ
ન નિયમઃ કેચન પુનરુપ્પદ્યન્તેઽન્યે ન સ્વકર્મવૈચિત્ર્યાત્ । एवं ઘૃતોદસમુદ્રે મૃતાના
મપિ પુનરુપ્પત્તિસ્તત્રાન્યત્ર વા જ્ઞેયા ।

અથ કેનાર્થેનૈવમુચ્યતે ભદન્ત ! ઘૃતોદઃ સમુદ્રઃ ૨ ભગવાનાહ-‘ગોયમા !
ઘૃયોદસ્સ ળં સમુદસ્સ ઉદણ સે જહા નામ પફુલ્લસલ્લહ વિમુક્કકણિયાર-
જ્યોતિષી દેવ સંખ્યાત હૈ ‘ઘયવરણં ળં દીવં ઘયોદે ણામં સમુદે
વદ્ટે વલયાગાર સંઠાણસંઠિતે જાવ ચિદ્વતિ’ હસ ઘૃતવર દ્વીપ કો ચારો
ઓર સે ઘેરે હુએ ઘૃતોદક નામ કા સમુદ્ર હૈ યહ વૃત્ત હૈ ઓર આકાર
મેં ગોલ વલય કે જૈસે આકાર વાલા હૈ ‘સમચક્રવાલં’ હસકા ચક્ર-
વાલ સમ હૈ વિષમ નહીં હૈ ‘તહેવ દારપદેસા જીવા ય અદ્વો’ દ્વાર
પ્રદેશ ઓર જીવોં કે સમ્બન્ધ મેં કથન પૂર્વોક્ત જૈસા હી હૈ । હે ભદન્ત !
હસ સમુદ્ર કા નામ ‘ઘૃતોદક સમુદ્ર’ એસા કિસ કારણ સે હુઆ હૈ ?
હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા ! ઘયોદસ્સ ળં સમુદસ્સ ઉદણ

ત્યાં ચંદ્ર વિગેરે જ્યોતિષક દેવો સંખ્યાત છે. ‘ઘયવરણં ચ દીવં ચ ઘયોદે ણામં
સમુદે વદ્ટે વલયાગારસંઠાણસંઠિએ જાવ ચિદ્વતિ’ આ ઘૃતવર દ્વીપને આરે આબુથી
ઘેરીને ઘૃતોદક નામનો સમુદ્ર આવેલ છે. આ સમુદ્ર ગોળ છે. અને તેનો આકાર
ગોળ વલયના જેવા આકારવાળો છે. ‘સમચક્રવાલં’ તેનો ચક્રવાલ સમ છે
વિષમ નથી. ‘તહેવ દાર પદેસા જીવાય અદ્વો’ દ્વાર પ્રદેશ અને જીવોના સંબંધનું
કથન પહેલા કહ્યા પ્રમાણે છે. હે ભગવન્ આ સમુદ્રનું નામ ‘ઘૃતોદકસમુદ્ર’
એ પ્રમાણે શા કારણથી થયેલ છે ? આના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-
‘ગોયમા ! ઘયોદસ્સ ળં સમુદસ્સ ઉદણ સે જહા નામં પફુલ્લ સલ્લહ વિમુક્કકણિ-

સરસવ-સુવિવદ્ધકોરેંટદામ પિંડિતતરસ્સ નિદ્ધગુણતેયદીવિય નિરૂવહય
વિસિદ્ધસુંદરતરસ્સ-સુજાયદહિમહિય તદિવસગહિય નવણીય પડુવણાવિય
સુકકઙ્કિય ઉદાસજ્જવીસંદિયસ્સ અહિયં પીવરસુરહિગંધમણહરમહુરપરિણામ દરિ-
સણિજ્જસ્સ પત્થનિમ્મલસુહોવભોગસ્સ સરયકાલમ્મિ હોજ્જ-ગોધનવરસ્સ મંડણ'
ગૌતમ ! ધૃતોદસમુદ્રોદકમ્-સ યથા નામ પ્રફુલ્લ-પુલકિત શલ્લકી વિમુક્તલ-
કર્ણિકારમર્પય સુવિવદ્ધકોરણ્ટ દામપિંડિતતરસ્સ સ્નિગ્ધગુણતેજોદીપ્તસ્ય-સ્નિ-
ગ્ધસ્ય તેજસાઽગ્નિસંયોગેન દીપ્તસ્ય, નિરૂપદ્ધત્તિર્ણિષ્ટ સુન્દરતરસ્સ સુજાતદધિ-
મથને સુજાતસ્ય-ગતવાસરે નિર્મિતસ્ય દધ્નોમથને તદિવસગૃહીત નવનીત પડુ-
સે જહા નામ૦ પફુલ્લસલ્લહ વિમુક્કકણિયારસરસવસુવિવદ્ધકોરેંટ
દામપિંડિતતરસ્સ નિદ્ધગુણતેય દીવિય નિરૂવહય વિસિદ્ધસુંદરતરસ્સ
-સુજાય દહિમહિય તદિવસગહિય નવણીય પડુવણાવિય સુકકઙ્કિય
ઉદાસજ્જવીસંદિયસ્સ અહિયં પીવરસુરહિ ગંધમણહર મહુર પરિણામ
દરિસણિજ્જસ્સ પીયણિમ્મલ સુહોવભોગસ્સ સરયકાલમ્મિ હોજ્જગોધન
વરસ્સ મંડણ' હે ગૌતમ ! ધૃતોદક સમુદ્ર કા જલ એસા હૈ કિ જૈસા
શરતકાલ કા ગોધૃત મળ્લ હોતા હૈ યહ ગોધૃતમળ્લ શલ્લકી વિમુક્ત
ફૂલે હુણ કનેર કે પુષ્પ જૈસા કુલ્લ ૨ પીલા હોતા હૈ તથા સરસોં કે
ફૂલ જૈસા તથા કોરણ્ટ કી માલા કે જૈસા પીતલવર્ણ કા હોતા હૈ યહ
મંડસ્નિગ્ધતા વાલા હોતા હૈ યહ ચમક વાલા હોતા હૈ એસા યહ તલ
વનતા હૈ કિ જલ અચ્છી તરહ સે જમાયે ગયે દધિકો સુન્દર રીતિ સે
મથન કિયા જાતા હૈ ક્યોંકિ મંદલવન સે હી ઘૃત નિકલતા હૈ દધિ
મી ૨-૩ દિનકા હો તો એસા ઘૃત કા મંડ નહીં વનતા હૈ કિન્તુ જિસ

ચાર સરસવસુવિવદ્ધ કોરેંટદામ પિંડિતતરસ્સ નિદ્ધગુણતેય દીવિય નિરૂવહયવિ-
સિદ્ધ સુંદરતરસ્સ-સુજાય દહિમહિયતદિવસગહિય નવણીયપડુવણાવિય સુકકઙ્કિય
ઉદાસજ્જવીસંદિયસ્સ અહિયં પીવરસુરહિગંધમણહરમહુરપરિણામદરિસણિજ્જસ્સ
પત્થનિમ્મલસુહાવભોગસ્સ સરયકાલમ્મિ હોજ્જ ગોધનવરસ્સ મંડણ' હે ગૌતમ !
ધૃતોદક સમુદ્રનું જલ એવું છે કે-જેવું શરદ્ કાળનું ગોધૃતમંડ હોય છે.
આ ગોધૃત મંડ શલ્લકી વિમુક્ત અને કુલેલા કરેણના પુષ્પો જેવું કંઈક
કંઈક પીળું હોય છે. તથા સરસવના કુલ જેવું તથા કોરંટની માળા જેવું
પીળા વર્ણનું હોય છે. આ મંડ સ્નિગ્ધતા વાળું હોય છે. તે સમચક્રવાલ
વાળું હોય છે. એ ત્યારેજ અને કે જ્યારે સારી રીતે જમાવેલા દહીને સુંદર રીતે
મથન કરવામાં અર્થાત્ વલોવવામાં આવેલ હોય છે. કેમકે માખણથીજ ધી અને
છે. દહીં પણ ૨ એ અથવા ૩ ગ્રણુ દિવસનું હોય તે એવા ધીનું મંડ બનતું

સંગૃહીતોત્કથિત ઉદામસઘોવિસ્યન્દિતસ્ય તદિવસે-તદાનીમેવ સુગૃહીત નવનીત-
વત્ પદુસંગૃહીતસ્ય-ઉત્કથિતસ્યાઽહતણ્વોદાવઃ અઘ્રાપિ સ્થાનાન્તરેષ્વસંક્રા-
મિતઃ સઘો વિસ્યન્દિતસ્ય તત્કાલનિષ્પાદિતસ્ય અધિકપીવરમુરભિગન્ધમનોહર-
મધુરપરિણામદર્શનીયસ્ય અધિકઃ પીવરો યસ્મુરભિગન્ધસ્તેન મધુરસ્ય મનોહરસ્ય
પરિણામદર્શનીયસ્ય પથ્યનિર્મલ સુખોપભોગ્યસ્ય શરત્કાલે યથા ભવેત્ ગોઘૃત-
વરસ્ય મણ્ડઃ તથા મન્યે તદુદકમ્ । મગવાનાહ-હે ગૌતમ ! 'ભવે યથા રુવે સિયા'
'ળો ણો ઇણદ્દે સમદ્દે ઘયોદસ્સ ણં સમુદસ્સ-એત્તો ઇદ્ધતરે જાવ આસાણં પન્નત્તે'

દિન દૂધ નિકાલા ગયા હો उसी समय वह गरम करके जमा दिया हो
तो ऐसे दधिके मथन से जायमान नवनीत-मक्खन-से ही ऐसा मंड
बनता है नवनीत यदि उसी समय-निकालने समय-आने पर तपाया
न जावे तो भी ऐसा मंड तैयार नहीं हो सकता है-अतः दधि में से
नवनीत मक्खन को निकाल कर उसी समय वह गरम किया गया
हो तो ऐसा मंड बन जाता है ऐसे मंड की जो गंध होती है वह यड़ी
हो मधुर, मनोहारी होती है हृदय एवं शरीर को आनन्द एवं सन्तोष
दायक होती है वह मंड पथ्य एवं हित विधायक होता है घृत के चुरा
लेने पर जो उसके ऊपर थंड जम जाती है उसी का नाम मंड कहा
गया है यह वर्ण रस आदि में बहुत अधिक आकर्षणीय होता है ।

अव गौतम पुनः प्रभु से ऐसा पूछते हैं-'भवेय्या रुवेसिया' हे भदन्त !
तो घृतोदकसमुद्र का जल क्या ऐसा ही होना है ? उत्तर में प्रभु
कहते हैं-'णो इणद्वे समद्वे' हे गौतम ! ऐसा अर्थ यहां समर्थित नहीं

નથી પરંતુ જે દિવસે દૂધ કઢાડયું હોય એજ વખતે તેને ગરમ કરીને
જમાવ્યું હોય તો એવા દહીંના મંથન કરવાથી વલોવવાથી. તૈયાર થયેલ
નવનીત-માખણથી જ એવું મંડ બને છે. નવનીત-માખણને જો એજ સમયે
અર્થાત્ માખણ કઢાડે તે સમયે ગરમ કરવામાં ન આવે તો પણ એવું મંડ
તૈયાર થઈ શકતું નથી. તેથી એવા તાજા દહીંમાંથી માખણ કઢાડીને એજ
સમયે તે ગરમ કરવામાં આવેલ હોય તો તેનું એવા પ્રકારનું મંડ બને છે.
એવા મંડની જે ગંધ હોય છે. તે ઘણીજ મધુર અને મનોહારી હોય છે.
હૃદય એવં શરીરને આનંદ અને સંતોષ આપનાર હોય છે. એ મંડ પથ્ય
અને હિતકારક હોય છે. ઘીને તાવ્યા પછી તેના પર જે તર જેવું પડબની
બાય છે. તેનું નામ મંડ કહેવામાં આવે છે. તે વર્ણ રસ વિગેરેમાં ઘણું જ
ધારે આકર્ષણીય હોય છે. હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને પૂછે છે કે-'ભવેયા
રુવે સિયા' હે ભગવન્ તો શું ઘૃતોદક સમુદ્રનું જળ આવા પ્રકારનું હોય છે ?

एतावद्रूपकं यदिस्थात्तदा एतावता व्याख्यानेन यद्वोद्धव्यं तद्भवेत् किन्तु-
नायमर्थः समर्थो वक्तव्यार्थं विवक्षो बोधयितुम् इतोऽपीष्टतरं कान्तं मनोज्ञतरं
यावदास्वादेन प्रज्ञप्तं जानीहि । एतस्मात्कारणात्-अपि च 'कन्त-सुकन्ता एत्थ
दो देवा महिद्धिया जाव परिवसन्ति' कान्त-सुकान्तावन्नद्धौ यावत्पल्योपम-
स्थितिकौ देवौ परिवसतः तत्तेनार्थेन भदन्त ! घृतोद एव मुच्यते । 'सेसं तं चेव
जाव तारागणकोडिकोडीओ' शेषं व्याख्यातार्थातिरिक्तं सर्वमपि घृतवरद्वीप ज्ञात-
व्यं यावच्चन्द्र सूत्रमपि संख्येयाश्चन्द्राः प्रभासन्त-प्रभासन्ते-प्रभासिष्यन्ते सूर्या
अतपन्-तपन्ति-तपिष्यन्ति ग्रहाश्चरमचरन्-चरन्ति-चरिष्यन्ति नक्षत्राणि अधु-
तन्-द्योतन्ते द्योतिष्यन्ते तारागणकोटिकोटयोऽशोभन्त शोभन्ते-शोभिष्यन्ते ।
'घओदं णं समुहं खोयवरे णामं दीवे वट्टे वलयागारे जाव चिट्ठइ-तहेव जाव अट्टो'

है क्योंकि 'गोयमा ! घयोदस्स णं समुहस्स एत्तो इट्ठतरं जाव अस्सा-
एणं प०' घृतोदक समुद्र का जल तो है गौतम ! इस से भी अधिक
तर इष्ट होता है और अधिकतर आस्वाद्य होता है 'कन्त सुकन्ता एत्थ दो
देवा महिद्धिया जाव परिवसन्ति सेसं तं चेव जाव तारागणकोडीकोडी-
ओ' यहां कान्त और सुकान्त नामके दो देव रहते हैं-ये महर्द्धिक आदि
विशेषणों वाले हैं और इनकी एक पल्य की स्थिति है इसी कारण से
इस समुद्र का नाम 'घृतोदक' ऐसा हो गया है अथवा-यह इसी नाम
से अभी तक प्रख्यात हुआ चला आ रहा है क्योंकि यह नित्य है
इत्यादि सब पूर्वोक्त कथन यहां लगा लेना चाहिये यहां तारागण तक
ज्योतिषी देव असंख्यात हैं 'घतोदण्णं समुहं खोदवरे णामं दीवे वट्टे
तत्थ २ देसे तर्हि २ खुड्डा वावीओ जाव खोदोदग पडिहत्थाओ

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘જો ઇણદ્રઠે સમદ્રઠે’ હે ગૌતમ ! આ
અર્થ સમર્થિત નથી. કેમકે-‘ગોયમા ! ઘઓદસ્સ સમુહસ્સ એત્તો ઇટ્ઠતરં જાવ
અસ્સાણં પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! ઘૃતોદકનું જલતો તમેઓ કહેલા પ્રકારથી પણ
વધારે ઇષ્ટ હોય છે. અને અધિકતર આસ્વાદ્ય હોય છે. ‘કન્ત સુકન્તા એત્થ દો
દેવા મહિદ્ધિયા જાવ પરિવસન્તિ સેસં તં ચેવ જાવ તારાગણ કોડી કોડીઓ’
આ દ્વીપમાં કાન્ત અને સુકાન્ત એ નામના બે દેવો નિવાસ કરે છે. તેઓ
મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. અને તેઓની સ્થિતિ એક પલ્યની છે.
એ કારણથી આ સમુદ્રનું નામ ઘૃતોદક એ પ્રમાણે થયેલ છે. અથવા તો
આ સમુદ્ર આ નામથી અત્યાર સુધી પ્રખ્યાત થયેલ છે. કેમકે આ તેનું
નામ નિત્ય છે. વિગેરે પૂર્વોક્ત તમામ કથન અહીંયાં ઘટાવી લેવું જોઈએ.
અહીંયાં તારાગણ સુધીના જ્યોતિષક દેવો અસંખ્યાત છે. ‘ઘઓદણ્ણં સમુહં

ક્ષોદવરો નામદ્વીપો વર્તુલો વલયાકારસંસ્થાનસંસ્થિતઃ સર્વતઃ સમન્તાત્ સંપરિક્ષિપ્ય
 ઘૃતોદં સમુદ્રં તિપ્પ્યતિ તથૈવ ઘૃતોદસમુદ્રવત્-અશેપતો વક્તવ્યં યાવદર્થઃ । ક્ષોદવરો-
 દ્વીપઃ સમચક્રવાલસંસ્થિતો વિપમચક્રવાલસંસ્થાનેન નો । અયશ્ચ દ્વીપો યોજન-
 શતસહસ્રાણિ પરિક્ષેપેણ-ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ ચ ક્ષોદવરદ્વીપપ્રદેશા ઘૃતોદોદધિ-
 ઘૃતોદધેશ્ચ ક્ષોદવરદ્વીપમ્ તત્ર-ક્ષોદવરદ્વીપપ્રદેશાઃ સ્વસ્ય-ઘૃતોદોદધિપ્રદેશા
 ઘૃતોદોદધેરેવ-લૌકિકપ્રામાણ્યાત્ । ‘ક્ષોદવરે ણં દીવે-તત્થ તત્થ દેસે તર્હિં તર્હિં
 સુદ્ધા વાવીઓ જાવ ક્ષોદોદગ પહિહત્થાઓ’ ક્ષોદવરે નામ્નિ સંહુ દ્વીપે તત્ર
 તત્ર સર્વત્ર દેશે તત્તત્પ્રદેશે ક્ષુદ્રાઃ ક્ષુલ્લિકા વાપ્યો વિલપંતયઃ સરઃ સરઃ પંતયઃ
 સન્તિ તાઃ ક્ષોદોદકપરિપૂર્ણાઃ તત્પરિસરે વહવો વાનવ્યન્તરા દેવા દેવ્યશ્ચ આસતે
 -શેરતે-યાવત્ સુખં વિહરન્તિ । ‘ઉપ્પાય પવ્વયા-સવ્વ વેરુલિયામયા જાવ પહિ-
 રુવા’ વહવ ઉત્પાતપર્વતાઃ સર્વે તે વૈદૂર્યમયા અચ્છા યાવત્પ્રતિરૂપાઃ તેજ્વાસનાનિ
 ગૃહાણિ ગૃહેષુ આસનાનિ મણ્ડપાઃ મણ્ડપેષુ પૃથિવીશિલાપટ્ટકાઃ સર્વાત્મનાઽચ્છા

ઉપ્પાત પવ્વતા સવ્વવેરુલિયામયા જાવ પહિરુવા’ इस घृतोदकसमुद्रको
 इक्षुरस नामका द्वीप चारों ओर से घेरे हुए व्यवस्थित है यह द्वीप
 गोल है इसीलिये यह वलय के जैसे गोल आकार वाला कहा गया
 है ‘तहेव जाव अट्ठो’ इस द्वीप के वर्णन में जैसा और द्वीपों का पीछे
 वर्णन कर आये हैं वैसा ही कथन कर लेना चाहिये अर्थात् चक्रवाल
 विष्कम्भ, परिक्षेप, पद्मशरवेदिका, वनषण्ड, द्वारों का अन्तर, प्रदेश
 और जीवोपपात ये सब विषय यहां पर भी पूर्व की तरह वक्तव्य हुए
 हैं। इस द्वीप में जगह जगह छोटी-बड़ी वापिकाएं हैं ये यावत् इक्षु-
 रस जैसे जल से भरी हुई हैं इन के भीतर उत्पात पर्वत हैं ये सब

ક્ષોદવરે નામં દીવે વટ્ટે તત્થ તત્થ-દેસે તર્હિં ૨ સુદ્ધા વાવીઓ જાવ ક્ષોદોદગ પહિ
 હત્થાઓ ઉપ્પાતપવ્વતા-સવ્વ વેરુલિયામયા જાવ પહિરુવા’ આ ઘૃતો-
 દક સમુદ્રને ઇક્ષુરસ નામનો દ્વીપ ચારે બાજુએ ઘેરીને રહેલ છે. આ દ્વીપ
 ગોળ છે તેથી તેને વલયના જેવા ગોળ આકરવાળો કહેવામાં આવેલ છે. ‘તહેવ
 જાવ અટ્ટો’ આ દ્વીપના વર્ણનમાં જેમ બીજા દ્વીપોનું પહેલા વર્ણન કરવામાં
 આવી ગયેલ છે. એજ પ્રમાણેનું કથન કરી લેવું જોઈએ. અર્થાત્ તેના ચક્ર-
 વાલ વિષ્કંભ, પરિક્ષેપ, પદ્મશર વેદિકા વનષંડ, દ્વારોનું પરસ્પરનું અંતર
 પ્રદેશ અને જીવોપપાત આ તમામ વિષય અહીંયા પણ પહેલાં કહ્યા
 પ્રમાણે જ કહેવામાં આવેલ છે. તેમ વર્ણવી લેવા. આ દ્વીપમાં સ્થળે સ્થળે
 નાની મોટી વાવો આવેલી છે. તે યાવત્ શેલડીનાં રસ જેવા જલથી ભરેલ
 છે. તેની અંદર ઉત્પાત પર્વતો છે. તે બધા વૈદૂર્યમય છે. યાવત્ પ્રતિ રૂપ છે

યાવત્પતિરૂપાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । ‘સુપ્પમ-મહપ્પમા ય દો દેવા મહિહ્વિયા જાવ પરિવસંતિ
‘સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! एवं वुच्चइ खोदवरदीवे-२’ સુપ્રમ-મહાપ્રમૌ ચ દ્વૌ દેવૌ
મહદ્દિકૌ મહાબલૌ યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિકૌ પરિવસતઃ, एवञ्च-क्षोदोदकवापी-
सुप्रभादि देवसंयोगो विलक्षणो योगस्तत्तेनार्थेन गौतम ! क्षोदवरद्वीपः-२ एव-
मुच्यते । ‘सर्वं जोइसं तं चेव जाव तारा०’ सर्वं ज्योतिश्चक्रं तदेव घृतोदसमुद्र-
वत् यावत्तारागणकोटिकोट्य । ‘खोयवरं णं दीवं-खोदोदे नाम समुदे वट्टे
वलयगार० जाव संखेज्जाइं जोयणसयपरिक्खेवेणं जाव अट्टे’ ક્ષોદવરં खल्ल
द्वीपं क्षोदोदो नाम समुद्रो घृतो वलयाकारसंस्थानसंस्थितः सर्वतः समन्ततः
संपरिवेष्ट्य तिष्ठति स च-समचक्रवालसंस्थानसंस्थितः नैव-विषमचक्रवा-

वैदूर्यमय हैं यावत् प्रतिरूप हैं ‘सुप्पम महप्पमा य दो देवा महिह्विયા
जाव परिवसंति’ यहां पर सुप्रम और महाप्रम नाम के दो महद्दिक
आदि विशेषणों वाले देव रहते हैं-इनकी एक एक पल्योपम की
स्थिति है ‘से तेणद्वेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ’ खोदवरदीवे २’ इस
कारण हे गौतम ! इस द्वीप का नाम क्षोदोदकद्वीप-इक्षुरसद्वीप-ऐसा
हो गया है० ‘सर्वं जोतिसं तं चेव जाव तारा०’ यहां चन्द्र से लेकर
तारारूप तक के जितने भी ज्योतिषी देव हैं वे सब घृतोदक की तरह
संख्यात ही हैं । ‘खोयवरणं दीवं खोदोदे नाम समुदे वट्टे वलया०
जाव संखेज्जाइं जोयण सत परिक्खेवेणं जाव अट्टे’ क्ષोदवरद्वीप के
चारों ओर क्षोदोदक नाम का समुद्र है-यह उस द्वीप को घेरे हुए है ।
यह गोल है और इसी कारण इसका आकार वलय के जैसा गोल कहा
गया है । यह समचक्रवाल विष्कम्भ वाला है विषमचक्रवाल विष्कम्भ

‘સુપ્પમ મહપ્પમાય દો દેવા મહિહ્વિયા જાવ પરિવસંતિ’ ત્યાં સુપ્રમ અને મહા
પ્રમ એ નામના બે દેવો મહદ્દિક વિગેરે વિશેષણો વાળા રહે છે. તેઓની
સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે. ‘સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! एवं वुच्चइ खोदवरदीवे
खोदवरदीवे’ આ કારણથી હે ગૌતમ ! આ દ્વીપનું નામ ‘ક્ષોદોદક દ્વીપ’
અર્થાત્ ઇક્ષુ રસ દ્વીપ એ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. ‘સર્વં જોતિસં તં ચેવ
जाव तारा०’ અહીંયાં ચંદ્રથી લઇને તારા રૂપ પર્યન્તના જોતિષિક
દેવો છે, તે બધા ઘૃતોદક સમુદ્રમાં કહ્યા પ્રમાણે સંખ્યાત જ છે. ‘खोयवर
णं दीवं खोदोदे नाम समुदे वट्टे वलया० जाव संखेज्जाइं जोयणसत परिक्खे-
वेणं जाव अट्टे’ ક્ષોદવર દ્વીપને ચારે બાજુએથી ક્ષોદોદક નામના સમુદ્રે ઘેરેલ
છે. એ ગોળ છે. અને તેના આકાર વલયના જેવો છે. એ સમચક્રવાલ વિષ્કંભ
વાળો છે. વિષમચક્રવાલ વિષ્કંભવાળો નથી. તેના સમચક્રવાલ વિષ્કંભ સંખ્યાત

लेन संख्येयानि योजनशतसहस्राणि चक्रवालविष्कम्भेण-परिक्षेपेण च प्रज्ञप्तम् । एवं प्रकारेण यावत् जीवोपपात सूत्रं पूर्ववद्वक्तव्यम् । संप्रति नामाभिधाने हेतुमाह-तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते० ? खोदोदः समुद्रः २ इति, भगवानाह-‘गोयमा ! खोदोदस्स णं समुदस्स उदए जहा से० आसल-मासल पसत्थ वीसंत निद्ध सुकुमाल भूमिभागे सुच्छिन्ने सुकट्टलट्टविसिद्ध-निरुवहया बीजनावितेसु निउण परिकम्म अनुपालिय सुबुद्धि बुद्धाणं सुजाताणं लवणतणदोसवज्जियाणं णयाय परिवड्ढियाणं निम्मात सुंदराणं रसेणं परिणय मउपीणपोरभंगुर सुजाय-महुररसपुप्फविरिहियाणं उवदव विवज्जियाणं सीयपरिफालियाणं अमिणवमग्गि-याणं अभिलित्ताणं तिभागणिच्छोडिय वाडिगाणं अवणीयमूलाणं गंधपरिसोहि-याणं कुसलनरकप्पियाणं उच्छुद्धाणं पोंड उपाणं चपलगनरजंतजुत्तपरिगलित-

वाला नहीं है इसके समचक्रवाल का विष्कम्भ संख्यात हजार योजन प्रमाण है और इतना ही प्रमाण इसकी परिधि का है’ इत्यादि रूप से जीवोपपात सूत्र का कथन पहिले जैसा कर लेना चाहिये हे भदन्त ! इस समुद्र का ऐसा नाम होने का क्या कारण है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! खोदोदस्स णं समुदस्स उदए जहा से० आसल मासल पसत्थवीसंतनिद्धसुकुमाल भूमिभागे सुच्छिन्ने सुकट्ट लट्ट विसिद्ध निरुपहया बीजनावितेसु निउणपरिकम्म अणुपलिय-सुबुद्धिबुद्धाणं सुजाताणं लवणतणदोसवज्जियाणं णयायपरिवड्ढि-याणं निम्मातसुंदराणं रसेणं परिणयमउपीणपोरभंगुरसुजाय महुर-रसपुप्फविरिहियाणं उवदवविवज्जियाणं सीयपरिवासियाणं अभिण-वमग्गिणं अभिलित्ता णं तिभायणिच्छोडियवाडिगाणं अवणितमू-लाणं गंधपरिसोहितानं कुसलणरकप्पियाणं उच्छुद्धा णं पोंड उपाणं

હજાર યોજન પ્રમાણનો છે. અને એટલાજ પ્રમાણ વાળી તેની પરિધિ છે. વિગેરે પ્રકારથી લવની ઉત્પત્તિના કથન પર્થન્ત સધળું કથન પહેલાં કહેવામાં આવ્યા પ્રમાણે અહીં કહી લેવું જોઈ એ હે ભગવન ! આ સમુદ્રનું એ પ્રમાણનું નામ થવાનું શું કારણ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! खोदोदस्स णं समुदस्स उदए जहा से० आसले मासले पसत्थ वीसंत निद्ध सुकुमाल भूमिभागे सुच्छिन्ने सुकट्टलट्टविसिद्ध-निरुवहया-बीजनावितेसु निउणपरिकम्म अनुपालिय सुबुद्धिबुद्धाणं सुजाताणं लवणतण दोसवज्जियाणं णयाय परिवड्ढि-याणं निम्मातसुंदराणं रसेणं परिणय मउपीर पोरभंगुरसुजायमहुररसपुप्फविरिहिया णं उवदवविवज्जियाणं सीयपरिवासियाणं अभिणवमग्गियाणं अभिलित्ताणं तिभागणिच्छोडिय वाडिगाणं अवणीयमूलाणं गंधपरिसोहियाणं कुसलणरकप्पियाणं उच्छुद्धाणं पोंडउपाणं चपलगनर जंतजुत्तपरिगलितमेत्ताणं खोयरसे होज्ज वच्छ;

मेत्ताणं खोयरसे होज्ज-वच्छपरिपूए चाउज्जातग सुवासिते अहिय पत्थलहुगे' हे गौतम ! क्षोदोदसमुद्रस्य यद् जलं तत्-उदकम्-यथा स इक्षुणां रसः आसल मांसल प्रशस्त विश्रान्त स्निग्ध सुकुमाल भूमिभागे सुचीर्णे कर्पिते सुकाष्ठलष्ठ-विशिष्टः यथा निपुण कर्षकेण विलक्षणकाष्ठयुक्तहलेन कर्षणं क्रियते ततस्तत्र निरूपहतं वीजं यद्गुप्तं भवेत् पुनश्च निपुण परिकर्मभिः पालितं स्यात् ततः सुवृद्ध्या वर्धितानामिक्षुणाम् सुजातानां-लवणतृणदोषवर्जितानां निर्यातपरि-वर्धितानां-निधिना वृद्धिं प्रापितानां निर्यातेन रचनया सुन्दराणां रसेन परिणतं मृदुपीनपर्वभंगुरसुजातमधुररसपुष्प विरजस्कानां कोटाद्युपद्रवरहितानां शीतस्पर्शि-ताम्-अभिनवभग्नानां रसेन लिप्तानां तिभागकरणेन मध्यभागे निष्पीडिताना-मपनीतमूलानामपनीतमूल-त्रिभागनाम् ऊर्ध्वभागादपि त्रिभागहीनानाम् गन्ध-परिशोधितानां-सुवासितानां 'गंठिपरिसोहियाणं' इति पाठे तु ग्रन्थिपरिशो-धितानामितिच्छाया, ग्रन्थिः-पर्वग्रन्थिः शोधितः-अपनीतो येभ्यस्ते तथा, तेषां मूलत्रिभागे उपरितनत्रिभागे पर्वग्रन्थौ च नाति समीचीनो रस इति तद्

चपल नरजंतजुत्त परिगलितमेत्ताणं खोयरसे होज्जा वत्थपरिपूए चाउ-ज्जातग सुवासिते अहियपत्थलहुके वण्णोववेते तहेव' हे गौतम ! जैसा कि मनोहर प्रशस्त विश्रान्त स्निग्ध और सुकुमार भूमिभाग जहां का होता है ऐसे देश में निपुण कृषिकार द्वारा काष्ठ के लष्ठ विशिष्ट हल से जोती गई भूमि में जिस इक्षु का आरोपण किया गया हो और बुद्धिमान पुरुष के द्वारा जिसका संरक्षण किया गया हो, तृण रहित भूमि में जिसकी वृद्धि हुई हो, और इसीसे जो निर्मल एवं पक कर विशेषरूप से मोटी हो गई हो एवं मधुर रस से जो युक्त बन गई हो, शीतकाल के जन्तुओं के उपद्रव से जो रहित बनी हो ऐसी इक्षु का ऊपर तथा नीचे की जड़ का भाग निकाल कर और

परिपूए चाउज्जातगसुवासिते अहिय पत्थलहुके वण्णोववेते तहेव' हे गौतम ! जेभडे-मनोहर प्रशस्त विश्रान्त स्निग्ध अने सुकुमार भूमिभाग ज्थांनो होय छे, जेवा देशमां निपुण कृषिकार-जेडुत द्वारा काष्ठना लष्ठ-मज्जुत अने विशेष प्रकारना हुण्ठी जेडेली भूमिमां जे सेलडीने वाववामां आवी होय अने बुद्धिशाणी पुरुष द्वारा जेनुं संरक्षण करवामां आब्युं होय घास वगरनी जमीनमां जे वधेव होय, अने जेव कारण्णी जे निर्मज्ज अने पाडीने विशेष प्रकारथी वधी जयेव होय तेमज्ज भीडा रसथी जे युक्त होय तथा शीतकाणना जंतुओना उपद्रव विनानी जनी होय जेवी सेलडीने उपरने अने नीचेने भूणने भाग छुडाडीने तथा तेनी गांठोने पणु अलग करीने जणवान जणहे

વર્જિતં ક્ષોદરસો ભવેદિતિ તદર્થઃ, કુશલનરકલ્પિતામ્ કુશલનરસમુપસ્થાપિતાનામ્
 ઉચ્છ્રૂઢાનામુત્પાટિતાનામ્, પુણ્ડ્ર-પૌણ્ડ્રાણામ્ દેશોદ્ભવાનામ્, ક્ષુદ્રણ્ડાનામ્
 ચપલનરયન્ત્રયુક્તપરિગલિતાનાં યદિ ક્વાપિ ક્ષોદરસો ભવેત્ સ વસ્ત્ર પરિપૂતો
 યદિ તત્ એલાદિ સુગંધિત ચાતુર્જાતકૈઃ સુવાસિતોઽધિક પથ્યલઘુકઃ, અધિકમ્
 અતિશયેન પથ્યં ન રોગહેતુઃ લઘુઃ-પરિણામલઘુઃ 'વર્ણોવવેતે તહેવ' વર્ણેન-
 સામર્થ્યાદિતિશાયિના ઉપપેતઃ એવં ગન્ધેન રસેન સ્પર્શેનોપપેત આસ્વાદનીયો
 દર્પનીયો મદનીયો બૃહ્ણીયઃ સર્વેન્દ્રિયગાત્ર પ્રહ્લાદનીયઃ, એવમુક્તવતિ ભગવતિ
 ગૌતમઃ ગ્રાહ-'ભવે એયારૂવે સિયા'-ળો ઇળદ્રે સમદ્રે-સ્વોચરસસ્સ ણં સમુદ્દસ્સ ઉદણ
 ંત્તો ઇદ્ધતરણેવ જાવ આસાણં પન્નત્તે' એતાવદ્રૂપકં યથાસ્યાત્તદા તથા ભવેદત્ર
 નાસ્તિ એકાપિ વિપ્રતિપત્તિર્વૈલક્ષણ્યે, ભગવાનાહ-નહિ નહિ ભો ગૌતમ ! એતાવતા
 વ્યાખ્યાનેન સોઽર્થો જ્ઞાતુમર્હઃ ઇતોઽપિ મદ્રચનાત્ પરિમિષ્ટતરમેવ ક્ષોદરસસ્ય
 સ્વલુ સમુદ્રસ્યોદકમ્ યાવધિકં કાન્તં મનોજ્ઞમવધારય ન ક્વાપિ કોપિ વક્તોક્ત્વા
 યથાવદ્બોધાયતું પ્રાશનાત્પૂર્વે વચનતઃ પારયતિ સુન્દરં તત્ સુન્દરાત્સુન્દરં તતોઽપિ
 સુન્દરતરમિતિ વિરામઃ । 'પુણ્ણમદ્દ-માણિમદ્દા ય (પુણ્ણ પુણ્ણ મદ્દા) ંથ દુવે
 દેવા જાવ પરિવસંતિ, સે તે ણદ્રેણં-સેસં તહેવ-જોદ્ધસં સંસ્થેજ્ઞં ચંદા' પૂર્ણઃ-પૂર્ણ-

ઉસકી ગાઠોં કોં ખી અલગકર બલવન્તવૈલો દ્વારા યંત્ર સે નિકાલા
 રસ જો વસ્ત્ર કે દ્વારા પહિલે છાન લિયા ગયા હો ઓર ફિર સુગંધિત
 દ્રવ્ય ઢાલકર સુવાસિત કર દિયા ગયા હો જૈસા પથ્યકારક હલકા
 અચ્છે વર્ણ વાલા યાવત્ આસ્વાદ યોગ્ય બન જાતા હૈ એસા હી જલ
 ક્ષોદોદક સમુદ્ર કા હૈ 'ભવેએયારૂવેસિયા' હૈ મદન્ત ! તો કયા ક્ષોદ-
 વરસમુદ્ર કા જલ એસા હી હૈ ? 'ળો ઇળદ્રે સમદ્રે' હૈ ગૌતમ ! એસા અર્થ
 સમર્થ નહીં હૈં કયોંકિ 'સ્વોચરસસ્સ ણં સમુદ્દસ્સ ઉદણ ંત્તો ઇદ્ધતરણ
 એવ જાવ આસાણં પં' ક્ષોદરસ સમુદ્ર કા ઉદક હસ સે ખી અધિક

દ્વારા યન્ત્રથી પીલીને કહાડવામાં આવેલ રસ કે જે કપડાથી ગાળેલો હોય
 અને તે પછી સુગંધ વાળા પદાર્થો નાખીને સુવાસિત બનાવવામાં આવેલ હોય
 તે જેવો પથ્યકારક હલકો સારા વર્ણવાળો યાવત્ આસ્વાદ કરવાને યોગ્ય
 બની જાય છે. એવુંજ ક્ષોદવર સમુદ્રનું જળ છે. 'ભવેએયારૂવે સિયા' હે
 ભગવન્ તો શું ક્ષોદવર સમુદ્રનું જળ એવા પ્રકારનું હોય છે ? 'ળો ઇળદ્રે
 સમદ્રે' હે ગૌતમ ! આ અર્થ બરોબર નથી. કેમકે 'સ્વોચરસસ્સ સમુદ્દસ્સ
 ઉદણ ંત્તો ઇદ્ધતરણ એવ જાવ આસાણં પન્નત્તે' ક્ષોદ રસ સમુદ્રનું પાણી આ
 વર્ણવેલ પ્રકારથી પશુવધારે ઈષ્ટ યાવત્ સ્વાદ લાયક હોય છે, 'પુણ્ણમદ્દમાણિ-

મદ્રશ્ચાઽત્ર દ્વૌ દેવૌ મહર્દિકૌ યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિકૌ સંપરિવસતઃ તત્તસ્માત્તેન
ચ તેન કારણેન શેષઃ સ એવ યાવતાઽર્થપ્રતિપત્તિઃ । જ્યોતિષ્કં વ્યાખ્યેયમ્
યાવન્તશ્ચન્દ્રાઃ સૂર્યા ગ્રહાઃ યાવન્તિ નક્ષત્રાણિ યાવત્યસ્તારાગણકોટિકોટયઃ યાવ-
ત્યા પરિ-સંખ્યયા ઇતિ સુસ્થં સર્વમ્ ॥સૂ.૦ ૧૦૨॥

મૂલમ્—સ્વોદોદં ણં સમુદં ણંદીસરવરેણામં દીવે વટ્ટે વલ-
યાગારસંઠિએ તહેવ જાવ પરિવેવો । પડમવર૦ વળસંડ પરિ૦
દારા દારંતરપ્પણેસે જીવા તહેવ । સે કેળટ્ટેણં મંતે ? ગોયમા !
દેસે—૨ બહુઓ છુડ્ડા૦ વાવીઓ જાવ બિલપંતિયાઓ સ્વોદોદગ
પડિહત્થાઓ ઉપ્પાય પઠ્ઠગા સઠ્ઠવવઙ્ગરામયા અચ્છા જાવ પડિ-
રૂવા । અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા ! ણંદીસરદીવ ચક્કવાલવિક્કલંભ
બહુમઙ્ગલદેસમાએ એત્થ ણં ચડિહિં ચત્તારિ અંજણપઠ્ઠવયા
પન્નત્તા । તે ણં અંજણપઠ્ઠવગા ચતુરસીઙ્ગ જોયણસહસ્સાઙ્ગ ઉઢ્ઠ
ઉચ્ચત્તેણં એગમેગં જોયણસહસ્સં ઉચ્ચેહેણં મૂલે સાઙ્ગેગાઙ્ગ ધરણિ-
યલે—દસજોયણસહસ્સાઙ્ગ આયામવિક્કલંભેણં તઓઽણં તરં ચ ણં
માયાએ—૨ પપ્પસપરિહાણીએ પરિહાયમાણા—૨ ઉવરિં એગમેગં
જોયણસહસ્સં આયામવિક્કલંભેણં—મૂલે એકતીસં જોયણસહ-
સ્સાઙ્ગ છચ્ચ તેગોસે જોયણસએ કિંચિં વિસેસાહિયા પરિવેવેણં
ધરણિયલે એકતીસં જોયણસહસ્સાઙ્ગ છચ્ચ તેવીસે જોયણસએ
દેસૂણે પરિવેવેણં સિહરતલે તિણિણ જોયણસહસ્સાઙ્ગ એગં ચ

इष्ट यावत् अस्वाद्य है 'पुण्णभद्र मणिभद्रा य एत्थ दुवे देवा जाव
परिवसंति' यहाँ पूर्ण भद्र और मणिभद्र ये दो देव रहते हैं ये महर्दिक
आदि विशेषणों वाले और एक एक पल्योपम की इनकी स्थिति है
'जोइसं संखेज्जा चंदा०' यहाँ चन्द्र सूर्य, ग्रह यावत् नक्षत्र और तारा
गण कोटिकोटी संख्यात है ॥सू० १०२॥

મહાય એત્થ દુવે દેવા જાવ પરિવસંતિ' અહીંયાં પૂર્ણ ભદ્ર અને મણિભદ્ર એ
નામના એ દેવો નિવાસ કરે છે. તેઓ મહર્દિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે.
અને એક એક પલ્યોપમની તેઓની સ્થિતિ છે. 'જોઈસં સંખેજ્જા ચંદા' અહીંયાં
ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ યાવત્ નક્ષત્ર તારાગણ કોટિ કોટિ સંખ્યાત છે. ॥ સૂ. ૧૦૨॥

बावटुं जोयणसयं किंचि विसेसाहियं परिकेखेवेणं पणत्ता मूले
 विच्छिण्णा मज्झे संखित्ता उप्पि तणुया-गोपुच्छसंठाणसं-
 ठिया सव्वंजणामया अच्छा जाव पत्तेयं-२ पउमवरवेइया
 परि० पत्तेयं-२ वणसंणपरिकेखित्ता वण्णओ । तेसि णं अंजण-
 पव्वयाणं उवरि पत्तेयं-२ बहुसमरमणिज्जो भूमिभागो पन्नत्तो,
 से जहाणामए आलिंगपुक्खरेइ वा जाव सयंति । तेसि णं
 बहुसमरमणिज्जाणं भूमिभागाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं-२
 सिद्धाययणा एगमेगं जोयणसयं आयामेणं पण्णासं जोयणाइं
 विक्खंभेणं बावत्तारिं जोयणाइं उड्डं उच्चत्तेणं अणेगखंभसयसं-
 निविट्ठा वण्णओ । तेसि णं सिद्धाययणाणं पत्तेयं-२ चउद्दिसि
 चत्तारि दारा पन्नत्ता तं जहा-देवदारे-असुरदारे-णागदारे-
 सुवण्णदारे, तत्थ णं चत्तारि देवा महड्डिया जाव पलिओवम-
 ट्ठिइया परिवसंति तं जहा-देवे-असुरे-नागे सुवन्नेते णं दारा
 सोलस जोयणाइं उड्डं उच्चत्तेणं अड्डजोयणाइं विक्खंभेणं ताव-
 इयं चेव पवेसेणं, सेया वरकणग० वण्णओ जाव वणमाला ।
 तेसि णं दाराणं चउद्दिसि चत्तारि मुहमंडवा पन्नत्ता, ते णं-
 मुहमंडवा एगमेगं जोयणसयं आयामेणं पंचासं जोयणाइं-
 विक्खंभेणं साइरेगाणं सोलसजोयणाइं उड्डं उच्चत्तेणं वण्णओ ।
 तेसि णं मुहमंडवाणं चउद्दिसि (तिदिंसि) चत्तारि (तिन्नि)
 दारा पन्नत्ता । ते णं दारा सोलसजोयणाइं उड्डं उच्चत्तेणं अट्ट-
 जोयणाइं विक्खंभेणं तावइयं चेव पवेसेणं सेसं तं चेव जाव
 वणमालाओ । एवं पेच्छाघरमंडवा वि, तं चेव पमाणं जं
 मुहमंडवाणं, दारा वि तहेव, णवरं बहुमज्झदेसे पेच्छाघर
 मंडवाण अक्खाडगा मणिपेढियाओ अट्टजोयणप्पमाणाओ
 सीहासणा अपरिवारा जाव दामा थूभाइं चउद्दिसि तहेव नवरं

सोलसजोयणप्पमाणा साइरेगाइं सोलसजोयणाइं उच्चा सेसं तहेव जाव जिणपडिमा । चेइयरुक्खा तहेव चउदिसिं तं चेव पमाणं जहा विजयाए रायहाणीए, नवरि मणिपेढियाए सोलस जोयणप्पमाणाओ तेसि णं चेइयरुक्खाणं चउदिसिं चत्तारि मणिपेढियाओ अट्टजोयण विक्खंभाओ चउजोयणबाहल्लाओ महिंदज्झया चउसट्ठिजोयणुच्चा जोयणोव्वेधा जोयणविक्खंभा सेसं तं चेव । एवं चउदिसिं चत्तारि णंदा पुक्खरिणीओ, णवरि खोयस्स पडिपुण्णाओ जोयणसयं आयामेणं पन्नासं जोयणाइं विक्खंभेणं पण्णासं जोयणाइं उव्वेहेणं सेसं तं चेव । मणु-गुलियाणं गोमाणसीण य अडयालीसं-२ सहस्साइं पुरच्छिमेण वि सोलस पच्चत्थिमेण वि सोलस दाहिणेण वि अट्ट उत्तरेण वि अट्ट साहस्सीओ तहेव सेसं उल्लोया भूमिभागा जाव बहु-मज्झदेसभाए, मणिपेढिया सोलसजोयणा आयामविक्खंभेणं अट्टजोयणाइं बाहल्लेणं तारिसं मणिपेढियाणं उप्पि देवच्छं-दगा सोलसजोयणाइं आयामविक्खंभेणं साइरेगाइं सोलस-जोयणाइं उडुं उच्चत्तेणं सव्वरयणासय० अट्टसयं जिणपडिमाणं सव्वो सो चेव गमो जहेव वेमाणिय सिद्धाययणस्स ।

तत्थ णं जे से पुरच्छिमिल्ले अंजणपव्वए तस्स णं चउ-दिसिं चत्तारि णंदाओ पुक्खरिणीओ पणत्ताओ, तं जहा-णंदुत्तरा य णंदा, आणंदा, णंदिवद्धणा (नंदिसेणा-अमोघा य गोथूभा य सुदंसणा) ताओ णंदा पुक्खरिणीओ एगमेगं जोय-णसयसहस्सं आयामविक्खंभेणं दसजोयणाइं उव्वेहेणं अच्छाओ सण्हाओ पत्तेयं-२ पउमवरवेइया० पत्तेयं-२ वणसंडपरिक्खत्ता-तत्थ-२ जाव सोवाणपडिरूवगा तोरणा । तासि णं पुक्खरि-णीणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं-२ दहिमुहपव्वया चउसट्ठिजोय-

णसहस्साइं उड्डं उच्चत्तेणं एगं जोयणसहस्सं उव्वेहेणं सव्वत्थ-
समा, पल्लगसंठाणसंठिया दसजोयणसहस्साइं विक्खंभेणं एक्क-
तीसं जोयणसहस्साइं छच्च तेवीसे जोयणसए परिकखेवेणं
पन्नत्ता सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा, तहा पत्तेयं-२
पउमवरवेइया० वणसंड वण्णओ बहुसम० जाव आसयंति-
सयंति । सिद्धाययणं चेव पमाणं अंजणपव्वएसु सच्चेव वत्तवया
णिरवसेसं भाणियव्वं जाव उप्पि अट्टमंगलगा । तत्थणं जे
से दक्खिणिल्ले अंजणपव्वए तस्स णं चउद्दिसिं चत्तारि
णंदाओ पुक्खरिणीओ पन्नत्ताओ, तं जहा-भद्दा य-विसाला
य कुमुया पुंडरिगिणी, (नंदुत्तरा य-नंदा-आनंदा-नंदिवड्डणा)
तं चेव दहिमुहा पव्वया तं चेव पमाणं जाव सिद्धाययणा ।
तत्थ णं जे से पच्चत्थिमिल्ले अंजणपव्वए तस्स णं चउद्दिसिं
चत्तारि णंदा पुक्खरिणीओ पन्नत्ताओ तं जहा-णंदिसेणा अमोहा
य गोथूभा य सुदंसणा (भद्दा विसाला कुमुया पुंडरिगिणी) तं
चेव सव्वं भाणियव्वं जाव सिद्धाययणा । तत्थ णं जे से उत्त-
रिल्ले अंजणपव्वए तस्स णं चउद्दिसिं चत्तारि णंदा पुक्ख-
रिणीओ, तं जहा-विजया-वेजयंती-जयंती-अपरोजिया, सेसं
तहेव जाव सिद्धाययणा सव्वाए चिय वण्णणा णायव्वा तत्थणं
बहवे भवणवड्ड वाणमंतरजोइसियवेमाणिया देवा चाउमासिया
पडिवएसु संवच्छरीएसु वा अण्णेसु बहुसु जिणजंमण णिक्ख-
मणणाणुप्पत्ति परिणिव्वाण माइए सुभदेवकज्जेसु य देवसमु-
दएसु य देवसमितीसु य देवसमवाएसु य देवपओयणेसु य
एगंतओ सहिया समुवागया समाणा पमुइयपक्कीलिया अट्टा-
हिया रूवाओ महामहिमाओ करेमाणा पालेमाणा सुहं सुहेणं
विहरंति । कइलास हरिवाहणा य तत्थ दुवे देवा महड्डिया

जाव पलिओवमठिईया परिवसन्ति से तेणट्टेणं गोयमा ! जाव
णिच्चा जोइसं संखेज्जं ॥सू० १०३॥

छाया-क्षोदोदं खलु समुद्रं नन्दीश्वरवरो नाम द्वीपो वृत्तो बलयाकारसंस्थितः
तथैव यावत् परिक्षेपः । पञ्चवरवेदिका वनण्डपरि० द्वार द्वारान्तर प्रदेशे जीवा-
स्तथैव । तत् केनार्थेन-भदन्त ! एवमुच्यते० ? गौतम ! देशे देशे बहवः क्षुद्राः०
वाप्यो यावत् विलपङ्क्तयः क्षोदोदकप्रतिपूर्णाः उत्पातपर्वताः सर्ववज्रमयाः अच्छा
यावत्प्रतिरूपाः । अथोत्तरं खलु गौतम ! नन्दीश्वरद्वीप चक्रवालविष्कम्भ बहु-
मध्यदेशभागे अत्र खलु चतुर्दिशि चत्वारोऽञ्जनपर्वताः प्रज्ञप्ताः ते चाञ्जनपर्वता
श्चतुरशीतियोजनसहस्राणि ऊर्ध्वं मुच्चैस्त्वेन एकैकं योजनसहस्रमुद्वेधेन मूले साति-
रेकाणि दशयोजनसहस्राणि धरणीतले दशयोजनसहस्राणि आयामविष्कम्भेण
ततोऽनन्तरं च खलु मात्रया-२ प्रदेश परिहान्या परिहीयमाना-२ उपरि-एकैकं
योजनसहस्रमायामविष्कम्भेण मूले एकत्रिंशद् योजनसहस्राणि-पट् च त्रयोविंश-
त्यधिकानि योजनशतानि किञ्चिद्विशेषाधिकानि परिक्षेपेण धरणीतले एकत्रिंशद्
योजनसहस्राणि-पट् च त्रयोविंशत्यधिकानि योजनशतानि देशोनानि परिक्षेपेण,
शिखरतले त्रीणि योजनसहस्राणि एकं च द्वापष्टं योजनशतं किञ्चिद्विशेषाधिकं
परिक्षेपेण प्रज्ञप्तः, मूले-विस्तीर्णाः मध्ये संक्षिप्ताः उपरि-तनुकाः गोपुच्छ-
संस्थानसंस्थिताः सर्वाञ्जनमया-अच्छा यावत्प्रत्येकं-२ पद्मवरवेदिका परि-
क्षिप्ताःप्रत्येकं वनण्डपरिक्षिप्ताः वर्णकः । तेषां खलु अञ्जनपर्वतानामुपरि प्रत्येकं-२
बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः स यथा नामकः-आलिङ्गपुष्करमिति वा
यावत् शेरते । तेषां खलु बहुसमरमणीयानां भूमिभागानां बहुमध्य
देशभागे प्रत्येकं-सिद्धायतनानि एकैकं योजनशतमायामेन पञ्चाशद् योजनानि
विष्कम्भेण द्वासप्ततियोजनानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेनाऽनेकशतस्तम्भसन्निविष्टानि
वर्णकः । तेषां खलु सिद्धायतनानां प्रत्येकं-२ चतुर्दिशि चत्वारि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि
तद्यथा-देवद्वारम्-१ असुरद्वारम्-२ नागद्वारम्-३ सुपर्णद्वारम्-४ तत्र खलु
चत्वारो देवा महर्द्धिका यावत्पल्योपमस्थिकाः परिवसन्ति तद्यथा-देवोऽसुरो-
नागः सुपर्णः । तानि खलु द्वाराणि षोडशयोजनानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन अष्टौ
योजनानि विष्कम्भेण तावदेव च प्रवेशेन श्वेतानि वरकनक० वर्णको यावद्वन-
माला । तेषां खलु द्वाराणां चतुर्दिशि चत्वारो मुखमण्डपाः प्रज्ञप्ताः, ते खलु मुख
मण्डपाः एकैकं योजनशतमायामेन पञ्चाशद् योजनानि विष्कम्भेण सातिरेकाणि
षोडशयोजनानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन वर्णकः । तेषां खलु मुखमण्डपानां चतुर्दिशि-
चत्वारि (त्रिदिशि) त्रीणि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि तानि खलु द्वाराणि षोडशयोजनानि
ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेनाऽष्टौ योजनानि विष्कम्भेण तावदेव प्रवेशेन शेषं तदेव-यावद्वन-

मालाः । एवं प्रेक्षागृहमण्डपा अपि तदेव प्रमाणं यन्मुखमण्डपानाम्, द्वाराण्यपि तथैव, नवरं बहुमध्यदेशभागे प्रेक्षागृहमण्डपानामक्षाटका मणिपीठिकाः अर्ध-योजनप्रमाणाः सिंहासनानि अपरिवाराणि यावद्दामानि स्तूपाः चतुर्दिशि तथैव नवरं षोडशयोजनप्रमाणाः सातिरेकाणि षोडशयोजनानि-उच्चाः शेषं तथैव यावज्जनप्रतिमाः । चैत्यवृक्षास्तथैव चतुर्दिशि तदेव प्रमाणं यथा-विजयायां राजधान्याम् नवरं मणिपीठिकाः षोडशयोजनप्रमाणाः तेषां खलु चैत्यवृक्षाणां चतुर्दिशि चतस्रो मणिपीठिकाः अष्टयोजनविष्कम्भाः शेषं तदेव । एवं चतुर्दिशि चतस्रो नन्दापुष्करिण्यः, नवरं क्षोदरसपरिष्णः योजनशतमायामेन पञ्चाशद् योजनानि विष्कम्भेण पञ्चाशद्योजनानि उद्वेधेन शेषं तदेव मनोगुलिकानां-गोमानुपीणां चाष्टचत्वारिंशद्-२ योजनसवस्त्राणि पूर्वेणापि षोडश पश्चिमेनापि षोडश, दक्षिणेनाऽप्यष्टौ उत्तरेणाऽप्यष्टौ सहस्राणि तथैव शेष मुल्लोका भूमिभागाः यावद्बहुमध्यदेशभागे मणिपीठिका षोडशयोजनाः आयामविष्कम्भेण अष्टौ योजनानि बाह्येन तादृशीनां मणिपीठिकानामुपरिदेवच्छन्दकाः षोडशयोजनानि आयामविष्कम्भेण सातिरेकाणि षोडशयोजनानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन सर्वरत्नमयं अष्टशतजिनप्रतिमानाम् सर्वः स एव गमो यथैव वैमानिकसिद्धायतनस्य । तत्र खलु यः स पौरस्त्योऽञ्जन पर्वतः तस्य खलु चतुर्दिशि चतस्रो नन्दाः पुष्करिण्यः प्रज्ञप्ताः तद्यथा-नन्दोत्तरा च नन्दा आनन्दा नन्दिवर्धना (नन्दिसेनाऽमोघा-गोस्तूपाच-सुदर्शना) ता नन्दाः पुष्करिण्य एकैकं योजनशतसहस्रमायामविष्कम्भेण-दशयोजनान्युद्वेधेन अच्छाः इलक्षणाः प्रत्येकं-२ पञ्चवरवेदिकया प्रत्येकं-२ वनपण्डेन संपरिक्षिप्ताः, तत्र-२ यावत् सोपानप्रतिरूपकाणि तोरणानि । तासां खलु पुष्करिणीनां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं-२ दधिमुखपर्वताः चतुःषष्टिर्योजनसहस्राणि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन एकं योजनसहस्रमुद्वेधेन सर्वत्र वि समाः पल्लवसंस्थानसंस्थिताः दशयोजनसहस्राणि विष्कम्भेण एकत्रिंशद्योजनसहस्राणि-षट् च त्रयोविंशानि योजनशतानि परिक्षेपेण प्रज्ञप्ताः सर्वरत्नमया अच्छा यावत्प्रतिरूपाः, तथा-प्रत्येकं-२ पद्मवरवेदिका वनपण्डवर्णकः बहुलम० यावत् आसते-शेरते । सिद्धायतनं तदेव प्रमाणम् अञ्जनपर्वतकेषु सैव वक्तव्यता निरवशेषं भणितव्या यावद् उपरि-अष्टावष्टौ मङ्गलकानि । तत्र खलु यः स दक्षिणात्योऽञ्जनपर्वतः तस्य खलु चतुर्दिशि चतस्रो नन्दाः पुष्करिण्यः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-भद्रा च विशाला च कुमुदा पुण्डरीकिणी (नन्दोत्तरा च-नन्दाऽऽनन्दा-नन्दिवर्धना) तदेव प्रमाणं तएव दधिमुखाः पर्वताः तदेव प्रमाणं यावत् सिद्धायतनानि । तत्र खलु यः पाश्चात्योऽञ्जनपर्वतस्तस्य चतुर्दिशि चतस्रो नन्दाः पुष्करिण्यः प्रज्ञप्ताः तद्यथा-नन्दिसेनाऽमोघा च, गोस्तूपा च सुदर्शना (भद्रा विशाला कुमुदा पुण्डरीकिणी)

तदेव प्रमाणं सर्वं भणितव्यं यावत्सिद्धायतनानि । तत्र खलु यः स औत्तरोऽञ्जन-
पर्वतः तस्य चतुर्दिशि चतस्रो नन्दाः पुष्करिण्यः, तद्यथा—विजया वैजयन्ती
जयन्ती अपराजिता शेषं तथैव यावत्सिद्धायतनानि, सर्वे तएव वर्णका नेतव्याः ।
तत्र खलु बहवो भवनपति—वानव्यन्तर—ज्योतिष्क—वैमानिका देवाश्चातुर्मासिकेषु
पर्वकेषु सांवत्सरिकेषु वाऽन्येषु बहुषु जिन जन्म निष्क्रमण ज्ञानोत्पत्ति परिनिर्वा-
णादिकेषु देवकार्येषु च देवसमुदायेषु च देवसमितिषु च देवसमवायेषु च देव-
प्रयोजनेषु च एकान्ततः सहिताः समुपागताः सन्तः प्रमुदितप्रक्रीडिताः अष्टा-
हिकारूपान् महामहिम्नः कुर्वन्तः पालयन्तः सुखं सुखेन विहरन्ति । कैलास
हरिवाहनौ च तत्र द्वौ देवौ महर्द्विकौ पल्योपमस्थितिकौ परिवसतः तत्तेनार्थेन
गौतम ! यावन्नित्यौ ज्योतिष्कं संख्येयम् ॥सू० १०३॥

टीका—‘खोदोदं णं समुदं नन्दीसरवरे णामं दीवे वट्टे वलयागार संठिण तहेव
जाव परिकखेवो’ नन्दीश्वरवरो नाम द्वीपः यश्च वृत्तो बलयाकारसंस्थितः क्षोदोदकं
च समुद्रं सर्वतः समन्तात्संपरिवेष्टय तिष्ठति नन्दीश्वरो द्वीपो यावत्समचक्रवाल-
विष्कम्भेण युक्तो न पुनर्विषमचक्रवालेनेत्याधारभ्य जीवोपपातसूत्रं यावत् पूर्व-
वत् विस्तरभयान्न प्रपञ्चितम् । सम्प्रति नामकरणे हेतुं पृच्छति—‘से केणट्ठेणं
भंते०’ अथ केनार्थेन भदन्त ! नन्दीश्वरवरद्वीपो० २ एवमुच्यते ? भगवानाह—

‘खोदोदं णं समुदं णन्दीसरवरे णामं दीवे वट्टे वलयागार संठिते’ इ०
टीकार्थ—क्षोदोदक समुद्र को नन्दीश्वर नामका द्वीप चारों ओर से
घेर कर स्थित है यह गोल है और इसीलिये यह गोल बलय के
आकार जैसा है यह नन्दीश्वर द्वीप यावत् समचक्रवाल विष्कम्भ से
युक्त है, विषमचक्रवाल विष्कम्भ से युक्त नहीं है इत्यादि कथन से
लेकर जीवोपपाद सूत्र तक पूर्वोक्त कथन के अनुसार सब कथन यहाँ
जानना चाहिये विस्तार हो जाने के भय से हम उसे यहाँ नहीं लिख
रहे हैं ‘से केणट्ठेणं भंते०’ हे भदन्त ! नन्दीश्वर द्वीप ऐसा नाम इस

‘खोदोदं णं समुदं णन्दीसरवरेणामं दीवे वट्टे वलयागार संठिते’ इत्यादि
टीकार्थ—क्षोदोदक समुद्रने नन्दीश्वर नामको द्वीप चारे आनुअथी घेरीने
रहे छे. ते गोण छे. अने तेथी ते गोण वलयना आकार जेवो छे. आ नन्दी-
श्वर द्वीप यावत् समचक्रवाल विष्कंलथी युक्त छे. विषम चक्रवाल विष्कंलथी
युक्त नथी. इत्यादि प्रकारना कथनथी लधने लुपना उत्पाद सूत्र पर्यन्त पडेलां
कडेल कथन अनुसार तमाम कथन अहीयां समल लेवुं. वधारे विस्तार
थवाना कारणे ते अहीयां इरीथी कही अतावेल नथी. ‘से केणट्ठेणं भंते !’

‘ગોયમા !’ ગૌતમ ! ‘દેસે ૨’ નન્દીશ્વરવરે તત્ર તત્ર દેશે તત્તદેશસ્ય તત્તત્પ્રદેશે
 ‘બહુઓ खुड्डा० वावीओ जाव विलपंतियाओ’ बहवः क्षुद्राः क्षुल्लिका वाप्यः
 पुष्करिण्यः सरः सरःसरो विलपंतयो यावत्तिष्ठन्ति ताश्च ‘खोदोदग पडिह-
 त्थाओ’ क्षोदोदकैः परिपूर्णाः । एवं नन्दीश्वरद्वीपेऽनेके उत्पातपर्वताः सन्निवृत्ते
 ‘वज्रामया अच्छा जाव पडिरूवा’ सर्ववज्रमया अच्छाः श्लक्षणाः घृष्टा मृष्टा-
 नीरजस्का निर्मला निष्पङ्का निर्मलच्छायाः यावत्प्रासादिका दर्शनीया अभिरूपाः
 प्रतिरूपाः । तेषु तेषु पर्वतेषु आसनानि-गृहाणि, गृहेषु-आसनानि मण्डपाः
 मण्डपेषु शिलापट्टकाः सर्वात्मना वज्रमयाः ! तत्र-बहवो वानव्यन्तरा देवा देव्योऽ-

દ્રીપ કા ક્યોં હુઆ હૈ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા ! દેસે ૨
 बहुओ खुड्डा वावीओ जाव विलपंतियाओ’ हे गौतम ! नन्दीश्वरद्वीप
 में जगह जगह पर अनेक छोटी बड़ी वापिकाएं हैं यावत् विलपङ्क्तियां
 विवरपङ्क्तियां (छिद्र) हैं यहां यावत्पद से ‘पुष्करिण्य सरः सरः सरो’
 इन पदों का ग्रहण हुआ है ‘खोदोदग पडिहत्थाओ’ ये सब वापिकाएं
 आदि रूप जलाशय इक्षुरस जैसे पानी से भरे हुए रहते हैं ‘उप्पाय
 पव्वगा सव्व वज्रामया अच्छा जाव पडिरूवा’ इनमें अनेक उत्पाद-
 पर्वत हैं ये सब वज्रमय और स्फटिक जैसे स्वच्छ यावत् प्रतिरूप है
 यहां यावत्पद से श्लक्षणा, घृष्ट, मृष्ट, आदि पदों का ग्रहण हुआ है
 इन पर्वतों में से प्रत्येक पर्वत पर आसन हैं गृह हैं गृहों में आसन हैं
 मण्डप हैं मण्डपों में शिलापट्टक हैं सर्वात्मना ये वज्रमय हैं यहां अनेक

હે ભગવન્ એ દ્રીપતું નામ ‘નંદીશ્વર દ્રીપ’ એ પ્રમાણેનું શા કાર-
 ણથી થયેલ છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-
 ગોયમા ! દેસે દેસે बहुओ खुड्डा वावीओ जाव विलपंतियाओ’ હે ગૌતમ !
 नन्दीश्वर द्वीपમાં स्थणे स्थणे अनेक नानी मोटी वावो आवेली છે. यावत्
 विल पङ्क्तियो, विवर पङ्क्तियो छिद्र-छिद्रો છે. અહીંયાં યાવત્પદથી ‘પુષ્ક-
 रिण्यः, सरः सरः सरो’ આ પદો ગ્રહણ કરાયેલ છે. ‘खोदोदगपडिहत्थाओ’
 એ બધી વાવો વિગેરે જળાશયો સેલડીનાં રસ જેવા પાણીથી ભરેલા છે.
 ‘उप्पायपव्वगा सव्ववज्रामया अच्छा जाव पडिरूवा’ તેમાં અनेક ઉત્પાદક
 पर्वतो છે. એ બધાં વજ્રમય છે. आकाश અને स्फटिकना જેવા स्वच्छ यावत्
 प्रतिरूप છે. અહીંયાં યાવત્પદથી श्लक्षणा, घृष्ट, मृष्ट, વિગેરે પદોનો સંગ્રહ
 થયેલ છે. આ પર્વતો પૈકી દરેક પર્વત પર આસન છે. गृहોમાં આસન છે.
 मंडप છે, मंडपोમાં शिला पट्टको છે, તે सर्वात्मना वज्रमय છે, અહીંયાં

ન્યેપિ તદ્વાસ્તવ્યાઃ આસતે શેરતે તિષ્ઠન્તિ નિષીદન્તિ૦ યાવત્ પૂર્વોપચિતકર્મ-
ફલવિશેષં પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ । અન્યદન્યત્પૂર્વવત્ । ‘અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા-
ળંદીસરદીવચક્રવાલવિક્ષંભવહુમજ્ઞદેસભાગે એત્થ ણં ચઉદ્ધિસિં ચત્તારિ અંજળ
પવ્વયા પળ્લન્તા’ અથાન્યદુત્તરં ચ ગૌતમ ! નન્દીશ્વરવરદ્વીપે ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેન
વહુમધ્યભાગેઽત્ર સ્થલુ ચતુર્દિક્ષુ એકૈકસ્યાં દિશિ એકૈક ભાવેન ચત્તારોઽન્નનપર્વતાઃ
પ્રજ્ઞાતાઃ । ‘તેણં અંજળ પવ્વયગા ચતુરસીઈ જોયળ સહસ્સાઈં ઉહું’ ઉચ્ચત્તેણં-
એગમેગં જોયળસહસ્સં ઉવ્વેહેણં મૂલે સાઈરેગાઈં દસ જોયળ સહસ્સાઈં ધરણિતલે
દસ જોયળસહસ્સાઈં આયામવિક્ષંભેણં તઓઽણંતરં ચ ણં માયાએ ૨ પએસપરિ-
વ્યન્તર દેવ એવં દેવિયાં ઉઠતી વૈઠતી હૈં સોતી હૈં યાવત્ પૂર્વોપાર્જિત
પુણ્ય કર્મ કે ફલ વિશેષ કો ભોગતી હૈં । ‘અદુત્તરં ચ ણ ગોયમા !
ળંદીસરદીવ ચક્રવાલવિક્ષંભ વહુમજ્ઞદેસભાગે એત્થળં ચઉદ્ધિસિં
ચત્તારિ અંજળપવ્વતા પળ્લન્તા’ અથવા હે ગૌતમ નન્દીશ્વરદ્વીપ કે
ચક્રવાલ વિષ્કમ્ભ કે વહુમધ્યદેશ ભાગ મેં ચાર દિશાઓં મેં ચાર
અંજનગિરિ નામ કે પર્વત હૈં ‘તે ણં અંજળપવ્વગા ચતુરસીતિ જોયળ-
સહસ્સાઈં ઉહું ઉચ્ચત્તેણં એગમેગં જોયળસહસ્સં ઉવ્વેહેણં મૂલે સાઈરે-
ગાઈં દસજોયળસહસ્સાઈં ધરણિતલે દસજોયળસહસ્સાઈં આયામવિક્ષં-
ભેણં’ યે અંજનગિરિ નામકે પ્રત્યેક પર્વત ૮૪ હજાર યોજન કે ઝંચે હૈં
इनका प्रत्येक का उद्वेध एक हजार योजन का है मूल में १० हजार
योजन से अधिक ये लम्बे चौड़े हैं धरणितल में भी ये १० हजार
योजन के ही लम्बे चौड़े हैं ‘तओऽणंतरं च णं मायाए २ पएसपरि-

અનેક વ્યન્તર દેવો અને દેવિયો ઉઠે બેસે છે. યુવે છે. યાવત્ તેઓ પહેલા
સંપાદન કરેલ પુણ્ય કર્મના ફલ વિશેષને ભોગવે છે. અથવા ‘અદુત્તરં ચ ણં
ગોયમા ! ણંદીસર દીવ ચક્રવાલવિક્ષંભ વહુમજ્ઞદેસભાએ એત્થ ણં ચઉદ્ધિસિં
ચત્તારિ અંજળપવ્વયા પળ્લન્તા’ હે ગૌતમ ! નન્દીશ્વર દ્વીપના ચક્રવાલ વિષ્કંભના
બહુ મધ્ય દેશ ભાગમાં ચારે દિશાઓમાં ચાર અંજનગિરિ નામના પર્વતો છે.
‘તેણં અંજળપવ્વયગા ચતુરસીતિ જોયળસહસ્સાઈં ઉહું’ ઉચ્ચત્તેણં એગમેગં જોયળ
સહસ્સં ઉવ્વેહેણં મૂલે સાઈરેગાઈં દસ જોયળસહસ્સાઈં ધરણિતલે દસ જોયળસહ-
સ્સાઈં આયામવિક્ષંભેણં’ આ અંજનગિરિ નામના દરેક પર્વતો ૮૪ ચોર્યાસી
હજાર યોજનની ઉંચાઈ વાળા છે. તે દરેકનો ઉદ્વેધ એક હજાર યોજનનો છે.
મૂળમાં ૧૦ હજાર હજાર યોજનની જ લંબાઈ પહોળાઈ વાળા છે. જમીનની
ઉપર પણ તે દરેક ૧૦ હજાર હજાર યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ વાળા છે.
‘તાઓઽણંતરં ચ ણં માયાએ માયાએ પએસપરિહાણીએ પરિહાયમોળા પરિહાય-

हाणीए परिहायमाणा २ उवरिं एगमेगं जोयणसहस्सं आयामविक्खंभेणं मूले एकत्तीसं जोयणसहस्साइं छच्च तेवीसे जोयणसए किंचिविसेसाहिया परिकखेवेणं धरणितले एकत्तीसं जोयणसहस्साइं छच्च तेवीसे जोयणसए देसूणे परिकखेवेणं सिहरितले तिण्णि जोयणसहस्साइं एगं च बावट्ठं जोयणसयं किंचिविसेसाहियं परिकखेवेण पणत्ता मूले विच्छिण्णा मज्झे संखित्ता-उप्पि तणुया-गोपुच्छसंठाणसंठिया-सव्वजणामया अज्जा जाव पत्तेयं २ पउमवरवेइयापरि० पत्तेयं २ वणसंडपरिक्खित्ता वण्णओ' ते खल्वज्जनपर्वतकाः चतुरशीतिर्योजनसहस्राणि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन एकमेकं च योजनसहस्रं यावदुद्वेधेन मूले सातिरेकाणि दशयोजनसहस्राणि धरणितले दशयोजनसहस्राणि-आयामविष्कम्भेण, ततोऽनन्तरं-ततः परं खलु मात्रया २ अंशतः प्रदेशहान्या परिहीयमानाः २ उपरि-एकमेकं योजनसहस्रमायाविष्कम्भेण मूले-एकत्रियद् योजनसहस्राणि पद् च त्रयोविंशानि त्रयोविंशत्यधिकानि योजनशतानि किंचिद्विशेषाधिकानि ३१६२३ परिक्षेपेण, धरणितले-एकत्रिंशद्योजनसहस्राणि पद् च त्रयोविंशानि योजनशतानि देशोनानि ३१६२३ परिक्षेपेण, शिखरतले त्रीणि योजनसहस्राणि एकं च द्वापण्ठं योजनशतं किञ्चिद्विशेषाधिकं ३१६२ परिक्षेपेण प्रज्ञप्ताः इत्थमेते मूले

हाणीए परिहायमाणा २ उवरिं एगमेगं जोयणसहस्सं आयामविक्खंभेणं मूले एकत्तीसं जोयणसहस्साइं छच्च तेवीसे जोयणसए देसूणे परिकखेणं सिहरतले तिण्णि जोयणसहस्साइं एकं च बावट्ठं जोयणसतं किंचि विसेसाहियं परिकखेवेणं पणत्ता' इस के बाद एक २ प्रदेश कम होते २ ऊपर एक हजार योजन लम्बे चौड़े हो गये हैं मूल में इनकी परिधि ३१ हजार छसौ तेईस योजन से कुछ अधिक है धरणितल से ३१ हजार छसौ २३ तेईस योजन में कुछ कम परिधि तथा शिखरतल में तीन हजार एक सौ बासठ योजन से कुछ कम परिधि है ये मूलभाग में विस्तार वाले हैं मध्यभाग में संकुचित हैं और ऊपर में

माणा उवरिं एगमेगं जोयणसहस्सं आयामविक्खंभेणं मूले एकत्तीसं जोयणसहस्साइं छच्च तेवीसे जोयणसए देसूणे परिकखेवेणं सिहरतले तिण्णि जोयणसहस्साइं एकं च जोयणसतं किंचि विसेसाहियं परिकखेवेणं पणत्ता' ते पछी ओक ओक प्रदेश कम थतां थतां उपर ओक ऊनर योजन दांणा पडोणा थय गया छे. मूणमां तेनी परिधि ३१ ओक त्रीस ऊनर छसो तेवीस योजनथी कंछं वधारे छे. जमीन परनी तेनी परिधि ३१ ओकत्रीस ऊनर छसो तेवीस योजनमां कंछं कम छे. ओ मूणमां विस्तार वाणा छे. मध्य बागमां संकुचित छे. अने उपर तरई पातणा थयेल छे. तेथी तेमनुं संस्थान गायना पुंछ जेवुं कडेवामां

વિચ્છિન્નાઃ સંક્ષિપ્તાશ્ચ મધ્યે-ઉપરિતનુકાઃ અતઃ ગોપુચ્છસંસ્થાનં યથા તથા સંસ્થિતાઃ સર્વેઽન્જનપ્રચુરાઃ અચ્છાઃ યાવત્પ્રતિરૂપાઃ ગ્રાગ્વત્-પ્રત્યેકં ૨ પદ્મ-વરવેદિકયા પરિ૦ પ્રત્યેકં-૨ વનવણ્ડપરિક્ષિપ્તાઃ, અત્ર તયોર્વર્ણનં પૂર્વવત્ । ‘તેસિ ણં અંજણપવ્વયાણં ઉવરિ પત્તેયં-૨ બહુસમરમણિજ્જો ભૂમિભાગો પન્નત્તો-સે જહા નામણ આલિંગપુક્કલ્લરેટ્ઠિ વા જાવ સયંતિ’ તત્તદન્જનપર્વતાનામુપરિ પ્રત્યેકં-૨ બહુસમરમણીયો ભૂમિભાગો જગત્પ્રસિદ્ધઃ સ ચ યથા નામકઃ આલિંગપુષ્કરમિતિ વા-ચન્દ્રમણ્ડલમિતિ વા-સૂર્યમણ્ડલમિતિ વા૦ જમ્બૂદ્વીપજગત્યા ઉપરિતનભાગ-

પતલે હો ગયે હૈં इसीलिये इनका संस्थान गोपुच्छ के जैसा कहा गया है यही विषय ‘मूले विच्छिन्ना, मज्झे संखित्ता उप्पि तणुया गोपुच्छ-संठाणसंठिता’ इन पदों द्वारा दिखाया गया है ‘सव्वंजणामया अच्छा जाव पत्तेयं २ पडमवरवेइया परि० पत्तेयं २ वणसंडेणं परिक्खित्ता वण्णओ’ ये सब अंजनगिरि पर्वत सर्वात्मना अंजनमय है एवं अच्छ आदि विशेषणों वाले हैं ये प्रत्येक पर्वत पद्मवरवेदिका से और वन-वण्ड से चारों ओर से घिरे हुए हैं यहां पर पद्मवरवेदिका और वन-वण्ड का वर्णन कर लेना चाहिये ‘तेसि णं अंजणपव्वयाणं उवरिं पत्तेयं २ बहुसमरमणिज्जो भूमिभागो पण्णत्तो-से जहाणामए आलिंगपुक्क-लेति वा जाव सयंति’ इन अंजनपर्वतों में से प्रत्येक अंजनपर्वत के ऊपर का भूमिभाग बहुसमरमणीय है और वह जैसा आलिंगपुष्कर (बाद्यविशेष) का तल होता है वैसा बिल्कुल साफ सुथरा है यहां यावत्पद से चन्द्रमण्डल आदि उपमावाचक पूर्वोक्त पदों का संग्रह

આવેલ છે. એજ વિષય ‘મૂલે વિચ્છિન્ના મજ્ઞે સંખિત્તા ઉપ્પિ તણુયા ગોપુચ્છ સંઠાણસંઠિયા’ આ પદો દ્વારા બતાવવામાં આવેલ છે. ‘સવ્વંજણામયા અચ્છા જાવ પત્તેયં પત્તેયં પડમવરવેદિયા પરિ૦ પત્તેયં પત્તેયં વણસંડેણં પરિક્કિત્તા વણ્ણઓ’ આ બધા અંજનગિરિ પર્વતો સર્વાત્મના અંજનમય છે. અને અચ્છ વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. આ દરેક પર્વતો પદ્મવર વેદિકાથી અને વનખંડથી ચારે બાજુએથી ઘેરાયેલ છે. અહીંયાં પદ્મવર વેદિકા અને વનખંડનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ. ‘તેસિણં અંજણપવ્વયાણં ઉવરિ પત્તેયં પત્તેયં બહુસમરમણિજ્ઞા ભૂમિભાગા પણ્ણત્તા સે જહા ણામણ આલિંગપુક્કલ્લરેતિ વા જાવ સયંતિ’ આ બધા અંજન પર્વતોમાંથી દરેક અંજન પર્વતની ઉપરનો ભૂમિભાગ બહુસમર-મણીય છે. તે જેમ આલિંગ પુષ્કર (વાદ્ય વિશેષ) નું તલ સમ હોય છે, એજ પ્રમાણે તે બિલકુલ સાફ અને સમ છે. અહીંયાં યાવત્પદથી ચંદ્રમંડલ વિગેરે ઉપરના વાચક પૂર્વોક્ત સઘળા પદોનો સંગ્રહ કરવામાં આવેલ છે. આ

વર્ણનવત્ અત્ર વહ્નો વાનવ્યન્તરાં યાવત્-યથા મુખં વિહરન્તિ । 'તેસિ ણં વહુ-
સમરમણિજ્ઞાણં ભૂમિભાગાણં-વહુમજ્જદેસમાણ પત્તેયં ૨ સિદ્ધાયતણા-પગમેગં
જોયણસયં આયામેણ-પણ્ણાસં જોયણાઈં વિવસંભેણં-વાવત્તરિં જોયણાઈં ઉઢું
ઉચ્ચત્તેણં અણેગસંભસયસંનિવિટ્ઠા વણ્ણઓ' તેવાં મુલ્ય વહુમમરમણીયભૂમિભાગાનાં
વહુમધ્યદેશભાગે પ્રત્યેકં ૨ સિદ્ધાયતનાનિ તાનિ ચ પ્રત્યેકં યોજનગતમાયામેન
પ્રજ્ઞાતાનિ પચ્ચાશદ્ યોજનાનિ ત્રિષ્કમ્મેણ દ્વાનમિર્યોજનાનિ ઋર્ધ્વમુર્ચ્ચસ્થેન
અનેકશતસ્તમ્ભસન્નિવિટ્ઠાનિ ૦' इति क्रमेण वर्णकः सिद्धायतनवर्णनं विजयदेवमु-
धर्मसभावत् वर्णनमभिधेयम् 'तेसि णं सिद्धायतणाणं पत्तये २ चउदिसि चत्तारि
दारा पन्नत्ता-देवदारे असुरदारे णागदारे सुवण्णदारे, तत्थ णं चत्तारि देवा

કિયા ગયા છે. હન ભૂમિભાગોં કા વર્ણન જમ્બુદ્વીપ કી જગતિ કે ઉપર
કે વર્ણન ભાગ કે જૈસા હી છે. હન ભૂમિભાગોં પર અનેક વાનવ્યન્તર
દેવ યાવત્ સુખ પૂર્વક વિહાર કરતે હેં 'તેસિ ણં વહુસમરમણિજ્ઞાણં
ભૂમિભાગાણં વહુમજ્જદેસમાણ પત્તેયં ૨ સિદ્ધાયતણા પગમેગં જોયણ-
સતં આયામેણ પણ્ણાસં જોયણાઈં વિવસંભેણં, વાવત્તરિ જોયણાઈં ઉઢું
ઉચ્ચત્તેણં અણેગ સંભસયસંનિવિટ્ઠા વણ્ણઓ' હન વહુમમરમણીય
ભૂમિભાગ કે વહુમધ્યદેશ યેં અલગ અલગ સિદ્ધાયતન (યક્ષગૃહ) છે
એક એક સિદ્ધાયતન-યક્ષગૃહ એક ૨ સૌ યોજન કા લમ્બા છે. પચ્ચાસ-
પચાસ યોજન કા ચૌડા છે. ૭૨ વત્તર યોજન કા ઝંચા છે. સૈકઢોં
સંભે પ્રત્યેક મેં લગે હુણ હેં. હુણ ક્રમ સે સુધર્માસલા કી તરહ પ્રત્યેક
સિદ્ધાયતન યક્ષગૃહ કા વર્ણન છે. 'તેસિ ણં સિદ્ધાયતણાણં પત્તેયં ૨ ચ-
ઉદિસિ ચત્તારિ દારા પણ્ણત્તા' પ્રત્યેક સિદ્ધાયતન યક્ષગૃહ કી દિશાઓં

ભૂમિભાગોનાં વર્ણન જમ્બુદ્વીપની જગતીના ઉપરના વર્ણન લાગેલું છે.
આ ભૂમિભાગોની ઉપર અનેક વાનવ્યન્તર દેવો યાવત્ સુખ પૂર્વક વિહાર
કરે છે. 'તેસિ ણં વહુસમરમણિજ્ઞાણં ભૂમિભાગાણં વહુમજ્જદેસમાણ પત્તેયં પત્તેયં
સિદ્ધાયતણાં પગમેગં જોયણસયં આયામેણં પણ્ણાસં જોયણાઈં વિવસંભેણં, વાવત્તરિ
જોયણાઈં ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં અણેગસંભસય સંનિવિટ્ઠા વણ્ણઓ' આ જમ્બુદ્વીપની
ભૂમિભાગોના જમ્બુદ્વીપ દેશભાગમાં અલગ અલગ સિદ્ધાયતન (યક્ષગૃહ) છે.
એક એક સિદ્ધાયતન-યક્ષગૃહ એક એક સો યોજનની લંબાઈવાળા છે. અને
પચાસ પચાસ યોજનની પહોળાઈ વાળા છે. અને ૭૨ ગાંતેર યોજનની ઉંચાઈ
વાળા છે. તે દરેકમાં સેંકડો સ્તંભો લાગેલા છે. આ કમથી સુધર્માસલાની
માફક દરેક સિદ્ધાયતન-યક્ષગૃહનું વર્ણન છે. 'તેસિ ણં સિદ્ધાયતણાણં પત્તેયં પત્તેયં
ચઉદિસિ ચત્તારિ દારા' દરેક સિદ્ધાયતન-યક્ષગૃહની ચારે દિશાએ ચાર દરવાજાઓ

महर्द्धिया जाव पलिओवमट्टिइया परिवसंति-तं जहा देवे असुरे नागे सुवण्णे ते णं दारा सोलसजोयणाइं उडुं उच्चत्तेणं अट्टजोयणाइं विक्खंभेणं तावइयं चेव पवेसेणं-सेया वरकणगं वण्णओ जाव वणमाला' तेषां हि सिद्धायतनानां प्रत्येकं चतुर्दिक्षु एकैकस्यां दिशि एकैकभावेन पूर्वदक्षिणपश्चिमोत्तरक्रमेण यथाक्रमं चत्वारि देवाऽसुर-नाग-सुपर्णद्वाराणि तेषु एकैकस्मिन् पूर्वदक्षिणादिक्रमेण यथाक्रमम् एकैकः इत्थं चत्वारो देवाऽसुरनागसुपर्णनामानः महर्द्धिका महाद्युतिका यावत्पल्योपमस्थायिनो निवसन्ति चत्वार्यपि तानि द्वाराणि प्रत्येकं षोडशयोजनान्यूर्ध्वमुच्चैस्त्वेन अष्टौ योजनानि विष्कम्भेण तावदेव प्रवेशेन श्वेतानि कनकवर-

में चार दरवाजे हैं इनमें से एक दरवाजे का नाम 'देवद्वारे असुरद्वारे, णागद्वारे सुवण्णद्वारे' देवद्वार हैं, दूसरे का नाम असुरद्वार है तीसरे का नाम नागद्वार है और चौथे का नाम सुवर्णद्वार है 'तत्थणं चत्तारि देवा महर्द्धिया जाव पलिओवमट्टिइया परिवसंति' इन प्रत्येक दरवाजों पर एक देव के हिसाब से चार महर्द्धिक आदि विशेषणों वाले एवं एक पल्य की स्थिति वाले देव रहते हैं। 'तं जहा' उनके नाम इस प्रकार से हैं- 'देवे, असुरे, नागे, सुवण्णे' देव, असुर, नाग और सुपर्ण देवद्वार पर देव असुरद्वार पर असुर नागद्वार पर नाग और सुपर्णद्वार पर सुपर्णदेव रहता है 'ते णं दारा सोलस जोयणाइं उडुं उच्चत्तेणं अट्टजोयणाइं विक्खंभेणं तावतियं चेव पवेसेणं सेता वरकणगं वण्णओ जाव वणमाला' ये प्रत्येक द्वार सोलह सोलह योजन के जंचे हैं आठ योजन के चौड़े हैं और प्रवेश भी इनका ८ योजन

छे. तेमांथी ओक दरवाणनुं नाम 'देवद्वारे असुरद्वारे, णागद्वारे सुवण्णद्वारे' देव द्वार छे. भीण दरवाणनुं नाम असुर द्वार छे. त्रीण दरवाणनुं नाम नागद्वार छे. अने योथा दरवाणनुं नाम सुपर्ण द्वार छे. 'तत्थ णं चत्तारि देवा महर्द्धिया जाव पलिओवमट्टिइया परिवसंति' आ हरेक दरवाण-ओनी उपर ओक ओक देवना हिसाबथी चार देवे के नेओ महर्द्धिक विगेरे विशेषणो वाणा अने ओक पल्यनी स्थितिवाणा रहे छे. 'तं जहा' तेना नामो आ प्रमाणे छे.- 'देवे, असुरे, नागे, सुवण्णे' देव, असुर, नाग अने सुपर्ण देव द्वारनी उपर देव असुर द्वारनी उपर असुर नाग द्वार पर नाग अने सुपर्ण द्वार पर पर सुपर्ण देव रहे छे. 'तेणं दारा सोलस जोयणाइं उडुं उच्चत्तेणं अट्ट-जोयणाइं विक्खंभेणं तावतियं चेव पवेसेणं सेता-वर कणगं वण्णओ जाव वणमाला' ओ हरेक द्वारे सोण सोण योजननी

સ્તૂપિકાનિ ર્દ્દામૃગઋષભ-તુરગ-મકરવિહગ-વ્યાલ-કિન્નર-રુહ-ચમર-કુઞ્જર
 વનલતા-પદ્મલતા-મક્તિચિત્રાણિ સ્તમ્ભોદ્રતવજ્રવેદિકાપરિગતામિરામાણિ વિદ્યા-
 ધરવિમલયુગલયમલયંત્રયુક્તાનીવાર્ચિઃસદસમાલ્લનીયાનિ દીપ્યમાનાનિ દેદીપ્ય-
 માનાનિ ચક્ષુર્લોકનલેસાનિ શુભરપર્શાણિ સત્રીકરૂપાણિ વર્ણકસ્તેષાં દ્વારાણાં
 વિજયદ્વારવત્ તત એવ જિજ્ઞાસુમિર્નેયઃ । ‘તેસિણં દારાણં ચડદિસિં ચત્તારિ મુહ-
 મંડવા પન્નત્તા-તેણં મુહમંડવા એગમેગં જોયણસતં આયામેણં પંચાસં જોયણાં વિક્કલં-
 મેણં સાદરેગાં સોલસ જોયણાં’ ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં-વણ્ણઓ’ તેણાં સ્વલ્લુ ચતુર્ણાં
 દ્વારાણાં ચતુર્દિશિ ચત્તારો મુલ્લમણ્ણપાઃ પ્રજ્ઞપ્પાઃ તે સ્વલ્લુ મુલ્લમણ્ણપાઃ એકમેકં
 યોજનશતમ્ આયામેન પચ્ચાશદ્ યોજનાનિ વિપ્પકમ્મેણ સાત્તિરેકાણિ ષોડશ

કા હૈ યે સ્વ દ્વાર સપ્તદ હૈં કનકમય્ અનેકે ઉપર શિખરેં હૈં અનેકે
 સમ્બન્ધ મેં વર્ણન ‘ર્દ્દામૃગ, ઋષભ, તુરગ, મકરવિહગ, વ્યાલ કિન્નર,
 રુહ, સરભચમરકુઞ્જરવનલતા, એવં પદ્મલતા, અને સ્વલ્લુ પ્રત્યેક
 દ્વારોં પર બને હુએ હૈં અનેકે સ્તમ્ભોં મેં વજ્રવેદિકાં અનેકે ઉકેરી હુએ
 હૈં’ ર્દ્દાદિ રૂપ સે વનમાલા તક કા સમસ્ત વર્ણન વિજયદ્વાર કે વર્ણન
 કે જૈસા હી હૈ અતઃ ર્દ્દાસે વહીં સે જાન લેના ચાહિયે ‘તેસિ ણં દારાણં
 ચડદિસિં ચત્તારિ મુહ મંડવા પણ્ણત્તા’ અને દ્વારોં કી ચારોં દિશાઓં
 મેં ચાર મુલ્લ મંડપ હૈં ‘તે ણં મુહમંડવા એગમેગં જોયણસતં આયામેણં
 પંચાસં જોયણાં વિક્કલંમેણં’ યે મુલ્લમંડપ એક એક સૌ યોજન કે લમ્બે
 હૈં ઓર પચાસ યોજન કે ચૌડે હૈં ‘સાદરેગાં સોલસ જોયણાં ઉઢું
 ઉચ્ચત્તેણં વણ્ણઓ’ ઓર કુછ અધિક સોલહ યોજન કે ઝંચે હૈં અનેકે

ઉંચાઇ વાળા છે. આઠ યોજનની તેની પહોળાઇ છે. અને તેનો પ્રવેશ પણ
 આઠ જ યોજનનો છે. આ સઘળા દ્વારો સફેદ છે. કનકમય તેની ઉપરના
 શિખરો છે. તેના સંબંધી વર્ણન ‘ર્દ્દામૃગ, ઋષભ, તુરગ, મકર વિહગ,
 વ્યાલ, કિન્નર, રૂઃ, સરભ, ચમર કુંજર, વનલતા અને પદ્મલતા એ બધાના
 ચિત્રો દરેક દ્વારની ઉપર ચિત્રેલા છે. તેના સ્તંભોમાં વજ્ર વેદિકાઓ કેતરેલી
 છે. ર્દ્દાદિ પ્રકારથી વનમાલાના કથન ‘પર્યન્તનું’ સઘળું વર્ણન વિજયદ્વારના
 વર્ણન પ્રમાણેજ છે. તેથી તેને ત્યાંથીજ સમજી લેવું જોઇએ. ‘તેસિણં દારાણં
 ચડદિસિં ચત્તારિ મુહમંડવા પણ્ણત્તા’ એ દ્વારોની ચારે દિશાઓમાં ચાર મુખ
 મંડપો છે. ‘તેણં મુહમંડવા એગમેગં જોયણસતં આયામેણં પંચાસં જોયણાં વિક્કલંમેણં’
 આ મુખમંડપો એક એક સો યોજનના લાંબા છે. અને પચાસ પચાસ યોજન
 પહોળા છે. ‘સાદરેગાં સોલસ જોયણાં ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં વણ્ણઓ’ અને કંઈક
 વધારે સોળ યોજનની ઉંચાઇ વાળા છે. તેમાં અનેક સેંકડો ચાલલાઓ લાગેલા

યોજનાનિ ઊર્ધ્વમુચ્ચત્વેન તે ચ મુખમણ્ડપાઃ અનેકસ્તમ્ભશતસન્નિવિષ્ટાઃ વિજય-
દ્વારસુધર્માવત્ इत्थं-વર્ણકઃ । ‘તેસિ ણં મુહમંડવાણં ચઉદ્દિસિં (તિદિસિં) ચત્તારિ
(તિણિ) દારા પણ્ણત્તા, તે ણં દારા સોલસજોયણાઈં ઉડ્ડં ઉચ્ચત્તેણં અદ્દ જોય-
ણાઈં વિક્ખંભેણં તાવતિયં ચેવ પવેસેણં સેસં તં-ચેવ જાવ વણમાલાઓ’ તેણાં
ખલ્લ મુખમણ્ડપાનાં ચતુર્દિશિ ચત્તારિ (ત્રિદિશિ ત્રીણિ) દ્વારાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ, તાનિ
ખલ્લ દ્વારાણિ ષોડશયોજનાનિ ઊર્ધ્વમુચ્ચત્વેન, અષ્ટૌ યોજનાનિ વિષ્કમ્ભેણ,
તાવદેવ પ્રવેશેન શેષં તદેવ યાવદ્ વર્ણમાલાઃ । ‘એવં પેચ્છાઘરમંડવાવિ તં ચેવ
પમાણં જં મુહમંડવાણં દારા વિ તહેવ ણવરં બહુમજ્જદેસે પેચ્છાઘરમંડવાણં અક્ખા-
ડગા-મણિપેદિયાઓ અદ્દજોયણપ્પમાણાઓ-સીહાસણા અપરિવારા જાવ દામા-
થૂમાઈં ચઉદ્દિસિં-તહેવ ણવરિ સોલસજોયણપ્પમાણા સાહરેગાઈં સોલસજોયણાઈં
ઉચ્ચા સેસં તહેવ જાવ જિણપડિમા’ એવં પ્રેક્ષાગૃહમણ્ડપા અપિ મુખમણ્ડપાનાં
પુરસ્તાત્ તદેવ પ્રમાણકા વર્ણનીયાઃ યો યથા મુખમણ્ડપાનામ્ દ્વારાણ્યપિ તથૈવ
તાન્યેવ ચત્તારિ-એતેષામપિ ઉલ્લોકવર્ણનં ભૂમિભાગવર્ણનમ્ । નવરં-વૈશિષ્ઠ્યં
તેણાં બહુસમરણીય ભૂમિભાગાનાં બહુમધ્યદેશભાગે પ્રત્યેકમ્ ૨ અક્ષપાટાઃ વજ્રમયા
અચ્છા યાવત્પ્રતિરૂપાઃ । અક્ષપાટાનાં પુરઃ પ્રત્યેકં ૨ મણિપીઠિકાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તાશ્ચ

અનેક સૈકડોં ધ્રુવે લગે હુએ હૈં ઇનકા વર્ણન વિજયદ્વાર કે હી જૈસા
હૈ ‘એવં પેચ્છાઘર મંડવાવિ તં ચેવ પમાણં જં મુહમંડવાણં દારા વિ
તહેવ’ ઇસી તરહ સે પ્રેક્ષાગૃહ મંડપોં કા સદ્ભાવ એવં ડનકે પ્રમાણ
કા ભી વર્ણન કિયા ગયા હૈ જૈસે મુખમંડપોં કે દ્વાર કહે ગયે હૈં વૈસે
હી પ્રેક્ષાગૃહ મંડપોં કે દ્વાર ભી કહે ગયે હૈં ‘ણવરિ’ પરન્તુ ‘બહુમજ્જ-
દેસે પેચ્છાઘરમંડવાણં અક્ખાડગા મણિપેદિયાઓ અદ્દ જોયણપ્પ-
માણાઓ સીહાસણા અપરિવારા જાવ દામા થૂમાઈં ચઉદ્દિસિં’ પ્રેક્ષાગૃહ
મંડપોં કે બહુમધ્યદેશ ભાગ હૈં અખાડે હૈં યે અખાડે વજ્રમય હૈં અચ્છ
હૈં યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં અક્ષપાટકોં કે સમક્ષ-પ્રત્યેક અક્ષપાટકોં-અખાડોં
કે સામને અલગ ૨ મણિપીઠિકાં હૈં યે મણિપીઠિકાં આંઠ ૨ યોજન

છે. તેતું વર્ણન વિજયદ્વારના વર્ણન પ્રમાણે જ છે. ‘એવં પેચ્છાઘરમંડવા વિ
તં ચેવ પમાણં જં મુહમંડવાણં દારા વિ તહેવ’ એજ પ્રમાણે પ્રેક્ષાગૃહ મંડપોના
સદ્ભાવ અને તેના પ્રમાણતું વર્ણન પણ કરવામાં આવેલ છે. મુખમંડપોના
દ્વારો જે પ્રમાણે કહ્યા છે એજ પ્રમાણે પ્રેક્ષાગૃહ મંડપોના દ્વારો પણ કહે-
વામાં આવેલ છે. ‘ણવરં’ પરંતુ ‘બહુમજ્જ દેસે પેચ્છાઘરમંડવાણં અક્ખાડગા
મણિપેદિયાઓ અદ્દ જોયણપ્પમાણાઓ સીહાસણા અપરિવારા જાવ દામા થૂમાઈં
ચઉદ્દિસિં’ પ્રેક્ષાગૃહ મંડપોની બહુમધ્ય દેશ ભાગમાં અખાડા છે એ અખાડા
વજ્રમય છે. અચ્છ છે યાવત્ પ્રતિ રૂપ છે. અક્ષ પાટકોની સમક્ષ-દેરક

પોડશયોજનાનિ આયામવિષ્કમ્ભાભ્યામ્ અષ્ટૌ યોજન વાહલ્યેન તાશ્ચ સર્વાત્મના મણિમય્યોઽચ્છા યાવત્પ્રતિરૂપાઃ પ્રાગ્વત્ । પ્રત્યેકં ૨ મણિપીઠિકાનામુપરિ પ્રત્યેકં ૨ સિંહાસનં પ્રજ્ઞપ્તમ્, સિંહાસનવર્ણનં વિજયદૂષ્યાંકુશદામવર્ણનં ચ પૂર્વવત્ । પ્રેક્ષાગૃહપુરઃ પ્રત્યેકં ૨ અષ્ટાવઘ્નૌ સ્વસ્તિકાદિ મલદ્વકાનિ યાવત્ વહવઃ સદસ્ર પત્રહસ્તકાઃ । તેષા પ્રેક્ષાગૃહમણ્ડપાનાં પુરતઃ પ્રત્યેકં ૨ મણિપીઠિકાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તાશ્ચ મણિપીઠિકાઃ પ્રત્યેકં ૨ પોડશયોજનાનિ આયામવિષ્કમ્ભાભ્યામ્ અષ્ટૌ-યોજનાનિ વાહલ્યેન સર્વાત્મના મણિમય્યોઽચ્છા ઇત્યાદિ પ્રાગ્વત્ યાવત્પ્રતિ૦ । તાસાં મણિપીઠિકાનામુપરિ પ્રત્યેકં ૨ ચૈત્યસ્તૂપાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તે ચ ચૈત્યસ્તૂપાઃ ૧૬૦૦૦ આયામવિષ્કમ્ભાભ્યાં સાતિરેકાણિ ૧૬૦૦૦ યોજનાનિ ઊર્ધ્વમુચ્ચૈ-સ્ત્વેન તે ચ ચૈત્યસ્તૂપાઃ શંખાંકુન્દદકરજોઽમૃતમથિતફેનપુન્જસન્નિકાશાઃ યાવ-ત્પ્રતિરૂપાઃ । તે ચ ૧૬૦૦૦ યોજન આયામવિષ્કમ્ભાભ્યાં સાતિરેકાણિ

કી લમ્બી ઓર ચૌડી હૈં તથા ચાર કોશ કી યે મોટી હૈં યે સર્વાત્મના મણિમય હૈં ઓર યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં इनके ऊपर सिंहासन हॆं पर ये सिंहासन अपने परिवारभूत सिंहासनों से शून्य है । यहां सिंहासनों का विजयदूष्य को, अङ्कुश का और दाम-मालाओं का वर्णन पहिले जैसा ही कर लेना चाहिये प्रत्येक प्रेक्षागृह के सामने आठ २ स्वस्तिक आदि मंगल द्रव्य हॆं । यावत् शतपत्र वाले और सहस्रपत्रों वाले पुष्प हॆं । प्रत्येक मणिपीठिका के ऊपर स्तूप चवुतरा है १६००० योजन की इनकी लम्बाई चौड़ाई है और १६००० हजार से कुछ अधिक इनकी ऊंचाई है । ये स्तूप शंख, अङ्कुरतन, कुन्द, उदक और अमृत के मथित फेन पुंज के जैसे शुभ्र हॆं यावत् प्रतિरूप हॆं । इन स्तूपों के ऊपर आठ

અક્ષપાટકો-અખાડાની સામે અલગ અલગ મણિપીઠિકાઓ છે. એ મણિપી-ઠિકાઓ આઠ આઠ યોજનની લંબાઈ વાળી છે. તથા ચાર કોસ-ગાઉની જડાઈ વાળી છે. એ સર્વ પ્રકારથી મણિમય છે. અને યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. તેની ઉપર સિંહાસનો છે. પરંતુ એ સિંહાસનો પોતાના પરિવાર ભૂત સિંહાસનો વિનાના છે. અહીંયાં એ સિંહાસનોનું વિજયદૂષ્યનું અંકુશનું અને દામ માળા-ઓનું વર્ણન પહેલા વર્ણુઆ પ્રમાણે કરી લેવું જોઈએ. દરેક પ્રેક્ષાગૃહની સામે આઠ આઠ સ્વસ્તિક વિગેરે મંગલ દ્રવ્યો છે. યાવત્ શત પત્રોવાળા પુષ્પો છે. દરેક મણિપીઠિકાની ઉપર સ્તૂપ-ચવુતરા છે. તેની લંબાઈ અને પહોળાઈ ૧૬૦૦૦ સોળ હજાર યોજનની છે. અને તેની ઉંચાઈ ૧૬૦૦૦ સોળ હજાર યોજનથી કંઈક વધારે છે. એ સ્તૂપ શંખ, અંક રત્ન, કુંદ, ઉદક અને અમૃત ને વલોવવાથી તેની ઉપર આવેલા ફીણના ઢગલા જેવા સજેત છે. યાવત્

૧૬૦૦૦ યોજનાનિ ઊર્ધ્વમુચ્ચત્વેન તદુપરિ મઙ્ગલકાન્યઘ્નો-કૃષ્ણચામરાદિ-
ધ્વજાપતાકાઃ યાવત્ શતપત્રહસ્તકાઃ । ચતુર્દિશિ ચતસ્રો મણિપીઠિકાઃ તથૈવ
નવરં પોઢશયોજનાનિ-સાતિરેકાણિ ઉચ્ચાઃ શેષં તથૈવ યાવજ્જિનપ્રતિમાઃ ।
'ચૈદ્યરુક્ષા તદેવ ચતુર્દિશિં તં ચેવ પમાણં જહા વિજયાણ રાયહાણીણ
ણવરિ મણિપીઠિયાણ સોલસજોયણપ્પમાણાઓ' ચૈત્યવૃક્ષાઃ તથૈવ ચતુર્દિશિ
તદેવ પ્રમાણં યથા વિજયાયાં રાજધાન્યામ્ નવરં મણિપીઠિકાઃ પોઢશયોજન-
પ્રમાણાઃ પ્રત્યેકં મણિપીઠિકોપરિ ચૈત્યવૃક્ષાઃ અષ્ટયોજનાન્યુર્ધ્વમ્ ઉચ્ચૈસ્ત્વેન અર્ધ-
યોજનમુદ્ગ્રેધેન-દ્વે યોજને ઉચ્ચૈસ્ત્વેન સ્કન્ધઃ સ एवाऽર્ધયોજનं વિષ્કમ્ભેણ યાવદ્-
દુદેશમધ્યભાગે ઊર્ધ્વં વિનિર્ગતા, શાખા-સા ચ ષડયોજનાનિ ઊર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન
વિષ્કમ્ભેણાઽર્ધયોજનમ્, સર્વાગ્રેણ સાતિરેકાણિ અષ્ટૌ યોજનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ।

૨ મંગલદ્રવ્ય હૈં । કૃષ્ણવર્ણ કી ચામરધ્વજાં હૈં । પતાકાં હૈં યાવત્
શતપત્રોં વાલે ઓર સહસ્ર પત્રોં વાલે પુષ્પ હૈં । ઇન સ્તૂપોં કી ચાર
દિશાઓં મેં ચાર મણિપીઠિકાં હૈ અર્થાત્ એક એક દિશા મેં એક એક
મણિપીઠિકા હૈ 'ણવરં સોલસ જોયણપ્પમાણા સાતિરેગાઈ સોલસજોય-
ણાઈ ઉચ્ચા, સેસં તદેવ જાવ જિણપઢિમા' યે મણિપીઠિકાં આઠ
યોજન લમ્બી ચૌડી હૈં ઓર ચાર યોજન કી મોટી હૈ યે સર્વાત્મના મણિ-
મય યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં । ઇન મણિપીઠિકાઓં કે ડપર-એક એક મણિ-
પીઠિકા કે ડપર-એક એક જિનપ્રતિમા કામદેવ પ્રતિમા કાં સદ્ભાવ
હૈ અતઃ ૪ જિન પ્રતિમાં-કામદેવ કી પ્રતિમાં હૈં । ઇનકા ઉત્સેધ
પ્રમાણ પાંચ સૌ ધનુષ કા હૈ યે સર્વાત્મના રત્નમય હૈં ઓર પદ્માસન
સે વિરાજમાન હૈં । સ્તૂપ કી તરફ ઇન સબ કા મુખ હૈ । પૂર્વદિશા મેં

પ્રતિરૂપ છે. એ સ્તૂપોની ઉપર આઠ આઠ મંગલ દ્રવ્યો છે. કાળા રંગની
ચમર ધબલ્યો છે. પતાકાઓ છે. યાવત્ શતપત્રો વાળા અને સહસ્ર પત્રો
વાળા પુષ્પો છે. આ સ્તૂપોની ચારે દિશાઓમાં ચાર મણિપીઠિકાઓ છે.
અર્થાત્ એક એક દિશામાં એક એક મણિપીઠિકા છે. 'ણવરં સોલસ જોયણ
પ્પમાણા સાતિરેગાઈ સોલસજોયણાઈ ઉચ્ચા' તદેવ જાવ જિણપઢિમા' એ મણિ-
પીઠિકાઓ આઠ યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ વાળી છે. અને ચાર યોજનની
બડાઈ વાળી છે. એ સર્વાત્મના મણિમય યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. એ મણિપી-
ઠિકાઓની ઉપર અર્થાત્ એક એક મણિપીઠિકાની ઉપર એક એક જીન પ્રતિમા
અર્થાત્ કામદેવની પ્રતિમાઓ છે. એ રીતે ૪ ચાર જીન પ્રતિમા-કામદેવની
પ્રતિમાઓ છે. તેના ઉત્સેધનું પ્રમાણ પાંચસો ધનુષનું છે. એ સર્વાત્મના રત્ન
મય છે. અને અને પદ્માસનથી સુશોભિત છે. સ્તૂપની તરફ બધાનું મુખ છે.

ચૈત્યવૃક્ષાણામયમેતાવદ્ રૂપો વર્ણાવાસો વિજયરાજધાનીગત-ચૈત્યવૃક્ષવત્ । ‘તેસિ
ળં ચેદ્યસ્ક્રુક્ષાણં ચઉર્દિસિં ચત્તારિ મણિપેઢિયાઓ અદ્વજોયણવિક્કલ્લમાઓ ચઉ-
જોયણ વાહલ્લાઓ’ તેણાં સ્વલુ ચૈત્યવૃક્ષાણાં ચતુર્દિક્ષુ ચતસ્રો મણિપીઠિકાઃ તાઃ
એકૈક મઘ્ઘયોજનવિક્કલ્લમાઃ ચતુર્યોજન વાહલ્લાઃ-સર્વા મણિમય્યોઽચ્છાઃ યાવત્
પ્રતિરૂપાઃ । ‘મહિંદજ્ઞયા ચઉસઠ્ઠિ જોયણુચ્ચા જોયણવિક્કલ્લમા સેસં તં ચેવ’

કૃષ્ણની પ્રતિમા છે, દક્ષિણદિશામાં વર્ધમાનની, પશ્ચિમ દિશામાં
ચન્દ્રાનનની અને ઉત્તર દિશામાં વારિષેણની પ્રતિમા છે । આ ચૈત્ય-
સ્તૂપોનાં સામે-દરેક સ્તૂપની સામે એક એક મણિપીઠિકા છે । આ મણિપીઠિકાઓની
લંબાઈ પહોળાઈ સોળ યોજનની છે, અને તેની ચોટાઈ આઠ યોજનની છે,
આ સર્વાત્મના મણિમય અચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે, આ મણિપીઠિકાઓમાંથી
દરેક મણિપીઠિકાની ઉપર એક એક ચૈત્ય વૃક્ષ જે આ ચૈત્યવૃક્ષ આઠ આઠ
યોજનની ઉંચાઈ વાળા છે, તેના ઉદ્દેશ અર્ધા યોજનનો છે, તેના સ્કંધની
ઉંચાઈ બે યોજનની છે, અને તેના વિષ્કંભ અર્ધા યોજનનો છે, વિગેરે ક્રમથી
આ ચૈત્ય વૃક્ષનું વર્ણન વિજય રાજધાનીમાં આવેલ ચૈત્ય વૃક્ષના વર્ણન પ્રમાણે
જ સમજવું, અહીંયાં યાવત્ લતાઓના કથન સુધીનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ,
એ ચૈત્ય વૃક્ષોની ઉપર આઠ આઠ મંગળ દ્રવ્યો છે, તેના પર અનેક કૃષ્ણ
વર્ણમય ધણાઓ છે, યાવત્ સહસ્ર પત્ર વાળા પુષ્પો છે, એ સર્વાત્મના
રત્નમય છે, સ્વચ્છ છે, અને યાવત્ પ્રતિ રૂપ છે, વિગેરે પ્રકારથી ચૈત્ય વૃક્ષ

પૂર્વ દિશામાં કૃષ્ણની પ્રતિમા છે, દક્ષિણ દિશામાં વર્ધમાનની પશ્ચિમ દિશામાં
ચન્દ્રાનનની અને ઉત્તર દિશામાં વારિષેણની પ્રતિમા છે, આ ચૈત્ય સ્તૂપોની
સામે-દરેક સ્તૂપની સામે એક એક મણિપીઠિકા છે, આ મણિપીઠિકાઓની
લંબાઈ પહોળાઈ સોળ યોજનની છે, અને તેની ચોટાઈ આઠ યોજનની છે,
આ સર્વાત્મના મણિમય અચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે, આ મણિપીઠિકાઓમાંથી
દરેક મણિપીઠિકાની ઉપર એક એક ચૈત્ય વૃક્ષ જે આ ચૈત્યવૃક્ષ આઠ આઠ
યોજનની ઉંચાઈ વાળા છે, તેના ઉદ્દેશ અર્ધા યોજનનો છે, તેના સ્કંધની
ઉંચાઈ બે યોજનની છે, અને તેના વિષ્કંભ અર્ધા યોજનનો છે, વિગેરે ક્રમથી
આ ચૈત્ય વૃક્ષનું વર્ણન વિજય રાજધાનીમાં આવેલ ચૈત્ય વૃક્ષના વર્ણન પ્રમાણે
જ સમજવું, અહીંયાં યાવત્ લતાઓના કથન સુધીનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ,
એ ચૈત્ય વૃક્ષોની ઉપર આઠ આઠ મંગળ દ્રવ્યો છે, તેના પર અનેક કૃષ્ણ
વર્ણમય ધણાઓ છે, યાવત્ સહસ્ર પત્ર વાળા પુષ્પો છે, એ સર્વાત્મના
રત્નમય છે, સ્વચ્છ છે, અને યાવત્ પ્રતિ રૂપ છે, વિગેરે પ્રકારથી ચૈત્ય વૃક્ષ

મણિપીઠિકોપરિ પ્રત્યેકં મહેન્દ્રધ્વજઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । તે ચ મહેન્દ્રધ્વજાઃ ચતુષ્પદ્ધિ યોજનાનિ ઊર્ધ્વસ્મ્ ઉચ્ચૈસ્ત્વેન યોજનમુદ્વેધતઃ યોજન (એકં) વિષ્કમ્ભતઃ સર્વે વજ્રમયા ઇત્યાદિ વર્ણનં વિજયદેવરાજધાનીગત મહેન્દ્રધ્વજવત્ । ‘એવં ચતુર્દિસિં ચત્તારિ ણંદા પુક્કલરિણીઓ ણવરિ સ્થોયરસ પહિપુણ્ણાઓ જોયણસતં આયામેણં પળ્ણાસં જોયણાઈં વિક્કલંભેણં પળ્ણાસં જોયણાઈં ઉવ્વેહેણં સેસંતં ચેવ’ એવં મહેન્દ્રધ્વજાત્ પુરતઃ પ્રત્યેકં ચતુર્દિશિ ચતસો નન્દાપુષ્કરિણ્યઃ તાઃ પ્રત્યેકં યોજનશત માયામેણ પંચાશદ્ યોજનાનિ વિષ્કમ્ભેણ-ઉદ્વેધેન ચ તથૈવ અચ્છાઃ યાવત્પ્રતિરૂપાઃ રજતમયકૂલાઃ, નવરં ક્ષોદરસપરિપૂર્ણાઃ પ્રત્યેકં ૨ પદ્મવરવેદિકા-વનષણ્ડાભ્યાં પરિક્ષિપ્તાઃ પૂર્વવત્ ।

જ્ઞાયાં ચતુસદ્ધિ જોયણુચ્ચા જોયણોવ્વેધા જોયણવિક્કલંભા સેસંતં ચેવ’ મણિપીઠિકાઓં કે ઉપર અલગ ૨ મહેન્દ્ર ધ્વજાણં હૈં યે ૬૪ યોજન કી ઊંચી હૈં એક યોજન કા ઇનકા પ્રત્યેક કા ઉદ્વેધ હૈં । યે સબ વજ્રમય હૈં ઇનકા વર્ણન વિજય રાજધાની કી મહેન્દ્રધ્વજા કે જૈસા હી હૈં ‘એવં ચતુર્દિસિં ચત્તારિ ણંદાપુક્કલરિણીઓ ણવરં સ્થોયરસ પહિપુણ્ણાઓ જોયણસતં આયામેણં પળ્ણાસં જોયણાઈં વિક્કલંભેણં પળ્ણાસં જોયણાઈં ઉવ્વેહેણં સેસંતં ચેવ’ મહેન્દ્ર ધ્વજાઓં સે આગે ચારોં દિશાઓં મેં મેં ચાર નંદા પુષ્કરિણી હૈં ઇનમેં ઇશ્વરસ જૈસા પાની ભરા હુઆ હૈં હર એક નંદા પુષ્કરિણી સૌ સૌ યોજન કી લમ્બી હૈં ૫૦-૫૦ યોજન કી ચૌડી હૈં ઓર દશ યોજન કી ગહરી હૈં યે સબ વાપિકાણં આકાશ એવં સ્ફટિક કે જૈસી નિર્મલ હૈં યાવત્પ્રતિરૂપ હૈં । ઇનકે કૂલ-તટ-રજતમય હૈં યે સબ પદ્મવરવેદિકા સે ઓર વનષણ્ડ સે ચારોં તરફ ઘીરી

સંબંધી સઘણું વણુંન પહેલાના વણુંન પ્રમાણે જ છે. ‘માહિંદજ્ઞાયા ચતુસદ્ધિ જોયણુચ્ચા જોયણોવ્વેધા જોયણવિક્કલંભા સેસંતં ચેવ’ મણિપીઠિકાઓની ઉપર અલગ અલગ મહેન્દ્ર ધ્વજાઓ છે. તે ૬૪ ચોસઠ યોજનની ઉંચાઈ વાળી છે. તે પ્રત્યેકનો ઉદ્વેધ એક યોજનનો છે. તે દરેકનો વિષ્કંભ પણ એક યોજનનો છે. તે બધી વજ્રમય છે. તેનું વણુંન વિજયરાજધાનીની મહેન્દ્ર ધ્વજાની જેમજ છે. ‘એવં ચતુર્દિસિં ચત્તારિ ણંદાપુક્કલરિણીઓ ણવરં સ્થોયરસપહિપુણ્ણાઓ જોયણસતં આયામેણં પળ્ણાસં જોયણાઈં વિક્કલંભેણં પળ્ણાસં જોયણાઈં ઉવ્વેહેણં સેસંતં ચેવ’ મહેન્દ્ર ધ્વજાઓની આગળ ચાર દિશાઓમાં ચાર નંદા પુષ્કરિણીઓ છે. તેમાં શેલડીના રસ જેવું પાણી ભરેલું છે. દરેક નંદા પુષ્કરિણી ૧૦૦ સો ૧૦૦ સો યોજન લાંબી છે. અને ૫૦ પચાસ ૫૦ પચાસ યોજન પહોળી છે. તેમજ દસ યોજનની ઉંચાઈ વાળી છે. આ તમામ વાવો આકાશ અને સ્ફટિકના જેવી નિર્મળ છે. યાવત્પ્રતિરૂપ છે. તેના તટો રજતમય છે. આ સઘણી

‘મણુગુલિયાણં ગોમાણસીણ ય અડયાલીસં-૨ સહસ્સાઈ’ તત્તિસદ્ધાયતનેપુ પ્રત્યેક મષ્ટત્વારિંશન્મનોગુલિકા સહસ્રાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ, એવમેતત્પ્રમાણકા ગોમાનુપ્યઃ શય્યારૂપાઃ સ્થાનવિશેષાઃ તાસાં પ્રત્યેક મષ્ટત્વારિંશત્સહસ્રાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ, તથા -પુરચ્છિમેણં સોલસ-પચ્ચત્થિમેણં સોલસ દાહિણેણં અટ્ઠ-ઉત્તરેણ વિ અટ્ઠ સાહસ્સીઓ’ સિદ્ધાયતનસ્થમનોગુલિકા ગોમાનુપ્યથ્વ પૂર્વતઃ પશ્ચિમતઃ પોડશ ૨ દક્ષિણેન-ઉત્તરોડપિ અપ્પટ્ઠી ૨ સહસ્રાણિ૦ વિજયરાજધાનીવત્ । ‘તદેવ સેસં ઉલ્લોયા ભૂમિભાગા જાવ વહુમજ્જદેસભાગે’ તથૈવ શેપમુલ્લોકવર્ણનં ભૂમિભાગાદિ વર્ણનમ્ । ‘મણિપેઢિયા સોલસ જોયણા આયામવિક્કલંભેણં’ પ્રત્યેકં યા મણિ-પીઠિકાઃ આયામવિષ્કમ્ભાભ્યાં પોડશયોજનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાઃ-‘અટ્ઠ જોયણાઈં બાહ-

હુઈં હૈં । ‘મણુગુલિયાણં ગોમાણસીણ ય અડયાલીસં ૨ સહસ્સાઈં પુર-ચ્છિમેણ વિ સોલસપચ્છિમેણ વિ સોલસદાહિણેણ વિ અટ્ઠ ઉત્તરેણ વિ અટ્ઠ સાહસ્સીઓ’ ઉન સિદ્ધાયતનોં મેં-પ્રત્યેક દિશા મેં પૂર્વદિશા મેં ૧૬ હજાર પશ્ચિમદિશા મેં ૧૬ હજાર તથા દક્ષિણદિશા મેં આઠ ઓર ઉત્તરદિશા મેં ભી આઠ હજાર ઇસ પ્રકાર સે કુલ ૪૮ હજાર મનોગુલિકાણં-પીઠિકા વિશેષ હૈં મનોગુલિકા કી અપેક્ષા જો છોટી હોતી હૈં વે ગુલિકાણં હૈં ઇતની હી વહાં ઇસી પ્રકાર સે ગોમાનસીકા હૈં । ‘તદેવ સેસં ઉલ્લોયા ભૂમિભાગા જાવ વહુમજ્જ દેસભાગે મણિ-પેઢિયા સોલસ જોયણા આયામવિક્કલંભેણં અટ્ઠ જોયણાઈં બાહલ્લેણં’ ઇસી તરહ સે વહાં બાકી ઓર ઉલ્લોક-ચંદરવાઓં કા ઓર ભૂમિભાગ કા વર્ણન હૈં સિદ્ધાયતનોં કે મધ્યભાગ મેં જો મણિપીઠિકા હૈં વહ

પુષ્કરિણીયો પદ્મવર વેદિકાઓથી ઘેરાયેલ છે. તેમજ તેની ચારે બાજુ વનપડો છે. ‘મણુગુલિયાણં ગોમાણસીણાય અડયાલીસં અડયાલીસં સહસ્સાઈં પુરત્થિમેણં વિ સોલસ પચ્છિમેણ વિ સોલસ દાહિણેણ વિ અટ્ઠ ઉત્તરેણ વિ અટ્ઠ સાહસ્સીઓ’ એ સિદ્ધાયતનોમાં દરેક દિશાઓમાં અર્થાત્ પૂર્વ દિશામાં ૧૬ હજાર પશ્ચિમ દિશામાં ૧૬ સોળ હજાર તથા દક્ષિણ દિશામાં આઠ હજાર અને ઉત્તર દિશામાં પણ આઠ હજાર આ રીતે કુલ ૪૮ અડતાલીસ હજાર મનોગુલિકાઓ-પીઠિકા વિશેષ છે. મનોગુલિકાની અપેક્ષા જે નાની હોય તે ગુલિકા કહેવાય છે એટલાજ પ્રમાણમાં ત્યાં એ કારની ગોમાનસિકાઓ છે. ‘તદેવ સેસં ઉલ્લોયા ભૂમિ-ભાગા જાવ વહુમજ્જદેસભાગે મણિપેઢિયા સોલસ જોયણા આયામવિક્કલંભેણં અટ્ઠજોયણાઈં બાહલ્લેણં’ એજ પ્રમાણે ત્યાં બાકીનું કથન જેમકે-ઉલ્લેખ-ચંદરવાઓનું અને ભૂમિભાગનું વર્ણન છે. સિદ્ધાયતનોની મધ્યભાગમાં જે મણિપીઠિકાઓ છે, તે સોળ ચોજનની લંબાઈ પહોળાઈ વાળી છે. અને

ल्लेणं' अष्टौ योजनानि बाह्व्येन सर्वात्मना रत्नमय्यो यावत्प्रतिरूपाः । 'तारिसं मणिपेठियाणं उप्पि-देवच्छंदगा सोलस जोयणाइं आयामविक्रखंभेणं-साइरेगाइं' सोलसजोयणाइं उड्डुं उच्चत्तेणं सव्वरयणा-अट्टसयं जिणपडिमाणं-सव्वो सो चेव गमो जहेव वेमाणिय सिद्धाययणस्स-तत्थ णं जे से पुच्छिमिल्ले अंजण पव्वए तस्स णं चउदिसिं चत्तारि णंदाओ पुक्खरिणीओ पन्नत्ताओ-तं जहा-णंदुत्तरा य णंदा-आणंदा-णंदि वद्धणा (नंदिसेणा-अमोहाय गोथूभाय-सुदंसणा) ताओ णंदा पुक्खरिणीओ एगमेणं जोयणसयसहस्सं आयामविक्रखंभेणं दसजोय-णाइं उव्वहेणं-अच्छाओ सण्हाओ-पत्तेयं-२ पउमवरवेइया० पत्तेयं-२ वणसंड-परिक्खत्ता तत्थ २ जाव सोपानपडिरूवगा तोरणा-तासिणं पुक्खरिणीणं-बहुमज्झदेसभाए-पत्तेयं २ दहिमुहपव्वया चउसट्ठि जोयणसहस्साइं उड्डुं उच्च-त्ताणं एगं जोयणसहस्साइं उव्वहेणं सव्वत्थसमा पल्लगसंठाणसंठिया-दस जोयणसहस्साइं विक्रखंभेणं एवतीसं जोयणसहस्साइं छच्च तेवीसे जोयणसए परिक्खेवेणं पन्नत्ता सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा, तहा पत्तेयं २ पउमवरवेइया० वणसंड वण्णओ' तादक्क तत्तन्मणिपीठिकोपरि प्रत्येकं-२ देवच्छन्दकः प्रज्ञप्तः, ते च देवच्छन्दकाः षोडशयोजनान्यायामविष्कम्भाभ्याम् सातिरेक षोडशयोजनानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन सर्वरत्नमया अच्छा यावत्प्रतिरूपाः ।

सोलह योजन की लम्बी चौड़ी है और आठ योजन की मोटी है यह सर्वात्मना रत्नमय यावत् प्रतिरूप हैं 'तारिसं मणिपेठियाणं उप्पि-देवच्छंदगा सोलसजोयणाइं आयामविक्रखंभेणं साइरेगाइं सोलस-जोयणाइं उड्डुं उच्चत्तेणं सव्वरयणामया' इन मणिपीठिकाओं के ऊपर देवच्छंदक हैं इनका प्रत्येक का आयाम और विष्कम्भ सोलह योजन का और ऊंचाई कुछ अधिक सोलह योजन की है ये सब देव च्छंदक सर्वात्मना रत्नमय है 'अट्टसयं जिणपडिमाणं सव्वो सो चेव गमो जहेव वेमाणिया सिद्धायतणस्स' इन प्रत्येक देवच्छंदों में १०८ जिनप्रतिमाएं हैं ये अपने अपने शरीर के प्रमाण के बराबर हैं इन

आठ थोड़ा-थोड़ा विस्तारवाणी छे. ओ सर्व रीते रत्नमय यावत् प्रति रूप छे. 'तारिसं मणिपेठियाणं उप्पि देवच्छंदगा सोलस जोयणाइं आयामविक्रखंभेणं साइरेगाइं सोलस जोयणाइं उड्डुं उच्चत्तेणं सव्वरयणा मया' आ मणिपीठिका-ओनी उपर देवच्छंदक छे. अने ते सर्व रीते रत्नमय छे. 'अट्टसयं जिणपडिमाणं सव्वो सो चेव गमो जहेव वेमाणिय सिद्धायतणस्स' आ दरेक देवच्छंदकोमां १०८ ओइसो आठ गुन प्रतिमाओ-कामदेवनी प्रतिमाओ छे. ते पोतपोताना शरीरना प्रमाणुनी भरोअर छे, आ अधानुं सधनुं कथन वैमानिकनी विजय

તેષુ દેવચ્છન્દકેષુ પ્રત્યેકમ્ ૨ અષ્ટશતં જિનપ્રતિમાનાં જિનોત્સેધપ્રમાણમાત્રાણાં
પञ्च ધનુઃશતપ્રમાણાનાં સન્નિશ્ચિતં તિષ્ઠતિ સર્વઃ સ એવ ગમો યથૈવ વૈમાનિક
સિદ્ધાયતનસ્ય વિજયરાજધાનીસ્થસિદ્ધાયતનવત્ અષ્ટશતં ધૂપકકુચ્છકાનામ્ ।
સિદ્ધાયતનોપરિ પ્રત્યેકં ૨ અષ્ટૌ સ્વસ્તિકાદિ મંજુલાનિ વદ્ધવાઃ શુક્લાદિ ચામર-
ધ્વજાઃ શત-સહસ્રપત્રહસ્તકાઃ સર્વરત્નમયા અચ્છાઃ ૦ યાવત્પ્રતિરૂપાઃ । તત્રાઽઞ્જ-
નેષુ યઃ પૂર્વોઽઞ્જનપર્વતઃ તસ્ય ચતુર્દિશિ પ્રત્યેકદિશાયામ્ એકૈકા નન્દાપુષ્કરણી
ભાવેણ ચતસ્રો નન્દાઃ પુષ્કરિણ્યઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તથથા-નન્દોત્તરા ચ નન્દાઽઽનન્દા-નન્દિ
વર્ધનાઃ (નન્દિષેણાઽમોઘા ચ ગોસ્તૂપા ચ સુદર્શના) તત્ર પૂર્વાદ્યુત્તરાન્તેષુ ંઞ્જ-
નસ્ય નન્દિષેણા ૧ અમોઘાઃ-૨ ગોસ્તૂપા ૩ સુદર્શના ૪ તાસ્તા નન્દાઃ પુષ્ક-

સવ કા સમસ્ત કથન વૈમાનિક કો વિજયરાજધાનીમાં રહે હુણ સિદ્ધા-
યતન કે કથન કે અનુસાર હૈં યહાં પર ૧૦૮ ધૂપ કહુચ્છક-ધૂપ જિન
માં જલાઈ જાતી હૈં એસે કટાહે હૈં પ્રત્યેક સિદ્ધાયતનોં કે ઊપર સ્વ-
સ્તિકાદિ-૮-૮ મંગલદ્રવ્ય હૈં અનેક શુક્લ આદિ વર્ણોં કી ચામર-
ધ્વજાઈ હૈં શતપત્ર ઔર સહસ્રપત્રોં વાલે પુષ્પ હૈં યે સબ સર્વાત્મના
રત્નમય ઔર આકાશ એવં સ્ફટિક કે જૈસે નિર્મલ હૈં યાવત્ પ્રતિરૂપ
હૈં ‘તત્થળં જે સે પુરચ્છિમિલ્લે અંજળપવ્વતે તસ્સ ણં ચડહિસિં ચત્તારિ
ળંદાઓ પુક્કરિણીઓ પળ્લણ્ણાઓ’ इन अञ्जन पर्वतो में जो पूर्वका
अंजनपर्वत है उसकी चारों दिशाओं में चार नन्दा पुष्करिणियां हैं
‘तं जहा’ उनके नाम इस प्रकार से हैं ‘णंदुत्तराय णंदा आणंदा णंदि-
वद्धणा’ नंदोत्तरा, नंदा-आनंदा, और नन्दिवर्धना (नंदिसेणा अमो-
घाय गोथूमा य सुदंसणा) नन्दिसेना, अमोघा, गोस्तूपा और सुद-

રાજધાનીમાં રહેલાં સિદ્ધાયતનના કથન અનુસાર છે. અહીંયા ૧૦૮ એકસો આઠ
ધૂપ કહુચ્છકો-ધૂપ દાનીયો છે. દરેક સિદ્ધાયતનોની ઉપર સ્વસ્તિકા વિગેરે ૮-આઠ
૮-આઠ મંગલ દ્રવ્યો છે. શુક્લ વિગેરે વર્ણવાળી અનેક ચામર ધ્વજો છે.
શતપત્રો અને સહસ્રપત્રોવાળા પુષ્પો છે. એ બધા સર્વાત્મના રત્નમય છે. તથા
તે બધીઆકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવા નિર્મળ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. ‘તત્થ ણં,
જે સે પુરચ્છિમિલ્લે અંજળપવ્વતે તસ્સ ણં ચડહિસિં ચત્તારિ ણંદાઓ પુક્કરિણીઓ
પળ્લણ્ણાઓ’ આ બધા અંજન પર્વતોમાં જે પૂર્વ દિશાનો અંજન પર્વત છે.
તેની ચારે દિશાઓમાં ચાર નંદા પુષ્કરણિયો છે. ‘તં જહા’ તેના નામો આ
પ્રમાણે છે.-‘ણંદુત્તરાણંદા આણંદાણંદિવદ્ધણા’ નંદોત્તરા, નંદા, આનંદા, અને
નંદિવર્ધના ‘ણંદિસેણા અમોઘાય ગોથૂમાય સુદંસણા’ નંદિસેના, અમોઘા, ગોસ્તૂપા

રિણ્યઃ એકૈકં યોજનશતસહસ્રમાયાવિષ્કમ્ભેણ ત્રીણિ યોજનશતસહસ્રાણિ ષોડશ-
સહસ્રાણિ દ્વે શતે સપ્તવિંશત્યધિકે ત્રીણિ ગવ્યૂતાનિ અષ્ટાવિંશં ધનુશ્શતં ત્રયોદશા-
ઙ્ગુલાનિ અર્ધાઙ્ગુલં ચ કિંચિદ્વિશેષાધિકં પરિક્ષેપેણ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । દશયોજનાન્યુ-
દ્વેધેન અચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણાઃ રજતમયકૂલાઃ ० જગત્યુગરિ પુષ્કરિણીવત્ નવરં વૃત્તવર્તુલ
સમતીરક્ષોદોદકપરિપૂર્ણાઃ । પ્રત્યેકં ૨ પુષ્કરિણ્યો નન્દાઃ પદ્મવરવેદિકા વન-
ષ્ણડાભ્યાં પરિક્ષિપ્તાઃ । તત્ર તત્ર સર્વત્ર પુષ્કરિણીષુ સોપાનપ્રતિરૂપકાનિ ચ
તોરણાનિ । તાસાં નન્દાપુષ્કરિણીનાં વહુમધ્યદેશભાગે પ્રત્યેકં ૨ દધિમુખપર્વતાઃ

જાના એસે નામ મીં ફનકે કહીં ૨ લિખે હુએ હીં । ‘તાઓ પંદાપુષ્ક-
રિણીઓ ઇગમેગં જોયણસતસહસ્સં આયામવિક્ષંભેણ-દસજોયણાં
ઉવ્વેહેણં અચ્છાઓ સળહાઓ પત્તેયં ૨ પડમવરવેદિયા ० પત્તેયં ૨ વળ-
સંડપરિક્ષિપ્તા’ યે પ્રત્યેક પંદાપુષ્કરિણિયાં એક એક લાખ યોજન કી
લમ્બી ચૌડી હીં દશ યોજન કા ફનકા ઉદ્દેધ હૈં ફનકી પરિધિ કા પ્રમાણ
૩ લાખ ૧૬ હજાર ૨ સૌ ૨૭ યોજન સે કુછ અધિક તથા ૩ કોશ
૨૮૦૦ ધનુષ સાઢે તેરહ અઙ્ગુલ સે કુછ અધિક હૈં । યે પૂર્વોક્ત અચ્છ
શ્લક્ષ્ણ આદિ વિશેષણોં વાલી હીં યે પ્રત્યેક પદ્મવરવેદિકા એવં વનશંડ
સે ચારોં ઓર ઘિરી હુઈ હૈં । ‘તત્થ તત્થ જાવ સોવાળપડિરૂવગા
તોરણા’ પ્રત્યેક નંદા પુષ્કરિણિં મેં ત્રિસોપાન પદ્ધત્તિયાં હીં તોરણ હીં
‘તાસિણં પુષ્કરિણીણં વહુમજ્ઞદેસમાએ પત્તેયં ૨ દહિમુહપવ્વા ચડ-
સટ્ઠિ જોયણસહસ્સાં ઉડ્ડં ઉચ્ચત્તેણં ઇગં જોયણસહસ્સં ઉવ્વેહેણં સવ્વ-
ત્થસમા પલ્લગસંઠાણસંઠિતા દસજોયણસહસ્સાં વિક્ષંભેણં એક-

અને સુદર્શના આ પ્રમાણેના તેના નામો કેટલેક સ્થળે બતાવેલા છે. ‘તાઓ
પંદા પુષ્કરિણીઓ ઇગમેગં જોયણસતસહસ્સં આયામવિક્ષંભેણં દસજોયણાં
ઉવ્વેહેણં અચ્છાઓ પત્તેયં પત્તેયં પડમવરવેદિયા ० પત્તેયં પત્તેયં વળસંડપરિક્ષિપ્તા’
આ દરેક નંદા પુષ્કરિણીયો એક એક લાખ યોજનની લંબાઈ પહોળાઈવાળી
છે. તેનો ઉદ્દેધ દસ યોજનનો છે. તેની પરિધિનું પ્રમાણ ૩ ત્રણ લાખ ૧૬ સોળ
હજાર ૨ બસો ૨૭ સત્યાવીસ યોજનથી કંઈક વધારે તથા ૩ ત્રણ કેસ ગાઉ
તથા ૨૮૦૦ અઠવાવીસસો ધનુષ અને સાડાતેર આંગળથી કંઈક વધારે છે. એ બધી
પૂર્વોક્ત અચ્છ શ્લક્ષ્ણ, વિગેરે વિશેષણો વાળી છે. તે દરેક પુષ્કરિણીયો પદ્મવર-
વેદિકા અને વનખંડથી ચારે બાજુએથી ઘેરાયેલ છે. ‘તત્થ તત્થ જાવ પડિરૂવગા
તોરણા’ દરેક નંદાપુષ્કરિણીયોમાં ત્રિસોપન પદ્ધતિયો છે. તોરણો છે. ‘તસિણં
પુષ્કરિણીણં વહુમજ્ઞદેસમાએ પત્તેયં પત્તેયં દહિમુહપવ્વા ચડસટ્ઠિ જોયણસહસ્સાં
ઉડ્ડં ઉચ્ચત્તેણં ઇગં જોયણસહસ્સં ઉવ્વેહેણં સવ્વત્થસમા પલ્લગસંઠાણસંઠિતા

તે ચતુઃ પૃષ્ઠિર્યોજનસહસ્રાણિ, ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन एकं योजनसहस्रमुद्वेधेन सर्वत्र समाः पल्यङ्गसंस्थानसंस्थिताः दशयोजनसहस्राणि षट् च त्रयोविंशानि त्रयो-
विंशत्यधिकानि योजनशतानि परिक्षेपेण प्रज्ञप्ताः, सर्वरत्नमया अच्छाः यावत्प्रति-
रूपाः । तथा ते प्रत्येकं २ पद्मवरवेदिका वनपण्डाभ्यां परिक्षिप्ताः अत्र द्वयोर्वर्ण-
नम् । 'बहुसम० जाव आसयंति सयंति सिद्धाययणं तं चेव पमाणं अंजणपव्वएसु
सव्वे वत्तव्वया निरवसेसं भाणियव्वं जाव उप्पि अट्ठट्ठ मंगलगा' तदधिमुख-
पर्वतोपरि प्रत्येकं २ बहुसमरमणीयो भूमिभागः स यथाऽऽलिङ्गपुष्करमिति
वा० भूमिभागवर्णनं यावत्तत्र बहवो वानव्यन्तरा देवा देव्यश्चासते शेरते निषी-
दन्ति० यथासुखं विहरन्ति । तद्बहुसमरणीयभूमिभागमध्यदेशे प्रत्येकं २

तीસં જોયણસહસ્સાઈં છચ્ચ તેવીસે જોયણસણ પરિક્ષેવેણં પળણત્તા
સવ્વરયણામયા અચ્છા જાવ પઢિરૂવા' इन प्रत्येक पुष्करिणियों के
बहुमध्यदेश में अलग अलग दधिमुख पर्वत हैं ये पर्वत ६४
हजार योजन के ऊंचे हैं । जमीन में एक हजार योजन का इनका
उद्वेध है ये सर्वत्र समान हैं और पल्यङ्ग के आकार जैसे हैं । इनकी
चौडाई १० हजार योजन की है ३१ हजार ६ सौ २३ योजन का
इनका परिक्षेप है ये सब सर्वात्मना रत्नमय स्वच्छ यावत् प्रतिरूप
हैं । 'तहा पत्तेयं २ पडमवरवेदिया वणसंडवण्णओ' प्रत्येक अंजन
पर्वत की चारों ओर पद्मवर वेदिका की चारों ओर वनषंड हैं । 'बहु-
सम जाव आसयंति सयंति' इन में बहुसम रमणीय भूमिभाग हैं
यावत् इनमें अनेक व्यन्तरदेव देवियां उठती बैठती हैं सोती हैं आराम
करती हैं और अपने पूर्व पुण्य के फल को आनन्द के साथ भोगती

દસ જોયણસહસ્સાઈં વિક્ખંભેણં एकतीसं जौयणसहस्साईं छचच तेवीसे जौयण-
सण परिक्खेवेणं पण्णत्ता सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा' આ દરેક પુષ્ક-
રણિયોના બહુમધ્ય દેશ ભાગમાં અલગ અલગ દધિમુખ પર્વત છે. એની
ઉંચાઈ ૬૪ ચોસઠ હજાર યોજનની છે. જમીનમાં તેનો ઉદ્વેધ એક હજાર
યોજનનો છે. એ બધેજ સમાન છે. અને પલંગના આકાર જેવો છે. તેની
પહોળાઈ ૧૦ દસ હજાર યોજનની છે. ૩૧ એકત્રીસ હજાર ૬ છસો ૨૩
તેવીસ યોજનનો પરિક્ષેપ છે. એ બધા સર્વાત્મના રત્નમય સ્વચ્છ યાવત્
પ્રતિરૂપ છે. 'તહા પત્તેયં પત્તેયં પડમવરવેદિયા વણસંડ વણ્ણઓ' દરેક અંજન
પર્વતની આરે બાબુ પદ્મવર વેદિકા અને વનષંડ છે. 'બહુ સમ જાવ આસયંતિ
સયંતિ' તેમાં બહુસમરમણીય ભૂમિભાગ છે. યાવત્ તેમાં અનેક વ્યન્તર
દેવ અને દેવિયો ઉઠે બેસે છે. સુવે છે. આરામ કરે છે. અને પોતાના પુણ્યના

સિદ્ધાયતનં તત્રાષ્ટશતં જિનપ્રતિમાનાં० અઙ્ગનપર્વતસિદ્ધાયતનવત્ તત્રાઽષ્ટાવઘૌ-
મઙ્ગલાનિ પ્રત્યેકં ૨ અષ્ટશતં પ્રત્યેકં ૨ ધૂપકહ્લુચ્છકાનામ્ । પૂર્વદિગવસ્થિતાઙ્ગન
પર્વત વક્તવ્યતામભિધાય દક્ષિણાઙ્ગનપર્વતવર્ણનમારભતે-‘તત્થ ણં જે સે દાહિણિલ્લે
અંજણપવ્વણ-તસ્સ ણં ચડહિસિં ચત્તારિ ણંદાઓ પુક્કલરિણીઓ પળ્લણ્ણાઓ તં
જહા-ભદા ય વિસાલા ય કુમુયા પુંડરિગિણી (નંદુત્તરા ય-નંદા-આનંદા-નંદિ
વહુણા’ તત્રાઽઙ્ગનપર્વતેષુ મધ્યે સ્થલુ યઃ સ દાક્ષિણાત્યોઽઙ્ગનપર્વતઃ-તસ્ય સ્થલુ
ચતુર્દિશિ વર્તમાનાઽઙ્ગનપર્વતસ્ય સર્વાઽપિ વક્તવ્યતા નિરવશેષં જ્ઞાતવ્યા । યાવ-
ત્પ્રત્યેકમષ્ટશતં ધૂપકહ્લુચ્છકાનામ્ નવરં તચ્ચતુર્દિશુ એકૈકદિશાયામેકૈકભાવેન
ચતસ્રો નન્દાપુષ્કરિણ્યઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તથથા-ભદ્રાચ ૧ વિશાલા ચ ૨ કુમુદા ૩
પુંડરિકિણી ૪ । નન્દોત્તરા ચ-નન્દા-ઽઽનન્દાનન્દિવર્દના ૪, તત્ર પૂર્વસ્યાં ભદ્રા
હૈં । ‘સિદ્ધાયતનં તં ચેવ પમાણં અંજણપવ્વણસુ સચ્ચેવ વત્તવ્વયા
નિરવસેસં માણિયવ્વં’ સિદ્ધાયતન કા પ્રમાણ પૂર્વોક્ત જૈસા હી જાનના
ચાહિયે ઇનમેં ૧૦૮ જિન પ્રતિમાં હૈં ઇત્યાદિ સબ પૂર્વોક્ત જૈસા હી
કથન કર લેના ચાહિયે-યહાં આઠ આઠ મંગલદ્રવ્યોં કા ઓર ધૂપ
કટાહોં કા વર્ણન કરના ચાહિયે

इस तरह पूर्वदिगवस्थित अङ्गनपर्वत की वक्तव्यता का
कथन करके अब दक्षिणदिशा की ओर अवस्थित अङ्गनपर्वत
की वक्तव्यता का वर्णन सूत्रकार करते हैं-‘तत्थ णं जे से
दाहिणिल्ले अंजणपव्वते तस्सणं चडहिसिं णंदा पुक्कलरिणीओ पण-
ताओ’ दक्षिणदिशा का जो अंजनपर्वत है उसकी चारों दिशाओं में
चार नंदा पुष्करिणियां हैं-‘तं जहा’ इनके नाम इस प्रकार से हैं-
‘भदा य विसाला य, कुमुया, पुंडरिगिणी’ भद्रा १ विशाला २ कुमुदा

ક્રીડાને આનંદની સાથે ભોગવે છે. ‘સિદ્ધાયતનં તં ચેવ પમાણં અંજણપવ્વણસુ
સચ્ચેવ વત્તવ્વયા નિરવસેસં માણિયવ્વં’ સિદ્ધાયતનનું પ્રમાણ પહેલાં કહ્યા
પ્રમાણેજ છે. તેમ સમજવું. તેમાં ૧૦૮ એક સો આઠ જીન પ્રતિમાઓ છે.
ઇત્યાદિ તમામ વર્ણન પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે કહી લેવું જોઇએ. અહીંયાં આઠ
મંગલ દ્રવ્યોનું અને ધૂપ કટાહોનું વર્ણન કરી લેવું જોઇએ. આ રીતે પૂર્વ
દિશામાં આવેલ અંજન પર્વતનું કથન કરી લેવું જોઇએ. એ કથન કરીને
દક્ષિણ દિશાની તરફ રહેલ અંજન પર્વતનું કથન સૂત્રકાર કરે છે. ‘તત્થ ણં
જે સે દાહિણિલ્લે અંજણપવ્વતે તસ્સ ણં ચડહિસિ ચત્તારિ ણંદા પુક્કલરિણો પળ્લ-
ણ્ણાઓ’ દક્ષિણ દિશાના જે અંજન પર્વત છે. તેની ચારે દિશાઓમાં ચાર નંદા
પુષ્કરિણીઓ છે. ‘તં જહા’ તેના નામો આ પ્રમાણે છે. ‘ભદાય વિસાલાય,

(નન્દોત્તરા) एवं क्रमश्चतस्रः प्रज्ञप्ताः । 'तं चेव पमाणं तं चेव दहिमुहा पञ्चयां तं चेव पमाणं जाव सिद्धाययणा-तत्थ णं जे से पच्चत्थिमिल्ले अंजणपञ्चए तस्स णं चउद्दिस्सिं चत्तारि णंदापुक्खरिणीओ पन्नत्ताओ' दक्षिणाञ्जनपर्वतस्थायिनीनां चतसृणां नन्दा पुष्करिणीनां तदेव प्रमाणं यत्पूर्वत्र तत्र च ये दधिमुखाः पर्वतास्तेषामपि प्रमाणादि तदङ्गप्रत्यङ्गवर्णनं पूर्ववदेव तदेव प्रमाणं तदञ्जनपर्वतानां यावत्सिद्धायतनानाम् । तत्राञ्जनपर्वतेषु मध्ये यः स पाश्चात्योऽञ्जनपर्वतः तच्चतुर्दिक्षु यथाक्रमं पूर्वादिदिग्विभागे चतस्रो नन्दापुष्करिण्यः तज्ञप्ताः । 'तं जहा-नंदिसेणा अमोहाय

૩ ઔર पुंडरीकिणी ४ दूसरी जगह इनके नाम इस प्रकार से हैं- 'नंदुत्तराय नंदा-आनंदा नंदीवड्डणा' नंदुत्तरा १ नन्दा २ आनन्दा ३ और नन्दिवर्धना ४ इनमें से पूर्वदिशा में भद्रा (नन्दोत्तरा) पुष्करिणी है इसी तरह से और भी बाकी की ३ पुष्करिणियां बाकी की तीन दिशाओं में है 'तं चेव पमाणं तं चेव दहिमुहपञ्चया, तं चेव पमाणं जाव सिद्धायतणा' इन सब का वर्णन पूर्वोक्त जैसा ही है यहां पर भी दधिमुखों का एवं सिद्धायतनों का कथन करना चाहिये और जैसा वर्णन इनका उपर किया जा चुका है वैसा ही वर्णन यहां पर भी कर लेना चाहिये 'तत्थ णं जे से पच्चत्थिमिल्ले अंजणपञ्चए तस्स णं चउद्दिस्सिं चत्तारि णंदा पुक्खरिणीओ पन्नत्ताओ' पश्चिमदिशा की ओर जो अंजनपर्वत है उसकी भी चारों दिशाओं में चार णंदापुष्करिणियां हैं 'तं जहा' उनके नाम इस प्रकार से हैं- 'णंदिसेणा अमोहाय

કુમુયા, પુંડારિકિણી' ભદ્રા ૧ વિશાલા ૨ કુમુદા ૩ અને પુંડરિકિણી ૪ કેઈ બીજે સ્થળે તેમના નામો આ પ્રમાણે કહ્યા છે. જેમકે- 'નંદુત્તરાય નંદા આનંદા નંદિ-વડ્ડણા' નંદુત્તરા ૧ નંદા ૨ આનંદા ૩ અને નંદિવર્ધના ૪ તેમાંથી પૂર્વ દિશામાં ભદ્રા-નંદોત્તરા નામની પુષ્કરિણી છે. એજ પ્રમાણે બાકીની બીજી ત્રણે પુષ્કરિણિયો બાકીની ત્રણ દિશામાં છે. 'તં ચેવ દહિમુહપન્ચયા, તં ચેવ પમાણં જાવ સિદ્ધાયતણા' આ બધાનું વર્ણન પહેલાં કહેવામાં આવી ગયા પ્રમાણેજ છે. અહીંયાં પણ દધિમુખોનું અને સિદ્ધાયતનોનું કથન કરી લેવું જોઈએ. અને જે પ્રમાણેનું વર્ણન આ સંબંધમાં પહેલાં કર્યું છે એજ પ્રમાણેનું વર્ણન અહીંયાં પણ કરી લેવું 'તત્થ ણં જે સે પચ્ચત્થિમિલ્લે અંજણ પન્ચા, તસ્સ ણં ચઉદ્ધિસિં ચત્તારિ ણંદાપુક્ખરિણીઓ પન્નત્તાઓ' પશ્ચિમ દિશા તરફ જે અંજન પર્વત છે. તેની ચારે દિશાઓમાં પણ ચાર નંદા પુષ્કરિ-ણીયો છે. 'તં જહા' તેના નામો આ પ્રમાણે છે. 'ણંદિસેણા અમોહાય ગોથુ,

ગોથૂભાય સુદંસણા (ભદ્રા ય વિસાલા ય-કુમુદા પુંડરિકિણી) તં ચેવ સર્વં ભાણિ-
યર્વં જાવ સિદ્ધાયયણા, તત્થ ણં જે સે ઉત્તરિલ્લે અંજણપવ્વણ તસ્સ ણં ચડહિસિં
ચત્તારિ ણંદા પુક્કરિણીઓ પન્નત્તાઓ-તં જહા વિજયા, વેજયંતી, જયંતી,
અપરાજિયા સેસં તદેવ જાવ સિદ્ધાયયણા સર્વ્વા તેવિ ય વણ્ણણા ણાયર્વ્વા'
તચથા નન્દિષેણા ૧ અમોઘા ચ ૨ ગોસ્તૂપા ચ ૩ સુદર્શના ૪ (ભદ્રા ચ વિશાલા-
ચ કુમુદા-પુણ્ડરીકિણી ૪) પશ્ચિમદિશિ વર્તમાનાઽઞ્જનપર્વતસ્ય પૂર્વાદિદિક્ષુ યથા-
યયં વિભજ્યૈતાઃ પુષ્કરિણ્યઃ સ્થિતાઃ एतद्विषये तदेव सर्वं भणितव्यं यत् पूर्वत्रा-
ઞ્જનપર્વતસ્ય વૈશિષ્ટ્યમાત્રમત્રોક્તમ્ । તત્ર તેષુ યઃ સ ઔત્તરોઽઞ્જનપર્વતઃ તત્ત્વ-
તુર્દિક્ષુ ચતસ્રો નન્દાપુષ્કરિણ્યઃ તચથા-પૂર્વત્ર વિજયા ૧ દક્ષિણસ્યાં વૈજયન્તી
૨ પશ્ચિમાયાં જયન્તી ૩ ઉત્તરસ્યામપરાજિતા ૪ શેષ તદેવ યથા પૂર્વદિગવસ્થિ-

ગોથૂભાય સુદંસણા (ભદ્રા ય વિસાલા કુમુદા પુંડરિકિણી) નન્દિષેણા
૧, અમોઘા ૨ ગોસ્તૂપા ૩ ઓર સુદર્શન ૪ (ભદ્રા, વિશાલા, કુમુદા
ઓર પુંડરિકિણી) તં ચેવ સર્વં ભાણિયર્વં જાવ સિદ્ધાયતણા' સિદ્ધા-
યતનોં તક સ્વ કથન યહાં પર ઇનકે અઙ્ગપ્રત્યઙ્ગોં કા વર્ણન મી પહિલે
જેસા હી હૈ 'તત્થણં જે સે ઉત્તરિલ્લે અંજણપવ્વતે તસ્સણં ચડહિસિં
ચત્તારિ ણંદા પુક્કરિણીઓ પ૦' ઉત્તરદિશા મેં જો અંજણપર્વત હૈ
ઉસકી મી ચારોં દિશાઓં મેં ચાર નન્દા પુષ્કરિણિયાં હૈ 'તં જહા'
'ઉનકે નામ્મ ઇસ પ્રકાર સે હૈ-વિજયા, વેજયંતી, જયંતી, અપરાજિયા'
વિજયા, વૈજયન્તી જયન્તી ઓર અપરાજિત ઇનમેં પૂર્વદિશા મેં વિજયા
દક્ષિણદિશા મેં વૈજયન્તી, પશ્ચિમદિશા મેં જયન્તી ઓર ઉત્તરદિશા
મેં અપરાજિતા નામ્મ કી પુષ્કરિણી હૈ ઇસ અંજનપર્વત કે સમ્બન્ધ મેં

માય સુદંસણા (ભદ્રાય વિસાલાય કુમુદા પુંડરિકિણી) નંદિસેણા ૧ અમોઘા ૨
ગોસ્તૂપ ૩ અને સુદર્શના ૪ (ભદ્રા ૧ વિશાલા ૨ કુમુદા ૩ અને પુંડરિકિણી
૪ 'તં ચેવ સર્વં ભાણિયર્વં જાવ સિદ્ધાયયણા' સિદ્ધાયતનોના કથન સુધી તમામ
કથન પહેલાં જેમ કહેવામાં આવી ગયેલ છે એ જ પ્રમાણે છે. દધિમુખેાનુ'
વર્ણન અને તેના અંગ પ્રત્યંગોનુ' વર્ણન પણ પહેવાની જેમજ છે. 'તત્થ ણં
જે સે ઉત્તરિલ્લે અંજણપવ્વણ તસ્સ ણં ચડહિસિં ચત્તારિ ણંદા પુક્કરિણીઓ
પણ્ણત્તાઓ' ઉત્તર દિશામાં જે અંજન પર્વત છે તેની ચારે દિશામાં પણ ચાર
'નંદા પુષ્કરિણીયો છે. 'તં જહા' તેના નામો આ પ્રમાણે છે-વિજયા વેજયંતી
જયંતી અપરા જિયા' વિજયા ૧ નામની પુષ્કરિણી પૂર્વદિશામાં દક્ષિણદિશામાં
વૈજયન્તી ૨ પશ્ચિમદિશામાં જયન્તી ૩ અને ઉત્તર દિશામાં અપરાજિત નામની
'પુષ્કરિણી છે. આ અંજન પર્વતના સંબંધનુ' અને સિદ્ધાયતન સુધિનુ' તમામ

તાઽઙ્ગનપર્વતસ્ય યાવત્સિદ્ધાયતનાનિ પ્રત્યેકમ્ ૨ અષ્ટશતં ધૂપકહ્નુચ્છુકાનામ્
 इति । ‘तत्थणं वहवे भवणवइ वाणमंतरजोइसिय वेमाणिया देवा चाउमासिया
 परिवएसु संवच्छरिएसु वा अण्णેसु बहुसु जिणजम्मणनिक्खमणणाणुप्पत्तिपरि
 निव्वाण માદિएसુ ય દેવકજ્જેસુ ય દેવસમુદાયેસુ ય દેવસમિર્ઘેસુ ય દેવસમવા-
 एसु ય દેવપઓયણેસુ ય ઇગંતઓ સહિયા સમુવાગયા સમાણા પમુદય પક્કીલિયા
 અઘ્ઠાહિયા રૂવાઓ મહામહિમાઓ કરેમાણા પાલેમાણા સુહં સુહેણ વિહરંતિ’ તન્ન
 તત્ સિદ્ધાયતનેષુ વહવો ભવનપતિ વાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્ક વૈમાનિકદેવા ચાતુર્મા-
 સિકેષુ પર્વસુ સાંવત્સરિકેષુ વા તથાઽન્યેષ્વપિ વહુષુ જિનજન્મ નિષ્ક્રમણ-જ્ઞાનો-
 ત્પત્તિ પરિનિર્વાણાદિકેષુ ચ દેવકાર્યેષુ દેવસમુદાયેષુ ચ દેવસમિતિષુ દેવસમવાયેષુ
 ચ દેવપ્રયોજનેષુ ચ એકાન્તતઃ સમુપાગતાઃ સમ્મિલિતાઃ સન્તઃ પ્રમુદિતપ્રજ્ઞા-

સિદ્ધાયતન તક કા સબ કથન પૂર્વદિગવસ્થિત અંજનપર્વત કે જૈસા
 और वहां के सिद्धायतन के ही जैसा है । प्रत्येक सिद्धायतनों में १०८
 ધૂપ કે કટાહે હૈ ‘તત્થણં વહવે ભવણવइ વાણમંતર જોइસિય વેમાણિયા
 દેવા ચાઉમાસિયા પહિવएसु संवच्छरिएसु अण्णેसु बहुसु जिणजम्मण
 णिक्खमणणाणुप्पत्ति परिणिव्वाणमादिएसु ય દેવકજ્જેસુ’ યહાં
 અનેક ભવનપતિ વાનવ્યન્તર જ્યોતિષી, એવં વૈમાનિક દેવચાતુર્માસિક
 પ્રતિવપદા આદિ પર્વદિનોં મેં સાંવત્સરિક ઉત્સવ કે દિનોં મેં એવં અનેક
 और भी जिनके जन्म कल्याण के दीक्षा कल्याण के ज्ञानकल्याण के
 निर्वाणकल्याण के आदि के दिनों में, देव कार्यों में, देव समूह में
 દેવ ગોષ્ઠિયોં મેં દેવ સમવાય મેં એવં દેવોં કે જીતવ્યવહાર સમ્બન્ધી
 કાર્યોં મેં આતે હૈં યહાં આકર વે આનન્દક્રીડા કરતે હુએ મહામહિ-

કથન પૂર્વ દિશામાં આવેલ અંજન પર્વતના વર્ણન પ્રમાણે અને ત્યાંના સિદ્ધા-
 યતનોના વર્ણન પ્રમાણેજ છે. દરેક સિદ્ધાયતનોમાં ૧૦૮ એક સો આઠ ધૂપ
 કહ્નુચ્છુકો અર્થાત્ ધૂપદાનીયો છે. ‘તત્થ ણં વહવે ભવણવइ વાણમંતર જોइસિય
 વેમાણિય દેવા ચાઉમાસિયા પહિવएसु संवच्छरिएसु अण्णેसु बहुसु जिणजम्मण
 णिक्खमण णाणुप्पत्ति परिणिव्वाण માદિएसુ ય દેવકજ્જેસુ’ અહીંયાં અનેક
 ભવનપતિ વાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવો ચોમાસાની પ્રતિપદા
 વિગેરે પર્વ દિવસોમાં વાર્ષિક ઉત્સવના દિવસોમાં તેમજ બીજા પણ અનેક
 પ્રકારના જેમકે જેમના જન્મ કલ્યાણના દીક્ષા કલ્યાણના જ્ઞાન કલ્યાણના
 નિર્વાણ કલ્યાણના વિગેરે દિવસોમાં દેવકાર્યોમાં દેવ સમૂહોમાં દેવગોષ્ઠિયોમાં
 દેવસમવાયમાં તથા દેવોના જીવ વ્યવહાર સંબંધી કાર્યમાં દેવ સમૂહોમાં દેવ
 ગોષ્ઠિયોમાં દેવ સમવાયમાં આવે છે. અહીંયાં આવીને આનંદ ક્રીડા કરતા થકા

હિતા અષ્ટાઢિકરૂપાન્ મહામઢિમ્નો મહોત્સવાન્ કુર્વન્તઃ પાલયન્ત ! સુખં સુખેન વિહરન્તિ । અથાન્યદુત્તરં ચ ગૌતમ ! નદીશ્વરવરદ્વીપે ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ બહુમધ્યદેશભાગે ચતસ્રષુ વિદિશુ એકૈકસ્યાં વિદિશિ એકૈકભાવેન ચત્તારો રતિકર પર્વતાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તથા ઉત્તરપૂર્વસ્યામ્ ૧ દ્વિતીયો દક્ષિણપૂર્વસ્યામ્ ૨ તૃતીયો દક્ષિણ પશ્ચિમાયમ્-૩ ચતુર્થઃ પશ્ચિમોત્તરસ્યાં ચ ૪ તે રતિકરપર્વતાઃ દશયોજન-સહસ્રાણિ ઝર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન એકં યોજનસહસ્રમુદ્વેધેન સર્વત્ર સમાઃ ફલ્લરીસંસ્થાન-સંસ્થિતાઃ દશયોજનસહસ્રાણિ વિષ્કમ્ભેણ એકત્રિશદ્યોજનસહસ્રાણિષ દ્વત્રિવિંશાનિ યોજનશતાનિ પરિક્ષેપેણ સર્વરત્નમયા અચ્છાઃ યાવત્પ્રતિરૂપાઃ । તત્ર-યો સાબુત્તર-પૂર્વસ્યામીશાને રતિકરઃ પર્વતસ્તસ્ય ચતુર્દિશુ એકૈકસ્યામેકૈક રાજધાની ભાવેન

મશાલી અષ્ટાઢિકા પર્વ કી આરાધના કરતે હૈં ઓર સુખ સે અપને સમય કો નિકાલતે હૈં યહ ઉત્તરરૂપ દૂસરા પાઠ કિસી કિસી પુસ્તક મેં હૈ સર્વત્ર નહીં જો હસ્ત પ્રકાર સે હૈ-નન્દીશ્વરવરદ્વીપ મેં ચક્રવાલ વિષ્કમ્ભ વાલે બહુમધ્ય દેશભાગ મેં ચાર દિશાઓં મેં એક એક વિદિશા મેં ચાર રતિકર પર્વત હૈં એક ઉત્તર પૂર્વદિશા મેં દ્વિતીય દક્ષિણપૂર્વ-દિશા મેં તૃતીય દક્ષિણપશ્ચિમ વિદિશા મેં ઓર ચતુર્થ પશ્ચિમઉત્તર વિદિશા મેં યે પ્રત્યેક રતિકર પર્વત ઝંચાઈ મેં દશ દશ હજાર યોજન કે હૈં હનકા ઉદ્વેધ એક હજાર યોજન કા હૈ યે પર્વત સર્વત સમ હૈં ફલ્લરી કે જૈસા સંસ્થાન હોતા હૈ વૈસા હનકા સંસ્થાન હૈ હનકી ષોડાઈ દશ હજાર યોજન કી હૈ ૩૧૬૩૩ યોજન કા હનકા પ્રત્યેક કા પરિક્ષેપ હૈ યે સબ રત્નમય હૈ અચ્છ હૈં યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં જો હશાનકોળ મેં રતિકર પર્વત હૈ ઉસકી પ્રત્યેક એક એક દિશા મેં એક

મહા મહિમાવાળા અષ્ટાઢિક પર્વની આરાધના કરે છે. અને સુખ પૂર્વક પોતાનો સમય પસાર કરે છે. આના ઉત્તર રૂપ બીજો પાઠ કોઈ કોઈ ગ્રંથોમાં છે. બધે નથી. જે આ પ્રમાણે છે.-નન્દીશ્વરવર દ્વીપમાં ચક્રવાલ વિષ્કંભ વાળા બહુમધ્ય દેશ ભાગમાં ચાર દિશાઓમાં એક એક વિદિશાઓમાં ચાર રતિકર પર્વતો આવેલા છે. એક પૂર્વ દિશામાં બીજો દક્ષિણ પૂર્વ દિશામાં ત્રીજો દક્ષિણ પશ્ચિમ દિશામાં અને ચોથો પશ્ચિમ ઉત્તર વિદિશામાં આ દરેક રતિકર પર્વત ઉંચાઈમાં દસ દસ હજાર યોજનના છે. તેનો ઉદ્વેધ એક હજાર યોજનનો છે, આ પર્વતો બધેજ સમ છે. તેનું સંસ્થાન-આકાર ગાદર જેવું હોય એવા પ્રકારનું છે. તેની પહોળાઈ દસ યોજનની છે. ૩૧૬૬૨ એક ત્રીસ હજાર છસો બાસઠ યોજનનો તે દરેકનો પરિક્ષેપ છે. એ બધા રત્નમય છે. અચ્છ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. ધશાન ખૂણામાં જે રતિકર પર્વત

ઈશાનદેવેન્દ્રદેવરાજસ્યાગ્રમહિષીणां चतुर्गणां चतस्रो जम्बूद्वीपप्रमाणां राजधान्यः
प्रज्ञप्ताः, तद्यथा पूर्वत्र नन्दोत्तरा १ दक्षिणस्यां नन्दा २ पश्चिमायाम् उत्तरकुरा ३
उत्तरयां देवकुरा ४ तत्राग्रमहिषीषु कृष्णायाः प्रथमा नन्दोत्तरा १ कृष्णमस्या-
नन्दा २ रामायाः उत्तरकुरा ३ रामरक्षिताया देवकुरा ४ । तत्र यौड्म्यौ प्रथमो-
दक्षिणपूर्वो रतिकरपर्वतस्तस्य चतुर्दिशि देवेन्द्रस्य चतुर्गमहिषीणां जम्बूद्वीप
प्रमाणाश्चस्रो राजधान्यः प्रज्ञप्ताः । तद्यथा पूर्वस्यां सुमनाः १ द्वितीया दक्षिणस्यां
सौमनसा २ पश्चिमायाम् अर्चिमाली ३ उत्तरस्यां मनोरमा ४ तत्राग्रमहिषी-

एक राजधानी हैं इस प्रकार से चार राजधानियां हैं ये चार राजधा-
नियां देवराज ईशानदेवेन्द्र की चार अग्रमहिषियों की हैं इन राजधा-
नियों के नाम-नन्दोत्तरा, नन्दा, उत्तरकुरा और देवकुरा हैं प्रथम
कृष्णा जो अग्रमहिषी हैं उसकी राजधानी नन्दोत्तरा है द्वितीय
कृष्णराजी की राजधानी नन्दा है तृतीय रामा की राजधानी उत्तर-
कुरा है चतुर्थ रामरक्षिता की राजधानी देवकुरा है प्रथम जो रतिकर
पर्वत है उसकी चारों दिशाओं में देवेन्द्र की चार अग्रमहिषियों की
जम्बूद्वीप प्रमाण चार राजधानियां हैं उनके नाम इस प्रकार से हैं
पूर्वदिशा में सुमना-१ दक्षिणदिशा में सौमनसा २ पश्चिमदिशा में
अर्चिमाली ३ और उत्तरदिशा में मनोरमा सुमना राजधानी प्रथम

છે તેની એક એક દિશામાં અર્થાત્ ગળી દિશામાં એક એક
રાજધાની છે. એ રીતે ચારે દિશાની મળીને ચાર રાજધાનીયો છે. આ ચાર
રાજધાનીયો દેવરાજ ઈશાન દેવેન્દ્રની ચાર અગ્રમહિષીયોની છે. આ રાજ-
ધાનીયોનું નામ નંદોત્તરા; નંદા, ઉત્તર કુરા, અને દેવકુરા એ પ્રમાણે છે.
પહેલી અગ્રમહિષી જે કૃષ્ણા નામની છે તેની રાજધાનીનું નામ નંદોત્તરા
છે. બીજી જે કૃષ્ણરાણી નામની અગ્રમહિષીની રાજધાનીનું નામ નંદા છે.
ત્રીજી જે રામા નામના અગ્રમહિષી છે તેની રાજધાનીનું નામ ઉત્તરકુરા છે.
અને ચોથી રામરક્ષિતા નામની અગ્રમહિષીની નીરાજાધાનીનું નામ દેવકુરા
એ પ્રમાણે છે. પહેલો જે રતિકર પર્વત છે તેની ચારે દિશાઓમાં દેવેન્દ્રની
ચાર અગ્રમહિષીયોની જમ્બૂદ્વીપના પ્રમાણુવાળી ચાર રાજધાનીયો છે. તેના
નામો આ પ્રમાણે છે-પૂર્વ દિશામાં સુમના નામની રાજધાની છે. ૧ દક્ષિણ
દિશામાં આવેલ રાજધાનીનું નામ સૌમનસા એ પ્રમાણે છે. ૨ પશ્ચિમ દિશામાં
આવેલ રાજધાનીનું નામ અર્ચિમાળી એ પ્રમાણે છે. ૩ અને ઉત્તર દિશામાં
આવેલ રાજધાનીનું નામ મનોરમા એ પ્રમાણે છે. ૪ તેમાં પહેલી અગ્ર-

તસ્યાઃ સુમનાઃ ૧ સૌમનસ્યા શિવાયાઃ ૨ । અર્ચિર્માલી શચ્યાઃ ૩ । અઙ્જુકાયાઃ
મનોરમા ૪ । તત્ર યોડસૌ દક્ષિણપશ્ચિમો રતિકરસ્તત્પર્વતસ્ય ચતુર્દિશિ ચક્રસ્યાગ્ર-
મહિષીણાં ચતસ્રણાં જમ્બૂદ્વીપપ્રમાણાશ્ચતસ્રો રાજધાન્યઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તદ્યથા પૂર્વદિશિ
ભૂતા ૧ દક્ષિણસ્યાં ભૂતાવતંસા ૨ પશ્ચિમાયાં ગોસ્તૂપા ૩ ઉત્તરસ્યાં સુદર્શના ૪
તત્રાડમલાયાઃ ભૂતા રાજધાની અપ્સરસો ભૂતાવતંસા, નવમિકાયાઃ ગોસ્તૂપા
રોહિણ્યાઃ સુદર્શના રાજધાની । ઉત્તરપશ્ચિમાયામપિ પૂર્વવત્ રત્નારત્નોચ્ચયા સર્વરત્ના

અગ્રમહિષી-કી હૈ શિવા અગ્રમહિષી કી સૌમનસ્યા રાજધાની હૈ
શચી કી અર્ચિમાલી રાજધાની હૈ-ઔર અંજુકા કી મનોરમા રાજ-
ધાની હૈ દક્ષિણ પશ્ચિમકોણ કા જો રતિકર પર્વત હૈ ઉસકી ચાર
દિશાઓં મેં શક્ર કી ચાર અગ્રમહિષીયોં કી જમ્બૂદ્વીપ પ્રમાણ ચાર
રાજધાનિયાં હૈ-પૂર્વદિશા મેં ભૂતા, દક્ષિણદિશા મેં ભૂતાવતંસા,
પશ્ચિમદિશા મેં ગોસ્તૂપા ઔર ઉત્તરદિશા મેં સુદર્શના इनमें अमला
કી રાજધાની ભૂતા હૈ અપ્સરા કી રાજધાની ભૂતાવતંસા હૈ નવમિકા
કી રાજધાની ગોસ્તૂપા હૈ ઔર રોહિણી કી રાજધાની સુદર્શના હૈ
ઉત્તરપશ્ચિમ કોણ મેં જો રતિકર હૈ ઉસકી ચારોં દિશાઓં મેં રત્ના,
રત્નોચ્ચયા, સર્વરત્ના ઔર રત્નસંચયા યે ચાર રાજધાનિયાં હૈ
इनमें से क्रमशः वसुमंती की राजधानी रत्ना है, वसुप्रभा की राज-

મહિષીની સુમના નમની રાજધાની છે. શિવાનામની બીજી અગ્રમહિષીની
રાજધાનીનું નામ સૌમનસા છે. શચી નામની અગ્રમહિષીની રાજ-
ધાજધાનીનું નામ અર્ચિમાલી છે. અને અંજુકા નામની અગ્રમહિષીની મનો-
રમા નામની રાજધાની છે. દક્ષિણ અને પશ્ચિમના ખૂણાનો જે રતિકર પર્વત
છે તેમી ચાર દિશાઓમાં શકની ચાર અગ્રમહિષીયોની જંબૂદ્વીપના પ્રમાણ
વાળી ચાર રાજધાનીયો છે. તે આ પ્રમાણે-પૂર્વ દિશામાં ભૂતા એ નામની
રાજધાની છે. દક્ષિણ દિશામાં ભૂતાવતંસા નામની રાજધાની છે. પશ્ચિમ દિશામાં
ગોસ્તૂપા નામની રાજધાની છે. અને ઉત્તર દિશામાં સુદર્શના નામની રાજધાની
છે. તેમાં અમલા નામની અગ્રમહિષીની રાજધાનીનું નામ ભૂતા છે,
અપ્સરા નામની અગ્રમહિષીની રાજધાનીનું નામ ભૂતાવતંસા છે. નવમિકા
નામની અગ્રમહિષીની રાજધાનીનું નામ ગોસ્તૂપા છે. અને રોહિણી
નામની અગ્રમહિષીની રાજધાનીનું નામ સુદર્શના છે. ઉત્તર પશ્ચિમ ખૂણામાં
જે રતિકર પર્વત છે. તેની ચારે દિશાઓમાં રત્ના ૧ રત્નોચ્ચયા ૨ સર્વરત્ના ૩
અને રત્નસંચયા ૪ એ પ્રમાણેના નામ વાળી ચાર રાજધાનીયો છે. તેમાં
યથાક્રમ-વસુમંતીની રાજધાની રત્ના છે. વસુપ્રભાની રાજધાની રત્નોચ્ચયા છે.

રત્નસંચયા ૪ તત્ર વસુના માન્યાઃ વસુપ્રભાયાઃ સુમિત્રાયાઃ, વસુન્ધરાયાઃ
ક્રમશઃ પૂર્વોક્તા રાજધાન્યઃ ।

અપિ ચ ‘કહ્લાસ હરિવાહના ય તત્થ દુવે દેવા મહિહ્વિયા જાવ પલિઓવ-
મહિહ્વિયા પરિવસંતિ સે તેણદ્દેણં ગોચમા ! જાવ ણિચ્ચા’ કૈલાસ હરિવાહનો દ્વૌ
દેવાવત્ર મહર્દિકૌ મહાધુતિકૌં યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિકૌ પરિવસતઃ તત્તેનાર્યેન
મદન્ત ! નન્દીશ્વરો દ્વીપઃ ૨ इत्येवमुच्यते, અપિ ચૈતસ્ય શાશ્વતં નામધેયમ્ યન્ન-
કદાપિ નાસીત્ કદાપિ ન ભવિષ્યતિ કિન્તુ આસીદેવ સન્ત્યેવ ભવિષ્યતિ एवा-

ધાની રત્નોચ્ચયા હૈ સુમિત્રા કી રાજધાની સર્વરત્ના હૈ ઓર વસું-
ધરા કી રાજધાની રત્નસંચયા હૈ અપિ ચ-‘કહ્લાસ હરિવાહના ય
તત્થ દુવે દેવા મહિહ્વિયા જાવ પલિઓવમહિત્રીયા પરિવસંતિ’ યહાં
નન્દીશ્વર દ્વીપ મેં કૈલાસ ઓર હરિવાહન નામકે દો મહર્દિક આદિ
વિશેષણોં વાલે યાવત્ પલ્યોપમ કી સ્થિતિ વાલે દેવ રહતે હૈ ‘સે
એતેણદ્દેણં ગોચમા ! જાવ ણિચ્ચા જોતિસં સંખેજ્જા’ હસ કારણ હે ગૌતમ !
હસ દ્વીપ કા નામ નન્દીશ્વર દ્વીપ એસા કહા ગયા હૈ અથવા યહ દ્વીપ
હસી નામ સે અનાદિ કાલ સે પ્રખ્યાત ચલા આ રહા હૈ હસ સમ્બન્ધ
મેં પૂર્વોક્ત જૈસા હી કથન યહાં પર લગા લેના ચાહિયે અર્થાત્ હસકા
એસા નામ પહિલે નહીં થા એસા નહીં હૈ અવ ભી હસકા નામ એસા
નહીં હૈ એસા ભી નહીં હૈ ઓર ભવિષ્યત મેં ભી હસકા એસા નામ
નહીં રહેગા-એસા ભી નહીં હૈ-પહિલે ભી હસકા નામ એસા હી થા
અવ ભી એસા હી હૈ ઓર આગે ભી એસા હી રહેગા હસીલિયે હસે

સુમિત્રાની રાજધાની સર્વરત્ના છે. અને વસુન્ધરા નામની અથમહિષીની
રાજધાનીનું નામ રત્નસંચયા છે. ખીણું પણ ‘કહ્લાસ હરિવાહનાય તત્થ દુવે
દેવા મહિહ્વિયા જાવ પલિઓવમહિત્રીયા પરિવસંતિ’ આ નન્દીશ્વર દ્વીપમાં કૈલાસ
અને હરિવાહન નામના મહર્દિક વિગેરે વિશેષણ વાળા અને પલ્યોપમની
સ્થિતિવાળા બે દેવા નિવાસ કરે છે. ‘સે તેણદ્દેણં ગોચમા ! જાવ ણિચ્ચા
જોતિસં સંખેજ્જા’ આ કારણથી હે ગૌતમ ! આ દ્વીપનું નામ નન્દીશ્વર દ્વીપ
એ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. અથવા આ દ્વીપ આ પ્રમાણેના નામથી અનાદિ
કાળથી ખ્યાતી પામેલ છે. આ સંબંધમાં વિશેષ કથન પહેલા બે પ્રમાણે કહેવામાં
આવેલ છે. એજ પ્રમાણે કહી લેવું જોઈએ. અર્થાત્ તેનું એ પ્રમાણેનું નામ
પહેલા ન હતું તેમ નથી. વર્તમાનમાં પણ તેનું એ પ્રમાણે નામ નથી એમ
પણ નથી. અને ભવિષ્યમાં પણ તેનું એ પ્રમાણેનું નામ રહેશે નહીં એમ
પણ નથી. પહેલાં પણ એનું એજ પ્રમાણેનું નામ હતું. વર્તમાનમાં પણ

ડતો નિત્યઃ શાશ્વતઃ । ‘જોડસં સંસ્થેજ્જં’ જ્યોતિષ્કાશ્ચન્દ્રાદયસ્તારા ગણાન્તાઃ
સર્વે સંસ્થેયાઃ યસ્મિન્નન્દીશ્વરદ્વીપે જ્યોતિષ્કવિપયે પ્રશ્નોત્તરસૂત્રાણિ સ્વયમૂહ-
નીયાનીતિ સંક્ષેપઃ ॥૧૦૩॥

મૂલમ્—નંદીસ્સરવરં ણં દીવં નંદીસરોદે ણામં સમુદ્દે વટ્ટે
વલયાગારસંઠાણસંઠિણ જાવ સઠ્ઠં તહેવ અટ્ટો જો સ્વોદોદ-
ગસ્સ જાવ સુમણસોમણસમદ્દા एत्थ दो देवा महिद्धिया जाव
परिवसंति सैसं तहेव जाव तारगगं ॥સૂ. ૧૦૪॥

છાયા—નન્દીશ્વરવરં સ્થલ દ્વીપં નન્દીશ્વરો નામ સમુદ્રો વૃત્તો વલયાકારસંસ્થાન-
સંસ્થિતો યાવત્સર્વ-તથૈવ અર્થો યઃ ક્ષોદોદકસ્ય યાવત્સુમન-સૌમનમદ્રૌ અત્ર દ્વી-
દેવૌ મહર્દિકૌ યાવત્પરિવસતઃ શેષં તથૈવ યાવત્તારાગ્રમ્ ॥૧૦૪॥

ટીકા—‘નંદીસ્સરવરં ણં દીવં’ નન્દીશ્વરવરં સ્થલ દ્વીપમ્, ‘નંદીસરોદે
ણામં સમુદ્દે’ નન્દીશ્વરો નામ સમુદ્રઃ ‘વટ્ટે વલયાગારસંઠાણસંઠિણ જાવ સઠ્ઠં
તહેવ’ વૃત્તો વલયાકારસંસ્થાનસંસ્થિતઃ સર્વતઃ સમન્તાત્ સંપરિક્ષિપ્ય તિષ્ઠતિ ।
હે ભદન્ત ! અયં નન્દીશ્વરવરો દ્વીપઃ, અત્ર વ્યુત્પત્તિસ્તુ—નન્દીશ્વરયોરુદકં યત્રાસૌ
નન્દીશ્વરોદઃ અથવા નન્દીશ્વરવરં દ્વીપં પરિવેષ્ટ્ય સ્થિત ઇતિ નન્દીશ્વરં પ્રતિલગ્ન-

શાશ્વત નિત્ય કહા ગયા હૈ યહાં પર તારાગણાન્ત તક્ર કે સમસ્ત જ્યો-
તિષીદેવ સંસ્થ્યાત હૈ । ઇસ નન્દીશ્વરદ્વીપ મેં જ્યોતિષ્કદેવોં કે વિષય મેં
પ્રશ્નોત્તર સૂત્ર સ્વયં હી ઉદ્ઘાવિત કર લેના ચાહિયે ॥૧૦૩॥

‘નંદિસ્સરવરં ણં દીવં નંદીસરોદે ણામં સમુદ્દે વટ્ટે વલયાગાર’ ઇ.

ટીકાર્થ—નન્દીશ્વર દ્વીપ કો નન્દીશ્વર નામકા સમુદ્ર ચારોં ઓર સે
ઘેરે હુણ હૈ યહ સમુદ્ર ગોલ હૈ ઓર ગોલ વલય કે જૈસે આકાર વાલા
હૈ ‘જાવ સઠ્ઠં તહેવ’ ઇસ સમ્બન્ધ મેં સમસ્ત કથન પૂર્વોક્ત જૈસા હી

એજ નામ છે. અને ભવિષ્યમાં પણ એજ પ્રમાણેનું તેનું નામ રહેશે.
તેથી જ તેને શાશ્વત અર્થાત્ નિત્ય કહેવામાં આવેલ છે. અહીંયાં તારાગણ
પર્યાન્તના સઘળા જ્યોતિષિક દેવો સંખ્યાત છે. આ નંદીશ્વર દ્વીપમાં જ્યોતિષક
દેવોના સંબંધમાં પ્રશ્નોત્તર રૂપ સૂત્રપાઠ સ્વયં ઉદ્ઘાવિત કરીને સમજી લેવો.
અર્થાત્ તે તે પ્રશ્નો અને ઉત્તર સમજી લેવા. ॥સૂ. ૧૦૩ ॥

‘નંદિસ્સરવરં ણં દીવં નંદીસરોદે ણામં સમુદ્દે વટ્ટે વલયાગારસંઠાણસંઠિણ’ ઇ.

ટીકાર્થ—નંદીશ્વર દ્વીપને નંદીશ્વર નામના સમુદ્રે ચારે બાજુએથી ઘેરેલ
છે. આ સમુદ્ર ગોળ છે. અને ગોળ વલયના આકાર જેવા આકારવાળો છે.
‘જાવ સઠ્ઠં તહેવ’ આ સંબંધમાં સઘળું કથન પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે જ છે.

મુદકં યસ્યાસૌ નન્દીશ્વરોદઃ ઇતિ બોદ્ધવ્યા, કિં સમચક્રવાલસંસ્થાનસંસ્થિતઃ
 વિષમચક્રવાલસંસ્થાનસંસ્થિતો વા ? હે ગૌતમ ! નન્દીશ્વરવરોદો નામ સમુદ્રઃ સમ-
 ચક્રવાલસંસ્થાનેનૈવ સંસ્થિતઃ નતુ-વિષમચક્રવાલસંસ્થાનેન-ઇત્યાદિ સર્વાઽપિ
 વક્તવ્યતા ક્ષોદોદસમુદ્રવદ્વક્તવ્યા-વિસ્તારમયાન્નપુનર્લિખ્યે પાઠકૈરનુ સન્ધ્યેયા ।
 ‘અદ્વો જો સ્વોદોદગસ્સ જાવ’ અર્થો યઃ ક્ષોદોદકસમુદ્રસ્ય યાવત્ હે ગૌતમ !
 નન્દીશ્વરોદઃ નામાભિધાને હેતુમુદ્ધાવ્યોત્તરં ક્ષોદોદપ્રકરણવદેવ જ્ઞાતવ્યમ્ । નવ-
 રમત્ર ‘સુમણસસોમણમદ્વા એત્થ દો દેવા મહિદ્ધિયા જાવ પરિવસંતિ’ સુમનસ-
 સૌમનસમદ્વો દ્વો દેવો મહર્દ્ધિકાવત્ર યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિકૌ પરિવસતઃ ઇત્યાદિ

કર લેના ચાહિયે તથા ચ-હે ભદન્ત ! નન્દીશ્વર સમુદ્ર કયા સમચક્ર-
 વાલ સંસ્થાન વાલા હૈ ? યા વિષમચક્રવાલ વાલા હૈ ? હે ગૌતમ ! યહ
 નન્દીશ્વરસમુદ્ર સમચક્રવાલ સંસ્થાન વાલા હૈ વિષમચક્રવાલ સંસ્થાન
 વાલા નહીં હૈ ઇત્યાદિરૂપ સે સમસ્ત વક્તવ્યતા યહાં ક્ષોદોદ ઇક્ષુસમુદ્ર
 કીતરહ કહના ચાહિયે ઉસે હમ યહાં વિસ્તાર હો જાને કે ભય સે
 નહીં લિખ રહે હૈ । યહી વાત ‘અદ્વો જો સ્વોદોદગસ્સ’ હસ સૂત્ર દ્વારા
 પુષ્ટ કી ગઈ હૈ ક્ષોદોદક સમુદ્ર કે પ્રકરણ મેં જિસ પ્રકાર કે નામ કે
 હોને કે સમ્બન્ધ મેં પ્રદન એવં ઉત્તર કહે ગયે હૈં ઉસી તરહ સે વે સબ
 યહાં પર ભી કહ લેના ચાહિયે પરન્તુ ઉસ પ્રકરણ કી અપેક્ષા હસ
 પ્રકરણ મેં કેવલ યહી વિશેષતા હૈ કિ યહાં પર ‘સુમણસ સોમણસ
 મદ્વા એત્થ દો દેવા મહિદ્ધિયા જાવ પરિવસંતિ’ સુમનસ ઓર સૌમ-
 નસ મદ્ર નામકે દો દેવ રહતે હૈં યે દેવ મહર્દ્ધિક આદિ વિશેષણો

તો તે પ્રમાણે વર્ણન કરી લેવું. તે આ પ્રમાણે-હે ભગવન્ આ નન્દીશ્વર સમુદ્ર
 શું સમચક્રવાલ સંસ્થાન વાળો છે ? કે વિષમ ચક્રવાલ સંસ્થાન વાળો છે ?
 હે ગૌતમ ! આ નન્દીશ્વર સમુદ્ર સમચક્રવાલ સંસ્થાન વાળો છે. વિષમ ચક્ર-
 વાલ સંસ્થાન વાળો નથી. વિગેરે પ્રકારથી સઘળું કથન અહીંયાં ક્ષોદોદ-ઇક્ષુ
 સમુદ્રના કથન પ્રમાણે કથન કરી લેવું જોઇએ અહીંયાં વિસ્તાર વધી જવાના
 ભયથી ફરી કહેલ નથી. એજ વાત ‘અદ્વો જો સ્વોદોદગસ્સ’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા
 પુષ્ટ કરવામાં આવેલ છે. ઇક્ષુરસ સમુદ્રના પ્રકરણમાં જે પ્રમાણેના નામો
 હોવાના સંબંધમાં પ્રશ્ન અને ઉત્તર કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે એ સઘળા
 નામો અહીંયાં પણ કહી લેવા. પરંતુ એ પ્રકરણ કરતાં આ પ્રકરણમાં કેવળ
 એજ વિશેષતા છે કે અહીંયાં ‘સુમણસ સોમણસ મદ્વા એત્થ દો દેવા મહિદ્ધિયા
 જાવ પરિવસંતિ’ સુમનસ અને સૌમનસ ભદ્ર એ નામના બે દેવો રહે છે. આ

‘सेसं तहेव जाव तारगं’ शेषमन्यत् क्षोदोदसमुद्रवत् यावच्चन्द्रेभ्य आरभ्य तारागण कोटोकोटयो ज्ञातव्याः ॥१०४॥

नन्दीश्वरसमुद्रान्तः प्रथमः प्रत्यवतारः कथितः । सम्प्रति-द्वितीयमरुणादिकं वक्तुमुपक्रमते—

मूलम्—नन्दीसरोदं समुद्रं अरुणे णामं दीवे वट्टे वलयागार जाव संपरिक्खित्ताणं चिट्ठइ । अरुणेणं भंते ! दीवे किं समचक्कवालसंठिए विसमचक्कवालसंठिए ? गोयमा ! समचक्कवालसंठिए—नो विसमचक्कवालसंठिए केवइयं समचक्कवालविवखंभेणं संठिए संखेज्जाइं जोयणसयसहस्साइं चक्कवालविवखंभेणं संखेज्जाइं जोयणसयमहस्साइं परिक्खेवेणं पन्नत्ते, पउमवर=वणसंडदारा-दारंतरा तहेव संखेज्जाइं जोयणसयसहस्साइं दारंतरं जाव अट्ठो वावीओ खोदोदगपडिहत्थाओ उप्पायपव्वयंका सव्ववइरामया अच्छा, असोग वीतसोगां य एत्थ दो देवा महड्डिया जाव परिवसंति, से तेणट्ठेणं० जाव संखेज्जं सव्वं । अरुणवरं णं दीवं अरुणोदे णामं समुदे तस्स वि तहेव परिक्खेवो अट्ठो खोदोदगे णवरिं सुभद सुमणभद्दा एत्थ दुवे देवा महड्डिया सेसं तहेव । अरुणोदगं समुद्रं अरुणवरे णामं दीवे वट्टे वलयागार संठाण० तहेव संखेज्जगंसव्वं जाव अट्ठो खोदोदगपडिहत्थाओ उप्पायपव्वया सव्ववइरामया अच्छा, अरुणवरभद्द अरुणवरमहाभद्दा एत्थ दो देवा महड्डिया० । एवं अरु-

वाले एवं एक पल्योपम की स्थिति वाले हैं ‘सेसं तहेव जाव तारगं’ शेष और सब कथन तारागण तक पूर्वोक्त जैसा ही जानना चाहिये अर्थात् यहाँ संख्यात ज्योतिषी देव हैं ॥१०४॥

हेवो भड्डिक्क विगेरे विशेषणो वाणा अने ओक पल्योपमनी स्थितिवाणा छे. ‘सेसं तहेव जाव तारगं णाकीनुं णीनुं’ तभाम कथन तारागणुना कथन सुधीनुं पडेलाना कथन प्रमाणे न छे. अर्थात् न्योतिषिक हेवो अड्डीयां संख्यात प्रमाणमां छे. ॥ सू. १०४ ॥

णवरोदे वि समुद्धे जाव देवा अरुणवर अरुणमहावरा य एत्थ
दो देवा सेसं तहेव । अरुणवरोदं णं समुद्धं अरुणवरावभासे
णामं दीवे वट्टे जाव देवा अरुणवरावभासमद्दारुणवराभास
महाभद्दा य एत्थ दो देवा महद्धिया । एवं अरुणवरावभासे
समुद्धे नवरं देवा अरुणवरावभासवरारुणवरावभासमहावरा
एत्थ दो देवा महद्धिया । कुंडले दीवे कुंडलभद्द कुंडलमहाभद्दा
दो देवा महद्धिया, कुंडलोदे समुद्धे चक्खु सुभचक्खुकंता एत्थ
दो देवा महद्धिया । कुंडलवरे दीवे कुण्डलवरभद्द कुण्डलवर-
महाभद्दा एत्थ दो देवा महद्धिया, कुण्डलवरोदे समुद्धे कुण्डल-
वर कुण्डलवरमहावरा एत्थ दो देवा महद्धिया । कुण्डलवराव-
भासे दीवे कुण्डलवरावभासमद्द कुण्डलवरावभासमहाभद्दा एत्थ
दो देवा० । कुण्डलवरोभासोदे समुद्धे कुण्डलवरोभासवरकुंडल-
वरोभास महावरा एत्थ दो देवा महद्धिया जाव पलिओवम ट्ठिया
परिवसंति कुण्डलवरोभासं णं समुद्धं रुचगे णामं दीवे वट्टे वल-
यागार जाव चिट्ठि किं समचक्कवाल विसमचक्कवाल० ? गोयमा ।
समचक्कवाल० नो विसमचक्कवालसंठिए, केवइयं चक्कवाल०
पन्नत्ते ? सव्वट्ट मनोरमा एत्थ दो देवा सेसं तहेव । रुयगोदे
णामं समुद्धे जहा खोदादे समुद्धे संखेज्जाइं जोयणसयसहस्साइं
चक्कवालविकखं० संखेज्जाइं जोयणसयसहस्साइं परिकखेवेणं
दारा-दारंतरंपि संखेज्जाइं जोइसंपि सव्वं संखेज्जं भाणियव्वं,
अट्ठो वि जहेव खोदोदस्स नवरि सुमण सोमणसा एत्थ दो देवा
महद्धिया तहेव रुयगाओ आढत्तं असंखेज्जं विकखंभपरिकखेवो
दारा दारंतरं च सव्वं असंखेज्जं भाणियव्वं । रुयगोदं णं
समुद्धं रुयगवरेणं दीवे वट्टे रुयगवरभद्द रुयगवरमहाभद्दा एत्थ
दो देवा रुयगवरोदे रुयगवररुयगवरमहावरा एत्थ दो देवा

महद्द्विधा । रुयगवरावभासे दीवे रुयगवरावभसभद् रुयगवरा-
वभासमहाभद्वा एत्थ दो देवा महद्द्विधा । रुयगवरावभासे समुद्दे
रुयगवरावभासवर. रुयगवरावभासमहावरा एत्थ दो देवा० ।
हारदीवे हारभद् हारप्रहाभद्वा एत्थ० ॥ हारसमुद्दे हारवर हार-
वरमहावरा एत्थ दो देवा महद्द्विधा । हारवरोदे हारवरभद् हार-
वरमहाभद्वा एत्थ दो देवा महद्द्विधा । हारवरोए समुद्दे हारवर
हारवरमहावरा एत्थ० । हारवराभासे दीवे हारवरावभासभद्
हारवरावभासमहाभद्वा एत्थ० । हारवरावभासोए समुद्दे हारवराव-
भासवरहारवरावभास महावरा एत्थ० । एवं सव्वे वि तिपडोयारा
णेयव्वा जाव सूवरो भासोए समुद्दे दीवे सुभदनामा वरनामा
होति उदहीसु जाव पच्छिमभावं च खोयवरादीसु सयंभूरमण-
पज्जंतेसु वावीओ खोदोदगपडिहत्थाओ पव्वयकाय सव्वड्ढरा-
मया । देवदीवे दीवे दो देवा महद्द्विधा देवभव देवमहाभवा
एत्थ०, देवीदे समुद्दे देववर देवमहावरा एत्थ० जाव सयंभूर-
मणे दीवे सयंभूरमणभव सयंभूरमणमहाभवा एत्थ दो देवा
महद्द्विधा । सयंभूरमणं णं दीवं सयंभूरमणोदे णामं समुद्दे वट्ठे
वलयागार सं० जाव असंखेज्जाइं जोयणसयंसहस्साइं परिकखे-
वेणं जाव अट्ठो ? गोयमा ! सयंभूरमणोदए उदए अच्छे पत्थे
जच्चे तणुए फलिह वण्णाभे पगईए उदगरसेणं पणत्ते सयं-
भूरमणवर सयंभूरमणमहावरा एत्थ दो देवा महद्द्विधा सेसं
तहेव असंखेज्जाओ तारागणकोडिकोडीओ सोभेंसु वा ॥ सू. १०५॥

छाया-नन्दीश्वरोदं समुद्रं अरुणो नाम द्वीपः वृत्तो वलयाकार यावत्संपरि-
क्षिप्य खलु तिष्ठति अरुणः खलु भदन्त ! द्वीपः किं समचक्रवालसंस्थितो विषम-
चक्रवालसंस्थितः ! गौतम ! समचक्रवालसंस्थितो नो विषमचक्रवालसंस्थितः,
कियता चक्रवालवि० संस्थितः ? संख्येयानि योजनशतसहस्राणि चक्रवालविष्क-

म्भेण संख्येयानि योजनशतसहस्राणि परिक्षेपेण प्रज्ञप्तः । पद्मवरवनपण्डद्वाराणि
 द्वारान्तराणि च तथैव संख्येयानि योजनशतसहस्राणि द्वारान्तरं यावदर्थः, वाप्यः
 क्षोदोदकपरिपूर्णाः उत्पातपर्वतकाः सर्ववज्रमया अच्छाः, अशोक-त्रीतशोकौ
 चात्र द्वौ देवौ महर्द्धिकौ यावत्परिवसतः, तत्तेनार्थेन यावत् संख्येयं सर्वम् । अरुणं
 खलु द्वीपम् अरुणोदो नाम समुद्रः तस्यापि तथैव परिक्षेपोऽर्थः क्षोदोदके नवरं
 सुमद्र-सुमनभद्रौ अत्र द्वौ देवौ महर्द्धिकौ शेषं तथैव । अरुणोदकं समुद्रं अरुणवरो
 नाम द्वीपो वृत्तो वलयाकारसंस्थान संख्येयकं सर्वं यावद् अर्थः क्षोदोदक प्रति-
 पूर्णाः उपपातपर्वताः सर्ववज्रमयाः अच्छाः, अरुणवरभद्राऽरुणवरमहाभद्रौ अत्र
 द्वौ देवौ महर्द्धिकौ । एवम्-अरुणवरोदेऽपि समुद्रे यावदेवौ अरुणवराऽरुणमहावरो
 च अत्र द्वौ देवौ शेषं तथैव । अरुणवरोदं खलु समुद्रं-अरुणवरावभासो नाम द्वीपो
 वृत्तो यावद् देवौ अरुणवरावभासभद्राऽरुणवराभासमहाभद्रौ द्वौ देवौ महर्द्धिकौ ।
 एवम्-अरुणवरावभासे समुद्रे नवरं देवौ अरुणवरावभास अरुणवरावभासमहावरो
 अत्र द्वौ देवौ महर्द्धिकौ । कुण्डले द्वीपे कुण्डलभद्र कुण्डलमहाभद्रौ द्वौ देवौ
 महर्द्धिकौ । कुण्डलोदे समुद्रे चक्षुः शुभचक्षुकान्तौ अत्र द्वौ देवौ महर्द्धिकौ ।
 कुण्डलवरे द्वीपे कुण्डलवरभद्र कुण्डलवरमहाभद्रौ अत्र द्वौ देवौ महर्द्धिकौ ।
 कुण्डलवरोदे समुद्रे कुण्डलवर कुण्डलवरमहावरो अत्र द्वौ देवौ महर्द्धिकौ । कुण्डल-
 वरावभासे द्वीपे कुण्डलवरावभासभद्र कुण्डलवरावभासमहाभद्रौ अत्र द्वौ देवौ मह-
 र्द्धिकौ । कुण्डलवरावभासोदे समुद्रे कुण्डलवरावभासवरकुण्डलवरावभासमहावरो
 अत्र द्वौ देवौ महर्द्धिकौ यावत्पल्योपमस्थितिकौ परिवसतः । कुण्डलवरावभासं
 खलु समुद्रं रुचको नाम द्वीपो वृत्तो वलयाकारः यवत्तिष्ठति किं समचक्रवालः
 विषमचक्रवालः ? गौतम ! समचक्रवालः नो विषमचक्रवासंस्थितः क्रियता चक्र-
 वालविष्कम्भेण प्रज्ञप्तः । सर्वार्थं मनोरमौ अत्र द्वौ देवौ शेषं तथैव । रुचकोदे नाम
 समुद्रे यथा क्षोदोदे नाम समुद्रे संख्येयानि योजनशतसहस्राणि चक्रवालविष्क-
 म्भेण संख्येयानि योजनशतसहस्राणि परिक्षेपेण द्वाराणि द्वारान्तरमपि संख्येयानि
 ज्योतिष्कमपि सर्वं संख्येयम् भणितव्यम्, अर्थोऽपि यथैव क्षोदोदकस्य-नवरं
 सुमनः सौमनसौ अत्र द्वौ देवौ महर्द्धिकौ तथैव रुचकाद् आढ्यत्वम् असंख्येयं
 विष्कम्भपरिक्षेपो द्वाराणि द्वारान्तरं च ज्योतिष्कं च सर्वमसंख्येयं भणितव्यम् ।
 रुचकोदकं खलु समुद्रं रुचकवरः खलु द्वीपो वृत्तो रुचकवरभद्र रुचकवरमहाभद्रौ
 अत्र द्वौ देवौ रुचकवरोदे रुचकवर-रुचकवरमहावरो अत्र द्वौ देवौ महर्द्धिकौ ।
 रुचकवरावभासे द्वीपे रुचकवराभासभद्र रुचकवरावभासमहाभद्रौ अत्र द्वौ देवौ
 महर्द्धिकौ । रुचकवरावभासे समुद्रे रुचकवरावभासवररुचकवरावभासमहावरो

અત્ર દ્વી દેવૌં । હારદ્વીપે હારભદ્ર હારમહાભદ્રૌં અત્ર દ્વી દેવૌં મહર્દિકૌં ।
 હારસમુદ્રે હારવર-હારવરમહાવરૌં અત્ર૦ હારવરોદે હારવરભદ્ર હારવરમહાભદ્રૌં
 અત્ર દ્વી દેવૌં મહર્દિકૌં । હારવરોદે સમુદ્રે હારવરહારવરમહાવરૌં અત્ર દ્વી
 દેવૌં । હારવરાવભાસે દ્વીપે હારવરાવભાસભદ્ર હારવરાવભાસમહાભદ્રૌં અત્ર૦ ।
 હારવરાવભાસોદે સમુદ્રે હારવરાવભાસવરહારવરાવભાસમહાવરૌં અત્ર૦ । એવં સર્વે-
 ઽપિ ત્રિપ્રત્યવતારાઃ નેતવ્યાઃ યાવત્સૂર્યવરાવભાસોદે સમુદ્રે દ્વીપેષુ ભદ્રનામાનો
 વરનામાનો ભવન્તિ ઉદધિષુ યાવત્ પશ્ચિમભાવં ચ ક્ષોદવરાદિષુ સ્વયમ્ભૂરમણ-
 ધર્યન્તેષુ વાપ્યઃ ક્ષોદોદકપ્રતિપૂર્ણાઃ પર્વતાશ્ચ સર્વવજ્રમયાઃ । દેવદ્વીપે દ્વીપે દ્વી
 દેવૌં મહર્દિકૌં દેવભદ્ર-દેવમહાભદ્રૌં અત્ર૦ । દેવોદે સમુદ્રે દેવવર દેવમહાવરૌં
 અત્ર૦ યાવત્ સ્વયંભૂરમણે દ્વીપે સ્વયમ્ભૂરમણમહાભદ્રૌં અત્ર દ્વી દેવૌં મહર્દિકૌં ।
 સ્વયમ્ભૂરમણં સ્વલુ દ્વીપં સ્વયંભૂરમણોદકો નામ સમુદ્રો વૃત્તો વલયાકાર યાવત્
 અસંખ્યેયાનિ યોજનશતસહસ્રાણિ પરિક્ષેપેણ યાવદર્થઃ, ગૌતમ ! સ્વયમ્ભૂરમણો-
 દકે ઉદક મચ્છં પથ્યં જાત્યં તનુકં સ્ફટિકવર્ણાભમ્ પ્રકૃત્યા ઉદકરસેન પ્રજ્ઞસમ્
 સ્વયમ્ભૂરમણવર સ્વયમ્ભૂરમણમહાવરૌં અત્ર દ્વી દેવૌં મહર્દિકૌં શેષં તથૈવ યાવદ
 સંખ્યેયાસ્તારાગણકોટીકોટચોઽશોભન્ત વા-૩ ॥૧૦૪॥

ટીકા-‘નંદીસરોદં સમુદ્રં અરુણો નામં દીવે વટ્ટે વલયાગાર જાવ સંપરિ-
 વિસ્થિતાણં ચિદ્વદ્’ અરુણોદો નામા દ્વીપો વૃત્તો વલયાકાર સંસ્થાનસંસ્થિતઃ સર્વતઃ
 સમન્તાત્ નન્દીશ્વરોદં સમુદ્રં સમ્પરિક્ષિપ્ય સ્વલુ તિષ્ઠતિ । ‘અરુણેણં મંતે દીવે કિં

નન્દીશ્વરસમુદ્ર તક કા યહ પ્રથમ પ્રત્યવતાર પ્રકરણ કહા અબ
 અરુણાદિક કા દ્વિતીય પ્રત્યવતાર પ્રકરણ કહા જાતા હૈ ।

‘નંદીસરોદં સમુદ્રં અરુણે નામં દીવે વટ્ટે વલયાગારસંઠાણ-
 સંઠિયે’-ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ-નન્દીશ્વર સમુદ્ર કો ચારોં ઓર સે ઘેર કર અરુણ નામ
 કા દ્વીપ સ્થિત હૈ યહ દ્વીપ ગોલ હૈ ઓર ગોલ વલય કે જૈસે આકાર
 વાલા હૈ ‘અરુણેણં મંતે ! દીવે કિં સમચક્કવાલસંઠિયે, વિસમચક્ક-

નંદીશ્વર સમુદ્ર સુધીનું આ પર્વતનું પહેલું પ્રત્યવતાર પ્રકરણ કહ્યું
 હવે અરુણ વિગેરેનું બીજું પ્રત્યવતાર પ્રકરણ કહેવામાં આવે છે. તેનું પ્રથમ
 સૂત્ર આ પ્રમાણે છે.

‘નંદીસરોદં સમુદ્રં અરુણે નામં દીવે વટ્ટે વલયાગારસંઠાણસંઠિયે’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-નંદીશ્વર સમુદ્રને આરે બાજુએથી ઘેરીને અરુણ નામનો દ્વીપ
 આવેલ છે. આ દ્વીપ ગોળ છે. અને તેનો આકાર ગોળ વલયના જેવો છે. ‘અરુણે-
 જી૦ ૧૧૦

સમચક્રવાલસંઠાણસંઠિએ-વિસમચક્રવાલસંઠાણસંઠિએ' -હે ભદન્ત ! અરુણઃ-સુલુ
 દ્વીપઃ કિં સમચક્રવાલસંસ્થાનેન-વિપમચક્રવાલસંસ્થાનેન વા સંસ્થિતઃ ઇતિ પ્રશ્નઃ
 -ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! સમચક્રવાલસંઠાણસંઠિએ-નો વિસમચક્રવાલસંઠિએ’-હે
 ગૌતમ ! સમચક્રવાલસંસ્થાનસંસ્થિતઃ, ન તુ-વિપમચક્રવાલ૦ સંસ્થિતઃ । કેવ-
 હ્યં ચક્રવાલવિક્ષં૦ સંઠિએ’ કિયતા ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ-પરિક્ષેપેણ ચ પ્રજ્ઞસઃ ?
 ભગવાનાહ-‘સંઘેજ્ઞાઈં જોયણસયસહસ્સાઈં ચક્રવાલવિક્ષંભેણં તદ્દા પરિક્ષે-
 વેણં૦’ ગૌતમ ! સંઘેયયોજનશતસહસ્રાણિ ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ તથા પરિક્ષેપેણ
 પ્રજ્ઞસઃ । ‘પડમવર વણસંઢ દારા’ પદ્મવરવેદિકયા વનવણ્ઠેણ ચ સર્વતઃ સંપરિ-
 ક્ષિપ્તોઽરુણો દ્વીપઃ । અસ્ય પૂર્વાદિ દિક્ષુ વિજય-વૈજયન્ત-જયન્તા-ઽપરાજિતાનિ

વાલસંઠિએ’ હે ભદન્ત ! અરુણદ્વીપ કયા સમચક્રવાલ સંસ્થાન વાલા
 હૈ ? યા વિષમચક્રવાલ સંસ્થાન વાલા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-
 ગોયમા ! સમચક્રવાલસંઠાણસંઠિએ નો વિસમચક્રવાલસંઠિએ’ હે
 ગૌતમ । અરુણદ્વીપ સમચક્રવાલ સંસ્થાન વાલા હૈ વિપમ ચક્રવાલ
 સંસ્થાન વાલા નહીં હૈ ‘કેવહ્યં ચક્રવાલવિ૦ સંઠિએ’ હે ભદન્ત ! હસ
 સમચક્રવાલ સંસ્થાન કા વિસ્તાર કિતના હૈ ? ઓર કિતના હસકા
 પરિક્ષેપ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-‘સંઘેજ્ઞાઈં જોયણસયસહસ્સાઈં
 ચક્રવાલવિક્ષંભેણં સંઘેજ્ઞાઈં જોયણસયસહસ્સાઈં પરિક્ષેવેણં પણ્ણસે’
 હે ગૌતમ ! હસકે સમચક્રવાલ સંસ્થાન કો પરિમાણ સંઘ્યાત લાસ
 યોજનો કા હૈ ઓર હતના હી હસકા પરિક્ષેપ હૈ ‘પડમવર વણસંઢ-
 દારા’ યહ અરુણદ્વીપ ચારોં ઓર સે પદ્મવરવેદિકા સે ઓર વનવણ્ઠ
 સે વેષ્ટિત હૈ હસકી ચારોં દિશાઓં મેં વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત ઓર

ળં મંતે ! દીવે કિં સમચક્રવાલસંઠિએ વિસમચક્રવાલસંઠિએ’ હે ભગવાન્ અરુણ દ્વીપ
 શું સમચક્રવાલ સંસ્થાનવાળો અથવા વિષમચક્રવાલ સંસ્થાનવાળો છે ?
 છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા !
 સમચક્રવાલ સંઠાણસંઠિએ નો વિસમચક્રવાલસંઠાણસંઠિએ’ હે ગૌતમ ! અરુણદ્વીપ
 સમચક્રવાલ સંસ્થાન વાળો છે. વિષમ ચક્રવાલ સંસ્થાન વાળો નથી. ‘કેવહ્યં
 ચક્રવાલ વિ૦’ હે ભગવાન્ આ સમચક્રવાલ સંસ્થાનનો વિસ્તાર કેટલો છે ? અને
 તેનો પરિક્ષેપ કેટલો છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-
 ‘સંઘેજ્ઞાઈં જોયણસયસહસ્સાઈં ચક્રવાલવિક્ષંભેણં તદ્દા પરિક્ષેવેણં’ હે ગૌતમ !
 તેના સમચક્રવાલ સંસ્થાનનું પરિમાણ સંઘ્યાત લાખ યોજનનું છે. અને તેનો
 પરિક્ષેપ પણ એટલો જ છે. ‘પડમવર વણસંઢ દારા’ આ અરુણ દ્વીપ ચારે બાજુએ
 પદ્મવર વેદિકાથી અને વનવણ્ઠથી વીંટળાયેલ છે. તેની ચારે દિશાઓમાં વિજય

દ્વારાણિ દ્વારાણાં ચ પરસ્પરમન્તરમ્ 'તહેવ જોયણસહસ્સાઈ' ક્ષોદોદકસમુદ્ર દ્વાર-
વત્-અવાધયાઽન્તરમ્ 'જાવ અદ્દો' યાવદર્થઃ-યતશ્ચ 'વાવીઓ સ્વોદોદગ પહિ-
હત્થાઓ-ઉપ્પાય પવ્વયગા સધ્વવર્રામયા અચ્છા' વાપ્યો બિલપહ્સકય ક્ષોદોદક
પરિપૂર્ણાઃ-ઉપપાતપર્વતકાશ્ચ સર્વાત્મના વજ્રમયા અચ્છાઃ શ્લક્ષ્ણા યાવત્પ્રતિરૂપાઃ
તસ્માત્-તથા 'અસોગવીતસોગા ય એત્થ દો દેવા મહિહ્ધિયા જાવ પરિવસંતિ'
અશોક-વીતશોક નામાનો દ્વો દેવાવજ્ર મહદ્ધિકૌ મહાદ્યુતિકૌં યાવત્પલ્યોપમ-
સ્થિતિકૌ પરિવસતઃ । 'સે તેણદ્દેણં જાવ સંઘેજ્જં સવ્વં' તત્તેનાર્થેન ગૌતમ ! અરુણ-
વરો દ્વીપો ૦ ૨ એવમુચ્યતે નામ, તથાન્યદપ્યુત્તરમ્-અરુણદ્વીપ ઇતિ શાશ્વતં નામ-

અપરાજિત નામ કે ચાર દ્વાર હૈં ઇન દ્વારોં કા આપસ મેં અન્તર 'તહેવ
સંઘેજ્ઞાં જોયણસહસ્સાઈ' ક્ષોદોદક સમુદ્ર કે દ્વારાન્તર કી તરહ
સંઘ્યાત લાઘ યોજનોં કા હૈ 'જાવ અદ્દો' ઇસ દ્વીપ કા એસા નામ
ઇસ કારણ સે હુઆ હૈ કિ યહાં પર 'વાવીઓ સ્વોદોદગ પહિહત્થાઓં'
જિતનીં ખી છોટીં બડીં વાપિકાં આદિ જલાશય જગહ જગહ પર હૈ
ઉન સબ મેં ઇશ્વરસ કે જૈસા પાનીં ખરા હુઆ હૈં ઉનમેં ઉત્પાત પર્વત
હૈં યે સબ ઉત્પાતપર્વત વજ્રમય હૈં અચ્છ-આકાશ ઓર સ્ફટિકમણિ
કે જૈસે નિર્મલ હૈં શ્લક્ષણ યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં ઇસ કારણ સે એવં 'અસોગ-
વીતસોગાય એત્થ દો દેવા મહિહ્ધિયા જાવ પરિવસંતિ' અશોક
ઓર વીતશોક નામ કે દો દેવ યહાં પર રહતે હૈં યે મહદ્ધિક આદિ
વિશેષણોં વાલે હૈં ઓર ઇનકી યાવત્ એક પલ્યોપમ કી સ્થિતિ હૈં
ઇસ કારણ સે 'સે તેણદ્દેણં જાવ સંઘેજ્જં સવ્વં' ઇસ દ્વીપ કા નામ
અરુણવરદ્વીપ એસા કહા ગયા હૈં તથા-ઇસ દ્વીપ કે એસા નામ હોને મેં

વૈજયન્ત જયન્ત અને અપરાજિત એ નામોવાળા ચાર દરવાજાઓ છે. એ દર-
વાજાઓનું પરસ્પરનું અંતર 'તહેવ જોયણસહસ્સાઈ' ક્ષોદોદક સમુદ્રના દ્વારોના
અંતર પ્રમાણે સંખ્યાત લાખ યોજનનું છે. 'જાવ અદ્દો' આ દ્વીપનું એ પ્રમાણેનું
નામ એ કારણથી થયેલ છે કે અહીંયાં 'વાવીઓ સ્વોદોદગપહિહત્થાઓં' ત્યાં
સ્થળે સ્થળે બેટલી નાની મોટી વાવો વિગેરે જલાશયો છે, સ્થળે સ્થળે છે.
તે બધામાં સેલડીના રસ જેવું પાણી ભરેલ છે. તેમાં ઉત્પાત પર્વતો છે. આ
બધા ઉત્પાત પર્વતો વજ્રમય છે. અચ્છ આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવા
નિર્મળ છે યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. એ કારણથી તથા 'અસોગવીતસોગાય એત્થ
દો દેવા મહિહ્ધિયા જાવ પરિવસંતિ' અશોક અને વીતશોક એ નામના બે દેવો
અહીંયાં નિવાસ કરે છે. તેઓ મહદ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે, અને તેઓની
સ્થિતિ યાવત્ એક પલ્યોપમની છે. એ કારણથી 'સે તેણદ્દેણં જાવ સંઘેજ્ઞા

ધેયં યાવન્નિત્યં ઇતિ । ચન્દ્રાદયસ્તારાન્તા ઝ્યોતિષ્કાઃ સંખ્યેયાઃ જ્ઞાતવ્યાઃ ઇતિ ।
 ‘અરુણં ણં દીવં-અરુણોદે ણામં સમુદ્રે-તસ્સ વિ તહેવ પરિક્ષેવો’ અરુણોદકો
 નામ સમુદ્રો વૃત્તો વલયાકારસંસ્થાનસંસ્થિતોઽરુણદ્વીપં સર્વતઃ પરિક્ષિપ્ય તિષ્ઠતિ
 સ ચ સમચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ યોજનશતસહસ્રાણિ પરિક્ષેપેણાપિ તત્કેનાર્થેન
 ભદન્ત ! એવમુચ્યતેઽરુણોદઃ સમુદ્રો ૦ ૨ ? ગૌતમ ! અત્રત્ય વાપ્યાદયઃ-‘સ્વોદો-
 દગે’ ક્ષોદોદકપરિપૂર્ણાઃ અન્યત્સર્વં ક્ષોદોદકસમુદ્રવત્ । ‘ણવરિં સુભદ્-સુમણભદ્વા
 એત્યદુવે દેવા મહદ્ધિયા સેસં તં ચેવ’ નવરં સુભદ્રસુમનોભદ્રૌ દ્વાવત્ર દેવી મહદ્ધિકૌ ૦

કોઈ નિમિત્ત ભી નહીં હૈ ક્યોંકિ એસા યહ નામ હસકા શાશ્વત-
 નિત્ય હૈ । ચન્દ્રાદિક ઝ્યોતિષી દેવ યહાં સંખ્યાત હૈ ‘અરુણં ણં દીવે
 અરુણોદે ણામં સમુદ્રે તસ્સ વિ તહેવ પરિક્ષેવો’ અરુણવરદ્વીપ કો
 ચારોં ઓર સે ઘેર કર રહા હુઆ અરુણોદ નામકા સમુદ્ર હૈ યહ ગોલ
 વલય કે જૈસે સંસ્થાન વાલા હૈં હસ કે ભી સમચક્રવાલ કા વિસ્તાર
 એક લાખ યોજન કા હૈ ઓર ઇતના હી પરિક્ષેપ હૈ । હેં ભદન્ત ! હસકે
 એસે નામ હોને કો કયા કારણ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં ‘હે ગૌતમ
 હસ મેં જો જલ ભરા હુઆ હૈ વહ ઇશુ કે રસ જૈસા મિષ્ટ આદિ
 વિશેષણોં વાલા હૈ ઇત્યાદિ રૂપ સે જૈસી વક્તવ્યતા ક્ષોદોદક સમુદ્ર
 કી કહી ગઈ હૈ વૈસી હી વક્તવ્યતા યહાં પર હસકે સમ્બન્ધ મેં કહ
 લેની ચાહિયે ‘ણવરં સુભદ્ સુમણભદ્વા દુવે દેવા મહદ્ધિયા સેસં તં
 ચેવ’ પરન્તુ યહાં પર સુભદ્ર ઓર સુમનભદ્ર નામકે દો દેવ રહતે હૈં

સવ્વં’ આ દ્વીપનુ’ નામ અરુણવર દ્વીપ એ પ્રમાણે થયેલ છે; તથા એ દ્વીપનુ’
 એ પ્રમાણેનુ’ નામ થવામાં કેાઈ કારણ નથી કેમકે તેનુ’ એ પ્રમાણેનુ’ આ
 નામ શાશ્વત અર્થાત્ નિત્ય છે, તથા ચન્દ્રાદિક ઝ્યોતિષ્ક દેવ અહીંયાં સંખ્યાત
 ના પ્રમાણમાં છે. ‘અરુણં ણં દીવં અરુણોદં નામં સમુદ્રે તસ્સ વિ તહેવ પરિક્ષેવો’
 અરુણવર દ્વીપને ચારે બાજુએથી ઘેરીને અરુણોદ નામનો સમુદ્ર રહેલ છે.
 એ સમુદ્ર ગોળાકાર છે, અને ગોળ વલયના જેવો તેનો આકાર છે. તેના પણ
 સમચક્રવાલનો વિસ્તાર એક લાખ યોજનનો છે. અને તેનો પરિક્ષેપ પણ
 એટલો જ છે. હે ભગવન્ તેનુ’ નામ એ પ્રમાણે થવાનુ’ શું કારણ છે ? આ
 પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-ગૌતમ ! તેમાં જે જળ ભરેલું છે સેલડીના
 રસ જેવું મીઠું વિગેરે વિશેષણોવાળું છે. વિગેરે પ્રકારથી કથન ક્ષોદોદ સમુદ્રના
 વર્ણનમાં કહેલ છે એજ પ્રમાણેનુ’ કથન અહીંયાં પણ આના સંબંધમાં કહી લેવું
 જોઈએ. ‘ણવરં સુભદ્ સુમણભદ્વા દુવે દેવા મહદ્ધિયા સેસં તં ચેવ’ અહીંના

યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિકૌ પરિવસતઃ તત્તેનાર્થેનાઽરુણોદકઃ સમુદ્રો ૦ ૨ इति उच्यते । ‘अरुणोदगं समुद्रं अरुणवरे णामं दीवे-वट्टे वलयागारं तहेव संखेज्जगं सव्वं जाव अट्ठो’ अरुणोदकं समुद्रम्-अरुणवरो नाम द्वीपो वृत्तो वलयाकार संस्थानसंस्थितः सर्वतः समन्तात्संपरिक्षिप्य तिष्ठति अयं च समचक्रवालसंस्थान-संस्थितः ० संख्येय योजनशतसहस्राणि विष्कम्भेण-परिक्षेपेण च प्रज्ञप्तः । अरु-णवरद्वीपनामकथने को हेतुः ? भगवानाह-गौतम ! अत्रत्य वाप्यादयः ‘खोदो-दगपडिहत्थाओ उप्पायपव्वतया सव्ववइरामया अच्छा’ क्षोदोदकपरिपूर्णाः,

ये-महर्द्धિક आदि विशेषणों वाले हैं यावत् एक पल्योपम की स्थिति वाले हैं । ‘से तेणट्ठेणं ०’ इस कारण एवं हे गौतम ! इस समुद्र का नाम अरुणवरद्वीप का परिक्षेपी होने से अथवा आभरण आदि की कान्ति से जिसका जल अरुण (लाल) ऐसा होने से आरक्त है अरुणोद ऐसा कहा गया है ‘अरुणोदगं समुद्रं अरुणवरे णामं दीवे वट्टे वलयागार संठाण ० तहेव संखेज्जगं सव्वं जाव अट्ठो खोयोदग पडिहत्थाओ उप्पाय पव्वतया सव्ववइरामया अच्छा’ इस अरुणवरसमुद्र को चारों ओर से घेर कर रहा हुआ अरुणवर नामका द्वीप है यह द्वीप भी गोल एवं गोल बलय के जैसे संस्थान वाला है यह समचक्रवाल वाला है विषमचक्रवाल वाला नहीं है हे भदन्त ! इस द्वीप का ऐसा नाम होने में कारण क्या है ? तो हे गौतम ! इसका उत्तर यही है कि यहां पर जो वापिकाएं आदि जल प्रदेश हैं उनमें इक्षुरस के जैसा जल भरा हुआ है इनमें उत्पातपर्वत हैं ये पर्वत सर्वात्मना वज्रमय हैं अच्छ

કથનમાં વિશેષતા એ છે કે-અહીંયાં સુભદ્ર અને સુમનભદ્ર નામન એ દેવો નિવાસ કરે છે. તેઓ મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. યાવત્ તેઓ એક પલ્યોપમની સ્થિતિવાળા છે. ‘સે તેણટ્ઠેણં ૦’ આ કારણથી તેમજ હે ગૌતમ ! આ સમુદ્રનું નામ અરુણવર દ્વીપનો પરિક્ષેપી હોવાથી અથવા આભૂષણ વિગેરેની કાન્તીથી જેનું જલ અરુણ (લાલ) હોવાથી અરુણોદ એ પ્રમાણે કહેવાયું છે. ‘અરુણોદગં સમુદ્રં અરુણવરે ણામં દીવે વટ્ટે વલયાગારસંઠાણ ૦ તહેવ સંખેજ્જગં સવ્વં જાવ અટ્ઠો સ્વોયોદગ પડિહત્થાઓ ઉપ્પાયપવ્વતયા સવ્વ વરૂરામયા અચ્છા’ આ અરુણવર સમુદ્રને આરે બાબુએથી ઘેરીને રહેલો અરુણવર નામનો દ્વીપ પણ ગોળ અને ગોળ વલયના આકાર જેવા આકારવાળો છે. અને એ સમચક્રવાલ વાળો છે. વિષમચક્રવાલ વાળો નથી. હે ભગવન્ ! એ દ્વીપનું એ એ પ્રમાણે નામ થવાનું કારણ શું છે ? તો એ પ્રશ્નનો ઉત્તર એ છે કે-હે ગૌતમ ! ત્યાં જે વાવો વિગેરે જળાશયો છે તેમાં સેલડીના રસ જેવું જલ ભરેલ છે. તેમાં ઉત્પાદ પર્વતો છે. એ પર્વત સર્વાત્મના વજ્રમય છે. અચ્છ

ઉપપાતપર્વતાશ્ચ સર્વાત્મના વજ્રમયા અચ્છા યાવત્પ્રતિરૂપાઃ, 'અરુણવરમદ્-અરુણ-
વરમહામદ્' એત્થ દો દેવા મહિદ્વિયાં' અરુણવરમદ્: અરુણવરમહામદ્શ્ચ દ્વાવત્રે
દેવૌ મહર્દ્ધિકૌ યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિકૌ પરિવસતઃ તત્તેનાર્યેનાઽરુણવરો દ્વીપો ૦ ૨
ઇતિ ચન્દ્રાદિત્યાદિ જ્યોતિષ્ક સૂત્રમપિ ક્ષોદોદકસમુદ્રપ્રકરણવત્ ઇતિ ।

‘એવં અરુણવરોદે વિ સમુદ્દે જાવ દેવા અરુણવર-અરુણમહાવરા ય એત્થ દો
દેવા સેસં તહેવ’ અરુણવરં દ્વીપં ચલુ-અરુણવરો નામ સમુદ્રઃ સર્વતઃ સમન્તાત્સંપ-
રિક્ષિપ્ય તિષ્ઠતિ અત્રત્ય વક્તવ્યતા ક્ષીરોદકસમુદ્રવત્ નવરં દ્વો દેવૌ મહર્દ્ધિકા
વત્રાઽરુણવરોઽરુણમહાવરશ્ચ યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિકૌ પરિવસતઃ તત્તેનાર્યેનાઽરુણ-
વરોદઃ સમુદ્રો ૦ ૨ ઇત્યુચ્યતે ગૌતમ ! શેપં ક્ષોદોદકસમુદ્રવત્ । ‘અરુણવરોદં ણં

ફલક્ષણ આદિ વિશેષણોં વાલે હૈં યાવત્ પ્રતિરૂપ હૈં હાં ‘અરુણવર મદ્-
અરુણવર મહામદ્' એત્થ દો દેવા મહિદ્વિયાં' અરુણવરમદ્ ઓર અરુણ-
વર મહામદ્ નામકે દો દેવ રહતે હૈં યે મહર્દ્ધિક આદિ વિશેષણોં વાલે
હૈં યાવત્ એક પલ્યોપમ કી સ્થિતિ વાલે હૈં । ઇસ કારણ હે ગૌતમ !
ઇસ દ્વીપ કા નામ એસા હો ગયા હૈં યહાં ચન્દ્રાદિત્ય આદિ જ્યોતિષ્ક
દેવોં કે સમ્બન્ધ કા સૂત્ર ક્ષીરોદક સમુદ્ર કે પ્રકરણ કે જૈસા હી હૈં
‘એવં અરુણવરોદે વિ સમુદ્દે જાવ દેવા અરુણવરં અરુણમહાવરાય એત્થ
દો દેવા સેસં તહેવ’ ઇસી તરહ અરુણવરદ્વીપ કો અરુણવર નામ કા
સમુદ્ર ચારોં ઓર સે ઘેરે હુએ વ્યવસ્થિત હૈં ઇસકે સમ્બન્ધ મેં જો વક્ત-
વ્યતા હૈં વહ ક્ષોદોદક સમુદ્ર કે જૈસી હૈં યહાં પર મહર્દ્ધિક આદિ
વિશેષણોં વાલે યાવત્ એક પલ્યોપમ કી સ્થિતિ વાલે દો દેવ જિનકા

અવક્ષણ વિગેરે વિશેષણો વાળો છે. યાવત્પ્રતિરૂપ છે. આ દ્વીપમાં ‘અરુણવર
મદ્ અરુણવર મહામદ્' એત્થ દો દેવા મહિદ્વિયાં' અરુણવર ભદ્ર અને અરુણવર
મહાભદ્ર નામના બે દેવો રહે છે. તેઓ મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે.
યાવત્ તેઓની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે. તે કારણથી હે ગૌતમ ! આ
દ્વીપનું એ પ્રમાણે નામ થયેલ છે. અહીંયાં અંદ્ર, સૂર્ય વિગેરે જ્યોતિષ્કદેવો
સંબંધી કથન ક્ષીરોદક સમુદ્રના પ્રકરણ પ્રમાણે જ છે. ‘એવં અરુણવરોદે વિ
સમુદ્દે જાવ દેવા અરુણવરં અરુણમહાવરાય એત્થ દો દેવા સેસં તહેવ’ એજ
પ્રમાણે અરુણવર દ્વીપને અરુણવર નામનો સમુદ્ર ચારે તરફથી ઘેરીને રહેલ
છે. આ સંબંધમાં જે કથન છે તે ક્ષોદોદક સમુદ્રના કથન પ્રમાણે છે. ત્યાં
મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા યાવત્ એક પલ્યોપમની સ્થિતિવાળા બે દેવો
હે જેઓનું નામ અરુણ વર અને અરુણ મહાવર છે તેઓ રહે છે. ‘અરુણવ-

સમુદ્રં અરુણવરાવભાસે જામં દીવે વદ્ટે જાવ' અરુણવરાવભાસો નામ દ્વીપો વૃત્તો
 વલયાકારસંસ્થાનસંસ્થિતઃ સર્વતઃ સમન્તાદ્ અરુણવરોદં સમુદ્રં સમ્પરિક્ષિપ્ય
 તિષ્ઠતિ । અયં સમચક્રવાલસંસ્થાનેન-ન પુનર્વિષમચક્રવાલેનેત્યાદિ ક્ષોદોદક
 સમુદ્રપ્રકરણમનુસન્ધેયમ્ નવરમત્ર 'દેવા અરુણવરાવભાસમદ્ર અરુણવરાવભાસમહા-
 મદ્રા એત્થ દો દેવા મહિઢ્ઠિયાં' અરુણવરાવભાસમદ્રાડરુણવરાવભાસમહામદ્રૌ અત્ર
 દ્વૌ દેવૌ મહર્દ્ધિકૌં યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિકૌ પરિવસતઃ તત્તેનાર્યેન મદન્ત ! અરુણ-
 વરાવભાસો દ્વીપો ૦ ૨ ઇતિ ચન્દ્રાદિત્યાદિ જ્યોતિષ્કસૂત્રં પૂર્વવત્ । 'એવં-અરુણ-
 વરાવભાસે સમુદ્રે નવરિ દેવા અરુણવરાવભાસવરારુણવરાવભાસમહાવરા એત્થ દો
 દેવા મહિઢ્ઠિયા' એવમ્-અરુણવરાવભાસદ્વીપવદેવ-અરુણવરાવભાસઃ સમુદ્રોડપિ
 જ્ઞાતવ્યઃ ક્ષોદોદકસમુદ્રપ્રકરણવત્ નવરમ્-અરુણવરાવભાસવરારુણવરાવભાસમહા-
 વરૌ દ્વૌ દેવૌ મહર્દ્ધિકૌં યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિકૌ પરિવસતઃ તત્તેનાર્યેન ગૌતમ ! અરુણ-

નામ અરુણવર ઓર અરુણમહા વર હૈ રહતે હૈ । 'અરુણવરોદણં સમુદ્રં
 અરુણવરાવભાસે જામં દીવે વદ્ટે જાવ દેવા અરુણવરાવભાસ મદ્રા-
 રુણવરાવભાસ મહામદ્રા એત્થ દો દેવા મહિઢ્ઠિયા' અરુણવરસમુદ્ર કો
 અરુણવરાવભાસ નામકા દ્વીપ ચારોં ઓર સંઘેરે હુણ હૈં યહ દ્વીપ મી
 ગોલ વલય કે જૈસે આકાર વાલા હૈ યહ દ્વીપ મી સમચક્રવાલસંસ્થાન
 વાલા હૈ વિષમચક્રવાલ સંસ્થાન વાલા નહીં હૈ ઇત્યાદિ રૂપ સે ક્ષોદો-
 દક સમુદ્ર કા જૈસા પ્રકરણ વર્ણિત હુઆ હૈ વૈસા હી વહ સવ યહાં
 મી કહ લેના ચાહિયે પરન્તુ યહાં દેવોં કે નામ ઇસ પ્રકાર સે હૈં 'અરુ-
 વરાવભાસ મદ્ર ઓર અરુણવરાવભાસ મહામદ્ર ઇન્કી પરિવાર આદિ
 એવં સ્થિતિ પૂર્વોક્ત જૈસી હી હૈ તથા ઇસ દ્વીપ કા એસા નામ ક્યોં
 હુઆ હૈ-ઇસ સમ્બન્ધ મેં મી સમસ્ત કથન અપની બુદ્ધિ કે અનુસાર

રોદણં સમુદ્રં અરુણવરાવભાસે જામં દીવેવદ્ટે જાવ દેવા અરુણવરાવભાસ મદ્રારુણવરાવ-
 ભાસ મહામદ્રા એત્થ દો દેવા મહિઢ્ઠિયા, અરુણવર સમુદ્રને અરુણવરાવભાસ નામના
 દ્વીપે ચારે બાજુથી ઘેરેલ છે. આ દ્વીપ પણ ગોળ અને ગોળ વલયના જેવા
 આકાર વાળો છે. આ દ્વીપ પણ સમચક્રવાલ સંસ્થાનવાળો છે. વિષમચક્રવાલ
 સંસ્થાન વાળો નથી. વિગેરે પ્રકારથી ક્ષોદોદક સમુદ્રના કથન પ્રમાણે છે અર્થાત્
 ક્ષોદોદકસમુદ્રના પ્રકરણમાં તેનું જે રીતે વર્ણન કરવામાં આવેલ છે. એજ
 પ્રકારથી એ તમામ પ્રકરણ અહીંયાં પણ કહી લેવું જોઈએ પરંતુ ત્યાં દેવાના
 નામો આ પ્રમાણે છે-અરુણવર ભદ્ર અને અરુણવર મહાભદ્ર તેમના પરિવાર
 વિગેરે તથા સ્થિતિ પૂર્વોક્ત પ્રમાણે જ છે. તથા આ દ્વીપનું એ પ્રમાણેનું
 નામ થવામાં શું કારણ છે? એ સંબંધમાં પણ સઘળું કથન પોતાની બુદ્ધી

વરાવભાસઃ સમુદ્રો ૦ ૨ એવમુચ્યતે, ચન્દ્રાદિ જ્યોતિષ્કસૂત્રમપિ પૂર્વવત્સર્વત્ર વિસ્તરભયાન્નકુત્રાપિ વ્યાખ્યાયતે । તદેવમ્-અરુણવરોદ્વીપોઽરુણવરસમુદ્રશ્ચ ત્રિ-પ્રત્યવતારઃ તપ્થા-અરુણો દ્વીપઃ ૧ અરુણઃ સમુદ્રઃ । અરુણવરો દ્વીપઃ ૨ અરુણ-વરઃ સમુદ્રઃ । અરુણવરાવભાસો દ્વીપઃ ૩ અરુણવરાવભાસઃ સમુદ્રઃ । एवं त्रिप्रत्यव-तारः कुण्डलोऽपि द्वीपो ज्ञातव्यः । ‘कुंडले दीवे कुंडलभद्रकुंडलमहाभद्रा दो देवा महद्भिया’ अरुणवरावभासं समुद्रं-कुण्डलो नाम द्वीपो वृत्तो वलयाकार-संस्थानसंस्थितः सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्य तिष्ठति इत्यादि सर्वं क्षोदोदक समुद्रप्रकरणवत् केवलमत्र कुण्डलभद्र-कुण्डलमहाभद्रौ महर्द्धिकौ यावत्पल्योपम-

કર લેના ચાહિયે, યહાં ચન્દ્રાદિત્ય આદિ જ્યોતિષ્ક દેવ સંરુયાત હૈં । ઇસ તરહ અરુણદ્વીપ ઓર અરુણસમુદ્ર યે ત્રિ પ્રત્યવતાર વાલે હુએ હૈં જૈસે-અરુણદ્વીપ અરુણસમુદ્ર ૧, અરુણવરદ્વીપ ઓર અરુણવરસમુદ્ર ૨ અરુણવરાવભાસદ્વીપ ઓર અરુણવરાવભાસસમુદ્ર ૩ ઇસી તરહ સે ત્રીન પ્રત્યવતાર વાલા કુણ્ડલદ્વીપ ખી હૈ ‘કુંડલે દીવે કુંડલભદ્ર મહા-ભદ્રા દો દેવા મહિદ્ભિયા’ અરુણવરાવભાસ સમુદ્ર કો ચારોં ઓર સે ઘેર કર રહા હુઆ કુણ્ડલ નામકા દ્વીપ હૈ યહ દ્વીપ ખી વૃત્ત ઓર વલયાકાર કે જૈસે ગોલ સંસ્થાન વાલા હૈ ઇત્યાદિ રૂપ રો સત્ર વર્ણન ક્ષોદોદક સમુદ્ર કે પ્રકરણ કે જૈસા હી યહાં પર કહ લેના ચાહિયે યહાં પર યદિ કોઈ અન્તર હૈ તો વહ દેવો કો લેકર હૈ ક્યોંકિ યહાં પર કુણ્ડલ ભદ્ર ઓર કુણ્ડલ મહાભદ્ર ઇન નામોં વાલે દેવ રહતે હૈં યે દેવ મહર્દ્ધિક આદિ વિશેષણોં વાલે હૈં યાવત્ એક પલ્યોપમ કી સ્થિતિ વાલે હૈં । વાકી કા ઓર સવ કથન ક્ષોદોદક સમુદ્ર કે પ્રકરણ

પ્રમાણે કરી લેવું નેધએ. આ દ્વીપમાં ચંદ્ર, સૂર્ય વિગેરે જ્યોતિષ્ક દેવો સંજ્યાત છે. એજ પ્રમાણે અરુણ દ્વીપ અને અરુણસમુદ્ર અરુણવર દ્વીપ અને અરુણવર સમુદ્ર ૨ અરુણવરાવભાસ દ્વીપ અને અરુણવરાભાસ સમુદ્ર ૩ એજ રીતે ત્રણ પ્રત્યવતાર વાળા કુંડળ દ્વીપ પણ છે. ‘કુંડલે દીવે કુંડલભદ્ર મહા ભદ્રા દો દેવા મહિદ્ભિયા’ અરુણવરાવભાસ સમુદ્રને ચારે બાજુથી ઘેરીને રહેલ કુંડલ નામનો દ્વીપ છે આ દ્વીપ પણ વૃત્ત-અર્થાત્ ગોળ છે અને તેનો આકાર ગોળ વલયના જેવો છે, વિગેરે પ્રકારથી તમામ વર્ણન ક્ષોદોદક સમુદ્રના પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણે જ અહીંયા કહી લેવું અહીંયાં ને કાંઈ અંતર છે તો તે દેવોના સંબંધમાં છે, કેમકે અહીંયાં કુંડલ ભદ્ર અને કુંડલ મહાભદ્ર આ નામો વાળા દેવો રહે છે. એ દેવો મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. યાવત્ એક પલ્યોપમની સ્થિતિવાળા છે. આ શિવાય બાકીનું બીજું તમામ કથન

સ્થિકૌ પરિવસતઃ તત્તેનાર્થેન કુણ્ડલો દ્વીપઃ ૨ એવમુચ્યતે, જ્યોતિષ્કમૂત્રમપિ પૂર્વવત્ । ‘કુણ્ડલોદે સમુદે સુભચક્ષુ-ચક્ષુકંતા एत्थ दो देवा महिङ्गिया’ કુણ્ડલં ચક્ષુ દ્વીપં કુણ્ડલોદો નામ સમુદ્રઃ इत्यादि नामान्वर्थपर्यन्तं પૂર્વવત્ કેવલં ચક્ષુઃ-શુભચક્ષુઃકાન્તૌ દ્વૌ દેવાવત્ર મહર્દિકૌં યાવત્પરિવસતઃ તત્તેનાર્થેન-કુણ્ડલોદઃ સમુદ્રઃ-૨ એવમુચ્યતે ચન્દ્રાદિ સૂત્રં પૂર્વવત્ इति । ‘કુંડલવરે દીવે કુંડલવરમદ-કુંડલવરમહામદા एत्थ दो देवा महिङ्गिया’ કુણ્ડલોદસમુદ્રં-કુણ્ડલવરો નામ દ્વીપઃ इत्यादि सर्व क्षोदोदकसमुद्रवत् નવરં કુણ્ડલવરમદ્ર-કુણ્ડલવરમહામદ્રૌ દ્વૌ દેવાવત્ર પરિવસતઃ તત્તેનાર્થેન કુણ્ડલવરદ્વીપઃ ૨ इति નામ ભવતિ અન્યત્ ક્ષોદવરદ્વીપવત્ ।

જેસા હી હૈ ‘ચક્ષુ સુભચક્ષુકંતા एत्थ दो देवा महिङ्गिया’ કુણ્ડલોદ સમુદ્ર મેં ચક્ષુકાન્ત ઓર શુભચક્ષુકાન્ત હસ નામકે દો દેવ રહતે હૈ હસી કારણ હસકા નામ કુણ્ડલોદ સમુદ્ર કહા ગયા હૈ इत्यादि रूप-से सब कथन चन्द्रादित्यादि सूत्र तक पूर्व के जैसा ही कह लेना चाहिये હસી તરહ સે ‘કુણ્ડલવરે દીવે કુંડલવરમદ કુંડલવરમહામદા एत्थ दो देवा महिङ्गिया कુંडलवरोदे समुदे कુંडलवर कુંडलवरमहावरा एत्थ दो देवा महिङ्गिया’ કુણ્ડલોદ સમુદ્ર કી ચારોં ઓર કુણ્ડલવરદ્વીપ હૈં । હસકે સમ્બન્ધ કા કથન બી ક્ષોદોદકસમુદ્ર કે હી જૈસા હૈ યહાં પર કુણ્ડલ વર મદ્ર ઓર કુણ્ડલવરમહામદ્ર હસ નામ કે દો દેવ રહતે હૈં હસલિયે હસ દ્વીપ કા નામ કુંડલવરદ્વીપ એસા કહા ગયા હૈ કુંડલવર દ્વીપ કી ચારોં ઓર કુણ્ડલવર સમુદ્ર હૈં । યહાં પર કુણ્ડલવર ઓર

ક્ષોદોદક સમુદ્રના પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણે જ છે. ‘ચક્ષુ સુભચક્ષુ કંતા एत्थ दो देवा महिङ्गिया’ કુંડલોદ સમુદ્રમાં ચક્ષુકાન્ત અને શુભ ચક્ષુકાન્ત આ નામ વાળા બે દેવો નિવાસ કરે છે. એ કારણથી આદીપતું નામ કુંડ-લોદ દ્વીપ એ પ્રમાણે કહેવાયુ છે. વિગેરે પ્રકારથી સઘળું કથન ચંદ્ર, સૂર્ય વિગેરે જ્યોતિષ્ક દેવોના કથન પર્યન્ત પહેલાના કથન પર્યન્ત કહીલેલું જોઈએ એ જ પ્રમાણે ‘કુંડલવરે દીવે કુંડલવરમદ કુંડલવર મહામદા एत्थ दो देवा महिङ्गिया’ કુંડલોદ સમુદ્રની ચારે બાજુ કુંડલવર દ્વીપ આવેલો છે. આના સંબંધી કથન પણ ક્ષોદોદક સમુદ્રના કથન પ્રમાણે જ છે. તેથી આ દ્વીપમાં કુંડલવર ભદ્ર અને કુંડલવર મહાભદ્ર એ નામ વાળા બે દેવો નિવાસ કરે છે. તેઓ મહર્દિક વિગેરે વિશેષણવાળા છે. તેથી આ દ્વીપતું નામ કુંડલવર દ્વીપ એ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. કુંડલવર દ્વીપની ચારે બાજુએ કુંડલવર નામનો સમુદ્ર છે. અહીંયાં કુંડલવર અને કુંડલવર મહાવર એ નામ વાળા બે દેવો

‘કુંડલવરોદે સમુદ્રે કુંડલવર કુંડલવરમહાવરા एत्थ दो देवा महद्धिया०’ કુણ્ડલવરોદ વક્તવ્યતા પૂર્વવત્-કંવલં કુણ્ડલવરકુણ્ડલવરમહાવરો દ્વૌ દેવો મહર્દિકૌ યાવ-ત્પત્યોપમસ્થિતિકૌ० અન્યત્ કુણ્ડલવરોદસમુદ્રવત્ । કુંડલવરોદં સમુદ્રં કુણ્ડલવરાવભાસોદ્વીપઃ० इत्यादि वक्तव्यता पूर्ववत् ‘કુંડલવરાવભાસે દીવે કુંડલવરાવભાસભદ્ર-કુંડલવરાવભાસમહાભદ્રા एत्थ दो देवा महद्धिया०’ કુણ્ડલ-વરાવભાસે દ્વીપે કુણ્ડલવરાવભાસભદ્ર-કુણ્ડલવરાવભાસમહાભદ્રૌ દ્વૌ દેવાવત્ર તિષ્ઠતઃ તત્તેનાર્થેન કુણ્ડલવરાવભાસદ્વીપ इति नाम भवति, अन्यत्सर्वं चन्द्रादि सूत्रं ज्योतिष्कं क्षोदवरद्वीपवत् इति । ‘કુંડલવરોભાસોદે સમુદ્રે કુંડલવરોભાસવરકુંડ-લવરાવભાસમહાવરા एत्थ दो देवा महद्धिया जाव पलिओमद्धिइया परिवसंति’ કુંડલવરાવભાસં દ્વીપં કુણ્ડલવરાવભાસોદઃ સમુદ્રો વૃત્તો વલાયાકારસંસ્થિત इत्यादि

કુણ્ડલવર મહાવર હસ નામકે દો દેવ રહતે હૈં યે સવ દેવ મહર્દિક આદિ વિશેષણો વાલે હૈં યાવત્ એક પત્યોપમ કી સ્થિતિ વાલે હૈં । ‘કુંડલવરાવભાસે દીવે કુંડલવરાવભાસ ભદ્ર કુંડલવરાવભાસ મહા-ભદ્રા एत्थ दो देवा०’ કુણ્ડલસમુદ્ર કી ચારોં ઓર કુંડલવરાવભાસ નામકા દ્વીપ હૈં હસ મેં કુણ્ડલવરાવભાસ ભદ્ર ઓર કુણ્ડલવરાવભાસ મહાભદ્ર હસ નામ કે દો દેવ રહતે હૈં ‘કુણ્ડલવરોભાસોદે સમુદ્રે કુંડલવરોભાસવર કુંડલવરો ભાસમહાવરા एत्थ दो देवा महद्धिया जाव पलिओमद्धिइया परिवसंति’ કુણ્ડલવરભાસોદસમુદ્ર કુંડલ-વરાવભાસદ્વીપ કી ચારોં ઓર હૈં યહ સમુદ્ર ગોલ ઓર ગોલવલયાકાર મેં હૈં इत्यादि सब वर्णन इसका क्षोदोदसमुद्र के जैसा ही समझ लेना

રહે છે. આ બધા દેવો મહર્દિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. યાવત્ તેઓ એક પત્યોપમની સ્થિતિવાળા છે. ‘કુંડલવરાવભાસે દીવે કુંડલવરાવભાસભદ્ર કુંડલવરાવભાસમહાભદ્રા एत्थ दो देवा महद्धिया’ કુંડલ સમુદ્રની ચારે બાજુએ કુંડલવરાવભાસ નામનો દ્વીપ આવેલ છે. આ દ્વીપમાં કુંડલવરાવભાસ ભદ્ર અને કુંડલવરાવભાસ મહાભદ્ર આ નામ વાળા બે દેવો નિવાસ કરે છે. તેઓ મહર્દિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. ‘કુંડલવરોભાસોદે સમુદ્રે કુંડલવરો ભાસ વર કુંડલવરોભાસમહાવરા एत्थ दो देवा महद्धिया जाव पलिओमद्धिइया परिवसंति’ કુંડલવર ભાસોદ સમુદ્ર કુંડલવર ભાસ દ્વીપની ચારે બાજુ આવેલ છે. આ સમુદ્ર ગોળ છે. અને ગોળ વલયના આકાર જેવા આકાર વાળો છે. વિગેરે પ્રકારનું તમામ વર્ણન આ સમુદ્ર સંબંધી ક્ષોદોદક સમુદ્રના વર્ણન પ્રમાણે

ક્ષોદોદસમુદ્રવત્ તસ્મિન્ સમુદ્રે કુણ્ડલવરાવભાસ-વરકુણ્ડલવરાવભાસમહાવરૌ
યથાક્રમં પૂર્વાર્ધપરાર્ધાધિપતી દ્વૌ દેવાવિમૌ મહર્દિકૌ૦ યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિ-
મન્તૌ નિત્યં પરિવસતઃ તત્તેનાર્યેન કુણ્ડલવરાવભાસોદઃ સમુદ્રઃ૦ ૨ એવમુચ્યતે
યાવન્નિત્યઃ ચન્દ્રાદિસૂત્રં પૂર્વવત્ । તદેવં કુણ્ડલો દ્વીપઃ કુણ્ડલઃ સમુદ્રશ્ચ ત્રિપ્રત્યવ-
તારઃ, તથાહિ-અરુણવરાવભાસ-સમુદ્રપરિક્ષેપી કુણ્ડલો દ્વીપઃ-૧ કુણ્ડલદ્વીપપરિક્ષેપી
કુણ્ડલઃ સમુદ્રઃ । તત્પરિક્ષેપી કુણ્ડલવરો દ્વીપઃ તત્પરિક્ષેપી કુણ્ડલવરઃ સમુદ્રઃ તત્

ચાહિયે. હસ સમુદ્ર મેં કુણ્ડલવરાવભાસ ઓર વરકુણ્ડલવરાવભાસ
મહાવર હસ નામકે દો દેવ રહતે હૈં । યે મહર્દિક આદિ વિશે-
ષણોં વાલે હૈ યાવત્ એક પલ્યોપમ કી હનકી સ્થિતિ હૈ । હન મેં એક
પૂર્વાર્ધાધિપતિ હૈ ઓર એક અપરાર્ધાધિપતિ હૈ યહાં ચન્દ્રાદિત્યાદિ
જ્યોતિષ્ક દેવોં કી વક્તવ્યતા પૂર્વ કે જૈસી હી હૈ યહાં સબ જગહ દ્વીપ
ઓર સમુદ્રોં કે ઉસ ઉસ નામ કે હોને મેં જો કથન પહિલે કર આયે
હૈં તથા હન કે નામ હસ પ્રકાર સે નિત્ય હૈં એસા જો કહ આયે હૈં-
વહ સબ કથન અપને ૨ દ્વીપોં ઓર સમુદ્રોં કે નામકી વક્તવ્યતા મેં
કહતે જાના ચાહિયે । હસ તરહ સે યહ કુણ્ડલદ્વીપ ત્રીન પ્રત્યવતાર
વાલા પ્રકટ કિયા જૈસે-અરુણવરાવભાસસમુદ્ર પરિક્ષેપી કુણ્ડલદ્વીપ
૧ કુણ્ડલદ્વીપ પરિક્ષેપી કુણ્ડલસમુદ્ર, કુણ્ડલસમુદ્ર પરિક્ષેપી
કુણ્ડલવર દ્વીપ, કુણ્ડલવર દ્વીપ પરિક્ષેપી કુણ્ડલવર સમુદ્ર,
કુણ્ડલવરસમુદ્ર પરિક્ષેપી કુણ્ડલવરાવભાસદ્વીપ, કુણ્ડલવરાવ-
ભાસ પરિક્ષેપી કુણ્ડલવરાવભાસસમુદ્ર, હન સબ કી વક્તવ્યતા સર્વત્ર

જ સમજી લેવું જોઈએ. આ સમુદ્રમાં કુંડલવરાવભાસ અને કુંડલવરાવભાસ
મહાવર એ નામવાળા બે દેવો નિવાસ કરે છે. તેઓ મહર્દિક વિગેરે વિશે-
વિશેષણો વાળા છે. યાવત્ તેઓની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે. તેમાં એક
પૂર્વાર્ધાધિપતી છે- અને બીજો અપરાર્ધાધિપતિ છે. અહીંયાં ચંદ્ર, સૂર્ય વિગેરે
જ્યોતિષ્ક દેવોનું કથન પહેલાં કર્યા પ્રમાણે જ છે. અહીંયાં બધે ઠેકાણે
દ્વીપ અને સમુદ્રોના તે તે નામો હોવાનું બે કથન પહેલાં કરવામાં
આવેલ છે. તે તથા તેમના નામો નિત્ય છે. એમ બે કહેલ છે. એ તમામ
કથન પોતપોતાના દ્વીપો અને સમુદ્રોના નામના કથનમાં બધેજ કહેવું જોઈએ
એ રીતે આ કુંડલ દ્વીપ ત્રણ પ્રત્યવતાર વાળો કહેલ છે જેમકે-અરુણવરાવ
ભાસ સમુદ્ર પરિક્ષેપવાળો કુંડલદ્વીપ ૧ કુંડલ દ્વીપના પરિક્ષેપવાળો કુંડલસમુદ્ર
૨ કુંડલ સમુદ્રના પરિક્ષેપ વાળો કુંડલવર દ્વીપ, કુંડલવર દ્વીપના પરિક્ષેપ
વાળો કુંડલવર સમુદ્ર, કુંડલવર સમુદ્રના પરિક્ષેપવાળો કુંડલવરાવભાસ દ્વીપ;
કુંડલવરાવભાસ દ્વીપના પરિક્ષેપવાળો કુંડલવરાવભાસ સમુદ્ર, આ બધાનું વર્ણન

પરિક્ષેપી કુણ્ડલવરાવભાસો દ્વીપઃ તત્પરિક્ષેપી કુણ્ડલવરાવભાસઃ સમુદ્રઃ, વક્તવ્યતા
 ચ સર્વત્રાપિ ક્ષોદવરદ્વીપઃ—ક્ષોદોદસમુદ્રવત્ નવરં દેવતાનામિદં નાનાત્વમ્—કુણ્ડલે
 દ્વીપે કુણ્ડલભદ્ર—મહાભદ્રૌ દ્વી દેવૌ, કુણ્ડલસમુદ્રે ચક્ષુઃ શુભચક્ષુઃ કાન્તૌ, કુણ્ડ-
 લવરદ્વીપે—કુણ્ડલવરભદ્ર—કુણ્ડલવરમહાભદ્રૌ, કુણ્ડલવરસમુદ્રે કુણ્ડલવરકુણ્ડલવર-
 મહાવરૌ, કુણ્ડલવરાવભાસે દ્વીપે—કુણ્ડલવરાવભાસભદ્ર— કુણ્ડલવરવભાસમહાભદ્રૌ
 કુણ્ડલવરાવભાસે સમુદ્રે તુ કુણ્ડલવરાવભાસવર—વરકુણ્ડલવરાવભાસમહાવરૌ દ્વી દ્વી
 દેવૌ । ‘કુંડલવરોભાસં ણં સમુદ્—રુયગે ણામં દીવે વદ્ટે વલયાં જાવ ચિદ્વૃત્તિ કિં સમ-
 ચક્રવાલં વિસમચક્રં ? ગોયમા ! સમચક્રવાલં નો વિસમચક્રવાલસંઠિત્થિ, કેવદ્યં

સ્થાનો પર—દ્વીપ કી ક્ષોદવરદ્વીપ કે જૈસી ઓર સસુદ્ર કી ક્ષોદોદ-
 સસુદ્ર કે જૈસી હૈ—પરન્તુ દેવોં કે નામોં મેં ભિન્નતા હૈ જૈસે કુણ્ડલ-
 દ્વીપ મેં કુણ્ડલભદ્ર ઓર કુણ્ડલમહાભદ્ર યે દો દેવ કહે ગયે હૈ, કુણ્ડલ-
 સમુદ્ર મેં કુણ્ડલચક્ષુ ઓર શુભચક્ષુકાન્ત યે દો દેવ કહે ગયે હૈ કુણ્ડ-
 લવરદ્વીપ મેં કુણ્ડલવર ભદ્ર ઓર કુણ્ડલવરમહાભદ્ર યે દો દેવ કહે ગયે
 હૈ કુણ્ડલવરસમુદ્ર મેં કુણ્ડલવરભદ્ર ઓર કુણ્ડલવરમહાભદ્ર યે દો
 દેવ કહે ગયે હૈ તથા—કુણ્ડલવરાવભાસ દ્વીપ મેં કુણ્ડલવરાવભાસભદ્ર,
 ઓર કુણ્ડલવરાવભાસ મહાભદ્ર યે દો દેવ કહે ગયે હૈ તથા કુણ્ડલ-
 વરાવભાસ સમુદ્ર મેં કુણ્ડલવરાવભાસવર ઓર વરકુણ્ડલવરાવભાસ
 મહાવર યે દો દેવ કહે ગયે હૈ ‘કુંડલવરો ભાસં ણં સમુદ્ રુયગે ણામં
 દીવે વદ્ટે વલયાં જાવ ચિદ્વૃત્તિ, કિં સમચક્રં વિસમચક્રવાલં ?’
 કુણ્ડલવરાવભાસ સમુદ્ર કો ચારોં ઓર સે વેઢે હુણ રુચકનાભ કા દ્વીપ
 હૈ યહ દ્વીપ મી વૃત્ત ઓર વલય કે જૈસે આકાર વાલા હૈ હે ભદન્ત !

અધે ઠેકાણે દ્વીપના વર્ણનમાં ક્ષોદવર દ્વીપના વર્ણન પ્રમાણે છે. પરંતુ દેવોના
 નામોમાં ભુલ પાણું છે. જેમકે—કુંડલ નામના દ્વીપમાં કુંડલભદ્ર અને કુંડલ
 મહાભદ્ર એ બે દેવો હોવાનું કહેવામાં આવેલ છે. કુંડલ સમુદ્રમાં કુંડલચક્ષુ
 અને શુભચક્ષુકાન્ત એ બે દેવો કહેલા છે. કુંડલવર દ્વીપમાં કુંડલવર ભદ્ર અને
 કુંડલવર મહાભદ્ર એ બે દેવો કહેવામાં આવેલા છે. કુંડલવર સમુદ્રમાં કુંડલવર
 ભદ્ર અને કુંડલવર મહાભદ્ર એ બે દેવો કહેવામાં આવેલા છે. તથા—કુંડલવરાવભાસ
 નામના દ્વીપમાં કુંડલવરાવભાસ ભદ્ર અને કુંડલવરાવભાસ મહાભદ્ર એ બે દેવો
 કહેલા છે. તથા કુંડલવરાવભાસ સમુદ્રમાં કુંડલવરાવભાસવર અને વરકુંડલવરાવ-
 ભાસ મહાવર એ નામના બે દેવો કહેવામાં આવ્યા છે. ‘કુંડલવરો ભાસં ણં સમુદ્
 રુયગે ણામં દીવે વદ્ટે વલયાગારસંઠાણસંઠિત્થે જાવ ચિદ્વૃત્તિ કિં સમચક્રં વિસમ
 ચક્રવાલં’ કુંડલવરાવભાસ સમુદ્રને ચારે બાજુથી ઘેરીને રચક નામનો દ્વીપ

ચક્રવાલ૦ પન્નત્તે' કુણ્ડલવરાવમાસં સમુદ્રં ચલુ રુચકો નામ દ્વીપો વૃત્તો વલયા-
કારસંસ્થાનસંસ્થિતઃ સર્વતઃ સંપરિક્ષિપ્ય ચલુ તિષ્ઠતિ સ કિં સમચક્રવાલ સં૦
વિષમચક્રવાલેન સંસ્થિતઃ ? હે ગૌતમ ! સમચક્રવાલેનૈવ નો વિષમચક્રવાલેન૦
સ ચ ક્રિયતા-ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ-પરિક્ષેપેણ ચ પ્રજ્ઞસઃ ? ગૌતમ ! સંખ્યેય-
યોજનશતસહસ્રાણિ ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ પરિક્ષેપેણ ચ । 'સવ્વદ્ધ મળોરમા એત્થ દો
દેવા-સેસં તહેવ' સર્વાર્થ-મનોરમૌ દ્વાવત્ર દેવૌ મહર્દ્ધિકૌ પૂર્વાધિપતીભૂત્વા યાવત્પ-
લ્યોપમસ્થિતિકૌ સંપરિવસતઃ શેપં તથૈવ ક્ષોદોદવરસમુદ્રવદેવ જ્યોતિષ્કસૂત્રમપિ ।

યહ દ્વીપ સમચક્રવાલ વાલા હૈ યા વિષમચક્રવાલ વાલા હૈ ! ઇસ
પ્રકાર સે ગૌતમ કે પૂછને પર પ્રશ્ન ને કહા 'ગોયમા ! સમચક્રવાલ૦
નો વિસમચક્રવાલસંઠિતે' હે ગૌતમ ! યહ દ્વીપ સમચક્રવાલ વાલા હૈ
-વિષમચક્રવાલ વાલા નહીં હૈ 'કેવતિયં ચક્રવાલ૦ પણ્ણત્તે' હે ભદન્ત
ઇસકા સમચક્રવાલ વિષ્કમ્ભ કિતના કહા ગયા હૈ ઓર પરિક્ષેપ
કિતના કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ને કહા હૈ-હે ગૌતમ ! ઇસકા
ચક્રવાલ વિષ્કમ્ભ સંખ્યાત લાખ યોજન કા હૈ ઓર પરિક્ષેપ બી
ઇસકા ઇતના હી હૈ 'સવ્વદ્ધ મળોરમા એત્થ દો દેવા સેસં તહેવ' સર્વાર્થ
ઓર મનોરમ નામ કે દો દેવ યહાં પર રહતે હૈં ઇનમેં એક પૂર્વાધીધિ-
પતિ હૈ ઓર દૂસરા અપરાર્ધાધિપતિ હૈ યે દોનોં દેવ મહર્દ્ધિક આદિ
વિશેષણોં વાલે હૈં ઓર યાવત્ એક એક પલ્યોપમ કી સ્થિતિ વાલે હૈં ।
ચન્દ્રાદિત્યાદિ જ્યોતિષ્ક દેવોં ; કેં સૂત્ર તક ક્ષોદોદવર સમુદ્ર કે જૈસા

આવેલ છે. આ દ્વીપ પણ વૃત્ત-ગોળ અને વલયના જેવા આકારવાળો છે. હે
ભગવન્ આ દ્વીપ સમચક્રવાલવાળો છે કે વિષમચક્રવાલ વાળો છે ? આ પ્રમાણે
ગૌતમ સ્વામીના પૂછવાથી ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ કહ્યું કે-‘ગોયમા ! સમચક્રવાલ૦
નો વિસમ ચક્રવાલ૦ સંઠિતે’ હે ગૌતમ ! આ દ્વીપ સમચક્રવાલ વાળો છે.
વિષમ ચક્રવાલવાળો નથી. ‘કેવતિયં ચક્રવાલ૦ પણ્ણત્તે’ હે ભગવન્ તેનો સમ-
ચક્રવાલ વિષ્કમ્ભ કેટલો કહેલ છે ? અને તેનો પરિક્ષેપ કેટલો કહેવામાં આવેલ
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ કહ્યું કે હે ગૌતમ ! તેનો સમચક્રવાલ
વિષ્કમ્ભ સંખ્યાત લાખ યોજનનો છે. અને તેનો પરિક્ષેપ પણ એટલોજ છે.
‘સવ્વદ્ધમનોરમા એત્થ દો દેવા સેસં તહેવ’ સર્વાર્થ અને મનોરમ નામના બે
દેવો ત્યાં નિવાસ કરે છે. તે પૈકી એક પૂર્વાધીનો અધિપતિ છે, બીજો અપ-
રાર્ધનો અધિપતિ છે. આ બન્ને દેવો મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે.
અને યાવત્ એક પલ્યોપમની સ્થિતિ વાળા છે. ચંદ્ર સૂર્ય વિગેરે જ્યોતિષ્ક

‘રુચગોદે ગામં સમુદ્રે જહા સ્વોદોદે સમુદ્રે-સંસ્થેજ્ઞાઈં જોયણસયસં ચક્રવાલં
સંસ્થેજ્ઞાઈં જોયણસયસહસ્સાઈં પરિક્ષેવેણં-દારા દારંતરંપિ સંસ્થેજ્ઞાઈં-જોઈંસંપિ
સવ્વં સંસ્થેજ્ઞં-ભાણિયવ્વં’ રુચકં નામ દ્વીપં રુચકોદો નામ સમુદ્રો વૃત્તો વલયાકાર
સંસ્થાનસંસ્થિતઃ સર્વતઃ સમન્તાત્ સંપરિક્ષિપ્ય તિષ્ઠતિ, વક્તવ્યતા ચ ક્ષોદોદ
સમુદ્રવત્ રુચકોદઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિયતા ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ-પરિક્ષેપેણ
ચ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! સંસ્થેયયોજનશતસહસ્રાણિ ચક્રવાલ-
વિષ્કમ્ભેણ-પરિક્ષેપતશ્ચ, ચત્વારિ ચતુર્ણાં દ્વારાણિ તેષાં પરસ્પરમન્તરં યોજનશતસહ-
સ્રાણાં વક્તવ્યમ્ ચન્દ્રાદયઃ સર્વેઽપિ સંસ્થેયાઃ એવ ભણિતવ્યાઃ । ‘અદ્દો વિ તહેવ

હી કથન કર લેના चाहिये । ‘રુચગોદે ગામં સમુદ્રે જહા સ્વોદોદે સમુદ્રે
સંસ્થેજ્ઞાઈં જોયણસતસહસ્સાઈં ચક્રવાલવિં સંસ્થેજ્ઞાઈં જોયણસત-
સહસ્સાઈં પરિક્ષેવેણં દારા દારંતરંપિ સંસ્થેજ્ઞાઈં જોતિસંપિ સવ્વં
સંસ્થેજ્ઞં ભાણિયવ્વં’ રુચકદ્વીપ કો ચારોં ઓર સે વેઢે હુણ રુચકોદ
નામકા સમુદ્ર હૈં યહ ગોલ હૈં ઓર વલયાકાર કે જૈસે સંસ્થાન વાલા
હૈં હિસ કે સમ્બન્ધ કી વક્તવ્યતા ક્ષોદોદકસમુદ્ર કે જૈસી હી હૈં । હે
ભદન્ત ! યહ રુચકોદસમુદ્ર કિતને ચક્રવાલ વિષ્કમ્ભ વાલા હૈં ઓર
પરિક્ષેપ હિસકા કિતના હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુ ને કહા હૈં-હે ગૌતમ ! હિસ
કા સમચક્રવાલવિષ્કમ્ભ સંસ્થાત લાખ યોજન કા હૈં ઓર પરિક્ષેપ
મી હિસકા હિતના હી હૈં હિસકે ચાર દરવાજે પૂર્વાદિ ચાર દિશાઓં મેં
હૈં હિનકા આપસ મેં અન્તર ૧ લાખ યોજન કા હૈં । યહાં ચન્દ્રાદિક
જ્યોતિષીદેવ સંસ્થાત હૈં ‘અદ્દો વિ જહેવ સ્વોદોદગસ્સ નવરં સુમણસ

દેવોના કથન પચન્ત ક્ષોદોદકવર સમુદ્રના કથન પ્રમાણેનું કથન કરી લેવું.
‘રુચગોદે ગામં સમુદ્રે જહા સ્વોદોદે સમુદ્રે સંસ્થેજ્ઞાઈં જોયણસતસહસ્સાઈં ચક્ર-
વાલ વિં સંસ્થેજ્ઞાઈં જોયણસતસહસ્સાઈં પરિક્ષેવેણં દારા દારંતરં પિ સંસ્થેજ્ઞાઈં
જોતિસંપિ સવ્વે સંસ્થેજ્ઞં ભાણિયવ્વં’ રુચક દ્વીપને ચારે બાજુથી ઘેરીને રુચકોદ
નામનો સમુદ્ર છે. આ સમુદ્ર ગોળ છે, અને વલયના આકાર જેવા આકાર
વાળો છે. આના સંબંધનું કથન ક્ષોદોદક સમુદ્રના કથન પ્રમાણે જ છે હે
ભગવન્ ! આ રુચકોદ સમુદ્ર કેટલા ચક્રવાલ વિષ્કંભવાળો છે ? અને તેના
પરિક્ષેપ કેટલો છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ કહ્યું કે હે ગૌતમ ! તેનો
સમચક્રવાલ વિષ્કંભ સંખ્યાત લાખ યોજનનો છે, અને તેનો પરિક્ષેપ પણ
એટલો જ છે, તેને પૂર્વ વિગેરે ચારે દિશામાં ચાર દરવાજા છે. તે દરવાજાઓનું
પરસ્પરનું અંતર ૧ એક લાખ યોજનનું છે, અહીંયાં ચંદ્ર સૂર્ય વિગેરે
જ્યોતિષ્ક દેવો સંખ્યાત છે. ‘અદ્દો વિ તહેવ જહેવ સ્વોદોદગસ્સ નવરં સુમણસ

જહેવ સ્વોદોદસ્ય નવરિં સુમણ-સોમણસા एत्थ दो देवा महद्धिया' अर्थोऽपि नामान्वर्थचिन्तनं तथैव क्षोदोदस्य क्षोदोदवत् नवरं सुमनः सौमनसौ रुचकसमुद्रे द्वौ महर्द्धिकौ० यावत्पल्योपमस्थितिकौ देवौ परिवसतः अन्यत् क्षोदोदवत् । 'तहेव रुयगाओ आढत्तं असंखेज्जं विक्खंभा परिक्खेवो-दारा-दारंतरं च जोइसं च सव्वं असंखेज्जं भाणियव्वं' तथैव रुचकद्वीपादारभ्य सर्वत्र द्वीपे समुद्रे चक्रवाल विष्कम्भोऽसंख्येयः, तथा-परिक्षेपोऽपि, द्वाराणि विजयादीनि-द्वाराणां परस्पर-मन्तरं चाऽसंख्येयम् ज्योतिष्कादिकं चाऽसंख्येयम् । रुचकात्पूर्ववर्तिनां संख्येय-मिति निष्कर्षः । 'रुयगोदण्णं समुदं रुयगवरेणं दीवे वट्टे' रुचकोदकं खलु समुद्रं रुचकवरो नाम द्वीपो वृत्तो वलयाकारसंस्थितः सर्वतः संपरिक्षिप्य तिष्ठति

સોમણસા एत्थ दो देवा महद्धिया तहेव' इस प्रकार का इसका जो नाम हुआ है उस का कारण जैसा क्षोदोदकसमुद्र के प्रकरण में कहा गया है वैसा ही जानना चाहिये इस रुचकसमुद्र में सुमन और सौमनस नामके दो देव रहते हैं ये महर्द्धिक आदि विशेषणों वाले हैं और यावत् इनकी एक पल्योपम की स्थिति है । 'रुयगाओ आढत्तं असंखेज्जं विक्खंभा परिक्खेवो, दारा, दारंतरं च जोइसं च सव्वं असंखेज्जं भाणियव्वं' रुचकद्वीप से लेकर और सब द्वीप में एवं समुद्र में चक्रवाल विष्कम्भ असंख्यात योजन का है तथा परिक्षेप भी इतना ही है सब में विजयादि द्वार हैं द्वारों का परस्पर में अन्तर असंख्यात योजनों का है० ज्योतिष्क भी यहां असंख्यात हैं । तथा रुचक तक सब संख्यात हैं । 'रुयगोयण्णं समुदं रुयगवरं णं दीवे वट्टे' रुचकोदक समुद्र को रुचक वर नामका द्वीप चारों ओर से वेढे

સૌમણસા एत्थ दो देवा महद्धिया' આ પ્રમાણેનું જે આતું નામ થયેલ છે, તેનું કારણ જેમ ક્ષોદોદક સમુદ્રના પ્રકરણમાં કહેવામાં આવેલ છે. એ જ પ્રમાણેનું સઘણું કથન સમજી લેવું. આ રીતે સમુદ્રમાં સુમન અને સૌમનસ નામના બે દેવો નિવાસ કરે છે અને તેઓ મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા અને યાવત્ તેમની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે, 'રુયગાઓ આઢત્તં અસંખેજ્જં વિક્કંભા પરિક્કેવો, દારા, દારંતરં ચ જોઇસં ચ સવ્વં અસંખેજ્જં ભાણિયવ્વં' રીતે દ્વીપથી લઈને બીજા બધા દ્વીપોમાં અને સમુદ્રોમાં ચક્રવાલ વિષ્કંભ અસંખ્યાત યોજનનો છે. તથા તેનો પરિક્ષેપ પણ એટલોજ છે. બધા દ્વીપોમાં વિજ્યાદિ દ્વારો છે, અને દ્વારોનું પરસ્પરનું અંતર અસંખ્યાત યોજનનું છે. 'રુયગોયણ્ણં સમુદં રુયગવરં ણં દીવે વટ્ટે' રીતે કહેલ સમુદ્રને રીતે વર નામના દ્વીપે ચારે બાજુથી ઘેરેલ છે, આ દ્વીપ ગોળ છે. તેનો આકાર ગોળ

इत्यादि क्षोदोदवत् 'रुचगवरभद्र रुचगवरमहाभद्रा एत्थ दो देवा' रुचकवरभद्र-
रुचकवरमहाभद्रौ द्वौ देवावत्र महर्द्धिकौ यावत्पल्योपमस्थितिकौ यथाक्रमं पूर्वार्ध-
परार्धाधिपतीवसतः । 'रुचगवरोदे रुचगवररुचगवरमहावरा एत्थ दो देवा मह-
ड्डिया' रुचकोदकं समुद्रं रुचकवरो नाम द्वीपो वृत्तो वलयाकारसंस्थानेन संस्थितः
सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्य तिष्ठति इत्यादि सर्वं निरूप्य रुचकवरोदे समुद्रे रुचक-
वररुचकमहावरौ द्वौ देवावत्र महर्द्धिकौ यात्पल्योपमस्थितिमन्तौ परिवसतः । 'रुचग-
वरावभासे दीवे-रुचगवरावभासभद्र-रुचगवरावभासमहाभद्रा एत्थ दो देवा मह-
ड्डिया' रुचकवरोदं समुद्रं रुचकवराभासनामद्वीपो वृत्तो यावत् संपरिक्षिप्य तिष्ठ-

हुए है यह द्वीप गोल तथा वलय के जैसे आकार वाला है इत्यादि सब
कथन क्षोदोदक द्वीप के जैसा ही जानना चाहिये 'रुचगवर भद्र रुच
गवरमहाभद्रा एत्थ दो देवा' यहां पर रुचकवरभद्र और रुचकवरमहा-
भद्र नामके दो देव रहते हैं । ये महर्द्धिक आदि विशेषणों वाले हैं एवं
यावत् एक पल्योपम की स्थिति वाले हैं । इन में एक पूर्वार्ध का अधि-
पति है और दूसरा अपरार्ध का अधिपति है 'रुचगवरोदे रुचगवर
रुचगवर महावरा एत्थ दो देवा महड्डिया' रुचकवर समुद्र को चारों
ओर से वेढे हुए रुचकवर नामका द्वीप है यह गोल है और वलय के
जैसे आकार वाला है इत्यादिरूप से सब कथन करके इस रुचकवरोद
समुद्र में रुचकवर और रुचकवर महावर नामके दो देव रहते हैं । ये
महर्द्धिक आदि विशेषणों वाले एवं यावत् एक पल्योपम की स्थिति
वाले हैं । 'रुचगवरावभासे दीवे रुचगवरावभास भद्र रुचगवरावभास
महाभद्रा एत्थ दो देवा महड्डिया' रुचकवरोद समुद्र को चारों ओर से

વલયના જેવો છે. વિગેરે તમામ કથન ક્ષોદોદક દ્વીપના કથન પ્રમાણેજ છે.
'રુચગવરભદ્ર રુચગવરમહાભદ્રા એત્થ દો દેવા' અહીંયાં રુચકવર ભદ્ર અને
રુચકવર મહાભદ્ર એ નામવાળા બે દેવો નિવાસ કરે છે. એ દેવો મહર્દ્ધિક
વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. એવં યાવત્ એક પલ્યોપમની સ્થિતિવાળા છે.
તેમાં એક પૂર્વાર્ધના અધિપતિ છે, અને બીજા અપરાર્ધના અધિપતિ છે.
'રુચગવરોદે રુચગવર રુચગમહાવરા એત્થ દો દેવા મહડ્ડિયા' રુચકવર સમુદ્રને
ચારે બાજુએથી ઘેરીને રુચકવર એ નામનો દ્વીપ આવેલ છે. એ દ્વીપ ગોળ
છે. અને ગોળ વલયના આકાર જેવો તેનો આકાર છે. વિગેરે પ્રકારથી તમામ
કથન કરીને આ રુચકવરોદ સમુદ્રમાં રુચકવર અને રુચક મહાવર એ નામોવાળા
બે દેવો રહે છે. તે દેવો મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. એવં યાવત્
એક પલ્યોપમની સ્થિતિવાળા છે. 'રુચગવરાવભાસે દીવે રુચગવરાવભાસમહરુચગ

તીત્યાદિ નિરૂપ્યાઽત્ર રુચકવરાવભાસભદ્ર રુચકવરાવભાસમહાભદ્રૌ દ્વૌ દેવૌ મહ-
દ્વિકૌ યાવત્પરિવસતઃ । ‘રુચકવરાવભાસં દીવં રુચકવરાવભાસે સમુદ્રે રુચકવરાવભા-
સવર-રુચકવરાવભાસમહાવરા एत्थ દો દેવા’ રુચકવરાવભાસં દ્વીપં સર્વતઃ સંપરિ-
વેષ્ટય રુચકવરાવભાસઃ સમુદ્રઃ વૃત્તો વલયાકારસંસ્થાનસંસ્થિતઃ સન્ તિષ્ઠતિ
ક્ષોદોદસમુદ્રવત્ નવરં-રુચકવરાવભાસ૦ વરરુચકવરાવભાસમહાવરનામાનો દ્વૌ

ઘેર કર રુચકવરાવભાસ નામકા દ્વીપ વ્યવસ્થિત હૈ યહ વૃત્ત હૈ ઓર ગોલ
વલયાકાર કે જૈસે સંસ્થાન વાલા હૈ ઇત્યાદિ વિષય કા નિરૂપણ કરકે
યહાં રુચકવરાવભાસ ભદ્ર ઓર રુચકવરાવભાસ મહાભદ્ર નામ કે દો
દેવ રહતે હૈં યે મહદ્વિક આદિ વિશેષણોં વાલે હૈં એવં યાવત્ એક પલ્યો-
પમ કી સ્થિતિ વાલે હૈં ‘રુચકવરાવભાસં દીવં રુચકવરાવભાસે સમુદ્રે’
રુચકવરાવભાસદ્વીપ કો ચારોં ઓર સે વેષ્ટિત કરકે રહા હુઆ રુચક-
વરાવભાસનામ કા સમુદ્ર હૈ યહ સમુદ્ર ગોલ હૈ ઓર ગોલ વલયાકાર-
કે જૈસે સંસ્થાન વાલા હૈ ઇસકા સબ વર્ણન ક્ષોદોદગ સમુદ્ર કે જૈસા હી
હૈ યહાં પર ‘રુચકવરાવભાસવરરુચકવરાવભાસ મહાવરા एत्થ’ રુચક-
વરાવભાસવર ઓર રુચકવરાવભાસ મહાવર ઇસ નામ કે દો દેવ રહતે
હૈ । યે મહદ્વિક આદિ વિશેષણોં વાલે હૈં ઓર યાવત્ એક પલ્યોપમ
કી ઇનકી સ્થિતિ હૈ યહાં તક કા પ્રકરણ અન્યત્ર ગાથા દ્વારા સંગૃહીત

વરાવભાસમહાભદ્રા एत्थ દો દેવા મહદ્વિક્યા’ રુચકવરાવભાસ સમુદ્રને ચારે બાજુથી
ઘેરીને રુચકવરાવભાસ નામનો દ્વીપ આવેલ છે. આ દ્વીપ વૃત્ત-નામ ગોળ છે,
અને તેનો આકાર ગોળ વલયના જેવા સંસ્થાન વાળો છે. વિગેરે વિષયનું
કરીને આ દ્વીપમાં રુચકવરાવભાસ ભદ્ર અને રુચકવરાવભાસ મહા ભદ્ર
નામવાળા બે દેવો નિવાસ કરે છે, તે દેવો મહદ્વિક વિગેરે વિશેષણો વાળા
છે, અને યાવત્ તેઓ એક પલ્યોપમની સ્થિતિવાળા છે. ‘રુચકવરાવભાસં દીવં
રુચકવરાવભાસે સમુદ્રે’ રુચકવરાવભાસ દ્વીપને ચારે બાજુથી વીંટીને રહેલ રુચક-
વરાવભાસ નામનો સમુદ્ર આવેલ છે. આ સમુદ્ર ગોળ છે, અને ગોળવલયનો
જેવો આકાર હોય છે તેવો આકારવાળો છે. આ સમુદ્ર સંબંધી તમામ વર્ણન
ક્ષોદોદક સમુદ્રના વર્ણન પ્રમાણે છે. આ સમુદ્રમાં ‘રુચકવરાવભાસવર રુચક-
વરાવભાસ મહાવરા एत्થ દો દેવા મહદ્વિક્યા’ રુચકવરાવભાસવર અને રુચકવરા-
વભાસ મહાવર એ નામવાળા બે દેવો નિવાસ કરે છે. એ દેવો મહદ્વિક
વિગેરે વિશેષણો વાળા છે, અને યાવત્ તેમની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે.
આ કથન સુધીનું તમામ પ્રકરણ અન્યત્ર ગાથા દ્વારા સંગ્રહીત કરીને આ

મહર્દિકૌ યાવત્ પરિવસતઃ । એતદન્તમેકં પ્રકરણમ્ ઉક્તશ્ચ—

‘જંબૂદીવે લવણે ધાયઙ્ કાલોય પુષ્કરે વરુણે ।

સ્ત્રીર ઘય સ્ત્રોદ નંદી, અરુણવરે કુંડલે રુચગે ॥૧॥

છાયા-જંબૂદ્વીપો લવણો ધાતકી કાલોદઃ પુષ્કરો વરુણઃ ।

ક્ષીર ઘૃત ક્ષોદ નન્દી, અરુણવરઃ કુંડલો રુચકઃ ॥૧॥

અતઃ પરં-શંખધ્વજકલશશ્રીવત્સાદિશુભનામાનઃ સર્વેઽપિ દ્વીપસમુદ્રા સ્ત્રિ-

કરકે હસ પ્રકાર સે લિખા ગયા હૈ-

‘જંબૂદીવે લવણે, ધાયઙ્કાલોય પુષ્કરે વરુણે૦,

સ્ત્રીરઘય સ્ત્રોચનંદી અરુણવરે કુંડલે રુચગે’ ॥૧॥

તાત્પર્ય યહી હૈ કિ પહિલા જંબૂદ્વીપ હૈ હસકો ઘેરે હુએ લવણસમુદ્ર હૈ લવણ કો ઘેરે હુએ ધાતકી સ્વખંડ હૈ, ધાતકીસ્વખંડ કો ઘેરે હુએ કાલોદ સમુદ્ર હૈ કાલોદસમુદ્ર કો ચારોં ઓર સે ઘેરે હુએ પુષ્કરવર-દ્વીપ હૈ૦ પુષ્કરવરદ્વીપ કો ચારોં ઓર સે ઘેરે હુએ વરુણસમુદ્ર હૈ વરુણ-સમુદ્ર કો ઘેરે હુએ ક્ષીરવરદ્વીપ હૈ ક્ષીરવરદ્વીપ કો ઘેરે હુએ ઘૃતોદધિ-સમુદ્ર હૈ-ઘૃતોદધિ કો ઘેરે હુએ ક્ષોદોદકદ્વીપ હૈ ક્ષોદોદકદ્વીપ કો ઘેરે હુએ નંદીશ્વરદ્વીપ હૈ ઇત્યાદિ રૂપ સે રુચક તક યહ કથન જાનના ઇચ્છિયે । ‘અરુણસમુદ્ર સે લેકર ત્રિ પ્રત્યવતાર હુઆ હૈ ઇન દ્વીપ સમુદ્રોં કો બાદ લોક મેં જો શંખ, ધ્વજ, કલશ શ્રીવત્સ આદિ શુભ નામ હૈ

પ્રમાણુ કહેવામાં આવેલ છે.

‘જંબૂ દીવે, લવણે ધાયઙ્, કાલોય, પુષ્કરે વરુણે૦ ।

સ્ત્રીર ઘયસ્ત્રોચનંદી અરુણવરે કુંડલે રુચગે ॥ ૧ ॥

આનું તાત્પર્ય એજ છે કે-પહેલો જંબૂદ્વીપ છે, તેને ઘેરીને લવણ સમુદ્ર આવેલ છે, લવણ સમુદ્રને આરે બાબુથી ઘેરીને ધાતકીખંડ આવેલ છે. ધાતકીખંડને આરે બાબુએ ઘેરીને કાલોદ સમુદ્ર આવેલ છે. કાલોદ સમુદ્રને આરે બાબુથી ઘેરીને પુષ્કરવર નામનો દ્વીપ આવેલ છે, પુષ્કરવર દ્વીપને આરે બાબુથી ઘેરીને વરુણસમુદ્ર આવેલ છે. વરુણસમુદ્રને ઘેરીને ક્ષીરવર દ્વીપ આવેલ છે. ક્ષીરવર દ્વીપને ઘેરીને ઘૃતોદધિ સમુદ્ર આવેલ છે. ઘૃતોદધિસમુદ્રને ઘેરીને ક્ષોદોદક દ્વીપ આવેલ છે. ક્ષોદોદક દ્વીપને ઘેરીને નંદીશ્વર દ્વીપ આવેલ છે. વિગેરે પ્રકારથી રૂચક દ્વીપ સુધીઆ કથન કહી લેવું જોઈએ. અરુણ સમુદ્રથી લઈને ત્રિપ્રત્યવતાર થયેલ છે. આ સઘળા દ્વીપ અને સમુદ્રોના પછી લોકમાં જે શંખ, ધ્વજ, કલશ, શ્રીવત્સ, વિગેરે શુભ નામો છે. એ નામોવાળા દ્વીપો

પ્રત્યવતારાઃ । અપાન્તરાલે ચ-ભુજગવરઃ કુશવરઃ ક્રૌંચવરઃ । તથા યાનિ હારા-
અર્ધહારાદીનિ-આભરણનામકાનિ, આજિનાદીનિ વસ્તુનામાનિ, ગન્ધનામાનિ,
કોષ્ઠાદીનિ, ઉત્પલનામાનિ-જલરુહ-ચન્દ્રોદ્યોતનામાનિ વૃક્ષનામાનિ તિલકા-
દીનિ, ચ યાનિ પૃથિવ્યાઃ-‘પુઢવી સકરા વાલુયા, ઉડવલેસિલાય લોણૂસે’
ઇત્યાદિ ષટ્ત્રિંશદ્ભેદભિન્નાયાઃ નવનિધીનાં ચતુર્દશરત્નાનાં ચક્રવર્તિ સંવન્ધિનાં
વર્ષધરપર્વતાનાં ક્ષુલ્લહિમવદાદીનાં, પદ્મમહાપદ્મહૂદાનાં, ગંગાદિ મહાનદીનામન્તર-
નદીનાં ચ વિજયાદિ-કચ્છાદિ-દ્વાત્રિંશદ્વક્ષસ્કારપર્વતાનાં માલ્યવદાદિ કલ્પાનાં
સૌધર્માદીનાં દ્વાદશાનામ્, શક્રેન્દ્રદશકાનાં દેવકુરુત્તરકુરુણાં મન્દરસ્ય મેરોઃ,

उन नामों वाले द्वीप और समुद्र हैं ये सब त्रिप्रत्यवतार वाले हैं ।
अपान्तराल में भुजगवर कुशवर और क्रौञ्चवर ये हैं । तथा-जितने
भी हार-अर्धहार आदि शुभ नाम वाले आभरणों के नाम हैं, अजिन
आदि जितने भी वस्तु नाम हैं, कोष्ठ आदि जितने भी गन्ध द्रव्यों के
नाम हैं, जलरुह, चन्द्रोद्योत आदि जितने भी कल नाम हैं तिलक
आदि जितने भी वृक्षनाम हैं, पृथिवी शर्करा, वालुका, उत्पल, शिला,
लोणूस आदि जितने भी ३६ पृथिवी के नाम हैं, नौ निधियों के एवं
चौदह रत्नों के क्षुल्लहिमवदादिक वर्षधर पर्वतों के पद्म महापद्म
आदि हृदों के, गंगा सिन्धु आदि महानदियों के अन्तर नदियों के
३२ कच्छादिक विजयों के, माल्यवान् आदि वक्षस्कार पर्वतों के, सौधर्म
आदि १२ कुलों के शक्र आदि दश इन्द्रो के देव कुरु और उत्तरकुरु
के सुमेरु पर्वत के शक्रादि सम्बन्धी आवासपर्वतों के मेरु प्रत्यासन्न

અને સમુદ્રો આવેલા છે. આ બધા દ્વીપો અને સમુદ્રો ત્રિપ્રત્યતાર વાળા છે.
તેના અપાન્તરાલમાં ભુજગવર કુશવર અને ક્રૌંચવર છે. તથા જે કોઈ હાર
અર્ધહાર વિગેરે શુભ નામ વાળા આભૂષણોના નામો છે. અજીન વિગેરે જે
કોઈ વસ્તુના નામો છે. કોષ્ઠ વિગેરે જેટલા ગંધ દ્રવ્યોના નામો છે. જલરુહ,
ચંદ્રોદ્યોત વિગેરે પ્રકારના જેટલા કમળોના નામો છે, તિલક વિગેરે જેટલા
વૃક્ષોનાનામો છે. પૃથિવી, શર્કરા, વાલુકા, ઉપલ, શિલા, લોણૂસ, વિગેરે
પ્રકારથી ૩૬ છત્રીસ પૃથ્વીના નામો છે. તથા નવ નિધિયોના અને ચૌદ રત્નોના
ક્ષુલ્લહિમવત વિગેરે વર્ષધર પર્વતોના પદ્મ, મહાપદ્મ, વિગેરે હૃદોના ગંગા
સિન્ધુ વિગેરે મહા નદીયોના તથા તેની અંતર નદીયોના ૩૨ બત્રીસ પ્રકારના
કચ્છ વિગેરે વિજયોના માલ્યવાન્ વિગેરે વક્ષસ્કાર પર્વતોના, સૌધર્મ વિગેરે
૧૨ કુળોના શક્ર વિગેરે ૧૦ ઇન્દ્રોના દેવકુરુ અને ઉત્તરકુરુના, સુમેરુપર્વતના
શક્ર વિગેરે સંબંધી આવાસ પર્વતોના, મેરુ પ્રત્યાસન્ન ભવનપતિ વિગેરેના

આવાસાનાં શક્રાદિ સમ્બધિનાં મેરુપ્રત્યાસન્ન ભવનપત્યાદિ સમ્બન્ધિનાં ચ કૂટાનાં નક્ષત્રાણાં કૃત્તિકાદીનામષ્ટાવિંશતેઃ, ચન્દ્રાણાં સૂર્યાણાં ચ નામાનિ સર્વાણ્યપિ દ્વીપસમુદ્રેષુ ત્રિપ્રત્યવતારાણિ વક્તવ્યાનિ તદાહ-‘હારદ્વીપે’ इत्यादि । एवञ्च-
हारो द्वीपः हारोदः समुद्रः, हारवरो द्वीपो-हारवरः समुद्रः, हारवरावभासो द्वीपो-

ભવન પતિ આદિ કે કૂટોં કે ક્ષુલ્લહિમવદાદિ સમ્બન્ધી કૂટોં કે, કૃત્તિકાદિ ૨૮ નક્ષત્રોં કે ચન્દ્રોં કે, એવં સૂર્યોં કે જિતને ખી નામ હૈં ઉન નામોં વાલે દ્વીપ ઓર સમુદ્ર હૈં યે સબ ત્રિ પ્રત્યવતાર વાલે હૈં । યહી વાત સૂત્રકાર અવ દિશ્વલાતે હૈ-‘હારદ્વીપ હારોદસમુદ્ર, હારવરદ્વીપ, હારવરસમુદ્ર, હારવરાવભાસદ્વીપ હારવરાવભાસમસુદ્ર’ इन प्रत्यवतारों के सम्बन्ध में जैसी वक्तव्यता पहिले कही गई है वैसी ही कह लेनी चाहिये अर्थात् रुचकवरावभास समुद्र को चारों ओर से घेरे हुए हारद्वीप है इस हार द्वीप में ‘हारभद्र हारमहाभद्रा एत्थ’ हारभद्र और हारमहाभद्र नामके दो देव रहते हैं ये पूर्वोक्त महर्द्धिक आदि विशेषणों वाले हैं और यावत् एक पत्योपम की इनकी स्थिति है हार-
द्वीप को चारों ओर से घेरे हुए हारोदसमुद्र है० इसकी वक्तव्यता पूर्व के ही जैसी है इस हारसमुद्र में ‘हारवर हारवर महावरा एत्थ दो देवा महर्द्धिया’ हारवर और हारवर महावर ये दो देव रहते हैं

કૂટોના ક્ષુલ્લ હિમવંત વિગેરે સંબંધી કૂટોના કૃત્તિકા વિગેરે ૨૮ અધ્યાવીસ નક્ષત્રોના ચંદ્રોના અને સૂર્યોના બેટલા નામો છે. એ નામો વાળા દ્વીપો અને સમુદ્રો છે. એ બધા દ્વીપો અને સમુદ્રો ત્રિપ્રત્યવતાર વાળા છે. એજ વાત હવે સૂત્રકાર નીચે પ્રમાણે બતાવે છે.-હાર નામનો દ્વીપ અને હારોદસમુદ્ર, હારવર દ્વીપ અને હારવર નામનો સમુદ્ર. હારવરાવભાસ એ નામનો દ્વીપ અને હારવરાવભાસ એ નામનો સમુદ્ર આ પ્રત્યવતારોના સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન પહેલાં કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું સઘળું કથન કહી લેવું જોઈએ. અર્થાત્ રુચકવરાવભાસ સમુદ્રને ચારે તરફથી ઘેરી હાર નામનો દ્વીપ આવેલ છે. આ હાર દ્વીપમાં ‘હારમદ્ર હારમહામદ્રા એત્થ દો દેવા મહિર્દ્વિયા’ હારભદ્ર અને હાર મહાભદ્ર એ નામના બે દેવો રહે છે. એ દેવો પહેલા કહ્યા પ્રમાણે મહર્દ્વિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. અને યાવત્ એક પત્યોપમની તેઓની સ્થિતિ છે. હારદ્વીપને ચારે બાજુથી ઘેરીને હારોદ નામનો સમુદ્ર આવેલ છે આ સંબંધી કથન પહેલાના કથન પ્રમાણે જ છે. આ હારોદસમુદ્રમાં ‘હારવર હારવર મહાવરા એત્થ દો દેવા મહિર્દ્વિયા’ હારવર અને

હારવરાવભાસઃ સમુદ્રઃ, પ્રત્યવતારાણામેષાં પૂર્વવદ્વક્તવ્યતા-નવરમ્-“હારદ્વીવે હાર-
ભદ્ર-હારમહાભદ્રા-एत्थ०’ સ્વચક્રવરાવભાસં સમુદ્રં હારદ્વીપો વૃત્તો વલયાકારઃ સર્વતઃ
સમન્તાત્ સંપરિક્ષિપ્ય તિષ્ઠતીતિ પૂર્વવત્ હારભદ્ર-હારમહાભદ્રૌ દ્વૌ દેવૌ મહર્દ્ધિકૌ
અત્ર યાત્રત્તિષ્ઠતઃ પરિવસતઃ । ‘હારસમુદ્ધે હારવરહારવરમહાવરા एत्थ દો દેવા-
મહર્દ્ધિયા’ સમુદ્રવક્તવ્યતા પૂર્વવત્, ‘કેવલં હારવર હારવરમમહાવરૌ દ્વાવત્રમહર્દ્ધિકૌ
યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિકૌ પરિવસતઃ ‘હારવરોદે હારવરભદ્ર હારવર મહાભદ્રા एत्થ દો
દેવા મહર્દ્ધિયા’ હારવરોદે દ્વીપે હારભદ્ર-હારમહાભદ્રૌ મહર્દ્ધિકૌ યાવત્-પલ્યોપમ-
સ્થિતિકૌ પરિવસતઃ । ‘હારવરોણ સમુદ્ધે હારવરહારવરમહાવરા एत्थ०’ હારવરોદે-
નામ સમુદ્ધે હારવરહારવરમહાવરૌ મહર્દ્ધિકૌ યાવત્પલ્યોપમસ્થિતિકૌ પરિવસતઃ ।
‘હારવરાવભાસે દીવે હારવરાવભાસભદ્ર હારવરાવભાસમહાભદ્રા एत्થ દો દેવા०’
હારવરાવભાસદ્વીપે હારવરાવભાસભદ્ર-હારવરાવભાસમહાભદ્રૌ મહર્દ્ધિકૌ યાવત્ પલ્યો-

इनकी स्थिति एक पल्योपम की है और ये महर्द्धिक आदि विशेषणों
वाले हैं । हारोदसमुद्र को घेरे हुए हारवरद्वीप है इस द्वीप में हारवर-
भद्र और हारवर महाभद्र ये दो देव रहते हैं हारवरद्वीप को घेरे हुए
हारवरसमुद्र है इसमें हारवर और हारवर महावर नामके दो
देव रहते हैं ‘महिर्द्धिया’ ये महर्द्धिक आदि विशेषणों वाले हैं और
यावत् एक पल्योपम की स्थिति वाले हैं हारवरसमुद्र को घेरे हुए
हारवरावभास द्वीप है० इस में हारवरावभास भद्र और हारवराव-
भासमहाभद्र ये दो देव रहते हैं हारवरावभास द्वीप को चारों ओर से

હારવર મહાવર એ નામના બે દેવો રહે છે. તેમની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની
છે. અને એ મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. હારોદસમુદ્રને ઘેરીને હારવર
એ નામ વાળો દ્વીપ આવેલ છે. આ દ્વીપમાં હારવરભદ્ર અને હારવર મહાભદ્ર
એ નામના બે દેવો નિવાસ કરે છે. હારવરદ્વીપને ઘેરીને હારવર નામનો સમુદ્ર
આવેલ છે. તેમાં હારવરઅને હારવર મહાવર એ નામ વાળા બે દેવો
રહે છે. ‘મહિર્દ્ધિયા’ એ દેવો મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. અને યાવત્
તેમની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે. હારવરસમુદ્રને ઘેરીને હારવરાવભાસ નામનો
દ્વીપ આવેલ છે. આ દ્વીપમાં હારવરાવભાસ ભદ્ર અને હારવરાવભાસ મહાભદ્ર
એ નામો વાળા બે દેવો રહે છે. તેઓ પણ મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા
છે. હારવરાવભાસદ્વીપને ચારે બાજુએથી ઘેરીને હારવરાવભાસ એ નામ વાળો
સમુદ્ર આવેલ છે. આ સમુદ્રમાં હારવરાવભાસવર અને હારવરાવભાસ

પમૌ દેવૌ પરિવસતઃ । ‘હારવરાવભાસોઽસમુદ્રે હારવરાવભાસવર-હારવરાવભાસમ-
હાવરા એત્થ ૦ હારવરાવભાસમુદ્રે હારવરાવભાસવરહારવરાવભાસમહાવરૌ યાવત્પલ્યો
પમસ્થિતિકૌ મહર્દિકૌ પરિવસતઃ । ‘એવં સઘ્વેવિ તિપ્પડોયારા ણેયઙ્ગા જાવ’ એવં
સર્વેઽપિ ત્રિપ્રત્યવતારા નેતઙ્ગાઃ દ્વીપ સમુદ્રાદયઃ યાવત્ । અગ્રેઽપિ ત્રિપ્રત્યવતારાઃ-
અર્ધહારો નામ દ્વીપોઽર્ધહારો નામા સમુદ્રઃ, અર્ધહારવરો દ્વીપોઽર્ધહારવરઃ સમુદ્રઃ,
અર્ધહારવરાવભાસો દ્વીપઃ સમુદ્રશ્ચ, કનકાવલિદ્વીપઃ સમુદ્રશ્ચ, કનકાવલિવરો
દ્વીપઃ સમુદ્રશ્ચ કનકાવલિવરાવભાસો દ્વીપઃ સમુદ્રોઽપિ । રત્નાવલિદ્વીપઃ સમુદ્રશ્ચ ।
રત્નાવલિવરો દ્વીપઃ સમુદ્રશ્ચ, રત્નાવલિવરાવભાસો દ્વીપઃ સમુદ્રશ્ચ, મુક્તાવલી
દ્વીપઃ સમુદ્રશ્ચ । મુક્તાવલિવરો દ્વીપઃ સમુદ્રશ્ચ, મુક્તાવલિવરાવભાસો દ્વીપઃ સમુદ્રશ્ચ

ઘેરે હુણ હારવરાવભાસ સમુદ્ર હૈં હસ મેં હારવરાવભાસવર ઓર હાર-
વરાવભાસ મહાવર યે દો દેવ રહતે હૈં ‘એવં સઘ્વેવિ તિ પ્પડોયારા ણેતઙ્ગા
જાવ સૂરવરોભાસોઽસમુદ્રે, દીવેસુ મહનામા વરનામા હોંતિ ઉદહીસુ’
હસી તરહ સે સમસ્ત દ્વીપ ઓર સમુદ્ર ત્રિ પ્રત્યવતાર વાલે જાનના
ચાહિયે-યાવત્ સૂર્યવરાવભાસ સમુદ્ર તક સમજલેવેં । આમરણોં કે
નામ સે દ્વીપ સમુદ્ર હસ પ્રકાર સે હૈં-જૈસે-અર્ધહારદ્વીપ, અર્ધહારસમુદ્ર,
અર્ધહારવરદ્વીપ, અર્ધહારવરસમુદ્ર, અર્ધહારવરાવભાસદ્વીપ, ઓર અર્ધ-
હારવરાવભાસસમુદ્ર, કનકાવલિદ્વીપ, કનકાવલિસમુદ્ર, કનકાવલિવર-
દ્વીપ, કનકાવલિવરસમુદ્ર, કનકાવલિવરાવભાસદ્વીપ, કનકાવલિવ-
રાવભાસસમુદ્ર, મુક્તાવલીદ્વીપ મુક્તાવલીસમુદ્ર મુક્તાવલીવરદ્વીપ, મુક્તા-
વલીવરસમુદ્ર, મુક્તાવલીવરાવભાસદ્વીપ ઓર મુક્તાવલીવરાવભાસસમુદ્ર

મહાવર ઓ નામ વાળા ણે દેવો રહે છે, ‘એવં સઘ્વે વિ તિપ્પડોયારા ણેયઙ્ગા
જાવ સૂરવરોભાસોઽસમુદ્રે દીવેસુ મહનામા વરનામા હોંતિ ઉદહીસુ’ ઓજ પ્રમાણે
સઘળા દ્વીપો અને સઘળા સમુદ્રો ત્રિપ્રત્યવતાર વાળા સમજવા લોઈએ યાવત્
સૂર્યવરાવભાસસમુદ્ર પર્યન્ત સમજવું. આભૂષણોના નામથી દ્વીપો અને સમુદ્રો
આ પ્રમાણે છે. જેમ કે-અર્ધહારદ્વીપ અને અર્ધહારસમુદ્ર, અર્ધહારવરદ્વીપ અને
અર્ધહારવરસમુદ્ર, અર્ધહારવરાવભાસદ્વીપ અને અર્ધહારવરાવભાસસમુદ્ર કનકા-
વલીદ્વીપ અને કનકાવલી સમુદ્ર કનકાવલીવરદ્વીપ અને કનકાવલીવરસમુદ્ર. કન-
કાવલીવરાવભાસદ્વીપ અને કનકાવલીવરાવભાસ સમુદ્ર. મુક્તાવલીદ્વીપ અને
મુક્તાવલીસમુદ્ર, મુક્તાવલીવરદ્વીપ, મુક્તાવલીવરસમુદ્ર, મુક્તાવલીવરાવભાસદ્વીપ,
અને મુક્તાવલીવરાવભાસસમુદ્ર વસ્તુઓના નામથી દ્વીપ અને સમુદ્રોના નામો

(તે આભરણ નામાન!) વસ્તુનામચિન્તાયામપિ-આજિનો દ્વીપઃ સમુદ્રશ્ચ અજિ-
નવરો દ્વીપઃ સમુદ્રશ્ચ, અજિનવરાવભાસો દ્વીપ સમુદ્રશ્ચ એતદ્દ્વીપસમુદ્રેષુ દેવ-
નામાનિ-અર્ધહારદ્વીપે-અર્ધહારમદ્રાડર્ધહારમહામદ્રૌ, એતત્સમુદ્રે-અર્ધહારવરાર્ધહાર
મહાવરૌ, અર્ધહારવરે દ્વીપે-અર્ધહારવરમદ્રાર્ધહારવરમહામદ્રૌ, અર્ધહારવરે સમુદ્રેડર્ધ-
હારવરાર્ધહારવરમહાવરૌ, અર્ધહારાવભાસેદ્વીપેડર્ધહારાવભાસમદ્રાડર્ધહારાવભાસ-
મહામદ્રૌ સમુદ્રે તુ અર્ધહારવરાવભાસવરાર્ધહારવરાવભાસમહાવરૌ । કનકાવલિદ્વીપે-
કનકાવલિમદ્ર-કનકાવલિમહામદ્રૌ, સમુદ્રે તુ-કનકાવલિવરકનકાવલિમહાવરૌ-
કનકાવલિવરે દ્વીપે કનકાવલિવરમદ્રકનકાવલિવરમહામદ્રૌ, સમુદ્રે-કનકાવલિવર-

વસ્તુનામ સે દ્વીપસમુદ્ર ઇસ પ્રકાર સે હૈં-આજિનદ્વીપ આજિનસમુદ્ર
આજિનવરદ્વીપ આજિનવરસમુદ્ર, આજિનવરાવભાસદ્વીપ ઓર આજિ-
નવરાવભાસસમુદ્ર ઇત્યાદિ અર્ધહારદ્વીપ મૈં અર્ધહારમદ્ર ઓર અર્ધહાર-
મહામદ્ર યે દો દેવ રહતે હૈં અર્ધહારવરદ્વીપ મૈં અર્ધહારવરમદ્ર ઓર
અર્ધહારવરમહામદ્ર યે દો દેવ રહતે હૈં । અર્ધહારવર સમુદ્ર મૈં અર્ધહાર-
વર ઓર અર્ધહારમહાવર યે દો દેવ રહતે હૈં અર્ધહારાવરાવભાસ-
દ્વીપ મૈં અર્ધહારવરાવભાસમદ્ર ઓર અર્ધહારવરાવભાસ મહામદ્ર યે
દો દેવ રહતે હૈં અર્ધહારવરાવભાસસમુદ્ર મૈં અર્ધહારાવભાસવર
ઓર અર્ધહારાવભાસ મહાવર યે દો દેવ રહતે હૈં । કનકાવલિદ્વીપ મૈં
કનિકાવલિમદ્ર ઓર કનકાવલિ મહામદ્ર યે દો દેવ રહતે હૈં કનકા-
વલિસમુદ્ર મૈં કનકાવલિવર ઓર કનિકાવલિમહાવર યે દો દેવ રહતે

આ પ્રમાણે છે.-આજીન દ્વીપ અને આજીન સમુદ્ર, આજીનવર દ્વીપ અને
આજીનવર સમુદ્ર, આજીનવરાવભાસ દ્વીપ અને આજીનવરાવભાસ સમુદ્ર વિગેરે
અર્ધહારદ્વીપમાં અર્ધહારભદ્ર અને અર્ધહારમહાભદ્ર એ નામ વાળા બે દેવો
રહે છે. અર્ધહાર સમુદ્રમાં અર્ધહારવર અને અર્ધહાર મહાવર એ નામ વાળા
બે દેવો રહે છે. અર્ધહારવર દ્વીપમાં અર્ધહારવર ભદ્ર અને અર્ધહાર મહાવર
ભદ્ર એ નામ વાળા બે દેવો નિવાસ કરે છે. અર્ધહારવર સમુદ્રમાં અર્ધહારવર
અને અર્ધહાર મહાવર એ નામ વાળા બે દેવો રહે છે. અર્ધહારાવભાસ
નામના દ્વીપમાં અર્ધહારાવભાસ ભદ્ર અને અર્ધહારાવભાસ મહાભદ્ર એ નામ
વાળા બે દેવો રહે છે, અર્ધહારાવભાસ નામના સમુદ્રમાં અર્ધહારાવભાસવર
અને અર્ધહારાવભાસ મહાવર એ નામના બે દેવો રહે છે. કનકાવલી દ્વીપમાં
કનકાવલી ભદ્ર અને કનકાવલી મહાભદ્ર એ નામ વાળા બે દેવો રહે છે.
કનકાવલી સમુદ્રમાં કનકાવલીવર અને કનકાવલિ મહાવર એ બે દેવો રહે છે.

કનકાવલિવરમહાવરૌ, કનકાવલિવરાવભાસે દ્વીપે કનકાવલિવરાવભાસમદ્રકનકા-
વલિવરાવભાસમહામદ્રૌ, સમુદ્રે કનકાવલિવરાવભાસવરકનકાવલિવરાવભાસમહા-
વરૌ, રત્નાવલિ દ્વીપે-રત્નાવલિમદ્ર રત્નાવલિમહામદ્રૌ, તત્ સમુદ્રે રત્નાવલિવર
રત્નાવલિમહાવરૌ, રત્નાવલિવરે દ્વીપે રત્નાવલિવરમદ્રરત્નાવલિવરમહામદ્રૌ, તત્
સમુદ્રે રત્નાવલિવરરત્નાવલિમહાવરૌ, રત્નાવલિવરાવભાસે દ્વીપે રત્નાવલિવરાવ-
ભાસમદ્રરત્નાવલિવરાવભાસમહામદ્રૌ, સમુદ્રે-રત્નાવલિવરાવભાસવરરત્નાવલિવરાવ-

હૈં કનકાવલિવરદ્વીપ મેં કનકાવલિમદ્ર ઓર કનકાવલિ મહામદ્ર યે
દો દેવ રહતે હૈં કનકાવલિવરસમુદ્ર મેં કનકાવલિવર ઓર કનકા-
વલિવરમહાવર યે દો દેવ રહતે હૈં કનકાવલિવરાવભાસદ્વીપ મેં કનકા-
વલિવરાવભાસમદ્ર ઓર કનકાવલિવરાવભાસ મહામદ્ર યે દો દેવ
રહતે હૈં કનકાવલિવરાવભાસસમુદ્ર મેં કનકાવલિવરાવભાસવર ઓર
કનકાવલિવરાવભાસ મહાવર યે દો દેવ રહતે હૈં રત્નાવલિદ્વીપ મેં
રત્નાવલિમદ્ર ઓર રત્નાવલિમહામદ્ર યે દો દેવ રહતે હૈં, રત્નાવલિ-
સમુદ્ર મેં રત્નાવલિવર ઓર રત્નાવલિમહાવર યે દો દેવ રહતે હૈં,
રત્નાવલિવરદ્વીપ મેં રત્નાવલિવરમદ્ર ઓર રત્નાવલિમહામદ્ર યે દો
દેવ રહતે હૈં રત્નાવલિવરસમુદ્ર મેં રત્નાવલિવરવર ઓર રત્નાવલિવર-
મહાવર યે દો દેવ રહતે હૈં રત્નાવલિવરાવભાસદ્વીપ મેં રત્નાવલિવરાવ-
ભાસમદ્ર ઓર રત્નાવલિવરાવભાસ મહામદ્ર યે દો દેવ રહતે હૈં રત્ના-
વલિવરાવભાસસમુદ્ર મેં રત્નાવલિવરાવભાસવર ઓર રત્નાવલિવરાવ-

કનકાવલિવર દ્વીપમાં કનકાવલિમદ્ર અને કનકાવલિ મહામદ્ર એ નામનાં બે
દેવો રહે છે, કનકાવલિવર સમુદ્રમાં કનકાવલિવર અને કનકાવલિવર
મહાવર એ નામ વાળા બે દેવો રહે છે. કનકાવલિવરાવભાસ દ્વીપમાં કનકાવલિ-
વરાવભાસ મદ્ર અને કનકાવલિવરાવભાસ મહામદ્ર એ નામના બે દેવો
નિવાસ કરે છે. કનકાવલિવરાવભાસ સમુદ્રમાં કનકાવલિવરાવભાસવર અને કન-
કાવલિવરાવભાસ મહાવર એ નામના બે દેવો રહે છે. રત્નાવલિ દ્વીપમાં
રત્નાવલિ મદ્ર અને રત્નાવલિ મહામદ્ર એ નામના બે દેવો રહે છે. રત્નાવલિ
સમુદ્રમાં રત્નાવલિવર અને રત્નાવલિ મહાવર એ નામ વાળા બે દેવો રહે છે.
રત્નાવલિવર દ્વીપમાં રત્નાવલિવર મદ્ર અને રત્નાવલિવર મહામદ્ર એ નામ
વાળા બે દેવો રહે છે. રત્નાવલિવર સમુદ્રમાં રત્નાવલિવરવર અને રત્નાવલિવર
મહાવર એ નામના બે દેવો રહે છે, રત્નાવલિવરાવભાસ દ્વીપમાં રત્નાવલિ-
વરાવભાસ મદ્ર અને રત્નાવલિવરાવભાસ મહામદ્ર એ નામના બે દેવો રહે છે,
રત્નાવલિવરાવભાસ સમુદ્રમાં રત્નાવલિવરાવભાસવર અને રત્નાવલિવરાવભાસ

ભાસમહાવરૌ । મુક્તાવલિદ્વીપે મુક્તાવલિભદ્ર મુક્તાવલીમહાભદ્રૌ સમુદ્રે-મુક્તાવલીવર-
મુક્તાવલિમહાવરૌ, મુક્તાવલિવરે દ્વીપે-મુક્તાવલીવરભદ્ર મુક્તાવલીવરમહાભદ્રૌ, સમુદ્રે
મુક્તાવલીવર મુક્તાવલીમહાવરૌ, મુક્તાવલિવરાવભાસે દ્વીપે-મુક્તાવલિવરાવભાસભદ્ર-
મુક્તાવલિવરાવભાસમહાભદ્રૌ, સમુદ્રે-મુક્તાવલીવરાવભાસવરમુક્તાવલીવરાવભાસમહા-
વરૌ । આજિને દ્વીપે આજિનભદ્રાઽઽજિનમહાભદ્રૌ, સમુદ્રે-આજિનવરાઽઽજિનવર-
મહાવરૌ, આજિનવરે દ્વીપે આજિનવરભદ્રાઽઽજિનવરમહાવરૌ સમુદ્રે-આજિનવરા-

ભાસમહાવર એ દો દેવ રહતે હૈં મુક્તાવલિદ્વીપ મેં મુક્તાવલિભદ્ર ઓર
મુક્તાવલિમહાભદ્ર એ દો દેવ રહતે હૈં મુક્તાવલિસમુદ્ર મેં મુક્તાવલિવર
ઓર મુક્તાવલિમહાવર એ દો દેવ રહતે હૈં, મુક્તાવલિવરદ્વીપ મેં મુક્તા-
વલિવરભદ્ર ઓર મુક્તાવલિમહાભદ્રવર એ દો દેવ રહતે હૈં મુક્તા-
વલિવરસમુદ્ર મેં મુક્તાવલિવરવર ઓર મુક્તાવલિમહાવર એ દો દેવ
રહતે હૈં મુક્તાવલિવરાવભાસદ્વીપ મેં મુક્તાવલિવરાવભાસભદ્ર ઓર
મુક્તાવલિવરાવભાસ મહાભદ્ર એ દો દેવ રહતે હૈં મુક્તાવલિવરાવભાસ
સમુદ્ર મેં મુક્તાવલિવરાવભાસવર ઓર મુક્તાવલિવરાવભાસમહાવર એ
દો દેવ રહતે હૈં આજિનદ્વીપ મેં આજિનભદ્ર ઓર આજિનમહાભદ્ર એ
દો દેવ રહતે હૈં આજિનસમુદ્ર મેં આજિનવર ઓર આજિનમહાવર એ
દો દેવ હૈં આજિનવરદ્વીપ મેં આજિનવરભદ્ર ઓર આજિનવરમહાભદ્ર

મહાવર એ નામના બે દેવો રહે છે. મુક્તાવળી નામના દ્વીપનાં મુક્તાવલિ
ભદ્ર અને મુક્તાવલિ મહાભદ્ર એ નામના બે દેવો રહે છે. મુક્તાવલિ સમુદ્રમાં
મુક્તાવલિવર અને મુક્તાવલિ મહાવર એ નામના બે દેવો રહે છે. મુક્તાવલિ
વરદ્વીપમાં મુક્તાવલિવર ભદ્ર અને મુક્તાવલિવર મહાભદ્ર એ નામના બે દેવો
રહે છે. મુક્તાવલિ સમુદ્રમાં મુક્તાવલિવર અને મુક્તાવલિ મહાવર એ નામના
બે દેવો નિવાસ કરે છે મુક્તાવલિવર દ્વીપમાં મુક્તાવલિવર ભદ્ર અને મુક્તા-
વલિ મહાભદ્ર એ નામના બે દેવો રહે છે મુક્તાવલિવર સમુદ્રમાં મુક્તાવલિ-
વરવર અને મુક્તાવલિવર મહાવર એ નામ વાળા બે દેવો રહે છે મુક્તાવલિ-
વરાવભાસ દ્વીપમાં મુક્તાવલિવરાવભાસ ભદ્ર અને મુક્તાવલિવરાવભાસ મહાભદ્ર
એ નામના બે દેવો રહે છે. મુક્તાવલિવરાવભાસ સમુદ્રમાં મુક્તાવલિવરાવભાસ
વર અને મુક્તાવલિવરાવભાસ મહાવર એ નામ વાળા બે દેવો રહે છે.
આજીન નામના દ્વીપમાં આજીન ભદ્ર અને આજીન મહાભદ્ર એ નામના બે
દેવો રહે છે. આજીન નામના સમુદ્રમાં આજીનવર અને આજીન મહાવર એ
નામ વાળા બે દેવો નિવાસ કરે છે. આજીનવર દ્વીપમાં આજીનવર ભદ્ર અને

જિનવરમહાવરૌ, આજિનવરાવભાસે દ્વીપે આજિનવરાવભાસમદ્રાઽઽજિનવરાવભાસ-
મહામદ્રૌ સમુદ્રે-આજિનવરાવભાસવરાઽઽજિનવરાવભાસમહાવરૌ । एवं सर्वत्रापि
त्रिः प्रत्यवतारो देवानां नामानि च भावनीयानि, यावत्-सूर्य-१ सूर्यवरः २
सूर्यवरावभासः ३ द्वीपः समुद्रश्च-“सूर्यवरो भासोऽस्य समुद्रे” सूर्यद्वीपे-सूर्यभद्र-
सूर्यमहाभद्रौ देवौ, सूर्यसमुद्रे-सूर्यवर सूर्य महावरो, सूर्यवरे द्वीपे सूर्यवरभद्र सूर्य-

ये दो देव रहते हैं आजिनवरसमुद्र में आजिनवरवर और आजिनवर-
महावर ये दो देव रहते हैं आजिनवरावभासद्वीप में आजिनवराव-
भासभद्र और आजिनवरावभासमहाभद्र ये दो देव रहते हैं आजिन-
वरावभाससमुद्र में आजिनवरावभासवर और आजिनवरावभास-
महावर ये दो देव रहते हैं इस तरह से सर्वत्र त्रि प्रत्यवतार और
देवों के नाम उद्भावित कर लेना चाहिये द्वीपों के नामके साथ भद्र
और महाभद्र शब्द लगाने से एवं समुद्र के नामों के साथ वर शब्द
लगाने से उन उन द्वीपों और समुद्रों के देवों के नाम बन जाते हैं
यावत् सूर्य जो द्वीप है और सूर्य जो समुद्र है, सूर्यवर जो द्वीप है
और सूर्यवर जो समुद्र है, सूर्यवरावभास जो द्वीप है सूर्यवरावभास
जो समुद्र है, इनमें क्रमशः सूर्यद्वीप में सूर्यभद्र और सूर्यमहाभद्र ये
दो देव रहते हैं, सूर्यसमुद्र में सूर्यवर और सूर्यमहावर ये दो देव रहते
हैं सूर्यवरद्वीप में सूर्यवरभद्र और सूर्यवरमहाभद्र ये दो देव रहते हैं,

આજિનવર મહાભદ્ર એ નામ વાળા બે દેવો રહે છે. આજિનવર સમુદ્રમાં
અજિનવર અને આજિનમહાવર એ નામ વાળા બે દેવનિવાસ કરે છે. આજિન-
વરાવભાસ દ્વીપમાં આજિનવરાવભાસ ભદ્ર અને અજિનવરાવભાસ મહાભદ્ર એ
નામના બે દેવો નિવાસ કરે છે. આજિનવરાવભાસ સમુદ્રમાં અજિનવરાવભાસવર
અને અજિનવરાવભાસ મહાવર એ નામના બે દેવો રહે છે. આ રીતે બધે ઠેકાણે
ત્રિપ્રત્યવતાર અને દેવોના નામો સમજી લેવા જોઈએ દ્વીપોના નામોની સાથે
ભદ્ર અને મહાભદ્ર એ શબ્દો જોડવાથી અને સમુદ્રોના નામની સાથે વર અને
મહાવર શબ્દલગાવવાથી એ દ્વીપો અને સમુદ્રોના નામો દેવોના નામો બની
જાય છે. યાવત્ સૂર્ય નામનો બે દ્વીપ છે. અને સૂર્ય નામનો બે સમુદ્ર છે.
તથા સૂર્યવર નામનો બે દ્વીપ છે અને સૂર્યવર નામનો સમુદ્ર છે. સૂર્યવરાવ-
ભાસ નામનો બે દ્વીપ છે અને સૂર્યવરાવભાસ એ નામનો બે સમુદ્ર છે.
તેમાં ક્રમપૂર્વક સૂર્યદ્વીપમાં સૂર્ય ભદ્ર અને સૂર્ય મહાભદ્ર આ નામ વાળા
બે દેવો નિવાસ કરે છે. સૂર્ય સમુદ્રમાં સૂર્યવર અને સૂર્યમહાવર એ નામ
વાળા બે દેવો રહે છે. સૂર્યવર દ્વીપમાં સૂર્યવર ભદ્ર અને સૂર્યવરમહાભદ્ર

વરમહાભદ્રૌ, સૂર્યવરે સમુદ્રે-સૂર્યવર સૂર્યમહાવરૌ, -સૂર્યવરાવભાસે દ્વીપે, સૂર્યવરાવ-
ભાસઃ સૂર્યવરાવભાસમહાભદ્રૌ, સૂર્યવરાવભાસે સમુદ્રે-સૂર્યવરાવભાસવર સૂર્યવરાવ
ભાસમહાવરૌ દ્વૌ દ્વૌ દેવૌ । ‘દીવેસુ ભદ્રનામા વરનામા હૌંતિ ઉદહીસુ’ દ્વીપેષુ
ભદ્રનામાનો વરનામાનો-ઉદધિષુ દેવૌ ભવતઃ । ‘જાવ પચ્છિમભાવં ચ સ્વોદવરાદીસુ
સયંભૂરમણપજ્જંતેસુ’ યાવત્પશ્ચિમભાવં ચ પરત્વં ચ સ્વોદવરદ્વીપાદારમ્ય સ્વયંભૂ-
રમણપર્યન્ત દ્વીપસમુદ્રેષુ । ‘વાવીઓ-સ્વોદોદગ પહિહત્થાઓ’ વાપ્યો યાવદ્
વિલપંક્તયઃ સ્વોદોદકપરિપૂર્ણાઃ વક્તવ્યાઃ । ‘પવ્વયકાય સવ્વ વહ્રામયા’ પર્વતકાશ્ચ
સર્વાત્મના વજ્રમયાઃ દેવહીવે દો દેવા મહિહિયા દેવમદ દેવમહામદા एत्थ०’
સૂર્યવરાવભાસસમુદ્રાત્પરં યદસ્તિ-તદાહ-‘સૂરવરાવભાસં ણં સમુદ્ધં દેવો નામં દીવે

સૂર્યવરસમુદ્ર મેં સૂર્યવરવર ઓર સૂર્યવર મહાવર યે દો દેવ રહતે હૈં
સૂર્યવરાવભાસદ્વીપ મેં સૂર્યવરાવભાસભદ્ર ઓર સૂર્યવરાવભાસમહાભદ્ર
યે દો દેવ રહતે હૈં સૂર્યવરાવભાસસમુદ્ર મેં સૂર્યવરાવભાસવર ઓર
સૂર્યવરાવભાસ મહાવર યે દો દેવ રહતે હૈં । ‘જાવ પચ્છિમભાવં ચ
સ્વોદવરાદિસુ સયંભૂરમણપજ્જંતેસુ વાવીઓ સ્વોદોદગ પહિહત્થાઓ
પવ્વયકાય સવ્વવહ્રામયા’ સ્વોદવરદ્વીપ સે લેકર સ્વયંભૂરમણ તક કે
દ્વીપ ઓર સમુદ્રોં મેં વાપિકાણં હૈં યાવત્ વિલપદ્વિત્તિયાં હૈં ઓર યે
સવ સ્વોદોદક-ફ્ફુરસ જૈસે જલ-સે ભરી હુઈ હૈં’ ઓર જિતને મી
યહાં પર્વત હૈં વે સવ સર્વાત્મના વજ્રમય હૈં । ‘દેવ દીવે દીવે દો દેવા
મહિહિયા દેવ મદ દેવ મહામદા एत्थ०’ સૂર્યવરાવભાસ સમુદ્ર સે આગે
જો દ્વીપ ઓર સમુદ્ર હૈં ઉન્કે વિષય મેં યહ કહા જા રહા હૈં કિ ફસ

એ નામ વાળા બે દેવો રહે છે. સૂર્યવર સમુદ્રમાં સૂર્યવર અને સૂર્યવર મહા-
વર એ નામના બે દેવો રહે છે. સૂર્યવરાવભાસ નામના દ્વીપમાં સૂર્યવરાવ-
ભાસ ભદ્ર અને સૂર્યવરાવભાસ મહાભદ્ર એ નામના બે દેવો રહે છે. સૂર્ય-
વરાવભાસ સમુદ્રમાં સૂર્યવરાવભાસવર અને સૂર્યવરાવભાસ મહાવર એ નામ
વાળા બે દેવો રહે છે. ‘જાવ પચ્છિમભાવં ચ સ્વોદવરાદિસુ સયંભૂરમણપજ્જંતેસુ
વાવીઓ સ્વોદોદગપહિહત્થાઓ પવ્વયકાય સવ્વ વહ્રામયા’ સ્વોદવર દ્વીપથી લઈને
સ્વયંભૂરમણ પર્યન્તના દ્વીપ અને સમુદ્રોમાં વાવો આવેલી છે યાવત્ વિલ-
પંક્તિયો સ્વોદોદક અર્થાત્ સેલડીના રસ જેવા જલથી ભરેલી છે. અને આ જેટલા
અહીયાં પર્વતો છે એ બધા સર્વરીતે વજ્રમય છે. ‘દેવદીવે દીવે દો દેવા મહિહિયા
દેવમદ દેવમહામદા एत्थ० ।’ સૂર્યવરાવભાસ સમુદ્રની આગળ બે દ્વીપો અને
સમુદ્રો છે તેના સંબંધમાં એમ કહેવામાં આવે છે કે-‘સૂરવરાવભાસં ણં સમુદ્ધં

વટ્ટે૦' સૂર્યવરાવભાસં ચલુ સમુદ્રં દેવવરો નામ દ્વીપો વૃત્તો વલયાકારસંસ્થાન-
સંસ્થિતઃ સર્વતઃ સમન્તાત્ સંપરિક્ષિપ્ય તિષ્ઠતિ સ દિ-સમચક્રવાલસંસ્થિતઃ નો
વિષમચક્રવાલસંસ્થિતઃ, દેવો ભદન્ત ! દ્વીપઃ કિયતા ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ પરિ-
ક્ષેપેણ ચ પ્રજ્ઞસઃ ? હે ગૌતમ ! અસંખ્યેયયોજનશતસહસ્રાણિ ચક્રવાલવિષ્કમ્ભેણ
તાન્યેવ પરિક્ષેપેણ ચ પ્રજ્ઞસઃ, સર્વં પૂર્વવત્-વર્ણનમ્ વૈશિષ્ટ્યં દેવદ્વીપે દેવભદ્ર
દેવમહાભદ્રૌ મહર્દિકૌ યાવત્ પલ્યોપમસ્થિતિકૌ પવિસતઃ । દેવોદઃ સમુદ્રો વૃત્તો-
વલયાકારસંસ્થાનેન સંપરિક્ષિપ્ય દેવદ્વીપં સર્વતઃ સમન્તાત્તિષ્ઠતિ પૂર્વવત્ 'દેવોદે

‘સૂરવરાવભાસં ણં સમુદ્દં દેવો નામં દીવે વટ્ટે૦’ સૂર્યવરાવભાસસમુદ્ર
કો ચારોં ઓર સે ઘેરે હુએ દેવ નામકા દ્વીપ હૈ યહ દ્વીપ વૃત્ત હૈ ઓર
ગોલવલય કે જૈસે સંસ્થાન વાલા હૈ યહ દ્વીપ ભી સમચક્રવાલ વાલા હૈ
વિષમચક્રવાલ વાલા નહીં હૈ ઇસકે સમચક્રવાલ કા વિષ્કમ્ભ અસં-
ખ્યાત લાખ યોજન કા હૈ ઓર પરિધિ ઇસકી ત્રીન ગુણી અધિક હૈ
ઓર સબ કથન ઇસ સમ્બન્ધ મેં પૂર્વ કે હી જૈસા હૈ-યહાં દેવભદ્ર ઓર
દેવ મહાભદ્ર નામ કે દો દેવ રહતે હૈ યે દોનોં મહર્દિક અદિ વિશે-
ષણોં વાલે હૈ યાવત્ એક પલ્યોપમ કી ઇનકી સ્થિતિ હૈ દેવદ્વીપ કો
દેવોદ નામકા સમુદ્ર ચારોં ઓર સે ઘેરે હુએ હૈ યહ ભી વૃત્ત-ગોલ-હૈ
ઓર ગોલ વલય કે જૈસે સંસ્થાન વાલા હૈ ઇસ સમ્બન્ધ મેં ઓર સબ
કથન પહિલે કે જૈસા હી હૈ યહાં પર ‘દેવોદે સમુદ્દે દેવવર દેવમહાવરા
દો દેવા એત્થ૦’ ઇસ સૂત્ર કે અનુસાર દેવવર ઓર દેવ મહાવર નામ

દેવો નામં દીવે વટ્ટે૦’ સૂર્યવરાવભાસ સમુદ્રને ચારે બાજુથી ઘેરીને દેવ એ
નામ વાળો દ્વીપ આવેલ છે. આ દ્વીપ ગોળ છે. અને ગોળ વલય ના આકાર
જેવા આકાર વાળો છે. આ દ્વીપ પણ સમચક્રવાલ વાળો છે. વિષમ ચક્રવાલ
વાળો નથી. તેનો સમચક્રવાલનો વિષ્કંભ અસંખ્યાત લાખ યોજનનો છે.
અને તેની પરિધિ ત્રણ ગણી વધારે છે. આ શિવાય બાકીનું તમામ કથન આ
વિષય સંબંધી પહેલાં કહ્યા પ્રમાણેનું છે. આ દ્વીપમાં દેવભદ્ર અને દેવ
મહાભદ્ર એ નામ વાળા બે દેવો રહે છે. આ બન્ને દેવો મહર્દિક વિગેરે
વિશેષણો વાળા છે. યાવત્ તેઓની સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે, દ્વીપને દેવોદ
એ નામવાળા સમુદ્રે ચારે બાજુથી ઘેરેલ છે. આ સમુદ્ર પણ વૃત્ત-ગોળ છે.
અને ગોળ વલયના આકાર જેવા આકારવાળો છે. આ વિષય સંબંધી બાકીનું
તમામ વર્ણન પહેલાં કહ્યા પ્રમાણેનું છે અહીંયાં ‘દેવોદે સમુદ્દે દેવવર દેવ
મહાવરા દો દેવા એત્થ૦’ આ સૂત્રના કથન પ્રમાણે દેવવર અને દેવ મહાવર

સમુદ્રે-દેવવરદેવમહાવરા દો દેવા एत्थ०' અત્ર દેવોદે સમુદ્રે દેવવર-દેવમહાવરૌ મહર્દ્ધિકૌ યાવત્પત્યોપમકૌ દ્વૌ દેવૌ પરિવસતઃ । 'જાવ સયંભૂરમણે દીવે' દેવોદં સમુદ્રં નાગો દ્વીપો વૃત્તો વલયાકારસંસ્થાનેન સર્વતઃ સમન્તાત્સંપરિક્ષિપ્ય તિષ્ઠતિ અત્ર દ્વીપે નાગમદ્રનાગમહામદ્રૌ દેવૌ० નાગસમુદ્રે-નાગવરમહાવરૌ દ્વૌ દેવૌ । નાગસમુદ્રાત્પરં યક્ષદ્વીપઃ તત્ર-યક્ષમદ્ર યક્ષમહામદ્રૌ દ્વૌ દેવૌ-તતો યક્ષ સમુદ્ર સ્તત્ર-યક્ષવરયક્ષમહાવરૌ । તતઃ પરં ભૂતદ્વીપઃ ભૂતમદ્રભૂતમહામદ્રૌ દ્વૌ દેવૌ, તતો ભૂતસમુદ્રે ભૂતવરભૂતમહાવરૌ દ્વૌ દેવૌ । તતઃ પરં સ્વયંભૂરમણો દ્વીપઃ તત્ર-સ્વય-

કે દો દેવ રહતે હૈં યે દોનોં મહર્દ્ધિક આદિ વિશેષણોં વાલે હૈં ઔર યાવત્ એક પત્યોપમ કી સ્થિતિ વાલે હૈં 'જાવ સયંભૂરમણે દીવે સયં-ભૂરમણમદ્ર સયંભૂરમણમહામદ્ર એત્થ દો દેવા મહિહ્વિયા' યાવત્-દેવોદક સમુદ્ર કો નાગદ્વીપ ઘેરે હુએ હૈં० યહ દ્વીપ મી ગોલ હૈ ઔર ગોલ વલય કે જૈસે સંસ્થાન વાલા હૈં ઇસ દ્વીપ મેં નાગમદ્ર ઔર નાગ-મહામદ્ર નામકે દો દેવ રહતે હૈં ઇસ નાગદ્વીપ કો ચારોં ઓર સે ઘેરે હુએ નાગસમુદ્ર હૈં० ઇસમેં નાગવર ઔર નાગમહાવર નામ કે દો મહર્દ્ધિક આદિ વિશેષણોં વાલે દેવ રહતે હૈં ઇનકી સ્થિતિ એક પત્યોપમ કી હૈં નાગસમુદ્ર કો યક્ષદ્વીપ ચારોં ઓર સે ઘેરે હુએ હૈં યહાં યક્ષમદ્ર ઔર યક્ષમહામદ્ર નામકે દો દેવ રહતે હૈં યક્ષદ્વીપ કો ચારોં ઓર સે ઘેરે ભૂતદ્વીપ હૈં ઇસમેં ભૂતમદ્ર ઔર ભૂતમહામદ્ર નામ કે દો દેવ રહતે હૈં ભૂતદ્વીપ કો ચારોં ઓર સે ઘેરે હુએ ભૂતસમુદ્ર હૈં ઇસમેં ભૂતવર ઔર

નામના યે દેવો નિવાસ કરે છે. આ બન્ને દેવો મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. અને યાવત્ તેમની સ્થિતિ એક પત્યોપમની છે. 'જાવ સયંભૂરમણે દીવે' સયંભૂરમણમદ્ર સયંભૂરમણમહામદ્ર એત્થ દો દેવા મહિહ્વિયા' યાવત્ દેવોદક સમુદ્રને નાગદ્વીપે ઘેરેલ છે. આ દ્વીપ પણ ગોળ છે. અને ગોળ વલયના આકાર જેવો આકારવાળો છે. આ દ્વીપમાં નાગભદ્ર અને નાગમહાભદ્ર એ નામ વાળા યે દેવો રહે છે. આ નાગ દ્વીપને ચારે બાજુએથી ઘેરીને નાગ નામનો સમુદ્ર આવેલ છે. આ સમુદ્રમાં નાગવર અને નાગમહાવર એ નામ વાળા યે દેવો નિવાસ કરે છે. અને તેઓ મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. તેઓની સ્થિતિ એક પત્યોપમની છે. નાગસમુદ્રને ચારે બાજુએથી ઘેરીને યક્ષદ્વીપ આવેલો છે. આ યક્ષદ્વીપમાં યક્ષભદ્ર અને યક્ષમહાભદ્ર નામના યે દેવો નિવાસ કરે છે. યક્ષદ્વીપને ચારે બાજુએથી ઘેરીને ભૂત નામનો દ્વીપ છે. આ દ્વીપમાં ભૂતભદ્ર અને ભૂતમહાભદ્ર એ નામ વાળા યે દેવો નિવાસ

મ્ભૂરમણમહાભદ્રૌ દ્વૌ દેવૌ, તતઃ સ એવ સમુદ્રઃ તત્ર સ્વયમ્ભૂરમણવર-સ્વયમ્ભૂર-મણમહાવરૌ દેવૌ । અત્ર દેવાદિ સ્વયમ્ભૂરમણાન્તેષુ પંચપુ-૨ દ્વીપેષુ સમુદ્રેષુ ચ ત્રિપ્રત્યવતારતા નાસ્તિ અત એકૈકતયા તે વક્તવ્યાઃ । તદુક્તમ્-‘દેવે નાગે જક્ષે-ભૂષ્ય સયંભૂરમણે ય એકૈકે માણિયવ્વૌ’ દેવે યક્ષે નાગે ભૂતે ચ સ્વયમ્ભૂરમણે ચ એકૈકૌ મણિતવ્યઃ । નન્દીશ્વરદ્વીપાદારમ્ય સ્વયમ્ભૂરમણદ્વીપં યાવત્ દેવવિપયે વાપી-પુષ્કરિણીદીર્ઘિકાઃ ક્ષોદોદકપરિપૂર્ણાઃ પર્વતાશ્ચ સર્વવજ્રમયા જ્ઞેયાઃ । નન્દી-શ્વરાદ્ભૂતાન્તસમુદ્રે નામાન્વર્થચિન્તાયામુદકમિશ્રુસદૃશમ્ સ્વયમ્ભૂરમણઃ પુષ્કરોદ-સમુદ્રવત્ । રુચકાત્પૂર્વદ્વીપે વિષ્કમ્ભાદયઃ સંખ્યેયાઃ રુચકાત્પરે દ્વીપસમુદ્રાઃસં-ખ્યેયાઃ ઇતિ । ‘સયંભૂરમણદીવે સયંભૂરમણમદ્ર સયંભૂરમણમહામદ્રા દો દેવા૦’ સ્વયમ્ભૂરમણદ્વીપે-સ્વયમ્ભૂરમણમદ્ર સ્વમ્ભૂરમણમહાભદ્રૌ દ્વૌ દેવૌ । ‘સયંભૂરમણં દીવં સયંભૂરમણોદે નામં સમુદ્રે વદ્ટે વલયા૦ જાવ અસંખેજ્ઞાઈં જોયણસય-

ભૂતમહાવર નામકે દો દેવ રહતે હૈં યે સહદ્વિક આદિ વિશેષણોં વાલે ઔર યાવન્ત્ એક પત્યોપમ કી સ્થિતિ વાલે હૈ ભૂતસમુદ્ર કો ઘેરે હુણ સ્વયંભૂરમણદ્વીપ હૈ ઇસ મેં સ્વયંભૂરમણમદ્ર ઔર સ્વયંભૂરમણ મહામદ્ર નામ કે દો દેવ રહતે હૈં સ્વયંભૂરમણદ્વીપ કો સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર ચારોં ઔર સે ઘેરે હુણ હૈ । યહ સમુદ્ર ગોલ હૈ ઔર ગોલ વલય કે જૈસા ઇસકા સંસ્થાન હૈ યહ સ્વયંભૂરમણસમુદ્ર અસંખ્યાત લાખ યોજન કે વિસ્તાર વાલા હૈ ઔર ઇતના હી ઇસકા પરિક્ષેપ હૈ । હે મદન્ત ! ‘સ્વયં-ભૂરમણ’ એસા નામ ઇસ સમુદ્ર કા કિસ કારણ સે હુઆ હૈ એસા યહ પ્રશ્ન ગૌતમ કી ઔર સે કિયા હૈ ઇસ વાત કો ‘જાવ અદ્દો’ ઇસ પદ

કરે છે. ભૂતદ્વીપને ચારે બાજુએથી ઘેરીને ભૂત એ નામનો સમુદ્ર આવેલ છે. આ સમુદ્રમાં ભૂતવર અને ભૂતમહાવર એ નામના બે દેવો નિવાસ કરે છે. એ દેવો મહદ્વિક વિગેરે વિશેષણોવાળા છે. અને યાવત્ તેઓ એક પદ્યો-પમની સ્થિતિ વાળા છે. ભૂતસમુદ્રને ઘેરીને સ્વયંભૂરમણ દ્વીપ આવેલ છે. આ દ્વીપમાં સ્વયંભૂરમણ ભદ્ર અને સ્વયંભૂરમણ મહા ભદ્ર નામના બે દેવો રહે છે. સ્વયંભૂરમણ દ્વીપને સ્વયંભૂરમણ નામના સમુદ્રે ચારે બાજુએથી ઘેરેલ છે. આ સમુદ્ર ગોળ છે. અને વલયના આકાર જેવા આકાર વાળો છે. આ સ્વંભૂરમણ સમુદ્ર અસંખ્યાત લાખ યોજનના વિસ્તાર વાળો છે. અને તેનો પરિક્ષેપ પણ એટલોજ છે. હે ભગવન્ ‘સ્વયંભૂરમણ એ પ્રમાણેનું’ નામ શા કારણથી થયેલ છે ? આ પ્રમાણેનો પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછેલ છે. આ વાતને ‘જાવ અદ્દો’ આ પદથી સૂત્રકારે પ્રગટ કરેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સયંભૂરમણોદણ હદણ અછે પથે

સહસ્તાઈં પરિવેશેવેણં જાવ અદ્વો ગોયમા ! સયંભૂરમણોદણ ઉદણ અચ્છે પત્થે જચ્ચે-તણુણ ફલિહવણ્ણામે-પગતીણ ઉદગરસેણં પણ્ણત્તે સયંભૂરમણવર સયંભૂરમણ-મહાવરાણ્ણ ત્થ દો દેવા મહાહિંયા' સેસં તહેવ જાવ અસંસેજ્જાઓ તારાગણ-કોડિકોડીઓ સોમેસુ વા-૩' સ્વયંભૂરમણદ્વીપં હિ સર્વતઃ સંવેષ્ટચ સ્વયંભૂરમણ-સમુદ્રો વૃત્તઃ સન્ તિષ્ઠતિ સ સમુદ્રોઽસંખ્યેયયોજનશતસહસ્રાણિ પરિક્ષેપેણ પ્રજ્ઞસઃ યાવાન્ અર્થઃ તત્કેનાર્થેન ધદન્ત ! સ્વયંભૂરમણઃ સમુદ્રઃ-૨ એવમુચ્યતે ? હે ગૌતમ ! સ્વયંભૂરમણોદકં અચ્છં-પથ્યં જાત્યમ્-અનાવિલં-તનુકં-સ્ફટિકવર્ણમ્ પ્રકૃત્યોદકરસપૂર્ણમ્ અત્ર મહર્દિકૌ દેવૌ સ્વયંભૂરમણવર-સ્વયંભૂરમણમહાવરૌ પલ્યોપમસ્થિતિકૌ પરિવસતઃ, તત્કેનાર્થેન સ્વયંભૂરમણઃ સમુદ્રઃ-૨ એવમુચ્યતે શેષં પૂર્વવત્ । જ્યોતિષ્કસૂત્ર મપિ સ્વકાદિવત્ યાવંતારાગણકોટિકોટચઃ ॥સૂ.૦૧૦૫॥

સે પ્રકટિત કિયા હૈ હસ કે ઉત્તર મેં પ્રહુ કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સયં-ભૂરમણોદણ ઉદણ અચ્છે પત્થે જચ્ચે, તણુણ ફલિહવણ્ણામે પગતીણ ઉદગરસેણં પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર કા જલ અચ્છ આકાશ ઓર સ્ફટિક મણિ કે જૈસા નિર્મલ હૈ-પથ્ય હૈ જાત્ય-અના-વિલ હૈ-અર્થાત્ મલિનતા સે વિહીન હૈ તનુક-હલકા હૈ-ભારી-નહીં હૈ સ્ફટિક મણિ કી કાન્તિ જૈસા હૈ એવં સ્વભાવતઃ જલ કે રસ સે પરિપૂર્ણ હૈ. યહાં પર સ્વયંભૂરમણવર ઓર સ્વયંભૂરમણ મહાવર નામ કે દો દેવ રહતે હૈ । इनकी स्थिति १-१-पल्योपम की है इसी कारण हे गौतम ! इस समुद्र का नाम ‘स्वयंभूरमण’ ऐसा कहा गया है । यहाँ चन्द्र-सूर्य-आदि ज्योतिष्क देव असंख्यात हैं देव से लेकर स्वयंभूरमण तक जो त्रि प्रकारता नहीं कही गई है वह ‘देवे नागे जक्खे, भूएय सयंभूरमणे य’ इस कथन के अनुसार नहीं कही गई है ॥१०५॥

‘જચ્ચે, તણુણ, ફલિહવણ્ણામે પગતીણ ઉદગરસેણં પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! સ્વયંભૂ-રમણ સમુદ્રનું પાણી અચ્છ-આકાશ અને સ્ફટિકમણીના જેવું નિર્મળ છે. પથ્ય છે. જાત્ય-અનાવિલ છે. અર્થાત્ મલિનતા વગરનું છે. તનુક-હલકું છે, ભારે નથી. સ્ફટિક મણિની કાંતી જેવી કાંતી વાળું છે. અને સ્વભાવથી જ જલના રસથી પરિપૂર્ણ છે. આ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં સ્વયંભૂરમણવર અને સ્વયંભૂરમણ મહાવર નામવાળા બે દેવો નિવાસ કરે છે. તેઓની સ્થિતિ ૧ એક ૧ એક પલ્યોપમની છે. એજ કારણથી હે ગૌતમ આ સમુદ્રનું નામ ‘સ્વયંભૂરમણ એ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. આ સમુદ્રમાં ચંદ્ર અને સૂર્ય વિગેરે જ્યોતિષ્ક દેવો અસંખ્યાત છે. દેવના કથનથી લઈને ‘સ્વયંભૂરમણ’ સમુદ્રના કથન પર્યન્ત જે ત્રિપ્રકાર પાળું કહેવામાં આવેલ નથી તે ‘દેવે નાગે જક્ખે ભૂએય સયંભૂરમણે ય’ આ કથન પ્રમાણે કહેલ નથી. ॥ સૂ. ૧૦૫ ॥

अथ जम्बूद्वीपादयो नाम्ना गण्यन्ते-

मूलम्-केवइयाणं भंते ! जंबूद्वीवा दीवा नामधेज्जेहि पन्नत्ता ? गोयमा ! असंखेज्जा जंबूद्वीवा दीवा नामधेज्जेहि पन्नत्ता । केवइयाणं भंते ! लवणसमुद्दा-२ पन्नत्ता ? गोयमा ! असंखेज्जा लवणसमुद्दा नामधेज्जेहि पन्नत्ता । एवं धायइसं-डा वि एवं जाव असंखेज्जा सूरदीवा नामधेज्जेहि य । एगे देवे दीवे पन्नत्ते, एगे देवोदे समुद्दे पन्नत्ते, एवं-णागे जक्खे भूए जाव एगे सयंभूरमणे दीवे एगे सयंभूरमणसमुद्दे णाम-धेज्जेणं पन्नत्ते । लवणस्स णं भंते ! समुद्दस्स उदए केरिसए अस्साएणं पन्नत्ते ? गोयमा ! लवणस्स उदए आइले-२ रइले लिंदे लवणे कडुए अपेज्जे वहूणं दुपय चउप्पय मिग-पसु पक्खिसरिसवाणं णणत्थ तज्जोणियाणं सत्ताणं । कालो-यस्स णं भंते ! समुद्दस्स उदए केरिसए अस्साएणं पन्नत्ते ? गोयमा ! आसले-पेसले-मासले-कालए-भासरासिवण्णाभे पगईए उदगरसेणं पन्नत्ते । पुक्खरोदस्स णं भंते ! समुद्दस्स उदए केरिसए पन्नत्ते ? गोयमा ! अच्छे जच्चे तणुए फालि-यवण्णाभे पगईए उदगरसेणं पणत्ते । वरुणोदस्स णं भंते ! गोयमा ! जे जहा णामए पत्तासवेइ वा चोयासवेइ वा खज्जू-रसारेइ वा सुपिक्क खोयरसेइ वा मेरएइ वा काविसायणेइ वा चंदप्पभाई वा मणसिलाइ वा वरसीधूइ वा वरदारुणी वा अट्ठपिट्ठपरिणिट्ठियाइ वा जंबूफलकालिया वरप्पसण्णा उक्कोस-मदप्पत्ता ईसि उट्ठावलंबिणी ईसितंवच्छिकरणी ईसिबोच्छेय-करणी आसला मासला पेसला वण्णेणं उववेया जाव णो इणट्ठे समेट्ठे वरुणोदए इत्तो इट्ठतरा चेव जाव अस्साएणं पन्नत्ते । खीरोदस्स णं भंते ! समुद्दस्स उदए केरिसए अस्साएणं

पन्नन्ते ? गोयमा ! से जहा नामए-चाउरंतचक्रवट्टिस्स चाउ-
रक्के गोखीरे पज्जत्ति मंदग्गि सुकट्ठिए आउत्तरखंडमच्छंडि-
ओववेए वण्णेणं उववेए जाव फासेणं उववेए, भवे एयारूवे
सिया ? णो इणट्ठे समट्ठे, गोयमा ! खीरोयस्स० एत्तो इट्ठ जाव
अस्साएणं पन्नन्ते । घओदस्स णं से जहा णामए सारइकस्स
गोघयवरस्स मंडे सल्लइकणियार पुप्फवण्णाभे सुकट्ठिय उदार
सज्झवीसंदिए वण्णेणं उववेए जाव फासेण य उववेए-भवे
एया रूवे सिया णो इणट्ठे समट्ठे, एत्तो इट्ठयरो० । खोदोदस्स
से जहा णामए उच्छूण जच्च पुंडकाण हरियाल पिंडिएणं
भेरुंडलणाण वा कालपोराणंतिभाग निव्वाडिय वाडगाणं वल-
वगणर जंतपरिगालियमित्ताणं जे य रसे होज्जा वत्थपरिपूए
चाउज्जातग सुवासिए अहिम पत्थे लहुए वण्णेणं उववेए
जाव भवे एयारूवे सिया ?, नो इणट्ठे समट्ठे, एत्तो इट्ठयरा०,
एवं सेसमाण वि समुद्दाणं भेदो जाव सयंभूरमणस्स, णवरि
अच्छे जच्चे पत्थे जहा पुक्खरोदस्स । कइणं भंते ! समुद्दा
पत्तेगरसा पणत्ता ? गोयमा ! चत्तारि समुद्दा पत्तेगरसा पन्नत्ता,
तं जहा-लवणे वरुणोदे खीरोदे घओदे । कइणं भंते ! समुद्दा
पगईए उदगरसेणं पन्नत्ता गोयमा ! तओ समुद्दा पगईए उदग-
रसेणं पन्नत्ता ? तं जहा-कालोए पुक्खरोए सयंभूरमणे, अव-
सेसा समुद्दा उस्सणं खोयरसा पन्नत्ता समणाउसो ॥सू. १०६॥

छाया-कियन्तः खलु भदन्त ! जम्बूद्वीपा द्वीपाः नामधेयैः प्रज्ञप्ताः ?
गौतम ! असंख्येया जम्बूद्वीपा द्वीपाः नामधेयैः प्रज्ञप्ताः । कियन्तः खलु भदन्त !
लवणसमुद्राः समुद्राः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! असंख्येया लवणसमुद्रा नामधेयैः प्रज्ञप्ताः ।
एवं धातकीषण्डा अपि, एवं यावत्-असंख्येयाः सूर्यद्वीपाः नामधेयैश्च । एको देवो
द्वीपः प्रज्ञप्तः, एको देवोदकः समुद्र प्रज्ञप्तः । एवं नागो यक्षो भूतो यावत्-
एकः स्वयंभूरमणो द्वीपः एकः स्वयंभूरमणः समुद्रो नामधेयेन प्रज्ञप्तः । लवणस्य
खलु भदन्त ! समुद्रस्योदकं कीदृशमास्वादेन प्रज्ञप्तम् गौतम ! लवणस्योदक-

माविलं रजोविरलम् लिन्दम् लवणम् कडुकम् अपेयम् बहूनां द्विपदचतुष्पदमृग-
 पशुपक्षिसरीसृपाणां नाऽन्यत्र तज्जोनिकानां सत्त्वानाम् । कालोदस्य खलु
 भदन्त ! समुद्रस्योदकं कीदृशमास्वादेन प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! आसलं पेशलं मांसलं
 कालं मापराशिवर्णाभम् प्रकृत्योदकरसेन प्रज्ञप्तम् । पुष्करोदकस्य खलु भदन्त !
 समुद्रस्योदकं कीदृशं प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! अच्छं जात्यं तनुकं स्फटिकवर्णाभं
 प्रकृत्योदकरसेन प्रज्ञप्तम् । वरुणोदस्य खलु भदन्त ! गौतम ! स यथा नामकः
 पत्रासव इति वा चोयासव इति वा खर्जूरसार इति वा, सुपक्व क्षोदरस इति
 वा मेरक इति वा कापिषायण इति वा चन्द्रप्रभेति वा मनःशिलेति वा—वरसीधु-
 रिति—प्रवरवारुणी वा—अष्टपिष्टपरिनिष्ठित इति वा जम्बूफलकालिकाम् वर-
 प्रसन्नाम् । उत्कृष्टमदग्राप्ता—ईषदोष्ठावलंबिनी—ईषत्ताम्राक्षिकरिणी—ईषदुत्सेक-
 करणी—आसला मांसला पेशला वर्णेनोपपेता यावत् नायमर्थः समर्थः, वारुणोद-
 कम् इत इष्टतरकमेव यावदास्वादेन प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! स यथा—नामको
 राज्ञश्चतुरन्तचक्रवर्तिनश्चातुरण्कं गोक्षीरं पर्याप्तमन्दाग्निं सुक्वथितम् आद्युत्तर
 खण्डं मत्स्यंङिकोपपेतं वर्णेनोपेतं यावत्स्पर्शेणोपपेतम् भवेदेतद्रूपं स्यात्
 नायमर्थः समर्थः गौतम ! क्षीरोदकस्य० इत इष्ट० यावदास्वादेन प्रज्ञप्तम् ।
 घृतोदस्य खलु स यथा नामकः शारदिकस्य गोघृतवरस्य मण्डः शल्लकी
 कर्णिकार पुष्पवर्णाभः सुक्वथितोदाररसविष्यन्द्भितो वर्णेनोपपेतो यावत् स्पर्शे-
 णोपपेतः, भवेदेतद्रूपः स्यात् नायमर्थः समर्थः इत इष्टतर० । क्षोदोदकस्य स
 यथा नामकः उच्छून जात्यं पुण्ड्रकाणां हरिताल पिण्डराणां भेरुण्ड समुत्पादि-
 तानां वा कालपर्वाणां त्रिभागोत्पाटितवाटकानां बलवत् नरयन्त्र परिगालित
 मात्राणां यथ रसो भवेत् वस्त्रपरिपूतः चातुर्जातक सुवासितः अधिकपथ्यो लघुको
 वर्णेनोपपेतो यावद्भवेत् एतद्रूपः स्यात् नायमर्थः समर्थः इत इष्टतरक० एवं
 शेषाणामपि समुद्राणां भेदो यावत् स्वयंभूरमणस्य, नवरम् अच्छं जात्यं पथ्यं
 यथा पुष्करोदस्य । कति खलु भदन्त ! समुद्राः प्रत्येकरसाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम !
 चत्वारः समुद्राः प्रत्येकरसाः प्रज्ञप्ताः । तद्यथा—लवणो वरुणोदः क्षीरोदो घृतोदः ।
 कति खलु भदन्त ! समुद्राः प्रकृत्योदकरसेन प्रज्ञप्ताः । गौतम ! त्रयः समुद्राः
 प्रकृत्या उदकरसेन प्रज्ञप्ताः तद्यथा—कालोदः १ पुष्करोदः २ स्वयम्भूरमणः ।
 अवशेषा समुद्रा उत्सन्नं (वाहल्येन) क्षोदरसाः प्रज्ञप्ताः श्रमणायुष्मन् ? ॥१०६॥

टीका—‘केवइया णं भंते ! जंबूदीवा दीवा नामधेज्जेहिं पन्नत्ता’ जंबूद्वीपा
 द्वीपाः कियन्तोनामभिः प्रसिद्धाः ? ‘गोयमा ! असंखेज्जा जंबुदीवा दीवानामधे-
 ‘केवइयाणं भंते ! जंबूदीवा दीवा नामधेज्जेहिं पन्नत्ता’—इत्यादि ।
 टीकार्थ—अब गौतम स्वामीप्रभु से ऐसा पूछते हैं—हे भदन्त !

‘જ્જેહિં પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! સંખ્યાતીતૌઃ જમ્બૂદ્વીપાઃ દ્વીપાઃ નામ્નઃ સંકીર્તનૈઃ પ્રત્યાતાઃ । ‘કેવહ્યાણં મંતે ! લવણસમુદ્ધા ૨ પન્નત્તા ? ગોયમા ! અસંખેજ્જા-લવણસમુદ્ધા નામધેજ્જેહિં પન્નત્તા’ કિયત્સંખ્યાવન્તો મદન્ત ! લવણસમુદ્ધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાનાહ-ગૌતમ ! નામતોઽસંખ્યેયાઃ જ્ઞેયા લવણસમુદ્ધાઃ સમુદ્ધાઃ । અસંખ્યેય જમ્બૂદ્વીપપરિક્ષેપિ લવણાનામપિ સંખ્યાહીનત્વમેવ કથમન્યથા લવણસમુદ્રૈર્જમ્બૂદ્વીપ પરિવેષ્ટનં ભવેત્ । ‘એવં ધાયહસંહા વિ’ જમ્બુદ્વીપવત્ ધાતકીચ્છળદ્વીપોઽપિ નામભિઃ અસંખ્યેય એવ । ‘એવં જાવ અસંખેજ્જા સૂરદીવા નામધેજ્જેહિં ય’ એવં યાવત્ એવમ્-ઉક્તપ્રકારેણ તાવૈદ્ વાચ્યં યાવદ્ અસંખ્યેયાઃ સૂર્યદ્વીપાઃ નામનિર્દે-શૈશ્વ, સૂર્યં ઇતિ નામ્ના ત્રિપ્રત્યવૈતાર પતિતેનેતિ ગમ્યતે, એવં-કાલોદસમુદ્રાત્-યાવત્ સૂર્યવરાવેભાસઃ સર્વે નામ્નાઽસંખ્યેયાઃ, અરુણદ્વીપાદારભ્ય દેવદ્વીપાત્પ્રાક્ સર્વેષામેવ ત્રિપ્રત્યવૈતારતયાઽનન્તરમેવાભિધાનાત્સમુદ્ધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ સંગ્રતિ દેવાદીન-ધિકૃત્ય સૂત્રાણિ આહ-કતિ ચ્છલુ મદન્ત ! દેવદ્વીપાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાનાહ-

જમ્બૂદ્વીપ આદિ નામ સે કિતને દ્વીપ કહે ગયે હૈં ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં- ‘ગોયમા ! અસંખેજ્જા જંબુદીવા ૨ નામધેજ્જેહિં પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! જમ્બૂદ્વીપ હસ નામ સે અસંખ્યાતદ્વીપ કહે ગયે હૈં ‘કેવતિયા ણં મંતે ! લવણસમુદ્ધા ૨ પન્નત્તા’ હે મદન્ત ! લવણસમુદ્ર હસ નામ કે કિતને સમુદ્ર કહે ગયે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં ‘ગોયમા ! અસંખેજ્જા લવણ-સમુદ્ધા નામધેજ્જેહિં પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્ર હસ નામ સે અસંખ્યાત સમુદ્ર કહે ગયે હૈં ‘એવં ધાયહસંહા વિ’ હસી તરહ સે ધાત-કીચ્છળ હસ નામ સે અસંખ્યાત દ્વીપ કહે ગયે હૈં ‘એવં જાવ અસંખેજ્જા સૂરદીવા નામધેજ્જેહિં ય’ હસી તરહ સે યાવત્ અસંખ્યાતદ્વીપ સૂર્ય-

‘કેવહ્યા ણં મંતે ! જંબુદીવા દીવા નામધેજ્જેહિં પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-ગૌતમસ્વામી આ સૂત્ર દ્વારા પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે-હે ભગવન્ જંબુદ્વીપ વિગેરે નામ વાળા કેટલા દ્વીપો આવેલા છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! અસંખેજ્જા જંબુદીવા દીવા નામધેજ્જેહિં પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! જંબુદ્વીપ એ નામ વાળા અસંખ્યાત દ્વીપો કહેવામાં આવેલા છે. ‘કેવતિયા ણં મંતે ! લવણસમુદ્ધા સમુદ્ધા પન્નત્તા’ હે ભગવન્ લવણ સમુદ્ર એ નામથી કેટલા સમુદ્રો કહ્યા છે ? આના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘ગોયમા અસંખેજ્જા લવણસમુદ્ધા નામધેજ્જેહિં પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! લવણ સમુદ્ર આ નામથી અસંખ્યાત સમુદ્રો કહેવામાં આવેલા છે. ‘એવં ધાયહસંહા વિ’ એજ પ્રમાણે ધાતકીચ્છળ એ નામવાળા દ્વીપો પણ અસંખ્યાત છે, ‘એવં જાવ અસંખેજ્જા સૂરદીવા નામધેજ્જેહિં પન્નત્તા’ એજ પ્રમાણે યાવત્ અસંખ્યાત દ્વીપો સૂર્યવરાવ

‘એગે દેવે દીવે પળ્લન્તે’ એકો દેવ દ્વીપઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । એવમ્ ‘એગે દેવોદે સમુદ્દે પન્નન્તે’ હે ગૌતમ ! દેવોદઃ સમુદ્રોઽપ્યેક એવ પ્રખ્યાત । ‘એવં-નાગે જક્ખવે ભૂએ’ એવં દેવવત્-નાગો યક્ષો-ભૂતથ્થૈકેક એવ દ્વીપઃ સમુદ્રથ્થ સ્વસ્વનામતઃ પ્રસિદ્ધઃ નાઽનેકઃ ૩ । ‘જાવ એગે સયંભૂરમણે દીવે’ એગે સયંભૂરમણ સમુદ્દે ણામધેજ્જેણં પન્નન્તે’ સ્વયમ્ભૂરમણો દ્વીપઃ એક એવ, એક એવ સ્વયમ્ભૂરમણઃ સમુદ્રોઽપિ નામ્ના યલ્લ પ્રજ્ઞપ્તઃ । ‘લવણસ્સ ણં મંતે ! સમુદ્દસ્સ ઉદાએ કેરિસાએ અસ્સાણં પન્નન્તે ? ગોયમા ! લવણસ્સ ઉદાએ આહલે-રહલે-લિંદે-લવણે કહુએ અપેજ્જે-વહૂણં દુપપ-ચઉપ્પયમિગપસુપક્ખિસરિસવાણં ણળ્લત્થ તજ્જોણિયાણં સત્તાણં’ હે ભદન્ત ! લવણસમુદ્રસ્યોદકં કીદ્દશમ્ ? ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! આવિલં મલ-

વરાવભાસ દ્વીપ ઇસ નામ સે કહે ગયે હૈં । પરન્તુ ‘એગે દેવે દીવે પળ્લન્તે, એગે દેવોદે સમુદ્દે પળ્લન્તે, એવં ણાગે, જક્ખવે, ભૂતે જાવ એગે સયંભૂરમણે દીવે એગે સયંભૂરમણસમુદ્દે ણામધેજ્જેણં પળ્લન્તે’ હે ગૌતમ ! દેવદ્વીપ એક હી કહા ગયા હૈ દેવોદસમુદ્ર એક હી કહા ગયા હૈ ઇસી તરહ નાગદ્વીપ, નાગસમુદ્ર, યક્ષદ્વીપ યક્ષસમુદ્ર, ભૂતદ્વીપ ભૂતસમુદ્ર, ઔર સ્વયંભૂરમણદ્વીપ ઔર સ્વયંભૂરમણસમુદ્ર યે સબ એક એક હી કહે ગયે હૈં ।

‘લવણસ્સ ણં મંતે ! સમુદ્દસ્સ ઉદાએ કેરિસાએ અસ્સાણં પળ્લન્તે’ હે ભદન્ત ! લવણસમુદ્ર કા જલ અસ્વાદ મેં કૈસા કહા ગયા હૈ ? ‘ગોયમા ! લવણસ્સ ઉદાએ આહલે, રહલે, લિંદે, લવણે કહુએ અપેજ્જે, વહૂણં દુપપ ચઉપ્પયમિગપસુપક્ખિસરિસવાણં ણળ્લત્થ તજ્જોણિયાણં સત્તાણં’ હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્ર કા જલ આવિલ-મલયુક્ત-હૈ, રજ સે આકીર્ણ

ભાસ દ્વીપ એ નામવાળા કહેવામાં આવેલા છે. પરંતુ ‘એગે દેવે દીવે પળ્લન્તે એગે દેવોદે સમુદ્દે પળ્લન્તે એવં ણાગે, જક્ખવે, ભૂતે જાવ એગે સયંભૂરમણે દીવે એગે સયંભૂરમણસમુદ્દે નામધેજ્જેણં પળ્લન્તે !’ હે ગૌતમ ! દેવ દ્વીપ એક જ કહેલો છે. દેવોદ સમુદ્ર પણ એક જ કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે નાગસમુદ્ર, યક્ષ દ્વીપ યક્ષસમુદ્ર ભૂતસમુદ્ર અને સ્વયંભૂરમણ દ્વીપ અને સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર એ બધા એક એક જ કહેવામાં આવેલા છે.

‘લવણસ્સ ણં મંતે ! સમુદ્દસ્સ ઉદાએ કેરિસાએ અસ્સાણં પળ્લન્તે’ હે ભગવન્ લવણ સમુદ્રનું જળ આસ્વાદમાં કેવું કહેવામાં આવેલ છે ? ‘ગોયમા ! લવણસ્સ ઉદાએ આહલે રહલે લિંદે લવણે કહુએ અપેજ્જે, વહૂણ દુપપ ચઉપ્પયમિગપસુપક્ખિ સરિસવાણં ણળ્લત્થ તજ્જોણિયાણં સત્તાણં’ હે ગૌતમ ! લવણ સમુદ્રનું જળ આવિલ-મળયુક્ત છે. રજથી વ્યાપ્ત છે. લિંદ-સેવાળ વિગેરે વિનાનું છે.

દિગ્ધં રજોભિરાકીર્ણં લિન્દં-શૈવાલાદિ રહિતચિરકાલસંચિતજલવત્ લવણયુતં-
કટુકમ્ અતएवाऽपेयम् (કેપામ્) વહુસંખ્યકદ્વિપદચતુષ્પદમૃગપશુપક્ષિસરીસૃપાણાં
કૃતે, (નહિ સર્વેષાં કૃતેऽપેયં, કેષાંચિત્પેયમપિ તે કે इत्याह-) તજ્ઞાતાસ્તઘો-
નિકા યે તાંસ્ત્યક્ત્વાऽન્યસત્ત્વાऽન્યસત્ત્વાનાં કૃતેऽપેયમ્ इति । ‘કાલોદસ્સ ણં મંતે !
સમુદ્સસ ઉદए केरिसए अस्साए णं पन्नत्ते ? गोयमा ! आसले पेसले मांसले
कालए मासरासिवण्णाभे पगईए उदगरसेणं पन्नत्ते’ हे भदन्त ! कालोद-
समुद्रस्योदकं कीदृशं खलु-आस्वादेन प्रज्ञप्तं ? भगवानाह-हे गौतम ! आस्वाद्यं
पेशलं-मनोज्ञं मांसलं परिपुष्टम्, कालं-कृष्णम्, माषराशिवर्णभम् माषराशिना-
मतिकृष्णाऽऽभया व्याप्तं प्रकृत्याऽकृत्रिमरसेन प्रज्ञप्तम् इति । ‘पुक्खरोदगस्स णं
મંતે ! સમુદ્સસ ઉદए केरिसए पन्नत्ते ? गोयमा ! अच्छे जच्चे तणुए फालिय-
वण्णाभे पगईए उदगरसेणं पन्नत्ते’ हे भदन्त ! पुष्करोदकसमुद्रस्य खलु

है-मिश्रित-है लिन्द-शैवाल आदि से रहित चिरकाल से संचित हुए
जल के जैसा है खारा है कटुक है अतएव बहुसंख्यक द्विपद, चतुष्पद,
मृग पशु पक्षी एवं सरीसृपों के लिये पीने योग्य नहीं है किन्तु उसी
जल में उत्पन्न हुए जीवों के लिये, उसी में रहने वाले जीवों के लिये
और उसी में संवर्धित हुए जीवों के लिये अपेय नहीं है उनके लिये
पीने योग्य है ‘कालोदस्स णं मंते ! समुदस्स उदए केरिसए अस्साए णं
पन्नत्ते’ हे भदन्त ! कालोदसमुद्र का जल स्वाद में कैसा है ? ‘गोयमा !
आसले पेसले मांसले कालए, मासरासिवण्णाभे, पगतीए उदगरसेणं
पणत्ते’ हे गौतम ! कालोद समुद्र का जल अपने अकृतिम रस से
अस्वाद्य है, पेशल मनोज्ञ है-मांसल-परिपुष्ट है कृष्ण-काला है एवं
जैसी उदकराशि की कृष्ण कान्ति होती है उस के जैसी कान्ति से युक्त

ઘણા સમયથી સંગ્રહ થયેલ જલના જેવું છે, ખાડું છે, કડવું છે, તેથી જ
તેમાં રહેનારા ઘણા દ્વિપદ ચતુષ્પદ, મૃગ, પશુ પક્ષી એવં સરીસૃપો-સર્પો
ને પીવા લાયક તે જલ હોતું નથી. પરંતુ એજ જલમાં ઉત્પન્ન થયેલા જીવો
માટે તેમાંજ રહેવાવાળા જીવો માટે અને તેમાંજ વધેલા-પોષાયેલા જીવો
માટે અપેય નથી. તેમને તો એ જલ પીવા લાયક છે. ‘કાલોદસ્સ ણં મંતે
સમુદ્સસ ઉદए केवइए अस्साए णं पणत्ते’ હે ભગવન્ કાલોદ સમુદ્રતું જલ
સ્વાદમાં કેવું છે ? ‘ગોયમા આસલે પેસલે માંસલે કાલए मासरासि वण्णाभे पगतीए
उदगरसेणं पणत्ते’ હે ગૌતમ ! કાલોદ સમુદ્રતું જલ પોતાના સ્વાભાવિક અર્થાત
અકૃત્રિમ રસથી આસ્વાદ્ય છે. પેશલ છે. મનોજ્ઞ છે. પરિપુષ્ટ છે. કૃષ્ણનામ
કાળું છે. અને ઉદક રાશીની કાંતી જેવી કાળી હોય છે. એવી કાળી કાંતી

कीदृशमुदकं वर्तते ? गौतम ! अच्छप्-यतः परम निर्मलम् उत्तमादुत्तमम्-जात्यं-जातिमत् तनुकम् पचनक्रियया स्त्रलपकालेन यद्विलीयते स्फटिकवर्णाभम् प्रकृत्या उदकरसेन प्रज्ञप्तम्, 'वरुणोदस्स णं भंते ! समुद्दस्स० ? गोयमा ! से जहा णामए-पत्तासवेइ वा-चोयासवेइ वा-खज्जूरसारेइ वा सुपक्खोदरसेइ वा-मेरएइ वा-काविसायणेइ वा-चंदप्पभाइ वा-मणसिलाइ वा वरसीधूइ वा-वरवारुणीइ वा अट्ठ-पिट्ठपरिणिट्ठियाइ वा-जंबूफलकालिया वरप्पसन्ना उक्कोसमदप्पत्ता-ईसि उट्ठावलंबिणी-ईसि तंबच्छिकरणी-ईसिवोच्छेयकरणी-आसला-मासला-पेसला-वण्णेणं उववेया जाव णो इणट्ठे समट्ठे०' हे भदन्त ! वारुणोदकसमुद्रस्यास्वादेन

है 'पुक्खरोदस्स णं भंते ! समुद्दस्स उदए केरिसए पण्णत्ते' हे भदन्त ! पुष्करवरसमुद्र का जल स्वाद में कैसा है ? 'गोयमा ! अच्छे, जच्चे, तणुए फलिहवण्णाभे पगतीए उदगरसेणं पण्णत्ते' हे गौतम ! पुष्करवरसमुद्र का जल अपने अकृत्रिम रस से अच्छ है-परम निर्मल है-उत्तम से उत्तम है जाति वाला है-तनुक-हलका है अर्थात् पाचनक्रिया द्वारा बहुत जल्दी पच जाता है और स्फटिक मणि के जैसी कान्ति वाला है 'वरुणोदस्स णं भंते !' हे भदन्त ! वारुणोद समुद्र का जल स्वाद में कैसा है ? 'गोयमा ! से जहा णामए पत्तासवेति वा, चोयासवेति वा, खज्जूरसारेति वा सुपिक्खोदरसेइ वा, मेरएति वा काविसायणेइ वा चंदप्पभाइ वा मणसिलाएति वरसीधूति वा वरवारुणी वा अट्ठ पिट्ठपरिणिट्ठितातिवा जंबूफलकालियावरप्पसन्ना, उक्कोसमदप्पत्ता ईसि-उट्ठावलंबिणीईसि तंबच्छिकरणी आसला, मासला, पेसला वण्णेणं उववेता जाव 'णो तिणट्ठे समट्ठे' हे गौतम ! वारुणोदसमुद्र का जल

वाणुं ते छे. 'पुक्खरोदस्स णं भंते ! समुद्दस्स उदए केरिसए पण्णत्ते' छे लगवन् पुष्करवर समुद्रनुं जण केवा स्वाद वाणुं छे ? 'गोयमा ! अच्छे, जच्चे, तणुए फलियवण्णाभे पगतीए उदगरसेणं पण्णत्ते' छे गौतम ! पुष्करवर समुद्रनुं जल पोताना अकृत्रित-स्वाभाविक रसथी अरु छे. परम निर्मल छे. उत्तमभां उत्तम छे. जातिवाणुं छे. तनुक-हलकुं छे. अर्थात् पाचन क्रिया द्वारा ते धलुं ज जल्द पथी जाय छे. तेभज ते स्फटिक मणिनी कान्ती जेवुं कान्तिवाणुं छे. 'वारुणोदस्स णं भंते !' छे लगवन् ! वरुणोद समुद्रनुं जण केवा स्वाद वाणुं छे ? 'गोयमा ! से जहा नामए पत्तासवेति वा, चोयासवेति वा, खज्जूरसारेति वा, सुपिट्ठोदरसेति वा, मेरएति वा, काविसायणेइ वा, चंदप्पभाइ वा, मणोसिलाएति वा, वरसीधूति वा, वरवारुणीइ वा, अट्ठ पिट्ठ परिणिट्ठिताति वा, जंबूफलकालिया वरप्पसन्ना उक्कोसमदप्पत्ता ईसी उट्ठावलंबिणी इसितंबच्छ

કિમાકારકં જલમ્ ? મગવાનાહ-ગૌતમ ! કિં બ્રૂમઃ સ યથાનામકઃ પત્રાસવ
 इति वा, त्वचासव इति वा-खर्जूरसार इति वा-सुपक्व क्षोदरसः इति वा-
 मेरकः-कापिशायनम् चन्द्रप्रभा-मनःशिलावरसीधुः वरवारुणी अष्टवारं पेषणेन
 परिनिष्ठितम्-जम्बूफलमिश्रिता-वरप्रसन्ना - उत्कृष्टमदप्राप्ता ईषदोष्ठावलं-
 विनी-ईषत्ताम्राऽक्षिकरिणी ईषदुत्सेककरिणी-मांसला-पेशला-यावदुत्तमवर्णरस
 ગન્ધૈઃ સ્પર્શેણ ચ યુક્તા વર્ણનાતીતં સર્વાતિશાયિ યથા ભવેત્તથેતિ તર્કય, એવમુક્તે
 મગવતિ ગૌતમ આહ-સમ્ભાવ્યતે । મગવાનાહ-નો નો ગૌતમ ! 'વારુણોદ

जैसा पत्रासव होता है, चोथासव होता है, खर्जूरासव होता है, सुपिष्ट
 क्षोदरस होता है, नेरक-एक जाति की शराब-होता है आठ बार
 पीसने से तैयार की गई जैसी शराब-होती है, जाबुन के रस से
 मिश्रित जैसी शराब होती है, उत्कृष्ट मद को-नशा को-देने वाली
 जैसी शराब होती है ओष्ठों को लगाते ही आनन्द देने वाली जैसी
 शराब, होती है, जिस के पीने पर दोनों आंखे कुछ कुछ लाल हो
 जाती हैं ऐसी शराब होती है थोड़ा २ नशा करने वाली जैसी शराब
 होती है आस्वाद करने के जैसी शराब होती है पुष्ट करने वाली जैसी
 शराब होती है यावत् वर्ण, रस, गन्ध और स्पर्श द्वारा जो शराब
 वर्णनातीत होती-एवं इसी कारण जो सर्वातिशायी होती है उसी
 तरह से है अर्थात् जैसा इन पूर्वोक्त आसवों का एवं शराब का स्वाद
 होता है वैसे ही स्वाद से युक्त वरुणोद समुद्र का जल है परन्तु ऐसा

કરુણી આસલા, માંસલા પેસલા વર્ણણં ઉવવેતા જાવ ણો ઇણદ્વે સમદ્વે' હે
 ગૌતમ ! વરુણોદ સમુદ્રનું જલ પત્રાસવ જેવું હોય છે, ચોથાસવ જેવું હોય
 છે, ખર્જૂરાસવ જેવું હોય છે. સુપિષ્ટ ક્ષોદરસ-સારી રીતે પીસેલ સેલડીનો
 રસ જેવો હોય છે. મેરક-એક જાતનો દારૂ જેવો હોય છે. આઠ વાર પીસીને
 તૈયાર કરવામાં આવેલ શરાબ-દારૂ જેવો હોય છે. જાંબૂનો રસ મેળવેલ
 શરાબ-જેવો હોય છે. ઉત્તમ-મદ નશાને ઉત્પન્ન કરવાવાળો શરાબ જેવો હોય
 છે. હોઠ પર લગાવતાં જ આનંદ આપવાવાળો શરાબ જેવો હોય છે. જેને
 પીવાથી બન્ને આંખો કંઈક કંઈક લાલ બની જાય છે. એવો શરાબ હોય
 છે. થોડો થોડો નશો કરનાર શરાબ જેવો હોય છે. આસ્વાદ લેવા યોગ્ય જેવો
 શરાબ હોય છે. પુષ્ટ કરવાવાળો જેવો શરાબ હોય છે. યાવત્ વર્ણ, રસ,
 ગંધ અને સ્પર્શ દ્વારા જે શરાબ વર્ણનાતીત હોય છે. અને એજ કારણથી
 જે સર્વથી ઉત્તમ હોય છે. એવી રીતનું એ વરુણોદ સમુદ્રનું જલ હોય છે.
 અર્થાત્-પૂર્વોક્ત આસ્વાદો અને શરાબોનો જેવો સ્વાદ હોય છે, એવા જ

इत्तो इद्वतराए चेव जाव अस्साएणं पणत्ते' वारुणोदकं वर्णनतोऽपि इष्टतरं कान्ततरम्० एवमवेहि आस्वादेन । 'खीरोदरस णं भंते ! समुदस्स उदए केरिसए अस्साएणं पन्नत्ते ? गोयमा ! से जहा नामए रन्नो चाउरंतचक्कवट्टिस्स चाउरक्के गोखीरपज्जइमंदग्गिसुकड्डिए आउत्तरखंडमच्छंडिओववेए वण्णेणं उववेए जाव फासेणं उववेए, भवे एयारूवे सिग्गा ? णो इण्ढे सम्ढे, गोयमा ! खीरोयस्स० एत्तो इद्व जाव अस्साएणं पन्नत्ते' हे भदन्त ! क्षीरोद समुद्रोदकमास्वादेन कीदृशम् ? भगवानाह—गौतम ! स यथा नामकः, राज्ञश्चातुरन्तचाक्रवर्तिनः किमिव चातुष्कं गोक्षीरं भवति तद्वत्—पर्याप्तमन्दाग्निसुक्कवथितम् आदावन्ते च मत्स्यण्डितोपपेतम् (इक्षुरसस्य प्रथमः पाको गुडं द्वितीयः शर्करा तृतीयः

यह अर्थ यहां समर्थित नहीं है—यह तो केवल उपमा द्वारा वर्णन मात्र है क्योंकि—'वारुणोदए इत्तो इद्वतरए चेव जाव अस्साएणं प०' वरुणोदसमुद्र का जल स्वाद में इन सब के रस से भी इष्ट है 'खीरोदस्सर्ण भंते ! उदए केसरिए अस्साएणं पणत्ते' हे भदन्त ! क्षीरोदसमुद्र का जल स्वाद में कैसा है ? 'गोयमा ! 'से जहा नामए रन्नो चाउरंत चक्कवट्टिस्स चाउरक्के गोखीरे पज्जत्ति मंदग्गि सुकड्डिते आउत्तरखंडमच्छंडितोववेते वण्णेणं उववेते जाव फासेण उववेए' हे गौतम ! जिस प्रकार का स्वाद वाला चातुरन्त चक्रवर्ती नरेश के लिये चतुःस्थान परिणत दुग्ध, कि जो मंद मंद अग्नि पर चुराया जाता है और जिस में गुड खांड, मिश्री आदि मिलाये जाते हैं हो जाता है

સ્વાદ વાળું વર્ણોદ સમુદ્રનું જળ છે. પરંતુ એ રીતનો આ અર્થ અહીંયાં સમર્થિત થતો નથી. આ તો કેવળ ઉપમા દ્વારા વર્ણન માત્રજ છે કેમકે— 'વારુણોદए इत्तो इद्वतरए चेव जाव आस्साएणं पणत्ते' વર્ણોદ સમુદ્રનું જલ સ્વાદમાં આ ઉપર વર્ણવવામાં આવેલ બધાજ પ્રકારના આસ્વાદોના રસથી પણ વધારે ઇષ્ટ છે. 'ખીરોદસ્સ ણં ભંતે ! ઉદए केसरिए अस्साएणं पणत्ते' હે ભગવન્ ક્ષીરોદ સમુદ્રનું જલ કેવા સ્વાદ વાળું હોય છે ? 'ગોયમા ! સે જહા નામए रन्नो चाउरंत चक्कवट्टिस्स चाउरक्के गोखीरे पज्जत्ति मंदग्गि सुकड्डिते आउत्तरखंड मच्छंडितोववेते वण्णेणं उववेते जाव फासेण उववेए' હે ગૌતમ ! આતુરન્ત ચક્રવર્તિ રાજા માટે ચાર સ્થાનોથી પરિણુત થયેલ દૂધ કે જે ધીમા અગ્નિની ઉપર ઉકાળવામાં આવે છે. "યાવત્ તે સ્પર્શ" દ્વારા વિશેષ પ્રકારનું બની જાય છે. એ પ્રમાણે ઉકાળેલ અને જેમાં ગોળ, ખાંડ, સાકર વિગેરે મેળવાથી તે દૂધ જેવા સ્વાદ વાળું બની જાય છે. એવા પ્રકારના સ્વાદવાળું આ ક્ષીરોદ સમુદ્રનું જળ હોય છે, એજ અર્થ અહીંયાં સમર્થિત થયેલ છે ? આ પ્રશ્નના

નામકદેશવિશેષે સમુત્પાદિતાનાં વા કાલપર્વાણાં ત્રિભાગોત્પાટિત વાટકાનામ્ ત્રિભાગનિષ્પીડિતાનામ્ આઘન્તભાગરહિતાનાં વલવદ્ધિર્નરૈર્યન્ત્રતઃ પરિગાલિત-માત્રાણાં સ રસો યથા ભવેત્ તતથ વસ્ત્રપરિપૂતઃ સુગન્ધિત-ચાતુર્જાતકૈઃ (એલા-તજદાલચીની-નાગકેસર) સુવાસિતોઽત एषोઽધિકપથ્યઃ લઘુકઃ વર્ણેન યાવત્ સ્પર્શેણોપેતઃ સન્ ઇવ ગૌતમ આહ-ભવેદેતાદૃશં જલમ્ ભગવાન્ ગ્રાહ-નાયમ-ર્થોઽથ પ્રત્યાયયિતું સમર્થઃ ઇતોઽપીષ્ટતરં કાન્તમવેદિ ઇતિ । ‘એવં સેસાણ વિ સમુદ્રાણં મેદો જાવ સયંભૂરમણસ્સ’ એવં શેષાણમપિ સૂર્યવરાવભાસાદિ સમુદ્રાણં મેદો જ્ઞાતવ્યઃ । યાવત્ સ્વયંભૂરમણસમુદ્રસ્ય । ‘ળવરિ અચ્છે જચ્ચે પથ્થે જહા

વહ તૃણાદિ સે રહિત બન જાવે-પુનઃ ઉસમેં દાલ ચીની ફલાયચી, કેસર, કપૂર આદિ સુગંધિત દ્રવ્યોં કો મિલા કર સુવાસિત બના લેના ચાહિયે એસા બના લેને સે વહ અત્યન્ત પથ્યકારી નિરોગ કરને વાલા હલકા હો જાતા હૈ ઓર વર્ણ રસ આદિ સે વિશિષ્ટ બનકર અનુપમ સ્વાદ વાલા બન જાતા હૈ ‘જાવ ભવેયાઠ્ઠવે સિયા’ તો કયા એસે હી સ્વાદ વાલા ક્ષોદોદસમુદ્ર કા જલ હૈ ? અર્થાત્ જૈસા યહ સબ હોતા હૈ કયા એસા હી ઇસ સમુદ્ર કા જલ હોતા હૈ ? ઇસ કે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-‘એત્તો ઇદ્ધયરા’ હે ગૌતમ ક્ષોદોદસમુદ્ર કા જલ ઇસસે મી અધિક-તર સ્વાદ વાલા હૈ ‘એવં સેસગાણ વિ સમુદ્રાણં મેદો જાવ સયંભૂર-મણસ્સ’ ઇસી પ્રકાર સે અવશિષ્ટ સમુદ્રોં કે જલ કે સ્વાદ કે મેદ કે સમ્બન્ધ મેં મી યાવત્ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર કે જલ તક કથન જાનના ચાહિયે અર્થાત્ ઇન સબ સમુદ્રોં કા જલ ઇક્ષુરસ કે જૈસા હી હૈ ‘ળવરં’ પરન્તુ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર કા પાની ઇક્ષુરસ કે સ્વાદ જૈસા નહી હૈ કયોં-

વિનાનો બની બાય. અને તે પછી તેમાં દાલચિની, ઇલાયચી, કેસર, કપૂર વિગેરે સુગંધવાળા દ્રવ્યો મેળવીને તેને સુવાસિત બનાવી લેવો. બેઘએ તેમ બનાવવાથી તે અત્યંત પથ્યકારી, નિરોગી, હલકો બની બાય છે. અને વર્ણ વિગેરેથી વિશેષ પ્રકારનો બની બાય છે. ‘જાવ ભવેયાઠ્ઠવે સિયા’ તો શું? એવા પ્રકારના સ્વાદવાળું ક્ષોદોદ સમુદ્રનું જળ છે? અર્થાત્ જેવી રીતે આ રસનો સ્વાદ હોય છે એવા પ્રકારનું આ સમુદ્રનું જળ હોય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘એત્તો ઇદ્ધયરા’ હે ગૌતમ ! ક્ષોદોદક સમુદ્રનું જલ એનાથી પણ વધારે સ્વાદવાળું હોય છે. ‘એવં સેસગાણ વિ સમુદ્રાણં મેદો જાવ સયંભૂરમણસ્સ’ આજ પ્રમાણે બાકીના સમુદ્રોના જલના સ્વાદના ભેદ સંબંધી કથન પણ યાવત્ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રના જલના સ્વાદ વળુન પર્યન્ત કહી લેવું. અર્થાત્ આ બધા સમુદ્રોનું જલ સેલડીના રસ જેવું જ

મગવાનાહ-નાયમર્થઃ સમર્થઃ, અપિ તુ-ઇતોડપીષ્ટતરો રસઃ૦ । ‘સ્વોદોદસ્સ૦ ?
 સે જહા નામણ ઉચ્છૂણ જચ્ચ પુંડકાણં-હરિયાલ પિંડરાણં-મેરુંડછણાણ વા-
 કાલપોરાણં-તિભાગનિવ્વાહિય વાહગાણં-વલવગણરજંતપરિગલિયમિત્તાણં-જે
 રસે હોજ્જા વત્થે પરિપૂણ ચાઉરજ્જાતગસુવાસિણ અહિયપત્થે લહુણ વણ્ણેણં
 ઉવવેણ મહે ણ્યારૂવે સિયા ણો ઇણદ્દે સમદ્દે’ ક્ષોદોદસમુદ્રસ્ય જલમાસ્વાદેન
 કીદ્દક્ ? હે ગૌતમ ! યથા નામકઃ-ઉચ્છૂન્નજાત્યપુણ્ડકાણામ્ ઉચ્છૂનાઃ ઉન્નતા
 જાત્યાઃ જાતિસંપન્ના યે પુણ્ડકાઃ-ઇશુવિશેષાસ્તેષામ્ ઇશુદણ્ડાનાં મેરુણ્ડ-

તરહ કા ગોઘૃતવર સમુદ્ર કા જલ સ્વાદ મેં હૈ ‘મહે ણ્યા રૂવેસિયા’ તો
 હૈ મદન્ત ! ઇસી પ્રકાર કા સ્વાદ વાલા ગોઘૃતવર સમુદ્ર કા જલ હૈ ?
 ‘જોતિણદ્દે સમદ્દે’ હૈ ગૌતમ ! એસા અર્થ સમર્થિત નહીં હૈં ક્યોકિ
 ‘ઇત્તો ઇદ્દયરો’ ઘૃતાદિક સમુદ્ર કા જલ તો ઇસસે ઝંચા સ્વાદ મેં હૈ
 ‘સ્વોદોદસ્સ’ હૈ મદન્ત ! ક્ષોદોદ સમુદ્ર કા જલ સ્વાદ મેં કેસા હૈ ?
 ‘સે જહા નામણ ઉચ્છૂણ જચ્ચ પુંડકાણં હરિયાલ પિંડરાણં મેરુંડ-
 છણાણ વા કાલપોરાણં તિભાગ નિવ્વાહિયવાગાણં વલવગણરજંત
 પરિગલિય મિત્તાણં જે ય રસે હોજ્જા વત્થપરિપૂણ ચાઉજ્જાતગસુવાસિણ
 અહિયપત્થે લહુણ વણ્ણેણં ઉવવેણ’ હૈ ગૌતમ ! જૈસા મેરુણ્ડદેશ મેં
 જાતિવંત ગન્ના ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઓર વહ પક્ક હો જાને પર હરિતાલ કે
 સમાન પીલા હો જાતા હૈ ઉસ ઇશુ ગન્ને કે ટુકરોં કા ડપર નીચે કે
 ભાગ કો કાટ કર અચ્છે વલિષ્ઠ વૈલોં દ્વારા ચલાયે ગયે યંત્ર સે રસ
 નિકાલના ચાહિયે ઓર ઉસે કપડે સે છાન લેના ચાહિયે કિ જિસસે

પ્રમાણે ગોઘૃતવર સમુદ્રનું જલ હોય છે. ‘મહે ણ્યારૂવે સિયા’ તો હે ભગવન્
 આવા પ્રકારના સ્વાદવાળું ગોઘૃત સમુદ્રનું જળ છે ? ‘જો ઇણદ્દે સમદ્દે’ હે
 ગૌતમ ! એ અર્થ સમર્થિત નથી. કેમકે ‘ઇત્તો ઇદ્દયરા’ ગોઘૃતવર સમુદ્રનું
 જલ તો તેથી પણ વધારે સ્વાદ વાળું છે. ‘સ્વોદોદસ્સ’ હે ભગવન્ ક્ષોદોદ
 સમુદ્રનું જલ કેવા સ્વાદ વાળું છે ? ‘સે જહા નામણ ઉચ્છૂણ જચ્ચ પુંડકાણ
 હરિયાલ પિંડરાણં મેરુંડછણાણવા કાલપોરાણં તિભાગ નિવ્વાહિયવાહગાણં વલયગ-
 ણરજંત પરિગલિય મિત્તાણં જે ય રસે હોજ્જા વત્થપરિપૂણ ચાઉજ્જાતગ સુવાસિણ
 અહિયપત્થે લહુણ વણ્ણેણં ઉવવેણ’ હે ગૌતમ ! મેરુણ્ડ દેશમાં જાતિવંત
 ગન્ના-સેલડીની ઉત્પત્તિ થાય છે, અને તે પાકે ત્યારે હરિતાલની જેમ પીળી
 થઈ જાય છે. એ સેલડીના ઉપરનો અને નીચેના ભાગને કાપીને કહાડી
 નાખીને સારા બળવાન્ બળદો દ્વારા ચલાવવામાં આવેલા યન્ત્રમાંથી
 રસ નીકળે છે, અને તે રસને કપડાથી ગાળી લેવો જોઈએ કે જેથી તૃણાદિ

નામકદેશવિશેષે સમુત્પાદિતાનાં વા કાલપર્વાણાં ત્રિભાગોત્પાટિત વાટકાનામ્ ત્રિભાગનિષ્પીડિતાનામ્ આદ્યન્તભાગરહિતાનાં વલ્લવદ્વિર્નરૈર્યન્ત્રતઃ પરિગાલિત-માત્રાણાં સ રસો યથા ભવેત્ તતથ્થ વસ્ત્રપરિપૂતઃ સુગન્ધિત-ચાતુર્જાતકૈઃ (ઇલા-તજદાલચીની-નાગકેસર) સુવાસિતોઽત एषोઽધિકપથ્યઃ લઘુકઃ વર્ણેન યાવત્ સ્પર્શોપેતઃ સન્ ઇવ ગૌતમ આહ-ભવેદેતાદૃશં જલમ્ ભગવાન્ ગ્રાહ-નાયમ-ર્થોઽથ પ્રત્યાયયિતું સમર્થઃ ઇતોઽપીષ્ટતરં કાન્તમવેદિ ઇતિ । ‘એવં સેસાણ વિ સમુદ્ધાણં મેઔ જાવ સયંભૂરમણસ્સ’ એવં શેષાણમપિ સૂર્યવરાવભાસાદિ સમુદ્રાણાં મેદો જ્ઞાતવ્યઃ । યાવત્ સ્વયંભૂરમણસમુદ્રસ્ય । ‘ળવરિ અચ્છે જચ્ચે પથ્યે જહા

વહ તૃણાદિ સે રહિત બન જાવે-પુનઃ ઉસમેં દાલ ચીની ઇલાયચી, કેશર, કપૂર આદિ સુગંધિત દ્રવ્યોં કો મિલા કર સુવાસિત બના લેના ચાહિયે એસા બના લેને સે વહ અત્યન્ત પથ્યકારી નિરોગ કરને વાલા હલકા હો જાતા હૈ ઓર વર્ણ રસ આદિ સે વિશિષ્ટ બનકર અનુપમ સ્વાદ વાલા બન જાતા હૈ ‘જાવ ભવેયારૂવે સિયા’ તો કયા એસે હી સ્વાદ વાલા ક્ષોદોદસમુદ્ર કા જલ હૈ ? અર્થાત્ જૈસા યહ સબ હોતા હૈ કયા એસા હી ઇસ સમુદ્ર કા જલ હોતા હૈ ? ઇસ કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘એત્તો ઇદ્ધયરા’ હે ગૌતમ ક્ષોદોદસમુદ્ર કા જલ ઇસસે મી અધિક-તર સ્વાદ વાલા હૈ ‘એવં સેસગાણ વિ સમુદ્ધાણં મેદો જાવ સયંભૂર-મણસ્સ’ ઇસી પ્રકાર સે અવશિષ્ટ સમુદ્રોં કે જલ કે સ્વાદ કે મેદ કે સમ્બન્ધ મેં મી યાવત્ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર કે જલ તક કથન જાનના ચાહિયે અર્થાત્ ઇન સબ સમુદ્રોં કા જલ ઇશ્વરસ કે જૈસા હી હૈ ‘ળવરં’ પરન્તુ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર કા પાની ઇશ્વરસ કે સ્વાદ જૈસા નહી હૈ કયોં-

વિનાનો બની જાય. અને તે પછી તેમાં દાલચિની, ઇલાયચી, કેસર, કપૂર વિગેરે સુગંધવાળા દ્રવ્યો મેળવીને તેને સુવાસિત બનાવી લેવો. બેઠએ તેમ બનાવવાથી તે અત્યંત પથ્યકારી, નિરોગી, હલકો બની જાય છે. અને વળુ વિગેરેથી વિશેષ પ્રકારનો બની જાય છે. ‘જાવ ભવેયારૂવે સિયા’ તો શું ? એવા પ્રકારના સ્વાદવાળું ક્ષોદોદ સમુદ્રનું જળ છે ? અર્થાત્ જેવી રીતે આ રસનો સ્વાદ હોય છે એવા પ્રકારનું આ સમુદ્રનું જળ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘એત્તો ઇદ્ધયરા’ હે ગૌતમ ! ક્ષોદોદક સમુદ્રનું જલ એનાથી પણ વધારે સ્વાદવાળું હોય છે. ‘એવં સેસગાણ વિ સમુદ્ધાણં મેદો જાવ સયંભૂરમણસ્સ’ આજ પ્રમાણે બાકીના સમુદ્રોના જલના સ્વાદના ભેદ સંબંધી કથન પણ યાવત્ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રના જલના સ્વાદ વળુન પર્થન્ત કહી લેવું. અર્થાત્ આ બધા સમુદ્રોનું જલ સેલડીના રસ જેવું જ

પુલ્કરોદસસ' નવરં સ્વયંભૂરમણસમુદ્રજલમ્ અચ્છમ્ જાત્યમ્ પથ્યમ્ લઘુકમ્
યથા પુલ્કરોદસમુદ્રસ્ય । સમ્પ્રતિ યે પ્રત્યેકરસાઃ પ્રકૃત્યુદકરસાસ્તાંસ્તાન્ પાર્ય-
ક્યેન દર્શયતિ—'કઙ્ઘં મંતે ! સમુદ્ધા પત્તેયરસા પન્નત્તા ? ગોયમા ! ચત્તારિ
સમુદ્ધા પત્તેયરસા પન્નત્તા, તં જહા-લવણે-વરુણોદે-સ્ત્રીરોદે ઘયોદે, કઙ્ઘં
મંતે ! સમુદ્ધા પર્ગઈણ ઉદગરસેણં પન્નત્તા ? ગોયમા ! તઓ સમુદ્ધા પર્ગઈણ ઉદગ-
રસેણં પન્નત્તા ? તં જહા-કાલોણ પુલ્કરોણ સયંભૂરમણે, અવસેસા સમુદ્ધા ઉસ્સણં

કિ 'અચ્છે જચ્ચે પથ્યે જહા પુલ્કરોદસસ' વહ તો પુલ્કરોદધિ કે જલ
કે જૈસા સ્વચ્છ, જાતિવંત નિર્મલ એવં પથ્ય હૈં

અબ સૂત્રકાર યહ પ્રકટ કરતે હૈં કિ કૌન કૌન સમુદ્ર કિસ
કિસ સમુદ્ર કે સમાન પાની વાલે હૈં ઓર કૌન ૨ નહીં હૈ—'કઙ્ઘં
મંતે ! સમુદ્ધા પત્તેયરસા પણ્ણત્તા' હે ભદન્ત ! કિતને સમુદ્ર પ્રત્યેક
રસ વાલે હૈં અર્થાત્ દૂસરે સમુદ્રોં કે સાથ જિનકા પાની નહીં
મિલતા હૈં એસે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—'ગોયમા ! ચત્તારિ
સમુદ્ધા પત્તેયરસા પણ્ણત્તા' હે ગૌતમ ! ચાર સમુદ્ર પ્રત્યેક રસ
વાલે કહે ગયે હૈં—'તં જહા' उनके नाम इस प्रकार से हैं—
'लवणे वरुणोदे स्त्रीरोदे घयोदे' लवणसमुद्र, वरुणोदसमुद्र, क्षीरोद-
समुद्र, और घृतोदसमुद्र, 'कति णं मंते ! समुद्धान् पगतीए उदगरसेणं
ण्णत्ता' हे भदन्त ! कितने समुद्र जिनका पानी आपस में समान हैं
ऐसे हैं ? 'गोयमा ! तओ समुद्धान् पगतीए उदगरसेणं पण्णत्ता' हे

છે. 'નવરં' પરંતુ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રનું પાણી સેલડીના રમના સ્વાદ જેવું
નથી કેમકે—'અચ્છે જચ્ચે પથ્યે જહા પુલ્કરોદસસ' એતો પુલ્કરોદધિના જલ
જેવું સ્વચ્છ જાતિવંત નિર્મળ અને પથ્ય છે.

હવે સૂત્રકાર કયા કયા સમુદ્રો કયા કયા સમુદ્રની સરખા પાણી વાળા
છે અને કોણ કોની સરખા નથી એ બતાવે છે.

'કઙ્ઘં મંતે ! સમુદ્ધા પત્તેયરસા પણ્ણત્તા' હે ભગવન્ કેટલા સમુદ્રો પ્રત્યેક
રસવાળા છે ? અર્થાત્ બીજા સમુદ્રોની સાથે જેવું પાણી મલતું નથી. એવા
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'ગોયમા ! ચત્તારિ
સમુદ્ધા પત્તેયરસા પણ્ણત્તા' હે ગૌતમ ! ચાર સમુદ્રો પ્રત્યેક રસવાળા કહેવામાં
આવેલા છે. તે નામો આ પ્રમાણે છે. 'લવણે વરુણોદે સ્ત્રીરોદે ઘયોદે' લવણ
સમુદ્ર, વરુણોદ સમુદ્ર, સ્ત્રીરોદ સમુદ્ર અને ઘૃતોદ સમુદ્ર 'કતિ ણં મંતે ! સમુદ્ધા
પર્ગતીણ ઉદગરસેણં પણ્ણત્તા' હે ભગવન્ કેટલા સમુદ્રો કે જેવું પાણી પરસ્પરમાં
સરખું હોય એવા છે ? 'ગોયમા ! તઓ સમુદ્ધા પર્ગતીણ ઉદગરસેણં પણ્ણત્તા'

સ્વોદરસા પન્નત્તા સમણાઉસે ?' હે ભદન્ત ! કતિસમુદ્રાઃ પ્રત્યેકરસાઃ સમુદ્રાન્તરૈ
રસાધારણરસાઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! ચત્તારઃ લવણ વરુણોદ ક્ષીરોદ ઘૃતોદાઃ પ્રત્યે-
કરસાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । ક્રિયન્તઃ પ્રકૃત્યોદકરસેન પ્રજ્ઞપ્તાઃ સમુદ્રાઃ ? ગૌતમ ! ત્રયઃ
કાલોદ-પુષ્કરોદ સ્વયંભૂરમણસમુદ્રાઃ પ્રકૃતિત ઉદકરસપરિપૂર્ણાઃ । અવશેષા
વાહલ્યેન ક્ષોદરસાઃ સમુદ્રાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ હે શ્રમણાયુષ્મન્ ! ઇતિ ॥૧૦૬॥

મૂલમ્—કઈ ણં ભંતે ! સમુદ્ધા બહુમચ્છ કચ્છભાઈણ્ણા
પન્નત્તા ? ગોયમા ! તંઓસમુદ્ધા બહુમચ્છકચ્છભાઈણ્ણા પન્નત્તા,
તં જહા—લવણે કાલોણ સયંભૂરમણે અવસેસા સમુદ્ધા અપ્પ-
મચ્છકચ્છભાઈણ્ણા પન્નત્તા સમણાઉસો । લવણેણં ભંતે !
સમુદ્ધે કઈમચ્છજાઈકુલકોડિજોણીપમુહસયસસહસ્સા પન્નત્તા ?
ગોયમા ! સત્તમચ્છજાઈકુલકોડીપમુહસયસસહસ્સા પન્નત્તા ।
કાલોણ ણં ભંતે સમુદ્ધે કઈ મચ્છજાઈ૦ પન્નત્તા ? ગોયમા !
નવમચ્છજાઈકુલકોડીજોણી૦ । સયંભૂરમણેણં ભંતે ! સમુદ્ધે૦
અદ્ધતેરસમચ્છજાઈકુલકોડીજોણીપમુહસયસસહસ્સા પન્નત્તા ।
લવણે ણં ભંતે ! સમુદ્ધે મચ્છાણં કે મહાલિયા સરીરોગાહણા
પન્નત્તા ? ગોયમા ! જહન્નેણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જઈ ભાગં ઉક્કો-
સેણં પંચજોયણસયાઈં । એવં કાલોણ ઉ૦ સત્તજોયણસયાઈં ।

ગૌતમ ! ત્રીન સમુદ્ર હી એસે કિ જિનકા પાની આપસ મેં સમાન હૈ૦
'તં જહા' ઉનકે નામ હસ પ્રકાર સે 'કાલોણ, પુસ્કરોણ, સયંભૂરમણે'
કાલોદસમુદ્ર, પુષ્કરોદ સમુદ્ર ઓર સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર—'અવસેસા
સમુદ્ધા ઉસ્સણં સ્વોતરસા પ૦ સમણાઉસો' બાકી કે જો ઓર સમુદ્ર હૈ
ઉન સબ કા રસ હે શ્રમણ આયુષ્મન્ ! પ્રાયઃ ક્ષોદ દક્ષુ કા જૈસા રસ
હોતા હૈ—વૈસે રસ વાલે કહે ગયે હૈ ॥૧૦૬॥

હે ગૌતમ ! ત્રણ સમુદ્રોજ એવા છે કે જેનું પાણી પરસ્પર સરખું છે. 'તં
જહા' તેના નામો આ પ્રમાણે છે. 'કાલોણ, પુસ્કરોણ સયંભૂરમણે' કાલોદ
સમુદ્ર, પુષ્કરોદ સમુદ્ર; અને સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર 'અવસેસા સમુદ્ધા ઉસ્સણં
સ્વોતરસા પણ્ણત્તા સમણાઉસો !' બાકીના જે સમુદ્રો છે; એ બધાનું જલ હે
શ્રમણ આયુષ્મન્ પ્રાયઃ ક્ષોદ—સેલડીનો રસ જેવો હોય છે, એવા સ્વાદવાળા
કદ્દા છે. ॥ સૂ. ૧૦૬ ॥

સયંભૂરમણે જહન્નેણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહમાગે ઉક્કોસેણં
દસજોયણસયાઈ ॥સૂ. ૧૦૭॥

છાયા-કતિ खलु भदन्त ! समुद्रा बहुमत्स्यकच्छपाकीर्णाः प्रज्ञप्ताः ?
गौतम ! त्रयः समुद्रा बहुमत्स्यकच्छपाकीर्णाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-लवणः कालोदः
स्वयंभूरमणः अवशेषाः समुद्राः अल्पमत्स्यकच्छपाकीर्णाः प्रज्ञप्ताः श्रवणायुष्मन् !
लवणे खलु भदन्त ! समुद्रे कति मत्स्यजातिकुलकोटि योनिप्रमुखशतसहस्राणि
प्रज्ञप्तानि गौतम ! सप्तमत्स्यजातिकुलकोटियोनिप्रमुखशतसहस्राणि प्रज्ञप्तानि ।
कालोदे खलु भदन्त ! समुद्रे कति मत्स्यजाति० प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! नव मत्स्य-
जातिकुलकोटियोनिप्रमुखशतसहस्राणि० । स्वयंभूरमणे खलु भदन्त ! समुद्रे० ।
अर्धत्रयोदशमत्स्यजातिकुलकोटियोनिप्रमुखशतसहस्राणि प्रज्ञप्तानि । लवणे
खलु भदन्त ! समुद्रे मत्स्यानां किं महती शरीरावगाहना प्रज्ञप्ता ? गौतम !
जघन्येनांगुलस्याऽसंख्येयभागम् उत्कर्षेण पंचयोजनशतानि । एवं कालोदे
उत्कर्षेण सप्तयोजनशतानि । स्वयंभूरमणे जघन्येनांगुलस्याऽसंख्येयभागमुत्कर्षेण
दशयोजनशतानि ॥१०७॥

टीका-‘કહ જં મંતે ! સમુદ્દા વહુમચ્છકચ્છમાઈણ્ણા પન્નત્તા’ હે ભદન્ત !
एतेषु कति संख्यावन्तः ते समुद्राः ये बहुमत्स्यकच्छपैराकीर्णाः प्रज्ञप्ताः ?
भगवानाह-‘गोयसा ! तओ समुद्दा वहुमचछकचछभाइण्णा पन्नत्ता तं जहा-लवणे
कालोए सयंभूरमणे अवसेसा समुद्दा अप्पमचछकचछभाइण्णा पन्नत्ता समणाउसो’

‘કહ જં મંતે ! સમુદ્દા વહુમચ્છ કચ્છમાઈણ્ણા પન્નત્તા’-इत्यादि ।

टीकार्थ-गौतम स्वामी ने प्रभु से ऐसा पूछा है हे भदन्त ! कितने
समुद्र ऐसे कहे गये हैं कि जो बहुत से मत्स्य, और कच्छपों से व्याप्त
हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयसा ! तओ समुद्दा वहुमचछ कचछ भाइ-
ण्णा पणत्ता’ हे गौतम ! तीन ही समुद्र ऐसे कहे गये हैं जो बहुत
से मत्स्यों एवं कच्छपों से व्याप्त हैं । ‘तं जहा’ उनके नाम इस प्रकार

‘કહ જં મંતે ! સમુદ્દા વહુમચ્છ કચ્છમાઈણ્ણા પણ્ણત્તા ! ઇત્યાદિ

टीकार्थ-गौतमस्वामीने प्रभुश्रीने ओषुं पूछ्युं डे-डे लगवन् ! डेटला
समुद्रो ओवा प्रकारना डडेवाभां आव्या छे डे ने धण्ण माछलाओ, अने
कच्छपो-कायणाओथी व्याप्त छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री डडे छे डे ‘गोयसा
तओ समुद्दा वहुमचछकचछभाइण्णा पणत्ता’ डे गौतम ! त्रय न समुद्रो ओवा
कह्था छे डे नेओ धण्ण माछलाओ अने कायणाओ थी व्याप्त छे. तेना नामो
आ प्रमाणे छे. ‘लवणे कालोए सयंभूरमणे’ लवण समुद्र, कालोद समुद्र, अने

ગૌતમઃ ત્રયઃ સમુદ્રા એવંવિધાઃ યે વહુમત્સ્યકચ્છપૈરાકીર્ણા વ્યાપ્તાન્તરાલાઃ સન્તિ તદ્યથા-લવણઃ કાલોદઃ સ્વયંભૂરમણઃ અવશિષ્ટાસ્તતોડન્યેડલ્પૈર્મત્સ્યકચ્છ-પૈરાચિતાઃ પ્રોક્તા શ્રમણાયુષ્મન્ ! 'લવણે ણં મંતે ! સમુદ્દે કઙ્ મચ્છજાઙ્કુલકોડિ જોણિપમુહસયસહસ્સા પન્નત્તા' હે ભદન્ત ! લવણસમુદ્દે કતીનાં મત્સ્યજાતીનાં યાનિ પૃથક્કુલાનિ તેષાં કોટયો યોનયઃ તત્પ્રમુખાણાં કિયન્તિ શતસહસ્રાણિ પ્રજ્ઞસાણિ ? इति प्रश्नः भगवान् ग्राह-‘गोयमा ! सत्त मच्छजातिकुलकोडि जोणी-पमुहसयसहस्सा पन्नत्ता’ हे गौतम ! सप्त मत्स्यजातिकुलकोटि योनिप्रमुखशतसह-स्राणि लक्षप्रमाणानीत्यर्थः । ‘कालोए णं मंते ! समुद्दे कङ् मच्छजाई० पन्नत्ता’ कालोदसमुद्रे खलु भदन्त ! कति-कियत्प्रमाणानि मत्स्यजातिकुलकोटि योनिप्रमु-से हैं ‘लवणे, कालोए, स्वयंभूरमणे’ लवणसमुद्र, कालोदसमुद्र और स्वयंभूरमणसमुद्र ‘अवसेसा समुद्धा अप्प मच्छ कच्छभाइण्णा पन्नत्ता’ बाकी के जो समुद्र हैं वे हे श्रमण आयुष्मन् ! थोड़े से मत्स्य एवं कच्छपों से युक्त है ‘लवणे णं मंते ! समुद्दे कङ् मच्छ जातिकुल कोडी जोणीपमुहसयसहस्सा पन्नत्ता’ हे भदन्त ! लवणसमुद्र में मत्स्यों की कितनी लाख जाति प्रधान कुल कोटियों की योनियां कही गई है ? एक ही योनि में अनेक कुल होते हैं-जैसे गोबररूप योनि में उत्पत्ति स्थान में-कृमि उत्पन्न होते हैं’ वृश्चिक भी उत्पन्न होते हैं इत्यादि इसी बात को लेकर ऐसा यह प्रश्न पूछा गया है इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! सत्त मच्छजाति कुलकोडी जोणीसमुह-सतसहस्सा पणत्ता’ हे गौतम ! लवणसमुद्र में मच्छजातिय जीवों की जाति प्रधान कुल कोटियों की योनियां सात लाख कही गई हैं

સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર, ‘અવસેસા સમુદ્ધા અપ્પમચ્છકચ્છભાઈણ્ણા પણ્ણત્તા’ બાકીના જે સમુદ્રો છે. તે બધા હે શ્રમણ આયુષ્મન્ થોડા માછલા અને કાચબાઓથી યુક્ત છે. ‘લવણે ણં મંતે ! સમુદ્દે કઙ્મચ્છ જાતિ કુલ જોણીપમુહસયસહસ્સા પન્નત્તા’ હે ભગવન્ લવણ સમુદ્રમાં માછલાઓની કેટલા લાખ જાતિ પ્રધાન કુલકોટિયોની યોનિઓ કહેવામાં આવેલ છે ? એક જ યોનિમાં અनेક કુળો હોય છે-જેમકે-છાણ રૂપ યોનિમાં અર્થાત્ ઉત્પત્તિસ્થાનમાં કૃમિઓ ઉત્પન્ન થાય છે. વીંછી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. વિગેરે આ વાતને ધ્યાનમાં લઈને આવા પ્રકારનો આ પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછેલ છે. તેના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સત્ત મચ્છ જાતિકુલ કોડી જોણીપમુહ સતસહસ્સા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! લવણ સમુદ્રમાં મચ્છ જાતવાળા જીવોની જાતિ પ્રધાન કુલ કોટિયોની યોનિઓ સાત લાખ કહેવામાં આવેલ છે. ‘કાલોએ ણં મંતે ! સમુદ્દે કઙ્મચ્છજાતિ પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ કાલોદ સમુદ્રમાં મચ્છોની જાતિ પ્રધાન

खाणि शतसहस्राणि प्रज्ञप्तानीति प्रश्नः आह-भगवान्-‘गोयमा ! नव मच्छजाः-कुलकोडी०’ गौतम ! नवजलमत्स्यजातिकुलकोटिप्रमुखखाणि शतसहस्राणि कथितानि ‘सयंभूरमणे णं भंते ! समुदे०’ स्वयंभूरमणे खलु भदन्त ! समुद्रे कति इति । मत्स्यजातिकुलकोटिप्रमुखशतसहस्राणि प्रज्ञप्तानि ? भगवानाह-‘गोयमा ! अद्वतेरसमच्छजाःकुलकोडी जोणीपमुहसयसहस्सा पन्नत्ता’ हे गौतम ! अर्द्धत्रयोदश सार्धद्वादशमत्स्यजातिकुलकोटियोनिप्रमुखशतसहस्राणि प्रज्ञप्तानि इति । ‘लवणे णं भंते ! समुदे मच्छाणं के महालिचा-सरीरोगाहणा पन्नत्ता’ हे भदन्त ! लवणसमुद्रे मत्स्यानां कियन्महत् प्रमाणा शरीराणामवगाहना-प्रज्ञप्ता ? भगवानाह-‘गोयमा !

‘कालोणं भंते ! समुदे कइ मच्छजाति पणत्ता’ हे भदन्त ! कालोद-समुद्र में मत्स्यों की जाति प्रधान कुलों की कोटियों की योनियां कितने लाख कही गई हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! नव मच्छजाति कुलकोडी जोणी०’ हे गौतम ! कालोद समुद्र में मच्छजातीय जीवों की कुलकोटियों की योनियां नौ लाख कही गई हैं । ‘सयंभूरमणे णं भंते ! समुदे० अद्वतेरस मच्छजाति कुलकोडी जोणीपमुहसतसहस्सा पणत्ता’ हे भदन्त ! स्वयंभूरमणसमुद्र में मत्स्यों की कितनी लाख जाति प्रधान कुलकोटियों की योनियां कही गई हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘अद्वतेरस मच्छजाति कुलकोडी जोणीपमुह सतसहस्सा पणत्ता’ हे गौतम ! स्वयंभूरमण समुद्र में मच्छजातीय जीवों की कुलकोटियों की योनियां १२॥ लाख कही गई हैं । ‘लवणेणं भंते ! समुदे मच्छाणं के महालिचा सरीरोगाहणा पणत्ता’ हे भदन्त ! लवणसमुद्र में जो मत्स्य हैं उनके शरीर की अवगाहना कितनी बड़ी

कुवेनी कोटियोनी योनियो केटवा दाण्ण कडेव छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री कडे छे के-‘गोयमा ! नवमच्छजाति कुलकोडी०’ हे गौतम ! कुलोदसमुद्रमां मच्छ जातिना लवोनी कुल कोटियोनी योनियो नव दाण्ण कडेवामां आवेल छे. ‘सयंभूरमणे णं भंते ! समुदे० अद्वतेरस मच्छजातिकुलकोडी जोणीपमुहसत्त सहस्सा पणत्ता’ हे भगवन् स्वयंभूरमण समुद्रमां मत्स्यो-माछलाओनी केटवा दाण्ण जाति प्रधान कुलकोटियोनी योनियो कडेवामां आवेल छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री कडे छे के-‘अद्वतेरसमच्छजाति कुलकोडी जोणीपमुह सत्तसहस्सा पणत्ता’ हे गौतम ! स्वयंभूरमण समुद्रमां मच्छ जातिना लवोनी कुलकोटिनी योनियो १२॥ साडा आर दाण्ण कडेवामां आवेल छे. ‘लवणे णं भंते ! समुदे मच्छाणं के महालिचा सरीरोगाहणा पणत्ता’ हे भगवन् लवण समुद्रमां जे माछलाओ छे, तेना शरीरनी अवगाहना केटवी मोटी कडेवामां आवेल छे.

જહન્નેણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જિભાગં-ઉક્કોસેણં પંચજોયણસયાઈ' હે ગૌતમ ! જઘન્યોનાઽદ્વગુલસ્યાસંખ્યેયભાગમ્ ઉત્કર્ષેણ પશ્ચયોજનશતાનિ વિદ્ધિ ઇતિ । હે મદન્ત ! કાલોદે સમુદ્રે કિયત્પ્રમાણા શરીરાવગાહના ? મગવાનાહ-હે ગૌતમ ! 'કાલોઽ ઉક્કોસેણં સત્તજોયણસયાઈ' કાલોદે સમુદ્રે જઘન્યેન અદ્વગુલાસંખ્યેય-ભાગમ્ ઉત્કર્ષેણ સપ્તયોજનશતાનિ-અવેહિ 'સયંભૂરમણે સ્વલ્લ મદન્ત ! મત્સ્યાનાં કિયત્પ્રમાણા શરીરાણા મવગાહના ? મગવાનાહ-હે ગૌતમ ! સયંભૂરમણે જહન્નેણં અંગુલાસંખેજ્જિભાગં-ઉક્કોસેણં દસજોયણસયાઈ' સ્વયંભૂરમણે તુ જઘન્યેનાઽદ્વગુ-લાઽસંખ્યેયભાગમ્ ઉત્કર્ષતશ્ચ -દશયોજનશતાનિ- એકસહસ્રમ્ યોજનાનિ ઇતિ ભાવઃ સૂ.૦||૧૦૭||

કહી ગઈ છે ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં-‘ગોયમા ! જહણ્ણે ણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જિભાગં ઉક્કોસેણં પંચજોયણસયાઈ’ હે ગૌતમ ! લવણસમુદ્ર મેં મત્સ્યોં કે શરીર કી અવગાહના જઘન્ય સે તો અંગુલ કે અસંખ્યા-તવેં ભાગ પ્રમાણ કહી ગઈ છે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે પાંચ સૌ યોજન કી કહી ગઈ છે ‘એવં કાલોઽ ઉક્કોઽ સત્તજોયણાઈ’ હસી પ્રકાર સે કાલોદ-સમુદ્ર મેં ભી જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ શરીર અવગાહના મત્સ્યોં કી કહી ગઈ જાનની ચાહિયે અર્થાત્ કાલોદસમુદ્ર મેં જઘન્ય અવગાહના અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ પ્રમાણ કહી ગઈ છે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ૭ સૌ યોજન કી કહી ગઈ છે. ‘સયંભૂરમણે જહણ્ણેણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જિતિઽ ઉક્કોસેણં દસજોયણસયાઈ’ હસી પ્રકાર સે સ્વયંભૂરમણસમુદ્ર મેં મત્સ્યોં કી શરીરાવગાહના જઘન્ય સે અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ પ્રમાણ કહી ગઈ છે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ૧ હજાર યોજન કી કહી ગઈ છે ||૧૦૭||

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે.-‘ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જિ-તિભાગં ઉક્કોસેણં પંચ જોયણસયાઈ’ હે ગૌતમ ! લવણ સમુદ્રમાં માછલાઓના શરીરની અવગાહના જઘન્યથી તો આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણની કહેલ છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પાંચસો યોજનની કહેવામાં આવેલ છે. ‘એવં કાલોઽ ઉક્કોસેણં સત્ત જોયણસયાઈ’ એજ પ્રમાણે કાલોદ સમુદ્રમાં પણ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી માછલાઓની શરીરની અવગાહના કહેલ છે. અર્થાત્ કાલોદ સમુદ્રમાં જઘન્ય અવગાહના આંગળના અસંખ્યાતમાં ભાગની કહેલ છે અને ઉત્કૃષ્ટથી ૭૦૦ યોજનની કહેવામાં આવેલ છે. ‘સયં ભૂરમણે જહણ્ણેણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જિતિઽ ઉક્કોસેણં દસ જોયણસયાઈ’ એજ પ્રમાણે સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં મત્સ્યોના શરીરની અવગાહના જઘન્યથી આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ કહેવામાં આવેલ છે. ॥ સૂ. ૧૦૭ ॥

મૂલમ્—કેવહ્યાણં મંતે ! દીવસમુદ્દા નામધેજ્જેહિં પન્નત્તા ? ગોયમા ! જાવહ્યા લોગે સુમા ણામા—સુમા વણ્ણા—જાવ સુમા-
 ફાસા, એવહ્યા દીવ સમુદ્દા નામધેજ્જેહિં પન્નત્તા । કેવહ્યા-
 ણાણં મંતે ! દીવ સમુદ્દા ઉદ્ધારસમણં પન્નત્તા ? ગોયમા !
 જાવહ્યા અહ્હાજ્જાણં સાગરોવમાણં ઉદ્ધારસમયા એવહ્યા
 દીવસમુદ્દા ઉદ્ધારસમણં પન્નત્તા । દીવ સમુદ્દાણં મંતે !
 કિં પુઢવી પરિણામા આઉપરિણામા જીવપરિણામા પોગ્ગલ-
 પરિણામા ? ગોયમા ! પુઢવીપરિણામા વિ—આઉપરિણામા વિ
 જીવપરિણામા વિ—પોગ્ગલપરિણામા વિ । દીવસમુદ્દેસુ ણં
 મંતે ! સઠ્ઠવાણા—સઠ્ઠભૂયા—સઠ્ઠજીવા—સઠ્ઠસત્તા પુઢવીકા-
 ઇયત્તાણ જાવ તસકાઇયત્તાણ ઉવવણ્ણ પુઠ્ઠા ? હંતા ગોયમા !
 અસહ્ અદુવા અણંતચુત્તો । ઇતિ દીવસમુદ્દા સમત્તા ॥૧૦૮॥

છાયા—કિયન્તઃ સ્વલ્ભ મદન્ત ! દ્વીપસમુદ્રાઃ નામધેયૈઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ !
 યાવાન્ત લોકે શુભાનિ નામાનિ શુભાઃ વર્ણાઃ યાવત્ શુભાઃ સ્પર્શા એતાવન્તો
 દ્વીપસમુદ્રા નામધેયૈઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ કિયન્તઃ સ્વલ્ભ મદન્ત ! દ્વીપસમુદ્રાઃ ઉદ્ધારસમયેન
 પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! યાવન્તોઽર્ધતૃતીયાનાં સાગરોપમાણામ્ ઉદ્ધારસમયાઃ એતાવન્તો
 દ્વીપસમુદ્રા ઉદ્ધારસમયેન પ્રજ્ઞપ્તાઃ । દ્વીપસમુદ્રાઃ સ્વલ્ભ મદન્ત ! કિં પૃથિવીપરિ-
 ણામાઃ અપ્પરિણામાઃ જીવપરિણામાઃ પુદ્ગલપરિણામાઃ ? ગૌતમ ! પૃથિવીપરિણામા
 અપિ—અપ્પરિણામા અપિ—જીવપરિણામા અપિ—પુદ્ગલપરિણામા અપિ । દ્વીપસમુદ્રેષુ
 સ્વલ્ભ મદન્ત ! સર્વપ્રાણાઃ સર્વભૂતાઃ સર્વજીવાઃ સર્વસત્ત્વાઃ પૃથિવીકાર્થિકતયા
 યાવત્ ત્રસકાર્થિકતયા—ઉત્પન્નપૂર્વાઃ ? હન્ત ! અસકૃત્ અથવા—અનન્તકૃત્ત્વઃ । ૧૦૮।

ટીકા—‘કેવહ્યા ણં મંતે ! દીવસમુદ્દા નામધેજ્જેહિં પન્નત્તા ? ગોયમા જાવહ્યા
 લોગે સુમા ણામા—સુમા વણ્ણા જાવ સુમા ફાસા એવહ્યા દીવસમુદ્દા નામધેજ્જેહિં

‘કેવહ્યાણં મંતે ! દીવ સમુદ્દા નામધેજ્જેહિં પન્નત્તા’—ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—ગૌતમ સ્વામી ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ કિ—હે મદન્ત !
 દ્વીપ ઓર સમુદ્ર કિતને નામો દ્વારા કહે ગયે હૈં ? અર્થાત્ દ્વીપ ઓર

‘કેવહ્યા ણં મંતે ! દીવસમુદ્દા નામધેજ્જેહિં પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે હે ભગવન્ દ્વીપો અને
 સમુદ્રો કેટલા નામો વાળા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—ગોયમા ! જાવ-

પન્નત્તા' હે મદન્ત ! યદિ તત્તન્નામાભિધાનૈઃ પરિત્રાતુમિચ્છેયમ્ તદા—તે દ્વીપાઃ સમુદ્રાશ્ચ કિયન્તઃ—સ્યુઃરિતિ પ્રશ્નઃ, સમાધત્તે મગવાન્—હે ગૌતમ ! લોકે યાવન્તિ શુભનામાનિ શંખચક્ર—સ્વસ્તિક૦ યાવન્ત નીલાદયઃ શુભવર્ણાઃ મધુરાદયઃ શુભરસાઃ શુભાઃ ગંધાઃ સ્પર્શાશ્ચ એતાવન્તઃ સમુદ્રાદ્વીપાશ્ચ નામતઃ પરિસંખ્યાતાઃ । 'કેવઙ્ગયાણં મંતે ! દીવસમુદ્દા ઉદ્ધારસમણં પન્નત્તા' હે મદન્ત ! કિયન્તો દ્વીપાઃ સમુદ્રાઃ યે લલુ ઉદ્ધારસમયેન ઉદ્ધારપલ્યોપમસાગરોપમપ્રમાણેન પ્રજ્ઞતાઃ ? ગોયમા ! જાવઙ્ગયા અઢ્ઢાઙ્ગજાણં સાગરોવમાણં ઉદ્ધારસમયા એવઙ્ગયા દીવસમુદ્દા ઉદ્ધારસમણં પન્નત્તા' મગવાનાહ—હે ગૌતમ ! યાવન્તોઽર્ધતૃતીયાનાં સાગરોપમાણામુદ્ધારસમયાઃ એકૈકેન સૂક્ષ્મવાલાગ્રાપહારસમયાઃ એતાવન્તો દ્વીપસમુદ્રા ઉદ્ધારસમયેન પ્રખ્યાતાઃ ।

સમુદ્ર કિતને નામ વાલે હૈં ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં 'ગોયમા ! જાવઙ્ગયા લોગે સુભા ણામા સુભા વણ્ણા જાવ સુભા ફાસા એવઙ્ગયા દીવ સમુદ્દા નામધેએહિં પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! લોક મેં જિતને શુભ નામ હૈં શુભવર્ણ શુભગન્ધ, શુભસ્પર્શ હૈં ઉતને હી નામ વાલે દ્વીપ ઓર સમુદ્ર હૈં । શંખ, ચક્ર, સ્વસ્તિક, યે સવ શુભ નામ હૈં નીલ આદિક શુભવર્ણ હૈં. મધુર આદિ શુભ રસ હૈં સુગન્ધિ રૂપ શુભગંધ હૈ મૃદુ આદિ શુભ સ્પર્શ હૈં 'કેવઙ્ગયાણં મંતે ! દીવ સમુદ્દા ઉદ્ધારસમણં પણ્ણત્તા' હે મદન્ત ! ઉદ્ધાર પલ્યોપમ કે સાગરોપમ પ્રમાણ સે કિતને દ્વીપ સમુદ્ર કહે ગયે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—'ગોયમા ! જાવઙ્ગયા અઢ્ઢાઙ્ગજાણં સાગરોવમાણં ઉદ્ધારસમયા એવઙ્ગયા દીવસમુદ્દા ઉદ્ધારસમણં પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! અઢાઈ ઉદ્ધાર સાગરોપમ કે જિતને ઉદ્ધાર સમય હોતે હૈં—એક એક સૂક્ષ્મ વાલોં કો નિકાલને કે સમય હોતે હૈં—ઉતને

ઙ્ગયા લોગે સુભા ણામા સુભા વણ્ણા જાવ સુભા ફાસા એવઙ્ગયા દીવસમુદ્દા નામધેએહિં પણ્ણત્તા' હે ગૌતમ ! લોકમાં જેટલા શુભ નામો છે. શુભવર્ણ, શુભગન્ધ શુભ સ્પર્શ છે. જેટલાજ નામવાળા દ્વીપો અને સમુદ્રો છે. શંખ, ચક્ર, સ્વસ્તિક એ બધા શુભ નામ છે. નીલ વિગેરે શુભ વર્ણ છે. મધુર વિગેરે શુભ રસ છે. સુગંધ રૂપ શુભ ગંધ છે. મૃદુ વિગેરે શુભ સ્પર્શ છે. કેવઙ્ગયાણં મંતે ! દીવસમુદ્દા ઉદ્ધારસમણં પણ્ણત્તા' હે ભગવન્ ઉદ્ધાર પલ્યોપમ સાગરોપમ પ્રમાણથી કેટલા દ્વીપ સમુદ્રો કહેવામાં આવેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે 'ગોયમા ! જાવઙ્ગયા અઢ્ઢાઙ્ગજાણં સાગરોવમાણં ઉદ્ધારસમયા એવઙ્ગયા દીવસમુદ્દા ઉદ્ધાર સમણં પણ્ણત્તા' હે ગૌતમ ! અઢાઈ ઉદ્ધાર સાગરોપમના જેટલા ઉદ્ધાર સમય હોય છે એક એક સૂક્ષ્મ વાલોંને કહાડવાનો સમય હોય છે. જેટલા

ઉક્તંચ—

“ઉદ્ધારસાગરાણં અઢ્ઢાઈજ્જાણ જહ્યા સમયા ।

દુગુણા દુગુણપવિત્થર દીવોદહિરજ્જુ એવહ્યા ॥૧॥

છાયાં—ઉદ્ધાર સાગરાણામર્થતૃતીયાનાં યાવન્તઃ સમયાઃ ।

દ્વિગુણા દ્વિગુણ પ્રવિસ્તર દ્વીપોદધિરજ્જુરેતાવતી ॥૧॥

‘દીવસમુદ્ધાણં મંતે ! કિં પુઢવિપરિણામા—આઉપરિણામા—જીવપરિણામા—પોગલપરિણામા ? ગોયમા ! પુઢવિપરિણામાવિ આઉપરિણામાવિ જીવપરિણામાવિ પોગલપરિણામા વિ’ દ્વીપસમુદ્ધાઃ : સ્વલુ મદન્ત ! પૃથિવીપરિણામાઃ કિમ્ કિમ્વા-અપ્પરિણામાઃ, જીવપરિણામા વા, અથવા પુદ્ગલપરિણામાઃ ? મગવાનાદ-હે ગૌતમ ! પૃથિવીપરિણામા અપિ-અપ્પરિણામા અપિ જીવપરિણામા અપિ પુદ્ગલપરિણામા અપિ સર્વદ્વીપસમુદ્ધાણામ્ । ‘દીવસમુદ્ધેસુ ણં મંતે ! સવ્વપાણા સવ્વભૂયા, સવ્વજીવા, સવ્વસત્તા પુઢવિકાઈયત્તાણ જાવ તસકાઈયત્તાણ ઉવવણ્ણપુવ્વા ?’ દ્વીપસમુદ્ધેસુ

ઉદ્ધાર સમય પ્રમાણ દ્વીપ ઓર સમુદ્ર કહે ગયે હૈં । કહા મી હૈ—

‘ઉદ્ધારસાગરાણં અઢ્ઢાઈજ્જાણ જત્તિયા સમયા,

દુગુણા દુગુણપવિત્થર દીવોદહિરજ્જુ એવહ્યા ॥૧॥

‘દીવ સમુદ્ધાણં મંતે ! કિં પુઢવિ પરિણામા આઉપરિણામા જીવ-પરિણામા પુગલપરિણામા ?’ હે મદન્ત ! દ્વીપ સમુદ્ર કયા પૃથિવી કે પરિણામરૂપ હૈં ? યા અપ્કાય કે પરિણામરૂપ હૈં ? યા જીવ કે પરિણામરૂપ હૈં ? યા પુદ્ગલ કે પરિણામરૂપ હૈં । ‘ગોયમા ! પુઢવિ પરિણામા વિ, આઉપરિણામા વિ જીવપરિણામા વિ પુગલપરિણામા વિ’ હે ગૌતમ ! દ્વીપ સમુદ્ર પૃથિવી કે પરિણામ રૂપ મી-હૈ અપ્કાય કે પરિણામ રૂપ મી હૈં જીવ કે પરિણામ રૂપ મી હૈં ઓર પુદ્ગલ કે પરિણામ રૂપ મી હૈ । ‘દીવસમુદ્ધેસુ ણં મંતે ! સવ્વપાણા સવ્વભૂયા, સવ્વજીવા,

ઉદ્ધાર સમય પ્રમાણના દ્વીપો અને સમુદ્રો કહેલા છે. કહું પણ છે કે

ઉદ્ધારસાગરાણં અઢ્ઢાઈજ્જાણ જત્તિયા સમયો ।

દુગુણા દુગુણપવિત્થર દીવોદહિ રજ્જુ એવહ્યા ॥૧॥

‘દીવસમુદ્ધાણં મંતે ! કિં પુઢવિપરિણામા જીવ પરિણામા પુગલપરિણામા’ હે ભગવન્ દ્વીપ સમુદ્રો શું પૃથ્વીના પરિણામ રૂપ છે ? અથવા અપ્કાયના પરિણામ રૂપ છે ? અથવા જીવના પરિણામ રૂપ છે ? અથવા પુદ્ગલોના પરિણામ રૂપ છે ? ‘ગોયમા ! પુઢવીપરિણામા વિ, આઉપરિણામા વિ જીવપરિણામા વિ પુગલપરિણામા વિ’ હે ગૌતમ ! દ્વીપ સમુદ્રો પૃથ્વીના પરિણામ રૂપ પણ છે અપ્કાયના પરિણામ રૂપ પણ છે. જીવ પરિણામ રૂપ પણ છે. અને પુદ્ગલોના પરિણામ રૂપ છે. ‘દીવસમુદ્ધેસુ ણં મંતે ! સવ્વ પાણા સવ્વભૂયા,

खलु भदन्त ! सर्वे प्राणा द्वोन्द्रियादयः सर्वे भूतास्तरवः सर्वे जीवाः पञ्चेन्द्रियाः सर्वे सत्त्वाः पृथिवीकायिकनयाऽप्येतजो वायुवनस्पतित्रसकायिकतया उत्पन्नपूर्वाः किम् ? भगवानाह-‘हंता गोयमा ! असइ अदुवा अणंतखुत्तो’ हंत गौतम ! असकृत् अनेकवारम् उत्पन्न पूर्वाः, अथवा-अनन्तकृत्वः । सर्वेषामपि सांव्यावहारिकराश्यन्तपाति सर्वजीवानां सर्वस्थानेषु प्रायोऽनन्तश्च उत्पादसम्भवात् इति सू०॥१०८॥

चतुर्थप्रतिपत्तौ-इन्द्रियपुद्गलपरिणाममाह—

मूलम्-कइ विहेणं भंते ! इंदियविसए पोग्गलपरिणामे पन्नत्ते ? गोयमा ! पंचविहे इंदियविसए पोग्गलपरिणामे पन्नत्ते, तं जहा-सोइंदियविसए जाव फासिंदियविसए । सोइंदियविसएणं भंते ! पोग्गलपरिणामे कइविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते तं जहा-सुब्भिसइपरिणामे य दुब्भिसइपरिणामे य एवं चक्खिदिय विसयादिए हि वि सुरूवपरिणामे य

सर्वसत्ता पुढविकाइयत्ताए जाव तसकाइयत्ताए उववण्णपुब्बा’ हे भदन्त ! द्वीप समुद्रों में क्या समस्त प्राणी, समस्त भूत, समस्त जीव, और समस्त सत्त्व क्या पृथिवीकायिक रूप से यावत् त्रसकायिक रूप से उत्पन्न हो चुके हैं क्या ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘हंता, गोयमा असइ अदुवा अणंतखुत्तो’ हां गौतम ! द्वीप समुद्रों में समस्त प्राणी, समस्त भूत, समस्त जीव और समस्त सत्त्व अनेक बार अथवा अनन्तवार उत्पन्न हो चुके हैं । क्योंकि व्यावहारिक राशि के अन्तर्गत जीवों का उत्पात प्रायः सर्व स्थानों में हो चुका कहा गया है ॥१०८॥

इस तरह से द्वीप समुद्र वक्तव्यतां समाप्त हुई ।

सर्वजीवा सर्वसत्ता पुढविकाइयत्ताए जाव तसकाइयत्ताए उववण्णपુब्बा’ હે ભગવન્ દ્વીપ સમુદ્રોમાં શું સઘળા પ્રાણી, સઘળા ભૂતો, સઘળા જીવો, અને સઘળા સત્ત્વો પૃથ્વીકાયિક પણાથી યાવત્ ત્રસકાયિકપણાથી ઉત્પન્ન થઈ ચૂકયા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘હંતા ગોયમા ! અસઈ અદુવા અણંતં ખુત્તો’ હા ગૌતમ ! દ્વીપ સમુદ્રોમાં સઘળા પ્રાણી સઘળા ભૂતો સઘળા જીવો, અને સઘળા સત્ત્વો અનૈકવાર અથવા અનંતાવર ઉત્પન્ન થઈ ચૂકેલ છે. કેમકે-વ્યાવહારિક રાશિની અંદર જીવોની ઉત્પત્તિ પ્રાયઃબધાજી સ્થાનોમાં થઈ ગયેલ છે તેમ કહેલ છે. ॥ સૂ. ૧૦૮ ॥

दुरूव परिणामे य । एवं—सुरभिगंध परिणामे य, दुरभिगंधपरि-
णामे य, एवं—सुरसपरिणामे य, दूरसपरिणामे य, एवं—सुफास-
परिणामे य दुफासपरिणामे य । से नूनं भंते ! उच्चावएसु
सद्वपरिणामेसु उच्चावएसु रूवपरिणामेसु एवं गंधपरिणामेसु
रसपरिणामेसु फासपरिणामेसु परिणममाणा पोग्गला परिण-
मंतीति वक्तव्यं सिया ? हंता गोयमा ! उच्चावएसु सद्वपरि-
णामेसु परिणममाणा पोग्गला परिणमंतित्ति वक्तव्यं सिया ।
से नूनं भंते ! सुब्भिसद्वा पोग्गला दुब्भिसद्वत्ताए परिणमंति
दुब्भिसद्वा पोग्गला सुब्भिसद्वत्ताए परिणमंति ? हंता गोयमा !
सुब्भिसद्वा पोग्गला दुब्भिसद्वत्ताए परिणमंति, दुब्भिसद्वा
सुब्भिसद्वत्ताए परिणमंति । से नूनं भंते ! सुरूवा पोग्गला
दुरूवत्ताए परिणमंति, दुरूवा पोग्गला सुरूवत्ताए परिणमंति ?
हंता गोयमा ! एवं सुब्भिगंधा पोग्गला दुब्भिगंधत्ताए परि-
णमंति, दुब्भिगंधा पोग्गला सुब्भिगंधत्ताए परिणमंति ? हंता
गोयमा ! एवं सुफासा दुफासत्ताए० ? सुरसा दुरसत्ताए० ?,
हंता गोयमा ! ० ॥सू० १०९॥

छाया—कतिविधः खलु भदन्त ! इन्द्रियविषयः पुद्गलपरिणामः प्रज्ञप्तः ?
गौतम ! पंचविधः इन्द्रियविषयः पुद्गलपरिणामः प्रज्ञप्तः तद् यथा—श्रोत्रेन्द्रिय-
विषयो, यावत् स्पर्शेन्द्रियविषयः । श्रोत्रेन्द्रियविषयः खलु भदन्त ! पुद्गलपरि-
णामः कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! द्विविधः प्रज्ञप्तः । तद् यथा—शुभशब्दपरि-
णामश्च, अशुभशब्दपरिणामश्च, एवं चक्षुरिन्द्रियविषयादिभिरपि सुरूपपरिणामश्च
दुरूपपरिणामश्च एवं सुरभिगन्धपरिणामश्च दुरभिगन्धपरिणामश्च एवं सुरसपरि-
णामश्च दूरसपरिणामश्च, एवं—सुस्पर्शपरिणामश्च, दुःस्पर्शपरिणामश्च । अथ नूनं
भदन्त ! उच्चावचैः शब्दपरिणामैः उच्चावचैरूपपरिणामैः, एवं—गन्धपरिणामैः
रसपरिणामैः स्पर्शपरिणामैः परिणमन्तः पुद्गलाः परिणमन्तीति वक्तव्यं स्यात्
हन्त गौतम ! उच्चावचैः शब्दपरिणामैः परिणमन्तः पुद्गलाः परिणमन्तीति
स्यात् । अथ नूनं भदन्त ! शुभ शब्दाः पुद्गलाः अशुभशब्दतया

યરિણામન્તિ અશુભશબ્દપુદ્ગલાઃ શુભશબ્દતયા પરિણમન્તિ હન્ત ગૌતમ ! શુભ-
શબ્દા અશુભશબ્દતયા પરિણમન્તિ અશુભશબ્દાઃ શુભશબ્દતયા પરિણમન્તિ । તદ્ નૂનં
ભદન્ત ! સુરૂપાઃ પુદ્ગલા દૂરૂપતયા પરિણમન્તિ દૂરૂપાઃ પુદ્ગલા સુરૂપતયા પરિ-
ણમન્તિ !, હન્ત ગૌતમ ! એવં સુરભિગન્ધાઃ પુદ્ગલા દુરભિગન્ધતયા પરિણમન્તિ,
દુરભિગન્ધાઃ પુદ્ગલાઃ સુરભિગન્ધતયા પરિણમન્તિ ? હન્ત ગૌતમ ! એવં સુસ્પર્શા-
દુઃસ્પર્શતયા-દુઃસ્પર્શાઃ સુસ્પર્શતયા૦ સુરસા દૂરસતયા દૂરસાઃ સુરસતયા, હન્ત !
ગૌતમ ! સૂ૦॥૧૦૮॥

ટીકા—‘કઙ્ઘિહેણં ભંતે ! ઇંદિયવિસણ પોગ્ગલપરિણામે’ કતિ પ્રકા-
રકઃ સ્વલ્લ ભદન્ત ! ઇન્દ્રિયાણાં વિષયઃ પુદ્ગલપરિણામઃ, ‘પન્નત્તે’ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? ભગ-
વાનાહ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘પંચવિહે ઇંદિયવિસણ પોગ્ગલપરિણામે પંન્નત્તે
તં જહા—‘સોંદિયવિસણ જાવ ફાસેંદિય વિસણ’ પશ્ચવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તદ્ યથા—
શ્રોત્રચક્ષુર્ધ્વાણરસનસ્પર્શનેન્દ્રિયાણાં વિષયઃ । ‘સોંદિયવિસણ ણં ભંતે ! પોગ્ગ-
લપરિણામે કઙ્ઘિહે પન્નત્તે ? ગોયમા ! દુવિહે પન્નત્તે—તં જહા—સુભિસદ્ધપરિણામેય

ઇન્દ્રિય વિષય પુદ્ગલ પરિણામ કથન—

‘કઙ્ઘિહેણં ભંતે ! ઇંદિયવિસણ પોગ્ગલ પરિણામે પન્નત્તે’ ઇત્યાદિ ।
ટીકાર્થ—ગૌતમ સ્વામી ને પ્રભુ સે પૂછા હૈ—હે ભદન્ત ! ઇન્દ્રિયો
કો વિષયભૂત જો પુદ્ગલ પરિણામ હૈ વહ કિતને પ્રકાર કા કહાં ગયા
હૈ ? ઇસંકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! ‘પંચવિહે ઇંદિયવિસણ
પોગ્ગલ પરિણામે પન્નત્તે’ ઇન્દ્રિયોં કે વિષય ભૂત હુણ પુદ્ગલોં કા પરિ-
ણામ પાંચ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ‘તં જહા’ જૈસે—‘સો ઇંદિયવિસણ
જાવ ફાસેંદિયવિસણ’ શ્રોત્રેન્દ્રિય કે વિષય ભૂત પુદ્ગલ પરિણામ યાવત્
સ્પર્શેન્દ્રિય કે વિષયભૂત પુદ્ગલ પરિણામ ‘સોંદિય વિસણં ભંતે !

આ પ્રમાણે દ્વીપ અને સમુદ્રોનું કથન કરીને હવે સૂત્રકાર ઇન્દ્રિયોના
વિષય અને પુદ્ગલ પરિણામનું કથન કરે છે.

‘કઙ્ઘિહેણં ઇંદિયવિસણ પોગ્ગલપરિણામે પન્નત્તે’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું હે ભગવન ! ઇન્દ્રિયોના
વિષયભૂત જે પુદ્ગલ પરિણામ છે, તે કેટલા પ્રકારના કહેલ છે. આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! ‘પંચવિહે ઇંદિયવિસણ પોગ્ગલપરિણામે
પન્નત્તે’ ઇન્દ્રિયોના વિષયભૂત થયેલા પુદ્ગલોના પરિણામ પાંચ પ્રકારનાં
કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ જેમકે—‘સોંદિય વિસણ જાવ ફાસેંદિયવિસણ’
શ્રોત્રેન્દ્રિયના વિષયભૂત પુદ્ગલ પરિણામ યાવત્ સ્પર્શેન્દ્રિયના વિષયભૂત પુદ્ગ-
લ પરિણામ ‘સોંદિયવિસણં ભંતે ! પોગ્ગલપરિણામે કઙ્ઘિહે પન્નત્તે’ હે

-દુઃખિસદ્ધપરિણામેય એવં ચક્ષુર્હિ વિસયાદિ હિ વિ' શ્રોત્રેન્દ્રિયવિષયઃ સ્વલ્પ
 મદન્ત ! પુદ્ગલપરિણામઃ કતિવિધઃ પ્રજ્ઞતઃ ? મગવાન્ બ્રૂતે-હે ગૌતમ ! દ્વિવિધઃ,
 તદ્વથા-શુભઃ શબ્દપરિણામશ્ચ, અશુભઃ શબ્દપરિણામશ્ચ । એવં-ચક્ષુરિન્દ્રિયવિષયાદિ-
 મિરપિ બોધ્યઃ તદાહ-'સુરૂપપરિણામેય દુરૂપપરિણામેય-એવં સુરભિગંધપરિણામેય
 -દુરભિગંધપરિણામેય એવં સુરસપરિણામેય દૂરસપરિણામેય, એવં સુફાસપરિ-
 ણામેય, દુફાસપરિણામેય' સુરૂપપરિણામશ્ચ-દુરૂપપરિણામશ્ચ, એવં સુરભિ-
 ગંધપરિણામશ્ચ-દુરભિગંધપરિણામશ્ચ, એવં-સુરસપરિણામશ્ચ-દૂરસપરિણામશ્ચ, એવં
 પોદ્ગલ પરિણામે કહિવિહે પળ્લત્તે' હે મદન્ત ! શ્રોત્રેન્દ્રિય કા વિષય
 ભૂત જો પુદ્ગલ પરિણામ હૈ વહ કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ?
 'ગોયમા ! દુવિહે પળ્લત્તે' શ્રોત્રેન્દ્રિય કા વિષય ભૂત પુદ્ગલ કા પરિ-
 ણામ દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ 'તં જહા' જૈસે-'સુઘ્નિસદ્ધ પરિણા-
 મેય, દુઘ્નિસદ્ધપરિણામેય' એક સુરભિ શબ્દ પરિણામ ઓર દૂસરા
 દુરભિ શબ્દ પરિણામ 'એવં ચક્ષુર્હિ વિસયાદિઽહિ વિ સુરૂપ પરિ-
 ણામે' હસી તરહ સે ચક્ષુ ઈન્દ્રિય કા વિષયભૂત પુદ્ગલ પરિણામ મી
 શુભ રૂપ પરિણામ ઓર અશુભ રૂપ પરિણામ કે ભેદ સે દો પ્રકાર
 કા હૈ નાસિકા ઈન્દ્રિય કા વિષયભૂત પુદ્ગલ પરિણામ મી સુરભિગંધ
 પરિણામ ઓર દુરભિગંધ પરિણામ કે ભેદ સે દો પ્રકાર કા હોતા હૈ,
 રસનેન્દ્રિય કા વિષય ભૂત પુદ્ગલપરિણામ સુરસપરિણામ ઓર દુરસ-
 પરિણામ કે ભેદ સે દો પ્રકાર કા હોતા હૈ' હસી તરહ સે સ્પર્શન

ભગવન્ ! શ્રોત્રેન્દ્રિયના વિષયભૂત જે પુદ્ગલ પરિણામ છે; તે કેટલા પ્રકારના
 કહેવામાં આવેલ છે ? 'ગોયમા ! દુવિહે પળ્લત્તે' હે ગૌતમ ! શ્રોત્રેન્દ્રિયના
 વિષયભૂત જે પુદ્ગલ પરિણામો છે, તે બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. 'તં
 જહા' જેમકે-'સુઘ્નિસદ્ધપરિણામેય દુઘ્નિસદ્ધપરિણામેય' એક સુરભિશબ્દ પરિણામ
 અને બીજું દુરભિ શબ્દ પરિણામ 'એવં ચક્ષુર્હિ વિસયાદિઽહિ વિ સુરૂપ
 પરિણામે' એજ પ્રમાણે ચક્ષુ ઈન્દ્રિયના વિષયભૂત પુદ્ગલ પરિણામો પણ
 શુભ પરિણામ અને અશુભ રૂપ પરિણામના ભેદથી બે પ્રકારના છે. નાસિકા
 ઈન્દ્રિયના વિષયભૂત પુદ્ગલ પરિણામ પણ સુરભિગંધ પરિણામ અને દુરભિ,
 ગંધ પરિણામના ભેદથી બે પ્રકારના થાય છે. ચક્ષુ ઈન્દ્રિયના વિષયભૂત
 પુદ્ગલ પરિણામ સુરભિ પરિણામ અને દુરભિ પરિણામના ભેદથી બે
 પ્રકારના હોય છે. એજ પ્રમાણે રસન ઈન્દ્રિયના વિષયભૂત પુદ્ગલ
 પરિણામ પણ સુરસ પરિણામ અને દુરસપરિણામના ભેદથી બે પ્રકારના છે.
 એજ પ્રમાણે સ્પર્શન ઈન્દ્રિયના વિષયભૂત પુદ્ગલ પરિણામ પણ સુસ્પર્શ

મેવ । ‘સે નૂનં મંતે ! સુઘ્નિસદ્દાપોગ્ગલા દુઘ્નિસદ્દત્તાણ પરિણમંતિ-દુઘ્નિસદ્દા પોગ્ગલા સુઘ્નિસદ્દત્તાણ પરિણમંતિ ? હંતા ગોયમા ! સુઘ્નિસદ્દા દુઘ્નિસદ્દત્તાણં દુઘ્નિસદ્દા સુઘ્નિસદ્દત્તાણ પરિણમંતિ’ અથ નૂનં મદન્ત ! એવં જાનીયાં શુભ-શબ્દરૂપાઃ પુદ્ગલાઃ અશુભશબ્દતયા ૦ અશુભશબ્દાશ્ચ પુદ્ગલાઃ શુભશબ્દતયા પરિ-ણમન્તિ ? હન્ત ગૌતમ ! એવમેવ સુરભિ ૦ । ‘સે નૂનં મંતે ! સુરુવા પોગ્ગલા

દ્રવ્યાદિ સામગ્રી કી સહાયતા સે કયા અશુભ રૂપ પરિણામ કો પ્રાપ્ત હો સકતા હૈ ઓર જો અશુભરૂપ પરિણામ સે પરિણમિત હુઆ હૈ વહી કયા શુભરૂપ પરિણમિત હો સકતા હૈ ? હિસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘હંતા, ગોયમા ! ઉચ્ચાવણ્ણુ સદ્દપરિણામેણુ પરિણમમાણા પોગ્ગલા પરિણમંતીતિ વત્તવ્વંસિયા’ હાં, ગૌતમ ! જૈસા તુમને પૂછા હૈ વૈસા હી હોતા હૈ-હિસ તરહ ઉત્તમ ઓર અધમરૂપ સે શબ્દ રૂપ પરિણામ મેં પરિણમેં પુદ્ગલ-ભાષા વર્ગણાણં ઉત્તમ અવસ્થા સે અધમ અવસ્થા મેં ઓર અધમ અવસ્થા સે ઉત્તમ અવસ્થા મેં વદલ જાતે હૈ ‘સે નૂનં મંતે ! સુઘ્નિ સદ્દા પોગ્ગલા દુઘ્નિ સદ્દત્તાણ પરિણમંતિ દુઘ્નિ-સદ્દા પોગ્ગલા સુઘ્નિ સદ્દત્તાણ પરિણમંતિ ?’ તો કયા હે મદન્ત ! હિસ કથન કે અનુસાર સુરભિ શબ્દરૂપ પુદ્ગલ દુરભિ શબ્દ રૂપ સે પરિ-ણમ જાતે હૈ ઓર દુરભિ શબ્દ રૂપ પુદ્ગલ સુરભિ શબ્દ રૂપ સે પરિ-ણમ જાતે હૈ ? હંતા, ગોયમા ! સુઘ્નિસદ્દા દુઘ્નિસદ્દત્તાણ પરિણમંતિ, દુઘ્નિસદ્દા સુઘ્નિસદ્દત્તાણ પરિણમંતિ’ હાં, ગૌતમ ! સુરભિ શબ્દ

પરિણામ દ્રવ્યાદિ સામગ્રીની સહાયતાથી શું અશુભ પરિણામને પ્રાપ્ત થઈ શકે છે ? અને જે અશુભ રૂપ પરિણામથી પરિણમિત થયેલ હોય એજ શું ? શુભ રૂપ પરિણામથી પરિણમિત થઈ શકે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘હંતા ગોયમા ! ઉચ્ચાવણ્ણુ સદ્દપરિણામેણુ પરિણમમાણા પોગ્ગલા પરિણમંતીતિ વત્તવ્વં સિયા’ હા ગૌતમ ! જેમ તમે પૂછેલ છે, એજ પ્રમાણે થાય છે. એ રીતે ઉત્તમ અને અધમ પણાથી શબ્દ રૂપ પરિણામમાં પરિણ મેલ પુદ્ગલ ભાષા વર્ગણાઓ ઉત્તમ અવસ્થાથી અધમ અવસ્થામાં અને અધમ અવસ્થાથી ઉત્તમ અવસ્થામાં બદલાઈ જાય છે. ‘સે નૂનં મંતે ! સુઘ્નિસદ્દા પોગ્ગલા દુઘ્નિસદ્દત્તાણ પરિણમંતિ દુઘ્નિ સદ્દા પોગ્ગલા સુઘ્નિસદ્દત્તાણ પરિણમંતિ’ હે ભગવન્ તો શું આ કથન અનુસાર સુરભિ શબ્દ રૂપ પુદ્ગલ દુરભિશબ્દ પણાથી પરિણમી જાય છે ? અને દુરભિ શબ્દ રૂપ પુદ્ગલ સુરભિશબ્દ પણાથી પરિણમી જાય છે ? ‘હંતા ! ગોયમા ! સુઘ્નિ સદ્દા દુઘ્નિસદ્દત્તાણ પરિણમંતિ દુઘ્નિસદ્દા સુઘ્નિસદ્દત્તાણ પરિણમંતિ’ હા ગૌતમ ! સુરભિ શબ્દ દુરભિ શબ્દ

દૂરુવત્તાએ પરિણમંતિ-દુરુવા પોગ્ગલા સુરુવત્તાએ૦ ? હંતા ગોયમા !૦' અથ નૂનં
મદન્ત ! સુરુપા યે પુદ્ગલાસ્તે દૂરુપતયા, એવં-દૂરુપાઃ પુદ્ગલાઃ સુરુપતયા પરિ-
ણમન્તિ ? હન્ત ગૌતમ ! પૂર્વે સુરુપાઃ પરિણામે દૂરુપાઃ પૂર્વે દૂરુપાઃ પરિણામે
સુરુપા ભવન્તિ નાડત્ર વિપ્રતિપત્તિઃ । 'એવં સુવિભગંધા પોગ્ગલા દુવિભગંધત્તાએ
પરિણમંતિ, દુવિભગંધા પોગ્ગલા સુવિભગંધત્તાએ પરિણમંતિ ? હંતા-ગોયમા !૦'
એવં પૂર્વે સુરભિગન્ધાઃ પરિણામે દુરભિગન્ધતયા૦ દુરભિગન્ધાશ્ચ પુદ્ગલાઃ સુરભિ-
ગન્ધતયા પરિણમન્તિ કિમ્ ? હન્ત ગૌતમ ! તથૈવ । એવં સુફાસા દુફાસત્તાએ,

દુરભિશબ્દરૂપ સે ઓર દુરભિશબ્દ સુરભિશબ્દ રૂપ સે પરિણમ જાતે
હે 'સે ણૂણં મંતે ! સુરુવા પુગ્ગલા દુરુવત્તાએ પરિણમંતિ, દુરુવા પુગ્ગલા
સુરુવત્તાએ૦ ?' હે મદન્ત ! તો કયા સુરૂપ પુદ્ગલ દૂરૂપ પુદ્ગલ મેં પરિ-
ણમ જાતે હેં ઓર દૂરૂપ પુદ્ગલ સુરૂપ સેં પરિણમ જાતે હેં ? 'હંતા,
ગોયમા !' હાં ગૌતમ ! સુરૂપ પુદ્ગલ દુરૂપપુદ્ગલ મેં ઓર દુરૂપપુદ્ગલ
સુરૂપ મેં પરિણમ જાતે હેં 'એવં સુવિભગંધા પોગ્ગલા દુવિભગંધત્તાએ
પરિણમંતિ, દુવિભગંધા પોગ્ગલા સુવિભગંધત્તાએ પરિણમંતિ' હસી પ્રકાર
સે કયા મદન્ત ! સુરભિગંધરૂપ પુદ્ગલદુરભિગંધરૂપ મેં ઓર દુરભિ-
ગન્ધરૂપ પુદ્ગલ સુરભિગન્ધરૂપ મેં પરિણમ જાતે હેં ? 'હંતા, ગોયમા !'
હાં ગૌતમ ! સુરભિગન્ધરૂપ પુદ્ગલ દુરભિગન્ધરૂપ મેં ઓર દુરભિગન્ધ-
રૂપ પુદ્ગલ સુરભિગન્ધરૂપ મેં પરિણમ જાતે હેં 'એવં સુફાસા દુફા-
સત્તાએ૦' હસી પ્રકાર સે કયા સુસ્પર્શરૂપ પુદ્ગલ કયા દુઃસ્પર્શરૂપ સે
પરિણત હો જાતે હેં ? ઓર દુઃસ્પર્શરૂપ હુએ પુદ્ગલ કયા સુસ્પર્શરૂપ સે

પણાથી અને દુરભિ શબ્દ સુરભિ શબ્દ પણાથી પરિણમી જાય છે. 'સે ણૂણં
મંતે ! સુરુવા પુગ્ગલા દુરુવત્તાએ પરિણમંતિ દુરુવા પોગ્ગલા સુરુવત્તાએ' હે લગવન્ !
તો શું ? સારા રૂપવાળા પુદ્ગલો ખરાબ રૂપ પણાથી પરિણમી જાય છે ?
અને ખરાબ પુદ્ગલો સારા રૂપ પણાથી પરિણમી જાય છે ? 'હંતા ગોયમા !'
હા ગૌતમ ! સુરૂપ વાળા પુદ્ગલો દુરૂપ પુદ્ગલ પણાથી અને દુરૂપ પુદ્ગલો
સુરૂપ પણાથી પરિણમી જાય છે. 'એવં સુવિભગંધા પોગ્ગલા દુવિભગંધત્તાએ
પરિણમંતિ' એજ પ્રમાણે હે લગવન્ સુગંધરૂપ પુદ્ગલ દુર્ગંધ પણામાં અને
દુર્ગંધ રૂપ પુદ્ગલો સુગંધ પણાથી પરિણમી જાય છે ? 'હંતા ગોયમા !' હા
ગૌતમ ! સુગંધ રૂપ પુદ્ગલ દુર્ગંધપણાથી અને દુર્ગંધ રૂપ પુદ્ગલ સુગંધ
પણાથી પરિણમી જાય છે. 'એવં સુફાસા દુફાસત્તાએ૦' એજ પ્રમાણે શું
સારા સ્પર્શપણાથી પરિણત થયેલ પુદ્ગલો દુઃસ્પર્શ પણાથી પરિણત થઈ જાય

સુરસા દૂરસત્તાએ૦' હંતા ગોયમા !' હે ભદન્ત ! એવં શુભસ્પર્શાઃ પુદ્ગલાઃ દુઃસ્પર્શ-
તયા, દુઃસ્પર્શાઃ શુભસ્પર્શતયા કિં પરિણમન્તિ ? એ ચ સુરસાસ્તે દૂરસતયા-
દૂરસાઃ સુરસતયા પરિણમન્તિ કિમ્ ? હન્ત ગૌતમ ! શઙ્કૈવ તવ સમાધાનમભવત્
એવં જાનીહિ ॥ સૂ૦ ૧૦૯ ॥

મૂલમ્-દેવેણં ભંતે ! મહિઙ્કિણ જાવ મહાણુભાગે પુઠ્ઠામેવ
પોગ્ગલં સ્વવિત્તા પમ્મૂ તમેવ અણુપરિવટ્ઠિત્તાણં ગિણિહત્તણ ? હંતા
પમ્મૂ । સે કેણટ્ટેણં એવં વુચ્ચઈ દેવે ણં ભંતે ! મહિઙ્કિણ જાવ
ગિણિહત્તણ ? ગોયમા ! પોગ્ગલે સ્વિત્તે સમાણે પુઠ્ઠામેવ સિઘ્ધ
ગઈ ભવિત્તા તઓ પચ્છા સંદગઈ ભવઈ, દેવેણં મહિઙ્કિણ જાવ
મહાણુભાગે પુઠ્ઠંયિં પચ્છા વિ સીહે સીહગઈ (તુરિણ તુરિયગઈ)
ચેવ સે તેણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ જાવ એવં અણુપરિવટ્ઠિ-
ત્તાણં ગેણિહત્તણ । દેવેણં ભંતે ! મહિઙ્કિણ બાહિરણ પોગ્ગલે
અપરિયાઙ્કિત્તા પુઠ્ઠામેવ બાલં અચ્છિત્તા અભેત્તા પમ્મૂ ગંઠિત્તણ ?
નો ઇણટ્ટે સમટ્ટે ૨, દેવેણં ભંતે ! મહિઙ્કિણ બાહિરણ પોગ્ગલે
પરિયાઙ્કિત્તા પુઠ્ઠામેવ બાલં અચ્છિત્તા અભિત્તા પમ્મૂ ગંઠિત્તણ ?,
નો ઇણટ્ટે સમટ્ટે-૩, દેવેણં ભંતે ! મહિઙ્કિણ જાવ મહાણુભાગે
બાહિરે પોગ્ગલે પરિયાઙ્કિત્તા પુઠ્ઠામેવ બાલં છેત્તા ભેત્તા પમ્મૂ
ગંઠિત્તણ ?, હંતા પમ્મૂ ૪, તં ચેવ ણં ગંઠિં છુટ્ઠમત્થે ણ જાણઈ,

પરિણત હો જાતે હૈં ? હાં ગૌતમ ! સુસ્પર્શ રૂપ સે પરિણત પુદ્ગલ
દુસ્પર્શ રૂપ સે ઓર દુઃસ્પર્શ રૂપ સે પરિણત પુદ્ગલ સુસ્પર્શરૂપ સે પરિ-
વર્તન હોને કા યહ કથન રસરૂપ સે પરિણત હુણ પુદ્ગલોં કે સમ્બન્ધ
મેં ભી જાન લેના ચાહિયે ॥ સૂ૦ ૧૦૯ ॥

છે ? અને દુસ્પર્શ પણાથી પરિણત થયેલ પુદ્ગલો શું સુસ્પર્શ પણાથી પરિ-
ણત થઈ નાથ છે ? હા ગૌતમ ! સુસ્પર્શ પણાથી પરિણત થયેલ પુદ્ગલો
દુસ્પર્શ પણાથી અને દુસ્પર્શ પણાથી પરિણત થયેલ પુદ્ગલો સુસ્પર્શપણાથી
પરિણત થઈ નાથ છે. આ પ્રમાણે પરિવર્તન થવા સંબંધી આ કથન રસપણાથી
પરિણત થયેલ પુદ્ગલોના સંબંધમાં પણ સમજ લેવું. ॥ સૂ. ૧૦૯ ॥

ण पासइ, एवं सुहुमं च णं गठिया-३, । देवे णं भंते ! महि-
ड्डिए पुव्वामेव वालं अच्छेत्ता अभेत्ता पभू दोहि करित्तए वा
हस्सी करित्तए वा ?, नो इणट्ठे समट्ठे-४, एवं चत्तारि वि
गमा पढमविइय भंगेसु अपरियाइत्ता एगंतरियगा अच्छेत्ता
अभेत्ता, सेसं तदेव, तं चेव सिद्धिं छउमत्थे णजाणइ, ण पासइ
एवं सुहुमं च णं दीहि करेज्ज वा हस्सी करेज्ज वा ॥सू. ११०॥

छाया-देवः खलु भदन्त ! महर्द्धिको यावन्महानुभागः पूर्वमेव पुद्गलं
क्षिप्त्वा प्रभुस्तमेवानुपरिवर्त्य ग्रहीतुम् ? हंत प्रभुः । तत्केनार्थेन भदन्त एवमुच्यते
देवः खलु महर्द्धिको यावद्ग्रहीतुम् ? गौतम ! पुद्गलः क्षिप्तः सन् पूर्वमेव
शीघ्रगतिर्भूत्वा ततः पश्चात् मन्दगतिर्भवति देवः खलु महर्द्धिको यावन्महानुभागः
पूर्वमपि पश्चादपि शीघ्रः शीघ्रगतिस्त्वरितस्त्वरितगतिश्चैव तत्तेनार्थेन गौतम !
एवमुच्यते यावत्-एवमनुपरिवर्त्य खलु ग्रहीतुम् । देवः खलु भदन्त ! महर्द्धिको
बाह्यान् पुद्गलान् अपर्यादाय पूर्वमेव बालमच्छित्वा-अभित्वा प्रभुर्ग्रन्थयितुम्
नाऽयमर्थः समर्थः । देवः खलु भदन्त ! महर्द्धिको बाह्यान् पुद्गलान् अपर्यादाय
पूर्वमेव बालं छित्वा भित्वा प्रभुर्ग्रन्थयितुम्, नायमर्थः समर्थः २, देवः खलु
भदन्त ! महर्द्धिको बाह्यान् पुद्गलान् पर्यादाय पूर्वमेव बालमच्छित्वाऽभित्वा
प्रभुर्ग्रन्थयितुम् नायमर्थः समर्थः । देवः खलु भदन्त ! महर्द्धिको यावत् महानु-
भागो बाह्यान् पुद्गलान् पर्यादाय पूर्वमेव बालं छित्वा भित्वा प्रभुर्ग्रन्थयितुम् ?
हन्तप्रभुः ४, तमेव खलु ग्रन्थिं छन्नस्थो न जानाति न पश्यति एवं सूक्ष्मं च
ग्रन्थयेत् । देवः खलु भदन्त ! महर्द्धिकः पूर्वमेव बालमच्छित्वाऽभित्वा प्रभुर्दीर्घीकर्तुं
ह्रस्वीकर्तुं वा ? नायमर्थः समर्थः ४, एवं चत्वारोऽपि गमाः, प्रथम द्वितीय भङ्गयोः
अपर्यादाय एकान्तरिता अच्छित्वाऽभित्वा शेषं तथैव तां च खलु सिद्धिं छन्नस्थो
न जानाति, न पश्यति एवं सूक्ष्मं च खलु दीर्घी कुर्याद्वा ह्रस्वी कुर्याद्वा ॥सू० ११०॥

टीका—‘देवे णं भंते ! महिड्डिए जाव महाणुभागे-पुव्वामेव पोग्गलं

‘देवे णं भंते ! महिड्डिए जाव महाणुभागे पुव्वामेव पोग्गलं
खवित्ता’ इत्यादि ।

टीकार्थ-गौतम ने प्रभु से ऐसा पूछा है-‘देवेणं भंते ! महिड्डिए

‘देवेणं भंते ! महिड्डिए जाव महाणुभागे पुव्वामेव पोग्गलं खवित्ता’ इत्यादि
टीकार्थ-‘गौतमस्वाभीञ्जे प्रभुश्रीने ओवुं पूछथुं के-‘देवेणं भंते ! महिड्ड-

સ્વવિત્તા પમ્હૂ-તમેવ-અણુપરિવટ્ટિત્તાણં-ગિણિહત્તણં ? હંતા-ગોયમા ! પમ્હૂં' હે
 ભદન્ત ! મહર્દ્ધિકો-મહાધુતિકો-મહાવલો-મહા સોચ્ચયઃ મહાયશાઃ-મહાનુભાગો
 દેવઃ સ સ્વલુ સ્વગમનાત્પ્રાગેવ લોષ્ટાદિ પુદ્ગલં પ્રદક્ષિણ્ય, તતઃ પરં જમ્બૂ મનુપ્રદક્ષિણી
 કુર્વન્ યદીચ્છેત્તં પુદ્ગલં ક્ષિપ્તં-ભૂમાવપતિતં સન્તં તદન્તરાલે ધાવમાનો ધર્તુ તદા
 કિં તથાકર્તુ શક્નુયાત્ ? ભગવાનાહ-હન્ત-ગૌતમ ! પ્રમ્હુઃ । 'સે કેણટ્ટેણં મંતે !
 એવં વુચ્ચઈ-દેવે ણં મહિદ્ધિણે જાવ ગેણિહત્તણં ? ગોયમા ! પોગ્ગલે સિત્તે સમાણે
 પુવ્વામેવ સીગ્ગગઈ ભવિત્તા-તથો પચ્છા મંદગઈ મવઈ, દેવેણં મહિદ્ધિણે જાવ મહા-
 ણુભાગે પુવ્વંપિ-પચ્છાવિ સીહે સીઢગઈ (તુરિણે તુરિયગઈ) ચેવ સે તેણટ્ટેણં ગોયમા !
 એવં વુચ્ચઈ જાવ એવં અણુપરિવટ્ટિત્તાણં ગેણિહત્તણં' તત્કેનાર્યેન ભદન્ત ! કથં

જાવ મહાણુભાગે પુવ્વામેવ પોગ્ગલં સ્વવિત્તા' હે ભદન્ત ! મહર્દ્ધિક, યાવત્-મહાધુતિક, મહાસુચ્ચી, મહાયશસ્વી, એવં મહાપ્રભાવ-
 શાલી કોઈ દેવ પ્રદક્ષિણા લગાને સે પહિલે પત્થર આદિ પુદ્ગલ કો
 અપને સ્થાન સે ફેંક કર 'પમ્હૂતમેવ અણુપરિવટ્ટિત્તાણં ગિણિહત્તણં'
 ફિર જમ્બૂદ્વીપ કી પ્રદક્ષિણા કરે ઔર પ્રદક્ષિણા કરતે સમય યદિ
 વહ ચાહે તો ઉસ જમીન તક નહીં પહુંચે હુણે પત્થર કો વીચ મેં હી
 ક્યાં ગ્રહણ કર સકને મેં સમર્થ હો સકતા હૈ ? હિસકે ઉત્તર મેં પ્રમ્હુ
 કહતે હૈ-‘હંતા, પમ્હૂ’ હાં, ગૌતમ ! વહ દેવ ઉસ સમય ઉસ ફેંકે ગણે
 પત્થર કો વીચ મેં હી ગ્રહણ કરને મેં સમર્થ હો સકતા હૈ 'સે કેણટ્ટેણં
 મંતે ! એવં વુચ્ચતિ દેવેણં મહિદ્ધિણે જાવ ગિણિહત્તણં' હે ભદન્ત ! એસા
 આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈ-કિ વહ મહર્દ્ધિક આદિ વિશેષણો
 વાલા દેવ ફેંકે ગયે પત્થર કો વીચ મેં હી, જમ્બૂદ્વીપ કી પ્રદક્ષિણા

દિણે જાવ મહાણુભાગે પુવ્વામેવ પોગ્ગલં સ્વવિત્તા' હે ભગવન્ મહર્દ્ધિક, યાવત્
 મહાધુતિક, મહાસુચ્ચી, એવં મહા પ્રભાવશાલી કોઈ દેવ પ્રદક્ષિણા કરતાં પહેલાં
 પત્થર વિગેરે પુદ્ગલોને પોતાના સ્થાન પરથી ફેંકીને 'પમ્હૂ તમેવ અણુપરિ
 વટ્ટિત્તાણં ગિણિહત્તણં' તે પછી જમ્બૂદ્વીપની પ્રદક્ષિણા કરે અને પ્રદક્ષિણા
 કરતી વખતે જો તે ઇચ્છે તો જો જમીન સુધી ન પહોંચેલા પત્થરને વચમાંજ
 શું પકડી લઈ શકે છે ? અર્થાત્ પકડવામાં સમર્થ થઈ શકે છે ? આ પ્રશ્નના
 ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘હંતા પમ્હૂ’ હા ગૌતમ ! જો દેવ જો
 સમયે જો ફેંકેલા પત્થરને વચમાંથી જ પકડી લેવામાં સમર્થ થઈ શકે છે.
 'સે કેણટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્ચંતિ દેવેણં મહિદ્ધિણે જાવ ગિણિહત્તણં' હે ભગવન્ !
 આપ એવું શા કારણથી કહેછો કે-જો મહર્દ્ધિક વિગેરે વિશેષણો વાળા દેવ
 ફેંકવામાં આવેલા પત્થરને જમ્બૂદ્વીપની પ્રદક્ષિણા કરતી વખતે વચમાંથી જ

કારં સમ્ભવિષ્યતિ યદેવમુચ્યતે દેવઃ સ્વલુ મહર્દિકો યાવન્મહાનુભાગઃ અતો ગ્રહીતું સમર્થઃ સ્યાત્ ? મગવાનાહ-અસ્ત્યત્ર કારણં ગૌતમ ! પુદ્ગલઃ ક્ષિપ્તઃ સન્ પૂર્વ-મેવ શીઘ્રગતિઃ તતઃ પશ્ચાત્ ન તથા કિન્તુ મન્દાયતે ગતૌ, દેવશ્ચ સ્વલુ મહર્દિકો યાવન્મહાનુભાગઃ તસ્માત્સપૂર્વમપિ-પશ્ચાદપિ શીઘ્રઃ શીઘ્રગતિઃ-ત્વરિત સ્ત્વરાવાન્ સન્નેવ પુનઃ પુનસ્ત્વરિતગતિઃ તત્તેનાર્થેન ગૌતમ ! એવમુચ્યતે યાવત્ પુદ્ગલો યા-સ્યતિ તાવતઃ કાલાત્ પૂર્વમ્-એવં રીત્યા જમ્બું પર્યટ્યમાનોઽપિ સૌલભ્યેન તં

કરતે સમય ગ્રહણ કરને મેં સમર્થ હો સકતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-‘ગોયમા ! પોગલે સ્વિત્તે સમાણે પુવ્વામેવ સિઘ્વગતિ-ભવિત્તા તઓ પચ્છા મંદગતિ ભવઈ’ હે ગૌતમ ! પ્રક્ષિપ્ત હોને પર-જબ પુદ્ગલ ફેંકા જાતા હૈ-તબ તો ઉસકી ગતિ તીવ્ર હોતી હૈ ફિર ઉસ કી ગતિ મંદ હો જાતી હૈ ‘દેવેણં મહિહ્દિયે જાવ મહાણુભાવે પુવ્વંપિ પચ્છાવિ સીહે સીહગઈ (તુરિયે તુરિયગઈ) ચેવ સે તેણદેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ જાવ એવં અણુપરિયટ્ટિત્તાણં ગેણિહ્ત્તણં’ પરન્તુ જો મહર્દિક આદિ વિશેષણોં વાલા દેવ હોતા હૈ વહ શીઘ્રતાશાલી હોતા હૈ હસલિયે ઉસકી ઉત્સાહ વિશેષ કે કારણ પહિલે ખી ગતિ તીવ્ર હોતી હૈ ઓર પીછે ખી ગતિ તીવ્ર હોતી હૈ અતઃ પહિલે ઓર પીછે શીઘ્રગતિ વાલા હોને સે એવં ત્વરાશાલી ઓર ત્વરિત ગતિ વાલા હોને સે વહ ફેંકે ગયે પથ્થર કો જમ્બૂદ્વીપ કી પ્રદક્ષિણા કરકે આ જાને પર ખી જમીન પર નહીં પહુંચને કે પહિલે હી બીચ મેં હી ગ્રહણ

પકડી લેવા સમર્થ થઈ શકે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- ‘ગોયમા ! પોગલે સ્વિત્તે સમાણે પુવ્વામેવ સિઘ્વગતિ ભવિત્તા તઓ પચ્છા મંદ-ગતિ ભવઈ’ હે ગૌતમ ! જ્યારે પુદ્ગલ ફેંકવામાં આવે છે, ત્યારે તો તેની ગતિ ઘણીજ તીવ્ર હોય છે. પછીથી તેની ગતિ ધીમી થઈ જાય છે. ‘દેવેણં મહિહ્દિયે જાવ મહાણુભાગે પુવ્વંપિ પચ્છા વિ સીહે સીહગઈ તુરિયે તુરિયગઈ સે તેણદેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ જાવ એવં અણુપરિયટ્ટિત્તાણં ગેણિહ્ત્તણં’ પરંતુ જે મહર્દિક વિગેરે વિશેષણો વાળા દેવ હોય છે, તે શીઘ્ર ગતિ વાળા હોય છે. તેથી તેના ઉત્સાહ વિગેરેના કારણે પહેલાં પણ તેની ગતિ તીવ્ર હોય છે, અને પાછળથી પણ તેની ગતિ તીવ્રજ હોય છે. તેથી પહેલાં અને પછીથી પણ શીઘ્ર ગતિ વાળા હોવાથી તથા ત્વરાશાલી અને ત્વરિતગતિ વાળા હોવાથી એ ફેંકવામાં આવેલ પથ્થરને જમ્બૂદ્વીપની પ્રદક્ષિણા કરીને આવવા છતાં પણ જમીન પર પહોંચતા પહેલાંજ વચમાંજ તે પુદ્ગલને ગ્રહણ કરી લેવામાં

धर्तुं प्रभुः । 'देवे णं भंते ! महिद्धिए बाहिरए पोग्गले अपरियाइत्ता पुव्वामेव वालं अच्छेत्ता अभेत्ता पभू गंठिए ? नो इणट्ठे समट्ठे' देवः खलु भदन्त ! महद्धिको महाद्युतिको यावन्महानुभागः बाह्यपुद्गलान् अपर्यादाय-अगृहीत्वा पूर्वमेव वालं शरीरं-वालशब्देन शरीरं गृह्यते अवयवेनाऽवयविनो लक्षणया ग्रहणात् अच्छित्त्वाऽभित्त्वा तदवस्थमेव सन्तमित्यर्थः, तच्छरीरस्य मनागपि विक्रियाम्-अनापाद्येति भावः प्रभुः-समर्थो ग्रथितुं-वद्धुं किम् ? भगवानाह-नायमर्थः समर्थः बाह्यपुद्गलानामनादानेन तच्छरीरस्येपदपि विक्रियायाः अनापादनेन बन्धनस्य कर्तुमशक्यत्वात् । एतावता महद्धिकोऽपि देवोऽनिबन्धनां क्रियां न करोति विशिष्टसामर्थ्यस्यापि कारणविषयत्वात् इति कथितम् । 'देवे णं भंते ! महिद्धिए बाहिरए पोग्गले अपरियाइत्ता पुव्वामेव वालं छित्ता भित्ता पभू गंठित्तए ? नो इणट्ठे, समट्ठे

करने में समर्थ हो सकता है 'देवेणं महिद्धिए बाहिरए पोग्गले अपरियाइत्ता पुव्वामेव वालं अच्छित्ता अभेत्ता पभू गंठित्तए' हे भदन्त ! महद्धिक आदि विशेषणों वाला देव बाहर के पुद्गलों को ग्रहण नहीं करके एवं पूर्व के वाल-शरीर को नहीं छेद कर और नहीं भेद कर क्या उसे दृढबन्धन से बांधने के लिये समर्थ हो सकता है ? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभु कहते हैं--'णो इणट्ठे समट्ठे' हे गौतम ! यह अर्थ समर्थ नहीं है क्योंकि बाह्य पुद्गलों को ग्रहण किये बिना वह देव उस शरीर को थोड़ी सी भी विक्रिया किये बिना दृढबन्ध से बांधने में असमर्थ है इसका तात्पर्य यही है कि चाहे कितना भी शक्तिशाली देव क्यों न हो वह भी बिना कारण के क्रिया नहीं करता है 'देवेणं भंते ! महिद्धिए बाहिरए पोग्गले अपरियाइत्ता पुव्वामेव वालं छित्ता

समर्थ थछं शङ्के छे. 'देवेणं महद्धिए बाहिरए पोग्गले अपरियाइत्ता पुव्वामेव वालं अच्छित्ता अभेत्ता पभू गंठित्तए' छे लगवन् महद्धिक विगेरे विशेषणुवाणा देव णहारना पुद्गलेने अडणु न करीने पडैलाना आल-शरीरने छेदन कर्था विना अने छेदन कर्था विना शुं तेने द्रव्य णंधनथी णांधवाने समर्थ थाय छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री कडे छे के--'णो इणट्ठे समट्ठे' छे गौतम ! अर्थ समर्थ नथी. केमके-णहारना पुद्गलेने अडणु कर्था विना अे देव अे शरीरने जर पणु विक्रिया कर्था विना द्रढ णंधनथी णांधवामां समर्थ नथी आ कथननुं तात्पर्य अेज छे के-आडे केटलीय शक्तिवाणा देव केम न डोय पणु तेओ पणु कारण वगर क्रिया कग्ता नथी. 'देवेणं भंते ! महिद्धिए बाहिरए पोग्गले अपरियाइत्ता पुव्वामेव वालं छित्ता भित्ता पभू गंठित्तए' छे लगवन्

२' अत्र द्वितीयसूत्रे बालं-शरीरं छित्वाभित्वेति विशेषः, शेषं तथैव, अत्रापि स देवः ग्रथयितुं न प्रभुः, उभयकारणजन्यस्य कार्यस्य, एकतरस्यापि कारणस्याऽभावेऽभावात् । 'देवे णं भंते ! महिद्धिण् पोग्गले परियाइत्ता पुव्वामेव बालं अच्छित्ता-अभित्ता पभू गंठित्तए ! नो इणट्ठे समट्ठे ० ३' देवोहि भदन्त ! महर्द्धिको यावन्महानुभागः बाह्यपुद्गलान् गृहीत्वा पूर्वमेव-बालमच्छित्त्वाऽभित्त्वा प्रभुः स्यात् किं दृढबन्धनेन परिवद्धुम् ? भगवानाह-नायमर्थः समर्थः । 'देवे णं भंते ! महिद्धिण् जाव महाणुभागे बाहिरए पोग्गले परियाइत्ता-पुव्वामेव बालं छेत्ता भेत्ता पभू गंठिए ? गोयमा ! हंता पभू' देवः खलु भदन्त ! महर्द्धिकः भेत्ता पभू गंठित्तए' हे भदन्त ! महर्द्धिक आदि विशेषणों वाला कोई देव बाहर के पुद्गलों को नहीं ग्रहण करके एवं पूर्व ग्रहीत शरीर का छेदन भेदन करके क्या उसे दृढबन्धन से बांधने में समर्थ हो सकता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं 'णो इणट्ठे समट्ठे' हे गौतम ! यह अर्थ भी समर्थ नहीं है क्योंकि उभय कारण जन्य कार्य एक कारण के अभाव में नहीं हो सकता है 'देवेणं भंते ! महिद्धिण् बाहिरए पुग्गले परियाइत्ता पुव्वामेव बालं अच्छित्ता अभित्ता पभू गंठित्तए' हे भदन्त ! महर्द्धिक आदि विशेषणों वाला कोई देव बाहरी पुद्गलों को ग्रहण करके एवं पूर्वग्रहीत शरीर को छेदन भेदन न करके क्या उसे दृढबन्धन से बांधने के लिये समर्थ हो सकता है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-'णो इणट्ठे समट्ठे' हे गौतम यह अर्थ समर्थ नहीं है 'देवे णं भंते ! महिद्धिण् जाव महाणुभागे बाहिरे पोग्गले परियाइत्ता पुव्वामेव बालं

महर्द्धिक विगेरे विशेषणो वाणो केध देव णडारना पुद्गलाने अडुणु कया विना अने पडेदा अडुणु करेदा शरीरनुं छेदन लेदन करीने शुं तेने द्रढ णंधनथी णांधवामां समर्थं थधं शके छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री कडे छे के-'णो इणट्ठे समट्ठे' हे गौतम ! आ अर्थं पणु समर्थं नथी. के भके उभय कारण जन्य कार्य अेक कारणना अलावमां थधं शक्तुं नथी 'देवेणं भंते ! महर्द्धिण् बाहिरए पोग्गले परियाइत्ता पुव्वामेव बालं अच्छित्ता अभेत्ता पभू गंठित्तए' हे लगवन् महर्द्धिक विगेरे विशेषणो वाणो केध देव णडारना पुद्गलाने अडुणु करीने तेमण पडेदा अडुणु करेदा शरीरने छेदन लेदन करीने तेने द्रढ णंधनथी णांधवाने समर्थं थधं शके छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री कडे छे के-'णो इणट्ठे समट्ठे' हे गौतम ! आ अर्थं समर्थं नथी. 'देवे णं भंते ! महिद्धिण् जाव महाणुभागे बाहिरे पोग्गले परियाइत्ता पुव्वामेव बालं छेत्ता भेत्ता पभू गंठित्तए' हे लगवन् महर्द्धिक यावत् महाप्रलावशादी केध

સન્ યાવન્મહાનુભાગઃ વાહ્યપુદ્ગલાન્ પર્યાદાય પૂર્વમેવ વાલં છિત્વા મિત્વાં પ્રશ્ન-
 ગ્રંથયિતું કિમ્ એતિ પ્રશ્નઃ મગવાનાદ્-ગૌતમ ! હન્ત ! (સપરિતોષં ગદ્ગદિતસ્વરઃ
 સન્) પ્રશ્નઃ સમર્થઃ । કારણસામગ્ર્યાઃ સમ્ભવાત્-એતિ । ‘તં ચેવ ણં ગંઠિં છુમત્થે
 ણ જાણઈ ણ પાસઈ’ તં ચ ચ્ચલુ ગ્રંથિં છદ્મસ્થોડનતિશાયી ન જાનાતિ ન પચ્યતિ,
 અયં ભાવઃ-સ ચ ચાલોડન્યો વા તટસ્થોડનતિશાયી પુરુષો ન જાનાતિ જ્ઞાનેન
 ન પચ્યતિ ચક્ષુષા એતિ કેવલં સર્વજ્ઞ એવ જાનાતીત્યર્થઃ । ‘એવં સુહુમં ચ ણં
 ગંઠિયા’ એવં ચ્ચલુ સૂક્ષ્મં ચ તં ગ્રંથિં દેવોગ્રપચેત્ એતિ । ‘દેવે ણં મંતે ! મહિદ્ધિઉં
 પુચ્ચામેવ વાલં અચ્છેત્તા અમેત્તા પમ્મૂ દીહિકરિત્તે વા, હસસીકરિત્તે વા ? નો

છેત્તા મેત્તા પમ્મૂ ગંઠિત્તે’ હે મદન્ત ! મહર્હિક યાવત્ મહાપ્રભાવ-
 શાલી કોઈ દેવ બાહિરી પુદ્ગલોં કો ગ્રહણ કરકે એવં પૂર્વગૃહીત શરીર
 કો છેદન ભેદન કરકે કયા ઉસે વહ દૃઢવન્ધન સે વાંધને કે લિયે
 સમર્થ હો સકતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં ‘હંતા, પમ્મૂ તં ચેવ ણં
 ગંઠિં છુમત્થે ણ જાણઈ’ હાં ગૌતમ ! મહર્હિક આદિ વિશેષણોં ચાલા
 દેવ બાહિરી પુદ્ગલોં કો ગ્રહણ કરકે એવં પૂર્વગૃહીત શરીર કો છેદન
 ભેદન કરકે ઉસે દૃઢવન્ધન સે વાંધને કે લિયે સમર્થ હોતા હૈ ઉસ
 ગ્રંથિ કો છદ્મસ્થ નહીં જાનતા હૈ કેવલ ઉસે સર્વજ્ઞ હી જાનતા હૈ
 ‘પાસંતિ’ ઓર ન ઉસે છદ્મસ્થ આત્મોં સે દેખતા હૈ કેવલ ઉસે સર્વજ્ઞ
 હી દેખતા હૈ હૈ ‘એવં સુહુમં ચ ણં ગંઠિયા’ એસી સૂક્ષ્મ વહ ગ્રંથિ હૈ
 ‘દેવે ણં મંતે ! મહિદ્ધિઉં પુચ્ચામેવ વાલં અચ્છેત્તા પમ્મૂ દીહિકરિત્તે
 વા હસસીકરિત્તે’ હે મદન્ત ! કોઈ દેવ જો કિ મહર્હિક આદિ વિશે-

દેવ બહારના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને અને પહેલાં ગ્રહણ કરેલા શરીરને છેદન
 ભેદન કરીને શુ તેને દ્રઢ બાંધનથી બાંધવા માટે સમર્થ થઈ શકે છે ? આ
 પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘હંતા, પમ્મૂ, તં ચેવ ણં ગંઠિં છુમત્થે ણ
 જાણઈ’ હા ગૌતમ ! મહર્હિક વિગેરે વિશેષણો વાળા દેવ બહારના પુદ્ગલોને
 ગ્રહણ કરીને અને પહેલાં ગ્રહણ કરેલા શરીરને છેદન ભેદન કરીને તેને દ્રઢ
 બાંધનથી બાંધવા માટે સમર્થ થાય છે. એ ગ્રંથિને છદ્મસ્થો બાણતા નથી
 કેવળ સર્વજ્ઞ જ તેને બાણ છે. ‘ણ પાસંતિ’ અને છદ્મસ્થો તેની આંખોથી તેને
 દેખતા પણ નથી. કેવળ સર્વજ્ઞ જ તેને દેખે છે. ‘એવં સુહુમં ચ ણં ગંઠિયા’ એવી
 સૂક્ષ્મ તે ગ્રંથિ છે. ‘દેવેણં મંતે ! મહિદ્ધિઉં પુચ્ચામેવ વાલં અચ્છેત્તા પમ્મૂ દીહી
 કરિત્તે વા હસી કરિત્તે’ હે ભગવન્ ! કોઈ દેવ કે મહર્હિક વિગેરે વિશે-

ઈણદ્રઠે સમદ્રઠે, એવં ચત્તારિ વિ ગમગાં' દેવઃ સ્વલુ મહર્દિકઃ યાવન્મહાનુભાવઃ પૂર્વમેવ બાલમચ્છિત્વાઽમિત્વા પ્રભુઃ દીર્ઘીં કર્તુ વા-હસ્વીકર્તુ વા, હસ્વં વા દીર્ઘં કર્તુ સામર્થ્યવાન્ કિમ્? મગવાનાહ-નાયમર્થઃ સમર્થઃ । એવં ચત્વારોઽપિ ગમાઃ' તથાહિ-દેવો મહર્દિકો યાવન્મહાનુભાગો બાહ્યપુદ્ગલોન્ અપર્યાદાય પૂર્વમેવ બાલં છિત્વા મિત્વા પ્રભુ દીર્ઘીં કર્તુ હસ્વી કર્તુ વાઽયમર્થો ન સમર્થઃ । દેવો મહર્દિકો બાહ્યપુદ્ગલોન્ પર્યાદાય પૂર્વમેવ બાલમચ્છિત્વાઽમિત્વા પ્રભુદીર્ઘીં કર્તુ હસ્વીકર્તુમ્

ષણોં વાલા હૈ પૂર્વગૃહીત શરીર કો છેદન ભેદન નહીં કરકે કયા ઉસે વડા કરને કે લિયે યા છોટા કરને કે લિયે સમર્થ હો સકતા હૈ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં 'નો ઇણદ્રઠે સમદ્રઠે' હે ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ 'એવં ચત્તારિ વિ ગમા' હસી તરહ સે શેષ ૩ ગમ મી જાનના ચાહિયે-જૈસે-મહર્દિક આદિ વિશેષણોં વાલા કોઈ દેવ હે ભદન્ત ! બાહ્ય પુદ્ગલોં કો ગ્રહણ કિયે વિના પૂર્વ ગૃહીત શરીર કા છેદન ભેદન કરકે કયા ઉસે વડા કરને કે લિયે ઓર છોટા કરને કે લિયે સમર્થ હો સકતા હૈ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં-'નો ઇણદ્રઠે સમદ્રઠે' હે ગૌતમ ! યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ હે ભદન્ત ! મહર્દિક આદિ વિશેષણોં વાલા કોઈ દેવ બાહ્ય પુદ્ગલોં કો તો ગ્રહણ કરે પર પૂર્વ ગૃહીત શરીર કા છેદન ભેદન નહીં કરે તો કયા વહ દેવ ઉસે વડા કરને કે લિયે યા છોટા કરને કે લિયે સમર્થ હો સકતા હૈ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં-હે ગૌતમ ! 'નો ઇણદ્રઠે નો સમદ્રઠે' યહ અર્થ સમર્થ નહીં હૈ । હે ભદન્ત ! કોઈ

પણે વાળા છે. પૂર્વ ગ્રહણ કરેલ શરીરને છેદન ભેદન કર્યા વિના શું તેને મોટું કરવા માટે અથવા નાનું બનાવવા માટે સમર્થ થઈ શકે છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'નો ઇણદ્રઠે સમદ્રઠે' હે ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી. 'એવં ચત્તારિ વિ ગમા' એજ પ્રમાણે બાકીના ત્રણે ગમે પણ સમજી લેવા. જેમ મહર્દિક વિગેરે વિશેષણો વાળા કોઈ દેવ હે ભગવન્ ! બહારના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા વિના પહેલાં ગ્રહણ કરેલ શરીરનું છેદન ભેદન કરીને શું તેને મોટું કરવા માટે અથવા નાનું બનાવવા માટે સમર્થ થઈ શકે છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'નો ઇણદ્રઠે સમદ્રઠે' હે ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ મહર્દિક વિગેરે વિશેષણો વાળા કોઈ દેવ બહારના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે પણ પહેલા ગ્રહણ કરેલ શરીરનું છેદન ભેદન ન કરે તો શું તે દેવ તેને મોટું બનાવવા અથવા નાનું બનાવવા સમર્થ થઈ શકે છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'નો ઇણદ્રઠે સમદ્રઠે' આ અર્થ સમર્થ નથી. હે ભગવન્ કોઈ મહર્દિક વિગેરે વિશેષણો

भगवानाह-हन्त गौतम ! प्रभुः इत्थं कर्तुं शक्नुयात् । चत्वारः आलापका एवम्-
 १-देवो बाह्यपुद्गलान् अपर्यादाय बालम् अछित्वा अभित्वा दीर्घीकर्तुं ह्रस्वीकर्तुं
 न समर्थः । २-देवो बाह्यपुद्गलान् अपर्यादाय बालं अछित्वा अभित्वा दीर्घीकर्तुं-
 मित्यादि-३ देवो बाह्यपुद्गलान् पर्यादाय बालम् छित्वा भित्वा दीर्घीकर्तुं समर्थः
 इत्यादि । ४-बाह्यान् पुद्गलान् पर्यादाय बालं छित्वा भित्त्वेत्यादि । 'पढम-
 विइयभंगेसु अपरियाइत्ता अच्छेत्ता अभेत्ता, सेसं तं चेव' प्रथम-द्वितीय भङ्गयोः
 अपर्यादाय अछित्वाऽभित्वा इति वक्तव्यम् तृतीय-चतुर्थयोस्तु-पर्यादाय छित्वा
 भित्वा, इति वक्तव्यम् । शेषं सर्वभङ्गेषु तदेव-वक्तव्यम्-दीर्घीकरणसूत्रेपि ।

महर्षिक आदि विशेषणों वाला देव बाह्य पुद्गलों को ग्रहण कर और
 पूर्वगृहीत शरीर का भी छेदन भेदन कर यदि अपने शरीर को बड़ा
 छोटा करना चाहता है तो क्या वह ऐसा करने के लिये समर्थ हो
 सकता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम ! वह देव
 ऐसा करने के लिये वैक्रियशरीर द्वारा समर्थ हो सकता है । 'पढम-
 विइय भंगेसु अपरियाइत्ता अच्छेत्ता अभेत्ता सेसं तहेव' यहां प्रथम
 द्वितीय भंगों में बाह्य पुद्गलों का ग्रहण नहीं है और प्रथम भंग
 में बाल शरीर का छेदन भेदन भी नहीं हैं तथा द्वितीय भंग में पूर्व
 गृहीत शरीर का छेदन भेदन है 'ऐसा जानना चाहिये-तथा तृतीय
 भंग में बाह्य पुद्गलों का ग्रहण करना है और पूर्व गृहीत शरीर का
 छेदन भेदन करना नहीं है । और चतुर्थ भंग में बाह्य पुद्गलों का
 ग्रहण भी है और पूर्व गृहीत शरीर का छेदन भेदन भी है 'तं चेव

वाणा देव ण्हारना पुद्गलेने अहणु करीने अने पडेला अहणु करेव
 शरीरनुं पणु छेदन लेदन करीने जे पोताना शरीरने नानुं के मोटुं करवा
 आडे तो शुं ते ओ प्रमाणे करवाने समर्थ थर्ध शके छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां
 प्रभुश्री कहे छे के-हे गौतम ! ओ देव ओ प्रमाणे करवा भाटे वैक्रियशरीर
 द्वारा समर्थ थर्ध शके छे. पढमविइयभंगेसु अपरियाइत्ता अच्छेत्ता अभेत्ता
 सेसं तहेव' अहीयां पडेला अने जीन लंगमां बाह्य पुद्गलेनुं अहणु
 कहेव नथी. अने पडेलां लंगमां बाह्य शरीरनुं छेदन लेदन पणु नथी. तथा
 जीन लंगमां पडेला अहणु करेव शरीरनुं छेदन लेदन पणु नथी. तथा
 त्रीन लंगमां ण्हारना पुद्गलेनुं अहणु कहेव छे. अने पडेला अहणु करेव
 शरीरनुं छेदन लेदन करवानुं नथी. अने योथा लंगमां बाह्य पुद्गलेनुं
 अहणु पणु छे. अने पडेला अहणु करेव शरीरनुं छेदन लेदन पणु छे. 'तं

‘तं चेव सिद्धिं छुमत्थे ण जाणइ पासइ’ तां च दीर्घीकरण-ह्रस्वीकरणसिद्धिं
छद्मस्थोऽनतिशायी मनुष्यो न जानाति ज्ञानेन न वा पश्यति चक्षुषा । ‘एवं
सुहुमं च णं दीहिकरेज्ज वा हस्सी करेज्ज वा’ एवञ्च-सूक्ष्ममपि देवो दीर्घी
कुर्यात्-दीर्घमपि ह्रस्वी कुर्यात् इति ॥सू० ११०॥

देवसामर्थ्यं प्रत्यासत्या ज्योतिष्कसूर्यचन्द्रावधिकृत्याह —

मूलम्—अत्थिणं भन्ते ! चन्दिमसूरियाणं हिट्ठिपि तारारूवा
अणुं पि तुल्ला वि समं पि तारारूवा अणुं पि-तुल्ला वि-उप्पि पि
तारारूवा अणुं पि तुल्ला वि ? हन्ता अत्थि, से केणट्ठेणं भन्ते !
एवं वुच्चइ अत्थि णं चन्दिमसूरियाणं जाव उप्पि पि तारा-
रूवा अणुं पि-तुल्ला वि ? गोयमा ! जहा जहाणं तेसिं देवाणं
तव-नियम-वंभचेरवासाइं (उक्कडाइं) उस्सियाइं भवन्ति
तहा तहाणं तेसिं देवाणं एयं पण्णायति अणुत्ते वा तुल्ले वा,
से एएट्ठेणं गोयमा ! अत्थि णं चन्दिमसूरियाणं उप्पि पि
तारारूवा अणुं पि-तुल्ला वि० । एगमेगस्स णं चन्दिमसूरि-
यस्स-अट्ठासीइं च गहा अट्ठावीसं च होइ नक्खत्ता । एग-
ससी परिवारो एत्तो ताराणं वोच्छामि ॥१॥ छावट्ठि सहस्साइं
नव चेव सयाइं पंच सयराइं । एग ससी परिवारो तारागण-
कोडिकोडीणं ॥२॥ ॥सू० १११॥

छाया-अस्ति खलु भदन्त ! चन्द्रसूर्याणामधस्तना अपि तारारूपाः अणवो-
ऽपि-तुल्या अपि सममपि तारारूपाः—अणवोऽपि-तुल्या अपि, उपर्यपि तारारूपाः
सिद्धिं छुमत्थे ण जाणति, ण पासति, एवं सुहुमं च णं दीहिकरेज्ज
वा हस्सीकरेज्ज वा’ शरीर को छोटे बडे करने रूप इस सिद्धि को
छद्मस्थ जन नहीं जानता है और न वह उसे देख ही सकता है
ऐसी यह शरीर को छोटे बडे करने की सिद्धि सूक्ष्म है ॥सू० ११०॥

चेव सिद्धिं छुमत्थे ण जाणति ण पासति एवं सुहुमं च णं दीही करेज्ज वा हस्सी
करेज्ज वा’ शरीरने नानुं भोटुं करवा इय आ सिद्धिने छद्मस्थजन जाणुता
नथी. अने ते तेने हेणी पणु शकता नथी. ओवी आ शरीरने नानुं भोटुं
करवानी सिद्धि धणी न सूक्ष्म छे. ॥ सू. ११० ॥-

अणवोऽपि तुल्या अपि ? हन्ताऽस्ति, तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते अस्ति खलु चन्द्रसूर्याणां यावत्-उपर्यपि तारारूपाः अणवोऽपि, तुल्या अपि गौतम ! यथायथा खलु तेषां देवानां तपो नियम ब्रह्मचर्याणि (उत्कृष्टानि) उत्सृतानि भवन्ति, तथा तथा खलु तेषां देवानाम् एवं प्रज्ञायतेऽणुत्वं वा तुल्यत्वं वा तत्केनार्थेन गौतम ! अस्ति खलु चन्द्रसूर्याणाम् उपर्यपि तारारूपाः अणवोऽपि-तुल्या अपि० । एकैकस्य खलु चन्द्रसूर्यस्याऽष्टाशीतिर्ग्रहाः अष्टाविंशतिश्च भवन्ति नक्षत्राणि । एकशशिपरिवार इतस्ताराणां वक्ष्यामि ॥१॥ पट्पष्टिः सहस्राणि नवचैव शतानि पंच सप्ततानि पंच सप्ततानि । एकशशिपरिवारः तारागण कोटिकोटीनाम् ॥२॥ सू० १११॥

टीका—‘अत्थि णं भंते ! चંदिमसूरियाणं हिट्ठिं पि तारारूवा-अणुं पि-तुल्ला वि समं पि तारारूवा अणुं पि तुल्ला वि उप्पिं पि तारारूवा अणुं पि-तुल्ला वि ?’ अस्ति खलु भदन्त ! चन्द्रसूर्याणां क्षेत्रतोऽधस्तना अपि तारारूपाः तारारूपविमानाधिष्ठातारो देवा धुतिविभवलेख्यादिकमपेक्ष्य अणवोऽपि हीना अपि केचित्

देव सामर्थ्य की प्रत्यासत्ति से अब सूत्रकार ज्योतिष्क चन्द्र और सूर्य को लेकर कथन करते हैं—

‘अत्थि णं भंते ! चंदिमसूरियाणं हिट्ठिं पि तारारूवा अणुं पि तुल्ला वि समं पि-इत्यादि ।

टीकार्थ—गौतम ने इस सूत्र द्वारा प्रभु से ऐसा पूछा है—हे भदन्त ! चन्द्र और सूर्यों के क्षेत्र की अपेक्षा नीचे जो तारारूप-तारारूप विमान के अधिष्ठाता देव हैं वे क्या धुति विभव, लेख्या आदि की अपेक्षा हीन हैं ? अथवा बराबर हैं ? तथा चन्द्र और सूर्य के विमानों के साथ क्षेत्र की अपेक्षा समश्रेणि में व्यवस्थित जो तारारूप देव हैं वे क्या चन्द्र सूर्य देवों की धुति की अपेक्षा उनके विभव

દેવ સામર્થ્યની પ્રત્યાસત્તિથી હવે સૂત્રકાર જ્યોતિષક ચન્દ્ર અને સૂર્ય સંબંધી કથન કરે છે.—‘અત્થિ ણં ભંતે ! ચંદિમસૂરિયાણં હિટ્ઠિં પિ તારારૂવા અણું પિ તુલ્લા વિ સમં પિ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામીએ આ સૂત્ર પાઠ દ્વારા પ્રભુશ્રીને એવું ‘પૂછ્યું’ છે કે—હે ભગવન્ ચન્દ્ર અને સૂર્યોના ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી નીચે જે તારા-રૂપ-તારા-રૂપ વિમાનના અધિષ્ઠાતા દેવ છે. તેઓ શું ધુતિ વિભવ, લેશ્યા વિગેરેની અપેક્ષાથી હીન છે ? અથવા બરાબર છે ? તથા ચંદ્ર અને સૂર્યના વિમાનોની સાથે ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સમશ્રેણીમાં વ્યવસ્થિત જે તારા રૂપ દેવ છે, તેઓ શું ચંદ્ર સૂર્ય દેવોની ધુતિની અપેક્ષાએ તેઓના વિભવ વિગેરેની અપેક્ષાથી

તુલ્યા અપિ કેવન, તથા સમમપિ ચન્દ્રસૂર્યવિમાનૈઃ । ક્ષેત્રાડપેક્ષયા સમશ્રેણ્યાડપિ વ્યવસ્થિતાસ્તારારૂપા દેવાઃ ચન્દ્રસૂર્યાણાં દેવાનાં ધૃતિવિભવાદિકમપેક્ષ્ય કેચિદ્ અણવોડપિ, કેચિત્ તુલ્યા અપિ તથા ચન્દ્રસૂર્યવિમાનાનામુપર્યપિ વ્યવસ્થિતા યે તારારૂપાસ્તે તેપાં ધૃતિવિભવાદિકમપેક્ષ્ય કેચિદણવોડપિ કેચિત્ તુલ્યા અપિ ? મગવાનાહ—‘હંતા અત્થિ’ હન્ત ગૌતમ ! સાધુત્વયા તર્કિતાઃ યે યથાડસન્ન ઇતિ । પુનરાહ ગૌતમઃ—‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ—અત્થિ ણં ચંદિમ સૂરિયાણં જાવ ઉપ્પિપિ તારારૂવા—અણુપિ—તુલ્લા વિ ? ગોયમા ! જહાજહાણં તેસિં દેવાણં તવ નિયમ બંમચેરવાસાઈં (ઉક્કહાઈં) ઉસ્સિયાઈં ભવંતિ તહાતહાણં તેસિં દેવાણં એવં પળ્ણાયતિ અણુત્તે વા—તુલ્લત્તે વા’ તત્કેનાથેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે અસ્તિ ચ્ચલ્લ ચન્દ્રસૂર્યાણાં તદધઃ સમશ્રેણ્યાં વા ઉપરિ વા તારારૂપાઃ લઘવોડણવોડપિ તુલ્યા અપિ ધૃતિ—

આદિ કી અપેક્ષા હીન હૈં યા બરાબર હૈં ? ‘ઉપ્પિપિ તારારૂવા અણુપિ તુલ્લા વિ’ તથા જો તારારૂપ દેવ ચન્દ્ર ઓર સૂર્ય દેવોં કે ઉપર વ્યવસ્થિત હૈં વે કયા इनकी અપેક્ષા-હીન હૈં યા બરાબર હૈં ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘ગોયમા ! ‘હંતા અત્થિ’ હાં, એસા હી હૈ ‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ અત્થિ ણં ચંદિમસૂરાણં જાવ ઉપ્પિ પિ તારારૂવા અણુપિ તુલ્લા વિ’ હૈ મદન્ત ! એસા આપ કિસ કારણ સે કહતે હૈં કિ યાવત્ ચન્દ્ર ઓર સૂર્યોં કે ઉપર જો તારારૂપ દેવ વ્યવસ્થિત હૈં વે હીન મી હૈં ઓર બરાબર હૈ । ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘ગોયમા ! ‘જહા જહાણં તેસિં દેવાણં તવનિયમ બંમચેરવાસાઈં (ઉક્કહાઈં) ઉસ્સિયાઈં ભવંતિ તહા તહાણં તેસિં દેવાણં એવં પળ્ણાયતિ અણુત્તેવા તુલ્લત્તેવા’ હૈ ગૌતમ ! જૈસે જૈસે ઉન તારારૂપ વિમાનાધિષ્ઠાતા દેવોં કે પૂર્વભવ મેં તપોડનુ-

હીન છે ? અથવા બરાબર છે ? ‘ઉપ્પિ પિ તારારૂવા અણુ પિ તુલ્લા વિ’ તથા જે તારારૂપ દેવ ચન્દ્ર અને સૂર્ય દેવાની ઉપર રહેલા છે તેઓ શું તેમની અપેક્ષાએ હીન છે ? અથવા બરાબર છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હૈ ગૌતમ ! ‘હંતા અત્થિ’ હા । એજ પ્રમાણે છે. ‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ અત્થિ ણં ચંદિમ સૂરાણં જાવ ઉપ્પિ પિ તારારૂવા અણુપિ તુલ્લા વિ’ હૈ ભગવન્ આપશ્રી એવું શા કારણથી કહે છે, કે યાવત્ ચન્દ્ર અને સૂર્યોની ઉપર જે તારારૂપ દેવ રહેલા છે તેઓ હીન પણ છે, અને બરાબર પણ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહા જહાણં તેસિં દેવાણં તવ નિયમબંમચેરવાસાઈં (ઉક્કહાઈં) ભવંતિ તહા તહાણં તેસિં દેવાણં એવં પળ્ણાયતિ અણુત્તેવા તુલ્લત્તેવા’ હૈ ગૌતમ ! જેમ જેમ એ તારારૂપ

વિભવાદિભિઃ ? મગવાનાહ-હે ગૌતમ ! યથાયથા સ્વલુ તેષામ્ અણુનાં મહતાં ચ દેવાનાં પૂર્વભવે તપોઽનુષ્ઠાન નિયમ-બ્રહ્મચર્યપાલન-ગુરુચરણાઽધોવાસાઃ ઉત્કૃષ્ટાઃ સમાલઘવશ્ચ તથાતથા સ્વલુ તેષાં દેવાનામ્, એવમેવ તારારૂપાણમપિ-અણુત્વં મહત્ત્વં સમત્ત્વં ચ વિભાવ્યતે । ‘સે એણ ણદ્દઠે ણં ગોયમા ! અત્થિ ણં ચંદિમસૂરિયાણં ઉપ્પિપિ તારારૂવા અણુપિ તુલ્લા વિ’ તત્તેનાર્યેન ગૌતમ ! અરિત સ્વલુ ચન્દ્ર-સૂર્યાણામુપર્યપિ તારારૂપાઃ અણવોઽપિ-મહાન્તોઽપિ તુલ્યા અપિ । ઉવતંચ—

‘ગતિં ગતા યે સ્વલુ તારકાસુ હીનાઃ સમાઃ કર્મવશાદ્વિશિષ્ટાઃ ।

ચન્દ્રાદિપૂર્ધ્વં તદધઃ સમાને દેવાદ્યુમન્તઃ પ્રતિભાન્તિ યાન્તિ ॥૧॥ ઇતિ ॥

‘એગમેગસ્સ ણં ચંદિમસૂરિયસ્સ

અટ્ઠાસીઈં ચ ગહા અટ્ઠાવીસં ચ હોઈ નવસુત્તા’

એગસસી પરિવારો એત્તો તારા ણ વોચ્છામિ ॥૧॥

ષ્ઠાન, નિયમ, ઔર બ્રહ્મચર્ય આદિ કા પાલન આદિ ઉત્તમકાર્ય ઉત્કૃષ્ટ હોતે હૈં યા અનુત્કૃષ્ટ હોતે હૈં, ઁસી ઁસી પ્રકાર સે ઁન દેવોં કૈ ઁસ તારારૂપ વિમાનાધિષ્ઠાતા કૈ ભવ મૈં અણુત્વ ઔર તુલ્યત્વ હોતા હૈં ‘સે એણદ્દેણ ગોયમા ! ઁસ કારણ હે ગૌતમ ! મૈને ઁસા પૂર્વોક્તરૂપ સે કહા હૈં કિ ‘અત્થિણં ચંદિમ સૂરિયાણં ઉપ્પિ વિ તારા રૂવા અણુપિ તુલ્લા વિ’ યાવત્ ચન્દ્ર ઔર સૂર્યોં કૈ ઁપર કૈ તારારૂપ વિમાનાધિ-ષ્ઠાતા દેવ કાન્તિ આદિ ગુણોં સે હીન યા વરાવર હોતે હૈં । ઉક્તંચ—

‘ગતિંગતા યે સ્વલુ તારકાસુ હીનાઃ સમાઃ કર્મવશાદ્વિશિષ્ટાઃ ।

ચન્દ્રાદિપૂર્ધ્વં તદધઃ સમાને દેવાદ્યુમન્તઃ પ્રતિભાન્તિ યાન્તિ’ ॥૧॥

અવ ગૌતમ પ્રમુ સે ઁસા પૂછતે હૈં—‘એગમેગસ્સ ણં ચંદિમ સૂરિ-

વિમાનના અધિષ્ઠાતા દેવોના પૂર્વ ભવમાં તપ અને અનુષ્ઠાન, નિયમ, અને બ્રહ્મચર્ય વિગેરેનું પાલન વિગેરે ઉત્તમ કાર્ય ઉત્કૃષ્ટ હોય છે, અથવા અનુ-ત્કૃષ્ટ હોય છે. એ એ પ્રકારથી તે તે દેવોના એ તારા રૂપ વિમાનના અધિ-ષ્ઠાતાના ભવમાં અણુ પણુ તુલ્ય પણુ હોય છે, ‘સે એણદ્દેણં ગોયમા !’ આ કારણથી હે ગૌતમ ! મેં આ પૂર્વોક્ત કથન કરેલ છે. કે—‘અત્થિણં ચંદિમ સૂરિયાણં ઉપ્પિ વિ તારા રૂવા અણુપિ તુલ્લા વિ’ યાવત્ ચન્દ્ર અને સૂર્યોની ઉપરના તારા રૂપ વિમાનના અધિષ્ઠાતા દેવ કાન્તિ વિગેરે ગુણોથી હીન અથવા ખરાબર હોય છે. કહ્યું પણુ છે કે

‘ગતિં ગતા યે સ્વલુ તારકાસુ હીનાઃ સમાઃ કાર્ય વશાદ્વિશિષ્ટાઃ ।

ચન્દ્રાદિપૂર્ધ્વં તદધઃ સમાને દેવાદ્યુમન્તઃ, પ્રતિભાન્તિ યાન્તિ ॥ ૧

હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે—‘એગમેગસ્સ ણં ચંદિમ સૂરિ-

छावट्टि सहस्साणि नवचेव सयाइं पंचसयराइं ।

एगससी परिवारो तारागण कोडिकोडीणं ॥२॥'

एकैकस्य खलु चन्द्रसूर्यस्याऽष्टाशीति संख्यावन्तो ग्रहाः भवन्ति अष्टाविंश-
तिश्च भवन्ति नक्षत्राणि, अश्विनी भरण्यादिकानि एकशशिनः परिवारः एतावन्ति
तारारूपाणि वक्ष्यामि षट्षष्टिः सहस्राणि नवचैव शतानि पंचसप्तानि पञ्चसप्ता-
धिकानि एतत्संख्याकानि-तारागणकोटिकोटीनाम् एकस्य शशिनः परिवारो
भवतीति ॥सू० १११॥

मूलम्—जंबुद्वीवेणं भंते ! दीवे मंदरस्स पठवयस्स पुरत्थि-
मिल्लाओ चरमंताओ केवइयं अवाधाए जोइसं चारं चरइ
गोयमा ! एक्कारसहिं एक्कवीसेहिं जोयणसएहिं अवाधाए जोइसं
चारं चरइ, एवं दक्खिणिल्लाओ पच्चत्थिमिल्लाओ उत्तरिल्लाओ

यस्स' हे भदन्त एक चन्द्र का और एक सूर्य का नक्षत्र परिवार महा-
ग्रह परिवार एवं ताराओं का परिवार, कितना २ है ? उत्तर में प्रभु
कहते हैं—

‘अट्ठासीतिं च गहा अट्ठावीसं च होइ नक्खत्ता,

एग ससी परिवारो एत्तो तारागण वोच्छामि ॥१॥

छावट्टि सहस्साइं णव चेव सयाइं पंचसयराइं

एग ससी परिवारो तारागण कोडिकोडीणं ॥२॥

हे गौतम ! एक चन्द्र का और एक सूर्य का नक्षत्र परिवार २८
हैं ग्रह परिवार ८८ हैं एवं ६६ हजार ९ सौ पचहत्तर कोडा कोडी
ताराओं का परिवार है ॥सू० १११॥

यस्स' हे ભગવન્ એક ચન્દ્રનો અને એક સૂર્યનો નક્ષત્ર પરિવાર મહાગ્રહ
પરિવાર અને તારાઓનો પરિવાર કેટલો છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે

અટ્ઠાસીતિં ચ ગહા અટ્ઠાવીસં ચ નક્ખત્તા ।

એગ સસી પરિવારો એત્તો તારાગણ વોચ્છામિ ॥ ૧ ॥

છાવટ્ટિ સહસ્સાઈં ણવ ચેવ સયાઈ પંચસયરાઈં ।

એગ સસી પરિવારો તારાગણ કોડિકોડીણં ॥ ૨ ॥

હે ગૌતમ ! એક ચન્દ્રનો અને એક સૂર્યનો નક્ષત્ર પરિવાર ૨૮ અઠ્યા
વીસ છે. ગ્રહ પરિવાર ૮૮ અઠ્યાસી છે. તથા ૬૬ હાસઠ હજાર ૯ નવસો
પંચોતેર કોડા કોડી તારાઓનો પરિવાર છે. ॥સૂ० ૧૧૧॥

एकारसहिं एक्कवीसेहिं अबाधाए जोइसं चारं चरइ । लोगं-
ताओ णं भंते ! केवइयं अबाधाए जोइसे पन्नत्ते ? गोयमा !
एकारसहिं एक्कारेहिं जोयणसएहिं अबाधाए जोइसे पन्नत्ते ।
इमीसेणं भंते ! रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणिजाओ
भूमिभागाओ केवइयं अबाहाए सव्व हेट्टिल्ले तारारूवे चारं
चरइ ? केवइयं अबाहाए सूरविमाणे चारं चरइ ? केवइयं
अबाहाए चंदविमाणे चारं चरइ ? केवइयं अबाहाए सव्व-
उवरिल्ले तारारूवे चारं चरइ ? गोयमा ! इमीसेणं रयणप्प-
भाए पुढवीए बहुसमरमणिजाओ भूमिभागाओ सत्तहिं णउ-
एहिं जोयणसएहिं अबाहाए जोइसं (सव्व) हेट्टिल्ले तारारूवे
चारं चरइ, अट्टहिं जोयणसएहिं अबाहाए सूरविमाणे चारं
चरइ, अट्टहिं असीएहिं जोयणसएहिं अबाहाए चंदविमाणे
चारं चरइ, नवहिं जोयणसएहिं अबाहाए सव्व उवरिल्ले
तारारूवे चारं चरइ । सव्व हेट्टिमिल्लाओ णं भंते ! तारा-
रूवाओ केवइयं अबाहाए सूरविमाणे चारं चरइ ? केवइयं अबा-
हाए चंदविमाणे चारं चरइ ? केवइयं अबाहाए सव्वउवरिल्ले
तारारूवे चारं चरइ ? गोयमा ! सव्वहेट्टिल्लाओ णं दसहिं
जोयणेहिं सूरविमाणे चारं चरइ, णउईए जोयणेहिं अबाहाए
चंदविमाणे चारं चरइ, दसुत्तरे जोयणसए अबाहाए सव्वो-
वरिल्ले तारारूवे चारं चरइ । सूरविमाणाओ णं भंते ! केव-
इयं अबाहाए चंदविमाणे चारं चरइ ? केवइयं सव्वउवरिल्ले
तारारूवे चारं चरइ ? गोयमा ! सूरविमाणाओ णं असीए
जोयणेहिं चंदविमाणे चारं चरइ, जोयणसए अबाहाए सव्वो-
वरिल्ले तारारूवे चारं चरइ । चंदविमाणाओ णं भंते ! केव-
इयं अबाहाए सव्व उवरिल्ले तारारूवे चारं चरइ ? गोयमा !
चंदविमाणाओ णं वीसाए जोयणेहिं अबाहाए सव्व उवरिल्ले

तारारूपे चारं चरइ, एवामेव सपुठवावरेणं दसुत्तरसयजोयण-
बाहल्ले तिरियमसंखेज्जे जोइसविसए पन्नत्ते । जंबुदीवे णं
भंते ! कयरे णक्खत्ते सव्वभित्तिल्लं चारं चरति ? कयरे
नक्खत्ते सव्व बाहिरिल्लं चारं चरइ ? कयरे नक्खत्ते सव्व
उवरिल्लं चारं चरइ ? कयरे नक्खत्ते सव्वहिट्ठिल्लं चारं चरइ ?
गोयमा ! जंबुदीवे णं दीवे अभीइ नक्खत्ते सव्वभित्तिल्लं
चारं चरइ, मूले नक्खत्ते सव्वबाहिरिल्लं चारं चरइ, साइ
नक्खत्ते सव्वोवरिल्लं चारं चरइ, भरणी नक्खत्ते सव्वहेट्ठिल्लं
चारं चरइ ॥सू० ११२॥

छाया—जम्बुद्वीपे खलु भदन्त ! द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य पौरस्त्यात् चर-
मान्तात् कियद् अवाधया ज्योतिष्कं चारं चरन्ति ? गौतम ! एकादशानि—एक-
विंशानि योजनशतानि अवाधया ज्योतिष्कं चारं चरति, एवं दाक्षिणात्यात्—
पाश्चात्यात्—उत्तरात् एकादशानि—एकविंशानि योजनशतानि यावत् चारं चरति ।
लोकान्तात् भदन्त ! कियद् अवाधया ज्योतिष्कं प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! एकादशानि
—एकादशानि योजनशतानि अवाधया ज्योतिष्कं प्रज्ञप्तम् । एतस्याः खलु भदन्त !
रत्नप्रभायाः पृथिव्या बहुसमरमणीयाद् भूमिभागात् कियद् अवाधया सर्वाध-
स्तनं तारारूपं चारं चरति ? कियद् अवाधया सूर्यविमानं चारं चरति ? कियद्
अवाधया चन्द्रविमानं चारं चरति ? कियद् अवाधया सर्वोपरितनं तारारूपं चारं
चरति ? गौतम ! अस्याः खलु रत्नप्रभायाः पृथिव्या बहुसमरमणीयात् भूमि-
भागाम् सप्त नवतानि योजनशतानि अवाधया ज्योतिष्कं सर्वाधस्तनं तारारूपं
चारं चरति, अष्टौ योजनशतानि—अवाधया सूर्यविमानं चारं चरति, अष्टावशी-
तानि योजनशतानि—अवाधया चन्द्रविमानं चारं चरति, नवयोजनशतानि अवा-
धया सर्वोपरितनं तारारूपं चारं चरति । सर्वाधस्तात् खलु भदन्त ! तारारूपात्
कियद् अवाधया सूर्यविमानं चारं चरति ? कियद् अवाधया चन्द्रविमानं चारं
चरति ? कियद् अवाधया सर्वोपरितनं तारारूपं चारं चरति ? गौतम ! सर्वाध-
स्तात् खलु दशयोजनानि सूर्यविमानं चारं चरति, नवति योजनानि अवाधया
चन्द्रविमानं चारं चरति, दशोत्तरं योजनशतमवाधया सर्वोपरितनं तारारूपं चारं
चरति । सूर्यविमानात् खलु भदन्त ! कियद् अवाधया चन्द्रविमानं चारं चरति ?
कियत् सर्वोपरितनं तारारूपं चारं चरति ? गौतम ! सूर्यविमानात् खलु

अशीतिर्योजनानि चन्द्रविमानं चारं चरति—योजनशतमवाधया सर्वोपरितनं तारारूपं चारं चरति । चन्द्रविमानाद् विंशतिर्योजनानि अवाधया सर्वोपरितनं तारारूपं चारं चरति, एवमेव सपूर्वापरेण दशोत्तरशतयोजनवाह्यं तिर्यगसंख्येयं ज्योतिष्कविषये प्रज्ञप्तम् । जम्बूद्वीपे खलु भदन्त ! कतरम्—नक्षत्रं सर्वाभ्यन्तरं चारं चरति ? कतरम् नक्षत्रं सर्वबाह्यं चारं चरति ? कतरन्नक्षत्रं सर्वोपरितनं चारं चरति ! कतरन्नक्षत्रं सर्वाधस्तनं चारं चरति ? गौतम ! जम्बूद्वीपे खलु द्वीपे अभिजिन्नक्षत्रं सर्वाभ्यन्तरं चारं चरति मूलं नक्षत्रं सर्वबाह्यं चारं चरति स्नाती—नक्षत्रं सर्वोपरितनं चारं चरति भरणी नक्षत्रं सर्वाधस्तनं चारं चरति ॥सू० ११२॥

टीका—‘जंबुद्वीवे णं भन्ते ! मंदरस्स पव्वयस्स पुरच्छिमिल्लाओ चरि-मन्ताओ केवइयं अवाहाए जोइसं चारं चरइ ? गोयमा ! एक्कारसहिं एक्कवीसेहिं जोयणसएहिं अवाहाए जोइसं चारं चरइ’ हे भदन्त ! जम्बूद्वीपे हि मन्दरस्य पर्वतस्य पौरस्त्यात् चरमसीमाप्रदेशान्तात् सकलतिर्यग्लोकमध्यवर्त्तिनं कियत्क्षेत्रमवाधया तिर्यग्लोकस्य यथा न बाधः स्यात् तथा ज्योतिषं—ज्योतिश्चक्रं चारं चरति मण्डलगत्या परिभ्रमणं विदधातीति प्रश्नः ? भगवानाह—गौतम ! एकादशयोजनशतानि एक विंशत्यधिकानि अवाधया ज्योतिष्कं चारं चरति, मेरोः सर्वत एकविंशत्यधिकैकादशयोजनशतानि मुक्त्वा तदनन्तरं चक्रवालतया ज्योतिश्चक्रं चारं चरति मण्डलगत्या परिभ्रमति । ‘एवं दाहिणिमिल्लाओ पच्चत्थिमिल्लाओ

टीकार्थ—‘जंबुद्वीवे णं भन्ते ! द्वीवे मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमिल्लाओ चरिमन्ताओ केवइयं अवाधाए जोतिसं चारं चरति’ हे भदन्त ! जम्बूद्वीप में मेरुपर्वत के पूर्व चरमान्त से ज्योतिषी देव कितनी दूर रह कर उसकी प्रदक्षिणा करते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं ‘गोयमा ! एक्कारसहिं एक्कवीसेहिं जोयणसएहिं अवाधाए जोतिसं चारं चरति’ हे गौतम ! जम्बूद्वीप में ज्योतिषी देव ११२१ योजन सुमेरुपर्वत को छोड़कर उसकी प्रदक्षिणा करते हैं ‘एवं

टीकार्थ—‘जंबुद्वीवेणं भन्ते ! द्वीवे मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमिल्लाओ चरिमन्ताओ केवइयं अवाधाए जोतिसं चारं चरति’ हे भगवन् ! जंबूद्वीपमां मेरुपर्वतना पूर्वं चरमान्तथी ज्योतिष्क देवो केटवा दूर रहने तेनी प्रदक्षिणाकरे छे ? आ प्रश्न ना उत्तरमां प्रबुश्री कहे छे के ‘गोयमा । एक्कारसहिं एक्कवीसेहिं जोयणसएहिं अवाधाए जोतिसं चारं चरति’ हे गौतम ! जंबूद्वीपमां ज्योतिष्क देवो ११३१ अण्णियारसे अक्कवीसे योजन सुमेरु पर्वतने छोडीने तेनी

ઉત્તરિલ્લાઓ એકારસહિં એકવીસેહિં જોયળ૦ જાવ ચારં ચરઈ' એવમેવ જંબુ-
દ્વીપે મન્દરસ્ય દાક્ષિણાત્યાત્-પશ્ચિમાત્-ઉત્તરચરમાન્તાત્ એકવિંશત્યધિકૈકાદશ
યોજનશતાનિ અવાધયા જ્યોતિષ્કચક્રં મળ્ડલગત્યા સર્વતઃ પરિભ્રમતિ । 'લોગં-
તાઓ મંતે ! કેવઈયં અવાહાએ જોઈસે પન્નત્તે ? ગોયમા ! એકારસહિં એકારેહિં
જોયળસએહિં અવાહાએ જોઈસે પળ્ળત્તે' હે મદન્ત ! લોકાન્તાત્ અર્ગાક્ર (પ્રાક્ર)
ક્રિયત્યા અવાધયાઽપાન્તરાલે ક્રિયત્ ક્ષેત્રં કૃત્વા જ્યોતિષ્કચક્રમાસ્તે ?
મગવાનાહ-હે ગૌતમ ! એકાદશાધિકૈકાદશયોજનશતાનિ યાવદ્દૂરતોઽવાધયા
તજ્જ્યોતિષ્કં વિદ્ધિ । 'ઈમીસે ણં મંતે ! રયણપ્પમાએ પુઢવીએ બહુસમરમણિજ્જાઓ
ભૂમિમાગાઓ કેવઈયં અવાહાએ સન્વહેટ્ટિલ્લે તારારૂવે ચારં ચરઈ ? કેવઈયં અવા-

દક્ષિણિલ્લાઓ પચ્ચત્થિમિલ્લાઓ ઉત્તરિલ્લાઓ એકારસહિં એકવી-
સેહિં જોયળ૦ જાવ ચારં ચરંતિ' હસી તરહ સે સુમેરુ કી દક્ષિણદિશા
કે ચરમાન્ત સે, પશ્ચિમદિશા કે ચરમાન્ત સે, ઓર ઉત્તરદિશા કે ચર-
માન્ત સે ૧૧૨૧ યોજન દૂર હોકર જ્યોતિષી દેવ ડસકી પ્રદક્ષિણા
ક્રિયા કરતે હૈં । 'લોગંતાઓ મંતે ! કેવઈયં અવાહાએ જોતિસે પળ્ળત્તે'
હે મદન્ત ! લોકાન્ત સે કિતની દૂર પર લોક મેં જ્યોતિષી દેવ હૈ ?
હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં- 'ગોયમા ! એકારસહિં એકારેહિં જોય-
ળસએહિં અવાધાએ જોતિસે પળ્ળત્તે' હે ગૌતમ ! લોકાન્ત સે ૧૧૧૧ યોજન
દૂર લોક મેં જ્યોતિષી દેવ હૈં । અર્થાત્ હસ લોક મેં જો જ્યોતિષી દેવ
હૈં વે લોકાન્ત સે ૧૧૧૧ યોજન દૂર હૈં । 'ઈમીસે ણં મંતે ! રયણપ્પમાએ

પ્રદક્ષિણા કરે છે. 'એવં દક્ષિણિલ્લાઓ પચ્ચત્થિમિલ્લાઓ ઉત્તરિલ્લાઓ એકારસહિં
એકવીસેહિં જોયળસએહિં જાવ ચારં ચરંતિ' એજ પ્રમાણે સુમેરુની દક્ષિણ દિશાના
ચરમાન્તથી પશ્ચિમ દિશાના ચરમાન્તથી. અને ઉત્તર દિશાના ચરમાન્તથી
૧૧૨૧ અગીયારસો એકવીસ યોજન દૂર રહીને જ્યોતિષ્ક દેવો તેની પ્રદ-
ક્ષિણા કર્યા કરે છે. 'લોગંતાઓ મંતે ! કેવઈયં અવાહાએ જોતિસે પળ્ળત્તે' હે
મગવન્ લોકાન્તથી કેટલે દૂરના લોકમાં જ્યોતિષ્ક દેવો છે ? આ પ્રશ્નનાં
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! એકારસહિં એકારેહિં જોયળસએહિં
અવાધાએ જોતિસે પળ્ળત્તે' હે ગૌતમ ! લોકાન્તથી ૧૧૧૧ અગીયાર સો
અગીયાર યોજન દૂર પર લોકમાં જ્યોતિષ્ક દેવ છે અર્થાત્ આ લોકમાં
જે જ્યોતિષ્ક દેવ છે, તેઓ લોકાન્તથી ૧૧૧૧ અગીયારસો અગીયાર
યોજન દૂર છે. 'ઈમીસે ણં મંતે ! રયણપ્પમાએ પુઢવીએ બહુસમરમણિજ્જાઓ ભૂમિ-

હાए સૂરવિમાણે ચારં ચરइ ? કેવइયં અવાહાए ચંદ્રવિમાણે ચારં ચરइ ? કેવइયં અવાહાए સવ્વ ઉવરિલ્લે તારારૂવે ચારં ચરइ ? યત્ર વયં વ્યવસ્થિતાઃ સ્મ એત-
સ્યાં રત્નપ્રભા પૃથિવ્યાં વહુસમરમણીયાદ્ મનોદરભૂમિભાગાત્ આરભ્ય કિયદ્
અવાધયાઽસંકુલં યથા તથા કૃત્વા સર્વાઽધસ્તનં તારારૂપં જ્યોતિષં ચારં
મણ્ડલગત્યા ચરતિ ? તથા કિયદવાધયા કૃત્વા સૂર્યવિમાનં જ્યોતિષ્કં ચારં
ચરતિ ? તથા કિયદવાધયા કૃત્વા ચન્દ્રવિમાનં પરિભ્રમતિ ? તથા—કિયદ-
વાધયા કૃત્વા સર્વોપરિતનં તારારૂપં જ્યોતિષં ચારં ચરતિ ? इति પ્રશ્ને ભગવા-
નાહ—‘ગોયમા ! इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणि० सत्तहिं णउएहिं
जोयणसएहिं अवाहाए जोइसं (सव्व) हेट्ठिल्ले तारारूवे चारं चरइ, अट्ठहिं
जोयणसएहिं अवाहाए सूरविमाणे चारं चरइ, अट्ठहिं असीएहिं जोयणसएहिं

પુઢવીए વહુસમરમણિજ્ઞાઓ ભૂમિભાગાઓ કેવइयं અવાહાए સવ્વહે-
ઠિલ્લે તારારૂવે ચારં ચરતિ’ હે ભદન્ત ! इस रत्नप्रभा पृथिवी के बहु-
समरमणीय भूमिभाग से कितनी दूर ऊपर सबसे नीचे के तारारूप
मण्डलगति से भ्रमण करते हैं ? ‘केवतियं अवाहाए सूरविमाणे चारं
चरति’ तथा—कितनी दूर सूर्य का विमान परिभ्रमण करता है ‘केव-
तियं अवाहाए चंद्रविमाणे चारं चरति’ और कितनी दूर ऊपर चन्द्र-
विमान मण्डलगति से परिभ्रमण करता है ? ‘केवतियं अवाहाए सव्व
उवरिल्ले तारारूवे चारं चरति’ तथा—कितनी दूर उपर सब से उपर
का तारारूप मण्डलगति से परिभ्रमण करता है ? इन सब प्रश्नों के
उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए बहु-
समरमणिज्जाओ० सत्तहिं णउएहिं जोयणसएहिं अवाहाए जोतिसं
सव्व हेट्ठिल्ले तारारूवे चारं चरति’ हे गौतम ! इस रत्नप्रभा पृथिवी

ભાગાઓ કેવइयं અવાહાए સવ્વહેટ્ઠિલ્લે તારારૂવે ચારં ચરતિ’ હે ભગવાન્ ! આ
રત્નપ્રભા પૃથ્વીના બહુસમરમણીય ભૂમિભાગથી કેટલે દૂર સૌથી નીચેના
તારા રૂપે મંડલ ગતિથી ભ્રમણ કરે છે ? ‘કેવતિયં અવાહાए ચંદ્રવિમાણં ચારં ચરતિ’
અને કેટલે દૂર ઉપર ચંદ્ર વિમાન મંડલ ગતિથી પરિભ્રમણ કરે છે ?
‘કેવતિયં અવાહાए સવ્વ ઉવરિલ્લે તારારૂવે ચારં ચરતિ’ તથા કેટલેક દૂર ઉપર
સૌથી ઉપરના તારા રૂપ મંડલગતિથી પરિભ્રમણ કરે છે ? આ તમામ પ્રશ્નોના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે તે—‘ગોયમા ! इमीसे णं रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणि
ज्जाओ सत्तहिं णउएहिं जोयणसएहिं अवाहाए जोतिसे सव्वहेट्ठिल्ले तारारूपे चारं
चरति’ હે ગૌતમ ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના બહુસમરમણીય ભૂમિભાગમાંથી

અવાહાણ ચંદ્રવિમાણે ચારં ચરઈ, નવહિં જોયણસણિં અવાહાણ સવ્વ ઉવરિલ્લે તારારૂવે ચારં ચરઈ' હે ગૌતમ ! એતસ્યાઃ સ્વલુ રત્નપ્રભાપૃથિવ્યાઃ બહુસમરમ-
નીયભૂમિભાગાત્ નવત્યધિકસપ્તયોજનશતાનિ અવાધયા કૃત્વા જ્યોતિષં સર્વાધ-
સ્તનં તારારૂપં ચારં ચરતિ-મણ્ડલગત્યા પરિભ્રમતિ, અષ્ઠૌ યોજનશતાનિ અવા-
ધયા કૃત્વા સૂર્યવિમાનં ચારં ચરતિ, અશીત્યધિકાઽષ્ટયોજનશતાનિ અવાધયા
કૃત્વા ચન્દ્રવિમાનં ચારં ચરતિ, નવ યોજન શતાનિ પૂર્ણાન્યવાધયા કૃત્વા સર્વોપરિ-
તનં તારારૂપં જ્યોતિષં ચારં ચરતિ-રાત્રિદિવં મણ્ડલગત્યાઽવિશ્રમં યથાસ્યા-
ત્તથા પરિભ્રમતિ-ઇતિ । 'સવ્વ હેટ્ઠિમિલ્લાઓ ણં મંતે ! તારારૂવાઓ કેવડયં
અવાહાણ સૂરવિમાણે ચારં ચરઈ ? કેવડયં અવાહાણ ચંદ્રવિમાણે' કેવડયં અવા-

કે બહુસમરમનીય ભૂમિભાગ સે ૭૯૦ યોજન દૂર ડપર મેં સવસે નીચે
કા જો તારારૂપ જ્યોતિષી દેવ હૈ વહ મણ્ડલગતિ સે પરિભ્રમણ કરતા
હૈ 'અટ્ઠહિં જોયણસણિં અવાધાણ સૂરવિમાણે ચારં ચરતિ' તારારૂપ જ્યો-
તિષી દેવોં સે ૧૦ યોજન કી દૂરી પર અર્થાત્ ૮ સૌ યોજન કી દૂરી પર
સૂર્ય કા વિમાન મણ્ડલગતિ સે પરિભ્રમણ કરતા હૈ 'અટ્ઠહિં અસીણિં
જોયણસણિં અવાધાણ ચંદ્રવિમાણે ચારં ચરતિ' સૂર્ય વિમાન સે ૯૦
યોજન કી દૂરી પર અર્થાત્ ૮૮૦ યોજન કી દૂરી પર ચન્દ્રમા કા
વિમાન મણ્ડલગતિ સે પરિભ્રમણ કરતા હૈ 'નવહિં જોયણસણિં અવા-
હાણ સવ્વ ઉવરિલ્લે તારારૂવે ચારં ચરતિ' ચન્દ્રવિમાન સે ૧૦ યોજન
કી દૂરી પર અર્થાત્ ૯૦૦ યોજન ડંચે ડપર કે તારારૂપોં કા વિમાન
મણ્ડલગતિ સે પરિભ્રમણ કરતા હૈ 'સવ્વ હેટ્ઠિમિલ્લાઓ ણં મંતે !
તારારૂવાઓ કેવતિયં અવાહાણ સૂરવિમાણે ચારં ચરઈ' હે ભદન્ત !

૭૯૦ સાતસો નેવું યોજન દૂર ડપર તરફ સૌથી નીચેના જે તારા ૩૫ જ્યોતિષ્ક
દેવો છે. તે મંડલ ગતિથી પરિભ્રમણ કરે છે. 'અટ્ઠહિં જોયણસણિં અવા-
ધાણ સૂરવિમાણે ચારં ચરતિ' દેવોથી દેવોથી ૧૦ દસ યોજન દૂર અર્થાત્ ૮૦૦
આઠ સો યોજન દૂર સૂર્યનું વિમાન મંડલ ગતિથી પરિભ્રમણ કરે છે.
'અટ્ઠહિં અસીણિં અવાધાણ ચંદ્રવિમાણે ચારં ચરતિ' સૂર્ય વિમાનથી ૯૦ નેવું
યોજન દૂર અર્થાત્ ૮૮૦ આઠસો એંસી યોજન દૂર પર ચંદ્રમાનું વિમાન
મંડલ ગતિથી પરિભ્રમણ કરે છે. 'નવહિં જોયણસણિં અવાહાણ સવ્વ ઉવરિલ્લે
તારારૂવે ચારં ચરતિ' ચંદ્ર વિમાનથી ૧૦ દસ યોજન દૂર અર્થાત્ ૯૦૦
નવસો યોજન ડંચે ડપરના તારા ૩૫નું વિમાન મંડલગતિથી પરિભ્રમણ
કરે છે. 'સવ્વહેટ્ઠિમિલ્લાઓ ણં મંતે ! તારારૂવાઓ કેવતિયં અવાહાણ સૂરવિમાણે
ચારં ચરઈ' હે ભગવન્, સૌથી નીચે જે તારા ૩૫ જ્યોતિષ્ક દેવ છે, તેનાથી :

હાણ સઘ્વ ઉવરિલ્લે તારારૂવે૦ ? ગોયમા ! સઘ્વ હેઠિલ્લાઓ ણં દસહિં જોય-
 ણેહિં સૂરવિમાણે૦, ણઉતીણ જોયણેહિં અવાહાણ ચંદવિમાણે૦, દસુત્તરે જોય-
 ણસણ અવાહાણ સઘ્વોવરિલ્લે તારારૂવે૦' સર્વાધરતનાત્ સ્થલુ ભદન્ત ! તારારૂપાત્
 ક્રિયદવાધયા કૃત્વા સૂર્યવિમાનં૦, ક્રિયદવાધયા કૃત્વા ચન્દ્રવિમાનં૦, ક્રિયદ-
 વાધયા કૃત્વા સર્વોપરિતનં તારાવિમાનં ચારં ચરતિ ? ભગવાનાઢ-હે ગૌતમ !
 સર્વાધસ્તનાત્ તારારૂપાત્ દશયોજનાનિ સૂર્યવિમાનં૦, તતસ્તારામણ્ડલાત્-નર્વતિ
 યોજનાનિ અવાધયા કૃત્વા ચન્દ્રવિમાનં૦' તત્ત એવ અધસ્તનાત્તારારૂપાદ્ દશો-
 ત્તરં યોજનશતમ્ અવાધયા કૃત્વા સર્વોપરિતનં તારારૂપં ઝ્યોતિષં મણ્ડલગત્યા
 ચારં ચરતીતિ સંક્ષિપ્તોઽર્થઃ । 'સૂરવિમાણાઓ ણં મંતે ! કેવઙ્ગયં અવાહાણ ચંદવિ-

સબ સે નીચે જો તારારૂપ ઝ્યોતિષી દેવ હૈં ઉનસે કિતને ડપર સૂર્ય
 કા વિમાન મંડલગતિ સે પરિભ્રમણ કરતા હૈં ? 'કેવઙ્ગયં અવાહાણ ચંદ-
 વિમાણે ચારં ચરઈ ? કેવતિયં આવાહાણ સઘ્વઉવરિલ્લે તારારૂવે ચારં
 ચરઈ' કિતની દૂર પર ચન્દ્રમા કા વિમાન મંડલગતિ સે પરિભ્રમણ
 કરતા હૈં ? ઓર કિતની દૂર પર સબ સે ડપર કે જો તારારૂપ ઝ્યો-
 તિષી દેવ હૈં ઉનકા વિમાન ચલતા હૈં ? ઇન પ્રશ્નોં કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન
 કહતે હૈં 'ગોયમા ! સઘ્વહેઠિલ્લાઓણં દસહિં જોયણેહિં સૂરવિમાણે
 ચારં ચરઈ' હે ગૌતમ ! સબ સે નીચે કા જો તારારૂપ વિમાન હૈં ઉસસે
 ૧૦ યોજન ડપર સૂર્ય કા વિમાન ચલતા હૈં 'ણઉતીણ જોયણેહિં અવા-
 ધાણ ચંદવિમાણે ચારં ચરઈ' ૧૦ યોજન ડપર ચંદ્ર કા વિમાન ચલતા
 હૈં 'દસુત્તરે જોયણસણ અવાધાણ સઘ્વોપરિલ્લે તારારૂવે ચારં ચરઈ'
 ઓર ૧૧૦ યોજન ડંચે ડપર કે તારારૂપ વિમાન ચલતે હૈં 'સૂરવિમા-

કેટલા ડપર સૂર્યનું વિમાન મંડળ ગતિથી પરિભ્રમણ કરે છે ? 'કેવઙ્ગયં અવા-
 હાણ ચંદાવિમાણે ચારં ચરઈ કેવઙ્ગયં અવાહાણ સઘ્વ ઉવરિલ્લે તારારૂવે ચારં
 ચરઈ' કેટલે દૂર ચંદ્રમાનું વિમાન મંડળ ગતિથી પરિભ્રમણ કરે છે ? અને
 કેટલે દૂર પર સૌથી ડપરના જે તારા રૂપ જ્યોતિષી દેવો છે. તેમનું વિમાન
 આલે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! સઘ્વહેઠિલ્લાઓણં
 દસહિં સૂરવિમાણે ચાર ચરઈ' હે ગૌતમ ! સૌથી નીચેનું જે તારા રૂપ
 વિમાન છે, તેનાથી ૧૦ દસ યોજન ડપર સૂર્યનું વિમાન આલે છે. 'ણઉણ
 હિં જોયણેહિં અવાધાણ ચંદવિમાણે ચારં ચરઈ' ૬૦ નેવું યોજન ડપર ચંદ્રનું
 વિમાન આલે છે. 'દસુત્તરજોયણસણ અવાધાણ સઘ્વોપરિલ્લે તારારૂવે ચારં ચરઈ'
 અને ૧૧૦ એક સો દસ યોજન ડંચે ડપરના તારા રૂપ વિમાન આલે છે.

માણે ચારં ચરઈ ? કેવઈયં સવ્વ ઉવ્વરિલ્લે ૦ તારા રૂવે ચારં ૦' સૂર્યવિમાનાત્ સ્ખલ્લુ
ભદન્ત ! કિયદવાધયા કૃત્વા ચન્દ્રવિમાનં ચારં ચરતિ ? કિયદવાધયા કૃત્વા
સર્વોપરિતનં તારારૂપં ચારં ચરંતિ इति પ્રશ્ને ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! સૂર-
વિમાણાઓ ણં અસીએ જોયણેહિં ચંદવિમાણે ચારં ચરઈ, જોયણસએ અવા-
હાએ સવ્વોવરિલ્લે તારારૂવે ૦’ હે ગૌતમ ! સૂર્યવિમાનાત્ સ્ખલ્લુ અશીર્તિ યોજ-
નાનિ અવાધયા કૃત્વા ચન્દ્રવિમાનં ચારં ચરતિ, તત્ એવ સૂર્યવિમાનાદ્ યોજન-
શતમવાધયા કૃત્વા સર્વોપરિતનં તારારૂપં ચારં ચરતિ । ‘ચંદવિમાણાઓ ણં ભંતે !
કેવઈયં અવાહાએ સવ્વ ઉવ્વરિલ્લે તારારૂવે ચારં ચરઈ ? ગોયમા ! ચંદવિમાણાઓ

ણાઓ ણં ભંતે ! કેવતિયં અવાહાએ ચંદવિમાણે ચારં ચરઈ’ હે ભદન્ત !
સૂર્યવિમાન સે ચન્દ્રવિમાન કિતની દૂર રહકર મંડલગતિ સે પરિભ્રમણ
કરતા હૈ ? ‘કેવતિયં સવ્વ ઉવરિલ્લે તારારૂવે ચારં ચરઈ’ ઓર કિતની
દૂર રહ કર ડપર કે તારારૂપ વિમાન મંડલગતિ સે પરિભ્રમણ કરતે
હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સૂરવિમાણાઓ ણં અસીએ જોય-
ણેહિં ચંદવિમાણે ચારં ચરઈ’ હે ગૌતમ ! સૂર્ય કે વિમાન સે ચન્દ્ર કા
વિમાન ડપર મેં ૮૦ યોજન દૂર હૈ-અર્થાત્ સૂર્ય કે વિમાન સે ૮૦
યોજન ડપર મેં રહા ચન્દ્ર કા વિમાન અપની મંડલગતિ સે પરિભ્રમણ
કરતા હૈ ઓર ‘જોયણસય અવાધાએ સવ્વોપરિલ્લે તારારૂવે ચારં
ચરઈ’ ૧૦૦ યોજન ડપર ડપર કે તારારૂપ વિમાન દૂર હૈ-અર્થાત્
સૂર્ય કે વિમાન સે ૧૦૦ યોજન દૂર રહ કર ડપર કે તારારૂપ વિમાન
અપની મંડલગતિ સે પરિભ્રમણ કરતે હૈ ‘ચંદવિમાણાઓ ણં
ભંતે ! કેવતિયં અવાહાએ સવ્વ ઉવરિલ્લે તારારૂવે ચારં ચરઈ’ હે

‘સૂરવિમાણાઓ ણં ભંતે ! કેવતિયં અવાહાએ ચંદવિમાણે ચારં ચરઈ’ હે ભગવન્ !
સૂર્ય વિમાનથી ચંદ્ર વિમાન કેટલે દૂર રહીને મંડલ ગતિથી પરિભ્રમણ કરે
છે ? ‘કેવતિયં સવ્વ ઉવરિલ્લે તારારૂવે ચારં ચરઈ’ અને કેટલે દૂર રહીને
ઉપરના તારા રૂપ વિમાન મંડલગતિથી પરિભ્રમણ કરે છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સૂરવિમાણાઓ ણં અસીએ જોયણેહિં ચંદ
વિમાણે ચારં ચરઈ’ હે ગૌતમ ! સૂર્યના વિમાનથી ચંદ્રનું વિમાન ઉપરમાં
૮૦ એંસી યોજન દૂર આવેલ છે. અર્થાત્ સૂર્યના વિમાનથી ૮૦ એંસી
યોજન ઉપરમાં દૂર રહેલ ચંદ્ર વિમાન પોતાની મંડલ ગતિથી પરિભ્રમણ
કરે છે. અને ‘જોયણ સય અવાધાએ સવ્વોપરિલ્લે તારારૂવે ચારં ચરઈ’ ૧૦૦/
એકસો યોજન ઉપર ઉપરના તારા રૂપ વિમાન પોતાની મંડલ ગતિથી-પરિ-
ભ્રમણ કરે છે. ‘ચંદવિમાણાઓ ણં ભંતે ! કેવઈયં અવાહાએ સવ્વ ઉવરિલ્લે તારા

કતરત્ પુનઃ સર્વેભ્ય ઉપરિતનં ચારં ચરતિ ? કતરશ્ચ નક્ષત્રં સર્વતોઽધસ્તનં ચારં ચરતિ ? ભગવાનાહ—‘ગોયમા ! જંબુદ્વીવે ણં દીવે અમ્મીઈ નક્ષત્તે સવ્વઙ્ગિમ્-તરિલ્લં ચારં ચરઈ, મૂલે નક્ષત્તે સવ્વવાહિરિલ્લં ચારં ચરઈ, સાતીનક્ષત્તે સવ્વો-વરિલ્લં ચારં ચરઈ’ હે ગૌતમ ! જમ્બુદ્વીપે યલ્લુ દ્વીપેઽભિજિદ્ નક્ષત્રં સર્વાઽભ્ય-ન્તરમ્. મૂલનક્ષત્રં સર્વવાહ્યમ્, સ્વાતીનક્ષત્રં સર્વોપરિતનમ્, ભરણીનક્ષત્રં સર્વાધસ્તનં ચારં ચરતિ ઇતિ ॥ સૂ. ૧૧૨ ॥

સવ્વં ઉવરિલ્લં ચારં ચરતિ’ કૌનસા નક્ષત્ર સવ નક્ષત્રોં કે ઉપર મંડલગતિ સે પરિભ્રમણ કરતા હૈ ? ‘કયરે નક્ષત્તે સવ્વ હિટ્ઠિલ્લં ચારં ચરતિ’ તથા કૌનસા નક્ષત્ર સવ નક્ષત્રોં કે નીચે મંડલગતિ સે પરિ-ભ્રમણ કરતા હૈ. ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જંબુદ્વીવે ણં દીવે અમ્મીઈ નક્ષત્તે સવ્વઙ્ગિમ્તરિલ્લં ચારં ચરતિ, મૂલે નક્ષત્તે સવ્વ વાહિરિલ્લં ચારં ચરઈ, સાતી નક્ષત્તે સવ્વોવરિલ્લં ચારં ચરતિ, ભરણીનક્ષત્તે સવ્વહેટ્ઠિલ્લં ચારં ચરઈ’ હે ગૌતમ ! જમ્બુદ્વીપ નામકે ઇસ દ્વીપ મેં અભિજિત્ નામકા નક્ષત્ર સવ નક્ષત્રોં કે ભીતર રહકર મંડલગતિ સે પરિભ્રમણ કરતા હૈ. મૂલ નક્ષત્ર સવ નક્ષત્રોં સે વાહર હોકર મંડલગતિ સે પરિભ્રમણ કરતા હૈ. સ્વાસ્તિ નક્ષત્ર સવ નક્ષત્રોં સે ઉપર, મંડલગતિ સે પરિભ્રમણ કરતા હૈ. ઓર ભરણી નક્ષત્ર સવ સે નીચે મંડલગતિ સે પરિભ્રમણ કરતા હૈ. ઉક્તંચ—

સઙ્ગિમ્તરાઽમ્મીઈ, મૂલો પુણ સવ્વ વાહિરો હોઈ.

સવ્વોવરિં તુ સાઈ ભરણી પુણ સવ્વ હેટ્ઠિલિયા ॥ સૂ. ૧૧૨ ॥

મંડલગતિથી પરિભ્રમણ કરે છે ? ‘કયરે નક્ષત્તે સવ્વહિટ્ઠિલ્લં ચારં ચરતિ’ કયું નક્ષત્ર યધાજ નક્ષત્રોની નીચે મંડલગતિથી પરિભ્રમણ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જંબુદ્વીવે ણં દીવે અમ્મીઈ નક્ષત્તે સવ્વઙ્ગિમ્તરિલ્લં ચારં ચરતિ મૂલે નક્ષત્તે સવ્વ વાહિરિલ્લં ચારં ચરઈ સાતી નક્ષત્તે સવ્વોવરિલ્લં ચારં ચરતિ ભરણી નક્ષત્તે સવ્વહેટ્ઠિલ્લં ચારં ચરઈ’ હે ગૌતમ ! જંબુદ્વીપ નામના આ દ્વીપમાં અભિજિત નામનું નક્ષત્ર યધાજ નક્ષત્રોની અંદર રહીને મંડલગતિથી પરિભ્રમણ કરે છે. મૂલ નક્ષત્ર યધાજ નક્ષત્રોની બહાર રહીને મંડલગતિથી પરિભ્રમણ કરે છે. સ્વાતિ નક્ષત્ર યધાજ નક્ષત્રોની ઉપર મંડલગતિથી પરિભ્રમણ કરે છે. અને ભરણી નક્ષત્ર યધાજ નક્ષત્રોની નીચે મંડલગતિથી પરિભ્રમણ કરે છે. કહ્યું પણ છે કે—

સઙ્ગિમ્તરાઽમ્મીઈ, મૂલો પુણ સવ્વ વાહિરો હોઈ.

સવ્વોવરિં તુ સાઈ ભરણી પુણ સવ્વ હેટ્ઠિલિયા ॥ સૂ. ૧૧૨ ॥

मूलम्—चंद्रविमाणे णं भंते ! किं संठिए पन्नत्ते ? गोयमा !
 अद्धकविट्ठुगसंठाणसंठिए सव्व फालियामए अब्भुग्गय मूसिय
 पहसिए वण्णओ, एवं सूरविमाणे वि, नक्खत्तविमाणे वि,
 ताराविमाणे वि, अद्धकविट्ठुसंठाणसंठिए । चंद्रविमाणे णं
 भंते ! केवइयं आयामविकखंभेणं ? केवइयं परिकखेवेणं ? केव-
 इयं बाहल्लेणं पन्नत्ते ? गोयमा ! छप्पन्ने एगसट्ठिभागे जोय-
 णस्स आयामविकखंभेणं, तं तिगुणं सविसेसं परिकखेवेणं,
 अट्ठावीसं एगसट्ठिभागे जोयणस्स बाहल्लेणं पन्नत्ते । सूरवि-
 माणस्स सच्चेव पुच्छा गोयमा ! अडयालीसं एगसट्ठिभागे
 जोयणस्स आयामविकखंभेणं, तं तिगुणं सविसेसं परिकखेवेणं,
 चउवीसं एगसट्ठिभागे जोयणस्स बाहल्लेणं पन्नत्ते । एवं गह-
 विमाणे वि—अद्धजोयणं आयामविकखंभेणं, सविसेसं परिकखे-
 वेणं, कोसं बाहल्लेणं पन्नत्ते । णक्खत्तविमाणेणं कोसं आया-
 मविकखंभेणं, तं तिगुणं सविसेसं परिकखेवेणं अद्धकोसं बाह-
 ल्लेणं प० ताराविमाणे अद्धकोसं आयामविकखंभेणं तं तिगुणं
 सविसेसं परिकखेवेणं पंचधणुसयाइं बाहल्लेणं पण्णत्ते ॥ सू. ११३ ॥

छाया—चन्द्रविमानं खलु भदन्त ! किं संस्थितं प्रज्ञप्तम् ? गौतम !
 अर्द्धकपित्थसंस्थानसंस्थितं सर्वस्फटिकमयम् अभ्युदगतोत्सृतप्रहसितम् वर्णकः,
 एवं सूर्यविमानमपि नक्षत्रविमानमपि ताराविमानमपि अर्द्धकपित्थसंस्थान-
 संस्थितम् । चन्द्रविमानं खलु भदन्त ! कियदायामविष्कम्भेण कियत् परि-
 क्षेपेण कियद् बाहल्येन प्रज्ञप्तम् ? गौतम ! षट्पञ्चाशतमेकषष्टिभागान् योजन-
 स्याऽऽयामविष्कम्भेण तत्—त्रिगुणितं सविशेषं परिक्षेपेण, अष्टाविंशतिमेक-
 षष्टिभागान् योजनस्य बाहल्येन प्रज्ञप्तम् । सूर्यविमानस्यापि सैव पृच्छा,
 गौतम ! अष्टचत्वारिंशतम् एकषष्टिभागान् योजनस्याऽऽयामविष्कम्भेण, तत्-
 त्रिगुणितं सविशेषं परिक्षेपेण चतुर्विंशतिमेकषष्टिभागान् योजनस्य बाहल्येन
 प्रज्ञप्तम् । एवं ग्रहविमानमपि अर्धयोजनमायामविष्कम्भेण, सविशेषं परिक्षेपेण
 क्रोशं बाहल्येन प्रज्ञप्तम् । नक्षत्रविमानं खलु क्रोशमायामविष्कम्भेण तत्—त्रिगुणं

સવિશેષં પરિક્ષેપેણ અર્ધક્રોશં બાહ્યેન પ્રજ્ઞસમ્ તારાવિમાનમર્ધક્રોશમાયામવિષ્ક-
મ્મેણ તત્ ત્રિગુણં સવિશેષં પરિક્ષેપેણ પશ્ચધનુશ્ચતાનિ બાહ્યેન પ્રજ્ઞસમ્ ॥૧૧૩॥

ટીકા—‘ચંદ્રવિમાણે ણં મંતે ! કિં સંઠિં પન્નત્તે ગોયમા ! અદ્ધકવિદ્ધ
સંઠાણસંઠિં’ હે મદન્ત ! ચન્દ્રવિમાનં ચલુ કથં જનીયાં કિમિવ સંસ્થિતમ્
ઇતિ પ્રશ્નઃ મગયાનાહ—ગૌતમ ! અર્ધીકૃતકપિત્થફલસ્ય યત્સંસ્થાનં સ્થિતિસ્તદ્વત્

ચંદ્રવિમાણે મંતે ! કિં સંઠિં પન્નત્તે—ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—ઇસ સૂત્ર દ્વારા શ્રી ગૌતમ ને પ્રભુ સે એસા પૂછા હૈ—હે
મદન્ત ! ચન્દ્રમા કા વિમાન કૈસે સંસ્થાન વાલા કહા ગયા હૈ ? ઇસ
કે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ—‘ગોયમા ! અદ્ધકવિદ્ધ સંઠાણસંઠિં સવ્વ
ફાલિતામણ અબ્બુગત મૂસિતપહસિતે વણ્ણઓ’ હે ગૌતમ ! આધે
કૈંથ કા જૈસા આકાર હોતા હૈ વૈસા હી ચન્દ્રમા કે વિમાન કા આકાર
હૈ યહ ચન્દ્રવિમાન સર્વાત્મના સ્ફટિકમણિ કા હૈ ઇસકે સમ્બન્ધ મેં યહ
અભ્યુદ્ગતિ કાન્તિ વાલા હૈ ઇત્યાદિ સબ વર્ણન પહિલે કે જૈસા હી
જાનના ચાહિયે ।

શંકા—યદિ ચન્દ્રવિમાન કા આકાર આધે કૈંથ કે જૈસા હૈ તો
ફિર ઉદયકાલ મેં યા અસ્તગત હોને કે સમય મેં, અથવા—પૌર્ણમાસી
કે સમય મેં જબ વહ તિરછા ગમન કરતા હૈ તબ ઇસ આકાર વાલા
કયો નહીં દિઝાઈ દેતા હૈ ?

‘ચંદ્રવિમાણં મંતે ! કિં સંઠિં પન્નત્તે’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—આ સૂત્રપાઠ દ્વારા ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછેલ છે કે
હે ભગવન્ ચંદ્રમાનું વિમાન કેવા સંસ્થાન વાળું કહેવામાં આવેલ છે. આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! અદ્ધ કવિદ્ધ સંઠાણસંઠિં સવ્વ
ફાલિતામણ અબ્બુગતમૂસિતપહસિતે વણ્ણઓ’ હે ગૌતમ ! અર્ધા કોંઠાના ક્ષણનો
આકાર જેવો હોય છે એજ પ્રમાણેના ચન્દ્રમાના વિમાનનો આકાર છે, આ
ચન્દ્ર વિમાન સર્વ રીતે સ્ફટિક મણિનું છે. આના સંબંધમાં એ અભ્યુદ્ગ-
તિ કાન્તિ વાળું છે વિગેરે પ્રકારનું તમામ વર્ણન પહેલાના જેમજ સમજી
લેવું. જોઈએ.

શંકા—જો ચંદ્ર વિમાનનો આકાર અર્ધા કોંઠાના જેવો છે તો પછી તે
ઉદય સમયે અથવા અસ્ત થવાના સમયે અથવા પુનમના સમયે જ્યારે તે
તિરછું ગમન કરે છે, ત્યારે તે એવા પ્રકારના આકારવાળો કેમ દેખવામાં
આવતો નથી ?

સંસ્થિતં જાનીહિ । નનુ યદિ કપિત્થાર્ધસંસ્થિતં તત્ તર્હિ-ઉદયેઽસ્તમયકાલે
પૌર્ણમાસ્યાં વા તિર્યક્પરિશ્રમત્ કથં ન તદાકારકં દૃશ્યતે इति चेत्તत्रાહ-इहस्थै-
श्चन्द्रविमानस्याऽर्धकपित्थाकारस्यापि वर्तुलं पीठमेवालोत्रयते न तु हस्तामलकव-
त्तस्य समतलभागोऽपि समतलभागे ऊर्ध्वं तस्योपरिचन्द्रदेवस्य महान्प्रासादः
स चाऽति दूरस्थत्वान्नचैकान्तश्चर्मचक्षुभिर्दृश्यो भवति । उक्तंच—

‘અદ્ધ કવિટ્ટાગારા ઉદયત્થમણંમિ કહં ન દીસંતિ ।

સસિસૂરાણવિમાણા તિરિયક્ખેત્તે ઠિયાણં ચ ॥૧॥

ઉત્તાણદ્ધકવિટ્ટાગારં પીઠં તદુવરિં ચ પાસાઓ ।

વટ્ટાલેખેણ તત્તો સમવટ્ટં દૂરભાવાઓ ॥૨॥

જાયા-અર્ધકપિત્થાકારે ઉદયાસ્તમયે કથં ન દૃશ્યતે ।

શશિસૂર્યયોર્વિમાને તિર્યક્ષેત્રે સ્થિતાનાં ચ ॥૧॥

ઉત્તર-યહાં રહને વાલે પુરુષોં કે દ્વારા અર્ધકપિત્થાકાર વાલે મી
ચન્દ્ર વિમાન કા ગોલ કેવલ પીઠ હી દેખા જાતા હૈ, હસ્તામલક કી
તરહ ઉસકા સમતલ ભાગ નહીં દેખા જાતા, ઉસ પીઠ કે ડપર ડ્યો-
તિષ્વક્રરાજ ચન્દ્રદેવ કા એક મહાન પ્રાસાદ હૈ વહ મહા પ્રાસાદ ઘટ્ટ
દૂર રહને કે કારણ ચર્મ ચક્ષુઓં વાલોં કે દ્વારા વલકુલ સાફ સાફ
દેખને મેં નહીં આતા હૈ । ઉક્તંચ-

‘અદ્ધકવિટ્ટાગારા ઉદયત્થમણંમિ કહં ન દીસંતિ,

સસિસૂરાણ વિમાણા તિરિયક્ખેત્તઠિયાણં ચ’ ॥૧॥

ઉત્તાણદ્ધકવિટ્ટાગારં પીઠં તદુવરિં ચ પાસાઓ,

વટ્ટાલેખેણ તત્તો સમવટ્ટં દૂર ભાવાઓ’ ॥૨॥

ઉત્તર-અહીયાં રહેવાવાળા પુરુષો દ્વારા અર્ધા કોંઠાના આકાર વાળા ચંદ્ર
વિમાનનો ગોળ ભાગ કેવળ પાછળનો ભાગજ નોવામાં આવે છે. તેથી તેમ
હેખાય છે. કેમકે હાથમાં રહેલ આમળાની માફક તેનો સમતલ ભાગ નોવામાં
આવતો નથી. એ પીઠની ઉપર ન્યોતિષ્ક રાજ ચંદ્ર દેવનો એક વિશાળ
પ્રાસાદ (મહેલ) છે. એ મહાન પ્રાસાદ ઘણે દૂર રહેવાના કારણે ચર્મ ચક્ષુઓ
વાળાઓ દ્વારા બિલકુલ સાફ સાફ હેખવામાં આવતો નથી. કહું પણ છે કે-

‘અદ્ધ કવિટ્ટાગારા ઉદયત્થમણંમિ કહં ન દીસંતિ ।

સસિ સૂરાણવિમાણા તિરિવ્વેત્તે ઠિયાણં ચ ॥ ૧ ॥

ઉત્તાણદ્ધકવિટ્ટાગારં પીઠં તદુવરિંચ પાસાઓ ।

વટ્ટાલેખેણ તત્તો સમવટ્ટં દૂર ભાવાઓ ॥ ૨॥

ઉત્તાનાર્ધકષિત્યાકારં પીઠં તદુપરિ ચ પ્રાસાદઃ ।

વૃત્તાલેખેન તતઃ સમવૃત્તં દૂર ભાવેન ॥૨॥

તત્ત્વ વિમાનવરમ્— ‘સન્વફાલિયામણ— અભ્યુગ્ગયમૂસિયપહસિણ વળ્ણઓ’
સર્વથા સ્ફટિકમણિમયમ્—અભિ—સર્વત ઉદ્ગતા વિનિર્ગતા ઉત્સૃતાઃ—પ્રબલતયા
સર્વા દિક્ષુ પ્રસૃતા ઉચ્છલિતા વા યા વિશિષ્ટાઃ પ્રભાઃ તાભિઃ સિતં—શ્વેતમ્ અભ્યુ-
દ્ગતોત્સૃત પ્રભાસિતમ્ (અન્યાન્—અપહસતીવ ભાતિ—શોભતે) એવંવિધસ્યાઽસ્ય
વર્ણકઃ વિવિધમણિરત્નભક્તિચિત્રં પવનાન્દોલિતવિજયવૈજયન્તીપતાકછત્રાતિચ્છ-
ત્રકલિતમ્ ૦ । એવં ક્રમેણ વર્ણનીયં વિમાનમાસ્તે । ‘એવં સૂરવિમાણે વિ’ નવચત્ત
વિમાણે વિ—તારાદિમાણે વિ’ એવં વર્ણિત—ચન્દ્રવિમાનવત્ સૂર્યવિમાનમપિ, નક્ષત્ર-

યહ ચન્દ્રવિમાન એસા હૈ કિ હસકી પ્રભા સમ્પૂર્ણ રૂપ સે દિશાઓં
ઔર વિદિશાઓં મેં ચારોં ઔર ફૈલતી હૈ ડસસે યહ સિત શ્વેત
પ્રતીત હોતા હૈ ઔર એસા માલૂમ દેતા હૈ કિ માનોં યહ દૂસરે નક્ષત્રોં
કી હંસી હી કર રહા હૈ । ‘વળ્ણઓ’ પદ હસ સમ્બન્ધ મેં હન વિશે-
ષોં કા સંગ્રાહક હૈ—વિવિધમણિરયણભક્તિચિત્તે, વાડદ્ધૂયવિજયવે-
જયન્તીપડાગ છત્તાતિચ્છત્તકલિણ, તુંગે ગગણતલમણુલિહંતસિહરે, જાલં-
તરરયણપંજરોમ્મીલિયમણિકણગથૂભિયાગે, વિચસિયસયવત્તસહસ્સ
પત્તપુંડરીયતિલગરયણદ્વચંદચિત્તે અંતો બહિં ચ સળ્હે તવણિજ્જવાલુ-
યાપત્થડે, સુહફાસે, સસ્સિરીયરૂવે, પાસાઈણ, દરિસણિજ્જે, અભિરૂવે,
પહિરૂવે’ । હન સમસ્ત પદોં કા અર્થ સુગમ હૈ ‘એવં સૂરવિમાણે વિ’
નવચત્તવિમાણે વિ’ તારાવિમાણે વિ, અદ્ધકવિટ્ઠ સંઠાણસંઠિતે’ સૂર્ય-
વિમાન, નક્ષત્રવિમાન, ઔર તારાગણ વિમાન ઔ હસી પ્રકાર સે

આ ચંદ્ર વિમાન એવું છે કે—તેની પ્રભા સંપૂર્ણ પાણાથી દિશાઓ
અને વિદિશાઓમાં ચારે તરફ ફેલાય છે. તેથી એ શ્વેત દેખાય છે. અને
એવું જણાય છે કે—જાણે તે બીજા નક્ષત્રોની મશકરીજ કરી રહેલ હોય.
‘વળ્ણઓ’ એ પદ આ વિશેષણોનું સંગ્રાહક છે. ‘વિવિધમણિરયણભક્તિચિત્તે,
વાડદ્ધૂયવિજયવેજયન્તી પડાગછત્તાતિચ્છત્તકલિણ, તુંગે ગગણતલમણુલિહંતસિહરે,
જાલંતરરયણ પંજરોમ્મીલિયમણિકણગથૂભિયાગે, વિચસિય સયવત્ત પુંડરીય તિલગ-
રોયણદ્વચંદચિત્તે અંતો બહિં ચ સળ્હે તવણિજ્જવાલુયા પત્થડે, સુહફાસે સસ્સિરીય-
રૂવે, પાસાઈણ દરિસણિજ્જે, અભિરૂવે, પહિરૂવે’ આ સઘળા પદોનો અર્થ સુગમ
છે. અને પહેલાં કહેવામાં આવી ગયેલ છે. તેથી ત્યાંથી સમજી લેવો.

દિમાનમપિ, તારાદિમાનમપિ, ઓર્ધ્વકપિત્થસંસ્થાનસંસ્થિતમ્ અવેદિ । ‘ચંદ્રદિમાણે-
 ણં મંતે ! કેવદ્યં આયામદિવલ્લંભેણં-કેવદ્યં પરિકલ્લેવેણં કેવદ્યં વાહલ્લેણં
 પન્નત્તે ? ગોયમા ! છપ્પન્ને ઇગસદ્ધિભાગે જોયણસ્સ આયામદિવલ્લંભેણં-તં તિગુણં
 સવિસેસં પરિકલ્લેવેણં-અઢ્ઢાવીસં ઇગસદ્ધિભાગે જોયણસ્સ વાહલ્લેણં પન્નત્તે’
 ચન્દ્રદેવવિમાનં હિ મદન્ત ! વિચિત્રમાણવમ્પરમદિવરમાશ્ચયામ્ ? વિચિત્રમાણકં
 પરિક્ષેપેણ ? કિચિત્રમાણકં વાહલ્લેણં ડહ્હારુ ! મગ્ગવાનાદ-હે ગૌતમ ! ૫૨૫આશ-
 નમ્-એકષણ્ટિભાગાન્ યોજનસ્યાડડયામવિવરમ્ભવુત્થા ચન્દ્રદિમાનમ્, એતદાયામ-
 વિવરમ્પરમાણં તિગુણીકૃત્ય સદ્ધિરેપં પરિક્ષેપેણ, અણ્ટિદ્ધિત્તિમેવપણ્ટિભાગાન્
 યોજનસ્ય ‘વાહલ્લેણં તદ્ધિમાનં દિદ્ધિ । ‘સૂરદિમાણસ્સ વિ સચ્ચેવ પુચ્છા’ સૂર્ય-

આથે કપિત્થ કે જૈસે આકાર વાલે હૈં । ‘ચંદ્રદિમાણે ણં મંતે ! કેવદ્યં
 આયામવિલ્લંભેણં, કેવદ્યં પરિકલ્લેવેણં’ હે મદન્ત ચન્દ્રમા કા વિમાન
 લમ્બાઈ ઓર ચોડાઈ મેં કિતના હૈ ઓર કિતના હસકા પરિક્ષેપ હૈ ?
 તથા-‘કેવદ્યં વાહલ્લેણં પન્નત્તે’ તથા કિતની મોટાઈ હસકી હૈ ?
 ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં-‘ગોયમા ! છપ્પન્ને ઇગસદ્ધિભાગે જોયણસ્સ
 આયામવિલ્લંભેણં તં તિગુણં સવિસેસં પરિકલ્લેવેણં અઢ્ઢાવીસં ઇગસદ્ધિ-
 ભાગે જોયણસ્સ વાહલ્લેણં પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! ચન્દ્રમા કા વિમાન
 એક યોજન કે ૬૧ ભાગ મેં સે ૫૬ ભાગ પ્રમાણ લમ્બા ચોડા હૈ-
 લમ્બાઈ ચોડાઈ સે કુછ અધિક તિગુની હસકી પરિધિ હૈ તથા હસકી
 મોટાઈ એક યોજન કે ૬૧ ભાગ મેં સે અઢ્ઢાઈસ ભાગ પ્રમાણ હૈ ‘સૂર-
 વિમાણસ્સ વિ સચ્ચેવ પુચ્છા’ સૂર્ય વિમાન કી લમ્બાઈ ચોડાઈ, પરિધિ

‘એવં સૂરવિમાણે વિ, નક્ષત્રવિમાણે વિ, તારા વિમાણે વિ અદ્ધ કવિદ્ધ-
 સંઠાણસંઠિતે’ સૂર્ય વિમાન, નક્ષત્ર વિમાન; અને તારાગણ વિમાન પણ આજ
 રીતે અર્ધા કોંઠાના આકાર જેવા આકારવાળા છે, ‘ચંદ્ર વિમાણે ણં મંતે !
 કેવદ્યં આયામવિલ્લંભેણં કેવદ્યં પરિકલ્લેવેણં’ હે લગવન્ ! ચંદ્રમાનું વિમાન
 લંબાઈ અને પહોળાઈમાં કેવડું છે ? અને તેનો વિસ્તાર કેટલો છે ? આ
 પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! છપ્પન્ને ઇગસદ્ધિભાગે જોયણસ્સ
 આયામવિલ્લંભેણં તં તિગુણં સવિસેસં પરિકલ્લેવેણં અઢ્ઢાવીસં ઇગસદ્ધિભાગે જોયણ-
 સ્સ વાહલ્લેણં પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! ચંદ્રમાનું વિમાન એક યોજનના ૬૧ એક-
 સઠમા ભાગમાંથી ૫૬ છપ્પન ભાગ પ્રમાણ લાંબું પહોળું છે. અને લંબાઈ-
 પહોળાઈથી કંઈક વધારે ત્રણ ગણી તેની પરિધિ છે. તથા તેની જડાઈ એક
 યોજનના ૬૧ એકસઠમાં ભાગમાંથી ૨૮ અઠ્યાવીસ ભાગ પ્રમાણની છે.
 ‘સૂરવિમાણસ્સ વિ સચ્ચેવ પુચ્છા’ સૂર્ય વિમાનની લંબાઈ પહોળાઈ પરિધિ

વિમાનસ્યાઽપિ સૈવાઽઽયામવિષ્કમ્ભપરિક્ષેપ-બાહલ્યૈઃ કિયદ્ધિરિતિ પૃચ્છાઽઽસ્તે ? મૃગવાનાહ-‘ગોયમા ! અડયાલીસં એગસદ્ધિભાગે જોયણસ્સ આયામવિક્કલંભેણં તં તિગુણં સવિસેસં પરિક્કલેવેણં-ચડવીસં એગસદ્ધિભાગે જોયણસ્સ બાહલ્લેણં પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! અષ્ટચત્વારિંશતમ્-એકષષ્ઠિભાગાન્ યોજનસ્યાઽઽયામવિષ્કમ્ભાભ્યામ્, તત્ ત્રિગુણિતં સવિશેષં પરિક્ષેપેણ, ચતુર્વિંશતિમ્ એકષષ્ઠિભાગાન્ યોજનસ્ય બાહલ્યેન સૂર્યવિમાનં પ્રજ્ઞપ્તમ્ इति । ‘एवं ग्रहविमाणे वि ? गोयमा ! अद्भजोयणं आयामविक्कलंभेणं सविसेसं परिक्कલેવેણં કોસં બાહલ્લેણં’ एवं ग्रहविमानेऽपि पृच्छा ? भगवानाह-हे गौतम ! अर्धयोजनम् १ सविशेषम्-२ क्रोशम् ३ आयामविक्कमभपरिक्षेप-बाहल्यैर्विद्धि इति । ‘नक्खत्तविमाणेणं કોસં આયામવિક્કલંભેણં-તં તિગુણં સવિસેસં ૦ પરિ ૦ અદ્ધકોસં બાહલ્લેણં પન્નત્તે’ નક્ષત્રવિમાનં

और मोटाई भी हे भदन्त ! कितनी कही गई है ? तो इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं ‘गोयमा । अडयालीसं एगसद्विभागे जोयणस्स आया-मविक्कलंभेणं तं तिगुणं सविसेसं परिक्कल्लेवणं चडविसं एगसद्विभागे जोयणस्स बाहल्लेणं पणत्ते’ हे गौतम ! एक योजन के ६१ भागों में से ४८ भाग प्रमाण सूर्यविमान की लम्बाई चौड़ाई है इस प्रमाण से कुछ अधिक तीन गुणी सूर्यविमान की परिधि है तथा एक योजन के ६१ भागों में से २८ भाग प्रमाण इसकी मोटाई है । ‘एवं ग्रहविमाणे वि अद्भजोयणं आयामविक्कलंभेणं सविसेसं परि० कोसं बाहल्लेणं’ ग्रहविमान भी आधे योजन का लम्बा चौड़ा है कुछ अधिक आधे कोश की इसकी परिधि है और एक कोश की इसकी मोटाई है ‘णक्खत्तविमाणे णं कोसं आयामविक्कलंभेणं तं तिगुणं सविसेसं परि०

અને જડાઈ હે ભગવન્ કેટલી ઢહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ઢહે છે કે-‘ગોયમા અડયાલીસં એગસદ્ધિભાગે જોયણસ્સ આયામવિક્કલં-ભેણં તં તિગુણં સવિસેસં પરિક્કલેવેણં ચડવીસં એગસદ્ધિ ભાગે જોયણસ્સ બાહલ્લેણં પણત્તે’ હે ગૌતમ ! એક યોજનના ૬૧ એકસઠ ભાગોમાંથી ૪૮ અડતાલીસ ભાગ પ્રમાણ સૂર્ય વિમાનની લંબાઈ પહોળાઈ છે. આ પ્રમાણમાંથી કંઈક વધારે ત્રણ ગણી સૂર્ય વિમાનની પરિધિ છે. તથા એક યોજનના ૬૧ એકસઠ ભાગોમાંથી ૨૮ અઠ્યાવીસ ભાગ પ્રમાણ સૂર્ય વિમાનની મોટાઈ (જડાઈ) છે. ‘एवं ग्रहविमाणे वि अद्भजोयणं आयामविक्कलंभेणं सविसेसं परि० कोसं बाहल्लेणं’ ग्रह विमान પણ अर्धयोजनની લંબાઈ પહોળાઈ વાળું છે. અને તેની પરિધિ કંઈક વધારે અર્ધા ગાઉની છે. અને એક ગાઉની તેની જડાઈ છે. ‘णक्खत्त विमाणेणं कोसं आयामविक्कलंभेणं तं तिगुणं सविसेसं० बाहल्लेणं

શ્વલુ ક્રોશપરિમિતયાયામવિષ્કમ્ભેણ તદેવાયામવિષ્કમ્ભમાનં ત્રિગુણં સવિશેષં પરિક્ષેપેણ અર્ધક્રોશં વાહલ્યેન પ્રજ્ઞસમ્મુદ્ધતિ । ‘તારાવિમાણે અદ્વકોસં આયામ વિ૦ તં તિગુણં સવિસેસં પરિક્ષેવેણં, પંચધનુસયાઈ વાહલ્લેણં પન્નત્તે’ તારાવિમાનં શ્વલુ અર્ધક્રોશમ્૦ આયામવિષ્કમ્ભાભ્યામ્ ? તત્ ત્રિગુણં સવિશેષમ્૦ પરિક્ષેપેણ ૨ પંચધનુઃશતાનિ વાહલ્યેન પ્રજ્ઞસમ્મુદ્ધતિ । ઉત્કૃષ્ટતયા તારાવિમાનપરિણામમુક્તમ્, જઘન્યતયા તુ-પંચધનુઃશતાનિ આયામવિષ્કમ્ભેણ અર્ધતૃતીયાનિ ધનુઃશતાનિ વાહલ્યેન । ઉક્તશ્ચ તત્ત્વાર્થમાખ્યે-અષ્ટચત્વારિંશદ્ યોજનૈકપષ્ટિભાગાઃ સૂર્યમણ્ડલવિષ્કમ્ભઃ ચન્દ્રમસઃ-પદ્મપદ્માશત્, ગ્રહાણામર્ધયોજનમ્, ગવ્યૂતં નક્ષત્રાણામ્, સર્વોત્કૃષ્ટતારાયાઃ અર્ધક્રોશઃ, જઘન્યાયાઃ-પંચધનુઃશતાનિ-વિષ્કમ્ભવાહલ્યાશ્ચ ભવન્તિ-“સર્વે-સૂર્યાદયો નૃલોકૈ” इति ॥૬૦ ૧૧૩॥

મૂલમ્-ચંદ્રવિમાણે ણં ભંતે ! કઙ્ઘ્ર દેવસાહસ્સીઓ પરિવહંતિ, ગોયમા ! ચંદ્રવિમાણસ્સ ણં પુરચ્છિમેણં સેયાણં સુભ-

અદ્વકોસં વાહલ્લેણં ૫૦’ નક્ષત્ર વિમાન એક કોશ કા લમ્બા ચૌડા હૈ કુછ અધિક તિગુણી હસકી પરિધિ હૈ ઓર આધે કોશ કી હસકી મોટાઈ હૈ ‘તારાવિમાણે અદ્વકોસં આયામવિષ્કમ્ભેણં તં તિગુણં સવિસેસં પરિ૦ પંચધનુસયાઈ વાહલ્લેણં પન્નત્તે’ તારાવિમાન કી લમ્બાઈ ચૌડાઈ આધે કોશ કી હૈ, કુછ અધિક તિગુણી હસકી પરિધિ હૈ ઓર પાંચ સૌ ધનુષ કી હસકી મોટાઈ હૈ । એસો જો યહ તારા વિમાન કા પ્રમાણ કહા ગયા હૈ વહ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે તારાદેવ કે વિમાન કા કહા ગયા જાનના ચાહિયે ક્યોંકિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે તારાદેવ હૈં ઉનકે વિમાન કી લમ્બાઈ ચૌડાઈ ૫૦૦ સૌ ધનુષ કી કહી ગઈ હૈ ઓર ૨૫૦ ધનુષ કી ઉનકી મોટાઈ કહી ગઈ હૈ ॥૧૧૩॥

અદ્વકોસં વાહલ્લેણં પન્નત્તે’ નક્ષત્ર વિમાન એક ગાઉની લંબાઈ પહોળાઈ વાળું છે. અને કંઈક વધારે તેની પરિધિ છે. તથા અર્ધા ગાઉની તેની જડાઈ છે. ‘તારા વિમાણે અદ્વકોસં આયામવિષ્કમ્ભેણં તં તિગુણં સવિસેસં પરિક્ષેવેણં પંચ ધનુસયાઈ વાહલ્લેણં પન્નત્તે’ તારા વિમાનની લંબાઈ પહોળાઈ અર્ધા ગાઉની છે. કંઈક વધારે ત્રણ ગણી તેની પરિધિ છે. અને પાંચસો ધનુષની જડાઈ છે. એવું જે આ તારા વિમાનનું પ્રમાણ કહેવામાં આવેલ છે તે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા તારા દેવના વિમાનનું કહેલ છે. તેમ સમજવું. કેમકે-જઘન્ય સ્થિતિવાળા જે તારા દેવ છે, તેમના વિમાનની લંબાઈ પહોળાઈ ૫૦૦/પાંચ સો ધનુષની કહેવામાં આવેલ છે. અને ૨૫૦/ અઢિસો ધનુષનો તેની જડાઈ કહેવામાં આવેલ છે. તેમ સમજવું. ॥ સૂ. ૧૧૩ ॥

गाणं सुप्पभाणं संखतलविमलनिम्मलदधिघणगोखीरफेणरयय
 णिगरप्पगासाणं (महुगुलियपिंगलक्खाणं) धिरलट्ठ (पउट्ठं) वट्ठ-
 पीवरसुसिलिट्ठसुविसिट्ठ तिकखदाढाविडंबियमुहाणं रत्तुप्पल-
 पत्तमउयसुकुमाल तालुजीहाणं (पसत्थसत्थविरुलियभिसंतक-
 कडनहाणं) विसालपीवरोरुपडिपुण्णविउलखंधाणं मिउविसयप-
 सत्थसुहुमलक्खणविच्छिण्णकेसरसडोवसोभियाणं चंकमियल-
 लियपुलितधवलगव्वियगईणं, उस्सियसुणिम्मियसुजायअप्फो-
 डियणंगूलाणं वइरामयणक्खाणं—वइरामयदंताणं वइरामय-
 दाढाणं तवणिज्जजीहाणं तवणिज्जतालुयाणं तवणिज्जजोत्तग
 सुजोइयाणं कामगमाणं पीइगमाणं यणोगमाणं मणोरमाणं
 मणोहराणं अभियगईणं अभियवलवीरियपुरिसकारपरक्कमाणं
 महया अप्फोडिय सीहनाईय बोलकलकलरवेणं महुरेणं मण-
 हरेण य पूरिंता अंबरं दिसाओ य सोभयंता चत्तारि देवसाह-
 स्सीओ सीहरूवधारिणं देवाणं पुरच्छिमिल्लं वाहं परिवहंति ।

चंद विमाणस्स णं दक्खिणेणं सेयाणं सुभगाणं सुप्प-
 भाणं संखतलविमलनिम्मलदधिघणगोखीरफेणरययणियरप्प-
 गासाणं वइरामयकुंभजुयलसुट्ठियपीवरवरवइरसोडवट्ठियदित्तसु-
 रत्तपउमप्पगासाणं अब्भुण्णय गुणा (मुहा) णं तवणिज्ज
 विसालचंचलचलंतचवलकण्णविमलुज्जलाणं मधुवण्णभिसंत -
 णिद्धपिंगलपत्तलतिवण्णमणिरयणलोयणाणं अब्भुग्गयमउल-
 मल्लियाणं धवलसरिससंठियणिव्वणदढकसिणफालियामय-
 सुजायदंतमुसलोवसोभियाणं कंचणकोसीयविट्ठदंतग्गविमल-
 मणिरयणरुइरपेरंतचित्तरूवगविराइयाणं तवणिज्जविसालतिल-
 गपमुहपरिमंडियाणं णाणामणिरयणमुद्धगेवेज्जबद्धगलयवरभूस-
 णाणं वेरुलियविचित्तदंडणिम्मलवइरामयतिकखलट्ठ अंकुसकुंभ-

जुयलंतरोदियाणं तवणिज्जसुबद्धकच्छदप्पियबलुद्धराणं जंबूणय-
 विमलघणमंडलवइरामयलालालियतालगाणामणिरयणघंटपा-
 सगरययामयरज्जुबद्धलंबितघंटाजुयलमहुरसरमणहराणं अल्ली-
 णपमाणजुत्तवट्ठिय सुजायलक्खणपसत्थतवणिज्जबालगतपरि-
 पुच्छणाणं उवचियपडिपुण्णकुम्भचलणलहुविक्रमाणं अंकामय-
 णक्खाणं तवणिज्जतालुयाणं तवणिज्जजीहाणं तवणिज्जजोत्तग-
 सुजोइयाणं कामगमाणं पीइगमाणं मणोगमाणं मणोरमाणं
 मणोहराणं अमियगईणं अमियबलवीरियपुरिसकारपरक्कमाणं
 महया गंभीरगुलगुलाइयरवेणं महुरेणं मणहरेणं पूरेता अंबरं
 दिसाओ य सोभयंता चत्तारि देवसाहस्सीओ गयरुवधारीणं
 देवाणं दक्खिणिल्लं वाहं परिवहंति । चंदविमाणस्स णं पच्च-
 तिमेणं सेयाणं सुभगाणं सुप्पभाणं चंकमियललियपुलिय-
 चलचवलककुदसालीणं सण्णयपासाणं संगयपासाणं सुजाय-
 पासाणं मियमाइयपीणरइयपासाणं झसविहगसुजायकुच्छीणं
 पसत्थ णिद्धमधुगुलियभिसंतपिंगलक्खाणं विसालपीवरोरुपडि-
 पुण्णविउलखंधाणं वट्टपडिपुण्णविउलकबोलकलियाणं घण-
 णिचियसुबद्धलक्खणुण्णतईसि आणयवसभोट्टाणं चंकमिय-
 ललियपुलियचक्कवालचवलगतवियगईणं पीवरोरुवट्ठियसुसंठिय-
 कडीणं ओलंबपलंबलक्खणपमाणजुत्तपसत्थरमणिज्जवालगंडाणं
 समखुरवालधाणीणं समलिहिततिक्खग्गसिंगाणं तणुसुहुम-
 सुजायणिद्धलोमच्छविधराणं उवचितमंसलविसालपडिपुण्ण-
 खुइपसुहपुंडराणं (खंधपएस सुंदराणं) वेरुलियभिसंतकक्खड-
 सुणिरिक्खणाणं, जुत्तप्पमाणप्पधाणलक्खणपसत्थरमणिज्जग-
 गगरगलसोभियाणं घग्घरगसुबद्धकंठपरिमंडियाणं नानामणि-
 कणगरयणघंटवेयच्छगसुकयरइयमालियाणं वरघंटागलगलिय

सोभंतसस्सिरीयाणं पउसुप्पलसगलसुरभिमालाविभूसियाणं
वइरखुराणं विविधविखुराणं फालियामयदंताणं तवणिज्जजीहाणं
तवणिज्जतालुयाणं तवणिज्जजोत्तगसुजोइयाणं कामगमाणं पीइ-
गमाणं मणोगमाणं मणोरमाणं मणोहराणं अमियगईणं अमि-
यबलवीरिय पुरिसकारपरक्कमाणं महया गंभीरगज्जियरवेणं मधु-
रेणं मणहरेण य पूरेंता अंबरं दिसाओ य सोभयंता चत्तारि
देव साहस्सीओ वसभरूवधारिणं देवाणं पच्चत्थिमिल्लं बाहं
परिवहंति ।

चंद विमाणस्स णं उत्तरेणं सेयाणं सुभगाणं सुप्पभाणं
जच्चाणं तरमल्लिहायणाणं हरिमेलामदुलमल्लियच्छाणं घणणि-
चियसुबद्धलक्खपुण्णयाचंकमि (चंचुच्चि) यललियपुलियचल-
षवलचंचलगईणं लंघणवग्गणधावणधारणइवइजईणसिक्खिय-
गईणं सण्णयपासाणं ललंतलामगलायवरभूसणाणं संगय-
पासाणं संगयपासाणं सुजायपासाणं मियमायितपीणरइयपा-
साणं झसविहगसुजायकुच्छीणं पीणपीवरवट्टियसुसंठियकडीणं
ओलंबपल्लवलक्खणपमाणजुत्तपसत्थरमणिज्जबालगंडाणं तणु-
सुहुमसुजायणिद्धलोमच्छविधराणं मिउविसयपसत्थसुहुमल-
क्खण विकिण्णकेसरवालिधराणं ललियसविलासगई (ललंत
थासगल) लाडवरभूसणाणं मुहमंडगोचूलचमरथासगपरिमंडि-
यकडीणं तवणिज्जखुराणं तवणिज्जजीहाणं तवणिज्जतालुयाणं
तवणिज्जजोत्तगसुजोइयाणं कामगमाणं पीइगमाणं मणोग-
माणं मणोहराणं अमियगईणं अमियबलवीरियपुरिसकारपर-
क्कमाणं महया हयहेसियकिलकिलाइयरवेणं मधुरेणं मणहरेण य
पूरेंता अंबरं दिसाओ य सोभयंता चत्तारि देव साहस्सीओ
हयरूवधारिणं उत्तरिल्लं बाहं परिवहंति ।

एवं सूरविमाणस्स वि पुच्छा ? गोयमा ! सोलस देव साहस्सीओ परिवहन्ति पुव्वकमेणं । एवं गहविमाणस्स वि पुच्छा ? गोयमा ! अट्ट देव साहस्सीओ परिवहन्ति पुव्वकमेणं, दो देवाणं साहस्सीओ पुरत्थिमिल्लं बाहं परिवहन्ति, दो देवाणं साहस्सीओ दक्खिणिल्लं, दो देवाणं साहस्सीओ पच्चत्थिमं, दो देव साहस्सीहरूवधारीणं उत्तरिल्लं बाहं परिवहन्ति । एवं णक्खत्तविमाणस्स वि पुच्छा ? गोयमा ! चत्तारि देव साहस्सीओ परिवहन्ति, सीहरूवधारीणं देवाणं पंच देवसया पुरत्थिमिल्लं बाहं परिवहन्ति, एवं चउद्दिसिं पि ॥ सू० ११४ ॥

छाया-चन्द्रविमानं खलु भदन्त ! कति देवसाहस्र्यः परिवहन्ति ? गौतम ! चन्द्रविमानस्य खलु पूर्वेण श्वेतानां सुभगानां सुप्रभाणं शङ्खतलविमलनिर्मलदधिघनगोक्षीरफेनरत्ननिकरप्रकाशानां (मधुगुलितपिंगलाक्षणां) स्थिरलण्ट (प्रजुष्ट) वृत्तपीवरसुश्लिष्टसुविशिष्टतीक्ष्णदंष्ट्रविडम्बितमुखानां रक्तोत्पलपत्रमृदुकसुकुमारतालुजिह्वानां (प्रशस्तशस्तवैङ्ग्यभासमानकर्कशनखानां) विशालपीवररूपरिपूर्णविपुलस्कन्धानां मृदुविशदप्रशस्तसूक्ष्मलक्षणविस्तीर्णकेशरसटोपशोभितानां चङ्क्रमितललितपुलितधवलगर्वितगतीनाम् उच्छ्रितसुनिर्मितसुजाताऽऽस्फालित लाङ्गूलानाम् वज्रमयनखानां-वज्रमयदन्तानां-वज्रमयदंष्ट्राणां तपनीयजिह्वानां तपनीयतालुकानां तपनीयोकूत्रकसुयोजितानां कामगमानां प्रीतिगमानां मनोगमानां मनोरमाणां मनोहराणाम् अमितगतीनाम् अमितवलवीर्यपुरुषकारपराक्रमाणाम् महताऽऽस्फोटितसिंहनादबोलकलकलरवेण मधुरेण मनोहरेण च पूरयन्तोऽम्बरदिशां च शोभयन्तः चतस्रो देवसाहस्र्यः सिंहरूपधारिणां देवानां पौरस्त्यं बाहं परिवहन्ति । चन्द्रविमानस्य खलु दक्षिणेन श्वेतानां सुभगानां सुप्रभाणं शङ्खतलविमलनिर्मलदधिघनगोक्षीरफेनरजतनिकरप्रकाशानां वज्रमयकुम्भयुगलसुस्थितपीवरवरवज्रशुण्डवर्तितदीप्तसुरक्तपद्मप्रकाशानाम् अभ्युन्नतमुखानाम्-तपनीयविशालचञ्चलचलत् चपलकर्णविमलोज्ज्वलानाम् मधुवर्णभासमानस्निग्धपिङ्गलपत्रलत्रिवर्णमणिरत्नलोचनानाम् अभ्युद्गतमुकुलमल्लिकानां धवलसदृशसंस्थितनिर्घ्रणदृढकृत्स्नस्फटिकमयसुजातदन्तमुसलोपशोभितानां कांचनकोशीप्रविष्टदन्ताग्रविमलमणिरत्नरुचिरपर्यन्तचित्ररूपकविराजितामां तपनीयविशालतिलकप्रमुखपरिमण्डितानां नानामणिरत्नोर्ध्वग्रेव्येकबद्धगलकवरभूषणानां वैङ्ग्य-

विचित्रदण्डनिर्मलवज्रमयतीक्ष्णलघुङ्कुशकुम्भयुगलान्तरोदितानां तपनीयसुबद्धक-
 क्षदपितवलोद्धुराणां जांबूनदविमलघनमण्डलवज्रमयलालालिततालनानामणि-
 रत्नघण्टापाश्वर्गगरजतमयरज्जुबद्धावलंबितघण्टायुगलमधुरस्वरमनोहराणाम् आली-
 नप्रमाणयुक्तवर्तितसुजातलक्षणप्रशस्ततपनीयवालगात्रपरिपुञ्चनानाम् उपचित-
 परिपूर्णकूर्मचलनलघुविक्रमाणाम् अङ्कमयनखानां तपनीयतालुकानां तपनीय-
 जिह्वानां तपनीयोक्त्रकसुयोजितानाम् कामगमानां प्रीतिगमानां मनोगमानां
 मनोरमाणां मनोहराणाम् अमितगतीनाम् अमितबलवीर्यपुरुषकारपराक्रमाणां महता-
 गंभीरगुलगुलायितरवेण मधुरेण मनोहरेण पूरयन्तः अम्बरं दिशश्चशोभयन्तः चत-
 स्रो देवसाहस्र्यः गजरूपधारिणां देवानां दाक्षिणात्यं वाहं परिवहन्ति । चन्द्रविमा-
 नस्य खलु पश्चिमेन श्वेतानां सुभगानां सुप्रभाणां चक्रमितललितपुलितचलचपल-
 ककुद्शालिनां सन्नतपार्श्वानां संगतपार्श्वानां सुजातपार्श्वानां मितमात्रपीनरतिद-
 पार्श्वानां झषविहगसुजातकुक्षीणां प्रशस्तस्निग्धमधुगुलितभासमानपिङ्गलाक्षाणां
 विशालपीवरोरुपरिपूर्णविपुलस्कन्धानां वृत्तपरिपूर्णविपुलकपोलकलितानां घननि-
 चितसुबद्धलक्षणोन्नतईपदानतवृषभौष्ठानां चङ्क्रमितललितपुलितचक्रवालचपल-
 गर्वितगतीनां पीवरोरुवर्तितसुसंस्थितकटीनाम् अवलम्बप्रलम्बलक्षणप्रमाणयुक्त-
 प्रशस्तरमणीयवालगण्डानां समखुरवालधारिणाम् समलिखिततीक्ष्णाग्रशृंगाणां
 तनुस्त्वस्मसुजातस्निग्धलोमच्छविधराणाम् उपचितमांसलविशालपरिपूर्णस्कन्ध-
 प्रदेशसुन्दराणां वैडूर्यभासमानकटाक्षसुनिरीक्षणानां युक्तप्रमाणप्रधानलक्षणप्रशस्त-
 रमणीयगगरगलशोभितानां घग्धरगसुबद्धकण्ठपरिमण्डितानां नानामणिकनकर-
 तनघण्टिकावैकक्षिकसुकृतरचितमालिकानां वरघण्टागलगलितशोभमानसश्रीकाणां
 पद्मोत्पलसकलसुरभिमालाविभूषितानां वज्रखुराणां विविधविखुराणां स्फटिक-
 मयदन्तानां तपनीयजिह्वानां तपनीयतालुकानां तपनीययोक्त्रकसुयो-
 जितानां कामगमानां प्रीतिगमानां मनोगमानां मनोरमाणां मनोहराणाम्
 अमितगतीनाम् अमितबलवीर्यपुरुषकारपराक्रमाणाम् महता गंभीरगर्जितरवेण
 मधुरेण मनोहरेण च पूरयन्तः अम्बरं दिशाश्च शोभयन्तः चतस्रो देव-
 साहस्र्यः वृषभरूपधारिणां देवानां पाश्चात्यं वाहं परिवहन्ति । चन्द्रविमानस्य
 खलुत्तरेण श्वेतानां सुभगानां सुप्रभाणाम् जात्यानां तरोमल्लिहायनानां हरिमे-
 लकमुदुलमल्लिकाक्षाणां घननिचितसुबद्धलक्षणोन्नतचङ्क्रमित (चंचुरित) ललि-
 तपुलितचलचपलचंचलगतीनां लंघनवल्गनधावनधोरणत्रिपदीजयिशिक्षितगतीनां
 सन्नतपार्श्वानां ललल्लामगलायवरभूषणानां संनतपार्श्वानां संगतपार्श्वानां सुजा-
 तपार्श्वानां मितमात्रपीनरचितपार्श्वानां झषविहगसुजातकुक्षीणां पीनपीवरवर्तित-

સુસંસ્થિતકટીનામ્ આલંબપ્રલંબલક્ષણપ્રમાણયુક્તપ્રશસ્તરમણીયવાલગણ્ડાનાં તનુ-
 સ્લક્ષ્મસુજાતસ્નિગ્ધલોમચ્છવિધરાણાં મૃદુવિપયપ્રશસ્તસ્લક્ષ્મલક્ષણાવિકીર્ણકેસરવાલિ-
 ધરાણાં લલિતસવિલાસગતિ (લલત્ સ્થાસક્) લલાટવરભૂષણાનાં મુગ્ધમળ્ડ-
 કાદેવચૂલચમરસ્થાસકપરિમણ્ડિતકટીનાં તપનીયસ્વરાણાં તપનીયજિહ્વાનાં તપની-
 યતાલુકાનાં તપનીયયોક્ત્રકયોજિતાનાં કામગમાનાં પ્રીતિગમાનાં મનોગમાનાં
 મનોહરાણામ્ અમિતગતીનામ્ અમિતવલ્લીર્યપુરુષકારપરાક્રમાણામ્ મહતાહયદ્દેપિત-
 કિલકિલાયિતરવેણ મધુરેણ મનોહરેણ ચ પૂરયન્તઃ અમ્બરં દિશાશ્ચ શોભયન્તઃ
 ચતસ્રો દેવસાહસ્ર્યઃ હયરૂપધારિણાં દેવાનામ્ ઔત્તરાદિકં વાહં પરિવહન્તિ । एवं
 સૂર્યવિમાનસ્યાપિ પૃચ્છા ? ગૌતમ ! પોઢશદેવસાહસ્ર્યઃ પરિવહન્તિ પૂર્વક્રમેણ ।
 एवं ग्रहविमानस्यापि पृच्छा, गौतम ! अष्टौ देवसाहस्र्यः परिवहन्ति पूर्वक्रमेण द्वे
 देवानां साहस्र्यौ पौरस्त्यं वाहं परिवहतः, द्वे देवानां साहस्र्यौ दाक्षिणात्यं, द्वे
 देवानां साहस्र्यौ पश्चिमं, द्वे देवसाहस्र्यौ हयरूपधारिणामुत्तरं वाहं परिवहतः । एवं
 नक्षत्रविमानस्यापि पृच्छा, गौतम ! चतस्रो देवसाहस्र्यः परिवहन्ति, सिंहरूप-
 धारिणां देवानां पंचदेवशतानि पौरस्त्यं वाहं परिवहन्ति एवं चतुर्दिक्ष्वपि । ११४।

ટીકા—‘ચંદ્રવિમાણે ણં ભંતે ! કહ દેવસાહસ્રીઓ પરિવહંતિ’ હે ભદન્ત !
 ચન્દ્રવિમાનં સ્ખલુ કતિ—ક્રિયત્યો દેવાનાં સાહસ્ર્યઃ ક્રિયન્તિ દેવસહસ્રાણિ પરિ-
 વહંતિ ? ભગવાનાહ—‘ગોયમા ! ચંદ્રવિમાણસ્સ ણં પુરચ્છિમે ણં સેયાણં સુભગાણં—
 સુપ્પમાણં—સંઘતલવિમલનિમ્મલદહિઘ્ણગોસીરફેણરયયણિગરપ્પગાસાણં (મહુ-

‘ચંદ્રવિમાણે ણં ભંતે ! કહ દેવસાહસ્રીઓ પરિવહંતિ ?’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—હે ભદન્ત ! ચન્દ્રવિમાન કો કિતને હજાર દેવ ઉઠાતે
 હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં ‘ગોયમા ! સોલસ દેવસાહસ્રીઓ પરિ-
 વહંતિ’ હે ગૌતમ ! ચન્દ્રવિમાન કો ૧૬ હજાર દેવ ઉઠાતે હૈં इनमें से
 चार हजार देव पूर्वदिशा में सिंहरूप धारण कर उठाते हૈं इन्हीं का
 यह वर्णन हૈं ‘चंद्रविमाणस्स णं पुरच्छिमेणं सेयाणं सुभगाणं सुप्प-

‘ચંદ્ર વિમાણે ણં ભંતે ! કહ દેવસાહસ્રીઓ પરિવહંતિ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ ચંદ્ર વિમાનને કેટલા હજાર દેવો ઉઠાવે છે ? આ
 પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! સોલસ દેવ સાહસ્રીઓ પરિવહંતિ’
 હે ગૌતમ ! ચંદ્ર વિમાનને ૧૬ સોળ હજાર દેવો ઉપાડે છે. તે પૈકી ૪ ચાર
 હજાર દેવો પૂર્વ દિશામાં સિંહનું રૂપ ધારણ કરીને ઉઠાવે છે. તેમનું જ
 આ વર્ણન કરવામાં આવે છે.—‘ચંદ્ર વિમાણસ્સ ણં પુરચ્છિમેણં સેયાણં સુભગાણં

ગુલિયર્પિંગલક્ષણં) થિરલટ્ઠ (પડટ્ઠ) વટ્ટપીવરસુસિલિટ્ઠસુવિસિટ્ઠતિક્ષદાઢાવિં-
વિત્તમુહાણં રત્તુપ્પલપત્તમઉયસુંકુમાલતાલુજીહાણં (પસત્થસત્થવેરુલિયભિસંતકકઢ-
નહાણં) વિસાલપીવરોરુપહિપુણ્ણવિંડલલ્લંધાણં મિંડવિસયપસત્થસુહુમલલ્લક્ષણવિ-
ચ્છિણ્ણકેસરસડોવસોમિતાણં' હે ગૌતમ ! ચન્દ્રાદિ વિમાનાનિ જંગતઃ સ્વભાવાત્
નિરાલંબાનિ તથાપિ-કિયન્તો વિનોદિનોડનેકરૂપધરાઃ અભિયોગિકા દેવાઃ
સંતતંવહનશીલેષુ વિમાનેષુ અધઃસ્થિત્વા પરિવહન્તિ કૌતૂહલાત્, તત્ર કેચિત્

ખાણં સંસ્વતલવિમલનિમ્મલદધિઘણગોક્ષીરફેણરયયણિગરપ્પગાસાણં
(મહુગુલિયર્પિંગલક્ષણં) થિરલટ્ઠ (પડટ્ઠ) વટ્ટપીવરસુસિલિટ્ઠસુવિસિટ્ઠ-
તિક્ષદાઢાવિંવિત્તમુહાણં' યે સિંહ શ્વેત વર્ણ કે હોતે હૈં, સુભગ હોતે
હૈં તથા સાન્દ્રદધિ કા ગોક્ષીર કે ફેનોં કા ઓર રજત કા સમૂહ જૈસા
શંસ્વતલ કે સંમાન વિમલ ઓર નિર્મલ હોતા હૈં એવં જૈસા હસંકાં
પ્રકાશ હોતા હૈં વૈસા હી પ્રકાશ હન સિંહોં કા હોતા હૈં હનકી આંચે
મધુ કી ગોલી જૈસી પીલે વર્ણ કી હોતી હૈં મુખ હનકા સ્થિર ઓર
કાન્તં એસે પ્રકોષ્ઠોં સે યુક્ત એવં પરસ્પર મેં સડી હુઈ તીક્ષ્ણ ઢાઢોં સે
જો કિં બહુત હી અધિક મંજવૂત હોતી હૈં સહિત હોતા હૈં 'રત્તુપ્પલ-
પસમઉયસુંકુમાલતાલુજીહાણં પસંતસંતવેરુલિયાભિસંતકકઢનહાણં
હનકી જિહ્વા એવં તાલુ લાલ કમલ કે જૈસે સુકુમાર એવં ચિકને હોતે
હૈં નચ્હ હનકે કર્કશ હોતે હૈં ઓર પ્રશસ્ત વૈઙ્ઘ્યમણિ કે જૈસે ચમકીલે
હોતે હૈં । 'વિસાલપીવરોરુપરિપુણ્ણવિંડલલ્લંધાણં, મિંડવિસયપસત્થ-
સુહુમલલ્લક્ષણવિચ્છિણ્ણકેસરસડોવસોમિતાણં' હનકી ઢોનોં જંઘાણં

ખાણં સંસ્વતલવિમલનિમ્મલદધિઘણગોક્ષીરફેણરયયણિગરપ્પગાસાણં (મહુગુલિય
ર્પિંગલક્ષણં) થિરલટ્ઠ (પડટ્ઠ) વટ્ટ પીવરસુસિલિટ્ઠ તિક્ષદાઢાવિંવિત્તમુહાણં'
એ સિંહો સફેત રંગના હોય છે. સુભગ હોય છે. જામેલા દહીનો,
ગાયના દૂધના કીણુનો, અને ચાંદીનો સમૂહ, જેમ શંખ તલના જેવો
નિર્મળ અને વિમલ હોય છે, અને તેનો જેવો પ્રકાશ હોય છે
એવોજ પ્રકાશ આ સિંહોનો હોય છે. તેમની આંખો મધની ગોળી જેવી
પીળા વર્ણની હોય છે. તેઓનું મુખ સ્થિર અને કાંત એવા પ્રકોષ્ઠ વાળું
અને પરસ્પર જોડાયેલ તીણી એવી દાઢાથી કે જે ઘણીજ મજબૂત હોય છે.
તેનાથી યુક્ત હોય છે. 'રત્તુપ્પલ પત્તમઉયસુંકુમાલતાલુજીહાણં પસંતસંતવેરુલિ-
યાભિસંતકકઢનહાણં' તેમની જીભ અને તાલુ લાલ કમળના જેવી સુકુમાર
અને ચિકણી હોય છે, તેઓના નખો કઠોર હોય છે. અને પ્રશસ્ત મણિયોના
જેવા ચમકદાર હોય છે. 'વિસાલપીવરોરુપરિપુણ્ણવિંડલલ્લંધાણં, મિંડવિસય
પસત્થસુંકુમાલલ્લક્ષણવિચ્છિણ્ણકેસરસડોવસોમિતાણં' તેમની બંને જંઘાઓ વિશાળ

સિંહરૂપધરાઃ, કેચિદ્ ગજરૂપધારાઃ, કેચિદ્ વૃષભરૂપધરાઃ, કેચિદ્ શ્વરૂપધરાઃ
 સન્તો વિમાનાનિ પરિવદ્ધન્તિ । ચન્દ્રવિમાનસ્ય પૂર્વેણ ચ્ચેતાનાં સુભગાનાં સુપ્ર-
 આણાં શદ્ધતલવિમલનિર્મલદધિઘનગોક્ષીરફેનરજતનિકરપ્રકાશાનામ્, તત્ર શંચતલ-
 વદ્ વિમલો નિર્મલશ્ચ યો દધિઘનાનાં સ્ત્યાનીભૂતદદ્યા ગોક્ષીરસ્ય ફેનાનાં રજતાનાં
 નિકરઃ સમૂહસ્તદ્વત્ પ્રકાશાનામ્ મધુગુલિતપિદ્મલાક્ષાણામ્, મધુનઃ પુષ્પરસસ્ય
 ગુલિતં-ગુટિકા તદ્વત્ પિંગલે અક્ષિણી યેપાં તે-તેપાં સિંહજાતીયકાનાં સ્થિરલપ્ટ
 (પ્રજુષ્ટ) વૃત્તપીવરસુશ્લિષ્ટસુવિશિષ્ટતીક્ષ્ણદંટ્રાવિડમ્બિતમુખાનામ્ સ્થિરૌ-લઘૌ
 કાન્તૌ પ્રકોષ્ઠૌ તાભ્યાં વૃત્તાઃ પીવરાઃ સુશ્લિષ્ટા-અન્યોન્યં સંઘતાઃ અતएव
 સુવિશિષ્ટાસ્તીક્ષ્ણાશ્ચ દંટ્રાસ્તાભિશ્ચ વિડમ્બિતાનિ મુખાનિ યેપાં તેપાં, રક્તોત્પલ-
 પત્રમૃદુકસુકુમાલતાલુજિહ્વાનામ્ રક્તોત્પલપત્રવત્ મૃદુકે સુકુમાલે તાલુજિહ્વે યેપાન્તે-
 ષામ્, પ્રશસ્તશસ્તવૈદ્યૈર્ભાસમાનકર્કશનચાનામ્-પ્રશસ્તાઃ શસ્તાશ્ચ યે વૈદ્યૈર્(મણયઃ)
 તદ્વદ્ભાસમાનાઃ-કિરણયુક્તાઃ કર્કશાશ્ચ નચ્ચાઃ યેપાં તેપામ્, વિશાલપીવરોરુપરિ-
 પૂર્ણવિપુલસ્કન્ધાનામ્-વિશાલૌ પીવરૌ ઝરુ યેપાં તે પરિપૂર્ણઃ-પુષ્ટઃ વિપુલો-
 મહાંશ્ચ સ્કન્ધો યેપાં તે, તત ઉભયોઃ કર્મધારયઃ, વિશાલપીવરોરુપરિપૂર્ણ-
 વિપુલસ્કન્ધાસ્તેપામ્, મૃદુવિશદપ્રશસ્તસૂક્ષ્મલક્ષણવિસ્તીર્ણકેસરસટોપશોભિતાનામ્,
 મૃદુઃ વિશદઃ પ્રશસ્તઃ સૂક્ષ્મો લક્ષણં વિસ્તીર્ણઃ ચતુર્દિશ્ચ પ્રક્ષિપ્તઃ યઃ કેસરસ્તેપાં
 સટાભિરુપશોભિતાનામ્ । ‘ચંકમિયલલિયપુલિયધવલગલિયર્ગઈણં’ ચંક્રક્રમિત-
 લલિતપુલિતધવલગર્વિતગતીનામ્-ચંક્રમિતૈઃ લલિતૈઃ પુલિતૈર્ધવલૈશ્ચ-ગર્વિતા

વિશાલ ઓર પુષ્ટ હોતી હૈં ભરે હુए इनके विपुल स्कन्ध होते हैं इनकी
 केसरसटा मृदु, विशद, प्रशस्त सूक्ष्म एवं लक्षण युक्त होती है और
 विस्तृत होती है० ‘चंकमितललियपुलितधवलगन्वितगतीणं’ इनकी
 गति चंकमित-उछलती हुई जैसी होती है देखने में वह बड़ी सुन्दर
 प्रतीत होती है, प्लुत-ऐसी लगती है वह उनकी गति जैसे मानों
 दौड़ते हुए ही ये उछल रहे हो-धवल-साफ होती है आड़ी टेडी
 नहीं होती है गर्वभरी होती है मस्त चाल वाली होती है ‘उस्सिय

અને પુષ્ટ હોય છે. તેમના સ્કન્ધો ભરાવદાર અને વિપુલ હોય છે.
 તેમની કેસર છટા મૃદુ, વિશદ, પ્રશસ્ત, સૂક્ષ્મ અને લક્ષણ યુક્ત હોય છે.
 અને વિસ્તૃત હોય છે. ‘ચંકમિતલલિયપુલિતધવલગન્વિતગતીણં’ તેઓની
 ગતિ ચંકમિત-ઉછાળા વાળી હોય છે. જોવામાં તે ઘણીજ સુંદર જણાય છે.
 પ્લુત-કુદકા મારવા જેવી લાગે છે. તે એમની ગતિ જેમ દોડતા એવા હૃદયો
 ઉછળતા હોય તેવી અને ધવલ-સાફ હોય છે. આડી અવળી હોતી નથી.

ગતિયેષાં તેષામ્ 'અસિયસુણિમ્મિયસુજાય અપ્પોહિયણંગૂલાણં' ઉચ્છિત્તમૂર્ધ્વ-
દેશે પ્રસારિતં સુ-શોભામાશ્રિત્ય નિર્મિતં સુજાતમ્-અપ્પોટિતં-યુદ્ધાર્થમુયુક્તમિવા-
સ્સફાલિતં લાઙ્ગુલં યૈસ્તેષામ્ ઉચ્છિત્તસુનિર્મિતસુજાતાસ્ફાલિતલાઙ્ગૂલાનામ્,
'વહ્રામયણક્ષાણં' વજ્રમયનલાનામ્, 'વહ્રામયદંતાણં' વજ્રમયા દન્તા. યેષાં
તેષામ્ વજ્રમયદન્તાનામ્ 'વહ્રામયદાઢાણં' વજ્રમયદંટ્ટાણામ્ 'તવણિજ્જીહાણં-
તવણિજ્જતાલુયાણં-તવણિજ્જજોત્તગસુજોડયાણં' તપનીયજિહ્વાનામ્-તપનીય-
તાલુકાનામ્ તપનીયૈઃ સુયોક્ત્રકૈઃ સુયોજિતા યે તેષામ્ તપનીયયોક્ત્રકસુયોજિ-
તાનામ્ 'કામગમાણં પીડગમાણં-મણોગમાણં-મણોરમાણં-મણોહરાણં-અમિયગર્ણં
અમિયબલવીરિયપુરિસકારપરકમાણં' કામેન-સ્વેચ્છયા ગમો યેષાં તેષામ્ પ્રીતિ-

સુણિમ્મિય સુજાય અપ્પોહિયણંગૂલાણં વહ્રામયણક્ષાણં' इनकी पूँछ
जंची उठी रहती है उसकी बनावट बड़ी सुहावनी होती है वह ऐसी
लगती है कि जैसे मानों प्रतिपक्षी सिंहों से स्पर्धालेने के ही मानों तैयार
हुई है इनके नख इतने कठोर होते हैं कि मानों ये वज्ररत्नमय के
ही बने हुए हैं। 'वह्रामयदंताणं' दांत भी इतने कठोर होते हैं जैसे
वज्ररत्न से बनाये गये हैं। 'वह्रामयदाढाणं' वज्रमय इनकी दाढ़े
होती हैं। 'तवणिज्ज जीहाणं' जिह्वा इनकी इतनी लाल होती है कि
मानों यह तपनीय सुवर्ण से ही बनी है 'तवणिज्जतालुयाणं' तालु भी
इनके इतने ही लाल होते हैं कि मानों ये तपे हुए सौ टंची सुवर्ण
से ही बने हैं। 'तवणिज्जजोत्तगसुजोत्तिताणं' कामगमाणं पीतिगमाणं
मणोगमाणं मणोरमाणं मणोहराणं अमियगर्णीणं' तपनीय सुवर्ण की
बनी हुई जोतर-मुख की रस्सी से युक्त इनका मुख रहता है ये इच्छा-

ગર્વ ભરેલ હોય છે. મસ્તચાંદ વાળી હોય છે. 'અસિય સુણિમ્મિય સુજાય
અપ્પોહિયણંગૂલાણં' વહ્રામયણક્ષાણં' તેઓના 'પૂંછ ઉંચા કરેલા હોય છે.
તેની બનાવટ ઘણીજ સુંદર હોય છે. તે દેખવામાં એવી લાગે છે કે-જેમ
પ્રતિ સ્પર્ધી સિંહોથી સ્પર્ધા કરવાજ બાણે તૈયાર થયેલા હોય, તેમના નખો
એટલા બધા કઠોર હોય છે, કે બાણે તે વજ્ર રત્નથી બનેલા જેવા હોય છે.
'વહ્રામયદંતાણં' તેમના દાંત પણ કઠોર હોય છે. કે જેવા વજ્ર રત્નથી
બનાવેલા હોય છે. 'વહ્રામયદાઢાણં' વજ્રમય તેઓની ઢાઢા હોય છે. 'તવણિ-
જ્જજીહાણં' તેમની જીભ એટલી બધી લાલ હોય છે કે બાણે તે તપનીય
સોનાથીજ બનેલ હોય 'તવણિજ્જતાલુયાણં' તેમનું તાલુ પણ એટલું
બધું લાલ હોય છે કે બાણે તપેલા સો ટચના સોનાથી જ બનાવેલ હોય
'તવણિજ્જ જોત્તગસુજોત્તિતાણં' કામગમાણં પીતિગમાણં મણોગમાણં મણોરમાણં અમિ-

શ્વિત્તોલ્લાસસ્તત્સકૃતો ગમો યેષાં તેષાં-મનોહરાણાં અમિતા-વર્ણનાઽઽતીતા ગતિઃ
 યેષાં તેષામ્-અમિતૈર્વલૈર્વીર્યૈઃ પુરુષકારૈશ્ચ પરાક્રમો યેષાં તેષામ્, 'મહતા-અપ્ફોડિ-
 તસીહનાદબોલકલયરવેણ' આસ્ફોટિતો યઃ સિંહનાદસ્ય વોલઃ-શબ્દવિશેષસ્તદ્વત્
 મહતા રવેણ, અતएव 'મહુરેણ-મળહરેણ ય પૂરિતા' મધુરેણ-મનોહરેણ ચ પૂરયન્તઃ
 'અંવરં દિસાઓ ય સોમયંતા ચત્તારિ દેવસાહસ્સીઓ' અમ્બરં ગગનતલં દિશાશ્ચ
 સર્વાઃ શોભયમાનાશ્ચતસ્રો દેવસાહસ્ત્યઃ, 'સીહરૂવધારિણં-દેવાણં પુરચ્છિમિલ્લં
 વાહં પરિવહંતિ' સિંહરૂપધારિણાં દેવાનાં પૌરસ્ત્યં વાહં વહન્તિ પરિવહન્તિ ઇતિ ।

નુસાર ચલતે હૈં ફનકી ગમન મેં ઘડી પ્રતીતિ હોતી હૈં મન મેં રુચે
 વૈસા યે કામ કરતે હૈં મન મેં આવે જૈસી યે ચાલ ચલતે હૈં યે વહે
 મનોહર લગતે તથા ફનકી ચાલ અમિત હોતી હૈં ચલતે ૨ યે કમી
 થકતે નહીં હૈં 'અમિયલવીરિય પુરિસકાર પરવકમાણં' ફનકા લલ
 ઔર વીર્ય પુરુષકાર ઔર પરાક્રમ અમિત હોતા હૈં 'મહતા અપ્ફોડિય
 સીહનાદ બોલકલયરવેણ મહુરેણ મળહરેણ ય પૂરિતા અંવરં, દિસાઓ ય
 સોમયંતા ચત્તારિ દેવસાહસ્સીઓ સીહરૂવધારિણં દેવાણં પુરચ્છિ-
 મિલ્લં વાહં પરિવહંતિ' ઈસે વર્ણિત હુઁ યે સિંહ રૂપધારી દેવ જોર ૨
 સે મનોહર સિંહનાદ કરતે હુઁ ઔર ડસ મનોહર સિંહનાદ કે શબ્દ
 સે આકાશ ગુંજાતે હુઁ દિશાઓં કો સુશોભિત કરતે હુઁ ચલતે
 રહતે હૈં । યે સંખ્યા મેં ચાર હજાર હોતે હૈં । ઈસ પ્રકાર સે યહ પૂર્વ-
 દિશા કે સિંહ રૂપધારી દેવોં કા વર્ણન હૈં । 'ચંદવિમાણસ્સ ણં દક્ષિણ-

ચગતીણં' તથનીય સોનાની બનાવેલ બેતર-મુખની દોરીથી તેઓના મુખ
 સદા યુક્ત રહે છે. તેઓ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલે છે. ગમનમાં તેમની
 ઘણી પ્રીતિ હોય છે. તેઓ મનમાં રૂચે તેવું કામ કરે છે. મનમાં આવે
 તેવી ચાલ તેઓ ચાલે છે. તેઓ ઘણાજ સુંદર લાગે છે. તેમની ચાલ અમિત
 હોય છે. તેઓ ચાલતા ચાલતા કંઠી થાકતા નથી. 'અમિયલવીરિય પુરિસ-
 કારપરવકમાણં' તેઓનું બળ અને વીર્ય, પુરુષકાર અને પરાક્રમ, અમિત હોય
 છે. 'મહતા અપ્ફોડિય સીહનાદ બોલકલયરવેણ મહુરેણ મળહરેણ ય પૂરિતા અંવરં,
 ચત્તારિ દેવસાહસ્સીઓ સીહરૂવધારીણં દેવાણં પુરચ્છિમિલ્લં વાહં પરિવહંતિ'
 એવી રીતે વર્ણિત થયેલ એ સિંહ રૂપધારી દેવો બેર બેરથી મનોહર
 સિંહનાદો કરતા કરતા દિશાઓને શોભાયમાન કરતા ચાલતા રહે છે. અને
 એ મનોહર સિંહનાદોથી આકાશ અને દિશાઓને વાચાલિત બનાવે છે.
 તેઓની સંખ્યા ચાર હજારની હોય છે. આ રીતે આ પૂર્વ દિશામાં આવેલ
 સિંહ રૂપધારણ કરવાવાળા દેવોનું વર્ણન છે.

‘ચંદ્રવિમાણસ્ત ણં દક્ષિણેણં’ ચન્દ્રવિમાનસ્ય ચલુ દક્ષિણેન, ‘સેયાણં સુમગાણં સુપ્પમાણં-સંઘતલવિમલનિમ્મલદહિઘણગોક્ષીરફેનરયયણિગરપ્પકાસાણં’ શ્વેતાનાં સિતવર્ણવતાં સુમગાણં-સૌંદવવતાં સુપ્રમાણં શંઘતલસદૃશવિમલનિર્મલાનાં ગોક્ષીરફેનાનાં રજતાનાં ચ નિકરસ્ય ચે પ્રકાશસ્તદ્વત્ પ્રકાશાનામ્ ‘વહ્રામયકુંભજુગલમુદ્વિયપીવરવરવહ્રસૌંદવદિયદિત્તસુરત્તપઉમપ્પકાસાણં’ વજ્રમયકુમ્ભયુગલયોઃ (અધસ્તાત્) સુસ્થિતઃ પીવરો યઃ શુણ્ડાદણ્ડસ્તત્ર વર્તિતઃ ક્રીડાર્થં ગૃહીતો દીપ્ત-સુરક્તપદ્માનાં પ્રકાશો યૈ સ્તેષામ્ (તરુણે વયસિ.હસ્તિતાં કુમ્ભદેશાદારભ્ય શુણ્ડાદ-

ણેણં સેયાણં સુમગાણં સુપ્પમાણં’ इत्यादि दक्षिणदिशा में जो चार हजार देव हस्ती के रूप को धारण करके चन्द्र के विमान को उठाते हैं-उनका वर्णन इस प्रकार से हैं-ये सब सफेद होते हैं सुभग होते हैं और अच्छी प्रभा वाले होते हैं ‘संघतल विमलनिम्लदहिघण-गोक्षीरफेणरययणिगरप्पकासाणं’ तथा-दधिका लोंदा गोक्षीर का फेन एवं रजत का समुदाय जैसा शंख के तल के समान सफेद होता है और जैसा इनका प्रकाश होता है वैसा ही ये सफेद वर्ण के होते हैं और प्रकाश वाले होते हैं ‘वह्रामयकुंभजुगलमुद्वितपीवरवरवह्र-सौंदवद्वियदित्तसुरत्तपउमप्पकासाणं’ इनके दोनों कुंभस्थल वज्र के बने होते हैं शुण्डादण्ड इनका इन कुम्भस्थलों के नीचे सुस्थित होता है, पुष्ट होता है तथा उसके ऊपर क्रीडा करने के निमित्त पद्म के प्रकाश जैसी छोटी २ लाल लाल विन्दुएं लगाई गई रहती है ऐसा कहीं २ देखा जाता है कि हस्ती जब युवावस्था में वर्तमान रहता है

‘ચંદ્રવિમાણસ્ત ણં દક્ષિણેણં સેયાણં સુમગાણં સુપ્પમાણં’ ઇત્યાદિ દક્ષિણ દિશામાં ચાર હજાર દેવો હાથીનું રૂપ ધારણ કરીને ચંદ્રના વિમાનને ઉપાડે છે. તેનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે. એ બધા સફેદ હોય છે, સુભગ હોય છે, અને સુંદર કાંતિવાળા પ્રભાચુકત હોય છે. ‘સંઘતલવિમલનિમ્મલદહિઘણગોક્ષીરફેણરય-યણિગરપ્પકાસાણં’ જમાવેલું દહીં ગાયના દૂધના ક્રીણુ અને ચાંદીનો ઢગલો જેમ શંખના તલ ભાગ જેવો સફેદ હોય છે, અને જેવો તેનો પ્રકાશ હોય છે, એજ પ્રમાણે એ સફેદ રંગના હોય છે, અને ધવલ પ્રકાશ વાળા હોય છે. ‘વહ્રામયકુંભજુગલમુદ્વિતપીવરવરવહ્રસૌંદવદિયદિત્તસુરત્તપઉમપ્પકાસાણં’ તેના બન્ને કુંભસ્થલ વજ્રના બનેલા હોય છે. શુંડાદંડ તેમનો એ કુંભસ્થળની નીચે રહેલ હોય છે, પુષ્ટ હોય છે. તેની ઉપર ક્રીડા કરવા માટે પદ્મા પ્રકાશ જેવા નાના નાના લાલ લાલ બોંદુઓ લગાડેલા રહે છે. એ પ્રમાણે ક્યાંક ક્યાંક દેખવામાં આવે છે. કે-જ્યારે હાથીએ યુવાવસ્થામાં

પડસ્ય મૂઠદેશં યાતસ્યત એવ પદ્મપ્રકાશવન્તો વિન્દવો જાયન્તે) ‘અબ્ધુણ્ણય-
 મુહાણં તવણિજ્જવિસાલચંચલચલંતચવલકણ્ણવિમલુજ્જલાણં’ અબ્ધુન્નતમુખાનાં
 તપનીયવિશાલચચ્ચલચચ્ચલકર્ણવિમલોજ્જ્વલાનામ્, તત્ર-અબ્ધુન્નતમુખાનામ્
 તપનીયૌ વિશાલૌ ચચ્ચલૌ સદા ચલન્તૌ-અત્થ-ચચ્ચલૌ યૌ કર્ણૌ તાભ્યાં વિમ-
 લોજ્જ્વલાનામ્, ‘મધુવણ્ણમિસંતણિદ્ધપિંગલપત્તલતિવણ્ણમણિરયણલોચણાણં’ મધુ-
 વર્ગભાસમાનસ્નિગ્ધપિંગ્લપત્રલત્રિવર્ણમણિરત્નલોચનાનામ્-મધુવર્ણવત્ (અવ) ભાસ-
 માને સ્નિગ્ધે પિંગલે પત્રલે-પદ્મયુક્તે ત્રિવર્ણે-કૃષ્ણપીતશ્વેતે મણિરત્નવત્ લોચને
 યેષાં તે-તેષામ્, ‘અબ્ધુગ્ગયમઝલમલ્લિયાણં’ અબ્ધુદ્ગતમૃદુલમલ્લિકાનામ્-
 અબ્ધુદ્ગતાનિ ઝન્નતાનિ મૃદુલાનિ મલ્લિકાકોરકાણીવ-અવભાસન્તે યે તેષામ્
 ‘ધવલસરિસસંઠિતનિવ્વણદઢકસિણ્ણાલિયામયસુજાયદંતમુસલોવસોમિતાણં’ ધવ-

તત્ત્વ ઉસ કે કુંભસ્થલ સે લેકર શુણ્ણદાણ્ણ તક સ્વતઃ હી પદ્મ કે
 પ્રકાશ સમાન વિન્દુણં ઉત્પન્ન હો જાયા કરતી હૈં-યહી યાત યહાં પર
 દિશ્વલાઈ ગઈ હૈ ‘અબ્ધુણ્ણયમુહાણં’ ઇનકે મુખ યહુત ઝંચે હૈં ‘તવ-
 ણિજ્જવિસાલચંચલચલંતચવલકણ્ણવિમલુજ્જલાણં’ તપનીય સુવર્ણ કે
 પદ્મે જૈસે ચંચલ એવં ઇધર ઉધર હિલતે હુએ દોનોં કાનોં સે જિન
 કી અધિક શોભા વઢી હુઈ હૈં એસે કાનોં વાલે યે હોતે હૈં ‘મધુ-
 વણ્ણમિસંતણિદ્ધપિંગલપત્તલતિવણ્ણમણિરયણલોચણાણં’ ઇનકે દોનોં
 નેત્ર મધુ કે જૈસે રસ પીલે હોતે હૈં સ્નિગ્ધ હોતે હૈં પદ્મ યુક્ત હોતે હૈં,
 મણિરત્ન કી તરહ ત્રીન વર્ણ વાલે કૃષ્ણ પીત ઓર શ્વેત વર્ણ વાલે-
 હોતે હૈં, ‘અબ્ધુગ્ગયમઝલમલ્લિયાણં’ અતઃ એ અબ્ધુદ્ગત-ઝન્નત મૃદુલ
 મલ્લિકા કે કોરક જૈસે પ્રતીત હોતે હૈં ‘ધવલસરિસસંઠિતનિવ્વાણદ-

હોય છે ત્યારે તેમના કુંભ સ્થળથી લઇને શુઝાદંડ પર્યન્ત આપો આપ જ
 પદ્મના પ્રકાશ જેવા બિન્દુઓ ઉત્પન્ન થઇ જાય છે. એજ વાત અહીંયાં
 બતાવવામાં આવેલ છે. ‘અબ્ધુણ્ણયમુહાણં’ તેઓના મુખ ધણુજ ઉંચા હોય
 છે. ‘તવણિજ્જ વિસાલ-ચંચલચલંત ચવલ કણ્ણ વિમલુજ્જલાણં’ તપનીય સોનાના
 પદ્મા જેવા અચ્ચળ અને આમ તેમ હલતા એવા બન્ને કાનોથી જેઓની શોભા
 વધારે વધેલ છે એવા કાનો વાળાં એઓ હોય છે. ‘મધુવણ્ણમિસંતણિદ્ધ
 પિંગલપત્તલતિવણ્ણમણિરયણલોચણાણં’ તેમના બન્ને નેત્રો મધના જેવા પીળા
 અને સ્નિગ્ધ હોય છે. પદ્મયુક્ત હોય છે. મણિ રત્નના જેવા ત્રણ વર્ણવાળા
 અટલે કે-કાળા, પીળા, અને ઘોળા વર્ણના હોય છે. ‘અબ્ધુગ્ગય મઝલમ-
 લ્લિયાણં’ તેથીજ તે અબ્ધુદ્ગત-ઝન્નત મૃદુલ-કોમળ મલ્લિકાની કળીના
 જેવા જણાય છે. ‘ધવલસરિસસંઠિતનિવ્વાણદઢકસિણ્ણાલિયામયસુજાયદંતમુસલો-

લસદ્દશં સંસ્થિતા નિર્વાણાઃ—પરિણતાવસ્થાવન્તઃ દૃઢકૃત્સ્નસ્ફટિકમયાઃ અતઃપ્રવ
મુજાતા દન્તાસ્તૈર્મુસલોપમા શોભા સંજાતા યેષાં તેષામ્, ‘કંચણકોસીપવિદ્વદંતગ્ગ-
વિમલમણિરયણરુદ્રપેરંતચિત્તરુવગવિરાયિતાણં’ કાશ્ચનકોશીપ્રવિષ્ટદન્તાગ્રવિમલ-
મણિરત્નરુચિરપર્યન્તચિત્રરૂપકવિરાજિતાનામ્—કનકકોશીશ્વિવ ઓષ્ઠમઞ્જૂષાસુપ્ર-
વિષ્ટાઃ અગ્રદન્તાઃ (રાજદન્તાદિષુ પરમ્) દન્તાગ્રાઃ તે વિમલમણિ (મધ્યે) રજતવત્
રુચિરપર્યન્તાઃ અતઃપ્રવ ચિત્રરૂપકવદિરાજિતા યેષાં તેષામ્ ‘તવણિજ્જવિસાલતિલગ-
પમુહપરિમંડિતાણં’ તપનીયવિશાલતિલકપ્રમુખપરિમંડિતાનામ્—તપનીયાનિ વિશા-
લાનિ તિલકપ્રમુખાણિ (યાનિરત્નશુભિક્કચામરાદીનિ—આભરણાનિ) તૈઃ પરિમંડિ-
તાનામ્, ‘નાનામણિરયણમુદ્ધગેવેજ્જવદ્ધગલયવરભૂસણાણં’ નાનામણિરત્નોર્ધ્વગ્રૈવે-

દકસિળફાલિયામયમુજાયદંતમુસલોવસોભિતાણં’ इनके दन्त अत्यन्त
सफेद हैं संस्थित खूब मजबूत—हैं—दृढ बंधन वाले हैं कमती नहीं हैं
जितने होना चाहिये संख्या में उतने ही हैं अतएव ये अपनी शुभ्रता
के कारण ऐसे मालूम होते हैं कि मानों ये स्फटिक रत्न के ही बने
हुए हैं दांते छोटे नहीं हैं किन्तु मसूर के जैसे लम्बे २ हैं उनसे ये
हाथी बड़े सुन्दर प्रतीत होते हैं ‘कंचणकोसीपविद्वदंतगगविमलमणिरय-
णरुद्रपेरंतचित्तरुवगविरायिताणं’ इनके दांतों के अग्रभाग में सुवर्ण
के बलय पहिराये गये हैं अतएव ये दांत ऐसे मालूम होते हैं कि जैसे
विमल मणियों के बीच में चांदी का ढेर लगा हो ‘तवणिज्जविसाल-
तिलगपमुहपरिमंडिताणं’ इनके मस्तक पर तपनीय सुवर्ण का तिलक
आदि लगा हुआ है ‘णाणामणिरयणमुद्धगेवैज्जवद्वगलयवरभूसणाणं’

વસોભિતાણં’ તેમના દાંત અત્યંત સફેદ હોય છે. સંસ્થિત—ખૂબ મજ-
બૂત હોય છે. અર્થાત્ દૃઢ બંધનવાળા હોય છે. ઓછા હોતા નથી પણ
જેટલા હોવા જોઈએ એટલીજ સંખ્યામાં હોય છે. તેથીજ તે પોતાની શ્વેતતા
ના કારણે એવા જણાય છે કે—જાણે તે સ્ફટિક રત્નના જ બનેલા છે, એ
દાંતો નાના નથી પણ સાંબેલા જેવા લાંબા લાંબા હોય છે, તેથી એ
હાથીયો ધણાજ સુંદર જણાય છે. ‘કંચણકોસીપવિદ્વદંતગગવિમલમણિરયણ-
રુદ્રપેરંતચિત્તરુવગવિરાયિતાણં’ તેઓના દાંતોના આગળના ભાગમાં સોનાના વલય
પહેરાવેલા છે. તેથી જ એ દાંતો એવા જણાય છે કે—જેમ વિમલ મણિયોમાં
ચાંદિનો ઢગલો કરેલ હોય. ‘તવણિજ્જ વિસાલ તિલગપમુહપરિમંડિતાણં’ તેઓના
મસ્તકોની ઉપર તપનીય સોનાના તિલક વિગેરે લગાડવામાં આવેલ છે.
‘ણાણામણિરયણમુદ્ધગેવેજ્જવદ્ધગલયવરભૂસણાણં’ નાના અનેક પ્રકારના મણિયોથી

યવદ્ગલકવરભૂષણાનામ્--નાનામણિરત્નૈર્નિર્મિતા યે ઋર્ધ્વગ્રૈવેયાઃ-કળ્પાશરણાનિ
 તાનિ વદ્ધાનિ ગલકે ભૂષણાનિ યેષાં તેષામ્, 'વેરુલિયવિચિત્તદંડણિમ્મલવહરામય-
 તિવલ્લટ્ઠ અંકુસકુંભજુગલંતરોદિયાણં' વૈદૂર્યવિચિત્રદણ્ડનિર્મલવજ્રમયતીક્ષ્ણલઘ્ણ-
 ક્લુશયુગલાન્તરોદિતાનામ્ (હસ્તિપકેન સ્થાપિતઃ) વૈદૂર્યવિચિત્રદણ્ડ-નિર્મલવજ્રમ-
 યસ્તીક્ષ્ણઃ લઘ્ઠઃ સુન્દરોઽક્લુશશ્ચ કુમ્ભયુગલયોરન્તરે યેષાં તેષામ્, 'તવણિજ્જસુવદ્ધ-
 કચ્છદપ્પિયવલુદ્ધરાણં' તપનીયમુવદ્ધકક્ષદર્પિતવલોદ્ધરાણામ્-તપનીયૈઃ સુવદ્ધૈઃ
 કક્ષૈઃ પૃષ્ઠાસ્તરણેન સહ પરિવેદ્ય સુસ્થિરરજ્જુભિર્દર્પિતવલેનોદ્ધરાઃ ઉદ્ધતા યે તેષામ્
 'જંબૂળયવિમલઘણમંડલવહરામયલાલલિયતાલનાનામણિરયણઘંટપાસગરયયામ-
 યરજ્જૂવદ્ધલંચિતઘંટાજુગલમહુરસરમણહરાણં' જમ્બૂનદવિમલઘનમંડલવજ્રમયલા-
 લાલલિતતાલનાનામણિરત્નઘણ્ટાપાર્શ્વગરજતમયરજ્જૂવદ્ધાવલમ્બિતઘણ્ટાયુગલમ-

નાના મણિયોં સે નિર્મિત્ત ઐવેયક કે દ્વારા इनके गलों में पहिरे गये
 आभूषण वद्ध किये गये हैं 'वेरुलियविचिच्छदंडणिम्मलवहरामयतिक्ख-
 लट्ठअंकुसकुंभजुगलंतरोदियाणं' इनके गण्डहस्थलों पर हस्तिपकों
 द्वारा वैदूर्यमणि से विचित्र दण्डों वाले निर्मल वज्रमय अंकुश कि जो
 बड़े सुन्दर हैं स्थापित किये गये हैं । 'तवणिज्जसुवद्वकच्छदप्पियवलु-
 द्धराणं' तपनीय सुवर्ण की रस्सी से पीठ का आस्तरण-झूले-बहुत
 ही अच्छी तरह से सजा कर कस कर बांधा गया है अतएव ये दर्प
 से युक्त और बल से उद्धुर-उद्धत बने हुए हैं । 'जंबूणयविमलघणमं-
 डलवहरामयलाललियताल णाणामणिरयणघंटपासगरयतामयरज्जू
 वद्धलंचितघंटाजुगलमहुरसरमणहराणं' उन हाथियों के आस पास
 दोनों तरफ झूले के साथ दो घंटाएं लटक रही हैं । ये घंटाएं जम्बूनद
 के सुवर्ण की बनी हुई हैं इनको बजाने वाले जो डंडे हैं वे वज्र के

બનાવેલ ઐવેયક દ્વારા તેમના ગળાઓમાં પહેરાવેલ આભૂષણો બાંધવામાં
 આવેલ છે. 'વેરુલિયવિચિત્તદંડણિમ્મલવહરામયતિવલ્લટ્ઠઅંકુસકુંભજુગલંતરોદિયાણં'
 તેઓના ગંડસ્થળોપર માવતો દ્વારા વૈદૂર્ય મણિથી ચિત્રવિચિત્ર દંડાઓ-
 વાળા નિર્મલ વજ્રમય અંકુશ કે જે ઘણા જ સુંદર હોય છે. તે
 રાખવામાં આવેલ છે. 'તવણિજ્જસુવદ્ધકચ્છ દપ્પિય વલુદ્ધરાણં' તપનીય સોનાની
 દોરીથી પીઠનું આસ્તરણ-પાંથરણ અર્થાત્ ઝુલો ઘણીજ સારી રીતે સજાવીને
 કસીને બાંધવામાં આવેલ છે. તેથીજ તે દર્પવાળા અને બળથી ઉદ્ધત
 બનેલા છે. 'જંબૂળયવિમલઘણમંડલવહરામયલાલલિયતાલનાનામણિરયણઘંટપાસગ
 રયતામયરજ્જૂવદ્ધલંચિતઘંટાજુગલમહુરસરમણહરાણં' એ હાથીઓની આંખુ બાંખુ
 બન્ને તરફ ઝુલોની સાથે એ ઘંટાઓ લટકી રહેલ છે. એ ઘંટાઓ-

ધુરસ્વરહરાણામ્, તત્ર-જામ્બૂનદમયં સુવર્ણવત્ વિમલં, ઘનં મળ્ડલં यस્ય તત્ વજ્ર-
મયલાભિર્લલિતં-શ્રુતિસુખં તાડનં यस્ય તત્ નાનારત્નમણિમય્યઃ પાર્શ્વવર્તિન્યો-
ઘળ્ટા यस્ય તત્ એવંવિધં રત્નમયીતિર્યગ્વદ્ધા યા રજ્જુસ્તત્રલમ્બિતં ઘળ્ટાયુગલં
તસ્ય યો મધુરઃ સ્વરસ્તેન મનોહરાણામ્ । ‘અલ્લીણપમાણજુત્તવદ્વિયસુજાતલક્ષણપ-
સન્તત્તવણિજ્જવાલગત્તપરિપુચ્છણાણં’ આલીનપ્રમાણયુક્તવર્તિતસુજાતલક્ષણપ્રશસ્ત-
તપનીયવાલગાત્રપરિપુચ્છનાનામ્, તત્ર-આલીનપ્રમાણયુક્તં-ચરણાવધિ લંબિતં વર્તિતં
વર્તુલં યથા સ્યાત્ સુજાતલક્ષણૈઃ પ્રશસ્તા રમણીયા યા વાલાઃ કૈશાઃ યસ્ય તત્ એવં
વિધં ગાત્રાણાં પરિપુચ્છનં-પુચ્છં યેપાં તેષામ્, પ્રાયો હિ પશવઃ પુચ્છેનૈવ ગાત્રપ્રમાર્જનં
કુર્વન્તિ’ ઇતિ । ‘ઉવચિયપડિપુણ્ણકુમ્મચલણલહુવિક્રમાણં’ ઉપચિત્તપરિપૂર્ણકુમ્મ-
ચલનલઘુવિક્રમાણામ્-ઉપચિતાઃ માંસલાઃ અવયવાઃ તૈઃ પરિપૂર્ણકૂર્મવત્ ચલનમ્
ઇવાઽવભાસમાનોઽપિ લઘુઃ શીઘ્રતરો વિક્રમો યેપાં તેષામ્ ‘અંકામયણક્ષાણં’ અઙ્ક-

બને હુએ હૈં इन घंटाओं के साथ छोटी छोटी और भी घंटियाँ हैं ये
दोनों बड़े २ दो घंटा रत्न की बनी हुई हैं और तिरछी हाथियों पर
बड़ी एक रस्सी में बंधे हुए लटक रहे हैं इन के मनहर शब्दों से वे
हाथी बड़े सुहाबने प्रतीत हो रहे हैं ‘अल्लीणपमाणजुतवद्वि्यसुजात-
लक्खणपसत्थतवणिज्जवालगतपरिपुच्छणाणं’ इनकी पूछे चरणों तक
लटकती हैं गोल हैं इनमें जो बाल हैं वे लक्षणों से प्रशस्त हैं अतएव
रमणीय हैं ऐसी पूछों से वे अपने शरीर को पोंछते रहते हैं ‘उवचि-
यपडिपुण्णकुम्मचलणलहुविक्रमाणं अंकामयणक्खाणं तवणिज्जतालु-
याणं तवणिज्जजीहाणं तवणिज्जजोत्तगसुजोतियाणं कामगमाणं पीति-
गमाणं मणोगमाणं मनोरमाणं मणोहराणं’ जिन चरणों से चल रहे

જાંબૂનદસોના ના બનાવેલ છે. તેને વગાડવાના જે ઢંડાઓ છે. તે વજ્રના બનેલા
છે. એ ઘંટાઓની સાથે નાની નાની બીજી પણ ઘંટડિયો છે. આ બન્ને
મોટા ઘંટો રત્નના બનેલ છે. અને હાથિયો પર રાખેલ તિછી એક દોરી
તેમાં બાંધેલા લટકી રહે છે. તેના મધુર અને મનોહર શબ્દથી એ હાથિયો
ધણા જે સુંદર દેખાય છે. ‘અલ્લીણપમાણજુત્તવદ્વિયસુજાતલક્ષણપસત્થ તવ-
ણિજ્જવાલગત્તપરિપુચ્છણાણં’ તેઓના પૂંછો પણ સુધી લટકતા હોય છે. તે ગોળ
છે. તેમાં જે વાળ છે. તે લક્ષણોથી પ્રશસ્ત છે. અને તેથી જે તે રમણીય
છે. એવા પૂંછડાઓથી તેઓ પોતાના શરીરને લૂછતા રહે છે. ‘ઉવચિયપડિ-
પુણ્ણકુમ્મચલણલહુવિક્રમાણં અંકામયણક્ષાણં તવણિજ્જતાલુયાણં તવણિજ્જજીહા
ણં તવણિજ્જજોત્તગસુજોતિયાણં કામગમાણં પીતિગમાણં મણોગમાણં મનોરમાણં
મનોહરાણં’ જે પગોથી તેઓ ચાલે છે. તે એમના પણ ઉપચિત માંસલ

રત્નમયનસ્નાનામ્ 'તવણિજ્જતાલુયાણં-તવણિજ્જજીદાણં-તવણિજ્જજોત્તગમ્મજોડ-
યાણં-કામગમાણં-પીડગમાણં-મણોગમાણં-મનોરમાણં-મનોહરાણં-અમિયગર્ણં-
અમિયવલ્લીરિયપુરિસકારપરકમાણં' તપનીયમયં તાલુ ૦ તપનીયમયા જિહ્વા ૦ ચેપાં
તેપાં તપનીયમયયોક્ત્રકૈઃ સ્ત્રયોજિતાનામ્ મનોગમાનાં-મનોરમાણાં મનોહરાણામ્
-અમિતગતીનામ્ અમિતવલ્લીરિયામ્યાં ચઃ પુરુષકારસ્તન્ સદ્કૃતપરાક્રમાણામ્ ।
'મહયા ગંભીરગુલગુલાદ્યરવેણં-મધુરેણં-મણહરેણં પૂરેન્તા અંવરં દિસાઓ ચ
સોભયંતા' મહતા ગમ્ભીરગુલગુલાયિતેન રવેણ મધુરેણ-મનોહરેણ પૂર્યન્તઃ અમ્બર-
તલં દિશાશ્ચ શોભયમાનાઃ । 'ચત્તારિ દેવસાહસ્સીઓ-ગયસ્વધારિણં દેવાણં
દક્ષિણિલ્લં વાહં પરિવહંતિ' ચતસ્રો દેવસાહસ્સ્યઃ ગજાનાં રૂપાણિ ધારયતાં
દેવાનાં દાહિણાત્યં વાહં પરિવહન્તિ ।

હૈં વે इनके चरण उपचित मांसल अवयवों वाले हैं और कच्छपों के
चरणों के जैसे हैं अतः इनकी गति बहुत ही शीघ्रता वाली है इन
चरणों के नख अङ्कुरतनों के बने हुए हैं इनके तालु तपनीय सुवर्ण के
जैसे लाल हैं जिह्वा भी इनकी तपनीय सुवर्ण के जैसी लाल हैं तपनीय
सुवर्ण की बनी हुई जोत से ये युक्त हैं जुते हुए हैं इच्छानुसार इनका
गमन हैं इनका वह गमन प्रीतिकर है मनोऽनुकूल है मनोरम है और
मनोहर है 'अमियगतीणं अमियवल्वीरियपुरिसकारपरक्कमाणं महया-
गंभीरगुलगुलादयरवेणं मधुरेणं मणहरेणं पूरेत्ता अम्बरं दिसाओ य
सोभयंती चत्तारि देवसाहस्सीओ गयस्वधारीणं देवाणं दक्खिणिल्लं
वाहं परिवहंति' इनकी गति अमित है अमितवल और वीर्य से पुरुषकार
और पराक्रम से युक्त हैं जोर जोर २ के मधुर, मनहर, गंभीर सुशोभित
गुलगुलायित शब्द से आकाश को भरते हुए और दिशाओं को शोभित

અવયવો વાળા છે. અને કાચળાઓના પગો જેવા છે. તેથી તેઓની ગતિ
ઘણી જ ત્વરા વાળી હોય છે. એ પગો ના નખ સોનાના બનેલા છે.
તેમના તાલુ તપનીય સોનાના જેવા લાલ છે. તેમની જીભ પણ તપનીય
સોનાના જેવી લાલ છે. તપનીય સોનાના બનેલ ભેતરથી એ યુક્ત છે. તેઓ
પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે ગમન કરવાવાળા છે. તેઓનું એ ગમન પ્રીતિકર છે.
મનને અનુકૂળ છે. અને મનોહર છે. 'અમિયગતીણં અમિયવલ્લીરિયપુરિસકાર
પરક્કમાણં મહયા ગંભીર ગુલગુલાદ્યરવેણં મણહરેણં પૂરેન્તા અંવરં દિસાઓ ચ
સોભયંતિ ચત્તારિ દેવસાહસ્સીઓ ગયસ્વધારીણં દેવાણં દક્ષિણિલ્લં વાહં પરિવહંતિ'
તેઓની ગતિ અમિત છે. અમિત બળ અને વીર્યથી પુરુષકાર અને પરાક્રમથી
યુક્ત છે. ભેર ભેરથી મધુર, મનોહર, ગંભીર, શુભ શુભાદિત શબ્દોથી
આકાશને ભરતા થકા અને દિશાઓને સુશોભિત કરતા કરતા એ હાથીના

મિત્તલલિયપુલિયચક્કવાલચવલગવિવતગર્જનં' ચંક્રમિતલલિતપુલિતચક્કવાલચ-
પલગર્વિતગતીનામ્ ચંક્રમિતા લલિતા (કુટિલા સવિલાસા) પુલિતા-આકાશે
ઉત્પતિતુમિચ્છેવ-ચંક્રવાલં ચક્રાકારભ્રમણં તદ્વત્-ચલચપલા ગર્વિતા ગતિર્યેપાં
તેષામ્, 'પીવરોરુવદ્વિયસુસંઠિતકડીણં-ઓલંબપલંબલક્ષણપમાણજુત્તપસત્થરમણિ-
જ્જવાલગંડાણં-સમસુરવાલધારીણં-સમલિહિતિક્ષગ્ગસિંગાણં-તણુસુહુમસુજાત-
ણિદ્વલોમચ્છવિધરાણં- ઉવચિતમંસલવિસાલપડિપુણ્ણસંધગ્ગસતુંદરાણં-વેરુલિય-

કુછ ૨ વે નીચે કી ઓર જુકે હુણ્ મી હૈ 'ચંક્રમિતલલિતપુલિયચક્ક-
વાલચવલગવિવતગતીણં' इनकी जो गति-चाल है वह चंक्रमित है,
ललित है कुटिल है विलास युक्त है, पुलित आकाश में ये मानों उड़
जाना चाहते हैं ऐसी है और गर्व से भरी हुई सी जिस प्रकार की
गति भमूँडे की होती है ऐसी ही इनकी गति चपलता आदि विशेष-
णों से भरी है 'पीवरोरुवद्विगसुसंठितकडीणं' इनका कटिभाग पीवर
है पुष्ट है और जंघा के जैसा गोलाकार संस्थान वाला है 'ओलंब-
पलंबलक्खणपमाणजुत्तपसत्थरमणिज्जवालगंडाणं' इनके कपोलों पर
जो बाल हैं रोमराजि हैं वे एकसी कतार में स्थिर हैं-छोटे बड़े नहीं
हैं अपने प्रमाण में एक से लम्बे हैं अतः बड़े अच्छे लगते हैं 'सम-
सुरवालधारीणं' इनके खुर एक से हैं छोटे बड़े नहीं हैं तथा पूँछ भी
शरीर के आकार के प्रमाणानुसार जितनी लम्बी आदि होनी चाहिये
उतनी है छोटी या बड़ी नहीं है 'समलिहितिक्खग्सिंगाणं' इनके

અને પ્રમાણમાં ઉત્તત છે તેમજ સાથે સાથે કંધક કંધક તે નીચેની તરફ
નમેલા છે. 'ચંક્રમિતલલિતપુલિયચક્કવાલચવલગવિવતગતીણં' તેઓની જે ગતિ છે-
ચાલ છે, તે ચંક્રમિત છે, લલિત છે, કુટિલ છે. વિલાસ યુક્ત છે. પુલિત
અર્થાત્ જાણે તેઓ આકાશમાં ઉડવા ઇચ્છે છે, એવી છે. અને ગર્વથી ભરેલી
જેવી છે. જે પ્રમાણે ભમરાની ગતિ હોય છે એવી તેમની ગતિ અપક્ષતા વિગેરે
વિશેષણો વાળી હોય છે. 'પીવરોરુવદ્વિયસુસંઠિતકડીણં' તેમનો કમ્મરનો ભાગ
પીવર છે, પુષ્ટ છે. અને બાંધનો જેવો ગોળ આકાર હોય છે તેવો આકાર વાળો
હોય છે. 'ઓલંબપલંબલક્ષણપમાણ જુત્તપસત્થ રમણિજ્જવાલગંડાણં' તેમના કપોલ
ભાગો પર જે વાળ છે, રોમરાજી, છે. તે એક સરખી કતાર બદ્ધ છે. નાની મોટી
નથી. પોતાના પ્રમાણમાં એક સરખા છે તેથી તે ઘણાજ સુંદર લાગે છે.
'સમસુરવાલધારીણં' તેમની ખરિયો એક સરખી છે. નાની મોટી નથી. તથા
તેમના પૂંછ પણ શરીરના આકારના પ્રમાણ અનુસાર જેટલી લાંબાઈ વિગેરે
હોવી જોઈએ એટલી છે. નાની કે મોટી નથી. 'સમલિહિતિક્ખગ્ગસિંગાણં'

મિત્રંતકડંકલુણિરિક્વગાગં-તુત્તપ્પમાણપ્પધાણપસથરમણિજ્જગગરગલ-
 સોમિતાગં-પાવણપુવદ્ધકંઠપરિમંડિયાગં' પીપ્પોરુગા વર્તિતા ગોલાકારસુસં-
 સ્થાના કટિયેવામ્ આલંબે ઉપરિતપદેશે આવારેયયા પ્રઠંવન્તે તયા પ્રઠમ્વઠ્ઠક્ષગ-
 પ્રમાણેન યુક્તઃ પ્રગટ્તા રમણીયા યે પાઠાસ્તે ગાઢે યેવામ્, સમલુલાલયારિણામ્
 સમાઃ કદાચિત્કમેદુરૂપાઃ સુદા વાલાથ તેણાં ધારિણો યે તેવામ્, સમલિલિ-
 તાનીવતીક્ષ્ણાગ્રાણિ ગૃહ્ણાણિ યેવામ્, તનુદુક્ષ્મસુજાતસ્તિન્ધલોમ્નાં છવેર્ધરાસ્તેવામ્,
 ઉપચિતો વૃદ્ધિગતો માંસલશ્ચ તામ્યાં પ્રતિપૂર્ણકન્ધસ્ય પ્રદેશેન સુન્દરાણામ્, વૈદૂર્યવ-
 દૂભાસમાનકટાક્ષૈઃ સુનિરીક્ષણં યેવામ્ તેવામ્, યુક્તં-સમુચિતં યત્પ્રમાણં તસ્ય
 પ્રધાનલક્ષણૈઃ અતएव પ્રશસ્તરમણીયૈર્ગર્ગૈઃ આભૂષણવિશેષૈર્ગલે શોભાસંજાતા

જો સીગોં કે અગ્રભાગ હૈં વે એસે હૈં જૈસે માનોં ઘિસકર હી ચિકને
 ઇવં તીક્ષ્ણ કિયે ગયે હો 'તણુસુદુમસુજાતણિદ્વલોમચ્છવિધરાણં' इनके
 શરીર ऊपर जो रोमराजि है वह छवि कान्ति युक्त है-तनु-पतली है
 और सूक्ष्म-छोटी २ है 'उवसितमंसलविसालपडिपुण्णबंधपएससुंद-
 राणं' इनके जो स्कंध प्रदेश हैं वे उपचित हैं परिपुष्ट हैं मांसल हैं-
 मांस से भरे हुए हैं और सुजात हैं इनसे इनकी अधिक सुन्दरता
 बढ गई है 'वेरुलियभिसंतकडक्खसुणिरिक्खणाणं' इनकी जो चित-
 वन है वह वैदूर्य मणि के जैसे चमकीले कटाक्षों से युक्त है 'जुत्तप्प-
 माणप्पधाणलक्खणपसत्थरमणिज्जगगरगलसोभिताणं' इनके गलों
 में समुचित आकार में बने हुए होने के कारण रमणीय ऐसे गर्गरों
 से-आभूषण विशेषों से शोभा की वृद्धि हो रही है 'घग्घरसुवद्धकंठ-
 परिमंडियाणं' गर्गर नामके आभूषणों के साथ २ इनके गलों में घग्घर

તેમના સીંગડાના જે અગ્રભાગો છે તે એવા છે કે જાણે ધસીને જ ચીકણા
 અને તીક્ષ્ણ બનાવવામાં આવેલા હોય, 'તણુ સુદુમ સુજાતણિદ્વલોમચ્છવિધરાણં'
 તેઓના શરીરની ઉપર જે રોમ પંક્તિ છે, છવિ-કાન્તિ યુક્ત છે. તનુ
 પાતળી છે. અને સૂક્ષ્મ-નાની નાની છે. 'ઉવચિયમંસલવિસાલપડિ
 પુણ્ણકંધપएससुंदराणं' તેમના જે સ્કંધ પ્રદેશો છે તે ઉપચિત છે. પરિપુષ્ટ
 છે; માંસલ છે. અર્થાત્ માંસથી ભરેલા છે. અને સુજાત છે. તેનાથી તેઓની
 સુંદરતા વધારે વધી ગયેલ જણાય છે. 'વેરુલિયભિસંતકડંકલુણિરિક્કણા
 ણં' તેમના જે ચિત્વનો છે તે વૈદૂર્ય મણિના જેવા ચમકીલા કટાક્ષોથી
 યુક્ત છે. 'જુત્તપ્પમાણપ્પધાણલક્કણપસત્થરમણિજ્જગગરગલસોમિતાણં' તેઓના
 ગળામાં સુંદર આકારના બનેલા હોવાના કારણે રમણીય એવા ગર્ગરોથી
 અર્થાત્ આભૂષણ વિશેષથી શોભાનો વધારો થઈ રહેલ છે. 'ઘગ્ઘરસુવદ્ધકંઠ-
 પરિમંડિયાણં' ગર્ગર નામના આભૂષણોની સાથે તેમના ગળામાં ઘગ્ઘર નામનું

अथतृतीयवाहमाह—‘चंदविमाणस्स णं पच्चत्थिमेणं—सेयाणं—सुभगाणं सुप्प-
भाणं चंकमियललियपुलितचलचवलककुदसालीणं—सण्णयपासाणं—संगयपासाणं—
सुजायपासाणं नियमाइयपीणरइयपासाणं—झसविहगसुजातकुच्छीणं—पसत्थणिद्ध-
मधुगुलितभिसंतपिंगलक्खाणं—विसालपीवरोरूपडिपुण्णविउलखंधाणं—वट्टपडिपुण्ण-
विपुलकवोलकलियाणं घणणिचियसुवद्धलक्खणुण्णयईसि आणयवसभोद्वाणं’ चन्द्र-
विमानस्य खलु पश्चिमेन श्वेतानां सुभगानां सुप्रभाणां चङ्क्रमितं—कुटिलं—ललितं
विलासवत् पुलितं—परिपुष्टं चलचपलं दोलायमानं ककुद् तेन शालते—शोभते
यस्तथाविधानाम् चङ्क्रमितललितपुलितचलचपलककुत् शालिनाम्—सन्नतपार्श्वा-
नाम्—संगतपार्श्वानाम्—सुजातापार्श्वानाम्—मितया मात्रया संयुक्तपीनरचितपार्श्वा-
नाम् झप—विहगवत् सुजातकुक्षीणाम् प्रशस्तस्निग्धमधुगुलितभासमानपिंगलाक्षा
करते हुए ये गजरूपधारी चार हजार देव दक्षिणदिशा की चन्द्र की
सवारी को चन्द्र के विमान को उठाते हैं ‘चंदविमाणस्स णं पच्चत्थिमेणं
सेयाणं सुभगाणं सुप्पभाणं चंकमियललियपुलितचलचवलककुदसालीणं
सण्णयपासाणं संगयपासाणं, सुजायपासाणं, नियमाइयपीणरइतपा
साणं झसविहगसुजातकुच्छीणं’ चन्द्र के विमान को जो पश्चिमदिशा में
देव उठाते हैं वे उसे बैल के रूप में बनकर उठाते हैं इनका वर्णन इस
प्रकार से है वे बैलरूपधारी देव श्वेत होते हैं सुभग होते हैं इनकी
अच्छी प्रभा होती है इनकी जो ककुद है वह कुछ कुछ कुटिल है
ललित विलास युक्त है पुलित परिपुष्ट है एवं चल चपल—इधर उधर
झूलती सी है उससे ये बड़े ही सुहावने प्रतीत होते हैं इनके जो
दोनों पार्श्व भाग हैं वे सन्नत हैं अच्छी तरह से प्रमाण में नीचे की
ओर झुके हुए हैं सुजात हैं श्रेष्ठ हैं जितना शरीर के रूप में उनका

इपने धारणु करवावणा चार हजार देवे। दक्षिण दिशानी चंद्रनी स्वारीने
चंद्रना विमानने उठावे छे. ‘चंदविमाणस्स णं पच्चत्थिमेणं सेयाणं सुभगाणं
सुप्पभाणं चंकमियललियपुलितचलचवलककुदसालीणं सण्णयपासाणं संगयपासाणं
सुजायपासाणं नियमाइयपीणरइयपासाणं झसविहगसुजातकुच्छीणं’ चंद्रना
विमानने जे पश्चिम दिशाभां देवे। उठावे छे, तेओ भणदना इप धारणु
करीने तेने उठावे छे. ओनुं वर्णन आ प्रमाणे छे. ओ भणदना इप
धारणु करवावणा देवे। सङ्केत डोय छे. सुभग डोय छे. तेनी प्रभा धणुी ज
सुंदर डोय छे. तेनी जे आंधे। छे ते कंधक नभेदी छे. ललित विलासवाणी
छे. पुलित अने परिपुष्ट छे. तथा चल चपल—आभतेभ झुलती छे. तेनाथी
ओ धणुज—सोडाभणा देणाय छे. तेना अन्ने पडभाना लागे। छे ते सन्नत

ણામ્ વિશાલૈઃ પીવરૈરુરુમિઃ જઙ્ઘામિઃ પરિપૂર્ણાનાં વિપુલસ્કન્ધાનામ્ વૃત્ત-વર્તુલ પરિપૂર્ણવિપુલ (આયત) કપોલૈઃ કલિતાનામ્ ઘનવત્ (ઘનો નામ લૌહકૂટને-આધારભૂતઃ સર્વ સ લોહઃ) નિચિતસુવદ્ધલક્ષણોન્નતત્વેન ઈષદાનત વૃષભૌષ્ઠાનામ્ 'ચંક-

પ્રમાણ હોના चाहिये उतने प्रमाण वाले हैं मित मात्रा में ही ये पीवर पुष्ट हैं अतएव ऐसा ज्ञात होता है कि ये बड़े ही सुन्दर ढंग से बने हुए हैं पक्षी एवं मछली की कुक्षि जैसी पतली होती है ऐसी ही पतली इनकी सुन्दर कुक्षि है 'पसत्थणिद्वमधुगुलितमिसंतपिंगलक्खाणं' इन की आंखे प्रशस्त हैं स्निग्ध हैं और मधु की गोली के समान चमकती हुई पीली हैं 'विसालपीवरोरुपडिपुण्णविपुलखंधाणं' इवकी जो जांघ है वे विशाल एवं पीवर हैं-पुष्ट मांसल है और इनके जो स्कन्ध है वे भी वृत्तता-वर्तुलता से परिपूर्ण है और विपुल विस्तृत है 'वट्टपडिपुण्णविपुलकवोलकलिताणं' इनका जो कपोल मंडल है वह भी गोल है विपुल है 'धणणिचित्सुवद्वलक्खणुण्णतईसिआणयवसभोद्वाणं' इन के जो ओष्ठ हैं वे घन के समान हैं लोह के कूटने में जो आधारभूत एक और लोहे की निहारनी होती है कि जिस पर लोहा कूटा पीटा जाता है-उनका नाम घन है यह बहुत ही मजबूत इनके दोनों ओष्ठ हैं निचित हैं मांस से भरे हुए हैं सुवद्व हैं जडवों से अच्छी तरह से संवद्धित हैं और लक्ष्णोपेत एवं प्रमाण में उन्नत है और साथ में

છે, શ્રેષ્ઠ છે, જેટલું શરીર રૂપે તેનું પ્રમાણ હોવું જોઈએ એટલા પ્રમાણ વાળા છે. થોડી માત્રામાંજ એ જડા અને પુષ્ટ છે. તેથી તે એવા જણાય છે કે-એ ઘણાજ સુંદર ઢંગથી બનેલ છે. પક્ષી અને માછલીની કૂક્ષિ-પેટ જેવી પાતળી હોય છે એવી જ પાતળી તેઓની કુક્ષિ છે. 'પસત્થ ણિદ્વમધુગુલિત-મિસંતપિંગલક્ખાણં' તેમની આંખો પ્રશસ્ત છે. સ્નિગ્ધ છે. અને મધની ગોળી જેવી ચમકીલિ પીળી છે. 'વિસાલપીવરોરુપડિપુણ્ણવિપુલખંધાણં' તેઓની જે જાંઘાઓ છે તે વિશાલ અને પીવર છે. પુષ્ટ છે. માંસલ છે. અને તેમની જે ખાંધો છે, તે પણ ગોળાકારથી પરિપૂર્ણ છે તેમજ વિપુલ અને વિસ્તૃત છે. 'વટ્ટપડિપુણ્ણવિપુલ-કવોલકલિતાણં' તેઓનું જે કપોલ મંડલ છે તે પણ ગોળ અને વિપુલ છે. 'ધણણિ-ચિત્તસુવદ્ધલક્ખણુણ્ણતઈસિઆણયવસમોદ્વાણં' તેઓના જે ઓઠ છે. તે ઘણુ જેવા છે લોખંડને ફૂટવામાં જે આધારભૂત એક બીજી જે લોખંડની એરણ હોય છે કે જેના પર લોહુ ટીપવામાં આવે છે. તેનું નામ એરણ છે. તે ઘણીજ મજબૂત હોય છે. એવા જ મજબૂત તેમના બન્ને ઓઠ હોય છે. નિચિત છે. માંસથી ભરેલા છે. સુખદ્ધ છે. જડબાઓથી સારી રીતે સંબંધિત છે. તથા લક્ષણોપેત અને

યેષામ્, ઘંઘરાભરણેન સુવદ્ધો યઃ કણ્ઠસ્તેન મણ્ડિતાનામ્ । ‘નાનામણિકણગરયણ-
ઘંટવેયચ્છગસુકયરતિયમાલિયાણં-વરઘંટાગલગલિયસોમંતસસ્સિરીયાણં-પડમુપ્પ-
લસગલસુરભિમાલાવિભૂસિયાણં વહરચુરાણં-વિવિધવિચુરાણં ફાલિયામયદંતાણં
તવણિજ્જીહાણં-તવણિજ્જતાલુયાણં-તવણિજ્જજોત્તગ-જોયિતાણં-કામગમાણં-
પીઠગમાણં મનોગમાણં-મણોરમાણં-મણોહરાણં-અમિયગર્હણં-અમિયબલવીરિયપુરિ-
સકારપરક્કમાણં’ નાનામણિકનકરત્નઘણ્ટાવૈકલ્પિક સુકૃતરચિતમાલિકાનામ્-તત્ર
નાનામણિભિઃ કનકૈઃ રત્નૈશ્ચ પૂરિતા ઘણ્ટાઃ ક્ષુદ્રઘણ્ટિકાઃ કિલ્લુણ્યઃ તાસાં
વૈકલ્પિકેણ તિર્યગુરઃપ્રદેશે સ્થાપિતેન સુકૃતરચિતા માલા યેષામ્ તેષામ્ વર
ઘણ્ટાગલગલિતશોભમાનસશ્રીકાણાં સહશ્રીકાણામ્ પદ્મોત્પલાનાં-દિવા રાત્રૌ ચ

નામકા એક ૨ આભૂષણ ઓર પહિરાયા ગયા હૈ અતઃ ઉસસે યે વહે
હી પરિમંડિત હુએ સુહાવને જચ રહે હૈ ‘નાનામણિકણગરયણઘંટવે-
યચ્છગસુકયરતિયમાલિયાણં’ અનેક મણિયોં, અનેક પ્રકારકે સુવર્ણોં,
ઓર અનેક રત્નોં સે નિર્મિત છોટી ૨ ઘંટીઓં કી વૈકલ્પિક-તિરછે
રૂપ મેં ઉરઃ સ્થાપિત-માલાએં હનકે ઉપર સજાર્દ ગર્દ હૈ ‘વરઘંટાગલ-
ગલિયસોમંતસસ્સિરીયાણં’ હનકે ગલોં મેં જો સુન્દર ૨ છોટી ૨
ઘંટિયોં કી માલાએં પહિરાયી ગર્દ હૈ ઉનસે જો કાન્તિ નિકલ રહી હૈ
ઉસ કાન્તિ સે હનકી શ્રીવૃદ્ધિ મેં ચાર ચાંદ લગ ગયે હૈ ‘પડમુપ્પલ-
સગલસુરભિમાલાવિભૂસિયાણં, વહરચુરાણં, વિવિધવિચુરાણં, ફાલિ-
યામયદંતાણં, તવણિજ્જીહાણં, તવણિજ્જતાલુયાણં, તવણિજ્જજોત્તગ-
સુજોયિતાણં, કામગમાણં, પીતિગમાણં, મણોગમાણં, મણોરમાણં,
મણોહરાણં અમિયગર્હણં અમિયબલવીરિયપુરિસકારપરક્કમાણં’ દિન
ઓર રાત વિકસિત રહને વાલે પદ્મ ઓર ઉત્પલોં કી પરિપૂર્ણ સુગંધિ

એક એક આભૂષણ પહેરાવવામાં આવેલ છે. તેથી તેનાથી એ ઘણાજ પરિ-
મંડિત થયેલ સોહામણા જણાય છે. ‘નાનામણિકણગરયણઘંટવેયચ્છગસુકય-
રતિયમાલિયાણં’ અનેક મણિયો અનેક પ્રકારના સુવર્ણો, અને અનેક રત્નોથી
બનાવેલ નાની નાની ઘંટડિયોની વૈકલ્પિક-તિર્છાંરૂપમાં ઉરઃસ્થાપિત માળાઓ
તેઓના ઉપર સજાવવામાં આવેલ છે. ‘વર ઘંટાગલગલિયસોમંત સસ્સિરીયાણં’
તેમના ગળામાં જે સુંદર સુંદર નાની નાની ઘંટડિયોની માળાઓ પહેરાવવામાં
આવેલ છે તેમાંથી જે કાંતિ નીકળે છે. એ કાંતીથી એમની શ્રીવૃદ્ધિમાં ચાર
ચાંદ લાગી ગયેલ છે. ‘પડમુપ્પલસગલસુરભિમાલાવિભૂસિયાણં વરચુરાણં વિ-
વિધચુરાણં, ફાલિયમલદંતાણં, તવણિજ્જીહાણં, તવણિજ્જતાલુયાણં, તવણિજ્જજોત્તગ
સુજોયિતાણં, કામગમાણં, પીતિગમાણં, મણોગમાણં, મણોરમાણં, મણોહરાણં, અમિ-
યગર્હણં અમિયબલવીરિયપુરિસકારપરક્કમાણં’ દિવસ અને રાત વિકસિત રહેવા વાળા

વિકાશિના સકલમુરભિભિઃ પરિપૂરિતમાલયા વિભૂષિતાનામ્, વજ્રચુરાણામ્, વિવિ-
ધવિચુરાણાં-વિવિધાઽનેકવૈશિષ્ટ્યચુરવતામ્ સ્ફટિકમયદન્તાનામ્, તપનીયજિહ્વા-
નામ્, તપનીયતાલુકાનામ્-તપનીયયોક્ત્રૈઃ વલ્ગાદિભિઃ સુજોજિતાનામ્, કામગ-
માનામ્, પ્રીતિગમાનામ્, મનોગમાનામ્, મનોરમાણામ્, મનોહરાણામ્, અમિતગતીનાં
ક્રિયતા કાલેન ક્રિયતો દેશાન્ અતિક્રમેત્ इत्यं માનહીનગતીનામ્, અમિતાઽપરિમિ-
તવલવીર્યાભ્યાં પુરુષકારે પરાક્રમો યેપામ્ તેપામ્, એતેષાં વ્યાખ્યાનં પૂર્વકૃતમસ્તિ ।
'મહયા ગંભીરગજ્જિયરવેણં-મહુરેણં મળહરેણય પૂરેંતા-અંવરં દિસાઓ-ય સોમ-
ચંતા' મહતા ગમ્ભીરગર્જિતરવેણ-મધુરેણ-મનોહરેણ પૂરયન્તઃ અમ્બરં દિશાશ્ચ
દશ શોભયન્તઃ । 'ચત્તારિ દેવસાહસીઓ વસમરૂવધારિણં દેવાણં-પચ્ચત્થિમિલ્લં

સી યે સવ તરફ સે સુવાસિત હો રહે હૈં इनके खुर अनेक प्रकार के
हैं और अनेक प्रकार की विशिष्टता इनके खुरों में है इन के दांत
इतने शुभ्र हैं कि ये स्फटिक मणियों के ही बने हुए हैं । इनकी जिह्वाएं
इतनी अधिक ललाई से युक्त हैं कि मानों ये तपनीय सुवर्ण की ढाल-
कर इनमें चिपका दी गई हों तालु भाग भी इनके इतने अधिक लाल
है तपनीय सुवर्ण की बनी हुई जोतरों से-वल्गा आदि जोतों से ये
नियोजित हैं इच्छानुसार इनका गमन है प्रीतिकारक इनकी सुन्दर
चाल है मन को गमे ऐसी इनकी गति है अतः ये सब बड़े मनोरम
हैं बड़े मनोहर हैं इनकी गति अपरिमित है न जाने ये थोड़े से भी
समय में कितनी दूर चले जावे यह कोई प्रमाणित नहीं हैं इनका बल
और वीर्य, पुरुषकार और पराक्रम ये सब इनके अपरिमित हैं 'महया-
गंभीरगज्जिघरवेणं महुरेण मणहरेण पूरेंता अंवरं दिसाओ य सोम-

પદ્મ અને ઉત્પલોની પરિપૂર્ણ સુગંધ જેવી સુગંધથી બધી તરફથી સુવાસિત થઈ
રહેલ છે. તેમની ખરીયો અનેક પ્રકારની છે. અને અનેક પ્રકારની વિશિષ્ટતા
તેમની ખરીયોમાં છે. તેમના દાંત એવા સફેદ છે કે-જાણે સ્ફટિક મણિયોથી-
જ અનેલા હોય. તેમની જીભ એટલી બધી લાલાશથી યુક્ત છે કે-જાણે તે-
તપનીય સોનાને ઢાળીને તેમાં તે ચોંટાડી દીધેલ હોય છે. તેમનો તાળુ લાગપણ
એટલો બધો લાલ છે. તપનીય સોનાની બનેલ જોતરોથી લગામ વિગેરેથી
નિયોજિત કરેલા છે. ઇચ્છાનુસાર તેમનું ગમન છે. પ્રીતિકારક તેમની સુંદર ચાલ
છે. મનને ગમે તેવી તેમની ગતિ છે. તેથી એ બધા ઘણાજ મનોરમ છે. ઘણાજ
મનોહર છે. તેમની ગતિ અપરિમિત છે. ન જાણે એ થોડા સરખા સમયમાં
કેટલે બધે દૂર સુધી ગયા જાય તેવી તેમની ગતિ છે. તેનું કંઈ પ્રમાણ નથી.
તેમનું બળ અને વીર્ય પુરુષકાર અને પરાક્રમ એમના અપરિમિત છે. 'મહયા
ગંભીર ગજ્જિયરવેણં મહુરેણ પૂરેંતા અંવરં દિસાઓ સોમચંતા, ચત્તારિ દેવસાહસીઓ.

વાહં પરિવહન્તિ 'एवं गुणगणोपेताश्चतस्रो देवसाहस्रज्यो वृषभरूपधारिणां देवानां पाश्चात्यं वाहं परिवहन्ति इति ।

अथचतुर्थेवाहनकमाद—'चंदविमाणस्स णं उत्तरेणं सेयाणं सुभगाणं सुप्प-
भाणं-जच्चाणंतरमल्लिहायमाणं-हरिमेलामउलमल्लियच्छाणं, घणनिचितसुबद्ध-
लक्खणुण्णयचंचुच्चियललियपुलियचलचवलचंचलगईणं-लंघणवग्गणधावणधारण-
तिवज्जईणसिक्खियगईणं सण्णयपासाणं ललंतलामगलायवरभूसणाणं-संणयपासाणं
संगयपासाणं-सुजायपासाणं मियमाइयपीणरइयपासाणं' हे भदन्त ! चन्द्रविमान-
स्योत्तरेण श्वेतानां सुभगानां सुप्रभाणां जात्यानां-तरोमल्लिहायनानाम् 'तरो'
वेगे, बले वा वर्तते 'मल्लिः' धारणे वर्तते ततश्च-तरो धारको वेगादिधारको-
हायनोऽव्ये येषां तेषाम् । हरिमेलकमृदुलमल्लिकाक्षाणाम्-हरिमेलको वृक्षविशेषः

यंता, चत्तारि देवसाहस्सीओ वसभरूवधारिणं देवाणं पच्चत्थिमिल्लं
વાહં પરિવહંતિ' इन सब पदों का अर्थ जैसा पीछे लिखा जा चुका है
वैसा ही है । 'चंदविमाणस्स णं उत्तरेणं' चन्द्र विमान के उत्तरदिशा-
वर्ती देव जो चन्द्र के विमान को उठाते हैं वे उसे हय-घोडा का
रूप धारण करके उठाते हैं सो इसी बात को अब सूत्रकार वर्णन
करते हैं-'चंदविमाणस्स णं उत्तरेणं-सेयाणं, सुभगाणं, सुप्पभाणं'
इन पदों की व्याख्या पहिले की गई व्याख्या जैसी है 'जच्चाणं तर-
मल्लिहायणाणं' यहाँ 'तर' शब्द यहाँ वेग अथवा बल अर्थ में प्रयुक्त
हुआ है और 'मल्लि' शब्द धारण अर्थ में इस तरह इस का अर्थ होता
है कि जिनका वर्ष वेगादि का धारक है अर्थात् ये इतने वर्ष के थे कि
जितने वर्ष में पूरा वेगादि का धारण करना प्रगट हो जाता है इससे
सूत्रकार ने इन्हे तरुणावस्था वाला प्रदर्शित किया है 'हरिमेलामउल-

વસભરૂવધારિણં દેવાણં પચ્ચત્થિમિલ્લં વાહં પરિવહંતિ' આ સઘળા પદોનો અર્થ
પહેલાં જે પ્રમાણે કહેલ છે. એજ પ્રમાણે અહીંયાં પણ સમજી લેવો. 'ચંદ્ર
વિમાણસ્સ ણં ઉત્તરેણ' ચંદ્ર વિમાનની ઉત્તર દિશામાં આવેલ દેવો કે જેઓ
ચંદ્રના વિમાનને ઉત્તર દિશાની તરફથી ઉપાડે છે. તેઓ તેને ઘોડાના રૂપ
ધારણ કરીને ઉઠાવે છે. હવે સૂત્રકાર તે બાબતનું વર્ણન કરે છે.-'ચંદ્રવિમાણસ્સણં
ઉત્તરેણ-સેયાણં, સુભગાણં સુપ્પમાણં' આ પદોની વ્યાખ્યા જેમ પહેલા કરવામાં
આવેલ છે. એજ પ્રમાણેની છે. 'જચ્ચાણંતરમલ્લિહાયણાણં' અહીંયાં 'તર' શબ્દ
વેગ અથવા બળ એ અર્થમાં વપરાયેલ છે. અને 'મલ્લિ' શબ્દ ધારણ અર્થમાં
વપરાયેલ છે. એ રીતે એનો અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે. કે-જેમના વર્ષ વેગ
વિગેરેનો ધારક છે. અર્થાત્ એ એટલા વર્ષના હતા કે જેટલા વર્ષમાં પૂરે-
પૂરા વેગ વિગેરે ધારણ કરવાનું પ્રગટ થાય જે. તેથી સૂત્રકારે તેમને તરુણ

તસ્ય મૃદુલં કુદ્મલં તદ્વદક્ષિણી યેષામ્-શ્વેતાક્ષાણામ્, ઘનનિચિતસુવદ્ધલક્ષણોન્ન-
ત્તચચ્ચુરિતલલિતપુલિતચલચપલચશ્ચલગતીનામ્-ઘનનિચિતમ્-અયોઘનવદ્ દઢી-
કૃતં સુવદ્ધં લક્ષણેનોન્નતં ચચ્ચુરિતં લલિતં પુલિતં ચલં ચપલં ચશ્ચલં યથા તથા
ગતિર્યેષામ્ તેષામ્ લંઘનમુત્પ્લુત્ય ગત્તાદેઃ પરપારગમનમ્-વલ્ગનં ગમનાર્થં ત્વરાધા-
વનં સર્વતો વેગેન ગમનં ધારણં યાવદ્બુદ્ધિબલેન સ્વામિસંક્ષરણં ત્રિપદીવલ્ગા તત્સં-
ચાલનેન જયિની તયા શિક્ષયા શિક્ષિતા ગતિર્યેષામ્, લલન્તિ દોલાયમાનાનિ
લામત્રિરમ્યાણિ ગલાયમાનાનિ ભૂષણાનિ યેષામ્, સન્નતપાર્શ્વાનામ્, સંગતપાર્શ્વા-
નામ્, સુજાતપાર્શ્વાનામ્, મિતમાત્રિકપીનરચિતપાર્શ્વાનામ્, ઝપ-વિઠગવત્ સુજાત-

મલ્લિયચ્છાણં' હરિમેલક નામકો એક વૃક્ષ વિશેષ હોતા હૈ અતઃ ઇન
ઘોડોં કી જો આંખેં હૈં વે હરિમેલક વૃક્ષ કી મૃદુલ કલી કે જૈસી હૈ
અર્થાત્ શ્વેત હૈ। 'ઘનનિચિતસુવદ્ધલક્ષણોન્નતચચ્ચુરિતલલિયપુલિય-
ચલચવલચંચલગતીણં' અયોઘન કી તરહ દઢીકૃત, સુવદ્ધ, લક્ષણોન્નત,
પુલિત ઔર અત્યન્ત ચશ્ચલ ઇનકી ગતિ હૈ 'લંઘનવગ્ગધાવનધારણ-
તિવહ્જર્જણસિચ્ચિતગર્જણં સંણતપાસાણં' ઉલ્લઙ્ઘન કરના-કિસી ગઢૂ
આદિ કો લાંઘકર પાર કરના, વલ્ગન-ગમન કરતે સમય જલ્દી ર
ચલના, ધાવન-દૌડના, ધારણ-અપને સ્વામી કો અપને ડપર સે
ગિરતે સમય સંભાલ કરના ઔર ઉસે નહીં ગિરને દેના તથા ત્રિપદી-
લગામ કે ચલાને કે અનુસાર ચાલ ચલના ઇન સવ ચાતોં કી શિક્ષા કે
અનુસાર હી ઉનકી ગતિ હોતી હૈ। ડોનોં પાર્શ્વભાગ ઇનકે નત હૈ 'લલંત-
લામગલાયવરભૂસણાણં સંણયપાસાણં સંગતપાસાણં સુજાયપાસાણં' ચે

અવસ્થાવાળા ખતાવેલ છે. 'હરિમેલા મઝલ મલ્લિયચ્છાણં' હરિમેલક નામનું
એક જાનનું વૃક્ષ થાય છે. તેથી આ ઘોડાઓની જેમ જે આંખો છે તે હરિ-
મેલક વૃક્ષની કોમળ કળીના જેવી છે. અર્થાત્ તેવી શ્વેત છે. 'ઘનનિચિત સુવદ્ધ
લક્ષણોન્નત ચંચુચિચ્ચલલિય પુલિય ચલચવલચંચલગતીણં' લોખંડના ઘણાની જેવા
દઢ કંદેલ, સુખદ્ધ લક્ષણોથી ઉન્નત પુલિત અને અત્યંત ચંચલ તેમની ગતિ છે.
'લંઘનવગ્ગધાવનધારણતિવહ્જર્જણસિચ્ચિતગર્જણં સંણતપાસાણં' ઓળંગવું-
અર્થાત્ કોઈ ખાડા વિગેરેને ઓળંગીને પાર કરવું. વલ્ગન-ગમન કરતી વખતે
જલ્દિ જલ્દિ ચાલવું. ધાવન-દોડવું. ધારણ પોતાના માલિકને પોતાની ઉપરથી
પડતીવખતે સંભાળી લેવા અને તેને પડવા ન દેવા. તથા ત્રિપદી-લગામના ચલાવ-
વાના ઈસારા પ્રમાણે ચાલ ચાલવી આ તમામ બાબતોની શિક્ષા પ્રમાણે જ તેમની
ગતિ હોય છે. તેમના બન્ને પડખાઓ નમેલા છે. 'લલંતલામગલાયવરભૂસણાણં
સંણયપાસાણં સંગતપાસાણં સુજાયપાસાણં' તેઓ સારી રીતે નત-નમ્ર છે. સંગત

કુક્ષીણામ્ । ‘પીણપીવરવદ્વિતસુસંઠિતકડીણં-ઓલંબ પલંબ લક્ષણપમાણ જુત્ત-
પસત્થરમણિજ્જવાલગંડાણં તણુસુહુમસુજાયણિદ્વલોમચ્છવિધરાણં મિઝવિસયપસત્થ-
સુહુમલક્ષણવિકિણ્ણકેસરવાલિધરાણં લલિયસવિલાસગઈલલંતથાસગલલાહવર-
ભૂસણાણં-મુહમંડગોચૂલચમરથાસગપરિમંડિયકડીણં-તવણિજ્જસુરાણં તવણિજ્જ-
જીહાણં-તવણિજ્જતાલુયાણં-તવણિજ્જસુજોડ્યાણં-કામગમાણં-પીઙ્ગમાણં-મનો-
ગમાણં મનોરમાણં-મણોહરાણં-અમિયગઈણં-અમિયવલ્લીરિયપુરિસકારપરકમાણં’
પીનપીવરવર્તિતસુસંસ્થિતકટીનામ્-તત્ર પીના-સ્થૂલા પીવરા પરિપુષ્ટા વર્તિતા-
ગોલાકારેણ પરિણતા સુસંસ્થિતા કટિરેપામ્, અવલંબે પ્રલંબસ્થલક્ષણપ્રમાણેન યુક્ત-
પ્રશસ્તરમણીયાઃ વાલા ગણ્ડયો રેપામ્ તેપામવલમ્બપ્રલમ્બલક્ષણપ્રમાણયુક્તપ્રશસ્તરમ-

અच्छे रूप में नत हैं संगत हैं और सुजात हैं ‘मितमायितपीणरइय
पासाणं’ इनके वे पार्श्वभाग मित हैं अपनी २ मात्रा के अनुरूप है
और पुष्ट हैं ‘झसविहगसुजातकुच्छीणं’ इनकी जो कुक्षि-पेट है वह
मछली और पक्षी के जैसा पतला अच्छा है ‘पीणपीवरवद्वितसुसंठित-
कडीणं’ इनका जो कटिभाग है वह पुष्ट है विस्तृत है स्थूल है गोल
है और अच्छे आकार वाला है ‘ओलंबपलंबलक्खणपमाणजुत्तपसत्थ-
रमणिज्जवालगंडाणं’ जिनके दोनों कपोलों के बाल ऊपर से नीचे तक
अच्छी तरह से लटकते हुए हैं लक्षण और प्रमाण से युक्त हैं प्रशस्त
हैं रमणीय हैं ‘तणुसुहमसुजायणिद्वलोमच्छविधराणं’ तनु सूक्ष्म,
स्निग्ध ऐसे वालों की छवि को घोड़े धारण किए हुए हैं ‘मिउविसय-
पसत्थसुहमलक्खणविकिण्णकेसरवालिधराणं’ इनके गलों में अर्थात्
गर्दन पर बाल है वह मृदु है विशद हैं, प्रशस्त है सूक्ष्म है सुलक्षणो-

અને સુજાત છે. ‘મિયમાચિતપીણરइयपासाणं’ એના એ પાર્શ્વભાગ મિત છે.
પોત પોતાની માત્રાને અનુરૂપ છે. અને પુષ્ટ છે. ‘झसविहगसुजातकुच्छीणं’
તેમનું એ પેટ છે. તે માછલી અને પક્ષિના જેવું પાતળું છે. ‘पीणपीवर
वद्वितसुसंठितकडीणं’ તેમનો એ કટિ ભાગ છે. તે પુષ્ટ છે. વિસ્તૃત છે. સ્થૂલ
છે. ગોળ છે. અને સુંદર આકારવાળો છે. ‘ओलंबपलंबलक्खणपमाणजुत्तपसत्थ
रमणिज्जवालगंडाणं’ જેમના બન્ને કપોલોના વાળ ઉપરથી નીચે સુધી સારી
રીતે લટકતા રહેલા છે. લક્ષણ અને પ્રમાણથી યુક્ત છે. પ્રશસ્ત છે
અને રમણીય છે. ‘तणुसुहमसुजायणिद्वलोमच्छविधराणं’ તનુ-સૂક્ષ્મ, સ્નિગ્ધ
એવા વાળોને એ ઘોડાએ ધારણ કરેલા છે. ‘मिउविसयपसत्थसुहमलक्खण
विकिण्णकेसरवालिधराणं’ તેમના ગળામાં અર્થાત્ ગર્દન ઉપર જે વાળ છે
તે કોમળ છે, વિશદ છે. પ્રશસ્ત છે. સૂક્ષ્મ છે, સુલક્ષણોપેત છે. તથા સુલ

નીયવાલગણ્ડાનામ્, તનુ-સૂક્ષ્મ સુજાતસ્નિગ્ધલોમ્નાં છવિધરાણામ્, મૃદુવિશદ-
 પ્રશસ્તસૂક્ષ્મલક્ષણૈર્વિકીર્ણકેસરાણાં પાર્ણિ-શ્રેણિ ધરાણામ્ । લલિત સવિલાસગત્યા
 લલદ્ભિઃ દર્પણાકારવદ્ભિઃ સ્થાસકૈરાભરણવિશેષૈર્લલાટવરભૂષણાનિ યેષામ્ તેષામ્
 મુખમણ્ડલકં ચ મુખાભરણમ્-અવચૂલાશ્ચ પ્રલમ્બમાનગુચ્છાઃ આભરણાણિ ચ સ્થા-
 સંકાઃ દર્પણાકારાઃ આભરણવિશેષાઃ તૈઃ પરિમણ્ડિતા કટિર્યેવાન્તેષામ્ મુખ-
 મણ્ડકાવચૂલચામરસ્થાસકપરિમણ્ડિતકટીનામ્, તપનીયચુરાણાં-તપનીયતાલુકા-
 નામ્, તપનીયયોગ્ગ્રકસુયોજિતાનામ્, કામગમાનામ્, પ્રીતિગમાનામ્, મનોગમા-
 નામ્, મનોરમાણામ્, મનોહરાણામ્, અમિતા-નિઃસીમા ગતિ ર્યેષાં તેષામમિતગતી-
 નામ્, અમિતા-અસીમિતા બલવીર્યપુરુષકારપરાક્રમા યેષાં તેષામ્ અમિતબલવીર્ય-
 પુરુષકારપરાક્રમાણામ્, 'મહયા હયહેસિયકિલકિલાઇયરવેણં-મહુરેણં મળહરેણ ય-

પેત હૈ તથા સુલક્ષી હુર્દ હૈ ડલક્ષી હુર્દ નહીં હૈ 'લલંતથાસગલલાડ-
 વરભૂસણાણં' દર્પણ કે જૈસે આભરણવિશેષોં સે યુક્ત इनके मस्तक के
 आभूषण है 'मुहमंडगोचूलचमरथासकपरिमंडियकडीणं' मुखमंडप इस
 नामका आभरण विशेष, अवचूल-लंबे २ गुच्छे, चामर एवं थासक
 दर्पण के आकार जैसे आभरण विशेष; ये जिन पर यथास्थान सजाए
 हुए हैं 'तवणिज्जखुराणं' सुवर्ण के इनके खुर है । 'तवणिज्जजीहाणं'
 तपे हुए सुवर्ण की इनकी जिह्वाएं बनी है 'तवणिज्जतालुयाणं' इनके तालु
 तपनीय सुवर्ण के जैसे बने हुए हैं 'तवणिज्जजोत्तगसुजोतियाणं' तपनीय
 सुवर्ण की बनी हुई जोत से ये युक्त हैं 'कामगमाणं, प्रीतिगमाणं, मणो-
 गमाणं, मणोरमाणं मणोहराणं अमितगतीणं अमिबलवीरियपुरिसकार-
 परक्कमाणं' इन सब पदों की व्याख्या पहले की गई व्याख्या के ही
 जैसी है । 'महयाहयहेसियकिलकिलाइयरवेणं महुरेणं मणहरेण

એલા છે. ઉલએલા નથી. 'લલંતથાસગલલાડવરભૂસણાણં' દર્પણના જેવા
 આભૂષણો વિશેષથી યુક્ત તેમના માથાના આભૂષણો છે. 'મુહમંડગોચૂલચમર-
 થાસકપરિમંડિયકડીણં' મુખ-મંડપ એ નામનું આભૂષણ વિશેષ અવચૂલ,
 લાંબાં લાંબાં ગુચ્છા આમર અને થાસક-દર્પણના આકાર જેવા આભરણ વિશેષ
 એ બધા જેના પર યોગ્ય સ્થાને સજાવેલા છે. 'તવણિજ્જખુરાણં'
 સોનાની તેમની ખરિયો છે. 'તવણિજ્જજીહાણં' તપેલા સોનાની તેઓની જીભ
 બનેલા છે. 'તવણિજ્જતાલુયાણં' તેમના તાલુ તપનીય સોના જેવા બનેલા છે.
 'તવણિજ્જ જોત્તગજોતિયાણં' તપનીય સોના નીબનેલા લગામથી યુક્ત છે. 'કામગમાણં
 પ્રીતિગમાણં, મણોગમાણં, મણોરમાણં, મણોહરાણં, અમિતગતીણં અમિયબલવીરિય
 પુરિસકારપરક્કમાણં' આ સઘળા પદોની વ્યાખ્યા પહેલા કરવામાં આવેલા

પૂરેંતા-અંબરં દિસાઓ ય સોમયંતા' મહતા હયહેષિતેન કિલકિલાયિતો યો રવઃ
તેન મધુરેણ મનોહરેણ ચ પૂરયન્તઃ અમ્બરં દિશાશ્ચ શોભયન્તઃ । 'ચત્તારિ દેવ-
સાહસ્સીઓ હયરૂવધારીણં દેવાણં-ઉત્તરિલ્લં વાહં પરિવહંતિ' ચત્તારિ દેવાનાં
સાહસ્સ્યો હયરૂપધારિણાં દેવાનામુત્તરદિશિભવં-ઔત્તરં વાહં પરિવહન્તિ । યદ્યપિ
ચન્દ્રાદીનાં વિમાનાનિ સ્વતઃ સ્વભાવસિદ્ધાનિ સ્વે ભ્રમન્તિ તથાપિ-તત્રત્યાભિયો-

ય પૂરેંતા અંબરં દિસાઓ ય સોમયંતા ચત્તારિ દેવસાહસ્સીઓ હયરૂવ-
ધારીણં ઉત્તરિલ્લં વાહં પરિવહંતિ' રૂપ પ્રકારની અવસ્થા સંપન્ન હુણ
ચાર હજાર ઘોડે કે રૂપ વાલે દેવ મધુર મનહર હિનહિનાહટ કે શબ્દ
સે અમ્બર ઓર દિશાઓં કો ચારોં ઓર સે શબ્દાયમાન કરતે હુણ
પૂર્વ કર્મ કે ઉદયાનુસાર ચંદ્ર કે વિમાન કો ઉઠાતે હૈં । યહાં ઈસા સમ-
જ્ઞાના ચાહિયે કિ-ચન્દ્રાદિકોં કે વિમાન તથા જગત્ સ્વભાવ કે અનુસાર
નિરાલમ્બ હી રહતે હૈં પરન્તુ જો આભિયોગિક જાતિ કે દેવ હોતે હૈં
વે તથાવિધ નામ કર્મોં કે ઉદય કે વશ સે સમાન જાતીય દેવોં કે
યા હીન જાતીય દેવોં કે વિમાનોં કો અપની ગતિ વિશેષ દિશાને કે
નિમિત્ત ઉનકે વિમાનોં કો અપના અહોભાગ્ય માન કર બડે આનંદ કે
સાથ ઉઠાતે હૈં રૂપ પ્રમાણે ચંદ્રમાના વિમાનને ઉપાડે છે. અહીંયાં એવું સમજવું
જોઈએ કે-ચંદ્રાદિકોના વિમાન તેવા પ્રકારના જગતના સ્વભાવ પ્રમાણે નિરા-
લમ્બજ રહે છે. પરંતુ જે આભિયોગિક જાતના દેવો હોય છે. તેઓ તથા
વિધ નામકર્મોના ઉદયવશવર્તિ હોવાથી સમાન જાતીના દેવોના અથવા
હીન જાતવાળા દેવોના વિમાનોને પોતાની ભક્તિ વિશેષ જતાવવા માટે તેમના
વિમાનોને પોતાનું અહોભાગ્ય સમજીને ઘણું આનંદ પૂર્વક ઉઠાવે છે. તે
પૈકી કેટલાક આભિયોગિક દેવ સિંહના રૂપ ધારણ કરીને કેટલાક આભિયો-
ગિક દેવો હાથીના રૂપ ધારણ કરીને, કેટલાક આભિયોગિક દેવો બળદના
રૂપ ધારણ કરીને અને કેટલાક આભિયોગિક દેવો ઘોડાના રૂપ ધારણ કરીને

વ્યાખ્યા પ્રમાણે જ છે. 'મહ્યાહયહેસિયકિલકિલાયરવેણ મધુરેણ મણહરેણ
ય પૂરેંતા અંબરં દિસાઓય સોમયંતા ચત્તારિ દેવસાહસ્સીઓ હયરૂવધારીણં ઉત્તરિ-
લ્લં વાહં પરિવહંતિ' આવા પ્રકારની અવસ્થા યુક્ત થયેલ ચાર હજાર ઘોડાના
રૂપ ધારણ કરવાવાળા દેવો મધુર અને મનોહર હુણહુણટ કરીને આકાશ
અને દિશાઓને ચારે તરફથી શબ્દાયમાન કરીને વાચાલિત બનાવીને પૂર્વ
કર્મના ઉદય પ્રમાણે ચંદ્રમાના વિમાનને ઉપાડે છે. અહીંયાં એવું સમજવું
જોઈએ કે-ચંદ્રાદિકોના વિમાન તેવા પ્રકારના જગતના સ્વભાવ પ્રમાણે નિરા-
લમ્બજ રહે છે. પરંતુ જે આભિયોગિક જાતના દેવો હોય છે. તેઓ તથા
વિધ નામકર્મોના ઉદયવશવર્તિ હોવાથી સમાન જાતીના દેવોના અથવા
હીન જાતવાળા દેવોના વિમાનોને પોતાની ભક્તિ વિશેષ જતાવવા માટે તેમના
વિમાનોને પોતાનું અહોભાગ્ય સમજીને ઘણું આનંદ પૂર્વક ઉઠાવે છે. તે
પૈકી કેટલાક આભિયોગિક દેવ સિંહના રૂપ ધારણ કરીને કેટલાક આભિયો-
ગિક દેવો હાથીના રૂપ ધારણ કરીને, કેટલાક આભિયોગિક દેવો બળદના
રૂપ ધારણ કરીને અને કેટલાક આભિયોગિક દેવો ઘોડાના રૂપ ધારણ કરીને

ગિકા અનિયોજિતા એવ સ્વોચિતં મત્વા એવં વિલસન્તિ । ‘એવં સૂરવિમાણસ્સ વિ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! સૂર્યવિમાનસ્યાપિ એવં પૃચ્છા-તદ્વિષયેऽપિ જ્ઞાતુ મિચ્છા ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! સોલસદેવ સાહસ્સીઓ પરિવહંતિ પુવ્વકમેણં’ હે ગૌતમ ! પોહશદેવસાહસ્ત્યઃ પૂર્વક્રમેણ ચન્દ્રવિમાનવત્ પરિવહન્તિ ‘એવં ગહવિમાણસ્સ વિ પુચ્છા’ એવં ગ્રહાણાં વિમાનસ્યાપિ પૃચ્છા ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! અદ્દ દેવસાહસ્સીઓ પરિવહંતિ પુવ્વકમેણં દો દેવાણં સાહસ્સીઓ પુરત્થિમિલ્લં વાહં પરિવહંતિ દો દેવાણં સાહસ્સીઓ દક્ષિણિલ્લં, દો દેવાણં સાહસ્સીઓ પચ્ચત્થિમિલ્લં,

હ્યરૂપ ધારણ કરકે ઉઠાતે હૈં । ‘એવં સૂરવિમાણસ્સ વિ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! હસી તરહ સે સૂર્યવિમાન કે ઉઠાને કે વિષય મેં પૃચ્છા હૈ-અર્થાત્ સૂર્ય કે વિમાન કો કિતને હજાર દેવ ઉઠાતે હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા ! સોલસ દેવસાહસ્સીઓ પરિવહંતિ પુવ્વકમેણં’ હે ગૌતમ ! સૂર્ય કે વિમાન કો પૂર્વદિશા આદિ કે ક્રમ સે ૧૬ હજાર દેવ ઉઠાતે હૈં હનકે સમ્બન્ધ મેં સવ કથન જૈસા ચન્દ્રવિમાન ઉઠાને કે પ્રકરણ મેં લિખા ગયા હૈ વૈસા હી હૈ ‘એવં ગહવિમાણસ્સ વિ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! ગ્રહ કે વિમાન કો કિતને હજાર દેવ ઉઠાતે હૈં ? તો હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં ‘ગોયમા ! અદ્દ દેવસાહસ્સીઓ પરિવહંતિ પુવ્વકમેણં’ હે ગૌતમ ! ગ્રહ કે વિમાન કો આઠ હજાર દેવ પૂર્વ દિશા આદિ કે ક્રમ સે ઉઠાતે હૈં ‘દો દેવાણં સાહસ્સીઓ પુરત્થિમિલ્લં વાહં પરિવહંતિ દો દેવ સાહસ્સીઓ દક્ષિણિલ્લં’ દો દેવાણં સાહસ્સીઓ

તે વિમાનને ઉઠાવે છે. ‘એવં સૂરવિમાણસ્સ વિ પુચ્છા’ હે ભગવન્ આજ પ્રમાણે સૂર્યના વિમાનને ઉઠાવવાના સંબંધમાં પ્રશ્ન છે. અર્થાત્ સૂર્યના વિમાનને કેટલા હજાર દેવો ઉઠાવે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સોલસ દેવસાહસ્સીઓ પરિવહંતિ પુવ્વકમેણં’ હે ગૌતમ ! સૂર્યના વિમાનને પૂર્વ દિશા વિગેરે દિશાના ક્રમથી ૧૬ સોળ હજાર દેવો ઉઠાવે છે. તેના સંબંધનું તમામ કથન જેમ ચંદ્ર વિમાન ઉપાડવાના સંબંધમાં કહેલ છે. એજ પ્રમાણે છે. ‘એવં ગહવિમાણસ્સ વિ પુચ્છા’ હે ભગવન્ ! અહીના વિમાનોને કેટલા હજાર દેવો ઉપાડે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘ગોયમા ! અદ્દ દેવ સાહસ્સીઓ પરિવહંતિ પુવ્વકમેણં’ હે ગૌતમ ! અહીના વિમાનને આઠ હજાર દેવો પૂર્વ દિશાઓના ક્રમથી ઉઠાવે છે. ‘દો દેવાણં સાહસ્સીઓ પુરત્થિમિલ્લં વાહં પરિવહંતિ દો દેવાણં સાહસ્સીઓ દક્ષિણિલ્લં, દો દેવાણં સાહસ્સીઓ પચ્ચત્થિમિલ્લં, દો દેવ સાહસ્સી હ્યરૂપધારીણં ઉત્તરિલ્લં વાહં પરિવહંતિ’

દો દેવસાહસીઓ હયરૂપધારીણં ઉત્તરિલ્લં વાહં પરિવહંતિ' હે ગૌતમ ! અઘૌ દેવ સાહસ્યઃ પરિવહન્તિ પૂર્વક્રમેણ ચન્દ્રવિમાનવત્ તથાહિ-દ્વે દેવાનાં સાહસ્યૌ દાક્ષિણાત્યમ્, દ્વે દેવાનાં સાહસ્યૌ પાશ્ચાત્યં વાહમ્, દ્વે દેવસાહસ્યૌ હયરૂપ-ધારિણામ્-ઔત્તરં વાહં પરિવહન્તિ । 'એવં ણક્ષત્તવિમાણસ્સ વિ પુચ્છા ? ગોયમા ! ચત્તારિ દેવસાહસીઓ પરિવહંતિ, સીહરૂપધારીણં દેવાણં પંચ દેવસયા

પચ્ચત્થિમિલ્લં' દો દેવસાહસી હયરૂપધારીણં ઉત્તરિલ્લં વાહં પરિવહંતિ' इनमें ग्रह विमान की पूर्वदिशा के दो हजार देव उसे पूर्वदिशा की ओर उठाते हैं, ग्रह विमान की दक्षिणदिशा के दो हजार देव उसे दक्षिण-दिशा की ओर उठाते हैं, ग्रह विमान की पश्चिमदिशा के दो हजार देव उसे पश्चिमदिशा में उठाते हैं और ग्रह विमान की उत्तरदिशा के दो हजार देव उसे घोड़े का रूप धारण कर उत्तरदिशा की ओर उठाते हैं 'एवं णक्खत्त विमाणस्स वि पुच्छा' इसी तरह से नक्षत्र के विमान को उठाने की पृच्छा के समाधान में भी कथन कर लेना चाहिये अर्थात् नक्षत्र के विमान को कितने हजार देव पूर्वदिशा के क्रम से उठाते हैं ? तो इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं 'चत्तारि देव साह-स्सीओ परिवहंति' हे गौतम ! नक्षत्र के विमान को पूर्वदिशा क्रम से मिलाकर ४ हजार देव उठाते हैं इनमें एक हजार देव सिंह रूपधारी देव उसे पूर्वदिशा में उठाते हैं एक हजार गजरूप धारी देव उसे दक्षिणदिशा में उठाते हैं एक हजार वृषभरूप धारी देव उसे पश्चिम-

તેમાં ગ્રહ વિમાનની પૂર્વ દિશાના બે હજાર દેવો તેને પૂર્વ દિશાની બાજુથી ઉઠાવે છે. ગ્રહ વિમાનની દક્ષિણ દિશાના બે હજાર દેવો તેને દક્ષિણ દિશાની તરફ ઉઠાવે છે. ગ્રહ વિમાનની પશ્ચિમ દિશાના બે હજાર દેવો તેને પશ્ચિમ દિશા તરફથી ઉઠાવે છે. અને ગ્રહ વિમાનની ઉત્તર દિશાના બે હજાર દેવો તેને ઘોડાના રૂપ ધારણ કરીને ઉત્તર દિશાની તરફથી ઉઠાવે છે. 'એવં ણક્ષત્ત વિમાણસ્સ વિ પુચ્છા' એજ પ્રમાણે નક્ષત્રોના વિમાનને ઉઠાવવા સંબંધી પ્રશ્નના સમાધાનમાં પણ આજ પ્રમાણેનું કથન કહી લેવું જોઈએ. અર્થાત્ નક્ષત્રોના વિમાનને કેટલા હજાર દેવો પૂર્વ દિશા વિગેરે ક્રમથી ઉઠાવે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ચત્તારિ દેવ સાહસીઓ પરિવહંતિ' હે ગૌતમ ! નક્ષત્રના વિમાનને પૂર્વ દિશા વિગેરે ક્રમથી બધા મળીને ૪ ચાર હજાર દેવો ઉઠાવે છે. તેમાં એક હજાર દેવો સિંહનું રૂપ ધારણ કરીને તેને પૂર્વ દિશા તરફથી ઉઠાવે છે. એક હજાર દેવો હાથીના રૂપ ધારણ કરીને તેને દક્ષિણ દિશા તરફથી ઉઠાવે છે. એક હજાર દેવો

પુરતિથિમિલ્લં વાહં પરિવહંતિ, एवं चउर्दिास' एवं नक्षत्रविमानस्याऽपि पृच्छा ? भगवानाह—हे गौतम ! चतस्रो देवसाहस्र्यः परिवहन्ति सिंहरूपधारिणां देवानां पञ्चदेवशतानि पौरस्त्यं वाहं परिवहन्ति, एवं चतुर्दिशि । इति ॥सू० ११४॥

મૂલમ્—एएसि णं भंते ! चंदिमसूरियगहगणनक्खत्ततारा-
रूवाणं कयरे कयरेहितो सिग्घगई वा-मंदगई वा ? गोयमा !
चंदे हितो सुरा सिग्घगई, सूरैहितो गहा सिग्घगई, गहेहितो
नक्खत्ता सिग्घगई, णक्खत्तेहितो तारासिग्घगई । सव्वप्पगई
चंदासव्व सिग्घगईओ तारारूवे । एएसि णं भंते ! चंदिम जाव
तारारूवाणं कयरे कयरेहितो अप्पड्डिया वा-महड्डिया वा ?
गोयमा ! तारारूवेहितो नक्खत्ता महिड्डिया-नक्खत्तेहितो गहा

दिशा में उठाते हैं और एक हजार घोडेरूप धारी देव उसे उत्तरदिशा में उठाते हैं 'एवं तारागाणंपि णवरं दो देवसाहस्सीओ परिवहंति' इसी तरह तारारूपों के विमानों को भी पूर्वदिशा के क्रम से देव उठाते हैं ऐसा जानना चाहिये परन्तु इनके विमान को केवल दो हजार देव ही उठाते हैं इनमें ५०० सिंहरूप धारी देव इसे पूर्वदिशा में उठाते हैं ५०० गजरूप धारी देव उसे दक्षिणदिशा में उठाते हैं ५०० वृषभ रूपधारी देव उसे पश्चिमदिशा में उठाते हैं और ५०० हयरूप धारी देव उसे उत्तरदिशा में उठाते हैं 'एवं चउर्दिासि पि' इस प्रकार का यह कथन ज्योतिषी देवों के विमानों द्वारा चारों दिशाओं में उठाये जाने के सम्बन्ध में किया है ॥११४॥

તેને પશ્ચિમ દિશા તરફથી ઉઠાવે છે. અને એક હજાર દેવો ઘોડાના રૂપો ધારણ કરીને તેને ઉત્તર દિશા તરફથી ઉઠાવે છે. 'एवं तारागाणंपि णवरं दो देवसाहस्सीओ परिवहंति' એજ પ્રમાણે તારાઓના વિમાનોને પણ પૂર્વ દિશાના ક્રમથી દેવો ઉઠાવે છે. તેમ સમજવું. પરંતુ તેમના વિમાનોને કેવળ એ હજાર દેવોજ ઉઠાવે છે. ૫૦૦/ પાંચસો દેવો સિંહના રૂપો ધારણ કરીને તેને પૂર્વ દિશાતરફથી ઉઠાવે છે. ૫૦૦/ પાંચસો દેવો હાથીના રૂપોને ધારણ કરીને તેને દક્ષિણ દિશાતરફથી ઉઠાવે છે. ૫૦૦/ પાંચસો દેવો બળદના રૂપો ધારણ કરીને પશ્ચિમ દિશાતરફથી ઉઠાવે છે. અને ૫૦૦/ પાંચસો દેવો ઘોડાના રૂપો ધારણ કરીને તેને ઉત્તર દિશાતરફથી ઉઠાવે છે. 'एवं चउर्दिासि' એજ પ્રમાણે આ કથન જ્યોતિષક દેવોના વિમાનો દેવો દ્વારા ચારે દિશાઓમાં ઉઠાવવાના સંબંધમાં પણ કરી લેવું. ॥ સૂ. ૧૧૪ ॥

महिङ्घिया गहेहिंतो सूरु महिङ्घिया, सूरुहिंतो चंदा महिङ्घिया
ऽसव्वप्पङ्घिया तारारूवा सव्वमहिङ्घिया चंदा ॥ सू० ११५॥

आया—एतेषां खलु भदन्त ! चन्द्रसूर्यग्रहगणनक्षत्रतारारूपाणां कतरे कतरे-
भ्यः शीघ्रगतयो मन्दगतयो वा ! गौतम ! चन्द्रेभ्यः सूर्याः शीघ्रगतयः सूर्येभ्यो ग्रहाः
शीघ्रगतयः ग्रहेभ्यो नक्षत्राणि शीघ्रगतीनि, नक्षत्रेभ्यस्ताराः शीघ्रगतयः, सर्वा-
ल्पगतयश्चन्द्राः सर्वशीघ्रगतयस्तारारूपाः । एतेषां खलु भदन्त ! चन्द्र यावत्तारा-
रूपाणां कतरे कतरेभ्योऽल्पर्द्धिका वा महर्द्धिका वा ? गौतम ! तारारूपेभ्यो-
नक्षत्राणि महर्द्धिकानि, नक्षत्रेभ्यो ग्रहा महर्द्धिका ग्रहेभ्यः सूर्या महर्द्धिकाः सूर्येभ्य-
श्चन्द्रा महर्द्धिकाः, सर्वाल्लार्द्धयस्तारारूपाः सर्वमहर्द्धिकाश्चन्द्राः सू०॥११५॥

टीका—‘एएसि णं भंते ! चंदिम-सूरियगहगणनक्खत्ततारारूवाणं कयरे
कयरेहिंतो सिग्घगईवा मंदगई वा’ हे भदन्त ? एतेषां बक्ष्यमाणचन्द्रसूर्यग्रहगण-
नक्षत्रतारारूपाणां मध्ये कतरेभ्यः केभ्योऽपेक्षया के शीघ्रगतयो वा मन्दगतयो
वा भवन्तीति प्रश्नः ? भगवानाह—गोयमा ! चंदेहिंतो सूरु सिग्घगई, सूरुहिंतो
गहा सिग्घगई, गहेहिंतो नक्खत्ता सिग्घगई, नक्खत्तेहिंतो तारा सिग्घगई’ हे
गौतम ! चन्द्रेभ्यः सूर्याः, सूर्येभ्यो ग्रहाः ग्रहेभ्यो नक्षत्राणि, नक्षत्रेभ्यस्ताराः शीघ्र-
गतयः । एतच्चन्द्रप्रज्ञप्तौ यथायथं स्पष्टीकृतम् । ‘सव्वप्पगईचंदा सव्वसिग्घगईओ

‘एएसि णं भंते ! चंदिमसूरिय गहनक्खत्ततारारूवाणं’ इत्यादि ।

टीकार्थ—हे भदन्त ! इन चन्द्र सूर्य ग्रह नक्षत्र और तारारूप ज्यो-
तिष्कदेवों में ‘कयरे कयरेहिंतो सिग्घगती वा मंदगती वा’ कौन
किसकी अपेक्षा शीघ्र गति वाला है और कौन किसकी अपेक्षा मंद
गति वाला है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! चंदेहिंतो सूरु
सिग्घगती, सूरुहिंतो गहा सिग्घगती, गहेहिंतो णक्खत्ता सिग्घगती,
णक्खत्तेहिंतो तारा सिग्घगती, सव्वप्पगती चंदा सव्व सिग्घगतीओ

‘एएसिणं भंते ! चंदिमसूरियगहणक्खत्त तारारूवाणं’ इत्यादि

टीकार्थ—हे भगवन् आ अंद्र, सूर्य, अह, नक्षत्र, अने तारा इप ज्यो-
तिष्क देवांमां ‘कयरे कयरे हिंतो सिग्घगती वा मंदगती वा’ केणु केना करता
शीघ्र गतिवाणा छे. अने केणु केना करता मंद गतिवाणा छे ? आ प्रश्नना
उत्तरमां प्रभुश्री कह छे के—‘गोयमा ! चंदेहिंतो सूरु सिग्घ गती सूरुहिंतो गहा
सिग्घगती गहेहिंतो णक्खत्ता सिग्घगती. णक्खत्तेहिंतो तारा सिग्घ गती, सव्व-
प्पगती चंदा सव्वसिग्घगतीओ तारारूवे’ हे गौतम ! अंद्रमा करतां सूर्य

તારારૂપે' સર્વાલ્પગતયશ્ચન્દ્રાઃ સર્વેભ્યઃ-શીઘ્રગતયસ્તારાઃ અન્યે તુ અપેક્ષા શીઘ્ર-
ગતયો મન્દગતયોઽપિ જ્ઞેયાઃ । 'एएसि णं भंते ! चंदिम जाव तारारूपाणं कयरे
कयरेहितो अप्पड्डिया वा महड्डिया वा' एतेषां खलु भदन्त ! चन्द्रसूर्यादीनां
कतरे के के कस्यापेक्षयाऽल्पद्वि-महद्विकावेति प्रश्नः ? भगवानाह-'गोयमा !
तारारूपेहितो नखत्ता महड्डिया नखत्तेहितो गहा महड्डिया-गहेहितो सूर
महड्डिया सूरैहितो चंदा महड्डिया' तारारूपेभ्यो नक्षत्राणि नक्षत्रेभ्यो ग्रहाः, ग्रहे-
भ्यः सूर्याः सूर्येभ्यश्चन्द्रा महद्विका ज्ञेयाः । 'सन्वप्पड्डिया तारारूपा सन्वमहड्डिया
चंदा' सर्वाल्पर्द्धयस्ताराः सर्वमहद्विकाश्चन्द्राः, इति सारः ॥सू० ११५॥

તારારૂપે' હે ગૌતમ ! ચન્દ્રમા કી અપેક્ષા સૂર્ય શીઘ્ર ગતિ વાલા હૈ
સૂર્ય કી અપેક્ષા ગ્રહ શીઘ્રગતિ વાલા હૈ ગ્રહોં કી અપેક્ષા નક્ષત્ર શીઘ્ર
ગતિ વાલા હૈ નક્ષત્રોં કી અપેક્ષા તારારૂપ શીઘ્ર ગતિ વાલે હૈં સવ સે
અલ્પગતિ વાલા ચન્દ્ર હૈ ઓર સવસે શીઘ્ર ગતિ વાલા તારારૂપ હૈ ।
'एएसि णं भंते ! चंदिम जाव तारारूपाणं कयरे कयरेहितो अप्पड्डिया
वा महड्डिया वा' હે ભદન્ત ! ઇન ચન્દ્ર યાવત્ તારારૂપ જ્યોતિષી
દેવોં કે બીચ મેં કૌન કિનકી અપેક્ષા અલ્પ ઋદ્ધિ વાલા હૈ ? ઓર
કૌન કિનકી અપેક્ષા મહાઋદ્ધિ વાલા હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે
હૈં-'गोयमा ! तारारूपेहितो नखत्ता महड्डिया' હે ગૌતમ ! તારારૂપ
જ્યોતિષીયોં કી અપેક્ષા નક્ષત્ર મહાઋદ્ધિ વાલે હૈં 'नखत्ते हितो गहा
महड्डिया' નક્ષત્રોં કી અપેક્ષા ગ્રહ મહાઋદ્ધિ વાલે હૈં 'गहेहितो सूर
महड्डिया' ગ્રહોં કી અપેક્ષા સૂર્ય મહાઋદ્ધિ વાલે હૈં, 'सूरैहितो चंदा
महड्डिया' સૂર્ય કી અપેક્ષા ચન્દ્ર મહાઋદ્ધિ વાલે હૈં 'सन्वप्पड्डिया तारा-

શીઘ્રગતિ વાળા છે. સૂર્ય કરતાં થોડો શીઘ્ર ગતિવાળા છે. થોડો કરતાં નક્ષત્રો
શીઘ્ર ગતિવાળા છે. નક્ષત્રો કરતાં તારાઓ શીઘ્ર ગતિવાળા છે. સૌથી અલ્પ
ગતિવાળા ચંદ્ર દેવ છે. અને સૌથી શીઘ્ર ગતિવાળા તારા રૂપ છે. 'एएसि णं
भंते ! चंदिम जाव तारारूपाणं कयरे कयरेहितो अप्पड्डिया वा महड्डिया वा'
હે ભગવન્ આ ચંદ્ર યાવત્ તારા રૂપ જ્યોતિષક દેવોમાં કોણ કોના કરતાં અલ્પ
ઋદ્ધિ વાળા છે ? અને કોણ કોના કરતાં મહાઋદ્ધિ વાળા છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'गोयमा ! तारारूपेहितो ! नखत्ता महड्डिया' હે
ગૌતમ ! તારા રૂપ જ્યોતિષક દેવો કરતાં નક્ષત્રો ઘણીજ મોટીઋદ્ધિવાળા છે.
'नखत्तेहितो गहा महड्डिया' નક્ષત્રો કરતાં થોડો મોટી ઋદ્ધિવાળા છે.
'गहेहितो सूर महड्डिया' થોડો કરતાં સૂર્ય મોટી ઋદ્ધિવાળા છે. 'सूरैहितो ! चंदा
महड्डिया' સૂર્યના કરતાં ચન્દ્ર મોટી ઋદ્ધિવાળા છે. 'सन्वप्पड्डिया तारारूपा

મૂલમ્—જંબુદ્વીપે ણં મંતે ! દીવે તારારૂવસ્સ તારારૂવસ્સ
 એસ ણં કેવડયં અવાહાણ અંતરે પન્નત્તે ? ગોયમા ! દુવિહે અંતરે
 પન્નત્તે, તં જહા—વાઘાઈમે ય નિવ્વાઘાઈમે ય, તત્થ ણં જે સે
 વાઘાઈમે સે જહન્નેણં દોપિણ ય છાવટ્ટે જોયણસણ ઉક્કોસેણં
 વારસ જોયણસહસ્સાઈં દોપિણ ય બાયાલે જોયણસણ તારારૂવ-
 સ્સ ૨ ય અવાહાણ અંતરે પન્નત્તે । તત્થ ણં જે સે નિવ્વાઘાઈમે સે
 જહન્નેણં પંચધણુસયાઈં ઉક્કોસેણં દો ગાડયાઈં તારારૂવ જાવ
 અંતરે પન્નત્તે । ચંદસ્સ ણં મંતે ! જોહિંસિંદસ્સ જોહિસરન્નો કંઠ
 અગ્ગમહિસીઓ પન્નત્તાઓ ? ગોયમા ! ચત્તારિ અગ્ગમહિસીઓ
 પન્નત્તાઓ, તં જહા—ચંદપ્પમા, દોસિણામા, અચ્ચિમાલી, પમ્ભં-
 કરા, એત્થ ણં એગમેગાણ દેવીણ ચત્તારિ દેવિ સાહસ્સીઓ
 પરિવારે ય, પમ્મૂ ણં તઓ એગમેગા દેવી અણ્ણાઈં ચત્તારિ ૨
 દેવિસહસ્સાઈં પરિવારં વિડવિત્તણ, એવામેવ સપુવ્વાવરેણં સોલસ
 દેવિ સાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ, સે તં તુડિણ । પમ્મૂ ણં મંતે ! ચંદે
 જોહિંસિંદે જોહિસરાયા ચંદવડિંસણ વિમાણે સમાણ સુહમ્માણ
 ચંદંસિ સીહાસણંસિ તુડિણ સહિં દિવ્વાઈં ભોગભોગાઈં મુંજ-
 માણે વિહરિત્તણ, ણો ઇણટ્ટે સમટ્ટે, સે કેણટ્ટેણં મંતે ! એવં
 વુચ્ચઈ નો પમ્મૂ ચંદે જોહિસરાયા ચંદવડેંસણ વિમાણે સમાણ
 સુહમ્માણ ચંદંસિ સીહાસહંસિ તુડિણં સહિં દિવ્વાઈં ભોગ-
 ભોગાઈં મુંજમાણે વિહરિત્તણ ? ગોયમા ! ચંદસ્સ જોહિંસિંદસ્સ
 જોહિસરણ્ણો ચંદવડિંસણ સમાણ સુહમ્માણ માણવગંસિ ચેડય
 યંમંસિ વડિરામણસુ ગોલવટ્ઠસમુગ્ગણસુ બહુયાઓ જિણસ-

રૂવા સન્ન મહાહિંદિયા ચંદા' રૂપ તરહ સબ સે અલ્પઋદ્ધિ વાલે તારારૂપ
 હૈ ઓર સબ સે મહાઋદ્ધિ વાલે ચન્દ્ર હૈ ॥ સૂ. ૧૧૦ ॥

સન્નમહિંદિયા ચંદા' આ પ્રમાણે સૌથી થોડી ઋદ્ધિવાળા તારા રૂપ છે, અને
 સૌથી મહાઋદ્ધિવાળા ચંદ્ર દેવ છે. ॥ સૂ. ૧૧૦ ॥

कहाओ सणिक्खित्ताओ चिट्ठंति, जाओ णं चंदस्स जोइसि-
 दस्स जोइसरत्तो अन्नेसिं च बहूणं जोइसियाणं देवाण य
 देवीण य अच्चणिज्जाओ जाव पज्जुवासणिज्जाओ तासिं पणि-
 हाए नो पभू चंदे जोइसराया चंदवडिंसए जाव चंदंसि सीहा-
 सणांसि जाव भुंजमाणे विहरित्तए, से एएणट्ठेणं गोयमा ! नो
 पभू चंदे जोइसराया चंदवडेंसए विमाणे सभाए सुहम्माए
 चंदंसि सीहासणांसि तुडिएण सद्धि दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंज-
 माणे विहरित्तए, अदुत्तरं च णं गोयमा ! पभू चंदे जोइसराया
 चंदवडिंसए विमाणे सभाए सुहम्माए चंदंसि सीहासणांसि च-
 उहिं सामाणिय साहस्सीहिं जाव सोलसहिं आयरक्खदेवाणं
 साहस्सीहिं अन्नेहिं बहूहिं जोइसिएहिं देवेहिं देवीहि य सद्धि
 संपरिवुडे महया हयणट्ठगीयवाइयतंतीतलतालतुडियघणमुइं-
 गपडुप्पवाइयरवेणं दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरित्तए,
 केवलं परियार तुडिएण सद्धि भोगभोगाइं बुद्धिए नो चेवणं मेट्ठु-
 णवत्तिये । सूरस्स णं भंते ! जोइसिंदस्स जोइसरत्तो कइ अग्ग-
 महिसीओ पन्नत्ताओ ? गोयमा ! चत्तारि अग्गमहिसीओ पन्न-
 त्ताओ, तं जहा-सूरप्पभा-आयवाभा-अच्चिमाली-पभंकरा ।
 एवं अवसेसं जहा चंदस्स णवरिं सूरवडिंसए विमाणे सूरंसि
 सीहासणांसि, तहेव-सव्वेसिंपि गहाईणं चत्तारि अग्गमहिसीओ
 तं जहा-विजया वेजयंती जयंती अपराइया तेसिंपि तहेव । ११६।

छाया-जंबुद्वीपे खलु भदन्त ! द्वीपे तारारूपस्य २ एतत् खलु कियद्
 अवाधया अन्तरं प्रज्ञप्तम् गौतम ! द्विविधमन्तरं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा-व्याघातिमं-
 निर्व्याघातिमं च, तत्र खलु यत् तत् व्याघातिमं तज्जघन्येन द्वे च षट् षष्टे योजन-
 शते, उत्कर्षेण द्वादशयोजनसहस्राणि द्वे च द्विचत्वारिंशे योजनशते तारारूपस्य-२-
 अवाधयाऽन्तरं प्रज्ञप्तम् । तत्र खलु यत् तन्निर्व्याघातिमं तज्जघन्येन पञ्चधनुः
 शतानि उत्कर्षेण द्वे गव्यूते तारारूपस्य यावदन्तरं प्रज्ञप्तम् । चन्द्रस्य खलु भदन्त !
 चतस्रोऽग्रमहिष्यः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा चन्द्रप्रभा-ज्योत्स्नाभा-अर्चिर्माली-प्रमङ्कुरा,

अत्र खल्वेकैकस्या देव्याः चत्वारि-२ देवसहस्राणि परिवारश्च, प्रभुः खलु ततः एकैका देवी अन्यानि चत्वारि २ देवी सहस्राणि परिवारं विकुर्वितुम् । एवमेव सपूर्वापरेण षोडश देवी सहस्राणि प्रज्ञप्तानि । तदेतावत् त्रुटिकम् प्रभुः खलु चन्द्रो ज्योतिष्केन्द्रो ज्योतिष्कराजश्चन्द्रावतंसके विमाने सभायां सुधर्मायां चन्द्रे सिंहासने त्रुटिकेन सार्धं दिव्यान्भोगभोगान् भुञ्जानो विहर्तुम् ? नाऽयमर्थः समर्थः । तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-नो प्रभुश्चन्द्रो ज्योतिष्कराजश्चन्द्रावतंसके विमाने सभायां सुधर्मायां चन्द्रे सिंहासने त्रुटिकेन सार्धं दिव्यान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहर्तुम् गौतम ! चन्द्रस्य ज्योतिषेन्द्रस्य ज्योतिषराजस्य चन्द्रावतंसके विमाने सभायां सुधर्मायां माणवके चैत्यस्तम्भे वज्रमयेषु गोलवृत्तसमदृगकेषु बहूनि जिन सक्थीनि सन्निक्षिप्तानि तिष्ठन्ति यानि खलु चन्द्रस्य ज्योतिषेन्द्रस्य ज्योतिषराजस्याऽन्येषां च बहूनां ज्योतिष्काणां देवानां च देवीनां चाऽर्चनीयानि यावत्पर्युपासनीयानि, तेषां प्रणिधया नो प्रभुश्चन्द्रो ज्योतिषराजश्चन्द्रावतंसके यावत् चन्द्रे सिंहासने यावद् भुञ्जानो विहर्तुम्, तत्केनार्थेन गौतम ! नो प्रभुश्चन्द्रो ज्योतिषराजश्चन्द्रावतंसके विमाने सभायां सुधर्मायां चन्द्रे सिंहासने त्रुटिकेन सार्धं दिव्यान्भोगभोगान् भुञ्जमानो विहर्तुम्, अथोत्तरं च खलु गौतम ! प्रभुश्चन्द्रो ज्योतिषेन्द्रो ज्योतिषराजश्चन्द्रावतंसके विमाने सभायां सुधर्मायां चन्द्रे सिंहासने चतुर्भिः सामानिकसहस्रैर्यावत्षोडशात्मरक्षकदेवसहस्रैरन्यैर्वहुभिर्ज्योतिष्कदेवैर्देवीभिश्च सार्धं संपरिवृतो महताहतनृत्यगीतवादित्रतन्त्रीतलतालत्रुटितघनमृदङ्गपटुप्रवादित रवेण दिव्यान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहर्तुम्, केवलं परिवारत्रुटिकेन सार्धं भोगभोगान् बुद्ध्या-नैव खलु मैथुनप्रत्ययम् । सूर्यस्य खलु भदन्त ! ज्योतिषेन्द्रस्य ज्योतिषराजस्य कति अग्रमहिष्यः प्रज्ञप्ताः गौतम ! चतस्रोऽग्रमहिष्यः प्रज्ञप्ताः तद्यथा-सूर्यप्रभा १ आतपाभा २ अर्चिर्माली ३ प्रभङ्गरा ४ । एवम्-अवशेषं यथा चन्द्रस्य नवरं सूर्यावतंसके सूर्य सिंहासने तथैव सर्वेषामपि ग्रहादीनां चतस्रोऽग्रमहिष्यः० तद्यथा-विजया-वैजयन्ती-जयन्ती-अपराजिता, तेषामपि तथैव ॥सू० ॥११५॥

‘जंबुद्वीपे णं भन्ते ! दीवे ताराखण्डस्स २ एसणं केवइयं अवाहाए अंतरे पणत्ते’ इत्यादि ।

टीकार्थ-अब गौतम ने प्रभु से ऐसा पूछा है-हे भदन्त ! जम्बूद्वीप

‘जंबुद्वीपेणं भन्ते ! दीवे ताराखण्डस्स ताराखण्डस्स एस णं केवइयं अवाहाए अंतरे पणत्ते’ इत्यादि

टीकार्थ-इसे गौतमस्वामी प्रभुश्रीने प्रभु पूछे छे के-इसे लगवन् जम्बू-

ટીકા-સમ્પ્રતિ હિ જમ્બુદ્વીપે તારાણાં પારસ્પરિક મન્તરં પ્રતિપાદયિતુમાહ -
 ‘જંબુદ્વીપે ણં મંતે । દીવે તારારૂવસ્સ-૨ एस णं केवइयं अवाधाए अंतरे पन्नत्ते’ ?
 હે મદન્ત ! જંબુદ્વીપે खलु द्वीपे तारारूपस्य-२ एतत् परस्परमन्तरं कियद् अवा-
 धया प्रज्ञप्तम् ? भगवानाह-‘गोयमा ! दुविहे अंतरे पन्नत्ते-तं जहा-वाधाइमे य
 -निव्वाधाइमे य, तत्थ णं जे से वाधाइमे-से जहण्णेणं दोण्णि य छावट्ठे जोय-
 णसए उक्कोसे णं वारसजोयणसहस्साइं दोण्णि य बायाले जोयणसए तारा-
 रूवस्स २ य अवाहाए अंतरेपन्नत्ते’ हे गौतम ! द्विविधमन्तरं-व्यवधानम् तद्यथा
 व्याघातिमं च निर्व्याघातिमं च, व्याहननं-पर्वतादेः स्खलनं व्याघातस्तेन निवृत्तं
 व्याघातिमम् । निर्व्याघातिमं-व्याघातान्निर्गतं स्वाभाविकमित्यर्थः, तत्र द्वयोर-
 न्तयोर्मध्ये निर्व्याघातिमं यद्भवति तज्जघन्येन पञ्चधनुश्शतानि उत्कर्षतो द्वे
 गव्यूते, इति-वक्ष्यते, तत्र यद् व्याघातिमम् तत् जघन्येन द्वे योजनशते पट्पण्टे-
 पट्पट्ट्यधिके, उत्कृष्टेन द्वादशयोजनसहस्राणि द्विचत्वारिंशदधिके द्वे योजनशते

સ્થિત એક તારા કા દૂસરે તારારૂપ કે સાથ કિતના અન્તર કહા ગયા
 હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-‘ગોયમા ! દુવિહે અંતરે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ
 અન્તર દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ‘તં જહા’ જો હિસ પ્રકાર સે હૈ-
 ‘વાધાઈમે ય નિવ્વાધાઈમે ય’ એક વ્યાધાત કો લેકર ઔર દૂસરા
 નિર્વ્યાધાત કો લેકર ‘તત્થ ણં જે સે વાધાઈમે સે જહણ્ણેણં દોણ્ણિ ય
 છાવટ્ઠે જોયણસણ, ઉક્કોસેણ વારસજોયણસહસ્સાઈં દોણ્ણિ ય વાયાલે
 જોયણસણ તારારૂવસ્સ ૨ અવાહાણ અંતરે પણ્ણત્તે’ વ્યાધાત કો લેકર
 જો તારારૂપોં કા આપસ મેં અન્તર કહા ગયા હૈ વહ જઘન્ય કી અપેક્ષા
 ૨૬૬ યોજન કા કહા ગયા હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ કી અપેક્ષા ૧૨૨૪૨
 યોજન કા કહા ગયા હૈ જઘન્ય અંતર નિષધકૂટ આદિ કી અપેક્ષા સે

દ્વીપમાં આવેલ એક તારાના બીજા તારા રૂપની સાથે કેટલું અંતર કહેવામાં
 આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! દુવિહે અંતરે પણ્ણત્તે’
 હે ગૌતમ ! અંતર બે પ્રકારનું કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ જે આ પ્રમાણે
 છે. ‘વાધાઈમે ય નિવ્વાધાઈમેય’ એક વ્યાધાતને લઈને અને બીજું નિર્વ્યા
 ધાતને લઈને ‘તત્થ ણં જે સે વાધાઈમે સે જહણ્ણેણં દોણ્ણિ ય છાવટ્ઠે જોયણ
 સણ ઉક્કોસેણ વારસ જોયણસહસ્સાઈં દોણ્ણિય વાયાલે જોયણસણ તારારૂવસ્સ
 અવાહાણ અંતરે પણ્ણત્તે’ વ્યાધાતને લઈને તારા રૂપોનું પરસ્પરમાં જે અંતર
 કહેવામાં આવેલ છે. તે જઘન્યથી ૨૬૬ બસો છાસઠ યોજનનું કહેવામાં
 આવેલ છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧૨૨૪૨ બાર હજાર બસો બેતાસીસ યોજનનું
 કહેવામાં આવેલ છે. જઘન્ય અંતર નિષધ કૂટ વિગેરેની અપેક્ષાથી કહેલ છે.

તારારૂપસ્ય૨ ચાઽવાધયા પરસ્પરમન્તરમ્ । યદ્ વ્યાઘાતિમન્તરં જઘન્યેન કથિતં
તન્નિષધકૂટાદિકમપેક્ષ્ય જ્ઞાતવ્યમ્, ઉત્કર્ષતો દ્વાદશયોજનસદ્સાણિ દ્વે યોજનશતે
દ્વાચત્વારિંશદધિકે એતન્મેરોરપેક્ષ્ય કથિતમ્ ‘તત્થ ણં જે સે નિવ્વાઘાઈમે સે
જહણ્ણેણં પંચધણુસયાઈ-ઉક્કોસેણં દો ગાઉયાઈ’ તત્ર યન્નિવ્યાઘાતિમં તત્-
જઘન્યેન પશ્ચધનુઃશતાનિ ઉત્કર્ષતો દ્વે ગવ્યૂતે, ‘તારારૂવરસ જાવ અંતરે પન્નત્તે’

કહા ગયા હૈ ક્યોંકિ નિષધ પર્વત ઓર નીલવન્તપર્વત ૪૦૦ યોજન કે
ઝંચે હૈં તથા ઇનકે ડપર જો કૂટ હૈં વે ૫૦૦ યોજન કે ઝંચે હૈં । યે
મૂલ મેં ૫૦૦ યોજન કે લમ્બે ચૌડે હૈં મધ્ય મેં ૩૭૫ યોજન ઓર
ડપર મેં ૨૫૦ યોજન કે લમ્બે ચૌડે હૈં કૂટ કી દોનોં ઓર આઠ ૨
યોજન કો છોડ કર તારામંડલ ચલતા હૈં ઇસસે ૨૫૦ મેં ૧૬ જોડ
દેને સે ૨૬૬ યોજન કા અન્તરજઘન્ય સે નિકલ આતા હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ
અન્તર ઇસ પ્રકાર સે નિકલતા હૈં કિ સુમેરુપર્વત કી ચૌડાઈ ૧૦
હજાર યોજન કી હૈં દોનોં ઓર કે ૧૧૨૧ યોજન પ્રદેશ કો છોડકર
તારામંડલ ચલતા હૈં ઇસ તરહ ૧૦ હજાર યોજન મેં ૨૨૪૨ મિલાને
સે યહ ઉત્કૃષ્ટ અન્તર આ જાતા હૈં ‘તત્થ ણં જે સે નિવ્વાઘાઈમે સે
જહણ્ણેણં પંચધણુસયાઈ ઉક્કોસેણં દો ગાઉયાઈ તારારૂવ જાવ અંતરે
પણ્ણત્તે’ તથા-નિવ્યાઘાત કો આશ્રિત કરકે જો અન્તર હૈં વહ જઘન્ય
કી અપેક્ષા ૫૦૦ સૌ ધનુષ કા હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ કી અપેક્ષા દો કોશ કા

કેમકે-નિષધ પર્વત અને નીલવન્ત પર્વત ૪૦૦/ ચાર સો યોજન ઉંચા
છે. તથા તેની ઉપર જે કૂટ છે. તે ૫૦૦ પાંચસો યોજનનું ઉંચું છે. તે
મૂળમાં ૫૦૦ પાંચ સો યોજનનું લાંબુ પહોળું છે. મધ્યમાં ૩૭૫ પોણા ચાર
સો યોજન ઉપરની તરફ ૨૫૦ અઢીસો યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ છે. કૂટની
બન્ને તરફ આઠ આઠ યોજનને છોડીને તારા મંડલ ચાલે છે. તેનાથી ૨૫૦
અઢીસો યોજનમાં ૧૬ સોળ મેળવી દેવાથી ૨૬૬ બસો છાસઠ યોજનનું
અંતર જઘન્યથી નીકળી આવે છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી અંતર આ પ્રમાણે નીકળે છે.
કે-સુમેરૂ પર્વતની પહોળાઈ ૧૦ હસ હજાર યોજનની છે. બન્ને બાજુના
૧૧૨૧ અગીયારસો એકવીસ યોજન પ્રદેશને છોડીને તારા મંડળ ચાલે છે.
એ રીતે હસ-હજાર યોજનમાં ૨૨૪૨ બાવીસસો બેતાળીસ મેળવવાથી આ
ઉત્કૃષ્ટ અંતર આવી જાય છે. ‘તત્થ ણં જે સે નિવ્વાઘાઈમે સે જહણ્ણે ણં
પંચધણુસયાઈ ઉક્કોસેણં દો ગાઉયાઈ તારારૂવ જાવ અંતરે પણ્ણત્તે’ તથા
નિવ્યાઘાતનો આશ્રય કરીને જે અંતર થાય છે, તે જઘન્યની અપેક્ષાએ
૫૦૦ પાંચસો ધનુષનું છે. અને ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાથી બે ગાઉનું છે. એ જ

તારારૂપસ્ય તારારૂપસ્ય ચાન્તરં પ્રજ્ઞપ્તમિતિ । ‘ચંદસ્સ ણં મંતે ! જોડ્ઠિસિંદસ્સ જોડ્ઠ-
સરન્નો કઠ્ઠ અગ્ગમહિસીઓ પન્નત્તાઓ ? ગોયમા ! ચત્તારિ અગ્ગમહિસીઓ
પન્નત્તાઓ તં જહા-ચંદપ્પમા-દોસિણામા-અચ્ચિમાલીપમંકરા તત્થ ણં એગમે-
ગાએ દેવીએ ચત્તારિ-૨ દેવિસાહસ્સીઓ પરિવારે ય’ ચન્દ્રસ્ય જ્યોતિષેન્દ્રસ્ય
જ્યોતિષરાજસ્ય કતિ અગ્ગમહિપ્પ્યઃ ? મગવાનાહ-હે ગૌતમ ! ચન્દ્રપ્રમા-જ્યોત્સ્ના-
માઽર્ચિમાલી-પ્રમજ્જારાખ્યાશ્વતસ્સોઽગ્ગમહિપ્પ્યઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્રૈકૈકદેવ્યાઃ ચત્તારિ ૨
દેવીસહસ્રાણિ પરિવારો વિકુર્વિતું શત્ર્યતે । ‘પમૂણં તઓ એગમેગા દેવી અણ્ણાઈં

હૈં હસીં તરહ કા અન્તર કથન યાવત્ એક તારારૂપ સે દૂસરે તારારૂપ
તક મેં જાનનાં ચાહિયે ‘ચંદસ્સ ણં મંતે ! જોડ્ઠિસિંદસ્સ જોડ્ઠિસરન્નો
કતિ અગ્ગમહિસીઓ પન્નત્તાઓ’ હે મદન્ત ! જ્યોતિષેન્દ્ર જ્યોતિષરાજ
ચન્દ્ર કી કિતની અગ્ગમહિપ્પિયાં કહી ગઈં હૈં ‘ગોયમા ! ચત્તારિ અગ્ગ-
મહિસીઓ પન્નત્તાઓ’ હે ગૌતમ ! ચન્દ્ર કી ચાર અગ્ગમહિપ્પિયાં કહી
ગઈં હૈં ‘તં જહા’ ડન કે નામ હસ પ્રકાર સે હૈં-‘ચંદપ્પમા, દોસિણામા,
અચ્ચિમાલી, પમંકરા’ ચન્દ્રપ્રમા, જ્યોત્સ્નામા, અર્ચિમાલી ઓર પ્રમં-
કરા । ‘તત્થ ણં એગમેગાએ દેવીએ ચત્તારિ ચત્તારિ દેવિ સાહસ્સીઓ
પરિવારે ય’ હનમેં એક એક દેવી કા પરિવાર ચાર ચાર હજાર દેવિયોં
કા હૈં હસ સે યહ જાના જાતા હૈં કિ એક હી પટરાની પ્રયોજન કે
હોને પર ચાર હજાર દેવિયોં કી વિકુર્વણા કર સકતી હૈં ‘પમૂ ણં તઓ

પ્રમાણેનું અંતરનું કથન યાવત્ એક તારા ૩૫થી બીજા તારા ૩૫ સુધીમાં
સમજી લેવું ‘ચંદસ્સ ણં મંતે ! જોડ્ઠિસિંદસ્સ જોડ્ઠિસરન્નો કતિ અગ્ગમહિસીઓ
પન્નત્તાઓ હે ભગવન્ જ્યોતિષેન્દ્ર જ્યોતિષ રાજ ચંદ્રની અગ્ગમહિપ્પિયો કટલી
કહેવામાં આવેલ છે ? ‘ગોયમા ! ચત્તારિ અગ્ગમહિસીઓ પન્નત્તાઓ હે ગૌતમ !
જ્યોતિષેન્દ્ર જ્યોતિષ રાજ ચંદ્રની અગ્ગમહિપ્પિયો કટલી કહેવામાં આવેલ છે ?
‘ગોયમા ! ચત્તારિ અગ્ગમહિસીઓ પન્નત્તાઓ હે ગૌતમ ! જ્યોતિષેન્દ્ર જ્યોતિષ-
રાજ ચંદ્રની અગ્ગમહિપ્પિયો ચાર કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે
છે. ‘ચંદપ્પમા, જોસિણામા અચ્ચિમાલી, પમંકરા’ ચંદ્રપ્રમા, જ્યોત્સ્નામા, અર્ચિ-
માલી, અને પ્રમંકરા. ‘તત્થ ણં એગમેગાએ દેવીએ ચત્તારિ ચત્તારિ દેવિ સાહસ્સીઓ
પરિવારેય’ તેમાં એક એક દેવિનો પરિવાર ચાર ચાર હજાર દેવિયોનો છે. આનાથી
એ જાણવામાં આવે છે કે-એકજ પટરાણી જરૂર પડેતી ચાર હજાર દેવિયો ૩૫
પરિવારની વિકુર્વણા કરી શકવામાં સમર્થ છે. ‘પમૂણં તઓ એગમેગા દેવી અણ્ણાઈં
ચત્તારિ ૨ દેવિસહસ્સાઈં પરિવારં વિઙ્ગવિત્ત’ કેમકે એક એક દેવી બીજી ચાર હજાર
દેવીયો ૩૫ પરિવાર ૩૫ વિકુર્વણા કરવાને શક્તિશાળી છે. તેથી ‘એવા મેવ

ચત્તારિ ૨ દેવી સહસ્સાઈ પરિવારં વિઝવિત્તે' પ્રભુઃ સ્વલુ તન્મધ્યાત્ એકાપિ દેવી અન્યાનિ આત્મતુલ્યરૂપાણિ ચત્તારિ દેવીનાં સહસ્રાણિ પરિવારં વિકુર્વિતુમ્ । 'એવામેવ સપુઞ્વાવરેણં સોલસ દેવિ સાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ' એવામેવ-પૂર્વાપર-સંકલનેન ષોડશ દેવી સહસ્રાણિ ચન્દ્રસ્ય ભવન્તિ । 'સે તં તુહિણે' તદેતત્-તુટિકમ્-અન્તઃપુરમિતિ યાવત્ इति । 'પમૂળં મંતે ! ચંદે જોઈસિંદે જોઈસરાયા ચંદવહિંસણ વિમાણે-સમાણે સુહમ્માણે ચંદંસિ સીહાસણંસિ તુહિણેણ સદ્ધિં દિવ્વાઈ ભોગભોગાઈ ઝુંજમાણે વિહરિત્તે ? નો ઇણદ્દે સમદ્દે, સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્ચઈ-નો પમૂ ચંદે દેવે જોઈસરાયા ચંદવહિંસણ સમાણે સુહમ્માણે ચંદંસિ સીહાસણંસિ તુહિણેણ સદ્ધિં દિવ્વાઈ ભોગભોગાઈ ઝુંજમાણે વિહરિત્તે ?' પ્રભુઃ સ્વલુ ભદન્ત ! ચન્દ્રો જ્યોતિષેન્દ્રો જ્યોતિષરાજશ્ચન્દ્રાવતંસકે વિમાને સમાયાં સુધર્માયાં ચન્દ્રે સિંહાસને ત્રુટિકેન સાર્ધં દિવ્યાન્ ભોગભોગાન્ ઝુઝ્ઞાનો વિહર્તુમ્ ?

એમણે દેવી અણ્ણાઈ ચત્તારિ ૨ દેવિ સહસ્સાઈ પરિવારં વિઝવિત્તે' ક્યોંકિ એક એક દેવી અન્ય ચાર હજાર દેવિયોં રૂપ પરિવાર કી વિકુર્વણા કર સ્કને મેં સમર્થ હૈ અતઃ 'એવામેવ સપુઞ્વાવરેણં સોલસ દેવ સાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ' ઇંસ તરહ સબ ચાર અગ્રમહિષિયોં કા દેવિ પરિવાર ૪-૪ હજાર કે હિસાબ સે મિલા કર ૧૬ હજાર કા હો જાતા હૈ 'સે તં તુહિણે' ઇસ પ્રકાર સે યહ ચન્દ્ર દેવ કે અન્તઃપુર કા કથન હૈ 'તુટિક' શબ્દ કા અર્થ હૈ અન્તઃપુર । 'પમૂળં મંતે ! ચંદે જોતિસિંદે જોતિસરાયા ચંદવહિંસણ વિમાણે સમાણે સુહમ્માણે ચંદંસિ સીહાસ-ણંસિ તુહિણેણ સદ્ધિં દિવ્વાઈ ભોગભોગાઈ ઝુંજમાણે વિહરિત્તે' હે ભદન્ત ! જ્યોતિષેન્દ્ર જ્યોતિષરાજ ચંદ્રાવતંસક વિમાન મેં, સુધર્મા સમા મેં ચન્દ્રસિંહાસન કે ઉપર અપને અન્તઃપુર કે દિવ્ય ભોગોપભોગોં કે ભોગને કે લિયે કયા સમર્થ હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ 'ણો

સપુઞ્વાવરેણં સોલસ દેવ સાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ' આ રીતે બધી મલીને એટલે કે ચાર અગ્રમહિષિયોનેા કુલ દેવિયોનેા પરિવાર ૪-૪ ચાર ચાર હજારના હિસાબ પ્રમાણે ૧૬ સોળ હજાર થાય છે. 'સેત્તં તુહિણે' આ પ્રમાણે આ ચંદ્ર દેવના અન્તઃપુર (રણુવાસ) તું કથન કરવામાં આવેલ છે. 'તુટિક' એ શબ્દનેા અર્થ અન્તઃપુર એ પ્રમાણે છે. 'પમૂળં મંતે ! જોતિસિંદે જોતિસરાયા ચંદવહિંસણ વિમાણે સમાણે સુહમ્માણે ચંદંસિ સીહાસણંસિ તુહિણેણ સદ્ધિં દિવ્વાઈ ભોગભોગાઈ ઝુંજમાણે વિહરિત્તે' હે ભગવન્ ! જ્યોતિષેન્દ્ર જ્યોતિષરાજ ચંદ્રાવતંસક વિમાનમાં, સુધર્મા સભામાં ચંદ્ર સિંહાસનની ઉપર પોતાના અન્તઃ જી૦ ૧૨૬

भगवानाह—नायमर्थः समर्थः । तत्केनार्थेन भदन्त ! गौतमस्य प्रश्नः ? एवमुच्यते
 भगवानाह—‘गोयमा ! चंदस्स जोइसिंदस्स जोइसरन्नो चंदवडेंसए विमाणे सभाए
 सुहम्माए—माणवगंसि चेइयखंभंसि वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु बहुयाओ
 जिणसकहाओ सण्णिक्खित्ताओ चिट्ठंति, जाओ णं चंदस्स जोइसिंदस्स जोइस-
 रन्नो अन्नेसिं य वहुणं जोइसियाणं देवाण य देवीण य अच्चणिज्जाओ जाव
 पज्जुवासणिज्जाओ, तासिं पणिहाए नो पभू चंदे जोइसराया चंदवडेंसए जाव
 चंदंसि सीहासणं जाव भुंजमाणे विहरित्तए’ हे गौतम ! चन्द्रस्य ज्योतिषेन्द्रस्य
 ज्योतिषराज्ञः चन्द्रावतंसके विमाने सभायां सुधर्मायां माणवके चैत्यस्तम्भे वज्र-
 मयेषु गोलवृत्तसमुद्रकेषु बहूनि जिनसक्थीनि सन्निक्षिप्तानि सन्ति तिष्ठन्ति

इणट्ठे समट्ठे’ हे गौतम ! यह अर्थ समर्थ नहीं है ‘से केणट्ठे णं भंते !
 एवं वुच्चइ नो पभू चंदे जोतिसराया चंदवडेंसए विमाणे सभाए
 सुहम्माए चंदंसि सीहासणंसि तुडिण सद्धिं दिव्वाइं भोगभोगां
 भुंजमाणे विहरित्तए’ हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारण से कहते हैं
 कि ज्योतिषराज चन्द्र चन्द्रावतंसक विमान में सुधर्मा सभा में चन्द्र
 सिंहासन पर अपने अन्तःपुर के साथ दिव्य भोगोपभोगों को भोगने
 के लिये समर्थ नहीं हैं ? ‘गोयमा ! चंदस्स जोतिसिंदस्स जोतिसरन्नो
 चंदवडेंसए विमाणे सभाए सुहम्माए माणवगंसि चेतिखंभंसि
 वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु बहुयाओ जिणसकहाओ सण्णिक्खि-
 त्ताओ चिट्ठंति’ हे गौतम ! ज्योतिषेन्द्र ज्योतिषराज चन्द्र के चन्द्रा-
 वतंसक विमान में सुधर्मासभा में माणवक चैत्यस्तम्भ में वज्रमय

पुरना द्विथ्य ओवा लोगोपलोगोने लोगववा भाटे शुं समर्थ छे ? आ प्रश्नना
 उत्तरमां प्रभुश्री छडे छे के—‘णो इणट्ठे समट्ठे’ हे गौतम ! आ अर्थ समर्थ
 नथी. ‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ नो पभू चंदे जोतिसराया चंदवडेंसए
 विमाणे सभाए सुहम्माए चंदंसि सीहासणंसि तुडिण सद्धिं दिव्वाइं भोगभोगां
 भुंजमाणे विहरित्तए’ हे भगवन् आप ओवुं शां कारुण्थी छुओछे के—ज्योति
 षराज चंद्र चंद्रावतंसक विमानमां सुधर्मा सभामां चंद्र सिंहासननी उपर
 पोताना अंतःपुरनी साथे द्विथ्य ओवा लोगोपलोगोने लोगववा भाटे समर्थ
 नथी ? ‘गोयमा ! चंदस्स ज्योतिसिंदस्स ज्योतिसरन्नो चंदवडेंसए विमाणे सभाए
 सुहम्माए माणवगंसि चेतिखंभंसि वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु जिणसकहाओ
 सन्निक्खित्ताओ चिट्ठंति’ हे गौतम ! ज्योतिषेन्द्र ज्योतिषराज चन्द्रना चंद्रा-
 वतंसक विमानमां सुधर्मासभामां माणवक चैत्यस्तम्भमां वज्रमय गोदावर्त

તાનિ જિનસક્થીનિ ચન્દ્રસ્ય જ્યોતિષેન્દ્રસ્ય જ્યોતિષરાજસ્યાઽન્યેષાં ચ બહૂનાં જ્યોતિષિકાણાં દેવાનાં દેવીનાં ચ અર્ચનીયાનિ યાવત્ પર્યુપાસનીયાનિ ચ તત્ પ્રણિધાનાત્ એતત્ કાર્યે સંલગ્નશ્ચન્દ્રો જ્યોતિષરાજશ્ચન્દ્રાવતંસકે યાવચ્ચન્દ્રે સિંહાસને દિવ્યાન્ ભોગાન્ ભુજ્ઞાનો નો પ્રભુર્ભવતિ વિહર્તુ યથા મનઃ સુખમ્ । ‘સે એણદ્દેણં ગોયમા ! નો પમ્મૂ ચંદે જોહસરાયા ચંદવડેંસે વિમાણે સમાએ સુહમ્માએ ચંદંસિ સીહાસણંસિ તુહિણેણ સદ્ધિં દિવ્વાઈં ભોગભોગઈં ભુંજમાણે વિહરિત્તે’ ગોલવર્ત સમુદ્ગ કો મેં અનેક જિનેન્દ્ર દેવકી હઢિયાં રચી રહતી હૈં ‘જાઓ ણં ચંદસ્સ જોતિસિંદસ્સ જોતિસરન્નો અન્નેસિં ચ બહૂણં જોતિસિયાણં દેવાણ ય દેવીણ ય અચ્ચણિજ્જાઓ જાવ પજ્જુવાસણિજ્જાઓ’ યે સવ હઢિયાં જ્યોતિષેન્દ્ર જ્યોતિષરાજ ચન્દ્ર કો તથા ઔર મી અનેક જ્યોતિષદેવોં કો ઔર દેવિયોં કો અર્ચનીય હૈં-યાવત્ પર્યુપાસનીય હૈ ‘તાસિં પણિહાએ નો પમ્મૂ ચંદે જોતિસરાયા ચંદવડિં૦ જાવ ચંદંસિ સીહાસણંસિ જાવ ભુંજમાણે વિહરિત્તે’ અતઃ ઉનકી નિકટતા કો લેકર જ્યોતિષરાજચન્દ્ર ચન્દ્રાવતંસક વિમાન મેં યાવત્ ચન્દ્રસિંહાસન પર યાવત્ ભોગોપભોગોં કો ભોગને કે લિયે સમર્થ નહીં હૈ ‘સે એણદ્દે ણં ગોયમા ! નો પમ્મૂ ચંદે જોતિસરાયા ચંદવડિંસે વિમાણે સમાએ સુહમ્માએ ચંદંસિ સીહાસણંસિ તુહિણેણ સદ્ધિં દિવ્વાઈં ભોગભોગઈં ભુંજમાણે વિહરિત્તે’ હસ કારણ સે હે ગૌતમ ! જ્યોતિષરાજ ચન્દ્ર ચંદ્રાવતંસક વિમાન મેં એવં સુધર્મા સમા કે ચન્દ્ર સિંહાસન પર

સમુદ્ગકોમાં અનેક જીનેન્દ્ર દેવોના હાડકાઓ રાખવામાં આવેલ છે. ‘જાઓ ણં ચંદસ્સ જોતિસિંદસ્સ જોતિસરન્નો અન્નેસિંચ બહૂણં જોતિસિયાણં દેવાણય દેવીણય અચ્ચણિજ્જાઓ જાવ પજ્જુવાસણિજ્જાઓ’ આ સઘળા હાડકા જ્યોતિષેન્દ્ર જ્યોતિષરાજ ચંદ્રને તથા ખીજા પણુ અનેક જ્યોતિષક દેવોને અને તેમની દેવીયોને અર્ચનીય છે. યાવત્ પર્યુપાસનીય છે. ‘તાસિં પણિહાએ નો પમ્મૂ ચંદે જોતિસરાયા ચંદવડિંસે જાવ ચંદંસિ સીહાસણંસિ જાવ ભુંજમાણે વિહરિત્તે’ તેથીજ તેમની સમીપતાને લધને જ્યોતિષરાજ જ્યોતિષેન્દ્ર ચંદ્રાવતંસક વિમાનમાં યાવત્ ચંદ્ર સિંહાસનની ઉપર યાવત્ ભોગોપભોગોને ભોગવવાને સમર્થ થતા નથી. ‘સે એણ દ્દેણં ગોયમા ! નો પમ્મૂ ચંદે જોહસરાયા ચંદવડિંસે વિમાણે સમાએ સુહમ્માએ ચંદંસિ સીહાસણંસિ તુહિણેણ સદ્ધિં દિવ્વાઈં ભોગભોગઈં ભુંજમાણે વિહરિત્તે’ આ કારણથી હે ગૌતમ ! જ્યોતિષરાજ ચંદ્ર ચંદ્રાવતંસક વિમાનમાં અને સુધર્મા સભાના ચંદ્ર સિંહાસન પર ખેસી ને વાજાઓના મધુર શબ્દોના નાદ ના શ્રવણ પૂર્વક દિવ્ય એવા ભોગોપભોગ ભોગ.

तदेतेनार्थेन गौतम! नो प्रभुश्चन्द्रो ज्योतिषराजश्चन्द्रावतंसके विमाने सभायां सुधर्मायां चन्द्राभिधाने सिंहासने च त्रुटिकेन-अन्तःपूरेण सह दिव्य भोगभोगान् भुञ्जानो यथा सुखं विहर्तुम् 'अदुत्तरं च णं गोयमा ! पभू चंदे जोइसिदे जोइ सराया चंदवडिसए विमाणे सभाए सुहम्माए चंदसि सीहासणंसि चउहिं सामाणिय साहस्सीहिं जाव सोलसहिं आयरक्खदेवाणं साहस्सीहिं-अन्नेहिं बहूहिं जोइसिएहिं देवेहिं देवीहिं य सद्धिं संपरिवुडे महयाहयनट्टगीयवाइयतंतीतल-तालतुडियघणमुइंगपडुप्पवाइयरवेणं दिव्वाइं-भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरित्तए-

बैठकर वाजाओं के मधुर निनाद के श्रवण पूर्वक दिव्य ऐसा भोगोपभोग का उपयोग करने में समर्थ नहीं है । 'अदुत्तरं च णं गोयमा ! पभू चंदे जोतिसिंदे जोतिसराया चंदवडिसए विमाणे सभाए सुहम्माए चंदसि सीहासणंसि चउहिं सामाणियसाहस्सीहिं जाव सोलसहिं आयरक्खदेवाणं साहस्सीहिं अन्नेहिं बहूहिं जोतिसिएहिं देवेहिं य सद्धिं संपरिवुडे' परन्तु हे गौतम ! वह ज्योतिषेन्द्र ज्योतिषराज चन्द्र चन्द्रावतंसक विमान में और सुधर्मासभा में चन्द्रसिंहासन पर चार हजार सामानिक देवों से यावत् सोलह हजार आत्मरक्षक देवों से तथा और भी अनेक ज्योतिष्क देवों से एवं देवियों से घिरा हुआ होकर 'महयाहयणट्टगीइवाइयतंतीतलतालतुडियघणमुइंगपडुप्पवाइयरवेणं दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरित्तए' जोर २ से बजाये गये नृत्य में गीत में वादित्रों के तंत्री के तल के ताल के, त्रुटित के घन के और मृदंग के चतुर बजाने वाले के द्वारा उत्थित शब्दों से दिव्य भोगोपभोगों को भोग सकने के लिये समर्थ है । 'पभू' शब्द का

वचने समर्थ नहीं 'अदुत्तरं च णं गोयमा ! पभू चंदे जोतिसिंदे जोतिसराया चंदमडिसए विमाणे सभाए सुहम्माए चंदसि सीहासणंसि चउहिं सामाणिय साहस्सीहिं जाव सोलसहिं आयरक्खदेवाणं साहस्सीहिं अन्नेहिं बहूहिं जोतिसिएहिं देवेहिं देवीहिं य सद्धिं संपरिवुडे' परन्तु हे गौतम ! ये ज्योतिषेन्द्र ज्योतिषराज चन्द्र चन्द्रावतंसक विमानमां अने सुधर्मासभामां चन्द्र सिंहासननी उपर चार हजार सामानिक देवोथी यावत् सोलह हजार आत्मरक्षक देवोथी तथा भील पणु अनेक ज्योतिष्क देवोथी अने देवियोथी घेरायेल थधने 'महयाहयणट्टगीइवाइयतंतीतलतालतुडियघणमुइंगपडुप्पवाइयरवेणं दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरित्तए' जेर जेरथी पगाडवामां आवेल नृत्यमां गीतमां वाद्योत्रोना तंत्रीना तक्षना तालमां त्रुटितने घननो अने मृदंगने चतुर पगाडवा वाजाओ द्वारा उत्थित शब्दोथी दिव्य जेवा भोगोपभोगोने भोगववा माटे समर्थ छे. 'पभू' शब्दने सणंध अडीयां करवामां आवेल छे

કેવલં પરિવારતુડિણ સદ્ધિં ભોગભોગાં બુદ્ધીએ-નો ચેવ ણં મેહુણવત્તિયં' અન્ય-
દપ્યુત્તરં સ્વલુ ગૌતમ ! ચન્દ્રોહિ જ્યોતિષેન્દ્રો જ્યોતિષાં રાજા ચન્દ્રાવતંસકવિમાને
સમાયાં સુધર્માયાં ચન્દ્રે સિંહાસને ચતુર્ભિઃ સામાનિકસહસ્રૈઃ ષોડશભિરાત્મરક્ષક-
દેવાનાં ચ સહસ્રૈર્યાવત્, અન્યૈર્વા બહુભિર્જ્યોતિષદેવૈર્દેવીભિશ્ચ સાર્ધં સંપરિવૃતઃ
મહતાહતગીતવાદિતતંત્રીતલતાલત્રુટિતઘનમૃદંગપટુપ્રવાદિતરવેણ સાકં ભોગભો-
ગાન્ શુદ્ધાનો વિહર્તુ ન પ્રશ્નુઃ । કિન્તુ-કેવલં બુદ્ધ્યા-ધ્યાનમાત્રેણૈવ નિજાન્તઃ-
પુરપરિવારૈઃ પ્રશ્નુઃદિવ્યભોગાન્ કૃતે-મૈથુનાત્ ।

‘સૂરસ્સ ણં મંતે ! જોહિંસિંદસ્સ જોહિસરન્નો કહિ અગ્ગમહિસીઓ પન્નત્તાઓ ?
ગોયમા ! ચત્તારિ અગ્ગમહિસઓ પન્નત્તાઓ, તં જહા-સૂરપ્પમા-આયવપ્પમા-
અચ્ચિમાલી-પમંકરા એવં અવસેસં જહા ચંદસ્સ’ સૂર્યસ્ય સ્વલુ ભદન્ત ! જ્યોતિષે-

સમ્બન્ધ અર્થ યહાં પર કિયા ગયા હૈ ‘કેવલં પરિવાર તુડિણ સદ્ધિં ભોગ-
ભોગાં બુદ્ધીએ નો ચેવ ણં મેહુણવત્તિયં’ ભોગોપભોગોં કો ભોગના
કેવલ અપને અન્તઃપુર કે પરિવાર કે સાથ હી મન મેં વિચાર કરને
માત્ર સે હી વહ કર સકતા હૈ સાક્ષાત્ મૈથુન સેવન કરને કે રૂપ મેં
વહ ભોગોપભોગોં કો નહીં ભોગ સકતા હૈ ।

‘સૂરસ્સ ણં મંતે ! જોતિસિંદસ્સ જોતિસરન્નો કહિ અગ્ગમહિસીઓ
પન્નત્તાઓ’ હે ભદન્ત ! જ્યોતિષેન્દ્ર જ્યોતિષરાજ સૂર્ય કી અગ્રમહિ-
ષિયાં કિતકી કહી ગઈ હૈ ? ‘ગોયમા ! ચત્તારિ અગ્ગમહિસીઓ પણ્ણ-
ત્તાઓ’ હે ગૌતમ ! જ્યોતિષેન્દ્ર જ્યોતિષરાજ સૂર્ય કી ચાર અગ્રમહિ-
ષિયાં કહી ગઈ હૈ ‘તં જહા’ સૂરપ્પમા, આયવપ્પમા, અચ્ચિમાલી, પમં-
કરા’ ઉનકે નામ ઇસ પ્રકાર સે હૈ-સૂર્યપ્રમા, આતપપ્રમા, અર્ચિમાલી

‘કેવલં પરિવાર તુડિણ સદ્ધિં ભોગભોગાં બુદ્ધીએ નો ચેવ ણં મેહુણવત્તિયં’
ભોગોપભોગોને ભોગવવાનું કેવળ પોતાના અન્તઃપુરના પરિવારની સાથે જ
મનમાં વિચાર કરવા માત્રથી જ તે કરી શકે છે. સાક્ષાત્ મૈથુન સેવન કર-
વાના રૂપમાં તે ભોગોપભોગોને ભોગવી શકતા નથી.

‘સૂરસ્સ ણં મંતે ! જોતિસિંદસ્સ જોતિસરન્નો કહિ અગ્ગમહિસીઓ પન્નત્તાઓ’
હે ભગવન્ ! જ્યોતિષેન્દ્ર જ્યોતિષરાજ સૂર્યની અગ્રમહિષિયો કેટલી કહેવામાં
આવેલ છે ? ‘ગોયમા ! ચત્તારિ અગ્ગમહિસીઓ પણ્ણત્તાઓ’ હે ગૌતમ ! જ્યોતિ-
ષેન્દ્ર જ્યોતિષરાજ સૂર્યની ચાર અગ્રમહિષિયો કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા
સૂરપ્પમા, આયવપ્પમા અચ્ચિમાલી, પમંકરા’ તેમના નામો આ પ્રમાણે છે. સૂર્ય
પ્રભા, આતપપ્રભા, અર્ચિપ્રભા અને પ્રભંકરા. ‘એવં અવસેસં જહા ચંદસ્સ
જવરં સૂરવડિંસણ વિમાણે સૂરંસિ સીહાસણંસિ તહેવ સઘ્વંસિ પિ ગહાઈણં

ન્દ્રસ્ય જ્યોતિષરાજસ્યાઽગ્રમહિષ્યઃ કતિ ? મગવાનાહ-હે ગૌતમ ! તાશ્વતસઃ-સૂર્યપ્રમા ૧ આતપપ્રમા ૨ અર્ચિમાલી ૩ પ્રમદ્ધરા ચ, એવં ક્રમેણ ચદવશિષ્ટમિહ-તચ્ચન્દ્રસ્ય યથા તથા જ્ઞેયમ્ । ‘ળવરં સૂરવડિંસણ વિમાણે સૂરંસિ સીહાસણંસિ’ નવરં-વૈશિષ્ટ્યમત્રસૂર્યાવતંસકે વિમાણે-સૂર્યે સિંહાસને, અન્યચ્ચન્દ્રવત્ ઇતિ । ‘તહેવ સવ્વેસિં પિ ગહાર્ણં ચત્તારિ અગ્ગમહિસીઓ અપન્નત્તાઓં તં જહા-વિજયા-વેજયંતી જયંતી-અપરાજિયા, તેસિંપિ તહેવ’ તથૈવ સર્વેપામપિ ગ્રહાણાં ચતસ્રોઽગ્રમહિષ્યઃ તથથા-વિજયા વૈજયન્તી-જયન્તી-અપરાજિતા । તાસામપિ તથૈવ પૂર્વવદ્વર્ણનમનુસન્ધેયમ્ ॥સૂ. ૧૧૬॥

મૂલમ્-ચંદ્રવિમાણેણં મંતે ! દેવાણં કેવદ્ધયં કાલં ઠિઈ પન્નત્તા ? એવં જહા ઠિઈપણ તહા માણિયઠ્ઠા જાવ તારાણં । એણસિ ણં મંતે ! ચંદિમસૂરિયગહનવલ્લત્તતારારૂવાણં કયરે કય-રેહિંતો અપ્પા વા-બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! ચંદિમસૂરિયા એણં દોણિણ વિ તુલ્લા । સવ્વત્થોવા

ઔર પ્રમદ્ધરા ‘એવં અવિસેસં જહા ચંદસસ ળવરં સૂરવડિંસણ વિમાણે સૂરંસિ સીહાસણંસિ તહેવ સવ્વેસિં પિ ગહાર્ણં ચત્તારિ અગ્ગમહિ-સીઓં તં જહા-વિજયા વેજયંતી, જયંતી, અપરાજિયા, તેસિં પિ તહેવ’ ઇસ કે આગે કા ઔર સ્વ કથન જૈસા ચન્દ્ર પ્રકરણ મેં કહા ગયા હૈ વૈસા હી હૈ કિન્તુ ચન્દ્ર કે પ્રકરણ કી અપેક્ષા ઇસ સૂર્ય કે પ્રકરણ મેં યહી વિશેષતા હૈ યહાં સૂર્યાવતંસક વિમાન હૈ સૂર્ય નામકા સિંહાસન હૈ ગ્રહાદિક જો ઔર જ્યોતિષક દેવ હૈં ંનકી મી સબકી ચાર ચાર અગ્રમહિષિયાં હૈ ંનકે નામ ઇસ પ્રકાર સે હૈં-વિજયા, વૈજયન્તી જયન્તી ઔર અપરાજિતા ઇન સબ કા વર્ણન મી પૂર્વ કે હી વર્ણન જૈસા હૈ ॥૧૧૬॥

ચત્તારિ અગ્ગમહિસીઓં તં જહા વિજયા વેજયંતી જયંતી, અપરાજિયા તેસિં પિ તહેવ’ આની પછીનું બાકીનું તમામ કથન ચંદ્રના પ્રકરણમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે સમજવું. પરંતુ ચંદ્રના પ્રકરણ કરતાં આ સૂર્યના પ્રકરણમાં એજ વિશેષતા છે કે-અહિંયાં સૂર્યાવતંસક વિમાન છે. સૂર્ય નામવાળું સિંહાસન છે. તથા ગ્રહાદિક જે બીજા જ્યોતિષિક દેવો છે તે બધાની દરેકની ચાર ચાર અગ્રમહિષિયો છે. તેમના નામો આ પ્રમાણે છે. -વિજયા, વૈજયન્તી, જયન્તી અને અપરાજિતા. આ બધાનું વર્ણન પણ પહેલાના વર્ણન પ્રમાણે જ છે. ॥ સૂ. ૧૧૬ ॥

संखेज्जगुणा णक्खत्ता, संखेज्जगुणा गहा, संखेज्जगुणाओ
ताराओ ॥सू० ११७॥ जोइसुहेसओ समत्तो ॥

छाया-चन्द्रविमाने खलु भदन्त ! देवानां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता,
एवं-यथा स्थानपदे तथा भणितव्या यावत् ताराणाम् । एतेषां खलु भदन्त !
चन्द्र-सूर्यग्रहनक्षत्रतारारूपाणां कतरे कतरेभ्योल्पा वा बहुका वा तुल्या वा
विशेषाधिका वा ? गौतम ! चन्द्रसूर्या एते द्वयेऽपि तुल्याः सर्वस्तोका संख्येय-
गुणानि नक्षत्राणि, संख्येयगुणा ग्रहाः, संख्येयगुणास्तारकाः सू०॥११७॥

॥ ज्योतिषोद्देशकः समाप्तः ॥

टीका-‘चंद्रविमाणे णं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पन्नत्ता ? एवं
जहा ठिईपए तहा भाणियव्वा तारारूपाणं’ चन्द्रविमाने खलु भदन्त ! निवासि
देवानां कियन्तं कालं यावत् स्थितिरायुष्यकालः ? भगवानाह-गौतम ! यावान्
कालः एवम् यथा प्रज्ञापनाया द्वितीयपदे तथा जघन्येन पल्योपमस्य चतुर्थो-
भागः, उत्कर्षतः पल्योपमं वर्षशतसहस्राभ्यधिकम्, चन्द्रविमाने चन्द्रस्तत्सामानिका
आत्मरक्षकादयश्चोत्पद्यन्ते तत्रात्मरक्षकादीनां तेषां तथोक्ता जघन्या स्थितिः,

‘चंद्रविमाणे णं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता’-इत्यादि ।

टीकार्थ-हे भदन्त ! चन्द्रविमान में जो देव रहते हैं उनकी स्थिति
कितनी कही गई है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं ‘एवं जहा ठितीपए तहा
भाणियव्वा जाव ताराणं’ हे गौतम ! प्रज्ञापना सूत्र के स्थिति पद
में जैसा कथन किया गया है-वैसा ही यहां पर कथन कर लेना
चाहिए इस तरह चन्द्रविमान में चन्द्रमा की ओर उसके सामा-
निक देवों की तथा आत्मरक्षक देवों की जघन्य स्थिति पल्योपम
के चतुर्थ भाग प्रमाण और उत्कृष्ट स्थिति एक हजार वर्ष
से अधिक एक पल्योपम की है यहां देवियों की स्थिति जघन्य से

‘चंद्र विमाणेणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता’ इत्यादि

टीकार्थ-हे भगवन् ! चंद्र विमानમાં જે દેવો રહે છે. તેઓની સ્થિતિ
કેટલી કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘एवं
जहा ठिईपए तहा भाणियव्वा जाव ताराणं’ हे गौतम ! प्रज्ञापना सूत्रना स्थिति
पदમાં જે પ્રમાણેનું કથન કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું તમામ કથન
અહીંયાં ફરીલેવું જોઈએ. આ રીતે ચંદ્ર વિમાનમાં ચંદ્રમાંની અને તેમના
સામાનિક દેવોની તથા આત્મરક્ષક દેવોની જઘન્ય સ્થિતિ પલ્યોપમના ચોથા
ભાગ પ્રમાણની તથા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક હજાર વર્ષથી વધારે એક પલ્યોપમ

ઉત્કૃષ્ટા ચ ચન્દ્રમસાં તત્સામાનિકાનાં વા । દેવીનાન્તુ-જઘન્યેન ચતુર્ભાગપલ્યોપ-
મન્, ઉત્કર્ષતઃ-પલ્યોપમાર્ધ પંચાશ્તાવર્ષસદૃશૈરભ્યધિકમ્ । एवं सूर्यादि विमान-
विषयकाण्यपि स्थितिसूत्राणि वक्तव्यानि । तत्र-सूर्यविमाने चतुर्भाग-पल्यो-
पमात्मिका स्थितिर्देवानां जघन्या, पल्योपमं वर्षमदृशाभ्यधिकमुत्कर्षतः, देवीनां
चतुर्भागपल्योपमं जघन्यतः-अर्धपल्योपमं पञ्चभिर्वर्षतैरभ्यधिकम् । ग्रहविमाने
जघन्यतो देवानां चतुर्भागपल्योपम्, उत्कर्षतः परिपूर्ण पल्योपमम्, देवीनां
चतुर्भागपल्योपमं जघन्यत, उत्कर्षतोऽर्धपल्योपमम् । नक्षत्रविमाने-एतदेव
पूर्वोक्तं देवानाम्, देवीनान्तु-जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कर्षेणाधिक चतु-

પલ્યોપમ કે ચતુર્થ ભાગ પ્રમાણ હૈં ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પાંચ સૌ
વર્ષ અધિક આધે પલ્યોપમ કી હૈં હસી તરહ સે સૂર્યાદિ વિષયક
સ્થિતિ સૂત્ર મી જાનના ચાહિયે । સૂર્યવિમાન મેં દેવોં કી જઘન્યસ્થિતિ
એક પલ્યોપમ કે ચતુર્થ ભાગ પ્રમાણ હૈં ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧ હજાર
વર્ષ સે અધિક એક પલ્યોપમ કી હૈં યહાં દેવિયોં કી સ્થિતિ જઘન્ય
સે પલ્યોપમ કે ચતુર્થ ભાગ પ્રમાણ હૈં ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પાંચ સૌ
વર્ષ સે અધિક આધે પલ્યોપમ કી હૈં ગ્રહ વિમાનગત દેવોં કી જઘન્ય
સ્થિતિ પલ્યોપમ કે ચતુર્થભાગ પ્રમાણ હૈં ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક
પલ્યોપમ કી હૈં દેવિયોં કી સ્થિતિ જઘન્ય સે પલ્યોપમ કે ચતુર્થભાગ
પ્રમાણ હૈં ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે આધે પલ્યોપમ કી હૈં નક્ષત્ર વિમાન મેં દેવોં
કી જઘન્ય સ્થિતિ પલ્યોપમ કે ચતુર્થ ભાગ પ્રમાણ હૈં ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
એક પલ્યોપમ કી હૈં દેવિયોં કી જઘન્ય સ્થિતિ પલ્યોપમ કે ચતુર્થ

ની છે. અહીંયાં દેવિયોની સ્થિતિ જઘન્યથી પલ્યોપમના ચોથા ભાગ પ્રમાણની છે, અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પાંચસો વર્ષ અધિક અર્ધપલ્યોપમની છે. એજ પ્રમાણે સૂર્યાદિ સંબંધી સ્થિતિ પણ સમજી લેવું જોઈએ. સૂર્યવિમાનમાં દેવોની જઘન્ય સ્થિતિ એક પલ્યોપમના ચોથા ભાગ પ્રમાણની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક હજાર વર્ષથી વધારે એક પલ્યોપમની છે. અહીંયાં દેવી-યોની સ્થિતિ જઘન્યથી પલ્યોપમની ચોથા ભાગ પ્રમાણની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પાંચસો વર્ષથી વધારે અર્ધ પલ્યોપમની છે. ગ્રહ વિમાનમાં રહેલ દેવોની જઘન્ય સ્થિતિ પલ્યોપમના ચોથા ભાગ પ્રમાણની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે. દેવિયોની સ્થિતિ જઘન્યથી પલ્યોપમના ચોથા ભાગ પ્રમાણની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી અર્ધ પલ્યોપમની છે. નક્ષત્ર વિમાનમાં દેવોની જઘન્ય સ્થિતિ પલ્યોપમના ચોથા ભાગ પ્રમાણની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે. દેવિયોની જઘન્ય સ્થિતિ પલ્યોપમના ચોથાભાગ

મૌળપલ્યોપમ્ । તારાવિમાને દેવાનાં જઘન્યતોઽષ્ટભાગપલ્યોપમમ્-ઉત્કર્ષતઃ સાતિરેકમષ્ટભાગપલ્યોપમમ્ ।

અથાલ્પબહુત્વસૂત્રમ્-‘એસિં ણં મંતે ! ચંદિમ સૂરિયગહનક્ષત્તતારારૂવાણં કયરે-કયરેહિંતો-અપ્પા વા બહુયા વા-તુલ્લા વા-વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! ચંદિમસૂરિયા એણં દોણિ વિ તુલ્લા સન્વત્થોવા’ એતેષાં ચન્દ્રસૂર્યગ્રહનક્ષત્ર-તારારૂપાણાં કતરે કતરેશ્યઃ સ્થલુ મદન્ત ! અલ્પાઃ બહુકાઃ તુલ્યાઃ વિશેષાધિકા

ભાગ પ્રમાણ ઓર ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ કુછ અધિક પલ્યોપમ કે ચતુર્થભાગ પ્રમાણ હૈ । તારા વિમાન મેં દેવોં કી જઘન્ય સ્થિતિ એક પલ્યોપમ કે ૮ વેં ભાગ પ્રમાણ હૈ । ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પલ્યોપમ કે ૨ ચતુર્થ ભાગ પ્રમાણ હૈ દેવિયોં કી જઘન્ય સ્થિતિ પલ્યોપમ કે આઠવેં ભાગ પ્રમાણ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કુછ અધિક પલ્યોપમ કે આઠવેં ભાગ પ્રમાણ હૈ ।

અલ્પબહુત્વ કથન-‘એતેસિ ણં મંતે ! ચંદિમસૂરિયગહનક્ષત્ત તારારૂવાણં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસા-હિયા ?’ હે મદન્ત ! ઇન ચન્દ્ર સૂર્ય ગ્રહ નક્ષત્ર ઓર તારામંડલ ઇનકે વીચ મેં કૌન કિસકી અપેક્ષા અલ્પ હૈં ? કૌન કિસકી અપેક્ષા બહુત હૈં ? કૌન કિનકે બરાબર હૈં ? ઓર કૌન કિસકી અપેક્ષા વિશેષાધિક હૈં ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં ‘ગોયમા ! ચંદિમ સૂરિયા એતેણં દોણહ વિ તુલ્લા સન્વત્થોવા’ હે ગૌતમ ! ચન્દ્રમા ઓર સૂર્ય યે દોનોં આપસ મેં વરાબર હૈં । ઓર સબ સે કમ હૈં । ક્યોંકિ હર એક દ્વીપ મેં

પ્રમાણુની અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કંઈક વધારે પલ્યોપમના થોથા ભાગ પ્રમાણુની છે. તારા વિમાન દેવોની જઘન્ય સ્થિતિ એક પલ્યોપમના આઠમા ભાગ પ્રમાણુની છે. અને ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ પલ્યોપમના ૨ જે થોથા ભાગ પ્રમાણુની છે. દેવિયોની જઘન્ય સ્થિતિ પલ્યોપમના આઠમા ભાગ પ્રમાણુની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કંઈક વધારે પલ્યોપમના આઠમા ભાગ પ્રમાણ છે.

અથ બહુત્વનું કથન

‘એસિ ણં મંતે ! ચંદિમ સૂરિયગહનક્ષત્તતારારૂવાણં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા’ હે ભગવન્ આ ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારા મંડલ તેમની અંદર કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ છે ? કોણ કોના કરતાં વધારે છે ? અને કોણ કોની યરાબર છે ? તથા કોણ કોના કરતાં વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ચંદિમસૂરિયા એણં દોણહ વિ તુલ્લા સન્વત્થોવા’ હે ગૌતમ ! ચંદ્રમાં અને સૂર્ય બન્ને પરસ્પર તુલ્ય છે. અને સૌથી કમ છે. કેમકે-દરેક દ્વીપમાં

વા इति प्रश्ने भगवानाह—हे गौतम ! चन्द्रसूर्या एते द्वयोऽपि परस्परं तुल्याः, प्रतिद्वीपं—प्रतिसमुद्रं चन्द्रसूर्याणां समसंख्याकत्वात् तथा—ग्रहनक्षत्रतारारूपेभ्यः सर्वेऽपि स्तोका अल्पाः इत्यर्थः । ‘संखेज्जगुणा नक्खत्ता’ चन्द्रसूर्येभ्यः नक्षत्राणि संख्येयगुणाधिकानि अष्टाविंशतिगुणत्वात् । ‘संखेज्जगुणा ग्रहा’ नक्षत्रेभ्यः संख्येयगुणाः ग्रहाः सातिरेकत्रिगुणत्वात् । ‘संखेज्जगुणाओ—तारगाओ’ ग्रहेभ्यः संख्येयगुणास्तारकाः प्रभूतकोटीकोटिगुणत्वात् इति ॥सू० ॥११७॥

उक्ता ज्योतिष्कवक्तव्यता, सम्प्रति वैमानिकवक्तव्यतामाह —

मूलम्—कहि णं भંते ! वेमाणियाणं देवाणं विमाणा पन्न-
त्ता ? कहि णं भંते ! वेमाणिया देवा परिवसन्ति ? जहा ठाण-
પણ સઠવં ભાણિયઠવં નવરં પરિસાઓ ભણિયઠવાઓ જાવ
સુક્કે, અન્નેસિં ચ વહૂણં સોહમ્મ કપ્પવાસીણં દેવાણ ય દેવીણ
ય જાવ વિહરંતિ ॥સૂ० ૧૧૮॥

છાયા—કુત્ર खलु भदन्त ! वैमानिकानां देवानां विमानानि प्रज्ञप्तानि कुत्र खलु
भदन्त वैमानिका देवाः परिवसन्ति एवं यथा स्थानपदे तथा सर्वं भणितव्यम्,
नवरं परिपदो भणितव्याः यावत्—शुक्रः, अन्येषां च वहूनां सौधर्मकल्पवासिनां
देवानां च देवीनां च यावद्विहरन्ति ॥११८॥

और हरएक समुद्र में चन्द्र और सूर्य समान संख्या वाले कहे गये
हैं तथा ये ग्रह नक्षत्र और ताराओं की अपेक्षा अल्प हैं । ‘संखेज्जगुणा
नक्खत्ता’ नक्षत्र चन्द्र और सूर्यों की अपेक्षा संख्यातगुणे अधिक कहे
गये हैं । क्योंकि ये २८ गुणे अधिक होते हैं ‘संखेज्जगुणा ग्रहा’ नक्षत्रों
की अपेक्षा ग्रह संख्यातगुणे अधिक हैं क्योंकि कुछ अधिक तिगुणें कहे
गये हैं । ‘संखेज्जगुणाओ तारगाओ’ ग्रहों की अपेक्षा तारका संख्यात
गुणों अधिक हैं क्योंकि ये प्रभूत कोटीकोटि गुणों कहे गये हैं ॥११९॥

અને દરેક સમુદ્રમાં ચંદ્ર અને સૂર્ય સમાન સંખ્યાવાળા કહ્યા છે. તથા એ
ગ્રહ નક્ષત્ર અને તારાઓ અલ્પ છે. ‘સંખેજ્જગુણા નક્ખત્તા’ નક્ષત્રો ચંદ્ર અને
સૂર્ય કરતાં સંખ્યાતગણા વધારે કહ્યા છે. કેમકે—તે અઠ્યાવીસ ગણા વધારે
છે. ‘સંખેજ્જગુણા ગ્રહા’ નક્ષત્રો કરતાં ગ્રહો સંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે
તેઓ કંઈક વધારે ત્રણ ગણા કહેલ છે. ‘સંખેજ્જગુણાઓ તારગાઓ’ ગ્રહોના
કરતાં તારાઓ સંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે—તેઓને પ્રભૂત કોટી કોટિ
ગણા કહ્યા છે. ॥ સૂ. ૧૧૨ ॥

ટીકા-‘કહિ ણં મંતે ! વેમાણિયાણં દેવાણં વિમાણા પન્નત્તા ? કહિ ણં મંતે ! વેમાણિયા દેવા પરિવસંતિ’ કુત્ર ચ્છલુ મદન્ત ! વૈમાનિકાનાં દેવાનાં વિમાનાનિ સંસ્થિતાનિ સન્તિ ? કુત્ર ચ્છલુ મદન્ત વૈમાનિકા દેવાઃ પરિવસન્તિ इति પ્રશ્નઃ ? મગવાનાહ-‘જહા ઠાણપદે તહા સવ્વં માણિયવ્વં’ યથા પ્રજ્ઞાપનાયાઃ દ્વિતીયે સ્થાન-પદે અસ્મિન્વિષયે કથિતં તથા તત્તેન પ્રકારેણ મણિતવ્યમ્ । રુચકપર્વતતટાત્ રત્નપ્રભાપૃથિવીતઃ ઉપરિ-ઝર્ધ્વમ્ ચન્દ્રસૂર્યગ્રહનક્ષત્રતારારૂપેભ્ય ઉપરિ બહુયોજનાનિ બહુયોજનસહસ્રાણિ બહુયોજનશતસહસ્રાણિ બહુયોજનકોટિકોટીઃ ઝર્ધ્વમુત્પ્લુત્ય-બુદ્ધ્યા ગત્વા એતચ્ચ સાર્ધરજ્જૂપલક્ષણમ્ । ઉક્તચ્ચ—

“સોહમ્મમિ દિવહ્ણા અહ્ણાઙ્ગજાયરજ્જુમાહિંદે ।
બંમમિ અદ્દ પંચમ છ અચ્ચુણ સત્ત લોગંતે ॥૧॥

વૈમાનિક વક્તવ્યતા-

‘કહિ ણં મંતે ! વેમાણિયાણં દેવાણં વિમાણા પન્નત્તા’-इत्यादि ।

ટીકાર્થ-અવ ગૌતમ પ્રભુ સે એસા પૂછતે હૈં-હે મદન્ત ! વૈમાનિક દેવોં કે વિમાન કહાં પર કહે ગયે હૈં ? ઓર વે વૈમાનિક દેવ કહાં પર રહતે હૈં इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं ‘जहा ठाणपदे तहा सव्वं माणियव्वं’ हे गौतम ! जैसा प्रज्ञापना सूत्र के द्वितीय स्थानपद में कहा गया है वैसा ही वह सब इस सम्बन्ध में यहां पर भी कह लेना चाहिये इस तरह इस रत्नप्रभा पृथिवी के रुचकोपलक्षित बहुसमरमणीय भूमिभाग से ऊपर-ऊंचे चन्द्र, सूर्य, ग्रह, नक्षत्र एवं तारों से भी ऊपर अनेक योजन शत, अनेक योजन सहस्र अनेक योजन शत-सहस्र अनेक योजन कोटिकोटी तक जानेपर अर्थात् ‘सोहम्मि दिवह्णा

વૈમાનિક દેવોની વક્તવ્યતા

‘કહિ ણં મંતે ! વેમાણિયાણં દેવાણં વિમાણા પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે-હે ભગવન્ ! વૈમાનિક દેવોના વિમાન ક્યાં આવેલા છે ? અને વૈમાનિક દેવ ક્યાં રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘જહા ઠાણપદે તહા સવ્વં માણિયવ્વં’ હે ગૌતમ ! પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના સ્થાન પદમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે એજ પ્રમાણે એ સઘળું કથન આના સંબંધમાં અહીંયા પણ કહી લેવું જોઈએ. આ રીતે આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના રુચકોપલક્ષિત બહુસમરમણીય ભૂમિભાગની ઉપર ઉંચા-ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ નક્ષત્ર તારાઓની પણ ઉપર અનેક યોજન અનેક યોજન શત, અનેક યોજન સહસ્ર અનેક યોજન શત સહસ્ર અનેક યોજન કોટિ કોટી સુધી જવાથી અર્થાત્ ‘સોહમ્મિ દિવહ્ણા અહ્ણા ઙ્ગજાય રજ્જુમાહિંદે

છાયા-સૌધર્મે સાર્થ સાર્થે દ્વે રજ્જૂ માહેન્દ્રે ।

બ્રહ્મ દેવલોકે અર્ધપશ્ચમાઃ પદ્મ અચ્યુતે સમ્પ લોકાન્તે ॥૧॥

અત્ર સ્થાને સાર્ધરજ્જૂપલક્ષિતે ક્ષેત્રે ઈપતપ્રાગ્ભારાદર્વાક્ સૌધર્મે-શાનસનત્કુ-
માર-માહેન્દ્ર-બ્રહ્મલોક-લાન્તક-શુક-સહસ્રારાડનત-પ્રાણતાડરણાડચ્યુત-ગ્રૈવે-
યકાડનુત્તરેષુ સ્થાનેષુ વૈમાનિકાનાં ચતુરશીતિર્વિમાનાવાસગતસહસ્રાણિ સમ્પન્નવતિઃ
સહસ્રાણિ ત્રયોવિંશતિર્વિમાનાનિ ૮૪૯૭૦૨૩ ભવન્તિ । इयं च संख्या-‘वत्तीस
अट्ठवीसा वारस अट्ठचउरो सयसइस्सा’ इत्यादि संख्या संयोगतो भावनीया ।
सर्वरत्नमयानीमानि विमानानि अच्छ-श्लक्ष्ण-लण्हा-निघृष्टादि विशेषणवन्ति
यावदभिरूपाणि । एषु बहवो वैमानिका देवाः परिवसन्ति सौधर्मेशानाः यावद्
ग्रेवैयका अनुत्तराः, देवानामेतानि नामानि-एतन्नामकविमानवासित्वात् यथा

અહ્યાં ઇજ્ઞાય રજ્જૂમાહિંદે વમંમિ અદ્વપંચમ છ અચ્ચુગ સત્ત લોગંતે’
इस कथन के अनुसार इस रत्नप्रभा पृथिवी से १॥ रज्जू प्रमाण
ऊपर जाने पर ईषत् प्राग्भारा पृथिवी से पहिले ठीक इसी स्थान पर
सौधर्म, ईशान, सनत्कुमार, माहेन्द्र, ब्रह्मलोक, लान्तक, शुक, सह-
स्रार, आनत प्राणत आरण, अच्युत, ग्रैवैयक और अनुत्तर इन देव-
लोकों में वैमानिकों के ८४९७०२३ विमान हैं यह संख्या ‘वत्तीस अट्ठ-
वीसा वारस अट्ठ चउरो सय सय सहस्सा’ इत्यादि संख्या के संयोग
से आती है ये विमान सर्वात्मना रत्नमय हैं एवं अच्छ श्लक्ष्ण लण्ड
घृष्ट मृष्ट आदि विशेषणों वाले हैं इनमें अनेक वैमानिक देव रहते हैं
वहां रहने के कारण इनका नाम उसी स्थान के अनुरूप हो गया है जैसे
-सौधर्म, ईशान यावत् ग्रैवैयक अनुत्तर व्यवहार में यहां पर भी ऐसा

વમંમિ અદ્વપંચમ છ અચ્ચુગ સત્ત લોગંતે’ આ ગાથામાં કહેલ કથન પ્રમાણે
રત્નપ્રભા પૃથ્વીથી ૧॥ દોઢ રજ્જુ પ્રમાણ ઉપર જવાથી ઇપતપ્રાગ્ભારા પૃથ્વીથી
પહેલા અરોબર એજ સ્થાન પર સૌધર્મ, ઇશાન સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મ-
લોક, લાન્તક; શુક સહસ્રાર, આનત, પ્રાણત, આરણ, અચ્યુત ગ્રેવેયક અને
અનુત્તર આ દેવલોકમાં વૈમાનિકોના ૮૪૯૭૦૨૩/ ચોર્યાશી લાખ સત્તાણું
હબર ને તેવીસ વિમાનો છે. આ સંખ્યા ‘વત્તીસ અટ્ઠવીસા વારસ અટ્ઠ ચઉરો-
સયસહસ્સા’ ઇત્યાદિ સંખ્યાના સંયોગથી આવે છે. આ વિમાનો સર્વાત્મના
રત્નમય છે. અને અચ્છ, શ્લક્ષ્ણ, લણ્ટ, મૃષ્ટ, ઘૃષ્ટ વિગેરે વિશેષણો વાળા
છે. તેમાં અનેક વૈમાનિક દેવો રહે છે. ત્યાં રહેવાને કારણે તેમના નામો એ
સ્થાનના જેવાજ થયેલ છે, જેમકે-સૌધર્મ, ઇશાન, યાવત્ ગ્રેવેયક અનુત્તર
વ્યવહારમાં અહીંયાં પણ એવું જ જોવામાં આવે છે. જેમકે-પંચાલ દેશમાં
રહેવાવાળાને ‘પાંચાલ’ એવા નામથી ઓળખવામાં આવે છે. સૌધર્મથી લઈને

પશ્ચાન્નિવાસિનઃ પશ્ચાલાઃ । તે સૌધર્માદયો દેવા યથાક્રમં-મૃગ-મહિષ-વરાહ-
સિંહ-છગલ-દર્દુર-હય-ગજપતિ-ભુજગ-खङ्ग-वृषभाङ्क-विडिम्-ચિહ્નપ્રકટિત-
મુકુટાઃ વરકુણ્ડલોદ્ઘોતિતાનનાઃ મુકુટદીપ્તશિરસઃ પદ્મપદ્મ-(પત્ર) ગૌરાઃ
શ્રેયાંસઃ પરમપ્રશસ્તાઃ શુભવર્ણગન્ધસ્પર્શાઃ ઉત્તમવિકુર્વિણઃ વિવિધવસ્ત્રમાલ્યધારિણઃ
મહર્દિકાઃ મહાઘુતિકાઃ મહાયશસઃ મહાબલા મહાનુભાગાઃ મહાસૌર્યાઃ હાર-

હી દેખને મેં આતા હૈ-જૈસે પશ્ચાલદેશ નિવાસી પશ્ચાલ એસે નામ વાલે
હો જાતે હૈં । સૌધર્મ સે લેકર અચ્યુત દેવલોક તક કે વે સૌધર્માદિક
દેવ ક્રમશઃ મૃગ મહિષ વરાહ સિંહ છગલ, દર્દુર, હય ગજપતિ, ભુજગ
खङ्ग, वृषभाङ्क और विडिम् ये चिह्न जिनके मुकुट में प्रकटित होते हैं
ऐसे होते हैं सौधर्म देवों के मुकुटों में मृगरूप का चिह्न प्रकटित होता
है ईशान देवों के मुकुटों में महिष का चिह्न प्रकटित होता है सन-
त्कुमार देवों के मुकुटों में वराह का चिह्न प्रकट होता है माहेन्द्र देवों
के मुकुटों में सिंह का चिह्न प्रकट होता है ब्रह्मलोक देवों के मुकुटों में
छगल का चिह्न प्रकट होता है लान्तક देवों के मुकुटों में दर्दुर-મેઢક
का चिह्न प्रकट होता है शुक्रकल्प देवों के मुकुटों में हय का चिह्न
प्रकट होता है सहस्रार देवों के मुकुटों में गजपति का चिह्न प्रकट होता
है आनतकल्प के देवों के मुकुटों में भुजंग का चिह्न प्रकट होता है
प्राणतकल्प के देवों के मुकुटों में खङ्ग का चिह्न प्रकट होता है खङ्ग से
यहाँ चतुष्पद विशेष गेडा-हाथी-लिखा गया है आरणकल्प देवों के
मुकुटों में वृषभ का चिह्न प्रकट होता है और अच्युतकल्प के देवों के

અચ્યુત દેવલોક સુધીના એ સૌધર્માદિક દેવો ક્રમશઃ મૃગ, મહિષ, વરાહ,
સિંહ છગલ, દર્દુર, હય, ગજપતિ, ભુજગ ખંગ, વૃષભાંક અને વિડિમ આ
ચિહ્નો જેમના પ્રગટ થાય છે, એવા હોય છે. સૌધર્મ દેવોના મુશુટોમાં
મૃગના રૂપનું ચિહ્ન પ્રગટ થાય છે. ઈશાન દેવોના મુશુટોમાં મહિષનું ચિહ્ન
પ્રગટ થાય છે. સનત્કુમાર દેવોના મુશુટોમાં વરાહનું ચિહ્ન પ્રગટ થાય
છે. મહેન્દ્ર દેવોના મુશુટોમાં સિંહનું ચિહ્ન પ્રગટ થાય છે, બ્રહ્મલોક
દેવોના મુશુટોમાં; છગલ-સસલાનું ચિહ્ન પ્રગટ થાય છે. લાન્તક દેવોના
મુશુટોમાં દેડકાનું ચિહ્ન પ્રગટ થાય છે. શુકલોકના દેવોના મુશુટોમાં ઘોડાનું
ચિહ્ન પ્રગટ થાય છે. સહસ્રાર દેવોના મુશુટોમાં ગજપતિનું ચિહ્ન પ્રગટ થાય
છે. આનત કલ્પના દેવોના મુશુટોમાં સર્પનું ચિહ્ન પ્રગટ થાય છે. 'ખંગ'
એ પદ્ધતી અહીંયાં ચોપગા વિશેષ ગેડા-હાથી લેવામાં આવેલ છે. આરણ
કલ્પના દેવોના મુશુટોમાં બળદનું ચિહ્ન પ્રગટ થાય છે. અને અચ્યુત કલ્પના

વિરાજિતવક્ષસઃ સંગતકુण्डलमृष्टगण्डलकर्णपीठधारिणः विचित्रहस्ताभरणाः
विचित्रमालमुकुटिनः कल्याणकप्रवरमाल्यानुलेपनाः देदीप्यमानशरीराः प्रलंबवन-

મુકુટોં મેં વિડિમ કા ચિહ્ન પ્રકટ હોતા હૈ । હન સપ દેશોં કે આનન મુખ-વર કુણ્ડલોચોતિત હોતે હૈ શ્રેષ્ઠ કુણ્ડલોં મે ચમકતે રહતે હૈ મસ્તક હનકે મુકુટોં કી દીસિ સે ઉદોપિત રહતે હૈ । હનકા વર્ણ પદ્મ-પત્ર કે જૈસા ગોરા-ગોરા હોતા હૈ યે કલ્યાણ પાત્ર હોતે હૈ અર્થાત્ પરમ પ્રશસ્ત હોતે હૈ હનકા વર્ણ ગન્ધ ઓર સ્પર્શ શુભ હોતા હૈ હનકી વિક્રિયા મી શુભ હોતી હૈ વિવિધ પ્રકાર કે વસ્ત્રોં ઓર માલાઓં કો ધારણ કરને વાલે હોતે હૈ પરિવાર વિમાન આદિ વડી ઋદ્ધિયોં કે યે અધિપતિ હોતે હૈ મહતી શરીર આભરણ આદિ કી પ્રભા વાલે હોતે હૈ મહા યશસ્વી હોતે હૈ મહાવલિષ્ઠ હોતે હૈ મહાપ્રભાવશાલી હોતે હૈ મહાસુખી હોતે હૈ હનકા વક્ષસ્થલ પહિરે હુઅ હારોં કી ચમક સે સદા ચમ ચમાતા રહતા હૈ પહિરે હુઅ કુણ્ડલોં સે હનકી કપોલપાલીચર્પિત હોતી રહતી હૈ વિચિત્ર પ્રકાર કે હસ્ત કે આભરણોં સે હનકે દોનોં હાથ અલંકૃત હોતે રહતે હૈ । હનકે મુકુટોં મેં વિચિત્ર-નાના પ્રકાર કી માલાણં સજ્જિત રહતી હૈ યે દેવ સ્વયં સુન્દર સે સુન્દર આનન્દ દાયક માલાણ પહિરે રહતે હૈ ઓર શરીર પર હનકે સર્વોત્તમ સુશાવૂદાર ઉપદન લગા રહતા હૈ । હનકા શરીર સદા ચમકતા રહતા હૈ । લમ્બી

દેવોના મુગુટોમાં વિડિમનું ચિહ્ન પ્રગટ થાય છે. આ બધા દેવોના મુખ-શ્રેષ્ઠ કુંડળોથી પ્રકાશિત હોય છે. શ્રેષ્ઠ કુંડળોથી સદા ચમકતા રહે છે. તેમના મસ્તકો આ મુગુટોની દીસિથી ઉદીપિત રહે છે. તેનો વર્ણ પદ્મપત્રના જેવો ગૌર હોય છે. એ કલ્યાણના પાત્ર હોય છે. અર્થાત્ પરમ પ્રશસ્ત હોય છે. તેનો વર્ણ, ગંધ અને સ્પર્શ શુભ હોય છે. તેની વિક્રિયા પણ શુભ હોય છે. વિવિધ પ્રકારના વસ્ત્રો અને માળાઓને ધારણ કરવાવાળા હોય છે. પરિવાર વિમાન વિગેરે મોટી ઋદ્ધિઓના તેઓ અધિપતિ હોય છે. શરીર આભરણ વિગેરે પ્રકારની મોટી પ્રલાવાળા હોય છે. મહાયશસ્વી હોય છે મહાન્ બળ-વાળા હોય છે. મહાન્ પ્રભાવશાલી હોય છે. મહાસુખી હોય છે, તેમનું વક્ષસ્થળ પહેરેલા હારોની ચમકથી સદા ચમચમાટ વાળું રહે છે. પહેરેલા કુંડળોથી તેઓની કપોલ પાલી ધસાતી રહે છે વિચિત્ર પ્રકારના હાથના આભૂષણોથી તેમના બન્ને હાથો સુશોભિત થતા રહે છે. તેમના મુકુટોની વિચિત્ર-અનેક પ્રકારની માલાઓ સન્નિવૃત્ત રહે છે, એ દેવો પોતે સુંદરથી પણ સુંદર અને આનંદ દાયક માળાઓ પહેરેલા રહે છે. અને તેમના શરીરોની

માલધરાઃ દિવ્યવર્ણ-ગન્ધ-સ્પર્શ-સંહનનરાંરથાનૈઃ દિવ્યદ્વિ-દ્યુતિ-પ્રભા છાયા ડર્ચિભિઃ દિવ્યતેજોલેશ્યાભ્યાં દશદિશા અવભાસયન્ત ઉદ્ધોતયન્તો યાવત્પ્રકાશયન્તો વિહરન્તિ । તે ચ વૈમાનિકશક્રાદશોઽચ્યુતાન્તાઃ સ્વસ્વકલ્પેઽનેકશત-સહસ્રવિમાનવાસિ-સામાનિકલોકપાલાનાં સ્વાગ્રમહિષીણાં સપરિવારાણાં પર્ષદામ્ અનીકાઽનીકાધિપતીનામ્ આત્મરક્ષકસહસ્રાણામ્ અન્યેષાશ્ચ દેવાનાં દેવીનામ્ ચ આધિપત્યમ્ ૦ કુર્વન્ પાલયન્ વિશાલનૃત્યાદિ દિવ્યભોગાન્ ભુજ્ઞાનો વિહરન્તિ । સૌધર્મકદેવાનાં વિમાનાનિ-જમ્બુદ્વીપે મન્દરસ્ય દક્ષિણેન રત્નપ્રભાયા ઊર્ધ્વ ચન્દ્રા-

૨ વનમાલાઓં સે વહ સુશોભિત રહતા હૈ યે અપને શારીરિક દિવ્ય વર્ણ સે, દિવ્ય ગન્ધ સે દિવ્ય સ્પર્શ સે એવં દિવ્ય સંસ્થાન સે દિવ્ય દ્યુતિ સે, દિવ્ય પ્રભા સે દિવ્ય છાયા સે દિવ્ય જ્વાલા સે દિવ્ય તેજ સે ઓર દિવ્ય લેશ્યા સે દશ દિશાઓં કો અવભાસિત કરતે હુએ ઉદ્યોતિત કરતે હુએ યાવત્પ્રકાશિત કરતે હુએ આનંદ કરતે રહતે હૈં યે અચ્યુતાન્ત વૈમાનિક શક્રાદિક દેવ અપને ૨ કલ્પ મેં લાખોં વિમાન-વાસી દેવોં કે જૈસે સામાનિક દેવોં કે લોકપાલોં કે અપની સપરિવાર અગ્રમહિષિયોં કે દેવોં કે, અનીકોં કે અનીકાધિપતિયોં કે તથા સૈકડોં આત્મરક્ષકોં કે એવં ઓર ઓ અનેક દેવ દેવિયોં કે આધિપત્ય કો કરતે હુએ ઊનકા પાલન કરતે હુએ તથા વિશાલ નૃત્યાદિરૂપ દિવ્ય ભોગોં કો ભોગતે હુએ સુખ પૂર્વક અપના સમય વ્યતીત કરતે રહતે હૈં । સૌધર્મક દેવોં કે વિમાન કહાં પર હૈં ? યહ બાત પ્રકટ કી જાતી

ઉપર ખુશખોદાર ઉપટન લગાડેલા રહેલ છે. તેમના શરીર, સદા ચમકતા રહે છે. લાંબી લાંબી વનમાળાઓથી તે સુશોભિત રહે છે. તે પોતાના શારીરિક દિવ્ય વર્ણથી, દિવ્ય ગંધથી, દિવ્ય સ્પર્શથી તથા દિવ્ય સંહનન અને દિવ્ય સંસ્થાનથી દિવ્ય દેવર્ષિથી, દિવ્યદ્યુતિથી, દિવ્ય પ્રભાથી દિવ્ય છાયાથી દિવ્ય જ્વાલાથી દિવ્ય તેજથી અને દિવ્ય લેશ્યાથી દસે દિશાઓને અવભાસિત કરતા થકા દ્યોતિત કરતા થકા યાવત્ પ્રકાશિત કરતા થકા આનંદ કરતા રહે છે. અચ્યુત સુધિના વૈમાનિક શક્રાદિ દેવો પોતપોતાના કલ્પમાં લાખો વિમાન વાસી દેવોના જેવા સામાનિક દેવોના લોકપાલોના, પોતાના પરિવાર સહિતની પોતાની અગ્રમહિષિયોનું પરિષદાના દેવોનું અનીકોની અનીકાધિપતિયોનું તથા સેંકડો આત્મરક્ષક દેવોના તથા બીજા પણ અનેક દેવો અને દેવિયોનું અધિ-પતિપણું કરતા થકા તેઓનું પાલન કરતા થકા તથા વિશાલ નૃત્ય વિગેરે રૂપ દિવ્ય ભોગોને ભોગવતા થકા સુખ પૂર્વક પોતાનો સમય વીતાવતા રહે છે. સૌધર્મ દેવોના વિમાનો કયાં આવેલા છે ? એ વાત બતાવવામાં આવે

દીનામુપરિતને વહુદૂરેડર્ધરજ્જૂપલક્ષિતક્ષેત્રે સૌધર્મકલ્પો વિશેષણવિશિષ્ટોઽવભાસતે-
 ઽતિવિસ્તૃતોઽચ્છઃ૦ યાવત્ પ્રતિરૂપઃ । સૌધર્મેકલ્પે દ્વાત્રિશદ્ વિમાનાવાસશતસહ-
 સ્રાણિ ભવન્તિ, સર્વાણ્યચ્છાનિ યાવત્પ્રતિરૂપાણિ । વિમાનાનાં વહુમધ્યે પશ્ચવિમા-
 નાવતંસકા ભવન્તિ દિક્ષુ મધ્યે ચ તે રત્નમયા અચ્છા યાત્પ્રતિરૂપાઃ । તેષુ
 સંહ્યાતવિમાનેષુ સૌધર્મકા મહર્દ્ધિકાઃ૦ દશદિશા ઉદ્ઘોતયન્તઃ પરિવસન્તિ । તે
 તે સ્વસ્વસામાનિકાદીનામાધિપત્યં કુર્વાણા યાવદ્વિહરન્તિ સૂ૦ ॥૧૧૮॥

હૈ જમ્બૂદ્વીપ સ્થિત મન્દરપર્વત કી દક્ષિણદિશા યેં રત્નપ્રભા પૃથિવી સે
 ઉપર મેં ડ્યોતિષમંડલ કે ઉપરિતન આકાશ ભાગ મેં સાર્ધ રજ્જૂ પલ-
 ક્ષિતક્ષેત્ર મેં અતિવિસ્તૃત સૌધર્મકલ્પ હૈ યહ પ્રાચીન પ્રતીચ્યાયત
 આદિ વિશેષણોં વાલા એવં અચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપાન્તક કે વિશેષણોં
 વાલા હૈ સૌધર્મકલ્પ મેં ૩૨ લાખ વિમાનાવાસ હૈં યે સવ વિમાનાવાસ
 અચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ હોતે હૈં વિમાનોં કે વહુમધ્ય મેં પાંચ વિમાના-
 વતંસક હૈં । જો હસ પ્રકાર સે હૈં પૂર્વદિશા મેં અશોકાવતંસક હૈ-
 દક્ષિણ દિશા મેં સપર્ણાવતંસક હૈ પશ્ચિમદિશા મેં ચમ્પકાવતંસક
 હૈ ઉત્તરદિશા મેં ચૂનાવતંસક હૈ ઓર હન સવ કે વીચ મેં સૌધર્મા-
 વતંસક હૈ । યે સવ વિમાનાવતંસક અચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ વિશેષણોં
 વાલે હૈં । હન ૩૨ લાખ વિમાનોં મેં સૌધર્મક દેવ રહતે હૈં । યે સવ
 ‘મહિદ્વિયા જાવ દસદિસાઓ ઉજ્જોવેમાણા’ મહર્દ્ધિક હોતે હૈં યાવત્
 દશદિશાઓં કો ઉદ્યોતિત કરતે હુએ આનન્દ સે અપને સમય કો

છે. જંબૂદ્વીપમાં આવેલ મંદર પર્વતની દક્ષિણ દિશામાં રત્નપ્રભા પૃથ્વીની ઉપર
 ડ્યોતિષ મંડલના ઉપરના આકાશ ભાગમાં સાર્ધરજ્જૂ (દોઢરાબ્દ) પલક્ષિત
 ક્ષેત્રમાં અત્યંત વિશાળ સૌધર્મ કલ્પ આવેલ છે. એ પ્રાચીપ્રતીચીનાયત
 વિગેરે વિશેષણો વાળો અને અચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ સુધિના વિશેષણોવાળો છે.
 સૌધર્મકલ્પોમાં ૩૨ બત્રીસ લાખ વિમાનાવાસો છે, આ બધા વિમાનાવાસો
 અચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ હોય છે. વિમાનોની બહુમધ્યમાં પાંચ વિમાનાવતંસક
 છે. જે આ પ્રમાણે છે.—પૂર્વ દિશામાં અશોકાવતંસક છે. દક્ષિણ દિશામાં સપ-
 પર્ણાવતંસક છે. પશ્ચિમ દિશામાં ચંપકાવતંસક છે. ઉત્તર દિશામાં આમ્રા-
 વતંસક છે. અને એ બધાની મધ્યમાં સૌધર્માવતંસક છે. આ બધા વિમાના
 વતંસકો અચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. વિગેરે વિશેષણો વાળા છે. આ ૩૨ બત્રીસ
 લાખ વિમાનોમાં સૌધર્મ દેવ રહે છે. એ બધા ‘મહિદ્વિયા જાવ દસ દિસાઓ
 ઉજ્જોવેમાણા’ મહર્દ્ધિક હોય છે. દસે દિશાઓને ઉદ્યોતિત કરતા થકા આનંદ

મૂલમ્—સક્રસ્સ ણં મંતે ! દેવિંદસ્સ દેવરન્નો કઙ્ઘ પરિસાઓ પન્નત્તાઓ ? ગોયમા ! તઓ પરિસાઓ પન્નત્તાઓ તં જહા—સમિયા ચંડા જાયા અબ્ભિતરિયા સમિયા, મજ્ઞિમિયા ચંડા, બાહિરિયા જાયા । સક્રસ્સ ણં મંતે ! દેવિંદસ્સ દેવરન્નો અબ્ભિતરિયાણ પરિસાણ કઙ્ઘ દેવસાહસ્સીયાઓ પન્નત્તાઓ ? મજ્ઞિમિયાણ પરિસાં તહેવ બાહિરિયાણ પુચ્છા ? ગોયમા ! સક્રસ્સ દેવિંદસ્સ દેવરન્નો અબ્ભિતરિયાણ પરિસાણ બારસ દેવસાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ, મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ ચઠ્ઠસ દેવસાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ, બાહિરિયાણ પરિસાણ સોલસ દેવસાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ, તહા—અબ્ભિતરિયાણ પરિસાણ સત્ત દેવી સયાણિ, મજ્ઞિમિયાણ છત્થ દેવી સયાણિ, બાહિરિયાણ પંચ દેવી સયાણિ પન્નત્તાઈં । સક્રસ્સ ણં મંતે ! દેવિંદસ્સ દેવરન્નો અબ્ભિતરિયાણ પરિસાણ દેવાણં કેવદ્ધયં કાલં ઠિઈં પન્નત્તા ? એવં મજ્ઞિમિયાણ બાહિરિયાણ વિ, ગોયમા ! સક્રસ્સ દેવિંદસ્સ દેવરન્નો અબ્ભિતરિયાણ પરિસાણ દેવાણં પંચ પલિઓવમાઈં ઠિઈં પન્નત્તા, મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ ચત્તારિ પલિઓવમાઈં ઠિઈં પન્નત્તા, બાહિરિયાણ પરિસાણ દેવાણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં ઠિઈં પન્નત્તા, દેવીણં ઠિઈં અબ્ભિતરિયાણ પરિસાણ દેવીણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં ઠિઈં પન્નત્તા, મજ્ઞિમિયાણ દુન્નિ પલિઓવમાઈં ઠિઈં પન્નત્તા, બાહિરિયાણ પરિસાણ એગં પલિઓવમં ઠિઈં પન્નત્તા, અટ્ઠો સો ચેવ જહા ભવણવાસીણં । કહિ ણં મંતે ! ઈસાણકાણં

અતિવાહિત કરતે રહતે હૈં આર અપને ૨ સામાનિક આદિ દેવોં કા આધિપત્ય આદિ કરતે હુએ રહતે હૈં ॥૧૧૮॥

પૂર્વક પોતાના સમયને વિતાવતા રહે છે. અને પોતપોતાના સામાનિક વિગેરે દેવોનું અધિપતિપણું વિગેરે કરતા થકા સુખ પૂર્વક રહે છે. ॥ સૂ. ૧૧૮ ॥

देवाणं विमाणा पन्नत्ता ? तहेव सव्वं जाव ईसाणे, एत्थ देविंदे
 देव० जाव विहरइ । ईसाणस्स णं भंते ! देविंदस्स देवरन्नो
 कई परिस्ताओ पन्नत्ताओ ? गोयमा ! तओ परिस्ताओ पन्न-
 त्ताओ, तं जहा-समिया चंडा जाया तहेव सव्वं, णवरं अब्भि-
 तरियाए परिस्ताए दस देवसाहस्सीओ पन्नत्ताओ, मज्झि-
 मियाए परिस्ताए बारस देवसाहस्सीओ पन्नत्ताओ, बाहिरियाए
 चउदस्स देवसाहस्सीओ, देवी णं पुच्छा अब्भितरियाए नव
 देवी सया पन्नत्ता, मज्झिमियाए परिस्ताए अट्ठ देविसया
 पणत्ता, बाहिरियाए परिस्ताए सत्त देविसया पणत्ता, देवाणं
 ठिइ पन्नत्ता ? अब्भितरियाए परिस्ताए देवाणं सत्त पलिओव
 माइं ठिइ पन्नत्ता, मज्झिमियाए छ पलिओवमाइं, बाहिरियाए
 परिस्ताए पंच पलिओवमाइं ठिइ पन्नत्ता, देवी णं पुच्छा
 अब्भितरियाए साइरेगाइं पंच पलिओवमाइं मज्झिमियाए परि-
 स्ताए चत्तारि पलिओवमाइं ठिइ पन्नत्ता, बाहिरियाए
 परिस्ताए तिन्नि पलिओवमाइं ठिइ पणत्ता, अट्ठो तहेव
 भाणियव्वो । सणंकुमाराणं पुच्छा तहेव ठाणपदगमेणं जाव
 सणंकुमारस्स तओ परिस्ताओ समियाई तहेव, नवरं अब्भि-
 तरियाए परिस्ताए अट्ठ देवसाहस्सीओ पन्नत्ताओ, मज्झि-
 मियाए परिस्ताए दस देवसाहस्सीओ, पणत्ताओ, बाहि-
 रियाए परिस्ताए बारस देवसाहस्सीओ पन्नत्ताओ, अब्भितरि-
 याए परिस्ताए देवीणं ठिइ अद्धपंचमाइं सागरोवमाइं पंचपलि-
 ओवमाइं ठिइ पन्नत्ता, मज्झिमियाए परिस्ताए अद्धपंचमाइं
 सागरोवमाइं चत्तारि पलिओवमाइं ठिइ पन्नत्ता, बाहिरियाए
 परिस्ताए अद्धपंचमाइं सागरोवमाइं तिन्नि पलिओवमाइं ठिइ
 पन्नत्ता, अट्ठो सो चेव । एवं साहिंदस्स वि तहेव तओ परि-

साओ, नवरं अर्द्धिभतरियाए परिसाए छ देवसाहस्सीओ
 पन्नत्ताओ, मज्झिमियाए परिसाए अट्ट देवसाहस्सीओ
 पन्नत्ताओ, बाहिरियाए दस देवसाहस्सीओ पन्नत्ताओ, ठिई
 देवाणं अर्द्धिभतरियाए परिसाए अद्धपंचमाइं सागरोवमाइं
 सत्त य पलिओवमाइं ठिई पन्नत्ता, मज्झिमियाए परिसाए
 पंच सागरोवमाइं छच्च पलिओवमाइं, बाहिरियाए परिसाए
 अद्ध पंचमाइं सागरोवमाइं पंच य पलिओवमाइं ठिई पन्नत्ता,
 तहेव सव्वेसिं इंदाणं ठाणपदगमेणं विमाणाणि बुच्चा तओ
 पच्छा परिसाओ पत्तेयं २ बुच्चइ । वंभस्स वि तओ परिसाओ
 पन्नत्ताओ अर्द्धिभतरियाए चत्तारि देवसाहस्सीओ, मज्झिमि-
 याए छ देवसाहस्सीओ, बाहिरियाए अट्ट देवसाहस्सीओ,
 देवाणं ठिई, अर्द्धिभतरियाए परिसाए अद्धणवमाइं सागरोव-
 माइं पंच य पलिओवमाइं, मज्झिमियाए परिसाए अद्धनवमाइं
 चत्तारि पलिओवमाइं, बाहिरियाए अद्धनवमाइं सागरोवमाइं
 तिन्नि य पलिओवमाइं, अट्टो सो चेव । लंतगस्स वि जाव
 तओ परिसाओ जाव अर्द्धिभतरियाए परिसाए दो चेव साह-
 स्सीओ मज्झिमियाए चत्तारि देव साहस्सीओ पन्नत्ताओ,
 बाहिरियाए छ देवसाहस्सीओ पन्नत्ताओ, ठिई भाणियव्वा
 अर्द्धिभतरिया परिसाए बारस सागरोवमाइं सत्त पलिओवमाइं
 ठिई पन्नत्ता, मज्झिमियाए परिसाए बारस सागरोवमाइं छच्च
 पलिओवमाइं ठिई पन्नत्ता, बाहिरियाए परिसाए बारस साग-
 रोवमाइं पंच पलिओवमाइं ठिई पणत्ता । महासुक्कस्स वि जाव
 तओ परिसाओ जाव अर्द्धिभतरियाए एगं देवसाहस्सं, मज्झिमि-
 याए दो देवसाहस्सीओ पन्नत्ताओ, बाहिरियाए चत्तारि देवसाह-
 स्सीओ अर्द्धिभतरियाए परिसाए अद्धसोलस सागरोवमाइं पंच

पलिओवमाइं, मज्झिमियाए अद्धसोलस सागरोवमाइं चत्तारि
 पलिओवमाइं बाहिरियाए परिसाए अद्धसोलस सागरोवमाइं
 तिन्नि पलिओवमाइं अट्ठो सो चेव । सहस्सारे पुच्छा जाव
 अब्भितरियाए परिसाए पंचदेवसया मज्झिमियाए परिसाए एगा
 देवसाहस्सी बाहिरियाए परिसाए दो देव साहस्सीओ पन्नत्ता
 ठिई अब्भितरियाए परिसाए अद्धट्टारससागरोवमाइं सत्त पलि-
 ओवमाइं ठिई पन्नत्ता । एवं मज्झिमियाए अद्धट्टारस छप्पलियो-
 वमाइं, बाहिरियाए अद्धट्टारस सागरोवमाइं पंचपलिओवमाइं
 अट्ठो सोचेव । आणयपाणयस्स वि पुच्छा जाव तओ परिसाओ
 नवरं अब्भितरियाए अड्ढाइज्जा देवसया मज्झिमियाए पंचदेवसया
 बाहिरियाए एगा देवसाहस्सी ठिई अब्भितरियाए एगूणवीस
 सागरोवमाइं पंच य पलिओवमाइं, एवं मज्झिमपरिसाए एगूण
 वीस सागरोवमाइं चत्तारि य पलिओवमाइं बाहिरियाए परि-
 साए एगूणवीसं सागरोवमाइं तिन्नि य पलिओवमाइं ठिई अट्ठो
 सोचेव । कहि णं भंते ! आरण अच्चुयाणं देवाणं तहेव अच्चुए
 सपरिवारे जाव विहरइ, अच्चुयस्स णं देविंदस्स तओ परि-
 साओ पन्नत्ताओ अब्भितरपरिसाए देवाणं पणवीसं सयं,
 मज्झिम० अड्ढाइज्जा सया बाहिरिय० पंचसया अब्भितरियाए
 एक्कवीसं सागरोवमा सत्त य पलिओवमाइं मज्झिम० एक्कवीस
 सागर० छप्पलिओपम० बाहिर० एक्कवीसं सागरोवमा० पंच य
 पलिओवमाइं ठिई पन्नत्ता । कहि णं भंते ! हेट्ठिमगेवेज्जगाणं
 देवाणं त्रिमाणा पन्नत्ता ? कहि णं भंते ! हेट्ठिमगेवेज्जगा देवा
 परिवसंति ? जहेव ठाणपए तहेव, एवं मज्झिमगेवेज्जगा उव
 रिमगेवेज्जगा अणुत्तराय जाव अहमिंदा नामं ते देवा पणत्ता
 समणाउसो ॥सू० ११९॥

छाया-शक्रस्य खलु भदन्त ! देवेन्द्रस्य देवराजस्य कतिपर्षदः प्रज्ञप्ताः ?
 गौतम ! तिस्रः पर्षदः प्रज्ञप्ताः तद्यथा-समिता चण्डा जाता, आभ्यन्तरिका
 समिता, माध्यमिका चण्डा, बाह्या जाता । शक्रस्य खलु भदन्त ! देवेन्द्रस्य देव-
 राजस्याभ्यन्तरिकायां पर्षदि कति देवसहस्राणि प्रज्ञप्तानि ? माध्यमिकायां पर्षदि
 कतिदेवसहस्राणि प्रज्ञप्तानि, तथैव बाह्यायां पृच्छा, गौतम ! शक्रस्य देवेन्द्रस्य देव-
 राजस्य आभ्यन्तरिकायां पर्षदि द्वादश देवसहस्राणि प्रज्ञप्तानि, माध्यमिकायां पर्षदि
 चतुर्दश देवसहस्राणि २ प्रज्ञप्तानि, बाह्यायां पर्षदि षोडश देवसहस्राणि प्रज्ञप्तानि,
 तथाऽभ्यन्तरिकायां पर्षदि सप्तदेवी शतानि माध्यमिकायां षड् देवी शतानि बाह्यायां
 पंचदेवी शतानि प्रज्ञप्तानि । शक्रस्य खलु भदन्त ! देवेन्द्रस्य देवराजस्याभ्यन्तरिकायां
 पर्षदि देवानां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ताः ? एवं माध्यमिकायां बाह्यायामपि
 गौतम ! शक्रस्य देवेन्द्रस्य देवराजस्याभ्यन्तरिकायां पर्षदि पंचपल्योपमानि स्थितिः
 प्रज्ञप्ता, माध्यमिकायां पर्षदि चत्वारि पल्योपमानि स्थितिः प्रज्ञप्ताः-बाह्यायां पर्षदि
 देवानां सागरोपमाणि षट् पल्योपमानि स्थितिः प्रज्ञप्ता-बाह्यायां पर्षदि द्वादश
 सागरोपमाणि पञ्चपल्योपमानि स्थितिः प्रज्ञप्ता । महाशुक्रस्यापि यावत्तिस्रः पर्षदो
 यावदाभ्यन्तरिकायाम् एकं देवसहस्रम् माध्यमिकायां द्वे देवसहस्रे प्रज्ञप्ते बाह्यायां
 चत्वारि देवसहस्राणि आभ्यन्तरिकायां पर्षदि अर्धषोडशसागरोपमाणि पंचपल्यो-
 पमानि माध्यमिकायामर्धषोडश सागरोपमाणि चत्वारि पल्योपमानि बाह्यायामर्ध-
 षोडशसागरोपमाणि त्रीणि पल्योपमाणि अर्थः स एव । सहस्रारे पृच्छा यावद्
 आभ्यन्तरिकायां पर्षदि पञ्चदेवशतानि माध्यमिकायां पर्षदि एकं देवसहस्रम्,
 बाह्यायां द्वे देवसहस्रे प्रज्ञप्ते स्थितिराभ्यन्तरिकायामर्धाष्टादशसागरोपमाणि सप्त-
 पल्योपमानि स्थितिः प्रज्ञप्ता एवं माध्यमिकायामर्धाष्टादश-षट् पल्योपमानि,
 बाह्यायामर्धाष्टादशसागरोपमाणि पञ्च पल्योपमानि अर्थः स एव । आनतग्राणत-
 स्यापि पृच्छा यावत्तिस्रः पर्षदः, नवरम्-आभ्यन्तरिकायामर्धतृतीयानि देवशतानि
 माध्यमिकायां पंचदेवशतानि बाह्यायामेकं देवसहस्रं स्थितिः आभ्यन्तरिकायामे-
 कोनविंशतिः सागरोपमाणि पञ्च च पल्योपमानि एवं माध्यमि० एकोनविंशतिः
 सागरोपमाणि चत्वारि च पल्योपमानि, बाह्यायां पर्षदि एकोनविंशतिः सागरो-
 पमाणि त्रीणि च पल्योपमानि स्थितिः, अर्थः स एव । कुत्र खलु भदन्त !
 आरणाच्युतयोर्देवयोस्तथैवाच्युतः स परिवारो यावद् विहरति अच्युतस्य खलु
 देवेन्द्रस्य तिस्रः पर्षदः प्रज्ञप्ताः आभ्यन्तरपर्षदि देवानां पञ्चविंशं शतम्, माध्य-
 मिकायामर्धतृतीयानि शतानि बाह्यायां पञ्चशतानि आभ्यन्तरिकायामेकविंशतिः
 सागरोपमाणि सप्त च पल्योपमानि माध्यमिकायामेकविंशतिः सागरोपमाणि षट्
 पल्योपमानि बाह्यायामेकविंशतिः सागरोपमाणि पञ्च च पल्योपमानि स्थितिः
 प्रज्ञप्ता । कुत्र खलु भदन्त ! अधस्तनग्रैवेयकाणां देवानां विमानानि प्रज्ञप्तानि कुत्र

સ્વલુ ભદન્ત ! અધસ્તનગ્રૈવેયકા દેવાઃ પરિવસન્તિ યથૈવ સ્થાનપદે તથૈવ એવં મધ્ય-
મગ્રૈવેયકાઃ ઉપરિતનગ્રૈવેયકાઃ અનુત્તરાશ્ચ યાવત્ અહમિન્દ્રાનામ તે દેવાઃ, પ્રજ્ઞપ્તાઃ
શ્રમણાયુષ્મન્ ? ॥ સૂ. ૧૧૯ ॥

॥ ઇતિ પ્રથમોવૈમાનિકોદ્દેશઃ ॥

ટીકા—‘સક્કસ્સ ણં ભંતે ! દેવિંદસ્સ દેવરણ્ણો કતિ પરિસાઓ પન્નત્તાઓ ?
ગોયમા ! તઓ પરિસાઓ પન્નત્તાઓ—તં જહા—સમિતા, ચંડા, જાતા, અઙ્ગિમત્ત-
રિયા સમિયા, મજ્ઞિમિયા ચંડા બાહિરિયા જાતા’ હે ભદન્ત ! દેવેન્દ્રદેવરાજ-
શક્રસ્ય કતિ પરિષદઃ સમાઃ સન્તિ ? ભગવાનાહ—હે ગૌતમ ! તિસ્રઃ પરિષદઃ
પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તદ્યથા—સમિતા ૧ ચંડા ૨ જાતા ૩ તત્રાઽભ્યન્તરિકા પરિષદ સમિતા-
નામ્ની, મધ્યમિકા ચંડા, બાહ્યા યા—સા જાતા નામ્ની વિશ્રુતા । ‘સક્કસ્સ ણં
ભંતે ! દેવિંદસ્સ દેવરણ્ણો અઙ્ગિમત્તરિયા પરિસાએ કદ્દ દેવસાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ ?

‘સક્કસ્સ ણં ભંતે ! દેવિંદસ્સ દેવ રણ્ણો’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—ગૌતમ સ્વામી ને પ્રભુ સે એસા પૂછા હૈ—હે ભદન્ત ! દેવેન્દ્ર
દેવરાજ શક્ર કી કિતની પરિષદાએ કહી ગઈ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે
કહતે હૈ—‘ગોયમા ! તઓ પરિસાઓ પન્નત્તાઓ’ હે ગૌતમ ! ત્રીન
પરિષદાએ દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક્ર કી કહી ગઈ હૈ । ‘તં જહા’ જિનકા
નામ હસ પ્રકાર સે હૈ—‘સમિયા ચંડા જાયા’ સમિતા, ચંડા ઓર જાતા
હનમેં ‘અઙ્ગિમત્તરિયા, સમિયા, મજ્ઞિમિયા ચંડા બાહિરિયા જાયા’ જો
આભ્યન્તર પરિષદા હૈ ઉસકા નામ સમિતા હૈ જો મધ્ય પરિષદા હૈ
ઉસકા નામ ચંડા પરિષદા હૈ ઓર બાહર કી પરિષદા હૈ ઉસકા નામ
જાયા પરિષદા હૈ ‘સક્કસ્સ ણં ભંતે । દેવિંદસ્સ દેવરણ્ણો અઙ્ગિમત્તરિ-
યાએ પરિસાએ કતિ દેવ સાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ’ હે ભદન્ત ! દેવેન્દ્ર

‘સક્કસ્સ ણં ભંતે ! દેવિંદસ્સ દેવરણ્ણો’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે હે ભગવન્ દેવેન્દ્ર
દેવરાજ શક્રની કેટલી પરિષદાઓ કહેવામા આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! તઓ પરિસાઓ પન્નત્તાઓ’ હે
ગૌતમ ! ત્રણ પરિષદાઓ દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક્રની કહેલ છે. ‘તં જહા’ તેનું નામ
આ પ્રમાણે કહેલ છે. ‘સમિયા ચંડા, જાયા’ સમિતા ચંડા અને જાતા તેમાં
‘અઙ્ગિમત્તરિયા સમિયા, મજ્ઞિમિયા ચંડા બાહિરિયા જાયા’ જે આભ્યન્તર પરિષદા
છે તેનું નામ સમિતા છે. મધ્યમાં જે પરિષદા છે તેનું નામ ચંડા એ
પ્રમાણેનું છે. અને બાહરની જે પરિષદા છે. તેનું નામ જાતા એ પ્રમાણે છે.
‘સક્કસ્સ ણં ભંતે ! દેવિંદસ્સ દેવરણ્ણો અઙ્ગિમત્તરિયાએ પરિસાએ કતિ દેવસાહસ્સીઓ
પન્નત્તાઓ’ હે ભગવન્ દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક્રની આભ્યન્તર પરિષદામાં કેટલા

મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ તહેવ વાહિરિયાણ પુચ્છા ?' હે મદન્ત ! દેવરાજ દેવેન્દ્ર-
શક્રસ્યાઽભ્યન્તરિકાયાં પર્પદિ કતિ દેવસહસ્રાણિ માધ્યમિકાયાશ્ચ પર્પદિ કિયન્તિ
તથૈવ વાહ્યાયાં કિયન્તીતિ પ્રશ્ન ? 'ગોયમા સક્કસ્સ દેવિંદસ્સ દેવરન્નો અઙ્ગિમતરિ-
યાણ પરિસાણ વારસ દેવસાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ, મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ ચઽહસ
દેવસાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ, વાહિરિયાણ પરિસાણ સોલસ દેવસાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ'
મગવાનાહ-હે ગૌતમ ! દેવેન્દ્ર-દેવરાજશક્રસ્યાઽભ્યન્તરિકાયાં પર્પદિ દ્વાદશદેવ-
સહસ્રાણિ, માધ્યમિકાયાં પર્પદિ ચતુર્દશસહસ્રાણિ દેવાનામ્, વાહ્યાયાશ્ચ પોહશ
દેવસહસ્રાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ । 'તહા અઙ્ગિમતરિયાણ પરિસાણ સત્તદેવી સયાણિ,
મજ્ઞિમિયાણ છ્ચ દેવી સયાણિ, વાહિરિયાણ પંચદેવીસયાઈં પન્નત્તાઈં' તથાઽઽ-
ભ્યન્તરિકાયાં-મધ્યમિકાયાં-વાહ્યાયાશ્ચ યર્પદિ દેવીનાં સપ્ત શતાનિ ષટ્ઠ ચ

દેવરાજ શક્ર કી આભ્યન્તર પરિષદા મેં કિતને હજાર દેવ હૈ ? 'મજ્ઞિ-
મિયાણ પરિં તહેવ વાહિરિયાણ પુચ્છા' મધ્ય પરિષદા મેં ઔર વાહ્ય
પરિષદા મેં કિતને હજાર દેવ હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-'ગોયમા !
સક્કસ્સ દેવિંદસ્સ દેવરન્નો અઙ્ગિમતરિયાણ પરિસાણ વારસદેવ-
સાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ' હે ગૌતમ ! દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક્ર કી આભ્યન્તર
પરિષદા મેં ૧૨ હજાર દેવ હૈં 'મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ ચઽહસદેવ
સાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ' મધ્યમ પરિષદા મેં ૧૪ હજાર દેવ હૈં । 'વાહિ-
રિયાણ પરિસાણ સોલસ દેવસાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ' વાહ્યપરિષદા મેં
૧૬ હજાર દેવ હૈં । 'તહા અઙ્ગિમતરિયાણ પરિસાણ સત્તદેવીસયાણિ,
મજ્ઞિમિયાણ છ્ચદેવીસયાણિ વાહિરિયાણ પંચદેવી સયાઈં પન્નત્તાઈં'
તથા-આભ્યન્તર પરિષદા મેં સાતસો દેવિયાં હૈં મધ્યપરિષદા મેં ૬

હજાર દેવો કહેવામાં આવેલા છે ? 'મજ્ઞિમાણ પરિસાણ તહેવ વાહિરિયાણ પુચ્છા'
મધ્યમ પરિષદામાં અને વાહ્ય પરિષદામાં કેટલા હજાર દેવો છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા ! સક્કસ્સ દેવિંદસ્સ દેવરન્નો અઙ્ગિમતરિયાણ
પરિસાણ વારસ દેવસાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ' હે ગૌતમ ! દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક્રની
આભ્યન્તર પરિષદામાં ૧૨ બાર હજાર દેવો છે. 'મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ ચઽહસ
દેવ સાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ' મધ્યમા પરિષદામાં ૧૪ ચૌદ હજાર દેવો છે.
'વાહિરિયાણ પરિસાણ સોલસ દેવ સાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ' વાહ્ય પરિષદામાં ૧૬
સોળ હજાર દેવો કહેલા છે. 'તહા અઙ્ગિમતરિયાણ પરિસાણ સત્ત દેવી સયાણિ,
મજ્ઞિમિયાણ છ્ચ દેવી સયાણિ વાહિરિયાણ પંચ દેવી સયાઈં પન્નત્તાઈં' તથા
આભ્યન્તર પરિષદામાં સાતસો દેવિયો છે. મધ્યમા પરિષદામાં છસો દેવિયો છે.

શતાનિ-પશ્ચ ચ શતાનિ ક્રમશઃ પ્રજ્ઞપ્તાનિ । ‘સક્કસ્સ ણં મંતે ! દેવિંદસ્સ દેવરન્નો અઙ્ગિમતરિસાણ પરિસાણ દેવાણં કેવદ્ધં કાલં ઠિદ્ધં પન્નત્તા ? એવં મજ્ઞિમિયાણ વાહિરિયાણ વિ’ હે ભદન્ત ! દેવેન્દ્રદેવરાજશક્રસ્યાભ્યન્તરિકાયાં પર્યાદિ દેવાનાં સ્થિતિઃ કિયન્તં કાલં કથિતા એવં માધ્યમિકાયાં-વાહ્યાયામપિ પ્રશ્નઃ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! સક્કસ્સ દેવિંદસ્સ દેવરન્નો અઙ્ગિમતરિયાણ પરિસાણ પંચપલિઓવમાદ્ધં ઠિદ્ધં પન્નત્તા, મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ ચત્તારિ પલિઓવમાદ્ધં ઠિદ્ધં પણ્ણત્તા, વાહિરિયાણ પરિસાણ દેવાણં તિન્નિ પલિઓવમાદ્ધં ઠિદ્ધં પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! દેવેન્દ્રદેવરાજશક્રસ્યાભ્યન્તરિકાયાં પર્યાદિ-મધ્યમિકાયાં-વાહ્યાયાં ચ દેવાનાં સ્થિતિઃ પશ્ચ-ચત્તારિ-ત્રીણિ ચ ક્રમશઃ પલ્યોપમાનિ જાનીદ્ધિ । ‘દેવી ણં ઠિદ્ધં અઙ્ગિ-

સૌ દેવિયાં હૈં ઓર વાહ્યપરિષદા મેં પાંચસૌ દેવિયાં હૈં ‘સક્કરસ્સ ણં મંતે ! દેવિંદસ્સ દેવરન્નો અઙ્ગિમતરિયાણ પરિસાણ દેવાણં કેવદ્ધયં કાલં ઠિદ્ધં પણ્ણત્તા’ હે ભદન્ત ! દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક્ર કી આભ્યન્તર પરિષદા કે દેવોં કી સ્થિતિ કિતની કહી ગઈ હૈ ? ‘એવં મજ્ઞિમિયાણ વાહિરિયાણ વિ’ મધ્યમપરિષદા કે દેવોં કી ઓર વાહ્યપરિષદા કે દેવોં કી સ્થિતિ કિતની કહી ગઈ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં-‘ગોયમા ! સક્કસ્સ દેવિંદસ્સ દેવરન્નો અઙ્ગિમતરિયાણ પરિસાણ પંચ પલિઓવમાદ્ધં ઠિદ્ધં પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક્ર કી આભ્યન્તર પરિષદા કે દેવોં કી સ્થિતિ પાંચ પલ્યોપમ કી કહી ગઈ હૈ ‘મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ ચત્તારિ પલિઓવમાદ્ધં ઠિદ્ધં પણ્ણત્તા’ મધ્યપરિષદા કે દેવોં કી સ્થિતિ ચાર પલ્યોપમ કી કહી ગઈ હૈ ‘વાહિરિયાણ પરિસાણ દેવાણં તિન્નિ પલિઓવમાદ્ધં ઠિદ્ધં પન્નત્તા’ વાહ્યપરિષદા કે દેવોં

અને બાહ્ય પરિષદામાં પાંચસો દેવિયો છે. ‘સક્કસ્સ ણં મંતે ! દેવિંદસ્સ દેવરણ્ણો અઙ્ગિમતરિયાણ પરિસાણ દેવાણં કેવદ્ધયં કાલં ઠિદ્ધં પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્, દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક્રની આભ્યન્તર પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ કેટલી કહેવામાં આવેલ છે. ‘એવં મજ્ઞિમિયાણ વાહિરિયાણ વિ’ મધ્યમ પરિષદાના દેવોની અને બાહ્ય પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ કેટલી કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સક્કસ્સ દેવિંદસ્સ દેવરણ્ણો અઙ્ગિમતરિયાણ પરિસાણ પંચ પલિઓવમાદ્ધં ઠિદ્ધં પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક્રની આભ્યન્તર પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ પાંચ પલ્યોપમની કહેવામાં આવેલ છે. ‘મજ્ઞિમાણ પરિસાણ ચત્તારિ પલિઓવમાદ્ધં ઠિદ્ધં પણ્ણત્તા’ મધ્યમ પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ ચાર પલ્યોપમની કહેવામાં આવેલ છે. ‘વાહિરિયાણ પરિસાણ દેવાણં તિન્નિ પલિઓવમાદ્ધં ઠિદ્ધં પણ્ણત્તા’ બાહ્ય પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ ત્રણ પલ્યોપમની

તરિયાએ પરિસાએ દેવીણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં ઠિઈં પન્નત્તા મજ્ઞિમિયાએ દુન્નિ-
પલિઓવમાઈં ઠિઈં પન્નત્તા વાહિરિયાએ પરિસાએ એગં પલિઓવમં ઠિઈં પન્નત્તા
અટ્ટો સો ચેવ જહા ભવણવાસીણં 'સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્છઈ સક્કસ્સ દેવિંદસ્સ
દેવરન્નો તઓ પરિસાઓ' અથાડત્ર દેવીનાં સ્થિતિઃ શક્રસ્યાડઽભ્યન્તરિકાયાં-
મધ્યમિકાયાં-વાહ્યાયાં ચ પર્યદિ ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ-દ્વે પલ્યોપમે-એકશ્ચ
પલ્યોપમં સ્થિતિકાલઃ । અર્થઃ સ એવ યથા ભવનવાસિદેવાનામ્ તત્કેનાર્થેન
મદન્ત ! એવમુચ્યને શક્રસ્ય દેવેન્દ્રસ્ય દેવરાજસ્ય તિસ્તઃ પર્યદઃ ઇત્યાદિ યથા
ચમરયત્તવ્યતાયાં સકલસૂત્રં વક્તવ્યમ્ । 'કહિ ણં મંતે ! ઈસાણકાણં દેવાણં
વિમાણા પન્નત્તા ? તહેવ સવ્વં જાવ ઈસાણે एत्थ દેવિંદે દેવઃ જાવ વિહરઈ' કુત્ર
ખલુ મદન્ત ! ઈશાનકાનાં દેરાનાં વિમાનાનિ ? કુત્ર ચ ઈશાના દેવાઃ પરિવ-

કી સ્થિતિ ત્રીણ પલ્યોપમ કી હૈ 'દેવીણં ઠિઈં' દેવિયોં કી સ્થિતિ ઇસ
પ્રકાર સે હૈ 'અઙ્ગિમંતરિયાએ પરિસાએ દેવીણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં ઠિઈં
પન્નત્તા' આભ્યન્તર પરિષદા કી દેવિયોં કી સ્થિતિ ત્રીણ પલ્યોપમ કી
કહી ગઈ હૈ મજ્ઞિમિયાએ દુન્નિ પલિઓવમાઈં ઠિઈં પન્નત્તા' મધ્યપરિષદા
કી દેવિયોં કી સ્થિતિ દો પલ્યોપમ કી કહી ગઈ હૈ 'વાહિરિયાએ પરિ-
સાએ એગં પલિઓવમં ઠિઈં પણ્ણત્તા' વાહ્યપરિષદા કી દેવીયોં કી
સ્થિતિ એક પલ્યોપમ કી કહી ગઈ હૈ 'અટ્ટો સો ચેવ જહા ભવણવા-
સીણં' ભવનપતિયોં કે જૈસા હી બાકી કા ઓર સબ કથન યહાં પર
કહ લેના ચાહિયે 'કહિ ણં મંતે ! ઈસાણકાણં દેવાણં વિમાણા પણ્ણત્તા'
હે મદન્ત ! ઈશાન દેવોં કે વિમાન કહાં પર કહે ગયે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુ
કહતે હૈ 'તહેવ સવ્વં જાવ ઈસાણે एत्थ દેવિંદે દેવઃ જાવ વિહરઈ' હે
ગૌતમ ! ઇસ સમ્બન્ધ મેં સમસ્ત વક્તવ્યતા સૌધર્મ કી વક્તવ્યતા જૈસી

છે, 'દેવીણં ઠિઈં' દેવિયોની સ્થિતિ આ પ્રમાણે છે- 'અઙ્ગિમંતરિયાએ પરિસાએ
દેવીણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં ઠિઈં પન્નત્તા' આભ્યન્તર પરિષદાની દેવિયોની સ્થિતિ
ત્રણ પલ્યોપમની છે. 'મજ્ઞિમિયાએ દુન્નિ પલિઓવમાઈં ઠિઈં પન્નત્તા' મધ્યમ
પરિષદાની દેવિયોની સ્થિતિ બે પલ્યોપમની કહેવામાં આવેલ છે. 'વાહિરિયાએ
પરિસાએ એગં પલિઓવમં ઠિઈં પણ્ણત્તા' વાહ્ય-પરિષદાની દેવિયોની સ્થિતિ એક
પલ્યોપમની છે. 'અટ્ટો સો ચેવ જહા ભવણવાસીણં' ભવન પતિયોના કથન
પ્રમાણે જ આકીતું તમામ કથન અહીંયાં કહી લેવું જોઈએ. 'કહિ ણં મંતે !
ઈસાણકાણં દેવાણં વિમાણા પણ્ણત્તા' હે ભગવન્ ! ઇશાન દેવોના વિમાનો કયાં
કહેલા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'તહેવ સવ્વં જાવ ઈસાણે
एत्थ દેવિંદે દેવરાયા જાવ વિહરઈ' હે ગૌતમ ! આ વિષયમાં સઘળું કથન

સન્તિ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! રત્નપ્રમાપૃથિવ્યાઃ ઉપરિતને ચન્દ્રાદીનતિક્રમ્ય મેરો-
રુત્તરેણાઽષ્ટાવિંશતિર્વિમાનાવાસશતસહસ્રાણિ તથા-૫આવતંસકા ભવન્તિ, પૂર્વસ્યા-
મઙ્કાવતંસક; ૧ દક્ષિણસ્યાં સ્ફટિકાવતંસક; ૨ અપરસ્યાં રજતાવતંસક; -૩ ઉત્ત-
રસ્યાં જાતરૂપાવતંસક; ૪, મધ્યે ઈશાનવતંસક; ૫ સર્વાણીમાનિ વિમાનાનિ સર્વ-
રત્નમયાનિ યાવત્પ્રતિરૂપાણિ, ગૃતેષુ ઈશાનકા દેવાઃ પરિવસન્તિ તે કુણ્ડલોદ્
ઘોતિતાનના યાવદ્ દિવ્યવર્ણગન્ધ-સ્પર્શૈઃ સંસ્થાનેન દશદિશા ઉદ્ઘોતયન્તઃ સ્વ-
સ્વ સામાનિક દેવદેવીનાં પૌરપત્યાધિપત્ય ભર્તૃત્વાદિ કુર્વન્તો દિવ્યભોગભોગાન

હી જાનની ચાહિયે પરન્તુ યહાં પર ઉસ વક્તવ્યતા કી અપેક્ષા इतना
હી અન્તર હૈ કિ રત્નપ્રમા પૃથિવી કે રુચકોપલક્ષિત बहुसमरमणीय
ભૂમિભાગ કે ઉપર ડુંચે ચન્દ્ર સૂર્ય આદિ કો ઉલ્લઙ્ઘન કરકે મેરુ કી
ઉત્તરદિશા મેં ઈશાનદેવોં કે ૨૮ લાખ વિમાનાવાસ કહે ગયે હૈં । તથા
પાંચ વિમાનાવતંસક કહે ગયે હૈં । इनमें अङ्कावतंसक पूर्वदिशा में
है स्फटिकावतंसक दक्षिणदिशा में हैं रजनावतंसक पश्चिमदिशा में है
और जातरूपावतंसक उत्तरदिशा में है तथा मध्य में ईशानावतंसक
है ये सब विमान सर्वात्मना रत्नमय हैं यावत् प्रतिरूप हैं इनमें ईशा-
नक देव रहते हैं इनका मुखमण्डल कुण्डलों की कान्ति से सदा उद्यो-
तित रहता है यावत् ये दिव्य वर्ण, गन्ध स्पर्श और संस्थान से दश
दिशाओं को उद्योतित करते हुए अपने २ सामानिक देव और देवियों
का आधिपत्य भर्तृत्व करते हुए दिव्य भोगोपभोगों को भोगते रहते
हैं । बाकी और सब कथन इनके सम्बन्ध का सौधर्म के प्रकरण जैसा

સૌધર્મના કથન પ્રમાણે જ સમજવું. પરંતુ અહીંયાં એ કથન કરતાં એટલું
જ અંતર છે. કે-રત્નપ્રમા પૃથ્વીના રચક થી ઉપલક્ષિત બહુસમરમણીય
ભૂમિભાગની ઉપર ઉંચે ચંદ્ર સૂર્ય વિગેરેને ઓળંગીને મેરુની ઉત્તર દિશામાં
ઈશાન દેવોના ૨૮ અઠ્યાવીસ લાખ વિમાનાવાસો કહેવામાં આવેલા છે.
તથા પાંચ વિમાનાવતંસક કહેલા છે. તે પૈકી અંકાવતંસક પૂર્વ દિશામાં છે.
સ્ફટિકાવતંસક દક્ષિણ દિશામાં રજતાવતંસક પશ્ચિમ દિશામાં જાત રૂપાવતંસક
ઉત્તર દિશામાં તથા મધ્યમાં ઈશાનાવતંસક છે. એ બધા વિમાનો સર્વાત્મના
રત્નમય છે, યાવત્પ્રતિરૂપ છે. તેમાં ઈશાન દેવ રહે છે. તેમનું બુધ મંડલ
કુંડળોની ક્રાંતિથી સદા ઉદ્યોતિત રહે છે. યાવત્ અ દિવ્ય વર્ણ, ગંધ, સ્પર્શ
અને સંસ્થાનથી દસે દિશાઓને ઉદ્યોતિત કરતા થકા પોત પોતાના સામાનિક
દેવો અને દેવિયોનું અધિપતિ પાણું ભર્તૃત્વ કરતા થકા દિવ્ય એવા ભોગોપ-
ભોગોને ભોગવતા રહે છે. આ શિવાય બાકીનું તમામ કથન આના સંબંધનું

શુજ્ઞાના વિહરન્તિ અન્યત્ સર્વ શક્રેન્દ્રપ્રકરણવત્ । ‘ઈસાનસ્સ ણં મંતે ! દેવિંદસ્સ દેવ-
રન્નો કર્હ પરિસાઓ પન્નત્તાઓ ગોયમા ! તઓ પરિસાઓ પણ્ણત્તાઓ તં જહા-
સમિયા ચંડા જાયા-તહેવ સવ્વં’ હે ભદન્ત ! ઈશાને યો દેવેન્દ્રો-દેવરાજસ્તસ્ય કતિ
પર્પદઃ સમાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! તિસ્સઃ પરિપદઃ સન્તિ તથથા-
સમિત્તા ૧ ચણ્ડા ૨ જાતા ૩ યત્-શક્રેન્દ્રપ્રકરણે તત્સર્વમેવ જ્ઞાતવ્યમ્-તત્રાઽભ્યન્ત-
રિકી-સમિતા નામ્ના પ્રસિદ્ધા તસ્યાં પર્પદિ કતિ દેવસહસ્રાણિ મધ્યમિકાયાં કતિ,
વાહ્યાયાં ચ કતિ દેવસહસ્રાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ? એતત્ પ્રકરણાન્તં યાવત્ ‘તત્સ’ પદેન
સંગૃહીતમ્ । ઉત્તરં તુ-‘ળવરં’ ઇત્યાદિના દર્શયતિ-ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! અઙ્ગિમ-
તરિયાણ પરિસાણ દસદેવસાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ, મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ બારસ-
દેવસાહસ્સીઓ, વાહિરિયાણ ચઉદસ દેવસાહસ્સીઓ’ આભ્યન્તરિકાયાં સમિતા-

હી હૈ ‘ઈસાણસ્સ ણં મંતે ! દેવિંદસ્સ દેવરણ્ણો કતિ પરિસાઓ પન્ન-
તાઓ’ હે ભદન્ત ! દેવેન્દ્ર દેવરાજ ઈશાન કી કિતને પરિષદાણં કહી
ગઈ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રસુ કહતે હૈ-‘ગોયમા ! તઓ પરિસાઓ પન્નત્તાઓ’
હે ગૌતમ ! ત્રીન પરિષદાણં કહી ગઈ હૈ । ‘તં જહા’ જો ઈસ પ્રકાર સે
હૈ-‘સમિતા, ચંડા, જાતા, તહેવ સવ્વં’ સમિતા, ચંડા, ઓર જાતા,
હસ સમ્બન્ધ મેં જો શક્રેન્દ્ર કે પ્રકરણ મેં કહા ગયા હૈ વહ યહાં પર
કહ લેના ચાહિયે આભ્યન્તર કી પરિષદા કા નામ સમિતા હૈ ‘તહેવ
સવ્વં ઇત્યાદિ સવ કથન પહિલે કે હી જૈસા હૈ ‘ળવરં અઙ્ગિમતરિયાણ
પરિસાણ દસ દેવસાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ’ યહાં આભ્યન્તર પરિષદા મેં
દશ હજાર દેવ કહે ગયે હૈ ‘મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ બારસ દેવ સાહ-
સ્સીઓ’ મધ્યપરિષદા મેં ૧૨ હજાર દેવ કહે ગયે હૈ ઓર ‘વાહિરિયાણ

સૌધર્મ પ્રકરણના કથન પ્રમાણે જ છે. ‘ઈસાણસ્સ ણં મંતે ! દેવિંદસ્સ દેવરણ્ણો
કતિ પરિસાઓ પણ્ણત્તાઓ’ હે ભગવન્ દેવેન્દ્ર દેવરાજ ઇશાનની કેટલી પરિ-
ષદાઓ કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !
તઓ પરિસાઓ પણ્ણત્તાઓ’ હે ગૌતમ ! ત્રણ પરિષદાઓ કહેવામાં આવેલ છે.
‘તં જહા’ જે આ પ્રમાણે છે.-‘સમિતા, ચંડા જાતા તહેવ સવ્વં’ સમિતા ચંડા
અને જાતા આ સંબંધી વિશેષ કથન શક્રેન્દ્રના પ્રકરણમાં જે પ્રમાણે છે, તેજ
પ્રમાણેનું તે કથન આહિંયા પણ કહી લેવું જોઈએ. આભ્યન્તર પરિષદાનું
નામ સમિતા છે. ‘તહેવ સવ્વે’ ઇત્યાદિ સઘળું કથન પહેલાના કથન પ્રમાણે જ છે
‘ળવરં અઙ્ગિમતરિયાણ પરિસાણ દસ દેવ સાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ’ આભ્યન્તર પરિ-
ષદામાં અહીંયાં દસ હજાર દેવો કહેવામાં આવેલ છે. ‘મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ
બારસ દેવસાહસ્સીઓ’ મધ્ય પરિષદામાં ૧૨ બાર હજાર દેવો કહેલા છે.

ભિધાનાયાં પર્યપિ દશદેવ સહસ્રાણિ, માધ્યમિકાયાં ચણ્ડાભિધાનાયાં પર્યપિ ચ દ્વાદશદેવસહસ્રાણિ, વાહ્યાયાં જાતાભિધાનાયાં તૃતીયસ્યાં પર્યપિ ચતુર્દશદેવસહસ્રાણિ સંખ્યયા પ્રજ્ઞપ્તાનિ-ઇતિ । ‘દેવીણં પુચ્છા’ હે સદન્ત ! ઈશાનસ્ય દેવેન્દ્ર દેવ-રાજસ્યાભ્યન્તરિકાયાં કતિ દેવી શતાનિ, માધ્યમિકાયાં કતિ૦, વાહ્યાયાં ચ કતિ દેવીશતાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ? ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! ‘અન્નિતરિયાણવ દેવી-સયા પન્નત્તા’ ઈશાનદેવેન્દ્રદેવરાજસ્યાભ્યન્તરિકાયાં પર્યપિ નવ દેવીશતાનિ પ્રજ્ઞ-પ્તાનિ, ‘મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ’ મધ્યમિકાયાં પર્યપિ ‘અદ્ધ દેવીસયા પન્નત્તા’ અઘૌ દેવી શતાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ-કથિતાનિ તથા-‘વાહિરિયાણ પરિસાણ’ ઈશાન-દેવેન્દ્ર દેવરાજસ્ય વાહ્યાભિધાયાં જાતાયાં તૃતીયસ્યાં પર્યપિ ‘સત્ત દેવીસયા પન્નત્તા’ સપ્તદેવીશતાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ-કથિતાનિ-ઇતિ ।

‘દેવાણં ઠિઈ પન્નત્તા’ ઈશાનદેવેન્દ્ર વિમાને કિયતી સ્થિતિ દેવાનામ્ ? ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! ‘અન્નિતરિયાણ પરિસાણ દેવાણં સત્તપલિઓવમાઈ ઠિઈ

ચહરસ દેવ સાહસીઓ’ વાહ્યપરિષદા મેં ૧૪ હજાર દેવ કહે ગયે હૈં । ‘દેવીણં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! આ આભ્યન્તર મધ્ય ઓર વાહ્યપરિષદા મેં કિતની દેવિયાં કહી ગઈ હૈં ? ‘અન્નિતરિયાણ ણવદેવી સતા પણ્ણત્તા’ ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-હે ગૌતમ ! આભ્યન્તર પરિષદા મેં ૯ સૌ દેવિયાં કહી ગઈ હૈં ‘મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ અદ્ધદેવી સતા પણ્ણત્તા’ મધ્યપરિ-ષદા મેં આઠ સૌ દેવિયાં કહી ગઈ હૈં । ‘વાહિરિયાણ પરિસાણ સત્ત દેવી સતા પણ્ણત્તા’ વાહ્યપરિષદા મેં ૭૦૦ દેવિયાં કહી ગઈ હૈં ‘દેવાણં ઠિતી પણ્ણત્તા’ હે ભદન્ત ! આ પરિષદાઓં કે દેવોં કી સ્થિતિ કિતની કહી ગઈ હૈં ? આસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-હે ગૌતમ ! ‘અન્નિતરિયાણ પરિ-સાણ દેવાણં સત્ત પલિઓવમાઈ ઠિતી પણ્ણત્તા’ ઈશાનદેવ કી આભ્ય-

‘વાહિરિયાણ ચહરસ દેવ સાહસીઓ’ વાહ્ય પરિષદામાં ૧૪ ઓઢ હજાર દેવો કહેલા છે. ‘દેવીણં પુચ્છા’ હે ભગવન્ ! આ આભ્યન્તર, મધ્ય અને વાહ્ય પરિષદામાં કેટલી દેવિયો કહેવામાં આવેલ છે ? ‘અન્નિતરિયાણ ણવ દેવીસયા પણ્ણત્તા’ આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! આભ્યન્તર પરિ-ષદામાં ૯૦૦ નવસો દેવિયો કહેલ છે. ‘મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ અદ્ધ દેવી સયા પણ્ણત્તા’ મધ્યમ પરિષદામાં આઠસો દેવિયો કહેવામાં આવેલ છે. ‘વાહિરિયાણ પરિસાણ સત્ત દેવીસયા પણ્ણત્તા’ વાહ્ય પરિષદામાં ૭૦૦ સાતસો દેવિયો કહે-વામાં આવેલ છે. ‘દેવાણં ઠિતી પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ ! આ પરિષદાઓમાંના દેવોની સ્થિતિ કેટલી કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! ‘અન્નિતરિયાણ પરિસાણ દેવાણં સત્ત પલિઓવમાઈ ઠિતી

પન્નત્તા મજ્ઞિમિયાણ છપલિઓવમાઈં વાહિરિયાણ પંચપલિઓવમાઈં ઠિઈં પળ્લત્તા' આભ્યન્તરિકાયાં પર્પદિ સપ્પઞ્ચ મધ્યમિકાયાં પટ્ઠઞ્ચ બાહ્યાયાં પશ્ચપલ્યોપમાનિ દેવાનાં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસાં ઇતિ ।

‘દેવીણં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! દેવીનામીશાનદેવેન્દ્રવિમાને ક્રિયતી સ્થિતિઃ ઇતિઃ પુચ્છાસસ્ટે ? ભગવાનાહ-હે ગૌતમ ! ‘અવિંમતરિયાણ સાહરેગાઈં પંચપલિઓવમાઈં મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ ચત્તારિ પલિઓવમાઈં ઠિઈં પળ્લત્તા’ આભ્યન્તરિકાયાં પર્પદિ સાતિરેકપલ્યોપમાનિ, માધ્યમિકાયાં ચત્તારિ પલ્યોપમાનિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસાં, ‘વાહિરિયાણ પરિસાણ તિન્નિ પલિઓવમાઈં ઠિઈં પળ્લત્તા’ બાહ્યાયાં પર્પદિ તુ ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ દેવીનાં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસાં, ઇતિ । ‘અદ્દો તદ્દેવ માણિ-

ન્તર પરિષદા કે દેવોં કી સ્થિતિ સાત પલ્યોપમ કી કહી ગઈં હૈ । ‘મજ્ઞિમિયાણ છપલિઓવમાઈં વાહિરિયાણ પંચ પલિઓવમાઈં ઠિતી પળ્લત્તા’ મધ્ય પરિષદા કે દેવોં કી ૬ પલ્યોપમ કી સ્થિતિ કહી ગઈં હૈ બાહ્યપરિષદા કે દેવોં કી સ્થિતિ પાંચ પલ્યોપમ કી કહી ગઈં હૈ ‘દેવીણં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! ઈશાન દેવેન્દ્ર કે વિમાન મેં દેવિયોં કી સ્થિતિ કિતની કહી ગઈં હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-‘અવિંમતરિયાણ સાહરેગાઈં પંચ પલિઓવમાઈં મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ ચત્તારિ પલિઓવમાઈં ઠિતી પળ્લત્તા વાહિરિયાણ પરિસાણ તિણિણ પલિઓવમાઈં ઠિતી પ’ હે ગૌતમ ! આભ્યન્તર પરિષદા કી દેવિયોં કી સ્થિતિ પાંચ પલ્યોપમ કી કહી ગઈં હૈ મધ્ય પરિષદા કી દેવિયોં કી સ્થિતિ ચાર પલ્યોપમ કી કહી ગઈં હૈ ઓર બાહ્યપરિષદા કી દેવિયોં કી સ્થિતિ

પળ્લત્તા’ ઈશાન દેવની આભ્યન્તર પરિષદામાંના દેવોની સ્થિતિ સાત પલ્યોપમની કહેવામાં આવેલ છે. ‘મજ્ઞિમિયાણ છ પલિઓવમાઈં વાહિરિયાણ પંચ પલિઓવમાઈં ઠિતી પળ્લત્તા’ મધ્યમ પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ છ પલ્યોપમની કહેવામાં આવેલ છે. અને બાહ્ય પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ પાંચ પલ્યોપમની કહેલ છે. ‘દેવીણં પુચ્છા’ હે ભગવન્ ! ઈશાન દેવેન્દ્રના વિમાનમાં દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘અવિંમતરિયાણ સાહરેગાઈં પંચ પલિઓવમાઈં મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ ચત્તારિ પલિઓવમાઈં ઠિતી પળ્લત્તા વાહિરિયાણ પરિસાણ તિણિણ પલિઓવમાઈં ઠિઈં પળ્લત્તા’ હે ગૌતમ ! આભ્યન્તર પરિષદાની દેવિયોની સ્થિતિ પાંચ પલ્યોપમની કહેવામાં આવેલ છે. મધ્યમ પરિષદાની દેવિયોની સ્થિતિ ચાર પલ્યોપમની કહેવામાં આવેલ છે. અને બાહ્ય પરિષદાની દેવિયોની સ્થિતિ ત્રણ પલ્યોપમની કહેવામાં આવેલ છે. ‘અદ્દો તદ્દેવ માણિયવ્વો’ આ શિવાયનું બાકીનું સધળું

यव्वो' अर्थस्तथैव सौधर्मप्रकरणवत् भणितव्यः । 'सणकुमाराणं पुच्छा०' कुत्र खलु भदन्त ! सनत्कुमाराणां विमानानि ? कुत्र च ते सनत्कुमाराः परिवसन्ति ? 'तहेव ठाणपदगमेणं जाव सणकुमारस्स तओ परिसाओ समिताइ तहेव' तथा- एव यथा प्रज्ञापना द्वितीयपदस्था भवनपतिवासिनः तेषां यावद्गमेन सनत्कुमारस्य तिस्रः पर्पदः समिताद्याः, भगवानाह-हे गौतम ! सौधर्मकल्पस्योपरिस- पक्ष सप्रतिदिशि बहुयोजनानि, बहुयोजनशतानि, बहुयोजनसहस्राणि, बहुयो- जनशतसहस्राणि, बहुयोजनकोटीः बहुयोजनक्रोटिकोटीः ऊर्ध्वं दूरं व्यतिव्रज्य अत्र खलु सनत्कुमारो नाम कल्पः प्रज्ञप्तः, समानाः पूर्वाऽपर-दक्षिणोत्तररूपाः पार्श्वा एवपक्षा यत्र दूरमुत्पतने तत्सपक्षम् समानाः प्रतिदिग्विदिशो यत्रेत्यादि- निरवशेषं सौधर्मवत् । 'केवलं द्वादश विमानावासशतसहस्राणि भवे' इत्याद्या-

तीन पल्योपम की कही गई है 'अट्टो तहेव भाणियव्वो' वाकी का और सब कथन सौधर्म प्रकरण के जैसा ही जानना चाहिये 'सण- कुमाराणं पुच्छा' हे भदन्त सनत्कुमारों के विमान कहां पर हैं ? और वे सनत्कुमार कहां पर रहते हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-'तहेव ठाण- पदगमेणं जाव सणकुमारस्स तओ परिसाओ समिताइ तहेव' प्रज्ञा- पना के द्वितीय पद में भवनवासी देवों के गम के अनुसार सनत्कु- मारों के सम्बन्ध में कथन जानना चाहिये तथा च सौधर्मकल्प के ऊपर सपक्षसप्रति दिशाओं में-पूर्वादि चार दिशाओं में और विदि- शाओं में यावत् अनेक कोडाकोडी योजन तक दूर जाने पर पूर्व पश्चिम तक लम्बा और उत्तर दक्षिण तक चौड़ा आदि विशेषणों वाला सनत्कुमार नाम का एक कल्प है इस में सनत्कुमार देवों के १२ लाख विमान हैं । इनमें पांच विमानावनंसक हैं-पूर्वदिशा में अङ्का- वतंसक है दक्षिणदिशा में स्फटिकावतंसक है पश्चिमदिशा में रजता-

कथन सौधर्म प्रकरणमां कइया प्रमाणेनुं न समल्ल लेवुं. 'सणकुमाराणं पुच्छा' डे लगवन् सनत्कुमारोना विमानो कथां आवेला छे ? अने ओ सन- त्कुमार हेव कथां रडे छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रलुश्री कडे छे डे-'तहेव ठाण पदगमेणं जाव सणकुमारस्स तओ परिसाओ समिताइ तहेव' प्रज्ञापना सूत्रना भील स्थान पदमां लवनवासी हेवोना गमना कथन प्रमाणे सनत्कुमारोना संधर्मांनुं कथन समल्ल लेवुं. ते आ प्रमाणे-सौधर्म कल्पनी उपर सपक्ष सप्रति दिशाओमां-पूर्व विगेरे आर दिशाओमा अने विदिशाओमां यावत् अनेक डेडा डेडी योजन सुधी हर नवार्थी पूर्व पश्चिम सुधी लांशु अने उत्तर दक्षिण सुधी पडोणुं विगेरे विशेषणोवाणुं सनत्कुमार नामनुं ओक कल्प छे. तेमां सनत्कुमार हेवोना १२ आर लाख विमानो छे.

ત્યાતમ્ इति वक्तव्यम्, तथा-पश्चावतंसकाः । तत्र-पूर्वस्यामङ्कः दक्षिणस्यां स्फा-
टिकः पश्चिमायां रजतः उत्तरस्यां जातरूपोऽवतंसकः, मध्ये सनत्कुमाराऽवतंसकः,
अत्राऽग्रमहिष्यो न वक्तव्याः परिगृहीतदेवीनाम्-असद्भावात् । तथा-सनत्कुमारे
कल्पेऽवतंसके विमाने सुधर्मायां सिंहासने स खलु तत्र द्वादशानां विमानावासशत-
सहस्राणां द्वासप्ततेः सामानिकसहस्राणाम् तथा-चतुर्णां द्वासप्ततात्मरक्षकसहस्रा-
णामाधिपत्यं पौरपत्यं यावद् विहरति सनत्कुमारस्य कति पर्षदः ? भगवानाह-तिस्रः
तत्राभ्यन्तरिका समितायां 'णवरं अर्विभतरियाए परिसाए अट्ट देवसाहस्साओ

वतंसक है और उत्तरदिशा में जातरूपावतंसक है बीच में सनत्कु-
मार कल्प में अग्रमहिषियों का कथन नहीं करना चाहिये-क्योंकि
यहां पर परिगृहीत देवियों का असद्भाव है 'सनत्कुमार कल्प में
सनत्कुमारावतंसक विमान में सुधर्मासभा में सनत्कुमार नाम के
सिंहासन पर रहा हुआ वह सनत्कुमार देव १२ लाख विमानावासों का
१२ हजार सामानिक देवों आदि का आधिपत्य एवं पौरपत्य करता
हुआ यावत् अपने समय को व्यतीत करता हुआ रहता है इत्यादि
रूप से सब कथन यहां पर शक्र के प्रकरण की तरह कह लेना चाहिये
तथा च यहां पर भी शक्र के प्रकरण की तरह तीन परिषदाएं हैं
उन के नाम भी समिता चंडा और जाता है 'णवरं अर्विभतरियाए
परिसाए अट्टदेव साहस्सीओ पणत्ताओ' यहां की आभ्यन्तर परिषदा

તેમાં પાંચ વિમાનાવતંસકો છે. તે આ પ્રમાણે સમજવા જેમકે-પૂર્વ દિશામાં
અંકાવતંસક છે. દક્ષિણ દિશામાં સ્ફટિકાવતંસક છે. પશ્ચિમ દિશામાં રજતા
વતંસક છે. અને ઉત્તર દિશામાં જાતરૂપાવતંસક છે. અને વચ્ચેમાં સનત્કુમારા-
વતંસક છે. આ સનત્કુમાર કલ્પમાં અગ્રમહિષિયોનું કથન કહેવામાં આવેલ
નથી કેમકે-અહીંયાં પરિગ્રહીત દેવિયોનો અસદ્ભાવ છે. સનત્કુમાર કલ્પમાં
સનત્કુમારાવતંસક વિમાનમાં સુધર્મા સભામાં સનત્કુમાર નામના સિંહાસનની
ઉપર બિરાજેલા એ સનત્કુમાર દેવ ૧૨ બાર લાખ વિમાનાવાસોનું ૧૨ બાર
હજાર સામાનિક દેવો વિગેરેનું અધિપતિ પણું અને પૌરપત્ય કરતા થકા
યાવત્ પોતાના સમયને વીતાવતા રહે છે. વિગેરે પ્રકારથી સઘળું કથક શકના
પ્રકરણના કથન પ્રમાણે અહીંયાં પણુ તેઓની ત્રણ પરિષદાઓ છે. અને તેના
નામો પણુ સમિતા, ચંડા અને જાતા એ પ્રમાણે છે. 'ણવરં અર્વિંતરિયાए
પરિસાए અટ્ટ દેવસાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાસો' અહીંની આભ્યન્તર પરિષદાના જે દેવો

પન્નત્તાઓ' નવરમઘ્ઠો દેવસહસ્રાણિ, 'મજ્ઝિમિયાણં' મધ્યમિકાયામ્—'દસદેવસાહસ્સીઓ' દશદેવસહસ્રાણિ, 'વાહિરિયાણં' વાહ્યાયાં પરપદિ 'વારસદેવસાહસ્સીઓ' વારસદેવસાહસ્સીઓ પંચ દ્વાદશદેવસહસ્રાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ । અત્ર દેવી પરપદો ન વક્તવ્યાઃ તથા 'અઙ્ગિમત્તરિયાણં' પરિસાણં દેવાણં ઠિઈ અદ્વપંચમાઈં સાગરોવમાઈં પંચ પલિઓવમાઈં ઠિઈ પણ્ણત્તા મજ્ઝિમિયાણં પરિસાણં અદ્વ પંચમાઈં સાગરોવમાઈં ચત્તારિ પલિઓવમાઈં ઠિઈ પન્નત્તા વાહિરિયાણં પરિસાણં અદ્વ પંચમાઈં સાગરોવમાઈં તિન્નિ પલિઓવમાઈં ઠિઈ પન્નત્તા અદ્દો સો ચેવ' આભ્યન્તરિકાયામ્—અર્ધપશ્ચમસાગરોપમાણિ પશ્ચપલ્યોપમાણિ સ્થિતિઃ, મધ્યમિકાયામ્—અર્ધપશ્ચમાણિ સાગરોપમાણિ ચત્તારિ પલ્યોપમાણિ, વાહ્યાયામર્દ્વપશ્ચમાણિ સાગરોપમાણિ ત્રીણિ પલ્યોપમાણિ યાવદેવાનાં

કે જો દેવ હૈં ઉનકી સંખ્યા આઠ હજાર હૈ । 'મજ્ઝિમિયાણં પરિસાણં દસદેવ સાહસ્સીઓ પંચ' મધ્યપરિષદા મૈં જો દેવ હૈં ઉનતી સંખ્યા દસ હજાર હૈ 'વાહિરિયાણં પરિસાણં વારસદેવ સાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ' વાહ્યપરિષદા મૈં જો દેવ હૈં ઉનકી સંખ્યા ૧૨ હજાર હૈ 'અઙ્ગિમત્તરિયાણં પરિસાણં દેવાણં અદ્વ પંચમાઈં સાગરોવમાઈં ચત્તારિ પલિઓવમાઈં ઠિતી પંચ' આભ્યન્તર પરિષદા કૈ દેવોં કી સ્થિતિ ૪॥ સાગરોપમ કી ઔર પાંચ પલ્યોપમ કી હૈ 'મજ્ઝિમિયાણં પરિસાણં અદ્વપંચમાઈં સાગરોવમાઈં ચત્તારિ પલિઓવમાઈં ઠિતી પંચ' મધ્યપરિષદા કૈ દેવોં કી સ્થિતિ ૪॥ સાગરોપમ કી ઔર ચાર પલ્યોપમ કી હૈ 'વાહિરિયાણં પરિસાણં અદ્વપંચમાઈં સાગરોવમાઈં તિણિ પલિઓવમાઈં ઠિતી પંચ' વાહ્યપરિષદા કૈ દેવોં કી સ્થિતિ ૪॥ સાગરોપમ કી ઔર ત્રીણ પલ્યોપમ કી હૈ । 'અદ્દો સો ચેવ' ઇન સઘ કા કાર્ય પૂર્વવત્

છે તેમની સંખ્યા આઠ હજારની છે. 'મજ્ઝિમિયાણં પરિસાણં દસ દેવ સાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ' મધ્યમ પરિષદાના દેવોની સંખ્યા દસ હજારની છે. 'વાહિરિયાણં પરિસાણં વારસ દેવ સાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ' વાહ્ય પરિષદાના દેવોની સંખ્યા ૧૨ થાર હજારની છે. 'અઙ્ગિમત્તરિયાણં પરિસાણં દેવાણં ઠિતો અદ્વ પંચમાઈં સાગરોવમાઈં ચત્તારિ પલિઓવમાઈં પણ્ણત્તાઈં' આભ્યન્તર પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ ૪॥ સાડા ચાર સાગરોપમ અને પાંચ પલ્યોપમની છે, 'મજ્ઝિમિયાણં પરિસાણં અદ્વ પંચમાઈં સાગરોવમાઈં ચત્તારિ પલિઓવમાઈં ઠિતી પણ્ણત્તા' મધ્યમ પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ ૪॥ સાડા ચાર સાગરોપમ અને ચાર પલ્યોપમની છે, 'વાહિરિયાણં પરિસાણં અદ્વપંચમાઈં સાગરોવમાઈં તિણિ પલિઓવમાઈં ઠિતી પણ્ણત્તા' વાહ્ય પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ ૪॥ સાડા ચાર સાગરોપમ અને ત્રણ પલ્યોપમની કહેલ છે. 'અદ્દો સો ચેવ' આ બધાનું કાર્ય પહેલાના કથન પ્રમાણ

સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા । અર્થઃ સઃ એવાઽન્યત્-શક્રવત્ । ‘એવં માર્હિદસ્સ વિ તહેવ’ એવં માહેન્દ્રસ્યાપિ જિજ્ઞાસાયાં તથૈવ સનત્કુમારવત્ પ્રશ્નમુદ્ભાવ્ય ‘તઓ પરિસાઓ ણવરં અઢ્ઢિમ્તરિયાએ પરિસાએ’ તિસઃ પર્ષદઃ નવરમ્-આભ્યન્તરિકાયામ્ પર્ષદિ ‘છદેવસાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ, મજ્ઞિમિયાએ પરિસાએ અઢ્ઢદેવસાહસ્સીઓ પન્ન-ત્તાઓ, વાહિરિયાએ દસદેવસાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ’ પદ્દેવસહસ્રાણિ મધ્યમિ-કાયામઘૌ૦ વાહ્યાયાં દશદેવસહસ્રાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ । ‘ઠિઈ દેવાણં-અઢ્ઢિમ્તરિયાએ પરિસાએ અઢ્ઢપંચમાઈં સાગરોવમાઈં સત્ત પલિઓવમાઈં ઠિઈ પણ્ણત્તા મજ્ઞિમિ-યાએ પરિ૦ પંચ, સાગરોવમાઈં છત્તપલિઓવમાઈં વાહિરિયાએ પરિસાએ અઢ્ઢપંચ-

જાનનાં ચાહિયે એવં માર્હિદસ્સ વિ તહેવ તઓ પરિસાઓ ણવરં અઢ્ઢિમ્તરિયાએ પરિસાએ છદેવ સાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ’ इसी तरह से माहेन्द्र देवेन्द्र के विषय में भी कथन जानना चाहिये यहां पर भी पूर्वोक्त नाम वाली तीन परिषदाएं हैं । आभ्यन्तर परिषदा में ‘छदेवसाह-स्सीओ पण्णत्ताओ’ ६ हजार देव है ‘मज्झिमियाए परिसाए अट्ठदेव साहस्सीओ पण्णत्ताओ’ मध्यपरिषदा में आठ हजार देव हैं और ‘वाहिरियाए दसदेवसाहस्सीओ प०’ बाह्यपरिषदा में १० हजार देव हैं । ‘ठिती देवाणं अड्ढिमतरियाए परिसाए अट्ठपंचमाईं सागरोवमाईं सत्तपलिओवमाईं’ आभ्यन्तर परिषदा के देवों की स्थिति ४॥ साग-रोपम की और सात पत्योपम की है ‘मज्झिमियाए परि० पंचसाग-रोवमाईं छत्त पलिओवमाईं’ मध्यपरिषदा के देवों की स्थिति पांच सागरोपम की और छ पत्योपम की है ‘वाहिरियाए परि० अट्ठपंच-

સમજવું ‘એવં માર્હિદસ્સ વિ તહેવ તઓ પરિસાઓ ણવરં અઢ્ઢિમ્તરિયાએ પરિસાએ છ દેવસાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ’ એજ પ્રમાણે માહેન્દ્ર દેવેન્દ્રના સંબંધમાં પણ કથન સમજ લેવું, અહીંયા પણ પૂર્વોક્ત નામો વાળી ત્રણ પરિષદાઓ કહેવામાં આવેલ છે. આભ્યન્તર પરિષદામાં ‘છ દેવ સાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ’ ૬ હજાર દેવો છે. ‘મજ્ઞિમિયાએ પરિસાએ અટ્ઠ દેવસાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ’ મધ્યમાં પરિષ-દામાં આઠ હજાર દેવો છે. અને ‘વાહિરિયાએ દસ દેવસાહસ્સીઓ પણ્ણત્તાઓ’ બાહ્ય પરિષદામાં ૧૦ દસ હજાર દેવો છે. ‘ઠિઈ દેવાણં અઢ્ઢિમ્તરિયાએ પરિસાએ અઢ્ઢ પંચમાઈં સાગરોવમાઈં સત્ત પલિઓવમાઈં’ આભ્યન્તર પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ ૪॥ સાડા ચાર સાગરોપમ અને સાત પત્યોપમની છે. ‘મજ્ઞિમિયાએ પરિસાએ પંચ સાગરોવમાઈં છત્ત પલિઓવમાઈં’ મધ્યમ પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ પાંચ સાગરોપમ અને છ પત્યોપમની છે. ‘વાહિરિયાએ પરિસાએ અઢ્ઢ પંચમાઈં’

માઈ સાગરોવમાઈ પંચ ય પલિઓવમાઈ ઠિઈ પળ્ણત્તા' આશ્યન્તરિકાયાં પર્યદિ અર્ધપશ્ચમ સાગરોપમ સપ્ત પલ્યોપમાનિ માધ્યમિકાયાં પર્યદિ પશ્ચસાગરોપમ પદ્ પલ્યોપમાનિ વાહ્યાયાં પર્યદિ અર્ધપશ્ચમ સાગરોપમ પશ્ચ પલ્યોપમાનિ દેવાનાં સ્થિતિરુક્તા । 'તહેવ સન્વેસિં ઇંદાણં ઠાણપયગમેણં' તથૈવ સનત્કુમારાદિવદેવ-સ્થાનપદગમેન । સર્વેન્દ્રાણામ્—'વિમાણાણિ બુચ્છા' તઓ પચ્છાઓ પરિસાઓ પત્તેયં પત્તેયં બુચ્છઈ' વિમાનાન્યુક્ત્વા તતઃ પશ્ચાત્ પર્યદઃ પ્રત્યેકં—૨ ઉચ્યન્તે इति । 'વંમસ્સવિ' બ્રહ્મલોકસ્યાઽપિ, કુત્ર સ્વતુ ભદન્ત ! બ્રહ્મલોકદેવાનાં વિમાનાનિ ક્વ તુ ભદન્ત ! બ્રહ્મલોકદેવાઃ પરિવસન્તિ ? મગવાનાહ—ગૌતમ ! સનત્કુમાર; માહેન્દ્રકલ્પોપરિ સપક્ષ સપ્રતિદિશિ બહુદૂરમૂર્ધ્વમુત્પ્લુત્ય બ્રહ્મલોકકલ્પઃ સર્વતો-વિસ્તીર્ણઃ પૂર્ણચન્દ્રસંસ્થાનસંસ્થિતઃ ઇજ્જાલરાશિવર્ણામઃ इत्यादि पूर्ववत् । નવરમત્ર

માઈ સાગરોવમાઈ પંચપલિઓવમાઈ' વાહ્યપરિષદા કે દેવોં કી સ્થિતિ ૪॥ સાગરોપમ કી ઔર પાંચ પલ્યોપમ કી હૈ 'તહેવ સન્વેસિં ઇંદાણં ઠાણ પયગમેણં' સનત્કુમાર આદિ કી તરહ સ્થાન પદગમ સે સમસ્ત ઇન્દ્રોં કે વિમાનોં કો કહકર અબ સૂત્રકાર પ્રત્યેક કી પરિષદા કે વિમાનોં કા કથન કરતે હૈં—તથાચ—'વંમસ્સ વિ તઓ પરિસાઓ પળ્ણત્તાઓ' હે ભદન્ત ! બ્રહ્મલોક દેવોં કે વિમાન કહાં પર હૈં ઔર બ્રહ્મલોક દેવ કહાં પર રહતે હૈં હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં—હે ગૌતમ ! સનત્કુમાર કલ્પ ઔર માહેન્દ્રકલ્પ કે ડપર દિશાઓં મેં ઔર પ્રતિદિશાઓં મેં બહુત દૂર ડંચે જાને પર આગત ઠીક હસી સ્થાન પર બ્રહ્મલોક કલ્પ હૈં યહ પૂર્વ સે પશ્ચિમ તક લમ્બા ઔર ઉત્તર સે દક્ષિણ તક ચૌડા હૈં પ્રતિપૂર્ણ ચંદ્ર કે જૈસા હસકા સંસ્થાન હૈં

સાગરોવમાઈ પંચ પલિઓવમાઈ' વાહ્ય પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ ૪॥ સાડા ચાર સાગરોપમ અને પાંચ પલ્યોપમની છે. 'તહેવ સન્વેસિં ઇંદાણં ઠાણપયગમેણં' સનત્કુમાર વિગેરેની જેમ સ્થાન પદ ગમથી સઘળા ઇન્દ્રોના વિમાનોનું કથન કરીને હવે સૂત્રકાર દરેક ઇન્દ્રોની પરિષદાના વિમાનોનું કથન કરે છે. તે આ પ્રમાણે—'વંમસ્સ વિ તઓ પરિસાઓ પળ્ણત્તાઓ' હે ભગવન્ બ્રહ્મલોકના દેવોના વિમાનો કયાં આવેલા છે ? અને બ્રહ્મલોકના દેવો કયાં નિવાસ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! સનત્કુમાર કલ્પ અને માહેન્દ્ર કલ્પની ઉપરની દિશાઓમાં અને પ્રતિદિશાઓમાં ઘણે દૂર સુધી ઉપર જવાથી આવતા બરોબર એજ સ્થાન પર બ્રહ્મલોક નામનું કલ્પ છે. તે કલ્પ પૂર્વથી પશ્ચિમ સુધી લાંબુ અને ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધી પહોળું છે. પ્રતિ

ચત્વારિ વિમાનશતસહસ્રાણિ ચત્વારોઽવતંસકાઃ-અશોકાવતંસકઃ, સપ્તપર્ણાવતંસકઃ, ચમ્પકાવતંસકઃ, ચૂતાવતંસકઃ, મધ્યે બ્રહ્મલોકાવતંસકઃ, આધિપત્યે-ચતુર્ણાં વિમાનાવાસશતસહસ્રાણાં પષ્ટિઃ સામાનિકસહસ્રાણાં ચતુર્ણાં ચ ષષ્ઠીના-માત્મરક્ષકદેવસહસ્રાણામ્ । તિસ્ટુ પર્પત્સુ મધ્યે સમિતાભ્યન્તરિકાયામ્-‘અઽન્નિમ્ન-તરિયાણ ચત્તારિ દેવસાહસ્સીઓ મજ્ઞિમિયાણ છ દેવસાહસ્સીઓ બાહિરિયાણ અદ્વદેવસાહસ્સીઓ’ આભ્યન્તરિકાયાં ચત્વારિ દેવસહસ્રાણિ મધ્યમિકાયાં ચણ્ડાયાં ષડ્દેવસહસ્રાણિ બાહ્યાયાં જાતાયામઘૌ દેવસહસ્રાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ । ‘દેવાણં ઠિર્ઁ-અઽન્નિમ્નતરિયાણ પરિસાણ અદ્વળવમાઈં સાગરોવમાઈં પંચ ય પલિઓવમાઈં મજ્ઞિ-મિયાણ અદ્વળવમાઈં ચત્તારિ પલિઓવમાઈં, બાહિરિયાણ અદ્વળવમાઈં સાગરોવ-

ઇંગાલ કી-જલતી હુઈ અગ્નિ કી જૈસી ફસકી પ્રભા હૈ ફત્યાદિ વિશે-ષણોં સે પૂર્વ કે કલ્પોં કી તરહ ફસકા બી વર્ણન કિયા ગયા જાનના ચાહિયે યહાં પર ચાર લાખ વિમાન હૈ ઓર ચાર વિમાનાવતંસક હૈં ઉન કે નામ અશોકાવતંસક, સપ્તપર્ણાવતંસક, ચમ્પકાવતંસક ઓર ચૂતા-વતંસક હૈં ફનકે બીચ મેં બ્રહ્મલોકાવતંસક હૈં યહાં પૂર્વોક્ત હી નામ વાલી ત્રીન પરિષદા હૈં આભ્યન્તર પરિષદા મેં ચાર હજાર દેવ હૈં, મધ્યપરિષદા મેં ૬ હજાર દેવ હૈં બાહ્યપરિષદા મેં ૮ હજાર દેવ હૈં । ‘દેવાણં ઠિતી’ દેવોં કી સ્થિતિ ફસ પ્રકાર સે હૈં-‘અઽન્નિમ્નતરિયાણ અદ્વળવમાઈં સાગરોવમાઈં પંચ ય પલિઓવમાઈં, મજ્ઞિમિયાણ પરિ-સાણ અદ્વળવમાઈં ચત્તારિ પલિઓવમાઈં બાહિરિયાણ અદ્વળવમાઈં સાગરોવમાઈં તિણિ ય પલિઓવમાઈં’ આભ્યન્તર પરિષદા કે દેવોં

પૂર્ણ ચંદ્રમાના જેવું તેમનું સંસ્થાન છે અંગારાની પ્રદીપ થયેલ અગ્નિના જેવી તેની પ્રભા છે. વિગેરે પ્રકારના વિશેષણો પહેલા કલ્પોના કથન પ્રમાણે આનું વર્ણન પણ કરી લેવું. આ કલ્પમાં ચાર લાખ વિમાનો છે. અને ચાર વિમાનાવતંસકો છે. તે વિમાનાવતંસકોના નામો અશોકાવતંસક સપ્તપર્ણા-વતંસક, ચંપકાવતંસક, અને આમ્રાવતંસક છે. આ અવતંસકોની વચ્ચેમાં બ્રહ્મલોકાવતંસક છે. આમાં પહેલા કહેવામાં આવેલ નામોવાળી ત્રણ પરિષ-દાઓ છે. તે પૈકી આભ્યન્તર પરિષદામાં ચાર હજાર દેવો છે. મધ્યમાં પરિ-ષદામાં ૬ છ હજાર દેવો છે. બાહ્ય પરિષદામાં ૮ આઠ હજાર દેવો છે. ‘દેવાણં ઠિતી’ દેવોની સ્થિતિ આ પ્રમાણે છે.-‘અઽન્નિમ્નતરિયાણ અદ્વળવમાઈં સાગરોવમાઈં પંચય પલિઓવમાઈં મજ્ઞિમિયાણ પરિસાણ અદ્વળવમાઈં ચત્તારિ પલિઓવમાઈં બાહિરિયાણ અદ્વળવમાઈં સાગરોવમાઈં તિણિય પલિઓવમાઈં’

माइं तिन्नि य पलिभोवमाइं, अट्ठो सो चेव' देवानां स्थितिः आभ्यन्तरिकायाम्, अर्धनवमानि सागरोपमाणि पञ्च च पल्योपमानि, माध्यमिकायामर्धनवमानि सागरोपमाणि चत्वारि पल्योपमानि, बाह्यायान्तु-अर्धनवमानि सागरोपमाणि त्रीणि पल्योपमानि अर्थः स एवा-ऽन्यत्सर्वं सनत्कुमारवत् । 'लंतगस्स वि जाव तओ परिसाओ' लान्तकस्यापि यावत् तिस्रः पर्पदः 'अब्भितरियाए परिसाए दो चेव साहस्सीओ, मज्झिमियाए चत्तारि देव साहस्सीओ पन्नत्ताओ, बाहिरियाए छदेवसाहस्सीओ पन्नत्ताओ' आभ्यन्तरिकपर्पदि द्वे एव सहस्रे माध्यमिकायां चत्वारि देव सहस्राणि बाह्यायां पट् सहस्राणि देवानां प्रज्ञप्तानि । 'ठिई

की स्थिति ८॥ सागरोपम और पांच पल्योपम की है मध्यपरिषदा के देवों की स्थिति ८॥ पल्योपम और चार पल्योपम की है तथा बाह्यपरिषदा के देवों की स्थिति ८॥ सागरोपम और तीन पल्योपम की है बाकी का और सब कथन 'अट्ठो सो चेव' के कथनानुसार सनत् कुमार प्रकरण के जैसा ही जानना चाहिये 'लंतगस्स वि जाव तओ परिसाओ' लान्तक देव की भी यावत् तीन परिषदाएं हैं । 'अब्भितरियाए परिसाए दो देव साहस्सीओ पन्नत्ताओ' आभ्यन्तर परिषदा में दो हजार देव हैं 'मज्झिमियाए चत्तारि देवसाहस्सीओ प०' मध्यपरिषदा में चार हजार देव हैं । 'बाहिरियाए छदेवसाहस्सीओ प०' बाह्यपरिषदा में ६ हजार देव हैं । लान्तक कल्प ब्रह्मलोक कल्प के ऊपर यावत् उससे अनेक योजन दूर पर है यहां पर पचास हजार विमान है ईशान कल्प की तरह यहाँ अङ्कावतंसक स्फटिकावतंसक,

आभ्यन्तर परिषदाना देवोनी स्थिति ८॥ साडा आठ सागरोपम अने पांच पल्योपमनी छे. मध्यमा परिषदाना देवोनी स्थिति ८॥ साडा आठ सागरोपम अने चार पल्योपमनी छे. तथा बाह्य परिषदाना देवोनी स्थिति ८॥ साडा आठ सागरोपम अने त्रय पल्योपमनी छे. आ शिवाय भाडीनुं भीलुं तमाम कथन 'अट्ठो सो चेव' ओ वयनना कथन प्रमाणे सनत्कुमारना प्रकरणमां कडेवामां अवेदा कथन प्रमाणे समज्जुं. 'लंतगस्स वि जाव तओ परिसाओ' लान्तक देवनी पणु यावत् त्रय परिषदाओ' छे. 'अब्भितरियाए परिसाए दो देव साहस्सीओ पण्णत्ताओ' आभ्यन्तर परिषदामां दो हजार देवो छे. 'मज्झिमियाए चत्तारि देव साहस्सीओ पण्णत्ताओ' मध्यमा परिषदामां चार हजार देवो छे. 'बाहिरियाए छ देव साहस्सीओ पण्णत्ताओ' बाह्य परिषदामां छ हजार देवो छे. लान्तक कल्प ब्रह्मलोक कल्पनी उपर यावत् तेनाथी अनेक योजन दूर छे. आ कल्पमां ५० पचास हजार विमानो छे. ईशान कल्पना कथन

માણિયન્વા' સ્થિતિ ઋણિતવ્યા તથાહિ-લાન્તકે-અર્ઘિમતરિયાણ પરિસાણ વારસસાગરોવમાઈ' સત્ત પલિઓવમાઈ' ઠિઈ પન્નત્તા, મઙ્ગિમિયાણ પરિસાણ વારસ સાગરોવમાઈ' છત્ત પલિઓવમાઈ' ઠિઈ પન્નત્તા બાહિરિયાણ પરિસાણ વારસ સાગરોવમાઈ' પંચ પલિઓવમાઈ' ઠિઈ પન્નત્તા' આભ્યન્તરિકપર્ષદિ દ્વાદશ સાગરો-પમ સપ્તપલ્યોપમાનિ માધ્યમિક પર્ષદિ દ્વાદશ સાગરોપમ ષટ્ પલ્યોપમાનિ બાહ્યા-યાન્તુ-દ્વાદશસાગરોપમપશ્ચપલ્યોપમાનિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ઇતિ । 'મહાસુક્કસસ વિ જાવ તઓ પરિસાઓ જાવ' મહાશુક્રસ્યાઽપિ યાવત્તિસ્રઃ પર્ષદઃ કુત્ર સ્થલુ તે -ક્વ ચ તેષાં વિમાનાનિ પરિવસન્તિ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! લાન્તકોપરિ સપક્ષ-પ્રતિદિશિ વહૂધ્વં મહાશુક્રનામા કલ્પઃ સર્વતો વિસ્તીર્ણશ્ચન્દ્રસંસ્થાનવાન્ ઇત્યાદિ

રજતાવતંસક ઓર જાતરૂપાવતંસક યે ચાર અવતંસક વિમાન હૈ ઓર બીચ મેં લાન્તકાવતંસક વિમાન હૈ આભ્યન્તર પરિષદા કે દેવોં કી સ્થિતિ ૧૨ સાગરોપમ કી ઓર ૭ પલ્યોપમ કી હૈ મધ્યપરિષદા કે દેવોં કી સ્થિતિ ૧૨ સાગરોપમ કી ઓર ૬ પલ્યોપમ કી હૈ ઓર બાહ્યપરિષદા કે દેવોં કી સ્થિતિ ૧૨ સાગરોપમ ઓર ૫ પલ્યોપમ કી હૈ 'કહિ ણં મંતે ! મહાસુક્કગદેવાણં વિમાણા પણ્ણત્તા ? કહિ ણં મંતે ! મહાસુક્ક દેવા પરિવસંતિ ?' હે મદન્ત ! મહાશુક્ર નામકે દેવોં કે વિમાન કહાં પર હૈં ઓર મહાશુક્રક નામકે દેવ કહાં પર રહતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં- 'ગોયમા ! 'લંતગકપ્પસસ ઉવરિં' હે ગૌતમ ! લાન્તક કલ્પ તે ઉપર પૂર્વાદિ ચાર દિશાઓં મેં બહુત યોજનોં તક યાવત્ દૂર જાને પર આગત સ્થાન મેં મહાશુક્ર નામકા કલ્પ હૈ યહ કલ્પ પૂર્વ સે પશ્ચિમ તક લમ્બા ઓર ઉત્તર સે દક્ષિણ તક ચોડા હૈ

પ્રમાણે આ કલ્પમાં અંકાવતંસક, રજતાવતંસક, અને જાત રૂપાવતંસક આ ચાર અવતંસક વિમાનો છે. અને તેની વચ્ચેમાં લાન્તકાવતંસક વિમાન છે. આભ્યન્તર પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ ૧૨ સાગરોપમ અને ૭ પલ્યોપમની છે. મધ્યમ પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ ૧૨ આર સાગરોપમ અને ૬ છ પલ્યોપમની છે. અને બાહ્ય પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ ૧૨ આર સાગરો-પમ અને પાંચ પલ્યોપમની છે. 'કહિણં મંતે ! મહાસુક્કા દેવાણં વિમાણા પણ્ણત્તા ? કહિણં મંતે ! મહાસુક્કા દેવા પરિવસંતિ' હે ભગવન્ મહાશુક્ર નામના દેવોના વિમાનો ક્યાં આવેલા છે ? અને મહાશુક્રકલ્પના દેવો ક્યાં નિવાસ કરે છે ? 'ગોયમા ! લંતગકપ્પસસ ઉવરિં' હે ગૌતમ ! લાન્તક કલ્પની ઉપર પૂર્વ વિગેરે ચાર દિશાઓમાં ઘણા યોજનો સુધી યાવત્ દૂર જવાથી આવેલ સ્થાનમાં મહાશુક્ર નામનો કલ્પ છે. આ કલ્પ પૂર્વથી પશ્ચિમ લાંબુ અને ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધીનું પહોળું છે.

બ્રહ્મલોકવત્, નવરં ચત્વારિંશદ્વિમાનાવાસસહસ્રાણિ વક્તવ્યાનિ ચત્વારોઽવતંસકાઃ પૂર્વવત્-અવતંસકાશ્ચત્વારસ્તથૈવ-અશોકાવતંસકઃ સપ્તપર્ણાવતંસકઃ ચમ્પકાવતંસકઃ ચૂતાવતંસકઃ, મધ્યે શુક્રાવતંસકઃ, ચત્વારિંશદ્વિમાનાવાસસહસ્રાણાં તત્તદ્વિમાનાનામાધિપત્યં કુર્વન્ સ સ્વયં વિહરતિ । તિસ્રઃ પર્પદઃ પૂર્વનામકાઃ તત્ર-સમિતાઽભ્યન્તરિકાયામ્ । ‘અભિતરિયાએ એકં દેવસહસ્સં મઙ્ગિમિયાએ દો દેવસાહસ્સીઓ પન્નત્તાઓ, વાહિરિયાએ ચત્તારિ દેવસાહસ્સીઓ’ આભ્યન્તરિકાયામ્ એકં દેવસહસ્સમ્, માધ્યમિકાયાં દ્વે દેવસહસ્સે, વાહ્યાયાં ચત્વારિ દેવસહસ્રાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ । ‘અભિતરિયાએ પરિસાએ અદ્ધસોલસસાગરોવમાઈં પંચ પલિઓવમાઈં, મઙ્ગિમિયાએ અદ્ધ સોલસ સાગરોવમાઈં ચત્તારિ પલિઓવમાઈં, વાહિરિયાએ અદ્ધસોલસ સાગરોવમાઈં તિન્નિ પલિઓવમાઈં અટ્ઠોસો ચેવ’ આભ્યન્તરિકાયાં પર્પદિ અર્ધપોડશસાગરોપમપશ્ચપલ્યોપમાનિ, માધ્યમિકાયાં અર્ધપોડશ સાગરોપમ ચત્વારિ પલ્યોપમાનિ, વાહ્યાયાં પર્પદિ અર્ધપોડશ સાગરોપમાનિ ત્રીણિ પલ્યોપ-

ઇત્યાદિ સ્વ કથન બ્રહ્મલોક કી तरह જાનના ચાહિયે યહાં ૪૦ હજાર વિમાન હૈં । ચાર અવતંસક હૈં જિનકે નામ અશોકાવતંસક, સપ્તપર્ણાવતંસક, ચમ્પકાવતંસક ઓર ચૂતાવતંસક હૈં વીચ મેં શુક્રાવતંસક હૈં યહાં પર ભી પૂર્વોક્ત નામ ચાલી ત્રીણ પરિષદાએ હૈં । આભ્યન્તર પરિષદા મેં ૧ હજાર દેવ હૈં મધ્યપરિષદા મેં દો હજાર દેવ હૈં ઓર વાહ્યપરિષદા મેં ૪ હજાર દેવ હૈં આભ્યન્તર પરિષદા કે દેવોં કી સ્થિતિ ૧૫॥ સાગરોપમ કી ઓર પાંચ પલ્યોપમ કી હૈ મધ્ય પરિષદા કે દેવોં કી સ્થિતિ સોલહ સાગરોપમ કી ઓર ૪ પલ્યોપમ કી હૈં વાહ્યપરિષદા કે દેવોં કી સ્થિતિ ૧૬॥ સાગરોપમ કી ઓર ત્રીણ પલ્યોપમ કી હૈં અવશિષ્ટ કથન પૂર્વ કે હી જૈસા જાનના ચાહિયે ‘કહિ ણં મંતે !

વિગેરે પ્રકારનું તમામ કથન બ્રહ્મલોકની જેમ સમજવું. આ કલ્પમાં ૪૦ આળીસ હજાર વિમાનો છે. ચાર અવતંસકો છે. જેના નામો અશોકાવતંસક, સપ્તપર્ણાવતંસક, ચમ્પકાવતંસક, અને આમ્રાવતંસક એ પ્રમાણે છે. વચ્ચેમાં શુક્રાવતંસક છે. અહીંયાં પણ પહેલા કહેવામાં આવેલા નામો વાળી ત્રણ પરિષદાઓ છે. આભ્યન્તર પરિષદામાં ૧ એક હજાર દેવો છે. મધ્યમ પરિષદામાં ૨ બે હજાર દેવો રહે છે. વાહ્ય પરિષદામાં ૪ ચાર હજાર દેવો છે. આભ્યન્તર પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ ૧૫॥ સાડા પંદર સાગરોપમની અને ૫ પાંચ પલ્યોપમની છે. મધ્યમ પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ ૧૬ સોળ સાગરોપમ અને ૪ ચાર પલ્યોપમની છે. વાહ્ય પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ સાડા પંદર સાગરોપમ અને ત્રણ પલ્યોપમની છે. આ શિવાયનું બાકીનું કથન પહેલાના કથન પ્રમાણે

માનિ દેવાનાં સ્થિતિર્જ્ઞેયા, અર્થઃ સ એવ અન્યત્સર્વં પૂર્વવત્ ઇતિ । ‘સહસ્સારે પુચ્છા જાવ૦’ હે ભદન્ત કુત્ર સહસ્સારદેવવિમાનાનિ વવ ચ તે સહસ્સારદેવાઃ પરિવસન્તિ ? ભગવાનાહ—મહાશુક્ર કલ્પોપરિ સપક્ષપ્રતિદિશિ વહુદૂરમૂર્ધ્વં સર્વતો વિસ્તીર્ણશ્ચન્દ્રસંસ્થાનવત્ બ્રહ્મલોકવત્ વૈશિષ્ટ્યં પૃથ્વીમાનાવાસસહસ્રાણિ વક્તવ્યાનિ-અઙ્કાવતંસકઃ—સ્ફટિકાવતંસકઃ—રજતાવતંસકઃ, જાતરૂપાવતંસકાઃ, મધ્યે સહસ્સારાવતંસકઃ । અન્યત્પૂર્વવત્, ‘અભિંભતરિયાણ પરિસાણ પંચદેવસયા, મઙ્ગિ-

સહસ્સારદેવાણં વિમાણા પળ્ણત્તા ? કહિં ણં મંતે ! સહસ્સાર દેવા પરિવસન્તિ’ હે ભદન્ત ! સહસ્સાર દેવોં કે વિમાન કહાં પર હૈં ? ઔર સહસ્સાર દેવ કહાં પર રહતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં ‘ગોયમા ! મહાસુક્કસ્સ કપ્પસ્સ ઉપ્પિ સપક્ખં સપહિદિસિંં વહુઈં જોયણાઈં જાવ ઉપ્પહત્તા एत्थ ણં સહસ્સારે નામં કપ્પે પન્નત્તે, પાઈંણપહીણાયણ ઉદીણ દાહિણ વિચ્છિન્ને પહિપુણ્ણચંદ સંઠાણસંઠિણ’ હે ગૌતમ ! મહાશુક્ર કલ્પ કે ઉપર દિશા વિદિશાઓં મેં અનેક યોજન યાવત્ દૂર જાને પર આગત ઇસી સ્થાન પર સહસ્સાર નામ કા કલ્પ હૈં યહ કલ્પ પૂર્વ સે પશ્ચિમ તક લમ્બા ઔર ઉત્તર સે દક્ષિણ તક ચૌડા હૈં પ્રતિપૂર્ણ ચન્દ્ર કે જૈસા ઇસકા સંસ્થાન હૈં ઇત્યાદિ સ્વઃ કથન બ્રહ્મલોક કે જૈસા જાનના ચાહિયે યહાં પર ૬ હજાર વિમાનાવાસ હૈં અઙ્કાવતં-સક, સ્ફટિકાવતંસક, રજતાવતંસક, ઔર જાતરૂપાવતંસક ચે ચાર અવતંસક વિમાન ચારોં દિશાઓં મેં હૈં ઔર ઇન્કે મધ્ય મેં સહસ્સારા-

સમબધું. ‘કહિં ણં મંતે ! સહસ્સારદેવાણં વિમાણા પળ્ણત્તા ? કહિં ણં મંતે ! સહ સ્સાર દેવા પરિવસન્તિ’ હે ભગવન્ સહસ્સાર દેવોના વિમાનો કયાં આવેલા છે ? અને સહસ્સાર દેવો કયાં રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે— ‘ગોયમા ! મહાસુક્કસ્સ કપ્પસ્સ ઉપ્પિ સપક્ખં સપહિદિસિંં વહુઈં જોયણાઈં જાવ ઉપ્પહત્તા एत्थ ણં સહસ્સારે નામં કપ્પે પળ્ણત્તે, પાઈંણપહીણાયણ ઉદીણ દાહિણ વિચ્છિન્ને પહિપુણ્ણચંદસંઠાણસંઠિણ’ હે ગૌતમ ! મહાશુક્રે કલ્પની ઉપર દિશા વિદિશાઓમાં અનેક યોજન યાવત્ દૂર જવાથી આવતા એજ સ્થાનપર સહસ્સાર નામનું કલ્પ છે. આ કલ્પ પૂર્વથી પશ્ચિમ સુધી લાંબો અને ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધી પહોળો છે. પરિપૂર્ણ ચંદ્રના જેવું તેનું સંસ્થાન છે. વિગેરે પ્રકારનું સઘળું કથન બ્રહ્મલોકના કથન પ્રમાણે સમબધુ લેવું. આ કલ્પમાં ૬ છ હજાર વિમાનાવાસ છે. અંકાવતંસક સ્ફટિકાવતંસક, રજતાવતંસક, અને જાતરૂપાવતંસક, એ ચાર અવતંસક વિમાન તેની ચારે દિશાઓમાં છે. અને તેની વચમાં સહસ્સાવતંસક નામનું વિમાનાવતંસક છે. અહીંયાં પણ પહેલાના

મિયાણ પરિસાણ ઇગા દેવસાહસી, વાહિરિયાણ દો દેવ સાહસીઓ પળ્લન્તા' એતસ્યાઽભ્યન્તર-મધ્ય-વાહ્યપર્વત્સુ ક્રમશઃ પશ્ચદેવજાતાનિ એકં દેવસહસ્રં, દ્વે દેવસહસ્રે દેવાનાં વાસઃ 'ઠિર્ઈ અર્ઘિમતરિયાણ અદ્વદ્વારસસાગરોવમાઈં સત્ત પલિઓવમાઈં, એવં મજ્ઞિમિયાણ અદ્વદ્વારસ સાગરોવમાઈં છપ્પલિઓવમાઈં-વાહિરિયાણ અદ્વદ્વાઽ ૦ પંચપલિઓવમાઈં અદ્વોસો ચેવ' રિથતિથ્યાઽર્ધાષ્ટાદશસાગરોપમ સપ્ત પલ્યોપમાનિ આભ્યન્તરિકાયામ્ માધ્યમિકાયામર્ધાષ્ટાઽ ૦ પટ્ટ પલ્યોપમાનિ; વાહ્યાયાન્તુ-અર્ધાષ્ટાદશ સાગરોપમ પશ્ચપલ્યોપમાનિ, અર્થઃ સ એવાઽન્યદ્વદ્વાકલ્પવત્ત્વ ઇતિ । 'આણય પાણયસ્સ વિ પુચ્છાઽ જાવ તઓ પરિસાઓ' આનત પ્રાણતસ્યાપિ પુચ્છા યાવત્તિસ્રઃ પર્વદઃ આનત-પ્રાણતો દ્વૌ કલ્પો સહસ્રાર કલ્પતો વહુદૂરં પૂર્વવદ્વર્ણનીયૌ ઉભયત્રાપિ-અશોક-સપ્તર્ણવમ્પકાઽઽત્રાવતંસક-

વતંસક નામકા વિમાનાવતંસક હૈ યહાં પર પૂર્વ કી તરહ તીન પરિષદાણં હૈ આભ્યન્તર પરિષદા મેં પાંચ સૌ દેવ હૈ મધ્યપરિષદા મેં એક એક હજાર દેવ હૈ ઓર વાહ્યપરિષદા મેં દો હજાર દેવ હૈ આભ્યન્તર પરિષદા કે દેવોં કી સ્થિતિ ૧૭॥ સાગરોપમ કી ઓર સાત પલ્યોપમ કી હૈ મધ્યપરિષદા કે દેવોં કી સ્થિતિ ૧૮ સાગરોપમ કી ઓર ૬ પલ્યોપમ કી હૈ વાહ્યપરિષદા કે દેવોં કી સ્થિતિ ૧૭॥ સાગરોપમ કી ઓર ૫ પલ્યોપમ કી હૈ અવશિષ્ટ કથન પૂર્વ કે જૈસા હૈ 'કહિં ણં મંતે ! આણય પાણય નામે દુવે કપ્પા પળ્લન્તા' હે મદન્ત ! આનત પ્રાણત નામકે દો કલ્પ કહાં પર હૈ ઓર 'કહિં ણં મંતે ! આણય પાણયગા દેવા પરિવસંતિ' કહાં પર આનત પ્રાણત દેવ રહતે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ- 'ગોયમા ! સહસ્રાર કપ્પસ્સ ઉપ્પિ સપક્ખં સપહિદિસિં

કથન પ્રમાણે ત્રણ પરિષદાઓ છે. આભ્યન્તર પરિષદામાં ૫૦૦ પાંચસો દેવો છે. મધ્યપરિષદામાં ૧૦૦૦ એક હજાર દેવો છે. અને વાહ્ય પરિષદામાં એક હજાર દેવો છે. આભ્યન્તર પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ ૧૭॥ સાડા સત્તર સાગરોપમની અને ૭ સાત પલ્યોપમની છે. મધ્ય પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ ૧૮ અઢાર સાગરોપમ અને ૬ છ પલ્યોપમની છે. વાહ્ય પરિષદાના દેવોની સ્થિતિ ૧૭॥ સાડા સત્તર સાગરોપમ અને ૫ પાંચ પલ્યોપમની છે. આ શિવાયનું કથન પહેલાના કથન પ્રમાણે છે.

'કહિં ણં મંતે ! આણયપાણયનામે દુવે કપ્પે પળ્લન્તા' હે ભગવન્ ! આનત પ્રાણુત નામના બે કલ્પો કયાં આવેલા છે ? તથા 'કહિં ણં મંતે ! આણયપાણયગા દેવા પરિવસંતિ' આનતપ્રાણુત દેવો કયાં રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! સહસ્રારકપ્પસ્સ ઉપ્પિ સપક્ખં સપહિદિસિં વહૂં જોયણાં'

મધ્યે પ્રાણતાવતંસકોઽન્યત્ સમાનમ્ નવરમ્—‘અર્ઘિમતરિયાએ અઢાઈજ્ઞા દેવસયા મજ્ઞિમિયાએ પંચદેવસયા વાહિરિયાએ એગા દેવસાહસ્સી’ નવરમાભ્યન્તરિકાયામ-ર્ધતૃતીયાનિ દેવશતાનિ માધ્યમિકાયાં પશ્ચદેવશતાનિ બાહ્યાયાં પર્ષદિ—એકં દેવ-સહસ્રં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । ‘ઠિર્ઈ અર્ઘિમતરિયાએ એગૂળવીસસાગરોવમાઈ’ પંચ ય પલિઓવમાઈ’ એવં મજ્ઞિમિયાએ એગૂળવીસં સાગરોવમાઈ’ ચત્તારિ ય પલિઓવમાઈ’ વાહિરિયાએ પરિસાએ એગૂળવીસં સાગરોવમાઈ’ તિન્નિ ય પલિઓવમાઈ’ ઠિર્ઈ—અઢોસો ચેવ’ આભ્યન્તરિકાયાં પર્ષદિ—આનત—પ્રાણતદેવાનાં સ્થિતિઃ એકોનવિંશતિઃ સાગરોપ-

વઢૂઈ’ જોયળાઈ’ જાવ ઉપ્પઈત્તા એત્થળં આળય પાળય નામ દુવે કંપ્પા પળ્લત્તા પાઢીળપઢીળાયયા ઉદીળ દાહીળ વિચ્છિળ્લળા અઢ્ઢચંદસંઠાળ-સંઠિયાં અચ્ચિમાલી ઇંગાલરાસિપ્પમા’ હે ગૌતમ ! સહસ્સાર કલ્પ કે ઉપર દિશા એવં વિદિશાઓં મેં અનેક યોજન આગે જાને પર આગત હસી સ્થાન મેં આનત પ્રાણત નામકે દો કલ્પ હૈં યે દોનોં કલ્પ પૂર્વ સે પશ્ચિમ તક લમ્બે ઓર ઉત્તર સે દક્ષિણ તક ચોઢે હૈં હનકા અઢ્ઢચન્દ્ર કે જૈસા સંસ્થાન હૈં અગ્નિ કી જ્વાલા કે જૈસી હનકી પ્રમા હૈ યહાં પર આનત પ્રાણત દેવોં કે ૪ સૌ વિમાનાવાસ હૈ પૂર્વાદિ ચાર દિશાઓં મેં ક્રમશઃ અશોકાવતંસક, સપ્તપર્ણાવતંસક, ચમ્પકાવતંસક ઓર ચૂતાવતંસક હૈં ઓર મધ્ય મેં પ્રાણતાવતંસક હૈં યહાં પર ભી પૂર્વ કી તરહ ત્રીન પરિષદાએ હૈં હનમેં આભ્યન્તર પરિષદા મેં ૨૥ સૌ દેવ હૈં મધ્યપરિષદા મેં પાંચ સૌ દેવ હૈં ઓર બાહ્યપરિષદા મેં એક હજાર દેવ

જાવ ઉપ્પાઈત્તા આળયપાળય નામ દુવે કંપા પળ્લત્તા પાઢીળપઢીળાયયા ઉદીળ દાહીળ વિચ્છિળ્લળા અઢ્ઢચંદસંઠાળસંઠિયા અચ્ચિમાલી ઇંગાલરાસિપ્પમા’ હે ગૌતમ ! સહસ્રાર કલ્પની ઉપર દિશા અને વિદિશાઓમાં અનેક યોજન આગળ જવાથી આવતા સ્થાનમાં આનત પ્રાણત નામના બે કલ્પો આવેલા છે. આ બન્ને કલ્પો પૂર્વથી પશ્ચિમ સુધીનું લાંબા અને ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધીનું પહોળા છે. તેનું સંસ્થાન અર્ધ ચંદ્રના આકાર જેવું છે. અગ્નિની જ્વાલાના જેવી તેની પ્રભા છે. અહીંયાં આનત પ્રાણત દેવાના ૪૦૦ ચાર સૌ વિમાનાવાસો છે, પૂર્વ વિગેરે ચાર દિશાઓમાં ક્રમશઃ અશોકાવતંસક, સપ્તપર્ણાવતંસક, ચંપકાવતંસક, અને આમ્રાવતંસક છે. અને તેની મધ્યમાં પ્રાણતાવતંસક છે. આ કલ્પમાં પણ પહેલાના જેવા ત્રણ પરિષદાઓ છે. તેની પહેલી આભ્યન્તર પરિષદાના ૨૫૦ અઢિસો દેવો છે. મધ્યપરિષદામાં ૫૦૦ પાંચસો દેવો છે. અને બાહ્ય પરિષદામાં ૧ એક હજાર દેવો છે. આભ્યન્તર પરિષદાના દેવાની સ્થિતિ ૧૮૥ સારા અઢાર સાગરોપમ અને પાંચ પદ્યોપમની

માણિ પશ્ચપલ્યોપમાનિ, માધ્યમિકાયામ્ एकोनविंशतिः सागरोपमाणि चत्वारि
 व पल्योपमानि बाह्यायान्तु पर्षदि एकोनविंशतिः सागरोपमाणि त्रीणि च पल्यो-
 पमानि स्थितिः अर्थः स एव-इतोऽन्यत्सहस्रारदेववत् इति । 'कहि णं भंते !
 आरण अच्चुयाणं देवाणं तहेव अच्चुए सपरिवारे जाव विहरइ' कुत्र खलु भदन्त !
 आरणाऽच्युतौ कल्पौ ? कुत्राऽऽरणोऽच्युतश्च द्वौ देवौ परिवसन्त, इत्यादि प्रश्नः ?
 भगवानाह-गौतम ! आनत-प्राणतकल्पयोरुपरितनदेशे सपक्षसप्रतिदिशि बहूदूर-

हैं । आभ्यन्तर परिषदा के देवों की स्थिति १९ सागरोपम की एवं पांच
 पल्योपम की स्थिति है मध्यपरिषदा के देवों की १९ सागरोपम की
 और ४ पल्योपम की स्थिति है और बाह्यपरिषदा के देवों की १९
 सागरोपम की और तीन पल्योपम की स्थिति है बाकी का और सब
 कथन पूर्व के जैसा है 'कहि णं भंते ! आरण अच्चुया नामं दुवे कप्पा
 प०' हे भदन्त ! आरण और अच्युत नामके ये दो कल्प कहां पर
 हैं ? 'कहि णं भंते ! आरण अच्चुयगा देवा परिवसन्ति' और कहां
 पर आरण अच्युत देव रहते हैं ? इस के उत्तर में प्रभु कहते हैं-
 'गोयमा ! आणय पाणयाणं कप्पाणं उवरिं सपक्खं सपडिदिसिं बहूइं
 जोयणाइं जाव उप्पइत्ता एत्थणं आरण अच्चुया णामं दुवे कप्पा
 पन्नत्ता' हे गौतम ! आनत प्राणत कल्पों के ऊपर दिशा विदिशाओं
 में अनेकों योजनों तक यावत् जाकरके आगत इसी स्थान में आरण
 अच्युत नामके दो कल्प हैं । 'पाईण पडीणायया उदीण दाहिणविच्छि-
 ण्णा अद्ध संठाणसंठिया अच्चिमाली इंगालरासि वण्णाभा' इत्यादि

છે. મધ્યમ પરિપદાના દેવોની સ્થિતિ સાડા અઠાર સાગરોપમ અને ૪ ચાર
 પલ્યોપમની છે. અને બાહ્ય પરિપદાના દેવોની સ્થિતિ ૧૮|| સાડા અઠાર
 સાગરોપમ અને ત્રણ પલ્યોપમની છે. બાકીનું બીજું તમામ કથન પહેલાના
 બેવું છે. 'કહિણં મંતે ! આરણ અચ્ચુયા નામં દુવે કપ્પા પણ્ણત્તા' હે ભગવન્ ?
 આરણ અને અચ્ચુત નામના બે દેવો ક્યાં આવેલા છે ? 'કહિણં મંતે ! આરણ
 અચ્ચુયગા દેવા પરિવસન્તિ' અને આરણ અચ્ચુતકે દેવો ક્યાં રહે છે ? આ પ્રશ્નના
 ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે.-'ગોયમા ! આણયપાણયાણં કપ્પાણં ઉવરિં સપક્કિ
 સપહિદિસિં વહૂઈં જોયણાઈં જાવ ઉપ્પહિત્તા એત્થ ણં આરણ અચ્ચુયા ણામં દુવે
 કપ્પા પણ્ણત્તા' હે ગૌતમ ! આનત પ્રાણુત કલ્પોની ઉપર વિદિશાઓમાં અનેક
 યોજનો સુધી યાવત્ જવાથી ત્યાં આવતા સ્થાનમાં આરણ અચ્ચુત નામના
 બે કલ્પો છે. 'પાઈણ પડીણાયયા ઉદીણ દાહિણ વિચ્છિણ્ણા અદ્ધ સંઠાણ સંઠિયા
 અચ્ચિમણ્ણી ઇંગાલરાસિવણ્ણામા' ઇત્યાદિ આ બેઉ કલ્પો પૂર્વથી લઈને પશ્ચિમ

મિમૌ કલ્પૌ વર્ણનીયૌ નવરમ્—અર્ધચન્દ્રસંસ્થાનસંસ્થિતત્વં પ્રત્યેકાપેક્ષયા મેરોર્દ-
ક્ષિણોત્તરવિભાગેનાવસ્થાનાત્સમુદિતૌ પૂર્ણચન્દ્રસંસ્થાનો દ્રષ્ટવ્યૌ ત્રીણિ વિમા-
નાવાસશતાનિ અશોક—સ્ફટિક—રજત—જાતરૂપાઽવતંસકમધ્યેઽચ્યુતાવતંસકઃ
તત્રાધિપત્યં કુર્વાણો વિહરતિ । તદાહ ગાયે દ્વે—

‘વત્તીસદ્વાવીસા વારસ અદ્દ ચરો સયસહસ્સા ।

પન્ના ચત્તાલીસા છચ્ચ સહસ્સા સહસ્સારે ॥૧॥

આણય પાણય કપ્પે ચત્તારિ સયા આરણચ્ચુણ તિન્નિ ।

સત્ત વિમાણસયાઈં ચઉસુ વિ એસુ કપ્પેસુ ॥૨॥

ये दोनों कल्प पूर्व से लेकर पश्चिम तक लम्बे और उत्तर से लेकर
दक्षिण तक चौड़े हैं इनका संस्थान अर्द्धचंद्र के जैसा है तथा इनकी
प्रभा अंगार की प्रभा के जैसी है अर्द्ध चंद्र का जो इनका संस्थान कहा
गया है वह एक एक कल्प का कहा गया है पर दोनों कल्पों का
संस्थान तो मिलकर पूर्णचन्द्र के जैसा हो जाता है । इन में ३००
विमानावास हैं अशोकावतंसक, स्फटिकावतंसक, रजतावतंसक और
जातरूपावतंसक ये चार विमानावतंसक पूर्वादि दिशाओं में क्रमशः
हैं इनके बीच में अच्युतावतंसक है इन तीन सौ विमानों के अधि-
पति दस हजार सामानिक देव हैं । एवं ४० हजार आत्मरक्षक देव हैं
विमानावासों को संग्रह करके बताने वाली ये दो गाथाएं हैं—

‘वत्तीस१ द्वावीसा२ वारस३ अद्व४ चरોसयसहस्सा५,

पन्ना६ चत्तालीसा७ छच्चसहस्सा सहस्सारे८ ॥ १ ॥

आणय पाणय कप्पे चत्तारिसयाऽरणच्चुए तिन्नि ।

सत्त विमाणसयाईं चउसु वि एसु कप्पेसु ॥ २ ॥’

સુધી લાંબાં અને ઉત્તરથી લઈને દક્ષિણ સુધી પહોળા છે. તેનું સંસ્થાન અર્ધ
ચંદ્રાકાર જેવું કહ્યું છે. તે એક એક કલ્પનું કહેલ છે. પણ બન્ને કલ્પોના
સંસ્થાનો મળી છે પૂર્ણ ચંદ્રના જેવું બની જાય છે. આમાં ત્રણસો વિમાના-
વાસો છે. અશોકાવતંસક, સ્ફટિકાવતંસક, રજતાવતંસક, અને જાતરૂપાવતં-
સક આ રીતે ચાર વિમાનાવતંસકો પૂર્વ દિશાઓમાં ક્રમશઃ આવેલા છે. તેની
વચ્ચમાં અચ્યુતાવતંસક છે. આ ૩૦૦ ત્રણ સો વિમાનોના અધિપતિ પણે હજાર
સામાનિક દેવો છે. તેમજ ૪૦ ગ્રાણીસ હજાર આત્મરક્ષક દેવો છે. આ બધા
જ વિમાનાવાસોનો સંગ્રહ કરીને બતાવવા વાળી આ બે ગાથાઓ છે.

‘૧ વત્તીસદ્વા ૨ વીસા વારસ ૩ અદ્વ ૪ ચરોસય સહસ્સા ૫,

પણ્ના ૬ ચત્તાલીસા ૭ છચ્ચ સહસ્સા સહસ્સારે ૮ ॥ ૧ ॥

દ્વાત્રિંશદ્વિંશતિ દ્વીદશાષ્ટ ચત્વારિંશત્ શતસહસ્રાણિ ।

પશ્ચચત્વારિંશત્ પદ્મ ચ સહસ્રાણિ સહસ્રારે ॥૧॥

આનતપ્રાણતકલ્પે ચત્વારિ શતાનિ આરણાઽચ્યુતે ત્રીણિ ।

સપ્તવિમાનશતાનિ ચતુર્ધ્વપ્યેતેષુ કલ્પેષુ ॥૨॥

ઇયં છાયા સામાનિક સંગ્રાહક સંગ્રહણીગાથા—

‘ચરસીઈ અસીઈ વાવત્તરિ સત્તરીય સદ્દીય ।

પળ્ળા ચત્તાલીસા તીસાવીસા દસસહસ્સા ॥૧॥

ચતુરશીતિરશીતિ-દ્વીસપ્તતિઃ સપ્તતિશ્ચ પદ્મિશ્ચ ।

પશ્ચાશ્ચચત્વારિંશત્ ત્રિંશદ્ વિંશતિર્દશસહસ્રાણિ ॥૨॥

इन गाथाओं का अर्थ इस प्रकार से है-सौवर्ष देवलोक में ३२ लाख विमानावास है २८ लाख विमानावास ईशानकल्प में हैं बारह लाख विमानावास सनत्कुमार कल्प में है आठ लाख विमानावास माहेन्द्र कल्प में है ४ लाख विमानावास ब्रह्मलोक कल्प में है ५० हजार विमानावास लान्तक कल्प में हैं ४० हजार विमानावास महाशुक्र कल्प में हैं ६ हजार विमानावास सहस्रार में हैं ४ सौ विमानावास आनत प्राणत कल्प में एक साथ दोनों कल्पों को गिनाने का कारण इनके एक इन्द्र का होना है तथा आरण अच्युत में ३ सौ विमानावास हैं । सामानिक देवों का संग्रह करके बताने वाली यह गाथा है—

‘चउरासीइ असीई वावत्तरि सत्तरीय सद्दीय ।

पण्णा चत्तालीसा तीसा वीसा दससहस्सा ॥१॥

આળયપાળયકલ્પે ચત્તારિ સયા ૧૧ રણચ્ચુષ્ણ તિન્નિ ।

સત્તવિમાણસયાઈ ચઉસુ વિ ઇણસુ કલ્પેસુ ॥ ૨ ॥

આ ગાથાઓનો અર્થ આ પ્રમાણે છે. સૌધર્મ દેવ લોકમાં ૩૨ બીસ લાખ વિમાનાવાસ છે. ૨૮ અઠ્યાવીસ લાખ વિમાનાવાસ ઇશાન કલ્પમાં છે. ૧૨ બાર લાખ વિમાનાવાસ બ્રહ્મલોક કલ્પમાં છે. ૫૦ પચાસ હજાર વિમાનાવાસ લાન્તક કલ્પમાં છે. ૪૦ ચાળીસ હજાર વિમાનાવાસ મહાશુક્રકલ્પમાં છે. ૬ હજાર વિમાનાવાસ સહસ્રાર કલ્પમાં છે. ૪ ચાર સો વિમાનાવાસ આનત પ્રાણત કલ્પમાં છે. એક સાથે બન્ને કલ્પોને ગણાવવાનું કારણ તે બન્ને કલ્પોના એક ઇન્દ્ર છે. તે છે. -તથા આરણ અચ્યુતમાં ૩ ત્રણસો વિમાનાવાસ છે. સામાનિક દેવોના સંગ્રહ કરીને બતાવવા વાળી આ ગાથા છે.—

‘ચउरासीइ असीई वावत्तरि सत्तरिय सद्दीय ।

पण्णा चत्तालीसा तीसा वीसा दस सहस्सा ॥ १ ॥

‘અચ્યુતસ્ય ણં દેવિંદસ્ય તઓ પરિસાઓ પન્નત્તાઓ’ અચ્યુતસ્ય સ્થલુ દેવેન્દ્રસ્ય તિસ્રઃ પર્પદઃ પ્રજ્ઞસાઃ, સમિતા-ચણ્ડા-જાતા ૩, તત્ર ‘અઠિંમતરપરિસાણ દેવાણં પળવીસં સયં મજ્ઞિમિયાણ અઢ્ઢાઈજ્જાસયા વાહિરિયાણ પંચસયા’ આભ્યન્તરિકાયાં પર્પદિ દેવાનાં પશ્ચવિંશં શતસૂ માધ્યમિકાયામર્થદ્વિતીયાનિ શતાનિ વાહ્યાયાં પશ્ચશતાનિ । તથા-‘અઠિંમતરિયાણ એકવીસં સાગરોવમા સત્ત ય પલિઓવમાઈ’ મજ્ઞિમિયાણ એકવીસસાગરોવમા છપ્પલિઓવમા. વાહિરિયાણ એકવીસં સાગરોવમા પંચ ય પલિઓવમાઈ ઠિઈ પન્નત્તા’ આભ્યન્તરિકાયાં દેવાનાં સ્થિતિઃ એકવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ સપ્ત ચ પલ્યોવમાણિ માધ્યમિકા-

इसका भाव ऐसा है कि प्रथम कल्प में ८४ हजार सामानिक देव हैं, द्वितीय कल्प में ८० हजार सामानिक देव हैं, तृतीयकल्प में ७२ हजार सामानिक देव हैं चतुर्थ कल्प में ७० हजार सामानिक देव हैं पंचम कल्प में ६० हजार सामानिक देव हैं छठवें कल्प में ५० हजार सामानिक देव हैं ७वें कल्प में ४० हजार सामानिक देव हैं ८वें कल्प में ३० हजार सामानिक देव हैं ९वें १०वें कल्प में २० हजार सामानिक देव हैं ११वें और १२वें कल्प में १० हजार सामानिक देव हैं । ११वें १२वें कल्प की आभ्यन्तर परिषदा में १२५ देव हैं मध्यपरिषदा में २५० देव हैं और बाह्य परिषदा में ५०० देव हैं इनमें जो आभ्यन्तर परिषदा के देव हैं उनकी स्थिति २१ सागरोपम और सात पल्योपम की है मध्यपरिषदा के जो देव हैं उनकी स्थिति २१ सागरोपम

આ ગાથાનો ભાવઆ પ્રમાણે છે. કે-પહેલા કલ્પમાં ૮૪ચોર્યાસી હજાર સામાનિક દેવો છે, બીજા કલ્પમાં ૮૦ એંસી હજાર સામાનિક દેવો છે. ત્રીજા કલ્પમાં ૭૨ બોતેર હજાર સામાનિક દેવો છે. ચોથા કલ્પમાં ૭૦ સિત્તેર હજાર સામાનિક દેવો છે. પાંચમા કલ્પમાં ૬૦ સાઈઠ હજાર સામાનિક દેવો છે. છઠ્ઠા કલ્પમાં ૫૦ પચાસ હજાર સામાનિક દેવો છે. સાતમા કલ્પમાં ૪૦ ચાળીસ હજાર સામાનિક દેવો છે. ૮ આઠમા કલ્પમાં ૩૦ ત્રીસ હજાર સામાનિક દેવો છે. નવમા અને દસમા કલ્પમાં ૨૦ વીસ હજાર સામાનિક દેવો છે. ૧૧ અગીયારમા અને બારમા કલ્પમાં ૧૦ દસ હજાર સામાનિક દેવો છે. ૧૧ અગીયારમા અને ૧૨ બારમા કલ્પની આભ્યન્તર પરિષદામાં ૧૨૫ સવાસો દેવો છે. મધ્યમા પરિષદામાં ૨૫૦ બસો પચાસ દેવો છે. અને બાહ્ય પરિષદામાં ૫૦૦/ પાંચસો દેવો છે. તેમાં જે આભ્યન્તર પરિષદાના દેવો છે, તેમની સ્થિતિ ૨૧ એકવીસ સાગરોપમ અને સાત પલ્યોપમની છે. મધ્યમા પરિષદાના જે દેવો છે, તેમની સ્થિતિ ૧ એક સાગરોપમ અને છ પલ્યોપ-

યામ્ એકવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ પદ્ ચ પલ્યોપમાણિ । વાહ્યાયામેકવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ પશ્ચ ચ પલ્યોપમાણિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા અન્યત્સદ્સારવત્ ઇતિ । 'કહિ ણં મંતે ! હેટ્ઠિમગેવેજ્જાગાણં દેવાણં વિમાણા પન્નત્તા કહિ ણં મંતે ! હેટ્ઠિમગેવેજ્જગા દેવા પરિવસંતિ' કુત્ર દેશે અધોગ્રૈવેયકદેવાનાં વિમાનાનિ-કવ ચ તે અધોગ્રૈવેયકદેવાઃ પરિવસન્તિ ? ભગવાનાહ-‘જહેવ ઠાણપણે તહેવ’ યથા સ્થાન-પદે તથૈવ આરણાચ્યુતકલ્પોપરિ સપક્ષપ્રતિદિશિ વહૂધ્વં પ્રવ્રજ્ય તત્તોઽધોગ્રૈવેયકાણાં દેવાનાં ત્રીણિ અધોગ્રૈવેયકવિમાનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ વહુવિસ્તૃતાનિ ભાસરાશિવર્ણાભાનિ પૂર્ણચન્દ્રસંસ્થાનસંસ્થિતાનિ આયામવિષ્કમ્ભપરિક્ષેપૈરસંસ્થેયાનિ સર્વરત્નમયાનિ

૬ પલ્યોપમ કી સ્થિતિ હૈ ઓર વાહ્યપરિષદા કે જો દેવ હૈં ડનકી સ્થિતિ ૨૧ સાગરોપમ ઓર પાંચ પલ્યોપમ કી હૈ । વાકી કા સવ કથન સહસ્રાર દેવલોક કે જૈસા હી હૈ । ‘કહિ ણં મંતે ! હેટ્ઠિમગેવિજ્જાગાણં દેવાણં વિમાણા પણ્ણત્તા, કહિ ણં મંતે ! હેટ્ઠિમગેવિજ્જગા દેવા પરિવસંતિ’ હે ભદન્ત ! અધત્તન ગ્રૈવેયક દેવોં કે વિમાન કહાં પર હૈં ઓર વે કહાં પર રહતે હૈં ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘જહેવ ઠાણપણે તહેવ’ હે ગૌતમ ! જૈસા ઇસ સમ્બન્ધ મેં સ્થાન પદ મેં કહા ગયા હૈ વૈસા હી યહાં પર કહ લેના ચાહિયે-તથા ચ ‘આરણઅચ્ચુયાણં કપ્પાણં ઉવરિં સપક્કલં સપહિદિસિં વહૂઈં જોયણાઈં જાવ ઉહૂં દૂરં ઉપ્પહત્તા એત્થણં હેટ્ઠિમગેવિજ્જવિમાણા પણ્ણત્તા પાઈણપહીણાયયા ઉદીણદાહિણવિચ્છિન્ના પહિપુણ્ણચંદ સંઠાણસંઠિયા અચ્ચિમાલી ભાસરાસિવણ્ણાભા અસંસેજ્જાઓ જોયણકોહાકોહીઓ આયામવિક્કલંભેણં અસંસેજ્જાઓ’ ઇત્યાદિ

મની છે. અને બાહ્ય પરિષદાના જે દેવો છે. તેઓની સ્થિતિ ૨૧ એકવીસ સાગરોપમ અને પાંચ પલ્યોપમની છે. આ શિવાય બાકીનું બીજું તમામ કથન સહસ્રાર દેવલોકના કથન પ્રમાણે છે. ‘કહિ ણં મંતે ! હેટ્ઠિમગેવેજ્જાગાણં દેવાણં વિમાણા પણ્ણત્તા’ કહિ ણં મંતે ! હેટ્ઠિમગેવેજ્જગા દેવા પરિવસંતિ’ હે ભગવન્ ! અધસ્તન ગ્રૈવેયક દેવોના વિમાન કયાં આવેલા છે ? અને ગ્રૈવેયક દેવો કયાં રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘જહેવ ઠાણપણે તહેવ’ હે ગૌતમ ! આ વિષયમાં જે પ્રમાણેનું કથન સ્થાનપદમાં કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું કથન અહીંયાં પણ કહી લેવું જોઈએ. તે આ પ્રમાણે-આણય અચ્ચુયાણં કપ્પાણં ઉવરિં સપક્કલં સપહિદિસિં વહૂઈં જોયણાઈં જાવ ઉહૂં દૂરં ઉપ્પહત્તા એત્થ ણં હેટ્ઠિમગેવિજ્જમાણા પણ્ણત્તા પાઈણપહીણાયયા ઉદીણદાહિણવિચ્છિન્ના પહિપુણ્ણ ચંદસંઠાણસંઠિયા અચ્ચિમાલી ભસરાસિવણ્ણાભા અસંસેજ્જાઓ જોયણકોહાકોહીઓ આયામવિક્કલંભેણં અસંસેજ્જાઓ’ ઇત્યાદિ હે ગૌતમ ! આરણ અચ્ચુત કલ્પોની

યાવત્પ્રતિરૂપાણિ । તત્રૈકાદશોત્તરં ગ્રંથેયવિમાનાવાસશતમ્ પ્રજ્ઞપ્તાનિ, તાનિ સ્વલ્પ
વિમાનાનિ અચ્છાનિ યાવત્પ્રતિરૂપાણિ તત્રેમે અધોગ્રંથેયકા દેવાઃ પરિવસન્તિ' અપુ-
રોહિતાઃ સર્વવિશેષણવન્તઃ—પુનશ્ચ 'અહમિદ્રા નામ તે દેવા પન્નત્તા સમણાઉસો'
હે શ્રમણાયુષ્મન્ અહમિદ્રા નામ તે દેવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । 'એવં મહિઙ્ગમગેવિજ્જગા ઉવ-

હે ગૌતમ ! આરણ અચ્ચુત કલ્પોં કે ઉપર દિશા વિદિશા મેં બહુત
અધિક યોજનોં તક ઝંચે જાને પર આગત હસી સ્થાન મેં અધોગ્રંથે-
યકોં કે ત્રીન વિમાન હેં—યે વિમાન પૂર્વ સે પશ્ચિમ તક લમ્બે ઓર
ઉત્તર સે દક્ષિણ તક ચૌડે હેં । પૂર્ણ ચન્દ્ર કે જૈસા હનકા સંસ્થાન હેં ।
હનકી આભા ભાસરાશિ કે જૈસી હૈ હનકી લમ્વાઈ ચૌડાઈ અસંખ્યાત
કોડાકોડી યોજનોં કી હૈ ઓર અસંખ્યાત કોડાકોડી પરિક્ષેપ હૈ યે
સબ સર્વાત્મના રજતમય હેં અચ્છ યાવત્ પ્રતિરૂપ હેં હનમેં અધોગ્રંથે-
યક દેવોં કે ૧૧૧ અધોગ્રંથેયક વિમાનાવાસ હૈ યે વિમાન મી અચ્છ
યાવત્ પ્રતિરૂપ હેં । હનમેં અધોગ્રંથેયક દેવ રહતે હેં । યે સબ દેવ સમાન
ઋદ્ધિ વાલે હોતે હેં સમદ્યુતિ વાલે હોતે હેં સમાન વલ વાલે હોતે હેં ।
સમાન યશ વાલે હોતે હેં સમાન પ્રભાવ વાલે હોતે હેં ઓર સમાનરૂપ
સે સુખી હોતે હેં । હનકા અધિપતિ કોઈ દૂસરા ઈન્દ્ર નહીં હોતા હૈ
અતઃ હનહેં અનિન્દ્ર (હનકે દૂસરા ઈન્દ્ર નહીં) હૈ કહા જાતા હૈ યે અપ્રેષ્ય
હોતે હેં ઓર અપુરોહિત હોતે હૈ અર્થાત્ અશાન્તિ કે અભાવ સે હનકા
કોઈ શાન્તિ કર્મકારી નહીં હોતા હૈ । યે દેવ સ્વયં અહમિન્દ્ર હોતે હેં

ઉપર દિશા અને વિદિશામાં ઘણા વધારે યોજનો સુધી ઉંચે જવાથી આવતા
સ્થાન પર અધોગ્રંથેયકોના ત્રણ વિમાનો છે. એ વિમાનો પૂર્વથી પશ્ચિમ
સુધી લાંબાં અને ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધીના પહોળા છે. પૂર્ણ ચંદ્રના જેવું
તેમનું સંસ્થાન છે. તેમની આભા ભાસરાશીના જેવી છે. તેમની લાંબાઈ
પહોળાઈ અસંખ્યાત કોડા કોડી યોજનોની છે. અને તેનો પરિક્ષેપ પણ
અસંખ્યાત કોડા કોડી યોજનોનો છે. એ બધા સર્વાત્મના રજતમય છે. અચ્છ
યાવત્ પ્રતિ રૂપ છે. તેમાં અધોગ્રંથેયક નામના દેવો રહે છે. આ બધા દેવો
એક સરખી ઋદ્ધિવાળા હોય છે અને સમાન દ્યુતિવાળા હોય છે. સમાન
બળવાળા હોય છે. સમાન યશ વાળા હોય છે. સમાન પ્રભાવાળા હોય છે,
અને સરખી રીતે સુખી હોય છે. તેમના અધિપતિ કોઈ બીજો ઇન્દ્ર હોતો
નથી. તેથી તેઓને અનિન્દ્ર (તેને બીજો ઇન્દ્ર નથી) આવા કહેવામાં આવે છે.
તેઓ અપ્રેષ્ય હોય છે. અને અપુરોહિત હોય છે. અર્થાત્ અશાન્તિના અભા-
વથી તેમનું શાન્તિકર્મ કરાવનાર કોઈ હોતું નથી. આ દેવો પોતેજ અહમિન્દ્ર

રિપમેવિજ્જગા' એવમધસ્તનગ્રૈવેયકવદેવમધ્યમગ્રૈવેયકો-પરિતનગ્રૈવેયકસૂત્રાણ્યપિ
ભાવનીયાનિ । નવરં વિમાન ગાથા—

‘એકાસુત્તરં હિદ્દિમેસુ સત્તુત્તરં ચ મજ્ઞિમણ્ ।

સયમેગં ઉવરિમણ્ પંચેવ અણુત્તરવિમાણા ॥૧॥

एकादशोत्तर १११ मधस्तनेषु सप्तोत्तरं च १०७ मध्यमके ।

शतमेक १०० उपरितने पञ्चैवानुत्तरविमानानि ५ इति ॥१॥

કુત્ર સહ મદન્ત ! અનુત્તરોપપાતિકા દેવા વિમાનિ ચ ? મગવાનાહ-ગૌતમ !
રત્નપ્રભાભૂમિભાગાદ્ધ્વં ચન્દ્રાદિભ્યઃ પરે બહુદૂરં સૌધર્મે-શાન-સનત્કુમાર-માહેન્દ્ર-

યહી વાત-‘અહમિદા નામ તે દેવા પન્નત્તા સમણાહસો’ હસ સૂત્ર દ્વારા
સમજાઈ ગઈ છે ‘એવં મજ્ઞિમણ્ ગેવેજ્જગા ઉવરિમણ્ ગેવેજ્જગા’ અધસ્તન
ગ્રૈવેયકોં કી તરહ મધ્યગ્રૈવેયક ઓર ઉપરિમ ગ્રૈવેયક કે સૂત્ર મી
સમજ લેના ચાહિયે इनके विमानों की गाथा ‘एकसुत्तरं हिद्विमेसु
सत्तुत्तरं च मज्झिमण् सयमेगं उवरिमण् पंचेव अणुत्तरविमाणा’
अधस्तन ग्रैवैयकों में १११ विमान है । मध्यमग्रैवैयकों में १०७ विमान
हैं और उपरितन ग्रैवैयकों में १०० विमान है ।

અવ ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા છે-‘કહિ ણં મંતે ! અણુત્તરોવવાહ્યાણં
દેવાણં વિમાણા પણ્ણત્તા’ હે મદન્ત ! અનુત્તરોપપાતિક દેવોં કે વિમાન
કહાં પર કહે ગયે હૈં ? ‘કહિ ણં મંતે ! અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા પરિવસંતિ’
ઓર અનુત્તરોપપાતિક દેવ કહાં પર રહતે હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે

હોય છે. એજ વાત ‘અહમિદા તે દેવા પણ્ણત્તા સમણાહસો’ આ સૂત્ર દ્વારા
સમજાવવામાં આવેલ છે. ‘એવં મજ્ઞિમણ્ગેવેજ્જગા ઉવરિમણ્ગેવેજ્જગા, અધસ્તન
ગ્રૈવેયકોના કથન પ્રમાણે મધ્યમ ગ્રૈવેયક અને ઉપરિતન ગ્રૈવેયકનું કથન પણ
સમજ લેવું. તેમના વિમાનો સંબંધી ગાથા આ પ્રમાણે છે.

‘એકાસુત્તરં હિદ્દિમેસુ સત્તુત્તરં ચ મજ્ઞિમણ્ ।

સયમેગ ઉવરિમણ્ પંચેવ અણુત્તર વિમાણા ॥ ૧ ॥

અધસ્તન ગ્રૈવેયકોમાં ૧૧૧ એકસોને અગીયાર વિમાનો છે. મધ્યમ
ગ્રૈવેયકોમાં ૧૦૭ એકસોને સાત વિમાનો છે. અને ઉપરિતન ગ્રૈવેયકોમાં
૧૦૦ એક સો વિમાનો છે. હવે શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે
‘કહિણં મંતે ! અણુત્તરોવવાહ્યાણં દેવાણં વિમાણા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ ! અનુત્તરો-
પપાતિક દેવોના વિમાનો કયાં આવેલા છે ? ‘કહિણં મંતે ! અણુત્તરોવવાહ્યા
દેવા પરિવસંતિ’ અને અનુત્તરોપપાતિક દેવો કયાં રહે છે ? આ પ્રશ્નના.

બ્રહ્મલોક-લાન્તક-શુક્ર-સહસ્રારા-ડડરણા-ડચ્યુતકલ્પે ત્રીણિ ચાષ્ટાદશોત્તરાણિ
 ગ્રૈવેયકવિમાનવાસશતાનિ, તત્રૈકાદશોત્તરં શતમધસ્તનગ્રૈવેયકપ્રસ્તટેષુ સપ્તોત્તરં
 શતં મધ્યમગ્રૈવેયકેષુ-પરિપૂર્ણશતમુપરિતનગ્રૈવેયકપ્રસ્તટેષુ, સર્વસંખ્યા ભવન્તિ ત્રીણિ
 અષ્ટાદશોત્તરાણિ શતાનિ, તાનિ વ્યતિવ્રજ્ય તતઃ પરં દૂરં ગતાનિ નીરજસ્કા-
 નિર્મલ-વિતિમિર વિશુદ્ધાનિ પશ્ચદિશિ મહાન્ત પશ્ચાનુત્તરવિમાનાનિ વિજય-વૈજ-
 હૈ-‘ગોયમા ! इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणिज्जाओ भूमि-
 भागाओ उडुं चंदिमसूरिय गहगणणक्खत्ततारारूवाणं बहूणि जोयणाइं
 जोयणसयाणि जाव बहूईओ जोयणकोडाकोडीओ उडुं दूरं उप्पइत्ता
 सोहम्मीसाण सणंकुमारमाहिंदे बंभलोगलंतग सुक्कसहस्सार भाणय
 पाणय आरणअच्चुयकप्पे तिन्नि अट्टारसुत्तरे गेवेज्जग विमाणावास-
 हए वीइवइत्ता’ इस रत्नप्रभा पृथिवी के बहुसमरमणीय भूमिभाग से
 ऊपर चन्द्र सूर्य ग्रह नक्षत्र एवं तारा इनसे भी यावत् बहुत कोडा-
 कोडी योजनों तक आगे दूर जाने पर एवं सौधर्म ईशान, सनत्कुमार
 माहेन्द्र ब्रह्म लान्तक शुक्र, सहस्रार, आनत प्राणत और आरण
 अच्युत तथा ११८ ग्रैवेयक विमानों को भी पार करके ‘तेण परं दूरं
 गया नीरया निम्मला, वितिमिरा, विसुद्धा, पंचदिसि, पंचअणुत्तरा
 महइमहालया विमाणा पन्नत्ता’ उनसे भी आगे बहुत ही दूर पर
 बहुत विशाल देवों के अनुत्तरोपपातिक विमान हैं ये विमान निर्मल
 नीरजस्क हैं वितिमिर हैं विशुद्ध हैं और पांच दिशाओं में हैं । इनके

ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ઢહે છે કે-‘ગોયમા ! इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरम-
 णिज्जाओ भूमिभागाओ उडुं चंदिमसूरिमगहगणणक्खत्ततारारूवाणं बहूणि जोयणाइं
 बहूणि जोयणसयाणि जाव बहूईओ जोयण कोडा कोडीओ उडुं दूरं उप्पइत्ता
 सोहम्मीसाणसणंकुमारमाहिंदे बंभलोगलंतगसुक्कसहस्सार आणयपाणयअच्चुयकप्पे
 तिन्नि अट्टारसुत्तरे गेवेज्जगविमाणावास वीइवइत्ता’ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના
 બહુસમ રમણીય ભૂમિભાગની ઉપર ચંદ્ર સૂર્ય ગ્રહ નક્ષત્ર અને તારાઓ
 તેનાથી પણ યાવત્ ઘણા કોડા કોડી યોજનો સુધી આગળ દૂર જવાથી
 તથા સૌધર્મ ઇશાન, સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર બ્રહ્મ, લાન્તક, શુક્ર સહસ્રાર, આનત,
 પ્રાણુત, અને આરણુ અચ્યુત તથા ૧૧૮ એકસો અઠાર ગ્રૈવેયક વિમાનોને
 પાર કરીને પણ ‘તેણ પરં દૂરં ગયા નીરયા નિમ્મલા, વિતિમિરા, વિસુદ્ધા, પંચ-
 દિસિ, પંચ અણુત્તરા, મહામહાલયા, વિમાણા પણ્ણત્તા’ તેનાથી પણ આગળ
 ઘણેજ દૂર ઘણુ વિશાલ અનુત્તરોપપાતિક નામનું દેવોનું વિમાન છે. એ વિમાન
 નિર્મલ, નીરજસ્ક છે. અંધકાર રહિત છે. વિશુદ્ધ છે. અને પાંચ દિશાઓમાં
 જી० ૧૩૨

યન્ત જયન્તાઽપરાજિતાનિ સર્વરત્નમયાન્યચ્છાનિ યાવત્ પ્રતિરૂપાણિ તત્ત્વાઽનુત્તરોપ-
પાતિકા દેવાઃ પરિવસન્તિ તે દેવાઃ સમર્દ્ધિકાઃ સમાઋર્દ્ધિર્યેષાં તે તથા સમઘૃતિકાઃ
સમવલાઃ સમયશસઃ સમાનુભાગા અનિદ્રા ન વિઘટે इन्द्रः-અધિપતિર્યેષાં તે તથા
અપુરોહિતા-ન વિઘટે પુરોહિતઃ-શાન્તિકર્મકારી યેપામશાન્તેરભાવાત્તે અપુરો-
હિતાઃ અહમિન્દ્રા નામ દેવગણાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ હે શ્રમણ ! હે આયુષ્મન્ इति सू०॥૧૧૯॥

॥ (વૈમાનિકાધિકારે પ્રથમો વૈમાનિકોદ્દેશઃ) ॥

મૂલમ્-સોહસ્ત્રીસાણેસુ કપ્પેસુ વિમાણપુઢવી કિં પઙ્કટિયા
પન્નત્તા ? ગોયમા ! ઘણોદહિ પઙ્કટિયા । સજંકુમારમાહિદેસુ
કપ્પેસુ વિમાણપુઢવી કિં પઙ્કટિયા પન્નત્તા ? ગોયમા ! ઘણવાય-
પઙ્કટિયા પન્નત્તા । વંમલોણ ણં મંતે ! કપ્પે વિમાણપુઢવીણં
પુચ્છા, ઘણવાયપઙ્કટિયા પન્નત્તા । લંતણ ણં મંતે ! પુચ્છા,
ગોયમા ! તદુભયપઙ્કટિયા । મહાસુક્કસહસ્સારેસુ વિ તદુભયપઙ્ક-

નામ વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત, અપરાજિત ઔર સર્વાર્થસિદ્ધ હૈં ।
પૂર્વ દક્ષિણ અપર ઉત્તર ઔર મધ્ય યે પાંચ દિશાણં હૈં इनमें पूर्वदिशा
में विजय, दक्षिणदिशा में वैजयन्त, पश्चिमदिशा में जयन्त, उत्तर-
दिशा में अपराजित ઔર मध्य में सर्वार्थसिद्ध हૈં इनमें स्वाभाविक
મલ કા અભાવ હૈં इसलिये ये निर्मल कहे गये हૈं आगन्तुक रज से
રહિત હોને સે યે નીરજસ્ક કહે ગયે હૈં रत्नों की प्रभा के विताने वाले
હોને સે इनमें अन्धकार का नाम तक भी कहीं नहीं रहता है इस-
लिये इन्हें वितिमिर कहा गया है कलङ्कलेश तक भी यहां असम्भव
હોને સે इन्हें विशुद्ध कहा गया है प्रथम वैमानिक उद्देश समाप्त ॥૧૧૯॥

છે, તેના નામો વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત, અપરાજિત, અને સર્વાર્થ સિદ્ધ છે.
પૂર્વ દક્ષિણ, પશ્ચિમ. ઉત્તર અને મધ્ય એ પાંચ દિશાઓ છે તે પૈકી પૂર્વ દિશામાં
વિજય દક્ષિણ દિશામાં વૈજયન્ત પશ્ચિમ દિશામાં જયન્ત ઉત્તર દિશામાં અપરાજિત
અને મધ્યમાં સર્વાર્થસિદ્ધ છે. તેમાં સ્વાભાવિક મળનો અભાવ છે. તેથી તેને
નિર્મળ કહેવામાં આવેલ છે. આગંતુક રજરહિત હોવાથી તે નીરજસ્ક કહેલા
છે. રત્નોની પ્રભાના વિતાન વાળા હોવાથી તેમાં કયાંય અંધકારનું નામ પણ
રહેતું નથી તેથી તેને વિતિમિર કહેવામાં આવેલ છે. કલંકના લેશનો
પણ અહિંયાં અસંભવ હોવાથી તેને વિશુદ્ધ કહેવામાં આવેલ છે. એ રીતે
આ પ્રથમ વૈમાનિક નામનો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥ સૂ. ૧૧૬ ॥

ટિયા । આળય જાવ અચ્ચુપ્પસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ પુચ્છા, ઓવાસંત
પહિટ્ટિયા । ગેવેજ્જવિમાણપુઢવી ણં પુચ્છા, ગોયમા ! ઓવાસંતર
પહિટ્ટિયા । અણુત્તરોવવાડ્ય પુચ્છા, ઓવાસંતર પહિટ્ટિયા ॥સૂ.૦૧૨૦॥

છાયા-સૌધર્મેશાનયોઃકલ્પયોર્વિમાન પૃથિવી કિં પ્રતિષ્ઠિતા પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ !
ઘનોદધિ-પ્રતિષ્ઠિતા । સનત્કુમારમાહેન્દ્રયોઃ કલ્પયોર્વિમાન પૃથિવી કિં પ્રતિષ્ઠિતા
પ્રજ્ઞપ્તા, ગૌતમ ! ઘનવાત પ્રતિષ્ઠિતા પ્રજ્ઞપ્તા । બ્રહ્મલોકે યલુ મદન્ત ! કલ્પે વિ-
માનપૃથિવીનાં પૃચ્છા ? ઘતવાતપ્રતિષ્ઠિતા પ્રજ્ઞપ્તા । લાન્તકે યલુ મદન્ત ! પૃચ્છા ?
ગૌતમ ! તદુભયપ્રતિષ્ઠિતા । મહાશુક્ર-સહસ્રારયોરપિ તદુમયપ્રતિષ્ઠિતા ।
આનતયાવદચ્યુતેષુ યલુ મદન્ત ! કલ્પેષુ પૃચ્છા, અવકાશાન્તરપ્રતિષ્ઠિતા । ગ્રૈવે-
યકવિમાનપૃથિવીનાં પૃચ્છા ? ગૌતમ-અવકાશાન્તરપ્રતિષ્ઠિતા । અનુત્તરોપપાતિ-
કાનાં પૃચ્છા ? અવકાશાન્તર પ્રતિષ્ઠિતા સૂ.૦॥૧૨૦॥

ટીકા-‘સોહમ્મીસાણેસુ કપ્પેસુ વિમાણ પુઢવી કિં પહિટ્ટિયા પન્નત્તા ?’ સૌધ-
ર્મેશાનકલ્પયોઃ વિમાનપૃથિવી કિં પ્રતિષ્ઠિતા-કસ્મિન્પ્રતિષ્ઠિતા કિમાધારા
કિમાશ્રયેતિ પ્રશ્નઃ ભગવાનાહ-ગોયમા ! ઘણોદહિ પહિટ્ટિયા’ હે ગૌતમ ! અત્ર-
ત્યાહિ પૃથિવી ઘનોદધિમાશ્રિત્ય પ્રતિષ્ઠિતા ઘનોદધિરાધારઃ । ‘સણંકુમાર
માહિંદેસુ કપ્પેસુ વિમાણ પુઢવી કિં પહિટ્ટિયા પન્નત્તા ?’ સનત્કુમાર-માહેન્દ્ર કલ્પ-

‘સોહમ્મીસાણેસુ કપ્પેસુ વિમાણપુઢવી કિં પહિટ્ટિયા’-ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ-અવ ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ-હે મદન્ત ! સૌધર્મ
ઔર ईशान इन कल्पों की विमान पृथ्वी किसके आधार पर रही
हुई कही गई है ? इसके उत्तर में प्रश्न कहते हैं ‘गोयमा ! घणोदहि
पहिट्टिया’ हे गौतम ! सौधर्म और ईशान कल्प की विमान घनोदधि
के आधार पर है ‘सणंकुमारमाहिंदेसु कप्पेसु विमाणपुढवी किं
पहिट्टिया पणत्ता’ हे भगवन् ! सनत्कुमार और माहेन्द्र कल्प की

‘સોહમ્મીસાણેસુ કપ્પેસુ વિમાણપુઢવી કિં પહિટ્ટિયા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે-હે ભગવન્ !
સૌધર્મ અને ईशान એ કલ્પોના વિમાનો કેના આધાર પર રહેલા કહેવામાં
આવ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ઘણોદહિ પહિટ્ટિયા’
હે ગૌતમ ! સૌધર્મ અને ईशान કલ્પના વિમાનો ઘનોદધિના આધાર પર રહેલા
છે. ‘સણંકુમારમાહિંદેસુ કપ્પેસુ વિમાણપુઢવી કિં પહિટ્ટિયા પણત્તા’ સનત્કુમાર અને
માહેન્દ્ર કલ્પની વિમાન પૃથિવી કેના આધાર પર હોય છે ? ‘ગોયમા ! ઘનવાત
પહિટ્ટિયા’ હે ગૌતમ ! સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર કલ્પના વિમાનો ઘનવાતના આધાર

યોર્વિમાન પૃથિવી કિં પ્રતિષ્ઠિતા પ્રજ્ઞા ? મગવાનાહ—‘ગોયમા ! ઘણવાય પૃ-
 ઢિયા પન્નત્તા’ ગૌતમ ઘનવાતે પ્રતિષ્ઠતા । ‘વંમલોણ ણં મંતે ! કપ્પે વિમાણ
 પુઢવી ણં પુચ્છા ગોયમા ! ઘણવાયપૃઢિયા પન્નત્તા’ બ્રહ્મલોકકલ્પે મદન્ત !
 વિમાન પૃથિવી કસ્મિન્પ્રતિષ્ઠિતા ? મગવાનાહ—ઘનવાતે ઘનવાત એવાધારસ્તત્રાઽ-
 વલ્લમ્બિતા । ‘લંતણ ણં મંતે ! પુચ્છા ? ગોયમા ! તદુભય—પૃઢિયા’ લાન્તક
 કલ્પસ્ય મદન્ત ! પૃથિવી ક્વ પ્રતિષ્ઠિતા ? ગૌતમ ! તદુભયે ઘનોદધિ ઘનવાતે ચ
 પ્રતિષ્ઠિતા । ‘મહાસુક્કસહસારેસુ વિ તદુભયપૃઢિયા’ હે મદન્ત ! મહાશુક-
 સહસારકલ્પયોર્વિમાનપૃથિવી કિં પ્રતિષ્ઠિતા ? મગવાનાહ—ગૌતમ ! ઘનોદધિ-
 ઘનવાતોભયપ્રતિષ્ઠિતા । ‘આણય જાવ અચ્ચુણ્ણ ણં મંતે ! કપ્પેસુ પુચ્છા,
 ઓવાસંતરપૃઢિયા’ હે મદન્ત ! આનતપ્રાણતાઽરણાઽચ્યુતેષુ કલ્પેષુ વિમાન
 પૃથિવી કિં પ્રતિષ્ઠિતા ? મગવાનાહ—અવકાશાન્તરે પ્રતિષ્ઠિતા ગૌતમ ! ‘ગેવિજ્ઞ-

વિમાન પૃથ્વી કિસકે આધાર પર હૈ ? ‘ગોયમા ! ઘણવાત પૃઢિયા’ હે
 ગૌતમ ! ઘનવાત કે આધાર પર હૈ ‘વંમલોણ ણં મંતે ! કપ્પે વિમાણ
 પુઢવીણં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! બ્રહ્મલોક નામકે કલ્પ મેં વિમાન કિસકે
 આધાર પર હૈ ? ‘ઘણવાયપૃઢિયા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! બ્રહ્મલોક
 નામકે કલ્પ મેં વિમાન ઘનવાત કે આધાર પર હૈ ‘લંતણં મંતે !
 પુચ્છા હે મદન્ત ! લાન્તક કલ્પ મેં વિમાન કિસકે આધાર પર હૈ ?
 ‘ગોયમા ! તદુભયપૃઢિયા’ હે ગૌતમ ! લાન્તક કલ્પ મેં વિમાન ઘનો-
 દધિ ઓર ઘનવાત હનકે આધાર પર હૈ ‘મહાસુક્કસહસારેસુ વિ
 તદુભયપૃઢિયા’ હસી તરહ સે મહાશુક ઓર સહસાર કલ્પોં
 મેં ઢી વિમાન હન ઢોનોં કે આધાર પર હૈ ‘આણય જાવ અચ્ચુણ્ણ
 ણં મંતે ! કપ્પેસુ પુચ્છા’ હે મદન્ત ! આનત પ્રાણત આરણ અચ્યુત

પર રહેલા છે. ‘વંમલોણં મંતે ! કપ્પે વિમાણપુઢવીણં પુચ્છા’ હે ભગવન્ બ્રહ્મલોક
 નામના કલ્પમાં વિમાન પૃથિવી કેના આધાર પર રહેલ છે ? ‘ઘણવાયપૃઢિયા
 પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! બ્રહ્મલોક નામના કલ્પમાં વિમાન ઘનવાતના આધાર પર છે.
 ‘લંતણં મંતે ! પુચ્છા’ હે ભગવન્ ! લાન્તક કલ્પમાં વિમાનો કેના આધાર પર
 છે ? ‘ગોયમા ! તદુભયપૃઢિયા’ હે ગૌતમ ! લાન્તક કલ્પના વિમાનો ઘનોદધિ
 અને ઘનવાતના આધાર પર છે. ‘મહાસુક્કસહસારેસુ વિ તદુભયપૃઢિયા’ એજ
 પ્રમાણે મહાશુક અને સહસાર કલ્પોમાં પણ એ યેના આધાર પર વિમાનો
 રહેલા છે, ‘આણય જાવ અચ્ચુણ્ણ ણં મંતે ! કપ્પેસુ પુચ્છા’ હે ભગવન્ આનત
 પ્રાણત આરણ અચ્યુત આ આરે કલ્પોમાં વિમાનો કેના આધાર પર રહેલા
 છે ? ‘ઓવાસંતરપૃઢિયા’ હે ગૌતમ ! આ કલ્પોમાં રહેલા વિમાનો આકાશના

વિમાણ પુઢવી ણં પુચ્છા ‘ગોયમા ! ઓવાસંતરપડ્ઢિયા’ ગ્રૈવેયકવિમાન પૃથિવી
કિં પ્રતિષ્ઠિતા ? ભગવાન્પ્રાહ-ગૌતમ ! અવકાશાન્તરપ્રતિષ્ઠિતા । ‘અણુત્તરોવવાઇય
પુચ્છા-ઓવાસંતરપડ્ઢિયા’ અનુત્તરોપપાતિકવિમાનપૃથિવી કિં પ્રતિષ્ઠિતા ?
ભગવાનાહ-ગૌતમ ! અવકાશાન્તરપ્રતિષ્ઠિતા । ઉક્તં ચ—

‘ઘણોદહિ પડ્ઢાણા સુરભવણા દોસુ હોંતિ કપ્પેસુ ।

તિસુ વાયપડ્ઢાણા તદુભય પડ્ઢિયા તીસુ ॥૧॥

છાયા-ઘણોદધિ પ્રતિષ્ઠાભાતિ સુરભવનાનિ દ્વયોર્ભવન્તિ કલ્પયોઃ ।

ત્રિષુ વાત પ્રતિષ્ઠાનાનિ તદુભય પ્રતિષ્ઠિતાનિ ત્રિષુ ॥૧॥

તેન પરમ્ ઉપરિતના આકાશતલપ્રતિષ્ઠિતાઃ સર્વે । એવ પ્રતિષ્ઠાનવિધિઃ
ઝર્ધ્વલોકે વિમાનાનામ્ ઇતિ સૂ. ॥૧૨૦॥

इन कल्पों में विमान किसके आधार पर है ? ‘ओवासंतरपड्ढिया’
हे गौतम ! इन कल्पों में विमान आकाश के आधार पर है ‘गेविज्ज
विमाण पुढवीणं पुच्छा’ हे भदन्त ! ग्रैवेयक विमान किसके आधार पर
है ‘गोयमा ! ओवासंतरपड्ढिया’ हे गौतम ! ग्रैवेयक विमान आकाश
के आधार पर है ‘अणुत्तरोववाइय पुच्छा’ हे भदन्त ! अनुत्तरोपपातिक
विमान किसके आधार पर है । ‘ओवासंतरपड्ढिया’ हे गौतम ! अनु-
त्तरोपपातिक विमान आकाश के आधार पर है कहा भी है—

‘घणोदहि पड्ढाणा सूरभवणा दोसु होंति कप्पेसु ।

तिसु वायपड्ढाणा तदुभय पड्ढिया तिसु ॥१॥

तेण परं उवरिमगा आगासंतर पड्ढिયા सव्वे,

एस पड्ढाणविही उड्ढं लोए विमाणणं ॥२॥-॥१२०॥

આધાર પર રહેલા છે. ‘ગેવિજ્જવિમાણપુઢવીણં પુચ્છા’ છે ભગવન્ । ગ્રૈવેયક
વિમાન કેના આધાર પર રહેલ છે ? ‘ગોયમા ! ઓવાસંતરપડ્ઢિયા’ છે ગૌતમ !
ગ્રૈવેયક વિમાન અવકાશના આધાર પર રહેલા છે. ‘અણુત્તરોવવાઇય પુચ્છા’ છે
ભગવન્ ! અનુત્તરોપપાતિક વિમાન કેના આધાર પર રહેલ છે ? ‘ઓવાસંતર
પડ્ઢિયા’ છે ગૌતમ ! અનુત્તરોપપાતિક વિમાન આકાશના આધાર પર રહેલ
છે. કહ્યું પણ છે કે—

‘ઘગોદહિ પડ્ઢાણા સુરભવણા દોસુ હોંતિ કપ્પેસુ ।

તિસુ વાયપડ્ઢાણા તદુભયપડ્ઢિયા તિસુ ॥ ૧ ॥

તેણ પરં ઉવરિમગા આગાસંતરપડ્ઢિયા સવ્વે ।

એસ પડ્ઢાણવિહી ઉડ્ઢં લોએ વિમાણાણં ॥ ૨ ॥ ॥ સૂ. ૧૨૦ ॥

पृथिव्या बाह्यप्रतिपादनम्—

मूलम्—सोहम्मीसाणकप्पेसु विमाण पुढवी केवइयं बाह-
ल्लेणं पन्नत्ता ? गोयमा ! सत्तावीसं जोयणसयाइं बाहल्लेणं
पणत्ता, एवं पुच्छा, सणंकुमारमाहिदेसु छवीसं जोयणसयाइं
बंभलंतए पंचवीसं । महासुक्कसहस्सारेसु चउवीसं । आणय-
पाणयारणाच्चुएसु तेवीसं सयाइं । गेवेज्जविमाणपुढवी
वावीसं । अणुत्तरविमाणपुढवी एकवीसं जोयणसयाइं बाह-
ल्लेणं । सोहम्मीसाणेसु णं भंते ! कप्पेसु विमाणा केवइयं उड्डं
उच्चत्तेणं ? गोयमा ! पंचजोयणसयाइं उड्डं उच्चत्तेणं । सणंकु-
मारमाहिदेसु छ जोयणसयाइं, बंभलंतएसु सत्त, महासुक्क-
सहस्सारेसु अट्ठ, आणयपाणएसु ४ णव, गेवेज्जविमाणाणं
भंते ! केवइयं उड्डं उच्चत्तेणं । सोहम्मीसाणेसु णं भंते ! कप्पेसु
विमाणा किं संठिया पन्नत्ता ? गोयमा ! दुविहा पन्नत्ता, तं
जहा—आवलिया पविट्ठा, बाहिरा य, तत्थ णं जे ते आवलि-
या पविट्ठा—ते तिविहा पन्नत्ता, तं जहा—वट्ठा, तंसा, चउरंसा,
तत्थ णं जे ते आवलिया बाहिरा ते णं णाणा संठिया पन्नत्ता,
एवं जाव गेवेज्जविमाणा, अणुत्तरोववाइयविमाणा दुविहा
पन्नत्ता, तं जहा—वट्ठे य तंसा य । सोहम्मीसाणेसु णं भंते !
केवइयं परिकखेवेणं पन्नत्ता ? गोयमा ! दुविहा पन्नत्ता तं जहा—
संखेज्जवित्थडा य असंखेज्जवित्थडा य, जहा णरगा तहा जाव
अणुत्तरोववाइया संखेज्जवित्थडा य असंखेज्जवित्थडा य, तत्थ
णं जे से संखेज्जवित्थडे से जंबुद्दीवप्पमाणे, असंखेज्जवित्थडा
असंखेज्जाइं जोयणसयाइं जाव परिकखेवेणं पन्नत्ता । सोहम्मी-
साणेसु णं भंते ! विमाणा कंइ वण्णा पन्नत्ता ? गोयमा !
पंचवण्णा पन्नत्ता तं जहा—किण्हा नीला लोहिया हालिदा

सुकिल्ला, सणकुमारमाहिंदेसु चउवण्णा नीला जाव सुकिल्ला,
 बंभलोगलंतएसु वि तिवण्णा लोहिया जाव सुकिल्ला, महा-
 सुकसहस्सारेसु दुवण्णा-हालिदा य, सुकिल्ला य, आणता
 पाणतारणाच्चुएसु सुकिल्ला, गेवेज्जविमाणा सुकिल्ला, अणु-
 त्तरोववाइयविमाणा परमसुकिल्ला वण्णेणं पन्नत्ता । सोहम्मी-
 साणेसु णं भंते ! कप्पेसु विमाणा केरिसया पभाए पन्नत्ता,
 गोयमा ! णिच्चा लोया णिच्चुज्जोया सयंपभाए पन्नत्ता जाव
 अणुत्तरोववाइयविमाणा णिच्चा लोया णिच्चुज्जोया सयं
 पभाए पन्नत्ता । सोहम्मीसाणेसु णं भंते ! कप्पेसु विमाणा
 केरिसया गंधेणं पन्नत्ता ? गोयमा ! से जहा णामए कोट्टुपुडाण
 वा जाव गंधेणं पन्नत्ता, एवं जाव एत्तो इट्ठतरगा चेव जाव
 अणुत्तरविमाणा । सोहम्मीसाणेसु विमाणा केरिसया फासेणं
 पन्नत्ता ? से जहा णामए आइणेइ वा रूपएइ वा सव्वो फासो
 भाणियव्वो जाव अणुत्तरोववाइयविमाणा । सोहम्मीसाणेसु
 भंते ! (कप्पेसु) विमाणा के महालिया पन्नत्ता गोयमा !
 अयणं जंबुदीवे दीवे सव्व दीवसमुदाणं सो चेव गमो जाव
 छम्मासे वीइवएज्जा जाव अत्थेगइया विमाणावासा नो वीइ-
 वएज्जा जाव अणुत्तरोववाइयविमाणा, अत्थेगइयं बीमाणं
 वीइवएज्जा । सोहम्मीसाणेसु णं भंते ! कप्पेसु विमाणा कि
 मया पन्नत्ता ? गोयमा ! सव्वरयणामया पन्नत्ता, तत्थ णं
 बहवे जीवा य पोग्गला य वक्कमंति विउक्कमंति चयंति उव-
 चयंति, सासया णं ते विमाणा दव्वट्ठयाए जाव फासपज्ज-
 वेहिं असासया जाव अणुत्तरोववाइया विमाणा । सोहम्मी-
 साणेसु णं भंते ! कप्पेसु देवा कओहिंतो उववज्जंति ? उव-
 वाओ णेयव्वो जहा वक्कंतीए तिरियमणुएसु पंचिदिएसु संमु-

च्छिमवज्जिएसु, उववाओ वक्कंतीगमेणं जाव अणुत्तरोववा-
इया० । सोहम्मीसाणेसु देवा एगसमएणं केवइया उववज्जंति ?
गोयमा ! जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिणिण वा उक्कोसेणं
संखेज्जा वा असंखेज्जा वा उववज्जंति, एवं जाव सहस्सारे,
आणयादिगेवेज्जा अणुत्तरा य एक्को वा दो वा तिन्नि वा उक्को-
सेणं संखेज्जा वा उववज्जंति । सोहम्मीसाणेसु णं भंते ! देवा
समए समए अवहीरमाणा अवहीरमाणा केवइएणं कालेणं
अवहिया सिया ?, गोयमा ! ते णं असंखेज्जा समए २ अव-
हीरमाणा २ असंखेज्जाहिं उस्सप्पिणीहिं अवहीरंति नो चेव णं
अवहिया सिया जाव सहस्सारे, आणतादि गेसुचउसु वि,
गेवेज्जेसु अणुत्तरेसु य समए २ जाव केवइय कालेणं अवहिया
सिया ? गोयमा ! ते णं असंखेज्जा समए २ अवहीरमाणा पलि-
ओवमस्स असंखेज्जइभागमेत्तेणं अवहीरंति, नो चेव णं अव-
हिया सिया । सोहम्मीसाणेसु णं भंते ! कप्पेसु देवाणं के
महालया सरीरोगाहणा पन्नत्ता ? गोयमा ! दुव्विहा सरीरा
पन्नत्ता, तं जहा—भवधारणिज्जा य उत्तरवेउव्विया य, तत्थ णं
जे से भवधारणिज्जे से जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जइभागो
उक्कोसेणं सत्त रयणीओ, तत्थ णं जे से उत्तरवेउव्विए से जह-
न्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जइभागो उक्कोसेणं जोयणसयसहस्सं,
एवं एक्केक्का ओसारेत्ताणं जाव अणुत्तराणं एक्का रयणी, गेवे-
ज्जणुत्तराणं एगे भवधारणिज्जे सरीरे उत्तरवेउव्विया नत्थि ।
सोहम्मीसाणेसु णं देवाणं सरीरगा किं संघयणी पन्नत्ता ?
गोयमा ! छण्हं संघयणाणं असंघयणी पन्नत्ता ? नेवट्ठि नेव
छिरा न वि प्हारु णेव संघयणमत्थि, जे पोग्गला इट्ठा कंता
जाव एएसि संघायत्ताए परिणमंति जाव अणुत्तरोववाइया ।

सोहम्मीसाणेसु देवाणं सरीरगा किं संठिया पन्नत्ता ? गोयमा ' दुविहा सरीरा भवधारणिज्जा य, उत्तरवेउव्विया य, तत्थ णं जे ते भवधारणिज्जा ते समचउरंससंठाणसंठिया पन्नत्ता, तत्थ णं जे ते उत्तरवेउव्विया ते णाणा संठाणसंठिया पन्नत्ता जाव अच्चुओ, अवेउव्विया गेविज्जणुत्तरा, भवधारणिज्जा समचउरंससंठाणसंठिया उत्तरवेउव्विया णत्थि । सोहम्मीसाणेसु देवा केरिसया वण्णेणं पन्नत्ता ? गोयमा ! कणगत्तयरत्ताभा । वण्णेणं पन्नत्ता । सणंकुमारमाहिंदेसु णं पउमपम्हगोरा वण्णेणं पन्नत्ता । बंभलोए णं भंते ! गोयमा ! अल्लमधुगवण्णाभा वण्णेणं पन्नत्ता, एवं जाव गेवेज्जा, अणुत्तरोववाइया परमसुक्खिळा वण्णेणं पन्नत्ता । सोहम्मीसाणेसु णं भंते ! कप्पेसु देवाणं सरीरगा केरिसया गंधेणं पन्नत्ता ? गोयमा ! से जहा णामए कोट्टुपुडाण वा तहेव सव्वं जाव मणामतरगा चेव वण्णेणं पन्नत्ता, जाव अणुत्तरोववाइया । सोहम्मीसाणेसु णं देवाणं सरीरगा केरिसया फासेणं पन्नत्ता ? गोयमा ! थिरमउयणिद्धसुकुमालल्लविफासेणं पन्नत्ता, एवं जाव अणुत्तरोववाइया । सोहम्मीसाण देवाणं केरिसया पोग्गला उस्सासत्ताए परिणमंति ? गोयमा ! जे पोग्गला इट्ठा कंता जाव एएसिं उस्सासत्ताए परिणमंति जाव अणुत्तरोववाइया, एवं आहारत्ताए वि जाव अणुत्तरोववाइया । सोहम्मीसाण देवाणं कइ लेस्साओ ? गोयमा ! एगा तेउलेस्सा पन्नत्ता । सणंकुमारमाहिंदेसु एगा पम्हलेस्सा, एवं बंभलोगे वि पम्हा, सेसेसु एक्का सुक्कलेस्सा, अणुत्तरोववाइयाणं एक्का परमसुक्कलेस्सा । सोहम्मिसाणं देवा किं सम्मदिट्ठी-मिच्छादिट्ठी सम्ममिच्छादिट्ठी ? तिणिण वि, जाव अंतिम

गेवेज्जा देवा सग्गदिट्ठी वि मिच्छादिट्ठी वि, सम्मामिच्छा-
दिट्ठी वि, अणुत्तरोववाइया सम्मदिट्ठी नो मिच्छादिट्ठी नो
सम्मामिच्छादिट्ठी । सोहस्मीसाणा किं णाणी-अन्नाणी ?
गोयमा ! दो वि, तिण्णि णाणा तिण्णि अन्नाणा णियमा जाव
गेवेज्जा, अणुत्तरोववाइया नाणी नो अन्नाणी तिण्णि नाणा
तिन्नि अण्णाणा णियमा जाव गेवेज्जा, अणुत्तरोववाइया नाणी
नो अण्णाणी तिन्नि णाणा नियमा । तिविहे जोगे दुविहे
उवजोगे सव्वेसिं जाव अणुत्तरा । सू० १२१॥

छाया-सौधर्मेशानयोः कल्पयोर्विमान पृथिवी कियती वाहल्येन प्रज्ञप्ता,
गौतम ! सप्तविंशति र्योजनशतानि वाहल्येन प्रज्ञप्ता, एवं पृच्छा, सनत्कुमारमाहे-
न्द्रयोः षड्विंशतिर्योजनशतानि । ब्रह्मलोकलान्तकयोः पञ्चविंशतिः, महाशुक्र-
सहस्रारयोश्चतुर्विंशतिः, आनतप्राणतारणाच्युतेषु त्रयोविंशतिः शतानि । ग्रैवेयक-
विमानपृथिवी द्वाविंशतिः, अनुत्तरविमानपृथिवी एकविंशतिर्योजनशतानि वाहल्ये-
न । सौधर्मेशानयोः खलु भदन्त ! कल्पयोर्विमानानि कियदूर्ध्वमुच्चैस्त्वेन । गौतम !
पञ्चयोजनशतानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन । सनत्कुमारमाहेन्द्रयोः षड्योजनशतानि
ब्रह्मलोकलान्तकयोः सप्त महाशुक्र सहस्रारयोरष्टौ, आनतप्राणतारणाच्युतेषु नव,
ग्रैवेयकविमानानि खलु भदन्त ! कियदूर्ध्वमुच्चैस्त्वेन, दशयोजनशतानि, अनुत्तर-
विमानानि खलु एकादशयोजनशतानि ऊर्ध्वमुच्चैस्त्वेन । सौधर्मेशानयोः खलु
भदन्त ! कल्पयोर्विमानानि किं संस्थितानि प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! द्विविधानि प्रज्ञ-
प्तानि तद्यथा-आवलिकाप्रविष्टानि बाह्यानि च तत्र खलु यानि तानि आवलिका
प्रविष्टानि तानि त्रिविधानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा-वृत्तानि त्र्यस्त्राणि चतुरस्त्राणि तत्र
खलु यानि तानि आवलिका बाह्यानि तानि खलु नानासंस्थितानि प्रज्ञप्तानि एवं
यावद् ग्रैवेयकविमानानि, अनुत्तरोपपातिकविमानानि द्विविधानि प्रज्ञप्तानि,
तद्यथा-वृत्तानि च त्र्यस्त्राणि च । सौधर्मेशानयोः खलु भदन्त ! कल्पयोर्विमा-
नानि कियदायामविष्कम्भेण-कियत् परिक्षेपेण प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! द्विविधानि
प्रज्ञप्तानि, तद्यथा-संख्येयविस्तृतानि चाऽसंख्येयविस्तृतानि च यथा-नारकास्तथा
यावदनुत्तरोपपातिकाः संख्येयविस्तृतानि चाऽसंख्येयविस्तृतानि च तत्र खलु
यानि तानि संख्येयविस्तृतानि तानि खलु जम्बूद्वीपप्रमाणानि, असंख्ये-
यविस्तृतानि-असंख्येययोजनशतानि यावत् परिक्षेपेण प्रज्ञप्तानि । सौधर्मेशानयोः
खलु भदन्त ! विप्रानानि कति वर्णानि प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! पञ्चवर्णानि प्रज्ञप्तानि

तद्यथा-कृष्णानि, नीलानि, लोहितानि, पीतानि, शुक्लानि, सनत्कुमारमाहेन्द्र-
योश्चतुर्वर्णानि, नीलानि यावत् शुक्लानि । ब्रह्मलोकलान्तकयोरपि त्रिवर्णानि,
लोहितानि यावत् शुक्लानि, महाशुक्रसहस्रारयोर्द्विवर्णानि, पीतानि च शुक्लानि
च, आनतप्राणतारणाच्युतेषु शुक्लानि, ग्रैवेयकविमानानि शुक्लानि, अनुत्तरोपपा-
तिकविमानानि परमशुक्लानि वर्णेन प्रज्ञप्तानि । सौधर्मेशानयोः खलु भदन्त !
कल्पयोर्विमानानि कीदृशानि प्रभया प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! नित्यालोकानि नित्यो-
द्धोतानि स्वयं प्रभाणि प्रज्ञप्तानि यावदनुत्तरोपपातिकविमानानि नित्यालोकानि
नित्योद्धोतानि-स्वयंप्रभाणि प्रज्ञप्तानि । सौधर्मेशानयोः खलु भदन्त !
कल्पयोर्विमानानि कीदृशानि गन्धेन प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! तद्यथा नाम कोष्ठपुट-
मिति वा यावत् गन्धेन प्रज्ञप्तानि, एवं यावत्-इतः इष्टतरकाणि चैव यावदनु-
त्तरविमानानि । सौधर्मेशानयोः खलु भदन्त कल्पयोर्विमानानि कीदृशानि स्पर्शेण
प्रज्ञप्तानि, गौतम ! तद्यथा नाम-आदर्श इति वा, रूत इति वा, सर्वः स्पर्शो
भणितव्यो यावदनुत्तरोपपातिकविमानानि । सौधर्मेशानयोः खलु भदन्त !
कल्पयोर्विमानानि किं महान्तानि प्रज्ञप्तानि गौतम ! अयं खलु जम्बूद्वीपो द्वीपः
सर्वद्वीपसमुद्राणां स एव गमो यावत् षड्मासान् व्यतिव्रजेत् यावदस्त्येककान्
विमानावासान् नो व्यतिव्रजेत् यावदनुत्तरोपपातिकविमानानि, अस्त्येककं विमानं
व्यातव्रजेत् अस्त्येककं विमानं नो व्यतिव्रजेत् । सौधर्मेशानयोः खलु भदन्त !
कल्पयोर्विमानानि किं मयानि प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! सर्वरत्नमयानि प्रज्ञप्तानि, तत्र
खलु बहवो जीवाः पुद्गलाश्चाऽपक्रामन्ति व्युत्क्रामन्ति चीयन्ते उपचीयन्ते
शाश्वतानि खलु तानि विमानानि द्रव्यरार्थतया यावत्स्पर्शपर्यायैरशाश्वतानि यावद-
नुत्तरोपपातिक विमानानि । सौधर्मेशानयोः खलु देवाः कुत-उत्पद्यन्ते, उपपातो-
नेतव्यो यथा व्युत्क्रान्तौ तिर्यग्मनुष्येषु पञ्चेन्द्रियेषु संमूर्च्छिमवर्जितेषु, उत्पातो
व्युत्क्रान्तिगमेन यावदनुत्तरोपपातिकाजीवाः । सौधर्मेशानयोर्देवा एकसमयेन
कियन्त उत्पद्यन्ते ? गौतम ! जघन्येन-एको वा-द्वौ वा-त्रयो वा-उत्कर्षेण
संख्येया वाऽसंख्येया वा उत्पद्यन्ते, एवं यावत् सहस्रारः, आनतादि ग्रैवेयकाः
अनुत्तराश्च एको वा-द्वौ वा-त्रयो वा उत्कर्षेण संख्येया वा-ऽसंख्येया वा
उत्पद्यन्ते । हे भदन्त ! सौधर्मेशानयोः खलु देवाः समये २ अपह्रियमाणाः-२
कियताकालेना-ऽपहृताः स्युः ? गौतम ! ते खल्वसंख्येयाः समये-२ अपह्रिय-
माणाः असंख्येयाभिरुत्सर्पिणी-अपरापिणीभिः अपह्रियन्ते नैव खलु अपहृताः
स्युः यावत्-सहस्रारः आनतादिकेषु चतुर्ष्वपि ग्रैवेयकेषु-अनुत्तरेषु च समये-२
यावत् कियत्कालेनाऽपहृताः स्युः ? गौतम ! ते खल्वसंख्येयाः समये-२ अप-
ह्रियमाणाः पत्योपमस्याऽसंव्यातभागमात्रेणाऽपह्रियन्ते, नैव खल्वपहृताः स्युः ।

सौधर्मेक्षानयोः खलु भदन्त ! कल्पयोः देवानां किं मत्तनी शरीरावगाहना प्रज्ञप्ता ? गौतम ! द्विविधा शरीरावगाहना प्रज्ञप्ता तद्यथा—भवधारणीया चोत्तर-
वैक्रिया च, तत्र खलु या सा भवधारणीया सा जघन्येनाऽङ्गुलस्याऽसंख्येयभा-
गम् उत्कर्षतः सप्तरत्नयः, तत्र खलु—या सा उत्तरवैक्रिया सा जघन्यतोऽङ्गु-
लस्य संख्येयभागम् उत्कर्षेण योजनशतसहस्रम् एवमेकैकाऽपसारणेन यावदनु-
त्तराणामेका रत्निः, ग्रैवेयकाऽनुत्तराणामेकं भवधारणीयं शरीरम्, उत्तरवैक्रियं
नास्ति । सौधर्मेक्षानयोः खलु देवानां शरीराणि किं राह्ननानि प्रज्ञप्तानि ?
गौतम ! पण्णां संहननानाम् असंहननानि प्रज्ञप्तानि ? नैवाऽस्थि नैवशिरा नापि
स्नायूँपि—नैव संहननानि, ये पुद्गला इष्टाः कान्ता यावत् ते तेषां संधाततया
परिणमन्ति यावदनुत्तरोपपातिकाः । सौधर्मेक्षानयो देवानां शरीरकाणि किं
संस्थितानि प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! द्विविधानि शरीराणि—भवधारणीयानि च
उत्तरवैक्रियाणि च, तत्र खलु यानि तानि भवधारणीयानि तानि समचतुरस्र-
संस्थानसंस्थितानि प्रज्ञप्तानि, तत्र खलु यानि तानि—उत्तरवैक्रियाणि तानि नाना-
संस्थानसंस्थितानि प्रज्ञप्तानि, यावदच्युतः, अवैक्रियाणि ग्रैवेयकाऽनुत्तराणि,
भवधारणीयानि यानि समचतुरस्रसंस्थानसंस्थितानि, उत्तरवैक्रियं नास्ति । सौधर्मे-
क्षानयोर्देवाः कीदृशाः वर्णेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! कनकत्वग्रक्ताभाः वर्णेन प्रज्ञप्ताः,
सनत्कुमारमाहेन्द्रयोः खलु पद्मपक्ष्मगौराः वर्णेन प्रज्ञप्ताः । ब्रह्मलोके खलु
भदन्त ! गौतम !....मधुकवर्णाभाः वर्णेन प्रज्ञप्ताः, एवं यावत्—ग्रैवेयकाः अनु-
त्तरोपपातिकाः परमशुक्लाः वर्णेन प्रज्ञप्ताः । सौधर्मेक्षानयोः खलु भदन्त !
कल्पयोर्देवानां शरीराणि कीदृशानि गन्धेन प्रज्ञप्तानि ? गौतम ! स यथा नामकः
कोष्ठपुटानामिति वा—तदेव सर्वं यावद् मन आमतरक्षण्येव गन्धेन प्रज्ञप्तानि,
यावदनुत्तरोपपातिका । सौधर्मेक्षानयोर्देवानां शरीराणि कीदृशानि स्पर्शेन प्रज्ञ-
प्तानि ? गौतम ! स्थिरमृदुकस्निग्धसुकुमालल्लवि स्पर्शेन प्रज्ञप्तानि, एवं यावदनु-
त्तरोपपातिका । सौधर्मेक्षानदेवानां कीदृशाः पुद्गलाः उच्छ्वासतया परिणमन्ति ?
गौतम ! ये पुद्गला इष्टाः कान्ता यावत् ते तेषामुच्छ्वासतया परिणमन्ति याव-
दनुत्तरोपपातिका, एवम् आहारतयाऽपि यावदनुत्तरोपपातिका । सौधर्मेक्षान-
देवानां कतिलेश्याः प्रज्ञप्ता, गौतम ! एका तेजोलेश्या प्रज्ञप्ता । सनत्कुमारमाहे-
न्द्रयोरेका पद्मलेश्या, एवं—ब्रह्मलोकेऽपि पद्मा, शेषेषु एका शुक्ललेश्या, अनु-
त्तरोपपातिकानामेका परमशुक्ललेश्या । सौधर्मेक्षानदेवाः किं सम्यग्दृष्टयो-
मिथ्यादृष्टयः—सम्यग्मिथ्यादृष्टयः ? त्रयोऽपि, यावदन्तिमग्रैवेयका देवाः
सम्यग्दृष्टयोऽपि मिथ्यादृष्टयोऽपि सम्यग्मिथ्यादृष्टयोऽपि, अनुत्तरोपपातिकाः
सम्यग्दृष्टयो नो मिथ्यादृष्टयो नो सम्यग्मिथ्यादृष्टयः । सौधर्मेक्षानकाः किं

જ્ઞાનિનોઽજ્ઞાનિનઃ ? ગૌતમ ! દ્વાવપિ, ત્રીણિ જ્ઞાનાનિ ત્રીણ્યજ્ઞાનાનિ નિયમાત્
યાવદ્ગ્રૈવેયકાઃ, અનુત્તરોપપાતિકા જ્ઞાનિનો નો અજ્ઞાનિનઃ ત્રીણિ જ્ઞાનાનિ નિય-
માત્-ત્રિવિધો યોગો, દ્વિવિધ ઉપયોગઃ, સર્વેષાં યાવદનુત્તરાણામ્ સૂ. ॥૧૨૧॥

ટીકા-‘સોહમ્મીસાણકપ્પેસુ વિમાણપુઢવી કેવઇયં બાહલ્લેણં પન્નત્તા ?
ગોયમા ! સત્તાવીસં જોયણસયાઈ’ બાહલ્લેણં પન્નત્તા એવં પુચ્છા સળંકુમારમાહિં-
દેસુ છવ્વીસં જોયણસયાઈ’ સૌધર્મેશાનકલ્પયોઃ વિમાનસ્ય પૃથિવી કિયતી-
કિયત્પ્રમાણા બાહલ્યેન પ્રજ્ઞપ્તા ? ભગવાન્ બ્રૂતે-ગૌતમ ! સપ્તવિંશતિર્યોજનશ-
તાનિ બાહલ્યેન પ્રજ્ઞપ્તાનિ, એવં સનત્કુમારમાહેન્દ્રયોઃ પ્રશ્ને ષઢ્વિંશતિર્યોજનશતાનિ
સમાધાનમ્ । ‘બંમલંતણ પંચવીસં’ પશ્ચવિંશતિર્યોજનશાનિ બાહલ્યેન વિમાનપૃથિવી
બ્રહ્મલાન્તકયોઃ । ‘મહાસુક્કસહસારેસુ ચતુવીસં’ ચતુર્વિંશતિર્યોજનશતાનિ મહા-

‘સોહમ્મીસાણ કપ્પેસુ વિમાણપુઢવી કેવઇયં બાહલ્લેણં પન્નત્તા’ ઇ. ૦ ।

ટીકાર્થ-અબ ગૌતમ ને પ્રશ્નુ સે એસા પૂછા હૈ-હે ભદન્ત ! સૌધર્મ
ઔર ईशान इन कल्पों में विमान पृथिवी कितनी मोटी कही गई है ?
‘गोयमा ! सत्तावीसं जोयणसयाई बाहल्लेणं पण्णत्ता’ हे गौतम !
सौधर्म और ईशान इन कल्पों में विमान पृथिवी की मोटाई २७ सौ
योजन की कही गई है ‘एवं पुच्छा’ इसी तरह से सनत्कुमार माहेन्द्र
आदि कल्पों में विमान पृथिवी कितनी मोटी कही गई है ? ऐसा जब
प्रश्न गौतम की तरफ से किया गया तब प्रशु ने उनसे कहा हे गौतम !
‘सणंकुमार माहिंदेसु छव्वीसं जोयणसयाई’ सनत्कुमार और माहेन्द्र
कल्पों में विमान पृथिवी २६ सौ योजन की मोटी कही गई है ‘बंम-
लंतण पंचवीसं’ ब्रह्मकल्प और लान्तक कल्प में विमान पृथिवी पच्चीस

‘સોહમ્મીસાણકપ્પેસુ વિમાણપુઢવી કેવઇયં બાહલ્લેણં પુચ્છા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે-હે ભગવન્ !
સૌધર્મ અને ઇશાન એ કલ્પોમાં વિમાન પૃથ્વી કેટલી મોટી કહેવામાં આવેલ
છે ? ‘ગોયમા ! સત્તાવીસં જોયણસયાઈ બાહલ્લેણં પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! સૌધર્મ
અને ઇશાન એ એ કલ્પોના વિમાન પૃથ્વીની મોટાઈ ૨૭ સત્યાવીસ સો યોજન
ની છે. ‘એવં પુચ્છા’ આજ પ્રમાણે સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર વિગેરે કલ્પોમાં
વિમાન પૃથ્વી કેટલી મોટી કહેવામાં આવેલ છે ? આ રીતનો પ્રશ્ન ગૌતમ-
સ્વામીએ પૂછવાથી તેના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ કહ્યું કે હે ગૌતમ ! ‘સળંકુમાર
માહિંદેસુ છવ્વીસં જોયણસયાઈ’ સનત્કુમાર માહેન્દ્ર નામના કલ્પોમાં વિમાન
પૃથ્વી ૨૬ છવ્વીસ સો યોજનની મોટી કહેવામાં આવેલ છે. ‘બંમલંતણ પંચ વીસં’
બ્રહ્મ કલ્પ અને લાન્તક નામના કલ્પમાં વિમાન પૃથ્વી પચ્ચીસસો યોજનની

શુક્રસહસ્રારકલ્પયોર્વિમાનપૃથિવી પ્રજ્ઞપ્તા । ‘આણયપાણયારણાચ્ચુણ્ણસુ તેવીસં-
સયાઈ’ આનતપ્રાણતાડરણાડચ્યુતકલ્પેષુ વાહલ્યેન વિમાનપૃથિવી ત્રયોવિંશતિર્યો
જનશતાનિ પ્રજ્ઞપ્તા । ‘ગેવિજ્જવિમાણપુઢવી વાવીસં’ હે ભદન્ત ! અધસ્તનોપરિત-
નમધ્યમગ્રૈવેયકવિમાનપૃથિવ્યઃ કિં પ્રમાણાઃ મગવાનાહ-ગૌતમ ! દ્વાવિંશતિર્યોજન-
શતાનિ વાહલ્યેન । ‘અનુત્તરવિમાણ પુઢવી એકવીસં જોયણસયાઈ વાહલ્લેણં’ અનુ-
ત્તરવિમાનાનાં પૃથિવી તુ એકવિંશતિર્યોજનશતાનિ વાહલ્યેન । સમ્પ્રતિ વિમાનોન્નત્યં
માપતે-ઈહ વિમાનાનિ મહાનગરકલ્પાનિ તેષાં મહાનગરતુલ્યવિમાનાનામુપરિ વન-
પણ્ડપ્રાકારાઃ પ્રાસાદાદયઃ સન્તિ તત્ર પૂર્વેણ સૂત્ર-સમુદાયેન વિમાનપૃથિવીનાં
વાહલ્યં પ્રદર્શિતમ્ એતેન તુ સૂત્રસમુદાયેન પ્રાસાદાપેક્ષયા ઉચ્ચત્વં પ્રતિપાદ્યતે-
‘સૌહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ વિમાણા કેવહ્યં ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં ? ગોયમા !
પંચજોયણસયાઈ ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં’ સૌધર્મેશાનકલ્પયોર્વિમાનાનિ કિયન્ત્યુર્ધ્વમુચ્ચૈ-

સૌ યોજન કી મોટી કહી ગઈ હૈ ‘મહાશુક્ર સહસ્સારેસુ ચત્તવીસં’
મહાશુક્ર ઓર સહસ્સાર કલ્પોં મેં વિમાન પૃથિવી ચૌવીસ સૌ યોજન
કી મોટી કહી ગઈ હૈ ‘આણયપાણયારણાચ્ચુણ્ણસુ તેવીસં સયાઈ’ આનત
પ્રાણત આરણ અચ્યુત હન કલ્પોં મેં વિમાન પૃથિવી ૨૩ સૌ યોજન
કી મોટી કહી ગઈ હૈ ‘ગેવિજ્જવિમાણ પુઢવી વાવીસં’ ગ્રૈવેયક વિમાનોં
કી પૃથિવી ૨૨ સૌ યોજન કી કહી ગઈ હૈ । ‘અનુત્તરવિમાણ પુઢવી-
એકવીસં જોયણસયાઈ વાહલ્લેણં’ પાંચ અનુત્તર વિમાનોં કી પૃથિવી
૨૧ સૌ યોજન કી મોટી કહી ગઈ હૈ । ‘સૌહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે !
કપ્પેસુ વિમાણા કેવહ્યં ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં’ હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઓર
ઈશાન હન કલ્પોં મેં વિમાન કિતની ઝંચાઈ વાલે હૈં ? હસકે ઉત્તર
મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા ! પંચ જોયણસયાઈ ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં’ હે

મોટી ઢહેવામા આવેલ છે. ‘મહાશુક્રસહસ્સારેસુ ચત્તવીસં’ મહાશુક્ર અને સહસ્સાર
કલ્પોમાં વિમાન પૃથિવી ચૌવીસ સૌ યોજનની ઢહેલ છે, ‘આણયપાણયારણાચ્ચુણ્ણસુ
તેવીસં સયાઈ’ આનત, પ્રાણત, આરણ અને અચ્યુત એ કલ્પોમાં વિમાન પૃથ્વી
૨૩ તેવીસ સૌ યોજનની મોટી ઢહેવામા આવેલ છે. ‘ગેવિજ્જવિમાણપુઢવી વાવીસં’
ગ્રૈવેયક વિમાનોની પૃથ્વી ૨૨ યાવીસસૌ યોજનની ઢહેવામાં આવેલ છે.
‘અનુત્તરવિમાણપુઢવી એકવીસં જોયણસયાઈ વાહલ્લેણં’ પાંચ અનુત્તર વિમા-
નોની પૃથ્વી ૨૧ એકવીસસૌ યોજનની મોટાઈ વાળી ઢહેવામાં આવેલ છે.
‘સૌહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ વિમાણા કેવહ્યં ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં’ હે ભગવન્
સૌધર્મ અને ઈશાન એ બે કલ્પોમાં આવેલ વિમાનો કેટલી ઉચાઈવાળા ઢહે-
વામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ઢહે છે કે-‘ગોયમા ! પંચ

સ્ત્વેન ? ગૌતમ ! પશ્ચયોજનશતાનિ ૦ પ્રજ્ઞપ્તાનિ । ‘સર્ણકુમારમાર્હિંદેસુ છ જોયણ-
સયાઈ’ સનત્કુમારમાહેન્દ્રયોસ્તુ પદ્મ યોજનશતાનિ વિદ્ધિ । ‘બંમલંતણ્ણ સત્ત’
બ્રહ્મલાન્તકયોઃ સપ્તયોજનશતાનિ ઊર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન વિજાનીહિ । ‘મહાસુક્કસહ-
સ્સારેસુ અટ્ઠ’ મહાશુક્કસહસ્રારકલ્પયોર્વિમાનાન્યઘટ્ટો યોજનશતાનિ બાહલ્યેન-પ્રજ્ઞ-
પ્તાનિ ઇતિ । ‘આણયપાણણ્ણ ૪ નવ’ આનતપ્રાણતાઽઽરણાઽચ્યુતકલ્પેષુ વિમા-
નાનિ નવયોજનશતાન્યુર્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન પ્રજ્ઞપ્તાનિ । ‘ગેવેજ્જવિમાણા ણં મંતે !
કેવદ્ધં ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં ૦ દસજોયણસયાઈ’ ગ્રૈવેયકવિમાનાનિ ક્રિયન્ત્યુર્ધ્વમુચ્ચૈ-
સ્ત્વેન ? મગ્ગનાહ-દશયોજનશતાનિ ગૌતમ ! ‘અણુત્તરવિમાણાણં એકારસ

ગૌતમ ! સૌધર્મ્મ ઓર ઈશાન ઇન કલ્પોં મેં વિમાન કી ઝંચાઈ પાંચ
સૌ યોજન કી હૈ ‘સર્ણકુમારમાર્હિંદેસુ છજોયણસયાઈ’ સનત્કુમાર
ઓર માહેન્દ્ર મેં વિમાનોં કી ઝંચાઈ ૬ સૌ યોજન કી હૈ ‘બંમલંતણ્ણ
સત્ત’ બ્રહ્મ ઓર લાન્તક કલ્પોં મેં વિમાનોં કી ઝંચાઈ સાત સૌ યોજન
કી હૈ ‘મહાસુક્ક સહસ્સારેસુ અટ્ઠ’ મહાશુક્ક ઓર સહસ્રાર કલ્પોં મેં
વિમાનોં કી ઝંચાઈ આઠ સૌ યોજનોં કી હૈ ‘આણય પાણયણ્ણ ૪ નવ’
આનત પ્રાણત આરણ અચ્યુત ઇન ચાર કલ્પોં મેં વિમાનોં કી ઝંચાઈ
૧ સૌ યોજન કી હૈ ‘ગેવિજ્જ વિમાણાણં મંતે ! કેવદ્ધં ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં’
હે મદન્ત । ગ્રૈવેયક વિમાનોં કી ઝંચાઈ કિતની હૈ ? ‘દસજોયણ-
સયાઈ’ હે ગૌતમ ! ગ્રૈવેયક વિમાનોં કી ૧૦ સૌ યોજન કી હૈ ‘અણુ-
ત્તરવિમાણાણં એકારસ જોયણસયાઈ’ ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં’ અનુત્તર

જોયણસયાઈ ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં’ હે ગૌતમ ! સૌધર્મ્મ અને ઇશાન નામના એ
એ કલ્પોમાં વિમાનોની ઉંચાઈ પાંચસો યોજનની કહેલ છે. ‘સર્ણકુમારમાર્હિ-
ંદેસુ છ જોયણસયાઈ’ સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર કલ્પમાં વિમાનોની ઉંચાઈ
૬૦૦ છે. ‘બંમલંતણ્ણ સત્ત’ બ્રહ્મ અને લાન્તક કલ્પોમાં
વિમાનોની ઉંચાઈ સાતસો યોજનની છે. ‘મહાસુક્કસહસ્સારેસુ અટ્ઠ’ મહાશુક્ક
અને સહસ્રાર નામના કલ્પોમાં વિમાનોની ઉંચાઈ આઠસો યોજનની છે.
‘આણયપાણણ્ણ ૪’ આનત, પ્રાણત, આરણ અને અચ્યુત આ ચાર કલ્પોમાં
વિમાનોની ઉંચાઈ ૯૦૦ નવ સો યોજનની છે. ‘નવ ગેવેજ્જવિમાણાણં મંતે !
કેવદ્ધં ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં’ હે ભગવન્ ! નવ ગ્રૈવેયક નામના વિમાનોની ઉંચાઈ
કેટલી કહેવામાં આવેલ છે ? ‘દસ જોયણસયાઈ’ હે ગૌતમ ! નવ ગ્રૈવેયક
વિમાનોની ઉંચાઈ ૧૦ દસ યોજનની કહેલ છે. ‘અણુત્તરવિમાણાણં એકારસ
જોયણસયાઈ ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં’ અનુત્તર વિમાનોની ઉંચાઈ ૧૧ અગીયારસો

જોયણસયાઈ' ઉઢું ઉચ્ચત્તેણં' અનુત્તરવિમાનાનિ સ્વલ્લુ એકાદશયોજનશતાનિ
ઝઘ્ધ્વમુચ્ચૈસ્ત્વેન । સર્વત્રાણિ વિમાનાનિ વાહલ્યોચ્ચત્વમીલનેન દ્વાત્રિંશદ્યોજન-
શતાનિ ઉપર્યુપરિ વાહ્લમુ(હલ્યહાલિવદુ) ચૈસ્ત્વસ્ય વૃદ્ધિભાવાત્ । ઉક્તશ્ચ--

‘સત્તાવીસસયાઈ’ આદિમકપ્પેસુ પુઢવી વાહલ્લં ।

એકેકકહાણિ સેસે દુદુગે ય દુગે ચઝકે ય ॥૧॥

પંચ સ ઉચ્ચત્તેણં આદિમકપ્પેસુ હોંતિ ય વિમાણા ।

એકેક વુઢિ સેસે દુદુગે ય દુગે ચઝકે ય ॥૨॥

ગેવેજ્જણુત્તરેસુ એસેવ કમો ઝ હાણિ વુઢીય ।

એકેકકમિ વિમાણા દોન્નિ વિ મિલિયા ઝ વત્તીસં ॥૩॥

છાયા-સપ્તવિંશતિઃ શતાનિ આદ્યકલ્પયોઃ પૃથિવી વાહલ્યમ્ ।

એકૈકહાનિઃ શેષેષુ દ્વયોર્દ્વયોર્દ્વયોશ્ચતુષ્કે ચ ॥૧॥

ઝઘ્ધ્વોચ્ચત્વેન પશ્ચશતાનિ આદ્યકલ્પયો ભવન્તિ વિમાનાનિ ।

એકૈકવૃદ્ધિઃ શેષેષુ દ્વયોર્દ્વયોશ્ચ દ્વિકે ચતુષ્કે ચ ॥૨॥

વિમાનોં કી ઝંચાઈ ૧૧ સૌ યોજન કી હૈ ઇસ તરહ સર્વત્ર વાહલ્ય
ઔર ઉચ્ચત્તા કે મિલિયાને સે ૩૦૦ યોજન હોતે હૈં ક્યોંકિ ઝપર મેં
જૈસી ૨ મોટાઈ કી હાનિ હોતી ગઈ હૈં વૈસી ૨ વહાં ઝંચાઈ કી વૃદ્ધિ
હોતી હૈ ઉપ્પતં ચ—

‘સત્તાવીસસયાઈ’ આદિમકપ્પેસુ પુઢવી વાહલ્લં,

એકેકકહાણિ સેસે દુદુગે ય દુગે ચઝકે ય ॥૧॥

પંચ સ ઉચ્ચત્તેણં આદિમકપ્પેસુ હોંતિ ય વિમાણા,

એકેકવુઢિ સેસે દુદુગે ય દુગે ચઝકે ય ॥૨॥

ગેવેજ્જણુત્તરેસુ એસેવ કમોઝ હાણિ વુઢીય,

એકેકકમિ વિમાણા દોન્નિ વિ મિલિયાઝ વત્તીસં’ ॥૩॥

યોજનની છે. આ રીતે બધે બાહલ્ય અને ઉચ્ચત્વને મેળવવાથી ૩૦૦ ત્રણસો
યોજન થાય છે. કેમકે-ઉપરમાં જેમ જેમ મોટાઈની ન્યૂનતા થતી ગઈ છે.
એ એ પ્રમાણે-ત્યાં ઉંચાઈનો વધારો થયેલ છે. કહ્યું પણ છે કે-

‘સત્તાવીસસયાઈ’ આદિમકપ્પેસુ પુઢવી વાહલ્લં ।

એકેકકહાણિ સેસં દુદુગે ય દુગે ચઝકેય ॥ ૧ ॥

પંચ સ ઉચ્ચત્તેણં આદિ કપ્પેસુ હોંતિ ય વિમાણા ।

એકેક વુઢિ સેસે દુ દુગેય દુગે ચઝકે ય ॥ ૨ ॥

ગેવેજ્જણુત્તરેસુ એસેવ કમો ઝ હાણિ વુઢીય ।

એકેકકમિ વિમાણા દોન્નિ વિ મિલિયાઝ વત્તીસં ॥ ૩ ॥

ગ્રેવેયકાનુત્તરયો રેષ એવ ક્રમો હાનિવૃદ્ધયોઃ ।

એકૈકસ્મિન્ વિમાનાનિ દ્વાવપિ સીલયિત્વા દ્વાત્રિશ્ચ્છતાનિ ॥૩॥ ઇતિ ।

અથ વિમાનસંસ્થાનનિરૂપણાર્થમાહ—‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ વિમાણા કિં સંઠિયા પન્નત્તા ? ગોયમા ! દુવિહા પન્નત્તા, તં જહા—આવલિયા પવિટ્ઠા વાહિરાય’ સૌધર્મેશાનયોઃ કલ્પયોઃ સ્વલુ ભદન્ત ! વિમાનાનિ કિં સંસ્થિ-
તાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ? મગ્ગાનાહ—હે ગૌતમ ! દ્વિવિધાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ તથા—આવ-
લિકાપ્રવિષ્ઠાનિ ૧ ચ વાહ્યાનિ ૨ ચ । તત્ર—યાનિ પૂર્વાદિ ચતુર્દિશુ શ્રેણ્યા-
વ્યવસ્થિતાનિ, તાનિ આવલિકા પ્રવિષ્ઠાનિ ૧ યાનિ પુનઃ તત્પ્રાજ્ઞણે પુષ્પપ્રકરં ઇવ
યતસ્તતો વિપ્રકીર્ણાનિ તાનિ આવલિકા વાહ્યાનિ (ઈમાનિ ‘પુષ્પાવકીર્ણાનિ’

इन सब का अर्थ स्पष्ट है विमान संस्थान—‘सोहम्मीसाणेषु णं मंते ! कप्पेषु विमाणा किं संठिया पन्नत्ता’ हे भदन्त ! सौधर्म और ईशान कल्प में जो विमान हैं उनका संस्थान कैसा है ? ‘गोयमा ! दुविहा पण्णत्ता—तं जहा आवलिया पविट्ठा वाहिराय’ उत्तर में प्रभु कहते हैं—हे गौतम ! विमान दो प्रकार के हैं—एक आवलिका प्रविष्ट और दूसरे वाह्य ‘तत्थणं जे ते आवलिया पविट्ठा ते तिविहा पण्णत्ता’ इन में जो विमान आवलिका प्रविष्ट हैं वे तीन प्रकार के हैं—‘तं जहा—जैसे—वट्टा, तंसा, चउरंग’ वृत्त, त्र्यस्र और चतुरस्र पूर्वादि चारों दिशाओं में जो श्रेणी रूप से अवस्थित होते हैं वे आवलिका प्रविष्ट—श्रेणिवद्ध—विमान हैं और इन श्रेणिवद्ध विमानों के प्राज्ञणों में जो पूर्वदिशा को छोड़ कर तीन दिशाओं में पुष्पप्रकर की तरह इधर उधर फैले

આ ત્રણે ગાથાનો અર્થ સ્પષ્ટ છે.

વિમાનોના સંસ્થાનનું કથન—‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ વિમાણા કિં સંઠિયા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પોમાં જે વિમાન છે તેનું સંસ્થાન કેવું છે ? ‘ગોયમા ! દુવિહા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! બે પ્રકારનું કહેલ છે. ‘તં જહા’ આવલિયાપવિટ્ઠા વાહિરિયાય’ તે આ પ્રમાણે છે. એક આવલિકા, પ્રવિષ્ઠ અને બીજું વાહ્ય ‘તત્થણં જે તે આવલિયા પવિટ્ઠા તે તિવિહા પણ્ણત્તા’ તેમાં આવલિકા પ્રવિષ્ઠ જે વિમાન છે. તે ત્રણ પ્રકારના છે. ‘તં જહા’ જેમકે ‘વટ્ટા, તંસા, ચઉરંસા’ વૃત્ત, ત્ર્યસ્ર અને ચતુરસ્ર પૂર્વ વિગેરે દિશાઓમાં જે શ્રેણી રૂપથી અવસ્થિત હોય છે, તે આવલિકા પ્રવિષ્ઠ—શ્રેણિ બદ્ધ વિમાન છે. અને એ શ્રેણિ બદ્ધ વિમાનોના પ્રાંગણોમાં જે પૂર્વ દિશાને છોડીને ત્રણ

તાન્યેવ યાવદાવલિકાપ્રવિષ્ટાનામ્ આવલિકાવાહ્યાનાં ચ ભાવાત્, પરત આવ-
લિકાપ્રવિષ્ટાન્યેન, તથાચાહ—‘અણુત્તરોવવાહ્યવિમાણા દુવિહા પન્નત્તા’ અનુ-
ત્તરોપપાતિકદેવાનામાવલિકાપ્રવિષ્ટવિમાનાનિ—એવમેવ,વાહ્યાનિ ચ દ્વિપ્રકારકાણિ—
‘તં જહા—વટ્ટેય—તંસા ય’ તથથા—વૃત્તં ચ ત્ર્યસ્રાણિ ચ (ન તુ ચતુરસ્રાણિ)
સૌધર્મત આરભ્ય ગ્રૈવેયકં યાવત્ આવલિકાપ્રવિષ્ટાનિ આવલિકાવાહ્યાનિ ચ
(એતેષ્વેવોમયોઃ સદ્ભાવાત્) તતઃ પરમાવલિકાપ્રવિષ્ટાન્યેવ ભવન્તિ । અનુત્તર-
વિમાનાનિ કિં સંસ્થિતાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ? ગૌતમ ! વૃત્તં ચ ત્ર્યસ્રાણિ ચ દ્વિવિ-
ધાનિ, તત્ર—મધ્યમવર્તિસર્વાર્થસિદ્ધં વૃત્તમ્ શેષાણિ વિજયાદીનિ ચત્વાર્યપિ ત્ર્ય-
સ્રાણિ । ઉક્તંચ—‘એગં વટ્ટં તંસા ચરોય અણુત્તરવિમાણા’ એકં સર્વાર્થસિદ્ધં

બ્રહ્મલોક, લાન્તક, આનત, પ્રાણત, આરણઅચ્યુત, इन सब कल्पों में
भी विमान दो दो प्रकार के हैं और इन सब के सम्बन्ध का वर्णन
जैसा यह पूर्वोक्त रूप से इनके सम्बन्ध में किया गया है वैसा ही है
परन्तु ‘अणुत्तरोववाह्या विमाणा दुविहा पणत्ता’ अनुत्तरोपपतिक
देवों के जो विमान हैं वे दो प्रकार के कहे गये हैं ‘तंजहा’ वे इस
प्रकार हैं—‘अंगप्पविट्ठा य आवलिया पविट्ठा य’ एक अंग प्रविष्ट
और दूसरा आवलिका प्रविष्ट इसमें सौधर्म से लेकर ग्रैवेयक
पर्यन्तक में आवलिका प्रविष्ट एवं आव लिका बाह्य विमान है
उनके पीछे आवलिका प्रविष्ट विमान होते हैं ‘तत्थणं जे ते आवलिया
पविट्ठा तं दुविहा प०’ आवलिका प्रविष्ट विमान होते हैं ये विमान दो
प्रकार के हैं ‘वट्टेय तं सा य’ एक वृत्त और दूसरे त्र्यस्र इनमें जो
सर्वार्थ विमान है वह तो वृत्त है और बाकी के चार त्र्यस्र हैं । उक्तंच—
‘एगं वट्टं तंसा चरौय अणुत्तरविमाणा ।’

પ્રાણુત. આરણુ, અચ્યુત, આ બધા કલ્પોમાં પણ વિમાન બધા પ્રકારના હોય
છે. અને આ બધાનું વર્ણન જેમ પહેલા તેના સંબંધમાં કરવામાં આવેલ છે,
એજ પ્રમાણે છે. પરંતુ ‘અણુત્તરોવવાહ્યવિમાણા દુવિહા પણત્તા’ અનુત્તરોપ-
પાતિક દેવાના જે વિમાનો છે તે બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’
તેઓ પ્રમાણે છે. ‘અંગપ્પવિટ્ઠાય આવલિયાપવિટ્ઠાય’ અંગ પ્રવિષ્ટ અને આવ-
લિકા પ્રવિષ્ટ ‘તત્થ ણં જે સે આવલિયા પવિટ્ઠા તે દુવિહા પણત્તા’ તેમાં જે
આવલિકા પ્રવિષ્ટ વિમાન છે. તે વિમાન બે પ્રકારના છે. ‘વટ્ટેય તંસાય’ એક
વૃત્ત અને બીજા ત્ર્યસ્ર તેમાં જે સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાન છે તેતો વૃત્ત—ગોળ છે.
અને બાકીના ચાર ત્ર્યસ્ર છે. કહ્યું પણ છે કે—‘એગં વટ્ટં તંસા ચરોય અણુત્તર
વિમાણા’ હવે આયામ વિષ્ઠંભ અને પરિમાણુનું કથન કરવામાં આવે છે.

વૃત્તં ચત્વારિ વિજયાદિ અનુત્તરવિમાનાનિ ત્ર્યસ્રાણીતિ । આયામવિષ્કમ્ભપ્રમાણ-
માહ—‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ વિમાણા કેવહ્યં આયામવિક્કલ્લંભેણ—
કેવહ્યં પરિક્કલ્લેવેણં પણ્ણત્તા ? ગોયમા ? દુવિહા પન્નત્તા—તં જહા—સંલ્લેજ્જવિત્થહા
ય—અસંલ્લેજ્જવિત્થહા ય—જહા ણરગા તહા જાવ અણુત્તરોવવાહ્યા સંલ્લેજ્જવિત્થહા
ય અસંલ્લેજ્જવિત્થહા ય’ સૌધર્મેશાનકલ્પયોઃ સ્વલ્લુ ભદન્ત ! વિમાનાનિ કિયન્તિ
—આયામવિષ્કમ્ભેણ કિયન્તિ પરિક્ષેપેણ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ? ભગવાનાહ—ગૌતમ ! દ્વિવિ-
ધાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ તદ્વથા—સંલ્લેયવિસ્તૃતાનિ ચ, અસંલ્લેયવિસ્તૃતાનિ ચ, યથા
નરકાઃ તથા યાવદનુત્તરોપપાતિકાઃ સંલ્લેયવિસ્તૃતાનિ ચ અસંલ્લેયવિસ્તૃતાનિ

આયામવિષ્કમ્ભ પરિમાણ કથન—‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ
વિમાણા કેવહ્યં આયામવિક્કલ્લંભેણં પણ્ણત્તા’ હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઓર
ઈશાન કલ્પ મેં વિમાન કિતને લમ્બે ઓર ચોડે કહે ગયે હેં ? ઓર
‘કેવહ્યં પરિક્કલ્લેવેણં પણ્ણત્તા’ કિતને પરિક્ષેપ વાલે કહે ગયે હેં ઇસકે
ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હેં—‘ગોયમા ! દુવિહા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! સૌધર્મ
ઓર ઈશાન મેં વિમાન દો પ્રકાર કે કહે ગયે હેં—‘તં જહા’ જૈસે—
‘સંલ્લેજ્જવિત્થહા ય અસંલ્લેજ્જવિત્થહા ય’ એક સંલ્લેયાત વિસ્તાર વાલે
ઓર દૂસરે અસંલ્લેયાત વિસ્તાર વાલે ‘જહા ણરગા તહા જાવ અણુ-
ત્તરોવવાહ્યા સંલ્લેજ્જવિત્થહા ય અસંલ્લેજ્જવિત્થહા ય’ ઇસ સમ્બન્ધ
મેં જૈસા કથન નરકોં કે પ્રકરણ મેં કહા ગયા હેં વૈસા હી કથન
યાવત્ ‘અનુત્તરોપપાતિકા વિમાન સંલ્લેયાત વિસ્તાર વાલે ઓર અસં-
લ્લેયાત વિસ્તાર વાલે હોતે હેં’ યહાં તક કહ લેના ચાહિયે ‘તત્થ ણં

‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ વિમાણા કેવહ્યં આયામવિક્કલ્લંભેણં પણ્ણત્તા’ હે
ભગવન્ સૌધર્મ અને ઈશાન કલ્પમાં વિમાનો કેટલા લાંબાં અને પહોળા છે ?
અને ‘કેવહ્યં પરિક્કલ્લેવેણં પણ્ણત્તા’ કેટલા પરિક્ષેપવાળા કહેવામાં આવેલા છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! દુવિહા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ !
સૌધર્મ અને ઈશાન કલ્પમાં વિમાનો બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે.
‘તં જહા’ જે આ પ્રમાણે છે.—‘સંલ્લેજ્જવિત્થહાય અસંલ્લેજ્જવિત્થહાય’ એક સંલ્લેયાત
વિસ્તારવાળા અને બીજા અસંલ્લેયાત વિસ્તારવાળા ‘જહા ણરગા તહા જાવ
અણુત્તરોવવાહ્યા સંલ્લેજ્જવિત્થહાય અસંલ્લેજ્જવિત્થહાય’ આ સંબંધમાં નારકોના
પ્રકરણમાં જે પ્રમાણેનું કથન કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન યાવત્
અનુત્તરોપપાતિકા વિમાન સંલ્લેયાત વિસ્તારવાળા અને અસંલ્લેયાત વિસ્તાર
વાળા હોય છે. આટલા બુધીનું કથન કહી લેવું જોઈએ. ‘તત્થ ણં જે સે

ચ । ‘તત્થ ણં જે તે સંખેજ્જવિત્થહે સે જંબુદ્દીવપ્પમાણે, અસંખેજ્જવિત્થહા અસંખેજ્જાઈં જોયણસયાઈં પરિક્ખેવેણં પણ્ણત્તા’ તત્ર खलु यानि तानि संख्येय-विस्तृतानि विमानानि तानि तु जम्बूद्वीपप्रमाणानि संख्येययोजनसहस्राण्या-यामविष्कम्भप्रमाणेन असंख्येययोजनसहस्राणि परिक्षेपेण । तत्र यानि पुनर्वि-मानानि असंख्येयविस्तृतानि, तानि असंख्येय योजनसहस्राण्यायामविष्कम्भेण असंख्येययोजनसहस्राणि परिक्षेपेण, एवं क्रमेण तावद्वक्तव्यं यावद्दूयैकविमा-

જે સે સંખેજ્જ વિત્થહે સે ‘જંબુદ્દીવપ્પમાણે, અસંખેજ્જવિત્થહા અસં-ખેજ્જાઈં જોયણસયાઈં જાવ પરિક્ખેવેણં પણ્ણત્તા’ इनमें जो विमान संख्यात विस्तार वाले हैं अर्थात् संख्यात हजार योजन के विस्तार वाले हैं—वे जम्बूद्वीप के बराबर हैं और इनकी परिधि असंख्यात हजार योजन की कही गई है और जो विमान असंख्यात विस्तार वाले हैं—अर्थात् असंख्यात हजार योजन के विस्तार वाले हैं वे परिधि में भी असंख्यात हजार योजन के हैं तात्पर्य इस कथन का यही है कि जो विमान संख्यात हजार योजन की लम्बाई चौड़ाई वाले हैं उनकी परिधि असंख्यात हजार योजन की है और जो विमान असंख्यात हजार योजन की लम्बाई चौड़ाई वाले हैं उनकी भी परिधि असंख्यात हजार योजन की है यह ऐसा कथन नवग्रैवेयक विमानों तक ही करना चाहिये आगे के विमानों तक नहीं । क्योंकि अनुत्तर विमानों में सर्वार्थसिद्ध विमान संख्यात हजार योजन की लम्बाई

સંખેજ્જવિત્થહે સે જંબુદ્દીવપ્પમાણે, અસંખેજ્જવિત્થહા અસંખેજ્જાઈં જોયણાઈં જાવ પરિક્ખેવેણં પણ્ણત્તા’ તેમાં જે વિમાન સંખ્યાત વિસ્તારવાળા છે અર્થાત્ સંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તારવાળા છે.—તે જંબૂદ્વીપની બરાબર છે. અને તેની પરિધિ અસંખ્યાત હજાર યોજનની કહેવામાં આવેલ છે. અને જે વિમાન અસંખ્યાત વિસ્તારવાળા છે; અર્થાત્ અસંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તાર વાળા છે. તેની પરિધિ પણ અસંખ્યાત હજાર યોજનની છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે—જે વિમાનો સંખ્યાત હજાર યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ વાળા છે, તેની પરિધિ અસંખ્યાત હજાર યોજનની છે. અને જે વિમાન અસંખ્યાત હજાર યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ વાળા છે તેની પરિધિ પણ અસંખ્યાત હજાર યોજનની છે. આ પ્રમાણેનું આ કથન નવગ્રૈવેયક વિમાનો સુધી જ કહી લેવું જોઈએ. તે પછીના વિમાનો સુધી નહીં કેમકે—અનુત્તર વિમાનોમાં સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાન સંખ્યાત હજાર યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ

નાનિ । તાનિ યાવત્સંખ્યેયવિસ્તૃતાનામસંખ્યેયવિસ્તૃતાનાશ્ચ - વાહલ્યેન ભાવાત્
ન તુ તતઃ પરતઃ । તથાચાહ-અનુત્તરવિમાનાનિ ચ્છલુ ભદન્ત ! કિયન્તિ-આયામ-
વિષ્કમ્બેણ પરિક્ષેપેણ ચ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ? મગવાનાહ-દ્વિવિધાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ તદ્વથા-
સંખ્યેયવિસ્તૃતાનિ, અસંખ્યેયવિસ્તૃતાનિ ચ સર્વાર્થસિદ્ધં સંખ્યેયવિસ્તૃતં શેષાણિ
અસંખ્યેયવિસ્તૃતાનીતિ ભાવઃ, તત્ર-સર્વાર્થસિદ્ધમ્ યત્તત્સંખ્યેયવિસ્તૃતં તદ્ એકં
યોજનશતસહસ્રમાયામવિષ્કમ્બેણ ત્રીણિ યોજનશતસહસ્રાણિ-ષોડશસહસ્રાણિ-
દ્વે શતે-સપ્તવિંશત્યધિકે યોજનનાં ક્રોશત્રિકમષ્ટાવિંશં ધનુઃશતં ત્રયોદશાઙ્ગુલાનિ
એકમર્ધાઙ્ગુલં પરિક્ષેપેણ । તત્ર-યાનિ તાનિ અસંખ્યેયવિસ્તૃતાનિ તાન્યસંખ્યે-
યાનિ યોજનસહસ્રાણિ આયામવિષ્કમ્બેણાઽસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ પરિ-
ક્ષેપેણ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ।

સંપ્રતિ વર્ણપ્રતિપાદનમ્-‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ વિમાણા કઙ્ક વણ્ણા
પન્નત્તા ? ગોયમા ! પંચવણ્ણા પણ્ણત્તા તં જહા-કિણ્ણા-નીલા-લોહિયા-હાલિદા-
ચૌડાઈ વાલા હૈ ઓર વાકી કે ચાર વિમાન અસંખ્યાત હજાર યોજન
કી લમ્બાઈ ચૌડાઈ વાલે હૈં । યહાં સંખ્યાત હજાર યોજન કા વિસ્તાર
વાલા વિમાન એક લાખ યોજન કી લમ્બાઈ ચૌડાઈ વાલા હૈ ઓર
હસકા પરિક્ષેપ ત્રીન લાખ સોલહ હજાર દો સૌ સત્તાઈસ યોજન તથા
૨૮ ધનુષ ૧૩૥ અંગુલ કા હૈ ઓર જો અસંખ્યાત હજાર યોજન કે
વિસ્તાર વાલે વિમાન હૈં ડનકા પરિક્ષેપ ઓ અસંખ્યાત હજાર યોજન
કા હી હૈ ‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! વિમાણા કત્તિ વણ્ણા પન્નત્તા’ હૈ
મદન્ત ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન કલ્પ મેં જો વિમાન હૈં વે કિતને વર્ણ
વાલે કહે ગયે હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રસુ કહતે હૈં-‘ગોયમા ! પંચવણ્ણા
પણ્ણત્તા’ હૈ ગૌતમ ! સૌધર્મ ઈશાન કે વિમાન પાંચ વર્ણોં વાલે કહે

વાણું છે. અને બાકીના ચાર વિમાન અસંખ્યાત હજાર યોજનની લંબાઈ
પહોળાઈ વાળા છે. અહીંયાં સંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તારવાળા વિમાન
એક લાખ યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ વાળા છે. અને તેનો પરિક્ષેપ ત્રણ લાખ
સોળ હજાર બસો સત્યાવીસ યોજન તથા ૨૮ અઠ્યાવીસ ધનુષ ૧૩૬ સાડા
તેર આંગળનો છે. અને જે અસંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તારવાળા વિમાન
છે. તેનો પરિક્ષેપ પણ અસંખ્યાત હજાર યોજનનો જ છે. ‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં
મંતે ! વિમાણા કત્તિવણ્ણા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ ! સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પમાં
જે વિમાનો છે. તે કેટલા વર્ણવાળા કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પંચવણ્ણા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! સૌધર્મ ઇશાનના
વિમાન પાંચ વર્ણોં વાળા કહેવામાં આવેલ છે, ‘તં જહા’ જેમકે-‘કિણ્ણા’

ચ । ‘તત્થ ણં જે તે સંખેજ્જવિત્થહે સે જંબુદ્દીવપ્પમાણે, અસંખેજ્જવિત્થહા અસંખેજ્જાઈં જોયણસયાઈં પરિક્ખેવેણં પણ્ણત્તા’ તત્ર ચલુ યાનિ તાનિ સંખ્યેય-વિસ્તૃતાનિ વિમાનાનિ તાનિ તુ જમ્બૂદ્વીપપ્રમાણાનિ સંખ્યેયયોજનસહસ્રાણ્યા-યામવિષ્કમ્મપ્રમાણેન અસંખ્યેયયોજનસહસ્રાણિ પરિક્ષેપેણ । તત્ર યાનિ પુનર્વિ-માનાનિ અસંખ્યેયવિસ્તૃતાનિ, તાનિ અસંખેચ્ચેય યોજનસહસ્રાણ્યાયામવિષ્કમ્મેણ અસંખ્યેયયોજનસહસ્રાણિ પરિક્ષેપેણ, एवं क्रमेण तावद्वक्तव्यं यावद्ग्रैयकविमा-

જે સે સંખેજ્જ વિત્થહે સે ‘જંબુદ્દીવપ્પમાણે, અસંખેજ્જવિત્થહા અસં-ખેજ્જાઈં જોયણસયાઈં’ જાવ પરિક્ખેવેણં પણ્ણત્તા’ इनमें जो विमान संख्यात विस्तार वाले हैं अर्थात् संख्यात हजार योजन के विस्तार वाले हैं—वे जम्बूद्वीप के बराबर हैं और इनकी परिधि असंख्यात हजार योजन की कही गई है और जो विमान असंख्यात विस्तार वाले हैं—अर्थात् असंख्यात हजार योजन के विस्तार वाले हैं वे परिधि में भी असंख्यात हजार योजन के हैं तात्पर्य इस कथन का यही है कि जो विमान संख्यात हजार योजन की लम्बाई चौड़ाई वाले हैं उनकी परिधि असंख्यात हजार योजन की है और जो विमान असंख्यात हजार योजन की लम्बाई चौड़ाई वाले हैं उनकी भी परिधि असंख्यात हजार योजन की है यह ऐसा कथन नवग्रैवेयक विमानों तक ही करना चाहिये आगे के विमानों तक नहीं । क्योंकि अनुत्तर विमानों में सर्वार्थसिद्ध विमान संख्यात हजार योजन की लम्बाई

‘સંખેજ્જવિત્થહે’ સે જંબુદ્દીવપ્પમાણે, અસંખેજ્જવિત્થહા અસંખેજ્જાઈં જોયણાઈં જાવ પરિક્ખેવેણં પણ્ણત્તા’ તેમાં જે વિમાન સંખ્યાત વિસ્તારવાળા છે અર્થાત્ સંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તારવાળા છે—તે જંબુદ્વીપની બરાબર છે. અને તેની પરિધિ અસંખ્યાત હજાર યોજનની કહેવામાં આવેલ છે. અને જે વિમાન અસંખ્યાત વિસ્તારવાળા છે; અર્થાત્ અસંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તાર વાળા છે. તેની પરિધિ પણ અસંખ્યાત હજાર યોજનની છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે—જે વિમાનો સંખ્યાત હજાર યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ વાળા છે, તેની પરિધિ અસંખ્યાત હજાર યોજનની છે. અને જે વિમાન અસંખ્યાત હજાર યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ વાળા છે તેની પરિધિ પણ અસંખ્યાત હજાર યોજનની છે. આ પ્રમાણેનું આ કથન નવગ્રેવેયક વિમાનો સુધીજ કહી લેવું જોઈએ. તે પછીના વિમાનો સુધી નહીં કેમકે—અનુત્તર વિમાનોમાં સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાન સંખ્યાત હજાર યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ

નાનિ । તાનિ યાવત્સંખ્યેયવિસ્તૃતાનામસંખ્યેયવિસ્તૃતાનાઞ્ચ વાહલ્યેન ભાવાત્
ન તુ તતઃ પરતઃ । તથાચાહ-અનુત્તરવિમાનાનિ ચ્ચલુ ભદન્ત ! કિયન્તિ-આયામ-
વિષ્કમ્બેણ પરિક્ષેપેણ ચ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ? મગવાનાહ-દ્વિવિધાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ તથથા-
સંખ્યેયવિસ્તૃતાનિ, અસંખ્યેયવિસ્તૃતાનિ ચ સર્વાર્થસિદ્ધં સંખ્યેયવિસ્તૃતં શેષાણિ
અસંખ્યેયવિસ્તૃતાનીતિ ભાવઃ, તત્ર-સર્વાર્થસિદ્ધમ્ યત્તત્સંખ્યેયવિસ્તૃતં તદ્ એકં
યોજનશતસહસ્રમાયામવિષ્કમ્બેણ ત્રીણિ યોજનશતસહસ્રાણિ-ષોડશસહસ્રાણિ-
દ્વે શતે-સપ્તવિંશત્યધિકે યોજનનાં ક્રોશત્રિકમષ્ટાવિંશં ધનુઃશતં ત્રયોદશાઙ્ગુલાનિ
એકમર્ધાઙ્ગુલં પરિક્ષેપેણ । તત્ર-યાનિ તાનિ અસંખ્યેયવિસ્તૃતાનિ તાન્યસંખ્યે-
યાનિ યોજનસહસ્રાણિ આયામવિષ્કમ્બેણાઽસંખ્યેયાનિ યોજનસહસ્રાણિ પરિ-
ક્ષેપેણ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ।

સંપ્રતિ વર્ણપ્રતિપાદનમ્-‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ વિમાણા કઙ્ક વણ્ણા
પન્નત્તા ? ગોયમા ! પંચવણ્ણા પણ્ણત્તા તં જહા-કિણ્ણા-નીલા-લોહિયા-હાલિદ્દા-
ચૌડાઈ ચાલા હૈ ઓર બાકી કે ચાર વિમાન અસંખ્યાત હજાર યોજન
કી લમ્બાઈ ચૌડાઈ ચાલે હૈં । યહાં સંખ્યાત હજાર યોજન કા વિસ્તાર
ચાલા વિમાન એક લાખ યોજન કી લમ્બાઈ ચૌડાઈ ચાલા હૈ ઓર
હસકા પરિક્ષેપ ત્રીન લાખ સોલહ હજાર દો સૌ સત્તાઈસ યોજન તથા
૨૮ ધનુષ ૧૩॥ અંગુલ કા હૈ ઓર જો અસંખ્યાત હજાર યોજન કે
વિસ્તાર ચાલે વિમાન હૈ ડનકા પરિક્ષેપ ઓ અસંખ્યાત હજાર યોજન
કા હી હૈ ‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! વિમાણા કત્તિ વણ્ણા પન્નત્તા’ હૈ
ભદન્ત ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન કલ્પ મેં જો વિમાન હૈં વે કિતને વર્ણ
ચાલે કહે ગયે હૈં ? હસકે ડત્તર મેં પ્રશ્ન કહેતે હૈં-‘ગોયમા ! પંચવણ્ણા
પણ્ણત્તા’ હૈ ગૌતમ ! સૌધર્મ ઈશાન કે વિમાન પાંચ વર્ણો ચાલે કહે

વાળું છે. અને બાકીના ચાર વિમાન અસંખ્યાત હજાર યોજનની લંબાઈ
પહોળાઈ વાળા છે. અહીંયાં સંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તારવાળા વિમાન
એક લાખ યોજનની લંબાઈ પહોળાઈ વાળા છે. અને તેનો પરિક્ષેપ ત્રણ લાખ
સોળ હજાર બસો સત્યાવીસ યોજન તથા ૨૮ અઠ્યાવીસ ધનુષ ૧૩॥ સાડા
તેર આંગળનો છે. અને જે અસંખ્યાત હજાર યોજનના વિસ્તારવાળા વિમાન
છે. તેનો પરિક્ષેપ પણ અસંખ્યાત હજાર યોજનનો જ છે. ‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં
મંતે ! વિમાણા કત્તિવણ્ણા પણ્ણત્તા’ હૈ લગવન્ ! સૌધર્મ અને ઈશાન કલ્પમાં
જે વિમાનો છે. તે કેટલા વર્ણવાળા કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પંચવણ્ણા પણ્ણત્તા’ હૈ ગૌતમ ! સૌધર્મ ઈશાનના
વિમાન પાંચ વર્ણો વાળા કહેવામાં આવેલ છે, ‘તં જહા’ જેમકે-‘કિણ્ણા’

સુકિલ્લા' સૌધર્મેશાનકલ્પયોઃ સ્વત્ત્વમ્ભદન્ત ! વિમાનાનિ કતિ વર્ણાનિ ? મગવાનાદ-
-ગૌતમ ! પશ્ચવર્ણાનિ તથથા-કૃષ્ણ-નીલ-લોહિત-હારિદ્ર-શુકલ્યાનિ । સનત્કુ-
માર-માહેન્દ્રયોર્વિમાનાનિ-‘ચત્તવર્ણા નોત્યા જાવ સુક્કિલ્લા’ ચતુર્થવર્ણાનિ નીલે-
ભ્યો યાવત્ શુક્લાનિ કૃષ્ણવર્ણાભાવાન્ । ‘વંમલોગલંતણ્ણુ વિ તિવણ્ણા’ વ્રાહ્મણોરુ-
લાન્તકયો લોહિતાદિ શુક્લાન્તવિવર્ણવિમાનાનિ-કૃષ્ણનીલવર્ણાભાવાન્ । ‘મહાસુક-
સહસ્સારેસુ દુવણ્ણા હાલ્હિદ્ધા ચ-સુક્કિલ્લા ચ’ મહા-શુક્રતત્ત્વમારયો દ્વિવર્ણાનિ-લોહિ-
તાનિ-શુક્લાનિ ચ, કૃષ્ણનીલહારિદ્રાભાવાન્ । ‘આણયપાણયારણચ્ચુણ્ણુ સુક્કિલ્લા’
આનત-પ્રાણતા-ડ્ડરણા-ડ્ડચ્યુતકલ્પેષુ શુક્લાનિ એકવર્ણાનિ । ‘મેવેન્દ્રવિમાણા
ગયે હું’ ‘તં જહા’ જૈસે વે કિણ્ણા’ કૃષ્ણ વર્ણ વાલે ‘મી કહે ગયે હું,
નીલવર્ણ વાલે ‘મી કહે ગયે હું’ લોહિત વર્ણ વાલે ‘મી કહે ગયે હું’
હારિદ્ર વર્ણ વાલે ‘મી કહે ગયે હું’ ઓર શુક્લ વર્ણ વાલે ‘મી કહે ગયે
હું’ ‘સણંકુમારમાહિંદેસુ ચત્તવર્ણા’ સનત્કુમાર ઓર માહેન્દ્ર કલ્પ
કે વિમાન ચાર વર્ણ વાલે કહે ગયે હું જૈસે વે નીલ વર્ણ વાલે ‘મી હોતે
હું’ યાવત્ શુક્લ વર્ણ વાલે ‘મી હોતે હું’ યહાં કૃષ્ણ વર્ણ વાલે વિમાન
નહીં હું । ‘વંમલોગલંતણ્ણુ વિ તિવણ્ણા’ વ્રાહ્મલોક ઓર લાન્તક ઇન
કલ્પોં મેં વિમાન ‘નિ વર્ણા’ ત્રીન વર્ણ વાલે કહે ગયે હું ઓર વે
‘લોહિયા જાવ સુક્કિલ્લા’ લોહિત વર્ણ સે લેકર શુક્લ વર્ણ તક કે
વર્ણો વાલે હોતે હું ‘મહાસુકસહસ્સારેસુ દુવણ્ણા’ મહાશુક્ર ઓર
સહસ્સાર કે વિમાન હારિદ્ર ઓર શુક્લ ઇન દો વર્ણો વાલે હોતે હું
‘આણયપાણયારણચ્ચુણ્ણુ સુક્કિલ્લા’ આનત પ્રાણત એવં આરણ,
અચ્યુત, ઇન કલ્પોં મેં વિમાન કેવલ એક શુક્લ વર્ણ વાલે હી હોતે

કૃષ્ણ વર્ણુવાળા પણ કહેવામાં આવેલ છે. નીલ વર્ણુવાળા પણ કહેવામાં આવેલ
છે. લાલવર્ણુના પણ કહેવામાં આવેલ છે. હારિદ્ર-પીળા વર્ણુના પણ કહેવામાં
આવેલા છે. અને શ્વેત વર્ણુના પણ કહેવામાં આવેલ છે. ‘સણંકુમાર માહિ-
દેસુ ચત્તવર્ણા’ સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર કલ્પના વિમાનો ચાર વર્ણુવાળા કહેવામાં
આવેલ છે. જેમકે નીલવર્ણુ વાળા પણ હોય છે. યાવત્ શુક્લવર્ણુ વાળા પણ
હોય છે. અહીંયાં કૃષ્ણ વર્ણુ વાળા વિમાનો હોતા નથી. ‘વંમલોગલંતણ્ણુ
વિ તિવણ્ણા’ બ્રાહ્મલોક અને લાન્તક એ કલ્પોમાં વિમાનો ‘તિવણ્ણા’ ત્રણ
વર્ણુ વાળા કહેવામાં આવેલા છે, અને એ ‘લોહિયા જાવ સુક્કિલ્લા’ લાલ
વર્ણુથી લઈને સફેદ વર્ણુ સુધીના વર્ણુ વાળા હોય છે. ‘મહાસુક સહસ્સારેસુ
દુવણ્ણા’ મહા શુક્ર અને સહસ્સાર કલ્પના વિમાન હારિદ્ર-પીળા અને સફેદ
આ બે વર્ણુવાળા હોય છે. ‘આણયપાણયારણચ્ચુણ્ણુ સુક્કિલ્લા’ આનત, પ્રાણુત,

સુક્કિલ્લા' ગ્રૈવેયકવિમાનાનિ શુક્લાનિ । 'અણુત્તરોવવાહ્ય વિમાણા પરમસુક્કિલ્લા વર્ણેણં પળ્લન્તા' અણુત્તરોપપાતિકવિમાનાનિ પરમશુક્લાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ગૌતમ !

તદુક્તમ્—'સોહમ્મિ પંચ વળ્ણા એકકગ્ગ હીણા ઉ જા સહસ્સારે ।

દો દો તુલ્લા કપ્પા તેણ પરં પુંડરીયાઈ ॥૧॥

સૌધર્મે પચ્ચવર્ણાનિ એકેક હીનાનિ યાવત્ સહસ્સારે ।

દ્વો દ્વો તુલ્યો કલ્પો તેન પરં પુણ્ડરીકાણિ ॥૧॥

પ્રમાપ્રતિપાદનમાહ—'સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ વિમાણા કેરિસયા પમાણ પળ્લન્તા ? ગોયમા ! ણિચ્ચા લોયા ણિચ્ચુજ્જોયા—સયં પમાણ પળ્લન્તા જાવ

હૈ । 'ગેવિજ્જવિમાણા' ગ્રૈવેયકોં કે વિમાન શુક્લ વર્ણ વાલે હોતે હૈં । 'અણુત્તરોવવાતિયવિમાણા પરમસુક્કિલ્લા વર્ણેણં પળ્લન્તા' અણુત્તરો-પપાતિક દેવોં કે વિમાન પરમ શુક્લવર્ણ વાલે હોતે હૈં । તદુક્તં—

'સોહમ્મિ પંચવળ્ણા એકકગ્ગહીણા ઉ જા સહસ્સારે,

દો દો તુલ્લા કપ્પા તેણ પરં પુંડરીયાઈ ॥૧॥

હસ ગાથા કા અર્થ પૂર્વોક્તાનુસાર હી હૈ યહાં પુણ્ડરીક શબ્દ કા અર્થ શુક્લ ઓર પરમશુક્લ હૈ ।

પ્રમા કા કથન—'સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ વિમાણા કેરિસયા પમાણ પળ્લન્તા' અવ ગૌતમ ને પ્રમુ સે એસા પૂછા હૈ-હે મદન્ત ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન હન કલ્પોં મેં જો વિમાન હૈં ડનકી પ્રમા

આરણુ અને અચ્ચુત આ કલ્પોમાંના વિમાન કેવળ એક સંકેત વર્ણુવાળા જ હોય છે. 'ગેવિજ્જવિમાણા' ગ્રૈવેયકોના વિમાનો સંકેત વર્ણુ વાળાજ હોય છે. 'અણુત્તરોવવાહ્ય વિમાણા પરમસુક્કિલ્લા વર્ણેણં પળ્લન્તા' અણુત્તરોપપાતિક દેવોનાં વિમાનો પરમ શુક્લ વર્ણુ વાળા હોય છે. કહ્યું પણ છે.

'સોહમ્મિ પંચ વળ્ણા એકકગ્ગહીણા ઉ જા સહસ્સારે ।

દો દો તુલ્લા કપ્પા તેણ પરં પુંડરીયાણં ॥ ૧ ॥

આ ગાથાનો અર્થ ઉપર કહ્યા પ્રમાણેનો છે. અહીંયાં પુંડરીક શબ્દનો અર્થ શુક્લ અને પરમ શુક્લ એ પ્રમાણે છે.

વિમાનોની પ્રભાનું કથન

'સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ વિમાણા કેરિસયા પમાણ પળ્લન્તા' હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે-હે ભગવન ! સૌધર્મ અને ઈશાન નામના કલ્પોમાં જે વિમાનો છે, તેનો પ્રભા કેવી કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના

અણુત્તરોવવાઙ્યવિમાણા ણિચ્ચા લોયા-ણિચ્ચુજ્જોયા સયં પમાણ પન્નત્તા' સૌધર્મેશાનયોઃ કલ્પયોઃ સ્વલુ ભદન્ત ! વિમાનાનિ ક્ષીદ્દશાનિ પ્રભયા પ્રજ્ઞપ્તાનિ । ક્ષીદ્દશી તેપાં પ્રમા પ્રજ્ઞપ્તેતિ શાવઃ, ભગવાનાહ-ગૌતમ ! કિં વ્રતઃ-નિત્યમાલોક; પ્રકાશો યેપાં તદ્વિધાનિ-નિત્યોદ્ધોતાનિ-સતતં ત્રિષુ કાલેષુ દિવારાત્રાવહર્નિશમ્ માધિરુદ્ધોતમાનાનિ કાન્તિમન્તિ ધુમન્તિ ચ ॥૧॥ સ્વયંપ્રમાણિ ન પરાપેક્ષા સૌધર્મેશાનકલ્પવિમાનવત્ સનત્કુમારકલ્પાદારમ્બ્યાઽનુત્તરોપપાતિકવિમાનપર્ય-ન્તાનિ સર્વવિમાનાનિ નિત્યાલોકાનિ નિત્યોદ્ધોતાનિ સ્વયંપ્રમાણિ પ્રજ્ઞમાનિ ઇતિ ।

કેસી છે ? હાલકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં-‘ગોયમા ! ણિચ્ચાલોઆ ણિચ્ચુજ્જોયા, સયં પમાણ પણ્ણત્તા, જાવ અણુત્તરોવવાનિય વિમાણા ણિચ્ચાલોઆ ણિચ્ચુજ્જોયા સયં પમાણ પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન કલ્પોં મેં જો વિમાન હૈં વે અપની પ્રમા સે સર્વદા પ્રકાશ શાલી રહતે હૈં સર્વદા રાત દિન ઉચોત વાલે રહતે હૈં કાન્તિ સે ભર-પૂર રહતે હૈં ઓર ધુતિ વાલે રહતે હૈં રાત દિન ચમકતે રહતે હૈં ઇસ તરહ કી ઇનકી યહ ચમકાહટ સૂર્યરશ્મિ કે સંપર્ક સે મેરુ કે સ્ફટિક કી રેણુ કી ચમકાહટ કી તરહ પરાપેક્ષ નહીં હૈં જૈસા યહ વર્ણન સૌધર્મ ઈશાન કે વિમાનોં કી પ્રમા કા કિયા ગયા હૈં ઉસી તરહ કા વર્ણન સનત્કુમાર સે લેકર અનુત્તરોપપાતિક વિમાનોં કી પ્રમા કા મી કિયા ગયા જાનના ચાહિયે અર્થાત્ ઇન સવ દેવલોકોં કે વિમાનોં કી પ્રમા એસી હી હોતી હૈં કિ જિસસે યે સવ વિમાન સ્વયં હી કી પ્રમા સે સૂર્ય કી પ્રમા કી તરહ રાત દિન આલોકિત રહતે હૈં, ઉચો-તિત રહતે હૈં કાન્તિયુક્ત રહતે હૈં ઓર દીપ્તિયુક્ત વને રહતે હૈં ।

ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ણિચ્ચાલોયા ણિચ્ચુજ્જોયા, સયં પમાણ પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પોમાં જે વિમાનો છે. તેઓ પોતાની પ્રમાથી સર્વદા પ્રકાશમાન રહે છે. તથા ધુતિવાળા રહે છે. રાત દિવસ ચમકતા રહે છે. આ રીતની તેમની આ ચમકાહટ સૂર્યના કિરણોના સંપર્કથી તારાના સ્ફટિક કણોના ચમકાટની જેમ પરાપેક્ષ નથી. જે પ્રમાણે આ વર્ણન સૌધર્મ ઇશાનના વિમાનોની પ્રભાનું કરવામાં આવેલ છે. એ જ પ્રમાણેનું વર્ણન સનત્કુમારથી લઈને અનુત્તરોપપાતિક વિમાનોની પ્રભાનું પણ એજ પ્રમાણેનું વર્ણન છે તેમ સમજવું. અર્થાત્ આ બધા દેવલોકોના વિમાનોની પ્રભા એજ પ્રમાણે હોય છે. કે જેથી એ બધા વિમાન પોતાની જ પ્રમાથી સૂર્યની પ્રભાની જેમ રાત દિવસ આલોકિત રહે છે, ઉદ્યોતિત રહે છે. કાન્તિ યુક્ત રહે છે. અને દીપ્તિ યુક્ત બન્યા રહે છે.

વિમાનગન્ધવર્ણનમ્—‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ વિમાણા કેરિસયા ગંધેણં પન્નત્તા ? ગોયમા ! સે જહા ણામણ કોટ્ટપુટાણ વા જાવ ગંધેણં પન્નત્તા, એવં જાવ એત્તો ઇટ્ઠરગા ચેવ જાવ અણુત્તરવિમાણા’ સૌધર્મેશાનકલ્પયોઃ સ્વલ્લુ ભદન્ત ! વિમાનાનિ ગન્ધેન કીદશાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ? ગૌતમ ! સ યથા નામકઃ કોષ્ઠપુટાનામિતિ વા ચમ્પકપુટાનામિતિ વા માળ્ડાદ્ધાળ્ડાન્તરં દ્રિયમા-
ણાનાં વા મનોહરમનોજઘ્રાણેન્દ્રિયનિર્વૃત્તિકરાઃ સર્વતઃ સમન્તાદ્રન્ધ્રા અભિનિઃસરન્તિ
વદત્યેવં ભગવતિ સહર્ષગદ્ગદં પ્રાહ—ગૌતમઃ—એતાદૃશો વિમાનાનાં ગન્ધઃ પ્રસરેત્
ભવેત્ । ભગવાનાહ—નાયમર્થઃ સમર્થઃ તે ગન્ધા ઇતોઽપિ ઇષ્ટતરાઃ કાન્તા મનો-

વિમાન ગન્ધ કથન—‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ વિમાણા કેરિસયા ગંધેણં પણ્ણત્તા’ હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન મેં જો વિમાન હૈં ડનકી ગન્ધ કૈસી હૈ ? હસકે ડત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—
‘ગોયમા ! સે જહા નામણ કોટ્ટપુટાણ વા જાવ ગંધેણં પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! જૈસી ગન્ધ કોષ્ઠ પુટ—ગન્ધ દ્રવ્ય વિશેષ આદિ પદાર્થ કી હોતી હૈ હસ ગન્ધ સે ભી અધિક વિશિષ્ટ ગન્ધ યહાં કે વિમાનોં કી હૈં
‘એવં જાવ એત્તો ઇટ્ઠરગા ચેવ જાવ અણુત્તર વિમાણા’ યહી વાત હસ સૂત્ર પાઠ દ્વારા પ્રદર્શિત કી ગઈ હૈ કિ હે ગૌતમ ! યહાં કે વિમાનોં કી ગંધ કી પ્રશંસા કી જાવે—દુનિયાં મેં જિતને ઝંચે ઝંચે ગન્ધ દ્રવ્ય હૈં—ડનસે ભી અધિક ઝંચી ગન્ધ ઇન વિમાનોં કી હૈં ઇનકી ગન્ધ સે અધિક ઓર કોઈ ગન્ધ પદાર્થોં કી ગન્ધ નહીં હૈ યહી વાત ‘કોટ્ટપુટાણ વા દમણગપુટાણ વા કુંકુમપુટાણ વા’ આદિ પદોં દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ

વિમાનોના ગંધનું કથન—

‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ વિમાણા કેરિસયા ગંધેણં પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ ! સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પોમાં જે વિમાનો છે, તેનો ગંધ કેવો છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! સે જહા નામણ કોટ્ટ પુટાણવા જાવ ગંધેણં પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! જેવો ગંધ કોષ્ઠપુટ—ગંધદ્રવ્ય વિશેષ વિગેરે પદાર્થનો હોય છે, તે ગંધથી પણ વધારે વિશેષ ગંધ અહીંના વિમાનોનો છે. ‘એવં જાવ એત્તો ઇટ્ઠરગા ચેવ જાવ અણુત્તરવિમાણા’ એજ વાત આ સૂત્ર પાઠ દ્વારા બતાવવામાં આવેલ છે. કે હે ગૌતમ ! અહીંના વિમાનોના ગંધની પ્રશંસા કરવામાં આવે તો દુનિયામાં જેટલા ઉંચામાં ઉંચા ગન્ધ દ્રવ્ય છે તેનાથી પણ વધારે ઉંચા પ્રકારનો ગંધ આ વિમાનોનો છે. આના ગંધથી વધારે બીજા કોઈ પણ ગંધ પદાર્થોની ગંધ નથી. એજ વાત—‘કોટ્ટપુટાણ વા ચંપકપુટાણ વા દમણગપુટાણ વા, કુંકુમપુટાણ વા’ વિગેરે

હરાઃ યાવત્પ્રજ્ઞતાઃ । એવં સનત્કુમારવિમાનતોઽનુત્તરોપપાતિકવિમાનાનિ યાવ-
દ્વન્ધ્વેન વર્ણનીયાનિ । સંપ્રતિ વિમાનસ્પર્શં પ્રતિપાદયતિ—‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે !
કપ્પેસુ વિમાણા કેરિસયા ફાસેણં પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! સે જહા ણામણ-આણ્ણેહ વા
—રૂણ્ણેહ વા—સવ્વો ફાસો માણિયવ્વો’ સૌધર્મેશાનકલ્પયો ભદન્ત ! સ્પર્શેણ કીદ-
શાનિ વિમાનાનિ પ્રજ્ઞતાનિ ? ભગવાનાહ—ગૌતમ ! સ યથા નામકઃ—આદર્શકમિતિ
વા—રુતમિતિ વા—નવનીતમિતિ વા—હંસગર્ભતૂલિકેતિ વા૦ સર્વોપિ સ્પર્શો મણિત
વ્યઃ । ગૌતમઃ પ્રાહ—ભવેદેવં વિધો વિમાનસ્પર્શઃ, ભગવાનાહ—નાઽયમર્થઃ સમર્થઃ,
ઇતોઽપીપ્પટતરઃ કાન્તઃ ૦ । ‘જાવ અણુત્તરોવવાહ્ય વિમાણા’ સનત્કુમારવિમાનત
આરમ્ભ્યા—ઽનુત્તરોપપાતિકાન્તવિમાનસ્પર્શઃ એવંવિધ એવ (સૌધર્મેશાનવત્) ।

હૈં इसी तरह की बहुत अधिक ऊंची गन्ध वाले सनत्कुमार के विमानों
से लेकर अनुत्तरोपपातिक तक के विमान हैं ।

विमान स्पर्श कथन—‘सोहम्मिसाणेषु विमाणा केरिसया फासेणं
पण्णत्ता’ हे भदन्त ! सौधर्म और ईशान कल्प के विमानों का स्पर्श कैसा
है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! से जहा णामए अण्णेति
वा रुतेति वा सव्वो फासो भाणियव्वो जाव अणुत्तरोववातियविमाणा’
हे गौतम ! जैसा स्पर्श आदर्श-दर्पण-का होता है, रुई-तूल-का
होता है, और ‘बूरेइ वा णवणीएइ वा’ इत्यादि सूत्र द्वारा प्रतिपादित
मृगचर्म नवनीत आदि पदार्थों का होता है सो इन पदार्थों के स्पर्श
से भी अधिक ऊंचा स्पर्श यहां के विमानों का है इसी तरह का कथन
सनत्कुमार से लेकर अनुत्तरोपपातिक तक के विमानों के स्पर्श के
सम्बन्ध में भी कर लेना चाहिये ।

પહો દ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેની ઘણી વધારે ઉંચી
ગન્ધવાળા સનત્કુમારના વિમાનોથી લઇને અનુત્તરોપપાતિક સુધીના વિમાનો છે.

વિમાનોના સ્પર્શનું કથન—

‘સોહમ્મીસાણેસુ વિમાણા કેરિસયા ફાસેણં પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ ! સૌધર્મ
અને ઇશાન કલ્પોના વિમાનોના સ્પર્શ કેવો છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે—‘ગોયમા’ સે જહા ણામણ અણ્ણેતિવા, રુતેતિવા, સવ્વો ફાસો માણિ-
યવ્વો જાવ અણુત્તરોવવાતિય વિમાણા’ હે ગૌતમ ! દર્પણનો જેવો સ્પર્શ હોય
છે, રૂ-તૂલનો જેવો સ્પર્શ હોય છે. ‘બૂરેહ્વા ણવણીણ્ણવા’ ઇત્યાદિ સૂત્ર દ્વારા
પ્રતિપાદન કરવામાં આવેલ મૃગચર્મ-નવનીત-માખણ વિગેરે પદાર્થોનો જેવો
સ્પર્શ હોય છે. એ બધા પદાર્થોના સ્પર્શથી પણ વધારે ઉંચો સ્પર્શ ત્યાંના
વિમાનોનો છે. એજ પ્રમાણેનું કથન સનત્કુમારથી લઇને અનુત્તરોપપાતિક
સુધીના વિમાનોના સ્પર્શના સંબંધમાં પણ કહી લેવું જોઇએ.

અથ વિમાનમહત્તામાહ—‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં કપ્પેસુ વિમાણા કે મહાલિયા પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! અયણ્ણં જંબુદ્વીવે દીવે સવ્વદીવસમુદ્દાણં સો ચેવ ગમો જાવ છમ્માસે’ હે ભદન્ત ! સૌધર્મેશાનકલ્પયોઃ खलु विमानानि किं महान्ति—કિયન્મહત્વવિશિષ્ટાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ? ભગવાનાહ—ગૌતમ ! અયં खलु जम्बूद्वीपो द्वीपः सर्वद्वीपसमुद्राणां सर्वाभ्यन्तरः सर्वक्षुद्रको वृत्तस्तैलापूपसंस्थानसंस्थितः वृत्तः पुष्करिणीकर्णिकारसंस्थानसंस्थितः वृत्तः प्रतिपूर्णचन्द्रसंस्थानसंस्थितः एक-યોજનશતસહસ્રમાયામવિષ્કમ્ભેણ ત્રીણિ ચ યોજનશતસહસ્રાણિ षोडशसहस्राणि सप्तविंशत्यधिके द्वे शते त्रीन् क्रोशान् अष्टाविंशं धनुःशतं त्रयोदशाङ्गुलानि અર્ધાઙ્ગુલં કિશ્ચિદ્વિશેષાધિકં પરિક્ષેપેણ તં ચ જમ્બૂદ્વીપં દેવો નામ મહર્દ્ધિકો યાવન્મહાભાગઃ इदानीमेव केवलकल्पं जम्बूद्वीपं त्रिभिरप्सरोनिपातैस्तिष्ठमिथ्व-પુટિકામિસ્ત્રિસપ્તકૃત્વોऽनुपरिवर्त्य शीघ्रमागच्छेत् स देवः तया उत्कृष्टया त्वरितया

વિમાન મહત્તા કા કથન—‘સોમમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ વિમાણા કે મહાલિયા પણ્ણત્તા’ હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન કલ્પ મેં જો વિમાન હૈં વે કિતને મહાન વડે હૈં ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં—‘ગોયમા ! અયણ્ણં જંબુદ્વીવે ૨ સવ્વ દીવ સમુદ્દાણં સો ચેવ ગમો—જાવ છમ્માસે વીઢ્વવણ્ણજ્જા જાવ અત્થેગઈયા વિમાણાવાસા નો વોઢ્વ-વણ્ણજ્જા’ હે ગૌતમ ! યે વિમાન ઇતને વડે હૈં કિ કોઈ દેવ જો કિ ચુટકે વજાને પર ઇસ ૧ લાખ યોજન કે લમ્બે ચૌડે ઓર ૩ લાખ ૧૬ હજાર ૨ સો ૨૭ યોજન કી એવં ૩ કોશ ૨૮ ધનુષ ૧૩॥ અંગુલ અધિક કી પરિધિ વાલે ઇસ જમ્બૂદ્વીપ કી ૨૧ વાર પ્રદક્ષિણા કર આવે એસા વહ દેવ યદિ અપની શીઘ્રતાદિ વિશેષણોં વાલી ગતિ સે નિરન્તર ૬ માહ તક ચલતા રહે તવ વહ કિતનેક વિમાનોં કે પાસ પહુંચ સકતા હૈં,

વિમાનોની મહત્તાનું કથન—

‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ વિમાણા કે મહાલિયા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પોમાં જે વિમાનો છે. તે કેટલા મહાન વિશાળ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! અયણ્ણં જંબુ-દ્વીવે દીવે સવ્વદીવસમુદ્દાણં સો ચેવ ગમો—જાવ છમ્માસે વીઢ્વવણ્ણજ્જા જાવ અત્થેગઈયા વિમાણાવાસા નો વીઢ્વવણ્ણજ્જા’ હે ગૌતમ ! એ વિમાનો એટલા મોટા છે. કે કોઈ દેવ કે જે ચપટી વગાડતા વગાડતામાં આ ૧ એક લાખ યોજન લાંબા પહોળા અને ૩ ત્રણ લાખ ૧૬ સોળ હજાર ૨ ખસો ૨૭ સત્યાવીસ યોજનની અને ૩ ત્રણ ગાઉ ૨૮ અઠ્યાવીસ ધનુષ ૧૩॥ સાડા તેર આંગળ અધિકની પરિધિ વાળા આ જંબૂદ્વીપની ૨૧ એકવીસ વાર પ્રદક્ષિણા કરી આવે એવા એ દેવ જે પોતાની શીઘ્રતા વિગેરે વિશેષણો વાળી ગતિથી

ચપલયા-ચણ્ડયા-શીઘ્રયા-ઉદ્ગત્તયા-ઝવનયા-છેરુયા-દિવ્યયા-દેવગત્યા વ્યતિ-
વ્રજન્ યાવદેકાહં વા-દ્વચં વા-ઉત્કર્ષતઃ પળ્માસાન્ 'વીર્યવજ્જા' વ્યતિવ્રજન્
તત્રાઽસ્ત્યેકં વિમાનં નો વ્યતિવ્રજેત્ એતાવન્તિ મહાન્તિ ગૌતમ ! વિમાનાનિ 'જાવ
અણુત્તરોવવાહ્યવિમાણા-અત્યેગઈયા વિમાણં વીર્યવજ્જા-અત્યેગે ણો વીર્યવજ્જા'
એવં યાવદનુત્તરોપપાતિકવિમાનાનિ અસ્ત્યેકકં વિમાનં વ્યતિવ્રજેત્-અસ્ત્યેકકં
વિમાનં નો વ્યતિવ્રજેત્ એતાવન્તિ મહાન્તિ ગૌતમ ! વિમાનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ઇતિ ।

और कितनेक विमानों को लांघ सकता है और कितनेक उन विमानों
को नहीं लांघ सकता है यही सब पूर्वोक्त विमानों का वर्णन यहाँ
किया गया है वही उसका पूर्वोक्त वर्णन इस प्रकार से है-‘सव्वदीव
समुद्दाणं सव्वव्भंतराए सव्वखुड्ढाए वट्ठे तेल्लापूपसंठाणसंठिए वट्ठे
पुक्खरकणिया संठाणसंठिए वट्ठे परिपुण्ण संठाणसंठिए एक्कं
जोयणसयसहस्सं आयामविकखंभेणं तिन्नि य जोयणसयसहस्सा,
सोलससहस्सा दो य सया सत्तावीसा तिन्नि य कोसे अट्ठावीसं धणु-
सयं तेरसय अंगुलाइं अद्वंगुलं किंचि विसेसाहिए परिकखेदेणं पणत्ते’
जिस प्रकार से यह कथन सौधर्म ईशान के विमानों के बड़े होने के
सम्बन्ध में किया गया है वैसा ही वह सब कथन यावत् सनत्कुमार
कल्प के विमानों से लेकर अनुत्तरोपपातिक तक के विमानों के बड़े
होने के सम्बन्ध में भी किया गया है ऐसा जानना चाहिए यही
वात ‘जाव अणुत्तरोववाह्य विमाणा अत्येगइयं विमाणं वीतिवएज्जा

નિરંતર ૬ છ મહીના સુધી ચાલતા રહે ત્યારે તે કેટલાક વિમાનોની પાસે
પહોંચી શકે છે અને કેટલાક વિમાનોની પાસે પહોંચી શકતા નથી અર્થાત્
કેટલાક વિમાનોને ઓળંગી શકે છે. અને કેટલાક વિમાનોને નથી પણ
ઓળંગી શકતા. આ બધુંજ પૂર્વોક્ત વિમાનોનું વર્ણન અહીંયા કરવામાં
આવેલ છે. એ એનું પૂર્વોક્ત વર્ણન આ પ્રમાણે છે.-‘સવ્વ દીવસમુદ્દાણં
સવ્વવ્ભંતરાએ સવ્વ ખુદ્ધાએ વટ્ઠે પુક્ખરકણિયાસંઠાણસંઠિએ વટ્ઠે પઢિપુણ્ણ સંઠાણ-
સંઠિએ એક્કં જોયણસયસહસ્સં આયામવિક્ખંભેણં તિન્નિ ય જોયણસહસ્સા સોલસ-
સહસ્સા દોય સયા સત્તાવીસા તિન્નિય કોસે અટ્ઠાવીસં ધણુસયં અંગુલાઈં અદ્વંગુલં
કિંચિવિસેસાહિએ પરિક્ખેવેણં પણ્ણત્તે’ જે પ્રમાણે આ કથન સૌધર્મ અને ઇશાનના
વિમાનોની વિશાળતા હોવાના સંબંધમાં કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું
આ તમામ કથન યાવત્ સનત્કુમારકલ્પના વિમાનોથી લઈને અનુત્તરોપપાતિક
મુધીના વિમાનોની વિશાળતાના સંબંધમાં પણ કરવામાં આવેલ છે તેમ
સમજવું એજ વાત ‘જાવ અણુત્તરોવવાહ્ય વિમાણા અત્યેગઈયં વિમાણં વીતિવ-

‘સોહમ્મીસાણેસુ ંંતે ! કપ્પેસુ વિમાણા કિં મયા પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! સવ્વરય-
ણામયા પન્નત્તા તત્થ ણં બહવે જીવા ય પોગ્ગલા ય વક્કમંતિ વિઉક્કમંતિ ચયંતિ
ઉવચયંતિ સાસયા ણં તે વિમાણા દ્વ્વટ્ટયાણ જાવ ફાસપ્પજ્જવેહિં અસાસયા જાવ
અણુત્તરોવવાહયા વિમાણા’ સૌધર્મેશાનયોઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કલ્પયોઃ વિમાનાનિ
કિમ્મયાનિ વ્રજ્જ્ઞાનિ ? ગૌતમ ! સર્વાત્મના રત્નમયામિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ, તત્ર સ્વલુ વિમા-
નેષુ બહવો જીવાઃ પૃથ્વીકાયરૂપાઃ પુદ્ગલાશ્ચાપક્રામન્તિ વ્યુત્ક્રામન્તિ-ઉત્પ-
દ્યન્તે ચીયન્તે-ઉપચીયન્તે (પુદ્ગલવિશેષણમેતત્) શાશ્વતાનિ ભદન્ત ! તાનિ
વિમાનાનિ દ્રવ્યાર્થતયા પ્રજ્ઞપ્તાનિ ? વર્ણ-રસ-ગન્ધ-સ્પર્શપર્યાયૈઃ અશાશ્વતાનિ,
અત્યેગદ્વે નો વીદ્વદ્વેજ્જા’ હિ સૂત્ર પાઠ દ્વારા પ્રકટ કરી ગઈ છે.

હિસ પ્રકાર સે વિમાનોં કી બહત્તા પ્રકટ કરકે અબ સૂત્રકાર યહ
પ્રકટ કરતે હૈં કિ યે વિમાન કિસ સે બને હુએ હૈં-‘સોહમ્મીસાણેસુ
ણં ંંતે ! વિમાણા કિં મયા પ૦’ હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન મેં
જો વિમાન હૈં વે કિસસે બને હુએ હૈં ? ‘ગોયમા ! સવ્વરયણામયા પ૦’
હે ગૌતમ ! દેવલોક કે જિતને ભી વિમાન હૈં વે સબ સર્વાત્મના
રત્નોં કે બને હુએ હૈં ‘તત્થણં બહવે જીવા ય પોગ્ગલા ય વક્કમંતિ,
વિઉક્કમંતિ, ચયંતિ, ઉવચયંતિ, સાસયાણં તે વિમાણા દ્વ્વટ્ટયાણ જાવ
ફાસપ્પજ્જવેહિં અસાસયા જાવ અણુત્તરોવવાહયા વિમાણા૦’ વહાં
પર અનેક જીવ ઓર પુદ્ગલ આતે હૈં, ઉત્પન્ન હોતે હૈં ચય કો પ્રાપ્ત
હોતે હૈં ઉપચય કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં યે વિમાન દ્રવ્ય સે શાશ્વત હૈં ઓર
વર્ણ પર્યાય સે યાવત્ સ્પર્શ પર્યાય સે અશાશ્વત હૈં હિસી તરહ કા
કથન યાવત્ અનુત્તરોપપાતિક વિમાનોં તક જાનના ચાહિયે । ચય કો

વેજ્જા અત્યેગદ્વે નો વીદ્વદ્વેજ્જા’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રકટ કરવામાં આવેલ છે.

ઉપર પ્રમાણે વિમાનોની મહત્તા પ્રકટ કરીને હવે સૂત્રકાર એ વિમાન
શેના બનેલા છે તે બતાવે છે.-

‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં ંંતે ! વિમાણા કિમયા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ ! સૌધર્મ
અને ઇશાનમાં જે વિમાનો છે, તે શેના બનેલા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી કહે છે કે-‘ગોયમો ! સવ્વરયણા મયા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ !
દેવલોકના જેટલા વિમાનો છે, તે બધા સર્વાત્મના રત્નોના બનેલા છે. ‘તત્થ ણં
બહવે જીવાય પોગ્ગલાય વક્કમંતિ, વિઉક્કમંતિ, ચયંતિ ઉવચયંતિ સાસયાણં તે વિમાણા
દ્વ્વટ્ટયાણ જાવ ફાસપ્પજ્જવેહિં અસાસયા જાવ અણુત્તરોવવાહયા વિમાણા’ ત્યાં
આગળ અનેક જીવો અને પુદ્ગલો આવે છે, ઉત્પન્ન થાય છે, યથા પ્રાપ્ત
થાય છે, અને વર્ણપર્યાયથી યાવત્ સ્પર્શપર્યાયથી અશાશ્વત છે, આજ પ્રમા-

एवं निरन्तरं तावद् वक्तव्यं यावद् अनुत्तरोपपातिकविमानानि । 'सोहम्मीसाणेसु णं भंते ! देवा कओहिंतो उववज्जंति, उववाओ नेयव्वो जहा वक्कंतीए तिरियमणुएसु पंचेदिएसु संमुच्छिमवज्जिएसु उववाओ वक्कंतीगमेणं जाव अणुत्तरो०' हे भदन्त ! सौधर्मेशानयोर्देवाः कुतो योनेरुद्धृत्योत्पद्यन्ते ? किं नैरयिकेभ्यः ? इत्यादि इत्थं प्रज्ञापनापठव्युत्क्रान्तिपद इव प्रश्नोत्तरादि वक्तव्यम् । उत्पातस्त्वयैव नेतव्यो यथा—व्युत्क्रान्तौ तिर्यङ्मनुष्य पञ्चेन्द्रियेभ्यः संमूर्च्छिमवर्जितेभ्यः । उत्पातो व्युत्क्रान्तिगमानुसारेणैव वक्तव्यो यावदनुत्तरोपपातिक

પ્રાપ્ત હોતે હૈં ઉપચય કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં એસા જો કથન હૈ વહ પુદ્ગલ કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ એસા જાનના ચાહિયે 'સોહમ્મીસાણેસુ ણં જીવા કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ' હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન મેં જીવ કિસ ગતિ સે આકર કે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? હિસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં 'ઉવવાઓ નેયવ્વો જહા વક્કંતીએ તિરિય મણુએસુ પંચેદિએસુ સંમુ-ચ્છિમવજ્જિએસુ ઉવવાઓ વક્કંતીગમેણં જાવ અણુત્તરો૦' હે ગૌતમ ! સંમૂર્ચ્છિમ જીવોં કો છોડકર વાકી કે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્છોં મેં સે ઓર મનુષ્યોં મેં સે આકર કે જીવ સૌધર્મ ઓર ઈશાન દેવલોક મેં દેવકી પર્યાય સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । હિસ પ્રકાર સે પ્રજ્ઞાપના કે છટે વ્યુત્ક્રાન્તિ પદ મેં જૈસા ઉત્પાદ કહા ગયા હૈં ઊસી પ્રકાર સે વહ ઉત્પાદ યહાં પર મી કહ લેના ચાહિયે વહાં પર એસા પ્રશ્ન કિયા ગયા હૈં કિ હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન મેં જો દેવકી પર્યાય સે જીવ ઉત્પન્ન હોતે હૈં

છેતુ' કથન થાવત્ અનુત્તરોપપાતિક વિમાન પર્યાન્ત સમજી લેવું. 'અચને પ્રાપ્ત થાય છે, ઉપઅચને પ્રાપ્ત થાય છે, એ પ્રમાણેતુ' જે કથન છે, તે પુદ્ગલની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે. તેમ સમજવું. 'સોહમ્મીસાણેસુ ણં દેવા કઓ-હિંતો ઉવવજ્જંતિ' હે ભગવન્ સૌધર્મ અને ઇશાન દેવલોકમાં જીવ કઈ ગતિ-માંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ઉવ-વાઓ નેયવ્વો જહા વક્કંતીએ તિરિયમણુએસુ પંચેદિએસુ સંમુચ્છિમવજ્જિએસુ ઉવ-વાઓ વક્કંતીગમેણં જાવ અણુત્તરો૦' હે ગૌતમ ! સંમૂર્ચ્છિમ જીવોને છોડીને બાકીના પંચેન્દ્રિય તિર્યચોમાંથી અને મનુષ્યોમાંથી આવીને જીવ સૌધર્મ અને ઇશાન દેવલોકમાં દેવોની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણે પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના છટ્ઠા વ્યુત્ક્રાન્તી પદમાં જે પ્રમાણે ઉત્પાદ કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેના ઉત્પાત અહીંયા પણ સમજી લેવો. ત્યાં એવો પ્રશ્ન કરવામાં આવેલ છે કે—હે ભગવાન્ સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પમાં દેવની પર્યાયથી જે જીવ

વિમાનાનામ્ इति । 'सोहम्मीसाणेसु कप्पेसु देवा एगसमएणं केवइया उववज्जंति ? जहण्णेणं एक्को वा-दो वा तिन्नि वा-उक्कोसेणं संखेज्जा वा असंखेज्जा वा उववज्जंति, एवं जाव सहससारे आणताई गेवेज्जा-अणुत्तरा य एक्को वा दो वा-तिन्नि वा उक्कोसे णं संखेज्जा वा उववज्जंति' सौधर्मेशानकल्पयोर्देवा एकसमयेन क्रियन्त उत्पद्यन्ते ?, भगवानाह-गौतम ! जघन्येन-न्यूनसंख्यया एक्को वा-द्वौ वा-त्रयो वा समुत्पद्यन्ते उत्कर्षेण संख्येया वा-ऽसंख्येया वा तिरश्चामपि गर्भज पञ्चेन्द्रियाणां तत्रोत्पादात् । एवं यावत्सहस्रारे सनत्कुमार-

या तिर्यश्च गति से आए हुए जीव यहां देव की पर्याय से उत्पन्न होते हैं या देवगति से आए हुए जीव यहां देव की पर्याय से उत्पन्न होते हैं ? या मनुष्यगति से आये हुए जीव यहीं देव की पर्याय से उत्पन्न होते हैं ? इसके उत्तर में वहां पर ऐसा ही कहा गया है ऐसा यह कथन सहस्रार देवलोक तक ही जानना चाहिये । यहां से आगे के कल्पों में-देवलोकों में केवल मनुष्यगति से आए हुए ही जीव देव की पर्याय से उत्पन्न होते हैं । ऐसा कथन अनुत्तरोपपातिक देवलोक तक कह लेना चाहिये 'सोहम्मीसाणेसु देवा एगसमएणं केवइया उववज्जंति' हे भदन्त ! सौधर्म और ईशान देवलोक में एक समय में कितने देव उत्पन्न होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं- 'गोयमा ! जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा, उक्कोसेणं संखेज्जा वा असंखेज्जा वा उववज्जंति' हे गौतम ! जघन्य से एक या दो या तीन देव उत्पन्न होते हैं और उत्कृष्ट से संख्यात देव उत्पन्न होते हैं । 'एवं जाव

ઉત્પન્ન થાય છે, તેઓમાં તિર્યચગતિથી આવેલા જીવો ત્યાં દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવગતિથી આવેલા જીવો ત્યાં દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ ત્યાં એવું જ કહ્યું છે કે- આ સંબંધમાં બધું કથન સહસ્રાર દેવલોકનાં કથન પ્રમાણે સંમત લેવું તે પછીના કલ્પોમાં દેવલોકમાં કેવળ મનુષ્ય ગતિથી આવેલા જીવો જ દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે. એ પ્રમાણેનું કથન અનુત્તરોપપાતિક દેવલોક સુધી કરી લેવું જોઈએ. 'સોહમ્મીસાણેસુ દેવા એગસમએણં કેવઇયા ઉવવજ્જંતિ' હે ભગવન સૌધર્મ અને ઈશાન દેવલોકમાં એક સમયમાં કેટલા દેવો ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! જહણ્ણેણં એક્કો વા દો વા તિન્નિ વા, ઉક્કોસેણં સંખેજ્જા વા અસંખેજ્જા વા ઉવવજ્જંતિ' હે ગૌતમ ! જઘન્યથી એક અથવા બે અથવા ત્રણ દેવો ઉત્પન્ન થાય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી સંખ્યાત દેવ અથવા અસંખ્યાત દેવ ઉત્પન્ન થાય છે. 'એવં જાવ સહસસારે

માંહેન્દ્ર બ્રહ્મલાન્તક મહાશુકસહસારે । આનંતપ્રાણતારગાચ્યુતગ્રૈવેયકાઃ અનુત્તરો-
 પપાતિકદેવાઃ એકસમયેન જઘન્યતઃ એકો દ્વૌ ત્રયો વા, ઉત્કર્ષેણ સંખ્યેયા વા-
 ઉત્પદ્યન્તે મનુષ્યાણામેવ તત્રોત્પાદાત્ મનુષ્યાણાશ્ચ કોટાકોટિપ્રમાણત્વાદિતિ ।
 સંપ્રતિ કાલતોડપહારવિચારઃ—‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેમુ દેવા સમણ ૨
 અવહીરમાણા ૨ કેવહ્ણેણં કાલેણં અવહિયા સિયા’ સૌધર્મેશાનકલ્પયોર્દેવાઃ
 સમયે ૨ અપહ્રિયમાણાઃ ૨ કિયદ્ધિઃ કાલેરપહતાઃ સ્યુઃ? મગવાનાદ—‘ગોયમા ! તેણં
 અસંખેજ્જા સમણ ૨ અવહીરમાણા ૨ અસંખેજ્જાહિં ઉસ્સપ્પિણીહિં અવહીરંતિ ણો ચેવ
 ણં અવહિયા સિયા’ ગૌતમ ! તે દેવાઃ સમયે ૨ અપહ્રિયમાણાઃ ૨ અસંખ્યાતામિ-
 સહસ્સારે આણતાહગેવેજ્જા અણુત્તરા ય એકો વા દો વા તિન્નિ વા, ઉક્કોસેણં સંખેજ્જા વા ઉવવજ્જંતિ’ એસા યહ કથન સહસ્રાર દેવલોક
 તક હી જાનના ચાહિયે ક્યોંકિ આનતાદિ દેવલોકોં સે લેકર અનુ-
 ત્તરોપપાતિક દેવલોક તક જઘન્ય સે એક યા દો યા ત્રીન દેવ ઉત્પન્ન
 હોતે હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે સંખ્યાત દેવ ઉત્પન્ન હોતે હૈં । અસંખ્યાત
 નહીં । ‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! દેવા સમણ ૨ અવહીરમાણા ૨
 કેવહ્ણા કાલેણં અવહિયા સિયા ?’ હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન ઇન
 દેવલોક મેં સે યદિ પ્રત્યેક સમય મેં ૧-૧ દેવ ખાલી કિયા જાય-
 અર્થાત્ વહાં સે નિકાલા જાવે-તો કિતને કાલ મેં વહાં કે દેવોં કો
 નિકાલને પર વહ સ્થાન ખાલી હો સકતા હૈં ? ‘ગોયમા ! તેણં અસં-
 ખેજ્જા સમણ ૨ અવહીરમાણા ૨ અસંખેજ્જાહિં ઉસ્સપ્પિણીહિં અવહી-
 રંતિ નો ચેવ ણં અવહિયા સિયા જાવ સહસ્સારો આણતાદિગેસુ ચડસુ
 આણતાહ ગેવેજ્જા અણુત્તરાય એકોવાં દો વા તિન્નિ વા, ઉક્કોસેણં સંખેજ્જા વા
 ઉવવજ્જંતિ’ આ પ્રમાણેનું કથન સહસ્રાર દેવલોક સુધીજ સમજવું. કેમકે-
 આનંત વિગેરે દેવલોકથી લઈને અનુત્તરોપપાતિક દેવલોક સુધી જઘન્યથી એક
 અથવા બે અથવા ત્રણ દેવો ઉત્પન્ન થાય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી સંખ્યાત દેવો ઉત્પન્ન
 થાય છે. અસંખ્યાત નહીં ‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! દેવા સમણ સમણ અવહીર-
 માણા અવહીરમાણા કેવહ્ણા કાલેણં અવહિયા સિયા’ હે ભગવન્ ! સૌધર્મ અને
 ઈશાન આ બે દેવલોકમાંથી બે પ્રત્યેક સમયમાં ૧ એક ૧ એક દેવ ખાલી
 કરવામાં આવે અર્થાત્ ત્યાંથી બહાર કહાડવામાં આવે તો કેટલા કાળમાં તે
 સ્થાન દેવોથી ખાલી થઈ શકે ? અર્થાત્ દેવ રહિત બની શકે ? ‘ગોયમા ! તેણં
 અસંખે જા સમણ સમણ અવહીરમાણા અવહીરમાણા અસંખેજ્જાહિં ઉસ્સપ્પિણીહિં અવ-
 હીરંતિ નો ચેવ ણં અવહિયા સિયા જાવ સહસ્સારો આણતાદિગેસુ ચડસુ વિ ગેવેજ્જેસુ
 અણુત્તરેસુ ય સમણ સમણ જાવ કેવહ્ણેણં કાલેણં અવહિયા સિયા’ હે ગૌતમ ! તેઓ

रुत्सर्पिणीभिरपह्रियन्ते नैव खलु (तथापि) अपहृता भवेयुः, इति 'जाव सह-
स्सारो' यावत्-सहस्रार एष क्रमः । 'आणतादिगेषु चउसु वि गेवेज्जेसु अनुत्तरेसु
य समए २ जाव केवइकालेणं अवहियासिया' आणतादि चतुर्षु त्रैवेयकेषु-अनु-
त्तरोपपातिकेषु च समये २ अपह्रियमाणा देवाः कियताकालेनाऽपहृताः स्युः ?
भगवानाह-‘गोयमा ! ते णं असंखेज्जा समए २ अवहीरमाणा २ पल्लिओवमस्स
असंखेज्जइभागमेत्तेणं अवहीरंति-नो चेव णं अवहिया सिया’ गौतम ! ते खलु
आणतादिदेवाः असंख्येयाः (अतः) समये २ एकैकापहारेणाऽपह्रियमाणाः पल्ल्यो-
पमस्य सूक्ष्मस्याऽसंख्येयभागमात्रेण कालेनाऽपह्रियन्ते (किन्तु) नैव खलु 'तथापि'

वि गेवेज्जेसु अणुत्तरेसु य समए २ जाव केवइएणं कालेणं अवहिया
सिया ?' हे गौतम ! वे वहां से एक एक समय में एक एक प्रमाण में
भी निकाले जावे तो भी असंख्यात उत्सर्पिणी अवसर्पिणी काल भले
ही समाप्त हो जावे पर वे वहां से पूरे नहीं निकाले जा सकते परन्तु
ऐसा अभी तक हुआ नहीं है ऐसा यह कथन सहस्रार देवलोक तक
ही किया गया जानना चाहिये हे भदन्त ! आणतादि चार कल्पों में
से, तथा नव त्रैवेयकों में से और अनुत्तर विमानों में से एक एक
समय में यदि एक २ देव निकाला जावे तो कितने काल में वे देव
वहां से पूरे निकाले जा सकते हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा !
ते णं असंखेज्जा समए २ अवहीरमाणा २ पल्लिओवमस्स असंखेज्जइ-
भागमेत्तेणं अवहीरंति’ हे गौतम ! यदि वे देव वहां से एक २ समय
में एक एक की मात्रा में निकाले जाते हैं तो पल्ल्योपम के असंख्या-
तवे भाग के प्रमाण समय में वे पूरे वहां से निकाले जा सकते हैं-

त्यांथी ओक ओक समयमां ओक ओकना प्रमाणमां पणु कडाडवामां आवे तो
पणु असंख्यात उत्सर्पिणी काल पणु लले जादी थछ नय परंतु तेओ त्यांथी
पूरेपूरा कडाडीने जादी करी शकय नही ने के आ प्रमाणे अत्यार सुधी
थयेव नथी. आ प्रमाणेनुं आ कथन सहस्रार देवलोक सुधी न करवामां
आवे छे. तेम समजवुं छे लगवन् आणत विगेरे आर कटपोमांथी
तथा नव त्रैवेयकोमांथी तथा अनुत्तर विमानोमांथी ओक ओक समयमां ने
ओक ओक देव कडाडवामां आवे तो केटवा समयमां ओ देवे त्यांथी पूरेपूरा
अडार कडाडी शकय ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री कहे छे के-‘तेणं असंखेज्जा
समए समए अवहीरमाणा पल्लिओवमस्स असंखेज्जइ भागमेत्तेणं अवहीरंति’
हे गौतम ! ने ते देवे त्यांथी ओक ओक समयमां ओक ओकना प्रमाणथी
कडाडवामां आवे तो पल्ल्योपमना असंख्यातमा लाग प्रमाण समयमां त्यांथी

અપેહતાઃ સ્યુઃ (ઇતિ તર્કઃ) ઇતિ ।

શરીરાવગાહનામાનમાહ—‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ દેવાણં કે મહા-
લયા સરીરોગાહનાં પંણત્તા ?’ સૌધર્મેશાનયોઃ સ્વલ્પ કલ્પયો ભદન્ત ! દેવાનાં
ક્રિયતી મહતી શરીરાવગાહના પ્રજ્ઞપ્તા ? મગવાનાહ—‘ગોયમા ! દુવિહા—સરીરા
પંણત્તા તં જહા—ભવધારણિજ્જાં ય ઉત્તરવેડવિવિયા ય તત્થ ણં જે સે ભવધાર-
ણિજ્જે સે જહણ્ણેણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહમાગો ઉક્કોસેણં સત્ત રયણીઓ’
ગૌતમ ! દ્વિવિધાનિ શરીરાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ તથા—ભવધારણીયાનિ ચ—ઉત્તરવૈક્રિ-
યાણિ ચ તત્ર દ્વયોર્મધ્યે યાનિ ભવધારણીયાનિ તાનિ જઘન્યેનાઽઙ્ગુલસ્યાઽસં-
ખ્યેયભાગમાત્રાણિ ઉત્કર્ષેણ સપ્તરત્નયઃ મુષ્ટિવદ્સપ્તહસ્તપ્રમાણાનિ । ‘તત્થ જે સે

પરન્તુ ‘જો ચેવ ણં અવહિયા સિયા’ અમી તક એસા હુઆ નહીં હૈ
યંહ તો વહાં ઉનકી સંખ્યા વતલાને કે લિયે કહા ગયા હૈ ‘સોહમ્મી-
સાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ દેવાણં કે મહાલયા સરીસોગહણા પંણત્તા’
હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન મેં દેવોં કી કિતની વડી શરીર કી
અવગાહના કહી ગઈ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ગોયમા ! દુવિહા
સરીરા પંણત્તા’ હૈ ગૌતમ ! દેવલોકોં મેં શરીર દો પ્રકાર કે કહે ગયે
હૈ ‘તં જહા’ જૈસે ‘ભવધારણિજ્જાં ય, ઉત્તરવેડવિવિયા ય’ એક ભવ
ધારણીય શરીર ઓર દૂસરા ઉત્તર વૈક્રિયરૂપ શરીર ‘તત્થ ણં જે સે
ભવધારણિજ્જે સે જહણ્ણેણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહમાગે ઉક્કોસેણં
સત્તરયણીઓ’ હનમેં જો ભવધારણિય શરીર હૈં ઉસ્કી જઘન્ય અવ-
ગાહના અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ પ્રમાણ હોતી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ
અવગાહના સાત રત્નિ-હાથ-પ્રમાણ હોતી હૈ ‘તત્થ ણં જે સે ઉત્તર-

પૂરે પૂરા કહાડી શકાય છે. પરંતુ ‘જો ચેવ ણં અવહિયા સિયા’ અત્યાર સુધી
એ પ્રમાણે બનેલ નથી. પરંતુ આતો ત્યાં તેમની સંખ્યા બતાવવા માટે કહે-
વામાં આવેલ છે. ‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ દેવાણં કે મહાલયા સરીરો-
ગાહનાં પંણત્તા’ હે ભગવન્ સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પમાં દેવોની અવગાહના
કેવડી મોટી કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહે છે કે—‘ગોયમા ! દુવિહા
સરીરા પંણત્તા’ હે ગૌતમ ! દેવલોકમાં શરીર બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલ
છે. ‘તં જહા’ જેમકે—‘ભવધારણિજ્જાં ય ઉત્તરવેડવિવિયા ય’ એક ભવધારણીય શરીર
અને બીજું ઉત્તર વૈક્રિય રૂપ શરીર ‘તત્થ ણં જે સે ભવધારણિજ્જે સે જહણ્ણેણં
અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહમાગે ઉક્કોસેણં સત્ત રયણીઓ’ તેમાં જે ભવધારણીય શરીર
છે તેની જઘન્ય અવગાહના આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણની હોય
છે, અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સાત રત્નિ-હાથ પ્રમાણની હોય છે ‘તત્થ ણં

ઉત્તરવેડવિષ્ણુ સે જહન્નેણં અંગુલસ્સ સંખેજ્જહ્માગે ઉક્કોસેણં જોયણસયસહસ્સં' એવં એકેકકા ઓસારેત્તાણં જાવ અણુત્તરાણં એકા રયણી' તત્ત્ર યાનિ તાનિ ઉત્તરવૈક્રિયાણિ તાનિ જઘન્યેન અંગુલસ્ય સંખ્યેયં ભાગં યાવત્ત (ન તુ-અસંખ્યેયં તથાવિધપ્રયત્નાઽભાવાત્ । ઉત્કર્ષેણ યોજનશતસહસ્રમ્ લક્ષકમિત્યર્થઃ, એવમેકૈક-મપસારય-યાવદનુત્તરાણામ્ । નવરં-સનત્કુમારમાહેન્દ્રયોઃ ઉત્કર્ષતો ભવધારણીયા ષડ્ઝરત્નયઃ, બ્રહ્મલોકલાન્તકયોઃ પચ્ચ, મહાશુક્રસહસ્રારયોશ્ચત્વારઃ, આનતાદિષુ

વેડવિષ્ણુ સે જહણ્ણેણં અંગુલસ્સ સંખેજ્જહ્માગો' ઉત્તરવૈક્રિયરૂપ શરીર કી જો જઘન્ય અવગાહના હૈ વહ અંગુલ કે સંખ્યાતવે ભાગ પ્રમાણ હોતી હૈ અસંખ્યાતવે ભાગ પ્રમાણ નહી હોતી હૈ ક્યોંકિ હસ પ્રકાર કે પ્રયત્ન કા અભાવ રહતા હૈ ઓર 'ઉક્કોસેણં' ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના 'જોયણસયસહસ્સં' એક લાખ યોજન પ્રમાણ હોતી હૈ 'એવં એકેકકા ઓસારેત્તાણં જાવ અણુત્તરાણં એકા રયણી ગેવિજ્જણુત્તરાણં એગે ભવ-ધારણિજ્જે સરીરે ઉત્તરવેડવિષ્ણુ નત્થિ' હસ તરહ આગે આગે કલ્પોં મેં એક એક કમ કરતે જાના ચાહિયે યાવત્ત અનુત્તરોપપાત્તિક દેવોં કી એક હાથ કી અવગાહના રહ જાતી હૈ તથા ચ સનત્કુમાર માહેન્દ્ર કલ્પોં મેં ઉત્કૃષ્ટ સે ભવધારણીય શરીર કી અવગાહના છહ રત્નિ પ્રમાણ હૈ બ્રહ્મલોક લાન્તક કલ્પોં મેં ભવધારણીય શરીર કી અવ-ગાહના ઉત્કૃષ્ટ સે ૫ રત્નિ પ્રમાણ હૈ મહાશુક્ર ઓર સહસ્રાર કલ્પોં મેં ચાર રત્નિ પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના હૈ ઓર આનત પ્રાણત અચ્યુત હન કલ્પોં મેં ઉત્કૃષ્ટ સે ભવધારણીય શરીર કી અવગાહના

જે સે ઉત્તરવેડવિષ્ણુ સે જહણ્ણેણં અંગુલસ્સ સંખેજ્જહ્માગે' ઉત્તર વૈક્રિય રૂપ શરીરની જે જઘન્ય અવગાહના છે તે આગળના સંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણની હોય છે. અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણવાળી હોતી નથી. કેમકે-એવા પ્રકારના પ્રયત્નને અભાવ રહે છે. અને 'ઉક્કોસેણં' ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના 'જોયણ સયસહસ્સં' એક લાખ યોજનપ્રમાણની હોય છે. એવં એકેકકા ઓસારેત્તાણં જાવ અણુત્તરાણં એકા રયણી ગેવિજ્જણુત્તરાણં એગે ભવધારણિજ્જે સરીરે ઉત્તરવેડ-વિષ્ણુ નત્થિ' એ રીતે આગળ આગળના અર્થાત્ પછી પછીના કલ્પોમાંથી એક એક ઓછા કરતા કરતા યાવત્ત સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર કલ્પોમાં ઉત્કૃષ્ટથી ભવધારણીય શરીરની અવગાહના છ રત્નિ પ્રમાણની હોય છે. બ્રહ્મલોક અને લાન્તક કલ્પમાં ઉત્કૃષ્ટથી ભવધારણીય શરીરની અવગાહના ૫ પાંચ રત્નિ પ્રમાણની થાય છે. મહાશુક્ર અને સહસ્રાર નામના કલ્પોમાં ચાર રત્નિપ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના છે. તથા આનત પ્રાણત, આરણ અને અચ્યુત આ કલ્પોમાં

ચતુર્ણામયઃ, હે ભદ્રન્ત ! ગ્રૈવેયકદેવાનાં ફિં મહતી શરીરાવગાહના ? ભગવાનાહ-
ગૌતમ ! ગ્રૈવેયકદેવાનામેકં ભવધારણીયં ન તૂત્તરવૈક્રિયં શરીરમ્ શક્તૌ સત્યામપિ
પ્રયોજનાઽભાવેન તદકરણાત્ તદપિ ચ ભવધારણીયં જઘન્યતોઽઙ્ગુલાસંખ્યેય
ભાગમાત્રમ્ ઉત્કર્ષતો દ્વે રત્ની, એવમનુત્તરોપપાતસૂત્રમપિ વક્તવ્યમ્, નવરમુત્ક-
ર્ષતઃ એકા રત્નિઃ વાચ્યા । ‘ગેવેજ્જણુત્તરાણં એગે ભવધારણિજ્જે સરીરે ઉત્તરવે-
વિયા-નત્થિ’ ગ્રૈવેયકાનુત્તરાણામેકમેવ ભવધારણીયં શરીરમ્ ઉત્તરવૈક્રિયં તુ નાસ્તિ
શક્તૌ સત્યામપિ પ્રયોજનાભાવેન તદકરણાત્ ઇતિ ।

અથ દેવસંહનનમાહ—‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ દેવાણં સરીરગા
ફિં સંઘયણી પન્નત્તા ? ગોયમા ! છળં સંઘયણાણં અસંઘયણી પન્નત્તા ? નેવદ્ધિ-
તીન રત્નિ પ્રમાણ હૈ । હે ભદ્રન્ત ! ગ્રૈવેયક દેવોં કે શરીરાવગાહના
કિતની બડી કહી ગઈ હૈ ? તો ઇસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહેતે હૈ—
હે ગૌતમ ! ગ્રૈવેયક દેવોં કે એક હી ભવધારણીય શરીર કહા ગયા હૈ
ઉત્તરવૈક્રિયરૂપ શરીર નહીં કહા ગયા હૈ’ યદ્યપિ ઉત્તરવૈક્રિય શરીરરૂપ
કરને કી ઇનમેં શક્તિ કા સદ્ભાવ હૈ ફિર ભી પ્રયોજન કે અભાવ સે
યે ઉસે કરતે નહીં હૈ । યહ ભવધારણીય શરીર ઇનકા જઘન્ય અવ-
ગાહના કી અપેક્ષા અઙ્ગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ પ્રમાણ હોતા હૈ
ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે દો રત્નિ પ્રમાણ હોતા હૈ ઇસી પ્રકાર સે અનુત્તરો-
પપાતિક દેવોં કી ભી અવગાહના કે સમ્બન્ધ મેં કથન જાનના ચાહિયે
પરન્તુ યહાં પર દેવોં કે શરીર કી અવગાહના ઉત્કૃષ્ટ સે એક રત્નિ
પ્રમાણ હી હોતી હૈ ‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં દેવાણં સરીરગા ફિં સંઘયણી
પણ્ણત્તા’ હે ભદ્રન્ત ! સૌધર્મ ઔર ઈશાન કે દેવોં કે શરીર કૌન સે

ઉત્કૃષ્ટથી ભવધારણીયની અવગાહના ત્રણ રત્નિ—હાથ પ્રમાણની છે. ‘હે ભગ-
વન્ ! ગ્રૈવેયક દેવોનાં શરીરની અવગાહના કેટલી મોટી કહેવામાં આવેલ છે ?
આ પ્રશ્નનાં ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! ગ્રૈવેયક દેવોને ભવધારણીય
એક જ શરીર કહેવામાં આવેલ છે. તેમને ઉત્તરવૈક્રિય શરીર કહેવામાં આવેલ
નથી. જો કે ઉત્તરવૈક્રિય શરીર ધારણ કરવાની તેઓની શક્તિ છે. તો પણ
પ્રયોજનને અભાવ હોવાથી તેઓ તેને ધારણ કરતા નથી. આ તેમનું ભવ
ધારણીય શરીર જઘન્ય અવગાહનાની અપેક્ષાથી આગળના અસંખ્યાત ભાગ
પ્રમાણનું હોય છે, અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના બે રત્નિ પ્રમાણની હોય છે.
એજ પ્રમાણે અનુત્તરોપપાતિક દેવોની અવગાહનાના સંબંધમાં પણ કથન સમજી
લેવું. પરંતુ અહીંયાં દેવોના શરીરની અવગાહના ઉત્કૃષ્ટથી એક રત્નિ પ્રમા-
ણની હોય છે. ‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં દેવાણં સરીરગા ફિં સંઘયણી પણ્ણત્તા’ હે
ભગવન્ સૌધર્મ અને ઇશાન કહેવોના દેવોના શરીર કયા સંબંધનના વાળા

નેવ છિરા ન વિણ્ઠારૂ-ળેવ સંઘયણમત્થિ, જે પોગ્ગલા ઇટ્ટા કંતા જાવ તે તેસિં સંઘાતત્તાણ પરિણમંતિ જાવ અણુત્તરોવવાટિયા' સૌધર્મેશાનકલ્પયોઃ સ્વલુ ભદન્ત ! દેવાનાં શરીરાણિ કિં સંહનનાનિ કિં સંહનનં યેષાં તાનિ તથા પ્રજ્ઞપ્તાનિ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! પળ્લાં સંહનનાનામન્યતમેનાપિ સંહનનેનાઽસંહનનાનિ શરીરાણિ સંહનનસ્યાઽસ્થિરચનાત્મકતયા પ્રસિદ્ધિઃ એતેપાન્તુ અસ્થ્યાદીનામસંભવાત્ તથા-ચાહ નૈવાસ્તિ-અસ્થિ, તેષાં શરીરેષુ નાઽપિ શિરા-ગ્રીવાધમન્નિર્નાપિ સ્નાયુંધિ-શેષં શિરાજાલમ્ નૈવ સંહનનમસ્તિ (કિન્તુ) યે પુદ્ગલા ઇટ્ટાઃ કાન્તાઃ પ્રિયા-મનોજ્ઞા મનસ આમતરાસ્તે તેષાં શરીરસંઘાતતયા પરિણમન્તિ તતઃ સંહનનાઽ-ભાવઃ, એવં તાવદ્વક્તવ્યમ્ યાવદનુત્તરોપપાતિકાનાં દેવાનામ્ ઇતિ ।

સંહનન વાલે હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં-‘ગોયમા ! છળ્હં સંઘ-યણાણં અસંઘયણી પળ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! સંહનન છ પ્રકાર કે હોતે હૈં સો દેવોં કે શરીર એક ખી સંહનન વાલે નહીં હોતે હૈં ક્યોંકિ ‘નેવટ્ટિ, નેવ છિરા ન વિણ્ઠારૂ ણેવ સંઘયણમત્થિ’ હનકે વૈક્રિય શરીર હોતા હૈ અતઃ ઉસમેં ન હટ્ટી હોતી હૈ ન શિરા ગ્રીવા ધમ્મનિ હોતી હૈ ન નસે હોતી હૈ ન સ્નાયુજાલ હોતા હૈ ‘જે પોગ્ગલા ઇટ્ટા કંતા જાવ તે તેસિં સંઘાતત્તાણ પરિણમંતિ’ કિન્તુ જો પુદ્ગલ ઇટ્ટ, કાન્ત, પ્રિય, મનોજ્ઞ ઓર મન આમતર હોતે હૈં’ વે હી ઉસકે સંઘાતરૂપ સે પરિણમ જાતે હૈં । ‘જાવ અણુત્તરોવવાટિયા’ હસી તરહ સંહનનાભાવરૂપ યહ કથન વાનવ્યન્તર સે લેકર અનુત્તરોપપાતિક દેવોં તક જાનના ચાહિયે ।

હસ પ્રકાર સે દેવોં મેં સંહનન કા અભાવ પ્રકટ કર અબ દેવોં કા કૌનસા સંસ્થાન હોતા હૈ યહ પ્રકટ કિયા જાતા હૈ-હસમેં ગૌતમ ને પ્રભુ

હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! છળ્હં સંઘયણાણં અસંઘયણી પળ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! સંહનન છ પ્રકારના હોય છે. દેવોના શરીરો તે પૈકી એક પણ સંહનનવાળા હોતા નથી. કેમકે-‘નેવટ્ટી, નેવ છિરા; નવિ ણ્ઠારૂ ણેવ સંઘયણમત્થિ’ તેને વૈક્રિય શરીર હોય છે. તેથી તેઓમાં હાડકા હોતા નથી. તેમજ શિરા ગ્રીવા ધમ્મની હોતી નથી. તથા નસો પણ હોતી નથી સ્નાયુ બલ હોતા નથી. ‘જે પોગ્ગલા ઇટ્ટા કંતા જાવ તેસિં સંઘાતત્તાણ પરિણમંતિ’ પરંતુ જે પુદ્ગલો ઇટ્ટ, કાંત, પ્રિય, મનોજ્ઞ, અને મનઆમતર, હોય તેના સંઘાત પણથી પરિણમી જાય છે. ‘જાવ અણુત્તરોવવાટિયા’ આજ પ્રમાણે સંહનનના અભાવ રૂપ આ કથન વાનવ્યન્તર દેવોથી લઈને અનુત્તરોપપાતિક દેવોના કથન સુધી સમજી લેવું.

આ પ્રમાણે દેવોમાં સંહનનનો અભાવ બતાવીને હવે દેવોને કયું સંસ્થાન હોય છે, એ બતાવવામાં આવે છે.-આ સંબંધમાં ગૌતમ

અથ સંસ્થાનપ્રતિપાદનમ્—‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ દેવાણં સરી-
રગાં કિં સંઠિયા પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! દુવિહા સરીરા પણ્ણત્તા ભવધારણિજ્જા-
ઉત્તરવેડવિયા યં, તત્થ ણં જે તે ભવધારણિજ્જા તે સમચરુરંસસંઠાણસંઠિયા
પન્નત્તાં તત્થ ણં જે તે ઉત્તરવેડવિયા તે ણાણાસંઠાણસંઠિયા પણ્ણત્તા
જાવં અચ્ચુઓ, અવેડવિયા મેવિજ્જણુત્તરા, ભવધારણિજ્જા સમચરુરંસ-
સંઠાણસંઠિયા ઉત્તરવેડવિયા નંત્થિ’ હે ભદન્ત ! સૌધર્મેશાનકલ્પયોદેવાનાં
શરીરાણિં કિં સંસ્થિતાનિ કીદ્દશસંસ્થાનવન્તિ ? મગવાનાહ—ગૌતમ ! દ્વિવિ-
ધાનિ દેવાનાં શરીરાણિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ તદ્વથા—ભવધારણીયાનિ ચ—૧ ઉત્તરવૈક્રિયાણિ
ચ—૨, તત્ર દ્વયોર્મધ્યગતં ચત્તદ્ભવધારણીયમ્ તચ્છરીરં સમચતુરસસંસ્થાનેન
સંસ્થિતમ્ દેવાનાં ભવપ્રત્યયાત્ પ્રાયસ્તેષાં શુભનામકર્મોદયભાવાત્ તત્ર ચુત્તર-
વૈક્રિયમ્ તત્—નાનાસંસ્થાનસંસ્થિતમ્ પ્રજ્ઞપ્તમ્ તસ્ય સ્વેચ્છયા સપાઘમાનતાત્ ।

સે યહી પૂછા હૈ—‘સોહમ્મીસાણેસુ દેવાણં સરીરગાં કિં સંઠિતા પણ્ણત્તા’
હે ભદન્ત ! સૌધર્મ અને ઈશાન મેં જો દેવ હૈં ઉંનકે શરીર કિસ સંસ્થાન
વાલે હોતે હૈં ? હંસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘ગોયમા ! દુવિહા સરીરા
—ભવધારણિજ્જા ય ઉત્તરવેડવિયા ય’ હે ગૌતમ ! દેવોં કે શરીર
ભવધારણીય શરીર અને ઉત્તરવૈક્રિયરૂપ શરીર કે ભેદ સે દો પ્રકાર
કે કહે ગયે હૈં—‘તત્થ ણં જે તે ભવધારણિજ્જા તે સમચરુરંસ સંઠાણ-
સંઠિતા પણ્ણત્તા’ હનમેં જો ભવ ધારણીય શરીર હોતા હૈં વહ સમ-
ચતુરસ સંસ્થાન વાલા હોતા હૈં ક્યોંકિ દેવોં કે ભવ પ્રત્યય કો લેકર
શુભ નામ કર્મ કે ઉદય કા સદ્ભાવ રહતા હૈં તથા જો ઉત્તરવૈક્રિય
રૂપ શરીર હૈં ઉસકા નિયત કોઈ સંસ્થાન નહીં હોતા ક્યોંકિ વહ
અનેક સંસ્થાનો વાલા બનાયા જા સકતા હૈં ક્યોંકિ યહ શરીર દેવ

સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—‘સોહમ્મીસાણેસુ દેવાણં સરીરગાં કિં
સંઠિયા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પનાં જે દેવો છે.
તેઓનાં શરીરો કયાં સંસ્થાનવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે—‘ગોયમા ! દુવિહા સરીરા ભવધારણિજ્જા ય ઉત્તરવેડવિયા ય’ હે
ગૌતમ ! દેવોનાં શરીરો ભવધારણીય શરીર અને ઉત્તર વૈક્રિય શરીરનાં ભેદથી
બે પ્રકારનાં કહેવામાં આવેલ છે. ‘તત્થ ણં જે તે ભવધારણિજ્જા તે સમચરુરંસ
સંઠાણસંઠિતા પણ્ણત્તા’ તેમાં જે ભવધારણીય શરીર હોય છે, તે સમચતુરસ
સંસ્થાન વાળું હોય છે. કેમકે—દેવોના ભવપ્રત્યયને લઈને શુભ નામ કર્મના
ઉદયનો સદ્ભાવ રહે છે. તથા જે ઉત્તરવૈક્રિય શરીર હોય છે, તેનું કોઈ
નિયત સંસ્થાન હોતું નથી. કેમકે—તે અનેક સંસ્થાનોવાળું બનાવવામાં આવે

एवमेव सनत्कुमारतोऽच्युतान्ते देवानां द्विधा संस्थानसंस्थितिः । अवैक्रियकं त्रैवेयकानुत्तराणां शरीरं भवधारणीयं नानासंस्थानसंस्थितम् एतदेवानामुत्तर-
वैक्रियशरीरं नास्तीति भावः ।

अथ देवदेहवर्णमाह—‘सोहम्मीसाणेसु देवा केरिसया वण्णेणं पणत्ता गोयमा ! कणगत्तयरत्ताभा वण्णेणं पणत्ता । सणकुमारमाहिंदेसु णं पउम पम्ह गोरा वण्णेणं पणत्ता’ सौधर्मेशानयोर्देवा वर्णेन कीदृशाः प्रज्ञप्ताः ? भगवानाह—
गौतम ! कनकत्वरू संपृक्तरत्नानामाभेवाऽऽभा येषां ते तथाविधा वर्णेन प्रज्ञप्ताः ।

अपनी इच्छा से उत्पन्न करते हैं । इसी तरह का यह संस्थान विष-
यक कथन सनत्कुमार देवलोक से लेकर अच्युत देवलोक के देवों तक
कहना अर्थात् यहां तक के देवों के दोनों प्रकार का शरीर होता कहा
गया है और उसका संस्थान भवधारणीय शरीर की अपेक्षा से सम-
चतुरस्र और उत्तरवैक्रियरूप शरीर की अपेक्षा से अनियत संस्थान
कहा गया है परन्तु नवग्रैवेयक और पांच अनुत्तर विमानों के जो देव
हैं उनके एक भवधारणीय शरीर ही होता है उत्तरवैक्रियरूप शरीर
नहीं होता है अतः वहां एक समचतुरस्र संस्थान ही कहा गया है
यही बात ‘जाव अच्चुओ, अवेउव्विया गेविज्जणुत्तरा भवधारणिज्जा
समचउरंस संठाणसंठिता उत्तरवेउव्विया णत्थि’ इस सूत्र पाठ द्वारा
प्रकट किया गया है । ‘सोहम्मीसाणेसु देवा केरिसया वण्णेणं पणत्ता’
हे भदन्त ! सौधर्म और ईशान के देवों का वर्ण कैसा होता है ?
उत्तर में प्रभु कहते हैं ‘गोयमा ! कणगत्तयरत्ताभा वण्णेणं पणत्ता’

છે. કેમકે આ શરીર દેવ પોતાની ઇચ્છાથી ઉત્પન્ન કરે છે. એજ પ્રમાણેનું
‘આ સંસ્થાન સંબંધી કથન સનત્કુમાર દેવલોકથી લઈને અચ્યુત દેવલોકના
દેવો સુધી કહી લેવું’. અર્થાત્ આટલા સુધીના બંને પ્રકારના શરીરો હોવાનું
કહેવામાં આવેલ છે, અને તેનું સંસ્થાન ભવધારણીય શરીરની અપેક્ષાથી
સમચતુરસ્ર અને ઉત્તરવૈક્રિય શરીરની અપેક્ષાથી અનિયત સંસ્થાન વાળા
કહેલ છે, પરંતુ નવ ગ્રૈવેયક અને પાંચ અનુત્તર વિમાનોના જે દેવો હોય છે,
તેને એક ભવધારણીય શરીર જ હોય છે. ઉત્તર વૈક્રિય રૂપ શરીર હોતું નથી.
તેથી ત્યાં એક સમચતુરસ્ર સંસ્થાન કહેવામાં આવેલ છે. એજ વાત ‘જાવ
અચ્ચુઓ, અવેઉવ્વિયા ગેવિજ્જણુત્તરા ભવધારણિજ્જા સમચઉરંસંઠાણસંઠિતા ઉત્તરવેઉ-
વ્વિયા નત્થિ’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. ‘સોહમ્મીસાણેસુ દેવા
કેરિસયા વણ્ણેણં પણત્તા’ હે ભગવન્ સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પના દેવોનો
વર્ણ કેવો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! કણગત્તય-

सनत्कुमारमाहेन्द्रयोर्ब्रह्मलोकेऽपि च देवानां शरीराणि पद्मपक्ष्मवत्-पिशङ्ग कमल
किञ्जल्कवद्वीराणि इति भावः । 'वंशलोगे णं भंते० ! गोयमा ! अल्लमधुगवण्णाभा
वण्णेणं पन्नत्ता एवं जाव गेवेज्जा' ब्रह्मलोके खलु भदन्त ! देवानां शरीराणि० ?
गौतम ! अल्लमधुगवण्णानि शुक्लानि प्रज्ञप्तानि । एवं यावद्गोवेयाः सर्वेषां शुक्लानि
इति । 'अनुत्तरोववाइया परमसुक्किल्ला वण्णेणं पन्नत्ता' अनुत्तरोपपातिकानां
तु परमशुक्लानि शरीराणि वर्णेन प्रज्ञप्तानि । 'सोहम्मीसाणेसु णं भंते ! कप्पेसु-
देवाणं सरीरगा केरिसया गंधेणं पन्नत्ता ? गोयमा ! से जहा णामए कोट्टपुडान

हे गौतम ! इन देवों के शरीर का वर्ण तपे हुए सुवर्ण के वर्ण जैसा
होता है 'सणकुमारमाहिंदेसु णं पडमपम्हगोरा वण्णेणं पणत्ता' सन-
त्कुमार और माहेन्द्र के देवों के शरीर का वर्ण पद्म के जैसा गोरा
होता है अर्थात् पिशङ्ग कमल की शर के समान गौर वर्ण का इनका
शरीर होता है 'वंशलोगे णं भंते !' हे भदन्त ! ब्रह्मलोक के देवों के
शरीर का वर्ण कैसा होता है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं 'गोयमा !
अल्लमधुगवण्णाभा वण्णेणं पणत्ता' हे गौतम ! गीले महुया का
जैसा वर्ण होता है वैसा ही वर्ण ब्रह्मलोक के देवों के शरीर का होता
है 'एवं जाव गेवेज्जा' शरीर के ऐसे वर्ण होने का यह कथन त्रैवेयक
विमानों के देवों तक में जानना चाहिये 'अणुत्तरोववातिया परमसु-
क्किल्ला वण्णेणं प०' परन्तु अनुत्तर विमानवासी जो देव हैं उनके
शरीर का वर्ण परमशुक्ल होता है 'सोहम्मीसाणेसु णं भंते ! कप्पेसु
देवाणं सरीरगा केरिसया गंधेणं पणत्ता' हे भदन्त ! सौधर्म और

रत्ताभा वण्णेणं पणत्ता' हे गौतम ! आ देवेना शरीरने वणु तपाववाभां आवेक्ष
सोनाना रंगना जेवे डाय छे. 'सणकुमारामाहिंदेसु णं पडमपद्म गोरा वण्णेणं पणत्ता'
सनत्कुमार अने माहेन्द्र देवेना शरीरने वणु कमणना जेवे गौर डाय छे.
अर्थात् पिशङ्ग कमणना केसरना जेवा गोरा वणुना तेमना शरीरने डाय छे.
'वंशलोगेणं भंते !' हे लगवन् अह्वदीकना देवेना शरीरने वणु डेवे डाय छे ?
आ प्रश्नना उत्तरभां, प्रभुश्री कहे छे के- 'गोयमा ! अल्ल मधुगवण्णभा वण्णेणं
पणत्ता' हे गौतम ! लीळा महुडाने जेवे वणु डाय छे, अज प्रभाणुने
वणु अह्वदीकना देवेना शरीरने डाय छे. 'एवं जाव गेवेज्जा' शरीरने आवा
प्रकारने वणु डेवा संभंधीनु आ कथन त्रैवेयक विमानेना देवेना कथन
पर्यंत समष्टि देवु. 'अणुत्तरोववातिया परमसुक्किल्ला वण्णेणं पणत्ता' परंतु
अनुत्तर विमानवासी जे देवे छे, तेमना शरीरने वणु परम शुक्ल डाय
छे. 'सोहम्मीसाणेसु णं भंते ! कप्पेसु देवाणं सरीरगा केरिसया गंधेणं पणत्ता' हे

વા તદેવ સર્વં જાવ મણામતરા ચેવ ગંધેણં પન્નત્તા' સૌધર્મેશાનયોઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! કલ્પે દેવાનાં શરીરાણિ ગન્ધેન કીદશાનિ ? ગૌતમ ! સ યથા નામકઃ કોષ્ઠ-પુટાનાં વેત્યાદિકં ગન્ધદ્રવ્યં વિમાનપ્રકરણવદુક્ત્વાં ભવેદેતદ્રૂપો દેવાનાં શરીરગન્ધઃ નાયમર્થઃ સમર્થઃ : ઇતોડપીઠ્ઠતરાઃ પ્રિયાઃ કાન્તા મનોજ્ઞાઃ ગન્ધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ઇતિ । 'જાવ અણુત્તરોવવાહ્યા' યાવદનુત્તરોપપાતિકાનામેવં સર્વં તાવદ્વક્તવ્યમ્ ઇતિ । 'સોહમ્મીસાણેસુ ણં દેવાણં સરીરગા કેરિસયા ફાસેણં પન્નત્તા, ગોયમા ! થિર-મઝયણિદ્ધસુકુમાલચ્છવિ ફાસેણં પન્નત્તા' સૌધર્મેશાનયો દેવાનાં કીદશાનિ શરીરાણિ સ્પર્શેણ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ? ગૌતમ ! સ્થિરમૃદુકસ્નિગ્ધસુકુમારચ્છવિ શરી-

ઈશાન કલ્પ કે જો દેવ હૈં ઉનકે શરીર કી ગંધ કૈસી હોતી હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—'ગોયમા ! સે જહા ણામણ કોઠ પુટાણ વા તદેવ સર્વં જાવ મણામતરગા ચેવ ગંધેણં પણ્ણત્તા જાવ અણુત્તરોવવાહ્યા' જૈસી યાવત્ મનોડમતરતક કે વિશેષણોં વાલી ગન્ધ કોષ્ઠ પુટ આદિ સુગં-ધિત પદાર્થોં કી હોતી હૈં—વૈસી ગન્ધ સે બી અધિક વિશિષ્ટ ગંધ વાલે સૌધર્મ ઈશાન દેવ લોક કે દેવોં કે શરીર, સનત્કુમાર આદિ દેવલોકોં કે દેવ કે શરીર ઓર નવગ્રૈવેયક ઓર પાંચ અનુત્તર વિમા-નવાસી દેવોં કે શરીર હોતે હૈં । 'સોહમ્મીસાણેસુ દેવાણં સરીરગા કેરિસયા ફાસેણં પણ્ણત્તા' સૌધર્મ ઓર ઈશાન દેવોં કે શરીર કૈસે સ્પર્શ વાલે કહે ગયે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—'થિરમઝયણિદ્ધ સુકુ-માલચ્છવિ ફાસેણં પણ્ણત્તા' હે ગૌતમ ! ઇન દેવોં કે શરીર સ્થિર મૃદુ સ્પર્શ વાલે સ્થિર સ્નિગ્ધ સ્પર્શ વાલે એવં સ્થિર કોમલ સ્પર્શ વાલે

ભગવન્ ! સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પના જે દેવો છે. તેમના શરીરની ગંધ કેવી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! સે જહા નામણ કોઠપુટાણવા તદેવ સર્વં જાવ મનામતરાચેવ ગંધેણં પણ્ણત્તા જાવ અણુ-ત્તરોવવાહ્યા' જે પ્રમાણે યાવત્ મનોડમતર સુધીના વિશેષણો વાળી ગંધ કોષ્ઠપુટ વિગેરે સુગંધવાળા પદાર્થોની હોય છે, એવા પ્રકારના ગંધથી પણ અધિક વિશિષ્ટ ગંધવાળા સૌધર્મ અને ઇશાન દેવલોકના દેવોના શરીર, સન-ત્કુમાર વિગેરે દેવલોકના દેવોના શરીર અને નવ ગ્રૈવેયક અને પાંચ અનુત્તર વિમાન વાસી દેવોના શરીર હોય છે.

'સોહમ્મીસાણેસુ દેવાણં સરીરગા કેરિસયા ફાસેણં પણ્ણત્તા' સૌધર્મ અને ઇશાન દેવોના શરીર કેવા પ્રકારના સ્પર્શ વાળા કહેલા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'થિરમઝયા ણિદ્ધસુકુમાલચ્છવિ ફાસેણં પણ્ણત્તા' હે ગૌતમ ! આ સઘળા દેવોના શરીર મૃદુ-કોમળ સ્પર્શવાળા સ્થિર, સ્નિગ્ધ

રાણિ ન મનુષ્યવદ્વિનશ્વરાણિ ઇતિ । ‘એવં જાવ અણુત્તરોવવાદ્યા’ એવં યાવ-
 દનુત્તરોપપાતિકાનામપિ જ્ઞેયાનિ । સમ્પ્રતિ ઉચ્છ્વાસ પ્રતિપાદનમ્—‘સોહમ્મી-
 સાણદેવાણં કેરિસયા પોગ્ગલા ઉસ્સાસત્તાપ પરિણમંતિ ? ગોયમા ! જે પોગ્ગલા
 ઇદ્ધા કંતા જાવ એસિં ઉસ્સાસત્તાપ પરિણમંતિ જાવ અણુત્તરોવવાદ્યા, એવં આહાર-
 ત્તાપિ જાવ અણુત્તરોવવાદ્યા’ સૌધર્મશાનયોઃ દેવાનાં કીદ્દશાઃ પુદ્ગલાઃ
 ઉચ્છ્વાસતયા પરિણમન્તિ, ભગવાનાહ—ગૌતમ ! યે પુદ્ગલાઃ ઇદ્ધાઃ કાન્તાઃ
 પ્રિયતરા મનોજ્ઞા મન આમતરાસ્તે પુદ્ગલાસ્તેપાં દેવાનામુચ્છ્વાસતયા પરિણમન્તિ,
 કહે ગયે હૈં । ‘એવં જાવ અણુત્તરોવવાદ્યા’ હસી તરહ સે સનત્કુમાર
 સે લેકર અનુત્તરોપપાતિક દેવોં તક કે ભી શરીર સ્થિર મૃદુસ્પર્શ
 વાલે સ્થિર સ્નિગ્ધ સ્પર્શ વાલે એવં સ્થિર કોમલ સ્પર્શ વાલે કહે ગયે
 હૈં । મનુષ્ય કી તરહ વિનશ્વર સ્પર્શવાલે નહીં કહે ગયે હૈં । ‘સોહમ્મી-
 સાણદેવાણં કેરિસયા પુગ્ગલા ઉસ્સાસત્તાપ પરિણમંતિ’ હે ભદન્ત !
 સૌધર્મ ઓર ઈશાન દેવોં કે કૈસે પુદ્ગલ ઉચ્છ્વાસરૂપ મેં પરિણમતે હૈં ?
 ‘ગોયમા ! જે પોગ્ગલા ઇદ્ધા કંતા, જાવ તે તેસિં ઉસ્સાસત્તાપ પરિણ-
 મંતિ જાવ અણુત્તરોવવાતિયા’ હે ગૌતમ ! જો પુદ્ગલ ઇષ્ટ કાન્ત,
 યાવત્ પ્રિયતર મનોજ્ઞ ઓર મન આમ હોતે હૈં વે પુદ્ગલ હી इन દેવોં
 કે ઉચ્છ્વાસ રૂપ સે પરિણમતે હૈં । હસી તરહ સે સનત્કુમાર સે લેકર
 અનુત્તરોપપાતિક દેવોં કે ભી એસે હી પુદ્ગલ उनके ઉચ્છ્વાસ રૂપ સે
 પરિણમતે હૈં એસા જાનના ચાહિયે ‘એવં આહારત્તાપ વિ જાવ અણુત્ત-
 રોવવાતિયા’ હસી તરહ સે જો પુદ્ગલ ઇષ્ટ કાન્ત, આદિ વિશેષણોં

સ્પર્શવાળા અને સ્થિર કોમળ સ્પર્શવાળા કહેવામાં આવેલા છે. ‘એવં જાવ
 અણુત્તરોવવાદ્યા’ એજ પ્રમાણે સનત્કુમારથી લઈને અનુત્તરોપપાતિકના શરીર
 સ્થિર મૃદુ સ્પર્શ વાળા કહેવામાં આવેલ છે. મનુષ્યની જેમ વિનશ્વર સ્પર્શ
 વાળા કહેલ નથી. ‘સોહમ્મીસાણદેવાણં કેરિસયા પુગ્ગલા ઉસ્સાસત્તાપ પરિણ
 મંતિ’ હે ભગવન્ ! સૌધર્મ અને ઈશાન દેવોના કેવા પુદ્ગલો ઉચ્છ્વાસ
 રૂપથી પરિણમે છે ? ‘ગોયમા ! જે પોગ્ગલા ઇદ્ધા, કંતા, જાવ તે તેસિં ઉસ્સા-
 સત્તાપ પરિણમંતિ જાવ અણુત્તરોવવાદ્યા’ હે ગૌતમ ! જે પુદ્ગલો ઇષ્ટ, કાન્ત,
 યાવત્ પ્રિયતર મનોજ્ઞ અને મન આમ હોય છે. એ પુદ્ગલોજ એ દેવોના
 ઉચ્છ્વાસ રૂપે પરિણમે છે. એજ પ્રમાણે સનત્કુમારથી લઈને અનુત્તરોપપાતિક
 દેવોના પણ એવાજ પુદ્ગલો તેમના ઉચ્છ્વાસ રૂપથી પરિણમે છે. તેમ સમ-
 જવું. ‘એવં આહારત્તાપ વિ જાવ અણુત્તરોવવાદ્યા’ એજ પ્રમાણે જે પુદ્ગલો
 ઇષ્ટ, કાન્ત, વિગેરે વિશેષણો વાળા હોય છે. તે જ પુદ્ગલો સૌધર્મથી લઈને

एवमेवाऽनुत्तरोपपातिकदेवानाम्, एवमेव सौधर्मेशानादारभ्याऽनुत्तरोपपातिकदे-
वानामाहारतया ये पुद्गला इष्टाः० त एव परिणमन्ति इति विवेकः ।

अथ लेश्याविचारः—‘सोहम्मीसाण देवाणं कइलेस्साओ पणत्ताओ ? गोयमा !
एगा तेउलेस्सा पणत्ता’ सौधर्मेशानदेवानां कतिलेश्याः प्रज्ञप्ताः ? हे गौतम !
एका तेजोलेश्या प्रज्ञप्ता । ‘सणंकुमारमाहिंदेसु एगा पम्हलेस्सा’ सनत्कुमारमाहे-
न्द्रयोरेका पद्मलेश्या प्रज्ञप्ता । ‘एवं बंभलोगे वि पम्हा’ एवं ब्रह्मलोकेऽपि एका-
पद्मलेश्या । ‘सेसेसु एका सुक्कलेस्सा’ शेषेषु लान्तकतो ग्रैवेयकपर्यन्तेषु एकैव
शुक्ललेश्या भवति । ‘अनुत्तरोववाइयाणं एका परमसुक्कलेस्सा’ अनुत्तरोपपातिक-
देवानामेका परमशुक्ललेश्या ज्ञेया । तदुक्तम्—

“किण्हानीलाकाउ तेउलेस्सा य भवणवंतरिया ।

जोइस सोहम्मीसाण तेउलेस्सा मुणेयव्वा ॥१॥

कप्पे सणंकुमारे माहिंदे चेव बंभलोए य ।

एएसु पम्हलेस्सा तेण परं सुक्कलेस्सा य ॥२॥

वाले होते हैं वे ही सौधर्म से लेकर अनुत्तरोपपातिक देवों के आहार
रूप से परिणमते हैं ऐसा जान लेना चाहिये ‘सोहम्मीसाण देवाणं
कति लेस्साओ पणत्ताओ’ हे भदन्त ! सौधर्म और ईशान देवों के
कितनी लेश्याएं होती हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! एगा
तेउलेस्सा पणत्ता’ हे गौतम । सौधर्म और ईशान देवों के एक तेजो
लेश्या होती है ‘सणंकुमारमाहिंदेसु एगा पम्हलेस्सा’ सनत्कुमार
और माहेन्द्र देवों के पद्म लेश्या होती है ‘एवं बंभलोगे वि पम्हा
सेसेसु एका सुक्कलेस्सा, अनुत्तरोववातिआणं एका परमसुक्कलेस्सा’
ब्रह्मलोक में भी एक पद्म लेश्या ही होती है तथा लान्तक से लेकर
ग्रैवेयक तक के देवों में एक शुक्ल लेश्या होती है । तदुक्तम्—

अनुत्तरोપપાતિક દેવોના આહાર રૂપે પરિણમે છે તેમ સમજવું. ‘સોહમ્મીસાણ
દેવાણં કતિ લેસ્સાઓ પણત્તાઓ’ હે ભગવન્ સૌધર્મ અને ઇશાન દેવોને
કેટલી લેશ્યાઓ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા !
એગા તેઉલેસ્સા પણત્તા’ હે ગૌતમ ! સૌધર્મ અને ઇશાન દેવોને એક તેજો-
લેશ્યાજ હોય છે. ‘સણંકુમારમાહિંદેસુ એગા પમ્હ લેસ્સા’ સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર
દેવોને એક પદ્મલેશ્યા જ હોય છે. ‘એવં બંમલોગે વિ પમ્હા સેસેસુ એકા સુક્ક-
લેસ્સા અણુત્તરોવવાઈયાણં એકા પરમસુક્કલેસ્સા’ બ્રહ્મલોકમાં પણ એક પદ્મ
લેશ્યા જ હોય છે. તથા લાન્તક દેવલોકથી લઈને ગ્રૈવેયક સુધીના દેવોમાં
એક શુક્લ લેશ્યા જ હોય છે. અને અનુત્તરોપપાતિક દેવોને એક પરમશુક્લ
લેશ્યા જ હોય છે. કહ્યું પણ છે કે—

છાયા-કૃળા નીલા કાપોતી તેજોલેશ્યા ચ ભવનવ્યન્તરાણામ્ ।

જ્યોતિષ્ક સૌધર્મેશાનાનાં તેજોલેશ્યા જ્ઞાતવ્યા ॥૧॥

કલ્પે સનત્કુમારે માહેન્દ્રે ચૈવ બ્રહ્મલોકે ચ ।

એતેષુ પદ્મલેશ્યા તેન પરં શુક્લલેશ્યા તુ ॥૨॥

અથ દર્શનમાહ-‘સોહમ્મીસાણ દેવા કિં સમ્મદિટ્ઠી મિચ્છાદિટ્ઠી સમ્મામિચ્છા-
દિટ્ઠી’ સૌધર્મેશાનદેવાઃ સમ્યગ્દષ્ટયઃ-મિથ્યાદષ્ટયઃ-સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટયોવેતિ પ્રશ્નઃ
ભગવાનાહ-ગૌતમ ! ‘તિન્નિ વિ’ ત્રયોપિ, ‘જાવ અંતિમગેવિજ્ઞા દેવા સમ્મદિટ્ઠી
વિ મિચ્છાદિટ્ઠી વિ-સમ્માચ્છાદિટ્ઠી વિ’ સનત્કુમારાદિત્રૈવેયકાન્તદેવાઃ સમ્ય-
ગ્દષ્ટયોપિ મિથ્યાદષ્ટયોઽપિ સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટયોઽપિ ભવન્તિ ઇતિ । ‘અણુત્તરો-

‘કિળ્હા, નીલા, કાઝ, તેઝલેસ્સા ય ભવણવંતરિયા ।

જોહસ સોહમ્મીસાણ તેઝલેસ્સા મુણેયવ્વા ।’

કપ્પે સણંકુમારે માહિંદે ચૈવ વંમલોણ ય ।

એણસુ પમ્હલેસ્સા તેણ પરં સુક્કલેસ્સા ય ॥૨॥

‘સોહમ્મીસાણ દેવા કિં સમ્મદિટ્ઠી, મિચ્છાદિટ્ઠી, સમ્મામિચ્છા-
દિટ્ઠી ?’ હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન દેવ કયા સમ્યગ્દષ્ટિ હોતે હૈં ?
યા મિથ્યાદષ્ટિ હોતે હૈં ? યા સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ હોતે હૈં ? ઇસકે ઉત્તર
મેં પ્રભુ કહતે હૈં-હે ગૌતમ ! યે ‘તિણિ વિ’ સમ્યગ્દષ્ટિ ભી હોતે હૈં
મિથ્યાદષ્ટિ ભી હોતે હૈં ઓર સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ ભી હોતે હૈં । ‘જાવ
અંતિમગેવેજ્ઞા દેવા સમ્મદિટ્ઠી વિ મિચ્છાદિટ્ઠી વિ સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી
વિ’ યાવત્ સનત્કુમાર સે લેકર ત્રૈવેયકાન્ત દેવ ભી સમ્યગ્દષ્ટિ ભી

‘કિળ્હા, નીલા, કાઝ તેઝ લેસ્સા ય ભવણવંતરિયા ।

જોહસસોહમ્મીસાણ તેઝ લેસ્સા મુણેયવ્વા ॥ ૧॥

કપ્પે સણંકુમારે માહિંદે ચૈવ વંમલોણ ।

એણસુ પમ્હલેસ્સા, તેણ પરં સુક્કલેસ્સા ય ॥ ૨॥

‘સોહમ્મીસાણ દેવા કિં સમ્મદિટ્ઠી, મિચ્છાદિટ્ઠી સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી-૧’

હે ભગવન્ સૌધર્મ અને ઇશાન દેવો શું સમ્યગ્દષ્ટિ વાળા હોય છે ?
અથવા મિથ્યાદષ્ટિ વાળા હોય છે ? અથવા સમ્યક્ મિથ્યાદષ્ટિ વાળા
હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે તે-હે ગૌતમ ! ‘તિણિ વિ’
તેઓ સમ્યક્ દષ્ટિ વાળા પણ હોય છે, મિથ્યાદષ્ટિ વાળા પણ હોય છે,
સમ્યક્ મિથ્યા દષ્ટિ વાળા પણ હોય છે. ‘જાવ અંતિમગેવેજ્ઞા દેવા સમ્મદિટ્ઠી
વિ મિચ્છાદિટ્ઠી વિ સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી વિ’ યાવત્ સનત્કુમારથી લઇને ત્રૈવેયક
સુધીના દેવો પણ સમ્યક્દષ્ટિ વાળા પણ હોય છે. મિથ્યા દષ્ટિ વાળા પણ

વવાહ્યા સમ્મદિટ્ઠી ણો મિચ્છાદિટ્ઠી ણો સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી' અનુત્તરોપપાતિકદેવાઃ સમ્યગ્દષ્ટયઃ નો મિથ્યાદષ્ટયો નો સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટયઃ । તેષાં તથા સ્વભાવાત્ત્વમિતિ । સમ્પ્રતિ જ્ઞાનાઽજ્ઞાનમધિકૃત્યાહ-‘સોહમ્મીસાણા કિં-ણાણી અન્નાણી ? ગોયમા ! દોવિ, તિન્નિ નાણા’ સૌધર્મેશ્વરોઃ સ્વભાવમ્ । કિં જ્ઞાનિનોઽજ્ઞાનિનો વા ભવન્તિ ? ભગવાનાહ-દ્વયોપિ જ્ઞાનિનોઽપિ ભવન્ત્યજ્ઞાનિનોઽપિ તત્ર યે જ્ઞાનિનસ્તે નિયમાત્ ત્રિજ્ઞાનિનઃ તથા-આભિનિવોધિકજ્ઞાનિનઃ ૧ શ્રુતજ્ઞાનિનઃ અવધિજ્ઞાનિનઃ ‘તિન્નિ આણ્ણાણા નિયમા’ નિયમાત્તે ત્ર્યજ્ઞાનિનઃ મત્યજ્ઞાનિનઃ ૧ શ્રુતાઽજ્ઞાનિનઃ ૨ વિભંગજ્ઞાનિનઃ । ‘જાવ ગેવેજ્ઞા’ એવં સનત્કુમારાત્ત્વમિતિ ।

હોતે હૈં મિથ્યાદષ્ટિ મી હોતે હૈં ઓર સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ મી હોતે હૈં । ‘અનુત્તરોપવાહ્યા દેવા સમ્મદિટ્ઠી ણો મિચ્છાદિટ્ઠી, ણો સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી’ પરન્તુ અનુત્તરોપપાતિક દેવ સમ્યગ્દષ્ટિ હી હોતે હૈં વે ન મિથ્યાદષ્ટિ હોતે હૈં ઓર ન સમ્યગ્ મિથ્યાદષ્ટિ હોતે હૈં । કયોંકિ હનકા એસા હી સ્વભાવ હોતા હૈ ‘સોહમ્મીસાણા કિં ણાણી, અણ્ણાણી’ હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઓર ઈશ્વર કે દેવ કયા જ્ઞાની હોતે હૈં યા અજ્ઞાની હોતે હૈં ? ‘ગોયમા ! દો વિ’ હે ગૌતમ ! યે જ્ઞાની મી હોતે હૈં ઓર અજ્ઞાની મી હોતે હૈં । જો હનમેં જ્ઞાની હોતે હૈં વે નિયમ સે મતિજ્ઞાની હોતે હૈં ઓર શ્રુતજ્ઞાની હોતે હૈં ઓર અધિજ્ઞાની હોતે હૈં । ઓર જો અજ્ઞાની હોતે હૈં વે નિયમ સેઃ મત્યજ્ઞાની, શ્રુતાજ્ઞાની ઓર વિભંગજ્ઞાની હૈં । ‘જાવ ગેવેજ્ઞા’ હસી તરહ સે સનત્કુમાર સે લેકર ગ્રેવેયકાન્ત દેવ સબ જ્ઞાની મી હોતે હૈં ઓર અજ્ઞાની મી હોતે હૈં જો જ્ઞાની હોતે હૈં વે

હોય છે, અને સમ્યક્ મિથ્યા દષ્ટિ વાળા પણ હોય છે. ‘અનુત્તરોપવાહ્યા દેવા સમ્મદિટ્ઠી ણો મિચ્છાદિટ્ઠી, ણો સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી’ પરંતુ અનુત્તરોપપાતિક દેવો સમ્યક્ દષ્ટિ વાળા હોય છે, તેઓ મિથ્યાદષ્ટિ વાળા હોતા નથી. તેમજ સમ્યક્ મિથ્યા દષ્ટિ વાળા પણ હોતા નથી. કેમકે-તેમનો સ્વભાવ જ એવો હોય છે. ‘સોહમ્મીસાણા કિં ણાણી અણ્ણાણી’ હે ભગવન્ સૌધર્મ અને ઈશ્વર દેવલોકના દેવો શું જ્ઞાની હોય છે ? કે અજ્ઞાની હોય છે ? ‘ગોયમા ! દો વિ’ હે ગૌતમ ! તેઓ જ્ઞાની પણ હોય છે, અને અજ્ઞાની પણ હોય છે. તેમાં જે જ્ઞાની હોય છે, તેઓ નિયમથી મતિજ્ઞાન વાળા હોય છે. શ્રુત જ્ઞાન વાળા હોય છે. અને અવધિજ્ઞાન વાળા હોય છે. તથા તેઓમાં જેઓ અજ્ઞાની હોય છે, તેઓ નિયમથી મત્યજ્ઞાની, શ્રુતાજ્ઞાની અને વિભંગજ્ઞાની હોય છે. ‘જાવ ગેવેજ્ઞા’ આજ પ્રમાણે સનત્કુમાર દેવલોકથી લઈને ગ્રેવેયક સુધીના બધા દેવો જ્ઞાની પણ હોય છે. અજ્ઞાની પણ હોય છે. તેઓમાં જેઓ જ્ઞાની હોય છે, તેઓ નિયમથી ત્રણ

ઐવેયકાન્તાઃ સર્વેઽપિ જ્ઞેયાઃ । ‘અનુત્તરોવવાહ્યા નાળી’ અનુત્તરોપપાતિકદેવા જ્ઞાનિન એવ ‘નો અજ્ઞાળી’ નો અજ્ઞાનિનઃ ‘તિણિ ણાળા નિયમા’ નિયમત-સ્ત્રીણિ જ્ઞાનાનિ, ‘તિવિહે જોગે’ ત્રિવિધો યોગઃ—કાયયોગો ૧ મનોયોગો ૨ વચનયોગશ્ચેતિ । ‘દુવિહે ઉવજોગો સઘ્વેસિં’ દ્વિવિધ ઉપયોગઃ સર્વેપાં દેવાનામ્ ‘જાવ અણુત્તરા’ યાવદનુત્તરોપપાતિકા સૌધર્મેશાનાદારશ્ય દેવાનાં દ્વિવિધ ઉપયોગો દ્રષ્ટવ્યઃ સૂ૦ ॥૧૨૧॥

અથાઽવધિક્ષેત્રપમિાણમ્—

મૂલમ્—સોહમ્મીસાળ દેવા ઓહિળા કેવડ્યં ચેત્તં જાળંતિ પાસંતિ ? ગોયમા ! જહન્નેળં અંગુલસ્સ અસંચેજ્જહ્મિભાગં ઉક્કો-સેળં અવહી જાવ ચયળપ્પમા પુઢવી ઉઢ્ઢં જાવ સાઢં વિમળાઢં તિરિયં જાવ અસંચેજ્જા દીવસમુદ્દા એવં સક્કીસાળા પઢમં દોચ્ચં ચ સળંકુમારમાહિંદા । તચ્ચં ચ વંમલંતગ સુક્કસહસ્સારગ

નિયમ ત્રીન જ્ઞાન વાલે હોતે હૈં ઓર અજ્ઞાની હોતે હૈં વે નિયમ સે પૂર્વોક્ત ત્રીન અજ્ઞાન વાલે હોતે હૈં । ‘અનુત્તરોવવાહ્યા નાળી’ અનુ-ત્તરોપપાતિક દેવ નિયમ સે જ્ઞાની હી હોતે હૈં અજ્ઞાની નહીં હોતે હૈં । યહી વાત ‘નો અણ્ણાળી તિણિ ણાળા નિયમા’ । ‘તિવિધે જોગે દુવિહે ઉવયોગે સઘ્વેસિં જાવ અણુત્તરા’ યોગ—કાયયોગ મનોયોગ ઓર વચ-નયોગ હસ પ્રકાર સે ત્રીન પ્રકાર કા હોતા હૈ ઓર ઉપયોગ દો પ્રકાર કા હોતા હૈ—એક જ્ઞાનોપયોગ ઓર દૂસરા દર્શનોપયોગ યે દોનોં ઉપ-યોગ સઘ્વ દેવોં કે હોતા હૈ—સૌધર્મ સે લેકર અનુત્તરોપપાતિકાન્ત દેવોં કે યે યોગ ઓર ઉપયોગ દોનોં હોતે હૈં । હનકે અસ્તિત્વ મેં વહાં હીનાધિકતા નહીં હૈ ॥૧૨૧॥

જ્ઞાન વાળા હોય છે. અને જેઓ અજ્ઞાની હોય છે, તેઓ નિયમથી પૂર્વોક્ત ત્રણ અજ્ઞાન વાળા હોય છે. ‘અણુત્તરોવવાહ્યા નાળી’ અનુત્તરોપપાતિક દેવો નિયમથી જ્ઞાની જ હોય છે. અજ્ઞાની હોતા નથી. એજ વાત ‘નો અણ્ણા-ળી તિણિ ણાળા નિયમા, તિવિધે જોગે દુવિધે ઉવયોગે સઘ્વેસિં જાવ અણુત્તરા’ યોગ—કાયયોગ, મનોયોગ અને વચનયોગ આ પ્રમાણે ત્રણ પ્રકારનો હોય છે. અને ઉપયોગ બે પ્રકારનો હોય છે. એક જ્ઞાનોપયોગ અને બીજો દર્શનોપ-યોગ આ ઉપયોગ એ બધા જ દેવોને હોય છે. સૌધર્મથી લઈને અનુત્તરો-પપાતિક દેવોને એ યોગ અને ઉપયોગ બન્ને હોય છે. તેના અસ્તિત્વમાં હીના-ધિકતા હોતી નથી. ॥સૂ૦ ૧૨૧॥

ચઉત્થિ ॥૧॥ આણયપાણય કપ્પે દેવા પાસંતિ પંચમિં પુઢવીં ।
તં ચેવ આરણચ્ચુય ઓહીનાણેણ પાસંતિ ॥૨॥ છટ્ઠિં હેટ્ઠિમ
મઙ્ગિમ ગેવેજ્જા સત્તમિં ચ ઉવરિહ્હા । સંભિણ્ણલોગનાલિં
પાસંતિ અણુત્તરા દેવા ॥સૂ.૦ ૧૨૨॥

છાયા-સૌધમેશાનદેવા અવધિના કિયત્ ક્ષેત્રં જાનન્તિ પશ્યન્તિ ? ગૌતમ !
જઘ્ન્યેનાઽઙ્ગુલસ્યાઽસંખ્યેયભાગમ્ ઉત્કર્ષતોઽવધિર્યાવત્ રત્નપ્રભાપૃથિવીઃ ઊર્ધ્વ-
યાવત્ સ્વાનિ વિમાનાનિ, તિર્યગ્યાવદસંખ્યેયાન દ્વીપસમુદ્રાન્ । એવં શક્રેશાનાઃ
પ્રથમાં દ્વિતીયાં ચ સનત્કુમારમાહેન્દ્રાઃ તૃતીયાં બ્રહ્મલાન્તકૌ શુક્રસદૃશ્વારૌ
ચતુર્થીમ્ ॥૧॥ આનતપ્રાણતકલ્પે દેવાઃ પશ્યન્તિ પશ્ચમીં પૃથિવીમ્ । તદેવારણા-
ચ્યુતા અવધિજ્ઞાનેન પશ્યન્તિ ૨ । ષષ્ઠીમધસ્તન મધ્યગ્રૈવેયકાઃ સપ્તમીચોપરિ-
તનાઃ । સંભિન્નલોકનાહીં પશ્યન્તિ અધસ્તના દેવાઃ ॥સૂ.૦ ૧૨૨॥

ટીકા-‘સોહમ્મીસણદેવા ઓહિણા કેવડયં ચેત્તં જાણંતિ પાસંતિ’ સૌધર્મે-
શાનયોઃ સ્વહ ! ભદન્ત દેવા અવધિજ્ઞાનેન કિયત્ ક્ષેત્રં જાનન્તિ પશ્યન્તિ ?
ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! જહન્નેણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહભાગં’ ગૌતમ ! જઘ્ન્યેના-
ઙ્ગુલસ્યાઽસંખ્યેયભાગમ્-નત્તુ અંગુલાસંખ્યેયભાગમાત્રક્ષેત્રપરિમિતોઽવધિઃ સર્વ-

અવધિક્ષેત્ર પરિમાણમ-‘સોહમ્મીસાણ દેવા ઓહિણા કેવડયં ચેત્તં
જાણંતિ, પાસંતિ ?’ હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન દેવ અપને અવ-
ધિજ્ઞાન સે ઓર અવધિદર્શન સે કિતને ક્ષેત્ર કો જાનતે હૈં ? ઓર
કિતને ક્ષેત્ર કો દેખતે હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કરતે હૈં-‘ગોયમા !
જહણેણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહભાગં ઉક્કોસેણં અવહી જાવ રયણપ્પ-
ભાપુઢવી ઉઢું જાવ સાઈં વિમાણાઈં તિરિયં જાવ અસંખેજ્જા દીવ-
સમુદ્દા’ હે ગૌતમ ! સૌધર્મ ઈશાન દેવ અપને અવધિજ્ઞાન સે ઓર
અવધિદર્શન સે કમ સે કમ અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ પ્રમાણ ક્ષેત્ર

અવધિક્ષેત્રનું પરિમાણ

‘સોહમ્મીસાણ દેવા ઓહિણા કેવડયં ચેત્તં જાણંતિ પાસંતિ’ હે ભગવન્
ઈશાનદેવ પોતાના અવધિજ્ઞાનથી અને અવધિ દર્શનથી કેટલા ક્ષેત્રને જાણે
છે ? અને કેટલા ક્ષેત્રને દેખે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને
કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહણેણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહભાગં ઉક્કોસેણં અવહી જાવ
રયણપ્પભા પુઢવી ઉઢું જાવ સાઈં વિમાણાઈં, તિરિયં જાવ અસંખેજ્જા દીવસમુદ્દા’
હે ગૌતમ ! સૌધર્મ અને ઈશાન દેવ પોતાના અવધિજ્ઞાનથી અને અવધિ
દર્શનથી ઓછામાં ઓછા આગળના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ ક્ષેત્રને જાણે છે,

“વૈમાણિયાણ મંગુલભાગમસંખં જહન્નઓ ઓહી ।

ઉવવાણ પરભવિઓ તબ્ભવજો હોઈ તો પચ્છા ॥૧॥

છાયા-વૈમાનિકાનામઙ્ગુલભાગાસંખ્યં જઘન્યતો અવધિઃ ।

ઉપપાતે પરભવિકઃ તદ્ભવજો ભવતિ તત્પશ્ચાત્ ॥૧॥

‘ઉક્કોસેણં અવહી જાવ રયણપ્પમા પુઢવી ઉઢું જાવ સાઈં વિમાણાઈં તિરિયં જાવ અસંખેજ્જા દીવસમુદ્દા’ પ્રજ્ઞાપનાયામવધિપદે યથાકથિતં તથૈવોત્કર્ષેણાઽવધિ-
રિહાઽપિ વક્તવ્યઃ, પ્રજ્ઞાપનાપદં ચૈવમ્ । તથાહિ-‘ઉક્કોસેણં અહે જાવ હમીસે રયણપ્પમાણ પુઢવીણ હેઠિલ્લે ચરમંતે’ ઉત્કર્ષેણ અધો યાવત્ એતસ્યાઃ રત્નપ્ર-
માયાઃ પૃથિવ્યા અધસ્તનાત્-ચરમાન્તાત્ યાવદિત્યર્થઃ । ‘તિરિયં જાવ અસંખેજ્જે દીવસમુદ્દે’ તિર્યગ્યાવદસંખ્યેયાન્ દ્વીપમમુદ્દાન્ ‘ઉઢું જાવ સગાઈં વિમાણાઈં’ ઉર્ધ્વં યાવત્ સ્વકીયાનિ વિમાનાનિ સ્વકીય વિમાનસ્તૂપધ્વજાદિકં યાવદિત્યર્થઃ ‘જાણંતિ પાસંતિ’ જાનન્તિ પશ્યન્તિ । ‘એવં સણંકુમારમાહિંદા વિ’ એવમેવ સનત્કુમારમાહેન્દ્ર-
દેવાપિ જઘન્યેનાઽઙ્ગુલાઽસંખ્યેયભાગં જાનતઃ પશ્યતઃ, ઉત્કર્ષેણાઽપિ તથૈવ નવરં-
‘અહે જાવ દોચાણ-સવકરપ્પમાણ પુઢવીણ હેઠિલ્લે ચરિમંતે’ અધો યાવદ્ દ્વિતી-

લેકર નહીં પ્રજ્ઞાપના મેં ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાન કે વિષય મેં જૈસા કથન
કિયા ગયા હૈ વૈસા હી વહ કથન યહાં પર ભી ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાન
કો લેકર કિયા ગયા હૈ પ્રજ્ઞાપના પદ મેં ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાન કે વિષય
મેં એસા યહ પાઠ હૈ-‘ઉક્કોસેણં અહે જાવ હમીસે રયણપ્પમાણ પુઢ-
વીણ હેઠિલ્લે ચરિમંતે તિરિયં જાવ અસંખેજ્જે દીવ સમુદ્દે, ઉઢું જાવ
સગાઈં વિમાણાઈં’ એવં સણંકુમારમાહિંદા વિ’ હસી પ્રકાર સે સનત્-
કુમાર ઓર માહેન્દ્ર દેવ ભી, જઘન્ય સે અવધિજ્ઞાન દ્વારા અઙ્ગુલ કે
અસંખ્યાતવે ભાગ ક્ષેત્ર કો જાનતે હૈં ઓર દેખતે હૈં ઓર, ઉત્કૃષ્ટ સે
ભી જૈસા ડપર કહા ગયા હૈ વૈસા જાનતે હૈં ઓર દેખતે હૈં પરન્તુ ‘અહે

ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાનના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કથન કરવામાં આવેલ છે
એજ પ્રમાણેનું તે કથન અહીંયા પણ ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાનને લઈને કરવામાં
આવેલ છે. પ્રજ્ઞાપના પદમાં ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાનના સંબંધમાં આ પ્રમાણેનો
પાઠ કહેલ છે.-‘જાવ ઉક્કોસેણં અહે જાવ હમીસે રયણપ્પમાણ પુઢવીણ હેઠિલ્લે
ચરિમંતે તિરિયં જાવ અસંખેજ્જે દીવ સમુદ્દે ઉઢું જાવ સગાઈં વિમાણાઈં, એવં
સણંકુમારમાહિંદા વિ’ આજ પ્રમાણે સનત્કુમાર અને માહેન્દ્રદેવ પણ જઘન્યથી
અવધિજ્ઞાન દ્વારા આગળના અસંખ્યાતમા ભાગ ક્ષેત્રને જાણે છે અને દેખે છે.
અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ ઉપર જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એ પ્રમાણે જાણે

યાયાઃ શર્કરાપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ અધસ્તનચરમાન્તાત્ યાવજ્જાનન્તિ પશ્યન્તિ ।
 ‘એવં બંધ્લોગલંતકદેવા વિ’ એવમેવ-બ્રહ્મલોકલાન્તકદેવાવપિ જાનતઃ પશ્યતઃ ।
 નવરમ્-‘અહે જાવ તચ્ચાએ પુઢવીએ’ ઉત્કર્ષતોઽધો યાવત્તૃતીયસ્યાઃ પૃથિવ્યાઃ ।
 ‘મહાસુક્ક સહસ્સારગદેવા ચઉત્થીએ પંકપ્પમાએ પુઢવીએ હેઢિલ્લે ચરિમંતે’
 મહાશુકસહસ્સારકલ્પદેવાઃ ચતુર્થ્યાઃ પક્કપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ અધસ્તનં ચરમાન્તં
 યાવજ્જાનન્તિ પશ્યન્ત્યુત્કર્ષતઃ । ‘હેઢિમ મઙ્ગિમ મગેવેજ્જગદેવા છઢીએ તમપ્પમાએ
 પુઢવીએ હેઢિલ્લે-ચરિમંતે’ અધસ્તનમધ્યમગૈવેયકદેવા ઉત્કર્ષતશ્ચ પઘ્થાસ્તમપ્ર

જાવે દોઢ્ઢાએ સંકરપ્પમાએ પુઢવીએ હેઢિલ્લે ચરિમંતે’ વે અધોલોક
 કી અપેક્ષા ઢિતીય પૃથિવી શર્કરાપ્રમા કે અધસ્તન ચરમાન્ત તક
 જાનતે દેખતે હૈં । ‘એવં બંધ્લોગ લંતક દેવા વિ’ હસી તરહ સે બ્રહ્મ-
 લોક ઓર લાન્તક દેવ મી જાનતે હૈં ઓર દેખતે હૈં-પરન્તુ અધોલોક
 કી અપેક્ષા વે ‘તચ્ચાએ પુઢવીએ’ તૃતીય પૃથિવી કે અધસ્તન ચરમાન્ત
 તક જાનતે હૈં ઓર દેખતે હૈં ‘મહાસુક્કસહસ્સારગદેવા ચઉત્થીએ પંક-
 પ્પમાએ પુઢવીએ હેઢિલ્લે ચરિમંતે’ મહાશુક ઓર સહસ્સાર દેવ ચતુર્થ
 પંકપ્રમા પૃથિવી કે અધસ્તન ચરમાન્ત તક જાનતે ઓર દેખતે હૈં
 ‘આણય પાણય આરણચ્ચુય દેવા અહે જાવ પંચમીએ પુઢવીએ ધૂમપ્પ
 માએ હેઢિલ્લે ચરિમંતે’ આનત પ્રાણત આરણ ઓર અચ્યુતદેવ પંચમી
 પૃથિવી કે અધસ્તન ચરમાન્ત તક જાનતે ઓર દેખતે હૈં ‘હેઢિમમઙ્ગિ-
 મગેવેજ્જા દેવા છઢીએ તમપ્પમાએ પુઢવીએ હેઢિલ્લે ચરિમંતે’ અધસ્તન

છે અને દેખે છે. પરંતુ ‘અહે જાવ દોઢ્ઢાએ સંકરપ્પમાએ પુઢવીએ હેઢિલ્લે ચરિમંતે’
 તેઓ અધોલોકની અપેક્ષાઓ બીજી શર્કરા પ્રમા પૃથ્વીના નીચેના ચરમાન્ત
 સુધી જાણે છે અને દેખે છે. ‘એવં બંધ્લોગલંતકદેવા વિ’ એજ પ્રમાણે
 બ્રહ્મલોક અને લાન્તક કલ્પના દેવો પણ જાણે છે અને દેખે છે. પરંતુ અધો-
 લોકની અપેક્ષાથી તેઓ ‘તચ્ચાએ પંકપ્પમાએ પુઢવીએ હેઢિલ્લે ચરિમંતે’ ત્રીજી
 પૃથ્વીના નીચેના ચરમાન્ત સુધી જ જાણે છે અને દેખે છે. ‘મહાસુક્ક
 સહસ્સાર દેવા ચઉત્થીએ પંકપ્પમાએ પુઢવીએ હેઢિલ્લે ચરિમંતે’ મહાશુક અને
 સહસ્સાર કલ્પના દેવો ચોથી પંકપ્રમા પૃથ્વીના નીચેના ચરમાન્ત સુધી જાણે
 છે અને દેખે છે. ‘આણયપાણય આરણચ્ચુયદેવા અહે જાવ પંચમીએ પુઢવીએ
 ધૂમપ્પમાએ હેઢિલ્લે ચરિમંતે’ આનત પ્રાણુત, આરણુ અને અચ્યુત કલ્પના દેવો
 પાંચમી પૃથ્વીના નીચેના ચરમાન્ત પશ્યન્ત જાણે છે અને દેખે છે. ‘હેઢિમ
 મઙ્ગિમગેવેજ્જા દેવા છઢીએ તમપ્પમાએ પુઢવીએ હેઢિલ્લે ચરિમંતે’ અધસ્તન

માયાઃ પૃથિવ્યા અધસ્તનં ચરમાન્તં યાવજ્જાનન્તિ પશ્યન્તિ । ‘ઉવરિમગેવેજ્જગા-
દેવા અહે જાવ સત્તમાણ પુઢવીણ હેઢિલ્લે ચરિમંતે’ ઉપરિતનગ્રૈવેયકદેવા જઘન્યતઃ
સૌધર્મેશાનદેવા ઇવ જાનન્તિ પશ્યન્તિ ઉત્કર્ષતોઽધો યાવત્ સપ્તમ્યાસ્તમપ્રમાયાઃ
પૃથિવ્યા અધસ્તનં ચરમાન્તં યાવજ્જાનન્તિ । ‘અણુત્તરોવવાઈયદેવાણં મંતે ! કેવઈયં
સ્વેત્તં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ’ અનુત્તરોપપાતિકાઃ સ્વલ્લુ મદન્ત ! દેવા અવધિ-
જ્ઞાનેન કિયત્પ્રમાણકં ક્ષેત્રં જાનન્તિ પશ્યન્તિ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! સંભિન્નં
લોગનાલિં ઓહિણા જાનંતિ પાસંતિ’ હે ગૌતમ ! પરિપૂર્ણ ચતુર્દશરજ્જ્વાત્મિકાં
લોકનાડીમવધિજ્ઞાનેન જાનન્તિ દર્શનેન પશ્યન્તિ । ઉક્તં ચ-

‘સક્કીસાણા પઢમં દોચ્ચં ચ સણંકુમારમાહિંદા ।

તચ્ચં ચ બંમલંતક સુક્કસહસ્સારગ ચડત્થિ ॥૧॥

આણય પાણય કપ્પે દેવા પાસંતિ પંચમિં પુઢવિં ।

તં ચેવ આરણાચ્ચુય ઓહીનાણેણં પાસંતિ ॥૨॥

ગ્રૈવેયક દેવ ઔર મધ્યમ ગ્રૈવેયક કે દેવ છઠવીં પૃથિવી કે અધસ્તન
ચરમાન્ત તક જાનતે ઔર દેખતે હૈ ‘ઉવરિમગેવેજ્જગા દેવા અહે જાવ
સત્તમાણ પુઢવીણ હેઢિલ્લે ચરિમંતે’ ઉપરિમ ગ્રૈવેયક કે દેવ સપ્તમી
પૃથિવી કે ચરમાન્ત તક જાનતે હૈ ઔર દેખતે હૈ । ‘અણુત્તરોવવાઈય
દેવાણં મંતે ! કેવઈયં સ્વેત્તં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ’ હે મદન્ત ! અનુ-
ત્તરોપપાતિક દેવ અપને અવધિજ્ઞાન સે કિતને ક્ષેત્ર કો જાનતે ઔર
દેખતે હૈ ? ‘ગોયમા ! સંભિન્નં લોગનાલિં’ અનુત્તરોપપાતિક દેવ પૂર્ણ
-ચૌદહ રાજૂ પ્રમાણ-ઇસ લૌક નાલી કો જાનતે હૈ । ઉક્તં ચ-

‘સક્કીસાણા પઢમં દોચ્ચં ચ સણંકુમાર માહિંદા ।

તચ્ચં ચ બંમલંતક સુક્કસહસ્સારગ ચડત્થિ ॥૧॥

ગ્રૈવેયક દેવ અને મધ્યમ ગ્રૈવેયકના દેવ છઠી પૃથ્વીના ચરમાન્ત પર્યન્ત જાણે છે.
અને દેખે છે. ‘ઉવરિમગેવેજ્જગા દેવા અહે જાવ સત્તમાણ પુઢવીણ હેઢિલ્લે
ચરિમંતે’ ઉપરિતન ગ્રૈવેયકના દેવો સાતમી પૃથ્વીના ચરમાન્ત સુધી જાણે છે.
અને દેખે છે. ‘અણુત્તરોવવાઈય દેવાણં મંતે ! કેવઈયં સ્વેત્તં ઓહિણા જાણંતિ
પાસંતિ’ હે ભગવન્ અનુત્તરોપપાતિક દેવો પોતાના અવધિજ્ઞાનથી કેટલા ક્ષેત્રને
જાણે છે અને દેખે છે ? ‘ગોયમા ! સંભિન્નં લોગનાલિં’ અનુત્તરોપપાતિક દેવો
પૂર્ણ-ચૌદ રાજુ પ્રમાણ વાળા આ સમગ્ર લોકનાલીને જાણે છે. અને દેખે
છે પણ છે કે-

સક્કીસાણા પઢમં દોચ્ચં ચ સણંકુમારમાહિંદા ।

તચ્ચં ચ બંમલંતક, સુક્કસહસ્સારગ ચડત્થી ॥ ૧ ॥

छट्ठीं हिट्ठिम मज्झिमगेविज्जा सत्तमिं च उरिल्ला ।

संभिन्नलोगनालिं पासंति अणुत्तरा देवा ॥३॥

छाया-शक्रेशानाः प्रथमां द्वितीयां च सनत्कुमारमाहेन्द्रौ ।

तृतीयां च ब्रह्मलान्तकौ शुक्रसहस्रारगौ चतुर्थीम् ॥१॥

आनतप्राणतकल्पे देवाः पश्यन्ति पञ्चमीं पृथिवीम् ।

तदेवचाऽऽरणाऽच्युता अवधिज्ञानेन पश्यन्ति ॥२॥

पण्ठीमधस्तन मध्यमग्रैवेयकाः सप्तमीं चोपरितनाः ।

संभिन्नलोकनाडीं पश्यन्ति अनुत्तरा देवाः ॥३॥

आसामर्था इत्थम्-सर्वेऽपि देवाः सौधर्मेशानादिकाः जघन्येनाऽङ्गुलासंख्ये-
यभागमात्रं क्षेत्रमवधिज्ञानेन जानन्ति पश्यन्ति उत्कर्षतस्तु-सौधर्मेशानदेवाः प्रथम
पृथिव्या रत्नप्रभायाः अधस्तनचरमान्तं यावत्पश्यन्ति जानन्ति, सनत्कुमारमाहेन्द्र-
देवा उत्कर्षतः द्वितीयाः शर्कराप्रभायाः पृथिव्या अधस्तनचरमान्तं यावज्जानन्ति
पश्यन्ति इति । ब्रह्मलोकलान्तकदेवास्तृतीयस्यावालुकाप्रभाया अधस्तनचरमान्तं
यावज्जानन्ति पश्यन्ति । महाशुक्रसहस्रारकदेवाश्चतुर्थपृथिव्याः पङ्कप्रभाया अध-
स्तनचरमान्तं यावज्जानन्ति पश्यन्ति । आनतप्राणताऽऽरणाऽच्युतदेवाः पञ्चम्या
धूमप्रभायाः पृथिव्याः अधस्तनचरमान्तं यावज्जानन्ति पश्यन्ति ॥ अधस्तनमध्यम-
ग्रैवेयकदेवाः पण्ठ्याः तमः प्रभायाः-पृथिव्या अधस्तनचरमान्तं यावज्जानन्ति
पश्यन्ति । उपरितनग्रैवेयकाः सप्तम्यास्तमस्तमप्रभायाः पृथिव्या अधस्तनचर-
मान्तं यावज्जानन्ति । पश्यन्ति । अनुत्तरोपपातिकदेवाः सम्पूर्णामेव लोकनाडीं
जानन्ति पश्यन्ति इति ॥सू० १२२॥

सौधर्मेशानादि देवानां समुद्घातमाह—

मूलम्-सोहम्मीसाणेसु णं भंते ! देवाणं कंइ समुग्घाया
पन्नत्ता ? गोयमा ! पंच समुग्घाया पन्नत्ता, तं जहा-वेयणा

आणय पाणय कप्पे देवा पासंति पंचमिं पुढवीं,

तं चेव आरणच्चुय ओहीनाणेणं पासंति ॥२॥

छट्ठीं हेट्ठिम मज्झिमगेवेज्जा सत्तमिं च उवरिल्ला,

संभिण्ण लोगनालिं पासंति अणुत्तरा देवा ॥३॥ ॥१२२॥

आणय पाणय कप्पे देवा पासंति पंचमिं पुढविं ।

तं चेव आरणच्चुय ओहिनाणेणं पासंति ॥ २ ॥

छट्ठीं हेट्ठिम मज्झिम गेवेज्जा सत्तमिं च उवरिल्ला ।

संभिन्न लोगनालिं पासंति अणुत्तरा देवा ॥ ३ ॥ ॥ सू. १२२ ॥

समुग्घाय, कसायसमुग्घाए, मारणंतियसमुग्घाए वेउव्विय
समुग्घाए, तेजससमुग्घाए, एवं जाव अच्चुए । गेवेज्जाणं
आदिल्ला तिन्नि समुग्घाया पन्नत्ता । सोहम्मीसाण देवा केरि-
सयं खुधपिवासं पच्चणुव्वभवमाणा विहरंति ? गोयमा ! णत्थि
खुधा पिवासं पच्चणुव्वभवमाणा विहरंति जाव अणुत्तरोववाइया ।
सोहम्मीसाणेसु णं भंते ! कप्पेसु देवा एगत्तं पभू विउव्वित्तए
पुहुत्तं पभू विउव्वित्तए ? हंता पभू, एगत्तं विउव्वेमाणा एगिं-
दिय रूवं वा जाव पंचिंदिय रूवं वा पुहुत्तं विउव्वेमाणा एगिं-
दिय रूवाणि वा जाव पंचिंदिय रूवाणि वा, ताइं संखेज्जाइं
पि-असंखेज्जाइं पि सरिसाइं पि असरिसाइं पि संबद्धाइं पि
असंबद्धाइं पि रूवाइं विउव्वंति, विउव्वित्ता, अप्पणा जहिच्छि-
याइं कज्जाइं करंति जाव अच्चुओ. गेविज्जणुत्तरोववाइया देवा
किं एगत्तं पभू विउव्वित्तए पुहुत्तं पभू विउव्वित्तए ? गोयमा !
एगत्तं पि-पुहुत्तं पि, नो चेव णं संपत्तीए विउव्विसु वा विउ-
व्वंति वा विउविस्संति वा । सोहम्मीसाण देवा केरिसयं
सायासोक्खं पच्चणुव्वभवमाणा विहरंति ? गोयमा ! मणुण्णा
सदा जाव मणुण्णा फासा जाव गेविज्जा, अणुत्तरोववाइया
अणुत्तरा सदा जाव फासा । सोहम्मीसाणेसु देवाणं केरिसया
इड्ढी पन्नत्ता ? गोयमा ! महड्डिया महज्जुंइया जाव महाणु-
भागा इड्ढीए पन्नत्ता जाव अच्चुओ, गेविज्जणुत्तरा य सव्वे
महिड्ढीया जाव सव्वे महाणुभागा अणिंदा जाव महमिंदा णामं
ते देवगणा पन्नत्ता समणाउसो ॥सू० १२३॥

छाया-सौधर्मेशानयोः खलु भदन्त ! कल्पयोर्देवानां कति समुद्घाताः
प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! पञ्च समुद्घाताः प्रज्ञप्ताः तद्यथा-वेदनासमुद्घातः-कषाय-
समुद्घातः-मारणांतिकसमुद्घातः-वैक्रियसमुद्घातः तैजसमुद्घातः एवं याव-
दच्युतः । त्रैवेयकानामादिमास्त्रयः समुद्घाताः प्रज्ञप्ताः । सौधर्मेशानदेवाः कीदृशं

શ્રુત્પિપાસં પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ ? ગૌતમ ! નાસ્તિ શ્રુત્પિપાસં પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ યાવદનુત્તરોપપાતિકાઃ । સૌધર્મેશાનયોઃ खलु भदन्त ! कल्पयोर्देवा एकत्वं प्रभवो विकुर्वितुम् पृथक्त्वं प्रभवो विकुर्वितुम् हन्त ! प्रभवः, एकत्वं विकुर्वन्तः एकेन्द्रियरूपं वा यावत्पञ्चेन्द्रियरूपं वा पृथक्त्वं विकुर्वन्तः एकेन्द्रियरूपाणि वा यावत्पञ्चेन्द्रियरूपाणि वा तानि संख्येयान्यपि, असंख्येयान्यपि, सदृशान्यपि, असदृशान्यपि, संवद्धान्यपि, असंवद्धान्यपि रूपाणि विकुर्वन्ति विकुर्वित्वा (विकुर्व्य) आत्मनो यादृच्छिकानि कार्याणि कुर्वन्ति यावदच्युतः, ग्रैवेयकानुत्तरोपપાતિકા દેવાઃ કિમ્-એકત્વં પ્રભવો વિકુર્વિતું પૃથક્ત્વં પ્રભવો વિકુર્વિતુમ્ ? ગૌતમ ! એકત્વમપિ-પૃથક્ત્વમપિ-નૈવ खलु सम्पत्त्या विकुर्वितवन्तो विकुर्वन्ति-विकुर्विष्यन्ति वा । સૌધર્મેશાનદેવાઃ કોદશં સાતસૌખ્યં પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ ? ગૌતમ ! મનોજ્ઞાન્ શબ્દાન્ યાવત્ મનોજ્ઞાન્ સ્પર્શાન્ યાવદ્ગ્રૈવેયકાઃ, અનુત્તરોપપાતિકા દેવા અનુત્તરાન્ શબ્દાન્ યાવત્સ્પર્શાન્ । સૌધર્મેશાનયોર્દેવાનાં કોદશી-કુદ્ધિઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! મહર્દ્ધિકા મહાદ્યુતિકા યાવન્મહાનુભાગાઃ ઋદ્ધ્યા પ્રજ્ઞપ્તાઃ, યાવદચ્યુતઃ ગ્રૈવેયકા અનુત્તરાશ્ચ સર્વે મહર્દ્ધિકા યાવત્સર્વે મહાનુભાગા અનિન્દ્રા યાવદહમિન્દ્રા નામ તે દેવગણાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ શ્રમણાઽઽયુષ્મન્ ॥૬૦ ૧૨૩॥

ટીકા-‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! દેવાણં કતિ સમુદ્ધાયા પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! પંચસમુદ્ધાયા પણ્ણત્તા, તં જહા-વેયણાસમુદ્ધાએ-કસાયસમુદ્ધાએ મારણંતિયસમુદ્ધાએ-વેડવ્વિયસમુદ્ધાએ-તેજસસમુદ્ધાએ’ સૌધર્મ-ઈશાને ચ खलु कल्पे भदन्त ! સ્થિતિમતાં દેવાનાં કતિ ૨ સમુદ્ધાતાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ સન્તિ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! પશ્ચસમુદ્ધાતાઃ પ્રથિતાઃ તથથા-વેદનાસમુદ્ધાતઃ ૧ કપાયસમુદ્ધાતઃ-૨ માર-

‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! દેવાણં કહ સમુદ્ધાયા પણ્ણત્તા’-૬૦ ।

ટીકાર્થ-અવ ગૌતમને પ્રભુ સે એસા પૂછા હૈ-હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઔર ઈશાન દેવોં કે કિતને સમુદ્ધાત હોતે હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં-‘ગોયમા ! પંચ સમુદ્ધાયા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! પાંચ સમુદ્ધાત હોતે હૈં । ‘તં જહા’ જિનકે નામ યે હૈં ‘વેયણાસમુદ્ધાએ, કસાયસમુદ્ધાએ, મારણંતિય સમુદ્ધાએ, વેડવ્વિયસમુદ્ધાએ, તેજસસમુદ્ધાએ’

‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! દેવાણં કહ સમુદ્ધાયા પણ્ણત્તા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે-હે ભગવન્ સૌધર્મ અને ઇશાન દેવાના કેટલા સમુદ્ધાત હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પંચ સમુદ્ધાયા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! તેઓને પાંચ સમુદ્ધાતો કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ તેના નામો આ પ્રમાણે છે. ‘વેયણા સમુદ્ધાએ, કસાયસમુદ્ધાએ, મારણંતિય સમુદ્ધાએ, વેડવ્વિયસમુદ્ધાએ,

જ્ઞાનિકસમુદ્ધાત:-૩ વૈક્રિયસમુદ્ધાત:-૪ તૈજસસમુદ્ધાત:-૫ इत्थं पञ्च भवन्ति । अत्र उत्तरौ द्वौ आहारककेवलिकौ समुद्घातौ न भवतः आहारकलब्धि-
केवलित्वाभावात्, अतः पञ्चसमुद्घाता उक्ता न तु सन्तेति, 'एवं जाव अच्युए'
एवं तावद् वक्तव्यं यावदच्युतः कल्पः 'गेवेज्जाणं आदित्ता तिणि ससुग्घाया
पणत्ता' ग्रैवेयकानान्तु आदिमास्त्रयः समुद्घाता एव उत्तरौ द्वौ न भवतः । पञ्च
समुद्घात सत्त्वेऽपि कर्तव्यतया त्रय एव समुद्घाता ग्रैवेयकानामित्यग्रे वक्ष्यति
'नो चेव णं' इत्यादिना । नैव कदाचिदपि वैक्रीय तैजससमुद्घाताभ्यां समवहता

वेदनासमुद्घात, कषायसमुद्घात, मारणांतिक समुद्घात वैक्रियसमु-
द्घात और तैजससमुद्घात । 'एवं जाव अच्युए' इसी तरह सनत्कुमार से
लेकर अच्युत तक ये पांच समुद्घात होते हैं । 'गेविज्जाणं आदित्ता
तिणि ससुग्घाया पणत्ता' ग्रैवेयक विमानवासी देवों के आदि तीन
समुद्घात होते हैं आगे के वैक्रियसमुद्घात और तैजससमुद्घात ये दो
समुद्घात नहीं होते हैं । यद्यपि यहां पांच समुद्घात शक्ति की अपेक्षा
से हैं परन्तु कर्तव्यरूप से यहां ३ ही हैं तथा सौधर्म से लेकर अच्युत
तक जो पांच समुद्घात कहे गये हैं और दो समुद्घात नहीं कहे गये
हैं सो पांच समुद्घात तो वहां आगमप्रसिद्ध हैं ही पर यहाँ आहार-
कलब्धि और कैवल्यवस्था का अभाव रहता है इसलिए अन्त के
दो समुद्घात यहां नहीं होते हैं । तथा ग्रैवेयक विमानों में जो वैक्रिय
समुद्घात और तैजस समुद्घात का अभाव कहा गया है वह 'नो चेव
णं' इत्यादि सूत्र पाठ द्वारा आगे स्पष्ट किया जायगा अनुत्तरोपपा-

તૈજસસમુગ્ધાઈ' વેદના સમુદ્ધાત, કષાય સમુદ્ધાત, મારણાંતિક સમુદ્ધાત,
વૈક્રિય સમુદ્ધાત અને તૈજસ સમુદ્ધાત 'એવં જાવ અચ્ચુએ' એજ પ્રમાણે
સનત્કુમારથી લઈને અચ્યુતકલ્પ સુધીમાં પાંચ સમુદ્ધાતો હોય છે. 'ગેવિજ્જાણં
આદિત્તા તિણિ સસુગ્ઘાયા પણત્તા' ગ્રૈવેયક વિમાનવાસી દેવોને આદિના ત્રણ
સમુદ્ધાતો હોય છે પછીના વૈક્રિય સમુદ્ધાત અને તૈજસ સમુદ્ધાત એ
બે સમુદ્ધાતો હોતા નથી. જો કે અહીંયાં પાંચ સમુદ્ધાત શક્તિની અપેક્ષા
થી છે પરંતુ કર્તવ્ય રૂપથી અહીંયાં આ ૩ ત્રણ જ સમુદ્ધાતો છે. તથા
સૌધર્મથી લઈને અચ્યુત કલ્પ સુધી જે પાંચ સમુદ્ધાતો કહેવામાં આવ્યા છે
અને બે સમુદ્ધાતો કહ્યા નથી. તે તે પાંચ સમુદ્ધાતો ત્યાં આગમ પ્રસિદ્ધ
છે જ પરંતુ અહીંયાં આહાર લબ્ધિ અને કેવલ્યાવસ્થાનો અભાવ રહે છે.
તેથી છેલ્લા બે સમુદ્ધાતો અહીંયાં હોતા નથી. તથા ગ્રૈવેયક વિમાનોમાં જે
વૈક્રિય સમુદ્ધાત અને તૈજસ સમુદ્ધાતનો અભાવ કહેવામાં આવેલ છે. તે 'નો

સમવહન્યતે સમવહનિપ્યન્તે, પ્રયોજનાભાવાત્ પ્રકૃત્યોપશાન્તત્વાચ્ચ, इति, एवमनु-
 त्तरोपपातिकानामपि वाच्यम् । ‘सोहम्मीसाणदेवा केरिसयं खुधपिवासं’ सौधर्म-
 शानकल्पयोः देवाः खलु भदन्त ! कीदृशं क्षुच पिपासा च क्षुत्पिपासं-बुभुक्षां
 पिपासां-पानेच्छाम्, ‘पच्चणुवभवमाणा-विहरन्ति’ प्रत्यनुभवन्तो विहरन्ति-इति
 प्रश्नः ? भगवानाह-‘गोयमा ! नत्थि खुधपिवासं पच्चणुभवमाणा विहरन्ति’ हे
 गौतम ! तेषां नास्त्येषा शङ्का यत्-क्षुत्पिपासं प्रत्यनुभवन्तस्ते विहरन्ति-आसते ।
 ‘जाव अणुत्तरोववाइया’ एवं यावदनुत्तरोपपातिकाः । ‘सोहम्मीसाणेसु णं भंते !
 कप्पेसु देवा एगत्तं पभू विउवित्तए’ सौधर्मेशानकल्पयोर्देवाः खलु भदन्त !
 एकत्वम्-एकरूपं विकुर्वितुं प्रभवः सामर्थ्यवन्तः किम् ? ‘पुहुत्तं पभू विउवित्तए’
 पृथक्त्वं वहरूपाणि विकुर्वितुं प्रभवः किम् ? भगवानाह-‘दंता पभू’ हन्त !-

તિક દેવોં કે ભી યે હી તીન સમુદ્ધાત હોતે હૈં ‘સોહમ્મીસાણ દેવા
 કેરિસયં ખુધપિવાસં પચ્ચણુવભવમાણા વિહરંતિ’ હે ભદન્ત ! સૌધર્મ
 ઔર ઈશાન કે દેવ કૈસી ક્ષુધા ઔર પિપાસા કા અનુભવ કરતે હૈં ?
 ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા ! નત્થિ ક્ષુધા પિવાસં પચ્ચ-
 ણુવભવમાણા વિહરંતિ જાવ અણુત્તરોવવાતિયા’ હે ગૌતમ ! સૌધર્મ
 ઔર ઈશાન કે દેવ ક્ષુધા ઔર પિપાસા કા અનુભવ નહીં કરતે હૈં
 ઇસી તરહ સે સનત્કુમાર સે લેકર અનુત્તરોપપાતિક તક કે દેવ ભી
 હોતે હૈં-ઁન્હેં ભી ક્ષુધા ઔર પિપાસા કી બાધા નહીં હોતી હૈ ‘સોહ-
 મ્મીસાણેસુ ણં ભંતે ! કપ્પેસુ દેવા એગત્તં પભૂ વિઁવિત્તએ પુહુત્તં પભૂ
 વિઁવિત્તએ’ હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઔર ઈશાન કે દેવ ત્રયા એકરૂપ કી
 વિકુર્વણા કરને કે લિયે સમર્થ હૈ યા અનેક રૂપોં કી વિકુર્વણા કરને

દેવ ણં ઇત્યાદિ સૂત્રપાઠ દ્વારા આગળ સ્પષ્ટ કરવામાં આવશે. અનુત્તરોપપાતિક
 દેવાને પણ આજ ત્રણ સમુદ્ધાતો હોય છે. ‘સોહમ્મીસાણ દેવા કેરિસયં ક્ષુધ
 પિવાસં પચ્ચણુવભવમાણા વિહરંતિ’ હે ભગવન્ સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પના
 દેવો દેવા પ્રકારની ક્ષુધા-ભૂખ અને પિપાસા-તરસનો અનુભવ કરે છે ? આ
 પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે-કે-‘ગોયમા ! નત્થિ ક્ષુધા પિવાસં પચ્ચણુવભવમાણા
 વિહરંતિ જાવ અણુત્તરોવવાતિયા’ હે ગૌતમ ! સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પના
 દેવો ક્ષુધા અને પિપાસાનો અનુભવ કરતા નથી. એજ પ્રમાણે સનત્કુમારથી
 લઈને અનુત્તરોપપાતિક સુધીના દેવો પણ ભૂખ તરસ રહિત હોય છે.
 અર્થાત્ તેઓને ભૂખ તરસ પીડા કરતો નથી. ‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં ભંતે કપ્પેસુ
 દેવા એગત્તં પભૂ વિઁવિત્તએ’ હે ભગવન્ ! સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પના દેવો
 એક રૂપની વિકુર્વણા કરવાને સમર્થ હોય છે ? ૨૧૮ ૨ નેક રૂપની વિકુ-

પ્રભવઃ, એકત્વં પૃથક્ત્વં ચ વિકુર્વિતું સમર્થાસ્તે દેવાઃ ।

‘પ્રમુર્ચુભૂપુઃ સતતં વિકુર્વિતું બહૂન્યથૈકં સ યદા યથેચ્છેત્ ।

વિકુર્વણા શક્તિરહો ઉદારા કો વર્ણયેદસ્ય પ્રભોઃ પ્રમુલમ્ ॥૧૧॥’

એકત્વસ્ય—બહુત્વસ્યાઽપિ વા વિકુર્વણે સમર્થાસ્તે દેવા ભવન્તિ તત્ર ‘એગત્તં વિઝ્ઞવેમાણા—એગિંદિયરૂવં વા જાવ પંચિંદિયરૂવં વા’ એકત્વં વિકુર્વન્તઃ એકેન્દ્રિયરૂપં—યાવત્પચ્ચેન્દ્રિયરૂપાણિ વા ‘પુહુત્તં વિઝ્ઞવેમાણા—એગિંદિય રૂવાણિ વા જાવ પંચિંદિયરૂવાણિ વા’ પૃથક્ત્વં બહૂનિ રૂવાણિ વિકુર્વન્તઃ એકેન્દ્રિયરૂપાણિ વા—દ્વીન્દ્રિયાદિ યાવત્—પચ્ચેન્દ્રિયરૂપાણિ વા વિકુર્વન્તિ, ‘તાઈં સંખેજ્ઞાઈંપિ—અસંખેજ્ઞાઈંપિ’ તાનિ એકેન્દ્રિયાદિ યાવત્પચ્ચેન્દ્રિયાન્તરૂપાણિ સંખ્યેયાન્યપિ અસંખ્યેયાન્યપિ વિકુર્વન્તિ તાનિ પુનઃ—‘સરિસાઈંપિ અસરિસાઈંપિ’ સદૃશાનિ—સજાતીયાનિ અપિ અસદૃશાનિ-વિજાતીયાન્યપિ, ‘સંબદ્ધાઈંપિ અસંબદ્ધાઈંપિ’ સંબદ્ધાનિ-આત્મસમવેતાનિ

કે લિયે સમર્થ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘હંતા પમૂ’ એગત્તં પુહુત્ત વિ’ હાં ગૌતમ ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન કે દેવ એક સમય મેં એક રૂપ કી બી વિકુર્વણા કરને કો સમર્થ હૈ ઓર અનેક રૂપોં કી બી વિકુર્વણા કરને કો સમર્થ હૈ જવ વે ‘એગત્તં વિઝ્ઞવેમાણા એગિંદિયરૂવં વા જાવ પંચિંદિયરૂવં વા’ એક સમય મેં એક હી રૂપ કી વિકુર્વણા કરતે હૈ તો વે એક ઇન્દ્રિય જીવ કે રૂપ કી વિકુર્વણા કરતે હૈ યાવત્ પંચેન્દ્રિય જીવ કે રૂપ કી વિકુર્વણા કરતે હૈ । એક સમય મેં અનેક રૂપોં કી વિકુર્વણા નહીં કરતે હૈ ઓર જવ વે ‘પુહુત્તં વિઝ્ઞવેમાણા’ એક સમય મેં અનેક રૂપોં કી વિકુર્વણા કરતે હૈ—તો ‘એગિંદિયરૂવાઈં વા જાવ પંચિંદિયરૂવાણિ વા, તાઈં સંખેજ્ઞાઈં અસંખેજ્ઞાઈં પિ સરિસાઈં પિ અસરિસાઈં પિ સંબદ્ધાઈં પિ અસંબદ્ધાઈં પિ રૂવાઈં વિઝ્ઞવંતિ’ એકેન્દ્રિયજીવ

વર્ણા કરવાને સમર્થ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘હંતા પમૂ એગત્તં પુહુત્તં વિ’ હા ગૌતમ ! સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પના દેવો એક સમયમાં એક રૂપની પણ વિકુર્વણા કરવાને સમર્થ છે અને અનેક રૂપોની વિકુર્વણા કરવાને પણ સમર્થ છે. જ્યારે તેઓ ‘એગત્તં વિઝ્ઞવેમાણા એગિંદિયરૂવં વા જાવ પંચિંદિયરૂવં વા’ એક સમયમાં એક જ રૂપની વિકુર્વણા કરે તો તેઓ એકેન્દ્રિય જીવોના રૂપની વિકુર્વણા કરે છે. યાવત્ પંચેન્દ્રિય જીવોના રૂપની વિકુર્વણા કરે છે. એક સમયમાં અનેક રૂપોની વિકુર્વણા કરતા નથી. અને જ્યારે તેઓ ‘પુહુત્તં વિઝ્ઞવેમાણા’ એક સમયમાં અનેક રૂપોની વિકુર્વણા કરે છે તો ‘એગિંદિયરૂવાઈં વા જાવ પંચિંદિયરૂવાણિવા, તાઈં સંખેજ્ઞાઈં’ અસંખેજ્ઞાઈં પિ સરિસાઈં પિ અસરિસાઈં પિ અસંબદ્ધાઈં પિ સંબદ્ધાઈં પિ રૂવાઈં

અપિ અસંવદ્ધાનિ-આત્મસમવેતહીનાન્યપિ આત્મપ્રદેશેભ્યઃ પૃથગ્ભૂતાનિ ગ્રાસાદઘટ-
પટાદીનિ યથા-ચતુર્દશપૂર્વધરા ઘટાત્-ઘટસહસ્રં પટાત્ પટસહસ્રં કુર્વન્તિ, 'રૂવાઈ
વિઝ્વન્તિ' રૂપાણિ યથોક્તાનિ વિકુર્વન્તિ, 'વિઝ્વિત્તા અપ્પણા જહિચ્છિયાઈ
કજ્જાઈ કરે'તિ' યથોક્તરૂપાણિ વિકુર્વિત્વા સ્વાત્મનો યાદચ્છિકાનિ-આત્મનોઽ-
નુકૂલાનિ કાર્યાણિ કુર્વન્તિ ઇતિ । 'જાવ અચ્ચુઓ' યાવદચ્યુતઃ-—એવં તાવદ્ યાવદ-
ચ્યુતકલ્પદેવાઃ । 'ગેવિજ્જણુત્તરોવવાઈયા દેવા કિં એગત્તં પમ્મ વિઝ્વિત્તે' ગ્રૈવેયકા-
નુત્તરોપપાતિક દેવાઃ કિમેકત્વરૂપં વિકુર્વિતું પ્રભવઃ ? અથવા 'પુહુત્તં પમ્મ વિઝ્વિ-
ત્તે' પૃથક્ત્વં વહુરૂપાણિ વા વિકુર્વિતું પ્રભવઃ ? ભગવાનાહ-—'ગોયમા ! એગત્તંપિ'
પુહુત્તંપિ' એકત્વમપિ-વહુત્વમપિ વિકુર્વણયા સ્પદું પ્રભવઃ ઇતિ । 'ગો ચેવ ણં સંપત્તીએ
વિઝ્વિસુ વા વિઝ્વન્તિ વા વિઝ્વિસ્સન્તિ વા' નૈવ સ્વલુ સંપર્યા સાક્ષાદ્વૈક્રિયસંપાદ-

કે રૂપ કી વિકુર્વણા કરતે હૈં યાવત્ પંચેન્દ્રિય જીવ કે ભી રૂપ કી
વિકુર્વણા કરતે હૈં એકેન્દ્રિય જીવ કી વિકુર્વણા મૈં વે ઉન્હેં સંખ્યાત
રૂપ મૈં ભી વિકુર્વિત કરતે હૈં ઓર અસંખ્યાત રૂપ મૈં ભી વિકુર્વિત
કરતે હૈં સદ્શરૂપ મૈં ભી વિકુર્વિત કરતે હૈં ઓર અસદ્શરૂપ મૈં ભી
વિકુર્વિત કરતે હૈં સંવદ્ધિત રૂપ મૈં ભી વિકુર્વિત કરતે હૈં ઓર અસં-
વદ્ધિત રૂપ મૈં ભી વિકુર્વિત કરતે હૈં અપને સૈં સમવેતરૂપોં કા નામ
સંવદ્ધિત ઓર આત્મપ્રદેશોં સે પૃથગ્ભૂત રૂપોં કા નામ અસંવદ્ધિત હૈં
જૈસે ચતુર્દશ પૂર્વધારી એક ઘટ સે હજારોં ઘટોં કી વિકુર્વણા કરતે
હૈં, એક વસ્ત્ર સે હજારોં વસ્ત્રોં કી વિકુર્વણા કરતે હૈં ઓર ફિર उनके
દ્વારા ઇચ્છાનુસાર કાર્ય કરતે હૈં ઇસી તરહ સે યે દેવ ભી કરતે હૈં ।
વિકુર્વણા શક્તિ કા વડા ભારી પ્રભાવ હૈં-ઉક્તંચ-

વિઝ્વન્તિ' એકેન્દ્રિય જીવના રૂપની પણ વિકુર્વણા કરે છે. યાવત્ પંચેન્દ્રિય
જીવના રૂપની પણ વિકુર્વણા કરે છે. એકેન્દ્રિય જીવની વિકુર્વણામાં
તેઓ તેના સંખ્યાત રૂપોને પણ વિકુર્વિત કરે છે. અને અસંખ્યાત
રૂપોને પણ વિકુર્વિત કરે છે સદ્શ રૂપને પણ વિકુર્વિત કરે છે. અને
અસદ્શ રૂપમાં પણ વિકુર્વિત કરે છે. સંવદ્ધિત રૂપની પણ વિકુર્વણા
કરે છે. અને અસંવદ્ધિત રૂપની પણ વિકુર્વણા કરે છે. પોતાનામાં
ભળી જનારા રૂપોનું નામ સંવદ્ધિત અને આત્મ પ્રદેશોથી જુદા થયેલા રૂપો
નું નામ અસંવદ્ધિત છે. જેમ ચૌદ પૂર્વને ધારણ કરવાવાળાં એક ઘડામાંથી
હજારો ઘડાઓની વિકુર્વણા કરે છે. એક એક વસ્ત્રમાંથી હજારો વસ્ત્રોની વિકુર્વણા
કરે છે. અને પછી તેનાથી પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે કાર્ય કરે છે એજ પ્રમાણે આ
દેવો પણ કરે છે. વિકુર્વણા શક્તિનો પ્રભાવ ઘણો મોટો છે. કહ્યું પણ છે કે-

નેન વિકુર્વિતવન્તો વા વિકુર્વન્તિ વા વિકુર્વિષ્યન્તિ વા સત્યપિ શક્તિમત્વે પ્રયો
જનાઽભાવાત્ પ્રકૃત્યોપશાન્તત્વાચેતિ । ‘સોહમ્મીસાણ દેવા કેરિસયં સાયા સોઽર્થં
પચ્છણુભવમાણા વિહરંતિ’ સૌધર્મેશાનકલ્પયોર્દેવાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કીદૃશં સાત-

‘પ્રમુર્વુભૂપુઃ સતતં વિકુર્વિતું વહૂન્ યથૈકે સ યદા યથેચ્છેત્ ।

વિકુર્વણા શક્તિરહો ઉદારા કો વર્ણયેદસ્ય પ્રભોઃ પ્રમુત્વત્’ ॥૧॥

યહી વાત ‘વિઙ્ઘવિત્તા અપ્પણા જહિચ્છિયાહં કજ્જાહં કરેંતિ’
હસ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ હૈ ‘જાવ અચ્ચુઓ’ હસ પ્રકાર સે
એક રૂપ કી ઓર અનેક રૂપોં કી વિકુર્વણા કરને કી યહ વાત સન-
ત્કુમાર સે લેકર અચ્ચુત તક કે દેવોં મેં કહ લેની ચાહિયે ‘ગેવિજ્જ-
ણુત્તરોવવાતિયા દેવા કિં એગત્તં પમૂ વિઙ્ઘવિત્તએ, પુહુત્તં પમૂ વિઙ્ઘવિ-
ત્તએ’ હે ભદન્ત ! અનુત્તરોપપાતિક દેવ કયા એક રૂપ કી વિકુર્વણા
કરને કે લિયે સમર્થ હૈ યા અનેક રૂપોં કી વિકુર્વણા કરને કે લિયે
સમર્થ હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈ—‘ગોયમા ! એગત્તં પિ પુહુત્તં
પિ, નો ચેવ ણં સંપત્તીએ વિઙ્ઘવિસુ વા વિઙ્ઘવિત્તિ વા, વિઙ્ઘવિસંતિ વા’
હે ગૌતમ ! અનુત્તરોપપાતિક દેવ પૂર્વોક્ત રૂપ સે એક રૂપ કી મી
વિકુર્વણા કર સકતે હૈ ઓર અનેક રૂપોં કી મી વિકુર્વણા કર સકતે
હૈ । પરન્તુ અમી તક ન ઉન્હોંને એસા કિયા હૈ, ન વે વર્તમાન મેં એસા
કરતે હૈ ઓર ન ભવિષ્ય મેં મી વે એસા કરેગેં । કયોંકિ એસી શક્તિ
હોને પર મી વે પ્રયોજનાભાવ સે ઓર પ્રકૃત્યા ઉપશાન્ત હોતે હૈ ।

‘પ્રમુર્વુભૂપુઃ સતતં વિકુર્વિતું વહૂન્ યથૈકે સ યદા યથેચ્છેત્ ।

વિકુર્વણાશક્તિરહો ઉદારા કો વર્ણયેદસ્ય પ્રભોઃપ્રમુત્વમ્ ॥

આજ વાત ‘વિઙ્ઘવિત્તા અપ્પણા જહિચ્છિયં કરેંતિ’ આ રીતે એક રૂપની
અને અનેક રૂપોની વિકુર્વણા કરવાનું આ કથન સનત્કુમારથી લઈને અચ્ચુત
કલ્પ સુધીના દેવોના સંબંધમાં કહેવું જોઈએ. ‘ગેવિજ્જણુત્તરોવવાહ્યા દેવા કિં
એગત્તં પમૂ વિઙ્ઘવિત્તએ, પુહુત્તં પમૂ વિઙ્ઘવિત્તએ’ હે ભગવન્ ! અનુત્તરોપપાતિક દેવ
એક રૂપની વિકુર્વણા કરવાને શક્તિમાન છે ? અથવા અનેક રૂપોની વિકુર્વણા કરવાને
શક્તિમાન છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! એગત્તં પિ પુહુત્તં
પિ નો ચેવ ણં સંપત્તીએ વિઙ્ઘવિસુ વા વિઙ્ઘવિત્તિ વા વિઙ્ઘવિસંતિ વા’ હે ગૌતમ
અનુત્તરોપપાતિક દેવ પૂર્વોક્ત પ્રકારથી એક રૂપની પણ વિકુર્વણા કરી શકે
છે અને અનેક રૂપોની પણ વિકુર્વણા કરી શકે છે. પરંતુ અત્યાર સુધી
તેઓએ તેમ કયું નથી તથા વર્તમાનમાં તેમ કરતા નથી. અને એ રીતની
શક્તિ હોવા છતાં પણ તેઓ પ્રયોજનનો અભાવ હોવાથી અને પ્રકૃતિથી ઉપ-

સૌખ્યમ્-અઘાદસૌમનસ્યં પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ ? ભગવાનાદ્-‘ગોયમા મણુણા સદા જાવ મણુણા ફાસા’ હે ગૌતમ ! મનોજ્ઞાઃ શબ્દાઃ યાવન્મનોજ્ઞાઃ સ્પર્શાઃ મનોજ્ઞરૂપાણિ મનોજ્ઞગન્ધાશ્ચ એવં રૂપં સાતસૌખ્યં પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ । ‘જાવ ગેવેજ્ઞા’ યાવદ્ગ્રૈવેયકા इत्थं સાત સૌખ્યવન્તો વિહરન્તિ । ‘અણુત્તરોવવા-इया અણુત્તરા સદા જાવ ફાસા’ અનુત્તરોપપાતિકદેવાશ્ચાऽનુત્તરાઃ શબ્દા યાવદ-નુત્તરાઃ સ્પર્શાઃ इत्येवं સાતસૌખ્યં પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ इति । દેવકઠ્ઠિમાદ્-‘સોહમ્મીસાણેસુ દેવાણં કેરિસયા इड्ढी पन्नत्ता ? ગોયમા ! મહિઢ્ઠિયા મહજ્જુ-इया જાવ મહાણુભાગા इड्ढीए पन्नत्ता’ સૌધર્મેશાનયોઃ કલ્પયોઃ સ્વલ્લ ભદન્ત !

અતઃ એસા વે ન કરતે હૈં ન કરેગેં ઔર ન ડન્હોને એસા પહિલે કમી કિયા હી હૈં । ‘સોહમ્મીસાણ દેવા કેરિસયં સાયાસોક્કલં પચ્ચણુભવ-માણા વિહરન્તિ’ હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઔર ઈશાન કે દેવ કિસ પ્રકાર કે સાતાજન્ય સુખ કો ભોગતે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા ! મણુણા સદા, જાવ મણુણા ફાસા જાવ ગેવિજ્ઞા, અણુત્તરોવવાइया અણુત્તરા સદા જાવ ફાસા’ હે ગૌતમ ! સૌધર્મ ઔર ઈશાન કે દેવ મનોજ્ઞ શબ્દ જન્ય યાવત્ મનોજ્ઞ સ્પર્શ જન્ય સુખોં કા અનુભવન કરતે હૈં એસા યહ સુખાનુભવ ગ્રૈવેયક દેવ તક કે દેવોં કે હોતા હૈ । ઔર જો અનુત્તરોપપાતિક દેવ હૈં વે અનુત્તર શબ્દ સે જન્ય ઔર યાવત્ અનુત્તર સ્પર્શ જન્ય સુખ કા અનુભવન કરતે હૈં ‘સોહમ્મીસાણેસુ દેવાણં કેરિસયા इड्ढीए पन्नत्ता ? ગોયમા ! મહિઢ્ઠિયા મહજ્જુइया જાવ મહાણુભાગા इड्ढीए पन्नत्ता’ હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઔર ઈશાન કે

શાન્ત હોય છે. તેથી તેઓ તે પ્રમાણે કરતા નથી. તથા ભવિષ્યમાં તેમ કરશે નહીં તેમજ ભૂતકાળમાં પણ તેઓએ તે પ્રમાણે ક્યારેય કરેલ નથી. ‘સોહમ્મીસાણ દેવા કેરિસયં સાયાસોક્કલં પચ્ચણુભવમાણા વિહરન્તિ’ હે ભગવન્ ! સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પના દેવો કેવા પ્રકારની શાતા યુક્ત સુખનો ઉપ-ભોગ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! મણુણા સદા જાવ મણુણા ફાસા જાવ ગેવિજ્ઞા અણુત્તરોવવાइया અણુત્તરા સદા જાવ ફાસા’ હે ગૌતમ ! સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પના દેવો મનોજ્ઞ શબ્દ જન્ય યાવત્ મનોજ્ઞ સ્પર્શથી પ્રાપ્ત થયેલ સુખોનો અનુભવ કરે છે. આ પ્રમાણેનો આ સુખાનુભવ ગ્રૈવેયક સુધીના દેવોને હોય છે. અને જે અનુત્તરોપપાતિક દેવો છે, તેઓ અનુત્તર શબ્દથી થતાવાળા અને અનુત્તર સ્પર્શથી થતાવાળા સુખનો અનુભવ કરે છે. ‘સોહમ્મીસાણેસુ દેવાણં કેરિસયા इड्ढी पन्नत्ता, ગોયમા ! મહિ-इड्ढिया मહज्જુइया જાવ મહાણુભાગા इड्ढीए पन्नत्ता’ હે ભગવન્ સૌધર્મ અને

દેવાનાં કીદશીઋદ્ધિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? મગવાનાહ-હે ગૌતમ ! મહર્દ્ધિકા મહાદ્યુતિકા મહાસૌર્યા મહાબલા મહાનુભાગા ઋદ્ધયા પ્રજ્ઞપ્તાઃ તે તે દેવાઃ । યાવદચ્યુતઃ સર્વે એવં વિદ્યાઃ । ‘ગેવિજ્જણુત્તરા ય સઘ્વે મહિદ્ધિયા જાવ સઘ્વે મહાણુભાગા’ ગ્રૈવેયકા-નુત્તરાશ્ચ સર્વે દેવા ઋદ્ધયા કીદશાઃ ? મગવાનાહ-મહર્દ્ધિકા મહાદ્યુતિકા મહા-સૌર્યા મહાબલા મહાનુભાગાઃ । ‘અર્ણિદા જાવ અહમિદા ણામં તે દેવગણા પન્નત્તા સમણાઉસો’ અર્ણિદા અહમિન્દ્રા નામ તે દેવગણાઃ સર્વે તન્નેન્દ્ર સ્વરૂપાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ શ્રમણ ! હે આયુષ્મન ॥સૂ. ૧૨૩॥

અથ દેવાદિનાં વિભૂષાદિ વર્ણનમ્—

મૂલમ્—સોહમ્મીસાણા દેવા કેરિસયા વિભૂસાણ પન્નત્તા ? ગોયમા ! દુવિહા પન્નત્તા, તં જહા વેડઠ્ઠિવય સરીરા ય, અવે-

દેવોં કી ઋદ્ધિ કૈસી કહી ગઈ હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન કે દેવોં કી ઋદ્ધિ બહુત વડી કહી ગઈ હૈ । અતઃ યે મહાઋદ્ધિ વાલે, મહાદ્યુતિ વાલે, યાવત્ મહાપ્રભાવ વાલે હોતે હૈ । ‘જાવ અચ્ચુઓ’ હસી તરહ સે મહાઋદ્ધિ આદિ વિશેષણોં વાલે સનત્કુમાર દેવોં સે લેકર અન્યુત્કલ્પ તક કે દેવ હોતે હૈ । ‘ગેવેજ્જણુત્તરાય સઘ્વે મહિદ્ધિયા જાવ સઘ્વે મહાણુભાગા અર્ણિદા જાવ અહમિદા ણામં તે દેવગણા પન્નત્તા સમણાઉસો’ ગ્રૈવેયક સે લેકર અનુત્તરવિમાનોં તક કે દેવ ઓ મહર્દ્ધિક યાવત્ મહાપ્રભાવ વાલે હોતે હૈ । યે સબ વિના ઇન્દ્ર કે હોતે હૈ ઓર સ્વયં એક એક કી સંખ્યા મેં ઇન્દ્ર હોતે હૈ । ઇનકા કોઈ ઇન્દ્ર હો ઓર વહ ઇન પર શાસન કરે એસા વે નહીં હોતે હૈ ॥૧૨૩॥

ઇશાન કલ્પના દેવોની ઋદ્ધિ કેવી કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પના દેવોની ઋદ્ધિ ધણી મોટી કહેવામાં આવેલ છે. તેથી તેઓ મહા ઋદ્ધિવાળા, મહાદ્યુતિવાળા, યાવત્ મહાપ્રભાવવાળા હોય છે. ‘જાવ અચ્ચુઓ’ એજ પ્રમાણે મહા ઋદ્ધિ વિગેરે વિશેષણો વાળા સનત્કુમાર દેવોથી લઈને અન્યુત કલ્પ સુધીના દેવો હોય છે. ‘ગેવેજ્જણુત્તરાય સઘ્વે મહિદ્ધિયા જાવ સઘ્વે મહાણુભાગા અર્ણિદા જાવ અહમિદાણામં તે દેવગણા પન્નત્તા સમણાઉસો’ ગ્રૈવેયક દેવોથી લઈને અનુત્તર વિમાનો સુધીના દેવો પણ મહર્દ્ધિક યાવત્ મહાપ્રભાવવાળા હોય છે. અને એ બધા ઇન્દ્ર વિનાના હોય છે. અને પોતેજ એક એકની સંખ્યામાં ઇન્દ્ર હોય છે. તેમનો બીજો કોઈ ઇન્દ્ર હોય અને તે તેમના પર શાસન કરે એવા તેઓ હોતા નથી. ॥ સૂ. ૧૨૩ ॥

उव्विय सरीरा य, तत्थ णं जे ते वेउव्विय सरीरा ते हार-
 विराइय वच्छा जाव दस दिसाओ उज्जोवेमाणा पभासेमाणा
 जाव पडिरूवा, तत्थ णं जे ते अवेउव्विय सरीरा तेणं आभ-
 रणवसणरहिया पगतित्था विभूषाए पन्नत्ता । सोहम्मीसाणेसु
 णं भंते ! कप्पेसु देवीओ केगिसियाओ विभूसाए पन्नत्ताओ ?
 गोयमा ! दुविहाओ पन्नत्ताओ, तं जहा-वेउव्विय सरीराओ
 य अवेउव्विय सरीराओ य, तत्थ णं जाओ वेउव्वियसरीराओ
 ताओ सुवण्ण सद्दालाओ सुवण्णसद्दालाइं वत्थाइं पवरपरिहि-
 याओ चंदाणणाओ चंदविलासिणीओ चंदद्धसमणिडालाओ
 सिंगारागारचारुवेसाओ संगय जाव पासाईओ जाव पडिरूवा,
 तत्थ णं जाओ अवेउव्वियसरीराओ ताओ णं आभरणवसण-
 रहियाओ पगतित्थाओ विभूसाए पन्नत्ताओ, सेसेसु देवा देवीओ
 णत्थि जाव अच्चुओ, गेवेज्जगदेवा केरिसिया विभूसाए ?
 गोयमा ! आभरणवसणरहिया एवं देवो णत्थि भाणियव्वं, पग-
 तित्था विभूसाए पन्नत्ता एवं अणुत्तरा वि । सोहम्मीसाणेसु
 देवा केरिसए कामभोगे पच्चणुव्वभवमाणा विहरंति ? गोयमा !
 इट्ठा सद्दा इट्ठा रूवा जाव फासा, एवं जाव गेवेज्जा, अणु-
 त्तरोववाइयाणं अणुत्तरा सद्दा जाव अणुत्तरा फासा । ठिई
 सव्वेसिं भाणियव्वा, देवित्ताए वि, अणंतरं चयंति, चइत्ता जे
 जहिं गच्छोत तं भाणियव्वं ॥सू० १२४॥

छाया-सौधर्मेशाना देवा कीदृशा विभूषणया प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! द्विविधाः
 प्रज्ञप्ताः तद्यथा-वैक्रियशरीराश्चाऽवैक्रियशरीराश्च तत्र खलु ये ते वैक्रियशरीरास्ते-
 हारविराजिनवक्षसो यावद् दशदिशा उद्द्योतयन्तः प्रभासयन्तो यावत्प्रतिरूपाः
 तत्र ये तेऽवैक्रियशरीरास्ते खलु आभरणवसनरहिताः प्रकृतिस्था विभूषया प्रज्ञप्ताः ।
 सौधर्मेशानयोः खलु भदन्त ! कल्पयांर्देव्यः कीदृश्यो विभूषया प्रज्ञप्ताः ?
 गौतम ! द्विविधाः प्रज्ञप्ताः, तद् यथा-वैक्रियशरीराश्चाऽवैक्रियशरीराश्च, तत्र या

વૈક્રિયશરીરાઃ તાઃ खलु सुवर्णशब्दाः सुवर्णशब्दान्वितानि वस्त्राणि प्रवरपरिहिता-
श्चन्द्राननाश्चन्द्रविलासिन्यश्चन्द्रार्धसमललाटाः शृङ्गारागारचारुवेषाः संगत यावत्
प्रासादिकाः यावत्प्रतिरूपाः, तत्र खलु या अवैक्रीयशरीरास्ताः खलु आभरण-
वसनरहिताः प्रकृतिस्थाः विभूषया प्रज्ञप्ताः, शेषेषु देवा देव्यो न सन्ति यावद-
च्युतः । ग्रैवेयकादेवाः कीदृशाः विभूषया प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! आभरणवस्त्ररहिताः
एवं देव्यो न सन्ति भणितव्यम् । प्रकृतिस्था विभूषया प्रज्ञप्ताः, एवमनुत्तरा
अपि । सौधर्मेशानेषु देवाः कीदृशान् कामभोगान् प्रत्यनुभवन्तो विहरन्ति ?
गौतम ! इष्टान् शब्दान्, इष्टानि रूपाणि यावत्स्पर्शान् एवं यावद् ग्रैवेयकाः,
अनुत्तरोपपातिकानाम् अनुत्तराः शब्दाः यावदनुत्तराः स्पर्शाः, स्थितिः सर्वेषां
भणितव्या । देवि तथापि-अनन्तरं च्यवन्ति च्यवित्वा ये यत्र गच्छन्ति
तद्भणितव्यम् छ० ॥१२३॥

ટીકા-‘સોહમ્મીસાણા દેવા કેરિસયા વિભૂસયા પન્નત્તા ? ગોયમા ! દુવિહા
પન્નત્તા તં જહા-વેઝવ્વિયસરીરા ય-અવેઝવ્વિયસરીરા ય’ સૌધર્મેશાનદેવા
વિભૂષયા કીદૃશાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ? દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તદ્યથા-વૈક્રિયશરીરા-
ઽવૈક્રિયશરીરાશ્ચ ‘તત્થ ણં જે તે વેઝવ્વિયસરીરા તે હારવિરાઇયવચ્છા જાવ
દસદિસાઓ ડઙ્ગોવેમાણા પમાસેમાણા જાવ પઢિરૂવા’ તત્ર દ્વયોર્મધ્યે યે તે खलु
વૈક્રિયશરીરાસ્તે હારવિરાજિતવક્ષસો વરકુણ્ડલધરાઃ વરમાલામૌલિમુકુટા દિવ્યવ-

‘સોહમ્મીસાણા દેવા કેરિસયા વિભૂસાણ પન્નત્તા’ છ૦ ।

ટીકાર્થ-અવ ગૌતમ ને પ્રભુ સે એસા પૂછા હૈ-હે ભદન્ત ! સૌધર્મ
ઔર ईशान देवों के शरीर विभूषा से कैसे लगते हैं ? इसके उत्तर
में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! दुविहा पण्णत्ता’ हे गौतम ! इनके शरीर
दो प्रकार के होते हैं ‘तं जहा’ जैसे ‘वेजव्वियसरीरा य अवेजव्विय
सरीरा य’ एक वैक्रिय शरीर और दूसरा अवैक्रिय शरीर ‘तत्थ णं
जे ते वेजव्वियसरीरा ते हारविराइयवच्छा जाव दसदिसाओ डङ्गो-
वेमाणा पमासेमाणा जाव पडिरूवा’ इनमें जो वैक्रिय शरीर होता है

‘સોહમ્મીસાણા દેવા કેરિસયા વિભૂસાણ પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે-હે ભગવન ! સૌ-
ધર્મ અને ईशान देवाना शरीर विभूषाથી કેવા લાગે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્ત-
રમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘गोयमा ! दुविहा पण्णत्ता’ હે ગૌતમ ! તેમના શરીર
બે પ્રકારના હોય છે. ‘तं जहा’ જેમકે ‘वेजव्वियसरीराय अवेजव्वियसरीराय’
એક વૈક્રિય શરીર અને બીજું અવૈક્રિય શરીર ‘तत्थ णं જે તે वेजव्वियसरीरा
ते हारविराइयवच्छा जाव दसदिसाओ डङ्गोवेमाणा पमासेमाणा जाव पडिरूवा’

સ્નામરણાઃ સ્વભાભિઃ દશદિશા ઉદ્યોતયન્તઃ પ્રભાસયન્તઃ પ્રકાશયન્તઃ પ્રાસાદિકા દર્શનીયા અભિરૂપા પ્રતિરૂપા ભવન્તિ । ‘તત્થ જે તે અવેઉવ્વિયસરીરા તે ણં આમરણવસનરહિયા પગતિત્થા વિભૂસયાણ પન્નત્તા’ તત્ર યે તેઽવૈક્રિયશરીરાસ્તે સ્વલ્લ આમરણવસનાભ્યાં રહિતાઃ પ્રકૃતિસ્થા વિભૂષાભિઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । ‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ દેવીઓ કેરિસયાઓ વિભૂસાણ પન્નત્તાઓ ?’ સૌધર્મેશાનકલ્પયોઃ સ્વલ્લ ભદન્ત ! યાઃ સન્તિ દેવ્યસ્તા વિભૂષાભિઃ કીદ્દશ્યઃ પ્રકીર્તિતાઃ ? ભગવાનાહ—‘ગોયમા ! દુવિહાઓ પન્નત્તાઓ તં જહા—વેઉવ્વિયસરીરાઓ ય અવેઉવ્વિય

વહ હાર વિરાજિત હૈ વક્ષસ્થલ જિસ્કે એસાહોતા હૈ ઓર વહ અપની પ્રભાઓં સે દશ દિશાઓં કો ઉદ્યોતિત કરતા હુઆ ઉન્હેં પ્રભાસિત કરતા હુઆ યાવત્ પ્રતિરૂપ હોતા હૈ યહ શરીર સુન્દર હોતે હૈં તથા સદા કુંડલોં સે સુન્દર ઉત્તમોત્તમ માલાઓ સે ઓર સુન્દર ૨ દિવ્ય વસ્ત્રોં સે તથા આમરણોં સે સુસજ્જિત રહતા હૈ અતઃ એવ યહ પ્રાસાદિક, દર્શનીય એવં અભિરૂપ હોતા હૈ ઓર જો અવૈક્રિય શરીર હોતા હૈ વહ આમરણ વસન સે રહિત હોતા હૈ ઓર પ્રકૃતિસ્થ હોતા હૈ અતઃ હસકી શોભા સ્વાભાવિકી હોતી હૈ વિભૂષાજન્ય નહીં હોતી હૈ યહી વાત ‘તત્થ ણં જે તે અવેઉવ્વિયસરીરા તેણં આમરણવસનરહિતા પગતિત્થા વિભૂસાણ પણ્ણત્તા’ હસ સૂત્ર પાઠ સે કહી હૈં । સોહમ્મીસાણેસુ ણં કપ્પેસુ દેવીઓ કેરિસયાઓ વિભૂસાણ પણ્ણત્તાઓ’ હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન કલ્પોં મેં દેવિયાં વિભૂષા સે કૈસી લગતી હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં—‘ગોયમા ! દુવિહાઓ પણ્ણત્તાઓ’ હે ગૌતમ ! હનકા શરીર દો પ્રકાર

તેમાં જે વૈક્રિય શરીર હોય છે, તે હાર વિરાજિત છે. વક્ષસ્થળની જેમાં એવા હોય છે. અને તે પોતાની પ્રભાથી દશ દિશાને પ્રકાશિત કરતા થકા તેને ઉદ્યોતિત કરતા થકા યાવત્ પ્રતિ રૂપહોય છે. તેમના શરીરે સુંદર કુંડળોથી સુંદર ઉત્તમોત્તમ માળાઓથી અને સુંદર દિવ્ય એવા વસ્ત્રોથી તથા આભૂષણોથી સુસજ્જિત રહે છે. તેથી તે પ્રાસાદિક દર્શનીય અભિરૂપ અને પ્રતિ રૂપ હોય છે. અને જે અવૈક્રિય શરીર હોય છે તે આભૂષણો, વસ્ત્રો વિનાના હોય છે. અને પ્રકૃતિસ્થ હોય છે. તેથી તેની શોભા નૈસર્ગિકી—સ્વાભાવિકી હોય છે. વિભૂષાથી અનેક શોભા તેમની હોતી નથી એજ વાત ‘તત્થ ણં જે તે અવેઉવ્વિયસરીરા તેણં આમરણવસનરહિતા પગતિત્થા વિભૂસાણ પણ્ણત્તા’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. ‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ દેવીઓ કેરિસયાઓ વિભૂસાણ પણ્ણત્તાઓ’ હે ભગવન્ સૌધર્મ અને ઈશાન કલ્પોમાં દેવિયો શાશ્વગારથી કેવી લાગે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘ગોયમા ! દુવિહાઓ પણ્ણત્તાઓ’ હે ગૌતમ ! તેમના શરીરે જે

સરીરાઓ ય' ગૌતમ ! દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તદ્યથા-વૈક્રિયશરીરાશ્ચાઽવૈક્રિયશરીરાશ્ચ ।
'તત્થ ણં જાઓ વેઽવિવિયસરીરાઓ તાઓ સુવણ્ણસદ્દાલાઓ' તત્ર સ્વલુ યાઃ
વૈક્રિયશરીરવત્યસ્તાઃ સુવર્ણશબ્દાઃ નૂપુરાદિભિઃ, 'સુવણ્ણસદ્દાલાઈં વત્થાઈં પવર-
પરિહિયાઓ' સુવર્ણશબ્દવન્તિ વસ્ત્રાણિ પ્રવરપરિહિતાઃ સ કિઙ્કિણીકાનિ
પ્રવરમત્યુદ્ધમટં યથા ભવતિ એવં પરિહિત પરિધૃતવત્યઃ । 'ચંદાણ્ણાઓ ચંદવિલા-
સિણીઓ ચંદદ્ધસમણિહાલાઓ' ચન્દ્રાઽઽનનાઃ ચન્દ્રતુલ્યમુખયુક્તાઃ ચન્દ્રે યે વિલા-
સાસ્તદ્વત્યઃ ચન્દ્રાર્ધસમલલાટાઃ ચન્દ્રાર્ધસદ્દશલલાટવત્યઃ ઉલ્કા ઇવ-ઉદ્દ્યોત-
યન્ત્યઃ વિદ્યુદ્ધાનમરીચિ દીપ્તસૂર્યતેજોધિકતરસન્નિકાશાઃ 'સિંગારાગાર ચારુવે-

કા હોતા હૈ અર્થાત્તુ યે દો પ્રકાર કે શરીર વાલી હોતી હૈ 'તં જહા' જૈસે
- 'વેઽવિવિય સરીરાઓ ય અવેઽવિવિયસરીરાઓ ય' એક વૈક્રિય શરીર
વાલી ઓર દૂસરી અવૈક્રિય શરીર વાલી. 'તત્થ ણં જાઓ વેઽવિવિય સરી
રાઓ ય તાઓ સુવણ્ણસદ્દાલાઓ સુવણ્ણસદ્દાલાઈં વત્થાઈં પવરપરિહિ-
તાઓચંદાણ્ણાઓ ચંદવિલાસિણીઓ ચંદદ્ધસમણિહાલાઓ, સિંગારાગાર
ચારુવેસાઓ સંગય જાવ પાસાઈયાઓ જાવ પઢિરૂવા' इनमें जो वैक्रिय
शरीर वाली देवियां हैं वे सुवर्ण निर्मित नूपुर आदि के शब्दों से युक्त
रहती हैं, किङ्किणी आदि के शब्दों से वाचालित सुन्दर २ वस्त्रों को
सुन्दर ढंग से पहिरे रहती हैं इनका मुखमण्डल चन्द्र के जैसा सुहा-
वना बना रहता है भाल इनका अष्टमी के अर्धचन्द्र के जैसा मनोहर
होता है चन्द्रमा के जैसा इनका विलास होता है तथा चन्द्रमा के
दर्शन से भी अधिक इनका सोमदर्शन होता है ये विजली के जैसी
सदा चमकती रहती हैं विजली की सान्द्रकिरणों के तेज से और

પ્રકારના હોય છે. અર્થાત્તુ તેઓ બે પ્રકારના શરીરે વાળીયો હોય છે. 'તં
જહા' તેઓ શરીરે આ પ્રમાણે છે. 'વેઽવિવિયસરીરાઓય અવેઽવિવિયસરીરા-
ઓય' એક વૈક્રિય શરીરવાળી અને બીજી અવૈક્રિય શરીરવાળી. 'તત્થ ણં જાઓ
વેઽવિવિયસરીરાઓ તાઓ સુવણ્ણ સદ્દાલાઓ સુવણ્ણસદ્દાલાઈં વત્થાઈં પવરપરિહિ
તાઓ ચંદાણ્ણાઓ ચંદવિલાસિણીઓ ચંદદ્ધસમણિહાલાઓ સિંગારાગારચારુવેસાઓ
જાવ પાસાઈયાઓ જાવ પઢિરૂવા' તેમાં બે વૈક્રિય શરીર વાળી દેવિયો છે.
તેઓ સોના વિગેરેથી બનાવવામાં આવેલ નૂપુર વિગેરેના શબ્દોથી યુક્ત રહે છે.
કિંકિણી-ધુધરિયો વિગેરેના શબ્દોથી વાચા યુક્ત અને સુંદર સુંદર વસ્ત્રોને
સુંદર ઢંગથી પહેરી રાખે છે. તેઓના મુખ મંડળો ચંદ્રના જેવા સોહામણા
રહે છે. તેઓનો લાલ પ્રદેશ આઠમના અર્ધ ચંદ્રના જેવા મનોહર હોય છે.
તેમના વિલાસ ચંદ્રમાના જેવા હોય છે. તથા ચંદ્રમાના દર્શનથી પણ વધારે
સૌમ્ય પ્રકારનું તેમનું દર્શન હોય છે. તેઓ વિજળીની જેમ સદા ચમકતી
રહે છે. વિજળીના ગાઠા કિરણોના તેજથી અને પ્રકાશમાન સૂર્યના તેજથી

સાઓ સંગય જાવ પાસાઈયાઓ જાવ પડિરૂવા' શૃંગારાકારચારુવેષાઃ પ્રાસાદિકા દર્શનીયા અભિરૂપાઃ પ્રતિરૂપાઃ । 'તત્થ ણં જાઓ અવેડવ્વિયસરીરાઓ તાઓ ણં આભરણવસણરહિયાઓ પગતિત્થાઓ વિભૂસાણ પણ્ણત્તાઓ' તત્ર સ્વલુ યાઃ યાઃ અવૈક્રિયશરીરાસ્તાઃ આભરણવસનરહિતાઃ પ્રકૃતિસ્થાઃ સ્વભાવતોડુદ્દેલિતાઃ વિભૂષયા પ્રજ્ઞાતાઃ કથિતાઃ । 'સેસેસુ દેવા દેવીઓ ણત્થિ જાવ અચ્ચુઓ' શેપેષુ દેવાઃ યાવદચ્ચુતઃ સૌધર્મેશાનકલ્પવદેવ સનત્કુમારાદારમ્યાડચ્ચુતકલ્પદેવપર્યન્ત-દેવાનાં વિભૂષયા વર્ણનં કર્તવ્યમ્ પરન્તુ-સનત્કુમારાદિ કલ્પેષુ દેવ્યો ન ભવન્તિ અતો દેવી સૂત્રાણિ ન વક્તવ્યાનિ અત एवोक्तं 'સેસેસુ દેવીઓ નત્થિ' શેપેષુ

દીપ્ત સૂર્ય કે તેજ સે મી અધિક इनका तेज होता है शृङ्गार का ये साक्षात् मूर्तियां होती हैं वेष इनका बड़ा चित्ताकर्षक होता है ये प्रासादिक, दर्शनीय अभिरूप और प्रतिरूप होती हैं । 'तत्थ णं जाओ अवेडव्विय सरीराओ ताओ' तथा जो देवियां अवैक्रियक शरीर वाली होती हैं वे 'आभरणवसणरहियाओ' आभरण वसन रहित होती हैं अर्थात् आभरणादि से अपने शरीर की शोभा नहीं बनाती हैं प्रच्युत उनके शरीर की शोभा 'पगतिथ्याओ विभूसाण पण्णत्ताओ' स्वाभाविक होती है यही उनकी विभूषा है । 'सेसेसु देवा देवीओ णत्थि जाव अच्चुओ' सनत्कुमार से लेकर अच्युत स्वर्ग तक इसी तरह से देवों के दोनों प्रकार के शरीर की विभूषा का वर्णन है अर्थात् अवैक्रिय शरीर की शोभा स्वाभाविक है और वैक्रिय शरीर की शोभा आभरणादिकों द्वारा की जाती है देवियों के शारीरिक शोभा के सूत्र यहां पर नहीं कहना चाहिये क्योंकि दूसरे स्वर्ग के - आगे

પણુ વધારે તેમનું તેજ હોય છે. તેઓ સાક્ષાત્ શૃંગારની મૂર્તિયો જેવીજ હોય છે. તેમને વેષ ધણેજ ચિત્તાકર્ષક હોય છે. તેઓ પ્રાસાદિક, દર્શનીય, અભિરૂપ અને પ્રતિરૂપ હોય છે. 'તત્થણં જાઓ અવેડવ્વિયસરીરાઓ તાઓ' તેમાં જે દેવિયો અવૈક્રિય શરીરવાળી હોય છે, તેઓ 'આભરણ વસણરહિયાઓ' આભૂષણ અને વસ્ત્ર વિનાની હોય છે અર્થાત્ આભરણ વિગેરેથી પોતાના શરીરોની શોભા બનાવતી નથી. પરંતુ તેમના શરીરની શોભા 'પગતિત્થાઓ વિભૂસાણ પણ્ણ-ત્તાઓ' સ્વાભાવિક પ્રકારની હોય છે. એજ તેઓના આભૂષણો છે. 'સેસેસુ દેવા દેવીઓ ણત્થિ જાવ અચ્ચુઓ' સનત્કુમાર કલ્પથી લઇને અચ્યુત કલ્પ સુધીના દેવોનું વર્ણન આજ કથન પ્રમાણે બંને પ્રકારની વિભૂષાવાળું છે. અર્થાત્ અવૈક્રિય શરીરની શોભા સ્વાભાવિકી છે અને વૈક્રિય શરીરની શોભા આભૂષણ અલંકાર વિગેરે દ્વારા કરવામાં આવેલ હોય છે. દેવિયોના શારીરિક શોભાનું સૂત્ર-કથન

देव्यो न सन्ति इति । 'गेवेज्जगदेवा केरिसया विभूसया पन्नत्ता' हे भदन्त !
 ग्रैवेयका देवाः कीदृशा विभूषया प्रज्ञप्ताः ? भगवानाह—'गौयमा !' हे गौतम !
 ते खलु देवाः 'आभरणवसनरहिया' आभरणवसनरहिताः प्रकृतिस्था विभूषया
 प्रज्ञप्ताः एकस्यैव भवधारणीयशरीरस्य सत्त्वात् । 'एवं देवी णत्थि भाणियव्वं'
 एवं ग्रैवेयककल्पे देव्यो न सन्तीति भणितव्यम् तस्माद्देवी सूत्राणि न वक्तव्यानि ।
 'एवं अणुत्तरोववाइया वि' एवं ग्रैवेयकदेववत् अनुत्तरोपपातिका अपि शरीर वि-
 भूषया निरूपणीयाः एकमेवभवधारणीयं शरीरमेतेषां—देव्यश्चाऽत्र न सन्तीति
 वक्तव्यम् इति ।

देवियां उत्पन्न नहीं होती है अतः सनत्कुमार आदि कल्पों में देवियों
 के सम्बन्ध में शारीरिक शोभा का वर्णन करने वाले सूत्रों के कहने
 का निषेध किया गया है । 'गेवेज्जगदेवा केरिसया विभूसाए पन्नत्ता'
 हे भदन्त ! ग्रैवेयक देव कैसी विभूषा से विभूषित कहे गये हैं ? इस
 के उत्तर में प्रभु कहते हैं—हे गौतम ! वे देव 'आभरणवसनरहिया'
 अपने शरीर की शोभा आभरण आदिको द्वारा नहीं बनाते हैं क्यों-
 कि ये उनसे रहित होते हैं अतः उनके शरीर की शोभा स्वभावतः
 ही होती है । यहां एक ही भवधारणीय शरीर होता है 'एवं देवी
 णत्थि भाणियव्वं' यहां पर भी देवियों के शारीरिक शोभा सम्बन्धी
 सूत्र नहीं कहे गये हैं क्योंकि ग्रैवेयक कल्प में देवियां नहीं होती हैं ।
 'एवं अणुत्तरोववाइया वि' अनुत्तर विमानवासी देवों के भी एक ही
 भवधारणीय शरीर होता है अतः ये भी ग्रैवेयक देवों की तरह अपने

अङ्गीयां कडेवानुं नथी. કેમકે—બીજા સ્વર્ગની આગળ દેવિયો ઉત્પન્ન થતી
 નથી. તેથીજ સનત્કુમાર વિગેરે કલ્પોમાં દેવિયોના સંબંધમાં શારીરિક શોભાનુ
 વર્ણન કરવાવાળા સૂત્ર કહેવાનો નિષેધ કહેલ છે. 'ગેવેજ્જગ દેવા કેરિસયા વિભૂસયા
 પણ્ણત્તા' હે ભગવન્ ગ્રૈવેયક દેવો કેવા પ્રકારની વિભૂષાથી વિભૂષિત કહેવામાં
 આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! તે દેવો
 'આભરણવસણ રહિયા' પેતાના શરીરની શોભા આભૂષણો વિગેરે દ્વારા બનાવતા
 નથી કેમકે તેઓ આભરણુદિથી રહિત હોય છે. તેથી તેમના શરીરની શોભા
 સ્વાભાવિકીજ હોય છે. અહીંયાં તેમના શરીર એકજ ભવધારણીય જ હોય
 છે. 'એવં દેવી નત્થિ ભાણિયવ્વં' અહીંયાં પણ દેવિયોની શારીરિક શોભા
 સંબંધી સૂત્ર કહેવામાં આવેલ નથી. કેમકે ગ્રૈવેયક કલ્પમાં દેવિયો હોતી
 નથી. 'એવં અણુત્તરોવવાइया वि' અનુત્તર વિમાન વાસી દેવોને પણ એક ભવધા-
 રણીય શરીર જ હોય છે. તેથી તેઓ પણ ગ્રૈવેયક દેવોની જેમ પોતાના

અથ દેવાનાં કામભોગં પ્રસ્તોતિ-‘સોહમ્મીસાણેસુ દેવા કેરિસણ કામભોગે પચ્ચણુબ્ભવમાણા વિહરંતિ’ સૌધર્મેશાકલ્પયોઃ સ્વલુ ભદન્ત ! દેવાઃ કીદશાન્ કામભોગાન્ શબ્દાદિવિષયાન્ પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તિ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! ઇદ્ધા સદ્દા ઇદ્ધા રૂવા જાવ ફાસા’ ઇષ્ટાન્ શબ્દ-રૂપ-ગન્ધ-રસ-સ્પર્શાન્ પ્રત્યનુ-ભવન્તો વિહરન્તીતિ । ‘એવં જાવ ગેવેજ્જા’ સૌધર્મેશાનવદ્ ગ્રૈવેયકાન્તાઃ સનત્કુમા-રાત્ જ્ઞેયાઃ । ‘અણુત્તરોવવાહ્યાણં અણુત્તરા સદ્દા જાવ અણુત્તરા ફાસા’ અણુત્તરો-પપાતિકદેવાનામણુત્તરાઃ શબ્દાઃ યાવદણુત્તરાઃ સ્પર્શાઃ અણુત્તરાન્ સર્વતો વિશિષ્ટાન્ શબ્દાદિ વિષયાન્ પ્રત્યનુભવન્તો વિહરન્તીતિ વોધ્યમ્ ।

શરીરની વિભૂષા અન્ય આભરણાદિકોં દ્વારા નહીં કરતે હૈં કિન્તુ
 ઇન્કે શરીરની શોભા સ્વાભાવિક હોતી હૈં । યહાં પર મી દેવિયાં
 નહીં હૈં । ‘સોહમ્મીસાણેસુ દેવા કેરિસણ કામભોગે પચ્ચણુબ્ભવમાણા
 વિ હરંતિ’ હે ભદન્ત ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન કલ્પ મેં દેવ કૈસે કામ-
 ભોગોં કા શબ્દાદિ વિષયોં કા-અનુભવ કરતે રહતે હૈં ? ઇસકે ઉત્તર
 મેં પ્રમુ કહતે હૈં-‘ગોયમા ! ઇદ્ધા સદ્દા, ઇદ્ધા રૂવા જાવ ફાસા’ હે
 ગૌતમ ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન કલ્પ કે દેવ ઇષ્ટ શબ્દ, ઇષ્ટરૂપ, ઇષ્ટગંધ,
 ઇષ્ટરસ ઓર ઇષ્ટ સ્પર્શોં કા અનુભવ કરતે રહતે હૈં ‘એવં જાવ
 ગેવેજ્જા’ એસા યહ કામ ભોગ સમ્બન્ધી કથન ગ્રૈવેયકવાસી દેવોં
 તક જાનના ચાહિયે ‘અણુત્તરોવવાહ્યાણં અણુત્તરા સદ્દા જાવ અણુ-
 ત્તરા ફાસા’ અણુત્તરોપપાતિક જો દેવ હૈં વે અણુત્તર શબ્દોં કા
 યાવત્ અણુત્તર સ્પર્શોં કા-સર્વતો વિશિષ્ટ શબ્દાદિ વિષયોં કા-અનુ-
 ભવ કરતે રહતે હૈં । ‘ઠિઈ સવ્વેસં ભાણિયવ્વો’ સમસ્ત દેવોં કી

શરીરની શોભા આભરણ વિગેરે દ્વારા કરતા નથી. પરંતુ તેમને એ શરીરની
 શોભા સ્વાભાવિક જ હોય છે. અહીં પણ દેવિયો હોતી નથી. ‘સોહમ્મીસા
 ણેસુ દેવા કેરિસણ કામભોગે પચ્ચણુબ્ભવમાણા વિ’ હે ભગવન્ સૌધર્મ અને
 ઇશાન કલ્પમાં દેવા પ્રકારના કામભોગોનો અર્થાત્ શબ્દાદિ વિષયોનો અનુભવ
 કહેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ઇદ્ધા, સદ્દા ઇદ્ધા
 રૂવા જાવ ફાસા’ હે ગૌતમ ! સૌધર્મ અને ઇશાનકલ્પના દેવો ઇષ્ટ શબ્દ, ઇષ્ટ
 રૂપ, ઇષ્ટ ગંધ, ઇષ્ટ રસ, અને ઇષ્ટ સ્પર્શોનો અનુભવ કરતાં રહે છે. ‘એવં
 જાવ ગેવેજ્જા’ એ રીતનું આ કામભોગ સંબંધી કથન ગ્રૈવેયક વાસી દેવોના
 કથન પર્યન્ત સમજી લેવું. ‘અણુત્તરોવવાહ્યાણં અણુત્તરા સદ્દા જાવ અણુત્તરા
 ફાસા’ અણુત્તરોપપાતિક જે દેવો છે તેઓ અણુત્તર શબ્દોનો યાવત્ અણુત્તર-
 સ્પર્શોના-સર્વથી વિશેષ પ્રકારના શબ્દાદિ વિષયોનો અનુભવ કરતા રહે છે.

અથ દેવસ્થિતિ પ્રતિપાદનમારમતે—‘ઠિઈ સવ્વેસિં માણિયવ્વા’ પ્રતિકલ્પં સ્થિતાનાં સ્થિતિઃ મણિતવ્યા તથાહિ—સૌધર્મેશાનાનાં જઘન્યત એકં પલ્યોપમમ્, ઉત્કર્ષતો દ્વે સાગરોપમે । એવમીશાને—જઘન્યત એકં સાતિરેકં પલ્યોપમમ્, ઉત્કર્ષતો દ્વે સાતિરેકે સાગરોપમે । સનત્કુમારે—જઘન્યતો દ્વે સાગરોપમે, ઉત્કર્ષતઃ સપ્ત સાગરોપમાણિ । માહેન્દ્રે જઘન્યતઃ સાતિરેકે દ્વે સાગરોપમે, ઉત્કર્ષત સાતિરેકાણિ સપ્તસાગરોપમાણિ । બ્રહ્મલોકે જઘન્યતઃ સપ્તસાગરોપમાણિ, ઉત્કર્ષતો દશસાગરોપમાણિ । લાન્તકે જઘન્યતો દશસાગરોપમાણિ, ઉત્કર્ષતશ્ચતુર્દશસાગરોપમાણિ । મહાશુક્રે—જઘન્યતશ્ચતુર્દશસાગરોપમાણિ ઉત્કર્ષતઃ સપ્તદશસાગરોપમાણિ । સહસ્રારે જઘન્યતઃ સપ્તદશસાગરોપમાણિ, ઉત્કર્ષતોઽષ્ટાદશસાગરોપમાણિ । આનતે કલ્પે

સ્થિતિ કે સમ્બન્ધ મેં હસ પ્રકાર સે કથન કરના ચાહિયે—સૌધર્મ ઔર ઈશાન કે દેવલોકોં કી સ્થિતિ જઘન્ય કી અપેક્ષા એક પલ્યોપમ કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ કી અપેક્ષા દો સાગરોપમ સે મી કુછ અધિક હૈ પરંતુ ઈશાન દેવલોક મેં જઘન્ય સ્થિતિ કુછ અધિક એક પલ્યોપમ કી હૈ સનત્કુમાર મેં જઘન્ય કી અપેક્ષા દો સાગરોપમ કી સ્થિતિ હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ કી અપેક્ષા સાત સાગરોપમ કી સ્થિતિ હૈ માહેન્દ્ર કલ્પ મેં જઘન્ય સ્થિતિ કુછ અધિક દો સાગરોપમ કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કુછ અધિક સાત સાગરોપમ કી હૈ બ્રહ્મલોક મેં જઘન્યસ્થિતિ સાત સાગરોપમ કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ દશ સાગરોપમ કી હૈ લાન્તક મેં જઘન્યસ્થિતિ ૧૦ સાગરોપમ કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૪ સાગરોપમ કી હૈ મહાશુક્ર મેં જઘન્ય સ્થિતિ ૧૪ સાગરોપમ કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૭ સાગરોપમ કી હૈ સહસ્રાર કલ્પ મેં જઘન્ય સ્થિતિ

‘ઠિઈ સવ્વેસિં માણિયવ્વા’ સઘળા દેવોની સ્થિતિના સંબંધમાં આ પ્રમાણેનું કથન કરવું જોઈએ. સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પના દેવોની સ્થિતિ જઘન્ય અપેક્ષાએ એક પલ્યોપમની છે. અને ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ બે સાગરોપમથી પણ કંઈક વધારે છે. પરંતુ ઇશાન દેવલોકમાં જઘન્ય સ્થિતિ કંઈક વધારે એક પલ્યોપમની છે. સનત્કુમાર કલ્પમાં જઘન્યની અપેક્ષાએ બે સાગરોપમની સ્થિતિ છે. અને ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ સાત સાગરોપમની સ્થિતિ છે. માહેન્દ્રકલ્પમાં જઘન્ય સ્થિતિ કંઈક વધારે બે સાગરોપમની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કંઈક વધારે સાત સાગરોપમની છે. બ્રહ્મલોક કલ્પમાં જઘન્ય સ્થિતિ સાત સાગરોપમની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ દશ સાગરોપમની છે. લાન્તક કલ્પમાં જઘન્ય સ્થિતિ ૧૦ દસ સાગરોપમની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૪ ચૌદ સાગરોપમની છે. મહાશુક્ર કલ્પમાં જઘન્ય સ્થિતિ ૧૪ ચૌદ સાગરોપમની છે, અને

જઘન્યતોઽષ્ટાદશસાગરોપમાણિ, ઉત્કર્ષતઃ એકોનવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ । પ્રાણતે જઘન્યત એકોનવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કર્ષતો વિંશતિઃ સાગરોપમાણિ । આરણકે જઘન્યતો વિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કર્ષતઃ એકવિંશતિ સાગરોપમાણિ । અચ્યુતે દેવાનાં સ્થિતિર્જઘન્યત એકવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કર્ષતો દ્વાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ । અધસ્તનાઽધસ્તનગ્રૈવેયકપ્રસ્તટે જઘન્યતો દ્વાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ । ઉત્કર્ષતસ્રયોર્વિંશતિઃ સાગરોપમાણિ । અધસ્તનમધ્યમગ્રૈવેયકપ્રસ્તટે જઘન્યતસ્રયોર્વિંશતિઃ સાં ઉત્કર્ષતશ્ચતુર્વિંશતિઃ સાં । અધસ્તનોપરિતનગ્રૈવેયકપ્રસ્તટે જઘન્યતશ્ચતુર્વિંશતિઃ સાં ઉત્કર્ષતઃ પશ્ચવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ । મધ્યમાધસ્તનગ્રૈવેયકે જઘન્યતઃ

૧૭ સાગરોપમ કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૮ સાગરોપમ કી હૈ આનત કલ્પ મેં જઘન્ય સ્થિતિ ૧૮ સાગરોપમ કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૯ સાગરોપમ કી હૈ પ્રાણતકલ્પ મેં જઘન્યસ્થિતિ ૧૯ સાગરોપમ કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ ૨૦ સાગરોપમ કી હૈ આરણકલ્પ મેં જઘન્યસ્થિતિ ૨૦ સાગરોપમ કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૧ સાગરોપમ કી હૈ અચ્યુત કલ્પ મેં જઘન્યસ્થિતિ ૨૧ સાગરોપમ કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૨ સાગરોપમ કી હૈ અધસ્તન અધસ્તન ગ્રૈવેયક મેં જઘન્ય સ્થિતિ ૨૨ સાગરોપમ કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ ૨૩ સાગરોપમ કી હૈ અધસ્તન મધ્યમગ્રૈવેયક મેં જઘન્યસ્થિતિ ૨૩ સાગરોપમ કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૪ સાગરોપમ કી હૈ અધસ્તન ઉપરિતન ગ્રૈવેયક મેં જઘન્ય સ્થિતિ ૨૪ સાગરોપમ કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૫ સાગરોપમ કી

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૭ સત્તર સાગરોપમની છે. સહસ્રાર કલ્પમાં જઘન્ય સ્થિતિ ૧૭ સત્તર સાગરોપમની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૮ અઢાર સાગરોપમની છે. આનત કલ્પમાં જઘન્ય સ્થિતિ ૧૮ અઢાર સાગરોપમની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૯ એગણીસ સાગરોપમની છે. પ્રાણત કલ્પમાં જઘન્ય સ્થિતિ ૧૯ સાગરોપમની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૦ વીસ સાગરોપમની છે. આરણ કલ્પમાં જઘન્ય સ્થિતિ ૨૦ વીસ સાગરોપમની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૧ એક વીસ સાગરોપમની છે. અચ્યુત કલ્પમાં જઘન્ય સ્થિતિ ૨૧ એક વીસ સાગરોપમની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૨ બાવીસ સાગરોપમની છે. અધસ્તન ગ્રૈવેયકમાં જઘન્ય સ્થિતિ ૨૨ બાવીસ સાગરોપમની છે અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૩ તેવીસ સાગરોપમની છે. અધસ્તન મધ્યમ ગ્રૈવેયકમાં જઘન્ય સ્થિતિ ૨૩ તેવીસ સાગરોપમની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૪ એવીસ સાગરોપમની છે. અધસ્તન ગ્રૈવેયકમાં જઘન્ય સ્થિતિ ૨૪ એવીસ સાગરોપમની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૫ પચીસ સાગરોપમની છે. મધ્યમ અધસ્તન ગ્રૈવેયકમાં

પચ્ચવિંશતિઃ સા૦, ઉત્કર્ષતઃ ષડ્વિંશતિઃ સા૦ । મધ્યમમધ્યમગ્રૈવેયકે જઘન્યતઃ
 ષડ્વિંશતિઃ સા૦, ઉત્કર્ષતઃ સપ્તવિંશતિઃ સા૦ । મધ્યમોપરિતનગ્રૈવેયકે જઘન્યતઃ
 સપ્તવિંશતિઃ સા૦, ઉત્કર્ષતોઽષ્ટાવિંશતિઃ સા૦ । ઉપરિતનાઽધસ્તનગ્રૈવેયકે જ૦
 અષ્ટાવિં૦ સા૦, ઉત્કર્ષત એકોનવિંશત્ સા૦ । ઉપરિતનમધ્યમગ્રૈવેયકે જઘન્યતઃ
 એકોનવિંશત્ સા૦ ઉત્કર્ષતસ્ત્રિંશત્ સા૦ । ઉપરિતનોપરિતનગ્રૈવે૦ જઘન્યતઃ ત્રિંશ-
 ત્સા૦, ઉત્કર્ષતઃ એકત્રિંશત્સા૦ । વિજય-વૈજયન્ત-જયન્તાઽપરાજિતેષુ જઘન્યત
 એકત્રિંશત્સા૦ ઉત્કર્ષત-સ્ત્રયસ્ત્રિંશત્સા૦ । સર્વાર્થસિદ્ધમહાવિમાને જઘન્યતસ્ત્રય-
 સ્ત્રિંશત્સા૦ ઉત્કર્ષતોઽપિ તથા ।

હૈ મધ્યમ અધસ્તન ગ્રૈવેયક મેં જઘન્ય સ્થિતિ ૨૫ સાગરોપમ કી હૈ
 ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૬ સાગરોપમ કી હૈ મધ્યમ મધ્યમ ગ્રૈવેયક મેં
 જઘન્ય સ્થિતિ ૨૬ સાગરોપમ કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૭ સાગરો-
 પમ કી હૈ મધ્યમ ઉપરિતન ગ્રૈવેયક મેં જઘન્ય સ્થિતિ ૨૭ સાગરોપમ
 કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૮ સાગરોપમ કી હૈ ઉપરિતન અધસ્તન
 ગ્રૈવેયક મેં જઘન્ય સ્થિતિ ૨૮ સાગરોપમ કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
 ૨૯ સાગરોપમ કી હૈ ઉપરિતન મધ્યમ ગ્રૈવેયક મેં જઘન્ય સ્થિતિ ૨૯
 સાગરોપમ કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૦ સાગરોપમ કી હૈ ઉપ-
 રિતન ઉપરિતન ગ્રૈવેયક મેં જઘન્ય સ્થિતિ ૩૦ સાગરોપમ કી હૈ ઔર
 ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૧ સાગરોપમ કી હૈ વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત, ઔર
 અપરાજિત, ઇનમેં જઘન્યસ્થિતિ ૩૧ સાગરોપમ કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ

જઘન્ય-સ્થિતિ ૨૫ પચીસ સાગરોપમની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૬ છબીસ
 સાગરોપમની છે. મધ્યમ મધ્યમ ગ્રૈવેયકમાં જઘન્ય સ્થિતિ ૨૬ છબીસ સાગ-
 રોપમની છે અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૭ સત્યાવીસ સાગરોપમની છે. મધ્યમ
 ઉપરિતન ગ્રૈવેયકમાં જઘન્ય સ્થિતિ ૨૭ સત્યાવીસ સાગરોપમની છે. અને
 ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૮ અઠ્યાવીસ સાગરોપમની છે. ઉપરિતન અધસ્તન ગ્રૈવેયક
 માં જઘન્ય સ્થિતિ ૨૮ અઠ્યાવીસ સાગરોપમની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૯
 ઓગણુ ત્રીસ સાગરોપમની છે. ઉપરિતન મધ્યમ ગ્રૈવેયકમાં જઘન્ય સ્થિતિ
 ૨૯ ઓગણુ ત્રીસ સાગરોપમની છે અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૦ ત્રીસ સાગરો-
 પમની છે. ઉપરિતન ગ્રૈવેયકમાં જઘન્ય સ્થિતિ ૩૦ ત્રીસ સાગરોપમની છે.
 અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૧ એકત્રીસ સાગરોપમની છે. વિજય, વૈજયન્ત,
 જયન્ત અને અપરાજિત દેવલોકમાં જઘન્ય સ્થિતિ ૩૧ એકત્રીસ સાગરોપ-
 મની અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમની છે. સર્વાર્થ સિદ્ધ મહા

અથોદ્વર્તનામાશ્રિત્યાહ—‘સોદ્દમ્મગ દેવાણં’ इत्यादि । सौधर्मकदेवाः खलु भदन्त ! च्यवन्ति ‘चइत्ता जहिं गच्छंति तं भाणियव्वं’ अनन्तरं च्यवित्वा ये यत्र गच्छन्ति तत्सर्वं भणितव्यम्, हे भदन्त ! सौधर्मकदेवा अनन्तरं च्यवित्वा कुत्र नैरयिकेषु—तिर्यक्षु—मनुष्येषु—देवेषु वा गच्छन्ति ? भगवानाह—गौतम ! नो नैरयिकेषूपत्पद्यन्ते, न वा देवेषूपत्पद्यन्ते, किन्तु तिर्यक्षु—मनुष्येषु’ इत्यादि सर्वं प्रज्ञापनायाः पष्ठव्युत्क्रान्त्याख्यपदे यथा कथितं तथात्राऽपि (विस्तराद्विभेमि) बादरपर्याप्तपृथिव्यव्वनस्पतिषु पर्याप्तगर्भव्युत्क्रान्तिकतिर्यक् पञ्चेन्द्रियमनुष्येषु च संख्यातवर्षायुष्येषु एष च संक्षेपार्थः । एवमीशानदेवा अपि वक्तव्याः ।

૩૩ સાગરોપમ કી હૈ સર્વાર્થસિદ્ધ મહાવિમાન મેં અજઘન્યોત્કર્ષસ્થિતિ
૩૩ સાગરોપમ કી હૈ ।

उद्धर्तनाद्वारं कथन—‘सोदद्मगदेवाणं अणंतरं चइत्ता जहिं गच्छंति तं भाणियव्वं’ हे भदन्त ! सौधर्म और ईशान के देव चवकर सीधे कहां पर जाते हैं ? क्या वे नैरयिकों में जाते हैं या यावत् देवों में जाते हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं ‘गोयमा !’ हे गौतम ! वे न नैरयिकों में उत्पन्न होते हैं और न देवों में उत्पन्न होते हैं किन्तु तिर्यश्च एवं मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं इत्यादि सब कथन जैसा प्रज्ञापना के द्वां पद व्युत्क्रान्ति में कहा गया है वैसा वह सब यहाँ पर भी कह लेना चाहिये तथा च वे बादर पर्याप्तक पृथिवी कायिकों में बादर पर्याप्तक, अप्कायिकों में, बादर पर्याप्तक वनस्पतिकायिकों में संख्यात वर्ष की आयु वाले पर्याप्तक गर्भज तिर्यग् पंचेन्द्रियों में

વિમાનમાં અજઘન્યોત્કર્ષ સ્થિતિ ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમની છે.

ઉદ્વર્તના દ્વારનું કથન

‘સોદ્દમ્મગદેવાણં અણંતરં ચइत्ता जहिं गच्छंति तं भाणियव्वं’ હે ભગવન્ સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પના દેવો અવીને સીધા ક્યાં જાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાં જાય છે ? અથવા યાવત્ દેવોમાં જાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! તેઓ નૈરયિકોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી. તેમજ તેઓ દેવોમાં પ્રભુ ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ તિર્યંચ અને મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ વિગેરે તમામ પ્રકારનું કથન પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના ૬ છટ્ઠા વ્યુત્ક્રાંતિપદમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું તે તમામ કથન અહીંયાં પણ કહી લેવું જોઈએ તે એ રીતે છે—એ બાદર પર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિકોમાં, બાદર પર્યાપ્તક અપર્યાપ્તકોમાં, બાદર પર્યાપ્તક વનસ્પતિ કાયિકોમાં સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા પર્યાપ્તક ગર્ભજ તિર્યક્ પંચેન્દ્રિયોમાં

સનત્કુમારાત્સહસ્રારપર્યન્તા પર્યાપ્ત ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકૃતિર્યક્-પંચેન્દ્રિયમનુષ્યેષ્વેવ-
સંખ્યાતવર્ષાયુષ્કેષુ નૈકેન્દ્રિયેષુ-અપિ, આનતાદયો યાવદનુત્તરોપપાતિકદેવાઃ
ચ્યવિત્તા ન તિર્યક્ પંચેન્દ્રિયેષ્વપિ કિન્તુ-યથોક્તરૂપેષુ મનુષ્યેષ્વેવેતિ સૂ. ॥૧૨૪॥

મૂલમ્-સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ સઠ્ઠવપ્પાણા
સઠ્ઠભૂયા જાવ સત્તા પુઢવીકાઇયત્તાણ જાવ વણસ્સઙ્કાઇય-
ત્તાણ દેવત્તાણ દેવિત્તાણ આસણસયણ જાવ મંડોવગરણત્તાણ
ઉવવંણપુઠ્ઠા ? હંતા ગોયમા ? અસંઙ્કા અદુવા અણંતચુત્તો,
સેસેસુ કપ્પેસુ એવં ચેવ નવરં નો ચેવ ણં દેવિત્તાણ જાવ ગેવે-
જ્જગા, અણુત્તરોવવાઇણસુ ત્રિ એવં, ણો ચેવ ણં દેવત્તાણ દેવિ-
ત્તાણ । સેત્તં દેવા । નેરઙ્કયાણં મંતે ! કેવંઙ્કયં કાલં ઠિઙ્ક પન્નત્તા ?
ગોયમા ! જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઙ્કા ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સામં-
રોવમાઙ્કા । એવં સઠ્ઠવેસિં પુચ્છા, તિરિક્ખ જોણિયાણં જહન્નેણં
અંતો મુહુત્તં ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ પલિઓવમાઙ્કા, એવં મણુસ્સાણ
ત્રિ, દેવાણં જહા નેરઙ્કયાણં । દેવનેરઙ્કયાણં જા ચેવ ઠિઙ્ક સઘ્ઠેવં
સંચિટ્ઠા, તિરિક્ખજોણિયસ્સ જહન્નેણં અંતો મુહુત્તો ઉક્કો-

और गर्भज मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं । इसी तरह से ईशान देव
भी सीधे यहीं पर उत्पन्न होते हैं सनत्कुमार से लेकर सहस्रार तक
के देव संख्यात वर्ष की आयु वाले पर्याप्त गर्भज पंचेन्द्रिय तिर्यञ्च
और मनुष्यों में ही उत्पन्न होते हैं एकेन्द्रियों में उत्पन्न नहीं होते
हैं । आनत से लेकर यावत् अनुत्तरोपपातिक देव तिर्यक् पंचेन्द्रियों में
उत्पन्न नहीं होते हैं किन्तु वे तो मनुष्यों में ही उत्पन्न होते हैं ॥१२४॥

અને ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રમાણે ઇશાન દેવ પણ સીધા
અહીંયાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. સનત્કુમારથી લઈને સહસ્રાર સુધીના દેવો,
સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા પર્યાપ્ત ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્છ અને મનુ-
ષ્યોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. એકેન્દ્રિયોમાં તેઓ ઉત્પન્ન થતા નથી. આનતથી
લઈને યાવત્ અનુત્તરોપપાતિક દેવો તિર્યક્ પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી,
પરંતુ તેઓ તો મનુષ્યોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. ॥ ૧૨૪ ॥

सेणं वणस्सइ कालो, मणुस्से णं भंते ! मणुस्सेत्ति कालओ
 केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! 'जहण्णेणं अंतो मुहुत्तं उक्कोसेणं
 तिन्नि पलिओवमाइं पुव्वकोडि पुहुत्तमव्वभहियाइं । णेरइय-
 मणुस्सदेवाणं अंतरं जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वण-
 स्सइ कालो । तिरिक्खजोणियस्स अंतरं जहन्नेणं अंतो मुहुत्तं
 उक्कोसेणं सागरोवमसयपुहुत्तं साइरेगं । एएसि णं भंते !
 णेरइयाणं जाव देवाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा बहुया
 वा तुल्ला वा—विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा मणुस्सा
 णेरइया असंखेज्जगुणा, देवा असंखेज्जगुणा, तिरिया अणंतगुणा,
 से तं चउव्विहा संसारसमावण्णगा जीवा पन्नत्ता । सू. १२५॥

छाया—सौधमैशानयोः खलु भदन्त ! कल्पयोः सर्वप्राणाः सर्वभूता यावत्
 सत्त्वा पृथिवी कायिकतया यावद्वनस्पतिकतया देवतया देवीतया आसनशयन-
 यावदभाण्डोपकरणतया उत्पन्नपूर्वाः ? हन्त गौतम ! असकृत् अथवाऽनन्तकृतः,
 शेषेषु कल्पेषु, एवमेव नवरं नैव खलु देवीतया यावदग्रैवेयकाः, अनुत्तरोपपा-
 तिकेष्वप्येवमेव नैव खलु देवतया देवीतया । त एते देवाः । नैरयिकाणां खलु
 भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ताः, जघन्येन दशवर्षसहस्राणि उत्कर्षेण त्रय-
 क्षिंशत्सागरोपमाणि एवं सर्वेषां पृच्छा, तिर्यग्योनिकानां जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम्
 उत्कर्षेण त्रीणि पल्योपमानि, एवं मनुष्याणामपि, देवानां यथा नैरयिकाणाम् ।
 देव नैरिकयोर्यैवस्थितिः सैव संचिद्वणा (संस्थान—कायस्थितिः) तिर्यग्योनिकस्य
 जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण वनस्पतिकालः, मनुष्यः खलु भदन्त ! मनुष्य इति
 कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तं उत्कर्षेण त्रीणि पल्योप-
 मानि पूर्वकोटिकपृथक्त्वाऽभ्यधिकानि । नैरयिक मनुष्यदेवानामन्तरं जघन्येनाऽ-
 न्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । तिर्यग्योनि कस्याऽन्तरं जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम्
 उत्कर्षेण सागरोपमशऽपृथक्त्वं सातिरेकम् । एतेषां खलु भदन्त ! नैरयिकाणां याव-
 द्वेवतानाञ्च कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा बहुका वा तुल्या वा विशेषाधिका वा ? गौतम !
 सर्वस्तोका मनुष्याः नैरयिका असंख्येयगुणाः देवा असंख्येयगुणाः तिर्यञ्चः
 अनन्तगुणाः । त एते चतुर्विधाः संसारसमापन्नका जीवाः प्रज्ञप्ताः ॥ सू. १२५॥

ટીકા-‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ સવ્વપાણા સવ્વભૂયા જાવ સત્તા પુઢ્વીકાઈયત્તાણ જાવ વણસ્સઈકાઈયત્તાણ દેવિત્તાણ આસણસયણ જાવ મંડોવ-ગરણત્તાણ ઉવવણ્ણપુવ્વા ?’ સૌધર્મેશાનકલ્પયોઃ સ્વલ્લુ મદન્ત ! સર્વે પ્રાણાઃ સર્વે-ભૂતાઃ યાવત્ સત્ત્વાઃ-

‘પ્રાણા દ્વિત્રિચતુઃ પ્રોક્તાઃ ભૂતાશ્ચ તરવઃ સ્મૃતાઃ ।

જીવાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાજ્ઞેયાઃ શેષાઃ સત્ત્વા ઉદીરિતાઃ ॥૧॥

इमे प्राणादयः पृथिव्यव्वनस्पतिकायतया-देवतया वा आसनतया शयनतया तत्राऽऽसनं-सिंहासनादिकम् शयनं पल्यङ्ग स्तम्भतया भाण्डोपकरणतया तत्र-भाण्डमात्रोपकरणं हाराऽर्धहारकुण्डलादि तत्तया उत्पन्नपूर्वाः किम् ? भगवानाह-‘गोयमा ! असई अदुवा अणंत-खुत्तो’ हे गौतम ! असकृत्-अनेकधा तत्र तत्र कल्पेषु इमे उत्पन्नपूर्वाः, अथवाऽन्तकृत्वः-अनन्तान् वारान् सांव्यवहारिकराश्य-न्तर्गतानां सर्वस्थानेषु प्रायोऽनन्तशः संप्राप्ति सम्भवात् इति । ‘सेसेसु कप्पेसु

સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે । કપ્પેસુ સવ્વપાણા સવ્વભૂયા જાવ-૬૦ ।

ટીકાર્થ-અવ ગૌતમ ને પ્રભુ સે એસા પૂછા હૈ-હે મદન્ત ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન કલ્પોં મેં કયા સમસ્ત પ્રાણ, સમસ્ત ભૂત, યાવત્ સમસ્ત સત્ત્વ કયા પૃથિવીકાયિક રૂપ સે યાવત્ વનસ્પતિકાયિક રૂપ સે દેવરૂપ સે, દેવીરૂપ સે, અશન, શયન, યાવત્ ભાણ્ડોપકરણ રૂપ સે ઉત્પન્ન હો ચુકે હૈં ? દો ઇન્દ્રિય તેઇન્દ્રિય ઓર ચૌઇન્દ્રિય ઇન્હેં પ્રાણ શબ્દ સે કહા ગયા હૈ વૃક્ષોં કો ભૂત શબ્દ સે કહા ગયા હૈ પચ્ચેન્દ્રિયોં કો જીવ શબ્દ સે કહા ગયા હૈ ઓર ઇનસે અતિરિક્ત બાકી કે જીવોં કો સત્ત્વ શબ્દ સે કહા ગયા હૈ ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-‘હંતા, ગોયમા ! અસઈ અદુવા અણંતખુત્તો સેસેસુ કપ્પેસુ એવં ચેવ’ હાં ગૌતમ ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન કલ્પોં મેં સમસ્ત પ્રાણ સમસ્ત ભૂત,

‘સોહમ્મીસાણેસુ ણં મંતે ! કપ્પેસુ સવ્વપાણા સવ્વભૂયા જાવ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે-હે ભગવન્ !

સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પોમાં સઘળા પ્રાણ, સઘળા ભૂતો યાવત્ સઘળા સત્ત્વો પૃથ્વીકાયિક પણાથી યાવત્ વનસ્પતિકાયિકપણાથી. દેવ પણાથી દેવી પણાથી, અશન, શયન, યાવત્ ભાંડોપકરણ રૂપે ઉત્પન્ન થઈ ચૂકેલ છે ? બે ઇન્દ્રિય તેઇન્દ્રિય અને ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવોને પ્રાણ શબ્દથી કહેલ છે. વૃક્ષોને ભૂત શબ્દથી કહેલ છે. પચ્ચેન્દ્રિયોને જીવ શબ્દથી કહેવામાં આવેલ છે. અને તેના શિવાય બાકીના જીવોને સત્ત્વ શબ્દથી કહેવામાં આવેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે ‘હંતા ગોયમા ! અસઈ અદુવા અણંતખુત્તો સેસેસુ કપ્પેસુ એવં ચેવ’ હા ગૌતમ ! સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પોમાં સઘળા

एवं चेवं' शेष सनत्कुमारादि कल्पेष्वपि जीवा उत्पन्नपूर्वा अनेकशः । 'नवरं नो चेव णं देवित्ताए जाव गेवेज्जगा' नवरं नैव खलु देवितया समुत्पन्नपूर्वाः, सनत्कुमारादिषु देवीनामुत्पादाऽभावात् एवं यावद्ग्रैवेयककल्पेषु वक्तव्यम् । 'अणुत्तरोववाटिएसु वि एवं' अनुत्तरोपपातिकेष्वपि कल्पेषु सौधर्मकल्पवत् वक्तव्यता । 'नो चेव णं देवित्ताए देवित्ताए' नैव खलु देवतया देवितया वा अनुत्तर-कल्पेषु अनन्तकृत्वो देवत्वस्य प्रतिषेधः विजय-जयन्त-वैजयन्ताऽपराजितेषु चतुर्षु उत्कर्षतोऽपि चारद्वयम् सर्वार्थसिद्धे महाविमाने एकवारम् एव गमन-

समस्त जीव और समस्त सत्त्व अनेक बार अथवा अनन्तवार पृथिवी कायिक रूप से, देवरूप देवीरूप से अशन शयन यावत् भाण्डोपकरण रूप से उत्पन्न हो चुके हैं । शेष कल्पों में भी वे इसी प्रकार से अनेक-बार अथवा अनन्तवार उत्पन्न हो चुके हैं 'णवरं नो चेवणं देवित्ताए जाव गेवेज्जगा, अणुत्तरोववाटिएसु वि एवं, णो चेवणं देवित्ताए देवित्ताए' परन्तु सनत्कुमार से लेकर यावत् ग्रैवेयक तक के देवों में ये समस्त प्राण, समस्त भूत, समस्त जीव और समस्त सत्त्व देवीरूप से उत्पन्न नहीं हुए हैं क्योंकि यहां पर इनका उत्पाद नहीं होता है विजय, वैजयन्त, जयन्त और अपराजित के देवों में ये समस्त प्राणादिक देवीरूप से उत्पन्न नहीं हुए हैं और न अनन्तवार देवरूप से उत्पन्न हुए हैं क्योंकि यहां पर जीव दो बार से ज्यादा उत्पन्न नहीं होता है इसी तरह से सर्वार्थसिद्ध विमान में भी ये प्राणादिक देवी रूप से उत्पन्न नहीं हुए हैं और न अनेकवार देवरूप से उत्पन्न

प्राणो, सधणा भूतो सधणा ज्वो, अने सधणा सत्त्वो, अनेकवार अथवा अनन्तवार पृथ्वी कायिक पण्णाथी देव इपथी, देवी इपथी अशन, शयन, यावत् भाण्डोपकरण इपथी उत्पन्न थर्ध थूकेल छे. पाडीना कल्पोभां पणु तेओ ओल प्रमाणे अनेक बार अथवा अन्त बार उत्पन्न थर्ध थूकेला छे. 'णवरं णो चेव णं देवित्ताए जाव गेवेज्जगा, अणुत्तरोववाटिएसु वि एवं, णो चेव णं देवित्ताए देवित्ताए' परन्तु सनत्कुमार थी लर्धने यावत् ग्रैवेयक सुधीना देवोभां ओ सधणा प्राणु, सधणा भूत, सधणा ज्व, अने सधणा सत्त्वो देवी पण्णाथी उत्पन्न थता नथी केम के-अडीयां तेनो उत्पात थतो नथी. विजय, वैजयन्त, जयन्त अने अपराजित ना देवोभां ओ सधणा प्राणु, भूत विगेरे देवी पण्णाथी उत्पन्न थता नथी. अने अनन्त बार देव पण्णाथी पणु उत्पन्न थता नथी, केम के अडीयां ज्वो जे बार थी वधारे बार उत्पन्न थता नथी ओल प्रमाणे सर्वार्थ सिद्ध विमानो भां पणु प्राणादिक देवी पण्णाथी

જઘન્યેનાઽન્તર્મુહૂર્તમ્ તતો મૃત્વા મનુષ્યાદ-વૃત્પાદસમ્ભવાત્ । ‘ઉક્રોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ, વનસ્પતિકાયેષુ-અનન્તકાલં યાવદવસ્થાનાત્ । વનસ્પતિકાલપ્રમાણમ્-યાદાન્ શાસ્ત્રાન્તરે વનસ્પતિકાલ ઉક્તસ્તાવન્તં કાલમિતિ ભાવઃ, અનન્તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ ક્ષેત્રતોઽનન્તા લોકા અસંખ્યેયાઃ પુદ્ગલપરાવર્તાઃ તે સ્થલ પુદ્ગલપરાવર્તાઃ આવલિકાયા અસંખ્યેયોભાગઃ ઇતિ । ‘મણુસ્સે ણં મંતે ! મણુસ્સેત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ મનુષ્યઃ સ્થલ મદન્ત ! મનુષ્ય ઇતિ કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતિ ય ઇદાનીં મનુષ્યઃ સ મનુષ્યમ્ભવં પરિત્યજ્ય પુનઃ કિયતા કાલેન મનુષ્યમ્ભવં ગ્રાપ્નોતિ ? મગવાનાહ--ગોયમા ! જહન્નેણં અંતો-મુહુત્તં તિન્નિ પલિયોવમાઈ પુવ્વ-કોહિપુહુત્તમ્ભહિયાઈ’ ગૌતમ ! જઘન્યેનાઽન્તર્મુહૂર્તમ્ તતોઽનન્તરં મૃત્વા તિર્યગાદૌ ઉત્કર્ષતસ્ત્રીણિ પલ્યોપસાન્તિ પૂર્વકોટિ-પૃથક્ત્વાઽભ્યધિકાનિ તાનિ ચ મહાવિદેહેષુ સપ્તમનુષ્યમ્ભવેષુ પૂર્વકોટ્યાયુષ્કેષુ

કર સીધા દેવોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈ । ‘તિરિક્ખ જોણિયસ્સ જહ-
ણેણં અંતો મુહુત્તં ઉક્રોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ તિર્યક્ યોનિક જીવોં
કી કાયસ્થિતિ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે
વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણ હૈ ‘મણુસ્સે ણં મંતે ! મણુસ્સેત્તિ કાલઓ કેવ-
ચ્ચિરં હોઈ’ હૈ મદન્ત ! મનુષ્ય કી કાયસ્થિતિ કિતની હૈ ? ‘ગોયમા
જહણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્રોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈ પુવ્વકોહિપુહુ-
ત્તમ્ભહિયાઈ’ હૈ ગૌતમ ! મનુષ્ય કી કાયસ્થિતિ જઘન્ય સે એક
અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે પૂર્વકોટિં પૃથક્ત્વ અધિક ત્રીન
પલ્યોપમ કી હૈ । દેવ ઓર નારક જીવોં મેં કાયસ્થિતિ નહીં હોતી હૈ ।
‘તિરિક્ખજોણિયસ્સ અંતરં જહન્નેણં અંતો મુહુત્તં ઉક્રોસેણં સાગરો-
પમ સયપુહુત્તસાદ્દરેગં’ તિર્યગ્યોનિક જીવ કા અંતર કાલ-વિરહકાલ

સીધા દેવ પશુથી ઉત્પન્ન થતા નથી ‘તિરિક્ખજોણિયસ્સ જહણેણં અંતો મુહુત્તં
‘ઉક્રોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ તિર્યક યોનિક જીવોની કાયસ્થિતિ જઘન્યથી એક
અંતર્મુહૂર્ત ની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ થી વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણની છે. ‘મણુસ્સે
ણં મંતે ! મણુસ્સેત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હૈ ભગવન્ ! મનુષ્યોની કાયસ્થિતિ
કેટલી છે, ‘ગોયમા ! જહણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્રોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈ પુવ્વ-
કોહિ પુહુત્તમ્ભહિયાઈ’ હૈ ગૌતમ ! મનુષ્યોની કાયસ્થિતિ જઘન્યથી એક
અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ થી પૂર્વ-કોટિ પૃથક્ત્વ અધિક ત્રણ પલ્યોપમની
છે, દેવ અને નારક જીવોમાં કાયસ્થિતિ હોતી નથી. ‘તિરિક્ખજોણિયસ્સ
અંતરં જહણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્રોસેણં સાગરોપમસયપુહુત્તસાદ્દરેગં’ તિર્યગ્યોનિક
જીવોના અંતર કાળ અર્થાત્ વિરહ કાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત નો છે.

ઓવમાઈં' તિર્યગ્યોનિકાનાં જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ સ્થિતિઃ 'एवं मणुस्साणं वि' एवं मनुष्याणामपि । 'देवाणं जहा नेरइयाणं' देव नैरयिकयोः जघन्येन दशवर्षसहस्राणि उत्कर्षतः त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि । 'देवनेरइयाणं जा चेव ठिई सच्चेव संचिदृणा' देवानां नैरयिकाणां यावतीस्थिति भवस्य तावत्येव कायस्य १०००० जघन्येन ३३ सागरोपमाणि उत्कर्षतः । 'तिरिक्खजोणियस्स' तिर्यग्योनिकस्य कायस्थिति 'जहन्नेणं अंतो मुहुत्तं'

મુહૂર્ત કી કહી ગઈ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીણ પલ્યોપમ કી કહી ગઈ હૈ દેવોં કી સ્થિતિ જઘન્ય સે દશ હજાર વર્ષ કી કહી ગઈ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ૩૩ સાગરોપમ કી કહી ગઈ હૈં એવં મનુષ્યોં કી જઘન્યસ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત કી ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીણ પલ્યોપમ કો કહી ગઈ હૈ યહ જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તિર્યચ્ચ ઓર મનુષ્યોં કી જો કહી ગઈ હૈં વહ ભોગભૂમિયા તિર્યચ્ચ ઓર મનુષ્યોં કી અપેક્ષા લેકર કહી ગઈ હૈ યહી વાત-સૂત્રકાર ને इन आगे के सूत्रों द्वारा प्रकट की है 'तिरिक्खजोणियाणं जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं, एवं मणुस्साण वि, देवाणं जहा नेरइयाणं' । 'देव नेरइयाणं जा चेव ठिई सच्चेव संचिदृणा' देव और नैरयिकों की जो भवस्थिति है वही उनकी संचिदृणा-कायस्थिति है क्योंकि नैरयिक जीवों का सीधा नैरयिकों में उत्पाद नहीं होता है क्योंकि 'नो नेरइए नेरइएसु उववज्जइ' ऐसा सिद्धान्त कथन है इसी तरह देव चव

પ્રમાણે તિર્યગ્યોની જઘન્ય સ્થિતિ એક અંતર્મુહૂર્તની કહેલ છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રણ પલ્યોપમની કહેવામાં આવેલ છે. દેવોની જઘન્ય સ્થિતિ દસ હજાર વર્ષની કહેલ છે અને ઉત્કૃષ્ટ થી ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમની કહેવામાં આવેલ છે. અને મનુષ્યોની જઘન્ય સ્થિતિ એક અંતર્મુહૂર્તની અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રણ પલ્યોપમની કહેવામાં આવેલ છે. આ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તિર્યચ્ચ અને મનુષ્યોની જે કહેવામાં આવેલ છે તે ભોગભૂમિ ના તિર્યચ્ચ અને મનુષ્યોની અપેક્ષા લઈને કહેવામાં આવેલ છે. એજ વાત આ આગળના સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. 'તિરિક્ખજોણિયાણં જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં એવં મણુસ્સાણ વિ, દેવાણં જહાં નેરइयाणं देवनेरइयाणं जा चेव ठिई सच्चेव संचिदृणा' દેવ અને નૈરયિકોની જે જીવ સ્થિતિ છે, તેજ તેની સંચિદૃણા-કાયસ્થિતિ છે કેમ કે નૈરયિક જીવો નો ઉત્પાદ સીધો નૈરયિકોમાં થતો નથી. કેમ કે 'નો નેરइए नेरइएसु उववज्जइ' આ પ્રમાણે સિદ્ધાન્તનું કથન છે. એજ પ્રમાણે દેવ ચવીને

જઘન્યેનાઽન્તર્મુહૂર્તમ્ તતો મૃત્વા મનુષ્યાદ્વુત્પાદસમ્ભવાત્ । ‘ઉકોસેળં વળસ્સહ-
કાલો’ ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ, વનસ્પતિકાયેષુ-અનન્તકાલં યાવદવસ્થાનાત્ ।
વનસ્પતિકાલપ્રમાણમ્-યાદાન્ શાસ્ત્રાન્તરે વનસ્પતિકાલ ઉક્તસ્તાવન્તં કાલમિતિ
ભાવઃ, પ્રનન્તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ ક્ષેત્રતોઽનન્તા લોકા અસંખ્યેયાઃ
પુદ્ગલપરાવર્તાઃ તે ચ્છલુ પુદ્ગલપરાવર્તાઃ આવલિકાયા અસંખ્યેયોભાગઃ ઇતિ ।
‘મણુસ્સે ણં મંતે ! મણુસ્સેત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ મનુષ્યઃ ચ્છલુ મદન્ત !
મનુષ્ય ઇતિ કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતિ યદ્દાનીં મનુષ્યઃ સ મનુષ્યમ્ભવં પરિત્યજ્ય
પુનઃ કિયતા કાલેન મનુષ્યમ્ભવં પ્રાપ્નોતિ ? મગવાનાહ--ગોયમા ! જહન્નેણં અંતો-
મુહુત્તં તિન્નિ પલિયોવમાઈ પુવ્વ-કોહિપુહુત્તમમ્ભહિયાઈ’ ગૌતમ ! જઘન્યેનાઽ-
ન્તર્મુહૂર્તમ્ તતોઽનન્તરં મૃત્વા તિર્યગાદૌ ઉત્કર્ષતસ્ત્રીણિ પલ્યોપમાન્તિ પૂર્વકોટિ-
પૃથક્ત્વાઽધ્યધિકાનિ તાનિ ચ મહાવિદેહેષુ સપ્તમનુષ્યમ્ભવેષુ પૂર્વકોટ્યાયુષ્કેષુ

કર સીધા દેવોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈ । ‘તિરિક્ખ જોણિયસ્સ જહ-
ણેણં અંતો મુહુત્તં ઉકોસેણં વળસ્સહકાલો’ તિર્યક્ યોનિક જીવોં
કી કાયસ્થિતિ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે
વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણ હૈ ‘મણુસ્સે ણં મંતે ! મણુસ્સેત્તિ કાલઓ કેવ-
ચ્ચિરં હોઈ’ હૈ મદન્ત ! મનુષ્ય કી કાયસ્થિતિ કિતની હૈ ? ‘ગોયમા
જહણેણં અંતોમુહુત્તં ઉકોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈ પુવ્વકોહિપુહુ-
ત્તમમ્ભહિયાઈ’ હૈ ગૌતમ ! મનુષ્ય કી કાયસ્થિતિ જઘન્ય સે એક
અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે પૂર્વકોટિં પૃથક્ત્વ અધિક ત્રણ પલ્યોપમ
કી હૈ । દેવ ઓર નારક જીવોં મેં કાયસ્થિતિ નહીં હોતી હૈ ।
‘તિરિક્ખજ્જોણિયસ્સ અંતરં જહણેણં અંતો મુહુત્તં ઉકોસેણં સાગરો-
પમ સયપુહુત્તસાહરેગં’ તિર્યગ્યોનિક જીવ કા અંતર કાલ-વિરહકાલ

સીધા દેવ પણાથી ઉત્પન્ન થતા નથી ‘તિરિક્ખજોણિયસ્સ જહણેણં અંતો મુહુત્તં
‘ઉકોસેણં વળસ્સહકાલો’ તિર્યક યોનિક જીવોની કાયસ્થિતિ જઘન્યથી એક
અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ થી વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણની છે. ‘મણુસ્સે
ણં મંતે ! મણુસ્સેત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ ! મનુષ્યોની કાયસ્થિતિ
કેટલી છે, ‘ગોયમા ! જહણેણં અંતોમુહુત્તં ઉકોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈ પુવ્વ-
કોહિ પુહુત્તમમ્ભહિયાઈ’ હે ગૌતમ ! મનુષ્યોની કાયસ્થિતિ જઘન્યથી એક
અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ થી પૂર્વ-કોટિ પૃથક્ત્વ અધિક ત્રણ પલ્યોપમની
છે, દેવ અને નારક જીવોમાં કાયસ્થિતિ હોતી નથી. ‘તિરિક્ખજોણિયસ્સ
અંતરં જહણેણં અંતોમુહુત્તં ઉકોસેણં સાગરોપમસયપુહુત્તસાહરેગં’ તિર્યગ્યોનિક
જીવોનો અંતર કાળ અર્થાત્ વિરહ કાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત નો છે.

અષ્ટમભવે ચ દેવકુર્વાદિષુ ઉત્પાદ્યમાનસ્ય જ્ઞાતવ્યાનિ । ‘નેરઙ્યમણુસ્સ દેવાણં
 અંતરં જહન્નેણં અંતોમુહૂત્તં-ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ નૈરયિક-મનુપ્યદેવાનામ-
 ન્તરં જઘન્યેનાઽન્તર્મુહૂત્તમ્ ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ, અયં ભાવઃ-નૈરયિકસ્યાન્તરં
 નૈરયિકત્વાન્નિઃસૃત્ય પુનર્નૈરયિકત્વ પ્રાપ્તેરપાન્તરાલં કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતિ ?
 કિયન્તં કાલં યાવદ્ ભવતીત્યર્થઃ ભગવાનાહ-જઘન્યેનાન્તર્મુહૂત્તમ્ કથમિતિવેત્
 ઉચ્યતે-નરકાદુદ્વૃત્ય જીવો મનુષ્યભવે તિર્યગ્ભવેવાઽન્તર્મુહૂત્ત સ્થિત્વા ભૂયો નરકે-
 પૂત્પાદાત્ તત્ર મનુષ્યભવભાવનૈવમ્-કશ્ચિજ્જીવો નરકાન્નિર્ગત્ય ગર્ભજમનુષ્યત્વેનોત્પ-
 યસર્વપર્યાપ્તિપર્યાપ્તઃ વિશિષ્ટસંજ્ઞાનોપેતો વૈક્રિયલબ્ધિમાન્ રાજ્યાદ્યાકાંક્ષી પર-
 ચક્રાદ્યુપદ્રવમાકર્ણ્ય સ્વશક્તિ પ્રભાવશ્ચતુરજ્ઞં સૈન્યં વિકુર્વિત્વા સંગ્રામં કૃત્વા ચ મહા-
 રૌદ્રધ્યાનોપગતો ગર્ભસ્થ એવ કાલં કરોતિ કૃત્વા ચ કાલં ભૂયો નરકેપૂત્પદ્યતે
 તત એવ મન્તર્મુહૂત્તમન્તરં ભવતિ । તિર્યગ્ભવે નરકાદુદ્વૃત્તો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક્ર તન્દુલ-
 મત્સ્યત્વેનોત્પદ્ય મહારૌદ્રધ્યાનોપગતોઽન્તર્મુહૂત્ત જીવિત્વા ભૂયો નરકેષુ જાતઃ ।
 ઉત્કર્ષતોઽનન્તં કાલમન્તરં ભવતિ સ ચાઽનન્તઃ કાલઃ પરમ્પરયા વનસ્પતિપૂત્પા-
 દાજ્ઞાતવ્ય ઇતિ । એવં મનુષ્યસ્ય યલ્લ ભદન્ત ! અનન્તરં મનુષ્યાદ્બ્રહ્મસ્ય પુનર્મનુ-
 પ્યત્વપ્રાપ્તેરપાન્તરાલં કાલતઃ કિયચ્ચિરમ્ ? ભગવાનાહ-જઘન્યેનાઽન્તર્મુહૂત્તમ્ તચ્ચ-
 મનુષ્યભવાન્નિઃસૃત્ય તિર્યગ્ભવેઽન્તર્મુહૂત્ત સ્થિત્વા ભૂયો મનુષ્યત્વેનોત્પત્સ્યમાનસ્ય-
 જ્ઞાતવ્યમ્ ઉત્કર્ષતોઽનન્તં કાલમ્ સોઽનન્તઃ કાલો વનસ્પતિ કાલ ઇતિ । દેવસ્ય
 યલ્લ ભદન્ત ! અનન્તરં દેવત્વાત્ પરિબ્રહ્મસ્ય ભૂયો દેવપ્રાપ્તેરપાન્તરાલં કાલતઃ કિયત્
 ચિરં ભવતિ ? ભગવામાહ-જઘન્યેનાઽન્તર્મુહૂત્તમ્ કશ્ચિદેવભવાત્ ચ્યુત્વા ગર્ભજમનુ-
 પ્યત્વેનોત્પદ્ય સર્વપર્યાપ્તિપર્યાપ્તો વિશિષ્ટજ્ઞાનોપેતસ્તથાવિધસ્ય શ્રમણસ્ય શ્રમણો-
 પાસકસ્ય વા સમીપે ધર્મ્યમાર્યવચનં શ્રુત્વા ધર્મધ્યાનોપગતો ગર્ભસ્થ એવ કાલં
 કરોતિ કાલં કૃત્વા દેવેપૂત્પદ્યતે તત એવમન્તર્મુહૂત્તમન્તરં ભવતિ । ઉત્કર્ષેણ વન-
 સ્પતિકાલ-ઇતિ ‘તિરિકલ્લ જોણિયસ્સ અંતરં’ તિર્યગ્યોનિકસ્ય યલ્લ ભદન્ત !
 અન્તરં તિર્યક્ત્વાત્ નિઃસૃતસ્ય ભૂયસ્તિર્યક્ત્વપ્રાપ્તેરપાન્તરાલં કાલતઃ કિયચ્ચિરં
 ભવતિ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! જહન્ને ણં અંતોમુહૂત્તં’ જઘન્યેનાઽન્તર્મુહૂત્તમ્ તચ્ચ

-જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂત્ત કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ અધિક સાગ-
 રોપમ શત પૃથક્ત્વ કા હૈ । ‘નેરઙ્ય મણુસ્સદેવાણં અંતરં જહન્નેણં
 અંતોમુહૂત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ નૈરયિક, મનુષ્ય ઓર દેવ
 इनका अन्तर जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त कા है और उत्कृष्ट से

અને ઉત્કૃષ્ટ થી કંઈક વધારે સાગરોપમશત પૃથક્ત્વ નો છે, ‘નેરઙ્યમણુસ્સ
 દેવાણં અંતરં જહન્નેણં અંતોમુહૂત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ નૈરયિક, મનુષ્ય,
 અને દેવ તેઓનું અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂત્ત નું છે અને ઉત્કૃષ્ટ થી

કસ્યાપિ તિર્યકૃત્વેન મૃત્વા મનુષ્યભવેન્નતર્મુહૂર્તે સ્થિત્વા ભૂયસ્તિર્યકૃત્વેન ઉત્પત્સ્ય-
માનસ્ય ભવતીતિ જ્ઞાતવ્યમ્, 'ઉક્કોસેણં સાગરોવમસયપુહુત્તં સાદરેગં' સાતિરેકં
સાગરોપમશતપૃથક્ત્વમ્ તત્ત્વ નૈરન્તર્યેણ દેવનારક-મનુષ્યભવભ્રમણેન જ્ઞાતવ્યમ્
ઇતિ । સંપ્રત્યલ્પબહુત્વમ્-‘એસિ ણં મંતે ! નેરહ્યાણં જાવ દેવાણય કયરેકયરે-
હિંતો જાવ વિસેસાહિયા’ એતેષાં ચલુ મદન્ત ! નૈરયિકાણાં મનુષ્યાણાં તિર્યગ્યો-
નિકાનાં દેવાનાં ચ કતરેકતરેભ્યોલ્પા વા બહુકા-તુલ્યા વા-વિશેષાધિકાવેતિ
પ્રશ્નઃ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા સવ્વથોવા મણુસ્સા-નેરહ્યા અસંખેજ્જગુણા દેવા
અસંખેજ્જગુણા’ હે ગૌતમ ! સર્વેભ્યઃ સ્તોકા-અલ્પા મનુષ્યાઃ શ્રેણ્યસંખ્યેભાગવ-
ર્તિનમઃ પ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્ મનુષ્યાઽપેક્ષ્યા નૈરયિકા અસંખ્યેયગુણા અધિકાઃ

વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ હૈં । ‘એસિ ણં મંતે ! નેરહ્યાણં જાવ દેવાણ
ય કયરે૦ ?’ હે મદન્ત ! નૈરયિકોં લે લેકર દેવોં તંક કે બીચ મેં કૌન
કિનકી અપેક્ષા અલ્પ હૈં ? કૌન કિનકી અપેક્ષા બહુત હૈં કૌન કિનકે
ષરાબર હૈં ? ઓર કૌન કિનસે વિશેષાધિક હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે
હૈં-‘ગોયમા ! સવ્વથોવા મણુસ્સા નેરહ્યા અસં૦ તિરિયા અણંતગુણા’
હે ગૌતમ ! સઘ સે કમ મનુષ્ય હૈં । મનુષ્યોં કી અપેક્ષા નૈરયિક
અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં નૈરયિકોં કી અપેક્ષા દેવ અસંખ્યાતગુણેં
અધિક હૈં ઓર દેવોં કી અપેક્ષા તિર્યગ્ અનન્તગુણેં અધિક હૈં । ઇસ
તરહ સે યે ચાર પ્રકાર કે સંસારી જીવ કહે ગયે હૈં-યહાં-પર કાય-
સ્થિતિ કા તાત્પર્ય હૈં કિ જો જીવ જિસ પર્યાય સે મરા હો ઓર પુનઃ
ઉસી પર્યાય મેં સીધા જાકર જન્મ લેતા હૈં વહ યહાં તિર્યગ્નોં કી ઓર
મનુષ્યોં કી હી કાયસ્થિતિ હોતી હૈં-દેવોં ઓર નારક જીવોં કી નહીં

વનસ્પતિકાળ પ્રમાણુનું છે. ‘એસિ ણં મંતે ! નેરહ્યાણં જાવ દેવાણય કયરે૦’
હે ભગવન્ ! આ નૈરયિકો થી લઈને દેવો સુધી માં કોણ કોના કરતા અલ્પ છે ?
કોણ કોના કરતાં વધારે છે ? કોણ કોની ઘરોઘર છે ? અને કોણ કોના થી
વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સવ્વથોવા
મણુસ્સા નેરહ્યા અસંખેજ્જગુણા તિરિયા અણંતગુણા’ હે ગૌતમ ! મનુષ્યો સૌથી
ઓછા છે. મનુષ્યો કરતાં નૈરયિકો અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. નૈરયિકોના
કરતાં દેવો અસંખ્યાતગણા વધારે છે. અને દેવોના કરતાં તિર્યગ્ અનંતગણા
વધારે છે. આ રીતે આ ચાર પ્રકારના સંસારી જીવો કહેવામાં આવેલ છે
અહીંયાં કાયસ્થિતિનું તાત્પર્ય એ છે કે- જીવ જે પર્યાયથી મરીને ફરીથી
એજ પર્યાયમાં સીધા જઈને જન્મ લે છે. તે અહીંયાં તિર્યગ્નોની અને
મનુષ્યોની જ કાયસ્થિતિ થાય છે. દેવ અને નારક જીવોની કાયસ્થિતિ થતી

-ક્યોંકિ દેવ મર કર પુનઃ સીધા દેવ નહીં હોતા ઓર નારક મરકર પુનઃ સીધા નારક નહીં હોતા । તિર્યગ્ જીવોં કી જઘન્ય સે જો એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી કાંચસ્થિતિ કહી ગઈ હૈ ઉસકા કારણ એસા હૈ કિ તિર્યગ્ મર કર પુનઃ એક એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત તક તિર્યગ્ પર્યાય મેં રહકર ફિર અન્યત્ર મનુષ્ય આદિ ગતિ મેં ઉસકા ઉત્પાદ હો જાતા હૈ તથા ઉત્કૃષ્ટ સે જો વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ યહાં કાચસ્થિતિ કહી ગઈ હૈ વન વનસ્પતિ કાલ જિતના શાસ્ત્રાન્તર મેં કહા ગયા હૈ ઉતના કાલ લિયા ગયા હૈ ઇતને કાલતક વહ તિર્યગ્ સે મરકર પુનઃ પુનઃ તિર્યગ્ હો સકતા હૈ ઇસ કાલ મેં કાલ કી અપેક્ષા અનન્ત ઉત્સર્પિણિયાં ઓર અનન્ત અવસર્પિણિયાં સમાપ્ત હો જાતી હૈ ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા અનન્ત લોક ઓર અસંખ્યાત પુદ્ગલ પરાવર્ત હો જાતે હૈં । યે પુદ્ગલ પરાવર્ત આવલિકા કે અસંખ્યાતવેં ભાગ પ્રમાણ હોતે હૈં । મનુષ્ય કી જો કાચસ્થિતિ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી કહી ગઈ હૈ વહ ઉસકે બાદ તિર્યગાદિકોં મેં ઉત્પન્ન હો જાંને કી અપેક્ષા સે કહી ગઈ હૈ તથા જો કાચસ્થિતિ કા કાલ યહાં ઉત્કૃષ્ટ કી અપેક્ષા પૂર્વ કોટિ પૃથક્ત્વ અધિક ત્રીન પર્યોપમ કા કહા ગયા હૈ વહ મહાવિદેહાદિકોં મેં

નથી તેનું કારણ એ છે કે-દેવ મરીને ફરીથી સીધા દેવ થતા નથી અને નારક મરીને ફરીથી સીધા નારક થતા નથી, તિર્યગ્ જીવોની કાચસ્થિતિ જઘન્યથી જે એક અન્તર્મુહૂર્ત્તની કહેવામાં આવેલ છે, તેનું કારણ એવું છે કે-તિર્યગ્ મરીને ફરીને એક એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત સુધી તિર્યગ્ પર્યાયમાં રહીને તે પછી ખીજે મનુષ્ય વિગેરે ગતિમાં તેનો ઉત્પાદ થઈ જાય છે. તથા ઉત્કૃષ્ટથી જે વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણ અહીંયાં કાચસ્થિતિ કહી છે. તે વનસ્પતિ-કાલ જેટલો ખીજા શાસ્ત્રમાં કહેવામાં આવેલ છે, એટલો કાલ લેવામાં આવેલ છે. એટલાકાળ સુધી તે તિર્યગ્માંથી મરીને ફરી ફરીને તિર્યગ્ થઈ શકે છે. એટલા કાળમાં કાળની અપેક્ષાથી અનંત ઉત્સર્પિણિયો અને અનન્ત અવસર્પિણિયો સમાપ્ત થઈ જાય છે, ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ અનન્તલોક અને અસંખ્યાત પુદ્ગલ પરાવર્ત થઈ જાય છે. એ પુદ્ગલ પરાવર્ત આવલિકાના અસંખ્યાતમાં ભાગ પ્રમાણનો હોય છે. મનુષ્યની કાચસ્થિતિ જે જઘન્યથી એક અન્તર્મુહૂર્ત્તની કહેવામાં આવેલ છે. તે તેના પછી તિર્યગ્ વિગેરેમાં ઉત્પન્ન થવાની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે. તથા જે કાચસ્થિતિનો કાળ અહીંયાં ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાથી પૂર્વકોટિ પૃથક્ત્વ અધિક ત્રણ પર્યોપમનો કહેવામાં આવેલ છે. તે મહાવિદેહ વિગેરેમાં પૂર્વકોટિના આયુષ્ય વાળા સાત

પૂર્વકોટિ કે આયુ વાલે સાત મનુષ્યભવોં કો પ્રાપ્ત કરને વાલે કી અપેક્ષા સે ઓર આગે ભવ મેં દેવકુરું ઓદિ મેં જન્મ લેને વાલે કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ તથા અન્તર કાલ કે કથન મેં નૈરંયિક, મનુષ્ય ઓર દેવોં કા જો અન્તર કાલ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત પ્રમાણ કહા ગયા હૈ વહ નરક સે નિકલ કર પુનઃ નરક પર્યાય પ્રાપ્ત કરને કે પહિલે દૂસરી જગહ એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કાલ તક જન્મ ધારણ કરને કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ—જૈસે કોઈ જીવ નારક પર્યાય સે નિકલા ઓર ઉસને મનુષ્યભવ યા તિર્યગ્ભવ એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કે લિયે ધારણ કર લિયા—બાદ મેં વહાં સે મર કર પુનઃ ઉસી નરક પર્યાય મેં પહુંચ ગયા—હસ પ્રકાર સે અન્તર કાલ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કા નિકલ આતા હૈ—મનુષ્યભવ મેં યહ એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કાલ તક હસ પ્રકાર સે રહ સકતા હૈ—‘જૈસે કોઈ નરક સે નિકલ કર નારક જીવ ગર્ભજ મનુષ્ય રૂપ સે ગર્ભ મેં ઉત્પન્ન હો ગયા ઓર વહ વહાં છહોં પર્યાસિયા પૂર્ણ હો જાને સે વિશિષ્ટ સંજ્ઞા વાલા ભી બન ગયા પૂર્વ ભવ કી અપેક્ષા વૈક્રિય લઘિધ સે યુક્ત વહ રાજ્ય આદિ કી છાહના વાલા હુઆ જંબ પરચક્ર આદિ કે ઉપદ્રવ કો સુનતા હૈ તો અપની શક્તિ કે પ્રભાવ

મનુષ્ય ભુવોને પ્રાપ્ત કરવા વાળાની અપેક્ષાથી અને આગળના ભવમાં દેવ-કુરુ વિગેરેમાં જન્મ ધારણ કરવા વાળાની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે. તથા અંતરકાળના કથનમાં નૈરયિક, મનુષ્ય, અને દેવોના અંતરકાળ જઘન્યથી જે એક અંતર્મુહૂર્ત્ત પ્રમાણનો કહેવામાં આવેલ છે. તે નરકથી નીકળીને ફરીથી નરક પર્યાય પ્રાપ્ત થવાની પહેલાં બીજે એક અંતર્મુહૂર્ત્ત કાળ સુધી જન્મ ધારણ કરવાની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે. જેમ કોઈ ભુવ નારક પર્યાયથી નીકળ્યો હોય અને તેણે મનુષ્યભવ અથવા તિર્યગ્ભવ એક અંતર્મુહૂર્ત્ત માટે ધારણ કરેલ હોઈ, અને પછી ત્યાંથી મરીને ફરીથી એજ નરક પર્યાયમાં પહોંચી જાય આ પ્રમાણે અંતરકાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત્તનો નીકળી આવે છે. મનુષ્યભવમાં આ એક અંતર્મુહૂર્ત્ત કાળ સુધી આ પ્રમાણે રહી શકે છે—જેમ કોઈ નારક ભુવ નારકથી નીકળીને ગર્ભજ મનુષ્ય પણાથી ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થઈ ગયેલ હોય અને તે ત્યાં છએ પર્યાપ્ત પૂર્ણ થઈ જવાથી વિશેષ પ્રકારની સંજ્ઞા વાળો પણ બની ગયો હોય, અને પૂર્વ ભવની અપેક્ષાથી વૈક્રિયલઘિધથી યુક્ત તે રાજ્ય વિગેરેની છાહના વાળો થયો હોય અને જ્યારે પરચક્ર વગેરેના ઉપદ્રવને સાંભળે છે. તો તે પોતાની શક્તિ ના પ્રભાવથી ત્યાંજ ચતુરંગિણી સેનાની વિકુર્વણ કરીને એ

સેં વહ વહોં ચતુરજ્ઞ સેના કી ચિકુર્ચના કરકેં ઉસ પરચક્ર કે સાથ સંગ્રામ કરતા હૈં. ઇસ તરહ મહારૌદ્ર ધ્યાન મેં પડા હુઆ વહ જીવ જબ ગર્ભ મેં હી કાલ કર જાતા હૈં ઓર પુનઃ નરક મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈં તો ઇસ તરહ સેં યહ અન્તર જઘન્ય સેં એક અન્તર્મુહૂર્ત્ કાલ કા સંધ જાતા હૈં તથા જબ વહ નારક જીવ તિર્યગ્ભવ મેં ઉત્પન્ન હોને કે યોગ્ય હોતા હૈં તો વહ તન્દુલ સત્સ્ય કી પર્યાય સેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈં ઓર વહાં મહારૌદ્ર ધ્યાન યુક્ત હોકર વહ એક અન્તર્મુહૂર્ત્ તક જીવિત રહકર ફિર નરક મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈં ઇસ તરહ સેં તિર્યગ્ ભવ કી વ્યવધાન કે અપેક્ષા યહ જઘન્ય અન્તર નૈરયિક સેં નૈરયિક હોને મેં સંધ જાતા હૈં તથા ઉત્કૃષ્ટ કી અપેક્ષા જો અન્તર અનન્તકાલ કા કહા ગયા હૈં વહ પરમ્પરા મેં વનસ્પતિ મેં ઉત્પાદ કી અપેક્ષા સેં કહા ગયા હૈં તિર્યગ્યોનિ સેં નિકલ કર પુનઃ તિર્યગ્યોનિ મેં આને કા અન્તરકાલ જો જઘન્ય સેં એક અન્તર્મુહૂર્ત્ કા કહા ગયા હૈં વહ તિર્યગ્યોનિ સેં નિકલ કર મનુષ્યભવ મેં એક અન્તર્મુહૂર્ત્ તક જન્મ ધારણ કરને વાલે તિર્યગ્ જીવ કી અપેક્ષા સેં કહા ગયા હૈં તથા ઉત્કૃષ્ટ અન્તરકાલ જો ઇસકા સાગરોપમ શત પૃથક્ત્વ કા કહા ગયા હૈં વહ

પરચક્રની સાથે સંગ્રામ-યુધ્ધ કરે છે. એ રીતે મહારૌદ્ર ધ્યાનમાં પડેલા તે જીવ ગર્ભમાં જે કાળ કરી જાય છે અને ફરીથી નરકમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. તે આ રીતે આ અન્તર જઘન્યથી એક અન્તર્મુહૂર્ત્ કાળનું બની જાય છે. તથા જ્યારે તે નારક જીવ તિર્યગ્ ભવમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય બને છે. તે તે તન્દુલ સત્સ્યની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. અને ત્યાં મહારૌદ્ર ધ્યાનયુક્ત થઈને તે એક અન્તર્મુહૂર્ત્ સુધી જીવતો રહીને તે પછી ફરીને પાછો નરકમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. આ રીતે તિર્યગ્ ભવની વ્યવધાનની અપેક્ષાથી આ જઘન્ય અન્તર નૈરયિકથી પાછા નૈરયિક થવામાં સિદ્ધ થઈ જાય છે. તથા ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાથી જે અનન્તકાળનું અન્તર કહેલ છે. તે પરમ્પરાથી વનસ્પતિમાં ઉત્પન્ન થવાની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે. તિર્યગ્યોનિકમાંથી નીકળીને ફરીથી તિર્યગ્યોનિકોમાં આવવાનો અન્તરકાળ જઘન્યથી જે એક અન્તર્મુહૂર્ત્નો કહેવામાં આવેલ છે. તે તિર્યગ્યોનિકોમાંથી નીકળીને મનુષ્યભવમાં એક અન્તર્મુહૂર્ત્ સુધી જન્મ ધારણ કરવા વાળા તિર્યગ્ જીવની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે. તથા ઉત્કૃષ્ટ અન્તર કાળ એક સાગરોપમ શત પૃથક્ત્વનો જે કહેવામાં આવેલ છે. તે નિરંતર દેવ, નારક, અને મનુષ્ય ભવોમાં ભ્રમણ કરવાની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે.

નિરન્તર દેવ, નારક ઓર મનુષ્યભવોં મેં ભ્રમણ કરને કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ મનુષ્ય સે પુનઃ મનુષ્ય હોને મેં જો અન્તર કાલ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કા કહા ગયા હૈ વહ મનુષ્ય ભવ મેં મર કર તિર્યગ્ કે ભવ મેં એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત તક રહે હુએ જીવ કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ તથા ઉત્કૃષ્ટ સે જો અન્તરકાલ અનન્તકાલ કા કહા ગયા હૈ વહ વનસ્પતિકાલ કી અપેક્ષા સે કહો ગયા હૈ દેવ સે દેવ હોને મેં જો અન્તર એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કા જઘન્ય સે કહા ગયા હૈ વહ દેવ ભવ સે ચવ કર મનુષ્ય ભવ કો પ્રાપ્ત કર પુનઃ દેવ ભવ કો પ્રાપ્ત કરને વાલે જીવ કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ જૈસે કોઈ દેવ જીવ દેવ પર્યાય સે ચવા ઓર વહ ગર્ભજ મનુષ્યરૂપ મેં મનુષ્ય ભવ મેં ઉત્પન્ન હો ગયા છહોં પર્યાયિયાં ઇસકી ગર્ભ મેં હી પૂર્ણ હો ગઈ અબ વહ વિશિષ્ટ સંજ્ઞાન શાલી બન ગયા ઇસ સ્થિતિ મેં ઉસે કિસી શ્રમણ યા શ્રમણોપાસક કા ધર્મ્ય આર્ય વચન સુનને કો મિલ ગયા ઉસસે વહ ધર્મધ્યાન સે યુક્ત હુઆ ગર્ભ મેં હી મર ગયા ઓર પુનઃ દેવ પર્યાય સે પ્રાપ્ત હો ગયા-ઇસ પ્રકાર સે યહ જઘન્ય અન્તર એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કા સઘ જાતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર વનસ્પતિકાલ કી અપેક્ષા સઘ

મનુષ્યથી ફરીને મનુષ્યથવામાં જે અંતરકાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત્તનો કહેવામાં આવેલ છે, તે મનુષ્યલવમાં મરીને તિર્યચ લવમાં એક અંતર્મુહૂર્ત્ત સુધી રહેલા જીવની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે. તથા ઉત્કૃષ્ટથી અંતરકાળ જે અનંતકાળનો કહેવામાં આવેલ છે. તે વનસ્પતિકાળની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે. દેવથી ફરીને દેવ થવામાં અંતર એક અંતર્મુહૂર્ત્તનું જઘન્યથી જ કહેવામાં આવેલ છે. તે દેવલવથી ચવીને મનુષ્યલવને પ્રાપ્ત કરીને ફરીથી દેવલવને પ્રાપ્ત કરવાવાળા જીવની અપેક્ષાથી કહેલ છે જેમ કે કોઈ દેવ જીવ દેવપર્યાયથી ચવીને તે ગર્ભજ મનુષ્યપણામાં મનુષ્યલવમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય તેની છએ પર્યાયિયો ગર્ભમાં જ પૂરી થઈ હોય તે પછી તે વિશિષ્ટ સંજ્ઞાશાળી બની ગયેલ હોય, એ સ્થિતિમાં તેને કોઈ શ્રમણ અથવા શ્રમણોપાસિકા પાસેથી ધાર્મિક આર્ય વચન સાંભળવામાં આવી ગયેલ હોય અને તેનાથી તે ધર્મધ્યાનથી યુક્ત થઈને ગર્ભમાં જ મરી ગયેલ હોય ફરીથી દેવ પર્યાય પ્રાપ્ત થયેલ હોય આ રીતે આ જઘન્ય અંતર એક અંતર્મુહૂર્ત્તનું બની જાય છે. અને ઉત્કૃષ્ટ અંતર વનસ્પતિ કાળની અપેક્ષાથી બની જાય છે. ‘સે ત્તં ચત્ત્વિહા સંસાર સમાવણ્ણા જીવા પણ્ણત્તા’ આ

नैरयिकादेवा अनन्तगुणा अधिका भवन्ति । इति । 'से चं चउव्विहा संसारसमा-
वण्णगा जीवा पण्णत्ता' त एते चतुर्विधा देवनारकतिर्यङ्मनुष्यप्रभेदभिन्ना संसार-
समापन्नकजीवाः प्रज्ञप्ता इति । इति जीवाभिगमटीकायां चतुर्विधप्रतिपत्तौ-
विमानाऽधिकारे द्वितीयो वैमानिकोद्देशकः समाप्तः तत्समाप्तौ तृतीया प्रतिपत्तिः
समाप्ताः ॥सू० १२५॥

इतिश्री विश्वविख्यात-नगद्वज्रम-प्रमिद्धवाचकपञ्चदशभाषाकलित-ललित
कलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक - वादिमानमर्दक-श्री-
शाहू छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त - 'जैनशास्त्राचार्य' - पदभूषित-
कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर-
पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायां श्री जीवाभिगम-
सूत्रस्य प्रमेयद्योतिकारुण्यायां व्याख्यायां
तृतीया प्रतिपत्तिः समाप्ता ॥३॥

जाता है 'सेत्तं चउव्विहा संसार समावण्णगा जीवा पण्णत्ता' इस
प्रकार चार प्रकार के संसार समापन्नक जीव कहे गये हैं ॥१२५॥
श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलाल व्रतिविरचित
जीवाभिगम सूत्र की प्रमेयद्योतिनि व्याख्या में
॥ तृतीय प्रतिपत्ति समाप्त ॥

प्रमाणे चार प्रकारना संसारसमापन्नक लोको कहा छे ॥सू० १२५॥

श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलाल व्रतिविरचित जीवाभिगम
सूत्रनी प्रमेयद्योतिनी टीकानी श्री ३ प्रतिपत्ति समाप्त ॥ ३ ॥

॥ अथ पञ्चविधजीवाख्या चतुर्थी प्रतिपत्तिः ॥

तदेवमुक्ता चतुर्विधजीवप्रतिपादिका तृतीया प्रतिपत्तिः संप्रति-क्रम-
प्राप्तां पञ्चविध जीवप्रतिपादिकां चतुर्थी प्रतिपत्तिमाह —

मूलम्—तत्थ णं जे ते एवमाहंसु—पञ्चविहा संसारसमा-
वण्णगा जीवा पन्नत्ता ते एवमाहंसु तं जहा—एगिंदिया, बेइं-
दिया, तेइंदिया, चउरिंदिया, पंचिंदिया । से किं तं एगिंदिया ?
एगिंदिया दुविहा पन्नत्ता तं जहा—पज्जत्तगा य, अपज्जत्तगा य ।
एवं जाव पंचिंदिया य दुविहा पज्जत्तगाय अपज्जत्तगाय
एगिंदियस्स णं भंते ! केवइयं कालं ठिई पन्नत्ता ? गोयमा !
जहन्नेणं अंतो मुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं । बेइं-
दिय० जहन्नेणं अंतो मुहुत्तं उक्कोसेणं बारस संवच्छराइं, एवं
तेइंदियस्स एणूणपण्णं राइं दियाइं, चउरिंदियस्स छम्मासा,
पंचिंदियस्स जहन्नेणं अंतो मुहुत्तं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरो-
वमाइं, अपज्जत्तग एगिंदियस्स णं केवइयं कालं ठिई पन्नत्ता ?
गोयमा ! जहन्नेणं अंतो मुहुत्तं—उक्कोसेण वि अंतो मुहुत्तं एवं
सव्वेसिं, पज्जत्तग एगिंदियाणं जाव पंचिंदियाणं पुच्छा, जह-
न्नेणं अंतो मुहुत्तं—उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं अंतो
मुहुत्तोणाइं, एवं उक्कोसिया वि ठिई अंतो मुहुत्तोणा सव्वेसिं
पज्जत्तगाणं कायढ्वा । एगिंदिए णं भंते ! एगिंदिय त्ति कालओ
केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं अंतो मुहुत्तं—उक्कोसेणं
वणस्सइ कालो । बेइंदियस्स णं भंते ! बेइंदिय त्ति कालओ
केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं अंतो मुहुत्तं—उक्कोसेणं
संखेज्जं कालं जाव चउरिंदिए संखेज्जं कालं, पंचिंदिए णं
भंते ! पंचिंदिए त्ति कालओ केवच्चिरं होई ? गोयमा ! जह-
न्नेणं अंतो मुहुत्तं उक्कोसेणं सागरोवमसहस्सं साइरेणं । एगि-
ंदिए णं अपज्जत्तए णं भंते ! कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा !

जहन्नेणं अंतो मुहुत्ते, उक्कोसेणं वि अंतो मुहुत्तं जाव पंचि-
 दिय अपज्जत्तए । पज्जत्तग एगिंदिएणं भंते ! कालओ केवच्चिरं
 होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं संखिज्जाइं
 वाससहस्साइं । एवं वेइंदिए वि, नवरं संखेज्जाइं वासाइं ।
 तेइंदिए णं भंते ! कालओ केवच्चिरं होइ । संखेज्जा राइं-
 दिया । चउरिंदिए णं० संखेज्जा मासा । पज्जत्त पंचिदिए
 पज्जत्ताइं सय पुहुत्तं साइरेणं । चउरिंदियस्स णं भंते !
 केवइयं कालं अंतरं होइ, गोयमा ! जहन्नेणं अंतो मुहुत्तं उक्को-
 सेणं दो सांगरोवमसहस्साइं संखेज्जवाससयसहस्साइं ।
 वेइंदियस्स णं भंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा !
 जहन्नेणं अंतो मुहुत्तं उक्कोसेणं वणस्सइ कालो । एवं तेइं-
 दियस्स चउरिंदियस्स पंचदियस्स अपज्जत्तगाणं एवं चेव
 पज्जत्तगाण वि एवं चेव ॥सू. ॥१२६॥

छाया-तत्र खलु ये ते एवमुक्तवन्तः पञ्चविधाः संसारसमापन्नका जीवाः
 प्रज्ञप्ताः ते एवमुक्तवन्तः तद्यथा-एकेन्द्रियाः, द्वीन्द्रियाः, त्रीन्द्रियाः चतुरिन्द्रियाः
 पञ्चेन्द्रियाः ।

अथ के ते एकेन्द्रियाः ? एकेन्द्रिया द्विविधाः प्रज्ञप्ताः तद्यथा-पर्याप्तकाश्चा-
 ऽपर्याप्तकाश्च एवं यावत्पञ्चेन्द्रियाः द्विविधाः पर्याप्तकाश्चाऽपर्याप्तकाश्च । एके-
 न्द्रियस्य खलु भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्ये-
 नाऽन्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण द्वाविंशतिर्वर्षसहस्राणि द्वीन्द्रियस्य० जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम्
 उत्कर्षेण द्वादशसंवत्सरान्, एवं त्रीन्द्रियस्य एकोनपञ्चाशद्वात्रिंशदिवानि, चतुरि-
 न्द्रियस्य षण्मासान् पञ्चेन्द्रियस्य जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सा-
 गरोपमाणि । अपर्याप्तकैकेन्द्रियस्य खलु कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम !
 जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेणाप्यन्तर्मुहूर्तम् एवं सर्वेषाम् । पर्याप्तकैकेन्द्रियाणां
 खलु यावत्पञ्चेन्द्रियाणां-पृच्छा, जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण द्वाविंशतिर्वर्ष
 सहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानि एवमुत्कृष्टाणि स्थितिरन्तर्मुहूर्तानां सर्वेषां पर्या-
 प्ताकानां कर्तव्या । एकेन्द्रियः खलु भदन्त ! एकेन्द्रिय इति कालतः
 कियच्चिरं भवति ! गौतम ! जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षतो वनस्पति-
 कालः । द्वीन्द्रियस्य खलु भदन्त ! द्वीन्द्रिय इति कालतः कियच्चिरं भवति ?

ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ સંખ્યેયં કાલં—યાવચ્ચતુરિન્દ્રિયસ્ય સંલ્યેય-
કાલમ્ પશ્ચેન્દ્રિયઃ खलु भदन्त ! पश्चेन्द्रिय इति कालतः कियच्चिरं भवति ?
ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષતઃ સાગરોપમ સહસ્રં સાતિરેકમ્ । એકેન્દ્રિયો-
પર્યાપ્તકઃ खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहू-
ર્तम् उत्कर्षेणाप्यन्तर्मुहूर्तम् यावत्पश्चेन्द्रिय अपर्याप्तकः । पर्याप्तकैकेन्द्रियः खलु
भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण
સંખ્યેયાનિ વર્ષસહસ્રાણિ । एवं द्वीन्द्रियोऽपि, नवरं संल्येयानि वर्षाणि ।
ત્રીન્દ્રિયઃ खलु भदन्त ! ० संल्येयानि रात्रिदिवानि । चतुरिन्द्रियः खलु ० संल्ये-
યાન્માસાન । પર્યાપ્તક-પશ્ચેન્દ્રિય ० સાગરોપમશતપૃથક્ત્વં સાતિરેકમ્ । એકેન્દ્રિ-
યસ્ય खलु भदन्त ! कियन्तं कालमन्तरं भवति ? गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्
ઉત્કર્ષે દ્વે સાગરોપમસહસ્રે સંલ્યેવર્ષાઽભ્યધિકે । દ્વીન્દ્રિયસ્ય खलु अन्तरं कालतः
કિયચ્ચિરં ભવતિ ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ । एवं
ત્રીન્દ્રિયસ્ય चतुरिन्द्रियस्य पश्चेन्द्रियस्य अपर्याप्तकानामेव पर्याप्तकानामपि
एवमेव सू. ॥ १२६ ॥

ટીકા—‘તત્થ ણં જે તે એવં આહંસુ—પંચવિદ્ધા સંસારસમાવર્ણનગા જીવા પન્નત્તા
તે એવમાહંસુ—તં જહા—एगिंदिया, बेइंदिया, तेइंदिया, चउरिंदिया—पंचिंदिया’

—चतुर्थी प्रतिपत्ति—

इस प्रकार से चार प्रकार के जीवों को प्रतिपादन करने वाली
तृतीय प्रतिपत्ति समाप्त करके अब सूत्रकार पंचविध जीव प्रतिपादक
चतुर्थी प्रतिपत्ति का कथन करते हैं—

‘तत्थणं जे ते एवमाहंसु पंचविहा संसारसमावण्णगा जीवा
पन्नत्ता’—इत्यादि ।

टीकार्थ—इस में प्रभु ने गौतम स्वामी से ऐसा कहा है कि हे
गौतम ! जो ऐसा कहते हैं कि संसारी जीव पांच प्रकार के हैं—उनका

ચોથી પ્રતિપત્તિનો આરંભ—

આ રીતે ચાર પ્રકારના જીવોનું પ્રતિપાદન કરવાવાળી ત્રીજી પ્રતિપત્તિ
સમાપ્ત કરીને હવે સૂત્રકાર પાંચ પ્રકારના જીવોનું પ્રતિપાદન કરવા વાળી
ચોથી પ્રતિપત્તિનું કથન કરે છે.

‘તત્થ ણં જે તે એવમાહંસુ ઇત્યાદિ’

ટીકાર્થ—‘તત્થણં જે તે એવમાહંસુ પંચવિદ્ધા સંસારસમાવર્ણનગા જીવા
પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ સૂત્રદ્વારા ગૌતમ સ્વામીને પ્રભુશ્રી એવું કહે છે કે—હો
ગૌતમ ! જેઓ એમ કહે છે કે—સંસારી જીવો પાંચ પ્રકારના છે તેમનું

હે ભદન્ત ! તત્ર જીવવિચારે યે તે એવમુક્તવન્તઃ પञ्चविधाः संसारसमापन्नका
 जीवाः प्रज्ञप्तास्ते एवं-वक्ष्यमाणं वचः 'केचन-२ एकेन्द्रियाः-द्वीन्द्रियाः,
 त्रीन्द्रियाः, चतुरिन्द्रियाः, पञ्चेन्द्रियाश्च भवन्ति' इति 'आहंसु' उक्तवन्तः 'से किं
 तं एगिदिया ? गोयमा ! एगिदिया दुविहा पन्नत्ता-तं जहा-पज्जत्तगा य-अप-
 ज्जत्तगा य-एवं जाव पंचिदिया दुविहा-पज्जत्तगा य-अपज्जत्तगा य'

इस सम्बन्ध में ऐसा कथन है-‘तं जहा-एगिदिया, वेइंदिया, तेइंदिया,
 चउरिंदिया, पंचिदिया’-एकेन्द्रिय जीव, दो इन्द्रिय जीव, तेइन्द्रिय
 जीव, चौइन्द्रिय जीव, और पंचेन्द्रिय जीव-इस प्रकार से ये संसारी
 जीव पांच प्रकार के हैं । ‘से किं तं एगिदिया हे भदन्त ! एकेन्द्रिय
 जीव कितने प्रकार के हैं उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! एगिदिया
 दुविहा पणत्ता’ हे गौतम ! एकेन्द्रिय जीव दो प्रकार के हैं-जैसे-
 ‘पज्जत्तगा य अपज्जत्तगा य’ पर्याप्तक एकेन्द्रिय और अपर्याप्तक एके-
 न्द्रिय ‘एवं जाव पंचिदिया दुविहा पणत्ता’ इसी तरह की द्विविधता
 दो इन्द्रिय जीव से लेकर पञ्चेन्द्रिय जीवों तक में जाननी चाहिये
 अर्थात् पर्याप्तक दो इन्द्रिय और अपर्याप्तक दो इन्द्रिय, पर्याप्तक
 तेइन्द्रिय, और अपर्याप्तक तेइन्द्रिय, पर्याप्तक चौइन्द्रिय और अप-
 र्याप्तक चौइन्द्रिय, एवं पर्याप्तक पञ्चेन्द्रिय और अपर्याप्तक पञ्चेन्द्रिय
 इनमें जिनके पर्याप्ति नामकर्म का उदय होता है वे पर्याप्तक और

આ સંબંધમાં એવું કથન છે કે- ‘તં જહા એગિદિયા, વેઇંદિયા, તેઇંદિયા,
 ચઉરિંદિયા, પંચિદિયા’ એક ઇન્દ્રિય વાળા જીવો, બેઇન્દ્રિય વાળા જીવો, ત્રણ
 ઇન્દ્રિય વાળા જીવો ચારઇન્દ્રિય વાળા જીવો અને પાંચ ઇન્દ્રિય વાળા
 જીવો આ પ્રમાણે આ સંસારી જીવો પાંચ પ્રકારના છે. ‘સે કિં તે એગિ-
 દિયા’ હે ભગવન્ ! એક ઇન્દ્રિય વાળા જીવો કેટલા પ્રકારના છે ? આ
 પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! એગિદિયા દુવિહા પણત્તા’ હે
 ગૌતમ ! એક ઇન્દ્રિય વાળા જીવો બે પ્રકારના કહ્યા છે. ‘તં જહા’ જેમ કે-
 ‘પજ્જત્તગા ય અપજ્જત્તગા ય’ પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક એકેન્દ્રિય ‘એવં જાવ
 પંચિદિયા દુવિહા પણત્તા’ એજ પ્રમાણેનું બે પ્રકાર પાણું બે ઇન્દ્રિય જીવથી
 લઇને પાંચ ઇન્દ્રિય વાળા જીવોના કથન સુધી સમજવું અર્થાત્ પર્યાપ્તક
 બે ઇન્દ્રિય અને અપર્યાપ્તક બે ઇન્દ્રિય, પર્યાપ્તક તેઇન્દ્રિય અને અપર્યાપ્તક
 તેઇન્દ્રિય, પર્યાપ્તક ચૌઇન્દ્રિય અને અપર્યાપ્તક ચૌઇન્દ્રિય, તથા પર્યાપ્તક પંચેન્દ્રિય
 અને અપર્યાપ્તક પંચેન્દ્રિય આમાં જેમને પર્યાપ્તિ નામકર્મના ઉદય થાય છે.

अथ के ते एकेन्द्रियाः किं लक्षणं—कति भेदवन्तः ? गौतम ! एकेन्द्रिया द्विविधाः तद् यथा—पर्याप्तकाश्चाऽपर्याप्ताकाश्च २ एवं द्वीन्द्रियादि यावत्पञ्चेन्द्रियाः द्विविधाः—पर्याप्तकाश्च, अपर्याप्तकाश्च ज्ञेयाः । 'एगिंदियस्स णं भंते ! केवइयं कालं ठिई पन्नत्ता ? गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं—उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं' एकेन्द्रिय जीवस्य खलु भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः जीवनसमयः प्रज्ञप्तः ? भगवानाह—गौतम ! जघन्येन न्यूनतः खलु अन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षतश्च द्वाविंशतिर्वर्षसहस्राणि स्थितिकालः प्रज्ञप्तः इति । 'वेइंदिय० जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बारस संवच्छराइं' द्वीन्द्रियस्य जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण द्वादश संवत्सरान् । 'एवं तेइंदियस्स एगूणपण्णं राइंदियाइं' एवं त्रीन्द्रियस्य जीवनकालः

जिनके अपर्याप्ति नाम कर्म का उदय होता है वे अपर्याप्तक जीव कहे गये हैं । 'एगिंदियस्स णं भंते ! केवइयं कालं ठिई पन्नत्ता' हे भदन्त ! एकेन्द्रिय जीव की कितने काल की स्थिति कही गई है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं—'गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं' हे गौतम ! एकेन्द्रिय जीव की स्थिति जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त की कही गई है और उत्कृष्ट से २२ हजार वर्ष की कही गई है । 'वेइंदिय० जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बारस संवच्छराइं' हे भदन्त ! दो इन्द्रिय जीव की स्थिति कितने काल की कही गई है ? उत्तर में प्रभु ने कहा है हे गौतम ! दो इन्द्रिय जीव की स्थिति जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त की कही गई है और उत्कृष्ट से बारह वर्ष की कही गई है 'एवं तेइंदियस्स एगूणपण्णं राइंदियाइं'

तेओ पर्याप्तक कडेवाय छे अने जेओने अपर्याप्तक नामकर्मनो उदय डोय छे तेओने अपर्याप्तक ओवो कड्या छे. 'एगिंदियस्स णं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता' डे लगवन् ! ओक धन्द्रिय वाणा ओवनी स्थिति डेटली कडेवाभां आवेल छे ? आ प्रश्नना उत्तरभां प्रभुश्री कडे छे डे—'गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं' डे गौतम ! ओक धन्द्रिय वाणा ओवनी स्थिति जघन्यथी ओक अंतर्मुहूर्तनी कडेवाभां आवेल छे अने उत्कृष्टथी २२ बावीस हजार वर्षनी कडेवाभां आवेल छे. 'वेइंदिय० जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बारससंवच्छराइं' डे लगवन् ! जे धन्द्रिय वाणा ओवनी स्थिति डेटला काणनी कडेवाभां आवेल छे ? आ प्रश्नना उत्तरभां प्रभुश्री कडे छे डे—हे गौतम ! जेधन्द्रिय वाणा ओवनी स्थिति जघन्यथी ओक अंतर्मुहूर्तनी कडेवाभां आवेल छे अने उत्कृष्टथी बार वर्षनी कडेवाभां आवेल छे. 'एवं तेइंदियस्स एगूणपण्णं राइंदियाइं' ओज प्रभाणु त्रयु धन्द्रिय

કેવલં—एकोन पंचाशद्रात्रिदिवानि उत्कर्षणः जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्तम् । ‘चउरिंदियस्स छम्मासा’ चतुरिन्द्रियस्य च जघन्योत्कर्षाभ्यामन्तर्मुहूर्त—पण्मासाश्च । ‘पंचिंदियस्स जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं’ पञ्चेन्द्रियस्य तु जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि । ‘अपज्जत्तग एगिंदियस्स णं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं’ उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं’ अपर्याप्तकैकेन्द्रियस्य खलु भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः ? गौतम ! जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेणाऽपि, तथापि उत्कृष्टपदमर्यादया किञ्चिद् वैलक्षण्यं कल्प-

इसी प्रकार તેઈન્દ્રિય જીવ કી ૪૯ દિન રાત કી સ્થિતિ કહી ગઈ હૈ—યહ કથન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કી અપેક્ષા કહા ગયા જાનના ચાહિયે તથા તેઈન્દ્રિય જીવ કી જઘન્ય સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત કી કહી ગઈ હૈ ‘ચઉરિંદિયસ્સ છમ્માસા’ ચૌઈન્દ્રિય જીવ કી જઘન્ય સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત કી ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૬ માસ કી કહી ગઈ હૈ ‘પંચિંદિયસ્સ જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં’ તથા પંચેન્દ્રિય જીવ કી જઘન્ય સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તેતીસ સાગરોપમ કી હૈ । ‘અપજ્જત્તગ એગિંદિયસ્સ ણં ભંતે ! કેવહયં કાલં ઠિઈ પણત્તા’ હે ભદન્ત ! અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય જીવ કી સ્થિતિ કિતને કાલ કી હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં’ હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્તક એકેન્દ્રિય જીવ કી સ્થિતિ જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ કી અપેક્ષા એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ પરન્તુ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કા જો અન્તર્મુહૂર્ત હૈ વહ

વાળા જીવની ૪૯ ઓગણ પચાસ રાતદિવસની સ્થિતિ કહેવામાં આવેલ છે. આ કથન ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાથી કહેલ છે તેમ સમજાવેલું તથા તેઈન્દ્રિય જીવની જઘન્ય સ્થિતિ એક અંતર્મુહૂર્તની કહેવામાં આવેલ છે. ‘ચઉરિંદિયસ્સ છમ્માસા’ ચારેઈન્દ્રિય વાળા જીવની જઘન્ય સ્થિતિ એક અંતર્મુહૂર્તની અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૬ છ માસની કહેલ છે. ‘પંચિંદિયસ્સ જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં’ તથા પાંચેઈન્દ્રિય વાળા જીવની જઘન્યસ્થિતિ એક અંતર્મુહૂર્તની છે, અને ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમની છે. ‘અપજ્જત્તગ એગિંદિયાણં કેવહં કાલં ઠિઈ પણત્તા’ હે ભગવન્ ! અપર્યાપ્તક એકેન્દ્રિય જીવની સ્થિતિ કેટલી કહેવામાં આવેલ છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં’ હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્તક એક ઈન્દ્રિય વાળા જીવની સ્થિતિ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી અપેક્ષાથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે, પરંતુ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિનું જે અંતર્મુહૂર્ત છે, તે

નીયમેવેતિ ધ્વનિઃ । ‘એવં સવ્વેસિં’ એવં સર્વેષામપર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયાદિ પञ्ચેન્દ્રિયાન્તાનાં જઘન્યોત્કર્ષાભ્યાં જીવનકાલોઽન્તર્મુહૂર્તકમેવેતિ । ‘પજ્જત્તગ એગિંદિયાણં જાવ પંચિંદિયાણં પુચ્છા’ પર્યાપ્તકૈકેન્દ્રિયાણાં યાવત્પञ्ચેન્દ્રિયાણાં પૃચ્છા, પર્યાપ્તકૈકેન્દ્રિય-દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિય-પञ્ચેન્દ્રિયાણાં સ્થિતિકાલઃ ‘જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં બાવીસં વાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તોણાઈં’ જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ દ્વાવિંશતિર્વર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોંનાનિ (અપર્યાપ્તકાલેનાઽન્તર્મુહૂર્તહીનત્વાત્, ઇતિ । ‘એવં ઉવ્કોસિયા વિ ઠિઈ અંતોમુહુત્તોણા સવ્વેસિં પજ્જત્તાણં કાયવ્વા’ એવં પર્યાપ્તકૈકેન્દ્રિયજીવાનામિવ સર્વેષાં દ્વિ-ત્રિ-ચતુઃ-

જઘન્ય સ્થિતિ કે અન્તર્મુહૂર્ત્ત સે કુછ ભિન્ન હૈં । ‘એવં સવ્વેસિં’ ઇતની હી સ્થિતિ જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ કી અપેક્ષા દો ઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચૌઇન્દ્રિય ઓર પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તક જીવોં કી હૈ ‘પજ્જત્તગ એગિંદિયાણં જાવ પંચિંદિયાણં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! પર્યાપ્તક એકેન્દ્રિય સે લેકર પર્યાપ્તક પञ્ચેન્દ્રિય જીવોં કી સ્થિતિ કિતને કાલ કી હૈ ? તો ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં બાવીસં વાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તોણાઈં’ હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક એકેન્દ્રિય જીવોં કી જઘન્ય સ્થિતિ તો એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કમ ૨૨ હજાર વર્ષોં કી હૈ-યહાં જો યહ હીનતા બતલાઈ ગઈ હૈ વહ અપર્યાપ્ત કાલ કી એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી સ્થિતિ કાલકો કમ કરકે બતલાઈ ગઈ હૈ ‘એવં ઉવ્કોસિયા વિ ઠિતિ અંતોમુહુત્તોણા સવ્વેસિં પજ્જત્તાણં કાયવ્વા’ ઇસી તરહ દો ઇન્દ્રિય

જઘન્ય સ્થિતિના અંતર્મુહૂર્ત્તથી ક્ષયક લિખ પ્રકારતું છે. ‘એવં સવ્વેસિં’ આજ પ્રમાણેની જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાથી બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચૌઈન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તક જીવોની સ્થિતિ છે, ‘પજ્જત્તગ એગિંદિયાણં જાવ પંચિંદિયાણં પુચ્છા’ હે લગવન્ ! પર્યાપ્તક એકેન્દ્રિયથી લઈને પર્યાપ્તક પંચેન્દ્રિય વાળા જીવોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં બાવીસં વાસસહસ્સાઈં’ હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયોની જઘન્ય સ્થિતિ તો એક અંતર્મુહૂર્ત્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ એક અંતર્મુહૂર્ત્ત કમ ૨૨ બાવીસ હજાર વર્ષોની છે. અહીયાં જે આ હીનતા બતાવવામાં આવેલ છે, તે અપર્યાપ્ત કાળની એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કાળની સ્થિતિ કાળને ઓછા કરીને બતાવવામાં આવેલ છે. ‘એવં ઉવ્કોસિયા વિ ઠિઈ અંતોમુહુત્તોણા સવ્વેસિં પજ્જત્તાણં કાયવ્વા’ એજ

પચ્ચેન્દ્રિય પર્યાપ્તકાનામુત્કૃષ્ટા સ્થિતિઃ અન્તર્મુહૂર્તોન દ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રાણિ કર્ત-
વ્યાનિ-इति पूर्वेण सह संबन्धः । संप्रति कायस्थितिमाह-एगिंदिय णं भंते !
एगिंदियत्ति कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं
वणस्सइकालो' एकेन्द्रियः खलु भदन्त ! जीवः एकेन्द्रिय इति मृत्वा पुनरेकेन्द्रि-
यत्वं क्रियता कालेन भजते ? भगवानाह-गौतम ! जघ-येनाऽ तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण
वनस्पतिकालः । 'वेइंदियस्स णं भंते वेइंदियत्ति कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा !

જીવોં કી તેહન્દ્રિય જીવોં કી ચૌહન્દ્રિય જીવોં કી ઓર પંચેન્દ્રિય
જીવોં કી જો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પૂર્વ મેં સામાન્યરૂપ સે બતલાઈ
ગઈ હૈં ઉસમેં સે-સવ મેં સે એક ૨ અપની ૨ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કા
અન્તર્મુહૂર્ત કમ કર લેના ચાહિયે ઇસ તરહ કમ કરને સે દો હન્દ્રિય
પર્યાપ્તક, તેહન્દ્રિય પર્યાપ્તક, ચૌહન્દ્રિય પર્યાપ્તક ઓર પચ્ચેન્દ્રિય
પર્યાપ્તક જીવોં કી ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ હો જાતી હૈં ।

કાયસ્થિતિ કા કથન-‘એગિંદિયાણં ભંતે ! એગિંદિય ત્તિ કાલઓ
કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભદન્ત ! એકેન્દ્રિય જીવોં કી કાયસ્થિતિ કિતને કાલ
કી કહી ગઈ હૈં ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં-‘ગોયમા ! જહન્નેણં
અંતોમુહુત્તં ઉક્કો વણસ્સતિકાલો’ હે ગૌતમ ! એકેન્દ્રિય જીવોં કી
કાયસ્થિતિ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિ
કાલ પ્રમાણ હૈં ‘વેઈંદિયસ્સ ણં ભંતે । વેઈંદિયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં

પ્રમાણે યે ઇન્દ્રિયવાળા જીવોની, ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા જીવોની, ચાર ઇન્દ્રિયવાળા
જીવોની અને પાંચ ઇન્દ્રિયવાળા જીવોની જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પહેલાં સામાન્ય
પણાથી બતાવવામાં આવેલ છે. તેમાંથી એક એક પોતપોતાની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનું
અંતર્મુહૂર્ત કમ કરવું જોઈએ આ રીતે કમ કરવાંથી યે ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તક તે
ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તક, ચૌ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તક અને પચ્ચેન્દ્રિય પર્યાપ્તક જીવોની ઉત્કૃષ્ટ
સ્થિતિ થઈ જાય છે.

કાયસ્થિતિનું કથન-

‘એગિંદિયાણં ભંતે ! એગિંદિયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ !
એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવોની કાયસ્થિતિ કેટલા પ્રકારની કહેવામાં આવેલ
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં
ઉક્કોસેણં વણસ્સइकालो’ હે ગૌતમ ! એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવની કાયસ્થિતિ
જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પ્રમાણની છે.
‘વેઈંદિયસ્સ ણં ભંતે ! વેઈંદિયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ ! યે ઇન્દ્રિ-
યવાળા જીવની કાયસ્થિતિ કેટલા કાળની કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના

જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં સંખેજ્જં કાલં જાવ ચરિંદિણં સંખેજ્જં કાલં' દ્વીન્દ્રિયસ્ય ચલુ ભદન્ત ! દ્વીન્દ્રિય ઇતિ કૃત્વા પુનઃ ક્રિયતા કાલેન દ્વીન્દ્રિયત્વં સ પ્રાપ્નોતિ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! જઘન્યેન-સ્વલ્પાત્સ્વલ્પતમકાલગત્યાઽતમુ-હૂર્ત યાવત્ ઉત્કર્ષેણ સંખયેયં કાલં સંખયેયવર્ષસહસ્રાણિ યાવત્ 'વિગલિંદિયાણવા-સસહસ્સા સંખેજ્જા' ઇતિ વચનાત્, ચતુરિન્દ્રિયાણામપિ ઇત્યમેવ ચતુરિન્દ્રિયત્વસ્ય પુનર્લાભો જ્ઞેયઃ ઇતિ । 'પંચિદિણં મંતે ! પંચિદિયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં સાગરોવમસહસ્સં સાતિરેગં' પञ्चेन्द्रियः ચલુ ભદન્ત ! જીવસંઘઃ—

“ક્રિયચ્ચિરં પ્રાપ્ય સુચારુ કાલં, કાલૈઃ ક્રિયદ્વિઃ પુનરાત્મનઃ સ્વમ્ ।

રૂપં લભેતેતિ વિચાર્યમાણો રૂપં લભેતેતિ મદીયપ્રશ્નઃ ॥૧॥

હોઈ' હે ભદન્ત ! દ્વો દ્વિન્દ્રિય જીવ કી કાયસ્થિતિ કિતને કાલ કી હૈ ? હસકે ઉત્તર સે પ્રશ્નુ કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં સંખેજ્જં કાલં જાવ ચરિંદિણં સંખેજ્જં કાલં' હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિય જીવ કી કાયસ્થિતિ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે સંખ્યાત કાલ પ્રમાણ હૈ—અર્થાત્—સંખ્યાત હજાર વર્ષ પ્રમાણ હૈ—ઉક્તંચ—‘વિગલિંદિયાણ વાસસહસ્સા સંખેજ્જા’ હસી પ્રકાર કી કાયસ્થિતિ તે દ્વિન્દ્રિય ઓર ચૌદ્વિન્દ્રિય જીવ કી ભી હૈ ‘પંચિદિણં મંતે ! પંચિદિણં ત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ?’ હે ભદન્ત ! પંચેન્દ્રિય જીવ કી કાયસ્થિતિ કિતને કાલ કી હૈ ? ‘ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં સાગરોવમસહસ્સં સાતિરેગં’ હે ગૌતમ ! પञ्चेन्द्रिय જીવ કી કાયસ્થિતિ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ અધિક એક હજાર સાગરોપમ કી હૈ યહ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ

ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં સંખેજ્જં કાલં જાવ ચરિંદિણં સંખેજ્જં કાલં' હે ગૌતમ ! તે ઈન્દ્રિયાણા જીવોની કાય-સ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે અને ઉત્કૃષ્ટથી સંખ્યાત કાલ પ્રમા-ણની છે. અર્થાત્ સંખ્યાત હજાર વર્ષ પ્રમાણની છે. કહ્યું પણ છે કે—‘વિગ-લિંદિયાણ વાસસહસ્સા સંખેજ્જા’ આજ પ્રમાણેની કાયસ્થિતિ ત્રણ ઈન્દ્રિયાણા અને ચાર ઈન્દ્રિયાણા જીવોની પણ છે. ‘પંચિદિણં મંતે ! પંચિદિણં ત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ ! પાંચ ઈન્દ્રિયાણા જીવોની કાયસ્થિતિ કેટલાકાળની કહેલ છે ? ‘ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં સાગરોવમસહસ્સં સાતિરેગં’ હે ગૌતમ ! પાંચ ઈન્દ્રિયાણા જીવોની કાયસ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક વધારે એક હજાર સાગરોપમની છે. આ ઉત્કૃષ્ટ

મગવાનાહ-ગૌતમ ! જઘન્યેનાઽન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ સાતિકં સાગરોપમસહ-
સમ્ । ‘એગિંદિય અપજ્જત્તણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેણં
અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં જાવ પંચિંદિય અપજ્જત્તણં’ અપર્યાપ્તક
એકેન્દ્રિયઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતિ ? મગવાનાહ-ગૌતમ ! જઘ-
ન્યેનોત્કર્ષેણાઽપ્યન્તર્મુહૂર્તમ્ અપર્યાપ્તલઘ્ધેરેતાવત્કાલપ્રમાણત્વાત્ । ઇતિ યાવત્-
પચ્ચેન્દ્રિયાઽપર્યાપ્તકઃ, અપર્યાપ્તક દ્વિ ત્રિ ચતુઃપચ્ચેન્દ્રિયસૂત્રાણ્યપિ ભાવનીયાનિ ।
‘પજ્જત્તગ એગિંદિય ણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેણં અંતો-
મુહુત્તં ઉક્કોસેણં સંઘિજ્જાઈં વાસસહસ્સાઈં’ પર્યાપ્તક એકેન્દ્રિયઃ સ્વલ્લ મદન્ત !

નૈરયિક તિર્યક્ પચ્ચેન્દ્રિય, ઔર મનુષ્યભવ તથા દેવભવ મેં ભ્રમણ
કરને સે નિષ્પન્ન હો જાતી હૈ ‘એગિંદિય ણં અપજ્જત્તણં મંતે ! કાલઓ
કેવચ્ચિરં હોતિ’ હૈ મદન્ત ! અપર્યાપ્તક એકેન્દ્રિય જીવોં કી કાય-
સ્થિતિ કિતને કાલ કી હૈ ? ઉત્તર સેં પ્રશ્ન ને કહા હૈ-‘ગોયમા ! જહ-
ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં જાવ પંચિંદિય અપજ્જત્તણં’
હૈ ગૌતમ ! અપર્યાપ્તક એકેન્દ્રિય જીવ કી કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય
સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે મી એક હી અન્તર્મુહૂર્ત કા
હૈ ક્યોંકિ અપર્યાપ્ત લઘ્ધિ કા કાલ ઇતના હી હોતા હૈ । ઇસી પ્રકાર
સે અપર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિય, અપર્યાપ્તક તેજન્દ્રિય ઔર અપર્યાપ્તક
પંચેન્દ્રિય જીવોં કી મી કાયસ્થિતિ કા કાલ કહા ગયા હૈ ‘પજ્જત્તગ-
એગિંદિય ણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હૈ મદન્ત ! પર્યાપ્તક
એકેન્દ્રિય કી કાયસ્થિતિ કા કાલ કિતના હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે

સ્થિતિ નૈરયિક, તિર્યક, પંચેન્દ્રિય, અને મનુષ્યભવ તથા દેવભવમાં ભ્રમણ
કરવાથી બની બાય છે. ‘એગિંદિયણં અપજ્જત્તણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોતિ’
હે ભગવન્ ! અપર્યાપ્તક એકેન્દ્રિય જીવોની કાયસ્થિતિ કેટલા કાળની કહેલ
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ કહ્યું કે-ગોયમા ! જહણેણં અંતોમુહુત્તં
ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં જાવ પંચિંદિય અપજ્જત્તણં’ હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્તક એક
ધંદ્રિયવાળા જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનો છે.
અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એક અંતર્મુહૂર્તનો છે. કેમકે અપર્યાપ્ત લઘ્ધિનો કાળ
એટલો જ હોય છે. આજ પ્રમાણે અપર્યાપ્તક એ ધંદ્રિય. અપર્યાપ્તક તે ધંદ્રિય,
અને અપર્યાપ્તક પંચેન્દ્રિય જીવોની કાયસ્થિતિનો કાળ પણ એટલો જ કહેલ
છે. ‘પજ્જત્તગ એગિંદિયણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ ! પર્યાપ્તક
એક ધંદ્રિયવાળા જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ કેટલો કહેલ છે ? આના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે-ગોયમા ! જહણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં સંઘિજ્જાઈં વાસ

કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતીતિ પ્રશ્નઃ મગવાનાહ-ગૌતમ ! જઘન્યેનાડન્તર્મુહૂર્તમ્
ઉત્કર્ષેણ સંત્યેયવર્ષસહસ્રાણિ એકેન્દ્રિયસ્ય હિ પૃથિવીકાયિકસ્યોત્કર્ષતો દ્વાત્રિશદ્વર્ષ-
સહસ્રાણિ ભવસ્થિતિઃ અપ્કાયિકસ્ય સપ્તવર્ષસહસ્રાણિ તેજસ્કાયિકસ્ય ત્રીણિ-
રાત્રિન્દિવાની વાયુકાયસ્ય ત્રીણિ વર્ષસહસ્રાણિ વનસ્પતિકાયસ્ય-દશવર્ષસહસ્રાણિ
તતો નિરન્તર કતિપયપર્યાપ્તભવસંકલનયા સંખ્યેયાન્યેવ વર્ષસહસ્રાણિ ઘટન્તે
ઇતિ 'એવં વેદંદિએ વિ' એવં દ્વીન્દ્રિયસ્યાપિ 'નવરં સંખેજ્જાઈં વાસાઈં' નવરં
પર્યાપ્તકૈકેન્દ્રિયાડપેક્ષયા વૈલક્ષણ્યમેતત્ યત્ સંખ્યેયાનિ વર્ષાણિ દ્વીન્દ્રિયે સ્થલ
ઉત્કર્ષતો દ્વાદશવર્ષાણિ ભવસ્થિતિઃ, ન ચ સર્વં ભવેષ્વપિ ઉત્કૃષ્ટા સ્થિતિર્ભવત્યેવેતિ

હૈં- 'ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોસુહુત્તં ઉક્કોસેણં સંખિજ્જાઈં વાસસહ-
સ્સાઈં' હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક એકેન્દ્રિય જીવ કી કાયસ્થિતિ કા કાલ
જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે સંખ્યાત હજાર વર્ષો
કા હૈ યહ ઇસ પ્રકાર સે હૈ-એકેન્દ્રિય પૃથિવીકાયિક કી ઉત્કૃષ્ટભવ
સ્થિતિ ૨૨ હજાર વર્ષ કી હૈ અપ્કાયિક કી સાત હજાર વર્ષ કી હૈ
તેજસ્કાયિક કી ત્રીન રાત દિન કી હૈ । વાયુકાયિક કી ત્રીન હજાર
વર્ષ કી હૈ ઓર વનસ્પતિકાયિક કી દશ હજાર વર્ષ કી હૈ । ઇન
જીવોં કે નિરન્તર કતિપય પર્યાપ્ત ભવોં કી સંકલના સે સંખ્યાત
હજાર વર્ષોં કા પ્રમાણ સઘ જાતા હૈ 'એવં વેદંદિએ વિ નવરં સંખેજ્જાઈં
વાસાઈં' પર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિય જીવોં કી કાયસ્થિતિ કા પ્રમાણ ઓ
જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે સંખ્યાત વર્ષોં કા
હૈ દ્વીન્દ્રિય જીવોં કી ભવસ્થિતિ કા પ્રમાણ ૧૨ વર્ષ કા હૈ દ્વીન્દ્રિય
જીવોં કે સઘ ભવોં મેં યહી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ હો એસા નિયમ નહીં હો

સહસ્સાઈં' હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ
જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનો છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી સંખ્યાત હજાર વર્ષોનો છે.
તે આ પ્રમાણે છે-એક ઇન્દ્રિયવાળા પૃથ્વીકાયિક જીવની ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ ૨૨
બાવીસ હજાર વર્ષની છે. અપ્કાયિકની ૭ સાત હજાર વર્ષની છે. તેજ-
સ્કાયિકની ત્રણ રાત દિવસની છે. વાયુકાયિકની ત્રણ હજાર વર્ષની છે.
અને વનસ્પતિકાયિક જીવની દસ હજાર વર્ષની છે. આ જીવોના નિરંતર
કેટલાક પર્યાપ્ત ભવોની સંકલના-ગણનાથી સંખ્યાત હજાર વર્ષોનું પ્રમાણ મળી
બીજી છે. 'એવં વેદંદિએ વિ નવરં સંખેજ્જાઈં વાસાઈં' પર્યાપ્તક જે ઇન્દ્રિયવાળા
જીવોની કાયસ્થિતિનું પ્રમાણ પણ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું છે. અને
ઉત્કૃષ્ટથી સંખ્યાત વર્ષોનું છે. જે ઇન્દ્રિયવાળા જીવોની ભવસ્થિતિનું પ્રમાણ
૧૨ બાર વર્ષનું છે. જે ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના બધાજ ભવોમાં આજ ઉત્કૃષ્ટ

નિયમઃ, તતઃ કતિપય નિરન્તર પર્યાપ્તભવ સંકલનયાઽપિ સંખ્યેયાન્યેઽપિ સંખ્યે-
યાન્યેવ વર્ષાણિ લભ્યન્તે—ન તુ—વર્ષસહસ્રાણિ વા ઇતિ । ‘તેઈંદિણં મંતે !
સંખેજ્જરાઈંદિયા’ ત્રીન્દ્રિયાણાં મદન્ત ! કિયતીં સ્વલ્લ મવસ્થિતિઃ ? ગૌતમ !
જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષતઃ સંખ્યેયાનિ રાત્રિન્દિવાનિ પર્યાપ્તકત્રીન્દ્રિયાણાં
મવસ્થિતેરુત્કર્ષતોર્પ્યેકોન—પચ્ચાશદિવસપ્રમાણતયા કતિપયનિરન્તરપર્યાપ્તભવ સંક-
લનાયામપિ સંખ્યેયરાત્રિદિવાનામેવ લભ્યમાનત્વાદિતિ । ‘ચરિંદિણં ૦ સંખેજ્જા-
માસા’ ચતુરિન્દ્રિયાણાં સ્વલ્લ જઘન્યેનાર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષતઃ સંખ્યેયાન્માસાન્ પર્યાપ્તક
ચતુરિન્દ્રિયાણામુત્કર્ષતઃ ષષ્માસપ્રમાણતયા કતિપયનિરન્તરપર્યાપ્તભવકાલસંકલનયા

સકતા હૈ અતઃ કતિપય નિરન્તર પર્યાપ્તભવોં કી સંકલના સે મી
સંખ્યાત વર્ષ હી લબ્ધ હોતે હૈં સૌ વર્ષ યા હજાર વર્ષ લબ્ધ નહીં હોતે
હૈં । ‘તેઈંદિણં મંતે ! સંખેજ્જા રાઈંદિયા’ પર્યાપ્તક તેઈન્દ્રિય જીવોં
કી કાયસ્થિતિ હૈ મદન્ત ! કિતને કાલ કી હૈ ? તો હસકે ઉત્તર મેં
પ્રભુ ને કહા—હૈ ગૌતમ ! પર્યાપ્તક તેઈન્દ્રિય જીવોં કી કાયસ્થિતિ
જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે સંખ્યાત રાતદિનોં
કી હૈ । ક્યોંકિ હનકી ઉત્કૃષ્ટ સે મવસ્થિતિ ૪૯ દિન કી હૈ અતઃ
કતિપય નિરન્તર પર્યાપ્ત ભવોં કી સંકલના મેં વહ સંખ્યાત રાત
દિનોં કે પ્રમાણ હી લબ્ધ હોતી હૈ । ‘ચરિંદિણં સંખેજ્જા માસા’
પર્યાપ્તક ચૌઈન્દ્રિય જીવોં કી કાયસ્થિતિ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત
કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વહ સંખ્યાત માસોં કી હૈ ક્યોંકિ ચૌઈન્દ્રિય

સ્થિતિ હોય એવો નિયમ બનિ શકતો નથી તેથી કેટલાક નિરંતર પર્યાપ્તક
હોવાની સંકલના—ગણનાથી પણ સંખ્યાત વર્ષજ લબ્ધ બને છે. સૌ વર્ષ
અથવા હજાર વર્ષ લબ્ધ થતા નથી. ‘તેઈંદિણં મંતે ! સંખેજ્જા રાઈંદિયા’
પર્યાપ્તક ત્રણ ઈન્દ્રિયાણા હોવાની કાયસ્થિતિ હે લગવન્ ! કેટલા કાળની
કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ કહ્યું કે—હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક તે
ઈન્દ્રિય હોવાની કાયસ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી
સંખ્યાત રાત દિવસની છે. કેમકે એમની ઉત્કૃષ્ટથી ભવસ્થિતિ ૪૯ આગણ
પચાસ દિવસની છે. તેથી કેટલાક નિરંતર પર્યાપ્ત હોવાની સંકલના—ગણનામાં
તે સંખ્યાત રાત દિવસના પ્રમાણમાં જ લબ્ધ થાય છે. ‘ચરિંદિણં સંખેજ્જા
માસા’ પર્યાપ્તક ચૌઈન્દ્રિય હોવાની કાયસ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની
છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી તે સંખ્યાત માસોની છે. કેમકે ચૌઈન્દ્રિય હોવાની ભવસ્થિતિ

સંખ્યેયાનામેવ માસાનાં પ્રાપ્યમાનત્વાત્ इति । ‘पञ्जत्त पंचिदिए सागरोवम सय-
पुहुत्तं साइरेगं’ पर्याप्तकपञ्चेन्द्रियाः खलु गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण
सातिरेकं सागरोपमशतपृथक्त्वम् द्विसागरोपमशतादारभ्य नवसागरोपमशतं यावत्
शतपृथक्त्वमित्यर्थः । ‘एगिंदियस्स णं भंते ! केवइयं कालं अंतरं होइ ? गोयमा !
जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं-उक्कोसेणं दो सागरोवमसहस्साइं संखेज्जवासमव्वमहियाइं’
एकेन्द्रियस्य खलु भदन्त । कियत्कालमन्तरम्-एकेन्द्रियादुद्वृत्य पुनरेकेन्द्रियत्वो-

जीव की भवस्थिति उत्कृष्ट से छह मास प्रमाण की गई है अतः
कतिपय निरन्तर पर्याप्त भवों की संकलना में वह संख्यात महीनों
की लब्ध होती है ‘पञ्जत्तग पंचिदिए सागरोपम सयपुहुत्तं सातिरेगं’
पर्याप्तक पञ्चेन्द्रिय जीव की कायस्थिति जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त
की और उत्कृष्ट से कुछ अधिक सागरोपम शत पृथक्त्व की है
अर्थात् द्वि सागरोपम शत से लेकर नव सागरोपम शत तक की है
‘एगिंदियस्स णं भंते ! केवतियं कालं अंतरं होइ’ हे भदन्त ! एके-
न्द्रिय पर्याय को छोड़कर पुनः उसकी प्राप्ति में कितना अंतर होता
है-विरह काल पडता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा !
जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं दो सागरोपमसहस्साइं संखेज्ज-
वासमव्वमहियाइं’ हे गौतम ! एकेन्द्रिय पर्याय को छोड़कर पुनः एके-
न्द्रिय पर्याय प्राप्त करने में अंतर जघन्य से तो एक अन्तर्मुहूर्त का
पडता है और उत्कृष्ट से संख्यातवर्ष अधिक २ हजार सागरोपम का
पडता है क्योंकि त्रसकाय की कायस्थिति का जितना काल है वही

ઉત્કૃષ્ટથી છ માસ પ્રમાણની કહેવામાં આવે છે. તેથી કેટલાક નિરન્તર પર્યાય
ભવોની સંકલના-ગણનાથી તે સંખ્યાત મહીનાઓની થઈ જાય છે. ‘પજ્જત્ત
પંચિદિએ સાગરોવમસયપુહુત્તં સાતિરેગં’ પર્યાપ્તક પંચેન્દ્રિય ભવની કાયસ્થિતિ
જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક વધારે સાગરોપમ શત
પૃથક્ત્વની છે. અર્થાત્ દ્વિ સાગરોપમશતથી લઈને નવ સાગરોપમશત સુધીની
છે. ‘એગિંદિયસ્સ ણં ભંતે ! કેવતિયં કાલં અંતરં હોઈ’ હે ભગવન્ એક ઇન્દ્રિય
પર્યાયને છોડીને ફરીથી તેની પ્રાપ્તિ થવામાં કેટલા કાળનું અંતર હોય છે ?
કેટલો વિરહ કાળ થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !
જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં દો સાગરોવમસહસ્સાઈં સંખેજ્જવાસમવ્વમહિયાઈં’ હે
ગૌતમ ! એક ઇન્દ્રિયના પર્યાયને છોડીને ફરીથી એક ઇન્દ્રિય પર્યાયને પ્રાપ્ત
કરવામાં જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું અંતર થાય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી સંખ્યાત
વર્ષ અધિક બે હજાર સાગરોપમનું થાય છે કેમકે-ત્રસકાયની કાયસ્થિતિનો બેટલો

પલઘ્થૌ ક્રિયતઃ કાલસ્ય વ્યવધાનતા ? જઘન્યેનાઽન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષતો દ્વે સાગરો-
પમસહસ્રે સંખ્યેયવર્ષાધિકે, ત્રસકાયસ્ય યાવાન્ કાયસ્થિતિ કાલઃ સ એવ કાલ એકે-
ન્દ્રિયસ્યાપિ ત્રસકાયસ્થિતિકાલશ્ચ-સંખ્યેયવર્ષસહસ્રાભ્યધિકઃ સાગરોપમસહસ્ર-
દ્વયાત્મકઃ ઇતિ । ‘વેદંદિયસ્સ ણં અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેણ
અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ દ્વીન્દ્રિયસ્ય સ્ખલુ ભદન્ત ! અન્તરં કાલતઃ
ક્રિયચ્ચિરં ભવતિ ભગવાનાહ ?-ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિ-
કાલઃ દ્વીન્દ્રિયાદિભ્ય ઉદ્વૃત્ય વનસ્પતિપ્વનન્તકાલપર્યન્તમઘસ્થાનાત્ ઇતિ । ‘એવં
તેદંદિયસ્સ ચરિંદિયસ્સ પંચિંદિયસ્સ’ એવં :દ્વીન્દ્રિયપ્પવત્ત ત્રિ-ચતુ-પચ્ચેન્દ્રિય
સૂત્રાણ્યપિ ભાવનીયાનિ સર્વત્રેવં જઘન્યતોઽન્તર્મુહૂર્તમુત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલં યાવદિતિ

એકેન્દ્રિય કા અંતર કાલ હૈ સૂત્રકાર સ્વયં આગે એસા કહેગે-‘તસ-
કાઈએ ણં મંતે ! તસકાય ત્તિ કાલતો કેવચ્ચિરં હોઈ’ ગોયમા !
જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં દોસાગરોવમાઈ સંખેજ્જવાસમઘ્મ-
હિયાઈ’ । વેદંદિયસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોતિ’ હે
ભદન્ત ! દ્વીન્દ્રિય કી પર્યાય કો છોડકર પુનઃ દ્વીન્દ્રિય પર્યાય કો પ્રાપ્ત
કરને મેં અન્તર કાલ કિતનેકાલ કા હોતા હૈ ? હસંકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે
હૈ-‘ગોયમા ! જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ હે ગૌતમ
દ્વીન્દ્રિય પર્યાય કો છોડકર પુનઃ દ્વીન્દ્રિય પર્યાય કો પ્રાપ્ત કરને મેં
અન્તરકાલ જઘન્ય સે તો એક અન્તર્મુહૂર્ત કા પડતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ
સેં વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ પડતા હૈ ‘એવં તેદંદિયસ્સ ચરિંદિયસ્સ પંચે-
દિયસ્સ’ હસી પ્રકાર સે તેદંદ્રિય પર્યાય કો છોડને પર પુનઃ ડસકી
પ્રાપ્તિ કરને મેં ચૌદંદ્રિય પર્યાય કો છોડકર પુનઃ ડસકી પ્રાપ્તિ

કાળ છે. એજ એકેન્દ્રિય જીવનેા અંતર કાળ કહેલ છે. તે સૂત્રકાર સ્વયં આગળ
કહે છે. ‘તસકાઈએણં મંતે ! તસકાયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ, ગોયમા ! જહ-
ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં દો સાગરોવમાઈ સંખેજ્જવાસમઘ્મહિયાઈ; વેદંદિયસ્સ ણં
મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોતિ’ હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય જીવના પર્યાયને
છોડીને ફરીથી દ્વીન્દ્રિયપણુને પ્રાપ્ત કરવામાં કેટલા કાળનો અંતરકાળ હોય
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહ્ણેણં અંતો મુહુત્તં
ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિય પર્યાયને છોડીને ફરીથી દ્વીન્દ્રિય
પર્યાયને પ્રાપ્ત કરવામાં અંતર કાળ જઘન્યથી તો એક અંતર્મુહૂર્તનો થાય છે
અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિ કાળ પ્રમાણુનું છે. ‘એવં તેદંદિયસ્સ ચરિંદિયસ્સ
પંચિંદિયસ્સ’ આજ પ્રમાણે તે ઇન્દ્રિય પર્યાયને છોડીને ફરીથી તેને પ્રાપ્ત કર-
વામાં, ચૌદંદ્રિયના પર્યાયને છોડીને ફરીથી ચૌદંદ્રિય પણુને પ્રાપ્ત કરવામાં
અને પંચેન્દ્રિય પર્યાયને છોડીને ફરીથી પંચેન્દ્રિય પણુને પ્રાપ્ત કરવામાં

પ્રક્રિયોત્તરમ્ 'અપજ્જત્તગાણં એવં ચેવ' અપર્યાપ્તકૈકેન્દ્રિયાદિ પશ્ચેન્દ્રિયાન્તાના-
મેવમેવાપ્તરં જ્ઞાતવ્યમ્ । આલાપકપ્રકારસ્ત્વેવમ્—'એર્ગિદિય અપજ્જત્તગસ્સ ણં
મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્વકોસેણં
દો સાગરોવમસહસ્સાઈ' સંઘ્વિજ્જવાસમબ્બહિયાઈ, વેઈંદિય અપજ્જત્તગસ્સ ણં
મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં—ઉવ્વકોસેણં
અણંતં કાલં વણસ્સઈ કાલો, એવં જાવ પંચિંદિય અપજ્જત્તગસ્સ' એકેન્દ્રિયાપર્યાપ્ત-
કસ્ય યલ્લુ મદન્ત ! અન્તરં કાલતઃ કિયચ્ચિરં મવતિ ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્ત-
ર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ દ્વે સાગરોપમસહસ્રે સંઘ્વેયવર્ષાભ્યધિકે દ્વીન્દ્રિયાપર્યાપ્તકસ્ય
યલ્લુ મદન્ત ! અન્તરં કાલતઃ કિયચ્ચિરં મવતિ ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્
ઉત્કર્ષેણ દ્વે સાગરોપમસહસ્રે સંઘ્વેયવર્ષાધિકે દ્વીન્દ્રિયાપર્યાપ્તકસ્ય યલ્લુ મદન્ત !

કરને મેં ઓર પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત કો છોડને પર પુનઃ ડસકી પ્રાપ્તિ કરને
મેં અંતર કાલ પડતા હૈ—અર્થાત્—જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કા
ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ તક કા અંતર પડતા હૈ ।
'અપજ્જત્તગાણં એવં ચેવ પજ્જત્તગાણ યિ એવં ચેવ' હે મદન્ત ! અપ-
ર્યાપ્તક એકેન્દ્રિય કી પર્યાપ્ત છોડને પર પુનઃ ડસકી પ્રાપ્તિ મેં અંતર
કિતના પડતા હૈ—ઈસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્તક
એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત કો છોડને પર પુનઃ ડસકી પ્રાપ્તિ કરને મેં અન્તર
જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કા ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે સંઘ્યાતવર્ષ અધિક
દો હજાર સાગર કા પડતા હૈ દો ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્તક કી પર્યાપ્ત કો
છોડ કર પુનઃ ડસકી પ્રાપ્તિ કરને મેં અંતર કિતને કાલ કા પડતા
હૈ ? હે ગૌતમ ! દો ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્તક કી પર્યાપ્ત કો છોડને પર પુનઃ
ડસકી પ્રાપ્તિ કરને મેં અન્તર જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કા ઓર

અંતર કાળ હોય છે. અર્થાત્ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત્તનું અને ઉત્કૃષ્ટથી
વનસ્પતિકાળ પ્રમાણનું અંતર થાય છે. 'અપજ્જત્તગાણં એવં ચેવ પજ્જત્તગાણ
યિ એવં ચેવ' હે ભગવન્ ! અપર્યાપ્તક એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તને છોડીને ફરીથી તેને
પ્રાપ્ત કરવામાં કેટલું અંતર થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે
હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્તક એક ઇન્દ્રિયાના પર્યાપ્તને છોડીને ફરીથી તેને પ્રાપ્ત કર-
વામાં જઘન્ય અંતર એક અંતર્મુહૂર્ત્તનું અને ઉત્કૃષ્ટથી સંઘ્યાત વર્ષ અધિક
બે હજાર સાગરોપમનું થાય છે. બે ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્તકની પર્યાપ્તને છોડીને
ફરીથી તેને પ્રાપ્ત કરવામાં કેટલા કાળનું અંતર પડે છે ? હે ગૌતમ ! બે
ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્તકના પર્યાપ્તને છોડવાથી ફરીથી તેને પ્રાપ્ત કરવામાં જઘન્ય

અન્તરં કાલતઃ ક્રિયચ્ચિરં ભવતિ ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણાડનન્તં કાલો વનસ્પતિકાલઃ, એવં યાવત્ પञ्चेन्द्रિયાપર્યાપ્તકસ્યેતિ । ‘પજ્જત્તગાણં વિ એવં ચેવ’ પર્યાપ્તકાનામપિ એવમેવ આલાપક એવમ્—“એગિંદિયપજ્જત્તગસ્સ ણં મંતે ! અન્તરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં અણંતં કાલં વણસ્સઈકાલો, એવં જાવ પંચિંદિયપજ્જત્તગસ્સ’ એકેન્દ્રિયપર્યાપ્તકસ્ય સ્વલ્લુ મદન્ત ! અન્તરં કાલતઃ ક્રિયચ્ચિરં ભવતિ ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાડનન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ દ્વે સાગરોપમસહસ્રે સંખ્યેયવર્પાભ્યધિકે, દ્વીન્દ્રિયપર્યાપ્તકસ્ય સ્વલ્લુ મદન્ત ! અન્તરં કાલતઃ ક્રિયચ્ચિરં ભવતિ ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણાડનન્તં કાલો વનસ્પતિકાલઃ, એવં યાવત્ પञ्चेन्द्रિયપર્યાપ્તકરયાપિ ઇતિ ॥સૂ. ૧૨૬॥

એકેન્દ્રિયાદીનાં પારસ્પરિકમલ્પબહુલમાહ—

મૂલમ્—એણસિ ણં મંતે ! એગિંદિય વેઈંદિય તેઈંદિય ચ્ચડ-રિંદિય પંચિંદિયાણં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સઠ્વત્થોવા પંચિંદિયા ચ્ચડ-રિંદિયા વિસેસાહિયા તેઈંદિયા વિસેસાહિયા વેઈંદિયા વિસે-સાહિયા એગિંદિયા અણંતગુણા । એવસપજ્જત્તગાણં સઠ્વત્થોવા

ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણ અનંતકાલ કા પડતા હૈં इसी तरह से अपर्याप्तक पञ्चेन्द्रिय की पर्याय को छोड़ने पर पुनः उसकी प्राप्ति करने में अन्तर जानना चाहिये यहाँ आलाप प्रकार ऐसा है—‘एगिं-दिय अपज्जत्तस्स णं मंते ! अन्तरं कालओ केवच्चिरं होई ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं दो सागरोवमसहस्साइं संखेज्जवास-मव्वमहिंयाइं वेईंदिय अपज्जत्तस्स णं मंते ! अन्तरं कालओ केवच्चिरं होई ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अणंतं कालं वणस्सइ कालो एवं जाव पंचिंदिय अपज्जत्तस्स’ ॥१२०॥

અંતર, એક અંતર્મુહૂર્તમ્ છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી અંતર વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણ અનંતકાળનું થાય છે. એજ પ્રમાણે અપર્યાપ્તક પંચેન્દ્રિયના પર્યાયને છોડવાથી ફરીથી તેને પ્રાપ્ત કરવામાં તેનું અંતર સમજી લેવું. તેના આલાપનો પ્રકાર આ પ્રમાણે છે.—‘એગિંદિય અપજ્જત્તસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં દો સાગરોવમાઈં સંખેજ્જવાસમવ્વમહિ-યાઈં વેઈંદિય અપજ્જત્તસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં અણંતં કાલં વણસ્સઈ કાલો એવં જાવ પંચિંદિય અપજ્જત્તસ્સ’ ॥ સૂ. ૧૨૦ ॥

पंचिन्द्रिया अपञ्जत्तगा चउरिन्द्रिया अपञ्जत्तगा विसेसाहिया,
 तेइन्द्रिया अपञ्जत्तगा विसेसाहिया, बेइन्द्रिया अपञ्जत्तगा
 विसेसाहिया, एगिन्द्रिया अपञ्जत्तगा अणंतगुणा, सइन्द्रिया
 पञ्जत्तगा वि० सव्वत्थोवा चउरिन्द्रिया पञ्जत्तगा पंचिन्द्रिय-
 पञ्जत्तगा विसेसाहिया बेइन्द्रिय पञ्जत्तगा विसेसाहिया तेइं-
 दिय पञ्जत्तगा विसेसाहिया एगिन्द्रियपञ्जत्तगा अणंतगुणा,
 सइन्द्रिया पञ्जत्तगा विसेसाहिया । एएसि णं भंते ! सइन्द्रिया
 णं पञ्जत्तग अपञ्जत्तगाणां कयरे कयरेहिंतो०, गोयमा ! सव्व-
 त्थोवा सइन्द्रिया अपञ्जत्तगा सइन्द्रिया पञ्जत्तगा संखेज्जगुणा ।
 एवं एगिन्द्रिया वि । एएसि णं भंते ! बेइन्द्रियाणं पञ्जत्तगा
 पञ्जत्तगाणं अप्पा वहुं ?, गोयमा ! सव्वत्थोवा बेइन्द्रिया
 पञ्जत्तगा अपञ्जत्तगा असंखेज्जगुणा एवं तेइन्द्रियचउरिन्द्रिय
 पंचिन्द्रिया वि । एएसि णं भंते ! एगिन्द्रियाणं बेइन्द्रियाणं तेइं-
 दियाणं चउरिन्द्रिय पंचिन्द्रियाण य पञ्जत्तगाण य अपञ्जत्तगाण
 य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया
 वा, गोयमा ! सव्वत्थोवा चउरिन्द्रिया पञ्जत्तगा, पंचिन्द्रिया पञ्ज-
 त्तगा विसेसाहिया बेइन्द्रिया पञ्जत्तगा विसेसाहिया तेइन्द्रिया
 पञ्जत्तगा विसेसाहिया पंचिन्द्रिया अपञ्जत्तगा असंखेज्जगुणा
 चउरिन्द्रिया अपञ्जत्तगा विसेसाहिया तेइन्द्रिय अपञ्जत्तगा विसे-
 साहिया बेइन्द्रिया अपञ्जत्तगा विसेसाहिया एगिन्द्रिय अपञ्ज-
 त्तगा अणंतगुणा सइन्द्रिया अपञ्जत्तगा विसेसाहिया एगिन्द्रिय-
 पञ्जत्तगा संखेज्जगुणा सइन्द्रिय पञ्जत्तगा विसेसाहिया, सइं-
 दिया विसेसाहिया । से त्तं पंचविहा संसारत्तमावण्णगा जीवा
 त्ति ॥ त्ति चउत्थी पतिपत्ती ॥सू० १२७॥

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! एकेन्द्रिय द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियाणां कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः पञ्चेन्द्रियाः चतुरिन्द्रिया विशेषाधिकाः, त्रीन्द्रिया विशेषाधिकाः, द्वीन्द्रिया विशेषाधिकाः एकेन्द्रिया अनन्तगुणाः । एवमपर्याप्तकानां सर्वस्तोकाः पञ्चेन्द्रिया अपर्याप्तकाः चतुरिन्द्रिया अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, त्रीन्द्रिया अपर्याप्तका विशेषाधिकाः द्वीन्द्रिया अपर्याप्तका विशेषाधिकाः एकेन्द्रिया अपर्याप्तका अनन्तगुणाः सेन्द्रिया पर्याप्तका विशेषाधिकाः । सर्वस्तोकाश्चतुरिन्द्रियाः पर्याप्तकाः पञ्चेन्द्रियाः पर्याप्ता विशेषाधिकाः द्वीन्द्रियपर्याप्तका विशेषाधिकाः त्रीन्द्रियपर्याप्तका विशेषाधिकाः एकेन्द्रिय पर्याप्तकाः अनन्तगुणाः सेन्द्रियाः पर्याप्तका विशेषाधिकाः । एतेषां खलु भदन्त ! सेन्द्रियाणां पर्याप्तकाऽपर्याप्तकानां कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा बहुका वा तुल्या वा विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सेन्द्रिया अपर्याप्तकाः, सेन्द्रिया-पर्याप्तकाःसंख्येयगुणाः, एवं एकेन्द्रिया अपि । एतेषां खलु भदन्त ! द्वीन्द्रियाणां पर्याप्तापर्याप्तकानां अल्पबहुत्वम् ! गौतम ! सर्वस्तोका द्वीन्द्रियाः पर्याप्तकाः अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः 'एवं त्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रिया अपि । एतेषां खलु भदन्त ! एकेन्द्रियाणां, द्वीन्द्रिय० त्रीन्द्रिय० चतुरिन्द्रिय० पञ्चेन्द्रियाणां च पर्याप्तकानाञ्चाऽपर्याप्तकानाञ्च कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा बहुका वा तुल्या वा विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः चतुरिन्द्रियाः पर्याप्तकाः, पञ्चेन्द्रियाः पर्याप्तका विशेषाधिकाः द्वीन्द्रियाः पर्याप्तका विशेषाधिकाः त्रीन्द्रियाः पर्याप्तका विशेषाधिकाः पञ्चेन्द्रिया अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः चतुरिन्द्रिया अपर्याप्तका विशेषाधिकाः त्रीन्द्रिया अपर्याप्तका विशेषाधिकाः द्वीन्द्रिया अपर्याप्तका विशेषाधिकाः एकेन्द्रियाऽपर्याप्तका अनन्तगुणाः सेन्द्रिया अपर्याप्तका विशेषाधिकाः एकेन्द्रियपर्याप्तकाः संख्येयगुणाः सेन्द्रियपर्याप्तका विशेषाधिका सेन्द्रिया विशेषाधिकाः । त एते पञ्चविधाः संसारसमापन्नका जीवाः । चतुर्थीं प्रतिपत्तिः सू०॥२७॥

टीका-‘एएसि णं भंते ! एगिंदिय वेइंदिय तेइंदिय चउरिंदिय पंचिंदि-

अल्पबहुत्व कथन—

‘एएसि णं भंते ! एगिंदिय वेइंदिय तेइंदिय चउरिंदिय पंचिंदियाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा’-इत्यादि ।

टीकार्थ-गौतमस्वामी ने प्रभु से ऐसा पूछा है-हे भदन्त ! इन

अल्प बहुत्व कथन

‘एएसिणं भंते ! एगिंदिय वेइंदिय तेइंदिय चउरिंदिय पंचिंदियाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा’ इत्यादि

टीकार्थ-गौतमस्वामीने प्रभुश्रीने ओषुं पूछथुं के हे लगवन् ! आ ओके-

યાણં કયરેકયરેહિંતો અપ્પા વા-વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સવ્વત્થોવા પંચિંદિયા' એતેયાં વક્ષ્યમાણક-દ્વિ-ત્રિ-ચતુઃ-પચ્ચેન્દ્રિયાણાં કત-રેભ્યઃ કતરેડલ્પા વા વહુકા વા તુલ્યા વા વિશેષાધિકા વા જીવાઃ इत्यल्प-बहुत्वविषयः प्रश्नः भगवानाह-गौतम ! एषु मध्ये सर्वभ्यः स्तोकाः पञ्चेन्द्रियाः संख्येययोजनकोटिकोटिप्रमाणविष्कम्भसूचीप्रमितप्रतरासंख्येयभागवर्त्यसंख्येय-श्रेणीगताकाशप्रदेशराशिप्रमाणत्वात् । 'चउरिंदिया विसेसाहिया' पञ्चेन्द्रियाः-पेक्षया चतुरिन्द्रिया विशेषाधिकाः विष्कम्भसूच्यास्तेषां प्रभूतसंख्येययोजन-

એકેન્દ્રિય, દો ઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચૌઇન્દ્રિય, ઓર પંચેન્દ્રિય જીવોં કે બીચ મેં કૌન જીવ કિન જીવોં કી અપેક્ષા અલ્પ હૈં ? કૌન કિનકી અપેક્ષા 'વહુયા વા' વહુત હૈં કૌન કિનકે 'તુલ્લા વા' બરાબર હૈં ? કૌન કિનસે 'વિસેસાહિયા વા' વિશેષાધિક હૈં ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં 'ગોયમા ! સવ્વત્થોવા પંચિંદિયા' હે ગૌતમ ! ઇન જીવોં કે બીચ મેં સવ સે કમ પચ્ચેન્દ્રિય જીવ હૈ 'ચઉરિંદિયા વિસેસાહિયા' ઇન પચ્ચેન્દ્રિય જીવોં કી અપેક્ષા ચૌઇન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક હૈં । પચ્ચેન્દ્રિય જીવોં કો સવ સે અલ્પ જો વતલાયા ગયા હૈ ઉસકા તાત્પર્ય એસા હૈ કિ યે પચ્ચેન્દ્રિય જીવ સંખ્યાત યોજન કોટી કોટી પ્રમાણ વિષ્કમ્ભ સૂચી સે પ્રમિત જો પ્રતર કા અસંખ્યાતવાં ભાગ હૈ । ઉસ અસંખ્યાતવેં ભાગવર્તી જો અસંખ્યાત શ્રેણિગત આકાશ પ્રદેશરાશિ હૈ ઇસ રાશિ પ્રમાણ હૈં । ઇનકી અપેક્ષા જો ચતુરિન્દ્રિય જીવોં કો વિશેષાધિક કહા ગયા હૈ ઉસકા કારણ એસા હૈ કિ યે જીવ સંખ્યાત

ન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, તે ઇન્દ્રિય, ચૌ ઇન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય જીવોમાં કયા જીવો કયા જીવો કરતા અલ્પ છે ? કયા જીવો કયા જીવો કરતાં 'વહુયા વા' વધારે છે ? કોણ કોના કરતાં 'તુલ્લા વા' બરાબર છે. અને કોણ કોના કરતાં 'વિસેસાહિયા વા' વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-ગોયમા ! સવ્વત્થોવા પંચિંદિયા' હે ગૌતમ ! આ બધા જીવોમાં સૌથી ઓછા પંચેન્દ્રિય જીવ છે. 'ચઉરિંદિયા વિસેસાહિયા' આ પંચેન્દ્રિય જીવો કરતાં ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવો વિશેષાધિક છે. પંચેન્દ્રિય જીવોને જે સૌથી અલ્પ કહેવામાં આવેલ છે, તેનું તાત્પર્ય એવું છે કે-આ પંચેન્દ્રિય જીવો સંખ્યાત યોજન કોટિકોટિ પ્રમાણ વિષ્કમ્ભ સૂચિથી પ્રતરને જે અસંખ્યાતમાં ભાગ છે. એ સંખ્યાતમાં ભાગ વર્તી અસંખ્યાત શ્રેણિગત જે આકાશ પ્રદેશ રાશિ છે, એ રાશિ પ્રમાણના છે. તેના કરતાં જે ચતુરિન્દ્રિય જીવોને વિશેષાધિક કહ્યા છે તેનું કારણ એવું છે કે-એ જીવો સંખ્યાત યોજન કોટિકોટિ પ્રમાણ વિષ્કમ્ભસૂચિ છે. એ વિષ્ક-

કોટિકોટિપ્રમાણત્વાત્ । ‘તેઈંદિયા વિસેસાહિયા’ ત્રીન્દ્રિયાઃ પુનશ્ચતુરિન્દ્રિયેભ્યો-
વિશેષાધિકાઃ તેષાં વિષ્કમ્ભસૂચ્યાઽપ્રભૂતતર સંખ્યેયયોજનકોટિકોટિપ્રમાણ-
ત્વાત્ । ‘વેઈંદિયા વિસેસાહિયા’ તેભ્યોઽપિ દ્વીન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકાઃ તેષાં
દ્વીન્દ્રિયાણાં વિષ્કમ્ભસૂચ્યાઃ પ્રભૂતતમસંખ્યેયયોજનકોટિકોટિપ્રમાણત્વાત્
ઈતિ । ‘એઈંદિયા અણંતગુણા’ દ્વીન્દ્રિયેભ્યોઽપિ એકેન્દ્રિયા અનન્તગુણા અધિકાઃ,
વનસ્પતિ જીવાનામનન્તાઽનન્તત્વાત્ ઇતિ । સંપ્રતિ અપર્યાપ્તવિશેષણવિશિષ્ટા-
નામેષામલ્પવહુત્વમાહ—‘એવં અપજ્જત્તગાણં’ એવમપર્યાપ્તકાનામ્ તથાહિ—અપર્યાપ્ત-
કૈક દ્વિ-ત્રિ ચતુઃ પચ્ચેન્દ્રિયવતાં કતરેભ્યઃ કતરેઽલ્પા વહુકા સ્તુલ્યાવિશેષા-
ધિકા વા ? ભગવાનાહ—ગૌતમ ! ‘સન્વત્થોવા પંચિંદિયા અપજ્જત્તગા’ અપર્યાપ્તક-

યોજન કોટી કોટી પ્રમાણ જો વિષ્કમ્ભ સૂચી હૈં ઉસ વિષ્કમ્ભ સૂચી
કે જો વહુત અધિક સંખ્યાત યોજન કોટિ કોટી હૈં, ઉનકે વરાબર
હનકા પ્રમાણ હૈં હનકી અપેક્ષા ‘તેઈંદિયા વિસેસાહિયા’ તેઈંદ્રિય જીવ
વિશેષાધિક હૈં—ક્યોંકિ હનકા પ્રમાણ વિષ્કમ્ભ સૂચી કે જો પ્રભૂત-
તર સંખ્યાત યોજન કોટી હૈં ઉનકે વરાબર હૈં ‘વેઈંદિયા વિસેસાહિયા’
હનકી અપેક્ષા દો ઈન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક હૈં ક્યોંકિ હનકા પ્રમાણ
વિષ્કમ્ભ સૂચી કે જો પ્રભૂતતમ સંખ્યાત યોજન હૈં ઉસ કી કોટી
કોટી કે વરાબર હૈં । ‘એઈંદિયા અણંતગુણા’ હનકી અપેક્ષા એકેન્દ્રિય
જીવ અનન્તગુણે હૈં—ક્યોંકિ એકેન્દ્રિય જીવ રાશિ વનસ્પતિકાયિક
જીવોં કી અપેક્ષા અનન્તાનન્ત પ્રમાણ વાલી કહી ગઈ હૈં ।

અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયાદિક જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કા કથન—

‘એવં અપજ્જત્તગાણં સન્વત્થોવા, પંચિંદિયા અપજ્જત્તગા ચરિં-

મ્ભસૂચિના જે ઘણા વધારે સંખ્યાત યોજન કોટિકોટિ છે. તેની બરાબર એનું
પ્રમાણ છે. તેના કરતાં ‘તેઈંદિયા વિસેસાહિયા’ ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા એવો વિશે-
ષાધિક છે. કેમકે—તેઓનું પ્રમાણ વિષ્કમ્ભસૂચિનું જે પ્રભૂતતર સંખ્યાત કોટિ
કોટી છે. તેની બરાબર છે. વેઈંદિયા વિસેસાહિયા’ તેના કરતાં બે ઇન્દ્રિયવાળા
એવો વિશેષાધિક છે. કેમકે તેનું પ્રમાણ વિષ્કમ્ભસૂચીના જે પ્રભૂતતર સંખ્યાત
યોજન છે તેની કોટી કોટીની બરાબર છે. ‘એઈંદિયા અણંતગુણા’ તેના
કરતાં એક ઇન્દ્રિયવાળા એવો અનંતગુણ છે. કેમકે—એકેન્દ્રિય એવરાશિ
વનસ્પતિકાયિક એવાના કરતાં અનન્તાનન્ત પ્રમાણવાળી કહેવામાં આવેલ છે.

અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયાદિક એવાના અલ્પ—

બહુત્વનું કથન

‘એવં અપજ્જત્તગાણં સન્વત્થોવા પંચિંદિયા, અપજ્જત્તગા ચરિંદિયા અપજ્જત્તગા

પંચેન્દ્રિયાઃ સર્વતઃ સ્તોકાઃ એકપ્રતરેઽઙ્ગુલાઽસંખ્યેયભાગમાત્રાણિ યાવન્તિ
 ઘણ્ડાનિ તાવત્પ્રમાણત્વાત્ इति । ‘ચઉરિંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ અપર્યા-
 પ્તક ચતુરિન્દ્રિયાઃ પંચેન્દ્રિયેભ્યો વિશેષાધિકાઃ પ્રભૂતતરાઽઙ્ગુલાઽસંખ્યેયભા-
 ગઘણ્ડપ્રમાણત્વાત્ । ‘તેઈંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ ત્રીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકા-
 શ્ચતુરિન્દ્રિયેભ્યો વિશેષાધિકાઃ ઉક્તયુક્તેઃ इति । ‘બેઈંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસા-
 હિયા’ અધિકેન્દ્રિયેભ્યો ન્યૂનાઃ इति હેતોઃ દ્વીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકા ત્ત્રીન્દ્રિયેભ્યો-
 વિશેષાધિકાઃ પ્રભૂતતમપ્રતરાઽઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગઘણ્ડપ્રમાણત્વાત્ । ‘એઈંદિય

દિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ હે ભદન્ત ! અપર્યાપ્તક એકેન્દ્રિયા-
 દિક જીવોં કે બીચ મેં કૌન જીવ કિનકી અપેક્ષા અલ્પ હૈં ? કૌન
 જીવ કિનકી અપેક્ષા બહુત હૈં ? કૌન જીવ કિનકે બરાબર હૈં ‘એવં
 કૌન જીવ કિનસે વિશેષાધિક હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ ને એસા કહા
 હૈ-હે ગૌતમ ! સવસે કમ પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તક હૈં ક્યૌંકિ એક પ્રતર
 મેં જિતને અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ પ્રમાણ ઘણ્ડ હૈં અનેકે બરાબર
 હનકા પ્રમાણ હૈં હનકી અપેક્ષા ચૌઈન્દ્રિય અપર્યાપ્તક જીવ વિશેષા-
 ધિક હૈં-ક્યૌંકિ એક પ્રતર મેં જિતને પ્રભૂત અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં
 ભાગ પ્રમાણ ઘણ્ડ હૈં અનેકે બરાબર હનકે પ્રમાણ હૈં ‘તેઈંદિયા અપ-
 જ્જત્તગા વિસેસાહિયા બેઈંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા, એઈંદિયા
 અપજ્જત્તગા અણંતગુણા’ અપર્યાપ્તક તેઈન્દ્રિય જીવોં કા પ્રમાણ અપ-
 ર્યાપ્તક ચૌઈન્દ્રિય જીવોં કી અપેક્ષા વિશેષાધિક હૈં ક્યૌંકિ એક
 પ્રતર મેં જિતને પ્રભૂતતર અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ પ્રમાણ ઘણ્ડ

વિસેસાહિયા’ હે ભગવન્ ! અપર્યાપ્તક એકેન્દ્રિયાદિ જીવોંમાં કયા જીવો કૌના
 કરતાં અલ્પ છે ? કયા જીવો કયા જીવ કરતાં વધારે છે ? કયા જીવો કયા જીવોની
 બરાબર છે ? અને કયા જીવો કયા જીવોથી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
 પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તક
 જીવ છે. કેમકે-એક પ્રતરમાં જેટલા આંગળના અસંખ્યાત ભાગ પ્રમાણના
 ખંડો છે. તેની બરાબર તેનું પ્રમાણ છે. તેના કરતાં ચાર ઇન્દ્રિય વાળા
 અપર્યાપ્તક જીવો વિશેષાધિક છે. કેમકે એક પ્રતરમાં જેટલા પ્રભૂત આંગળના
 અસંખ્યાતમાં ભાગ પ્રમાણખંડ છે તેની બરાબર તેનું પ્રમાણ છે. ‘તેઈંદિયા
 અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા બેઈંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા, એઈંદિયા અપજ્જ-
 ત્તગા અણંતગુણા’ અપર્યાપ્તક ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા જીવોનું પ્રમાણ અપર્યાપ્તક ચાર
 ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના કરતાં વિશેષાધિક છે. કેમકે એક પ્રતરમાં જેટલા પ્રભૂ

અપજ્જત્તગા અણંતગુણા' એકેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ જીવાઃ અનન્તાઽનન્તગુણાઃ વનસ્પતિકાયાનામપર્યાપ્તકાનામનન્તાનન્તતયા સદા પ્રાપ્યમાણત્વાત્ । 'સેંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' સેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકા વિશેષગુણાધિકા इति । પર્યાપ્તકૈ-કેન્દ્રિયાદીનામલ્પત્વાદિકં વક્ત્તિ—'સવ્વત્થોવા ૦' इत्यादि, પર્યાપ્તકૈકેન્દ્રિયાદીનાં કે કેમ્બ્યોઽલ્પાઃ ૦ इत्यादि પ્રશ્નઃ ! મગવાનાહ—ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા ચતુરિંદિયા પજ્જત્તગા' સર્વસ્તોકાશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ યતોઽલ્પાયુપશ્ચતુરિન્દ્રિયાસ્તતઃ પ્રભૂતકાલમવસ્થાનાભાવાત્, પૃચ્છાસમયે સ્તોકા અવાપ્યન્તે તે સ્તોકા અપિ પ્રતરે-યાવન્તિ અઙ્ગુલાઽસંખ્યેયભાગમાત્રાણિ खण्डानि तावद् मानत्वादिति । 'પંદિયા' હૈં ઉતને યે હૈં । અપર્યાપ્તક તેહિન્દ્રિય જીવોં કી અપેક્ષા અપર્યાપ્તક દો હિન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક હૈં ક્યોંકિ એક પ્રતર મેં જિતને પ્રભૂતતમ અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ પ્રમાણ खण्ड હૈં ઉતને યે હૈં । અપર્યાપ્તક તેહિન્દ્રિય જીવોં કી અપેક્ષા અપર્યાપ્તક દોહિન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક હૈં ક્યોંકિ એક પ્રતર મેં જિતને પ્રભૂતતમ અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ પ્રમાણ खण्ड હૈં उनके बराबर इनका प्रमाण है । इन अपर्याप्तक दो-इन्द्रिक जीवों की अपेक्षा जो एकेन्द्रिय अपर्याप्तक जीव हैं वे अनन्त-गुणों हैं क्योकि वनस्पतिकायिक जो अपर्याप्त जीव हैं वे अनन्तान-त हैं । 'સેંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' સેન્દ્રિય પર્યાપ્તક જીવ વિશેષાધિક હૈં ।

પર્યાપ્તક એકેન્દ્રિયાદિક જીવોં કે અલ્પબહુત્વ કા કથન—

'સવ્વત્થોવા ચતુરિંદિયા પજ્જત્તગા, પંચિંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસા-હિયા, વેંદિય પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા, તેંદિય પજ્જત્તગા વિસેસા-હિયા, ઇંદિય પજ્જત્તગા અણંતગુણા, સેંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસા-

તતર આંગળના અસંખ્યાત ભાગ પ્રમાણ ખંડ છે એટલા તે છે. અપર્યાપ્તક તે ઇન્દ્રિય જીવોના કરતાં અપર્યાપ્તક બે ઇન્દ્રિયાળા જીવો વિશેષાધિક છે. કેમકે—એક પ્રતરમાં જેટલા પ્રભુતતમ આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગ ખંડ છે તેની બરાબર તેનું પ્રમાણ છે. આ અપર્યાપ્તક બે ઇન્દ્રિયાળા જીવોના કરતાં એક ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્તક જીવો અનંત ગણા છે. કેમકે—જે વનસ્પતિકાયિક જીવ છે, તે અનંતાનંત છે. 'સેંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' સેન્દ્રિય પર્યાપ્તક જીવો વિશેષાધિક છે.

પર્યાપ્તક એકેન્દ્રિય જીવોના અલ્પ બહુત્વનું કથન—

'સવ્વત્થોવા ચતુરિંદિયા પજ્જત્તગા, પંચિંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા, વેંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા, ઇંદિયા પજ્જત્તગા અણંતગુણા, સેંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને જ્યારે એવું પૂછ્યું કે હે ભગવન !

પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' પચ્ચેન્દ્રિયાશ્ચતુરિન્દ્રિયાપેક્ષયા પર્યાપ્તકાઃ સન્તો વિશેષા-
ધિકાઃ પ્રભૂતતરાઽઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગખણ્ડપ્રમાણત્વાદિતિ । 'વેઈંદિય પજ્જત્તગા
વિસેસાહિયા' પર્યાપ્તકદ્વીન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાપેક્ષયા, પ્રભૂતતરાઙ્ગુ-
લાસંખ્યેયભાગખણ્ડપ્રમાણત્વાત્ 'તેઈંદિય પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' દ્વીન્દ્રિય
પર્યાપ્તકાપેક્ષયા ત્રીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ સ્વભાવાદેવ તેષાં પ્રભૂતતરા
હિયા' જબ ગૌતમ ને પ્રમુ સે એસા પજ્જા-હે ભદન્ત ! પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય
પર્યાપ્ત દો ઇન્દ્રિય. પર્યાપ્ત તેઈન્દ્રિય પર્યાપ્ત ચૌઈન્દ્રિય પર્યાપ્ત
પંચેન્દ્રિય ઇન જીવોં મેં સે કૌન જીવ કિનકી અપેક્ષા અલ્પ હૈં ? કૌન
કિનકી અપેક્ષા બહુત હૈં ? કૌન કિનકે બરાબર હૈં ? ઔર કૌન કિન
સે વિશેષાધિક હૈં ? તબ પ્રમુ ને ડન સે એસા કહ્વા-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત
ચૌઈન્દ્રિય જીવ સબ સે કમ હૈં કયોંકિ ચૌઈન્દ્રિય જીવ અલ્પ આયુ
વાલે હોતે હૈં અતઃ અધિક કાલ તક ઇનકા અવસ્થાન નહીં હો સકતા
હૈ તથા પૃચ્છા કે સમય મેં યે બહુત થોડે પાયે જાતે હૈં ઇનકી સ્તોકતા
-અલ્પતા-ભી એક પ્રતર મેં અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ પ્રમાણ જિતને
ખણ્ડ હૈ ઇનકી અપેક્ષા પર્યાપ્તક પચ્ચેન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક હૈ કયોંકિ
ઇનકા પ્રમાણ ડતની એક પ્રતર મેં પ્રભૂતતર અઙ્ગુલ કે અસંખ્યાતવેં
ભાગ પ્રમાણ જિતને ખણ્ડ હૈં ડનકે બરાબર હૈં ઇનકી અપેક્ષા દ્વીન્દ્રિય
પર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં કયોંકિ યે પ્રભૂતતર પ્રતરાઙ્ગુલ કે અસં-
ખ્યાતવેં ભાગ રૂપ જિતને ખણ્ડ હૈં ડતને પ્રમાણ હૈં । ઇનકી અપેક્ષા

પર્યાપ્તક એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તક તેન્દ્રિય, પર્યાપ્તક ચૌઈન્દ્રિય, અને
પંચેન્દ્રિય એ જીવોમાં કયા જીવો કેના કરતાં અલ્પ છે ? કયા જીવો કયા જીવો
કરતાં વધારે છે ? કયા જીવો કયા જીવોની બરાબર છે ? અને કયા જીવો કયા
જીવો કરતાં વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ તેઓને એવું
કહ્યું કે-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવો સૌથી ઓછા છે. કેમકે
ચૌ ઇન્દ્રિય જીવો અલ્પ-ઓછા આયુવાળા હોય છે. તેથી વધારે સમય સુધી
તેમનું અવસ્થાન હોતું નથી. તથા પૃચ્છાના સમયે એ ઘણાજ થોડા મળે છે.
તેમનું અલ્પત્વ પણ એક પ્રતરમાં આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ જેટલા
ખંડ છે. તેની બરાબર છે. તેના કરતાં પર્યાપ્તક પંચેન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક
છે. કેમકે તેનું પ્રમાણ તેમનું એક પ્રમાણ તેમનું એક પ્રતરમાં પ્રભૂતતર
આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ જેટલા ખંડ છે તેની બરાબર છે. તેના
કરતાં દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે કેમકે-તેઓ પ્રભૂતતર પ્રતરાંગુલના
અસંખ્યાતમા ભાગ રૂપ જેટલા ખંડ છે. તેટલા પ્રમાણના છે. તેના કરતા

અંગુલાઽસંખ્યેયભાગઃખણ્ડપ્રમાણાત્વાત્ । ‘એર્ગિંદિયપજ્જત્તગા અણંતગુણા’ એકેન્દ્રિયપર્યાપ્તકા અનન્તગુણાઃ વનસ્પતિકાયાનાં પર્યાપ્તાનામાનન્ત્યાત્ । ‘સહંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ સેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા इति । सम्प्रति तेषां पर्याप्तकाऽपर्याप्तकसमुद्दितानामल्पबहुत्वम् आह-‘एएसि णं भंते ! सइंदियाणं पज्जत्तग अपज्जत्तगाणं कयरेकयरेहिंते अप्पा वा-वहुया वा-तुल्ला वा-विसेसाहिया वा’ एतेषां खलु भदन्त ! सेन्द्रियपर्याप्ताऽपर्याप्तकानां कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा-बहुका वा-तुल्या वा विशेषाधिका वा ? भगवानाह-‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा सइंदिया अपज्जत्तगा, सइंदिया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा’ सर्वेभ्यः स्तोका-अल्पाः सेन्द्रिया अपर्याप्तकाः सेन्द्रियाः पर्याप्तकास्तु तेभ्यस्संख्येयगुणा

તેઈન્દ્રિય પર્યાપ્તક જીવ વિશેષાધિક હૈં ક્યોંકિ યે સ્વભાવતઃ હી પ્રભૂતતર અંગુલ કે સંખ્યાતવે આગ રૂપ ખણ્ડ પ્રમાણ હોતે હૈં । इनकी अपेक्षा एकेन्द्रिय पर्याप्तक अनन्तगुणों अधिक हैं क्योंकि पर्याप्तक वनस्पतिकायिक अनन्त है । तथा सेन्द्रिय पर्याप्तक जीव विशेषाधिक हैं ।

અવ ગૌતમ પ્રભુ સે એસા પૂછતે હૈં કિ ‘એસિ ણં ભંતે ! સહંદિયા ણં પજ્જત્તગ અપજ્જત્તગાણં કયરે ૨’ હે ભદન્ત ! इन सेन्द्रिय पर्याप्तक और अपर्याप्तक जीवों के बीच में कौन जीव किनकी अपेक्षा अल्प हैं ? और कौन किनकी अपेक्षा बहुत हैं ? कौन कितके तुल्य है और कौन किनके बराबर हैं ? इनके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! सव्वत्थोवा सइंदिया अपज्जत्तगा, सइंदिया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा’ हे गौतम ! सबसे कम सेन्द्रिय अपर्याप्तक हैं और इनकी अपेक्षा सेन्द्रिय

તેઈન્દ્રિય પર્યાપ્તક જીવ વિશેષાધિક છે. કેમકે તેઓ સ્વભાવથી પ્રભૂતતર આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગ રૂપ ખંડ પ્રમાણ છે. તેના કરતાં એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તક અનંત ગણા વધારે છે. કેમકે પર્યાપ્તક વનસ્પતિ કાયિક જીવો અનંત છે. તથા સેન્દ્રિય પર્યાપ્તક જીવ વિશેષાધિક છે.

હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે-‘એસિ ણં ભંતે ! સહંદિયાણં પજ્જત્તગ અપજ્જત્તગાણં કયરે કયરે’ હે ભગવન્ ! આ સેન્દ્રિય પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક જીવોમાં કોણ જીવ કયા જીવ કરતાં અલ્પ છે ? કયા જીવ કયા જીવ કરતાં વધારે છે. કયા જીવો કયા જીવોની બરાબર છે ? અને કયા જીવો કયા જીવો કરતાં વિશેષાધિક છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સવ્વ ત્થાવા સહંદિયા અપજ્જત્તગા સહંદિયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા’ હે ગૌતમ ! સાથી ઓછા સેન્દ્રિય અપર્યાપ્તકો છે. અને તેના કરતાં સેન્દ્રિય પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા

અધિકા ભવન્તિ । ‘એવં એગિંદિયા વિ’ એવમેકેન્દ્રિયા અપિ અપર્યાપ્તકૈકેન્દ્રિયાઃ સર્વસ્તોકાઃ સંખ્યેયગુણાશ્ચાધિકા પર્યાપ્તકૈકેન્દ્રિયાઃ, એકેન્દ્રિયેષુ હિ વહવઃ સૂક્ષ્માઃ સ્તોકા ભવન્તિ ચ સંખ્યેયગુણાઃ પર્યાપ્તકૈકેન્દ્રિયાઃ । ‘એસિ ણં મંતે ! વેઈંદિયાણં પજ્જત્તગા પજ્જત્તગાણં અપ્પા બહું ? ગોયમા ! સઘ્વત્થોવા વેઈંદિયા પજ્જત્તગા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ એતેષાં સ્વલ્પ ભદન્ત ! દ્વીન્દ્રિયાણાં પર્યાપ્ત-કાપર્યાપ્તકાનામલ્પવહુત્વાદિકં કતરેકતરેભ્યં એતિ પ્રશ્નઃ ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તા ભવન્તિ યાવન્તિ પ્રતરેઽહ્ગુલાસંખ્યેયભાગમાત્રાણિ સ્વખંડાનિ

પર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । ‘એવં એગિંદિયા વિ’ ઇતી તરહ જો એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્તક હૈં વે સબ સે કમ હૈં ઓર જો એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તક હૈં વે ઉનકી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । એકેન્દ્રિય જીવોં મેં સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જીવ બહુત હૈં ક્યોંકિ યે સર્વલોક મેં ભરે હુએ હૈં ઇનમેં મી જો સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક જીવ હૈં વે સબ સે કમ હૈં, ઓર ઇન-કી અપેક્ષા જો સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક જીવ હૈં વે સંખ્યાતગુણે હૈં । ‘એતેસિ ણં મંતે ! વેઈંદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તગાણં અપ્પા બહું ?’ હે ભદન્ત ! ઇન પર્યાપ્તક અપર્યાપ્તક દોઈન્દ્રિય જીવોં મેં કોન જીવ કિનકી અપેક્ષા અલ્પ હૈં ? કોન જીવ કિનકી અપેક્ષા બહુત હૈં ? કોન જીવ કિનકે વરાવર હૈં ઓર કોન કિનસે વિશેષાધિક હૈં ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈં—હે ગૌતમ ! સબ સે કમ દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તક હૈં ઓર ઇનકી અપેક્ષા દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં પ્રતર મેં અહ્ગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ માત્ર મેં જિતને સ્વખંડ હૈં ઉતને સ્વખંડ

વધારે છે. ‘એવં એગિંદિયા વિ’ એજ પ્રમાણે જે એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્તક છે, તે સૌથી ઓછા છે. એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તક છે, તે તેના કરતાં સંખ્યાતગણા વધારે છે. એકેન્દ્રિય જીવોમાં સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જીવ ઘણા છે, કેમકે એ બધા લોકમાં ભરેલા છે. તેમાં પણ જે સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક જીવ છે, તે બધાથી ઓછા છે. અને તેના કરતાં જે સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક જીવ છે, તેઓ સંખ્યાત ગણા છે. ‘એસિ ણં મંતે ! વેઈંદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તગાણં અપ્પાબહું’ હે ભગવાન્ ! આ પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક જે દ્વિન્દ્રિયાણા જીવોમાં કયા જીવો કયા જીવો કરતાં અલ્પ છે ? કયા જીવો કયા જીવો કરતાં વધારે છે ? કયા જીવો કયા જીવોની અપેક્ષા ઓછી છે ? અને કયા જીવો કયા જીવોથી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તક છે. અને તેના કરતાં દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્તક અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. પ્રતરમાં આગળના સંખ્યાતમા ભાગ માત્રમાં જેટલા ખંડ છે, એટલા ખંડ પ્રમાણે દ્વીન્દ્રિય

તાવત્પ્રમાણકત્વાત્તેષામ્ તેભ્યઃ અપર્યાપ્તકા દ્વીન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણાઃ પ્રતરાઙ્ગુલા-
 ઽસંખ્યેયભાગસ્વખંડપ્રમાણકત્વાત્ इति । ‘एवं तेइंदिय चउरिंदिय पंचेदिया वि’
 एवमेव त्रीन्द्रियाश्चतुरिन्द्रियाः पञ्चेन्द्रिया अपि प्रत्येकं सर्वस्तोकेभ्योऽपर्याप्तका
 असंख्येयगुणा अधिकाः इति । सम्प्रति—एकेन्द्रियसमुदितपर्याप्तकापर्याप्तकानाम-
 ल्पबहुत्वादिकमाह—‘एएसि णं भंते ! एगिंदियाणं वेइंदियाणं तेइंदियाणं चउरि-
 दियाणं पंचिंदियाणं पज्जत्तगाण य अपज्जत्तगाण य कयरेकयरे० ? गोयमा !
 सव्वत्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा पंचिंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया’ एतेषां
 खलु भदन्त ! एकेन्द्रियाणां દ્વીન્દ્રિયાણાં ત્રીન્દ્રિયાણાં ચતુરિન્દ્રિયાણાં પञ્चेन्द्रિ-

પ્રમાણ તો દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તક હૈં इनकी अपेक्षा अपर्याप्त दोइन्द्रिय
 असंख्यातगुणों अधिक हૈं क्योंकि इनका प्रमाण प्रतर में अंगुल के
 असंख्यातवे भाग मात्र जितने खण्ड हૈं उतना है इसी तरह से तीन
 इन्द्रिय पर्याप्तक और तीन इन्द्रिय अपर्याप्तक, चार इन्द्रिय पर्याप्तक
 और चार इन्द्रिय अपर्याप्तक एवं पांच इन्द्रिय पर्याप्तक और पांच
 इन्द्रिय अपर्याप्तक इन सब के सम्बन्ध में कथन जानना चाहिये
 अर्थात् इन सब में अपने २ में पर्याप्तक कम हૈं और अपर्याप्तक
 असंख्यात गुणित हૈं । ‘एएसि णं भंते ! एगिंदियाणं, वेइंदियाणं,
 तेइंदियाणं, चउरिंदियाणं पंचिंदियाण य पज्जत्तगाण य अपज्जत्त-
 गाण य कयरे कयरे’ हे भदन्त ! एकेन्द्रिय पर्याप्त और एकेन्द्रिय
 अपर्याप्त, दो इन्द्रिय पर्याप्त दो इन्द्रिय अपर्याप्त, तेइन्द्रिय पर्याप्त
 तेइन्द्रिय अपर्याप्त, चौइन्द्रिय पर्याप्त चौइन्द्रिय अपर्याप्त, पञ्चे-
 न्द्रिय पर्याप्त और पञ्चेन्द्रिय अपर्याप्तक इन सब जीवों के बीच में

પર્યાપ્તક છે. તેના કરતાં પર્યાપ્તક અપર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિય અસંખ્યાતગણા વધારે
 છે. કેમકે—તેનું પ્રમાણ પ્રતરમાં આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર જેટલા
 ખંડ છે, એટલા છે. એજ પ્રમાણે ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા પર્યાપ્તક અને ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા
 અપર્યાપ્તક, ચાર ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તક અને ચાર ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્તક, તથા પાંચ
 ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તક અને પાંચ ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્તક આ બધાના સંબંધમાં કથન
 સમજ લેવું. અર્થાત્ આ બધામાં પોત પોતાનામાં પર્યાપ્તક ઓછા છે. અને
 અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે. ‘एएसिणं भंते ! एगिंदियाणं वेइंदियाणं, ते इंदि-
 याणं, चउरिंदियाणं, पंचिंदियाणय पज्जत्तगाणय अपज्जत्तगाणय कयरे कयरे०’
 હે ભગવન્ ! એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તક, અને એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તક,
 દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્તક, તે ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તક તે ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્તક, ચૌ ઇન્દ્રિય પર્યા-
 પ્તક, ચૌ ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્તક, પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તક, પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તક આ બધા

યાણાશ્ચ પર્યાપ્તકાનાં ચ અપર્યાપ્તકાનાં ચ કતરેભ્યઃ કતરેऽલ્પા-વહુકા-તુલ્યા-વિશેષાધિકા વેતિ પ્રશ્નઃ ભગવાનાહ-ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ તદપેક્ષયા પંચેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ । ‘વેદંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા, તેદંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા, પંચિંદિયા અપજ્જત્તગા અસંખે-જ્જગુણા, ચરિંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા, તેદંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસા-હિયા, વેદંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા, એગિંદિય અપજ્જત્તગા અણંતગુણા સદંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા, એગિંદિય પજ્જત્તા સંખેજ્જગુણા, સદંદિય પજ્જત્તા વિસેસાહિયા સદંદિયા વિસેસાહિયા-‘સે તં પંચવિહા સંસારસમાવન્નગા जीवा’ દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા અપર્યાપ્તક ચતુરિન્દ્રિયેભ્યઃ । પર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયાપેક્ષયા પર્યાપ્તકા સ્ત્રીન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ । અપર્યાપ્તકપશ્ચેન્દ્રિયા

કૌન કિનકી અપેક્ષા અલ્પ હૈં ? કૌન કિનકી અપેક્ષા વહુત હૈં ? કૌન કિનકે બરાબર હૈં ? ઓર કૌન કિનસે વિશેષાધિક હૈં ? ઇસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રશુ કહતે હૈં-‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા ચરિંદિયા પજ્જત્તગા’ હે ગૌતમ ! સ્વ સે કમ પર્યાપ્ત ચૌદિન્દ્રિય જીવ હૈં ઇનકી અપેક્ષા ‘પંચિંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ પર્યાપ્તક પશ્ચેન્દ્રિય વિશેષાધિક હૈં ઇનકી અપેક્ષા ‘વેદંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ પર્યાપ્તક દો-ઈન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક હૈં । ઇનકી અપેક્ષા ‘તેદંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ પર્યાપ્તક તેદિન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક હૈં । ‘પંચિંદિયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ ઇનકી અપેક્ષા પશ્ચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તક જીવ અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં ‘ચરિંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ ઇન કી અપેક્ષા ચૌદિન્દ્રિય અપર્યાપ્તક જીવ વિશેષાધિક હૈં ‘તેદંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ ઇનકી અપેક્ષા તેદિન્દ્રિય અપર્યાપ્તક વિશે-

જીવોમાં કેણુ કેના કરતાં ઓછા છે ? કેણુ કેના કરતાં વધારે છે ? કેણુ કેની ખરાબર છે ? અને કેણુ કેનાથી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાત્ર ભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા ચરિંદિયા પજ્જત્તગા’ હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા પર્યાપ્તક ચાર ઇન્દ્રિયાળા જીવો છે. તેના કરતાં ‘પંચિંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ પર્યાપ્તક પશ્ચેન્દ્રિય વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં ‘તેદંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસા-હિયા’ પર્યાપ્તક તે ઇન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક છે. ‘પંચિંદિયા અપજ્જત્તગા અસં-ખેજ્જગુણા’ તેના કરતાં પશ્ચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તક જીવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ‘ચરિંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ તેના કરતાં ચૌદિન્દ્રિય અપર્યાપ્તક જીવ વિશેષાધિક છે. ‘તેદંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ તેના કરતાં તે ઇન્દ્રિય

અસંખ્યેયગુણાઃ પર્યાપ્તકત્રીન્દ્રિયાપેક્ષયા । ચતુરિન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ અપર્યાપ્તકપञ्ચેન્દ્રિયતઃ । ત્રીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ અપર્યાપ્તક ચતુરિન્દ્રિયોપેક્ષયા અપર્યાપ્તકદ્વીન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકત્રીન્દ્રિયાપેક્ષયા । એકેન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકા અનન્તગુણાઃ અપર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયેભ્યઃ । એતદપેક્ષયાऽપર્યાપ્તક સેન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ । એભ્યઃ એકેન્દ્રિયપર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ । એભ્યઃ સેન્દ્રિયપર્યાપ્તા વિશેષાધિકાઃ । એભ્યો વિશેષાધિકાઃ સેન્દ્રિયા ભવન્તીતિ અલ્પવહુત્વપ્રકરણમ્ । ત એતે પञ્ચવિધાઃ પञ્ચપ્રકારકાઃ સંસારસમાપન્નકા-જીવા નિરૂપિતાઃ । ઇતિ ચતુર્થી પ્રતિપત્તિઃ ॥ સૂ. ૧૨૭ ॥

ઉક્તા પञ્ચવિધા ચતુર્થી પ્રતિપત્તિઃ ક્રમપ્રાપ્તાં પઙ્કવિધાં પञ્ચમીં પ્રતિપત્તિ-મથારભતે—

મૂલમ્—તત્થ ણં જે તે એવં આહંસુ છવ્વિહા સંસારસમા-વણગા જીવા તે એવમાહંસુ તં જહા—પુઢવીકાઙ્કયા આઊક્કા-

ષાધિક હૈં इनकी अपेक्षा 'वेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया' दो-इन्द्रिय अपर्याप्तक विशेषाधिक हैं 'एगिंदिय अपज्जत्तगा अणंतगुणा' इनकी अपेक्षा एकेन्द्रिय अपर्याप्तक अनन्तगुणों अधिक हैं इनकी अपेक्षा 'सइंदिया अपज्जत्ता विसेसाहिया एगिंदिय पज्जत्ता संखे-ज्जगुणा' सेन्द्रिय अपर्याप्तक जीव विशेषाधिक हैं इनकी अपेक्षा एकेन्द्रिय पर्याप्तक जीव संख्यातगुणों अधिक हैं । 'सइंदिय पज्ज-त्तगा विसेसाहिया' इनकी अपेक्षा सेन्द्रिय पर्याप्तक विशेषाधिक हैं । और इनसे विशेषाधिक सेन्द्रिय है । इस तरह से पांच प्रकार के संसारी जीवों के सम्बन्ध में यह निरूपण है । ॥ १२७ ॥

॥ चतुर्थी प्रतिपत्ति समाप्त ॥

અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં 'વેઈંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' એ ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. 'એગિંદિય અપજ્જત્તગા અણંતગુણા' તેના કરતાં એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્તક અનંતગુણ વધારે છે, તેના કરતાં 'સઈંદિયો અપ-જ્જત્તગા વિસેસાહિયા એગિંદિય પજ્જત્તા સંખેજ્જગુણા' સેન્દ્રિય અપર્યાપ્તક એવ વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તક એવ સંખ્યાતગુણ વધારે છે. 'સઈંદિય પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' તેના કરતાં સેન્દ્રિય પર્યાપ્તક એવ વિશેષાધિક છે. અને તેનાથી વિશેષાધિક સેન્દ્રિય છે, આ પ્રમાણે પાંચ પ્રકારના સંસારી જીવોના સંબંધમાં આ નિરૂપણ કરવામાં આવેલ છે. ॥ સૂ. ૧૨૭ ॥

ચોથી પ્રતિપત્તિ સમાપ્ત

इया-तेउक्काइया-वाउक्काइया वणस्सइकाइया तसकाइया ।
 से किं तं पुढवीकाइया ? पुढवीकाइया दुविहा पन्नत्ता तं जहा-
 सुहुमपुढवीकाइया-बायरपुढविकाइया । से किं तं सुहुमपुढवी
 काइया सुहुमपुढवीकाइया दुविहा पन्नत्ता तं जहा-पज्जत्तगा य-
 अपज्जत्तगा य । एवं बायरपुढवीकाइया वि, एवं चउक्कएणं
 भेएणं आउ-तेउ-वाउ-वणस्सइकाइयाणं चउ० णेयव्वा ।
 से किं तं तसकाइया ? तसकाइया दुविहा पन्नत्ता तं जहा-
 पज्जत्तगा य-अपज्जत्तगा य पुढवीकाइस्स णं भंते ! केवइयं
 कालं ठिई पन्नत्ता ? गोयमा ! जहन्नेणं अंतो मुहुत्तं उक्कोसेणं
 बावीसं वाससहस्साइं, एवं सव्वेसिं ठिई णेयव्वा, तसकाइ-
 यस्स जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं-उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं,
 अपज्जत्तगाणं सव्वेसिं जहन्नेणं वि-उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं,
 सव्वेसिं उक्कोसिया ठिई अंतोमुहुत्तऊणा कायव्वा । पुढवी-
 काइएणं भंते ! पुढवीकाइयत्ति कालओ केवच्चिरं होइ ?
 गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं-उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं
 जाव असंखेज्जा लोया । एवं जाव आउ० तेउ० वाउक्काइयाणं
 वणस्सइकाइयाणं अणंतं कालं जाव आवलियाए असंखेज्जइ-
 भागो । तसकाइएणं भंते ! तसकाइय त्ति कालओ केवच्चिरं
 होइ जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं दो सागरोवमसहस्साइं
 संखेज्जवासमब्भहियाइं । अपज्जत्तगाणं छण्ह वि जहण्णेण वि
 उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं-पज्जत्तगाणं वाससहस्सा संखा पुढवी
 दिगाणिलतरूण पज्जत्ता । तेऊराइंदि संखा तससागरसयपुहु-
 त्ताइं १। पज्जत्तगाण वि सव्वेसिं एवं । पुढवीकाइयस्स णं
 भंते ! केवइं कालं अंतरं होइ ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतो-
 मुहुत्तं-उक्कोसेणं वणस्सइ कालो । एवं आउ-तेउ वाउकाइ-

याणं वणस्सइकालो-तसकाइयाण वि, वणस्सइकाइयस्स पुढ-
वीकाइयकालो । एवं अपज्जत्तगाण वि वणस्सइकालो, वणस्स-
ईणं पुढवीकालो, पज्जत्तगाण वि एवं चेव वणस्सई कालो,
पज्जत्तवणस्सई णं पुढवीकालो ॥सू० १२८॥

छाया-तत्र खलु ये ते एवमुतवन्तः पट्टविधाः संसारसमापन्नका जीवास्त
एवमुक्तवन्तः तद् यथा-पृथिवीकायिका अप्कायिकास्तेजस्कायिका वायुकायिका
वनस्पतिकायिका त्रसकायिकाः, अथ के ते पृथिवीकायिकाः ? पृथिवीकायिका
द्विविधा प्रज्ञप्ताः तद् यथा-सूक्ष्मपृथिवीकायिका-वादरपृथिवीकायिकाः । सूक्ष्म-
पृथिवीकायिका द्विविधाः प्रज्ञप्ताः तद्यथा-पर्याप्तकाश्चाऽपर्याप्तकाश्च । एवं
वादरपृथिवीकायिका अपि, एवं चतुष्केण भेदेन-अप्तेजोवायुवनस्पतिकायिकानां
चतुष्को भेदो नेतव्यः । अथ के ते त्रसकायिकाः ? त्रसकायिका द्विविधाः
प्रज्ञप्ताः तद्यथा-पर्याप्तकाश्चाऽपर्याप्तकाश्च । पृथिवीकायिकस्य खलु भदन्त !
क्रियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण द्वाविं-
शतिर्वपसहस्राणि, एवं सर्वेषां स्थितिर्नेतव्या । त्रसकायिकस्य जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्
उत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां सर्वेषां जघन्येनापि-उत्कर्-
षेणाप्यन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तकानां सर्वेषामुत्कृष्टास्थितिरन्तर्मुहूर्तानां कर्तव्या ।
पृथिवीकायिकः खलु भदन्त ! पृथिवीकायिक इति कालतः कियच्चिरं भवति ?
गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण संख्येयं कालं यावदसंख्येयाः लोकाः ।
एवं यावद् अप्तेजोवायुकायिकानाम् वनस्पतिकायिकानामनन्तं कालं यावद्-
आवलिकाया असंख्येयो भागः । त्रसकायिकः खलु भदन्त !० जघन्येनान्तर्मु-
हूर्तम् उर्षेण द्वे सागरोपमसहस्रे संख्येयवर्षाण्यधिके । अपर्याप्तकानां पण्णामपि-
जघन्येनाऽपि उत्कर्षेणाऽपि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तकानां वर्षसहस्राणि संख्येयानि
पृथिव्युदकानिलतरूणाम् पर्याप्तानाम् तेजोरात्रिदिवसंख्येयानि त्रससागरशत-
पृथक्त्वानि ? । पर्याप्तकानामपि सर्वेषामेवम् । पृथिवीकायिकस्य खलु भदन्त !
क्रियन्तं कालमन्तरं भवति ? गौतम ! जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण वनस्पति-
कालः । एवमप्तेजोवायुकायिकानां वनस्पतिकालः, त्रसकायिकानामपि वन-
स्पतिकायस्य पृथिवीकायिककालः । एवमपर्याप्तकानामपि वनस्पतिकालः,
वनस्पतीनां पृथिवीकालः । पर्याप्तकानामपि-एवमेव वनस्पतिकालः पर्याप्तवनस्प-
तीनां पृथिवीकालः ॥सू० १२८॥

टीका-‘तत्थ णं जे ते एवं आहंसु छच्चिहा संसारसमावण्णगा जीवा ते एव-
माहंसु तं जहा-पुढवीकाइया आउकाइया तेउ० वाउ० वणस्सइकाइया तसका-

ઇયા' તત્ર સ્વલુ યે તે તીર્થકરાદય એમુક્તવન્તઃ પદ્ધિવિધાઃ સંસારસમાપન્નકા-
જીવાસ્તે એવં વક્ષ્યમાણવચ્ચ ઉક્તવન્તઃ, તદ્યથા-પૃથિવીકાયિકાઃ, અપ્કાયિકાઃ,
તેજસ્કાયિકાઃ વાયુકાયિકાઃ વનસ્પતિકાયિકા સ્ત્રસકાયિકા જીવાસ્ત એતે
પદ્ધિવિધા જીવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ઇતિ । 'સે કિં તં પુઢવીકાઈયા' અથ તત્ર કે તે
પૃથિવીકાયિકાઃ પૃથિવીકાયિકાનાં કિં સ્વરૂપલક્ષણમિતિ પ્રશ્નઃ ? ભગવાનાહ-
ગૌતમ ! 'પુઢવીકાઈયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-સુહુમપુઢવીકાઈયા-વાયરપુઢવી-
કાઈયા' પૃથિવીકાયિકા દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તદ્યથા-સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાઃ ૧

-પાંચવી પ્રતિપત્તિ-

‘તત્થળં જે તે એવમાહંસુ છન્વિહા સંસારસમાવળ્ણગા જીવા તે એવમાહંસુ’-ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ-જિન્હોને હસ પાંચવીં પ્રતિપત્તિ મેં એસા કહા હૈ-કિ સંસારી જીવ છ પ્રકાર કે હૈં ડન્હોને હસ સમ્બન્ધ મેં એસા સ્પષ્ટી કરણ કિયા-‘તં જહા-પુઢવિકાઈયા, આઝક્કાઈયા, તેઝઃ વાઝઃ વળ્ણસ્સઙ્કાઈયા તસકાઈયા’ પૃથિવીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક ઓર ત્રસકાયિક । હસ પ્રકાર સે યે ૬ સંસારી જીવ હૈં ‘સે કિં તં પુઢવિઃ’ હેં અદન્ત ! પૃથિવી કાયિક કા કયા સ્વરૂપ હૈં કયા લક્ષણ હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા ! પુઢવીઃ દુવિહા પળ્ણત્તા’ હેં ગૌતમ ! પૃથિવીકાયિક દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈં તં જહા-જૈસે-‘સુહુમ પુઢવિકાઈયા બાદર પુઢવિકાઈયા’

પાંચમી પ્રતિપત્તિનો આરંભ-

‘તત્થળં જે તે એવમાહંસુ છન્વિહા સંસારસમાવળ્ણગા જીવા તે એવમાહંસુ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-જેમણે આ પાંચમી પ્રતિપત્તિમાં એવું કહ્યું છે, કે-સંસારી જીવો છ પ્રકારના છે. તેમણે આ સંબંધમાં એવું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે. ‘તં જહા પુઢવિકાઈયા, આઝક્કાઈયા, તેઝ, વાઝ, વળ્ણસ્સઙ્કાઈયા તસકાઈયા’ પૃથિવી કાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક, ત્રસકાયિક, આ રીતે આ છ સંસારી જીવો છે.

‘સે કિં તં પુઢવિકાઈયા’ હેં ભગવન પૃથ્વીકાયિક જીવોનું શું સ્વરૂપ છે ? અને તેનું લક્ષણ શું છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પુઢવિકાઈયા દુવિહા પળ્ણત્તા’ હેં ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ જેમકે-‘સુહુમ પુઢવિકાઈયા બાદર પુઢવિકાઈયા’ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અને બાદર પૃથ્વીકાયિક તેમાં ‘સુહુમપુઢવિકાઈયા દુવિહા પળ્ણત્તા’ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક બે પ્રકારના કહેવામાં

વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ ૨ । તત્રોભયોર્મધ્યે 'મૃદુમપુઢવીકાઈયા દુવિદા પન્નત્તા તં જહા-પજ્જત્તગા ય અપજ્જત્તગા યે' સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાઃ દ્વિવિદાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ તદ્વથા-પર્યાપ્તકાશ્ચાપર્યાપ્તકાશ્ચ । 'એવં વાયરપુઢવીકાઈયા વિ' એવં વાદરપૃથિવીકાયિકા અપિ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તોભયભેદાભ્યાં દ્વિવિદાઃ, રૂથં ચત્તારો ભેદો ભવન્તીતિ । 'એવં ચડકકણં મેણં આહ-તેહ-વાહ-વણસ્સહકાઈયાણં ચહ૦ ણેયન્વા' એવં પૃથિવીકાયિકવત્-ચતુષ્કેણ ભેદેનાસ્પ્તેજોવાયુવનસ્પતિકાયિકાનામપિ ચતુષ્કો ભેદો નેતવ્યઃ । તથાહિ ।

અથ કે તે અપ્કાયિકાઃ ? ગૌતમ ! અપ્કાયિકજીવા દ્વિવિદાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, સૂક્ષ્માશ્ચ વાદરાશ્ચ, અથ સૂક્ષ્માઃ પૃથિવીકાયિકાઃ કતિવિદાઃ ? ગૌતમ ! દ્વિવિદાઃ

સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક ઓર વાદર પૃથિવીકાયિક इनमें 'सुहृमपुढवि-काइया दुविहा पणत्ता' सूक्ष्म पृथिवीकायिक दो प्रकार के कहे गये हैं—'तं जहा' जैसे—'पज्जत्तगा य अपज्जत्तगा य' पर्याप्त सूक्ष्म पृथिवी कायिक और अपर्याप्त सूक्ष्म पृथिवीकायिक 'एवं वादरपुढविकाइया वि' इसी तरह वादर पृथिवीकायिक भी पर्याप्त और अपर्याप्त के भेद से दो प्रकार के कहे गये हैं 'एवं चडककणं मेणं आह तेह वाहवणस्सहकाइयाणं चतु० णेयन्वा' इसी प्रकार से इन चार भेदों वाले अप्कायिक भी होते हैं तेजस्कायिक होते हैं वायुकायिक होते हैं और वनस्पतिकायिक होते हैं अर्थात् सूक्ष्म और वादर के भेद से ये दो प्रकार के होते हैं तथा इनके जो सूक्ष्म और वादर भेद हैं वे प्रत्येक पर्याप्त और अपर्याप्त के भेद से दो २ भेद वाले और हो जाते हैं इस तरह सूक्ष्म तेजस्कायिक और वादर तेजस्कायिक पर्याप्त

આવેલ છે. 'તં જહા' જેમકે—'પજ્જત્તગાય અપજ્જત્તગાય' પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વી કાયિક અને અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક 'એવં વાદરપુઢવિકાઈયા વિ' એજ પ્રમાણે વાદર પૃથ્વીકાયિક પણ પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તકના ભેદથી બે પ્રકારના કહેલ છે. 'એવં ચડકકણં મેણં આહ તેહ વાહ વણસ્સહકાઈયાણં ચતુ૦ ણેયન્વા' એજ પ્રમાણે આ પ્રકારના ચાર ભેદોવાળા અપ્કાયિક પણ હોય છે. તેજસ્-સ્કાયિકાના પણ એજ રીતના ચાર ભેદો છે. વાયુકાયિકના પણ એજ પ્રમાણેના ચાર ભેદો છે. અને વનસ્પતિકાયિક પણ એજ ભેદોવાળા હોય છે. અર્થાત્ સૂક્ષ્મ અને વાદરના ભેદથી એ બધા બળે પ્રકારના હોય છે. તથા તેમના જે સૂક્ષ્મ અને વાદર ભેદ છે. તે બધા પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તકના ભેદથી બળે ભેદોવાળા ફરીથી થઈ જાય છે. આ રીતે સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અને વાદર

પર્યાપ્તકાશ્ચાપર્યાપ્તકાશ્ચ એવં-બાદરા અપ્કાયિકા અપિ દ્વિવિધાઃ તદિત્યમપ્કાયિકાશ્ચતુષ્પ્રકારા ભવન્તિ । એવં તેજઃ પ્રભૃતિષ્વપિ ચત્વારો ભેદા જ્ઞાતવ્યાઃ । ‘સે કિં તં તસકાઈયા’ અથ કે તે ત્રસકાયિકાઃ ? ત્રસન્તિ ભયં પ્રાપ્નુવન્તિ યે તે ત્રસાઃ, અથવા-આતપાદિ સ્થાનેષુ આતપાદિના-ઉદ્વિજન્તઃ સ્વાત્મસુખાય-સંચ્છાયદેશં પ્રતિ ગચ્છન્તિ યે તે ત્રસાઃ દ્વીન્દ્રિયાદયો જીવરાશયઃ તેષાં કિયન્તો ભેદાઃ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! ‘તસકાઈયા દુવિહા પન્નત્તા’ ત્રસકાયિકા દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । ‘તં જહા-પજ્જત્તગા ય અપજ્જત્તગા ય’ તદ્યથા-પર્યાપ્તકાશ્ચાપર્યાપ્તકાશ્ચ ત્રસકાયિકાઃ, इत्थं ભેદ દ્વયવન્તે इमे અત્ર પૃથિવીકાયિકાદિવત્સૂક્ષ્મવાદરપર્યાપ્તાપર્યાપ્તાશ્ચ ચત્વારો ભેદા ન ભવન્તિ, સૂક્ષ્મ-વાદર ભેદયોરભાવાત્ । અથ ષણ્ણાં ભવસ્થિતિઃ ‘પુઢવીકાઈયસ્સ ણં મંતે ! કેવલિયં કાલં ઠિઈ પન્નત્તા ? ગોયમા ! જહન્નેણં અંતો મુહુત્તં ઉક્કોસેણં બાવીસં વાસ સહસ્સાઈં’ પૃથિવીકાયિકૈકેન્દ્રિયસ્ય

સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક ઓર અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક, પર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિક ઓર અપર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિક इत्यादि सब यह कथन यावत् वनस्पतिकायिक तक जानना चाहिये । ‘સે કિં તં તસકાઈયા’ હે ભદન્ત ! ત્રસકાયિક જીવ કિતને પ્રકાર કે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ- ‘તસકાઈયા દુવિહા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! ત્રસકાયિક જીવ દો પ્રકાર કે હૈ । ‘તં જહા’ બે દો પ્રકાર કે એસે હૈ ‘પજ્જત્તગા ય અપજ્જત્તગા ય’ એક પર્યાપ્ત ત્રસકાયિક ઓર દૂસરે અપર્યાપ્ત ત્રસકાયિક । યહાં એકેન્દ્રિય જીવોં કી તરહ સૂક્ષ્મ ઓર વાદર યે દો ભેદ નહીં હોતે હૈ । ‘પુઢવીકાઈયસ્સ ણં મંતે ! કેવલિયં કાલં ઠિઈ પણ્ણત્તા’ હે ભદન્ત ! પૃથિવીકાયિક જીવ કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી ગઈ હૈ ? ‘ગોયમા જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં બાવીસં વાસ સહસ્સાઈં’ હે ગૌતમ !

તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અને અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક, પર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિક અને અપર્યાપ્તક વાદર તેજસ્કાયિક, इत्यादि प्रकारથી આ સઘળું કથન યાવત્ વનસ્પતિકાય સુધી સમજવું.

‘સે કિં તં તસકાઈયા’ હે ભગવન્ ! ત્રસકાયિક જીવ કેટલા પ્રકારના છે ? આનાં ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘તસકાઈયા દુવિહા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! ત્રસકાયિક જીવ બે પ્રકારના કહ્યા છે. ‘તં જહા’ તે બે પ્રકાર આ રીતે છે. ‘પજ્જત્તગાય અપજ્જત્તગાય’ એક પર્યાપ્ત ત્રસકાયિક અને બીજા અપર્યાપ્તક ત્રસકાયિક-અહીંયાં એકેન્દ્રિય જીવોની જેમ સૂક્ષ્મ અને વાદર એ બે ભેદો થતા નથી. ‘પુઢવીકાઈયસ્સ ણં મંતે ! કેવલિયં કાલં ઠિઈ પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ પૃથ્વીકાયિક જીવની સ્થિતિ કેટલા કળાની કહેલ છે ? ‘ગોયમા ! જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં

खलु भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः ? गौतम ! जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण द्वाविंशतिवर्षसहस्राणि यावद्भवस्थितिः प्रज्ञाता । 'एवं सन्वेसिं ठिई णेयच्चा' एवं सर्वेषां स्थितिर्नेतव्या तथाहि—अप्कायिकस्य जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण सप्तवर्षसहस्राणि । तेजः कायिकस्य जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण त्रीणि रात्रि-दिवानि । वायुकायिकस्य जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण त्रीणि वर्षसहस्राणि । वनस्पतिकायिकस्य जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम्—उत्कर्षेण दशवर्षसहस्राणि । एवञ्च—

पृथिवीकायिक जीव की अवस्थिति जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त की और उत्कृष्ट से २२ हजार वर्ष की कही गई है । 'एवं सन्वेसिं ठिई णेयच्चा' इसी प्रकार से यहां सबकी स्थिति के विषय में गौतम ने प्रश्न किया है और उसका उत्तर प्रभु ने दिया है—तथा च—जब गौतम ने प्रभु से ऐसा पूछा हे भदन्त ! अप्कायिक की कितनी स्थिति कही गई है ? तब प्रभु ने कहा हे गौतम ! अप्कायिक की स्थिति जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त की और उत्कृष्ट से सात हजार वर्ष की कही गई है हे भदन्त ! तेजस्कायिक की स्थिति कितनी कही गई है ? हे गौतम ! तेजस्कायिक की स्थिति जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त की और उत्कृष्ट से तीन दिन रात की कही गई है हे भदन्त ! वायुकायिक की स्थिति कितनी कही गई है हे गौतम ! वायुकायिक की स्थिति जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त की और उत्कृष्ट से तीन हजार वर्ष की कही गई है हे भदन्त ! वनस्पतिकायिक की स्थिति कितनी कही गई है ?

વાવીસં વાસસહસ્રાઈં' હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક જીવની ભવસ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની અને ઉત્કૃષ્ટથી ૨૨ બાવીસ હજાર વર્ષની કહેવામાં આવેલ છે. 'એવં સન્વેસિં ઠિઈ પ્ણત્તા' એજ પ્રમાણે ત્યાં બધાની સ્થિતિના સંબંધમાં ગૌતમસ્વામીએ ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછેલ છે, અને પ્રભુશ્રીએ તેનો ઉત્તર આપેલ છે. તે આ પ્રમાણે છે.—જ્યારે ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે હે ભગવન્ ! અપ્કાયિક જીવની સ્થિતિ કેટલી કહેવામાં આવેલ છે ? ત્યારે તેનો ઉત્તર આપતાં પ્રભુશ્રીએ કહ્યું કે—હે ગૌતમ ! અપ્કાયિકની સ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની અને ઉત્કૃષ્ટથી સાત હજાર વર્ષની કહેવામાં આવેલ છે. હે ભગવન્ તેજસ્કાયિકની સ્થિતિ કેટલી કહી છે ? હે ગૌતમ તેજસ્કાયિકની સ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ રાત દિવસની છે. હે ભગવન્ વાયુકાયિકની સ્થિતિ કેટલી કહેવામાં આવેલ છે ? હે ગૌતમ ! વાયુકાયિકની સ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ હજાર વર્ષની કહેવામાં આવેલ છે. હે ભગવન્ વનસ્પતિકાયિકની સ્થિતિ કેટલી કહેવામાં આવેલ

પૃથિવીકાયિકાદ્ વનસ્પતિકાયિકાન્તં જઘન્યસ્થિતિઃ સર્વેષાં તુલ્યાઃ ઉત્કૃષ્ટા
યથા યસ્ય વર્ણિતા તથા નેતવ્યા । ત્રસકાયિકે ભગવાનાહ-ગૌતમ ! ‘તસકાઙ્યસ્સ
જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ’ ત્રસકાયિકસ્ય જઘન્યેનાન્ત-
ર્મુહૂર્તમ્—ઉત્કર્ષેણ ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાનિ । ‘અપજ્જત્તગાણં સવ્વેસિં અપર્યાપ્તકાનાં
સર્વેષાં પૃથિવ્યપ્તેજોવાયુવનસ્પતિકાયિકત્રસકાયિકાનામ્ ‘જહન્નેણં વિ ઉક્કોસેણ
વિ અંતોમુહુત્તં’ જઘન્યોત્કર્ષાભ્યામ્ ઉમાભ્યામપ્યન્તર્મુહૂર્તમ્—તત્ર જઘન્યાન્તર્મુહૂર્તા-
પેક્ષયા બૃહત્તરમુત્કૃષ્ટમ્ અન્યથા જઘન્યોત્કૃષ્ટપદમર્યાદૈવ વિલોપિતા સ્યાત્ ઇતિ ।

‘પજ્જત્તગાણં સવ્વેસિં ઉક્કોસિયા ઠિઈ અંતોમુહુત્ત ઝુણા કાયવ્વા’ પર્યાપ્તકાનાં
સર્વેષામુત્કૃષ્ટાસ્થિતિરન્તર્મુહૂર્તોના કર્તવ્યા । અથ પૃથિવ્યાદિ સર્વજીવકાયસ્થિતિઃ

હે ગૌતમ ! વનસ્પતિકાયિક કી સ્થિતિ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કી
કહી ગઈ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ૧૦ હજાર વર્ષ કી કહી ગઈ હૈ ઇસ તરહ
સે સમસ્ત એકેન્દ્રિય પૃથિવીકાયિક આદિ સ્થાવરકાયિક કી જઘન્ય-
સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત કી બતાઈ ગઈ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ભિન્ન ૨
બતાઈ ગઈ હૈ ‘તસકાઙ્યસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં
સાગરોવમાઈ’ ત્રસકાયિક જીવ કી જઘન્ય સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત
કી કહી ગઈ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૩ સાગરોપમ કી કહી ગઈ હૈ ।
‘અપજ્જત્તગાણં સવ્વેસિં જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જ-
ત્તગાણં સવ્વેસિં ઉક્કોસિયા ઠિઈ અંતોમુહુત્ત ઝુણા કાયવ્વા’ અપર્યા-
પ્તક પૃથિવીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક ઓર
વનસ્પતિકાયિક इनकी एवं अपर्याप्तक त्रसकાયिक कી इन सबकी
भी जघन्य स्थिति और उत्कृष्ट स्थिति एक अन्तर्मुहूर्त की है परन्तु

છે. હે ગૌતમ વનસ્પતિકાયની સ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની કહેવામાં
આવેલ છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧૦ દસ હજાર વર્ષની કહેવામાં આવેલ છે. આ
પ્રમાણે સઘળા એકેન્દ્રિય પૃથ્વીકાયિક વિગેરે સ્થાવરકાયિકની જઘન્ય સ્થિતિ
એક અંતર્મુહૂર્તની કહેવામાં આવેલ છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જૂદી જૂદી કહેવામાં
આવેલ છે. ‘તસકાઙ્યસ્સ જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ’ ત્રસ-
કાયિક જીવની જઘન્ય સ્થિતિ એક અંતર્મુહૂર્તની કહેવામાં આવેલ
છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમની કહેવામાં આવેલ છે. ‘અપ્પ
જ્જત્તગાણં સવ્વેસિં જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં પજ્જત્તગાણં સવ્વેસિં
ઉક્કોસિયા ઠિઈ અંતોમુહુત્ત ઝુણા કાયવ્વા’ અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક
તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક આ બધાની અને અપર્યાપ્તક

‘પૃથ્વીકાઙ્ગણં મંતે પૃથ્વીકાઙ્ગયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જં કાલં જાવ અસંખેજ્જા લોયા’ પૃથ્વીકાયિકઃ સ્થિતિ મદન્ત ! પૃથ્વીકાય ઇતિ કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતિ ?, મગવાનાદ-હે ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહુત્તમ્, પૃથ્વીકાયાદુદ્વૃત્યાન્યત્રાઽન્તર્મુહુત્તં સ્થિતિ ભૂયઃ પૃથ્વીકાયત્વેન કસ્યાપ્યુત્પાદાત્, ઉત્કર્ષેણાઽસંખ્યેયં કાલં યાવદ્ અસંખ્યેયા-લોકાઃ ઉત્કર્ષતોઽસંખ્યેયં કાલમ્ તમેવ કાલક્ષેત્રાભ્યાં નિરૂપયતિ-અસંખ્યેયા-

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કા જો અન્તર્મુહુત્તં હૈ વહ જઘન્ય સ્થિતિ ચાલે અન્તર્મુહુત્તં કી અપેક્ષા કુછ વડા હૈ એસા જાનના ચાહિયે તથા પર્યાપ્ત અવસ્થા મેં જો ઇન સવકી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ હૈં ઉસમેં સે અપર્યાપ્ત અવસ્થા કા એક અન્તર્મુહુત્તં કમકરદેના ચાહિયે । ઇસ પ્રકાર ઇન સવકી જો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ હૈ વહ એક અન્તર્મુહુત્તં સે હીન હૈ એસા જાનના ચાહિયે-જૈસે પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિક કી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૨ હજાર વર્ષ કી હૈ-તો ઇસમેં સે એક અન્તર્મુહુત્તં કમ કર દેના ચાહિયે-ઇસ તરહ એક અન્તર્મુહુત્તં કમ ૨૨ હજાર વર્ષ કી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પૃથ્વીકાયિક કી હૈ એસા સિદ્ધ હો જાતા હૈ । ઇસી તરહ સે પર્યાપ્ત અપ્કાયિક આદિ જીવોં કી જો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કહી ગઈ હૈ ઉસમેં સે એક ૨ અન્તર્મુહુત્તં કમ કર દેના ચાહિયે ‘પૃથ્વીકાઙ્ગણં મંતે ! પૃથ્વીકાઙ્ગયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ?’ પૃથ્વીકાયિક કી કાયસ્થિતિ કિતને કાલ કી હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રસુ કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જં કાલં

પ્રસકાયિક જીવની જઘન્ય સ્થિતિ અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક અંતર્મુહુત્તંની છે. પરંતુ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનું જે અંતર્મુહુત્તં છે તે જઘન્ય સ્થિતિવાળા અંતર્મુહુત્તં કરતાં ટંક ટંક મોટું છે. તેમ સમજવું. તથા પર્યાપ્તક અવસ્થામાં આ બધાની જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે, તેમાંથી અપર્યાપ્તક અવસ્થાનું એક અંતર્મુહુત્તં ઓછું કરવું જોઈએ. આ રીતે આ બધાની જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે. તે એક અંતર્મુહુત્તંથી હીન છે તેમ સમજવું. જેમકે-પર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિકની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૨ બાવીસ હજાર વર્ષની છે. તો એમાંથી એક અંતર્મુહુત્તં ઓછું કરવું જોઈએ તેમ કરવાથી એક અંતર્મુહુત્તં કમ ૨૨ બાવીસ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પૃથ્વીકાયિકની છે. તેમ સિદ્ધ થઈ જાય છે. એજ પ્રમાણે પર્યાપ્તક અપ્કાયિક વિગેરે જીવોની જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કહેવામાં આવેલ છે. તેમાંથી એક એક અંતર્મુહુત્તં કમ કરવું જોઈએ. ‘પૃથ્વીકાઙ્ગણં મંતે ! પૃથ્વીકાઙ્ગયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ પૃથ્વીકાયિકની કાયસ્થિતિ કેટલા કાળની કહી છે ? આ પ્રશ્નનાં ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જં

ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ, एषा कालतो मार्गणा, क्षेत्रतोऽसंख्येया लोकाः, अयं भावः—असंख्येयलोकप्रमाणाऽऽकाशखण्डेषु प्रतिसमयमेकैकप्रदेशापहारे यावता कालेन तान्यसंख्येयान्यपि लोकाकाशखण्डानि निर्लेपितानि भवन्ति तावन्तम-
संख्येयं कालं यावत् इति 'एवं जाव आउ० तेउ०—वाउक्काइया णं' पृथिवी-

जाव असंखेज्जा लोया' हे गौतम ! पृथिवीकायिक की कायस्थिति जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त्त की है और उत्कृष्ट से असंख्यात काल की हैं यावत् असंख्यात लोक प्रमाण है तात्पर्य इसका ऐसा है कि पृथिवीकाय से मरकर वह पृथिवीकायिक जीव अन्यत्र एक अन्त-
र्मुहूर्त्त तक रहकर फिर पृथिवीकायिक रूप से उत्पन्न हो जाता है उत्कृष्ट से जो असंख्यातकाल की स्थिति कही गई है उसका तात्पर्य ऐसा है कि काल की अपेक्षा असंख्यात उत्सर्पिण्यां और असंख्यात अवसर्पिणी इस असंख्यात काल की स्थिति में समाप्त हो जाती है तथा क्षेत्र की अपेक्षा जो असंख्यातलोक प्रमाणस्थिति इसकी कही गई है उसका तात्पर्य ऐसा है कि असंख्यात लोक प्रमाण आकाश खण्डों में से प्रति समय एक एक प्रदेश का अपहार करने पर जितने काल में वे असंख्यात लोकाकाश के खण्ड उन प्रदेशों से खाली हो जावे इतने असंख्यात काल का इसका कायस्थिति का काल है 'एवं जाव आउ० तेउ० वाउक्काइयाणं वणस्सइकाइयाणं अणंतं कालं जाव

કાલં જાવ અસંખેજ્જા લોયા' હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક જીવની કાયસ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાત કાળની છે. યાવત્ અસંખ્યાત લોક પ્રમાણ છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે—પૃથ્વી કાયથી મરીને એ પૃથ્વીકાયિક જીવ એક અંતર્મુહૂર્ત સુધી બીજે રહીને તે પછી પૃથ્વીકાયિક પણથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ઉત્કૃષ્ટથી જે અસંખ્યાત કાળની સ્થિતિ કહેવામાં આવેલ છે તેનું તાત્પર્ય એવું છે કે—કાળની અપેક્ષાથી અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણીયો અને અસંખ્યાત અવસર્પિણીયો આ અસંખ્યાત કાળની સ્થિતિમાં સમાપ્ત થઈ જાય છે. તથા ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી જે અસંખ્યાત લોક પ્રમાણની સ્થિતિ તેની કહેવામાં આવેલ છે, તેનું તાત્પર્ય એવું છે કે—અસંખ્યાત લોક પ્રમાણ આકાશ ખંડોમાંથી પ્રતિસમય એક એક પ્રદેશનો અપહાર કરવાથી જેટલા કાળમાં એ અસંખ્યાત લોકાકાશના ખંડો એ પ્રદે-
શોથી ખાલી થઈ જાય એટલા અસંખ્યાતકાળનો તેની કાય સ્થિતિનો કાળ છે. 'एवं जाव आउ, तेउ, वाउक्काइयाणं वणस्सइकाइयाणं अणंतं कालं आवलियाए

કાયિકવદ્ અપ્તેજોવાયુકાયિકાનામુત્કર્ષેણાસંખ્યેયકાલં યાવદસંખ્યેયા લોકાઃ
જઘન્યતોઽન્તર્મુહૂર્તમ્ । 'વળસ્સઙ્કાયિયાણં અણંતં કાલં જાવ આવલિયાએ અસંખે-
જ્જહાગો' વનસ્પતિકાયિકાનાં જઘન્યેનાઽન્તર્મુર્તં પુનર્વનસ્પતિકાયે ઉદ્વૃત્ય
વિશતામ્ ઉત્કર્ષતસ્તુ-અનન્તં કાલં યાવદાવલિકાયા અસંખ્યેયો ભાગઃ ।

આવલિયાએ અસંખેજ્જહાગો' इसी तरह से अप्कायिक जीव की
कायस्थिति का काल, तेजस्कायिक जीव की कायस्थिति का काल
और वायुकायिक जीव की कायस्थिति का काल है और वनस्पति-
कायिक जीव की कायस्थिति का काल जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त का
है और उत्कृष्ट से वह अनन्तरूप है । काल और क्षेत्र की अपेक्षा
इसका निरूपण इस प्रकार से है-काल की अपेक्षा अनन्त उत्सर्पि-
णीयां और अनन्त अवसर्पिणियां इसमें समाप्त हो जातो है एवं
क्षेत्र की अपेक्षा अनन्तानन्त लोकाकाशों में से प्रतिसमय एक २
प्रदेश का अपहार करने पर जितने काल में वे लोकाकाश खण्ड उन
प्रदेशों से रहित हो जाते हैं इतने अनन्त काल तक की यह काय-
स्थिति है । इसी अनन्तकाल का वर्णन इसमें असंख्यात पुद्गल परा-
वर्त हो जाते हैं इस रूप से किया गया है इस पुद्गल परावर्त में जो
असंख्यातता है वह आवलिका के असंख्यातवे' भाग से है । अर्थात्
एक आवलिका के असंख्यातवे' भाग में जितने समय होते हैं

અસંખેજ્જહાગો' એજ પ્રમાણે અપ્કાયિક જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ, તેજસ્કાયિક
જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ, અને વાયુકાયિક જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ કહ્યો છે.
અને વનસ્પતિકાયિક જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનો
છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી તે અનંતરૂપ છે. કાળ અને ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી તેનું નિરૂ-
પણ આ પ્રમાણે છે.-કાળની અપેક્ષાએ અનંત ઉત્સર્પિણીયો અને અનંત અવ-
સર્પિણીયો તેમાં સમાપ્ત થઈ જાય છે. તથા ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી અનંતાનંત
લોકાલોકાકાશોમાંથી પ્રતિ સમય એક એક પ્રદેશનો અપહાર કરવાથી અર્થાત્
અહાર કહાડવાથી જેટલા કાળમાં તે બધા લોકાલોકાકાશ ખંડ એ પ્રદેશોથી
ખાલિ થઈ જાય છે એટલા અનંતકાળ સુધીની એ કાયસ્થિતિ છે. એજ
અનંત કાળનું વર્ણન-તેમાં અસંખ્યાત પુદ્ગલ પરાવર્ત થઈ જાય છે. એ રૂપે
કહેલ છે. એ પુદ્ગલ પરાવર્તમાં જે અસંખ્યાત પાણું છે, તે આવલિકાના
અસંખ્યાતમા ભાગથી છે. અર્થાત્ એક આવલિકાના અસંખ્યાતમાં ભાગમાં

‘અસંખો સપ્પિણી સપ્પિણીઽ ઇગિંદિયાણ ય ચઽઉહં ।

તા ચેવ ઝ અણંતા વણસ્સઈણ ઽ વોદ્ધવ્વા ॥૧॥

અસંખ્યેયા ઉત્સપ્પિણ્યવસપ્પિણ્યસ્તુ એકેન્દ્રિયાણાં ચ ચતુર્ણામ્ ।

તાશ્ચૈવ તુ-અનન્તા વનસ્પતીનાં તુ વોદ્ધવ્યાઃ ॥૧॥

‘તસકાઈણં મંતે ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં દો સાગરોવમસહસ્સાઈં સંખેજ્જવાસમબ્બહિયાઈં’ ત્રસકાયિકઃ સ્વલ્લુ ભદન્ત ! ત્રસકાય ઇતિ કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતિ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્-ઉત્કર્ષતઃ સંખ્યેય-વર્ષાભ્યધિકે દ્વે સાગરોપમસહસ્રે । ‘અપજ્જત્તગાણં છળ્હ વિ જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં’ અપર્યાપ્તકાનાં ષણ્ણા મેષામન્તર્મુહૂર્તં જઘન્યત ઉત્કર્ષતશ્ચ યદ્યપિ ઉત્તને યે પુદ્ગલ પરાવર્ત હોતે હૈં । અન્યત્ર ધી યહી અર્થ સંક્ષેપ સે ઇસ પ્રકાર સે કહા ગયા હૈ-

‘અસંખોસપ્પિણી સપ્પિણીઽ ઇગિંદિયાણ ય ચઽઉહં ।

તા ચેવ ઝ અણંતા વણસ્સઈણ ઽ વોદ્ધવ્વા ॥૧॥’

‘તસકાઈણં મંતે ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં દો સાગરો-વમ સહસ્સાઈં’ હે ભદન્ત ! ત્રસકાયિક જીવ કી કાયસ્થિતિ કા કાલ કિતના હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં-હે ગૌતમ ! ત્રસકાયિક જીવ કી કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે સંખ્યાતવર્ષ અધિક દો હજાર સાગરોપમ કા હૈ ‘અપજ્જ ત્તગાણં છળ્હ વિ જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં’ હે ભદન્ત ! છહોં અપર્યાપ્તક જીવોં કી સ્થિતિ કિતને કાલ કી હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ ને કહા હૈ-હે ગૌતમ ! છહોં અપર્યાપ્તક જીવોં કી ભવસ્થિતિ

જેટલો સમય થાય છે એટલા એ પુદ્ગલ પરાવર્ત હોય છે. બીજે પશુ આજ પ્રમાણેનું કથન સંક્ષેપથી કરવામાં આવેલ છે. તે આ પ્રમાણે છે.

‘અસંખોસપ્પિણી સપ્પિણી ઇગિંદિયાણ ય ચઽઉહં ।

તા ચેવ ઝ અણંતા વણસ્સઈણ ઽ વોદ્ધવ્વા ॥ ૧ ॥

‘તસકાઈણં મંતે ! જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં દો સાગરોવમસહ-સ્સાઈં’ હે ભગવન્ ! ત્રસકાયિક જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ કેટલો કહેલ છે ? તેના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! ત્રસકાયિક જીવની કાય સ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનો છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી સંખ્યાત વર્ષ અધિક બે હજાર સાગરોપમનો છે. ‘અપજ્જત્તગાણં છળ્હ વિ જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં’ હે ભગવન્ ! છ એ અપર્યાપ્તક જીવોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ કહ્યું કે હે ગૌતમ ! છ એ અપર્યાપ્તક

સમાનાસ્થિતિસ્તથાપિ વૈલક્ષણ્યમ્ અપર્યાપ્તલબ્ધેરેતાવત્કાલ પ્રમાણત્વાત્ । ઇતિ ।

પજ્જત્તગાણં વાસસહસ્સા સંખા પુઢવી દગાણિલતરુણ પજ્જત્તા ।

તેઝ રાઈંદિ સંખા તસાગર સત પુહુત્તાઈં ॥

વર્ષસહસ્ત્રાણિ સંખયેયાનિ પૃથિવ્યુદકાનિઠ તરુણાં પર્યાપ્તાનિ ।

તેજસો રાત્રિદિવસંખ્યાનિ ત્રસસાગરશત પૃથક્ત્વાનિ ॥૧॥ ઇતિ છાયા ।

‘પજ્જત્તગાણ વિ સવ્વેસિં એવં’ પર્યાપ્તક પૃથિવ્યાદિ સર્વેષામપિ ગાથોક્તમેવ તથાહિ-પૃથિવીકાયિકસ્ય જઘન્યા ભવસ્થિતિરન્તર્મુહૂર્ત્તમ્ પૃથિવીકાયિકસ્ય દિ ભવસ્થિતિ દ્વાવિંશતિર્વર્ષસહસ્ત્રાણ્યુત્કર્પતઃ તતઃ કતિપયનિરન્તરપર્યાપ્તભવમીલને સંખયેયાનિ વર્ષસહસ્ત્રાણિ લભ્યન્તે નાધિકમ્ ઇતિ । એવમપ્કાયિકેઽપિ । તેજઃ-

જઘન્ય સે મી એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે મી એક હી અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી હૈ પરન્તુ જઘન્ય સ્થિતિ કે અન્તર્મુહૂર્ત્ત સે ચહ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કા અન્તર્મુહૂર્ત્ત બડા લિયા ગયા હૈ ‘પજ્જત્તગાણં-વાસસહસ્સા સંખા પુઢવિદગાણિલતરુણ પજ્જત્તા, તેઝરાઈંદિ સંખા તસસાગર સત-પુહુત્તાઈં’ પર્યાપ્ત પૃથિવીકાયિક, પર્યાપ્ત અપ્કાયિક, પર્યાપ્ત વાયુ-કાયિક ઓર પર્યાપ્ત વનસ્પતિકાયિક इनकी कायस्थिति संख्यात हजार तेजस्कायिक की संख्यात रात दिनों की है और त्रसकायिक की कायस्थिति कुछ अधिक शत सागरोपम पृथक्त्व की है । तात्पर्य इसका ऐसा है कि पृथિવીકાયિક की भवस्थिति जघन्य से तो एक अन्तर्मुहूर्त्त की है और उत्कृष्ट से २२ हजार वर्ष की है अब इसमें कतिपय निरन्तर पर्याप्त भवों को मिलाने से कायस्थिति संख्यात हजार वर्षों की हो जाती है इसी तरह से अप्कायिक जीव की भव

જીવોની ભવસ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એકજ અંતર્મુહૂર્તની છે. પરંતુ જઘન્ય સ્થિતિના અંતર્મુહૂર્તથી આ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનું અંતર્મુહૂર્ત મોટું લેવામાં આવેલ છે. ‘પજ્જત્તગાણં વોસસહસ્સા સંખા પુઢવિદગાણિલતરુણ પજ્જત્તા તેઝરાઈંદિ સંખા તસ સાગર સત્તપુહુત્તાઈં’ પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિક, પર્યાપ્ત અપ્કાયિક, પર્યાપ્ત વાયુકાયિક, અને પર્યાપ્ત વનસ્પતિ કાયિક આ બધાની કાયસ્થિતિ સંખ્યાત હજાર વર્ષની છે. તેજસ્કાયિકની સંખ્યાત રાત દિવસની છે. અને ત્રસકાયિકની કાયસ્થિતિ કંઈક વધારે શત સાગરોપમ પૃથક્ત્વની છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે-પૃથ્વીકાયિકની ભવ સ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ૨૨ બાવીસ હજાર વર્ષની છે. તેમાં કેટલાક નિરન્તર, પર્યાપ્ત ભવોને મેળવી દેવાથી કાયસ્થિતિ સંખ્યાત હજાર વર્ષોની થઈ જાય છે, એજ પ્રમાણે અપ્કાયિક જીવની ભવસ્થિતિ

કાયિકે સંખ્યેયરાત્રિ દિવાનિ, તેજસ્કાયિકસ્ય ભવસ્થિતિ ત્રીણિ રાત્રિ દિવાન્યુ-
ત્કર્ષતઃ, તતો નિરન્તર કતિપય પર્યાપ્તભવ સંકલનાયામપિ લભ્યન્તે સંખ્યેયાનિ
રાત્રિન્દિવાનિ ન તુ માસાવર્ષાણિ વર્ષસહસ્રાણિ વા । વાયુ-વનસ્પતિકાયિકસૂત્રં
પૃથિવીકાયિકસૂત્રંવત્, ત્રસકાયિકસૂત્રે સાતિરેકં સાગરોપમશતપૃથક્ત્વં ભવસ્થિતિઃ
ઇતિ । અથાઽન્તરપદાર્થનિરૂપણમાહ-‘પુઢવીકાઙ્ગસ્ય ણં મંતે ! કેવઙ્ગ્યં કાલં

સ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ સે ૭ હજાર વર્ષ કી હૈ-ઇસમેં બી કતિપય નિરન્તર
પર્યાપ્ત ભવોં કો મિલા દેને સે કાયસ્થિતિ અપ્કાયિક કી સંખ્યાત
હજાર વર્ષોં કી હો જાતી હૈ તેજસ્કાયિક જીવ કી ભવસ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ
સે ૩ દિન રાત કી કહી ગઈ હૈ સો ઇસમેં કતિપય નિરન્તર પર્યાપ્ત
ભવોં કો મિલા દેને સે ઇસકી કાયસ્થિતિ સંખ્યાત દિન રાત કી આ
જાતી હૈ । વાયુકાયિક જીવ કી ઉત્કૃષ્ટ સે ભવસ્થિતિ ત્રીણ હજાર વર્ષ
કી કહી ગઈ હૈ સો ઇસમેં બી પૃથિવીકાયિક કી તરહ કતિપય
નિરન્તર પર્યાપ્ત ભવોં કો મિલા દેને સે ઇસકી કાયસ્થિતિ સંખ્યાત
હજાર વર્ષ કી આ જાતી હૈ ઇસી તરહ સે વનસ્પતિકાયિક કી ભવ-
સ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ સે ૧૦ હજાર વર્ષ કી કહી ગઈ હૈ-સો ઇસમેં બી કતિ-
પય નિરન્તર પર્યાપ્ત અવસ્થા કે ભવોં કો મિલાને સે યહ કાયસ્થિતિ
ઇનકી સંખ્યાત હજાર વર્ષોં કી હો જાતી હૈ ‘પજ્જત્તગાણં સવ્વેસિં
એવં’ પર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયાદિકોં કે સમ્બન્ધ મેં ઇસી તરહ સે કથન કાય-
સ્થિતિ કા કર લેના ચાહિયે ‘પુઢવિકાઙ્ગસ્ય ણં મંતે ! કેવતિયં કાલં

ઉત્કૃષ્ટથી ૭ હજાર વર્ષની છે. તેમાં પણ કેટલાક નિરંતર પર્યાપ્ત ભવોને મેળવ-
વાથી અપ્કાયિકની કાય સ્થિતિ સંખ્યાત હજાર વર્ષની થઈ જાય છે. તેજસ્કાયિકની
ભવસ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ રાતદિવસની કહેવામાં આવેલ છે. તેમાં કેટલાક નિરંતર
પર્યાપ્ત ભવોને મેળવી દેવાથી તેની કાયસ્થિતિ સંખ્યાત રાત દિવસની થઈ
જાય છે. વાયુકાયિક ભવની ઉત્કૃષ્ટથી ભવસ્થિતિ ત્રણ હજાર વર્ષની કહેવામાં
આવેલ છે. તો તેમાં પણ પૃથ્વીકાયિકની જેમ કેટલાક નિરંતર પર્યાપ્તભવોને
મેળવી દેવાથી તેની કાયસ્થિતિ સંખ્યાત હજાર વર્ષની થઈ જાય છે આજ
પ્રમાણે વનસ્પતિકાયની ભવસ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટથી ૧૦ હસ હજાર વર્ષની કહેવામાં
આવેલ છે. તો તેમાં પણ કેટલાક નિરંતર પર્યાપ્ત અવસ્થાના ભવોને મેળવી દેવાથી
એની કાયસ્થિતિ સંખ્યાત હજાર વર્ષની થઈ જાય છે. ‘પજ્જત્તગાણં સવ્વેસિં
એવં’ પર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિય વિગેરેના સંબંધમાં આજ પ્રમાણે કાયસ્થિતિનું કથન
કરી લેવું જોઈએ. પુઢવિકાઙ્ગસ્ય ણં મંતે ! કેવતિયં કાલં અંતરં હોઈ’ હે ભગવન્ !
પૃથ્વીકાયિકનું અંતર કેટલા કાળનું કહેવામાં આવેલ છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં

અંતરં હોઈ ?' પૃથિવીકાયિકસ્ય ચલુ ભદન્ત ! કિયન્તં કાલમન્તરમ્ પૃથિવી-
કાયાદુદ્વૃત્ય પુનઃ પૃથિવીકાયે પ્રવિશતઃ ? 'ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુદ્વૃત્ત-
ઉક્કોસેણં વણસ્સઈકાલો' ભગવાનાહ-ગૌતમ ? અન્તર્મુદ્વૃત્તં જઘન્યત ઉત્કર્ષેણ
વનસ્પતિકાલમ્ વનસ્પતિકાલવર્ણનં પૂર્વવત્ પૃથિવીકાયાદુદ્વૃત્ય તાવન્તં કાલં
વનસ્પતિષ્વસ્થાનસંભવાત્ ઇતિ । 'એવં આહ તેહ વાહ કાઙ્યાણં વણસ્સઈકાલો'
પૃથિવીવત્-અપ્તેજોવાયુકાયસૂત્રાણ્યપિ વક્તવ્યાનિ સર્વેષામુત્કર્ષેણાન્તરં વનસ્પતિ-
કાલમ્ । 'તસકાઙ્યાણ વિ' ત્રસકાયિકાનામપિ વનસ્પતિકાલમેવ । 'વણસ્સઈ
કાયસ્સ પુઢવિકાઙ્યકાલો' વનસ્પતિકાયસ્ય પૃથિવીકાયિકકાલઃ । અસંખ્યેયો-
ત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ ક્ષેત્રતોઽસંખ્યેયા લોકાઃ વનસ્પતિકાયાદુદ્વૃત્ય પૃથિ-
વ્યાદિષ્વસ્થાનાત્ તેષુ સર્વેષુ અપિ ચોત્કર્ષત એતાવત્કાલ ભાવાત્ ઇતિ । 'એવં
અપજ્જત્તગાણ વિ વણસ્સઈકાલો' એવમપર્યાપ્તકાનામપિ પશ્ચ પૃથિવ્યાદીનાં
વનસ્પતિકાલઃ 'વણસ્સઈ ણં પુઢવિકાલો' વનસ્પતીનાં પૃથિવીકાલઃ 'પજ્જત્તગાણા-

અંતરં હોઈ' હે ભદન્ત ! પૃથિવીકાયિક કા અન્તર કિતને કાલ કા
કહા ગયા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રસુ કહતે હૈં 'ગોયમા ! જહન્નેણં અંતો
મુદ્વૃત્ત ઉક્કોસેણં વણસ્સઈકાલો' હે ગૌતમ ! પૃથિવીકાયિક કા અન્તર
કાલ જઘન્ય મેં એક અન્તર્મુદ્વૃત્ત કા હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિ કાલ
પ્રમાણ હૈં 'એવં આહતેહવાહકાઙ્યાણં વણસ્સઈકાલો' હસી તરહ સે
અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, હન જીવોં કા ભી અન્તર
વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણ જાનના ચાહિયે 'તસકાઙ્યાણ વિ વણસ્સઈ-
કાઙ્યસ્સ પુઢવિકાલો' હસી પ્રકાર સે ત્રસકાયિક કા ભી વનસ્પતિ
કાલ પ્રમાણ અન્તર જાનના ચાહિયે વનસ્પતિકાયિક કા અન્તર કાલ
પૃથિવીકાયિક કે અન્તર કાલ કે જૈસા હૈં 'એવં અપજ્જત્તગાણ વિ
વણસ્સઈકાલો, વણસ્સઈણં પુઢવિકાલો, પજ્જત્તગાણ વિ એવં ચેવ વણ-

પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુદ્વૃત્ત ઉક્કોસેણં વણસ્સઈકાલો' હે ગૌતમ !
પૃથ્વીકાયિકનો અંતરકાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુદ્વૃત્તનો છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી
વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ છે. 'એવં આહ તેહવાહકાઙ્યાણં વણસ્સઈકાલો' એજ પ્રમાણે
અપ્કાયિક તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, આ બધા જીવોનું અંતર પણ વન-
સ્પતિકાળ પ્રમાણનું સમજવું. 'તસકાઙ્યા વિ વણસ્સઈકાઙ્યસ્સ પુઢવિકા-
ઙ્યકાલો' એજ પ્રમાણે ત્રસકાયિકનો અંતરકાળ પણ વનસ્પતિ કાળ
પ્રમાણનો સમજવો. વનસ્પતિકાયિકનો અંતરકાળ પૃથ્વીકાયિકના અંતર કાળ
પ્રમાણનો છે. 'એવં અપજ્જત્તગાણં વિ વણસ્સઈ કાલો, વણસ્સઈણં પુઢવિકાલો

વિ એવં ચેવ વળસ્સઙ્કાલો' પજ્જનામપિ પર્યાપ્તકપૃથિવ્યાદીનામ્ ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિ કાલં યાવત્સ્થિતિઃ । 'પજ્જત્તવળસ્સઙ્કાલો' પર્યાપ્તકવનસ્પતિ-કાયિકાનાં પૃથિવી કાલં યાવત્ ઉત્કર્ષેણાઽન્તરં ભવતિ-ઇતિ સૂ. ॥૧૨૮॥

પળ્ણામત્પબહુત્વમાહ—

મૂલમ્—અપ્પા બહુયં—સઠ્ઠત્થોવા તસકાઙ્કાયા તેઝકાઙ્કાયા અસંખેજ્જગુણા પુઢવિકાઙ્કાયા વિસેસાહિયા આઝકાઙ્કાયા વિસે-સાહિયા વાઝકાઙ્કાયા અણંતગુણા । એવં અપજ્જત્તગા વિ પજ્જ-ત્તગા વિ । એસિ ણં મંતે ! પુઢવિકાઙ્કાયાણં પજ્જત્તગાણ અપ-જ્જત્તગાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ? સઠ્ઠત્થોવા પુઢવીકાઙ્કાયા અપજ્જત્તગા પુઢવીકાઙ્કાયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા, એસિ ણં સઠ્ઠત્થોવા આઝકાઙ્કાયા અપજ્જત્તગા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા જાવ વળસ્સઙ્કા-કાઙ્કાયા વિ, સઠ્ઠત્થોવા તસકાઙ્કાયા પજ્જત્તગા, તસકાઙ્કાયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા । એસિ ણં મંતે ! પુઢવિકાઙ્કાયાણં જાવ તસકાઙ્કાયાણં પજ્જત્તગા અપજ્જત્તગાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સઠ્ઠત્થોવા તસકાઙ્કાયા પજ્જત્તગા, તસકાઙ્કાયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા । તેઝકાઙ્કાયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા, પુઢ-

સ્સઙ્કાલો પજ્જત્તવળસ્સઙ્કાલો' પુઢવિકાલો' ઇસી તરહ હૈ અપર્યાપ્તક જીવોં કા ભી અન્તરકાલ વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણ હૈ અપર્યાપ્તક વન-સ્પતિકાયિકોં કા અન્તર પૃથિવીકાલ કૈ અન્તરકાલ પ્રમાણ હૈ પર્યા-પ્તક જીવોં કા ભી અન્તરકાલ ઇસી પ્રકાર સે વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણ હૈ ઓર પર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિકોં કા અન્તર પૃથિવી કાલ પ્રમાણ હૈ ॥-સૂ. ૧૨૮॥

પજ્જત્તગાણ વિ એવં ચેવ વળસ્સઙ્કાલો પજ્જત્તવળસ્સઙ્કાલો' પુઢવિકાલો' એજ પ્રમાણે અપર્યાપ્તક હોવોનો અંતરકાળ પણ વનસ્પતિકાળ પ્રમાણનો છે. અપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિકોનો અંતરકાળ પૃથ્વીકાયિકતા અંતર કાળ પ્રમાણે છે. પર્યાપ્તક હોવોનો અંતરકાળ પણ આજ પ્રમાણે વનસ્પતિ કાળ પ્રમાણનો છે. અને અપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિકોનું અંતર પૃથ્વી કાલ પ્રમાણનું છે. ॥ સૂ. ૧૨૮ ॥

विकाइया आउकाइया वाउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया
 तेउक्काइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा पुढवीकाइय आउकाइय
 वाउकाइय पज्जत्तगा विसेसाहिया, वणस्सइकाइया अपज्ज
 त्तगा अणंतगुणा, सकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, वणस्सइ-
 काइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, सकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया ।
 सुहुमस्स णं भंते ! केवइयं कालं ठिई पन्नत्ता ? गोयमा !
 जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण विअंतोमुहुत्तं एवं जाव सुहुम-
 णिओयस्स, एवं अपज्जत्तगाण वि पज्जत्तगाण वि जहण्णेण
 वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं ॥सू० १२९॥

छाया-अल्पबहुत्वं सर्वस्तोकास्त्रसकायिकास्तेजस्कायिका असंख्येयगुणाः
 पृथिवीकायिका विशेषाधिकाः अप्कायिका विशेषाधिकाः वायुकायिका विशेषा-
 धिकाः वनस्पतिकायिका अनन्तगुणाः एवमपर्याप्तका अपि पर्याप्तका अपि ।
 एतेषां खलु भदन्त ! पृथिवीकायिकानां पर्याप्तकानामपर्याप्तकानां च कतरेकतरेभ्यो-
 ऽल्पा वा बहुका वा तुल्या वा विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः पृथिवी-
 कायिकाः अपर्याप्ताः पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकास्संख्येयगुणाः, एतेषां खलु०
 सर्वस्तोका अप्कायिका अपर्याप्तकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः यावद्वनस्पतिकायिका
 अपि, सर्वस्तोकास्त्रसकायिका पर्याप्तकाः त्रसकायिका अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः ।
 एतेषां खलु भदन्त ! पृथिवीकायिकानां यावत् त्रसकायिकानां पर्याप्तकापर्याप्त-
 कानां च कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा बहुका वा तुल्या वा विशेषाधिका वा ? गौतम !
 सर्वस्तोकास्त्रसकायिका पर्याप्तकाः त्रसकायिका अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः ।
 तेजस्कायिका अपर्याप्ता असंख्येयगुणाः पृथिवीकायिका अप्कायिका वायुकायिका
 अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, तेजस्कायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः पृथिव्य-
 व्वायुपर्याप्तका विशेषाधिकाः वनस्पतिकायिका अपर्याप्तका अनन्तगुणाः, सका-
 यिका अपर्याप्तका विशेषाधिकाः । वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः,
 सकायिकाः पर्याप्तका विशेषाधिकाः सूक्ष्मस्य खलु भदन्त ! कियन्तं कालं
 स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेणाप्यन्तर्मुहूर्तम् एवं
 यावत्सूक्ष्मनिगोदस्य एवमपर्याप्तकानामपि पर्याप्तकानामपि जघन्येनापि उत्क-
 र्षेणाऽपि अन्तर्मुहूर्तम् ॥सू० १२९॥

ટીકા—‘અપ્પા બહુયં ૦’ હે ભદન્ત ! એતેષાં ષણ્ણાં જીવાનાં મધ્યે કતરે કત-
રેભ્યોઽલ્પા વા બહુકા વા તુલ્યા વા વિશેષાધિકા વા ઇતિ પ્રશ્નઃ ? ભગવાનાહ-
ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા તસકાઈયા’ સર્વસ્તોકા ત્રસકાયિકાઃ દ્વીન્દ્રિયાદિ જીવા-
નામેવ ત્રસકાયત્વાત્ તેષાં ચ શેષકાયાઽપેક્ષયાઽલ્પત્વાત્ ઇતિ । ‘તેઽકકાઈયા
અસંખેજ્જગુણા’ ત્રસકાયિકેભ્ય સ્તેજસ્કાયિકા અસંખ્યેયગુણા અધિકા જીવા
‘ભવન્તિ અસંખ્યેયલોકાકાશપ્રમાણત્વાત્ ઇતિ । ‘પુઢવિકાઈયા વિસેસાહિયા’
એભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા વિશેષાધિકાઃ પ્રભૂતાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્
તેષાં ચ વિશેષકાયાઽપેક્ષયાઽલ્પત્વાત્ ઇતિ । ‘આઝકાઈયા વિસેસાહિયા’ એભ્યો-
ઽપ્કાયિકા વિશેષાધિકાઃ પ્રભૂતતરાસંખ્યેયભાગલોકાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણ-
ત્વાત્ । ‘વાઝકાઈયા વિસેસાહિયા’ એભ્યો વાયુકાયિકા વિશેષાધિકાઃ પ્રભૂતતમા

અલ્પબહુત્વ કા કથન—

‘અપ્પા બહુયં સવ્વત્થોવા તસકાઈયા તેઽકકાઈયા અસંખેજ્જ-
ગુણા’—ઈત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુ સે એસા પૂછા હૈ—હે ભદન્ત !
પૃથિવીકાયિકાદિ જીવોં મેં કૌન જીવ કિનકી અપેક્ષા અલ્પ હૈં ? કૌન
જીવ કિનકી અપેક્ષા બહુત હૈં ? કૌન જીવ કિનકે બરાબર હૈં ? કૌન
જીવ કિનસે વિશેષાધિક હૈં ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ ને એસા કહા હૈ—હે
ગૌતમ ! સબસે કમ ત્રસકાયિક હૈ । ઇનકી અપેક્ષા તેજસ્કાયિક
જીવ અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । ઇનકી અપેક્ષા ‘પુઢવિકાઈયા વિસે-
સાહિયા’ પૃથિવીકાયિક જીવ વિશેષાધિક હૈં ‘આઝકાઈયા વિસેસા-
હિયા’ ઇનકી અપેક્ષા અપ્કાયિક જીવ વિશેષાધિક હૈં—‘વાઝકાઈયા
વિસેસાહિયા’ ઇનકી અપેક્ષા વાયુકાયિક જીવ વિશેષાધિક હૈં ‘વણ-

અલ્પ બહુત્વનું કથન

‘અપ્પાબહુયં સવ્વત્થોવા તસકાઈયા તેઽકકાઈયા અસંખેજ્જગુણા’ ઇત્યાદિ

ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે હે ભગવન્ પૃથ્વીકાયિક વિગેરે
જીવોમાં. કયા જીવો કેના કરતાં અલ્પ છે ? કયા જીવો કયા જીવો કરતાં
વધારે છે ? કયા જીવો કેની બરાબર છે ? અને કયા જીવો કેનાથી વિશેષાધિક
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે— હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા ત્રસ
કાયિક જીવો છે. તેના કરતાં તેજસ્કાયિક જીવો અસંખ્યાતગુણ વધારે છે. તેના
કરતાં ‘પુઢવિકાઈયા વિસેસાહિયા’ પૃથ્વીકાયિક જીવો વિશેષાધિક છે. ‘આઝ
કાઈયા વિસેસાહિયા’ તેના કરતાં અપ્કાયિક જીવો વિશેષાધિક છે. ‘વાઝકાઈયા
વિસેસાહિયા’ તેના કરતાં વાયુકાયિક જીવો વિશેષાધિક છે. ‘વણસ્કાઈયા અણંત

સંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્ । ‘વણસ્સઙ્કાદ્યા અણંતગુણા’ એમ્યો વન-
સ્પતિકાયિકા અનન્તલોકાકાશપ્રદેશમાનત્વાત્ । ‘એવં અપજ્જત્તગા વિ’ એવમ-
પર્યાપ્તકા અપિ તથાહિ સર્વસ્તોકા અપર્યાપ્તકાસ્સસકાયિકા તેમ્યસ્તેજસ્કાયિકા
અસંખ્યેયગુણાઃ તેમ્યઃ પૃથિવીકાયિકા વિશેષાધિકાઃ તેમ્યોઽપ્કાયિકા વિશે-
ષાધિકાઃ તેમ્યોઽપર્યાપ્તકા વાયુકાયિકા વિશેષાધિકા તેમ્યોઽપર્યાપ્તકા વનસ્પ-

સ્સઙ્કાદ્યા અણંતગુણા’ इनकी अपेक्षा वनस्पतिकायिक जीव अनन्त
गुणों हैं ‘एवं अपज्जत्तगा वि’ इसी तरह से अपर्याप्तक पृथिवीकायिक
आदि छहों के अल्पबहुत्व को जानना चाहिये इस कथन का तात्पर्य
ऐसा है—द्वीन्द्रियादिक जीव ही त्रसकाय में लिये गये हैं अतः शेष
काय की अपेक्षा इनमें सर्वरतोक्तता कही गई है इनकी अपेक्षा तेज-
स्कायिक जो असंख्यातगुणों कहे गये हैं सो ये असंख्यात लोकाकाश
के प्रदेशों के बराबर हैं इसलिये त्रसकायिकों की अपेक्षा इन्हें असं-
ख्यातगुणों कहा गया है इनकी अपेक्षा भी जो पृथिवीकायिकों को
विशेषाधिक कहा है उसका कारण ऐसा है कि ये प्रभूत असंख्यात
लोकाकाश के प्रदेशों के बराबर हैं वैसे तो देखा जाय तो शेष काय
की अपेक्षा अल्प ही हैं अप्कायिकों को जो तेजस्कायिक की अपेक्षा
विशेषाधिक कहा गया है वह इनके प्रभूततर जो असंख्यातवे' भाग
प्रमाण लोकाकाश की प्रदेश राशि है उतने प्रमाण होने से कहा गया
है अप्कायिकों की अपेक्षा जो वायु कायिकों को विशेषाधिक कहा

ગુણા’ તેના કરતાં વનસ્પતિકાયિક જીવ અનંતગુણ છે. ‘એવં અપજ્જત્તગા વિ’
એજ પ્રમાણે અપર્યાપ્તક પૃથ્વી કાયિક વિગેરે છએનું અલ્પ બહુ પણ સમજવું
આ કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે—એઈંદ્રિય વિગેરે જીવોજ ત્રસકાયમાં લીધેલા
છે. તેથી શેષકાય કરતાં તેમાં સર્વથી અલ્પ પણ કહેવામાં આવેલ છે.
તેના કરતાં તેજસ્કાયિક જે અસંખ્યાત ગણા કહેલા છે તે અસંખ્યાત
લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે. તેથી ત્રસકાયિકોના કરતાં તેને અસંખ્યાત
ગણા કહેવામાં આવેલ છે તેના કરતાં પણ પૃથ્વીકાયિકોને વિશેષાધિક કહેલા
છે તેનું કારણ એવું છે કે—તેઓ પ્રભૂતતર અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની
બરાબર છે. આમતો એ શેષ કાયના કરતાં અલ્પજ છે. અપ્કાયિકોને જે
તેજસ્કાયિકો કરતાં વિશેષાધિક કહેવામાં, આવેલ છે. તે તેઓના પ્રભૂતતર જે
અસંખ્યાતમાં ભાગ પ્રમાણ લોકાકાશની પ્રદેશ રાશિ છે. એટલા પ્રમાણની હોવાથી
કહેવામાં આવેલ છે. અપ્કાયિકોના કરતાં વાયુકાયિકોને જે વિશેષાધિક કહ્યા

તિકાયાિકા અનન્તગુણાઃ । ‘એવં પજ્જત્તગા વિ’ એવં પર્યાપ્તકા અપિ, સર્વસ્તોકાઃ પર્યાપ્તકાસ્ત્રસકાયાિકાઃ તેભ્યઃ પર્યાપ્તકાસ્તેજસ્કાયાિકા અસંખ્યેયગુણાઃ તેભ્યઃ પર્યાપ્તકાઃ પૃથિવીકાયાિકા વિશેષાધિકાઃ તેભ્યઃ પર્યાપ્તકા અપ્કાયાિકા વિશેષાધિકાઃ, તેભ્યઃ પર્યાપ્તકાઃ વાયુકાયાિકા વિશેષાધિકાઃ, તેભ્યઃ પર્યાપ્તકા વનસ્પતિકાયાિકા અનન્તગુણાઃ ।

ગયા હૈ વહુ इनके प्रभूततम जो असंख्येय लोकाकाश के प्रदेश हैं उतने प्रमाण वाले होने से कहा गया है इनकी अपेक्षा भी जो वनस्पतिकायिकों को अनन्तगुणा कहा गया है वह इनको अनन्त लोकाकाश के जितने प्रदेश हैं उतने प्रमाण वाले होने से कहा गया है । ‘एवं अपज्जत्तगा वि’ इसी तरह से सब से कम अपर्याप्तक त्रस हैं । इनकी अपेक्षा अपर्याप्तक पृथिवीकायिक विशेषाधिक हैं इनकी अपेक्षा अपर्याप्तक अप्कायिक विशेषाधिक हैं । इनकी अपेक्षा अपर्याप्तक वायुकायिक विशेषाधिक हैं । और इनकी अपेक्षा अपर्याप्तक वनस्पतिकायिक अनन्तगुणों अधिक हैं । ‘एवं पज्जत्तगा वि’ इसी तरह का कथन पर्याप्तकों के सम्बन्ध में भी कह लेना चाहिये—तथा च—पर्याप्तक जो त्रस हैं वे सब से कम हैं इनकी अपेक्षा पर्याप्तक जो तेजस्कायिक हैं वे असंख्यातगुणों अधिक हैं । इनकी अपेक्षा पर्याप्तक जो पृथिवीकायिक हैं वे विशेषाधिक हैं । इनकी अपेक्षा पर्याप्तक जो अप्कायिक हैं वे विशेषाधिक हैं । इनकी अपेक्षा जो पर्याप्तक वायुकायिक हैं वे विशेषाधिक हैं । इनकी भी अपेक्षा जो पर्याप्तक वन-

છે તે તેમના પ્રભૂતતમ અસંખ્યેય લોકાકાશના પ્રદેશો છે એટલા પ્રમાણવાળા હોવાથી કહેવામાં આવેલ છે. તેના કરતાં પણ વનસ્પતિકાયાિકોને જે અનંતગણુ કહ્યા છે તે તેના અનંત લોકાકાશના જેટલા પ્રદેશો છે, એટલા પ્રમાણવાળા હોવાથી કહેવામાં આવેલ છે. ‘એવં અપજ્જત્તગા વિ’ એજ પ્રમાણે સૌથી ઓછા અપર્યાપ્તક ત્રસ કાયાિકો છે. તેના કરતાં અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયાિક વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં અપર્યાપ્તક વાયુકાયાિક વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં પણ અપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયાિક અનંત ગણુ વધારે કહેવામાં આવેલ છે. ‘એવં પજ્જત્તગા વિ’ આજ પ્રમાણેનું કથન પર્યાપ્તકોના સંબંધમાં પણ કહી લેવું જોઈએ. તે આ પ્રમાણે—પર્યાપ્તક જે ત્રસકાયાિકો છે. તે બધાથી ઓછા છે. તેના કરતાં પર્યાપ્તક જે તેજસ્કાયાિક છે. તે અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. તેના કરતાં પર્યાપ્તક જે પૃથ્વીકાયાિકો છે તે વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં પર્યાપ્તક જે અપ્કાયાિકો છે તે વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં પર્યાપ્તક જે વાયુ-

પર્યાપ્તકાઽપર્યાપ્તકાનામેપામલ્પવહુત્વગાદ-‘एणसि णं भंते !’ एतेषां खलु भदन्त ! ‘पुढविकाइयाणं’ पृथिवीकायिकजीवानाम् ‘पज्जत्तगाण अपज्जत्तगाण य’ पर्याप्तकानामपर्याप्तकानाञ्च-‘कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा-वहुया वा तुलया वा विसेसाहिया वा’ कतरेभ्यः कतरेऽल्पा-वहुकास्तुल्या-विशेषाधिका वेति प्रश्नः ? भगवानाह-‘गोयमा ! सव्वत्थोवा पुढविकाइया अपज्जत्तगा’ सर्वेभ्योऽ-पर्याप्तकाः पृथिवीकायिकाः सर्वस्तोकाः । ‘पुढविकाइया पज्जत्तगा संखेज्ज-गुणा’ पर्याप्तका अपर्याप्तकेभ्यः संख्येयगुणाः पृथिवीकायिकाः, तेषां हि बहु-

સ્પતિકાયિક હૈં વે અનન્તગુણેં અધિક હૈં । ‘एणसि णं भंते ! पुढवि-
काइयाणं पज्जत्तगाण अपज्जत्तगाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा’
हे भदन्त ! ये जो पर्याप्तापर्याप्तक-पर्याप्तक और अपर्याप्तक पृथिवी-
कायिक हॆं पर्याप्तापर्याप्तक अप्कायिक है, पर्याप्त अपर्याप्तक तेजस्का-
यिक हॆं, पर्याप्तापर्याप्तक वायुकायिक हॆं, पर्याप्तापर्याप्तक वनस्पति-
कायिक हॆं और पर्याप्तापर्याप्तक त्रसकायिक हॆं सो इनमें कौन किन
की अपेक्षा अल्प हॆं ? कौन किनकी अपेक्षा बहुत हॆं ? कौन किनके
बराबर हॆं ? और कौन किनसे विशेषाधिक हॆं ? इस प्रश्न के उत्तर
में प्रभु कहते हॆं ‘गोयमा ! सव्वत्थोवा पुढविकाइया अपज्जत्तगा’ हे
गौतम ! सबसे कम अपर्याप्तक पृथिवीकायिक जीव हॆं और ‘पुढवि-
काइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा’ पर्याप्तक पृथिवीकायिक जीव इनकी
अपेक्षा संख्यातगुणें अधिक हॆं । पृथिवीकायिकों में सूक्ष्म और घादर
ऐसे दो भेद होते हॆं और ये पर्याप्त और अपर्याप्त होते हॆं सो सूक्ष्म

કાયિક છે તે વિશેષાધિક છે તેના કરતા જે પર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિકો છે તે
અનંતગણા વધારે છે. ‘एणसि णं भंते ! पुढविकोयियाणं पज्जत्तगाण अपज्जत्तगाण
कयरे कयरे हिंतो अप्पावा०’ હે ભગવન્ ! જે આ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તક-અપર્યાપ્તક અને
પર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિક છે. પર્યાપ્તાપર્યાપ્તક અપ્કાયિક છે. પર્યાપ્તાપર્યાપ્તક તેજ-
સ્કાયિક છે. પર્યાપ્તાપર્યાપ્તક વાયુકાયિક છે. પર્યાપ્તાપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક
છે. અને પર્યાપ્તાપર્યાપ્તક ત્રસકાયિક છે. તે તે બધામાં કોણ કોના કરતાં અલ્પ
છે ? કોણ કોનાથી વધારે છે ? કોણકોની બરાબર છે ? અને કોણ કોનાથી
વિશેષાધિક છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુથી કહે છે કે-‘गोयमा ! सव्वत्थोवा
पुढविकाइया अपज्जत्तगा’ હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિક
જીવ છે. અને ‘पुढविकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा’ અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિક
કરતાં પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિક જીવ સંખ્યાતગણા વધારે છે. પૃથ્વીકાયિકોમાં સૂક્ષ્મ
અને ઘાદર એવા બે ભેદો થાય છે. અને એ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત હોય

સૂક્ષ્મતયા बहुत्वात्सकललोकगतत्वाच्च । ‘एएसि णं० सव्वत्थोवा आउका-
इया अपज्जत्तगा’ एतेषां मध्येऽपर्याप्तका अप्कायिकाः सर्वस्तोकाः, ‘पज्जत्तगा
संखेज्जगुणा’ पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः । ‘जाव वणस्सइकाइया वि’ यावद्वन-
स्पतिकायिका अपि भवेयु रेव मेव सर्वत्र स्तोकता ज्ञेया । ‘सव्वत्थोवा तसका-
इया पज्जत्तगा’ सर्वस्तोकाः पर्याप्तका ये त्रसकायिकाः ये च—‘अपज्जगा असंखे-
ज्जगुणा’ ये च तत्रैवाऽपर्याप्तकास्तेऽसंख्येयगुणाः ।

પૃથિવીકાયિક જો અપર્યાપ્તક જીવ હૈં વે તો સવસે કમ હૈં ઓર જો
સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક જીવ પર્યાપ્તક હૈં વે इनकी अपेक्षा संख्यातगुणें
अधिक हॆं इसी प्रकार से बादर अपर्याप्तक पृथिवीकायिकों में और
बादर पर्याप्तक पृथिवीकायिकों में जानना चाहिये इसी प्रकार से
‘एतेसि णं’ अप्कायिकों में जो अपर्याप्तक अप्कायिक जीव हॆं वे तो
सबसे कम हॆं और जो पर्याप्तक अप्कायिक हॆं वे संख्यातगुणें अधिक
हॆं ‘जाव वणस्सइकाइया वि’ यावत् तेजस्कायिक जीवों में जो अप-
र्याप्तक तेजस्कायिक जीव हॆं वे सब से कम है और जो पर्याप्तक
तेजस्कायिक जीव हॆं वे संख्यातगुणे अधिक हॆं । वायुकायिक में जो
अपर्याप्तक वायुकायिक जीव हॆं वे सब से कम है और जो पर्याप्तक
वायुकायिक जीव हॆं वे संख्यातगुणें अधिक हॆं । इसी प्रकार से वन-
स्पतिकायिकों में जो अपर्याप्तक वनस्पतिकायिक जीव हॆं वे सब से
कम है और जो पर्याप्तक वनस्पतिकायिक जीव हॆं वे संख्यातगुणें
अधिक है । परन्तु त्रसकायिकों में ऐसा नहीं है—क्योंकि ‘सव्वत्थोवा

છે. તો જે અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક છે તેઓ સૌથી ઓછા છે. તથા
જે સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ પર્યાપ્તક છે તે એના કરતાં સંખ્યાતગણા વધારે
છે. એજ પ્રમાણે બાદર અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિકોમાં અને બાદર પર્યાપ્તક પૃથ્વી-
કાયિકોમાં સમજ લેવું. એજ પ્રમાણે ‘एएसिणं’ અપ્કાયિકોમાં જે અપર્યાપ્તક
અપ્કાયિક જીવ છે તે તો સૌથી ઓછા છે. અને જે પર્યાપ્તક અપ્કાયિક છે
તે સંખ્યાતગણા વધારે છે. ‘जाव वणस्सइकाइया वि’ यावत् તેજસ્કાયિક
જીવ છે તે સૌથી ઓછા છે. અને જે પર્યાપ્તક તેજસ્કાયિક છે તેઓ સંખ્યાત
ગણા વધારે છે. વાયુકાયિકોમાં જે અપર્યાપ્તક વાયુકાયિક જીવ છે તે સૌથી
ઓછા છે. અને જે પર્યાપ્તક વાયુકાયિક જીવ છે તેઓ સંખ્યાતગણા વધારે
છે. એજ પ્રમાણે વનસ્પતિકાયિકોમાં જે અપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક જીવ છે
તેઓ સૌથી ઓછા છે. અને પર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક જીવ છે તે સંખ્યાત
ગણા વધારે છે. પરંતુ ત્રસકાયિકોમાં એ પ્રમાણે નથી. કેમકે—‘सव्वत्थोवा तस

અથ સમુદિતાનામલ્પત્વાદિ-‘एएसि णं भंते ! पुढविकाइयाणं जाव तसकाइ-
याणं-पज्जत्तग अपज्जत्तगाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा ४१’ एतेषां पृथिवी-
कायिकानां यावत् त्रसकायिकानां पर्याप्तकापर्याप्तकानां च खलु भदन्त ! कतरेभ्यः
कतरेऽल्पाः ४ ? वेति प्रश्नः भगवानाह-‘गोयमा ! सञ्चत्थोवा तसकाइया पज्ज-
त्तगा तसकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा’ गौतम ! सर्वस्तोकाः पर्याप्तका
त्रसकायिकाः, अपर्याप्तकास्त्रसकायिका असंख्येयगुणाः । ‘तेउक्काइया अपज्ज-

तसकाइया पज्जत्तगा तसकाइया अपज्जत्तगा संखेज्जगुणा’ इस सूत्र
के अनुसार पर्याप्तक जो त्रसकायिक जीव हैं वे सब से कम हैं और
अपर्याप्तक जो त्रसकायिक हैं वे असंख्यातगुणों अधिक हैं । पर्याप्तक
त्रसों का प्रमाण प्रतर में गत जितने अङ्गुल के असंख्यातवे’ भाग
प्रमाण खण्ड हैं उतना बताया गया है ‘एएसि णं भंते ! पुढविका-
इयाणं जाव तसकाइयाणं पज्जत्तग अपज्जत्तगाण य कयरे कयरे
हिंतो अप्पा वा ४, हे भदन्त ! इन पर्याप्तापर्याप्तक पृथिवीकायिकों
अप्कायिकों, तेजस्कायिकों, वायुकायिकों, वनस्पतिकायिकों और
त्रसकायिकों में कौन किनकी अपेक्षा अल्प हैं ? कौन किनकी अपेक्षा
बहुत हैं कौन किनके बराबर हैं ? और कौन किनसे विशेषाधिक हैं
इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम ! ‘सञ्चत्थोवा तसकाइया पज्ज-
त्तगा तसकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा’ पर्याप्त त्रसकायिक
जीव सबसे कम हैं और अपर्याप्त त्रसकायिक जीव इनकी अपेक्षा
असंख्यातगुणों अधिक हैं । ‘तेउक्काइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा’

काइया पज्जत्तगा तसकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा’ આ સૂત્રપાઠના કથન
પ્રમાણે પર્યાપ્તક જે ત્રસકાયિક જીવો છે તેઓ સૌથી ઓછા છે. અને અપર્યાપ્તક
જે ત્રસકાયિક જીવ છે તેઓ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. પર્યાપ્ત ત્રસોનું
પ્રમાણ પ્રતરમાં રહેલ જેટલા આંગળના અસંખ્યાત ભાગ પ્રમાણ ખંડ છે
એટલા કહેલ છે. ‘एएसिणं भंते ! पुढविकाइयाणं जाव तसकाइयाणं पज्जत्तग
अपज्जत्तगाण य कयरे कयरे हिंतो अप्पावा ४’ હે ભગવન્ આ પર્યાપ્તાપર્યા-
પ્તક પૃથ્વીકાયિકો, અપ્કાયિકો, તેજસ્કાયિકો, વાયુકાયિકો, વનસ્પતિકાયિકો,
અને ત્રસકાયિકોમાંથી કોણ કોના કરતાં અલ્પ છે ? કોણ કોના કરતાં વધારે છે ?
કોણ કોની બરાબર છે ? અને કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુ કહે છે કે-હે ગૌતમ ! ‘सञ्चत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा, तसकाइया अपज्जत्तगा
असंखेज्जगुणा’ પર્યાપ્ત ત્રસકાયિક જીવ સૌની ઓછા છે, અને અપર્યાપ્તક ત્રસ.

ત્તગા અસંખ્યેયગુણા' તેજસ્કાયિકા અપર્યાપ્તકા અસંખેજ્જગુણાઃ (એતદેષાં વૈલ-
ક્ષણ્યં પૂર્વાપેક્ષયા) । 'પુઢવિ કાઢ્યા આઝકાઢ્યા વાઝકાઢ્યા-અપજ્જત્તગા વિસે-
સાહ્યા' (અપર્યાપ્તક તેજસ્કાયાપેક્ષયા) અપર્યાપ્તકપૃથિવીકાયિકા અપ્કાયિકે
અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ તેભ્યો વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષા-
ધિકાઃ 'તેઝકાઢ્યા પજ્જત્તગા સંખેગુણા' તેભ્યો વાયુભ્યસ્તેજસ્કાયાઃ પર્યાપ્તકાઃ
સંખ્યેયગુણાઃ સૂક્ષ્મેષુ પર્યાપ્તકાનામપર્યાપ્તેભ્યઃ સંખ્યેયગુણત્વાત્ । 'પુઢવી આઝ
વાઝ પજ્જત્તગા વિસેસાહ્યા' પર્યાપ્તક પૃથિવીકાયાસ્તેભ્યોઽપ્કાયાસ્તેભ્યો વાયુ-
ઈનકી અપેક્ષા જો અપર્યાપ્તક તેજસ્કાયિક જીવ હૈં વે અસંખ્યાતગુણે
અધિક હૈં ઇનકી અપેક્ષા 'પુઢવિકાઢ્યા, આઝકાઢ્યા વાઝકાઢ્યા અપ-
જ્જત્તગા વિસેસાહ્યા' જો અપર્યાપ્તક પૃથિવીકાયિક અપ્કાયિક એવં
વાયુકાયિક જીવ હૈં વે વિશેષાધિક હૈં 'તેઝકાઢ્યા પજ્જત્તગા સંખે-
જ્જગુણા, પુઢવિ આઝ વાઝ પજ્જત્તગા વિસેસાહ્યા' ઇનકી અપેક્ષા
તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । ઇનકી અપેક્ષા જો
પર્યાપ્તક પૃથિવીકાયિક અપ્કાયિક, ઓર વાયુકાયિક જીવ હૈં વે
વિશેષાધિક હૈં । અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકોં કો અસંખ્યાતગુણા અધિક
બતલાયા ગયા હૈં ડસકા કારણ એસા હૈં કિ યે અસંખ્યાત લોકાકાશ
કે પ્રદેશોં કે બરાબર હૈં । ફિર અપર્યાપ્તક પૃથિવી, અપ્, ઓર વાયુ-
કાયિકોં કો જો વિશેષાધિક કહા ગયા હૈં વહ ક્રમશઃ ઇનકી રાશિ
પ્રભૂત પ્રભૂતતર ઓર પ્રભૂતતમ અસંખ્યાત લોકાકાશ કે પ્રદેશ રાશિ
કે બરાબર કહી ગઈ હૈં ઇસલિયે કહા ગયા હૈં । બાકી કા કથન સ્પષ્ટ

કાયિક જીવ તેના કરતાં અસંખ્યાતગણા વધારે છે. 'તેઝકાઢ્યા અપજ્જત્તગા
અસંખેજ્જગુણા' તેના કરતાં જે અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક જીવ છે. તેઓ અસંખ્યાત
ગણા વધારે છે. તેના કરતાં 'પુઢવિકાઢ્યા, આઝકાઢ્યા, વાઝકાઢ્યા અપજ્જત્તગા
વિસેસાહ્યા' જે અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક અને વાયુકાયિક જીવ છે.
તે બધા વિશેષાધિક છે. 'તેઝકાઢ્યા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા, પુઢવિઆઝવાઝ
પજ્જત્તગા વિસેસાહ્યા' તેના કરતાં પર્યાપ્તક તેજસ્કાયિક સંખ્યાતગણા વધારે છે.
તેના કરતાં જે પર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિક જીવ અપ્કાયિક જીવ અને વાયુકાયિક જીવ
છે તે બધા વિશેષાધિક છે. અપર્યાપ્તક તેજસ્કાયિકોને અસંખ્યાતગણા વધારે
બતાવવામાં આવેલ છે તેનું કારણ એવું છે કે-તેઓ અસંખ્યાત લોકાકાશના
પ્રદેશોની બરાબર છે. અને અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, અને વાયુ-
કાયિકોને જે વિશેષાધિક કહેવામાં આવેલ છે. તે ક્રમશઃ તેમની રાશિ પ્રભૂત
પ્રભૂતતર અને પ્રભૂતતમ અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશ રાશિની બરાબર કહેલ

કાયા વિશેષાધિકાઃ । ‘વણસ્સઙ્કાદયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા’ અપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયા અનન્તગુણાઃ । ‘સકાદયા અપજ્જત્તગા વિસેસાદિયા’ સકાયિકા અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા વનસ્પતિકાયિકેભ્યઃ । ‘વણસ્સઙ્કાદયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા’ પૂર્વાત્ વનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ । ‘સકાદયા પજ્જત્તગા વિસેસાદિયા’ પૂર્વાત્ પર્યાપ્તકસકાયા વિશેષાધિકાઃ ।

અથૈવાં સ્થિતિઃ—‘સુહુમસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં ઠિદ્દં પન્નત્તા ? ગોયમા ! જહન્નેણં અંતો મુહુત્તં ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં’ સૂક્ષ્મસ્ય નિગોદરૂપસ્ય ચ સ્વહ મદન્ત ! કિયતીસ્થિતિઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યોત્કર્પાભ્યામન્તર્મુહૂર્તમ્ (કિચ્ચિદ્વૈલ-

હૈ । ‘વણસ્સઙ્કાદયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા, સકાદયા અપજ્જત્તગા વિસેસાદિયા, વણસ્સઙ્કાદયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા, સકાદયા પજ્જત્તગા વિસેસાદિયા’ ‘પર્યાપ્તક’ વાયુકાયિકોં કી અપેક્ષા અપર્યાપ્ત વનસ્પતિકાયિક જીવ અનન્તગુણેં હૈં વ્યોંકિં ઇનકા પ્રમાણ અનન્તલોકા-કાશ કે પ્રદેશોં કે વરાવર કહા ગયા હૈ । અપર્યાપ્ત વનસ્પતિકાયિકોં કી અપેક્ષા અપર્યાપ્ત સકાયિક વિશેષાધિક હૈં । ઇનકી અપેક્ષા પર્યાપ્ત વનસ્પતિકાયિક જીવ સંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં । ઇનકી અપેક્ષા પર્યાપ્ત સકાયિક વિશેષાધિક હૈં ।

સ્થિતિ કથન—‘સુહુમસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં ઠિદ્દં પન્નત્તા’ હે મદન્ત ! સૂક્ષ્મ જીવ કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી ગઈ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં’ ઉક્કોસેણ વિ અંતો-મુહુત્તં’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ જીવ કી જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક

છે, તેથી તેમ કહેવામાં આવેલ છે. આ શિવાયનું કથન સ્પષ્ટ જ છે. ‘વણ-સ્સઙ્કાદયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા, સકાદયા અપજ્જત્તગા વિસેસાદિયા’ પર્યાપ્તક વાયુકાયિકોના કરતાં અપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક ભવ અનંતગણ છે. કેમકે તેનું પ્રમાણ અનંતલોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર કહેવામાં આવેલ છે. અપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિકોના કરતાં અપર્યાપ્તક સકાયિક વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં વનસ્પતિકાયિક ભવ સંખ્યાતગણ વધારે છે. તેના કરતાં પર્યા-પ્તક સકાયિક વિશેષાધિક છે.

સ્થિતિનું કથન—

‘સુહુમસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં ઠિદ્દં પન્નત્તા’ હે ભગવન્ સૂક્ષ્મ ભવની કેટલાકાળની સ્થિતિ કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા’ જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં’ હે ગૌતમા સૂક્ષ્મ ભવની જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક અંતર્મુહૂર્તની કહેવામાં આવેલ છે. પરંતુ

ક્ષણ્યમ્' । 'एवं जाव सुहुम णिओयस्स' एवं यावत् सूक्ष्म पृथिव्यादि कायान्नि-
गोदान्तस्य । ननु-सूक्ष्मवनस्पतिनिगोदा एव ततस्तत्सूत्रेणैव गतार्थता किमर्थं
निगोदसूत्रं पृथङ्निर्दिश्यते इति चेन्न अभिप्रायाऽनवबोधात्, सूक्ष्मवनस्पतयो
हि जीवा विवक्षिताः सूक्ष्मनिगोदास्तु-प्रत्येकमनन्तजीवानामाधारभूताः
शरीररूपाः तत उभयोर्भेदः, उक्तञ्च-

‘गोला य असंखेज्जा असंख निगोदो य गोलओ भणिओ ।

एक्किक्कमि निगोए अणंतजीवा मुणेयव्वा ॥ १ ॥

एगो असंखभागो वट्ठइ उव्वट्ठणोववायंमि ।

एग निगोदे णिच्चं एवं सेसेसु वि स एव ॥ २ ॥

अन्तर्मुहूर्त्त की कही गई है । परन्तु उत्कृष्टस्थिति का जो अन्तर्मुहूर्त्त
है वह जघन्यस्थिति के अन्तर्मुहूर्त्त से बड़ा होता है 'एवं जाव सुहुम
णिओयस्स' इसी तरह सूक्ष्म पृथिवीकायिक, सूक्ष्म अप्कायिक, सूक्ष्म
तेजस्कायिक, सूक्ष्मवायुकायिक, सूक्ष्म वनस्पतिकायिक और निगोद
इन सब की भी जघन्य और उत्कृष्टस्थिति एक एक अन्तर्मुहूर्त्त की
है । यदि यहां पर ऐसी आशंका की जाय कि जद्य सूक्ष्म जो वनस्पति
कायिक है वे निगोद स्वरूप ही हैं तो फिर इनके स्वतन्त्र सूत्र के
कहने की क्या आवश्यकता है ? सो ऐसी आशंका ठीक नहीं हैं-क्योंकि
सूक्ष्म वनस्पति जीवरूप से विवक्षित किये गये हैं । उक्तञ्च-

‘गोला य असंखेज्जा असंखनिगोदो य गोलओ भणिओ,

एक्किक्कमि निगोए अणंतजीवा मुणेयव्वा ॥१॥

एगो असंखभागो वट्ठइ उव्वट्ठणोववायंमि ।

एग निगोदे निच्चं एवं सेसेसु वि स एव ॥२॥

‘उत्કૃષ્ટ સ્થિતિનું જે અંતર્મુહૂર્ત છે તે જઘન્ય સ્થિતિના અંતર્મુહૂર્તથી મોટું
હોય છે. ‘एवं जाव सुहुमणिओयस्स’ એજ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક, સૂક્ષ્મ
અપ્કાયિક સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અને
નિગોદ આ બધાની જઘન્ય સ્થિતિ પણ અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પણ એક એક
અંતર્મુહૂર્તની છે. જો અહીંયાં એવી શંકા કરવામાં આવે કે-જ્યારે સૂક્ષ્મ જે
વનસ્પતિકાયિક નિગોદ રૂપ જ છે. તો પછી તેના માટે સ્વતંત્ર સૂત્ર કહેવાની
શી જરૂર છે ? તો આ પ્રમાણેની શંકા બરોબર નથી. કેનકે-સૂક્ષ્મવનસ્પતિ
શવ પણથી વિવક્ષિત કરવામાં આવેલ છે. કહ્યું પણ છે કે-

‘गोलाय असंखेज्जा असंखनिगोदो य गोलओभणिओ ।

एक्किक्कमि निगोए अणंतजीवा मुणेयव्वा ॥ १ ॥

અંતોમુહુત્તમેત્તં ઠિઈ નિગોયાણ જંતિ નિદ્ધિઢ્ઠા ।

પલ્લટંતિ નિગોયા તમ્હા અંતોમુહુત્તેણં ॥ ૩ ॥

છાયા-ગોલશ્ચાડસંખ્યેયોડસંખ્યેયનિગોદશ્ચ ગોલકો મણિતઃ ।

एकैकस्मिन् निगोदे अनन्त जीवा ज्ञातव्या ॥ १ ॥

एकोऽसंख्येयभागो (वर्तते) वृत्तं उद्वर्तनोपपातयोः ।

एक निगोदे नित्यम्-एवं शेषेष्वपि स एव ॥ २ ॥

अन्तर्मुहूर्तमात्रं स्थितिर्निगोदानां याति निर्दिष्टा ।

पर्यटन्ते નિગોદાસ્તસ્માદન્તર્મુહૂર્તેન ॥ ૩ ॥

અક્ષરાર્થાં ચેવમ્-સૂક્ષ્મનિગોદૈઃ સર્વેતઃ સકલો લોકો વ્યાપ્તઃ અઙ્ગનચૂર્ણપૂર્ણ સમુદ્ગવત્ તસ્મિન્નિત્યં નિગોદૈ વ્યાપ્તે લોકે નિગોદમાત્રાવગાહના અસંખ્યેયા નિગોદા વૃત્તાકારા બૃહત્પ્રમાણા ગોલકા ઇતિ વ્યપદિશ્યન્તે નિગોદ ઇતિ ચ નામ અનન્તાનાં જીવાનાયેકં શરીરમ્ । તત ઉક્તમ્-‘અસંખ્યેયા ગોલાઃ’ एकै-કસ્મિન્ ગોલકેડસંખ્યેયતમો ભાગઃ પ્રતિસમયમુદ્વર્તેતે અન્યથોત્પચતે તથાદિ-વિવક્ષિતસમયે વિવક્ષિતનિગોદસ્યૈકોડસંખ્યેયતમો ભાગ ઉદ્વર્તેતે, અન્યથાડસં-

અંતોમુહુત્તમેત્તં ઠિઈ નિગોયાણ જંતિ નિદ્ધિઢ્ઠા ।

પલ્લટંતિ નિગોયા તમ્હા અંતોમુહુત્તેણં ॥૩॥

इन गाथाओं का तात्पर्य ऐसा हैं कि सूक्ष्म निगोदों से यह सम्पूर्ण लोक अङ्गनचूर्ण से पूर्ण समुद्रक की तरह चारों ओर से व्याप्त हो रहा है इन निगोदों का नाम दूसरा गोलक भी है ये असंख्यात हैं और इनका आकार गोल है अनन्त जीवों का आधारभूत जो एक शरीर है उसका ही नाम निगोद है गोलक असंख्यात हैं एक २ गोलक में असंख्यात २ निगोद हैं एक २ निगोद में अनन्त

અંતોમુહુત્તમેત્તં ઠિઈ નિયોગાણ જંતિ નિદ્ધિઢ્ઠા ।

પલ્લટંતિ નિગોયા તમ્મા અંતોમુહુત્તેણં ॥ ૨

एगो असंखेज्जभागो वट्टइ उच्चट्टणोववारंसि ।

एग निगोदे निच्चं एवं सेसेसु वि स एव ॥ ३ ॥

આ ગાથાઓનું તાત્પર્ય એવું છે કે-સૂક્ષ્મ નિગોદોથી આ સંપૂર્ણલોક અંજનચૂર્ણ પૂર્ણ સમુદ્રકની જેમ ચારે બાજુથી વ્યાપ્ત થઈ રહેલ છે. આ નિગોદોનું નામ બીજું ગોલક પણ છે એ અસંખ્યાત છે. અને તેના આકાર ગોળ છે. અનંત જીવોના આધારભૂત જે એક શરીર છે. તેનું જ નામ નિગોદ છે. ગોલક અસંખ્યાત એક એક ગોલકમાં અસંખ્યાત અસંખ્યાત નિગોદ એક એક નિગોદમાં અનંત અનંત જીવ છે. આ નિગોદોમાં જે અનંત

ચ્ચેયતમે ભાગસ્તસ્મિન્નપૂર્વ ઉત્પદ્યતે, દ્વિતીયસમયેઽપિ અન્યોઽસંચ્ચેયભાગ ઉદ્વર્તતે અન્યશ્ચાપૂર્વ ઉત્પદ્યતે, એવં સકલકાલમનુસમયમુદ્વર્તનોપપાતૌ અતએવ-‘એગ નિગોદે નિચ્ચં’ ઇતિ નિત્યગ્રહણમ્, યથા ચૈકસ્મિન્નિગોદે તથા સર્વેષ્વપ્યસંચ્ચેયેષુ સર્વલોકવ્યાપિષુ નિગોદેષુ જ્ઞાતવ્યમ્ સર્વેષામપિ ચ નિગોદાનાં નિગોદજીવાનાં સ્થિતિ વિનિર્દિષ્ટાઽન્તમુહૂર્તમાત્રં તસ્માત્સર્વે નિગોદા અનુસમયમ્-ઉદ્વર્તનોત્પાતા-ભ્યામન્તમુહૂર્તમાત્રેણેવ પરાવર્તન્તે ન તુ શૂન્યા ભવન્તીતિ ભાવઃ । ‘એવમપજ્જત્ત-ગાણ વિ’ એવમપર્યાપ્તકાનામપિ સૂક્ષ્મપૃથિવ્યાદિ કાયિકાનામ્ અત્ર સૂક્ષ્મપૃથિ-વીકાયિકાઽપર્યાપ્તકાદારભ્ય સપ્તસૂત્રાણિ વક્તવ્યાનિ (અપર્યાપ્તકાનિ) ‘પજ્જત્ત-ગાણ વિ જહણ્ણેણ વિ ઉવ્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં’ એવં પર્યાપ્તકાનામેષાં સપ્તા-નામપિ સ્થિતિર્જઘન્યોત્કર્ષાભ્યામન્તમુહૂર્ત પ્રમાણા વક્તવ્યા ઇતિ ભાવઃ ॥સુ. ૧૩૦॥

જીવ હૈ એક નિગોદ મેં જો અનન્ત જીવ હૈં ડનમેં એક અસંચ્ચાતવાં ભાગ પ્રતિસમય નિકલતા રહતા હૈ-વહાં સે મૃત્યુ કો પ્રાસ હોતા રહતા હૈ-ઑર અન્ય જીવ વહાં પર ઉત્પન્ન હોતા રહતા હૈ ઇસ તરહ પ્રતિસમય વહાં ઉદ્વર્તના ઑર ઉત્પાત હોતે રહતે હૈં । જિસ પ્રકાર સે યહ કથન એક નિગોદ મેં કહા ગયા હૈ ડસી તરહ કા કથન સમસ્ત અસંચ્ચાત નિગોદોં મેં જો કિ સર્વલોક વ્યાપી હૈ સમજ્ઞ લેના ચાહિયે સમસ્ત નિગોદોં કી ઑર નિગોદ જીવોં કી સ્થિતિ એક અન્તમુહૂર્ત પ્રમાણ હી જઘન્ય ઑર ઉત્કૃષ્ટ સે કહી ગઈ હૈ નિગોદ જીવોં મેં શૂન્ય એક સમય મી નહીં રહતા હૈ કયોંકિ ડસમેં પ્રતિસમય ઉદ્વર્તના ઑર ઉત્પાત હોતે રહતે હૈં । ‘એવં અપજ્જત્તગાણ વિ પજ્જત્તગાણ વિ જહન્નેણ વિ ઉવ્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં’ ઇસી તરહ સે અપર્યાપ્ત વિષયક સપ્ત-

જીવ છે, તેમાંથી એક અસંજ્ઞાતમો લાગ પ્રતિ સમય નિકળતો રહે છે અર્થાત્ ત્યાંથી મૃત્યુને પ્રાપ્ત થતા રહે છે. અને બીજા જીવો ત્યાં ઉત્પન્ન થતા રહે છે. આ રીતે પ્રતિ સમય ત્યાં ઉદ્વર્તના અને ઉત્પાત થતો રહે છે. જે પ્રમાણે આ કથન એક નિગોદન સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું કથન સઘળા અસંજ્ઞાત નિગોદોમાં કે જે સર્વલોક વ્યાપી છે. સમજી લેવું. સઘળા નિગોદોની અને નિગોદ જીવોની સ્થિતિ એક અંતમુહૂર્ત પ્રમાણેજ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી કહેવામાં આવેલ છે. નિગોદ જીવોમાં શૂન્ય એક સમય પણ રહેતું નથી. કેમકે તેમાં પ્રતિ સમય ઉદ્વર્તના અને ઉત્પાત થતા રહે છે. ‘એવં અપજ્જત્તગાણ વિ પજ્જત્તગાણ વિ જહણ્ણેણ વિ ઉવ્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં’ આ રીતે અપર્યાપ્તક સંબંધી સપ્ત સૂત્રી અને પર્યાપ્ત વિષયક સપ્ત સૂત્રી પણ

एतेषां कायस्थितिं दर्शयति-

सूक्ष्म-सुहुमे णं भंते सुहुमे त्ति कालओ केवच्चिरं होइ ?
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं-उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं
 जाव असंखेज्जा लोया, सव्वेसिं पुढवीकालो जाव सुहुम णिओ-
 यस्स पुढवीकालो, अपज्जत्तगाणं सव्वेसिं जहण्णेण वि उक्कोसेण
 वि अंतोमुहुत्तं, एवं पज्जत्तगाण वि सव्वेसिं जहण्णेण वि उक्कोसेण
 वि अंतोमुहुत्तं । सुहुमस्स णं भंते ! केवइयं कालं अंतरं होइ ?
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं-उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं
 कालओ असंखेज्जाओ उस्सप्पिणी ओस्सप्पिणीओ, खेत्तओ
 अंगुलस्स असंखेज्जइभागो, सुहुमवणस्सइकाइयस्स सुहुम-
 णिओयस्स वि जाव असंखेज्जइभागो । पुढवीकाइयादीणं
 वणस्सइकालो । एवं अपज्जत्तगाणं पज्जत्तगाण वि ॥सू. १३०॥

छाया-सूक्ष्मः खलु भदन्त ! सूक्ष्म इति कालतः कियच्चिरं भवति ?
 गौतम ! जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेणाऽसंख्येयकालं यावदसंख्येया लोकाः,
 सर्वेषां पृथिवीकालो यावत्सूक्ष्मनिगोदस्य पृथिवीकालः अपर्याप्तकानां सर्वेषां
 जघन्येनाप्युत्कर्षेणाप्यन्तर्मुहूर्तम् एवं पर्याप्तकानामपि सर्वेषां जघन्येनाऽप्युत्कर्षेणा-
 प्यन्तर्मुहूर्तम् । सूक्ष्मस्य खलु भदन्त ! कियन्तं कालमन्तरं भवति ? गौतम !
 जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेणाऽसंख्येयं कालम्, कालतोऽसंख्याता उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यः
 क्षेत्रतोऽङ्गुलस्याऽसंख्येयभागः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकस्य सूक्ष्मनिगोदस्यापि
 यावदसंख्येयभागः । पृथिवीकायिकादीनां वनस्पतिकालः । एवमपर्याप्तकानां
 पर्याप्तकानामपि ॥१३०॥

सूत्री और पर्याप्तविषयक सप्तसूत्री भी कह लेना चाहिये इन सब
 में भी जघन्य और उत्कृष्टस्थिति एक अन्तर्मुहूर्त की है ॥१२९॥

कायस्थितिं कथन-

सुहुमेणं भंते ! सुहुमेत्ति कालओ केवच्चिरं होइ' इत्यादि ।

कडीदेवी लेखने. आ गंधामां, पणु जघन्य अने उत्कृष्ट स्थिति ओके
 अ.तर्मुहूर्तनी छे. ॥ सू. १२६ ॥

कायस्थितिनुं कथन

'सुहुमाणं भंते ! सुहुमेत्ति कालओ केवच्चिरं होइ' इत्यादि

ટીકા—‘સુહુમેળં મંતે ! સુહુમેત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોં ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જં કાલં’ સૂક્ષ્મઃ સ્વલ્લુ નિગોદોવા મદન્ત ! સૂક્ષ્મ ઇતિ કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતિ ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તં તિષ્ઠતિ ઉત્કર્ષેણાડસંખ્યેયકાલમ્ ‘જાવ અસંખેજ્જા લોયા’ યાવદસંખ્યેયા લોકાઃ, અસંખ્યેયા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ એષા કાલતો માર્ગણા ક્ષેત્રતોડસંખ્યેયા લોકાઃ, અસંખ્યેયલોકાકાશાનાં પ્રતિસમયમેકૈકાકાશપ્રદેશપહારે યાવતા કાલેન નિર્લેપતા તાવાન્કાલોડસંખ્યેયકાલઃ । ‘સન્વેસિં પુઢવીકાલો જાવ સુહુમ ણિઓયસ્સ પુઢવીકાલો’ સર્વેષાં સૂક્ષ્મપૃથિવ્યાદિજીવાનાં કાયસ્થિતિર્જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્

ટીકાર્થ—હે મદન્ત ! યહ સૂક્ષ્મ જીવ સૂક્ષ્મ જીવ હૈં હસ પ્રકાર સે વહ કિતને કાલ તક કહા જા સકતા હૈ અર્થાત્ સૂક્ષ્મ જીવ કી કાય-સ્થિતિ કિતની હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈં—‘ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જં કાલં જાવ અસંખેજ્જા લોયા’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મજીવ કી કાયસ્થિતિ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અસંખ્યાત કાલ ઓર અસંખ્યાતલોક પ્રમાણ હૈં હસ અસંખ્યાત કાલ મેં અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણ્યાં ઓર અસંખ્યાત અવ-સર્પિણ્યાં આ જાતી હૈં તથા અસંખ્યાત લોકાકાશોં કે જિતને પ્રદેશ હૈં ઉતને પ્રદેશોં મેં સે પ્રતિસમય એક ૨ પ્રદેશ વહાં સે નિકાલને પર જિતને કાલોં મેં વે પ્રદેશ વહાં સે પૂરે નિકલ આતે હૈં ઉતને કાલ કી હસકી કાયસ્થિતિ હૈં હસી કા નામ અસંખ્યાત કાલ હૈં ‘સન્વેસિં પુઢવિકાલો જાવ સુહુમ ણિઓયસ્સ પુઢવિકાલો’ હસી તરહ સે સમસ્ત

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મજીવ સૂક્ષ્મ જીવ છે. એ પ્રમાણે તે કેટલા કાળ પર્યન્ત કહી શકાય છે ? અર્થાત્ સૂક્ષ્મજીવની કાયસ્થિતિ કેટલી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કો-સેણં અસંખેજ્જં કાલં જાવ અસંખેજ્જા લોયા’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ જીવની કાય સ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાત કાળ અને અસંખ્યાત લોક પ્રમાણ છે. આ અસંખ્યાતકાળમાં અસંખ્યાત ઉત્સર્પિ-ણીયો અસંખ્યાત અવસર્પિણીયો આવી જાય છે. તથા અસંખ્યાત લોકાકાશ ના જેટલા પ્રદેશો છે. એટલા પ્રદેશોમાંથી પ્રતિસમય એક એક પ્રદેશ ત્યાંથી બહાર કહાડવાથી જેટલા કાળમાં તે પ્રદેશો ત્યાંથી પૂરા નીકળી જાય છે, એટલા કાળની તેમની કાયસ્થિતિ છે. એનું જ નામ અસંખ્યાતકાળ છે. ‘સન્વેસિં પુઢવિકાલો જાવ સુહુમ નિઓયસ્સ પુઢવિકાલો’ એજ પ્રમાણે સમસ્ત પૃથ્વી જી ૧૫૦

ઉત્કર્ષણ પૃથિવીકાલઃ સૂક્ષ્મનિગોદસ્યાઽપિ । ‘અપજ્જત્તગાણં સવ્વેસિં જહન્નેણ વિં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં’ અપર્યાપ્તક સર્વં પૃથિવ્યાદિકાયિકાનાં જઘન્યોત્કર્ષાભ્યામન્તર્મુહૂર્તં સ્થિતિઃ નવરં—જઘન્યાદુત્કૃષ્ટં શબ્દમર્યાદયા યત્કિચ્ચિદ્વિશેષાધિકમ્ । ‘પજ્જત્તગાણં વિ સવ્વેસિં જહન્નેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં’ એવં પર્યાપ્તકા અપિ જઘન્યોત્કર્ષાભ્યામન્તર્મુહૂર્તસ્થિતિમન્તઃ (વૈશિષ્ઠ્યશ્લોકકૃષ્ટે) ।

અર્થાઽન્તર—નિરૂપણમ્—સુહુમસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં અંતરં હોઈ’ સૂક્ષ્મસ્ય

સૂક્ષ્મ પૃથિવી આદિ જીવોં કી કાયસ્થિતિ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્તં કીં હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અસંખ્યાત કાલ પ્રમાણ યાવત્ અસંખ્યાતલોક પ્રમાણ હૈ ઈસી તરહ કી કાયસ્થિતિ કા કાલ નિગોદ કા બી હૈ પૃથિવીકાયિક કી કાયસ્થિતિ કા કાલ ઉત્કૃષ્ટ સે ઈતના હી બતલાયા ગયા હૈ અતઃ સૂત્રકાર ને યહાં ‘સવ્વેસિં પુઢવીકાલો’ એસા કહાં હૈ ‘અપજ્જત્તગાણં સવ્વેસિં જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, એવં પજ્જત્તગાણં વિ સવ્વેસિં જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં’ હૈ ગૌતમ ! જિતને બી અપર્યાપ્ત અવસ્થા વાલે સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયાદિક જીવ હૈં ઊની કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે બી અન્તર્મુહૂર્તં કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે બી અન્તર્મુહૂર્તં કા હૈ ઈસી પ્રકાર સે જિતને બી પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક જીવ હૈં ઊની કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્તં કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે બી એક અન્તર્મુહૂર્તં કા હૈ ।

અન્તરં કથન—‘સુહુમસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં અંતરં હોઈ’ હૈ

વિગેરેં જીવોની કાયસ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાતકાળ પ્રમાણની યાવત્ અસંખ્યાત લોક પ્રમાણની છે. આજ પ્રમાણેની કાયસ્થિતિનો કાળ નિગોદનો પણ છે. પૃથ્વીકાયિકની કાયસ્થિતિનો કાળ નિગોદનો પણ છે. પૃથ્વીકાયિકની કાયસ્થિતિનો કાળ ઉત્કૃષ્ટથી એટલો જ કહેવામાં આવેલ છે. તેથી સૂત્રકારે અહીંયાં ‘સવ્વેસિં પુઢવીકાલો’ એ પ્રમાણે કહેલ છે. ‘અપજ્જત્તગાણં સવ્વેસિં જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, એવં પજ્જગાણં વિ સવ્વેસિં જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં’ હૈ ગૌતમ ! અપર્યાપ્ત અવસ્થાવાળા જેટલા સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવો છે. તેમની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી પણ અંતર્મુહૂર્તનો છે અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ અંતર્મુહૂર્તનો છે. એજ પ્રમાણે જેટલા પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવો છે. તેમની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનો છે અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એક અંતર્મુહૂર્તનો છે.

સહુ ભદન્ત ! કિયન્તં કાલમન્તરં ભવતિ ? 'ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉકો-
સેણં અસંખેજ્જં કાલં' ભગવાનાહ-ગૌતમ ! અન્તર્મુહૂર્તં જઘન્યેનાઽસંખ્યેયકાલ-
મુત્કર્ષેણ । 'કાલઓ અસંખેજ્જાઓ ઉસ્સપ્પિણી ઓસપ્પિણીઓ' કાલતોઽસંખ્યાતા-
ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલત ઇષા માર્ગાણા- 'સ્વેત્તઓ અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહમાગો'
ક્ષેત્રતોઽદ્વગુલસ્યાઽસંખ્યેયો ભાગઃ (અદ્વગુલમાત્રક્ષેત્રસ્યાઽસંખ્યેયતમે ભાગે યે
આકાશપ્રદેશાઃ તે પ્રતિસમયમેકૈકપ્રદેશાપહારે યાવતીભિરુત્સર્પિણ્યવસર્પિણીભિ-
ર્નિર્લેપા ભવન્તિ તાવત્ય ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ) एवं पृथिवीकायिकस्य सूक्ष्म पृथि-

ભદન્ત ! સૂક્ષ્મ જીવ કા અન્તર કિતને કાલ કા કહા ગયા હૈ ? અર્થાત્
સૂક્ષ્મ અવસ્થા કો છોડકર પુનઃ સૂક્ષ્મ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરને મેં અન્તર
કિતને કાલ કા હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ- 'ગોયમા !
જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉકોસેણં અસંખેજ્જં કાલં' હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય
સે અન્તર એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અન્તર અસં-
ખ્યાત કાલ કા હોતા હૈ હસ અસંખ્યાત કાલ મેં 'અસંખેજ્જાઓ
ઉસ્સપ્પિણીઓ સપ્પિણીઓ સ્વેત્તઓ અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહમાગો'
અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણીયાં ઓર અસંખ્યાત અવસર્પિણીયાં આ જાતી હૈ
તથા ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા અદ્વગુલમાત્ર ક્ષેત્ર કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મેં જિતને
આકાશ પ્રદેશ હૈ. ડનમેં સે એક એક સમય મેં એક ૨ પ્રદેશ કા અપહાર
કરને પર જિતને કાલ મેં વે પ્રદેશ સબકે સબ ડસ મેં સે નિકલ જાતે
હૈ-અર્થાત્ વહ સ્થાન ડન પ્રદેશોં સે સર્વથા શૂન્ય બન જાતા હૈ, તો
એસા કરને મેં જિતની ઉત્સર્પિણીયાં ઓર અવસર્પિણીયાં સમાપ્ત હો

અંતરકાળનું કથન

'સુહુમસ્સ ણં મંતે ! કેવતિયં કાલં અંતરં હોઈ' હે ભગવન્ સૂક્ષ્મ જીવનો
અંતરકાળ કેટલા કાળનો કહેવામાં આવેલ છે ? આ અર્થાત્ સૂક્ષ્મ અવસ્થાને
છોડીને ફરીથી સૂક્ષ્મ અવસ્થા પ્રાપ્ત કરવામાં કેટલા કાળનું અંતર હોય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-ગોયમા ! જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉકોસેણં
અસંખેજ્જં કાલં' હે ગૌતમ ! જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું અંતર હોય છે.
અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાત કાળનું અંતર હોય છે. આ અસંખ્યાત કાળમાં
'અસંખેજ્જાઓ ઉસ્સપ્પિણીઓસપ્પિણીઓ સ્વેત્તઓ અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહમાગો'
અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણીયો અને અસંખ્યાત અવસર્પિણીયો આવી જાય છે. તથા
ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી આંગળ માત્ર ક્ષેત્રના અસંખ્યાતમાં જેટલા આકાશ પ્રદેશ છે
તેમાંથી એક એક સમયમાં એક એક પ્રદેશોનો અપહાર કરવાથી-અહાર કહા-
ડવાથી જેટલા કાળમાં તે બધાજ પ્રદેશો તેમાંથી નીકળી જાય અર્થાત્ એ

વીકાયાદુદ્વૃત્ય પૃથિવ્યાદૌ સ્થિત્વા પુનરાગમનેઽન્તર્મુહૂર્ત જઘન્ય ઉત્કર્ષેણાઽ-
નન્તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ, કાલતઃ-ક્ષેત્રતોઽનન્તા લોકા અસંખ્યેયાઃ પુદ્ગલપરા-
વર્તાઃ આવલિકાયા અસંખ્યેયો ભાગો યાવત્પરાવર્તતે તાવત્પ્રમાણમન્તરમિતિ । एवं
સૂક્ષ્માઽપ્તેજોવાયુકાયિકસૂત્રાણ્યપિ વક્તव्यानि । ‘सुहुम वणस्सइकाइयस्स सुहुम-
णिओयस्स वि जाव असंखेज्जइभागे’ सूक्ष्मवनस्पतिकायिकस्य सूक्ष्मनिगोद-

જાતી હૈં ઉતને કાલ પ્રમાણ હૈં હે ભદન્ત ! સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક કા અન્તર
કિતને કાલ કા હૈં ? તો ઇસકા ઉત્તર દેતે હુઁ પ્રમુ ગૌતમ સે કહતે હૈં
કિ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક કા અન્તર જઘન્ય સે તો એક અન્ન-
ર્મુહૂર્ત કા હૈં ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે અન્તર અનન્ત કાલ કા હૈં ઇસ અનન્તકાલ
મેં અનન્ત ઉત્સર્પિણ્યાં અવસર્પિણ્યાં સમાપ્ત હો જાતી હૈં તથા ક્ષેત્ર
કી અપેક્ષા અનન્ત લોક સમાપ્ત હો જાતે હૈં અર્થાત્ અનન્ત લોકાકાશ
મેં જિતને પ્રદેશ હૈં ઊનમેં સે એક એક પ્રદેશ કા અપહાર કરને પર જિતના
અનન્ત કાલ વ્યતીત હો જાતા હૈં ઉતને અનન્તકાલ કા અન્તર હૈં તથા
અસંખ્યાત પુદ્ગલ પરાવર્તરૂપ યહ અન્તર હૈં યે અસંખ્યાત પુદ્ગલ પરા-
વર્ત યહાં આવલિકા કે અસંખ્યાતવેં ભાગરૂપ લિયે ગયે હૈં અર્થાત્
આવલિકા કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મેં જિતને સમય હૈં ઉતને સમય
પ્રમાણ વે પુદ્ગલ પરાવર્ત હૈં ઇસી પ્રકાર કા અન્તર સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક
કા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક કા, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક કા ભી જાનના ચાહિયે
‘सुहुम वणस्सइकाइयस्स सुहुमणिओयस्स जाव असंखेज्जइभागे’

સ્થાન એ પ્રદેશો વગરનું ણી નય તો તેમ કરવામાં જેટલી ઉત્સર્પિણીયો
અને અવસર્પિણીયો સમાપ્ત થઈ નય છે એટલા કાળ પ્રમાણનું તેમનું અંતર છે.
હે ભગવન્ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકનું અંતર કેટલા કાળનું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નનો
ઉત્તર આપતાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક
નું અંતર જઘન્યથી તો એક અંતર્મુહૂર્તનું છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી અનન્તકાળનું
અંતર છે. આ અનન્તકાળમાં અનન્ત ઉત્સર્પિણીયો અને અવસર્પિણીયો સમાપ્ત
થઈ નય છે. તથા ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી અનન્તલોક સમાપ્ત થઈ નય છે. અર્થાત્
અનન્ત લોકાકાશમાં જેટલા પ્રદેશો છે તેમાં એક એક પ્રદેશનો અપહાર કર-
વાથી જેટલો અનન્ત કાળ વીતી નય એટલા અનન્ત કાળનું અંતર છે. તથા
અસંખ્યાત પુદ્ગલ પરાવર્તન રૂપ આ અંતર છે. એ અસંખ્યાત પુદ્ગલ
પરાવર્ત અહીંયાં આવલિકાના અસંખ્યાતમાં ભાગ રૂપ લીધેલા છે. અર્થાત્
આવલિકાના અસંખ્યાતમાં ભાગમાં જેટલા સમય છે એટલા સમય પ્રમાણ
એ પુદ્ગલ પરાવર્ત છે. એ જ પ્રમાણનું અંતર સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકનું સૂક્ષ્મ
તેજસ્કાયિકનું સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકનું પણ સમજવું. ‘सुहुमवणस्सइकाइयस्स सुहु-

સ્યાપિ યાવદસંખ્યેયભાગઃ વનસ્પતિકાયાદ્યુત્તમં ભ્રાન્ત્વા વનસ્પતિકાયં પુનર્વિ-
શતઃ । ‘પુઢવીકાઈયાદીણં વણસ્સઈકાલો’ પૃથિવીકાયિકાદીનાં જઘન્યેનાન્તર્મુહૂ-
ર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ । ‘એવં અપજ્જત્તગાણં પજ્જત્તગાણ વિ’ એવં પર્યાપ્તકા-
પર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાદીનાં સૂત્રાણિ આલાપકઃ સર્વત્ર સ્વયમૂ-
હનીયઃ સૂ.૦||૧૩૦||

મૂલમ્—એવં અપ્પાબહુગં સઠ્વત્થોવા સુહુમ તેઝકાઈયા
સુહુમ પુઢવીકાઈયા વિસેસાહિયા સુહુમ આઝ વાઝકાઈયા
વિસેસાહિયાં સુહુમ ણિઓયા અસંખેજ્જગુણા સુહુમવણસ્સઈ-
કાઈયા અણંતગુણા સુહુમા વિસેસાહિયા એવં અપજ્જત્તગાણં
પજ્જત્તગાણ વિ એવં ચેવ । એસિ ણં ભંતે ! સુહુમાણં પજ્જ-
ત્તાપજ્જત્તાણં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા-બહુયા વા તુલ્લા વા
વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સઠ્વત્થોવા સુહુમા અપજ્જત્તગા
સંખેજ્જગુણા પજ્જત્તગા એવં જાવ સુહુમ ણિગોયા । એસિ ણં
ભંતે ! સુહુમાણં સુહુમ પુઢવીકાઈયાણં જાવ સુહુમણિગોયાણ

સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક જીવ કા અન્તર જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કા
હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અન્તર અસંખ્યાતકાલ કા હૈ યહ અસંખ્યાત
પૃથિવી કાલ પ્રમાણ હૈ એસા હી અન્તર સૂક્ષ્મ નિગોદ કા હૈ ‘પુઢવીકા-
ઈયાદીણં વણસ્સઈકાલો—એવં અપજ્જત્તગાણં પજ્જત્તગાણ વિ’ પૃથિવી-
કાયિક આદિકોં કા અન્તર વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ અર્થાત્ જઘન્ય સે
એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કા હૈ ઉત્કૃષ્ટ સે અસંખ્યાત કાલ પ્રમાણ હૈ હસી
પ્રકાર સે અપર્યાપ્ત વિષયક સપ્ત સૂત્રી ઓર પર્યાપ્ત વિષયક સસ-
સૂત્રી કહ લેના ચાહિયે ॥૧૩૦॥

મણિઓયસ જાવ અસંખેજ્જમાગો’ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક જીવનું અંતર જઘન્યથી
એક અંતર્મુહૂર્ત્તનું છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાત કાળનું અંતર છે. આ અસં-
ખ્યાત પૃથ્વીકાયિક કાલ પ્રમાણનું છે. એજ પ્રમાણેનું અંતર સૂક્ષ્મ નિગોદનું
છે. ‘પુઢવીકાઈયાદીણં વણસ્સઈકાલો એવં અપજ્જત્તગાણં પજ્જત્તગાણ વિ’ પૃથ્વીકાયિક
વિગેરેનું અંતર વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ છે. અર્થાત્ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત્ત
નું છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાત કાળ પ્રમાણ છે. એજ પ્રમાણે અપર્યાપ્ત
સંબંધી સપ્ત સૂત્રી અને પર્યાપ્ત સંબંધી સપ્તસૂત્રી કહી લેવી જોઈએ । સૂ. ૧૩૦ ।

ય પજ્જત્તાપજ્જત્તગાં કયરે કયરેં સવ્વત્થોવા સુહુમતેઽકા-
 ઇયા અપજ્જત્તગા સુહુમ પુઢવીકાઇયા અપજ્જત્તગા વિસેસા-
 હિયા સુહુમ આઽ અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા સુહુમ વાઽ અપ-
 જ્જત્તા વિસેસાહિયા સુહુમ તેઽકાઇયા પજ્જત્તગા સંઘેજ્જગુણા
 સુહુમ પુઢવી આઽ વાઽ પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા સુહુમ ણિઓયા
 અપજ્જત્તગા અસંઘેજ્જગુણા સુહુમ ણિઓયા પજ્જત્તગા સંઘે-
 જ્જગુણા સુહુમ વણસ્સઙ્કાઇયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા સુહુમ
 અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા સુહુમવણસ્સઙ્કા પજ્જત્તગા સંઘેજ્જ-
 ગુણા સુહુમા પજ્જત્તા વિસેસાહિયા ॥સુ. ૧૩.૧॥

છાયા—એવમલ્પવહુત્વમ્ સર્વસ્તોકાઃ સૂક્ષ્મતેજસ્કાયિકાઃ સૂક્ષ્મપૃથિવીકા-
 યિકા વિશેષાધિકાઃ સૂક્ષ્માઽવ્વાયુકાયિકા વિશેષાધિકાઃ સૂક્ષ્મનિગોદા અસંઘે-
 યગુણાઃ, સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકા અનન્તગુણાઃ, સૂક્ષ્મા વિશેષાધિકાઃ, એવમપ-
 ર્યાપ્તકાનામ્—પર્યાપ્તકાનામપ્યેવમેવ । એતેપાં યલ્લુ ભદન્ત ! સૂક્ષ્માણાં પર્યાપ્તકા
 ઽપર્યાપ્તકાનાં કતરેકતરેભ્યો અલ્પા વા વહુકા વા તુલ્યા વા વિશેષાધિકા વા ?
 ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ સૂક્ષ્માઃ અપર્યાપ્તાઃ સંઘેયગુણાઃ પર્યાપ્તકા એવં યાવત્
 સૂક્ષ્મનિગોદાઃ । એતેપાં યલ્લુ ભદન્ત ! સૂક્ષ્માણાં સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાનાં યાવ-
 ત્સૂક્ષ્મનિગોદાનાં ચ પર્યાપ્તાઽપર્યાપ્તાનાં કતરેકતરેભ્યોઽલ્પા વા વહુકા વા
 તુલ્યા વા વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ સૂક્ષ્મતેજસ્કાયિકા અપર્યા-
 પ્તકાઃ સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ સૂક્ષ્માપ્કાયિકા અપ-
 ર્યાપ્તા વિશેષાધિકાઃ સૂક્ષ્મવાયુકાયિકા અપર્યાપ્તા વિશેષાધિકાઃ સૂક્ષ્મતેજસ્કા-
 યિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંઘેયગુણાઃ સૂક્ષ્મપૃથિવ્યવ્વાયુપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ સૂક્ષ્મ-
 નિગોદા અપર્યાપ્તકા અસંઘેયગુણાઃ સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંઘેયગુણાઃ
 સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકા અપર્યાપ્તકા અનન્તગુણાઃ સૂક્ષ્માઽપર્યાપ્તા વિશેષાધિકાઃ
 સૂક્ષ્મવનસ્પતિપર્યાપ્તકાઃ સંઘેયગુણાઃ સૂક્ષ્માઃ પર્યાપ્તાવિશેષાધિકાઃ સુ. ૧૩.૧॥

ટીકા—‘એવં અપ્પા વહુગં’ એવમલ્પવહુત્વમ્ એતેપાં યલ્લુ ભદન્ત ! કતરેભ્યઃ

‘એવં અપ્પા વહુગં સવ્વત્થોવા સુહુમ તેઽકાઇયા’—ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—હે ભદન્ત ! ઇનકા અલ્પવહુત્વ કિસ પ્રકાર સે હૈ ? ઉત્તર

‘એવં અપ્પાવહુગં સવ્વત્થોવા સુહુમ તેઽકાઇયા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ એનું અલ્પ બહુત્વ કેવા પ્રકારનું કહેલ છે ? આના

કતરેડલ્પા વા બહુકા વા તુલ્યા વા વિશેષાધિકાવેતિ પ્રશ્નઃ ? મગવાનાહ—
ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા સુહુમતેઝકાહ્યા’ સર્વસ્તોકાઃ સૂક્ષ્મતેજસ્કાયિકા અસં-
ખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્, ‘સુહુમપુઢવીકાહ્યા વિસેસાહ્યા’ સૂક્ષ્મતેજ-
સ્કાયિકેભ્યઃ સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકા વિશેષાધિકાઃ પ્રભૂતાડસંખ્યેયલોકાકાશ-
પ્રદેશપરિમાણત્વાત્ ‘સુહુમ આઝવાઝ વિસેસાહ્યા’ સૂક્ષ્માપ્કાયિકા વિશેષાધિકાઃ
પ્રભૂતતરાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રમાણત્વાત્ । તેભ્યઃ સૂક્ષ્મવાયુકાયિકા વિશેષાધિકાઃ,
પ્રભૂતતમાડસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશરાશિમાનત્વાત્, ‘સુહુમ ણિઓયા અસંખેજ્જગુણા’

મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—હે ગૌતમ ! ‘અંવં અપ્પા બહુગં’ इनका अल्पबहुत्व
इस प्रकार से है—‘सव्वत्थोवा सुहुम तेउकाइया’ सूक्ष्म तेजस्कायिक
जीव सबसे कम हैं क्योंकि इनका प्रमाण लोकाकाश के असंख्यातवे
भाग में जितने प्रदेश हैं उतना हैं ‘सुहुम पुढविकाइया विसेसाहिया’
इनकी अपेक्षा सूक्ष्म पृथिवीकायिक जीव विशेषाधिक हैं क्योंकि इन
का प्रमाण लोकाकाश के प्रभूत असंख्यातवे भागों में जितने प्रदेश
हैं उतना है ‘सुहुम आउ वाऊ विसेसाहिया’ सूक्ष्म अप्कायिक और
सूक्ष्म वायुकायिक सूक्ष्म पृथिवीकायिकों की अपेक्षा विशेषाधिक हैं
क्योंकि इनका सूक्ष्म अप्कायिकों का प्रमाण लोकाकाश के प्रभूततर
असंख्यातवे भागों में जितने प्रदेश हैं उतना है तथा सूक्ष्म अप्का-
यिकों की अपेक्षा सूक्ष्म वायुकायिकों का प्रमाण विशेषाधिक हैं
क्योंकि इनका प्रमाण लोकाकाश के प्रभूततम असंख्यातवे भाग में
जितने प्रदेश हैं उतना है । ‘सुहुमणिओया असंखेज्जगुणा’ सूक्ष्म

ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! ‘અંવં અપ્પા બહુગં’ તેમનું અલ્પ બહુ
પણ આ પ્રમાણે છે.—‘સવ્વત્થોવા સુહુમતેઝકાહ્યા, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક જીવ
સૌથી ઓછા છે. કેમકે તેમનું પ્રમાણ લોકાકાશના અસંખ્યાતમાં ભાગમાં
જેટલા પ્રદેશ છે. એટલું છે. ‘સુહુમ પુઢવિકાહ્યા વિસેસાહ્યા’ તેના કરતાં સૂક્ષ્મ
પૃથ્વીકાયિક જીવ વિશેષાધિક છે. ‘સુહુમ આઝ વાઝ વિસેસાહ્યા’ સૂક્ષ્મ અપ્કા-
યિક અને સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક સૂક્ષ્મ પૃથ્વી કાયિકોના કરતાં વિશેષાધિક છે.
કેમકે તેમનું સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકોની જેમ લોકાકાશના પ્રભૂતતર અસંખ્યાત
ભાગોમાં જેટલા પ્રદેશો છે. એટલું છે. તથા સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકોના કરતાં સૂક્ષ્મ
વાયુકાયિકોનું પ્રમાણ વિશેષાધિક છે. કેમકે તેનું પ્રમાણ લોકાકાશના પ્રભૂત-
તમ અસંખ્યાતમાં ભાગમાં જેટલા પ્રદેશ છે. એટલું છે. ‘સુહુમણિઓયા અસં-
ખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ નિર્ગોહ તેના કરતાં અસંખ્યાતગણા વધારે છે, કેમકે દરેક

પૂર્વેભ્યઃ સૂક્ષ્મનિગોદા અસંખ્યેયગુણાઃ एषां प्रति गोलकमसंख्येयत्वात् । 'सुहुम-
वणस्सइकाइया अणंतगुणा' एभ्यઃ સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયાિકા અનન્તગુણાઃ પ્રતિનિ-
ગોદશરીરેઽનન્તાનાં સદ્ભાવાત્ । 'સુહુમા વિસેસાહિયા' એભ્યઃ સૂક્ષ્માઃ સામાન્યતો
વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયાિકાદીનામપિ સામાન્યતઃ સૂક્ષ્મે પ્રક્ષેપાત્ ઇતિ
પ્રથમમલ્પવદ્વૃત્ત્વમ્ ।

સંપ્રતિ-एषामेवापर्याप्तानामल्पत्वादि-‘एवं अपज्जत्तगाणं’ एवमपर्याप्त-
કાનામ્ તથાહિ-સૂક્ષ્માઽપર્યાપ્તકાનાં ભદન્ત ! કતરેભ્યઃ કતરે ? ઇત્યાદિ
યથા સૂક્ષ્માણાં તથૈવાઽપર્યાપ્તક સૂક્ષ્માણામલ્પવદ્વૃત્ત્વમ્ । તથાહિ-અપર્યાપ્તક-

નિગોદ્ इनकी अपेक्षा असंख्यातगुणों अधिक हैं क्योंकि ये हर एक
गोलक में असंख्यात होते हैं । 'सुहुम वणस्सइकाइया अणंतगुणा'
सूक्ष्म वनस्पतिकायिक जीव इनकी अपेक्षा अनन्तगुणों अधिक हैं
क्योंकि ये प्रतिनिगोद में अनन्त के रूप में रहते हैं । 'सुहुमा विसे-
सा हिया' इनकी अपेक्षा जो सामान्य सूक्ष्म जीव हैं वे विशेषाधिक हैं
क्योंकि सामान्य में सूक्ष्म पृथिवीकायादिकों का समावेश हो जाता है
इसलिये यह अल्पवद्वृत्त्व इनका सामान्य रूप से कहा गया है अब
इन जीवों की अपर्याप्तावस्था को लेकर अल्पवद्वृत्त्व कहा जाता है जो
इस प्रकार से है-‘एवं अपज्जत्तगाणं’ अपर्याप्त सूक्ष्म पृथिवीकाया-
दिकों का अल्पवद्वृत्त्व भी इसी प्रकार का है-यहां पर आलाप प्रकार
अपने आप उद्भावित कर लेना चाहिये तथाच-हे भदन्त ! सूक्ष्म
अपर्याप्तक जीवों में कौन जीव किनकी अपेक्षा अल्प हैं कौन किनकी
अपेक्षा बहुत है ? कौन किनके बराबर हैं ? और कौन किनसे विशेष-

ગોલકમાં તે અસંખ્યાત હોય છે. 'સુહુમવણસ્સइकाइया अणंतगुणा, सूक्ष्म वनस्पति
कायिक एव तेना કરતાં અનંતગણા વધારે છે. કેમકે એ દરેક નિગોદમાં
અનંત પણુથી રહે છે. 'સુહુમા વિસેસાહિયા' તેના કરતા જે સામાન્ય સૂક્ષ્મ
એવ છે. તે વિશેષાધિક છે. કેમકે-સામાન્યમાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોના સમાવેશ
થઈ જાય છે. તેથી તેમનું આ અલ્પબદ્ધત્વ સામાન્ય પણુથી કહેવામાં આવેલ છે.

હવે આ જીવોની અપર્યાપ્તાવસ્થાને ઉદ્દેશી અલ્પ બહુ પણુ કહેવામાં
આવે છે જે આ પ્રમાણે છે-‘एवं अपज्जत्तगाणं’ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાય
વિગેરેનું. અલ્પ બદ્ધત્વ પણુ આજ પ્રમાણે છે. અહીંયાં તેના આલાપકો પોતે
જે બનાવીને કહી લેવા જોઈએ જે આ પ્રમાણે સમજવા-હે ભગવન્ સૂક્ષ્મ
અપર્યાપ્તક જીવોમાં કયા જીવો કેના કરતાં અલ્પ છે ? કયા જીવો કયા જીવો
કરતાં વધારે છે ? કયા જીવો કેની બરાબર છે ? અને કયા જીવો કેનાથી
વિશેષાધિક છે ? આના ઉત્તરમાં આ પ્રમાણે કહેવું જોઈએ કે-સૌથી ઓછા

તેજસ્કાયિકાઃ સર્વસ્તોકાઃ એભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા વિશેષાધિકાઃ એભ્યોઽ-
પર્યાપ્તકવાયુકાયિકા વિશેષાધિકાઃ એભ્ય નિગોદા અસંખ્યેયગુણાઃ એભ્યોઽપર્યાપ્ત-
વનસ્પતિકાયિકા અનન્તગુણાઃ इतोऽપर्याप्तकसूक्ष्मा विशेषाधिकाः-इति ।
एषां तृतीयाऽल्पबहुत्वं भाषते-‘पञ्जत्तगाण वि एवं चेव’ पर्याप्तकानामप्येवमेव
तथाहि-तेजस्कायिकाः सर्वस्तोकास्तेभ्यः पर्याप्त सूक्ष्मपृथिवीकायिका विशेषा-
धिकास्तेभ्यः पर्याप्त सूक्ष्माष्कायिका विशेषाधिकास्तेभ्यः पर्याप्त सूक्ष्मनिगोदा
असंख्येयगुणास्तेभ्य पर्याप्त सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः-अनन्तगुणास्तेभ्यः सामा-
न्यतः पर्याप्तसूक्ष्मा विशेषाधिकाः ।

ષાધિક હૈ । તબ વહાં પર એસા કહના ચાહિયે-કિ સબસે કમ અપર્યાપ્તક
સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક જીવ હૈં । इनकी अपेक्षा अपर्याप्तक पृथिवीकायिक
विशेषाधिक हैं । इनकी अपेक्षा अपर्याप्तक अप्कायिक एवं वायुका-
यिक विशेषाधिक हैं । इनकी अपेक्षा अपर्याप्तक सूक्ष्म निगोद असं-
ख्यातगुणें हैं इनकी अपेक्षा अपर्याप्तक वनस्पतिकायिक अनन्तगुणें
हैं । इनकी अपेक्षा अपर्याप्तक सूक्ष्म विशेषाधिक हैं । इनकी पर्या-
प्तावस्था को लेकर अल्पबहुत्व इस प्रकार से है-तथा च पर्याप्त
सूक्ष्म तेजस्कायिक जीव सबसे कम हैं इनकी अपेक्षा पर्याप्त सूक्ष्म
पृथिवीकायिक विशेषाधिक हैं इनकी अपेक्षा पर्याप्तक सूक्ष्म अप्का-
यिक जीव विशेषाधिक हैं-इनकी अपेक्षा पर्याप्त सूक्ष्म वायुकायिक
विशेषाधिक है इनकी अपेक्षा पर्याप्तक सूक्ष्म निगोद असंख्यातगुणें
हैं इनकी अपेक्षा पर्याप्त वनस्पतिकायिक अनन्तगुणें अधिक हैं ।
इनकी अपेक्षा पर्याप्तक सूक्ष्म जीव विशेषाधिक हैं । ‘एएसि णं

અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક જીવ છે. તેના કરતાં અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિક
વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં અપર્યાપ્તક અપ્કાયિક અને વાયુકાયિક વિશેષાધિક છે.
તેના કરતાં અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ નિગોદ અસંખ્યાતગુણ છે. તેના કરતાં અપર્યાપ્તક
વનસ્પતિકાયિક અનંતગુણ છે. તેના કરતાં અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વિશેષાધિક છે.
તેની પર્યાપ્તાવસ્થાને ઉદ્દેશીને અલ્પબહુત્વ આ પ્રમાણે સમજવું જોઈએ-પર્યાપ્ત
સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક જીવ સૌથી અલ્પ છે. તેના કરતાં પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક
વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક વિશેષાધિક છે. તેના
કરતાં પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ નિગોદ
અસંખ્યાતગુણ છે. તેના કરતાં પર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક અનંતગુણ વધારે

અથ ચતુર્થાઽલ્પવહુત્વમ્—‘एएसि णं भंते ! पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे० सन्वत्थोवा सुहुमा’ एतेपां खलु भदन्त ! पर्याप्ताऽपर्याप्तकानां कतरेभ्यः कतरे अल्पा वा४ भगवानाह—गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्माः, इह खलु बादरेषु पर्याप्ते-भ्योऽपर्याप्ताः असंख्येयगुणाः, एकैकपर्याप्तनिश्रया असंख्येयानामपर्याप्तानामुत्पा-

भंते ! सुहुमाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे० ?’ अव गौतम ने प्रभु से ऐसा पूछा है कि हे भदन्त जो सूक्ष्म पृथिवीकायिक पर्याप्त हैं और जो सूक्ष्म पृथिवीकायादिक अपर्याप्त हैं, जो सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त हैं, और जो सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्त हैं जो सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त हैं और जो सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्त हैं, जो सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त हैं और जो सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त हैं, जो सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त हैं और जो सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त हैं आदि सो इनमें कौन किनकी अपेक्षा कम हैं ? कौन किनकी अपेक्षा बहुत हैं ? कौन किनके बराबर हैं ? और कौन किनसे विशेषाधिक हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—हे गौतम ! इन जीवों के सूक्ष्मावस्थावाले पर्याप्त का और सूक्ष्म अपर्याप्तकावस्था वालों के बीच में सब से कम सूक्ष्म अपर्याप्तक हैं और पर्याप्तक उनसे संख्यातगुणों अधिक हैं यहां जो ऐसा कहा गया है वह बादरों की अपेक्षा से नहीं कहा गया है क्योंकि बादरों में पर्याप्तकों की अपेक्षा अपर्याप्त असंख्यातगुणों अधिक

છે. તેના કરતાં પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ જીવો વિશેષાધિક છે. ‘एएसिणं भंते ! सुहुमाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे०’ गौतमस्वामी प्रभुश्रीने એવું પૂછે છે કે—હે ભગવન્ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત અને સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક, અપર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત અને સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત, અને સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મવાયુકાયિક પર્યાપ્ત અને સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તક અને સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તક, આ બધામાં કોણ કોના કરતાં ઓછા છે ? કોણ કોનાથી વધારે છે ? કોણ કોની બરાબર છે ? કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! આ બધા જીવોમાં સૂક્ષ્મ અવસ્થાવાળા પર્યાપ્તક અને સૂક્ષ્મ અવસ્થાવાળા અપર્યાપ્તકોમાં સૌથી ઓછા સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક છે અને પર્યાપ્તક તેનાથી અસંખ્યાતગુણ વધારે છે. અહીંયાં જે આ કથન કર્યું છે તે બાદરોની અપેક્ષાથી કહેલ નથી. કેમકે—બાદરોમાં પર્યાપ્તકોના કરતાં

દાત્, તદુક્તમ્—પ્રજ્ઞાપનાર્યા પ્રથમે પ્રજ્ઞાપનાસ્વપદે—‘પજ્જત્તગનિસ્સાએ અપજ્જત્તગા-
વક્કમંતિ જત્થ ઇગો તત્થ નિયમા અસંખેજ્જા’ પર્યાપ્તકનિશ્રયા અપર્યાપ્તકા-
વ્યુત્ક્રામન્તિ યત્રૈકસ્તત્ર નિયમાત્—અસંખ્યેયાઃ । સૂક્ષ્મેષુ પુનર્નાડ્યં ક્રમઃ પર્યાપ્તા-
શ્ચાડપર્યાપ્તાપેક્ષયા ચિરસ્થાયિનઃ ઇતિ સદૈવ તે બહવો લભ્યન્તે તત ઉક્તં સર્વ-
સ્તોકાઃ સૂક્ષ્મા અપર્યાપ્તકાઃ તેભ્યઃ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્માઃ સંખ્યેયગુણાઃ । ‘સન્વત્થોવા
સુહુમા અપજ્જત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ સૂક્ષ્મા અપર્યાપ્તકાઃ તેભ્યઃ ‘સંખેજ્જગુણા
પજ્જત્તગા’ સંખ્યેયગુણાઃ પર્યાપ્તકાઃ ‘એવં જાવ સુહુમ ણિગોયા’ એવં યાવત્સૂક્ષ્મ-
નિગોદાઃ પૃથિવીકાયાદિભ્યો નિગોદપર્યન્તે પર્યાપ્તાપર્યાપ્તેષુ અલ્પવહુત્તમ્ ।

અથ સર્વેષાં સમુદિતાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં પશ્ચમાલ્પવહુત્વમ્—‘એસિ ણં
મંતે ! સુહુમાણં સુહુમપુઢવીકાદ્યાણં’ એતેષાં સ્વલ્લુ મદન્ત ! સૂક્ષ્મપૃથિવ્યપ્તેજો-
વાયુવનસ્પતીનામ્ ‘જાવ સુહુમણિઓયાણ ય’ યાવત્સૂક્ષ્મનિગોદાનાં કતરેકતરે-
હૈં ક્યોંકિ વહીં એક ૨ પર્યાપ્તક કી નિશ્રા સે અસંખ્યાત અપર્યાપ્તકોં
કા ઉત્પાદ હોતા હૈ પ્રજ્ઞાપના કે પ્રથમ પ્રજ્ઞાપના નામકે પદ મેં એસા
કહા હૈ ‘પજ્જત્તગનિસ્સાએ અપજ્જત્તગા વક્કમંતિ જત્થ ઇગો તત્થ નિયમા
અસંખેજ્જા’ પરન્તુ સૂક્ષ્મોં મેં યહ ક્રમ નહીં હૈ ઇસલિયે યહાં એસા યહ
સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકોં કા અલ્પવહુત્વ યાવત્ સૂક્ષ્મ નિગોદ કે પર્યાપ્તક
ઔર અપર્યાપ્તક વિકલ્પ તક જાનના ચાહિયે અવ ગૌતમ સૂક્ષ્મ
પૃથિવીકાયિક આદિ મેં જો પર્યાપ્તક દશા ઔર અપર્યાપ્તક દશા
હૈ ડસ સમ્બન્ધ મેં પ્રદન કરતે હૈં ડપર મેં જો પૂછા ગયા હૈ વહ સૂક્ષ્મ
પર્યાપ્તક ઔર સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક સામાન્ય દશા કો લેકર પૂછા ગયા
હૈ અવ ઇસ પ્રદન મેં વે પ્રત્યેક સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક કી ઔર સૂક્ષ્મ અપર્યા-
પ્તક કી અવસ્થા કો લેકર પૂછ રહે હૈં—‘એસિ ણં મંતે ! સુહુમાણં

અપર્યાપ્તક અસંખ્યાગણા વધારે છે. કેમકે ત્યાં એક એક પર્યાપ્તકના આશ્રયથી
અપર્યાપ્તકોનો ઉત્પાદ થાય છે. પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના પ્રજ્ઞાપના નામના પહેલા પદમાં
એવું કહ્યું છે કે—‘પજ્જત્તગનિસ્સાએ અપજ્જત્તગા વક્કમંતિ જત્થ ઇગો તત્થ
નિયમા અસંખેજ્જા’ પરંતુ સૂક્ષ્મોમાં આ ક્રમ હોતો નથી. તેથી અહીંયાં આ
સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકોનું અને સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તકોનું અલ્પ બહુત્વ યાવત્ સૂક્ષ્મ
નિગોદના પર્યાપ્તકના કથન પર્યન્ત અહીંયાં સમજી લેવું.

હવે ગૌતમસ્વામી સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક વિગેરેમાં બે પર્યાપ્તક દશા અને
અપર્યાપ્તક દશા છે તેના સંબંધી પ્રશ્ન કરે છે. ઉપર બે પ્રશ્ન પૂછેલા છે તે
સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક અને સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તકની સામાન્ય અવસ્થાને લઈને પૂછવામાં
આવેલ છે. હવે આ પ્રશ્નથી તેઓ પ્રત્યેક સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકની અને સૂક્ષ્મ અપ-
ર્યાપ્તકની અવસ્થાને ઉદ્દેશીને પૂછે છે. ‘એસિ ણં મંતે ! સુહુમાણં સુહુમ પુઢવી

મ્યોડલ્પા વા ધ ? મગવાનાહ-ગૌતમ ! સવ્વત્થોવા સુહુમતેડકાઈયા અપજ્જ-
ત્તગા' અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકાઃ સર્વસ્તોકાઃ, 'સુહુમપુઢવીકાઈયા અપજ્જ-
ત્તગા વિસેસાહિયા' અપર્યાપ્ત-સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયા વિશેષાધિકાસ્તેજસ્કાયિકેભ્યઃ
'સુહુમઆઠ અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' એભ્યઃ સૂક્ષ્માપ્કાયિકા અપર્યાપ્તકા વિશેષા-
ધિકાઃ 'સુહુમ વાઠ અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' એભ્યઃ સૂક્ષ્માડપર્યાપ્તકવાયુકાયિકા-
વિશેષાધિકાઃ 'સુહુમ તેડકાઈયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા' એભ્યસ્સૂક્ષ્મતેજસ્કા-

સુહુમ પુઢવિકાઈયાણં જાવ સુહુમણિઓયાણ ય પજ્જત્તા પજ્જત્તાં
કયરે કયરેહિંતો' હે મદન્ત ! યે જો સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક સે લેકર
સૂક્ષ્મ નિગોદ તક કે જીવ પર્યાપ્તક ઓર અપર્યાપ્તક ઢોનોં પ્રકાર
કે હેં સો ડનમેં કોન કિનકી અપેક્ષા અલ્પ હે ? કોન કિનકી અપેક્ષા
વહુત હેં કોન કિનકે વરાવર હે . ઓર કોન કિનસે વિશેષાધિક
હેં ? ઇસકે ડત્તર મેં પ્રમુ કહતે હેં- 'સવ્વત્થોવા સુહુમ તેડકાઈયા' હે
ગૌતમ ! સબસે કમ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક તેજસ્કાયિક જીવ હેં 'સુહુમ પુઢવિ
કાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોં કી
અપેક્ષાઅપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક વિશેષાધિક હેં . 'સુહુમ આઠ અપ-
જ્જત્તા વિસેસાહિયા' અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ
અપર્યાપ્તક અપ્કાયિક વિશેષાધિક હેં . 'સુહુમ વાઠ અપજ્જત્તા વિસે-
સાહિયા' અપર્યાપ્તક અપ્કાયિકોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વાયુ-
કાયિક વિશેષાધિક હેં . 'સુહુમ તેડકાઈયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા'
સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વાયુકાયિકોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક તેજસ્કા-

કાઈયાણં જાવ સુહુમણિઓયાણય પજ્જત્તાપજ્જત્તાં કયરે કયરે હિંતો' હે
ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકથી લઘને સૂક્ષ્મ નિગોદ મુધીના જે પર્યાપ્તક
અને અપર્યાપ્તક બન્ને પ્રકારના બોલે છે. તો તેમાં કોણ કોના કરતાં અલ્પ
છે ? કોણ કોના કરતાં વધારે છે ? કોણ કોની બરાબર છે ? અને કોણ કોનાથી
વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'સવ્વત્થોવા સુહુમતેડકા-
ઈયા' હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક તેજસ્કાયિક બોલે છે.
'સુહુમપુઢવિકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોના કરતાં
સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક અપ્કાયિક વિશેષાધિક છે. 'સુહુમ વાઠ અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા
અપર્યાપ્તક અપ્કાયિકોના કરતાં સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વાયુકાયિકો વિશેષાધિક છે.
'સુહુમ તેડકાઈયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વાયુકાયિકોના કરતાં
સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક તેજસ્કાયિક સંખ્યાતગણા વધારે છે. 'સુહુમ પુઢવીઆઠવાઠ પજ્જ-

યિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાધિકાઃ ‘સુહુમ પુઢવી આઝ વાઝ પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ પૂર્વાપેક્ષયા પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મપૃથિવ્યવાયુકાયિકાઃ ક્રમશઃ પરેપરે વિશેષાધિકાઃ, ‘સુહુમણિઓયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ પર્યાપ્તકવાયુકાયેભ્યોઽપર્યાપ્તકનિગોદા અસંખ્યેયગુણાઃ ‘સુહુમણિગોયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા, પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મનિગોદાસ્તુ-સંખ્યેયગુણાઽધિકાઃ ‘સુહુમવળસ્સઙ્કાહયા અપજ્જત્તગા અર્ણતગુણા’ અપર્યાપ્તકસૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયા અનન્તગુણાઃ નિગોદ પર્યાપ્તકસૂક્ષ્મેભ્યઃ પ્રતિનિગોદં તેષામનન્તાનાં સદ્ભાવાત્ । ‘સુહુમ અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ એભ્યઃ સામાન્યતોઽપર્યાપ્તસૂક્ષ્માઃ-વિશેષાધિકાઃ સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકા-

યિક સંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । ‘સુહુમ પુઢવી આઝ વાઝ પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક તેજસ્કાયિકોં કી અપેક્ષા પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક યે આપસ મેં વિશેષાધિક હૈં ‘સુહુમ ણિઓગા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક નિગોદ અસંખ્યાત ગુણે અધિક હૈં । ‘સુહુમ ણિગોગા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક નિગોદોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક નિગોદ અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં ‘સુહુમ વળસ્સઙ્કાહયા અપજ્જત્તગા અર્ણતગુણા’ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક નિગોદ કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક અનન્તગુણે અધિક હૈં । ક્યોંકિ પ્રતિ નિગોદ મેં इनका अनन्तरूप से सद्भाव रहता है ‘सुहूम अपज्जत्तगा विसेसाहिया’ सूक्ष्म अपर्याप्तक वनस्पतिकायिकों की अपेक्षा सामान्य सूक्ष्म अपर्याप्तक विशेषाधिक हૈं । इन सामान्य सूक्ष्म अपर्याप्तकों

ત્તગા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકતેજસ્કાયિકોના કરતાં પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક, પર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક એ બધા પરસ્પર વિશેષાધિક છે. ‘સુહુમણિઓગા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોના કરતા સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક નિગોદ અસંખ્યાતગુણા વધારે છે. ‘સુહુમણિઓયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક નિગોદોના કરતાં સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક નિગોદ સંખ્યાત ગુણા વધારે છે. ‘સુહુમ વળસ્સઙ્કાહયા અપજ્જત્તગા અર્ણતગુણા’ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક નિગોદોના કરતાં સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક અર્ણતગુણા વધારે છે. કેમકે-પ્રતિ નિગોદમાં અર્ણત પણથી તેનો સદ્ભાવ રહે છે. ‘સુહુમઅપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિકોના કરતાં સામાન્ય સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. આ સામાન્ય સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તકોને જે વિશેષાધિક

દીનાપ્યત્ર સમાવેશાત્ । ‘સુહુમવળસ્સઃ પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા’ પર્યાપ્તસૂક્ષ્મ-
વનસ્પતિકાયાઃ સંખ્યેયગુણા અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્માપેક્ષયા ‘સુહુમા પજ્જત્તગા
વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મપર્યાપ્તકવનસ્પતિકાયાપેક્ષયા સામાન્યતઃ સૂક્ષ્માઃ પર્યાપ્તા-
વિશેષાધિકા ભવન્તિ ઇતિ । પશ્ચમાલ્પબહુત્વમ્ ॥સૂ૦ ૧૩૧॥

સંગ્રતિ વાદરાદીનાં સ્થિત્યાદિકમાદ—

મૂલમ્—વાયરસ્સ ણં અંતે ! કેવદ્વિયં કાલં ઠિઈ પન્નત્તા ?
ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવ-
માઈ ઠિઈ પન્નત્તા એવં વાયર ત્તસકાઈયસ્સ વિ વાયર પુઢવી-
કાઈયસ્સ વાવીસવાસસહસ્સાઈ વાયર આઉસ્સ સત્તવાસસહસ્સં,
વાયરતેઉસ્સ તિન્નિ રાઈંદિયા, વાયરવાઉસ્સ તિણિવાસસહ-
સ્સાઈ વાયર વળસ્સઃકાઈયસ્સ દસવાસસહસ્સાઈ, એવં પત્તેય-
સરીરવાયરસ્સ વિ, નિઓયસ્સ જહળ્લેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ
અંતોમુહુત્તં, એવં વાયરગિગોદસ્સ વિ, અપજ્જત્તગાણં સઘ્વેસિં
અંતોમુહુત્તં, પજ્જત્તગાણં ઉક્કોસિયા ઠિઈ અંતોમુહુત્તૂણા કાયવા
સઘ્વેસિં । વાયરે ણં અંતે ! વાયરે ત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ?
ગોયમા ! જહળ્લેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જં કાલં

કો જો વિશેષાધિક કહા ગયા હૈં ઉસકા કારણ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક
પૃથિવીકાયાદિકોં કા હિસમેં અન્તર્ભાવ હો જાતા હૈં । સામાન્ય સૂક્ષ્મ
અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા ‘સુહુમ વળસ્સઃ પજ્જત્તગા સંખેજ્જ-
ગુણા’ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ પર્યાપ્તક સંસ્થાતગુણોં હૈં । ‘સુહુમ પજ્જત્તગા
વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયાદિકોં કી અપેક્ષા સામાન્ય
સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં—ક્યોંકિ હિનમેં પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયા-
દિકોં કા સમાવેશ હુઆ હૈં । યહ્ હિનકા પાંચવાં અલ્પબહુત્વ હૈં ॥૧૩૧॥

કહ્યા છે, તેનું કારણ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિકોના તેમાં અંતર્ભાવ થયેલ
છે. સામાન્ય સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તકોના કરતાં ‘સુહુમવળસ્સઃ પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા’
સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ પર્યાપ્તક સંસ્થાતગુણ છે. ‘સુહુમ પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’
સૂક્ષ્મપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિકોના કરતાં સામાન્ય સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે.
કેમકે પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોના તેમનામાં સમાવેશ થયેલ છે. આ તેનું
પાંચમું અલ્પ બહુ પાતું કહેલ છે. ॥ ૧૩૧ ॥

ટીકા-‘વાદરસ્સ ણં મંતે ! કેવઇયં કાલં ઠિઈ પન્નત્તા ? ગોયમા ! જહ-
ન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ ઠિઈ પન્નત્તા’ વાદરસ્ય સામા-
ન્યતો વાદરસ્ય વાદરનામકર્માદિવતઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ?
ગૌતમ ! જઘન્યેનાડન્તર્મુહૂર્તમ્ તત ઝર્ધ્વ મરણાત્ ઉત્કર્ષેણ ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણિ
પ્રજ્ઞપ્તા । ‘એવં વાયર તસકાઈસ્સ વિ’ એવં વાદરત્રસકાયિકસ્યાપિ, સામાન્યતો
વાદરવિષયક સૂત્રવત્ વાદરપૃથિવ્યપ્તેજોવાયુવનસ્પતિ પ્રત્યેકવાદરવનસ્પતિ વાદર-
નિગોદ વાદરત્રસકાયિક સૂત્રાણિ અપિ વક્તવ્યાનિ તત્ર સર્વત્ર હિ જઘન્યતોડન્ત-
ર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કર્ષતો વિશેષઃ । તત્રાહ-‘વાયરપુઢવીકાઈયસ્સ વાવીસવાસસહસ્સાઈ’

ટીકાર્થ-અવ ગૌતમ ને પ્રભુસે એસા પૂછા હૈ-હે ભદન્ત ! વાદર
જીવ કી-વાદર નામ કર્માદિ વાલે જીવ કી-કિતને કાલ કી સ્થિતિ
કહી ગઈ હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જહન્નેણં અંતો-
મુહુત્તં ઉવ્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ ઠિઈ પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! જઘન્ય
સે વાદરાદિ નામ કર્મ વાલે જીવ કી સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ
ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે ૩૩ સાગરોપમ કી હૈ । ‘એવં વાદર તસકાઈસ્સ વિ
વાદર પુઢવીકાઈયસ્સ વાવીસવાસ સહસ્સાઈ’ ઇસ સામાન્ય વાદર વિષ-
યક સૂત્ર કી તરહ હી વાદર પૃથિવીકાયિક, વાદર અપ્કાયિક, વાદર
વાયુકાયિક, વાદર વનસ્પતિકાયિક, પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયિક, વાદર
નિગોદ, ઔર વાદર ત્રસકાયિક ઇસ સબ કે સૂત્ર ઔ કહ લેના ચાહિયે
હનકી સબકી જઘન્ય સ્થિતિ તો એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ પરન્તુ ઉત્કૃષ્ટ
સ્થિતિ મેં જો વિશેષતા હૈ વહ ઇસ પ્રકાર સે હૈ-વાદર પૃથિવીકાયિક

ટીકાર્થ-ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે હે ભગવન્ બાદર જીવની
અર્થાત્ બાદર નામ કર્મવાળા જીવની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહેવામાં આવેલ
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં
તેત્તીસં સાગરોવમાઈ ઠિઈ પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! બાદરાદિ નામકર્મવાળા જીવની
સ્થિતિ એક અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમની છે.
‘એવં વાયર તસકાઈયસ્સ વિ વાદરપુઢવીકાઈયસ્સ વાવીસં વાસસહસ્સાઈ’ આ
સામાન્ય બાદર અપ્કાયિક, બાદર વાયુકાયિક, બાદર વનસ્પતિકાયિક, પ્રત્યેક
વનસ્પતિકાયિક બાદર નિગોદ અને બાદર ત્રસકાયિક આ તમામ નું કથન પણ
કરી લેવું. નોંધજો. આ બધાની જઘન્ય સ્થિતિ તો એક અંતર્મુહૂર્તની છે.
પરંતુ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાં જે વિશેષ પણ છે તે આ પ્રમાણે છે.-બાદર અપ્કા-
જી૦ ૧૫૨

वादरत्रसकायिकस्यापि वादरपृथिवीकायिकस्य द्वाविंशतिवर्षसहस्राणि वादराष्का-
यिकस्य सप्तवर्षसहस्राणि, वादरतेजस्कायिकस्य त्रीणि रात्रि दिवानि वादर-
वायोस्त्रीणि वर्षसहस्राणि, वादरवनस्पतिकायिकस्य दशवर्षसहस्राणि एवं प्रत्येक-
शरीरवादरस्यापि निगोदस्य जघन्येनापि उत्कर्षेणापि अन्तर्मुहूर्तम् एवं वादर-
निगोदस्यापि, अपर्याप्तकानां सर्वेषामन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानामुत्कृष्टा स्थितिरन्त-
र्मुहूर्तोऽना कर्तव्या सर्वेषाम् । वादरः खलु भदन्त ! वादर इति कालतः कियच्चिरं
भवति ? गौतम ! जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेणाऽसंख्येयं कालमसंख्येया उत्स-
र्पिण्यवसर्पिण्यः कालतः क्षेत्रतोऽङ्गुलस्याऽसंख्येयभागः, वादरपृथिवीकायिका-
ऽप्तेजोवायुकायिकस्य प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकस्य—वादरनिगोदस्य
(वादरवनस्पतेर्जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेणाऽसंख्येयं कालमसंख्याता उत्सर्पिण्यव-
सर्पिण्यः कालतः क्षेत्रतोऽङ्गुलस्यासंख्येयभागः प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायि-
कस्य वादरनिगोदस्य पृथिवीव० वादरनिगोदस्य खलु भदन्त ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्
उत्कर्षेणानन्तं कालम् अनन्ता उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यः कालतः क्षेत्रतः सार्धं तृतीया
पृद्गलपरावर्त्ताः) एतेषां जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण सप्ततिः सागरोपमकोटि-
कोटयः संख्यातीताः समाः अंगुलाऽसंख्येयभागः तथा असंख्याता उ० ओघे
च वादरतरुः अनुबन्धः शेषकः वक्ष्यामि । उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यः अर्धतृतीयपुद्गल-
परावर्त्ताः ॥१॥

द्वे सागरोपमसहस्रे साधिके भवतस्त्रसकाये ।

अन्तर्मुहूर्तकालो भवत्यपर्याप्तकानां सर्वेषाम् ॥१॥

पर्याप्तवादरस्य च वादरत्रसकायिकस्यापि ।

एतेषां स्थितिः सागरोपमशतपृथक्त्वं सातिरेकम् ॥२॥

तेजसः संख्येयानि रात्रिदिवानि द्विविधं निगोदस्य मुहूर्तार्धन्तु ।

शेषाणां च संख्येयानि वर्षसहस्राणि च सर्वेषाम् ॥३॥

अन्तरं वादरस्य वादरवनस्पतेर्निगोदस्य वादरनिगोदस्य एतेषां चतुर्णामपि
पृथिवीकालो यावदसंख्येया लोकाः, शेषाणां च वनस्पतिकालः । एवं पर्याप्तका-
नामपर्याप्तकानामपि अन्तरम् ओघे च वारतरौ ओघनिगोदे वादरनिगोदे च
कालमसंख्येयमन्तरं शेषाणां वनस्पतिकालः ॥सू० ॥१३२॥

वादरादिकों की स्थिति आदि की प्ररूपणा—

‘वायरस्स णं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता—इत्यादि ।

आदरादिनी स्थिति विगेरेनुं कथन

‘वायरस्सणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता’ इत्यादि

ટીકા-‘વાદરસસ ણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં ઠિઈ પન્નત્તા ? ગોયમા ! જહ-
ન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ ઠિઈ પન્નત્તા’ વાદરસ્ય સામા-
ન્યતો વાદરસ્ય વાદરનામકર્માદિવતઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ?
ગૌતમ ! જઘન્યેનાઽન્તર્મુહૂર્તમ્ તત ઋધ્વં મરણાત્ ઉત્કર્ષેણ ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણિ
પ્રજ્ઞપ્તા । ‘એવં વાયર તસકાઈસ્સ વિ’ એવં ‘વાદરત્રસકાયિકસ્યાપિ, સામાન્યતો
વાદરવિષયક સૂત્રવત્ વાદરપૃથિવ્યપ્તેજોવાયુવનસ્પતિ પ્રત્યેકવાદરવનસ્પતિ વાદર-
નિગોદ વાદરત્રસકાયિક સૂત્રાણિ અપિ વક્તવ્યાનિ તત્ર સર્વત્ર હિ જઘન્યતોઽન્ત-
ર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કર્ષતો વિશેષઃ । તત્રાહ-‘વાયરપુઢવીકાઈયસ્સ વાવીસવાસસહસ્સાઈ’

ટીકાર્થ-અવ ગૌતમ ને પ્રભુસે એસા પૂછા હૈ-હે મદન્ત ! વાદર
જીવ કી-વાદર નામ કર્માદિ વાલે જીવ કી-કિતને કાલ કી સ્થિતિ
કહી ગઈ હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જહન્નેણં અંતો-
મુહુત્તં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ ઠિઈ પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! જઘન્ય
સે વાદરાદિ નામ કર્મ વાલે જીવ કી સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ
ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે ૩૩ સાગરોપમ કી હૈ । ‘એવં વાદર તસકાઈસ્સ વિ
વાદર પુઢવીકાઈસ્સ વાવીસવાસ સહસ્સાઈ’ ઇસ સામાન્ય વાદર વિષ-
યક સૂત્ર કી તરહ હી વાદર પૃથિવીકાયિક, વાદર અપ્કાયિક, વાદર
વાયુકાયિક, વાદર વનસ્પતિકાયિક, પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયિક, વાદર
નિગોદ, ઔર વાદર ત્રસકાયિક ઇસ સબ કે સૂત્ર ઔ કહ લેના ચાહિયે
ઇનકી સબકી જઘન્ય સ્થિતિ તો એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ પરન્તુ ઉત્કૃષ્ટ
સ્થિતિ મેં જો વિશેષતા હૈ વહ ઇસ પ્રકાર સે હૈ-વાદર પૃથિવીકાયિક

ટીકાર્થ-ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે હે ભગવન્ વાદર જીવની
અર્થાત્ વાદર નામ કર્મવાળા જીવની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહેવામાં આવેલ
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં
તેત્તીસં સાગરોવમાઈ ઠિઈ પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! વાદરાદિ નામકર્મવાળા જીવની
સ્થિતિ એક અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમની છે
‘એવં વાયર તસકાઈયસ્સ વિ વાદરપુઢવીકાઈયસ્સ વાવીસં વાસસહસ્સાઈ’ આ
સામાન્ય વાદર અપ્કાયિક, વાદર વાયુકાયિક, વાદર વનસ્પતિકાયિક, પ્રત્યેક
વનસ્પતિકાયિક’ વાદર નિગોદ અને વાદર ત્રસકાયિક આ તમામ ત્રું કથન પણ
કરી દેવું. ભેદબે. આ બધાની જઘન્ય સ્થિતિતો એક અંતર્મુહૂર્તની છે.
પરંતુ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાં જે વિશેષ પણું છે તે આ પ્રમાણે છે.-વાદર અપ્કા-

વાદરપૃથિવીકાયિકસ્ય દ્વાવિંશતિર્વર્ષસહસ્રાણિ સ્થિતિઃ । ‘વાયર આડસ્સ સત્ત-
વાસસહસ્સાઈ’ વાદરાપ્કાયિકસ્ય સપ્તવર્ષસહસ્રાણિ સ્થિતિઃ । એવમેવ તેજઃકાયિ-
કાદિ સૂત્રાણ્યપિ તત્ર-વાદરતેજઃકાયિકસ્યોત્કર્ષેણ ‘વાયર તેડસ્સ તિન્નિરાઈ-
દિયા’ વાદરતેજસ્કાયિકસ્ય ત્રીણિ રાત્રિદિવાનિ સ્થિતિઃ । ‘વાયર વાડસ્સ
તિન્નિ વાસહસ્સાઈ’ વાદરવાયુકાયિકસ્યોત્કર્ષેણ ત્રીણિ વર્ષસહસ્રાણિ યાવત્સ્થિતિઃ ।
‘વાયરવળસ્સહસ્સ દસવાસસહરસાઈ’ સામાન્યતો વાદરવનસ્પતિકાયિકસ્યોત્ક-
ર્ષેણ દસવર્ષસહસ્રાણિ સ્થિતિઃ । ‘એવં પત્તેયસરીરવાયરસ્સ વિ’ એવં દશવર્ષસહ-
સ્રાણિ પ્રત્યેકશરીરવાદર (વનસ્પતિ) કાયસ્યાપ્યુત્કર્ષેણ સ્થિતિઃ । ‘નિઓયસ્સ-
જહન્નેના વિ-ઉવ્કોસેણ વિ અન્તોમુહુત્તં’ સામાન્યતો નિગોદસ્ય જઘન્યોત્કર્ષા-
ભ્યામપિ સ્થિતિરન્તર્મુહૂર્તમાત્રમેવ ભવતિ । ‘એવં વાદર નિઓયસ્સ વિ’ વાદર-
નિગોદસ્યાપિ સામાન્ય નિગોદવત્ ઉભાભ્યાં સ્થિતિઃ । વાદરત્રસકાયિકસ્યોત્ક-
ર્ષેણ ત્રયસ્ત્રિંશત્ સાગરોપમાણિ જઘન્યતસ્તૂત્તમેવાન્તર્મુહૂર્તમ્ । સમ્પ્રતિ-વાદર ૧
વાદર ૨ પૃથિવ્ય૩ પ્તેજો૪ વાયુ૫ વનસ્પતિ૬ પ્રત્યેક૭ ત્રસ૮ નિગોદ૯ વાદર-

કી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૨ હજાર વર્ષ કી હૈ-વાદર અપ્કાયિક કી ઉત્કૃષ્ટ
સ્થિતિ ૭ હજાર વર્ષ કી હૈ વાદર તેજસ્કાયિક કી ૩ દિન રાત કી
હૈ વાદર વાયુકાયિક કી ૩ હજાર વર્ષ કી હૈ સામાન્ય સે વાદર વન-
સ્પતિકાયિક કી દશ હજાર વર્ષ કી હૈ પ્રત્યેક વાદર વનસ્પતિકાયિક
કી ૧૦ હજાર વર્ષ કી હૈ સામાન્ય સે નિગોદ કી જઘન્ય ઓર
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ વાદર નિગોદ કી ૧૦ જઘન્ય
ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ । વાદર ત્રસકાય કી
જઘન્ય સે તો એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૩ સાગ-
રોપમ કી હૈ અબ વાદર ૧, વાદરપૃથિવીકાયિક ૨, વાદર અપ્કાયિક
૩ વાદર તેજસ્કાયિક ૪, વાદર વાયુકાયિક ૫, વાદર વનસ્પતિકા-

યિકની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૭ સાત હજાર વર્ષની છે. બાદર તેજસ્કાયિકની સ્થિતિ
૩ ત્રણ રાત દિવસની છે. બાદર વાયુકાયિકની સ્થિતિ ત્રણ હજાર વર્ષની છે.
સામાન્યથી બાદર વનસ્પતિકાયિકની સ્થિતિ ૧૦ દસ હજાર વર્ષની છે. સામા-
ન્ય પણથી નિગોદ જીવની જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક અંતર્મુહૂર્તની છે.
બાદર નિગોદ જીવની પણ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક અંતર્મુહૂર્તની
છે. અને બાદર ત્રસકાયની સ્થિતિ જઘન્યથી તો એક અંતર્મુહૂર્તની છે. અને
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમની છે.

હવે બાદર ૧, બાદર પૃથ્વીકાયિક ૨, બાદર અપ્કાયિક ૩, બાદર તેજ-
સ્કાયિક ૪, બાદર વાયુકાયિક ૫, બાદર વનસ્પતિકાયિક ૬, પ્રત્યેક વનસ્પતિ

૧૦ નિગોદાનાં દશાનામપિ સ્થિતિં દર્શયતિ—‘અપજ્જત્તગાણં સવ્વેસિં અંતો-
મુહુત્તં’ પૂર્વોક્તાપર્યાપ્તકદશાનાં જઘન્યોત્કર્ષાભ્યાં સ્થિતિરન્તર્મુહૂર્તમેવેતિ । ‘પજ્જ-
ત્તગાણં ઉવ્કોસિયા ઠિઈ અંતોમુહુત્તૂણા કાયવ્વા સવ્વેસિં’ પર્યાપ્તકપૃથિવ્યાદિ
દશકાનાં સ્થિતિસ્ત્કૃષ્ટાન્તર્મુહૂર્તોના કર્તવ્યા તથાહિ જઘન્યતઃ સર્વેપામન્તર્મુહૂર્ત-
સ્થિતિઃ, ઉત્કર્ષતઃ સામાન્ય વાદરસ્ય ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તેનો-
નાનિ અપર્યાપ્તકાવસ્થાભાવિના અન્તર્મુહૂર્તેનોનત્વાત્ । એવં વાદરપૃથિવીકાયિક-

યિક ૬, પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયિક ૭ ત્રસકાયિક ૮ નિગોદ ૯ એવં
વાદર નિગોદ ૧૦ હન ૧૦ કી અપર્યાપ્તાવસ્થા વાલે જીવોં કી સ્થિતિ
સૂત્રકાર પ્રકટ કરતે હૈં—‘અપજ્જત્તગાણં સવ્વેસિં અંતોમુહુત્તં’ હસમેં
ઉન્હોંને એસા કહા હૈ કિ યે જબ અપર્યાપ્તાવસ્થા વાલે હોતે હૈં તો
હનકી સ્થિતિ જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હી હોતી હૈ
‘પજ્જત્તગ ણં ઉવ્કોસિયા ઠિઈ અંતોમુહુત્તૂણા કાયવ્વા સવ્વેસિં’ ઓર
જબ યે પર્યાપ્ત અવસ્થા વાલે હોતે હૈં તબ હનકી ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ અંત-
ર્મુહૂર્ત કમ કરકે હસ પ્રકાર સે જાનની ચાહિયે—સામાન્ય વાદર જીવ
કી ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત કમ ૩૩ સાગરોપમ કી હૈ યહાં જો
એક અન્તર્મુહૂર્ત કમ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ મેં સે કિયા ગયા હૈ વહ ઉસકી
જઘન્યસ્થિતિ કા અન્તર્મુહૂર્ત કમ કિયા ગયા હૈ હસી તરહ વાદર પૃથિવી-
કાયિક જીવ કી જો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૨ હજાર વર્ષ કી કહી ગઈ હૈ
ઉસમેં મેં અપર્યાપ્ત દશાભાવી એક અન્તર્મુહૂર્ત કમ કી હૈ અર્થાત્ એક

કાયિક ૭, ત્રસકાયિક ૮, નિગોદ ૯, અને વાદર નિગોદ ૧૦, આ હસેની
અપર્યાપ્તાવસ્થાની સ્થિતિ સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે. ‘અપજ્જત્તગાણં સવ્વેસિં અંતો-
મુહુત્તં’ આ સૂત્ર પાઠથી તેણે એવું કહેલ છે કે—આ બધા જ્યારે અપર્યાપ્તા-
વસ્થા વાળા હોય છે. ત્યારે તેઓની સ્થિતિ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક
અંતર્મુહૂર્તનીજ હોય છે. ‘પજ્જત્તગાણં ઉવ્કોસિયા ઠિઈ અંતોમુહુત્તૂણા કાયવ્વા સવ્વે-
સિં’ અને જ્યારે તેઓ પર્યાપ્ત અવસ્થા વાળા હોય છે. ત્યારે તેમની ઉત્કૃષ્ટ
સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્ત કમ કરીને આ પ્રમાણે સમજવી.—સામાન્ય વાદર જીવની
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક અંતર્મુહૂર્ત કમ ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમની છે. અહીંયાં
જે એક અંતર્મુહૂર્ત કમ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાં કયું છે. તે તેની જઘન્ય
સ્થિતિનું અંતર્મુહૂર્ત કમ કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે વાદર
પૃથ્વીકાયિક જીવની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જે ૨૨ બાવીસ હજાર વર્ષની કહી છે
તેમાંથી અપર્યાપ્ત દશાભાવી એક અંતર્મુહૂર્ત કમ કરેલ છે. અર્થાત્ એક
અંતર્મુહૂર્ત કમ ૨૨ બાવીસ હજાર વર્ષની પર્યાપ્ત વાદર પૃથ્વી કાયિકની

પર્યાપ્તકસ્ય સપ્તવર્ષસહસ્રાણ્યન્તર્મુહૂર્તોનાનિ વાદરતેજસ્કાયિકપર્યાપ્તકસ્ય ત્રીણિ રાત્રિં દિવાન્યન્તર્મુહૂર્તોનાનિ વાદરવાયુકાયિક પર્યાપ્તકસ્ય ત્રીણિ વર્ષસહ-
સ્રાણ્યન્તર્મુહૂર્તોનાનિ વાદરવનસ્પતિકાયપર્યાપ્તકસ્ય દશવર્ષસહસ્રાણ્યન્તર્મુહૂર્તોનાનિ
પ્રત્યેક વાદરવનસ્પતિકાયપર્યાપ્તકસ્યાપિ દશવર્ષસહસ્રાણ્યન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, સામા-
ન્યતો નિગોદપર્યાપ્તકસ્ય વાદરનિગોદાપર્યાપ્તકસ્ય ચોમયોરપિ જઘન્યોત્કર્ષાભ્યા-

અન્તર્મુહૂર્ત કમ ૨૨ હજાર વર્ષ કી પર્યાપ્ત વાદર પૃથિવીકાયિક કી
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ હૈ વાદર અપ્કાયિક કી ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સાત હજાર
વર્ષ કી હૈ સો પર્યાપ્ત વાદર અપ્કાયિક કી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક અન્ત-
ર્મુહૂર્ત કમ સાત હજાર વર્ષ કી હૈ વાદર તેજસ્કાયિક કી ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ
૩ દિન રાત કી કહી ગઈ હૈ-સો હસમેં સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કમ કરને
પર પર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિક કી ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત કમ
૩ દિન રાત કી હૈ વાદર વાયુકાયિક કી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩ હજાર
વર્ષ કી હૈ સો એક અન્તર્મુહૂર્ત કમ કરને પર યહ પર્યાપ્ત વાદર વાયુ-
કાયિક કી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ હો જાતી હૈ વાદર વનસ્પતિકાયિક કી
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૦ હજાર વર્ષ કી હૈ-સો હસમેં સે એક અન્તર્મુહૂર્ત
કમ કરને પર યહ સ્થિતિ પર્યાપ્ત વાદર વનસ્પતિકાયિક કી હો જાતી
હૈ । પ્રત્યેક વાદર વનસ્પતિકાયિક કી બી સ્થિતિ મેં સે એક અન્ત-
ર્મુહૂર્ત કમ કરને પર પર્યાપ્ત પ્રત્યેક વાદર વનસ્પતિકાયિક કી ઉત્કૃષ્ટ
સ્થિતિ હો જાતી હૈ સમુચ્ચય નિગોદ પર્યાપ્તક કી ઓર વાદર નિગોદ
પર્યાપ્તક કી હન દોનોં કી સ્થિતિ જઘન્ય સે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે એક

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કહેલ છે. બાદર અપ્કાયિકની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સાત હજાર વર્ષની
છે. તેમજ પર્યાપ્ત બાદર અપ્કાયિકની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક અંતર્મુહૂર્ત
કમ સાત હજાર વર્ષની છે. બાદર તેજસ્કાયિકની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩ ત્રણ રાત
દિવસની છે. તે આમાંથી એક અંતર્મુહૂર્ત ઓછું કરવાથી પર્યાપ્તક બાદર
તેજસ્કાયિકની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક અંતર્મુહૂર્ત કમ ૩ ત્રણ રાત દિવસની છે
બાદર વાયુકાયિકની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩ ત્રણ હજાર વર્ષની છે. તે એ રીતે
એક અંતર્મુહૂર્ત કમ કરવાથી અપર્યાપ્ત બાદર વાયુકાયિકની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
થઈ જાય છે. બાદર વનસ્પતિકાયિકની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૦ હસ હજાર વર્ષની
છે. તેમાંથી એક અંતર્મુહૂર્ત કમ કરવાથી આ સ્થિતિ પર્યાપ્તક બાદર વન-
સ્પતિકાયિકની થઈ જાય છે. પ્રત્યેક બાદર વનસ્પતિકાયિકની સ્થિતિમાંથી પણ
એક અંતર્મુહૂર્ત કમ કરવાથી પર્યાપ્ત પ્રત્યેક બાદર વનસ્પતિકાયિકની ઉત્કૃષ્ટ
સ્થિતિ થઈ જાય છે. સમુચ્ચય નિગોદ પર્યાપ્તની અને બાદર નિગોદ પર્યાપ્ત

મપ્યન્તર્મુદ્ધૂર્ત સ્થિતિઃ । જઘન્યતો વાદરત્રસકાયિક પર્યાપ્તકસ્યાન્તર્મુદ્ધૂર્તમ્ ઉત્કર્ષત સિંત્રશત્સાગરોપમાણિ-અન્તર્મુદ્ધૂર્તોનાનિ ।

અથૈતેષાં કાયસ્થિતિઃ-‘વાયરેણં મંતે ! વાયરેત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જં કાલં-પ્રસંખેજ્જાઓ ઉસ્સપ્પિણી ઓસપ્પિણીઓ કાલઓ-સ્વેત્તઓ અંગુલસ્સ અસંખેજ્જાઈમાગો’ વાદરઃ સ્વલ્લુ મદન્ત ! સામાન્યતો વાદર ઇતિ મર્યાદયા કાલતઃ-કાલપ્રમાણેન કિયચ્ચિરં તિષ્ઠતિ ? ગૌતમ ! જઘન્યતોઽન્તર્મુદ્ધૂર્તમ્-ઉત્કર્ષેણાઽસંખ્યેયકાલમ્ તદેવ દર્શયતિ-અસંખ્યા-તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ, ક્ષેત્રતથ્ચાઽઙ્ગુલસ્યાઽસંખ્યેયમાગઃ । ‘વાયર-

અન્તર્મુદ્ધૂર્ત કી હૈ વાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્તક કી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક અન્તર્મુદ્ધૂર્ત કમ ૩૩ સાગરોપમ કી હૈ ।

इनकी कायस्थिति का कथन-‘वायरेणं मंते ! वायरे त्ति कालओ केवच्चिरं होइ’ हे भदन्त ! वादर जीव वादर अवस्था में कितने काल तक रहता है ? अर्थात् वादरकायिक की कायस्थिति कितने काल की है । उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं असंखेज्जाओ उस्सप्पिणीओ सप्पिणीओ कालओ, स्वेत्तओ अंगुलस्स असंखेजाइमागो’ हे गौतम ! वादरकायिक वादर कायिक अवस्था में कम से कम एक अन्तर्मुद्घूर्त तक रहता है और ज्यादा से ज्यादा असंख्यात काल तक रहता है इस असंख्यात काल में असंख्यात उत्सर्पिणियां और असंख्यात अवसर्पिणियां समाप्त

આ બેઉની સ્થિતિ જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુદ્ધૂર્તની છે. વાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્તની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક અંતર્મુદ્ધૂર્ત કમ ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમની છે.

કાયસ્થિતિનું કથન

‘વાયરે ણં મંતે ! વાયરેત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ, હે ભગવન્ વાદર જીવ વાદર અવસ્થામાં કેટલા કાળ પર્યાન્તર રહે છે અર્થાત્ વાદરકાયિકની કાયસ્થિતિ કેટલા કાળની છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુથી કહે છે કે- ‘ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જં કાલં અસંખેજ્જાઓ ઉસ્સપ્પિ- ણીઓસપ્પિણીઓ કાલઓ સ્વેત્તઓ અંગુલસ્સ અસંખેજ્જાઈમાગો’ હે ગૌતમ ! વાદર- કાયિક વાદરકાયિક અવસ્થામાં ઓછામાં ઓછું એક અંતર્મુદ્ધૂર્ત મુધી રહે છે. અને વધારેમાં વધારે અસંખ્યાત કાળ મુધી રહે છે. આ અસંખ્યાત કાળમાં અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણિયો અને અસંખ્યાત અવસર્પિણિયો સમાપ્ત થઈ જાય છે. અને આગળના અસંખ્યાતમાં ભાગ પ્રદેશમાં બેટલા આકાશ પ્ર-

પૃથ્વીકાઈયા આઉતેઉકાઈયસ્સ' વાદરપૃથિવીકાયિક્કસ્ય કાયસ્થિતિર્જઘન્યેનાન્ત-
ર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ 'સત્તરિસાગરોવમકોડાકોડોઓ' સપ્તતિઃ સાગરોપમકોટિ-
કોટયઃ । એવમ્પ્રકાયિકવાદરસ્ય તેજસ્કાયિકવાદરસ્ય વાદરવાયુકાયસ્યાઽપિ
ચ કાયસ્થિતિઃ જ્ઞેયા । 'પત્તેયસરીરવાદર વળસ્લઙ્કાઈયસ્સ' પ્રત્યેકશરીરવાદર-

હો જાતી હૈ ઓર અંગુલ કે અસંખ્યાતવે' ભાગ પ્રદેશ મેં જિતને આકાશ
પ્રદેશ રહતે હૈં ઉન પ્રદેશોં સે ઉસ અંગુલ કે અસંખ્યાતવે' ભાગ સ્થાન
કો રિક્ત કરને મેં જિતના સમય લગતા હૈં इतने समय काल तक
રહતા હૈં વાદર પૃથિવીકાયિક, વાદર અપ્કાયિક, વાદર તેજસ્કાયિક
ઓર વાદર વાયુકાયિક આદિ કે સૂત્રોં મેં સે વાદર પૃથિવીકાયિક કા
જો સૂત્ર હૈં ઉસમેં વાદર પૃથિવીકાયિક કી કાયસ્થિતિ જઘન્ય સે એક
અતર્મુહૂર્ત કી હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ૭૦ સાગરોપમ કોટી કોટી કી હૈં ।
इसी प्रकार की कાયस्थिति वादर अप्कायिक, वादर तेजस्कायिक-
ઓર વાદર વાયુકાયિક જીવોં કી ખી હૈં સામાન્ય વાદર વનસ્પતિ
કાયિક જીવ કી કાયસ્થિતિ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈં ઓર
ઉત્કૃષ્ટ સે અસંખ્યાત કાલ કી હૈં इस असंख्यान काल में असंख्यात
ઉત્સર્પિણિયાં ઓર અસંખ્યાત અવસર્પિણિયાં સમા જાતી હૈં તથા
અંગુલ કે અસંખ્યાતવે' ભાગ મેં જિતને પ્રદેશ હૈં ઉન પ્રદેશોં કો એક
૨ પ્રદેશ વહાં સે છાલી કરને મેં જિતના કોલ પૂરા છાલી કરને મેં
લગતા હૈં વહ ખી સમાપ્ત હો જાતા હૈં अर्थात् अंगुल के असंख्यातवें

રહે છે. એ પ્રદેશોથી એ આંગળના અસંખ્યાતમાં ભાગ સ્થાનને ખાલી
કરવામાં જેટલો સમય લાગે છે. એટલા કાળ સુધી રહે છે. બાદર પૃથ્વી
કાયિક, બાદર અપ્કાયિક બાદર તેજસ્કાયિક અને બાદર વાયુકાયિક વિગેરેના
સૂત્રોમાં બાદર પૃથ્વીકાયિકનું જે સૂત્ર છે તેમાં બાદર પૃથ્વીકાયિકની કાય
સ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ૭૦ સિતેર સાગરો-
પમ કોટી કોટીની છે. આજ પ્રમાણેની કાયસ્થિતિ બાદર અપ્કાયિક, બાદર
તેજસ્કાયિક, અને બાદર વાયુકાયિક જીવોની પણ છે. સામાન્ય બાદર વનસ્પતિ
કાયિક જીવની કાયસ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી
અસંખ્યાત કાળની છે. આ અસંખ્યાત કાળમાં અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણીયો અને
અસંખ્યાત અવસર્પિણીયોનો સમાવેશ થઈ જાય છે. તથા આંગળના અસંખ્યાતમાં
ભાગમાં જેટલા પ્રદેશો છે. એ પ્રદેશોને એક એક સમયમાં એક એક પ્રદેશ
ત્યાંથી ખાલી કરવામાં જેટલો કાળ પૂરેપૂરા ખાલી કરવામાં લાગે છે. એટલા
કાળમાં તે સમાપ્ત થઈ જાય છે. અર્થાત્ આંગળના અસંખ્યાતમાં ભાગ પ્રદેશ

વનસ્પતિ કયિકસ્યાન્તર્મુહૂર્તમ્ જઘન્યેન ઉત્કર્ષેણ અસંખ્યેયં કાલં, તમેવ કાલ-
ક્ષેત્રાભ્યાં નિરૂપયતિ વાદરપૃથિવીકાયિકવત્-અસંખ્યાતા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ
કાલતઃ ક્ષેત્રતશ્ચાઙ્ગુલસ્યાઽસંખ્યેયભાગઃ । વાદરવનસ્પતિકાયિકસ્યાઽપ્યુત્કર્ષેણ
વાદર પૃથિવીકાયિકવત્ જઘન્યતોઽન્તર્મુહૂર્તમ્ । સામાન્યતો નિગોદસ્યાન્તર્મુહૂર્તમ્
જઘન્યેન 'ઉકોસેણં અણંતં કાલં' ઉત્કર્ષેણાઽનન્તં કાલમ્ 'અણંતા ઉસ્સપ્પિણી
ઓસપ્પિણીકાલઓ' અનન્તાઃ કાલત ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ 'સેત્તઓ અહ્હાઙ્ગજા
પોગલપરિયટ્ઠા' ક્ષેત્રતોઽર્થતૃતીયાઃ પુદ્ગલપરાવર્તાઃ । વાદરનિગોદસ્યાન્તર્મુહૂર્તમ્
ઉત્કર્ષેણ વાદરપૃથ્વીકાયિકજીવવત્ । વાદરાપર્યાપ્તકાનાં સર્વેષાં કાયસ્થિતિઃ
જઘન્યોત્કૃષ્ટાભ્યાં એકમન્તર્મુહૂર્તપ્રમાણા, વાદરપર્યાપ્તકાનામન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ

ભાગ પ્રદેશ બરાબર એ ઉત્સર્પિણિયાં અવસર્પિણિયાં હો જાતી હૈં ।
પ્રત્યેક વાદર વનસ્પતિ કી કાયસ્થિતિ વાદર પૃથિવીકાયિક કી જૈસી
જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ૭૦ કોડાકોડી સાગર કી
હૈં સામાન્ય નિગોદ જીવ કી કાયસ્થિતિ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કી
હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અનન્ત કાલ કી હૈં ઇસ અનન્ત કાલ મેં અનન્ત
ઉત્સર્પિણિયાં ઓર અનન્ત અવસર્પિણિયાં હો જાતી હૈં । તથા ક્ષેત્ર કી
અપેક્ષા ઢાંઈ પુદ્ગલ પરાવર્ત હો જાતે હૈં । વાદર નિગોદ કી કાયસ્થિતિ
કા કાલ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ૭૦ કોડા-
કોડી સાગર કા હૈ વાદર વ્રસકાય કી કાયસ્થિતિ જઘન્ય સે એક
અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે સંખ્યાત વર્ષ અધિક દો હજાર
સાગરોપમ કી હૈ । વાદર પર્યાપ્તક કી કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય
સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે મી એક હી અન્તર્મુહૂર્ત કા

બરાબર એ ઉત્સર્પિણિયો અને અવસર્પિણિયો થઈ જાય છે. પ્રત્યેક વાદર
વનસ્પતિકાયની સ્થિતિ વાદર પૃથ્વીકાયિકની જેમ જઘન્યથી એક અન્તર્મુહૂર્ત
અને ઉત્કૃષ્ટથી ૭૦ સિત્તેર કોડા કોડી સાગરની છે. સામાન્ય નિગોદ જીવની
કાયસ્થિતિ જઘન્યથી એક અન્તર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી અનન્તકાળની છે.
આ અનન્ત કાળમાં અનન્ત ઉત્સર્પિણિયો અને અનન્ત અવસર્પિણિયો થઈ
જાય છે. તથા ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી અહીં પુદ્ગલ પરાવર્ત થઈ જાય છે. વાદર
નિગોદ જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક અન્તર્મુહૂર્તનો છે. અને
ઉત્કૃષ્ટથી ૭૦ સિત્તેર કોડા કોડી સાગરનો છે. વાદર વ્રસ કાયિકની કાયસ્થિતિ
જઘન્યથી એક અન્તર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી સંખ્યાત વર્ષ અધિક બે
હજાર સાગરોપમની છે. વાદર પર્યાપ્તની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક
અન્તર્મુહૂર્તનો છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એક જ અન્તર્મુહૂર્તનો છે. આ રીતે

સાતિરેકં સાગરોપમશતપૃથક્ત્વમ્ તત ઊર્ધ્વમવશ્યં વાદરસ્ય સતઃ પર્યાપ્તલબ્ધિ-
વિચ્યુતેઃ ઇત્યુચ્યતે । વાદર પૃથ્વીકાયિકપર્યાપ્તકસ્યાન્તર્મુહૂર્તમ્ જઘન્યતઃ,
ઉત્કર્ષેણ સંખ્યેયવર્ષસહસ્રાણિ તદનન્તરં તથા સ્વાભાવ્યાત્ વાદર પૃથિવીકાયિ-
કસ્ય સતઃ પર્યાપ્તિલબ્ધિભ્રંશાત્ । એવમેવડપ્કાયિકસૂત્રમપિ જ્ઞાતવ્યમ્ । પર્યાપ્ત
વાદરતેજસ્કાયિકસ્યાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષતઃ સંખ્યેયરાત્રિદિવાનિ, તેજસ્કાયિકસ્યો-
ત્કૃષ્ટા ભવસ્થિતિઃ, ત્રીણિ રાત્રિદિવાનિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિકસ્ય પર્યાપ્તભવા નિરન્તરં
કતિપયા એવેતિ સંખ્યેયાન્યેવ રાત્રિ દિવાનિ । વાયુકાયિક સામાન્યવાદરવનસ્પ-

હૈં । હસ તરહ ઇન દશ કી પર્યાપ્તાવસ્થા મેં કાયસ્થિતિ કા કાલ
જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે એક એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હી હૈ પર્યાપ્તાવસ્થા
મેં ઇન ૧૦ કી કાયસ્થિતિ કા કાલ હસ પ્રકાર સે હૈ વાદર પર્યાપ્ત
કી કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા ઓર ઉત્કૃષ્ટ
કે કુછ અધિક સાગરોપમશત પૃથક્ત્વ કા હૈ હસકે વાદ વાદર હોતે
હુએ ભી પર્યાપ્ત લબ્ધિ કી વિચ્યુતિ હો જાતી હૈ પર્યાપ્તક વાદર
પૃથિવીકાયિક કી કાયસ્થિતિ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર
ઉત્કૃષ્ટ સે સંખ્યાત હજાર વર્ષો કી હૈ । હસકે વાદ વાદર પૃથ્વીકાયિક
હોતે હુએ ભી પર્યાપ્ત લબ્ધિ કી વિચ્યુતિ હો જાતી હૈ પર્યાપ્ત અપ્કા-
યિક કી ભી કાયસ્થિતિ ઇતની હી હૈ પર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક કી કાય-
સ્થિતિ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે સંખ્યાત
રાત્ર દિવસો કી હૈ । પર્યાપ્તવાયુકાયિક કી સામાન્ય વાદર વનસ્પતિ-
કાયિક કી એવં પ્રત્યેક વાદર વનસ્પતિકાયિક કી, જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ

આ હસેની અપર્યાપ્તાવસ્થામાં કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી એક
એક અંતર્મુહૂર્તનો છે. પર્યાપ્તાવસ્થામાં આ ૧૦ હસેની કાયસ્થિતિનો કાળ
આ પ્રમાણે છે.—બાદર પર્યાપ્તની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનો
અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક વધારે સાગરોપમ શત પૃથક્ત્વનો છે. તે પછી બાદર
હોવા છતાં પણ પર્યાપ્ત લબ્ધિની રચુતિ થઈ જાય છે. પર્યાપ્તક બાદર-પૃથ્વી
કાયિકની કાયસ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી સંખ્યાત
હજાર વર્ષોની છે. તે પછી બાદર પૃથ્વીકાયિક હોવા છતાં પણ પર્યાપ્ત લબ્ધિની
રચુતિ થઈ જાય છે. પર્યાપ્તક અપ્કાયિકની કાયસ્થિતિ પણ એજ પ્રમાણેની
છે. પર્યાપ્તક તેજસ્કાયિકની કાયસ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે.
અને ઉત્કૃષ્ટથી સંખ્યાત રાત્ર દિવસની છે. પર્યાપ્ત વાયુકાયિકની સામાન્ય
બાદર વનસ્પતિકાયિકની અને પ્રત્યેક બાદર વનસ્પતિકાયિકની જઘન્ય અને

તિકાય પ્રત્યેકવાદરવનસ્પતિકાયસૂત્રેષ્વપિ ઉત્કૃષ્ટા સ્થિતિર્વાદરપર્યાપ્તપૃથ્વી-
કાયસૂત્રવદેવ । સામાન્યતો નિગોદપર્યાપ્તસ્યાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉભાભ્યામ્ જઘ-
ન્યોત્કૃષ્ટાભ્યામ્ । વાદરત્રસકાયપર્યાપ્તસ્યાન્તર્મુહૂર્તમ્ જઘન્યતઃ, ઉત્કર્ષેણ સાતિ-
રેકં સાગરોપમશતપૃથક્ત્વમ્ તત્ત્વ નૈરયિકતિર્યગ્મનુષ્યદેવભવભ્રમણેન ભવતિ ઇતિ
જ્ઞેયમ્ । એતેષાં સર્વેષાં સંગ્રહરૂપેણ મૂલગાથા—‘તદ્વા અસંખેજ્જા ૩૦’ તથા ડસંખ્યાતા
ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ ‘ઓહેય’ ઓહે સામાન્યસ્ય વાદરસ્યૈતાવત્કાલપર્યન્તં
સ્થિતિઃ ‘વાયર તરુ અણુબંધો સેસઓ વોચ્છ’ વાદરતરુ અણુબંધઃ શેષતો વક્ષ્યામિ
‘ઉસસપિ ૦ અઢાઈય પોગ્ગલાણ પરિયટ્ઠા’ કાલતો ડસંખ્યાતા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ
ક્ષેત્રતો ડર્ધતૃતીયાઃ પુદ્ગલપરાવર્ત્તાઃ ‘વેડદહિ સહસ્સા ણં સાહિયા હોંતિ તસકાએ’
દ્વે સાગરોપમસહસ્રે સાધિકે ભવતઃ ‘અંતોમુહુત્તકાલો હોઈ અપજ્જત્તગા સન્વે-
સિ’ સર્વેષામપર્યાપ્તકાનામુત્કર્ષેણાન્તર્મુહૂર્તસ્થિતિઃ । ‘પજ્જત્ત વાયરસસય—વાયર-
તસકાઈયસસ વિ’ પર્યાપ્ત વાદરસ્ય ચ વાદર ત્રસકાયિકસ્યા ડપિ, ‘એસિ ઠિઈ
સાગરોવમસયપુહુત્તં સાઈરેગં’ સર્વેષામેતેષાં સાતિરેકં સાગરોપમશતપૃથક્ત્વમ્
‘તેઉસસ સંખરાઈંદિયા’ તેજસ્કાયિકસ્યોત્કર્ષતઃ સંખ્યેયાનિ રાત્રિં દિવાનિ સ્થિતિઃ ।
‘દુવિહ ણિઓએ મુહુત્તમદ્દં—સેસાણં સંખેજ્જા વાસસહસ્સા ય—સન્વેસિ’ દ્વિવિ-
ધાનાં નિગોદાનાં સામાન્યાનાં વાદરાણાં ચ મુહૂર્તં ભવસ્થિતિઃ શેષાણાં સર્વેષાં ચ

કાયસ્થિતિ, વાદર પર્યાપ્ત પૃથિવીકાયિક કે સૂત્ર મેં જૈસી કહી ગઈ
હૈ વૈસી હી હૈ । સમાન્ય સે પર્યાપ્ત નિગોદ કી કાયસ્થિતિ જઘન્ય
ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ । વાદર ત્રસ પર્યાપ્તક કી
કાયસ્થિતિ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ
અધિક સાગરોપમશતપૃથક્ત્વ કી હૈ । યહ કાયસ્થિતિ નૈરયિકો
કે તિર્યગ્ચોનિકો કે, મનુષ્યો કે, એવં દેવો કે ભવો મેં ભ્રમણ કરને
સે સમ્પન્ન હો જાતી હૈ । હસી પ્રકાર હન સવ કી કાયસ્થિતિ કો
સંગ્રહ કરકે પ્રકટ કરને વાલી યે ‘તદ્વા અસંખેજ્જા ૩૦ ઓહે ય વાયર
તરુ અણુબંધો સેસઓ વોચ્છ’ ઇત્યાદિ સંગ્રહ ગાથાએ હૈ ।

ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ વાદર પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિકના સૂત્રમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં
આવેલ છે. એજ પ્રમાણેની સામાન્યથી પર્યાપ્ત નિગોદની કાયસ્થિતિ
જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે. વાદર ત્રસ પર્યાપ્તકની કાયસ્થિતિ
જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક વધારે સાગરોપમ
શત પૃથક્ત્વની છે. આ કાયસ્થિતિ નૈરયિકોના તિર્યગ્ચોનિકોના મનુષ્યોના
અને દેવોના ભવોમાં ભ્રમણ કરવાથી મળી જાય છે. એજ પ્રમાણે આ
બધાની કાયસ્થિતિને સંગ્રહ કરીને બતાવવાવાળી આ પ્રમાણેની ગાથા છે.

‘તદ્વા અસંખેજ્જા ૩૦ ઓહેય વાયર તરુ અણુબંધો સેસઓ વોચ્છ’ ઇત્યાદિ

સંખ્યેયાનિ વર્ષસહસ્રાણિ ભવસ્થિતિસ્તુકર્પેણ ભવતિ ઇતિ । સમ્પ્રત્યેતેપામન્તરમાદ-
 'વાયરસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ' ઇત્યાદિ પ્રશ્નસૂત્રમ્ હે મદન્ત ! સામાન્યતો
 વાદરસ્ય કિયન્તં કાલમન્તરં ભવતીતિ પ્રશ્નઃ ? મગવાનાદ-ગૌતમ ! 'અંતરં
 વાયરસ્સ વાયરવણસ્સ નિઓયસ્સ વાયરણિઓયસ્સ' વાદરસ્ય સામાન્યતો વાદર-
 વનસ્પતિકાયિકસ્ય સામાન્યતો નિગોદસ્ય વાદરાનિગોદસ્ય ચ 'एएसिं चउण्ह
 वि' एतेषां चतुर्णामपि वादरादुद्वृत्य-पुनर्वादरप्राप्तौ अन्तरं-व्यवधानन्तु 'पुढवी-
 कालो' पृथिवीकालं यावत् असंख्येया उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यः कालतः 'जाव असंखे-
 ज्जा लोया' क्षेत्रतोऽसंख्येया लोकाः यदेव सूक्ष्मस्य सतः कायस्थिति परिमाणं
 तदेव वादरस्यान्तरपरिमाणमपि, सूक्ष्मस्य च कायस्थिति परिमाणमपि तदेव ।
 'सेसाणं वणस्सइकालो' शेषाणां वादरपृथिवीकायादीनां जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्तमुत्क-

અન્તર કથન-ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ-હે મદન્ત ! સામાન્ય
 વાદર કા કિતને કાલ કા અન્તર હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન
 કહતે હૈ-‘અંતરં વાયરસ્સ વાયરવણસ્સઈસ્સ નિઓગસ્સ વાદરણિ-
 ઓયસ્સ ચઉણ્હ વિ પુઢવિકાલો જાવ અસંખેજ્જા લોગા’ હે ગૌતમ !
 સામાન્ય વાદર વાદર વનસ્પતિકાયિક કા નિગોદ કા એવં વાદર નિગોદ
 કા હન ચાર કા અન્તર પૃથિવીકાલ પ્રમાણ હૈ હસ પૃથિવીકાલ પ્રમાણ
 મેં અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણિયાં ઓર અસંખ્યાત અવસર્પિણિયાં સમા
 જાતી હૈ તથા કાલ કી અપેક્ષા યે ઉત્સર્પિણિયાં ઓર અવસર્પિણિયાં
 ‘જાવ અસંખેજ્જા લોયા’ યાવત્ અસંખ્યાત લોક પ્રમાણ હોતી હૈ ।
 સૂક્ષ્મ કી જો કાયસ્થિતિ કા પ્રમાણ-પરિમાણ હૈ વહી વાદર કા અન્તર
 પરિમાણ હૈ-ક્યોંકિ સૂક્ષ્મ કી કાયસ્થિતિ કા યહી પ્રમાણ હૈ ‘સેસાણં

અંતરનું કથન

ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે-હે ભગવન્ સામાન્ય બાદરને
 કેટલા કાળનું અંતર હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-અંતરં
 વાયરસ્સ વાયરવણસ્સઈસ્સ નિઓગસ્સ વાયરણિઓયસ્સ ચઉણ્હ વિ પુઢવીકાલો
 જાવ અસંખેજ્જા લોગા’ હે ગૌતમ ! સામાન્ય બાદરને બાદર વનસ્પતિકાયિકને
 નિગોદને અને બાદર નિગોદને આ ચારેનો અંતરકાળ પૃથ્વીકાળ પ્રમાણનો
 છે. આ પૃથ્વીકાળ પ્રમાણમાં અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણિયો અને અસંખ્યાત અવ-
 સર્પિણિયો સમાઈ જાય છે. તથા કાળની અપેક્ષાથી આ ઉત્સર્પિણિયો અને
 અવસર્પિણિયો ‘જાવ અસંખેજ્જા લોયા’ યાવત્ અસંખ્યાત લોક પ્રમાણ થાય
 છે. સૂક્ષ્મની કાયસ્થિતિનું જે પ્રમાણ છે, એજ બાદરનું અંતર પરિમાણ છે.
 કેમકે-સૂક્ષ્મની કાયસ્થિતિનું એજ પ્રમાણ છે, ‘સેસાણં વણસ્સઈકાલો, બાકીના

પેળ અનન્ત કાલં સ ચ કાલઃ વનસ્પતિકાલ એવ જ્ઞાતવ્યઃ, તથા ચ પૃથિવી-
કાયિકસૂત્રે જઘન્યતોઽન્તર્મુહૂર્તમુત્કર્ષતોઽનન્તં કાલં સ ચાનન્તઃ કાલો વનસ્પતિ
કાલઃ । એવં વાદરાપ્કાયિક-વાદરતેજસ્કાયિક સૂત્રાણ્યપિ વક્તવ્યાનિ । સામા-
ન્યતો વાદરવનસ્પતિકાયિકસૂત્રે જઘન્યતોઽન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષતોઽસંખ્યેયં કાલં
સ ચાઽસંખ્યેયઃ કાલઃ પૃથિવીકાલો જ્ઞાતવ્યઃ । પ્રત્યેકવાદરવનસ્પતિસૂત્રં ચ
વાદરપૃથિવીકાયિકવત્ । સામાન્યતો નિગોદસૂત્રં ચ સામાન્યતો વાદરવનસ્પતિ-

વળસ્સઙ્કાલો' બાકી કા વાદર પૃથિવીકાયિક આદિકોં કા અન્તર
પરિમાણ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિ
કાલ પરિમાણ હૈ વનસ્પતિકાલ કા અન્તર પરિમાણ અનન્તકાલરૂપ
કહા ગયા હૈ ઈસી તરહ સે વાદર અપ્કાયિક ઓર વાદર તેજસ્કાયિક
કે સૂત્રોં કો કહ લેના ચાહિયે સામાન્ય સે વાદર વનસ્પતિકાયિક
સૂત્ર મેં જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અસંખ્યાત કાલ
કા અન્તર કહા ગયા હૈ યહ અસંખ્યાત કાલ પૃથ્વી કાલ પ્રમાણ જાનના
ચાહિયે યહ પૃથિવીકાલ અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણિયોં રૂપ ઓર અસંખ્યાત
અવસર્પિણિયોં રૂપ કહા ગયા હૈ યે ઉત્સર્પિણિયાં ઓર અવસર્પિણિયાં
ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા અસંખ્યાત લોક પ્રમાણ હોતી હૈ પ્રત્યેક વાદર વન-
સ્પતિકાયિક સૂત્ર વાદર પૃથિવીકાયિક સૂત્ર કે જૈસા અન્તર કથન મેં
વ્યાખ્યેય હૈ । સામાન્ય સે નિગોદસૂત્ર સામાન્ય સે વાદર વનસ્પતિ-
કાયિક સૂત્ર કી તરહ વક્તવ્ય હૈ । સામાન્ય નિગોદ સૂત્ર સામાન્ય
વાદર વનસ્પતિકાયિક સૂત્ર કી તરહ એવં વાદર ત્રસકાયિક સૂત્ર

વાદર પૃથ્વીકાયિક વિગેરેનું અંતર પરિમાણ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું
છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પરિમાણ છે. —વનસ્પતિકાયનું અંતર પરિ-
માણ અનંતકાળ રૂપ કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે વાદર અપ્કાયિક
અને વાદર તેજસ્કાયિકના સૂત્રો કહી લેવા જોઈ એ. સામાન્ય રીતે વાદર
વનસ્પતિકાયિક સૂત્રમાં જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાત
કાળનું અંતર કહેવામાં આવેલ છે. આ અસંખ્યાતકાળ પૃથ્વીકાળ પ્રમાણનું
સમજી લેવું. આ પૃથ્વીકાલ અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણિયો રૂપ અને અસંખ્યાત
અવસર્પિણિયો રૂપ કહેવામાં આવેલ છે. આ ઉત્સર્પિણિયો અને અવસર્પિ-
ણિયોં ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી અસંખ્યાત લોક પ્રમાણની હોય છે. પ્રત્યેક વાદર
વનસ્પતિકાયિક સૂત્ર વાદર પૃથ્વીકાયિક સૂત્રના અંતર કથન પ્રમાણે છે. સામાન્ય
રીતે નિગોદ સૂત્ર સામાન્ય પણથી વાદર વનસ્પતિકાયિક સૂત્રના કથન પ્રમાણે
કહી લેવું. સામાન્ય નિગોદ સૂત્ર સામાન્ય વાદર વનસ્પતિકાયિક સૂત્રના

કાયિકસૂત્રવત્ । વાદર-ત્રસકાઙ્કસૂત્રં વાદરપૃથિવીકાયિકસૂત્રવત્ । ‘એવં પજ્જ-
ત્તગાણં અપજ્જત્તગાણં વિ અંતરં’ વાદરપૃથિવીવત્ પર્યાપ્તકાનાં સર્વેપાં સામાન્ય
વાદરવાદરપૃથિવ્યાદીનામન્તરમ્ તથા-અપર્યાપ્તાનામપિ । ‘ઓહે ય વાયર તરુ
ઓઘનિગોએ વાયરણિઓએ ય કાલમસંખેજ્જં અંતરં’ સામાન્યતો વાદરતરુણામ્
ઓઘનિગોદસ્ય સામાન્યતો નિગોદસ્ય વાદરનિગોદસ્ય ચાન્તરમ્-અસંખ્યેય
કાલસ્ય ભવતિ । ‘સેસાણં વણસ્સઙ્કાલો’ શેષાણાં વાદરપૃથિવ્યાદીનામન્તરં
વનસ્પતિકાલોઽનન્તં કાલં યાવત્ સૂ૦॥૧૩૨॥

સંપ્રત્યેતેષામલ્પવહુત્વમાહ—

મૂલમ્-અપ્પા૦ સઠ્વત્થોવા વાયરતસકાઙ્કયા વાયરતેઝકાઙ્કયા
અસંખેજ્જગુણા પત્તેયસરીરવાયરવણસ્સઙ્કાઙ્કયા અસંખેજ્જગુણા
વાયરણિઓયા અસંખેજ્જગુણા વાયરપુઢવીકાઙ્કયા અસંખેજ્જગુણા
આઝવાઝ અસંખેજ્જગુણા વાયરવણસ્સઙ્કાઙ્કયા અણંતગુણા વાયરા
વિસેસાહિયા ॥૧॥ એવં અપજ્જત્તગાણ વિ-૨ । પજ્જત્તગાણં સઠ્વ-
ત્થોવા વાયરતેઝકાઙ્કયા વાયરતસકાઙ્કયા અસંખેજ્જગુણા પત્તેય-

વાદર પૃથિવીકાયિક સૂત્ર કે જૈસા વ્યાખ્યેય હૈ । ‘એવં પજ્જત્તગાણં
અપજ્જત્તગાણં વિ અંતરં’ વાદર પૃથિવીકાયિક કી તરહ સઠ્વ ઇન
પર્યાપ્તકોં કા ઓર અપર્યાપ્તકોં કા સામાન્ય વાદરોં કા ઓર વાદર
પૃથિવ્યાદિકોં કા અન્તર જાનના ચાહિયે ‘ઓહે ય વાયરતરુ ઓઘ-
નિગોએ વાયરણિઓએ ય કાલમસંખેજ્જં અંતરં’ સામાન્ય સે વાદર
વનસ્પતિકાયિકોં કા સામાન્ય સે નિગોદ કા ઓર વાદર નિગોદ કા
અન્તર અસંખ્યાત કાલ કા હોતા હૈ ‘સેસાણં વણસ્સઙ્કાલો’ વાદર
પૃથિવ્યાદિકોં કા અન્તર વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ હૈ ॥૧૩૨॥

કથન પ્રમાણે અને વાદર ત્રસકાઙ્ક સૂત્ર વાદર પૃથ્વીકાયિકના સૂત્ર પ્રમાણે
સમજી લેવું. ‘એવં પજ્જત્તગાણં અપજ્જત્તગાણં વિ. અંતરં’ વાદર પૃથ્વીકાયિકના
કથન પ્રમાણે આ બધાજ પર્યાપ્તકોં અને અપર્યાપ્તકોં સામાન્ય વાદરોં
અને વાદર પૃથિવ્યાદિકોં અંતર સમજી લેવું. ‘ઓહેય વાયરતરુ ઓઘનિગોએ
વાયરણિઓએ ય કાલમસંખેજ્જં અંતરં’ સામાન્યપણાથી વાદર વનસ્પતિકાયિકોં
સામાન્યપણાથી નિગોદનું અને વાદર નિગોદોં અંતર અસંખ્યાત કાળનું
થાય છે. ‘સેસાણં વણસ્સઙ્કાલો’ વાદર પૃથ્વીકાયિકોં અંતર વનસ્પતિ કાળ
પ્રમાણનું છે. ॥ સૂ. ૧૩૨ ॥

सरीरवायरा असंखेज्जगुणा सेसा तहेव जाव वादरा विसेसा-
हिया ३ । एएसि णं भंते ! वायराणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे
कयरेहिंतो अप्पा वा जाव विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्व-
त्थोवा वायरा पज्जत्ता वायरा अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, एवं
सव्वे जहा वायरतसकाइया ४ । एएसि णं भंते ! वायराणं
वायरपुढवीकाइयाणं जाव वायरतसकाइयाणं य पज्जत्तापज्ज-
त्तगाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा जाव विसेसाहिया वा ?
गोयमा ! सव्वत्थोवा वायरतेउक्काइया पज्जत्तगा वायरतसं-
काइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा पत्तेयसरीरवायरवणस्सइ-
काइया पज्जत्तगा असंखेज्जगुणा वायरणिओदा पज्जत्तगा
असंखेज्जगुणा पुढवि आउवाउ पज्जत्तगा असंखेज्जगुणा वायर
तेउअपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा पत्तेयसरीरवायरवणस्सइ अप-
ज्जत्तगा असंखेज्जगुणा० वायराणिओया अपज्जत्तगा असं-
खेज्जगुणा वायरपुढवी आउवाउअपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा
वायरवणस्सइ पज्जत्तगा अर्धांतगुणा वायरा पज्जत्तगा विसे-
साहिया वायरवणस्सइ अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा वायरा अप-
ज्जत्तगा विसेसाहिया वायरा पज्जत्तगा विसेसाहिया ५ । एएसि
णं भंते ! सुहुमाणं सुहुमपुढवीकाइयाणं जाव सुहुमणिओयाणं
वायरपुढवीकाइयाणं जाव वायर तसकाइयाणं य कयरे कयरे-
हिंतो अप्पा वा जाव विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा
वायरतसकाइया वायरतेउकाइया असंखेज्जगुणा पत्तेयसरीर
वायरवाउकाइया असंखेज्जगुणा तहेव जाव वायरवाउ-
काइया असंखेज्जगुणा सुहुमतेउकाइया असंखेज्जगुणा सुहु
मपुढवीकाइया विसेसाहिया सुहुमआउकाइय सुहुमवाउ-
वकाइय विसेसाहिया सुहुमनिओया असंखेज्जगुणा वायर-

वणस्सइकाइया अणंतगुणा वायरा विसेसाहिया सुहुमवण-
 स्सइकाइया असंखेज्जगुणा सुहुमा विसेसाहिया । एवं अप-
 ज्जत्तगा वि पज्जत्तगा वि, णवरं सव्वत्थोवा बायरतेउक्काइया
 पज्जत्तगा बायरतसकाइया पज्जत्ता असंखेज्जगुणा पत्तेयसरीर
 बायरवणस्सइ० सेसं तहेव जाव सुहुम पज्जत्ता विसेसाहिया ।
 एएसि णं भंते ! सुहुमाणं बायराण य पज्जत्ताणं अपज्जत्ताण य
 कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा जाव विसेसाहिया वा ! गोयमा !
 सव्वत्थोवा बायरा पज्जत्ता, बायरा अपज्जत्ता असंखेज्जगुणा
 सव्वत्थोवा सुहुमा अपज्जत्ता सुहुमपज्जत्ता संखेज्जगुणा एवं
 सुहुमपुढवी—बायरपुढवी जाव सुहुमनिओया नवरं पत्तेय
 सरीरबायरवणस्सइ० सव्वत्थोवा पज्जत्ता अपज्जत्ता असंखेज्ज-
 गुणा, एवं बादरतसकाइया वि । सव्वेसिं पज्जत्त अपज्जत्तगाणं
 कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा बहुया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा
 बायरतेउकाइया पज्जत्ता बायरतसकाइया पज्जत्तगा असंखेज्ज-
 गुणा ते चेव अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा पत्तेयसरीरबायरवण-
 स्सइ अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा बायरणिगोया पज्जत्ता असं-
 खेज्जगुणा बायरपुढवीकाइया असंखेज्जगुणा आउवाउअपज्ज-
 त्ता असंखेज्जगुणा बायरतेउकाइय अपज्जत्ता असंखेज्जगुणा
 पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया असंखेज्जगुणा बायरनिगोद-
 पज्जत्ता असंखेज्जगुणा बायरपुढवी० आउवाउकाइय अपज्ज-
 त्ता असंखेज्जगुणा सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा
 सुहुमपुढवीआउवाउअपज्जत्ता विसेसाहिया सुहुमतेउकाइयपज्ज-
 त्ता संखेज्जगुणा सुहुमपुढवीआउवाउ पज्जत्तगा विसेसाहिया
 सुहुमनिओया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा सुहुमनिओया पज्ज-
 त्ता असंखेज्जगुणा वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तगा अणंतगुणा

वायरा पञ्जत्तगा विसेसाहिया वायरवणस्सइ अपञ्जत्तगा असं-
खेज्जगुणा वायरा अपञ्जत्ता विसेसाहिया सुहुमवणस्सइकाइया
अपञ्जत्तगा असंखेज्जगुणा सुहुमा अपञ्जत्ता विसेसाहिया
सुहुमवणस्सइकाइया पञ्जत्ता संखेज्जगा सुहुमा पञ्जत्तगा
विसेसाहिया सुहुमा विसेसाहिया ॥सू० १३३॥

छाया—अल्पबहुत्वम् सर्वस्तोका वादर त्रसकायिकाः वादरतेजस्का-
यिका असंख्येयगुणाः प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिका असंख्येयगुणाः वादर-
निगोदा असंख्येयगुणाः वादर पृथिवीकायिका असंख्येयगुणाः अव्वायुकायिका
असंख्येयगुणाः वादरवनस्पतिकायिका अनन्तगुणाः, वादरा विशेषाधिकाः १
एवमपर्याप्तकानामपि—२ । पर्याप्तकानां सर्वस्तोकाः वादरतेजस्कायिकाः—वादर-
सकायिका असंख्येयगुणाः प्रत्येकशरीरवादरा असंख्येयगुणाः जेपास्तथैव
यावद् वादरा विशेषाधिकाः ३ । एतेषां खलु भदन्त ! वादराणां पर्याप्ताऽपर्याप्त-
कानां कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा यावद्विशेषाधिकाः ? गौतम ! सर्वस्तोका वादराः
पर्याप्ताः वादरा अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः, एवं सर्वे यथा वादरत्रसकायिकाः ४ ।
एतेषां खलु भदन्त ! वादराणां वादरपृथिवीकायिकानां यावद् वादरत्रसकायि-
कानां च पर्याप्ताऽपर्याप्तानां कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा यावद् विशेषाधिका वा ?
गौतम ! सर्वस्तोका वादरतेजस्कायिकाः पर्याप्तकाः, वादरत्रसकायिका अपर्या-
प्तका असंख्येयगुणाः प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तका असंख्येय-
गुणाः वादरनिगोदाः पर्याप्तका असंख्येयगुणाः पृथिव्यप्वायुपर्याप्तका असंख्येय-
गुणाः वादरतेजोऽपर्याप्तका असंख्येयगुणाः प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिका
अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः वादर निगोदा अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः वादर-
पृथिव्यप्वायु अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः वादरवनस्पतिपर्याप्तका अनन्तगुणाः
वादरपर्याप्तका विशेषाधिकाः वादरवनस्पत्यपर्याप्तका असंख्येयगुणाः वादरा
अपर्याप्तका विशेषाधिकाः वादराः पर्याप्तका विशेषाधिकाः ५ । एतेषां खलु भदन्त !
सूक्ष्माणां सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां यावन्मूक्ष्मनिगोदानां वादराणां वादरपृथिवी-
कायिकानां यावद्वादरत्रसकायिकानां च कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा यावद्विशेषा-
धिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोका वादरत्रसकायिकाः वादरतेजस्कायिका असंख्येय-
गुणाः प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिका असंख्येयगुणाः तथैव यावद्वादरवायु-
कायिका असंख्येयगुणाः सूक्ष्मतेजस्कायिका असंख्येयगुणाः सूक्ष्मपृथिवीकायिका
विशेषाधिकाः सूक्ष्माकायिका विशेषाधिकाः वायुकायिका विशेषाधिकाः

सूक्ष्मनिगोदा असंख्येयगुणाः बादरवनस्पतिकायिका अनन्तगुणाः बादरा विशेषा-
धिकाः सूक्ष्मवनस्पतिकायिका असंख्येयगुणाः सूक्ष्मा विशेषाधिकाः। एवमपर्याप्तका
अपि पर्याप्तका अपि नवरं-सर्वस्तोका बादरतेजस्कायिकाः पर्याप्ताः बादरत्रसका-
यिकाः पर्याप्ता असंख्येयगुणाः, प्रत्येकशरीरबादरावनस्पति० शेषं तथैव यावत्सू-
क्ष्मपर्याप्ता विशेषाधिकाः। एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्माणां च पर्याप्तकानामपर्याप्त-
कानां च कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा यावद्विशेषाधिकाः ? गौतम ! सर्वस्तोका
बादराः पर्याप्ताः बादरा अपर्याप्ता असंख्येयगुणाः सर्वस्तोकाः सूक्ष्मा अपर्याप्ताः
सूक्ष्मपर्याप्ताः असंख्येयगुणाः एवं सूक्ष्मपृथिवी बादरपृथिवी यावत्सूक्ष्मनिगोदाः।
नवरं प्रत्येकशरीरबादरवनस्पति सर्वस्तोकाः पर्याप्ता असंख्येयगुणाः, एवं बादर-
त्रसकायिका अपि सर्वेषां पर्याप्तकानां कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा बहुका वा ?
गौतम ! सर्वस्तोका बादरतेजस्कायिकाः पर्याप्ताः बादरत्रसकायिकाः पर्याप्ता
असंख्येयगुणाः ते एवापर्याप्तका असंख्येयगुणाः, प्रत्येकशरीरबादरवनस्पत्य
पर्याप्तका असंख्येयगुणाः बादरनिगोदाः पर्याप्ता असंख्येयगुणाः बादरपृथिवीका-
यिका असंख्येयगुणाः अप्वायुपर्याप्ता असंख्येयगुणाः बादरतेजस्कायिकाऽप-
र्याप्ता असंख्येयगुणाः प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिका असंख्येयगुणाः-बादर-
निगोद पर्याप्ता असंख्येयगुणाः बादरपृथिवीकायिकाः बादराष्कायिकाः बादर-
वायुकायिकाः अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः सूक्ष्मतेजस्कायिका अपर्याप्ता असंख्येय-
गुणाः सूक्ष्मपृथिव्यप्वायु अपर्याप्तका विशेषाधिकाः। सूक्ष्मतेजस्कायिका पर्या-
प्तकाः संख्येयगुणाः सूक्ष्मपृथिव्यप्वायुपर्याप्तका विशेषाधिकाः सूक्ष्मनिगोदा अप-
र्याप्तका असंख्येयगुणाः सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्तका असंख्येयगुणाः, बादरवनस्पति-
कायिकाः पर्याप्तका अनन्तगुणाः बादराः पर्याप्तका विशेषाधिकाः बादरवनस्पत्य-
पर्याप्ता असंख्येयगुणाः, बादरा अपर्याप्ता विशेषाधिकाः, बादरा विशेषाधिकाः
सूक्ष्मवनस्पतिकायिका अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः सूक्ष्मा अपर्याप्तका विशेषा-
धिकाः सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः सूक्ष्माः पर्याप्ता विशेषा-
धिकाः सूक्ष्मा विशेषाधिकाः ॥सू० १३३॥

टीका-‘अप्पा०’ हे भदन्त ! बादराणां बादरपृथिवीकायिकाऽष्कायिक
तेजस्कायिकवायुकायिकानां बादरवनस्पतिकायिकानां बादरत्रसकायिकानां

इनके अल्पबहुत्व का कथन—

‘अप्पा सत्त्वत्थोवा बायर तसकाइया’ इत्यादि ।

अल्प बहुत्व का कथन

‘अप्पा सत्त्वत्थोवा बायर तसकाइया’ इत्यादि,

કતરેભ્યઃ કતરેડલ્પા વહુકા વા યાવદ્વિશેષાધિકા વેત્યલ્પવહુત્વવિષયકઃ પ્રશ્નઃ
મગવાનાહ-ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા વાયરતસકાઙ્યા' સર્વસ્તોકા વાદરત્રસકા-
યિકાઃ, દ્વીન્દ્રિયાદીનામેવ વાદરત્રસત્વાત્, તેષાન્ન શેષકાયાડપેક્ષયાડલ્પત્વાત્ ।
'વાયર તેઝકાઙ્યા અસંખેજ્જગુણા' એભ્યો વાદરતેજસ્કાયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ,
અસંખ્યેયલોકાકાશપ્રમાણત્વાત્ । 'પત્તેયસરીરવાયરવણસ્સઙ્કાઙ્યા અસંખેજ્જ-
ગુણા' એભ્યઃ પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયા અસંખ્યેયગુણાધિકાઃ સ્થાનાડ-
સંખ્યેયગુણત્વાત્ । વાદરતેજસ્કાયા હિ મનુષ્યક્ષેત્ર એવ । તથાચોક્તમ્-પ્રજ્ઞાપનાયાં

ટીકાર્થ-ગૌતમ ને પ્રશ્નુ સે એસા જબ પૂછા હૈ-હે મદન્ત ! વાદર,
પૃથિવીકાયિક, વાદર અપ્કાયિક, વાદર તેજસ્કાયિક, વાદર વાયુ-
કાયિક, વાદર વનસ્પતિકાયિક, ઓર વાદર ત્રસકાયિક इनके बीच
में कौन किनकी अपेक्षा अल्प हैं ? कौन किनकी अपेक्षा बहुत हैं ?
कौन किनके बराबर हैं ? और किनकी अपेक्षा विशेषाधिक हैं तब
प्रभु ने उनसे ऐसा कहा-हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा वायरतसकाङ्ग्या'
वादर त्रसकायिक सबसे कम हैं क्योंकि द्वीन्द्रियादिकों को ही वादर
त्रस कहा गया है ये वादर त्रस शेषकायिक जीवों की अपेक्षा अल्प हैं ।
'वायर तेजकाङ्ग्या असंखेज्जगुणा' इनकी अपेक्षा वादर तेजस्कायिक
असंख्यातगुणों अधिक हैं । क्योंकि इनका प्रमाण असंख्यात लोका-
काश के बराबर कहा गया है । 'पत्तेय सरीर वादर वणस्सङ्काङ्ग्या
असंखेज्जगुणा' इनकी अपेक्षा प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकाय
असंख्यातगुणों अधिक हैं । क्योंकि इनका स्थान असंख्यातगुणा हैं ।

ટીકાર્થ-ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને પૂછે છે કે-હે ભગવન્ બાદર બાદર
પૃથ્વીકાયિક, બાદર અપ્કાયિક, બાદર તેજસ્કાયિક, બાદર વાયુકાયિક, બાદર
વનસ્પતિકાયિક અને બાદર ત્રસકાયિક એ બધામાં કેાણુ કેાનાથી અલ્પ છે ?
કેાણુ કેાનાથી વધારે છે ? કેાણુ કેાની બરાબર છે ? અને કેાણુ કેાનાથી વિશે-
ષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ !
'સવ્વત્થોવા વાયરતસકાઙ્યા' બાદર ત્રસકાયિક સૌથી અલ્પ છે. કારણ કે-
દ્વીન્દ્રિયાદિકેાને જ બાદર ત્રસ કહેવામાં આવેલ છે. આ બાદર ત્રસ શેષકાયિક
બધેાથી અલ્પ છે. 'વાયર તેઝકાઙ્યા અસંખેજ્જગુણા' તેના કરતાં બાદર તેજ-
સ્કાયિક અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. કેમકે તેઓનું પ્રમાણ અસંખ્યાત લોકા-
કાશની બરાબર કહેવામાં આવેલ છે. 'પત્તેયસરીર વાદરવણસ્સઙ્કાઙ્યા અસંખેજ્જ-
ગુણા' તેના કરતા પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાય અસંખ્યાતગણુ વધારે
છે. કેમકે-તેમના સ્થાન અસંખ્યાતગણુ છે. બાદર તેજસ્કાયિક મનુષ્યક્ષેત્રમાં

દ્વિતીયસ્થાનપદે-‘કહિ ણં મંતે ! વાયર તેઝકાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં ઠાણા પન્નત્તા ? ગોયમા ! અંતો મણુસ્સલેત્તે અહ્હાઈજ્જેસુ દીવસમુદ્દેસુ નિવ્વાઘાણં પન્નરસસુ કમ્મભૂમીસુ વાઘાણં પંચસુ મહાવિદેસુ એથ ણં વાયર તેઝકાઈયાણં પજ્જત્તાણં ઠાણા પન્નત્તા’ તથા-‘જત્થેવ વાયર તેઝકાઈયાણં પજ્જત્તાણં ઠાણા પન્નત્તા તત્થેવ અપજ્જત્તાણં વાયરતેઝકાઈયાણં ઠાણા પન્નત્તા’ કુત્ર ચલુ ભદન્ત ! વાદર તેજસ્કાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં સ્થાનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ? ગૌતમ ! અન્તર્મનુષ્યક્ષેત્રે સાર્ધતૃતીયેષુ દ્વીપસમુદ્રેષુ નિર્વ્યાઘાતેન પંચદશસુ કર્મભૂમિષુ વ્યાઘાતેન પંચસુ મહાવિદેહેષુ અત્ર ચલુ વાદરતેજસ્કાયિકાનાં પર્યાપ્તકાનાં વાદર તેજસ્કાયિક મનુષ્યક્ષેત્ર મેં હી હોતે હૈં-પ્રજ્ઞાપના મેં એસા હી કહા ગયા હૈ-‘કહિ ણં મંતે ! વાદરતેઝકાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં ઠાણા પણ્ણત્તા ?’ ‘ગોયમા ! અંતો મણુસ્સલેત્તે અહ્હાઈજ્જેસુ દીવસમુદ્દેસુ નિવ્વાઘાણં પન્નરસસુ કમ્મભૂમીસુ વાઘાણં પંચસુ મહાવિદેહેસુ એથ ણં વાયર તેઝકાઈયાણં ઠાણા પન્નત્તા’ તથા-‘જત્થેવ વાયર તેઝકાઈયાણં પજ્જત્તાણં ઠાણા પન્નત્તા તત્થેવ અપજ્જત્તાણં વાયર તેઝકાઈયા ણં ઠાણા પન્નત્તા’ ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે જબ એસા પ્રશ્ન કિયા કિ હે ભદન્ત ! વાદર તેજસ્કાયિક જીવોં કે ચાહે વે પર્યાપ્તાવસ્થા વાલે હોં ચાહે અપર્યાપ્તાવસ્થા વાલે હોં સ્થાન કહાં પર કહે ગયે હૈં ? તવ ગૌતમ સે પ્રશ્ન ને એસા કહા-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તા પર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિક જીવોં કા સ્થાન-નિવાસ-નિર્વ્યાઘાત કી અપેક્ષા ઇતની જગહ કહા ગયા હૈ-મનુષ્યક્ષેત્ર મેં, અઢાઈદ્વીપ મેં ઓર ૧૫ કર્મ ભૂમિયોં તથા વ્યાઘાત કી અપેક્ષા ૫ મહાવિદેહોં મેં એવં જહાં પર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિક જીવોં

જ હોય છે. પ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાં એજ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. ‘કહિ ણં મંતે ! વાદર તેઝકાઈયાણં પજ્જત્તા પજ્જત્તાણં ઠાણા પણ્ણત્તા, ગોયમા ! અંતો મણુસ્સલેત્તે અહ્હાઈજ્જેસુ દીવસમુદ્દેસુ નિર્વ્યાઘાણં પન્નરસસુ કમ્મભૂમિસુ વાઘાણં પંચસુ મહાવિદેહેસુ એથ ણં વાયર તેઝકાઈયાણં ઠાણા પણ્ણત્તા, તથા જત્થેવ વાયર તેઝકાઈયા ણં પજ્જત્તાણં ઠાણા પણ્ણત્તા તત્થેવ અપજ્જત્તાણં વાયર તેઝકાઈયાણં ઠાણા પણ્ણત્તા’ ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને ‘ન્યારે એવું પૂછ્યું કે-હે ભગવન્ ! વાદર તેજસ્કાયિક જીવોના (ચાહે તેઓ પર્યાપ્ત અવસ્થાવાળા હોય કે ચાહે અપર્યાપ્ત અવસ્થાવાળા હોય) સ્થાનો કયાં આવેલા છે ? આના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ ગૌતમ સ્વામીને કહ્યું કે હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિક જીવોના સ્થાન નિવાસ નિર્વ્યાઘાતની અપેક્ષાએ આટલી જગોએ કહેવામાં આવેલ છે. જેમકે-મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં, અઢાઈ દ્વીપમાં અને ૧૫ પંદર કર્મભૂમિઓમાં તથા વ્યાઘાતની અપે-

સ્થાનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ તથા—યત્રૈવ વાદરતેજસ્કાયિકાનાં પર્યાપ્તકાનાં સ્થાનાનિ તત્રૈવાપર્યાપ્તકાનાં વાદરતેજસ્કાયિકાનાં સ્થાનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ) વાદરવનસ્પતિકાયિકાસ્તુ—ત્રિધ્વપિ લોકેષુ ભવન્તિ । ઉક્તશ્ચ—પ્રજ્ઞાપનાયા સ્થાનાખ્યદ્વિતીયપદે—‘કહિ ણં મંતે ! વાયરવણસ્સઙ્કાઙ્કાયા ણં પજ્જત્તગા ણં ઠાણા પન્નત્તા ? ગોયમા ! સદ્ધાણેણં સત્તસુ ઘણોદહીસુ—સત્તસુ ઘણોદહીવલણસુ અહોલોણ પાયાલેસુ ભવણેસુ ભવણપત્થહેસુ ઉદ્ધલોણ કપ્પેસુ વિમાણાવલિયાસુ વિમાણપત્થહેસુ તિરિયલોણ અગહેસુ તલાણસુ નદીસુ દહેસુ વાવીસુ પુક્કલરિણીસુ ગુંજાલિયાસુ સરેસુ સરપંતિયાસુ ઉજ્જરેસુ ચિલ્લેસુ પલ્લેસુ વપ્પિણેસુ દીવેસુ સમુદેસુ સન્વેસુ ચેવ જલાસણસુ જલદ્ધાણેસુ, एत्थ ણં વાયરવણસ્સઙ્કાઙ્કાયા ણં પજ્જત્તગા ણં ઠાણા

કે સ્થાન હૈં વહીં પર અપર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિક જીવોં કે સ્થાન હૈં અતઃ પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિકોં કી અપેક્ષા વાદર પર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક જીવ અસંખ્યાતગુણોં હીન હૈં એસા કથન સ્પષ્ટ હો જાતા હૈ તથા ઇનકી અપેક્ષા વે અસંખ્યાતગુણોં અધિક હૈં યહ કથન પુષ્ટ હો જાતા હૈ । ક્યોંકિ વાદર વનસ્પતિકાયિક જીવ તીનોં લોકોં મેં હૈં । પ્રજ્ઞાપના કે દ્વિતીય સ્થાનપદ મેં એસા હી કહા હુઆ હૈ—‘કહિ ણં મંતે ! વાદર વણસ્સઙ્કાઙ્કાયા ણં પજ્જત્તગા ણં ઠાણા પન્નત્તા ? ગોયમા ! સદ્ધાણેણં સત્તસુ ઘણોદહીસુ સત્તસુ ઘણોદહિવલણસુ અહોલોણ પાયાલેસુ ભવણેસુ ભવણપત્થહેસુ ઉદ્ધલોણ કપ્પેસુ વિમાણાવલિયાસુ વિમાણપત્થહેસુ તિરિયલોણ અગહેસુ તલાણસુ નદીસુ દહેસુ વાવીસુ પુક્કલરિણીસુ ગુંજાલિયાસુ સરેસુ સરપંતીસુ, ઉજ્જરેસુ ચિલ્લેસુ પલ્લેસુ વપ્પિણેસુ, દીવેસુ સમુદેસુ સન્વેસુ ચેવ જલાસણસુ જલદ્ધાણેસુ एत्थ ણં

ક્ષાથી ૫ પાંચ મહાવિદેહોમાં અને જ્યાં પર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિક જીવોના સ્થાન છે ત્યાંજ અપર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિક જીવોના સ્થાનો છે, તેથી પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિકોના કરતાં વાદરપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક જીવ અસંખ્યાતગણા ઓછા છે. એ રીતનું કથન સ્પષ્ટ થઈ જાય છે. તથા તેના કરતાં તેઓ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. એ કથન પુષ્ટ થાય છે. કેમકે—વાદર વનસ્પતિકાયિક જીવ ત્રણે લોકમાં છે. પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના બીજા સ્થાનપદમાં એજ પ્રમાણેનું કથન કરવામાં આવેલ છે—‘કહિ ણં મંતે ! વાદરવણસ્સઙ્કાઙ્કાયા ણં પજ્જત્તગા ણં ઠાણા પન્નત્તા ? ગોયમા ! સદ્ધાણેણં સત્તસુ ઘણોદહીસુ સત્તસુ ઘણોદહિવલણસુ અહોલોણ પાયાલેસુ ભવણેસુ ભવણપત્થહેસુ ઉદ્ધલોણ કપ્પેસુ વિમાણાવલિયાસુ વિમાણપત્થહેસુ તિરિયલોણ અગહેસુ તલાણસુ નદીસુ દહેસુ વાવીસુ પુક્કલરિણીસુ ગુંજાલિયાસુ સરેસુ સરપંતિસુ, ઉજ્જરેસુ ચિલ્લેસુ પલ્લેસુ, દીવેસુ, સમુદેસુ સન્વેસુ ચેવ જલાસણસુ જલદ્ધાણેસુ एत्થ ણં વાયર-

પન્નત્તા, તથા જત્થેવ વાયરવણસ્સઙ્કાઙ્કાયાણં પજ્જત્તગાણં ઠાણા પન્નત્તા તત્થેવ વાયરવણસ્સઙ્કાઙ્કાયાણં અપજ્જત્તગાણં ઠાણા પન્નત્તા” (કુત્ર ખલુ ભદન્ત ! વાદર-વનસ્પતિકાયાિકાનાં પર્યાપ્તકાનાં સ્થાનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ? ગૌતમ ! સ્વસ્થાનેન સપ્તસુ ઘનોદધિષુ સપ્તસુ ઘનોદધિવલયેષુ અધોલોકે પાતાલેષુ ભવનેષુ ભવનપ્રસ્ત-ટેષુ ઉર્ધ્વલોકે કલ્પેષુ વિમાનાવલિકાસુ વિમાનપ્રસ્તટેસુ તિર્યગ્લોકે અગ્નિદેવેસુ તલાવેષુ નદીષુ હ્રદેષુ વાપીષુ પુષ્કરિણીષુ ગુહ્યાલિકાસુ સરસ્સુ સરઃપદ્મતિકાસું ઉજ્જરેષુ ચિલ્લેષુ પલ્લવેષુ વિપિનેષુ દ્વીપેષુ સમુદ્રેષુ સર્વેષ્વેવ જલાશયેષુ જલસ્થા-નેષુ અત્ર ખલુ વાદરવનસ્પતિકાયાિકાનાં પર્યાપ્તકાનાં સ્થાનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ-તથા-યત્રૈવ વાદરવનસ્પતિકાયાિકાનાં પર્યાપ્તકાનાં સ્થાનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ તત્રૈવ-વાદરવનસ્પતિકાયાનામપર્યાપ્તકાનાં સ્થાનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ) તતઃ ક્ષેત્રસ્યાઽ-સંખ્યેયગુણત્વાદ્ ઉપપદ્યન્તે વાદરતેજસ્કાયાિકાપેક્ષ્યા પ્રત્યેકશરીરવાદરવન

વાયર વણસ્સઙ્કાઙ્કાયાણં પજ્જત્તગાણં ઠાણા પન્નત્તા’ તથા ‘જત્થેવ વાયર વણસ્સઙ્કાઙ્કાયાણં પજ્જત્તગાણં ઠાણા પન્નત્તા તત્થેવ વાયર-વણસ્સઙ્કાઙ્કાયાણં અપજ્જત્તગાણં ઠાણા પન્નત્તા’ ઇસકા ભાવ યહી હૈ કિ ઉર્ધ્વલોક મેં, મધ્યલોક મેં ઓર અધોલોક મેં સર્વત્ર વાદર વન-સ્પતિકોં કે સ્થાન હૈં અધોલોક મેં સપ્તઘનોદધિયોં મેં સપ્ત ઘનો-દધિવાત વલય આદિકોં કે મેં, ઉર્ધ્વલોક મેં, કલ્પોં મેં વિમાનાવલિકા આદિકોં મેં, મધ્યલોક મેં જિતને જલાશય જલસ્થાન આદિ પ્રદેશ હૈં ઉનમેં ઇનકે સ્થાન હૈં । જહાં પર પર્યાપ્ત વાદર વનસ્પતિકાયાિકોં કે સ્થાન હૈં-વહી પર અપર્યાપ્ત વાદર વનસ્પતિકાયાિકોં કે સ્થાન હૈં । અતઃ ઇસ તરહ ઇનકે ક્ષેત્ર કી અસંખ્યાત ગુણતા હોને સે યે પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયાિક વાદર તેજસ્કાયાિકોં કી અપેક્ષા અસં-ખ્યાતગુણોં સઘ જાતે હૈં । ‘વાયરણિઓયા અસંખ્યેજ્જગુણા’ પ્રત્યેક

‘વણસ્સઙ્કાઙ્કાયાણં પજ્જત્તગાણં ઠાણા પન્નત્તા’ તથા ‘જત્થેવ વાયર વણસ્સઙ્કાઙ્કા-યાણં પજ્જત્તગાણં ઠાણા પન્નત્તા તત્થેવ વાયર વણસ્સઙ્કાઙ્કાયાણં અપજ્જ-ત્તગાણં ઠાણા પન્નત્તા’ આ કથનનો ભાવ એ છે કે-ઉર્ધ્વલોકમાં, મધ્યલોકમાં, અને અધોલોકમાં યદેજ વાદર વનસ્પતિકાયાિકોના સ્થાનો છે. અધોલોકમાં, સાત ઘનોદધિયોમાં સાત ઘનોદધિવાતવલય વિગેરેમાં ઉર્ધ્વલોકમાં, કલ્પોમાં વિમાનાવલિકા વિગેરેમાં, મધ્યલોકમાં જેટલા જલાશય જલ-સ્થાન વિગેરે પ્રદેશો છે. તેમાં તેઓના સ્થાનો છે. જ્યાં પર્યાપ્ત વાદર વન-સ્પતિકાયાિકોના સ્થાનો છે. ત્યાંજ અપર્યાપ્ત વાદર વનસ્પતિકાયાિકોના સ્થાનો છે. તેથી આ રીતે તેઓના ક્ષેત્રનું અસંખ્યાતગુણ પાણું હોવાથી પ્રત્યેક

સ્પતિકાયા અસંખ્યેયગુણાધિકા इति । ‘વાયરણિઓયા અસંખેજ્જગુણાધિકાઃ, વાદરનિગોદાનામત્યન્તસૂક્ષ્માવગાહનત્વાત્, જલેષુ ચ સર્વત્રાપિ પ્રાયોભાવાત્ પનક-શૈવાલાદયો હિ જલેષ્વવચ્યં ભાવિનઃ, તે ચ વાદરાનન્તકાયિકા इति । ‘વાયર પુઠ્ઠવીકાઈયા અસંખેજ્જગુણા’ એમ્યો વાદરપૃથિવીકાયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ, અઘ્રાસુ પૃથ્વીપુ સર્વેષુ વિમાન ભવનપર્વતાદિષુ સદ્ભાવાત્ । ‘આઝવાઝ અસંખેજ્જગુણા’ એમ્યો વાદરાપ્કાયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ પૃથિવીતો જલસ્યાધિવયત્વાત્ એમ્યોઽસં-ખ્યેયગુણા વાદરવાયુકાયિકાઃ, શુપિરે સર્વત્ર વાયોઃ સદ્ભાવાત્ । ‘વાયરવળ-

શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિકોં કી અપેક્ષા વાદર નિગોદ અસંખ્યાત ગુણેં અધિક હૈં । ક્યોંકિ વાદર નિગોદોં કી અવગાહના અત્યંત સૂક્ષ્મ હોતી હૈં ઓર યે પ્રાયઃ કરકે સર્વત્ર જલોં મેં હોતે હૈં । પનક પાંચવર્ણ કે ફૂલન શૈવાલ આદિ તો જલ મેં અવશ્ય હોતે હી હૈં । યે વાદર અનન્તકાયિક હૈં ઓર યે અનન્તગુણેં હૈં ‘વાયર પુઠ્ઠવીકાઈયા અસંખેજ્જ-ગુણા’ ઇનકી અપેક્ષા અર્થાત્ વાદર નિગોદોં કી અપેક્ષા વાદર પૃથિવી-કાયિક અસંખ્યાતગુણેં હૈં । ક્યોંકિ ઇનકા સદ્ભાવ આઠ પૃથિ-વિયોં મેં વિમાનોં મેં ઓર પર્વતાદિકોં મેં પાયા જાતા હૈં । ‘આઝ વાઝ અસંખેજ્જગુણા’ ઇનકી અપેક્ષા વાદર અપ્કાયિક વાદર વાયુકાયિક અસંખ્યાગુણેં અધિક હૈં અર્થાત્ વાદર પૃથિવીકાયિકોં કી અપેક્ષા વાદર અપ્કાયિક જીવ અસંખ્યાત ગુણેં અધિક ઇસલિયે હૈં કિ પૃથિ-વીકી અપેક્ષા જલ કી અધિકતા હૈં અપ્કાયિકોં કી અપેક્ષા વાયુ-કાયિક જીવ અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં । ક્યોંકિ શુપિર આદિ સ્થાનોં મેં સર્વત્ર ઇનકા સદ્ભાવ રહતા હૈં । ‘વાયર વળસ્સઈકાઈયા અર્ણત-

શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક, વાદર તેજસ્કાયિકોના કરતાં અસંખ્યાતગણા થઈ જાય છે ‘વાયરણિઓયા અસંખેજ્જગુણા’ પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિકોના કરતાં વાદર નિગોદ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે વાદર નિગોદની અવ-ગાહના અત્યંત સૂક્ષ્મ હોય છે, અને તે ઘણું કરીને બધેજ જળમાં હોય છે. પનક-પાંચ વર્ણના ફૂલન શેવાળ વિગેરે તો જલમાં અવશ્યજ હોય જ છે. એ વાદર અનંતકાયિક છે. અને અનંતગણા છે. ‘વાયર પુઠ્ઠવીકાઈયા અસંખેજ્જ ગુણા’ તેના કરતાં અર્થાત્ વાદર નિગોદના કરતાં વાદર પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાત ગણા છે. કેમકે તેમનો સદ્ભાવ આઠ પૃથિવિયોમાં વિમાનોમાં ભવનોમાં અને પર્વતાદિકોમાં મળી આવે છે. ‘આઝ વાઝ અસંખેજ્જગુણા’ તેના કરતાં વાદર અપ્કાયિક, વાદર વાયુકાયિક, અસંખ્યાતગણા વધારે એ માટે છે કે પૃથિવી કરતાં જલનું અધિકપાત્ર છે. અપ્કાયિકોના કરતાં વાયુકાયિક છુવ અસંખ્યાત ગણા વધારે કેમકે-સુપિર વિગેરે સ્થાનોમાં બધેજ તેઓનો સદ્ભાવ રહે

સ્સઙ્કાદ્યા અણંતગુણા' વાદરવનસ્પતિકાયિકા અનન્તગુણા વાયુકાયિકેભ્યઃ, પ્રતિ વાદરનિગોદમનન્તજીવાનાં ભાવાત્ । 'વાયરા વિસેસાહિયા' સામાન્યતો વાદરા વિશેષાધિકા વાદરત્રસકાયિકાદીનામપિ સામાન્યવાદરે સદ્ભાવાત્ ।

ગતમેકમૌધિકમલ્પબહુત્વં

દ્વતીયમાહ—“એવમપજ્જત્તગાણ વિ' એવમપર્યાપ્તવાદરત્રસાદીનામપિ તથાદિ— સર્વસ્તોકા અપર્યાપ્તવાદરત્રસકાયાઃ તેભ્યોઽપર્યાપ્તવાદરતેજસ્કાયા અસં- સ્ખ્યેયગુણા, તેભ્યોઽપર્યાપ્ત પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયા અસંખ્યેયગુણાઃ, તેભ્યોઽપર્યાપ્તવાદરનિગોદા અસંખ્યેયાઃ, તેભ્યોઽપર્યાપ્તવાદરપૃથિવીકાયિકા

ગુણા' इनकी अपेक्षा अर्थात् वायुकायिकों की अपेक्षा वादर वन- स्पतिकायिक अनन्तगुणों अधिक हैं क्योंकि प्रति वादर में और प्रति निगोद में अनन्त जीवों का सद्भाव रहता है । 'वायरा विसेसाहिया' इन की अपेक्षा सामान्य वादर विशेषाधिक हैं । क्योंकि इनमें वादर त्रसकायिकों का भी प्रक्षेप हो जाता है । इस प्रकार से यह औधिक अल्पबहुत्व कहा गया है ।

द्वितीय अल्पबहुत्व का कथन इस प्रकार से है—

‘એવમ પજ્જત્તગાણ વિ' અપર્યાપ્ત વાદર ત્રસકાયિક જીવ સર્વે- કમ હૈં इनकी अपेक्षा अपर्याप्त वादर तेजस्कायिक जीव असंख्यात- गुणों अधिक हैं इनकी अपेक्षा अपर्याप्त प्रत्येक शरीर वादर वन- स्पतिकायिक जीव असंख्यातगुणों अधिक हैं । इनकी अपेक्षा अपर्याप्त वादर निगोद असंख्यातगुणों अधिक है । इनकी अपेक्षा अपर्याप्त वादर पृथिवीकायिक जीव असंख्यातगुणों अधिक हैं । इनकी अपेक्षा

છે. 'વાયર વણસ્સઙ્કાદ્યા અણંતગુણા' તેના કરતાં અર્થાત્ વાયુકાયિકોના કરતાં વાદર વનસ્પતિકાયિક અનંતગણા વધારે છે. કેમકે પ્રત્યેક વાદરમાં અને પ્રત્યેક નિગોદમાં અનંતજીવોનું અસ્તિત્વ હોય છે. 'વાયરા વિસેસાહિયા' તેના કરતાં સામાન્ય વાદર વિશેષાધિક છે. કેમકે—તેમાં વાદર ત્રસકાયિકોનો પણ પ્રક્ષેપ થાય છે. આ રીતે આ ઔધિક અલ્પ બહુત્વનું કથન કરવામાં આવેલ છે.

હવે બીજા અલ્પ બહુત્વનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘એવમ પજ્જત્તગાણ વિ' અપર્યાપ્ત વાદર ત્રસકાયિક જીવ સૌથી ઓછા છે. તેના કરતાં અપર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિક જીવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે તેના કરતાં અપર્યાપ્ત પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક જીવ અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. તેના કરતાં અપર્યાપ્ત વાદર નિગોદ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં અપર્યાપ્ત વાદર પૃથ્વીકાયિક જીવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે.

અસંખ્યેયાઃ, તેભ્યોઽપર્યાપ્ત વાદરાઽપ્કાયા અસંખ્યેયાઃ, તેભ્યોઽપર્યાપ્ત વાદરવાયુ-
કાયા અસંખ્યેયાઃ, તેભ્યોઽપર્યાપ્ત વાદરવનસ્પતિકાયા અનન્તાઃ, તેભ્યોઽપર્યાપ્ત
સામાન્ય વાદરા વિશેષાધિકાઃ સર્વત્ર યુક્તિ સૈવ સૈવ ।

અથ પર્યાપ્તકાનાં તૃતીયાઽલ્પ-બહુત્વ-‘પજ્જત્તગાણં’ પર્યાપ્ત વાદરપૃથિવ્ય-
પ્તેજોવાયુવનસ્પતિત્રસકાયિકાનાં કતરેઽલ્પાઃ ૦ કતરેભ્યઃ ? ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા
વાયર તેઽકાહ્યા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેષ્વલ્પાઃ પર્યાપ્તવાદરતેજસ્કાયિકાઃ એવામાવ-
લિકાસમયવર્ગસ્ય કતિપયસમયન્યૂનૈરાવલિકા સમયૈર્ગુણિતસ્ય યાવાન્સમયરાશિસ્ત-

અપર્યાપ્ત વાદર અપ્કાયિક જીવ અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । इनकी
अपेक्षा अपर्याप्त वादर वायुकायिक जीव असंख्यातगुणें अधिक हैं ।
इनकी अपेक्षा अपर्याप्त वादर वनस्पतिकायिक अनन्तगुणें अधिक
हैं । इनकी अपेक्षा अपर्याप्त सामान्य वादर विशेषाधिक हैं । यहां
सर्वत्र युक्ति पूर्वोक्त जैसी ही है ।

તૃતીય અલ્પવહુત્વ કા કથન-‘પજ્જત્તગાણં’ હે ભદન્ત ! પર્યાપ્ત
વાદર પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત વાદર અપ્કાયિક, પર્યાપ્ત વાદર તેજ-
સ્કાયિક, પર્યાપ્ત વાદર વાયુકાયિક, પર્યાપ્ત વાદર ત્રસકાયિક, इन
में कौन किनकी अपेक्षा अल्प हैं ? कौन किनकी अपेक्षा बहुत हैं ?
कौन किनके बराबर हैं ? और कौन किनकी अपेक्षा विशेषाधिक हैं ?
इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-गौतम ! ‘सव्वत्थोवा वायर तेउकाह्या’
सबसे कम पर्याप्त वादर तेजस्कायिक हैं क्योंकि इनका परिमाण
कतिपय समयन्यून आवलिका के समयों से आवलिका के समयों के

तेना करतां अपर्याप्तक वादर अप्कायिक एव असंख्यातगणुा वधारे
छे. तेना करतां अपर्याप्तक वादर वायुकायिक एव असंख्यातगणुा वधारे छे.
तेना करतां अपर्याप्तक वादर वनस्पतिकायिक एव अनंत गणुा वधारे छे.
छे. तेना करतां अपर्याप्तक सामान्य वादर विशेषाधिक छे. अहियां युक्ति
अधे ठेकाणु पड़ेलाना कथन प्रमाणे न छे.

ત્રીજા અલ્પ બહુત્વનું કથન

‘પજ્જત્તગાણં ૦’ હે ભગવન્ પર્યાપ્ત વાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વાદર અપ્કાયિક
પર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિક, પર્યાપ્ત વાદરવાયુકાયિક, પર્યાપ્ત વાદર ત્રસકાયિક,
આ બધામાં કોણ કોનાથી ઓછા છે ? કોણ કોના કરતાં વધારે છે. કોણ કોની
બરાબર છે ? અને કોણ કોના કરતાં વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા વાયરતેઽકાહ્યા’ સૌથી
ઓછા પર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિક છે. કેમકે-તેમનું પ્રમાણ કેટલાક સમય ન્યૂન

તપ્રમાણત્વાત્ । ઉક્તञ्च—‘આવલિ વર્ગો ક્રમેણાવલી૯ ગુણિઓહિ વાયરો તેજઃ’ । આવલિકા વર્ગઃ ક્રમેણાવલિકા ગુણિતો હિ વાદરં તેજઃ ॥ ‘વાયરતસકાહ્યા અસંખેજ્જગુણા’ પર્યાપ્તવાદરતેજસ્કાયિકેભ્યઃ પર્યાપ્ત વાદરત્રસકાયા અસંખ્યેય-ગુણાઃ કથિતાઃ પ્રતરે યાવન્ત્યઙ્ગુલાઽસંખ્યેયભાગમાત્રઃખંડાનિ તાવત્પ્રમાણકત્વાત્ તેષામ્ । ‘પત્તેયસરીરવાયરા અસંખેજ્જગુણા’ એભ્યઃ પ્રત્યેકશરીરવાદરપર્યાપ્તવન-

કિયે ગયે કો ગુણિત કરને પર જો સમય રાશિ આતી હૈ ઉસ રાશિ કે બરાબર હૈ इसे हमें यों समझना चाहिये—मानलीजिये आवलिका प्रमाण ४ है इज चार को ४ से गुणा करने पर १६ आता है कतिपय समय का प्रमाण मानलीजिये २ है १६ में से दो को कम करने पर १४ आता है ये आवलिका के समय है इन समयों में आवलिका के वर्ग १६ को गुणित करने पर २२४ होते हैं ये २२४ समय राशि का कल्पित प्रमाण आ जाता है इस अङ्क संदृष्टि को अर्थ संदृष्टि में घटित करने के अभिप्राय से यहां कल्पित करके लिखा है इस अङ्क संदृष्टि का अर्थ संदृष्टि नहीं समझना चाहिये । उक्तञ्च—‘आवलि-वर्गो कमेणावली९ गुणिओ हि वायरो तेजः’ ‘वायर तसकाह्या पञ्ज-त्तगा असंखेज्जगुणा’ इनकी अपेक्षा वादर पर्याप्त त्रसकायिक असं-ख्यातगुणों अधिक है । इनका प्रमाण एक प्रतर में जितने अङ्गुल के असंख्यातवे भाग मात्र खण्ड हो जाते हैं उतने बराबर हैं । इनकी अपेक्षा ‘पत्तैय सरीर वायरा असंखेज्जगुणा’ प्रत्येक शरीर वादर

આવલિકાના સમયોથી આવલિકાના સમયોને ગુણવાથી જે સમય રાશી આવે છે. એ રાશિની ખરેખર છે. આને આ રીતે સમજવું જોઈએ—માનીલોકે—આવલિકાનું પ્રમાણ ૪ છે. આ ચારને ૪ થી ગુણવાથી ૧૬ સોળ થાય છે. કતિપય સમયનું પ્રમાણ ૨ જે છે. તે સોળમાંથી ૨ જે ઓછા કરવાથી ૧૪ ચૌદ થાય છે. આ આવલિકાનો સમય છે. આ સમયોથી આવલિકાનો વર્ગ ૧૬ સોળ થાય છે. કતિપય સમયનું પ્રમાણ ૨ જે છે. તે સોળમાંથી ૨ જે ઓછા કરવાથી ૧૪ ચૌદ થાય છે. આ આવલિકાનો સમય છે. આ સમયોથી આવલિકાનો વર્ગ ૧૬ સોળને ગુણવાથી ૨૨૪ બસો ચોવીસ થઈ જાય છે. આ ૨૨૪ બસો ચોવીસ સમય રાશિનું કલ્પિત પ્રમાણ આવે છે. આ અંક સંદૃષ્ટિને અર્થ સંદૃષ્ટિમાં ઘટાવવાના અભિપ્રાયથી અહીંયાં કલ્પના કરીને લખવામાં આવેલ છે. આ અંક સંદૃષ્ટિના અર્થ સંદૃષ્ટિ સમજવી ન જોઈએ કહ્યું પણ છે કે—‘આવલિવર્ગો કમેણાવલી૯ ગુણિઓહિ વાયરો તેજઃ, વાયર તસ-કાહ્યા અસંખેજ્જગુણા’ તેના કરતાં વાદર પર્યાપ્ત ત્રસકાયિક અસંખ્યાતગુણા વધારે છે. તેમનું પ્રમાણ એક પ્રતરમાં જેટલા આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગ

સ્પતિકાયાિકા અસંખ્યેયગુણાઃ ઉક્તયુક્તે । ઉક્તશ્ચ—‘પત્તેય પજ્જત્ત વણસ્સઙ્કાદયા
 ઉ પયરં હરંતિ લોગસ્સ અંગુલ અસંખમાગેણ માદ્યં—ઈતિ । ‘સેસા તદેવ જાવ
 વાયરા વિસેસાદિયા’ શેપાસ્તથૈવ યાવદ્વાદરા વિશેષાધિકાઃ । પ્રત્યેકશરીર વાદર-
 વનસ્પતિકાયાડપેક્ષયા વાદરનિગોદપર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણાઃ તેષામ્ અત્યન્ત-
 સૂક્ષ્માવગાહનત્વાત્ । તેભ્યઃ પર્યાપ્તવાદરપૃથિવીકાયા અસંખ્યેયગુણાઃ । અતિ
 પ્રભૂત સંખ્યેયપ્રતરાઙ્ગુલાડસંખ્યેયભાગલ્પમાનત્વાત્, તેભ્યોડપિ પર્યાપ્ત-
 વાદરાપ્કાયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ । અતિ પ્રભૂતતરાસંખ્યેયપ્રતરાડઙ્ગુલાસંખ્યેય-
 ભાગલ્પમાનત્વાત્ તેભ્યઃ પર્યાપ્તવાદરવાયુકાયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ, ઘનીકૃત-

વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત જીવ અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । ક્યોંકિ ઇન
 કા પ્રમાણ એક પ્રતર મેં અઙ્ગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ જિતને લ્પઢ
 હોતે હૈં ડન લ્પઢોં કે લરાલર હૈં । ઉક્તંચ—‘પત્તેય પજ્જત્ત વણસ્સઙ્કા-
 દયા ઉ પયરં હરંતિ લોગસ્સ અંગુલ અસંલેજ્જમાગેણ માદ્યં’ ઇનકી
 અપેક્ષા લાદર પર્યાપ્ત નિગોદ અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં ક્યોંકિ ઇનકી
 અલગાહના અત્યન્ત સૂક્ષ્મ હોતી હૈં ઓર જલાશયોં મેં સર્વત્ર ઇનકા
 પ્રાચઃ સદ્ભાલ રહતા હૈં ઇનકી અપેક્ષા લાદર પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત
 જીવ અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં ક્યોંકિ ઇનકા પ્રમાણ અતિપ્રભૂત
 સંખ્યેય પ્રતર મેં અઙ્ગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ લરાલર જિતને લ્પઢ
 હોતે હૈં ડન લ્પઢોં કે લરાલર હૈં । ઇનકી અપેક્ષા લાદર અપ્કાયિક
 પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । ક્યોંકિ ઇનકા પ્રભૂતતર અસંખ્યેય
 પ્રતર મેં અઙ્ગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ પ્રમાણ જિતને લ્પઢ હોતે હૈં

માત્રના ખંડો થાય છે. તેની બરાબર છે. તેના કરતાં ‘પત્તેયસરીરવાયરા અસં-
 લેજ્જગુણા’ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત એવ અસંખ્યાતગણ
 વધારે છે. કેમકે તેમનું પ્રમાણ એક પ્રતરમાં આંગળના અસંખ્યાતમા લાગ
 બેટલા ખંડો થાય છે. એ ખંડોની બરાબર છે. કહ્યું પણ છે કે—‘પત્તેય
 પજ્જત્તવણસ્સઙ્કાદયા ઉ પયરં હરંતિ લોગસ્સ અંગુલ અસંલેજ્જમાગેણ માદ્યં’
 તેના કરતાં બાદર પર્યાપ્ત નિગોદ અસંખ્યાતગણ વધારે છે. કેમકે તેમની
 અલગાહના અત્યંત સૂક્ષ્મ હોય છે. અને જલાશયોમાં બધેજ તેના પ્રાચઃ
 સદ્ભાલ રહે છે. તેના કરતાં બાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત એવ અસંખ્યાતગણ
 વધારે છે. તેઓનું પ્રમાણ અત્યંત પ્રભૂત સંખ્યેય પ્રતરમાં આંગળના અસં-
 ખ્યાતમાં લાગની બરાબર બેટલા ખંડો થાય છે એ ખંડોની બરાબર છે.
 તેના કરતાં બાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ વધારે છે. કેમકે તેમનું
 અત્યંત પ્રભૂતતર અસંખ્યેય પ્રતરમાં આંગળના અસંખ્યાતમા લાગ પ્રમાણના
 બેટલા ખંડો થાય છે, એ ખંડોની બરાબર છે. તેના કરતાં બાદર વાયુકાયિક

લોકાઽસંખ્યેય પ્રતરેષુ સંખ્યાતતમભાગવર્તિષુ યાવન્ત આકાશપ્રદેશરતાવત્પ્રમાણ-
કત્વાત્ તેષામ્ । તેભ્યો વાદરવનસ્પતિકાયાઃ પર્યાપ્તાઃ અનન્તગુણાઃ, પ્રતિવાદરૈ-
કૈકનિગોદમનન્તાનાં જીવાનાં ભાવાત્ । તેભ્યઃ સામાન્યતો વાદર પર્યાપ્તકા
વિશેષાધિકાઃ, પર્યાપ્ત વાદરતેજસ્કાયિકાદીનામપિ તત્ર પ્રક્ષેપાત્ ।

અથ ચતુર્થાઽલ્પબહુત્વમાહ—‘एएसि णं भंते ! वादराणं पज्जत्तापज्जत्ताणं
कयरे-२ अप्पा वा जाव विसेसाहिया’ एतेषां खलु भदन्त ! वादर पर्याप्ताऽ-
पर्याप्तानां कतरेभ्यो कतरेऽल्पा वा बहुका वा तुल्या वा विशेषाधिकावेति

उन खण्डों के बराबर हैं । इनकी अपेक्षा वादर वायुकायिक पर्याप्तक
असंख्यातगुणों अधिक हैं क्योंकि इनका प्रमाण घनीकृत लोक के
संख्यात भागवर्ती असंख्यात प्रतरों में जितने आकाश प्रदेश हैं उन
आकाश प्रदेशों के बराबर हैं इनकी अपेक्षा वादर वनस्पतिकायिक
पर्याप्त जीव अनन्तगुणों हैं क्योंकि हर एक वादर निगोद में अनन्त
जीवों का सद्भाव कहा गया है इनकी अपेक्षा सामान्य वादर पर्या-
प्तक जीव विशेषाधिक हैं । क्योंकि इनमें वादर त्रसकायिक आदि
भी संमिलित हो जाते हैं ।

चतुर्थ अल्पबहुत्व का कथन—‘एतेसि णं भंते ! वायराणं पज्जत्ता
पज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो’ गौतम ने इस चतुर्थ अल्पबहुत्व की
वक्तव्यता में प्रभु से ऐसा पूछा है—हे भदन्त ! इन वादर पर्याप्ता-
पर्याप्तक पृथिवीकायादिकों के बीच में कौन जीव किन जीवों की
अपेक्षा अल्प हैं ? कौन किनकी अपेक्षा बहुत हैं ? कौन किनकी

પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે તેમનું પ્રમાણ ઘનીકૃત લોકના સંખ્યા-
તમા ભાગમાં રહેલ અસંખ્યાત પ્રતરોમાં બેટલા આકાશ પ્રદેશો છે. એ
આકાશ પ્રદેશોની બરોબર છે. તેના કરતાં બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તક જીવો
અનંત ગણા છે. કેમકે દરેક બાદર નિગોદમાં અનંત જીવોનો સદ્ભાવ કહેવામાં
આવેલ છે. તેના કરતાં સામાન્ય બાદર પર્યાપ્તક જીવ વિશેષાધિક છે. કેમકે
એમાં બાદર ત્રસકાયિક વિગેરેનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે.

ચોથા અલ્પ બહુત્વનું કથન

‘एएसिणं भंते ! वायराणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो’ ગૌતમ
સ્વામીએ આ ચોથા અલ્પ બહુના સંબંધમાં પ્રભુશ્રીને એવું પૂછેલ છે કે—
હે ભગવન્ આ બાદર પર્યાપ્તાપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિક વિગેરેમાં કયા જીવો કયા
જીવો કરતાં અલ્પ છે ? કોણ કોનાથી વધારે છે ? કોણ કોનો બરોબર છે ?
અને કોણ કોના કરતાં વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે

પ્રશ્ન: ? મગવાનાહ-ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા વાયરા પજ્જત્તા' સર્વસ્તોકા વાદરા: પર્યાપ્તા: । 'વાયરા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' અપર્યાપ્તવાદરા અસંખ્યેયગુણા: । હહ વાદરૈકૈકપર્યાપ્તનિશ્રયા અસંખ્યેયાઽપર્યાપ્તવાદરા ઉત્પચન્તે । 'પજ્જત્તગ- નિસ્સાણ અપજ્જત્તગા વક્કમંતિ જત્થ ઇગો તત્થ નિયમા અસંખેજ્જા' ઇતિ વચનાત્ પર્યાપ્તકનિશ્રયા અપર્યાપ્તા ઉત્પદ્યન્તે વ્યુત્ક્રામન્તિ । યત્રૈકસ્તત્ર નિયમાદસંખ્યેયા: તત: સર્વત્ર પર્યાપ્તેભ્યોઽપર્યાપ્તા અસંખ્યેયગુણા: વક્તવ્યા:,

અપેક્ષા બરાબર હૈં ? ઓર કૌન કિનકી અપેક્ષા વિશેષાધિક હૈં ? હિસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મૈં પ્રશ્ન કહતે હૈં—,સવ્વત્થોવા વાયરા પજ્જત્તા' હે ગૌતમ સબ સે કમ બાદર પર્યાપ્તક હૈં ક્યૌંકિ યે પરિમિત ક્ષેત્રવર્તી હોતે હૈં હનકી અપેક્ષા—'વાયરા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' બાદર અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । ક્યૌંકિ ઇક ઇક બાદર પર્યાપ્ત કી નિશ્રા સે અસંખ્યાત બાદર અપર્યાપ્તકોં કા ઉત્પાદ હોતા હૈ 'ઁવં સવ્વે જહા વાયરતસકાહ્યા ૪' હનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં ક્યૌંકિ સમસ્ત લોક મૈં વ્યાપ્ત રહતે હૈં—હિસલિયે હનકા ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગુણા અધિક હોને કે કારણ હનૈં પૂર્વ જીવોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા અધિક કહા ગયા હૈ 'પજ્જત્તનિસ્સાણ અપજ્જત્તગા વક્કમંતિ જત્થ ઇગો તત્થ નિયમા અસંખેજ્જા' ઇસા આગમ કા કથન હૈ । હનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણે અધિક હૈં ક્યૌંકિ યે ચિરકાલાવસ્થાયી હોને કે કારણ સંખ્યાતગુણી અવસ્થા મૈં હી યે સદા મૌજૂદ રહતે હૈં । યહાં સર્વ સંખ્યા સે સાત સૂત્ર હૈ—જો હિસ પ્રકાર

કે—'સવ્વત્થોવા વાયરા પજ્જત્તા' હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા બાદર પર્યાપ્તકે છે, કેમકે તેઓ પરિમિત ક્ષેત્રમાં રહેવાવાળા હોય છે. તેના કરતાં 'વાયરા અપ- જ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' બાદર અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા વધારે છે. કેમકે— ઓક ઓક બાદર પર્યાપ્તની નિશ્રોથી અસંખ્યાત બાદર અપર્યાપ્તકોના ઉત્પાદ થાય છે. 'ઁવં સવ્વે જહા વાયર તસકાહ્યા' તેના કરતાં સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા વધારે છે. કેમકે એ સઘળા લોકમાં વ્યાપ્ત રહે છે. તેથી તેમનું ક્ષેત્ર અસંખ્યાત ગણુ વધારે હોવાના કારણે એને પહેલાના છુવેના કરતાં અસંખ્યાતગુણા વધારે કહેવામાં આવેલ છે. 'પજ્જત્તનિસ્સાણ અપજ્જત્તગા વક્કમંતિ જત્થ ઇગો તત્થ નિયમા અસંખેજ્જા' આ પ્રમાણે આગમનું કથન છે. તેના કરતાં સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણા વધારે છે. કેમકે—તેઓ ચિરકાળ રહેનારા હોવાના કારણે સંખ્યાતગુણી અવસ્થામાંજ તેઓ સદા મૌજૂદ રહે છે,

एतदभिप्रायेणाह—‘एवं सन्वे जहा वायरतसकाइया’ यथा वादरत्रसकायिकाः एवं सर्वे ज्ञेयाः आलापकस्तत्र तत्र स्वयमूहनीयः । आलापकलक्षणं तु जैनागम-टीकाकार पूज्यमहाराज घासीलालकृतशिवकोपे—विवक्षितार्थ—बोधार्थ वाक्य मालापको भवेत् ।

अथ पञ्चमाल्पवहुत्वं समुदितानामेषां पर्याप्तापर्याप्ताकानाम् ‘एएसि णं भंते ! वायर पुढवीकाइयाणं जाव वायरतसकाइयाण य’ एतेषां खलु भदन्त !

से है—प्रथम सूत्र सामान्य सूक्ष्म एवं वादरों की पर्याप्तापर्याप्तावस्था विषयक है. द्वितीय सूत्र सूक्ष्म वादर पृथिवीकायिक की पर्याप्तापर्याप्तावस्था विषयक है तृतीय सूत्र सूक्ष्म वादर अप्कायिकों की पर्याप्तापर्याप्तावस्था विषयक है । चतुर्थ सूत्र सूक्ष्म वादर तेजस्कायिक जीवों की पर्याप्तापर्याप्तावस्था विषयक है । पांचवां सूत्र—सूक्ष्मवादरवायु-कायिक जीवों की पर्याप्तापर्याप्तावस्था के विषय में है । छठवां सूत्र—सूक्ष्म वादरवनस्पतिकायिक जीवों की पर्याप्तापर्याप्तावस्था के विषय में है । और सातवां सूत्र—सूक्ष्म वादर निगोद की पर्याप्तापर्याप्तावस्था के सम्बन्ध में है । इनमें आलापक प्रकार स्वयं ही उद्भावित कर लेना चाहिये अलापक का लक्षण जैनागमों के टीकाकार पूज्य श्री घासीलालजी महाराजकृत शिवकोष में ‘विवक्षितार्थ बोधार्थवाक्य-मालापको भवेत्’ विवक्षित अर्थ के बोधार्थ जो वाक्य है वह आलापक है ऐसा लक्षण किया गया है । चतुर्थ अल्पवहुत्व समाप्त ।

અહીંયાં સર્વ સંખ્યાના સાત સૂત્રો છે. જે ‘આ પ્રમાણે છે. પહેલું’ સૂત્ર સામાન્ય સૂક્ષ્મ અને બાદરોની પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાવસ્થા સંબંધિતું છે. બીજું સૂત્ર સૂક્ષ્મ બાદર પૃથ્વીકાયિકની પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાવસ્થા સંબંધી છે. ત્રીજું સૂત્ર સૂક્ષ્મ બાદર અપ્કાયિકોની પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાવસ્થા સંબંધી છે. ચોથું સૂત્ર સૂક્ષ્મ બાદર તેજસ્કાયિક જીવોની પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાવસ્થા સંબંધી છે. પાંચમું સૂત્ર સૂક્ષ્મ બાદર વાયુકાયિક જીવોની પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાવસ્થા સંબંધી છે. છઠ્ઠું સૂત્ર સૂક્ષ્મ બાદર વનસ્પતિકાયિક જીવોની પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાવસ્થા સંબંધી છે. અને સાતમું સૂત્ર સૂક્ષ્મ બાદર નિગોદની પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાવસ્થાના સંબંધમાં છે. આ વિષયના આલાપ પ્રકારો પોતેજ સમજીને કહી લેવા આલાપકોનાં લક્ષણો જૈનાગમોના ટીકાકાર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજે બનાવેલ શિવકોષમાં ‘વિવક્ષિતાર્થબોધાર્થવાક્યમાલાપકો ભવેત્’ વિવક્ષિત અર્થનો બોધ થવા માટે જે વાક્ય છે તે આલાપક કહેવાય છે. આ પ્રમાણે લક્ષણ બતાવવામાં આવેલ છે.

ચોથું અલ્પ બહુત્વ સમાપ્ત

વાદર સમાન્ય-વાદરપૃથિવીકાયિકાડપ્તેજોવાયુત્રસકાયિકાનામ્ 'પજ્જત્તા પજ્જત્તા ણં કયરેકયરેહિંતો અપ્પા વા જાવ વિસેસાદ્ધિયા વા' પર્યાપ્તાડપર્યાપ્તાનાં કતરે કતરેભ્યોડલ્પાઃ યાવદ્વિશેષાધિકા વા ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! 'સન્વત્થોવા વાયર તેડકાહ્યા પજ્જત્તગા' સર્વેભ્યઃ સ્તોકા વાદરતેજસ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તાઃ 'વાયરતસકાહ્યા પજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' તેભ્યઃ પર્યાપ્તવાદરતેજસ્કાયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ 'પત્તેયસરીરવાયરવળસ્સડકાહ્યા પજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' તેભ્યઃ પર્યાપ્તક પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયા અસંખ્યેયગુણાઃ, 'વાયરનિગોયા

પંચમ્ અલ્પવહુત્વ્વે સ્વ પ્રકાર સે હે-ઇસમેં સમુદિત પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકોં કા અલ્પવહુત્વ વિવક્ષિત હુવા હૈ-ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ-'એસિ ણં મંતે ! વાયરાણં વાયર પુઢવીકાહ્યાણં જાવ વાયર તસકાહ્યાણં ય પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં કયરે કયરેહિંતો' હે ભદન્ત ! વાદર, વાદરપૃથિવીકાયિક, વાદર અપ્કાયિક, વાદર તેજસ્કાયિક, વાદર વાયુકાયિક વાદર વનસ્પતિકાયિક, ઓર વાદર ત્રસકાયિક ઇનકી પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાવસ્થા મેં કૌન જીવ કિન જીવોં કી અપેક્ષા અલ્પ હૈં ? કૌન કિનકી અપેક્ષા બહુત હૈં ? કૌન કિનકે વરાવર હૈ ? કૌન કિનકી અપેક્ષા વિશેષાધિક હૈં ? ઇસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ને કહા હૈ-હે ગૌતમ ! 'સન્વત્થોવા વાયર તેડકાહ્યા પજ્જત્તગા' સર્વ સે કમ પર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિક જીવ હૈં ઇનકી અપેક્ષા 'વાયર તસકાહ્યા પજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' વાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં ઇનકી અપેક્ષા પર્યાપ્ત વાદર પ્રત્યેક વનસ્પતિ-

પાંચમાં અલ્પબહુત્વનું કથન

આ પાંચમાં અલ્પ બહુત્વમાં સમુદિત પર્યાપ્તાપર્યાપ્તિકોના અલ્પ બહુત્વની વિવક્ષા કરવામાં આવેલ છે. આ સંબંધમાં ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે 'એસિણં વાયરાણં વાયરપુઢવીકાહ્યાણં જાવ વાયર તસકાહ્યાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં કયરે કયરેહિંતો' હે ભગવન્ બાદર, બાદર પૃથ્વીકાયિક, બાદર અપ્કાયિક, બાદર તેજસ્કાયિક, બાદર વાયુકાયિક બાદર વનસ્પતિકાયિક અને બાદર ત્રસકાયિકોની પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાવસ્થામાં કયા છવે કયા છવેના કરતાં અલ્પ છે ? કોણ કોના કરતાં વધારે છે ? કોણ કોની બરાબર છે, અને કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! 'સન્વત્થોવા વાયર તેડકાહ્યા પજ્જત્તગા' સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત બાદર તેજસ્કાયિક છવ છે. તેના કરતાં 'વાયર તસકાહ્યા પજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' બાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં પર્યાપ્ત બાદર પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયિક છવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં

પજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' પ્રત્યેકશરીરવાદરપર્યાપ્તકવનસ્પતિકાયાપેક્ષયા વાદર-
નિગોદપર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણાઃ । 'પુઢ્ધવી આરુવારુ પજ્જત્તગા અસંખેજ્જ-
ગુણા' તેભ્યઃ પર્યાપ્ત વાદરપૃથિવીકાયાઃ-એભ્યઃ પર્યાપ્તવાદરાપ્કાયિકાઃ, એભ્યઃ
પર્યાપ્તવાદરવાયુકાયા અસંખ્યેયગુણાઃ 'વાયરતેરુકાઢ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જ-
ગુણા' એભ્યોઽપર્યાપ્તવાદરતેજસ્કાયા અસંખ્યેયગુણાઃ 'પત્તેયસરીરવાયરવળ-
સ્સઢ અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' એભ્યોઽપર્યાપ્તપ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પ-
તિકાયા અસંખ્યેયગુણાઃ 'વાયર ણિઓયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' તેભ્યો-
ઽપર્યાપ્તવાદરનિગોદા અસંખ્યેયગુણાઃ 'વાયરપુઢ્ધવી આરુવારુ અપજ્જત્તગા અસં-
ખેજ્જગુણા' તેભ્યોઽપર્યાપ્તવાદરપૃથિવીકાયાઃ-તેભ્યશ્ચાઽપર્યાપ્તવાદરાપ્કાયાઃ

કાયિક જીવ અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં ઇનકી અપેક્ષા પર્યાપ્ત વાદર
નિગોદ જીવ અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । ઇનકી અપેક્ષા વાદર પૃથિવી-
કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । ઇનકી અપેક્ષા વાદર
અપ્કાયિક પર્યાપ્ત જીવ અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । ઇનકી અપેક્ષા
વાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । પર્યાપ્ત વાદર
વાયુકાયિક કી અપેક્ષા 'વાયર તેરુકાઢ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જ-
ગુણા' વાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત જીવ અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં ।
ક્યોંકિ વાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત લોકાકાશ કે પ્રદેશોં
મેં જિતને આકાશ પ્રદેશ હૈં ઉતને હૈં ઓર વાદર તેજસ્કાયિક અપ-
ર્યાપ્ત અસંખ્યાત લોકાકાશ કે પ્રદેશોં કે વરાવર પ્રમાણ વાલે હૈં
વાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત જીવોં કી અપેક્ષા 'પત્તેય સરીર વાયર
વળસ્સઢ અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિ
અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । ઇનકી અપેક્ષા 'વાયરણિઓયા
અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' વાદર નિગોદ અપર્યાપ્તક અસંખ્યાત-

પર્યાપ્ત ળાદર નિગોદ ળવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં ળાદર પૃથ્વી
કાયિક પર્યાપ્ત ળવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં ળાદર વાયુકાયિકના
પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. પર્યાપ્ત ળાદર વાયુકાયિકના કરતાં 'વાયરતેરુકાઢ્યા
અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' ળાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તક ળવ અસંખ્યાતગણા
વધારે છે. કેમકે ળાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોંમાં
બેટલા આકાશ પ્રદેશો છે. એટલા છે. અને ળાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તક ળવો
ના કરતાં 'પત્તેય સરીરવાયરવળસ્સઢકાઢ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા'
પ્રત્યેક શરીર ળાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના
કરતાં 'વાયર ણિઓયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' ળાદર નિગોદ અપર્યાપ્તક

અર્થોઽપર્યાપ્તવાદરવાયુકાયાઃ ક્રમગત્યા પૂર્વપૂર્વર્થોઽસંખ્યેયગુણાઃ । ‘વાયર-
વણસ્સઈ પજ્જત્તગા અણંતગુણા’ પર્યાપ્તકા વાદરવનસ્પતિકાયાઃ પૂર્વસ્માદનન્ત-
ગુણાઃ । પ્રતિવાદરૈકૈકનિગોદમનન્તાનાં જીવાનાં ભાવાત્ । ‘વાયર પજ્જત્તગા
વિસેસાહિયા’ તેભ્યઃ સામાન્ય પર્યાપ્તવાદરા વિશેષાધિકાઃ પર્યાપ્તવાદરતેજ-
સ્કાયિકાદીનામપિ તત્ર પ્રક્ષેપાત્ । ‘વાયરવણસ્સઈ અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’
અપર્યાપ્તવાદરવનસ્પતિકાયા અસંખ્યેયગુણાઃ એકૈકપર્યાપ્તવાદર વનસ્પતિકાયિક-
નિગોદનિઃશ્રયાઽસંખ્યેયાનામપર્યાપ્ત વાદરવનસ્પતિકાયિકનિગોદાનામુત્પાદાત્

ગુણોં અધિક હૈં, ‘વાયર પુઢવી આઝ વાઝ અપજ્જત્તગા’ હનકી અપેક્ષા
અપર્યાપ્ત વાદરપૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત વાદરપૃથિવીકાયિકોં કી અપેક્ષા
અપર્યાપ્ત વાદર અપ્કાયિક, વાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા
અપર્યાપ્ત વાદર વાયુકાયિક અસંખ્યાતગુણોં અધિક હૈં । ‘વાયર
વણસ્સઈ પજ્જત્તગા અણંતગુણા’ અપર્યાપ્ત વાદર વાયુકાયિકોં કી
અપેક્ષા પર્યાપ્ત વાદર વનસ્પતિકાયિક અનન્તગુણોં અધિક હૈં । ક્યોંકિ
હર એક વાદર રૂપ એક એક નિગોદ મેં અનન્ત જીવોં કા સદ્ભાવ
રહતા હૈ । ‘વાયર પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ પર્યાપ્ત વાદર વનસ્પતિ-
કાયિકોં કી અપેક્ષા સામાન્ય વાદર પર્યાપ્ત જીવ વિશેષાધિક હૈં ।
ક્યોંકિ સામાન્ય વાદર પર્યાપ્તક જીવોં મેં પર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિક
કા અન્તર્ભાવ હો જાતા હૈ । ‘વાયર વણસ્સઈ અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જ-
ગુણા’ સામાન્ય વાદર પર્યાપ્તક જીવોં કી અપેક્ષા વાદર વનસ્પતિ
અપર્યાપ્તક જીવ અસંખ્યાતગુણોં અધિક હૈં । ક્યોંકિ એક ૨ વાદર

અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ‘વાયર પુઢવી આઝ વાઝ અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’
અપર્યાપ્તક બાદર નિગોદોના કરતાં અપર્યાપ્તક બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તક
બાદર પૃથ્વીકાયિકોના કરતાં અપર્યાપ્તક બાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત બાદર અપ્-
કાયિકોના કરતાં અપર્યાપ્તક બાદર વાયુકાયિકો અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ‘વાયર
વણસ્સઈ પજ્જત્તગા અણંતગુણા’ અપર્યાપ્તક બાદર વાયુકાયિકોના કરતાં પર્યાપ્તક
બાદર વનસ્પતિકાયિક અનંતગણા વધારે છે. કેમકે-દરેક બાદર ૩૫ એક એક
નિગોદમાં અનંત જીવોના સદ્ભાવ રહે છે. ‘વાયર પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’
પર્યાપ્તક બાદર વનસ્પતિકાયિકોના કરતાં સામાન્ય બાદર પર્યાપ્તક જીવ વિશે-
ધિક છે. કેમકે સામાન્ય બાદર પર્યાપ્તક જીવોમાં પર્યાપ્ત બાદર તેજસ્કાયિકોના
બધામાં અંતર્ભાવ થઈ જાય છે. ‘વાયર વણસ્સઈ અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’
સામાન્ય પર્યાપ્તક જીવોના કરતાં બાદર વનસ્પતિ અપર્યાપ્તક જીવ અસંખ્યાત
ગણા વધારે છે. કેમકે એક એક બાદર પર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક નિગોદના

इति । 'वायरा अपज्जत्तगा-विसेसाहिया' वादरवनस्पति अपर्याप्तकेभ्योऽपर्याप्त-
वादरा विशेषाधिकाः । 'वायरा पज्जत्ता विसेसाहिया' तेभ्यः पर्याप्त वादरा-
विशेषाधिकाः । इति वादराश्रिताल्पबहुत्वम् ।

संप्रति सूक्ष्मवादराऽल्पबहुत्वम्-‘एएसि णं भंते ! सुहुमाणं-सुहुमपुढ्वी-
काइयाणं जाव सुहुमनिगोयाणं’ सामान्यतः सूक्ष्माणां सूक्ष्मपृथिवीकायि-
कानां सूक्ष्माऽप्तेजोवायुवनस्पतित्रसकायिकानां सूक्ष्मनिगोदानाम् ‘वायराणं
वायरपुढ्वीकाइयाणं जाव वायरतसकाइयाण य’ सामान्य वादराणां वादर-
पर्याप्तक वनस्पतिकायिक निगोद के आश्रय असंख्यान अपर्याप्त
वादर वनस्पतिकायिक निगोद जीवों का उत्पाद होता रहता है ।
'वायरा अपज्जत्तगा विसेसाहिया' वादर वनस्पति अपर्याप्तकों की
अपेक्षा अपर्याप्त वादर जीव विशेषाधिक हैं 'वायरा पज्जत्ता विसे-
साहिया' अपर्याप्त वादर जीवों की अपेक्षा वादर पर्याप्तक जीव
विशेषाधिक हैं । इस प्रकार से यह वादर जीवों के आश्रित अल्प-
बहुत्व का कथन है ।

अब सूक्ष्म वादर जीवों का अल्पबहुत्व इस प्रकार से है-‘एएसि
णं भंते ! सुहुमाणं सुहुम पुढ्वीकाइयाणं जाव सुहुम निगोदाणं’
गौतम ने यहां ऐसा पूछा है-हे भदन्त ! इन सूक्ष्मों के, सूक्ष्म पृथिवी-
कायिकों के, यावत्-सूक्ष्म अप्कायिकों के, सूक्ष्म तेजस्कायिकों के,
सूक्ष्म वायुकायिकों के, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकों के, सूक्ष्म त्रसकायिकों
के-एवं सूक्ष्म निगोदों के-तथा ‘वायराणं, वायरपुढ्वीकाइयाणं जाव
वायर तसकाइयाणं कयरे कयरेहिंतो’ बादरों के वादर पृथिवीकायिकों

‘આશ્રયથી અસંખ્યાત અપર્યાપ્તક બાદર વનસ્પતિકાયિક નિગોદ જીવોના ઉત્પાદ
થતો રહે છે. ‘વાયરા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યા-
પ્તકોના કરતાં અપર્યાપ્તક બાદર જીવ વિશેષાધિક છે. ‘વાયરા પજ્જત્તા વિસે-
સાહિયા’ અપર્યાપ્તક બાદર જીવોના કરતાં બાદર પર્યાપ્તકજીવ વિશેષાધિક છે.
આ રીતે આ બાદર જીવો સંબંધી અલ્પ બહુત્વનું કથન કરેલ છે.

હવે સૂક્ષ્મ બાદર જીવોનું અલ્પ બહુત્વ કહેવામાં આવે છે.-‘एएसि णं
भंते ! सुहुमपुढ्वीकाइयाणं जाव सुहुम निगोदाणं’ गौतमस्वामीએ આ સંબંધમાં
એવું પૂછ્યું છે કે-હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ જીવોમાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોમાં
યાવત્ સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકોમાં સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોમાં સૂક્ષ્મવાયુકાયિકોમાં, સૂક્ષ્મ
વનસ્પતિકાયિકોમાં, સૂક્ષ્મ ત્રસકાયિકોમાં, અને સૂક્ષ્મ નિગોદોમાં તથા ‘વાય-
રાણં, વાયર પુઢ્વીકાઈયાણં જાવ વાયર તસકાયિયાણં કયરે’ બાદરોમાં બાદર

પૃથિવીકાયિકાનાં વાદરતેજોવાયુવનસ્પતિકાયિકાનાં વાદરત્રસકાયિકાનાં ચ
'કયરે કયરેહિંતો૦' કતરેકતરેભ્યોઽલ્પાવા વહુકા વા તુલ્યા વા વિશેષા-
ધિકાવેતિ પ્રશ્નઃ ? મગવાનાહ—'ગોયમા ! સવ્વત્થોવા વાદરતસકાઈયા'
હે ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોઽલ્પા વાદરત્રસકાયિકાઃ 'વાયરતેઝકાઈયા
અસંખેજ્જગુણા' એભ્યો વાદરતૈજસકાયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ 'પત્તેયસરીરવાયર-
વણસ્સઙ્કાઈયા અસંખેજ્જગુણા' એભ્યઃ પ્રત્યેકશરીર વાદરવનસ્પતિકાયા અસંખ્યે-
યગુણાઃ 'તહેવ જાવ વાયરવાઝકાઈયા અસંખેજ્જગુણા' વાદરનિગોદા અસંખ્યેય-
ગુણાઃ તેભ્યો વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ, તેભ્યો વાદરાપ્કાયિકાઃ તતો વાદરવાયુ-
કે, વાદર અપ્કાયિકોં કે, વાદર તેજસ્કાયિકોં કે, વાદર વાયુકાયિકોં
કે, વાદર વનસ્પતિકાયિકોં કે, ઓર ત્રસકાયિકોં કે બીચ મેં કૌન
જીવ કિન જીવોં કી અપેક્ષા અલ્પ હૈં ? ઓર કૌન કિનકી અપેક્ષા
બહુત હૈં ? કૌન કિનકે અપેક્ષા વરાવર હૈં ? ઓર કૌન કિનકે વિશે-
ષાધિક હૈં ? ઇસ્કે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં—'ગોયમા ! સવ્વત્થોવા
વાયર તસકાઈયા' હે ગૌતમ ! સવ સે કમ વાદર ત્રસકાયિક જીવ હૈં
વાયર તેઝકાઈયા અસંખેજ્જગુણા' ઇનકી અપેક્ષા વાદર તેજસ્કાયિક
જીવ અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં । 'પત્તેય સરીર વાયરવણસ્સઙ્ અસં-
ખેજ્જગુણા' વાદર તેજસ્કાયિક જીવોં કી અપેક્ષા પ્રત્યેક શરીર વાદર
વનસ્પતિકાયિક જીવ અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં । 'તહેવ જાવ વાયર
વાઝકાઈયા અસંખેજ્જગુણા' પ્રત્યેક વાદર વનસ્પતિકાયિક કી અપેક્ષા
યાવત્—વાદર નિગોદ અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં ઇનકી અપેક્ષા વાદર
પૃથિવીકાયિક અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં ઇનકી અપેક્ષા વાદર અપ્કા-

પૃથ્વીકાયિકેમાં બાદર અપ્કાયિકેમાં, બાદર તેજસ્કાયિકેમાં, બાદર વાયુકાયિકે
માં અને બાદર ત્રસકાયિકેમાં કયા હવે કયા હવે કરતાં અલ્પ છે ? અને
કયા હવે કયાં હવે કરતાં વધારે છે ? કોણ કોની બરાબર છે ? અને કોણ
કોનાથી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે
કે—'ગોયમા ! સવ્વત્થોવા વાયરતસકાઈયા' હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા બાદર
ત્રસકાયિક હવ છે. 'વાયર તેઝકાઈયા અસંખેજ્જગુણા' તેના કરતાં બાદર તેજ-
સ્કાયિક હવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. 'પત્તેય વાયર વણસ્સઙ્કાઈયા અસંખે-
જ્જગુણા' બાદર તેજસ્કાયિક હવેના કરતાં કરતાં પ્રત્યેક બાદર વનસ્પતિ
કાયિક હવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. 'તહેવ જાવ વાયર વાઝકાઈયા અસં-
ખેજ્જગુણા' પ્રત્યેક બાદર વનસ્પતિકાયિક ના કરતાં યાવત્ બાદર નિગોદ અસં-
ખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં બાદર પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાતગણા વધારે

કાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ 'સુહુમતેઝ્જગાઈયા અસંખેજ્જગુણા' તતઃ સૂક્ષ્મતેજ-
સ્કાયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ 'સુહુમપુઢ્વીઽ વિસેસાહિયા' તતઃ સૂક્ષ્મપૃથિવી-
કાયિકા વિશેષાધિકાઃ 'સુહુમ આઽ વાઽ' તતઃ સૂક્ષ્માઽપ્કાયિકાઃ તતઃ
સૂક્ષ્મવાયુકાયિકા વિશેષાધિકાઃ । 'સુહુમ નિઓયા અસંખેજ્જગુણા' તતઃ સૂક્ષ્મ
નિગોદા અસંખ્યેયગુણાઃ । 'વાયરવણસ્સઙ્કાઈયા અણંતગુણા' તતો વાદરવનસ્પ-
તિકાયિકા અનન્તગુણા અધિકાઃ 'વાયરા વિસેસાહિયા' તતઃ સામાન્યતો
વાદરા વિશેષાધિકા 'સુહુમવણસ્સઙ્કાઈયા અસંખેજ્જગુણા' તતઃ સૂક્ષ્મવનસ્પતિ-
કાયા અસંખ્યાતગુણાઃ 'સુહુમા વિસેસાહિયા' તતઃ સામાન્યતઃ સૂક્ષ્મા વિશેષા-

યિક અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં ઔર इनकी अपेक्षा वादर वायुकायिक
असंख्यातगुणें अधिक हैं । 'सुहूम तेजकाइया असंखेज्जगुणा' वादर
वायुकायिकों की अपेक्षा सूक्ष्म तेजस्कायिक असंख्यातगुणें अधिक है
'सुहूम पुढ्वी० विसेसाहिया' इनकी अपेक्षा सूक्ष्म पृथिवीकायिक
जीव विशेषाधिक हैं । 'सुहूम आउ वाउ' इनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्का-
यिक जीव विशेषाधिक हैं । इनकी अपेक्षा सूक्ष्म वायुकायिक जीव
विशेषाधिक है 'सुहूम णिओया असंखेज्जगुणा' इनकी अपेक्षा सूक्ष्म
निगोद असंख्यातगुणें अधिक हैं । 'वायर वणस्सइकाइया अणंत-
गुणा' सूक्ष्म निगोदों की अपेक्षा वादर वनस्पतिकायिक जीव अनन्त
गुणें अधिक हैं 'वायरा विसेसाहिया' वादर वनस्पतिकायिकों की
अपेक्षा सामान्य वादर जीव विशेषाधिक है 'सुहूम वणस्सइकाइया
असंखेज्जगुणा' सामान्य वादर जीवों की अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पति-
कायिक जीव असंख्यातगुणें अधिक हैं । 'सुहूमा विसेसाहिया' सूक्ष्म

છે. તેના કરતાં બાદર અપ્કાયિક અસંખ્યાતગણા વધારે છે. અને તેના કરતાં
બાદર વાયુકાયિક અસંખ્યાતગણા વધારે છે. 'સુહૂમ તેજકાઈયા અસંખેજ્જગુણા'
બાદર વાયુકાયિકોના કરતાં સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અસંખ્યાતગણા વધારે છે.
'સુહૂમ પુઢ્વીકાઈયા વિસેસાહિયા' તેના કરતાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ વિશે-
ધિક છે. 'સુહૂમ આઽ વાઽ' તેના કરતાં સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક જીવ વિશેષાધિક છે.
અને તેના કરતાં સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક જીવ વિશેષાધિક છે. 'સુહૂમનિઓયા અસંખેજ્જ
ગુણા' તેના કરતાં સૂક્ષ્મનિગોદ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. 'વાયર વણસ્સઈ
કાઈયા અણંતગુણા' સૂક્ષ્મ નિગોદોના કરતાં બાદર વનસ્પતિકાયિક જીવ અનંત
ગણા વધારે છે. 'વાયરા વિસેસાહિયા' બાદર વનસ્પતિકાયિકોના કરતાં સામાન્ય
બાદર જીવ વિશેષાધિક છે. 'સુહૂમ વણસ્સઈકાઈયા અસંખેજ્જગુણા' સામાન્ય બાદર
જીવોના કરતાં સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ કાયિક જીવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. 'સુહૂમા

ધિકાઃ । ‘એવં અપજ્જત્તગા વિ-પજ્જત્તગા વિ’ એવં પૂર્વોક્ત પ્રકારેણ પર્યાપ્તકાઽ-
પર્યાપ્તકાનામુભયેપામપિ અલ્પ વહુત્વં જ્ઞાતવ્યમ્, ‘નવરં સવ્વત્થોવા વાયરતેઽ-
કાઙ્યા પજ્જત્તા’ વૈલક્ષણ્યશ્ચ પર્યાપ્તવાદર તેજસ્કાયિકાઃ સર્વસ્તોકાઃ ‘વાયર-
તસકાઙ્યા પજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ પર્યાપ્ત વાદરતેજસ્કાયિકૈભ્યઃ પર્યાપ્તવાદર-
ત્રસકાયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ ‘પત્તેય સરીર વાયર વનં’ તેભ્યઃ પ્રત્યેકશરીરવાદર-
વનસ્પતિકાયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ ‘સેસં તહેવ જાવ સુહુમ પજ્જત્તા વિસેસાહિયા’
શેષં તયૈવ યાવત્સૂક્ષ્મપર્યાપ્તા વિશેષાઽધિકા ઇતિ ।

વનસ્પતિકાતિક જીવોં કી અપેક્ષા સામાન્ય સૂક્ષ્મ જીવ વિશેષાધિક
હૈં । ‘એવં અપજ્જત્તગાણ વિ પજ્જત્તગાણ વિ’ હસી તરહ સે પર્યાપ્ત
ઑર અપર્યાપ્ત હન દોનોં પ્રકાર કે સૂક્ષ્મ વાદર જીવોં કા અલ્પવહુત્વ
આદિ જાનના ઑહિયે ‘નવરં સવ્વત્થોવા વાયર તેઽકાઙ્યા પજ્જત્તા’
પરંતુ યહાં અન્તર ઇતના હી હૈં કિ વાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત જીવ
સબસે કમ હૈં । ‘વાયર તસકાઙ્યા પજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ પર્યાપ્ત
વાદર તેજસ્કાયિકોં કી અપેક્ષા પર્યાપ્ત વાદર ત્રસકાયિક અસંખ્યાત-
ગુણેં અધિક હૈં । ‘પત્તેયસરીરવાયરવનં’ પર્યાપ્ત વાદર ત્રસકાયિકોં કી
અપેક્ષા પર્યાપ્ત વાદર પ્રત્યેક શરીર વનસ્પતિકાયિક જીવ અસંખ્યાત-
ગુણેં અધિક હૈં । ‘સેસં તહેવ જાવ સુહુમ પજ્જત્તા વિસેસાહિયા’ વાકી
કા કથન પૂર્વોક્ત જૈસા હી હૈં યાવત્ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં ।
અર્થાત્ પર્યાપ્ત વાદર પ્રત્યેક શરીર વનસ્પતિકાયિક જીવોં કી અપેક્ષા
વાદર નિજોદ પર્યાપ્તક, હનકી અપેક્ષા વાદર પર્યાપ્તક પૃથિવીકાયિક,

વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ કાયિક હોવોના કરતાં સામાન્ય સૂક્ષ્મ હોવ વિશેષા-
ધિક છે. ‘એવં અપજ્જત્તગાણ વિ પજ્જત્તગાણ વિ’ એજ પ્રમાણે પર્યાપ્ત અને
અપર્યાપ્ત આ બન્ને પ્રકારના સૂક્ષ્મ બાદર હોવોનું અલ્પ બહુત્વ વિગેરે
સમજી લેવું. ‘નવરં સવ્વત્થોવા વાયર તેઽકાઙ્યા પજ્જત્તા’ પરંતુ અહીંયાં
અંતર એટલું જ છે કે—બાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત હોવ સૌથી ઓછા છે.
‘વાયર તસકાઙ્યા પજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ પર્યાપ્ત બાદર તેજસ્કાયિકોના કરતા
પર્યાપ્ત બાદર ત્રસકાયિક અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ‘પત્તેયસરીરવાયરવનસ્સ-
કાઙ્યા અસંખેજ્જગુણા’ પર્યાપ્ત બાદર ત્રસકાયિકોના કરતાં પર્યાપ્તક પ્રત્યેકશરીર
બાદરવનસ્પતિકાયિક હોવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ‘સેસં તહેવ જાવ સુહુમ-
પજ્જત્તા વિસેસાહિયા’ બાકીનું કથન પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે જ છે. યાવત્
સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. અર્થાત્ પર્યાપ્ત બાદર પ્રત્યેક શરીર વનસ્પતિ
કાયિક હોવોના કરતાં બાદર નિજોદ પર્યાપ્ત, તેના કરતાં બાદર પર્યાપ્તક પૃથ્વી

સર્વસૂક્ષ્મવાદર પર્યાપ્તાઽપર્યાપ્તાનામલ્પવહુત્વમ્—‘एएसि णं भंते ! सुहुमाणं वायराण पज्जत्ताणं अपज्जत्ताणं य कयरेकयरेहिंतो’ एतेपां खलु भदन्त ! सूक्ष्माणां वादराणांच पर्याप्तकानामपर्याप्तकानां च सर्वेषां मध्ये कतरे-२ कतरे-भ्यः १ अल्पा बहुकास्तुल्या विशेषाधिकावेति ? भगवानाह—गौतम ! ‘सञ्चत्थोवा

इनकी अपेक्षा वादर पर्याप्तक अप्कायिक, इनकी अपेक्षा वादर पर्याप्तक वायुकायिक ये सब असंख्यातगुणें हैं । वादर पर्याप्त वायुकायिकों की अपेक्षा सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त असंख्यातगुणें अधिक हैं इनकी अपेक्षा सूक्ष्म पृथिवीकायिक, सूक्ष्म अप्कायिक सूक्ष्म वायुकायिक ये सब पर्याप्त जीव यथोत्तर विशेषाधिक हैं पर्याप्त सूक्ष्म वायुकायिकों की अपेक्षा पर्याप्त सूक्ष्म निगोद असंख्यातगुणें अधिक हैं । इनकी अपेक्षा पर्याप्त वादर वनस्पतिकायिक जीव अनन्तगुणें हैं । इनकी अपेक्षा सामान्य वादर पर्याप्तक जीव विशेषाधिक है । इनकी अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्तक जीव असंख्यातगुणें अधिक है । और इनकी अपेक्षा सामान्य सूक्ष्म पर्याप्तक जीव विशेष अधिक हैं । इस प्रकार से यह समस्त सूक्ष्म एवं वादर जीवों का उनकी पर्याप्त और अपर्याप्त अवस्था के समय का अल्पवहुत्व कथन है ।

‘एएसि णं भंते ! सुहुमाणं वायराणं पज्जत्ताणं अपज्जत्तां य कयरे कयरेहिंतो’ हे भदन्त ! पर्याप्त सूक्ष्म १ और अपर्याप्त सूक्ष्म २

કાયિક, તેના કરતાં બાદર પર્યાપ્તક અપ્કાયિક, તેના કરતાં બાદર પર્યાપ્તક વાયુકાયિક આ બધા અસંખ્યાતગણા છે. બાદર પર્યાપ્તક વાયુકાયિકોના કરતાં સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક, સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક આ બધા પર્યાપ્તકજીવો યથોત્તર વિશેષાધિક છે. પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોના કરતાં પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ નિગોદ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં પર્યાપ્તક બાદર વનસ્પતિકાયિક જીવ અનંતગણા છે. તેના કરતાં સામાન્ય બાદર પર્યાપ્તક જીવ વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તક જીવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. અને તેના કરતાં સામાન્ય સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક જીવ વિશેષાધિક છે. આ પ્રમાણે આ કથન સઘળા સૂક્ષ્મ અને બાદર જીવોનું તેમની પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક અવસ્થાના સમયનું અલ્પ બહુત્વ છે.

‘एएसिणं भंते ! सुहुमाणं वायराणं पज्जत्ताणं अपज्जत्ताणं य कयरे कयरे हिंतो’ હે ભગવન્ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અને અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ, બાદર પર્યાપ્ત અને બાદર અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ છે ? કોણ કોના કરતાં વધારે છે ?

વાયરા પજ્જત્તા વાયરા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' સર્વેભ્યોઽલ્પા વાદરાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વાદરા અપર્યાપ્તકા ચે તે તુ અસંખ્યેયગુણાઃ । 'સવ્વત્થોવા સુહુમા અપજ્જત્તા' સર્વસ્તોકાઃ સૂક્ષ્મા અપર્યાપ્તકાઃ । 'સુહુમા પજ્જત્તા સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકા અપર્યાપ્તકાપેક્ષયા સંખ્યેયગુણાઃ । 'એવં સુહુમપુઢવી વાયરપુઢવી જાવ સુહુમ નિઓયા વાયરનિઓયા' એવં સર્વસ્તોકાઃ સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયાઃ વાદરપૃથિવીકાયાંસ્તુ-સંખ્યેયગુણાઃ અધિકાઃ । એવમપ્કાયિકાઃ વાયુકાયિકાઃ નિગોદાશ્ચ સૂક્ષ્માઃ સ્તોકાઃ વાદરાઃ સંખ્યેયગુણા અધિકાઃ । 'નવરં પત્તેયસરીર વાયર-

વાદર પર્યાપ્ત ઓર વાદર અપર્યાપ્ત इनके बीच में कौन किनकी अपेक्षा अल्प हैं ? कौन किनकी अपेक्षा बहुत हैं ? कौन किनके बराबर हैं ? और कौन किनकी अपेक्षा विशेषाधिक है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—'सव्वत्थोवा वायरा पज्जत्ता' हे गौतम ! सब से कम वादर पर्याप्त जीव हैं क्योंकि ये परिमित क्षेत्रवर्ती हैं । इनकी अपेक्षा 'वायरा अपज्जत्ता असंखेज्जगुणा' वादर अपर्याप्त जीव असंख्यात-गुणों अधिक हैं । क्योंकि एक एक वादर पर्याप्त जीवों की निश्रा से असंख्यात वादर अपर्याप्त जीवों का उत्पाद होता है । 'सव्वत्थोवा सुहमा अपज्जत्ता सुहम प० संखेज्जगुणा' सूक्ष्म अपर्याप्त सब से कम हैं । इनकी अपेक्षा सूक्ष्म पर्याप्तक संख्यातगुणों अधिक हैं । 'एवं जहा सुहम पुढवी वायर पुढवी' सूक्ष्म पृथिवीकायिक सब से स्तोक है वादर पृथिवीकायिक संख्यातगुणों अधिक हैं 'एवं' इसी तरह से अप्कायिक में वायुकायिक में और निगोद में सूक्ष्म कम हैं और

કોણ કોની બરાબર છે ? અને કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'સવ્વોથાવા વાયરા પજ્જત્તા' હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા વાદર પર્યાપ્તક હવ છે. કેમકે—તેઓ પરિમિત ક્ષેત્રમાં રહેવાવાળા છે તેના કરતાં 'વાયરા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' વાદર અપર્યાપ્તક હવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે—એક એક વાદર પર્યાપ્તક હવેની નિશ્રાથી અસંખ્યાત વાદર અપર્યાપ્તક હવે નો ઉત્પાદ થાય છે. 'સવ્વત્થોવા સુહુમા અપજ્જત્તા સુહુમા પજ્જત્તા સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તકો સૌથી ઓછા છે. તેના કરતાં સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકો સંખ્યાતગણા વધારે છે. एवं જાવ સુહુમ પુઢવી વાયર પુઢવી' સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક સૌથી ઓછા છે. વાદર પૃથ્વીકાયિક સંખ્યાતગણા વધારે છે. 'एवं' એજ પ્રમાણે અપ્કાયિકો, વાયુ કાયિકોમાં, અને નિગોદોમાં સૂક્ષ્મ સૌથી ઓછા છે અને વાદર સંખ્યાતગણા વધારે છે 'नवरं पत्तयसरीरवायरवणमसङ्कादया विसेसादिया' પરંતુ અહીંયાં

વળ૦' નવરં પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકા વિશેષાધિકાઃ । 'સવ્વત્થોવા પજ્જત્તા અપજ્જત્તા અસંખેજ્જગુણા' પર્યાપ્તાઃ સામાન્યતઃ સર્વસ્તોકાઃ તદ્દેક્ષ્યાડ-પર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ઇતિ ।

‘એવં વાયરતસકાહ્યા વિ’ એવં વાદરત્રસકાયિકા અપિ પર્યાપ્તાઃ સર્વસ્તોકાઃ વાદરા અસંખ્યેયગુણાઃ । ‘સવ્વેસિં પજ્જત્તાપજ્જત્તાગાણં કયરેકયરેહિંતો૦’ સર્વેષાં પર્યાપ્તકાડપર્યાપ્તકાનાં કતરેશ્યઃ કતરેડલ્પા વહુકાસ્તુલ્યા વિશેષાધિકાવેતિ પ્રશ્નઃ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા વાદરતેડકાહ્યા પજ્જત્તા-વાયર-તસકાહ્યા પજ્જત્તા અસંખેજ્જગુણા’ સર્વસ્તોકાઃ વાદરપર્યાપ્તતેજસ્કાયિકાઃ તતો વાદરપર્યાપ્તત્રસકાયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ ‘તે ચેવ અપજ્જત્તાગા અસંખેજ્જ-

વાદર સંખ્યાતગુણે અધિક હું । ‘નવરં પત્તેય સરીર વાયર વળ૦’ પરન્તુ યહાં પર પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક વિશેષાધિક હું । ‘સવ્વ-ત્થોવા પજ્જત્તા અપજ્જત્તા અસંખેજ્જગુણા’ સવ સે કમ સામાન્ય પર્યાપ્તક જીવ હું ઓર અપર્યાપ્તક જીવ इनसे સંખ્યાતગુણે અધિક હું ‘એવં વાયર તસકાહ્યા વિ’ હસી તરહ સે વાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત ભી સવ સે કમ હું ઓર વાદર ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણે અધિક હું । ‘સવ્વેસિં પજ્જત્તાગાપજ્જત્તાગાણં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા વહુયા વા’ હે ભદન્ત ? સમસ્ત પર્યાપ્ત અપર્યાપ્તકોં કે વીચ મેં કૌન કિનકી અપેક્ષા અલ્પ હૈ કૌન કિનકી અપેક્ષા વહુત હું ? કૌન કિનકે ષરાવર હું ? ઓર કિનકી અપેક્ષા વિશેષાધિક હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્નુ કહતે હું-હે ગૌતમ । ‘સવ્વત્થોવા વાયર તેડકાહ્યા પજ્જત્તા’ સવસે કમ પર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિક જીવ હું ‘વાયર તસકાહ્યા પજ્જત્તાગા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત જીવ કી

વિશેષતા એ છે કે-પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિકો વિશેષાધિક છે.

‘સવ્વત્થોવા પજ્જત્તા અપજ્જત્તા અસંખેજ્જગુણા’ સૌથી ઓછા સામાન્ય પર્યાપ્તક જીવ છે. અને અપર્યાપ્તક જીવ તેના કરતાં અસંખ્યાતગુણ વધારે છે. ‘એવં તસકાહ્યા વિ’ એજ પ્રમાણે વાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્તક પણ સૌથી ઓછા છે. અને વાદર ત્રસ કાયિક અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણ વધારે છે. ‘સવ્વેસિં પજ્જત્તાગાપજ્જત્તાગાણં કયરે કયરે હિંતો’ હે લગવન સઘળા પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ છે ? કોણ કોના કરતાં વધારે છે ? કોણ કોની ઘરેણર છે ? અને કોણ કોના કરતાં વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા વાયર તેડકાહ્યા પજ્જત્તા’ સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિક જીવ છે. ‘વાયર તસકાહ્યા પજ્જત્તા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર તેજસ્કાયિકોના કરતાં વાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્તક જીવો

ગુણા' યે પર્યાપ્તાઃ સન્તઃ સર્વસ્તોકાઃ ત એવાડપર્યાપ્તકાઃ સન્તોડસંખ્યેયગુણાઃ ।
'પત્તેયસરીરવાયરવણસ્સહ અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' અપર્યાપ્તવાદરત્રસકાયિકા-
કાપેક્ષયા પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકા અપર્યાપ્તા અસંખ્યેયગુણા અધિકાઃ ।
'વાયરણિઓયા પજ્જત્તા અસંખેજ્જગુણા' પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પત્યપર્યાપ્તાપેક્ષયા
વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તા અસંખ્યેયગુણાઃ । તદપેક્ષયા 'વાદરપુઢવીં અસંખેજ્જગુણા'ં
વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તા અસંખ્યેયગુણા અધિકાઃ । 'આડવાડ પજ્જત્તા
અસંખેજ્જગુણા'ં તતોડપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તાં તતો વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તાશ્ચાડસંખ્યે-
યગુણા અધિકાઃ । 'વાયરતેડકાહય અપજ્જત્તા અસંખેજ્જગુણા' વાદરવાયુકાયિક
પર્યાપ્તતો વાદરતેજસ્કાયિકા અપર્યાપ્તા અસંખ્યેયગુણા અધિકાઃ । 'પત્તેયં અસં-
ખેજ્જગુણા'ં તતઃ પ્રત્યેકશરીર વાદરવનસ્પતિકાંયાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ । 'વાયરણિઓય

અપેક્ષા પર્યાપ્તક વાદર ત્રસકાયિક અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં । 'તે
ચેવ અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' જો પર્યાપ્તાવસ્થા મેં સર્વસ્તોક હૈ
વે હી અપર્યાપ્તાવસ્થા મેં અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં । 'પત્તેયસરીર વાયર
વણસ્સહ અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' અપર્યાપ્ત વાદર ત્રસકાયિક કી
અપેક્ષા પ્રત્યેક શરીર અપર્યાપ્ત વાદર વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાત-
ગુણેં અધિક હૈં । 'વાયર ણિઓયા પજ્જત્તા અસંખેજ્જગુણા' પ્રત્યેક
શરીર વાદર અપર્યાપ્ત વનસ્પતિ કી અપેક્ષા પર્યાપ્ત વાદર નિગોદ
અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈ । इनकी अपेक्षा 'वादर पुढवी अस्संखेज्जा'
वादर पृथिवीकायिक पर्याप्त अस्संख्यातगुणें अधिक हैं । 'आड वाड
पज्जत्ता अस्संखेज्जगुणा' इनकी अपेक्षा पर्याप्त अप्कायिक जीव अस्सं-
ख्यातगुणें अधिक हैं इनकी अपेक्षा पर्याप्त वायुकायिक जीव अस्संख्यात-
गुणें अधिक हैं 'वायर तेडकाहय अपज्जत्ता अस्संखेज्जगुणा' वादर

અસંખ્યાતગણા વધારે છે. 'તે ચેવ અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' જેઓ પર્યાપ્ત
અવસ્થામાં સૌથી અદ્ય છે, એજ અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં અસંખ્યાતગણા વધારે
છે. 'પત્તેયસરીર વાયરવણસ્સહ અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' અપર્યાપ્તક બાદર
ત્રસકાયિકોના કરતાં પ્રત્યેક શરીર બાદર અપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાત
ગણા વધારે છે. 'વાયરણિઓયા પજ્જત્તા અસંખેજ્જગુણા' પ્રત્યેક શરીર બાદર
અપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિકોના કરતાં પર્યાપ્ત બાદર નિગોદ અસંખ્યાતગણા
વધારે છે. તેના કરતાં 'વાદર પુઢવી અસંખેજ્જગુણા' બાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તક
અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં 'આડ વાડ પજ્જત્તા અસંખેજ્જગુણા'
પર્યાપ્તક અપ્કાયિક જીવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેનાં કરતાં પર્યાપ્તક
વાયુકાયિક જીવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. 'વાયર તેડકાહયા અપજ્જત્તા અસં-

પજ્જત્તા અસંખેજ્જગુણા' તતો વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તા અસંખ્યેયગુણાઃ । 'વાયર-
પુઢવી આઝવાઝકાઈ૦ અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જ૦' તતો વાદરપૃથિવીકાયિકા અપર્યા-
પ્તાઃ તતથ વાદરાપ્કાયિકા અપર્યાપ્તાઃ તતોઽપિ વાદરવાયુકાયિકા અપર્યાપ્તાઃ
ક્રમશઃ પરેપરેઽસંખ્યેયગુણાઃ । 'સુહુમ તેઝકાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જ૦' તતઃ
સૂક્ષ્મતેજસ્કાયિકા યેઽપર્યાપ્તસ્તેઽસંખ્યેયગુણા અધિકાઃ । 'સુહુમપુઢવી આઝવાઝ
અપજ્જત્તગા વિસેસાદિયા' તતઃ સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્તાઃ તતથ
સૂક્ષ્માઽપ્કાયિકા અપર્યાપ્તાઃ તતોઽપિ સૂક્ષ્મવાયુકાયિકા અપર્યાપ્તાઃ ક્રમશઃ
પરે પરે વિશેષાધિકાઃ । 'સુહુમતેઝકાઈયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મવાયુકા-

વાયુકાયિક પર્યાપ્ત કી અપેક્ષા વાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસં-
ખ્યાતગુણે અધિક હૈ । 'પત્તેય૦ અસંખેજ્જ૦' इनकी अपेक्षा प्रत्येक
शरीर वादर वनस्पतिकायिक जीव असंख्यातगुणें अधिक हैं । 'वायर
निओय पज्जत्ता असंखेज्जगुणा' प्रत्येक शरीर वदर वनस्पतिकायिक
जीव की अपेक्षा पर्याप्त वाद निगोद जीव असंख्यातगुणें अधिक हैं
'वायर पुढवी आउ वाउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' इनकी
अपेक्षा वादर पृथिवीकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणें हैं । इनकी अपेक्षा
वादर अप्कायिक अपर्याप्त, इनकी भी अपेक्षा वादर वायुकायिक
अपर्याप्त असंख्यातगुणें अधिक हैं । 'सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तगा
असंखेज्ज' इनकी अपेक्षा अपर्याप्त सूक्ष्म तेजस्कायिक असंख्यात-
गुणें अधिक हैं । 'सुहुम पुढवी आउ वाउ अपज्जत्तगा' इनकी अपेक्षा
अपर्याप्त सूक्ष्म पृथिवीकायिक, इनकी अपेक्षा अपर्याप्त सूक्ष्म अप्का-
यिक इनकी अपेक्षा अपर्याप्त वायुकायिक ये सब क्रमशः आगे २

• 'સંખેજ્જગુણા'--બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્તકેના કરતાં બાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તક
અસંખ્યાતગણા વધારે છે. 'પત્તેય૦ અસંખેજ્જગુણા' તેના કરતાં પ્રત્યેક શરીર
બાદર વનસ્પતિકાયિક જીવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. 'વાયર પુઢવી આઝ
વાઝ કાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' તેના કરતાં બાદર પૃથ્વીકાયિક અપ-
ર્યાપ્તક, તેના કરતાં બાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્તક, તેના કરતાં પણ બાદર વાયુ
કાયિક અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા વધારે છે. 'સુહુમ તેઝકાઈયા અપજ્જત્તગા
અસંખેજ્જગુણા' તેના કરતાં અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અસંખ્યાતગણા વધારે
છે. 'સુહુમ પુઢવી આઝ વાઝઅપજ્જત્તગા' તેના કરતાં અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિક
તેના કરતાં અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક તેના કરતાં અપર્યાપ્તક વાયુકાયિક
એ બધા ક્રમશઃ પછિ પછિના વિશેષાધિક થતા ગયેલ છે. 'સુહુમ તેઝકાઈયા
પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્તકના કરતાં પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ

યિકાઽપર્યાપ્તાપેક્ષયા પર્યાપ્તાઃ સૂક્ષ્મતેજસ્કાયિકા સંખ્યેયગુણાઃ । ‘સુહુમપુઢવી આઉ-વાઉ પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ પૂર્વતઃ સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકપર્યાપ્તાઃ તતઃ સૂક્ષ્માઽપ્કાયિકપર્યાપ્તાઃ તતશ્ચ-સૂક્ષ્મવાયુકાયિકપર્યાપ્તા વિશેષાધિકાઃ ઇતિ ।

‘સુહુમ-નિઓયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ પૂર્વાત્-સૂક્ષ્મ નિગોદા અપર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણાઃ । ‘સુહુમ નિગોયા પજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ અપર્યાપ્તકેભ્યઃ પર્યાપ્તસૂક્ષ્મનિગોદા અસંખ્યેયગુણા અધિકા ભવન્તિ । ‘વાયરવળસ્સઙ્કાહયા પજ્જત્તગા અણંતગુણા’ સૂક્ષ્મ નિગોદપર્યાપ્તકેભ્યો વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તા અનન્તગુણાઃ । ‘વાયરા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ તતો વાદરાઃ પર્યાપ્તાઃ સામાન્યતો વિશેષાધિકાઃ । ‘વાયરવળસ્સઙ્ અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ તતો વનસ્પતિકા-

વિશેષાધિક હોતે ગયે હૈ । ‘સુહુમ તેડકાહય પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્તક કી અપેક્ષા પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક સંખ્યાતગુણે અધિક હૈ । ‘સુહુમ પુઢવી આઉ વાઉ પજ્જત્તગા વિસે-સાહિયા’ પૂર્વ કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત, इनकी अपेक्षा सૂक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त और इनकी भी अपेक्षा सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त ये विशेषाधिक है ‘सुहूम निओया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा’ इनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद अपर्याप्तक असंख्यातगुणें अधिक हैं’ ‘सुहूम निगोया पज्जत्तगा असंखेज्जगुणा’ और अपर्याप्तक सूक्ष्म निगोदों की अपेक्षा पर्याप्तक सूक्ष्म निगोद असंख्यातगुणें अधिक हैं । ‘वायर वणस्सङ्काहया पज्जत्तगा अणंतगुणा’ पर्याप्त वादर वन-स्पतिकायिक जीव पर्याप्त सूक्ष्म निगोदों की अपेक्षा अनन्तगुणें अधिक हैं । ‘वायरा पज्जत्तगा विसेसाहिया’ सामान्य वादर पर्याप्तक पर्याप्त

તેજસ્કાયિક સંખ્યાતગણા વધારે છે. ‘સુહુમ પુઢવી આઉ વાઉ અપજ્જત્તગા વિસે-સાહિયા’ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકના કરતાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક વિશેષાધિક છે, ‘સુહુમ નિઓયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ તેના કરતાં સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ‘સુહુમ નિઓયા પજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ અને અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ નિગોદોના કરતાં પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ નિગોદ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ‘વાયર વળસ્સઙ્કાહયા પજ્જત્તગા અણંતગુણા’ પર્યાપ્તક બાદર વનસ્પતિકાયિક જીવ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ નિગોદોના કરતાં અનંતગણા વધારે છે. ‘વાયરા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ સામાન્ય બાદર પર્યાપ્તક, પર્યાપ્તક બાદર વનસ્પતિકાયિકોના કરતાં વિશેષાધિક છે, ‘વાયર

યિકા અપર્યાપ્તા અસંખ્યેયગુણા અધિકાઃ 'વાયરા અપજ્જત્તગા વિસે' તત્તો
 વાદરા અપર્યાપ્તા વિશેષાધિકાઃ । 'વાયરા વિસેસાહિયા' વાદરાપર્યાપ્તકાપેક્ષયા
 વાદરાઃ સામાન્યતો વિશેષાધિકાઃ । 'સુહુમવળસ્સઙ્કાહ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જ-
 ગુણા' સામાન્ય વાદરતઃ સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકા અપર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણાધિકાઃ ।
 'સુહુમા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' તદપેક્ષયા સૂક્ષ્મા અપર્યાપ્તા વિશેષાધિકાઃ ।
 'સુહુમવળસ્સઙ્કાહ્યા પજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્માપર્યાપ્તાપેક્ષયા સૂક્ષ્મવન
 સ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તાઃ સંખ્યેયગુણા અધિકાઃ । 'સુહુમા પજ્જત્તગા વિસેસા-
 હિયા' પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકાપેક્ષયા સૂક્ષ્માઃ પર્યાપ્તા વિશેષાધિકાઃ ।

વાદર વનસ્પતિકાયિકોં કી અપેક્ષા વિશેષાધિક હૈં । 'વાયર વળસ્સઙ્ક-
 અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' સામાન્ય વાદર પર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા
 અપર્યાપ્તક વાદર વનસ્પતિકાયિક જીવ અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં ।
 'વાયર અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' इनकी अपेक्षा वादर अपर्याप्त
 विशेषाधिक हॆं । 'वायरा विसेसाहिया' वादर अपर्याप्तकों कॆ अपेक्षा
 सामान्य वादर जीव विशेषाधिक हॆं । 'सुहुम वणस्सङ्काह्या अप-
 ज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' सामान्य वादर जीवों कॆ अपेक्षा अपर्या-
 प्तक सूक्ष्म वनस्पतिकायिक असंख्यातगुणें अधिक हॆं 'सुहुमा अपज्ज-
 त्तगा विसेसाहिया' पूर्व कॆ अपेक्षा अपर्याप्तक सूक्ष्म जीव विशेषा-
 धिक हॆं । 'सुहुम वणस्सङ्काह्या पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' अपर्याप्तक
 सूक्ष्म जीवों कॆ अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त जीव संख्यात-
 गुणें अधिक हॆं । 'सुहुमा पज्जत्तगा विसेसाहिया' सूक्ष्म पर्याप्तक वन-
 स्पतिकायिकों कॆ अपेक्षा सूक्ष्म पर्याप्तक जीव विशेषाधिक हॆं 'सुहुमा

વળસ્સઙ્કાહ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' સામાન્ય પર્યાપ્તકોના કરતાં
 અપર્યાપ્તક વાદર વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાતગુણા વધારે છે. 'વાયર અપજ્જત્તગા
 વિસેસાહિયા' તેના કરતાં વાદર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. 'વાયરા વિસેસાહિયા'
 વાદર અપર્યાપ્તકોના કરતાં સામાન્ય વાદર જીવ વિશેષાધિક છે. 'સુહુમ વળ-
 સ્સઙ્કાહ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' સામાન્ય વાદર જીવોના કરતાં અપ-
 ર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાતગુણા વધારે છે. 'અપજ્જત્તગા વિસેસા-
 હિયા' તેના કરતાં અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ જીવ વિશેષાધિક છે. 'સુહુમ વળસ્સઙ્કાહ્યા
 પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા' અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ જીવોના કરતાં સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક
 પર્યાપ્તક જીવ સંખ્યાતગુણા વધારે છે. 'સુહુમા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્મ
 પર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિકોના કરતાં સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક જીવ વિશેષાધિક છે.

‘सुहुमा विसेसाहिया’ सूक्ष्मपर्याप्तकापेक्षया सामान्यतः सूक्ष्मा विशेषाधिका भवन्ति-इति ॥सूत्र १३३॥

अथ स्थित्यादिभिर्निरूपितनिगोदानां वक्तव्यता—

मूलम्—कइविहा णं भंते ! निगोदा पन्नत्ता ? गोयमा !
दुविहा निगोदा पन्नत्ता, तं जहा-णिओया य निओय जीवा य ।
णिओयाणं भंते ! कइविहा पन्नत्ता ? गोयमा ! दुविहा पन्नत्ता,
तं जहा-सुहुमणिओया य बायरणिओया य । सुहुमणिओया
णं भंते ! कइविहा पन्नत्ता ? गोयमा ! दुविहा पन्नत्ता, तं जहा-
पज्जत्तगा य अपज्जत्तगा य । बायरणिओया वि दुविहा पणत्ता,
तं जहा-पज्जत्तगा य अपज्जत्तगा य । णिओयजीवाणं भंते !
कइविहा पन्नत्ता ?, गोयमा ! दुविहा पन्नत्ता, तं जहा-
सुहुमणिओयजीवा य बायरणिओयजीवा य । सुहुमणिओय
जीवा दुविहा पन्नत्ता तं जहा-पज्जत्तगा य अपज्जत्तगा य ।
बायर-निओयजीवा दुविहा पन्नत्ता, तं जहा-पज्जत्तगा य
अपज्जत्तगा य ॥सू० १३४॥

छाया-कतिविधाः खलु भदन्त ! निगोदाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! द्विविधा
निगोदाः प्रज्ञप्ताः तद्यथा-निगोदाश्च निगोदजीवाश्च । निगोदाः खलु भदन्त !
कतिविधाः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! द्विविधाः प्रज्ञप्ताः तद्यथा-सूक्ष्मनिगोदाश्च बादर-
निगोदाश्च । सूक्ष्मनिगोदाः खलु भदन्त ! कतिविधाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! द्विवि-
धाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-पर्याप्ताश्च अपर्याप्ताश्च । बादरनिगोदा अपि द्विविधाः
प्रज्ञप्ताः तद्यथा-पर्याप्ताश्चापर्याप्ताश्च । निगोदजीवाः खलु भदन्त ! कतिविधाः
प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! द्विविधाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-सूक्ष्मनिगोदजीवाश्च-बादरनिगोद-
जीवाश्च । सूक्ष्मनिगोदजीवा द्विविधाः प्रज्ञप्ताः तद्यथा-पर्याप्ताश्चाऽपर्याप्ताश्च ।
बादरनिगोदजीवा द्विविधाः प्रज्ञप्ताः तद्यथा-पर्याप्ताश्चाऽपर्याप्ताश्च ॥सूत्र १३४॥

विसेसाहिया’ सूक्ष्म पर्याप्तक जीवों की अपेक्षा सामान्य सूक्ष्म जीव
विशेषाधिक हैं ॥१३३॥

‘सुहुमा विसेसाहिया’ सूक्ष्म पर्याप्तक लघुवैना करतां सामान्य सूक्ष्म लघु
विशेषाधिक छे. ॥ सू. १३३ ॥

— ટીકા—‘કઙ્કવિહા ણં મંતે ! ણિઓયા પણ્ણત્તા, કતિવિધાઃ સ્વલુ મદન્ત !
 નિગોદાઃ પ્રજ્ઞપ્પાઃ (નિગોદાઃ જીવાનામાધારવિશેષાઃ) મગવાનાહ—‘ગોયમા !
 દુવિહા ણિઓયા પન્નત્તા તં જહા—ણિઓયા ય ણિઓયજીવા ય’ ગૌતમ !
 દ્વિવિધા નિગોદાઃ પ્રજ્ઞપ્પાઃ સામાન્યતઃ તદ્વથા—નિગોદાશ્ચ (નિગોદા જીવા
 શ્રયવિશેષાઃ) નિગોદજીવાશ્ચ વિભિન્ન તૈજસકાર્મણજીવા એવ । ‘ણિઓ-
 યાણં મંતે ! કઙ્કવિહા પન્નત્તા ? ગોયમા દુવિહા પન્નત્તા તં જહા—સુહુમણિ
 ઓયા ય, ઘાયરણિઓયા ય’ નિગોદાઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતિવિધાઃ ?

નિગોદોં કી વક્તવ્યતા—

‘કઙ્કવિહાણં મંતે ! નિગોદા પણ્ણત્તા’—ઈત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—ગૌતમ ને હસ સૂત્ર દ્વારા પ્રમુ સે એસા પૂછા હૈ—‘કઙ્ક-
 વિહાણં મંતે ! નિગોદા પણ્ણત્તા’ હૈ મદન્ત ! નિગોદ કિતને પ્રકાર કે
 કે કહે ગયે હૈં ? અનન્ત જીવોં કા જો આધાર હોતા હૈ વહ નિગોદ
 અર્થાત શરીર કહા ગયા હૈ ઉત્તર મેં પ્રમુ ને કહા હૈ—‘ગોયમા ! દુવિહા
 ણિઓયા પણ્ણત્તા’ હૈ ગૌતમ ! નિગોદ દો પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં—‘તં
 જહા’ જૈસે—‘ણિઓયા ય ણિઓદજીવા ય’ એક નિગોદ દૂસરે નિગોદ
 જીવ જીવોં કે આશ્રય વિશેષ જો હો વે નિગોદ હૈં ઓર જિનકે
 તૈજસ ઓર કાર્મણ ભિન્ન હોતે હૈં વે નિગોદ જીવ હૈં । ‘ણિઓયાણં
 મંતે ! કતિવિહા પણ્ણત્તા’ હૈ મદન્ત ! નિગોદ કિતને પ્રકાર કે કહે
 ગયે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈં—‘ગોયમા ! દુવિહા પં તં જહા’ હૈ
 ગૌતમ ! નિગોદ દો પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં—જૈસે—‘સુહુમણિઓયા ય

નિગોદોનું કથન

‘કઙ્કવિહાણં મંતે ! નિગોદા પણ્ણત્તા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામીએ આ સૂત્ર દ્વારા પ્રભુશ્રીને એવું પૂછેલ છે કે—
 ‘કઙ્કવિહાણં મંતે ! નિગોદા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ ! નિગોદ એવ કેટલા પ્રકારના
 કહેલામાં આવેલ છે ? અનન્ત એવાનો જે આધાર હોય તે નિગોદ અર્થાત
 શરીર કહેવાય છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—
 ‘ગોયમા ! દુવિહા ણિઓયા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! નિગોદ બે પ્રકારના કહેવામાં
 આવેલ છે. ‘તં જહા’ જેમકે ‘ણિઓયા ય ણિઓયજીવાય’ એક નિગોદ અને
 બીજા નિગોદ એવાના આશ્રયસ્થાન રૂપ જે હોય તે નિગોદ કહેવાય છે. અને
 જેટલા તૈજસ અને કર્મણુ ભિન્ન હોય છે તે નિગોદ એવ છે. ‘ણિઓયાણં
 મંતે ! કતિવિહા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ ! નિગોદ કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવેલ
 છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા દુવિહા પણ્ણત્તા તં જહા’
 હે ગૌતમ ! નિગોદ બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. જેમકે—‘સુહુમણિઓયાય

મગવાનાહ-ગૌતમ ! દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ તદ્યથા-સૂક્ષ્મ નિગોદાશ્ચ સર્વલોકપન્નાઃ
વાદરનિગોદાશ્ચ-મૂલકન્દાદયઃ । ‘સુહુમ ણિઓયાણં મંતે ! કઙ્કિવિહા પન્નત્તા ?
ગોયમા ! દુવિહા પન્નત્તા તં જહા-પજ્જત્તા ય અપજ્જત્તા ય’ સૂક્ષ્મનિગોદાઃ સ્વહ
મંદન્ત ! કતિવિધાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! દ્વિવિધાઃ તદ્યથા-પર્યાસાશ્ચાપર્યાસાશ્ચ ।
‘વાયરં ણિઓયાં વિ દુવિહા પન્નત્તા-તં જહા-પજ્જત્તા ય અપજ્જત્તા ય’ વાદર-
નિગોદાં અપિ દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ તદ્યથા-પર્યાસાશ્ચાપર્યાસાશ્ચ ।

અથ નિગોદજીવાન્ દર્શયતિ-‘નિઓયજીવા ણં મંતે ! કઙ્કિવિહા પન્નત્તા ?
દુવિહા પન્નત્તા તં જહા-સુહુમ નિઓયજીવા ય વાયર નિઓયજીવા ય’ નિગોદ-

ય વાયર ણિઓયા ય’ સૂક્ષ્મ નિગોદ ઓર વાદર નિગોદ સમસ્તલોક
મેં સૂક્ષ્મ નિગોદ તિલ મેં તૈલ કી તરહ ભરે હુએ રહતે હૈં મૂલકન્દાદિ
રૂપ જો જીવ વિશેષ હૈં વે વાદર નિગોદ હૈં । પુનઃ પ્રશ્ન-‘સુહુમ
ણિઓયાણં મંતે ! કતિ વિહા પ’ હે મદન્ત ! સૂક્ષ્મ નિગોદ કિતને
પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા ! દુવિહા
પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ નિગોદ દો પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં ‘તં જહા’
જૈસે-‘પજ્જત્તગા ય અપજ્જત્તગા ય’ પર્યાસક ઓર અપર્યાસક હસી
પ્રકાર સે ‘વાયરણિઓયા વિ દુવિહા પણ્ણત્તા’ વાદર નિગોદ મી દો
પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં-‘તં જહા’ જૈસે-‘પજ્જત્તગા ય અપજ્જત્તગા ય’
વાદર પર્યાસક ઓર વાદર અપર્યાપ્તક ‘ણિઓગજીવાણં મંતે ! કતિ
વિહા પણ્ણત્તા’ હે મદન્ત ! નિગોદ જીવ કિતને પ્રકાર કે કહે હૈં ?
ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં ? ‘દુવિહા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! નિગોદ જીવ દો

‘વાયરણિઓયાય’ સૂક્ષ્મ નિગોદ અને વાદર નિગોદ સમસ્તલોકમાં સૂક્ષ્મ નિગોદ
તેલમાં તેલની જેમ ભરેલા રહે છે. મૂળ કન્દ વિગેરે રૂપ જે જીવ વિશેષ
છે, તે વાદર નિગોદ છે. પ્રશ્ન ‘સુહુમણિઓયાણં મંતે ! કતિવિહા પણ્ણત્તા’ હે
ભગવન્ સૂક્ષ્મ નિગોદ કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! દુવિહા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ
નિગોદ બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ જેમકે ‘પજ્જત્તગાય અપજ્જત્ત-
ગાય’ પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક એજ પ્રમાણે “વાયરણિઓયાવિ દુવિહા પણ્ણત્તા’
વાદર નિગોદ પણ બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે ‘તં જહા’ ‘પજ્જત્તગાય અપ-
જ્જત્તગાય’ વાદર પર્યાપ્તક અને વાદર અપર્યાપ્તક ‘ણિઓગજીવાણં મંતે ! કતિ
વિહા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ નિગોદજીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે.
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘દુવિહા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! નિગોદ

જીવાઃ સ્વલ્ભ મદન્ત ! કતિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તથથા-
 સૂક્ષ્મનિગોદજીવાશ્ચ, વાદરનિગોદજીવાશ્ચ । ઉભયત્ર ચકારૌ નિગોદજીવતયા તુલ્ય-
 તાપ્રદર્શકૌ । ‘સુહુમનિઓયજીવા દુવિહા પન્નત્તા, તં જહા-પજ્જત્તગા ય અપજ્જ-
 ત્તગા ય’ સૂક્ષ્મનિગોદજીવા દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તથથા-પર્યાપ્તકાશ્ચાપર્યાપ્તકાશ્ચ ।
 ઉભયત્ર ચકારૌ તુલ્યતાં ઘોતયતઃ । ‘વાયરનિઓયજીવા દુવિહા પન્નત્તા
 તં જહા-પજ્જત્તગા ય અપજ્જત્તગા ય’ વાદરનિગોદજીવા દ્વિવિધા પ્રજ્ઞપ્તા-સ્ત-
 થથા-પર્યાપ્તકાશ્ચાપર્યાપ્તકાશ્વેતિ ॥સૂ૦ ॥૧૩૪॥

સામાન્યતો નિગોદવર્ણમ્—

મૂલમ્—નિઓયાણં મંતે ! દ઼વ્વટ્ટયાણં કિં સંખેજ્ઞા, અસં-
 ખેજ્ઞા, અણંતા ? ગોયમા ! નો સંખેજ્ઞા અસંખેજ્ઞા નો અણંતા,
 એવં પજ્જત્તગા વિ અપજ્જત્તગા વિ । સુહુમનિઓયાણં મંતે ! દ઼વ્વ-
 ટ્ટયાણં કિં સંખેજ્ઞા અસંખેજ્ઞા અણંતા ? ગોયમા ! નો સંખેજ્ઞા,
 અસંખેજ્ઞા નો અણંતા, એવં પજ્જત્તગા વિ અપજ્જત્તગા વિ । એવં
 વાયરા વિ પજ્જત્તગા વિ અપજ્જત્તગા વિ નો સંખેજ્ઞા અસંખે-
 જ્ઞા નો અણંતા । નિઓયજીવાણં મંતે ! દ઼વ્વટ્ટયાણં કિં

દો પ્રકાર કે કહે ગયે હૈ જૈસે—‘સુહુમ નિઓદ જીવા ય વાયરનિઓય
 જીવા ય’ સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવ ઓર વાદર નિગોદ જીવ નિગોદ જીવો
 મૈ તુલ્યતા સૂચન કરને કે સૂત્ર મૈ દો ‘ચ’ શબ્દ પ્રયુક્ત કિયે ગયે હૈ ।
 ‘સુહુમ નિઓદજીવા દુવિહા પણ્ણત્તા’ સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવ દો પ્રકાર
 કે કહે ગયે હૈ જૈસે ‘પજ્જત્તગા ય અપજ્જત્તગા ય’ એક પર્યાપ્તક ઓર
 દૂસરે અપર્યાપ્તક ‘વાયર નિઓદ જીવા દુવિહા પણ્ણત્તા’ વાદર
 નિગોદ જીવ દો પ્રકાર કે કહે ગયે હૈ—જૈસે ‘પજ્જત્તગા ય અગજ્જત્તગા
 ય’ એક પર્યાપ્તક ઓર દૂસરે અપર્યાપ્તક ॥૧૩૪॥

છવ ઁ પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. જેમકે—‘સુહુમનિઓય જીવાય વાયરનિઓદ
 જીવાય’ સૂક્ષ્મ નિગોદ છવ અને વાદર નિગોદ છવ નિગોદ છવોમાં તુલ્યત્વ
 બતાવવા માટે સૂત્રમાં ‘ચ’ નો પ્રયોગ કરવામાં આવેલ છે. ‘સુહુમનિઓદ જીવા
 દુવિહા પણ્ણત્તા’ સૂક્ષ્મ નિગોદ છવ ઁ પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. જેમકે—
 ‘પજ્જત્તગાય અપજ્જત્તગાય’ એક પર્યાપ્તક અને બીજો અપર્યાપ્તક ‘વાયરનિગોદ
 જીવા દુવિહા પણ્ણત્તા’ વાદરનિગોદ છવ પણ ઁ પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે.
 જેમકે—‘પજ્જત્તગાય અપજ્જત્તગાય’ એક પર્યાપ્તક અને બીજો અપર્યાપ્તક ॥સૂ. ૧૩૪॥

संखेज्जा असंखेज्जा अणंता ? गोयमा ! नो संखेज्जा नो
 असंखेज्जा अणंता, एवं पज्जत्तगा वि अपज्जत्तगा वि, एवं
 सुहुमनिओय जीवा वि पज्जत्तगा वि अपज्जत्तगा वि, बायर
 निओयजीवा वि पज्जत्तगा वि अपज्जत्तगा वि । निओयाणं
 भंते ! पएसट्ठयाए किं संखेज्जा० ? पुच्छा, गोयमा ! नो संखे
 ज्जा नो असंखेज्जा, अणंता, एवं पज्जत्तगा वि अपज्जत्तगा
 वि । एवं सुहुमनिओया वि पज्जत्तगा वि अपज्जत्तगा वि य,
 पएसट्ठयाए सव्वे अणंता, एवं बायरनिओया वि पज्जत्तया वि
 अपज्जत्तया वि, पएसट्ठयाए सव्वे अणंता एवं निओयजीवा
 तवविहा वि पएसट्ठयाए सव्वे अणंता । एएसि णं भंते !
 निओयाणं सुहुमाणं बायराणं पज्जत्तयाणं अपज्जत्तयाणं दव्व-
 ट्ठयाए पएसट्ठयाए दव्वट्ठपएसट्ठयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा
 वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा
 बायरनिओया पज्जत्तया दव्वट्ठयाए बायरनिओया अपज्जत्तया
 दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा, सुहुमनिओया अपज्जत्तया दव्वट्ठ-
 याए असंखेज्जगुणा, सुहुमतिओया पज्जत्तया दव्वट्ठयाए
 संखेज्जगुणा, एवं पएसट्ठयाए वि । दव्वट्ठपएसट्ठयाए सव्व-
 त्थोवा बायरनिओया य अपज्जत्ता दव्वट्ठयाए जाव सुहुम-
 निओया पज्जत्तया य दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा, सुहुमनिओए-
 हिंतो पज्जत्तएहिंतो दव्वट्ठयाए बायरनिओया पज्जत्ता पएसट्ठ-
 याए अणंतगुणा, बायरनिओया अपज्जत्ता पएसट्ठयाए असं-
 खेज्ज० जाव सुहुमनिओया पज्जत्ता पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा ।
 एवं निओयजीवा वि, णवरं संकमए जाव सुहुमनिओय-
 जीवेहिंतो पज्जत्तएहिंतो दव्वट्ठयाए बायरनिओयजीवा पज्जत्ता
 पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा, सेसं तहेव जाव सुहुमनिओय
 जीवा पज्जत्ता पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा । एएसि णं भंते !

निओयाणं सुहुमाणं वायराणं पज्जत्ताणं अपज्जत्ताणं निओय-
 जीवाणं सुहुमाणं वायराणं पज्जत्तयाणं अपज्जत्तयाणं दव्व-
 ट्ठयाए पएसट्ठयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा बहुया वा तुल्ला
 वा विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वायरनिओया
 पज्जत्ता दव्वट्ठयाए, वायरनिओया अपज्जत्ता दव्वट्ठयाए असंखे-
 ज्जगुणा, सुहुमनिओया अपज्जत्ता दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा,
 सुहुमनिओया पज्जत्ता दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा, सुहुमनिओए-
 हिंतो दव्वट्ठयाए वायरनिओयजीवा पज्जत्ता दव्वट्ठयाए
 अणंतगुणा, वायरनिओयजीवा अपज्जत्ता दव्वट्ठयाए असं-
 खेज्जगुणा, सुहुमनिओयजीवा अपज्जत्ता दव्वट्ठयाए असंखेज्ज-
 गुणा, सुहुमनिओयजीवा पज्जत्ता दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा,
 पएसट्ठयाए, सव्वत्थोवा वायरनिओयजीवा पज्जत्ता पएसट्ठयाए,
 वायरनिओया अपज्जत्ता पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा, सुहुम-
 निओय जीवा अपज्जत्तया पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा, सुहुम-
 निओयजीवा पज्जत्ता पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा, सुहुमनिओय
 जीवेहिंतो पएसट्ठयाए वायरनिओया पज्जत्ता पएसट्ठयाए अणं-
 तगुणा, वायरनिओया अपज्जत्ता पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा,
 जाव सुहुमनिओया पज्जत्ता पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा, दव्व-
 ट्ठपएसट्ठयाए सव्वत्थोवा वायरनिओया पज्जत्ता दव्वट्ठयाए
 वायरनिओया अपज्जत्ता दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा जाव सुहुम-
 निओया पज्जत्ता दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा, सुहुमनिओएहिंतो
 दव्वट्ठयाए वायरनिओय जीवा पज्जत्ता दव्वट्ठयाए अणंतगुणा,
 सेसा तहेव जाव सुहुमनिओया जीवा पज्जत्तया दव्वट्ठयाए
 संखेज्जगुणा, सुहुमनिओय जीवेहिंतो दव्वट्ठयाए वायरनिओय
 जीवा पज्जत्ता पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा सेसा तहेव जाव

सुहुमणिओया पज्जत्ता पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा । से तं छव्विहा संसारसमावण्णगा ॥सू० १३५॥

छाया—निगोदाः खलु भदन्त ! द्रव्यार्थतया किं संख्येया असंख्येया अनन्ता ? गौतम ! नो संख्येया असंख्येया नो अनन्ताः, एवं पर्याप्तका अपि अपर्याप्तका अपि सूक्ष्मनिगोदाः खलु भदन्त ! द्रव्यार्थतया किं संख्येया असंख्येया अनन्ताः ? गौतम ! नो संख्येया असंख्येया नो अनन्ताः, एवं पर्याप्तका अपि अपर्याप्तका अपि, एवं बादरा अपि पर्याप्तका अपि अपर्याप्तका अपि नो संख्येया असंख्येया नो अनन्ताः । निगोदजीवाः खलु भदन्त ! द्रव्यार्थतया किं संख्येया असंख्येया अनन्ताः ? गौतम ! नो संख्येया नो असंख्येया अनन्ताः, एवं पर्याप्तका अपि अपर्याप्तका अपि, एवं सूक्ष्मनिगोदजीवा अपि पर्याप्तका अपि, अपर्याप्तका अपि, बादरनिगोदजीवा अपि पर्याप्तका अपि अपर्याप्तका अपि । निगोदाः खलु भदन्त ! प्रदेशार्थतया किं संख्येया० ? पृच्छा ? गौतम ! नो संख्येया नो असंख्येया अनन्ताः, एवं पर्याप्तका अप्यपर्याप्तका अपि । एवं सूक्ष्म निगोदा अपि पर्याप्तका अपि—अपर्याप्तका अपि च, प्रदेशार्थतया सर्वेऽनन्ताः, एवं बादरनिगोदा अपि पर्याप्तका अपि अपर्याप्तका अपि, प्रदेशार्थतया सर्वेऽनन्ताः, एवं निगोदजीवा नवविधा अपि प्रदेशार्थतया सर्वेऽनन्ताः । एतेषां खलु भदन्त ! निगोदानां सूक्ष्माणां बादराणां पर्याप्तकानामपर्याप्तकानां द्रव्यार्थतया प्रदेशार्थतया द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा तुल्या वा विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोका बादरनिगोदपर्याप्तका द्रव्यार्थतया, बादरनिगोदअपर्याप्तका द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मनिगोदा अपर्याप्तका द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्तका द्रव्यार्थतया संख्येयगुणाः, एवं प्रदेशार्थतयाऽपि । द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया सर्वस्तोका बादरनिगोदाश्च पर्याप्ताः, द्रव्यार्थतया यावत्सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्ताश्च द्रव्यार्थतया संख्येयगुणाः, सूक्ष्मनिगोदेभ्यः पर्याप्तेभ्यो द्रव्यार्थतया बादर निगोदाः पर्याप्ताः प्रदेशार्थतयाऽनन्तगुणाः, बादरनिगोदा अपर्याप्ताः प्रदेशार्थतयाऽसंख्येयगुणाः, यावत्सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्ताः प्रदेशार्थतया संख्येयगुणाः । एवं निगोदजीवा अपि, नवरं संक्रमे यावत्सूक्ष्मनिगोदजीवेभ्यः पर्याप्तेभ्यो द्रव्यार्थतया निगोदजीवाः पर्याप्ताः प्रदेशार्थतयाऽसंख्येयगुणाः, शेषं तथैव—यावत्सूक्ष्मनिगोदजीवाः पर्याप्ताः प्रदेशार्थतया संख्येयगुणाः । एतेषां खलु भदन्त ! निगोदानां सूक्ष्माणां बादराणां पर्याप्तकानामपर्याप्तकानां निगोदजीवानां सूक्ष्माणां बादराणां पर्याप्तकानामपर्याप्तकानां द्रव्यार्थतया प्रदेशार्थतया कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा—बहुका वा यावद्

विशेषाधिकाः ? गौतम ! सर्वस्तोका वादरनिगोदाः पर्याप्ता द्रव्यार्थतया वादर-
निगोदा अपर्याप्ता द्रव्यार्थतयाऽसंख्येयगुणाः, सूक्ष्मनिगोदा अपर्याप्ता द्रव्यार्थ-
तयाऽसंख्येयगुणाः सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्ता द्रव्यार्थतयाऽसंख्येयगुणाः सूक्ष्म-
निगोदेभ्यो द्रव्यार्थतया वादरनिगोदजीवाः पर्याप्ता द्रव्यार्थतयाऽनन्तगुणाः
वादरनिगोदजीवा अपर्याप्ता द्रव्यार्थतयाऽसंख्येयगुणाः सूक्ष्मनिगोदजीवा
पर्याप्ता द्रव्यार्थतयाऽसंख्येयगुणाः, सूक्ष्मनिगोदजीवाः पर्याप्ता द्रव्यार्थतया
संख्येयगुणाः । प्रदेशार्थतया सर्वस्तोका वादरनिगोदजीवाः पर्याप्ताः प्रदेशार्थ-
तया वादरनिगोद अपर्याप्ताः प्रदेशार्थतयाऽसंख्येयगुणाः, सूक्ष्मनिगोदजीवा
अपर्याप्ताः प्रदेशार्थतयाऽसंख्येयगुणाः सूक्ष्मनिगोदजीवाः पर्याप्ताः प्रदेशार्थ-
तया संख्येयगुणाः सूक्ष्मनिगोदजीवेभ्यः प्रदेशार्थतया वादरनिगोदाः पर्याप्ताः
प्रदेशार्थतयाऽनन्तगुणाः, वादरनिगोदा अपर्याप्ताः प्रदेशार्थतयाऽसंख्येयगुणाः
यावत्सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्ताः प्रदेशार्थतया संख्येयगुणाः । द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया सर्व
स्तोका वादरनिगोदाः पर्याप्ताः द्रव्यार्थतया, वादरनिगोदा अपर्याप्ता द्रव्यार्थतया-
ऽसंख्येयगुणाः यावत्सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्ता द्रव्यार्थतयाऽसंख्येयगुणाः सूक्ष्मनिगो
देभ्यो द्रव्यार्थतया वादरनिगोदजीवाः पर्याप्ताः द्रव्यार्थतयाऽनन्तगुणाः शेषास्तथैव
यावत् सूक्ष्मनिगोदजीवाः पर्याप्ता द्रव्यार्थतया संख्येयगुणाः, सूक्ष्मनिगोदजीवेभ्यः
पर्याप्तेभ्यो द्रव्यार्थतया वादरनिगोदजीवाः पर्याप्ताः प्रदेशार्थतयाऽसंख्येय-
गुणाः शेषास्तथैव यावत् सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्ताः प्रदेशार्थतया संख्येयगुणाः ।
त एते षड्विधाः संसारसमापन्नकाः ॥ सू० १३५ ॥

टीका—‘निओया णं भंते ! दव्वट्टयाए किं संखेज्जा असंखेज्जा अणंता’
जीवाश्रयविशेषाः शरीररूपा निगोदाः खलु भदन्त ! द्रव्यार्थरूपेण किं
संख्येयाः असंख्येयाः अनन्ता वा ? भगवानाह—‘गोयमा ! नो संखेज्जा असं-

‘णिगोदाणं भंते ! दव्वट्टयाए किं संखेज्जा असंखेज्जा’—इ० ।-

टीकार्थ—गौतम ने इस सूत्र द्वारा प्रभु से पूछा है—‘णिगोदा णं
भंते ! दव्वट्टयाए किं संखेज्जा असंखेज्जा अणंता’ हे भदन्त ! द्रव्य-
रूप से निगोद-जीवाश्रय विशेष शरीर रूप निगोद क्या संख्यात
हैं या असंख्यात हैं ? या अनन्त हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—

‘णिओगाणं भंते ! दव्वट्टयाए संखेज्जा असंखेज्जा’ इत्यादि

टीकार्थ—गौतमस्वामी प्रभुश्रीने पूछे छे डे—‘णिगोदाणं भंते ! दव्व-
ट्टयाए किं संखेज्जा असंखेज्जा अणंता’ छे लगवन् । द्रव्य रूपे निगोद-जीवाश्रय
विशेष शरीर रूप निगोद शुं संख्यात छे ? अथवा असंख्यात छे ? डे
अनन्त छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री कहे छे डे—‘गोयमा ! नो संखेज्जा

સંખ્યા નો અણંતા' ગૌતમ ! નો સંખ્યેયા અઙ્ગુલાઽસંખ્યેયભાગાવગાહનવતાં તેવાં સર્વલોકાઽઽપન્નત્વાત્-અતોઽસંખ્યેયાઃ અસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્, અનન્તા અપિ નો અનન્તતયા કેવલવેદસાઽનુપલમ્ભાત્ इति । 'एवं पञ्जत्तगा वि' एवमेव पर्याप्तनिगोदा अपि नो संख्याताः नो अनन्ताः किन्त्वसंख्याताः ज्ञेयाः । 'एवं अपञ्जत्तगा वि' एवम्-अपर्याप्तनिगोदा अपि असंख्याता एव । 'सुहुम निओयाणं भंते ! दव्वट्ठयाए किं संखेज्जा असंखेज्जा अणंता ? गोयमा ! नो संखेज्जा असंखेज्जा नो अणंता' सूक्ष्मनिगोदाः खलु भदन्त ! द्रव्यार्थतया किं સંખ્યાતાઃ અસંખ્યાતાઃ અનન્તાઃ વેતિ પ્રશ્નઃ મગવાનાહ-ગૌતમ ? નો સંખ્યેયાઃ શરીરાપેક્ષયાઽઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગાવગાહનાનાં સકલલોકાપન્નત્વાત્ કિન્તુ અસંખ્યાતાઃ અસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણાત્-અનન્તા અપિ નો ભવન્તિ કેવલવેદસાઽનુપલમ્ભાત્ । 'एवं पञ्जत्तगा वि' एवमेतद्युक्तोक्त्याऽसंख्याता एव, पर्याप्तसूक्ष्म-निगोदा द्रव्यार्थतया ज्ञेयाः । 'एवं अपञ्जत्तगा वि' एवम् अपर्याप्तકા અપિ સૂક્ષ્મ-

‘ગોયમા ! નો સંખેજ્જા અસંખેજ્જા નો અણંતા’ હે ગૌતમ ! નિગોદ ન સંખ્યાત હૈં ઓર ન અનન્ત હૈં કિન્તુ અસંખ્યાત હૈં । ‘એવં પજ્જત્તગા વિ અપજ્જત્તગા વિ’ ઇસી પ્રકાર સે પર્યાપ્ત નિગોદ ભી ન સંખ્યાત હૈં ન અનન્ત હૈં કિન્તુ અસંખ્યાત હૈં । ‘એવં અપજ્જત્તગા વિ’ ઇસી પ્રકાર અપર્યાપ્તક નિગોદ ભી અસંખ્યાત હી હૈં અનન્ત આદિ નહીં હૈં । ‘સુહુમણિઓયજીવા ણં મંતે ! દવ્વટ્ઠયાએ કિં સંખેજ્જા અસંખેજ્જા અણંતા’ હે મદન્ત ! સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવ કયા દ્રવ્ય દૃષ્ટિ સે સંખ્યાત હૈં ? યા અસંખ્યાત હૈં ? યા અનન્ત હૈં ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈં-‘ગોયમા ! ણો સંખેજ્જા, અસંખેજ્જા, ણો અણંતા’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવ ન સંખ્યાત હૈં ન અનન્ત હૈં કિન્તુ અસંખ્યાત હૈં । ‘એવં પજ્જત્તગા વિ અપજ્જત્તગા વિ’ ઇસી પ્રકાર સે સૂક્ષ્મ નિગોદ

અસંખેજ્જા નો અણંતા’ હે ગૌતમ ! નિગોદ સંખ્યાત નથી. અને અનંત પણ નથી. પરંતુ અસંખ્યાત છે. ‘એવં પજ્જત્તગાવિ અપજ્જત્તગા વિ’ એજ પ્રમાણે પર્યાપ્તક નિગોદ પણ સંખ્યાત નથી. અનંત પણ નથી. પરંતુ અસંખ્યાત છે. ‘એવં અપજ્જત્તગા વિ’ એજ પ્રમાણે અપર્યાપ્તક નિગોદ પણ અસંખ્યાતજ છે. અનંત કે સંખ્યાત નથી. ‘સુહુમણિઓયજીવાણં મંતે ! દવ્વટ્ઠયાએ કિં સંખેજ્જા અસંખેજ્જા અણંતા’ હે ભગવન્ સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવો દ્રવ્ય દૃષ્ટિથી શું સંખ્યાત છે ? અથવા અસંખ્યાત છે ? કે અનંત છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- ‘ગોયમા ! ણો સંખેજ્જા, અસંખેજ્જા, ણો અણંતા’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવો સંખ્યાત નથી. તેમજ અનંત પણ નથી કિંતુ અસંખ્યાત છે. ‘એવં

निगोदा असंख्याताः नो संख्याता नो अनन्ता उक्तयुक्तेः । 'एवं वायरा वि पज्जत्ता वि अपज्जत्ता वि नो संखेज्जा असंखेज्जा नो अणंता' एवं वादर निगोदा अपि द्रव्यार्थतया पर्याप्तका अपि अपर्याप्तका अपि नो संख्याताः नो अनन्ताः किन्तु असंख्याता आलाप ऊहनीयः ।

संप्रति द्रव्यार्थतया निगोदजीवसंख्यां ज्ञातुमाह—'निओयजीवाणं भंते ! दब्बट्ठयाए किं संखेज्जा असंखेज्जा अणंता ? गोयमा ! नो संखेज्जा नो असंखेज्जा अणंता' निगोदजीवाः खलु भदन्त ! द्रव्यार्थतया किं संख्याताः असंख्याता अनन्ता वा ? भगवानाह—गौतम ! नो संख्याताः नो असंख्याताः किन्तु अनन्ताः प्रति-निगोदमनन्तानां निगोदद्रव्यजीवानां भावात् इति । 'एवं पज्जत्ता वि अपज्जत्ता वि' एवं पर्याप्तका अपर्याप्तका अपि निगोदजीवा द्रव्यार्थतयाऽनन्ता एव, पर्याप्तक भी और सूक्ष्म निगोद अपर्याप्तक भी असंख्यात ही हैं संख्यात या अनन्त नहीं हैं । 'एवं सुहुम निओय जीवा वि पज्जत्ता वि अपज्जत्ता वि' इसी तरह से सूक्ष्म निगोद जीव भी हैं और इनके पर्याप्तक और अपर्याप्तक भेद भी असंख्यात ही हैं संख्यात या अनन्त नहीं हैं । 'वायरनिओदजीवा वि पज्जत्ता वि अपज्जत्ता वि' इसी प्रकार से वादर निगोद जीव और उनके भेद रूप पर्याप्तक और अपर्याप्तक भेद भी असंख्यात ही हैं । संख्यात या अनन्त नहीं हैं । 'निओदाणं भंते ! पएसट्ठयाए किं संखेज्जा, असंखेज्जा अणंता ?' हे भदन्त निगोद क्या प्रदेशों की दृष्टि से क्या संख्यात हैं ? या असंख्यात हैं ? या अनन्त हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—'गोयमा ! नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता' हे गौतम ! निगोद प्रदेशों की दृष्टि से न संख्यात हैं, न असंख्यात हैं, किन्तु अनन्त

पज्जत्ता वि अपज्जत्ता वि' ओण प्रमाणे सूक्ष्म निगोद पर्याप्तक अने सूक्ष्म निगोद अपर्याप्तक पणु असंख्यात न छे. संख्यात के अनंत नथी. 'एवं सुहुमनिओयजीवा वि पज्जत्ता वि अपज्जत्ता वि' ओण प्रमाणे सूक्ष्म निगोद ओवे पणु समणवा. अने तेना पर्याप्तक अने अपर्याप्तक लेदो पणु असंख्यात न छे. संख्यात के अनंत नथी. 'वायर निओदजीवा वि पज्जत्ता वि अपज्जत्ता वि' ओण प्रमाणे वादर निगोद ओव अने तेना लेदो इय पर्याप्तक अने अपर्याप्तक लेदो पणु असंख्यात न छे. संख्यात के अनंत नथी. 'निओदाणं भंते ! पएसट्ठयाए किं संखेज्जा, असंखेज्जा, अणंता' हे भगवन् निगोद प्रदेशोणी दृष्टिथी शुं संख्यात छे ? अथवा असंख्यात छे ? के अनंत

કિન્તુ નો સંખ્યેયાઃ નો સંખ્યેયાવા જ્ઞેયાઃ । ‘એવં સુહુમણિઓય જીવા વિ પજ્જત્તયા વિ અપજ્જત્તયા વિ’ એવં પર્યાપ્તકા અપિ અપર્યાપ્તકા અપિ સૂક્ષ્મનિગોદજીવા દ્રવ્યાર્થતયાડનન્તા એવ, નો સંખ્યેયા ન વાડસંખ્યેયા વોદ્ધવ્યાઃ । ‘વાયરનિઓય જીવા વિ પજ્જત્તગા વિ અપજ્જત્તા વિ’ એવં સામાન્ય વાદરનિગોદવત્ પર્યાપ્તકા અપર્યાપ્તકા અપિ વાદરનિગોદજીવા સંખ્યેયાડસંખ્યેયહીના અનન્તા જ્ઞેયાઃ ।

સંપ્રતિ પ્રદેશતયા નવસૂત્રેષુ નિગોદસૂત્રત્રયમાહ—‘નિઓયા ણં મંતે ! પપ્પસદ્ધયાએ કિં સંખેજ્જાં પુચ્છા ? ગોયમા ! નો સંખેજ્જા નો અસંખેજ્જા અણંતા, એવં પજ્જત્તયા વિ અપજ્જત્તયા વિ । એવં સુહુમ ણિઓયા વિ પજ્જત્તયા વિ અપજ્જત્તયા વિ ય પપ્પસદ્ધયાએ સઙ્ખે અણંતા’ નિગોદાઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! કિં સંખ્યેયા અસંખ્યેયા અનંતાવેતિ પ્રશ્નઃ પ્રદેશાર્થતયા ? મગવાનાહ—ગૌતમ ! અનન્તા એવં ન સંખ્યેયા અસંખ્યેયા ભવન્તિ । એવં પર્યાપ્તકા અપિ અપર્યાપ્તકા અપિ નિગોદાઃ પ્રદેશાર્થતયાડનન્તાઃ સંખ્યેયાડસંખ્યેયા નેતિ સંક્ષેપઃ ‘એવં સામાન્ય નિગોદવત્સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તાશ્ચાપિ અપર્યાપ્તાશ્ચાપિ સંખ્યેયાડસંખ્યેયહીના અનન્તા ભવન્તિ । કિં વહુના—પ્રદેશાર્થતયા સામાન્યતો નિગોદાઃ સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તા અપર્યાપ્તાઃ સર્વે સાકલ્યેન અનન્તાઃ ન તુ સંખ્યેયા અસંખ્યેયાવેતિ નિષ્કર્ષઃ । ‘એવં વાયરનિઓયા વિ પજ્જત્તયા વિ અપજ્જત્તયા વિ’ એવં

‘એવં પજ્જત્તગા વિ અપજ્જત્તગા વિ’ હસી પ્રકાર કે इनके पर्याप्तक और अपर्याप्तक भेद रूप जो निगोद हैं वे भी हैं अर्थात् ये पर्याप्तक और अपर्याप्तक निगोद प्रदेशों की अपेक्षा अनन्त ही हैं संख्यात या असंख्यात नहीं हैं । ‘एवं सुहूम णिओया वि पज्जत्तगा वि अपज्जत्तगा वि’ इसी तरह से सूक्ष्म निगोद भी और उनके पर्याप्तक और अपर्याप्तक भेद भी प्रदेशों की दृष्टि से अनन्त ही हैं संख्यात या असंख्यात नहीं हैं । ‘एवं वायर निगोया वि पज्जत्तया वि अपपज्जत्तया वि’ पपसद्वयाए सङ्खे णंता’ इसी प्रकार के वादर निगोद भी और उनके पर्याप्तक अपर्याप्तक भेद भी प्रदेशों की दृष्टि से अनन्त ही है संख्यात या

છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! નો સંખેજ્જા, નો અસંખેજ્જા, અણંતા’ હે ગૌતમ ! નિગોદ પ્રદેશોની દૃષ્ટિથી સંખ્યાત નથી તેમજ અસંખ્યાત પણ નથી. પણ અનંત છે. ‘એવં પજ્જત્તગા વિ અપજ્જત્તગા વિ’ એજ પ્રમાણે તેમના પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તકના લેહ રૂપ જે નિગોદ છે તે પણ સમજવા. અર્થાત્ આ પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક નિગોદ પ્રદેશોની દૃષ્ટિથી અનંતજ છે, સંખ્યાત કે અસંખ્યાત હોતા નથી. ‘એવં સુહુમ ણિઓયા વિ પજ્જત્તગા વિ અપજ્જત્તગા વિ’ એજ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ નિગોદ પણ અને તેના

વાદરનિગોદા અપિ પર્યાપ્તકા અપિ અપર્યાપ્તકા અપિ પ્રદેશાર્થતયાઽનન્તાઃ
 ન તુ સંખ્યેયા અસંખ્યેયાવેતિ 'પણસદ્વ્યાપ સર્વે અણંતા' પ્રદેશાર્થતયા સર્વે વાદર
 નિગોદા અનન્તા એવ ન સંખ્યાતા અસંખ્યાતાઃ । 'એવં ણિઓયજીવા નવવિહા
 વિ પણસદ્વ્યાપ સર્વે અણંતા' એવં પૂર્વવર્ણિતસામાન્યનિગોદા યથા દ્રવ્યાર્થ-
 તયા તથૈવ પ્રદેશાર્થતયા સામાન્ય સૂક્ષ્મ વાદરત્રયભેદવન્તઃ પર્યાપ્તાઽપર્યાપ્તયુક્તા
 નવવિધા અપિ સર્વે નિગોદજીવા અનન્તા એવ, ન તુ સંખ્યાતાઽસંખ્યાતાઃ સકલ-
 નયા નવનિગોદસૂત્રાણિ નવ સામાન્યતો નિગોદ જીવસૂત્રાણિ સર્વસંકલનયાઽ-
 ષ્ટાદશ નિગોદવિષયે સૂત્રાણિ ભવન્તિ ।

અસંખ્યાત નહીં હૈં । 'એવં ણિઓદ જીવા નવવિહા વિ પણસદ્વ્યાપ
 સર્વે અણંતા' હસી પ્રકાર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સેં નૌ પ્રકાર કે ભી
 નિગોદ જીવ સબ અનન્ત હી હૈં સંખ્યાત યા અસંખ્યાત નહીં હૈ ।
 નિગોદ જીવોં મેં ભી જો યહાં નવવિધતા કહી ગઈ હૈ વહ હસ પ્રકાર
 સેં હૈં-૧ સામાન્ય નિગોદ ૨ સૂક્ષ્મ નિગોદ, ઓર ૩ વાદર નિગોદ યે
 ૩ ભેદ સૂલ મેં હૈં અબ હનકે ૩-૩ ભેદ ઓર કરકે મિલાને પર નિગોદ
 કે નૌ ભેદ હો જાતે હૈં-વે ભેદ હસ પ્રકાર સેં વતાં ગયે હૈં-સામાન્ય
 નિગોદ ૧ સામાન્ય પર્યાપ્ત નિગોદ ૨ સામાન્ય અપર્યાપ્ત નિગોદ ૩
 સામાન્ય સૂક્ષ્મ નિગોદ ૧ સામાન્ય સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત નિગોદ ૨ ઓર ૩

પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક લેહો પણ પ્રદેશોની દૃષ્ટિથી અનંતજ છે. સંખ્યાત
 કે અસંખ્યાત હોતા નથી. 'એવં વાયર ણિઓયા વિ પજ્જત્તયા વિ અપજ્જત્તયા
 વિ પણસદ્વ્યાપ સર્વે અણંતા' એજ પ્રમાણે વાદર નિગોદ અને તેના પર્યાપ્તક
 અપર્યાપ્તક લેહો પણ પ્રદેશ પણાથી અનંત જ છે. સંખ્યાત કે અસંખ્યાત
 નથી. નિગોદ જીવોમાં અહીંયાં નવ પ્રકાર પણ કહેવામાં આવેલ છે. એવં
 ણિઓદજીવા નવવિહા વિ પણસદ્વ્યાપ સર્વે અણંતા' એજ પ્રમાણે પ્રદેશપણાથી
 નવ પ્રકારના નિગોદ જીવો પણ અનંત જ છે. સંખ્યાત કે અસંખ્યાત નથી.
 અહીંયાં નિગોદ જીવોમાં જે નવ પ્રકારપણ કહેલ છે તે આ પ્રમાણે છે. ૧
 સામાન્ય નિગોદ સૂક્ષ્મ નિગોદ અને વાદર નિગોદ મૂલમાં આ રીતના ત્રણ
 લેહો છે. તેના ૩-૩ ત્રણ ત્રણ લેહ બીજા કરવાથી બધા મળીને નિગોદોના
 નવ લેહો થઈ જાય છે. એ લેહો આ પ્રમાણે બતાવવામાં આવેલ છે. સામાન્ય
 નિગોદ ૧ સામાન્ય પર્યાપ્ત નિગોદ, ૨ સામાન્ય અપર્યાપ્ત નિગોદ ૩ સામાન્ય
 સૂક્ષ્મ નિગોદ ૧ સામાન્ય સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત નિગોદ ૨ અને સામાન્ય સૂક્ષ્મ અપર્યા-

અથૈષાં દ્રવ્યાર્થતયા પ્રદેશાર્થતયોભયતયા ચ પરસ્પરમલ્પવહુત્વમ્—“एएसि-
णं भंते ! णिओयाणं सुहुमाणं वायरारणं पज्जत्तयाणं णिओयजीवाणं ;
सुहुमाणं वायरारणं पज्जत्तयाणं अपज्जत्तयाणं दव्वट्ठयाए पएसट्ठयाए कयरे-
कयरेहिंतो अप्पा वा जाव विसेसाहिया’ एतेषां खलु भदन्त ! निगोदानां
सूक्ष्माणां बादराणां पर्याप्तकानामपर्याप्तकानाम्, तथा—निगोदजीवानां सूक्ष्माणां
बादराणां पर्याप्तकानामपर्याप्तकानां द्रव्यरूपेण—प्रदेशरूपेण च कतरेभ्यः कतरे-

સામાન્ય સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત નિગોદ તથા સામાન્ય બાદર નિગોદ ૧
સામાન્ય બાદર પર્યાપ્ત નિગોદ ૨ ઓર સામાન્ય બાદર અપર્યાપ્ત
નિગોદ ૩ હસી પ્રકાર સે નિગોદ જીવોં કે બી નૌ ભેદ કહ લેના
ચાહિયે કુલ ભેદ નિગોદ ઓર નિગોદ જીવોં કે ૯-૯ મિલાને સે
૧૮ હો જાતે હૈં इन १८ भेदों के १८ सूत्र होते हैं । १८ सूत्रों द्वारा
वर्णित ये निगोद और निगोद जीव सब प्रदेश दृष्टि की अपेक्षा
से अनन्त हैं ।

અવ સૂત્રકાર इनका द्रव्य दृष्टि से, प्रदेश दृष्टि से और उभय
दृष्टि से परस्पर में अल्पबहुत्व का कथन करते हैं—इसमें गौतम
ने प्रभु से ऐसा पूछा है—‘एएसि णं भंते ! णिओयाणं सुहुमाणं वाय-
रारणं पज्जत्तयाणं अपज्जत्तयाणं दव्वट्ठयाए, पएसट्ठयाए दव्वट्ठ-
पएसट्ठयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा बहुया वा’ हे भदन्त !
इन निगोदों के निगोद सूक्ष्मों के और निगोद बादरों के जो कि
पर्याप्त और अपर्याप्त हैं बीच में कौन द्रव्य की अपेक्षा प्रदेशों की

તક નિગોદ ૩ તથા સામાન્ય બાદર નિગોદ ૧ સામાન્ય બાદર પર્યાપ્ત નિગોદ
૨ અને સામાન્ય બાદર અપર્યાપ્તક નિગોદ ૩ આજ પ્રમાણે નિગોદ જીવોના
પણુ નવ ભેદો સમજી લેવા. નિગોદ અને નિગોદ જીવોના કુલ ભેદ નવ નવ થાય છે
ત અનેના મેળવવાથી ૧૮ અઢાર ભેદો થઈ જાય છે. આ અઢાર ભેદોના ૧૮
અઢાર સૂત્રો થાય છે. આ અઢાર સૂત્રો દ્વારા વર્ણવવામાં આવેલ આ નિગોદ અને
નિગોદ જીવ બધા પ્રદેશપણથી અનંત છે.

હવે સૂત્રકાર આ બધાનું દ્રવ્યપણથી પ્રદેશપણથી અને અને
પ્રકારથી પરસ્પરના અલ્પ બહુત્વનું કથન કરે છે. આ સંબંધમાં ગૌતમ-
સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછેલ છે કે—एएसिणं भंते ! णिओयाणं सुहुमाणं
वायरारणं पज्जत्तयाणं अपज्जत्तयाणं दव्वट्ठयाए पएसट्ठयाए दव्वट्ठपएसट्ठयाए
कयरे कयरे हिंतो’ हे लगवन् । आ निगोदोना निगोद सूक्ष्मोना અને નિગોદ
બાદરોના જે પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત ભેદો છે તેમાં દ્રવ્યની અપેક્ષાથી પ્રદેશોની
અપેક્ષાથી. અને દ્રવ્ય પ્રદેશોની અપેક્ષાથી કોણ કોનાથી અલ્પ છે ? અને કોણ

ડલ્પા વા-વહુકા વા તુલ્યા વા વિશેષાધિકા વા ભવન્તીતિ પ્રશ્નઃ ભગવાનાહ-
 ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા વાયરણિઓયા પજ્જત્તા દવ્વટ્ઠયાए-વાયરણિઓયા
 અપજ્જત્તયા દવ્વટ્ઠયાए અસંખેજ્જગુણા' સર્વસ્તોકા વાદરણિગોદા મૂલકન્દાદિ-
 ગતાઃ પર્યાપ્તા દ્રવ્યર્થતયા ભવન્તિ-પ્રતિક્ષેત્રવર્તિત્વાત્-(એભ્યઃ) અપર્યાપ્તવાદર
 નિગોદા દ્રવ્યર્થતયાડસંખ્યેયગુણા એકૈક પર્યાપ્તવાદરણિગોદનિશ્રયાડસંખ્યે-
 યાનામપર્યાપ્તાનાં વાદરણિગોદનામુત્પાદાત્ । 'સુહુમણિઓયા અપજ્જત્તયા
 દવ્વટ્ઠયાए અસંખેજ્જગુણા' એભ્યોડપર્યાપ્તવાદરણિગોદેભ્યોડપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મણિ-
 ગોદા દ્રવ્યર્થતયાડસંખ્યેયગુણાઃ સકલલોકાપન્નતયા ક્ષેત્રસ્યાડસંખ્યેયગુણત્વાત્
 'સુહુમણિઓયા પજ્જત્તયા દવ્વટ્ઠયાए અસંખેજ્જગુણા એભ્યઃ સૂક્ષ્મણિગોદાઃ
 પર્યાપ્તકા દ્રવ્યર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ સૂક્ષ્મેષ્વોઘતોડપર્યાપ્તેભ્યઃ પર્યાપ્તકાનાં

અપેક્ષા ઓર દ્રવ્ય પ્રદેશ દોનોં કી અપેક્ષા અલ્પ હૈં ? કૌન इनकी
 અપેક્ષા બહુત હૈ કૌન इनकी અપેક્ષા વરાવર હૈં ? ઓર કૌન इनकी
 અપેક્ષા વિશેષાધિક હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં -'ગોયમા !
 સત્વત્થોવા વાદર ણિઓયા પજ્જત્તગા દવ્વટ્ઠયાए, વાદર ણિગોદા અપ-
 જ્જત્તગા દવ્વટ્ઠયાए અસંખેજ્જગુણા' હે ગૌતમ ! વાદર નિગોદ પર્યા-
 પ્તક દ્રવ્ય દૃષ્ટિ સે સબ સે કમ હૈં ક્યોંકિ યે પ્રતિનિયત દેશવર્તી હોતે
 હૈં । इनकी અપેક્ષા અપર્યાપ્તક વાદર નિગોદ હૈં વે દ્રવ્ય દૃષ્ટિ સે
 અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં । ક્યોંકિ એક એક પર્યાપ્ત વાદર કી નિશ્રા
 સે અસંખ્યાત વાદર નિગોદોં કા ઉત્પાત હોતા રહતા હૈ 'સુહુમણિઓદા
 અપજ્જત્તગા દવ્વટ્ઠયાए અસંખેજ્જગુણા, સુહુમ ણિઓયા પજ્જત્તગા
 દવ્વટ્ઠયાए સંખેજ્જગુણા' इनकी અપેક્ષા જો સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્તક
 જીવ હૈં વે દ્રવ્ય દૃષ્ટિ સે અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં इनकी અપેક્ષા જો

કેાની અપેક્ષાએ વધારે છે ? અને કેાણ કેાની ળારેણર છે ? અને કેાણ કેાના કરતાં
 વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા
 વાદર ણિઓયા પજ્જત્તગા દવ્વટ્ઠયાए વાદરણિગોદા અપજ્જત્તગા દવ્વટ્ઠયાए અસંખેજ્જ-
 ગુણા’ હે ગૌતમ ! વાદર નિગોદ પર્યાપ્તક દ્રવ્ય દૃષ્ટિથી સૌથી ઓછા છે.
 કેમકે તેઓ પ્રતિ નિયત દેશમાં રહેનારા હોય છે. તેના કરતાં જે અપર્યાપ્તક
 વાદર નિગોદ છે. તેઓ દ્રવ્યપણાથી અસંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે
 એક એક પર્યાપ્તક વાદરની નિશ્રાથી અસંખ્યાત વાદર નિગોદોનો ઉત્પાત
 થઈ જાય છે. ‘સુહુમણિગોદા અજ્જત્તગા દવ્વટ્ઠયાए અસંખેજ્જગુણા, સુહુમણિઓયા
 પજ્જત્તગા દવ્વટ્ઠયાए સંખેજ્જગુણા’ તેના કરતા જે સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્તક
 જીવ છે તેઓ દ્રવ્યપણાથી અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં જે સૂક્ષ્મ

સંખ્યેયગુણત્વાત્ । ‘એવં પદ્મસદૃશ્યાએ વિ’ એવં પ્રદેશાર્થતયાઽપિ તથાહિ
-સર્વસ્તોકા વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તાઃ પ્રદેશાર્થતયા દ્રવ્યાણાં સ્તોકત્વાત્
તેભ્યો વાદરનિગોદા અપર્યાપ્તાઃ પ્રદેશાર્થતયાઽસંખ્યેયગુણાઃ દ્રવ્યાણામસંખ્યે-
યગુણત્વાત્ । તેભ્યઃ સૂક્ષ્મનિગોદાઃ અપર્યાપ્તાઃ પ્રદેશાર્થતયાઽસંખ્યેયગુણાઃ, તેભ્યઃ
સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તાઃ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ દ્રવ્યાણાં સંખ્યેયગુણત્વાત્
ઇતિ । ‘દ્વંદ્વ પદ્મસદૃશ્યાએ’ ઉભયતયા વિચારં પ્રસ્તૌતિ ‘સંવત્થોવા વાયરણિઓયા
ય પજ્જત્તયા દ્વંદ્વપદ્મસદૃશ્યાએ’ સર્વસ્તોકા વાદરનિગોદાશ્ચ પર્યાપ્તાઃ સન્તસ્તુ દ્રવ્યા-
ર્થતયા અસંખ્યેયગુણાઃ, તેભ્યઃ સૂક્ષ્મનિગોદા અપર્યાપ્તા દ્રવ્યાર્થતયાઽસંખ્યેયગુણાઃ,
‘જાવ સુહુમ નિઓયા પજ્જત્તયા દ્વંદ્વપદ્મસદૃશ્યાએ સંખેજ્જગુણા’ તેભ્યઃ સૂક્ષ્મનિગોદાઃ

સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્તક હૈં વે દ્રવ્ય દૃષ્ટિ સે સંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં ।
ક્યોંકિ સૂક્ષ્મોં મેં સામાન્ય સે અપર્યાપ્તોં કી અપેક્ષા પર્યાપ્ત સંખ્યાત-
ગુણેં હી હોતે હૈં । ‘એવં પદ્મસદૃશ્યાએ વિ’ હસી તરહ સે પ્રદેશ દૃષ્ટિ સે
મી જાનના ચાહિયે અર્થાત્ પ્રદેશ દૃષ્ટિ સે સબસે કમ પર્યાપ્ત વાદર
નિગોદ જીવ હૈ ક્યોંકિ દ્રવ્યોં કી સ્તોકતા હૈ । इनकी अपेक्षा अप-
र्याप्त वीदर निगोद जीव प्रदेश दृष्टि से असंख्यातगुणें अधिक हें ।
क्योंकि द्रव्य असंख्यातगुणें अधिक हें इनकी अपेक्षा अपर्याप्त सूक्ष्म
निगोद अपर्याप्त जीव प्रदेश दृष्टि से असंख्यातगुणें अधिक हें । इन
की अपेक्षा सूक्ष्म निगोद पर्याप्तक जीव प्रदेश दृष्टि से संख्यातगुणें
अधिक हें, क्योंकि द्रव्य संख्यातगुणित हें । ‘द्वंद्वपदमसदृश्याए’ द्रव्य
दृष्टि और प्रदेश दृष्टि दोनों दृष्टियों से विचार करने पर ‘संवत्थोवा

નિગોદ પર્યાપ્તક છે તેઓ દ્રવ્ય પશુથી અસંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે-
સૂક્ષ્મોમાં સામાન્યપશુથી અપર્યાપ્તકોના કરતાં પર્યાપ્તકો સંખ્યાતગણા
હોય છે ‘એવં પદ્મસદૃશ્યાએ વિ’ એજ પ્રમાણે પ્રદેશ પશુથી પણ સમજવું,
અર્થાત્ પ્રદેશ પશુથી સૌથી ઓછા પર્યાપ્તક બાદર નિગોદ જીવ છે. કેમકે-
દ્રવ્યોના અદ્ય પશુ છે, તેના કરતાં અપર્યાપ્તક બાદર નિગોદ જીવો પ્રદેશ
પશુથી અસંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે દ્રવ્ય અસંખ્યાતગણું વધારે છે. તેના
કરતાં અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્તક જીવ પ્રદેશપશુથી અસંખ્યાતગણા
વધારે છે. કેમકે દ્રવ્ય સંખ્યાતગણું છે. ‘દ્વંદ્વ પદ્મસદૃશ્યાએ’ દ્રવ્ય પશુથી
અને અને પ્રદેશ પશુથી એમ બન્ને પ્રકારથી વિચાર કરવાથી ‘સંવ-
ત્થોવા વાદરનિગોદા પજ્જત્તયા દ્વંદ્વપદ્મસદૃશ્યાએ’ બાદર નિગોદ પર્યાપ્તક
જીવ દ્રવ્ય પશુથી સૌથી ઓછા છે, તેનાથી અસંખ્યાતગણા વધારે બાદર

પર્યાપ્તા દ્રવ્યાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, 'સુદુમ નિઓર્દિતો પજ્જત્તર્દિતો દવ્વટ્ટયાણ વાયરણિઓયા પજ્જત્તા પપ્પસદ્ધયાણ અણંતગુણા' સૂક્ષ્મનિગોદેભ્યઃ પર્યાપ્તકેભ્યઃ દ્રવ્યાર્થતયા વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તાઃ પ્રદેશાર્થતયાઽનન્તગુણાઃ. એકૈક નિગોદસ્યાઽનન્તાઽણુકાઽનન્તસ્કન્ધનિપ્પન્નત્વાત્ । 'વાયરણિઓયા અપજ્જત્તા પપ્પસદ્ધયાણ અસંખેજ્જગુણા' દ્રવ્યાણામસંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યઃ સૂક્ષ્મનિગોદા અપર્યાપ્તાઃ પ્રદેશાર્થતયાઽસંખ્યેયગુણાઃ, 'જાવ સુદુમણિઓયા પજ્જત્તા પપ્પસદ્ધયાણ સંખેજ્જગુણા' તેભ્યઃ સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તા પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, દ્રવ્યાણાં સંખ્યેયગુણત્વાત્, 'એવં ણિઓયજીવા વિ' એવં સામાન્યનિગોદ-

વાદર નિગોદા પજ્જત્તગા દવ્વટ્ટયાણ' વાદર નિગોદ પર્યાપ્તક જીવ દ્રવ્ય દૃષ્ટિ કી અપેક્ષા સર્વસે કમ્મ હૈં । ઇનસે અસંખ્યાતગુણે વાદર નિગોદ અપર્યાપ્તક જીવ હૈં । ઇનસે દ્રવ્ય દૃષ્ટિ કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્તક જીવ અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । ઇનસે દ્રવ્યદૃષ્ટિ કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્તક જીવ સંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । 'સુદુમનિગોદેર્દિતો પજ્જત્તર્દિતો વાદરનિગોદા પજ્જત્તા પપ્પસદ્ધયાણ અણંતગુણા' પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ નિગોદોં સે વાદર નિગોદ પર્યાપ્તક જીવ પ્રદેશ દૃષ્ટિ કી અપેક્ષા અનન્તગુણે અધિક હૈં 'વાદર નિગોદા અપજ્જત્તા પપ્પસદ્ધયાણ અસંખેજ્જગુણા' વાદર નિગોદ પર્યાપ્તક જીવોં સે વાદર નિગોદ અપર્યાપ્તક જીવ પ્રદેશ દૃષ્ટિ કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । ઇન વાદર નિગોદ અપર્યાપ્તક જીવોં સે પ્રદેશ દૃષ્ટિ કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્તક સે સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । 'એવં નિગોદ જીવા વિ' સામાન્ય નિગોદ કી તરહ નિગોદ જીવ

નિગોદ અપર્યાપ્તક એવં છે. તેના કરતાં દ્રવ્ય દૃષ્ટિની અપેક્ષાથી સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્તક એવં અસંખ્યાતગુણા વધારે છે. તેના કરતાં દ્રવ્યદૃષ્ટિની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્તક એવં સંખ્યાતગુણા વધારે છે. 'સુદુમ નિગોદેર્દિતો પજ્જત્તર્દિતો વાદર નિગોદા પજ્જત્તા પપ્પસદ્ધયાણ અણંતગુણા' પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ નિગોદો ના કરતાં વાદર નિગોદ પર્યાપ્તક એવં પ્રદેશપણાથી અનંતગુણા વધારે છે. 'વાદરનિગોદા અપજ્જત્તા પપ્પસદ્ધયાણ અસંખેજ્જગુણા' વાદર નિગોદ પર્યાપ્તક એવાના કરતાં વાદર નિગોદ અપર્યાપ્તક એવં પ્રદેશ દૃષ્ટિની અપેક્ષાથી સંખ્યાતગુણા વધારે છે. આ વાદર નિગોદ અપર્યાપ્તકોના કરતાં પ્રદેશ દૃષ્ટિની અપેક્ષાથી સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા વધારે છે. સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્તકના કરતાં સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણા વધારે છે. એવં નિગોદ

વન્નિગોદ જીવા અપિ અલ્પબહુત્વેન જ્ઞાતવ્યાઃ । ‘નવરં સંકમણ જાવ સુહુમ-
નિઓયા પજ્જત્તા પેસદ્ધાણ સંખેજ્જગુણા’ તેભ્યઃ સૂક્ષ્મનિગોદાઃ, પર્યાપ્તા
પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ દ્રવ્યાણાં સંખ્યેયગુણત્વાત્, ‘એવં ણિઓયજીવા વિ એવં
સામાન્ય- નિગોદજીવવન્નિગોદજીવા અલ્પબહુત્વેન જ્ઞાતવ્યાઃ । ‘નવરં સંકમણ જાવ
સુહુમનિઓયજીવેહિંતો પજ્જત્તેહિંતો દવ્વટ્ટયાણ બાયરણિઓયજીવા પજ્જત્તા
પેસદ્ધાણ અસંખેજ્જગુણા’ એકસ્યાઃ કર્મપ્રકૃતેરન્યસ્યાં એકસ્યાઃ કર્મપ્રકૃતી
પ્રયત્નેન પરિણમનં સાંક્રમસ્તત્રમૂલોક્તક્રમેણાલ્પબહુત્વં જ્ઞાતવ્યમ્, સંક્રમો યાવત્
સૂક્ષ્મનિગોદજીવેભ્યઃ પર્યાપ્તેભ્યો દ્રવ્યાર્થતયા વાદરનિગોદજીવાઃ પર્યાપ્તાઃ
પ્રદેશાર્થતયાલ્પસંખ્યેયગુણાઃ, ‘સેસં તહેવ જાવ સુહુમણિઓયજીવા પજ્જત્તા
પેસદ્ધાણ સંખેજ્જગુણા’ શેપં તથૈવ યાવત્સૂક્ષ્મનિગોદજીવાઃ પર્યાપ્તાઃ પ્રદેશાર્થ-
તયા સંખ્યેયગુણાઃ । એવામુભયાર્થતયાલ્પત્વબહુત્વાદિ-‘એસિ ણં મંતે । સુહુ-

મી અલ્પબહુત્વ મેં લગા લેના ચાહિયે ‘નવરં સંકમણ જાવ સુહુમ
નિગોદજીવેહિં પજ્જત્તેહિંતો દવ્વટ્ટયાણ બાયરનિગોદજીવા પજ્જત્તા
પેસદ્ધાણ અસંખેજ્જગુણા’ એક કર્મ પ્રકૃતિ કા અન્ય કર્મ પ્રકૃતિ મેં
પ્રયત્ન સે જો પરિણમન હો જાતા હૈં ઉસકા નામ સંક્રમ હૈં હસ સંક્રમ
મેં મૂલોક્ત ક્રમ સે અલ્પબહુત્વ હૈં યહ સંક્રમ યાવત્ દ્રવ્યદૃષ્ટિ સે જો
સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્તક જીવ હૈં ઉન જીવોં કી અપેક્ષા પર્યાય દૃષ્ટિ
સે વાદર નિગોદ પર્યાપ્તક જીવ અસંખ્યાતગુણોં અધિક હૈં । ‘સેસં
તહેવ જાવ સુહુમ નિગોદજીવા પજ્જત્તા પેસદ્ધાણ સંખેજ્જગુણા’
બાકી કા ઓર સબ કથન પૂર્વોક્ત જૈસા હીં હૈં યાવત્ સૂક્ષ્મ નિગોદ
જીવોં મેં જો પર્યાપ્તક જીવ હૈં વે પ્રદેશ દૃષ્ટિ સે સંખ્યાતગુણોં અધિક
હૈં । ‘એસિ ણં મંતે । નિગોદાણં સુહુમાણં બાયરાણં પજ્જત્તગાણં,

જીવા વિ’ સામાન્ય નિગોદની જેમ નિગોદ જીવનું અલ્પ બહુત્વ પણ સમજી
લેવું. ‘નવરં સંકમણ જાવ સુહુમનિગોદજીવેહિં પજ્જત્તેહિંતો દવ્વટ્ટયાણ બાયર
નિગોદજીવા પજ્જત્તા પેસદ્ધાણ અસંખેજ્જગુણા’ એક કર્મપ્રકૃતિનું બીજું
કર્મપ્રકૃતિમાં પ્રયત્ન પૂર્વક જે પરિણમન થઈ જાય છે. તેનું નામ સંક્રમ
છે. આ સંક્રમમાં મૂલોક્ત કર્મથી અલ્પ બહુ પણ છે. આ સંક્રમ યાવત્ દ્રવ્ય
પણથી જે સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્તક જીવ છે. એ જીવોના કરતાં પર્યાય દૃષ્ટિથી
બાદર નિગોદપર્યાપ્ત જીવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ‘સેસં તહેવ જાવ સુહુમ
નિગોદ જીવા પજ્જત્તા પેસદ્ધાણ સંખેજ્જગુણા’ બાકીનું બીજું સઘળું કથન
પહેલા જેમ કહેવામાં આવેલ છે એજ પ્રમાણે છે. યાવત્ સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવોમાં
જે પર્યાપ્તક જીવ છે તેઓ પ્રદેશ પણથી સંખ્યાતગણા વધારે છે. ‘એસિ ણં

માણં વાયરાણં પજ્જત્તયાણં અપજ્જત્તયાણં ણિઓયજીવાણં સુહુમાણં વાયરાણં પજ્જત્તયાણં અપજ્જત્તયાણં દવ્વટ્ટયાએ પપ્પસટ્ટયાએ કયરે કયરેહિંતોં' એતેણં ચલ્લુ ભદન્ત ! સૂક્ષ્માણાં વાદરાણાં પર્યાપ્તકાનામપર્યાપ્તકાનામ્ તથા (એતદ્વિશેષણ-વિશિષ્ટ) નિગોદજીવાનાં નિગોદાનાઞ્ચ દ્રવ્યાર્થતયા કતરેભ્યઃ કતરેલ્પા વહુકા સ્તુલ્યા વિશેષાવેતિ પ્રશ્નઃ ભગવાનાહ-ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા વાયરનિઓયા પજ્જત્તા દવ્વટ્ટયાએ' સર્વેભ્યઃ સ્તોકા વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તા દ્રવ્યાર્થતયા નિગોદાનાં સ્તોકત્વાત્ 'વાયરનિઓયા અપજ્જત્તા દવ્વટ્ટયાએ અસંલેજ્જગુણા' એભ્યો વાદરનિગોદા અપર્યાપ્તા દ્રવ્યાર્થતયાઽસંલેયગુણાધિકાઃ નિગોદાનામસંલેયગુણત્વાત્ અપર્યાપ્તા દ્રવ્યાર્થતયાઽસંલેયગુણા અધિકા ભવન્તિ, 'સુહુમણિઓયા

અપજ્જત્તાણં નિગોદ જીવાણં સુહુમાણં વાયરાણં પજ્જત્તગાણં અપજ્જત્તગાણં દવ્વટ્ટયાએ પપ્પસટ્ટયાએ કયરે કયરેહિંતોં' અવ ગૌતમ પ્રશ્નુ સે એસા પૂછતે હૈં-હે ભદન્ત ! સામાન્ય નિગોદ, સામાન્ય સૂક્ષ્મ ઓર સામાન્ય વાદર इनमें-જો પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત જીવ હૈં उनके बीच में कौन जीव किन जीवों की अपेक्षा द्रव्य पर्याय उभय दृष्टि से अल्प हॆं ? कौन किनकी अपेक्षा बहुत हॆं ? कौन किनके बराबर हॆं और कौन किनसे विशेषाधिक हॆं ? इसके उत्तर में प्रशु कहते हॆं-'सव्व-त्थोवा वायर नॆगोदा पज्जत्ता दव्वट्टयाए' हे गौतम ! वादर नॆगोदा में जो पर्याप्तक जीव हॆं वे द्रव्य दृष्टि से सब से कम हॆं क्योंकि नॆगोदों में स्तोकता है 'वादरनॆगोदा अपज्जत्तगा दव्वट्टयाए असं-लेज्जगुणा' इनकी अपेक्षा वादर नॆगोद अपर्याप्तक जीव द्रव्य दृष्टि

મંતે ! નિગોદાણં સુહુમાણં વાયરાણં પજ્જત્તગાણં અપજ્જત્તાણં નિગોદજીવાણં સુહુ-માણં વાયરાણં પજ્જત્તગાણં અપજ્જત્તગાણં દવ્વટ્ટયાએ પપ્પસટ્ટયાએ કયરે કયરે હિંતોં' ગૌતમસ્વામી હવે પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે-હે ભગવન્ ! સામાન્ય નિગોદ સામાન્ય સૂક્ષ્મ અને સામાન્ય વાદર એમાં જે પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક જીવો છે, તેઓમાં કયા જીવો કયા જીવોના કરતાં દ્રવ્ય અને પર્યાય બન્ને દૃષ્ટિથી અલ્પ છે ? કોણ કોના કરતાં વધારે છે ? કોણ કોની બરાબર છે ? અને કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'સવ્વત્થોવા વાયરનિગોદા પજ્જત્તા દવ્વટ્ટયાએ' હે ગૌતમ ! વાદર નિગોદોમાં જે પર્યાપ્તક જીવો છે તેઓ દ્રવ્યપણાથી સૌથી ઓછા છે. કેમકે નિગોદોમાં અલ્પપણું છે 'વાદર નિગોદા અપજ્જત્તગા દવ્વટ્ટયાએ અસંલેજ્જગુણા' તેના કરતાં વાદર નિગોદ અપર્યાપ્તક જીવ દ્રવ્યપણાથી અસંખ્યાતગણા વધારે છે. 'સુહુમ નિગોદા

પજ્જત્તા દ્વ્વટ્ટયાએ સંખેજ્જગુણા' એમ્મયઃ સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તા દ્રવ્યાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ 'સુહુમણિઓએહિંતો દ્વ્વટ્ટયાએ બાયરનિઓયજીવા પજ્જત્તા દ્વ્વટ્ટયાએ અણંતગુણા' સૂક્ષ્મનિગોદેમ્મયો દ્રવ્યાર્થતયા બાદરનિગોદજીવાઃ પર્યાપ્તા દ્રવ્યાર્થતયાનન્તગુણાઃ । 'બાયરનિઓયજીવા અપજ્જત્તા દ્વ્વટ્ટયાએ અસંખેજ્જગુણા' એમ્મયો બાદરનિગોદજીવા અપર્યાપ્તકા દ્રવ્યાર્થતયાસંખ્યેયગુણાઃ 'સુહુમણિઓયજીવા અપજ્જત્તા દ્વ્વટ્ટયાએ અસંખેજ્જગુણા' તતઃ સૂક્ષ્મનિગોદજીવા અપર્યાપ્તા દ્રવ્યાર્થતયાસંખ્યેયગુણાઃ 'સુહુમણિઓયજીવા પજ્જત્તા દ્વ્વટ્ટયાએ સંખેજ્જગુણા' તતઃ સૂક્ષ્મનિગોદજીવાઃ પર્યાપ્તાઃ દ્રવ્યાર્થતયા સંખ્યેયગુણા ઇતિ ।

'પએસટ્ટયાએ-સવ્વત્થોવા બાયરનિઓયજીવા પજ્જત્તા પએસટ્ટયાએ' સર્વસ્ત્રોકા બાદરનિગોદજીવાઃ પર્યાપ્તાઃ પ્રદેશાર્થતયા 'બાયરણિઓયા અપજ્જત્તા પએસટ્ટયાએ અસંખેજ્જગુણા' તતઃ પ્રદેશાર્થતયા બાદરનિગોદજીવા અપર્યાપ્તાઃ

સે અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । 'સુહુમ નિગોદા પજ્જત્તા દ્વ્વટ્ટયાએ અસંખેજ્જગુણા' इनकी अपेक्षा जो सूक्ष्म निगोदों में पर्याप्तक जीव हैं वे द्रव्य दृष्टि से असंख्यातगुणें अधिक हैं । 'सुहूम निगोदा पज्जत्ता द्वाट्टयाए संखेज्जगुणा' सूक्ष्म निगोदों में जो पर्याप्तक हैं वे इनकी अपेक्षा द्रव्य दृष्टि से संख्यातगुणें अधिक हैं । 'सुहूम णिओए हिंतो द्वाट्टयाए बायरणिओयजीवा पज्जत्ता द्वाट्टयाए अणंतगुणा' बायरणिओय जीवा अपज्जत्ता द्वाट्टयाए असंखेज्जगुणा सुहूम णिओयजीवा पज्जत्ता द्वाट्टयाए संखेज्जगुणा पएसट्टयाए सव्वत्थोवा बायरनिगोदजीवा पज्जत्ता पणत्ता' प्रदेश दृष्टि से विचार करने पर बादर निगोदों में जो जीव पर्याप्तक हैं वे सब से कम हैं 'बादर निगोदा अपज्जत्तगा पएसट्टयाए असंखेज्जगुणा' बादर निगोदों में जो अपर्याप्तक जीव होते हैं, वे प्रदेश दृष्टि से पूर्व की अपेक्षा असंख्यात

પજ્જત્તા દ્વ્વટ્ટયાએ અસંખેજ્જગુણા' તેના કરતા સૂક્ષ્મ નિગોદોમાં જે પર્યાપ્તક જીવો છે તેઓ દ્રવ્યપણુથી અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. 'સુહુમ નિગોદા પજ્જત્તા દ્વ્વટ્ટયાએ સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ નિગોદોમાં જેઓ પર્યાપ્તકો છે તેઓ તેના કરતાં દ્રવ્યપણુથી સંખ્યાતગણુ વધારે છે. 'પએસટ્ટયાએ સવ્વત્થોવા બાયર નિગોદ બાયરનિગોદજીવા પજ્જત્તા પણત્તા' પ્રદેશપણુથી વિચાર કરતાં બાદર નિગોદોમાં જે પર્યાપ્તક જીવ છે તેઓ સૌથી ઓછા છે. 'બાદર નિગોદા અપજ્જત્તગા પએસટ્ટયાએ અસંખેજ્જગુણા' બાદર નિગોદોમાં જે અપર્યાપ્તક જીવો છે તેઓ પ્રદેશપણુથી પહેલાના કરતાં અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. સુહુમનિગોદજીવા

પ્રદેશાર્થતયાઽસંખ્યેયગુણાઃ, 'સુહુમનિઓયજીવા અપજ્જત્તા પપ્પસદ્ધયાએ અસંખે-
જ્જગુણા' તતથ સૂક્ષ્મનિગોદજીવા અપર્યાપ્તાઃ પ્રદેશાર્થતયાઽસંખ્યેયગુણાઃ 'સુહુમ-
નિઓયજીવા પજ્જત્તા પપ્પસદ્ધાએ સંખેજ્જગુણા' યે ચ પર્યાપ્તાઃ સૂક્ષ્મનિગોદાસ્તે
પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ । 'સુહુમનિઓયજીવેહિંતો પપ્પસદ્ધયાએ વાયરનિઓયા
પજ્જત્તા પપ્પસદ્ધાએ અનંતગુણા' સૂક્ષ્મનિગોદજીવેભ્યથ્વ પ્રદેશાર્થતયા પર્યાપ્તા વાદર-
નિગોદાઃ પ્રદેશાર્થતયાઽનન્તગુણાધિકાઃ । 'વાયરનિગોદા અપજ્જત્તા પપ્પસદ્ધયાએ
અસંખેજ્જગુણા' તતો વાદરનિગોદા અપર્યાપ્તકાઃ પ્રદેશાર્થતયાઽસંખ્યેયગુણાઃ એભ્યઃ
સૂક્ષ્મનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ 'સુહુમનિઓયા પજ્જત્તા પપ્પસદ્ધયાએ
સંખેજ્જગુણા' એભ્યઃ સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તાઃ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ ।

ગુણોં અધિક હૈં 'સુહુમનિગોદજીવા અપજ્જત્તા પપ્પસદ્ધયાએ અસં-
ખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મનિગોદ જીવોં મેં જો અપર્યાપ્તક જીવ હૈં, વે પ્રદેશ
દૃષ્ટિ સે પૂર્વ કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણોં અધિક હૈં । 'સુહુમ નિગોદ
જીવા પજ્જત્તા પપ્પસદ્ધયાએ સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ નિગોદોં મેં જો પર્યાપ્ત
જીવ હૈં વે પ્રદેશ દૃષ્ટિ સે પૂર્વ કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણોં અધિક હૈં ।
'સુહુમ નિગોદ જીવેહિંતો વાયર નિગોદા પજ્જત્તા પપ્પસદ્ધયાએ અણં-
તગુણા' પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવોં સે વાદર નિગોદ પર્યાપ્તક
જીવ પ્રદેશદૃષ્ટિ સે અનન્તગુણોં અધિક હૈં । इनकी अपेक्षा 'वायर-
निगोदा अपज्जत्तगा पपप्पसद्वयाए असंखेज्जगुणा' वादर निगोदों के
अपर्याप्तक जीव प्रदेश दृष्टि से असंख्यातगुणों अधिक हैं । इन
की अपेक्षा प्रदेश दृष्टि से सूक्ष्म निगोद अपर्याप्तक असंख्यातगुणों
अधिक हैं । 'सुहूम निगोदा पज्जत्ता पपप्पसद्वयाए संखेज्जगुणा' इनकी

અપજ્જત્તા પપ્પસદ્ધયાએ અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ નિગોદોમાં જે અપર્યાપ્તક હોવો છે, તેઓ
પ્રદેશ પશુથી પહેલાના કરતાં અસંખ્યાતગણા વધારે છે. સુહુમ નિગોદજીવા
પજ્જત્તા પપ્પસદ્ધયાએ સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ નિગોદોમાં જે પર્યાપ્તક હોવો છે તેઓ
પ્રદેશ પશુથી પહેલાના કરતાં સંખ્યાતગણા વધારે છે. 'સુહુમ નિગોદજીવેહિંતો
પપ્પસદ્ધયાએ વાયર નિગોદા પપ્પસદ્ધયાએ અણંતગુણા' પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ નિગોદ હોવો
થી બાદર નિગોદ પર્યાપ્તક હોવ પ્રદેશપશુથી અનંતગણા વધારે છે. તેના
કરતાં 'વાયર નિગોદા અપજ્જત્તગા પપ્પસદ્ધયાએ અસંખેજ્જગુણા' બાદર નિગોદના
અપર્યાપ્તક હોવો પ્રદેશ દૃષ્ટિથી અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં પ્રદેશ
દૃષ્ટિથી સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા વધારે છે. 'સુહુમ નિગોદા

પણસદ્વ્યાપ્ત સંખ્યેજ્જગુણા' શોપાસ્તથૈવ યાવત્સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તાઃ પ્રદેશ-
 ર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ । અયં ભાવઃ—પ્રદેશાર્થતયા સર્વસ્તોકા વાદરનિગોદ જીવાઃ
 પર્યાપ્તકાઃ પ્રદેશાર્થનિગોદાનાં સ્તોકત્વાત્, તેભ્યો વાદરનિગોદજીવા અપર્યાપ્તાઃ
 પ્રદેશાર્થતયાસંખ્યેયગુણાઃ નિગોદાનામસંખ્યેયત્વાત્, એવં તેભ્યઃ—સૂક્ષ્મનિગોદ-
 જીવા અપર્યાપ્તાઃ પ્રદેશાર્થતયાસંખ્યેયગુણાઃ તેભ્યઃ સૂક્ષ્મનિગોદજીવાઃ
 પર્યાપ્તાઃ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, તેભ્યો વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તાઃ પ્રદેશ-
 ર્થતયાનન્તગુણાઃ એકૈકનિગોદસ્યાઽણુકાનન્તસ્કન્ધનિષ્પન્નત્વાત્ તેભ્યો વાદર-
 નિગોદા અપર્યાપ્તાઃ પ્રદેશાર્થતયાસંખ્યેયગુણાઃ એકૈકવાદર પર્યાપ્તનિગોદ
 નિઃશ્રયા સંચ્યાતીતાનાં વાદરપર્યાપ્તનિગોદાનામુત્પાદાત્, તેભ્યઃ સૂક્ષ્મનિગોદા

હૈ વે દ્રવ્યાર્થ સે સવસે કમ હૈં ઇનકી અપેક્ષા વાદર નિગોદોં મેં જો
 અપર્યાપ્તક હૈં વે હસ દ્રવ્યાર્થ કી અપેક્ષા સે અસંખ્યાતગુણેં અધિક
 હૈં । ઇનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ નિગોદોં મેં જો પર્યાપ્તક વે દ્રવ્યાર્થ સે
 સંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં । ઇન પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ નિગોદોં કી અપેક્ષા વાદર
 નિગોદોં મેં જો પર્યાપ્ત જીવ હૈં વે દ્રવ્ય દૃષ્ટિ સે અનન્તગુણેં હૈં ।
 ક્યોંકિ હર એક વાદર નિગોદોં મેં અનન્ત જીવોં કા સદ્ભાવ રહતા
 હૈ ઇનકી અપેક્ષા વાદર નિગોદ અપર્યાપ્તક દ્રવ્ય દૃષ્ટિ સે અસંખ્યાત
 ગુણેં અધિક હૈં । ઇનકી અપેક્ષા વાદરનિગોદોં મેં જો અપર્યાપ્તક હૈં વે
 દ્રવ્યદૃષ્ટિ સે અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં । ઇનસે જો સૂક્ષ્મનિગોદોં મેં અપ-
 ર્યાપ્ત જીવ હૈ વે દ્રવ્યદૃષ્ટિ સે અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈ । ઇનકી અપેક્ષા
 જો સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્તક હૈં વે દ્રવ્યદૃષ્ટિ સે સંખ્યાતગુણેં અધિક
 હૈં । ઇન પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ જીવોં કી અપેક્ષા જો અભી દ્રવ્યદૃષ્ટિ સે વિચાર

આવતાં બાદર નિગોદમાં જે પર્યાપ્તક જીવ છે, તે દ્રવ્યાર્થથી સૌથી ઓછા છે.
 તેના કરતાં બાદર નિગોદોમાં જે અપર્યાપ્તક છે તેઓ આ દ્રવ્યાર્થના કરતાં અસં-
 ખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં સૂક્ષ્મ નિગોદોમાં જે પર્યાપ્તક છે. તેઓ દ્રવ્યાર્થની
 અપેક્ષાથી અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં સૂક્ષ્મ નિગોદોમાં જે પર્યાપ્તક
 છે તેઓ દ્રવ્યાર્થથી સંખ્યાતગણા વધારે છે. આ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ નિગોદોના કરતાં
 બાદર નિગોદોમાં જે પર્યાપ્તક જીવો છે. તે દ્રવ્ય દૃષ્ટિથી અનન્તગણા છે.
 દરેક બાદર નિગોદોમાં અનન્ત જીવોનો સદ્ભાવ રહે છે. તેના કરતાં બાદર
 નિગોદ અપર્યાપ્તક દ્રવ્યદૃષ્ટિથી અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં બાદર
 નિગોદોમાં જે અપર્યાપ્તક છે, તેઓ દ્રવ્ય દૃષ્ટિથી અસંખ્યાતગણા વધારે છે
 તેમનાથી જે સૂક્ષ્મ નિગોદોમાં અપર્યાપ્તક જીવ છે તેઓ દ્રવ્યદૃષ્ટિથી અસંખ્યાત
 ગણા વધારે છે. તેના કરતાં જે પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવ છે. તેઓ દ્રવ્ય

અપર્યાપ્તાઃ પ્રદેશાર્થતયાઽસંખ્યાતગુણાઃ, તેભ્યઃ સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તાઃ પ્રદેશાર્થ-
તયાઽસંખ્યાતગુણાઃ, દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા સર્વસ્તોકા વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તા
દ્રવ્યાર્થતયા તેભ્યો વાદરનિગોદા અપર્યાપ્તા દ્રવ્યાર્થતયાઽસંખ્યેયગુણાઃ,
તેભ્યઃ સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તા દ્રવ્યાર્થતયાઽસંખ્યેયગુણાઃ તેભ્યઃ સૂક્ષ્મ-
નિગોદજીવાઃ પર્યાપ્તા દ્રવ્યાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ સર્વત્ર યુક્તિર્નિગોદાનાં
દ્રવ્યાર્થચિન્તાયામિવ તેભ્યો વાદરનિગોદજીવાઃ પર્યાપ્તાઃ દ્રવ્યાર્થતયાનન્ત-
ગુણાઃ પ્રતિવાદરનિગોદસનન્તજીવાનાં ભાવાત્ તેભ્યો વાદરનિગોદજીવા
અપર્યાપ્તા દ્રવ્યાર્થતયાઽસંખ્યેયગુણાઃ તેભ્યઃ સૂક્ષ્મનિગોદજીવા અપર્યાપ્તા
દ્રવ્યાર્થતયાઽસંખ્યેયગુણાઃ, તેભ્યઃ, સૂક્ષ્મનિગોદજીવાઃ પર્યાપ્તાઃ દ્રવ્યાર્થતયા
સંખ્યેયગુણાઃ, અત્ર યુક્તિઃ-નિગોદજીવાનાં દ્રવ્યાર્થચિન્તાયામિવ । પર્યાપ્ત
સૂક્ષ્મનિગોદજીવેભ્યો દ્રવ્યાર્થતયા ચિન્તિતેભ્યો વાદરનિગોદજીવાઃ પર્યા-
પ્તાઃ પ્રદેશાર્થતયાઽસંખ્યેયગુણાઃ, પ્રતિવાદરનિગોદપર્યાપ્તજીવમસંખ્યેયાનાં
લોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણાનાં પ્રદેશાનાં ભાવાત્ । તેભ્યો વાદરનિગોદજીવા
અપર્યાપ્તાઃ પ્રદેશાર્થતયાઽસંખ્યેયગુણાઃ, તેભ્યઃ સૂક્ષ્મનિગોદજીવાઃ પર્યાપ્તાઃ
પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ યુક્તિઃ પૂર્વવત્ તેભ્યઃ સૂક્ષ્મનિગોદજીવેભ્યઃ પર્યા-
પ્તેભ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા ચિન્તિતેભ્યો વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તાઃ પ્રદેશાર્થતયાઽન-

કિયેજા ચુકે હૈ વાદર નિગોદ પર્યાપ્તક જીવ પ્રદેશ દૃષ્ટિ સે
અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈ । इनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोदों में जो पर्या-
प्तम जीव हैं वे प्रदेश दृष्टि से संख्यातगुणों अधिक हैं इन पर्याप्त
सूक्ष्म निगोद जीवों की अपेक्षा कि जिनका विचार प्रदेश दृष्टि से
किया गया है वાદર નિગોદ પર્યાપ્ત જીવ પ્રદેશાર્થ સે અનન્તગુણે
અધિક હૈ । क्योंकि एक एक निगोद में अनन्त अणुओं का सद्भाव
होता है । इनकी अपेक्षा वાદર નિગોદ અપર્યાપ્તક પ્રદેશાર્થ સે અસં-
ખ્યાતગુણે અધિક હૈ । इनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद अपर्याप्तक प्रदे-

દૃષ્ટિથી સંખ્યાતગણા વધારે છે. આ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ જીવોના કરતાં હમણા
જ જેઓનો દ્રવ્યદૃષ્ટિથી વિચાર કરવામાં આવેલ છે. તે વાદર નિગોદ પર્યા-
પ્તક જીવ પ્રદેશ દૃષ્ટિથી અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં સૂક્ષ્મ નિગો-
દોમાં જે પર્યાપ્તક જીવો છે, તેઓ પ્રદેશ પશુથી સંખ્યાતગણા વધારે છે.
આ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવોના કરતાં જેનો વિચાર પ્રદેશ દૃષ્ટિથી કરવામાં
આવેલ છે તે વાદર નિગોદ પર્યાપ્તક જીવ પ્રદેશાર્થ પશુથી અનન્તગણા
વધારે છે. કેમકે એક એક નિગોદમાં અનન્ત અણુઓનો સદ્ભાવ હોય છે.
તેના કરતાં વાદર નિગોદ અપર્યાપ્તક પ્રદેશાર્થ પશુથી અસંખ્યાતગણા વધારે

ન્તગુણાઃ एकैकनिगोदेऽनन्ताणूनां सङ्गावात्, तेभ्यो वादरनिगोदा अपर्याप्ताः
 प्रदेशार्थतयाऽसंख्येयगुणाः तेभ्यः सूक्ष्मनिगोदा अपर्याप्ताः प्रदेशार्थतया-
 ऽसंख्येयगुणाः तेभ्यः सूक्ष्मनिगोदजीवाः पर्याप्ताः प्रदेशार्थतयासंख्येयगुणाः
 युक्तिर्निगोद प्रदेशार्थचिन्तायाम् । 'से तं छविद्वा-संसारसमावन्नगा जीवा'
 एते पञ्चविधाः संसारसमापन्नका जीवा इति ॥ पञ्चमीपत्तिः ॥ सू० १३५॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचकपञ्चदशभाषाकलित-ललित
 कलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक - वादिमानमर्दक-श्री-
 शाहू छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त - 'जैनशास्त्राचार्य' - पदभूषित-
 कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर-
 पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायां श्री जीवाभिगम-
 सूत्रस्य प्रमेयद्योतिकारुण्यायां व्याख्यायां
 इति पञ्चमी प्रतिपत्तिः ॥

શાર્યતા સે અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । इनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद
 पर्याप्त जीव प्रदेशार्थता से संख्यातगुणे अधिक हૈं । इस प्रकार से
 ये छह प्रकार के संसारी जीव होते हૈं ॥ १३५॥

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલ વ્રતિવિરચિત
 જીવાભિગમ સૂત્ર કી પ્રમેયદ્યોતિનિ વ્યોખ્યા મૈં

॥ પંચમી પ્રતિપત્તિ સમાપ્ત ॥

છે. તેના કરતાં સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્તક પ્રદેશાર્થ પશુથી અસંખ્યાતગણ
 વધારે છે. તેના કરતાં સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્તક જીવ પ્રદેશાર્થ પશુથી સંખ્યાત
 ગણ વધારે છે. આ રીતે આ છ પ્રકારના સંસારી જીવો કહ્યા છે. સૂ. ૧૨૫
 શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલ વ્રતિવિરચિત જીવાભિગમ
 સૂત્રની પ્રમેયદ્યોતિકા ટીકાની પાંચમી પ્રતિપત્તિ સમાપ્ત ॥ ૫ ॥

अथ षष्ठी प्रतिपत्तिः प्रारभ्यते-

सप्तविधजीव निरूपणपरा-षड्विधजीवनिरूपणपरां पञ्चमीं परिसमा-
प्याऽऽरभ्यते--

मूलम्-तत्थ जे ते एवमाहंसु सत्तविहा संसारसमावणणगा
जीवा ते एवमाहंसु, तं जहा-नेरइया तिरिक्खजोणिणीओ
मणुस्सा मणुस्सीओ देवा देवीओ । नेरइयस्स ठिई जहन्नेणं
दसवाससहस्साइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं, तिरिक्ख-
जोणियस्स जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं,
एवं तिरिक्खजोणिणीए वि मणुस्साण वि मणुस्सीण वि, देवाणं
ठिई जहा नेरइयाणं, देवीणं जहन्नेणं दसवाससहस्साइं उक्को-
सेणं पणपणपलिओवमाणि । नेरइयदेवदेवीणं जच्चेव ठिई
सच्चेव संबिट्ठणा । तिरिक्खजोणिणीणं जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं
उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं पुव्वकोडिपुहुत्तमब्भहियाइं ।
एवं मणुस्स मणुस्सीए वि । नेरइयस्स अंतरं जहन्नेणं अंतो-
मुहुत्तं उक्कोसेणं वणस्सइकालो । एवं सब्बाणं तिरिक्खजो-
णियवज्जाणं, तिरिक्खजोणियाणं जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्को-
सेणं सागरोवमसयपुहुत्तं साइरेगं । अप्पाबहुयं-सव्वत्थोवाओ
मणुस्सीओ, मणुस्सा असंखेज्जगुणा नेरइया असंखेज्जगुणा तिरि-
क्खजोणिणीओ असंखेज्जगुणाओ देवा असंखेज्जगुणा देवीओ
संखेज्जगुणाओ तिरिक्खजोणिया अणंतगुणा । से तं सत्तविहा
संसारसमावणणगा जीवा । सम्मत्ता छट्ठी प्रतिपत्ति ॥सू. १३६॥

छाया-ये ते एवमुक्तवन्तः सप्तविधाः संसारसमापन्नका जीवास्त एवमुक्त-
वन्तः तद्यथा-नैरयिकाः तिर्यञ्चः तिर्यग्योनिक्यः मनुष्याः-मनुष्यः देवाः
देव्यः । नैरयिकस्य स्थितिर्जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरो-
पमाणि, तिर्यग्योनिकस्य जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण त्रीणि पत्न्योपमानि,
एवं तिर्यग्योनिक्या अपि, मनुष्याणामपि माणुपीणामपि देवानां स्थितिर्यथा
नैरयिकाणाम्, देवीनां स्थितिर्जघन्येन दशवर्षसहस्राणि उत्कर्षेण पञ्चपञ्चाशत्

પલ્યોપમાનિ । નૈરયિકદેવદેવીનાં યૈવ સ્થિતિઃ સૈવ સંચિટ્ટણા । તિર્યગ્યોનિકીનાં જઘન્યેનાડન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ પૂર્વકોટિ પૃથક્ત્વાડમ્યધિકાનિ । એવં મનુષ્યસ્ય માનુષ્યા અપિ । નૈરયિકસ્થાન્તરં જઘન્યેનાડન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ એવં સર્વેષાં તિર્યગ્યોનિકવર્જિતાનામ્ । તિર્યગ્યોનિકાનાં જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ સાગરોપમશતપૃથક્ત્વં સાતિરેકમ્ । અલ્પવહુત્વં-સર્વસ્તોકા મનુષ્યઃ માનુષ્યા અસંખ્યેયાઃ નૈરયિકા અસંખ્યેયાઃ તિર્યગ્યોનિકયો-ડસંખ્યેયગુણાઃ, દેવા અસંખ્યેયગુણાઃ દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણાઃ તિર્યગ્યોનિકા અનન્ત-ગુણાઃ । ત એતે સાતવિધાઃ સંસારસમાપન્નકા જીવાઃ । સૂ૦ ૧૩૬॥

ટીકા—‘તત્થ જં જે તે એવમાહંસુ સત્તવિહા સંસારસમાવન્નગા જીવા તે એવમાહંસુ તં જહા—નેરહ્યા તિરિક્ખજોણિણીઓ મણુસ્સા મણુસ્સીઓ દેવા-દેવીઓ’ તત્ર યે તે ખલુ પૂર્વજા એવમુક્તવન્તઃ સપ્પવિધાઃ—સપ્પધા મિન્નાઃ સંસાર-સમાપન્નકા જીવાઃ સ્થાસ્યન્તિ સ્થિતવન્તઃ ત એવમુક્તવન્તઃ તથથા—નૈરયિકાઃ નરકસ્થાઃ, તિર્યચ્ચઃ—તિર્યગ્યોનિકયઃ મનુષ્યાઃ માનુષ્યઃ દેવા દેવ્યો ભવન્તિ ।—

—ષઠ્ઠી પ્રતિપત્તિ—

સસવિધ સંસારસમાપન્નક જીવોં કા કથન—

ષઢવિધ પ્રતિપત્તિ કહુ કર અવ સૂત્રકાર ક્રમ પ્રાપ્ત સપ્તવિધ પ્રતિપત્તિ કા કથન કરતે હૈં—

‘તત્થ જે તે એવ માહંસુ સત્તવિહા સંસાર સમા૦’—ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—પ્રભુ ગૌતમ સે કહતે હૈં—હે ગૌતમ ! ‘તત્થ જે તે એવ-માહંસુ’ જો હસ પ્રતિપત્તિ મેં પૂર્વ સેં મૈને કહા હૈં કિ ‘સત્તવિહા સંસાર-સમાવણ્ણગા’ સંસારી જીવ સાત પ્રકાર કે હૈં ‘તે એવમાહંસુ’ ઉન્હોને હસ વિષય મેં એસા કહા હૈં ‘તં જહા નેરહ્યા તિરિક્ખવા તિરિક્ખ-જોણિણીઓ, મણુસ્સા મણુસ્સીઓ દેવા દેવીઓ’ નૈરયિક ૧ તિર્યગ્યો-

છટ્ઠી પ્રતિપત્તિનો આરંભ

છ પ્રકારની પ્રતિપત્તિનું કથન કરીને હવે સૂત્રકાર ક્રમથી આવેલ સાત પ્રકારની પ્રતિપત્તિનું કથન કરે છે

‘તત્થ જે તે એવમાહંસુ સત્તવિહા સંસારસમા૦’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—હે ગૌતમ ! ‘તત્થ જે તે એવમાહંસુ’ કેટલાક પૂર્વાચાર્યોએ એવું કહેલ છે કે—‘સત્તવિહા સંસારસમાવણ્ણગા જીવા’ સંસારી એવો સાત પ્રકારના છે. ‘તે એવમાહંસુ’ તેઓએ આ સંબં-ધમાં આ પ્રમાણે કહેલ છે. ‘તં જહા નેરહ્યા તિરિક્ખવા તિરિક્ખજોણિણીઓ, મણુસ્સા, મણુસ્સીઓ, દેવા દેવીઓ’ નૈરયિક ૧ તિર્યગ્યોનિક ૨ મનુષ્ય ૩

एतेषामेतासां स्थितिः—‘नेरइस्स ठिई जहन्नेणं दसवाससहस्साइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं’ नैरयिकस्य स्थितिर्भदन्त ! कियती ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि उत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि । ‘तिरिक्खजोणियस्स जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं’ जघन्येन तिर्यग्योनिकस्यान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण त्रीणि पल्योपमानि स्थिति गौतम ! ‘एवं तिरिक्खजोणिणीए वि’ एवं तिर्यग्योनिकया अपि स्थितिर्जघन्योत्कर्षाभ्यां ज्ञेया । ‘मणुस्साण वि—मणुस्सीण वि’ मनुष्याणामपि मानुषीणां चापि स्थितिरेषैव ।

निक २ मनुष्य ३ मानुषी ४ देव ५ और देवियां ६, ‘णेरइयस्स ठिई जहन्नेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं’ नैरयिक जीवों की स्थिति जघन्य से १० हजार वर्ष की है और उत्कृष्ट से ३३ सागरोपम की है ‘तिरिक्खजोणियस्स जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिण्णि पलि०’ तिर्यग्योनिक पुल्लिङ्ग जीव की स्थिति जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त की है और उत्कृष्ट से तीन पल्योपम की है ‘एवं तिरिक्ख जोणिणीए वि’ इसी प्रकार की स्थिति जघन्य और उत्कृष्ट से तिर्यग्योनिक स्त्रियों की भी है । ‘मणुस्साण वि मणुस्सीण वि’ मनुष्ययोनिक पुल्लिङ्ग जीवों की स्थिति भी जघन्य और उत्कृष्ट से क्रमशः एक अन्तर्मुहूर्त की और उत्कृष्ट से तीन पल्योपम की है मनुष्ययोनिक स्त्रियों की भी यही स्थिति है यह तिर्यग्योनिक एवं मनुष्ययोनिक जीवों की स्थिति का कथन भोगभूमि देवकुरु आदि अकर्मभूमि जीवों की अपेक्षा से किया गया जानना चाहिये

मानुषી ४ देव ५ દેવિયો ૬, ‘નેરઇયસ્સ ઠિઈ જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ પલિઓવમાઈં’ નૈરયિક જીવની સ્થિતિ જઘન્યથી ૧૦ હસ હજાર વર્ષની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમની છે. ‘તિરિક્ખજોણિયસ્સ જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં’ તિર્યગ્યોનિક પુરૂષ જાતિના જીવની સ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ પલ્યોપમની છે. ‘એવં તિરિક્ખ જોણિણીએ વિ’ એજ પ્રમાણે તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રિયોની જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પણ છે. ‘મણુસ્સાણ વિ મણુસ્સીણ વિ’ મનુષ્ય યોનિક પુરૂષ જીવોની જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પણ યથા ક્રમ એક અંતર્મુહૂર્તની અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ પલ્યોપમની છે. મનુષ્ય યોનિક સ્ત્રિયોની સ્થિતિ પણ એજ પ્રમાણે સમજવી. આ તિર્યગ્યોનિક અને મનુષ્ય યોનિક જીવોની સ્થિતિનું કથન ભોગ ભૂમિ દેવકુર વિગેરેને અકર્મ ભૂમિના જીવોની અપેક્ષાથી

‘દેવાણં ઠિઈ જહા નેરહયાણં’ દેવાનાં તથા સ્થિતિર્યથા નૈરયિકાણામ્ દશવર્ષ-સહસ્રાણિ ઉત્કર્પતસ્ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણિ । ‘દેવીણં જહન્નેણં દસવાસસહસ્સાઈ-ઉક્કોસેણં પણપણપલિઓવમાઈ’ દેવીનાં જઘન્યા દશવર્ષસહસ્રાણિ-પશ્ચપશ્ચા-શત્પલ્યોપમાન્યુત્કૃષ્ટા સ્થિતિઃ । ઈશાન-દેવીનામપરિગૃહીતાનામુત્કર્પત એતાવ-ત્સ્થિતિકત્વાત્ । અયૈપાં કાયસ્થિતિઃ-‘નેરહ્ય દેવદેવીણં જચ્ચૈવ ઠિઈ સચ્ચૈવ સંચિદ્દુણા’ નૈરયિકદેવદેવીનાં યૈવ-ભવસ્થિતિઃ સૈવ સંસ્થાના કાયસ્થિતિઃ મૃત્વા-ભૂયોઽનન્તરં નૈરયિકેષુ તસ્યોત્પાદાઽશાવાત્ । એવમેવ દેવદેવીનામપિ ઉભયોસ્તુ લ્યત્વાત્ । તિર્યગ્યોનિકસૂત્રે જઘન્યતોઽન્તર્મુહૂર્તમ્ તદનન્તરમન્યત્રોત્પાદાત્,

‘દેવાણં ઠિઈ જહા ણેરહયાણં’ દેવોં કી સ્થિતિ નૈરયિકોં કી જૈસી સ્થિતિ કહી ગઈ હૈ વૈસી હી હૈ જઘન્ય સે ૧૦ હજાર વર્ષ કી ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ૩૩ સાગરોપમ કી હૈ તથા ‘દેવીણં ઠિઈ જહ્ણેણં દસ-વાસસહ૦ ૩૦ પણપણપલિઓવમાણિ’ દેવિયોં કી સ્થિતિ જઘન્ય સે તો ૧૦ હજાર વર્ષ કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ ૫૫ પલિઓપમ કી હૈ અપ-રિગૃહીત ઈશાન દેવિયોં કી ઇતની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ હોતી હૈ-

કાયસ્થિતિ કા કથન-‘નેરહ્ય દેવદેવીણં જચ્ચૈવ ઠિઈ સ ચ્ચૈવ સંચિદ્દુણા’ નૈરયિક જીવોં કી એવં દેવ ઓર દેવિયોં કી જો ભવસ્થિતિ હૈ વહી ડનકી કાયસ્થિતિ હૈ ક્યોંકિ નૈરયિક મરકર સીધે પુનઃ નરકોં મેં નૈરયિક રૂપ સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈ ઓર દેવ એવં દેવિયોં સ્વર્ગ લોક સે ચવ કર પુનઃ સીધે સ્વર્ગલોક મેં જન્મ ધારણ નહીં કરતે હૈં એસા નિયમ હૈ । તિર્યગ્યોનિક સૂત્ર મેં કાયસ્થિતિ કા કાલ

કરવામાં આવેલ છે તેમ સમજવું. ‘દેવાણ ઠિઈ જહા નેરહયાણં’ દેવાની સ્થિતિ નૈરયિકોની જે પ્રમાણે સ્થિતિ કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેની છે. અર્થાત્ જઘન્યથી ૧૦ હસ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટથી ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમની છે. તથા ‘દેવીણં ઠિઈ જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ ઉક્કોસેણં પણપણપલિઓવમાણિ’ દેવિયોની સ્થિતિ જઘન્યથી ૧૦ હસ હજાર વર્ષની છે. ઉત્કૃષ્ટથી ૫૫ પંચાવન પલ્યોપમની છે. અપરિગૃહીત દેવિયોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એટલીજ છે.

કાય સ્થિતિનું કથન

‘નેરહ્યદેવ દેવીણં જચ્ચૈવ ઠિઈ સ ચ્ચૈવ સંચિદ્દુણા’ નૈરયિક જીવોની તથા દેવ અને દેવિયોની જે ભવસ્થિતિ છે, એજ તેમની કાયસ્થિતિ છે. કેમકે-નૈરયિકો મરીને સીધા ફરીથી નરકોમાં નૈરયિક પણથી ઉત્પન્ન થતા નથી. અને દેવ અને દેવિયો સ્વર્ગલોકથી ચવીને ફરીથી સીધા સ્વર્ગલોકમાં જન્મ ધારણ કરતા નથી. એવો નિયમ છે. તિર્યગ્યોનિક સૂત્રમાં કાયસ્થિતિનો કાળ

ઉત્કર્ષેણાનન્તં કાલમ્ અનન્તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ ક્ષેત્રતોઽસંખ્યેયા-
લોકાઃ અસંખ્યેયાઃ પુદ્ગલપરાવર્તાઃ, તે ચ પુદ્ગલપરાવર્તા આવલિકાયા અસંખ્યે-
યોભાગ इति । ‘તિરિક્ષ્વજોણિણીણં જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં તિન્નિ-
પલિઓવમાઈં પુવ્વકોઢિ પુહુત્તમઞ્ઞહિયાઈં’ તિર્યગ્યોનિકીનાન્તુ-જઘન્યેનાન્તર્મુ-
હૂર્તમ્ તતો મૃત્વાઽન્યત્રોત્પાદસંભવાત્ , ઉત્કર્ષેણ ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ પૂર્વ-
કોટિ પૃથક્ત્વાભ્યધિકાનિ. તાનિ ચ નિરન્તરં સપ્તસુ પૂર્વકોટિચાયુષ્કભવેષુ-તતો-

જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત નાં કા હૈ । હસકે વાદ નિયમ સે ઉસકા ઉત્પાદ
અન્યત્ર હો જાવેગા ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કાયસ્થિતિ કા કાલ અનન્ત હૈ
હસ અનન્તકાલ મેં અનન્ત ઉત્સર્પિણિયાં ઓર અનન્ત અવસર્પિણિયાં
સમા જાતી હૈ તથા ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા અસંખ્યાત લોક આ જાતે હૈ
ઓર અસંખ્યાત પુદ્ગલ પરાવર્ત હો જાતે હૈ યે અસંખ્યાત પુદ્ગલ
પરાવર્ત આવલિકા કે અસંખ્યાતવેં ભાગ પ્રમાણ હોતે હૈ । અર્થાત્
એક આવલિકા કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મેં જિતને સમય હોતે હૈ ઉત્તને
હોતે હૈ । ‘તિરિક્ષ્વજોણિણીણં જહણ્ણેણં અંતોમુ ૦ ૩૦ તિન્નિ પલિઓ-
વમાઈં પુવ્વકોઢિ પુહુત્તમઞ્ઞહિયાઈં’ તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રિયોં કી કાય-
સ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત નાં કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે
પૂર્વકોટિ પૃથક્ત્વ અધિક ત્રીણ પલ્પોપમ કા હૈ જઘન્ય કાયસ્થિતિ
કાલ કે અનન્તર હનકા અન્યત્ર ભવ મેં ઉત્પાદ હો જાતા હૈ તથા
ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ કા કાલ હનકો જો કહા ગયા હૈ વહ લગાંતાર
પૂર્વ કોટિ કી આયુ વાલે સાત ભવોં મેં ઓર આઠવેં ભવ મેં દેવકુરુ

જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનો છે. તે પછી નિયમથી તેનો ઉત્પાદ અન્યત્ર થઈ જાય
છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી કાયસ્થિતિનો કાળ અનંત છે. આ અનંતકાળમાં અનંત
ઉત્સર્પિણિયો અને અનંત અવસર્પિણિયો સમાઈ જાય છે. તથા ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી
અસંખ્યાત લોક આવી જાય છે. અને અસંખ્યાત પુદ્ગલ પરાવર્ત થઈ જાય છે.
આ અસંખ્યાત પુદ્ગલપરાવર્ત આવલિકાના અસંખ્યાતમાં ભાગ પ્રમાણ હોય છે.
અર્થાત્ એક આવલિકાના અસંખ્યાતમાં ભાગમાં બેટલા સમય હોય છે. એટલા થાય
છે. ‘તિરિક્ષ્વજોણિણીણં જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં પુવ્વકોઢિ
પુહુત્તમઞ્ઞહિયાઈં’ તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રિયોની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક અંત-
ર્મુહૂર્તનો છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પૂર્વકોટિ પૃથક્ત્વ અધિક ત્રણ પલ્પોપમનો છે. જઘન્ય
કાયસ્થિતિ કાળની પછી તેનો અન્ય ભવમાં ઉત્પાદ થઈ જાય છે. તથા તેમનો
ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિનો કાળ બે છહેવામાં આવેલ છે. તે લાગ લાગઠ પૂર્વકોટિની
આયુષ્યવાળા સાત ભવોમાં અને આઠમાં ભવમાં દેવકુરુ વિગેરેમાં તેમનો

ઽદમભવે દેવકુર્વાદિષુ ઉત્પન્નાયા દ્રષ્ટવ્યાનિ । ‘એવં મણુસસ્મ મણુસીંણ વિ’
 એવં મનુષ્યસ્ય મનુષ્યાશ્ચ ભવસ્થિતિઃ । દેવસ્ય દેવ્યાશ્ચ ભવસ્થિતિઃ કાયસ્થિત્યા
 તુલ્યા, દેવસ્ય દેવ્યાશ્ચ મૃત્વાઽનન્તરં તદ્ભવેનોત્પાદાભાવાત્ ।

અથ એતેપામનન્તરમ્—‘નેરઙ્ગસ્સ ણં મંતે !’ નૈરયિકસ્ય સ્વલુ ભદન્ત ! નરકા-
 દુદ્વૃત્ય, પુનર્નરકત્વપ્રાપ્તાવન્તરં કિયત્ ? ગૌતમ ! ‘નેરઙ્ગસ્સ અંતરં જહન્નેણ
 અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વણસ્સઙ્કાલો’ જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિ-
 કાલઃ તિર્યગ્મનુષ્યગર્ભે એવાશુમાઽધ્યવસાયેન મરણાત્ । ‘એવં સઘ્વાણં તિરિક્ક-

આદિકોં મેં ફનકે ઉત્પન્ન હો જાને કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈં । ‘એવં
 મણુસસ્સ મણુસીંણ વિ’ इसी प्रकार से मनुष्य और मानवी इनकी
 कायस्थिति का काल है देव और देवियों की जो भवस्थिति का काल
 है वही उनकी कायस्थिति का काल है—

અન્તર કથન—‘નેરઙ્ગસ્સ ણં મંતે !’ હે ભદન્ત ! નૈરયિક પર્યાય
 છોડને કે ઘાદ પુનઃ નૈરયિક પર્યાય કો પ્રાપ્ત કરને કે લિયે વ્યવ-
 ધાન કિતને કાલ કા પડતા હૈ ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘नेर-
 ङ्गसस्स अंतरं जहं । अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वणस्सङ्कालो’ हे गौतम !
 नैरयिक पर्याय से उद्बृत्त हुए जीव को पुनः नैरयिक पर्याय की प्राप्ति
 करने में अन्तर जघन्य से तो एक अन्तर्मुहूर्त का पडता है
 और उत्कृष्ट से अन्तर वनस्पतिकाल प्रमाण पडता है । एक अन्त-
 र्मुहूर्त का अन्तर जघन्य से उस समय पडता है कि जब वह जीव
 ‘नरक से उद्बृत्त हो कर तिर्यञ्च या मनुष्य के गर्भ में आकर वहीं

ઉત્પાત થઇ જવાની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે. ‘એવં મણુસસ્સ મણુસીંણ
 વિ’ એજ પ્રમાણે મનુષ્ય અને મનુષ્ય સ્ત્રીની કાયસ્થિતિનો કાળ છે. દેવ
 દેવિયોની ભવસ્થિતિનો જે કાળ છે. એજ એમની કાયસ્થિતિનો કાળ છે.

હવે અંતરનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘નેરઙ્ગસ્સ ણં મંતે !’ હે ભગવન્ ! નૈરયિક પર્યાય છોડ્યા પછી ફરીથી
 નૈરયિક પર્યાયને મેળવવા માટે કેટલા કાળનું અંતર—વ્યવધાન પડે છે ? આ
 પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘નેરઙ્ગસ્સ અંતરં જહન્નેણ અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ
 વણસ્સઙ્કાલો’ હે ગૌતમ ! નૈરયિક પર્યાયથી નીકળેલા જીવને ફરીની નૈરયિક
 પર્યાયની પ્રાપ્તિ કરવામાં અંતર જઘન્યથી તો એક અંતર્મુહૂર્તનું છે. અને
 ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પ્રમાણનું અંતર પડે છે. એક અંતર્મુહૂર્તનું, અંતર
 જઘન્યથી એ સમયે પડે છે કે—જ્યારે એ જીવ નરકથી નીકળીને તિર્યંચ
 અને મનુષ્યના ગર્ભમાં આવીને ત્યાંજ અશુભ અધ્યવસાયથી મરી જાય છે,

જોણિયવજ્જાણં તિરિક્ખ જોણિયાણં જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં સાગરોવ-
મસયપુહુત્તં સાદ્દરેગં' एवं सर्वेषां तिर्यग्योनिकवर्जानाम् तिर्यग्योनिकानामन्तरं
तु जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम्, उद्बृत्य अन्यत्रान्तर्मुहूर्तं स्थित्वा पुनस्तत्राऽगमनात्,
उत्कर्षतस्तु सागरोपमशतपृथक्त्वं सातिरेकमन्तरम्। तिर्यग्योनिकीसूत्रे मनुष्य-
मानुषीसूत्रे देवीसूत्रे चोत्कर्षेण वनस्पतिकालस्य जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तस्यान्तरम-
वेहि। अथाल्पबहुत्वम्—‘अप्पा बहुयं’ हे भदन्त ! नैरयिकस्य यावदेव्यश्च कतरे-
कतरेभ्योऽल्पा बहुका वा० इति प्रश्नः ? भगवानाह—गौतम । ‘सव्वत्थोवाओ
मणुस्सीओ’ सर्वस्तोका मानुष्यः कतिपय कोटिकोटि प्रमाणत्वादिति । ‘मणुस्सा
असंखेज्जगुणा’ ताभ्यो मनुष्याः असंख्येयगुणाः संमूर्च्छिममनुष्याणां श्रेण्यसं-
ख्येयप्रदेशराशिप्रमाणत्वात् । ‘नेरइया असंखेज्जगुणा’ तेभ्योऽसंख्येयगुणा नैर-
यिकाः । ‘तिरिक्ख जોणिणीओ असंखेज्जगुणाओ’ ततोऽसंख्येयगुणाधिकास्तिर्य-

પર અશુભ અધ્યવસાય સે મર જાતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર ત્વ
પડતા હૈ કિ જબ વહ જીવ નરક સે નિકલ કર પરમ્પરારૂપ સે અનન્ત
કાલ તક વનસ્પતિકાધિકોં મેં હી બના રહતા હૈ ‘एवं सव्वाणं
तिरिक्खजोणियवज्जाणं, तिरिक्खजोणियाणं जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं
‘उक्कोसेणं सागरोवमसतपुहुत्तं सादरेगं’ इस का यह अन्तर काल
समस्त तिर्यग्योनिक जीवों को छोड कर शेष जीवों का है तिर्यग-
योनिक जीवों का अन्तर काल जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त का है और
उत्कृष्ट से कुछ अधिक सागरोपम शत पृथक्त्व का है । ‘अप्पा बहुयं’

इनके अल्पबहुत्व का कथन—‘सव्वत्थोवाओ मणुस्सीओ’ मनुष्य
स्त्रियां सबसे कम हैं इनकी अपेक्षा ‘मणुस्सा असंखेज्जगुणा’ मनुष्य
असंख्यातगुणे अधिक हैं । इनकी अपेक्षा ‘नेरइया असंखेज्जगुणा’

અને ઉત્કૃષ્ટ અંતર ત્યારે પડે છે કે જ્યારે એ જીવ નરકથી નીકળીને પર-
મ્પરા રૂપથી અનંતકાળ સુધી વનસ્પતિ કાચિકોમાંજ રહેલા હોય છે. ‘एवं
सव्वाणं तिरिक्खजोणियवज्जाणं, तिरिक्खजोणियाणं जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं
उक्कोसेणं सागरोवमसतपुहुत्तं सादरेगं’ આ રીતનું આ અંતર કાળનું કથન
તિર્યગ્યોનિક જીવોને છોડીને તે શિવાયના જીવો સંબંધી છે. તિર્યગ્યોનિક
જીવોનો અંતર કાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનો છે અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક
વધારે સાગરોપમ શત પૃથક્ત્વનું છે. ‘अप्पावहुयं’ આમના અલ્પ બહુપણાનું
કથન ‘सव्वत्थोवाओ मणुस्सीओ’ મનુષ્ય સ્ત્રીઓ સૌથી અલ્પ છે. તેના કરતાં
‘मणुस्सा असंखेज्जगुणा’ મનુષ્યો અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં ‘नेरइया

ગ્યોનિકાઃ સ્ત્રિયઃ, પ્રતરાસંખ્યેયભાગવર્તિ શ્રણ્યાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણતાત્ । ‘દેવા અસંખેજ્જગુણા’ તતો દેવા અસંખ્યેયગુણાઃ વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્કાગામપિ જલચર-તિર્યગ્યોનિકીભ્યઃ સંખ્યેયગુણતયા પ્રતિપાદનાત્ । ‘દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ’ દેવ્યો દેવેભ્યઃ સંખ્યેયગુણાધિકાઃ દ્વાત્રિશાઙ્ગુલતાત્ । ઉક્તં ચ-‘વર્તીસગુણા

નૈરયિક અસંખ્યાતગુણે’ અધિક હૈં । ‘તિરિક્લજોણિનીઓ અસંખેજ્જગુણાઓ’ इनकी अपेक्षा तिर्यग्योनिक जीव असंख्यातगुणें अधिक हैं । इनकी अपेक्षा ‘देवा असंखेज्जगुणा’ देव असंख्यातगुणें हैं इनकी अपेक्षा ‘देवीओ संखेज्जगुणाओ, तिरिक्लजोणिया अणंतगुणा’ देवियां संख्यातगुणी अधिक हैं इनकी अपेक्षा तिर्यग्योनिक जीव अनन्तगुणें अधिक हैं । मनुष्य स्त्रियों का प्रमाण कतिपय कोटी कोटी का कहा गया है इसलिये उन्हें सबसे कम कहा है इनकी अपेक्षा जो मनुष्यों को असंख्यातगुणा अधिक कहा है वह समूर्च्छिम मनुष्यों को श्रेणि के असंख्यात प्रदेशों की राशि प्रमाण होने से कहा है इनकी अपेक्षा जो तिर्यग्योनिक स्त्रियों को असंख्यातगुणी अधिक कहा है वह उनके प्रतर के असंख्यातवे- भागवर्ती जो श्रेणीरूप आकाश के प्रदेश हैं वह उनकी राशि प्रमाण होने से कहा है इनकी अपेक्षा जो देवों को संख्यातगुणा अधिक कहा है वह वानव्यन्तर एवं ज्योतिष्क देवों को जलचर तिर्यग्योनिकों से संख्यातगुणा महादण्ड में कहा गया होने से कहा है इनकी अपेक्षा जो देवियों को संख्यातगुणा

અસંખેજ્જગુણા’ નૈરયિક અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ‘તિરિક્લજોણિનીઓ અસંખેજ્જગુણાઓ’ તેના કરતાં તિર્યગ્યોનિક જીવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં ‘દેવા અસંખેજ્જગુણા’ દેવો અસંખ્યાતગણા છે. ‘દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ, તિરિક્લજોણિયા અણંતગુણા’ દેવિયો સંખ્યાતગણી વધારે છે. તેના કરતાં તિર્યગ્યોનિક જીવ અનંતગણા વધારે છે- મનુષ્ય સ્ત્રિયોનું પ્રમાણ કતિપય કોટિ કોટિનું કહેવામાં આવેલ છે. તેથી તેમને સૌથી ઓછી હોવાનું કહેલ છે. તેના કરતાં મનુષ્યોને જે અસંખ્યાતગણા વધારે કહ્યા છે તે સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોનું શ્રેણિના અસંખ્યાત પ્રદેશોની રાશિ પ્રમાણ હોવાથી કહેલ છે. તેના કરતાં તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રિયોને અસંખ્યાતગણી વધારે કહી છે તે તેના પ્રતરના અસંખ્યાત ભાગમાં જે શ્રેણીરૂપ આકાશના પ્રદેશો છે. તેની રાશિ પ્રમાણ હોવાથી કહેલ છે. તેના કરતાં દેવોને જે સંખ્યાતગણા વધારે કહ્યા છે તે વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષ્ક દેવોને જલચર તિર્યગ્યોનિકોથી સંખ્યાતગણા મહાદંડમાં કહેવામાં આવેલ, હોવાથી કહેલ છે. તેના કરતાં દેવિયોને જે

વત્તીસરૂવ અહિયાઓ હોંતિ દેવાણં દેવીઓ' દ્વાત્રિંશદ્ગુણા દ્વાત્રિંશદ્રૂપાધિકા
ભવન્તિ દેવાનાં દેવ્યઃ । 'તિરિક્ષ્ણજોણિયા અણંતગુણા' દેવીભ્યસ્તિર્યગ્યોનિકા
અનન્તગુણાઃ, વનસ્પતિજીવાનામનન્તાઽઽનન્ત્યાત્ । ઉપસંહારમાહ- 'સેત્તં સત્ત-
વિહા સંસારસમાપન્નગા જીવા' इत्थं ते संसारसमापन्नकाः सप्तविधा
जीवा निरूपिताः ॥सू० १३६॥

इतिश्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचकपञ्चदशभाषाकलित-ललित
कलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक - वादिमानमर्दक-श्री-
शाहू छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त - 'जैनशास्त्राचार्य' - पदभूषित-
कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर-
पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायां श्री जीवाभिगम-
सूत्रस्य प्रमेयद्योतिकाख्यायां व्याख्यायां
षष्ठी प्रतिपत्तिः समाप्ता ॥५॥

કહા હૈ વહા ઉનકે વત્તીસગુણા હોને સે કહા હૈ ક્યોંકિ 'વત્તીસગુણા
વત્તીસરૂવ અહિયાઓ હોંતિ દેવાણં દેવીઓ' એસા સિદ્ધાન્ત કા વચન
હૈ । ઇનકો અપેક્ષા જો તિર્યગ્યોનિકોં કો અનન્તગુણા કહા હૈ વહા
વનસ્પતિ જીવોં કી અનન્તાનન્તતા કો લેકર કહા હૈ । 'સેત્તં સત્ત-
વિહા સંસાર સમાપન્નગા જીવા' હિસ પ્રકાર સે સાત પ્રકાર કે સંસાર
સમાપન્નક જીવ કહે ગયે હૈં । ॥૧૨૦॥

श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलाल व्रतिविरचित
जीवाभिगम सूत्र की प्रमेयद्योतिनि व्याख्या में
षष्ठी प्रतिपत्ति समाप्त

સંખ્યાતગણી કહી છે તે તેમનું બત્રીસ ગણા પાણું હોવાથી કહેલ છે. કેમકે
'વત્તીસગુણા વત્તીસરૂવ અહિયાઓ હોંતિ દેવાણં દેવીઓ' આ પ્રમાણેનું સિદ્ધાં-
તનું વચન છે. તેના કરતાં તિર્યગ્યોનિકોને જે અનંતગણા કહ્યા છે તે વન-
સ્પતિ જીવોની અનંતાનંતતાને લીધે કહેવામાં આવેલ છે. 'સેત્તં સત્તવિહા
સંસાર સમાવન્નગા જીવા' આ પ્રમાણે સાત પ્રકારના સંસાર સમાપન્નક જીવો
કહેવામાં આવેલ છે. ॥ સૂ. ૧૩૦ ॥

श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलाल व्रतिविरचित जवाभिगम
सूत्रनी प्रमेयद्योतिका टीकानी पांचमी प्रतिपत्ति समाप्त ॥ ५ ॥

છટી પ્રતિપત્તિ સંપૂર્ણ

अथ सप्तमी प्रतिपत्तिः क्रमप्राप्तमष्टविध प्रतिपत्तिमाह—

मूलम्—तत्थ जे ते एवमाहंसु अट्टविहा संसारसमावण्णगा जीवा ते एवमाहंसु पढमसमयनेरइया, अपढमसमयनेरइया, पढमसमयतिरिक्खजोणिया, अपढमसमयतिरिक्खजोणिया, पढमसमयमणुस्सा, अपढमसमयमणुस्सा, पढमसमयदेवा, अपढमसमयदेवा । पढमसमयनेरियस्स णं भंते ! केवइयं कालं ठिई पन्नत्ता ? गोयमा ! पढमसमयनेरइयस्स जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं एक्कं समयं । अपढमसमयनेरइयस्स जहन्नेणं दसवाससहस्साइं समऊणाइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं समऊणाइं । पढमसमयतिरिक्खजोणियस्स जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं एक्कं समयं, अपढमसमयतिरिक्खजोणियस्स जहन्नेणं खुड्डागं भवग्गहणं समऊणं—उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं समऊणाइं, एवं मणुस्सा वि जहा तिरिक्खजोणियाणं, देवाणं जहा नेरइयाणं ठिई । नेरइयदेवाणं जच्चेव ठिई सच्चेव संचिट्ठणा दुविहाण वि । पढमसमयतिरिक्खजोणियस्स णं भंते ! पढमसमयतिरिक्खजोणियस्स कालओ केवच्चिरं होइ गोयमा जहन्नेणं एक्कं समयं—उक्कोसेणं एक्कं समयं, अपढमसमयतिरिक्खजोणियस्स जहन्नेणं खुड्डागं भवग्गहणं समऊणं—उक्कोसेणं वणस्सइकालो । पढमसमयमणुस्साणं जहण्णेणं उक्कोसेणं एक्कं समयं, अपढमसमयमणुस्साणं जहन्नेणं खुड्डागं भवग्गहणं समऊणं—उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं पुव्वकोडी पुहुत्तमब्भहियाइं । अंतरं पढमसमयनेरइयस्स जहन्नेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तमब्भहियाइं उक्कोसेणं वणस्सइकालो, अपढमसमयनेरइयस्स जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वणस्सइकालो । पढमसमयतिरिक्खजोणियस्स

जहण्णेणं दो खुड्ढाग भवग्गहणाइं समउणाइं उक्कोसेणं वण-
स्सइकालो, अपढमसमयतिरिक्खजोणियस्स जहन्नेणं खुड्ढागं
भवग्गहणं समयाहियं उक्कोसेणं सागरोवमसयपुहुत्तं सातिरेगं ।
पढमसमयमणुस्स जहन्नेणं दो खुड्ढाइं भवग्गहणाइं समउ-
णाइं उक्कोसेणं वणस्सइकालो, अपढमसमयमणुस्स जहन्नेणं
खुड्ढागं भवग्गहणं समयाहियं उक्कोसेणं वणस्सइकालो । देवा
णं जहा नेरइयाणं जहन्नेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तम-
ब्भहियाइं-उक्कोसेणं वणस्सइकालो, अपढमसमयदेवाणं
जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वणस्सइकालो । अप्पाबहुयं-
एएसि णं भंते ! पढमसमयनेरइयाणं जाव पढमसमय देवा-
णय कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसा-
हिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा पढमसमयमणुस्सा पढमसमय-
नेरइया असंखेज्जगुणा, पढमसमयदेवा असंखेज्जगुणा, पढम-
समयतिरिक्खजोणिया असंखेज्जगुणा । अपढमसमयनेरइयाणं
जाव अपढमसमय देवाणं, एवं चेव अप्पा बहुयं, नवरं अपढ-
मसमयतिरिक्खजोणिया अणंतगुणा । एएसि णं भंते ! पढम-
समयनेरइयाणं अपढमसमयनेरइयाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा
वा जाव विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा पढमसमय
नेरइया-अपढमसमयनेरइया असंखेज्जगुणा एवं सवे । पढमसमय
नेरइयाणं जाव अपढमसमयदेवाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा
वा जाव विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा पढमसमय-
मणुस्सा अपढमसमयमणुस्सा असंखेज्जगुणा, पढमसमयनेर-
इया असंखेज्जगुणा पढमसमय देवा असंखेज्जगुणा, पढमसमय-
तिरिक्खजोणिया असंखेज्जगुणा अपढमसमयनेरइया असंखेज्ज-
गुणा अपढमसमय देवा असंखेज्जगुणा अपढमसमयतिरिक्ख-

जोणिया अणंतगुणा । से त्तं अट्टविहा संसारसमावण्णगा जीवा
पन्नत्ता । अट्टविह पडिपत्ती समत्ता ॥सू० १३७॥

छाया-तत्र ये ते एवमुक्तवन्तः-अष्टविधाः संसारसमापन्नका जीवास्ते एव-
मुक्तवन्तः प्रथमसमयनैरयिकाः अप्रथमसमयनैरयिकाः, प्रथमसमयतिर्यग्योनिकाः
अप्रथमसमयतिर्यग्योनिकाः, प्रथमसमयमनुष्याः अप्रथमसमयमनुष्याः, प्रथम-
समयदेवाः अप्रथमसमयदेवाः । प्रथमसमयनैरयिकस्य खलु भदन्त ! कियन्तं
कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! प्रथमसमयनैरयिकस्य जघन्येनैकं समयम्-
उत्कर्षेणैकं समयम्, अप्रथमसमयनैरयिकस्य जघन्येन दशवर्षसहस्राणि समयोनानि,
उत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि समयोनानि । प्रथमसमयतिर्यग्योनिकस्य जघन्ये-
नैकं समयम् उत्कर्षेणैकं समयम् अप्रथमसमयतिर्यग्योनिकस्य जघन्येन क्षुल्लकं
भवग्रहणं समयोनम्-उत्कर्षेण त्रीणि पल्योपमानि समयोनानि एवं मनुष्याणा-
मपि यथा तिर्यग्योनिकानाम् देवानां यथा नैरयिकाणां नैरयिक-देवयोर्येव स्थितिः
सैव संस्थितिः द्विविधयोरपि । प्रथमसमयतिर्यग्योनिकः खलु भदन्त ! प्रथम-
समयतिर्यग्योनिक इति कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येनैकं समयम्
उत्कर्षेणैकं समयम् अप्रथमसमयतिर्यग्योनिकस्य जघन्येन क्षुल्लकं भवग्रहणं सम-
योनम् उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । प्रथमसमयमनुष्याणां जघन्येनैकं समयम्-
उत्कर्षेणैकं समयम्, अप्रथमसमयमनुष्यस्य जघन्येन क्षुल्लकं भवग्रहणं समयोनम्-
उत्कर्षेण त्रीणि पल्योपमानि पूर्वकोटिपृथक्त्वाभ्यधिकानि । अन्तरं प्रथम-
नैरयिकस्य जघन्येन दशवर्षसहस्राणि-अन्तर्मुहूर्तभ्यधिकानि-उत्कर्षेण वनस्पति-
कालः । अप्रथमसमयनैरयिकस्य जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण वनस्पतिकालः ।
प्रथमसमयतिर्यग्योनिकस्य जघन्येन द्वे क्षुल्लकभवग्रहणे समयोने-उत्कर्षेण
वनस्पतिकालः । अप्रथमसमयतिर्यग्योनिकस्य जघन्येन क्षुल्लकं भवग्रहणं समया-
धिकम्-उत्कर्षेण सागरोपमशतपृथक्त्वं सातिरेकम् । प्रथमसमयमनुष्यस्य जघन्येन
द्वे क्षुल्लके भवग्रहणे समयोने उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । अप्रथमसमयमनुष्यस्य
जघन्येन क्षुल्लकं भवग्रहणं समयाधिकम्-उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । देवानां यथा
नैरयिकाणाम् जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तभ्यधिकानि-उत्कर्षेण वनस्प-
तिकालः । अप्रथमसमयदेवानां जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण वनस्पतिकालः ।
अल्पबहुत्वम्-एतेषां खलु भदन्त ! प्रथमसमयनैरयिकाणां यावत्प्रथमसमय-
देवानां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा यावद्विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः
प्रथमसमयमनुष्याः प्रथमसमयनैरयिका असंख्येयगुणाः, प्रथमसमयदेवा असं-
ख्येयगुणाः, प्रथमसमयतिर्यग्योनिका असंख्येयगुणाः । अप्रथमसमयनैरयिकाणां

યાવદપ્રથમસમયદેવાનામ્, એવમેવાલ્પબહુત્વમ્ નવરમ્—અપ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકા
અનન્તગુણાઃ । એતેષાં ચ્છલુ પ્રથમસમયનૈરયિકાણામ્ અપ્રથમસમયનૈરયિકાણાં
કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા યાવદ્ વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ પ્રથમ-
સમયનૈરયિકાઃ અપ્રથમસમયનૈરયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ એવં સર્વે । પ્રથમસમય-
નૈરયિકાણાં યાવદપ્રથમસમયદેવાનાં ચ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા યાવદ્ વિશેષા-
ધિકા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ પ્રથમસમયમનુષ્યાઃ, અપ્રથમસમયમનુષ્યા અસંખ્યે-
યગુણાઃ પ્રથમસમયનૈરયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ પ્રથમસમયદેવા અસંખ્યેયગુણાઃ
પ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકા અસંખ્યેયગુણાઃ, અપ્રથમસમયનૈરયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ,
અપ્રથમસમયદેવા અસંખ્યેયગુણાઃ અપ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકા અનન્તગુણાઃ । ત એતે-
ઽષ્ટવિધાઃ સંસારસમાપન્નકા જીવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ । અષ્ટવિધ પ્રતિપત્તિઃ પૂર્ણા । સુ. ૧૩૭ ॥

ટીકા—‘તત્થ જે તે એવમાહંસુ અઢ્ઢવિહા સંસારસમાપન્નગા જીવા તે એવમા-
હંસુ—પદમસમયનેરહ્યા—અપદમસમયનેરયા, પદમસમયતિરિક્કજોણિયા, અપદમ-
સમયતિરિક્કજોણિયા, પદમસમયમણુસ્સા, અપદમસમયમણુસ્સા, પદમસમયદેવા,
અપદમસમયદેવા’ તત્ર વિચારણાયાં યે તે ત્રિકાલજ્ઞાનવન્તઃ ‘અષ્ટવિધાઃ સંસારસમા-
પન્નકા જીવાઃ સન્તીતિ’ ઉક્તવન્તઃ તે મહાન્ત એવમષ્ટવિધગણનાયામેવમ્—પ્રથમ-
સમયનૈરયિકાઃ, અપ્રથમસમયનૈરયિકાઃ, પ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકાઃ અપ્રથમસમય-
તિર્યગ્યોનિકાઃ, પ્રથમસમયમનુષ્યાઃ, અપ્રથમસમયમનુષ્યાઃ, પ્રથમસમયદેવાઃ અપ્ર-

—સાતમી પ્રતિપત્તિ—

‘તત્થ જે તે એવમાહંસુ અઢ્ઢવિહા સંસાર સમાવણ્ણગા જીવા’ હૃ૦ ।

ટીકાર્થ—હસ મેં પ્રભુ ને ગૌતમ સે એસા કહા હૈ કિ—હે ગૌતમ !
જિન્હોને એસા પ્રતિપાદન કિયા હૈ કિ સંસાર જીવ આઠ પ્રકાર કે હોતે
હૈ—ઝન્હોને હસ વિષય મેં એસા સ્પષ્ટીકરણ કિયા હૈ—‘પદમસમય નેરહ્યા
અપદમસમયનેરહ્યા પદમસમયતિરિક્કજોણિયા અપદમ સમયતિરિ-
ક્કજોણિયા’ પ્રથમસમય નૈરયિક ૧ અપ્રથમ સમય નૈરયિક ૨, પ્રથમ

સપ્તમી પ્રતિપત્તિનો આરંભ

‘તત્થ જે તે એવમાહંસુ અઢ્ઢવિહા સંસારસમાવણ્ણગા જીવા’ ઈત્યાદિ

ટીકાર્થ—આ સંબંધમાં પ્રભુશ્રીએ ગૌતમસ્વામીને એવું કહેલ છે કે
હે ગૌતમ ! જેઓએ એવું પ્રતિપાદન કર્યું છે કે સંસારી જીવ આઠ પ્રકારના
હોય છે. તેઓએ આ સંબંધમાં આ પ્રમાણેની સ્પષ્ટતા કરેલ છે. કે ‘પદમ
સમયનેરહ્યા અપદમસમયનેરહ્યા, પદમસમય તિરિક્કજોણિયા અપદમસમયતિરિ-
ક્કજોણિયા’ પ્રથમ સમય નૈરયિક ૧ અપ્રથમ સમય નૈરયિક ૨, પ્રથમસમય

થમસમયદેવાઃ' इति उक्तवन्तः । तत्र 'पढमसमयनेरइयस्स णं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! पढमसमयनेरइयस्स जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं एक्कं समयं' प्रथमसमयनैरयिकस्य खलु भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रवृत्ता ? गौतम ! जघन्योत्कर्षाभ्यामेकं समयम् । 'अपढमसमयनेरइयस्स जहन्नेणं दसवास सहस्साइं समऊणाइं' अप्रथमसमयनैरयिकस्य जघन्यतः समयोनदशवर्षसहस्राणि । 'उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं समऊणाइं' समयोनत्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि उत्कर्षतः । 'पढमसमयतिरिक्खजोणियस्स जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं

સમય તિર્યગ્યોનિક ૩ અપ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિક ૪, પ્રથમસમય મનુષ્ય ૫ અપ્રથમસમય મનુષ્ય ૬ પ્રથમ સમય દેવ ૭ અપ્રથમ સમય દેવ ૮ 'પદમ સમય નેરઇયસ્સણં મંતે ! કેવઇયં કાલં ઠિઈ પણત્તા' હે ભદન્ત ! જો પ્રથમ સમય નૈરયિક હૈં ઉસકી સ્થિતિ કિતને કાલ કી કહી ગઈ હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં—'ગોયમા ! પદમ સમય નેરઇયસ્સ જહન્નેણં એક્કં સમયં ઉક્કોસેણં વિ એક્કં સમયં' હે ગૌતમ ! જો પ્રથમ સમય નૈરયિક હૈં ઉસકી સ્થિતિ જઘન્ય સે ખી એક સમય કી હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ખી એક સમય કી હૈં । 'અપદમસમયનેરઇયસ્સ જહન્નેણં દસવાસસહસ્સાઈં સમઝ્ઞાઈં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં સમઝ્ઞાઈં' અપ્રથમ સમય નૈરયિક કી જઘન્ય સે સ્થિતિ એક સમય કમ દશ હજાર વર્ષ કી હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે સ્થિતિ એક સમય કમ તેત્તીસ સાગરોપમ કી હૈં 'પદમ સમય તિરિક્કજોણિયસ્સ જહં એક્કં

તિર્યગ્યોનિક ૩, અપ્રથમ સમય તિર્યગ્યોનિક ૪ પ્રથમ સમય મનુષ્ય ૫ અપ્રથમ સમય મનુષ્ય ૬ પ્રથમ સમય દેવ ૭ અને અપ્રથમ સમય દેવ ૮ 'પદમ સમય નેરઇયસ્સ ણં મંતે ! કેવઇયં કાલં ઠિઈ પણત્તા' હે ભગવન્ ! જે પ્રથમ સમય નૈરયિક છે, તેમની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહેવામાં આવેલ છે ? છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે 'ગોયમા ! પદમ સમય નેરઇયસ્સ જહન્નેણં એક્કં સમયં ઉક્કોસેણં વિ એક્કં સમયં' હે ગૌતમ ! જે પ્રથમ સમય નૈરયિક છે, તેમની સ્થિતિ જઘન્યથી પણ એક સમયની છે અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એક સમયની છે. 'અપદમસમયનેરઇયસ્સ જહન્નેણં દસવાસ-સહસ્સાઈં સમઝ્ઞાઈં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં સમઝ્ઞાઈં' અપ્રથમસમય નૈરયિકની જઘન્ય સ્થિતિ એક સમય કમ દસ હજાર વર્ષની છે, અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક સમય કમ તેત્તીસ સાગરોપમની છે. 'પદમસમયતિરિક્કજોણિયસ્સ જહન્નેણં એક્કં સમયં ઉક્કોસેણં વિ એક્કં સમયં' પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિકની જઘન્ય

‘અપદમસમયતિરિક્તજોણિયસ્સ જહન્નેણં સુહ્હાગં ભવગ્ગહણં સમઝ્ઞં’ ઉક્કોસેણં
તિન્નિ પલિઓવમાઈં સમઝ્ઞાઈં’ અપ્રથમસમયતિર્યગ્ગોનિકસ્ય જઘન્યેન સમયોન
ક્ષુલ્લકં ભવગ્ગહણમ્ ઉત્કર્ષેણ સમયોન ત્રિપલ્યોપમાનિ । ‘એવં મણુસ્સાણ વિ જહા
તિરિક્તજોણિયાણં’ યથા તિર્યગ્ગોનિકાણામેવં મનુબ્બ્યાણામપિ । ‘દેવાણં જહા નેરહ્-
યાણં’ દેવ-નૈરિકયોર્યથાયથમ્ । ‘નેરહ્ચ દેવાણં જચ્ચેવ ઠિઈ સચ્ચેવ સંચિટ્ઠણા
દુવિહાણ વિ’ નૈરયિકદેવયોર્યેવસ્થિતિઃ સૈવ સંસ્થિતિઃ દ્વિવિધયોરપિ, દ્વયોરપિ

સમયં ઉક્કોસેણં એકં સમયં’ પ્રથમસમયવર્તી તિર્યગ્ગોનિક કી
જઘન્યસ્થિતિ એક સમય કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ મી એક સમય
કી હૈ ‘અપદમસમયતિરિક્તજોણિયસ્સ જહન્નેણં સુહ્હાગં ભવગ્ગહણં
સમઝ્ઞં, ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં સમઝ્ઞાઈં’ અપ્રથમ સમય-
વર્તી તિર્યગ્ગોનિક કી સ્થિતિ જઘન્ય સે એક સમય કસ ક્ષુલ્લકભવ
ગ્ગહણ રૂપ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક સમય કસ ત્રીન પલ્યોપમ
રૂપ હૈ । સવસે છોટા ક્ષુલ્લક ભવ ૨૫૬ આવલિકા કા હોતા હૈ ।
‘એવં મણુસ્સાણ વિ જહા તિરિક્તજોણિયાણં’ હસી પ્રકાર કી સ્થિતિ
જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે મનુબ્બ્યાં કી મી હૈ । ‘દેવાણં જહા નેરહ્ચાણં
ઠિઈ’ નૈરયિકોં કી જૈસી સ્થિતિ દેવોં કી હૈ । ‘નેરહ્ચદેવાણં જચ્ચેવ
ઠિઈ સચ્ચેવ સંચિટ્ઠણા દુવિહાણ વિ’ પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક ઓર
અપ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક તથા પ્રથમ સમયવર્તી દેવ ઓર અપ્રથમ
સમયવર્તી દેવ હન દોનોં મેં જો ભવ સ્થિતિ હૈ વહી કાયસ્થિતિ હૈ ક્યોંકિ

સ્થિતિ એક સમયની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પણ એકજ સમયની છે.
‘અપદમસમયતિરિક્તજોણિયસ્સ જહન્નેણં સુહ્હાગં ભવગ્ગહણં સમઝ્ઞં, ઉક્કોસેણં
તિન્નિ પલિઓવમાઈં સમઝ્ઞાઈં’ અપ્રથમસમયવર્તી તિર્યગ્ગોનિકની સ્થિતિ
જઘન્યથી એક સમય કમ ક્ષુલ્લક ભવગ્ગહણ રૂપ છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક
સમય કમ ત્રણ પલ્યોપમ રૂપ છે. સૌથી નાનો ક્ષુલ્લકભવ ૨૫૬ બસો છપ્પન
આવલિકાનો હોય છે, ‘એવં મણુસ્સાણ વિ જહા તિરિક્તજોણિયાણં’ એજ
પ્રમાણેની સ્થિતિ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી મનુબ્બ્યાની પણ છે. ‘દેવાણં
જહા નેરહ્ચાણં ઠિઈ’ નૈરયિકોની જે પ્રમાણે સ્થિતિ કહી છે એજ પ્રમાણે દેવોની
સ્થિતિ છે. ‘નેરહ્ચદેવાણં જચ્ચેવ ઠિઈ સચ્ચેવ સંચિટ્ઠણા દુવિહાણ વિ’ પ્રથમ
સમયવર્તિ નૈરયિક તથા પ્રથમ સમયવર્તિ દેવ અને અપ્રથમ સમયવર્તિ નૈરયિક
અને અપ્રથમ સમયવર્તિ દેવ એ બન્નેની જે ભવસ્થિતિ છે. એજ પ્રમાણે
તેમની કાયસ્થિતિ છે. કેમકે દેવ અને નૈરયિક એ બન્નેનો એજ ભવપણાથી

પ્રથમાઽપ્રથમસમયોર્દેવનૈરિકયોર્યૈવસ્થિતિર્ભવસ્ય સૈવ સંસ્થિતિઃ કાયસ્ય દેવ-
નૈરિકાણાં ભૂયો ભૂયસ્તદ્ભાવભાવિતયા નૈરન્તર્યેણોત્પાદાઽયોગાત્ ઇતિ ।

અર્થેષાં કાયસ્થિતિઃ—‘પદમસમયતિરિક્લજોણિણં મંતે ! પદ૦ કાલ્લઓ
કેવચ્ચિરં હોઈ ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં એકં સમયં’ પ્રથમ-
સમયતિર્યગ્યોનિકાઃ; ચલ્લ મદન્ત ! પ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકરૂપેણ કાલતઃ કિય-
ચ્ચિરં ભવતીતિ પ્રશ્નઃ ? મગલાનાહ—ગૌતમ ! જઘન્યોત્કર્પાગ્યામેકં સમયં કાય-
સ્થિતિઃ । ‘અપદમસમયતિરિક્લજોણિયસ્સ જહન્નેણં ચુહ્હાગં ભવગ્ગહણં સમજ્ઞ-
ણં વણસ્સહકાલો’ અપ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકસ્ય તુ જઘન્યેન સમયોન ક્ષુલ્લકં ભવ-
ગ્ગહણમ્ પ્રથમસમયહીનત્વાત્સમયોનતા, ઉત્કર્પેણ વનસ્પતિકાલઃ; અનન્તાનન્તાકાલઃ;
અસંખ્યેયોત્સર્પિણ્યવસર્પિણીરૂપઃ કાલતઃ—ક્ષેત્રતોઽસંખ્યેયા લોકાઃ । ‘પદમસમય

દેવ ઓર નૈરિક્ક ઇન દો કા ઉસી ભવ રૂપ સે સીધા જન્મ નહીં હોતા
હે । ‘પદમસમય તિરિક્લજોણિણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે
મદન્ત ! પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યચ્ચ કી કાયસ્થિતિ કા કાલ કિતના હે ?
હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હે—‘ગોયમા ! જહ્ણેણં એકં સમયં
ઉક્કોસેણં એકં સમયં’ હે ગૌતમ પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ
કી કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે એક સમય કા હે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે
મી એક હી સમય કા હે । ‘અપદમ સમય તિરિક્લજોણિયસ્સ જહ્ણેણં
ચુહ્હાગં ભવગ્ગહણં સમજ્ઞણં ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો’ અપ્રથમ સમય-
વર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ કી કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે એક સમય
કમ ક્ષુદ્રભવ ગ્રહણ રૂપ હે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ હે
હસ વનસ્પતિકાલ મેં અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણિયાં ઓર અસંખ્યાત અવ-
સર્પિણિયાં હો જાતી હે તથા ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા અસંખ્યાતલોક હો જાતે

સીધો જન્મ થતો નથી. ‘પદમસમયતિરિક્લજોણિણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં
હોઈ’ હે ભગવન્ !—પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યચ્ચની કાયસ્થિતિનો કાળ કેટલો
કહેવામાં આવેલ છે? આ પ્રશ્નનો ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘ગોયમા ! જહ્ણેણં
એકં સમયં ઉક્કોસેણં વિ એકં સમયં’ હે ગૌતમ ! પ્રથમ સમયવર્તી તિર્ય-
ગ્યોનિક જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક સમયનો છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી
પણ એક જ સમયનો છે, ‘અપદમસમયતિરિક્લજોણિયસ્સ જહ્ણેણં ચુહ્હાગં
ભવગ્ગહણં સમજ્ઞણં ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો’ અપ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક
જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક સમય કમ ક્ષુદ્ર ભવ ગ્રહણરૂપ છે, અને
ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ છે. આ વનસ્પતિ કાળમાં, અસંખ્યાત ઉત્સ-
ર્પિણિયો અને અસંખ્યાત અવસર્પિણિયો થઈ જાય છે, તથા ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી

મણુસ્સાણં જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં એકં સમયં' પ્રથમસમયમનુબ્યાણાં કાયસ્થિતિરેકં સમયમુમાભ્યામ્ સમેયાન્તરે પ્રથમસમયંત્વવિશેષણાયોગાત્ । 'અપદમસમયમણુસ્સસ જહન્નેણં खुड्डागं भवग्गहणं समऊणं-उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं पुव्वकोडीपुहुत्तमव्वभहियाइं' અપ્રથમસમયમનુબ્યસ્ય જઘન્યેન ક્ષુલ્લકં ભવગ્રહણં સમયોનમ્ ઉત્કર્ષેણ ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ પૂર્વકોટિપૃથક્ત્વાડ્ભ્યધિકાનિ । દેવનારકયોસ્તુલ્યોક્તા પૂર્વે કાયસ્થિતિઃ ।

અથાષ્ટાનામન્તરં ક્રમેણ વ્રૂતે-‘પદમસમયનેરહ્યસ્સ ણં મંતે !’ પ્રથમસમયનૈરયિકસ્ય ક્વલ્લુ ભદન્ત ! કિયચ્ચિરં કાલતોડન્તરમ્ ? ગૌતમ ! ‘અંતરં પદમસમય-

હૈં । ‘પદમસમયમણુસ્સાણં જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં એકં સમયં’ પ્રથમસમયવર્તી મનુબ્યો કો કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે એક સમય હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે મી એક સમય હૈં ઇસકે બાદ ઊનસે પ્રથમ સમયવર્તીત્વરૂપ વિશેષણ સે વિશિષ્ટતા નહીં રહતી હૈં ‘અપદમ સમય મણુસ્સસ જહન્નેણં खुड्डागं भवग्गहणं समऊणं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं पुव्वकोडीपुहुत्तमव्वभहियाइं’ અપ્રથમ સમયવર્તિ મનુબ્ય કો કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે એક સમય કમ ક્ષુદ્ર ભવ ગ્રહણરૂપ હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે પૂર્વકોટિ પૃથક્ત્વ અધિક ત્રીણ પલ્યોપમ રૂપ હૈં

અબ સૂત્રકાર ઇન આઠોં કે અન્તર કા વર્ણન કરતે હૈં-‘પદમસમય નેરહ્યસ્સ ણં મંતે !’ ઇસમેં ગૌતમ ને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈં-‘હે ભદન્ત ! જો નૈરયિક પ્રથમ સમયવર્તા હૈં ઊસકા અન્તર કાલકો અપેક્ષા-

અસંખ્યાત લોક થઈ જાય છે. ‘પદમસમયમણુસ્સાણં જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં વિ-એકં સમયં’ પ્રથમ સમયવર્તિ મનુબ્યોની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક સમયનો છે અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એક સમયનો છે. તે પછી તેમાં પ્રથમ સમયવર્તિત્વ રૂપ વિશેષણથી વિશિષ્ટત્વ રહેતું નથી. ‘અપદમસમય મણુસ્સસ જહન્નેણં खुड्डागं भवग्गहणं उक्कोसेणं समऊणं तिन्नि पलिओवमाइं पुव्वकोडी पुहुत्तमव्वभहियाइं’ અપ્રથમ સમયવર્તિ મનુબ્યની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક સમય કમ ક્ષુદ્ર ભવ ગ્રહણ રૂપ છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પૂર્વ કોટિ પૃથક્ત્વ અધિક ત્રણ પલ્યોપમ રૂપ છે.

હવે આ આઠેના અંતરનું વર્ણન કરવામાં આવે છે. ‘પદમસમય નેરહ્યસ્સ ણં મંતે !’ આ સૂત્ર દ્વારા ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછેલ છે કે-હો ભગવન્ જો નૈરયિક પ્રથમ સમયવર્તિ છે. તેમનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી કેટલું ઠેકેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ઠેકે

નેરઙ્ગસસ જહન્નેણં દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તમઞ્મહિયાઈં 'ઉક્કોસેણં વણ-
સ્સહકાલો' પ્રથમસમયનૈરયિકસ્ય દશવર્ષસહસ્રાણ્યન્તર્મુહૂર્તાભ્યધિકાનિ જઘન્યેના-
ડન્તરમ્ નરકાન્નિઃસૃત્ય પુનર્નરકાગમને વનસ્પતિકાલ ઉત્કર્ષેણેતિ નરકાદુદ્વર્ત્ય
પારંપર્યેણ વનસ્પતિષુ ગત્વાડનન્તમપિ કાલમવસ્થાનાત્ । 'અપદમસમયનેરઙ્ગસસ
જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' અપ્રથમસમયનૈરયિકસ્ય જઘન્યેના-
ડન્તર્મુહૂર્તમ્ સમયાડધિકાન્તર્મુહૂર્તમ્ તચ્ચ-નરકાદુદ્વર્ત્યતિર્યગ્ગર્ભે વા મનુષ્યગર્ભે
વાડન્તર્મુહૂર્તં સ્થિત્વા ભૂયો નરકેષૂત્પદ્યમાનસ્ય જ્ઞાતવ્યમ્ (સમયાધિકતા ચ-પ્રથમ-

કિતના છે ? હાલકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-હે ગૌતમ ! પ્રથમ સમય-
વર્તી નૈરયિક કા અન્તર 'જહન્નેણં દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્ત-
મઞ્મહિયાઈં' જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત અધિક દશ હજાર વર્ષ કા હૈ
ઔર 'ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' ઉત્કૃષ્ટ અન્તર વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ
હૈ હાલકા તાત્પર્ય એસા હૈ કિ દશ હજાર વર્ષ કી સ્થિતિ વાલા કોઈ
નારક જીવ નરક સે નિકલ કર અન્યત્ર ગતિ મેં એક અન્તર્મુહૂર્ત રહને
કે બાદ પુનઃ નૈરયિકો મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ હાલકી અપેક્ષા યહ
જઘન્ય અન્તર કહા ગયા હૈ તથા ઉત્કૃષ્ટ અન્તર નરક સે નિકલ કર
પરમ્પરા રૂપ સે વનસ્પતિયો મેં અનન્તકાલ તક જન્મ લેને વાલે નારક
કી અપેક્ષા સે હૈ 'અપદમ સમય નેરઙ્ગસસ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં
વણસ્સહકાલો' અપ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા
જઘન્ય સે એક સમય અધિક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ એસા યહ અન્તર નરક
સે નિકલ કર તિર્યગ્ગતિ કી સ્ત્રી યા મનુષ્યગતિ કી સ્ત્રી કે ગર્ભ મેં
એક અન્તર્મુહૂર્ત તક રહ કરકે બાદ મેં વહાં સે મરણ કર પુનઃ નરક-

છે. કે-હે ગૌતમ ! મથપ્ર સમયવર્તી નૈરયિકનું અંતર 'જહ્ણેણં દસ વાસસ-
હસ્સાઈં અંતોમુહુત્તમઞ્મહિયાઈં' જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત અધિકદસ હજાર વર્ષનું
છે. અને 'ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' ઉત્કૃષ્ટ અંતર વનસ્પતિકાળ પ્રમાણનું છે.

આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે-દસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળો કોઈ
નારક જીવ નરકમાંથી નીકળીને બીજી ગતિમાં એક અંતર્મુહૂર્ત રહ્યા પછી
દ્વિતીય નૈરયિક પણથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. તે અપેક્ષાએ આ જઘન્ય અંતર
કહેવામાં આવેલ છે. તથા ઉત્કૃષ્ટ અંતર નરકમાંથી નીકળીને પરંપરા રૂપે
વનસ્પતિયોમાં અનંત કાળ સુધી જન્મ લેવાવાળા નારકની અપેક્ષાથી છે.
'અપદમસમયનેરઙ્ગસસ જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' અપ્રથમ
સમયવર્તી નૈરયિકનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી જઘન્યથી એક સમય અધિક
અંતર્મુહૂર્તનું છે. આ પ્રમાણેનું આ અંતર નરકમાંથી નીકળીને તિર્યક

સમયસ્યાઽધિકત્વાત્) ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ । ‘પદમસમયતિરિક્ષજોણિયસ્સ જહન્નેણં દો સુદ્ધાગં ભવગ્ગહણાઈં સમઝ્ઞાઈં’ જઘન્યેન દ્વે ક્ષુલ્લકભવગ્રહણે સમયોને તે ચ-ક્ષુલ્લક મનુષ્યભવગ્રહણવ્યવધાનાત્પ્રમૃતિ પુનસ્તિર્યક્ષવેવોત્પદ્યમાનસ્યાઽવસાતવ્યે તથાહિ-એકં પ્રથમસમયોનં તિર્યક્ ક્ષુલ્લકભવગ્રહણં-દ્વિતીયં સમ્પૂર્ણમેવ મનુષ્યક્ષુલ્લકભવગ્રહણમ્ ઇતિ ।

‘ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ પ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકસ્યાન્તરં વનસ્પતિકાલ ઉત્કર્ષેણ તદતિક્રમે મનુષ્યભવવ્યવધાનેન ભૂયઃ પ્રથમસમયતિર્યક્તોપપત્તેરિતિ ।

ગતિ મેં ઉત્પન્ન હુએ નારક કી અપેક્ષા સે હૈ ‘પદમસમયતિરિક્ષ-જોણિયસ્સ જહન્નેણં દો સુદ્ધાગં ભવગ્ગહણાઈં સમઝ્ઞાઈં’ પ્રથમ સમય વર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ કા કાલ કી અપેક્ષા જઘન્ય અન્તર એક સમય કમ દો ક્ષુદ્ર ભવ ગ્રહણરૂપ હૈ યે દો ક્ષુલ્લક ભવ ક્ષુલ્લક તિર્યચ્ચ એવં ક્ષુલ્લક મનુષ્ય કે હૈ-‘અર્થાત્ ઇન દો ક્ષુલ્લક તિર્યચ્ચ ક્ષુલ્લક મનુષ્ય ભવોં કો લેને કે બાદ પુનઃ વહ પ્રથમસમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ હો જાતા હૈ ઇસ તરહ પુનઃ છોડી હુઈ પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરને મેં ઉસે ઇન દો ક્ષુલ્લક ભવોં કા વ્યવધાન જઘન્ય સે કહા ગયા હૈ તિર્યક્ ક્ષુલ્લક ભવ કા ગ્રહણ ઉસકા એક સમય કમ કા હોતા હૈ ઓર ક્ષુલ્લક મનુષ્ય ભવ કા ગ્રહણ સમ્પૂર્ણ સમય કા હોતા હૈ તથા ‘ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ ઇસ પ્રથમ સમય વર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ કા ઉત્કૃષ્ટ વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ હૈ ઇતને કાલ કો સમાપ્ત કરકે વહ મનુષ્ય ભવ લેકર પુનઃ વહાં સે પ્રથમ-

ગતિની સ્ત્રી અથવા -મનુષ્ય ગતિની સ્ત્રીના ગર્ભમાં એકે ‘અંતરુદ્ધૂત’ સુધી રહીને તે પછી ત્યાંથી મરીને ફરીથી નરક ગતિમાં ઉત્પન્ન થયેલાં નારકની અપેક્ષાથી છે. ‘પદમસમયતિરિક્ષજોણિયસ્સ જહણ્ણેણં દો સુદ્ધાગં ભવગ્ગહણાઈં સમઝ્ઞાઈં’ પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવનું કાળની અપેક્ષાથી જઘન્ય અંતર એક સમય કમ એ ક્ષુદ્ર ભવ ગ્રહણ રૂપ છે. આ એ ક્ષુલ્લકભવ ક્ષુલ્લક તિર્યચ્ચ અને ક્ષુલ્લક મનુષ્યોના છે. અર્થાત્ આ એ ક્ષુલ્લક તિર્યચ્ચ અને ક્ષુલ્લક મનુષ્યોના ભવોને લીધા પછી ફરીથી તે પ્રથમ સમય વર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ થઈ જાય છે. આ રીતે ફરીથી છોડેલી પ્રથમ સમય વર્તી તિર્યગ્યોનિક અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરવામાં તેના આ એ ક્ષુલ્લક ભવોનું વ્યવધાન-અંતર જઘન્યથી કહેવામાં આવેલ છે. તિર્યક ક્ષુલ્લક ભવનું ગ્રહણ તેનું એક સમય કમ હોવું એ છે. અને ક્ષુલ્લક મનુષ્ય ભવ ગ્રહણ સંપૂર્ણ સમયનો થાય છે. તથા ‘ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ આ પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવનું ઉત્કૃષ્ટ અંતર વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણનું છે. એટલા કાળને

‘અપદમસમય તિરિક્ષ્વ જોણિયસ્સ જહન્નેણં खुइडागं समयाहियं’ અપ્રથમસમય-
તિર્યગ્યોનિકસ્ય જઘન્યેન સમયાધિક્ષુલ્લકભવગ્રહણમ્ । તત્તુ-તિર્યગ્યોનિક-
ક્ષુલ્લકભવગ્રહણચરમસ્યાઽધિકૃતાઽપ્રથમસમયત્વાત્ તત્ર મૃતસ્ય મનુષ્ય ક્ષુલ્લક-
ભવગ્રહણેન વ્યવધાને સતિ તિર્યક્ત્વેનોત્પદ્યમાનસ્ય પ્રથમસમયાતિક્રમે જ્ઞાતવ્યમ્
અપ્રથમસમયાન્તરસ્યૈતાવન્માત્રત્વાદિતિ । ‘उक्कोसेणं सागरोवमसयपुहुत्तं
साइरेणं’ उत्कर्षेण सागरोपमशतपृथक्त्वं सातिरेकम् देवादिभवानामेतावत्काल-
ત્વાત્ । ‘पदमसमयमणूसस्स जहण्णेणं दो खुइडागं भवग्गहणाइं समज्जणाइं

સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ હો જાતા હૈ । ‘અપદમ સમયતિરિક્ષ્વ-
જોણિયસ્સ જહન્નેણં खुइडागं भवग्गहणं समयाहियं’ અપ્રથમ સમય-
વર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ કા અન્તર જઘન્ય સે એક સમય અધિક
ક્ષુલ્લક ભવગ્રહણ રૂપ હૈ ઓર ‘उक्कोसेणं सागरोवमसयपुहुत्तं’
ઉત્કૃષ્ટ સે સગરોપમશત પૃથક્ત્વ રૂપ હૈ હસકા તાત્પર્ય એસા હૈ કિ
તિર્યગ્યોનિક જીવ કા જો ક્ષુલ્લકભવ કે ગ્રહણ કરને કા ચરમસમય
હૈ વહ અપ્રથમ સમયરૂપ હૈ હસ અપ્રથમ સમય મેં મૃત હુઆ વહ
જીવ મનુષ્ય કા ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ કરને રૂપ વ્યવધાન સે વ્યવહિત
હો જાતા હૈ ફિર વહ પુનઃ અપ્રથમ સમયવર્તી તિર્યક્ રૂપ સે ઉત્પન્ન
હો જાતા હૈ અર્થાત્ અપ્રથમ સમયવર્તી કોઈ તિર્યગ્યોનિક જીવ મર
કર મનુષ્ય કે ક્ષુલ્લક ભવ કો ધારણ કરને વાલા હો ગયા ઓર
ફિર વહ વહાં સે મી મર કર પુનઃ અપની પૂર્વ કી સ્થિતિ મેં આ
ગયા તો હસ પરિસ્થિતિ મેં ઉસે અપની પૂર્વસ્થિતિ પ્રાપ્ત કરને મેં એક

સમાપ્ત કરીને તે મનુષ્યભવ ધારણ કરીને ફરીથી ત્યાંથી પ્રથમ સમય વર્તી
તિર્યગ્યોનિક જીવ થઈ જાય છે. ‘અપદમસમયતિરિક્ષ્વજોણિયસ્સ જહણ્ણેણં
खुइडागं भव-हणं समयाहियं’ અપ્રથમસમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવનું અંતર-
જઘન્યથી એક સમય અધિક ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ રૂપ છે. અને ‘उक्कोसेणं
सागरोवमसयपुहुत्तं’ ઉત્કૃષ્ટથી સાગરોપમ શત પૃથક્ત્વ રૂપ છે. આ કથનનું
તાત્પર્ય એવું છે કે-તિર્યગ્યોનિક જીવનો ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ કરવા રૂપ જે
ચરમ સમય છે, તે અપ્રથમ સમય રૂપ છે. આ અપ્રથમ સમયમાં મરેલો તે
જીવ મનુષ્યના ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ કરવા રૂપ વ્યવધાનથી વ્યવહિત-વ્યવધાન
બાળો થઈ જાય છે. તે પછી તે ફરીથી અપ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક
પણાથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. અર્થાત્ અપ્રથમ સમયવર્તી કેઈ તિર્યગ્યોનિક
જીવ મરીને મનુષ્યના ક્ષુલ્લક ભવને ધારણ કરવાબાળો થઈ જાય છે અને
તે પછી તે ત્યાંથી પણ મરીને ફરીથી તે પોતાની પહેલાની સ્થિતિમાં આવી

પ્રથમસમયમનુષ્યસ્યાન્તરં દ્વે ક્ષુલ્લકે ભવગ્રહણે સમયોને 'ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો' ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ, તિર્યક્સૂત્રવદત્ર ભાવના કાર્યા । 'અપદમસમયમણુસસ્સ જહ્ણનેણં' સુઙ્ઘાગં ભવગ્ગહણં સમયાહિયં' અપ્રથમસમયમનુષ્યસ્ય જઘન્યેન સમયાધિકં ક્ષુલ્લકં ભવગ્રહણમ્ । 'ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો' ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ ।

સમય અધિક જો મનુષ્ય ભવ કા ક્ષુલ્લક ભવ હૈ ઉસકા વ્યવધાન હોને સે યહ અપ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ કો એક સમયાધિક ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ કરને રૂપ વ્યવધાન હોતા હૈ । યહ વ્યવધાન હી ઉસકા અન્તર હૈ ક્યોંકિ અપ્રથમ સમય કા પ્રમાણેં હિતના હી હોતા હૈ । ઉત્કૃષ્ટ સે જો અન્તર કહા ગયા હૈ વહ દેવાદિકોં કે ભવ ગ્રહણ કરને રૂપ વ્યવધાન સે વ્યવહિત હુએ જીવ કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ । ક્યોંકિ દેવાદિક ભવોં કા કાલ હિતને પ્રમાણ વાલા હોતા હૈ ।

મનુષ્ય ભવ કે અન્તર કી વક્તવ્યતા-પ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્ય-યોનિક જીવ કી ઓર અપ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્યયોનિક જીવ કી અન્તર વક્તવ્યતા-'તિર્યગ્યોનિક જીવ કે અન્તર કી વક્તવ્યતા જૈસી હી હૈ પરન્તુ યહાં પર વ્યવધાન તિર્યશ્ચગતિ કે ક્ષુલ્લક ભવગ્રહણ કરને સે કહનાં ચાહિયે યહી વાત 'પદમસમય મણુસસ્સ જહ્ણનેણં' દો સુઙ્ઘાઈ ભવગ્ગહણાઈ સમઝનાઈ ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો' હિસ સૂત્ર દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ હૈ । 'અપદમસમયમણુસસ્સ જહ્ણનેણં' સુઙ્ઘાગં ભવગ્ગહણં સમયાહિયં' અપ્રથમસમયવર્તી મનુષ્ય કા અન્તર જઘન્ય

જાથ તો આ પરિસ્થિતિમાં તેને ફરીથી પોતાની પહેલાની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવામાં એક સમય અધિક જે મનુષ્ય ભવનો ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ કરવા રૂપ વ્યવધાન થાય છે, એ વ્યવધાન જ તેનું અંતર છે. કેમકે-અપ્રથમ સમયનું પ્રમાણ એટલું જ હોય છે. ઉત્કૃષ્ટથી જે અંતર કહ્યું છે, તે દેવાદિકોના ભવ ગ્રહણ કરવા રૂપ વ્યવધાનથી વ્યવધાન વાળા થયેલ જીવની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે કેમકે-દેવાદિક ભવોનો કાળ એટલા પ્રમાણવાળો હોય છે.

મનુષ્ય ભવના અંતરનું કથન

પ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્યયોનિક જીવના અને અપ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્યયોનિક જીવના અંતરનું કથન તિર્યગ્યોનિક જીવના અંતરના કથન પ્રમાણે જ છે. એજ વાત 'પદમસમયમણુસસ્સ જહ્ણનેણં' દો સુઙ્ઘાઈ ભવગ્ગહણાઈ સમઝનાઈ ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો' આ સૂત્ર દ્વારા પ્રકટ કરેલ છે. 'અપદમસમયમણુસસ્સ જહ્ણનેણં' સુઙ્ઘાગં ભવગ્ગહણં સમયાહિયં' અપ્રથમ સમયવર્તી

‘દેવાણં જહા નેરહ્યાણં’ દેવાનાન્તુ યથા નૈરયિકાણામ્ ‘જહન્નેણં દસવાસસહ-
સ્સાઈં અંતોમુહુત્તમન્મહિયાઈં ઉક્કોં વણસ્સહકાલો, અપઢમસમયં જહં અંતોં
ઉક્કોં વણસ્સહકાલો’ દશવર્ષસહસ્રાણિ—અન્તર્મુહૂર્તાભ્યધિકાનિ જઘન્યેન વનસ્પતિ-
કાલશ્ચોત્કર્ષેણ । અપ્રથમસમયદેવાનાં જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ વનસ્પતિકાલ ઉત્કર્ષેણેતિ ।

અથ ચતુર્ણાં પ્રથમસમયાનાં પારસ્પરિકમલ્પવહુલ્પ્રકારઃ ‘एएसि णं भंते०!’
एतेषां प्रथमसमयस्थ-नैरयिक-तिर्यग्योनिक-मनुष्य-देवानां कतरे कतरेभ्यो
ऽल्पा बहुका स्तुल्या विशेषाधिकावेति प्रश्नः ? भगवानाह—‘गोयमा ! सव्व-
त्थोवा पढमसमयमणुस्सा’ गौतम ! सर्वस्तोकाः प्रथमसमयमनुष्याः श्रेण्यसंख्ये-

સે સમયાધિક ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ રૂપ હૈ ‘ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો’
और उत्कृष्ट से वनस्पति काल प्रमाण है ‘देवाणं जहा णेरह्या णं’ नैर-
यिकों का अन्तर जघन्य से अन्तर्मुहूर्ताधिक १० हजार वर्ष का और
उत्कृष्ट से वनस्पति काल प्रमाण जैसा कहा गया है—वैसा ही अन्तर
काल देवों का भी जानना चाहिये ।

अत्र सूत्रकार प्रथम समयवर्ती चारों के पारस्परिक अल्पबहुत्व
को कथन करते हैं—‘एएसि णं भंते ! हे भदन्त ! इन प्रथम समय-
वर्ता नैरयिक तिर्यग्योनिक, मनुष्य और देवों के बीच में कौन किनकी
अपेक्षा अल्प हैं ? कौन किनकी अपेक्षा बहुत हैं । कौन किनकी अपेक्षा
बराबर हैं । और कौन किनकी अपेक्षा विशेषाधिक हैं ? इसके उत्तर
में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा सव्वत्थोवा पढमसमय मणुस्सा’ हे गौतम !
सबसे कम प्रथम समयवर्ती मनुष्य हैं । क्योंकि इनका प्रमाण श्रेणी

મનુષ્યેનું અંતર જઘન્યથી સમયાધિક ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ રૂપ છે. ‘ઉક્કોસેણ
વણસ્સહકાલો’ અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણ છે. ‘દેવાણં જહા નેરહ્યાણં’
‘નૈરયિકોનું’ અંતર જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત અધિક ૧૦ હસ હજાર વર્ષનું અને
ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણ જે કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેના
અંતરકાળ દેવોના પણ સમજવો.

હવે સૂત્રકાર પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક તિર્યગ્યોનિક, મનુષ્ય, અને દેવ
એ ચારેના પરસ્પરના અલ્પ બહુત્વનું કથન કરે છે. ‘एएसिणं भंते !’ હે
ભગવન્ આ પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક, તિર્યગ્યોનિક, મનુષ્ય, અને દેવોમાં
કોણ કોના કરતાં અલ્પ છે ? કોણ કોનાથી વધારે છે ? કોણ કોની બરાબર
છે ? અને કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે
કે—‘गोयमा ! सव्वत्थोवा पढमसमयमणुस्सा’ હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા પ્રથમ

યમાગમાત્રત્વાત્, 'પદમસમયનેરહ્યા અસંખેજ્જગુણા' તતઃ પ્રથમસમયનૈરગિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ પ્રભૂતનૈરગિકાણામેકસમયે ઉત્પાદસંભવાત્ । 'પદમસમયદેવાઃ અસંખેજ્જગુણા' તતઃ પ્રથમસમયદેવા અસંખ્યેયગુણાઃ વ્યન્તર-જ્યોતિષ્કાણાં પ્રભૂતાનામેકસમયે ઉત્પાદસંભવાત્ । 'પદમસમય તિરિક્ખજોણિયા અસંખેજ્જગુણા' તતોઽસંખ્યેયગુણાઃ પ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકાઃ इह ये नारकादि गतित्रयाद् आगत्य तिर्यक्त्वप्रथमसमये वर्तन्ते—ते प्रथमसमयतिर्यश्चः ततो यद्यपि प्रति-निगोदमसंख्येयो भागः सदा विग्रहगति समयवर्ती लभ्यते तथापि—निगोदा-नामपि तिर्यक्त्वाद् न ते प्रथमसमयतिर्यश्चः त एभ्यः संख्येयगुणा एव ।

અથાઽપ્રથમસમયાનામેષામલ્પવહુત્વમ્—'અપદમસમયનેરહ્યાણં જાઘ અપદમ-

કે અસંખ્યાતવે' ભાગ માત્ર હૈ 'પદમસમયનેરહ્યા અસંખેજ્જગુણા' इनकी अपेक्षा प्रथम समयवर्ती नैरगिक असंख्यातगुणों अधिक है । क्योंकि एक समय में प्रभूत अनेक-नारकों का उत्पाद हो सकता है 'पदमसमयदेवा असंखेज्जगुणा' इनकी अपेक्षा प्रथम समयवर्ती जो देव हैं वे असंख्यातगुणों अधिक हैं क्योंकि एक समय में अनेक व्यन्तर और ज्योतिष्क देवोंके उत्पादका संभव है 'पदमसमयतिरिक्खजोणिया असंखेज्जगुणा' इनकी अपेक्षा प्रथम समयवर्ती जो तिर्यग्योनिक जीव है वे असंख्यातगुणों अधिक हैं । जो नारक आदि गति त्रस से आकर के तिर्यश्चावस्था के प्रथम समय में रहते हैं वे प्रथमसमयवर्ती तिर्यश्च हैं । शेष नहीं । ऐसे तिर्यश्च ही पूर्व की अपेक्षा असंख्यातगुणों अधिक कहे गये हैं ।

अब प्रथम समयवर्ती इन्हींचारों का अल्पवहुत्व दिखाया जाता

સમયવર્તી મનુષ્ય છે. કેમકે તેમનું પ્રમાણ શ્રેણીના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર છે. 'પદમસમયનેરહ્યા અસંખેજ્જગુણા' તેના કરતાં પ્રથમ સમયવર્તી નૈરગિક અસંખ્યાતગણા છે. કેમકે એક સમયમાં પ્રભૂત અનેક નારકોનો ઉત્પાદ થઈ જાય છે. 'પદમસમયદેવા અસંખેજ્જગુણા' તેના કરતાં પ્રથમ સમયવર્તી જે દેવ છે. તે અસંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે એક સમયમાં અનેક વ્યન્તર અને જ્યોતિષ્ક દેવોનો ઉત્પાદ સંભવે છે. 'પદમસમયતિરિક્ખજોણિયા અસંખેજ્જગુણા' તેના કરતાં પ્રથમ સમયવર્તી જે તિર્યગ્યોનિક જીવ છે. તેઓ અસંખ્યાતગણા વધારે છે જે નારક વિગેરે ગતિ ત્રસમાંથી આવીને તિર્ય્યાવસ્થાના પ્રથમ સમયમાં રહે છે. તેઓ પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યચ છે. બાકીના નહીં એવા તિર્યચોજી પૂર્વના કરતાં અસંખ્યાતગણા વધારે કહેવામાં આવેલ છે. તેમ સમજવું.

હવે અપ્રથમ સમયવર્તી એ ચારેયનું અલ્પ બહુત્વ કહેવામાં આવે છે.

સમયદેવાણં-એવં ચેવ અપ્પાવહું' અપ્રથમસમયનૈરયિકાણાં યાવદપ્રથમસમય-
 દેવાનામ્ એવમેવાલ્પવહુત્વમ્-એતેપાં खलु भदन्त ! कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा०'
 ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા અપ્રથમસમયમનુષ્યાઃ શ્રેણ્યસંખ્યેયમાગત્વાત્ તદપેક્ષયાઽ-
 પ્રથમસમયનૈરયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ । અંગુલમાત્રક્ષેત્રપ્રદેશરાશેઃ પ્રથમવર્ગમૂલે
 દ્વિતીયવર્ગમૂલેન ગુણિતે યાવાન્પ્રદેશસ્તસ્ય રાશિસ્તાવત્પ્રમાણાસુ શ્રેણીષુ યાવન્ત
 આકાશપ્રદેશસ્તાવત્પ્રમાણત્વાત્ । તતોઽપ્રથમસમયદેવા અ૦ તતોઽપ્રથમસમયતિર્ય-
 ગ્યોનિકા અનન્તગુણાઃ વનસ્પતીનામનન્તત્વાત્ ।

હૈ । 'અપદમસમયનેરિયાણં જાવ અપદમસમયદેવાણં એવં ચેવ અપ્પા
 વહુ' અપ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકોં કા ઓર યાવત્ અપ્રથમ સમયવર્તી
 દેવોં કા અલ્પવહુત્વ્વ હસી પ્રકાર સે હૈ-અર્થાત્ ગૌતમ ને પ્રભુ સે એસા
 પૂછાં કિ હે ભદન્ત ! અપ્રથમસમયવર્તી નૈરયિકોં સે લેકર અપ્રથમ
 સમયવર્તી દેવોં તક કે બીચ મેં કૌન કિનકી અપેક્ષા અલ્પ હૈ ? કૌન
 કિનકી અપેક્ષા બહુત હૈં ? કૌન કિનકે બરાવર હૈં ? ઓર કૌન કિનસે
 વિશેષાધિક હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં-'ગોયમા ! સવ્વત્થોવા
 અપદમસમયમણુસ્સા' હે ગૌતમ ! સવસે કમ અપ્રથમસમયવર્તી
 મનુષ્ય હૈં । કયોંકિ હનકા પ્રમાણ શ્રેણિ કે અસંખ્યાતવેં માગ માત્ર
 હૈ । હનકી અપેક્ષા અપ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક અસંખ્યાતગુણેં અધિક
 હૈં । કયોંકિ હનકા પ્રમાણ અંગુલમાત્ર ક્ષેત્ર મેં જો પ્રદેશ રાશિ હૈ
 ઉસ રાશિ કા પ્રથમ જો વર્ગમૂલ હો વે ઉસ વર્ગ મૂલ મેં ઉસી રાશિ
 કે દ્વિતીય વર્ગ મૂલ સે ગુણા કરને પર જિતની પ્રદેશરાશિ આવે ઉતની

'અપદમસમયનેરિયાણં જાવ અપદમસમયદેવાણં એવં ચેવ અપ્પાવહુ' અપ્રથમ સમય
 વર્તી નૈરયિકોં અને યાવત્ અપ્રથમ સમયવર્તી દેવોં અલ્પ બહુત્વ એજ
 પ્રમાણે છે. અર્થાત્ ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે હે લગવન્ અ-
 પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકોંથી લઈને અપ્રથમસમયવર્તી દેવોં સુધીમાં કોણ
 કોનાથી અલ્પ છે ? કોણ કોનાથી વધારે છે ? કોણ કોની બરાબર છે ? અને
 કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે 'ગોયમા !
 સવ્વત્થોવા અપદમસમયમણુસ્સા' હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા અપ્રથમ સમયવર્તી
 મનુષ્ય છે. કેમકે તેમનું પ્રમાણ શ્રેણીના અસંખ્યાતમા લાગ પ્રમાણ માત્ર
 છે. તેના કરતાં અપ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક અસંખ્યાતગણુ વધારે છે, કેમકે
 તેમનું પ્રમાણ અંગુલમાત્ર ક્ષેત્રમાં જે પ્રદેશ રાશિ છે. તે રાશિનું જે પહેલું
 વર્ગમૂળ હોય, એ વર્ગ મૂળથી ગુણવાથી જેટલી પ્રદેશ રાશી આવે એટલી
 પ્રદેશ રાશી પ્રમાણ શ્રેણિઓમાં જેટલા આકાશ પ્રદેશો છે. તેની બરાબર છે.

અથૈષાં પ્રથમાઽપ્રથમસમયગતાઽલ્પબહુત્વમાહ-‘एएसि णं -पढमसमयनेरइ-
याणं अपढमसमयनेरइयाणं कयरे कयरेहिंतो०’ एतेषां खलु भदन्त ! प्रथम-
समयनैरयिकाणामप्रथमसमयनैरयिकाणां कतरे कतरेभ्योऽल्पा बहुका स्तुल्या-
विशेषाधिकावेति प्रश्ने भगवानाह-गौतम ! ‘सव्वत्थोवा पढमसमयनेरइया’
प्रथमसमयनैरयिकाः सर्वस्तोकाः एकसमये संख्यातीतानामपि स्तोकानामेवो-
त्पादात् । ‘अपढमसमयनेरइया असंखेज्जगुणा’ एभ्योऽप्रथमसमयनैरयिका असंखे-

प्रदेशराशि प्रमाण श्रेणियों में जितने आकाश प्रदेश होते हैं उनके बराबर है । इनकी अपेक्षा अप्रथम समयवर्ती देव असंख्यातगुणों अधिक हैं । क्योंकि व्यन्तर और ज्योतिष्क देव अधिक हैं । इनकी अपेक्षा अप्रथम समयवता तिर्यग्योनिक अनन्तगुणों अधिक है क्योंकि वनस्पतियों का प्रमाण अनन्त कहा गया है ।

अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं-‘एएसि णं भन्ते ! पढमसमय-
नेरइयाणं अपढमसमय नेरइयाणं कयरे कयरेहिंतो’ हे भदन्त ! इन
प्रथम समयवर्ती और अप्रथम समयवर्ती नैरयिकों के बीच में
कौन किनकी अपेक्षा अल्प है ? कौन किनकी अपेक्षा बहुत हैं ? कौन
किनके बराबर है ? और कौन किससे विशेषाधिक हैं ? इसके उत्तर
में प्रभु कहते हैं-गौतम ! ‘सव्वत्थोवा पढमसमयनेरइया’ हे गौतम !
सबसे कम प्रथम समय के नैरयिक हैं ? क्योंकि एक समय में
संख्यातीत ऐसे नारकी अल्प ही उत्पन्न होते हैं । इनकी अपेक्षा
‘अपढमसमय नेरइया असंखेज्जगुणा’ अप्रथम समयवर्ती जो नैरयिक

તેના કરતાં અપ્રથમસમયવર્તી દેવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે વ્યન્તર
અને જ્યોતિષ્ક દેવ વધારે છે તેના કરતાં અપ્રથમસમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક શુવ
અનંતગણા વધારે છે. કેમકે વનસ્પતિયોનું પ્રમાણ અનંત કહેવામાં આવેલ છે.

હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે ‘एएसिणं भन्ते ! पढमसमय-
नेरइयाणं अपढमसमयनेरइयाणं कयरे :कयरेहिंतो’ હે ભગવન્ આ પ્રથમ
સમયવર્તી અને અપ્રથમસમયવર્તી નૈરયિકોમાં કોણ કોના કરતાં અલ્પ
છે ? કોણ કોના કરતાં વધારે છે ? કોણ કોની બરાબર છે ? કોણ કોના કરતાં
વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘गौयमा ! सव्वत्थोवा
पढमसमयनेरइया’ હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા પ્રથમ સમયના નૈરયિકો છે.
કેમકે એક સમયથી સંખ્યાતીત એવા નારકીયો અલ્પ જ હોય છે. તેના
કરતાં ‘अपढमसमयनेरइया असंखेज्जगुणा’ અપ્રથમ સમયવર્તી જે નૈરયિક

યગુણાઃ ચિરકાલાવસ્થાયિનાં તેપામન્યાન્યોત્પાદેનાઽતિપ્રભૂતભાવાત્ । ‘एवं सन्वे’
एवं सर्वे तिर्यग्योनिकमनुष्यदेवानां प्रथमसमयस्थाः सर्वस्तोकाः अप्रथमसमयस्था
असंख्येयगुणाः ।

અથૈપાં પ્રથમાઽપ્રથમસમયાનાં સમુદાયેન પરસ્પરમલ્પવહુત્વમ્ ‘एएसि ण०
पढमसमयनेरइयाणं जाव अपढमसमयदेवाणय कयरे कयरेहितो०’ પ્રથમાઽ-

हैं वे असंख्यातगुणों अधिक हैं क्योंकि चिरकालावस्थायी नारकियों
के बीच में अन्य २ नारकियों का उत्पात होता रहता है । इसलिये
उनका प्रमाण बहुत हो जाता है । ‘एवं सन्वे’ इसी तरह से तिर्यग्यो-
निक मनुष्य और देवों के बीच में प्रथम समयस्थ तिर्यग्योनिक,
मनुष्य और देव सबसे कम हैं और अप्रथम समयवर्ती तिर्यग्योनिक,
मनुष्य और देव अपने में के प्रथम समयवर्ती तिर्यग् मनुष्य और देवों
की अपेक्षा असंख्यातगुणों अधिक हैं । अर्थात् तिर्यग्योनिक जीवों
में जो प्रथम समयवर्ती तिर्यग्योनिक जीव हैं वे सब से कम हैं और
इनकी अपेक्षा जो प्रथम समयवर्ती तिर्यग्योनिक जीव हैं वे संख्यात-
गुणों अधिक हैं । इसी तरह से प्रथम समयवर्ती मनुष्य सब से कम
हैं और अप्रथम समयवर्ती मनुष्य इनकी अपेक्षा असंख्यातगुणों
अधिक है । क्योंकि संमूर्च्छिम मनुष्य भी इसमें आ गये हैं इसी
प्रकार प्रथम समयवर्ती देव सब से कम हैं और अप्रथम समयवर्ती
देव उनकी अपेक्षा असंख्यातगुणों अधिक है ।

છે, તેઓ અસંખ્યાતગુણ વધારે છે. કેમકે ચિરકાળની અવસ્થાવાળા નાર-
કીયોમાં બીજા બીજા નારકીયોનો ઉત્પાદ થતો રહે છે. તેથી તેમનું પ્રમાણ
વધારે થઈ જાય છે. ‘एवं सन्वे’ એજ પ્રમાણે તિર્યગ્યોનિક, મનુષ્ય અને દેવોમાં
પ્રથમસમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક, મનુષ્ય અને દેવ સૌથી અલ્પ છે. અને અ
પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક, મનુષ્ય અને દેવ પોતામાના પ્રથમ સમયવર્તી
તિર્યગ્, મનુષ્ય અને દેવોના કરતાં અસંખ્યાતગુણ વધારે છે. અર્થાત્ તિર્ય-
ગ્યોનિક જીવોમાં જે પ્રથમસમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ છે, તેઓ સૌથી
ઓછા છે. અને તેના કરતાં જે પ્રથમસમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ છે,
તેઓ અસંખ્યાતગુણ વધારે છે. એજ પ્રમાણે પ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્ય સૌથી
અલ્પ છે. અને અપ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્ય તેના કરતાં અસંખ્યાતગુણ વધારે
છે. કેમકે સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય પણ તેમાં આવી જાય છે. એજ પ્રમાણે પ્રથમ
સમયવર્તી દેવો સૌથી ઓછા છે. અને અપ્રથમ સમયવર્તી દેવ તેના કરતાં
અસંખ્યાતગુણ વધારે છે.

હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને આના સમુદાયને ઉદ્દેશીને અલ્પ બહુત્વ

પ્રથમસમયનૈરયિકતિર્યગ્યોનિકમનુષ્યદેવાનાં કતરેભ્યઃ કતરેડલ્પા વા૦ ? મગવાનાહ-ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા પઠમસમયમણુસ્સા' પ્રથમસમયમનુષ્યાઃ સર્વસ્તોકાઃ એકસ્મિન્ સંખ્યાતીતાનામપિ સ્તોકાનામેવોત્પાદાત્ । 'અપઠમસમય-મણુસ્સા અસંખેજ્જગુણા' તેભ્યઃ અપ્રથમસમયમનુષ્યા અસંખ્યેયગુણાઃ ચિરકાલા-વસ્થાયિતયાડતિપ્રભૂતત્વેન લભ્યમાનાત્ 'પઠમસમયનેરડયા અસંખેજ્જગુણા' પઠમ-સમયદેવા અસંખેજ્જગુણા' તેભ્યઃ પ્રથમસમયનૈરયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ તેભ્યો

અહીં ગૌતમ ! પ્રશ્ન છે કે આ સમુદાય કો લેકર અલ્પબહુત્વ આદિ કો પૂછતે છે ? હા મહાન્ત ! પ્રથમ સમયવર્તી અપ્રથમ સમયવર્તી તિર્ય-ગ્યોનિક આદિ જીવોં મેં કૌન કિનકી અપેક્ષા અલ્પત્વાદિ વિશેષણ વાલે છે ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે છે-હા ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા પઠમ-સમય મણુસ્સા' સબ સે કમ પ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્ય છે ક્યોંકિ પ્રથમ સમય મેં એસે મનુષ્ય કમ હી ઉત્પન્ન હોતે છે જો સંખ્યાતીત હોં । 'અપ-ઠમસમય' અપ્રથમ સમયવર્તી જો મનુષ્ય છે વે અસંખ્યાતગુણેં અધિક છે ક્યોંકિ અપ્રથમ સમય મેં જો મનુષ્ય હોતે છે વે ચિરકાલાવસ્થાયી હોને કે કારણ વહુત અધિક પાચે જાતે છે । ઇનકી અપેક્ષા અપ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક અસંખ્યાતગુણેં અધિક છે ક્યોંકિ એક સમય મેં બી-વહુત અધિક નારક જીવોં કા ઉત્પાદ હો સકતા છે ઇનકી અપેક્ષા પ્રથમ સમયવર્તી દેવ અસંખ્યાતગુણેં અધિક છે । ક્યોંકિ વ્યન્તર ડ્યોતિષ્ક દેવોં કા એક બી સમય મેં પ્રચુરતા સે કદાચિત્ ઉત્પાદ હો સકતા છે । ઇનકી અપેક્ષા પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ અસંખ્યાતગુણેં

વિગેરે સંખ્યાતી પ્રશ્ન કરે છે. કે હે લગવન્ ! પ્રથમ સમયવર્તી અપ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક વિગેરે જીવોંમાં કેણુ કેના કરતાં અલ્પ વિગેરે વિશે-ષણવાળા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! 'સવ્વત્થો-વા પઠમસમયમણુસ્સા' સૌથી ઓછા પ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્યો છે, કેમકે-પ્રથમ સમયમાં એવા મનુષ્યો થેડાજ ઉત્પન્ન થાય છે. કે જે સંખ્યાતીત હોય છે. 'અપઠમસમય' અપ્રથમ સમયવર્તી જે મનુષ્ય છે, તેઓ અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. કેમકે-અપ્રથમ સમયમાં જે મનુષ્ય હોય છે તેઓ ચિરકાલાવસ્થાયી હોવાના કારણે ઘણા વધારે મળી આવે છે. તેના કરતાં અપ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. કેમકે-વ્યન્તર અને જ્યોતિષ્ક દેવોંના ઉત્પાદ એક સમયમાં કદાચ પ્રચુરતા થી થઈ શકે છે તેના કરતાં પ્રથમ સમય વર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. કેમકે-તેમને ઉત્પાદ

દેવાશ્ચાઽસંખ્યેયગુણાઃ । ઉક્તયુક્તેઃ । ‘પદમસમયતિરિક્ષજોણિયા અસંખેજ્જગુણા’-
તેભ્યો દેવેભ્યઃ પ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકા અસંખ્યેયગુણાઃ નારકર્વજગતિત્રયાદપિ
ઉત્પાદસમ્ભવાત્, ‘અપદમસમયનેરઙ્યા અસંખેજ્જગુણા’ તતોઽસંખ્યેયગુણાઃ અપ્ર-
થમસમયનૈરયિકાઃ અંગુલમાત્રક્ષેત્રપ્રદેશરાશેઃ પ્રથમવર્ગમૂલે દ્વિતીયવર્ગમૂલેન ગુણિતે
યાવાન્પ્રદેશરાશિસ્તત્પ્રમાણત્વાત્ । ‘અપદમસમયદેવા અસંખેજ્જગુણા, અપદમસમય-
તિરિક્ષજોણિયા અર્ણતગુણા’ તેભ્યઃ અપ્રથમસમયદેવા અસંખ્યેયગુણાઃ, તેભ્ય
અપ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકાસ્તુ અનન્તગુણાઃ વનસ્પતિજીવાનામનન્તત્વાત્ । ઉપ-
સારમાહ—‘સે ત્તં અદ્વિહા સંસારસમાવન્નગા જીવા પળ્લન્તા’ एवं त एते संसार-
समापन्नका जीवा अष्टविधा प्रज्ञप्ताः इति सू०॥૧૩૭॥

इति सप्तम्यां प्रतिपत्तावष्टविधप्रतिपत्तिः ॥

અધિક હૈં । ક્યોંકિં હનકા નારક કો છોડકર ગતિ ત્રસ સે મી
ઉત્પાદ હોતા હૈ । હનકી અપેક્ષા અપ્રથમ સમયવતાં નૈરયિક અસંખ્યાત
ગુણે અધિક હૈં ક્યોંકિં અંગુલ માત્ર ક્ષેત્ર પ્રદેશરાશિ કે પ્રથમ વર્ગ-
મૂલ મેં ઉસી રાશિ કે દ્વિતીય વર્ગમૂલ સે ગુણા કરને પર જિતની
પ્રદેશરાશિ આતી હૈ, ઉતના પ્રમાણ હસકા કહા ગયા હૈ । હનકી
અપેક્ષા અપ્રથમસમયવતાં તિર્યગ્યોનિક જીવ અનન્તગુણે અધિક
હૈં । ક્યોંકિં વનસ્પતિકાયિક જીવ અનન્ત હૈં । ‘સેત્તં અદ્વિહા સંસાર
સમાવન્નગા જીવા પળ્લન્તા’ હસ પ્રકાર સે યહ સ્પષ્ટીકરણ ઓઠ પ્રકાર
સે સંસારી જીવોં કે સમ્બન્ધ મેં કિયા ગયા હૈ ॥૧૩૭॥

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલ વ્રતિવિરચિત
જીવાભિગમ સૂત્ર કી પ્રમેયદ્યોતિનિ વ્યાખ્યા મેં
સાતવીં પ્રતિપત્તિ સમાપ્ત ॥૭॥

નારકને છોડીને ગતિ ત્રયમાં પણ થાય છે. તેના કરતાં અપ્રથમસમયવર્તી
નૈરયિક અસંખ્યાતગણ વધારે છે. કેમકે આંગળ પ્રમાણ ક્ષેત્ર દેશ રાશિના
પ્રથમ-વર્ગ મૂળમાં એજ રાશીના બીજા વર્ગમૂળથી ગુણવાથી બેટલી પ્રદેશ
રાશી આવે છે. એટલું પ્રમાણ તેમનું કહેવામાં આવેલ છે. તેના કરતાં અ
પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક છવ અનંતગણ વધારે છે. કેમકે—વનસ્પતિ
કાયિક છવ અનંત છે. ‘સેત્તં અદ્વિહા સંસારસમાપન્નગા જીવા પળ્લન્તા’ આ
પ્રમાણે આ સ્પષ્ટી કરણ આઠ પ્રકારના સંસારી છવોના સંબંધમાં કરવામાં
આવેલ છે. ॥ સૂ. ૧૩૭ ॥

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલ વ્રતિવિરચિત જીવાભિગમ
સૂત્રની પ્રમેયદ્યોતિકા ટીકાની સાતમી પ્રતિપત્તિ સમાપ્ત ॥ ૭ ॥

अथाष्टमी प्रतिपत्तिः तत्र नवविध प्रतिपत्तिमाह—

मूलम्—तत्थ णं जे ते एवमाहंसु नवविहा संसारसमा-
वन्नगा जीवा ते एवमाहंसु—पुढवीकाइया आउक्काइया तेउ
क्काइया—वाउक्काइया—वणस्सइकाइया बेइंदिया—तेइंदिया—चउ-
रिंदिया—पंचिंदिया । ठिई सव्वेसिं भाणियव्वा । पुढवीकाइ-
याणं संचिट्ठणा पुढवीकालो जाव वाउक्काइयाणं, वणस्सईणं
वणस्सइकालो, बेइंदिया तेइंदिया—चउरिंदिया संखेज्जं कालं,
पंचिंदियाणं सागरोपमसहस्सं साइरेणं । अंतरं सव्वेसिं अणंतं
कालं वणस्सइकाइयाणं असंखेज्जं कालं । अप्पाबहुगं, सव्व-
त्थोवा पंचिंदिया चउरिंदिया विसेसाहिया तेइंदिया विसेसा-
हिया, बेइंदिया विसेसाहिया, तेउक्काइया असंखेज्जगुणा, पुढवी-
काइया—आउक्काइया—वाउक्काइया विसेसाहिया वणस्सइका-
इया अणंतगुणा । से त्तं नवविहा संसारसमावण्णगा जीवा
पन्नत्ता ॥सू० १३८॥ णवविह पडिवत्ती समत्ता ॥

छाया—तत्र खलु ये ते एवमुक्तवन्तो नवविधाः संसारसमापन्नका जीवास्त
एव मुक्तवन्तः पृथिवीकायिकाः—अप्कायिकाः—तेजस्कायिकाः—वायुकायिकाः—
वनस्पतिकायिकाः—द्वीन्द्रिया—स्त्रीन्द्रियाश्चतुरिन्द्रियाः पञ्चेन्द्रियाः । स्थितिः
सर्वेषां भणितव्या । पृथिवीकायिकानां 'संचिट्ठणा' संस्थितिः पृथिवी-
कालो यावद् वायुकायिकानाम् वनस्पतीनां वनस्पतिकालः, द्वीन्द्रिया स्त्रीन्द्रि-
याश्चतुरिन्द्रियाः संख्येयं कालम् पञ्चेन्द्रियाणां सागरोपमसहस्रं सातिरेकम् ।
अन्तरं सर्वेषामनन्तं कालम् वनस्पतिकायिकानामसंख्येयं कालम् । अल्पबहुत्वम्
सर्वस्तोकाः पञ्चेन्द्रिया चतुरिन्द्रिया विशेषाधिकाः त्रीन्द्रिया विशेषाधिकाः द्वीन्द्रि-
या विशेषाधिकाः तेजस्कायिका असंख्येयाः पृथिवीकायिका अप्कायिका वायु-
कायिका विशेषाधिकाः वनस्पतिकायिका अनन्तगुणाः । त एते नवविधाः संसार-
समापन्नका जीवाः प्रज्ञप्ताः ॥सू० १३८॥

॥ નવવિધ પ્રતિપત્તિઃ ॥

ટીકા—‘તત્થ ણં જે તે એવમાહંસુ નવવિહાં સંસારસમાવન્નગા જીવા તે એવમાહંસુ પુઢવીકાહયા આઝકાહયા તેઝકાહયા વાઝકાહયા વણસ્સહકાહયા, વેહંદિયા-તેહંદિયા-ચઝરિંદિયા પંચિંદિયા’ તત્ર યલ્લુ યે તે દયાદ્રંચિત્તા એવમુક્તવન્તો-નવવિધાઃ સંસારસમાવન્નકા જીવાઃ સન્તિ ત એવમુક્તવન્તઃ -પૃથિવીકાયિકાઃ અપ્પાયિકાઃ તેજસ્કાયિકાઃ વાયુકાયિકાઃ વનસ્પતિકા-યિકાઃ દ્વીન્દ્રિયાસ્ત્રીન્દ્રિયાશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ, ત એતે ચત્વારસુસાઃ સંકલનયા નવવિધા જીવાઃ પ્રદર્શિતાઃ । અથૈવાં સ્થિતિઃ ‘ઠિઈ સવ્વેસિં ભાણિ-યવ્વા’ સ્થિતિ નેવાનાં ભણિતવ્યાઃ । તથાહિ-પૃથિવીકાયિકસ્ય જઘન્યતોઽન્ત-ર્મુહૂર્તમ્ ડ-કર્પતો દ્વાવિંશતિર્વર્ષસહસ્રાણિ ૧ અપ્પાયિકસ્યાઽન્તર્મુહૂર્તમ્-સપ્તર્ષ-

અષ્ટમી પ્રતિપત્તિ-

‘તત્થ ણં જે તે એવમાહંસુ નવવિધા સંસાર સમાવન્નગ જીવા’-ઈ૦ ।

ટીકાર્થ-ગૌતમ સે પ્રભુ એસા કહ રહે હૈં કિ જિન આચાર્યો નેં એસા કહા કિ સંસારી જીવ નૌ પ્રકાર કે હૈં ડન્હોને ઇસ સમ્બન્ધ મેં એસા વિવેચન કિયા હૈ-‘પુઢવીકાહયા આઝકાહયા, તેઝકાહયા, વાઝ-કાહયા, વણસ્સહકાહયા, વેહંદિયા, તેહંદિયા, ચઝરિંદિયા, પંચિંદિયા’ પૃથિવીકાયિક ૧ અપ્પાયિક ૨ તેજસ્કાયિક ૩ વાયુકાયિક ૪ વન-સ્પતિકાયિક ૫ દોહંદ્રિય ૬ તેહંદ્રિય ૭ ચૌહંદ્રિય ૮ ઓર પંચેન્દ્રિય ૯ ઇસ પ્રકાર કે સંસારી જીવ હૈં ‘ઠિઈ સવ્વેસિં ભાણિયવ્વા’ યહાં સબ કી સ્થિતિ કા વર્ણન કરના ચાહિયે-જૈસે પૃથિવીકાયિક એકેન્દ્રિય કી જઘન્ય સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૨ હજાર વર્ષ કી હૈ । અપ્પાયિક જીવોં કી જઘન્ય સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત કી

નવમી પ્રતિપત્તિનો આરંભ

‘તત્થ ણં જે તે એવમાહંસુ નવવિહા સંસારસમાવન્નગજીવા’ ઇત્યાદિ.

ટીકાર્થ-ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી એવું કહે છે કે જે આચાર્યોએ એવું કહેલ છે કે-સંસારી જીવ નવ પ્રકારના છે. તેઓએ આ સંબંધમાં એવું કહેલ છે કે-‘પુઢવીકાહયા આઝકાહયા, તેઝકાહયા; વાઝકાહયા, વણસ્સહકાહયા, વેહંદિયા, તે હંદિયા, ચઝરિંદિયા, પંચિંદિયા’ પૃથ્વીકાય ૧ અપ્પાય ૨ તેજસ્કાય ૩ વાયુકાયિક ૪ વનસ્પતિકાયિક ૫ એ ઇન્દ્રિય ૬, તે ઇન્દ્રિય ૭, ચૌદ્રિય ૮ અને પંચેન્દ્રિય ૯ આ રીતે નવ પ્રકારના સંસારી જીવો છે. ‘ઠિઈ સવ્વેસિં ભાણિયવ્વા’ અહીંયાં બધાની સ્થિતિનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ. જેમકે-પૃથ્વી કાયિક એકેન્દ્રિયની જઘન્ય સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૨ બાવીસ હજાર વર્ષની છે. અપ્પાયિક જીવોની જઘન્ય સ્થિતિ એક અન્ત-

સહસ્રાણિ ૨ તેજસ્કાયિકસ્યાઽન્તર્મુહૂર્તમ્-ત્રીણિ રાત્રિદિવાનિ ૩ વાયુકાયિક-
સ્યાઽન્તર્મુહૂર્તમ્-ત્રીણિ વર્ષસહસ્રાણિ ૪ વનસ્પતિકાયિકસ્યાઽન્તર્મુહૂર્તમ્-દશવર્ષ-
સહસ્રાણિ ૫ દ્વીન્દ્રિયસ્યાન્તર્મુહૂર્તમ્-દ્વાદશસંવત્સરાન્ ૬ ત્રીન્દ્રિયસ્યાઽન્તર્મુહૂર્તમ્-
एकोनपञ्चाशद्रात्रिदिवानि ૭, ચતુરિન્દ્રિયસ્યાઽન્તર્મુહૂર્તમ્-પન્માસાન્ ૮ પञ्चे-
ન્દ્રિયસ્યાઽન્તર્મુહૂર્તમ્-ત્રયस्त्रिंशत्सागरोपमाणि ૯, જઘન્યોત્કર્ષાભ્યાં સ્થિતિઃ ।
સંપ્રતિ કાયસ્થિતિમાદ-‘પૃથ્વીકાઙ્ગાણં સંચિદ્વળા પૃથ્વીકાલો જાવ વાઝકાઙ્ગાણં’
પૃથ્વીકાયિકાનાં સંચિદ્વળા-કાયસ્થિતિઃ પૃથ્વીકાલમ્ અસંખ્યેયં કાલં ।

હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સાત હજાર વર્ષ કી હૈ । તેજસ્કાયિક જીવોં કી જઘન્યસ્થિતિ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ત્રીન દિન રાત કી હૈ વાયુકાયિક જીવોં કી સ્થિતિ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ત્રીન હજાર વર્ષ કી હૈ વનસ્પતિકાયિક જીવોં કી જઘન્યસ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ દશ હજાર વર્ષ કી હૈ દ્વીન્દ્રિય જીવ કી જઘન્યસ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૨ વર્ષ કી હૈ તેદ્વિન્દ્રિય જીવ કી જઘન્ય સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૪૯ દિનરાત કી હૈ ચૌદ્વિન્દ્રિય જીવ કી જઘન્ય સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ છહ માસ કી હૈ પંચેન્દ્રિય જીવ કી જઘન્યસ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત કી હૈ । ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તેત્રીસ સાગરોપમ કી હૈ ।

કાયસ્થિતિ-‘પૃથ્વીકાઙ્ગાણં સંચિદ્વળા પૃથ્વીકાલો જાવ વાઝ-
કાઙ્ગાણં’ પૃથ્વીકાયિક જીવોં કી કાયસ્થિતિ અસંખ્યાત કાલ

મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સાત હજાર વર્ષની છે. તેજસ્કાયિક જીવોની જઘન્યસ્થિતિ જઘન્યથી એક અન્તર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ દિવસ રાતની છે. વાયુકાયિક જીવોની સ્થિતિ જઘન્યથી એક અન્તર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ હજાર વર્ષની છે. વનસ્પતિકાયિક જીવોની જઘન્ય સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ દસ હજાર વર્ષની છે. બે ઈન્દ્રિયવાળા જીવોની જઘન્ય સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્તની છે અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૨ બાર વર્ષની છે. ત્રણ ઈન્દ્રિયવાળા જીવોની જઘન્ય સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૪૯ ઓગણ પચાસ દિવસ રાતની છે. ચાર ઈન્દ્રિયવાળા જીવોની જઘન્ય સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છ માસની છે. પંચેન્દ્રિય જીવોની જઘન્ય સ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્તની છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તેત્રીસ સાગરોપમની છે.

કાયસ્થિતિનું કથન

પૃથ્વીકાઙ્ગાણં સંચિદ્વળા પૃથ્વીકાલો જાવ વાઝ કાઙ્ગાણં’ પૃથ્વીકાયિક
જી૦ ૧૬૪

સં ચાઽસંખ્યેયોત્સર્પિણ્યવસર્પિણી કાલરૂપઃ કાલતઃ ક્ષેત્રતોઽસંખ્યેયા લોકાઃ ।
 एवम्-अप्तेजो वायुकायिकानां कायस्थितिः पृथिवीकालप्रमाणैव । 'वणस्सईणं
 वणस्सइकालो' वनस्पतीनां वनस्पतिकालं कायस्थितिः अनन्तं कालमनन्ता उत्स-
 र्पिण्यवसर्पिण्यः कालतः क्षेत्रतोऽनन्ता लोका असंख्येयाः पुद्गलपरावर्ताः आवलि-
 काया असंख्येयो भागः इति । 'वेइंदिया-तेइंदिया-चउरिंदिया संखेज्जं कालं'
 द्वीन्द्रिय-त्रीन्द्रिय-चतुरिन्द्रियाणाम् संख्येयकालं कायस्थितिः । 'पंचिंदियाणं
 सागरोवमसहस्सं साइरेगं' सातिरेकसागरोपमसहस्सं कायस्थितिः पञ्चेन्द्रियाणाम् ।

કી હૈ યહ અસંખ્યાત કાલ અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી રૂપ
 હોતા હૈ ઔર લોક કી અપેક્ષા અસંખ્યાત લોક રૂપ હોતા હૈ હસી
 તરહ સે અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, ઔર વાયુકાયિક જીવોં કી કાય-
 સ્થિતિ કા કાલ પૃથિવીકાલ-અનન્તકાલ પ્રમાણ રૂપ હી હૈ । 'વણ-
 સ્સઈણં વણસ્સइकालो' વનસ્પતિકાયિક જીવોં કી કાયસ્થિતિ કા
 કાલ અનન્તકાલ રૂપ હૈ । યહ અનન્તકાલ અનન્ત ઉત્સર્પિણી ઔર
 અનન્ત અવસર્પિણી રૂપ હોતા હૈ તથા ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા અનન્તલોક-
 રૂપ હોતા હૈ ઇવં અસંખ્યાત પુદ્ગલ પરાવર્તરૂપ હોતા હૈ યે પુદ્ગલ
 આવલિકા કે અસંખ્યાત ભાગરૂપ હોતે હૈ । 'વેઈંદિયા તેઈંદિયા
 ચउरिंदिया संखेज्जं कालं' દોઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચૌઈન્દ્રિય હન જીવોં
 કી કાયસ્થિતિ કા કાલ સંખ્યાત કાલરૂપ હૈ ઇવં 'પંચિંદિયાણં સાગ-
 રોવમસહસ્સં સાતિરેગં' તથા પંચેન્દ્રિય જીવોં કી કાયસ્થિતિ કા કાલ

જીવોની કાયસ્થિતિ અસંખ્યાત કાલની છે. આ અસંખ્યાતકાળ અસંખ્યાત
 ઉત્સર્પિણી રૂપ થાય છે. અન્યલોકની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત લોક રૂપ હોય
 છે. એજ પ્રમાણે અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, અને વાયુકાયિક જીવોની કાયસ્થિતિનો
 કાળ પૃથ્વીકાળ-અનંત કાળ પ્રમાણ રૂપ જ છે. 'વણસ્સઈ-ણં-વણસ્સइ-કાલો'-
 વનસ્પતિકાયિક જીવોની કાયસ્થિતિનો કાળ અનંતકાળ રૂપ છે. આ અનંત
 કાળ અનંત ઉત્સર્પિણી અને અનંત અવસર્પિણી રૂપ હોય છે. તથા ક્ષેત્રની
 અપેક્ષાથી અનંતલોક રૂપ હોય છે. અને અસંખ્યાત પુદ્ગલ પરાવર્ત રૂપ હોય
 છે. આ પુદ્ગલ આવલિકાના અસંખ્યાત ભાગ રૂપ હોય છે. 'વેઈંદિયા તે
 ઈંદિયા ચउरिंदिया, संखेज्जं कालं' બે ઈન્દ્રિય, તે ઈન્દ્રિય, ચૌ ઈન્દ્રિય, આ
 જીવોની કાયસ્થિતિનો કાળ સંખ્યાત કાળ રૂપ છે. 'ઇવં પંચિંદિયાણં સાગરો-
 વમસહસ્સં સાતિરેગં' તથા પંચેન્દ્રિય જીવોની કાયસ્થિતિનો કાળ કંઈક વધારે

અથૈષામન્તરમ્ ‘અંતરં સર્વેસિ અણંતં કાલં, વણસ્સકાઈયાણં અસંખેજ્જં-
કાલં’ અન્તરં સર્વેષાં પૃથિવ્યપ્તેજોવાયુ દ્વિ ત્રિ ચતુષ્પશ્ચેન્દ્રિયાણામનન્તં કાલં
વનસ્પતિકાયિકાનામસંખ્યેયં કાલમ્ અસંખ્યેયા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ
ક્ષેત્રતોડસંખ્યેયા લોકાઃ શેષેષૂત્કર્પતાંડપ્યેતાવન્તં કાલમ્ અવસ્થાનસંભવાત્ ।
‘અપ્પાવહુયં’ અલ્પવહુત્વમ્-પૃથિવ્યપ્તેજોવાયુવનસ્પતિ દ્વિ-ત્રિ-ચતુ-ષ્પશ્ચેન્દ્રિ-
યાણાં કતરે કતરેભ્યોડલ્પાં બહુકાસ્તુલ્યા વિશેષાધિક્કાવેતિ પ્રશ્ને ભગવાનાહ-

કુછ અધિક એક હજાર સાગરોપમ કા હૈ યહ કાયસ્થિતિ કા કાલ
પ્રત્યેક જીવ કા ઉત્કૃષ્ટ રૂપ કહા ગયા હૈ જઘન્ય રૂપ સે કાયસ્થિતિ
કા કાલ સબ જીવોં કા એક એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હી હૈ ‘અંતરં સર્વેસિ
અણંતં કાલં’ इन समस्त जीवों का अन्तरकाल इस प्रकार से है-
પૃથિવીકાયિક પર્યાય કો છોડને કે બાદ પુનઃ પૃથિવીકાયિક પર્યાય
કો પ્રાપ્ત કરના ચાહતા હૈ તો ઉસકી પ્રાપ્તિ મેં ઉસે અંતર જઘન્ય
સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હોતા હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે અન્તર અનન્તકાલ
કા હોતા હૈ ક્યોંકિ કિસી ૨ પૃથિવીકાયિક જીવ વનસ્પતિયોં મેં
હતને કાલ તક પૃથિવીકાયિક પર્યાય કો છોડને કે બાદ અવસ્થાન હો
સકતા હૈ હસી તરહ કા અન્તર કાલ અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુ-
કાયિક, દ્વીન્દ્રિય તેહન્દ્રિય, ચૌહન્દ્રિય ઔર પશ્ચેન્દ્રિય જીવોં કે સમ્બન્ધ
મેં ભી જાનના ચાહિયે । વનસ્પતિકાયિક કા અન્તરકાલ જઘન્ય સે
એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે અસંખ્યાતકાલ કા હૈ હસ મેં
અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણિયાં ઔર અસંખ્યાત અવસર્પિણિયાં સમાપ્ત હો

એક હજાર સાગરોપમનો છે. આ કાય સ્થિતિનો કાળ પ્રત્યેક જીવનો ઉત્કૃષ્ટ
રૂપથી કહેવામાં આવેલ છે. જઘન્ય પણથી કાયસ્થિતિનો કાળ બધા જીવોનો
એક એક અંતર્મુહૂર્તનો જ છે. ‘અંતરં સર્વેસિ અણંતં કાલં’ આ સઘળા જીવો
નો અંતરકાળ આ પ્રમાણે છે. પૃથ્વીકાયિક જીવ જો પૃથ્વીકાય પર્યાય ને
છોડ્યા પછી ફરીથી પૃથ્વીકાયિક પર્યાયને પ્રાપ્ત કરવા ચાહે તો તેને પ્રાપ્ત
કરવામાં તેનું અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું હોય છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી
અંતર અનંત કાળનું હોય છે. કેમકે-કોઈ કોઈ પૃથ્વીકાયિક જીવનો વનસ્પતિ
કાયિકમાં આટલા કાળ પર્યાન્ત પૃથ્વીકાયિક પર્યાયને છોડ્યા પછી તેનું અવ-
સ્થાન થાય છે. એજ પ્રમાણેનો અંતરકાળ અપ્કાયિક; તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક
દ્વીન્દ્રિય તે ઈન્દ્રિય, ચૌદ્રિય અને પશ્ચેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં પણ સમજવું.
વનસ્પતિકાયિકનો અંતરકાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનો છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી
અસંખ્યાતકાળનો છે. તેમાં અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણીયો અને અસંખ્યાત અવ-

ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા પંચિંદિયા' સર્વસ્તોકાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયયોજન-
 કોટિપ્રમાણવિષ્કમ્ભસૂચીપ્રમિતપ્રતરાસંખ્યેયમાગવર્ત્યસંખ્યેયશ્રેણીગતાકાશપ્રદેશ-
 રાશિપ્રમાણત્વાત્ । 'ચરિંદિયા વિસેસાહિયા' તતઃ પૂર્વસ્માચ્ચતુરિન્દ્રિયા વિશેષા-
 ધિકાઃ વિષ્કમ્ભસૂચ્યા સ્તેપાં પ્રભૂતસંખ્યેયયોજનકોટિકોટીપ્રમાણત્વાત્ ।
 'વેહંદિયા વિસેસાહિયા' તતો દ્વોન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ તેપાં વિષ્કમ્ભસૂચ્યાઃ
 પ્રભૂતતમસંખ્યેયયોજનકોટિકોટિ પ્રમાણત્વાત્ । 'તેહકાહ્યા અસંખેજ્જા' તતસ્તે-
 જાતી હૈં ઓર ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા અસંખ્યાન લોક આ જાતે હૈં इनके
 અલ્પબહુત્વ કે પ્રશ્ન કે ઉત્તર ,મેં इस प्रकार का कथन है 'सव्वत्थोवा
 पंचिंदिया' पच्येन्द्रिय जीव सब से कम हैं क्योंकि इनका प्रमाण
 संख्यात योजन कोटी कोटी प्रमाण जो विष्कम्भ सूची है उस सूची
 प्रमित प्रतर के असंख्यातवे भाग में जितनी असंख्यात श्रेणियां हैं
 उन श्रेणियों में जितनी आकाश प्रदेश राशि है उसके बराबर है
 इनकी अपेक्षा- 'चरिंदिया विसेसाहिया' चौइन्द्रिय जीव विशेषा-
 धिक है क्योंकि इनका प्रमाण विष्कम्भ सूची के प्रभूत संख्यात
 योजन कोटी कोटी गत आकाश प्रदेश राशि के बराबर कहा गया है
 इनकी अपेक्षा 'तेहंदिया विसेसाहिया' तेइन्द्रिय जीव विशेषाधिक
 हैं क्योंकि इनका प्रमाण विष्कम्भ सूची के प्रभूततर असंख्यात योजन
 कोटी कोटीगत आकाश प्रदेशराशि के बराबर कहा गया है 'वेहंदिया
 विसेसाहिया तेउक्काह्या असंखे० पुढविका० आउ० वाउ० विसेसा-
 हिया, वणससत्तिकाह्या अणंतगुणा' दोइन्द्रिय जीवों का प्रमाण इनकी

સર્પિણિયો સમાપ્ત થયે બીજા છે તેમના અલ્પ બહુત્વના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં આ
 પ્રકારનું કથન કરેલ છે. 'સવ્વત્થોવા પંચિંદિયા' પચ્ચેન્દ્રિય જીવ સૌથી ઓછા છે.
 કેમકે તેમનું પ્રમાણ સંખ્યાત યોજન કોટિ કોટિ પ્રમાણ જે વિષ્કંભ સૂચી
 છે. એ સૂચીથી પ્રમિત પ્રતરના અસંખ્યાતમાં લાગમાં જેટલી અસંખ્યાત
 શ્રેણિયો છે એ શ્રેણિયોમાં જેટલી આકાશ પ્રદેશ રાશી છે. તેની બરાબર છે.
 તેના કરતાં 'ચરિંદિયા વિસેસાહિયા' ચાર ઈન્દ્રિયવાળા જીવો વિશેષાધિક છે.
 કેમકે તેમનું પ્રમાણ વિષ્કંભ સૂચીના પ્રભૂત સંખ્યાત યોજન કોટી કોટી
 ગત આકાશ પ્રદેશ રાશિની બરાબર કહેવામાં આવેલ છે. તેના કરતાં 'તેહંદિયા
 વિસેસાહિયા' ત્રણ ઈન્દ્રિયવાળા જીવો વિશેષાધિક છે. કેમકે-તેનું પ્રમાણ વિષ્કંભ
 સૂચીના પ્રભૂતતર અસંખ્યાત યોજન કોટી કોટી ગત આકાશ પ્રદેશ રાશીની
 બરાબર કહેવામાં આવેલ છે, 'વેહંદિયા વિસેસાહિયા, તેહકાહ્યા અસંખે० પુઢવિ

જસ્કાયિકા અસંખ્યેયાઃ અસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્ । ‘પૃથ્વીકાઈયા’ તતઃ પૃથ્વીકાયિકા વિશેષાધિકાઃ—પ્રભૂતાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્ । ‘આકાઈયા૦’ તતોક્કાયિકા વિશેષાધિકાઃ પ્રભૂતતરાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશ-પ્રમાણત્વાત્—‘વાકાઈયા વિસેસાહિયા’ તતો વાયુકાયિકા વિશેષાધિકાઃ પ્રભૂત-તમાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્ । ‘વણસ્સકાઈયા અંગંતગુણા’ તતો વનસ્પતિકાયિકા અનન્તગુણાઃ અનન્તલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્ । ઉપસંહારઃ— ‘સેત્તં ણવવિહા સંસારસમાવણ્ણગા જીવા પન્નત્તા’ ત એતે નવવિધાઃ પૃથિવ્યા-

અપેક્ષા વિશેષાધિક કહા ગયા હૈ—ક્યૉંકિ યે વિષ્કમ્ભ સૂચી કે પ્રભૂતતમ અસંખ્યાત યોજન કોટી કોટી ગત આકાશ પ્રદેશરાશિ કે બરાબર હૈ । એકેન્દ્રિય તેજસ્કાયિક કા પ્રમાણ ઇનકી અપેક્ષા અસં-ખ્યાતગુણા અધિક હૈ ક્યૉંકિ યે અસંખ્યાત લોકાકાશગત પ્રદેશ રાશિ પ્રમાણ હૈ ઇનકી અપેક્ષા પૃથ્વીકાયિક જીવ વિશેષાધિક હૈ ક્યૉંકિ ઇનકા પ્રમાણ પ્રભૂત અસંખ્યાત લોકાકાશ કે પ્રદેશ બરાબર કહા ગયા હૈ ઇનકી અપેક્ષા અપ્કાયિક જીવ વિશેષાધિક હૈ ક્યૉંકિ ઇનકા પ્રમાણ પ્રભૂતતર અસંખ્યાત લોકાકાશ કે પ્રદેશોં કે બરાબર હૈ ઇનકી અપેક્ષા વાયુકાયિક જીવ વિશેષાધિક હૈ ક્યૉંકિ ઇનકા પ્રમાણ પ્રભૂતતમ અસંખ્યાત લોકાકાશ ગત પ્રદેશોં કે બરાબર હૈ ઇનકી અપેક્ષા વનસ્પતિકાયિક જીવ અનન્તગુણેં હૈ ક્યૉંકિ ઇનકા પ્રમાણ અનન્ત લોકાકાશ કે પ્રદેશોં કે બરાબર હૈ ‘સે ત્તં ણવવિહા સંસાર

કાઈયા૦ આક૦ વાક૦ વિસેસાહિયા, વણસ્સકાઈયા અંગંતગુણા’ બેધંદ્રિય વાણા જીવેતુ’ પ્રમાણુ તેના કરતાં વિશેષાધિક કહેવામાં આવેલ છે. કેમકે એ વિષ્કંભ સૂચીના પ્રભૂતતમ અસંખ્યાત યોજન કોટી કોટી ગત આકાશ પ્રદેશ રાશીની બરાબર છે. એકેન્દ્રિય તેજસ્કાયિકતુ’ પ્રમાણુ તેના કરતાં અસંખ્યાત ગણુ’ વધારે છે. કેમકે એ અસંખ્યાત લોકાકાશ ગત પ્રદેશ રાશિ પ્રમાણુ છે. તેના કરતાં પૃથ્વીકાયિક જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેનું પ્રમાણુ પ્રભૂત અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે. તેના કરતાં અપ્કાયિક જીવ વિશેષાધિક છે. કેમકે તેનું પ્રમાણુ પ્રભૂતતર અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે. તેના કરતાં વાયુકાયિક જીવ વિશેષાધિક છે. કેમકે—તેનું પ્રમાણુ પ્રભૂતતમ અસંખ્યાત લોકાકાશ ગત પ્રદેશોની બરાબર છે. તેના કરતાં વન-સ્પતિ કાયિક જીવ અનંતગણુ છે. કેમકે તેનું પ્રમાણુ અનંત લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે. ‘સેત્તં ણવવિહા સંસાર સમાવણ્ણગા જીવા પન્નત્તા’ આ

દયઃ પચ્ચેન્દ્રિયાન્તાઃ સંસારસ્થિતિમન્તો જીવાઃ પ્રદર્શિતાઃ ઇતિ ।

અઘ્મી પ્રતિ પત્તિર્નવવિધા સમાપ્તાઃ ॥સૂ.૦૧૩૮॥

અથ નવમી પ્રતિપત્તિઃ-દશવિધાં પ્રતિપત્તિં દર્શયતિ-

મૂલમ્-તત્થ ણં જે તે એવમાહંસુ દસવિહા સંસારસમા
વન્નગા જીવા તે એવમાહંસુ તં જહા-પઠમસમયેગિંદિયા-
અપઠમસમયેગિંદિયા, પઠમસમયેવેંદિયા અપઠમસમય-
વેંદિયા, જાવ પઠમસમયપંચિંદિયા, અપઠમસમયપંચિંદિયા ।
પઠમસમયેગિંદિયસ્સ ણં મંતે ! કેવઇયં કાલં ઠિઈ પન્નત્તા ?
ગોયમા ! જહન્નેણં એકકં સમયં ઉક્કોસેણં એકકં સમયં, અપ-
ઠમસમયેગિંદિયસ્સ જહન્નેણં खुड्डागं भवग्गहणं समउणं-
उक्कોसेणं वावीसं वाससहस्साइं समउणाइं । एवं सव्वेसिं
પઠમસમયિકાણં જહેન્નેણં એકો સમઓ ઉક્કોસેણં એકો સમઓ,
અપઠમસમયિકાણં જહેન્નેણં खुड्डागं भवग्गहणं समउणं-
उक्कોसेणं जा जस्स ઠિઈ સા સમઉણા જાવ પંચિંદિયાણં તેત્તીસં
સાગરોવમાઈ સમઉણાઈ । સંચિટ્ટુણા પઠમસમયસ્સ જહેન્નેણં
એકકં સમયં ઉક્કોસેણં એકકં સમયં, અપઠમસમયિકાણં જહ-
ન્નેણં खुड्डागं भवग्गहणं समउणं उक्कોसेणं एगिंदियाणं वण-
स्सइकालो, વેંદિય-તેંદિય-ચતુરિંદિયાણં સંખેજ્જં કાલં
પંચિંદિયાણં સાગરોવમસહસ્સં સાંરેમં । પઠમસમયેગિંદિયા ણં
કેવઇયં અંતરં હોઈ ? ગોયમા ! જહેન્નેણં દો खुड्डागभवग्गह
णाइं समउणाइं उक्कોसेणं वणस्सइकालो अपठमसमयएगिं
यस्स અંતરં જહેન્નેણં खुड्डागं भवग्गहणं समयाहियं-उक्को-

समावण्णगा जीवा पन्नत्ता' इस प्रकार का यह स्पष्टीकरण नौ प्रकार
के जो संसारी कहे गये हैं उनके सम्बन्ध में किया गया है ॥१३८॥

રીતતું સ્પષ્ટીકરણ નવ પ્રકારના જે સંસારી જીવ કહેલા છે, તેના સંબંધમાં
કરવામાં આવેલ છે. ॥ સૂ. ૧૩૮ ॥

सेणं दो सागरोवमसहस्ताइं संखेज्जवांसमब्भहियाइं, सेसाणं
सव्वेसिं पढमसमयिकाणं अंतरं जहन्नेणं दो खुड्डाइं भवग्ग-
हणाइं समऊणाइं उक्कोसेणं वणस्सइकालो अपढमसमयिकाणं
सेसाणं जहन्नेणं खुड्डाणं भवग्गहणं समयाहियं उक्कोसेणं वण-
स्सइकालो । पढमसमइयाणं सव्वेसिं सव्वत्थोवा पढमसमय
पंचिदिया पढमसमयचउरिंदिया विसेसाहिया पढमसमय तेइं-
दिया विसेसाहिया पढमसमयवेइंदिया विसेसाहिया पढम-
समयएगिंदिया विसेसाहिया । एवं अपढमसमयिका वि नवरं
अपढमसमयएगिंदिया अणंतगुणा । दोण्हं अप्पबहु सव्व
त्थोवा पढमसमयएगिंदिया अपढमसमयएगिंदिया अणंत-
गुणा सेसाणं सव्वत्थोवा पढमसयिया अपढमसमइया असं-
खेज्जगुणा । एएसिं णं भंते ! पढमसमयएगिंदियाणं अपढम-
समयएगिंदियाणं जाव अपढमसमयपंचिदियाणं य कयरे
कयरेहितो अप्पा वा जाव विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्व-
त्थोवा पढमसमयपंचिदिया पढमसमयचउरिंदिया विसेसाहिया
पढमसमयतेइंदिया विसेसाहिया एवं हेत्तामुहा जाव पढमसम-
यएगिंदिया विसेसाहिया अपढमसमयपंचिदिया असंखेज्जगुणा
अपढमसमयचउरिंदिया विसेसाहिया जाव अपढमसमयएगिं-
दिया अणंतगुणा । से तं दसविहा संसारसमावण्णगा जीवा
पन्नत्ता । से तं संसारसमावण्णगजीवाभिगमे ॥सू० १३९॥

छाया—तत्र खलु ये ते एवमुक्तवन्तो दशविधाः संसारसमापन्नका जीवा
स्त एवमुक्तवन्तः तद्यथा प्रथमसमयैकेन्द्रियाः अप्रथमसमयैकेन्द्रियाः प्रथमसमय
द्वीन्द्रियाः यावत्प्रथमसमयपञ्चेन्द्रियाः अप्रथमसमयपञ्चेन्द्रियाः । प्रथमसमयै-
केन्द्रियस्य खलु भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनैकं
समयम्—उत्कर्षेणैकं समयम् । अप्रथमसमयैकेन्द्रियस्य जघन्येन खलुकं भवग्रहणं
समयोनम्—उत्कर्षेण द्वाविंशतिर्बर्षसहस्राणि समयोनानि, एवं सर्वेषां प्रथमसमयि-
कानां जघन्येनैकं समयम् उत्कर्षेणैकं समयम् अप्रथमसमयिकानां जघन्येन खलुकं

भवग्रहणं समयोनम्-उत्कर्षेण या यस्य स्थितिः सा समयोना यावत्पञ्चेन्द्रियाणां त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि समयोनानि । 'संचिद्वणा' संस्थितिः प्रथमसमयिकस्य जघन्येनैकं समयम्-उत्कर्षेणैकं समयम् अप्रथमसमयिकानां जघन्येन क्षुल्लकं-भवग्रहणं समयोनम्-उत्कर्षेणैकेन्द्रियाणां वनस्पतिकालः । द्वीन्द्रिय-त्रीन्द्रिय-चतुरिन्द्रियाणां संख्येयं कालम्-पञ्चेन्द्रियाणां सागरोपमसहस्रं सातिरेकम् । प्रथमसमयैकेन्द्रियाणां कियन्तं कालमन्तरं भवति ? गौतम ! जघन्येन द्वे क्षुल्लकभवग्रहणे समयोने, उत्कर्षेण वनस्पतिकालः, अप्रथमसमयैकेन्द्रियाणामन्तरं जघन्येन क्षुल्लकं भवग्रहणं समयाधिकम्-उत्कर्षेण द्वे सागरोपमसहस्रे संख्येयवर्षाभ्यधिके शेषाणां सर्वेषां प्रथमसमयिकाणामन्तरं जघन्येन द्वे क्षुल्लके भवग्रहणे समयोने उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । अप्रथमसमयिकाणां शेषाणां जघन्येन क्षुल्लकं भवग्रहणं समयाधिकम्-उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । प्रथमसमयिकानां सर्वेषां सर्वस्तोकाः प्रथमसमयपञ्चेन्द्रियाः प्रथमसमयचतुरिन्द्रिया विशेषाधिकाः प्रथमसमयत्रीन्द्रिया विशेषाधिकाः । प्रथमसमयद्वीन्द्रिया विशेषाधिकाः प्रथमसमयैकेन्द्रिया विशेषाधिकाः एवमप्रथमसमयिका अपि, नवरम्-अप्रथमसमयैकेन्द्रिया अनन्तगुणाः । द्वयोरल्पबहुत्वम् सर्वस्तोकाः प्रथमसमयैकेन्द्रिया अप्रथमसमयैकेन्द्रिया अनन्तगुणाः, शेषाणां सर्वस्तोकाः प्रथमसमयिकाः अप्रथमसमयिका असंख्येयगुणाः । एतेषां खलु भदन्त ! प्रथमसमयैकेन्द्रियाणाम् अप्रथमसमयैकेन्द्रियाणां यावद् अप्रथमसमयपञ्चेन्द्रियाणां च कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा यावद् विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः प्रथमसमयपञ्चेन्द्रियाः प्रथमसमयचतुरिन्द्रिया विशेषाधिकाः, प्रथमसमयत्रीन्द्रिया विशेषाधिकाः एवमधोमुखा यावत्प्रथमसमयैकेन्द्रिया विशेषाधिकाः, अप्रथमसमयपञ्चेन्द्रिया असंख्येयगुणाः, अप्रथमसमयचतुरिन्द्रिया विशेषाधिकाः यावदप्रथमसमयैकेन्द्रिया अनन्तगुणाः । त एते दशविधाः संसारसमापन्नका जीवाः प्रज्ञप्ताः । सोऽयं संसारसमापन्नकजीवाभिगम इति ॥ सू० १३९॥

नवमीप्रतिपत्तिः समाप्ता

टीका-‘तत्थ णं जे ते एवमाहंसु-दसविहा संसारसमावन्नगाजीवा-ते एव माहंसु-तं जहा-पढमसमयएणिदिया-अपढमसमय एणिदिया-पढमसमय वेडं-

नवमी प्रतिपत्ति-

‘तत्थ णं जे ते एवमाहंसु-दसविहा संसारसमावन्नगा जीवा

दशमी प्रतिपत्तिनो आरंभ

‘तत्थ णं जे ते एवमाहंसु-दसविहा संसारसमावण्णगा जीवा ते एवमा-

દિયા-અપદમસમય વેઈદિયા જાવ અપદમસમયપંચિદિયા' તત્ર સ્વલ્પ એ તે મર્મજ્ઞા
 એવમુક્તવન્તઃ સંસારસમાપન્નકદશવિધા જીવાઃ તે इत्यं સમર્થયન્તઃ-ઉક્તવન્તઃ
 તદ્વથા-શ્રવણે દીયતાં ક્ષણઃ પ્રથમ એવ-ન દ્વિતીયાદિઃ સમયો વર્તનસ્ય યેષાં તે
 તથાવિધાઃ ૧ અપ્રથમસમયૈકેન્દ્રિયાઃ ૨ પ્રથમસમયદ્વીન્દ્રિયાઃ ૩ અપ્રથમસમય
 દ્વીન્દ્રિયાઃ ૪ યાવત્-અપ્રથમસમયપચ્ચેન્દ્રિયા ગણ્યન્તે તાવદ્ગણનાકાર્યા-૧૦ ।
 તત્ર દશવિધેષુ-‘પદમસમયર્ણિદિયસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં ઠિઈ પન્નત્તા’
 તે એવમાહંસુ તં જહા-इत्यादि ।

ટીકાર્થ-ગૌતમ સે પ્રભુ એસા કહ રહે હૈં-હે ગૌતમ ! જિન મર્મજ્ઞો
 ને સંસારી જીવ ૧૦ પ્રકાર હૈં એસા કહા હૈં ઉન્હોને હસ સમ્બન્ધ મેં
 હસ પ્રકાર સે સ્પષ્ટીકરણ કિયા હૈ-‘પદમસમય ઈર્ણિદિયા અપદમ-
 સમય ઈર્ણિદિયા’ પ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિય, અપ્રથમસમયવર્તી
 એકેન્દ્રિય ‘પદમસમય વેઈદિયા, અપદમસમય વેઈદિયા’ પ્રથમ સમય-
 વર્તી દોઈન્દ્રિય, અપ્રથમ સમયવર્તી દોઈન્દ્રિય ‘જાવ પદમસમય પંચિ-
 દિયા અપદમસમય પંચિદિયા’ યાવત્ પ્રથમ સમયવર્તી તેઈન્દ્રિય
 અપ્રથમ સમયવર્તી તેઈન્દ્રિય પ્રથમ સમયવર્તી ચૌઈન્દ્રિય અપ્રથમ
 સમયવર્તી ચૌઈન્દ્રિય-તથા પ્રથમ સમયવર્તી પંચેન્દ્રિય ઓર અપ્રથમ
 સમયવર્તી પંચેન્દ્રિય, હસ પ્રકાર સે યે ૧૦ પ્રકાર કે સંસારી જીવ કહે
 ગયે હૈં । અબ ગૌતમ ! પ્રભુ સે એસા પૂછતે હૈં-‘પદમસમય ઈર્ણિદિ-

હંસુ તં જહા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! જે મર્મજ્ઞોએ
 સંસારી જીવો ૧૦ હસ પ્રકારના છે, એ પ્રમાણે કહ્યું છે; તેઓએ આ સંબંધમાં
 આ પ્રમાણે સ્પષ્ટીકરણ કરેલ છે. ‘પદમસમયર્ણિદિયા’ અપદમસમયર્ણિ-
 દિયા’ પ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિય અપ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિય, ‘પદમ સમય
 વેઈદિયા, અપદમસમયવેઈદિયા’ પ્રથમ સમયવર્તી જે ઇન્દ્રિય અને અપ્રથમ
 સમયવર્તી જે ઇન્દ્રિય, જાવ પદમસમયપંચિદિયા, અપદમસમયપંચિદિયા’
 યાવત્ પ્રથમ સમયવર્તી તે ઇન્દ્રિય અપ્રથમ સમયવર્તી તે ઇન્દ્રિય પ્રથમ
 સમયવર્તી ચૌ ઇન્દ્રિય અને અપ્રથમ સમયવર્તી ચૌ ઇન્દ્રિય તથા પ્રથમ સમય
 વર્તી પંચેન્દ્રિય અને અપ્રથમસમયવર્તી પંચેન્દ્રિય. આ પ્રમાણે એ બધા મળીને
 ૧૦ હસ પ્રકારના સંસારી જીવો કહેવામાં આવેલા છે.

હવે ગૌતમસ્વામી તેઓની સ્થિતિના વિષયમાં પ્રભુશ્રીને પૂછે છે કે-
 ‘પદમસમયર્ણિદિયસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં ઠિઈ પન્નત્તા’ હે ભગવન્ ! પ્રથમ

પ્રથમસમયૈકેન્દ્રિયજીવસ્ય ચ્ચલુ ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ ? મગાવાનાહ-
 'ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં-ઉક્કોસેણં એકં સમયં' જઘન્યોત્કર્પાભ્યામેકઃ
 પ્રતિષ્ઠાકાલઃ । 'અપદમસય એગિંદિયસ્સ જહન્નેણં ચુદ્ધાગં ભવગ્ગહણં સમઝણં-
 ઉક્કોસેણં વાવીસં વાસસહસ્સાઈ સમઝણાઈ' અપ્રથમસમયૈકેન્દ્રિયસ્ય જઘન્યેન
 ક્ષુલ્લકં ભવગ્ગહણં સમયોનમ્ પદ્મ પચ્ચાશદધિકાવલિકા શતદ્વયપ્રમાણમ્ પ્રથમસમયે-
 ઽપ્રથમસમયત્વાઽભાવાત્સમયોનતા । ઉત્કર્ષેણ દ્વાવિંશતિર્વર્ષસહસ્રાણિ સમયોનાનિ ।
 'એવં સવ્વેસિં પદમસમયિકાણં જહન્નેણં એકો સમઓ ઉક્કોસેણં એકો સમઓ'
 એવં સર્વેણાં દ્વયાદિ પચ્ચેન્દ્રિયપ્રથમસમયવતાં જઘન્યોત્કર્પાભ્યાં સ્થિતિ રુદ્ધાવ-
 ચસ્સ ણં ભંતે ! કેવદ્ધયં કાલં ઠિઈ પણ્ણત્તા' હે ભદન્ત ! પ્રથમ સમય-
 વર્તી એકેન્દ્રિય જીવ કી સ્થિતિ કિતને કાલ કી કહી ગઈ હૈ ? હસકે
 ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ- 'ગોયમા ! જહ્ણેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં
 એકં સમયં' પ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિય જીવ કી સ્થિતિ જઘન્ય સે
 એક સમય કી ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે મી એક સમય કી કહી ગઈ હૈ તથા
 'અપદમસમયએગિંદિયસ્સ જહ્ણેણં ચુદ્ધાગં ભવગ્ગહણં સમઝણં
 ઉક્કોસેણં વાવીસં વાસસહસ્સાઈ સમઝણાઈ' તથા અપ્રથમ સમયવર્તી
 એકેન્દ્રિય જીવ કી સ્થિતિ જઘન્ય સે તો ક્ષુદ્ર ભવગ્ગહણ રૂપ હૈ ઓર
 ઉત્કૃષ્ટ સે એક સમય કમ ૨૨ હજાર વર્ષ કી હૈ યહ સ્થિતિ પૃથિવી-
 કાયિક એકેન્દ્રિય જીવ કી અપેક્ષા સે કહી ગઈ જાનના ચાહિયે 'એવં
 સવ્વેસિં પદમસમયિકાણં જહ્ણેણં ઉક્કોસેણં એકો સમઓ' હસી
 પ્રકાર સે પ્રથમ સમયવર્તી જિતને મી એકેન્દ્રિયાદિક જીવ હૈં ડન સઘ

સમયવર્તી એક ઇન્દ્રિયાવાળા જીવની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહેવામાં આવેલ
 છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! જહ્ણેણં એકં સમયં
 ઉક્કોસેણં એકં સમયં' પ્રથમ સમયવર્તી એક ઇન્દ્રિયાવાળા જીવની સ્થિતિ
 જઘન્યથી એક સમયની છે અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એક સમયની છે. તથા 'અ-
 પદમસમયએગિંદિયસ્સ જહ્ણેણં ચુદ્ધાગં ભવગ્ગહણં સમઝણં વાવીસં વાસસહસ્સાઈ
 સમઝણાઈ' અપ્રથમ સમયવર્તી એક ઇન્દ્રિયાવાળા જીવની સ્થિતિ જઘન્યથી તો
 એક ક્ષુદ્ર ભવ ગ્રહણ રૂપ છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી એક સમય કમ ૨૨ બાવીસ
 હજાર વર્ષની છે. આ સ્થિતિ પૃથ્વીકાયિક એક ઇન્દ્રિયાવાળા જીવની અપેક્ષાથી
 કહેવામાં આવી છે તેમ સમજવું. 'એવં સવ્વેસિં પદમસમયિકાણં જહ્ણેણં એકો
 સમઓ ઉક્કોસેણં એકો સમઓ' આજ પ્રમાણે પ્રથમ સમયવર્તી જેટલા એકે-
 ન્દ્રિયાદિક જીવો છે, એ બધાની જઘન્ય સ્થિતિ એક અંતર્યુદ્ધર્તની છે, અને

નીયા । ‘અપદમસમયવેદંદિયસ્સ જહન્નેણં खुडागं भवग्गहणं समऊणं’ અપ્રથમ-સમયદ્વીન્દ્રિયસ્ય જઘન્યેન સમયોનશુલ્લકં ભવગ્રહણમ્ । ‘ઉવ્કોસેણં જા જસ્સ-ઠિર્હે સા સમऊणा જાવ પંચંદિયાણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં સમऊणाઈં’ ઉત્કર્ષણ યા સ્ય સ્થિતિઃ સા સમયોના કાર્યા યાવત્પશ્ચેન્દ્રિયાણાં ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણિ સમયો નાનિ તત્રાઽપ્રથમસમયદ્વીન્દ્રિયસૂત્રે જઘન્યં સમયોનશુલ્લકભવગ્રહણં પૂર્વવત્ ૧, ઉત્કર્ષતઃ સમયોન દ્વાદશ સંવત્સરાઃ સમયોનાઃ ૨ । અપ્રથમસમયત્રીન્દ્રિયેઽપિ જઘન્યં તથૈવ પૂર્વવત્ ૧ ઉત્કર્ષત એકોન યશ્ચાશદ્ રાત્રિંદિવાનિ સમયોનાનિ । અપ્રથમસમય-ચતુરિન્દ્રિયસૂત્રેઽપિ જઘન્યં પૂર્વવત્-૧ ઉત્કર્ષતઃ સમયોના ષણ્માસાઃ ૨ । અપ્રથમ-

કી જઘન્ય સ્થિતિ એક અન્તર્મુદ્ધૂર્ત કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ બી એક હી અન્તર્મુદ્ધૂર્ત કી હૈ । ‘અપદમ સમય૦ જહણેણં खुइडागं भवग्गहणं समऊणं उव्कोसेणं जा जस्स ठिर्हे सा समऊणा जाव पंचिंदियाणं तेत्तीसं सागरोवमाइं समऊणाइं’ અપ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિયાદિક જીવો કી સ્થિતિ જઘન્ય સે તો એક સમય કમ શુલ્લક ભવ ગ્રહણ રૂપ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અપની ૨ કહી ગઈ સ્થિતિ કે અનુરૂપ હૈ પર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ મેં સે એક ૨ સમય કમ કરકે વહ ઉન જીવો કી કહી ગઈ હૈ જૈસે દ્વીન્દ્રિય જીવ જો કિ અપ્રથમ સમયવર્તી હૈ ઉસકી જઘન્ય સ્થિતિ એક સમય કમ શુલ્લક ભવગ્રહણરૂપ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ એક સમય કમ ૧૨ વર્ષ કી હૈ તેદ્વિન્દ્રિય જીવ કી જો કિ અપ્રથમ-સમયવર્તી હૈ ઉસકી સ્થિતિ જઘન્ય સે તો એક સમય કમ શુલ્લક ભવ ગ્રહણ રૂપ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક સમય કમ ૪૯ દિન રાત કી હૈ । અપ્રથમ સમયવર્તી ચૌદ્વિન્દ્રિય જીવ કી જઘન્ય સ્થિતિ એક

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પણ એકજ અન્તર્મુદ્ધૂર્તની છે. ‘અપદમસમય૦ જહણેણં खुइडागं भवग्गहणं समऊणं उव्कोसेणं जा जस्स ठिर्हे सा समऊणा जाव पंचिंदियाणं तेत्तीसं सागरोवमाइं समऊणाइं’ અપ્રથમ સમયવર્તી એક ઇન્દ્રિય વિગેરે જીવોની સ્થિતિ જઘન્યથી એક સમય કમ શુલ્લક ભવગ્રહણ રૂપ છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પોત પોતાની કહેવામાં આવેલ સ્થિતિ પ્રમાણે છે. પરંતુ આ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાંથી એક એક સમય ઓછો કરીને તે સ્થિતિ એ જીવોની કહેવામાં આવેલ છે. જેમકે-જે અપ્રથમ સમયવર્તી જે ઇન્દ્રિયવાળા જીવો છે તેઓની સ્થિતિ જઘન્યથી એક સમય કમ શુલ્લક ભવ ગ્રહણ રૂપ છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક સમય કમ ૧૨ બાર વર્ષની છે. અપ્રથમ સમયવર્તી તે ઇન્દ્રિય જીવની જઘન્ય સ્થિતિ એક સમય કમ શુલ્લક ભવગ્રહણ રૂપ છે અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક સમય કમ ૪૯ ઓગણ પચાસ દિવસ રાતની છે. અપ્રથમ સમયવર્તી ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવની જઘન્ય સ્થિતિ એક સમય કમ

સમય પશ્ચેન્દ્રિયે જઘન્યં પૂર્વવત્ ૧ ઉત્કર્ષતઃ સમયોન ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણિ ૨ ।
(સર્વત્ર પ્રથમસમયહીનતૈવ સમયોનતા) અથ ક્રમેણ કાયસ્થિતિરેતેષામ્-
'સંચિદ્વૃણા પદમસમયસ્સ જહન્નેણં એકં સમયં ઉવ્કોસેણં એકં સમયં' પ્રથમસમય-
વાન્ ઇતિ કૃત્વા કાલતઃ પ્રથમસમયૈકેન્દ્રિયસ્ય જઘન્યોત્કર્ષાભ્યામેકં સમયં
કાયસ્થિતિઃ । 'અપદમસમયકાણં જહન્નેણં સુદ્ધાગં ભવગ્ગહણં સમઝ્ઞણં' અપ્રથમ-
સમયવતા મેકેન્દ્રિયાદીનાં જઘન્યેન સમયેન ક્ષુલ્લકભવગ્ગહણમ્ તતઃ પરમન્યત્ર-
કસ્યાડપ્યુત્પાદાત્ । 'ઉવ્કોસેણં ઈન્દિયાણં વણસ્સદ્કાલો' ઉત્કર્ષતો વનસ્પતિ-

સમય હીન ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ રૂપ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક સમય
ક્રમ ૬ માસની હૈ અપ્રથમ સમયવર્તી પશ્ચેન્દ્રિય જીવની જઘન્ય
સ્થિતિ તો એક સમય ક્રમ ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ રૂપ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ
સ્થિતિ એક સમય ક્રમ તેત્રીસ સાગરોપમની હૈ । યહાં જો સર્વત્ર એક
સમય હીનતા કહી ગઈ હૈ વહ પ્રથમ સમયની હીનતાનો લેકર કો
કહી ગઈ હૈ ।

કાયસ્થિતિ-‘સંચિદ્વૃણા પદમસમયસ્સ જહન્નેણં એકં સમયં
ઉવ્કોસેણં એકં સમયં’ પ્રથમ સમયવર્તી સમસ્ત એકેન્દ્રિયાદિક જીવો
ની કાયસ્થિતિનો કાલ જઘન્ય સે એક સમયનો કાલ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ
સે મી એક સમયનો કાલ હૈ । તથા-‘અપદમસમયકાણં જહન્નેણં સુદ્ધા-
ગં ભવગ્ગહણં સમઝ્ઞણં’ અપ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિયાદિક જીવોની
કાયસ્થિતિનો કાલ જઘન્ય સે તો એક સમય ક્રમ ક્ષુદ્ર ભવ ગ્રહણ
રૂપ હૈ કયોં કિં ઇસકે વાદ કિસી ૨ એકેન્દ્રિયાદિક જીવનો અન્યત્ર-

ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ ૩૫ છે. અને તેની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક સમય ક્રમ ૬ છ
માસની છે. અપ્રથમ સમયવર્તી પશ્ચેન્દ્રિય જીવની જઘન્ય સ્થિતિ તો એક
સમય ક્રમ ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ ૩૫ છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક સમય ક્રમ
તેત્રીસ સાગરોપમની છે. અહીંયાં બધેજ જે એક સમયનું હીન પણ કહેવામાં
આવેલ છે તે પ્રથમ સમયની હીનતાને લઈને કહેવામાં આવેલ છે. તેમ સમજવું.

કાયસ્થિતિનું કથન

‘સંચિદ્વૃણા પદમસમયસ્સ જહન્નેણં એકં સમયં ઉવ્કોસેણં એકં સમયં’
પ્રથમ સમયવર્તી સદૃશ એક ઈન્દ્રિયાણા વિગેરે જીવોની કાય સ્થિતિનો
કાળ જઘન્યથી એક સમયનો છે અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એક સમયનો છે. તથા
‘અપદમસમયકાણં જહન્નેણં સુદ્ધાગં ભવગ્ગહણં સમઝ્ઞણં’ અપ્રથમ સમયવર્તી
એકેન્દ્રિયાદિક જીવોની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી તો એક સમય ક્રમ ક્ષુદ્ર
ભવ ગ્રહણ ૩૫ છે. કેમકે તે પછી કોઈ કોઈ એકેન્દ્રિયાદિક જીવોનો ઉત્પાત

કાલઃ એકેન્દ્રિયાણામ્ સ ચ કાલઃ અનન્તં કાલમ્ અનન્તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ
કાલતઃ, ક્ષેત્રતોડનન્તા લોકા અસંખ્યેયાઃ પુદ્ગલપરાવર્ત્તાઃ, તે ચ પુદ્ગલપરાવર્ત્તા
આવલિકાયા અસંખ્યેયો ભાગઃ, 'બેઈંદિય તેઈંદિય ચઠરિંદિયાણં સંલેજ્જં કાલં'
દ્વિ-ત્રિ-ચતુરિન્દ્રિયાણામપ્રથમસમયવર્તાં પૂર્વવત્ ૧ ઉત્કર્ષતઃ સંખ્યેયકાલમ્ તત
ઊર્ધ્વમવશ્યમુદ્વર્તનાત્ । 'પંચિંદિયાણં સાગરોવમસહસ્સં સાદ્દરેગં' અપ્રથમસમય-
પશ્ચેન્દ્રિયાણાં ક્ષુલ્લકભવગ્રહણમ્-સાતિરેકસાગરોપમસહસ્રશ્ચ જઘન્યોત્કર્ષાભ્યામ્ ।

અથૈવામન્તરમાહ-‘પદમસમય એગિંદિયાણં કેવદ્વયં અંતરં હોઈ’ પ્રથમ-
સમયૈકેન્દ્રિયાણાં કિયચ્ચિરમન્તરમ્ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં બેલુહાગ

કાય મેં મી ઉત્પાદ હો જાતા હૈ । ‘ઉક્કોસેણં એગિંદિયાણં વણસ્સદ્ધ-
કાલો’ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે એકેન્દ્રિયાદિક જીવોં કા કાયસ્થિતિ કાલ
વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ હૈ ‘બેઈંદિયાણં તેઈંદિયાણં-ચઠરિંદિયાણં સંલેજ્જં
કાલં’ દોઈન્દ્રિય તેઈંદ્રિય ઓર ચૌઈન્દ્રિય જીવોં કા કાયસ્થિતિ કા કાલ
ઉત્કૃષ્ટ સે સંખ્યાત કાલ પ્રમાણ હૈ ઇસકે વાદ નિયમ સે અન્યત્ર
ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ । ‘પંચિંદિયાણં સાગરોવમસહસ્સં સાદ્દરેગં’ પશ્ચે-
ન્દ્રિય જીવોં કી જો કિ અપ્રથમ સમયવર્તી હૈ કાયસ્થિતિ કા કાલ
જઘન્ય સે તો એક સમય કમ ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણરૂપ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ
સે એક હજાર સાગરોપમ કી હૈ ।

અન્તર કથન-‘પદમ સમય એગિંદિયાણં કેવદ્વયં અંતરં હોઈ’ હે
મદન્ત ! જો પ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિય જીવ હૈ ઊનકા અન્તર કિતને
કાલ કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જહન્નેણં દો લુહાગ

બીજા શરીરોમાં (કાયમાં) પણ થઈ બાય છે. ‘ઉક્કોસેણં એગિંદિયાણં વણસ્સદ્ધ
કાલો’ અને ઉત્કૃષ્ટથી એક ઇન્દ્રિયાણા જીવોનો કાય સ્થિતિનો કાળ વનસ્પતિ
કાલ પ્રમાણ છે. ‘બેઈંદિયાણં તેઈંદિયાણં ચઠરિંદિયાણં સંલેજ્જં કાલં’ એ ઇન્દ્રિય,
તે ઇન્દ્રિય અને ચાર ઇન્દ્રિયાણા જીવોનો કાય સ્થિતિનો કાળ ઉત્કૃષ્ટથી
સંખ્યાતકાળ પ્રમાણ છે. તે પછી નિયમથી તેઓ બીજે ઉત્પન્ન થઈ બાય છે.
‘પંચિંદિયાણં સાગરોવમસહસ્સં સાદ્દરેગં’ અપ્રથમ સમયવર્તી પશ્ચેન્દ્રિય જીવોની
કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક સમય કમ ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ રૂપ છે અને
ઉત્કૃષ્ટથી એક હજાર સાગરોપમનો છે.

અંતર દ્વારનું કથન

‘પદમસમયએગિંદિયાણં કેવદ્વયં કાલં અંતરં હોઈ’ હે ભગવન્ ! પ્રથમ
સમયવર્તી એ એકેન્દ્રિય જીવ છે, તેનું અંતર કેટલા કાળનું કહેલ છે ? આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં દો લુહાગ ભવગહણાઈ’

ભવગ્ગહણાઈં સમઝણાઈં' દ્વે ક્ષુલ્લકે ભવગ્રહણે સમયોને જઘન્યેન તે ક્ષુલ્લકભવગ્રહણે દ્વીન્દ્રિયાદિ ભવગ્રહણવ્યવધાનતઃ પુનરેકેન્દ્રિયેષ્વેવોત્પદ્યમાનસ્ય જ્ઞાતવ્યે તથાહિ-
 એકં પ્રથમસમયોનમેકેન્દ્રિય ક્ષુલ્લકભવગ્રહણમેવ દ્વિતીયં સંપૂર્ણમેવ દ્વીન્દ્રિયાઘન્યતમ
 ક્ષુલ્લકભવગ્રહણમિતિ । 'ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' ઉત્કર્પતો વનસ્પતિકાલઃ સ ચ
 ઉત્તરૂપ એવ । 'અપદમસમયર્ણિદિયાણં અંતરં જહન્નેણં સુદ્ધાગં ભવગ્ગહણં સમ-
 યાહિયં' અપ્રથમસમયૈકેન્દ્રિયાણામન્તરં જઘન્યેન સમયાધિકક્ષુલ્લકભવગ્રહણમ્

અવગ્ગહણાઈં સમઝણાઈં ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' હે ગૌતમ ! એક
 સમય દો ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણરૂપ અન્તર જઘન્ય સે હૈ ઓર વનસ્પતિ
 કાલ પ્રમાણ રૂપ અન્તર ઉત્કૃષ્ટ સે હૈ । દ્વીન્દ્રિયાદિક જીવોં કે ભવોં
 કી ગ્રહણતા રૂપ વ્યવધાન કો લેકર હસ પ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિય
 પર્યાય કો છોડકર પુનઃ હસી પ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિય પર્યાય મેં
 આને વાલે જીવ કી અપેક્ષા સે યહ જઘન્ય અન્તર કહા ગયા હૈ હસમેં
 વહ જીવ એક સમય હોન એકેન્દ્રિય જીવ કે ક્ષુલ્લક ભવ કો ગ્રહણ
 કરતા હૈ ઓર દ્વિતીય ભવ મેં વહ સમ્પૂર્ણ દ્વીન્દ્રિયાદિક જીવોં મેં સે
 કિસી એક કે પૂર્ણ ક્ષુલ્લક ભવ કો ગ્રહણ કરતા હૈ । તથા હસકા
 ઉત્કૃષ્ટ અન્તર જો વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ કહા ગયા હૈ વહ હસ કે
 અનન્ત ઉત્સર્પિણિયોં મેં ઓર અનન્ત અવસર્પિણિયોં મેં અવસ્થાન હોને
 કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ ક્યોંકિ હતને સમય તક હન કાલોં મેં
 વર્તમાન જીવ અપ્રથમ સમયવર્તી હી કહા જાવેગા પ્રથમ સમયવર્તી
 નહીં । 'અપદમસમયર્ણિદિયાણં-અંતરં જહન્નેણં સુદ્ધાગં ભવગ્ગહણં
 સમયાહિયં' અપ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિય જીવોં કી પર્યાય કો છોડકર

સમઝણાઈં ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' હે ગૌતમ ! એક સમય કમ યે ક્ષુલ્લક
 ભવ ગ્રહણ રૂપ જઘન્યથી અંતર છે. યે ઇન્દ્રિય વિગેરે જીવોના ભવોની ગ્રહણ-
 તારૂપ વ્યાધાતને લઈને આ પ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિય પર્યાયને છોડીને દ્વિતીય
 એજ પ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિય પર્યાયમાં આવનારા જીવોની અપેક્ષાથી આ
 જઘન્ય અંતર કહેવામાં આવેલ છે. આમાં એ જીવ એક સમય કમ એક
 ઇન્દ્રિયાણા ક્ષુલ્લક ભવને ગ્રહણ કરે છે. તથા તેનું ઉત્કૃષ્ટ અંતર જે વન-
 સ્પતિ કાલ પ્રમાણ કહેવામાં આવેલ છે. તે તેનું અનન્ત ઉત્સર્પિણીયોમાં
 અને અનન્ત અવસર્પિણીયોમાં અવસ્થાન હોવાની અપેક્ષાથી કહેલ છે.
 કેમકે એટલા સમય પર્યન્ત આ કાળોમાં વર્તમાન જીવ અપ્રથમ સમયવર્તીજ
 કહેવાશે પ્રથમ સમયવર્તી કહેવાશે નહીં. 'અપદમસમયર્ણિદિયાણં અંતરં
 ગ્રહણેણં સુદ્ધાગં ભવગ્ગહણાઈં સમયાહિયં' અપ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિય

‘ઉવ્કોસેણં દોસાગરોવમસહસ્સાઈં. સંસ્થેજ્જવાસમન્મહિયાઈં’ ઉત્કર્ષેણ દ્વે સાગરોપમ-
સહસ્સે સંસ્થેયવર્ષાભ્યધિકે । ‘સેસાણં સવ્વેસિં પદમસમઙ્કાણં અંતરં જહન્નેણં
દો खुड्ढाईं भवग्गहणाईं समऊणाईं’ शेषाणां सर्वेषां द्वि त्रि चतुष्पञ्चेन्द्रियाणां
प्रथमसमयकानां जघन्येनान्तरं समयोने द्वे क्षुल्लकभवग्रहणे, ‘उव्कોસેણં वण-
स्सइकालो’ उत्कर्षतो वनस्पतिकालः स च पूर्वोक्त एव ‘अपदमसमइकाणं सेसाणं
जहन्नेणं खुड्ढाणं भवग्गहणं समयाहियं’ अप्रथम समयक द्वि त्रि चतुष्पञ्चेन्द्रियाणां
सर्वेषां जघन्येन क्षुल्लकभवग्रहणं समयाधिकम् ‘उव्कોસેણં वणस्सइ कालो’
उत्कर्षतो वनस्पतिकालः, इति ।

પુનઃ ઉસી પર્યાય કો ગ્રહણ કરને મેં અન્તર જઘન્ય સે સમયાધિક
ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ રૂપ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અન્તર ‘દો સાગરોપમ
સહસ્સાઈં સંસ્થેજ્જવાસમન્મહિયાઈં’ સંસ્થાત વર્ષ અધિક દો હજાર
સાગર કા હૈ ‘સેસાણં સવ્વેસિં પદમસમઙ્કાણં અંતરં જહન્નેણં દો
खुड्ढाईं भवग्गहणाईं समऊणाईं’ बाकी के दो इन्द्रियादि जो प्रथम
समयवर्ती जीव हैं । उनका अन्तर जघन्य से एक समय हीन ‘दो
क्षुल्लक भव ग्रहण रूप है और उत्कृष्ट अन्तर ‘वणस्सइकालो’ वन-
स्पति काल प्रमाण है ‘अपदम समइकाणं सेसाणं जहण्णेणं खुड्ढाणं
भवग्गहणं समयाहियं उव्कોसेणं वणस्सइकालो’ तथा अप्रथम समय-
वर्ती जो द्वीन्द्रियादिक जीव हैं उनका अन्तर जघन्य से एक समय
अधिक क्षुद्रभव ग्रहणरूप है और उत्कृष्ट अन्तर वनस्पतिकाल प्रमाण
है इसका प्रमाण पूर्व में बतादिया गया है इनका अल्पबहुत्व इस
प्रकार से है—‘पदम समयकाणं सव्वेसिं सव्वत्थोवा पदमसमय पंञ्च-

ભવેના પરીયાયને છોડીને ફરીથી એજ પરીયાયને ગ્રહણ કરવામાં અંતર જઘન્યથી
સમયાધિક. ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ રૂપ છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી અંતર ‘દો સાગરોપમ
સહસ્સાઈં સંસ્થેજ્જવાસમન્મહિયાઈં’ સંસ્થાત વર્ષ અધિક બે હજાર સાગરનું છે.
‘સેસાણં સવ્વેસિં પદમસમઙ્કાણં અંતરં જહણ્ણેણં દો खुड्ढाईं भवग्गहणाईं सम-
ऊणाईं’ બાકીના બે ઈન્દ્રિય વિગેરે જે પ્રથમ સમયવર્તી ભવ છે તેનું અંતર
જઘન્યથી એક સમયહીન બે ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ રૂપ છે. અને ઉત્કૃષ્ટ અંતર
‘વણસ્સइ કાલો’ વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ છે. ‘અપદમસમઙ્કાણં સેસાણં જહણ્ણેણં
खुड्ढाणं भवग्गहणं समयाहियं उव्कોसेणं वणस्सइकालो’ तथा अप्रथम समय
वर्ती જે દ્વીન્દ્રિય વિગેરે ભવે છે. તેમનું અંતર જઘન્યથી એક સમય
અધિક ક્ષુદ્ર ભવ ગ્રહણ રૂપ છે. અને ઉત્કૃષ્ટ અંતર વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણ છે
તેનું પ્રમાણ પહેલાં બતાવવામાં આવી ગયેલ છે,

અથાલ્પવહુત્વમ્—‘પદમસમયિકાણં સન્વેસિં સન્વત્થોવા પદમસમયપંચિ-
દિયા’ પ્રથમસમયકૈકેન્દ્રિયાદિ પંચેન્દ્રિયાન્તાનાં સર્વસ્તોકાઃ પ્રથમસમયક પંચે-
ન્દ્રિયાઃ અલ્પાનામેકસ્મિન્ સમયે પ્રથમસમયપંચેન્દ્રિયાણામુત્પાદાત્ । ‘પદમ-
સમયચતુરિદિયા વિસેસાહિયા’ તતઃ પ્રથમસમયચતુરિન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ
પ્રભૂતાનામેકસમયે ઉત્પાદસંભવાત્ । ‘પદમસમયતેહંદિયા વિસેસાહિયા’ પૂર્વ-
સ્માત્—પ્રથમસમયત્રીન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ પ્રભૂતત્રીન્દ્રિયાણામેકસમયે ઉત્પાદાત્ ।
‘પદમસમયત્રેહંદિયા વિસેસાહિયા’ તતોઽપિ પ્રથમસમયદ્વીન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ
અકદા કતિપયા દ્વિન્દ્રિયોત્પાદસંભવાત્ । ‘પદમસમયર્ણિદિયા વિસેસાહિયા’

દિયા’ પ્રથમ સમયવર્તી જીવોં મેં સવસે કમ પ્રથમ સમયવર્તી પંચે-
ન્દ્રિય જીવ હેં ક્યોંકિ એક સમય મેં પ્રથમ સમયવર્તી પંચેન્દ્રિય જીવોં
કા ઉત્પાદ અલ્પ હી હોતા હે ‘પદમસમયચતુરિદિયા વિસેસાહિયા’
इनकी अपेक्षा प्रथम समयवर्ती चौहन्द्रिय जीव विशेषाधिक हैं ।
क्योंकि ऐसे चौहन्द्रिय जीव का उत्पाद एक समय में इनकी अपेक्षा
अधिक होता है ‘पदम समय तेहंदिया विसेसाहिया’ प्रथम समय-
वर्ती चौहन्द्रिय जीवों की अपेक्षा प्रथम समयवर्ती तेहन्द्रिय जीव
विशेषाधिक हैं । क्योंकि ऐसे तेहन्द्रिय जीव का उत्पाद एक समय
में इनकी अपेक्षा बहुत अधिक होता है ‘पदमसमय वेहंदिया विसे-
साहिया’ इनकी अपेक्षा प्रथम समयवर्ती दो इन्द्रिय जी विशेषाधिक
हैं क्योंकि ऐसे दोहन्द्रिय जीवों का उत्पाद एक समय में इनकी

અલ્પ બહુત્વનું કથન

‘પદમસમયિકાણં સન્વેસિં સન્વત્થોવા પદમસમયપંચિદિયા’ પ્રથમ સમય
વર્તી જીવોમાં સૌથી ઓછા પ્રથમ સમયવર્તી પંચેન્દ્રિય જીવ છે. કેમકે એક
સમયમાં પ્રથમ સમયવર્તી પંચેન્દ્રિય જીવોનો ઉત્પાદ અલ્પ જ થાય છે.
‘પદમસમયચતુરિદિયા વિસેસાહિયા’ તેના કરતાં પ્રથમ સમયવર્તી ચૌદ્રિય
જીવ વિશેષાધિક છે. કેમકે એવા ચૌદ્રિય જીવોનો ઉત્પાદ એક સમયમાં
તેના કરતાં વધારે થાય છે. ‘પદમસમય તેહંદિયા વિસેસાહિયા’ પ્રથમ સમયવર્તી
ચૌદ્રિય જીવોનો કરતાં પ્રથમ સમયવર્તી ત્રણ હંદ્રિયવાળા જીવો વિશેષાધિક
છે. કેમકે—એવા ત્રણ હંદ્રિયવાળા જીવોનો ઉત્પાદ એક સમયમાં તેના કરતાં
ઘણું વધારે થાય છે. ‘પદમસમય વેહંદિયા વિસેસાહિયા’ તેના કરતાં પ્રથમ
સમયવર્તી બે હંદ્રિયવાળા જીવો વિશેષાધિક છે. કેમકે એવા બે હંદ્રિયવાળા
જીવોનો ઉત્પાદ એક સમયમાં તેના કરતાં ઘણું વધારે પ્રમાણમાં થાય છે.
‘પદમસમયર્ણિદિયા વિસેસાહિયા’ તેના કરતાં પ્રથમ સમયવર્તી એ એકેન્દ્રિય

તતોઽપિ ચ પ્રથમસમયૈકેન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ દ્વિ-ઇન્દ્રિયાદિભ્ય ઉદ્વર્ત્યૈકેન્દ્રિ-
યત્વેનોત્પન્નાઃ પૂર્વપૂર્વભ્યો વિશેષાધિકા એવ નાઽસંખ્યેયાઃ ન વાઽનન્તગુણાઃ
ઇતિ । ‘એવં અપદમસમયકા વિ’ એવમપ્રથમસમયિકા અપિ જ્ઞાતવ્યાઃ । તથાહિ
સર્વસ્તોકા અપથમસમય પચ્ચેન્દ્રિયાઃ તતોઽપ્રથમસમય ચતુરિન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ
તતોઽપ્રથમસમય ત્રીન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ તતોઽપ્રથમસમય દ્વીન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ
તતોઽપ્રથમ સમયૈકેન્દ્રિયા અનન્તગુણાઃ વનસ્પતિ જીવાઽનન્તત્વાત્ । તદેવાહ—‘ળવરં
અપદમસમ ઇર્ગિદિયા અણંતગુણા’ નવરમ્—અપ્રથમસમયૈકેન્દ્રિયા અનન્તગુણા ઇતિ ।

અપેક્ષા બહુત હો અધિક માત્રા મેં હોતા હૈ ‘પદમસમય ઇર્ગિદિયા
વિસેસાહિયા’ इनकी अपेक्षा प्रथम समयवर्ती जो एकेन्द्रिय जीव हैं
हैं वे विशेषाधिक हैं क्योंकि ऐसे एकेन्द्रिय जीवों का उत्पाद एक
समय में इनकी अपेक्षा बहुत ही अधिकाधिक होता है । क्योंकि
द्वीन्द्रियादिक जीवों की पर्याय को छोड़कर एकेन्द्रिय रूप से उत्पन्न
हुए जीव पूर्व पूर्व की अपेक्षा विशेषाधिक ही होते हैं । असंख्यात
या अनन्तगुण नहीं होते हैं ‘एवं अपदमसमयका वि’ इसी तरह से
अप्रथम समयवर्ती जीव भी जानना चाहिये तथा च—सब से कम
अप्रथमसमयवर्ती पञ्चेन्द्रिय जीव हैं इनकी अपेक्षा अप्रथमसमयवर्ती
चौन्द्रिय जीव विशेषाधिक हैं इनकी अपेक्षा अप्रथम समयवर्ती
तेइन्द्रिय जीव विशेषाधिक हैं इनकी अपेक्षा प्रथमसमयवर्ती दो
इन्द्रिय जीव विशेषाधिक हैं इनकी अपेक्षा अप्रथम समयवर्ती एकेन्द्रिय
जीव अनन्तगुणों अधिक हैं । क्योंकि वनस्पति जीव अनन्तगुणों कहे

જીવો છે તે વિશેષાધિક છે. કેમકે એવા એકેન્દ્રિય જીવોનો ઉત્પાત એક
સમયમાં તેના કરતાં ઘણુંજ અધિકાધિક થાય છે. કેમકે દ્વીન્દ્રિય વિગરેના
પર્યાયને છોડીને એકેન્દ્રિય પશુથી ઉત્પન્ન થયેલા જીવો પહેલાં પહેલાના કરતાં
વિશેષાધિક જ થાય છે, અસંખ્યાત કે અનંતગણા થતા નથી. ‘એવં અપદમ
સમયકાવિ’ એજ પ્રમાણે અપ્રથમ સમયવર્તી જીવોના સંબંધમાં પણ સમજવું.
કેમકે સૌથી ઓછા અપ્રથમસમયવર્તી પંચેન્દ્રિય જીવો છે. તેના કરતાં
અપ્રથમસમયવર્તી ચૌદ્રિય જીવો વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં અપ્રથમ
સમયવર્તી ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા જીવો વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં અપ્રથમ સમય
વર્તી બે ઇન્દ્રિયવાળા જીવો વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં અપ્રથમસમયવર્તી
એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો અનંતગણા વધારે છે. કેમકે વનસ્પતિ જીવ અનંત
ગણા કહેવામાં આવેલ છે. એજ વાત ‘ળવરં અપદમસમયઈર્ગિદિયા અણંત
ગુણા’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે,

અથ પ્રથમસમયાઽપ્રથમસમયાનાં પ્રત્યેકમલ્પવહુત્વમ્—‘દોષં અપ્પવહૂ’ દ્વયોરલ્પવહુત્વમ્, હે ભદ્રન્ત ! પ્રથમસમયાઽપ્રથમસમયૈકેન્દ્રિયદ્વીન્દ્રિયાદીનાં કતરેશ્ચઃ કતરેઽલ્પા વા૦ પ્રશ્નઃ ? ભગવાનાહ—ગૌતમ ! ‘સવ્વથોવા પઠમસમય-એગિંદિયા’ પ્રથમસમયૈકેન્દ્રિયાઃ સર્વસ્તોકાઃ; અલ્પાનામેકસમયે દ્વીન્દ્રિયાદિશ્ચ આગતાનામુત્પાદાત્ । ‘અપઠમસમયએગિંદિયા અણંતગુણા’ એશ્ચોઽપ્રથમસમયૈકેન્દ્રિયા અનન્તગુણાધિકાઃ વનસ્પતીનામાનન્ત્યાત્ । ‘સેસાણં સવ્વથોવા પઠમસમયા અપઠમસમયયા અસંલેજ્જગુણા’ શેષાણાં દ્વીન્દ્રિયાદીનાં સર્વસ્તોકાઃ પ્રથમ-ગયે હૈં યહી વાત ‘જવરં અપઠમસમયએગિંદિયા અણંતગુણા’ ઇસ સૂત્ર દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ હૈં ।

પ્રત્યેક પ્રથમ સમયવર્તી ઔર અપ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિયાદિક જીવોં કા અલ્પવહુત્વ કથન—‘દોષં અપ્પ વહૂ’ હે ભદ્રન્ત ! પ્રથમસમય-વર્તી ઔર અપ્રથમસમયવર્તી જો એકેન્દ્રિય દોહન્દ્રિયાદિક જીવ હૈં—ઇનમેં કૌન કિનકી અપેક્ષા અલ્પ હૈં ? કૌન કિનકી અપેક્ષા વહુત હૈં ? કૌન કિનકે વરાબર હૈં ? ઔર કિનકી અપેક્ષા વિશેષાધિક હૈં ? ઇસ કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘સવ્વથોવા પઠમસમયએગિંદિયા’ હે ગૌતમ ! સવસે કમ પ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિય જીવ હૈં ક્યૌંકિ એસે એકેન્દ્રિય જીવ જો કિ દ્વીન્દ્રિયાદિક જીવોં કી પર્યાય સે આ કરકેં યહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈં વહુત હી કમ હોતે હૈં । ‘અપઠમ સમય એગિંદિયા અણંતગુણા’ ઇનકી અપેક્ષા જો અપ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિય જીવ હૈં વે અનન્તગુણે અધિક હૈં ક્યૌંકિ એસે એકેન્દ્રિયોં મેં વનસ્પતિ કાયિક જીવ ખી આતે હૈં—ઔર વે અનન્ત હૈં । ‘સેસાણં સવ્વથોવા

પ્રત્યેક પ્રથમ સમયવર્તી અને અપ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિયાદિક જીવોના અલ્પ બહુત્વનું કથન—‘દોષં અપ્પ વહૂ’ હે ભગવન્ ! પ્રથમસમયવર્તી અને અપ્રથમસમયવર્તી ને એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, વિગેરે જીવો છે, તેમાં કયા જીવો કોના કરતાં અલ્પ છે ? કયા જીવો કયા જીવો કરતાં વધારે છે ? કયા જીવો કોની બરાબર છે ? અને કયા જીવો કોનાથી વિશેષાધિક છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘સવ્વથોવા પઠમસમયએગિંદિયા’ હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા પ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિય જીવો છે. કેમકે એવા એક એન્દ્રિયવાળા જીવો કે જે બે એન્દ્રિય વિગેરે જીવોની પર્યાયથી આવીને અહીંયાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓ ઘણાજ અલ્પ છે. ‘અપઠમ સમયએગિંદિયા અણંતગુણા’ તેના કરતાં અપ્રથમ સમયવર્તી ને એકેન્દ્રિય જીવો છે, તેઓ અનંતગણા વધારે છે. કેમકે એવા એકેન્દ્રિય જીવોમાં વનસ્પતિ કાયિક જીવો પણ આવી જાય છે, અને તેઓ અનંત છે. ‘સેસાણં સવ્વથોવા

સમયકાઃ અપ્રથમ સમયકા-અસંખ્યેયગુણાઃ । પ્રથમસમયદ્વીન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણાઃ,
 एषां सर्वसंख्ययाऽप्यसंख्यातगुणत्वात् त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रिययोरपि क्रम एष एव ।
 પશ્ચેન્દ્રિય પ્રથમાપ્રથમયોરલ્પબહુત્વં જ્ઞાતવ્યમ્ । સમ્પ્રતિ દશાનામલ્પબહુત્વમ્-‘एएसि
 णं भंते ! पढमसमयएगिंदियाणं अपढमसमयएगिंदियाणं जाव अपढमसमय-
 पंचिंदियाण य कयरेकयरेहितो०’ एतेषां खलु भदन्त ! प्रथमसमयैकेन्द्रियाणाम-
 प्रथमसमयैकेन्द्रियाणां प्रथमसमयद्वीन्द्रियाणामप्रथमसमयद्वीन्द्रियाणां प्रथम-

પઢમસમયદ્વિયા’ इसी तरह द्वीन्द्रियादिक जीवों के बीच में जो प्रथम
 समयवर्ती द्वीन्द्रिय जीव हैं वे सबसे कम हैं और इनकी अपेक्षा जो
 अप्रथम समयवर्ती द्वीन्द्रिय जीव हैं वे ‘असंखेज्जगुणा’ असंख्यात-
 गुणों अधिक हैं । तेइन्द्रिय जीवों में प्रथम समयवर्ती जो तेइन्द्रिय
 जीव हैं वे सब से कम हैं और इनकी अपेक्षा जो अप्रथम समयवर्ती
 ते इन्द्रिय जीव हैं वे असंख्यातगुणों अधिक हैं । चौइन्द्रिय जीवों में
 जो प्रथम समयवर्ती चौइन्द्रिय जीव हैं वे असंख्यातगुणों अधिक हैं ।
 इसी तरह से पश्चेन्द्रिय जीवों में जो अप्रथम समयवर्ती पंचेन्द्रिय
 जीव हैं वे सब से कम हैं और अप्रथम समयवर्ती जो पश्चेन्द्रिय जीव
 हैं वे असंख्यातगुणों अधिक हैं ।

अब इन दशों जीवों का अल्पबहुत्व इस प्रकार से है-‘एएसि
 णं भंते ! पढमसमयएगिंदियाणं अपढमसमय एगिंदियाणं जाव
 अपढमसमय पंचिंदियाणं य कयरे०’ हे भदन्त ! प्रथमसमय एके-
 न्द्रिय जीवों के और प्रथमसमयवर्ती एकेन्द्रिय जीवों के यावत्

પઢમસમયા’ એજ પ્રમાણે દ્વીન્દ્રિયાદિક જીવોમાં જે પ્રથમ સમયવર્તી દ્વીન્દ્રિય
 જીવ છે તેઓ સૌથી ઓછા છે. અને તેના કરતાં અપ્રથમ સમયવર્તી જે બે
 ઇન્દ્રિયાવાળા જીવો છે, તેઓ ‘અસંખેજ્જગુણા’ અસંખ્યાતગણા વધારે છે ત્રણ
 ઇન્દ્રિયાવાળા જીવોમાં પ્રથમસમયવર્તી જે ત્રણ ઇન્દ્રિયાવાળા જીવો છે તેઓ
 સૌથી ઓછા છે. અને તેના કરતાં જે અપ્રથમ સમયવર્તી ત્રણ ઇન્દ્રિયાવાળા
 જીવો છે તેઓ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ચાર ઇન્દ્રિયાવાળા જીવોમાં જે પ્રથમ
 સમયવર્તી જે ચાર ઇન્દ્રિયાવાળા જીવો છે તેઓ અસંખ્યાતગણા વધારે છે.
 એજ પ્રમાણે પંચેન્દ્રિય જીવોમાં અપ્રથમ સમયવર્તી જે પંચેન્દ્રિય જીવ છે,
 તેઓ સૌથી ઓછા છે. અને પ્રથમ સમયવર્તી જે પંચેન્દ્રિય જીવ છે
 તેઓ અસંખ્યાતગણા વધારે છે.

આ દસે પ્રકારના જીવોના અલ્પ બહુત્વનું કથન

‘एएसिणं भंते ! पढमसमयएगिंदियाणं अपढमसमयएगिंदियाणं जाव
 अपढमसमय पंचिंदियाणं कयरे’ હે ભગવન્ પ્રથમ સમય એક ઇન્દ્રિયાવાળા જીવો

સમયત્રીન્દ્રિયાણામપ્રથમસમયત્રીન્દ્રિયાણાં પ્રથમસમયચતુરિન્દ્રિયાણામપ્રથમ-
સમય ચતુરિન્દ્રિયાણાં પ્રથમસમયપञ્ચેન્દ્રિયાણામપ્રથમસમયપञ્ચેન્દ્રિયાણાં
ક્તરે ક્તરેભ્યોऽલ્પા વા-વહુકા વા તુલ્યા વા વિશેષાધિકાવેતિ પ્રશ્નઃ ?
ભગવાનાહ-ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા પઢમસમયપંચિંદિયા' સર્વસ્તોકાઃ પ્રથમસમય
પञ્ચેન્દ્રિયાઃ । 'પઢમસમયચતુરિંદિયા વિસેસાહિયા' એભ્યઃ પ્રથમસમયચતુરિ-
ન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ । 'પઢમસમયતેઙ્ગિંદિયા વિસેસાહિયા' એભ્યઃ પ્રથમસમય-
ત્રીન્દ્રિયા વિશેષાધિકા । 'એવં હેટ્ઠામુહા પઢમસમયએગિંદિયા વિસેસાહિયા' એવમ-
ધોમુક્ખાઃ પશ્ચાઽઽનુપૂર્વ્યા યાવત્પ્રથમસમયેકેન્દ્રિયા વિશેષાઽધિકાઃ તતઃ પ્રથમ-
સમયદ્વીન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ પ્રથમસમયત્રીન્દ્રિયેભ્યઃ । તતઃ પ્રથમસમય-
ેકેન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ । 'અપઢમસમય પંચિંદિયા અસંખેજ્જગુણા' એભ્યોઽ-
પ્રથમસમયપञ્ચેન્દ્રિયા અસંખેયગુણાઃ । અપ્રથમસમયેકેન્દ્રિયા દ્વીન્દ્રિયાદિભ્ય

અપ્રથમ સમયવર્તી પञ્ચેન્દ્રિય જીવોં કે બીચ મેં કૌન જીવ કિન જીવોં
કી અપેક્ષા અલ્પ હૈં ? કૌન જીવ કિન જીવોં કી અપેક્ષા વહુત હૈં ?
કૌન કિનકે ચરાચર હૈં ? ઔર કૌન કિનકી અપેક્ષા વિશેષાધિક હૈં ?
હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં- 'સવ્વત્થોવા પઢમસમય પંચિંદિયા' હે
ગૌતમ ! સબ સે કમ પ્રથમ સમયવર્તી પંચેન્દ્રિય જીવ હૈં હનકી અપેક્ષા
જો પ્રથમ સમયવર્તી ચૌદ્વિન્દ્રિય જીવ હૈં હે વિશેષાધિક હૈં 'પઢમસમય
તેં વિ' હનકી અપેક્ષા જો પ્રથમ સમયવર્તી તેઙ્ગિન્દ્રિય જીવ હૈં હે
વિશેષાધિક હૈં 'એવં હેટ્ઠા મુહા પઢમસમયએગિંદિયા વિં' હનકી
અપેક્ષા પ્રથમ સમયવર્તી દ્વીન્દ્રિય જીવ હૈં હે વિશેષાધિક હૈં । હનકી
અપેક્ષા પ્રથમ સમયવર્તી જો એકેન્દ્રિય જીવ હૈં હે વિશેષાધિક હૈં ।
હનકી અપેક્ષા 'અપઢમસમયપંચિંદિયા અસંખેજ્જગુણા' અપ્રથમ

માં અને અપ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિય જીવોમાં યાવત્ અપ્રથમ સમયવર્તી
પંચેન્દ્રિય જીવોમાં કયા જીવો કયા જીવોના કરતાં અલ્પ છે ? કયા જીવો
કયા જીવોના કરતાં વધારે છે. કયા જીવો કયા જીવોની અંશેષર છે ?
અને કયા જીવો કયા જીવો થી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે તે- 'સવ્વત્થોવા પઢમસમયપંચિંદિયા' હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા પ્રથમ
સમયવર્તી પંચેન્દ્રિય જીવો છે. તેના કરતાં જે પ્રથમ સમયવર્તી ચાર
ધંદ્રિયાણાં જીવો છે તેઓ વિશેષાધિક છે. 'પઢમ સમય તેં વિ' તેના
કરતાં પ્રથમ સમયવર્તી જે તે ધંદ્રિય જીવો છે. તેઓ વિશેષાધિક
છે. 'એવં હેટ્ઠા મુહા પઢમસમય એગિંદિયા વિં' તેના કરતાં પ્રથમ સમયવર્તી જે
દ્વીન્દ્રિય જીવો છે તે વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં પ્રથમ સમયવર્તી જે એકે-
ન્દ્રિય જીવ છે તે વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં 'અપઢમસમયપંચિંદિયા અસંખે-

ઉદ્ભૂત્યૈકેન્દ્રિયભવપ્રથમસમયે વર્તમાનાસ્તે સ્તોકા એવ પચ્ચેન્દ્રિયારતુ-અપ્રથમ-સમયવર્તિનશ્ચિરકાલાવસ્થિતયા ગતિચતુષ્ટયેડતિપ્રભૂતાઃ તતોડસંખ્યેયગુણાઃ । ‘અપદમસમય ચડરિંદિયા વિસેસાહિયા’ તતોડપ્રથમસમયચતુરિન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ યતોડપ્રથમસમય દ્વીન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ । તતશ્ચ-‘અપદમસમય ઇર્ગિંદિયા અર્ણતગુણા’ તેભ્યઃ અપ્રથમસમયૈકેન્દ્રિયા અનન્તગુણાઃ વનસ્પતીનામનન્તત્વાત્ ઇતિ ।

ઉપસંહારઃ-‘સે તં દસવિદા સંસારસમાવન્નગા જીવા પન્નત્તા’ ત એતે

સમયવર્તી જો પંચેન્દ્રિય જીવ હૈ વે અસંખ્યાતગુણં અધિક હૈ । અપ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિય જીવ દ્વીન્દ્રિયાદિકોં સે નિકલ કર એકેન્દ્રિયભવ કે પ્રથમ સમય મેં જો વર્તમાન હોતે હૈ વે કમ હી હૈ પરન્તુ અપ્રથમ સમયવર્તી જો પંચેન્દ્રિય જીવ હૈ વે ચિરકાલાવસ્થાયી હોને સે ચારોં ગતિયોં મેં બહુત અધિક હોતે હૈ । ઇસલિયે ઇન્હે અસંખ્યાતગુણેં અધિક કહા ગયા હૈ ‘અપદમસમય ચડરિંદિયા વિસેસાહિયા’ ઇનકી અપેક્ષા જો અપ્રથમ સમયવર્તી ચૌદ્વિન્દ્રિય જીવ હૈ વે વિશેષાધિક હૈ । ઇનકી અપેક્ષા અપ્રથમ સમયવર્તી જો તેદ્વિન્દ્રિય જીવ હૈ વે વિશેષાધિક હૈ । ઇનકી અપેક્ષા જો ‘અપદમ સમય તેદ્વિંદિયા વિસેસાહિયા’ અપ્રથમ સમયવર્તી તેદ્વિન્દ્રિય જીવ હૈ વે વિશેષાધિક હૈ । ઇનકી અપેક્ષા જો અપ્રથમ સમયવર્તી દ્વીન્દ્રિય જીવ હૈ વે વિશેષાધિક હૈ । ઇનકી અપેક્ષા ‘અપદમ સમય ઇર્ગિંદિયા અર્ણતગુણા’ જો અપ્રથમ સમયવર્તી એકેન્દ્રિય જીવ હૈ વે અનન્તગુણેં અધિક હૈ । ક્યોંકિ વનસ્પતિકાધિક અનન્ત

જ્ઞગુણા’ અપ્રથમ સમયવર્તી જે પંચેન્દ્રિય જીવ છે, તેઓ અસંખ્યાતગુણ વધારે છે. અપ્રથમ સમયવર્તી એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો દ્વીન્દ્રિય વિગેરે જીવો-માંથી નીકળીને એકેન્દ્રિય ભવના પ્રથમ સમયમાં જે વર્તમાન હોય છે, તેઓ ઓછાજ છે. પરંતુ અપ્રથમ સમયવર્તી જે પંચેન્દ્રિય જીવો છે, તેઓ ચિર-કાળ પર્યન્ત રહેવાવાળા હોવાથી ચારે ગતિયોમાં ઘણા વધારે હોય છે. તેથી તેઓને અસંખ્યાતગુણ વધારે કહેવામાં આવેલ છે. ‘અપદમસમયચડરિંદિયા વિસેસાહિયા’ તેના કરતાં પ્રથમ સમયવર્તી જે ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવો છે, તેઓ વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં અપ્રથમ સમયવર્તી જે તે ઇન્દ્રિય જીવ છે તેઓ વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં જે ‘અપદમસમય તેદ્વિંદિયા વિસેસાહિયા’ અપ્રથમ સમયવર્તી જે તે ઇન્દ્રિય જીવો છે તે વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં અપ્રથમ સમયવર્તી દ્વીન્દ્રિય જીવ છે તે વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં ‘અપદમ સમય ઇર્ગિંદિયા અર્ણતગુણા’ અપ્રથમ સમયવર્તી જે એકેન્દ્રિય જીવ છે તેઓ

દશવિધાઃ સંસારસમાપન્નકા જીવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ । સમ્પ્રતિ-મૂલોપસંહારમાહ-‘સે તં સંસારસમાવણ્ણગજીવાભિગમે’ સોડયં સંસારસમાપન્નક જીવાઽભિગમ ઇતિ ।

इति श्री जीवाभिगम दशविध प्रतिपत्तिः समाप्ताः तत्समाप्तौ समाप्तः
संसारसमापन्नकजीवाभिगमः सू० ॥१३९॥

अथ दशमी प्रतिपत्तिः-सम्प्रति-संसाराऽसंसारसमापन्नकजीवाभिगमं दर्शयति--

મૂલમ્-સે કિં તં સવ્વજીવાભિગમે ? સવ્વજીવેસુ ણં ઇમાઓ
ળવ પઢિવત્તીઓ એવમાહિજ્જંતિ એગે એવમાહંસુ-દુવિહા સવ્વ-
જીવા પન્નત્તા જાવ દસવિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા । તત્થ જે તે
એવમાહંસુ-દુવિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા તે એવમાહંસુ તં જહા-
સિદ્ધા ય-અસિદ્ધા ય ઇતિ । સિદ્ધેણં ભંતે ! સિદ્ધે ત્તિ કાલઓ
કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! સાઈ અપજ્જવસિણ્ણ । અસિદ્ધે ણં ભંતે !
અસિદ્ધે ત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! અસિદ્ધે દુવિહે
પન્નત્તે તં જહા-અણાઈણ વા અપજ્જવસિણ્ણ અણાઈણ વા સપ-
જ્જવસિણ્ણ । સિદ્ધસ્સ ણં ભંતે ! કેવઈયં કાલં અંતરં હોઈ ? ગોયમા !
સાઈયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં । અસિદ્ધસ્સ ણં ભંતે !
કેવઈયં અંતરં હોઈ ? ગોયમા ! અણાઈયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ
ણત્થિ અંતરં, અણાઈયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં । એણસિ
ણં ભંતે ! સિદ્ધાણં અસિદ્ધાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા

કહે ગયે હૈં । ‘સેત્તં દસવિહા સંસારસમાવન્નગા જીવા’ इस प्रकार
का यह कथन १० प्रकार के संसारी जीवों के सम्बन्ध में किया गया
है । ‘सैत्तं संसारसमावन्नग जीवाभिगमे’ इसी समाप्ति में इस
दसवीं प्रतिपत्ति के समाप्त हो जाने पर संसारी जीवों का यह
जीवाभिगम समाप्त हो जाता है ॥१३९॥

અનંતગણા વધારે છે. કેમકે-વનસ્પતિકાચિકે અનંત કહેલા છે. ‘સે તં દસવિહા
સંસારસમાવન્નગા જીવા’ આ પ્રમાણે આ કથન ૧૦ દસ પ્રકારના સંસારી
જીવોના સંબંધનાં કહેવામાં આવેલ છે. ‘સેત્તં સંસારસમાવન્નગજીવાભિગમે’
આ કથનની સમાપ્તિથી આ દસમી પ્રતિપત્તિ સમાપ્ત થતાસુધીમાં સંસારી
જીવોના આ જીવાભિગમ સંબંધી કથન સમાપ્ત થાય છે. ॥ સૂ. ૧૩૬-॥

बहुका वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सिद्धा असिद्धा अणंतगुणा त्ति ॥सू० १४०॥

छाया-अथ कोऽसौ सर्वजीवाभिगमः ? सर्वजीवेषु खलु इमा नव प्रतिपत्तयः एवमाख्यायन्ते एके एवमुक्तवन्तो द्विविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ता यावद्दशविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः । तत्र ये ते एवमुक्तवन्तो द्विविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्तास्त एवमुक्तवन्तः तद्यथा-सिद्धाश्च-असिद्धाश्च इति । सिद्धः खलु भदन्त ! सिद्ध इति कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! सादिरपर्यवसितः असिद्धः खलु भदन्त ! असिद्ध इति कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! असिद्धो द्विविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा-अनादिकोवाऽपर्यवसितः अनादिको वा समर्यवसितः । सिद्धस्य खलु भदन्त ! कियन्तं कालमन्तरं भवति ? गौतम ! सादिकस्याऽपर्यवसितस्य नास्त्यन्तरम् । असिद्धस्य खलु भदन्त ! कियदन्तरं भवति ? गौतम ! अनादिकस्याऽपर्यवसितस्य नास्त्यन्तरम् । एतेषां खलु भदन्त ! सिद्धानामसिद्धानां च कतरे-कतरेभ्योऽल्पा वा-बहुका वा तुल्या वा विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सिद्धाः असिद्धा अनन्तगुणा ॥ सू० १४० ॥

टीका-‘से किं तं सव्व जीवाभिगमे’ अथ कोऽसौ सर्वजीवाभिगमः तत्र-सर्वजीवाः संसारि-मुक्त भेदाः तत्र-संसारिणोऽष्टविधकर्मबन्धनबद्धाः, मुक्ता-अष्टविध बन्धनविरहिताः सिद्धक्षेत्रं स्थिताः ? भगवानाह-गौतम ! ‘सव्व जीवेषु णं’ सर्वजीवेषु खलु सामान्यरूपेण ‘इमाओ णव पडिवत्तीओ’ अनन्तरं वक्ष्यमाणा इमा नव प्रतिपत्तयः ‘एवमाहिज्जंति’ एवम्-उपदर्श्यमानप्रकारेणाऽऽ-

सर्व जीवाभिगम-

‘से किं तं सव्व जीवाभिगमे’ इत्यादि ।

टीकार्थ-गौतम ने प्रभु से ऐसा पूछा है-हे भदन्त ! सर्व जीवाभिगम का क्या तात्पर्य है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘सव्व जीवेषु णं इमाओ णव पडिवत्तीओ एव माहिज्जंति’ हे गौतम ! सर्व जीवों में ये नौ प्रतिपत्तियां इस प्रकार से कही गई हैं इनमें ‘एगे एवमाहंसु’ किसी अपेक्षा इस प्रकार से कहते हैं-‘दुविहा सव्व जीवा

सर्व जीवाभिगम

‘से किं तं सव्वजीवाभिगमे’ इत्यादि

टीकार्थ-गौतमस्वामी प्रभुश्रीने पूछे छे डे-डे भगवन् सर्व जीवाभिगम तात्पर्य शुं छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री डे छे डे-‘सव्व जीवेषु णं इमाओ णव पडिवत्तीओ एवमाहिज्जंति’ छे गौतम ! सर्व जीवों में ये नव

સ્થાયન્તે 'એ એવાહંસુ' કેવન-વચનૈકે એવં-યથાભિધાસ્યે-ઉક્તવન્તઃ ।
 કિન્તિત્રાહ 'દુવિદ્યા સર્વ જીવા પન્નત્તા' સર્વે જીવા દ્વૈધા ભેદમાપન્નાઃ અપેક્ષ્યા
 રાશિદ્વયસધ્યે એવ સર્વ જીવાનામન્તર્ભાવાત્ । 'જાવ દસવિદ્યા સર્વ જીવાપન્નત્તા'
 ત્રિ પ્રકારકાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ચતુષ્પશ્ચાદિ દશાન્ત પ્રકારકા યાવત્ । 'તત્થ
 જં જે તે એવાહંસુ દુવિદ્યા સર્વ જીવા પન્નત્તા તે એવામાહંસુ' તત્ર સ્વલ્પ જીવ-
 ભેદપ્રકારે યે તે એવમુક્તવન્તો દ્વિવિધાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞાતાસ્ત એવં વક્ષ્યમાણ-
 પ્રકારેણોક્તવન્તઃ 'તં જહા' તથથા 'સિદ્ધા ય અસિદ્ધા ય' સિદ્ધાશ્ચાઽસિદ્ધાશ્ચ-
 પ્પણ્ણત્તા' સમસ્ત જીવ હસ પ્રકાર દો પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં અર્થાત્ જિતને
 મી જીવ હૈં ઉન સર્વ કા અન્તર્ભાવ ઇન દો ભેદોં મેં હી હો જાતા હૈ-
 'જાવ દસવિદ્યા સર્વ જીવા પ્પણ્ણત્તા' કિસી અપેક્ષા એસે કહતે હૈં-
 સમસ્ત જીવ ત્રી પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં કિસી અપેક્ષા એસા કહતે
 હૈં-સમસ્ત જીવ ચાર પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં કિસી અપેક્ષા એસા કહતે
 હૈં-સમસ્ત જીવ પાંચ પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં કોઈ ૨ એસા કહતે હૈં-
 સમસ્ત જીવ ૬ પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં કિસી અપેક્ષા એસા કહતે હૈં-
 સમસ્ત જીવ-સાત પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં કિસી અપેક્ષા એસા કોઈ એસા
 કહતે હૈં-સમસ્ત જીવ ૮ પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં કિસી અપેક્ષા એસા કહતે
 હૈં-સમસ્ત જીવ ૧૦ પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં । ઇનમેં 'જે એવાહંસુ દુવિદ્યા
 સર્વ જીવા પન્નત્તા' જિન્હોંને એસા કહા હૈં કિ સમસ્ત જીવ દો પ્રકાર
 કે હૈં- 'તે એવાહંસુ' ઉન્હોંને હસ સમ્બન્ધ મેં એસા વિવેચન કિયા હૈ-

પ્રતિપત્તિયો આ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. તેમાં 'એ એવા માહંસુ' કોઈ
 આચાર્યો આ પ્રમાણે કહે છે. 'દુવિદ્યા સર્વ જીવા પ્પણ્ણત્તા' સઘળાં જીવો
 પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. અર્થાત્ જેટલા જીવો છે એ બધાનો અંતર્ભાવ
 આ જો ભેદોમાં જ થઈ જાય છે, 'જાવ દસવિદ્યા સર્વ જીવા પ્પણ્ણત્તા' કોઈ
 અપેક્ષાથી એવું કહે છે કે-સઘળાં જીવો ત્રણ પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે.
 કોઈ અપેક્ષાથી એવું કહે છે કે સઘળાં જીવો ચાર પ્રકારના કહેલા છે. કોઈ
 અપેક્ષાથી એવું કહે છે કે સમસ્ત જીવો પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે.
 કોઈ કોઈ એવું કહે છે કે-સઘળાં જીવો છ પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે.
 કોઈ અપેક્ષાથી એવું કહે છે કે-સઘળાં જીવો સાત પ્રકારના કહેવામાં આવેલા
 છે. કોઈ અપેક્ષાથી એવું કહે છે કે-સઘળાં જીવો આઠ પ્રકારના કહેવામાં
 આવેલા છે. કોઈ અપેક્ષાથી એવું કહે છે કે સઘળાં જીવો નવ પ્રકારના કહે-
 વામાં આવેલ છે. કોઈ અપેક્ષાથી એવું કહે છે કે સઘળાં જીવો ૧૦ હસ
 પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. તેમાં 'જે એવાહંસુ દુવિદ્યા સર્વ જીવા પ્પણ્ણત્તા'
 જેઓએ એવું કહેલ છે કે સઘળાં જીવો બે પ્રકારના કહેલા છે. 'તે એવાહંસુ'

તત્ર-સિતં યદ્દં યદષ્ટપ્રકારકં જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મ તદ્ધ્માતં-ભસ્મસાત્કૃતં
 ચૈસ્તે સિદ્ધાઃ કૃતસિદ્ધશિલાધિષ્ઠાનાઃ હંસાદિ પદવત્ સિદ્ધપદસિદ્ધિઃ નિર્દગ્ધ-
 કર્મેન્ધનાઃ મુક્તાઃ इत्यर्थः । असिद्धाः संसारिणः ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधकर्मनिगद-
 बन्धनबद्धाः अनयोरेव मध्ये सर्वजीवानां समावेशात् उभयत्र च शब्दौ स्वगता-
 ऽनेकभेदप्रदर्शकौ इति । सिद्ध जीवस्य भवस्थितैरभावात्कायस्थितिं दर्शयति-‘सिद्धे
 णं भंते ! सिद्धेति कालो केवच्चिरं होइ’ सिद्धः खलु भदन्त ! सिद्ध इति सिद्ध-
 त्वरूपेण कियच्चिरं भवति ? भगवानाह-‘गोयमा ! साई अपज्जवसिए’ सादिर-
 ‘सिद्धा य असिद्धा य’ सिद्ध-और असिद्ध ऐसे दो जीव के दो भेद
 हैं-जिन्होंने अपने साथ लगे हुए ज्ञानावरणादि आठ प्रकार के कर्मों
 को नष्ट कर दिया है वे सिद्ध हैं इसकी ‘सितम्-बद्धम्-कर्म ध्मातं
 ‘भस्मीकृतं चैस्ते सिद्धा’ ऐसी व्युत्पत्ति है । ये सिद्ध जीव सिद्ध
 शिला पर अधिष्ठित रहते हैं । जो संसारी जीव हैं वे असिद्ध जीव
 हैं क्योंकि ये संसारी जीव ज्ञानावरण आदि आठ प्रकार की कर्मरूप
 जंजीरों से जकड़े रहते हैं । इन दोनों प्रकार के जीवों में ही समस्त
 जीवों का अन्तर्भाव हो जाता है । सूत्र में जो ‘पांच’ पद प्रयुक्त हुए हैं
 वे इनके भेद प्रभेदों के संग्राहक हैं । सिद्ध जीवों की भवस्थिति होती
 नहीं है अतः इनकी भवस्थिति न कह कर सूत्रकार अब इनकी काय-
 स्थिति का कथन करते हैं इसमें गौतम ने प्रभु से यही बात पूछी है-
 ‘सिद्धेणं भंते ! सिद्ध त्ति कालो केवच्चिरं होइ’ हे भदन्त ! सिद्धों
 की कायस्थिति का काल कितना होता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते

તેઓએ આ સંબંધમાં એવું વિવેચન કર્યું છે કે ‘સિદ્ધા ય અસિદ્ધા ય’
 સિદ્ધ અને અસિદ્ધ એ પ્રમાણેના જીવના બે ભેદો છે. જેઓએ પોતાની સાથે
 લાગેલા જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે આઠ પ્રકારના કર્મોને નષ્ટ કરેલા છે. તેઓ
 સિદ્ધ કહેવાય છે અને તેઓની વ્યુત્પત્તી ‘સિતમ્ બદ્ધમ્-કર્મ ધ્માતં ભસ્મીકૃતં
 ચૈસ્તે સિદ્ધાઃ’ આ પ્રમાણે છે આ સિદ્ધ જીવો સિદ્ધ શિલા પર અધિષ્ઠિત રહે
 છે. જેઓ સંસારી જીવો છે તેઓ અસિદ્ધ જીવ કહેવાય છે. આ બે પ્રકારના
 જીવોમાં જે ‘પાંચ’ પદ પ્રયુક્ત થયેલા છે તે તેઓના ભેદ પ્રભેદો ને બતા-
 વનાર છે. સિદ્ધ જીવોની ભવસ્થિતિ હોતી નથી. તેથી તેમની ભવસ્થિતિ ન
 કહેતાં સૂત્રકાર હવે તેમની કાયસ્થિતિનું કથન કરે છે. આ સંબંધમાં ગૌતમ
 સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછેલ છે કે-‘સિદ્ધેણં ભંતે ! સિદ્ધત્તિ કાલો કેવચ્ચિરં
 હોઈ’ હે ભગવન્ સિદ્ધોની કાયસ્થિતિનો કાળ કેટલો હોય છે ? આ પ્રશ્નના
 ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘ગોયમા ! સાઈ અપજ્જવસિય’ હે ગૌતમ ! સિદ્ધોની

પર્યવસિતઃ સંસારવિમુક્તિસમયે સિદ્ધત્વભાવાત્સાદિતા સિદ્ધત્વપ્રત્યયતે ભાવાદ્
 અપર્યવાસિતા । અયમર્થઃ—યદાઽઽત્મનઃ સંસારપર્યાયો નિવર્તતે તદૈવ-
 સિદ્ધત્વપર્યાય ઉત્પદ્યતે તતશ્ચ સિદ્ધત્વં સાદિઃ પુનશ્ચ સિદ્ધત્વપર્યાયસ્ય કદા-
 ઽપિ નાશો ન ભવતિ અતઃ સાદિઃ અપર્યવસિતશ્ચ સિદ્ધઃ ઉત્પત્તિમત્ત્વે સતિ અવિ-
 નષ્ટત્વાદિતિ । ‘અસિદ્ધે ણં મંતે ! અસિદ્ધત્તિ કાલઓ કેવલ્લિચરં હોઈ’ અસિદ્ધઃ
 સ્વલ્લુ ભદન્ત ! અસિદ્ધ ઇતિ કૃત્વા ક્રિયચિરં કાલતો ભવતિ ? ભગવાનાહ-
 ગૌતમ ! ‘અસિદ્ધે દુવિદ્ધે પણ્ણત્તે’ અસિદ્ધો દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ‘તં જહા’—અણાદિવા
 અપજ્જવસિણ’ તચ્ચથા—અનાદિકોવાઽપર્યવસિતઃ ‘અણાદિણ વા સપજ્જવસિણ’
 હૈ—‘ગોયમા ! સાહં અપજ્જવસિણ’ હે ગૌતમ ! સિદ્ધોં કી કાયસ્થિતિ
 કા કાલ અર્થાત્ સિદ્ધોં કા સિદ્ધરૂપ સે રહને કા કાલ—સાદિ અપર્ય-
 વસિત હૈ । ઇસકા તાત્પર્ય એસાં હૈ કિ જબ આત્મા કી સંસાર રૂપ
 પર્યાય નિવૃત્તિ થોતી હૈ તમી સિદ્ધત્વ પર્યાય કા આવિર્ભાવ હોતા હૈ
 ઇસસે યહ સિદ્ધત્વ ભાવ સાદિ હોતા હૈ ઓર પ્રકટ હોકર ફિર ઇસકા
 વિનાશ નહીં હોતા હૈ ઇસ સે યહ અપર્યવસિત હોતા હૈ ઇસી કારણ
 ઇસે સાદિ અપર્યવસિત કહા ગયા હૈ । ‘અસિદ્ધેણં મંતે ! અસિદ્ધત્તિ
 કાલઓ કેવલ્લિચરં હોઈ’ હે ભદન્ત ! અસિદ્ધ કી કાયસ્થિતિ કા કાલ
 કિતના હૈ ? અર્થાત્ અસિદ્ધોં કો અસિદ્ધરૂપ સે રહને કા કાલ કિતના
 હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! ‘અસિદ્ધે દુવિદ્ધે પણ્ણત્તે’
 અસિદ્ધ દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ‘તં જહા’ જૈસે—‘અણાદિવા અપ-
 જ્જવસિણવા’ એક અનાદિક અસિદ્ધ ઓર અપર્યવસિત અસિદ્ધ ‘અણા-
 દિણ સપજ્જવસિણવા’ દૂસરા અનાદિક અસિદ્ધ ઓર સપર્યવસિત

કાયસ્થિતિનો કાળ અર્થાત્ સિદ્ધોનો સિદ્ધ પણ્ણાથી રહેવાનો કાળ સાદિ અપર્યવ-
 સિત છે. આ કથનેનું તાત્પર્ય એ છે કે જ્યારે આત્માની સંસાર રૂપ પર્યાય
 નિવૃત્તિ થાય છે. ત્યારેજ સિદ્ધ પણ્ણાની પર્યાયનો આવિર્ભાવ થાય છે. એથી
 એ સિદ્ધત્વભાવ સાદિ હોય છે. અને પ્રગટ થઈને પાછો તેનો વિનાશ થતો
 નથી તેથી એ અપર્યવસિત હોય છે. એજ કારણથી તેને સાદિ અપર્યવસિત
 કહેવામાં આવેલ છે. ‘અસિદ્ધેણં મંતે ! અસિદ્ધત્તિ કાલઓ કેવલ્લિચરં હોઈ’ હે
 ભગવન્ અસિદ્ધોની કાયસ્થિતિનો કાળ કેટલો છે ? અર્થાત્ અસિદ્ધોને અસિદ્ધ
 પણ્ણાથી રહેવાનો કાળ કેટલો છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે
 ગૌતમ ! ‘અસિદ્ધે દુવિદ્ધે પણ્ણત્તે’ અસિદ્ધ બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. ‘તં જહા’
 જેમકે—‘અણાદિવા અપજ્જવસિણ વા’ એક અનાદિક અસિદ્ધ અને અપર્ય-
 વસિત અસિદ્ધ ‘અણાદિણ વા સપજ્જવસિણ’ બીજા અનાદિક અસિદ્ધ અને સપર્ય-
 વસિત અસિદ્ધ તેમાં પહેલા વિકલ્પમાં એ જીવોને ગ્રહણ કરેલા છે કે જેઓ

अनादिको वा सपर्यवसितः तत्र यो जीवः कदाचिदपि मोक्षं न प्राप्स्यति अभव्यत्वात्-तथाविध कारणत्वाद्वासौऽनाद्यपर्यवसितः, यस्तु-सिद्धिं प्राप्तः सोऽनादि-सपर्यवसितः, तदयमर्थः-सोऽनादिकालादेव संसारे विद्यते तथाऽनादिकालं यावत्स्थास्यति संसार एव न तु जातु कदाचिदपि मुक्तो भविष्यति सोऽनाद्यपर्यवसितः यस्त्वननादिकालात् संसारप्रवाहे तिष्ठन् अन्ततो भवबन्धनं समुच्छिद्य-सिद्धिं प्राप्स्यति सोऽनादि सपर्यवसित इति ।

अथा सिद्धाऽसिद्धयोरन्तरम्-‘सिद्धस्स णं भन्ते ! केवइयं कालं अंतरं होइ’ सिद्धस्य खलु भदन्त ! कियन्तं कालमन्तरं भवति ? ‘गोयमा ! साइयस्स अपज्जवसियस्स नत्थि अंतरं’ गौतम । सादिकस्याऽपर्यवसितस्य नास्त्यन्तरम्

असिद्ध इनमें प्रथम विकल्प में उन जीव को ग्रहण किया गया है जो कदाचिदपि भी मुक्ति को प्राप्त नहीं कर सकता है ऐसे जीव को अभव्य कहा गया है क्योंकि इस जीव के मुक्ति के कारणों का प्रादुर्भाव नहीं हो सकता है जो अनादि से मिथ्यात्ववासित होता हुआ भी शास्त्र गुरु आदि के उपदेश से मिथ्यात्व का चमन कर सम्यग्दर्शन रूप कारणों की प्राप्ति से मुक्ति मार्ग का पथिक बन जाता है और मुक्ति को प्राप्त कर लिया करता है ऐसा जीव द्वितीय विकल्प कोटि में गृहीत हुआ है ।

अब सूत्रकार सिद्ध और असिद्ध के अन्तर का कथन करते हैं-‘सिद्धस्स णं भन्ते ! केवइयं कालं अंतरं होइ’ हे भदन्त ! सिद्ध जीव का अन्तर कितने काल का कहा गया है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम ! ‘साइयस्स अपज्जवसियस्स नत्थि अंतरं’ हे गौतम ! जो जीव सादि अपर्यवसित है उसके अन्तर नहीं होता है क्योंकि

કોઈ પણ સમયે મુક્તિ મેળવી શકતા નથી. એવા જીવોને અભવ્ય કહેવામાં આવેલા છે કેમકે-આ જીવની મુક્તિના કારણોનો પ્રાદુર્ભાવ થઈ શકતો નથી કે જે અનાદિથી મિથ્યાત્વથી યુક્ત હોવા છતાં પણ શાસ્ત્ર ગુરુ વિગેરેના ઉપદેશથી મિથ્યાત્વનું સમ્યક્ દર્શન રૂપ કારણોની પ્રાપ્તિથી મુક્તિ માર્ગના પથિક બની જાય છે. અને મુક્તિ પ્રાપ્ત કરીલે છે. એવા જીવો ને બીજા વિ. કલ્પની કોટિમાં ગ્રહણ કરેલા છે.

હવે સિદ્ધ અને અસિદ્ધોના અંતરનું કથન કરવામાં આવેલ છે ‘સિદ્ધસ્સ ણં મંતે ! કેવઇયં કાલં અંતરં હોઈ’ હે ભગવન્ સિદ્ધ જીવોનું અંતર કેટલા કાળનું કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! ‘સાઇયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ હે ગૌતમ ! જે સાદિ

અર્થ ભાવ:-યસ્માદયં સાદિરપર્યવસિતસ્તસ્માત્કારણાન્નાસ્તિ અન્તરમ્ અન્યથા-
 ડપર્યવસિતત્વં ન સ્યાત્ ઇતિ । ‘અસિદ્ધસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્દયં અંતરં હોઈ’ અસિદ્ધસ્ય
 સ્સ નત્થિ અંતરં’ અનાદિકસ્યાડપર્યવસિતસ્યાડસિદ્ધસ્યાડન્તરં નાસ્તિ, ગૌતમ ! અપ-
 ર્યવસિતત્વાદેવાડસિદ્ધત્વસ્યાડપ્રચ્યુતેઃ । ‘અણાદિયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’
 અનાદિકાલસ્ય સપર્યવસિતસ્યાડપ્યન્તરં નાસ્તિ પુનરપ્યસિદ્ધત્વાડયોગાત્ ઇતિ ।

અન્તર તો સપર્યવસિત હોને મેં હોતા હૈં યહાં સપર્યવસિતતા હૈં નહીં
 યદિ યહાં પર ભી અન્તર હોને લગે તો વહાં અપર્યવસિતતા નહીં આ
 સકેગી ‘અસિદ્ધસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્દયં અંતરં હોઈ’ હે ભદન્ત ! અસિદ્ધ
 જીવ કા અન્તર કિતને કાલ કા હોતા હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે
 હૈં ‘અણાદિયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ હે ગૌતમ ! જો જીવ
 અનાદિ અપર્યવસિત હૈં ઉસકે ભી અન્તર નહીં હોતા હૈં ક્યોંકિ વહ
 તો અનાદિ કાલ સે હી અસિદ્ધ હૈં ઓર અનન્ત કાલ તક અસિદ્ધ
 રહેગા ફિર હસકી અસિદ્ધાવસ્થા છૂટને કા પ્રશ્ન નહીં હોતા હૈં
 ‘અણાદિયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ પરન્તુ જો જીવ અનાદિ
 કાલ સે અસિદ્ધ ચલા આ રહા હૈં પરન્તુ યહ ઉસકી અસિદ્ધતા અનન્ત
 કાલ તક રહને વાલી નહીં હૈં તો એસે જીવ કા ભી અન્તર નહીં હોતા હૈં ।

અબ હનકે અલ્પબહુત્વ કા કથન હસ પ્રકાર સે હૈં-‘एणसि णं
 भंते ! सिद्धाणं असिद्धाण य कयरे कयरेहितो अप्पा वा बहुया वा’

અપર્યવસિત એવ છે, તેને અંતર હોતું નથી. કેમકે અંતરતો સપર્યવસિત
 હોવામાં હોય છે. અહીંયાં સપર્યવસિતપણું છે જ નહીં જો અહીંયાં પણ
 અંતર થવા લાગે તો ત્યાં અપર્યવસિતપણું બની શકે નહીં ‘અસિદ્ધસ્સ ણં
 મંતે ! કેવદ્દયં અંતરં હોઈ’ હે ભગવન્ અસિદ્ધ એવનું અંતર કેટલા કાળનું હોય
 છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘અણાદિયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ
 અંતરં’ હે ગૌતમ ! જે અનાદિ અપર્યવસિત છે, તેને પણ અંતર હોતું નથી.
 કેમકે તે તો અનાદિકાળથીજ અસિદ્ધ છે. અને અનંતકાળ સુધી અસિદ્ધ રહેશે
 પછી તેની અસિદ્ધ અવસ્થા છૂટી જવાનો પ્રશ્ન જ હોતો નથી. ‘અણાદિયસ્સ
 સપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ પરંતુ જે એવ અનાદિ કાળથી અસિદ્ધ હોય છે.
 પરંતુ આ તેની અસિદ્ધતા અનંત કાળ સુધી રહેવાવાળી હોતી નથી. તો
 એવા એવનું અંતર પણ હોતું નથી.

હવે તેમના અલ્પ બહુપણાનું કથન કરવામાં આવે છે. ‘एणसि णं भंते !
 सिद्धाणं असिद्धाणय कयरे कयरेहितो ! अप्पा वा बहुया वा’ હે ભગવન્ સિદ્ધ

સંપ્રત્યેષામલ્પબહુત્વમ્-‘એસિ ણં મંતે ! સિદ્ધાણં અસિદ્ધાણં ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા વહુઆ વા’ એતેષાં સ્વલુ મદન્ત ! સિદ્ધાનામસિદ્ધાનાં ચ કતરેકતરેભ્યોડલ્પા વા-વહુકાવેતિ પ્રશ્નઃ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! સઘ્વત્થોવા સિદ્ધાઃ’ ગૌતમ ! સર્વેભ્યોડલ્પાઃ સિદ્ધાઃ અષ્ટવિધકર્મબન્ધનરહિતાઃ । ‘અસિદ્ધા અણંતગુણા’ અસિદ્ધાઃ સિદ્ધેતરા અનન્તગુણાઃ સિદ્ધાડપેક્ષયા નિગોદજીવાનામતિ પ્રભૂતતાત્ સૂ. ॥૧૪૦॥

મૂલમ્-અહવા દુવિહા સઘ્વજીવા પન્નત્તા તં જહા-સઙ્ગિદિયાં ચેવ અણિદિયાં ચેવ । સઙ્ગિદિયં ણં મંતે ! કાલઓ કેવલ્લિચરં હોઈ ? ગોયમા ! સઙ્ગિદિયં દુવિહે પન્નત્તે અણાદીયં વા અપજ્જવસિયં અણાદિયં વા સપજ્જવસિયં, અણિદિયં સાદિયં વા અપજ્જવસિયં દોણહં વિ અંતરં નત્થિ । સઘ્વત્થોવા અણિદિયાં સઙ્ગિદિયાં અણંતગુણા । અહવા દુવિહા સઘ્વજીવા પન્નત્તા તં જહા-સકાદિયાં ચેવ અકાદિયાં ચેવ એવં ચેવ એવં સજોગી ચેવ અજોગી ચેવ તહેવ ‘એવં સલેસ્સા ચેવ-અલેસ્સા ચેવ સસરીરા ચેવ અસરીરા ચેવ) સંચિટ્ટુણં અંતરં અપ્પાવહુયં જહા સઙ્ગિદિ-
હે મદન્ત ! સિદ્ધ અને અસિદ્ધ જીવોં કે બીચ મેં કૌન જીવ અલ્પ હૈં અને કૌન જીવ બહુત હૈં ગૌતમ કે હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા ! સઘ્વત્થોવા સિદ્ધા’ હે ગૌતમ ! સબસે કમ સિદ્ધ જીવ હૈં । ‘અસિદ્ધા અણંતા’ અને હનકી અપેક્ષા અસિદ્ધ જીવ અનન્તગુણોં અધિક હૈં । કારણ હસકા યહ હૈં કિ નિગોદ જીવ બી અસિદ્ધ જીવોં મેં પરિગણિત હો જાતે હૈં અતઃ વે સિદ્ધોં કી અપેક્ષા અતિ-પ્રભૂત હૈં ॥૧૪૦॥

અને અસિદ્ધ જીવોમાં કયા જીવો કયા જીવોથી અલ્પ છે ? અને કયા જીવો કયા જીવો કરતાં વધારે છે ? કયા જીવો કયા જીવોની ધરોળર છે. તથા કયા જીવો કયા જીવો કરતાં વિશેષાધિક છે ? ગૌતમસ્વામીના આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે તે-‘ગોયમા ! સઘ્વત્થોવા સિદ્ધા’ હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા સિદ્ધ જીવો છે. ‘અસિદ્ધા અણંતગુણા’ અને તેના કરતાં અસિદ્ધ જીવ અનંત ગણુ વધારે છે. તેનું કારણ એ છે કે-નિગોદ જીવો પણ અસિદ્ધ જીવોમાં ગણુવામાં આવેલા છે. તેથી તેઓ સિદ્ધોના કરતાં ઘણુ વધારે છે. ॥ સૂ ૧૪૦ ॥

याणं । अहवा दुविहा सव्वजीवा पन्नत्ता तं जहा-सवेयगा
 चेव अवेयगा चेव । सवेयए णं भंते । सवेयग इति कालओ
 केवच्चिरं होई ? गोयमा ! सवेयए तिविहे पन्नत्ते तं जहा-
 अणादीए अपज्जवसिए अणादीए सपज्जवसिए साइए सप-
 ज्जवसिए, तत्थ णं जे से साइए सपज्जवसिए से जहन्नेणं
 अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अणंतं कालं जाव खेत्तओ अवड्ढं पोग्गल-
 परियट्ठं देसूणं । अवेयए णं भंते ! अवेयए त्ति कालओ केव-
 च्चिरं होई ? गोयमा ! अवेयए दुविहे पन्नत्ते, तं जहा-साइए
 वा अपज्जवसिए साइए वा सपज्जवसिए, तत्थ णं जे से
 साइए सपज्जवसिए से जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अंतो-
 मुहुत्तं । सवेयगस्स णं भंते ! केवइयं कालं अंतरं होई ?
 गोयमा ! अणाइयस्स अपज्जवसियस्स णत्थि अंतरं अणाइयस्स
 सपज्जवसियस्स णत्थि अंतरं साइयस्स सपज्जवसियस्स जह-
 न्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं । अवेयगस्स णं भंते !
 केवइयं कालं अंतरं होई ? साइयस्स अपज्जवसियस्स णत्थि
 अंतरं, साइयस्स सपज्जवसियस्स जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्को-
 सेणं अणंतं कालं जाव अवड्ढं पोग्गलपरियट्ठं देसूणं । अप्पा-
 षड्हुगं, सव्वत्थोवा अवेयगा, सवेयगा अणंतगुणा । एवं सक-
 साई चेव अकसाई चेव २ जहा सवेयए तहेव भाणियव्वे ।
 अहवा दुविहा सव्वजीवा-सलेस्सा य अलेस्सा य जहा असिद्धा
 सिद्धा, सव्वत्थोवा अलेस्सा सलेस्सा अणंतगुणा ॥सू० १४१॥

छाया-अथवा-द्विविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः तद्यथा-सेन्द्रियाश्चैवाऽनिन्द्रिया-
 श्चैव । सेन्द्रियः खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! सेन्द्रियो
 द्विविधः प्रज्ञप्तः अनादिको वा अपर्यवसितः ? अनादिको वा सपर्यवसितः ?
 अनिन्द्रियः सादिकोवाऽपर्यवसितः, द्वयोरप्यन्तरं नास्ति । सर्वस्तोका अनिन्द्रियाः

સેન્દ્રિયાઃ અનન્તગુણાઃ । અથવા દ્વિવિધાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ તદ્વથા-સકાયિકાશ્ચૈવાડકાયિકાશ્ચૈવ, એવમેવ એવં સયોગિનશ્ચૈવાડયોગિનશ્ચૈવ, તથૈવ, (એવં સલેશ્યાશ્ચૈવાડલેશ્યાશ્ચૈવ, સશરીરાશ્ચૈવાડઅશરીરાશ્ચૈવ) સંચિદ્વળં અન્તરમ્ અલ્પબહુત્વમ્ યથા સેન્દ્રિયાણામ્ અથવા દ્વિવિધાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞાતા તદ્ યથા-સવેદકાશ્ચૈવાડવેદકાશ્ચૈવ । સવેદકઃ ખલુ ભદન્ત ! સવેદક ઇતિ કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતિ ? ગૌતમ ! સવેદકસ્ત્રિવિધઃ પ્રજ્ઞાતઃ, તદ્વથા-અનાદિકોડપર્યવસિતઃ અનાદિકઃ સપર્યવસિતઃ સાદિકઃ સપર્યવસિતઃ તત્ર ખલુ યઃ સ સાદિકઃ સપર્યવસિતઃ સ જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્-ઉત્કર્ષેણાન્તં કાલં યાવત્ક્ષેત્રતોડપાર્થ પુદ્ગલપરાવર્તં દેશોનમ્ ॥ અવેદકઃ ખલુ ભદન્ત ! અવેદક ઇતિ કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતિ ? ગૌતમ ! અવેદકો દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞાતઃ, તદ્વથા-સાદિકો વાડપર્યવસિતઃ સાદિકો વા સપર્યવસિતઃ, તત્ર ખલુ યઃ સ સાદિકઃ સપર્યવસિતઃ સ જઘન્યેનૈકં સમયમ્-ઉત્કર્ષેણાન્તર્મુહૂર્તમ્ । અવેદકસ્ય ખલુ ભદન્ત ! કિયન્તં કાલમન્તરં ભવતિ ? ગૌતમ ! સાદિકસ્યાડપર્યવસિતસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્ સાદિકસ્ય સપર્યવસિતસ્ય જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણાન્તં કાલં યાવદપાર્થ પુદ્ગલપરાવર્તં દેશોનમ્ । અલ્પબહુત્વમ્ સર્વસ્તોકા અવેદકાઃ સવેદકા અનન્તગુણાઃ । એવં સકષાયિનશ્ચૈવાડકષાયિનશ્ચૈવ-૨ યથા સવેદક સ્તથૈવ ધણિતવ્યાઃ । અથવા દ્વિવિધાઃ સર્વજીવાઃ સલેશ્યાશ્ચાડલેશ્યાશ્ચ, યથાડસિદ્ધાઃ સિદ્ધાઃ, સર્વસ્તોકા અલેશ્યાઃ સલેશ્યા અનન્તાઃ સ્વ૦ ॥૧૪૧॥

ટીકા-‘અથવા’ પ્રકારાન્તરેણ ‘દુવિદ્યા સર્વજીવા પન્નત્તા’ દ્વિવિધાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ-સંસારિણોડસંસારિણશ્ચ ‘તં જહા’ તદ્વથા ‘સંદિયા ચેવ અણિદિયા ચેવ’ સેન્દ્રિયાશ્ચાડનિન્દ્રિયાશ્ચ તત્ર-ત્વગાદિભિઃ સઘિતાઃ સેન્દ્રિયાઃ સંસારિણઃ । તદ્ધીના અસંસારિણો મુક્તાઃ । તત્ર ‘સંદિયા ણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં

અથવા દુવિદ્યા સર્વજીવા પન્નત્તા તં જહા-ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ-અથવા સમસ્ત જીવ દો પ્રકાર કે હૈં-‘તં જહા’ જૈસે ‘સંદિયા ચેવ અણિદિયા ચેવ’ એક સેન્દ્રિય ઓર દૂસરે અનિન્દ્રિય ઇનમેં જો સેન્દ્રિય હૈં વે સંસારી હૈં ઓર જો અનિન્દ્રિય હૈં વે મુક્ત હૈં । ‘સંદિયા ણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભદન્ત ! સેન્દ્રિય જીવોં

‘અથવા દુવિદ્યા સર્વજીવા પન્નત્તા તં જહા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-અથવા સઘણા જીવો ણે પ્રકારના છે. ‘તં જહા’ જેમકે-‘સંદિયા ચેવ અણિદિયાચેવ’ એક સેન્દ્રિય અને બીજા અનિન્દ્રિય તેમાં જે સેન્દ્રિય છે તેઓ સંસારી છે, અને જેઓ અનિન્દ્રિય છે. તેઓ મુક્ત છે. ‘સંદિયા ણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ સેન્દ્રિય જીવોની સ્થિતિ કેટલી છે ?

હોઈ' સેન્દ્રિયો જીવો ભદન્ત ! કાલતઃ સ્વલુ ક્રિયચ્ચિરં ભવતિ ? 'ગોયમા ! સઈંદિય-દુવિહે પન્નત્તે તં જહ્વા-અણાદીયં વા અપજ્જવસિયં અણાદીયં વા સપજ્જવસિયં' ગૌતમ ! સેન્દ્રિયો દ્વિવિધઃ -તચ્ચથા-અનાદિક આદ્યન્તરહિતોઽપર્યવસિતઃ ? અનાદિકો વા સપર્યવસિતઃ પર્યવજ્ઞાનસહિતશ્ચ-૨ 'અણિંદિયં સાદીયં વા અપજ્જવસિયં દોણં વિ અંતરં નત્થિ' અનિન્દ્રિયઃ સાદિકોવાઽપર્યવસિતઃ દ્વયોરપ્પન્તરં નાસ્તિ । અપર્યવસિતત્વાત્ ।

અથ સેન્દ્રિયાઽનિન્દ્રિયયોઃ કતરેકતરેભ્યોઽલ્પાઃ૦ ? ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા અણિંદિયા' સર્વસ્વોક્તા અનિન્દ્રિયાઃ 'સઈંદિયા અણંતગુણા' સેન્દ્રિયાઃ સંસારિણ-

કી સ્થિતિ કાલકી અપેક્ષાસે કિનની હે ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં- 'ગોયમા ! સઈંદિય દુવિહે પન્નત્તે' હે ગૌતમ ! સેન્દ્રિય જીવ દો પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં- 'અણાદિયં વા અપજ્જવસિયં અણાદિયં વા સપજ્જવસિયં' અનાદિ અપર્યવસિત (અભવ્ય) ઔર અનાદિ સપર્યવસિત (ભવ્ય) 'અણિંદિયં સાદિયં અપજ્જવસિયં દોણં વિ અંતરં નત્થિ' અનિન્દ્રિય જીવ સાદિ અપર્યવસિત હૈં । દોનોં મેં અન્તર નહીં હૈ ।

અથ ગૌતમ પ્રશ્ન સે એસા પૂછતે હૈં-હે ભદન્ત ! સેન્દ્રિય ઔર અનિન્દ્રિય જીવોં મેં કૌન જીવ કિનકી અપેક્ષા અલ્પ હૈં ? કૌન કિન કી અપેક્ષા યદ્દુત હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં- 'સવ્વત્થોવા અણિંદિયા સઈંદિયા અણંતગુણા' હે ગૌતમ ! સર્વસે કલ્પ અનિન્દ્રિય જીવ હૈં ઔર ઇનકી અપેક્ષા સેન્દ્રિય જીવ અનન્તગુણેં અધિક હૈં ક્યૌંકિ સેન્દ્રિય જીવોં મેં નિગોદ જીવોં કા ભી અન્તર્ભાવ હો જાતા હૈ ઔર યે નિગોદ

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે — 'ગોયમા ! સઈંદિય દુવિહે પન્નત્તે' હે ગૌતમ ! સેન્દ્રિય જીવ યે પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. 'અણાદિયં વા અપજ્જવસિયં, અણાદિયં વા સપજ્જવસિયં' અનાદિ અપર્યવસિત (અભવ્ય) અને અનાદિ સપર્યવસિત (ભવ્ય) 'અણિંદિયં સાદિયં અપજ્જવસિયં દોણં વિ અંતરં નત્થિ' અનિન્દ્રિય જીવ સાદિ અપર્યવસિત છે. બન્નેમાં અંતર નથી.

હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે-હે ભગવન્ ! સેન્દ્રિય અને અનિન્દ્રિય જીવોમાં કયા જીવો કૌના કરતાં અલ્પ છે ? કયા જીવો કૌના કરતાં વધારે છે ? કયા જીવો કૌની બરાબર છે ? અને કયા જીવો કયા જીવોથી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'સવ્વત્થોવા અણિંદિયા સઈંદિયા અણંતગુણા' હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા અનિન્દ્રિય જીવ છે, અને તેના કરતાં સેન્દ્રિય જીવ અનંતગુણા વધારે છે. કેમકે-સેન્દ્રિય જીવોમાં નિગોદ જીવોનો પણ અંતર્ભાવ થઈ જાય છે, અને એ નિગોદ જીવો

સલેશ્યાઃ કૃષ્ણનીલાદિ લેશ્યાવન્તશ્ચૈવ લેશ્યારક્તિશ્ચૈવ વ્યાખ્યેયાઃ તથા-સશ-
રીરાશ્ચૈવ અશરીરાશ્ચૈવ, 'સંચિદ્વળં અંતરં અપ્પા વહુયં જહા સહંદિયાણં' સકા-
યિકાદારભ્યાઽશરીરાન્તભેદભિન્નનાં સર્વેષાં સંચિદ્વળં કાયસ્થિતિઃ- અન્તરમ્
અલ્પવહુત્વં ચ જ્ઞાતવ્યં સેન્દ્રિયવત્ । 'અહવા-દુવિદ્યા સચ્ચજીવા પન્નત્તા તં
જંહા સવેયગા ચેવ અવેયગા ચેવ । સવેયણં મંતે ! સવેયણં તિ કાલઓ
કેવચ્ચિરં' અથવા પક્ષાન્તરે દ્વિવિધાઃ સર્ગજીવાઃ તદ્યથા-સવેદકાશ્ચવાઽવેદકાશ્ચૈવ
તત્ર ભદન્ત ! સવેદકઃ સવેદક ઇતિ રૂપેણ કાલતઃ સ્વલુ કિયચ્ચિરં ભવતિ ?
મગવાનાહ- 'ગોયમા ! સવેયણં તિવિદે પન્નત્તે, તં જહા-અણાઈણ અપજ્જવસિણ

જીવ દો પ્રકાર કે હોતે હૈં ।નમ્નેં જો કૃષ્ણ નીલ આદિ લેશ્યાઓં સે
યુક્ત હોતે હૈં વે સલેશ્ય જીવ હૈં ઓર જો ઇનસે હીન હોતે હૈં વે
અલેશ્ય જીવ હૈં । ઇનકે સમ્બન્ધ મેં 'સંચિદ્વળં અંતરં અપ્પા વહુયં જહા
સહંદિયાણં' કાયસ્થિતિ કા કથન અન્તર કથન ંવં અલ્પવહુત્વ કા
કથન સેન્દ્રિય જીવોં કે પ્રકરણ કી તરહ હી જાનના ચાહિયે । તથા
યે સઘ પ્રકરણ કથન સમસ્ત જીવ દો પ્રકાર કે હૈં ંક 'સસરીરા ચેવ
અસરીરા ચેવ' શરીર સહિત ંર ંક શરીર રહિત યહાં તક કે પ્રક-
રણ તક કહા ગયા જાનના ચાહિયે 'અહવા-દુવિદ્યા સચ્ચ જીવા
પણ્ણત્તા' અથવા સમસ્ત જીવ દો પ્રકાર કે ઇસ પ્રકાર સે ંી કહે ગયે
હૈં- 'તં જહા' જૈસે 'સવેદગા ચેવ અવેદગા ચેવ' ંક સવેદક ંર
ંર અવેદક 'સવેદણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભદન્ત !
સવેદક જીવોં કી કાયસ્થિતિ કિતની કહી ગઈ હૈં । ઇસકે ઉત્તર મેં
પ્રશ્ન કહતે હૈં- 'ગોયમા ! સવેદણં તિવિદે પન્નત્તે' હે ગૌતમ ! સવેદક

તેમાં જેઓ કૃષ્ણ નીલ વિગેરે લેશ્યાથી યુક્ત હોય છે. તેઓ અલેશ્ય છવ છે
અને તેનાથી જે રહિત હોય તેઓ અલેશ્ય છવ છે. તેઓના સંબંધમાં
'સંચિદ્વળં અંતરં અપ્પા વહુયં જહા સહંદિયાણં' કાયસ્થિતિનું કથન, અંતરનું
કથન, અને અલ્પ બહુત્વનું કથન સેન્દ્રિય છવોના પ્રકરણ પ્રમાણેજ સમજ
લેવું, તથા તે તમામ પ્રકરણનું કથન સંઘળા છવે જે પ્રકારના છે, એક
'સસરીરા ચેવ અસરીરા ચેવ' શરીર સહિત અને એક શરીર રહિત આ કથન
મુધીનાં પ્રકરણનું કથન કહેલ છે તેમ સમજવું. 'અહવા દુવિદ્યા સચ્ચ જીવા
પણ્ણત્તા' અથવા સંઘળા છવે જે પ્રકારના આ રીતે થાય છે-જેમકે- 'સવેદગા
ચેવ અવેદગાં ચેવ' એક સવેદક અને બીજા અવેદક 'સવેદણં મંતે ! કાલઓ
કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભગવન્ સવેદક છવોની કાયસ્થિતિ કેટલી કહેવામાં આવે-
લ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! સવેદણં તિવિદે

अणाईए सपज्जवसिए' गौतम ! सवेदकस्त्रिविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-अनादिकोऽपर्यवसितः १ अनादिकः सपर्यवसितः २ 'साइए सपज्जवसिए' सादिकः सपर्यवसितश्च ३, तत्राऽनाद्यपर्यवसितोऽभव्यो भव्यो वा तथाविध समग्र्यभावान्मुक्तिगमनाऽयोग्यः, उक्तञ्च-भव्वा वि न सिज्झंति केइ' इति अनादि सपर्यवसितो-भव्यो मुक्तिगमनयोग्यः पूर्वमप्रतिपन्नोपशमश्रेणिः, सादिसपर्यवसितः पूर्वप्रतिपन्नोपशमश्रेणिः, उपशमश्रेणिं प्रतिपद्य वेदोपशमोत्तरकालावेदकत्वमनुभूय-जीव ३ प्रकार के कहे गये हैं-'तं जहा' जैसे-'अणादीए अपज्जवसिए १ अणादीए सपज्जवसिए २ साइए अपज्जवसिए' अनादिक अपर्यवसित १ अनादिक सपर्यवसित २ और सादिक अपर्यवसित इनमें प्रथम विकल्प में कोई २ भव्य अथवा अभव्य लिये गये हैं । अभव्य तो संसार समुद्र से पार कभी होता ही नहीं है । परन्तु कई भव्य भी ऐसे होते हैं कि जिन्हें मुक्ति गमन की योग्यता होने पर भी वह तथाविध सामग्री की प्राप्ति के अभाव से मुक्ति की प्राप्ति से वंचित रहता है जैसे पतिव्रता विधवा-पतिव्रता विधवा में सन्तान प्रजनन शक्ति तो होती है पर तथाविध बाह्य सामग्री की प्राप्ति के अभाव से वह उसकी शक्ति प्रकट नहीं हो पाती है इसी प्रकार की उस भव्य की भी स्थिति रहती है अभव्य तो वन्ध्या स्त्री के तरह होता है । 'भव्वा वि न सिज्झंति केइ' ऐसा आगम का वचन है मुक्तिगामी भव्य की जिसने पहले उपशमश्रेणी को प्राप्त नहीं की है द्वितीय विकल्प में लिया गया है । सादि सपर्यवसित वह है कि जिसने

पणत्ते' छे गौतम ! सवेदक एव त्रण प्रकारना कडेवाभां आवेदा छे. 'तं जहा' जेभके 'अणादीए अपज्जवसिए १ अणादीए सपज्जवसिए २ साइए अपज्जवसिए ३' अनादिक अपर्यवसित १ अनादिक सपर्यवसित २ अने सादिक अपर्यवसित ३ तेमां पड़ेला विकल्पमां केछ केछ लव्य अथवा अलव्य देवाभां आवेदा छे. अलव्य तो संसार समुद्रथी केछ पणु वज्जते पार थता न थी परंतु केटवाक लव्यो पणु जेवा डोय छे, के जेजोने मुक्तिगमननी योग्यता होवा छतां पणु ते तथाविध सामग्रीनी प्राप्तिना अलावथी तेमनी ते शक्ति प्रगट थई शक्ती नथी, जेज प्रमाणेनी जे लव्य एवनी स्थिति पणु डोय छे. अलव्यतो वांजणी स्त्रीना जेवा डोय छे. 'भव्वा वि न सिज्झंति केइ' केछ आगमनुं जेवुं वचन छे के मुक्तिगामि लव्य के जेजे पड़ेला उपशम श्रेणी प्राप्त करेद नथी. जेवाने जीव विकल्पमां देवाभां आवेदा छे. सादि सपर्यवसित ते छे के जेजे उपशम श्रेणीनी प्राप्तिथी वेदनुं उपशमन करी दीधेद छे.

શ્રેણિ સમાપ્તૌ ભવક્ષયાદપાન્તરાલે મરણતો વા પ્રતિપતતો વેદોદયે પુનઃ સવેદકત્વો-
પપત્તેઃ । ‘તત્થ ણં જે સે સાદીં સપજ્જવસિં’ તત્ર ચલ્લ તેષુ ત્રિણ સવેદકઃ સાદિ
સપર્યવસિતઃ ‘સે જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં’ તસ્ય સાદિ સપર્યવસિતસવેદકસ્ય જઘ-
ન્યેનાઽન્તર્મુહૂર્તમન્તરમ્ શ્રેણિસમાપ્તૌ સવેદકત્વે સતિ પુનરન્તર્મુહૂર્તે ન શ્રેણિપ્રતિ-
પત્તૌ-અવેદકત્વ ભાવાત્, અગ્રાહ કથિત્ કિમેકસ્મિન્ જન્મનિ વેલાદ્વયમુપશમ-
શ્રેણીલાભો ભવતિ ? યદેવમુચ્યતે, સત્યમ્-પતદ્ભવતિ ઉક્તશ્ચ - ‘નૈકસ્મિન્ જન્મનિ
ઉપશમશ્રેણિઃ ક્ષપકશ્રેણિશ્ચ જાયતે’ ઉપશમશ્રેણિ દ્વયન્તુ જાયત એવેતિ, તત
પ્રવમુપપદ્યતે જઘન્યેનાઽન્તર્મુહૂર્તમ્ । ‘ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં’ ઉત્કર્ષેણાનંતકાલમ્

ઉપશમશ્રેણિ કી પ્રાપ્તિ સે વેદ કા ઉપશમન કર લિયા હૈ ઓર ઉસકે
ઉત્તર કાલ મેં અવેદકત્વ કા અનુભવન કરકે ઉસ શ્રેણિ સે પતિત
હોને પર પુનઃ વેદોદય ચાલા બન ગયા હૈ ‘તત્થ ણં જે સે સાદીં સપ-
જ્જવસિં સે જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં’ એસે ઉસ સાદિ સપર્યવસિત
સવેદક જીવ કી કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત
કા હૈ ક્યોંકિ એસા વહ જીવ એક અન્તર્મુહૂર્ત તક સવેદક બન કર
પુનઃ ઉપશમશ્રેણિ કા લાભ કરને પર અવેદક બન જાતા હૈ યહાં એસી
શંકા નહીં કરની ચાહિયે કિ ‘કયા એક જન્મ મેં દો વાર ઉપશમ
શ્રેણિ કા લાભ જીવ કો હોતા હૈ ‘ક્યોંકિ એક જન્મ મેં ઉપશમ શ્રેણિ
કા લાભ જીવ કો દો વાર તક હો જાતા હૈ હાં એસા તો હોતા હૈ કિ
એક જન્મ મેં ઉપશમશ્રેણિ ઓર ક્ષપક શ્રેણિ હન દો કા લાભ નહીં
હોતા હૈ પર એક જન્મ મેં દો વાર ઉપશમ શ્રેણિ કા લાભ હો જાતા
હૈ । અતઃ ઇસ અપેક્ષા સાદિ સપર્યવસિત સવેદક જીવ કી કાય-

અને તેના ઉત્તરકાળમાં અવેદક પણુનો અનુભવ કરીને એ શ્રેણીથી પતિત
થયા પછી ફરીથી વેદોદયવાળા બની જાય છે; ‘તત્થ ણં જે સે સાદીં સપજ્જવસિં
સે જહન્નેણં અંતો મુહુત્તં’ એવા તે સાદિ સપર્યવસિત સવેદક જીવની કાયસ્થિતિ
નો કાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનો છે કેમકે એવા તે જ એક અંત-
ર્મુહૂર્ત સુધી સવેદક બનીને ફરીથી ઉપશમ શ્રેણીનો લાભ કરવાથી અવેદક બની
જાય છે; અહીંયાં એવી શંકા કરવી ન જોઈએ - કે શું એક જન્મમાં બે
વાર ઉપશમ શ્રેણીનો લાભ જીવને થાય છે ? કેમકે એક જન્મમાં ઉપશમ
શ્રેણીનો લાભ જીવને બે વાર સુધી થઈ જાય છે; હા એવું તો થતું નથી કે
એક જન્મમાં ઉપશમ શ્રેણી અને ક્ષપક શ્રેણી એ બેનો લાભ થતો નથી.
પરંતુ એક જન્મમાં બે વાર ઉપશમ શ્રેણીનો લાભ થઈ જાય છે, તેથી આ
અપેક્ષાથી સાદિ સપર્યવસિત સવેદક જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક

-આનન્ત્યં દર્શયતિ-‘જાવ ચેત્તઓ અવહું પોગ્ગલપરિયટ્ઠં દેસૂણં’ અનન્તા ઉત્સર્પિ-
ણ્યવસર્પિણ્યઃ एषा कालतो मार्गणा, क्षेत्रतोऽपार्धपुद्गलपरावर्तम् देशोन्म एताव-
त्कालादूर्ध्वं पूर्वप्रतिपन्नोपशमश्रेणेरवश्यं मुक्त्यासन्नतया श्रेणि प्रतिपत्ताववेदकस्य
भावात् इति । ‘अवेदएणं भंते ! अवेदएत्ति कालओ केवच्चिरं होइ’ अवेदकः खलु
भदन्त ! अवेदक इति कालतः केवच्चिरं भवति ? भगवानाह-‘गोयमा ! अवेदए
दुविहे पण्णत्ते, तं जहा-सादीए वा अपज्जवसिए सादीए वा सपज्जवसिए’ गौतम !
अवेदको द्विविधः-सादिकोवाऽपर्यवसितः (समयानन्तरं) क्षीणवेदः, अवेदकत्वं

स्थिति का काल जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त का कहा गया है और
उत्कृष्ट से अनन्त काल का कहा गया है इस अनन्तकाल का काल
और क्षेत्र की अपेक्षा से निरूपण इस प्रकार से कहा गया है अनन्त
उत्सर्पिणियां और अवसर्पिणियां काल की अपेक्षा से हो जाती है
और ‘जाव खेत्तओ अवहूं पोग्गलपरियट्ठं देसूणं’ यावत् क्षेत्र की
अपेक्षा से कुछ कम अर्ध पुद्गल परावर्त रूप काल समाप्त हो जाता
है । तात्पर्य इसका ऐसा है कि एक बार उपशमश्रेणि प्राप्त करके
अवेदक बन कर पुनः श्रेणि से गिरा हुआ जीव सवेदक हो जाता
है और उत्कृष्ट से इतने काल के बाद पुनः श्रेणि को प्राप्त कर वह
अवेदक बन जाता है ‘अवेदए णं भंते ! अवेयएत्ति कालओ केव-
च्चिरं होइ’ हे भदन्त ! अवेदक जीव की कायस्थिति का काल कितना
है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! अवेदए दुविहे पण्णत्ते’
हे गौतम ! अवेदक दो प्रकार के कहे गये हैं ‘तं जहा’ जैसे ‘साईएवा

અંતર્મુહૂર્તનો કહેવામાં આવેલ છે; અને ઉત્કૃષ્ટથી અનંતકાળનો કહેવામાં
આવેલ છે. આ અનંત કાળનું કાળ અને ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી આ પ્રમાણે નિરૂ-
પણ કરવામાં આવેલ છે. અનંત ઉત્સર્પિણીયો અને અનંત અવસર્પિણીયો
કાળની અપેક્ષાથી થઈ જાય છે. અને ‘જાવ ચેત્તઓ અવહહં પોગ્ગલપરિયટ્ઠં દેસૂણં’
યાવત્ ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી કંઈક ઓછું અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત રૂપ કાળ સમાપ્ત
થઈ જાય છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે એક વાર ઉપશમ શ્રેણીને પ્રાપ્ત
કરીને અવેદક બનીને ફરીથી એ શ્રેણીથી પડેલો તે જીવ સવેદક થઈ જાય
છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી એટલા કાળ પછી ફરીથી શ્રેણીને પ્રાપ્ત કરીને તે અવેદક
બની જાય છે; ‘અવેદણં ભંતે ! અવેદણત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્
અવેદક જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ કેટલો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! અવેદણ દુવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! અવેદક જીવ બે

जीवपरिणामः स च कारणसाफल्यमादाय समुत्पद्यतेऽतः सादिकः समुत्पन्नस्य पुनरविनाशेऽपर्यवसितः कथ्यते ? एष प्रथमो भेदः, सादिको वा सपर्यवसित-उपशान्तवेदः २ । 'तत्थ णं जे से सादीए सपज्जवसिए से जहण्णेणं एक्कं समयं' तत्रोभयाऽवेदकयोर्यः स सादिकः सपर्यवसितोऽवेदकः स च जघन्येनैकं समयम्, उपशमश्रेणिं प्रतिपन्नस्य वेदोपशमसमयाऽनन्तरेऽपि मरणे पुनः सवेदकत्वोपपत्तेः 'उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं' उत्कर्षेणान्तर्मुहूर्तम् उपशान्तवेदश्रेणिकालम्, तत् उर्ध्वं श्रेण्याः प्रतिपत्तये नियमतः सवेदकत्वभावात् । साधपर्यवसितावेदकस्तु-सदैवाऽवेदकः अन्यथाऽपर्यवसितत्वमेव न स्यात्, इति ।

अथैषामन्तरम्—'सवेदगस्स णं भंते ! केवइयं कालं अंतरं होइ' सवेदकस्य

अपज्जवसिए साइएवा सपज्जवસિए' एक सादिक अपर्यवસિત और दूसरा सादिक सपर्यवસिત इनमें जो 'साइए सपज्जवસिए से जहण्णेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं' सादिक सपर्यवસिત अवेदक है उसकी कायस्थिति का काल जघन्य से एक समय का है और उत्कृष्ट से एक अन्तर्मुहूर्त का है सवेदक कोई जीव जब उपशमश्रेणि पर आरुढ़ हो जाता है—तब वेद की उपशांति से उसमें अवेदकता आ जाती है बाद में जब वह उससे कम से कम एक समय के बाद और अधिक से अधिक एक अन्तर्मुहूर्त के बाद पतित हो जाता है तो इस स्थिति में यह कायस्थिति का इसका प्रमाण आ जाता है । तथा जो अवेदक सादि सपर्यवसित है वह तो सदा ही अवेदक रहेगा नहीं तो उसमें अपर्यवसितता ही नहीं आ सकेगी ।

इसका अन्तर कथन—'सवेदगस्स णं भंते ! केवइयं कालं अन्तरं

પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. 'તં જહા' જેમકે 'સાઈએવા અપજ્જવસિએ સાઈએ વા સપજ્જવસિએ' એક સાદિક અપર્યવસિત અને બીજા સાદિક સપર્યવસિત આમાં જેઓ 'સાઈએ સપજ્જવસિએ સે જહણ્ણેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં' સાદિક સપર્યવસિત સવેદક છે. તેની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક સમયનો છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્તનો છે. સવેદક કોઈ જીવ ઉપશમ શ્રેણી પર આ રૂઢ થઈ જાય છે. ત્યારે વેદની ઉપશાંતિથી તેમાં અવેદક પાણું આવી જાય છે અને તે પછી જ્યારે તે-ઓછામાં ઓછા એક સમય પછી અને વાધારેમાં વધારે એક અંતર્મુહૂર્ત પછી પતિત થઈ જાય છે તો આ સ્થિતિમાં આ કાય સ્થિતિનું તેનું પ્રમાણ આવી જાય છે. તથા જે અવેદક સાદિક અપર્યવસિત છે તે તો સદા અવેદક જરૂરે નહીં તો તેમાં અપર્યવસિત પાણું જ આવી શકે નહીં

खलु भदन्त ! कियन्तं कालमन्तरं प्रश्नः ? गौतम ! सवेदकस्त्रिविधः अनादिर-
पर्यवसितः १ अनादिः सपर्यवसितः २ सादिः सपर्यवसितश्च ३ तत्र योऽनादि-
रपर्यवसितस्तस्य 'अणादीयस्स अपज्जवसियस्स णत्थि अंतरं' अनाद्यपर्यवसित
सवेदकस्य नास्त्यन्तरम् अपर्यवसिततया सदा तद्भावापरित्यागात् । 'अणादी-
यस्स सपज्जवसियस्स नत्थि अंतरं' अनादि सपर्यवसित द्वितीय सवेदकस्याऽपि-
नास्त्यन्तम् अनादि सपर्यवसितोहि अपान्तराले उपशमश्रेणीमप्रतिपद्य भावी
क्षीणवेदो न च क्षीणवेदस्य पुनः सवेदकत्वं सम्भवति प्रतिपाताऽभावादिति ।

होइ' हे भदन्त ! सवेदक जीव का अन्तर कितने काल का होता है ?
इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—हे गौतम सवेदक जीव तीन प्रकार का
है—एक अनादि अपर्यवसित, दूसरा अनादि सपर्यवसित, और तीसरा
सादि सपर्यवसित इनमें 'अणादीयस्स अपज्जवसियस्स णत्थि अंतरं'
जो अनादि अपर्यवसित सवेदक जीव हैं उसके अन्तर होता ही नहीं
है । क्योंकि अपर्यवसितता में सादिता नहीं आ सकती है वेद की
सादिता के अभाव में पुनः उसकी प्राप्ति का होना बनता नहीं है
अतः इस विकल्प में अन्तर का अभाव कहा गया है । 'अणादीयस्स
सपज्जवसियस्स नत्थि अंतरं' जो सवेदक अनादि सपर्यवसित है उस
के भी अन्तर नहीं है क्योंकि ऐसा सवेदक जीव उपशमश्रेणि को
प्राप्त नहीं करके भावी क्षीण वेद वाला होता है । क्षीण वेदकता में
पुनः जो सवेदकता नहीं होती है उसका कारण प्रतिपात का अभाव

અંતર કાળનું કથન

'સવેદકસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં અંતરં હોઈ' હે ભગવન્ સવેદક જીવનું
અંતર કેટલા કાળનું હોય છે ? તેના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ !
સવેદક જીવ ત્રણ પ્રકારના હોય છે. એક અનાદિ અપર્યવસિત; બીજા અનાદિ
સપર્યવસિત અને ત્રીજા સાદિ સપર્યવસિત તેમાં 'અણાદીયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ
નત્થિ અંતરં' જે અનાદિ અપર્યવસિત સવેદક જીવ છે, તેઓને અંતર હોતું
નથી કેમકે અપર્યવસિતપણામાં સાદિપણું આવી શકતું નથી વેદના સાદિ
પણાના અભાવમાં ફરીથી તેની પ્રાપ્તિ થવાનું બનતું જ નથી. તેથી આ વિકલ્પ
માં અંતરનો અભાવ કહેવામાં આવેલ છે. 'અણાદીયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ
અંતરં' જે સવેદક અનાદિ સપર્યવસિત છે, તેને પણ અંતર હોતું નથી કેમકે
એવા સવેદક જીવ ઉપશમ શ્રેણીને પ્રાપ્ત કર્યા વિના ભાવી ક્ષીણ વેદવાળા થઈ
જાય છે. ક્ષીણ વેદકપણામાં ફરીથી જે સવેદક પણ હોતું નથી. તેનું કારણ
પ્રતિપાતનો અભાવ છે, સાદિક સપર્યવસિત સવેદકનું અંતર જઘન્યથી એકે

‘સાદીયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ જઢ્ઢનેણં એકં સમયં’ સાદિકસપર્યવસિતત્તીય-
વેદકસ્ય જઢ્ઢનેનૈકં સમયમન્તરમ્, દ્વિતીયવારમુપશમશ્રેણિં પ્રતિપન્નસ્ય કસ્યાપિ
ઉપશમસમયાનન્તરં મરણસમ્ભવાત્ । ‘ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ ઉત્કર્ષેણાન્તર્મુહૂર્તમન્તરમ્
સાદિ સપર્યવસિત વેદકસ્ય દ્વિતીયવારમુપશમશ્રેણિં પ્રતિપન્નોપશાન્તવેદસ્ય શ્રેણિ
સમાપ્તે રૂઢ્ઢવ પુનઃ સવેદકત્વસમ્ભવાત્ ।

‘અવેદગસ્સ ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં અંતરં હોઈ’ કિયન્તં કાલમવેદકસ્ય
સ્થલુ મદન્ત ! મવત્યન્તરમ્ ? મગવાનાહ-ગૌતમ ! ‘સાદીયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ
ણત્થિ અંતરં’ સાદિકાપર્યવસિતાવેદકસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્ ક્ષીણવેદસ્ય પુનરપિ
હૈ સાદિક સપર્યવસિત સવેદક કા અન્તર જઢ્ઢય સે એક સમય કા
હૈ એસા યહ અન્તર દ્વિતીયવાર ઉપશમશ્રેણિ પર આરૂઢ હોકર પુનઃ
ઘહાં સે પતિત હોકર સવેદક અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરને ઘાલે જીવ કી
અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ । ‘ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ તથા ઉત્કૃષ્ટ સે
અન્તર એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ । યહ ઉત્કૃષ્ટ અન્તર જો સાદિ સપર્ય-
વસિત અવેદક જીવ દ્વિતીય વાર ઉપશમશ્રેણિ કી પ્રાપ્તિ કરને સે ઉપ-
શાન્ત વેદ ઘાલા હો ગયા હૈ ઓર શ્રેણિ સે એક અન્તર્મુહૂર્ત તક ઘહાં
સ્થિત હોકર ફિર પતિત હો ગયા હૈ । એવં પુનઃ સવેદ અવસ્થા ઘાલા
ઘન ગયા હૈ ઁસકી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ । ‘અવેદગસ્સ ણં મંતે !
કેવહ્યં કાલં અંતરં હોઈ’ હે મદન્ત ! અવેદક જીવ કા અન્તર કિતને
કાલ કા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ ને કહા ‘ગોયમા ! સાદીયસ્સ
અપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં’ હે ગૌતમ ! સાદિક અપર્યવસિત અવે-
દક કા અન્તર નહીં હોતા હૈ । કયોંકિ એસા જીવ ક્ષીણ વેદઘાલા

સમયનું છે એવું આ અંતર બીજી વાર ઉપશમ શ્રેણી પર આરૂઢ થઈને
ત્યાંથી પતિત થઈ સવેદક અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરવાવાળા જીવની અપેક્ષાથી મ્હે-
વામાં આવેલ છે. ‘ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્તનું અંતર
છે. આ ઉત્કૃષ્ટ અંતર જે સાદિ સપર્યવસિત અવેદક જીવ બીજી વાર ઉપશમ
શ્રેણીની પ્રાપ્તિ કરવાથી ઉપશાન્ત વેદવાળા થઈ ગયેલા હોય અને શ્રેણીથી એક
અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત ત્યાં સ્થિર રહીને તે પછી પતિત થઈ ગયેલ હોય અને
ફરીથી સવેદક અવસ્થાવાળા બની ગયેલ હોય તેની અપેક્ષાથી મ્હેવામાં આવેલ
છે. ‘અવેદગસ્સ ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં અંતરં હોઈ’ હે ભગવન્ અવેદક જીવનું
અંતર કેટલા કાળનું કહ્યું છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !
સાદીયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં’ હે ગૌતમ ! સાદિક અપર્યવસિત અવે-
દકનું અંતર હોતું નથી. કેમકે એવા જીવ ક્ષીણ વેદ વાળા હોય છે. તેથી તેમાં

સવેદકત્વાઽભાવાત્ સર્વવેદાનાં નિર્મૂલનાશિતત્ત્વાત્ । ‘સાઈયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં’ સાદિ સપર્યવસિતદ્વિતીયાવેદકસ્ય જઘન્યેનાઽન્તર્મુહૂર્તમેવ ઉપશમશ્રેણી સમાપ્તૌ સવેદકત્વે સતિ પુનરન્તર્મુહૂર્તેનોપશમશ્રેણી લાભતોઽવેદકત્વોપપત્તેઃ । ‘ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં ઉત્કર્ષેણાઽનન્તં કાલમ્ । અનન્તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ, ‘જાવ આવહું પોગ્ગલપરિયટ્ટં દેસૂણં’ યાવદપાર્ધ પુદ્ગલપરાવર્તે દેશોનં ક્ષેત્રતઃ, પ્રથમમુપશમશ્રેણિ પ્રતિપદ્ય, તત્રાઽવેદકો ભૂત્વા શ્રેણિ હોતા હૈ અતઃ ઇસમેં ફિર સે સવેદકતા નહીં આ સકતી હૈ । ક્યોંકિ યહાં તો સમસ્તકર્મ નિર્મૂલ નષ્ટ કર દિયે ગયે હોતે હૈં ‘સાઈયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ જહન્નેણં અંતરં અંતોમુહુત્તં’ સાદિ સપર્યવસિત જો અવેદક જીવ હૈં ડસકાં અન્તર જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હોતા હૈ ક્યોંકિ એસા જીવ ઉપશમશ્રેણિ સે ગિરકર ફિર સવેદક બન જાતા હૈ ઓર ફિર એક અન્તર્મુહૂર્ત કે બાદ ઉપશમ શ્રેણિ કી પ્રાપ્તિ સે અવેદક બન જાતા હૈ અતઃ સાદિ સપર્યવસિત અવેદક જીવ કા અન્તર જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા કહા ગયા હૈ । ‘ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં’ તથા-ઇસકા ઉત્કૃષ્ટ સે અન્તર અનન્ત કાલ કા બતાયા ગયા હૈ ઇસ અનન્ત કાલ મેં ‘જાવ અવહું પોગ્ગલ પરિયટ્ટં દેસૂણં’ યાવત્ કુછ કમ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન રૂપ કાલ સમાપ્ત હો જાતા હૈ । ઇસ કુછ કમ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન મેં અનન્ત ઉત્સર્પિણી કાલ એવં અનન્ત અવસર્પિણી કાલ હો જાતે હૈં । તાત્પર્ય કહને કાં યહી હૈ કિ એસા વહ

ફરીથી સવેદકપણું આવી શકતું નથી. કેમકે અહીંયાં તો સધળા કર્મ નિર્મૂળ-
નષ્ટ કરી દેવામાં આવેલ હોય છે. ‘સાઈયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ જહન્નેણં અંતો-
મુહુત્તં’ સાદિ સપર્યવસિત જે અવેદક જીવ છે તેનું અંતર જઘન્યથી એક
અંતર્મુહૂર્તનું હોય છે. કેમકે-એવો જીવ ઉપશમ શ્રેણીથી પતિતથધને પાછો-
સવેદક બની જાય છે. અને પછી એક અંતર્મુહૂર્ત પછી ઉપશમ શ્રેણીની
પ્રાપ્તિથી અવેદક બની જાય છે. તેથી સાદિ સપર્યવસિત અવેદક જીવનું અંતર
જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું કહેવામાં આવેલ છે. ‘ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં’
તથા ઉત્કૃષ્ટથી તેનું અંતર અનંત કાળનું કહેવામાં આવેલ છે. આ અનંત
કાળમાં ‘જાવ અવહું પોગ્ગલપરિયટ્ટં દેસૂણં’ યાવત્ કંઈક ઓછા અર્ધ પુદ્ગલ
પરાવર્ત રૂપ કાળ સમાપ્ત થઈ જાય છે. આ કંઈક ઓછા અર્ધ પુદ્ગલ પરા-
વર્ત કાળમાં અનંત ઉત્સર્પિણી કાળ અને અનંત અવસર્પિણી કાળ થઈ જાય
છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-એવો તે અવેદક જીવ પહેલાં ઉપશમ શ્રેણીને
પ્રાપ્ત કરીને વેદનો ઉપશમ કરીદે છે, અને પછી તે જ્યારે એ ઉપશમ શ્રેણીના

સમાપ્તૌ સવેદકત્વે સતિ પુનરેતાવતા કાલે શ્રેણી પ્રતિપત્તૌ અવેદકત્વોપપત્તેઃ ।
 इति । ‘अप्पावहुगं’ एते खलु भदन्त ! कतरेभ्यः कतरे जीवा अल्पा वा बहुका
 वा० ? गौतम ! ‘सव्वत्थोवा अवेयगा’ सर्वस्तोका अवेदकाः ‘सवेयगा अणंता’
 सवेदका ये तेऽनन्ताः निगोदजीवानामपि प्रभूतत्वात् । प्रकारान्तरेण सर्वेषां

અવેદક જીવ પહેલે ઉપશમશ્રેણિ પ્રાપ્ત કરકે વેદ કા ઉપશમન કર
 દેતા હૈં ઓર ફિર વહ જવ ઉસ ઉપશમ શ્રેણિ કે કાલ કી-અર્થાત્
 એક અન્તર્મુહૂર્ત કી સમાપ્તિ કે બાદ ઉસ શ્રેણિ કે કાલ સે મરણ
 કરતા હૈં-પતિત હો જાતા હૈં-ક્યોંકિ હસ શ્રેણિ પર આરૂઢ હુએ જીવ
 કા ઉસ શ્રેણિ સે પતન અવશ્ય હી હોતા હૈં એસા સિદ્ધાન્ત કા વચન
 હૈં-તો અવેદક ન રહ કર વહ વેદ સહિત બન જાતા હૈં-ફિર ઇતને
 કાલ કે બાદ વહ પુનઃ ઉસ શ્રેણિ પર આરૂઢ હોકર અવેદક બનતા
 હૈં । ‘અપ્પા વહુગં’ હે ભદન્ત ! ઇન જીવોં મેં કોન જીવ કિન જીવોં
 કી અપેક્ષા અલ્પ હૈં ? કોન જીવ કિન જીવોં કી અપેક્ષા વહુત હૈં !
 કોન જીવ કિન જીવોં કે ચરોવર હૈં એવં કોન કિનસે વિશેષાધિક
 હૈં ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં-‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા અવે-
 યગા’ સબ સે કમ અવેદક જીવ હૈં ઓર અવેદક જીવોં કી અપેક્ષા
 ‘સવેયગા અણંતા’ સવેદક જીવ અનન્તગુણેં અધિક હૈં । ક્યોંકિ સવે
 દક જીવોં મેં નિગોદ જીવ ભી આ જાતે હૈં વે નપુંસક વેદ વાલે
 હોતે હૈં-અતઃ યહાં અનન્તતા કહી ગઈ હૈં । ‘એવં સકસાર્હિં ચેવ અક-

ઠાળની અર્થાત્ એક અંતર્મુહૂર્તની સમાપ્તિ પછી એ શ્રેણીથી મરણ પ્રાપ્ત કરે
 છે. અર્થાત્ પતિત થઇ જાય છે. કેમકે એ શ્રેણી પર આરૂઢ થયેલ જીવનું
 એ શ્રેણીથી અવશ્યજ પતન થાય છે. એવું સિદ્ધાંતનું વચન છે. તે તે રીતે
 અવેદક ન રહીને તે સવેદક બની જાય છે. તે પછી એટલા ઠાળ પછી તે
 ફરીથી એ શ્રેણી પર આરૂઢ થઇને અવેદક બની જાય છે. ‘અપ્પા વહુગં’ હે
 ભગવન્ આ જીવોમાં કયા જીવો કયા જીવો કરતાં અલ્પ છે ? કયા જીવો
 કયા જીવોના કરતાં વધારે છે ? કયા જીવો કયા જીવોની ખરાબર છે ? અને
 કયા જીવો કયા જીવો કરતાં વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
 કહે છે કે-‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા અવેયગા’ હે ગૌતમ ! અવેદક જીવ સૌથી
 ઓછા છે. અને અવેદક જીવોના કરતાં ‘સવેયગા અણંતા’ સવેદક જીવ અનંત
 ગણા વધારે છે. કેમકે સવેદક જીવોમાં નિગોદ જીવોના પણ સમાવેશ થઇ
 જાય છે. તેઓ નપુંસક વેદવાળા હોય છે. તેથી અહીંયાં અનંતપણું કહેવામાં

દ્વૈવિધ્યમ્—‘એવં સકસાઈ ચેવ અકસાઈ ચેવ’ એવં સકષાયિકાશ્ચૈવાઽકષાયિકાશ્ચૈવ ‘જહા સવેયગે તહેવ માણિયવ્વે’ યથા સવેદકસ્તથૈવ મણિતવ્યઃ તથાહિ—અથવા દ્વિવિધાઃ સર્વજીવાઃ તત્ર યે કષાયૈઃ ક્રોધાદિભિઃ સહ વિઘ્નન્તે તે સકષાયાસ્તે એવ સકષાયિકાઃ, કષાયાઃ ક્રોધાદયો ન વિઘ્નન્તે યેષાં તેઽકષાયિકા સંસારિણોઽસંસારિણશ્ચેત્યર્થઃ । ત્રિવિધ સકષાયિકસ્યાઽપિ સંચિટ્ટણા કાયસ્થિતિઃ । અન્તરશ્ચ યથા સવેદકસ્ય, દ્વિવિધાઽકષાયિકસ્યાઽપિ કાયસ્થિતિરન્તરં ચ યથા-સવેદકસ્ય તત્ત્વૈવમ્—‘સકસાઈણં મંતે ! સકસાઈયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! સકસાઈણ તિવિહે પન્નત્તે, તં જહા—અણાઈણ વા અપજ્જવસિણ—અણા-સર્ઈ ચેવ’ इसी प्रकार से समस्त जीव सकषायी और अकषायी जीव के भेद से दो प्रकार के हैं—क्रोधादि कषायों से युक्त जीव सकषायिक जीव हैं और इनसे रहित जीव अकषायिक जीव हैं इनके विषय का स्पष्टीकरण सवेदक जीवों के स्पष्टीकरण के जैसा ही है । इनमें सकषायिक जीव संसारी जीव हैं और अकषायिक जीव असंसारी-मुक्त जीव हैं ! इनकी कायस्थिति का काल एवं अन्तर काल इन सब का कथन सवेदक जीव के ही जैसा है जो इस प्रकार से कहा गया है—‘सकाइएणं मंते ! सकसाइ त्ति कालओ केवच्चिरं होइ ?’ जब गौतम ने प्रभु से ऐसा पूछा—हे भदन्त ! सकषायिक जीव की कायस्थिति का काल कितना है ? तो इसके उत्तर में प्रभु ने उनसे ऐसा कहा है—‘गोयमा ! सकसाइए तिविहे पन्नत्ते’ हे गौतम ! इनकी कायस्थिति के कालको हृदयं गम करने के लिये पहिले इस बात को हृदयंगम करलो कि सकषायिक जीव तीन प्रकार का कहा गया है—

કહેલા છે. ‘એવં સકસાઈ ચેવ અકસાઈ ચેવ’ એજ પ્રમાણે સઘળા જીવો સક-
ષાયી અને અકષાયીના ભેદથી બે પ્રકારના કહેલા છે. ક્રોધ વિગેરે કષાયોથી
યુક્ત જીવ સકષાયિક જીવ કહેવાય છે. અને તેનાથી રહિત જીવ અકષાયી
જીવ કહેલા છે. તેમના સંબંધી સ્પષ્ટીકરણ સવેદક જીવોના સ્પષ્ટીકરણના
જેવુંજ છે. તેમાં સકષાયિક જીવ સંસારી જીવ છે. અને અકષાયિક જીવ
અસંસારી—મુક્ત જીવ છે. તેમની કાયસ્થિતિનો કાળ અને અંતર કાળ એ
બંધાતું કથન સવેદક જીવના કથન પ્રમાણે જ છે. જે આ પ્રમાણે કહેવામાં
આવેલ છે. ‘સકસાઈણં મંતે ! સકસાઈયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ ગૌતમ
સ્વામીએ જ્યારે પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું હે ભગવન્ ! સકષાયિક જીવની કાય
સ્થિતિનો કાળ કેટલો કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ
તેઓને એવું કહ્યું કે—‘ગોયમા ! સકસાઈણ તિવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! તેઓની
કાયસ્થિતિના કાળને હૃદયગમ કરવા માટે પહેલાં એ વાત ધ્યાનમાં રાખો કે

इए वा सपञ्जवसिए-साइए सपञ्जवसिए, तत्थ णं जे से साइए सपञ्जवसिए से जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं-उक्कोसेणं अणंतं कालं अणंता ओसप्पिणी उस्सप्पिणीओ कालओ खेत्तओ अवढ्ढुपोग्गलपरियट्ठं देसूणं । अकसाइए णं भंते ! अकसाइयत्ति कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! अकसाइए दुविहे पन्नत्ते-तं जहा-

जैसे एक 'अणादीए वा अपज्जवसिए' अनादि अपर्यवसित सका-
यिक जीव, दूसरा 'अणाइए वा सपज्जवसिए' अनादि सपर्यवसित
सकायिक जीव और तीसरा 'साइए वा सपज्जवसिए' सादि सपर्य-
वसित सकषायिक जीव 'तत्थणं जे से साइए सपज्जवसिए' इन में
में जो सादिक सपर्यवसित सकषायिक जीव हैं 'से जहन्नेणं अंतो-
मुहुत्तं, उक्कोसेणं अणंतं कालं' उसकी कायस्थिति का काल जघन्य
से तो एक अन्तर्मुहूर्त का है और उत्कृष्ट से अनन्त काल है इस
अनन्तकाल में 'अणंताओसप्पिणी उस्सप्पिणीओ कालओ-खेत्तओ
अवढ्ढुपोग्गलपरियट्ठं देसूणं' अनन्त उत्सर्पिणी काल और अनन्त
अवसर्पिणी काल समाप्त हो जाते हैं तथा क्षेत्र की अपेक्षा कुछ
कम अर्ध पुद्गल परावर्तरूप काल समाप्त हो जाता है ।

‘अकसाइए णं भंते ! अकसाइयत्ति कालओ केवच्चिरं होइ’ हे
भदन्त ! अकषायिक जीव की कायस्थिति का काल कितना है ? इसके
उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! अकसाइए दुविहे पन्नत्ते’ हे गौतम !

સકષાયી જીવો ત્રણ પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. જેમકે-એક 'અણાદીએ વા
અપજ્જવસીએ' અનાદિ અપર્યવસિત સકષાયી જીવ બીજા 'અણાઇએવા સપજ્જ-
વસીએ' અનાદિક સપર્યવસિત સકષાયીક જીવ અને ત્રીજા 'સાઇએ વા સપજ્જવસીએ'
સાદિ સપર્યવસિત સકષાયીક જીવ 'તત્થ ણં જે સે સાઇએ સપજ્જવસીએ' તેમાં જે
સાદિ સર્પવસિત સકષાયીક જીવ છે. 'સે જહન્નેણં અંતો મુહુત્તં ઉક્કોસેણં અણંતં
કાલં' તેની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી તો એક અંતર્મુહુર્તનો છે; અને
ઉત્કૃષ્ટથી અનંત કાળ છે. આ અનંતકાળમાં 'અણંતા ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ
કાલઓ-ખેત્તઓ અવદ્ધપોગ્ગલપરિયટ્ઠં દેસૂણં' અનંત ઉત્સર્પિણીકાળ અને અનંત
અવસર્પિણી કાળ સમાપ્ત થઈ જાય છે. તથા ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી કંઈક ઓછા
અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત રૂપ કાળ સમાપ્ત થઈ જાય છે. 'અકસાઇએ ણં ભંતે ! અક
સાઇયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભગવન્ ! અકષાયી જીવની કાયસ્થિતિનો
કાળ કેટલો કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે
'ગોયમા ! અકસાઇએ દુવિહે પણ્ણત્તે' હે ગૌતમ ! અકષાયી જીવ બે પ્રકારના

સાઈએ વા અપજ્જવસિએ સાઈએ વા સપજ્જવસિએ-તત્થ ણં જે સે સાઈએ સપજ્જવ-
સિએ સે જહન્નેણં એકં સમયં-ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં । સકસાઈયસ્સ ણં મંતે !
અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! અણાઈયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ
અંતરં અણાઈયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં સાઈયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ જહન્નેણં
એકં સમયં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં । અકસાઈયસ્સ ણં મંતે ! કેવઈયં કાલં અંતરં
હોઈ ? ગોયમા ! સાઈયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં, સાઈયસ્સ સપજ્જવસિ-
યસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં જાવ અવહું પોગ્ગલપરિયટ્ઠં
દેસૂણં' સકષાયિકઃ खलु भदन्त ! सकषायिक इति कालतः क्रियच्चिरं भवति
गौतम ! सकषायिक स्त्रिविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा-अनादिको वाऽपर्यवसितः १
अनादिको वा सपर्यवसितः २ सादिको वा सपर्यवसितः ३ तत्र खलु यः स
सादिकः सपर्यवसितः स जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षतोऽनन्तं कालमनन्ता
उत्सर्पिष्यवसर्पिष्यः कालतः क्षेत्रतोऽपार्धपुद्गलपरावर्तं देशोनम् । अकषायिकः
खलु भदन्त ! अकषायिक इति कालतः क्रियच्चिरं भवति ? गौतम ! अकषा-
यिको द्विविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा-सादिको वाऽपर्यवसितः १ सादिको वा सपर्य-
वसितः २ तत्र-खलु-यः स सादिकः सपर्यवसितः स जघन्येनैकं समयम्-उत्कर्-
षेणान्तर्मुहूर्तम् । सकषायिकस्य खलु भदन्त ! अंतरं कालतः क्रियच्चिरं भवति ?

અકષાયિક જીવ દો પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં । 'તં જહા' જૈસે 'સાઈએ
વા અપજ્જવસિએ સાઈએ વા સપજ્જવસિએ' સાદિક અપર્યવસિત
અકષાયિક ઔર સાદિક સપર્યવસિત અકષાયિક 'તત્થણં જે સે
સાઈએ સપજ્જવસિએ સે જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં'
इनमें जो सादिक सपर्यवसित अकषायिक जीव हैं उसकी कायस्थिति
का काल जघन्य से एक समय का है और उत्कृष्ट से एक अन्तर्मुहूर्त
का है 'सकसाइयस्स णं मंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ' हे
भदन्त ! सकषायिक जीव का अन्तर कितने काल का होता है ? उत्तर

ઠહેવામાં આવેલા છે, 'તં જહા' જેમકે-સાઈએ વા અપજ્જવસિએ સાઈએ વા સપ-
જ્જવસિએ' સાદિક અપર્યવસિત અકષાયિક અને સાદિક સપર્યવસિત અકષાયિક
'તત્થ ણં જે સે સાઈએ સપજ્જવસિએ સે જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં'
તેમાં જેઓ સાદિક સપર્યવસિત અકષાયી જીવ છે, તેની કાયસ્થિતિનો કાળ
જઘન્યથી એક સમયનો છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્તનો છે. 'સક
સાઈયસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભગવન્ સકષાયિક જીવનું
અંતર કેટલા કાળનું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ કહ્યું કે-ગોયમા !

ગૌતમ ! અનાદિકસ્યાઽપર્યવસિતસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્ અનાદિકસ્ય સપર્યવસિતસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્ સાદિકસ્ય સપર્યવસિતસ્ય જઘન્યેનૈકં સમયમ્-ઉત્કર્ષેણાન્તર્મુહૂર્તમ્ । અકષાયિકસ્ય સ્વલ્પ મદન્ત ! કિયન્તં કાલમન્તરં ભવતિ ગૌતમ ? સાદિકસ્યાઽ-ઽપર્યવસિતસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્ સાદિકસ્ય સપર્યવસિતસ્ય જઘન્યેનાઽન્તર્મુહૂર્તમ્-ઉત્કર્ષેણાન્તં કાલં યાવદપાર્ધપુદ્ગલપરાવર્તે દેશેનમ્ ઇતિ છાયા) एतस्य व्याख्यानं सवेदकप्रकरणवज्ज्ञातव्यम् इति ।

મેં પ્રશ્ન ને કહા હૈ-‘ગોયમા ! અણાઇયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ જો જીવ અનાદિઅપર્યવસિત કષાય વાલા હૈ ઉસકે તો અન્તર હોતા નહીં હૈ ઇસી તરહ સે ‘અણાઇયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ જો કષાય વાલા જીવ અનાદિ સપર્યવસિત કષાય વાલા હોતા હૈ ઉસકે ખી અન્તર નહીં હોતા હૈ-ક્યોંકિ એસા જીવ ક્ષીણ કષાય વાલા હી હોતા હૈ ઓર જો ‘સાઇયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ’ કષાય વાલા જીવ સાદિક સપર્યવસિત હોતા હૈ ઉસકા અન્તર જઘન્ય સે તો ‘એકકં સમયં’ એક સમય કા હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ‘અંતોમુહુત્ત’ એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હોતા હૈ । ‘અકસાઇયસ્સ ણં મંતે ! કેવઇયં કાલં અંતરં હોઇ’ હે મદન્ત ! જો જીવ અકષાયિક હૈં ઉસકા અન્તર કિંતને કાલ કા હોતા હૈ ? હે ગૌતમ ! જો અકષાયિક જીવ સાદિ અપર્યવસિત કષાય વાલા હોતા હૈ ઉસકા અન્તર નહીં હોતા હૈ ઓર જો અકષાયિક જીવ સાદિક સપર્યવસિત કષાય વાલા હોતા હૈ ઉસકા અન્તર જઘન્ય સે તો એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અનન્ત

અણાઇયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ હે ગૌતમ ! જે જીવ અનાદિ અપર્યવસિત કષાયવાળા છે તેઓનું અંતર હોતુ નથી. એજ પ્રમાણે ‘અણાઇયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ જે કષાયવાળા જીવ અનાદિ સપર્યવસિત કષાયવાળા હોય છે. તેમને પણ અંતર હોતું નથી. કેમકે એવા જીવ ક્ષીણ કષાયવાળાજ હોય છે. અને જે ‘સાઇયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ’ કષાયવાળા જીવ સાદિક સપર્યવસિત હોય છે, તેમનું અંતર જઘન્યથી તો એક સમયનું હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ‘અંતો મુહુત્ત’ એક અંતર્મુહૂર્તનું હોય છે. ‘અકસાઇયસ્સ ણં મંતે ! કેવઇયં કાલં અંતરં હોઇ’ હે ભગવન્ જે જીવ અકષાયી-કષાય રહિત છે. તેનું અંતર કેટલા કાળનું હોય છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! જે અકષાયિક જીવ સાદિ અપર્યવસિત કષાયવાળા હોય છે, તેમનું અંતર હોતું નથી. અને જે અકષાયિક જીવ સાદિક સપર્યવસિત કષાયવાળા હોય છે તેનું અંતર જઘન્યથી તો એક અંતર્મુહૂર્તનું હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી

‘અહવા દુવિહા સન્વજીવા પન્નત્તા’ અથવા સર્વજીવા દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ‘તં જહા’ તથા—‘સલેસ્સા ય અલેસ્સા ય’ સલેશ્યાશ્ચ અલેશ્યાશ્ચ તત્ર—લેશ્યા-જીવપરિણામરૂપા સા વિઘટે યેષાં તે સલેશ્યાઃ સંસારિણો જીવા इत्यर्थः ન વિઘટે લેશ્યા કૃષ્ણાદિકા પરમશુક્લપર્યવસાના યેષાન્તેऽલેશ્યાઃ સિદ્ધાઃ જીવાઃ इत्यर्थः । તદેવાતિદેશેન દર્શયતિ—‘જહા અસિદ્ધા સિદ્ધા’ યેનૈવ પ્રકારેણ સિદ્ધાઽ-સિદ્ધ્યો નિર્વચનં તથૈવ—સલેશ્યાઽલેશ્યયોઃ કર્તવ્યમ્ સમ્પ્રતિ સલેશ્યાઽલેશ્યયો-કાલ તક કા હોતા હૈ । इसमें यावत् कुछ कम अर्धपुद्गल परावर्त काल समाप्त हो जाता है ।

‘અહવા દુવિહા સન્વ જીવા પણ્ણત્તા’ અથવા—સર્વ જીવ દો પ્રકાર કે કહે ગયે હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે—‘સલેસ્સા ય અલેસ્સા ય’ એક લેશ્યા યુક્ત ઓર દૂસરે લેશ્યા રહિત જીવોં કે પરિમાણરૂપ લેશ્યાં હોતી હૈ યે લેશ્યાં જિન જીવોં કે હોતી હૈ વે સલેશ્ય જીવ હૈ એસે જીવ સંસારી હોતે હૈ ઓર જિનકે યે લેશ્યાં નહીં હોતી હૈ વે અલેશ્ય જીવ હૈ । કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, પીત પદ્મ, ઓર શુક્લ હસ પ્રકાર સે ૬ લેશ્યાં આગમગ્રન્થોં મેં પ્રતિપાદિત હુઈ હૈ । સિદ્ધ જીવોં મેં યે લેશ્યાં નહીં હોતી હૈ અતઃ इन्हें अलेश्य कहा गया है । ‘જહા અસિદ્ધા સિદ્ધા’ જિસ પ્રકાર સે પહિલે અસિદ્ધ ઓર સિદ્ધોં કા નિર્વચન કિયા જા ચુકા હૈ ડસી પ્રકાર સે इन सलेश्य और अलेश्य जीवों का भी निर्वचन व्याख्यात कर लेना चाहिए इनमें ‘सन्वत्थोवा अलेस्सा’ सब से कम

અનંતકાળ સુધીનું અંતર હોય છે. તેમાં યાવત્ કંઈક કમ અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તકાળ સમાપ્ત થઈ જાય છે.

‘અહવા દુવિહા સન્વજીવા પણ્ણત્તા’ અથવા સર્વ જીવોં જે પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. જેમકે ‘સલેસ્સાય અલેસ્સાય’ એક સલેશ્ય અર્થાત્ લેશ્યાવાળા જીવ અને બીજા અલેશ્ય—લેશ્યા રહિત જીવ જીવોના પરિમાણરૂપ લેશ્યાઓ હોય છે. એ લેશ્યાઓ જે જીવને હોય છે, તે સલેશ્ય જીવ કહેવાય છે. એવા જીવો સંસારી હોય છે. અને જેમને એ લેશ્યાઓ હોતી નથી તેઓ અલેશ્ય જીવ કહેવાય છે- કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત પીત-પીળી, પદ્મ, અને શુક્લ આ રીતે ૬ છ લેશ્યાઓ આગમ ગ્રંથોમાં પ્રતિપાદિત થયેલ છે. સિદ્ધ જીવોમાં એ લેશ્યાઓ હોતી નથી. તેથી તેઓને અલેશ્ય કહેવામાં આવેલ છે. ‘જહા અસિદ્ધા સિદ્ધા’ જે પ્રમાણે પહેલાં અસિદ્ધ અને સિદ્ધોનું વિવેચન કરવામાં આવી ગયેલ છે. એજ પ્રમાણે આ સલેશ્ય અને અલેશ્ય જીવોનું વિવેચન પણ કરી લેવું જોઈ એ. તેમાં ‘સન્વત્થોવા

રત્પવહુત્વમ્—‘સઽવત્થોવા અલેસ્સા’ સર્વસ્તોકાઃ અલેશ્યા—લેશ્યયોર્મધ્યેऽલ્પા
અલેશ્યાઃ તદપેક્ષયા સલેશ્યા અનન્તગુણાઃ નિગોદજીવાપેક્ષયા સૂ૦ ॥૧૪૧॥

પ્રકારાન્તરેણ પુનર્દ્વિધ્યમાહ—

મૂલમ્—જાણી ચેવ અળ્લાણી ચેવ । નાળીણં મંતે ! કાલઑ
કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જાણી દુવિહે પન્નત્તે સાઈંણ વા અપજ્જ-
વસિણ સાઈંણ વા સપજ્જવસિણ તત્થ જં જે સે સાઈંણ સપજ્જ-
વસિણ સે જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિ સાગરોવમાઈં
સાઈરેગાઈં, અળ્લાણી જહા સવેયયા । નાણિસ્સ અંતરં જહ-
ન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં અવહૂં પોગ્ગલ-
પરિયટ્ઠં દેસૂણં । અળ્લાણિયસ્સ દોણ્હ વિ આદિલ્લાણં નત્થિ
અંતરં, સાઈંયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કો-
સેણં છાવટ્ઠિ સાગરોવમાઈં સાઈરેગાઈં । અપ્પાબહુ સઽવત્થોવા
જાણી અળ્લાણી અણંતગુણા । અહવા દુવિહા સઽવજીવા
પન્નત્તા સાગારોવઉત્તા ય, અળાગારોવઉત્તા ય, સંચિટ્ઠુણા અંતરં
ચ જહન્નેણં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, અપ્પાબહુ સાગારોવઉત્તા-
સંખેજ્જગુણા । અહવા દુવિહા સઽવજીવા પન્નત્તા, તં જહા-
આહારગા ચેવ અળાહારગા ચેવ । આહારણં મંતે ! જાવ
કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! આહારણ દુવિહે પન્નત્તે તં જહા-
છઠમત્થ આહારણ ય કેવલિ આહારણ ય છઠમત્થ આહારણં

અલેશ્ય જીવ હૈં ઓર ઇનકી અપેક્ષા ‘સલેસ્સ જીવા અણંતગુણા’ જો
સલેશ્ય જીવ હૈં વે અનન્તગુણો અધિક હૈં । ક્યોંકિ નિગોદ જીવ મી
સલેશ્ય માને ગયે હૈં । ઇસ અપેક્ષા ઇનમેં અનન્તત્વકા કથન કિયા
ગયા હૈ ॥૧૪૧॥

‘અલેસ્સા’ સૌથી ઓછા અલેશ્ય હોવો છે. અને તેના કરતાં ‘સલેસ્સ જીવા અણંત-
ગુણા’ જે સલેશ્ય હોવો છે તેઓ અનંતગુણા વધારે કહેલા છે. કેમકે—નિગોદ
હોવાને પણ સલેશ્ય માનવામાં આવેલા છે. એ અપેક્ષાથી તેઓમાં અનંતપણાનું
કથન કરવામાં આવેલ છે. ॥ સૂ. ૧૪૧ ॥

जाव केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं खुड्डागं भवग्गहणं
दुसमयऊणं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं जाव कालओ खेत्तओ
अंगुलस्स असंखेज्जइभागं । केवलि आहारए णं जाव केव-
च्चिरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं देसुणा
पुव्वकोडी । अणाहारएणं भंते ! केवच्चिरं० ? गोयमा ! अणा-
हारए दुविहे पन्नत्ते तं जहा-छउमत्थ अणाहारए य केवलि
अणाहारए य छउमत्थ अणाहारएणं जाव केवच्चिरं होइ ?
गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं दो समया ।
केवलि अणाहारए दुविहे पन्नत्ते, तं जहा-सिद्ध केवलि अणा-
हारए य भवत्थ केवलि अणाहारए य । सिद्धकेवलिअणाहारए
णं भंते ! कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! साईए अपज्ज-
वसिए । भवत्थकेवलिअणाहारए णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ?
गोयमा ! भवत्थकेवलिअणाहारए दुविहे पन्नत्ते तं जहा-
सज्जोगि भवत्थ केवलि अणाहारए य-अजोगि भवत्थकेवलि
अणाहारए य । सजोगि भवत्थकेवलि अणाहारए णं भंते !
कालओ केवच्चिरं होइ ? अजहणमणुक्कोसेणं तिण्णि समया ।
अजोगि भवत्थकेवलि अणाहारए जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्को-
सेणं अंतोमुहुत्तं । छउमत्थ आहारगस्स केवइयं कालं अंतरं ?
गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं दो समया । केवलि
आहारगस्स अंतरं अजहणमणुक्कोसेणं तिण्णि समया । छउ-
मत्थ अणाहारगस्स अंतरं जहन्नेणं खुड्डागभवग्गहणं दुसमय-
ऊणं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं जाव अंगुलस्स असंखेज्जइ-
भागं । सिद्धकेवलि अणाहारगस्स साईयस्स अपज्जवसियस्स
नत्थि अंतरं । सजोगिभवत्थकेवलि अणाहारगस्स जहन्नेणं
अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि, अजोगिभवत्थ केवलिअणाहारगस्स

नत्थि अंतरं । एएसि णं भंते ! आहारगाणं अणाहारगाण य
कयरे कयरेहितो अप्पावहु० ? गोयमा ! सव्वत्थोवा अणा-
हारगा-आहारगा असंखेज्जा ॥॥सू० १४२॥

छाया-ज्ञानिश्चैवाऽज्ञानिनश्चैव, ज्ञानी खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं
भवति गौतम ! ज्ञानी द्विविधः प्रज्ञप्तः सादिकोवाऽपर्यवसितः १ सादिको वा
सपर्यवसितः २, तत्र खलु यः स सादिकः सपर्यवसितः स जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम्-
उत्कर्षेण पट् पट्टिः सागरोपमाणि सातिरेकाणि, अज्ञानिनो यथा सवेदकाः ।
ज्ञानिनोऽन्तरं जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेणानन्तं कालमपार्धपुद्गलपरावर्तं देशो-
नम् । अज्ञानिनो द्वयोरपि आदिकयोर्नास्ति अन्तरम्, सादिकस्य सपर्यवसितस्य
जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण पट् पट्टिः सागरोपमाणि सातिरेकाणि । अल्पबहु-
त्वम्-सर्वस्तोका ज्ञानिनः अज्ञानिनोऽनन्तगुणाः अथवा द्विविधाः सर्वजीवाः
प्रज्ञप्ताः तद्यथा-साकारोपयुक्ताश्च-अनाकारोपयुक्ताश्च संचिद्वणा अन्तरं च जघन्ये-
नोत्कर्षेणापि अन्तर्मुहूर्तम् अल्पबहुत्वम् साकारोपयुक्ताः संख्येयाः । अथवा
सर्वजीवा द्विविधाः प्रज्ञप्ताः तद्यथा-आहारकाश्चैवाऽनाहारकाश्चैव । आहारकः
खलु भदन्त ! यावत् कियच्चिरं भवति ? गौतम ! आहारको द्विविधः प्रज्ञप्तः
तद्यथा-छद्मस्थाहारकश्च केवलि आहारकश्च-छद्मस्थाहारको यावत् कियच्चिरं
भवति ? गौतम ! जघन्येन क्षुल्लकं भवग्रहणं द्विसमयोनम् उत्कर्षेणाऽसंख्येयं
कालं यावत्कालतः क्षेत्रतोऽङ्गुलस्याऽसंख्येयभागम् । केवलि आहारकः
खलु भदन्त ! यावत्कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण
देशोना पूर्वकोटिः । अनाहारकः खलु भदन्त ! कियच्चिरं भवति ? गौतम !
अनाहारको द्विविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा-छद्मस्थाऽनाहारकश्च, केवलि अनाहारकश्च ।
छद्मस्थानाहारकः खलु यावत्कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येनैकं समयम्-
उत्कर्षेण द्वौ समयौ । केवलि अनाहारको द्विविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा-सिद्धकेवलि अना-
हारकश्च-भवस्थ केवलि अनाहारकश्च । सिद्धकेवल्यनाहारकः खलु भदन्त !
कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! सादिकोऽपर्यवसितः । भवस्थकेवल्यनाहा-
रकः खलु भदन्त ! कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! भवस्थ केवल्यनाहारको द्विविधः
प्रज्ञप्तः सयोगि भवस्थ केवल्यनाहारकश्च, अयोगि भवस्थ केवल्यनाहारकश्च ।
सयोगि भवस्थ केवल्यनाहारकः खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवति ?
अजघन्योत्कर्षेण त्रयः समयाः, अयोगि भवस्थ केवल्यनाहारको जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम्
-उत्कर्षेणान्तर्मुहूर्तम् । छद्मस्थाहारकस्य कियन्तं कालमन्तरम् ? गौतम ! जघ-
न्येनैकं समयम् उत्कर्षेण द्वौ समयौ । केवल्यनाहारकस्यान्तरम् अजघन्योत्कर्षेण

ત્રીન્ સમયાન્ । છદ્મસ્થાનાહારકસ્યાન્તરં જઘન્યેન ક્ષુલ્લકં ભવગ્રહણં દ્વિસમયોનમ્
ઉત્કર્ષેણાઽસંખ્યેયં કાલં યાવદ્દ્વિગુલસ્યાઽસંખ્યેયંભાગમ્ । સિદ્ધ કેવલ્યનાહારકસ્ય
સાદિકસ્યાઽપર્યવસિતસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્ । સયોગિ ભવસ્થ કેવલ્યનાહારકસ્ય જઘ-
ન્યેનાઽન્તર્મુહૂર્તમ્-ઉત્કર્ષેણાપિ, અયોગિ ભવસ્થ કેવલ્યનાહારકસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્ ।
એતેષાં ક્ષલુ ભદન્ત ! આહારકાણામનાહારકાણાં ચ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા
બહુકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા અનાહારકાઃ આહારકા અસંખ્યેયાઃ ॥સૂ. ૧૪૨॥

ટીકા-પુનરપિ પ્રકારાન્તરેણ દ્વિવિધ્યં દર્શયતિ-દ્વિપ્રકારકાઃ સર્વજીવાઃ
પ્રજ્ઞાતાઃ તથા-‘નાણી ચેવ અન્નાણી ચેવ’ જ્ઞાનિનશ્ચાઽજ્ઞાનિનશ્ચ ‘નાણી ણં ભંતે ?
કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ જ્ઞાની ક્ષલુ ભદન્ત ! કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતિ ? ગૌતમ !
‘નાણી-દુવિહે પન્નત્તે’ જ્ઞાની દ્વિવિધઃ પ્રોક્તઃ તથા-‘સાદીએ વા અપજ્જવસિએ
સાદીએ વા સપજ્જવસિએ’ સાદિકો વાઽપર્યવસિતઃ સ ચ કેવલી કેવલજ્ઞાનસ્ય

પ્રકારાન્તર સે દ્વિવિધતા કા કથન કરતે હૈં ।

‘નાણી ચેવ અન્નાણી ચેવ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ-પ્રશ્ન ગૌતમ સે કહ રહે હૈં-હે ગૌતમ ! સમસ્ત જીવ ઇસ
પ્રકાર સે મી દો પ્રકાર કે હૈં-એક ‘નાણી’ જ્ઞાની ઓર દૂસરે ‘અન્નાણી
ચેવ’ અજ્ઞાની ।

અવ ગૌતમને પ્રશ્ન સે એસા પૂછા હૈ-‘નાણી ણં ભંતે ! કાલઓ
કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભદન્ત ! જ્ઞાની કી કાયસ્થિતિ કિતને કાલ
કી હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! ‘નાણી દુવિહે
પણ્ણત્તે’ જ્ઞાની દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । ‘તં જહા’-જૈસે ‘સાદીએ
વા અપજ્જવસિએ વા’ એક સાદિક અપર્યવસિત જ્ઞાની ઓર દૂસરા
‘સાદીએ વા સપજ્જવસિએ’ સાદિક સપર્યવસિત જ્ઞાની સાદિક અપર્યવ

હવે પ્રકારાન્તરથી દ્વિવિધ પણાનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘નાણીચેવ અન્નાણી ચેવ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-પ્રશ્નશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ ! સઘણા શુભે આ
પ્રમાણે પણ બે પ્રકારના કહેલા છે. જેમકે-એક ‘નાણી’ જ્ઞાની અને બીજા
‘અન્નાણી ચેવ’ અજ્ઞાનીયો. હવે ગૌતમસ્વામી પ્રશ્નશ્રીને એવું પૂછે છે કે-
‘નાણી ણં ભંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ ! જ્ઞાનિયોની કાયસ્થિતિ
કેટલા કાળની કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે
હે ગૌતમ ! ‘નાણી દુવિહે પણ્ણત્તે’ જ્ઞાની બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે.
‘તં જહા’ તેમકે ‘સાદીએ વા અપજ્જવસિએ’ એક સાદિક અપર્યવસિત જ્ઞાની અને
બીજા ‘સાદીએ વા સપજ્જવસિએ’ સાદિક સપર્યવસિત જ્ઞાની સાદિક અપર્યવસિત

સાધપર્યવસિતત્વાત્ સાદિકો વા સપર્યવસિતઃ-મતિજ્ઞાનાદિમાન મતિજ્ઞાનાદી
છદ્મસ્થ વૃત્તિતાઽતઃ સાદિ સપર્યવસિતત્વમ્ । ‘તત્થ ણં જે સાદીંણ સપજ્જવસિણ
સે જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં’ તત્ર દ્વયોર્મધ્યે યઃ સાદિકઃ સપર્યવસિતઃ સ જઘન્યેનાન્ત-
ર્મુહૂર્તમ્ સમ્યક્ત્વસ્ય જઘન્યત ઇતાવન્માત્ર કાલત્વાત્ સમ્યક્ત્વવતથ જ્ઞાનિત્વાત્,
ઉક્તશ્ચ-‘સમ્યગ્દષ્ટેર્જ્ઞાનં મિથ્યાદષ્ટેર્વિપર્યાસઃ’ ઇતિ । ‘ઉક્કોસેણં

સિત જ્ઞાની કેવલી ભગવાન્ હોતે હેં ક્યોંકિ કેવલ જ્ઞાન સાદી હોતા હૈ
ઔર હોકર કે ફિર છૂટતા નહીં હૈ અતઃ હસ જ્ઞાન ચાલા જો કેવલી
હૈ વહ સાદિક અપર્યવસિત કહા ગયા હૈ તથા જો મતિ જ્ઞાનાદિક
હોતે હેં વે સાદિ ઔર સપર્યવસિત હેં ઔર હનકી વૃત્તિ છદ્મસ્થ
જીવોં મેં હોતી હૈ ‘તત્થણં જે સે સાદીંણ સપજ્જવસિણ સે જહન્નેણં
અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિ સાગરોવમાઈં સાતિરેગાઈં’ હનમેં જો
સાદિક સપર્યવસિત જ્ઞાની હોતા હૈ વહ જઘન્ય સે તો ઁક અન્ત-
ર્મુહૂર્ત કી કાયસ્થિતિ ચાલા હોતા હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ અધિક
૬૬ સાગરોપમ કી કાયસ્થિતિ ચાલા હોતા હૈ । સમ્યક્ત્વ કી જઘન્ય
સ્થિતિ ઁક અન્તર્મુહૂર્ત કી કહી ગઈ હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કુછ અધિક
૬૬ સાગરોપમ કી કહી ગઈ હૈ । સમ્યક્ત્વશાલી જીવ કો હી જ્ઞાની
કહા ગયા હૈ અતઃ જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ ચે સ્થિતિ હસી ભાવ કો લે
કર યહાં પર જ્ઞાની કી બતલાઈ ગઈ હૈ ।

ઉક્તંચ-‘સમ્યગ્દષ્ટેર્જ્ઞાનં મિથ્યાદષ્ટેર્વિપર્યાસઃ’ તથા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ

જ્ઞાની કેવળી ભગવાન્ હોય છે. કેમકે કેવળજ્ઞાન સાદિ હોય છે. અને તે તથા
પછી પાછુ છૂટતું નથી. તેથી આ જ્ઞાનવાળા જે કેવલી છે. તેઓને સાદિક
અપર્યસિત કહેવામા આવેલ છે. તથા જે મતિજ્ઞાન વિગેરે હોય છે, તે સાદિ
અને સપર્યવસિત છે. અને તેની વૃત્તિ છદ્મસ્થ હોવામાં હોય છે. ‘તત્થ ણં જે
સે સાદીંણ સપજ્જવસિણ સે જહન્નેણં અંતો મુહુત્તં ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિ સાગરોવમાઈં
સાતિરેગાઈં’ તેમાં જે સાદિક સપર્યસિત જ્ઞાની હોય છે. તે જઘન્યથી તો
એક અંતર્મુહૂર્તની કાયસ્થિતિવાળા હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક વધારે ૬૬
છાસઠ સાગરોપમની કાયસ્થિતિવાળા હોય છે. સમ્યક્ત્વની જઘન્ય સ્થિતિ
એક અંતર્મુહૂર્તની કહેવામાં આવેલ છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કંઈક ઓછી
છાસઠ સાગરોપમની કહેવામાં આવેલ છે. સમ્યક્શાલી જીવને જે જ્ઞાની કહેલા
છે તેથી જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એજ ભાવને ગ્રહણ કરીને અહીંયાં
જ્ઞાનીના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે. કહ્યું છે કે-‘સમ્યગ્દષ્ટેર્જ્ઞાનં મિથ્યા દષ્ટે
ર્વિપર્યાસઃ’ તથા તેમની જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કહેવામાં આવેલ છે. તે અપ્રતિ-

છાવદ્વિ સાગરોવમાઈ સાંરેગાઈ' ઉત્કર્ષેણ પદ્ પષ્ટિઃ સાગરોપમાણિ સાતિરે-
કાણિ સમ્યગ્દર્શનકાલસ્યાઽપિ ઉત્કર્ષત એતાવન્માત્રત્વાત્ અપ્રતિપતિત સમ્યક્ત્વસ્ય
વિજયાદિ ગમનશ્રવણાત્, ઉક્તશ્ચ ભાષ્યે —

‘દો વારે વિજયાઇસુ ગયસ્સ તિન્નિઽચ્ચુણ અહવ તાઈં ।

અરેગં નરભવિયં નાણા જીવાણ સવ્વદ્ધા ॥૧॥

છાયા-દ્વૌ વારૌ વિજયાદિષુ ગતસ્ય અથવા ત્રીનચ્યુતે તાનિ ।

અતિરેકો નરભવિકં નાના જીવાનાં સર્વાર્ધાં ॥૧॥

‘અન્નાણી જહા સવેયગા’ અજ્ઞાનિનો યથા સવેદકાઃ, અજ્ઞાની સ્વભૂત ભદન્ત !
કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતિ ? ગૌતમ ! અજ્ઞાની ત્રિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ-અનાદિકો-
વાઽપર્યવસિતઃ ૧ અનાદિકો વા સપર્યવસિતઃ ૨ સાદિકો વા સપર્યવસિતઃ ૩
અનાધપર્યવસિતઃ, સ યો ન કદાચિદપિ સિદ્ધિં યાસ્યતિ (અભવ્યઃ) અનાદિ

જા કહી ગઈ હૈ વહ અપ્રતિપતિત સમ્યક્ત્વી જીવકા વિજયાદિકોં મેં
ગમન સુને જાને કે કારણ કો લેકર કહી ગઈ હૈ । ‘ઉક્તંચ’-‘દો વારે
વિજયાઇસુ ગયસ્સ તિન્નિઽચ્ચુણ અહવ તાઈં । અરેગં નરભવિયં નાણા
જીવાણ સવ્વદ્ધા’ ‘અન્નાણી જહા સવેયગા’ હે ભદન્ત ! અજ્ઞાની જીવ
કી કાયસ્થિતિ કા કાલ કિતના હૈ ? તો હસકે ઉત્તર મેં કહા ગયા હૈ
-હે ગૌતમ ! અજ્ઞાની ત્રીન પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ-૧-અનાદિક અપ-
ર્યવસિત અજ્ઞાની, દૂસરા અનાદિક સપર્યવસિત અજ્ઞાની, ઔર તૃતીય
સાદિ સપર્યવસિત અજ્ઞાની હનમેં જો અમી તક સિદ્ધિ કો પ્રાપ્ત નહીં
હુઆ હૈ ઔર ન હોગા એસા અભવ્ય જીવ અનાદિ અપર્યવસિત અજ્ઞાની
હૈ જો અનાદિ સે મિથ્યાદૃષ્ટિ સે ચલા આ રહા હૈ પરન્તુ સમ્યક્ત્વ કી

પતિત સમ્યક્ત્વી જીવનું વિજય વિગેરેમાં ગમન સાંભળવામાં આવ્યાના આધાર
થી કહેવામાં આવેલ છે. કહ્યું પણ છે કે

‘દો વારે વિજયાઇસુ ગયસ્સ તિન્નિઽચ્ચુણ અહવ તાઈં ।

અરેગં નરભવિયં નાણાજીવાણ સવ્વદ્ધા’ ॥ ૧ ॥

‘અન્નાણી જહા સવેયગા’ હે ભગવન્ અજ્ઞાની જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ
કેટલો કહેલ છે ? આના ઉત્તરમાં કહે છે કે-હે ગૌતમ ! અજ્ઞાની ત્રણ પ્રકાર-
ના કહેવામાં આવેલ છે. એક અનાદિક અપર્યવસિત અજ્ઞાની, બીજા અનાદિક
સપર્યવસિત અજ્ઞાની, અને ત્રીજા સાદિ સપર્યવસિત અજ્ઞાની તેમાં જેઓએ
અત્યાર સુધી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી નથી. અને ભવિષ્યમાં પ્રાપ્ત કરી શકવાના નથી.
એવા અભવ્ય જીવ અનાદિ અપર્યવસિત અજ્ઞાની છે. જે અનાદિથી મિથ્યા
દૃષ્ટિ પણથી આવતા હોય પરંતુ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિથી જેમનું મિથ્યાત્વ

સપર્યવસિતશ્ચ સઃ ચોડનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિઃ સમ્યક્ત્વમાસાચડપ્રતિપતિત સમ્યક્ત્વ
 એવ ક્ષપકશ્રેણિ પ્રતિપત્સ્યતે સાદિ-સપર્યવસિતઃ સમ્યગ્દૃષ્ટિ ભૂત્વા જાતમિથ્યા-
 દૃષ્ટિઃ, સ જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ સમ્યક્ત્વાત્ પ્રતિપત્ય પુનરન્તર્મુહૂર્તેન કસ્યાડપિ
 સમ્યગ્દર્શનાવાપ્તિસમ્ભવાત્ ઉત્કર્ષણાનન્તં કાલમ્ અનન્તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ
 કાલતઃ ક્ષેત્રતોડપાર્થં પુદ્ગલપરાવર્તં દેશોનમ્ । જ્ઞાનિનઃ ક્રિયચ્ચિરં કાલતો ભદન્ત !
 અન્તરમ્ ભવતિ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! સાચપર્યવસિતસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્ અપર્યવ-

પ્રાપ્તિ સે જિસકા મિથ્યાત્વ છૂટ ગયા હૈ ઓર અપ્રતિપતિત સમ્ય-
 ક્ત્વ હુઆ હી વહ ક્ષપક શ્રેણિ કો પ્રાપ્તકરને વાલા હો જાને
 વાલા હૈ એસા સમ્ય- ક્ત્વો જીવ અનાદિ સપર્યવસિત અજ્ઞાની જીવ
 હૈ સાદિ સપર્યવસિત અજ્ઞાની જીવ વહ હૈ જો સમ્યક્ત્વ કો
 પ્રાપ્ત કર પુનઃ મિથ્યાદૃષ્ટિ બન ગયા હૈ । એસા વહ જઘન્ય સે
 અન્તર્મુહૂર્ત તક કી કાયસ્થિતિ વાલા હોતા હૈ ક્યોંકિ સમ્યક્ત્વ સે
 પ્રતિપતિત હોકર વહ પુનઃ સમ્યક્ત્વ કી પ્રાપ્તિ કર લિયા કરતા હૈ
 તથા ઉત્કૃષ્ટ સે અનન્ત કાલ કી કાયસ્થિતિ વાલા હોતા હૈ ક્યોંકિ
 અનન્ત ઉત્સર્પિણી ઓર અનન્ત અવસર્પિણી કાલ કે વાદ તથા ક્ષેત્ર
 કી અપેક્ષા કુછ કમ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત કે વાદ સમ્યક્ત્વ કો
 પ્રાપ્ત કરતા હૈ ।

અન્તર કથન—‘જાણિસ્સ ણં મંતે !’ હે ભદન્ત ! જ્ઞાની જીવ કા
 કિતને કાલ કા અન્તર હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ ને કહા હૈ હે ગૌતમ ! સાદિ
 અપર્યવસિત જીવ કે તો અન્તર હોતા નહીં હૈ ક્યોંકિ એસે જીવ કા

છૂટિ ગયેલ છે. અને અપ્રતિપતિત સમ્યક્ત્વ થઇને તે ક્ષપક શ્રેણીને પ્રાપ્ત
 કરવાવાળા થઇ જવાના હોય એવા સમ્યક્ત્વની જીવો અનાદિ સપર્યવસિત
 અજ્ઞાની જીવ છે. સાદિસપર્યવસિત અજ્ઞાની જીવ તે કહેવાય છે કે જે સમ્ય-
 ક્ત્વને પ્રાપ્ત કરીને ફરીથી મિથ્યાદૃષ્ટિ બની ગયેલ હોય. એવા તે જીવ જઘન્યથી
 અંતર્મુહૂર્ત પર્યાન્તની કાયસ્થિતિવાળા હોય છે. કેમકે સમ્યક્ત્વથી પ્રતિ પતિત
 થઇને તે ફરીથી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરીલે છે. તથા ઉત્કૃષ્ટથી અનંતકાળની
 કાયસ્થિતિવાળા હોય છે. કેમકે-અનંત ઉત્સર્પિણી અને અનંત અવસર્પિણી
 કાળ સમાપ્ત થયા પછી તથા ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી કંઈક ઓછા અર્ધ પુદ્ગલ
 પરાવર્તના પછી સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરે છે.

અંતર કાળનું કથન

‘જાણિસ્સ ણં મંતે !’ હે ભગવન્ જ્ઞાની જીવનું અંતર કેટલા કાળનું કહે-
 વામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! સાદિ
 અપર્યવસિત જીવનું અંતરતો હોતું જ નથી. કેમકે એવા જીવનું સમ્યક્ત્વ

સિતત્વેન સપ્તતદ્ભાવાડપરિત્યાગાત્ । ‘નાણિસ્સ અંતરં’ સાદિ સપર્યવસિત જ્ઞાનિનોડન્તરમ્ ‘જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં’ જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્—એતાવન્મિથ્યાદર્શન-કાલેન વ્યવધાનેન ભૂયોડપિ જ્ઞાનભાવાત્, ‘ઉક્કોસેણં અંણંતં કાલં અવહું પોંગ્ગલ-પરિયદ્દં દેસૂણં’ ઉત્કર્ષેણાનન્તં કાલમ્ અનન્તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતોડપાર્થ પુદ્ગલપરાવર્તં દેશોનમ્ ક્ષેત્રતઃ, સમ્યગ્દષ્ટેઃ સમ્યક્ત્વાત્પ્રતિપતિતસ્યૈતાવન્તં કાલં મિથ્યાત્વમનુભૂય તતોડવચ્યં સમ્યક્ત્વાસાદનાત્ । ‘અણ્ણાણિયસ્સ દોણ્હવિ આદિલ્લાણં નત્થિ અંતરં’ દ્વયોરપ્યજ્ઞાનિનોરાદિકયોર્નાસ્ત્યન્તરમ્, અજ્ઞાનિનઃ કિયચ્ચિરં કાલતોડન્તરમ્ ? ગૌતમ ! અનાદ્યપર્યવસિતસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્ અપર્યવ-સિતત્વાદેવ । અનાદિ સપર્યવસિતસ્યાડપિ નાસ્ત્યન્તરમ્ સંપ્રાપ્તકેવલજ્ઞાનસ્ય પ્રતિપાતાડભાવાત્ । ‘સાદીયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં’ સાદિ

સમ્યક્ત્વ છૂટતા નહીં હૈ । ક્યોંકિ અપર્યવસિત અવસ્થા વાલા હોને સે સમ્યક્ત્વરૂપ પરિણામ સે હી પરિણત બના રહતા હૈ । જો જ્ઞાની સાદિ અપર્યવસિત હૈ ઉસકા અન્તર જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અન્તર અનન્ત કાલ કા હૈ । ઇતને કાલ કે બાદ વહ પુનઃ જ્ઞાની બન જાતા હૈ । હે અદન્ત ! અજ્ઞાની જીવ કા અન્તર કિતને કાલ કા હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! જો અનાદિ અપર્યવસિત અજ્ઞાની હૈ ઉસકે તથા અનાદિ સપર્યવસિત જીવ કે તો અન્તર હૈ નહીં ક્યોંકિ અનાદિ અપર્યવસિત અવસ્થા મેં અજ્ઞાન કા સદ્ભાવ સદા વિદ્યમાન રહેગા ઓર અનાદિ સપર્યવસિ-તતા અવસ્થા મેં અજ્ઞાન કી સમાપ્તિ મેં કેવલજ્ઞાન કા સદ્ભાવ હોને સે ઉસકા છૂટના હોગા નહાં ઇસ કારણ અન્તર કા આના હોતા નહીં હૈ । જો સાદિ સપર્યવસિત અજ્ઞાની જીવ હૈ ઉસકા અન્તર હોતા

છૂટતું નથી. કેમકે અપર્યવસિત અવસ્થાવાળા હોવાથી સમ્યક્ત્વ રૂપ પરિણા-મથી જ પરિણતબનેલા રહે છે જે જ્ઞાની સાદિ અપર્યવસિત હોય છે. તેઓનું અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું છે અને ઉત્કૃષ્ટથી અનંતકાળનું અંતર હોય છે. એટલા કાળ પછી ફરીથી જ્ઞાની બની જાય છે. હે ભગવન ! અજ્ઞાની જીવનું અંતર કેટલા કાળનું છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! જેઓ અનાદિ અપર્યવસિત અજ્ઞાની છે તેઓને તથા અનાદિ સપર્યવસિત જીવોને તો અંતર હોતું જ નથી. કેમકે—અનાદિ અપર્યવસિત અવસ્થામાં અજ્ઞાનનો સદ્ભાવ સદા કાયમજ રહેશે. અને અનાદિ સપર્યવસિત પશુની અવસ્થામાં અજ્ઞાનની સમાપ્તિમાં કેવળજ્ઞાનનો સદ્ભાવ હોવાથી તે છૂટિ શકતું નથી, તેથી અંતર આવી શકતું નથી, જે સાદિ સપર્યવસિત અજ્ઞાની જીવ હોય

સપર્યવસિતસ્યાઽજ્ઞાનિનો જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ જયન્યસમ્યદર્શનકાલ્પસ્યંતાવન્મા-
ત્રત્વાત્ । ‘ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિં સાગરોવમાઈં સાદ્ગેગાઈં’ ઉત્કર્ષેણ પદ્ પષ્ટિઃ
સાગરોપમાણિ સાતિરેકાણિ, રતોપ્યુર્ધ્વં સમ્યદર્શનપ્રતિપાતેઽજ્ઞાનમાવાત્ ઇતિ ।

‘અપ્યાવહુ’ અલ્પવદ્વૃત્ત્વમ્ જ્ઞાનાઽજ્ઞાનિનાં કતરેભ્યઃ કતરેઽલ્પા વદ્વૃકાવેતિ
‘પ્રશ્નઃ ? ગૌતમ ! ‘સન્વત્યોવા નાણી’ સર્વસ્તોકા જ્ઞાનિનઃ ‘અણાણી અણંતગુણા’
અજ્ઞાનિનોઽનન્તગુણાઃ નિગોદજીવાઽપેક્ષયા । પુનર્દ્વેવિધ્યમ્—‘અહવા દુવિહા સન્વ-
જીવા પન્નત્તા’ અથવા—દ્વિવિધાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તચ્ચથા—‘સાગારોવ ઉત્તાય-
અણાગારોવઉત્તાય’ સાકારોપયુક્તાશ્ચાઽનાકારોપયુક્તાશ્ચ । ‘સંચિટ્ટુણા—અંતરં ચ
જહન્નેણં—ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં’ દ્વયોરપિ કાયસ્થિતિઃ—અન્તરચ્ચ જઘન્યેનો-

હૈ સો વહ યહાં જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ
‘અધિક ૬૬ સાગરોપમ કા હૈ ।

અલ્પવદ્વૃત્ત્વ કા કથન—હે ભદન્ત ! જ્ઞાની ઓર અજ્ઞાની જીવો
મેં કૌન જીવ અલ્પ હૈં ? ઓર કૌન જીવ વદ્વૃત્ત હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં
પ્રશ્ન કહતે હૈં—હે ગૌતમ ? સવ સે કમ જ્ઞાની જીવ હૈં ઓર અજ્ઞાની
જીવ હનકી અપેક્ષા અનન્તગુણેં અધિક હૈં । ક્યોંકિ અજ્ઞાનિયોં મેં
નિગોદ જીવોં કા ભી અન્તર્ભાવ હો જાના હૈં । ‘અહવા દુવિહા સન્વ
જીવા’ અથવા સમસ્ત જીવ દો પ્રકાર કે હસ પ્રકાર સે ભી હૈં—‘સાગ-
રોવઉત્તાય અણાગારોવઉત્તાય’ એક સાકારોપયુક્ત ઓર દૂસરે અના-
કારોપયુક્ત ‘સંચિટ્ટુણા અંતરં જહન્નેણં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં’ હન
દોનોં કી કાયસ્થિતિ ઓર અન્તર જઘન્ય સે એવં ઉત્કૃષ્ટ સે એક ૨

, છે. તેમનું અંતર હોય છે. તે તે અહીંયાં જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું અને
ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક વધારે ૬૬ છાસઠ સાગરોપમનું છે.

અલ્પવદ્વૃત્તનું કથન

હે ભગવન્ ? જ્ઞાની અને અજ્ઞાની જીવોમાં કયા જીવો અલ્પ છે ? અને
કયા જીવો વધારે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ !
સૌથી ઓછા જ્ઞાની જીવ છે. તેના કરતાં અજ્ઞાની જીવો અનંતગુણ વધારે
છે. કેમકે—અજ્ઞાનિયોમાં નિગોદ જીવોના પણ સમાવેશ થઈ જાય છે. ‘અહવા
દુવિહા સન્વજીવા’ અથવા સઘળા જીવો આ પ્રમાણે પણ બે રીતના થઈ જાય
છે. ‘સાગારોવઉત્તાય અણાગારોવઉત્તાય’ એક સાકારોપયુક્ત અને બીજા અના-
કારોપયુક્ત, સંચિટ્ટુણા અંતરં જહન્નેણં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં આ બન્નેની
કાય સ્થિતિ અને અંતર જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી એક એક અંતર્મુહૂર્તનું

ત્કર્ષતોઽપિ ચાન્તર્મુહૂર્તમેવ અત્ર સર્વજીવાશ્છદ્મસ્થા એવ ન કેવલિનોઽપિ વિવ-
ક્ષિતાઃ, એત્યોઃ કાયસ્થિતિરન્તરં ચ જઘન્યોત્કર્ષાભ્યામરતર્મુહૂર્તમ્ અન્યથા-
કેવલિનામુપયોગસ્ય સાકારસ્યાઽનાકારસ્ય ચૈક સામયિકત્વાત્ કાયસ્થિતાવન્તરે
ચૈકસમયોઽપ્યુચ્યેત્ત ઇતિ । ‘અપ્પાબહુ’ અલ્પબહુત્વમ્ સાકારોપયુક્તાનામનાકારો-
પયુક્તાનાં ચ કતરેકતરેભ્યોઽલ્પા-બહુકા૦ ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા અનાકારોપ-
યુક્તાઃ અનાકારોપયોગસ્ય સ્તોકકાલતયા પૃચ્છા સમયે તેષાં સ્તોકાનામેવોવા-
પ્યમાનત્વાત્, તત્-‘સાકારો૦ સંખે૦’ સાકારોપયુક્તાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, અનાકારો-
પયોગાદ્ધાતઃ સાકારોપયોગદ્ધાયાઃ સંખ્યેયગુણત્વાદિતિ । ‘અહવા દુવિહા-સવ્વ-
જીવા પન્નત્તા’ અથવા દ્વિવિધાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તથથા-‘આહારગા ચેવ-

અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ । યહાં સાકાર અનાકાર ઉપયોગ વાલે સર્વ જીવ
રૂપ સે છદ્મસ્થ જીવ હી વિવક્ષિત હુએ હૈં ઔર ઇન્હીં કો લેકર
કાયસ્થિતિ ઔર અન્તર કાલ કા યહ કથન કિયા ગયા હૈ નહીં તો
કેવલી કા ઉપયોગ-સાકાર ઔર અનાકાર ઉપયોગ-એક સમય કી
સ્થિતિ વાલા હોતા હૈ અતઃ ઇન્હેં ભી ગ્રહણ કરને કે લિયે કાયસ્થિતિ
ઔર અન્તરકાલ કે કથન મેં એક સમય કા ગ્રહણ કરના ચાહિયે થા
પરન્તુ યહ યહાં નહીં કહા ગયા હૈ અતઃ સાકાર ઔર અનાકાર ઉપ-
યોગ વાલોં મેં યહાં છદ્મસ્થ જીવ હી ગૃહીત હુએ હૈં એસાં જાનના
ચાહિયે ઇનકે અલ્પબહુત્વ કી ચિન્તા મેં સબસે કમ અનાકાર ઉપ-
યોગ વાલે હૈં ઔર ઇનકી અપેક્ષા સાકાર ઉપયોગ વાલે સંખ્યાતગુર્ણ
અધિક હૈં । ક્યોંકિ અનાકાર ઉપયોગ કે કાલ સે સાકાર ઉપયોગ
કા કાલ સંખ્યાતગુર્ણા અધિક હોતા હૈ ।

છે. અહીંયાં સાકાર ઉપયોગવાળા અને અનાકાર ઉપયોગવાળા સર્વ જીવ
પણથી છદ્મસ્થ જીવજીવિત થયેલ છે. અને તેમનેજ લઈને કાયસ્થિતિ અને
અંતરકાળનું આ કથન કરવામાં આવેલ છે. નહીંતો કેવલીનો ઉપયોગ સાકાર
અનાકાર બન્નેપ્રકારથી એક સમયની સ્થિતિવાળો હોય છે, તેથી તેને પણ ગ્રહણ
કરવા માટે કાયસ્થિતિ અને અંતર કાળના કથનમાં એક સમય ગ્રહણ કરવો
જોઈતો હતો. પરંતુ તે અહીંયાં કરવામાં આવેલ નથી. તેથી સાકાર અને
અનાકાર ઉપયોગવાળામાં અહીંયાં છદ્મસ્થ જીવજીવિત ગ્રહણ કરાયા છે. તેમ
સમજવું. તેમના અલ્પ બહુત્વના વિચારમાં સૌથી ઓછા અનાકાર ઉપયોગવાળા
છે. અને તેના કરતાં સાકાર ઉપયોગવાળા સંખ્યાતગુણ વધારે છે. કેમકે-
અનાકાર ઉપયોગના કાળથી સાકાર ઉપયોગનો કાળ સંખ્યાતગુણ વધારે હોય છે,

અનાહારગા ચેવ' આહારકાશ્ચાઽનાહારકાશ્ચ । અનયોઃ કાયસ્થિતિમાહ—‘આહાર-
 ણં મંતે ! જાવ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! આહારે દુવિહે પન્નત્તે તં જહા—છઠ્ઠ-
 મત્થ આહારે ય—કેવલિ આહારેય’ આહારકઃ સ્વલ્ભદન્ત ! આહારક ઇતિ મર્યા-
 દયા કિયચ્ચિરં કાલતો ભવતિ ? ગૌતમ ! સ દ્વિવિધઃ તદ્વથા—છદ્મસ્થાહારકશ્ચ—
 કેવલ્યાહારકશ્ચ । ‘છઠ્ઠમત્થ આહારે ણં જાવ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેણં
 સુહ્ઠાગં ભવગ્ગહણં દુસમયઝ્ઞણં’ છદ્મસ્થાહારકઃ આહારક ઇતિ કાલતઃ કિય-
 ચ્ચિરં ભવતિ ? ગૌતમ ! દ્વિ સમયોનં જઘન્યેન સ્થુલ્લકં ભવગ્ગહણમ્—એતજ્ઞઘન્યા-
 ધિકારાદ્ વિગ્રહેણાગત્ય સ્થુલ્લકભવગ્ગહણવત્સૂત્પાદે ભવતીતિ જ્ઞાતવ્યમ્ તત્ર—
 યદપિ લોકાન્તનિષ્કુટાદાવુત્પાદે ચતુઃસામયિકી પશ્ચસામયિકી ચ વિગ્રહગતિઃ

‘અહવા—દુવિહા સન્વજીવા પણ્ણત્તા’ અથવા સર્વ જીવ દો પ્રકાર
 કે કહે ગયે હૈં—‘તં જહા’ વે હસ પ્રકાર સે—‘આહારગા ચેવ અનાહારગા
 ચેવ’ એક આહારક જીવ ઓર દૂસરે અનાહારક જીવ અવ ગૌતમ
 હનકી કાયસ્થિતિ કે સમ્બન્ધ મેં એસા પૂછતે હૈં—આહારણં મંતે !
 જીવે કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભદન્ત ! આહારક જીવ આહારક રૂપ સે કિતને
 કાલ તક રહતા હૈં હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘ગોયમા ! આહારે
 દુવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! આહારક જીવ દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈં
 ‘તં જહા’ જૈસે—‘છઠ્ઠમત્થ આહારે ય કેવલિ આહારે ય’ એક છદ્મસ્થ
 આહારક ઓર દૂસરા કેવલિ આહારક હનમેં જો ‘છઠ્ઠમત્થ આહારણં
 જીવે કેવચ્ચિરં હોઈ’ છદ્મસ્થ આહારક જીવ હૈં વહ હે ભદન્ત ! કિતને
 કાલ તક છદ્મસ્થ આહારક રૂપ સે રહતા હૈં ? તો હસકા ઉત્તર ‘ગોયમા !’

‘અહવા દુવિહા સન્વજીવા પણ્ણત્તા’ અથવા સર્વ જીવો યે પ્રકારના કહે-
 વામાં આવેલા છે. તે આ પ્રમાણે છે. ‘આહારગા ચેવ અનાહારગા ચેવ’ એક આહારક
 જીવ અને બીજા અનાહારક જીવ

હવે ગૌતમસ્વામી તેમની કાયસ્થિતિના સંબંધમાં પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે
 છે કે—‘આહારણં મંતે ! જીવે કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ આહારક જીવ આહાર-
 ક પશ્ચાત્થી કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે
 કે—‘ગોયમા’ આહારે દુવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! આહારક જીવ યે પ્રકારના
 કહેવામાં આવેલા છે. જે આ પ્રમાણે છે.—‘છઠ્ઠમત્થ આહારે ય કેવલિ આહારે ય’
 એક છદ્મસ્થ આહારક અને બીજા કેવલિ આહારક તેમાં જેઓ ‘છઠ્ઠમત્થ
 આહારણં જીવે કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ છદ્મસ્થ આહારક કેટલા કાળ પર્યન્ત
 છદ્મસ્થ પશ્ચાત્થી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ !

તથાપિ બાહુલ્યેન ત્રિસામયિક્યેવેતિ તમધિકૃત્યૈતત્સૂત્રમ્ । ઉક્તञ્ચ—‘एकं—द्वौवाऽ-
नाहारकः’ तत्त्वार्थसूत्रे अ. २ सू. ३१, त्रिसामयिक्यां च विग्रहगतौ द्वावाद्यौ
समयौ अनाहारक इति ताभ्यां हीनं कथितम् । ‘उक्कोसेणं अणंतं कालं जाव
काल० खेत्तओ अंगुलस्स असंखेज्जइभागं’ उत्कर्षेणानन्तं कालम् असंख्येया
उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यः कालतः, क्षेत्रतोऽङ्गुलस्याऽसंख्येयो भागः, अयं भावः—
अङ्गुलमात्रक्षेत्राङ्गुलाऽसंख्येयभागे यावन्त आकाशप्रदेशास्तावन्तः प्रतिसमय-
मेकैकप्रदेशापहारे यावता कालेन निर्लेपाः भवन्ति तावत्त्य उत्सर्पिण्यवस-
र्पिण्यः, तावन्तं हि कालमविग्रहेणोत्पाद्यते, अविग्रहौत्पत्तौ सततमाहारकः ।

हे गौतम ! ‘जहण्णेणं खुड्डागं भवग्गहणं दुसमऊणं उक्कोसेणं
संखेज्जकालं जाव काल० खेत्तओ अंगुलस्स असंखेज्जइभागं’ ऐसा
है कि वह छद्मस्थाहारक छद्मस्थाहारक रूप से कम से कम दो समय-
हीन क्षुद्र भव ग्रहण करने रूप काल तक रहता है और उत्कृष्ट से
संख्यात काल तक रहता है अर्थात् असंख्यात काल में असंख्यात
उत्सर्पिणियां और असंख्यात अवसर्पिणियां समाप्त हो जाती है ।
जीव जब विग्रह गति से आकर के उत्पाद क्षेत्र में उत्पन्न होता है उस
समय वह तीन समय तक विग्रहगति में रहता है और वहां दो समय
आहारक तक रहता है इसी कारण यहां पर क्षुद्र भव ग्रहण करने रूप
काल में से दो दो समय अनाहारक अवस्था को कम करके छद्मस्था-
हारक की कायस्थिति का काल कहा गया है और उत्कृष्ट जो इस
का काल कहा गया है सो इसका तात्पर्य ऐसा है कि यह जीव इतने
समय तक अविग्रह से ही उत्पन्न होता है अतः अविग्रह से उत्पन्न

‘जहण्णेणं खुड्डागं भवग्गहणं समऊणं उक्कोसेणं असंखेज्जકાલં જાવ કાલઓ
ખેત્તઓ અંગુલસ્સ અસંખેજ્જઇ ભાગં’ —એ છદ્મસ્થાહારક છદ્મસ્થાહારક
પણાથી ઓછામાં ઓછા બે સમયહીન ક્ષુદ્રભવગ્રહણ કરવા રૂપ કાળ સુધી
રહે છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાતકાળ સુધી રહે છે. અર્થાત્ અસંખ્યાત
કાળમાં અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણીયો અને અસંખ્યાત અવસર્પિણીયો સમાપ્ત થઈ
જાય છે. જીવ જ્યારે વિગ્રહ ગતિથી આવીને ઉત્પાદ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થાય છે,
તે વખતે એ ત્રણ સમય સુધી વિગ્રહ ગતિમાં રહે છે. અને ત્યાં બે સમય
સુધી અનાહારક રહે છે. એ કારણથી અહીંયાં ક્ષુદ્રભવ ગ્રહણ કરવા રૂપ કાળ-
માંથી બપ્પે સમય આહારક અવસ્થાના કમ કરીને છદ્મસ્થ આહારકની કાય
સ્થિતિનો કાળ કહેવામાં આવેલ છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી જે તેનો કાળ કહ્યો છે.
તો તેનું તાત્પર્ય એવું છે કે—આ જીવ આટલા સમય સુધી અવિગ્રહ ગતિથી
ઉત્પન્ન થવાના કારણે એ નિરંતર આહારક જ બનેલા રહે છે. હે ભગવન!

‘કેવલિ આહારણં જાવ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જઘન્યેણં અંતોમુદ્ધત્તં-ઉકોસેણં દેસૂણા પુવ્વકોડી’ કેવલ્યાહારકઃ સ્વલુ કેવલ્યાહારક ઇતિ કાલ્યતઃ ક્રિયચ્ચિરં ભવતિ ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુદ્ધત્તમ્ સ ચાડન્તકૃત્કેવલીજ્ઞાતવ્યઃ । ઉત્કર્ષેણ દેશોના પૂર્વકોટિઃ પૂર્વકોટ્યાયુપો નવવર્ષાદારમ્બ્યોત્પન્ન કેવલજ્ઞાનસ્ય અવગન્તવ્યા । ‘અનાહારણં ભંતે ! કેવચ્ચિરં ? ગોયમા ! અણાદા’ણ દુવિદ્ધે પન્નત્તે

હોને કે કારણ યહ નિરન્તર આહારક હી બના રહતા હૈ । હૈ ભદન્ત ! કેવલ્યાહારક કિતને કાલ તક કેવલ્યાહારક કે રૂપ મૈ રહતે હૈ ? હસકે ઉત્તર મૈ પ્રશ્ન કહતે હૈ-હૈ ગૌતમ ! કેવલ્યાહારક જઘન્ય સે એક અન્તર્મુદ્ધત તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ‘દેસૂણા પૂવ્વકોડી’ કુછ કમ પૂર્વ કોટી તક કેવલ્યાહારક રૂપ સે બના રહતા હૈ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુદ્ધત તક કેવલ્યાહારક કેવલ્યાહારક રૂપ સે બના રહતા હૈ એસા જો કહા ગયા હૈ વહ અન્તકૃત્કેવલી કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ ક્યોંકિ અન્તકૃત્કેવલી એક અન્તર્મુદ્ધત કે વાદ મુક્તિ કો પ્રાપ્ત કર લિયા કરતે હૈ । યહાં ઉત્કૃષ્ટ મૈ જો દેશોનતા યહી ગઈ હૈ વહ આઠ વર્ષ કે પહિલે કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન નહીં હો સકને કી અપેક્ષા કો લેકર કહી ગઈ હૈ-અર્થાત્ જો મનુષ્ય પૂર્વકોટિ આયુ વાલા હૈ પર ઉસે જો કેવલ જ્ઞાન પ્રાપ્ત હોગા વહ આઠ વર્ષ કે વાદ હી પ્રાપ્ત હોગા ઓર વહ કેવલ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરકે એક પૂર્વ કોટિ તક ઉસ પર્યાય મૈ રહેગા અતઃ છદ્મસ્થાવસ્થા કે આઠ વર્ષ કમ કર દિયે ગયે હૈ યહી દેશોનતા યહાં લી ગઈ હૈ ‘અનાહારણં ભંતે ! કેવચ્ચિરં’ હૈ ભદન્ત ! અનાહારક

કેવલી આહારક કેટલા કાળ પર્યન્ત કેવલી આહારક પણાથી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હૈ ગૌતમ ! કેવલી આહારક જઘન્યથી એક અંતર્મુદ્ધત સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી ‘દેસૂણા પુવ્વ કોડી’ કંઈક ઓછા પૂર્વ કોટિ સુધી કેવલી આહારક પણાથી રહે છે. એ પ્રમાણે જે કહેવામાં આવેલ છે. તે અન્તકૃત્કેવલીની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે. કેમકે-અંત-કૃત્કેવલી એક અંતર્મુદ્ધત પછી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરીલે છે. અહીંયાં ઉત્કૃષ્ટમાં જે દેશોનપણું કહેવામાં આવેલ છે તે આઠ વર્ષની પહેલા કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન ન થવાના કારણને લઈને કહેવામાં આવેલ છે. અર્થાત્ જે મનુષ્ય પૂર્વ કોટિના આયુષ્યવાળા હોય પરંતુ તેમને જે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાનું હોય તે આઠ વર્ષ પછીજ પ્રાપ્ત થશે અને તે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને એક પૂર્વ કોટિ પર્યન્ત એ પર્યાયમાં રહેશે. તેથી છદ્મસ્થ અવસ્થાના આઠ વર્ષ ઓછા કવામાં આવેલ છે. એજ દેશોનપણું અહીંયાં ગ્રહણ કરેલ છે. ‘અનાહાર

તં જહા છઝમત્થ અણાહારણ ય કેવલિ અણાહારણ ય' અનાહારકઃ સ્વલ્લુ મદન્ત ! કિયચ્ચિરં કાલતઃ ? ગૌતમ ! અનાહારકો દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તદ્યથા-છઝમ-સ્થાનાહારકશ્ચ કેવલ્યનાહારકશ્ચ । 'છઝમત્થ અણાહારણં મંતે ! જાવ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં-ઉકોસેણં દો સમયા' છઝમસ્થાનાહારકઃ સ્વલ્લુ કાલતો મદન્ત ! કિયચ્ચિરં ભવતિ ? ગૌતમ ! જઘન્યેનૈકં સમયમ્-ઉત્કર્ષેણ દ્વૌ સમયૌ જઘન્યાધિકારાદ્ દ્વિ સામયિકીં વિગ્રહગતિમપેક્ષ્યૈતત્ । 'કેવલિ અણા-હારણ દુવિહે પન્નત્તે-તં જહા-સિદ્ધકેવલિ અણાહારણ ય ભવત્થ કેવલિ અણાહા-

જીવ અનાહારક રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? હિસ્કે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-‘ગોયમા ! અણાહારણ દુવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! અના-હારક દો પ્રકાર કે કહે ગયે હૈ-‘તં જહા’ જૈસે ‘છઝમત્થ અણાહારણ ય કેવલિ અણાહારણ ય’ એક છઝમસ્થ અનાહારક ઓર દૂસરે કેવલ્યા-નાહારક હિન્સે હે મદન્ત ! જો છઝમસ્થાનાહારક જીવ હૈં વહ છઝમસ્થાનાહારક રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? હિસ્કે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! છઝમસ્થાનાહારક કમ સે કમ એકસમય તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે દો સમય તક છઝમસ્થાનાહારકપના સે રહતા હૈ । દો સમય તક છઝમસ્થાનાહારક રૂપ સે રહને કા જો સમય કહા ગયા હૈ વહ દો સમય વાલી વિગ્રહગતિ કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ ક્યોંકિ જીવ હિન્સ સમયોં મેં અનાહારક રહતા હૈ । ‘કેવલિ અણાહારણ દુવિહે પણ્ણત્તે’ કેવલી અનાહારક દો પ્રકાર કે કહે ગયે હૈ જૈસે એક સિદ્ધકેવલિ-અનાહારક ઓર દૂસરે અવસ્થા કેવલિ અનાહારક

જાં મંતે કેવચ્ચિરં હે ભગવન્ અનાહારક જીવ અનાહારક પણ્ણાથી કેટલા કાળ પર્યાન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! અણાહારણ દુવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! અનાહારક જે પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. ‘તં જહા’ જેમકે ‘છઝમત્થઅણાહારણ ય કેવલિ અણાહારણ ય’ એક છઝમસ્થ અનાહારક અને બીજા કેવલી અનાહારક તેમાં જે છઝમસ્થ અનાહારક જીવ છે તે છઝમસ્થ અનાહારક પણ્ણાથી કેટલા કાળ પર્યાન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! છઝમસ્થ અનાહારક ઓછા માં ઓછા એક સમય પર્યાન્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી જે સમય પર્યાન્ત છઝમસ્થ અનાહારક પણ્ણાથી રહે છે. જે સમય સુધી છઝમસ્થ અનાહારક પણ્ણાથી રહેવાનો જે સમય કહેવામાં આવેલ છે. તે જે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે. જેમકે-જીવ આ સમયોમાં અનાહારક રહે છે. ‘કેવલિ અણાહારણ દુવિહે પણ્ણત્તે’ કેવલી અનાહારક જે પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. જેમકે-

રણ ય' કેવલ્યનાહારકો દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞસઃ, તદ્યથા-સિદ્ધ કેવલ્યનાહારકથ ૧ ભવસ્થ કેવલ્યનાહારકથ ૨ । તત્ર સિદ્ધ કેવલિ અણાહારણ ણં મંતે ! કાલઞ્ચો કેવલચ્ચિરં હોઈ ?' સિદ્ધ કેવલ્યાનાહારકઃ સ્વલ્લ કાલતઃ કિયચ્ચિરં મદન્ત ! મગવાનાહ-ગૌતમ ! 'સાદીં અપજ્જવસિં' સાદિકોઽપર્યવસિતઃ, સિદ્ધસ્ય સાદ્યપર્યવસિતતયા સિદ્ધાનાહારકત્વસ્યાપિ તદ્વિશિષ્ટસ્ય તથા ભાવાત્ ઇતિ । 'મવત્થ કેવલિ અણા-હારણં મંતે ! કઙ્કિહે પન્નત્તે' ભવસ્થ કેવલ્યનાહારકઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! કતિ પ્રમેદવાન્ ? ગૌતમ ! 'મવત્થ કેવલિ અણાહારણ દુવિહે પન્નત્તે તં જહા-સજોગિ મવત્થ કેવલિ અણાહારણ ય અજોગિ મવત્થ કેવલિ અણાહારણ ય' ભવસ્થ કેવ-લ્યનાહારકો દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞસઃ, તદ્યથા-સયોગિ ભવસ્થ કેવલ્યનાહારકથાઽયોગિ

इनमें जो सिद्धकेवलि अनाहारक है वे हे भदन्त ! कितने समय तक सिद्ध केवलि अनाहारक रूप से रहते हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं- 'सादीं अपज्जवसिं' हे गौतम ! सिद्धकेवलि अनाहारक सिद्ध केवलि अनाहारकरूप से सादि अपर्यवसित काल तक रहते हैं । क्योंकि सिद्ध सादि अपर्यवसित होते हैं इसलिये इससे विशिष्ट जो अनाहारक है वह भी सादि अपर्यवसित होता है ।

‘भवत्थ કેવલિ અણાહારણ ણં મંતે !’ હે મદન્ત ! જો ભવસ્થ કેવલિ અનાહારક હૈ વે કિતને પ્રકાર કે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ- ‘મવત્થકેવલિં દુવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! ભવસ્થ કેવલિ અનાહારક દો પ્રકાર કે કહે ગયે હૈ-જૈસે-‘સજોગિ મવત્થકેવલિ અણાહારણ અયોગિ મવત્થકેવલિ અણાહારણ’ એક સયોગિ મવત્થકેવલિ અનાહારક ઓર દૂસરા અયોગિમવસ્થ કેવલિ અનાહારક ‘इनमें जो ‘स-

એક સિદ્ધ કેવલી અનાહારક અને બીજા ભવસ્થ કેવલી અનાહારક છે. હે ભગવન્ તે સિદ્ધ કેવલી કેટલા સમય પર્યન્ત અનાહારક પણ્ણાથી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘સાદીં અપજ્જવસિં’ હે ગૌતમ ! સિદ્ધ કેવલી અનાહારક પણ્ણાથી સાદિ અપર્યવસિત કાળ પર્યન્ત રહે છે. કેમકે સિદ્ધ સાદિ અપર્યવસિત હોય છે. તેથી તેનાથી વિશિષ્ટ જે અનાહારક છે તે પણ સાદિ અપર્યવસિત હોય છે. ‘મવત્થકેવલિ અણાહારણ ણં મંતે !’ હે ભગવન્ જે ભવસ્થ કેવલી અનાહારક છે તે કેટલા પ્રકારના છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘મવત્થકેવલિયં દુવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! ભવસ્થ કેવલી અનાહારક બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. જેમકે ‘સજોગિમવત્થકેવલિ અણાહારણ, અયોગિ મવત્થ કેવલિ અણાહારણ’ એક સયોગી ભવસ્થ કેવલી અનાહારક અને બીજા અયોગી ભવસ્થ કેવલી અના-

ભવસ્થ કેવલ્યનાહારકશ્ચ-૨, યોગઃ કાયાદિ વિઘટે यस્ય સ પ્રથમઃ ૧ કાયાદિ યોગહીનશ્ચ ઢિતીયોઽયોગિ-ભવસ્થ કેવલ્યનાહારકઃ । ‘સજોગિ ભવત્થ કેવલિ અનાહારણ ણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ-અજહન્ન મણુક્કોસેણં તિન્નિ સમયા’ સયોગિ ભવસ્થકેવલ્યનાહારકઃ સ્વલુ કાલતઃ કિયચ્ચિરં મદન્ત ! ગૌતમ ! અજન્યોત્કર્ષેણ ત્રયઃ સમયાઃ, તે ચાઽઘસામયિક કેવલિ સમુદ્ઘાતાવસ્થાયાં ત્રિ-ચતુષ્પશ્વમરૂપાઃ તેષુ સમયત્રયેષુ કેવલકાર્મણકાયયોગભાવાત્ । ઉક્તશ્ચ--

કાર્મણ શરીરયોગી ચતુર્થકે પશ્ચમે તૃતીયે ચ ।

સમયત્રયોઽપિ તસ્માદ્ભવત્યનાહારકો નિયમાત્ ॥૧॥ ઇતિ ॥

‘અજોગિ ભવત્થકેવલિ અનાહારણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ જહન્નેણં

જોગિ ભવત્થકેવલિય અનાહારણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ સયોગિ ભવસ્થ કેવલિ અનાહારક હૈ વહ હે મદન્ત ! હસ અવસ્થા મેં કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘અજહન્નમણુક્કો-સેણં તિન્નિ સમયા’ હે ગૌતમ ! સયોગિ ભવસ્થ કેવલિ અનાહારક અજઘન્ય ઓર ઉત્તુકૃષ્ટ સે ૩ સમય તક રહતા હૈ તાત્પર્ય યહ હૈ કિ કેવલિ સમુદ્ઘાત આઠ સમય કા હોતા હૈ હસ મેં તીસરે ચોથે ઓર પાંચવેં હન તીન સમયોં મેં એક કાર્મણ કાય યોગ હી રહતા હૈ ઓર જહાં તક કાર્મણ કાયયોગ હોતા હૈ વહાં અનાહારકતા રહતી હૈ ।

ઉક્તંચ-‘કાર્મણ શરીરયોગી ચતુર્થકે પંચમે તૃતીયે ચ,

સમયત્રયેઽપિ તસ્માત્ ભવત્યનાહારકો નિયમાત્’ ।

હારક એમાં જેઓ ‘સજોગિ ભવત્થ કેવલિય અનાહારણ ણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ સયોગિ ભવસ્થ કેવલિ અનાહારક છે તે હે ભગવન્ એ અવ-સ્થામાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘અજહન્નમણુક્કોસેણં તિન્નિ સમયા’ હે ગૌતમ ! અયોગિ ભવસ્થ કેવલિ અનાહારક જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ સમય સુધી રહે છે.

આ કથનતું તાત્પર્ય એ છે કે-કેવલિ સમુદ્ઘાત આઠ સમયનો હોય છે. તેમાં ત્રીજા, ચોથા અને પાંચમાં આ ત્રણ સમયોમાં એક કાર્મણ કાય યોગ જ રહે છે. અને જ્યાં કાર્મણ કાય યોગ હોય છે. ત્યાં અનાહારક પણ રહે છે કહ્યું પણ છે કે

‘કાર્મણશરીર યોગી ચતુર્થકે પંચમે તૃતીયે ચ’

સમયત્રયેઽપિ તસ્માત્, ભવત્યનાહારકો નિયમાત્’

અંતોમુદ્ધત્તં ઉક્કોસેણં અંતોમુદ્ધત્તં' અયોગિભવસ્થકેવલ્યનાહારકો ભદન્ત ! કાલતઃ કિયચ્ચિરં સ્વલુ ? ગૌતમ ! જઘન્યોત્કર્ષાધ્યાયન્તર્ણુહર્તમ્ । એપામન્તરમાહ— 'છદ્મસ્થ આહારગસ્સ કેવદ્દયં કાલં અંતરં ? ગૌતમા ! જહન્નેણં એકં સમયં—ઉક્કોસેણં દો સમયા' છદ્મસ્થાહારકસ્ય કિયન્તં કાલમન્તરમ્ ? ગૌતમ ! જઘન્યેનૈકં સમયમ્—ઉત્કર્ષેણ દ્વૌ સમયૌ આહારકસ્યાપ્યન્તરકાલો જઘન્યેનાડ્યમેકઃ સમયઃ ઉત્કર્ષેણ વાહુલ્યમતસ્ત્રિસામાયિકી વિગ્રહગતૌ દ્વૌ સમયૌ । 'કેવલિ આહારગસ્સ અંતરં

‘અજોગિ ભવત્થકેવલિ અણાહારણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભદન્ત ! જો અયોગિ ભવસ્થકેવલિ અનાહારક હૈ વહ્ન હિસ રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? હિસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—હે હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં અંતોમુદ્ધત્તં ઉક્કોસેણં અંતોમુદ્ધત્તં’ હિસ રૂપ મેં જઘન્ય સે ખી એક અન્તર્મુહર્ત તક રહતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ખી એક અન્તર્મુહર્ત તક રહતા હૈ ।

અન્તર કથન—‘છદ્મસ્થ આહારગસ્સ કેવદ્દયં કાલં અંતરં’ હે ભદન્ત ! છદ્મસ્થ આહારક કા અન્તર કિતને કાલ કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! છદ્મસ્થ આહારક કા અન્તર ‘જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં દો સમયા’ જઘન્ય સે એક સમય કા ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે દો સમય કા હોતા હૈ । તાત્પર્ય હિસ કથન કા યહી હૈ—કિ જિતના સમય ઉત્કૃષ્ટ ઓર જઘન્ય સે છદ્મસ્થ અનાહારક કા હૈ ઉતના હી સમય આહારક કા અન્તરકાલ હૈ ‘કેવલિ આહારગસ્સ

‘અજોગિ ભવત્થ કેવલિ અણાહારણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ ! એ અયોગી ભવસ્થ કેવલી અનાહારક છે, તે એ રીતે કેટલા કાળ પર્યન્ત રહી શકે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં અંતો મુદ્ધત્તં ઉક્કોસેણં અંતોમુદ્ધત્તં’ જઘન્યથી એક અન્તર્મુહર્ત સુધી તેઓ આ રીતે રહે છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એક જ અન્તર્મુહર્ત સુધી રહે છે.

‘અન્તર દ્વારતુ’ કથન

‘છદ્મસ્થ આહારગસ્સ કેવદ્દયં કાલં અંતરં’ હે ભગવન્ ! છદ્મસ્થ આહારકતુ અંતર કેટલા કાળતુ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! છદ્મસ્થ આહારકતુ અંતર ‘જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં દો સમયા’ જઘન્યથી એક સમયતુ અને ઉત્કૃષ્ટથી બે સમયતુ હોય છે. આ કથનતુ તાત્પર્ય એજ છે કે જેટલા સમય ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્યથી છદ્મસ્થ અનાહારકના છે. એટલા જ સમયનો આહારકનો અંતરકાળ છે. ‘કેવલિ આહારગસ્સ અંતરં અજહન્નમણુ-

અજહણ્ણમણુવ્વકોસેણં તિન્નિ સમયા' કેવલ્યાહારકસ્ય અન્તરમ્ અજઘન્યોત્કર્ષેણ ત્રયઃ સમયાઃ અયમેવ સયોગિ ભવસ્થકેવલી કથ્યતે । અથાઽનાહારકમાહ-છઉમત્થ અણાહારગસ્સ અંતરં-જહન્નેણં खुड्डागं भवग्गहणं दुसमयऊणं-ઉવ્વકોસેણં અસં-
 खेज्जकालं जाव अंगुलस्स असंखेज्जइभागं' છઘસ્થાનાહારકસ્યાન્તરં કાલતઃ કિયદ્ ભદન્ત ! જઘન્યેન દ્વિ સમયોનં ક્ષુલ્લકં ભવગ્રહણમ્ ઉત્કર્ષેણાઽસંખ્યેયં કાલં યાવદ્ ઽહ્ગુલસ્યાઽસંખ્યેયભાગમ્ । અસંખ્યેયા ઉત્સર્પિણ્ય વસર્પિણ્યઃ કાલતઃ, ક્ષેત્રતોઽહ્ગુલ સ્યાઽસંખ્યેયો ભાગ ઇતિ યાવત્ । યાવાન્ છઘસ્થાહારકકાલઃ સોઽનાહારક છઘસ્થાન્તરમ્ ।

અંતરં અજહણ્ણમણુવ્વકોસેણં તિન્નિ સમયા' કેવલ્યાહારક કા અન્તર જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ કી અપેક્ષા તીન સમય કા હૈ યહી કેવલ્યા-
 હારક સયોગી ભવસ્થ કેવલી કહા ગયા હૈ । 'છઉમત્થ અણાહાર-
 ગસ્સ અંતરં જહણ્ણેણં खुड्डागं भवग्गहणं दुसमयऊणं ઉવ્વકોસેણં અસં-
 खेज्जं कालं' હે ભદન્ત ! છઘસ્થ અનાહારક કા અંતર કિતના હોતા
 હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! છઘસ્થ અનાહારક કા અન્તર
 જઘન્ય સે તો દો સમય કમ ક્ષુદ્ર ભવ ગ્રહણ કરને રૂપ કાલ પ્રમાણ
 હોતા હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે અસંખ્યાત કાલ પ્રમાણ હોતા હૈ । તાત્પર્ય
 યહી હૈ કિ જિતના કાલ છઘસ્થ આહારક કા હૈ વહી છઘસ્થ
 અનાહારક કા અન્તર કાલ હૈ । ઇસ અસંખ્યાત કાલ મેં અસંખ્યાત
 ઉત્સર્પિણી કાલ ઔર અસંખ્યાત અવસર્પિણી કાલ સમાપ્ત હો જાતે હૈ
 ઇનકી સંખ્યા યહાં અહ્ગુલ કે અસંખ્યાતવે ભાગ મેં જિતને પ્રદેશ

વ્વકોસેણં તિન્નિ સમયા' કેવલિ આહારકતું અંતર જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ
 સમયનું છે. આજ કેવલિ આહારક સયોગી ભવસ્થ કેવલી કહેલા છે. 'છઉમત્થ
 અણાહારગસ્સ અંતરં જહણ્ણેણં खुड्डागं भवग्गहणं दुसमयऊणं ઉવ્વકોસેણં અસંખેજ્જં
 કાલં' હે ભગવન્ ! છઘસ્થ અનાહારકતું અંતર કેટલું હોય છે ? ઉત્તરમાં
 પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! છઘસ્થ અનાહારકતું અંતર જઘન્યથી તો બે
 સમય કમ ક્ષુદ્ર ભવગ્રહણ કરવા રૂપ કાળ પ્રમાણનું છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી
 અસંખ્યાત કાળ પ્રમાણનું હોય છે. તાત્પર્ય એજ છે કે જેટલો કાળ છઘસ્થ
 આહારકનો છે. એજ છઘસ્થ અનાહારકનો અંતરકાળ છે. અસંખ્યાત કાળમાં
 આ અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણી કાળ અને અસંખ્યાત અવસર્પિણીકાળ સમાપ્ત
 થઈ જાય છે. તેમની સંખ્યા અહીંયાં આગળના અસંખ્યાતમા ભાગમાં
 જેટલા પ્રદેશો હોય છે એટલી હોય છે. કથળે કથળે જે-કુદલક ભવગ્રહણ,

અથ સ્થાનસ્થાને પાનઃ પુન્યેન વ્યવહિત ક્ષુલ્લકશબ્દાર્થકઃ અત્રોચ્યતે-
 એકાર્થે હિ ક્ષુલ્લકસ્તોકલઘવઃ, એકાયુગ્યસંવેદનકાલો ભવઃ, ક્ષુલ્લકશ્ચાઽસૌ
 ભવસ્તસ્ય ગ્રહણમ્ તચ્ચાઽઽવલિકાતઃ પદ્ પચ્ચાશદધિકમાવલિકાશતદ્વયમ્ ।
 અથૈકશ્વાસોચ્છ્વાસે-આનપ્રાણે કિયચ્છુલ્લકભવગ્રહણમઙ્ગી ક્રિયતે ? અત્રોચ્યતે
 કિચ્ચિત્સમધિક સપ્તદશ, તત્કથં તદાહ-ઇહ મુહૂર્તમધ્યે સર્વ સંખ્યયા પચ્ચપટ્ટિઃ
 સહસ્રાણિ પચ્ચશતાનિ પદ્ત્રિનિશાનિ ક્ષુલ્લકભવગ્રહણાનામ્, ઉક્તશ્ચ-

“પન્નદ્વિ સહસ્સાઈં પંચેવ સયા હવંતિ છત્તીસા ।

ચુદ્ધડાગ ભવગ્ગહણા હવંતિ અંતોમુત્તંમિ ॥૧॥

છાયા-પચ્ચપટ્ટિઃ સહસ્રાણિ પચ્ચૈવ શતાનિ ભવન્તિ પદ્ ત્રિંશત્ ।

ક્ષુલ્લકભવગ્રહણાનિ ભવન્ત્યન્તર્મુહૂર્તે ॥૧॥

હોતે હૈં ઉતની હોતી હૈ । જગહ ૨ જો ‘ક્ષુલ્લક ભવગ્રહણ’ એસે શબ્દ
 કા પ્રયોગ હુઆ હૈ-સો હસકા ભાવ એસા હૈ-જો ભવ સવ સે છોટા-
 લઘુ હોતા હૈ ઉસકા નામ ક્ષુલ્લક ભવ હૈ જહાં પર મુજ્યમાન આયુ
 કા ભોગ-હોતા હૈ ઉસકા નામ ભવ હૈ હંસ ભવ કા જો ગ્રહણ હૈ
 ઉસકા નામ ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ હૈ યહ ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ
 ૨૫૬ આવલિકા કાલ પ્રમાણ હોતા હૈ એક આન પ્રાણ મેં કુછ અધિક
 ૧૭ ક્ષુલ્લક ભવગ્રહણ હોતે હૈં । એક મુહૂર્ત કે વીચ મેં ૬૫૫૩૬
 ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ હોતે હૈં ચૂર્ણી મેં એસાં હી કહા ગયા હૈ-

‘પન્નદ્વિ સહસ્સાઈં પંચેવ સયા હવંતિ છત્તીસા

ચુદ્ધડાગ ભવગ્ગહણા હવંતિ અંતોમુહુત્તંમિ’ ॥૧॥

એક મુહૂર્ત મેં આન પ્રાણોં કી સંખ્યા ૩૭૭૩ હોતી હૈ ઉક્તંચ-

એ શબ્દનો પ્રયોગ કરવામાં આવેલ છે તેનો હેતુ એ છે કે જે ભવ સૌથી
 નાનો લઘુ હોય છે તેનું નામ ક્ષુલ્લક ભવ છે. જ્યાં ભોગવવમાં આવતા આયુ-
 ધ્યનો ઉપભોગ થાય છે તેનું નામ ભવ છે. એ ભવને જે ગ્રહણ થાય અર્થાત્
 ભોગવાય તેનું નામ ક્ષુલ્લક ભવગ્રહણ છે. આ ક્ષુલ્લક ભવગ્રહણ ૨૫૬ ખસો
 છપ્પન આવલિકા કાલ પ્રમાણનો હોય છે. એક આન પ્રાણમાં કંઈક વધારે
 ૧૭ સત્તર ક્ષુલ્લક ભવગ્રહણ થાય છે. એક મુહૂર્તમાં ૬૫૫૩૬ પાંસઠ હજાર પાંચસો
 છત્રીસ ક્ષુલ્લક ભવગ્રહણ થાય છે. ચૂર્ણીમાં એજ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે.

‘પન્નદ્વિ સહસ્સાઈં પંચેવ સયા હવંતિ છત્તીસા, ।

ચુદ્ધડાગ ભવગ્ગહણા હવંતિ અંતો મુહુત્તંમિ ॥ ૧ ॥

એક મુહૂર્તમાં, આન, પ્રાણોની સંખ્યા ૩૭૭૩ ગણ હજાર સાતસો તોંતેર

આનપ્રાણામુહૂર્તે-ત્રીણિ સહસ્રાણિ સપ્તશતાનિ ત્રિસપ્તત્યધિકાનિ ।

ઉક્તશ્ચ—“તિન્નિ સહસ્સા સત્તયસયાઈ તેવત્તરિં ચ ઝસાસા ।

एस मुहुत्तो भणिओ सव्वेहिं अनंतनाणीहिं ॥१॥

છાયા-ત્રીણિ સહસ્રાણિ સપ્ત ચ શતાનિ ત્રિ સપ્તતિશ્ચોચ્છવાસાઃ ।

एष मुहूर्तो भणितः सर्वैरनन्तज्ञानिभिः ॥१॥

તતોઽત્ર ત્રૈરાશિકકર્માવતારઃ, યદિ ત્રિસપ્તત્યધિક સપ્તશતોત્તરૈ સ્ત્રિભિઃ સહસ્રૈરુચ્છવાસાનાં પશ્ચષષ્ટિઃ સહસ્રાણિ પશ્ચશતાનિ ષટ્ ત્રિંશાનિ ક્ષુલ્લકભવગ્રહ-
ણાનાં ભવન્તિ, તત્ત એકોચ્છવાસેન કિં લભ્યતે ? રાશિત્રય સ્થાપના-૩૭૭૩૬૫
૫૩૬ । ૧ । અત્રાન્ત્યરાશિના-એકકલક્ષણેન મધ્યરાશેર્ગુણનતો જ્ઞાતઃ સઃ તાવાનેવ ।
એકેન ગુણિતં તદેવ ભવતીતિન્યાયાત્, તતઃ આદ્યેન રાશિના ભાગહરણં લબ્ધાઃ
સપ્તદશ ક્ષુલ્લકભવાઃ, શેષાસ્ત્વંશાઃ. તત્ર-ત્રયોદશશતાનિ પશ્ચનવત્યધિકાનિ ।

‘તિન્નિ સહસ્સા સત્ત ય સયાઈ તેવત્તરિં ચ ઝસાસા ।

एस मुहुत्तो भणिओ सव्वेहिं अनंतनाणीहिं ॥१॥

એક શ્વાસોચ્છવાસ મેં કિતને ક્ષુલ્લક ભવગ્રહણ હોતે હૈ ? યહ
ષાંત જાનના હો તો યહાં પર ત્રૈરાશિક વિધિ દ્વારા હસ પ્રકાર સે હસે
નિકાલ લેના ચાહિયે-૩૭૭૩૬૫૫૩૬ । ૧ । હસ પ્રકાર સે ત્રીન રાશિયાં
સ્થાપિત કરો ફિર અન્ત કી રાશિ એક સે મધ્યરાશિ મેં ગુણા કરો
ઔર આગત સંખ્યા મેં પ્રથમ રાશિ કા ભાગ દો ૬૫૫૩૬ × ૧ સે
ગુણા કરને પર ૬૫૫૩૬ હી આતે હૈ । હસ મેં પ્રથમ રાશિ ૩૭૭૩ કા
ભાગ દેને પર કુછ અધિક ૧૭ ક્ષુલ્લક ભવ આ જાતે હૈ । ઉક્તંચ-

થાય છે. કહ્યું પણ છે કે

‘તિન્નિ સહસ્સા સત્તય સયાઈ તેવત્તરિં ચ ઝસાસા ।

एस मुहुत्तो भणिओ सव्वेहिं अनंतनाणीहिं ॥ १ ॥

એક શ્વાસોચ્છવાસમાં કેટલા ક્ષુલ્લક ભવગ્રહણ હોય છે ? એ વાત બાણુવી
હોયતો અહીંયાં ત્રૈરાશિક વિધિ દ્વારા આ પ્રમાણે તે સમજવી નોંધવો.
૩૭૭૩ ત્રણ હજાર સાતસો તોંતેર ૬૫૫૩૬ પાંસઠ હજાર પાંચસો છત્રીસ ૧
એક આ રીતે ત્રણ રાશિની સ્થાપના કરવી. પછી છેલ્લી જે એકની રાશી છે
તેનાથી મધ્ય-વચલી રાશિનો ગુણાકાર કરવો અને તેમાં આવેલી સંખ્યામાં
પહેલી રાશીથી ભાગ કરવો ૬૫૫૩૬-૧થી ગુણવાથી ૬૫૫૩૬ સજ આવે
છે. તેમાં પહેલી રાશી ૩૭૭૩ થી ભાગાકાર કરવાથી કંઈક વધારે ૧૭ સત્તર
ક્ષુલ્લકભવ આવી જાય છે. કહ્યું છે કે

ઉક્તશ્ચ—‘સત્તરસ ભવગ્ગહણા खुड्डाणं हवन्ति आणु पाणुमि ।

तेरस चेव सयाइं पंचाणइं चेव अंसाणं ॥१॥

છાયા—સપ્તદશભવગ્ગહણાનિ ક્ષુલ્લાનાં ભવન્ત્યાનપ્રાણે ।

त्रयोदशचैव शतानि पंचनवतिश्चैवांशानाम् ॥१॥

અથૈ તાવદ્ભિરંશૈઃ કિયત્ય આવલિકાઃ ? ઉચ્યતે—સમધિકશ્ચતુર્નવતિઃ, ષટ્ પચ્ચાશદધિકશતદ્વયેનાવલિકાનાં ત્રયોદશશતાનિ પંચનવશતાનિ ગુણ્યન્તે—ત્રિલક્ષસપ્તપચ્ચાશત્ સહસ્રાણિ શતમેકં વિંશત્યધિકમ્—૩૫૭૧૨૦ ગુણનફલમ્, છેદરાશિઃ સ એવ ૩૭૭૩, લઘ્વા ચતુર્નવતિ રાવલિકાઃ, શેષા આવલિકાશાઃ ચતુર્વિંશતિશ્ચતાનિ—અષ્ટ પચ્ચાશાનિ, છેદઃ સ એવ ૩૭૭૩ એવં યદૈકસ્મિન્નાનપ્રાણે આવલિકાઃ સંખ્યાતુમિષ્યન્તે તદા—સપ્તદશ દ્વાભ્યાં ષટ્ પચ્ચાશદધિકાભ્યાં શતાભ્યાં ગુણ્યન્તે, તતસ્તદુપરિતનાશ્ચતુર્નવતિ રાવલિકાઃ પ્રક્ષિપ્યન્તે, તત આવલિકાનાં ચતુશ્ચત્વારિશતાનિ ષટ્ ચત્વારિંશાનિ ભવન્તિ !

‘સત્તરસ ભવગ્ગહણા खुड्डाणं हवन्ति आणुपाणुम्मि,

तेरस चेव सयाइं पंचाणइं चेव अंसाणं’ ॥१॥

ક્ષુલ્લક ભવોં મેં જો અધિકતા હૈં ઉસમેં ૧૩૯૫ મે ૨૫૬ કા ગુણા કરને પર ૩૫૭૧૨૦ આવલિકાઓં કી સંખ્યા આતી હૈં ૩૭૭૩ છેદ રાશિ હૈં સો ઇસ છેદરાશિ કા ભાગ ૩૫૭૧૨૦ મેં દેને સે ૯૪ આતે હૈં ઓર નીચે ૨૪૫૨ બચતે હૈં ૧૭ મેં ૨૫૬ કા ગુણા કરને પર ૪૩૫૨ આતે હૈં ઇનમેં ૯૪ આવલિકાઓં કો જોડને પર ૪૪૪૬ આવલિકાઓં કી સંખ્યા આ જાતી હૈં । ઉક્તંચ—

‘સત્તરસ ભવગ્ગહણા खुड्डाणं हवन्ति आणुपाणुम्मि ।

तेरस चेव सयाइं पंचाणइं चेव अंसाणं ॥ ૧ ॥

ક્ષુલ્લકભવોમાં જે અધિકતા છે તેમાંથી ૧૩૯૫/તેરસો પંચાણમાં ૨૫૬ બસો છપ્પનનો ગુણાકાર કરવાથી ૩૫૭૧૨૦ ત્રણ લાખ સત્તાવન હજાર એક સો વીસ આવલિકાઓની સંખ્યા આવે છે. ૩૭૭૩ ત્રણ હજાર સાતસો તોંતેર છેદ રાશિ છે. તે આ છેદ રાશીનો ભાગ ૩૫૭૧૨૦ ત્રણ લાખ સત્તાવન એક સો વીસની સાથે કરવાથી ૯૪ ચોરાણુ આવે છે. અને નીચે ૨૪૫૨ જે હજાર ચાર સો બાવન બચે છે. ૧૭ સત્તરમાંથી ૨૫૬ બસો છપ્પનનો ગુણાકાર કરવાથી ૪૩૫૨ ચાર હજાર ત્રણસો બાવન આવે છે. તેમાં ૯૪ ચોરાણુ આવલિકાઓને મેળવવાથી ૪૪૪૬ ચાર હજાર ચારસો છેંતાલીસ આવલિકાઓની સંખ્યા બની બચ છે. કહ્યું પણ છે કે

उक्तञ्च—‘एक्को उ आणु पाणू चोयालीसं सया उ छायाला ।

आवलिय पमाणेणं अणंतनाणीहिं निदिट्ठो ॥१॥

छाया—एकस्तु आनप्राणश्चत्वारिंशच्छतानि तु पट् चत्वारिंशत् ।

आवलिका प्रमाणेनाऽनन्तज्ञानिमिनिर्दिष्टः ॥१॥ इति ॥

यदि पुनर्मुहूर्ते—आवलिकाः संख्यातुमिष्यन्ते तत एतान्येव चतुश्चत्वारिंश-
च्छतानि त्रिसप्तत्यधिकानि भवन्ति इति सप्तत्रिंशच्छतैस्त्रिसप्तत्यधिकैर्गुण्यन्ते जाता
एका कोटिः सप्तषष्टिः शतसहस्राणि चतुः सप्ततिः सहस्राणि सप्तशतानि अष्ट
पञ्चाशदधिकानि १६७७४७५८, येऽपि चावलिकाया अंशाश्चतुर्विंशतिशतानि
अष्टपञ्चाशदधिकानि २४५८, तेऽपि मुहूर्तगतोच्छ्वासराशिना ३७७३ गुण्यन्ते

‘एक्को उ आणु पाणू चोयालीसं सया उ छायाला,

आवलिय पमाणेणं अणंत नाणीहिं निदिट्ठो ॥१॥’

तात्पर्य कहने का यही है कि यदि कोई एक आन प्राण में कितनी
आवलिकाएं होती हैं यह जानना चाहे तो इस पूर्वोक्त विधि से वह
जान सकता है तथा १७ क्षुल्लक भवग्रहण में कितनी आवलिकाएं
होती हैं यह भी इसी रीति से जाना जा सकता है । इसी तरह यह
जानना होवे कि एक मुहूर्त में कितनी आवलिकाएं होती हैं तो इसके
लिये ऐसी विधि करनी चाहिये पूर्व में जो आवलिकाओं की संख्या
४४४६ आई है उसमें एक मुहूर्त की उच्छ्वासराशि ३७७३ का गुणा
करो गुणा करने पर यह संख्या १६७७४७५८ एक करोड़ सड़-
सठ लाख चौहत्तर हजार सात सौ अठावन आ जाती है आवलिका
के अंश जो २४५८ हैं उनमें भी मुहूर्त तक उच्छ्वास राशि ३७७३ से

‘एक्को उ आणु पाणू चोयालीसं सया उ छायाला

आवलिय पमाणेणं, अणंतनाणीहिं निदिट्ठो ॥१॥

કહેવાનુ તાત્પર્ય એજ છે કે—જે કોઈ એક આનપ્રાણમાં કેટલી
આવલિકાઓ થાય છે ? એ જાણવા માટે તો આ પૂર્વોક્ત ક્રમથી તે સમજ
શકાય છે. તથા ૧૭ ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણમાં કેટલી આવલિકાઓ હોય છે ?
આ પણ એજ રીતથી જાણી શકાય છે. એજ પ્રમાણે એ જાણવું હોય કે,
એક મુહૂર્તમાં કેટલી આવલિકાઓ હોય છે ? તો તે માટે એવી વિધિકરવી
જોઈએ કે જે વિધિ પહેલા આવલિકાઓની સંખ્યા ૪૪૪૬. ચાર હજાર
ચાર સો છેતાલીસ આવી છે. તેમાં એક અંતર્મુહૂર્તની ઉચ્છ્વાસ રાશિ
૩૭૭૩ ત્રણ હજાર સાતસો તોંતર નો ગુણાકાર કરો એ ગુણાકાર કરવાથી આ
સંખ્યા ૧૬૭૭૪૭૫૮ એક કરોડ સડસઠ લાખ ચુમેતેર હજાર સાતસો
અઠાવન આવીજાય છે. આવલિકાના અંશ જે ૨૪૫૮ એવીસસો અઠાવન

અસ્યૈવ છેદસ્ય તેઽશા ઇત્યાવલિકાઽઽનયનાર્થં તેનૈવ ભાગો હ્રિયતે, લઘ્વાસ્તાવત્ય
 પ્વાઽઽવલિકાઃ ચતુર્વિંશતિશતાન્યષ્ટાપંચાશતાનિ ૨૪૫૮, તાનિ મૂલરાશૌ
 પ્રક્ષિપ્યન્તે જાતો મૂલરાશિરેકા કોટિઃ સપ્તપટ્ટિર્લક્ષાઃ સપ્તસપ્તતિઃ સહસ્રાણિ દ્વે
 ચ શતે ષોડશોત્તરે પ્તાવત્ય આવલિકા મુહૂર્તે ભવન્તિ । યદિ વા-મુહૂર્તગતાનાં
 ક્ષુલ્લકભવગ્રહણાનાં પંચષષ્ટિઃ સહસ્રાણિ શતાનિ પટ્ટત્રિંશાનિ એકભવગ્રહણ
 પ્રમાણેન ષટ્પચ્ચાશેન શતદ્વયેનાઽઽવલિકાનાં ગુણ્યન્તે તથાપિ તાવત્ય પ્વાઽઽવ-
 લિકા ભવન્તિ ।

ઉક્તશ્ચ-“એગાકોડી સત્તટ્ટિ લક્ષ સત્તસત્તરી સહસ્સા ય ।

દો ય સયા સોલહિયા આવલિયાઓ મુહુત્તમ્મિ ॥૨॥

ગુણા કરો ફિર ઇન્હીં સે ઉસ રાશિ કો ભાજિત કરો તબ આગત ૨૪૫૮
 કો મૂલ રાશિ મેં અર્થાત્ ૧૬૭૭૪૭૫૮ એક કરોડ સરસઠ લાખ ચૌદત્તર
 હજાર સાતસૌ અઠાવન મેં જોડ દો તબ યહ સંખ્યા ૧૬૭૭૭૨૧૬ એક
 કરોડ સરસઠ લાખ સિતોત્તર હજાર દો સૌ સોલહ આતી હૈ તાત્પર્ય
 યહી હૈ કિ એક મુહૂર્ત મેં ઇતની આવલિકાએં હોતી હૈં । અથવા યહ
 વિધિ ઇસ પ્રકાર સે ભી કી જાની જા સકતી હૈ કિ એક મુહૂર્ત મેં
 જો ક્ષુલ્લક ભવોં કી સંખ્યા ૬૫૫૩૬ વતાઈ ગઈ સો ઉસમેં ૨૫૬
 આવલિકાઓં કે એક ક્ષુદ્ર ભવ ગ્રહણ સે ગુણા કરો તબ ભી ૧૬૭૭૭
 ૨૫૬ સંખ્યા નિકલ આતી હૈ ઉક્તંચ-

‘એગા કોડી સત્તટ્ટિલક્ષ સત્તસત્તરી સહસ્સા ય,

દો ય સયા સોલહિયા આવલિયાઓ મુહુત્તમ્મિ’ ॥૧॥

છે તેમાં પણ મુહૂર્ત સુધી ઉચ્છવાસ રાશિ ૩૭૭૩ ત્રણ હજાર સાતસો
 તોતેરથી ગુણવા અને પછી એજ રાશિથી એ રાશિને લાગવી ત્યારે આવેલા
 ૨૪૫૮। એવીસસો અઠ્ઠાવનને મૂળ રાશિમાં અર્થાત્ ૧૬૭૭૪૭૫૮। એક
 કરોડ સડસઠલાખ ચુમેતેર હજાર સાતસો અઠાવનમાં મેળવી દેવાથી આ
 સંખ્યા ૧૬૭૭૭૨૧૬। એક કરોડ સડસઠ લાખ સત્યોતેર હજાર બસો સોળ
 આવે છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એજ છે કે-એક મુહૂર્તમાં આટલી આવલિકાઓ
 થાય છે અથવા આ વિધિ આ રીતે પણ કરી શકાય છે કે એક મુહૂર્તમાં
 જે ક્ષુલ્લક જીવેની સંખ્યા ૬૫૫૧૬ પાંસઠ હજાર પાંચસો છત્રીસ બતાવ-
 વામાં આવી ગયેલ છે. તેમાં ૨૫૬ બસો છપ્પન આવલિકાઓના એક ક્ષુદ્ર
 ભવગ્રહણથી ગુણાકાર કરે તો પણ ૧૬૭૭૭૨૫૬ ની સંખ્યા આવી જાય છે.
 કહ્યું પણ છે કે—

‘એગા કોડી સત્તટ્ટિ લક્ષ સત્તસત્તરી સહસ્સા ય;

દો ય સયા સોલહિયા આવલિયાઓ મુહુત્તમ્મિ ॥૧॥

છાયા-एका कोटि सप्तषष्टिर्लक्षाः सप्त सप्ततिः सहस्राणि च ।

द्वे च शते षोडशाधिके आलिका (भवन्ति) मुहूर्ते ॥२॥

‘સિદ્ધ કેવલિ અનાહારગસ્સ સાદીયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ અનાહારક સાધપર્યવસિતસિદ્ધકેવલિનો નાસ્ત્યન્તરમ્ અપર્યવસિતત્વાત્ । ‘સ જોગિ ભવત્થ કેવલિઅનાહારગસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉવ્કોસેણ વિ’ હે ભદન્ત ! સયોગિ ભવસ્થ કેવલ્યનાહરકસ્ય કાલતઃ કિયચ્ચિરમન્તરમ્ ? ગૌતમ ! જઘન્યે-નોત્કંણાડપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્ સમુદ્ધાત પ્રતિપત્તેરનન્તરમેવાડન્તર્મુહૂર્તેન શૈલેશી પ્રતિપત્તિભાવાત્, નવરં જઘન્યાદુત્કૃષ્ટં વિશેષાધિકમ્ અન્યથોભયપદન્યાસાડયોગાત્ ઇતિ । ‘અજોગિ ભવત્થ કેવલિ અનાહારગસ્સ નત્થિ અંતરં’ અયોગિ ભવસ્થ કેવ-લ્યનાહારકસ્યાડન્તરં નાસ્તિ ગૌતમ ! અયોગ્યવસ્થાયાં સર્વસ્યાડપ્યનાહારકત્વાત્ ।

‘સિદ્ધકેવલિ અનાહારગસ્સ સાદીયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ સાદિ અપર્યવસિત સિદ્ધ કેવલિ અનાહારક કે અપર્યવસિત હોને સે અન્તર નહીં હોતા હૈ । ‘સજોગિ ભવત્થ કેવલિ અનાહારગસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણ વિ’ જો સજોગિ ભવસ્થ કેવલિ અના-હારક હૈ ઉનકા અન્તર જઘન્ય સે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે એક હી અન્તર્મુહૂર્ત કા અન્તર હોતા હૈ । ક્યોંકિ વે કેવલિ સમુદ્ધાત કરને કે અનન્તર હી એક અન્તર્મુહૂર્ત કે બાદ હી શૈલેશી અવસ્થા પ્રાપ્ત કર લેતે હૈ । પરન્તુ યહાં જઘન્ય કે અન્તર્મુહૂર્ત સે ઉત્કૃષ્ટ કા અન્તર્મુહૂર્ત વિશેષાધિક હોતા હૈ । યદિ એસા નહીં હોતા તો ફિર દોનોં અન્તર્મુહૂર્તોં મેં કોઈ ફરક નહીં આને સે દોનોં કે પ્રયોગ કી આવશ્યકતા હી પ્રતીત નહીં હોતી હૈ

સિદ્ધ કેવલિ અનાહારગસ્સ સાદિયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ સાદિ અપર્યવસિત સિદ્ધ કેવલિ અનાહારકનું અપર્યવસિત હોવાથી અંતર હોતું નથી ‘સજોગિ ભવત્થ કેવલિ અનાહારગસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણ વિ’ જે સયોગી ભવસ્થ કેવલી અનાહારક હોય છે, તેમનું અંતર જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી એકજ અંતર્મુહૂર્તનું હોય છે. કેમ કે-તેઓ કેવલિ સમુદ્ધાત કર્યા પછીજ એક અંતર્મુહૂર્ત પછીજ શૈલેશી અવસ્થા પ્રાપ્ત કરીલે છે. પરંતુ અહીયાં જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તના કરતાં ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્ત વિશેષાધિક હોય છે. જો એ પ્રમાણે ન હોય તો બન્ને અન્તર્મુહૂર્તોમાં કોઈ પણ ફેર ન આવવાથી બન્નેના પ્રયોગની આવશ્યકતા જ રહેત નહીં ‘અજોગિ ભવત્થ કેવલિ અનાહારગસ્સ નત્થિ અંતરં’ જે અયોગિ ભવસ્થ કેવલિ અનાહારક હોય છે. તેઓને પણ અંતર હોતું નથી કેમકે અયોગિ અવસ્થામાં બધા જીવે, અનાહારક હોય છે,

‘एएसि णं भंते ! आहारगाणं अनाहारगाणं य कयरे कयरेहिं तो अप्पा वा बहुगा वा०’ एतेषामाहाकाणामनाहारकाणां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा—बहुका वा तुल्या वा विगेषाधिका वा० प्रश्नः ‘गोयमा ! सव्वत्थोवा अणाहारगा—आहारगा असंखेज्जा’ गौतम ! सर्वस्तोकाः, सिद्धविग्रहगत्यापन्नसमुद्घातगताः सयोग्य—योगि केवलिनः एषामनाहारकत्वात् । आहारका असंख्येयगुणाधिकाः । ननु—सिद्धेभ्योऽनन्तगुणा वनस्पतिजीवाः ते च प्राय आहारकास्तथा च कथन्ना-

‘अजोगि भवस्थ केवलि अणाहारगस्स नत्थि अंतरं’ जो अयोगी भवस्थकेवलि अनाहारक हैं उनके भी अन्तर नहीं होता है क्योंकि अयोगि अवस्था में सब जीव अनाहारक ही होते हैं ।

अल्पबहुत्व विचार—‘एएसि णं भंते ! आहारगाणं अनाहारगाणं य कयरे कयरेहिं तो अप्पा वा बहुया वा०’ गौतम ने प्रभु से ऐसा पूछा है—हे भदन्त ! इन आहारक और अनाहारक जीवों के बीच में कौन किनसे अल्प हैं और कौन किनसे से बहुत हैं ? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! सव्वत्थोवा अणाहारगा आहारगा असंखेज्जगुणा’ हे गौतम ! अनाहारक जीव सब से कम हैं क्योंकि सिद्ध, विग्रहगति युक्त, समुद्घातगत जीव, सयोगि केवली और अयोगी केवली ये ही अनाहारक होते हैं इनकी अपेक्षा आहारक जीव असंख्यातगुणों अधिक हैं । यहां पर ऐसी आर्शंका नहीं करनी चाहिये कि सिद्धों से अनन्तगुणों वनस्पतिकायिक जीव हैं और ये प्रायः आहारक ही होते हैं अतः आहारक जीव असंख्यातगुणों कैसे कहे गये अनन्तगुणों क्यों नहीं कहे गये ? क्योंकि हर एक निगोद का असं-

અલ્પબહુત્વનું કથન—

‘एएसि णं भंते ! आहारगाणमनाहारगाणं य कयरे कयरेहिं तो ! अप्पा वा बहुया वा०’ આ સૂત્ર પાઠથી ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—હે ભગવન્ ! આ આહારક અને અનાહારક જીવોમાં કયા જીવો કયા જીવોના કરતાં અલ્પ છે ? કયા જીવો કયા જીવો કરતાં વધારે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા અણાહારગા આહારગા અસંખેજ્જગુણા’ હે ગૌતમ ! અનાહારક જીવ સૌથી ઓછા છે. કેમ કે સિદ્ધ, વિગ્રહ ગતિયુક્ત, સમુદ્ઘાત ગત જીવ સયોગી કેવલિ અને અયોગી કેવલી એજ અનાહારક હોય છે. તેના કરતાં આહારક જીવો અસંખ્યાતગણા વધારે છે. અહીંયાં એવી શંકા કરવી ન જોઈએ કે સિદ્ધોથી અનંતગણા વનસ્પતિકાયિક જીવો છે. અને એ પ્રાયઃ આહારક જ હોય છે. તેથી આહારક જીવ અસંખ્યાતગણા કેવી રીતે કહેવાયા ? અનંતગણા કેમ ન કહેવાયા ? કેમકે કુદેક

ઽનન્તગુણાઃ ઉચ્યતે—ઈહ પ્રતિ નિગોદમસંખ્યેયો ભાગઃ પ્રતિસમયં સદા વિગ્રહ
ગત્યાપન્નો લભ્યતે, વિગ્રહ ગત્યાત્પન્ના અનાહારકાઃ ઉક્તશ્ચ—

“વિગ્રહ ગઈ માવન્ના કેવલિણો સમુહયા અજોગી ય ।

સિદ્ધા ય અણાહારા સેસા આહારગા જીવા ॥૧॥

છાયા—વિગ્રહગત્યાપન્નાઃ સમુદ્ધતા અયોગિનશ્ચ કેવલિનઃ ।

સિદ્ધાશ્વાનાહારાઃ શેષા આહારકા જીવાઃ ॥૧॥ ઇતિ વચનાત્ ।

તતોઽસંખ્યેયુણાઃ એવાહારકા ઘટન્તે નાઽનન્તગુણાઃ, ઇતિ સૂ. ॥૧૪૨॥

પુનઃ પ્રકારાન્તરેણ દ્વૈવિધ્યમાદ—

મૂલમ્—અહવા—દુવિહા સઠ્વજીવા પન્નત્તા, તં જહા—સમા-
સગા—અભાસગા ય । સમાસણ ણં મંતે ! સમાસણિ કાલઓ
કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેણં એકકં સમયં ઉક્કોસેણં અંતો-
મુહુત્તં । અભાસણં મંતે ! અભાસણિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ?
ગોયમા ! અભાસણ દુવિહે પન્નત્તે, તં જહા—સાઈણ વા અપજ્જ-
વસિણ સાઈણ વા સપજ્જવસિણ, તત્થ ણં જે સે સાઈણ સપ-
જ્જવસિણ, સે જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં અણં-
તા ઉસ્સપ્પિણી ઓસ પ્પિણીઓ વણસ્સઈ કાલો । ભાસગસ્સ ણં
મંતે ! કેવઈયં કાલં અંતરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં
ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં વણસ્સઈ કાલો । અભાસગસ્સ સાઈયસ્સ

ख्यातवां भाग सदा विग्रहगति में वर्तमान रहता है और विग्रह गति
के जीव अनाहारक होते हैं ‘विग्रहगइमावन्ना केवलिणो समुहया
अजोगी य सिद्धा य अणाहारा सेसा आहारगा जीवा’ ऐसा सिद्धान्त
का कथन है अतः आहारक जीव असंख्यात गुणों ही हैं अनन्तगुणों
नहीं है ऐसा ही मानना चाहिये ॥१४२॥

નિગોદનો અસંખ્યાતમે ભાગ સદા વિગ્રહગતિમાં વર્તમાન રહે છે. અને
વિગ્રહગતિના જીવો અનાહારક હોય છે. ‘વિગ્રહગઈમાવન્ના કેવલિણો
સમુહયા અજોગી ય । સિદ્ધા ય અણાહારગા સેસા આહારગા જીવા’ આ પ્રમાણે
સિદ્ધાંતનું કથન છે. તેથી આહારક જીવ અંખ્યાતગણા જ છે અનંતગણા
હોતા નથી તેમ સમજવું. ॥સૂ. ૧૪૨॥

अपञ्जवसियस्स नत्थि अंतरं, साईयस्स सपञ्जवसियस्स जह-
 न्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं । अप्पावहुं सव्वत्थो
 वा भासगा, अभासगा अणंतगुणा । अहवा दुविहा सव्वजीवा
 ससरीरी य असरीरी य, असरीरी जहा सिद्धा, थोवा असरीरी,
 ससरीरी अणंतगुणा । अहवा दुविहा सव्वजीवा पन्नत्ता, तं जहा-
 चरिमा चेव अचरिमा चेव । चरिमेणं भंते ! चरिमेत्ति कालओ
 केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! चरिमे अणाईए सपञ्जवसिए, अच-
 रिमे दुविहे अणाईए वा अपञ्जवसिए—साईए अपञ्जवसिए,
 दोण्हं पि नत्थि अंतरं । अप्पावहुं सव्वत्थोवा अचरिमा
 चरिमा अणंतगुणा । अहवा दुविहा सव्वजीवा पन्नत्ता सागा-
 रोवउत्ता य अणागारोवउत्ताय, दोण्हंपि संचिट्ठणावि अंतरं पि
 जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं, अप्पावहुं सव्व-
 त्थोवा अणागारोवउत्ता असंखेज्जगुणा, से तं दुविहा सव्व-
 जीवा पन्नत्ता ॥सू० १४३॥

छाया—अथवा द्विविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—सभाषकाश्चाऽभाष-
 काश्च । सभाषकः खलु भदन्त ! सभाषक इति कालतः कियच्चिरं भवति ?
 गौतम जघन्येनैकं समयम् उत्कर्षेणान्तर्मुहूर्तम् । अभाषकः खलु भदन्त ! अभाषक
 इति कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! अभाषको द्विविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा—
 सादिकोवाऽपर्यवसितः १ सादिको वा सपर्यवसितः तत्र खलु यः स सादिकः सप-
 वसितः स जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेणानन्तं कालम् अनन्ता उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यो
 वनस्पतिकालः । भाषकस्य खलु भदन्त ! कियन्तं कालमन्तरं भवति ? गौतम !
 जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्—उत्कर्षेणानन्तं कालं वनस्पतिकालः । अभाषकस्य सादिकस्या-
 ऽपर्यवसितस्य नास्त्यन्तरम् । सादिकस्य सपर्यवसितस्य जघन्येनैकं समयम्—उत्कर्षे-
 णान्तर्मुहूर्तम् । अल्पबहुत्वम् सर्वस्तोका भाषकाः, अभाषका अनन्तगुणा । अथवा
 द्विविधाः सर्वजीवाः स शरीराश्चाऽशरीराः अशरीराः यथा सिद्धाः, स्तोका
 अशरीराः, सशरीरा अनन्तगुणाः । अथवा सर्वजीवा द्विविधाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—
 चरमाश्चैवाऽचरमाश्चैव । चरमः खलु भदन्त ! चरम इति कालतः कियच्चिरं
 भवति ? गौतम ! चरमोऽनादिकः सपर्यवसितः अचरमो द्विविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा—

અનાદિકોવાઽપર્યવસિતઃ ૧ સાદિકોવાઽપર્યવસિતઃ ૨ દ્વયોરપિ નાસ્ત્યન્તરમ્,
અલ્પબહુત્વમ્, સર્વસ્તોકા અચરમાઃ, ચરમાશ્ચાઽનન્તગુણાઃ અથવા-દ્વિવિધાઃ સર્વ-
જીવાઃ સાકારોપયુક્તાશ્ચાઽનાકારોપયુક્તાશ્ચ, દ્વયોરપિ સંચિદ્વળાઽપ્યન્તરમપિ જઘ-
ન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્-ઉત્કર્ષેણાપ્યન્તર્મુહૂર્તમ્ અલ્પબહુત્વમ્ સર્વસ્તોકા અનાકારોપયુક્તાઃ
સાકારોપયુક્તા અસંખ્યેયગુણાઃ । ત એતે દ્વિવિધાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ॥સૂ.૦ ૧૪૩॥

ટીકા-‘અહવા દુવિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા તં જહા-સમાસગા ય-અમાસગા ય’
અથવા પક્ષાન્તરે દ્વિવિધાઃ સંસારિણોઽસંસારિણઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તદ્વથા-સમાષ-
કાશ્ચાઽમાષકાશ્ચ । તત્ર-‘સમાસણં મંતે ! સમાસણત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ?
ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં-ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ ભાષતે યઃ-સં સ્ખલુ ભદન્ત !
ભાષક इति કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતિ ? ગૌતમ ! જઘન્યેનૈકં સમયમ્ ભાષાદ્રવ્યગ્રહણ-
સમયે એવ સરણતોઽન્યતો વા કુતશ્ચિત્કારણત્તદ્વચાપારસ્યાઽપ્યુપરમાત્ । ઉત્કર્ષેણાઽ-

પ્રકારાન્તર સે સર્વ જીવોં કી દ્વિવિધતા કા કથન-

‘અહવા દુવિહા સવ્વ જીવા પણ્ણત્તા’-ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ-અથવા-સમસ્ત જીવ દો પ્રકાર કે હસ તરહ સે મી કહે ગયે
હૈં-‘તં જહા’ જૈસે-‘સમાસગા અમાસગા ય’ એક સમાષક ઓર દૂસરે
અમાષક અર્થાત્ ભાષા પર્યાપ્તિ વાલે ઓર વિના ભાષા પર્યાપ્તિ વાલે.

इनकी कायस्थिति के काल का कथन-

‘સમાસણં મંતે ! સમાસણત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોંતિ’ હે
ભદન્ત ! ભાષક ભાષક રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? ‘ગોયમા !
જહણ્ણેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ હે ગૌતમ ! ભાષક
ભાષકરૂપ સે કમ સે કમ એક સમય તક ઓર જ્યાદા સે જ્યાદા

પ્રકારાન્તરથી સઘળા જીવોની દ્વિવિધતાનું કથન-

‘અહવા દુવિહા સવ્વજીવા પણ્ણત્તા’ ઇત્યાદિ.

ટીકાર્થ-અથવા સઘળા જીવો આ રીતે પણ બે પ્રકારના કહેવામાં
આવે છે. ‘તં જહા’ જેમ કે-‘સમાસગા અમાસગા ય’ એક સમાષક અને
બીજા અમાષક અર્થાત્ ભાષા પર્યાપ્તિ વાળા અને ભાષા પર્યાપ્તિ વિનાના

તેમની કાયસ્થિતિના કાળનું કથન-

‘સમાસણં મંતે ! સમાસણત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ !
ભાષક ભાષક પણાથી કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? ‘ગોયમા ! જહણ્ણેણં એકં
સમયં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ હે ગૌતમ ! ભાષક ભાષક પણાથી ઓછામાં ઓછા
એક સમય સુધી અને વધારેમાં વધારે એકઅંતર્મુહૂર્ત સુધી રહે છે આ કથનનો

તર્મુહૂર્તમ્ તાવત્કાલં નિરન્તરભાષ દ્રવ્યગ્રહણનિર્ણયસમ્ભવાત્તત ઊર્ધ્વ જીવસ્વામા-
વ્યાન્નિયમત એવોપરમતીતિ । ‘અભાસે ણં મંતે ૦ ? ગોયમા ! અભાસે દુવિદે
પણ્ણત્તે તં જહા-સાદે વા અપજ્જવસિણે સાદે વા સપજ્જવસિણે’ અભાષકઃ
ખલુ ભદન્ત ! અભાષક મર્યાદયા કિયચ્ચિરકાલમ્ ? ગૌતમ ! અભાષકો દ્વિવિધઃ
પ્રજ્ઞસઃ, તથા-સાદિકો વાડપર્યવસિતઃ સાદિકો વાડસપર્યવસિતઃ । ‘તત્થ ણં
જે સે સાદે સપજ્જવસિણે સે જહન્નેણં અંતોમુત્તં-ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં અણંતા
ઉસ્સપ્પિણી ઓસપ્પિણી વણસ્સિકાલો’ તત્ર ખલુ યઃ સ સાદિકઃ સપર્યવસિતઃ

एक अन्तर्मुहूर्त तक रहता है । इसका भाव ऐसा है कि यदि भाषा
‘द्रव्य के ग्रहण करने के समय में ही मृत्यु हो जावे या अन्य किसी
कारण से भाषा द्रव्यग्रहण करने के व्यापार से रुक जावे तो वहां पर
जघन्य से एक समय कहा गया है और उत्कृष्ट जो समय कहा गया
है वह भाषा द्रव्य ग्रहण करते समय वह इतने समय तक इसे अपने
व्यवहार में ला सकने की अपेक्षा से कहा गया है ‘अभासएणं मंते !
हे भदन्त ! अभाषक अभाषक रूप में कितने समय तक बना रहता
है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम ! ‘अभासए दुविदे
पण्णत्ते’ अभाषक दो प्रकार का कहा गया है ‘सादएवा अपज्जवसिण
सादए वा सपज्जवसिण’ एक सादिक अपर्यवसित और दूसरा
सादिक सपर्यवसित इनमें जो ‘जे से सादए सपज्जवसिण’ अभाषक
सादि सपर्यवसित है ‘से जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अणंतं कालं’
वह जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त तक अभाषक रूप से रह सकता है ।

ભાવ એ છે કે-જો ભાષા દ્રવ્યના ગ્રહણ કરવાના સમયમાં જ મરણ થઈ જાય
અથવા ખીજા કોઈ કારણથી ભાષા દ્રવ્ય ગ્રહણ કરવાના વ્યવહારથી રોકાઈ
જાય તો ત્યાં જઘન્યથી એક સમય કહેવામાં આવેલ છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી
જે સમય કહેવામાં આવેલ છે. તે ભાષા દ્રવ્યગ્રહણ કરવાના સમયે તે
એટલા સમયસુધી તેને પોતાના વ્યાપારમાં લાવવાની અપેક્ષાથી કહેવામાં
આવેલ છે. ‘અભાસે ણં મંતે’ હે ભગવન્ ! અભાષક અભાષક પણથી
કેટલા સમય સુધી બનેલા રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે
કે-હે ગૌતમ ! ‘અભાસે દુવિદે પણ્ણત્તે’ અભાષક બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલા
છે. ‘સાદે વા અપજ્જવસિણે સાદે વા સપજ્જવસિણે’ એક સાદિક અપર્યવસિત
અને ખીજા સાદિક સપર્યવસિત તેમાં જેઓ ‘જે સે સાદે સપજ્જવસિણે’ અભા-
ષક સાદિક સપર્યવસિત છે ‘સે જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં’
તે જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી અનંત કાળ સુધી અભા-

સ જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ભાષણાદુપરમ્યાડન્તર્મુહૂર્તેન કસ્યાપિ ભૂયોઽપિ ભાષણપ્રવૃત્તેઃ
પૃથિવ્યાદિ ભાવસ્ય વા જઘન્યત એતાવન્માત્રકાલત્વાત્ । ઉત્કર્ષતો વનસ્પતિકાલઃ,
સ ચ અનન્તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ ક્ષેત્રતોઽનન્તા લોકા અસંખ્યેયાઃ પુદ્ગલ-
પરાવર્તાઃ તે ચ આવલિકાયા અસંખ્યેયો ભાગઃ । ‘ભાસગસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્દયં
કાલં અંતરં હોદ્ધ ? , જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં વણસ્સદ્ધકાલો’
ભાષકસ્ય ચલ્લ મદન્ત ! કિયત્કાલમન્તરમ્ ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્

અર્થાત્ કમ સે કમ એક અન્તર્મુહૂર્ત તક વહ ભાષક સે વિરત રહ
સકતા હૈ વાદ મેં તો વહ કિસી ન કિસી કે સમ્બન્ધ મેં સભાષણ મેં
પ્રવૃત્ત હો હી જાવેગા ।

‘ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં અણંતા ઉત્સર્પિણીઓ સં વણસ્સદ્ધકાલો’
તથા અભાષક કા અભાષક રૂપ સે રહને કા ઉત્કૃષ્ટ કાલ વનસ્પતિ
કાલ પ્રમાણ હૈ અર્થાત્ ઇતને કાલ તક વહ અધિક સે અધિક રૂપ મેં
અભાષક અવસ્થા મેં બના રહ સકતા હૈ ઇસ વનસ્પતિકાલ મેં અનન્ત
ઉત્સર્પિણિયાં ઓર અનન્ત અવસર્પિણિયાં સમાપ્ત હો જાતી હૈ તથા
કાલ કી અપેક્ષા અનન્તલોક સમાપ્ત હો જાતે હૈ અસંખ્યાત પુદ્ગલ
પરાવર્ત હો જાતે હૈ । યે પુદ્ગલ પરાવર્ત યહાં આવલિકા કે અસંખ્યા-
ત્વે ભાગ પ્રમાણ હોતે હૈ । વનસ્પતિયોં મેં ઇતને કાલ તક અભાષ-
કતા રહતી હૈ ।

અન્તર કથન-‘ભાસગસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં અંતરં હોદ્ધ’ હૈ
મદન્ત ! ભાષક કા અન્તર-કિતને કાલ કા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ

પક પણુથી રહી શકે છે. અર્થાત્ ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત
તે ભાષણથી રહિત રહી શકે છે. અને તે પછી તે કોઈ ને કોઈ વિષયના
ભાષણમાં પ્રવૃત્ત થઈ જ જશે. ‘ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં અણંતા ઉત્સર્પિણી ઓસ
પ્પિણો વણસ્સદ્ધકાલો’ તથા અભાષકનો અભાષક પાણુથી રહેવાનો ઉત્કૃષ્ટ કાળ
વનસ્પતિ કાળ પ્રમાણ છે અર્થાત્ આટલા કાળ પર્યન્ત તે વધારેમાં વધારે
રીતે અભાષક અવસ્થામાં બનીને રહી શકે છે. આ વનસ્પતિ કાળમાં અનંત
ઉત્સર્પિણિયો અને અનંત અવસર્પિણિયો સમાપ્ત થઈ જાય છે. તથા કાળની
અપેક્ષાથી અનંતલોક સમાપ્ત થઈ જાય છે. અસંખ્યાત પુદ્ગલ પરાવર્ત થઈ
જાય છે. આ પુદ્ગલ પરાવર્ત અહીંયાં આવલિકાના અસંખ્યાતમાં ભાગ
પ્રમાણ હોય છે. વનસ્પતિમાં આટલા કાળ પર્યન્ત અભાષકપણું રહે છે.

અંતરદ્વાથનું કથન-

‘ભાસગસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં અંતરં હોદ્ધ’ હૈ ભાગવન્ ! ભાષકનું અંતર
કેટલા કાળનું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે. હૈ ગૌતમ !

ઉત્કર્ષેણાનન્તં કાલં વનસ્પતિકાલઃ । ‘અભાસગસ્સ’ અભાષકસ્ય ભદન્ત ! ક્રિય-
ત્કાલમન્તરમ્ ? ગૌતમ ! એષ દ્વિવિધઃ—તત્ર ‘સાઈયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ
અંતરં’ સાદિકસ્યાપર્યવસિતસ્યાન્તરં નાસ્તિ, ‘સાઈય સપજ્જવસિયસ્સ જહન્નેણં એકં
સમયં—ઉવ્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ સાદિસપર્યવસિતસ્ય જઘન્યેનૈકં સમયમ્—ઉત્કર્ષેણા-
ડન્તર્મુહૂર્તમ્ । ‘અપ્પાવહુ’ અલ્પવહુત્વં ભદન્ત ! ભાષકાણામભાષકાણાં ચ કતરે
કતરેભ્યઃ પ્રતીક્ષન્તે ? ભગવાનાહ—ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા ભાસગા’ સર્વસ્તોકાઃ
ભાષકાઃ ‘અભાસગા અણંતગુણા’ અભાષકા અનન્તગુણાઃ । ‘અહવા—દુવિહા સવ્વ-
જીવા’ અથવા દ્વિભેદવન્તઃ સર્વજીવાઃ, તદ્વથા—સસરીરી ય—અસરીરીય અસરીરી
કહતે હૈં—હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કો’ અણંતં કાલં વણ-
સ્સહકાલો’ ભાષક કા અન્તર કાલ જઘન્ય સે તો અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ
ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ હૈ । ‘અભાસગ’ સાઈયસ્સ
અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ સાદિ અપર્યવસિત અભાષક કા અન્તર
કાલ અભાષક કી અપર્યવસિતતા મૈં હૈ હી નહીં ઔર જો સાદિ અપ-
ર્યવસિત અભાષક હૈ ઉસકા અન્તર કાલ જઘન્ય સે તો ‘એકં સમયં’
એક સમય કા હૈ ઔર ‘ઉવ્કોસેણં અંતો’ ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુ-
હૂર્ત કા હૈ ।

અલ્પવહુત્વ વિચાર—‘અપ્પા વહુ’ સવ્વત્થોવા ભાસગા, અભા-
સગા અણંતગુણા’ ઇન ભાષક ઔર અભાષકોં કે વીચ મૈં સવ સે કમ
ભાષક હૈં ઔર અભાષક ઇનસે સંખ્યાતગુણોં અધિક હૈં ।

‘અહવા—દુવિહા સવ્વ જોવા સરીરી અસસરીરી ય’ અથવા સશ-
રીર ઔર અશરીર કે ભેદ સે સમસ્ત જીવ દો પ્રકાર કે હૈં । અસિદ્ધ

‘જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં અણંતં કાલં વણસ્સહ કાલો’ લાખકનેા અંતરકાળ
જઘન્યથી તો એક અન્તર્મુહૂર્તનેા છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ
છે. ‘અભાસગસ્સ સાઈયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ સાદિ અપર્યવસિત
અલાખકનેા અંતરકાળ અલાખકના અપર્યવસિત પણામાં છે જ નહીં અને જે
સાદિ અપર્યવસિત અલાખક છે તેનેા અંતરકાળ જઘન્યથી તો ‘એકં સમયં’
એક સમયનેા છે અને ‘ઉવ્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ ઉત્કૃષ્ટથી એક અંત. મુહૂર્તનેા છે.

અલ્પવહુત્વનેા વિચાર—

‘અપ્પા વહુ સવ્વત્થોવા ભાસગા અભાસગા અણંતગુણા’ આ અલાખક અને
લાખકમાં સૌથી ઓછા લાખક છે. અને અલાખક તેનાથી અનંતગણા
વધારે છે. ‘અહવા દુવિહા સવ્વજીવા સસરીરી ય અસરીરી ય’ અથવા સશરીર
અને અશરીરના ભેદથી સઘળા જીવો જે પ્રકારના છે. અસિદ્ધોને સશરીર

જહા સિદ્ધા' સશરીરાઃ-શરીરવન્તોઽશરીરાશ્ચ-કાર્મણ શરીરહીનાઃ સિદ્ધાસ્તે સિદ્ધ-
સૂત્રવજ્ઞેયાઃ । અલ્પવહુત્વસૂત્રે-‘થોવા અસરીરી’ સર્વસ્તોકા અશરીરાઃ ‘સરીરી
અણંતગુણા’ સશરીરા અનન્તગુણા અશરીરાઽપેક્ષયા ભવન્તિ । ‘અહવા દુવિહા સર્વ-
જીવા પન્નત્તા’ અથવા દ્વિ પ્રકારકાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ‘તં જહા-ચરિમાચેવ
અચરિમાચેવ’ ચરમા અન્તિમ ભવવન્તો ભવ્યવિશેષાઃ યેઽનુપદં સિદ્ધિં પ્રાપ્સ્યન્તિ અચ-
રિમા અનેક ભવવન્તોઽભવ્યાઃ સિદ્ધયૈ યતમાના અપિ ન જાને કદા સિદ્ધિં ગન્તારઃ ।
‘ચરમેણં મંતે ! ચરમેત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ! ગોયમા ! ચરિમે અણાઈણ સપ-

કા નામ સશરીર ઓર સિદ્ધ કા નામ અશરીર હૈ અતઃ ઇસકે સમ્બધિ
કા કથન સિદ્ધ ઓર અસિદ્ધ કે સૂત્રોં કે જૈસા હી હૈ । ઇનકે અલ્પ-
વહુત્વ કા કથન ઇસ પ્રકાર સે હૈ-‘થોવા અસરીરી’ અશરીર સિદ્ધ
જીવ-કાર્મણ શરીર હીન જીવ-સબ સે કમ હૈ । ‘સસરીરી અણંતગુણા’
ઓર ઇનકા અપેક્ષા સશરીર જીવ અનન્તગુણેં અધિક હૈ । ‘અહવા
દુવિહા સર્વ જીવા પણ્ણત્તા’ અથવા-સમસ્ત જીવ ઇસ પ્રકાર સે ભી
દો પ્રકાર કે હૈ-‘તં જહા’ જૈસે-‘ચરિમા ચેવ અચરિમા ચેવ’ ચરમ
અન્તિમ ભવ વિશેષ વાલે એસે ભવ્ય જીવ ઓર અચરમ અનેક ભવોં
વાલે-અભવ્ય જીવ ઇનમેં જો નિયમ સે મુક્તિ કો પ્રાપ્ત કરને વાલે
હોતે હૈં વે ચરમ શબ્દ સે ઓર જો સિદ્ધિ કે લિયે પ્રયત્ન કરને પર
ભી સિદ્ધિ પ્રાપ્તિ સે વંચિત રહતે હૈં વે અચરમ શબ્દ સે વ્યવહૃત
હુએ હૈં । ‘ચરમેણં મંતે ! ચરમેત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભદન્ત !
ચરમ જીવ ચરમરૂપ સે કબ તક રહતા હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન

અને સિદ્ધોને અશરીર કહેવામાં આવે છે. તેથી તેમના સંબંધમાં આ પ્રમાણે
કથન કરવામાં આવેલ છે. ‘થોવા અસરીરી’ અશરીરી સિદ્ધ જીવો-કાર્મણ
શરીર રહિત જીવો સૌથી ઓછા છે. ‘સસરીરી અણંતગુણા’ અને તેના કરતાં
સશરીરી જીવો અનંતગુણા વધારે છે. ‘અહવા દુવિહા સર્વ જીવા પણ્ણત્તા’
અથવા સઘળા જીવો આ પ્રમાણે પણ બે પ્રકારના છે ‘તં જહા’ જેમ કે-
‘ચરિમા ચેવ અચરિમા ચેવ’ ચરમ છેલ્લા ભવવિશેષ વાળા એવા ભવ્ય જીવો
અને અચરમ અનેક ભવોવાળા-અભવ્ય જીવ તેમાં જેઓ નિયમથી મુક્તિને
પ્રાપ્ત કરવા વાળા હોય છે તેઓ ચરમ શબ્દથી અને જેઓ સિદ્ધિને માટે
પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ સિદ્ધિની પ્રાપ્તિથી વંચિત રહે છે. તેઓ અચરમ
શબ્દથી વ્યવહૃત થયેલા છે. ‘ચરમેણં મંતે ! ચરમેત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે
ભગવન્ ! ચરમ જીવ ચરમરૂપ પણથી કેટલો કાળ રહે છે ? આ પ્રશ્નના

જવસિં' અચરિમે દુવિદે 'અર્ણાઈ' વા અપજ્જવસિં સાઈ' વા અપજ્જવસિં' ચરમઃ સ્વલુ ભદન્ત ! ચરમ ઇતિ કૃત્વા કિયચ્ચિરં કાલતો ભવતિ ? ગૌતમ ! ચરમોઽનાદિકઃ સપર્યવસિતોઽન્યથાચરમત્વાઽયોગાત્ । અચરમો દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞસુઃ તથથા-અનાદિકોવાઽપર્યવસિતઃ ૧ સાદિકો વાઽપર્યવસિતઃ ૨ તત્ર પ્રથમોઽભવ્યો દ્વિતીયઃ સિદ્ધઃ । 'દોણં પિ નત્થિ અંતરં' દ્વયોરપિ તયોઃ કસ્યાઽપિ નાસ્ત્યન્તરમ્ ।

કહતે હૈં-હે ગૌતમ ! ચરમ જીવ અનાદિ સપર્યવસિત હોતા હૈ અર્થાત્ અનાદિ કાલ સે ઉસકે સાથ મિથ્યાત્વ લગા આતા હૈ પર વહ મુક્તિ કો પ્રાપ્ત કરને વાલા નિયમ સે હોતા હૈ અતઃ જિસ ભવ મેં વહ મિથ્યાત્વ કા વચન કર સમ્યક્ત્વાદિ વાલા હો જાતા હૈ ઉસો ભવ મેં વહ મુક્તિ પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ હસી કારણ હસે અનાદિ સપર્યવસિત કહા ગયા હૈ તથા-‘અચરિમે દુવિદે પ૦’ અચરમ અભવ્ય જીવ જિસે અભી તક મુક્તિ પ્રાપ્ત નહીં હુઈ હૈ ઓર આગે ઓ ન જાને કય મુક્તિ પ્રાપ્ત કરને વાલા હોગા એસા જીવ દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ-એક અનાદિ અપર્યવસિત અભવ્ય ઓર દૂસરા સાદિ અપર્યવસિત અભવ્ય હનમેં જો પ્રથમ વિકલ્પ વાલા અભવ્ય હૈ ઉસે તો ત્રિકાલ મેં ઓ મુક્તિ પ્રાપ્ત નહીં હોતી હૈ ઓર જો સાદિ અપર્યવસિત અભવ્ય હૈ ઉસે મુક્તિ પ્રાપ્ત હો જાતી હૈ ‘દોણં વિ નત્થિ અંતરં’ હન દોનોં મેં કિસી મેં ઓ અન્તર નહીં હૈ કયોંકિ જો અનાદિ સપર્યવસિત ચરમ

ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! ચરમ જીવ અનાદિ સપર્યવસિત હોય છે અર્થાત્ અનાદિ કાળથી તેની સાથે મિથ્યાત્વ લાગેલું રહે છે. પરંતુ તે નિયમથી મુક્તિને પ્રાપ્ત કરનારા હોય છે. તેથી જે ભવમાં તે મિથ્યાત્વ ને છોડીને સમ્યક્ત્વ વિગેરેથી મુક્ત બની બીજા છે એજ ભવમાં તે મુક્તિ પ્રાપ્ત કરીલે છે. એ કારણથી જ તેને અનાદિ સપર્યવસિત કહેવામાં આવેલ છે. તથા ‘અચરિમે દુવિદે પણ્ણત્તે’ અચરમ અભવ્ય જીવ કે જેને અત્યાર સુધી મુક્તિ પ્રાપ્ત થયેલ નથી અને અભિષ્યમાં પણ ન બીજો કયારે મુક્તિને પ્રાપ્ત કરવા વાળા થશે એવા જીવો જે પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. એક અનાદિ અપર્યવસિત અભવ્ય અને બીજા સાદિ અપર્યવસિત અભવ્ય. તેમાં જે પહેલા વિકલ્પવાળા અભવ્ય જીવો છે તેને તો ત્રણે કાળમાં પણ મુક્તિ પ્રાપ્ત થતી નથી અને જે સાદિ અપર્યવસિત અભવ્ય જીવ છે તેને મુક્તિ પ્રાપ્ત થઈ બીજા છે ‘દોણં વિ નત્થિ અંતરં’ એ બન્નેમાં કોઈનામાં પણ અંતર નથી. કેમ કે-જે અનાદિ સપર્યવસિત ચરમ જીવ છે, તેમાં ચરમ પણ હોવાથી

‘અપ્પાબહુ’ ચરમાઽચરમાણાં ચ ભદન્ત ! કતરે કતરેભ્યોઽલ્પાઃ ? ગૌતમ !
 ‘સંવ્વત્થોવા અચરિમા’ સર્વસ્તોકા અચરમાઃ અભવ્યાનાં સિદ્ધાનામેવાચરમત્વાત્
 ‘ચરિમા અણંતગુણા’ અચરમાઽપેક્ષયા ચરમા અનન્તગુણા અધિકા ભવન્તિ સામાન્ય-
 ભવ્યાઽપેક્ષમનન્તગુણત્વાઽભિધાનમ્—અન્યથાઽનન્તગુણત્વાઽયોગાત્ । ‘અહવા દુવિહા
 સવ્વજીવા સાગારોવઉત્તા ય અણાગારોવ ઉત્તાય’ અથવા દ્વિવિધાઃ સર્વજીવાઃ સાકા-
 રોપયુક્તાશ્ચાનાકારોઽપયુક્તાશ્ચ ‘દોણંપિ સંચિટ્ઠણા વિ-અંતરંપિ’ દ્વયોરપિ
 કાયસ્થિતિરન્તરં ચ ‘જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં—ઉક્કોઽંતો’ જઘન્યોત્કર્ષાભ્યામન્ત

હૈ ઉસમેં ચરમતા હોને સે અન્તર નહીં હૈ ઓર અચરમ મેં જો અનાદિ
 અપર્યવસિત અચરમ હૈ ઉસમેં તથા જો સાદિ સપર્યવસિત અચરમ હૈ
 અવિદ્યમાન ચરમતા હોને સે અન્તર નહીં હૈ । इनमें जो अचरम हैं वे
 सब से कम हैं क्योंकि अभव्य और सिद्ध ये ही अचरम होते हैं
 तथा जो चरम हैं वे अनन्तगुणों अधिक हैं यह अनन्तगुणत्व का कथन
 सामान्य भव्या भ्रित हैं नहीं तो अनन्तगुणता नहीं बन सकती है ।
 मूलटीकाकार ने ऐसा ही कहा है चरमा ‘अनन्तगुणाः सामान्य
 भव्यापेक्षमेतत् भावनीयम्’ ‘अहवा दुविहा सव्व जीवा सागारोव-
 उत्ता य अणागारोवउत्ता य’—अथवा साकारोपयुक्त और अनाका-
 रोपयुक्त के भेद से समस्त जीव जो प्रकार के कहे गये हैं ‘दोणं
 वि संचिट्ठणं वि अंतरं पि जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं’
 इन दोनों की कायस्थिति का काल और अन्तर जघन्य और
 उत्कृष्ट से एक २ अन्तर्मुहूर्त का है इनमें अनाकारोपयुक्त जीव

અંતર હોતું નથી. અને અચરમમાં જે અનાદિ અપર્યવસિત અચરમ છે,
 તેમાં તથા જે સાદિ અપર્યવસિત અચરમ છે તેમાં અવિદ્યમાન અચરમ
 પણ હોવાથી અંતર હોતું નથી તેમાં જે અચરમ છે. તેઓ સૌથી ઓછા
 છે, કેમ કે—અભવ્ય અને સિદ્ધ એજ અચરમ હોય છે. તથા જેઓ ચરમ
 છે. તેઓ અનંતગણા વધારે છે આ અનંતગણાનું કથન સામાન્ય ભવ્ય જીવને
 ઉદ્દેશીને કહેલ છે નહીં તો અનંતગણા પણ બની શકતું નથી મૂળ ટીકાકારે
 એજ પ્રમાણે કહેલ છે. ‘ચરમા અનંતગુણા ‘સામાન્ય ભવ્યાપેક્ષમેતત્ ભાવનીયમ્’
 ‘અહવા દુવિહા સવ્વ જીવા સાગારોવઉત્તા ય અણાગારોવઉત્તા ય’ અથવા
 તો સાકારોપયુક્ત અને અનાકારોપયુક્ત ના ભેદથી સઘળા જીવો બે પ્રકારના
 કહેવામાં આવેલ છે ‘દોણં વિ સંચિટ્ઠણં અંતરંપિ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં’
 ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ આ બન્નેની કાયસ્થિતિનો કાળ અને અંતર જઘન્ય
 અને ઉત્કૃષ્ટ થી એક એક અંતર્મુહૂર્તનો છે. તેમાં અનાકારોપયુક્ત
 જીવ સૌથી ઓછા છે. અને સાકારોપયુક્ત જીવ તેનાથી અસંખ્યાતગણા

મુદૂર્તમ્ । ‘અપ્પાવહું સવ્વત્થોવા અણાગારોવઉત્તા’ સર્વસ્તોકા અનાકારોપયુક્તાઃ, અલ્પવહુત્તવિચારે’ ‘સાગારોવઉત્તા અસંલેજ્જગુણા’ સાકારોપયુક્તા અસંલેયગુણાઃ’ અથોપસંહરતિ—‘સે ત્તં દુવિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા’ इत्यं सर्वजीवा द्विविधाः प्रज्ञप्ताः, विचार्य व्युत्पादिता, इति ॥ सू० १४३॥

સમ્પ્રતિ ત્રિવિધવત્તવ્યતામાહ—

મૂલમ્—તત્થ ણં જે તે એવમાહંસુ તિવિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા તે એવમાહંસુ તં જહા—સમ્મદિટ્ઠિ, મિચ્છાદિટ્ઠિ । ‘સમ્મદિટ્ઠિણં ભંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોહ ? ગોયમા ! સમ્મદિટ્ઠિ દુવિહે પન્નત્તે તં જહા—સાઈએ વા અપજ્જવસિએ સાઈએ વા સપજ્જવસિએ, તત્થ ણં જે સે સાઈએ સપજ્જવસિએ સે જહન્નેણં અંતો-મુહુત્તં ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિં સાગરોવસાઈં સાહરેગાઈં । મિચ્છાદિટ્ઠિ તિવિહે પન્નત્તે તં જહા—સાઈએ વા સપજ્જવસિએ અણાઈએ વા અપજ્જવસિએ અણાઈએ વા સપજ્જવસિએ તત્થ ણં જે તે સાઈએ સપજ્જવસિએ સે જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં જાવ અવહું પોગ્ગલપરિયટું દેસૂણં સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠિ જહન્નેણં અંતો-મુહુત્તં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં । સમ્મદિટ્ઠિસ્સ અંતરં સાહયસ્સ અપજ્જવસિવસ્સ નત્થિ અંતરં સાહયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ જહન્નેણં

સંબંધે કમ હૈં ઓર સાકારોપયુક્ત જીવ ઇન સે અસંખ્યાતશુણે અધિક હૈં । ‘સે ત્તં દુવિહા’ ઇસ પ્રકાર સે સમ્મસ્ત જીવ દો પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં યહાં પર ઇસ વિષય કો સંગ્રહ કરકે પ્રકટ કરને ચાલી યહ ગાથા હૈ—

‘સિદ્ધ સહંદિયકાએ જોએ વેએ કસાયલેસ્સા ય,

ણાણુવઓગાહારા ખાસ સરીરી ય ચરમો ય’ ॥૧॥૧૪૩॥

વધારે છે. ‘સેત્તં દુવિહા’ એ પ્રમાણે સઘળા જીવો એ પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. અહિંયાં આ વિષયનો સંગ્રહ કરીને બતાવવા વાળી આ ગાથા કહેવામાં આવી છે.

‘સિદ્ધ સહંદિયકાએ જોએ વેએ કસાયલેસ્સા ય,

ણાણુવઓગાહારા ખાસસરીરી ય ચરમો ય ॥૧॥ સૂ. ૧૪૩॥

अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अणंतं कालं जाव अवहुं पोग्गलपरियट्ठं । मिच्छादिट्ठिस्स अणाइयस्स अपज्जवसियस्स णत्थि अंतरं अणाइयस्स सपज्जवसियस्स नत्थि अंतरं, साइयस्स सपज्जवसियस्स जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं छावट्ठि सागरो-
वमाइं साइरेगाइं, सम्मामिच्छादिट्ठिस्स जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं अणंतं कालं जाव अवहुं पोग्गलपरियट्ठं देसूणं । अप्पा-
बहु० सव्वत्थोवा सम्मामिच्छादिट्ठो सम्मदिट्ठो अणंतगुणा मिच्छा-
दिट्ठो अणंतगुणा 'अहवा ति विहा सव्वजीवा पन्नत्ता, तं जहा-
परित्ता अपरित्ता नो परित्ता अपरित्ता । परित्तेणं भंते । कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! परित्ते दुविहे पन्नत्ते तं जहा-काय-
परित्ते य संसारपरित्ते य, कायपरित्ते णं भंते । कालओ केव-
च्चिरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं जाव असंखेज्जा लोगा । संसारपरित्तेणं भंते । संसार-
परित्ते त्ति कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं अंतो-
मुहुत्तं, उक्कोसेणं अणंतं कालं जाव अवहुं पोग्गलपरियट्ठं देसूणं । अपरित्तेणं भंते । अपरित्ते त्ति कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! अपरित्ते दुविहे पणत्ते काय अपरित्ते य संसार अपरित्ते य, काय अपरित्तेणं जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अणंतं कालं, वणस्सइ कालो, संसारापरित्ते दुविहे पन्नत्ते अणाइए वा अप-
ज्जवसिए अणाइए वा सपज्जवसिए, नो परित्ते नो अपरित्ते साइए अपज्जवसिए । कायापरित्तस्स जहन्नेणं अंतरं अंतोमु-
हुत्तं उक्कोसेणं वणस्सइ कालो, संसारापरित्तस्स णत्थि अंतरं, कायापरित्तस्स जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं असंखिज्जं कालं पुढवीकालो । संसारापरित्तस्स अणाइयस्स अपज्जवसि-
यस्स नत्थि अंतरं. अणाइयस्स सपज्जवसियस्स नत्थि अंतरं नो परित्त नो अपरित्तस्स वि नत्थि अंतरं । अप्पाबहु० सव्व-

तथोवा परिक्ता नो परिक्ता नो अपरिक्ता अनंतगुणा अपरिक्ता
अनंतगुणा ॥सु० १४४॥

छाया—तत्र खलु ये ते एवमुक्तवन्तस्त्रिविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः ते
एवमुक्तवन्तः तद्यथा—सम्यग्दृष्टयो—मिथ्यादृष्टयः—सम्यग्मिथ्यादृष्टयः ३ ।
सम्यग्दृष्टिः खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! सम्यग्दृष्टि-
द्विविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—सादिको वा अपर्यवसितः, सादिको वा सपर्यवसितः २
तत्र खलु योऽसौ सादिकः सपर्यवसितः स जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण षट्-
षष्टिः सागरोपमाणि सातिरेकाणि । मिथ्यादृष्टिस्त्रिविधः प्रज्ञप्तः तद् यथा—
सादिको वा सपर्यवसितः अनादिको वा अपर्यवसितः अनादिको वा सपर्यवसितः,
तत्र खलु योऽसौ सादिकः सपर्यवसितः स जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेणाऽ-
नन्तं कालं यावद् अपार्धं पुद्गलपरावर्त्तं देशोनम् । सम्यग्मिथ्यादृष्टिर्जघन्येनान्त-
र्मुहूर्तम्—उत्कर्षेणान्तर्मुहूर्तम् । सम्यग्दृष्टेरन्तरं सादिकस्याऽपर्यवसितस्य नास्त्य-
न्तरम्, सादिकस्य सपर्यवसितस्य जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेणानन्तं कालं
यावदपार्धं पुद्गलपरावर्त्तम् । मिथ्यादृष्टेरनादिकस्याऽपर्यवसितस्य नास्त्यन्तरम्
अनादिकस्य सपर्यवसितस्य नास्त्यन्तरम् सादिकस्य सपर्यवसितस्य जघन्येनान्त-
र्मुहूर्तम् उत्कर्षेण षट् षष्टिः सागरोपमाणि सातिरेकाणि, सम्यग्मिथ्यादृष्टे-
र्जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम्—उत्कर्षेणानन्तं कालं यावदपार्धं पुद्गलपरावर्त्तं देशोनम् ।
अल्पबहुत्वम्—सर्वस्तोकाः सम्यग्मिथ्यादृष्टयः सम्यग्दृष्टयोऽनन्तगुणाः ।
मिथ्यादृष्टयोऽनन्तगुणाः । अथवा—त्रिविधाः सर्वजीवः प्रज्ञप्ताः तद्यथा—परीक्ताश्च
१ अपरीताः २ नो परिक्ता नो अपरीक्ताः ३ । परीक्तः खलु भदन्त ! कालतः
कियच्चिरं भवति, गौतम ! परीक्तो द्विविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा—कायपरी-
तश्च १ संसारपरीतश्च २ । कायपरीतः खलु भदन्त ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्
उत्कर्षेणासंख्येयं कालं यावद् असंख्येया लोकाः । संसारपरीतः खलु भदन्त !
संसारपरीत इति कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्
उत्कर्षेणानन्तं कालं यावदपार्धं पुद्गलपरावर्त्तं देशोनम् । अपरीतः खलु
भदन्त ! अपरितो द्विविधः प्रज्ञप्तः कायापरितश्च १ संसारापरीतश्च २ । काया-
परीतः खलु जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्—उत्कर्षेणानन्तं कालं, वनस्पतिकालः संसारा-
परीतो द्विविधः प्रज्ञप्तः अनादिकोवाऽपर्यवसितः १ अनादिको वा सपर्यवसितः
२ नो परीतो नो अपरीतः सादिकोऽपर्यवसितः । कायपरीतस्य जघन्येना-
न्तर्मुहूर्तम्—उत्कर्षेण वनस्पतिकालः, संसारपरीतस्य नास्त्यन्तरम् कायापरीतस्य
जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्—उत्कर्षेणासंख्येयं कालं पृथिवीकालः । संसारापरीतस्याऽ-

નાદિકસ્યાઽપર્યવસિતસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્, અનાદિકસ્ય સપર્યવસિતસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્
નો પરીત્ત નો અપરીત્તસ્યાપિ નાસ્ત્યન્તરમ્ । અલ્પવહુલમ્ ૦ સર્વસ્તોકાઃ પરીત્તાઃ
નો પરીત્તા નો અપરીત્તા અનન્તગુણાઃ અપરીત્તા અનન્તગુણાઃ ઇતિ ॥સૂ. ૧૪૩॥

ટીકા—‘તત્થ ણં જે સે એવં આહંસુ તિવિહા સવ્વજીવા પણ્ણત્તા તે એવમાહંસુ
તં જહા—સમ્મદિટ્ઠી—મિચ્છાદિટ્ઠી—સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી’ તત્ર ચલ્લુ જીવ મેદ
પ્રસ્તાવે ચેતે એવમુક્તવન્તઃ ત્રિવિધાઃ સર્વજીવાસ્ત એવં—વક્ષ્યમાણં વચઃ કથિતવન્તઃ
સમ્યક્તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનાદદ્વિર્યેષાન્તે સમ્યગ્દૃષ્ટયઃ ૧ મિથ્યાદૃષ્ટયો જીવાજીવાદિ
દૃષ્ટિમન્તઃ ૨ સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટયો (મિશ્રદૃષ્ટયો વા) । ‘સમ્મદિટ્ઠી ણં મંતે !
કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ સમ્યગ્દૃષ્ટયઃ ચલ્લુ મદન્ત ! સમ્યગ્દૃષ્ટિરિતિ કિયચ્ચિરં

ત્રિવિધ સર્વજીવ વક્તવ્યતા—

‘તત્થ ણં જે તે એવમાહંસુ તિવિહા સવ્વજીવા પણ્ણત્તા’—ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—ગૌતમ કો પ્રભુ અબ એસા સમજાતે હૈં—હે ગૌતમ ! કોઈ અપેક્ષા
સર્વજીવ ત્રીન પ્રકાર કે હૈં એસા પ્રતિપાદન કિયા ગયા હૈં ઉન્હોંને હસ
સમ્બન્ધ મેં એસા સ્પષ્ટી કરણ કિયા હૈં—‘તં જહા—સમ્મદિટ્ઠી, મિચ્છાદિટ્ઠી’
જિનકી દૃષ્ટિ તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધારૂપ હૈં એસે વે જીવ સમ્યગ્દૃષ્ટિ તત્ત્વાર્થ
શ્રદ્ધાન કે પ્રતિ જિનકી દૃષ્ટિ મિથ્યા હૈં વે મિથ્યાદૃષ્ટી ઓર જિનકી
દૃષ્ટિ તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાન કે પ્રતિ ઉભયરૂપ વાલી હૈં વે સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ
જીવ હૈં ઇનકા દૂસરા નામ મિશ્રદૃષ્ટિ ભી હૈં ‘સમ્મદિટ્ઠી ણં મંતે !
કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે મદન્ત ! સમ્યગ્દૃષ્ટિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ રૂપ સે
કિતને કાલ તક રહતા હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં—‘ગોચમા !

ત્રિવિધ સર્વજીવની વક્તવ્યતા—

‘તત્થ ણં જે તે એવ માહંસુ તિવિહા સવ્વ જીવા પણ્ણત્તા’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—હવે ગૌતમ સ્વામીને પ્રભુશ્રી એવું કહે છે કે—હો ગૌતમ !
કોઈ અપેક્ષાથી સઘળા જીવો ત્રણ પ્રકારના છે, તેવી રીતનું પ્રતિપાદન
કરવામાં આવેલ છે. તેઓએ આ સંબંધમાં આ પ્રમાણે સ્પષ્ટીકરણ કરેલ
છે. ‘તં જહા સમ્મદિટ્ઠી ચ મિચ્છાદિટ્ઠી ચ’ જેમની દૃષ્ટી તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાનરૂપ
છે. એવા તે જીવો સમ્યક્દૃષ્ટિ અને તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાનના પ્રત્યે જેમની દૃષ્ટિ
મિથ્યા છે તેઓ મિથ્યાદૃષ્ટિ તથા જેમની દૃષ્ટિ તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાનના પ્રત્યેક
બન્ને પ્રકાર વાળી છે તેઓ સમ્યક્મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ છે. તેનું ખીજું નામ
મિશ્રદૃષ્ટિ પણ છે. ‘સમ્મદિટ્ઠી ણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હો ભગવન્ !
સમ્યક્દૃષ્ટિ, સમ્યક્ પણથી કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તર

કાલતો ભવતિ ? ‘ગોયમા ! સમ્માદિટ્ઠી દુવિહે પણ્ણત્તે તં જહા-સાદીએ વા અપ-
જ્જવસિએ’ ભગવાનાહ-ગૌત ! સમ્યગ્દષ્ટિ દ્વિવિધઃ તથા-સાદિકોવાસપર્ય-
વસિતઃ-ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ ૧ ‘સાદીએ વા સપજ્જવસિએ’ સાદિકો વા સપર્યવ-
સિતઃ-ક્ષાયોપશમિકાદિ સમ્યગ્દર્શની, ‘તત્થ ણં જે તે સાદીએ સ પજ્જવસિએ સે જહ-
ન્નેણં અંતોમુહુત્તં’ તયોર્મધ્યે યોડસી સાદિકઃ સપર્યવસિતઃ સ જઘન્યેનાડન્તર્મુહૂર્તમ્
કર્મપરિણામ વૈચિત્ર્યે તાવત્કાલાદર્ધ્વં પુનર્મિથ્યાત્વગમનાત્, ‘ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિ
સાગરોવમાઈં’ સાઝરેગાઈં ઉત્કર્ષેણ પદ્ પટ્ટિઃ સાતિરેક સાગરોપમાણિ તતોડનન્તરં

સમ્માદિટ્ઠી દુવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! સમ્યગ્દષ્ટિ દો પ્રકાર કા કહા
ગયા હૈ ‘તં જહા’ જૈસે-‘સાઝે વા સપજ્જવસિએ, સાઝે વા અપજ્જ
વસિએ’ સાદિ અપર્યવસિત ૧ ઓર સાદિ સપર્યવસિત ૨ इनमें जो सादि
अपर्यवसित सम्यग्दृष्टि जीव है वह क्षायिक सम्यग्दृष्टि जीव है और
सादिक सपर्यवसित जो जीव है वह क्षायोपशमिक आदि सम्यग्दृष्टि
जीव है ‘तत्थणं જે સે સાઝે સપજ્જવસિએ સે જહણેણં અંતોમુહુત્તં
ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિ સાગરોવમાઈં સાઝરેગાઈં’ इनमें जो सादिक सपर्यवसित
जीव है वह जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त तक और उत्कृष्ट से कुछ
अधिक ६६ सागरोपम तक सम्यग्दृष्टि रूप से रहता है जघन्य समय
व्यतीत हो जाने के बाद कर्म परिणाम की विचित्रता से वह पुनः मिथ्या
दृष्टि हो जाता है तथा जो उत्कृष्ट समय कहा गया है उसका तात्पर्य
ऐसा है कि इतने काल के बाद क्षायोपशमिक सम्यग्दर्शन छूट जाता

પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સમ્માદિટ્ઠી દુવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! સમ્યગ્દષ્ટિ
જીવ બે પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે. ‘તં જહા’ જેમ કે-‘સાઝે વા સપજ્જ-
વસિએ, સાઝે વા અપજ્જવસિએ’ સાદિ સપર્યવસિત ૧ અને આદિ અપર્ય-
વસિત ૨ તેમાં જે સાદિ અપર્યવસિત સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ છે. તે ક્ષાયિક
સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ છે. અને સાદિ સપર્યવસિત જે જીવ છે. તે ક્ષાયોપશમિક
વિગેરે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ છે. ‘તત્થ ણં જે સે સાઝે સપજ્જવસિએ સે જહણેણં
અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિ સાગરોવમાઈં’ તેમાં જે સાદિક સપર્યવસિત જીવ
છે. તે જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક વધારે ૬૬
છાસઠ સાગરોપમ પર્યન્ત સમ્યગ્દષ્ટિ પણાથી રહે છે. જઘન્ય સમય વીતી
ગયા પછી કર્મ પરિણામની વિચિત્રતાથી તે ફરીથી મિથ્યાદષ્ટિ થઈ જાય છે.
તથા જે ઉત્કૃષ્ટ સમય કહેવામાં આવેલ છે, તેનું તાત્પર્ય એવું છે કે-
એટલા કાળ પછી ક્ષાયોપશમિક સમ્યગ્દર્શન છૂટી જાય છે. ‘મિચ્છાદિટ્ઠી તિવિહે

નિયમેન ક્ષાયોપશમિક સમ્યગ્દર્શનાપગમાત્ । ‘મિચ્છાદિદ્વી તિવિહે પન્નત્તે, તં જઠ્ઠા-સાહ્ણ વા સપજ્જવસિણ્ણ-અણાદીણ્ણ વા અપજ્જવસિણ્ણ, અણાદીણ્ણ વા સપજ્જવસિણ્ણ તત્થ ણં જે તે સાદીણ્ણ સપજ્જસિણ્ણ-સે જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં જાવ અવહું પોગ્ગલ પરિયહું દેસુણં મિથ્યાદ્દષિટ્ઠિ સ્ત્રિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ સાદિકો વા સપર્યવસિતઃ ૧ અનાદિકોવાડપર્યવસિતઃ ૨ અનાદિકો વા સપર્યવસિતઃ ૩, તત્ર યોડસૌ સાદિ સપર્યવસિતઃ સ જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ એતાવત્કાલેન પુનઃ કસ્યાડપિ સમ્યગ્દર્શનસ્ય લાભ-સમ્ભવાત્ । ઉત્કર્ષેણાનન્તં કાલમ્ અનન્તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ ક્ષેત્રતોડપાર્થ પુદ્ગલપરાવર્ત દેશોનમ્ પૂર્વપ્રતિપક્ષસમ્યક્ત્વ-સ્યૈતાવત્કાલાદૂર્ધ્વં ભૂયોપ્યવચ્યં સમ્યક્ત્વલાભાત્ પૂર્વ સમ્યક્ત્વપ્રભાવેણ સંસારસ્ય હૈ ‘મિચ્છાદિદ્વી તિવિહે પણ્ણત્તે’ મિથ્યાદ્દષિટ્ઠિ જીવ ત્રીણ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ‘સાહ્ણ વા સપજ્જવસિણ્ણ, અણાદીણ્ણ વા અપજ્જવસિણ્ણ અણાદીણ્ણ વા સપજ્જવસિણ્ણ’ એક સાદિ સપર્યવસિત મિથ્યાદ્દષિટ્ઠિ, દૂસરા અનાદિ અપર્યવસિત મિથ્યાદ્દષિટ્ઠિ ઓર ત્રીસરા અનાદિ સપર્યવસિત મિથ્યાદ્દષિટ્ઠિ ઇનમેં જો સાદિ સપર્યવસિત મિથ્યાદ્દષિટ્ઠિ જીવ હૈ વહ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અનન્તકાલ તક મિથ્યાદ્દષિટ્ઠિ ઘના રહતા હૈ જઘન્ય કાલ કા એક અન્તર્મુહૂર્ત ઇસલિણ કહા ગયા હૈ કિ ઇતને સમય કે બાદ કિસી ૨ મિથ્યાદ્દષિટ્ઠિ જીવ કો સમ્યગ્દર્શન કા લાભ હો જાતા હૈ ઉત્કૃષ્ટ અનન્તકાલ મેં કાલ કી અપેક્ષા અનન્ત ઉત્સર્પિણિયાં ઓર અનન્ત અવસર્પિણિયાં સમાપ્ત હો જાતી હૈ તથા ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા કુછ કમ અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત કાલ સમાપ્ત હો જાતા હૈ । પૂર્વ મેં જિસને સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કર લિયા હૈ

પણ્ણત્તે’ મિથ્યાદ્દષિટ્ઠિ જીવ ત્રણ પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. ‘સાહ્ણ વા સપજ્જવસિણ્ણ અણાદીણ્ણ વા અપજ્જવસિણ્ણ અણાદીણ્ણ વા સપજ્જવસિણ્ણ’ એક સાદિ સપર્યવસિત મિથ્યાદ્દષિટ્ઠિ, બીજા અનાદિ અપર્યવસિત મિથ્યાદ્દષિટ્ઠિ અને ત્રીજા અનાદિ સપર્યવસિત મિથ્યાદ્દષિટ્ઠિ. તેમાં જે સાદિ સપર્યવસિત મિથ્યાદ્દષિટ્ઠિ જીવ છે. તે જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી અનંતકાલ સુધી મિથ્યાદ્દષિટ્ઠિ બનેલ રહે છે. જઘન્ય કાળનું અંતર્મુહૂર્ત એથી કહ્યું છે કે-એટલા સમયની પછી કોઈ કોઈ મિથ્યાદ્દષિટ્ઠિ જીવને સમ્યગ્દર્શનનો લાભ થઈ જાય છે. ઉત્કૃષ્ટ અનંત કાળમાં કાળની અપેક્ષાથી અનંત ઉત્સર્પિણિયો અને અનંત અવસર્પિણિયો સમાપ્ત થઈ જાય છે. તથા ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી કંઈક એછા અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત કાળ સમાપ્ત થઈ જાય છે. પહેલાં જેણે સમ્યગ્ દર્શન પ્રાપ્ત કરી લીધેલ હોય એવા જીવને એટલા કાળ પછી ફરીથી અવ-

પરિત્તીકરણાત્ ઇતિ । ‘સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ સમ્યગ્મિથ્યાદ્દષ્ટિર્જઘન્યોત્કર્પાભ્યામન્તર્ધુહૂર્તમ્ સમ્યગ્મિથ્યાદર્શનકાલસ્ય સ્વભાવત્ એવૈતાવન્માત્રત્વાત્, નવરં જઘન્યાદુત્કૃષ્ટપદમધિકં જ્ઞાતવ્યમ્ । સમ્માદિટ્ઠિસ્સ અંતરં સાહ્યસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ સમ્યગ્દષ્ટેરન્તરમ્ સાધપર્યવસિત સમ્યગ્દષ્ટેરન્તરં નાસ્તિ અપર્યવસિતત્વાત્ ‘સાદીયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં’ ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં જાવ અવહૂં પોગ્ગલ પરિયટ્ટં’ સાદિસપર્યવસિતસ્ય જઘન્યેનામ્ધુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણાનન્તં કાલમ્ અનન્તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ

એસે જીવ કો જનને કાલ કે બાદ પુનઃ અવશ્ય હી સમ્યગ્દર્શન કા લાભ હો જાતા હૈ । ક્યોંકિ એસે જીવ કા પૂર્વ પ્રતિપન્ન સમ્યક્ત્વ કે પ્રભાવ સે સંસાર મર્યાદિત હો જાતા હૈ ।

‘સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ સમ્યગ્ મિથ્યાદ્દષ્ટિ જીવ જઘન્ય સે એક અન્તર્ધુહૂર્ત તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે બી એક અન્તર્ધુહૂર્ત તક સમ્યગ્મિથ્યા દ્દષ્ટિ રૂપ સે રહતા હૈ પરન્તુ ઉત્કૃષ્ટ કા જો અન્તર્ધુહૂર્ત હૈ વહ જઘન્ય અન્તર્ધુહૂર્ત સે વડા હૈ-

અન્તર કથન-‘સમ્માદિટ્ઠિસ્સ અંતરં સાહ્યસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ સાદિ અપર્યવસિત સમ્યગ્દષ્ટિ કા અન્તર અપર્યવસિત હોને કે કારણ નહીં હોતા હૈ ‘સાદીયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં જાવ અવહૂં પોગ્ગલપરિયટ્ટં’ જો સમ્યગ્ દ્દષ્ટિ જીવ સાદિ સપર્યવસિત હોતા હૈ ડસકા અન્તર જઘન્ય

શ્યજ સમ્યગ્દર્શનનો લાભ થઇ જાય છે. કેમ કે એવા જીવને પૂર્વ પ્રાપ્ત થયેલા સમ્યક્ત્વના પ્રભાવથી સંસાર મર્યાદિત થઇ જાય છે.

‘સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ સમ્યગ્ મિથ્યાદ્દષ્ટિ જીવ જઘન્યથી એક અંતર્ધુહૂર્ત પર્યાન્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એકજ અંતર્ધુહૂર્ત સુધી સમ્યગ્મિથ્યાદ્દષ્ટિ પણથી રહે છે. પરંતુ ઉત્કૃષ્ટનું જો અંતર્ધુહૂર્ત છે. તે જઘન્ય અંતર્ધુહૂર્તથી મોટું છે.

અંતરદ્વારનું કથન-

‘સમ્માદિટ્ઠિસ્સ અંતરં સાહ્યસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ સાદિ અપર્યવસિત સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને અંતર અપર્યવસિત હોવાથી હોતું નથી. ‘સાદીયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ જહન્નેણં અંતો મુહુત્તં ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં જાવ અપહૂં પોગ્ગલપરિયટ્ટં’ જે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ સાદિ સપર્યવસિત હોય છે. તેનું અંતર જઘન્યથી એક અંતર્ધુહૂર્તનું હોય છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી અનંતકાળ સુધીનું

કાલતઃ ક્ષેત્રતોડપાર્થપુદ્ગલપરાવર્તમ્ । મિથ્યાદૃષ્ટેઃ खलु भदन्त ! क्रियन्तं
કાલમન્તરમ્ ? ગૌતમ ! ‘મિચ્છાદિદ્વિસ્સ અણાદીયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ
નત્થિ અંતરં અણાદીયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ મિથ્યાદૃષ્ટિ-
કાડનાદિકાડપર્યવસિતસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્ અપરિત્યાગાત્ અનાદિ સપર્યવસિત-
મિથ્યાદૃષ્ટેર્નાસ્ત્યન્તમ્ અન્યથાડનાદિત્વાડયોગાત્ । ‘સાહ્યસ્સ સપજ્જવસિ-
યસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં છાવઢિં સાગરોવમાઈં સાહરેગાઈં’ સાદિ
સપર્યવસિતસ્ય જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ ષટ્ ષષ્ઠિઃ સાગરોપમાણિ
સાતિરેકાણિ, સમ્યગ્દર્શનકાલ એવ મિથ્યાદર્શનસ્યાન્તરમ્ પ્રાયઃ । ‘સમ્મા-
મિચ્છાદિદ્વિસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં જાવ અવંહું પોગ્ગલ

સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અનન્ત કાલ તક
કા હોતા હૈ ઇસ અનન્તકાલ મેં અનન્ત ઉત્સર્પિણી કાલ ઓર અનન્ત-
અવસર્પિણી કાલ સમાપ્ત હો જાતા હૈં તથા ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા અર્ધ-
પુદ્ગલ પરાવર્ત રૂપ કાલ સમાપ્ત હો જાતા હૈ ‘મિચ્છાદિદ્વિસ્સ અણા-
દીયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ જો મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ અનાદિ
અપર્યવસિત હૈં ઉસકા અન્તર નહીં હોતા હૈં ‘અણાદીયસ્સ સપજ્જ-
વસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ તથા જો મિથ્યાદૃષ્ટિ અનાદિ સપર્યવસિત હૈં
ઉસકે ઓ અન્તર નહીં હોતા હૈં પરન્તુ જો મિથ્યાદૃષ્ટિ ‘સાહ્યસ્સ
સપજ્જવસિયસ્સ’ સાદિ સપર્યવસિત હૈં ઉસકા અન્તર ‘જહન્નેણં
અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં છાવઢિં સાગરોવમાઈં સાહરેગાઈં’ જઘન્ય સે
એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હોતા હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ અધિક ૬૬ સાગ-
રોપમ કા હોતા હૈં । સમ્યગ્દર્શન કાલ મેં હી મિથ્યાદર્શન કા અન્તર
હોતા હૈં સમ્યગ્દર્શન કા કાલ જઘન્ય સે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ઇતના કહા

હોય છે. આ અનંતકાળમાં અનંત ઉત્સર્પિણીકાળ અને અનંત અવસર્પિણી
કાળ સમાપ્ત થઈ જાય છે. તથા ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તરૂપ
કાળ સમાપ્ત થઈ જાય છે. ‘મિચ્છાદિદ્વિસ્સ અણાદીયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ
અંતરં’ જે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ અનાદિ અપર્યવસિત છે. તેને અંતર હોતું
નથી. ‘અણાદીયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ તથા જે મિથ્યાદૃષ્ટિ અનાદિ
સપર્યવસિત છે તેને પણ અંતર હોતું નથી. પરંતુ જે મિથ્યાદૃષ્ટિ ‘સાહ્યસ્સ
સપજ્જવસિયસ્સ’ સાદિ સપર્યવસિત છે. તેનું અંતર ‘જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં
ઉક્કોસેણં છાવઢિં સાગરોવમાઈં સાહરેગાઈં’ જઘન્યથી એક અંતરર્મુહૂર્તનું હોય છે.
અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક વધારે ૬૬ છાસઠ સાગરોપમનું હોય છે. સમ્યગ્દર્શન
કાળમાંજ મિથ્યાદર્શનનું અંતર હોય છે. સમ્યગ્દર્શનનો કાળ જઘન્યથી અને
ઉત્કૃષ્ટથી એટલોજ ઠેકાવામાં આવેલ છે. ‘સમ્મામિચ્છાદિદ્વિસ્સ જહન્નેણં

પરિચદ્દં દેસૂણં' સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટેઃ સ્વલુ ભદન્ત ! ગૌતમ ! જનન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્
 ઉત્કર્ષતોઽનન્તં કાલં યાવદ્ દેશોનાઽપાર્થપુદ્ગલપરાવર્તં તત્તો મુક્તિઃ । 'અપ્પા-
 વહુયં' એતેષાં સ્વલુ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પાઃ ૦ ? ગૌતમ ! 'સઘ્વત્થોવા સમ્મા-
 મિચ્છાદિટ્ઠી-સમ્મદિટ્ઠી અણંતગુણા-મિચ્છાદિટ્ઠી અણંતગુણા' સર્વસ્તોકાઃ સમ્ય-
 ગ્મિથ્યાદૃષ્ટયઃ ૧ સમ્યગ્દૃષ્ટયો-મિથ્યાદૃષ્ટયશ્ચાઽનન્તગુણાઃ સમ્યગ્મિથ્યાદ-
 ણ્યપેક્ષ્યાઽનયોરાનન્ત્યાત્ત્વમિતિ । 'અહવા-તિવિહા સઘ્વજીવા પન્નત્તા તં જહા-
 ગયા હૈ' 'સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠિસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અણંતં
 કાલં જાવ અવહું પોગ્ગલપરિચદ્દં દેસૂણં' સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ કા
 અન્તર જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કાં હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટસે અનન્તકાલ
 કા હૈ યાવત્ કુદ્ધ કમ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત કા હૈ જવ સમ્યગ્મિથ્યા-
 દર્શન સે પતિત હોને કે બાદ જીવ પુનઃ એક અન્તર્મુહૂર્ત ઠહરકર પુનઃ
 સમ્યગ્ મિથ્યાદર્શન પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ ઉસ અપેક્ષા યહ જઘન્ય
 અન્તર ઇસકાં કહા ગયા હૈ તથા ઉત્કૃષ્ટ અન્તર કે બાદ નિયમ સે
 જીવ કી મુક્તિ હો જાતી હૈ ।

इनके अल्पबहुत्व का विचार-

‘અપ્પા વહુયં’ ઇનમેં ‘સઘ્વત્થોવા સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી’ સઘ સે કમ
 સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ હૈ ‘સમ્મદિટ્ઠી અણંતગુણા’ ઇનકી અપેક્ષા
 સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ અનન્તગુણેં અધિક હૈ । મિચ્છાદિટ્ઠી અણંતગુણા’ ઓર
 ઇનકીઅપેક્ષા મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ અનન્તગુણેં અધિક હૈ । સમ્યગ્દૃષ્ટિયોં કો
 જો અનન્તગુણા કહા ગયા હૈ વહ સિદ્ધોં કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ

અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં જાવ અવહું પોગ્ગલપરિચદ્દં દેસૂણં' સમ્યગ્
 મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવનું અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું છે અને ઉત્કૃષ્ટથી
 અનંતકાળનું અંતર છે. યાવત્ કંઈક ઓછું અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તનું હોય
 છે. જ્યારે સમ્યક્મિથ્યાદર્શનથી પતિત થયા પછી જીવ ફરીથી એક અંત-
 ર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહીને ફરીને સમ્યક્મિથ્યાદર્શન પ્રાપ્ત કરી લે છે. એ અપે-
 ક્ષાથી આ જઘન્ય અંતર કહેવામાં આવેલ છે. તથા ઉત્કૃષ્ટ અંતર પછી
 નિયમથી જીવની મુક્તિ થઈ જાય છે.

હવે તેમના અલ્પ બહુપણાનો વિચાર કરવામાં આવે છે. ‘અપ્પા વહુયં’
 તેમાં ‘સઘ્વત્થોવા સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી’ સૌથી ઓછા સમ્યગ્ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ છે
 ‘સમ્માદિટ્ઠી અણંતગુણા’ અને તેના કરતાં સમ્યક્ દૃષ્ટિ જીવ અનંતગણા વધારે
 છે. ‘મિચ્છાદિટ્ઠી અણંતગુણા’ અને તેના કરતાં મિથ્યદૃષ્ટિ જીવ અનંતગણા
 વધારે છે, સમ્યક્ દૃષ્ટિયોને જે અનંતગણા કહ્યા છે. તે સિદ્ધોની અપેક્ષાથી

પરિત્તા-અપરિત્તા નો પરિત્તા નો અપરિત્તા' અથવા-પ્રકારાન્તરેણ સર્વજીવા
 દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ-પરીત્તાઃ-અલ્પસંસારવન્તઃ ૧ અપરીત્તાઃ પૂર્વસ્માદ્વિપરીતાઃ
 ૨ કેચન નો પરીત્તાઃ નો અપરીત્તાઃ સંસારિણોઽસંસારિણશ્ચ વ્યાખ્યાતપૂર્વાઃ ।
 'પરિત્તે ણં ભંતે ! કાલઓ કેવલ્લિચરં હોઈ-પરિત્તે દુવિહે પન્નત્તે-કાયપરિત્તે ય-
 સંસારપરિત્તે ય' પરીત્તઃ સ્વલ્લુ ભદન્ત ! કાલતઃ કિયલ્લિચરમ્ ૦ ગૌતમ ! પરીત્તો
 દ્વિવિધઃ-કાયપરીત્તઃ ૧ સંસાર પરીત્તશ્ચ ૨ કાયપરીત્તઃ કાલતઃ કિયલ્લિચરં
 ભવતિ ભદન્ત ? ગૌતમ ! 'જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં અસંલેજ્જં કાલં જાવ
 અસંલેજ્જા લોયા' જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્પતોઽસંલેયં કાલમ્ અસંલેયયા

और मिथ्यादृष्टियों को जो अनन्तगुणा कहा गया है वह वनस्पति-
 कायिकों की अपेक्षा से कहा गया है । 'अहवा तिविहा सब्बजीवा पणत्ता'
 पणत्ता' अथवा-इस प्रकार से भी समस्त जीव तीन प्रकार के कहे
 गये हैं-जैसे-'परित्ता, अपरित्ता, नो परित्ता, नो अपरित्ता' जिनका
 संसार अल्प होता है वे परित्त जीव हैं इनसे विपरीत अपरीत्त जीव
 हैं और जो न परित्त हैं और न अपरित्त हैं । 'परित्तेणं भंते ! कालओ
 केवल्लिचरं होई' हे भदन्त ! परित्त जीव परित्तरूप में कब तक रहता
 है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं 'परित्ते दुविहे पणत्ते' हे गौतम !
 परित्त जीव दो प्रकार के कहे गये हैं 'कायपरित्ते य संसारपरित्ते य'
 एक कायपरित्त और दूसरे संसार परित्त 'कायपरित्ते णं भंते ! जहं
 अंतो० उक्कोसेणं असंलेज्जं कालं जाव असंलेज्जा लोगा' हे भदन्त !

કહેવાયાં આવેલ છે. અને મિથ્યાદૃષ્ટિયોને અનંતગુણ કહેવા છે તે વનસ્પ-
 તિકાયિકોની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે. 'અહવા તિવિહા સબ્બજીવા પણત્તા'
 અથવા આ રીતે પણ સમજાણા જીવો ત્રણ પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. જેમ
 કે-પરિત્તા, અપરિત્તા, નો પરિત્તા, નો અપરિત્તા' જેમનો સંસાર અલ્પ હોય
 છે, તે પરિત્ત જીવ કહેવાય છે. તેનાથી લિન્ન અપરિત્ત જીવ છે. અને
 જેઓ પરિત્તપણુ નથી અને અપરિત્ત પણુ નથી તેઓ નો પરિત્ત નો અપ-
 રિત્ત કહેવાય છે. 'પરિત્તેણં ભંતે ! કાલઓ કેવલ્લિચરં હોઈ' હે ભગવન્ પરિત્ત
 જીવ પરિત્ત પણુથી કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
 કહે છે કે-'પરિત્તે દુવિહે પણત્તે' હે ગૌતમ ! પરિત્તજીવો બે પ્રકારના કહે-
 વામાં આવેલા છે. 'કાય પરિત્તે ય સંસારપરિત્તે ય' એક કાયપરિત્ત અને બીજા
 સંસાર પરિત્ત 'કાયપરિત્તેણં ભંતે ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અસંલેજ્જં
 કાલં જાવ અસંલેજ્જા લોગા' હે ભગવન્ ! જેઓ કાય પરિત્ત છે તે કાયપરિત્ત

ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ ક્ષેત્રતોઽસંખ્યેયા લોકાઃ તથા ચ પ્રતિપૃથિવીકાલઃ-
અયં ભાવઃ-પૃથિવ્યાદિ પ્રત્યેકશરીરકાલઃ, તત ઊર્ધ્વં નિયમતઃ સંસારિણઃ
સાધારણભાવાત્ इति । ‘સંસારપરિત્તેણં મંતે ! સંસાર પરિત્તેતિ કાલઓ કેવચ્ચિરં
હોઈ ?’ સંસારપરીતઃ કાલતઃ खलु भदन्त कियच्चिरं भवति ? गौतम ? ‘जहन्नेणं
અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં.અણંતં કાલં જાવ અવહ્ઠું પોગ્ગલપરિયટ્ટં દેસૂણં’ જઘન્યતોઽન્ત-
ર્મુહૂર્તમ્-ઉત્કૃષ્ટતોઽનન્તં કાલમ્ અનન્તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલાત્ ક્ષેત્ર-

જો કાયપરિત્ત હૈ વહ કાયપરિત્ત રૂપ મેં કાલ કી અપેક્ષા કબ તક
રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુ પ્રમુ કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! વહ જઘન્ય સે એક
અન્તર્મુહૂર્ત તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અસંખ્યાત કાલ તક યાવત્ અસંખ્યાત
લોક તક રહતા હૈ તાત્પર્ય એસા હૈ જો કાયપરીત્ત હૈ વહ સાધારણ
સે પરીત્તોં મેં એક અન્તર્મુહૂર્ત તક રહ કર બાદ મેં સાધારણોં મેં ચલા
જાતા હૈ ડસકી અપેક્ષા સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા કાલ કહા ગયા હૈ
ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે જો કાલ કહા ગયા હૈ વહ પૃથિવી કાલ હૈં યહ પૃથિવી
આદિ પ્રત્યેક શરીર કા કાલ હૈં હસકે બાદ વહ સાધારણ હો જાતા
હૈં ‘સંસારપરિત્તેણં મંતે ! સંસાર પરિત્તેતિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’
હે ભદન્ત ! સંસાર પરીત્ત કિતને કાલ તક સંસાર પરિત્તરૂપ સે રહતા
હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈં-‘જહ૦ અંતો૦ ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં
જાવ અવહ્ઠું પોગ્ગલપરિયટ્ટં દેસૂણં’ હૈ ગૌતમ ! ‘સંસાર પરીત જઘન્ય
સે એક અન્તર્મુહૂર્ત તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અનન્ત કાલ તક યાવત્ કુહ

પણામાં કાળની અપેક્ષાથી ક્યાં સુધી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે-હે ગૌતમ ! તે જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી
અસંખ્યાત કાળ સુધી યાવત્ અસંખ્યાત લોક સુધી રહે છે. આ કથનનું તાત્પર્ય
એ છે કે-જે, કાયપરિત્ત સાધારણ પણાથી પરિત્તોમાં એક અંતર્મુહૂર્ત સુધી
રહીને તે પછી સાધારણોમાં આવ્યા જાય છે. તેની અપેક્ષાથી એક અંતર્મુહૂર્ત
નો કાળ કહેવામાં આવેલ છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી જે કાળ કહેવામાં આવેલ છે.
તે પૃથ્વીકાળ છે. આ પૃથ્વી વિગેરે પ્રત્યેક શરીરનો કાળ છે. તે પછી તે સાધારણ
ખની જાય છે. ‘સંસારપરિત્તેણં મંતે ! સંસારપરિત્તેતિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’
હે ભગવન્ સંસાર પરીત કેટલા કાળ પર્યન્ત સંસાર પરીત પણાથી રહે છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અણંતં
કાલં, જાવ અવહ્ઠું પોગ્ગલપરિયટ્ટં દેસૂણં’ હે ગૌતમ ! સંસાર પરીત જઘન્યથી
એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી અનન્ત કાલ યાવત્ કંઈક ઓછા અર્થ

તો દેશોનમપાર્ધપુદ્ગલપરાવર્ત યાવત્ તત ઊર્ધ્વ નિયમતઃ સિદ્ધિગમનમ્ અન્યથા સંસારપરીતત્વાયોગાત્ । ‘અપરિત્તે ણં મંતે !૦, અપરિત્તે’ દુવિદ્ધે પણ્ણત્તે, કાય અપરિત્તે ય-સંસાર અપરિત્તે’ અપરીત્તઃ કાલતઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિયચ્ચિચામ્ ? ગૌતમ ! અપરીત્તો દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ તચ્ચથા-કાયાપરીત્તશ્ચ સંસારાપરીત્તશ્ચ । તત્ર કાયાપરીત્તઃ સાધારણઃ, સંસારાપરીત્તઃ કૃષ્ણપાક્ષિકઃ । ‘કાય અપરિત્તેણં જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં, વણસ્સઙ્કાલો’ કાયાપરિત્તઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિયચ્ચિચરં કાલતો ભવતિ ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્-તતઃ પરં કસ્યાપિ પ્રત્યેકશરીરે ગમનાત્ । ઉત્કર્ષેણાનન્તં સ ચ વનસ્પતિકાલઃ અનન્તા ઉત્સર્પિણ્ય-

કમ અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત કાલ તક રહતા હૈ । ઇસ અનન્ત કાલ મેં અનન્ત ઉત્સર્પિણિયાં ઓર અનન્ત અવસર્પિણિયાં સમાસ હો જાતી હૈ । તથા ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા કુછ કમ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત સમાસ હો જાતા હૈ-ઇસકે બાદ વહ મુક્તિ પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ । નહી તો વહ સંસાર પરીત્ત નહીં હો સકતા હૈ-‘અપરિ-ત્તે ણં મંતે !’ હે ભદન્ત ! અપરીત્ત કબ તક અપરીત્ત અવસ્થા મેં રહતા હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! ‘અપરિત્તે દુવિદ્ધે પણ્ણત્તે’ અપરિત્ત દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ‘કાય અપરિત્તે ય સંસાર અપરીત્તે ય’ એક કાય અપરીત્ત ઓર દૂસરા સંસાર અપરિત્ત ઇનમેં જો સાધારણ હોતા હૈ વહ કાય અપરિત્ત હૈ ઓર જો કૃષ્ણ પાક્ષિક હૈ વહ સંસાર અપરિત્ત હૈ ‘કાય અપરિત્તેણં જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં વણસ્સઙ્કાલો’ કાયપરિત્ત જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિ

પુદ્ગલ પરાવર્તકાલ પર્યાન્ત રહે છે. આ અનંતકાલમાં અનંત ઉત્સર્પિણિયો અને અનંત અવસર્પિણિયો સામાસ થઈ જાય છે. તથા ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી કંઈક એાછા અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત સમાસ થઈ જાય છે. તે પછી તેઓ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી લે છે. નહીતર તે સંસાર પરીત થઈ શકતા નથી. ‘અપરિત્તેણં મંતે !’ હે ભગવન્ અપરીત કયાં સુધી અપરીત અવસ્થામાં રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! ‘અપરિત્તે દુવિદ્ધે પણ્ણત્તે’ અપરીત બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. ‘કાયઅપરિત્તે ય સંસારઅપરિત્તે ય’ એક કાય અપરીત અને બીજા સંસાર અપરીત એમાં જેઓ સાધારણ હોય છે, તે કાયઅપરીત છે, અને જેઓ કૃષ્ણ પાક્ષિક છે તે સંસાર અપરીત છે. ‘કાય અપરિત્તેણં જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં વણસ્સઙ્કાલો’ કાયઅપરીત જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યાન્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ અનંત-

વસર્પિણ્યઃ કાલતઃ ક્ષેત્રતોડનન્તા લોકા અસંખ્યેયપુદ્ગલપાવર્ત્તાશ્ચાવડડલિકાયા-
અસંખ્યેયો ભાગઃ 'સંસારાપરિત્તે દુવિદ્ધે પન્નત્તે-અણાદીએ અપજ્જવસિએ અણાદીએ વા
સપજ્જવસિએ' સંસારાપરિત્તો દ્વિવિધઃ અનાદ્યપર્યવસિતઃ ૧ અનાદિકો વા સપર્ય-
વસિતઃ ૨ અત્ર પ્રથમો મોક્ષં ન કદાપિ ગન્તા દ્વિતીયો મન્યવિશેષઃ । 'નો પરીત્તો
નો અપરીત્તઃ કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતિ ? ગૌતમ ! 'ળો પરિત્તે ળો અપરિત્તે
સાદિએ અપજ્જવસિએ' સિદ્ધિ એવઃ નો પરીત્તઃ સાદ્યપર્યવસિત એવ જ્ઞેયઃ પ્રતિપાતાડ-

કાલ પ્રમાણ અનન્ત કાલ તક રહતા હૈ જો કાયાપરીત્ત એક અન્ત-
ર્મુહૂર્ત કે બાદ પ્રત્યેક શરીર મેં જન્મ લે લેતા હૈ उसकी अपेक्षा यह
एक अन्तर्मुहूर्त का जघन्य कथन है-तथा उत्कृष्ट काल में अनन्त
उत्सर्पिणियाँ और अनन्त अवसर्पिणियाँ समाप्त हो जाती है क्षेत्र
की अपेक्षा अनन्तलोक समाप्त हो जाते हैं तथा असंख्यात पुद्गल
परावर्त हो जाते हैं-इन पुद्गल परावर्तों की असंख्यातता आवलिका
के असंख्यातवें भाग में जितने प्रदेश होते हैं उतनी होती है । 'संसार
परित्ते दुविद्दे पण्णत्ते' संसारापरीत्त दो प्रकार का कहा गया है-एक
अणादीए अपज्जवसिए अणादीए वा सपज्जवसिए' अनादि अपर्य-
वसित और दूसरा अनादि सपर्यवसित इन में जो अनादि अपर्य-
वसित संसारापरित्त है वह कभी भी सिद्धि को प्राप्त नहीं करेगा
परन्तु जो दूसरे विकल्प का संसारी परीत्त है वह भव्य है और
सिद्धि को प्राप्त करने वाला होता है 'नो परित्ते नो अपरित्ते साइए

કાળ પર્યાન્ત રહે છે. જે કાયાપરીત એક અંતર્મુહૂર્ત પછી પ્રત્યેક શરીરમાં જન્મ
શ્રદ્ધુ કરે છે. તેના કરતાં આ એક અંતર્મુહૂર્તનું જઘન્યથી કથન કરેલ છે.
તથા ઉત્કૃષ્ટ કાળમાં અનંત ઉત્સર્પિણીયો અને અનંત અવસર્પિણીયો સમાપ્ત
થઈ જાય છે. ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી અનંત લોક સમાપ્ત થઈ જાય છે. તથા
અસંખ્યાત પુદ્ગલપરાવર્ત થઈ જાય છે. આ પુદ્ગલ પરાવર્તની અસંખ્યા-
તતા આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગમાં જેટલા પ્રદેશો હોય છે. એટલી હોય
છે. 'સંસારાપરિત્તે દુવિદ્ધે પણ્ણત્તે' સંસાર અપરિત્ત બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલા
છે. તેમાં એક 'અણાદીએ અપજ્જવસિએ અણાદીએ સપજ્જવસિએ' અનાદિ અપર્ય-
વસિત અને અનાદિ સપર્યવસિત આ બે માં જે અનાદિ અપર્યવસિત સંસારા-
પરિત્ત છે તે કોઈ પણ કાળે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. પરંતુ જે બીજા
વિકલ્પવાળા સંસારી પરિત્ત છે, તે ભવ્ય છે, અને સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરવાવાળા
હોય છે. 'નો પરિત્તે નો અપરિત્તે સાઈએ અપજ્જવસિએ' હે ભગવન્ ! જે નો પરીત્ત

ભાવાત્ । અથાન્તરમેષામાહ—‘કાયપરિત્તસ્સ જહન્નેણ’ इत्यादि, ‘કાયપરિત્તસ્સ જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સંકાલો’ કાયપરીત્તસ્ય સ્વલુ ભદન્ત ! ક્રિયત્કાલમન્તરમ્ ? ગૌતમ ! જવન્યેનાઽન્તર્મુહૂર્ત્તં કાયપરીત્તસ્ય, અન્તર્મુહૂર્ત્તં સાધારણેષુ અન્તર્મુહૂર્ત્તં સ્થિત્વા તતો भूयः प्रत्येकशरीरेष्वगमनात् । उत्कर्षेण वनस्पतिकालः, स चानन्तः कालः प्रागुक्तस्वरूप एव ‘સંસારપરિત્તસ્સ નત્થિ અંતરં’ નાસ્ત્યન્તરમસ્ય સંસારપરીતસ્ય, સંસારપરીતત્વાઽપગમે પુનસ્તદભાવાત્ । ‘કાયાપરિ-અપજ્જવસિણં’ હે ભદન્ત ! જો નો પરીત્ત નો અપરિત્ત જીવ હૈ વહ્ણે હે સ્વરૂપ મેં કબ તક રહતો હૈ ? તો હે સ્વરૂપ ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! નો પરીત્ત નો અપરિત્ત સિદ્ધ હોતે હૈ ઓર વે હે સ્વરૂપ મેં સાદિ અપર્યવસિત્ત હોતે હૈ ક્યોંકિ હે સ્વરૂપ સે ઉનકા પ્રતિપાત નહીં હોતા હૈ ।

અન્તરકથન—‘કાયપરિત્તસ્સ જહં અંતરં અંતોં ઉક્કોસેણં વન-સ્સંકાલો, સંસારપરિત્તસ્સ નત્થિ અંતરં, કાયાપરિં જહં અંતોમું ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જં કાલં પુઢવીકાલો’ હે ભદન્ત ! કાયપરીત્ત કા અન્તર કિતના હૈ ? તો હે સ્વરૂપ ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ કિ હે ગૌતમ ! કાયપરીત્ત કા અન્તર જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત્તં કા હૈ ક્યોંકિ હે સાધારણ કાચિકોં મેં એક અન્તર્મુહૂર્ત્તં તક રહ કર પુનઃ પ્રત્યેક શરીર મેં જન્મ લે લેતા હૈ તથા ઉત્કૃષ્ટ સે અન્તર વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ અનન્ત કાલ કા હૈ હે તને કાલ તક સાધારણોં મેં રહતા હૈ સંસાર પરિત્ત કા અન્તર નહીં હોતા હૈ ક્યોંકિ સંસાર પરિત્તત્વ અવસ્થા કે

અને નો અપરીત જીવ છે, તે એ રીતે કેટલો કાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! નો પરીત અને નો અપરીત સિદ્ધ હોય છે. અને તેઓ આ રીતે સાદિ અપર્યવસિત્ત હોય છે. કેમકે એ રૂપથી એઓ પ્રતિપન્ન થઈ શકતા નથી.

અંતર કાળનું કથન

‘કાયપરિત્તસ્સ જહણ્ણેણં અંતરં અંતોમુહુત્તં’ ‘ઉક્કોસેણં વણસ્સંકાલો સંસાર-પરિત્તસ્સ નત્થિ અંતરં કાયાપરિત્તસ જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જં કાલં પુઢવી કાલો, હે ભગવન્ કાય પરિત્તનું અંતર કેટલો કાળનું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! કાય પરિત્તનું અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત્તનું છે. કેમકે એ સાધારણ કાચિકોંમાં એક અંતર્મુહૂર્ત્તં સુધી રહીને ફરીથી પ્રત્યેક શરીરમાં જન્મ ધારણ કરે છે. તથા ઉત્કૃષ્ટથી અંતર વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ અનન્ત કાળનું છે, આટલો કાળ પર્યન્ત સાધારણોંમાં રહે

તત્સ્ય જહન્નેણં અંતોઘુહુત્તં-ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જં કાલં પુઢ્વીકાઝો' કાયાપરીત્તસ્ય
 મદન્ત ! ૦ પ્રશ્ન:-જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્-ઉત્કર્ષેણાઽસંખ્યેયં કાલં યાવત્પૃથિવીકાલં
 તત્ર પૃથિવીકાલ:-પૃથિવ્યાદિ પ્રત્યેકશરીરકાલ इत्यर्थः इत्युत्तरम् । 'સંસારા-
 પરિત્તસ્સ અણાદીયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં' અનાદ્યપર્યવસિતસંસારા-
 પરીત્તસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્ અપર્યવસિતત્વાત્ । 'અણાદીયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ
 અંતરં' અનાદિ સપર્યવસિતસ્યાપ્યન્તરં નાસ્તિ સંસારાપરીતત્વાપગમે પુનસ્તદભા-
 વાત્ । 'નો પરિત્ત નો અપરિત્તસ્સ વિ નત્થિ અંતરં' નો પરીત્ત નો અપરીત્તસ્ય સાઘ-

પ્રાપ્ત હો જાને પર પુનઃ સંસાર પરિતત્વ કા અભાવ નહીં હોતા હૈ
 ક્યોંકિ સંસારપરિત્ત મુક્ત હોતા હૈ ઓર જો મુક્ત હો ગયા હૈ ઉસકા
 પુનઃ સંસાર મેં આના હોતા નહીં હૈ । હે મદન્ત ! કાયાપરિત્ત કા
 કિતના અન્તર હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન ને કહા હૈ-હે ગૌતમ ! કાયાપરીત્ત
 કા અન્તર જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે પૃથિવી
 કાલ કે જૈસા અસંખ્યાત કાલ કા હૈ પૃથિવીકાલ સે યહાં પૃથિવ્યાદિ
 પ્રત્યેક શરીર કાલ લિયા ગયા હૈ । 'સંસારાપરિત્તસ્સ અણાદીયસ્સ
 અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં' અનાદિ અપર્યવસિત સંસારાપરિત્ત કા
 અન્તર નહીં હોતા હૈ ક્યોંકિ અન્તર મેં પર્યવસિતતા આતી હૈ-યહાં
 વહ હૈ નહીં । 'અણાદીયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં' હસી તરહ
 સે અનાદિ સપર્યવસિત સંસારાપરિત્ત કા અન્તર નહીં હોતા હૈ ।
 ક્યોંકિ સંસારાપરિતત્વ કે અપગમ મેં પુનઃ સંસારાપરિતત્વ કી
 અસંભવતા હૈ । 'નો પરીત્ત નો અપરીત્તસ્સ વિ નત્થિ અંતરં' નો પરીત્ત

છે. સંસાર પરિતનું અંતર હોતું નથી. કેમકે સંસાર પરિત્ત મુક્ત હોય છે.
 જેઓ મુક્ત હોય છે, તેઓનું સંસારમાં ફરીથી આવવાનું થતું નથી. હે ભગવન
 કાયાઅપરીતનું કેટલું અંતર કહેલ છે ? આના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે
 હે ગૌતમ ! કાયા અપરીતનું અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું છે અને
 ઉત્કૃષ્ટથી પૃથ્વી કાલ પર્યન્તનું અર્થાત્ અસંખ્યાત કાળનું છે. પૃથ્વીકાળ
 પદ્ધતી અહીંયાં પૃથિવી વિગેરે પ્રત્યેક શરીરનો કાળ લેવામાં આવેલ છે. 'સંસાર-
 પરિત્તસ્સ અણાદીયસ્સ અપજ્જવસીયસ્સ નત્થિ અંતરં' અનાદિ અપર્યવસિત સંસાર
 પરિત્તને અંતર હોતું નથી. કેમકે અંતરમાં પર્યવસિતપણું આવે છે. અહીંયાં
 તે નથી. 'અણાદીયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં' એજ પ્રમાણે અનાદિ
 સપર્યવસિત સંસારાપરિત્તને અંતર હોતું નથી. કેમકે સંસારના અપરિતત્વ
 પણાનો અપગમ થાય ત્યારે ફરીથી સંસારાપરિતપણાનો અસંભવ હોય છે.
 'નો પરિત્ત નો અપરિત્તસ્સ વિ નત્થિ અંતરં' નો પરિત્ત અને નો અપરિત્તને પણ
 અંતર હોતું નથી. કેમકે અપર્યવસિતપણામાં અંતર હોતું નથી.

पर्यवसितस्यापि नास्त्यन्तरम् अपर्यवसितत्वात् । ‘अप्पावहुयं’ एतेषां कतरेभ्यः कतरेऽल्पा वा बहुका वा विशेषाधिका वा गौतम ! ‘सव्वत्थोवा परित्ता’ सर्वेभ्यः स्तोकाः परीत्ताः उभयेषां कायपरीत्त संसारपरित्तानां चाल्पत्वात् ‘नो परीत्ता नो अपरीत्ता अणंतगुणा’ तेभ्यो नो परित्ता नो अपरित्ता अनन्तगुणाः सिद्धानामनन्तत्वात्, ‘अपरित्ता अनंतगुणा’ पूर्वतोऽपरीता अनन्तगुणाः कृष्णपाक्षिकाणाम् अति प्रभूतत्वात् इति ॥सू० १४४॥

पुनस्त्रैविध्यमाह—

मूलम्—‘अहवा सव्वजीवा तिविहा पन्नत्ता तं जहा
—पज्जत्तगा—अपज्जत्तगा—नो पज्जत्तगा नो अपज्जत्तगा ।
पज्जत्तगे णं भंते ! जहन्नेणं अंतो मुहुत्तं—उक्कोसेण सागरो-
वमसयपुहुत्तं साइरेगं । अपज्जत्तगेणं भंते ! जहन्नेणं अंतो मु-
हुत्तं उक्कोसेणं अंतो मुहुत्तं नो पज्जत्तए नो अपज्जत्तए सादीए
अपज्जवसिए । पज्जत्तगस्स अंतरं जहन्नेणं अंतो मुहुत्तं उक्को-
सेणं अंतो मुहुत्तं । अपज्जत्तगस्स अंतरं जहन्नेणं अंतो, मुहुत्तं—
उक्कोसेण सागरोवमसयपुहुत्तं साइरेगं । तइयस्स णत्थि अंतरं ।
अप्पा बहु० सव्वत्थोवा नो पज्जत्तगा नो अपज्जत्तगा
अनंतगुणा पज्जत्तगा संखिज्जगुणा । अहवा तिविहा

और नो अपरीत्त का भी अन्तर नहीं है । क्योंकि अपर्यवसितता में अन्तर नहीं होता है । अल्पबहुत्व की चिन्ता में ‘सव्वत्थोवा परित्ता णो परित्ता नो अपरित्ता अणंतगुणा अपरित्ता अणंतगुणा’ सबसे कम परीत्त हैं क्योंकि कायपरीत्त और संसार परीत्त अल्प हैं । इनकी अपेक्षा नो परीत्त नो अपरीत्त अनन्तगुणों अधिक हैं । क्योंकि सिद्ध अनन्तगुणों हैं । इनकी अपेक्षा अपरीत्त अनन्तगुणों अधिक हैं । क्योंकि कृष्णपाक्षिक अतिप्रभूत हैं ॥१४४॥

अट्ठपणहुत्तपना विचारमां ‘सव्वत्थोवा परित्ता णो परित्ता णो अपरित्ता अणंतगुणा अपरित्ता अणंतगुणा’ सौथी ओछा परित्त छे. केमके कायपरित्त अने संसार परित्त अट्ठप छे. तेना करतां नो परित्त अने नो अपरित्त अनंत गणुा वधारे छे. केमके—सिद्धो अनंतगणुा छे. तेना करतां अपरित्त अनंतगणुा वधारे छे. केमके कृष्णपाक्षिक अ. होय छे. ॥ सू. १४४ ॥

सव्वजीवा पन्नत्ता तं जहा सुहुमा वायरा नो सुहुमा नो
वायरा । सुहुमेणं भंते ! सुहुमेत्ति कालओ केवच्चिरं होइ
गोयमा । जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं-उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं
पुढवीकालो, वायरा जहन्नेणं अंतो मुहुत्तं उक्कोसेणं असंखि-
ज्जं कालं असंखिज्जाओ उस्सप्पिणी ओ सप्पिणीओ कालओ
खेत्तओ अंगुलस्स असंखिज्जइभागो नो सुहुम नो वायरए साइए
अपज्जवसिए । सुहुमस्स अंतरं वायरकालो, वायरस्स अंतरं
सुहुमकालो तइयस्स नो सुहुम नो वायरस्स अंतरं नत्थि ।
अप्पाबहु० सव्वत्थोवा नो सुहुमा नो वायरा अणंतगुणा ।
सुहुमा असंखेज्जगुणा । अहवा तिविहा सव्वजीवा पन्नत्ता तं
जहा-सण्णी=असण्णी नो सन्नी नो असन्नी । सन्नी णं भंते !
कालओ केवच्चिरं होइ ? जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं साग-
रोवमसयपुहुत्तं साइरेणं । असण्णी जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्को-
सेणं वणस्सइकालो । नो सन्नी नो असन्नी साइए अपज्जवसिए ।
सण्णिस्स अंतरं जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं-उक्कोसेणं वणस्सइ-
कालो, असण्णिस्स अंतरं जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं-उक्कोसेणं
सोगरोवमसयपुहुत्तं साइरेणं । तइयस्स नत्थि अंतरं । अप्पा-
बहु० सव्वत्थोवा सण्णी नो सन्नी नो असण्णी अणंतगुणा
असण्णी अणंतगुणा । अहवा तिविहा सव्वजीवा पन्नत्ता तं-
जहा-भवसिद्धिया-अभवसिद्धिया नो भवसिद्धिया नो अभव-
सिद्धिया, अणाइया सपज्जवसिया भवसिद्धिया, अणाइया
अपज्जवसिया अभवसिद्धिया, साई अपज्जवसिया नो भवसि-
द्धिया नो अभवसिद्धिया । तिण्हंपि णत्थि अंतरं । अप्पाबहु०
सव्वत्थोवा अभवसिद्धिया नो भवसिद्धिया नो अभवसिद्धिया
अणंतगुणा । भवसिद्धिया अणंतगुणा । अहवा तिविहा सव्व-
जीवा पन्नत्ता-तं जहा-तसा, थावरा, नो तसा, नो थावरा ।

तसस्स णं भंते ! कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं
अंतोमुहुत्तं-उक्कोसेणं दो सागरीवमसहस्साइं साइरेगाइं
थावरस्स संचिट्ठुणा वणस्सइकालो, नो तसा नो थावरा साइं
अपज्जवसिया। तसस्स अंतरं वणस्सइकालो, थावरस्स अंतरं दो
सागरोवमसहस्साइं, णो तसथावरस्स णत्थि अंतरं। अप्पा
वहु० सव्वत्थोवा तसा नो तसा नो थावरा अणंतगुणा थावरा
अणंतगुणा। से त्तं तिविहा सव्वजीवा पन्नत्ता ॥सू० १४५॥

छाया-अथवा त्रिविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-पर्याप्तकाः-अपर्याप्तकाः
नो पर्याप्तका नो अपर्याप्तकाः। पर्याप्तकः खलु भदन्त !० जघन्येनान्तर्मुहूर्त-
तम् उत्कर्षेण सागरोपमशतपृथक्त्वं सातिरेकम्। अपर्याप्तकः खलु भदन्त !
जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण अन्तर्मुहूर्तम् नो पर्याप्त नो अपर्याप्तकः सादिको-
ऽपर्यवसितः। पर्याप्तकस्यान्तरं जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेणान्तर्मुहूर्तम्, अपर्या-
प्तकस्य जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण-सागरोपमशतपृथक्त्वं सातिरेकम्। तृतीयस्य
नास्त्यन्तरम्। अल्पबहुत्वम्० सर्वस्तोका नो पर्याप्तक नो अपर्याप्तकाः
अपर्याप्तका अनन्तगुणाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः। अथवा त्रिविधाः सर्वजीवाः
प्रज्ञप्ताः तद्यथा-सूक्ष्माः १ वादराः २ नो सूक्ष्मा नो वादराः ३। सूक्ष्मः खलु
भदन्त ! सूक्ष्म इति कालतः कियच्चिरं जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेणासंख्येयं
कालं पृथिवीकालः। वादरा जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेणासंख्येयं कालमसंख्येया
उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यः कालतः, क्षेत्रतोऽङ्गुलस्यासंख्येयभागः। नो सूक्ष्म नो
वादरकः सादिकोऽपर्यवसितः सूक्ष्मस्यान्तरं वादरकालः, वादरस्यान्तरं सूक्ष्म-
कालः, तृतीयस्य नो सूक्ष्म नो वादरस्यान्तरं नास्ति। अल्पबहुत्वम्० सर्वस्तोका
नो सूक्ष्मा नो वादराः, वादरा अनन्तगुणाः सूक्ष्मा असंख्येयगुणाः। अथवा त्रिवि-
धाः सर्वजीवा प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-संज्ञिनोऽसंज्ञिनो-नो संज्ञिनो नो असंज्ञिनः, संज्ञी
खलु भदन्त ! कालतः० जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण सागरोपमशतपृथक्त्वं सातिरे-
कम्। असंज्ञी जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण वनस्पतिकालः, नो संज्ञी नो असंज्ञी
सादिकोऽपर्यवसितः संज्ञिनोऽन्तरं जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण वनस्पतिकालः,
असंज्ञिनोऽन्तरं जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण सागरोपमशतपृथक्त्वं सातिरेकम्,
तृतीयस्य नास्त्यन्तरम्। अल्पबहुत्वम्० सर्वस्तोकाः संज्ञिनः नो संज्ञि नो असं-
ज्ञिनोऽनन्तगुणाः असंज्ञिनोऽनन्तगुणा अथवा त्रिविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-
भवसिद्धिकाः अभवसिद्धिकाः नो भवसिद्धिका नो अभवसिद्धिकाः। अनादिकाः

સપર્યવસિતા ભવસિદ્ધિકાઃ, અનાદિકા અપર્યવસિતા અભવસિદ્ધિકાઃ, સાદિકા અપર્યવસિતા નો ભવસિદ્ધિકા નો અભવસિદ્ધિકાઃ । ત્રયાણામપિ નાસ્ત્યન્તરમ્ । અલ્પવહુત્વમ્ સર્વસ્તોકા અભવસિદ્ધિકાઃ નો ભવસિદ્ધિકા નો અભવસિદ્ધિકા અનન્તગુણાઃ ભવસિદ્ધિકા અનન્તગુણાઃ । અથવા ત્રિવિધાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તદ્યથા-ત્રસાઃ સ્થાવરાઃ નો ત્રસા નો થાવરાઃ । ત્રસસ્ય ચ્છલુ ભદન્ત ! કાલતઃ ક્રિયચ્ચિરં ભવતિ ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાડન્તર્મુહૂર્તમુત્કર્ષેણ દ્વે સાગરોપમસહસ્રે સાતિરેકે, સ્થાવરસ્ય સંચિદ્વિગ્ણા વનસ્પતિકાલઃ, નો ત્રસા નો સ્થાવરાઃ સાદિકા અપર્યવસિતાઃ । ત્રસસ્યાન્તરં વનસ્પતિકાલઃ, સ્થાવરસ્યાન્તરં દ્વે સાગરોપમસહસ્રે સાતિરેકે નો ત્રસસ્થાવસ્સ્યાન્તરં નાસ્તિ । અલ્પવહુત્વમ્ સર્વસ્તોકાસ્ત્રસાઃ નો ત્રસા નો સ્થાવરા અનન્તગુણાઃ સ્થાવરા અનન્તગુણાઃ । ત એતે ત્રિવિધાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ સૂ. ॥૧૪૫॥

ટીકા-‘અહવા તિવિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા તં જહા-પજ્જત્તગા-અપજ્જત્તગા નો પજ્જત્તગા નો અપજ્જત્તગા’ અથવા-પક્ષાન્તરે સંસારિણોડસંસારિણઃ સર્વેડપિ જીવા સ્ત્રિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ સન્તિ, તદ્યથા-કેચન પર્યાપ્તકાઃ ૧ અપર્યાપ્તકાઃ ૨ નો પર્યાપ્તકા નો અપર્યાપ્તકાઃ ૩ તત્ર-‘પજ્જત્તગેણં મંતે ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં સાગરોપમસયપુહુત્તં સાદ્દરેગં’ પર્યાપ્તકઃ ચ્છલુ ભદન્ત ! ક્રિયચ્ચિરં ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ-સાતિરેક સાગરોપમશતપૃથક્ત્વમ્, તત ઉર્ધ્વં નિયમ-

‘અથવા સવ્વ જીવા તિવિહા પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ-અથવા-સવ જીવ્વે આ પ્રકારે સે મી ત્રીન પ્રકાર કે હૈ જૈસે-પર્યાપ્તક, અપર્યાપ્તક, ઓર નો પર્યાપ્તક નો અપર્યાપ્તક ઇનકી કાયસ્થિતિ કા વિચાર-

‘પજ્જત્તગે ણં મંતે ! જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં સાગરોપમસયપુહુત્તં સાદ્દરેગં’ હે ભદન્ત ! પર્યાપ્તક જીવ પર્યાપ્તક રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ ગૌતમ સે કહતે હૈ-હે

‘અહવા સવ્વ જીવા તિવિહા પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ- અથવા બધા જીવો આ પ્રમાણે પણ ત્રણ પ્રકારના છે. જેમકે પર્યાપ્તક, અપર્યાપ્તક, અને નો પર્યાપ્તક, નો અપર્યાપ્તક

કાય સ્થિતિનો વિચાર

‘પજ્જત્તગેણં મંતે ! જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં સાગરોપમસયપુહુત્તં સાદ્દરેગં’ હે ભગવન્ પર્યાપ્તક જીવ પર્યાપ્તક રૂપથી કેટલા કાળ પર્યાપ્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત જીવ પર્યાપ્તક

તોડપર્યાપ્તક ભાવાત્, લબ્ધ્યપેક્ષં દેદં સૂત્રમ્, તેનાડપારાન્તરાલે ઉપપાતાડપર્યા-
કત્વેડપિ ન કશ્ચિદ્દોષઃ । ‘અપજ્જત્તગેણં મંતે ! જહન્નેણં અંતોમુહુતં ઉક્કોસેણં
અંતોમુહુતં’ અપર્યાપ્તકઃ સ્વલુ મદન્તં ? ગૌતમ ! જઘન્યોત્કર્પાભ્યામન્તર્મુહૂર્તમ્ ।
કિંચિન્માત્રં વૈશિષ્ઠ્યમ્ । ‘નો પજ્જત્ત નો અપજ્જત્તે સાદીએ અપજ્જવસિએ’ નો
ગૌતમ ! પર્યાપ્તક જીવ પર્યાપ્તક રૂપ સે કમ સે કમ એક અન્તર્મુહૂર્ત
તક ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ અધિક સાગરોપમશત પૃથક્ત્વ તક રહતા હૈ ।
અપર્યાપ્તક અવસ્થા સે પર્યાપ્તકોં મેં એક અન્તર્મુહૂર્ત તક ઉત્પન્ન હોકર
પુનઃ અપર્યાપ્તકોં મેં ઉત્પન્ન હુએ જીવ કી અપેક્ષા સે યહ કથન હૈ ।
તથા ઉત્કૃષ્ટ રૂપ મેં વહ જીવ પર્યાપ્તકોં મેં કુછ અધિક સાગરોપમ
પૃથક્ત્વ તક રહ સકતા હૈ ઔર હસકે બાદ વહ અપર્યાપ્તકોં મેં ઉત્પન્ન
હો જાતા હૈ । યહ સૂત્ર લબ્ધિ કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ ‘અપજ્જત્ત-
ગેણં મંતે ! જહન્નેણં અંતોમુહુતં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુતં’ હે મદન્ત !
અપર્યાપ્તક અપર્યાપ્તક રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? હસ
કે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્તક અપર્યાપ્તક
રૂપ સે કમ સે કમ એક અન્તર્મુહૂર્ત તક ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે ઔર એક
અન્તર્મુહૂર્ત તક રહતા હૈ । ક્યોંકિ અપર્યાપ્ત લબ્ધિ કા જઘન્ય ઔર
ઉત્કૃષ્ટ કાલ હતના હી હોતા હૈ । પરન્તુ ઉત્કૃષ્ટ કા જો અન્તર્મુહૂર્ત
હૈ વહ જઘન્ય કે અન્તર્મુહૂર્ત સે કુછ વિશિષ્ટ હોતા હૈ । ‘નો પજ્જત્ત નો
અપજ્જત્તે સાદીએ અપજ્જવસિએ’ જો નો પર્યાપ્તક નો અપર્યાપ્તક

પણાથી ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક વધારે
સાગરોપમશત પૃથક્ત્વ પર્યન્ત રહે છે. અપર્યાપ્તક અવસ્થામાંથી પર્યાપ્તકોમાં
એક અંતર્મુહૂર્ત સુધી ઉત્પન્ન થઈને ફરીથી પર્યાપ્તકોમાં ઉત્પન્ન થયેલા જીવોની
અપેક્ષાથી આ કથન કરવામાં આવેલ છે. તથા ઉત્કૃષ્ટપણાથી એ જીવ પર્યાપ્તકોમાં
કંઈક વધારે સાગરોપમ પૃથક્ત્વ પર્યન્ત રહી શકે છે. અને તે પછી તે અપ-
ર્યાપ્તકોમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે, આ કથન સૂત્ર લબ્ધિની અપેક્ષાથી કહેવામાં
આવેલ છે. ‘અપજ્જત્તગેણં મંતે ! જહન્નેણં અંતોમુહુતં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુતં’ હે
ભગવન્ અપર્યાપ્તક, અપર્યાપ્તકપણાથી કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્તક, અપર્યાપ્તકપણાથી ઓછા
માં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત સુધી અને વધારેમાં વધારે પણ એક જ અંત-
ર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે છે. કેમકે—અપર્યાપ્તક લબ્ધિનો જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ કાળ
એટલો જ હોય છે પરંતુ ઉત્કૃષ્ટનું જે અંતર્મુહૂર્ત છે તે જઘન્યના અંત-
ર્મુહૂર્તથી કંઈક વધારે હોય છે. ‘નો પજ્જત્ત નો અપજ્જત્તે સાદીએ અપજ્જવસિએ’

પર્યાપ્તક નો અપર્યાપ્તકઃ સાદિકોઽપર્યવસિતઃ ઉભય પ્રતિષેધવર્તી સિદ્ધઃ સ ચ સાદિરપર્યવસિત એવેતિ । અથેપામન્તરમ્ ‘પજ્જત્તગસ્સ અંતરં જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ પર્યાપ્તકસ્ય સ્વલ્લ મદન્ત ! કિમ્ ? ગૌતમ ! ઉમાભ્યામન્તર્મુહૂર્તમ્ અપર્યાપ્તકકાલ એવ હિ પર્યાપ્તકસ્ય અન્તરમ્, અપર્યાપ્તકાલથ જઘન્યત ઉત્કર્પતશ્ચાન્તર્મુહૂર્તમ્, ‘અપજ્જત્તગસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં સાગરોપમસયપુહુત્તં સાદિરેગં’ અપર્યાપ્તકસ્યાન્તર્મુહૂર્ત-સાતિરેકસાગરોપમશતપૃથક્ત્વં ગૌતમ ! ઉમાભ્યાં જઘન્યોત્કૃષ્ટાર્યાં વિદ્ધિ । ‘તદ્વિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ તૃતીયસ્ય નાસ્ત્યન્તરં નો પર્યાપ્તક નો અપર્યાપ્તકસ્ય । ‘અપ્પાવહું’

સિદ્ધ જીવ હૈ ઉસકા ઉસ રૂપ સે રહને કા કાલ સાદિ અપર્યવસિત હૈ ક્યોંકિ નો પર્યાપ્તક નો અપર્યાપ્તક સિદ્ધ હી હોતે હૈં ।

અન્તર કથન-‘પજ્જત્તગસ્સ અંતરં જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અંતોમુ’ હે મદન્ત ! પર્યાપ્તક કા અન્તર કિતના હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈં હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક કા અન્તર જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે એક એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હી હૈ ક્યોંકિ અપર્યાપ્તક કા કાલ હી પર્યાપ્તક કા અન્તર હોતા હૈ । ‘અપજ્જત્તગસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં સાગરોપમસયપુહુત્તં સાદિરેગં’ હે મદન્ત ! અપર્યાપ્તક કા અન્તર કિતના હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈં-હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્તક કા અન્તર જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કો હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ અધિક સાગરોપમશત પૃથક્ત્વ કા હૈ । ક્યોંકિ પર્યાપ્તક કા કાલ જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે ઇતના હી કહા ગયા હૈ । ‘તદ્વિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ નો પર્યા-

જે નો પર્યાપ્તક અને નો અપર્યાપ્તક સિદ્ધ જીવ છે તેઓનો તે રૂપે રહેવાનો કાળ સાદિ અપર્યવસિત છે કેમકે-નો પર્યાપ્તક નો અપર્યાપ્તક સિદ્ધ જીવ છે.

અંતર્દારિતુ કથન

‘પજ્જત્તગસ્સ અંતરં જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ હે ભગવન્ ! પર્યાપ્તકોનો અંતરકાળ કેટલો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકનું અંતર જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી એક એક અંતર્મુહૂર્તનું જ છે. કેમકે-અપર્યાપ્તકનો કાળજ પર્યાપ્તકનું અંતર હોય છે. ‘અપજ્જત્તગસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં સાગરોપમસયપુહુત્તં સાદિરેગં’ હે ભગવન્ ! અપર્યાપ્તકનું અંતર કેટલું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્તકનું અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક વધારે સાગરોપમશત પૃથક્ત્વનું છે. કેમકે-પર્યાપ્તકનો કાળ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી એટલોજ કહેવામાં આવેલ છે. ‘તદ્વિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ ત્રીજા જે નો પર્યાપ્તક

સવ્વત્થોવા નો પજ્જત્ત નો અપજ્જત્તગા' અલ્પવહુત્વે સર્વસ્તોકાસ્ત્રતીય પક્ષગાઃ નો પર્યાપ્તક નો અપર્યાપ્તકાઃ । 'અપજ્જત્તા અણંતગુણા' અપર્યાપ્તકા અનન્તગુણા જ્ઞેયાઃ નિગોદજીવાનામાનસ્ત્યાત્ । 'પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા' પર્યાપ્તકાઃ પૂર્વાડપેક્ષયા સંખ્યેયગુણા અધિકાઃ । 'અહવા તિવિહા સવ્વજીવા પણ્ણત્તા' તં જહા-સુહુમા વાયરા નો સુહુમા નો વાયરા' પક્ષાન્તરેણાપિ સ્ત્રિવિધાઃ તદ્વથા સક નો અપર્યાસક જીવ કા અન્તર નહીં હોતા હૈ । કયોંકિ અપર્યવસિત અવસ્થા મેં અન્તર હોને કા અભાવ રહતા હૈ ।

અલ્પવહુત્વ કા વિચાર-'સવ્વત્થોવા નો પજ્જત્ત નો અપજ્જત્તગા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા' સબ સે કમ નો પર્યાસક નો અપર્યાસક જીવ હૈ इनकी अपेक्षा अपर्याप्तक अनन्तगुणं अधिक हैं इनकी अपेक्षा पर्याप्तक संख्यातगुणं अधिक हैं । नो पर्यासक नो अपर्यासक जीवों को जो सबसे कम कहा गया है वह शेष जीवों की अपेक्षा सिद्धों का कम होना है अपर्याप्तकों को जो अनन्तगुणा कहा गया है वह निगोद जीवों में अपर्याप्तक अनन्तानन्त सदा विद्यमान रहने के कारण कहा गया है पर्याप्तकों को जो संख्यातगुणा कहा गया है वह सूक्ष्मों में सामान्य से अपर्याप्तकों की अपेक्षा पर्याप्तक संख्यातगुणं अधिक पाये जाते हैं इसलिये कहा गया है । 'अहवा तिविहा सव्वजीवा पण्णत्ता तं जहा' अथवा-इस रीति से समस्त जीव ३ प्रकार के हैं-'सुहमा, वायरा, नो सुहमा नो वायरा'

નો અપર્યાસક જીવ છે તેઓનું અંતર હોતું નથી. કેમકે અપર્યવસિત અવસ્થામાં અંતર હોવાનો અભાવ રહે છે.

અલ્પવહુત્વનો વિચાર

'સવ્વત્થોવા નો પજ્જત્ત નો અપજ્જત્તગા, અપજ્જત્તગા અણંતગુણા, પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા' સૌથી ઓછા નો પર્યાસક નો અપર્યાસક જીવો છે. તેના કરતાં અપર્યાસકો અનંતગુણા વધારે છે, તેના કરતાં પર્યાસક સંખ્યાતગુણા વધારે છે. નો પર્યાસક નો અપર્યાસક જીવોને સૌથી ઓછા કહેવામાં આવેલા છે. તે બાકીના જીવોની અપેક્ષાથી સિદ્ધો ઓછા હોવાથી કહેલ છે. અપર્યાસકોને જે અનંતગુણા કહેવામાં આવેલ છે. તે નિગોદ જીવોમાં અપર્યાસક અનંતાનંત સદા વિદ્યમાન રહેવાના કારણથી કહેવામાં આવેલ છે. પર્યાસકોને જે સંખ્યાત ગુણા કહેવામાં આવેલ છે તે સૂક્ષ્મોમાં સામાન્ય પણાથી અપર્યાસકોની અપેક્ષાથી પર્યાસકો સંખ્યાતગુણા વધારે મળી આવે છે તેથી તેમ કહેવામાં આવેલ છે. 'અહવા તિવિહા સવ્વજીવા પણ્ણત્તા' અથવા આ રીતે પણ સઘળા જીવો

સૂક્ષ્માઃ ૧ વાદરાઃ ૨ નો સૂક્ષ્મા નો વાદરાઃ ૩ । ‘સુહુમેળં મંતે ! સુહુમેત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? જહન્નેળં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેળં અસંખિજ્જં કાલં પુઢવીકાલો’ સૂક્ષ્મઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! સૂક્ષ્મત્વેન કિયચ્ચિરં કાલતઃ ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્ત્તમ્ તત ઋર્ધ્વં પુનરપિ વાદરેપુ કસ્યાઽપિ આગમનાત્, ઉત્કર્ષતથ્વા-ઽસંખ્યેયં કાલં પૃથિવીકાલઃ । ‘વાયરા જહન્નેળં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેળં અસંખેજ્જં કાલં અસંખેજ્જાઓ ઉસ્સપ્પિણીઓસપ્પિણીઓ કાલઓ’ વાદરા અન્તર્મુહૂર્ત્ત જઘન્યેન, તદનન્તરં કસ્યચિદ્ ભૂયોઽપિ સૂક્ષ્મેષુ ગમનાત્, ઉત્કર્ષેણાઽસંખ્યેયં કાલમ્ અસંખ્યેયા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ ‘સ્વેત્તઓ અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહ-

સૂક્ષ્મ વાદર ઔર નો સૂક્ષ્મ નો વાદર કાયસ્થિતિ વિચાર-‘સુહુમેળં મંતે ! સુહુમેત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે મદન્ત ! સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મ રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેળં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેળં સંખિજ્જં કાલં પુઢવિકાલો’ સૂક્ષ્મ જીવ સૂક્ષ્મ રૂપ સે કમ સે કમ એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત તક રહતા હૈ ઔર અધિક સે અધિક પૃથિવીકાલ કે જૈસે અસંખ્યાત કાલ તક રહતા હૈ હસ અસંખ્યાત કાલ મેં અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણિયાં ઔર અસંખ્યાત અવ-સર્પિણિયાં સમાપ્ત હો જાતી હૈ ઔર ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા અસંખ્યાત લોક સમાપ્ત હો જાતે હૈ । ‘વાયરા-જહ્ણેળં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેળં અસંખિજ્જં કાલં અસંખિજ્જાઓ ઉસ્સપ્પિણી ઓસપ્પિણીઓ કાલઓ, સ્વેત્તઓ અંગુલસ્સ અસંખિજ્જહમાગો’ હે મદન્ત ! વાદર જીવ વાદર રૂપ સે

૩ ત્રણ પ્રકારના હોય છે. ‘સુહુમા, વાયરા, નો સુહુમા નો વાયરા’ સૂક્ષ્મ, બાદર અને નો સૂક્ષ્મ અને નો બાદર,

કાયસ્થિતિનુ’ કથન

‘સુહુમેળં મંતે ! સુહુમેત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મપણાથી કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણેળં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેળં સંખિજ્જં કાલં પુઢવિ કાલો’ સૂક્ષ્મ જીવ સૂક્ષ્મપણાથી ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત્ત પર્યન્ત અને વધારેમાં વધારે પૃથ્વીકાળ પ્રમાણે અસંખ્યાત કાળ પર્યન્ત રહે છે. આ અસંખ્યાત કાળમાં અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણિયો અને અસંખ્યાત અવસર્પિણિયો સમાપ્ત થઈ જાય છે. અને ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત લોક સમાપ્ત થઈ જાય છે. ‘વાયરા જહ્ણેળં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેળં અસંખિજ્જં કાલં અસંખિજ્જાઓ ઉસ્સપ્પિણી ઓસપ્પિણીઓ કાલઓ, સ્વેત્તઓ અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહમાગો’ હે ભગવન્ ! બાદર જીવ બાદરપણાથી કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે

भागो' क्षेत्रतोऽंगुलस्याऽसंख्येयभागः तत ऊर्ध्वं नियमतः संसारिणः सूक्ष्मे गमनम् । 'नो सुहुम नो वायरए साइए अपज्जवसिए' उभय-प्रतिषेधवर्त्ती सिद्ध एव च साध्यपर्यवसितः ।

अथ सूक्ष्मत्वेऽन्तरमाह—'सुहुमस्स अंतरं वायरकालो' सूक्ष्मजीवानां कियन्तं कालमन्तरं भदन्त ! गौतम ! बादरकालः स च जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षतोऽसंख्येयकालम् असंख्येया उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यः कालतः क्षेत्रतोऽसंख्येया लोकाः ।

कितने काल तक रहते हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं ? हे गौतम ! बादर जीव बादर रूप से कम से कम एक अन्तर्मुहूर्त तक रहते हैं और उत्कृष्ट से असंख्यात काल तक रहते हैं इस असंख्यात काल में असंख्यात उत्सर्पिणियां और असंख्यात अवसर्पिणियां समाप्त हो जाती है तथा क्षेत्र की अपेक्षा अंगुल के असंख्यातवे भाग में जितने प्रदेश होते हैं उतने यहां उत्सर्पिणी अवसर्पिणी काल हो जाते हैं । 'नो सुहुमा नो बादरा साइए अपज्जवसिए' तथा—जो नो सूक्ष्म और नो बादर जीव हैं उनका उस रूप में रहने का काल सादि अपर्यवसित है ऐसे वे जीव सिद्ध ही होते हैं ।

अन्तर कथन—'सुहुमस्स अंतरं वायर कालो' हे भदन्त ! सूक्ष्म जीव का अन्तर कितने काल का होता है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं—सूक्ष्म जीव का अन्तर बादर का काल होता है और बादर का अन्तर सूक्ष्म का काल होता है इस तरह सूक्ष्म का अन्तर जघन्य से एक

કે-હે ગૌતમ ! બાદર જીવ બાદરપણથી બોધામાં બોધા એક અંતર્મુહૂર્ત સુધી રહે છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાત કાળ પર્યન્ત રહે છે. આ અસંખ્યાત કાળમાં અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણિયો અને અસંખ્યાત અવસર્પિણિયો સમાપ્ત થઈ જાય છે. તથા ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી આંગળના અસંખ્યાતમાં ભાગમાં જેટલા પ્રદેશો હોય છે. એટલા ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી કાળ અહીંયાં થઈ જાય છે. 'નો સુહુમા નો બાદરા સાઈએ અપજ્જવસિએ' તથા જે નો સૂક્ષ્મ અને નો બાદર જીવ છે તેમનો એ રૂપે રહેવાનો કાળ સાદિ અપર્યવસિત છે. એવા એ જીવો સિદ્ધજ હોય છે.

અંતરદ્વારનું કથન

'સુહુમસ્સ અંતરં વાયર કાલો' હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ જીવનું અંતર કેટલા કાળનું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—સૂક્ષ્મ જીવનું અંતર બાદર જીવનો જે કાલ કહ્યો છે એ પ્રમાણેનું છે અને બાદરનું અંતર સૂક્ષ્મ કાળ પ્રમાણે હોય છે. આ રીતે સૂક્ષ્મનું અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું

‘તદયસ્સ નો સુહુમ નો વાયરસ્સ નત્થિ અંતરં’ તૃતીયસ્ય નો સૂક્ષ્મ નો વાદરસ્યાન્તરં નાસ્તિ યતઃ સિદ્ધાનાં સાદ્યસપર્યવસિતત્વમ્ । ‘અપ્પાવહુ’ અલ્પવહુત્વમેતેપાં કતરેભ્યઃ કસ્ય ? ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા નો સુહુમા નો વાયરા’ સર્વસ્તોકા નો સૂક્ષ્મા નો વાદરાઃ ‘વાયરા અણંતગુણા’ વાદર નિગોદજીવાઃ સિદ્ધેભ્યોઽનન્તગુણાધિકાઃ ।

અન્તર્સુદ્ધર્ત્ત કા હોતા હૈ ઔર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર અસંખ્યાત કાલ કા હોતા હૈ इसमें असंख्यात उत्सर्पिण्यां और असंख्यात अवसर्पिण्यां समाप्त हो जाती हैं ये उत्सर्पिण्यां और अवसर्पिण्यां अंगुल के असंख्यातवे भाग में जितने प्रदेश होते हैं उतनी होती हैं । तथा वादर का भी अन्तर इतना ही होता है परन्तु यहां पर क्षेत्र की अपेक्षा असंख्यात लोक लिये गये हैं क्योंकि सूक्ष्म का जघन्य और उत्कृष्ट से काल का प्रमाण इतना ही कहा गया है ‘नो सुहूम नो वायरस्स नत्थि अंतरं’ नो सूक्ष्म नो वादर रूप जो सिद्ध जीव हैं उन का अंतर नहीं होता है क्योंकि ये सिद्ध जीव सादि अपर्यवसित होते हैं । ‘अप्पावहु’ हे भदन्त ! इन जीवों में कौन किनकी अपेक्षा अल्प हैं और कौन जीव किनकी अपेक्षा बहुत हैं ? गौतम के इस प्रश्न के उत्तर में प्रभु गौतम से कहते हैं—हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा नो सुहुमा नो वायरा’ सब से कम नो सूक्ष्म नो वादर जीव हैं । क्योंकि सिद्ध जीव सब से अल्प कहे गये हैं इनकी अपेक्षा ‘वायरा अणंतगुणा’ वादर जीव अनन्तगुण अधिक हैं । क्योंकि वादर निगोद

હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાત કાળનું અંતર હોય છે. આમાં અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણિયો અને અસંખ્યાત અવસર્પિણિયો સમાપ્ત થઈ જાય છે. આ ઉત્સર્પિણિયો અને અવસર્પિણિયો આંગળના અસંખ્યતમા ભાગમાં જેટલા પ્રદેશો હોય છે એટલી હોય છે. અને બાદરનું અંતર પણ એટલું જ હોય છે, પરંતુ અહીંયાં ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી અસંખ્યાત લોક ગ્રહણ કરવામાં આવેલા છે. કેમકે સૂક્ષ્મનો જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી એટલોજ કાળ પ્રમાણ કહેવામાં આવેલ છે. ‘નો સુહુમ નો વાયરસ્સ નત્થિ અંતરં’ નો સૂક્ષ્મ અને નો બાદર રૂપ જે સિદ્ધ જીવ છે. તેમનું અંતર હોતું નથી. કેમકે એ સિદ્ધ જીવો સાદિ અપર્યવસિત હોય છે. ‘અપ્પાવહુ’ હે ભગવન્ ! એ જીવોમાં કયા જીવો કયા જીવોના કરતાં અલ્પ છે ? અને કયા જીવો કયા જીવો કરતાં વધારે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા નો સુહુમા નો વાયરા’ સૌથી ઓછા નો સૂક્ષ્મ નો બાદર જીવ છે. કેમકે સિદ્ધ જીવો સૌથી અલ્પ કહેવામાં આવેલા છે. તેના કરતાં ‘વાયરા અણંતગુણા’ બાદર જીવો અનંતગુણ વધારે છે. કેમકે

‘અહવા સુહુમા અસંખેજ્જગુણા’ એમ્મયઃ સૂક્ષ્માઃ અસંખ્યેયગુણાઃ । ‘અહવા તિવિહા સન્નજીવા પન્નત્તા-તં જહા સન્ની અસન્ની નો સન્ની નો અસન્ની’ અથવા-પક્ષાન્તરે સર્વજીવા સ્ત્રિવિધા ભવન્તિ તદ્વથા સંજ્ઞિનઃ સમનસ્કાઃ ૧ અમનસ્કા યે તેઽસંજ્ઞિનઃ ૨ નોસંજ્ઞિનો નો અસંજ્ઞિનસ્તુ સિદ્ધાઃ ૩ ‘સંજ્ઞી મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં સાગરોવમસયપુહુત્તં સાદરેગં’ સંજ્ઞી સહુ ભદન્ત

જીવ સિદ્ધોં સે ‘મ્મી અનન્તગુણે’ કહે ગયે હૈં । इनकी अपेक्षा ‘सुहूमा असंखेज्जगुणा’ सूक्ष्म जीव असंख्यातगुणों अधिक हैं । क्योंकि षादर निगोद जीवों से सूक्ष्म निगोद जीव असंख्यातगुणों कहे गये हैं ।

‘અહવા-તિવિહા સન્નજીવા પણ્ણત્તા’ અથવા-इस रीति से भी समस्त जीव तीन प्रकार के कहे गये हैं-‘तं जहा-सण्णी असण्णी नो सण्णी नो असण्णी’ जैसे-संज्ञी जीव, असंज्ञी जीव और नो संज्ञी नो असंज्ञी जीव जो जीव समनस्क हैं वे संज्ञी और जो अमनस्क हैं वे असंज्ञी जीव हैं इन दोनों से जो विपरीत हैं-अर्थात् न संज्ञी हैं और न असंज्ञी हैं ऐसे वे सिद्ध जीव नो संज्ञी नो असंज्ञी जीव हैं ।

કાયસ્થિતિ કા વિચાર-‘સન્ની મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભદન્ત ! સંજ્ઞી જીવ સંજ્ઞી જીવ રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈં-‘જહન્નેણં અંતોઁ ઉક્કોસેણં સાગરોવમસત-

બાદર નિગોદ જીવો સિદ્ધથી પણ અનંતગણા વધારે છે. કેમકે બાદર નિગોદ જીવો સિદ્ધથી પણ અનંતગણા કહેવામાં આવ્યા છે. તેના કરતાં ‘સુહુમા અસંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ જીવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે બાદર નિગોદ જીવોના કરતાં સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવો અસંખ્યાતગણા કહેવામાં આવેલા છે.

‘અહવા તિવિહા સન્નજીવા પણ્ણત્તા’ અથવા આ રીતે પણ સધળા જીવો ત્રણ પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. ‘તં જહા-સણ્ણી અસણ્ણી નો સણ્ણી નો અસણ્ણી’ જેમકે-સંજ્ઞી જીવ અસંજ્ઞી જીવ અને નો સંજ્ઞી અસંજ્ઞી જીવ જે જીવ સમનસ્ક છે તેઓ સંજ્ઞી અને જે જીવો અમનસ્ક છે તે અસંજ્ઞી જીવ છે. આ બન્નેથી જે જુદા છે અર્થાત્ સંજ્ઞિ નથી તેમ અસંજ્ઞી પણ નથી. એવા એ સિદ્ધ જીવો નો સંજ્ઞી નો અસંજ્ઞી જીવ છે.

કાયસ્થિતિનું કથન

‘સન્ની ણં મંતે ! કલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ સંજ્ઞી જીવ સંજ્ઞી જીવ સંજ્ઞી પણથી કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘જહ્ણે ણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં સાગવમરોસય પુહુત્તં સાદરેગં’ હે

ક્રિયચિરં કાલતઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ સાગરોપમશતપૃથક્ત્વં સાતિરેકમ્ તતઃ પરં સંસારિતયાઽસંજિષ્ઠુ ગમનસ્યાઽવશ્યં સંભવાત્ । ‘અસન્ની જહન્નેણં અંતોમુહૂત્તં-ઉવકોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ અસંજી જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્-ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ સ ચોક્ત એવ । ‘નો સન્ની નો અસન્ની સાઙ્ગે અપજ્જવસિણ, એણ, ઉભયપ્રતિવેધવર્તી સિદ્ધઃ સાચપર્યવસિતઃ । અથાઽન્તરમેપામાહ-‘સણિસ્સ અંતરં જહન્નેણં અંતોમુહૂત્તં-ઉવકોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ સંજિનઃ સ્વલ્લ ભદન્ત !

પુહુત્તં સાઙ્ગેરેગં’ હે ગૌતમ ! સંજી જીવ સંજી જીવ રૂપ સે કમ સે એક અન્તર્મુહૂર્ત તક રહતા હૈ ઓર અધિક સે અધિક ક્ષુદ્ર અધિક સાગરોપમ શત પૃથક્ત્વ તક રહતા હૈ હસકે વાદ વહ નિયમ સે અસંજીયોં મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ । ‘અસન્ની-જહન્નેણં અંતોમુહૂત્તં ઉવકોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ હે ભદન્ત ! અસંજી જીવ અસંજી રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! અસંજી જીવ અસંજી રૂપ સે કમ સે કમ એક અન્તર્મુહૂર્ત તક રહતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણ રહતા હૈ હસકે વાદ વહ નિયમ સે સંજી જીવ કી પર્યાય સે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ વનસ્પતિ કાલ કેં સમ્બન્ધ મેં પહેલે કઈ વાર કથન કર આયે હૈ । ‘નો સન્ની નો અસન્ની સાઙ્ગે અપજ્જવસિણ’ જો ન સંજી હૈ ઓર ન અસંજી હૈ-એસા સિદ્ધ જીવ સાદિ અપર્યવસિત કાલ વાલા હોતા હૈ ।

અન્તર કથન-‘સણિસ્સ ણં અંતરં જહન્નેણં અંતોમુહૂત્તં ઉવકોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ હે ભદન્ત ! સંજી જીવ કા અંતર કિતને કાલ કા

ગૌતમ ! સંજી જીવ સંજી જીવ રૂપે ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત સુધી રહે છે અને વધારેમાં વધારે સાગરોપમશત પૃથક્ત્વ પર્યન્ત રહે છે. તે પછી તે નિયમથી અસંજીયોમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ‘અસન્ની જહન્નેણં અંતોમુહૂત્તં ઉવકોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ હે ભગવન્ અસંજી જીવ અસંજી પણાથી કેટલાકાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! અસંજી જીવ અસંજીપણાથી ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે છે અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિ કાળ પ્રમાણ રહે છે. તે પછી તે નિયમથી સંજી જીવ પણાથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. વનસ્પતિકાળના સંબંધમાં પહેલાં કેટલિક વાર કથન કરવામાં આવી ગયેલ છે. ‘નો સન્ની નો અસન્ની સાઙ્ગે અપજ્જવસિણ’ જેઓનો સંજી અને નો અસંજી છે એવો સિદ્ધ જીવ સાદિ અપર્યવસિત કાળવાળા હોય છે.

અંતર દ્વારનું કથન

‘સણિસ્સ ણં અંતરં જહન્નેણં અંતોમુહૂત્તં ઉવકોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ હે ભગવન્,

અન્તરં જ્ઞાતુમીદા ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! અન્તર્મુહૂર્તમ્-ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ ।
'અસણિસ્સ અંતરં જહણ્ણેણં અંતોમુત્તં-ઉક્કોસેણં સાગરોપમસયપુહુત્તં સાદ્દરેગં'
અસંજ્ઞિનોઽન્તરં જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્-ઉત્કર્ષેણ સાગરોપમશતપૃથક્ત્વં સાતિરેકમ્ ।
'તદ્વિયસ્સ ણત્થિ અંતરં' અપર્યવસિતત્વાત્તૃતીયસ્ય સિદ્ધસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્ । 'અપ્પા-
વહુ' એપામલ્પબહુત્વવિચારે 'સવ્વત્થોવા સણ્ણી' સર્વસ્તોકાઃ સંજ્ઞિનઃ 'નો સણ્ણી
નો અસણ્ણી અણંતગુણા' તેભ્ય ઉભય પ્રતિષેધવર્ત્તિનઃ સિદ્ધા અનન્તગુણાઃ વન
સ્પતિવર્જિતશેષજીવેભ્યઃ સિદ્ધાનામનન્તગુણત્વાત્ । 'અસણ્ણી અણંતગુણા' સંજ્ઞિ-

હોતા હૈ ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम ! संज्ञी जीव का
अन्तर जघन्य से तो एक अन्तर्मुहूर्त का होता है और उत्कृष्ट से
वनस्पति काल प्रमाण होता है 'असण्णिस्स अंतरं जहण्णेणं अंतोमु-
हुत्तं उक्कोसेणं सागरोवमसयपुहुत्तं सादरेगं' हे भदन्त ! असंज्ञी
जीव का अन्तर कितने काल का होता है ? इस के उत्तर में प्रभु
कहते हैं-हे गौतम ! असंज्ञी जीव का अन्तर जघन्य से एक अन्त-
मुहूर्त का होता है और उत्कृष्ट से कुछ अधिक सागरोपम शत
पृथक्त्व का होता है 'तद्वियस्स णत्थि अंतरं' तृतीय जीव जो नो संज्ञी
नो असंज्ञी रूप सिद्ध जीव है उसका अन्तर नहीं होता है क्योंकि
वह सादि अपर्यवसित होता है ।

अल्पबहुत्व का विचार-'सव्वत्थोवा सण्णી' हे गौतम ! सब से
कम संज्ञी जीव है । 'नो सण्णी णो असण्णી अणंतगुणा' इन की

સંજ્ઞી જીવનું અંતર કેટલા કાળનું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે-હે ગૌતમ ! સંજ્ઞી જીવનું અંતર જઘન્યથી તો એક અંતર્મુહૂર્તનું
હોય છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિ કાળ પ્રમાણનું હોય છે. 'અસણ્ણિસ્સ અંતરં
જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં સાગરોવમસય પુહુત્તં સાદરેગં' હે ભગવન્ અસંજ્ઞી
જીવનું અંતર કેટલા કાળનું હોય છે ? અસંજ્ઞી જીવનું અંતર જઘન્યથી એક
અંતર્મુહૂર્તનું હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક વધારે સાગરોપમશત પૃથક્ત્વનું
હોય છે. 'તદ્વિયસ્સ ણત્થિ અંતરં' ત્રીજા જીવ જે નો સંજ્ઞી અને નો અસંજ્ઞી
રૂપ સિદ્ધ જીવો છે; તેઓનું અંતર હોતું નથી કેમકે-એ સાદિ અપર્યવ-
સિત હોય છે.

અલ્પ બહુત્વનું કથન

'સવ્વત્થોવા સણ્ણી' હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા સંજ્ઞી જીવ હોય છે. 'નો
સણ્ણી નો અણ્ણી અણંતગુણા' તેના કરતાં નો સંજ્ઞી નો અસંજ્ઞી રૂપ જે
સિદ્ધ જીવ છે તે અનંતગુણ છે. 'અસણ્ણી અણંતગુણા' તેના કરતાં અસંજ્ઞી

નોડપેક્ષ્યાડસંજ્ઞિનોડનન્તગુણાઃ । ‘અહવા તિવિહા સઞ્વજીવા પન્નત્તા’ તં જહા-
ભવસિદ્ધિયા-અભવસિદ્ધિયા- નો ભવસિદ્ધિયા નો અભવસિદ્ધિયા’ અથવા ત્રિવિધાઃ
સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તથથા-કેચન ભવેડસ્મિન્ જન્માન સિદ્ધિર્યપાં તે ભવસિ-
દ્ધિકાઃ-ભવ્યાઃ ૧ અભવસિદ્ધિકાઃ અભવ્યાઃ ૨, તૃતીયપક્ષે નો ભવસિદ્ધિકા
નો અભવસિદ્ધિકાઃ સિદ્ધાસ્તે તુ-સંસારાતીતત્વાદ્ ભવસિદ્ધિકત્વા ભવસિદ્ધિકત્વ-

અપેક્ષા નો સંજ્ઞી નો અસંજ્ઞી રૂપ સિદ્ધ જીવ અનન્તગુણે અધિક હૈં ।
‘અસળ્ળી અણંતગુણા’ इनकी अपेक्षा असंज्ञी अनन्तगुणें अधिक हैं
संज्ञी जीवों को जो सब से कम कहा गया हैं-उसका कारणयह है कि
समस्त जीव राशि में से केवल देव नारक गर्भज तिर्यग् और गर्भज
मनुष्य इन्हें ही संज्ञी कहा गया है इनकी अपेक्षा जो नो संज्ञी नो
असंज्ञी जीवों को अनन्तगुणा कहा हैं उसको कारण वनस्पतिकायिक
शिवाय शेष जीवों की अपेक्षा सिद्ध जीव अनन्तगुणं कहे गये हैं ।
तथा जो असंज्ञियों को अनन्तगुणा कहा गया है वह वनस्पतियों में
सिद्धों की अपेक्षा अनन्तगुणता है इस लिये कहा गया है ‘अहवा-
तिविहा सञ्च जीवा प०’ अथवा इस रीति के अनुसार भी समस्त
जीव तीन प्रकार के हैं-‘तं’ जहा-‘भवसिद्धिया, अभवसिद्धिया, नो
भवसिद्धिया नो अवभवसिद्धिया’ जैसे-भवसिद्धिक अभवसिद्धिक और
नो भवसिद्धिक नो अभवसिद्धिक ३ इसी अव में जिन्हें सिद्धि प्राप्त
हो जाती है वे भवसिद्धिक भव्य हैं और जो अभव्यजीव हैं वे अभव-
सिद्धिक है तथा जो न भवसिद्धिक हैं और न अभवसिद्धिक हैं ऐसे

અનંતગણા વધારે છે. સંજ્ઞી જીવને જે સૌથી ઓછા કહેવામાં આવ્યા છે.
તેનું કારણ એ છે કે સઘળી જીવ રાશીમાંથી કેવળ દેવ, નારક, ગર્ભજ,
તિર્યંચ, અને ગર્ભજ મનુષ્ય એમનેજ સંજ્ઞી કહેવામાં આવે છે. તેના કરતાં જે
નો સંજ્ઞી નો અસંજ્ઞી જીવોને અનંતગણા કહ્યા છે તેનું કારણ વનસ્પતિકાયિક
શિવાય બાકિના જીવોની અપેક્ષાથી સિદ્ધ જીવોને અનંતગણા કહેવામાં આવેલ છે.
તે છે તથા અસંજ્ઞિયોને જે અનંતગણા કહેવામાં આવ્યા છે, તે વનસ્પતિયોમાં
સિદ્ધોના કરતાં અનંતગણા પણ છે તેથી તે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. ‘અહવા
તિવિહા સઞ્ચ જીવા પણ્ણત્તા’ અથવા આ રીતે પણ સર્વ જીવો ત્રણ પ્રકારના કહેવામાં
આવેલા છે. ‘તં જહા અભવસિદ્ધિયા ભવદ્ધિયા નો ભવસિદ્ધિયા નો અભવસિદ્ધિયા
જેમકે-ભવસિદ્ધિક, અભવસિદ્ધિક અને નો ભવસિદ્ધિક નો અભવસિદ્ધિક. આ
ભવમાંજ જેઓને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે તેઓ ભવસિદ્ધિક ભવ્ય છે.
અને જે અભવ્ય છે, તેઓ અભવસિદ્ધિક છે. તથા જેઓ ભવસિદ્ધિક
ન હોય અને અભવસિદ્ધિક પણ ન હોય એવા સિદ્ધ જીવ નો ભવસિદ્ધિક

વિશેષણબિહીના એવ । ‘અણાદીયા સપજ્જવસિયા ભવસિદ્ધિયા’ અનાદિકાઃ સપર્યવસિતા ભવસિદ્ધિકાઃ ૧ ‘અણાદ્યા અપજ્જવસિયા અભવસિદ્ધિયા’ અનાદિકા અપર્યવસિતા અભવસિદ્ધિકાઃ, અભવસિદ્ધિકોદિ-અનાદ્યપર્યવસિતોઽભવસિદ્ધિકત્વાત્ અન્યથાઽભવસિદ્ધિકત્વાઽયોગાદિતિ । ‘સાઈ અપજ્જવસિયા નો ભવસિદ્ધિયા નો અભવસિદ્ધિયા’ સાદ્યપર્યવસિતો નો ભવસિદ્ધિકો નો અભવસિદ્ધિકઃ, સિદ્ધસ્ય સંસારક્ષયાત્ પ્રાદુર્ભૂતસ્ય પુનઃ પ્રતિપાતાઽસંભવાત્ ।

અથાઽન્તરમેતેષામાહ-‘તિણ્હંપિ નત્થિ અંતરં’ ત્રયાણામપ્યન્તરં નાસ્તિ ભવસિદ્ધિકસ્ય અનાદિ સપર્યવસિતસ્ય ભવસિદ્ધિકત્વાપગમે પુનર્ભવસિદ્ધિકત્વાઽયોગાત્, ૧ અભવસિદ્ધિકસ્યાઽપર્યવસિતત્વેન સદા તદ્ભાવાપરિત્યાગાત્ ૨ તૃતીય-

સિદ્ધ જીવ નો ભવસિદ્ધિક નો અભવસિદ્ધિક હૈં । સિદ્ધોં મેં સંસારાતીત હોને સે ન ભવ્યત્વ ભાવ રહતા હૈં ઓર સુક્તિ પ્રાપ્ત કર લેને સે ન અભવ્યત્વ ભાવ રહતા હૈં ‘અણાદ્યા સપજ્જવસિયા’ ભવસિદ્ધિક જીવ અનાદિ સપર્યવસિત હોતે હૈં ઓર ‘અણાદ્યા અપજ્જવસિયા અભવસિદ્ધિયા’ અભવસિદ્ધિક જીવ અનાદિ અપર્યવસિત હોતે હૈં । તથા-‘સાઈ અપજ્જવસિયા નો ભવસિદ્ધિયા નો અભવસિદ્ધિયા’ નો ભવસિદ્ધિક નો અભવસિદ્ધિક જીવ સાદિ અપર્યવસિત હોતે હૈં । इन ‘તિણ્હંપિ નત્થિ અંતરં’ ત્રીનોં પ્રકાર કે જીવોં મેં અન્તર નહીં હૈં । તાત્પર્ય યહ હૈં કિ જો ભવસિદ્ધિક અનાદિ અપર્યવસિત હોતે હૈં ઉનમેં પુનઃ ભવસિદ્ધિકત્વ સે અપનય હો જાને પર ભવસિદ્ધિકત્વ કા અભાવ રહતા હૈં અતઃ યહાં અન્તર કા વિચાર નહીં હુઆ હૈં તથા જો અભવસિદ્ધિક જીવ હૈં ઉનમેં અનાદિ અપર્યવસિતતા વિદ્યમાન રહને

નો અભવસિદ્ધિક છે. સિદ્ધો સંસારાતીત હોવાથી તેઓમાં ભવ્યત્વભાવ હોતો નથી તેમજ સુક્તિ પ્રાપ્ત કરી લેવાથી અભવ્ય ભાવ પણ તેઓમાં રહેતો નથી. ‘અણાદ્યા સપજ્જવસિયા ભવસિદ્ધિયા’ ભવસિદ્ધિકજીવ અનાદિ સપર્યવસિત હોય છે. અને ‘અણાદ્યા અપજ્જવસિયા અભવસિદ્ધિયા’ અભવસિદ્ધિકજીવો અનાદિ અપર્યવસિત હોય છે. તથા ‘સાઈ અપજ્જવસિયા નો ભવસિદ્ધિયા નો અભવસિદ્ધિયા’ નો ભવસિદ્ધિક નો અભવસિદ્ધિકજીવ સાદિ અપર્યવસિત હોય છે. તથા ‘તિણ્હંપિ નત્થિ અંતરં’ આ ત્રણે પ્રકારના જીવોમાં અંતર હોતું નથી. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે-જે ભવસિદ્ધિક અનાદિ સપર્યવસિત હોય છે. તેઓમાં ફરીથી ભવસિદ્ધિકત્વનો અપનય થઈ જવાથી ભવસિદ્ધિકપણાનો અભાવ રહે છે. તેથી અહીંયા તેમના અંતરનો વિચાર કરવામાં આવેલ નથી. તથા જે અભવસિદ્ધિકજીવ છે. તેઓમાં અનાદિ અપર્યવસિતપણું વિદ્યમાન રહે-

સ્યાઽપર્યવસિતત્વાત્ ૩ નાસ્ત્યન્તરમ્ । ‘અપ્પાવહુ૦’ એતેપાં કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા
વા૦’ ગૌતમ ! ‘સઞ્ચત્થોવા અભવસિદ્ધિયા’ સર્વસ્તોકા અભવસિદ્ધિકાઃ અભ-
વ્યાનાં જઘન્યયુક્તાનન્તકતુલ્યત્વાત્ । ‘નો ભવસિદ્ધિયા નો અભવસિદ્ધિયા અનન્ત-
ગુણા’ એભ્ય એતે નો ભવસિદ્ધિકા નો અભવસિદ્ધિકા અનન્તગુણાધિકાઃ સિદ્ધા-
નામભવ્યેભ્યોઽનન્તગુણત્વાત્ । ‘ભવસિદ્ધિયા અણંતગુણા’ એભ્યો ભવસિદ્ધિકા
અનન્તગુણાધિકાઃ, ભવ્યરાશેઃ સિદ્ધિંગતેભ્યોઽપ્યનન્તગુણત્વાત્ । પુનશ્ચ ‘અહવા
તિવિહા સઞ્ચજીવા પણ્ણત્તા-તં જહા-તસા થાવરા નો તસા નો થાવરા’ અથવા-

કે કારણ ઉસકા અભાવ હો નહીં સકના હૈ અતઃ યહાં પર ભી અન્તર
આને કા પ્રશ્ન ઉપાંસ્થિત જહીં હોતા હૈ તથા તૃતીય પ્રકાર કે જો જીવ
હૈં ઉનમૈં સ્પાદિ અપર્યવસિતતા વિદ્યમાન રહતી હૈ અતઃ ઉસ અપર્ય-
વસિતતા કા અભાવ હોતા નહીં હૈં હસલિયે યહાં પર ભી અન્તર
નહી આ સકતા હૈ ।

અલ્પબહુત્વ કા વિચાર-‘સઞ્ચત્થોવા અભવ સિદ્ધિયા’ અભવ-
સિદ્ધિક જો જીવ હૈં વે સબ સે કમ હૈં ક્યોંકિ હનકા પ્રમાણ જઘન્ય
યુક્તાનન્ત બરાવર હૈં । ‘નો ભવસિદ્ધિક નો અભવસિદ્ધિક જીવ હનસે
અનન્તગુણેં અધિક હૈં । ક્યોંકિ અભવ્યોં કી અપેક્ષા સિદ્ધ અનન્ત-
ગુણેં કહે ગયે હૈં । હનકી અપેક્ષા ‘ભવસિદ્ધિયા અણંતગુણા’ ભવ-
સિદ્ધિક જીવ અનન્તગુણેં હૈં ક્યોંકિ ભવ્યરાશિ સિદ્ધરાશિ સે અનન્ત
ગુણી કહી ગઈ હૈ । ‘અહવા તિવિહા સઞ્ચજીવા પણ્ણત્તા’ અથવા હસ રીતિ

વાના કારણે તેનો અભાવ થઈ શકતો નથી તેથી અહીંયાં પણ અંતર આવ-
વાનો પ્રશ્નજ ઉપસ્થિત થનો નથી. તથા ત્રીજા પ્રકારના જે જીવો છે તેઓમાં
સ્પાદિ અપર્યવસિતપણું વિદ્યમાન રહે છે તે કારણથી એ અપર્યવસિતપણાનો
અભાવ થઈ શકતો નથી. તેથી તેઓમાં પણ અંતર આવી શકતું નથી.

અલ્પબહુપણાનું કથન

‘સઞ્ચત્થોવા અભવસિદ્ધિયા’ જે અભવસિદ્ધિક જીવ છે તેઓ સૌથી ઓછા
છે કેમકે તેમનું પ્રમાણ જઘન્યથી યુક્ત અનંત ધરાવે છે. નો ભવસિદ્ધિક
અને નો અભવસિદ્ધિક તેનાથી અનંતગણા વધારે છે. કેમકે-અભવ્યોના કરતાં
સિદ્ધ અનંતગણા વધારે છે. કેમકે-અભવ્યોના કરતાં સિદ્ધ અનંતગણા કહેવામાં
આવેલા છે. તેના કરતાં ‘ભવસિદ્ધિયા અણંતગુણા’ ભવસિદ્ધિક જીવ અનંતગણા
છે. કેમકે-ભવ્યરાશિ સિદ્ધ રાશિના કરતાં અનંતગણી કહેવામાં આવેલ છે.
‘અહવા તિવિહા સઞ્ચ જીવા પણ્ણત્તા’ અથવા આ રીતે પણ સઘળા જીવો ત્રણ

ત્રિવિધાઃ સર્વજીવાઃ યેકેઽપિ સંસારિણોઽસંસારિણશ્ચ, તન્ન કેચન-ત્રસ્યન્તિ-
મયાદુદ્વિજન્તિ તાપાદિ પાડિતા વા છાયાદિ દેશં ગચ્છન્ત્યાશ્રયન્તે યે તે ત્રસાઃ
૧ સ્થાવરાઃ ૨ તૃતીયાઃ નોત્રસા નો સ્થાવરાઃ સિદ્ધાઃ-૩ પ્રજ્ઞપ્તાઃ; ।

અથ કાયસ્થિતિનેતેષામાહ-‘તસસ્સ મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? જહન્નેણ
અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં દો સાગરોવમસહસ્સાઈં સાહરેગાઈં’ ત્રસસ્ય સ્વલ્લ મદન્ત !
કાયસ્થિતિઃ ક્રિયચ્ચિરં ? મગવાનાહ-ગૌતમ ! અન્તર્મુહૂર્તં જઘન્યેન-ઉત્કર્ષેણ
દ્વે સાગરોપમસહસ્રે સાતિરેકે । ‘થાવરસ્સ સંચિટ્ઠણા વણસ્સહકાલો’ સ્થાવરસ્ય
કાયસ્થિતિર્વનસ્પતિકાલઃ સ ચ પ્રસિદ્ધાઃ । ‘નો તસા નો થાવરા સાઈં અપજ્જવ-
સિયા’ યે ચ-ત્રસા નો સ્થાવરાસ્તે સાદિકા અપર્યવસિતાઃ ।

અથાઽન્તરમેતેષામ્-‘તસસ્સ અંતરં વણસ્સહકાલો’ વનસ્પતિકાલં યાવત્ ત્રસ-
સે મી સ્વસ્ત જીવ ત્રિન પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં જૈસે ‘તસા, થાવરા,
નો તસા નો થાવરા’ ત્રસ સ્થાવર ઓર નો ત્રસ નો સ્થાવર ‘તસસ્સર્ણ
મંતે ! કાલઓ’ હે મદન્ત ! ત્રસ ત્રસરૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા
હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહંતે હૈં-‘જહં અંતોં ઉક્કોં દો સાગરોવમસહ-
સ્સાઈં સાહરેગાઈં’ હે ગૌતમ ! ત્રસ ત્રસરૂપ સે કમ સે કમ એક અન્ત-
ર્મુહૂર્ત તક રહતા હૈ ઓર અધિક સે અધિક સાતિરેક કુછ અધિક
દો હજાર સાગરોપમ તક રહતા હૈ ‘થાવરસ્સ સંચિટ્ઠણા વણસ્સહકાલો’
સ્થાવર કી કાયસ્થિતિ કા કાલ વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ હૈ વનસ્પતિ-
કાલ કા પ્રમાણ પીછે કહ દિયા ગયા હૈ । તથા જો ‘નો તસા નો
થાવરા’ જીવ નો ત્રસ નો સ્થાવર હૈં-સિદ્ધ હૈં-उनकी કાયસ્થિતિ કા
કાલ ‘સાઈ અપજ્જવસિયા’ સાદિ અપર્યવસિત હૈ ।

इनके अन्तर का कथन-‘तसस्स अंतरं वणस्सहकालो’ त्रस का

પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. જેમકે-‘તસા થાવરા નો તસા નો થવરા’ ત્રસ
સ્થાવર, અને નો ત્રસ નો સ્થાવર ‘તસસ્સ ણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે
ભગવન્ ! ત્રસ ત્રસપણુથી કેટલો કાળ રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ
કહે છે કે ‘જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં દો સાગરોવમસહસ્સાઈં સાહરેગાઈં’
હે ગૌતમ ! ત્રસ ત્રસપણુથી ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે
છે. અને વધારેમાં વધારે સાતિરેક-કંઈક વધારે બે હજાર સાગરોપમ પર્યન્ત
રહે છે ‘થાવરસ્સ સંચિટ્ઠણા વણસ્સહકાલો’ સ્થાવરની કાયસ્થિતિનો કાળ વન-
સ્પતિકાળ પ્રમાણુનો છે. વનસ્પતિકાળ પ્રમાણુ પહેલા કહેવામાં આવી ગયેલ
છે. તથા ‘નો તસા નો થાવરા’ જે ત્રસ અને નો સ્થાવર સિદ્ધ હોવ
છે તેમની કાયસ્થિતિનો કાળ ‘સાઈ અપજ્જવસિયા’ સાદિ અપર્યવસિત છે.

स्यान्तरम् । थावरस्स अंतरं दो सागरोवमसहस्साइं साइरेगाइं, णो तस 'थावरस्स णत्थि अंतरं' स्थावरस्यान्तरं द्वे सागरोपमसहस्से सातिरेके, नो तस स्थावरस्यान्तरं नास्ति, 'अप्पा बहु०' अल्पबहुत्वम्-भदन्त ! त्रसानां-स्थावराणां-नो तस-स्थावराणां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा बहुका तुल्याविशेषाधिकावेति प्रश्ने भगवानाह-हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा तसा' सर्वस्तोकास्त्रसाः शेषजीवाऽपेक्षया, 'नो तसा नो थावरा अनंतगुणा' नो तसा नो स्थावराश्चाऽनन्तगुणाः 'स्थावरा अणंतगुणा' एभ्यः स्थावराः अनन्तगुणाः सिद्धेभ्योऽपि स्थावरा अनन्तगुणाः । 'सेत्तं तिविहा सव्वजीवा पन्नत्ता' स एते त्रिविधाः सर्वजीवाः, इति ॥ सू० १४५ ॥

सम्प्रति चतुर्विधजीवप्रतिपत्तिमाह—

मूलम् तत्थ जे ते एवमाहंसु चउठिक्का सव्वजीवा पन्नत्ता ते एवमाहंसु-तं जहा मणजोगी वइजोगो कायजोगी अजोगी । मणजोगीणं भंते ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्को-

अन्तर वनस्पतिकाल प्रमाण हैं 'थावरस्स अंतरं दो सागरोवमसहस्साइं साइरेगाइं' स्थावर जीव का अन्तर कुछ अधिक दो हजार सागरोपम का है । 'णो तस थावरस्स णत्थि अंतरं' जो जीव नो तस नो स्थावर हैं-सिद्ध हैं-उनका अन्तर नहीं होता है ।

इनके अल्पबहुत्व का विचार-'सव्वत्थोवा तसा, नो तसा नो थावरा अणंतगुणा, थावरा अणंतगुणा' सब से कम त्रस जीव है इनकी अपेक्षा नो तस नो स्थावर जीव अनन्तगुणों अधिक हैं । इनकी भी अपेक्षा स्थावर अनन्तगुणों अधिक हैं । 'से तं तिविहा सव्व जीवा पन्नत्ता' इस प्रकार से समस्त जीव तीन प्रकार के कहे गये हैं ॥ १४५ ॥

એમના અંતર દ્વારનું કથન

‘તસસ્સ અંતરં વણસ્સહકાલો’ ત્રસકાય જીવોનું અંતર વનસ્પતિ કાળ પ્રમાણનું છે. ‘થાવરસ્સ અંતરં दो सागरोवमसहस्साइं -साइरेगाइं’ સ્થાવર જીવનું અંતર કંઈક વધારે બે હજાર સાગરોપમનું છે. ‘ણો તસથાવરસ્સ णत्थि अंतरं’ જે જીવ નો તસ અને નો સ્થાવર-સિદ્ધ છે તેઓનું અંતર હોતું નથી. તેમના અલ્પ બહુપણાનું કથન-‘સવ્વત્થોવા તસા, નો તસા નો થાવરા અણંત ગુણા’ સૌથી ઓછા ત્રસ જીવો છે. તેના કરતાં નો તસ નો સ્થાવર જીવ અનંતગણા વધારે છે. ‘સેત્તં તિવિહા સવ્વજીવા પણ્ણત્તા’ આ રીતે સઘળા જીવો ત્રણ પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. સૂ. ૧૪૫ ॥

સેણં અંતો મુહુત્તં એવં વૃજોગી વિ કાયજોગી જહન્નેણં અંતો મુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સઈ કાલો અજોગી સાદીએ અપજ્જ-વસિએ । મળજોગિસ્સ અંતરં જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કો-સેણં વણસ્સઈ કાલો એવં વૃજોગિસ્સ વિ કાયજોગિસ્સ અંતરં જહ્ણણેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં । અજોગિસ્સ ણત્થિ અંતરં અપ્પા બહુઽસઠ્ઠત્થોવા મળજોગી વૃજોગી અસં-સ્વેજ્જગુણા અજોગી અણંતગુણા કાયજોગી અણંતગુણા ॥૧૪૬॥

છાયા—તત્ર સ્વલુ યે તે એવમુક્તવન્તઃ તદ્વથા—મનોયોગિનો વચોયોગિનઃ કાયયોગિનોડયોગિનઃ । મનોયોગી સ્વલુ ભદન્ત ! જઘન્યેનૈકં સમયમુત્કર્ષેણાન્તર્મુહૂર્તમ્, એવં વચોયોગી અપિ કાયયોગી જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમુત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ અયોગી સાદિકોડપર્યવસિતઃ । મનોયોગિનોડન્તરં જઘન્યેનાન્તર્મુહૂત્કર્ષેણ વન-સ્પતિકાલઃ, એવં વચો યોગિનોડપિ કાયયોગિનોડનન્તરં જઘન્યેનૈકં સમયમુત્કર્ષે-ણાન્તર્મુહૂર્તમ્ । અલ્પબહુત્વમ્ઽ સર્વસ્તોકા મનોયોગિનઃ, વચોયોગિનઃ અસંખ્યે-યગુણાઃ અયોગિનોડનન્તગુણાઃ કાયયોગિનોડનન્તગુણાઃ ॥સૂ. ૧૪૬॥

ટીકા—‘તત્થ ણં જે તે એવમાહંસુ ચડવ્વિહા સઠ્ઠજીવા પન્નત્તા તે એવ-માહંસુ તં જહા—મળજોગી વૃજોગી કાયજોગી અજોગી, તત્ર જીવભેદપ્રસ્તાવે, યે તે પૂર્વાચાર્યાઃ એવમુક્તવન્તઃ સર્વે જીવાશ્ચતુર્ધા ભેદૈર્વિભાજિતાસ્તે એવમભિપ્રાય-વન્તઃ સન્તઃ તદ્વથા—મનોયોગિનઃ સમનસ્કાઃ ૧ વચોયોગિનઃ ૨ વચસાં વ્યવ-હારકર્તારઃ—મનોયોગરહિતવાગ્યોગવાન્ દ્વીન્દ્રિયાદિઃ કાયયોગિનઃ ૩ અયોગિનઃ—મનોવાકાયરહિતાઃ ૪ । ‘મળજોગીણં—મંતે ! જહન્નેણં એકં સમયં—ઉક્કોસેણં

‘તત્થ ણં જે તે એવમાહંસુ ચડવ્વિહા જીવા પન્નત્તા’—ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—જીવ પ્રભેદ કે પ્રસ્તાવ મેં જો એસા કહતે હૈં કિ સર્વ જીવ ચાર પ્રકાર કે હૈં—‘તે એવમાહંસુ’ વે ઇસ વિષય મેં ઇસ પ્રકાર સે સ્પષ્ટી કરણ કરતે હૈં—‘મળ જોગી, વૃજ જોગી, કાય જોગી, અજોગી’ મનો-યોગી’ વચનયોગી, કાયયોગી ઓર અયોગી ‘મળોજોગીણં મંતે ! જહ્ઽ

‘તત્થ ણં જે તે એવમાહંસુ ચડવ્વિહા સઠ્ઠજીવા પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—જીવોના ભેદ કથનના પ્રસ્તાવમાં જે એવું કહેવામાં આવે છે કે—સર્વ જીવો ચાર પ્રકારના કહેા છે. ‘તે એવમાહંસુ’ તેઓ આ સંબંધમાં આ રીતે સ્પષ્ટી કરણ કરે છે. ‘મળજોગી, વૃજજોગી, કાયજોગી, અજોગી’ મનોયોગી, વચનયોગી, કાયયોગી, એને અયોગી. ‘મળોજોગીણં મંતે ! જહ્ણણેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં

અંતોમુહુત્તં' મનોયોગિનઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! મનોયોગિતયા કાલતઃ કિયચ્ચિરમ્ ? મનવાનાહ-ગૌતમ ! જઘન્યેનૈકં સમયં યાવદ્ભવન્તિ ઉત્કર્ષેણાન્તર્મુહૂર્તમ્ તથા ચ જીવસ્વભાવતયા નિયમત ઉપરમાદ્ ભાષકવત્ । 'એવં વચો યોગિનોઽપિ જ્ઞેયઃ । કાયજોગી જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉવકોસેણં વણસ્સઙ્કાલો' કાયજોગી-એકેન્દ્રિયાદિરન્તર્મુહૂર્ત જઘન્યતો દ્વીન્દ્રિયાદિભ્યઃ ઉદ્વૃત્ય અન્તર્મુહૂર્ત પૃથિ યાદૌ સ્થિત્વા ભૂયઃ કસ્યાઽપિ દ્વીન્દ્રિયાદૌ ગચ્છતિ ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ પ્રાગુક્ત-સ્વરૂપઃ । 'મણજોગિસ્સ અંતરં જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉવકોસેણં વણસ્સઙ્કાલો' મનોયોગિનોઽન્તરં જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્, તતો ભૂયો વિશિષ્ટ મનોયોગપુદ્ગલગ્રહણ સમ્ભવાત્ । ઉત્કર્ષેણા વનસ્પતિકાલઃ, તાવન્તં કાલં સ્થિત્વા ભૂયો મનોયોગિણુ આગમનસંભવાત્, 'એવં વઙ્ગજોગિસ્સ વિ' એવં વચોયોગિનોઽપિ જઘન્યત ઉત્ક-

એકકં સમયં ઉવકોઽંતોઽં' હે મદન્ત ! જો જીવ મનોયોગી હૈ વહ મનોયોગી રૂપ સે કિતને સમય તક રહતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! મનોયોગી મનોયોગી રૂપ સે કમ સે કમ એક સમય તક રહતા હૈ ઓર અધિક સે અધિક એક અન્તર્મુહૂર્ત તક રહતા હૈ । હસકે બાદ વહ ભાષક કી તરહ નિયમતઃ ઉસ યોગ સે ઉપરમિત હો જાતા હૈ 'એવં વઙ્ગજોગી વિ' હસી તરહ સે વચનયોગી ભી વચનયોગી રૂપ સે કમ સે કમ એક સમય તક ઓર અધિક સે અધિક એક અન્તર્મુહૂર્ત તક બના રહતા હૈ બાદ મેં વહ ભી ઉસ યોગ સે ઉપરમિત-રહિત હો જાતા હૈ કાયયોગ ૭ પ્રકાર કા હૈ ઔદારિક કાયયોગ ૧ ઔદારિક મિશ્રકાયયોગ ૨ વૈક્રિયકાયયોગ ૩ વૈક્રિયમિશ્ર કાયયોગ ૪ આહારક કાયયોગ ૫ આહારકમિશ્ર કાયયોગ ૬ ઓર કાર્યગ કાય-યોગ ૭ હનમેં સે કિસી એક કાયયોગ વાલા જીવ હે મદન્ત ! કિતને

અંતોમુહુત્તં' હે ભગવન્ ! જે જીવ મનોયોગી છે, તે મનોયોગી પણાથી કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નથી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! મનોયોગી મનોયોગી પણાથી ઓછામાં ઓછા એક સમય પર્યન્ત રહે છે. અને વધારેમાં વધારે એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે છે. તે પછી તે ભાષકની જેમ નિયમતઃ એ યોગથી રહિત થઈ જાય છે. 'એવં વઙ્ગજોગી વિ' એજ પ્રમાણે વચનયોગી પણ વચનયોગી પણાથી ઓછામાં ઓછા એક સમય પર્યન્ત અને વધારેમાં વધારે એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત બનેલા રહે છે. તે પછી તે પણ એ યોગથી રહિત થઈ જાય છે.

કાયયોગ સાત પ્રકારનો હોય છે. તે આ પ્રમાણે છે.-ઔદારિક કાય યોગ ૧ ઔદારિક મિશ્ર કાય યોગ ૨, વૈક્રિય કાય યોગ ૩ વૈક્રિય મિશ્રકાય યોગ ૪ આહારક કાય યોગ ૫ આહારક મિશ્રકાય યોગ ૬ અને કાર્યગ કાય

ર્ષતશ્ચાન્તરં વિજ્ઞેયમ્ ‘કાય જોગિસ્સ જહન્નેણં એકકં સમયં-ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ કાયયોગિન ઔદારિકકાયવતો જઘન્યેનૈકં સમયમ્ ઉત્કર્ષેણાન્તર્મુહૂર્તમ્-પરિ-સમય તક કાયયોગી રૂપ સે રહતા હૈ ? તો હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં હે ગૌતમ ! કાયયોગી વાગ્યોગ ઓર મનોયોગ વિકલ એકેન્દ્રિયાદિ જીવ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત તક ઓર ‘ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો’ ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ કાયયોગી રૂપ સે રહતા હૈં હસકે બાદ વહ અન્યયોગી રૂપ મેં બદલ જાતા હૈં । કાયયોગી કા જો કાય-સ્થિતિકાલ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા વતલાયા ગયા હૈં વહ કાય-યોગી એકેન્દ્રિયાદિક જીવ દ્વીન્દ્રિયાદિક સે ઉદ્ધર્તના કરકે પૃથિવી આદિકોં મેં એક અન્તર્મુહૂર્ત તક રહ કર પુનઃ દ્વીન્દ્રિયાદિકોં મેં ચલા જાતા હૈં હસ અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈં ।

અન્તર કથન-‘મણજોગિસ્સ અંતરં જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો’ મનોયોગી કા અન્તર જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ હૈં । હસકે બાદ પુનઃ વહ જીવ વિશિષ્ટ મનોયોગ્ય પુદ્ગલ દ્રવ્યોં કા ગ્રહણ કર લેતા હૈં । ‘એવં વહ-જોગિસ્સ’ ઇતના હી અન્તર વચન યોગી કા સી જાનના ચાહિયે ‘કાયજોગિસ્સ જહ્ણેણં એકકં સમયં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ કાય-

યોગ ૭ આમાંથી કોઈ પણ એક કાય યોગ વાળો જીવ હે લગવન ! કેટલા સમય પર્યન્ત કાયયોગી પણથી રહી શકે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! કાયયોગ, મનોયોગ, અને વાગ્યોગ વાળા એકેન્દ્રિય જીવો જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત અને ‘ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો’ ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિ કાળ પ્રમાણ કાયયોગી પણથી રહી શકે છે. તે પછી તે બીજા યોગ પણથી બદલાઈ જાય છે. કાય યોગીનો કાયસ્થિતિનો કાળ જે જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્તનો કહેવામાં આવેલો છે. તે કાયયોગી એકેન્દ્રિયાદિક જીવ જે દ્વિન્દ્રિયાદિ પણથી ઉદ્ધર્તના કરીને પૃથ્વી વિગેરેમાં એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહીને ફરીથી દ્વીન્દ્રિય વિગેરેમાં આવ્યા જાય છે. આ અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે.

અંતર દ્વારનું કથન

‘મણજોગિસ્સ અંતરં જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો’ મનો-યોગીનું અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિ કાળ પ્રમાણનું છે. તે પછી ફરીથી તે જીવ મનોયોગ્ય પુદ્ગલ દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરી લે છે. ‘એવં વહજોગિસ્સ’ આટલું જ અંતર વચન યોગવાળાનું પણ

પૂર્ણૌદારિકશરીરપર્યાપ્તિપરિસમાપ્ત્યપેદાં સૂત્રમ્ તન્ન-વિગ્રહસમયાદારમ્ય યાવદૌ-
દારિકશરીરપર્યાપ્તિપરિસમાપ્તિ સ્તાવદન્તર્મુહૂર્તમ્ તત ઉત્કર્ષતોઽન્તર્મુહૂર્ત
વિવેકઃ । ‘અજોગિસ્સ નત્થિ અંતરં’ અયોગિઃ સાદ્યપર્યવસિતસ્યાન્તરં નાસ્તિ
અપર્યવસિતત્વાત્ । ‘અપ્પાવહુ’ સવ્વત્થોવા મળજોગી’ અલ્પવહુત્વવિચારણાયાં
સર્વસ્તોકા મનોયોગિનઃ, દેવ-નારક-ગર્મજ-તિર્યક્-પચ્ચેન્દ્રિયમનુજાનામેવ
મનોયોગિત્વાત્ । ‘વહ્જોગી અસંખેજ્જગુણા’ તેભ્યો વચોયોગિનોઽસંખેયયશુણાઃ

જોગી કા અન્તર જઘન્ય સે એક સમય કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે એક
અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ જઘન્ય રૂપ સે અન્તર પ્રતિપાદન કરને વાલા યહ
સૂત્ર ઔદારિકકાયયોગ કી અપેક્ષા કરકે કહા ગયા હૈ ક્યોંકિ દો
સમય વાલી અપાન્તરાલ ગતિ મેં એક સમય કા અન્તર હોતા હૈ ઓર
ઉત્કૃષ્ટ સે જો એક અન્તર્મુહૂર્ત કા અન્તર કહા ગયા હૈ વહ પરિ પૂર્ણ
ઔદારિક શરીર પર્યાપ્તિ કી પરિસમાપ્તિ કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ
ક્યોંકિ વિગ્રહ સમય સે લેકર ઔદારિક શરીર પર્યાપ્તિ કી પૂર્ણતા
તક એક અન્તર્મુહૂર્ત કા અન્તર હોતા હૈ ‘અજોગિસ્સ નત્થિ અંતરં’
સાદિ અપર્યવસિત અયોગી કે અન્તર અપર્યવસિત હોને કે કારણ
નહીં હોતા હૈ ।

અલ્પવહુત્વ કા વિચાર—‘સવ્વત્થોવા મળજોગી’ મનોયોગી સવ
સે કમ હૈ ક્યોંકિ દેવ, મનુષ્ય, નારક, ગર્મજ, પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ,
ઓર મનુષ્ય યે સવ હી મનોયોગી હોતે હૈ ‘વહ્જોગી અસંખેજ્જગુણા’

સમજવું. ‘કાયયોગિસ્સ જહ્ણણેણ એકં સમયં ઉપકોસેણં અંતોમુહુત્તં’
કાય યોગીનું અંતર જઘન્યથી એક સમયનું છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એક
અંતર્મુહૂર્તનું અંતર છે. જઘન્ય પણાથી અંતરનું પ્રતિપાદન કરવાવાળું આ
સૂત્ર ઔદારિક કાયયોગની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે. કેમકે-એ સમય
વાળી અપાન્તરાલ ગતિમાં એક સમયનું અંતર હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી
એક અંતર્મુહૂર્તનું જે અંતર કહ્યું છે તે સંપૂર્ણ ઔદારિક શરીર પર્યાપ્તિની
સમાપ્તિની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે. કેમકે વિગ્રહ સમયથી લઈને
ઔદારિક શરીર પર્યાપ્તિની પૂર્ણતાપર્યન્ત એક અંતર્મુહૂર્તનું અંતર હોય છે.
‘અજોગિસ્સ નત્થિ અંતરં’ સાદિ અપર્યવસિત અયોગીને અંતર અપર્યવસિત
હોવાના કારણે હોતું નથી.

અલ્પ બહુત્વનું કથન

‘સવ્વત્થોવા મળજોગી’ મનોયોગી સૌથી ઓછા છે. કેમકે દેવ, મનુષ્ય,
નારક, ગર્મજ, પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ અને મનુષ્ય એ બધાજ મનોયોગી હોય છે

દ્વિ-ત્રિચતુરસંજ્ઞિપञ्चेन्द्रियाणां वाग्योगित्वात् । ‘अजोगी अणंतगुणा’ तेभ्योऽ-
योगिनोऽनन्तगुणाः सिद्धानामनन्तत्वात् । ‘कायजोगी अणंतगुणा’ तेभ्यः काय-
योगिनोऽनन्तगुणाः वनस्पतीनां सिद्धेभ्योऽप्यनन्तत्वात्, इति ॥ सू० १४६ ॥

પ્રકારાન્તરેણ ચાતુર્વિધ્યમ્—

મૂલમ્—અહવા ચઠ્ઠિવિહા સઠ્ઠજીવા પન્નત્તા તં જહા
ઇતિથિવેયગા પુરિસવેયગા નપુંસગવેયગા અવેયગા ઇતિથિ-
વેયગાણં ભંતે ! ઇતિથિવેયણ્તિ કાલઓ કેવલ્લિચરં હોઈ ? ગોયમા
(એગેણ આણ્ણેણં) પલિયસયં દસુત્તરં અટ્ઠારસ ચોદ્દસ પલિત-
પુહુત્તં સમઓ જહણ્ણો પુરિસવેદસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં
ઉક્કોસેણં સાગરોત્તમપુહુત્તં સાઙ્ગેણં નપુંસગવેયસ્સ જહન્નેણં
એકં સમયં ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં વણસ્સઈ કાલો અવે-
યણ્ણ દુવિહે પન્નત્તે સાઙ્ગેણ વા અપજ્જવસિણ્ણ સાઙ્ગેણ વા સપજ્જ-
વસિણ્ણ સે જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં ।
ઇતિથિવેયસ્સ અંતરં જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સઈ
કાલો પુરિસવેયસ્સ જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં વણ
સ્સઈ કાલો । નપુંસગવેયસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કો-

વચનયોગી इनकी अपेक्षा असंख्यातगुणों अधिक हैं क्योंकि द्वीन्द्रिय,
तेहन्द्रिय, चौहन्द्रिय, और असंज्ञी पञ्चेन्द्रिय ये सब वचनयोगी होते
हैं ‘अजोगी अणंतगुणा’ इनकी अपेक्षा अयोगी अनन्तगुणों हैं ।
क्योंकि सिद्ध अनन्तगुणों हैं । ‘कायजोगी अणंतगुणा’ इनकी अपेक्षा
काययोगी अनन्तगुणों हैं । क्योंकि वनस्पतिकायिक सिद्धों से भी
अनन्तगुणों हैं ॥ १४५ ॥

‘વજ્જોગી અસંખેજ્જગુણા’ વચન યોગી તેમના કરતાં અસંખ્યાતગણા વધારે છે
કેમકે—દ્વીન્દ્રિય તેહન્દ્રિય ચૌહન્દ્રિય અને અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય આ બધા વચન
યોગી હોય છે. ‘અજોગી અણંતગુણા’ તેના કરતાં અયોગી અનંતગણા હોય છે.
કેમકે સિદ્ધો અનંતગણા હોય છે. ‘કાયજોગી અણંત ગુણા’ તેના કરતાં કાય-
યોગી અનંતગણા છે. કેમકે—વનસ્પતિ કાયિક સિદ્ધોથી પણ અનંતગણા
હોય છે. ॥ સૂ. ૧૪૫ ॥

सेणं सागरोवनसयपुहुत्तं साइरेणं । अवेयगा जहा हेट्ठा ।
 अप्पा बहु०सव्वत्थोवा पुरिसवेयगा इत्थिवेयगा संखेज्जगुणा
 अवेयगा अणंतगुणा नपुंसगवेयगा अणंतगुणा । अहवा
 चउत्तिहा सव्वजीवा पन्नत्ता तं जहा चक्खुदंसणी अचक्खु
 दंसणी केवलदंसणी । चक्खुदंसणी णं भंते ! जहन्नेणं अंतो
 मुहुत्तं उक्कोसेणं सगरोवमसहस्सं साइरेणं अचक्खुदंसणी
 दुविहे पन्नत्ते अणार्हए वा अपज्जवसिए अणार्हए वा सप-
 ज्जवसिए ओहिदंसणिस्स जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं
 छावट्ठी सागरोवमाणं साइरेगाओ केवलदंसणी साइए
 अपज्जवसिए । चक्खुदंसणिस्स अंतरं जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं
 उक्कोसेणं वणस्सइ कालो अचक्खुदंसणिस्स दुविहस्स
 नत्थि अंतरं ओहिदंसणिस्स जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं
 वणस्सइ कालो । केवलदंसणिस्स णत्थि अंतरं अप्पा बहुयं०
 सव्वत्थोवा ओहिदंसणी चक्खुदंसणी असंखेज्जगुणा केवल
 दंसणी अणंतगुणा अचक्खुदंसणी अणंतगुणा । अहवा चउ-
 त्तिहा सव्वजीवा पन्नत्ता तं जहा संजया असंजया संजया
 संजया नो संजया नो असंजया नो संजयासंजया-४ । संजए
 णं भंते ! जहन्ने णं एक्कं समयं उक्कोसेणं देसूणा पुव्व-
 कोडी १ असंजया जहा अन्नाणी २ संजयासंजए जहन्नेणं
 अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं देसूणा पुव्वकोडी ३ नो संजया नो असं-
 जय नो संजया संजया संजए साइए अपज्जवसिए ४ । संज-
 यस्स संजयासंजयस्स दोणहवि अंतरं जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं
 उक्कोसेणं अवट्ठं पोग्गलपरियट्ठं देसूणं असंजयस्स आदि
 दुवे नत्थि अंतरं साइयस्स सपज्जवसियस्स जहन्नेणं एक्कं
 समयं उक्कोसेणं देसूणा पुव्वकोडी चउत्थगस्य णत्थि

अंतरं । अप्या बहुयं० सञ्जया संजयासंजया असं-
खेजगुणा नो संजय नो असंजय नो संजयासंजया अणंतगुणा
असंजया अणंतगुणा । सेत्तं चउव्विहा सञ्जजीवा पन्नत्ता ॥१४७॥

छाया-अथवा-चतुर्विधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः तद्यथा-स्त्रीवेदकाः पुरुषवेदकाः
नपुंसकवेदकाः अवेदकाः । स्त्रीवेदकाः खलु भदन्त ! स्त्रीवेदक इति कालतः
क्रियच्चिरं भवति ? गौतम ! (एकेनादेशेन०) पल्योपमशतं दशोत्तरमष्टादश-
चतुर्दशपल्योपमपृथक्त्वं, समयो जघन्यः पुरुषवेदकस्य जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण
सागरोपमशतपृथक्त्वं सातिरेकम्, नपुंसकवेदकस्य जघन्येनैकं समयम्-
उत्कर्षेणानन्तं कालं वनस्पतिकालः । अवेदको द्विविधः प्रज्ञप्तः सादिकोवाऽपर्य-
वसितः १ सादिकोवा सपर्यवसितः २ स जघन्येनैकं समयमुत्कर्षेणान्तर्मुहूर्तम् ।
स्त्रीवेदकस्यान्तरं जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण वनस्पतिकालः, पुरुषवेदकस्य
जघन्येनैकं समयम्-उत्कर्षेण वनस्पतिकालः, नपुंसकवेदकस्य-जघन्येनान्तर्मुहूर्त-
म्-उत्कर्षेण सागरोपमशतपृथक्त्वं सातिरेकम् । अवेदको यथाऽधस्तात् ।
अल्पबहुत्वम्० सर्वस्तोकाः पुरुषवेदकाः, स्त्रीवेदकाः संख्येयगुणाः, अवेदका
अनन्तगुणाः, नपुंसकवेदका अनन्तगुणाः । अथवा-चतुर्विधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः
तद्यथा-चक्षुर्दर्शनीऽचक्षुर्दर्शनीऽवधिदर्शनी केवलदर्शनी । चक्षुर्दर्शनी खलु
भदन्त ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तं मुत्कर्षेण सागरोपमसहस्रं सातिरेकम् अवक्षुर्दर्शनी
द्विविधः प्रज्ञप्तः अनादिको वाऽपर्यवसितः १ अनादिको वा सपर्यवसितः २
अवधिदर्शनिनो जघन्येनैकं समयमुत्कर्षेण द्वे षट् षष्ठी सागरोपमाणां सातिरेकं
केवलदर्शनी सादिकोऽपर्यवसितः । चक्षुर्दर्शनिनोऽन्तरं जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण
वनस्पतिकालः । अचक्षुर्दर्शनिनो द्विविधस्य नास्त्यन्तरम् अवधिदर्शनिनो जघ-
न्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । केवलदर्शनिनो नास्त्यन्तरम् । अल्प-
बहुत्वम्० सर्वस्तोका अवधिदर्शनिनः, चक्षुर्दर्शनिनोऽसंख्येयगुणाः, केवलदर्शनिनो-
ऽनन्तगुणाः, अचक्षुर्दर्शनिनोऽनन्तगुणाः । अथवा चतुर्विधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः,
तद्यथा-संयताः १ असंयताः २ संयताऽसंयताः ३ नो संयता नो असंयताः
नो संयताऽसंयताः ४ । संयतः खलु भदन्त० !, जघन्येनैकं समयम्-उत्कर्षेण-
देशोना पूर्वकोटिः, असंयतो यथाऽज्ञानी, संयतासंयतो जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-
उत्कर्षेण देशोना पूर्वकोटिः, नो संयत नो असंयत नो संयतासंयतः सादिकोऽ-
पर्यवसितः । संयतस्य संयताऽसंयतस्य द्वयोरप्यन्तरं जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण-
णापार्थ पुद्गलपरावर्त देशेनम्, असंयतस्याद्ययोर्द्वयोर्नास्त्यन्तरम् सादिकस्य
सपर्यवसितस्य जघन्येनैकं समयमुत्कर्षेण देशोना पूर्वकोटिः, चतुर्थकस्य नास्त्यन्त-

રમ્ । અલ્પવહુત્વમ્ ० સર્વસ્તોકાઃ સંયતાસંયતાઃ, સંયતા અસંખ્યેયગુણાઃ, નો સંયત નો અસંયત નો સંયતાસંયતાઃ અનન્તગુણાઃ, અસંયતા અનન્તગુણાઃ ત એતે ચતુર્વિધાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ॥૧૪૭॥

ટીકા—‘અહવા ચઽવિહા સઽવ્વજીવા પન્નત્તા તં જહા—ઈત્થિવેયગા—પુરિસવેયગા નપુંસગવેયગા—અવેયગા’ અથવા ચતુષ્પ્રકારકાઃ સર્વેઽપિ જીવાઃ પ્રસિદ્ધાઃ તથા—કેચન સ્ત્રીવેદકાઃ પુરુષવેદકાઃ નપુંસકવેદકાઃ અવેદકાઃ વા ભવન્તિ । ‘ઈત્થિ-વેયગાણં ભંતે ! ઇત્થિ વેયણ્ણિ કાલઓ કેવચ્ચિરં ?, ગોયમા ! ‘એગેણ આદેસેણં ०’ પલિયસયં દસુત્તરં અદ્ધારસચોદ્ધસપુહુત્તં, સમઓ જહણ્ણો’ સ્ત્રીવેદકઃ સ્વલુ ભદન્ત ! સ્ત્રીવેદ ઇતિ કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતિ ? ભગવાનાહ—ગૌતમ ! એકેન આદેશેન ० પલ્યોપમશતં દશોત્તરમ્ અષ્ટાદશ ચતુર્દશપલ્યોપમપૃથક્ત્વં સમયો જઘન્યઃ, અય-મ્માવઃ—સ્ત્રીવેદકસ્ય એકેન પ્રકારેણ જઘન્યેનૈકં સમયં યાવત્કાયસ્થિતિઃ એકેન

इस रीति से भी सब जीव चार प्रकार के हैं—

‘अहवा चउव्विहा सव्व जीवा पन्नत्ता’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—પ્રમુ ને ગૌતમ સે યહ કહા હૈ કિ—હે ગૌતમ ! જીવોં કી ચતુર્વિધતા હસ રૂપ સે મી હોતી હૈ જૈસે—‘ઈત્થિવેયગા, પુરિસ-વેયગા, નપુંસગવેયગા, અવેયગા’ સ્ત્રીવેદક, પુરુષવેદક, નપુંસકવેદક ઓર અવેદક ‘ઈત્થિવેયગા ણં ભંતે ! ઇત્થિવેદણ્ણિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભદન્ત ! સ્ત્રીવેદક સ્ત્રીવેદક રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈ—‘ગોયમા ! એગેણ આદેસેણં ० પલિય સયદસુત્તરં અદ્ધારસ ચોદ્ધસપલિતપુહુત્તં સમઓ જહણ્ણો’ હે ગૌતમ ! કિસી એક કથન કી અપેક્ષા સ્ત્રીવેદ કી કાયસ્થિતિ જઘન્ય સે એક સમય કી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે પૂર્વકોટિ પૃથક્ત્વ અધિક ૧૧૦ પલ્યો-

આ રીત પણ સઘળા જીવો ચાર પ્રકારના કહેલ છે.

‘અહવા ચઽવિહા સઽવ્વ જીવા પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રીએ એવું કહ્યું કે—હે ગૌતમ ! જીવોના ચાર પ્રકારપણું આ રીતે પણ થાય છે. જેમકે—‘ઈત્થિવેયગા પુરિસવેયગા, નપુંસગવેયગા, અવેયગા’ સ્ત્રી વેદક, પુરુષ વેદક, નપુંસક વેદક, અને અવેદક ‘ઈત્થિવેયગા ણં ભંતે ઇત્થિવેયણ્ણિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ સ્ત્રી વેદક સ્ત્રીવેદકપણાથી કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! એગેણ આદેસેણ પલિયસયદસુત્તરં અદ્ધારસ ચોદ્ધસ પલિતપુહુત્તં સમઓ જહણ્ણો’ હે ગૌતમ ! કેાંઈ એક અપેક્ષાથી સ્ત્રીવેદકની કાયસ્થિતિ જઘન્યથી એક સમયની છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી પૂર્વ કોટિ પૃથક્ત્વ અધિક ૧૧૦ એક સો દસ પલ્યોપમની

प्रकारेण—एकं पल्योपमशतं पूर्वकोटि पृथक्त्वाऽभ्यधिकम् एकेन प्रकारेण—
दशोत्तरं पल्योपमशतम् दशाधिकपल्योपमशतमित्यर्थः । उत्कर्षेण—दशोत्तरं
पल्योपमशतं पूर्वकोटि पृथक्त्वाऽभ्यधिकम् एकेन प्रकारेण—जघन्येनैकं समयम्—

पम की है इसका तात्पर्य ऐसा है कि कोई युवति उपशम श्रेणि में वेदत्रय के उपशमन से अवेदकता का अनुभवन करके पुनः उस श्रेणी से पतीत होती हुई कम से कम एक समय तक स्त्रीवेद के उदय को भोगती है द्वितीय समय में वह काल करके देवों में उत्पन्न हो जाती है वहां उसके पुरुषवेद हो जाता है स्त्रीवेद नहीं रहता है इस तरह से उसके स्त्रीवेद जघन्य से एक समय का कहा गया है और उत्कृष्ट जो पूर्व कोटि पृथक्त्व अधिक ११० पल्योपम का कहा गया है उसका तात्पर्य ऐसा है कि कोई जन्तु पूर्व कोटि की आयुवाली मनुष्य स्त्री में या तिर्यक् स्त्री में पांच या छह भवों तक उत्पन्न हो जावे फिर वह ईशान कल्प में पचपन पल्योपम प्रमाण की आयुवाली अपरिगृहीत देवियों में देवी की पर्याय से उत्पन्न हो जावे फिर वह वहां से आयुक्षय होने के पुनः पूर्वकोटि की आयु वाली मनुष्य स्त्रियों में या तिर्यक् स्त्रियों में उत्पन्न हो जावे और फिर वह द्वितीय वार में ईशान देवलोक में पचपन पल्य की आयु वाली अपरिगृहीत देवियों में उत्पन्न हो जावे तो इस तरह से पूर्वकोटि पृथक्त्व अधिक ११०

छे. आ कथननुं तात्पर्यं अेषुं छे के—कोई युवति उपशम श्रेणिमां वेदत्रयना उपशमथी अवेदक पणानो अनुभव करीने इरीथी ओ श्रेणीथी पतित थधने ओछाभां ओछा ओक समय पर्यन्त स्त्री वेदना उदयने लोगवे छे. भील समयमां ते काण करीने इरीथी देवोमां उत्पन्न थध जय छे. त्यां तेने पुंष वेद थध जय छे. स्त्रीवेद रहेतो नथी. आ प्रमाणे तेओने स्त्री वेद जघन्यथी ओक समयने कडेवाभां आवेल छे. अने उत्कृष्टथी पूर्व कोटि पृथक्त्व अधिक १० इस पल्योपमने कडेवाभां आवेल छे. अेषुं तात्पर्यं ओ छे के—कोई एव पूर्व कोटिनी आयुष्यवाणी मनुष्य स्त्रीमां अथवा तो तिर्यक् स्त्रीमां पांच अथवा छे लव पर्यन्त उत्पन्न थध जय ते पछी ते ईशान कल्पमां पच पंचावन पल्योपमना प्रमाणवाणी अपरिगृहीत देवियोमां देवीनी पर्यायथी उत्पन्न थध जय ते पछी ते त्यांथी आयुष्यने क्षय थवाथी इरीथी पूर्वकोटिनी आयुष्यवाणी मनुष्य स्त्रियोमां अथवा तिर्यक् स्त्रियोमां उत्पन्न थध जय अने ते पछी ते भील वार ईशान देवलोकमां पच पंचावन पल्योपमनी आयुष्यवाणी अपरिगृहीत देवियोमां उत्पन्न थध जय आ रीते पूर्वकोटि पृथक्त्व अधिक

ઉત્કર્ષેણાઽષ્ટાદશપલ્યોપમાનિ પૂર્વકોટિપૃથક્ત્વાઽભ્યધિકાનિ એકેનાદેશેન-જઘ-
ન્યેન પૂર્વવત્-ઉત્કર્ષેણ ચતુર્દશપલ્યોપમાનિ પૂર્વકોટિ પૃથક્ત્વાઽભ્યધિકાનિ, એકે-
નાઽઽદેશેન જઘન્યેન પૂર્વવત્ ઉત્કર્ષેણ પલ્યોપમશતં પૂર્વકોટિપૃથક્ત્વાઽભ્યધિકમ્,
પલ્યોપમ કી કાયસ્થિતિ કાલ સાધિત હો જાતા હૈ ‘એકા દેસેનં
જહન્નેનં એકં સમયં ઉક્ષોસેનં અદ્વારસ પલિઓવમાઈં પુન્વકોડી
પુહુત્ત મન્મહિયાઈં’ કિસી એક કથન કી અપેક્ષા સ્ત્રીવેદ કી કાયસ્થિતિ
કા કાલ જઘન્ય સે તો એક સમય કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે પૂર્વકોટિ
પૃથક્ત્વાધિક ૧૮ પલ્યોપમ કી હૈ યહ્ ઇસ પ્રકાર સે સમજની ચાહિયે
જૈસે-કોઈ જન્તુ પૂર્વકોટિ પ્રમાણ કી આયુવાલી નર સ્ત્રી કે રૂપ મેં યા
તિર્યગ્ સ્ત્રી કે રૂપ મેં પાંચ યા છઠ્ઠ વાર ઉત્પન્ન હો ગયા ફિર વહાં સે
મર કર વહ્ ઈશાન દેવ લોક મેં દો વાર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલી પરિ-
ગૃહીત દેવિયોં કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન હો ગઈ તો ઇસ કથન વાદી કે મત
સે ઇસ વેદ કી કાયસ્થિતિ કા કાલ પૂર્વોક્ત રૂપ સે સધ જાતા હૈ
તૃતીય આદેશ કી અપેક્ષા ઇસ વેદ કી કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય
સે તો એક સમય કા હૈ-ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ‘ચઉદસ પલિઓવમાઈં પુન્વ-
કોડિ પુહુત્ત મન્મહિયાઈં’ પૂર્વકોટિ પૃથક્ત્વ અધિક ૧૪ પલ્યોપમ કા
હૈ । યહ્ ઇસ તરહ સે જાનના ચાહિયે-પૂર્વકોટિ પ્રમાણ આયુ વાલી
નર સ્ત્રી યા તિર્યગ્ સ્ત્રી કે રૂપ મેં કોઈ જીવ પાંચ યા છઠ્ઠ વાર ઉત્પન્ન

૧૧૦ એકસો ઇસ પલ્યોપમની કાયસ્થિતિનો કાળ સાબિત થઈ જાય છે. ‘એકા-
દેસેનં જહન્નેનં એકં સમયં ઉક્ષોસેનં અદ્વારસ પલિઓવમાઈં પુન્વકોડી પુહુત્ત-
મન્મહિયાઈં’ કોઈ એક કથનની અપેક્ષાથી સ્ત્રીવેદની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી
તો એક સમયનો છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પૂર્વકોટિ પ્રથક્ત્વ અધિક ૧૮ અઢાર
પલ્યોપમનો છે. તે આ રીતે સમજવો જોઈએ કે-કોઈ છવ પૂર્વકોટિ
પ્રમાણની આયુષ્ય વાળી પુરૂષ સ્ત્રીના રૂપથી અથવા તિર્યગ્ સ્ત્રીપણાથી પાંચ
અથવા છ વાર ઉત્પન્ન થઈ જાય તે પછી ત્યાંથી મરીને તે ઇશાનદેવ લોકમાં
એ વાર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળી પરિગૃહીત દેવિ પણાથી ઉત્પન્ન થઈ જાય તો
આ કથનકારના મતથી આ વેદની કાયસ્થિતિનો કાળ પૂર્વોક્ત પણાથી સિદ્ધ
થઈ જાય છે. ત્રીજા આદેશની અપેક્ષાથી આ વેદની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી
તો એક સમયનો છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ‘ચઉદસ પલિઓવમાઈં પુન્વકોડિ પુહુત્ત-
મન્મહિયાઈં’ પૂર્વકોટિ પ્રથક્ત્વ અધિક ૧૪ ચૌદ પલ્યોપમનો છે. તે આ રીતે
સમજવું-પૂર્વકોટિની આયુષ્યવાળી પુરૂષ સ્ત્રી અથવા તિર્યગ્ સ્ત્રીના રૂપથી
કોઈ છવ પાંચ અથવા છ વાર ઉત્પન્ન થઈ જાય અને તે પછી ત્યાંથી મરીને

હો ગયા ઓર ફિર વેહાં સે સર કર વહ સૌધર્મ દેવલોક મેં વહાં કી પરિગૃહીત દેવિયોં મેં કિ જિનકી આયુ ઉત્કૃષ્ટ રૂપ સે સાત પલ્લોપમ કા હૈ દો વાર ઉત્પન્ન હો ગયા તો હસ તૃતીયાદેશવાદી કે મત સે યહ કાયસ્થિતિ કા પૂર્વોક્ત કાલ સઘ જાતા હૈ । ચતુર્થ આદેશ કી અપેક્ષા સ્ત્રીવેદ કી કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે એક સમય કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે પૂર્વકોટી પૃથક્ત્વ અધિક ૧૦૦ પલ્લોપમ કા હૈ યહ હસ પ્રકાર સે હૈ—પૂર્વકોટિ કી આયુવાલી મનુષ્ય સ્ત્રિયોં મેં યા તિર્યગ્ સ્ત્રિયોં મેં કોઈ જીવ પાંચ યા છહ વાર ભવોં કો ધારણ કર પૂર્વ પ્રકાર સે સૌધર્મ દેવલોક કી ૫૦ પલ્લોપમ પ્રમાણ કી ઉત્કૃષ્ટ આયુ વાલી અપરિગૃહીત દેવિયોં મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ તો હસ ચતુર્થાં દેશવાદી કે મતાનુસાર હસ વેદ કી કાયસ્થિતિ કા પૂર્વોક્ત ઉત્કૃષ્ટ કાલ સઘ જાતા હૈ । પાંચવેં આદેશ કી અપેક્ષા હસ વેદ કી કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે એક સમય કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે પૂર્વકોટિ પૃથક્ત્વ અધિક પલ્લોપમ કા હૈ । યહ હસ પ્રકાર સે હૈ—જૈસે કોઈ જીવ પૂર્વ કોટિ કી આયુવાલી તિર્યગ્સ્ત્રિયોં મેં યા મનુષ્ય સ્ત્રિયોં મેં સાત ભવ તક ઉત્પન્ન હોકર પૂર્વોક્ત ક્રમ સે અષ્ટમ ભવ મેં ત્રીન પલ્લોપમ કી સ્થિતિ વાલી દેવકુરુ આદિકોં કી સ્ત્રિયોં કે વીચ મેં સ્ત્રીરૂપ સે ઉત્પન્ન

તે સૌધર્મ દેવલોકમાં ત્યાંની પરિગૃહીત દેવિયોમાં કે જેમનું આયુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ પશુથી સાત પલ્લોપમનું છે, તેમાં જે વાર ઉત્પન્ન થઈ જાય તો આ ત્રીજા પક્ષ વાળાના મતથી આ કાયસ્થિતિનો પૂર્વોક્તકાળ સિદ્ધ થઈ જાય છે એથા આદેશની અપેક્ષાથી સ્ત્રી વેદની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એકસમયનો છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પૂર્વકોટિ પૃથક્ત્વ અધિક ૧૦૦ એકસો પલ્લોપમનો છે. તે આ પ્રમાણે છે—પૂર્વકોટિની આયુષ્યવાળી મનુષ્ય સ્ત્રીયોમાં અથવા તિર્યગ્ સ્ત્રીયોમાં કોઈ જીવ પાંચ અથવા છ વાર લેવોને ધારણ કરીને પહેલાં કહેવામાં આવેલ રીત પ્રમાણે સૌધર્મ દેવલોકની ૫૦ પચાસ પલ્લોપમ પ્રમાણની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય વાળી અપરિગૃહીત દેવિયોમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. તો આ એથા આદેશવાદિના મત પ્રમાણે આ વેદની કાયસ્થિતિનો પૂર્વોક્ત ઉત્કૃષ્ટ કાળ સિદ્ધ થઈ જાય છે. પાંચમાં આદેશની અપેક્ષાથી જે વેદની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક સમયનો છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પૂર્વકોટિ પૃથક્ત્વ અધિક પલ્લોપમ પૃથક્ત્વનો છે. તે આ રીતે છે—જેમ કોઈ જીવ પૂર્વ કોટિની આયુષ્યવાળી તિર્યગ્ સ્ત્રીયોમાં અથવા મનુષ્ય સ્ત્રીયોમાં સાત ભવ પર્યાન્ત ઉત્પન્ન થઈને પૂર્વોક્ત ક્રમ પ્રમાણે આઠમા ભવમાં ગણુ પલ્લોપમની સ્થિતિ વાળી દેવકુરુ વિગેરેની સ્ત્રીયોમાં સ્ત્રીપણથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે અને

એકેન પ્રકારેણ જઘન્યેનૈકં સમયમુત્કર્ષેણ પલ્યોપમપૃથક્ત્વાઽભ્યધિકસુ, એતદ્વિસ્તર-
વ્યાખ્યાનં ત્રિવિધજીવપ્રતિપત્તૌ કૃતં તત એવ દ્રષ્ટવ્યમ્ । ‘પુરિસવેદસ્સ જહ-
ન્નેણં અંતોમુહુત્તં’ પુરુષવેદસ્ય જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તં યાવત્કાયસ્થિતિઃ સ્ત્રીવેદાદિભ્ય
ઉદ્વૃત્ય પુરુષવેદાનામન્તર્મુહૂર્તં જીવિત્વા ભૂયઃ સ્ત્રીવેદાદિષુ કસ્યાપિ ગમનાત્ ।

નનુ-યથા સ્ત્રીવેદસ્ય વા નપુંસકવેદસ્યોપશમશ્રેણૌ ઉપશમે જાતે તદનન્તર-
મેકં સમયં તં વેદમનુભૂય મૃતસ્યૈકસમયતા વ્યાવર્ણ્યતે તથા-પુરુષવેદસ્યાપિ જઘ-

હો જાતી હૈ ઓર ફિર વહાં સે યરકર સૌધર્મ દેવલોક મેં જઘન્ય-
વાલી દેવિયોં કે વીચ મેં દેવીરૂપ સે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ તો હસ
પ્રકાર સે પાંચવે આદેશ કી માન્યતાનુસાર હસ વેદકી કાયસ્થિતિ કા
કાલ સધ જાતા હૈ । હસકે વાદ વહ નિયમ સે વેદાન્તર કો પ્રાપ્ત
કર લેતા હૈ । ‘પુરિસવેદસ્સ જહણ્ણેણં અંતોમું ઉક્કોસેણં સાગરોવમ-
સયપુહુત્તં સાહરેગં’ પુરુષવેદ કી કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે એક
અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ અધિક સાગરોપમશત પૃથક્ત્વ
કા હૈ । જઘન્ય કાલ જો જીવ સ્ત્રીવેદ આદિ સે ઉદ્ધર્તના કરકે પુરુષ-
વેદ કા એક અન્તર્મુહૂર્ત તક અનુભવન કરકે પુનઃ સ્ત્રીવેદાદિકોં મેં
ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ હસકી અપેક્ષા એક અન્તર્મુહૂર્ત કા કહાં ગયા હૈ ।

શંકા-જિસ પ્રકાર સે સ્ત્રીવેદક યા નપુંસક વેદક ઉપશમ શ્રેણિ
કી પ્રાપ્તિ સે એક સમય તક ઉપશમિત હો જાને પર ઓર પુનઃ હસસે
પ્રતિપતિત હો જાને પર હસકી પ્રાપ્તિ હો જાને પર હસકી કાયસ્થિતિ

પછી ત્યાંથી મરીને સૌધર્મ દેવલોકમાં જઘન્ય સ્થિતિવાળી દેવિયોમાં દેવી
પણાથી ઉત્પન્ન થઈ જાય તો એ રીતે પાંચમા આદેશની માન્યતા પ્રમાણે
આ વેદની કાયસ્થિતિનો કાળ સિદ્ધ થઈ જાય છે. તે પછી તે નિયમથી વેદાન્તર
ને પ્રાપ્ત કરીલે છે. ‘પુરિસવેદસ્સ જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં સાગરોવમસય
પુહુત્તં સાહરેગં’ પુરુષવેદની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનો છે.
અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક વધારે સાગરોપમશત પૃથક્ત્વનો છે. જે જીવ જઘન્ય
કાળના સ્ત્રીવેદ વિગેરેથી ઉદ્ધર્તના કરીને પુરુષવેદના એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત
અનુભવન કરીને ફરીથી સ્ત્રીવેદ વિગેરેમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે તે અપેક્ષાથી
એક અંતર્મુહૂર્તનો કાળ કહેવામાં આવેલ છે.

શંકા-જે પ્રમાણે સ્ત્રી વેદક અથવા નપુંસક વેદક ઉપશમ શ્રેણીની પ્રાપ્તિ
થી એક સમય પર્યન્ત ઉપશમિત થઈ જતાં અને ફરીથી તેમાંથી પ્રતિપતિત-
થઈને તેની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે તેની કાયસ્થિતિનો કાળ એક સમયનો કહેવામાં

પુરુષવેદ સંક્રાન્ત્યા પ્રતિપાતતો યેન વેદેનોપશમશ્રેણીં પ્રતિપન્નસ્તદ્વેદોદયાપત્યા સવે-
દકલાત્ । એતેષામન્તરમાહ—‘ઇત્થિવેયસ્સ અંતરં જહન્નેણં અંતોર્મુહુત્ત’ અન્તર્મુહૂત્ત
સ્ત્રીવેદસ્યાન્તરમ્ તચ્ચોપશાન્તવેદેષુ પુનરન્તર્મુહૂત્તેન સ્ત્રીવેદોદયાપત્યા, યદિ
સ્ત્રીભ્ય ઉદ્વૃત્ય પુરુષવેદેષુ નપુંસકવેદેષુ વાઽન્તર્મુહૂત્તં જીવિત્વા પુનરપિ
વા સ્ત્રીત્વેનોત્પત્યા ભવતીતિ જ્ઞાતવ્યમ્ । ‘ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ કાલઃ
ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ । ‘પુરિસવેયસ્સ જહન્નેણં એગં સમયં’ પુરુષવેદસ્ય
અન્તરં જઘન્યેનૈકં સમયં પુરુષસ્ય સ્વવેદોપશમસમયાનન્તરં મરણે પુરુષેષ્વેવોત્પાદાત્ ।

અન્તર કથન—‘ઇત્થિવેદસ્સ અંતરં જહન્નેણં અંતોર્મુહુત્તં ઉક્કોસેણં
વણસ્સઙ્કાલો’ સ્ત્રીવેદ કા અન્તર જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂત્ત કા હૈ ઓર
ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ હૈ જઘન્ય અન્તર્મુહૂત્ત જબ સમાપ્ત
હો જાતા હૈ તબ ઉસકે બાદ ઉપશાન્ત હુવા વહ સ્ત્રીવેદ ઉસકે ઉદય
કો પ્રાપ્ત હો જાતા હૈ । અથવા સ્ત્રી સે મર કર વહ પુરુષવેદ વાલોં મેં યા
નપુંસક વેદવાલોં મેં ઉત્પન્ન હોકર વહાં એક અન્તર્મુહૂત્ત તક જીવિત
રહ કર પુનઃ સ્ત્રીવેદરૂપ સે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ । સ્ત્રીવેદ કા અન્તર
ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ જો કહા ગયા હૈ સો વહ વનસ્પતિ
કાલ પીછે કઠિં બાર સ્પષ્ટ ક્રિયા ગયા હૈ ઇસકે બાદ ઉસકા વેદ
બદલ જાતા હૈ ‘પુરિસવેદસ્સ જહન્નેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કા-
કાલો’ પુરુષવેદ કા અન્તર જઘન્ય સે એક સમય કા હૈ કયોંકિ પુરુષ
કા જબ અપના વેદ ઉપશમ અવસ્થા વાલા હો જાતા હૈ ઓર ઉસકે

અંતર્દ્વારિનું કથન—

‘ઇત્થિવેદસ અંતરં જહ્ણેણં અંતોર્મુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ સ્ત્રીવેદનું
અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂત્તનું છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિ કાળ
પ્રમાણનું અંતર છે. જ્યારે જઘન્ય અંતર્મુહૂત્ત સમાપ્ત થઈ જાય છે. ત્યારે
તે પછી ઉપશાન્ત થયેલ તે સ્ત્રીવેદ તેને ઉદયમાં આવી જાય છે. અથવા સ્ત્રી-
વેદથી મરીને તે પુરુષ વેદવાળાઓમાં અથવા નપુંસક વેદવાળાઓમાં ઉત્પન્ન
થઈને ત્યાં એક અંતર્મુહૂત્ત સુધી જીવતા રહીને ફરીથી સ્ત્રીવેદ પણાથી
ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. સ્ત્રીવેદનું અંતર ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ જે કહે-
વામાં આવેલ છે. તે વનસ્પતિકાળ પહેલાં કેટલિક વાર સ્પષ્ટ કરવામાં આવી
ગયેલ છે. તે પછી તેને વેદ બદલાઈ જાય છે. ‘પુરિસવેદસ્સ જહ્ણેણં એગં
સમયં ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ પુરુષવેદનું અંતર જઘન્યથી એક સમયનું છે.
કેમ કે—પુરુષનો પોતાનો વેદ જ્યારે ઉપશમ અવસ્થાવાળો થઈ જાય અને તે
પછી જ્યારે એનું મરણ થઈ જાય તે પછી તે પુરુષોમાંજ ઉત્પન્ન થાય છે,

અણંતં કાલં વળસ્સકાલો' ઉત્કર્ષેણાનન્તં કાલં વનસ્પતિકાલઃ ગ્રામુક્ત એવ ।
 'અવેદણ દુવિહે પળ્લત્તે સાદીણ વા અપજ્જવસિણ સાદીણ વા સપજ્જવસિણ' અવેદકો
 દ્વિવિધઃ સાધર્મ્યવસિતઃ ક્ષીણવેદઃ ૧ સાદિકો વા સર્પર્થવસિતઃ ઉપશાન્તવેદઃ ।
 'સે જહન્નેણં એકં રામયં ઉવ્વકોસેણં અંતોમુહુત્ત' સ જઘન્યેનૈકં સમયમ્, દ્વિતીય-
 સમયે મરણતો દેવગતો પુરુષવેદસંભવાત્ । ઉત્કર્ષેણાન્તર્મુહૂર્તમ્ તદનન્તરં મરણતઃ

કર્ણોકિ ઉપશમનશ્રેણિ મેં જવ નપુંસકવેદ કા ઉપશમન હો જાતાં
 હૈ ઓર ઉસસે પનિત હોને પર ફિર વહ જીવ ઉસકા અનુભવન
 કેવલ એક સમય તક હી કર પાતા હૈ વાદ મેં વહ મરકર પુરુષવેદ
 મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ । તથા ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ હૈ । ઇસ
 વનસ્પતિકાલ કા કથન પહિલે કહ ચાર કર દિયા ગયા હૈ । 'અવેદણ
 દુવિહે પળ્લત્તે' અવેદક દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ જૈસે-એક 'સાદીણ
 વા અપજ્જવસિણ, સાદીણ વા સપજ્જવસિણ' સાદિક અર્પર્થવસિત
 ઓર સાદિક સર્પર્થવસિત ઇનમેં સાદિક અર્પર્થવસિત ક્ષીણ વેદ વાલા
 જીવ હૈ ઓર સાદિક સર્પર્થવસિત ઉપશાન્ત વેદ વાલા જીવ હૈ । ઇનમેં
 જો સાદિ સર્પર્થવસિત વેદ વાલા જીવ હૈ વહ જઘન્ય સે એક સમય
 તક અવેદવાલા રહતા હૈ કર્ણોકિ દ્વિતીય સમય મેં મરણ સે ઉસકે
 વેવગતિ મેં પુરુષવેદ કા હોના સંભવ હો જાતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે
 વહ એક અન્તર્મુહૂર્ત તક અવેદક રહતા હૈ ઇસકે વાદ ઉસસે ઉસી
 વેદ કા ઉદય હો જાતા હૈ ।

જ્યારે નપુંસકવેદનો ઉપશમ થઈ જાય અને પછી ફરીથી તે જીવ તેનો અનુ-
 ભવ કેવળ એક સમય પર્યન્ત જ કરી શકે છે. તે પછી તે મરીને પુરુષ-
 વેદમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. તથા ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ છે. આ
 વનસ્પતિકાળનું કથન પહેલાં કેટલિકવાર કરી દેવામાં આવેલ છે. 'અવેદણ
 દુવિહે પળ્લત્તે' અવેદક બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. જેમ કે-સાદીણ
 વા અપજ્જવસિણ, સાદીણ વા સપજ્જવસિણ એક સાદિક અર્પર્થવસિત અને
 બીજા સાદિક સર્પર્થવસિત તેમાં સાદિક અર્પર્થવસિત ક્ષીણવેદ વાળા જીવ છે.
 અને સાદિક સર્પર્થવસિત ઉપશાન્ત વેદ વાળા જીવ છે. તેમાં જે સાદિક
 સર્પર્થવસિત વેદવાળા જીવ છે, તે જઘન્યથી એક સમય પર્યન્ત અવેદવાળા
 રહે છે. કેમકે-બીજા સમયમાં મરણ કરવાથી તેને દેવગતિમાં પુરુષવેદ હોવાનું
 સંભવિત થઈ જાય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી તે એક અંતર્મુહૂર્ત સુધી અવેદક
 રહે છે. તે પછી એજ વેદનો ઉદય થઈ જાય છે,

પુરુષવેદ સંક્રાન્ત્યા પ્રતિપાતતો યેન વેદેનોપશમશ્રેણીં પ્રતિપન્નસ્તદ્વેદોદયાપત્યા સંવે-
દકલાત્ । એતેષામન્તરમાહ—‘ઇત્થિવેયસ્સ અંતરં જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં’ અન્તમુહૂર્ત
સ્ત્રીવેદસ્યાન્તરમ્ તચ્ચોપશાન્તવેદેષુ પુનરન્તર્મુહૂર્તેન સ્ત્રીવેદોદયાપત્યા, યદિ
સ્ત્રીભ્ય ઉદ્વૃત્ય પુરુષવેદેષુ નપુંસકવેદેષુ વાઽન્તમુહૂર્તં જીવિત્વા પુનરપિ
વા સ્ત્રીત્વેનોત્પત્યા ભવતીતિ જ્ઞાતવ્યમ્ । ‘ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ કાલઃ’
ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ । ‘પુરિસવેયસ્સ જહન્નેણં એગં સમયં’ પુરુષવેદસ્ય
અન્તરં જઘન્યેનૈકં સમયં પુરુષસ્ય સ્વવેદોપશમસમયાનન્તરં મરણે પુરુષેષ્વેવોત્પાદાત્ ।

અન્તર કથન—‘ઇત્થિવેદસ્સ અંતરં જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં
વણસ્સઙ્કાલો’ સ્ત્રીવેદ કા અન્તર જઘન્ય સે એક અન્તમુહૂર્ત કા હૈ ઓર
ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ હૈ જઘન્ય અન્તમુહૂર્ત જબ સમાપ્ત
હો જાતા હૈ તબ ઉસકે બાદ ઉપશાન્ત હુવા વહ સ્ત્રીવેદ ઉસકે ઉદય
કો પ્રાપ્ત હો જાતા હૈ । અથવા સ્ત્રી સે મર કર વહ પુરુષવેદ વાલોં મેં યા
નપુંસક વેદવાલોં મેં ઉત્પન્ન હોકર વહાં એક અન્તમુહૂર્ત તક જીવિત
રહ કર પુનઃ સ્ત્રીવેદરૂપ સે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ । સ્ત્રીવેદ કા અન્તર
ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ જો કહા ગયા હૈ સો વહ વનસ્પતિ
કાલ પીછે કઠિં બાર સ્પષ્ટ કિયા ગયા હૈ ઇસકે બાદ ઉસકા વેદ
બદલ જાતા હૈ ‘પુરિસવેદસ્સ જહન્નેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કા-
કાલો’ પુરુષવેદ કા અન્તર જઘન્ય સે એક સમય કા હૈ ક્યોંકિ પુરુષ
કા જબ અપના વેદ ઉપશમ અવસ્થા વાલા હો જાતા હૈ ઓર ઉસકે

અંતર્દારનું કથન—

‘ઇત્થિવેદસ અંતરં જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ સ્ત્રીવેદનું
અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિ કાળ
પ્રમાણનું અંતર છે. જ્યારે જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત સમાપ્ત થઈ જાય છે. ત્યારે
તે પછી ઉપશાન્ત થયેલ તે સ્ત્રીવેદ તેને ઉદયમાં આવી જાય છે. અથવા સ્ત્રી-
વેદથી મરીને તે પુરુષ વેદવાળાઓમાં અથવા નપુંસક વેદવાળાઓમાં ઉત્પન્ન
થઈને ત્યાં એક અંતર્મુહૂર્ત સુધી જીવતા રહીને ફરીથી સ્ત્રીવેદ પણાથી
ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. સ્ત્રીવેદનું અંતર ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ જે કહે-
વામાં આવેલ છે. તે વનસ્પતિકાળ પહેલાં કેટલિક વાર સ્પષ્ટ કરવામાં આવી
ગયેલ છે. તે પછી તેને વેદ બદલાઈ જાય છે. ‘પુરિસવેદસ્સ જહન્નેણં એગં
સમયં ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ પુરુષવેદનું અંતર જઘન્યથી એક સમયનું છે.
કેમ કે—પુરુષનો પોતાનો વેદ જ્યારે ઉપશમ અવસ્થાવાળો થઈ જાય અને તે
પછી જ્યારે એનું મરણ થઈ જાય તે પછી તે પુરુષોમાંજ ઉત્પન્ન થાય છે,

‘ઉક્કોસેણં વળસ્સઙ્કાલો’ ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ । ‘નપુંસગવેયરસ જઘ્ન્યેણં અંતોમુહૂર્તં ઉક્કોસેણં સાગરોવમસયપુહૂતં સાદ્દરેગં’ નપુંસકવેદરય જઘ્ન્યતોઽન્તર્મુહૂર્તં તત્ત્વ સ્ત્રીવેદોક્તપ્રકારેણ જ્ઞાતવ્યમ્, ઉત્કર્ષતઃ સાગરોપશમશતપૃથક્ત્વં સાતિરેકમ્ તત ઝર્ધ્વં નિયમતઃ સંસારિણઃ સતો નપુંસકવેદોદય ભાવાત્ । ‘અવેયગો જહા હેટ્ઠા’ અવેદકો યથા અધસ્તાત્ અવેદકો દ્વિવિધઃ સાઘપર્યવસિતઃ ૧ સાદિસપર્યવસિતશ્ચ, તત્ર-સાઘપર્યવસિતસ્યાન્તરં નાસ્તિ અપર્યવસિતત્વાદેવ, સાદિ સપર્યવસિતસ્ય જઘ્ન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ તાવતા કાલેન કસ્યાઽપિ શ્રેણિસમારમ્ભાત્ ઉત્કર્ષતોઽનન્તં કાલમનન્તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ ક્ષેત્રતોઽપાર્થ પુદ્ગલપરાવર્તં દેશોનમ્ તાવત્કાલાદ્ધર્ધ્વં પૂર્વપ્રતિપન્નોપશમશ્રેણિકસ્ય પુનઃશ્રેણિસમાર-

વાદ જ્યેષ્ઠા ઉત્કર્ષા મરણ હો જાતા હૈ તો વહ પુરુષો મેં હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ તથા ઉત્કૃષ્ટા સે ઇસકા અન્તર વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ હૈ ‘અવેયગો જહા હેટ્ઠા’ અવેદક જીવ દો પ્રકાર કા હોતા હૈ એક સાદિ અપર્યવસિત ઓર દૂસરા સાદિ સપર્યવસિત સાદિ અપર્યવસિત કા અન્તર હોતા નહીં હૈ જો સાદિ સપર્યવસિત અવેદક હૈ ઉસકા જઘ્ન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા ઓર ઉત્કૃષ્ટા સે અનન્તકાલ કા અન્તર હૈ સાદિ સપર્યવસિત કા જઘ્ન્ય અન્તર જો એક અન્તર્મુહૂર્ત કા કહા ગયા હૈ વહ કોઈ ૨ અવેદક જીવ એક અન્તર્મુહૂર્ત કે વાદ પુનઃ શ્રેણિ પર સમારોહણ કર અવેદક અવસ્થા વાલા વન જાતા હૈ તથા ઉત્કૃષ્ટા અન્તર મેં અનન્ત ઉત્સર્પિણી કાલ ઓર અનન્ત અવસર્પિણી કાલ સમાપ્ત હો જાતે હૈ તથા ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા કુદ્ધ કમ અર્ધગુદ્ગલ પરાવર્ત કાલ સમાપ્ત હો જાતા હૈ । ઇસકે વાદ ઉસ પૂર્વ પ્રતિપન્ન ઉપશમશ્રેણિ વાલે

તથા ઉત્કૃષ્ટથી તેનું અંતર વનસ્પતિકાલ પ્રમાણનું છે. ‘અવેયગો જહા હેટ્ઠા’ અવેદક જીવ બે પ્રકારના હોય છે. એક સાદિ અપર્યવસિત અને બીજા સાદિ સપર્યવસિત અવેદક છે. સાદિ ‘અપર્યવસિતનું’ અંતર હોતું નથી અને બે સાદિ સપર્યવસિત અવેદક છે. તેનું અંતર જઘ્ન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું અને ઉત્કૃષ્ટથી ‘અનન્તકાલનું’ અંતર છે. સાદિ સપર્યવસિતનું જઘ્ન્ય અંતર બે એક અંતર્મુહૂર્તનું કહેવામાં આવેલ છે. તે કોઈ કોઈ અવેદક જીવ એક અંતર્મુહૂર્ત પછી ફરીથી શ્રેણી પર આરોહણ કરીને અવેદક અવસ્થાવાળા બની જાય છે. તથા ઉત્કૃષ્ટ અંતરમાં અનન્ત ઉત્સર્પિણી કાલ અને અનન્ત અવસર્પિણીકાલ સંમાપ્ત થઈ જાય છે. તથા ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી કંઈક કમ અર્ધગુદ્ગલ પરાવર્તકાલ થઈ જાય છે. તે પછી એ પૂર્વ પ્રતિપન્ન ઉપશમ

મ્માત્ । ‘અપ્પાવહ્ન૦’ અલ્પવહુત્વમ્ હે ભદન્ત ! સ્ત્રીવેદકાદીનાં કતરેકતરેભ્યો-
ડલ્પા વહુકાસ્તુલ્યાવિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા પુરિસવેયગા’
સર્વસ્તોક્કાઃ પુરુષવેદકાઃ, ગતિત્રયેડપ્યેપામલ્પત્વાત્ । ‘ઇત્થિવેયગા સંખેજ્જગુણા’
સ્ત્રીવેદકાઃ સંખેયગુણાઃ, તિર્યગ્ગતૌ ત્રિગુણત્વાત્-(મનુષ્યગતૌ સપ્તવિંશતિગુણ-
ત્વાત્) દેવગત્યાં દ્વાત્રિંશદ્ગુણત્વાત્ । ‘અવેયગા અણંતગુણા’ અનન્તગુણા અવે-
દકાઃ, સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્ । ‘નપુંસગવેયગા અણંતગુણા’ એભ્યોડનન્તા નપુંસક-
વેદકાઃ, વનસ્પતીનાં સિદ્ધેભ્યોડપ્યનન્તગુણત્વાત્ । ‘અહવા ચઉવ્વિહા સવ્વજીવા
જીવ કા સમારોહણ શ્રેણિ પરં હોં જાતા હૈ । અતઃ ઇતને કાલ કે વાદ
વહ પુનઃ અવેદક બન જાતા હૈ ।

इनके अल्पबहुत्व का विचार-हे भदन्त ! इन जीवों में कौन
जीव किनकी अपेक्षा अल्प है ? कौन किनकी अपेक्षा बहुत हैं ?
इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘सव्वत्थोवा पुरिसवेदगा इत्थिवेदगा
संखेज्जगुणा अवेदगा अणंतगुणा नपुंसगवेयगा अणंतगुणा’ हे
गौतम ! सबसे कम पुरुषवेद वाले हैं क्योंकि गतित्रय में ये अल्प है ।
इनकी अपेक्षा स्त्री वेदवाले संख्यातगुणे अधिक हैं । क्योंकि तिर्यग्गति
में स्त्रीवेद वाले पुरुषवेद वालों की अपेक्षा तिगुणें होते हैं । और मनुष्य
गति में २७ गुणें होते हैं । तथा देवगति में ३२ गुणें होते हैं । इनकी
अपेक्षा अवेदक जीव अनन्तगुणें हैं क्योंकि सिद्ध जीव अनन्त-
गुणें कहे गये हैं । नपुंसक वेदवाले इनकी अपेक्षा अनन्तगुणें हैं ।

શ્રેણીવાળા જીવનું સમારોહણ શ્રેણી પર થઈ જાય છે. તેથી એટલાકાળ પછી
તે ફરીથી અવેદક બની જાય છે.

અલ્પબહુત્વનો વિચાર-

હે ભગવન્ ! આ જીવોમાં કયા જીવો કયા જીવોના કરતાં અલ્પ છે ?
કયા જીવો કયા જીવોના કરતાં વધારે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે-‘સવ્વત્થોવા પુરિસવેયગા ઇત્થિવેયગા સંખેજ્જગુણા અવેયગા અણંતગુણા
નપુંસગવેયગા અણંતગુણા’ હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા પુરુષવેદ વાળા છે, કેમ
કે-ત્રણ ગતિમાં તેઓ અલ્પ જ છે. તેના કરતાં સ્ત્રીવેદ વાળા સંખ્યાતગણા
વધારે છે. કેમ કે તિર્યંચ ગતિમાં સ્ત્રીવેદ વાળા પુરુષવેદ વાળાઓના કરતાં
ત્રણ ગણા હોય છે. અને મનુષ્યગતિમાં ૨૭ સત્યાવીશગણા હોય છે. તથા
દેવ ગતિમાં ૩૨ બત્રીસ ગણા હોય છે. તેના કરતાં અવેદક જીવ અનંતગણા
હોય છે. કેમ કે-સિદ્ધ જીવ અનંતગણા કહેવામાં આવેલ છે. તેના કરતાં
નપુંસક વેદવાળા અનંતગણા છે. કેમ કે-વનસ્પતિકાયિક જીવ નપુંસક હોય

પન્નતા' અથવા સર્વે જીવાશ્ચતુર્ધા વિભક્તાઃ સંસારિણોઽસંસારિણશ્ચ । 'તં જહા-
ચક્ષુદંસણી, અચક્ષુદંસણી, અવધિદંસણી, કેવલદંસણી' તથથા-ચક્ષુર્દર્શનિનોઽ-
ચક્ષુર્દર્શનિનો ઽવધિદર્શનિનઃ-કેવલદર્શનિનશ્ચ । 'ચક્ષુદંસણી ણં મંતે !' ચક્ષુર્દર્શ-
ની સ્થલુ ભદન્ત ! કિયચ્ચિરં ચક્ષુર્દર્શનીતિ કાલતો ભવતિ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ !
'જહન્નેણં-અંતોમુહુત્તં-ઉવ્કોસેણં સાગરોવમસહસ્સં સાત્તિરેગં' ચક્ષુર્દર્શની જઘન્યે-
નાન્તર્મુહૂર્તમ્ અચક્ષુર્દર્શનિભ્ય ઉદ્વૃત્ય ચક્ષુર્દર્શનિણુ ઉત્પન્ન તાવન્તં કાલં સ્થિત્વા
પુનસ્તેષુ અચક્ષુર્દર્શનિણુ કસ્યાઽપિ ગમનાત્ । ઉત્કર્ષેણ સાત્તિરેકં સાગરોપમસહ-

ક્યોંકિ વનસ્પતિકાયાંક જીવ નપુંસક હોતે હૈં ઔર યે સિદ્ધોં કી
અપેક્ષા ખી અનન્તગુણેં કહે ગયે હૈં 'અહવાં' ઇસ રીતિ સે ખી સમસ્ત
જીવ ચાર પ્રકાર કે હોતે હૈં-'તં જહા' જૈસે-'ચક્ષુદંસણી, અચક્ષુ-
દંસણી, અવધિદંસણી, કેવલદંસણી' ચક્ષુર્દર્શની, અચક્ષુર્દર્શની
અવધિદર્શની ઔર કેવલદર્શની,

इनकी कायस्थिति का विचार-'चक्षुदंसणी णं मंते !' हे भदन्त !
चक्षुर्दर्शनी कितने काल तक चक्षुर्दर्शनी के रूप में रहता है ? उत्तर
में प्रभु कहते हैं । 'जहं अंतोमुहूत्तं उक्कोसं सागरोवमसहस्सं सात्तिरेगं'
हे गौतम ! चक्षुर्दर्शनी चक्षुर्दर्शनी के रूप में जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त
तक रहता है और उत्कृष्ट से कुछ अधिक एक हजार सागरोपम तक
रहता है अचक्षुर्दर्शनी से मरण कर वह चक्षुर्दर्शन वालों में उत्पन्न
होकर कम से कम एक अन्तर्मुहूर्त तक वहाँ रहता है और फिर

છે. અને તેઓ સિદ્ધોના કરતાં પણ અનંતગણા કહેવામાં આવેલ છે. 'અહવાં'
અથવા આ રીતે પણ સધળા જીવો ચાર પ્રકારના હોય છે. 'તં જહા' જેમ કે-
'ચક્ષુદંસણી, અચક્ષુદંસણી; અવધિદંસણી, કેવલદંસણી' ચક્ષુર્દર્શની અચક્ષુર્દર્શની.
અવધિદર્શની, અને કેવલદર્શની

કાયસ્થિતિનું કથન-

'ચક્ષુદંસણીણં મંતે !' હે ભગવન્ ! ચક્ષુર્દર્શની કેટલા કાળ પર્યન્ત
ચક્ષુર્દર્શની પણાથી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'જહણે
ણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં સાગરોવમસહસ્સં સાત્તિરેગં' હે ગૌતમ ! ચક્ષુર્દર્શની
ચક્ષુર્દર્શની પણાથી એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે છે અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક
વધારે એક હજાર સાગરોપમ પર્યન્ત રહે છે. અચક્ષુર્દર્શની પણાથી મરીને
તે ચક્ષુર્દર્શની વાળાઓમાં ઉત્પન્ન થઈને જોઈમાં જોઈ એક અંતર્મુહૂર્ત
પર્યન્ત ત્યાં રહે છે. અને તે પછી ત્યાંથી પણ મરીને તે અચક્ષુર્દર્શનિવાળા-

સમ્ । ‘અચક્ષુદંસણી દુવિહે પણ્ણત્તે અણાદીં વા અપજ્જવસિં અણાદીં સપ-
જ્જવસિં’ અચક્ષુર્દર્શની દ્વિવિધઃ અનાદિકોવાઽપર્યવસિતઃ યો ન કદાચિદપિ
સિદ્ધિં ગન્તા, અનાદિકો વા સપર્યવસિતઃ મન્યવિશેષઃ યઃ સેત્સયતિ । ‘ઓહિ
દંસણિસ્સ જહન્નેણં એગં સમયં’ અવધિદર્શની જઘન્યેનૈકં સમયમ્ અવધિ-
દર્શનપ્રતિપત્યનન્તરમેવ કસ્યાપિ મરણતો મિથ્યાત્વગમનતો દુષ્ટાઽધ્યવસાય
ભાવતોઽવધિપ્રતિપાતાત્, ‘ઉક્કોસેણં દો છાવટ્ઠી સાગરોવમાણં સાહરેગાઓ’
ઉત્કર્ષેણ દ્વે પટ્ પઠ્ઠી સાગરોપમાણાં સાતિરેકે તત્રૈવ પટ્ પઠ્ઠિરેવં વિમજ્જ-
જ્ઞાની તિર્યક્ પશ્ચેન્દ્રિયોઽથવા મનુષ્યોઽથઃ સપ્તમ્યાં તમસ્તમઃ પ્રભાયાં

વહાં સે મી મરણ કર વહ અચક્ષુર્દર્શન વાલોં મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ
ઉસ અવસ્થા મેં યહ ચક્ષુર્દર્શન વાલે કી કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય
સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા કહા ગયા હૈ । ‘અચક્ષુદંસણી દુવિહે પણ્ણત્તે’
અચક્ષુર્દર્શની દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ-‘અણાદીં વા અપજ્જવસિં
અણાદીં વા સપજ્જવસિં’ જૈસે-અનાદિ અપર્યવસિત અચક્ષુર્દર્શન
વાલા જીવ ઓર અનાદિ સપર્યવસિત અચક્ષુર્દર્શન વાલા જીવ ઇનમેં
જો અનાદિ અપર્યવસિત અચક્ષુર્દર્શન વાલા જીવ હૈ વહ કમી મી
સિદ્ધિ કો પ્રાપ્ત નહીં કરેગા તથા જો અનાદિ સપર્યવસિત અચક્ષુ-
ર્દર્શન વાલા જીવ હૈ વહ સિદ્ધિ કો પ્રાપ્ત કરેગા ‘ઓહિદંસણિસ્સ જહં
એકં સમયં ઉક્કોસેણં દો છાવટ્ઠી સાગરોવમાણં સાહરેગાઓ’ જો
અવધિદર્શન વાલા જીવ હૈ ઉસકી કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે
એક સમય કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ અધિક દો ૬૬ સાગરોપમ
કા હૈ જઘન્ય સે એક સમય કા હૈ ઇસકા તાત્પર્ય એસા હૈ કિ કોઈ

ઓમાં ઉત્પન્ન થઇ જાય છે. એ અવસ્થામાં એ ચક્ષુર્દર્શન વાળાઓની કાય
સ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનો કહેવામાં આવેલ છે. ‘અચક્ષુ-
દંસણી દુવિહે પણ્ણત્તે’ અચક્ષુર્દર્શની બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. ‘અણાદીં
વા અપજ્જવસિં અણાદીં વા સપજ્જવસિં’ અનાદિ અપર્યવસિત અચક્ષુર્દર્શન
જીવ અને અનાદિ સપર્યવસિત અચક્ષુર્દર્શન વાળા જીવ તેમાં બે અનાદિ
અપર્યવસિત અચક્ષુર્દર્શન વાળા જીવ છે. તે કોઇ પણ સમયે સિદ્ધિ
પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી તથા બે અનાદિ અપર્યવસિત અચક્ષુર્દર્શન વાળા
જીવ છે. તે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરશે. ‘ઓહિદંસણિસ્સ જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કો
સેણં દો છાવટ્ઠી સાગરોવમાણં સાહરેગાઓ’ બે અવધિદર્શન વાળા જીવ છે
તેની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક સમયનો છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઇક
વધારે બે ૬૬ છાસઠ સાગરોપમનો છે. જઘન્યથી એક સમયનો છે. તેમ

સમુત્પન્નઃ, તત્ર-ત્રયસ્ત્રિંશતં સાગરોપમાણિ સ્થિત્વા તત્ર ચ પ્રત્યાસન્ને ઉદ્વર્તના-
કાલે સમ્યક્ત્વં સમવાપ્ય પુનઃ પરિત્યજતિ તતોઽપ્રતિપતિતેનૈવ વિભંગેન પૂર્વ-
કોટ્યાયુક્તેષુ તિર્યગ્યોનિષુ સમુત્પન્નઃ તતઃ પુનરપિ-અપ્રતિપતિતવિભંગ એવાઽધઃ
સપ્તમ્યાં પૃથિવ્યાં સમુત્પન્નઃ, તત્ર ચ-ત્રયસ્ત્રિંશતં સાગરોપમાણિ સ્થિત્વા પુનર-
પ્યુદ્વર્તનાકાલે પ્રત્યાસન્ને સમ્યક્ત્વં ગ્રાપ્ય પુનઃ પરિત્યજતિ, તતઃ પુનરપ્યપ્રતિ-
પતિતેન એવ વિભજ્ઞેન પૂર્વકોટ્યાયુક્તેષુ તિર્યગ્યોનિષુ સમુત્પન્નઃ, વારદ્વયમપિ

અવધિદર્શન વાળા જીવ અવધિજ્ઞાન કો પ્રાપ્તિ કે અનન્તર હી મરણ
કો પ્રાપ્ત હો જાતા હૈ ઓર મિથ્યાત્વ અવસ્થા વાળા બન જાતા હૈ
ઉસ સમય વહ દુષ્ટ અધ્યવસાય રૂપ ભાવ કે કારણ અવધિદર્શન
સે પતિત હો જાતા હૈ । ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ અધિક દો ૬૬ સાગરોપમ
કહે ગયે હૈં ઉનમેં પ્રથમ ૬૬ સાગરોપમ કા લેખા ઇસ પ્રકાર સે હૈ-
કોઈ વિભંગ જ્ઞાની તિર્યગ્પન્થેન્દ્રિય યા મનુષ્ય જબ અધઃ સપ્તમી પૃથિવી
મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ તબ વહ વહાં કી ૩૩ સાગરોપમ કી સ્થિતિ
કો ભોગ કર પ્રત્યાસન્ન મરણ કાલ મેં સમ્યક્ત્વ કો પ્રાપ્ત કર ઉસે
છોડ દેતા હૈ પુનઃ વિભંગજ્ઞાની કી જાગૃતિ સે યુક્ત હુઆ વહ પૂર્વકોટિ
કી આયુ વાલે તિર્યગ્જ્ઞો મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ઇસકે બાદ અપ્રતિ-
પતિત વિભંગજ્ઞાન વાળા બના હુઆ હૈ વહ પુનઃ અધઃ સપ્તમી પૃથિવી મેં
ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ વહાં પર ૩૩ સાગરોપમ કી અયુ કો ભોગ કર
વહ ઉદ્વર્તના કાલ કી નિકટતા મેં સમ્યક્ત્વ કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ
ઓર ઉસે છોડ દેતા હૈ ઇસ પ્રકાર સે પુનઃ વિભંગજ્ઞાન વાળા બના હુઆ

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-કોઈ અવધિદર્શનવાળો જીવ અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા
પછી જ મરી જાય છે. અને મિથ્યાત્વ અવસ્થા વાળા બની જાય છે. તે તે
સમયે તે દુષ્ટ અધ્યવસાય રૂપ ભાવના કારણથી અવધિદર્શનથી પતિત થઈ જાય
છે. ઉત્કૃષ્ટથી જે કંઈક વધારે બે છાસઠ સાગરોપમ કહ્યા છે તેમાં પહેલા છાસઠ
સાગરોપમ કાળનું લેખું આ પ્રમાણે છે. કોઈ વિભંગજ્ઞાની તિર્યક્ પન્થેન્દ્રિય અથવા
અનુષ્ય જ્યારે અધઃસપ્તમી પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ત્યારે તે ત્યાંની ૩૩
તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિને ભોગવીને નજીકના મરણ સમયે સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત
કરીને તેને છોડી દે છે. ફરીથી વિભંગજ્ઞાનીની જાગૃતિથી યુક્ત થઈને તે પૂર્વ
કોટિની આયુષ્યવાળા તિર્યગ્યોમા ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. તે પછી અપ્રતિપતિત
વિભંગ જ્ઞાનવાળા બનીને તે ફરીથી અધઃ સપ્તમી પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય
છે. ત્યાં તે ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમના આયુષ્યને ભોગવીને તે ઉદ્વર્તના કાળની
નજીકમાં સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરીલે છે. અને તેને છોડીદે છે. એ રીતે ફરીથી
વિભંગજ્ઞાન વાળા બનીને તે જીવ ત્યાંથી નીકળીને પૂર્વ કોટિની આયુષ્ય.

ચાડવિગ્રહેણાઽધઃ સપ્તમ્યાસ્તિર્યક્ષૂત્પાદયિતવ્યઃ, વિગ્રહે વિભક્તસ્ય પ્રતિષેધાત્ ।
ઉક્તશ્ચ-‘વિભંગનાળી પંચિદિય તિરિક્ષ્વજોણિયા મળુયા ય આહારગા-નો
અળાહારગા’ ઇતિ ।

છાયા-વિભક્તજ્ઞાનિનઃ પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા મનુજાશ્ચાઽહારકા નો
અનાહારકાઃ ઇતિ ॥ નન્વપાન્તરાલે કિમર્થ સમ્યક્ત્વં પ્રતિપાત્યતે ? ઉચ્યતે-
વિભક્તસ્ય સ્તોકકાલાઽવસ્થાયિલાત્ । ઉક્તશ્ચ-વિભંગનાળી જહન્નેળં ઇગં સમયં
ઉક્કોસેળં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં દેસૂળાળ પુન્નકોડીળ અન્નમહિયાઈં’ વિભક્તજ્ઞાની
જઘન્યેનૈકં સમયમ્ ઉત્કર્ષેળ ત્રયસ્તિશ્વસાગરોપમાળિ દેશેનયા પૂર્વકોટ્યાઽભ્ય-

વહ જીવ વહાં સે નિકલ કર પૂર્વકોટિ કી આયુ વાલે તિર્યશ્ચોં મેં
ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ દો વાર જો યહાં વિભંગજ્ઞાની કા ઉત્પાદ હુઆ
કહા ગયા હૈ વહ અવિગ્રહગતિ સે યહાં ઉસકા ઉત્પાત હુઆ હૈ ઇસા
જનના ચાહિયે-ક્યોંકિ વિભંગ કા વિગ્રહ મેં પ્રતિષેધ કિયા ગયા હૈ-

ઉક્તંચ-‘વિભંગનાળી પંચિદિય તિરિક્ષ્વ જોણિયા,

મળુયા ય આહારગા નો અળાહારગા’

શંકા-યહાં ઉદ્વર્તના કાલ કે પ્રત્યાસન્ન મેં ઉસે સમ્યક્ત્વ કી
પ્રાપ્તિ કા કથન ક્યોં કિયા ગયા હૈ ? તો ઇસકા ઉત્તર યહી હૈ કિ
વિભંગજ્ઞાન સ્તોક કાલ તક હી રહતા હૈ-ઉક્તંચ-

‘વિભંગનાળી જહં ઇગં સમયં ઉક્કોસેળં તેત્તીસં,

સાગરોવમાઈં દેસૂળાળ પુન્નકોડીળ અન્નમહિયાઈં ।’

દ્વિતીયા ષટ્ષષ્ટિ ઇસ પ્રકાર સે હૈ જિસકા વિભંગજ્ઞાન પ્રતિપતિત
નહીં હુઆ હૈ ઇસા વહ વિભંગજ્ઞાની અવધિદર્શની માનવ પર્યાય કો

વાળા તિર્યચોમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. જે વાર ત્યાં વિભંગજ્ઞાનીને ઉત્પન્ન
થવાનું જે કહ્યું છે તે અવિગ્રહ ગતિથી તેનો ઉત્પાત થયો છે તેમ સમજવા
કહેલ છે. કેમકે-વિભંગનો વિગ્રહગતિમાં નિષેધ કરવામાં આવેલ છે. કહ્યું પણ
છે કે-‘વિભંગનાળી પંચિદિયતિરિક્ષ્વજોણિયા મળુયા ય આહારગા નો અળાહારગા’

શંકા-અહીયાં ઉદ્વર્તના કાળની નજીકમાં તેને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિનું
કથન કેમ કરવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર એવો છે કે-વિભંગજ્ઞાન
થોડા સમય પર્યાન્ત જ રહે છે. કહ્યું પણ છે કે-‘વિભંગનાળી જહન્નેળં ઇગં
સમયં ઉક્કોસેળં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં દેસૂળાળ પુન્નકોડીળ અન્નમહિયાઈં’

ખીજી ૬૬ છાસઠની સંખ્યાની સમજ આ પ્રમાણે છે. જેમનું વિભંગજ્ઞાન
પ્રતિપતિત થયું જોય એવા તે વિભંગજ્ઞાની અવધિદર્શની માનવ પર્યાયને

ધિકાનિ, તદનન્તરસપ્રતિપતિત વિભંગ એવ મનુજત્વં પ્રાપ્ય સમ્યક્ત્વપૂર્વકં સંયમ-
માદાય વિજયાદિપુ વારદ્વયમુત્પદ્યમાનસ્ય પટ્ પષ્ટિર્માવનીયા, અવધિદર્શનં ચ
વિભંગેઽવધિજ્ઞાને ચ તુલ્યમતો દ્વે પટ્ટો સાગરોપમાણાં સાતિરેકે સ્થિતિઃ અવધિ-
દર્શનિનો ભવન્તિ । ‘કેવલદંસણી સાર્દ્દા અપજ્જવસિણ’ કેવલદર્શની સાચપર્યવ-
સિતઃ કેવલદર્શનસ્યોત્પદ્યમાનત્વેનાઽપર્યવસિતત્વાત્ ઇતિ । સામ્પ્રતમન્તરમાદ-
‘ચક્ખુદંસણિસ્સ ણં મંતે !’ ચક્ષુર્દર્શનિનો ભદન્ત ? ગૌતમ ! ‘ચક્ખુદંસણિસ્સ
અંતરં જહન્નેણં અંતોમુદ્દુત્તં-ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ ચક્ષુર્દર્શનિનોઽન્તરં જઘન્યે-
નાન્તર્મુદ્દર્ત્તય તદ્ગથે તાત્રતાકાલેન વ્યવધાનાત્ । ઉત્કર્ષણ વનસ્પતિકાલઃ પ્રાગુક્ત-

પ્રાપ્ત કર ઓર વહાં સમ્યક્ત્વ પૂર્વક સમય કી આરાધના કરકે વિજ-
યાદિકોં મેં દો વાર ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ એસી સ્થિતિ મેં દ્વિતીયા પદ
ષષ્ટિ ઉસકી સધ જાતી હૈ । વિભંગ મેં ઓર અવધિજ્ઞાન મેં અવધિદર્શન
તુલ્ય રહતા હૈ હસીલિયે અવધિદર્શન વાલે કી સ્થિતિ કુછ અધિક
દો ૬૬ સાગરોપમ કી કહી ગઈ હૈ । જો કેવલીદર્શન વાલા હોતા હૈ
ઉસકી સ્થિતિ સાદિ અપર્યવસિત હોતી હૈ ।

इनका अन्तर कथन—‘चक्खुदंसणिस्स अंतरं जह० अंतोमुदुत्तं
उक्कोसेणं वणस्सङ्कालो’ चक्षुर्दर्शन वाले जो जीव हैं उनका अन्तर
जघन्य से एक अन्तर्मुदूर्त का है और उत्कृष्ट से वनस्पतिकाल प्रमाण
है । क्योंकि चक्षुर्दर्शन के बाद यह अचक्षुर्दर्शन वाला हो जाता है
अतः इस स्थिति में कम से कम एक अन्तर्मुदूर्त तक रह सकता है
और बाद में यह पुनः चक्षुर्दर्शन वाला हो जाता है—तथा उत्कृष्ट से

પ્રાપ્ત કરીને અને ત્યાં સમ્યક્ત્વ પૂર્વક સમયની આરાધના કરીને વિજય વિગેરેમાં
બે વાર ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. એવી સ્થિતિમાં તેમની ખીલ છાસઠની સંખ્યા
સિદ્ધ થઈ જાય છે. વિભંગજ્ઞાનમાં અને અવધિજ્ઞાનમાં અવધિદર્શન સમાનજ
રહે છે તેથી અવધિદર્શનવાળાઓની સ્થિતિ કંઈક વધારે ૬૬ છાસઠ સાગરોપમની
કહેવામાં આવેલ છે. જેઓ કેવલીદર્શન વાળા હોય છે. તેમની સ્થિતિ સાદિ
અપર્યવસિત હોય છે.

એમના અંતર દ્વારનું કથન

‘ચક્ખુદંસણિસ્સ અંતરં જહન્નેણં અંતોમુદ્દુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ ચક્ષુ-
દર્શન વાળા જે જીવે છે, તેઓનું અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુદ્દર્તનું છે.
અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાલ પ્રમાણનું અંતર છે કેમકે ચક્ષુ દર્શન પછી તે
અચક્ષુદર્શનવાળા બની જાય છે. તેથી આ સ્થિતિમાં ઓછામાં ઓછા
એક અંતર્મુદ્દર્ત પર્યન્ત રહી શકે છે, અને તે પછી તે ફરીથી અચક્ષુદર્શન

સ્વરૂપઃ । ‘અચક્ષુદંસણિસ્સ દુવિહસ્સ નત્થિ અંતરં’ દ્વેધાભિન્નસ્યાઽચક્ષુર્દર્શનિનોઽનાદ્યપર્યવસિતસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્ પ્રથમસ્યાઽપર્યવસિતત્વાત્, અન્યસ્યાદિસપર્યવસિતસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્-અચક્ષુર્દર્શનિત્વાઽપગમેભૂયોઽચક્ષુર્દર્શનિત્વાઽયોગાત્ ક્ષીણઘાતિકર્મણઃ પ્રતિપાતાઽસંભવાત્ । ‘ઓહિ દંસણિસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ અવધિદર્શનિનોઽન્તર્મુહૂર્તમ્ અંતરં જઘન્યેન, પ્રતિપાતસમયાનન્તરસમયે એવ કસ્યાપિ પુનરવધિદર્શનલાભસંભવાત્ । ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ, તાવતઃ કાલાદૂર્ધ્વમવશ્યસવધિદર્શનસંભવાત્ । ‘કેવલદંસણિસ્સ નત્થિ અંતરં’ સાદ્યપર્યવ-

અન્તર જો વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ કહા ગયા હૈ સો ઉસકે સમ્બન્ધ મેં પહિલે કઈ જગહ પ્રકાશ ડાલ દિયા ગયા હૈ इतનો કાલ જવ સમાપ્ત હો જાવે તવ વહ પુનઃ ચક્ષુર્દર્શન વાલા બન જાતા હૈ । ‘અચક્ષુદંસણિસ્સ દુવિહસ્સ નત્થિ અંતરં’ અચક્ષુર્દર્શન વાલે જીવ દો પ્રકાર કે હોતે હૈ-એક અનાદિ અપર્યવસિત અચક્ષુર્દર્શની ઓર દૂસરા અનાદિ સપર્યવસિત અચક્ષુર્દર્શની इन दोनों પ્રકાર કે અચક્ષુર્દર્શન વાલોં મેં અન્તર નહીં હોતા હૈ ક્યોંકિ પ્રથમ પ્રકાર કા અચક્ષુર્દર્શની અપર્યવસિત હૈ ઓર દ્વિતીય પ્રકાર કે અચક્ષુર્દર્શની મેં અચક્ષુર્દર્શનિત્વ કે અપગમ હોને પર પુનઃ અચક્ષુર્દર્શનિત્વ હોને કા અયોગ હૈ । એસે અચક્ષુર્દર્શની ક્ષીણ ઘાતીયા કર્મ વાલે ત્રયોદશમ ગુણસ્થાનવર્તી જીવ હોતે હૈ ઉનકા પ્રતિપાત નહીં હોતા હૈ । ‘ઓહિદંસણિસ્સ જહં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ અવધિદર્શન વાલે કા અન્તર જઘન્ય સે એક સમય કા હૈ ક્યોંકિ અવધિદર્શન કે પ્રતિપાત કે અનન્તર

વાળા થઈ જાય છે. તથા ઉત્કૃષ્ટથી જે વનસ્પતિ કાળ પ્રમાણનું અંતર કહેવામાં આવેલ છે તેના સંબંધમાં પહેલા અનેક સ્થળે સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી ગયેલ છે. આટલો કાળ જ્યારે સમાપ્ત થઈ જાય તે પછી તે ફરીથી અચક્ષુર્દર્શન વાળા બની જાય છે, ‘અચક્ષુદંસણિસ્સ દુવિહસ્સ નત્થિ અંતરં’ અચક્ષુર્દર્શનવાળા જીવો જે પ્રકારના હોય છે. એક અનાદિ અપર્યવસિત અચક્ષુર્દર્શની અને બીજા અનાદિ સપર્યવસિત અચક્ષુર્દર્શની આ બન્ને પ્રકારના અચક્ષુર્દર્શન વાળાઓમાં અંતર હોતું નથી, કેમકે પહેલા પ્રકારના અચક્ષુર્દર્શની અપર્યવસિત છે. અને બીજા પ્રકારના અચક્ષુર્દર્શનીમાં અચક્ષુર્દર્શની પણોનો અપગમ થવાથી ફરીથી અચક્ષુર્દર્શની થવાને અયોગ્ય છે. એવા અચક્ષુર્દર્શની ક્ષીણ ઘાતીયા કર્મવાળા તેરમા ગુણસ્થાન વર્તી જીવો હોય છે. તેમનો પ્રતિપાત થતો નથી. ‘ઓહિદંસણિસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ અવધિ દર્શનવાળાઓનું અંતર જઘન્યથી એક સમયનું છે

ધિકાનિ, તદનન્તરમપ્રતિપતિત વિભંગ એવ મનુજત્વં પ્રાપ્ય સમ્યક્ત્વપૂર્વકં સંયમ-
માદાય વિજયાદિષુ વારદ્વયમુત્પદ્યમાનસ્ય પટ્ પઞ્ચિર્માવનીયા, અવધિદર્શનં ચ
વિભંગેઽવધિજ્ઞાને ચ તુલ્યમતો દ્વે પઞ્ચી સાગરોપમાણાં સાતિરેકે સ્થિતિઃ અવધિ-
દર્શનિનો ભવન્તિ । ‘કેવલદંસણી સાર્દે અપજ્જવસિણ્’ કેવલદર્શની સાચપર્યવ-
સિતઃ કેવલદર્શનસ્યોત્પદ્યમાનત્વેનાઽપર્યવસિતત્વાત્ इति । સામ્પ્રતમન્તરમાહ-
‘ચક્ષુદંસણિસ્સ ણં મંતે !’ ચક્ષુદર્શનિનો મદન્ત ? ગૌતમ ! ‘ચક્ષુદંસણિસ્સ
અંતરં જહન્નેણ અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ ચક્ષુદર્શનિનોઽન્તરં જઘન્યે-
નાન્તર્મુહૂર્તમ્ તદ્ભવે તાવતાકાલેન વ્યવધાનાત્ । ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ પ્રાગુક્ત-

પ્રાપ્ત કર ઓર વહાં સમ્યક્ત્વ પૂર્વક સમય કી આરાધના કરકે વિજ-
યાદિકોં મેં દો વાર ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ એસી સ્થિતિ મેં ઢિતીયા ષદ
ષષ્ઠિ ઉસકી સધ જાતી હૈ । વિભંગ મેં ઓર અવધિજ્ઞાન મેં અવધિદર્શન
તુલ્ય રહતા હૈ હસીલિયે અવધિદર્શન વાલે કી સ્થિતિ કુછ અધિક
દો ૬૬ સાગરોપમ કી કહી ગઈ હૈ । જો કેવલીદર્શન વાલા હોતા હૈ
ઉસકી સ્થિતિ સાદિ અપર્યવસિત હોતી હૈ ।

इनका अन्तर कथन-‘चक्षुदंसणिस्स अंतरं जह० अंतोमुहुत्तं
उक्कोसेणं वणस्सङ्कालो’ चक्षुदर्शन वाले जो जीव हैं उनका अन्तर
जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त का है और उत्कृष्ट से वनस्पतिकाल प्रमाण
है । क्योंकि चक्षुर्दशन के बाद यह अचक्षुर्दर्शन वाला हो जाता है
अतः इस स्थिति में कम से कम एक अन्तर्मुहूर्त तक रह सकता है
और बाद में यह पुनः चक्षुर्दर्शन वाला हो जाता है-तथा उत्कृष्ट से

પ્રાપ્ત કરીને અને ત્યાં સમ્યક્ત્વ પૂર્વક સમયની આરાધના કરીને વિજય વિગેરેમાં
બે વાર ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. એવી સ્થિતિમાં તેમની ખીજ છાસઠની સંખ્યા
સિદ્ધ થઈ જાય છે. વિભંગજ્ઞાનમાં અને અવધિજ્ઞાનમાં અવધિદર્શન સમાનજ
રહે છે તેથી અવધિદર્શનવાળાઓની સ્થિતિ કંઈક વધારે ૬૬ છાસઠ સાગરોપમની
કહેવામાં આવેલ છે. જેઓ કેવલીદર્શન વાળા હોય છે. તેમની સ્થિતિ સાદિ
અપર્યવસિત હોય છે.

એમના અંતર દ્વારનું કથન

‘ચક્ષુદંસણિસ્સ અંતરં જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં’ ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ ચક્ષુ-
દર્શન વાળા જે જીવો છે, તેઓનું અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું છે.
અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાલ પ્રમાણનું અંતર છે કેમકે ચક્ષુ દર્શન પછી તે
અચક્ષુદર્શનવાળા બની જાય છે. તેથી આ સ્થિતિમાં ઓછામાં ઓછા
એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહી શકે છે, અને તે પછી તે ફરીથી અચક્ષુદર્શન

સ્વરૂપઃ । ‘અચક્ષુદંસણિસ્સ દુવિહસ્સ નત્થિ અંતરં’ દ્વેધાભિન્નસ્યાઽચક્ષુર્દર્શ-
નિનોઽનાદ્યપર્યવસિતસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્ પ્રથમસ્યાઽપર્યવસિતત્વાત્, અન્યસ્યાદિસપર્ય-
વસિતસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્—અચક્ષુર્દર્શનિત્વાઽપગમેભૂયોઽચક્ષુર્દર્શનિત્વાઽયોગાત્ ક્ષીણ-
ઘાતિકર્મણઃ પ્રતિપાતાઽસંભવાત્ । ‘ઓહિ દંસણિસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં’—ઉક્કોસેણં
વણસ્સઙ્કાલો’ અવધિદર્શનિનોઽન્તર્મુદ્દર્તમ્ અંતરં જવન્યેન, પ્રતિપાતસમયાનન્તર-
સમયે એવ કસ્યાપિ પુનરવધિદર્શનલાભસંભવાત્ । ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ, તાવતઃ
કાલાદૂર્ધ્વમવશ્યમવધિદર્શનસંભવાત્ । ‘કેવલદંસણિસ્સ નત્થિ અંતરં’ સાદ્યપર્યવ-

અન્તર જો વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ કહા ગયા હૈ સો ઉલ્લેકે સસ્વદ્વ્ય મેં
પહિલે કઈ જગહ પ્રકાશ ડાલ દિયા ગયા હૈ इतનો કાલ જવ સમાપ્ત
હો જાવે તબ વહ પુનઃ ચક્ષુર્દર્શન વાલા વન જાતા હૈ । ‘અચક્ષુ-
દંસણિસ્સ દુવિહસ્સ નત્થિ અંતરં’ અચક્ષુર્દર્શન વાલે જીવ દો પ્રકાર
કે હોતે હૈ—એક અનાદિ અપર્યવસિત અચક્ષુર્દર્શની ઔર દૂસરા અનાદિ
સપર્યવસિત અચક્ષુર્દર્શની इन दोनों પ્રકાર કે અચક્ષુર્દર્શન વાલોં મેં
અન્તર નહીં હોતા હૈ ક્યોંકિ પ્રથમ પ્રકાર કા અચક્ષુર્દર્શની અપર્ય-
વસિત હૈ ઔર દ્વિતીય પ્રકાર કે અચક્ષુર્દર્શની મેં અચક્ષુર્દર્શનિત્વ
કે અપગમ હોને પર પુનઃ અચક્ષુર્દર્શનિત્વ હોને કા અયોગ હૈ । એસે
અચક્ષુર્દર્શની ક્ષીણ ઘાતીયા કર્મ વાલે ત્રયોદશમ ગુણસ્થાનવર્તી જીવ
હોતે હૈ ઉનકા પ્રતિપાત નહીં હોતા હૈ । ‘ઓહિદંસણિસ્સ જહં અંતો-
મુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ અવધિદર્શન વાલે કા અન્તર જવન્ય
સે એક સમય કા હૈ ક્યોંકિ અવધિદર્શન કે પ્રતિપાત કે અનન્તર

વાળા થઈ જાય છે. તથા ઉત્કૃષ્ટથી જે વનસ્પતિ કાળ પ્રમાણનું અંતર કહે
વામાં આવેલ છે તેના સંબંધમાં પહેલા અનેક સ્થળે સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી
ગયેલ છે. આટલો કાળ જ્યારે સમાપ્ત થઈ જાય તે પછી તે ફરીથી અચ્ચક્ષુ
દર્શન વાળા બની જાય છે, ‘અચક્ષુદંસણિસ્સ દુવિહસ્સ નત્થિ અંતરં’ અચ્ચક્ષુ
દર્શનવાળા જીવો જે પ્રકારના હોય છે. એક અનાદિ અપર્યવસિત અચ્ચક્ષુ
દર્શની અને બીજા અનાદિ સપર્યવસિત અચ્ચક્ષુદર્શની આ બન્ને પ્રકારના
અચ્ચક્ષુદર્શન વાળાઓમાં અંતર હોતું નથી, કેમકે પહેલા પ્રકારના અચ્ચક્ષુ
દર્શની અપર્યવસિત છે. અને બીજા પ્રકારના અચ્ચક્ષુદર્શનીમાં અચ્ચક્ષુદર્શની
પણનો અપગમ થવાથી ફરીથી અચ્ચક્ષુદર્શની થવાને અયોગ્ય છે. એવા
અચ્ચક્ષુદર્શની ક્ષીણ ઘાતિયા કર્મવાળા તેરમા ગુણસ્થાન વર્તી જીવો હોય
છે. તેમનો પ્રતિપાત થતો નથી. ‘ઓહિદંસણિસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં’ ઉક્કોસેણં
વણસ્સઙ્કાલો’ અવધિ દર્શનવાળાઓનું અંતર જવન્યથી એક સમયનું છે

સિતસ્ય કેવલદર્શનિનો નાસ્ત્યન્તરમ્-અપર્યવસિતત્વાત્ । ‘અપ્પાવહુયં’ અલ્પવ-
હુત્વં ભદન્ત ! કતરેભ્ય એપામ્ ? ભગવાનાઢ-ગૌતમ ! ‘સચ્ચત્થોવા ઓહિદંસણી’
સર્વસ્તોકા અવધિદર્શનિનઃ, દેવ-નારક-ક્રતિપયગર્ભજ તિર્યક્ પચ્ચેન્દ્રિય મનુજા-
નામેવ કેવલદર્શનભાવાત્ । ‘ચક્ખુદંસણી અસંખેજ્જગુણા’ ચક્ષુદર્શનિનોઽસંખ્યેય-
ગુણાઃ, સંમૂર્છિમ તિર્યક્ પચ્ચેન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિયાણામપિ દર્શનભાવાત્ । ‘કેવલ દંસણી
અણંતગુણા’ કેવલદર્શનિનોઽનન્તગુણાઃ એભ્યઃ સિદ્ધાનામાનન્ત્યાત્ । ‘અચક્ખુ દંસણી
અણંતગુણા’ એભ્યોઽનન્તગુણા અચક્ષુદર્શનિનઃ, એકેન્દ્રિયાણામપિ તત્સત્ત્વાત્ ‘અહવા

સમય મેં હી કિસી ૨ જીવ કો અવધિદર્શન કા પુનઃ લાભ હો જાતા
હૈ કહીં કહીં’ એક અન્તર્મુહૂર્ત કા વ્યવધાન કહા ગયા હૈ સો ઇસ વ્ય-
વધાન કે બાદ પુનઃ જીવ કો અવધિદર્શન કા લાભ હો જાતા હૈ તથા
અવધિદર્શન વાલે કા ઉત્કૃષ્ટ સે અન્તર વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ હૈ
અવધિદર્શની અવધિદર્શન કે છૂટ જાને પર ઇતને કાલ કે બાદ પુનઃ
અવધિદર્શન કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ । ‘કેવલ દંસણિસ્સ ણત્થિ અંતરં’
કેવલદર્શન વાલે કા અન્તર નહીં હોતા હૈ । ક્યોંકિ યહ સાદિ
અપર્યવસિત હોતા હૈ ।

‘અપ્પા’ ઇનકે અલ્પવહુત્વ કા વિચાર-‘સચ્ચત્થોવા ઓહિદંસણી,
ચક્ખુદંસણી અસંખેજ્જગુણા કેવલદંસણી અણંતગુણા અચક્ખુદંસણી
અણંતગુણા’ સબસે કમ અવધિદર્શની હૈ ક્યોંકિ યહ અવધિદર્શન
દેવોં મેં નારકોં મેં કતિપય ગર્ભજ તિર્યક્ પચ્ચેન્દ્રિયોં મેં ઓર મનુષ્યોં
મેં હી પાયા જાતા હૈ । ઇનકી અપેક્ષા ચક્ષુદર્શની અસંખ્યાતગુણે

કેમકે-અવધિદર્શનનો પ્રતિપાત થયા પછીના સમયમાં જ કોઈ કોઈ
જીવને અવધિદર્શનનો ફરીથી લાભ થઈ જાય છે. ક્યાંક ક્યાંક એક અંત-
ર્મુહૂર્તનું વ્યવધાન કહેવામાં આવેલ છે. તો એ વ્યવધાનની પછી ફરીથી
જીવને અવધિદર્શનનો લાભ થઈ જાય છે. તથા અવધિદર્શન વાળાઓનું
ઉત્કૃષ્ટથી અંતર વનસ્પતિ કાળ પ્રમાણનું કહેલ છે. અવધિદર્શની અવધિ-
દર્શન છૂટી ગયા પછી એટલા સમય પછી ફરીને અવધિદર્શન પ્રાપ્ત કરી લે
છે. ‘કેવલદંસણિસ્સ ણત્થિ અંતરં’ કેવળ દર્શન વાળાઓને અંતર હોતું નથી.
કેમકે તેઓ સાદિ અપર્યવસિત હોય છે.

તેમના અલ્પ બહુત્વનું કથન

‘સચ્ચત્થોવા ઓહિદંસણી, ચક્ખુદંસણી અસંખેજ્જગુણા કેવલદંસણી અણંત-
ગુણા’ સૌથી ઓછા અવધિ દર્શનવાળા છે. કેમકે આ અવધિદર્શન દેવોમાં
નારકોમાં કેટલાક ગર્ભજ તિર્યચ પચ્ચેન્દ્રિયોમાં અને મનુષ્યોમાં જ મળે છે.
તેના કરતાં ચક્ષુદર્શની અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે આ ચક્ષુદર્શન

ચતુર્વિધા સર્વજીવા પન્નત્તા તં જહા-સંજયા અસંજયા સંજયા સંજયા નો સંજયા નો અસંજયા નો સંજયા સંજયા' અથવા-પ્રકારાન્તરેણ સર્વજીવાશ્ચતુર્વિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાસ્તદ્યથા-સંયતાઃ ૧ અસંયતાઃ ૨ સંયતા સંયતાઃ ૩ નો સંયતાઃ નો અસંયતા નો સંયતા સંયતાઃ ૪ । કાયસ્થિતિમાહ-'સંજણં મંતે !' સંયતો મદન્ત ! સંયત ઇતિ કાલતઃ કિયચ્ચિરમ્ ! ગૌતમ ! 'જહન્નેણં એકં સમયં'

અધિક હૈં । ક્યોંકિ યહ ચક્ષુર્દર્શન સંમૂર્ચ્છિમ તિર્યચ્ચ પચ્ચેન્દ્રિયોં મેં ઓર ચૌદ્વિન્દ્રિય જીવોં મેં મી પાયા જાતા હૈં । ઇનકી અપેક્ષા કેવલ દર્શની અનન્તગુણેં અધિક હૈં ક્યોંકિ સિદ્ધ અનન્તગુણેં હૈં । ઇનકી અપેક્ષા અચક્ષુર્દર્શની અનન્તગુણેં અધિક હૈં । ક્યોંકિ એકેન્દ્રિય જીવોં કે મી અચક્ષુર્દર્શન હોતા હૈં । 'અહવા સર્વજીવા ચતુર્વિધા પન્નત્તા' અથવા ઇસ રીતિ સે મી સમસ્ત જીવ ચાર પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં- 'તં જહા-જૈસે-'સંજયા, અસંજયા, સંજયા, સંજયા, નો સંજયા નો અસંજયા, નો સંજયા સંજયા' સંયત ૧, અસંયત ૨ સંયતાસંયત ૩ નો સંયત નો અસંયત, નો સંયતાસંયત ૪ સર્વ વિરતિયુક્ત જીવ સંયત શબ્દ સે, કેવલ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ યા વિરતિવિહીન જીવ અસંયત શબ્દ સે દેશવિરતિ સે યુક્ત જીવ સંયતાસંયત શબ્દ સે ઓર નો સંયત નો અસંયત નો સંયતાસંયત શબ્દ સે સિદ્ધ જીવ ગ્રહીત હુએ હૈં । 'સંજણં મંતે ! હે મદન્ત ! જો સંયત જીવ હૈં વહ કાલ કી અપેક્ષા સે કિતને કાલ તક સંયત રૂપ સે રહતા હૈં ?

સંમૂર્ચ્છિમ તિર્યચ્ચ પચ્ચેન્દ્રિયોમાં અને ચાર ઈન્દ્રિયવાળા જીવોમાં પણ મળી આવે છે. તેના કરતાં કેવલ દર્શની અનંત ગણા વધારે છે. કેમકે સિદ્ધો-અનંત ગણા છે. તેના કરતાં અચક્ષુર્દર્શન વાળા અનંતગણા વધારે છે. કેમકે એકેન્દ્રિય જીવોને પણ અચક્ષુર્દર્શન હોય છે. 'અહવા સર્વજીવા ચતુર્વિધા પન્નત્તા' આ રીતે પણ સઘળા જીવો ચાર પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે 'સંજયા, અસંજયા, સંજયાસંજયા, નો સંજયા નો અસંજયા, નો સંજયાસંજયા' સંયત ૧ અસંયત ૨ સંયતા સંયત ૩ નો સંયત નો અસંયત ૪ સર્વ વિરતિવાળા જીવ સંયત શબ્દથી, કેવળ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અથવા વિરતિરહિત જીવ અસંયત શબ્દથી દેશવિરતિ યુક્ત-જીવ સંયતાસંયત શબ્દથી અને નો સંયત નો અસંયત નો સંયતા સંયત શબ્દથી સિદ્ધ જીવો ગ્રહણ થયેલા છે. 'સંજણં મંતે ! હે ભગવન્ ! જે સંયત જીવ છે, તે કાળની અપેક્ષાથી કેટલાકાળ પર્યન્ત સંયતપણાથી રહે છે ?

સર્વવિરતિ પરિણામ સમયાનન્તરસમય એવ કસ્યાપિ મરણાદેકં સમયં જઘન્યેન ।
 ‘ઉક્કોસેણં દેસૂણા પુન્નવકોડી’ દેશોના પૂર્વકોટિસ્ત્કર્પેણ । ‘અસંજયા જહા અન્નાણી’
 યથાઽજ્ઞાની તથાઽસંયતાઃ । અસંયતસ્ત્રિવિધઃ—અનાદિસપર્યવસિતઃ યઃ કદાચિદપિ
 સંયમં ન પ્રાપ્સ્યતિ ૧ અનાદિસપર્યવસિતો યઃ સંયમં લપ્સ્યતિ ૨ । (તદ્ભવે
 નૈવ સિદ્ધિ ગન્તા) સાદિસપર્યવસિતઃ સર્વ વિરતેર્દેશવિરતેર્વા પરિભ્રષ્ટઃ ૩ સ એવ

इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—हे गौतम ! ‘जहन्नेणं एकं समयं’ संयत जीव सर्वविरति युक्त जीव जघन्य से एक समय तक संयत-रूप से रहता है क्योंकि सर्वविरति परिणाम के अनन्तर समय में ही किसी २ जीव का मरण हो जाता है और ‘उक्कोसेणं देसूणा पुन्वकोडी’ उत्कृष्ट से वह कुछ कम पूर्वकोटि तक रहता है । कुछ कम इसलिये कहा है कि सर्वविरति आठ वर्ष के बाद ही धारण किया जाता है तथा विदेहक्षेत्र में अभी भी उत्कृष्ट पूर्व कोटि की आयु है और वहाँ सर्वविरति का इतने काल तक आराधना जीव करते हैं । ‘असंजया जहा अन्नाणी’ अज्ञानी के तीन भेदों की तरह असंयत के भी तीन भेद है—एक अनादि अपर्यवसित असंयत, अनादि सपर्यवसित असंयत, और तीसरा सादि सपर्यवसित इनमें जो असंयत अनादि अपर्यवसित है वह तो कभी भी संयम को नहीं पाता है और न पावेगा अनादि सपर्यवसित असंयत जीव संयम को कभी न कभी पालेता है और प्राप्त किये गये संयम से ही वह सिद्धि

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં એકં સમયં’ જઘન્યથી એકસમય પર્યન્ત સંયતપણાથી રહે છે, કેમકે—સર્વવિરતિ પરિણામની પછીના સમયમાં જ કોઈ કોઈ જીવનું મરણ થઈ જાય છે. અને ‘ઉક્કોસેણં દેસૂણા પુન્નવકોડી’ ઉત્કૃષ્ટથી તે કંઈક ઓછા પૂર્વ કોટિ પર્યન્તર રહે છે. કંઈક ઓછા એમ એટલા માટે કહ્યું છે કે—સર્વ વિરતિ આઠ વર્ષ પછી જ ધારણ કરવામાં આવે છે. તથા વિદેહ ક્ષેત્રમાં અત્યારે પણ ઉત્કૃષ્ટથી પૂર્વકોટિનું આયુષ્ય છે. અને ત્યાં સર્વવિરતિની આરાધના આટલા કાળ પર્યન્ત કરે છે, ‘અસંજયા જહા અન્નાણી’ અજ્ઞાનિયોના ત્રણ ભેદો પ્રમાણે અસંયતોના પણ ત્રણ ભેદો છે. એક અનાદિ અપર્યવસિત અસંયત, બીજા અનાદિ સપર્યવસિત અસંયત, અને ત્રીજા સાદિસપર્યવસિત અસંયત એમાં જે અસંયત અનાદિ અપર્યવસિત છે, તે તો કોઈ પણ સમયે સંયતપણું મેળવી શકતા નથી. અને ભવિષ્યમાં પણ મેળવી શકશે નહીં. અનાદિ સપર્યવસિત અસંયત જીવ સંયમપણાને

જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ તાવતા કાલેન કસ્યાઽપિ સંયતત્વલાભાત્ ઉત્કર્ષણાન્ત-
કાલમ્ અનન્તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ ક્ષેત્રતઃશ્ચાઽપાર્ધપુદ્ગલપરાવર્ત-
દેશોનમ્ । ‘સંજયાસંજય જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉકોસેણં દેસૂણા પુવ્વકોડી’
સંયતાસંયતો ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્, સંયતા સંયતત્વ પ્રતિપત્તેઃ મદ્નવહુ-
લતયા જઘન્યેનાપિ એતાવન્માત્રપ્રમાણત્વાત્, ઉત્કર્ષેણ દેશોના પૂર્વકોટિઃ-ચાલ-
કાલે તદ્ ભાવાત્ । ‘નો સંજય નો અસંજય નો સંજયાસંજય સાઈય અપ્પજવ-
કો પ્રાપ્ત કરને ચાલા હોતા હૈ । સાદિ સપર્યવસિત જો અસંયત જીવ
હૈ વહ યા સર્વવિરતિ સે ભ્રષ્ટ હુઆ હોતા હૈ યા દેશવિરતિ સે ભ્રષ્ટ
હુઆ હોતા હૈ એસા વહ અસંયત અવસ્થા મેં જઘન્ય એક અન્તર્મુહૂર્ત
તક રહતા હૈ ઇસ્કે બાદ- વહ કોઈ ન કોઈ સંયમભાવ કો પ્રાપ્ત કર
લેતા હૈ ક્યોંકિ ‘તિણ્હં સહસ્સપુહુત્તં’ એસા આગમ કા વચન હૈ તથા
ઉત્કૃષ્ટ સે યહ ઇસ અવસ્થા મેં અનન્તકાલ તક રહતા હૈ ઇસ
અનન્તકાલ મેં અનન્ત ઉત્સર્પિણિયાં ઓર અનન્ત અવસર્પિ-
ણિયાં સમાપ્ત હો જાતી હૈ । ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા કુછ કમ અર્ધપુદ્ગલ
પરાવર્ત રૂપ કાલ સમાપ્ત હો જાતા હૈ । ‘સંજયાસંજય જહન્નેણં અંતો-
મુહુત્તં ઉકોસેણં દેસૂણા પુવ્વકોડી’ સંયતાસંયત જઘન્ય સે એક
અન્તર્મુહૂર્ત સંયતાસંયતરૂપ મેં રહતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ કમ
એક પૂર્વકોટિ તક સંયતાસંયતરૂપ સે રહતા હૈ ક્યોંકિ ચાલ કાલ
મેં ઇસ્કા સદ્ભાવ નહીં હોતા હૈ । ‘નો સંજય નો અસંજય નો સંજયા

કોઇપણ સમયે પામી જાય છે. અને પ્રાપ્ત કરેલ સંયમથી જ તે સિદ્ધિને
પ્રાપ્ત કરી લેવાવાળા હોય છે. સાદિસપર્યવસિત જે અસંયત જીવ છે. તે કદાચ
સર્વવિરતિથી ભ્રષ્ટ થયેલ હોય છે, અથવા દેશવિરતિથી ભ્રષ્ટ થયેલ હોય છે.
એવાને અસંયત અવસ્થામાં જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે છે અને
તે પછી તે કોઇ ને કોઇ સંયમ ભાવને પ્રાપ્ત કરીલે છે. કેમકે-‘તિણ્હં સહસ્સ
પુહુત્તં’ એ પ્રમાણે આગમનું વચન છે. તથા ઉત્કૃષ્ટથી તે આ અવસ્થામાં
અનંત કાળ પર્યન્ત રહે છે. આ અનંત કાળમાં અનંત ઉત્સર્પિણિયો અને
અનંત અવસર્પિણિયો સમાપ્ત થઇ જાય છે. ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી કંઈક ઓછા
અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત રૂપકાળ સમાપ્ત થઇ જાય છે. ‘સંજયાસંજય જહન્નેણં
અંતોમુહુત્તં ઉકોસેણં દેસૂણા પુવ્વકોડી’ સંયતાસંયત જઘન્યથી એક અંત-
ર્મુહૂર્ત પર્યન્ત સંયતાસંયતપણાથી રહે છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક ઓછા
એક પૂર્વકોટિ પર્યન્ત સંયતાસંયતપણાથી રહે છે. કેમકે-ગાદ્ય કાળમાં
તેમને સંયતાસંયતપણાને સદ્ ભાવ હોતો નથી. ‘નો સંજય નો અસંજય

સિદ્ધિ' નો સંયત- નો અસંયત નો સંયતાસંયતઃ સાદિકોઽપર્યવસિત એવ ત્રિતય પ્રતિષેધવર્તી સિદ્ધઃ । 'સંજયસ્સ-સંજયાસંજયસ્સ દોણ્હ વિ અંતરં જહ્ણનેણં 'અંતોમુહુત્તં' દ્વયોરપિ સંયતસ્ય સંયતાઽસંયતસ્ય ચાન્તર્મુહૂર્તમન્તરં જઘન્યેન 'ઉવકોસેણં અવહૂં પોગ્ગલપરિયટ્ઠં દેહ્ણણં' ઉત્કર્ષેણ અનન્તં કાલં અનન્તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ, ક્ષેત્રતશ્ચ અપાર્દ્ધપુદ્ગલપરાવર્તે દેશોનમ્, 'અસંજયસ્સ આદિ દુવે ણત્થિ અંતરં' અસંયતસ્ય આદ્ય દ્વયોર્નાસ્ત્યન્તરમ્ અનાદ્યપર્યવસિતસ્યાઽનાદિ સપર્યવસિતસ્ય ચ તયો ર્થથાક્રમં પર્યવસિતત્વં પ્રતિપાતાઽભાવાત્ ।

સંજયએ સાદીએ અપજ્જવાસિએ' જો નો સંયત નો અસંયત નો સંયતા-સંયતરૂપ સિદ્ધ જીવ હૈં વે સાદિ અપર્યવસિત હોતે હૈં ।

અન્તર કથન- 'સંજયસ્સ સંજયાસંજયસ્સ દોણ્હ વિ અંતરં જહ્ણનેણં અંતોમુહુત્તં' સંયત કા ઓર સંયતાસંયત કા અન્તર જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈં ઇતને કાલ કી સમાસિ કે વાદ પુનઃ સંયત યા સંયતાસંયત કા લાભ હો જાતા હૈં તથા ઉત્કૃષ્ટ સે અન્તર અનન્ત કાલ તક કા હૈં ઇસમેં અનન્ત ઉત્સર્પિણિયાં ઓર અનન્ત અવસર્પિણિયાં સમાસ હો જાતી હૈં ઓર ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા કુછ કમ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત કાલ સમાસ હો જાતા હૈં । ઇતને કાલ કે વાદ પૂર્વ મેં અવાસ સંયમ વાલે જીવ કો પુનઃ નિયમ સે સંયમ કા લાભ હો જાતા હૈં । 'અસંજયસ્સ આદિ દુવે ણત્થિ અંતરં' અનાદિ અપર્યવસિત અસંયત કે ઓર અનાદિ સપર્યવસિત અસંયત કે અન્તર નહીં હોતા હૈં ક્યોંકિ પ્રથમવિકલ્પ કા અસંયત અપર્યવસિત હૈં તથા દ્વિતીય પ્રકાર

નો સંજયાસંજય સાદીએ અપજ્જવાસિએ' જે નો સંયત નો અસંયત સંયતા સંયતરૂપ સિદ્ધ એવ છે તેઓ સાદિ અપર્યવસિત હોય છે.

અંતર દ્વારનું કથન

'સંજયસ્સ સંજયાસંજયસ્સ દોણ્હ વિ અંતરં જહ્ણનેણં અંતોમુહુત્તં' સંયતનું અને સંયતાસંયતનું અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું છે. એટલો કાળ સમાપ્ત થયાપછી ફરીથી સંયત અથવા સંયતાસંયતપણું નો લાભ થાય છે. તથા ઉત્કૃષ્ટથી અનંતકાળ પર્યન્તનું અંતર હોય છે. એમાં અનંત ઉત્સર્પિણીયો અને અનંત અવસર્પિણીયો સમાપ્ત થઈ જાય છે. અને ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી કંઈક ઓછો અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તકાળ સમાપ્ત થઈ જાય છે. એટલા કાળ પછી પહેલાં પ્રાપ્ત કરેલ સંયમવાળા જીવને ફરીથી નિયમથી સંયમ નો લાભ થઈ જાય છે. 'અસંજયસ્સ આદિ દુવે ણત્થિ અંતરં' અનાદિ અપર્યવસિત અસંયતને અને અનાદિ સપર્યવસિત અસંયતને અંતર

‘સાઈયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ જઘ્નેણં એકં સમયં-ઉવ્વકોસેણં દેસૂણા પુવ્વકોડી’ સાદિકસ્ય સપર્યવસિતસ્ય જઘ્ન્યેનૈકં સમયમ્, ઉત્કર્ષેણ દેશોના પૂર્વકોટિઃ અસંયતત્વ વ્યવધાયકસ્ય સંયતકાલસ્યોત્કર્ષત એતાવત્કાલપ્રમાણત્વાત્ । ‘ચઉત્થસ્સ નત્થિ અંતરં’ ત્રિતયપ્રતિષેધવર્તિનઃ સિદ્ધસ્ય સાદ્યપર્યવસિતસ્ય ચતુર્થકસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્ અપર્યવસિતતયા સદા તદ્ભાવાઽપરિત્યાગાત્ । ‘અપ્પાવહું’ એપામલ્પવહુત્વે ‘સન્વત્થોવા સંજયા’ સર્વસ્તોકાઃ સંયતાઃ સંખ્યેયકોટીકોટીપ્રમાણત્વાત્ । ‘સંજયા સંજયા અસંખ્વેજ્જગુણા’ એભ્યઃ સંયતાસંયતા અસંખ્યેયગુણાઃ અસંખ્યેયાનાં તિરશ્ચાં દેશચિરતિ ભાવાત્ । ‘નો સંજય નો અસંજય નો સંજયાસંજયા

કે અસંયત કો જો સંયમ પ્રાપ્ત હો જાતા હૈ ઉસકા પ્રતિપાત નહીં હોતા હૈ । તથા-જો સાદિ સપર્યવસિત અસંયત હૈ ઉસકા અન્તર જઘન્ય સે એક સમય કા ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે દેશોન પૂર્વકોટિ કા અન્તર હૈ । ક્યોંકિ અસંયત કા વ્યવધાયક જો સંયત કાલ હૈ ઉસકા અથવા સંયતાસંયત કાલ કા પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટ સે ઇતના હી કહા ગયા હૈ । ‘ચઉત્થસ્સ નત્થિ અંતરં’ ત્રિતય પ્રતિષેધવર્તી સિદ્ધ કે સાદિ સપર્યવસિત હોને સે અન્તર નહીં હોતા હૈ । ક્યોંકિ અપર્યવસિત હોને કે કારણ ઉનકે ઉસ ભાવ કા બી પરિત્યાગ નહીં હો સકતા હૈ ।

‘અપ્પા વહું’ ઇનકે અલ્પવહુત્વ કા વિચાર ઇસ ઇસ પ્રકાર હૈ- ‘સન્વત્થોવા સંજયા’ સંયત જીવ સબ સે કમ હૈ-ક્યોંકિ ઇનકા પ્રમાણ સંખ્યાત કોટી કોટી કા કહા ગયા હૈ ‘સંજયાસંજયા અસંખ્વેજ્જગુણા, નો સંજય નો અસંજય નો સંજયાસંજયા અણંતગુણા’ ઇનકી અપેક્ષા સંયતા

હોતું નથી. કેમકે પહેલા વિકલ્પવાળા અસંયત અપર્યવસિત છે. તથા ખીન્ન પ્રકાર ના અસંયતો ને જે સંયમ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. તેનો પ્રતિપાત થતો નથી. તથા જે સાદિ સપર્યવસિત અસંયત છે, તેનું અંતર જઘન્યથી એક સમયનું છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી દેશોન પૂર્વકોટિનું અંતર છે. કેમકે-અસંયતોના વ્યવધાનવાળો જે સંયત કાળ છે તેનું અથવા સંયતાસંયતકાળનું પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટથી એટલું જ કહેવામાં આવેલ છે. ‘ચઉત્થસ્સ નત્થિ અંતરં’ ત્રણ પ્રકાર થી પ્રતિષેધવાળા સિદ્ધને તેઓ સાદિ સપર્યવસિત હોવાથી અંતર હોતું નથી. કેમકે અપર્યવસિત હોવાથી તેનાથી એ ભવનો કોઈ પણ સમયે ત્યાગ થઈ શકતો નથી. ‘અપ્પાવહું’ તેમના અલ્પ બહુપણનો વિચાર આ પ્રમાણે છે- ‘સન્વત્થોવા સંજયા’ સંયતજીવ સૌથી ઓછા છે. કેમકે તેનું પ્રમાણ સંખ્યાત કોટિ કોટીનું કહેવામાં આવેલ છે. ‘સંજયાસંજયા અસંખ્વેજ્જગુણા’ નો સંજય નો અસંજય નો સંજયાસંજયા અણંતગુણો તેના કરતાં સંયતા સંયતજીવ

અણંતગુણા' સંયતાઽપેક્ષયા ત્રિતય પ્રતિષેધવર્તિનઃ સિદ્ધા અનન્તગુણાધિકા ભવન્તિ સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્ 'અસંજયા અનંતગુણા' અસંયતા અનન્તગુણાઃ પૂર્વાઽપેક્ષયા સિદ્ધેશ્ચો વનસ્પતીનામાનન્ત્યાત્ । ઉપસંહારમાહ—'સે ત્તં ચઽવિહા સઽવ્વજીવા પન્નત્તા' इत्थं त एते वर्णिताश्चतुर्विधाः सर्वजीवाः इति ॥ सू० १४७॥

પશ્ચવિધાન્ સમ્પ્રતિ જીવાનાહ—

મૂલમ્—તત્થ પં જે તે એવમાંસુ પંચવિહા સઽવ્વજીવા તે એવ માહંસુ તં જહા કોહકસાઈ માણકસાઈ માયાકસાઈ લોભકસાઈ અકસાઈ । કોહકસાઈ માણકસાઈ માયાકસાઈણં જહન્નેણં અંતો મુહુત્તં ઉક્કોસેણં અંતો મુહુત્તં લોભકસાઈસ્સ જહન્નેણં ઇક્કં સમયં ઉક્કોસેણં અંતો મુહુત્તં અકસાઈ દુવિહે જહા હેટ્ઠા । કોહકસાઈ માણકસાઈ માયાકસાઈણં અંતરં જહન્નેણં અંતો મુહુત્તં ઉક્કોસેણિ અંતો મુહુત્તં અકસાઈ તહા જહા હેટ્ઠા અપ્પાવહુઁ અકસાઈણો સઽવ્વત્થોવા માણકસાઈ તહા અણંતગુણા કોહે માયાલોહે વિસેસાહિયા મુણેયઽથા અહવા પંચવિહા સઽવ્વજીવા પન્નત્તા તં જહા ણેમ્હિયા તિરિક્ખજોણિયા

સંયત જીવ અસંખ્યાગુણે અધિક હૈં ક્યોંકિ અસંખ્યાત તિર્યશ્ચોં કો દેશ વિરતિ કા સદ્ભાવ હો સકતા હૈ । તથા જો ત્રિતય પ્રતિષેધવર્તી જીવ હૈં હે સિદ્ધોં કો અનન્તગુણા કહા ગયા હોને સે અનન્તગુણે હૈં । इनकी अपेक्षा असंयत जीव अनन्तगुणों हैं क्योंकि सिद्धों की अपेक्षा वनस्पतिक्रायिक जीव अनन्त होते हैं । 'सेत्तं चउव्विहा सव्व जीवा पन्नत्ता' इस प्रकार का यह स्पष्टीकरण चार प्रकार की जीवों की मान्यता के सम्बन्ध में किया गया है । ॥१४७॥

અસંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે અસંખ્યાત તિર્યચોને દેશ વિરતિ નો સદ્ભાવ થઈ જાય છે. તથા જે ત્રણ પ્રકારના પ્રતિષેધવાળા જીવ છે, એવા સિદ્ધોને અનંતગણા કહેવામાં આવેલા હોવાથી. અનંતગણા છે. તેના કરતાં અસંયતજીવ અનંત ગણા છે. કેમકે-સિદ્ધોના કરતાં વનસ્પતિક્રાયિક જીવ અનંત હોય છે. 'સેત્તં ચઽવિહા સઽવ્વજીવા પન્નત્તા' આ પ્રમાણેનું આ સ્પષ્ટીકરણ ચાર પ્રકારના જીવોની માન્યતાના સંબંધમાં કરવામાં આવેલ છે. ॥૧૪૭॥

મણુસ્સા દેવા સિદ્ધા સંચિટ્ઠાંતરાણિ જહા હેટ્ઠા મણિયાણિ ।
અપ્પાબહુંથોવા મણુસ્સા ણેરહયા અસંલ્લેજ્જગુણા દેવા અસંલ્લે-
જ્જગુણા સિદ્ધા અણંતગુણા તિરિયા અણંતગુણા । સેત્તં પંચવિ-
હા સંવ્વજીવા પન્નત્તા ॥ ૧૪૮ ॥

છાયા-તત્ર खलु ये ते एवमुक्तवन्तः पंचविधा- सर्वजीवाः प्रज्ञप्तास्त एवमु-
क्तवन्तः तद्यथा-क्रोधकपायिणो-मानकपायिणो-मायाकपायिणो-लोभकपायिणो-
ऽकपायिणः । क्रोधकपायी-मानकपायी-मायाकपायी खलु जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-
उत्कर्षेणान्तर्मुहूर्तम्, लोभकपायिणो जघन्येनैकं समयमुत्कर्षेणान्तर्मुहूर्तम्, अकपायी
द्विविधो यथाऽधस्तात् । क्रोधकपायि-मानकपायि-मायाकपायिणामन्तरं जघन्येनैकं
समयम्-उत्कर्षेणान्तर्मुहूर्तम्, लोभकपायिणोऽन्तरं जघन्येऽनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेणा-
न्तर्मुहूर्तम्, अकपायी तथा यथाऽधस्तात् अल्पबहुत्वम्० अकपायिणः सर्वस्तोकाः,
मानकपायिणस्तथाऽनन्तगुणाः, क्रोधमाया-लोभा विशेषाधिका ज्ञातव्याः । अथवा
-पंचविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः तद्यथा-नैरयिकाः तिर्यग्योनिकाः मनुष्याः देवाः
सिद्धाः संचिट्ठणान्तरे यथाऽधस्ताद्भणिते । अल्पबहुत्वम्० स्तोका मनुष्याः
नैरयिका असंख्येयगुणाः देवा असंख्येयगुणाः सिद्धा अनन्तगुणाः तिर्यञ्चोऽन-
न्तगुणाः त एते पंचविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः ॥सू० १४८॥

ટીકા-‘તત્થ ણં જે તે એવામાહંસુ’ તત્ર खलु जीवभेदे ये ते पूर्वाचार्याः एव
मुक्तवन्तः ‘पंचविहा सव्वजीवा पन्नत्ता’ पञ्चविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः ‘ते एवमाहंसु’
ते एवमेतदभिप्रायकंवच उक्तवन्तः-‘तं जहा’-‘कोहकसाई’-माणकसाई-मायाकसाई

पांच प्रकार के जीवों का प्रतिपादन-

‘तत्थणं જે તે એવામાહંસુ પંચવિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ-ગૌતમ સે અવ પ્રશ્ન એસા કહ રહે હૈં-કિ હે ગૌતમ ! કિસી
અપેક્ષા એસા કહતે હૈં કિ સવ જીવ પાંચ પ્રકાર કે હૈં-उनका इस
विषय में ऐसा स्पष्टीकरणहै-‘तं जहा-जैसे-‘कोहकसाई, माणकसाई

पांच प्रकारના જીવોનું પ્રતિપાદન

‘તત્થ ણં જે તે એવામાહંસુ પંચવિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા’ इत्यादि

ટીકાર્થ-ગૌતમસ્વામીને પ્રશ્નશ્રીએ એવું કહ્યું કે-હે ગૌતમ ! કેઈ
અપેક્ષાથી એવું કહે છે. કે-બધા જીવો પાંચ પ્રકારના છે. તેઓ આ સંબંધ-
માં આપ્રમાણે ૨૫ઠીકરણ કહે છે. ‘તં જહા’ જેમકે- ‘કોહકસાઈ માણ-
જી૦ ૧૮૨

-લોભકસાઈ-અકસાઈ' તથા-ક્રોધકપાયી-માનકપાયી-માયાકપાયી-લોભ-
કપાયી-અકપાયી, તત્ર-કપઃ સંસારસ્તસ્યાઽઽયઃ કપાયઃ ક્રોધાદયઃ ક્રોધાદયઃ
કપાયાઃ સન્તિ યેવાન્તે ક્રોધાદિ કપાયિણો જ્ઞેયાઃ । एपां कायस्थितिं दर्शयितुमाह-
'कोहकसाई' इत्यादि, हे भदन्त ! ક્રોધકપાયિ પ્રભૃતયઃ ક્રોધાદિ કપાયિત્વરૂપેણ
ક્રિયન્તં કાલં યાવદ્ભવતિ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! 'કોહકસાઈ માણકસાઈ માયા-
કસાઈ ણં જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં' ક્રોધકપાયિ-માનક-
પાયિ-માયાકપાયિણઃ સ્વલુ જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમુત્કર્ષેણાન્તર્મુહૂર્તમ્ । 'લોભકસાઈસ્સ

માયાકસાઈ લોભકસાઈ અકસાઈ' ક્રોધકપાયી, માનકપાયી, માયા-
કપાયી, લોભકપાયી ઓર અકપાયી હન પાંચ પ્રકાર કે જીવોં મેં હી
સમસ્ત સંસારી જીવોં કા ઓર અસંસારી જીવોં કા સમાવેશ હો જાતા
હે । ક્રોધકપાય જિનકે હેં યે ક્રોધકપાયી હેં હસી તરહ સે માન આદિ
કપાયોં વાલે જીવ માનકપાયી આદિ હેં । ઓર જો ક્રોધાદિ કપાયોં
કે સદ્ભાવ સે રહિત હેં વે અકપાયી જીવ હેં । 'કોહકસાઈ૦' હે
ભદન્ત ! ક્રોધકપાયી પ્રભૃતિ જીવ ક્રોધકપાયી આદિ રૂપ સે કિતને
કાલ તક રહતે હેં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હેં-હે ગૌતમ ! 'કોહ-
કસાઈ માણકસાઈ, માયાકસાઈણં જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં
અંતો૦' ક્રોધકપાયી, માનકપાયી એવં માયાકપાયી જીવ ક્રોધાદિ
કપાય યુક્ત રૂપ સે કમ સે કમ એક અન્તર્મુહૂર્ત તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે
મી એક અન્તર્મુહૂર્ત તક રહતે હેં કયોંકિ 'ક્રોધાદ્યુપયોગ કાલોઽન્ત-

કસાઈ, માયાકસાઈ, લોભકસાઈ, અકસાઈ' ક્રોધ કપાયી, માનકપાયી, માયા-
કપાયી; લોભકપાયી, અને અકપાયી, આ પાંચ પ્રકારના જીવોમાંના બધાજ
સંસારીજીવો ના સમાવેશ થઈ જાય છે. જેમને ક્રોધ કપાય હોય તેઓ ક્રોધ
કપાયી છે. એજ પ્રમાણે માનકપાય વિગેરે કપાયોવાળા જીવ માનકપાયી વિગેરે
પ્રકારથી સમજવા અને જે ક્રોધ-વિગેરે કપાયોથી રહિત છે. તેઓ અકપાયી
જીવ કહેવાય છે. 'કોહકસાઈ૦' હે ભગવન્ ! ક્રોધ કપાયી વિગેરે જીવો ક્રોધ-
કપાયી વિગેરે રૂપે કેટલા કાળ પર્યાન્ત રહીશકે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે-હે ગૌતમ ! 'કોહકસાઈ, માણકસાઈ, માયાકસાઈણં જહ્ણેણં અંતો
મુહુત્તં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં' ક્રોધકપાયી, માનકપાયી, અને માયા કપાયી જીવ
ક્રોધ વિગેરે કપાય યુક્ત પ્રજાથી ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યાન્ત
અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એક અંતર્મુહૂર્તસુધી રહે છે, કેમકે-'ક્રોધાદ્યુપ-

જહન્નેણં એકં સયયં' લોભકપાયી જઘન્યેનૈકં સમયમ્-સ ચોપશમશ્રેણેઃ પ્રતિપતન્
લોભકપાયોદય પ્રથમસમયાનન્તરં મૃતઃ પ્રતિપત્તવ્યઃ, મરણસમયે કસ્યાપિ ક્રોધાદ્યુ-
દયસંભવાત્ ક્રમેણ પ્રતિપતનં હિ મારણાઽભાવે-ન તુ મરણેઽપીતિ । 'ઉવકોસેણં
અંતોમુહુત્તં' ઉત્કર્ષેણાન્તર્મુહૂર્તં કાયસ્થિતિઃ । અકપાયી ભદન્ત ! અકપાયીતિ
કાલતઃ કિયચિરમ્ ? ગૌતમ ! 'અકસાઈ દુવિહે જહા હેટ્ટા' અકપાયી દ્વિવિધઃ
સાઘપર્યવસિતઃ કેવલી ૧ સાદિ સપર્યવસિત ઉપશાન્તકપાયઃ ૨ સ ચ જઘન્યે-
નૈકં સમયમ્ દ્વિતીયે સમયે મરણતઃ ક્રોધાદ્યુદયેન સકપાયત્વપ્રાપ્તેઃ ઉત્કર્ષતોઽ-

ર્મુહૂર્તમ્' એસા સિદ્ધાન્ત કા વચન હૈ । 'લોભકસાઈસ્સ જહ૦ એકં
સમ૦ ઉવકોસેણં અંતોમુ૦' લોભકપાયી લોભકપાયી રૂપ સે કમ સે
કમ એક સમય તક ઓર અધિક સે અધિક એક અન્તર્મુહૂર્ત તક
હોતા હૈ । એસા વહ જીવ ઉપશમશ્રેણિ સે ગિર કર લોભ કપાય કે
ઉદય કે પ્રથમ સમય કે અનન્તર મરને પર હોતા હૈ । ક્યોંકિ મરણ
કે સમય મેં કિસી ૨ જીવ કો ક્રોધાદિ કપાયોં કા ઉદય હો જાતા
હૈ । મરણ કે અભાવમેં ક્રમ ૨ સે પતન હોતા હૈ । મરને પર ક્રમ ૨ સે
પતન નહીં હોતા હૈ 'અકસાઈ તહા જહા હેટ્ટા' અકપાયી જીવ દો પ્રકાર
કે હોતે હૈં જૈસે-એક સાદિ અપર્યવસિત કેવલી ઓર દૂસરે સાદિ સપર્ય-
વસિત ઉપશાન્ત કપાય વાલે જીવ હૈ યહ દ્વિતીય વિકલ્પ વાલા જીવ
જઘન્ય સે એક સમય તક અકપાયી રહતા હૈ ક્યોંકિ દ્વિતીય સમય
મેં વહ મરણ હોને સે ક્રોધાદિ કપાય કા ઉસકે ઉદય હો જાતા હૈ
હસસે વહ સકપાયી હો જાતા હૈ । તથા ઉત્કૃષ્ટ એક અન્તર્મુહૂર્ત તક

યોગકાલોઽન્તર્મુહૂર્તમ્' આ પ્રમાણે સિદ્ધાંતનું વચન છે. લોભકસાઈસ્સ
જહ્ણેણં એકં સયયં ઉવકોસેણં અંતોમુહુત્તમ્' લોભકપાયી લોભકપાયીપણ્ણી
ઓછામાં ઓછા એક સમય પર્યન્ત અને વધારેમાં વધારે એક અંત-
ર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે છે. એવો તે જીવ ઉપશમ શ્રેણીથી પતિત થઈને
લોભકપાયના ઉદયના પહેલા સમય પછી મરણ થાય છે. કેમકે
મરણના સમયે કોઈ કોઈ જીવને ક્રોધ વિગેરે કપાયનો ઉદય થઈ જાય છે.
મરણના અભાવમાં ક્રમ ક્રમથી પતન થાય છે. મર્યા પછી ક્રમ ક્રમથી પતન
થતું નથી. 'અકસાઈ તહા જહા હેટ્ટા' અકપાયી જીવ બે પ્રકારના હોય છે. જેમકે
-એક સાદિ અપર્યવસિત કેવલી અને બીજા સાદિ સપર્યવસિત ઉપશાન્ત
કપાયે વાળા જીવ છે. આ બીજા પ્રકારના વિકલ્પ વાળા જીવ જઘન્યથી
એક સમય પર્યન્ત અકપાયી રહે છે. બીજા સમયમાં તેનું મરણ થવા-
થી ક્રોધ વિગેરે કપાયનો તેને ઉદય થાય છે. તેથી એ સકપાયી થઈ

ન્તર્મુહૂર્તસ્મ્ ઉપશાન્તમોહગુણસ્થાનકકાલસ્યૈતાવત્કાલપ્રમાણત્વાત્ इत्येके, अन्ये तु-जघन्यतोऽपि-अन्तर्मुहूर्तम्, न लोभोपशमप्रवृत्तस्याऽन्तर्मुहूर्तादयो मरण-मिति वृद्धिवादात् ।

अथैषामन्तरम्-‘कोहकसाई’ इत्यादि क्रोधादि कषायिणो भदन्त ? क्रिय-च्चिरं कालतः ? गौतम ! ‘कोहकसाई-माणकसाई मायाकसाई णं अंतरं जहन्ने-णं एगं समयं’ क्रोधकषायि-मानकषायि मायाकषायिणामन्तरं जघन्यनैकं समयं-तदुपशमसमयानन्तरं मरणे भूयः कस्यापि क्रोधाद्युदयात् । ‘उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं उत्कर्षतोऽन्तर्मुहूर्तम् । ‘लोभकसाइस्स जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं’ जघन्योत्कर्षाभ्यामन्तर्मुहूर्तं लोभकषायिणः, नवरं जघन्यत उत्कृष्टं वृद्धतरम् ।

अकषायी रहता है क्योंकि उपशान्तमोह गुणस्थान का काल उत्कृष्ट से इतना ही कहा गया है ।

इनका अन्तर कथन-‘कोहकसायी, माणकसाई, मायाकसाईणं अंतरं जह० एक्कं समयं उक्कोसेणं अंतोमु०’ हे भदन्त ! क्रोध-कषाय वाले का अन्तर कितना होता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं हे गौतम ! क्रोधकषाय वाले का अन्तर जघन्य से तो एक समय का होता है और उत्कृष्ट से अन्तर एक अन्तर्मुहूर्त का होता है इसी तरह का अन्तर मान और मायाकषाय वालों का भी जघन्य और उत्कृष्ट से होता है ऐसा जानना चाहिये ‘लोभकसाइस्स अंतरं जह० अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अंतोमु०’ लोभकषाय वाले का अन्तर जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त का होता है और उत्कृष्ट से भी वह एक अन्तर्मुहूर्त का होता है जघन्य के अन्तर्मुहूर्त से उत्कृष्ट का अन्तर्मुहूर्त बड़ा है

બાકી છે. તથા ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત અકષાયી રહે છે. કેમકે ઉપશાંત ગુણસ્થાનનોકાળ ઉત્કૃષ્ટથી એટલોજ કહેવામાં આવેલ છે.

અંતર દ્વારનું કથન

‘કોહ કસાઈ માણકસાઈ, માયાકસાઈણં, અંતરં જહણેણં એકં સમયં ઉક્કો-સેણં અંતોમુહુત્તં’ હે ભગવન્ ! ક્રોધ કષાયવાળા જીવનું અંતર કેટલું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! ક્રોધકષાયવાળાઓનું અંતર જઘન્યથી તો એક સમયનું હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્તનું અંતર હોય છે, આજ પ્રમાણેનું અંતર માન, માયા વિગેરે કષાયો વાળાઓનું પણ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી થાય છે. તેમ સમજવું. ‘લોહ-કસાઈસ્સ અંતરં જહણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’ લોભ કષાયવાળા નું અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું હોય છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ તે એકજ અંતર્મુહૂર્તનું હોય છે. જઘન્યના અંતર્મુહૂર્ત કરતાં ઉત્કૃષ્ટનું અંત-

‘અકસાઈણો તહા જહા હેટ્ટા’ યથાડધસ્તથાડકપાયી સાધપર્યવસિતઃ સાદિસપર્ય-
વસિતશ્ચ દ્વિત્રા જ્ઞેયઃ, અપર્યવસિતત્વાત્રથમસ્ય સાધપર્યવસિતસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્
સાદિ સપર્યવસિતસ્ય જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ તાવતાકાલેન ભૂયઃ શ્રેણીભાસાત્, ઉત્ક-
ર્પતોડનન્તં કાલમનન્તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ, ક્ષેત્રતથ્વાડપાર્થ દેશોનં
પુદ્ગલપરાવર્તમ્ ભૂયોડપ્યેતાવતા કાલેનાડનુભૂતપૂર્વસ્ય અકપાયિત્વસ્યાડકપાયિત્વ-
ભાવાત્ । ‘અપ્પાવહુયં’ અલ્પબહુત્વમ્ કતરેકતરેપામેપામલ્પા વાં ભગવાનાહ-
ગૌતમ ! ‘અકસાઈણો સવ્વત્થોવા’ સર્વસ્તોકા અકપાયિણઃ સિદ્ધાઃ સિદ્ધાના-
મેવાકપાયિત્વાત્, ‘માણકસાઈ તહા અર્ણતગુણા’ તેભ્યો માનકપાયિણોડનન્ત-

‘અકસાઈણો તહા જહા હેટ્ટા’ અકષાયી જીવ દો પ્રકાર કે હોતે હિં એક
સાદિ અપર્યવસિત ઓર દૂસરે સાદિ સપર્યવસિત ઇનમેં જો સાદિ અપ-
ર્યવસિત અકષાયી જીવ હિં ડનકે અન્તર હોતા નહીં હૈ ઓર જો સાદિ
સપર્યવસિત અકષાયી જીવ હિં ડનકે અન્તર હોતા હૈ ઓર વહ જઘન્ય
સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અનન્ત કાલકા હોતા હૈ । ઇસ
મેં અનન્ત ઉત્સર્પિણિયાં ઓર અનન્ત અવસર્પિણિયાં સમાસ હો જાતી
હૈ । તથા ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત કાલ સમાસ હો જાતા હૈ ।
ઇસકે બાંદ વહ નિયમ સે અકષાયી અવસ્થા વાલા ઘન જાતા હૈ ।

‘અપ્પા વહુયં’ ઇનકે અલ્પબહુત્વ કા વિચાર-ઇસ પ્રકાર સે હૈ-
‘અકસાઈણો સવ્વત્થોવા’ અકષાયી જીવ સવ સે કમ હિં । કયોંકિ
અકષાયી સિદ્ધ જીવ હોતે હિં ઓર વે સવ સે કમ હિં । ‘માણકસાઈણો
તહા અર્ણતગુણા’ ઇનકી અપેક્ષા માનકષાયી અનન્તગુણે અધિક હિં ।

મુહૂર્ત મોટું હોય છે. ‘અકસાઈણો તહા જહા હેટ્ટા’ અકષાયી જીવ બે પ્રકાર
ના હોય છે. એક સાદિ અપર્યવસિત અને બીજા સાદિ સપર્યવસિત તેમાં
જે સાદિ અપર્યવસિત અકષાયી જીવ છે. તેમને અંતર હોતું નથી. અને જે
સાદિ સપર્યવસિત અકષાયી જીવ છે. તેમનું અંતર હોય છે, અને તે
જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું અને ઉત્કૃષ્ટથી અનંત કાળનું હોય છે. તેમાં
અનંત ઉત્સર્પિણીયો અને અનંત અવસર્પિણીયો સમાસ થઈ જાય છે. તે
તથા ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તકાળ સમાસ થઈ જાય છે. તે
પછી તે નિયમથી અકષાયી અવસ્થા વાળા બની જાય છે. ‘અપ્પા વહુયં’
તેમના અલ્પબહુત્વનું કથન આ પ્રમાણે છે. ‘અકસાયિણો સવ્વત્થોવા’ અકષાયી
જીવ સૌથી ઓછા છે. કેમકે-અકષાયી સિદ્ધ જીવ હોય છે. અને તેઓ સૌથી
ઓછા છે. ‘માણકસાઈણો તહા અર્ણતગુણા’ તેના કરતાં માનકષાય વાળા અનંત
ગુણ વધારે હોય છે. કેમકે-નિગોહ જીવો સિદ્ધો કરતાં પણ અનંતગુણા છે.

ગુણાધિકાઃ, નિગોદાનાં સિદ્ધેભ્યોઽનન્તગુણત્વાત્ ‘કોહે માયા લોભે વિસેસાહિયા મુણેયવ્વા’ ક્રોધ-માયા-લોભાવિશેષાધિકા જ્ઞાતવ્યાઃ, માનતઃ ક્રોધકપાયિણો વિશેષાધિકાઃ ચિરસ્થાયિત્વાત્ ક્રોધકપાયોદયસ્ય । એમ્યો માયાઽ એમ્યો લોભ-કપાયિણો વિશેષાધિકાઃ માયા-લોભોદયયોશ્ચિરંતમકાલાવસ્થાયિત્વાત્ । ‘અહ્વા પંચવિદ્ધા સવ્વજીવા પન્નત્તા-તં જહા-જેરહ્યા-તિરિક્ખજોણિયા-મણુસ્સા-દેવા-સિદ્ધા’ અથવા-નૈરયિકતિર્યગ્ચોનિક-મનુષ્ય-દેવ-સિદ્ધભેદઃ પશ્ચધાઃ સર્વજીવાઃ અયૈષા કાયસ્થિતિઃ-‘સંચિદ્વૃણાંતરાણિ જહ હેદ્ધા મણિયાણિ’ સંચિદ્વૃણાઽન્તરે યથાઽધસ્તાદ્મણિતે કાયસ્થિતિરન્તરં ચ નૈરયિકાદિ સિદ્ધાઽન્તાનાં યથા પૂર્વન્તથાઽત્રાપિ વિસ્તરમયાન્નાત્રાઽવકાશઃ । ‘અપ્પાવહુઽ’ एषां

કર્ચોકિ નિગોદ જીવ સિદ્ધોં સે મી અનન્તગુણેં હેં । ‘કોહે માયા લોભે વિસેસમાહિયા મુણેયવ્વા’ इनकी अपेक्षा क्रोधकषाय वाले विशेषाधिक हैं । क्योंकि क्रोधकषाय का उदय चिरकाल तक अवस्थायी होता है इनकी अपेक्षा मायाकषाय वाले विशेषाधिक हैं इनकी अपेक्षा लोभ कषाय वाले विशेषाधिक हैं । क्योंकि इन दोनों कषायों का भी उदय चिरकाल तक अवस्थायी रहता है । ‘अह्वा पंचविद्धा सव्व जीवा पन्नत्ता’ अथवा इस रीति से भी समस्त जीव पांच प्रकार के कहे गये हैं-जैसे ‘जेरह्या, तिरिक्खजोणिया, मणुस्सा देवा सिद्धा’ नैर-यिक, तिर्यग्योनिक, मनुष्य देव और सिद्ध इनकी कायस्थिति और अन्तर विचार ‘संचिद्वृणांतराणि जह हेद्धा भणियाणि’ इस कथन के अनुसार जैसा पहिले कहा गया है वैसा ही यहां पर भी कर लेना चाहिये विस्तार हो जाने के भय से हम उसे यहां नहीं लिखते हैं ।

‘કોહે માયા લોભે વિસેસમાહિયા મુણેયવ્વા’ તેના કરતાં ક્રોધકષાય વાળા વિશે-ષાધિક છે. કેમકે-ક્રોધકષાયનો ઉદય લાંબાકાળ પર્યન્ત રહેવાવાળો હોય છે. તેના કરતાં માયાકષાયવાળા વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં લોભકષાયવાળા વિશેષાધિક છે. કેમકે આ બન્ને કષાયોનો ઉદય પણ લાંબા સમય પર્યન્ત રહેવાવાળો હોય છે. ‘અહ્વા પંચવિદ્યા સવ્વજીવા પણ્ણત્તા’ અથવા આ રીતે પણ સઘળા જીવો પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. જેમ કે-‘જેરહ્યા, તિરિક્ખજોણિયા, મણુસ્સા દેવા સિદ્ધા’ નૈરયિક, તિર્યગ્યોનિક, મનુષ્ય, દેવ અને સિદ્ધ.

તેમની કાયસ્થિતિ અને અંતરનું કથન-

‘સંચિદ્વૃણાંતરાણિ જહ હેદ્ધા મણિયાણિ’ આ કથન પ્રમાણે પહેલાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે અહીંયાં પણ કહી લેવું જોઈએ. શ્રાંથનો વિસ્તાર થવાના ભયથી તેને ફરીથી અહીંયાં કહેલ નથી.

કતરેભ્યઃ કતરેલ્પા વા૦ ભગવાનાહ-ગૌતમ ! 'થોવા મણુસ્સા' સ્તોકા મનુષ્યાઃ અન્યેભ્યોડલ્પત્વાત્ । 'નેરહ્યા અસંખેજ્જગુણાઃ' 'દેવા અસંખેજ્જગુણા' તેભ્યો દેવા અસંખેયગુણાઃ' 'સિદ્ધા અણંતગુણા' દેવાડપેક્ષયા સિદ્ધા અનન્તગુણા' એભ્યસ્તિ-ર્યગ્યોનિકા અનન્તગુણાઃ । ઉપસંહારમાહ-સે ત્તં પંચવિદ્ધા સવ્વજીવા પન્નત્તા' ત એતે પંચવિદ્ધા સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ પ્રથિતાઃ-ઇતિ ॥સૂ૦ ૧૪૮॥

અથ પદ્ધિવિધત્વમેષાં પ્રતિપાદયતિ—

મૂલમ્—તત્થ જે તે એવમાહંસુ છવિવિદ્ધા સવ્વજીવા પન્નત્તા તે એવમાહંસુ—તં જહા આભિણિબોહિયણાણી સુયણાણી ઓહિ-ણાણી મળપજ્જવણાણી કેવલનાણી અન્નાણી । આભિણિબોહિ-યનાણીણં મંતે । આભિણિબોહિયનાણિત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેમં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ છાવટ્ઠિં સાગરોવમાઈં સાઈરેગાઈં 'એવં સુયનાણી વિ' ઓહિનાણી ણં મંતે ! જહન્નેણ એક્કં સમયં છાવટ્ઠિં સાગરોવમાઈં સાઈ

इनके अल्पबहुत्व का विचार-इस प्रकार से है—'थोवा मणुस्सा' हे गौतम ! —इनमें सब से कम मनुष्य हैं । 'नेरह्या' 'असंखेज्जगुणा' नैरयिक जोव असंख्यातगुणों अधिक हैं 'देवा असंखेज्जगुणा' इनकी अपेक्षा देव असंख्यातगुणों हैं । और इनकी अपेक्षा 'सिद्धा अणंतगुणा' सिद्ध अनन्तगुणों अधिक हैं 'तिरिया अणंतगुणा' इनकी अपेक्षा तिर्यग्योनिक अनन्तगुणों अधिक हैं 'से त्तं पंचविद्वा सव्व जीवा पण्णत्ता' इस प्रकार का यह स्पष्टीकरण समस्त जीवों-संसारी जीवों और मुक्त जीवों-के सम्बन्ध में हैं ॥१४८॥

અલ્પબહુત્વનું કથન—

'થોવા મણુસ્સા' હે ગૌતમ ! તેઓમાં સૌથી ઓછા મનુષ્યો છે, 'નેરહ્યા અસંખેજ્જગુણા' નૈરયિકજીવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે, 'દેવા અસંખેજ્જગુણા' તેના કરતાં દેવો અસંખ્યાતગણા છે. અને તેના કરતાં પણ 'સિદ્ધા અણંતગુણા' સિદ્ધો અનંતગણા વધારે છે. 'તિરિયા અણંતગુણા' તેના કરતાં તિર્યગ્યોનિક અનંતગણા વધારે છે. 'સે ત્તં પંચવિદ્ધા સવ્વ જીવા પણ્ણત્તા' આ પ્રમાણેનું આ સ્પષ્ટીકરણ સમસ્ત જીવો-સંસારી જીવો અને મુક્ત જીવોના સંબંધમાં કહેલ છે. ॥ સૂ. ૧૪૮ ॥

रेगाइं मणपज्जवणाणीणं भंते ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं देसूणा पुव्वकोडी केवलनाणीणं भंते ! साइए अपज्जवसिए अन्नाणिणो तिविहा पन्नत्ता तं जहा अणाइए वा अपज्जवसिए अणाइए व सपज्जवसिए साइए वा सपज्जवसिए तत्थ साइए सपज्जवसिए जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अणंतं कालं अवड्ढं पोग्गलपरियट्ठं देसूणं । अंतरं आभिगिबोहियनाणिस्स जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अणंतं कालं अवड्ढं पोग्गलपरियट्ठं देसूणं एवं सुयनाणिस्स अंतरं मणपज्जवणाणिस्स अंतरं, केवलनणिणो नरिथ अंतरं अन्नाणिस्स साइसपज्जवसियस्स जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं छावट्ठिं सागरोवसाइं साइरेगाइं । अप्पाबहु० सव्वत्थोवा मणपज्जवनाणी ओहिनाणी असंखेज्जगुणा आभिगिबोहियनाणी सुयनाणी विसेसाहिया' सट्ठाणे दो वि तुल्ला केवल नाणी अनंतगुणा अन्नाणी अणंतगुणा । अहवा छव्विहा सव्वजीवा पन्नत्ता तं जहा एगिंदिया बेइंदिया तेइंदिया चउरिंदिया पंचिंदिया अणिंदिया । संचिट्ठुणांतरा जहा हेट्ठा अप्पाबहु० सव्वत्थोवा पंचिंदिया चउरिंदिया विसेसाहिया तेइंदिया विसेसाहिया बेइंदिया विसेसाहिया एगिंदिया अणंतगुणा अणिंदिया अणंतगुणा । अहवा छव्विहा सव्वजीवा पन्नत्ता तं जहा ओरालियसरीरी वेउव्वियसरीरी आहारगसरीरी तेयगसरीरी कम्मगसरीरी असरीरी । ओरालियसरीरीणं भंते ! कालओ केवचिरं होइ ? जहण्णेणं खुड्ढागं भवग्गहणं दुसम ऊणं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं जाव अंगुलस्स असंखेज्जइभागं वेउव्वियसरीरी जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवसाइं अंतो-

मुहुत्तमवमहियाइं आहारगसरीरी जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं
अंतोमुहुत्तं तेयगसरीरी दुविहे-अणाईएवा अपज्जवसिए अणा-
ईएवा सपज्जवसिए एवं कम्मगसरीरी वि' असरीरी साईए अप-
ज्जवसिए । अंतरं ओरालियसरीरस्स जहन्नेणं एक्कं समयं उक्को-
सेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तमवमहियाइं वेउव्वियसरी-
रस्स जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अणंतं कालं वणस्सइकालो ।
आहारगस्स सरीरस्स जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अणंतं
कालं जाव अवड्ढं पोग्गलपरियट्ठं देसूणं 'तेयगकम्मगसरीरस्स
य दुण्ह वि णत्थि अंतरं । अप्पाबहु० सव्वत्थोवा आहारग-
सरीरी वेउव्वियसरीरी असंखेज्जगुणा ओरालियसरीरी असंखे-
ज्जगुणा असरीरी अणंतगुणा तेयगकम्मगसरीरी दो वि तुल्ला
अणंतगुणा । से सं छव्विहा सव्वजीवा पन्नत्ता ॥सू० १४९॥

छाया-तत्र ये ते एवमुक्तवन्तः षड्विधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्तास्ते एवमुक्तवन्तः
तद्यथा-आभिनिबोधिकज्ञानिनः श्रुतज्ञानिनोऽवधिज्ञानिनो-मनःपर्यवज्ञानिनः
केवलज्ञानिनोऽज्ञानिनः ६ । आभिनिबोधिकज्ञानी खलु भदन्त ! आभिनिबोधिक-
ज्ञानी इति कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण षट्
षष्टिः सागरोपमाणि सातिरेकाणि एवं श्रुतज्ञान्यपि, अवधिज्ञानी खलु भदन्त !
जघन्येनैकं समयम् उत्कर्षेण षट् षष्टिः सागरोपमाणि सातिरेकाणि, मनःपर्यव-
ज्ञानी खलु भदन्त !० जघन्येनैकं समयमुत्कर्षेण देशोना पूर्वकोटिः, केवलज्ञानी
खलु भदन्त !० सादिकोऽपर्यवसितः, अज्ञानी त्रिविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा-अनादि-
कोवाऽपर्यवसितः १ अनादिको वा सपर्यवसितः २ सादिको वा सपर्यवसितः ३,
तत्र सादिकः सपर्यवसितो जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेणानंतं कालमपार्थं पुद्गल-
परावर्तं देशोनम् । अन्तरमाभिनिबोधिकज्ञानिनो जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेणानन्तं
कालमपार्थं पुद्गलपरावर्तं देशोनम् एवं श्रुतज्ञानिनोऽन्तरं मनःपर्यवज्ञानिनोऽपि
केवलज्ञानिनो नाऽस्त्यन्तरम् अज्ञानिनः सादि सपर्यवसितस्य जघन्येनान्तर्मुहूर्त-
मुत्कर्षेण षट् षष्टिः सागरोपमाणि सातिरेकाणि । अल्पबहुत्वम्० सर्वस्तोका
मनःपर्यवज्ञानिनः, अवधिज्ञानिनोऽसंख्येयगुणाः आभिनिबोधिकज्ञानिनः श्रुत-
ज्ञानिनो विशेषाधिकाः स्वस्थाने द्वावपि तुल्यौ केवलज्ञानिनोऽनन्तगुणाः अज्ञानि-
नोऽनन्तगुणाः । अथवा षड्विधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः तद्यथा एकेन्द्रियाः

દ્વીન્દ્રિયાઃ ત્રીન્દ્રિયાઃ ચતુરિન્દ્રિયાઃ પञ્ચેન્દ્રિયાઃ અનિન્દ્રિયાઃ । સંચિટ્ટણાન્તરે
 યથાઽધસ્તામ્ । અલ્પવહુત્વમ્ ० સર્વસ્તોકાઃ પञ્ચેન્દ્રિયાઃ ચતુરિન્દ્રિયા વિશેષા-
 ધિકાઃ ત્રીન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ દ્વીન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ એકેન્દ્રિયા અનન્તગુણાઃ
 અનિન્દ્રિયા અનન્તગુણાઃ અથવા-પદ્મવિધાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ તદ્વથા-ઔદારિક-
 શરીરિણો-વૈક્રિયશરીરિણ-આહારકશરીરિણઃ-તૈજસશરીરિણઃ કાર્મણશરીરિણો-
 ઽશરીરિણઃ । ઔદારિકશરીરી સ્વલુ ભદન્ત ! કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતિ ? જઘ-
 ન્યેન ક્ષુલ્લકભવગ્રહણં દ્વિ સમયોનમુત્કર્ષેણાઽસંખ્યેયં કાલં યાવદ્દુલ્લુપ્તસ્યાઽસં-
 સ્ખ્યેયમાગમ્, વૈક્રિયશરીરી જઘન્યેનૈકં સમયમ્ ઉત્કર્ષેણ ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણિ-
 અન્તર્મુહૂર્તાભ્યધિકાનિ આહારકશરીરી જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્-ઉત્કર્ષેણાન્તર્મુહૂર્તમ્ ।
 તૈજસશરીરી દ્વિવિધઃ-અનાદિકોવાઽપર્યવસિતઃ ૧ અનાદિકોવા સપર્યવસિતઃ ૨,
 એવં કાર્મણશરીર્યપિ અશરીરી સાદિકોઽપર્યવસિતઃ । અન્તરમૌદારિકશરીરસ્ય
 જઘન્યેનૈકં સમયમ્ ઉત્કર્ષેણ ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તાઽભ્યધિકાનિ,
 વૈક્રિયશરીરસ્ય જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્-ઉત્કર્ષેણાઽનન્તં કાલં વનસ્પતિકાલઃ, આહાર-
 કશરીરસ્ય જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણાનન્તં કાલં યાવદપાર્થ પુદ્ગલપરાવર્તે
 દેશોનમ્ તૈજસશરીરસ્ય કાર્મણશરીરસ્ય ચ દ્વયોરપિ નાસ્ત્યન્તરમ્ । અલ્પવહુત્વમ્ ०
 સર્વસ્તોકા આહારક શરીરિણઃ વૈક્રિયશરીરિણોઽસંખ્યેયગુણાઃ ઔદારિકશરીરિણોઽ-
 નન્તગુણા તૈજસ કાર્મણ શરીરિણૌ દ્વાવપિ તુલ્યૌ અનન્તગુણૌ । ત એતે પદ્મવિધાઃ
 સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ॥૧૪૯॥

ટીકા-‘તત્થ જે તે એવમાહંસુ છવ્વિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા-તે એવમાહંસુ’
 તત્ર જીવાનાં ભેદપ્રસ્તાવે, જે તે એવમુક્તવન્તઃ પદ્મવિધાઃ સર્વજીવા સ્ત એવમુક્તવન્તઃ
 સ્તેષામેવં આશયઃ ‘તં જહા-આભિણિવોહિયનાણી-સુયનાણી-ઓહિનાણી-મળ-
 પજ્જવનાણી-કેવલનાણી-અણ્ણાણી’ તદ્વથા-આભિણિવોધિકજ્ઞાનો ૧ શ્રુતજ્ઞાની ૨

‘તત્થણં જે તે એવમાહંસુ છવ્વિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા’-ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ-ગૌતમ ને પ્રશ્નુ સે જલ્લ એસા પૂછા કિ હે ભદન્ત ! સમસ્ત
 જીવ-સંસારી જીવ ઔર અસંસારી જીવ-કિતને પ્રકાર કે હૈં ? તલ
 પ્રશ્નુ ને કહા હે ગૌતમ ! સમસ્ત જીવ કોઈ અપેક્ષા સે છહ પ્રકાર
 કે હૈં ‘તં જહા-જૈસે ‘આભિણિવોહિયનાણી સુયનાણી, ઓહિ-

‘તત્થ ણં જે તે એવમાહંસુ છવ્વિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ.

ટીકાર્થ-ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને જ્યારે એવું પૂછ્યું કે હે ભગવન્ !
 સધળા જીવો-સંસારી જીવો અને અસંસારી જીવ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ?
 આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ કહ્યું કે હે ગૌતમ ! કેઈ અપેક્ષાથી સધળા જીવો છ
 પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે, ‘આભિણિવોહિય-

અવધિજ્ઞાની ૩ મનઃપર્યવજ્ઞાની ૪ કેવલજ્ઞાની ૫ અજ્ઞાની ૬ । અથૈવાં કાયસ્થિતિઃ
'આભિણિવોહિયનાળી ણં મંતે ! આભિણિવોહિયનાણિ ત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં
હોઈ ?' આભિણિવોધિકજ્ઞાની-આભિણિવોધિક્ક ઇતિ કાલતો મદન્ત ! કિયચ્ચિરં
હલુ ૦ ? મગવાનાહ- 'ગોયમા !' ગૌતમ ! 'જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિં
સાગરોવમાઈં સાહરેગાઈં' જઘન્યપ્રમાણતોડન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કુષ્ટતઃ પટ્ પટ્ટિઃ સાતિરેક
સાગરોપમાણિ તાનિ વિજયાદિ દેવેષુ વારદ્વયગમનેન ભાવનીયાનિ । 'એવં સુય-
નાળી, મળપજ્જવનાળી, કેવલનાળી અળ્લાળી' આભિણિવોધિકજ્ઞાની
શ્રુતજ્ઞાની અવધિજ્ઞાની મનઃપર્યવજ્ઞાની કેવલજ્ઞાની ઔર અજ્ઞાની
इनकी कथास्थिति का विचार-

'આભિણિવોહિયનાળી ણં મંતે ! આભિણિવોહિયનાણિ ત્તિ
કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે મદન્ત ! આભિણિવોધિકજ્ઞાની આભિણિ-
વોધિક જ્ઞાનીરૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? હિસકે ઉત્તર મૈં પ્રમુ
કહતે હૈં- 'ગોયમા ! જહ ૦ અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિં સાગરોવમાઈં હે
ગૌતમ ! આભિણિવોધિક જ્ઞાની આભિણિવોધિક જ્ઞાનિરૂપ સે કમ સે
કમ એક અન્તર્મુહૂર્ત તક રહતા હૈ ઔર અધિક સે અધિક કુછ અધિક
૬૬ સાગરોપમ તક રહતા હૈ । સમ્યક્ત્વ કા કાલ જઘન્ય સે એક
અન્તર્મુહૂર્ત કા કહા ગયા હૈ અતઃ આભિણિવોધિક જ્ઞાની કા મી
જઘન્ય સે કાયસ્થિતિ કા કાલ એક અન્તર્મુહૂર્ત કા કહા ગયા હૈ ઔર
કુછ અધિક ૬૬ સાગરોપમ કા જો ઉત્કુષ્ટ કાલ કહા ગયા હૈ વહ
વિજયાદિ વિમાનોં મૈં દો બાર ગમન કર ને સે કહા ગયા હૈ । હિસી

નાળી સુયનાળી ઓહિનાળી મળપજ્જવનાળી, કેવલનાળી અળ્લાળી' આભિણિવોધિક-
જ્ઞાની શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, મનઃ પર્યવજ્ઞાની કેવળજ્ઞાની અને અજ્ઞાની.

તેમની કાયસ્થિતિનો વિચાર-

'આભિણિવોહિયનાળી ણં મંતે ! આભિણિવોહિયનાણિ ત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ'
હે ભગવન્ ! આભિણિવોધિકજ્ઞાની આભિણિવોધિક જ્ઞાનીપણથી કેટલાકાળ પર્યન્ત
રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે 'ગોયમા ! જહણેણં
અંતો મુહુત્તં ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિં સાગરોવમાઈં' હે ગૌતમ ! આભિણિવોધિકજ્ઞાની
આભિણિવોધિક જ્ઞાનીપણથી ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે
છે. અને વધારેમાં વધારે કંઈક વધારે ૬૬ છાસઠ સાગરોપમ પર્યન્ત રહે
છે. સમ્યક્ત્વનો કાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનો કહેવામાં આવેલ છે તેથી
આભિણિવોધિકજ્ઞાનીનો પણ જઘન્યથી કાયસ્થિતિનો કાળ એક અંતર્મુહૂર્તનો
કહેવામાં આવેલ છે. અને કંઈક વધારે ૬૬ છાસઠ સાગરોપમનો જે ઉત્કુષ્ટ

નાળી વિ' એવં શ્રુતજ્ઞાનિનોડપિ-આભિનિવોધિક શ્રુતજ્ઞાનયોઃ પરસ્પરાડવિના-
 ભૂતત્વાત્, 'જત્થ આભિણિવોહિયનાણં તત્થ સુચનાણં, જત્થ સુચનાણં તત્થ
 આભિણિવોહિયનાણં, દો વિ ઇયાઈ અણ્ણોણ મણુગયાઈ' યત્રાડઅભિનિવોધિક-
 જ્ઞાનં તત્ર-શ્રુતજ્ઞાનં યત્ર-શ્રુતજ્ઞાનં તત્રાડઅભિનિવોધિકજ્ઞાનં દ્વે અપિ એતે અન્યો-
 ડન્યમનુગતે ઇતિ વચનાત્ દ્વયોઃ સામ્યમ્ । 'ઓહિનાળી ણં મંતે !૦ અવધિજ્ઞાની
 યલ્લ મદન્ત ! કાલતઃ કિયચ્ચિરમ્૦ ? મગવાનાહ-ગૌતમ ! 'જહન્નેણં એકં
 સમયં ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિં સાગરોવમાઈં સાઢરેગાઈં' જઘન્યેન ન્યૂનાન્ન્યૂનતયૈકં
 સમયમ્ એકસમયતા ચ મરણતઃ પ્રતિપાતેન મિથ્યાત્વાડવગમનતો વા વિમદ્ગજ્ઞાન-
 ભાવતઃ પ્રતિપત્તવ્યા, ઉત્કર્ષેણ ષટ્ ષષ્ટિઃ સાગરોપમાણિ સાતિરેકાણિ, તાન્યાભિ-

પ્રકાર સે શ્રુતજ્ઞાની કી ભી કાયસ્થિતિ કા કાલ ઇતના હી હોતા હૈ
 ક્યોંકિ યે દોનોં જ્ઞાન પરસ્પર મેં અવિનાભૂત હૈં ઉત્તંચ-

‘જત્થ અભિણિવોહિયનાણં તત્થ સુચનાણં જત્થ સુચનાણં,
 તત્થ આભિણિવોહિયનાણં, દો વિ ઇયાઈ અણ્ણોણ મણુગયાઈ’

‘ઓહિનાળી ણં મંતે !’ હે મદન્ત ! અવધિજ્ઞાની અવધિજ્ઞાનીરૂપ
 કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં-‘જહન્નેણં
 એકં સમયં ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિં સાગરોવમાઈં સાઢરેગાઈં’ હે ગૌતમ !
 અવધિજ્ઞાની અવધિજ્ઞાની રૂપ સે કમ સે કમ એક સમય તક રહતા હૈ
 ઓર અધિક સે અધિક કુછ અધિક ૬૬ સાગરોપમ તક રહતા હૈ
 જઘન્ય એક સમય કે વાદ નિયમતઃ મરણ કો લેકર ઉસકા પ્રતિપાત
 હો જાતા હૈ ઓર મિથ્યાત્વ કી પ્રાપ્તિ સે ઉસે વિભંગજ્ઞાન કા સદ્ભાવ
 આ જાતા હૈ. તથા ઉત્કૃષ્ટ જો ૬૬ સાગરોપમ કહા ગયા હૈ વહ

કાળ કહેવામાં આવેલ છે. તે વિજય વિગેરે વિમાનોમાં બે વાર ગમન કરવાથી
 કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાનીની કાયસ્થિતિનો કાળ પણ એટલોજ
 હોય છે. કેમ કે આ બન્ને જ્ઞાનો પરસ્પર એક સરખા જ છે. કહ્યું પણ છે કે-

‘જત્થ આભિણિવોહિય નાણં તત્થ સુચનાણં જત્થ સુચનાણં,
 તત્થ અભિવોહિયનાણં, દો વિ ઇયાઈ અણ્ણોણમણુગયાઈ’

ઓહિનાળી ણં મંતે !’ હે ભગવન્ અવધિજ્ઞાની અવધિજ્ઞાની પણાથી કેટલા
 કાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘જહ્ણેણં
 એકં સમયં ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિં સાગરોવમાઈં સાઢરેગાઈં’ હે ગૌતમ ! અવધિજ્ઞાની
 અવધિજ્ઞાનીપણાથી ઓછામાં ઓછા એક સમયપર્યન્ત રહે છે. અને વધારેમાં વધારે
 કંઈક વધારે ૬૬ છાસઠ સાગરોપમ પર્યન્ત રહે છે. જઘન્ય એક સમય પછી
 નિયમતઃ મરણને લઈને તેનો પ્રતિપાત થઈ જાય છે. અને મિથ્યાત્વની
 પ્રાપ્તિથી તેને વિભંગજ્ઞાનનો સદ્ભાવ આવી જાય છે. તથા ઉત્કૃષ્ટથી ૬૬

નિવૌધિકજ્ઞાનવદ્ધાવનીયાનિ 'મળપજ્જવનાણી ણં મંતે !૦' મનઃપર્યવજ્ઞાની ભદન્ત ! કાલતઃ કિયચ્ચિરં ચલુ ગૌતમ ! 'જહન્નેણં એગં સમયં-ઉક્કોસેણં દેસૂણા પુવ્વકોડી' જઘન્યેનૈકં સમયમ્ દ્વિતીયસમયે મરણતઃ પ્રતિપાતાત્, ઉત્કર્ષેણ દેશોના પૂર્વકોટિઃ ચારિત્રકાલસ્યૈતાવન્માત્રત્વાત્ ઉત્કર્ષતોઽપિ । 'કેવલનાણી ણં મંતે !૦' કેવલજ્ઞાની ભદન્ત ! કિયચ્ચિરં કાલતો ભવતિ? ભગવાનાહ ગૌતમ ! કેવલજ્ઞાની-'સાદીએ અપજ્જવસિએ' સાદિકોઽપર્યવસિતઃ, કેવલજ્ઞાનસ્ય ધાતિકર્મ ચતુષ્ટયાન્તં વિઘાતકાત્મકકારણસમુદાયેનોત્પત્તિર્ભવતિ ઉત્પન્નસ્ય તસ્ય પુનઃ

વિજયાદિ વિમાનોં મેં દો બાર જન્મ લેને સે સધ જાતા હૈ 'મળપજ્જવનાણી ણં મંતે ? જહન્નેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં દેસૂણા પુવ્વકોડી' હે ભદન્ત ! મનઃ પર્યવજ્ઞાની કા કાયસ્થિતિ કા કાલ કિતના હૈ ? તો હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! મનઃ પર્યવજ્ઞાની કા કાયસ્થિતિકાલ જઘન્ય સે એક સમય કા હૈ ક્યોંકિ દ્વિતીય સમય મેં મરણ કો લેકર હસકા પ્રતિપાત હો જાતા હૈ અતઃ મનઃપર્યવજ્ઞાન છૂટ જાતા હૈ ઓર ફિર યહ મનઃપર્યવજ્ઞાની નહીં રહતા હૈ । તથા હસકી કાયસ્થિતિ કા ઉત્કૃષ્ટ કાલ કુછ કમ પૂર્વકોટિ કા હૈ । ક્યોંકિ ચારિત્ર કા કાલ ઉત્કૃષ્ટ સે હતના હી કહા ગયા હૈ । 'કેવલનાણી ણં મંતે ! હે ભદન્ત ! કેવલજ્ઞાની કેવલજ્ઞાની રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ । હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! કેવલજ્ઞાની 'સાદીએ અપજ્જવસિએ' સાદિ અપર્યવસિત કહા ગયા હૈ ક્યોંકિ કેવલ ચાર ધાતિયા કર્મોં કે સર્વથા પ્રક્ષય સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ 'અણ્ણાણિણો તિચ્છિહા પન્નત્તા'

છાસઠ સાગરોપમ કહેવામાં આવેલ છે. તે વિજય વિગેરે વિમાનોમાં બે વાર જન્મ ધારણ કરવાથી સિદ્ધ થઈ જાય છે. 'મળપજ્જવનાણી ણં મંતે ! જહન્નેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં દેસૂણા પુવ્વકોડી' હે ભગવન્ ! મનઃ પર્યવજ્ઞાનીનો કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક સમયનો છે. કેમકે-ખીજ સમયમાં મરણ થવાથી તેનો પ્રતિપાત થઈ જાય છે. તેથી તેનું મનઃપર્યવજ્ઞાન છૂટી જાય છે. અને પુનઃ તે મનઃ પર્યવજ્ઞાની પણથી રહે છે. તથા તેમની કાયસ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટ કાળ કંઈક ઓછા પૂર્વ કોટિનો છે. કેમકે-ચારિત્રનો કાળ ઉત્કૃષ્ટથી એટલો જ કહેવામાં આવેલ છે. 'કેવલનાણી ણં મંતે !' હે ભગવન્ ! કેવલજ્ઞાની કેવલજ્ઞાની પણથી કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુથી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! કેવલજ્ઞાની 'સાદીએ અપજ્જવસિએ' સાદિ અપર્યવસિત કહેવામાં આવેલ છે. કેમકે-કેવલજ્ઞાન ચાર ધાતિયાકર્મોનો સર્વથા કાયથવાથી ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી તે સાદિ છે. અને તે કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી

ક્ષયાઽભાવાત્ । અજ્ઞાની ભદન્ત ! કાલતઃ કિયચ્ચિરમ્ ? ગૌતમ ! ‘અન્નાણિણો તિવિહા પઘ્નન્તા’ અજ્ઞાની ત્રિવિધઃ ‘તં જહા-અણાદીં વા અપજ્જવસિં અણાદીં વા સપજ્જવસિં સાદીં વા સપજ્જવસિં તત્થ જે તે સાદીં સપજ્જવસિં સે જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં’ તથા-અનાદિકોવાઽપર્યવસિતઃ ૧ અનાદિકો વા સપર્યવસિતઃ ૨ સાદિકો વા સપર્યવસિતઃ ૩ તત્ર ત્રિપુ તૃતીયોઽન્તર્મુહૂર્તે જઘન્યેન તત્ત્વં કસ્યાપિ સમ્યક્ત્વલાભતો ભૂયોઽપિ જ્ઞાનિત્વ ભાવાત્ । ‘ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં અવદ્ધું પોગ્ગલપરિયટ્ઠં દેસૂણં’ ઉત્કર્ષતોઽનન્તં કાલમપાર્થં પુદ્ગલપરાવર્તં દેશોનમ્ એતાવતા કાલેન ભ્રષ્ટ જ્ઞાનિનઃ પુનર્જ્ઞાનિત્વલાભાત્ । આભિનિવોધિક-

હે ભદન્ત ! અજ્ઞાની જીવ અજ્ઞાનીરૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! અજ્ઞાની ત્રીન પ્રકાર કે કહે ગયે હૈ ‘તં જહા’ જૈસે-‘અણાદીં વા અપજ્જવસિં અણાદીં વા સપજ્જવસિં, સાદીં સપજ્જવસિં’ એક અનાદિ અપર્યવસિત અજ્ઞાની ઓર દૂસરા અનાદિ સપર્યવસિત અજ્ઞાની ઓર ત્રીસરા સાદિ સપર્યવસિત અજ્ઞાની ‘તત્થ જે તે સાદીં સપજ્જવસિં સે જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં’ હનમેં જો અજ્ઞાની સાદિ સપર્યવસિત હૈ, વહ કમ સે કમ એક અન્તર્મુહૂર્ત તક ઉસ સ્થિતિ મેં રહતા હૈ ઓર હસકે વાદ સમ્યક્ત્વ કે લાભ સે ઉસમેં જ્ઞાનિત્વ કા સદ્ભાવ હો જાતા હૈ તથા અધિક સે અધિક ‘અણંતં કાલં અવદ્ધું પોગ્ગલપરિયટ્ઠં દેસૂણં’ વહ અનન્તકાલ તક અજ્ઞાની રૂપ બના રહતા હૈ હસમેં અનન્ત ઉત્સર્પિણિયાં ઓર અનન્ત અવસર્પિણિયાં સમાપ્ત હો જાતી હૈ તથા-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા કુચ્છ

નાશ પામતું નથી. તેને અપર્યવસિત કહેલ છે. ‘અન્નાણિણો તિવિહા પઘ્નન્તા’ હે ભગવન્ ! અજ્ઞાની જીવ અજ્ઞાની પણથી કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! અજ્ઞાનીયો ત્રણ પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે-‘અણાદીં વા અપજ્જવસિં અણાદીં વા સપજ્જવસિં; સાદીં સપજ્જવસિં’ એક અનાદિ અપર્યવસિત અજ્ઞાની અને બીજા અનાદિ સપર્યવસિત અજ્ઞાની તથા ત્રીજા સાદિ સપર્યવસિત અજ્ઞાની ‘તત્થ જે તે સાદીં સપજ્જવસિં સે જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં’ તેમાં જે અજ્ઞાની સાદિ સપર્યવસિત છે. તે ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત એ સ્થિતિમાં રહે છે અને તે પછી સમ્યક્ત્વનો લાભ થવાથી તેનામાં જ્ઞાની પણ આવે જાય છે. તથા વધારેમાં વધારે ‘અણંતં કાલં અવદ્ધું પોગ્ગલપરિયટ્ઠં દેસૂણં’ તે અનંતકાળ પર્યન્ત અજ્ઞાનીપણથી રહે છે. તેમાં અનંત ઉત્સર્પિણીયો અને અનંત અવસર્પિણીયો સમાપ્ત થઈ જાય છે. તથા ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી

જ્ઞાનાદિયુક્તઃ ક્રિયતા કાલેન પુનસ્તજ્ઞાનં લભતે તદ્ અન્તરં જ્ઞાતુમીદા મદન્ત ! મગવાનાહ-ગૌતમ ! ‘આભિણિવોહિયનાણિસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં અવહું પોગ્ગલપરિયટ્ટં દેસૂણં’ આભિણિવોધિકજ્ઞાનસ્ય જઘન્ય ઘૃચ્યા-ડન્તર્મુહૂર્તમ્-કસ્યાપિ એતાવત્કાલેન ભૂયોડપિ આભિણિવોધિકજ્ઞાનિત્વ ભાવાત્ ઉત્કર્ષતોડનન્તં કાલમનન્તા ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ ક્ષેત્રતશ્ચાડપાર્થ પુદ્ગલ પરાવર્તે દેશોનમ્ । ‘એવં સુચનાણિણો અંતરં’ એવમેવ શ્રુતજ્ઞાનિનઃ શ્રુતજ્ઞાનલાભેડન્તરં

કમ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત કાલ કી સમાસિ હો જાતી હૈ ઇતને વડે કાલ કે વાદ વહ જીવ અજ્ઞાની નહીં રહતા હૈ કિન્તુ જ્ઞાની હો જાતા હૈ ।

इनका अन्तर कथन-इसमें गौतम ने प्रभु से ऐसा पूछा है आभि-
निबोधिक ज्ञान से मुक्त हुआ जीव पुनः आभिनिबोधिक ज्ञान प्राप्त
करे तो उसकी प्राप्ति में उसे कितने काल का अन्तर होता है अर्थात्
विरह काल का साम्हना करना पड़ता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते
हैं-हे गौतम ! ‘आभिणिवोहियनाणिस्स जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्को-
सेणं अणंतं कालं अवहुं पोग्गलपरियट्टं देसूणं’ आभिनिबोधिकज्ञान
के छूट जाने पर पुनः उसकी प्राप्ति करने में कम से कम एक अन्त-
र्मुहूर्त का अन्तर पड़ता है और अधिक से अधिक अनन्त काल का
अन्तर पड़ता है क्षेत्र की अपेक्षा कुछ कम अर्धपुद्गल परावर्त का
अन्तर पड़ता है । इतने काल के बाद आभिनिबोधिक ज्ञानी, आभि-
निबोधिकज्ञान के छूट जाने पर पुनः उसे प्राप्त कर लेता है । ‘एवं

કંઈક ઓછો અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તકાળ સમાપ્ત થઈ જાય છે. આટલા મોટા કાળ પછી તે જીવ અજ્ઞાની પણાથી રહેતા નથી. પરંતુ જ્ઞાની બની જાય છે.

તેમના અંતરદ્વારનું કથન-

આ અંતરદ્વારના સંબંધમાં ગૌતમ સ્વામી પ્રભુ શ્રી ને એવું પૂછે છે કે-આભિણિબોધિક જ્ઞાનથી મુક્ત થયેલ જીવ ફરીથી આભિણિબોધિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તો તે પ્રાપ્ત કરવામાં તેને કેટલા કાળનું અંતર હોય છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ શ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! ‘અભિણિવોહિયનાણિસ્સ જહ્ણણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં અવહુહં પોગ્ગલપરિયટ્ટં દેસૂણં’ આભિણિબોધિક જ્ઞાનીનું આભિણિબોધિકજ્ઞાન છૂટી જવાથી ફરીથી તેને પ્રાપ્ત કરવામાં ઓછામાં ઓછું એક અંતર્મુહૂર્તનું અંતર થાય છે. અને વધારેમાં વધારે અનંતકાળનું અંતર થાય છે. ક્ષેત્રની એપેક્ષાથી કંઈક ઓછા અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત કાળનું અંતર થાય છે. એટલા કાળ પછી આભિણિબોધિક જ્ઞાની આભિણિબોધિક જ્ઞાન છૂટી ગયા પછી ફરીથી તે તેને પ્રાપ્ત કરીલે છે ‘એવં સુચનાણિણો અંતરં’

भवति । ‘मणपञ्जव०’ मनःपर्यवज्ञानिनश्चाऽन्तर्मुहूर्तं जघन्येनोत्कर्षेणानन्तं कालं यावदपार्धं पुद्गलपरावर्तं देशेन यावत् । ‘केवलनाणिणो नत्थि अन्तरं’ केवलज्ञानिनोऽन्तरं नास्ति साद्यपर्यवसितत्वात् । ‘अन्नाणिस्स०’ अज्ञानिनस्तु त्रेधाभिन्नस्य मध्येऽन्नाद्यपर्यवसितस्य नास्त्यन्तरम् अपर्यवसितत्वात् १ अनादि सपर्यवसितस्यापि नास्त्यन्तरम् भूयस्तद्भावाऽयोगात् २ पुनरज्ञानित्वं भवत्सादि सपर्यवसितं

सुयनाणिणो अन्तरं’ इसी तरह से श्रुतज्ञानी श्रुतज्ञान के छूट जाने पर पुनः उसे इतने जघन्य काल के बाद और उत्कृष्ट काल के बाद पुनः प्राप्त कर लेता है ऐसा जानना चाहिये ‘मण पञ्जव०’ मनः पर्यवज्ञान छूट जाने के बाद-पुनः यदि मनः पर्यवज्ञान प्राप्त करें तो उसे उसकी पुनः प्राप्ति करने में जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त का अन्तर पड़ता है और उत्कृष्ट से अनन्तकाल का अन्तर पड़ता है-इसमें कुछ अर्धपुद्गल परावर्त काल समाप्त हो जाता है । यह कथन ऋजुमति मनः पर्याय ज्ञान की अपेक्षा से कहा गया जानना चाहिये क्योंकि विपुलमति मनः पर्यवज्ञान का प्रतिपात नहीं होता है । ‘केवलनाणिणो नत्थि अन्तरं’ केवलज्ञान वाले के अन्तर नहीं होता है क्योंकि इसकी स्थिति सादि अपर्यवसित कही गई है इसलिये एक बार इस की प्राप्ति हो जाने पर इसका छूटना नहीं होता है अतः अन्तर का निषेध किया गया है । ‘अन्नाणिस्स०’ अज्ञानी जीव के विषय में तीन विकल्प हैं-एक अनादि अपर्यवसित अज्ञानी, एक अनादि सप-

એજ પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાની શ્રુતજ્ઞાન છૂટી ગયા પછી ફરીથી તેને આટલા જઘન્ય કાળ પછી અને ઉત્કૃષ્ટ કાળ સમાપ્ત થયા પછી ફરીથી તે પ્રાપ્ત કરીલે છે. તેમ સમજવું ‘મણપજ્જવણાણી’ મનઃ પર્યવજ્ઞાની મનઃપર્યવજ્ઞાન છૂટી ગયા પછી ફરીથી તે જો મનઃપર્યવજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તો તેને તેની ફરીથી પ્રાપ્તિ કરવામાં જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું અંતર થાય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી અનંત કાળનું અંતર થાય છે. તેમાં ઠંઠક કમ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત કાળ સમાપ્ત થઈ જાય છે. આ કથન ઋજુમતિ મનઃ પર્યવજ્ઞાનની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે તેમ સમજવું કેમકે-વિપુલમતિના મનઃપર્યવજ્ઞાનનો પ્રતિપાત થતો નથી. ‘કેવલનાણિણો નત્થિ અંતરં’ કેવળજ્ઞાન વાળાને અંતર હોતું નથી. કેમકે તેઓની સ્થિતિ સાદિ અપર્યવસિત કહેવામાં આવેલ છે. તેથી એકવાર તેની પ્રાપ્તિ થયા પછી તે છૂટતું નથી તેથી તેના અંતરનો નિષેધ કરવામાં આવેલ છે. ‘અન્નાણિસ્સ૦’ અજ્ઞાની જીવના સંબંધમાં ત્રણ વિકલ્પો છે. એક અનાદિ અપર્યવસિત અજ્ઞાની, બીજા અનાદિ સપર્યવસિત અજ્ઞાની અને ત્રીજા સાદિ

भवति न तु—अनादि सपर्यवसितम् । ‘सादि सपज्जवसियस्स जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं छावट्ठिं सागरोवमाइं साइरेगाइं’ तृतीयस्याऽस्य सादिसपर्यवसितस्याऽन्तर्मुहूर्तमेवान्तरम् जघन्यतः, तच्चाऽकिंचित्करम् अतः सोऽपि मुक्त एव तावता कालेन भूयोऽपि कस्याऽपि अज्ञानित्व प्राप्तेः, उत्कर्षेण पट् पण्डितः सागरोपमाणि सातिरेकाणि यावदन्तरम्, ‘अप्यावहु०’ अल्पवहुत्वम् एतेषामल्पवहुत्वे ‘सव्वत्थोवा मणपज्जवनाणी’ सर्वेभ्यः स्तौका मनःपर्यवज्ञानिनः चारित्रणामेव केपाञ्चर्यवसित अज्ञानी और एक सादि सपर्यवसित अज्ञानी इनमें जो अनादि अपर्यवसित अज्ञानी है उसके अज्ञान के अभाव हो जाने पर पुनः अज्ञान की प्राप्ति करने में अन्तर पड ही नहीं सकता क्यों कि उसका अज्ञान अपर्यवसित है उसका कभी अभाव हो ही नहीं सकता—ऐसा अज्ञानी जीव अभव्य की कोटि में रखा गया है दूसरे नम्बर का जो अज्ञानी जीव है उसका अज्ञान सपर्यवसित होने से पुनः उसकी प्राप्ति उसे नहीं होती है यदि उसे पुनः अज्ञान की प्राप्ति होना मान लिया जाये—तो ऐसी स्थिति में वह सादि सपर्यवसित की ही कोटि में आ जाता है—अनादि सपर्यवसित कोटि में वह नहीं रह सकता है सादि सपर्यवसित जीव को पुनः अज्ञानी होने में कम से कम अन्तर एक अन्तर्मुहूर्त का होता है और उत्कृष्ट से अन्तर कुछ अधिक ६६ सागरोपम का होता है क्योंकि इतना समय वह ज्ञानी अवस्था में—क्षायोपशमिक सम्यक्त्वावस्था में—व्यतीत कर देता है और इसके बाद वह पुनः अज्ञानी बन सकता है ।

સપર્યવસિત અજ્ઞાની તેમાં જે અનાદિ અપર્યવસિત અજ્ઞાની છે. તેને અજ્ઞાનનો અભાવ થયા પછી ફરીથી અજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં અંતર આવતું જ નથી. કેમ કે એ અજ્ઞાન અપર્યવસિત છે. તેનો અભાવ ક્યારેય પણ થઈ શકતો નથી. એવા અજ્ઞાની જીવ અભવ્ય કોટીમાં ગણવામાં આવેલ છે. ખીલ નંબરના જે અજ્ઞાની જીવ છે. તેનું અજ્ઞાન સપર્યવસિત હોવાથી ફરીથી તેની પ્રાપ્તિ તેને થતી નથી. જો તેને ફરીથી અજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતી માનવામાં આવે તો એ સ્થિતિમાં તે સાદિ સપર્યવસિતની કોટિમાં આવી જાય છે. અનાદિ સપર્યવસિતની કોટિમાં તે રહી શકતા નથી. સાદી સપર્યવસિત જીવને ફરીથી અજ્ઞાની થવામાં ઓછામાં ઓછું એક અંતર્મુહૂર્તનું અંતર હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટ અંતર કંઈક વધારે ૬૬ છાસઠ સાગરોગમનું હોય છે. કેમ કે એટલો સમય તે જ્ઞાની અવસ્થામાં—અર્થાત્ ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વાવસ્થામાં વીતાવી દે છે. અને તે પછી ફરીથી અજ્ઞાની બની શકે છે.

તદ્વાદાત્, “તં સંજયસ્સ સવ્વપ્પમાયરહિયસ્સ વિવિહરિદ્ધિમઓ” તત્સંયતસ્ય સર્વ-
પ્રમાદરહિતસ્ય વિવિધઋદ્ધિમતઃ । इति वचनात् ‘ओहिनाणी असंखेज्जगुणा’
एभ्योऽवधिज्ञानिनोऽसंख्येयगुणैरधिकाः । देवनारकाणामप्यवधिज्ञानभावात् ।
‘आभिणिबोहियनाणी-सुयनाणी विसेसाहिया सट्ठाणे दोवि तुल्ला’ तेभ्यः आभि-
निबोधकज्ञानी-श्रुतज्ञानी चोभौ विशेषाधिकौ स्वस्थाने तु द्वावपि परस्परं तुल्यौ
द्वयोः परस्परमविनाभावात् । ‘केवलनाणी अणंतगुणा’ केवलज्ञानिनः उभाभ्याम-

इनके अल्पबहुत्व का विचार—‘सव्वत्थोवा मण० ओहि० असं-
खेज्ज आभि० सूय० विसेसा० सट्ठाणे दो वि तुल्ला केवल० अणंत०
अण्णाणी अणंतगुणा’ सब से कम मनः पर्यवज्ञानी हैं क्योंकि मनः
पर्यवज्ञान के स्वामी कम होते हैं अर्थात् चारित्र धारियों से भी यह
सब के नहीं होता है किन्तु किन्हीं २ ऋद्धिधारि चारित्र शालियों के
ही यह होता है उक्तंच—‘ते संजयस्स सव्वप्पमायरहियस्स विविध-
रिद्धिमतो’ इनकी अपेक्षा अवधिज्ञानी जीव असंख्यातगुणों अधिक हैं
हैं क्योंकि संयम के अभाव में भी यह देव और नारकियों के भी हो
जाता है इसीलिये इसके स्वामी मनः पर्यवज्ञानी की अपेक्षा असं-
ख्यात गुणों अधिक कहे गये हैं । अवधिज्ञानी की अपेक्षा आभिनि-
बोधिकज्ञानी और श्रुतज्ञानी विशेषाधिक है । परन्तु स्वस्थान में ये
परस्पर में तुल्य में हैं क्योंकि इन दोनों का परस्पर में अविनाभाव
सम्बन्ध है । इनकी अपेक्षा केवलज्ञानी अनन्तगुणों अधिक हैं क्योंकि

અવપબહુત્વનું કથન—

‘સવ્વત્થોવા મણપ્જવનાણી ઓહિનાણી અસંખેજ્જગુણા આમિં સુયં વિસે-
સાહિયા સટ્ઠાણે દો વિ તુલ્લા કેવલં અણંતં અણ્ણાણી અણંત ગુણા’ સૌથી
ઓછા મનઃપર્યવજ્ઞાની છે. કેમ કે—મનઃપર્યવજ્ઞાનના સ્વામી ઓછા હોય છે.
અર્થાત્ ચારિત્રધારિયોમાં પણ તે બંધાને હોતા નથી પરંતુ કેાંઈ કેાંઈ ઋદ્ધિ-
ધારી ચારિત્રધારીયોને જ તે હોય છે. કહ્યું પણ છે કે—‘તે સંજયસ્સ સવ્વપ્પ-
માયરહિયસ્સ વિવિધરિદ્ધિમંતો’ તેના કરતાં અવધિજ્ઞાન વાળા જીવો અસંખ્યાત-
ગણા વધારે છે. કેમ કે સંયમના અભાવમાં પણ તે દેવ અને નારકીયોને
પણ થાય છે. તેથી તેના સ્વામી મનઃપર્યવજ્ઞાનીના કરતાં અસંખ્યાતગણા
વધારે કહેવામાં આવેલ છે. અવધિજ્ઞાનીના કરતાં આભિનિબોધિકજ્ઞાની
અને શ્રુતજ્ઞાની વિશેષાધિક છે. પરંતુ સ્વસ્થાનમાં તે પરસ્પર સરખા
છે. કેમકે આ બંને જ્ઞાનનો પરસ્પરમાં અવિનાશાવ સંબંધ છે. તેના
કરતાં કેવળજ્ઞાની અનંતગણા વધારે છે. કેમ કે સિદ્ધ જીવો અનંત

नन्तगुणाः सिद्धानामनन्तगुणत्वात् । 'अज्ञानी अनन्तगुणा' केवलज्ञानिभ्योऽज्ञानिनोऽनन्तगुणाधिकाः वनस्पतीनां सिद्धेभ्योऽपि अनन्तत्वात् । 'अहवा-छव्विहा सव्वजीवा पणत्ता तं जहा-एणिंदिया-वेइंदिया-तेइंदिया-चउरिंदिया-पंचिंदिया अणिंदिया' पक्षान्तरेऽपि सर्वजीवाः पञ्चविधाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-एकेन्द्रियाः द्वीन्द्रियाः त्रीन्द्रियाः चतुरिन्द्रियाः पञ्चेन्द्रियाः अनिन्द्रियाः ६ । 'संचिद्वृणांतरा जहा हेट्ठा' संचिद्वृणाऽन्तरे यथाऽवस्तात् एकेन्द्रियादीनां कायस्थितिरन्तरं च व्याख्यातपूर्वैकेन्द्रियादिप्रकरणतः 'अप्पाबहु०' अल्पबहुत्वविचारे-एषाम् 'सव्वत्थोवा पंचिंदिया' सर्वस्तोकाः पञ्चेन्द्रियाः 'चउरिंदिया विसेसा-

सिद्ध जीव अनन्त कहे गये हैं । इनकी अपेक्षा जो अज्ञानी जीव हैं वे अनन्तगुणों अधिक हैं क्योंकि वनस्पतिकाधिक जीव सिद्धों की अपेक्षा अनन्तगुणों अधिक कहे गये हैं । 'अहवा छव्विहा सव्वजीवा पणत्ता' अथवा-इस रीति से भी समस्त जीव छह प्रकार के कहे गये हैं 'तं जहा' जैसे-'एणिंदिया वेइंदिया, तेइंदिया चउरिंदिया, पंचिंदियो, अणिंदिया' एकेन्द्रिय, दोइन्द्रिय, तेइन्द्रिय, चौइन्द्रिय, पञ्चेन्द्रिय और अनिन्द्रिय इस प्रकार के इन भेदों में संसारी और असंसारी समस्त जीव अन्तर्हित हो जाते हैं । 'संचिद्वृणांतरा जहा हेट्ठा' जिस प्रकार से पहिले एकेन्द्रियादिक जीवों की कायस्थिति और अन्तर इनके सम्बन्ध में प्रकाश डाला जा चुका है उसी प्रकार से इस प्रकरण में भी इनकी कायस्थिति और अन्तर के सम्बन्ध में प्रकाश डाल लेना चाहिये 'अप्पा बहुय' इनके अल्पबहुत्व का विचार-इस प्रकार से है 'सव्वत्थोवा पंचिंदिया' पञ्चेन्द्रिय जो जीव हैं वे सब से कम हैं

હોવાતું કહેવામાં આવેલ છે. તેના કરતાં જે અજ્ઞાની જીવ છે તે અનંતગુણ વધારે કહેવામાં આવેલ છે. કેમ કે વનસ્પતિકાય વાળા જીવો સિદ્ધોના કરતાં પણ અનંતગુણ વધારે કહેવામાં આવેલ છે. 'અહવા છવ્વિહા સવ્વ જીવા પણત્તા' અથવા આ રીતે પણ સઘળા જીવો છ પ્રકારના કહેવામાં આવેલા છે. 'તં જહા' જેમ કે-'એણિંદિયા, વેઈંદિયા, તેઈંદિયા, ચઉરિંદિયા, પંચિંદિયા, અણિંદિયા' એકેન્દ્રિય, બેઈંદ્રિય, તેઈંદ્રિય, ચૌઈંદ્રિય, પંચેન્દ્રિય અને અનીન્દ્રિય, આ પ્રકારના આ ભેદોમાં સંસારી અને અસંસારી સઘળા જીવોનો સમાવેશ થઈ જાય છે. 'સંચિદ્વૃણાન્તરા જહા હેટ્ઠા' જે પ્રમાણે પહેલાં એકેન્દ્રિય વિગેરે જીવોની કાયસ્થિતિ અને અંતરના સંબંધમાં કથન કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે આ પ્રકરણમાં પણ તેમની કાયસ્થિતિ અને અંતરના સંબંધમાં કથન કરીલેલું.

હિયા' एभ्यश्चतुरिन्द्रिया विशेषाधिका: 'तेइन्द्रिया विसेसाहिया' एभ्यः त्रीन्द्रिया: विशेषाधिका: 'एगिन्द्रिया अणंतगुणा' तत एकेन्द्रिया अनन्त-गुणा: 'अणिन्द्रिया अणंतगुणा' ततोऽनिन्द्रिया अनन्तगुणा: । 'अहवा छच्चिहा सव्वजीवा पणत्ता तं जहा-ओरालियसरीरी-वेउच्चियसरीरी-आहारगसरीरी-तेयगसरीरी-कम्मगसरीरी-असरीरी' अथवा प्रकान्तरं सर्वजीवा: पट्टविधा: प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-औदारिकः वैक्रिय० आहारक० तैजस० कर्मण० अशरीरिणश्च एवमेव सर्वेषामन्तर्भावः । 'ओरालियसरीरी णं भंते ! कालओ केवच्चिरं होइ' ?

'चउरिन्द्रिया विसेसाहिया' इनकी अपेक्षा चौइरिन्द्रिय जीव विशेषाधिक है 'तेइन्द्रिया विसे० वेइन्द्रिया विसेसा०' तेइन्द्रिय जीव इनकी अपेक्षा भी विशेषाधिक हैं इनकी अपेक्षा दोइन्द्रिय जीव विशेषाधिक हैं । 'एगिन्द्रिया अणंतगुणा' इनकी अपेक्षा जो एकेन्द्रिय जीव हैं वे अनन्तगुणों अधिक हैं और इनकी भी अपेक्षा 'अणिन्द्रिया अणंतगुणा' जो अनिन्द्रिय जीव हैं वे अनन्तगुणों अधिक हैं । 'अहवा-छच्चिहा सव्व जीवा पणत्ता' अथवा-इस रीति के अनुसार भी समस्त जीव ६ प्रकार के कहे गये हैं 'तं जहा' जैसे-'ओरालियसरीरी वेउच्चियसरीरी, आहारगसरीरी, तेयगसरीरी, कम्मगसरीरी, असरीरी' औदारिक शरीरी, वैक्रियशरीरी, आहारक शरीरी, तैजसशरीरी, कर्मणशरीरी और अशरीरी ।

अब गौतम ! इनकी कायस्थिति के सम्बन्ध में प्रभु से ऐसा पूछते हैं-'ओरालिय सरीरीणं भंते ! कालओ केवच्चिरं होइ' हे भदन्त !

'अप्पावहुयं' તેમનાં અદ્યપખડુત્તવનેા વિચાર આ પ્રમાણે છે. 'સવ્વલ્લોવા પંચિન્દિયા' પંચેન્દ્રિય વાળા જે જીવો છે. તે સૌથી અદ્ય છે. 'ચઉરિન્દિયા વિસેસાહિયા' તેના કરતાં ચારઈન્દ્રિય વાળા જીવો વિશેષાધિક છે. 'તેઈન્દિયા વિસેસાહિયા વેઈન્દિયા વિસેસાહિયા' તેના કરતાં ત્રણ ઈન્દ્રિયવાળા જીવો વિશેષાધિક છે. અને તેના કરતાં બેઈન્દ્રિયવાળા જીવો વિશેષાધિક છે. 'એગિન્દિયા અણંતગુણા' તેના કરતાં જે એકેન્દ્રિય જીવ છે તે અનંતગુણા વધારે છે. અને તેના કરતાં પણ 'અણિન્દિયા અણંતગુણા' જે અનીન્દ્રિય જીવ છે તેઓ અનંતગુણા વધારે 'અહવા છવ્વિહા સવ્વજીવા પણ્ણત્તા' અથવા આરીતે પણ સધળા જીવો છ પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. 'તં જહા' જેમ કે-'ઓરલિયસરીરી વેઉચ્ચિયસરીરી, આહારગસરીરી, તેયગસરીરી, કમ્મગસરીરી અસરીરી' ઔદારિક શરીરી, વૈક્રિયશરીરી, આહારક શરીરી, તૈજસશરીરી, કાર્મણશરીરી અને અશરીરી, હવે ગૌતમસ્વામી તેઓની કાયસ્થિતિના સંબંધમાં પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે

ઔદારિકશરીરી ભદન્ત ! કાલતઃ ક્રિયચ્ચિરં ચલુ યવતિ ? મગવાનાહ-ગૌતમ !
'જહન્નેણં ચુહ્હાગં મવગ્ગહણં દુસમઝ્ઞણં-ઉક્કોસેણં અસંચેજ્ઞં કાલં જાવ અંગુલસ્સ
અસંચેજ્ઞહમાગં' જઘન્યેન ક્ષુલ્લકં મવગ્ગહણં દ્વિસમયોનમ્ વિગ્રહે આચ્છદ્વયોઃ
સમયયોઃ કાર્મણશરીરિત્વાત્ । ઉત્કર્ષેણાઽસંચેયં કાલં યાવદ્ અઙ્ગુલસ્યાઽસં-
ચેયભાગમ્ । 'વેઉવ્વિચસરીરી જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરો-
વમાઈ' અંતોમુહુત્તમબ્બહિયાઈ' વૈક્રિયશરીરી તુ જઘન્યેનૈકં સમયમ્-વિકુર્વણા

ઔદારિક શરીર વાલા જીવ ઔદારિક શરીર વાલે કે રૂપ મેં કિતને
કાલ તક રહતા હૈ ? અર્થાત્-ઔદારિક શરીરી જીવ કી કાયસ્થિતિ
કા કાલ કિતના હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-‘જહણ્ણેણં ચુહ્હાગં
મવગ્ગહણં દુસમઝ્ઞણં ઉક્કોસેણં અસંચેજ્ઞં કાલં જાવ અંગુલસ્સ અસં-
ચેજ્ઞહમાગં’ હૈ ગૌતમ ! ઔદારિક શરીરી કી કાયસ્થિતિ કા કાલ
જઘન્ય સે દો સમય કમ ક્ષુલ્લક મવગ્ગહણ રૂપ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે
અસંચ્યાત કાલ પ્રમાણ હૈ હતને કાલ તક ઔદારિક શરીરી કો
અવિગ્રહ મેં આદિ કે દો સમયો મેં જીવ કાર્મણ શરીર વાલા હોતા હૈ
હસલિયે જઘન્ય સમય કો દો સમય હીન કહા ગયા હૈ । ઉત્કૃષ્ટ મેં
અસંચ્યાત કાલ મેં અસંચ્યાત ઉત્સર્પિણી ઓર અસંચ્યાત અવસર્પિણી
કાલ સમાપ્ત હો જાતા હૈ યે ઉત્સર્પિણી ઓર અવસર્પિણી કાલ અંગુલ
કે અસંચ્યાતકાલ મેં હો જાતે હૈ । ‘વેઉવ્વિચ સરીરી જહન્નેણં એકં
સમયં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તમબ્બહિયાઈ’

છે કે-ઓરાલિય સરીરીણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ ! ઔદારિક
શરીરવાળા જીવ ઔદારિક શરીર પણાથી કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે છે ?
અર્થાત્ ઔદારિક શરીર વાળા જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ કેટલો કહેલ છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘જહણ્ણેણં ચુહ્હાગં મવગ્ગહણં દુસમઝ્ઞણં
ઉક્કોસેણં અસંચેજ્ઞં કાલં જાવ અંગુલસ્સ અસંચેજ્ઞહમાગં’ હે ગૌતમ ! ઔદારિક
શરીર વાળાની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી જે સમય કમ ક્ષુલ્લક ભવ-
ગ્રહણ રૂપ છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાતકાળ પ્રમાણ છે એટલા કાળપર્યન્ત
ઔદારિક શરીર વાળાને અવિગ્રહથી ઉત્પન્ન થવાનો સંભવિત થાય છે. અવિગ્રહ-
માં આદિના જે સમયોમાં જીવ કાર્મણ શરીરવાળો હોય છે. તેથી જઘન્ય
સમયને જે સમયહીન કહેવામાં આવેલ છે. ઉત્કૃષ્ટમાં અસંખ્યાતકાળમાં
અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણી અને અસંખ્યાત અવસર્પિણી કાળ સમાપ્ત થઈ જાય
છે. એ ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી કાળ આંગળના અસંખ્યાતમાં ભાગમાં
જેટલા પ્રદેશ હોય છે. એટલા અસંખ્યાતકાળમાં થઈ જાય છે. ‘વેઉવ્વિચસરીરી

સમયાનન્તરસમયે એવ કસ્યાપિ મરણસંભવાત્, ઉત્કર્ષેણ ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપ-
માણિ અન્તર્મુહૂર્તાઽધ્યધિકાનિ તાનિ ચૈવમ્—કશ્ચિદ્ધારિત્રી વૈક્રિયશરીરં કૃત્વાઽન્ત-
ર્મુહૂર્તં જીવિત્વા સ્થિતિક્ષયેણ અવિગ્રહેણાઽનુત્તર-દેવેષ્ટપ્તપ્તસ્તદૈતાવાન્કાલો ભવતિ ।
'આહારગસરીરી જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં—ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં' આહારકશરીરી
જઘન્નેનાઽન્તર્મુહૂર્તમ્—ઉત્કર્ષેણાન્તર્મુહૂર્તમ્ તથા ઽપ્યુત્કૃષ્ટમેવ । 'તેયગસરીરી દુવિહે

વૈક્રિયશરીર વાલે કી કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે તો એક સમય
કો હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુહૂર્ત અધિક ૩૩ સાગરોપમ
કા હોતા હૈ । જઘન્ય સે એક સમય કા હોતા હૈ એસા કથન જો કિયા
ગયા હૈ ઉસકા તાત્પર્ય એસા હૈ કિ કોઈ જીવ યદિ વિકુર્વણા કરને
કે અનન્તર સમય મેં હી મર જાતા હૈ તો ઇસ અપેક્ષા વહાં જઘન્ય
સ્થિતિ એક સમય કી કહી ગઈ હૈ તથા કોઈ ચારિત્ર શાલી જીવ
વૈક્રિય શરીર કી રચના કરકે અન્તર્મુહૂર્ત કાલ તક જીવિત રહતા હૈ
ઓર ફિર સ્થિતિક્ષય હો જાને સે મર કર વહ સીધા વિના વિગ્રહ કે
અનુત્તર વિમાનોં મેં ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ તો ઇસ અપેક્ષા યહાં વૈક્રિય
શરીરી કી કાયસ્થિતિ એક અન્તર્મુહૂર્ત અધિક ૩૩ સાગરોપમ કી
હોતી હૈ 'આહારગસરીરી જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં'
આહારક શરીર વાલે કી કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે એક અન્ત-
ર્મુહૂર્ત કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે બી એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ । 'તેયગસ-

જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તમન્મહિયાઈ'
વૈક્રિયશરીર વાળાઓની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી તો એક સમયનો હોય
છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અન્તર્મુહૂર્ત અધિક ૩૩ સાગરોપમની હોય છે.
જઘન્યથી એક સમયનો હોય છે એ પ્રમાણે જે કહેવામાં આવેલ છે. તેનું
તાત્પર્ય એવું છે કે—કોઈ જીવ જે વિકુર્વણા કરીને પછીના સમયમાં જ મરી
જાય તો એ અપેક્ષાથી ત્યાં જઘન્ય સ્થિતિ એક સમયની કહેવામાં આવેલ છે.
તથા કોઈ ચારિત્રશાલી વૈક્રિયશરીરની રચના કરીને અંતર્મુહૂર્ત કાળ પર્યન્ત
જીવતા રહે અને તે પછી સ્થિતિનો ક્ષય થવાથી મરીને તે સીધા વિગ્રહ-
ગતિવિના અનુત્તર વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. તો એ અપેક્ષાથી અહીંયાં
'વૈક્રિય શરીર વાળાની કાયસ્થિતિ એક અંતર્મુહૂર્ત અધિક ૩૩ તેત્તીસં સાગ-
રોપમની થઈ જાય છે. 'આહારગસરીરી જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં'
આહારક શરીરવાળાઓની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનો
છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એક જ અંતર્મુહૂર્તનો છે. 'તેયગસરીરી દુવિહે' તેજસ-

અણાઈએ વા અપજ્જવસિએ અણાઈએ વા સપજ્જવસિએ' તૈજસશરીરી દ્વિવિધઃ—અનાદિકોવાડપર્યવસિતઃ, અનાદિકો વા સપર્યવસિતઃ, ૨, યઃ કદાપિ નો મુક્તઃ સ્યાત્ સોડનાદિકોશડપર્યવસિતોડભવ્યઃ ૧ યો મુક્તિં ગન્તા સોડનાદિસપર્યવસિતો દ્વિતીયઃ ૨। 'એવં કમ્મગસરીરી વિ' એવં કાર્મણશરીરી—અપિ પૂર્વોક્તરૂપો દ્વિવિધો દ્વિધા સંસ્કારવાન્ । 'અસરીરી સાઈએ અપજ્જવસિએ' અશરીરી તુ-સાઘપર્યવસિતઃ ।

રીરી દુવિહે' તૈજસ શરીર વાલે દો પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં—'અણાદીએ વા અપજ્જવસિએ અણાદીએ વા સપજ્જવસિએ' એક અનાદિ અપર્યવસિત તૈજસશરીરી ઓર દૂસરા અનાદિ સપર્યવસિત તૈજસશરીરી इनमें जो अनादि अपर्यवसित तैजसशरीरी है उसकी कभी भी मुक्ति नहीं होती है क्योंकि मुक्ति अवस्था तैजस शरीर के अभाव में होती है और यदि तैजस शरीर का अभाव हो जाता है तो वह द्वितीय विकल्प में परिगणित हो जाता है । 'एवं कम्मगसरीरी वि' इसी प्रकार से कर्मण शरीर वाला भी दो प्रकार का होता है एक वह अनादि अपर्यवसित कर्मण शरीर वाला है और दूसरा वह जो अनादि सपर्यवसित कर्मणशरीर वाला है प्रथम विकल्प के कर्मण शरीर वाले की कभी मुक्ति नहीं होती है क्योंकि वह अभव्य की कोटि में रहता है और जो द्वितीय विकल्प वाला है उसे भव्य होने के नाते मुक्ति प्राप्त हो जाती है । 'असरीरी साइए अपज्जवसिए' अशरीरी जीव सादि अपर्यवसित होता है अतः यहाँ पर कायस्थिति का विचार नहीं हुआ है । इनका अन्तर कथन—

શરીર વાળા જે પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. 'અણાદીએ વા અપજ્જવસિએ અણાદીએ વા સપજ્જવસિએ' એક અનાદિ અપર્યવસિત તૈજસશરીરી અને બીજા અનાદિ સપર્યવસિત તૈજસશરીરી તેમાં જે અનાદિ અપર્યવસિત તૈજસશરીરી છે, તેમની મુક્તિ કોઈ પણ સમયે થતી નથી. કેમકે મુક્તિ અવસ્થા તૈજસ-શરીરના અભાવમાં જ થાય છે. અને જે તૈજસ શરીરનો અભાવ થઈ જાય તો તે બીજા વિકલ્પમાં પરિગણિત થઈ જાય છે. 'એવં કમ્મગસરીરી વિ' એજ પ્રમાણે કાર્મણ શરીર વાળા પણ જે પ્રકારના હોય છે. તેમાં એક અનાદિ અપર્યવસિત કાર્મણશરીર વાળા અને બીજા તે કે જે અનાદિ સપર્યવસિત કાર્મણ શરીર વાળા હોય છે. પહેલા વિકલ્પવાળા કાર્મણશરીર વાળા ની મુક્તિ કોઈ પણ સમયે થતી નથી, કેમકે—તે અભવ્ય પણામાં રહે છે. અને જેઓ બીજા વિકલ્પવાળા છે, તેને ભવ્ય હોવાના કારણે મુક્તિ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. 'અસરીરી સાઈએ અપજ્જવસિએ' અશરીરી જીવ સાદિ અપર્યવસિત હોય છે. તેથી અહીંયાં તેની કાયસ્થિતિનો વિચાર કરવામાં આવેલ નથી,

અયૈપામન્તરમ્-‘અંતરં ઓરાલિયસરીરસ્સ જહન્નેણં એગં સમયં’ ઔદારિક શરીરિણો જઘન્યેનૈકં સમયમ્ સ ચૈકઃ સમયો દ્વિસામયિક્યામપાન્તરાલગતૌ ભવતિ, પ્રથમસમયે કાર્મણશરીરોપેતત્વાત્ । ‘ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તમ-ઞ્મહિયાઈં’ ઉત્કર્ષેણ ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તાભ્યધિકાનિ, ઉત્કૃષ્ટો વૈક્રિયકાલ ઇતિ ભાવઃ । ‘વેઉન્વિયસરીરસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્ત-ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં વણસ્સઙ્કાલો’ વૈક્રિયશરીરિણોન્તર્મુહૂર્ત અન્તરં’ જઘન્યેન સકૃદ્વૈક્રિયકરણે એતાવતા કાલેન પુનર્વૈક્રિયકરણાત્, ઉત્કર્ષેણાન્નન્તં કાલં વનસ્પતિકાલઃ પ્રસિદ્ધઃ ‘આહારગસ્સ સરીરિસ્સ જહન્નેણં અંતોમુહુત્ત-ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં જાવ અવહું

‘ઓરાલિય સરીરિસ્સ જહ્ણણેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગ-રોવમાઈં અંતોમુહુત્તમઞ્મહિયાઈં’ ઔદારિક શરીર કા અન્તર જઘન્ય સે એક સમય કા ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુહૂર્ત અધિક ૩૩ સાગ રોપમ કા હોતા હૈ જઘન્ય અન્તર દ્વિસમય વાલી અપાન્તરાલ ગતિ મેં હોતા હૈ ક્યોંકિ પ્રથમ સમય મેં જીવ કાર્મણશરીર સે યુક્ત રહતા હૈ ઉત્કૃષ્ટ અન્તર વૈક્રિય કાલ કે વ્યવધાન હોને સે કહા ગયા હૈ વૈક્રિય શરીર કા ઉત્કૃષ્ટ કાલ અન્તર્મુહૂર્તાધિક ૩૩ સાગરોપમ કા હોતા હૈ । ઇસકે બાદ પુનઃ જીવ વૈક્રિય શરીર વાલા બન જાતા હૈ ।

વૈક્રિયશરીર કા અન્તર-‘જહં અંતોં ઉક્કોં અણંતં કાલં વણ-સ્સઙ્કાલો’ જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણ અનન્તકાલ કા હૈ । ‘આહારગસ્સ સરીરસ્સ જહં અંતોમું

અંતરદ્વારનું કથન—

‘ઓરાલિય સરીરસ્સ જહ્ણણેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તમઞ્મહિયાઈં’ ઔદારિક શરીરનું અંતર જઘન્યથી એક સમયનું છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્ત અધિક ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમનું હોય છે. જઘન્ય અંતર એ સમય વાળી અપાન્તરાલ ગતિમાં હોય છે. કેમ કે પ્રથમ સમયમાં જીવ કાર્મણશરીરથી યુક્ત રહે છે. ઉત્કૃષ્ટ અંતર વૈક્રિયકાળનું વ્યવધાન હોવાથી કહેવામાં આવેલ છે. વૈક્રિયશરીરનો ઉત્કૃષ્ટકાળ અંતર્મુહૂર્ત અધિક ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમનો હોય છે. તે પછી ફરીથી જીવ વૈક્રિયશરીર વાળા બની જાય છે.

વૈક્રિયશરીરનું અંતર—

‘જહ્ણણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં વણસ્સઙ્કાલો’ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ અનંતકાળનું અંતર છે. ‘આહારગસ્સ સરીરસ્સ જહ્ણણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં જાવ

पोग्गल परियट्टं देसूणं' आहारकशरीरणोऽन्तरं जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेणानन्तं कालं यावदपार्धं पुद्गलपरावर्तं देशोनम् । 'तेयगसरीरस्स कम्मगसरीरस्स य दुण्ह वि नत्थि अंतरं' तैजस कर्मणशरीरिणोर्द्वयोरपि नास्त्यन्तरम् आसंसारं तयोरवस्थानात् । 'अप्पावहु०' अल्पबहुत्वे एतेषां गौतम ! 'सव्वत्थोवा आहारगसरीरी' सर्वस्तोका आहारकशरीरिणः उत्कर्षतोऽपि सहस्र पृथक्त्वेन प्राप्यमाणत्वात् । काञ्चाऽपेक्षयैतद्भवति । 'वेउव्वियसरीरी असंखेज्जगुणा' एभ्यो वैक्रियशरीरिणोऽ-

उक्कोसेणं अणंतं कालं जाव अवडू पोग्गल परियट्टं देसूणं' आहारक शरीर का अन्तर जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त का है और उत्कृष्ट से अन्तर कुछ कम अनन्तकाल से अपार्धपुद्गल परावर्त काल का है 'तेयग, कम्मगसरीरस्स य दुण्ह वि णत्थि अंतरं' तैजस और कर्मण इन दोनों का अन्तर नहीं होता है क्योंकि जीव जब तक मोक्ष नहीं जाता है तब तक इन दोनों का अभाव उस जीव से नहीं होता है इनके अभाव होते ही जीव को मुक्ति प्राप्त हो जाती है अतः मुक्त जीव का संसार में आगमन नहीं होने से पुनः इनकी प्राप्ति जीव को नहीं हो सकती है इसलिये इन दोनों का अन्तर कथित नहीं हुआ है ।

'अप्पा वहु०' इनके अल्पबहुत्व का विचार-इस प्रकार से है- 'सव्वत्थोवा आहारगसरीरी, वेउव्विय सरीरी असंखेज्जगुणा' सब से कम आहारक शरीर वाले जीव हैं इनकी अपेक्षा वैक्रियशरीर वाले जीव असंख्यातगुणों अधिक हैं अर्थात् आहारक शरीर वालों का प्रमाण

अट्टं पोग्गलपरियट्टं देसूणं' आहारक शरीरनुं अंतर जघन्यथी ओक अंतर्मुहूर्तनुं' छे. अने उत्कृष्टथी अनंतकालथी कंधं ओछुं अपार्ध पुद्गल परावर्त कालनुं' छे. 'तेया कम्मगसरीरस्स य दुण्ह वि णत्थि अंतरं' तैजस अने कर्मण ओ भेउनुं अंतर होतुं नथी. केमके जयां सुधी एव मोक्ष प्राप्ति करतो नथी त्यां सुधी ओ भन्नेना अभाव ओ एवने थतो नथी. तेना अभाव थतांज एवने मुक्ति प्राप्त थथ जय छे. तेथी मुक्त एव संसारमां आगमन न थवाथी इरीथी एवने तेनी प्राप्ति थती नथी. तेथी आ भन्नेनुं अंतर कडे-वामां आवेद नथी,

'अप्पा वहु०' એમના અલ્પબહુત્વનો વિચાર આ પ્રમાણે છે. 'સવ્વત્થોવા આહારગસરીરી, વેઉવ્વિસરીરી અસંખેજ્જગુણા' સૌથી ઓછા આહારક શરીર વાળા એવ છે. તેના કરતાં વૈક્રિય શરીરવાળા એવા અસંખ્યાતગુણ વધારે છે. અર્થાત્ આહારક શરીર વાળાઓનું પ્રમાણ વધારેમાં વધારે સહસ્રપૃથક્ત્વ

સંખ્યેયગુણાઃ, દેવનારકાણાં કતિપયર્ગર્ભજતિર્યક્પશ્ચેન્દ્રિયમનુષ્ય-વાયુકાયિકાનાં વૈક્રિયશરીરિત્વાત્ । ‘ઓરાલિયસરીરી અસંખેજ્જગુણા’ એમ્ય ઔદારિકશરીરિણો-
 ડસંખ્યેયગુણાઃ । ઇદ્વાડનન્તાનામપિ જીવાનાં યસ્માદેકમૌદારિકં શરીરં તતઃ સ
 એક ઔદારિકશરીરી પરિગૃહ્યતે તતોડસંખ્યેયગુણાનાડનન્તગુણાઃ । ઉક્તશ્ચ-ઔદા-
 રિકશરીરિણાશ્ચ શરીરાડપેક્ષયાડસંખ્યેયત્વાદિતિ । ‘અસરીરી અણંતગુણા’ એમ્યોડ-
 શરીરિણોડનન્તગુણાઃ સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્ । ‘તેયાકમ્મસરીરી દો વિ તુલ્લા
 અનંતગુણા’ એમ્ય સ્તૈજસશરીરિણઃ કાર્મણશરીરિણશ્ચાડનન્તગુણાઃ-સ્વસ્થાને તુ
 દ્વયોડપિ પરસ્પરં તુલ્યાઃ, પરસ્પરમનયોરવિનાશૂતત્વાત્, ઇહ તૈજસશરીરં કાર્મણ-

અધિક સે અધિક સહસ્ર પૃથક્ત્વ કહા ગયા હૈ તથ કિ વૈક્રિયશરીર
 વાલોં કો જો ઇનકી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા અધિક કહા ગયા હૈ વહ
 દેવોં કે નારકોં કે કતિપયર્ગર્ભજ તિર્યક્ પશ્ચેન્દ્રિયોં કે, મનુષ્યોં કે
 ઔર વાયુકાયિક જીવોં કે ઇસકા સદ્ભાવ હોતા હૈ ઇસ સ્વામિત્વ
 કી અપેક્ષા લે કર કહા ગયા હૈ તાત્પર્ય યહી હૈ કિ ઔદારિક શરીર
 કે સ્વામી મનુષ્ય હી હોતે હૈ ઔર વૈક્રિય શરીર કે સ્વામી ચતુર્ગતિ
 કે જીવ હોતે હૈ । ‘ઓરાલિય સરીરી અસંખેજ્જગુણા, અસરીરી અણંત-
 ગુણા, તેયાકમ્મસરીરી દો વિ તુલ્લા અણંતગુણા’ ઇનકી અપેક્ષા ઔદા-
 રિક શરીર વાલે જીવ અસંખ્યાતગુણોં અધિક હોતે હૈ । યદ્યપિ અનન્ત
 કાયિક જીવોં કે ભી એક ઔદારિક શરીર હોતા હૈ પરન્તુ ઁનકા
 સબકા વહ શરીર એક હી ઔદારિક શરીર માના ગયા હૈ પ્રત્યેક જીવ
 કા પૃથક્ ૨ ઔદારિક શરીર નહીં માના ગયા અતઃ ઇસ ઔદારિક

કહેવામાં આવેલ છે. વૈક્રિયશરીર વાળાને તેમના કરતાં જે અસંખ્યાતગુણા
 વધારે કહેવામાં આવેલ છે તે દેવો અને નારકોના કેટલાકગર્ભજ તિર્યક પશ્ચે-
 ન્દ્રિયોને મનુષ્યોને અને વાયુકાયિક જીવોને તેના સદ્ભાવ થાય છે. એ સ્વામિ
 પણાની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે-આહાર-
 રક શરીરના સ્વામી મનુષ્ય જ હોય છે. અને વૈક્રિય શરીરના સ્વામી ચાર
 ગતિવાળા જીવો હોય છે. ‘ઓરાલિયસરીરી અસંખેજ્જગુણા, અસરીરી અણંતગુણા
 તેયાકમ્મસરીરી દો વિ તુલ્લા અણંતગુણા’ તેના કરતાં ઔદારિક શરીર વાળા
 જીવો અસંખ્યાતગુણા વધારે હોય છે. જે કે અનંતકાય વાળા જીવોને પણ
 એક ઔદારિક શરીર હોય છે. પરંતુ એ બધાનું એ શરીર એક ઔદારિક
 શરીર જ માનવામાં આવેલ છે. પ્રત્યેક જીવનું અલગ અલગ ઔદારિકશરીર
 માનવામાં આવેલ નથી. તેથી આ ઔદારિક શરીરની અપેક્ષાથી ઔદારિક

काउलेस्सा अणंतगुणा नीललेस्सा विसेसाहिया कण्ह-
लेस्सा विसेसाहिया । से तं सत्तविहा सञ्जजीवा ॥ सू० १५० ॥

छाया-तत्र ये ते एवमुक्तवन्तः सप्तविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः ते एवमुक्त-
वन्तः तद्यथा-पृथिवीकायिका अप्कायिकाः-तेजस्कायिकाः-वायुकायिकाः-
वनस्पतिकायिकाः-त्रसकायिकाः-अकायिकाः । संचिदृणान्तरे यथाऽधस्तात् ।
अल्पबहुत्वम्० सर्वस्तोकास्त्रसकायिकाः, तेजस्कायिका असंख्येयगुणाः पृथिवी-
कायिका विशेषाधिकाः अप्कायिका विशेषाधिकाः वायुकायिका विशेषा-
धिकाः सिद्धा अनन्तगुणाः वनस्पतिकायिका अनन्तगुणाः । अथवा-सप्तविधाः
सर्वजीवा प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-कृष्णलेश्याः, नीललेश्याः, कापोतलेश्याः, तेजो-
लेश्याः, पद्मलेश्याः, शुक्ललेश्याः अलेश्याः । कृष्णलेश्यः खलु भदन्त !
कृष्णलेश्य इति कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण
त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्ताभ्यधिकानि नीललेश्यः खलु जघन्येनान्त-
र्मुहूर्तम् उत्कर्षेण दशसागरोपमाणि पल्योपमस्याऽसंख्येयभागाभ्यधिकानि कापोत-
लेश्यः खलु० जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण त्रीणि सागरोपमाणि पल्योपमस्याऽसं-
ख्येयभागाभ्यधिकानि तेजोलेश्यः खलु भदन्त ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण
द्वे सागरोपमे पल्योपमस्याऽसंख्येयभागाभ्यधिके । पद्मलेश्यः खलु भदन्त !
जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण दशसागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्ताभ्यधिकानि । शुक्ललेश्यः
खलु भदन्त ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्ताभ्य-
धिकानि । अलेश्यः खलु भदन्त ! सादिकोऽपर्यवसितः । कृष्णलेश्यस्य खलु
भदन्त ! अंतरं कालतः कियच्चिरं भवति-जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण त्रयस्त्रिंश-
त्सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्ताभ्यधिकानि । एवं नीललेश्यस्यापि कापोतलेश्य-
स्यापि । तेजोलेश्यस्य खलु भदन्त ! अंतरं कालतः जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण
वनस्पतिकालः । एवं पद्मलेश्यस्यापि शुक्ललेश्यस्यापि द्वयोरप्येवमन्तरम् ।
अलेश्यस्य खलु भदन्त ! अंतरं कालतः गौतम ! सादिकस्याऽपर्यवसितस्य
नात्यन्तरम् । एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां कृष्णलेश्यानां नीललेश्यानां कापोत-
लेश्यानां तेजोलेश्यानां पद्मलेश्यानां शुक्ललेश्यानाम् अलेश्यानां च कतरे-
कतरेभ्योल्पाः० गौतम ! सर्वस्तोकाः शुक्ललेश्याः, पद्मलेश्याः संख्येय-
गुणाः, तेजोलेश्याः संख्येयगुणाः अलेश्या अनन्तगुणाः कापोतलेश्याः अनन्त-
गुणाः, नीललेश्या विशेषाधिकाः कृष्णलेश्या विशेषाधिकाः । त एते सप्तविधाः
सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः ॥ सू० १५० ॥

वाउकाइया विसेसाहिया सिद्धा अणंतगुणा वणस्सइकाइया
 अणंतगुणा अहवा सत्तविहा सव्वजीव पन्नत्ता तं जहा-कणह-
 लेस्सा नीललेस्सा काउलेस्सा तेउलेस्सा पम्हलेस्सा सुक्कलेस्सा
 अलेस्सा । कणहलेस्सेणं भंते ! कणहलेस्सत्ति कालओ केवच्चिरं
 होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोव-
 माइं अंतोमुहुत्तमब्भहियाइं । नीललेस्सेणं भंते ! जहन्नेणं
 अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं दससागरोवमाइं पलिओवमस्स असंखेज्जइ-
 भागमब्भइयाइं । काउलेस्सेणं भंते ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्को-
 सेणं तिन्नि सागरोवमाइं पलिओवमस्स असंखेज्जइभाग-
 मब्भहियाइं । तेउलेस्सेणं भंते ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं
 दोण्णि सागरोवमाइं पलिओवमस्स असंखेज्जइ भागमब्भहि-
 याइं । पम्हलेस्सेणं भंते ! जहन्नेणं अंतोमु० उक्को० दस सागरोव-
 माइं अंतोमुहुत्तमब्भहियाइं । सुक्कलेस्से णं भंते । जहन्नेणं अंतो
 मुहुत्तं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तमब्भहियाइं ।
 अलेस्से णं भंते० ! साईए अपज्जवसिए । कणहलेस्स णं
 भंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ ? जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्को-
 सेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तमब्भहियाइं । एवं नीललेस्स-
 स्सवि काउलेस्सस्सवि । तेउलेस्सस्स णं भंते ! कालओ केवच्चिरं
 होइ जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वणस्सइकालो एवं पम्ह-
 लेस्सस्सवि सुक्कलेस्सस्सवि दोण्ह वि अंतरं । अलेस्सस्सणं
 भंते ! अंतरं कालओ० गोयमा ! साईयस्स अपज्जवसियस्स
 णत्थि अंतरं । एएसि णं भंते ! जीवाणं कणहलेस्साणं नीलले-
 स्साणं काउलेस्साणं तेउलेस्सा णं पम्हलेस्साणं सुक्कलेस्साणं
 अलेस्साण थ कयरे० गोयमा ! सव्वत्थोवा सुक्कलेस्सा पम्हलेस्सा
 संखेज्जगुणा तेउलेस्सा संखेज्जगुणा अलेस्सा अणंतगुणा

काउलेस्सा अणंतगुणा नीललेस्सा त्रिसैसाहिया कण्ह-
लेस्सा त्रिसैसाहिया । से तं सत्तविहा सञ्जजीवा ॥ सू० १५० ॥

छाया-तत्र ये ते एवमुक्तवन्तः सप्तविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः ते एवमुक्त-
वन्तः तद्यथा-पृथिवीकायिका अप्कायिकाः-तेजस्कायिकाः-वायुकायिकाः-
वनस्पतिकायिकाः-त्रसकायिकाः-अकायिकाः । संचिद्वृणान्तरे यथाऽधस्तात् ।
अल्पबहुत्वम्० सर्वस्तोकास्त्रसकायिकाः, तेजस्कायिका असंख्येयगुणाः पृथिवी-
कायिका विशेषाधिकाः अप्कायिका विशेषाधिकाः वायुकायिका विशेषा-
धिकाः सिद्धा अनन्तगुणाः वनस्पतिकायिका अनन्तगुणाः । अथवा-सप्तविधाः
सर्वजीवा प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-कृष्णलेश्याः, नीललेश्याः, कापोतलेश्याः, तेजो-
लेश्याः, पद्मलेश्याः, शुक्ललेश्याः अलेश्याः । कृष्णलेश्यः खलु भदन्त !
कृष्णलेश्य इति कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण
त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्ताभ्यधिकानि नीललेश्यः खलु जघन्येनान्त-
र्मुहूर्तम् उत्कर्षेण दशसागरोपमाणि पल्योपमस्याऽसंख्येयभागाभ्यधिकानि कापोत-
लेश्यः खलु० जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण त्रीणि सागरोपमाणि पल्योपमस्याऽसं-
ख्येयभागाभ्यधिकानि तेजोलेश्यः खलु भदन्त ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण
द्वे सागरोपमे पल्योपमस्याऽसंख्येयभागाभ्यधिके । पद्मलेश्यः खलु भदन्त !
जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण दशसागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्ताभ्यधिकानि । शुक्ललेश्यः
खलु भदन्त ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्ताभ्य-
धिकानि । अलेश्यः खलु भदन्त ! सादिकोऽपर्यवसितः । कृष्णलेश्यस्य खलु
भदन्त ! अंतरं कालतः कियच्चिरं भवति-जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण त्रयस्त्रिंश-
त्सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्ताभ्यधिकानि । एवं नीललेश्यस्यापि कापोतलेश्य-
स्यापि । तेजोलेश्यस्य खलु भदन्त ! अंतरं कालतः जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण
वनस्पतिकालः । एवं पद्मलेश्यस्यापि शुक्ललेश्यस्यापि द्वयोरप्येवमन्तरम् ।
अलेश्यस्य खलु भदन्त । अंतरं कालतः गौतम ! सादिकस्याऽपर्यवसितस्य
नात्यन्तरम् । एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां कृष्णलेश्यानां नीललेश्यानां कापोत-
लेश्यानां तेजोलेश्यानां पद्मलेश्यानां शुक्ललेश्यानाम् अलेश्यानां च कतरे-
कतरेभ्योल्पाः० गौतम ! सर्वस्तोकाः शुक्ललेश्याः, पद्मलेश्याः संख्येय-
गुणाः, तेजोलेश्याः संख्येयगुणाः अलेश्या अनन्तगुणाः कापोतलेश्याः अनन्त-
गुणाः, नीललेश्या विशेषाधिकाः कृष्णलेश्या विशेषाधिकाः । त एते सप्तविधाः
सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः ॥ सू० १५० ॥

ટીકા-‘તત્થ જે તે એવાહંસુ સત્તવિહા સન્વજીવા પન્નત્તા તે એવાહંસુ તં જહા-પુઢવીકાઈયા-આઝકાઈયા-તેઝકાઈયા-વાઝકાઈયા-વણસ્સઙ્કાઈયા-તસ-કાઈયા અકાઈયા’ તત્ર જીવગણના પ્રસ્તાવે યે તે સપ્તવિધાઃ સર્વજીવાઃ સન્તિ એવમુક્તવન્તસ્તે-એવમુક્તવન્તઃ તદભિપ્રાયો યથા-પૃથિવીકાયિકાઃ (કેચન) અપ્કાયિકાઃ તેજસ્કાયિકાઃ વાયુકાયિકાઃ વનસ્પતિકાયિકાઃ ત્રસકાયિકાઃ અકાયિકાઃ । ‘સંચિટ્ઠાંતરા જહા હેટ્ઠા’ સંચિટ્ઠા કાયસ્થિતિરન્તરં ચૈતદુભય-મપિ યથા પૂર્વે પૃથિવ્યાદિ જીવનિકાયપ્રકરણે તથૈવ સર્વમિહાપિ-અનુસન્ધાત-વ્યમ્ । ‘અપ્પાવહુ’ અલ્પબહુત્વં સપ્તજીવાનાં કતરેભ્યઃ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! ‘સન્વત્થોવા તસકાઈયા’ સર્વસ્તોકાસ્ત્રસકાયિકાઃ ‘તેઝકાઈયા અસંખેજ્જગુણા’

‘તત્થ ણં જે તે એવાહંસુ સત્તવિહા સન્વજીવા પન્નત્તા’ इत्यादि ।
ટીકાર્થ-કિસી અપેક્ષા સમસ્ત જીવ ૭ પ્રકાર કે હૈં એસા કહા હૈં ડનકા હસ સમ્બન્ધ મેં સ્પષ્ટીકરણ હસ પ્રકાર સે હૈં-‘તં જહા’ જૈસે-‘પુઢવિકાઈયા આઝકાઈયા, તેઝકાઈયા, વાયુકાઈયા, વણસ્સઙ્કાઈયા, તસકાઈયા, અકાઈયા’ પૃથિવીકાયિક ૧, અપ્કાયિક ૨ તેજસકાયિક ૩ વાયુકાયિક ૪ વનસ્પતિકાયિક ૫, ત્રસકાયિક ૬ ઓર અકાયિક ૭ ‘સંચિટ્ઠાંતરા જહા હેટ્ઠા’ હન સવ જીવોં કી કાયસ્થિતિ ઓર અન્તર કા કથન જૈસા પહિલે પૃથિવ્યાદિ જીવનિકાય કે પ્રકરણ મેં કિયા ગયા હૈ-વૈસા હી વહ સવ યહાં પર ભી કહ લેના ચાહિયે ।

‘અપ્પા વહુ’ હનકે અલ્પબહુત્વ કા કથન-હસ પ્રકાર સે હૈ-‘સન્વત્થોવા તસકાઈયા, તેઝકાઈયા અસંખેજ્જગુણા, પુઢવીકાઈયા

સપ્તવિધ પ્રતિપત્તિનો આરંભ—

‘તત્થણં જે તે એવાહંસુ સત્તવિહા સન્વજીવા પન્નત્તા’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—કોઈ અપેક્ષાથી સઘળા જીવો ૭ સાત પ્રકારના છે તેમ કહેવામાં આવેલ છે. આ સંબંધમાં તેઓનું સ્પષ્ટીકરણ આ પ્રમાણે છે-‘તં જહા’ જેમ કે-‘પુઢવીકાઈયા, આઝકાઈયા, તેઝકાઈયા, વાયુકાઈયા, વણસ્સઙ્કાઈયા, તસકાઈયા, અકાઈયા’ પૃથ્વીકાયિક ૧, અપ્કાયિક ૨, તેજસ્કાયિક ૩, વાયુકાયિક ૪, વનસ્પતિકાયિક ૫, ત્રસકાયિક ૬ અને અકાયિક ૭ ‘સંચિટ્ઠાંતરા જહા હેટ્ઠા’ આ તમામ જીવોની કાયસ્થિતિ અને અંતરનું કથન પહેલાં જે પ્રમાણે પૃથિવી વિગેરે જીવનિકાયના પ્રકરણમાં કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું તે તમામ કથન-અહીંયાં પણ કહીલેવું જોઈએ.

‘અપ્પા વહુ’ તેમના અલ્પબહુત્વનું કથન આ પ્રમાણે છે- ‘સન્વત્થોવા તસકાઈયા તેઝકાઈયા અસંખેજ્જગુણા પુઢવીકાઈયા વિસેસાહિયા’ સૌથી ઓછા

અમ્યસ્તેજસ્કાયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ ‘પૃથ્વીકાઙ્યા વિસેસાહ્યા’ અમ્યઃ પૃથિ-
વીકાયિકા વિશેષાધિકાઃ ‘આઙ્કાઙ્યા વિસેસાહ્યા’ અમ્યોઽપ્કાયિકા વિશેષા-
ધિકાઃ । ‘વાઙ્કાઙ્યા વિસેસાહ્યા’ તતો વાયુકાયિકા વિશેષાધિકાઃ ‘સિદ્ધા
અણંતગુણા’ તતઃસિદ્ધા અનન્તગુણાઃ ‘વણસ્સઙ્કાઙ્યા અણંતગુણા’ તતો વનસ્પતિ-
કાયિકા અનન્તગુણાઃ । પુનઃ સપ્તવિધત્વં પ્રકારાન્તરેણાહ-‘સત્તવિદ્ધા સવ્વજીવા
પણ્ણત્તા તં જહા-કળ્હલેસ્સા-નીલલેસ્સા-કાઙ્કલેસ્સા-તેઙ્કલેસ્સા-પમ્હલેસ્સા-
સુક્કલેસ્સા અલેસ્સા’ અથવા વક્ષ્યમાણક્રમેણાઽપિ સપ્તવિદ્ધા એવ સર્વજીવાઃ
પ્રજ્ઞપ્તાસ્તથથા-કૃષ્ણલેશ્યા-જીવપરિણામરૂપા વિદ્યતે યેષાં તે કૃષ્ણલેશ્યાઃ ૧ નીલ-
લેશ્યાઃ ૨ કાપોતલેશ્યાઃ ૩ તેજોલેશ્યાઃ ૪ પદ્મલેશ્યાઃ ૫ શુક્લલેશ્યાઃ ૬
અલેશ્યાઃ ૭ એવેવાન્તર્ભાવઃ સર્વેષામ્ । ‘કળ્હલેસ્સે ણં મંતે ! કળ્હલેસ્સેત્તિ કાલઓ

વિસે૦’ સવ સે કમ ત્રસકાયિક જીવ હૈં ઇનકી અપેક્ષા તેજસ્કાયિક
જીવ અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં-ઇનકી અપેક્ષા પૃથિવીકાયિક જીવ વિશે-
ષાધિક હૈં ‘આઙ૦ વિસે૦ વાઙ૦ વિસેસા૦ સિદ્ધા અણંતગુણા’ ઇનકી
અપેક્ષા અપ્કાયિક જીવ વિશેષાધિક હૈં, ઇનકી અપેક્ષા વાયુકાયિક
જીવ વિશેષાધિક હૈં ઓર ઇનકી અપેક્ષા સિદ્ધ જીવ અનન્તગુણેં અધિક
હૈ તથા-ઇનકી મી અપેક્ષા જો વનસ્પતિકાયિક જીવ હૈં વે અનન્ત-
ગુણેં અધિક હૈં । ‘અહવા સત્તવિદ્ધા સવ્વજીવા પળ્ણત્તા’ અથવા ઇસ
તરહ સે મી સમસ્ત જીવ સાત પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં-‘તં જહા’ જૈસે-
‘કળ્હલેસ્સા, નીલલેસ્સા, કાઙ્કલેસ્સા, તેઙ્કલેસ્સા, પમ્હલેસ્સા, સુક્ક-
લેસ્સા, અલેસ્સા’ કૃષ્ણલેશ્યા વાલે જીવ, નીલલેશ્યા વાલે જીવ,
કાપોતલેશ્યા વાલે જીવ, તેજોલેશ્યા વાલે જીવ, પદ્મલેશ્યા વાલે જીવ,
શુક્લલેશ્યા વાલે જીવ, ઓર વિના લેશ્યા વાલે જીવ.

ત્રસકાયિક જીવો છે. તેના કરતાં તેજસ્કાયિક જીવ અસંખ્યાતગણા વધારે છે.
તેના કરતાં પૃથિવીકાયિક જીવો વિશેષાધિક છે. ‘આઙ૦ વિસેસાહ્યા તેઙ્કાઙ્યા
વિસેસાહ્યા સિદ્ધા અણંતગુણા’ તેના કરતાં અપ્કાયિક જીવ વિશેષાધિક છે.
તેના કરતાં વાયુકાયિક જીવ વિશેષાધિક છે. અને તેના કરતાં સિદ્ધ જીવો
અનંતગણા વધારે છે. તથા તેના કરતાં પણ વનસ્પતિકાયિક જીવ છે તે
અનંત ગણા અધિક છે. ‘અહવા સત્તવિદ્ધા સવ્વ જીવા ઇણ્ણત્તા’ અથવા આ
રીતે પણ સઘળા જીવો સાત પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ જેમકે
‘કળ્હ લેસ્સા, નીલલેસ્સા, કાઙ્કલેસ્સા, તેઙ્કલેસ્સા, પમ્હલેસ્સા, સુક્કલેસ્સા, અલેસ્સા’
કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જીવ, નીલલેશ્યાવાળા જીવ, કાપોતલેશ્યાવાળા જીવ, તેજોલેશ્યા
વાળા જીવ, પદ્મલેશ્યાવાળા જીવ, શુક્લલેશ્યાવાળા જીવ અને લેશ્યા વિનાના જીવો,

કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેહં અંતોમુહુત્તં—ઉક્કોરોણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં
અંતોમુહુત્તમમ્મહિયાઈં' ક્ષણલેશ્યઃ ક્ષણલેશ્યત્વરુપેણ કાલતઃ
ક્રિયચ્ચિરં ભવતિ ? મગવાનાહ—ગૌતમ ! જઘન્યેનાડન્તમુહૂર્તઘ્ તિર્યહ્સનુબ્યાણાં
ક્ષણલેશ્યાયાં અન્તમુહૂર્તાવસ્થાયિત્વાત્ । ઉત્કર્ષેણ ત્રયસ્તિશ્ચત્સાગરોપમાણિ અન્ત-
મુહૂર્તાડ્ઘ્યધિકાનિ, દેવનારકા દ્વિ પૂર્વભવગતાન્તમુહૂર્તત આન્ધ્યાગ્રેતનભવગત
પ્રથમાન્તમુહૂર્ત દેવ—નારકા અવસ્થિત લેશ્યાવન્તઃ । અધઃ સપ્તમપૃથિવીનારકાશ્ચ—
ક્ષણલેશ્યકાઃ પાશ્ચાત્યાગ્રેતન ભવગતચરમાડ્ઠિમાડન્તમુહૂર્તે દ્વે અપ્યેકમન્તમુહૂ-

इनकी कायस्थिति का विचार—‘कणहलेस्सेणं भंते ! कणहलेसत्ति
कालओ केवच्चिरं होइ’ हे भदन्त ! कृष्णलेश्या वाला जीव कृष्णलेश्या
से युक्त हुए रूप में कितने काल तक रहता है ? इसके उत्तर में प्रभु
कहते हैं ‘गोयमा ! जह० अंतो० उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतो-
मुहुत्तममहियाइं’ हे गौतम ! कृष्णलेश्या वाला जीव कृष्णलेश्या से
युक्त हुए रूप में कम से कम एक अन्तर्मुहूर्त तक रहता है और
अधिक से अधिक एक अन्तर्मुहूर्त अधिक ३३ सागरोपम काल तक
रहता है—तात्पर्य ऐसा है कि तिर्यश्च और मनुष्यों की कृष्णलेश्या कम
से कम एक अन्तर्मुहूर्त तक ही अवस्थित रहती है इस अपेक्षा काय-
स्थिति का जघन्य काल अन्तर्मुहूर्त का कहा गया है तथा देव और
नारक पूर्वभगवत अन्तर्मुहूर्त से लेकर आगे के प्रथम अन्तर्मुहूर्त पर्यन्त
अवस्थित लेश्या वाले होते हैं और जो अधः सप्तमी पृथिवी के नारक

આમની કાયસ્થિતિનો વિચાર—

‘કણહલેસ્સેણં ભંતે ! કણહલેસત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ ! કૃષ્ણ-
લેશ્યા વાળા જીવો કૃષ્ણલેશ્યાથી યુક્ત પણથી કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં
તેત્તીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તમમ્મહિયાઈં’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યા વાળા જીવ
કૃષ્ણલેશ્યાથી યુક્ત થઈને ઓછામાં ઓછા અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે છે. અને
વધારેમાં વધારે એક અંતર્મુહૂર્ત અધિક ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમ કાળ પર્યન્ત
રહે છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે—તિર્યચ્ચ અને મનુષ્યોની કૃષ્ણ-
લેશ્યા ઓછામાં ઓછા એક અન્તર્મુહૂર્ત પર્યન્ત જ વર્તમાન રહે છે. એ
અપેક્ષાએ કાયસ્થિતિનો જઘન્ય કાળ એક અંતર્મુહૂર્તનો કહેવામાં આવેલ છે.
તથા દેવ અને નારક પૂર્વભવગત અંતર્મુહૂર્તથી લઈને આગળના પહેલા
અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત અવસ્થિત લેશ્યાવાળા હોય છે. અને જે અધઃ સપ્તમી
પૃથ્વીના નારકો છે. તે પછીના ભવના છેલ્લા અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત અને આગ-
ળના ભવના પહેલા અન્તર્મુહૂર્ત સુધી કૃષ્ણલેશ્યા વાળા હોય છે. આ બંને

તમ્ તસ્યાઽસંખ્યાત મેદાત્મકત્વાત્ તત્ ઉપપદ્યન્તે કૃષ્ણલેશ્યાકસ્યાઽન્તર્મુહૂર્તા-
ઽભ્યધિકાનિ ત્રયર્સિન્નસાગરોપમાણિ इति । ‘નીલલેસ્સે ણં જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં
ઉક્કોસેણં દસસાગરોવમાઈ’ પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જઈ ભાગમંભહિયાઈ’ નીલ-
લેશ્યો-જઘન્યતોઽન્તર્મુહૂર્ત યાવત્સ્થિતિમાન્ તિર્યક્કમનુબ્યાલેશ્યાવન્તઃ । ઉત્કર્ષેણ
દશસાગરોપમાણિ પલ્યોપમાઽસંખ્યેયભાગાઽભ્યધિકાનિ, નીલલેશ્યવતામેતાવ-
ત્સ્થિતિકત્વાત્, પાશ્ચાત્યાગ્રેતન મવગતે ચ પ્રથમચરમાન્તર્મુહૂર્ત પલ્યોપમાઽસંખ્યેય-
ભાગાન્તઃ પ્રવિષ્ટેન પૃથગ્ વિવક્ષતે इति । ‘કાઉલેસ્સે ણં મંતે !’ કાપોતલેશ્યઃ

हैं वे पीछे के भव के अन्तिम अन्तर्मुहूर्त तक और आगे के भव के
प्रथम अन्तर्मुहूर्त तक कृष्णलेश्या वाले होते हैं ये दोनों अन्तर्मुहूर्त
एक ही अन्तर्मुहूर्त से परिगणित किये गये हैं क्योंकि अन्तर्मुहूर्त के
असंख्यात भेद होते हैं इस तरह से कृष्णलेश्या वाले की कायस्थिति
उत्कृष्ट से एक अन्तर्मुहूर्त अधिक ३३ सागरोपम तक की सध जाती
है ‘नीललेस्सेणं भंते !’ हे भदन्त ! नील लेश्या वाले जीव की काय-
स्थिति कितने काल की है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम !
नीललेश्या वाले की कायस्थिति ‘जह० अंतोमु० उक्कोसेणं दस साग-
रोवमाइं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागमंभहियाइं’ जघन्य से तो
एक अन्तर्मुहूर्त की होती है और उत्कृष्ट से पल्योपम के असंख्या-
तवें भाग से अधिक दश सागरोपम की होती है नीललेश्या वाले
जीव की जो उत्कृष्ट रूप से इतनी कायस्थिति कही गई है वह धूम-
प्रभा के प्रथम प्रस्तर के नारक जीवों की इतनी स्थिति होने के कारण
कही गई है पाश्चात्य भव का अन्तिम अन्तर्मुहूर्त और अग्रेतन भव

એકજ અંતર્મુહૂર્તથી ગાણુવામાં આવેલ છે. કેમ કે અંતર્મુહૂર્તના અસં-
ખ્યાતલેહો હોય છે. આ રીતે કૃષ્ણલેશ્યા વાળાઓની કાયસ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટથી
એક અંતર્મુહૂર્ત અધિક ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમ સુધીની સિદ્ધ થઈ જાય છે.

‘નીલલેસ્સેણં મંતે !’ હે ભગવન્ ! નીલલેશ્યા વાળા જીવની કાયસ્થિતિ
કેટલા કાળની છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ !
નીલલેશ્યા વાળા જીવની કાયસ્થિતિ ‘જહણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં દસ સાગરો-
વમાઈ પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જઈભાગમંભહિયાઈ’ જઘન્યથી તો એક અંતર્મુ-
હૂર્તની હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પલ્યોપમના અસંખ્યાત ભાગથી અધિક દસ
સાગરોપમની હોય છે. નીલલેશ્યા વાળા જીવની ઉત્કૃષ્ટ પણાથી જે આટલી
કાયસ્થિતિ કહી છે. તે ધૂમપ્રભાના પહેલા પ્રસ્તરના નારક જીવોની એટલી
સ્થિતિ હોવાના કારણે કહેવામાં આવેલ છે. પાછલના ભવનું છેલ્લું અંતર્મુ-
હૂર્ત અને આગળના ભવનું પહેલું અંતર્મુહૂર્ત પલ્યોપમના અસંખ્યાતમાં

खलु भदन्त ! भगवानाह-गौतम ! 'जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं-उक्कोसेणं-तिन्नि सागरोवमाइं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागमम्भहियाइं' जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्तम्-पूर्ववत् उत्कर्षेण त्रीणि सागरोपमाणि पल्योपमस्याऽसंख्येयभागाऽभ्यधिकानि कापोतलेश्यानां भवन्ति । बालुका प्रथमप्रस्तटगतनारकाणां कापोतलेश्याकानामेतावत् स्थितिकत्वात् । 'तेउल्लेस्सेणं भंते !' तेजोल्लेश्यः खलु भदन्त ! 'जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं-उक्कोसेणं दोष्णि सागरोवमाइं पलिओ-मस्स असंखेज्जइभागमम्भहियाइं' भगवानाह-गौतम ! जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम्

का अन्तर्मुहूर्तं पल्योपम के असंख्यातवे' भाग में ही अन्तर्भूत कर दिया गया है अतः उसे यही स्वतन्त्र रूप से नहीं कहा गया है 'काउल्लेस्सेणं भंते !' हे भदन्त ! कापोतलेश्या वाले जीव की कायस्थिति कितने काल की कही गई है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम ! कापोतलेश्या वाले जीव की कायस्थिति 'जह० अंतो० उक्कोसेणं तिन्नि० सागरो० पलिओवमस्स असं० म०' जघन्य एक अन्तर्मुहूर्त की कही गई है और उत्कृष्ट से पल्योपम के असंख्यातवे' भाग से अधिक तीन सागरोपम की कही गई है यह उत्कृष्ट कापोतलेश्या वाले जीव की कायस्थिति का कथन बालुकाप्रभा के प्रथम प्रस्तर के नारक जीवों की अपेक्षा से किया गया है । क्योंकि कापोतलेश्या वाले वहां इतनी ही उत्कृष्ट स्थिति वाले होते हैं । 'तेउल्लेस्सेणं भंते !' हे भदन्त ! तेजोल्लेश्या वाले जीवों की कायस्थिति का काल कितना होता है-इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-'जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्को-

ભાગમાં જ અંતર્ભૂત કરવામાં આવેલ છે. તેથી તેને અહીંયાં સ્વતંત્ર પણે કહેલ નથી. 'કાઉલ્લેસ્સેણં ભંતે !' હે ભગવન્ ! કાપોતિક લેશ્યા વાળા જીવની કાયસ્થિતિ કેટલા કાળની કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! કાપોતલેશ્યા વાળા જીવની કાયસ્થિતિ 'જહણ્ણેણં અંતો-મુહુત્તં ઉક્કોસેણં તિન્નિ સાગરોં પલિઓવમસ્સ અસંં મ્મ્મહિયં' જઘન્યથી તો એક અંતર્મુહૂર્તની કહેવામાં આવેલ છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પલ્યોપમના અસં. ખ્યાતમા ભાગથી વધારે ત્રણે સાગરોપમની કહેવામાં આવેલ છે. આ ઉત્કૃષ્ટ કાપોત લેશ્યાવાળા જીવની કાયસ્થિતિનું કથન બાલુકાપ્રભાના પહેલા પ્રસ્તર ના નારક જીવોની અપેક્ષાથી કરવામાં આવેલ છે. કેમ કે કાપોતલેશ્યા વાળા ત્યાં એટલીજ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ વાળા હોય છે. 'તેઉલ્લેસ્સેણં ભંતે !' હે ભગવન્ ! તેજોલેશ્યા વાળા જીવોની કાયસ્થિતિનો કાળ કેટલો કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં દોષ્ણિ સાગરોવમાઈં પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જઈ ભાગમ્મહિયાઈં' હે ગૌતમ ! તેજો-

તેજોલેશ્યાકઃ, ઉત્કર્ષેણ દે સાગરોપમે પલ્યોપમસ્યાઽસંખ્યેયભાગાધિકે-एता-
वत्कालमीशानदेवानां स्थितिः । ‘पम्हलेस्से णं भंते !०’ पद्मलेश्यः खलु
भदन्त ! कालतः कियच्चिरम् ? गौतम ! ‘जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं-उक्कोसेणं दस-
सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तमव्भहियाइं’ जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण दशसागरो-
पमाणि अन्तर्मुहूर्ताभ्यधिकानि ब्रह्मलोकवासिन एतल्लेश्यावन्तः । ‘सुक्कलेस्से णं
भंते !०’ शुक्कलेश્યાकः खलु शुक्कलेश્યાक इति कृत्वा कालतः कियच्चिरं०

सेणं दोणिणसागरोवमाइं पलिओवमस्स असंखेज्जइ भागमव्भहियाइं’
हे गौतम ! तेજોલેશ્યા વાલે જીવોં કી કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે
एक अन्तर्मुहूर्त का होता है और उत्कृष्ट से पल्योपम के असंख्यातवे
भाग से अधिक दो सागरोपम का होता है यह उत्कृष्ट कायस्थिति
का कथन ईशान देवों की भवस्थिति को लेकर किया गया है ‘पम्ह-
लेस्सेणं भंते !’ हे भदन्त ! पद्मलेश्या वાલે જીવ કી કાયસ્થિતિ કા
કાલ કિતના હોતા હૈ ?

उत्तर में प्रभु ने कहा-हे गौतम ! पद्मलेश्या वાલે જીવ કી કાય-
स्थिति का काल ‘जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं
अंतोमुहुत्तमव्भहियाइं’ जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त का होता है और
उत्कृष्ट से एक अन्तर्मुहूर्त अधिक १० सागरोपम का होता है । इस
लेश्या वાલે ब्रह्मलोक कल्प के देव होते हैं-सुक्कलेस्सेणं भंते !’ हे
भदन्त ! शुक्कलेश्या वાલે જીવોં કી કાયસ્થિતિ કા કાલ કિતના કહા
गया है इसके उत्तर मे प्रभु कहते हैं ? हे गौतम ! शुक्कलेश्या વાલે

લેશ્યા વાળા જીવોની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનો હોય
છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પલ્યોપમના અસંખ્યાત ભાગથી વધારે બે સાગરોપમનો
હોય છે. આ ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિનું કથન ઇશાનદેવોની ભવસ્થિતિને લઇને
કરવામાં આવેલ છે. ‘પમ્હલેસ્સેણં ભંતે !’ હે ભગવન્ ! પદ્મલેશ્યા વાળા જીવની
કાયસ્થિતિનો કાળ કેટલો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીએ કહ્યું
કે-હે ગૌતમ ! પદ્મલેશ્યા વાળા જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ ‘જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં
ઉક્કોસેણં દસ સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્ત મવ્ભહિયાઈ’ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનો
હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્ત અધિક ૧૦ દસ સાગરોપમનો હોય
છે. આ લેશ્યાવાળા બ્રહ્મલોક કલ્પના દેવ હોય છે. ‘સુક્કલેસ્સેણં ભંતે !’ હે ભગવન્
શુક્કલેશ્યાવાળા જીવોની કાયસ્થિતિનો કાળ કેટલો હોય છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે હે ગૌતમ ! શુક્કલેશ્યાવાળા જીવોની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી

ગૌતમ ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં' જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તં પૂર્વવત્ 'ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તમઞ્ઞહિયાઈં' ઉત્કર્ષેણ ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહુ-
ત્ત્તાભ્યધિકાણિ અનુત્તરોપપાતિકા દેવા एते भवन्ति तेषां शुक्ललेश्याकत्वात् ।
'अलेस्से णं भंते !०' अलेश्यः खलु भदन्त ! अलेश्य इति कियच्चिरं भवति ?
भगवानाह—गौतम ! अलेश्यः—'सादीए अपज्जवसिए' सादिकोऽपर्यवसितः इति ।
'कण्हलेस्स णं भंते !० अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ' कृष्णलेश्यस्य खलु भदन्त !
कालतः कियच्चिरमन्तरम् ? भगवानाह गौतम ! 'जहन्नेणं अं तोमुहुत्तं' जघन्येनान्त-

જીવોં કી કાયસ્થિતિ કા કાલ જઘન્ય સે 'અંતોમુહુત્તં' એક અન્ત-
મુહૂર્ત કા કહા ગયા હૈ ઓર 'ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં અંતો-
મુહુત્તમઞ્ઞહિયાઈં' ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુહૂર્ત અધિક ૩૩ સાગરોપમ કા
કહા ગયા હૈ હસ લેશ્યા વાલે અનુત્તરોપપાતિક દેવ હોતે હૈં ઓર હન
કી સ્થિતિ હતની હોતી હૈ 'અલેસ્સેણં ભંતે !' હે ભદન્ત ! અલેશ્ય જીવ
કી કાયસ્થિતિ કા કાલ કિતના હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—હે
ગૌતમ ! અલેશ્ય જીવ કી કાયસ્થિતિ કા કાલ 'સાદીએ અપજ્જવસિએ'
સાદિ અપર્યવસિત હોતા હૈ । અતઃ યહાં પર કાયસ્થિતિ કા કથન
નહીં હુઆ હૈ ।

इनका अन्तर विषयक विचार—'कण्हलेस्सस्स णं भंते ! अंतरं
कालओ केवच्चिरं होइ' हे भदन्त ! कृष्णलेश्या वाले जीव का काल
की अपेक्षा कितना अंतर होता है ? इसके उत्तर में प्रश्न कहे हैं—
'गोयमा ! ज० अंतो० उक्ककोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तम०'

'અંતોમુહુત્તં' એક અંતર્મુહૂર્તનો કહેવામાં આવેલ છે. અને 'ઉક્કોસેણં તેત્તીસં'
સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તમઞ્ઞહિયાઈં' ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્ત અધિક ૩૩ તેત્તીસ
સાગરોપમનો કહેવામાં આવેલ છે. આ લેશ્યાવાળા અનુત્તરોપપાતિક દેવ હોય છે.
અને તેમની સ્થિતિ એટલી હોય છે. 'અલેસ્સેણં ભંતે !' હે ભગવન્ ! અલેશ્ય
જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ કેટલો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે
હે ગૌતમ ! અલેશ્ય જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ 'સાદીએ અપજ્જવસિએ' સાદિ અપર્ય-
વસિત હોય છે. તેથી અહીંયાં તેમની કાયસ્થિતિનું કથન કરવામાં આવેલ નથી.

તેમના અંતર સંબંધી કથન—

'કણ્હલેસ્સસ્સ ણં ભંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભગવન્ ! કૃષ્ણ-
લેશ્યા વાળા જીવનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી કેટલું હોય છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે. કે—'ગોયમા ! જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં'

મુહૂર્તમ્ તતસ્તિર્યઙ્મનુષ્યયોલેશ્યાપરાવર્તનાત્ । ‘ઉવકોસેળં તેત્તીસં સાગરોપમાઈ’ અંતોમુત્તમઽમહિયાઈ’ ઉત્કર્ષેણ ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણ્યન્તર્મુહૂર્તાભ્યધિકાનિ । શુક્લલેશ્યોત્કૃષ્ટકાલસ્ય કૃષ્ણલેશ્યાઽઽન્તરોત્કૃષ્ટકાલત્વાત્ । ‘એવં નીલલેસસ્સ વિ કાલેસસ્સ વિ’-એવં કૃષ્ણવત્ નીલલેશ્યસ્યાઽપિ-કાપોતલેશ્યસ્યાઽપિ ભવ-ત્યન્તરમ્ । ‘તેઝલેસસ્સ ણં મંતે ! ૦ અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ તેજોલેશ્યસ્ય ભદન્ત ! કાલતઃ કિયચ્ચિરં સ્વલ્પન્તરમ્ ? ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉવકોસેળં

હે ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યા વાલે જીવ કા અન્તર ‘તિર્યંચ ઓર મનુષ્યોં કી લેશ્યા એક અન્તર્મુહૂર્ત કે બાદ બદલ જાતી હૈ’ હિસ માન્યતા કે અનુ-સાર જઘન્ય સે તો એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્ત-ર્મુહૂર્ત અધિક ૩૩ સાગરોપમ કા હૈ ક્યોંકિ શુક્લલેશ્યા કા જો ઉત્કૃષ્ટ કાલ હૈ વહી કૃષ્ણલેશ્યા કે અન્તર કાલ કા કથન હૈ હિસકે અનુસાર એક અન્તર્મુહૂર્ત અધિક ૩૩ સાગરોપમ કા યહ કાલ કહા ગયા હૈ ‘એવં નીલલેસસ્સ વિ કાલેસસ્સ વિ’ કૃષ્ણલેશ્યા વાલે કે અન્તર કથન કી તરહ નીલલેશ્યા વાલે જીવ કા ઓર કાપોતલેશ્યા વાલે જીવ કા મી અન્તર જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ, એવં ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુહૂર્ત અધિક ૩૩ સાગરોપમ કા હૈ ‘તેઝલેસસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભદન્ત ! તેજોલેશ્યા વાલે કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા કિતના હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! તેજોલેશ્યા વાલે કા અન્તર ‘જહ્ણેણં અંતોમુ-

સાગરોમાઈ’ અંતોમુહુત્તમઽમહિયાઈ’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યા વાળા જીવનું અંતર તિર્યંચ અને મનુષ્યોની લેશ્યા એક અંતર્મુહૂર્ત પછી બદલાઈ જાય છે ? આ માન્યતા પ્રમાણે જઘન્યથી તો એક અંતર્મુહૂર્તનું છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્ત અધિક ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમનું છે. કેમકે શુક્લલેશ્યાનો જે ઉત્કૃષ્ટ કાળ છે, એજ કૃષ્ણલેશ્યાનો અંતર કાળ છે. આ કથન પ્રમાણે એક અંતર્મુહૂર્ત અધિક ૩૩ સાગરોપમનો આ કાળ કહેવામાં આવેલ છે. ‘એવં નીલલેસસ્સ વિ કાલેસસ્સ વિ’ કૃષ્ણલેશ્યા વાળા જીવના અંતરના કથન પ્રમાણે નીલલેશ્યા વાળા જીવનું અને કાપોતલેશ્યા વાળા જીવનું અંતર પણ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્ત અધિક ૩૩ સાગરોપમનું છે. ‘તેઝલેસે ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગ-વન્ ! તેજોલેશ્યા વાળા જીવનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી કેટલું ઊંચ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-તેજોલેશ્યા વાળા જીવનું અંતર ‘જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉવકોસેળં વણસ્સિકાલો’ જઘન્યથી એક અંત-

વળસસિકાલો' જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ પ્રસિદ્ધઃ । 'एवं पम्हलेसस्स वि-सुक्कलेसस्स वि दोण्ह वि एवमेवांतरं' एवं-पद्मलेश्य-शुक्ल-
लेश्ययोः द्वयोरप्यन्तर्मुहूर्तम् वनस्पतिकालो जघन्योत्कर्षाभ्याम् । 'अलेसस्स णं
भंते ! अंतरं कालओ०' अलेश्यस्य खलु भदन्त ! कालतोऽन्तरं कियत् ? भगवा-
नाह-‘गोयमा ! साईयस्स अपज्जवसियस्स णत्थि अंतरं' गौतम ! साधपर्यवसित-
लेश्यस्यान्तरं नास्ति अपर्यवसितत्वात् । 'एएसि णं भंते ! जीवाणां-कण्हलेसाणं-
नीललेस्साणं-काउलेस्साणं-तेउलेस्साणं-पम्हलेस्सा णं-सुक्कलेस्सा णं-अले-
स्साणं कयरे-२' एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा०?

હૂત્તં ઉવ્કોસેણં વળસસિકાલો' જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત્તં કા હોતા હૈ
ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે અન્તર વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ હોતા હૈ 'एवं पम्हलेसस्स
वि सुक्कलेसस्स वि' इसी प्रकार से पद्मलेश्या वाले जीव का और
शुक्ललेश्या वाले जीव का अन्तर जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त का होता
है और उत्कृष्ट से वनस्पतिकाल प्रमाण होता है यह वनस्पति काल
पीछे कहा जा चुका है । 'अलेस्सस्स णं भंते ! अंतरं कालओ०' हे
भदन्त ! अलेश्य जीव का अन्तर कितने काल का होता है ? इसके
उत्तर में प्रभु कहते हैं हे गौतम ! 'सादीयस्स अपज्जवसियस्स नत्थि
अंतरं' अलेश्य जीव सादि सपर्यवसित होता है अतः उसका अन्तर
नहीं होता है ।

इनके अल्पबहुत्व का विचार-‘एएसिणं भंते ! जीवाणं कण्ह-
लेस्साणं नीललेस्साणं काउले० तेउ० पम्हले० सुक्कले० अलेसाण य
कयरे २ ?' हे भदन्त ! इन कृष्णलेश्या वाले, नीललेश्या वाले, कापोत

મુહૂર્ત્તનું હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પ્રમાણનું અંતર હોય છે.
'एवं पम्हलेसस्स वि' सुक्कलेसस्स वि' એજ પ્રમાણે પદ્મલેશ્યા વાળા જીવનું
અને શુક્લલેશ્યા વાળા જીવનું અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત્તનું હોય છે
અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પ્રમાણનું અંતર હોય છે. આ વનસ્પતિકાળ
પહેલા કહેવામાં આવી ગયેલ છે. 'अलेसस्स णं भंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं
होई' હે ભગવન્ ! અલેશ્ય જીવનું અંતર કેટલા કાળનું હોય છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુ શ્રી કહે છે-હે ગૌતમ ! 'सादीयस्स अपज्जवसियस्स नत्थि अंतरं'
અલેશ્ય જીવ સાદિ અપર્યવસિત હોય છે. તેથી તેમનું અંતર હોતું નથી.

અદ્યપ્યહુત્વનું કથન—

‘एएसि णं भंते ! जीवाणं कण्हलेस्साणं नीललेस्साणं काउलेस्साणं तेउ-
लेस्साणं पम्हलेस्साणं सुक्कलेस्साणं अलेस्साण य कयरे कयरे' હે ભગવન્ ! આ

મગવાનાહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા સુક્કલેસ્સા’ સર્વસ્તોકાઃ લાન્ત-
કાદિદેવપર્યાપ્ત ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક કતિપય પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યક્કમનુષ્યાઃ શુક્લલેશ્યા
વન્તઃ । ‘પમ્હલેસ્સા સંખેજ્જગુણા’ તેભ્યઃ સંખ્યેયગુણાઃ સનત્કુમાર—માહેન્દ્ર—બ્રહ્મ-
લોકવાસિનઃ સર્વે પ્રભૂતપર્યાપ્તગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક તિર્યક્કમનુષ્યાઃ પદ્મલેશ્યાવન્તઃ ।
નનુ લાન્તકાદિ દેવેભ્યઃ સનત્કુમારાદિ કલ્પત્રયવાસિનો દેવા અસંખ્યાતગુણાઃ
તતઃ શુક્લલેશ્યાભ્યઃ પદ્મલેશ્યા અસંખ્યાતગુણત્વં પ્રાપ્નુવન્તિ તત્કથં સંખ્યેયગુણાઃ

લેશ્યા વાલે, તેજોલેશ્યા વાલે પદ્મલેશ્યા વાલે, શુક્લલેશ્યા વાલે एवं
અલેશ્ય જીવોં કે બીચ મેં કૌન જીવ કિનકી અપેક્ષા અલ્પ હૈં ? કૌન
કિનકી અપેક્ષા વહુત હૈ ? કૌન કિનકી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં ? ઓર કૌન
કિનકી અપેક્ષા વિશેષાધિક હૈં ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં—હે
ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા સુક્કલેસ્સા પમ્હલેસ્સા સંખેજ્જગુણા, તેજલેસ્સા
સંખિજ્જગુણા, અલેસ્સા અણંતગુણા, કાહલેસ્સા અણંતગુણા, નીલલેસ્સા
વિસેસાહિયા, કળ્હલેસ્સા વિસેસાહિયા’ સબ સે કમ શુક્લલેશ્યા
વાલે જીવ હૈં ક્યોંકિ યહ લેશ્યા લાન્તક આદિ દેવોં કે તથા પર્યાપ્ત
ગર્ભજ કતિપય પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ एवं મનુષ્યોં કે હોતી હૈં ઇનકી અપેક્ષા
પદ્મલેશ્યા વાલે જીવ સંખ્યાતગુણોં અધિક હૈં ક્યોંકિ સનત્કુમાર
માહેન્દ્ર બ્રહ્મલોક કલ્પવાસી દેવોં કે ઓર પ્રભૂત ગર્ભજ તિર્યચ્ચ મનુષ્યોં
કે પદ્મલેશ્યા હોતી હૈં । યહાં એસી આશંકા હો સકની હૈં—કિ લાન્તક
આદિ દેવોં કી અપેક્ષા સનત્કુમાર આદિ કલ્પત્રયવાસી દેવ અસં-

કૃષ્ણલેશ્યાવાળા, નીલલેશ્યાવાળા, કાપોતલેશ્યાવાળા. તેજલેશ્યાવાળા, પદ્મલેશ્યા
વાળા શુક્લલેશ્યા વાળા અને અલેશ્ય ભુવોમાં કયા ભુવો કયા ભુવોના કરતાં
અલ્પ છે ? કયા ભુવો કયા ભુવોથી વધારે છે ? કયા ભુવો કયા ભુવોની
ખરાબર છે ? અને કોણ કોના કરતાં વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘સવ્વત્થોવા સુક્કલેસ્સા પમ્હલેસ્સા સંખિજ્જગુણા તેજલેસ્સા
સંખિજ્જગુણા અલેસ્સા અણંત ગુણા કાહલેસ્સા અણંતગુણા, નીલલેસ્સા વિસેસાહિયા.
કળ્હલેસ્સા વિસેસાહિયા’ સૌથી ઓછા શુક્લલેશ્યા વાળા ભુવો હોય છે. કેમકે—
આ લેશ્યા લાન્તક વિગેરે દેવોને તથા પર્યાપ્ત ગર્ભજ કેટલાક પચ્ચેન્દ્રિય
તિર્યચ્ચ અને મનુષ્યોને હોય છે. તેના કરતાં પદ્મલેશ્યા વાળા ભુવો સંખ્યાત
ગણા વધારે છે. કેમકે સનત્કુમાર માહેન્દ્ર બ્રહ્મલોક કલ્પવાસી દેવોને તથા
પ્રભૂતગર્ભજ તિર્યચ્ચ અને મનુષ્યોને પદ્મલેશ્યા હોય છે.

અહીંયાં એવી શંકા ઉપસ્થિત થાય છે કે લાન્તક વિગેરે દેવોના કરતાં
સનત્કુમાર વિગેરે ત્રણ કલ્પવાસી દેવો અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તો એ રીતે

કથિતા ઇતિ ચેત્ ? અત્રોચ્યતે-इह जघन्यपदेऽग्यसंख्यातानां सनत्कुमारादि-
कल्पत्रयवासिभ्योऽसंख्येयगुणानां पञ्चेन्द्रियतिरश्चां शुक्ललेश्या ततः पद्म-
लेश्याकाः शुक्ललेश्याकेभ्यः संख्येयगुणा एव भवन्ति, नत्वसंख्यातगुणाः इति ।
'तेजोलेश्या संखेज्जगुणा' पद्मलेश्यातस्तेजोलेश्याः संख्येयगुणाः तेभ्योऽपि
संख्येयगुणेषु तिर्यक् पञ्चेन्द्रियमनुष्येषु भवनपति-दानव्यन्तर-ज्योतिष्क-
सौधर्मेशानदेवेषु च तेजोलेश्या सद्भावात् । 'अलेश्या अणंतगुणा' तेजोले-
श्येभ्योऽलेश्या अनन्तगुणाः सिद्धानामनन्तत्वात् । 'काउलेश्या अणंतगुणा'
ततः कापोतलेश्या अनन्तगुणाः सिद्धेभ्योऽनन्तगुणवनस्पतिकायिकाः कापोत-

ख्यातगુણે અધિક હૈં તો ઇસ તરહ સે શુક્લલેશ્યા વાલોં કી અપેક્ષા
પદ્મલેશ્યા વાલે જીવ અસંખ્યાતગુણે અધિક પ્રાપ્ત હોતે હૈં ફિર યહાં
ઇન્હેં સંખ્યાતગુણે અધિક કયોં કહા ગયા હૈં ? ઉત્તર-યહાં જઘન્ય પદ
મેં ભી અસંખ્યાત તથા સનત્કુમાર આદિ કલ્પ ત્રયવાસિયોં સે અસં-
ખ્યાતગુણે અધિક પંચેન્દ્રિય તિર્યશ્ચોં કે શુક્લલેશ્યા હોતી હૈં ઇસલિયે
પદ્મલેશ્યા વાલે જીવ ઇનકી અપેક્ષા ભી સંખ્યાતગુણે અધિક હૈં
કયોંકિ ઇનકી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણે તિર્યશ્ચ પંચેન્દ્રિયોં મેં એવં મનુષ્યોં
મેં ઔર ભવનપતિયોં મેં, વ્યન્તરોં મેં, જ્યોતિષ્કોં મેં એવં સૌધર્મઈશાન
દેવોં મેં તેજોલેશ્યા હોતી હૈં અલેશ્ય જીવ તેજોલેશ્યા વાલોં સે ભી
અનન્તગુણે અધિક હૈં કયોંકિ સિદ્ધોં કો અનન્ત કહા ગયા હૈં સિદ્ધોં કી
અપેક્ષા કાપોતલેશ્યા વાલે અનન્તગુણે અધિક હૈં કયોંકિ કાપોતલેશ્યા
વાલે વનસ્પતિકાયિક જીવ સિદ્ધોં સે ભી અનન્તગુણે કહે ગયે હૈં ।

શુક્લલેશ્યા વાળાઓના કરતાં પદ્મલેશ્યા વાળા જીવો અસંખ્યાતગણા વધારે
પ્રાપ્ત થાય છે. તો પછી અહીંયાં તેઓને સંખ્યાતગણા વધારે કેમ કહેવામાં
આવેલ છે ?

ઉત્તર—અહીંયાં જઘન્ય પદમાં પણ અસંખ્યાત તથા સનત્કુમાર વિગેરે
કલ્પત્રય વસિયો કરતાં અસંખ્યાતગણા વધારે પંચેન્દ્રિય તિર્યશ્ચોને શુક્લલેશ્યા
હોય છે તેથી પદ્મલેશ્યાવાળા જીવો શુક્લલેશ્યાવાળાઓના કરતાં સંખ્યાગણા વધારે
કહેવા છે. તેના કરતાં તેજોલેશ્યા વાળા પણ સંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમ કે
તેના કરતાં સંખ્યાતગણા તિર્યશ્ચ પંચેન્દ્રિયોમાં તથા મનુષ્યોમાં અને ભવન-
પતિયોમાં વ્યન્તરોમાં, જ્યોતિષ્કોમાં અને સૌધર્મ ઇશાન દેવોમાં તેજોલેશ્યા
હોય છે. અલેશ્ય જીવો તેજોલેશ્યા વાળાઓથી પણ અનંતગણા વધારે છે. કેમ
કે—સિદ્ધોને અનંત કહેવામાં આવેલ છે. સિદ્ધોના કરતાં કાપોતલેશ્યા વાળાઓ
અનંતગણા વધારે છે. કેમકે કાપોતલેશ્યા વાળાઓ વનસ્પતિકાયિક જીવ સિદ્ધો

લેશ્યાવન્તઃ । ‘નીલલેસ્સા વિસેસાહિયા’ કાપોતલેશ્યેભ્યો નીલલેશ્યા વિશેષાધિકાઃ । ‘કળ્હલેસ્સા વિસેસાહિયા’ નીલલેશ્યેભ્યઃ કૃષ્ણલેશ્યાકા વિશેષાધિકાઃ કિલ્ષ્ટતરાધ્યવસાયનાં પ્રભૂતતરાણાં સદ્ભાવાત્ । ઉપસંહારમાહ—‘સે ત્તં સત્તવિહા સવ્વજીવાઃ પન્નત્તા’ ત એતે સપ્તવિધાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ઇતિ ॥ સૂ. ૧૫૦ ॥

મૂલમ્—તત્થ જે તે એવમાહંસુ અટ્ટવિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા તે ણં એવમાહંસુ તં જહા આભિનિબોહિયનાણી સુચનાણી ઓહિનાણી મળપજ્જવનાણી કેવલનાણી મઈઅન્નાણી સુચઅન્નાણી વિભંગઅન્નાણી । આભિનિબોહિયનાણાણં મંતે ! આભિનિવોહિયનાણી ત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિ સાગરોવમાઈં સાઈરેગાઈં એવં સુચનાણી વિ । ઓહિનાણી ણં મંતે ! જહન્નેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિ સાગરોવમાઈં સાઈરેગાઈં મળપજ્જવનાણી ણં મંતે ! જહન્નેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં દેસૂણા પુઠ્ઠવકોડી કેવલનાણી ણં મંતે । સાઈંએ અપજ્જવસિએ મઈઅન્નાણી ણં મંતે । ૦ મઈઅન્નાણી તિવિહે પન્નત્તે તં જહા અણાઈંએ વા અપજ્જવસિએ અણાઈંએ વ સપજ્જવસિએ સાઈંએ વા સપજ્જવસિએ તત્થ ણં જે સે સાઈંએ સપજ્જવસિએ—સે જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં જાવ અવહૂં પોગ્ગ-

‘નીલલેસ્સા વિસેસાહિયા’ કાપોતલેશ્યા વાલોં કી અપેક્ષા નીલલેશ્યા વાલે વિશેષાધિક હૈં ઓર ઇનકી અપેક્ષા કૃષ્ણલેશ્યા વાલે વિશેષાધિક હૈં ક્યોંકિ ઇનમેં કિલ્ષ્ટતર અધ્યવસાયોં કી પ્રભૂતતરતા કા સદ્ભાવ રહતા હૈ ‘સે ત્તં સત્તવિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા’ ઇસ પ્રકાર સે યહ સાત પ્રકાર કે જીવોં કે સમ્બન્ધ મેં કહા ગયા હૈ ॥ ૧૫૦ ॥

ના કરતાં પણ અનંતગણા કહેવામાં આવેલા છે. ‘નીલલેસ્સા વિસેસાહિયા’ કાપોતલેશ્યા વાળાઓના કરતાં નીલલેશ્યાવાળા ઓવો વિશેષાધિક છે. અને તેના કરતાં કૃષ્ણલેશ્યા વાળા વિશેષાધિક છે. કેમ કે તેમના કિલ્ષ્ટતર અધ્યવસાયોની પ્રભૂતતરતાનો સદ્ભાવ રહે છે. ‘સે ત્તં સત્તવિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા’ આ પ્રમાણે સાત પ્રકારના ઓવોના સંબંધમાં આ કથન કહેવામાં આવેલ છે. ॥ સૂ. ૧૫૦ ॥

लपरियट्टं देसूणं ! सुयअन्नाणी एवं चेव विभंग अन्नाणी णं
 भंते ! विभंगं जहन्नेणं एणं समयं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोव-
 माइं देसूणाए पुव्वकोडीए अब्भहियाइं ! आभिणिबोहिय-
 नाणिस्स णं भंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ ? जन्नेणं अंतो-
 मुहुत्तं उक्कोसेणं अणंतं कालं जाव अवड्डं पोग्गलपरियट्टं देसूणं
 एवं सुयणाणिस्स वि ओहिनाणिस्स वि मणपज्जवनाणिस्स वि
 केवलनाणिस्स णं भंते ! अंतरं ? , साइयस्स अपज्जवसियस्स
 नत्थि अंतरं मइ अण्णाणिस्स णं भंते ! अंतरं ? , अणाइयस्स
 अपज्जवसियस्स णत्थि अंतरं अणाइयस्स सपज्जवसियस्स
 णत्थि अंतरं साइयस्स सपज्जवसियस्स जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं
 उक्कोसेणं छावट्ठिं सागरोवमाइं साइरेगाइं एवं सुयअण्णाणिस्स
 वि, विभंगणाणिस्स णं भंते ! अंतरं ? जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं
 उक्कोसेणं वणस्सइकालो ! एएसि णं भंते ! आभिणिबोहिय
 णाणीणं सुयणाणीणं ओहिणाणीणं मणपज्जवणाणीणं केवल-
 णाणीणं मइ अण्णाणीणं सुय अण्णाणीणं विभंगणाणीणं य
 कयरे कयरेहिंतो ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जव-
 णाणी ओहिनाणी असंखेज्जगुणा आभिणिबोहियनाणी सुय-
 णाणी एए दोवि तुल्ला-विसेसाहिया विभंगनाणी असंखेज्जगुणा
 केवलनाणी अणंतगुणा मइअन्नाणी सुयअण्णाणी य दोवि
 तुल्ला अणंतगुणा ! अहवा अट्ठविहा सव्वजीवा पन्नत्ता तं जहा
 णेरइया जिरिक्खजोणिया तिरिक्खजोणिणीओ मणुस्सा मणु-
 स्सीओ देवा देवीओ सिद्धा ! नेरइएणं भंते ! नेरइयत्ति
 कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं दसवाससहस्साइं
 उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं तिरिक्खजोणिणं भंते !
 जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वणस्सइकालो तिरिक्ख-

जोणिणीणं भंते० ? जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि पलि-
ओवमाइं पुव्वकोडी पुहुत्तमवभहियाइं एवं मणूसे मणूसी देवे
जहा नेरइए देवी णं भंते० ? जहन्नेणं दसवाससहस्साइं
उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं सिद्धे णं भंते ! सिद्धेत्ति० ?
गोयमा ! साईए अपज्जवसिए ! णेरइयस्सणं भंते ! अंतरं कालओ
केवच्चिरं होइ ? गोयमा जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वण-
स्सइ कालो । तिरिक्ख जेणियस्सणं भंते ! अंतरं कालओ० ?
जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सागरोवमसयपुहुत्तं साइरेगं
तिरिक्खजोणिणीणं भंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ ?
गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वणस्सइकालो । एवं
मणुस्सस्स वि मणुस्सीए वि देवस्स वि देवीए वि सिद्धस्सणं
भंते ! अंतरं० साईयस्स अपज्जवसियस्स णत्थि अंतरं । एएसि णं
भंते ! नेरइयाणं तिरिक्खजोणियाणं तिरिक्खजोणिणीणं मणू-
साणं मणूसीणं देवाणं देवीणं सिद्धाणय कयरे कयरेहिंतो ?०
गोयमा ! सव्वत्थोवा मणुस्सीओ मणुस्सा असंखेज्जगुणा नेरइया
असंखेज्जगुणा तिरिक्खजोणिणीओ असंखेज्जगुणाओ देवा संखेज्ज-
गुणा देवीओ संखेज्जगुणाओ सिद्धा अणंतगुणा तिरिक्खजोणिया
अणंतगुणा । से त्तं अट्ठविहा सव्वजीवा पन्नत्ता ॥सू ० १५१॥

छाया-तत्र ये ते-एवमुक्तवन्तोऽष्टविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्तास्ते खल्वेवमुक्तवन्तः
तद्यथा-आभिनिबोधिकज्ञानिनः श्रुतज्ञानिनः अवधिज्ञानिनः मनःपर्यवज्ञानिनः
केवलज्ञानिनः मत्त्यज्ञानिनः श्रुताज्ञानिनः विभङ्गज्ञानिनः । आभिनिबोधिकज्ञानी
खलु भदन्त ! आभिनिबोधिक ज्ञानीति कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम !
जघन्येनान्तर्मुहूर्त्तगुत्कर्षेण पट् षष्टिः सागरोपमाणि सातिरेकाणि, एवं श्रुत-
ज्ञान्यपि । अवधिज्ञानी खलु भदन्त !० ? जघन्येनैकं समयमुत्कर्षेण पट् षष्टिः
सागरोपमाणि सातिरेकाणि । मनःपर्यवज्ञानी खलु भदन्त !० जघन्येनैकं समय-
मुत्कर्षेण देशोना पूर्वकोटिः । केवलज्ञानी खलु भदन्त !० साद्यपर्यवसितः,
मत्त्यज्ञानी खलु भदन्त !० मत्त्यज्ञानी त्रिविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा-अनादिकोवाऽ-

पर्यवसितः—अनादिकोवा सपर्यवसितः सादिकोवा सपर्यवसितः । तत्र खलु योऽसौ सादि सपर्यवसितः स जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेणानन्तं कालं यावदपार्धं पुद्गलपरावर्तं देशोनम्, श्रुताज्ञानी एवमेव, विभङ्गज्ञानी खलु भदन्त ! विभङ्गज्ञानीति० जघन्येनैकं समयमुत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि देशोनया पूर्वकोट्याऽभ्यधिकानि । आभिनिबोधिकज्ञानिनः खलु भदन्त ! अन्तरं कालतः ? जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेणानन्तं कालं यावदपार्धं पुद्गलपरावर्तं देशोनम्, एवं श्रुताज्ञानिनोऽपि—अवधिज्ञानिनोऽपि—मनः पर्यवज्ञानिनोऽपि केवलज्ञानिनः खलु भदन्त ! अन्तरं० ? सादिकस्यापर्यवसितस्य नास्त्यन्तरम्, मत्यज्ञानिनः खलु भदन्त ! अन्तरं० ? अनादिकस्याऽपर्यवसितस्य नास्त्यन्तरम् अनादिसपर्यवसितस्य नास्त्यन्तरम्, सादिकस्य सपर्यवसितस्य जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्, उत्कर्षेण षट् पञ्चिः सागरोपमाणि सातिरेकाणि एवं श्रुतज्ञानिनोऽपि विभङ्गज्ञानिनः खलु भदन्त ! अन्तरं० ? जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण वनस्पतिकालः । एतेषां खलु भदन्त ! आभिनिबोधिकज्ञानिनां—श्रुताज्ञानिनामवधिज्ञानिनां—मनःपर्यवज्ञानिनां—केवलज्ञानिनां—मत्यज्ञानिनां—श्रुतज्ञानिनां विभङ्गज्ञानिनां च कतरेकतरेभ्यः० ? गौतम ! सर्वस्तोका जीवा मनःपर्यवज्ञानिनः अवधिज्ञानिनोऽसंख्येयगुणाः आभिनिबोधिकज्ञानिनः—श्रुतज्ञानिनः एते द्वयेऽपि तुल्या विशेषाधिकाः, विभङ्गज्ञानिनोऽसंख्येयगुणाः, केवलज्ञानिनोऽनन्तगुणाः, मत्यज्ञानिनः—श्रुताज्ञानिनश्च द्वयोऽपि तुल्या अनन्तगुणाः । अथवाऽष्टविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—नैरयिकाः, तिर्यग्योनिकाः, तिर्यग्योनित्यः, मनुष्याः—मानुष्यः देव्यः सिद्धाः । नैरयिकः खलु भदन्त ! नैरयिक इति कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि—उत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि तिर्यग्योनिकः खलु भदन्त ? जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण त्रीणि पल्योपमाणि पूर्वकोटि पृथक्त्वाऽभ्यधिकानि एवं मनुष्यो—मानुषी, देवो—यथा नैरयिकः । देवी खलु भदन्त० ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि—उत्कर्षेण पञ्चपञ्चाशत्पल्योपमानि, सिद्धः खलु भदन्त ! सिद्ध इति० ? गौतम ! साद्यपर्यवसितः । नैरयिकस्य खलु भदन्त ! अन्तरं कालतः कियच्चिरं भवति ? जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । तिर्यग्योनिकस्य खलु भदन्त ! अन्तरं कालतः० ? जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण सागरोपमशतपृथक्त्वं सातिरेकम् तिर्यग्योनिकी खलु भदन्त ! अन्तरं कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तमुत्कर्षेण वनस्पतिकालः, एवं मनुष्यस्यापि—मानुष्योऽपि, देवस्याऽपि—देव्योऽपि, सिद्धस्य खलु भदन्त ! अन्तरं सादिकस्याऽपर्यवसितस्य नास्त्यन्तरम् । एतेषां खलु भदन्त !

नैरयिकाणां—तिर्यग्योनिकाणां तिर्यग्योनिकीनां—मनुष्याणां—मानुषीणां—देवानां—
देवीनां सिद्धानां च कतरेकतरेभ्यः० गौतम ! सर्वस्तोका मानुष्यो मानुष्याः
असंख्येयगुणाः नैरयिका असंख्येयगुणाः तिर्यग्योनिकयोऽसंख्येयगुणाः देवाः
संख्येयगुणाः देव्यः संख्येयगुणाः सिद्धा अनन्तगुणाः तिर्यग्योनिका अनन्त-
गुणाः । त एतेऽष्टविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः सू० ॥१५१॥

टीका—‘तत्थ जे ते एवमाहंसु—अट्टविहा सव्वजीवा पणत्ता’ तत्र सर्वजीव-
भेदबुद्ध्युत्सवे ये ते अष्टविधाः सर्वजीवा एवमुक्तवन्तः ‘ते णं एवमाहंसु’ ते खलु
इत्थमुक्तवन्तः—तेषामेष आशयः ‘तं जहा—आभिनिबोहियनाणी—सुयनाणी ओहि-
नाणी, मणपज्जवनाणी, केवलनाणी, मइ अन्नाणी, सुयअन्नाणी विभंगनाणी’
तद्यथा—आभिनिबोधिकज्ञानिनः, श्रुतज्ञानिनः, अवधिज्ञानिनः मनःपर्यवज्ञानिनः
केवलज्ञानिनः, मत्त्यज्ञानिनः, श्रुताज्ञानिनः, विभङ्गज्ञानिनः । एवं क्रमेणाष्ट
प्रकारवन्तः सर्वे जीवा एष्वेवान्तर्भवन्ति तत्र—‘आभिनिबोहियनाणीणं भंते !
आभिनिबोहियनाणी त्ति कालओ केवच्चिरं होइ’ आभिनिबोधिकज्ञानी खलु
भदन्त ! आभिनिबोधिकज्ञानी कृत्वा कालतः कियच्चिरं स्थिति विषयकः ?

‘तत्थ णं जे ते एवमाहंसु अट्टविहा सव्वजीवा प०’ इत्यादि ।

टीकार्थ—किसी अपेक्षा समस्त जीव आठ प्रकार के हैं—सो उन
का इस विषय में ऐसा स्पष्टीकरण है जैसे—‘आभिनिबोहियनाणी,
सुयनाणी, ओहिनाणी, मणपज्जवनाणी, केवलनाणी, मइअन्नाणी,
सुयअन्नाणी, विभंगनाणी’ आभिनिबोधिकज्ञानी १ श्रुतज्ञानी २
अवधिकज्ञानी ३ मनःपर्यवज्ञानी ४ केवलज्ञानी ५ मत्त्यज्ञानी ६ श्रुता-
ज्ञानी ७ और ८ विभंगज्ञानी,

इनकी कायस्थिति का विचार—‘आभिनिबोहियनाणी णं भंते !
आभिनिबोहियनाणीत्ति कालओ केवच्चिरं होइ’ हे भदन्त ! आभि-

‘तत्थ णं जे ते एवमाहंसु अट्टविहा सव्वजीवा पणत्ता’ इत्यादि.

टीकार्थ—कोछ अपेक्षाथी सधणा लुवे आठ प्रकारना डोवामां आवेला
छे. तेओनुं आ विषयसंणंधी आ प्रमाणे स्पष्टीकरण छे. जेभ डे—‘आभि-
निबोहियनाणी. सुयनाणी, ओहिनाणी, मणपज्जवनाणी, केवलनाणी. मइअण्णाणी.
सुयअण्णाणी विभंगनाणी’ आलिनिबोधिकज्ञानी १, श्रुतज्ञानी २ अवधिज्ञानी ३
मनःपर्यवज्ञानी ४ केवलज्ञानी ५ मत्त्यज्ञानी ६ श्रुताज्ञानी अने विभंगज्ञानी,
जेमनी कायस्थितितुं कथन—

‘आभिनिबोहियनाणी णं भंते ! आभिनिबोहियनाणीत्ति कालओ केवच्चिरं
होइ’ डे लगवन् ! आलिनिबोधिकज्ञानी आलिनिबोधिकपण्णाथी डेटला काण

ભગવાનાહ—‘ગોયમા ! જહન્યેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિ સાગરોવમાઈં સાહરે-
ગાઈં’ ગૌતમ ! જઘન્યતોઽન્તર્મુહૂર્તમુત્કર્ષેણ પટ્ પટ્ટિઃ સાગરોપમાણિ સાતિરેકાણિ
‘એવં સુયનાણી વિ’ શ્રુતજ્ઞાન્યપિ વોધ્યઃ । ‘ઓહિનાણી ણં મંતે !’ અવધિજ્ઞાની
ખલુ મદન્ત ! ‘જહન્નેણં એગં સમયં—ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિ સાગરોવમાઈં સાહરેગાઈં’
એકં સમયં જઘન્યેન સાતિરેકસાગરોપમાણિ પટ્ પટ્ટિરુત્કર્ષેણ । ‘મળપજ્જવનાણી
ણં મંતે’ મનઃપર્યવજ્ઞાની ખલુ મદન્તં । ગૌતમ ! જહન્નેણં એગં સમયં—ઉક્કોસેણં

નિવોધિકજ્ઞાની આભિનિવોધિકજ્ઞાની રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા
હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કો-
કેણં છાવટ્ઠિ સાગરોવમાઈં સાતિરેગાઈં’ હૈ ગૌતમ ! આભિનિવોધિક
જ્ઞાની આભિનિવોધિક રૂપ સે કમ સે કમ એક અન્તર્મુહૂર્ત તક રહતા
હૈ ઓર અધિક સે અધિક કુછ અધિક ૬૬ સાગરોપમ કાલ તક રહતા
હૈ । ‘એવં સુયનાણી વિ’ હસી પ્રકાર સે શ્રુતજ્ઞાની ભી શ્રુતજ્ઞાની રૂપ
સે કમ સે કમ એક અન્તર્મુહૂર્ત તક ઓર અધિક સે અધિક કુછ
અધિક ૬૬ સાગરોપમ કાલ તક રહતા હૈ ‘ઓહિનાણી ણં મંતે !’ હૈ
મદન્ત ! અવધિજ્ઞાની અવધિજ્ઞાની રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ?
ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈ—હૈ ગૌતમ ! અવધિજ્ઞાની અવધિજ્ઞાની રૂપ સે
‘જહં એવકં સમયં ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિ સાગરોવમાઈં સાતિરેગાઈં’ કમ
સે કમ એક સમય તક ઓર અધિક સે અધિક કુછ અધિક ૬૬
સાગરોપમ કાલ તક રહતા હૈ । ‘મળપજ્જવનાણી ણં મંતે !’ હૈ મદન્ત !

પર્યન્ત રહીશકે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા !
જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિ સાગરોવમાઈં સાતિરેગાઈં’ હૈ ગૌતમ !
આભિનિવોધિકજ્ઞાની આભિનિવોધિકજ્ઞાની પણાથી ઓછામાં ઓછા એક
અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે છે. અને વધારેમાં વધારે કંઈક વધારે ૬૬ છાસઠ
સાગરોપમ કાળ સુધી રહે છે. ‘એવં સુયનાણી વિ’ એજ પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાની પણ
શ્રુતજ્ઞાની પણાથી ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત અને વધારેમાં
વધારે કંઈક વધારે ૬૬ છાસઠ સાગરોપમ કાળ પર્યન્ત રહે છે. ‘ઓહિનાણી
ણં મંતે !’ હૈ ભગવન્ ! અવધિજ્ઞાની અવધિજ્ઞાની પણાથી કેટલા કાળ પર્યન્ત
રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હૈ ગૌતમ ! અવધિજ્ઞાની
અવધિજ્ઞાની પણાથી ‘જહ્ણેણં એવકં સમયં ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિ સાગરોવમાઈં’ ઓછામાં
ઓછા એક સમય પર્યન્ત અને વધારેમાં વધારે કંઈક વધારે ૬૬ છાસઠ
સાગરોપમકાળ પર્યન્ત રહે છે. ‘મળપજ્જવનાણી ણં મંતે !’ હૈ ભગવન્ ! મનઃ

દેસૂળા પુવ્વકોડી' જઘન્યેનૈકં સમયમુત્કર્ષેણ દેશોના પૂર્વકોટિઃ । 'કેવલનાણી
ળં મંતે !૦ સાદીએ અપજ્જવસિએ' કેવલજ્ઞાની સ્વલુ ભદન્ત ! સાદ્યપર્યવસિતઃ
સદા નિત્યજ્ઞાનવાન્ ન જ્ઞાનાદ્વિમુક્તો ભવતિ । 'મહ 'અન્નાણી ળં મંતે !૦ મહ
અન્નાણી તિવિહે પળ્લત્તે-તં જહા-અણાદિએ વા અપજ્જવસિએ-અણાદિએ વા સપજ્જવ-
સિએ-સાદિએ વા સપજ્જવસિએ' મત્યજ્ઞાની સ્વલુ ભદન્ત !૦ મત્યજ્ઞાની ત્રિવિધ

મનઃપર્યયજ્ઞાની મનઃપર્યવજ્ઞાનિ રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ?
હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! મનઃપર્યયજ્ઞાની મનઃપર્યય-
જ્ઞાની રૂપ સે 'જહ૦ એકં સમયં ઉત્ક્રોસેણં દેસૂળા પુવ્વકોડી' કમ
સે કમ એક સમય તક રહતા હૈં ઓર અધિક સે અધિક કુછ કમ
પૂર્વ કોટિ કાલ તક રહતા હૈ 'કેવલનાણી ળં મંતે ! સાદીએ અપજ્જ-
વસિએ' હે ભદન્ત ! કેવલજ્ઞાની કેવલજ્ઞાનિ રૂપ સે કિતને કાલ તક
રહતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં હે ગૌતમ ! કેવલજ્ઞાની કેવલ
જ્ઞાનિ રૂપ સે સાદિ અપર્યવસિત કાલ તક રહતા હૈ 'મહ
અન્નાણી ળં મંતે !૦ ! મહઅણ્ણાણીત્તિ કાલઓ કેવલ્લિચરં હોઈ' હે
ભદન્ત ! મતિઅજ્ઞાની મત્યજ્ઞાની રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા
હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં-હે ગૌતમ ! મત્યજ્ઞાની મત્યજ્ઞાનિ
રૂપ સે ' મહઅણ્ણાણિ તિવિહે પળ્લત્તે' રહને કે લિયે ત્રીન
પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ એક 'અણાદિએ વા અપજ્જવસિએ' અનાદિ
અપર્યવસિત મત્યજ્ઞાની હોતા હૈ હસકા મત્યજ્ઞાન કમી મી દૂર નહીં

પર્યવજ્ઞાની મનઃપર્યવજ્ઞાનીપણ્ણાથી કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! મનઃપર્યવજ્ઞાની મનઃપર્યવજ્ઞાનીપણ્ણાથી
'જહણ્ણેણં એકં સમયં ઉત્ક્રોસેણં દેસૂળા પુવ્વકોડી' ઓછામાં ઓછા એક સમય
પર્યન્ત રહે છે. અને વધારેમાં વધારે કંઈક ઓછા પૂર્વકોટી કાળ પર્યન્ત રહે
છે. 'કેવલનાણી ળં મંતે ! સાદીએ અપજ્જવસિએ' હે ભગવન્ કેવળજ્ઞાની કેવળ-
જ્ઞાનીપણ્ણાથી કેટલાકાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે
કે-હે ગૌતમ ! કેવલજ્ઞાની કેવલજ્ઞાનીપણ્ણાથી સાદિ અપર્યવસિતકાળ પર્યન્ત રહે
છે. 'મહ અણ્ણાણી ળં મંતે ! મહ અણ્ણાણી ત્તિ કાલઓ કેવલ્લિચરં હોઈ'
હે ભગવન્ ! મતિ અજ્ઞાની મતી અજ્ઞાની પણ્ણાથી કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ. મત્યજ્ઞાની મત્યજ્ઞાની-
પણ્ણાથી 'મહ અણ્ણાણી તિવિહે પળ્લત્તે' રહેવા માટે ત્રણ પ્રકારના કહેવામાં આવેલ
છે. એક 'અણાદિએ વા અપજ્જવસિએ' અનાદિ અપર્યવસિત મત્યજ્ઞાની હોય છે.
તેમણું મત્યજ્ઞાન ક્યારેય પણ દૂર થઈ શકતું નથી. તે અલબ્ધ કોટિતા

સ્તથા-અનાદ્યપર્યવસિતો વા ૧ અનાદિકો વા સપર્યવસિતઃ ૨ સાદિકો વા સપર્યવસિતઃ । ‘તત્થ ણં જે સે સાદ્દે સપજ્જવસિદ્ધે સે જહન્નેણં અંતોમુહુત્ત’ તત્ર-યઃ સ સાદિકઃ સપર્યવસિતઃ સ જવન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્, ‘ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં જાવ અવહૂં પોગ્ગલપરિયટ્ઠં દેસૂણં’ ઉત્કર્ષેણાન્તં કાલમનન્તા ઉત્સર્પિ-
 ણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ ક્ષેત્રતોડનન્તા લોકા અપાર્થં પુદ્ગલપરાવર્તં દેશોનમ્ । ‘સુચ-
 અણ્ણાણી એવં ચેવ’ શ્રુતાજ્ઞાની ગૌતમ ! એવમેવ ત્રિવિધઃ એનમનુકરોતિ । ‘વિભંગ-
 નાણી ણં મંતે ! વિભંગં’ વિમજ્જજ્ઞાની ચલુ મદન્ત ! વિમજ્જજ્ઞાનીતિ કાલતઃ

હો સકતા હૈ, યહ અભવ્ય કોટિ કા જીવ હોતા હૈ દૂસરા-‘અણાદીદ વા સપજ્જવસિદ્ધે’ અનાદિ સપર્યવસિત મત્યજ્ઞાની જીવ હોતા હૈ હસકા અનાદિ કાલ સે લગા હુઆ મત્યજ્ઞાન દૂર હો જાતા હૈ પર ફિર યહ મત્યજ્ઞાની નહીં બનતા । તીસરા-‘સાદ્દે સપજ્જવસિદ્ધે’ મત્યજ્ઞાની સાદિ સપર્યવસિત હોતા હૈ યહ મત્યજ્ઞાની અવસ્થા સે છૂટ કર પુનઃ મત્યજ્ઞાની અવસ્થા ચાલા બન જાતા હૈ અતઃ એસા યહ મત્યજ્ઞાની જીવ કમ સે કમ અન્તર્મુહૂર્ત તક મત્યજ્ઞાની બના રહતા હૈ ઓર અધિક સે અધિક ‘ઉક્કોસેણં અણંતં’ કાલં જાવ અવહૂં પોગ્ગલપરિયટ્ઠં દેસૂણં’ અનન્તકાલ તક યાવત્ કુછ કમ અપાર્થપુદ્ગલ પરાવર્ત કાલ તક મત્યજ્ઞાની બના રહતા હૈ હસકે બાદ વહ નિયમ સે જ્ઞાની હો જાતા હૈ । ‘સુચ અણ્ણાણી એવં ચેવ’ શ્રુત અજ્ઞાની બી હતને હી કાલ તક શ્રુતાજ્ઞાની બના રહતા હૈ બાદ મેં વહ શ્રુતજ્ઞાની હો જાતા હૈ ‘વિભંગ અણ્ણાણી ણં મંતે !’ હે મદન્ત ! વિભંગજ્ઞાની કિતને કાલ તક વિભંગ

જીવ હોય છે. બીજા ‘અણાદીદ વા સપજ્જવસિદ્ધે’ અનાદિ સપર્યવસિત મત્ય-
 જ્ઞાની જીવ હોય છે. તેને અનાદિકાળથી લાગેલા મત્યજ્ઞાન દૂર થઈ જાય છે.
 અને ફરી તે મત્યજ્ઞાની થતા નથી. ત્રીજા ‘સાદ્દે સપજ્જવસિદ્ધે’ મત્યજ્ઞાની
 સાદિ સપર્યવસિત હોય છે. આ મત્યજ્ઞાની અવસ્થાથી છૂટીને ફરીથી મત્ય-
 જ્ઞાની અવસ્થાવાળા બની જાય છે. તેથી એવા આ મત્યજ્ઞાની જીવ ઓછામાં
 ઓછા અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત મત્યજ્ઞાની બનેલા રહે છે. અને વધારેમાં વધારે
 ‘ઉક્કોસેણં અણંતં’ કાલં જાવ અવહૂં પોગ્ગલપરિયટ્ઠં દેસૂણં’ અનંતકાળ પર્યન્ત
 યાવત્ કંઈક ઓછા અપાર્થ પુદ્ગલ પરાવર્ત કાળ પર્યન્ત મત્ય-
 જ્ઞાનીપણથી રહે છે. તે પછી તે નિયમથી જ્ઞાની બની જાય છે. ‘સુચ-
 અણ્ણાણી એવં ચેવ’ શ્રુત અજ્ઞાની પણ એટલા કાળ પર્યન્ત જ શ્રુતઅજ્ઞાન
 પણમાં રહે છે. અને તે પછી શ્રુતજ્ઞાન વાળા બની જાય છે. ‘વિભંગ અણ્ણાણી
 ણં મંતે !’ હે ભગવન્ ! વિભંગ જ્ઞાનવાળા કેટલા કાળપર્યન્ત વિભંગજ્ઞાની

કિયચ્ચિરં ભવતિ ? ગૌતમ ! 'જહન્નેણં એગં સમયં' જઘન્યેનૈકં સમયમ્ દ્વિતીય સમયે મરણતઃ પ્રતિપાતે સમ્યક્ત્વલાભતો જ્ઞાનભાવેન વા વિભંગ્ગાઽભાવાત્ । 'ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં' દેસૂણાએ પુવ્વકોડીએ અબ્ભહિયાએ' ઉત્કર્ષેણ ત્રયત્વિંશત્સાગરોપમાણિ દેશોનયા પૂર્વકોટ્યાઽભ્યધિકાનિ અપ્રતિપતિતવિભંગ્ગાનાં ધન્વન્તરિ પ્રમૃતીનામનેકેપાં સપ્તમપૃથિવી નરકગમનશ્રવણાત્ । 'આભિણિવોહિયનાણિસ્સ ણં મંતે । અંતરં કાલો કેવચ્ચિરં હોઈ ?' કાલતઃ કિયચ્ચિરમન્તરં-ભવતિ ભદન્તાઽઽભિણિવોધિક જ્ઞાનિનઃ ? મગવાનાહં-ગૌતમ ! 'જહન્નેણં અંતો-

જ્ઞાની બના રહતા હૈ ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! વિભંગજ્ઞાની વિભંગજ્ઞાની રૂપ સે કમ સે કમ 'એકકં સમયં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં દેસૂણાએ પુવ્વકોડીએ અબ્ભહિયાઈં' એક સમય તક બના રહતા હૈ બાદ મેં દ્વિતીય સમય મેં ઉસે સમ્યક્ત્વ કે લાભ સે જ્ઞાન આવ પ્રકટ હો જાતા હૈ સો વિભંગ કો અભાવ હો જાતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વહ દેશોન પૂર્વકોટિ અધિક ૩૩ સાગરોપમ કાલ તક વિભંગજ્ઞાની બના રહ સકતા હૈ ઇતને કાલ તક વિભંગજ્ઞાની રહ કર ફિર વહ સમ્યક્ત્વ કે લાભ સે સમ્યગ્જ્ઞાની હો જાતા હૈ ધન્વન્તરિ આદિકોં કી કથા સે ઉનકે સપ્તમ નરક મેં ગમન સુનને સે વિભંગજ્ઞાન કા સદ્-ભાવ ઇતને કાલ તક રહતા હૈ યહ સ્પષ્ટ હો જાતા હૈ ।

इनके अन्तर का विचार-‘आभिणिबोहियनाणिस्स णं मंते ! अंतरं कालो’ हे भदन्त ! आभिनिबोधिकज्ञानी का अन्तर कितने

પણુથી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! વિભંગ જ્ઞાની વિભંગજ્ઞાની પણુથી ઓછામાં ઓછા 'એકકં સમયં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં દેસૂણાએ પુવ્વકોડીએ અબ્ભહિયાઈં' એક સમય પર્યન્ત રહે છે. તે પછી ખીજ સમયમાં તેને સમ્યક્ત્વનો લાભ થવાથી જ્ઞાનભાવ પ્રગટ થઈ જાય છે. તેથી વિભંગનો અભાવ થઈ જાય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી તે દેશોન પૂર્વ કોટિ અધિક ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમ કાળ પર્યન્ત જ્ઞાની પણુથી રહે છે. આટલા કાળ સુધી વિભંગ જ્ઞાની રહીને તે પછી તે સમ્યક્ત્વનો લાભ થવાથી સમ્યક્ જ્ઞાની બની જાય છે. ધન્વન્તરીવિગેરેની કથા થી તેઓનું સાતમા નરકમાં ગમન જાણીને વિભંગજ્ઞાન નો સદ્ભાવ આટલાકાળપર્યન્ત રહે છે. એ વાત સ્પષ્ટ થાય છે.

तेमना अंतर तुं कथन

‘आभिणिबोहियस्स णं मंते ! अंतरं कालो केवच्चिरं होईं’ डे लगवन् ! आभिनिबोधिक ज्ञानीतुं अंतरं केटला कालतुं डाय छे ? अर्थात् कौध आलि-

મુહુત્તં-ઉઘ્રકોસેણં અણંતં કાલં જાવ અવદું પોગલપરિયટ્તં દેસૂણં જઘન્યેનાન્તર્મુ-
હૂર્તમુત્કર્ષેણાઽનન્તં કાલમનન્તા ઉત્સર્પિણ્યસર્પિણ્યઃ કાલતઃ, ક્ષેત્રતોઽનન્તા લોકા
અપાર્થ પુદ્ગલપરાવર્ત દેશોનમ્ । ‘એવં સુચનાણિસ્સ વિ’ એવમેવ શ્રુતજ્ઞાનિનોઽપિ
વિજ્ઞેયમ્ । ‘મણપજ્જવનાણિસ્સ વિ’ મનઃપર્યવજ્ઞાનિનોઽપિ એવમેવ । ‘કેવલનાણિસ્સ

કાલ કા હોતા હૈ ? અર્થાત્ કિસી આભિનિબોધિક જ્ઞાની કા જબ આભિનિબોધિક જ્ઞાન છૂટ જાતા હૈ તો વહ ફિર હસે કિતને કાલ કે વાદ પ્રાપ્ત કર સકતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! આભિનિબોધિકજ્ઞાની અપને છૂટે હુએ આભિનિબોધિક જ્ઞાન કો પુનઃ પ્રાપ્ત કમ સે કમ યા તો ‘જહણેણં અંતોમુહુત્તં ઉઘ્રકોસેણં અણંતં કાલં’ એક અન્તર્મુહૂર્ત કે વાદ કર લેતા હૈ યા ફિર વહ અધિક સે અધિક અનન્તકાલ કે વાદ પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ હસ અનન્ત કાલ મેં અનન્ત ઉત્સર્પિણ્યાં ઓર અનન્ત અવસર્પિણ્યાં સમાપ્ત હો જાતી હૈ યાવત્ કુછ કમ અપાર્થપુદ્ગલ પરાવર્ત કાલ વ્યતીત હો જાતા હૈ ‘એવં સુચનાણિસ્સ વિ’ હસી પ્રકાર સે શ્રુતજ્ઞાની કા બી છૂટે હુએ શ્રુતજ્ઞાન કો પ્રાપ્ત કરને મેં જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ કાલ કા વ્યવધાન હોતા હૈ વાદ મેં વહ પુનઃ શ્રુતજ્ઞાની બન જાતા હૈ ‘મણપજ્જવનાણિસ્સ વિ’ મનઃપર્યવજ્ઞાની બી અપને સે છૂટે હુએ મનઃપર્યવજ્ઞાન કો પુનઃ પ્રાપ્ત કરને મેં જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ રૂપ સે કહે ગયે એક અન્તર્મુહૂર્ત કાલ કો ઓર અનન્તકાલ કો પાર કરકે સમર્થ હો જાતા હૈ૦ અર્થાત્ ઉસે પુનઃ

નિબોધિક જ્ઞાનવાળાનું બ્યારે આભિનિબોધિકજ્ઞાન છૂટી જાય છે, તો તે ફરીથી કેટલાકાળ પછી તેને પ્રાપ્ત કરી શકે છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! આભિનિબોધિકજ્ઞાની પોતાના છૂટી ગયેલા આભિનિબોધિકજ્ઞાનને ફરી પ્રાપ્ત કરવામાં ઓછામાં ઓછા ‘જહણેણં અંતોમુહુત્તં ઉઘ્રકોસેણં અણંતં કાલં’ એક અંતર્મુહૂર્ત પછી તે ફરીથી પ્રાપ્ત કરીલે છે. આ અનંત કાળમાં અનંત ઉત્સર્પિણીયો અને અનંત અવસર્પિણીયો સમાપ્ત થઈ જાય છે. યાવત્ કંઈક ઓછો અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તકાળ વીતી જાય છે. ‘એવં સુચનાણિસ્સ વિ’ એજ પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાનીનું પણ છૂટી ગયેલા શ્રુતજ્ઞાન ફરીથી પાછું મેળવવામાં જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ કાળનું વ્યવધાન હોય છે. તે પછી ફરીથી તે શ્રુતજ્ઞાની બની જાય છે. ‘મણપજ્જવનાણિસ્સ વિ’ મનઃપર્યવજ્ઞાની પણ પોતાના છૂટી ગયેલા મનઃપર્યવજ્ઞાનને ફરીથી પ્રાપ્ત કરવામાં જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ પણાથી કહેવામાં આવેલ એક અંતર્મુહૂર્ત કાળને અને અનંતકાળને પાર કરીને મેળવવા સમર્થ થઈ જાય છે. અર્થાત્ ફરીથી તેને મેળવી લે છે, કેવલનાણિસ્સ ણં મંતે !

ળં મંતે ! અંતરં ૦ ? , સાઈયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં' કેવલજ્ઞાનિનઃ
 खलु भदन्त ! कियत्कालपर्यन्तमन्तरं भवति ? भगवानाह-गौतम ! साद्यपर्यव-
 वसितस्य नास्त्यन्तरम् अपर्यवसितत्वादेव । 'मइ अन्नाणिस्स णं मंते ! अंतरं
 मत्यज्ञानिनिः खलु भदन्त अन्तरं कियत्कालम् ? गौतम ! मत्यज्ञानिनि स्त्रिविधः
 अनाद्यपर्यवसितः १ अनादिसपर्यवसितः २ सादिपर्यवसितश्च ३-तत्र 'अणाईयस्स
 अपज्जवसियस्स नत्थि अंतरं' अनाद्यपर्यवसितस्य नास्त्यन्तरम् अभव्यापेक्षयाऽ-
 प्राप्त कर लेता है । 'केवलणाणिस्स णं मंते ! अंतरं' हे भदन्त ! केवल
 ज्ञानी का अन्तर कितने काल का कहा गया है ? तो इसके उत्तर में
 प्रभु कहते हैं-हे गौतम ! केवलज्ञानी सादि अपर्यवसित होता है
 अतः इसके अन्तर नहीं होता है० केवलज्ञान एक ऐसी शक्ति है जो
 आत्मा में प्रकट हो जाने के बाद पुनः त्यक्त नहीं होती है प्रत्युत सदा
 प्रकटित ही रहता है इसी कारण यहां अन्तर का कथन नहीं किया
 गया है अन्तर का तो कथन वहीं पर होता है कि जहां प्रकट हुए
 ज्ञानादि गुण को पुनः उनके छिप जाने पर प्राप्त किया जाता है 'मइ-
 अन्नाणिस्स णं मंते ! अंतरं ०' हे भदन्त ! मत्यज्ञानी का अन्तर कितने
 काल का कहा गया है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम ! मत्यज्ञानी
 तीन प्रकार का होता है एक अनादि अपर्यवसित मत्यज्ञानी दूसरा
 अनादि सपर्यवसित मत्यज्ञानी और तीसरा सादि सपर्यवसित मत्य-
 ज्ञानी इनमें जो प्रथम प्रकार का मत्यज्ञानी है उसके अन्तर नहीं होता

અંતરં ૦' હે ભગવન્ ! કેવળજ્ઞાનીનું અંતર કેટલા કાળનું કહેવામાં આવેલ છે ?
 આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! કેવલજ્ઞાની સાદિ અપર્ય-
 વસિત હોય છે. તેથી તેઓને અંતર હોતું નથી કેવળજ્ઞાન એક એવી
 શક્તિ છે કે જે આત્મામાં પ્રગટ થયા પછી ફરીથી તે પાછી જતી રહેતી
 નથી. બલકે સદા પ્રકટિત જ રહે છે. એજ કારણથી અહીંયાં તેમના અંતરનું
 કથન કરવામાં આવેલ નથી. અંતરનું કથન તો ત્યાં જ થાય છે કે-ત્યાં પ્રકટ
 થયેલા જ્ઞાનાદિ ગુણને તે છૂટિ ગયા પછી ફરીથી પ્રાપ્ત કરવામાં આવે છે.
 'મइअन्नाणिस्स णं मंते ! अंतरं ૦' હે ભગવન્ ! મતિ અજ્ઞાન વાળાનું અંતર
 કેટલા કાળનું કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે
 હે ગૌતમ ! મત્યજ્ઞાની ત્રણ પ્રકારના હોય છે. એક અનાદિ અપર્યવસિત
 મત્યજ્ઞાની બીજા અનાદિ સપર્યવસિત મત્યજ્ઞાની અને ત્રીજા સાદિ સપર્યવ-
 સિત મત્યજ્ઞાની. તેમાં પહેલા પ્રકારના જે મત્યજ્ઞાની છે તેઓને અંતર હોતું

પર્યવસિતત્વાત્ । ‘અણાદ્યસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં’ અનાદિકસ્ય સપર્ય-
વસિતસ્ય મત્યજ્ઞાનિનો નાસ્ત્યન્તરમ્ । કેવલમ્—‘સાદ્યસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ જહ-
ન્નેણં અંતોમુહુત્તં—ઉવ્કોસેણં છાવટ્ઠિ સાગરોવમાઈં સાદિરેગાઈં’ સાદિકસ્ય સપ-
ર્યવસિતસ્ય જઘન્યતોડન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષતઃ પદ્ પઠ્ઠિઃ સાગરોપમાણિ સાતિરે-
કાણિ । ‘એવં સુય અન્નાણિસ્સ વિ’ એવં શ્રુતાડ્ઞાનિનસ્ત્રિવિધસ્ય દ્વયોર્નાસ્ત્ય-
ન્તરમ્ તૃતીયસ્યાન્તરમેવમેવ ।

‘વિભંગનાણિસ્સ ણં મંતે ! અંતરં૦’ વિભક્તજ્ઞાનિનઃ સ્વલુ ભદન્ત !૦ જહન્નેણં
અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં વણસ્સકાલો’ જઘન્યેનાડન્તર્મુહૂર્તમ્—ઉત્કર્ષેણાડન્તકાલસ્ય

હૈ ક્યોંકિ યહ અભવ્ય કી શ્રેણિ મેં હી હોતા હૈ અતઃ અનાદિ કાલ
સે લગે આયે ઇસકા મત્યજ્ઞાન કા કમી વિનાશ નહીં હોતા હૈ જો
દૂસરે નમ્બર કા મત્યજ્ઞાની હૈ વહ ભવ્ય કી કોટિ મેં રખા ગયા હૈ
અતઃ મત્યજ્ઞાન ઇસકા વિનષ્ટ હોને પર યહ પુનઃ મત્યજ્ઞાની નહીં
વનતા હૈ ઇસલિયે યહાં પર મી અન્તર નહીં આતા હૈ તથા તીસરા
નમ્બર કા જો સાદિ સપર્યવસિત મત્યજ્ઞાની હૈં ઉસકા અન્તર હોતા હૈ
સો યહ અન્તર ‘જહણેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં છાવટ્ઠિ સાગરોવમાઈં
સાદિરેગાઈં’ જઘન્ય સે તો એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ
અધિક ૬૬ સાગરોપમ કા હૈં ‘એવં સુયઅન્નાણિસ્સ વિ’ ઇસી પ્રકાર
સે શ્રુતાજ્ઞાની મી ત્રીન તરહ કે હોતે હૈં—એક અનાદિ અપર્યવસિત શ્રુતા-
જ્ઞાની ઓર દૂસરા અનાદિ સપર્યવસિત શ્રુતાજ્ઞાની સો ઇન દોનોં કા
અન્તર નહીં હોતા હૈં રહા તીસરે નમ્બર કા શ્રુતાજ્ઞાની—સો ઇનકા
અન્તર સાદિ સપર્યવસિત મત્યજ્ઞાની કે જૈસા હી હૈં ‘વિભંગનાણિસ્સ

નથા. કેમકે—તે અલબ્યની શ્રેણીમાંજ હોય છે. તેથી અનાદિ કાળથી લાગેલા
મત્યજ્ઞાનનો કેઈપણ કાળે વિનાશ થતો નથી. ખીજા પ્રકારના જે મત્યજ્ઞાની
છે, તે લબ્યની કોટીમાં આવેલ છે. તેથી તેમનું મત્યજ્ઞાન નાશ પામ્યા
પછી તે ફરીથી મત્યજ્ઞાની બનતા નથી. તેથી અહીયાં પણ અંતર આવતું
નથી. તથા ત્રીજા પ્રકારના જે સાદિ સપર્યવસિત મત્યજ્ઞાની છે, તેનું અંતર
હોય છે. અને તે અંતર ‘જહણેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં છાવટ્ઠિ સાગરોવમાઈં
સાદિરેગાઈં’ જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક વધારે
૬૬ છાસઠ સાગરોપમનું છે. ‘એવં સુય અન્નાણિસ્સ વિ’ એજ પ્રમાણે શ્રુતાજ્ઞાની
પણ ત્રણ પ્રકારના હોય છે. તેમાં એક અનાદિ અપર્યવસિત શ્રુતાજ્ઞાની અને
ખીજા અનાદિ સપર્યવસિત શ્રુતાજ્ઞાની આ બન્નેનું અંતર હોતું નથી.
તથા ત્રીજા પ્રકારના શ્રુતાજ્ઞાનીનું અંતર સાદિ સપર્યવસિત મત્યજ્ઞાનીના
કથન પ્રમાણેજ છે. ‘વિભંગનાણિસ્સ ણં મંતે ! અંતરં૦’ હે ભગવન્ ! વિભંગજ્ઞાની

વનસ્પતિકાલસ્યાન્તરં ભવતિ । ‘एएसि णं भंते ! आभिणिबोहियनाणीणं-
सुयनाणीणं ओहिनाणीणं-मणपज्जवनाणीणं केवलनाणीणं मइ अन्नाणीणं-सुय-
अन्नाणीणं विभंगनाणीण य कयरे कयरेहिंतो’ एतेपां खलु भदन्त ! आभि-
निबोधिकज्ञानि प्रभृतिकाष्ठानां कतरेभ्यः कतरेऽल्पा वा-बहुका वा-तुल्या वा-
विशेषाधिका वा ? भगवानाह-‘गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जवनाणी’

णं भंते ! अंतरं’ हे भदन्त ! विभंगज्ञानी का अन्तर कितने काल का होता है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम ! विभंगज्ञानी का अन्तर ‘जहणणेणं’ कम से कम एक अन्तर्मुहूर्त का होता है और ‘उक्कोसेणं वणस्सइकालो’ अधिक से अधिक अन्तर वनस्पतिकाल प्रमाण अनन्त काल का होता है ।

इनके अल्पबहुत्व का कथन-‘एएसि णं भंते ! आभिणिबोहिय-
नाणीणं सुयनाणीणं ओहिनाणीणं, मणपज्जवनाणीणं, केवलनाणीणं
मइअन्नाणीणं सुयअन्नाणीणं विभंग अन्नाणीण य कयरे कयरेहिंतो
जाव विसेसाहिया वा’ हे भदन्त ! ये जो मतिज्ञानी-(आभिनिबोधिक-
ज्ञानी) श्रुतज्ञानी, अवधिज्ञानी, मनःपर्यवज्ञानी, केवलज्ञानी मत्यज्ञानी,
श्रुताज्ञानी, और विभंगज्ञानी जीव हैं सो इनमें कौन जीव किस जीव
की अपेक्षा अल्प हैं और कौन जीव किनकी अपेक्षा बहुत आदि
विशेषणों वाले हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! सव्वत्थोवा

નું અંતર કેટલા કાળનું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-
હે ગૌતમ ! વિભંગજ્ઞાનીનું અંતર ‘જહણે ણં’ બધન્યથા ઓછામાં ઓછું
એક અંતર્મુહૂર્તનું હોય છે. અને ‘ઉક્કોસેણ વણસ્સઇ કાલો’ વધારેમાં વધારે
વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ અનંત કાલનું અંતર હોય છે.

તેના અલ્પ બહુત્વનું કથન

‘एएसि णं भंते ! आभिणिबोहियनाणीणं’ सुयनाणीणं ओहिनाणीणं, मण-
पज्जवनाणीणं केवलनाणीणं, मइअन्नाणीणं, सुयअन्नाणीणं विभंग अन्नाणीण य कयरे
कयरेहिंतो ! जाव विसेसाहिया वा’ हे भदन्त ! ये जो मतिज्ञानी आभि-
निबोधिक ज्ञानी श्रुतज्ञानी अवधिज्ञानी मनःपर्यवज्ञानी, केवलज्ञानी मत्य-
ज्ञानी, श्रुताज्ञानी, અને વિભંગજ્ઞાની જીવ છે એમાં કયા જીવો કયાજીવોના
કરતાં અલ્પ છે, અને કયાજીવો કયા જીવોના કરતાં વધારે છે ? કયા જીવો
કયા જીવોની બરે બર છે ? અને કયા જીવો કયાજીવોના કરતાં વિશેષાધિક
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा

ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા જીવા મનઃપર્યવજ્ઞાનિનઃ ? ઓહિનાણી અસંખેજ્જગુણા' એમ્યોઽવધિ જ્ઞાનિનોઽસંખ્યેયગુણાઃ ૨ 'આભિણિવોહિયનાણી, સુયનાણી, એ દો વિ તુલ્લા વિસેસાહિયા' એમ્ય આભિણિવોધિકજ્ઞાનિનઃ—શ્રુતજ્ઞાનિનશ્ચ વિશેષાધિકાઃ સ્વ સ્થાને તુ—દ્વયેઽપિ તુલ્યાઃ ૪ । 'વિભંગનાણી અસંખેજ્જગુણા' તેમ્યો વિભજ્જજ્ઞાનિનોઽસંખ્યેયગુણાઃ અજ્ઞાનિનામતિ પ્રભૂતત્વાત્ ૫ । 'કેવલનાણી અણંતગુણા' એમ્યઃ કેવલજ્ઞાનિનોઽનન્તગુણાઃ ૬ સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્ । 'મઙ્ગઅન્નાણી—સુય—અન્નાણી ય દો વિ તુલ્લા અણંતગુણા' મત્યજ્ઞાનિઃ શ્રુતાજ્ઞાનિનશ્ચાઽનન્તગુણાઃ સ્વસ્થાને દ્વયેઽપિ તુલ્યાઃ પરસ્પરમ્ ૮ । 'અહવા અદ્ધવિહા સન્વજીવા પન્નત્તા તં જહા—

જીવા મળપજ્જવનાણી' હે ગૌતમ ! સ્વ સે કમ મનઃપર્યવજ્ઞાની જીવ હૈ । 'ઓહિનાણી અસંખેજ્જગુણા' इनकी अपेक्षा अवधिज्ञानी जीव असंख्यातगुणों अधिक हैं इनकी अपेक्षा 'आभिणिबोहियनाणी सुयनाणी एए दो वि तुल्ला विसेसाहिया' आभिनिबोधिकज्ञानी और श्रुतज्ञानी ये दो विशेषाधिक हैं परन्तु अपने २ स्थान में ये दोनों तुल्य हैं । 'विभंगनाणी असंखेज्जगुणा' इनकी अपेक्षा जो विभंगज्ञानी जीव हैं वे असंख्यातगुणों अधिक हैं क्योंकि मिथ्यादृष्टि जीवों की बहुत अधिकता है 'केवलनाणी अणंतगुणा' इकी अपेक्षा केवलज्ञानी जीव अनन्तगुणों अधिक हैं क्योंकि सिद्ध जीवों को अनन्त कहा गया है 'मङ्गअन्नाणी सुयअन्नाणी, य दो वि तुल्ला अणंतगुणा' सिद्धों की अपेक्षा मत्यज्ञानी, और श्रुताज्ञानी, ये दोनों अनन्तगुणों अधिक हैं पर स्वस्थान में ये दोनों तुल्य हैं 'अहवा अद्वविहा सन्व-

મળપજ્જવનાણી' હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા મનઃપર્યવજ્ઞાની જીવ છે. 'ઓહિનાણી અસંખેજ્જગુણા' તેના કરતાં અવધિ જ્ઞાનવાળા જીવો અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. તેના કરતાં 'આભિણિવોહિયનાણી સુયનાણી એ દો વિ તુલ્લા વિસેસાહિયા' આભિણિવોધિકજ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની એ બંને વિશેષાધિક છે. પરંતુ તેઓ પોતપોતાના સ્થાનમાં એ બંને સરખા છે. 'વિભંગનાણી અસંખેજ્જગુણા' તેના કરતાં વિભંગજ્ઞાની જે જીવ છે તેઓ અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. કેમકે—મિથ્યા દૃષ્ટિવાળા જીવોની ઘણીજ અધિકતા છે. 'કેવલનાણી અણંતગુણા' તેના કરતાં કેવળજ્ઞાની જીવ અણંતગણુ વધારે છે. કેમકે—સિદ્ધ જીવો ને અણંત કહેવામાં આવેલ 'મઙ્ગ અન્નાણી સુય અન્નાણી ય, દો વિ તુલ્લા અણંતગુણા' સિદ્ધોના કરતાં મતિજ્ઞાની, અને શ્રુતાજ્ઞાની; જે બંને અણંતગણુ વધારે છે. અને સ્વસ્થાનમાં એ બંને સરખા છે. 'અહવા અદ્ધવિહા સન્વજીવા પણ્ણત્તા'

નેરહયા તિરિક્ખજોણિયા તિરિક્ખજોણીઓ મણુસ્સા માણુસીઓ દેવા દેવીઓ સિદ્ધા' નૈરયિકાઃ તિર્યગ્ગ્યોનિકાઃ તિર્યગ્ગ્યોનિક્કઃ મનુષ્યાઃ માનુષ્યઃ દેવાઃ દેવ્યઃ સિદ્ધાઃ પક્ષાન્તરે સર્વજીવા એવ્વન્તર્ભૂતાઃ । 'નેરહય ણં મંતે ! તેરહયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેણં દસવાસ સહસ્સાઈં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરો-વમાઈં' નૈરયિકરૂપેણ નૈરયિકઃ ક્રિયચ્ચિરમ્ ૦ ? ગૌતમ ! દશવર્ષસહસ્રાણિ જવ-ન્યેનોત્કર્ષેણ ત્રયસ્તિંશત્સાગરોપમાણિ । 'તિરિક્ખજોણિણં મંતે ! તિરિક્ખજોણિ-યત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો'

જીવા પન્નત્તા' અથવા સમસ્ત જીવ આઠ પ્રકાર કે હસ રીતિ સે મી કહે હૈં 'તં જહા' જૈસે-નેરહયા તિરિક્ખજોણિયા, તિરિક્ખજોણિણીઓ, મણુસ્સા મણુસ્સીઓ, દેવા દેવીઓ, સિદ્ધા' નૈરયિક ૧ તિર્યગ્ગ્યોનિક પુલ્લિજ્ઞ, તિર્યગ્ગ્યોનિક સ્ત્રીલિજ્ઞ, મનુષ્યપુલ્લિજ્ઞ, મનુષ્ય સ્ત્રીલિજ્ઞ દેવ પુલ્લિજ્ઞ દેવસ્ત્રીલિજ્ઞ ઓર સિદ્ધા ઇન્હી મેં સંસારી ઓર અસંસારી યે સબ જીવ અન્તર્ભૂત હો જાતે હૈં ! 'નેરહયાણં મંતે ! નેરહયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે મદન્ત ! નૈરયિક જીવ નૈરયિક રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈં 'ગોયમા ! જહન્નેણં દસવાસસહસ્સાઈં ઉક્કો-સેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં' હે ગૌતમ ! નૈરયિક નૈરયિક રૂપ સે કમ સે કમ ૧૦ હજાર વર્ષ તક રહતા હૈ ઓર અધિક સે અધિક ૩૩ સાગરોપમ તક રહતા હૈ 'તિરિક્ખજોણિણં મંતે ! તિરિક્ખજોણિ-યત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે મદન્ત ! તિર્યગ્ગ્યોનિક પુલ્લિગ જીવ

અથવા સઘળાજીવો આઠ પ્રકારના આ રીતે પણ છે. 'તં જહા' જેમકે-નેરહયા તિરિક્ખજોણિયા, તિરિક્ખજોણિણીઓ, મણુસ્સા મણુસ્સીઓ દેવા દેવીઓ સિદ્ધા' નૈર-યિક ૧ તિર્યગ્ગ્યોનિક પુરૂષ જાત ૨ તિર્યગ્ગ્યોનિક સ્ત્રી જાત ૩ મનુષ્ય પુરૂષજાત ૪ મનુષ્ય સ્ત્રી જાત ૫ દેવ પુરૂષ જાત ૬ દેવસ્ત્રીજાત ૭ અને સિદ્ધા ૮ આમના માં સંસારી અને અસંસારી આ બધા પ્રકારનાજીવો અન્તર્ગત થઈ જાય છે. 'નેરહયાણં મંતે ! નેરહયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભગવન્ ! નૈરયિકજીવ નૈરયિક પણાથી કેટલા કાળપર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-ગોયમા ! જહન્નેણં દસવાસસહસ્સાઈં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં વાસ-સહસ્સાઈં હે ગૌતમ ! નૈરયિક નૈરયિક પણાથી એછામાં એછા ૧૦ દસ હજાર વર્ષ પર્યન્ત રહે છે. અને વધારેમાં વધારે ૩૩ તેત્તીસ સાગરોપમ પર્યન્ત રહે છે. 'તિરિક્ખજોણિણં મંતે ! તિરિક્ખજોણિયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભગવન્ તિર્યગ્ગ્યોનિક પુરૂષજાત તિર્યગ્ગ્યોનિક પુરૂષ પણાથી કેટલા કાળ

તિર્યગ્યોનિકત્વેન ભદન્ત ! તિર્યગ્યોનિકઃ સ્વલુ ક્રિયચ્ચિરં ભવતિ ? મગવાનાહ-
ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુદ્ધર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ । ‘તિરિક્વજોણિણી ણં મંતે !
જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં પુવ્વકોડી પુહુત્તમઞ્ઞહિયાઈં’
તિર્યગ્યોનિકી સ્વલુ ભદન્ત ! તિર્યગ્યોનિત્વરૂપેણ કાલતઃ ક્રિયચ્ચિરં સ્થિતિમતોઃ ?
મગવાનાહ-ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુદ્ધર્તમ્ ઉત્કર્ષેણ ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ પૂર્વકોટિ
પૃથક્ત્વાઽભ્યધિકાનિ । ‘એવં મણૂસે-મણૂસી’ એવં મનુષ્યાઃ-માનુષ્યોઽપિ તિર્ય-

તિર્યગ્યોનિક પુલ્લિજ્ઞ રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં
પ્રશ્નુ કહતે હૈં ‘જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ હે ગૌતમ
તિર્યગ્યોનિક પુલ્લિજ્ઞ જીવ તિર્યગ્યોનિક પુલ્લિજ્ઞ રૂપ સે કમ સે કમ
એક અન્તર્મુદ્ધર્ત તક ઓર અધિક સે અધિક વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ
અનન્ત કાલ તક રહતા હૈ ‘તિરિક્વજોણિણી ણં મંતે ! જહન્નેણં
અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં પુવ્વકોડી પુહુત્તમઞ્ઞહિ-
યાઈં’ હે ભદન્ત ! તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રીલિજ્ઞ જીવ તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રીલિજ્ઞ
રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતી હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નુ કહતે હૈં-હે ગૌતમ !
તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રીલિજ્ઞ જીવ તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રીલિજ્ઞ રૂપ સે કમ સે કમ
એક અન્તર્મુદ્ધર્ત તક રહતા હૈ ઓર અધિક સે અધિક પૂર્વકોટિ પૃથક્ત્વ
અધિક ત્રીણ પલ્યોપમ કાલ તક રહતા હૈ ‘એવં મણૂસે મણૂસી’ ઇસી
તરહ સે મનુષ્ય પુલિજ્ઞ ઓર મનુષ્ય સ્ત્રીલિજ્ઞ જીવ ઓ મનુષ્યપુલિજ્ઞ
રૂપ સે ઓર મનુષ્યસ્ત્રીલિજ્ઞ રૂપ સે જૈસા કિ સંસાર સમાપન્નક સસ
વિધ પ્રતિપત્તિ મેં કહા ગયા હૈ વૈસા હી વહ સવ કથન યહાં પર ઓ

પર્યન્ત રહે છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘જહ-
ન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ હે ગૌતમ ! પુરૂષ જાતના તિર્યગ્યોનિક
જીવ તિર્યગ્યોનિક પુરૂષ પણાથી ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુદ્ધર્ત પર્યન્ત
અને વધારેમાં વધારે વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ અનંતકાળ પર્યન્ત રહે છે. ‘તિરિ-
ક્વજોણી ણં મંતે ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં પુવ્વકોડી
પુહુત્તમઞ્ઞહિયાઈં’ હે ભગવન્ ! તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રીલિંગ જીવ તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રી
પણાથી કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે છે, આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે
-હે ગૌતમ ! તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રીલિંગ જીવ તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રીલિંગપણાથી
ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુદ્ધર્ત પર્યન્ત રહે છે. અને વધારેમાં વધારે પૂર્વ-
કોટિ પૃથક્ત્વ વધારે ત્રણ પલ્યોપમકાળ પર્યન્ત રહે છે. ‘એવં મણૂસે મણૂસી’
એજ પ્રમાણે મનુષ્ય પુરૂષ જાત અને મનુષ્યસ્ત્રી જાતના જીવો પણ મનુષ્ય
પુરૂષ પણાથી અને મનુષ્ય સ્ત્રી પણાથી જે પ્રમાણે સંસાર સમાપન્નક સ્થાત

ગ્યોનિવદેવ કાયસ્થિતૌ સ્યુઃ । ‘દેવે જહા નેરહ્યા’ દેવા યથા નૈરયિકાસ્તથૈવ સ્થિતિમન્તઃ । ‘દેવી ણં મંતે !’ દેવ્યઃ સ્વલુ ભદન્ત ! દેવ્ય ઇતિ કાલતઃ કિય-
ચ્ચિરં સ્વન્તિ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં દસવાસસહસ્સાઈ-ઉક્કોસેણં
પણપન્નં પલિઓવમાઈ’ જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ-ઉત્કર્ષેણ પશ્ચ પંચાશત્પલ્યો-
પમાનિ યાવદેવીનાં સ્થિતિઃ । ‘સિદ્ધે ણં મંતે સિદ્ધેત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’
સિદ્ધઃ સ્વલુ ભદન્ત ! સિદ્ધ ઇતિ મર્યાદયા કાલતઃ કિયચ્ચિરં ? ભગવાનાહ-
‘ગોયમા ! સાઈએ અપજ્જવસિએ’ ગૌતમ ! સાદિકોઽપર્યવસિતઃ । સંપ્રત્યેપામન્તરં
પ્રસ્તૌતિ-‘નેરહ્યસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ નૈરયિકસ્ય ભદન્ત !

કર લેના યાહિયે ‘દેવે જહા નેરહ્યા’ નૈરયિક જીવોં કી જૈસી કાય-
સ્થિતિ દેવોં કે સમ્બન્ધ મેં મી જાન લેના યાહિયે ‘દેવીણં મંતે !’ હે
ભદન્ત ! દેવિયાં દેવિયોં કે રૂપ મેં કિતને કાલ તક રહતી હૈ ? ઉત્તર
મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! દેવિયાં દેવિયોં કે રૂપ મેં ‘જહન્નેણં દસ-
વાસસહસ્સાઈ ઉક્કોસેણં પણપન્નપલિઓવમાઈ’ કમ સે કમ ૧૦ હજાર
વર્ષ તક રહતી હૈં ઓર અધિક સે અધિક ૫૫ પલ્યોપમ કાલ તક
રહતી હૈં । ‘સિદ્ધેણં મંતે ! સિદ્ધેત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભદન્ત !
સિદ્ધ સિદ્ધ રૂપ મેં કિતને કાલ તક રહતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-
હે ગૌતમ ! સિદ્ધ સિદ્ધ રૂપ મેં ‘સાદીએ અપજ્જવસિએ’ સાદિ અપર્ય-
વસિત કાલ તક રહતે હૈં ।

इनका अन्तर कथन-‘नेरह्यस्स णं मंते ! अंतरं कालओ केव-
प्रकारनी प्रतिपत्तिमां कडेवामां आवेल छे. ओण प्रमाणे ओ तमाम कथन
अड्डीयां पणु करीदेवुं जेधओ ‘देवा जहा नेरह्या’ ने प्रमाणे नैरयिक लोवानी
कायस्थिति कडेवामां आवेल छे. ओण प्रमाणेनी कायस्थिति देवानी पणु समल
देवी ‘देवीणं मंते !’ हे लगवान् ! देवीयो देवी पणुाथी केटला काण पर्यन्त
रहे छे. आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री कडे छे के-हे गौतम ! देवीयो देवी
पणुाथी ‘जहण्णेणं दसवाससहस्साई उक्कोसेणं पणपणपल्लिओवमाई’ ओछाभां
ओछा १० हस जुनर वर्ष पर्यन्त रहे छे. अने वधारेमां वधारे ५५ पयावन
पल्योपम काणपर्यन्त रहेल छे. ‘सिद्धेणं मंते ! सिद्धेत्ति कालओ केवच्चिरं होई’
हे लगवान् सिद्धो सिद्ध पणुाथी केटला काण पर्यन्त रहे छे ? आ प्रश्नना
उत्तरमां प्रभुश्री कडे छे के-हे गौतम ! सिद्धो सिद्धपणुानी ‘सादीए अपज्ज-
वसिए’ सादि अपर्यवसित काण पर्यन्त रहे छे.

तेमना अंतर द्वारु कथन

‘नेरह्यस्स णं मंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होई’ हे लगवान् ! नैरयिक

કિયચ્ચિરં યલુ કાલતોઽન્તરમ્ ? ગૌતમ ! 'જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો' જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તં મુત્કર્પેણ વનસ્પતિકાલઃ । 'તિરિક્કલ્લજોણિયસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં સાગરો-વમસયપુહુત્તં સાઙ્કરેણં' તિર્યગ્ગોનિકસ્યં ગૌતમ ! જઘન્યેન અંતર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્પેણ સાતિરેકં સાગરોપમશતપૃથક્ત્વમ્ । 'તિરિક્કલ્લજોણીણીણં મંતે ! ૦' તિર્યગ્ગોનિકયાઃ યલુ ભદન્ત ! ગૌતમ ! 'જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં- ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો ૦' જઘ-

ચ્ચિરં હોઈ' હે ભદન્ત ! નૈરયિક કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા કિતના હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! નૈરયિક કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા કમ સે કમ તો એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ ઓર અધિક સે અધિક 'વણસ્સઙ્કાલો' વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ અનન્તકાલ કા હૈ 'તિરિક્કલ્લજોણિયસ્સ ણં અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભદન્ત ! તિર્યગ્ગો-નિક કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા કિતના હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! તિર્યગ્ગોનિક કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા કમ સે કમ તો એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ ઓર 'ઉક્કોસેણં' અધિક સે અધિક 'સાગ-રોવમસયપુહુત્તં સાઙ્કરેણં' કુહા અધિક સાગરોપમ શત પૃથક્ત્વ કા હૈ 'તિરિક્કલ્લજોણીણં મંતે !' હે ભદન્ત !- તિર્યક્ સ્ત્રિયોં કા અન્તર કિતને કાલ કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! તિર્યક્સ્ત્રિયોં કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા કમ સે કમ તો 'અંતોમુહુત્તં' એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ ઓર 'ઉક્કોસેણં' અધિક સે અધિક 'વણસ્સઙ્કાલો' વનસ્પતિ કાલ

જીવોનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી કેટલા કાળનું કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! નૈરયિકોનું અંતર કાળની અપેક્ષા થી ઓછામાં ઓછું એક અંતર્મુહૂર્તનું છે. અને વધારેમાં વધારે 'વણસ્સઙ્કાલો' વનસ્પતિકાળ પ્રમાણનું એટલે કે—અનંત કાળનું છે. 'તિરિક્કલ્લજોણિયસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભગવન્ ! તિર્યગ્ગોનિકોનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી કેટલું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! તિર્યગ્ગોનિક જીવોનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી, ઓછામાં ઓછું, એક અંતર્મુહૂર્તનું છે. અને 'ઉક્કોસેણં' વધારેમાં વધારે 'સાગરોવમસય પુહુત્તં સાઙ્કરેણં' કંઈક વધારે સાગરોપમશત પૃથક્ કત્વનું છે. 'તિરિક્કલ્લજોણી ણં મંતે !' હે ભગવન્ તિર્યગ્ગોનિક સ્ત્રીયોનું અંતર કેટલા કાળનું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહેલ છે કે—હે ગૌતમ ! તિર્યગ્ગોનિક સ્ત્રીયોનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી ઓછામાં ઓછું 'અંતોમુહુત્તં' એક અંતર્મુહૂર્તનું છે. અને 'ઉક્કોસેણં' વધારેમાં વધારે 'વણસ્સઙ્કાલો' વનસ્પતિકાળ

ન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કર્ષતસ્તુ-વનસ્પતિકાલઃ । ‘એવં મણુસસ્સ વિ-મણુસસીણ વિ’ એવં મનુષ્યસ્પાપિ માનુષ્યા અપિ । ‘દેવસ્સ વિ-દેવીણ વિ’ દેવસ્યાપિ દેવ્યા અપિ પૂર્વવત્ । ‘સિદ્ધસ્સ ણં મંતે ! અંતરં ૦’ સિદ્ધસ્ય ચલ્વન્તરં મદન્તે ! ૦ ગૌતમ ! ‘સાદીયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ અંતરં ણત્થિ’ સાઘપર્યવસિતસ્યાન્તરં નાસ્તિ । ‘એસિ ણં મંતે ! નેરહ્યાણં-તિરિક્ખજોણિયાણં-તિરિક્ખજોણિણીણં મણૂસાણં મણૂસીણં દેવાણં દેવીણં-સિદ્ધાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા જાવ વિસેસાહિયા’ એતેપાં ચલુ મદન્તે ! નૈરયિકાઘણાનાં કતરેભ્યઃ કતરેઽલ્પા વા-યાવદ્વિશેષાધિકાવેતિ

પ્રમાણ અનન્તકાલ કા હૈ । ‘એવં મણુસસ્સ વિ મણુસસીણ વિ’ એસા હી અન્તર મનુષ્ય કા ઓર મનુષ્ય સ્ત્રિયોં કા મી હૈ । તથા-‘દેવસ્સ વિ દેવીણ વિ’ દેવ ઓર દેવિયોં કા મી હૈ ‘સિદ્ધસ્સ ણં મંતે ! અંતરં’ હે મદન્તે ! સિદ્ધ જીવોં કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા કિતના હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુ કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! સાદીયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં’ સિદ્ધ જીવ સાદિ અપર્યવસિત હોતે હૈ અતઃ ઉનકા અન્તર નહીં હોતા હૈ ।

इनके अल्पबहुत्व का विचार-

‘એતેસિ ણં મંતે ! નેરહ્યાણં તિરિક્ખજોણિયાણં તિરિક્ખજોણિ-
ણીણં મણૂસાણં મણુસસીણં દેવાણં દેવીણં સિદ્ધાણ ય કયરે ૦’ હે
મદન્તે ? હન નૈરયિક જીવોં કે, તિર્યગ્યોનિક જોવોં કે, તિર્યગ્યોનિક
સ્ત્રિયોં કે, મનુષ્યોં કે, મનુષ્ય સ્ત્રિયોં કે, દેવોં કે દેવિયોં કે ઓર
સિદ્ધોં કે બીચ મેં કૌન જીવ કિલ જીવોં કી અપેક્ષા અલ્પ હૈ કૌન
કિન જીવોં કી અપેક્ષા બહુત હૈ ? કૌન કિનકે બરાબર હૈ ? ઓર કૌન

પ્રમાણ અનંતકાળનું છે. ‘એવં મણુસસ્સ વિ મણુસસીણ વિ’ એજ પ્રમાણેનું
અંતર મનુષ્ય પુરુષનું અને મનુષ્ય સ્ત્રીયોનું પણ સમજવું. તથા ‘દેવસ્સ
વિ દેવીણ વિ’ દેવો અને દેવીયોનું અંતર પણ એજ પ્રમાણે છે. ‘સિદ્ધસ્સ ણં
મંતે ! અંતરં’ હે ભગવન્ ! સિદ્ધજીવોનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી કેટલું કહેલ
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! ‘સાદીયસ્સ અપજ્જ-
વસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં’ સિદ્ધ જીવો સાદિ અપર્યવસિત હોય છે. તેથી તેમનું
અંતર હોતું નથી.

તેમના અલ્પ બહુત્વનું કથન

‘એસિ ણં મંતે ! નેરહ્યાણં તિરિક્ખજોણિયાણં તિરિક્ખજોણીણં મણૂસાણં
મણૂસીણં દેવાણં દેવીણં સિદ્ધાણ ય કયરે ૦’ હે ભગવન્ ! આ નૈરયિકજીવોમાં
તિર્યગ્યોનિક જીવોમાં, મનુષ્યોમાં, મનુષ્ય સ્ત્રીયોમાં દેવોમાં, દેવિયોમાં અને
સિદ્ધોમાં કયા જીવો કયાજીવોના કરતાં અલ્પ છે ? કયા જીવો કયાજીવોથી

પ્રશ્ને મગવાનાહ—‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા મણુસ્સીઓ’ ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા માનુષ્યઃ સંખ્યેયકોટિ કોટિ પ્રમાણત્વાત્ । ‘મણુસ્સા અસંખેજ્જગુણા’ તતો મનુષ્યાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ શ્રેણ્યસંખ્યેયભાગપ્રમાણત્વાત્ । ‘નેરદ્યા અસંખેજ્જગુણા’ તતો નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ । ‘તિરિક્ખજોણિનીઓ અસંખેજ્જગુણા’ તતસ્તિર્યગ્યોન્યઃ અસંખ્યેયગુણાઃ । ‘દેવા સંખેજ્જગુણા—દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ’ તતો દેવાસ્તતો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણાઃ । ‘સિદ્ધા અણંતગુણા—તિરિક્ખજોણિયા અનંતગુણા’ તતઃ

કિનસે વિશેષાધિક હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં ‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા મણુસ્સીઓ’ હે ગૌતમ ! હન જીવોં મેં સવ સે કમ મનુષ્ય સ્ત્રિયાં હૈં ‘મણુસ્સા અસંખેજ્જગુણા’ સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય કી અપેક્ષા મનુષ્ય અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં હનકી અપેક્ષા ‘નેરદ્યા અસંખેજ્જગુણા’ નૈરયિક જીવ અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં ! ‘તિરિક્ખજોણિનીઓ અસંખેજ્જગુણાઓ’ હનકી અપેક્ષા તિર્યગ્ સ્ત્રિયાં અસંખ્યાતગુણી અધિક હૈં । હનકી અપેક્ષા ‘દેવા સંખેજ્જગુણા’ દેવ સંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં હનકી કી અપેક્ષા ‘દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ’ દેવિયાં સંખ્યાતગુણી અધિક હૈં । હનકી અપેક્ષા ‘સિદ્ધા અણંતગુણા’ સિદ્ધ જીવ અનંતગુણેં હૈં ‘તિરિક્ખજોણિયા અનંતગુણા’ હનકી અપેક્ષા તિર્યગ્યોનિક અનંતગુણેં અધિક હૈં મનુષ્યોં કા પ્રમાણ સંખ્યાત કોટી કોટી હૈં હસલિયે ઉન્હેં સવ સે કમ કહા ગયા હૈં હનકી અપેક્ષા જો મનુષ્યસ્ત્રિયોં કો અસંખ્યાતગુણા અધિક કહા ગયા હૈં વહા ઉન્કે શ્રેણિ કે અસંખ્યાતવેં

વધારે છે ? કયાણવો કયાણવોની બરાબર છે ? અને કયા ણવો કયા ણવોથી વિશેષધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા મણુસ્સીઓ’ હે ગૌતમ ! આ સઘણા ણવોમાં સૌથી ઓછી મનુષ્ય સ્ત્રિયો છે. ‘મણુસ્સા અસંખેજ્જગુણા’ સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોના કરતાં મનુષ્યો અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. તેના કરતાં ‘નેરદ્યા અસંખેજ્જગુણા’ નૈરયિકણવો અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. ‘તિરિક્ખજોણિનીઓ અસંખેજ્જગુણાઓ’ તેના કરતા તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રિયો અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. તેના કરતાં ‘દેવા સંખેજ્જગુણા’ દેવો સંખ્યાતગણુ વધારે છે. તેના કરતાં ‘દેવીઓ અસંખેજ્જગુણાઓ’ દેવિયો અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. તેના કરતાં ‘સિદ્ધા અણંતગુણા’ સિદ્ધણવો અનંતગણુ વધારે છે. ‘તિરિક્ખજોણિયા અનંતગુણા’ તેના કરતાં તિર્યગ્યોનિકણવો અનંતગણુ વધારે છે. મનુષ્યોનું પ્રમાણ સંખ્યાત કોટિ કોટીનું છે. તેથી તેઓને સૌથી ઓછા કહેવામાં આવેલ છે. તેના કરતાં મનુષ્ય સ્ત્રિયાને જે અસંખ્યાતગણુ વધારે કહેવામાં આવેલ છે, તે તેમની શ્રેણીના અસંખ્યાતમાં ભાગપ્રમાણ હોવાથી

સિદ્ધાસ્તતસ્તિર્યગ્યોનિકા અનન્તગુણાઃ । ઉપસંહારમાહ—‘સેત્તં અદ્ધવિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા’ इत्थं त एतेऽष्टविधाः सर्वे जीवाः प्रज्ञप्ताः ॥सू० १५१॥

अथ नवविधजीवानाह—

મૂળમ્—તત્થ જે તે એવમાહંસુ નવવિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા તે ણં એવમાહંસુ તં જહા એગિંદિયા બેહંદિયા તેહંદિયા ચઠરિંદિયા ણેરહયા પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયા મણુસ્સા દેવા સિદ્ધા । એગિંદિય ણં ભંતે ! એગિંદિયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોહ ? ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો । બેહંદિયણં ભંતે ! બેહંદિયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોહ ? ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં સંખેજ્જં કાલં એવં તેહંદિય વિ ચઠરિંદિયવિ । ણેરહયાણં ભંતે ! ૦ જહન્નેણં દસવાસસહસ્સાહં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાહં પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિય ણં ભંતે ! ૦ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાહં પુવ્વ-કોડી પુહુત્તમબ્બહિયાહં ! એવં મણૂસે વિ, દેવા જહા ણેરહયા । સિદ્ધે ણં ભંતે ! ૦ સાઈય અપજ્જવસિય ! એગિંદિયસ્સ ણં ભંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોહ ? ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં દો સાગરોવમસહસ્સાહં સંખેજ્જવાસમબ્બહિયાહં, બેહંદિ-યસ્સ ણં ભંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોહ ? ગોયમા ! જહ-ન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો । એવં તેહંદિયસ્સ વિ ચઠરિંદિયસ્સ વિ ણેરહયસ્સ વિ પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયસ્સ વિ, મણુસસ્સ વિ દેવસ્સ વિ સવ્વેસિમેવં અંતરં ભાણિયવં ।

भाग प्रमाण होने से कहा गया है ‘से त्तं अद्वविहा सव्वजीवा पन्नत्ता’ इस प्रकार का यह विवेचन आठ प्रकार के सर्वजीवों के विषय में किया है । ॥१५१॥

કહેવામાં આવેલ છે. ‘સે ત્તં અદ્ધવિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા’ આ પ્રમાણે આ વર્ણન આઠ પ્રકારના સઘળાજીવોના સંબંધમાં કરવામાં આવેલ છે. ॥સૂ૦ ૧૫૧॥

सिद्धस्सणं भंते ! अंतरं कालओ० ? साईयस्स अपज्जवसियस्स
णत्थि अंतरं । एएसि णं भंते ! एगिंदियाणं वेइंदियाणं तेइं-
दियाणं चउरिंदियाणं णेरइयाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं
मणूसाणं देवाणं सिद्धाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा व जाव
विसेसाहिया ? गोयसा ! सव्वत्थोवा मणुस्सा नेरइया असंखेज्ज-
गुणा देवा असंखेज्जगुणा पंचिंदियतिरिक्खजोणिया असंखेज्जगुणा
चउरिंदिया विसेसाहिया तेइंदिया विसेसाहिया वेइंदिया विसे-
साहिया सिद्धा अणंतगुणा एगिंदिया अणंतगुणा ॥ सू० १५२ ॥

छाया-तत्र खलु ये ते एवमुक्तवन्तो नवविधाः सर्व जीवाः प्रज्ञप्ताः, त एव-
मुक्तवन्तः तद्यथा-एकेन्द्रियाः, द्वीन्द्रियाः त्रीन्द्रियाः चतुरिन्द्रिया नैरयिकाः पञ्चे-
न्द्रियतिर्यग्योनिकाः मनुष्याः देवाः सिद्धाः । एकेन्द्रियः खलु भदन्त ! एकेन्द्रिय
इति कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण वन-
स्पतिकालः । द्वीन्द्रियः खलु भदन्त ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेणानन्तं कालम्
एवं त्रीन्द्रियोऽपि-चतुरिन्द्रियोऽपि । नैरयिकः खलु भदन्त ! जघन्येन दशवर्षसह-
स्राणि-उत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः खलु भदन्त !
जघन्येनान्तर्मुहूर्तं मुत्कर्षेण त्रीणि पल्योपमानि पूर्वकोटिपृथक्त्वाभ्यधिकानि,
एवं मनुष्योऽपि-देवा यथा नैरयिकाः । सिद्धः खलु भदन्त ! सादिकोऽपर्यव-
सितः । एकेन्द्रियः खलु भदन्त ! अंतरं कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम !
जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण द्वे सागरोपमसहस्रे संख्येयवर्षाऽभ्यधिके, द्वीन्द्रिय-
खलु भदन्त ! अन्तरं कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम्
उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । एवं त्रीन्द्रियस्यापि-चतुरिन्द्रियस्यापि-नैरयिकस्यापि-
पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्यापि-मनुष्यस्यापि-देवस्यापि सर्वेषामेवमन्तरं भणितव्यम् ।
सिद्धस्य खलु भदन्त । अन्तरं कालतः कियच्चिरं भवति ? सादिकस्याऽपर्यव-
सितस्य नास्त्यन्तरम् एतेषां खलु भदन्त ! एकेन्द्रियाणां-द्वीन्द्रियाणां-त्रीन्द्रि-
याणां-चतुरिन्द्रियाणां नैरयिकाणां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां-मनुष्यां देवानां-
सिद्धानां च कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा बहुका वा यावद् विशेषाधिका वा ? गौतम !
सर्वस्तोका मनुष्याः नैरयिका असंख्येयगुणाः देवा असंख्येयगुणाः पञ्चेन्द्रिय
तिर्यग्योनिका असंख्येयगुणाः चतुरिन्द्रिया विशेषाधिकाः त्रीन्द्रिया विशेषाधिकाः
द्वीन्द्रिया विशेषाधिकाः सिद्धा अनन्तगुणाः एकेन्द्रिया अनन्तगुणाः ॥ सू० १४२ ॥

ટીકા-‘તત્થ ણં જે તે એવમાહંસુ ણવવિહા સન્વજીવા પણ્ણત્તા તે ણં એવમાહંસુ તત્ત્ર જીવવિચારે યે તે ગણધરાઃ નવવિધાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ એવમુક્તવન્તસ્તે સ્વલુ એવમુક્તવન્તઃ ‘તં જહા-એગિંયા-વેઈંદિયા-તેઈંદિયા-ચરિંયા-ણેરઈયા-પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયા-મણૂસા-દેવા-સિદ્ધા’ તથથા-એકેન્દ્રિયાઃ દ્વીન્દ્રિયાઃ ત્રીન્દ્રિયાઃ, ચતુરિન્દ્રિયાઃ નૈરયિકાઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકાઃ મનુષ્યાઃ દેવાઃ સિદ્ધાઃ । તત્ત્ર-‘એગિંદિયે ણં મંતે ! એગિંદિયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ?’ એકેન્દ્રિયઃ સ્વલુ મદન્ત એકેન્દ્રિય ઇતિ કૃત્વા કિયચ્ચિરં કાલતઃ ?

અવ નૌ પ્રકાર કે સર્વ જીવ હૈં એસી જિનકી માન્યતા હૈં ઉસે પ્રકટ કિયા જાતા હૈં ।

‘તત્થ ણં જે તે એવમાહંસુ ણવવિહા સન્વજીવા પણ્ણત્તા’ ઇ૦ ।

ટીકાર્થ-ઇસ જીવ કે પ્રસ્તાવ મેં કિસી અપેક્ષા સમસ્ત જીવ નવ પ્રકાર કે હૈં ઉનકા ઇસ સમ્બન્ધ મેં સ્પષ્ટીકરણ એસા હૈં-‘તં જહા’ જૈસે ‘એગિંદિયા, વેંદિયા, તેંદિયા, ચરિંદિયા, ણેરઈયા, પંચેંદિયતિરિક્ખ-જોણિયા મણૂસા દેવા સિદ્ધા’ એકેન્દ્રિય જીવ, દોઈન્દ્રિય જીવ, તેઈ-ન્દ્રિય જીવ, ચૌઈન્દ્રિય જીવ, નૈરયિક જીવ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ગોનિક જીવ, મનુષ્ય, દેવ ઓર સિદ્ધ ઇસ પ્રકાર કે ઇન જીવોં મેં સંસારી ઓર અસંસારી સબ હી જીવ અન્તર્ભૂત હો જાતે હૈં ।

કાયસ્થિતિ વિચાર-‘એગિંદિયે ણં મંતે ! એગિંદિયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે મદન્ત ! એકેન્દ્રિય જીવ, એકેન્દ્રિય રૂપ સે કિતને

હવે નૌ પ્રકારના સઘળાજીવો છે એપ્રમાણેની જેમની માન્યતા છે તેમની માન્યતા પ્રગટ કરવામાં આવે છે. ‘તત્થ ણં જે તે એવમાહંસુ નવવિહા સન્વજીવા પણ્ણત્તા’ ‘તં જહા’ ઇત્યાદિ.

ટીકાર્થ-આ નવપ્રકારના જીવોના કથનમાં કઈ અપેક્ષાથી સઘળાજીવો નવ પ્રકારના છે એમ કહેવા વાળાઓનું આ સંબંધમાં આ પ્રમાણેનું સ્પષ્ટી કરણ છે. ‘તં જહા’ જેમકે-‘એગિંદિયા, વેઈંદિયા, તેઈંદિયા, ચરિંયા, ણેરઈયા, પંચેંદિયતિરિક્ખજોણિયા, મણૂસા દેવા સિદ્ધા’ એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો, બેઈન્દ્રિય વાળા જીવો ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા જીવો ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવો, નૈરયિક જીવો, પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકજીવ, મનુષ્ય, દેવ અને સિદ્ધ આ પ્રકારના આ જીવોમાં સંસારી અને અસંસારી સઘળાજીવોનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

કાયસ્થિતિનો વિચાર

‘એગિંદિયે ણં મંતે ! એગિંદિયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવાન ! એક ઇન્દ્રિયવાળાજીવો એકેન્દ્રિયપણથી કેટલા કાળપર્યન્ત રહે છે ? આ

મગવાનાહ—‘ગોયમા !’ જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉવ્કોસેણં વણસ્સહકાલો’ જઘ-
ન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમુત્કર્પેણ વનસ્પતિકાલઃ । ‘વેઈંદિણં મંતે ૦ !’ દ્વીન્દ્રિયઃ સહ
મદન્ત ! ‘જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉવ્કોસેણં સંખેજ્જં કાલં’ જઘન્યેનાન્ત-
ર્મુહૂર્તમુત્કર્પેણ સંખયેયં કાલં યાવત્કાયસ્થિતિમાન્ । ‘એવં તેઈંદિણં વિ’ એવમેવ
ત્રીન્દ્રિયોઽપિ-ચતુરિન્દ્રિયોઽપિ કાયસ્થિતિમાન્ । ‘નેરહ્યાણં મંતે ! ૦ જહન્નેણં

કાલ તક રહતા હૈ ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! जहण्णेणं
अंतोमुहुत्तं उव्कोसेणं वणस्सहकालो’ हे गौतम ! एकेन्द्रिय जीव
एकेन्द्रिय रूप से कम से कम एक अन्तर्मुहूर्त तक रहता है और अधिक
से अधिक वनस्पति काल अनन्तकाल तक रहता है ‘वेइंदिए णं भंते !
जह० अंतोमुहुत्तं उव्कोसेणं संखेज्जकालं’ दोइन्द्रिय जीव दोइन्द्रियरूप
से कितने काल तक रहता है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं । हे गौतम !
दोइन्द्रिय जीव दोइन्द्रिय रूप से कम से कम एक अन्तर्मुहूर्त
तक रहता है और अधिक से अधिक संख्यात काल तक रहता है
‘एवं तेइंदिए वि’ इसी प्रकार से तेइन्द्रिय जीव भी तेइन्द्रिय रूप से
कम से कम एक अन्तर्मुहूर्त तक रहता है और अधिक से अधिक
संख्यात काल तक रहता है- ‘चउ०’ चौइन्द्रिय जीव भी चौइन्द्रियरूप
से कम से कम एक अन्तर्मुहूर्त तक रहता है और अधिक से अधिक
संख्यात काल तक रहता है ‘णेरइया णं भंते !’ हे भदन्त ! नैरयिक

પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે— ‘ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં
વણસ્સહ કાલો’ હે ગૌતમ ! એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો એક ઇન્દ્રિય પશુથી
ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે છે. અને વધારેમાં વધારે વન-
સ્પતિકાળ પ્રમાણે અનંતકાળ પર્યન્ત રહે છે. ‘વેઈંદિણં મંતે ! જહણ્ણે ણં
અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણં સંખેજ્જં કાલં’ બે ઇન્દ્રિયવાળા જીવો બે ઇન્દ્રિય પશુથી
કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે
ગૌતમ ! બે ઇન્દ્રિયવાળા જીવો બે ઇન્દ્રિયપશુથી ઓછામાં ઓછા એક અંત-
ર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે છે. અને વધારેમાં વધારે સંખ્યાતકાળ પર્યન્ત રહે છે.
‘એવં તે ઇંદિણં વિ’ એજ પ્રમાણે ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા જીવો ત્રણ ઇન્દ્રિયપશુથી
ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે છે. અને વધારેમાં વધારે સંખ્યા-
તકાળ પર્યન્ત રહે છે ‘ચરિંદિયા’ ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવો ત્રણ ચાર ઇન્દ્રિય
પશુથી ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે છે. અને વધારેમાં
વધારે સંખ્યાત કાળ પર્યન્ત રહે છે. ‘નેરહ્યા ણં મંતે !’ હે ભગવન્ ! નૈરયિક

દસવાસસહસ્સાઈ-ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ' નૈરયિકઃ સ્વલુ ભદન્ત ! ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ-ઉત્કર્ષેણ ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણિ નૈરયિકો ભવતિ । 'પંચેદિયતિરિક્કજોણિણં મંતે ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ પલિઓવમાઈ' પુવ્વકોડીપુહુત્તમબ્બહિયાઈ' પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકઃ સ્વલુ ભદન્ત ! ૦ ગૌતમ ! અન્તર્મુહૂર્તં જઘન્યેન ઉત્કૃષ્ટતસ્તુ-ત્રીણિ પલ્યોપમાણિ પૂર્વ-કોટિપૃથક્ત્વાભ્યધિકાણિ । 'એવં મણૂસે વિ' એવં મનુષ્યોઽપિ । 'દેવા જહા નેરહ્યા' જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ-ઉત્કર્ષત સ્ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણિ યથા

નૈરયિક રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! નૈરયિક નૈરયિક રૂપ સે કમ સે કમ 'દસવાસસહસ્સાઈ' દશ હજાર વર્ષ તક રહતા હૈ ઓર 'ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ' અધિક સે અધિક ૩૩ સાગરોપમ કાલ તક રહતા હૈ 'પંચેદિયતિરિક્કજોણિણં મંતે ! જહ્ ૦ અંતોમુ ૦ ઉક્કો ૦ તિણ્ણિ પલિઓવમાઈ પુવ્વકોડિ પુહુત્તમબ્બહિયાઈ' હે ભદન્ત ! પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્-અવસ્થા મેં કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ અવસ્થા મેં કમ સે કમ એક અન્તર્મુહૂર્ત તક રહતા હૈ ઓર અધિક કે અધિક પૂર્વકોટિ પૃથક્ત્વ અધિક ત્રીણ પલ્યોપમ તક રહતા હૈ 'એવં મણૂસે વિ, દેવા જહા નેરહ્યા' ઈસી પ્રકાર સે મનુષ્ય ભી મનુષ્યરૂપ સે કમ સે કમ એક અન્તર્મુહૂર્ત તક રહતા હૈ ઓર અધિક સે અધિક પૂર્વકોટિ પૃથક્ત્વ અધિક ત્રીણ પલ્યોપમ તક રહતા હૈ ।

છવો નૈરયિક પણ્ણાથી કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! નૈરયિક છવો નૈરયિકપણ્ણાથી ઓછામાં ઓછા 'દસ-વાસસહસ્સાઈ' દસ હજાર વર્ષ પર્યન્ત રહે છે, અને 'ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરો-વમાઈ' વધારેમાં વધારે ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમ કાળ પર્યન્ત રહે છે. પંચે-દિયતિરિક્કજોણિણં મંતે ! જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ પલિઓવમાઈ પુવ્વકોડિપુહુત્તમબ્બહિયાઈ' હે ભગવન્ ! પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ અવસ્થામાં કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ અવસ્થામાં ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે છે, અને વધારેમાં વધારે પૂર્વ કોટિ પૃથક્ત્વ વધારે ત્રણ પલ્યોપમ પર્યન્ત રહે છે. 'એવં મણૂસે વિ દેવા જહા નેરહ્યા' એજ પ્રમાણે મનુષ્ય પણ મનુષ્ય પણ્ણાથી ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે છે. અને વધારેમાં વધારે પૂર્વ કોટિ પૃથક્ત્વ અધિક ત્રણ પલ્યોપમ પર્યન્ત રહે છે.

સ્થિતિમાન્નૈરયિકસ્તથાદેવઃ । ‘સિદ્ધે ણં ભંતે !૦’ સિદ્ધઃ સ્વલુ ભદન્ત !
 ‘સાદીં અપજ્જવસિં’ સાદિકોઽપર્યવસિતઃ સિદ્ધો જ્ઞાનાવરણીયાચ્છવિધર્મ-
 ક્ષયાજ્જીવસ્ય સિદ્ધત્વપર્યાયઃ સ ચ-કંદાપિ ન વિનશ્યતિ । ‘એગિંદિયસ્સ ણં
 ભંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ?’ એકેન્દ્રિય પૃથિવ્યાદિ જીવસ્ય કિયચ્ચિરં
 કાલતોઽન્તરમ્ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા-જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં દો
 સાગરોવમસહસ્સાઈં સંખેજ્જવાસમઽભહિયાઈં’ ગૌતમ ! જવન્યેનાઽન્તર્મુહૂર્તમ્-

દેવોં કી કાયસ્થિતિ કા વિચાર-નૈરયિક જીવોં કી કાયસ્થિતિ કે
 વિચાર જૈસા હૈ ‘સિદ્ધેણં ભંતે !’ હૈ ભદન્ત ! સિદ્ધ સિદ્ધ રૂપ સે કિત
 ને કાલ તક રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘સાદીં અપજ્જવસિં’
 હૈ ગૌતમ ! સિદ્ધ જીવ સાદિ અપર્યવસિત હોતે હૈ અતઃ વે અનન્ત
 કાલ તક સિદ્ધ રૂપ મેં વિરાજતે હૈ । ‘એગિંદિયસ્સ ણં ભંતે ! અંતરં
 કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હૈ ભદન્ત ! એકેન્દ્રિય જીવ કા અન્તર કિતને
 કાલ કા હોતા હૈ અર્થાત્ એકેન્દ્રિય જીવ એકેન્દ્રિય અવસ્થા કો છોડને
 કે વાદ પુનઃ ઉસે કિતને કાલ કે વાદ પ્રાપ્ત કરતાં હૈ ? તો ઇસ મેં
 ઉસે કમ સે કમ ‘અંતોમુ’ એક અન્તર્મુહૂર્ત કા વ્યવધાન પડતા હૈ
 ઇસકે વાદ વહ પુનઃ અપની પૂર્વ મેં છોડી હુઈ એકેન્દ્રિય દશા કો પ્રાપ્ત
 કર લેતા હૈ ઓર અધિક સે અધિક યદિ વ્યવધાન પડતા હૈ-‘દો
 સાગરોવમસહસ્સાઈં સંખેજ્જવાસમઽભહિયાઈં’ તો વહ સંખ્યાત વર્ષા-

દેવોની કાય સ્થિતિનો વિચાર-નૈરયિક જીવોની કાય સ્થિતિના કથન
 પ્રમાણ છે.

‘સિદ્ધે ણં ભંતે’ હે ભગવન્ ! સિદ્ધ જીવ સિદ્ધપણાથી કેટલા કાળ પર્યન્ત
 રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘સાદીં અપજ્જવસિં’ હે
 ગૌતમ ! સિદ્ધ જીવ સાદિ અપર્યવસિત હોય છે. તેથી તેઓ અનન્ત કાળ
 પર્યન્ત સિદ્ધ પણામાં ધિરાજે છે. ‘એગિંદિયસ્સ ણં ભંતે ! અંતરં કાલઓ કેવ-
 ચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવોનું અંતર કેટલા કાળનું હોય
 છે ? અર્થાત્ એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવે એક ઈન્દ્રિયપણાની અવસ્થા છોડ્યા પછી
 ફરીથી તેને પ્રાપ્ત કરવામાં કેટલો કાળ લાગે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
 કહે છે કે-હે ગૌતમ ! એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવે એકેન્દ્રિય પર્યાયને છોડ્યા
 પછી જો ફરીથી તેને પ્રાપ્ત કરે તો તેમાં તેને ઓછામાં ઓછો ‘અંતોમુહૂત્તં’
 એક અંતર્મુહૂર્તનું વ્યવધાન આવે છે. તે ફરીથી પોતાની પહેલા છોડેલી
 એકેન્દ્રિય દશાને પ્રાપ્ત કરીલે છે. અને વધારેમાં વધારે જો વ્યવધાન આવે તો
 ‘દો સાગરોવમસહસ્સાઈં સંખેજ્જવાસમઽભહિયાઈં’ તો તે સંખ્યાત વર્ષ અધિક જે

ઉત્કર્ષેણ દ્વે સાગરોપમસહસ્રે સંખ્યેયવર્ષાભ્યધિકં અન્તરં ભવતિ 'વેદંદિયસ્સ ણં અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' દ્વીન્દ્રિયસ્ય ચલુ ભદન્ત ! કાલતઃ કિયચ્ચિરમન્તરમ્ ? ગૌતમ્ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમુત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ । 'એવં તેદંદિયસ્સ વિ-ચરિંદિયસ્સ વિ જેરહ્યસ્સ વિ-પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયસ્સ વિ-મણુસસ્સ વિ-દેવસ્સ વિ-સંવ્વેસિં અંતરં ભાણિયવ્વં' એવં દ્વીન્દ્રિય ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય-નૈરયિક પચ્ચેન્દ્રિયતિગ્ગ્યોનિક-મનુષ્ય દેવાનાં સર્વેષામેવ યથાયથમાલાપકમુદ્દમાવ્ય પૃથક્પૃથગન્તરં

ધિક દો હજાર સાગરોપમ કા પડતા હૈં હતને કાલ કી સમાપ્તિ કે બાદ વહ પુનઃ અપને પહેલે કી એકેન્દ્રિય અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈં । 'વેદંદિયસ્સ ણં ભંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભદન્ત ! દો-ઈન્દ્રિય જીવ કો અન્તર કિતને કાલ કા હોતા હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં- 'ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિય જીવ કા અન્તર કમ સે કમ એક અન્તર્મુહૂર્ત કા ઓર અધિક સે અધિક વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ અનન્ત કાલ કા હોતા હૈં 'એવં તેદંદિયસ્સ વિ, ચરિંદિયસ્સ વિ પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયસ્સ વિ, મણુસ-સ્સ વિ, દેવસ્સ વિ, સંવ્વેસિ મેવં અંતરં ભાણિયવ્વં' હીસી તરહ કા અન્તર તેદ્દન્દ્રિય જીવ કા ચૌદ્દન્દ્રિય જીવ કા પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ગ્યોનિક જીવ કા, મનુષ્ય કા એવં દેવ કા હન સબ જીવોં કા હોતા હૈં એસા સમણ્ણના ચાહિયે અતઃ હસ વિષય મેં પૂર્વોક્તાનુસાર આલાપકોં કા સ્વયં ઉદ્-ભાવન કરકે ઉસ અન્તર કા કથન કર લેના ચાહિયે એકેન્દ્રિય કા

હજાર સાગરોપમનું વ્યવધાન રહે છે. એટલે કાળ સમાપ્ત થયા પછી તે ફરીથી પોતાની એકેન્દ્રિય પણાની દશાને પ્રાપ્ત કરીલે છે. 'વેદંદિયા ણં ભંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભગવન્ ! બે ઇન્દ્રિયવાળા જીવનું અંતર કેટલા કાળનું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! જહણ્ણે ણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' હે ગૌતમ ! બે ઇન્દ્રિય વાળા જીવનું અંતર ઓછામાં ઓછું એક અંતર્મુહૂર્તનું હોય છે. અને વધારેમાં વધારે વનસ્પતિ કાળ પ્રમાણનું એટલે કે અનંત કાળનું હોય છે. 'એવં તેદંદિ-યસ્સ વિ, ચરિંદિયસ્સ વિ પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયસ્સ વિ, મણુસસ્સ વિ, દેવસ્સ વિ, સંવ્વેસિમેવં અંતરં ભાણિયવ્વં' આજ પ્રમાણેનું અંતર ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા જીવનું, ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવનું, પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિક જીવનું મનુષ્યનું અને દેવોનું. એમ આ બધાજ જીવોનું હોય છે; તેમ સમજવું. તેથી આ સંબંધમાં પહેલા કહેવામાં આવ્યા પ્રમાણે આલાપકો સ્વયં બનાવીને એમના અંતરનું

મણિતવ્યમ્, તથા ચ તેષાં જઘન્યતઃ પ્રત્યેકમન્તર્મુદ્દર્ત્તમુત્કર્પતો વનસ્પતિકાલઃ ।
 એકેન્દ્રિયસ્યાન્તરં તુ યથાસ્થાનમુક્તમેવ । ‘સિદ્ધસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલોઽં ?
 સાદીયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ સિદ્ધસ્ય ચલુ ભદન્ત ! કાલતોઽન્તરં
 કિયત્ ? ગૌતમ ! સિદ્ધસ્ય સાદિકસ્યાપર્યવસિતસ્યાન્તરં નાસ્તિ અપર્યવસિત-
 ત્વાત્ । ‘એસિ ણં મંતે ! એગિંદિયાણં-વેહંદિયાણં-તેહંદિયાણં-ચરિંદિયાણં-
 ણેરહયાણં પંચિદિયતિરિક્કલ્લજોણિયાણં મણૂસાણં-દેવાણં સિદ્ધાણ ય કયરે
 કયરેહિંતો અપ્પા વા-વહુકા વા જાવ વિસેસાદિયા’ એતેષાં નવાનાં ચલુ
 ભદન્ત ! કતરેકતરેભ્યોઽલ્પા વા-વહુકા વા યાવદ્વિશેષાધિકાવેતિ પ્રશ્ને ભગ-

અન્તર તો યથાસ્થાન કહ હી દિયા ગયા હૈ ‘સિદ્ધસ્સ ણં અંતરં’ હે
 ભદન્ત ! સિદ્ધ જીવ કા અન્તર કિતને કાલ કા હોતા હૈ ? હસકે
 ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! સિદ્ધ જીવ ‘સાદીયસ્સ અપજ્જ-
 વસિયસ્સ’ સાદિ અપર્યવસિત હોતે હૈ અતઃ વહાં પર અન્તર કા કથન
 નહીં કિયા ગયા હૈ કયોંકિ વહાં પર અન્તર પડતા નહીં હૈ । યહી
 વાત ‘નત્થિ અંતરં’ દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ હૈ ।

અલ્પબહુત્વ કા કથન-‘એતેસિ ણં મંતે ! એગિંદિયાણં વેહંદિયાણં
 તેહંદિયાણં ચરિંદિયાણં ણેરહયાણં પંચિદિયતિરિક્કલ્લજોણિયાણં મણૂ-
 સાણં દેવાણં સિદ્ધાણ ય કયરે ૨’ હે ભદન્ત ! હન એકેન્દ્રિય દો-
 હિન્દ્રિય, તેહિન્દ્રિય, ચૌહિન્દ્રિય, નૈરયિક પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ, મનુષ્ય, દેવ,
 ઓર સિદ્ધ હનકે વીચ મેં કૌન જીવ કિસ જીવ કી અપેક્ષા અલ્પ હૈ
 ઓર કૌન જીવ કિસ જીવ કી અપેક્ષા વહુત હૈં હત્યાદિ હસકે ઉત્તર

કથન કરી લેવું જોઈ એ. એક ઇન્દ્રિયાણા જીવોનું અંતર તો પહેલા યોગ્ય
 સ્થાને કહેવામાં આવી જ ગયું છે. ‘સિદ્ધસ્સ ણં મંતે ! અંતરં ૦’ હે ભગવન્ !
 સિદ્ધ જીવનું અંતર કેટલા કાળનું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
 કહે છે કે-હે ગૌતમ ! સિદ્ધ જીવ ‘સાદીયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ’ સાદિ અપર્યવ-
 સિત હોય છે. તેથી ત્યાં અંતરનું કથન કરવામાં આવેલ નથી. કેમકે ત્યાં
 અંતર પડતું નથી. એજ વાત આ કથન દ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે.

અલ્પ બહુત્વનું કથન-

‘એસિ ણં મંતે ! એગિંદિયાણં, વેહંદિયાણં, તેહંદિયાણં, ચરિંદિયાણં,
 ણેરહયાણં પંચિદિયતિરિક્કલ્લજોણિયાણં મણૂસાણં દેવાણં સિદ્ધાણ ય કયરે કયરે
 અપ્પાવા’ હે ભગવન્ આ એક ઇન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, તે ઇન્દ્રિયે ચૌ ઇન્દ્રિય
 નૈરયિક પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ; મનુષ્ય દેવ અને સિદ્ધ એ બધામાં
 કયા જીવે કયા જીવોના કરતાં અલ્પ છે ? અને કયા જીવે કયા જીવોના
 કરતાં વધારે છે ? કયા જીવે કયા જીવોનીબરોબર છે તથા કયા જીવે કયા

વાનાહ-‘ગોયમા ! સર્વત્થોવા મણુસ્સા’ સર્વેભ્યઃ સ્તોકા મનુષ્યાઃ ‘નૈરહ્યા અસંખેજ્જગુણા’ તેભ્યો નૈરયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ ‘દેવા અસંખેજ્જગુણા’ એભ્યો દેવા અસંખ્યેયગુણાઃ ‘પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયા અસંખેજ્જગુણા’ એભ્યઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનયોનિકાઽસંખ્યેયગુણાઃ । ‘ચરિંદિયા ૦ તેહંદિયા ૦ વેહંદિયા વિસેસાહિયા’ એભ્યશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ તતસ્ત્રીન્દ્રિયાસ્તતશ્ચ દ્વીન્દ્રિયા ક્રમશો વિશેષાધિકાઃ । ‘સિદ્ધા અણંતગુણા’ દ્વીન્દ્રિયેભ્યઃ અનન્તગુણાઃ સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્ । ‘એગિંદિયા અણંતગુણા’ એભ્ય એકેન્દ્રિયા અનન્તગુણાઃ વનસ્પતીનામાનન્ત્યાત્ ॥ સૂ. ૧૫૨ ॥

મૂલમ્-અહવા ણવવિહા સર્વજીવા પન્નત્તા તં જહા પઢમ-સમયણેરહ્યા અપઢમસમયણેરહ્યા પઢમસમયતિરિક્ખજોણિયા

મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા ! સર્વત્થોવા મણુસ્સા ણેરહ્યા અસંખેજ્જગુણા’ હે ગૌતમ ! સર્વ સે કમ મનુષ્ય હૈં इनकी अपेक्षा ‘णेरह्या असंखेज्जगुणा’ નૈરયિક અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં इनकी अपेक्षा ‘देवा असंखेज्जगुणा’ દેવ અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં ‘पंचिंदियतिरिक्खजोणिया असंखेज्जगुणा’ इनकी अपेक्षा पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्योनिक जीव असंख्यातगुणें अधिक हैं ० ‘चरिंदिया विसेसाहिया’ इनकी अपेक्षा चोइन्द्रिय जीव विशेषाधिक हैं । इनकी अपेक्षा ‘तेहंन्द्रिय जीव विशेषाधिक हैं । इनकी अपेक्षा ‘वेहंन्द्रिया विसेसाहिया’ दोइन्द्रिय जीव विशेषाधिक हैं । इनकी अपेक्षा ‘सिद्धा अणंतगुणा’ सिद्ध जीव अनन्त गुणें अधिक हैं । और सिद्धों की अपेक्षा भी ‘एगिंदिया अणंतगुणा’ एकेन्द्रिय जीव अनन्तगुणें अधिक हैं । क्योंकि वनस्पतिकायिक जीव अनन्त हैं ॥ ૧૫૨ ॥

જીવોના કરતાં વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સર્વત્થોવા મણુસ્સા ણેરહ્યા અસંખેજ્જગુણા’ હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા મનુષ્યો છે. તેના કરતાં ‘ણેરહ્યા અસંખેજ્જગુણા’ નૈરયિક જીવો અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં ‘દેવા અસંખેજ્જગુણા’ દેવો અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ‘પંચિંદિયતિરિક્ખજોજોણિયા અસંખેજ્જગુણા’ તેના કરતાં પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિક જીવો અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ‘ચરિંદિયા વિસેસાહિયા’ તેના કરતાં ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવો વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં ‘તેહંદિયા વિસેસાહિયા’ ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા જીવો વિશેષાધિક છે ? તેના કરતાં ‘વેહંદિયા વિસેસાહિયા’ બે ઇન્દ્રિયવાળા જીવો વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં ‘સિદ્ધા અણંતગુણા’ સિદ્ધ જીવો અનંતગણા વધારે છે. અને સિદ્ધોના કરતાં પણ ‘એગિંદિયા અણંતગુણા’ એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો અનંતગણા વધારે છે. કેમકે-વનસ્પતિકાયિક જીવ અનંત હોય છે. ॥ સૂ. ૧૫૨ ॥

अपढमसमयतिरिक्खजोणिया पढमसमयमणूस्सा अपढमसमय-
 मणूस्सा पढमसमयदेवा अपढमसमयदेवा सिद्धा य । पढम-
 समयणेरइयाणं भंते ! कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! एगं
 समयं अपढमसमयणेरइयस्स णं भंते० ? जहण्णेणं दसवासस-
 हस्साइं समऊणाइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं समऊणाइं ।
 पढमसमयतिरिक्खजोणियस्स णं भंते !० एक्कं समयं अपढम-
 समयतिरिक्खजोणियस्स णं भंते !० जहन्नेणं खुड्डागं भवग्गह-
 णं समऊणं उक्कोसेणं वणस्सइकालो । पढमसमयमणूसेणं भंते !
 एक्कं समयं, अपढमसमयमणूस्सेणं भंते ! जहन्नेणं खुड्डागं
 भवग्गहणं समऊणं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं पुव्वकोडी
 पुहुत्तमब्भहियाइं । देवे जहा णेरइए । सिद्धे णं भंते ! सिद्धेति
 कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! साईए । अपज्जवसिए । पढ-
 मसमयणेरइस्स णं भंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ ?
 गोयमा ! जहन्नेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तमब्भहियाइं
 उक्कोसेणं वणस्सइ कालो । अपढमसमयणेरइयस्स णं भंते !
 अंतरं कालओ० ? जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वणस्सइ कालो ।
 पढमसमयतिरिक्खजोणियस्स णं भंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं
 होइ ? गोयमा जहन्नेणं दो खुड्डागाइं भवग्गहणाइं समऊ-
 णाइं उक्कोसेणं वणस्सइकालो । अपढमसमयतिरिक्खजोणियस्स
 णं भंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ ? जहन्नेणं खुड्डागं
 भवग्गहणं समयाहियं उक्कोसेणं सागरोवमसयपुहुत्तं साइरेगं ।
 पढमसमयमणूसस्स जहा पढमसमयतिरिक्खजोणियस्स, अप-
 ढमसमयमणूसस्स णं भंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ ?
 जहन्नेणं खड्डागभवग्गहणं समयाहियं उक्कोसेणं वणस्सइ-
 कालो । पढमसमयदेवस्स जहा पढमसमय णेरइयस्स अपढम-
 समयदेवस्स जहा अपढमसमय णेरइयस्स । सिद्धस्स णं भंते !०

साईयस्स अपज्जवसियस्स णत्थि अंतरं । एएसि णं भंते !
 पढमसमय नेरइयाणं पढमसमयतिरिक्खजोणियाणं पढमसमय
 देवाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा
 विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा पढमसमयमणूसा पढ-
 मसमयणेरइया असंखेज्जगुणा पढमसमयदेवा असंखेज्जगुणा
 पढमसमयतिरिक्खजोणिया असंखेज्जगुणा । एएसि णं भंते !
 अपढमसमयनेरइयाणं अपढमसमयतिरिक्खजोणियाणं अपढ-
 मसमयमणूसाणं अपढमसमयदेवाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा
 वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा
 अपढमसमयमणूसा अपढमसमयनेरइया असंखेज्जगुणा अपढ-
 मसमयदेवा असंखेज्जगुणा अपढमसमय तिरिक्खजोणिया
 अणंतगुणा । एएसि णं भंते ! पढमसमयनेरइयाणं अपढम
 समयनेरइयाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा जाव विसे-
 साहिया ? गोयमा ! सव्वत्थोवा पढमसमयनेरइया अपढम-
 समयणेरइया असंखेज्जगुणा । एएसि णं भंते ! पढमसमय-
 तिरिक्खजोणियाणं—अपढमसमयतिरिक्खजोणियाण य कयरे
 कयरेहिंतो अप्पा वा बहुया वा जाव विसेसाहिया वा ?
 गोयमा ! सव्वत्थोवा पढमसमयतिरिक्खजोणिया अपढम-
 समयतिरिक्खजोणिया अणंतगुणा । मणुयदेव अप्पावहुयं
 जहा णेरइयाणं । एएसि णं भंते ! पढमसमयनेरइयाणं पढ-
 मसमयतिरिक्खजोणियाणं पढमसमयमणूसाणं पढमसमय-
 देवाणं अपढमसमयनेरइयाणं अपढमसमयतिरिक्खजोणियाणं
 अपढमसमयमणूसाणं अपढमसमयदेवाणं सिद्धाणय कयरे
 कयरेहिंतो अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?
 गोयमा ! सव्वत्थोवा पढमसमयमणूसा अपढमसमयमणूसा

असंखेज्जगुणा पढमसमयनेरइया असंखेज्जगुणा पढमसमयदेवा
 असंखेज्जगुणा पढमसमयतिरिक्खजोणिया असंखेज्जगुणा अपढ-
 मसमयनेरइया असंखेज्जगुणा अपढमसमयदेवा असंखेज्जगुणा
 सिद्धा अणंतगुणा अपढमसमयतिरिक्खजोणिया अणंतगुणा ।
 से त्तं नवविहा सव्वजीवा पन्नत्ता ॥ सू०१५३ ॥

छाया-अथवा नवविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-प्रथमसमयनैरयिकाः,
 अप्रथमसमयनैरयिकाः, प्रथमसमयतिर्यग्योनिकाः अप्रथमसमयतिर्यग्योनिकाः,
 प्रथमसमयमनुष्याः अप्रथमसमयमनुष्याः प्रथमसमयदेवाः अप्रथमसमयदेवाः
 सिद्धाश्च । प्रथमसमयनैरयिकः खलु भदन्त ! प्रथमसमयनैरयिक इति कालतः किय-
 च्चिरं भवति ? गौतम ! एकं समयम्, अप्रथमसमयनैरयिकः खलु भदन्त ! अप्रथम-
 समय नैरयिक इति कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि
 समयोनानि उत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि समयोनानि । प्रथमसमयतिर्यग्यो-
 निकः खलु भदन्त ! प्रथमसमयतिर्यग्योनिक इति कालतः कियच्चिरं भवति ?
 गौतम ! एकं समयम्, अप्रथमसमयतिर्यग्योनिकः खलु भदन्त ! अप्रथमसमय-
 तिर्यग्योनिक इति कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येन क्षुल्लकं भव-
 ग्रहणं समयोनम्, उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । प्रथमसमयमनुष्यः खलु भदन्त !
 प्रथमसमयमनुष्य इति कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! एकं समयम्,
 अप्रथमसमयमनुष्यः खलु भदन्त ! अप्रथमसमयमनुष्य इति कालतः कियच्चिरं
 भवति ? गौतम ! जघन्येन क्षुल्लकं भवग्रहणं समयोनमुत्कर्षेण त्रीणि पल्योपमानि
 पूर्वकोटिपृथक्त्वाऽभ्यधिकानि । देवो यथा नैरयिकः । सिद्धः खलु भदन्त !
 सिद्ध इति कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! सादिकोऽपर्यवसितः । प्रथम-
 समयनैरयिकस्य खलु भदन्त ! अन्तरं कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम !
 जघन्येन दशवर्षसहस्राणि-अन्तर्मुहूर्ताऽभ्यधिकानि-उत्कर्षेण वनस्पतिकालः ।
 अप्रथमसमयनैरयिकस्य खलु भदन्त ! अन्तरं कालतः कियच्चिरं भवति ?
 गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । प्रथमसमयतिर्यग्योनि-
 कस्य खलु भदन्त ! अन्तरं कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येन द्वे
 क्षुल्लके भवग्रहणे समयोने-उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । अप्रथमसमयतिर्यग्योनि-
 कस्य खलु भदन्त ! अन्तरं कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येन
 क्षुल्लकं भवग्रहणं समयाधिकम्-उत्कर्षेण सागरोपमशतपृथक्त्वं सातिरेकम्
 प्रथमसमयमनुष्यस्य यथा प्रथमसमयतिर्यग्योनिकस्य, अप्रथमसमयमनुष्यस्य खलु

भदन्त ! अन्तरं कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येन क्षुल्लकं भवग्रहणं
समयाधिकम्—उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । प्रथमसमयदेवस्य यथा प्रथमसमयनैरयि-
कस्य, अप्रथमसमयदेवस्य यथाऽप्रथमसमयनैरयिकस्य । सिद्धस्य खलु भदन्त !
अन्तरं कालतः कियच्चिरं भवति ! गौतम ! सादिकस्याऽपर्यवसितस्य नास्त्यन्त-
रम् । एतेषां खलु भदन्त ! प्रथमसमयनैरयिकाणां—प्रथमसमयतिर्यग्योनिकानां—
प्रथमसमयमनुष्याणां—प्रथमसमयदेवानां च कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा—बहुका वा—
तुल्या वा—विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः प्रथमसमयमनुष्याः, प्रथम-
समयनैरयिका असंख्येयगुणाः, प्रथमसमय देवा असंख्येयगुणाः, प्रथमसमयतिर्य-
ग्योनिका असंख्येयगुणाः । एतेषां खलु भदन्त ! अप्रथमसमयनैरयिकाणाम् अप्र-
थमसमयतिर्यग्योनिकानाम्—अप्रथमसमयमनुष्याणाम् अप्रथमसमयदेवानां कतरे
कतरेभ्योऽल्पा वा—बहुका वा—तुल्या वा विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः अप्र-
थमसमयमनुष्याः अप्रथमसमयनैरयिका असंख्येयगुणाः अप्रथमसमयदेवा असंख्ये-
यगुणाः अप्रथमसमयतिर्यग्योनिकाः अनन्तगुणाः । एतेषां खलु भदन्त ! प्रथम
समयनैरयिकाणाम् अप्रथमसमयनैरयिकाणां च कतरे कतरेऽल्पा वा—बहुका वा तुल्या
वा ? विशेषाधिका वा गौतम ! सर्वस्तोकाः प्रथमसमयनैरयिकाः अप्रथमसमय-
नैरयिकः असंख्येयगुणाः । एतेषां खलु भदन्त ! प्रथमसमयतिर्यग्योनिकानाम्,
अप्रथमसमयतिर्यग्योनिकानां कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा बहुका वा—तुल्या वा विशेषाधि-
का वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः प्रथमसमयतिर्यग्योनिकाः अप्रथमसमयतिर्यग्योनिका
अनन्तगुणाः । मनुष्य—देवालपबहुत्वं यथा नैरयिकाणाम् । एतेषां खलु भदन्त !
प्रथमसमयनैरयिकाणां—प्रथमसमयतिर्यग्योनिकानां—प्रथमसमयमनुष्याणां—प्रथमसमय
देवानाम्—अप्रथमसमयनैरयिकाणाम्—अप्रथमसमयतिर्यग्योनिकानाम्—अप्रथमसमय-
मनुष्याणाम्—अप्रथमसमयदेवानां सिद्धानां च कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा—बहुका
वा तुल्या वा विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः प्रथमसमयमनुष्याः, अप्रथम-
समयमनुष्या असंख्येयगुणाः, प्रथमसमयनैरयिका असंख्येयगुणाः, प्रथमसमय-
देवा असंख्येयगुणाः, प्रथमसमयतिर्यग्योनिका असंख्येयगुणाः, अप्रथमसमय-
नैरयिका असंख्येयगुणाः, अप्रथमसमय देवा असंख्येयगुणाः, सिद्धा-अनन्तगुणाः,
अप्रथमसमयतिर्यग्योनिका अनन्तगुणाः । त एते नवविधाः सर्वजीवाः
प्रज्ञप्ताः सू० ॥१५३॥

टीका—‘अहवा नवविहा सव्वजीवा पन्नत्ता तं जहा—पढमसमयणेरइया
अपढमसमयणेरइया—पढमसमयतिरिक्खजोणिया—अपढमसमयतिरिक्खजोणिया—
पढमसमयमणूसा—अपढमसमयमणूसा—पढमसमयदेवा—अपढमसमयदेवा—सिद्धाय’

અથવા—પ્રકારાન્તરેણ સંસારાઽસંસારભેદમિન્ના અપિ સર્વે નવથા વિમક્તાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃતદ્યથા—પ્રથમસમયનૈરયિકાઃ ૧ અપ્રથમસમયનૈરયિકાઃ ૨ પ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકાઃ ૩ અપ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકાઃ ૪ પ્રથમસમયમનુષ્યાઃ ૫ અપ્રથમસમયમનુષ્યાઃ ૬ પ્રથમસમયદેવાઃ ૭ અપ્રથમસમયદેવાઃ ૮ સિદ્ધાંશ્ચ ૯ । તત્ર—‘પદમસમયનેરહ્યા ણં મંતે ૦ ? ગૌતમ ! એકં સમયં’ પ્રથમસમયનૈરયિકઃ સ્થિતિઃ, સ્થિતિઃ ? ૦ ગૌતમ ! એકસમયમાત્રં પ્રથમસમયનૈરયિકસ્ય સ્થિતિઃ, દ્વિતીયાદિ સમયે તત્સ્થિતિ સ્વીકારે તુ પ્રાથમ્યવિશેષણમસમજ્ઞસં સ્યાત્ ઇતિ । ‘અપદમસમય-

‘અહવા ણવવિહા સઽવ્વજીવા પણ્ણત્તા’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—અથવા સમસ્ત જીવ હસ તરહ સે મી નૌ પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં—‘તં જહા’ જૈસે—‘પદમસમયનેરહ્યા અપદમસમયનેરહ્યા પદમસમયતિરિક્કજોણિયા અપદમસમયતિરિક્કજોણિયા’ પ્રથમ સમયનૈરયિક અપ્રથમસમયનૈરયિક, પ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિક, અપ્રથમસમય તિર્યગ્યોનિક, ‘પદમસમયમણૂસા, અપદમસમયમણૂસા પદમસમય દેવા, અપદમ સમય દેવા’ પ્રથમ સમય મનુષ્ય, અપ્રથમ સમય મનુષ્ય પ્રથમ સમય દેવ અપ્રથમ સમય દેવ ઓર ‘સિદ્ધા ય’ સિદ્ધ,

इनकी कायस्थिति का विचार—‘पदमसमयनेरह्याणं मंते !’ हे भदन्त ! जो प्रथम समयवर्ती नैरयिक हैं उनकी कायस्थिति का काल कितने तक का होता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—हे गौतम ! प्रथम समयवर्ती नैरयिक की कायस्थिति ‘एकं समयं’ एक समय तक की होती है ‘अपदमसमयनेरह्यस्स णं मंते ० !’ हे भदन्त !

‘અહવા ણવવિહા સઽવ્વ જીવા પણ્ણત્તા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—અથવા સઘળા જીવો આ રીતે પણ નવ પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. જેનકે ‘પદમસમયનેરહ્યા, અપદમસમયનેરહ્યા, પદમસમયતિરિક્કજોણિયા અપદમસમયતિરિક્કજોણિયા’ પ્રથમ સમય નૈરયિક અપ્રથમસમય નૈરયિક, પ્રથમ સમય તિર્યગ્યોનિક, અપ્રથમ સમય તિર્યગ્યોનિક, ‘પદમ સમય મણૂસા અપદમસમયમણૂસા પદમસમયદેવા, અપદમસમયદેવા’ પ્રથમ સમય મનુષ્ય, અપ્રથમ સમય મનુષ્ય પ્રથમ સમય દેવ અપ્રથમ સમય દેવ અને ‘સિદ્ધા ય’ સિદ્ધ

એમની કાયસ્થિતિનું કથન

‘પદમસમયનેરહ્યાણં મંતે !’ હે ભગવન્ ! પ્રથમસમયમાં વર્તમાન નૈરયિકો છે. તેમની કાયસ્થિતિનો કાળ કેટલો કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! પ્રથમ સમયમાં વર્તમાન નૈરયિકની કાયસ્થિતિ ‘એકં સમયં’ એક સમય પર્યન્તની હોય છે. ‘અપદમસમયનેર-

નેરઙ્ગ્યસ્સ ણં મંતે !૦, જહન્નેણં દસવાસસહસ્સાઈં સમઙ્ગણાઈં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં સમઙ્ગણાઈં' અપ્રથમસમયનૈયયિકસ્ય ચલ્લુ ભદન્ત ! ૦ ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ સમયોનાનિ પ્રથમસમયેન હીનાનિ દશવર્ષસહસ્રાણિ જઘન્યા સ્થિતિઃ । એકસમયહીનતા ચ પ્રથમસમયેન જ્ઞાતવ્યા-એવં સર્વત્રાપિ જ્ઞેયાનિ । ઉત્કર્ષેણ ત્રયસ્તિશત્સાગરોપમાણિ સમયોનાનિ । 'પદમસમયતિરિક્કજોણિયસ્સ ણં મંતે !૦ એકં સમયં' પ્રથમસમયતિર્યગ્ગ્યોનિકસ્ય ચલ્લુ ભદન્ત !૦, ભગવાનાહ-ગૌતમ ! એકં સમયમ્ । 'અપદમસમયતિરિક્કજોણિયસ્સ ૦ ણં મંતે !૦, જહન્નેણં

અપ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક કી કાયસ્થિતિ કિતને કાલ તક કી હોતી હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-‘જહન્નેણં દસવાસસહસ્સાઈં સમઙ્ગણાઈં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં સમઙ્ગણાઈં’ હૈ ગૌતમ ! અપ્રથમ સમયવર્તી જો નૈરયિક હૈ ઉનકી કાયસ્થિતિ કમ સે કમ તો એક સમય હીન ૧૦ હજાર વર્ષ તક કી હોતી હૈ ઓર અધિક સે અધિક એક સમય હીન તેતીસ સાગરોપમ તક કી હોતી હૈ । હસી પ્રકાર સે સર્વત્ર સમજના ચાહિયે ‘પદમસમયતિરિક્કજોણિય ણં મંતે !’ હૈ ભદન્ત ! પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્ગ્યોનિક જીવોં કી કાયસ્થિતિ કિતની હોતી હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-હૈ ગૌતમ ! પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્ગ્યોનિક જીવ કી કાયસ્થિતિ ‘એકં સમયં’ એક સમય કી હોતી હૈ ‘અપદમ સમય તિરિક્કજોણિયસ્સ ણં મંતે !’ હૈ ભદન્ત ! અપ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્ગ્યોનિક જીવ કી કાયસ્થિતિ કિતની હોતી હૈ ? ઉત્તર મેં

હયસ્સ ણં મંતે’ હે લગવન્ ! અપ્રથમસમયમાં વર્તમાન નૈરયિકની કાયસ્થિતિ કેટલી કાળ પર્યન્તની હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘જહન્નેણં દસવાસસહસ્સાઈં સમ ઙ્ગણાઈં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં સમઙ્ગણાઈં’ હે ગૌતમ ! અપ્રથમસમયવર્તી જે નૈરયિક છે તેમની કાયસ્થિતિ ઓછામાં ઓછી એક સમય હીન ૧૦ હસ હજાર વર્ષ પર્યન્તની હોય છે. અને વધારેમાં વધારે એક સમય હીન તેતીસ સાગરોપમ પર્યન્તની હોય છે. એજ પ્રમાણે બધેજ ‘સમજી લેવું’. ‘પદમસમયતિરિક્કજોણિય ણં મંતે !’ હે લગવન્ ! પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્ગ્યોનિક જીવોની કાયસ્થિતિનો કાળ કેટલો હોય છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્ગ્યોનિક જીવની કાયસ્થિતિ ‘એકં સમયં’ એક સમયની હોય છે. ‘અપદમસમયતિરિક્કજોણિયસ્સ ણં મંતે’ હે લગવન્ ! અપ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્ગ્યોનિક જીવની કાયસ્થિતિ કેટલી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી

खुड्ढागं भवग्रहणं समऊणं- उक्कोसेणं-वणस्सइ कालो' प्रथमसमयतिर्यग्योनिकस्य खलु भदन्त !० गौतम ! जघन्येन क्षुल्लकं भवग्रहणं समयोनम्-उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । 'पढमसमयमणूसेणं भंते !० एकं समयं' प्रथमसमयमनुष्यस्य खलु भदन्त !० प्रथमसमयमनुष्य इति कालतः कियच्चिरं भवति ? भगवानाह-गौतम ! एकं समयं स्थितिः 'अपढमसमयमणूसेणं भंते !०' अप्रथमसमयमनुष्यस्य खलु भदन्त ! अप्रथमसमयमनुष्य इति कालतः कियच्चिरं भवतीति प्रश्नः ? भगवानाह-गौतम ! 'जहन्नेणं खुड्ढागं भवग्रहणं समऊणं' जघन्येन क्षुल्लकं भवग्रहणं समयोनम् । 'उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं पुव्वकोडि पुहुत्तमव्वहियाइं' उत्कर्षेण पल्योपमानि पूर्वकोटि पृथक्त्वाऽभ्यधिकानि-इति । 'देवे जहा णेरइए' देवो

પ્રભુ કહતે હૈં-‘જહ૦ खुड्ढागं भवग्रहणं समऊणं उक्कोसेणं वणस्सइ कालो’ हे गौतम ! अप्रथमसमयवर्ती तिर्यग्योनिक जीव की कायस्थिति कम से कम क्षुद्र भवग्रहण रूप होती है और अधिक से अधिक वनस्पति काल प्रमाण अनन्त काल की होती है ‘पढमसमय मणुस्से णं भंते’ हे भदन्त ! प्रथम समयवर्ती मनुष्य की कायस्थिति कितनी होती है ? उत्तर में प्रभु कहते हૈं-‘एकं समयं’ हे गौतम ! प्रथमसमयवर्ती मनुष्य की कायस्थिति एक समय की होती है ‘अपढम समय मणुस्से णं भंते !’ हे भदन्त ! अप्रथम समयवर्ती मनुष्य की कायस्थिति कितनी होती है ? हे गौतम ! अप्रथम समयवर्ता मनुष्य की कायस्थिति-‘जह० खुड्ढागं भवग्रहणं समऊणं’ जघन्य से एक समय कम क्षुद्र भवग्रहण रूप होती है और ‘उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं पुव्वकोडि पुहुत्तमव्वहियाइं’ उत्कृष्ट से वह पूर्वकोटि पृथक्त्व अधिक

કહે છે કે ‘જહ્ણેણં खुड्ढागं भवग्रहणं समऊणं उक्कोसेणं वणस्सइ कालो’ हे गौतम ! अप्रथम समयवर्ती तिर्यग्योनिक जीवो आधाभां आधा क्षुद्र लव ग्रहणरूप डोय છે અને વધારેમાં વધારે વનસ્પતિકાળ પ્રમાણુ અર્થાત્ અનંત કાળ પ્રમાણુ ડોય છે. ‘પढમસમયમણૂસેણં ભંતે !’ હે ભગવન્ ! પ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્યની કાયસ્થિતિ કેટલી ડોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘एकं समयं’ હે ગૌતમ પ્રથમસમયવર્તી મનુષ્યની કાયસ્થિતિ એક સમયની ડોય છે. ‘अपढमसमयमणूसेणं भंते !’ હે ભગવન્ અપ્રથમસમયવર્તી મનુષ્યની કાયસ્થિતિ કેટલી ડોય છે ? હે ગૌતમ ! અપ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્યની કાયસ્થિતિ ‘जहन्नेणं खुड्ढागं भवग्रहणं समऊणं’ જઘન્યથી એક સમય કમ ક્ષુદ્ર લવ ગ્રહણ રૂપ ડોય છે અને ‘उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं पुव्वकोडिपुहुत्तमव्वहियाइं’ ઉત્કૃષ્ટથી તે પૂર્વ કે ટિ પૃથક્ત્વ અધિક ગણ પલ્યોપમની ડોય છે. ‘देवे जहा णेरइए’ દેવોની કાયસ્થિતિ નૈરયિકોની કાયસ્થિતિ પ્રમાણે

યથા નૈરયિકઃ પ્રથમસમયદેવઃ એકં સમયં યાવત્ સ્થિતિમાન્ કાલતઃ—અપ્રથમ-સમયદેવઃ કાલતઃ ક્રિયચ્ચિરં ભવતીતિ પ્રશ્ને ભગવાનાહ—ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ સમયોનાનિ ઉત્કર્ષેણ ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણિ સમયોનાનિ ઇતિ । ‘સિદ્ધે ણં મંતે ! ૦’ સિદ્ધઃ સ્વલુ ભદન્ત ! ‘સિદ્ધે ત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ સિદ્ધ ઇતિ કાલતઃ ક્રિયચ્ચિરં ભવતિ ? ભગવાનાહ—ગૌતમ ! ‘સાદીએ અપજ્જવસિએ’ સાદિકોઽપર્યવસિતઃ અપર્યવસિતત્વાદેવાઽસ્ય સ્થિતેઃકાલતઃ પ્રમાણં ક્રિયચ્ચિરમિતિ શક્કાઽપનુઘ્ના । પ્રથમસમયનારકાદીનામન્તરં દર્શયિતુમાહ—‘પદમસમયનેરહ્યસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ?’ પ્રથમસમયનૈરયિકસ્ય સ્વલુ કાલતોઽન્તરં ક્રિયચ્ચિરં ભદન્ત ! ભગવાનાહ—‘ગોયમા ! જહન્નેણં દસવાસસહસ્સાઈ’ અંતોમુહુત્તમંભહિયાઈ’ ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણ્યન્તર્મુહૂર્તાઽભ્યધિકાનિ, ‘ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો’ ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ, સ ચ પ્રાગુક્તઃ કતિધા । ‘અપદમસમયનેરહ્યસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ અપ્રથમસમય-

ત્રીન પલ્લોપમ કી હોતી હૈ ‘દેવે જહા ણેરહ્યે’ દેવોં કી કાયસ્થિતિ નૈરયિકોં જૈસી હોતી હૈ ‘સિદ્ધેણં મંતે ! સિદ્ધેત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભદન્ત ! સિદ્ધ કી કાયસ્થિતિ કિતની હોતી હૈ ? હે ગૌતમ ! સિદ્ધ કી કાયસ્થિતિ ‘સાદીએ અપજ્જવસિએ’ સાદિ અપર્યવસિત હોતી હૈ ‘પદમસમય નેરહ્યસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભદન્ત ! પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા કિતના હોતા હૈ ? હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તમંભહિયાઈ’ પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક કા અન્તર જઘન્ય સે તો એક અન્તર્મુહૂર્ત અધિક ૧૦ હજાર વર્ષ કા હોતા હૈ ઓર ‘ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો’ ઉત્કૃષ્ટ કે વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણ અનન્ત કાલ કા હોતા હૈ ।

છે. ‘સિદ્ધે ણં મંતે સિદ્ધેત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ગૌતમ ! સિદ્ધની કાયસ્થિતિ કેટલી હોય છે ? હે ગૌતમ ! સિદ્ધની કાયસ્થિતિ ‘સાદીએ અપજ્જવસિએ’ સાદિ અપર્યવસિત હોય છે. ‘પદમસમયનેરહ્યસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ’ હે ભગવન્ ! પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકનું અંતર કાળ ની અપેક્ષાથી કેટલું હોય છે ? હે ગૌતમ ! પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકનું અંતર ‘જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તમંભહિયાઈ’ પ્રથમ સમય વર્તી નૈરયિકનું અંતર જઘન્યથી તો એક અંતર્મુહૂર્ત વધારે દસ હજાર વર્ષનું હોય છે અને ‘ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો’ ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ અનન્ત

નૈરયિકસ્ય ચલુ ભદન્ત કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવત્યન્તરમ્ ? ગૌતમ ! 'જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' જઘન્યોત્કર્પાભ્યામન્તર્મુહૂર્ત વનસ્પતિકાલશ્ચ । 'પદમસમયતિરિક્ખજોણિયસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ' પ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકસ્ય ચલુ ભદન્તાન્તરં કાલતઃ ? , ભગવાનાહ-ગૌતમ ! 'જહન્નેણં દો ચુદ્ધાગાં ભવગ્ગહણાં સમઝ્ઞાં' જઘન્યેન દ્વે ક્ષુલ્લકે ભવગ્રહણે સમયોને સમયૈકહીન ભવદ્વયગ્રહણમિત્યર્થઃ । 'ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' ઉત્કર્ષતો વનસ્પતિકાલો વિજ્ઞેયઃ । 'અપદમસમયતિરિક્ખજોણિયસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ' અપ્રથમ-

'અપદમસમયણેરહ્યસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભદન્ત ! અપ્રથમસમયવર્તી નૈરયિક કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા કિતના હોતા હૈ ? હે ગૌતમ ! અપ્રથમસમયવર્તી નૈરયિક કા અન્તર 'જહણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વહ વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ અનન્ત કાલ કા હોતા હૈ 'પદમસમયતિરિક્ખજોણિયસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભદન્ત ! પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા કિતના હોતા હૈ ? હે ગૌતમ ! પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ કા અન્તર 'જહણેણં દો ચુદ્ધાગાં ભવગ્ગહણાં સમઝ્ઞાં' જઘન્ય સે એક સમય કમ દો ક્ષુદ્રભવ ગ્રહણ રૂપ હોતા હૈ ઓર 'ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' ઉત્કૃષ્ટ-સે વહ વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ અનન્તકાલ કા હોતા હૈ 'અપદમસમય તિરિક્ખ જોણિયસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભદન્ત ! અપ્રથમ

કાળનું હોય છે ? 'અપદમસમયણેરહ્યસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભગવન્ અપ્રથમસમયવર્તી નૈરયિકનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી કેટલું હોય છે ? હે ગૌતમ ! અપ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકનું અંતર 'જહણે ણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સહ કાલો' જઘન્યથી તે એક અંતર્મુહૂર્તનું હોય છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિ કાળ પ્રમાણ અનંતકાળનું હોય છે. 'પદમસમયતિરિક્ખજોણિયસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભગવન્ ! પ્રથમસમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી કેટલું હોય છે ? હે ગૌતમ ! પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવનું અંતર 'જહણેણં દો ચુદ્ધાગાં ભવગ્ગહણાં સમઝ્ઞાં' જઘન્યથી એક સમય કમ બે ક્ષુદ્રભવ ગ્રહણ રૂપ હોય છે. અને 'ઉક્કોસેણં વણસ્સહ કાલો' ઉત્કૃષ્ટથી તે વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણ અનંતકાળનું હોય છે. 'અપદમસમયતિરિક્ખ જોણિયસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભગવન્ ! અપ્રથમસમય-

સમયતિર્યગ્યોનિકસ્ય ચલુ ભદન્ત ! અન્તરં ક્રિયચ્ચિરમ્ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! 'જહન્નેણં ચુહ્હાગં ભવગ્ગહણં સમયાહિયં' જઘન્યેન ક્ષુલ્લકં ભવગ્ગહણં સયાધિકમ્ । 'ઉક્કોસેણં સાગરોવમસયપુહુત્તં સાહરેગં' ઉત્કર્ષેણ સાગરોપમશતપૃથક્ત્વં સાતિરેકમ્ । 'પદમસમયમણૂસસ્સ જહા પદમસમયતિરિક્ખજોણિયસ્સ' પ્રથમસમય વિશેષણવતો મનુષ્યસ્ય-તિર્યગ્યોનિકસ્ય સામ્યાત્ દ્વે ક્ષુલ્લકે ભવગ્ગહણે સમયોને જઘન્યેનોત્કર્ષતો વનસ્પતિકાલં યાવદન્તરં જ્ઞેયમ્ । 'અપદમસમયમણૂસસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ ?' અપ્રથમસમયમનુષ્યસ્ય ચલુ ભદન્ત ! કાલતઃ ક્રિયચ્ચિર-મન્તરમ્ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! 'જહન્નેણં ચુહ્હાગં ભવગ્ગહણ સમયાહિયં' જઘન્યેન

સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા કિતના હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં હે ગૌતમ ! અપ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યો-નિક જીવ કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા 'જહન્નેણં ચુહ્હાગં ભવગ્ગહણં સમયાહિયં ઉક્કોસેણં સાગરોવમસયપુહુત્તં સાહરેગં' કમ સે કમ એક સમય અધિક ક્ષુદ્ર ભવગ્ગહણ રૂપ હોતા હૈં ઓર અધિક સે અધિક ક્ષુદ્ર અધિક સાગરોપમશતપૃથક્ત્વ રૂપ હોતા હૈં । 'પદમસમય મણૂ સસ્સ જહા પદમસમયતિરિક્ખજોણિયસ્સ' પ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્ય કા કાલ કી અપેક્ષા અન્તર જઘન્ય સે એક સમય કમ દો ક્ષુલ્લક ભવ ગ્ગહણ રૂપ હોતા હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણ અનન્ત કાલ કા હોતા હૈં । 'અપદમસમયમણૂસસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ' હે ભદન્ત ! અપ્રથમસમયવર્તી મનુષ્ય કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા કિતના હોતા હૈં ? હે ગૌતમ ! અપ્રથમસમયવર્તી મનુષ્ય કા અન્તર

વર્તિ તિર્યગ્યોનિકે જીવનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી કેટલું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હૈ, ગૌતમ ! અપ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યો-નિક જીવનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી 'જહન્નેણં ચુહ્હાગં ભવગ્ગહણં સમયાહિયં ઉક્કોસેણં સાગરોવમસયપુહુત્તં સાહરેગં' ઓછામાં ઓછા એક સમય વધારે ક્ષુદ્રભવ ગ્રહણ રૂપ હોય છે. અને વધારેમાં વધારે કંઈક વધારે સાગરોપમ શત પૃથક્ત્વ રૂપ હોય છે. 'પદમસમયમણૂસસ્સ જહા પદમસમયતિરિક્ખજોણિયસ્સ' પ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્યનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી જઘન્યથી એક સમય ઓછા બે ક્ષુદ્રભવ ગ્રહણ રૂપ હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ અનન્ત કાળનું હોય છે. 'અપદમસમયમણૂસસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભગવન્, અપ્રથમસમયવર્તિ મનુષ્યનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી કેટલું હોય છે ? હૈ ગૌતમ ! અપ્રથમસમયવર્તિ મનુષ્યનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી 'જહન્નેણં ચુહ્હાગં ભવગ્ગહણં સમયાહિયં ઉક્કોસેણં વણસ્સિકાલો' જઘ-

ક્ષુલ્લકં ભવગ્રહણં સમયાધિકમ્, 'ઉત્ક્રોસેણં વણસ્સઙ્કાલો' ઉત્કર્ષતો વનસ્પતિ-
કાલઃ । 'પદમસમયદેવસ્સ જહા પદમસમયનેરહ્યસ્સ' પ્રથમસમયદેવસ્ય યથા-
ઽઽસ્તે પ્રથમસમયનૈરયિકસ્ય, જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણ્યન્તર્મુહૂર્તાભ્યધિકાનિ
ઉત્કર્ષતો વનસ્પતિકાલં યાવદન્તરં ભવતીતિ । 'અપદમસમયદેવસ્સ જહા અપદમ-
સમય નેરહ્યસ્સ' અપ્રથમસમયદેવસ્ય યથાઽપ્રથમસમયનૈરયિકસ્ય જઘન્યેનાન્તર્મુહૂ-
ર્તમુત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલં યાવદન્તરમ્ । 'સિદ્ધસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ
કેવચ્ચિરં હોઈ' સિદ્ધસ્ય યલ્લ મદન્ત ! કાલતઃ કિયચ્ચિરમન્તરમ્ ? ભગવાનાહ-
ગૌતમ ! સાર્દયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં' સિદ્ધસ્ય સાદિક્કસ્યાઽપર્યવસિ-

કાલ કી અપેક્ષા 'જહ્ણેણં રુઙ્ગાગંભવગ્રહણં સમયાહિયં ઉત્ક્રોસેણં
વણસ્સઙ્કાલો' જઘન્ય સે એક સમય અધિક ક્ષુદ્ર ભવગ્રહણ રૂપ
હોતા હૈ ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ અનન્તકાલ કા હોતા હૈ
'પદમસમયદેવસ્સ જહા પદમસમયનેરહ્યસ્સ' પ્રથમસમયવર્તી દેવ
કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત અધિક ૧૦ હજાર
વર્ષ કા હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ અનન્તકાલ
કા હોતા હૈ । તથા—'અપદમસમય દેવસ્સ જહા અપદમસમયનેરહ્યસ્સ'
અપ્રથમસમયવર્તી નૈરયિક કે અન્તર કી તરહ અપ્રથમસમયવર્તી દેવ
કા કાલ કી અપેક્ષા અન્તર હોતા હૈ તથા ચ અપ્રથમસમયવર્તી દેવ
કા અન્તર જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત કા હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે
વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ અનન્ત કાલ કા હોતા હૈ 'સિદ્ધસ્સ ણં મંતે !
અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે મદન્ત ! સિદ્ધ કા અન્તર કાલ કી
અપેક્ષા કિતના હોતા હૈ ? હે ગૌતમ ! સિદ્ધ સાદિ અપર્યવસિત હોતે

ન્યથી તો એક સમય વધારે ક્ષુદ્રભવ ગ્રહણ રૂપ હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી
વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ અનંતકાળનું હોય છે. 'પદમસમયદેવસ્સ જહા પદમસમય
નેરહ્યસ્સ' પ્રથમ સમયવર્તી દેવનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી જઘન્યથી એક
અંતર્મુહૂર્ત વધારે ૧૦ હસ હજાર વર્ષનું હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિ
કાળ પ્રમાણ અનંત કાળનું હોય છે. તથા 'અપદમસમયદેવસ્સ જહા અપદમ-
સમય નેરહ્યસ્સ' અપ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકેના અંતરના કથન પ્રમાણે અપ્રથમ
સમયવર્તી દેવનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી હોય છે. તે આ પ્રમાણે—અપ્રથમ
સમયવર્તી દેવનું અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું હોય છે. અને
ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ અનંત કાળનું હોય છે. 'સિદ્ધાણં મંતે !
અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભગવન્ ! સિદ્ધોનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી
કેટલું હોય છે ? હે ગૌતમ ! સિદ્ધ સાદિ અપર્યવસિત હોય છે. તેથી એક

તસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્ અપર્યવસિતત્વાત્ ।

સમ્પ્રતિ પ્રથમસમયકાનામલ્પબહુત્વં દર્શયતિ ‘एएसि णं भंते ! पढमसमय-
नेरइयाणं पढमसमयतिरिक्खजोणियाणं—पढमसमयमणूसाणं—पढमसमयदेवाण य
कयरेकयरेहिंतो०’ एतेषां खलु भदन्त ! प्रथमसमयनैरयिक १ तिर्यग्योनिक २
मनुष्याणां प्रथमसमय देवानाञ्च कतरेकतरेभ्यः० ? ‘गोयमा ! सव्वत्थोवा पढम-

हैं अतः एक बार सिद्ध हो जाने पर फिर वह सिद्ध अवस्था छूटती
नहीं हैं इसलिये यहाँ अन्तर नहीं आता है—एक बार एक अवस्था के
प्राप्त हो जाने पर और उसके छूट जाने पर पुनः उसी अवस्था को
प्राप्त करने में जो काल का व्यवधान होता है उसी का नाम अन्तर है
ऐसी अन्तरस्थिति सिद्धों में नहीं होती है यही बात ‘सिद्धस्स सादीय-
स्स अपज्जवसियस्स नत्थि अंतरं’ इस सूत्र पाठ द्वारा प्रकट की गई है ।

इनके अल्पबहुत्व का विचार—यहाँ यह चार प्रकार का कहा गया
है प्रथम प्रकार का अल्पबहुत्व इस प्रकार से है ‘एएसि णं भंते !
पढमसमय नेरइयाणं पढमसमयतिरिक्खजोणियाणं, पढमसमय
मणूसाणं पढमसमय देवाण य कयरे कयरेहिंतो २’ हे भदन्त ! इन
प्रथम समयवर्ती नैरयिकों के प्रथम समयवर्ती तिर्यग्यों के, प्रथम समय
वर्ती मनुष्यों के, और प्रथम समयवर्ती देवों के बीच में कौन किसकी
अपेक्षा अल्प हैं कौन किनकी अपेक्षा बहुत हैं ? कौन किसकी अपेक्षा
तुल्य हैं ? और कौन किनकी अपेक्षा विशेषाधिक हैं ? इसके उत्तर

વાર સિદ્ધ થયા પછી તે સિદ્ધ અવસ્થા છૂટી જતી નથી. તેથી તે અવસ્થામાં
અંતર હોતું નથી. એક વખત એક અવસ્થા પ્રાપ્ત થયા પછી તે છૂટી જાય
ત્યારે ફરીથી તે અવસ્થા પ્રાપ્ત કરવામાં જે કાળનું વ્યવધાન હોય છે તેનું નામ
અંતર કહેવામાં આવેલ છે. એ પ્રમાણેની સ્થિતિ અંતરની સિદ્ધોમાં હોતી નથી.
એજ વાત ‘સિદ્ધસ્સ સાદીયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં’ આ સૂત્રપાઠ
દ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે.

તેમના અલ્પ બહુત્વનું કથન—

અહીંયાં તેમનું અલ્પ બહુત્વ ચાર પ્રકારનું કહેવામાં આવેલ છે. તે
પૈકી પ્રથમ પ્રકારનું અલ્પ બહુત્વ આ પ્રમાણે છે—‘एएसिणं भंते पढमसमय
नेरइयाणं पढमसमयतिरिक्खजोणियाणं, पढमसमयमणूसाणं पढमसमयदेवाण य
कयरे कयरे हिंतो’ હે ભગવન્ આ પ્રથમ સમયવર્તિ નૈરયિકોમાં પ્રથમ સમય
વર્તિ તિર્યગોમાં, પ્રથમ સમયવર્તિ મનુષ્યોમાં, અને પ્રથમ સમયવર્તિ દેવોમાં
કોણ કોના કરતાં અલ્પ છે ? કોણ કોના કરતાં વધારે છે ? કોણ કોની બરા-

સમયમણુસ્સા' ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ પ્રથમસમયમણુપ્યાઃ, 'પદમસમયણેરહ્યા અસં-
 સ્ખેજ્જગુણા' પ્રથમસમયનૈરયિકાઃ પ્રથમસમયમણુપ્યેભ્યોડસંસ્ખેયગુણાડધિકાઃ,
 'પદમસમયદેવા અસંસ્ખેજ્જગુણા' એભ્યઃ પ્રથમસમયદેવા અસંસ્ખેયગુણાઃ, 'પદમ-
 સમયતિરિક્ખજોણિયા અસંસ્ખેજ્જગુણા' પ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકાઃ પૂર્વેભ્યોડસંસ્ખે-
 યગુણા અધિકાઃ (પ્રથમમલ્પવહુત્વમ્) । અથાડપ્રથમસમયસ્થાનમાઢ-દ્વિતીયમેતત્-
 'એસિ ણં મંતે ! અપદમસમયણેરહ્યાણં-અપદમસમયતિરિક્ખજોણિયાણં-અપદમ-
 સમયમણુસાણં-અપદમસમયદેવાણ ય કયરે કયરેહિંતો' એતેપાં સ્ખલુ ભદન્ત !
 અપ્રથમસમયકાનાં નૈરયિક-તિર્યગ્યોનિક-મણુપ્યાણાં દેવાનાં ચ કતરે કતરેભ્યઃ'

મેં પ્રભુ કહતે હૈં-‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા પદમસમય મણૂસા’ હે ગૌતમ !
 પ્રથમ સમયવર્તી જો મણુપ્ય હૈં વે સવસે કમ હૈં । ઇનકી અપેક્ષા જો
 ‘પદમસમયણેરહ્યા’ પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક હૈં વે ‘અસંસ્ખેજ્જગુણા’
 અસંસ્ખ્યાતગુણેં અધિક હૈં । ઇનકી અપેક્ષા ‘પદમસમય દેવા અસંસ્ખેજ્જ
 ગુણા’ પ્રથમસમયવર્તી જો દેવ હૈં વે અસંસ્ખ્યાતગુણેં અધિક હૈં । ઇનકી
 અપેક્ષા જો ‘પદમસમય તિરિક્ખજોણિયા અસંસ્ખેજ્જગુણા’ પ્રથમ સમય
 વર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ હૈં વે અસંસ્ખ્યાતગુણેં અધિક હૈં ।

દ્વિતીય પ્રકાર કા અલ્પવહુત્વ ઇસ પ્રકાર સે હૈં-

‘એસિ ણં અપદમસમયણેરહ્યાણં અપદમસમયતિરિક્ખજો-
 ણિયાણં અપદમસમયમણુસ્સાણં અપદમસમયદેવાણ ય કયરે કયરે-
 હિંતો' ૨' હે ભદન્ત ! ઇન અપ્રથમસમયવર્તી નૈરયિકોં કે અપ્રથમ-
 સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિકોં કે, અપ્રથમસમયવર્તી મણુપ્યોં કે ઓર
 અપ્રથમ સમયવર્તી દેવોં કે બીચ મેં કૌન કિનકી અપેક્ષા અલ્પ હૈં

બર છે ? અને કોણ કોના કરતાં વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
 કહે છે કે ‘ગોયમા સવ્વત્થોવા પદમસમયમણૂસા’ હે ગૌતમ પ્રથમ સમયવર્તિ
 ને મણુપ્ય છે તેઓ સૌથી ઓછા છે. તેમના કરતાં ને ‘પદમસમયણેરહ્યા’
 પ્રથમ સમયવર્તિ નૈરયિકો છે તેઓ ‘અસંસ્ખેજ્જગુણા’ અસંખ્યાતગણુ વધારે
 છે. તેના કરતાં ‘પદમસમયદેવા અસંસ્ખેજ્જગુણા’ પ્રથમસમયવર્તિ ને દેવો છે
 તેઓ અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. તેના કરતાં ને ‘પદમસમયતિરિક્ખજોણિયા અસં-
 સ્ખેજગુણા’ અપ્રથમ સમયવર્તિ તિર્યગ્યોનિકો છે. તે અસંખ્યાતગણુ વધારે છે.

બીજા પ્રકારનું અલ્પ બહુત્વ આ પ્રમાણે છે.

‘એસિ ણં અપદમસમયણેરહ્યાણં અપદમસમયતિરિક્ખજોણિયાણં અપદમ-
 સમયમણૂસાણં અપદમસમયદેવાણ ય કયરે કયરેહિંતો' હે ભગવન્ આ
 અપ્રથમસમયવર્તી નૈરયિકોમાં અપ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિકોમાં અપ્રથમ

મગવાનાહ—‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા અપદમસમયમણૂસા’ સર્વસ્તોકા અલ્પા-અપ્રથમસમયમણૂસા: ‘અપદમસમયણેરહયા અસંખેજ્જગુણા અપદમસમયદેવા અસંખેજ્જગુણા અપદમસમયતિરિક્ખજોણિયા અણંતગુણા’ પૂર્વપૂર્વેભ્યઃ ક્રમશઃ પરે પરેઽપ્રથમસમયનૈરયિકાઃ અપ્રથમસમયદેવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ । તતોઽપિ અપ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકા અનન્તગુણા ભવન્તિ ! અથ તૃતીયમલ્પવહુત્વમ્—‘એસિ ણં મંતે ! પદમસમયનેરહયાણં—અપદમસમયનેરહયાણ ય કયરે કયરેહિંતોં’ એતેપાં યલ્લ મદન્ત ! પ્રથમસમયનૈરયિકાણામપ્રથમસમયનૈરયિકાણાં ચ કતરે

કૌન કિસકી અપેક્ષા વહુત હૈં ? કૌન કિસકે વરાવર હૈં ? ઔર કૌન કિસકી અપેક્ષા વિશેષાધિક હૈં ? હિસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં—‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા અપદમસમયમણૂસા’ હે ગૌતમ ! સવ સે કમ અપ્રથમસમયવર્તી મણુસ્ય હૈં । હિનકી અપેક્ષા ‘અપદમસમયણેરહયા અસંખેજ્જગુણા’ જો અપ્રથમસમયવર્તા નૈરયિક હૈં વે અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । હિનકી અપેક્ષા ‘અપદમ સમય દેવા અસંખેજ્જગુણા’ જો અપ્રથમ સમયવર્તા દેવ હૈં વે અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં હિનકી અપેક્ષા જો ‘અપદમ સમયતિરિક્ખજોણિયા અણંતગુણાં’ અપ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ હૈં વે અનન્તગુણે અધિક હૈં ।

તૃતીય પ્રકાર કા અલ્પવહુત્વ હિસ પ્રકાર સે હૈ—‘એસિ ણં મંતે ! પદમસમયં નેરહયાણં અપદમસમયણેરહં ય કયરેં ૨’ હે મદન્ત ! હિન પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકોં કે ઔર અપ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકોં કે વીચ મેં કૌન કિસકી અપેક્ષા અલ્પાદિ વિશેષણોં વાલે હૈં ? હિસકે ઉત્તર

સમયવર્તી મણુસ્યોમાં અને અપ્રથમસમયવર્તી દેવોમાં કોણુ કોના કરતાં અલ્પ છે ? કોણુ કોના કરતાં વધારે છે ? કોણુ કોની બરોબર છે ? અને કોણુ કોના કરતાં વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—ગોયમા સવ્વત્થોવા અપદમસમયમણૂસા’ હે ગૌતમ સૌથી બોધા અપ્રથમ સમયવર્તી મણુસ્ય છે. તેના કરતાં ‘અપદમસમયનેરહયા અસંખેજ્જગુણા’ જે અપ્રથમસમયવર્તી નૈરયિક છે તેઓ અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. તેના કરતાં ‘અપદમસમયદેવા અસંખેજ્જગુણા’ અપ્રથમસમયવર્તી દેવો છે તે અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. તેના કરતાં જે ‘અપદમસમયતિરિક્ખજોણિયા અણંતગુણા’ અપ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ છે, તેઓ અનંતગણુ વધારે છે.

ત્રીજા પ્રકારનું અલ્પ વહુત્વ આ પ્રમાણે છે.

‘એસિ ણં મંતે પદમસમયં નેરહયાણં અપદમસમયનેરહયાણં કયરે કયરેં’ હે ભગવન્ આ પ્રથમસમયવર્તી નૈરયિકો અને અપ્રથમસમયવર્તી નૈર-

કતરેભ્યોઽલ્પા વા૦ ? 'ગૌતમા ! સર્વ્વત્થોવા પદ્મસમયનેરહ્યા-અપદ્મસમય-
નેરહ્યા અસંખેજ્જગુણા' ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ પ્રથમસમયનૈરયિકાઃ, અપ્રથમસમય
નૈરયિકા અસંખ્યેયગુણાધિકાઃ । તથા 'એસિણં મંતે ! પદ્મસમયતિરિક્ખજોણિ-
યાણં-અપદ્મસમયતિરિક્ખજોણિયાણં ય કયરે કંયરેહિંતો૦' એતેપાં સ્ખલુ મદન્ત !
પ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકાનામપ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકાનાં ચ કતરે - કતરેભ્યો-
ઽલ્પા વા૦' મગ્ગવાનાહ- 'ગૌતમા ! સર્વ્વત્થોવા પદ્મસમયતિરિક્ખજોણિયા-
અપદ્મસમયતિરિક્ખજોણિયા' ગૌતમ ! સર્વેભ્યઃ સ્તોકાઃ પ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકાઃ
અપ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકાસ્તુ 'અણંતગુણા' અનન્તગુણાધિકાઃ સંપ્રતિ ચતુર્થાઽલ્પ-
વહુત્વમ્- 'મણુયદેવ-અપ્પેવિહુયં જહા નેરહ્યાણં' મનુષ્યદેવાલ્પવહુત્વં યથા નૈરયિ-

મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-હે ગૌતમ ! इनके बीच में सब से कम प्रथम समय
वर्ती नैरयिक हैं और इनकी अपेक्षा जो अप्रथम समयवर्ती नैरयिक
हैं वे असंख्यातगुणों अधिक हैं इसी तरह से प्रथम समयवर्ती जो
तिर्यग्योनिक जीव हैं वे सबसे कम हैं और इनकी अपेक्षा जो अप्रथम
समयवर्ती तिर्यग्योनिक जीव हैं वे अनन्तगुणों अधिक हैं । प्रथम समय
वर्ती मनुष्य सब से कम हैं और-इनकी अपेक्षा जो अप्रथम समयवर्ती
मनुष्य हैं वे असंख्यातगुणों अधिक हैं इसी प्रकार से प्रथमसमयवर्ती
जो देव हैं वे प्रथम समयवर्ती देवियों की अपेक्षा कम हैं और इनकी
अपेक्षा अप्रथम समयवर्ती जो देव हैं वे असंख्यातगुणों अधिक हैं ।

चतुर्थ प्रकार का अल्पवहुत्व इस प्रकार से है- 'एतेसि णं मंते !

ચિકેમાં કેણુ કેના કરતાં અલ્પ છે ? અને કેણુ કેના બરોબર છે ? કેણુ
કેનાથી વધારે છે ? અને કેણુ કેનાથી વિશેષાધિક છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! આ બધામાં સૌથી ઓછા પ્રથમસમયવર્તી
નૈરયિકે છે. અને તેના કરતાં અપ્રથમ સમય વર્તી નૈરયિકે છે, તેઓ અસંખ્યાત
ગણુ વધારે છે. એજ પ્રમાણે પ્રથમ સમયવર્તી જે તિર્યગ્યોનિક જીવો છે.
તેઓ સૌથી ઓછા છે. અને તેના કરતાં જે અપ્રથમવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ
છે તેઓ અનંતગણુ વધારે છે. પ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્ય સૌથી ઓછા છે.
અને તેના કરતાં અપ્રથમસમયવર્તી જે મનુષ્ય છે તેઓ અસંખ્યાતગણુ
વધારે છે. એજ પ્રમાણે પ્રથમ સમયવર્તી જે દેવો છે તેઓ અપ્રથમસમય
વર્તી દેવિયોના કરતા અલ્પ છે. અને તેના કરતાં પણ અપ્રથમ સમયવર્તી જે
દેવો છે તેઓ અસંખ્યાતગણુ વધારે છે.

એથા પ્રકારનું અલ્પ બહુત્વ આ પ્રમાણે છે.-

'એસિ ણં મંતે પદ્મસમયનેરહ્યાણં પદ્મસમયતિરિક્ખજોણિયાણં પદ્મસમય

કાણામ્ પ્રથમાઽપ્રથમમનુષ્યાણાં પ્રથમાઃ સ્તોકાઃ અપ્રથમેઽસંખ્યેયગુણાધિકા યથા મનુષ્યા દેવા અપિ જ્ઞેયાઃ । સમ્પ્રતિ-પ્રથમસમયનૈરયિકાદારમ્બ્ય સિદ્ધાન્તાનામલ્પ-બહુત્વમ્-‘એસિ ણં મંતે ! પદમસમયનેરહ્યાણં-પદમસમયતિરિક્ષજોણિયાણં-પદમસમયમણૂસાણં પદમસમયદેવાણં, અપદમસમયનેરહ્યાણં-અપદમસમયતિરિક્ષ-જોણિયાણં-અપદમસમયદેવાણં-સિદ્ધાણં ય કયરેકયરેહિંતો અપ્પા વા જાવ વિસે-સાહિયા’ પ્રથમસમયકાનાં નૈરયિક-તિર્યગ્ચોનિક-મનુષ્ય દેવાનામ્, અપ્રથમસમય-કાનામપ્યેતેષાં યલ્લ મદન્ત ! સિદ્ધાનાં ચ કતરેકતરેમ્બ્યોઽલ્પા વા યાવદ્વિ-શેષાધિકા વેતિ પ્રશ્નઃ ? મગવાનાહ-‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા પદમસમયમણૂસા અપદમસમયમણૂસા અસંખેજ્જગુણા-પદમસમયનેરહ્યા અસંખેજ્જગુણા-પદમ-

પદમસમય ણેરહં પદમસં તિરિક્ષજોણિયાણં પદમસમય મણૂ-સાણં પદમસમય દેવાણં અપદમ સમયનેરહ્યાણં અપદમસમય તિરિ-ક્ષજોણિયાણં અપદમસમયમણૂસાણં અપદમસમય દેવાણં સિદ્ધાણં ય કયરેં ?’ હે મદન્ત ! इन પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકોં કે, પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યચ્ચોં કે, પ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્યોં કે, પ્રથમ સમયવર્તી દેવોં કે, અપ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકોં કે અપ્રથમ સમયવર્તી તિર્યચ્ચોં કે, અપ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્યોં કે, અપ્રથમ સમયવર્તી દેવોં કે ઓર સિદ્ધોં કે બીચ મેં કૌન જીવ કિન જીવોં કી અપેક્ષા અલ્પ હેં ? કૌન જીવ કિનકી અપેક્ષા બહુત હેં ? કૌન કિનકે બરાબર હેં ? ઓર કૌન કિનસે વિશેષાધિક હેં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હેં-‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા પદમસમયમણૂસા’ હે ગૌતમ ! સવ સે કમ પ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્ય હેં હનકી અપેક્ષા ‘અપદમસમં મણૂસા અસંં’

મણૂસાણં પદમસમયદેવાણં અપદમસમયનેરહ્યાણં અપદમસમય તિરિક્ષજોણિયાણં અપદમસમયમણૂસાણં અપદમસમયદેવાણં સિદ્ધાણં ય કયરેકયરેં’ હે ભગવન્ આ પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકોમાં પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યચોમાં પ્રથમ સમય વર્તી મનુષ્યોમાં, પ્રથમ સમયવર્તી દેવોમાં, અપ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકોમાં, અપ્રથમ સમયવર્તી તિર્યચોમાં અપ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્યોમાં, અપ્રથમસમય વર્તી દેવોમાં અને સિદ્ધોમાં કયા જીવો કયા જીવોના કરતાં અલ્પ છે ? કયાજીવો કયાજીવો કરતાં વધારે છે. કોણ કોની બરાબર છે ? અને કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા પદમસમય મણૂસા’ હે ગૌતમ ! સૌથી જોધા પ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્ય છે, તેના કરતાં ‘અપદમસમય મણૂસ અસંં’ અપ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્ય

સમયદેવા અસંખેજ્જગુણા પદમસમયતિરિક્ખજોણિયા અસંખેજ્જગુણા' ગૌતમ !
 સર્વસ્તોકાઃ પ્રથમસમયમનુબ્યાઃ અપ્રથમસમયમનુબ્યા અસંખયેયગુણાઃ એભ્યઃ
 પ્રથમસમયદેવાઃ એભ્યઃ પ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકાઃ ક્રમશોઽસંખયેયગુણાઃ
 'અપદમસમયનેરહ્યા અસંખેજ્જગુણા અપદમસમયદેવા અસંખેજ્જગુણા સિદ્ધા
 અણંતગુણા' એભ્યોઽપ્રથમનૈરયિકા એભ્યોઽપ્રથમદેવા અસંખયેયગુણાઃ સિદ્ધા અન-
 ન્તગુણાઃ સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્ । 'અપદમસમયતિરિક્ખજોણિયા અણંતગુણા' સિદ્ધા-
 ઽપેક્ષ્યાઽપ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકા અનન્તગુણાઃ, તિર્યગ્યોનિકેષુ વનસ્પતીનામપિ
 સમાવેશાત્-તેષાં ચાઽનન્તાઽનન્તત્વાત્ इति અલ્પવહુત્વમ્ । ઉપસંહરન્નાહ-'સે ત્તં
 નવવિહા સવ્વજીવા' ત એતે નવવિધાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ॥સૂ. ૧૫૩॥

અપ્રથમ સમયવર્તી મનુબ્ય અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । इनकी अपेक्षा
 'पदमसमय नेरह्या असंखेज्जगुणा' प्रथम समयवर्ता नैरयिक असं-
 ख्यातगुणे अधिक हॆं इनकी अपेक्षा 'पदमसमय देवा असंखेज्जगुणा'
 प्रथम समयवर्ती देव असंख्यातगुणे अधिक हॆं इनकी अपेक्षा 'पदम
 समय तिरिक्खजोणि० असं०' प्रथम समयवर्ती तिर्यग्योनिक जीव
 असंख्यातगुणे अधिक हॆं इनकी अपेक्षा 'अपदम नेर० असंखे०' अप्र-
 थम समयवर्ती नैरयिक 'असंख्यातगुणे' अधिक हॆं इनकी अपेक्षा
 'अपदमसम० देवा असंखे०' अप्रथम समयवर्ती देव असंख्यात गुणे
 अधिक हॆं । इनकी अपेक्षा 'सिद्धा अणं०' सिद्ध अनन्तगुणे अधिक
 हॆं इनकी अपेक्षा 'अपदम समय तिरिक्खजोणिया अणंतगुणा' अप्रथम
 समयवर्ती तिर्यग्योनिक जीव अनन्तगुणे अधिक हॆं । 'सेत्तं नवविहा
 सव्वजीवा' इंस प्रकार से ये नौ प्रकार के सर्वजीव कहे गये है ॥१५३॥

અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં 'પદમસમયનેરહ્યા અસંખેજ્જગુણા'
 પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકેા અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં 'પદમસમય
 દેવા અસંખેજગુણા' પ્રથમ સમયવર્તી દેવેા અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં
 'પદમસમયતિરિક્ખજોણિયા અસંખેજ્જગુણા' પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિકેા
 અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં 'અપદમસમયનેરહ્યા અસંખેજ્જગુણા' અ
 પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકેા અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં 'અપદમ
 સમય દેવા અસંખેજ્જગુણા' અપ્રથમ સમયવર્તી દેવેા અસંખ્યાતગણા વધારે છે
 તેના કરતાં 'સિદ્ધા અણંતગુણા' સિદ્ધો અનંતગણા છે. તેના કરતાં 'અપદમસમય
 તિરિક્ખજોણિયા અણંતગુણા' અપ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિકેા અનંતગણા
 વધારે છે. 'સેત્તં નવવિહા સવ્વજીવા' આ પ્રમાણે આ નવ પ્રકારના સર્વેા
 કહેવામાં આવેલ છે. ॥ સૂ. ૧૫૩ ॥

अथ दशविधान् जीवान् आह—

मूलम्—तत्थ णं जे ते एवमाहंसु दसविहा सव्वजीवां पन्नत्ता तेणं एवमाहंसु तं जहा पुढवीकाइया आउकाइया तेउकाइया वाउकाइया वणस्सइकाइया बेइंदिया तेइंदिया चउरिंदिया पंचिंदिया अणिंदिया । पुढवीकाइएणं भंते ! पुढवीकाइयत्ति कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं असंखेज्जाओ उस्सप्पिणी ओसप्पिणीओ कालओ खेत्तओ असंखेज्जा लोया । एवं आउ तेउ वाउकाइए । वणस्सइकाइएणं भंते ! वणस्सइकाइयत्ति कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वणस्सइकालो । बेइंदिए णं भंते० ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं संखेज्जं कालं । एवं तेइंदिए वि चउरिंदिए वि पंचिंदिए णं भंते० ! गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सागरोवमसहस्सं साइरेगं । अणिंदिए णं भंते ! साईए अपज्जवसिए । पुढवीकाइयस्स णं भंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वणस्सइकालो एवं आउकाइयस्स तेउकाइयस्स वाउकाइयस्स । वणस्सइकाइयस्स णं भंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! जाचेव पुढवीकाइयस्स संबिट्ठणा । वियतिय चउरिंदियपंचिंदियाणं एएसिं चउण्हंपि अंतरं जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वणस्सइकालो । अणिंदियस्स णं भंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! साईयस्स अपज्जवसियस्स णत्थि अंतरं । एएसिं णं भंते ! पुढवीकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं वाउकाइयाणं वणस्सइकाइयाणं बेइंदियाणं तेइंदियाणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं अणिंदियाण य कयरे कयरे-हितो अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ? गोयमा !

संव्रतथोवा पंचिदिया चउरिंदिया त्रिसेसाहिया तेइंदिया विसे-
साहिया वेइंदिया विसेसाहिया तेउकाइया असंखेज्जगुणा
पुढवीकाइया त्रिसेसाहिया आउकाइया त्रिसेसाहिया वाउका-
इया विसेसाहिया अणिंदिया अणंतगुणा वणस्सइकाइया
अणंतगुणा । त्ति ॥ सू० १५४ ॥

छाया-तत्र खलु ये ते एवमुक्तवन्तो दशविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्तास्त एव-
मुक्तवन्तः तद्यथा-पृथिवीकायिकाः अप्कायिकाः तेजस्कायिकाः वायुकायिकाः
वनस्पतिकायिकाः द्वीन्द्रियाः त्रीन्द्रियाः चतुरिन्द्रियाः पञ्चेन्द्रियाः अनिन्द्रियाः ।
पृथिवीकायिकः खलु भदन्त ! पृथिवीकायिक इति कालतः कियच्चिरं भवति ?
गौतम ! जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तन्मुत्कर्षेणाऽसंख्येयं कालम्-असंख्येया उत्सर्पिण्यवसर्पि-
ण्यः कालतः, क्षेत्रतोऽसंख्येया लोकाः । एवमप्तेजोवायुकायिकः । वनस्पतिकायिकः
खलु भदन्त ! ० गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । द्वीन्द्रियः
खलु भदन्त ! ० जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण संख्येयकालम् । एवं-त्रीन्द्रियोऽपि,
चतुरिन्द्रियोऽपि, पञ्चेन्द्रियः खलु भदन्त ! ०, गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्क-
र्षेण सागरोपमसहस्रं सातिरेकम् । अनिन्द्रियः खलु भदन्त ! ० अनिन्द्रिय इति
कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! सादिकोऽपर्यवसितः । पृथिवीकायिकस्य
खलु भदन्त ! अन्तरं कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येनान्त-
र्मुहूर्तन्मुकर्षेण वनस्पतिकालः । एवमप्कायिकस्य-तेजस्कायिकस्य-वायुका-
यिकस्य वनस्पतिकायिकस्य खलु भदन्त ! अन्तर कालतः कियच्चिरं भवति ?
गौतम ! यैव पृथिवीकायिकस्य संचिद्वणा, द्वि त्रि चतुरिन्द्रिय पञ्चेन्द्रियाणामेतेषां
चतुर्णामपि अन्तरं जघन्येनाऽन्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । अनिन्द्रियस्य
खलु भदन्त ! अन्तरं कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! सादिकस्याऽपर्यवसि-
तस्य नास्त्यन्तरम् । एतेषां खलु भदन्त ! पृथिवीकायिकानामप्कायिकानां तेज-
स्कायिकानां वायुकायिकानां वनस्पतिकायिकानां द्वीन्द्रियाणां त्रीन्द्रियाणां चतुरि-
न्द्रियाणां पञ्चेन्द्रियाणामनिन्द्रियाणां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा-बहुका वा-तुल्या
वा-विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः पञ्चेन्द्रियाः चतुरिन्द्रिया विशेषाधिकाः
त्रीन्द्रिया विशेषाधिकाः द्वीन्द्रिया विशेषाधिकाः तेजस्कायिका असंख्येयगुणाः
पृथिवीकायिका विशेषाधिकाः अप्कायिका विशेषाधिकाः वायुकायिका विशेषा-
धिका अनिन्द्रिया अनन्तगुणाः वनस्पतिकायिका अनन्तगुणाः इति ॥ सू० १५४ ॥

ટીકા-‘તત્થ ણં જે તે એવમાહંસુ-દસવિહા સવ્વજીવા પન્નત્તા-તે ણં એવ-
માહંસુ, તં જહા-પુઢવીકાઈયા-આઝકાઈયા-તેઝકાઈયા-વાઝકાઈયા-વણસ્સઙ્કાઈયા
વેઈંદિયા-તેઈંદિયા-ચઠરિંદિયા-પંચિંદિયા-અણિંદિયા’ તત્ર જીવભેદ-
પ્રસ્તાવે યલુ યે તે ગણધરાદય એવં વક્ષ્યમાણં વચ ઉક્તવન્તો દશવિધાઃ સર્વજીવાઃ
પ્રજ્ઞમાઃ તે એવ મુક્તવન્તઃ, તથથા-પૃથિવીકાયિકાઃ, અપ્કાયિકાઃ તેજસ્કાયિકાઃ
વાયુકાયિકાઃ વનસ્પતિકાયિકાઃ દ્વીન્દ્રિયાઃ ત્રીન્દ્રિયાઃ ચતુરિન્દ્રિયાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ
અનિન્દ્રિયાઃ ઇતિ । અથૈવાં કાયસ્થિતિમાહ-‘પુઢવીકાઈએ ણં મંતે ! પુઢવીકાઈય
ત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ પૃથિવ્યેવ કાયો યસ્ય સ પૃથિવીકાયિક ઇતિ કાલતઃ
કિયચ્ચરં કાલં તિષ્ઠતિ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં
અસંસેજ્જં કાલં’ ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્-ઉત્કર્ષેણાઽસંસેયં કાલમ્, ‘અસં-

‘તત્થ ણં જે તે એવમાહંસુ દસવિહા સવ્વજીવા’-ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ-કિસી અપેક્ષા જીવ ૧૦ પ્રકાર કે હોતે હૈં-અનકા અભિ-
પ્રાય ઇસ વિષય મેં એસા હૈં-‘તં જહા’-જૈસે-‘પુઢવીકાઈયા, આઝકા-
ઈયા, તેઝકાઈયા, વાઝકાઈયા, વણસ્સઙ્કાઈયા, વેઈંદિયા, તેઈંદિયા,
‘ચઠરિં, પંચિંદિયા, અણિંદિયા’ પૃથિવીકાયિક ૧ અપ્કાયિક ૨
તૈજસ્કાયિક ૩ વાયુકાયિક ૪ વનસ્પતિકાયિક ૫, દોઈન્દ્રિય ૬, તેઈ-
ન્દ્રિય ૭ ચૌઈન્દ્રિય ૮ પચ્ચેન્દ્રિય ૯ ઓર અનિન્દ્રિય ૧૦,

કાયસ્થિતિ વિચાર-‘પુઢવીકાઈએ ણં મંતે ! પુઢવીકાઈય ત્તિ કાલઓ
કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે અદન્ત ! પૃથિવીકાયિક પૃથિવીકાયિક રૂપ સે કાલ
કી અપેક્ષા કવ તક રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-‘ગોયમા !
‘જહ-અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં અસંસેજ્જં-કાલં અસંસેજ્જાઓ ડસસપ્પિ-

‘તત્થ ણં-જે તે એવમાહંસુ દસવિહા સવ્વજીવા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ-કોઈ અપેક્ષાથી સઘળા જીવો ૧૦ દસ-પ્રકારના કહેવામાં આવેલ
છે. તેમની માન્યતા આ સંબંધમાં આ પ્રમાણે છે. ‘તં જહા’ જેમકે- પુઢવી
કાઈયા, આઝકાઈયા, તેઝકાઈયા, વાઝકાઈયા, વણસ્સઙ્કાઈયા, વેઈંદિયા, તેઈંદિયા, ચઠરિંદિયા,
પંચિંદિયા, અણિંદિયા’ પૃથ્વીકાયિક ૧ અપ્કાયિક ૨, તૈજસ્કાયિક ૩ વાયુકાયિક
૪ વનસ્પતિકાયિક ૫ એ ઇન્દ્રિય ૬ તે ઇન્દ્રિય ૭ ચૌ ઇન્દ્રિય ૮ પચ્ચેન્દ્રિય
૯ અને અનિન્દ્રિય ૧૦

કાયસ્થિતિનું કથન

‘પુઢવીકાઈએ મંતે ! પુઢવીકાઈયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ ! પૃથ્વી-
કાયિક પૃથ્વીકાયિક પણાથી કાળની અપેક્ષાથી કેટલો કાળ રહે છે ? ઉત્તરમાં પ્રશ્ન
કહે છે કે-ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં અસંસેજ્જં કાલં અસંસેજ્જાઓ ડસ-

खेज्जाओ उत्सर्पिणी ओसर्पिणीओ कालओ—खेत्तओ असंखेज्जा लोया' असं-
खेया उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यः कालतः, क्षेत्रतोऽसंखेया लोकाः । 'एवं आउतेउ-
वाउकाइए' एवमेवाऽप्कायिकाः तैजस्कायिकाः वायुकायिका जघन्योत्कर्षाभ्यां
स्व स्व शरीरेण स्थितिमन्तो ज्ञेयाः । 'वणस्सइकाइएणं भंते !०' वनस्पतिकायिकः
खलु भदन्त !० 'गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं—उक्कोसेणं वणस्सइकालो' गौतम !
जघन्येनान्तमुहूर्तम्—उत्कर्षेण वनस्पतिकालः अनन्तं कालमनन्ता उत्सर्पिण्यवस-

णीओ सर्पिणीओ कालओ खेत्तओ असंखेज्जा लोया, एवं आउ तेउ
वाउकाइए' हे गौतम ! पृथिवीकायिक पृथिवीकायिक रूप से कम से
कम एक अन्तर्मुहूर्त तक रहता है और अधिक से अधिक असंख्यात
काल तक रहता है इस असंख्यातकाल में असंख्यात उत्सर्पिणियां
और असंख्यात अवसर्पिणियां समाप्त हो जाती हैं तथा क्षेत्र की
अपेक्षा असंख्यात लोक समाप्त हो जाते हैं । इसी तरह अप्कायिक
जीव भी अप्कायिक रूप से, तैजस्कायिक तैजस्कायिक रूप से और
वायुकायिक वायुकायिक रूप से जघन्य और उत्कृष्ट रूप से रहता
है । 'वणस्सइकाइए णं भंते !' वनस्पतिकायिक जीव वनस्पतिकायिक
जीव रूप से कितने काल तक रहता है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं—
'गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वणस्सइकालो' हे गौतम !
वनस्पतिकायिक जीव वनस्पतिकायिक जीव रूप से कम से कम एक
अन्तर्मुहूर्त तक रहता है और अधिक से अधिक वनस्पतिकाल प्रमाण
अनन्त काल तक रहता है इस अनन्तकाल में असंख्यात उत्सर्पिणियां

પિણીઓ સર્પિણીઓ કાલઓ ખેત્તઓ અસંખેજ્જા લોયા એવં આઉ વાઉકાઇએ' હે ગૌતમ !
પૃથ્વીકાયિક પૃથ્વીકાયિક પણાથી ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે
છે, અને વધારેમાં વધારે અસંખ્યાત કાળ પર્યન્ત રહે છે. આ અસંખ્યાતકાળમાં
અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણીયો અને અસંખ્યાત અવસર્પિણીયો સમાપ્ત થઈ જાય
છે. તથા ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી અસંખ્યાત લોક સમાપ્ત થઈ જાય છે. આ રીતે
અપ્કાયિક જીવ પણ અપ્કાયિક પણાથી તેજસ્કાયિક જીવ તેજસ્કાયિક પણાથી અને
વાયુકાયિક જીવ વાયુકાયિક પણાથી જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ પણાથી હોય છે. 'વણસ્સઈ
કાઈએણં મંતે !' વનસ્પતિકાયિક જીવ વનસ્પતિકાયિક પણાથી કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે 'ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં
વણસ્સઈ કાલો' હે ગૌતમ ! વનસ્પતિકાયિક જીવ વનસ્પતિકાયિક પણાથી ઓછામાં
ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે છે. અને વધારેમાં વધારે વનસ્પતિકાળ
પ્રમાણ અનંતકાળ પર્યન્ત રહે છે. આ અનંત કાળમાં અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણી-

પિંણ્યઃ કાલતઃ, ક્ષેત્રતોડનન્તા લોકા અસંખ્યેયાઃ પુદ્ગલપરાવર્તાઃ આવલિકાયાઃ અસંખ્યેયો ભાગઃ ઇતિ । ‘વેઈંદિણ્ણં મંતે !’ દ્વીન્દ્રિયઃ खलु भदन्त ! દ્વીન્દ્રિય ઇતિ કાલતઃ કિયચ્ચિરં ભવતિ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં-અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં સંખેજ્જં કાલં’ પ્રત્યેકં જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્-ઉત્કર્પેણ-પ્રત્યેકં સંખ્યેયઃ કાલઃ । ‘એવં તેઈંદિણ્ણં વિ-ચરિંદિણ્ણં વિ’ એવમ્-અનેનૈવ પ્રકારેણ ત્રીન્દ્રિયા અપિ-ચતુરિન્દ્રિયા અપિ યે કેચન સ્થિતિમન્તો જ્ઞેયાઃ । ‘પંચિંદિણ્ણં મંતે !’

और असंख्यात अवसर्पिण्यां समाप्त हो जाती है । तथा क्षेत्र की अपेक्षा असंख्यात लोक समाप्त हो जाते हैं अर्थात् असंख्यात लोकों में जितने प्रदेश होते हैं उतनी ही उत्सर्पिण्यां और उतनी ही अवसर्पिण्यां समाप्त हो जाती हैं । ‘वेइंदिए णं भंते !’ हे भदन्त ! दोइन्द्रिय जीव दोइन्द्रिय रूप से कब तक रहता है ? अर्थात् दोइन्द्रिय जीव दोइन्द्रिय के शरीर में कितने काल तक रहता है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं संखेज्जं कालं’ हे गौतम ! दोइन्द्रिय जीव दोइन्द्रिय रूप से कम से कम एक अन्तर्मुहूर्त तक रहता है और अधिक से अधिक संख्यात काल तक रहता है ‘एवं तेइंदिए वि चउरिंदिए वि’ इसी प्रकार से तेइन्द्रिय जीव की भी और चौइन्द्रिय जीव की भी कायस्थिति का काल जानना चाहिये- अर्थात् तेइन्द्रिय जीव तेइन्द्रिय रूप से कम से कम एक अन्तर्मुहूर्त तक और अधिक से अधिक संख्यातकाल तक रहता है० चौइन्द्रिय

યો અને અસંખ્યાત અવસર્પિણીયો સમાપ્ત થઈ જાય છે. તથા ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી અસંખ્યાત લોક સમાપ્ત થઈ જાય છે. અથવા અસંખ્યાત લોકમાં જેટલા પ્રદેશો હોય છે, એટલી ઉત્સર્પિણીયો અને એટલી જ અવસર્પિણીયો સમાપ્ત થઈ જાય છે. ‘વેઈંદિણ્ણં મંતે !’ હે ભગવન્ જે ઇન્દ્રિયાણા જીવો જે ઇન્દ્રિયપણાથી કેટલો કાળ પર્યન્ત રહે છે ? અર્થાત્ જે ઇન્દ્રિય જીવો જે ઇન્દ્રિય જીવના શરીરમાં કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં સંખેજ્જં કાલં’ હે ગૌતમ ! જે ઇન્દ્રિયજીવ જે ઇન્દ્રિયપણાથી ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત રહે છે. અને વધારેમાં વધારે સંખ્યાત કાળ પર્યન્ત રહે છે. ‘એવં તેઈંદિણ્ણં વિ ચરિંદિણ્ણં વિ’ એજ પ્રમાણે તે ઇન્દ્રિય જીવની અને ચૌઇન્દ્રિયજીવની કાયસ્થિતિનો કાળ પણ સમજવો. અર્થાત્ તે ઇન્દ્રિય જીવ તે ઇન્દ્રિય પણાથી ઓછામાં ઓછા એક અંતર્મુહૂર્ત પર્યન્ત અને વધારેમાં વધારે સંખ્યાત કાળ પર્યન્ત રહે છે. એજ પ્રમાણે તે ઇન્દ્રિય જીવની અને ચૌઇન્દ્રિય જીવની કાયસ્થિતિનો કાળ પણ સમજવો. અર્થાત્

પન્થેન્દ્રિયાઃ સ્વલુ ભદન્ત પન્થેન્દ્રિયંતયા કિયચિરં સ્થિતિમન્તઃ ? 'ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં સાગરોવમસહસ્સં સાદ્દરેગં' ગૌતમ ! જવન્યેનાન્ત-મુંહૂર્તમ્-ઉત્કર્ષેણ સાગરોપમસહસ્સં સાતિરેકમ્ । 'અણિદિણં ણં મંતે ! અનિન્દ્રિયઃ સ્વલુ ભદન્ત ! અનિન્દ્રિય ઇતિ કાલતઃ કિયચિરં ભવતિ ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! 'સાદિણ અપજ્જવસિણ' અનિન્દ્રિયઃ સિદ્ધઃ ચ સાદિકોઽપર્યવસિતો ભવતીતિ ।

અથ દંશાનાંમપિ જીવાનામન્તરમાહ-પુઢવીકાદ્યસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ?' પૃથિવીકાયિકસ્ય સ્વલુ ભદન્ત ! કિયચિરમન્તરં કાલતઃ ?

જીવ ભી ચૌદ્રિય રૂપ સે કમ સે કમ એક અન્તમુંહૂર્ત તક ઓર અધિક સે અધિક સંખ્યાત કાલ તક રહતા હૈ । 'પન્થેન્દિણં ણં મંતે ! હે ભદન્ત ! પન્થેન્દ્રિય જીવ પન્થેન્દ્રિય રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ- 'ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં સાગરોવમસહસ્સં સાદ્દરેગં' હે ગૌતમ ! પન્થેન્દ્રિય જીવ પન્થેન્દ્રિય રૂપ સે કમ સે કમ એક અન્તમુંહૂર્ત તક રહતા હૈ ઓર અધિક સે કુછ અધિક સાગરોપમ સહસ્ત્રકાલ તક રહતા હૈ । 'અણિદિણં ણં મંતે !' હે ભદન્ત ! અનિન્દ્રિય જીવ અનિન્દ્રિય જીવ રૂપ સે કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! અનિન્દ્રિય જીવ અનિન્દ્રિય જીવ રૂપ સે 'સાદિણ અપજ્જવસિણ' સાદિ અપર્યવસિત કાલ તક રહતા હૈ હન જીવોં કા અન્તર કથન-

'પુઢવીકાદ્યસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભદન્ત ! પૃથિવીકાયિક જીવ કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા કિતના હોતા હૈ ?

તેઠંદ્રિય ઇવ તેઠંદ્રિયપણાથી ઓછામાં ઓછા એક અંતમુંહૂર્ત પર્યન્ત અને વધારેમાં વધારે સંખ્યાતકાળ પર્યન્ત રહે છે. ઓઠંદ્રિય ઇવ પણ ઓઠંદ્રિયપણાથી ઓછામાં ઓછા અંતમુંહૂર્ત પર્યન્ત અને વધારેમાં વધારે સંખ્યાત કાળ પર્યન્ત રહે છે. હે ભગવન્ ! પન્થેન્દ્રિય ઇવ પન્થેન્દ્રિય પણાથી કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે 'ગોયમા ! જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં સાગરોવમસહસ્સં સાદ્દરેગં' હે ગૌતમ ! પન્થેન્દ્રિય ઇવ પન્થેન્દ્રિયપણાથી ઓછામાં ઓછા એક અંતમુંહૂર્ત પર્યન્ત રહે છે, અને વધારેમાં વધારે કંઈક વધારે સાગરોપમ સહસ્ત્રકાળ પર્યન્ત રહે છે. 'અણિદિણં મંતે !' હે ભગવન્ અનીંદ્રિય ઇવ અનીંદ્રિય ઇવપણાથી કેટલા કાળ પર્યન્ત રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! અનીંદ્રિય ઇવ અનીંદ્રિય પણાથી 'સાદિણ અપજ્જવસિણ' સાદિ અપર્યવસિત કાળ પર્યન્ત રહે છે.

તેમના અંતરનું કથન

'પુઢવીકાદ્યસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભગવન્ ! પૃથ્વી

મગવાનાહ-ગૌતમ ! 'જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો' જઘન્યેના-
ન્તર્મુહૂર્તમુત્કર્પેણ વનસ્પતિકાલઃ । 'એવં આઝ્ઙકાઙ્કાઈયસ્સ-તેઽઽ-વાઝ્ઙકાઙ્કાઈયસ્સ'
પૃથિવીકાયિકવત્-અપ્પકાયિક-તેજસ્કાયિક-વાયુકાયિકાણામપિ જ્ઞાતવ્યમન્તરમ્
આલાપપ્રકાર ઝહ્ઘઃ । 'વણસ્સઙ્કાઈયસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઑ કેવચ્ચિરં હોઈ ?'
વનસ્પતિકાયિકસ્ય સ્વલુ મદન્ત ! અન્તરં કાલતઃ ક્રિયચ્ચિરં ભવતિ ? ગૌતમ ! 'જા
ચેવ પુઢવીકાઈયસ્સ સંચિટ્ઢણા' યૈવ પૃથિવીકાયિકસ્ય (સંચિટ્ઢણા) કાયસ્થિતિઃ

इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्को-
सेणं वणस्सङ्कालो’ हे गौतम ! पृथिवीकायिक जीव का अन्तर जघन्य
से एक अन्तर्मुहूर्त का होता है और उत्कृष्ट से वनस्पतिकाल प्रमाण
अनन्तकाल का होता है ‘एवं आज्झकङ्काइयस्स तेऽऽ वाऽऽ वणस्सङ्
काइयस्स णं भंते ! अंतरं कालओ’ इसी प्रकार से काल की अपेक्षा
अन्तर अप्पकायिक जीव का, तैजस्कायिक जीव का और वायुकायिक
जीव का होता है । इस सम्बन्ध में आलाप प्रकार स्वयं उद्भावित
कर लेना चाहिये । हे भदन्त ! वनस्पतिकायिक का अन्तर काल की
अपेक्षा कितना होता है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम ! वनस्पति
कायिक का अन्तर ‘जा चेव पुढवीकाइयस्स संचिट्ठणा’ पृथिवीकायिक
जीव की कायस्थिति के अनुरूप होता है अर्थात् वनस्पतिकायिक जीव
का अन्तर जघन्य से एक अन्तर्मुहूर्त का होता है और उत्कृष्ट
से असंख्यातकाल का होता है इतने ही काल की पृथिवीकायिक

કાયિક ઊવનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી કેટલું કહેવામાં આવેલ છે ? આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં
વણસ્સઙ્કાલો’ હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક ઊવનું અંતર જઘન્યથી એક અંત-
ર્મુહૂર્તનું હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ અનંતકાળનું હોય છે.
‘એવં આઝ્ઙકાઈયસ્સ તેઽઽ વાઝ્ઙ વણસ્સઙ્કાઈયસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઑ કેવચ્ચિરં
હોઈ’ એજ પ્રમાણે કાળની અપેક્ષાથી અપ્પકાયિક ઊવનું અંતર તેજસ્કાયિક
ઊવનું અંતર અને વાયુકાયિક ઊવનું અંતર હોય છે. આ સંબંધમાં આલાપ
પ્રકાર સ્વયં બનાવીને કહી લેવો જોઈએ. હે ભગવન્ વનસ્પતિ કાયિક ઊવનું
અંતર કાળની અપેક્ષાથી કેટલું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે
છે કે હે ગૌતમ ! વનસ્પતિકાયિક ઊવનું અંતર ‘જા ચેવ પુઢવીકાઈયસ્સ સંચિ-
ટ્ઢણા’ પૃથ્વીકાયિક ઊવની કાયસ્થિતિના કથન પ્રમાણે હોય છે. અર્થાત્ વન-
સ્પતિ કાયિક ઊવનું અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું હોય છે. અને
ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાત કાળનું હોય છે. એટલાજ કાળની પૃથ્વીકાયિક ઊવની

સૈવેતિ શેષઃ । ‘વિય-તિય-ચરિંદિય-પંચિંદિયાણં ઇણં ચરુણંપિ અંતરં જહ-
ન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો’ દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય-
પચ્ચેન્દ્રિયાણામેતેપાં ચતુર્ણામપિ જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમન્તરમ્-ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલં
યાવત્ । ‘અણિંદિયસ્સ ણં મંતે !’ અનિન્દ્રિયસ્ય ચત્વરિ ભદન્ત ! ‘અંતરં કાલઓ
કેવચ્ચિરં હોઈ ?’ અન્તરં કાલતઃ ક્રિયચ્ચિરં ભવતિ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા-સાઈ-
યસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં’ ગૌતમ ! સાઘર્થવસિતસ્ય નાસ્ત્યન્તરમિતિ ।
અથ દશાનામપ્યલ્પવહુત્વં પૃચ્છતિ-‘ઇણં ણં મંતે ! પુઢવીકાઈયાણં-આરુકા-
ઈયાણં-તેરુકાયાણં-વારુકાઈયાણં વણસ્સહકાઈયાણં-વેઈંદિયાણં તેઈંદિયાણં ચરિં-

જીવ કી જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ રૂપ સે કાયસ્થિતિ વતલાઈ ગઈ હૈં ।
‘વિય, તિય, ચરિંદિય, પંચિંદિયાણં ઇણં ચરુણં પિ અંતરં જહણે
ણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો’ દોઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચૌઈન્દ્રિય,
ઓર પચ્ચેન્દ્રિય, ઇન ચારોં કા અન્તર જઘન્ય સે ઇક અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ
ઓર ઉત્કૃષ્ટ મે વહ વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ અનન્તકાલ કા હૈ ‘અણિ-
દિયસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચિરં હોઈ’ હે ભદન્ત ! અનિન્દ્રિય
જીવ કા અન્તર કિતને કાલ કા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-
‘સાઈયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં’ હે ગૌતમ ! અનિન્દ્રિય સિદ્ધ
જીવ કા અન્તર નહીં હોતા હૈ ।

ઇન દર્શોં કે અલ્પવહુત્વ કા કથન-‘ઇણં ણં મંતે ! પુઢવી-
કાઈયાણં, આરુકાઈણં, તેરુકાઈયાણં, વારુકાઈયાણં, વેઈંદિયાણં, તેઈં-
દિયાણં, ચરિંદિયાણં, પંચિંદિયાણં, અણિંદિયાણં ય કયરે કયરેહિંતો

જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ પાણુથી કાયસ્થિતિ કહેવામાં આવેલ છે. ‘વિય, તિય, ચર-
રિંદિય પંચિંદિયાણં ઇણં ચરુણં પિ અંતરં જહણે ણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં
વણસ્સહકાલો’ બેઈંદ્રિય તેઈંદ્રિય ચૌઈંદ્રિય અને પચ્ચેન્દ્રિય આ ચારેયનું
અંતર જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્તનું છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી તે વનસ્પતિ કાલ,
પ્રમાણનું અનન્તકાળ કહેવામાં આવેલ છે. ‘અણિંદિયસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ
કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ ! અનિન્દ્રિય જીવનું અંતર કેટલા કાળનું હોય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-સાઈયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં’
હે ગૌતમ ! અનિંદ્રિય સિદ્ધ જીવનું અંતર હોતું નથી.

આ દર્શના અદ્ય બહુત્વનું કથન

‘ઇણં ણં મંતે ! પુઢવીકાઈયાણં, આરુકાઈયાણં તેરુકાઈયાણં, વારુકાઈયાણં,
વેઈંદિયાણં, તેઈંદિયાણં, ચરિંદિયાણં, અણિંદિયાણં; કયરેકયરેહિંતો અપ્પા વા
મહુયાવા તુલ્લા વા વિસેસાહિયવા’ હે ભગવન્ ! આ પૃથ્વીકાયિકો અપ્થાયિકો,

દિયાણં પંચિદિયાણં અર્ણિદિયાણં ય કચરેકચરેહિંતો અપ્પા વા-બહુયા વા-તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા' ? એતેપાં સ્વલુ ભદન્ત ! પૃથિવીકાયિકાદીનાં દશાનામપિ કતરેકતરેભ્યોડ્ડલાઃ૦ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! સર્વત્થોવા પંચિદિયા’ ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ ‘ચરિંદિયા વિસેસાહિયા-તેહંદિયા વિસેસાહિયા વેહંદિયા વિસેસાહિયા’ પૂર્વતશ્ચતુરિન્દ્રિયાસ્તતસ્ત્રીન્દ્રિયાસ્તતો દ્વીન્દ્રિયાઃ ક્રમગત્યા વિશેષાધિકાઃ સર્વે જ્ઞેયાઃ । ‘તેહકાહ્યા અસંસ્થેજ્જગુણા’ તતસ્તેજસ્કાયિકા અસંસ્થેયગુણાધિકાઃ ‘પુઢવીકાહ્યા વિસેસાહિયા આહકાહ્યા વિસેસાહિયા વાહકા-

અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા’ હે ભદન્ત ! હન પૃથિવીકાયિકોં કે, અપ્કાયિકોં કે, તૈજસ્કાયિક કે, વાયુકાયિકોં કે દોહન્દ્રિયોં કે, તેહન્દ્રિયોં કે, ચૌહન્દ્રિયોં કે, પચ્ચેન્દ્રિયોં કે ઓર અનિન્દ્રિયોં કે વીચ મેં કૌન જીવ કિન જીવોં કી અપેક્ષા અલ્પ હેં ? કૌન જીવ કિન જીવોં કી અપેક્ષા બહુત હેં કૌન જીવ કિન જીવોં કે વરાવર હેં ? કૌન જીવ કિન જીવોં સે વિશેષાધિક હેં । હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હેં-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! હન દશ જીવોં કે વીચ મેં ‘સર્વત્થોવા પંચિદિયા’ પચ્ચેન્દ્રિય જીવ સબ સે કમ હેં હનકી અપેક્ષા ‘ચરિંદિયા વિસેસાહિયા’ ચૌહન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક હેં । હનકી અપેક્ષા ‘તેહંદિયા વિસેસાહિયા’ તેહન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક હેં । હનકી અપેક્ષા ‘વેહંદિયા વિસેસાહિયા’ દોહન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક હેં । હનકી અપેક્ષા ‘તેહકાહ્યા અસંસ્થેજ્જગુણા’ તૈજસ્કાયિક જીવ અસંસ્થાતગુણેં અધિક હેં । હનકી અપેક્ષા ‘પુઢવીકાહ્યા વિસેસાહિયા’ પૃથિવીકાયિક જીવ વિશેષાધિક હેં । હનકી અપેક્ષા ‘આહકાહ્યા વિસેસાહિયા’ અપ્કાયિક

તેજસ્કાયિકે વાયુકાયિકે, જે ઇન્દ્રિયજીવો, તે ઇન્દ્રિયજીવો, ચૌ ઇન્દ્રિય જીવો પચ્ચેન્દ્રિય જીવો, અને અનિન્દ્રિય જીવોમાં કયા જીવો કયા જીવોના કરતાં અલ્પ છે ? કયા જીવો કયા જીવોના કરતાં વધારે છે. કયા જીવો કયા જીવોની બરાબર છે ? અને કયા જીવો કયાજીવોના કરતાં વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! આ દસ જીવોમાં ‘સર્વત્થોવા પંચિદિયા’ પચ્ચેન્દ્રિય જીવો સૌથી અલ્પ છે. તેના કરતાં ‘ચરિંદિયા વિસેસાહિયા’ ચાર ઇન્દ્રિયવાળાજીવો વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં ‘તેહંદિયા વિસેસાહિયા’ ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળાજીવો વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં ‘વેહંદિયા વિસેસાહિયા’ બે ઇન્દ્રિયજીવો વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં ‘તેહકાહ્યા અસંસ્થેજ્જગુણા’ તેજસ્કાયિક જીવ અસંસ્થાતગુણ વધારે છે. તેના કરતાં ‘પુઢવીકાહ્યા વિસેસાહિયા’ પૃથ્વીકાયિક જીવો વિશેષાધિક છે. તેના કરતાં ‘આહકાહ્યા વિસેસાહિયા’ અપ્કાયિક જીવો વિશેષાધિક છે. તેના

इया विसेसाहिया अणिंदिया अणंतगुणा' ततः पृथिवीकायिकास्तोऽकायिका-
स्ततो वायुकायिका विशेषाधिकास्ततोऽनिन्द्रियाः सिद्धा अनन्तगुणाधिकाः
सिद्धानामानन्त्यात् । 'वणस्सइकाइया अणंतगुणा' ततो वनस्पतिकायिका अनन्त-
गुणाधिकाः सिद्धेभ्योऽप्यानन्त्याद्वनस्पतिकायिकान्तमिति ॥ सू० १५४ ॥

પુનઃ પ્રકારાન્તરમાહ—

મૂલમ્—અહવા દસવિહા સન્નજીવા પન્નત્તા, તં જહા—પઢ-
મસમયણેરइया अपढमसमयणेरइया—पढमसमयतिरिक्खजो-
णिया—अपढमसमयतिरिक्खजोणिया—पढमसमयमणूसा—अप-
ढमसमयमणूसा पढमसमयदेवा—अपढमसमयदेवा पढम-
समयसिद्धा अपढमसमयसिद्धा । पढमसमयणेरइयाणं भंते !
पढमसमयणेरइयत्ति कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! एगं
समयं अपढमसमयणेरइएणं भंते ० !, जहण्णेणं दसवाससह-
स्साइं समऊणाइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं समऊणाइं,
पढमसमयतिरिक्खजोणिएणं भंते ! पढमसमयतिरिक्खजोणि-
यत्ति कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! एकं समयं, अपढम-
समयतिरिक्खजोणिएणं भंते ! ० जहण्णेणं खुड्डागं भवग्गहणं
समऊणं उक्कोसेणं वणस्सइकालो । पढमसमयमणूसेणं भंते !

यिक जीव विशेषाधिक हैं । इनकी अपेक्षा 'वाउकाइया विसेसाहिया'
वायुकायिक जीव विशेषाधिक हैं । इनकी अपेक्षा 'अणिंदिया अणंत-
गुणा' अनिन्द्रिय-सिद्ध जीव अनन्तगुणों अधिक हैं । क्योंकि सिद्ध
जीव अनन्त हैं । इनकी अपेक्षा 'वणस्सइकाइया अणंतगुणा' वनस्पति
कायिक जीव अनन्तगुणों अधिक हैं क्योंकि वनस्पतिकायिक जीवों
का प्रमाण सिद्धों से भी अनन्तगुणा कहा गया है ॥ १५४ ॥

કરતાં 'વાઉકાઇયા વિસેસાહિયા' વાયુકાયિક જીવ વિશેષાધિક છે, તેના કરતાં
'અણિંદિયા અણંતગુણા' અનિન્દ્રિય સિદ્ધ જીવો અનંતગુણા વધારે છે. કેમકે સિદ્ધ
જીવો અનંત છે. તેના કરતાં 'વણસ્સઇકાઇયા અણંતગુણા' વનસ્પતિકાયિક જીવો
અનંતગુણા વધારે છે. કેમકે—વનસ્પતિકાયિક જીવોનું પ્રમાણ સિદ્ધોથી પણ અનંત-
ગુણું કહેવામાં આવેલ છે, ॥ સૂ. ૧૫૪ ॥

पढमसमयमणुसत्ति कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! एकं समयं । अपढमसमयमणूसेणं भंते !० जहन्नेणं खुड्डागं भवग्गहणं समउणं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं पुव्वकोडीपुहुत्तमव्वमहियाइं । देवे जहा णेरइए । पढमसमयसिद्धेणं भंते !० एकं समयं, अपढमसमयसिद्धेणं भंते !० साईए अपज्जवसिए । पढमसमयणेरइयस्स णं भंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तमव्वमहियाइं उक्कोसेणं वणस्सइकालो । अपढमसमयणेरइयस्स णं भंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वणस्सइकालो । पढमसमयतिरिक्खजोणियस्स अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं दो खुड्डागं भवग्गहणाइं समउणाइं उक्कोसेणं वणस्सइकालो । अपढमसमयतिरिक्खजोणियस्स णं भंते !०, जहन्नेणं खुड्डागं भवग्गहणं समयाहियं उक्कोसेणं सागरोवमसयपुहुत्तं साइरेगं । पढमसमयमणूसस्स णं भंते ! अंतरं कालओ० जहन्नेणं दो खुड्डागं भवग्गहणाइं समउणाइं उक्कोसेणं वणस्सइकालो, अपढमसमयमणुसस्स णं भंते ! अंतरं० ?, जहन्नेणं खुड्डागं भवग्गहणं समयाहियं उक्कोसेणं वणस्सइकालो, देवस्स णं अंतरं जहा णेरइयस्स, पढमसमयसिद्धस्स णं भंते ! अंतरं णत्थि । अपढमसमयसिद्धस्स णं भंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! साईयस्स अपज्जवसियस्स णत्थि अंतरं । एएसि णं भंते ! पढमसमयणेरइयाणं पढमसमयतिरिक्खजोणियाणं—पढमसमयमणूसाणं पढमसमयदेवाणं पढमसमयसिद्धाण य कयरे कयरेहिंतो ?, गोयमा ! सव्वत्थोवा पढमसमयसिद्धा पढमसमयमणूसा असंखेज्जगुणा, पढमसमयणेरइया असंखे-

ज्जागुणा, पढमसमयदेवा असंखेज्जगुणा, पढमसमयतिरिक्ख-
 जोणिया असंखेज्जगुणा । एएसि णं भंते ! अपढमसमयणेरइ-
 याणं जाव अपढमसमयसिद्धाण य कयरे कयरेहिंतो ?,
 गोयमा ! सव्वत्थोवा अपढमसमयमणूसा, अपढमसमयणेर-
 इया असंखेज्जगुणा, अपढमसमयदेवा असंखेज्जगुणा, अपढम-
 समयसिद्धा अणंतगुणा, अपढमसमयतिरिक्खजोणिया अणंत-
 गुणा । एएसि णं भंते ! पढमसमयणेरइयाणं अपढमसमय-
 णेरइयाण य कयरे कयरेहिंतो०?, गोयमा ! सव्वत्थोवा पढम-
 समयणेरइया, अपढमसमयणेरइया असंखेज्जगुणा । एएसि
 णं भंते ! पढमसमयतिरिक्खजोणियाणं अपढमसमयतिरिक्ख-
 जोणियाण य कयरे कयरेहिंतो०?, गोयमा ! सव्वत्थोवा पढम-
 समयतिरिक्खजोणिया, अपढमसमयतिरिक्खजोणिया अणंत-
 गुणा । एएसि णं भंते ! पढमसमयमणूसाणं अपढमसमय-
 मणूसाण य कयरे कयरेहिंतो ? गोयमा ! सव्वत्थोवा पढम-
 समयमणूसा अपढमसमयमणूसा असंखेज्जगुणा । जहा
 मणूसा तहा देवा वि । एएसि णं भंते ! पढमसमयसिद्धाणं
 अपढमसमयसिद्धाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा बहुया वा
 तुल्ला वा विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा पढमसमय-
 सिद्धा, अपढमसमयसिद्धा अणंतगुणा । एएसि णं भंते !
 पढमसमयणेरइयाणं अपढमसमयणेरइयाणं पढमसमयतिरि-
 क्खजोणियाणं अपढमसमयतिरिक्खजोणियाणं पढमसमय-
 मणूसाणं अपढमसमयमणूसाणं पढमसमयदेवाणं अपढम-
 समयदेवाणं पढमसमयसिद्धाणं अपढमसमयसिद्धाण य कयरे
 कयरेहिंतो अप्पा वा जाव विसेसाहिया ? गोयमा ! सव्वत्थोवा
 पढमसमयसिद्धा, पढमसमयमणूसा असंखेज्जगुणा अपढम-

समयमणूषा असंखेज्जगुणा पढमसमयणेरइया असंखेज्जगुणा
पढमसमयदेवा असंखेज्जगुणा पढमसमयतिरिक्खजोणिया असं-
खेज्जगुणा अपढमसमयणेरइया असंखेज्जगुणा अपढमसमय-
देवा असंखेज्जगुणा अपढमसमयसिद्धा अणंतगुणा, अपढम-
समयतिरिक्खजोणिया अणंतगुणा । से त्तं दसविहा सव्व-
जीवा पणत्ता । से त्तं सव्वजीवाभिगमे ॥ त्ति जीवाभिगम
सुत्तं समत्तं ॥सू० १५५॥

छाया-दशविधाः सर्वजीवा प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-प्रथमसमयनैरयिकाः अप्रथम-
समयनैरयिकाः प्रथमसमयतिर्यग्योनिकाः अप्रथमसमयतिर्यग्योनिकाः प्रथमसमय-
मनुष्याः अप्रथमसमयमनुष्याः प्रथमसमयदेवाः अप्रथमसमयदेवाः प्रथमसमय-
सिद्धाः । अप्रथमसमयसिद्धाः । प्रथमसमयनैरयिकः खलु भदन्त ! प्रथमसमय-
नैरयिक इति कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! एकं समयम्, अप्रथमसमय-
नैरयिकः खलु भदन्त ! अप्रथमसमयनैरयिक इति कालतः कियच्चिरं भवति ?
गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि समयोनानि उत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि
समयोनानि, प्रथमसमयतिर्यग्योनिकः, खलु भदन्त !, गौतम ! एकं समयम्
अप्रथमसमयतिर्यग्योनिकः खलु भदन्त !० जघन्येन क्षुल्लकं भवग्रहणं समयोनम्
उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । प्रथमसमयमनुष्यः खलु भदन्त !० एकं समयम्,
अप्रथमसमयमनुष्यः खलु भदन्त ! जघन्येन क्षुल्लकं भवग्रहणं-उत्कर्षेण त्रीणि
पल्योपमानि पूर्वकोटिपृथक्त्वाऽभ्यधिकानि, देवो यथा नैरयिकः । प्रथमसमय-
सिद्धः खलु भदन्त ?० एकं समयम्, अप्रथमसमयसिद्धः खलु भदन्त !० सादि-
कोऽपर्यवसितः । प्रथमसमयनैरयिकस्य खलु भदन्त ! अन्तरं कालतः कियच्चिरं
भवति ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राण्यन्तर्मुहूर्ताऽभ्यधिकानि-उत्कर्षेण वन-
स्पतिकालः । अप्रथमसमयनैरयिकस्य खलु भदन्त ! अन्तरं कालतः कियच्चिरं
भवति ?, गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्-उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । प्रथमसमय-
तिर्यग्योनिकस्यान्तरं कियच्चिरं भवति ?, गौतम ! जघन्येन द्वे क्षुल्लके भवग्र-
हणे समयोने-उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । अप्रथमसमयतिर्यग्योनिकस्य खलु
भदन्त !० जघन्येन क्षुल्लकं भवग्रहणं समयाधिकम्-उत्कर्षेण सागरोपमशत-
पृथक्त्वं सातिरेकम् । प्रथमसमयमनुष्यस्य खलु भदन्त !० अन्तरं कालतः किय-
च्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येन द्वे क्षुल्लके भवग्रहणे समयोने उत्कर्षेण वन-
स्पतिकालः । अप्रथमसमयमनुष्यस्य खलु भदन्त ! अन्तरं०? जघन्येन क्षुल्लकं

भवग्रहणं समयाधिकम्—उत्कर्षेण वनस्पतिकालः । देवस्य खलु भदन्त ! यथा नैरयिकस्य । प्रथमसमयसिद्धस्य खलु भदन्त ! अन्तरं नास्ति अप्रथमसमयसिद्धस्य खलु भदन्त ! अन्तरं कालतः कियच्चिरं भवति ?, गौतम ! सादिकस्याऽपर्यवसितस्य नास्त्यन्तरम् । एतेषां खलु भदन्त ! प्रथमसमयनैरयिकाणां प्रथमसमयतिर्यग्योनिकानां—प्रथमसमयमनुष्याणां—प्रथमसमयदेवानां—प्रथमसमयसिद्धानां च कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा—बहुका वा—तुल्या वा—विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः प्रथमसमयसिद्धाः प्रथमसमयमनुष्याः असंख्येयगुणा प्रथमसमयनैरयिका असंख्येयगुणाः प्रथमसमयदेवा असंख्येयगुणाः प्रथमसमयतिर्यग्योनिका असंख्येयगुणाः एतेषां खलु भदन्त ! अप्रथमसमयनैरयिकाणां यावत् अप्रथमसमयसिद्धानां च कतरे कतरेभ्यः गौतम ! सर्वस्तोक अप्रथममनुष्याः अप्रथमसमयनैरयिका असंख्येयगुणाः अप्रथमसमयदेवा असंख्येयगुणाः अप्रथमसमयसिद्धा अनन्तगुणाः अप्रथमसमयतिर्यग्योनिका अनन्तगुणाः । २। एतेषां खलु भदन्त ! प्रथमसमयनैरयिकाणाम् अप्रथमसमयनैरयिकाणां च कतरे कतरेभ्यः ? गोयमा ! सर्वस्तोकाप्रथमसमयनैरयिकाः अप्रथमसमयनैरयिका असंख्येयगुणाः । ३। एतेषां खलु भदन्त ! प्रथमसमयतिर्यग्योनिकानामप्रथमसमयतिर्यग्योनिकानां च कतरेकतरेभ्यो ?, गौतम ! सर्वस्तोकाः प्रथमसमयतिर्यग्योनिकाः—अप्रथमसमयतिर्यग्योनिका अनन्तगुणाः । ४। एतेषां खलु भदन्त ! प्रथमसमयमनुष्याणामप्रथमसमयमनुष्याणां च कतरेकतरेभ्यो ?, गौतम ! सर्वस्तोकाः प्रथमसमयमनुष्याः—अप्रथमसमयमनुष्या असंख्येयगुणाः । ५। यथा मनुष्यास्तथा देवा अपि । ६। एतेषां खलु भदन्त ! प्रथमसमयसिद्धानाम्—अप्रथमसमयसिद्धानां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा तुल्या वा विशेषाधिका वा ?, गौतम ! सर्वस्तोकाः प्रथमसमयसिद्धाः अप्रथमसमयसिद्धा अनन्तगुणाः । ७। एतेषां खलु भदन्त ! प्रथमसमय नैरयिकाणामप्रथमसमयनैरयिकाणां प्रथमसमयतिर्यग्योनिकानाम् अप्रथमसमयतिर्यग्योनिकानाम् प्रथमसमयमनुष्याणामप्रथमसमयमनुष्याणां प्रथमसमयदेवानामप्रथमसमयदेवानां प्रथमसमयसिद्धानामप्रथमसमयसिद्धानां च कतरेकतरेभ्योऽल्पा वा—बहुका वा—तुल्या वा—विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः प्रथमसमयसिद्धाः प्रथमसमयमनुष्या असंख्येयगुणाः—अप्रथमसमयमनुष्या असंख्येयगुणाः प्रथमसमयनैरयिका असंख्येयगुणाः प्रथमसमयदेवा असंख्येयगुणाः प्रथमसमयतिर्यग्योनिका असंख्येयगुणाः, अप्रथमसमयनैरयिका असंख्येयगुणाः अप्रथमसमयदेवा असंख्येयगुणाः, अप्रथमसमयसिद्धा अनन्तगुणाः, अप्रथमसमयतिर्यग्योनिका अनन्तगुणाः, त एते दशविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः । सोऽयं सर्वजीवाभिगमः । इति जीवाभिगमसूत्रं समाप्तम् सू० ॥१५५॥

टीका—‘अहवा दसविहा सव्वजीवा पणत्ता तं जहा—पढमसमयणेरइया अपढमसमयणेरइया, पढमसमयतिरिक्खजोणिया—अपढमसमयतिरिक्खजोणिया, पढमसमयमणूसा—अपढमसमयमणूसा, पढमसमयदेवा—अपढमसमयदेवा, पढमसमयसिद्धा—अपढमसमयसिद्धा’ अथवा- पञ्चान्तरेणाऽपि दशविधाः सर्वजीवाः प्रज्ञप्ताः सन्ति, तद्यथा—प्रथमसमयनैरयिकाः १ अप्रथमसमयनैरयिकाः २ प्रथमसमयतिर्यग्योनिकाः ३ अप्रथमसमयतिर्यग्योनिकाः ४ प्रथमसमयमनुष्याः ५ अप्रथमसमयमनुष्याः ६ प्रथमसमयदेवाः ७ अप्रथमसमयदेवाः ८ प्रथमसमयसिद्धाः ९ अप्रथमसमयसिद्धाः १०, तत्र—निरयगतौ प्रथमसमयः एकाएक एव समयो जातो

प्रकारान्तर से दशविध जीवों का कथन—

‘अहवा दसविहा सव्वजीवा पणत्ता’ इत्यादि ।

टीकार्थ—अथवा—इस रीति से समस्त जीव दश प्रकार के कहे गये हैं—‘तं जहा’ जैसे—‘पढमसमयनेरइया, अपढमसमयनेरइया, पढमसमयतिरिक्खजोणिया, अपढमसमयतिरिक्खजोणिया, पढमसमयमणूसा, अपढमसमयमणूसा, पढमसमयदेवा, अपढमसमयदेवा, पढमसमयसिद्धा, अपढमसमयसिद्धा’ प्रथम समयवर्ती नैरयिक १ अप्रथमसमयवर्ती नैरयिक २ प्रथम समयवर्ती तिर्यग्योनिक ३ अप्रथम समयवर्ती तिर्यग्योनिक ४ प्रथमवर्ती मनुष्य ५ अप्रथम समयवर्ती मनुष्य ६, प्रथम समयवर्ती देव ७, अप्रथमसमयवर्ती देव ८ प्रथमसमयवर्ती सिद्ध ९ और अप्रथम समयवर्ती सिद्ध १० ।

इनकी कायस्थिति का कथन—‘पढमसमय नेरइए णं भंते । पढम

प्रकारान्तरथी दस प्रकारना लुवेनुं कथन

‘अहवा दसविहा सव्वजीवा पणत्ता’ इत्यादि

टीकार्थ—अथवा आ रीते पणु सधणा लुवे। दस प्रकारना कडेवाभां आवेदा छे. ‘तं जहा’ नेभडे—‘पढमसमयनेरइया अपढमसमयनेरइया, पढमसमयतिरिक्खजोणिया, अपढमसमयतिरिक्खजोणिया, पढमसमयमणूसा, अपढमसमयमणूसा पढमसमयदेवा, अपढमसमयदेवा पढमसमयसिद्धा अपढमसमयसिद्धा’ प्रथम समयवर्ति नैरयिक १ अप्रथमसमयवर्ति नैरयिक २ प्रथम समयवर्ति तिर्यग्योनिक ३ अप्रथम समयवर्ति तिर्यग्योनिक ४ प्रथम समयवर्ति मनुष्य ५ अप्रथमसमयवर्ति मनुष्य ६, प्रथम समयवर्ति देव ७ अप्रथमसमयवर्ति देव ८ प्रथमसमयवर्ति सिद्ध ९ अने अप्रथम समयवर्ति सिद्ध १०

अभेनी कायस्थितिनुं कथन

‘पढमसमयनेरइएणं भंते ! पढमसमयनेरइएत्ति कालओ केवच्चिरं होइ’

યસ્ય સ પ્રથમસમયનૈરયિકઃ તથાઽપ્રથમે દ્વચાદિ સમયે સ્થિતિ ર્યેપાં તેઽપ્રથમ-સમયનૈરયિકાઃ એવમગ્રેઽપિ, ત એતદ્દશપ્રકાસ્કાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞપ્તા ઇતિ ।

અથ પ્રથમાઽપ્રથમ નૈરયિકાદીનાં કાયસ્થિતિમાહ—‘પદમસમયનેરહ્ણં મંતે ! પદમસમયનેરહ્ણયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ?’ પ્રથમસમયનૈરયિકઃ સ્વરૂપયોગ્ય-તયા કાલપ્રમાણેન કિયચ્ચિરં તત્ર ભવતિ ? ભગવાનાહ—‘ગોયમા—એકં સમયં’ હે ગૌતમ ! એકં સમયં યાવત્ । ‘અપદમસમય નેરહ્ણ ણં મંતે !૦’ અપ્રથમસમય-નૈરયિકઃ સ્વલુ ભદન્ત !૦ ભગવાનાહ—ગૌતમ ! જહન્નેણં દસવાસસહસ્સાઈં સમ-ઝ્ઞણાઈં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં સમઝ્ઞણાઈં’ જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ

સમયનેરહ્ણયત્તિ કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ જિન નૈરયિકોં કો નરકગતિ મેં ઉત્પન્ન હુએ એક હી સમય હુઆ હૈ’ વે પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક હૈં અર્થાત્ એક હી સાથ જો નરકગતિ મેં ઉત્પન્ન હુએ જીવ હૈં વે પ્રથમ સમયવર્તી જીવ કહે ગયે હૈં—એસે પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક જીવોં કી સ્થિતિ કા કાલ કિતના હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં—હે ગૌતમ ! ‘એકં સમયં’ પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકોં કી કાયસ્થિતિ કા કાલ એક સમય કા હૈ ક્યોંકિ પર્યાસક જીવોં કી કાયસ્થિતિ કા કાલ એક હી સમય કા હોતા હૈ । ‘અપદમસમયનેરહ્ણ ણં મંતે !’ હે ભદન્ત ! જિન નારકિયોં કો નરક મેં ઉત્પન્ન હુએ દો આદિ સમય વ્યતીત હો ચુકે હૈં વે અપ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક હૈં—હનકી કાયસ્થિતિ કા કાલ કિતના હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં—હે ગૌતમ ! હનકી કાયસ્થિતિ કા કાલ ‘જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં સમઝ્ઞણાઈં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગ રોવમાઈં સમઝ્ઞણાઈં’ જઘન્ય સે એક સમયકમ દસ હજાર વર્ષ કા હૈ

જે નૈરયિકોને નરકગતિમાં ઉત્પન્ન થવામાં એકજ સમય થયો હોય તે પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક કહેવાય છે. અર્થાત્ એકી સાથે નરકગતિમાં ઉત્પન્ન થયેલા જે જીવો છે. તેને પ્રથમસમયવર્તી જીવ કહેવામાં આવેલ છે. એવા પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક જીવોની કાયસ્થિતિનો કાળ કેટલો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! ‘એકં સમયં’ પ્રથમસમયવર્તી નૈરયિકોની કાયસ્થિતિનો કાળ એક સમયનો છે. કેમકે—અપર્યાપ્ત જીવોની કાય-સ્થિતિ એકજ સમયની હોય છે. ‘અપદમસમયનેરહ્ણં મંતે !’ હે ભગવન્ જે નૈરયિકોને નરકમાં ઉત્પન્ન થવામાં જે વિગેરે સમય વીતીગયેલ હોય એવા નૈરયિકો અપ્રથમસમયવર્તી નૈરયિક કહેવાય છે. તેમની કાયસ્થિતિ નો કાળ કેટલો કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! તેમની કાયસ્થિતિનો કાળ ‘જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં

સમયોનાનિ-ઉત્કર્ષેણ ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણિ સમયોનાનિ । ‘પદમસમયતિરિક્ષ-
જોણિય ણં મંતે !૦’ પ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકઃ સ્વલુ ભદન્ત !૦ ભગવાનાહ-
‘ગોયમા !’ ગૌતમ ! ‘એકં સમયં’ એકં સમયં-સમયમાત્રમેવ સ્થિતિઃ ‘અપદમ-
સમયતિરિક્ષ ૦ ?’ અપ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકઃ સ્વલુ ભદન્ત !૦ ? ભગવાનાહ-
ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં સુહ્ઠાગં ભવગ્ગહણં સમઝ્ઞણં-ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ જઘન્યેન
ક્ષુલ્લકં ભવગ્ગહણં સમયોનમ્-ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ । ‘પદમસમયમણૂસેણં મંતે !
પ્રથમસમયમનુષ્યઃ સ્વલુ ભદન્ત !૦ ભગવાનાહ-ગૌતમ ! ‘એકં સમયં’ એકં સમયમ્ !

ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે એક સમય કમ ૩૩ સાગરોપમ કા હૈ ‘પદમસમય
તિરિક્ષજોણિયાણં મંતે ! ૨૦’ જો પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક
જીવ હૈં उनकी કાયસ્થિતિ કા કાલ કિતના હૈ ? इसके उत्तर में प्रभु
कहते हैं ‘गोयमा ! एकं समयं’ हे गौतम ! इनकी कायस्थिति का
का काल एक समय का है ‘अपदमसमय तिरिक्खजोणिया णं मंते !’
हे भदन्त ! जो तिर्यग्योनिक जीव अप्रथम समयवता हॆं उनकी काय-
स्थिति का काल कितना है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘जहण्णेणं सुइडागं
भवग्गहणं समज्झणं उक्कोसेणं वणस्सङ्कालो’ हे गौतम ! इनकी काय-
स्थिति का काल जघन्य से एक समय कम क्षुल्लक भवग्रहण रूप है
और उत्कृष्ट से वह वनस्पति काल प्रमाण अनन्तकाल रूप है । ‘पदम
समय मणूसेणं मंते !’ हे भदन्त ! प्रथम समयवर्ती मनुष्य की काय
स्थिति का काल कितना है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम ! इनकी

સાગરોવમાઈ, સમઝ્ઞાઈ’ જઘન્યથી એક સમય કમ દસ હજાર વર્ષનો છે. અને
ઉત્કૃષ્ટથી એક સમયકમ ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમ નો છે. ‘પદમસમયતિરિક્ષ-
જોણિયાણં મંતે !’ પ્રથમસમયવર્તી જે તિર્યગ્યોનિક જીવ છે, તેમની કાયસ્થિતિ
નો કાળ કેટલો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !
એકં સમયં’ હે ગૌતમ ! તેમની કાયસ્થિતિનો કાળ એક સમય નો છે. ‘અપદમ-
સમયતિરિક્ષજોણિયાણં ૦’ હે ભગવન્ જે તિર્યગ્યોનિક અપ્રથમસમયવર્તી છે,
તેઓની કાયસ્થિતિનો કાળ કેટલો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે-‘જહણ્ણેણં સુહ્ઠાગં ભવગ્ગહણં સમઝ્ઞણં ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો’ હે
ગૌતમ ! તેમની કાયસ્થિતિનો કાળ જઘન્યથી એકસમય કમ ક્ષુલ્લક ભવગ્રહણ
રૂપ છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી તે વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ અનંતકાળરૂપ છે. ‘પદમસમ-
યમણૂસેણં મંતે !’ હે ભગવન્ ! પ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્યની કાયસ્થિતિનો કાળ
કેટલો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! તેમની

‘અપદમસમયમણૂસેણં મંતે !’ અપ્રથમસમયમનુષ્યઃ સ્વલુ ભદન્ત !૦ ભગવાનાહ-
 ગૌતમ ! દ્વ્યાદિ સમયવર્તીમનુષ્યઃ ‘જહન્નેણં સુદ્ધાગં ભવગ્ગહણં સમઝ્ઞણં- ઉક્કો-
 સેણં તિણ્ણિ પલિઓવમાઈં પુવ્વકોડી પુહુત્તમવ્ભહિયાઈં’ જઘન્યેન ક્ષુલ્લકં ભવગ્ગહણં
 સમયોનમ્-ઉત્કર્પેણ ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ પૂર્વકોટિ પૃથક્ત્વાઽભ્યધિકાનિ । ‘દેવે
 જહા જેરૂણ’ દેવો યથા નૈરયિકઃ પ્રથમસમયદેવસ્યૈકં સમયમ્, અપ્રથમસમયવતો-
 જઘન્યેન દશવર્પસહસ્રાણિ-સમયોનાનિ-ઉત્કર્પેણ ત્રયત્વિંશત્સાગરોપમાણિ સમયો-
 નાનિ । ‘પદમસમયસિદ્ધેણં મંતે ! કાલમ્બો કેવલ્લિચરં હોઈ ? એકકં સમયં’
 પ્રથમસમયસિદ્ધઃ સ્વલુ ભદન્ત !૦ ભગવાનાહ-ગૌતમ ! એકં સમયમ્ । ‘અપદમ-
 સમયસિદ્ધેણં મંતે !’ અપ્રથમસમય સિદ્ધઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કાલતઃ ક્રિયત્તિચરમપ્રથમ-

કાયસ્થિતિ કા કાલ ‘એકકં સમયં’ એક સમય કા હૈ । ‘અપદમસમય
 મણૂસેણં મંતે !’ અપ્રથમસમયવર્તી મનુષ્યો કા કાલ કિતના હૈ ?
 ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈ-‘જહણેણં સુદ્ધાગં ભવગ્ગહણં સમઝ્ઞણં ઉક્કો-
 સેણં તિણ્ણિ પલિઓવમાઈં પુવ્વકોડિ પુહુત્તમવ્ભહિયાઈં’ હે ગૌતમ !
 इनका जघन्यकाल एक समय कम क्षुद्र भवग्रहण रूप है और उत्कृष्ट
 काल पूर्वकोटि पृथक्त्व अधिक तीन पल्योपम रूप है । ‘देवे जहा
 नेरइए’ देवों की कायस्थिति का विचार नारकों की कायस्थिति जैसा
 ही है ‘पदमसमय सिद्धेणं मंते !’ हे भदन्त ! जो प्रथम समय सिद्ध है
 उनकी कायस्थिति का काल कितना है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं हे
 गौतम ! इनकी कायस्थिति का काल एक समय का है । ‘अपदम
 सिद्धेणं मंते !’ हे भदन्त ! जो अप्रथमसमयवर्ती सिद्ध हैं उनकी
 कायस्थिति का काल कितना है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे

કાયસ્થિતિનોકાળ ‘એકકં સમયં’ એક સમય નો છે. ‘અપદમસમયમણૂસેણં મંતે !
 હે ભગવન્ ! અપ્રથમસમયવર્તી મનુષ્યોનોકાળ કેટલોસમયનો કહેલો છે ? આ
 પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘જહણેણં સુદ્ધાગં’ ‘ભવગ્ગહણં સમઝ્ઞણં
 ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ પલિઓવમાઈં પુવ્વકોડિપુહુત્તમવ્ભહિયાઈં’ હે ગૌતમ ! તેમનો
 જઘન્યકાળ એક સમયકમ ક્ષુદ્રભવ ગ્રહણરૂપ છે. અને ઉત્કૃષ્ટકાળ પૂર્વકોટિ
 પૃથક્ત્વવધારે ત્રણ પલ્યોપમનો છે. ‘દેવે જહા નેરइए’ દેવોની કાયસ્થિતિ નાર-
 કોની કાયસ્થિતિના કથન પ્રમાણે છે. ‘પદમસમય સિદ્ધેણં મંતે !’ હે ભગવન્ !
 પ્રથમસમયવર્તી જે સિદ્ધ છે તેમની કાયસ્થિતિનો કાળ કેટલો કહેવામાં
 આવેલો છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! તેમની
 કાયસ્થિતિનોકાળ એક સમયનો છે. ‘અપદમસિદ્ધેણં મંતે !’ હે ભગવન્ ! અપ્ર-
 થમસમયવર્તી જે સિદ્ધો છે, તેમની કાયસ્થિતિનોકાળ કેટલો કહેલો છે ? આ

સમયસિદ્ધ ઇતિ કૃત્વા ? ભગવાનાહ-ગૌતમ ! 'સાદીએ અપજ્જવસિએ' સાદિકોડ-પર્યવસિતઃ સિદ્ધત્વપ્રાપ્ત્યનન્તરં તેનૈવ રૂપેણ સ્થિતિમાન્ સર્વદેતિ શેષઃ ।

સમ્પ્રતિ પ્રથમસમયનારકાદીનામન્તરં દશયતિ-પદમસમયગેરહ્યસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કેવચ્ચિરં હોઈ ?' પ્રથમસમયનૈરયિકસ્ય ચલુ મદન્ત ! કિયચ્ચિરમન્તરં ભવતિ ? ભગવાનાહ ગૌતમ ! 'જહન્નેણં દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તમબ્બહિયાઈં-ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ-અન્તર્મુહૂર્તાભ્યધિકાનિ, ઉત્કર્ષેણ અનન્તા-ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણ્યઃ કાલતઃ, ક્ષેત્રતોડનન્તા લોકા અનન્તાઃ પુદ્ગલપરાવર્તા આલિકાયા અસંખ્યેયો ભાગઃ (વનરપતિકાલાત્મકઃ) 'અપદમસમયગેરહ્યસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં-ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' અપ્રથમસમયનૈરયિકસ્ય ચલુ મદન્ત ! કાલતોડનન્તરં કિયચ્ચિરં ભવતિ ?

ગૌતમ ! इनकी कायस्थिति का काल 'सादीए अपज्जवसिए' सादि अपर्यवसित होता है । 'पदमसमय गेरह्यएणं मंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होई' हे भदन्त ! जो नैरयिक प्रथम समयवर्ती है उनका अन्तर काल की अपेक्षा कितना कहा गया है ? हे गौतम ! इनका अन्तर काल की अपेक्षा 'जहण्णेणं दसवाससहस्साईं अंतोमुहुत्तमब्बहियाईं' उक्कोसेणं वणस्सहकालो' जघन्य से तो दश हजार वर्ष का कहा गया है और उत्कृष्ट से वनस्पति काल प्रमाण अनन्तकाल का कहा गया है 'अपदमसमय गेरह्यस्सणं मंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होई' अप्रथम समयवर्ती नैरयिक का अन्तर काल की अपेक्षा कितना है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-'जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वणस्सहकालो' हे गौतम ! इसका अन्तर काल की अपेक्षा जघन्य से तो एक

પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! તેમની કાયસ્થિતિનો કાળ 'સાદીએ અપજ્જવસિએ' સાદિ અપર્યવસિત હોય છે. 'પદમસમયગેરહ્યણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' હે ભગવન્ ! પ્રથમસમયવર્તિ જે નૈરયિક છે, તેમનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી કેટલું કહેવામાં આવેલ છે ? હે ગૌતમ ! તેમનું અંતર કાળની અપેક્ષાએ 'જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તમબ્બહિયાઈં ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' જઘન્યથી તો દસહજારવર્ષનું કહેવામાં આવેલ છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ અનન્તકાળનું કહેવામાં આવેલ છે. 'અપદમસમયગેરહ્યસ્સણં અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' અપ્રથમસમયવર્તિ નૈરયિકનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી કેટલું કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે -'જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો' હે ગૌતમ ! તેમનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી જઘન્યથી તો એક અંતર્મુહૂર્તનું કહ્યું છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી

મગવાનાહ-ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્-ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલઃ । ‘પદમસમયતિરિક્ષજોણિયસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! જહન્ને-
ણં દો खुड्डागं भवग्गहणाइं समऊणाइं-’उक्कोसेणं वणस्सइकालं’ प्रथमसमयतिर्य-
ग्योनिकस्य खलु भदन्त ! अन्तरं कालतः कियच्चिरं भवति ?, मगवानाह-
गौतम ! जघन्येन द्वे क्षुल्लक भवग्रहणे समयोने, उत्कर्षेण वनस्पतिकालं याव-
दन्तरम् इति । ‘अपदमसमयतिरિક्खजोणियस्स णं मंते ! अंतरं कालओ केव-
च्चिरं होई ?’ हे भदन्त ! अप्रथमसमयतिर्यग्योनिकस्याऽन्तरं कियच्चिरमिति
प्रश्नः ? ‘जहन्नेणं खुड्डागं भवग्गहणं समयाहियं’ उक्कोसेणं सागरोवमसय-
पुहुत्तं साइरेगं’ मगवानाह-गौतम ! जघन्येन क्षुल्लकं भवग्रहणं समयाधिकम्-

અન્તર્મુહૂર્ત કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ અનન્તકાલ
કા હૈ ‘પદમસમયતિરિક્ષજોણિયસ્સ અંતરં કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભદન્ત !
પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા કિતના
હૈ ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જહ્ણેણં દો खुड्डागं भवग्गह-
णाइं समऊणाइं उक्कोसेणं वणस्सइकालो’ હે ગૌતમ ! હિસકા અન્તર
કાલ કી અપેક્ષા જઘન્ય સે એક સમય કમ દો ક્ષુલ્લક ભવગ્રહણરૂપ
હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ એનન્તકાલ કા હૈ । ‘અપદમ
સમયતિરિક્ષજોણિયસ્સ ણં મંતે !’ હે ભદન્ત ! અપ્રથમસમયવર્તી
તિર્યગ્યોનિક જીવ કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા સે કિતના હૈ ? ઉત્તર
મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘જહ્ણેણં खुड्डागं भवग्गहणं समयाहियं उक्कोसेणं
सागरोवमसयपुहुत्तं साइरेगं’ હે ગૌતમ ! હિસકા અન્તર જઘન્ય સે
તો ક્ષુદ્રભવગ્રહણ રૂપ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ અધિક સાગરોપમશત

વનસ્પતિકાળ ના પ્રમાણ બેટલુએટલે કે અનંતકાળનું કહ્યું છે. ‘પદમસમયતિરિક્ષજોણિયસ્સ અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ’ હે ભગવન્ ! પ્રથમ સમયવર્તિ તિર્યગ્યોનિક જીવનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી કેટલું છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા જહ્ણેણં દો खुड्डागं भवग्गहणाइं समऊणाइं उक्कोसेणं वणस्सइकालो’ હે ગૌતમ ! તેમનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી જઘન્યથી એક સમય કમ બે ક્ષુલ્લક ભવગ્રહણ રૂપ છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ અનંતકાળનું છે. ‘અપદમસમયતિરિક્ષજોણિયસ્સ ણં મંતે !’ હે ભગવન્ અપ્રથમસમયવર્તિ તિર્યગ્યોનિક જીવનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી કેટલું કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘જહ્ણેણં खुड्डागं भवग्गहणं समयाहियं उक्कोसेणं सागरोवमसयपुहुत्तं साइरेगं’ હે ગૌતમ ! તેમનું અંતર જઘન્યથી તો ક્ષુદ્ર ભવગ્રહણ રૂપ છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક વધારે

ઉત્કર્ષેણ સાગરોપમશતપૃથક્ત્વં સાતિરેકમ્ અન્તરં ભવતીતિ । ‘પદ્મસમયમણૂસસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં દ્વોઽ ?’ હે ભદન્ત ! પ્રથમસમયવતો મનુષ્યસ્ય કાલતઃ કિયચ્ચિરમન્તરમ્ ? ‘જહન્નેણં દો સુહુહાગં ભવગ્ગહણાં સમઝ્ઞાણં ઉવ્વકોસેણં વણસ્સહકાલં’ જઘન્યેન દ્વે ક્ષુલ્લકભવગ્રહણે સમયોને-ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલમ્ । ‘અપદ્મસમયમણૂસસ્સ ણં મંતે ! અંતરં ? અપ્રથમસમયમણૂસ્યાન્તરં કાલતઃ કિયત્ ? ‘જહન્નેણં સુહુહાગં ભવગ્ગહણં સમયાહિયં-ઉવ્વકોસેણં વણસ્સહકાલં’ જઘન્યેન ક્ષુલ્લકં ભવગ્રહણં સમયાધિકમ્-ઉત્કર્ષેણ વનસ્પતિકાલં યાવત્ । ‘દેવસ્સ ણં અંતરં જહા ણેરહ્યસ્સ’ દેવસ્યાન્તરં યથા-જઘન્યેન દશવર્પસહસ્રાણ્યન્તર્મુહૂર્તાઽભ્યધિકાનિ-ઉત્કર્ષતો વનસ્પતિકાલં યાવત્પ્રથમસમયવતોઽપ્રથમસમય-

પૃથક્ત્વ રૂપ હૈ । ‘પદ્મસમય મણૂસસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ૦’ હે ભદન્ત ? પ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્ય કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા કિતના હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘જહ્ણેણં દો સુહુહાગં ભવગ્ગહણાં સમઝ્ઞાણાં’ હે ગૌતમ ! હિસ્કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા જઘન્ય સે તો ઇક સમય કમ દો ક્ષુલ્લક ભવગ્રહણ રૂપ હૈ ઓર ‘ઉવ્વકોસેણં વણસ્સહકાલો’ ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિ કાલ પ્રમાણ અનન્તકાલ કા હૈ । ‘અપદ્મ સમય મણૂસસ્સ ણં મંતે ! અંતરં’ અપ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્ય કા અન્તર હે ભદન્ત ! કાલ કી અપેક્ષા કિતના હૈ ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈ-‘જહ્ણેણં સુહુહાગં ભવગ્ગહણં સમયાહિયં ઉવ્વકોસેણં વણસ્સહકાલો’ હે ગૌતમ ! હિસ્કા અન્તર કાલ કી અપેક્ષા જઘન્ય સે તો ઇક સમય અધિક ક્ષુદ્ર ભવગ્રહણ રૂપ હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વનસ્પતિકાલ પ્રમાણ હૈ ‘દેવસ્સ ણં અંતરં જહા ણેરહ્યસ્સ’ નૈરઘિક કે અન્તર જૈસા અન્તર દેવ

સાગરોપમશત પૃથક્ત્વ ઇપ છે. ‘પદ્મસમયમણૂસસ્સ ણં મંતે ! અંતરં કાલઓ૦’ હે ભગવન્ પ્રથમસમયવર્તિ મનુષ્યનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી કેટલું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘જહ્ણેણં દો સુહુહાગં ભવગ્ગહણાં સમઝ્ઞાણાં’ હે ગૌતમ ! પ્રથમસમયવર્તિ મનુષ્યનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી જઘન્યથી એકસમયક્રમ ણે ક્ષુલ્લકભવ ગ્રહણરૂપ છે. અને ‘ઉવ્વકોસેણં વણસ્સહકાલો’ ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ અનંતકાળનું છે. ‘અપદ્મસમય મણૂસસ્સ ણં મંતે ! અંતરં૦’ અપ્રથમસમયવર્તિ મનુષ્યનું અંતર હે ભગવન્ ! કાળની અપેક્ષાથી કેટલું કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘જહ્ણેણં સુહુહાગં ભવગ્ગહણં સમયાહિયં ઉવ્વકોસેણં વણસ્સહકાલો’ હે ગૌતમ ! અપ્રથમસમયવર્તિ મનુષ્યનું અંતર કાળની અપેક્ષાથી જઘન્યથી તો એક સમય અધિક ક્ષુદ્રભવ ગ્રહણરૂપ છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી વનસ્પતિકાળ પ્રમાણ છે. ‘દેવસ્સ ણં મંતે ! અંતરં

વતોઽન્તર્મુહૂર્તમ્-ઉત્કર્ષતો વનસ્પતિકાલમ્ (ઇત્થં) નૈરયિકસ્યાપિ : 'પદમસમય-
સિદ્ધસ્સ ણં મંતે ! અંતરં ણત્થિ' પ્રથમસમયસિદ્ધસ્ય ચલ્લુ ભદન્ત ! અન્તરં
કિયત્ ? નાસ્તિ ચલ્લવંતરમિતિ ભગવત્ ઉક્તિઃ, 'અપદમસમયસિદ્ધસ્સ ણં મંતે !
અંતરં કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ? ગોયમા ! સાઈયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ
અંતરં' અપ્રથમસમયસિદ્ધસ્ય ચલ્લુ ભદન્ત ! અન્તરં કિયચ્ચિરં કાલતઃ ભગવાનાહ
ગૌતમ ! સાદિકસ્યાઽપર્યવસિતસ્યાન્તરં નાસ્તિ અપર્યવસિતત્વાત્ ।

અથાલ્પવહુત્વમેષાં વર્ણયતે 'एएसि णं भंते ! पढमसमयनेरइयाणं-पढम-
समयतिरिक्खजीणियाणं-पढमसमयमणूसाणं-पढमसमयदेवाणं-पढमसमयसिद्धा-
णय कयरे कयरेहिंतो' एतेषां प्रथमसमयवतां नैरयिक-तिर्यग्योनिक-मनुष्य-

का है 'पढमसमय सिद्धस्स णं भंते ! अंतरं' हे भदन्त ! प्रथमसमयवर्ति
सिद्ध का अन्तर काल की अपेक्षा कितना है । उत्तर में प्रभु कहते हैं
हे गौतम ! प्रथम समयवर्ति सिद्ध का अन्तर 'णत्थि' नहीं होता है ।
'अपढमसमयसिद्धस्स णं भंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होई' अप्रथम
समयसिद्ध का अन्तर काल की अपेक्षा कितना है ? उत्तर में प्रभु
कहते हैं-'गोयमा ! साइयस्स अपज्जवसियस्स णत्थि अंतरं' हे
गौतम ! सिद्ध जीव सादि अपर्यवसित होते हैं-अतः इनके अन्तर
नहीं होता है ।

इनके अल्पवहुत्व का विचार-

'एएसि णं भंते ! पढमसमयणेरइयाणं, पढमसमय तिरिक्ख-
जोणियाणं, पढमसमय मणूसाणं, पढमसमय देवाणं, पढमसमय सिद्धा
ण य, कयरे कयरेहिंतो' हे भदन्त ! इन प्रथम समयवर्ती नૈરયિકો

જહા ણેરइयस्स' નૈરયિકના અંતર કથન પ્રમાણેનું અંતર દેવનું છે. 'પદમસમય
સિદ્ધસ્સ ણં મંતે ! અંતરં' હે ભગવન્ ! પ્રથમસમયવર્તિ સિદ્ધનું અંતર કાળની
અપેક્ષાથી કેટલું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ !
પ્રથમસમયવર્તિ સિદ્ધોનું અંતર 'ણત્થિ' હોતું નથી. 'અપદમસમયસિદ્ધસ્સ ણં
મંતે ! અંતરં' કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ' અપ્રથમસમયવર્તિ સિદ્ધનું અંતર કાળની
અપેક્ષાથી કેટલું કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે કે-
'ગોયમા સાઈયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં' હે ગૌતમ ! સિદ્ધલ્પ સાદિ
અપર્યવસિત હોય છે. તેથી તેઓનું અંતર હોતું નથી.

તેમના અલ્પ અહુત્વનું કથન

'एएसि णं पढमसमयणेरइयाणं, पढमसमयतिरिक्खजोणियाणं पढमसमयमणू-
साणं' पढमसमयदेवाणं, पढमसमयसिद्धाणय कयरे कयरेहिंतो' હે ભગવન્ આ પ્રથમ-

દેવાનાં સિદ્ધાનાં ચ કતરેભ્યઃ કતરેઽલ્પા વા૦ સ્વલુ મદન્ત ! મગવાનાહ-
'ગોયમા ! સવ્વત્થોવા પદમસમયસિદ્ધા' ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ પ્રથમસમયસિદ્ધાઃ
અષ્ટોત્તરશતાદૂર્ધ્વમભાવાત્ ! 'પદમસમયમણૂસા અસંખેજ્જગુણા' તતસ્તતઃ પ્રથમ-
સમયવન્તો મનુષ્ય-નૈરયિક-દેવ-તિર્યગ્યોનિકાઃ ક્રમશોઽસંખ્યેયગુણાઃ ઇતિ ।
'एएसि णं भंते ! अपदमसमयनेरइया णं जाव अपदमसमयसिद्धाण य कयरे

કે, પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિકોં કે, પ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્યોં કે,
પ્રથમ સમયવર્તી સિદ્ધોં કે વીચ મેં કૌન જીવ કિન જીવોં કો અપેક્ષા
અલ્પ હૈં । કૌન કિનકી અપેક્ષા વહુત હૈં ? કૌન કિનકે વરાવર હૈં ?
ઔર કૌન કિનસે વિશેષાધિક હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્ન કહતે હૈં-
'गोयमा ! सव्वत्थोवा पदमसमयसिद्धा' हे गौतम ! सब से कम
પ્રથમ સમયવર્તી સિદ્ધ જીવ હૈ ક્યોંકિ એક સમય મેં ૧૦૮ જીવ સિદ્ધ
હોતે હૈં અધિક નહીં 'પદમસમય મણૂસા અસંખેજ્જગુણા' હનકી અપેક્ષા
જો પ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્ય હૈં વે અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં । 'પદમ
સમય ણેરइया असंखेज्जगुणा' પદમસમયદેવા અસંખેજ્જગુણા, પદમ
સમયતિરિક્કજોણિયા અસંખેજ્જગુણા' હનકી અપેક્ષા પ્રથમ સમય-
વર્તી જો નૈરયિક હૈં વે અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં હનકી અપેક્ષા પ્રથમ
સમયવર્તી જો દેવ હૈં વે અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં હનકી અપેક્ષા જો
પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ હૈં વે અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈં ।
'एएसि णं भंते ! अपदमसमयनेरइयाणं जाव अपदम समय सिद्धाण

समयवर्ति नैरयिके, प्रथम समयवर्ति तिर्यग्योनिके; प्रथमसमयवर्ति मनुष्ये,
પ્રથમ સમયવર્તિ દેવો અને પ્રથમસમયવર્તિ સિદ્ધોમાં કયા જીવો કયા જીવોના
કરતાં અલ્પ છે ? કોણ કોના કરતાં વધારે છે ? કોણ કોની ઘણીયાર છે ? અને
કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નથી કહે છે કે 'गोयमा !
सव्वत्थोवा पदमसमयसिद्धा' हे गौतम ! સૌથી ઓછા પ્રથમ સમયવર્તી
સિદ્ધો છે. કેમકે એક સમયમાં ૧૦૮ એક સો આઠ જીવો સિદ્ધ બને છે.
વધારે નહીં 'पदमसमयमणूसा असंखेज्जगुणा' તેના કરતાં પ્રથમ સમયવર્તિ
જે મનુષ્ય છે, તેઓ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. 'पदमसमय णेरइया असंखेज्ज
गुणा पदमसमय तिरिक्खजोणिया असंखेज्जगुणा' તેના કરતાં પ્રથમ સમયવર્તિ
જે નૈરયિકો છે તેઓ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં પ્રથમ સમયવર્તિ
જે તિર્યગ્યોનિકો જીવ છે. તેઓ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. 'एएसि णं भंते !
अपदमसमयनेरइयाणं जाव अपदमसमयसिद्धाण य कयरे कयरेहितो अपा वा

કયરેહિંતો અપ્પા વા જાવ વિસેસાહિયા વા' એતેપાં સ્વલુ ભદન્ત ! અપ્રથમસમય નૈરયિકાણાં યાવદપ્રથમસમયસિદ્ધાનાં ચ કતરે કતરેભ્યોડ્લપા વા-વહુકા વા-તુલ્યા વા વિશેષાધિકા વા ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા અપદમસમય-મણૂસા-અપદમસમયનેરહ્યા અસંખેજ્જગુણા-અપદમસમયદેવા અસંખેજ્જગુણા-અપદમસમયસિદ્ધા અણંતગુણા-અપદમસમયતિરિક્ખજોણિયા અણંતગુણા’ ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા અપ્રથમસમયમનુષ્યાઃ તતસ્તતઃ ક્રમગત્યાડપ્રથમસમયા નૈરયિકાઃ દેવા અસંખ્યેયગુણાઃ તતોડપ્રથમસિદ્ધા અનન્તગુણાસ્તતઃ અપ્રથમસમયતિર્ય-ગ્યોનિકા અનન્તગુણાઃ । ‘एएसि णं भंते ! पदमसमयनेरइयाणं-अपदमसमय

ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા વહુયા વા જાવ વિસેસાહિયા ?’ હે ભદન્ત ! इन अप्रथम समयवर्ती नैरयिकों के यावत् अप्रथम समयवर्ती सिद्धों के बीच में कौन जीव किनकी अपेक्षा अल्प हैं ? कौन किनकी अपेक्षा बहुत हैं ? कौन किनके बराबर हैं ? और कौन किनसे विशेषाधिक हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! सव्वत्थोवा अपदम समय मणूसा’ हे गौतम ! यहाँ सबसे कम अप्रथम समयवर्ती मनुष्य हैं-‘अपदम समय नेरइया असंखेज्जगुणा’ इनकी अपेक्षा जो अप्रथम समयवर्ती नैरयिक हैं वे असंख्यातगुणों अधिक हैं । इनकी अपेक्षा-‘अपदम समय देवा असंखेज्जगुणा’ अप्रथम समयवर्ती देव असंख्यात गुणों अधिक हैं इनकी अपेक्षा जो ‘अपदम समय सिद्धा’ अप्रथमसमय-वर्ती सिद्ध हैं वे ‘अणंतगुणा’ अनन्तगुणों अधिक हैं । इनकी अपेक्षा ‘पदमसमय तिरिक्खजोणिया अणंतगुणा’ जो प्रथम समयवर्ती तिर्य-

વહુયાવા જાવ વિસેસાહિયા વા’ હે ભગવન્ ! આ પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકોમાં યાવત્ અપ્રથમ સમયવર્તી સિદ્ધોમાં કયા જીવ કેના કરતાં અલ્પ છે ? કયા જીવો કેના કરતાં વધારે છે ? કેણુ કેની બરાબર છે ? અને કેણુ કેનાથી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા અપદમસમયમણૂસા’ હે ગૌતમ ! અહીંયાં સૌથી ઓછા અપ્રથમસમયવર્તી મનુષ્ય છે. ‘અપદમસમયનેરહ્યા અસંખેજ્જગુણા’ તેના કરતાં જે અપ્રથમ સમય વર્તી નૈરયિકો છે; તેઓ અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. તેના કરતાં ‘અપદમસમય દેવા અસંખેજ્જગુણા’ અપ્રથમ સમયવર્તી દેવો અસંખ્યાતગણુ વધારે છે. તેના કરતાં જે ‘અપદમસમય સિદ્ધા’ અપ્રથમ સમયવર્તી સિદ્ધ છે તેઓ ‘અણંતગુણા’ અનંતગણુ વધારે છે. તેના કરતાં ‘પદમસમયતિરિક્ખજોણિયા અણંતગુણા’ પ્રથમ સમયવર્તી જે તિર્યગ્યોનિક જીવ છે. તેઓ અનંતગણુ વધારે છે. ‘एएसि णं भंते !

નેરંડ્યાણય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા જાવ વિસેસાહિયા વા' એતેપાં
 खलु भदन्त ! प्रथमसमयनैरयिकाणामप्रथमसमयनैरयिकाणां च कतरे कतरे-
 भ्योऽल्पा वा यावद्विशेषाधिका वा ? भगवानाह—‘गोयमा ! सच्चत्थोवा पढम-
 समयणेरइया’ सर्वस्तोकाः प्रथमसमयनैरयिकाः ? गौतम ! ततश्च ‘अपढम-
 समयणेरइया असंखेज्जगुणा’ असंख्येयगुणा अप्रथमसमयनैरयिकाः । ‘एएसि
 णं भंते ! पढमसमयतिरिक्खजोणियाणं—अपढमसमयतिरिक्खजोणियाण य कयरे
 कयरेहिंतो०’ एतेपां खलु भदन्त ! प्रथमाऽप्रथमसमयतिर्यग्योनिकानामुभयेपां
 मध्ये कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा—बहुका वा—तुल्या वा—विशेषाधिका वा ? भगवा-
 ग्योनिक जीव हैं वे अनन्तगुणें अधिक हैं । ‘एतेसि णं भंते ! पढम
 समय नेरइयाणं अपढमसमय णेरइयाण य कयरे कयरेहिंतो अપ्પા
 वा जाव विसेसाहिया वा’ हे भदन्त ! इन प्रथम समयवर्ती नैरयिकों
 के और अप्रथम समयवर्ती नैरयिकों के बीच में कौन किसकी अपेक्षा
 अल्प हैं ? कौन किसकी अपेक्षा बहुत हैं ? कौन किसकी अपेक्षा
 तुल्य हैं और कौन किसकी अपेक्षा विशेषाधिक हैं ? इसके उत्तर में
 प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! सच्चत्थोवा पढमसमयनेरइया’ हे गौतम !
 सबसे कम प्रथम समयवर्ती नैरयिक हैं । ‘अपढमसमयणेरइया
 असंखेज्जगुणा’ इनकी अपेक्षा अप्रथमसमयवर्ती नैरयिक असंख्यात
 गुणें अधिक हैं । ‘एतेसि णं भंते ! पढमसमयतिरिक्खजोणियाणं
 अपढमसमयतिरिक्खजोणियाणं कयरे कयरेहिंतो०’ हे भदन्त ! इन
 प्रथम समयवर्ती तिर्यग्योनिकों में और अप्रथम समयवर्ती तिर्यग्योनिकों
 में कौन किसकी अपेक्षा अल्प हैं ? कौन किनकी अपेक्षा बहुत हैं ?
 कौन किनकी अपेक्षा बराबर हैं कौन किनकी अपेक्षा विशेषाधिक हैं ?

પઢમસમય નેરંડ્યાણ અપઢમસમયનેરંડ્યાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા વહુચા વા
 જાવ વિસેસાહિયા વા' હે ભગવન્ ! આ પ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકોમાં અને અપ્રથમ
 સમયવર્તી નૈરયિકોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ નામ ઓછા છે ? કોણ કોનાથી
 વધારે છે ? કોણ કોની બરાબર છે ? અને કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ? આ
 પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમ સચ્ચત્થોવા પઢમસમયનેરંડ્યા’ હે
 ગૌતમ ! સૌથી ઓછા પ્રથમ સમય વર્તી નૈરયિકો છે. ‘અપઢમસમય ણેરંડ્યા
 અસંખેજ્જગુણા’ તેના કરતાં અપ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિક અસંખ્યાતગણા વધારે છે.
 ‘એતેસિ ણં ભંતે ! પઢમસમયતિરિત્ત્વજોણિયાણં અપઢમસમયતિરિત્ત્વજોણિયાણં કયરે
 કયરે હિંતો० હે ભગવન્ ! આ પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિકોમાં અને અપ્રથમ
 સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિકોમાં કોણ કોના કરતાં અલ્પ છે ? કોણ કોનાથી વધારે છે ?

નાહ-‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા પઢમસમયતિરિક્ખજોણિયા અપઢમસમયતિરિક્ખજો-
ણિયા અણંતગુણા’ ગૌતમ ! સર્વેશ્યઃ સ્તોકાઃ પ્રથમે-અપ્રથમસમયસ્તિર્યગ્યોનિકા-
સ્તતોઽનન્તગુણાધિકાઃ । ‘एएसि णं पढमसमयमणूसाणं-अपढमसमयमणूसाण य
कयरे कयरेहिंतो०’ एतेषां खलु भदन्त ! प्रथमाऽप्रथमसमयमनुष्याणां कतरे
कतरेभ्यो० ? गोयमा ! सव्वत्थोवा पढमसमयमणूसा-अपढमसमयमणूसा असं-
खेज्जगुणा’ भगवानाह-गौतम ! सर्वस्तोकाः प्रथमसमयमनुष्याः तदपेक्षयाऽ-
प्रथमसमयमनुष्या असंख्येयगुणा ज्ञेयाः । ‘जहा मणूसा तहा देवा वि’ यथा मनुष्या

इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! सव्वत्थोवा पढमसमयतिरि-
क्खजोणिया’ हे गौतम ! सब से कम प्रथमसमयवर्ति तिर्यग्योनिक जीव
हैं इनकी अपेक्षा ‘अपढमसमय तिरिक्खजोणिया अणंतगुणा’ अप्रथम
समयवर्ती जो तिर्यग्योनिक जीव हैं वे अनन्तगुणों अधिक हैं । ‘एएसि
णं भंते ! पढमसमय मणूसाणं अपढमसमय मणूसाण य कयरे कयरे-
हिंतो०’ हे भदन्त ! इन प्रथम समयवर्ति मनुष्यों के और अप्रथम
समयवर्ति मनुष्यों के बीच में कौन किससे अल्प हैं यावत् कौन किससे
विशेषाधिक हैं ? उत्तर में प्रभु कहते हैं-‘गोयमा ! सव्वत्थोवा पढम-
समयमणूसा अपढम समयमणूसा असंखेज्जगुणा’ हे गौतम ! इनमें
सबसे कम प्रथम समयवर्ती मनुष्य हैं और इनकी अपेक्षा जो अप्रथम
समयवर्ती मनुष्य हैं वे असंख्यातगुणों अधिक हैं । ‘जहा मणुस्सा तहा
देवां वि’ जैसे मनुष्य कहे गये हैं वैसे ही प्रथम अप्रथम समयवर्ती

‘કોણ કોની બરોબર છે ? અને કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે-ગોયમા ! સવ્વત્થોવા પઢમસમયતિરિક્ખજોણિયા’ હે ગૌતમ !
સૌથી ઓછા પ્રથમ સમયવર્તી તિર્યગ્યોનિક જીવ છે તેના કરતાં ‘અપઢમસમય-
તિરિક્ખજોણિયા અણંતગુણા’ અપ્રથમ સમયવર્તી જે તિર્યગ્યોનિક જીવ છે તે
અનંતગણા વધારે છે. ‘एएसि णं भंते ! पढमसमयमणूसाणं अपढमसमय मणू-
साण य कयरे कयरेहिंतो’ હે ભગવન્ ! આ પ્રથમસમયવર્તી મનુષ્ય અને અપ્રથમ-
સમયવર્તી મનુષ્યોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ છે ? કોણ કોનાથી વધારે છે ? કોણ
કોની બરોબર છે ? અને કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે-‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા પઢમસમયમણૂસા અપઢમસમય મણૂસા અસંખેજ્જગુણા’
હે ગૌતમ ! આ પ્રથમસમયવર્તી મનુષ્ય અને અપ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્યોમાં
સૌથી ઓછા પ્રથમસમયવર્તી મનુષ્ય છે. અને તેના કરતાં જે અપ્રથમસમય-
વર્તી મનુષ્ય છે તેઓ અસંખ્યાગણા વધારે છે. ‘जहा मणूसा तहा देवा वि’
જે પ્રમાણે મનુષ્યોના સંબંધમાં કથન કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે

સ્તયૈવ પ્રથમાઽપ્રથમસમયદેવા અપિ જ્ઞેયાઃ । એસિ ણં મંતે ! પદમસમયસિદ્ધાણં
—અપદમસમયસિદ્ધાણ ય કયરે કયરેહિંતો ?' એતેપાં સ્વલુ ભદન્ત ' પ્રથમસમય-
સિદ્ધાનામ્ અપ્રથમસમયસિદ્ધાનાં ચ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા૦ ? 'ગોયમા ! સવ્વ-
ત્થોવા પદમસમયસિદ્ધા—અપદમસમયસિદ્ધા અણંતગુણા' મગવાનાહ—હે ગૌતમ !
પ્રથમસમયસિદ્ધાઃ સર્વસ્તોકાસ્તેભ્યોઽપ્રથમસમયાઃ સિદ્ધા અનન્તગુણા ભવન્તિ !
'એસિ ણં મંતે ! પદમસમયનેરહયાણં, અપદમસમયનેરહયાણં પદમસમય-
તિરિક્કજોણિયાણં—અપદમસમયતિરિક્કજોણિયાણં, પદમસમયમણૂસાણં અપદમ-

દેવ મી કહે ગયે હૈં 'એસિ ણં મંતે ! પદમસમયસિદ્ધાણં અપદમ-
સમય સિદ્ધાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસે-
સાહિયા વા' હે ભદન્ત ! ઇન પ્રથમ સમયવર્તી સિદ્ધોં કે ઓર અપ્રથમ
સમયવર્તી સિદ્ધોં કે વીચ મેં કૌન કિસસે અલ્પ હૈં ? કૌન કિસસે
વહુત હૈં ? કૌન કિસકે વરાવર હૈં ઓર કૌન કિસસે વિશેષાધિક હૈં ?
ઈસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં—'ગોયમા ! સવ્વત્થોવા પદમસમયસિદ્ધા'
હે ગૌતમ ! સવ સે કમ પ્રથમસમય સિદ્ધ હોતે હૈં ઇનકી અપેક્ષા 'અપદમ
સમય સિદ્ધા અણંતગુણા' અપ્રથમ સમયવર્તી સિદ્ધ અનન્તગુણે અધિક
હોતે હૈં । 'એસિ ણં મંતે ! પદમસમયનેરહયાણં અપદમસમય નેરહયાણં
પદમસમયતિરિક્કજોણિયાણં અપદમસમયતિરિક્કજોણિયા ણં પદમ-
સમયમણૂસાણં અપદમસમયમણૂસાણં પદમસમયદેવાણં અપદમ-
સમયદેવાણં પદમ સમયસિદ્ધાણં અપદમસમયસિદ્ધાણ ય કયરે કયરે-

પ્રથમ સમયવર્તી અને અપ્રથમસમયવર્તી દેવાના સંબંધમાં પણ કથન કરી
લેવું. અર્થાત્ દેવાનું કથન મનુષ્યોના અલ્પ બહુપણના કથન પ્રમાણે છે.
'એસિ ણં મંતે ! પદમસમયસિદ્ધાણં અપદમસમયસિદ્ધાણ ય કયરે કયરેહિંતો
અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા' હે ભગવન્ આ પ્રથમ સમયવર્તી
સિદ્ધો અને અપ્રથમ સમયવર્તી સિદ્ધોમાં કોણ કોના કરતાં અલ્પ છે ? કોણ
કોનાથી વધારે છે. કોણ કોની બરાબર છે અને કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ? આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! સવ્વત્થોવા પદમસમયસિદ્ધા'
હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા પ્રથમ સમયવર્તી સિદ્ધો છે. તેના કરતાં 'અપદમ
સમયસિદ્ધા અણંતગુણા' અપ્રથમ સમયવર્તી સિદ્ધો અનંતગુણા વધારે છે.
એસિ ણં મંતે ! પદમસમય નેરહયાણં અપદમસમયનેરહયાણં, પદમસમયતિરિ-
ક્કજોણિયાણં અપદમસમયતિરિક્કજોણિયાણં પદમસમય મણૂસાણં અપદમસમય મણૂ-
સાણં પદમસમય દેવાણં, અપદમસમયદેવાણં, પદમસમયસિદ્ધાણં, અપદમસમયસિદ્ધાણ ય

સમયમણૂસાણં, પદમસમયદેવાણં—અપદમસમયદેવાણં, પદમસમયસિદ્ધાણં—અપદમ-
સમયસિદ્ધાણય કયરે કયરેહિતો અપ્પાવા—વહુયા વા—તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા’
એતેષાં પ્રથમાડપ્રથમભેદવતાં નૈરયિક—તિર્યગ્યોનિક—મનુષ્ય—દેવાનાં, તથાવિધ-
સિદ્ધાનાં ચ કતરે કતરેભ્યોડલ્પા વા—વહુકા વા—તુલ્યા વા—વિશેષાધિકાવેતિ
પ્રશ્ને ભગવાનાહ—‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા—પદમસમયસિદ્ધા—પદમસમયમણૂસા અસં-
સ્ખેજ્જગુણા—અપદમસમયમણૂસા અસંસ્ખેજ્જગુણા, પદમસમયનેરહ્યા અસંસ્ખેજ્જગુણા—
પદમસમયદેવા અસંસ્ખેજ્જગુણા—પદમસમયતિરિક્કલ્લજોણિયા અસંસ્ખેજ્જગુણા, અપ-

હિતો અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા’ હે ‘મદન્ત !
इन प्रथम समयवर्ति नैरयिकों के, अप्रथम समयवर्ति नैरयिकों के,
प्रथम समय तिर्यग्योनिकों के, अप्रथम समय तिर्यग्योनिकों के, प्रथम
समय मनुष्यों के, अप्रथम समय मनुष्यों के, प्रथम समय देवों के,
अप्रथम समय देवों के, प्रथम समय सिद्धों के; और अप्रथम समय
सिद्धों के बीच में कौन किनकी अपेक्षा अल्प हैं ? कौन किन की
अपेक्षा बहुत हैं कौन किनके बराबर हैं ? और कौन किनकी अपेक्षा
विशेषाधिक हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा ! सव्वत्थोवा
पदमसमयसिद्धा’ हे गौतम ! इनमें सबसे कम प्रथम समय सिद्ध है ।
इनकी अपेक्षा—‘पदम समयमणूसा असंस्खेज्जगुणा’ प्रथम समय मनुष्य
असंख्यातगुणों अधिक हैं । इनकी अपेक्षा ‘अपदमसमय मणूस्सा
असंस्खेज्जगुणा’ अप्रथम समय मनुष्य असंख्यातगुणों अधिक हैं इनकी
अपेक्षा ‘पदमसमयनेरह्या असंस्खेज्जगुणा’ प्रथम समय नैरयिक
असंख्यातगुणों अधिक हैं । इनकी अपेक्षा ‘पदमसमय देवा असं०’

કયરે કયરેહિતો અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા’ હે ભગવન્ આ પ્રથમ
સમયવર્તી નૈરયિકો અપ્રથમ સમયવર્તી નૈરયિકો, પ્રથમસમયવર્તિ તિર્યગ્યોનિકો
અપ્રથમ સમયવર્તિ તિર્યગ્યોનિકો, પ્રથમ સમયવર્તી મનુષ્ય, અને અપ્રથમ
સમયવર્તી મનુષ્ય, પ્રથમ સમયવર્તી દેવ અને અપ્રથમ સમય વર્તી દેવ,
પ્રથમ સમયવર્તિ સિદ્ધ અને અ પ્રથમ સમયવર્તિ સિદ્ધ, એ બધામાં કોણ
કોના કરતાં અલ્પ છે? કોણ કોનાથી વધારે છે? કોણ કોની બરાબર છે
અને કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે
‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા પદમસમયસિદ્ધા’ હે ગૌતમ ! તેમાં સૌથી ઓછા પ્રથમ
સમયવર્તિ સિદ્ધો છે. તેના કરતાં ‘પદમસમયમણૂસા અસંસ્ખેજ્જગુણા’ પ્રથમ
સમયવર્તી મનુષ્ય અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં ‘અપદમસમય મણૂસા
અસંસ્ખેજ્જગુણા’ અપ્રથમ સમયવર્તી જે મનુષ્યો છે તેઓ અસંખ્યાતગણા
વધારે છે. તેના કરતાં પણ ‘પદમસમય નેરહ્યા અસંસ્ખેજ્જગુણા’ પ્રથમ સમયમાં

પ્રથમસમયગેરહયા અસંખેજ્જગુણા-અપદમસમયદેવા અસંખેજ્જગુણા-અપદમસમયસિદ્ધા-અણંતગુણા-અપદમસમયતિરિક્ખજોણિયા અણંતગુણા' હે ગોતમ ! સર્વસ્તોકાઃ પ્રથમસમયસિદ્ધાઃ-પ્રથમસમયાઃ અપ્રથમસમયાશ્ચમનુષ્યાઃ, પ્રથમસમયાઃ નૈરયિકા-દેવા-સ્તિર્યગ્યોનિકાઃ, અપ્રથમસમયાઃ-નૈરયિકા-દેવાશ્ચ સર્વે પૂર્વ પૂર્વેભ્યઃ પરે-પરેઽસંખ્યેયગુણાઃ । અપ્રથમસમયસિદ્ધા અનન્તગુણાઃ, અપ્રથમસમયતિર્યગ્યોનિકાશ્ચ તદપેક્ષ્યાઽનન્તગુણાઃ । નિગમનમાઢ-‘સે ત્તં દસવિદ્દા સંવ્વજીવા પન્નત્તા’ ત એતે દશવિદ્ધાઃ સર્વજીવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । ‘સેત્તં સંવ્વજીવાભિગમે’ સોઽયં સર્વ જીવાભિગમઃ પ્રતિપાદિતઃ । સૂ.૧૫૫॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचकपञ्चदशभाषाकलित-ललित
कलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक - वादिमानमर्दक-श्री-
शाहू छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-‘जैनशास्त्राचार्य’-पदविभूषित-
कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर-
पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायां श्री जीवाभिगम-
सूत्रस्य प्रमेयद्योतिकाख्यायां व्याख्यायां
दशमी प्रतिपत्तिः समाप्ता ॥

॥ इति जीवाभिगमसूत्रं समाप्तम् ॥

પ્રથમ સમય દેવ અસંખ્યાતગુણે અધિક હૈં इनकी अपेक्षा ‘पदमसमय तिरिक्ख० असं०’ प्रथम समय तिर्यग्योनिक जीव असंख्यातगुणें अधिक हें । इनकी अपेक्षा ‘अपदम स० गेर० असं०’ अप्रथम समय नैरयिक असंख्यातगुणें अधिक हें इनकी अपेक्षा ‘अपदम स० देवा असं०’ अप्रथम समय देव असंख्यातगुणें अधिक है । इनकी अपेक्षा ‘अपदम समय सिद्धा अणंतगुणा’ अप्रथम समय सिद्ध अनन्तगुणें अधिक हें । इनकी अपेक्षा ‘अपदम समय तिरिक्खजोणिया अणंत-

વર્તમાન નૈરયિકે અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં ‘પદમસમય દેવા અસંખેજ્જગુણા’ પ્રથમ સમયમાં વર્તમાન જે દેવો છે તેઓ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં ‘પદમસમય તિરિક્ખજોણિયા અસંખેજ્જગુણા’ પ્રથમ સમય માં વર્તમાન જે તિર્યગ્યોનિક છવો છે તેઓ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં ‘અપદમસમય ગેરહયા અસંખેજ્જગુણા’ અપ્રથમ સમયવર્તિ જે નૈરયિકે છે તેઓ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં ‘અપદમસમય દેવા અસંખેજ્જગુણા’ અપ્રથમ સમયમાં વર્તમાન જે દેવો છે તેઓ અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં ‘અપદમસમયસિદ્ધા અણંતગુણા’ જે અપ્રથમ સમયમાં વર્તમાન સિદ્ધો

ગુણા' અપ્રથમ સમય તિર્યગ્યોનિક જીવ અનન્તગુણે અધિક હૈં । 'સેત્તં દસવિદ્દા સઽઽ જીવા પળ્લણ્ણત્તા' ઇસ પ્રકાર સે યહ વિવેચન દસ પ્રકાર કે સર્વ જીવોં કે સમ્બન્ધ મેં કિયા ગયા હૈં ઇસ વિવેચન કે સમાપ્ત હોને પર 'સે ત્તં સઽઽ જીવાભિગમે' સર્વ જીવાભિગમ પ્રતિપાદિત હો જાતા હૈં । જીવાભિગમ સૂત્ર સમાપ્ત હુઆ ઓર ડસકી યહ ટીકા ઓ સમાપ્ત હુઈ ॥સૂ. ૧૫૬॥

શ્રી જૈનચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલ ત્રતિવિરચિત
જીવાભિગમ સૂત્ર કી પ્રમેયદ્યોતિની વ્યાખ્યા મેં

॥ દસવીં પ્રતિપત્તિ સમાપ્ત ॥૧૦॥

છે તેઓ અનંતગણા વધારે છે. તેના કરતાં 'અપદ્મસમય તિરિક્કલજોણિયા અણંતગુણા' અપ્રથમસમયમાં વર્તમાન તિર્યગ્યોનિક જીવો અનંતગણા વધારે છે. 'સે ત્તં દસવિદ્દા સઽઽ જીવા પળ્લણ્ણત્તા' આ પ્રમાણે આ વિવેચન દસ પ્રકારના સર્વ જીવોના સંબંધમાં કરવામાં આવેલ છે. આ વિવેચન સમાપ્ત થતાં 'સેત્તં સઽઽ જીવાભિગમે' સર્વ જીવાભિગમનું પ્રતિપાદન પૂર્ણ થઈ ગયેલ છે. ॥સૂ. ૧૫૫॥

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલ ત્રતિવિરચિત જીવાભિગમ સૂત્રની પ્રમેયદ્યોતિની ટીકાની દસમી પ્રતિપત્તિ સમાપ્ત ॥૧૦॥

જીવાભિગમ સૂત્ર સમાપ્ત

